T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ HAMSESİ SÖZLÜĞÜ
(Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)

Muhammet ÖZDEMİR

Danışman
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN

MANİSA–2022

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

TEZ VERİ GİRİŞ VE TEZ YAYINLAMA İZİN FORMU

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum **"Nev'î-zâde Atâyî Hamsesi Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20..

Muhammet Özdemir

İmza

ÖZET

NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ HAMSESİ SÖZLÜĞÜ
(Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)

Bu çalışmada Nev'î-zâde Atâyî'nin hamsesinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünün hazırlanması amaçlanmıştır. Hamseyi oluşturan mesnevilerdeki dil ögeleri bağlamları, tanıkları ve sıklıkları ile tespit edilerek hamsenin 15107 madde başından oluşan sözvarlığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hamsenin sözvarlığı içinde yer alan kalıplaşmış dil birimleri, alışılmamış bağdaştırmalar ve özel adlar tespit edilmiş, ikinci bölümde ise bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğe yer verilmiştir. Çalışmanın altyapısını oluşturan bağlamlı dizin bölümünde tanıklar alfabetik olarak dizilen madde başları altında listelenmiş ve hamsedeki kullanım sıklıkları verilmiştir. İşlevsel sözlük bölümünde ise madde başlarının kullanıldıkları bağlama göre ifade ettikleri anlamlar tespit edilmiştir.

Bugüne kadar divan ve mesnevi gibi müstakil eserler üzerinde uygulanan bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışması ilk kez bir müellifin beş farklı eserini kapsayıcı biçimde bütüncül olarak bir hamseye uygulanmıştır.

Yapılan çalışmanın Osmanlı şiiri, 17. yüzyıl Türk edebiyatı ve Nev'î-zâde Atâyî üzerine yapılacak başkaca çalışmalara ve ayrıca tarihsel sözlük çalışmalarına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir**.**

Anahtar Kelimeler: Bağlamlı Dizin, İşlevsel Sözlük, Nev'î-zâde Atâyî, Hamse

ABSTRACT

GLOSSARY OF NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ'S HAMSE

(Concordance and Functional Glossary)

This study, it's aimed to create a concordance and functional glossary of Nev'î-zâde Atâyî's khamsa. The linguistic forms in the five masnavis that constitute the khamsa have been determined with their contexts, instances, and frequencies. The vocabulary of khamsa consists of 15107 headwords.

This study consists of two parts. In the first part the stereotyped linguistic units, deviations and proper nouns in the vocabulary of khamsa have been determined. And the second part is included the concordance and functional dictionary. In the concordance part, which is the basis of the study, the headwords have been organized and sorted in alphabetical order, the instances have been listed under the headwords and their frequency of use in khamsa has been specified numerically. In the functional dictionary part, the meanings of the headwords have been determined according to the context.

This method of analysis, which had been applied to individual works such as divans and masnavis, has been applied to a khamsa for the first time covering five different works of an author.

It's hoped that the study will contribute to further studies on Ottoman poetry, 17th century Turkish literature, and Nev'î-zâde Atâyî, as well as historical dictionary studies.

Key Words: Concordance, Functional Dictionary**,** Nev'î-zâde Atâyî, Khamsa

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, elde edilen verilerin değerlendirmesinde büyük emek veren ve katkıda bulunan değerli Danışman hocam Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN'a; tez izleme komitelerinde çalışmamı değerlendiren, fikirleriyle beni sürekli destekleyen ve yol gösteren sayın Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA ve Dr. Öğr. Üyesi Bilal ELBİR'e sonsuz minnet duygularımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans eğitimimin en başından doktora eğitimime kadar bilgi ve tecrübeleri ile her zaman yanımda olan ve 2020 yılında ebediyete irtihâl eden hocam Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ERTEK MORKOÇ'u rahmetle anarak sonsuz saygı ve şükran duygularımı sunarım.

Öğrenim hayatım boyunca beni maddi-manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan aileme; karşılaştığım her zorlukta yanımda olan ve beni yüreklendiren sevgili eşim Tuba ARI ÖZDEMİR'e; çalışma boyunca en büyük sabrı gösteren kızlarım Zeynep ve Bilge'ye yürekten teşekkür ederim.

Muhammet ÖZDEMİR
Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ..... **V**
ÖZET ..... **Vİ**
ABSTRACT ..... **Vİİ**
TEŞEKKÜR ..... **Vİİİ**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **Xİİ**
GİRİŞ **1**
KONU 2
AMAÇ 4
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR 4
LİTERATÜR TARAMASI 7
YÖNTEM 13
BİRİNCİ BÖLÜM **18**
İNCELEME BÖLÜMÜ **18**
1.1. 17. YÜZYIL MESNEVİ EDEBİYATI 18
1.2. 17. YÜZYIL MESNEVİLERİ İÇİNDE ATÂYÎ'NİN HAMSESİ 19
1.2.1.Atâyî'nin Hamsesinde Sözvarlığı **21**
1.2.1.1. Kalıplaşmış Dil Birimleri 22
1.2.1.1.1. Atasözleri ve Deyimler 22
1.2.1.1.2. İkilemeler 36
1.2.1.1.3. Kalıp Sözler 43
1.2.1.2. Alışılmamış Bağdaştırmalar 47
1.2.1.2.1. Müstehcenlik ve Argo 49
1.2.1.2.2. Eğretilemeler 56
1.2.1.2.3. Arkaik Kelimeler 58
1.2.1.2.4. Çeşitli İlimler ile İlgili Terimler 60
1.2.1.3. Özel Adlar 67
1.2.1.3.1. Yer Adları 67
1.2.1.3.1.1. İstanbul 67
1.2.1.3.1.2. Anadolu 70

1.2.1.3.1.3. Rumeli 70
1.2.1.3.1.4. Diğer Yer Adları 71
1.2.1.3.1.5. Dinî Yer Adları 77
1.2.1.3.2. Kişi Adları 80
1.2.1.3.2.1. Peygamberler 80
1.2.1.3.2.2. Halifeler 83
1.2.1.3.2.3. Mutasavvıflar 85
1.2.1.3.2.4. Diğer Dinî İsimler ve Varlıklar 87
1.2.1.3.2.5. Padişahlar ve Devlet Adamları 91
1.2.1.3.2.6. Şehnâme Kahramanları 96
1.2.1.3.2.7. Âlimler, Şairler ve Sanatlarlar 98

İKİNCİ BÖLÜM 102

BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK 102
SÖZLÜK KULLANIM KILAVUZU 103

A / ʿA 104

B 207

C 321

Ç 372

D / Ḍ 401

E 503

F 558

G / Ġ 595

H / Ḥ / Ḫ 694

I 821

İ 830

J 881

K / Ḳ 882

L 999

M 1019

N 1145

O 1213

Ö 1219

P 1125

R **1265**

S / Ş / Ș **1311**

Ş **1438**

T / Ț **1498**

U **1584**

Ü **1599**

V **1607**

Y **1642**

Z / Ẓ / Ż / Ẕ **1691**

SONUÇ **1733**

KAYNAKÇA **1735**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

age.	adı geçen eser
bkz.	baskı
C.	cilt
G	gazel
H.	hicrî
Haz.	hazırlayan
HE	Hilyetü'l-Efkâr
HH	Heft-hân
Hz.	hazreti
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
K	kaside
krş.	karşılaştırınız
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
md.	maddesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	milattan önce
NE	Nefhatü'l-ezhâr
OSEDAM	Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi
ö.	ölüm tarihi
R	Rubai
S	Sâkînâme
S.	sayı
s.	sayfa

ss.	sayfadan sayfaya
SE	Sohbetü'l-ebkâr
tas.	tasavvuf
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
Yay.	yayınları
{…}	yay ayraç (Metin haricinde kelime tercihini göstermek için kullanılır.)
[…]	köşeli ayraç (Madde başının sıklığını göstermek için kullanılır.)
‖	yan anlam, mecaz anlam
/	bir beytin iki mısrasının arasındaki işaret

GİRİŞ

Sözlükbiliminde (Lexicography), bir dilin temel sözvarlığını içeren sözlükler,

a. Dizinsel sözlükler

b. Düzensel sözlükler

c. Bağlamsal sözlükler olmak üzere üç türde incelenmektedir. Dizinsel sözlükler en sık başvurulan sözlük türü olup sözcüklerin alfabetik olarak dizilmesi ve bu sözcüklere anlam verilmesiyle oluşturulmaktadır.

İkinci tür olan düzensel sözlükler, birbiri ile kavramsal bağları olan sözcüklerin bir araya getirilmesi ile oluşturulur. "Eş ve Karşıt Anlamlı Kelimeler Sözlükleri", "Terim Sözlükleri" bunların en önemlilerindendir.

Üçüncü tür olan bağlamsal sözlüklerde ise maddelerin anlamları verilmeyip bunların kullanıldıkları cümleler/dizeler bütünüyle ya da gereği kadar uzunlukta verilmektedir. (Başkan, 1988: 173-174)

Concordance bir eserin tümünde ya da belli bölümünde mevcut olan kelime ya da kelime gruplarının (deyimler, atasözleri, kalıplaşmış sözcükler, terimler, çeviri sözcükleri) bağlamıyla birlikte sıralandığı alfabetik listedir. Sözlükbilgisinde, bağlamıyla birlikte sunulan sözcüklerin oluşturduğu abecesel dizelgedir. Bağlamlı dizinler, öğelerin işlevlerini belirleme olanağı verdiğinden araştırmacılara büyük kolaylık sağlayan araçlardır. (Vardar, 2002: 32.) Bilgisayar öncesi dönemlerde bağlamlı dizin oluşturmak çok zaman, emek gerektirmesi ve ekonomik külfeti yüzünden başta kutsal kitaplar, klasik Latin ve Grek yazarların eserleri gibi Batı dünyasında önemli addedilen eserlere uygulanmıştır.

Concordance fikri ilk kez 10. yüzyılda Yahudi masoretler tarafından Yahudilerce kutsal kabul edilen dört şehirden biri olan ve İsrail'in batısında bulunan Tiberya ve Babil'de bulunan Sura şehirlerinde ortaya çıkmıştır. Kitab-ı Mukaddes (Hebrew Scriptures)'in sonuna kelime listesi ve tablolar eklemişler bunu "Masora" olarak adladırmışlardır. İptidaî olarak nitelenebilecek ilk concordance (Concordantiae Sacrorum Bibliorum) ise Dominikli Fransız kardinal ve İncil yorumcusu olan Hugh of St. Cher (ö.1263) tarafından Latince Vulgata İncili'ne uygulanmıştır. St. Cher bu çalışmayı yaparken 500 rahip görevlendirmiş ve çalışma zamanla yapılan eklemeler sonucunda on yılda tamamlanmıştır (Rees, 2011: 17).

Concordance çalışmalarının temeli 13. yüzyıla dayandırılıp sadece kutsal metinler üzerinde yapılan çalışmalar yoğunluktaymış gibi görünse de sayıları

azımsanamayacak kadar çok seküler yazarlara ve eserlerine ait cocncordance çalışmaları mevcuttur (Wisbey, 1963: 162).

Uygulanmaya başlandığı zamandan beri olumlu sonuçlar doğuran bu tip çalışmalar günümüze kadar birçok uygulama alanı bulmuş ve popülerliğini gün geçtikçe artırmıştır.[1] Şarkiyat araştırmalarında da önemli bir yere sahip olan concordance çalışmaları kapsamında Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan concordance çalışmalarının yanında, Leiden Üniversitesi'nde Arent Jean Wensinck, Theodorus Willem Juynboll ve Josef Horovitz önderliğinde yürütülen Concordance (Concordance et Indices de la Tradition Musulmane, veya El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî) projesini anmak gerekir. Bu proje *Kitab-ı Sitte*, *Sünen* (Dârimî), *Muvatta* (İmam Ahmed b. Malik) ve *Müsned* (İmam Ahmet b. Hanbel) gibi hadis külliyatlarını içeren önemli bir çalışmadır (Öztürk, 2007: VI).

Doğu edebiyatlarında ise Aryan din edebiyatının tamamını içine alan "Veda Metinleri" haricinde sadece Hâfız Dîvânı üzerinde bu tarz bir çalışma ortaya konmuştur.

Türkiye'de ise, bu alanda yapılan ilk çalışma Furkan Öztürk'ün 2007 yılında hazırladığı "Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]"dür. Furkan Öztürk'ün çalışmasını, Serper Acar'ın 2009 yılında hazırladığı "Necati Bey Divanı Sözlüğü, Bağlamlı Dizinli İşlevsel Sözlük" ve Özer Şenödeyici'nin 2011 yılında hazırladığı "Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]" takip etmiştir.

Bilgisayar teknolojisi kullanımının sosyal bilimler alanına en bariz yansıması olan ve Batıda uzun yıllardan beri hem dînî hem edebî eserlere uygulanan bu tarz çalışmalar Türk dili ve edebiyatı sahasında son on yıldan beri yapılmaya başlanmıştır. Bu alanda en kapsamlı çalışma ise Gazi Üniversitesi desteği ve Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak önderliğinde 2015 yılında yapılmaya başlanan TEBDİZ *(Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü)* projesidir.[2]

Konu

Mesnevi, doğu edebiyatlarında birbiriyle kafiyeli ikişerli mısralardan oluşan nazım şeklidir. Arap edebiyatında müzdevic veya recez bahriyle nazmedildiği için

[1] Detaylı bilgi için bkz. Computer Assisted Research in the Humanities, Edited by Joseph Raben, Queens College, City University of New York, Pergamon Press, 1977.

[2] Proje hakkında detaylı bilgi için bkz. www.tebdiz.com

urcûze adıyla anılan şiirler mesnevinin ilkel biçimi olarak kabul edilse de günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekler Fars edebiyatında üretilmiştir. Mesnevi Osmanlı ve Fars şiirinde gazel ve kaside ile birlikte en çok kaleme alınmış nazım şekillerindendir ama hemen her dönemde popülerlik bakımından gazel ve kasidenin gerisinde yer almıştır. Mesnevinin beyitleri kendi içine (aa-bb-cc-… şeklinde) kafiyeli olması ve aruzun kısa kalıpları ile yazılması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından müelliflere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Bu nazım şekli ile iki üç beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik kitaplara kadar değişik uzunluklarda ve çeşitli konularda eserler kaleme alınmıştır (Çiçekler, 2004:320).

Hamse, Arapça hums yani beş kelimesinin müennesidir. Osmanlı ve İran edebiyatında bir şairin beş eserinden oluşan külliyata verilen isimdir. İlk kez Nizâmî-i Gencevî'nin Penc-Genc (beş hazine) olarak da bilinen Mahzenü'l-esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft Peyker, İskendernâme adlı beş eseri bu isimle anılmış, taklit edilmiş ve zamanla hamse sayısı artmıştır. Fars edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatında da XV. yüzyıldan itibaren hamse yazılmaya başlanmıştır. Türk edebiyatındaki hamselerin çoğu Nizâmî-i Gencevî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Câmî'nin mesnevilerine nazîre, cevap veya bunlardan tercüme yoluyla yazılmıştır. Klasik mesnevi konularının esas alındığı bu eserler yeni ilâvelerle zenginleştirilerek yarı telif hale getirilmiştir (Yazıcı ve Kurnaz, 1997: 499-500).

Arap edebiyatında gelişmeyen hamse İran edebiyatında güçlü başlasa da kendisini yenileyememiş, tekdüze seyrederek alışılmışın dışına fazla çıkamamış ve Câmî'den sonra seviye gitgide düşmüştür. Buna karşılık Türk hamse yazarlığında yenilik, değişiklik arayışları ve büyük bir canlılık göze çarpar (Kortantamer, 1997: 15-16).

15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar birçok hamse kaleme alınmış ve değerli hamse müellifleri ortaya çıkmıştır. Nevizâde Atâyî de Türk edebiyatının en başarılı hamse yazarları arasında sayılır ve Türk hamseciliğinin son büyük temsilcisidir. Atâyî 17. yüzyılda yaşamış daha çok Sâkînâme, Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-ebkâr, Heft-hân ve Hilyetü'l-Efkâr adlı mesnevilerinden oluşan hamsesi ile tanınan fakat hamsesinin yanında beş mensur eseri ve bir mürettep divanı bulunan üretken bir şahsiyettir.

Bu çalışmanın konusunu Nev'î-zâde Atâyî'nin hamsesinin bağlamlı dizin (concordance) ve işlevsel sözlüğüdür. Alanda daha önce divan ve mesnevi gibi müstakil eserler üzerinde uygulanan bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışması bu çalışmada ilk kez hamse ekseninde uygulanmıştır.

Amaç

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük ekseninde yapılan çalışmalar temel olarak anlam-bağlam ilişkisi üzerine kurulmuş çalışmalardır. Bağlamlı dizin, bağlamı ile birlikte sunulan sözcüklerin oluşturduğu abecesel dizelgedir (Vardar 2007: 32). İşlevsel sözlük ise anlam-bağlam ilişkisine dayanan ve bir eserin sözvarlığını en ince anlam farklılıklarına kadar ortaya çıkaran sözlüktür (Boz 2011: 91). Bağlamlı dizin, metni oluşturan ögelerin anlamsal zenginliğinin tespit edilmesini sağlarken işlevsel sözlük ise sözcük/sözcük öbeklerinin aldıkları eklerle birlikte bağlam içindeki işlevlerinin belirlenmesi ve bunların diğer yapılarla olan ilişkilerinin ortaya konması görevini üstlenmektedir.

Geçmişi eskiye dayanan bu tarz çalışmalar metinlerdeki sözcük anlamı tespiti, dil malzemesinin kullanım alanlarının gösterilme ve tasnifi işlevinin yanında eserlerin müellifleri hakkında yapılacak çalışmalara da malzeme oluşturmaktadır. Elde edilen malzeme ile eser ve müellifin üslubu hakkındaki mevcut bilgi belirli bir düzene koyularak incelemeye hazır hale gelmektedir.

Bu çalışmada Atâyî'nin hamsesinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünün hazırlanması amaçlanmıştır. Bu minvalde hamseyi oluşturan mesnevilerdeki dil ögeleri kullanımları, bağlamları, tanıkları ve sıklıkları ile tespit edilerek Atâyî'nin hamsesini oluşturan sözvarlığı ortaya çıkarılmıştır. Mevcut veri ile döneminin önemli bir şair ve ilim adamı olan müellifin kullandığı dilsel ögeler, bu ögelerin şiirsel söz dizimindeki işlevleri ve kullanım şekilleri tespit edilmiş Atâyî ve dönemiyle ilgili tahlil çalışmalarına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Atâyî hamseyi oluşturan eserleri farklı zaman ve mekânlarda kaleme almıştır. Dil ögelerinin bağlama göre anlamlarının ve kullanış şekillerinin tespitiyle Atâyî'nin üslubundaki gelişme ve değişmelerin izlenmesi imkânı ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın eserlerdeki bağlamı etkileyen tüm dilsel ögeleri kapsaması sayesinde bu ögelerin eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenebilmesi imkânı ortaya çıkmış, tarihsel sözlük çalışmalarına da katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmada Nev'î-zâde Atâyî'nin hamsesini oluşturan beş mesnevi; Sâkînâme, Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-ebkâr, Heft-hân ve Hilyetü'l-Efkâr'ın bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluşturulmuştur. Atâyî'nin diğer eserleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yöntem bölümünde detaylı şekilde açıklandığı üzere birleştirilen metin

concordance programında işlenmeden önce mesnevilerdeki bölüm başlıkları, edisyon kritikli metinlerde gösterilen nüsha farkları çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Kişi zamirleri, edatlar, bağlaçlar, zarflar, ek fiiller, yardımcı fiiller, sayılar gibi tek başına bağlamı etkilemeyen ögeler kapsam dışı bırakılmış, bu ögeler dizilen ve anlam girişine hazır hale gelen sözlük metninde madde başı olarak yer almamıştır. Bu ögeler birleşip bir anlam ifade ettikleri dil ögeleri ile birlikte değerlendirilmiş, bulundukları madde başlarında bir anlama binaen yer almışlardır. Örnek olarak "gibi" edatı tek başına bir madde başı oluşturmazken başka sözcüklerle birleşerek "**ādem gibi, gün gibi, şu gibi**" madde başlarını oluşturmuştur. Yine "**etmek, eylemek, olmaḳ, ḳılmaḳ**" vb. yardımcı fiiller için yalın olarak madde başı oluşturulmamış bu ögeler de birleşip eylem ifade ettikleri sözcükler ile birlikte değerlendirilmiştir. Örnek olarak "**eylemek**" fiili tek başına bir madde başı oluşturmazken "**sūr**", "**nūş-ı ʿaraḳ**" vb. isim ve terkiplerle birlikte "**sūr eylemek**", "**nūş-ı ʿaraḳ eylemek** " vb. madde başlarını oluşturmuştur.

Çalışmanın farklı evrelerinde ortaya çıkan sınırlılıklar çalışma konusu metinler ve kullanılan programlar yönünden değerlendirilebilir.

Metinlerle İlgili Sınırlılıklar

Klasik Türk edebiyatı sahasında telif edilen eserler yazıldığı tarihten itibaren önemine binaen birçok kez istinsah edildiği için zamanla nüshalar arasında çeşitli sebeplerle farklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar müstensihin hata ve tasarrufundan kaynaklanabildiği gibi tevil ve tashihler gibi farklı sebeplerle de ortaya çıkabilmektedir. Müellifin sözvarlığını en sağlıklı şekilde ortaya koyabilmek ve kusursuz bir sözlük oluşturabilmek için bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü hazırlanacak olan eserlerin öncelikle sağlam bir metin neşrine sahip olması gerekmektedir. Müellif hattı üzerinden neşri yapılmış metinlerde bile herhangi bir yanlış okumanın çalışmayı her yönden etkilemesi kaçınılmazdır. Atâyî'nin hamsesini oluşturan mesneviler farklı araştırmacılar tarafından neşredilmiştir ve yapılan çalışmalarda şekil ve içerik yönünden farklı farklı metotların uygulandığı görülmektedir.

Örneğin ilk dört mesnevi genel transkripsiyon harfleri ile yayımlanırken Hilyetü'l-Efkâr transkripsiyonsuz olarak yayımlanmıştır. Sohbetü'l-ebkâr'ın transkirpsiyonu dudak uyumuna göre oluşturulmuş diğer mesnevilerde böyle bir tasarrufta bulunulmamıştır. Buna ek olarak Heft-hân mesnevisinin transkripsiyonunda

açık ve kapalı e harfleri gösterilirken diğer mesnevilerde gösterilmemiştir. Görüldüğü üzere hamseyi oluşturan mesneviler tek müellif tarafından kaleme alınmış olsa da birden çok araştırmacı tarafından farklı yöntemlerle yayımlanmış ve adeta farklı dil ve imla özelliklerine sahip farklı eserler ortaya çıkmıştır. Kullanılan transkripsiyon harfleri her ne kadar aynı olsa da eklerin yazımı açık ve kapalı e tasarrufları düzlük yuvarlaklık uyumunun gözetilmesi veya gözardı edilmesi gibi tasarruflar aynı kelimelerin farklı metinlerde farklı yazılması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum çalışılan metinleri anlam girişine hazır hale getirmeden önce yazım birliğini sağlama zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bir divan ve divanı oluşturan gazel, kaside vb. nazım şekillerine baktığımızda mesneviye göre daha kısa olduklarını görürüz. Bu nazım şekillerinin kısa olması kelimelerin bağlam ve anlamlarını saptama konusunda avantaj olarak değerlendirilebilir. Binlerce beyitlik bir mesnevide geçen bir kelimenin bağlamı ve anlamını tespit etmek genellikle 5-15 beyitten oluşan bir gazelde veya en fazla 100 beyitten oluşan kasidedeki bir kelimenin bağlamına göre ifade ettiği anlamı tespit etmekten çok daha zordur.

Kısa nazım şekilleri ile mesnevi arasında sadece şekil bakımından değil muhteva bakımından da farklar mevcuttur. Bu farkların yapılan çalışmayı etkilemesi kaçınılmazdır. Bu tarz bir çalışmanın amacı sadece eserin sözvarlığı ve dizinsel sözlüğünü ortaya çıkarmak değildir. Kelimelerin kullanıldığı bağlam ve zaman içinde yaşadığı macerayı (anlam daralması, genişlemesi, değişmesi vs.) saptamak da çalışmanın amacına ulaşmasında son derece önemlidir. Bir mesnevide kullanılan kelimelerin anlamsal katmanlarının ve bağlam dünyasının diğer nazım şekillerinde geçen kelimelere göre daha kısıtlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mesneviler uzunlukları ve olay örgüsünün genişliği buna mukabil kelime zenginliği ile öne çıkarken gazel ve kaside daha çok tasvir, anlam katmanlarının yoğunluğu ile karşımıza çıkar. Bu bakımdan divanlar üzerine yapılan bağlamlı dizin işlevsel sözlük çalışmalarında kelime-bağlam miktarının ve değerlendirilebilir veri miktarının mesnevilere göre daha fazla olması muhtemeldir. Fakat bu durum hamseler için geçerli değildir. Hamselerin bir yazara ait beş ayrı mesneviden müteşekkil olduğu ve bu mesnevilerin ayrı ayrı konularda yazıldığı göz önüne alınırsa bir kelimenin çok farklı anlam ve bağlamlarda kullanılması söz konusudur bu bakımdan bağlam tespiti ve anlamlandırma süreci daha çok emek ve zaman gerektirmektedir.

Programla İlgili Sınırlılıklar

Metinlerle ilgili sınırlılıkların yanında kullanılan programlarla ilgili sınırlılıklar da mevcuttur. Telif veya tercüme yoluyla Türk dili sahasında üretilmiş edebi ve tarihi eserlerin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünü oluşturmak amacıyla çeşitli bilgisayar uygulamaları kullanılabilir. Bugün herhangi bir dizin programı istediğimiz metnin dizinini bize bir şekilde sunabilecek durumdadır. Fakat sözkonusu Arap harfli metinleri Latin harflerine aktarmak için sonradan oluşturulmuş transkirpsiyon karakterlerini içeren yazı tipleri olunca ortaya bazı problemler çıkabilmektedir.

Burada en sık karşılaşılan problem mevcut bilgisayar programlarının transkripsiyon harflerini tanımamasıdır. İstediğimiz formatta bir dizin oluşturabilecek programlar yabancı menşeilidir ve transkripsiyon karakterlerinin yanında Türkçe karakterlerin yazım ve dökümünde sorunlar ortaya çıkarmaktadırlar. Karakterin tanınmaması sonucu kelimeler, tanımsız karakterler sebebiyle okunmaz hale gelmekte ve bu kelimeleri elle dizmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında bir sözlüğün kullanışlılığı bakımından hayati öneme sahip olan harf ve madde başlarının alfabetik sıralaması mevcut programlar tarafından sağlıklı yapılamamakta bu işlemin de elle yapılması gerekmektedir.

Concordance oluşturmak için hazırlanan programlar metinde iki boşluk arası yalın ve bitişik karakterlerin tanımlanıp alfabetik sıralanması ve tanıklarının gösterilmesi mantığı ile çalışmaktadır. Bu nedenle bu programların tamlama, birleşik fiil, ikileme, deyim ve atasözü gibi sözcük gruplarından oluşan dil ögelerini tanımlayıp otomatik olarak alfabetik sıralaması mümkün değildir. Bu dil ögelerinin de araştırmacılar tarafından manuel olarak yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden dolayı çalışma yapılan metinlerin hacmi arttıkça sağlıklı bir çalışma için gerekli zaman ve iş yükü artmaktadır.

Literatür Taraması

Bağlamlı dizin oluşturma fikri ilk kez 10. yüzyılda Yahudilerce kutsal kabul edilen dört şehirden biri olan İsrail'in batısındaki Tiberya ve Babil'de bulunan Sura şehirlerinde Eski Ahit'in[3] sonuna Yahudi masoretler tarafından kelime listesi ve tablolar eklenmesi ve bunların "Masora" olarak adlandırılması ile ortaya çıkmıştır (Rees, 2011: 17). Masoretler Eski Ahit nüshaları arasından birini seçip onu asıl kabul etmişler, bu metnin kelime ve harfleriyle yapısını korumuşlar, farklılıkları sayfa

[3] Tanah veya İbranice İncil olarak da anılan, Tevrat ve Zebur'u da kapsayan Yahudi kutsal metinleridir.

kenarlarında göstermişler, nokta ve harekeleri de kullanmışlardır (Harman, 1988: 495).

Yahudi kutsal metinlerinin düzenli bir şekilde kayıt altına alınması amacıyla oluşturulmuş ve bugün de Yahudilerce muteber olarak görülen masoretik metinler iptidai bağlamlı dizin çalışmaları olarak nitelendirilebilir.

Bugünkü anlamda bağlamlı dizin çalışmalarının başlangıç noktası olarak değerlendirilen ilk eser ise Katolik Dominikan tarikatı liderlerinden Fransız rahip ve İncil yorumcusu Hugh of St. Cher'in Latince Vulgata İnciline uyguladığı 1230 yılında tamamlanan St. Jacques Concordance ya da Latince adıyla *Concordantiae Sacrorum Bibliorum* adlı çalışmadır. St. Cher eseri oluşturmak için 300 ile 500 arasında rahip görevlendirmiştir. Rahipler Latince İncilin 10 binden fazla kelimesini alfabetik olarak dizmiş ve sütunlara ayırmışlardır. Başlarda sadece bugünkü bir kitabın biraz daha ilkel indeksi mahiyetinde olan çalışma zamanla yapılan eklemelerle daha kullanışlı hale getirilmiştir (Haeselin, 2017).

13. yüzyıldan itibaren oluşturulan bağlamlı dizinler kutsal metinler üzerinde yoğunlaşmış özellikle İncil üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Paul Rowald'ın *Repertorium Lateinischer Wörtervezeichnisse und Speziallexika* (Leipzig, 1914) adlı eserinde sadece Latin yazarlara ait 114 bireysel çalışma listelenmiştir. St. Cher'in *Concordantiae Sacrorum Bibliorum*'unu takip eden ilk çalışmalar sadece İncil üzerine yapıldığından dolayı 20. yüzyılın ortalarına kadar "concordance" kelimesi genellikle İncil çalışmaları bağlamında kullanılan bir terim olarak anlaşılmış ve kullanılmıştır (Wisbey, 1962: 11). İncil üzerine yapılan çalışmalar sadece Latince ile sınırlı kalmamış devam eden yüzyıllarda İbranice, Süryanice, Yunanca ve İngilizce bağlamlı dizinler oluşturulmuştur.[4]

Kutsal metinler içinde Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan bağlamlı dizin çalışmaları ise 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. İlk çalışma Alman şarkiyatçı Gustav Leberecht Flügel tarafından yapılan *Concordantiae Corani Arabicae* (Leipzig 1842) adlı eserdir. Çalışmada kelimeler kökenlerine göre tasnif edilerek alfabetik olarak sıralanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan ikinci çalışma ise Kafkasyalı

[4] Detaylı bilgi için bkz. John Francis Fenlon, "Concordances of the Bible," md. *The Catholic Encyclopedia*, vol. 4 (New York: Robert Appleton Company, 1908). http://www.newadvent.org/cathen/04195a.htm (Erişim tarihi: 09.09.2021).

şarkiyatçı ve Türkolog Alexander Kasimovich Kazembek'in Rus Ortodoks Kilisesi'nin finansal desteği ile hazırladığı ve 25 yılda tamamladığı *Concordance to the Koran* (St. Petersburg 1855) adlı çalışmasıdır (Kishmatulin, 2015: 665).

Kazembek'in çalışmasını dünyada üçüncü İslam dünyasında ilk Kur'ân-ı Kerîm bağlamlı dizini olma özelliğini taşıyan Kayum Nâsırî'nin *Miftah el-Kuran* (Kazan 1886) adlı çalışması takip eder. Eser iki ciltten oluşmaktadır. İlk cilt Kur'ân-ı Kerîm'in faksimilesi ikinci cilt ise bağlamlı dizin ve sözlüktür (Sibgatullina, 2016: 230).

Kur'ân-ı Kerîm'e uygulanan diğer çalışma ise Rev. Ahmad Shah tarafından iki cilt olarak hazırlanan ve 1906'da Lahor, Pakistan'da yayımlanan *Miftahul Quran: Concordance and Complete Glossary of the Quran* adlı eserdir. Eser bağlamlı dizin ve alfabetik sözlükten oluşmaktadır.

Bir diğer çalışma ise Hanna E. Kassis tarafından 1983'te hazırlanan ve University of California Press taradından yayımlanan *A Concordance of the Quran* adlı çalışmadır. Kur'ân-ı Kerîm'e uygulanan bağlamlı dizin ve sözlük çalışmaları içinde en yetkin ve detaylı çalışmalardan biri olarak kabul edilen eser özellikle Arapça bilgisi olmayanlar için hazırlanmış, Arapça kelimelerin semantik yapıları, kökenleri ve formlarını gösteren Allah'ın sıfatları ve özel isimleri içeren ayrı bölümlerin dâhil edildiği akademik düzeyde hazırlanmış referans bir çalışmadır (Kidwai, 2006: 9-10).

Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan bağlamlı dizin ve sözlük çalışmaları arasında son olarak John Yahya Cason'un hazırladığı ve Islamic Education and Community Development Foundaton of Baltimore (Baltimore İslami Eğitim ve Toplum Geliştirme Vakfı) tarafından 2000 yılında yayımlanan *An Extensive Concordance to the Meaning of the Quran* adlı eser sayılabilir. Bu eserlerden başka tam anlamıyla bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük mahiyetinde olmayan sadece konu-içerik tasnifi üzerine yapılmış birçok çalışma mevcuttur.[5]

Kutsal metinlere uygulanan bağlamlı dizin ve işlevsel sözlükler arasında İncil ve Kur'an-ı Kerîm üzerine yapılan çalışmaların yanında hadis külliyatlarını içeren *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane* veya *El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî* veya kısa adıyla *el-Mu'cemü'l-müfehres* adlı projeden de

[5] Detaylı bilgi için bkz. Abdur Raheem Kidwai (2006), Reference Works on the Qur'an in English: A Survey, Journal of Qur'anic Research and Studies, Volume 1, Issue 2, p.11-14

bahsedilmelidir. 1916'da başlayıp 1987 yılında tamamlanan proje Leiden Üniversitesi tarafından yürütülmüş ve 1988 yılında yayımlanmıştır. 8 ciltten oluşan eser dokuz hadis kitabındaki rivayetlerin, kelimenin içinde geçtiği cümlenin anlamlı bir kısmı ile birlikte bu eserlerdeki yerlerini gösteren bir çalışmadır (Hatiboğlu, 2005: 347).

Edebi Metinler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Concordance çalışmalarının temeli 13. yüzyıla dayandırılıp sadece kutsal metinler üzerinde yapılan çalışmalar yoğunluktaymış gibi görünse de sayıları azımsanamayacak kadar çok seküler yazarlara ve eserlerine ait cocncordance çalışmaları da mevcuttur (Wisbey: 11). Concordance çalışmaları 18. yüzyılın ortalarından itibaren edebi ve bilimsel eserlere de uygulanmaya başlanmış Shakespare'den başlayarak en büyük edebi figürlerin incelenmesi büyük oranda bağlamlı dizinler sayesinde gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ortasına kadar yapılan bu bağlamlı dizin çalışmalarının öncekiler gibi geleneksel yöntemlerle tamamen el emeğine dayalı olarak sürdürüldüğü görülmektedir.[6] 1951 yılında gelindiğinde ise

[6] 18. Yüzyılın son çeyreğinden 19. yüzyıl ortalarına kadar tespit edebildiğimiz batı edebi metinleri üzrine yapılan concordance çalışmaları için bilbliyografya şu şekildedir:

Clarke, M. Cowden. (1873). *The complete concordance to Shakspere: being a verbal index to all the passages in the dramatic works of the poet.* (New and rev. ed.) Boston: Little, Brown, and company.

Furness, Horace Howard (1875). *A New Variorum Edition of Shakespeare*, Philadelphia: J.B. Lippincott Company.

Abbott, E. (1875). *A concordance to the works of Alexander Pope.* London: Chapman & Hall.

Neve, J. (1887). *A concordance to the poetical works of William Cowper*. London: Sampson Low Marston, Searle, and Rivington.

Reid, J. B.. (1889). *A complete word and phrase concordance to the poems and songs of Robert Burns: incorporating a glossary of Scotch words, with notes, index, and appendix of readings.* Glasgow: Kerr & Richardson.

Ellis, F. Startridge. (1892). *A lexical concordance to the poetical works of Percy Bysshe Shelley: An attempt to classify every word found therein according to its signification.* London: B. Quaritch.

Crawford, C. (1906-1910). *A concordance to the works of Thomas Kyd.* Louvain: A. Uystpruyst

Cook, Albert S., Concordance Society. (1908). *A concordance to the English poems of Thomas Gray.* Boston: Houghton Mifflin.

Edwardes, M. (1909). *A pocket lexicon & concordance to the Temple Shakespeare*. London: J.M. Dent and co.

Cook, Albert S. (1911). *A concordance to Beowulf.* Halle: M.Neimeyer.

concordance çalışmalarının yöntemi artık köklü bir değişime uğrayacaktır. 1949 yılında Cizvit bir rahip olan; ontoloji, teoloji ve bilimsel metodoloji üzerine çalışmaları bulunan ve aynı zamanda da kütüphaneci olan Roberto Busa İtalya Gallarate'de Hıristiyan skolastik filozoflarının en meşhuru olan St. Thomas Aquinas ve diğer ilgili

---

Cooper, L., Concordance Society. (1911). *A concordance to the poems of William Wordsworth.* New York: Russell & Russell.

Crawford, C. (1911-32). *The Marlowe concordance.* Louvain: A. Uystpruyst.

Baker, A. Ernest. (1914). *A concordance to the poetical and dramatic works of Alfred, lord Tennyson, including the poems contained in the "Life of Alfred, lord Tennyson, " and the "Suppressed poems, " 1830-1868.* New York: The Macmillan company.

Osgood, C. Grosvenor., George Fabyan Collection (Library of Congress). (1915). *A concordance to the poems of Edmund Spenser.* Washington, D.C.: Carnegie Institution of Washington.

Baldwin, D. Lewis. (1917). *A concordance to the poems of John Keats.* Washington: Carnegie Institution of Washington.

Broughton, L. Nathan., Stelter, B. Franklin. (1924-25). *A concordance to the poems of Robert Browning.* New York: G. E. Stechert and Co.

Tatlock, J. S. P. (John Strong Perry)., Kennedy, A. Garfield. (1927). *A concordance to the complete works of Geoffrey Chaucer and to the Romaunt of the Rose.* Washington: Carnegie Institution of Washington.

Mann, C. (1927). *A concordance to the English poems of George Herbert.* Boston: Houghton Mifflin company.

MacLeod, M. Lorimer. (1936). *A concordance to the poems of Robert Herrick.* New York: Oxford University Press.

Booth, B. Allen., Jones, C. Edward. (1939). *A concordance of the poetical works of William Collins.* Berkeley: University of California Press.

Paden, W. Doremus., Hyder, C. Kenneth. (1966-1940). *A concordance to the poems of Oliver Goldsmith.* Gloucester, Mass.: P. Smith.

Logan, E. (1940). *A concordance to the poetry of Samuel Taylor Coleridge.* Saint Mary-of-the-Woods, Ind.

Hyder, C. Kenneth. (1940). *A concordance to the poems of A.E. Housman.* Lawrence, Kansas: University of Kansas Press

Combs, H. Carroll., Sullens, Z. Rusk. (1940). *A concordance to the English poems of John Donne.* Chicago: Packard and company.

A concordance to the complete poetical works of Sir Thomas Wyatt. Chicago, University of Chicago Press [c1941]

Booth, B. Allen., Jones, C. Edward. (1941). *A concordance of the poetical works of Edgar Allan Poe.* Baltimore: The Johns Hopkins Press..

Hıristiyan filozofların çalışmalarını kapsayan ve ortaçağ Latincesi 11 milyon kelimeyi içeren bir concordance çalışmasına başlamıştır. Bu çalışmanın diğerlerinden ayrılan tarafı ise çalışmanın o dönemde IBM tarafından üretilen ve veri toplama ve depolama üzerine çalışan delikli kart makinaları ile yapılmış olmasıdır. Çalışma 1951 yılında tamamlanmıştır. Giriş bölümü İngilizce ve İtalyanca metin kısmı Latince olarak yayımlanan eser "*Sancti Thomae Aquinatis hymnorum ritualium varia specimina concordantiarum... : A first example of word index automatically compiled and printed by IBM punched card machines."* (Winter, 1999: 3-16). bilgisayar öncesi ilk elektronik bağlamlı dizin olma özelliğini taşımaktadır.[7] Bilgisayar programlamanın ortaya çıkışı ve gelişimine paralel olarak dini metinlerle birlikte seküler eserler üzerine yapılan çalışmalar da artmış sadece batı değil doğu edebiyatlarında da örnekleri görülmeye başlamıştır. Örnek olarak concordance yöntemi 1987, 1988 ve 1990 yıllarında farklı araştırmacılar tarafından Hafız Divanı'na uygulanmıştır. [8]

Günümüze gelindiğinde bağlamlı dizin çalışmalarının eski çalışmaları da kapsayıcı şekilde ve güncellenerek büyük oranda çevrimiçi ortama aktarıldığı hatta artık doğrudan çevrimiçi olarak yayınlandığı görülmektedir.[9]

Türkiye'de ise Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmaları 1990'lı yılların başlarında uygulanmaya başlanmıştır. İlk çalışmaların bazı edebî eserlerin metin ve gramer indekslerinin oluşturulması mahiyetinde yüksek lisans ve doktora tezleri olduğu görülmektedir.[10] 2007 yılında Furkan Öztürk tarafından doktora tezi olarak

---

[7] Detaylı bilgi ve çalışmayla ilgili bibliyogrfya için bkz. Winter, T. N. (1999). "Roberto Busa, S.J., and the Invention of the Machine-Generated Concordance. *Faculty Publications, Classics and Religious Studies Department*. 70.
https://digitalcommons.unl.edu/classicsfacpub (Erişim tarihi: 19.09.2021)

[8] Detaylı bilgi için bkz. "Ṣiddīqiyān, M., Mīr ʿĀbidīnī, A. Ṭālib. (1366/1987). *Farhang-i vāzhah'namā-yi Ḥāfiẓ: bih inẕimām-i farhang-i basāmadī.* Chāp-i 1. Tihrān: Mu'assasah-'i Intishārāt-i Amīr Kabīr.", "Meneghini Correale, D., Hāfiz, 1. cent. (1988). *The ghazals of Hafez: concordance and vocabulary*. Roma: Cultural Institute of the Islamic Republic of Iran in Italy." "Muṣaffī, A. al-Faẕl. (1369-1990). *Farhang-i dah hazār vāzhah az Dīvān-i Ḥāfiẓ*. Chāp-i 1. Tihrān: Pāzhang."

[9] Örnek olarak bkz.
http://victorian-studies.net/concordance.html (Erişim tarihi: 19.09.2021).
https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/search?title=Concordance&tmode=words (Erişim tarihi: 19.09.2021).

[10] Bkz.

Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük] oluşturulmuş bu çalışmayı 2011 yılında Özer Şenödeyici'nin *Nâilî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]* adlı çalışması takip etmiştir. Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak tarafından 2015 yılında TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)[11] Projesi başlatılmış ve birçok edebi eserin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluşturulmuştur. Proje dâhilinde ve bağımsız olarak Türk edebiyatı metinleri üzerine yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bugün itibarı ile Türk edebiyatı metinleri üzerine yapılan ve Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nde yayımlanmış olan lisansüstü 103 adet çalışma bulunmaktadır.

Yöntem

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluştururken Nev'î-zâde Atâyî'nin Hamsesini oluşturan beş mesnevinin tenkitli neşirleri esas alınmıştır.[12] Bu mesneviler ve beyit sayıları aşağıdaki gibidir.

Baranoğlu, Ş. (1991). *Vasfî Divanı Gramer İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baba, M. O (1991). *Menakıb-ı Emir Sultan (metin-inceleme-gramer-indeks).* Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktuna, E. (1992). *Amrî Divanı Gramer İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevimli, Y. (1992). *Helaki Divanı: Gramer İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgürler, A. A. (1994). *Yahya Bey Divanı Gramer İndeksi* (-2 cilt-). Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orak, B. (1995). *Lutfi`nin Gülu Nevruz`u gramer indeksi.* Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik B. (1998). *Özbek Halk Masalları (Metin-gramer-indeks).* Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel S. (2005). *İsmet Divanı'nın gramer indeksi.* Yüksel Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[11] Detaylı bilgi için bkz. http://www.tebdiz.com/ (Erişim tarihi: 25.09.2021).

[12] Bkz. Muhammet Kuzubaş, *Sâkînâme (Nev'î-zâde Atâyî)*, Etüt Yayınları, Samsun, 2009.

Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*, Deniz Kültür Yayınları, Samsun, 2005.

Muhammet Yelten, *Nev'izâde Atâyî Sohbetü'l-ebkâr*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998

Turgut Karacan, *Heft-hân Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974.

Agah Sırrı Levend, *Atâyî'nin Hılyetü'l-Efkâr'ı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948.

Sâkînâme	1604 beyit
Nefhatü'l-ezhâr	3170 beyit
Sohbetü'l-ebkâr	3529 beyit
Heft-hân	2786 beyit
Hilyetü'l-Efkâr	110 beyit
Toplam	11199 beyit

Öncelikle hamseyi oluşturan mesneviler transkripsiyonlu olarak dijital ortama aktarılmıştır. Eserler dijital ortama aktarılırken beyitleri oluşturan mısralar yer tasarrufu sağlamak amacıyla aralarına ayraç (/) konularak tek mısra şeklinde yan yana yeniden dizilmiştir.

Her beytin başına, ait olduğu mesnevinin kaçıncı beyti/bendi olduğunu ifade eden belirteçler eklenmiştir. Bu belirteçler Sâkînâme için "S", Nefhatü'l-ezhâr için "NE", Heft-hân için "HH" Sohbetü'l-ebkâr için "SE" Hilyetü'l-Efkâr için "HE" şeklindedir. Örnek:

Sâkînâme:

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı tāk

S2 Nigārende-i ḳubbe-i āb-gūn / Ḥabāb-āver-i sāgar-ı ser-nigūn

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u dil / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i āb ü gil

…

S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫır nefes hū diyem

S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān ola mest

S1569 Varam bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḥayāt ola müşgīn ḫıtām

Nefhatü'l-ezhâr:

NE1 Bismillahirraḥmānirraḥīm / Fihris-i ġarrā-yı Kitāb-ı Kerīm

NE2 Ser-suḫan-ı naẓm-ı kerīm / Gevher-i sertāc-ı kelām-ı kadīm

NE3 Ser suḫan-ı nusḫa-i faslu`l-ḫiṭāb / Tāc-ı ṭırāzende-i ümmü`l-kitāb

…

NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ızṭırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü tāb

NE3169 Saṭrı ide biribirinden dırāz / Bozıla ẓulm ile bu ḳānūn-ı rāz

NE3170 Demdir olup naẓm-ı huceste niẓām / Kilk-i Aṭā'ī diye temmü`l-kelām.

Heft-hân:

HH1 Ey naṣâḳ-sâz-ı bâġ-ı heft-evreng / Naḳş-perdâz-ı levḥ-i reng-â-reng

HH2 Günbed-efrūz-ı mihr-i nūrânî / Hânümân-süz-ı şâm-ı zulmānī

HH3 Mühre-gerdân-ı ḥall-i sīm-i nehâr / Ṣayḳal-efzâ-yı tīġ-i berḳ-i bahar

…

HH2784 Bulsun âfâḳ-ı ʿâleme şöhret / Ḳande varursa vir aña ʿizzet

HH2785 Ṭâlib-i ʿilm oḳursa zeyrek ola / Kâtib ü mālike mübārek ola

HH2786 Çün temâm oldı eyle gerdūn-seyr / Rabb-i temmim umurenâ bi'l-ḫayr

Sâkînâme'nin içinde 12 adet rubâî ve Nev'î'ye ait bir gazel yer almaktadır. Sözlükte gazel ve rubâîler Sâkînâmenin belirteci ile birlikte "SG" ve "SR" şeklinde gösterilmiştir. Örnek olarak gazelin dördüncü beyti aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

…

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi

…

Yine örnek olarak beşinci rubâînin birinci beyti aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile cāndan nevmīd / Āyīnesini ṭutdı aña verd-i sefīd

…

Mesnevilerin neşirleri farklı araştırmacılar tarafından yapıldığı için eserler arasında transkripsiyon ve imla farkları mevcuttur. Örneğin Agah Sırrı Levend tarafından yayımlanan Hilyetü'l-Efkâr transkripsiyonsuz olarak yayımlanmış diğer mesneviler ise genelleşmiş transkripsiyon işaretleri ile transkribe edilerek yayımlanmıştır. Yine Muhammet Yelten tarafından neşredilen Sohbetü'l-ebkâr Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi nr. 2872'de kayıtlı olan harekeli nüshadan yola çıkılarak dudak uyumuna uygun olarak yayımlanmıştır (Yelten, 1999: XXV-XXXII). Bunun yanında Turgut Karacan tarafından yayımlanan Heft-hân mesnevisinde açık ve kapalı e harfleri gösterilirken diğer mesnevilerde bu yönde bir tasarrufta bulunulmamıştır.

Ortaya çıkan imla farklarını ortadan kaldırmak ve yazım birliğini sağlamak amacıyla ilk olarak Agah Sırrı Levend'in çalışması Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan Bağdatlı Vehbi Ef. 1586/3 demirbaş numarası ile kayıtlı Hilyetü'l-Efkâr nüshası esas alınarak transkripsiyonlu olarak dijital ortama aktarılmıştır. Böylelikle tüm mesneviler transkripsiyonlu hale gelmiş ve genel transkripsiyon işaret birliği

sağlanmıştır. Tüm mesneviler klasik imlaya uygun hale getirilmiş açık ve kapalı e harfleri gösterilmemiştir.

Transkribe edilerek tek metin haline getirilen ve yazım birliği oluşturulan beş metin nüsha farkları ve bölüm başlıkları çıkarılarak tek dosyada yazılış sırasına göre birleştirilmiştir. Bu şekilde 11199 beyitten oluşan hamse metni madde başlarının alfabetik olarak dizilmesi, tanıkların ve kelime sıklıklarının belirlenmesi amacıyla concordance programı ile işlenebilecek hale getirilmiştir.

Hazırlanan metin concordance programı ile işlenerek madde başları ve tanıkların belirlenme aşamasına geçilmiştir. Türkçe karakterler, transkripsiyon işaretlerinin uyumsuzluğu ve programın madde başlarını oluşturan sözcükleri ekler ve izafet kesreleri ile birlikte vermesi sebebiyle işlenen metinde program marifeti ile tam manada bir alfabetik sıralama sağlanamamaktadır. Bunun yanısıra concordance oluşturmak üzerine yazılan programlar iki boşluk arası bitişik karakterlerin ayrılıp sıralanması mantığı ile çalıştığı için tamlamalar, birleşik fiiller, ikilemeler, deyimler ve atasözleri gibi sözcük gruplarından oluşan dil ögelerinin de program vasıtası ile kusursuz tespiti ve alfabetik sıralanması mümkün değildir. Bu sebeplerden dolayı eksiksiz bir sözlük oluşturabilmek için programdan alınan ham malzemenin tekrar işlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Alfabetik dizilimi sağlamak adına her harf için ayrı bir dosya oluşturulmuştur. Oluşturulan dosyalarda madde başını oluşturan sözcükler ve tanıkları sıralaması kontrol edilerek fişlenmiş, ekler silinerek madde başları yalın hale getirilmiş, madde başlarının frekansları kontrol edilerek kelimeler tekrar dizilmiştir. Dağınık halde bulunan ara madde başları da ana madde başı altına alfabetik olarak sıralanarak işlenecek malzeme elde edilmiştir.

Madde başları ve altında toplanan tanıklardaki ilgili sözcükler koyu olarak gösterilmiştir. Örnek olarak "selām" sözcüğü tanıkları ile birlikte aşağıdaki gibi bir başlık oluşturmuştur.

selām [16]

S120 Ṣalāt ü **selām** ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta selām
S120 Ṣalāt ü selām ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta **selām**
NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u ṣām / Raḥmet ü rızvān ü ṣalāt ü **selām**
NE1028 Ḥālet-i ʿışḳı ile melālin görüp / ʿArż-ı **selām** eyledi ḥālin sorup
NE1541 Redd-i **selām** itmesi mālā-kelām / Ḳavl-i peyġamber ile ʿaleyhi's-selām
NE1857 İtdi aña baʿd-ı **selām** ü kelām / Ḫāneye teklīf idüp iʿzāz-ı tām
NE1858 Bāb-ı kerīmāneyi sed itmedi / Anı **selāmı** gibi red itmedi
NE2346 Bī-sebeb āmed-şüd ü nā-geh **selām** / Nāfile-īmān ü teberruʿ-kelām
SE224 Bunlara feyż-i müdām olduḳça / Ṣalavātıla **selām** olduḳça
SE1485 Eyleye cennet-i aʿlāyı maḳām / Bād-bīz ola kef-i berd ü **selām**
HH144 Bir Burāḳ ile geldi Cebrāʾīl / Ḳıldı ʿarż-ı **selām** ile tebcīl
HH188 Āl ü aṣḥāb u tābiʿīne müdām / Ola vāsıl taḥiyyet ile **selām**
HH692 Naḳl idüp ḥażret-i ʿazīz **selām** / Vāḳiʿ-i ḥāli itdiler iʿlām

HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / İtdi naḳl-i **selām** ü ʿarż-ı nüvīd
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı **selām** / Yedi şeh yirlerinden itdi ḳıyam
HH717 Şāhlar eyleyüp hezār ikrām / Şeyḫe gönderdiler **selām** ü peyām

selāma durmaḳ [1]

HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / **Ṭurdı** yolda **selāma** ḫayl-i sipāh

selām almaḳ [1]

NE209 Yolda **selam almaġıçün** gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde Mesīḥ itdi cā

selām eylemek [1]

HH145 Didi ʿizzetle Yā Ḥabību'l-lah / Çok **selām eyledi** saña Allāh

selām ü ṣabāḥ [2]

SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i zühde ne **selām ü** ne **ṣabāḥ**
HH157 Ḳıldı cān ile ḫidmetin ervāḥ / İtdiler ol gice **selām ü ṣabāḥ**

selām virmek [11]

NE799 Nāzil olup raḥmet-i Mevlā gibi / **Virdi selām** ol şefḳāt şāḥibi
NE1042 Vardı o cānāneye **virdi selām** / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı peyām
NE1484 İtdi meh-i nevkebī ḳaddini lām / **Virdi** tevāżuʿ ile ʿazīze **selām**
SE155 Ehl-i cāhe egilüp **virme** müdām / Büt-perestāna ḫuşūʿyile **selām**
SE257 Ḳıldı anlarla ṣalāt oldı imām / Döndi her cānibine **virdi selām**
SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla tamām / **Virür** ol mīre süser gibi **selām**
SE2642 **Viricek** luṭf-ıla muḫtāca **selām** / Eyleme minnet-ile ḳaddini lām
SE3395 Vardı ol meh-veşeye **virdi selām** / Ḫaṭırın ṣordı idüp basṭ-ı kelām
HH159 Enbiyāya imām olup o hümām / Ḳıldı çün-kim ṣalātı **virdi selām**
HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle pīre **virdi selām**
HH2252 Vardı Maḥzūn o pire **virdi selām** / Eyledi mevḳif-i recāda ḳıyām

Madde başları yukarıdaki şekilde dizildikten sonra kelimelerin bağlamlarına göre sahip olduğu anlamlar madde başlarının yanına yazılmış ve kelimelerin kullanım sıklıkları madde başı yanında köşeli ayraç ile gösterilmiştir. Bir kelimenin tanıklardaki anlamının birden çok olduğu durumlarda anlamlar yeni paragraflarla numaralandırılarak gösterilmiş ve bu şekilde çalışmanın bağlamlı dizin kısmı oluşmuştur. Metinde bağlamı etkilemeyen kişi zamirleri, edatlar, bağlaçlar, zarflar, ek fiiller, sayılar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yardımcı fiiller de "etmek, eylemek, olmak, kılmak" şeklinde yalın olarak çalışmaya dâhil edilmemiş, birleşip eylem ifade ettikleri kelimeler ile birlikte değerlendirilmiştir.

Gerekli yerlerde kelimelerin tanımlarının yanısıra açıklamalara da yer verilmiş metin harici kelime tercihleri yay ayraç "{…}" içinde gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
İNCELEME BÖLÜMÜ

1.1. 17. Yüzyıl Mesnevi Edebiyatı

17. yüzyıl, Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda her alanda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile birlikte gücünün zirvesine ve geniş sınırlara ulaşan Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyıldan itibaren 18. yüzyılın sonuna kadar süren bir çözülme sürecine girmiştir. Bu yüzyıl tarih araştırmacıları tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nda çözülmenin sebeplerinin oluştuğu; sosyal, iktisadi, siyasi ve askeri alanlarda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak kabul edilir. Dönemin en bariz özelliği, siyasi, sosyal ve ekonomik, her alanda yaşanan istikrarsızlıktır (Erkal, 2018a: 261). "Orta Klasik Dönem" olarak adlandırılan 17. yüzyılda siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki olumsuz görüntüye rağmen klasik Türk edebiyatı gelişimini devam ettirmiştir. Kullanılan nazım şekilleri 16. yüzyıl ile paralellik gösterse de nazım şekillerindeki anlam ve ifade tarzı büyük ölçüde değişime uğramıştır. 17. yüzyılda, önceki yüzyılda hâkim olan klasik üslubu, Sebk-i Hindî ve mahallî üslubu bir arada görmek mümkündür (Bilkan, 2006: 254). Kasidede en büyük değişikliği Nef'î yapmıştır. Onun ortaya koyduğu yeni tarz sonradan gelen şairler tarafından sürdürülmüş ve Nef'î bu yeni tarzın temsilcisi haline gelmiştir. Buna göre kasidelerdeki fahriye ve medhiye bölümleri kısalmış bazen de nesib bölümü yazılmadan kasideye doğrudan medhiyye ile başlanmıştır. Nef'î'nin kaside nazım şekline getirdiği en önemli yenilik muhtevada sosyal olaylara ve hicve yer vermesi bunun yanında dil ve üslubun genelleşmeden sıyrılarak ben dili ve şahsileşmenin ön plana çıkmasıdır. Bu yüzyılda gazel nazım şeklinde ise genellikle Bâkî'nin üslubu takip edilirken bu üslup daha da genişleyerek dış dünyayı anlamaya ve değerlendirmeye yönelmiş, bu durum toplumsal değişim ve problemlerin şiirle ifadesini ortaya çıkarmıştır. Nâbî, Atâyî ve Sâbit gibi şairler mahalli unsurlara yönelerek deyim, halk tabirleri, atasözleri vb. ile şiiri konuşma diline yaklaştırmışlar; şiirin muhtevasını sosyal içerikle zenginleştirmişler ve şiirin sembolik üsluptan sıyrılıp açık ve hikemî bir özellik kazanmasını sağlamışlardır (Erkal 2018a: 145; Bilkan 2006: 255-256).

Mesnevi nazım şekli önceki yüzyıllara paralel olarak 17. yüzyılda da gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişim sadece mesnevi geleneğinin devamı niteliğinde bir gelişim değil aynı zamanda bir dönüşümdür. Bu yüzyılda 16. yüzyıl eserlerinde hâkim olan sanat ve estetik kaygı ikinci planda kalmış; şairler siyasi, sosyal ve ekonomik

bozulmanın sebep olduğu huzursuzluk, kargaşa, bozulma vb. sebeplerle toplumu eğitmek ve yönlendirmek amacıyla dinî, ahlâkî ve didaktik eserlere yoğunlaşmışlardır. Bu eserlerin en önemlileri Hikemî tarzın dönemdeki en büyük temsilcisi Nâbî'nin *Hayriyye*'si ve Atâyî'nin *Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr* adlı mesnevileridir (Erkal 2018b: 146).

Bu yüzyılda 16. yüzyılda telif-tercüme yoluyla yazılan aşk konulu mesnevilerin sayısı azalırken okuyucuyu bilgilendirip eğitme amacıyla yazılan dinî, ahlâkî ve tasavvufî mesnevilerin sayısı artmıştır. Ahmet Kartal'ın tespitine göre 17. yüzyılda mesnevi nazım şeklinde yazılmış yaklaşık 160 eser mevcuttur. Bu dönemde yazılan mesnevilerden 65'i dinî-ahlaki-tasavvufî; 17'si aşk konulu; 7'si tarihî-destanî-menkabevî, 1'i sûr-nâme; 4'ü sergüzeşt-nâme-hasb-i hâl; 17'si sâkî-nâme; 6'sı şehr-engîz; 1'i kıyâfet-nâme; 1'i şâir tezkiresi; 7'si diğer mesnevîler; 10'u asrın dikkat çeken mesnevî şâirleri Nev' î-zâde Atâyî ve Sâbit'in mesnevîleri; 11'i manzum sözlüklerdir. Bu mesnevîlerden 2' si Farça ile kaleme alınmıştır (Kartal 2018: 457).

Yüzyılın mesnevilerinde dikkat çeken en önemli husus sosyal konulara yer verilmesi, yerli ve mahalli unsurların ön plana çıkmasıdır. 16. yüzyılda yazılmaya başlanan şehrengîz, sûr-nâme sâkî-nâme, kıyâfet-nâme gibi folklorik konulardaki eserler 17. yüzyılda oldukça rağbet görmüş, bu eserlerde devrin sosyal ve kültürel manzaralarına ve yerli konulara yer verilmiştir. Dönemin birçok mesnevisinde gerçek hayat ve sosyal çevrenin işlenmesi, müelliflerin dönemin siyasi, sosyal ve kültürel konuları hakkında değerlendirmelerde bulunması bir önceki yüzyılın alegorik mesnevilerinden farklı bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamıştır. 17. yüzyıl şiirinde görülen yeni ve orijinal fikirler, mesnevilerdeki şahıs kadrosu, olay, zaman ve mekândaki yerlileşme eğilimleri klasik şiir anlayışındaki köklü değişimin göstergeleridir (Bilkan 2007: 293-305).

1.2. 17. Yüzyıl Mesnevileri İçinde Atâyî'nin Hamsesi

1583 yılının Ekim ayında (Şevval 991) Anadoluhisarı'nda dünyaya gelen Atâyî III. Mehmed devri kazaskerlerinden tanınmış şair ve âlim Nev'î Yahyâ Bey'in oğludur. İlk eğitimini babasından alan Atâyî babasının ölümünden sonra Kafzâde Feyzullah Efendi, Karaca Ahmed Efendi, Azmizâde Hâletî, Âhîzâde Abdülhalim Efendi gibi zamanının ileri gelen âlimlerinden ders okumuştur. Müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunan Atâyî meslek hayatına Canbaziye Medresesi'nde müderris

olarak başlmış; Lofça, Babadağ, Varna, Rusçuk, Lofça, Silistre, Hezergrad, Tırnova, Sahra, Tırhala, Mezistre ve Üsküp'te kadılık görevlerinde bulunmuştur. Mesleği vesilesi ile hayatının büyük bölümü Rumeli'de geçmiş olan Atâyî 1046/1636 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Kortantamer, 1992: 101-128; İpekten, 2005: 40-42).

Atâyî'nin manzum olarak *Divan* ve *Hamse* mensur olarak *Hadâyikü'l-hakâyik-fî tekmîleti'ş-şakâyik, El-kavli'l-hasen fî cevâbi'l-kavli limen, Münşeât, Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Tûtînâme* olmak üzere altı eseri bulunmaktadır. Atâyî'nin külliyatı içinde en dikkat çekici olan eser hamsedir. Kaynaklarda şairliği ve mesnevileri ile övülen Atâyî hamsesi ile ün salmıştır ve çağdaş araştırmacılar tarafından da Türk edebiyatının en başarılı hamse yazarlarından birisi ve Türk hamseciliğinin son büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir (Kortantamer, 11, 428).

Atâyî kadılık mesleği itibarı ile çalıştığı yerlerde şer'î ve idârî yargı sorumluluğu, mülkî idare amirliği ve yerel yöneticilik vasıflarıyla yaşadığı dönemdeki sosyal, ekonomik ve siyasal aksaklıkların; her alandaki değişim ve dönüşümlerin en yakın şahidi olmuştur. Bu bakımdan hamse, yaşadığı dönemde genel vaziyet ve şartlara kayıtsız kalmayan, şiirde şekil ve içerik bakımından yenilik ve özgünlük arayışı içinde olan Atâyî'nin adeta manifestosu gibidir.

Atâyî'nin, hamsesi vasıtasıyla şiir dili ve mesnevi geleneğinde belli başlı konularda değişimin öncüsü olma iddiasında olduğu söylenebilir. Örneğin şekilsel olarak Sâkînâme türünü hamse kapsamına alarak hamsecilikte yeni bir tertip anlayışı ortaya koymuştur. Geleneksel aşk ve savaş temalı idealist mesnevileri edebiyatın konusu yapmayı reddederek gerçekçi konulara, hayattan izler taşıyan imaj ve hayallere yönelmiş, *Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr* mesnevilerinde toplum ihtiyacına göre eğitici konu ve düşünsel içerikli metinlere yer vermiştir. Taklit ve tercümeyi redderek benzer konularda Fars edebiyatında kaleme alınmış olan Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr* ve Molla Câmî'nin *Sübhatü'l-ebrâr*'ını geçmeyi hedeflemiş, Türkçe'nin gücünü göstermeyi amaçlamıştır (Kortantamer, 16; Tezcan, 2010: 71, 72).

Hamseyi oluşturan mesneviler farklı araştırmacılar tarafından neşredilmiş durumdadır fakat hamsenin her yönüyle kapsayıcı bir şekilde ele alındığı yegâne çalışma Tunca Kortantamer'in *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si* adlı kitabıdır. Eser giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde "Genel Tarihî Çizgiler, Kültür ve Edebiyat Dünyası" ve "Divan Edebiyatında Hamse ve Atâyî" başlıklarına yer veren Kortantamer I. Bölüm'de "Hamsesinde Atâyî'nin Devri" başlığı altında hamseden hareketle 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı imparatorluğunun

görüntüsü ve devrin edebiyat dünyasının hamseye yansımasını incelemiştir. "Atâyî'nin Hayatı ve Eserleri" başlığı altında yine hamseden hareketle Atâyî'nin hayatı ve eserlerinin tanıtımına yer vermiş; "Hamsenin Tanıtılması" başlığı altında ise hamsenin yazmaları ve hamsedeki mesnevilerin detaylı tanıtımı ve özetlerine yer vermiştir. Kortantamer kitabın "II. Bölüm"'ünde "Atâyî'nin Hamse'sindeki Mesnevilerde Şekil, Dil, İfade ve Üslubu Oluşturan Çeşitli Unsurlar" ve Atâyî'nin Hamse'sini Oluşturan Mesnevilerde Muhteva başlıkları altında hamseyi oluşturan mesnevileri şekil ve muhteva yönünden incelemiştir. Kitabın "III. Bölüm"ünü ise "Atâyî'nin Hamsesini Oluştururken Etkilendiği Kişiler, Eserler", "Atâyî'nin Kendi Sanatı Hakkındaki Düşünceleri", "Atâyî'nin Şiir Konusundaki Düşünceleri" ve "Atâyî Hamse'sinin Etkileri" başlıkları oluşturmaktadır. Çalışma hamseyi bütüncül ve detaylı olarak incelenmesi bakımından hamse üzerinde yapılmış oldukça önemli ve değerli bir çalışmadır.

1.2.1. Atâyî'nin Hamsesinde Sözvarlığı

Sözvarlığı, bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı, söz hazinesidir (Korkmaz, 2007: 144, Karaağaç, 2013: 754). Türkçede bu terim söz dağarcığı, kelime hazinesi, kelime kadrosu vb. kavramlarla da karşılanmaktadır. Sözvarlığı terimini Almanca "Wortbestand" teriminden çevirerek ilk kez kullanan Doğan Aksan 'dır ve Türkçe'nin sözvarlığı ile ilgili yapılmış önemli çalışmalardan biri Aksan'ın *Türkçenin Sözvarlığı* adlı kitabıdır. Aksan'a göre bir dilin sözvarlığını oluşturan ögeler yalnızca o dilin sözcükleri değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütündür (Aksan, 2004: 7). Aksan dil tarihi ve toplumun kültürü açısından sözvarlığının önemini şu şekilde açıklamaktadır.

> *"Bir dilin sözvarlığı o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir."*
>
> (Aksan, 2004: 11).

Hamsenin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünün oluşturulması temelde anlam bağlam ilişkisi göz önünde bulundurularak Atâyî'nin mesnevilerindeki sözvarlığını ortaya çıkarmaya yönelik bir çalışmadır. Atâyî'nin hamsesi 11189 beyitten meydana gelmektedir. Bağlam dışı sözcükler ve tekrarlar dâhil edildiğinde 106174 sözcükten

oluşmaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen sözlük ise bağlam dışı sözcükler ve tanıklar dâhil edilmeden 15107 madde başı ve 77043 tanıktan oluşmaktadır.

Bu bölümde Atayî'nin yaşadığı dönemdeki toplumun kültür, inanç, sosyal ilişkiler, gelenek ve göreneklerini yansıtması bakımından önemli olan ve mesnevilerde sözcüklerin yanında sözvarlığını oluşturan kalıplaşmış dil birimleri; atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözler incelenmiştir. Alışılmamış Bağdaştırmalar başlığı altında müstehcenlik ve argo, eğretilemeler, arkaik kelimeler ve çeşitli ilimler ile ilgili terimlere yer verilmiştir. Özel Adlar başlığı altında sözlükte yer alan yer adları ve kişi adlarına yer verilmiştir.

1.2.1.1. Kalıplaşmış Dil Birimleri

Kalıplaşmış dil birimi araştırmacılar tarafından dilde bağımsız sözcüklerle birlikte sözvarlığını oluşturan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözlerin genel olarak isimlendirmesinde kullanılan bir terimdir. Bu birimlerin en ayırt edici özelliği kalıplaşmış olmalarıdır. Kalıplaşma "bir veya birden fazla birimin göreceli bir yaygınlık ve kullanım sıklığı sonucunda belirli bir biçime bürünüp çoğunlukla öylece kalmasını ve yeni girdiği biçimiyle anlamı pek de dikkate alınmadan uygun bağlamda belli bir işlevi yerine getirmek üzere tekrar tekrar kullanılması" (Gökdayı, 2011: 25-26) şeklinde tanımlanabilir. Bu birimleri oluşturan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözler yazılı ve sözlü dilde hazır kalıplar sunarak etkili, hızlı ve az çabaya dayalı bir iletişim sağlamaktadır. Dilin doğal gelişim sürecinde yapısal, anlamsal ve işlevsel birlikteliğin bir ürünü (Sarı, 2021: 2) olarak ortaya çıkan bu birimler bir toplumun kültürü, düşünce yapısı ve insan ilişkileri hakkında ipuçları vermesi dolayısıyla sözvarlığı içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

1.2.1.1.1. Atasözleri ve Deyimler

Türkçe sözvarlığının önemli bir bölümünü oluşturan atasözleri ve deyimler yazı dilinde uzun zamandır kullanılmaktadır. Aksoy'a göre atasözleri ve deyimler her dilde mevcuttur ve sosyoloji, psikoloji, pedagoji, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor vb. yönlerden incelenmeye değer ulusal varlıklar olmalarının yanında deyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdırlar (Aksoy, 1988: I/13). 20. yüzyıla kadar "sav, mesel, darb-ı mesel, durûb-ı emsâl, ta'bîr" gibi çeşitli isimlerle adlandırılan atasözleri ve deyimler Türk edebiyatının ilk yazılı belgeleri Orhun Yazıtları'ndan beri milli kültürün temel taşıyıcısı olmuştur (Elçin, 2001: 623). Türkçe'nin sözvarlığının önemli bir kısmını oluşturan atasözleri ve deyimler Eski Türkçe'den başlayarak Dîvân-ı Lügâti't-Türk, Kutadgu Bilig ve

Atabetü'l-Hakâyık, Dîvân-ı Hikmet gibi Türkçe'nin ve Türk kültür tarihinin en temel yazılı kaynaklarında ve günümüze kadar Türkçe'nin değişik devrelerindeki eserlerde kullanılmıştır. Oranı şaire göre değişmekle birlikte şiirde atasözü ve deyim kullanma geleneği divan şiiri içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Atâyî mesnevilerinde atasözleri ve deyimleri gerektiğinde serbestçe kullanmaktan çekinmemiştir. Sıklığa bakıldığında mesnevilerde atasözlerine oranla deyimlere daha çok yer verdiği görülmektedir. Yapılan çalışmayla atasözleri ve deyimler de tespit edilmiştir. Madde başları ve tanıklara bakıldığında atasözü ve deyimlerin genellikle bir beyit içinde tespit edildiği bazılarının ise birkaç beyte yayılarak verildiği görülmektedir. Atasözleri ve deyimlerin tespiti ve tanıklarıyla birlikte tanımlanması bu sözvarlıklarının Atâyî'nin şiirindeki niteliklerinin ortaya konması ve Atâyî'nin yaşadığı dönemdeki toplum ve kültürü hakkında önemli bilgileri bugüne ulaştırması bakımından önemlidir.

Atasözleri

Atasözü Güncel Türkçe Sözlük'te "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbımesel." şeklinde tanımlanmaktadır.[13] Aksoy'a göre atasözlerinin biçimsel ve kavramsal özelliklerini kapsayan ve ana vasıflarını belirten en öz tanımı şu şekildedir:

"Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan özlü sözler." (Aksoy 1988: 140).[14]

Anadolu'da şiirlerinde atasözlerine ilk kez yer veren şairin Yıldırım Bayezid'in veziri Sâfî mahlaslı şiirler yazan Kasım Paşa olduğu düşünülmektedir ve divan şairlerinin şiirlerinde deyim, atasözü ve halk söyleyişlerine çokça yer vermelerine ise ilk olarak 15. yüzyılda rastlanmaktadır (Kaya 2011: 14). Araştırmacılar genel olarak divan şiirinde deyim ve atasözleri kullanma geleneğinin en başarılı temsilcisinin Necâtî Beğ olduğu ve Necâtî Beğ ve takipçilerinde görülen bu geleneğin sonraki yüzyıllarda artarak devam ettiği konusunda hemfikirdirler. Kaya'nın tespitine göre tezkire yazarlarının mesel-gûy, mesel-bürûz, mesel-âmîz, tarîka-i mesel, îrâd-ı mesel

[13] TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 15. 01. 2021).

[14] Atasözlerinin biçimsel ve kavramsal özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. (Aksoy 1988: I/15-37)

vb. terkiplerle tanımladıkları ve bu geleneği başarılı bir şekilde kullanmalarından dolayı övdükleri şairler şunlardır:

> *"Ahmed Paşa (ö. 1497), Necâtî Beğ (ö. 1509), Güvâhî (ö. 1519), Figânî (ö.1532), Zâtî (ö. 1546), Hayâlî (ö. 1556-1557), Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582), Nev'î (ö. 1599), Bâkî (ö. 1600), Azmî-zâde Hâletî (ö. 1631), Nev'î-zâde Atâyî (ö. 1635), Nef'î (ö. 1635), Nâbî (ö. 1712), Sâbit (ö. 1712), Nazîm (ö. 1727), Nedîm (ö. 1730), Münîf (ö. 1743), Koca Râgıb Paşa (ö. 1763), Şeyh Gâlib (ö. 1799), Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809), Enderûnlu Fâzıl (ö. 1810)"* (Kaya 2011: 15).

Atâyî mesnevilerinde deyimlere nazaran çok daha az başvurduğu atasözlerini okuyucuyu uyarı, düşünceyi ispat, anlamı kuvvetlendirme, misal getirme vb. gibi sadece işlevsel amaçlar doğrultusunda kullanmıştır. Kortantamer, Atâyî'nin mesnevilerinde atasözlerini kullanma şeklini şu şekilde değerlendirmiştir:

> *"Atâyî mesnevilerinde zaman zaman atasözlerinin anlatım gücünden ve ses değerlerinden yararlanır. ... şiirini atasözlerine boğmaz; atasözlerinin dozunu ayarlamayı iyi bilir. Onları bazen olduğu gibi, bazen bir parçasıyla alır. Ara sıra da atasözünün kuruluşunu ve kelimelerini değiştirir; fakat yine de beytin dayandığı atasözünü hemen tanımak mümkündür."* (Kortantamer 1997: 277-278).

Atâyî'nin mesnevilerinde atasözlerinin kullanım şekline bakıldığında aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır.

Öncelikle Atâyî mesnevilerinde atasözlerine, söz dizimini değiştirmeden ya da aslına yakın bir söz dizimiyle yer vermiştir. Bazen atasözlerinin kelime ve kuruluşunu değiştirse bile atasözünü fark etmek oldukça kolaydır. Mesnevilerdeki atasözlerinin büyük bir bölümü günümüz Türkçesi'nde de hala kullanımda olan atasözleridir.

Atasözleri genellikle olduğu şekliyle ve vezne uydurularak verilmiştir.

Çok söyleyen çok yanılır

Tecribe ehli bunı böyle bilür
Kim ki çoḳ söyler ise çoḳ yañılur (SE2707)

Kaza geliyorum demez

İşte vardum dimez irdikçe ḳażā
Bir delīl ister-iseñ işte saña (SE2983)

Atasözlerini içeren beyitlerde genellike “meseldür, bu mesel söylenür, dirler” vb. ifadelerle söz konusu ibarenin atasözü olduğuna ya da halk arasında yaygın olarak kullanıldığına işaret edilir.

İller içinde bu meṣel söylenür

ʿĀḳıl edebsizden edeb ögrenür (NE3157)

Ol kebke dil viren vaṣla maḥaldür

Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meṣeldür (HE58)

Bazı atasözlerinde vezne uydurmak vb. sebeplerle kelimelerin veya söz diziminin değiştirildiği; atasözünün değişikliğe uğratıldığı görülür.

Yemini çok olanın doğru sözü az olur

Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār

Az olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār (SE2704)

Atasözleri genellikle Türkçe kelimelerle verilmiştir fakat bazılarında ibarenin Farsça biçiminin de tercih edildiği görülür.

Meyve veren ağaç taşlanır

Eylese sengi n’ola pālā-heng

Naḫl-i pür-mīveye ḳorlar çün seng (SE189)

Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır

Ṭatlı sözle açılur ḥışn-ı ḥaṣīn

Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn (SE1666)

İndürür mürġı seçer şaḫından

Çıḳarur efʿīyi sūrāḫından (SE1667)

Bazı atasözleri ise manen aynı fakat lafzen farklı bir şekilde verilmiş doğrudan atasözünü kullanmak yerine atasözüne telmih yolu tercih edilmiştir. Bu şekilde verilen atasözlerinin bazıları aşağıdadır.

İt ürür kervan yürür

ʿAvʿav itdükçe yol üzre segler

Sākit olursañ o da vaz geçer (SE2128)

Can çıkar huy çıkmaz

Oldı gencīne-i esrār-ı beden

Cān çıḳar çıḳmaz o hergīz dilden (SE2689)

Sabreden derviş muradına ermiş

Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur

Bu ḳara gün de giçer bir gün olur (SE1282)

Mesnevilerde bu şekilde bulunan atasözleri madde başı olarak sözlüğe alınmamıştır.

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluştururken tespit edilen ve madde başı olarak sözlükte yer verilen atasözleri şunlardır:

ʿāḳil edebsizden edeb ögrenür

ʿāşıḳa Baġdad ıraḳ degil

ʿavʿav-ı segle deryā bulanmaz

bir gül-i ter var mı ki ḫār olmaya

borıda pīşrev olmaz

boyı uzun olanuñ aḳlı ḳısa

devirür ṭaġı āhı maẓlūmuñ

ekābirde söz bir olur

el üzre el olur

erlik on ise toḳuzı ḥīledür

er ölür adı ḳalur

göñülden göñüle yol olur

gün ḥesābına gice ḳatılmaz

her ġanem ayaġından aşılur

her kişi ḳalbinde bir arslan yatur

hiç ber-ā-ber mi olur beş benān

ışlanan ġam çeker mi bārāndan

işte vardum dimez irdikçe ḳażā

ḳadrini ṣarraf bilür güherüñ

ḳatlanur görmeyicek göñül

ḳażā vardum dimez

kendi düşen aġlamaz

kimde kim çoġ ola and ü iḳrār az olur

rāstī-i ḳavl ü ḳarār

kim ki çoḳ söyler ise çoḳ yañılur

ḳuşı ḳuş ile avlarlar

ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli

muḥabbetle dilden dile yol olur

naḫl-i pür-mīveye ḳorlar seng

ne yazılsa gelecekdür başa

saʿy ḳıl sen virici Mevlādur

söz söz açar söz göt açar

ṣu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz

ṣu küçügün söz büyügün

ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl

ṭatlı söz efʿīyi sürāḫından çıḳarur

yaġırı olan ḳocınur

yā düşe sāye-i devlet başa yā ḳona zāġ ü zāġānlar lāşa

yā ṣabr yā sefer

yimişin yi aġacın ṣorma

zenüñ nefsi ṭoḳuz

Deyimler

Bir dilin sözvarlığı içinde sınıflandırılan ve önemli bir yere sahip olan deyimler, bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da cümlelerdir (Aksoy 1988: 52).[15]

Deyimler atasözleri gibi kalıplaşmış olmalarının yanı sıra genel kural niteliğinde olmamaları ve hüküm bildirmek zorunda olmamaları yönüyle atasözlerinden ayrılmaktadırlar. Her ne kadar atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de yapıya ve sözdizimine müdahale söz konusu olmasa da Atâyî'nin deyimleri kısmen kelime tercihi ve Farsça'dan uyarlama yöntemiyle farklı şekilde kullandığı görülmektedir. Atasözlerini bazen asli şekilleriyle bazen de yapılarını değiştirerek kullanan Atâyî deyimleri kullanırken genel olarak böyle bir uygulamaya başvurmamış, deyimleri çok az bir kısmı hariç asli şekilleri ile kullanmayı tercih etmiştir. Mesnevilerde yer alan deyimlere bakıldığında aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır.

Genele oranla az da olsa "aldırmamaḳ, balıḳlamaḳ, arḳalanmaḳ" vb. tek kelimeden ibaret deyimlere yer verilmiştir.

Mesnevilerde "cān gözi, çeñe ḫaffāfı, gice ḳuşı, gözi açuḳ, ḳara günli, Ḳaraman baḫşīşi" vb. iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan ad tamlaması, sıfar tamlaması vb. öbek türlerinde oluşturulmuş deyimlere yer verilmiştir.

Deyimlerin çoğunluğu "'aḳlını almaḳ, burun büyütmek, cān atmaḳ, göze gelmek, küpe ḳoymaḳ, tel ḳırmaḳ" vb. gibi sonu mastarla biten ve çekime girerek "deyimsi" olarak adlandırılan deyimlerdir.

Sayısı az olmakla birlikte "boyacı küpü mi ṣanduñ, bu gün bańa ise yarın saña, etmegini it yir yaḳasını bit, köprü yapmaḳ gibi ṣevāb, ṭaġlar mı ṭayanur" vb. basit veya birleşik cümle yapısında olan deyimlere de yer verilmiştir.

Deyimler araştırmacılar tarafından biçimsel olarak sözcük, sözcük öbeği ya da cümle yapısında olan ve kalıplaşmış yapılar olan; kavramsal olarak da anonim ve mecaz olarak kabul edilen yapılardır. Atâyî'nin mesnevilerinde bazı deyimleri genel

[15] Deyimlerin biçimsel ve kavramsal özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. (Aksoy 1988: I/38-52)

kural ve tasniflerin dışına çıkarak da kullanıldığı görülür. Atâyî'nin bu şekilde kullandığı deyimlere bakıldığında aşağıdaki hususlar dikkat çekicidir.

Atâyî sayıca az olmakla birlikte "behmenī dehmenī, fikr-i mūy-şikāf, gāv-ı dü-pā, kūn-zāde" vb. Farsça deyimleri kullanmıştır.

Atâyî mesnevilerinde tamamen Türkçe kelimelerle kurduğu deyimleri Farsça kelime ve terkiplerle de kullanmıştır. Bu hususta,

ḫāke yüz ḳomaḳ → ḫāke rū ḳomaḳ

ayaġına yüz sürmek → pāyına yüz sürmek

yüz ṣuyı dökmek → āb-ı rū dökmek

aġzı ṣuyın aḳıtmaḳ → aġzı ṣuyın revān itmek vb. deyimler örnek olarak gösterilebilir.

Bazı deyimler fiil tercihi Türkçe olmak üzere Farsça kelime ve terkiplerle oluşturulmuştur. "naʿl-i bāz-gūn urmaḳ, sell-i seyf-i cemāl eylemek, seng-i ṭaʿn atmaḳ/başmaḳ, ser-i mū deñlü, ṭuʿme-i mār u mūr ḳılmaḳ" bu deyimlerden bazılarıdır.

Atâyî'nin Farsça bir kelimeyi Türkçe'ye uyarlayarak deyimleştirdiği de görülür.

Fırḳ-ı şeyāṭīne **çeker dūr-baş**

Noḳṭa ile tīġdür ol ḳaṭre-pāş (NE16)

"dūr-bāş çekmek" sopa çekmek, dövmek anlamında kullanılmıştır ve Farsça *dûr (uzak) + bâş (ol) kelimeleriyle oluşturulmuş "uzak ol, uzak dur" anlamına gelen bir tabirdir. Atâyî bu tabire çekmek fiilini ekleyerek deyimleştirmiştir. Daha sonra başka bir beyitte Farsça "bâş" kelimesinin yerine kelimenin Türkçe'de yalancı eşdeğeri olan "baş"ın eşanlamlısı kafa kelimesini getirerek "durḳafa olmaḳ – sopa gibi, âsâ gibi olmak" anlamını elde etmiştir. (bkz. "*dur ḳafā {durḳafa}" md.) Bu tarz bir kullanım Atâyî'ye mahsus orijinal ve dikkat çekici bir kullanımdır.

Yukarıdaki hususa ve Atâyî'nin deyim kullanımındaki orijinalliğine başka bir örnek olarak "Ṣandal aġaya dönmek" deyimi de dikkat çekicidir.

Ḥabeşī ḫādım eyleyüp anı māh

Ṣandal aġaya döndi şām-ı siyāh (HH852)

Başka herhangi bir kaynakta rastlamadığımız bu deyimde "Sandal Ağa" sarayda ve devlet büyüklerinin konaklarında hizmetçi olarak bulunan siyahi harem ağası, hadım

ağa anlamında kullanılmıştır ve deyim olarak (hava, gökyüzü için) siyahlaşmak kararmak anlamındadır.

Atâyî mesnevilerinde deyimlere sıklıkla başvurmuştur. Kullandığı deyimlerin çoğu atasözlerinde olduğu gibi bugün de kullanımda olan deyimlerdir. Atâyî'nin deyim kullanımı konusunda Kortantamer'in tespitleri dikkat çekicidir:

> *"Hamsede yer alan deyimler arasında bugün de kullanılan; ama hamsedeki anlamları bugünkünden farklı olanlar da vardır. Bazen deyimlerin bazı kelimelerinin deyimin bilinen yapısından farklı olarak kullanıldığı görüldüğü gibi, bazen de bir deyimin kendisi, söylendiği şekliyle ortada bulunmadığı halde, mısra veya beyitin deyime dayandırıldığı olur. Atâyî'nin deyim kadrosu içerisinde bugün kullanılmayan veya az tanınmış deyimler vardır."* (Kortantamer, 1992: 282).

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluştururken tespit edilen ve madde başı olarak sözlükte yer verilen deyimler şunlardır:

āb-ı rū dökmek	aġzı ṣuyın aḳıtmaḳ/revān	alın teri
abā giymek	itmek	alın teri aḳıtmaḳ
ādem geçinmek	aġzı ṣuyı revān olmaḳ	alnı açıḳ yüzi aḳ
ādem itmek	aġzı yuḳarı	altından girip üstinden
ādem yirine	āh ṭutmaḳ	çıḳmaḳ
ḳoymaḳ/ṣaymaḳ	ʿahde vefa eylemek	altın üstine getürmek
āferīn oḳumaḳ	ʿahdi bütün olmaḳ	altun adın baḳır eylemek
aġ çekmek	ʿahdine ṭurmamaḳ	amān virmek
aġ yürütmek	Aḫfeş keçisi	amān virmemek
aġaçdan ādem	aḳça itmemek	am biti
aġır başmaḳ	aḳça ḳaldurmaḳ	ana baba güni
aġırınca altuna ṭartılmaḳ	aḳçe ṣaymaḳ	and içmek
aġız açmaḳ	ʿāḳıbetü'l-lām olmaḳ	anı bunı bilmezin
aġız aġıza virmek	ʿaḳıl irişmemek	arada ḳalmaḳ
aġız añmaḳ {aġız egmek}	ʿaḳla uymaḳ	aradan gitmek
aġız bir itmek	ʿaḳlı başında	aradan ḳalḳmaḳ
aġzı egri	ʿaḳlını aldurmaḳ	aralıḳ virmek
aġzı ḳoḳmaḳ	ʿaḳlını almaḳ	araya almaḳ
aġzına almaḳ	ʿaḳlını başına cemʿ	araya girmek
aġzına baḳmaḳ	eylemek/devşirmek	araya ḳoymaḳ
aġzından almaḳ	ʿaḳlını (başdan) zāyil	arayı kesmek
aġzınuñ ölçüsini almaḳ	eylemek	arḳasına almaḳ
aġzın yumaḳ	ālāyına ṣalmaḳ	arḳa virmek
aġzı ṣulanmaḳ	aldırmamaḳ	arḳalanmaḳ

ʿarża çalmaḳ
ʿarża girmek
ʿaṣāya düşmek
aşırı atmaḳ
at aġaç
āteşe ṭurmaḳ
āteş(e) urmaḳ
āteş-ġıdā
ʿavret ʿaḳıllu
ayaġa ṣalmaḳ
ayaġı altına almaḳ
ayaġın almaḳ
ayaġın sürümek
ayaġına düşmek
ayaġına yüz sürmek
ayaġını öpmek
ayaġı ṭaşa ṭoḳınmaḳ
ayaḳ bağı
ayaḳ başmamaḳ
ayaḳ ṣaldurmamaḳ
ayaḳ ṭolamaḳ
ayaḳdan almaḳ
ayaḳlı defter
āyīneci dükkānı
ayrı düşmek
ʿayyūḳa irmek
az görmek
babalanmaḳ
babalıḳ eylemek
bağrına başmaḳ
bağrını delmek
balıḳlamaḳ
baş açmaḳ
başa varmamaḳ
baş çekmek
baş egmek
baş götürmek
baş göz olmaḳ
başı ḳabā yalın ayaḳ {başı ḳabaḳ yalın ayaḳ}
baş ḳaldurmaḳ
baş virmek
baş yazısı
başa gelmek
başa teng olmaḳ
başdan çıḳarmaḳ
başdan geçmek
başı devletli
başı göge irmek
başına almaḳ
başına aḳçe ṭaḳmaḳ
başına and içmek
başına belā ṣatın almaḳ
başına ḥāl gelmek
başına ḫırḳa çekmek,
başını ḫırḳāya çekmek
başına ṣu ḳoymaḳ
başına ṭas geydürmek
başına teng eylemek/ḳılmaḳ
başında od yanmaḳ
başında ḳavaḳ yeli esmek
başını alup gitmek/revān olmaḳ
başını ezmek
başını kurtarmaḳ
başını ṭaşa urmaḳ
başını yarup gözini çıḳarmaḳ
başını yire ḳomaḳ
başıyla ber-ā-ber eylemek
baş üzre yer itmek
başmaḳçı ṣayışı
bataḳ olmaḳ
behmenī dehmenī
bel bağlamaḳ
belini bükmek
belā çekmek
belāsını bulmaḳ
belā-yı siyāh
bende çekmek
bende urmaḳ
beyāża çıḳmaḳ
beyāż eylemek
bıçaḳ yimek
bıyıġını balṭa kesmemek
bir gelmek
bir göti ḳıllıya rāst gelmek
bir içim ṣu
bir olmaḳ
bir pula almamaḳ
bir ṭutmaḳ
bir ṭuṭağı yerde bir ṭuṭağı gökde
bir yaṣduġa baş ḳoymaḳ
birbirine düşmek
birbirine girmek
birbirine ḳatmaḳ
birbirin yimek
bir var imiş yoġ imiş
bodur oġlı bodur
boġazın almaḳ
boyacı küpü mi ṣanduñ
boynına almaḳ
boynına geçmek
boynına ṣalmaḳ
boynın burmaḳ
boyun urmaḳ
bölük bölük ḳılmaḳ
bu gün baña ise yarın saña
burġucı dükkānı
burnı yire dikilmek
burun büyütmek
cān acısı
cāna kār itmek
cāna ḳaṣd itmek
cāna ḳıymaḳ
cān atmaḳ
cāna ṣu sepmek
cān belemek
cān bulmaḳ
cān çekişmek
cān fedā itmek
cān gözi
cānı aġzına gelmek, cānı dehānına gelmek
cānı çıḳmaḳ
cānı ḳılca ḳalmaḳ
cānına āteş düşmek
cānına degmek
cānına geçmek
cānına kār itmek

cānın almaḳ
cānına od ṣalmaḳ
cānına şerer ṣalmaḳ
cānına āteş düşmek
cānına āteş ṣalmaḳ
cānına yetmek
cānından bī-zār itmek
cānından bī-zār olmaḳ
cānından uṣanmaḳ
cānın revān eylemek/itmek
cānın teslīm itmek
cānı pek olmaḳ
cānı yirine gelmek
cān pāresi
cān ṣoḥbeti
cāy eylemek/itmek/ḳılmaḳ
cebde yılan bulmuşa dönmek
cezāsını bulmaḳ
ciger daġı
cūşa gelmek
cūşa getürmek
cümleden ḫūbı ḫulūṣ-ı dildür
çāk çāk itmek
çalaça ṭutulmaḳ
çāt çāt itmek/ötmek
çehresi eşek türbesine dönmek
çeñe ḫaffāfı
çeñesi baġlu ölüye dönmek
çerāġ uyanmaḳ
çerāġ uyarmaḳ
çerāġ yaḳmaḳ
çeşm ü gūş olmaḳ
çeşm ü gūş ṭutmaḳ
çıbıḳ çalmaḳ {çibik çalmaḳ}
çıḳmaz ṣoḳaḳ
çıñ çıñ ötdürmek
çifte-zen itmek
çille çıḳarmaḳ
çoḳ görmek
çul yırtmaḳ
dāġ dāġ itmek
daġ yaḳmaḳ
dāma düşürmek
dāmen öpmek
dāmen silkmek
davul çalmaḳ
defterini dürmek
defteri ṭayy olmaḳ
dem çekmek
demler çekmek
demler sürmek
dem urmaḳ
derde düşmek
derdine düşmek
derdini depreşdürmek/derpretmek
derdini dökmek
dest irmek
dest urmaḳ
devleti depmek
dik dik atmaḳ
dil çıḳmamaḳ
dil dökmek
dile almamaḳ
dile düşmek
dile gelmemek
dilini ṭutmamaḳ
dili olsa da söylese
dili uzun
dil uzatmaḳ
dil virmek
dibini bulmaḳ
dipsiz kile
dirligi yirinde
diş bilemek
diş ṣırıtmaḳ
ditreme ṭutmaḳ
dizine çökmek
dūr-baş çekmek, {dūrbāş çekmek}
dur ḳafā {durkafa}
düb düb ötmek
dünyāyı başına teng ḳılmaḳ
dünyāyı birbirine ḳatmaḳ
dünyāyı ṭutmaḳ
düşte görse ḫayra yormamaḳ
ebrden nem ḳapmaḳ
ecelsiz ölmek
eflāke çıḳmaḳ
eflāke irgürmek
eflāke irişmek
egri gitmek
egri naẓar itmek
ekmedigüñ yerde bitmek
eksigini ṭutmaḳ
eksiklügüne ḳalmamak
el açmaḳ
el baġlamaḳ
el bir eylemek/itmek
el çekmek
elde itmek
elde avuçda
elde ḳalmamaḳ
elden çıḳarmaḳ
elden çıḳmaḳ
elden ele
elden ḳomamaḳ
ele almaḳ
ele girmek
ele virmek
eli aġzına uymamaḳ
eli irmek
elin almaḳ
elin būs itmek
elinden gelmek
elinden ne gelür
eline baḳmaḳ
eline gelmek
elini gögsüne ḳomaḳ
el itmek
eli uzun
el ḳaldurmaḳ
el kiri

elleri bögründe (olmaḳ)
el ṣalmaḳ
el ṣunmaḳ
el urmaḳ
el uzatmaḳ
el üzre ṭutmaḳ
el virmek
el yumaḳ
elifi elf itmek
emān bulmaḳ
emān virmemek
emek çekmek
erkeklik itmek
esüp savurmaḳ
etine ṭolı
etegini ṭutmaḳ
etegi belde
etmegini it yir yaḳasını bit
etrāfını almaḳ
evdeki söz bāzāra uymamaḳ
eyiye varmamaḳ
fāʿili mefʿūl ḳılmaḳ
fayṣal bulmamaḳ
fenā bulmaḳ
fenā irmek
fenā(ya) virmek
fikre varmaḳ
fikr-i mūy-şikāf
fitne-i ḫāk-i beden
fitne ḳaynatmaḳ
fitne ḳoparmak
fitne ḳopmak
fitne künci
funduḳ-ı āb
furṣatı ġanīmet bilmek
fülān ibn fülān
ġāfil avlamaḳ
gāv-ı dü-pā
gāv dü tā {gāv-ı dü-tā}
ġayrete gelmek
gemisi ġarḳ olmaḳ
genç irisi
gice ḳuşı
giceyi gündüze ḳatmaḳ
gögüs virmek
gökde ararken yerde bulmaḳ
gök demüre ġarḳ olmaḳ
gölge ḥarāmīsi
gölge ḥarāmīliġi eylemek
göñli büyük
göñli gözi açılmaḳ
göñlin itmek
görünmez belā
görmeze urmaḳ
görmezlenmek
göti açılmaḳ
göti ḳılluya rāst gelmek
götin açmaḳ
götinden ṭutuşmaḳ
götine baḳaraḳ gitmek
göz açdurmamaḳ
gözden düşürmek
gözden pinhān olmaḳ
göz dikmek
göze gelmek
göz göre (göre)
gözi dönmek
gözi açılmaḳ
gözi ilmek
gözine ḳorḳu virmemek
{gözine ḳoruḳ virmemek}
göz yumup açınca
gözi açuḳ
gözi aydın (olmaḳ)
gözi göñli açılmaḳ
gözi göñli hevāda
gözi ḳararmaḳ
gözi ḳaşı oynamaḳ
gözin oymaḳ
gözi tolmaḳ
gözi ṭūş olmaḳ
gözi yolda olmaḳ
gözinden ṣaḳınmaḳ
gözini ırmamaḳ
gözini ḳan bürümek
gözini yummaḳ
gözümüñ nūrı
gūşına girmek
gūş ḳabartmaḳ
gūş ṭutmaḳ
gūş urmaḳ
gülüp oynamaḳ
gün geldüginçe
gün görmedik
gün gibi
gün gibi ʿayān olmaḳ
gün göstermemek
gün yüzine dönmek
günahına girmek
ḥabbeyi ḳubbe itmek
ḥaddini bilmez
ḥaddini tecāvüz itmek
ḥaḳḳ-ı nān u nemek
ḫāk-būs itmek
ḫāke düşmek
ḫāke rū ḳomaḳ, ḫāke yüz ḳomaḳ
ḫāke ṣalmaḳ
ḫāk ile yeksān eylemek
ḫarāba varmaḳ
ḫarāb olmaḳ
ḥarf atmaḳ
ḫarṭ-ı ḳaṭād
ḥaṣīr üzre ḳomaḳ
ḫāṭırını yapmaḳ
ḫāvı giden çūḳaya dönmek
ḥavṣalaya çalamamaḳ
ḫayāl ignesi
ḥāżır ḥalvā
ḫır ḫır itmek
ḫırḳaya girmek
ḫırmen-sūzı {ḫırmen-sūzī}
ḥikmeti Loḳmāndan ṣormaḳ
ḥīzeg-i muġlim
ḫurd u ḫaşḫaş itmek
ḥużūrın uçurmaḳ
ḥüt ḥüt itmek

ʿışḳ-ı meymūnī vü ḥimārī
ʿışḳ olsun
ʿıyd ṣalıncaḳcısı
ibn-i vaḳt olmaḳ
igne yimek (igne yimiş/yutmuş köpege dönmek)
iki bükmek
iki eli ḳanda olmaḳ
ilikli kemik
ipligi bāzāra çıḳmaḳ
islenüp paṣlanmak
iş bitmemek
iş düşmek
iş görmek
işi Allaha/Ḫudāya ḳalmaḳ
işi altun olmaḳ
işin altun eylemek
işin temām itmek
iz azıtmaḳ
jīve bardaġı
ḳabaḳ ṣandıġum ḳan
ḳarpuzı çıḳtı
ḳad çekmek
ḳaddini kemān itmek
ḳaddini lām eylemek/itmek
ḳadeḥ ḳırmaḳ
ḳadem eylemek
ḳalbi ḳalbine ṣıġmamaḳ
ḳalem çekmek
ḳana boyanmaḳ
ḳan aġlamaḳ
ḳana yumaḳ
ḳan dökmek
ḳanına girmek
ḳanını kesmek
ḳan içmek
ḳan ḳuyusı, ḳanlu ḳuyı
ḳanlar aġlatmaḳ
ḳanlu bıçaḳlu olmaḳ
ḳanlu yaş
ḳan ṭutmaḳ
ḳanat açmaḳ
ḳandilli köşk
ḳandilli köşke dönmek
ḳapu ardı
ḳapudan ṭaşra itmek
ḳapu ḳapu iletmek
ḳapuyı divār itmek
ḳarḍa yürüyüp izin āşikār itmemek
kārı Allah'a ḳalmaḳ
kārın bitürmek
ḳara giymek
ḳara gün
ḳara günli
ḳara ḫaber
ḳara ḳurı
ḳara yazı
Ḳaraman baḫşīşi
Ḳaraman ġayreti
ḳaṭʿ-ı yed
ḳazdıġı ḳuyuya düşmek
ḳazıḳ bābı
ḳazdıġı ḳuyuya düşmek
kebāb eylemek/itmek
kejdümlük eylemek
keli açılmaḳ
kelle germ olmaḳ
kem küm ötmek
kemāl bulmaḳ
kendini aldırmaḳ
kendini ṭaġıtmaḳ
kendüden geçmek,
kendüden gitmek
kendüsini bilmek,
kendüyi bilmek
kendüye gelmek
kendüye ṣıġışmamaḳ
kendüyi alamamaḳ
kendüyi bilmez
kerāmet ṣatmaḳ
kerh urmaḳ {kerih urmaḳ}
kevn-zāde {kūn-zāde}
ḳılca ḳalmaḳ
ḳıl geçürmek
ḳılı ḳımramamaḳ
ḳıl ile yedilmek
ḳılı ḳırḳ yarmaḳ
ḳıl yarmaḳ
ḳılına ṭoḳunmaḳ
ḳılıç balıġı
ḳılıç çekmek
ḳılıçdan geçmek
ḳılıçdan geçürmek
ḳılıç ṣalmaḳ
ḳıṣṣadan ḥiṣṣe almaḳ
ḳızıl bayraḳ açmaḳ
kir getürmek
ḳoltuġına girmek
Ḳonya ḥalvāsı gibi döge döge yedürmek
ḳoynına almaḳ
ḳoynına girmek
ḳoz ḳabına ḳoymaḳ
kökin kesmek
köprü de olsa uġramamak
köprü yapmaḳ gibi ṣevāb
körlük itmek
ḳulı ḳurbānı olmaḳ
ḳulaġına çalınmaḳ
ḳulaġı çekilmek
ḳulaġına girmemek
ḳulaġına girmek
ḳulaḳ burmaḳ
ḳulaḳ ṭutmaḳ
ḳulaḳ urmaḳ
ḳulb ṭaḳmaḳ
ḳurbān eylemek/itmek
ḳurı yere köpri yapmaḳ
ḳuru sevdā
ḳuş dili
kutunun ḳapaġını açmaḳ
ḳuyruġın ele almaḳ
ḳuyruḳ bulamaḳ
kül olmaḳ
küpe ḳoymaḳ
küt küt itmek
lām eylemek/itmek
lām olmaḳ

lisān oynatmaḳ
maġzı üstüḫ̆ānından ayırmaḳ
meydān virmek
mühürli
nabżına el urmaḳ
nabżını ṭutmaḳ
naʿl der-āteş olmaḳ
naʿl-i bāz-gūn urmaḳ
nāmūsu yıḳılmaḳ
nān u nemek ḥaḳḳı
nārı nūr itmek
nāzı geçmek
nāz götürmemek
naẓardan düşürmek
nefes bulmak
nefesi çıḳmamaḳ
nefes eylemek/itmek
nefesini żāyiʿ itmek
nefs atına binmek
nefsini köreltmek
nefsini öldürmek
nemek-pāşlıḳ itmek
neye uġraḍuġını bilmemek
nīm-bismil
nīş urmaḳ
nūr ṣaçmaḳ
nūr u fer virmek
nūrun ʿalā nūr
ocaġa urmaḳ
ocaġa yanmaḳ
odlara yanmaḳ
od ṣalmaḳ
oġlan oyuncaġı
oġlan oyuncaġı olmaḳ
oġul balı
oñmadıḳ baş
oñmasun yitmesün
oyunun ṣaḳalı bitmek
oy virmek
ölmeden evvel ölmek
ölü göre göre ḳaṣṣāba dönmek
ʿömre sürmek
öñin almaḳ
öñine ṭurmaḳ
öpüp başına ḳoymaḳ
örtüp başmaḳ
pāk-dāmen
pār pār yanmaḳ
pāyına düşmek
pāyına yüz sürmek
pāyını dāmenine çekmek
pençe-gīr olmaḳ
pençeleşmek
pençe ṭutmaḳ
perde çekmek
perde ḳılmaḳ
perde-i ġaflet
pes-i perde
pul pul olmaḳ
püs pas olmaḳ
püşt-ḫār ummaḳ
raġbet bulmaḳ
rāḥat yüzü görmemek
rāḥet-i dendān
raḳsa gelmek
raḳsa getürmek
raḳsa ḳomaḳ
reng virmek
revānını şād itmek
revnaḳ bulmaḳ
revnaḳ virmek
rez-duḫteri
rīz rīz eylemek
ṣaçı kesik ḳahbe
sāde-pehlū olmaḳ
ṣāf-dil
sāġar döndürmek
ṣaḳal saydurmaḳ
Ṣandal aġaya dönmek
sāye ṣalmaḳ
secdeye varmaḳ
selāma durmaḳ
sell-i seyf-i cemāl eylemek
seng-i ṭaʿn atmaḳ/başmaḳ
serden geçmek
ser-i mū deñlü
ser ḳomaḳ
ser virmek
sesi çıḳ(ma)maḳ
seyrine aldanmaḳ
sikke-i rāyic
sīne dögmek
sīnesine şerḫa çekmek
sīneye çekmek
sitem ṭolaması {sitem ṭolması}
ṣolaġına davul çalmaḳ
ṣoñ nefes
ṣorusın virmek
ṣoyınmaḳ
söz açmaḳ
söz añlamaḳ
sözi geçgin
sözini söz itmek
söz ḳaçırmaḳ
söz ḳoparmaḳ
sözden çıḳmamaḳ
söze gelmek
sözine gelmek
sözini söz itmemek
sözleri yabāne olmamak
sözüni ṭutmaḳ
sözünüñ eri olmaḳ
ṣu dökmek
ṣu gibi
ṣu gibi aḳmaḳ
ṣuya ṣalmaḳ
ṣu se(r)pmek
ṣu üzre seccāde salmaḳ
ṣu virmek
ṣuçını yüzine urmaḳ
ṣūret uġrısı
ṣümme't-ṭarīḳ
süpüri tutmak
ṣaḳḳ-ı ġubār itmek
ṣān virmek
şap şap öpmek
şedd-i niṭāḳ eylemek

şekle girmek
şeklini bozmaḳ
şeref bulmaḳ
şeref-yāb olmaḳ
şerḥa çekmek
şevḳe gelmek
şikem-i rāhibe dönmek
şīşe-i ʿārı yire çalmaḳ
şīşe-i ʿırżı şikest itmek
şīşe-i nāmūsı yerlere çalmaḳ
şīşe yalamaḳ
şuʿle ṣalmaḳ
şuʿle-yāb olmaḳ
ṭaġlara ṭaşlara
ṭaġlar mı ṭayanur
taḫta ḳaḳmaḳ
ṭāliʿi açılmaḳ
ṭāliʿi kör olmaḳ
ṭāliʿi yāver olmaḳ
ṭaʿne ṭaşı
ṭaʿne ṭaşı urmaḳ
tāra çekmek
ṭarḥ-ı nev ṣalmaḳ
ṭās-bāzī itmek
taş baġırlı
ṭaşı başa başı ṭaşa urmaḳ
ṭaşı ṭaş üzre ḳomamaḳ
ṭaş urmaḳ
ṭaş üstine taş ḳalmamaḳ
ṭatlı belā
ṭatlı cān
ṭatlı dil
tek oturmaḳ
tek ṭurmaḳ
tel ḳırmaḳ
teller aṣmaḳ
ter-zebān
tesmīr itmek
teşmīr-i sāḳ eylemek
teşne-ciger
teşne-leb
teveccühde olmaḳ
tırāş itmek
Tilkilenmek
tīr atmaḳ
tīr-i duʿā
tīr-i ebr-i bahār
tīr-i ḳażā
tīr-i müje
tīr-i süḫan
tīr-i zehr-ālūd
tīr ü bārān itmek
tīre-baḫt
tīre-dil
tīregīn-çehre
ṭogmaduga dönmek
ṭopuġına çıḳmamak
ṭuʿme-i mār u mūr ḳılmaḳ
ṭuş olmaḳ
ṭuşaḳ urmaḳ
ṭuz ṭorbasını boynuna almaḳ
ṭuzlu ṣu
tüyi ürpermek
ucuz ḳurtulmaḳ
uḫrevī birāder
ümīd kesmek
ümmāh dimek {emāh dimek}
üstine ditremek
üstine yürümek
vāveylā itmek
vāveylā ḳopmaḳ
vechi var
velvele ṣalmaḳ
verāṣet
vesvese virmek
yabana, yabāne
yabana atmamaḳ
yabana gitmek
yabanda ḳalmaḳ
yaġlı boġaz
yaḳası açılmaḍuḳ
yaḳalar açmaḳ
yaḳasını çāk itmek/ḳılmaḳ/yırtmaḳ
yaḳasını ḳurtarmaḳ
yaḳup yandurmaḳ
yalın ayaḳ
yamana varmaḳ
yanın ḳıçın gitmek
yanup yaḳılmaḳ
yardan uçmaḳ
yār-gār {yār-ı ġār}
yār-ı ġār
yāre açmaḳ
yardan uçmaḳ
yaradulmamışa döndürmek
yedi ḳat yire geçmek
yele virmek
yelkeni suda olmaḳ
yelüp yepürmek {yelüp yopurmaḳ}
yeñildikçe güreşten feraġ itmemek
yeñilürken güreşe ṭoymamaḳ
yerde ḳomaḳ
yere geçmek
yere girmek
yeri düşmek
yılan ayaġı olmaḳ
yılanlar ḳuşanmaḳ
yıldızı düşkin olmaḳ
yıldızı düşmek
yeñildikçe güreşten feraġ itmemek
yeñilürken güreşe ṭoymamaḳ
yola çekmek
yola düşmek
yola sıġmaz
yol azmaḳ
yolına can virmek
yolına gelmek
yolını baġlamaḳ
yol itmek
yollara baḳmaḳ
yolsuzluḳ itmek
yol sürmek

yol urmaḳ
yol virmek
yuḳarıdan geçinmek
yüregi aġzına gelmek
yüregi dayanmamaḳ
yüregi düb düb ötmek
yüregi ḳopmaḳ
yüregin delmek
yüregin oynatmaḳ
yüregine ṣu serpilmek
yüregi oynamaḳ
yüregi yaġını eritmek
yüregi yaġını müzāb itmek
yüz açmaḳ
yüz agartmaḳ
yüz dürmek
yüz görmiş
yüzin ḳara eylemek
yüz ḳarası
yüz ḳızdurmaḳ
yüz suyı
yüz ṣuyı dökmek
yüz sürmek
yüz ṭutmaḳ
yüz urmaḳ
yüz yumşaḳlıġı
yüz yüze baḳmaḳ
yüze gelmek
yüze gülmek
yüzi aḳ alnı açıḳ
yüzi yirde olmaḳ
yüzi yire düşmek
yüzi yire ḳomaḳ
yüzin ekşitmek
yüzin ele almaḳ
yüzine gülmek
yüzine kir getürmek
yüzine ṭuzlu ṣular ḳomaḳ
yüzine urmaḳ
yüzlenmek
zaʿ ferān-zāra dönmek
ẓāhire urmaḳ
zaḫm yimek
zār ṭutmaḳ
zār zār iñlemek
zār u zār iñletmek
zehrini dökmek
zehre-çāk
zehreler āb itmek
zehresi āb olmak
zehresi çāk olmaḳ
zehre-şikāf
zelzele ṣalmaḳ
zencīr-i ʿaşḳa urmaḳ
zencīrini ḳırmaḳ
zevāl bulmaḳ
zevāl ir(iş)mek
zort virmek

1.2.1.1.2. İkilemeler

İkileme Güncel Türkçe Sözlük'te " Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: Yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı gibi." şeklinde tanımlanmaktadır.[16] Aksan'a göre ikilemeler Türkçe'nin her döneminde, her lehçesinde sık kullanılmış hatta dünya dilleri içinde en çok Türkçe'de kullanılmıştır (Aksan, 2004: 60).

İkilemeler Osmanlı Türkçesi'nde "atf-ı tefsirî, terkîb-i ihmâlî, mühmelât" terimleri ile adlandırılmıştır. Türkçe'de ikilemeler kurulurken ses benzerliği ve güzelliği ön plana çıkmış, anlatımı güçlendirmek için ya aynı sesi veren aynı sözcük tekrar edilmiş ya da sesleri birbirine yakın olan birbirini andıran sözcükler yan yana kullanılmıştır (Hatipoğlu, 1981: 13).[17]

Atâyî'nin mesnevilerinde kullandığı ikileme çeşitleri şekil olarak beş grup halinde sınıflandırılabilir.

[16] TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 19. 01. 2021).

[17] İkilemeler hakkında detaylı bilgi için bkz. (Hatiboğlu, 1981).

a. Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulan "aġlayu aġlayu, ayaḳ ayaḳ çaġırdı çaġırdı, döne döne, fevc fevc, külçe külçe…" vb. ikilemeler.

b. Birbirine zıt kelimelerin bir arada kullanılması ile oluşturulan "bay ü gedā, çep ü rāst, gice gündüz, derūn u birūn…" vb. ikilemeler.

c. Birbirine ses veya anlam olarak yakın olan kelimelerin bir arada kullanılması ile oluşturulan "dīv ü ded, bir iki, cürm ü ʿışyān, sīm ü zer, tāb u teb, ẕevḳ u ṣafā…" vb. ikilemeler.

d. Anlamsız ve yarı anlamlı kelimelerin bir arada kullanılması ile oluşturulan "kec mec, arıḳ uruḳ, tort mort…" vb. ikilemeler.

e. Bir deyim içinde geçen "aġız aġıza virmek, bölük bölük ḳılmaḳ, islenüp paslanmaḳ, üft ü hīz itmek…" vb. ikilemelerdir.

Atâyî mesnevilerinde sadece Türkçe, sadece Farsça ve sadece Arapça kelimeler ile ikilemeler oluşturduğu gibi bu üç dilden kelimeleri beraber kullanarak da ikilemeler oluşturmuştur. Mesnevilerde dile göre ikileme kullanma oranına bakıldığında en çok ikilemenin Farsça kelime ve kelime gruplarıyla oluşturulduğu görülmektedir. Farsça'yı sırayla Türkçe ve Arapça kelimelerle oluşturulan ikilemeler takip etmektedir.

Türkçe kelimelerle oluşturulan ikilemere bakıldığında bu ikilemelerin "aġlayu aġlayu, bayılı bayılı, çaġırdı çaġırdı, çaġırı çaġırı, uġrun uġrun" gibi aynı kelimelerin tekrarı ile oluşturulan ikilemeler olduğu görülür. Türkçe ikilemeler arasında "çaġırdı çaġırdı, tort mort, uġrun uġrun, yaşın yaşın" vb. gibi divan şiirinde pek rastlanmayan, daha çok Eski Anadolu Türkçesi'nde görülen ikilemeler de kullanılmıştır. Bu tarz arkaik olarak nitelendirilebilecek ve aşağıda "anlamsız ve yarı anlamlı" olarak ifade edilen kelimelerle ikilemelerin kullanılması o kelime ve ikilemelerin dönem toplumunda yazılı dilde pek rastlanmasa da konuşma dilinde yaşadığının kanıtıdır.

Sınırlı sayıda Arapça kelimelerle " laḫt laḫt, şerḥa şerḥa, ṭabaḳ ṭabaḳ…" gibi aynı kelime tekrarı ile oluşturulan ikilemelerin yanında "ḳavl ü ḳarār, sebaḳ-ber-sebaḳ, semek-tā-semek…" gibi Arapça kelime ve Farsça bağlaçların bir arada kullanılması ile oluşturulan ikilemeler de mevcuttur.

Bu değerlendirmelere ek olarak Aksan'ın Eski Anadolu Türkçesi ve Divan şiirinde görülen bazı ikilemelerle ilgili "ilginç bir tutum" olarak nitelediği tespiti dikkat çekicidir.

> *"Eski Anadolu Türkçesinde ve Divan şiirimizde görülen ilginç bir tutum, ve bağlacının Fars geleneğine uygun olarak kullanıldığı güft ü gû, cüst ü cû gibi bağlaçlı ikilemelerin örneksenmesiyle oluşturulmuş Türkçe ikilemelerin de bol kullanılmasıdır. Örneğin Şeyhi'de sağ u sol, güz ü kış, yayla vü kışla, dün ü gün gibi tersanlamlı öğelerle kurulmuş ikilemeler geçerken Yunus Emre'de de bal u şekker, yaz u kış, il u şar, dün ü gün, hayal ü düş, şehd ü şekker, can ü gönül gibi benzerlerine sık rastlanmaktadır."* (Aksan, 2004: 63).

Aksan'ın bahsettiği örnekseme yöntemiyle oluşturulan ikilemelere Atayî'nin mesnevilerinde Türkçe baş ve bay kelimeleri kullanılarak oluşturulan "baş ü cān ve bay ü gedā" ikilemelerinde rastlanmaktadır. Bu duruma ek olarak Atâyî'nin "ʿadl ile dād ve ḥūr ile ġılmān" ikilemelerini Arapça kelimeler arasında Türkçe "ile" bağlacını kullanarak oluşturulması dikkat çekicidir.

Hatiboğlu'nun tespitine göre ikilemeler Türkçe'nin devre devre ilişki kurduğu Sanskritçe, Farsça, Arapça, Fransızca gibi dillerde az kullanılan bir özelliktir ve Türkçe'de yabancı dillerin etkisi arttıkça ikilemelerin kullanım alanı darlarak daha çok halk dilinde geçerli sayılmıştır (Hatiboğlu, 198: 9-10). Mesnevilerdeki Türkçe kelimelerle oluşturulan ikilemelerin azlığı bu durumu destekler niteliktedir. Ancak, yukarıda bahsedilen kullanım çeşitliliği ve farklı dillerdeki kelime ve dilbilgisi ögelerinin bir arada kullanılarak oluşturulan ikilemeler göz önüne alındığında Atâyî'nin mesnevilerinde ikilemelere son derece aktif ve işlevsel olarak yer verdiği söylenebilir.

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü oluştururken tespit edilen ikilemeler, mesnevilerin kaleme alındığı dönemdeki düşünce yapısı, dönem dilinin anlam ve kavram inceliğini göstermesi bakımından kayda değer ögelerdir. İkilemelerin sözvarlığı içinde oranı, kullanım şekil ve yöntemleri Atâyî'nin dönemdeki konuşma ve yazı dilini ne kadar ustalıkla kullanabildiğinin ayrıca üç dil üzerindeki yeti ve hâkimiyetinin göstergesidir. Tespit edilen ve madde başı olarak sözlükte yer alan ikilemeler aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır.

āb u gil	āb u tāb	ʿaceb-ender-ʿaceb
āb u hevā	āb u żū	ʿadl ü dād

ʿadl ile dād
aġzı dili
aġız aġıza virmek
aġlayu aġlayu
āh u efġān
āh u fiġān
āh u nāle
āh u vāh
āh u zār
ʿahd ü emān
ʿahd ü eymān
ʿahd ü peymān
ʿahd ü vefā
aḳlı ḳızıllı
ʿahd ü yemin
ʿalem-ber-ʿalem
Allāh Allāh
arıḳ uruḳ
ʿayş u ṣafā
ʿayş u ṭarāb
ʿayş u ʿişret
ʿayş ü nūş
bāġ u rāġ
baḥr u ber
bāl ü per
bālā vü pest
bār u büngāh
bam ü divār
baş ü cān
baş göz olmaḳ
bay ü gedā
bayılı bayılı
behmenī dehmenī
bel bıḳın
belā-ber-belā
bend-(ber)-bend
bend ü zencīr
berg ü bār
bir iki
bölük bölük
ḳılmaḳ
būd u nebūd
burc u bārū
būs u kenār
cā-be-cā
cān u dil
cān ü ten
cezr ü medd
cūd u kerem
cūd u seḫā
cūş u ḫurūş
cübbe vü destār
cürm ü ʿışyān
cüst ü cū
çağırdı çağırdı
çağırı çağırı
çāk çāk
çeng ü çegāne
çep ü rāst
çeşm ü çerāġ
çeşm ü gūş
olmaḳ/ṭutmaḳ
çıñ çıñ ötdürmek
dād u sited
dād ü dihiş
dāġ dāġ
dār u dīyār
dār u gīr
dem-ā-dem
dem-be-dem
deng ü ḥayrān
olmaḳ
der ü dīvār
derd ü belā
derd ü ġam
derd ü ʿanā
derūn u birūn
dest ü kef
dik dik atmaḳ
dil ü cān
dīv ü ded
döge döge
döke ṣaça
döne döne
dūr-ā-dūr
dūr u dırāz
dūş-be-dūş

düb düb ötmek
düzmek koşmaḳ
ehl ü ʿiyāl
emn ü emān
eşk ü āh
eylemek/itmek
evvel ü āḫir
fāʿil ü mefʿūl
fer ü tāb
feraḥ-be-feraḥ
fevc fevc
fısḳ u fücur
ġam u şādī
germ ü serd
gezlik ü ḥame
ġıll u ġış
gice gündüz
gīr ü dār
girān-tā-girān
{kerān-tā-kerān}
göre göre
gözi göñli
açılmaḳ/hevada
gözi ḳaşı oynamaḳ
gūn-ā-gūn
ġūne ġūne
gūş-be-gūş
gūşe gūşe
güft ü gū
güft ü şinīd(e)
gül gül
güle güle
günden güne
ḫˇāh u nā-ḫˇāḫ
ḫam-be-ḫam
ḫam-der-ḫam
ḫˇār u ḫaḳīr itmek
ḫār u ḫās
ḫār u ḥüsn
ḫār u zār olmaḳ
ḫās u ḫār
ḫās u ḫāşāk
ḫāṣ u ʿām
ḫāṣ u ʿavām
ḫavāṣ u ʿavām
ḫavf u ḥaẕer itmek
ḫavf u recā
hāy u hūy
ḫayl ü ḫaşem
ḥāżır u nāẓır
ḫum-ender-ḫum
{ḫam-ender-ḫam}
ḫurd u ḫaşḫaş
itmek
ḥūr ile ġılmān
ḥūr ü melek
ḫuşk ü ter
hūy ü hāy
ḥüsn ü bahā
ḥüsn ü cemāl
ḥüt ḥüt itmek
ʿıyş u dem
ʿıyş u nūş
ʿıyş u ṣafā
ʿıyş u ṭarab
islenüp paslanmaḳ
Kāf-tā-Kāf
ḳat ḳat
ḳavl ü ḳarār
kec mec
kef-be-kef urmaḳ
kef-ber-kef urmaḳ
kem küm ötmek
kesb ü kār
keş-ā-keş
kevn ü mekān
ḳīl-be-ḳīl
ḳīl u ḳāl
ḳāl u ḳīl
ḳol ḳol
laḫt laḫt
laḥẓa laḥẓa
leb-ā-leb
leb-ber-leb
lūt u pūt
luṭf u kerem
māl-ā-māl

māl ü menāl
mekr ü āl
mekr ü fen
mekr ü firīb
mekr ü fiten
mekr ü füsūn
mekr ü ḥased
mekr ü ḫıyānet
mekr ü rīv
mekr ü telbīs
mihr ü muḥabbet
mihr ü vefā
müşt ü leked
nām u nişān
nān u nemek ḥaḳḳı
nāz ü niyāz
nīk ü bed
nūr u fer virmek
nūş-ā-nūş
pāre pāre
pār pār yanmaḳ
peder-be-peder
per ü bāl
peş ü pīş
pey-ā-pey
pey-der-pey
yana yana
yap yap
yaşın yaşın
pīç-a-pīç
pīç-der-pīç
pīç pīç
pīç ü ṭāb
pul pul olmaḳ
püs pas olmaḳ
rīz rīz eylemek
rū-be-rū
rūz u şeb
ṣabr u ḳarār
ṣabr u ṣebāt
ṣabr u sükūn
ṣabr u şekīb
ṣaġīr ü kebīr
sebaḳ-ber-sebaḳ
selām ü ṣabāḥ
semek-tā-semek
ser-a-pa
ser-ā-ser
ser-be-ser
seyr ü sükūn
seyr ü ṣafā
sīm ü zer
ṣīt u ṣadā
sū-be-sū
sūr u sürūr
yek-ber-yek
yek-be-yek
sūz u güdāz
sūz u tāb
süst ü leng
şap şap öpmek
şeb ü rūz
şerḥa şerḥa
şūr u şaġab
şūr u şer
şüst ü şū
tāb u fer
tāb u teb
tāb u tüvān
ṭabaḳ ṭabaḳ
ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ
ṭāḳ-ber-ṭāḳ
ṭāḳ u revāḳ
tār u pūd
tek ü tenhā
tek ü dev
tek ü pū
tort mort
uġrun uġrun
üft ü hīz itmek
vecd ü ḥāl
yaḳup yandurmaḳ
yāl ü bāl
yelüp yepürmek
{yelüp yopurmaḳ}
yer yer, yir yir

ẓāhir ü bāṭın	ẕevḳ u ṣafā	zīr ü bālā
zaḫm-ber-zaḫm	zīb ü fer	zīr ü zeber
zār zār	zīb ü tām virmek	
ẕevḳ u ṣafā	zīb ü zīver virmek	

1.2.1.1.3. Kalıp Sözler

Kalıp sözler atasözleri, deyimler ve ikilemelerle birlikte kalıplaşmış dil birilmerini oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından çeşitli isimler ve ölçütlerle tanımlanan kalıp sözler ilişki sözleri ve kültür birim olarak da adlandırılmaktadır Bu dil birimleri atasözü, deyim ve ikilemeler gibi yargı bildirerek hayırdua ve iyi dilek, beddua ve küfür, duygusal tepki, selamlaşma, ayrılık, batıl inanç, istek, konuşan veya dinleyeni yüceltme, istenileni kabul veya ret, eleştiri veya tehdit, genel bir davranış veya düşünce, töre ve gelenek, dini inanç, sorucevap, özür dileme, ödüllendirme, teşekkür gibi belirli kavramsal gruplarda toplanmaktadır (Gökdayı, 2008: 90, 106).

Kalıp söz ifadesinin yanında ilişki sözleri terimini de kullanan Aksan (2004)'a göre kalıp sözler toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan sözlerdir ve bir toplumun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları gelenek ve görenekleri yansıtarak o toplumun kültürüne ışık tutmaktadır (Aksan, 2004: 190).

Belirli durumlarda kolayca hatırlanarak hemen kullanılabilen, duygu veya durumu en kısa yoldan hızlıca aktarıp hızlıca anlaşılabilen kalıp sözlere sözlü iletişimde daha çok başvurulduğu söylenebilir. Anlatımında sık sık konuşma sahnelerine yer veren Atâyî mesnevilerde zamanının İstanbul Türkçesinin konuşma dili özelliklerinden yararlanmıştır. Hamsedeki kalıp sözvarlığı özellikle konuşma sahnelerinin içinde yer almakta; ünlem ve hitap, dua ve beddua, küfür ve hakaret, teşekkür ve memnuniyet bildirme, selamlama, karşılama, hürmet, tevazu, hayret, şaşırma, uyarı, takdir etme, pekiştirme, yemin, sitem ve azarlama vb. ifadelerinden oluşmaktadır. Atâyî bu birimleri kullanma konusunda aşırıya kaçmamış, farklı karakterlerdeki mesnevilerinde anlatımı tamamen konuya uygun bir biçimde kullanmış, diğer unsurlar gibi kalıp sözleri de anlatılmak istenen durumun hizmetine vermiştir.

Kortantamer'in tespitine göre Atâyî'nin anlatımda başvurduğu yöntemlerden biri ve tahkiyede yaptığı bir değişiklik yoğunlaştırmadır. Atayî anlatımında sık sık gülünç, merak uyandırıcı, gerilimli anlar ve durumlar oluşturmuş ve çeşitli sahnelemelerden yararlanmıştır. Konuşma dilini vermek istediği mesaja ve hikâyenin niteliğine uygun olarak uzatıp kısaltmış, temposunu artırıp azaltmış yalın ve yoğun konuşulan İstanbul Türkçesi'ni ustalıkla kullanmıştır (Kortantamer, 317, 324). Atâyi'nin anlatımında kalıplaşmış ifadelere ve kalıp sözlere sıklıkla yer vermesinin sebebi anlatımda canlılık ve akıcılık yanında bu yoğunlaştırma olmalıdır.

Tespit edilen ve sözlüke madde başı olarak yer alan kalıp sözler şunlardır:

Ünlemler

a	eyā	hū
āh	feryād	meded
Allāh Allāh	füsūsā	vāy
behey	hāy	veyl(ī)
dād	ḥayf(ā)	yā
dād dād	hey	zihī
dirīġā	heyhāt	
ey	heyhey	

Hitaplar

be	dilā	Ḫudāyā
begüm	efendi	İlāhī
cānā	ḥabbeẕā	Kerīmā
cān-ı men	ḥabībā	ṣāḳiyā

Dualar

āferīn	ḫayr-bād	var ola
bāreke'llāh	maʿ āẕa'llah	var olsun
bi-ḥamdi'llāh	mübārek-bād	yaşasın
biñ yaşasın	nefesdār ola	zād'Allāh
ḥāşeli'llāh	nūş-ı cān ola	

Beddualar

boynı altında ḳala	ḫāne-ḥarāb	ṭaş yesin
cānı çıḳsun	oñmasun yitmesün	yere giçsin

Küfür ve hakaret

a. biti	belīd	cilf
ʿaḳūr	bodur oğlı bodur	cimāl-i naḳḳāle

cüce
çeñe ḫaffāfı
delle
delle-i muḥtāl(e)
denī
denī-ḫilḳat
denī-himmet
dipsiz kile
dīvāne
dūn
dü-rū
ebleh
ebter
erẕāl
erẕel
eşek
evbāş
eẕel
fācir(e)
fettān(e)
fürū-māye
ġābī
ġalīẓ
ġammāz
gāv-ı dü-pā
gāv dü tā {gāv-ı dü-tā}
gergedan
gergeden
gevden
gūl
ġurāb
ġurābü'l-beyn
ġurābü'z-zerʿ
ḫā'in
ḫar
ḫar-kesī {ḫar kes+i}
ḥarīf
ḥaşerāt
ḥaşere
ḥayāsız
ḫāyin
ḥayvān
hergele
hirāsān
ḫubṣ-nihād
ḫūk
ḫumḳ
iblīs
ḳabīḥ
kāfir
kāfir-i niʿām
kāfir-nejād
ḳalb-i zen {ḳalbzen}
ḳallāş
ḳaltabān
ḳarga
kāselīs
kekezāt
kelb
kelb-i ʿaḳūr
kevn-zāde {kūn-zāde}
kīse-bür
köpek
künde-bāz
künde-dehān {kende-dehān}
küstāḫ
lā-yefhem
laʿīn
liʿām
mācin
mār
masḫara
masḫara-i dehr
mekkār
mekkāre
melʿūn
melʿūne
menḥūs(e)
merdek {merdeg}
merkeb
meş'ūm
mezbeleci

meẕellet-zede	ṣaçı kesik ḳahbe	şirret
meẕmūm	seg	şirrīr
muḥtāl(e)	seg-i Kerbelā	şuʿbede-bāz
murdār	seg-i kūy	şūm
nā-be-kār	seg-i şerze	yola sıġmaz
nā-kes	sitem ṭolaması	zāl
nā-merd	{sitem ṭolması}	ẓālim
naṣṣāb	şaḳī	ẕelīl
pūç	şaḳī-pīşe	zenceleb
puşt	şerīr	zerrāḳ(e)
recīm	şerze	zī-ḥamāḳat
rüsvā(y)	şeyyād	ẓulūm {ẓalūm}

Diğer kalıp sözler

āferīn	faḳīr	ne var
Allāh yekdür	gözümüñ nūrı	revā mı(dur)
anı bunı bilmezin	ḫoş-āmed	ṣaḳın
ben baña	ḫoş-āmedī	semʿan ve ṭāʿa
ben bende	ḫoş geldi	şey-lillāh {şeyʾen-li'llāh}
ben ḳul	ʿışḳ olsun	ṭaġlar mı ṭayanur
ben nācīz	köfte-ḫor	vāh
bendeñiz	laʿnet	va'llāh(i)
bi'llāh	levḥaşa'llāh	vechi var
buyur	merḥabā	velā-ḥavle
çekile {çekila}	merḥūm	yazıḳ
ehlen sehlā	Mevlā ʿalīm	yeri var
el-ḥaẕer	minnet Allāha	zinhār
elinden ne gelür	mübārek-bād	
esṣalā, esṣelā	neʿūẕ	

1.2.1.2. Alışılmamış Bağdaştırmalar

Her metin yazarı tarafından belirli bir amaca yönelik olarak kaleme alınmıştır. Şiir veya sıradan bir not gibi herhangi bir metinde bir ifade-i meram amacı mevcuttur. Sıradan bir metinde yazarının meramı kolayca anlaşılabilirken hayal imge ve sembollerle örülmüş edebi bir metnin anlaşılması için bu hayal, sembol ve imgelerin çözülmesi gerekmektedir.

Yüzyıllarca ortak hayaller ve belirli imgelerden beslenen divan şairleri üsluplarıyla farklılaşabildikleri ve bunun neticesi olarak geleneği kırabildikleri ölçüde emsallerinden ayrılabilmiş ve orijinalliği yakalayarak ön plana çıkabilmişlerdir. Kendinden öncekiler ve çağdaşları içinde Atayî'nin üslubunu farklı kılan bir yöntem olarak mesnevilerde alışılmamış bağdaştırmalar olarak niteleyebileceğimiz unsurları kullanımı dikkat çekicidir.

Şiir çözümlemelerinde karşımıza çıkan alışılmamış bağdaştırmalar, şair tarafından özgünlük, okuru şaşırtma, etkileme vb. amaçlarla başvurulan ve edebi eseri düz yazıdan ayıran bir unsurdur. Bir cümlede bir arada bulunabilen anlambirimler arasındaki ilişki bağdaşma olarak adlandırılır (Vardar, 2007: 29). Bağdaştırma ise tamlama, deyim gibi sözvarlığı içindeki öğeleri; tümce veya sözceleri anlamlı, kabul edilebilir birimler halinde bir araya getirmektir (Aksan, 2009: 83). Bağdaştırmalar, alışılmış bağdaştırmalar ve alışılmamış bağdaştırmalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Alışılmış bağdaştırma yukarıdaki şekilde tanımlanırken alışılmamış bağdaştırmalar ise yine Aksan tarafından "…anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir." (Aksan, 2009: 84) şeklinde tanımlanmıştır.

Alışılmamış bağdaştırmaların edebi eserde kullanım şekli ve işlevini anlayabilmek için öncelikle 20. yüzyıl başında ortaya çıkan ve edebi eleştiride eseri merkeze alan Rus Biçimcilerinin edebi eseri diğer eserlerden ayıran biçimsel özelliği tanımladıkları "alışkanlığı kırma" kavramını incelemek gerekir. Biçimcilerin *ostranenie* olarak adlandırdıkları, İngilizcede *defamiliarization* kelimesiyle karşılanan *alışkanlığı kırma* kavramı edebi eserin gerçeği olduğu gibi yansıtmak yerine onu değişik bir biçimde algılatması olarak tanımlanabilir (Moran, 2005:17-1799). Biçimciler edebi yazınsallığı okurun alışkanlığını sarsmakta görmüşlerdir. Bu düşünceye göre "Alışkanlık, nesneleri görmemizi hissetmemizi engeller, gözümüzün bunlara takılması için biçimlerinin bozulmuş olması gerekir. Sanat alanında ortaya çıkan biçem değişiklikleri de aynı süreçle açıklanır." (Todorov, 2010: 18).

Edebi metinlerde anlatımı zengin kılmak ve okuyucunun dikkatini çekmek adına alışılagelmiş kullanımın dışına çıkmak önemlidir. Bu bağlamda yine sanatta yapısalcı çözümlemenin önderlerinden ve Rus Biçimciliğinin temsilcilerinden olan Jakobson'un tespiti kayda değerdir. Jakobson'a göre:

> *"Dilde alışılagelmiş kullanımlarda ad, belirtilen nesneye sıkı sıkıya bağlıdır. Anlatımı zengin bir adlandırma elde etmek istenirse alışılagelmiş kullanımın tam tersine; eğretilemeye, telmihe, dolaylı deyişlere başvurulmalı; nesnenin okuyucu tarafından daha iyi görülmesini sağlayacak uygun sözcük, bağlam içinde alışkın olunmayan zorlamayla kullanılan bir sözcük olmalıdır. Müstehcen sözcük dağarcığının tarihinde bunun binlerce örneğine rastlanır. Eylemi kendi adıyla adlandırmak sarsıcıdır fakat kaba sözlere alışmış bir ortamda mecaz ve örtmece daha güçlü, daha inandırıcı olacaktır."*

(Jakobson 2010:94).

Alışkanlığı kırma kavramının yanında incelenmesi gereken bir diğer kavram ise "yabancılaştırma" yani sapma kavramıdır. Aksan'a göre İngilizce *deviation* yani sapma olarak ele alınan konu sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde ya da dilin sözdizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliğe gitme; dilde bulunmayan sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimidir (Aksan, 1995: 166). Bu kavramlar karşılaştırıldıklarında sapma kavramının şiir dilini yapısal olarak değiştirme anlamına geldiği görülürken alışkanlığı kırma kavramının sapmayı da kapsayacak şekilde yapısal değişiklik yanında eserin tümüne yönelik şekil veya muhtevaya yönelik bir alışılmışı kırmayı da amaçladığı söylenebilir. Divan şiirinde sapma üzerinde en kapsamlı çalışma Turgut Karabey (2007) tarafından yapılmıştır. Karabey çalışmada divan şiirinde sapmaları incelemiş ve sapmaları dış ve iç sapmalar olarak iki ana gruba ayırmıştır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında araştırmacıların alışılmamış bağdaştırma kavramını anlamsal sapmanın bir çeşidi olarak değerlendirdikleri görülürken alışılmamış bağdaştırmaların niteliksel olarak sınıflandırılmadığı dikkat çekmektedir.

Alışılmamış bağdaştırmalar üzerine anlamsal ve yapısal açıdan bir sınıflandırma denemesi Abiç (2020) tarafından yapılmıştır. Abiç'e göre alışılmamış bağdaştırmaların niteliksel olarak sınıflandırılması problemi anlambilim, göstergebilim ve dilbilim açısından çeşitli yönlerde yapılmış olsa bile tartışmalı bir konudur (2020: 152). Abiç'in çalışmasında alışılmamış bağdaştırmalar anlam ve yapı bakımından sınıflandırılmış ve bu yapılırken Günay Karaağaç'ın *Dil Bilimi Terimleri*

Sözlüğü'nde yer alan eğretileme ve anlam maddelerindeki başlıklar alışılmamış bağdaştırmalara uygulanmıştır. Abiç'in sınıflandırması aşağıdaki şekildedir.

" *a) Anlam bakımından alışılmamış bağdaştırma*
- *i) Mecazlar*
  - *(1) Benzerlik İlişkisi (teşbihler)*
  - *(2) Komşuluk ilişkisi (mecâz-ı mürsel)*
  - *(3) Kültürel ve Kurgusal İlişki*
    - *(a) Anlam genişlemesi*
    - *(b) Anlam daralması*
    - *(c) Anlam iyileşmesi*
    - *(d) Anlam kötüleşmesi*
    - *(e) Tabu söz*
    - *(f) Eksiltme*
    - *(g) Abartma*
    - *(h) Meslek dili*
    - *(i) Argo*

b) Yapı bakımından alışılmamış bağdaştırmalar
- *i) İsim tamlamaları*
- *ii) Sıfat tamlamaları*
- *iii) Cümleler* "

(Abiç, 2020: 153).

Bu çalışmanın asıl konusu alışılmamış bağdaştırmalar olmadığı için mesnevilerde alışılmamış bağdaştırmalar derinlemesine incelenmemiş, Atâyî'nin üslubunu farklı kılan unsurlar genel olarak değerlendirilerek geleneksel şiirden ayrılarak yabancılaştığı yönler gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla alışılmamış bağdaştırmalar konusu müstehcenlik ve argo, eğretilemeler, konuşma dili, arkaik kelimeler ve çeşitli ilimlerle ilgili terminoloji alt başlıkları ile incelenmiştir.

1.2.1.2.1. Müstehcenlik ve Argo

Klasik Türk edebiyatına genel olarak bakıldığında şairlerin müstehcen söylem konusunda mahremiyet gözetmedikleri ve müstehcenliği tabulaştırmadıkları söylenebilir (Yerlikaya, 2014: 15). Müstehcen söylem ve cinsellik her ne kadar divanlarda ve en yaygın nazım biçimlerinden olan gazel ve kasidelerde pek yer bulamasa da özellikle 16. yüzyıldan itibaren mesnevilerde; şehrengîz, hiciv, latife, hezl ve bahnâme gibi türlerde yer almaya başlamıştır. Bu durum sonraki yüzyıllarda da artarak devam etmiştir. Örneğin, 16. yüzyılın başlarında Türk edebiyatına giren

şehrengîz türü başlangıçta bir şehrin güzellerini, doğal ve tarihî güzellikleriyle sanat ve meslek erbabını anlatırken; gelişme döneminden sonra daha çok cinsellik üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda başka türlerle birleşmiş, hatta yeni türlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tâcîzâde Câfer Çelebi'nin *Hevesnâme*'si, Fehîm-i Kadîm'in müstehcen ifadelerle dolu *Şehrengîz*'i, Enderunlu Fâzıl'ın *Hûbannâme, Zenannâme* adlı mesnevileri böyle bir değişimin örnekleridir (Kaya, 2010: 461). Aynı durum bahnâmeler için de geçerlidir. 14. yüzyılda Arapça ve Farsça'dan çeviri olarak Türk edebiyatına giren ve Osmanlı'da ilk kez 15. yüzyılda görülen bahnâmeler, başlangıçta cinsel rahatsızlıkların tedavisi ve diğer cinsel meseleler üzerinde yazılmış ilmî eserler mahiyetindeyken 16. yüzyıldan itibaren erotik hatta pornografik eserlere dönüşmüştür (Karaman, 2019: 2-10).

Tüm bu eserlerdeki müstehcenliğin minyatürlere de yansıdığı söylenebilir. Metinlerde söz ile vücut bulan müstehcen söylem minyatürlerde uygunsuz olarak addedilen en açık saçık sahneler halinde yer almıştır. Yukarıda bahsedilen türde eserlerin minyatürlü nüshalarına bakıldığında bu durum açık bir şekilde görülecektir. Osmanlı şairi müstehcenlik ve müstehcen söylemi yerine göre rahat bir şekilde kullanmışken günümüzde bu meselelerin üzerinde çalışma konusunda çekincelerin olduğu söylenebilir. Bugüne kadar yapılmış olan akademik çalışmaların azlığı bu durumu doğrular niteliktedir.

Müstehcen söyleme başvuran müelliflerin ve bunu inceleme konusu yapan araştırmacıların ahlaki kötüleşme ya da sapkınlığa karşı hoşgörülü olduğunu iddia etmek bilimsellikten uzak ideolojik bir yaklaşım olacaktır. Tabu olarak algılanan bu tür konularda yapılması gereken, incelenen esere ontolojik olarak yaklaşmaktır. Edebi eserleri doğru değerlendirmek için doğrudan eserin kendisinden hareket eden "ontik açıklama yolu" ile sanat eserlerini değerlendiren Kuçuradi (1979)'ye göre: "Bir esere bakışımızda belli bir ilkeden, görüşten veya "izm"lerden biri olan kabullerden hareket etmemiz ne kadar doğru değilse, belli değer yargılarından yani ahlak kuralları açısından bakmak da o kadar doğru değildir. Bir eseri incelerken ahlakı ve dışarıdan verilen bütün ölçütleri aşmamız gerektiğinin bilincini taşıyarak, aynı zamanda hikâyenin iç kurgusunu ortaya çıkaran simgesel ifadelerin de farkına vararak bir esere bakmamız gerekmektedir." (aktaran Alpay Tekin, 2018: 140).

Atâyî'nin eserlerinde müstehcenlik üzerine şimdiye kadar yapılan tek müstakil çalışma Aslı Yerlikaya'ya aittir. Yerlikaya Atâyî'nin hamsesinde müstehcenlik üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde *Sâkînâme, Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr*

mesnevilerinde yer alan müstehcen konular ve söylemleri konu edinmiş, gerçekçiliğin öncelikli hedef olması sebebiyle *Heft-hân* mesnevisini çalışmaya dâhil etmemiştir (Yerlikaya, 2014: 9). Çalışmada üç mesnevide müstehcenlik içeren konular ve cinsel söylemlerin nasıl inşa edildiği üzerinde durulmuş ve Michel Foucault'nun iktidar kavramı aracılığı ile bu cinsel söylemler çözümlenmeye çalışılmıştır.

Atâyî, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişme devrinin sona erip gerilemenin başladığı bir geçiş döneminde yaşamıştır. Atâyi bir Osmanlı vatandaşı, ilmiye mensubu ve şair olarak bu dönemde çağdaş tarihçiler tarafından gerilemeye sebep olarak gösterilen siyasi, sosyal ve ekonomik problemlere şahit olmuş, bunları hamsesinde yansıtmıştır. Atâyî'nin yaşadığı dönemdeki Osmanlı toplumunu, toplumun etik değerlerini ve hamseyi oluşturan mesnevilerin toplumsal olarak işlevini anlayabilmek için başvurduğu müstehcen söylem önemlidir. Çalışmada elde edilen verilerden hareketle hamseyi oluşturan mesnevilere bakıldığında müstehcen sözvarlığına *Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr*'da rastlanmaktadır. Bu iki mesnevi eğitmeyi ve öğretmeyi hedefleyen didaktik eserlerdir ve doğrudan ahlaki çöküntü konusunun işlendiği hikâyeler ihtiva etmektedirler.

Bu mesnevilerde müstehcen olarak nitelendirilebilecek sözvarlığını kadınlar, erkekler, oğlanlar, uzuvlar ve cinsel eylemler ile ilgili sözcük ve ifadeler oluşturmaktadır. Atâyî müstehcen söylemi kurgularken isimlerle eylemleri doğrudan ifade yolunu tercih ettiği gibi istiare ve örtmece yoluyla dolaylı ifadelere de başvurmuştur.

Doğrudan ifade yoluyla oluşturulmuş müstehcen sözvarlığına dair tespit edilen madde başları şunlardır:

bekāret	doñuz ferci	fuḥş
bevle	dünbe	germ-iştihā
bıḳın	[eġlami	göt
bir göti ḳıllıya rāst gelmek	{iġlām+ı}]	göti açılmaḳ
	epşet	göti ḳılluya rāst gelmek
calḳ, calḳ-zen	evce {uça}	
cellāḳ	ferc(e)	götin açmaḳ
dal-ı zıbıḳ	fürce	götinden ṭutuşmaḳ

götine baḳaraḳ	meme	şehvet
gitmek	muġlim	ṭaşaḳ
gün {kūn}	muġlim-pend	tenāsül
ḫāye	{muġlim-bend}	yaraḳ
ḫīz	oġlan	zānī
ʿınnet-şiʿār	oġlancı	ẕeker
ʿınnīn	pistān	zen-dost
ibne	puluç	zen-pāre
iġlām	puşt	zen-perest
iḥlīl	püze	zıbıḳ
iştihā	ṣaçı kesik ḳahbe,	zıbıḳçı
kīr	ṣarḳındı itmek	zīnā
kūn	seḥḥāḳa	zīnā eylemek
kūn-bāz	sefāḥ {sifāḥ}	zīnā-zāde
kūn-dāde	sikmek	
maḳʿad	ṣulb	

Dolaylı ifade yoluyla oluşturulmuş sözvarlığına dair tespit edilen madde başları ise şunlardır:

aġaçdan at	ḫīzgeh	naḫl-i vücūd
burġucı dükkānı	iḥtiḳān	nīze
[çāh-ı gün {çāh-ı kūn}, çeh-i kūn]	kalıp sabunı	peykān
ḍarb itmek/urmaḳ	kör yılan	pīşrevīn
delikli ḳaya	ḳuşbaşı	tīr
delikli ṣābūn	muḳallef-ser	ʿuzv
dīg-i ḫālī	muḳallef-meçik	ʿuzv-ı ḫabīṯ
ḫıyār	murġ-ı bām	
	murġ-ı kef-āmūz	

Atâyî mesnevilerde müstehcenliği inşa ederken bir araç olarak argo sözvarlığını da kullanmıştır. Argo her ülkede, her dilde görülen toplum içinde bir

kesimin ya da öbeklerin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel bir dildir (Aksan, 2007: 89). Argonun, dilsel bir unsur olarak malzemesi dil olan edebi eserlerin içinde bulunması doğaldır. Kefelioğlu'ya göre edebi eserlerde argonun yüklendiği görevler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

1. *Komik durum yaratma, yergi ve gülmece için başvurulan bir kaynak*
2. *Günlük hayatı yakından tanıtmak, tespit ve tahlillerde realiteye uygunluk sağlamak amacıyla gerçekçiliğin bir unsuru, otantik olmanın göstergesi*
3. *Dilde yeni arayışların bir simgesi, bir başkaldırı, yaşayan şiir diline ve klişelerine karşı çıkma şekli, bir karşı-anlam yaratma amacı*
4. *Yabancılaşmanın, toplumdan dışlanmışlığın göstergesi*

(Kefelioğlu, 2016: 120).

Argonun toplumun belirli bir kesimine hitap ettiği göz önünde bulundurulursa Atâyî, söylemini müstehcenlik ve argo vasıtası ile ahlaken uyarmak istediği toplum öbeğine yaklaştırmıştır. Ayrıca muhatabın anlayacağı tarzda mizahi ve akılda kalıcı bir anlatıma başvurduğu da söylenebilir.

Günümüzde Türk dilinde argonun tasnifi üzerine yapılan çalışmalar sonucunda Türk argosu Hulki Aktunç (2015) tarafından 18 oluşum alanına ve bu alanlar birbirine yakınlıkları bakımından 6 ana öbeğe ayrılmıştır. Nevzat Özkan (2016) ise Aktunç'un tasnifini isabetli bulmakla beraber 2 öbek ve 4 alan daha ekleyerek öbek sayısını 8'e oluşum alanlarını 22'ye çıkarmıştır. Yapılan bu çalışmalara göre ortaya çıkan tasnif aşağıdaki gibidir:

I. *Suç Dünyası*
   1. *Hırsız, dolandırıcı, yankesici argosu*
   2. *Uyuşturucu (kaçakçılığı, satıcılığı, kullanıcılığı) argosu*
   3. *Kumar (kumarhane, kumarbaz) argosu*
   4. *Kabadayı (bıçkın, külhanbeyi, serseri) argosu*
   5. *Dilenci argosu*

II. *Kapalı Dünyalar*
   6. *Hapishane, tutukevi (mahpus, tutuklu)argosu*
   7. *Yatılı okul, okul (öğrenci, öğretmen argosu)*
   8. *Kışla (asker) argosu*
   9. *Denizcilik (denizci) argosu*

III. *Azınlık Dünyası*

10. Etnik azınlıklar argosu

11. Göçmen argosu

IV. Cinsel Dünya

12. Cinsel argo (ve kadın argosu)

13. Eşcinsel argosu

14. Fuhuş (genelev, fahişe, genelev müşterisi) argosu

V. Alışveriş Dünyası

15. Esnaf (satıcı, seyyar satıcı, eskici, dövizci…) argosu

16. Şoför (kamu taşıma araçları sürücüsü, yolcusu) argosu

17. Eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosu

VI. Spor Dünyası

18. Spor (Sporcu, taraftar) argosu…

VII. İnanç Dünyası

19. Dinî grupların (tarikatların, cemaatlerin) argosu

20. Fikir gruplarının (sağ, sol, parti, dernek, loca, kulüp) argosu

VIII. İletişim Dünyası

21. Radyo ve televizyonlarda program sunan sunucuların veya disk jokeylerin argosu

22. *İnternet, telefon ve mektup arkadaşlarının argosu*

(Aktunç, 2015: 9; Özkan, 2016: 26).

Yukarıdaki tasnif göz önünde bulundurulduğunda *Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr*'daki argo sözvarlığı, işlenen müstehcen konular doğrultusunda "Cinsel Dünya" alanına ve "Cinsel argo-Eşcinsel argosu" öbeğine dâhil edilebilir. Tespit edilen argo madde başları şunlardır:

aşçı merdānesi	çalaça ṭutulmaḳ	dökdürmek
aġaçḳaḳan	çalḳamaḳ	{dögdürmek}
ālet	çarḫ̄	düzmek
am biti	çatal	erkeklik itmek
anaḫtar	çatışmaḳ	etci
at aġaç	çifte	ḫayāl ignesi
baḥriyet	çomaḳ	ḥoḳḳa
barmaḳlatmaḳ	davul çalmaḳ	ḫunfesā
beftere	dellāle	igne
boġça	dībek	ilik

ilikli kemik	Lūṭī	ṣu dökmek
inek	mefʿūl	sūr-ı kelb
jīve bardağı	melʿūn	sümükli böcek
ḳalb-zen	naḳb-i zen {naḳb-zen}	şāḫ
ḳan ḳoyusı {ḳan ḳuyusı}	ötmek	şāh-ı ʿāc
ḳan ḳuyusı	parmaḳlamaḳ	şaḫdār
ḳanlu ḳuyı	poḫlı	şāhid-i bāzār
ḳanṭāra urmaḳ	segī	şiş ṣalmaḳ
ḳapışdurmaḳ	semer	ṭayamak
ḳaṣṣa	sidikli	ṭayılıḳ
ḳaya	sidik ṣaḳṣısı	ter-dāmen
ḳazıḳ bābı	silāḫ-ı eşrār	ṭıbıḳ {ṭayaḳ}
kemik	sitem ṭolaması	ṭoḳuşmaḳ
ḳoş {ḳuş}	{sitem ṭolması}	tort mort
ḳuş	ṣolaġına davul	uyuzlanmaḳ
ḳuyruḳ	çalmaḳ	zenceleb
ḳuyruḳ bulamaḳ	söz söz açar söz	zort virmek
leş eylemek	göt açar	ẕülle

Mesnevilerdeki müstehcen ve argo sözvarlığının kaynaklarıyla türeyiş biçimlerine bakıldığında Atâyî'nin istiâre, örtmece, mecaz, kalıplaşmış sözler ile halk etimolojisinden yararlandığı görülmektedir. Atâyî sözcük seçiminde tamamen ifade-i merama uygun, ölçülü ve işlevsel bir tutum içindedir. Atâyî gerektiğinde galiz olabilen bir şairdir. *Hezliyyât*'ında mizahi bir üslup ile yazılmış, çeşitli kişilere yönelik azamî derecede sövgü dolu ifadeler, deyimler ve atasözlerine yer vermiştir. Fakat hamseyi oluşturan mesnevilerde müstehcen söylemi inşa ederken galiz olmamış, gereksiz ve abartılı ifadelere de başvurmamıştır.

Atâyî müstehcen sözvarlığını kurgularken bilinçli seçimler yapmıştır. İşlediği konu doğrultusunda mesaj vermek istediği grubu hedef almış ve muhatabı olduğu hedef grup ile ortak bir kelime kadrosu kullanmıştır. Türkçede ilk argo olarak nitelendirilebilecek kelimelere *Dîvân-ı Lügâti't-Türk*'te rastlanmaktadır. Dikkatli bir

taramayla sayısının daha da artacağı düşünülen bu kelimelerden 54 tanesi Aktunç'un taraması sonucu tespit edilmiştir (Aktunç, 2015: 15).[18] 16. yüzyılda Osmanlı şiirinde ilk örnekleri görülen ve sonraki yüzyıllarda artış gösteren argo kullanımı Atâyî ile birlikte edebiyatın gerçekçilik ve toplumsallığa doğru eksen değiştirmesini göstermesi bakımından dikkat çekici ve önemlidir.

Klasik Türk şiiri incelenmeden Türkçede müstehcen söylemin ve bu söylemin inşasında kullanılan argonun gelişim safhaları ile örnekleri hakkında kesin bir yargıya varılamayacağı gibi eksiksiz bir Türkçe argo sözlüğü oluşturmak da mümkün olmayacaktır.

1.2.1.2.2. Eğretilemeler

Eski şiir dilinde istiare olarak da anılan eğretileme günlük dilde, şiir dili ve yazın dilinde sıkça başvurulan bir sanattır. Aksan eğretilemeyi "Aralarında uzak yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi, yakınlığı) bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan bir dil olayı." (Aksan, 1995: 127) olarak tanımlamaktadır. Dil kullanımının her alanında, gösterilen konumunda olan nesne veya kavramların daha somut, anlaşılır ve etkileyici bir şekilde aktarılabilmesi için tasvirlere başvurulmakta bu tasvirler çeşitli benzetmeler yoluyla yapılmaktadır. Eğretilemeyi bir deyim aktarması olarak ele alan Aksan benzetmeleri eğretileme ya da deyim aktarmalarının ilk aşaması olarak değerlendirmekte ve alışılmamış bağdaştırma terimini eğretilemenin şiir dilindeki uzantısı olarak kabul etmektedir (Aksan, 1995: 119, 164).

Atâyî anlatımında tasvirlerle paralel olarak eğretilemelere sıkça başvurmuştur. Hamsenin bütününe bakıldığında da edebi sanatlar arasında en kapsamlı yere benzetme sanatlarının sahip olduğu ve benzetmelerin Atâyî'nin zengin hayaller oluşturmasına büyük katkı sağladığı görülür (Kortantamer, 298).

Kortantamer'in tasnifine göre Atâyî'nin tasvirleri genel olarak beş grupta toplanmaktadır. Bunlar:

1. Kişi tasvirleri
2. Toplantı tasvirleri
3. Duygu tasvirleri
4. Olay tasvirleri

[18] Söz konusu kelimeler için bkz. Aktunç, 2015: 15-17.

5. Tabiat ve çevre tasvirleridir (Kortantamer, 307).

Bu sınıflandırma içinde alışılmamış bağdaştırma olarak eğretilemelerin deyim aktarmaları şeklinde en çok kişi tasvirlerinde görüldüğü söylenebilir.

Burada Kortantamer'in Atâyî'nin kişi tasvirleri ile ilgili tespitine değinmek gerekir.

> *"Atâyî'nin kişi tasvirleri genellikle kısadırlar. Atâyî ele aldığı tipin fizikî ve ruhî özelliklerinin en belirgin yanlarını, belli bir öncelik gözetmeden, bazan karışık olarak, çok canlı ve inandırıcı bir biçimde bir iki beyit içerisinde hemen ortaya çıkarıverir. ... Atâyî tek bir kişiyi değil de fanatik vâiz, tiryaki tasvirlerinde olduğ gibi genel olarak ortak çizgilere sahip bir tipi ele aldığında o tipin ortak dış görünüşü yanında en iyi tanınan ortak davranış özelliklerine önemli bir yer verir."*
>
> (Kortantamer, 307).

Anlatılan kavramı dinleyici veya okuyucunun zihninde canlandırmanın en kolay yolu onu ortak kavram dünyasındaki başka bir şey ile bağdaştırmaktır. Bu bağdaştırmaların isabeti nispetinde güçlü bir imge ortaya çıkmakta ve okuyucunun zihnindeki görüntü nesnel bir karşılık bularak kalıcı hale gelmektedir. Atâyî'nin kişi ve tip tasvirlerinin kısa ve anlatılanın belirgin yanlarını ortaya çıkarmaya yönelik olmasının sebebi bu olmalıdır. Atâyî bu amaca yönelik olarak eğretilemelerin işlevselliğinden yararlanmış; kısa, gerçekçi ve akılda kalıcı sahnelemeler oluşturmuştur. Sözlüğü oluştururken tespit edilen kişi tasvirlerindeki eğretilemelerin yoğunluğu da bunu destekler niteliktedir. Bunun yanısıra Atâyî'nin tasvirlerinde kullandığı benzetme edatlarının çeşitliliği ve oranı da dikkat çekicidir. Mesnevilerdeki benzetme edatları ve sıklıkları aşağıdaki gibidir.

gibi	771	miṣāl	74	ḳadar	60	beñzer	25
-veş	225	çü	73	gūyā	58	nisbet	13
çün	202	-ṣıfāt	67	deñlü	49	sanki	4
mānend(e)	143	-āne	64	niteki(m)	34	añdurur	3
-vār	106	-gūne	62	-āsā	31	meger ki	3

Ahmet Atilla Şentürk (2002)'ün tespitine göre mesnevilerdeki tasvirler tavır ve üsuplarına göre 1. İdealist tasvirler 2. Realist tasvirler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. İdealist tasvirler okuyucuyu hayal âlemine sürükleyen mübalağalı ve idealist tasavvurlardan ibaret olağanüstü mekân, insan ve eşya

tasvirleridir. Realist tasvirler ise nesneleri olduğu gibi aksettirmek amacıyla nesneyi en çok benzediği şeyle tavsif etmek suretiyle çizilen tasvirlerdir. Mesnevi alanında gerçek manada realist tasvirler mahallileşme ve yerlileşme temayüllerinden sonra ortaya çıkmış eserlerin mevzularındaki orijinalliğe paralel olarak gelişimini sürdürmüştür (Şentürk, 2002: 45, 46).

Kortantamer'in tespitine göre Atâyî hamsedeki konuların önemli bir kısmını bilinçli olarak kendi döneminden hatta kendi hayatından almış anlatımında mahalli olmayan konulara bile mahallî bir hava sindirmiştir. Bunun yanısıra Atâyî'nin mahalli konuları işlemesi onun dönemi ve sonrasına önemli etki yönlerinden biridir. Mahalli konular Atâyi ile birlikte iyice çoğalmış mahalli olmayan konular da tip, konuşma ve tasvirlerle mahallî renklere bürünmüştür (Kortantamer, 369).

Atâyî anlatımındaki realizmi büyük ölçüde eğretilemeler ile sağlamıştır. Karakter ve tipleri bazen deyim aktarması kullanarak bir kelime veya terkip ile tarif ederken bazen de en ince detaylarına kadar tasvir etmiş bu durum anlatıma gerçekçilik yanında mizah da katmıştır.

Atâyî'nin alışılmamış bağdaştırma olarak eğretilemeler ve benzetme sanatlarını kullanma tasarrufları onun kabiliyet ve edebi yaratıcılığını ortaya koymasının yanısıra klasik mesnevilerdeki tercüme geleneğine dayalı tasvir anlayışının dışına çıkarak mesnevi alanına getirdiği yeniliği göstermesi açısından son derece önemlidir.

1.2.1.2.3. Arkaik Kelimeler

Fransızca kökenli olan arkaik sözcüğü *Güncel Türkçe Sözlük*'te "1. Güzel sanatlarda klasik çağ öncesinde kalan, 2. Konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan (eski söz veya deyim)." şeklinde tanımlanmaktadır.[19] Günay Karaağaç arkaik kelimesini *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*'nde eski söz *(archaic word)* maddesi altında "Eski devirlere ait sözdür. Bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski biçimi ile kullanılan söz, arkaik söz veya kalıntı sözdür." (Karaağaç, 2013: 372) şeklinde tanımlamıştır. Zeynep Korkmaz da *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde eski kelime maddesi altında "Bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski biçimi ile kullanılan kelime." (Korkmaz, 2010: 85); Berke Vardar ise *Açıklamalı Dilbilim*

[19] https://sozluk.gov.tr/ (05.05.2021).

Terimleri Sözlüğü'nde "eskil biçim" maddesi altında "Kullanımdan düşmüş, dilsel çevrimden çıkmış bulunan sözlüksel birim, sözdizimsel olgu, vb." (Vardar, 2007: 93) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlamalara bakıldığında arkaik kelimesinin karşılığı olarak eski söz, eski biçim, eskil biçim, eskimiş söz gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacıların birleştikleri husus ise arkaik olarak değerlendirilen kelimelerin kullanımdan düşmüş olmasıdır.

Geçmiş dönemlerde sözlü ve yazılı dilde kullanılan; bugünün ölçünlü dilinde kullanımdan düşmüş olarak nitelendirilen arkaik dil ögelerinin bazı ağız, şive ve lehçelerde hala kullanımda olması ihtimal dâhilindedir. Bu öğleler her ne kadar kullanılıyor olsa da ölçünlü dilin dışına taşan dil kullanımları olarak görülmekte ve özellikle şiir dilinde alışılmamış bağdaştırma (sapma) olarak değerlendirilmektedir.

Günay Karaağaç'a göre Arkaizm (eskicilik) eski dil unsurlarını kullanma ya da dil birimlerine eski, unutulmuş anlamlar yükleme eğilimidir. Yenicilik (neologism) ise yeni söz ve yapı kullanma veya mevcut dil birimlerine yeni anlamlar yükleme şeklindeki dil kullanımıdır. Bu iki kavram dil yozlaşmasına sebep olan yanlış dil tutumları arasında değerlendirilmektedir (Karaağaç, 2013: 320-321). Ünsal Özünlü şairlerin dil kullanımında eski döneme ve geleceğe yönelik tasarruflarını "tarihsel dönem sapmaları" olarak değerlendirmektedir (Özünlü, 1999: 44). Konu üzerinde çalışan bir diğer araştırmacı Erdoğan Kul ise tarihsel dönem sapmaları ifadesini "*belirli tarihsel dönemlere ilişkin bilgileri çarpıtmak ya da farklı dönem adlarını birbirlerinin yerine kullanmak"* gibi başka çağrışımlara yol açabileceği gerekçesiyle sözcüksel sapma bağlığı altında sınıflandırmıştır (Kul, 2007: 380).

Atâyî de zaman zaman mesnevilerde arkaik kelimelere yer vermiştir. Bugün dilsel çevrimden çıkması sebebiyle arkaik olarak nitelendirdiğimiz dil unsurlarının - Türkçe'nin daha eski devirlerine ait olmakla birlikte Atâyi'nin yaşadığı dönemin toplumunda dolaşımda olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bununla yanında "deprenmek, yaykamak, yuvmak" vb. birçok dil ögesi bugün bile bazı yöre ağızlarında varlığını sürdürmektedir. Kortantamer arkaik kelimeler ile Atâyî'nin dilinin zaman zaman çeşni kazandığını ifade etmektedir (1997: 268). Mesnevilerde arkaik dil unsurlarına yer verirken Atâyî'nin gereksiz, aşırı ya da zorlama bir tutum içinde olmadığı söylenebilir. Zira hamsenin sözvarlığı içinde arkaik dil unsurları aşağıda da görüldüğü üzere çok az bir yer kaplamaktadır. Atâyî, aynı veya yakın anlamda kullandığı Türkçe, Arapça veya Farsça bir kelimenin bazen arkaik şeklini de kullanmaktan çekinmemiştir. Tespit edilen ve madde başı olarak sözlükte yer verilen arkaik kelimeler şunlardır:

azırġanmaḳ	irgürmek	ṭañmaḳ	yaraḳ
beñdeş	ivmek	ṭapı	yasaḳçı
berkitmek	ḳaçan	ṭaş	yaṣdanmaḳ
biricek	ḳana	ṭaşra	yavı ḳılmaḳ
birle	ḳanda	ḳanı	yayḳamaḳ
bir	ḳanġı	karañu	yedilmek
yaña	oñmaḳ	karañulıḳ	yedmek
bügi	öykünmek	ḳaṭı	yeg
cılasın	özge	men	yelmek
çaḳ	ṣalmaḳ	uçuḳ	yeleklendürmek
deprenmek	ṣoruṭmaḳ	ulaç{uluç}	yeyni
dirgürmek	söyünmek	uş	yirin
döymek	şimdengerü	yalġım	yuymaḳ
ırlamaḳ	ṭammaḳ	yap yap	

Atâyî'nin şiirinde arkaik kullanışlar sözcüklerin yanında bazı ekler ve fonetik özelliklerde de görülmektedir.[20]

1.2.1.2.4. Çeşitli İlimler ile İlgili Terimler

Alışılmamış bağdaştırmaların anlam ve yapı bakımından sınıflandırılmasında meslek dili kullanımının bir alışılmamış bağdaştırma olarak değerlendirildiği görülmektedir. Belagat ilmini konu edinen eserlere bakıldığında meslek dili kullanımını kapsayıcı bir şekilde ulûm ve fünûna mahsus ıstılah yani terim kullanımının ifadenin fesahatini bozan bir garâbet olarak değerlendirildiği görülür. Bunun yanında bir edebi eserde terimlerin süistimal edilmeden, aşırıya kaçılmadan, gerektiğinde kullanılması fesahat kusuru olarak görülmemiştir. [21] Atâyî ilmiye sınıfına mensup aydın ve sanatkar bir kişidir. Bir kadı olarak fıkıh ve şeriat bilgisine sahiptir. İyi bir eğitim gördüğü, çok okuduğu ve kitap meraklısı olduğu bilinmektedir, küçük

[20] Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Kortantamer, 1997: 271-274.

[21] Detaylı bilgi için bkz. Recâîzâde M. E. , 2011: 110-112., Ahmet Cevdet Paşa, 2000: 4, Bilgegil, 1989: 33-35.

yaştan itibaren bilim, tasavvuf ve şiir ile iç içe olmuştur (Kortantamer, 1997: 361, 430). Terminoloji kullanımı her ne kadar alışılmamış bağdaştırma tasnifi içerisinde yer alsa da Atâyî'nin terim tasarruflarını şiir dili ve söyleyişi açısından alışılmamış bir bağdaştırma, garîb olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Zira Atâyî sözde muhteva olmadan, gereksiz yere, gösteriş için ıstılah kullanımına karşıdır. Nefhatü'l-ezhâr'da 14. Nefha'nın Destan bölümünde bu konuya yer vermiştir. Atâyî'nin bu tarz kullanımları ancak Atâyî'nin üslubunun gelenekten ayrılan bir yönü, geleneksel şiir dilinden bir sapma, "gelenek dairesinde alışılmamış bir bağdaştırma" olarak değerlendirilebilir. Geniş bir bilgi birikimi ve buna mukabil zengin bir kelime dağarcığına sahip olan Atâyî kelime kadrosunu, anlattığı konuda iletmek istediği mesaja uygun olarak şekillendirmiş, gerektiğinde ıstılah kullanmaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda mesnevilerde hukukî/şer'î, askerî, kitâbî, tıbbî terimler, musikî ve ilm-i nücûm ile ilgili terimler dikkat çekmektedir. Madde başı olarak sözlükte yer alan terimler aşağıdaki gibidir.

Meslekî-Hukukî Terimler

ʿaḳār	el-hücec	iḫtisāb-ı ʿÖmer	medlūl
bāc	fermān	ışdār ḳılmaḳ	mehr
bāc-gīrende	fermān-ber	istidlāl	mehr-i muʿaccel
bāc-nihi	fermān-peẕīr	işʿār	mehr-i müʿeccel
bende-i fermān	fesḫ	ʿivaż	menkūḥa
beytüʿl-māl	fetevā	ḳabāle	mesned
bidʿat	fetvā	kābīn	mīl çekmek
boş olmaḳ	feẕlek(e)	ḳāḍı	mīrāṣ
cizye	ġunne	ḳażāyā	mīrāṣ-hˇare
cürm	ḥākem	ḳażiyye	miṣḳāl
daʿvā, daʿvī	ḫams {ḫums}	ḳışāṣ	miṣḳallemek
daʿvā, daʿvī	hüccet	kürek	mubṭıl
itmek/eylemek	ḥükm	maḥkeme	muḥtesib
debīr	ḥükm-āmiz	maḥkeme-i şerʿ-i	müctehid
deg(e)nek	ḥükm-i şerʿ	mübīn	müddeʿā
elçi	ḥükm virmek	manṣıb	müddeʿī

müʾeccel
müfti
müfti-yi müvellā
mülkiyet
mürtedd
mürteşi
müttehem
müvekkel
müvekkil
müvellā
naḳż
naḳż itmek
naḳż-ı ʿahd
nā-maḥrem
narḫ
nikāḥ
rişvet
rüşvet
sened
sicill-i aḥkām
sikke
sikke-ger
sikke-i rāyic
sikke-i surḫ
sikke urmaḳ
siyāset
siyāset eylemek
şuç
şāhid
şāhid-i ʿādil
şāhid-i ʿadl
şāhid-i bāzār
şāhid-i ḥāl
şaḥne
şarṭ
şarṭ-ı fāsıd
şarṭ-ı ṭalāḳ ile
yemīn eylemek
şarṭ-ı vāḳıf
şerʿ
şerʿan
şerʿ-i Ḫudā
şerʿ-i şerīf
şerʿ-i mübīn
şerīʿat
şerʿiyye
şüfʿa
şürbü'l-yehūd
ṭalāḳ
ṭalāḳ virmek
tenfīz
tezevvüc
uṣūl ü fürūʿ
üç ṭalaḳ
veled-i maʿnevī
verāṯet
vereṯe
viresi(ye)
yafta
yüz degnek
zaʿm {zuʿm}
zānī
zekāt
zevāyid
zevc
zevce
Zeyd ü ʿAmr
ẕimmet
zīnā
zīnā eylemek
zīnā-zāde

Tıbbî Terimler

ābile
ʿaḳāḳır
ʿalīl
ʿamā
balġam
bed-müzāc
beṯerāt
beṯre
bīmār
bīmār-ḫāne
cenīn
cāriḥ
cāndārū
cerāḥat
cerīḥ
cerrāḥ
cevāriḥ
civāreş {cüvāriş}
cünūn-ı şebāb
cüẕām
çāre
çeşm-i ʿalīl
çeşm-i aʿver
çıkarmaḳ
dāġ
dāġ-ı cedīd
dāġ-ı nih {dāġ-nih}

daġ yaḳmaḳ
dārü’ş-şifā
defʿ-i illet
defʿ-i maraż
derd
dermān
dermān
eylemek/itmek
dermān olmaḳ
devā
devā itmek/ḳılmaḳ
dīḳ
ḥabb
ḫasta, ḫaste
ḥummā-yı dīḳ
iḥtiḳān
iḫtilāc
iksīr
iksīr-āṣār eylemek
ʿil(l)āc
ʿilāc itmek/ḳılmaḳ
ʿillet
ḳamṭaru’ṭ-ṭabīb
kuḥl, kühl
kuhlü’l-cevāhir
laḥm-ı zāyid
maʿcūn
maʿcūn-füruş
maraż
maṣrūʿ
mecdūr
merhem
mizāc
mūmiya
mülteʾim olmaḳ
nākiḥ
oñulmaḳ
perhīz
rencūr
ṣāḥib-firāş
saḳīm
ṣalāḥiyyet
sevdā
sürme-sā
şarāb-ı ṣandal
şarāb-ı uṣūl
şerbet
şifā
şifā nüshası
şifā-sāz
ṭabīb
ṭaʿūn
tenḳıye
ṭıb
ṭıbb-ı nebevī
ṭılısm, ṭılsım
timār
timār
eylemek/itmek
tiryāḳ
yaġ
yaḳı
zaḫm
zaḫm-ı tāze
zehre
zehre-çāk
zükām

İlm-i Nücûm ile İlgili Terimler

āfītāb
aġarmaḳ
aḫter
aḫter-sīmā
aḫter-şān
aḫterān
aḫterān-mevkib
ʿaḳīḳ
ʿaḳreb
ʿarş
ʿarş-ı aʿlā
ʿarş-ı ʿaẓīm
ʿArş-ı Belḳıs
ʿarş-ı berīn
ʿarş-ı felek
ʿaṣā
aṭlas
baʿde’ẕ-ẓuhr
Behmen
Behrām
benāt-ı naʿş
benāt-ı Pervīn
Bercīs
Bercīs-ḳadr
burc
burc-ı ābī
Burc-ı ʿAḳreb
Burc-ı Ḥamel
Burc-ı Ḳavs
Burc-ı Mīzān
burūc
çāder-i ʿālī-ḳıbāb
çarḫ
çarḫ-ı aṭlas
çarḫ-ı berīn
çarḫ-ı çārüm, çarḫ-ı çehārüm
çarḫ-ı eṣīr
çarḫ-ı felek
çarḫ-ı gerdūn

çarḫ-ı kebūd
çarḫ-ı minā
çarḫ-ı ẕātü'l-burūc
çārüm-ḳıbāb
dāʾire
debīr-i felek
dögme {dügme}
dübb-i ekber
düvūm ġurfe
eflāk
encüm
evc
felek
Ferḳadān,
Ferḳadeyn
ferverdīn
feżā
fürūzān-aḫter
ġarb
ġavta, ġūte
gerdūn
gerdūn-karīn
gerdūn-seyr
gök
gökyüzü
gün ṭoġmaḳ
günbed
günbed-efruz
günbed-saray
güneş
ḥalḳa, ḫalḳa
ḫargāh, ḫargeh
ḫāver
ḫayṭ-ı şuʿāʿ
heft aḫter
heft āsumān
Heft-Evreng
heft günbed
heft seyyār(e)
heft üştür
hevā
ḥibāl-i şihāb
hilāl
Hindī, Hindū
ḫūr, hūr
ḫurşīd
ʿıḳd-ı peren
iḳbāl
ikinci gök
ʿilliyīn
kāhkeşan,
kehkeşān
ḳamer
ḳamereyn
kārbān
kārbān-küş
ḳavs
kevākib
kevākib-nümūn
kevkeb
kevkebe
kevkeb-i ṣāḳib
kevkeb-i baḫt
kevkeb-i dümdār
kevkeb-i
dünbāledār
kevkeb-i ṭāliʿ
kevkebe
Keyvān
ḳubbe
ḳulle-i çarḫ
künbed
lāciverd, lācüverd
maġrib
māh
meh
māh-ı behmen
maşrıḳ
mecerre
menzil-i ḥurşīd
menzil-i māh
mihr
mīnā
Mirrīḫ
mīzān
Müşterī
Nāhīd
necm
necm-i baḫt
necm-i dünbāledār
necm-i hādī
necm-i kārbān-küş
necm-i ṣāḳıb
necm-i seḥer
necm-i ṭārıḳ
nesr
nesr-i vāḳiʿ
neyyir
nīk-aḫter
nūr
nücūm
nüh-ābā
nüh-āsumān
nüh-bām
nüh-evrāḳ, nüh-
varaḳ
nüh-eflāk, nüh-
felek
nüh-günbed
nüh-ḫargāh
nüh-ḳıbāb
nüh-perde
nüh-revāḳ
nüh-süllem
nüh-ṭāḳ
nüh-ṭārem

nüh-tevsen	ṣevābit	şeref	vaḳt-i ġurūb
peren	seyyār	şihāb	vaḳt-i seḥer
pertev	seyyāre	şīşe-i nīlī-i āsumān	vaḳt-i temūz
Pervīn	seyyāre-cenāb	şīşe-i çarḫ	vaḳt-i ẓulām
revāḳ	seyyāre-ḥaşem	şuʿle-i necm	{vaḳt-i ẓalām
revāḳ-ı gerdūn	seyyāre-naẓīr	şühüb	yedi aḫter
revāḳ-ı kühen	sipihr	tābe-i āsumān	Yediger
rūy-ı semā	sipihr-i berīn	ṭāḳ	yedi ḳat çarḫ
ṣāḥib-ḳırān	sitāre	ṭāḳ-ı çarḫ	yedi ḳaṭ felek
saḳf-i günbed	ṣubḥ-ı düvūm	ṭāḳ-ı ezrāḳ	yedinci gök
saḳf-ı sipihr	ṣubḥ-ı kāẕib	ṭāḳ-ı felek	yıldız
saḳf-ı zer	ṣubḥ-ı nuḥustīn	taḳvīm	yıldızı düşkin
ṣāḳıb	ṣubḥ-ı ṣādıḳ	ṭañ	olmaḳ
sebz-peren	Sühā	temūz	yıldızı düşmek
seḥer	Süheyl	ṭılısm, ṭılsım	zār ṭutmaḳ
seḥer yıldızı	Süheyl-i Yemen	ṭoġmaḳ	zāyiçe-bend
semā	şāhin-terāz(ū),	usṭurlāb	Zuḫal
semāvāt	şāhin-i terāzū	ʿUṭarid	Zühre
Sereṭan	Şaʿrā {Şiʿrā}	Ülker	zühre-cenāb

Kitâbî Terimler

ʿarż-ı ḥāl	bikr-i maʿnā	destān-serā	fihris
baḥr-ı ġazel	cönk	devāt, divāt	ġalaṭ
beytü'l-ḳasīd	çāh-ı devāt	didüm didi	gezlik, gizlik
belāġat	deffeteyn	duʿā-nāme	güdecek
belāġat-rüsūm	defter	dūde	ḥalkār
beyāża çıḳmaḳ	defterī	ebced-ḫān	ḫāme
beytü'l-ḳasīd	defter-i aʿmāl	elvāḥ	ḫāme-fersā
bikr-i fikr	destān	evrāḳ	ḫāme-zen

ḫamriyye
ḫamse
ḫaṭ(ṭ)
ḫıred-nāme
hindüvī
ḥurūf
iṣʿār
kāġıd
ḳalem
ḳalem çekmek
ḳalem-dān
ḳalem-gīr
ḳalıb
ḳaralamaḳ
ḳasīde
kātib
ḳātibü’s-sırr
ḳazmaḳ
ḳıṣṣa
ḳıyāfet-nāme
kilk
kināyāt
kināye
kitāb
kitābdār
kitābe
kitābet
kitāb-ḫāne
levḥ
muḥabbet-nāme
maḳṭaʿ
manẓūm
manẓūme
menāsik
mersūm
meṣāḥif
meṣel
meṣnevī
mısṭar, misṭar
midād
muʿammā
muraḳḳaʿ
muṣavvir
muṣḥaf
mürekkeb
müsevvede
müstezād
naẓīre
nekāt {nikāt}
nikāt
nükte
nükte-dān
nükte-der
nükte-gū
nükte-perdāz
nükte-perdāzī
nükte-senc
nüktever
nükteverlik
nükte-şinās
nüsḫa
nüsha-perdāz
raḳam
raḳīm
rigdān
ṣafḥa
ṣafḥa-fersāyī
ṣafḥa-neverd
ṣafḥa-pīrā
ṣaḥ çekmek
saḥife
saṭr
sebʿa-i muʿallaḳa
sehv-i ḳalem
Semerḳandī
semer
serīʿ
ser-levḥa
ser-meşk
sevād-ḫʷān
sifr
siyāḳ
siyāḳat
suṭūr
şemāʾil
şemāyil-nāme
şemse
şengerf
şifā nüshası
şiʿr
şiʿr-i ābdār
şiʿr-i fāḫir
şiʿr-i ter
taġazzül
taḥrīr
taḫta-bend
taḳṭīʿ
teʿlīf
temme
tevārüd
ṭumār
vefḳ
vezn
ẓafer-nāme
ẓahr
ẓahriyye

Mûsikî Terimleri

aġānī	düzetmek	mıżrab	nev-beste
āġāz	düzmek	muġannī	nikrīz
eylemek/itmek/ḳıl	edvār	muṭrib	penc-gah, pencgeh
maḳ	erġanūn	naġme	rebāb
āġāze	fürū-dāş	itmek/ḳılmaḳ	rūḥ-efzā
āheng	ġazel	naġme-ḫān	santūr
aʿṣāb	güfte	naġme-sāz	sāz
baġlamaḳ	ḫᵛānende	naġme-serā	sāzende
bem	hevā	naġme-zār	semāʿ
ceng-i ḥarbī	ḥiṣār	naġme-zen	sürūd
çalġı	ırlamaḳ	naḳş	şehnāz
çalmaḳ	ibtidā	nāy	ṭanbūr
çārgāh	itmek/ḳılmaḳ	nāy-ı nefīr	ʿud
çeng	ḳānūn	nāy-ı rūyīn	uṣūl-i dü-yek
ḍarbī uṣūl	ḳarār	nāy-ı tehī	zemzeme
def	kerre-nāy	nefīr	zemzeme ṣalmaḳ
depretmek	ḳudūm	nevā	zurna zurna-zen
dil-keş	kūs	nevā-sāz	
dügāh	mehter	nevā virmek	

1.2.1.3. Özel Adlar

1.2.1.3.1. Yer Adları

1.2.1.3.1.1. İstanbul

Osmanlı İmparatorluğu'nun son başkenti İstanbul hamseyi oluşturan mesnevilerde ana bir mekân olarak yer almıştır. İstanbul, Sâkînâme ve Heft-hân'da temel bir mekân ve genel bir çerçeve olarak kullanılmış diğer mesnevilerde anlatılan konuda ihtiyaca göre bahis konusu edilmiştir (Kortantamer, 1997: 351). Hamsede İstanbul doğrudan 1 kez "İstanbul" 5 kez "Sitanbul" ve 3 kez İstanbul'un Bizans dönemindeki adı olan Kostantinopolis'ten türeyen "Ḳoṣṭanṭiniyye" şekliyle toplam 9 kez yer almıştır. İstanbul içinde mesnevilerde mekân olarak konu edilen yerler Boğaz

ve Hisarlar, Akbaba, Alem Dağı, Eyüp, Galata, Göksu, Haliç, Kız Kulesi, Sarı Kadı, Üsküdar ve Yedikule Hisarı'dır.

Akbaba

Beykoz'a bağlı Akbaba köyü Sohbetü'l-ebkâr'da 1 kez yer almıştır. Akbaba köyü adını Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sırasında manevi önderlerinden Akşemseddin ile birlikte adı geçen Bektaşi dedesi Akbaba Mehmed Efendi'den almıştır. Mehmed Efendi fetihten sonra kendi adı ile anılan bir tekke kurmuştur. Akbaba tekkesi şehrin yerleşim bölgesinin dışında sakin, havadar ve mesire olmaya uygun bir mahalde kurulmuştur. Bölgenin zengin bitki örtüsü ve menba sularına sahip olması ve burada velî kimliği ile bir zatın gömülü olması sebebiyle tekke ve çevresi zamanla mesire yeri ve ziyaretgâh haline gelmiştir (Tanman, 1989: 221-222). Bu minvalde Evliya Çelebi Seyahatname'de kiraz ve kestane mevsimlerinde İstanbul'da **"safa ehli"** insanların Akbaba Sultan'a giderek çadırlar kurduğunu, türlü sohbetler yapıldığını ve **"kestane ve kiraz faslı"** adı verilen bu mesire faaliyetlerinin iki üç ay sürdüğünü kaydetmektedir.

Alem Dağı

İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan ve İstanbul'un en yüksek ikinci tepesi olan Alem Dağı bugün Alemdağ olarak anılmaktadır. Göksu deresinin doğduğu bölge ve önemli bir mesire yeri olan Alem Dağı hamsede bu minvalde 1 kez yer almıştır. Atâyî hamsede Alemdağ'dan ehl-i safânın ziyaret ettiği bir yer bir dua makamı ve seyir tepesi olarak bahsetmiştir.

Baba Nakkaş

İstanbul'un Avrupa yakasındaki dış semtlerinden Çatalca tarafında bir kasaba olan ve Atâyî'nin "ḳarye-i dūr" olarak nitelediği Baba Nakkaş hamsede 1 kez yer almıştır.

Boğaz

Atâyî Sâkînâme'de Boğaz, Rumeli ve Anadolu hisarlarına "Sıfât-ı hisâr ve ta'rîf-i nüzhet-gâh-ı ân diyâr" başlığı ile 227 beyitlik bir bölüm ayırmış, Boğazdaki koylar, gemiler, akıntı, yüzen güzeller, köşkler, eğlenceler ve eğlenmeye gelen toplumun çeşitli kesimlerinden tiplere renkli bir tablo halinde yer vermiştir (Kortantamer, 1997: 167). Hamsede Boğaz doğrudan adı ile "Boġaz" şeklinde 3 kez yer almıştır.

Eyüp

Haliç'in sonunda sur dışında yer alan ve İstanbul'un en eski semtlerinden biri olan Eyüp hamsede Sohbetü'l-ebkâr'da 1 kez yer almıştır.

Galata

Galata, Galata Kulesi çevresindeki Ceneviz dönemine ait eski semttir. Atâyî'nin yaşadığı dönemde İstanbul'un en önde gelen eğlence merkezi olarak bilinen Galata semti hamsede doğrudan adı ile 2 kez yer almıştır.

Göksu

İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Anadoluhisarı yakınında boğaza dökülen Göksu Deresi ve çevresi Atayî'nin yaşadığı dönemde İstanbul'un önemli mesire yerlerindendir. Kayık sefaları, mehtap âlemleri, ortaoyunları ve fasılları ile 17. yüzyılda İstanbul'un sosyal merkezlerinden biri haline gelen Göksu hamsede çeşitli yönleriyle sıkça anılmıştır. Göksu doğrudan "Gökşu" olarak 11 kez yer almıştır.

Haliç

İstanbul Boğazı'nın Marmara denizi ağzına yakın kesiminde karalar içine 8 km kadar sokulan boynuz şeklindeki deniz girintisi ve çevresi olan Haliç hamsede etrafındaki meyhaneleri ile anılmıştır. Haliç Sâkînâme'de doğrudan "**Ḫalīc**" olarak 2 kez yer almıştır.

Hisar

Atâyî hamsede hisar kelimesi ile Anadolu ve Rumeli hisarlarını ve bulundukları bölgeyi kastetmiştir. Atâyî hisarları Sâkînâme, Nefhatü'l-ezhâr ve Heft-hân'da çeşitli yönleriyle zikretmiş; hisarlar için Sâkînâme'de detaylı tasvirler içeren "Sıfat-ı Hisâr" başlıklı bir bölüm oluşturmuştur. Hamsede doğrudan "**ḥişār**" kelimesi 24 kez yer almıştır. Hisarlar "ḥişār" kelimesinden başka "**ḳulle**" ve "**ḳulleteyn**" kelimeleri ile de zikredilmiştir.

Kız Kulesi

İstanbul'da Üsküdar'da Marmara Denizi'nin Salacak kıyısı yakınında deniz kayaları üzerinde kurulmuş bir kule olan Kız Kulesi hamsede 1 kez yer almış ve şarap kadehinin ortasındaki kabarcığın Kız Kulesine benzemesi bağlamında kullanılmıştır.

Sarı Kadı

İstanbul'da Anadolu yakasında bulunan ve adı sonradan Sarı Gazi olarak değiştirilen Sarı Kadı hamsede 1 kez yer almıştır.

Üsküdar

Eski adı Hrisopolis olan ve İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan tarihi semt Üsküdar hamsede doğrudan ismiyle "Üsküdār" olarak bir kez yer almıştır.

Yedi Kule Hisarı

İstanbul'un fethinden önce bir "Altın kapı" olarak anılan 1 zafer tâkı ve 4 gözlem kulesinden ibaret olan ve Fâtih Sultan Mehmed devrinde 3 kule daha eklenerek şehrin kara tarafı surlarına bitişik olarak inşa edilen Yedikule Hisarı hamsede 1 kez yer almıştır. Atâyî Heft-hân'ın başında gökyüzünü Yedikule Hisarı'na benzetmiştir.

1.2.1.3.1.2. Anadolu

Bursa

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti ve Hüdâvendigâr eyaletinin merkezi olan Bursa hamsede doğrudan adıyla 5 kez yer almıştır.

1.2.1.3.1.3. Rumeli

Babadağ

Babadağ şehri Romanya'nın Dobruca bölgesinde bulunmaktadır ve adını Sarı Saltuk Baba'dan almıştır. Atâyî kadılık görevi yaptığı bu şehirde Sarı Saltuk'un kerametinden bahsetmiş şehri doğrudan adı ile "**Belde-i Baba**" şeklinde 1 kez zikretmiştir.

Boğdan

Romanya'nın Moldovya bölgesinin Osmanlı dönemindeki adı olan Boğdan hamsede 1 kez yer almıştır.

Bosna

Osmanlı döneminde Balkanlar'da önce sancak beyliği iken 1850'den itibaren beylerbeyilik olan eyalet, Bosna Eyaleti hamsede 1 kez yer almıştır.

Edirne

1361 yılında I. Murâd tarafından fethedilen ve İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Edirne Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında İstanbul'dan sonraki ikinci şehridir. Edirne hamsede "**Edrine**" şeklinde 3 kez yer almıştır.

Eflak

Tuna ile Karpatlar arasında bulunan ve Osmanlı hâkimiyeti döneminde özel bir idarî statü tanınan Eflak hamsede 2 kez yer almıştır.

Eğri

Eğri, Macaristan'ın kuzeyinde yer alan Eger şehrinde bulunan Osmanlı kalesidir. Atâyî Nefhatü'l-ezhâr'da III. Mehmed'in Macarsitan seferi ve Eğri

kuşatmasını "Dâstân-ı Gazâ-yı Eğri" başlığı altında kalme almıştır. Sefer hakkında detaylı bilgiler veren Atâyî Eğri kalesini doğrudan adıyla 1 kez zikretmiştir.

Engürüs

Engürüs, Macaristan'ın Osmanlı dönemindeki adıdır. Macarsitan hamsede III. Mehmed'in Macarsitan seferi münasebetiyle yer almış Engürüs olarak doğrudan 1 kez zikredilmiştir.

Malkara

Atâyî'nin dedesi Yahyâ bin Pîr Ali bin Nasuh'un doğduğu yer, bugün Tekirdağ'a bağlı bir ilçe olan Malkara hamsede doğrudan adı ile 1 kez yer almıştır.

Rusçuk

Rusenski Lom ırmağının Tuna ile birleştiği yere yakın, Tuna'nın sağ yakasında, Yergöğü Kalesi'nin karşısında bulunan Rusçuk Atâyî'nin kadılık yaptığı şehirlerdendir. Hamsede doğrudan adı ile 1 kez yer almıştır.

Silistre

Silistre şehri Bulgaristan-Romanya sınırında Tuna'nın Bulgaristan'ı terkettiği yerde Tuna nehrinin sağ kıyısında kurulmuştur. Atâyî'nin 1618-1620 yılları arasında kadılık yaptığı şehir hamsede doğrudan adı ile 1 kez yer almıştır.

Tırhala

Yunanistan'ın Teselya bölgesinde bulunan Tırhala 1395-1881 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde olan bir sancaktır. Atâyî Tırhala'da iki kez kadılık görevinde bulunmuş ve Sohbetü'l-ebkâr-ı burada tamamlamıştır. Tırhala hamsede Sohbetü'l-ebkâr'ın bitiriliş yeri ve tarihinin verildiği beyitle 1 kez doğrudan adı ile yer almıştır.

Üsküp

Üsküp Balkan yarımadasının ortasında ve Vardar nehrinin iki yakasında kurulmuş bir şehirdir. Atâyî'nin 1632-1635 arasında kadılık görevinde bulunduğu ve aynı zamanda son memuriyet yeri olan Üsküp hamsede "**Belde-i Üsküb**" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Yergöğü

Rusçuk şehrinin karşısındaTuna nehrinin sol kıyısı üzerinde bulunan Yergöğü şehrinin kalesidir. Yergöğü kalesi hamsede 1 kez yer almıştır.

1.2.1.3.1.4. Diğer Yer Adları

1.2.1.3.1.4.1. Ülke Şehir ve Bölgeler

Acem

Acem kelime anlamı olarak Arapların Arap ırkından olmayanlara verdikleri isimdir. Araplardan sonra ilk müslüman olan kavim İranlılar olduğu için Acem kelimesi zamanla İranlılara ad olmuş bu kelime İran ülkesi anlamında ve Acemistan olarak da kullanmıştır. Hamsede Acem kelimesi yer adı bağlamında İran ülkesi olarak 6 kez yer almıştır.

Aden

Aden Güney Arabistan'da Kızıldeniz'e bitişik bir sahil şehridir ve Yemen'in başkendtidir. Klasik şiirde genelde incisi ile anılan Aden hamsede doğrudan adı ile incisi ve Yemen'in pây-ı tahtı olması bağlamında 4 kez yer almıştır.

Âmül

Âmül Horasan'da Ceyhun nehrinin sol sahilinde ve Buhara'nın 110 km güneybatısında Merv'den Buhara'ya giden yol üzerinde bulunan bir şehirdir. Âmül hamsede "Âmil" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Bağdat

Osmanlı Asyası'nın en en meşhur ve en büyük şehirlerinden biri olan Bağdat Irak-ı Arab'ın ve Bağdat vilayetinin merkezidir. Bağdat hamsede 6 kez yer almıştır.

Belh

Afganistan'ın kuzeyinde, Amuderya'nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuş olan Belh İslam kültür ve medeniyetinde çok önemli yere sahiptir. Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Belh hamsede 4 kez yer almıştır.

Çâh-ı Bâbil

Irak'ta Hille şehrine bağlı bir belde olan Bâbil'de Bâbil kalesi içinde bulunan, Hârut ve Mârut adlı meleklerin cezalarını çekmke için baş aşağı sarkıtılarak hapsedildiği rivayet edilen meşhur kuyu olan Çâh-ı Bâbil hamsede 3 kez yer almıştır.

Çâh-ı Nahşeb

Abbâsîlerin halifelik yıllarında Ceyhun ve Semerkand arasındaki Nahşeb'de büyücülükle uğraşan, Hakîm Ata olarak da bilinen Horasanlı Mukanna' adlı birinin içinden hokkabazlıkla ay çıkardığı kuyu olan Çâh-ı Nahşeb hamsede 3 kez yer almıştır.

Çâh-ı Rüstem

İranlıların Şehnâme'deki efsanevi kahramanı Rüstem'in üvey kardeşi Şegad tarafından türlü hilelerle tuzağa düşürülüp atı Rahş ile birlikte öldürüldüğü çukur olan Çâh-ı Rüstem hamsede 2 kez yer almıştır.

Çin-Maçîn

Asya'nın doğusunda bulunan ve bugün dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin bir kavram olarak eskiler arasında adeta dünyanın en uzak köşesi olarak algılanmış bunun yanısıra "Mâçîn" gibi kısmen hayali denebilecek ülke isimleri ile birlikte zikredilmiştir (Şentürk, 2017: 552). Çîn ülkesi hamsede de "**Çīn**" ve "**Çīn-i Maçīn**" olarak 8 kez yer almış, nakışları, nakkaşları, uzaklığı ve güzelleri bağlamında kullanılmıştır. Çin'in yanısıra Hâtâ ve Hoten de hamsede yer alan ülke isimlerindendir.

Dehlev

Dehlev Orta Hindistan'ın kuzeyinde bugün Hindistan'ın başkenti "Delhi" olarak bilinen şehir. Dehlev hamsede 1 kez yer almıştır.

Deşt-i Kıpçak

Deşt-i Kıpçak Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinin tamamını kapsayan Kuman-Kıpçak sahasına verilen isim olup Kıpçak sahası anlamındadır. Deşt-i Kıpçak hamsede 1 kez yer almıştır.

Gazne

Afganistan'da Kâbil'in 145 km güneybatısında yer alan ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezi olan Gazne hamse doğrudan adıyla 2 kez yer almıştır.

Gence

Nizâmî-i Gencevî'nin doğduğu ve bugün mezarının bulunduğu şehir olan Gence Azerbaycan'ın ikinci büyük şehridir. Gence hamsede 1 kez yer almıştır.

Hatâ-Hoten

Çin'in kuzeyi ile Doğu Türkistan arasındaki bölge Hatâ, Hoten ya da Hıtâ ülkesi olarak adlandırılmış Klasik şiirde ahular, güzeller, misk ahuları ve kokuları bağlamında sıkça bahis konusu olmuştur. Bu bölge hamsede "**Ḫatā**" ve "**Ḫuten**" olarak 6 kez yer almıştır.

Herat

Klasik Çağatay edebiyatının en büyük şairi ve devlet adamı olan Ali Şir Nevâî'nin doğduğu Afganistan'ın batısında tarihî bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalet olan Herat hamsede 1 kez yer almıştır.

Hicaz

Arabistan yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn-i şerîfeyn (Mekke ve Medine) ile mîkātı (ihrama girme yerleri) içine alan coğrafî bölge olan Hicaz hamsede 1 kez yer almıştır.

Hindistan

Hindistan Farsça "Hint ülkesi" anlamında bir isimdir. Hamsede Hindistan "**Hind**" olarak 7 ve "**Hindūsitān**" olarak 2 kez olmak üzere toplam 9 kez yer almıştır.

Isfahan

Bugün İran'ın dördüncü büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezi durumunda olan Isfahan eskiden Dârü'l-yehûd ve İspehan olarak da anılmış olan bir şehirdir. Klasik şiirde en çok rastlanan şehirlerden olan Isfahan sürmesi ile meşhurdur. Isfahan hamsede 7 kez yer almıştır.

İran

İran ülkesi, geniş anlamda Pers hükümdarlığı hamsede doğrudan "**Īrān**" olarak 4 kez yer alırken "**Acem**" kelimesi ile de karşılanmıştır.

Kenan

Ken'ân ülkesi ya da Ken'ân diyarı Fenike olarak da bilinen antik Filistin topraklarına eski metinlerde verilen isim olup Hz. Yakup'un yaşadığı bölgedir. Edebi metinlerde genellikle Hz. Yakup ve Hz. Yusuf ile birlikte zikredilen Ken'an hamsede de bu doğrultuda "**Pīr-i Ken'an**" ve "**meh-i Ken'an**" terkipleri ile 2 kez yer almıştır.

Kızıl Elma

Türk cihan haimiyeti idealini sembolik olarak ifade eden bir kavram olan ve erişilmesi istenen ülkü, elde edilmesi amaçlanan muhayyel bir yer olan Kızıl Elma hamsede 1 kez yer almıştır.

Mâhân

Horasan'da Merv yakınlarında bir yer olan Mâhân hamsede 1 kez yer almıştır.

Merv

Merv günümüzde Türkmenistan Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan tarihi bir şehirdir. İpekyolu güzerghı üzerinde kurulmuş olan ve Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış olan Merv hamsede 3 kez yer almıştır.

Mısır

Bugün büyük bir kesimi Afrika'da, Sînâ yarımadası bölümü Asya'da yer alan Mısır hamsede geniş anlamda Mısır ülkesi-Kahire olarak9 kez ve daha dar anlamda şehir ve herhangi bir ülke anlamında 2 kez olmak üzere toplam 11 kez yer almıştır.

Nahşeb

Maverâünnehir bölgesinde Buhara'da bir şehir olan Nahşeb'in diğer adı Karaşi'dir. Nahşeb hamsede "**Çâh-ı Naòşeb**" dolayısı ile 3 kez yer almıştır.

Necef

Necef Irak sınırları içinde Kûfe civarında bir şehirdir. Hz. Ali Necef'te şehit edilmiştir ve türbesi buradadır. Şiilerce kutsal sayılan Necef hamsede Hz. Ali vesilesi ile 1 kez yer almıştır.

Nişabur

İlk İslâmî devirlerde Ebreşehr ve Îranşehr olarak da anılan Nişabur Ortaçağ'da Horasan bölgesindeki dört büyük şehrin en önemlisidir (diğer büyük şehirler Merv, Herat ve Belh'tir) (Özgüdenli, 2007: 149-151). Firuze taşı ile meşhur olan Nişabur hamsede 1 kez yer almıştır.

Pâris

Basra Körfezi ve çevresinin eski adı olan Pâris hamsede 1 kez yer almıştır.

Rey

İran'da Tahran sınırları içinde bulunan Tahran'ın ilk kurulduğu yer olan Rey hamsede doğrudan adı ile 6 kez yer almıştır.

Sind

Sind, Hindistan'ın alt kıtasında tarihi bir bölgedir ve günümüzde Pakistan'ın bir eyaletidir. Pakistan'ın güneydoğusunda İndus şehri çevresinde yayılan ve edebi metinlerde genellikle "Hind ü Sind" şeklinde Hindistan ile birlikte anılan bu bölge hamsede 1 kez yer almıştır.

Sumenat

Hindistan'ın Gücerât bölgesinde bulunan Somnat (Sûmenât) Gazneli Mahmûd'un Hindistan seferlerinden en önemlisini yaptığı Hindû kutsal mekânı ve tapınağıdır. Sûmenât kelimesi edebi metinlerde daha geniş anlamda kilise ve puhane olarak da kullanılmıştır. Gazneli Mahmûd tarafından ele geçirilip içindeki putların kırdırıldığı Sumenat hamsede 3 kez yer almıştır.

Şam

1521-1918 yılları arasında Osmanlı hâkimiyeti altında kalan, Osmanlılar tarafından büyük önem verilen ve "Şâm-ı şerîf" olarak anılan Şam şehri Bilâdü'ş-şâm bölgesinin en önemli şehridir. Dımaşk olarak da anılan Şam hamsede doğrudan adı ile 14 kez yer almıştır.

Turan

Eski İranlıların Türkler'in Orta Asya'daki en eski yurtlarına verdikleri isim ve Türkler'in ve akraba milletlerin tarihî anavatanı anlamında siyasal ve kültürel bir kavram olan Turan hamsede İran ile birlikte 1 kez yer almıştır.

Yemen

Arap yarımadasının güneybatısında bulunan bir yerleşim merkezi olan ve Klasik şiirde akik taşı, Süheyl yıldızı, Belkıs ve Sebâ ülkesi bağlamlarında anılan Yemen hamsede 5 kez yer almıştır.

1.2.1.3.1.4.2. Dağlar ve Nehirler

Dağlar

Balkan

Osmanlı Avrupası'nda Bulgaristan ile Doğu Avrupa'yı ayıran ve batıdan doğuya uzanan büyük sıradağ olan Balkanlar hamsede 1 kez yer almıştır.

Cebel-i Nûr

Mekke'nin kuzeydoğusunda Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği mağaranın bulunduğu Hira dağının diğer adı olan Cebel-i Nûr hamsede 1 kez yer almıştır.

Elbürz Dağı

İran'ın kuzeyinde, Hazar denizinin güney sahili boyunca kuzeybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan ve ortadoğunun en yüksek dağı olan Demâvend dağını da içine alan dağ silsilesi olan Elbürz hamsede "Elbürz" ve "**Kūh-ı Elbürz**" şeklinde 4 kez yer almıştır.

Kaf Dağı

Yeryüzünü çepeçevre kuşşattığı kabul edilen, Anka kuşunun yaşadığına inanılan ulaşılması ve aşılması güç efsanevi dağ Kaf dağı hamsede 9 kez yer almıştır.

Nehirler

Ceyhun

Ceyhun, Hindistan'ın kuzeyindeki Pamir dağlarından doğan ve birçok çaylardan müteşekkil, 4800 metreye yakın irtifâı olan yerlerden kuzeye ve güneye meylettikten sonra batıya doğru akan bir ırmaktır. Asya'nın en büyük ırmaklarından olan Ceyhun hamsede 2 kez yer almıştır.

Dicle

Türkiye'de doğup Irak topraklarına geçen ve Fırat ile birleşerek Şattülarap'ta Basra Körfezi'ne dökülen Dicle nehri hamsede büyük nehir anlamında 1 kez yer almıştır.

Fırat

Fırat Osmanlı Asyası'nın en büyük ırmağıdır. Anadolu topraklarında doğup Irak'ta Dicle ile birleştikten sonra denize ulaşan Fırat hamsede 1 kez yer almıştır.

Kızılırmak

Sivas'ın İmranlı ilçesinden doğup 9 il sınırlarından geçerek Samsun'dan Karadeniz'e dökülen 1.355 kilometre uzunluğu ile Anadolu'nun en uzun nehri olan Kızılırmak hamsede kızıl renk ve bolluğu ile şarap tavsifinde 1 kez yer almıştır.

Nil

Nil nehri Afrika'nın kuzeydoğusunda yer alır ve doğduğu yerden döküldüğü Akdeniz'e kadar kat ettiği mesafe ile dünyanın en uzun nehri olma özelliğine sahiptir. Kaynaklarda büyüklüğü sebebi ile bahr, deniz, derya olarak da anılan Nil hamsede "**deryā-yı Nīl**" olarak 1 kez "Nīl" olarak 7 kez olmak üzere toplam 8 kez yer almıştır.

Tuna

Volga nehrinden sonra Avrupa'nın en büyük nehir havzasına sahip olan ve Avrupa'yı batıdan doğuya doğru aşarak Karadeniz'e dökülen Tuna nehri hamsede 4 kez yer almıştır.

1.2.1.3.1.5. Dinî Yer Adları

Arş

Çardak, çatı, kubbe, taht ve sedir anlamları da bulunan Arş İslâm kozmolojisine göre, Kürsî'nin üzerinde bulunan, mahiyeti insanlarca kesin olarak bilinmeyen fakat yüksekliği dolayısıyla bütün kâinatı kaplayan Allah'ın kudret ve azametinin tecelli ettiği dokuzuncu kat göktür. Arş hamsede 16 kez yer almıştır.

Bağ-ı İrem

Âd kavminin kralı Şeddâd tarafından tanrılık iddiasıyla cennet bahçelerinin özelliklerine benzetilerek yaptırılan bahçe olan İrem bağı, cennet bahçesi bağlamında "**Bāġ-ı İrem**" olarak 2 kez ve "**İrem bāġı**" olarak 1 kez olmak üzere toplam 3 kez yer almıştır.

Batha

Mekke vadisinin en alçak kısmı ve Mescid-i Haram'ın bulunduğu çukur yer olan Batha aynı zamanda Mekke'nin eski isimlerinden biridir ve hamsede 1 kez yer almıştır.

Beyt-i Ma'mur

Hz. Adem ile yeryüzüne indirilip tufan'dan sonra tekrar Kâbe'nin hizasında yedinci kat göğe çıkarıldığına inanılan köşk olan Bey-i Ma'mûr hamsede 1 kez yer almıştır.

Beytü'l-Haram

Kabe ve etrafının bir ismi olan Beytü'l-Haram hamsede 1 kez yer almıştır.

Cehennem

Günahkarların öldükten sonra ahirette cezalarını çekmek üzere gidecekleri yer olan cehennem hamsde "**Cehennem**" şeklinde 4, cehennemin dördüncü katı olan "**Caḥīm**" olarak 9 kez ve "**Cehīm**" olarak 1 kez ve "**dūzaḫ**" olarak 9 kez olmak üzere toplam 23 kez yer almıştır.

Cennet

Allah'ın günahsız kullarını veya günahlarından arınmış olanları öldükten sonra sonsuz bir mutluluk içinde yaşatacağını vaat ettiği yer olan cennet hamsede "**cennet**" olarak 34 kez, "**cennât**" olarak 1 kez, "**cinān**" olarak 12 kez, "**behişt/bihişt**" olarak 6 kez "**ḫuld**" olarak 3 kez "**Naʿīm**" olarak 3 kez, "**ravża-i ḳuds**" olarak 3 kez ve "**uçmaġ**" olarak 1 kez olmak üzere toplam 47 kez yer almıştır.

Cisr-i Sırat

Mahşerde herkes yaptığının hesabını verdikten sonra günah veya sevabının ağırlığına göre cennet veya cehenneme giderken üzerinden geçmek zorunda olduğu, günahı çok olanın geçemeyerek gayyâ denilen bir kuyuya düşeceğine ve oradan sürüklenerek cehenneme götürüleceğine inanılan köprü olan Sırat Köprüsü hamsede "Cisr-i Sırat" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Harem

Sözlük anlamı olarak " yasaklanmış, korunmuş, dokunulmaz" anlamına gelen harem kelimesi terim olarak Mekke ve Medine'nin sınırları Hz. Muhammed tarafından çizilen çevresi için kullanılmıştır. Bu bölgelere harem denmesinin sebebi zararlılar dışındaki canlıların öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesinin haram kılınmış olması sebebiyledir (Öğüt, 1997: 127). Hamsede Harem farklı bağlamlarda kullanılmıştır. Dinî meka olarak Mekke ve Medine çevresi bağlamında 3 kez, Siretü'l-müntehâ makamı bağlamında 4 kez yer almıştır.

Hayber

Hayber, Hicaz'da Medine-Suriye olu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezidir. Hayber İslam tarihinde Hz. Muhammed'in fethetmesi ile meşhur olmuş ve edebi metinlerde genellikle Hz. Ali'nin kahramanlığı bağlamında işlenmiştir. Hamsede 2 kez yer alan Hayber Hz. Ali'nin Hayber'in en büyük kalesi Kamus'un kapısını sökmesi bağlamında zikredilmiştir.

Heşt Cinân / Sekiz Cinân

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen sekiz cennet hamsede "**heşt-cinān**" şeklinde 1 kez ve "**sekiz cinān**" şeklinde 1 kez olmak üzere 2 kez yer almıştır.

Kâbe

İslam inanışına göre yeryüzünde yapılan ilk mabed ve müslümanların kıblesi olan kutsal bina Kâbe hamsede 18 kez yer almıştır. Bunun yanında Kâbe ve Mescid-i Aksâ'nın birlikte söylenen adı "**Kaʿbeteyn**" hamsede 1 kez yer almıştır.

Kerbela

Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yer olan, Irak'ta Bağdat'ın 100 km batısında düşen bir bölge olan Kerbela hamsede Yezid'in tavisifinde "**seg-i Kerbelā**" terkibiyle 1 kez yer almıştır.

Kevser

Kevser cennette bulunduğu ve ahirette Hz. Muhammed'in ümmetiyle yanında buluşacağı bildirilen kutsal havuz ve nehirdir. Kevser hamsede "**Kevṣer**" olarak 2 kez, "**Ḥavż**" olarak 4 kez olmak üzere toplam 6 kez yer almıştır.

Kudüs

Üç semâvî dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan Kudüs şehri hamsede "**Ḳuds**" şeklinde 4 kez yer almıştır.

Kürsî

Taht anlamına gelen Kürsî Arş'ın altında Levh-i Mahfûz'un bulunduğu Allah'ın manevi makamıdır. Kürsî hamsede 2 kez yer almıştır.

Medine

Hz. Muhammed ve dört büyük halife döneminin başşehri olan Medine İslam'da iki harem bölgesinden biridir. Hz. Muhammed'in mescidi ve kabri Medine'de bulunmaktadır. Medine hamsede "**Medīne**" olarak 1 kezve "**Yeṣrib**" olarak 2 kez yer almıştır.

Mekke

Hz. Muhammed'in doğduğu ve müslümanların kıblesi olan Kâbe'nin bulunduğu kutsal şehir Mekke hamsede Mekke olarak 2 kez, Batha olarak 1 kez ve Ümmü'l-kurâ olarak 1 kez olmak üzere toplam 4 kez yer almıştır.

Merve

Mekke'de bir tepe olan Merve Mescid-i Harâm'ın kuzeydoğusunda Ebûkubeys dağının eteğinde bulunan Safâ tepesinin karşısıda bulunur. Hac ve umre tavaflarından sonra Kâbe'ye daha yakın olan Safâ'dan Merve'ye dört gidişle üç gelişten ibaret olan sa'y ibadetinden dolayı önemi haizdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Safâ ile Merve'nin Allah tarafından konulmuş sembollerden (şeâir) ve hac ile umre ibadetinin yapıldığı yerlerden olduğu belirtilir. (Bakara, 2/158) Merve hamsede 1 kez yer almıştır.

Naîm

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen sekiz cennetin dördüncüsünün adı olan Na'îm diğer adı ile Firdevs Cenneti hamsede 3 kez yer almıştır.

Sidre

Hz. Muhammed'in mîraç gecesinde Cebrâil ile birlikte yükseldiği, yedinci kat semâda, arşın sağında bulunan ilahî bir ağaç ve en yüksek makam olan Sidre hamsede 6 kez yer almıştır.

Tûr

Tûr dağı Sînâ yarımadasının güneyinde bulunmaktadır ve Sînâ dağı olarak da anılmaktadır. Yahudi, Hıristiyan ve İslam geleneklerinde Hz. Musa'ya Tevrat'ın verildiği yer olarak kabul edilen Tûr hamsede 8 kez yer almıştır.

Vâdî-i Eymen

Mübarek vadi anlamında gelen, Musa peygamberin Tûr dağında Allah'ın tecellisine mazhar olduğu ve Allah ile konuştuğu yer olan Vâdî-i Eymen hamsede 2 kez yer almıştır.

Yesrib

Medine'nin diğer ismi olan Yesrib hamsede "**Yeṯrib**" olarak 2 kez ve Hz. Muhammed'in ismi olarak "**Yeṯrib-ḥarem**" terkibinde 1 kez yer almıştır.

1.2.1.3.2. Kişi Adları

1.2.1.3.2.1. Peygamberler

Hz. Âdem

Hamsede "âdem" kelimesi 61 kez geçmektedir. Kelime tanıkların çoğunda "insan, kişi-adam" anlamlarını karşılarken "âdem geçinmek, âdem gibi söylemek" deyimlerinde; "**ādemī**" ve **ādemlik**" gibi türemiş hallerde bulunmaktadır. Kelime 4 madde başında doğrudan ilk peygamber ve ilk insan olan Hz. Âdem bağlamında kullanılmıştır.

Hz. Nûh

Hz. Nûh hamsede 6 tanıkta geçmektedir. Tanıklarda tufandan önce inşa ettiği gemi "**keştī-i Nūh**" ile konu edilmiştir. Ayrıca

S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫ ʿāb / Pür it keştī-i Nūḥa nūḥī şarāb

beytinde görüldüğü üzere "**keştī-i Nūh**" ve "**nūhī**" madde başları kadeh ve yıllanmış/eski şarap bağlamlarında kullanılmıştır.

Hz. Lût

Büyük peygamberlerden olan Hz. Lût hamsede doğrudan anılmamakla birlikte kavminden bazı erkeklerin eşcinsel ilişki yüzünden ilâhî gazaba uğramaları bağlamında "**ḳavm-i Lūṭ**" terkibiyle 3 tanıkta yer almaktadır. Ayrıca Lût kelimesi nispet eki ile türetilerek erkek eşcinsel anlamında "**Lūṭī**" olarak da 1 tanıkta mevcuttur.

Hz. İbrahim

Tüm semavi dinlerin müştereken kabul ettiği büyük peygamber Hz. İbrahim hamsede doğrudan adıyla anılmamakla birlikte sadık dost, Allah'ın dostu anlamında "**Ḫalīl**" sıfatıyla 3 kez yer almıştır.

Hz. Yakûb

Hz. İbrahim'in torunu, Hz. Yusuf'un babası ve İsrailoğullarının atası olan Hz. Yakûb klasik Türk edebiyatında hüzün ve sabrın sembolü olarak değerlendirilir. Hamsede Sâkînâmede "Sıfât-ı Subh-ı Sâfâ" bölümünde

*S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim rūzgār / Aġardı ufuḳ çeşm-i **Yaʿḳūb-vār***

beytiyle ve Heft-hān'da

HH835 Pīr-i Kenʿān gibi çeküp ġamını / Ṭutdı Mollā Efendi mātemini

beytiyle 'Pīr-i Kenʿān' olarak 2 tanıkta yer almaktadır.

Hz. Yûsuf

Kur'ân-ı Kerîm'de anılan ve Yûsuf Sûresinde tafsilatlı bir şekilde anlatılan Yûsuf peygamber Hz. Yakûb'un oğlu ve Hz. İshak'ın torunudur. Klasik Türk şiirinde en çok bahsi geçen peygamberlerdendir. Yûsuf peygamber hamsede 10 tanıkta yer almaktadır. Tanıklarda benzetme yönü olarak güzelliği; kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altına satılması, iffeti ve uğradığı iftira bağlamında geçmektedir. Dolaylı olarak "**meh-i Kenʿān**" maddesinde de yer almaktadır.

Hz. Mûsâ

Mûsâ peygamber Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'e göre büyük bir peygamber ve İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtaran bir liderdir. Hz. Mûsâ hamsede "**Mūsā**" madde başı altında 8 kez ve "**Kelīm**" madde başı altında 13 kez olmak üzere toplam 21 kez doğrudan anılmıştır. Tanıklarda mucizeleri ve Hızır ile yolculuğu bağlamında geçmektedir.

Hz. Yûşa

Hz. Mûsâ'dan sonra peygamberlik yapan Hz. Yûşa hamsede doğrudan 2 kez; "**māhī-i Yūşa**ʿ" ve "**İbn Nūn**" madde başlarıyla da 2 kez olmak üzere 4 kez yer almıştır. Tanıklarda Hz. Mûsâ ile Hızır'ı aramak için Mecmaʿ-ı bahreyn'e gitmeleri, Hz. Yuşa'nın yanlarına aldıkları balıkların -Hızır'a ulaşmanın alameti olarak- canlandığını Hz. Mûsâ'ya hatırlatmayı unutması ve kabri bağlamlarında geçmektedir.

Hz. Dâvûd

İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Zebûr verilen Hz. Dâvûd hamsede benzetme yönü olarak güzel ve gür sesi bağlamında 1 kez yer almıştır.

Hz. Süleyman

İsrailoğlu peygamberlerinden ve Hz. Dâvûd'un oğlu olan Hz. Süleyman doğrudan 16 kez, nispet eki ile "**Süleymānī**" şeklinde 4 kez ve "**Süleymānlık itmek**" deyiminde geçmektedir. Tanıkların genelinde hükümdarlığı, zenginliği, tahtı, mucizeleri bağlamında yer almıştır.

Hz. Yûnus

Ninova halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Yunus hamsede dolaylı olarak "**ḥūt-ı Yūnus**" ve "**māhī-i Yūnus**" maddelerinde 2 kez yer almıştır.

Hz. İsa

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilen ve kendisine kutsal kitap İncil verilen Hz. İsa klasik şiirde birçok yönüyle hayal ve sembollere konu olmuştur. Hz. İsa hamsede "**İbn-i Meryem**" "**ʿĪsā**", **ʿĪsī-dem**, **ʿĪsī-nefes**, **Kelime**, **Mesīḥ(ā), Mesīḥā-dem**" madde başları altında 30 tanıkta geçmektedir. Tanıkların genelinde göğe yükselmesi ve nefesiyle hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi bağlamında yer almıştır.

Hz. Muhammed

İslam peygamberi ve son peygamber olan Hz. Muhammed klasik Türk şiiri ve nesrinde birçok isim ve sıfatla anılmış mensur eserlerin çoğunda özellikle divanlar ve mesnevilerin naat bölümlerinde kendisinden övgüyle bahsedilmiştir. Hz. Muhammed

hamsede doğrudan "Muḥammed" ismiyle 3, "Aḥmed" ismiyle 6, "Maḥmūd" ismiyle 2, "Muṣtafā" ismiyle 3, "Nebī" olarak 30, "peyġamber" olarak 8, "resūl" olarak 8 kez yer almıştır. Yukarıdaki çokça kullanılan isimleri haricinde hamsede anıldığı isim, sıfat ve unvanlar aşağıdaki gibidir.

"**ʿArabī, āyet ber-kenār, berīd, çarḫ-ı münīr, defterī, Ebü'l-Ḳāsım, emīn, faḫr-ı ʿālem, faḫr-ı cihān, faḫr-ı enām, faḫrü'l-enām, faḫr-i rüsül, ferḫunde-siyer, ḥabīb, Ḥabību'llāh, Ḫāǯce, ḫātemü'l-enbiyā, ḫatmiyyet, Ḫayr-ı beşer, ḫayrü'l-verā, hümām, imāmü'l-verā, kār-fermā, Ḳureşī, māh-ı ümmü'l-ḳurā, mefḫari'n-neş'eteyn, mihr-i celīl, mihr-i ezel, muḫbir-i ṣādıḳ, pādişāh, Raḥmete'l-li'l-ʿālemīn, ṣāḥib-livā, ṣāḥibü'l-ḳıbleteyn, server, Seyyid-i kevneyn, Seyyidü'l-Mürselīn, Sulṭān-ı cihān, sulṭān-ı dīn, sulṭān-ı kerīm, sulṭān-ı kirām, Sulṭān-ı rüsül, sulṭān-ı ṣāf-ı enbiyā, sulṭān-ı ṣāḥib-livā, şāh-ı ʿālem, şāh-ı güzīn, şāh-ı ḥarem, şāh-ı levlāk, şāh-ı rüsūl, şāh-ı Yeṯrib, şefīʿ, şefīʿu'l-uṣāt, şeh, şeh-i kevneyn, şeh-i levlāk, şems-i cihān, Şemsü'l-hüdā, Yeṯrib-ḥarem, Yūsuf-ı ʿaṣr**"

1.2.1.3.2.2. Halifeler

Dört Büyük Halîfe

Hz. Ebû Bekir

Hz. Ebubekir ilk islam halifesidir ve Hz. Muhammed'in tebliğini kabul ederek iman eden ilk hür erkektir. Hz. Ebubekir hamsede "Bū Bekir" şeklinde tek tanıkta yer almış ve

NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı enām / Ṣıdḳ ile çalışdı o şāh-ı be-nām

şeklinde sadakatiyle anılmıştır.

Hz. Ömer

Hz. Ömer dört büyük halifeden ikincisidir ve edebiyatta adaletiyle bahis konusu olmuştur. Hz. Ömer hamsede "**Fārūḳ ʿÖmer**, **ʿÖmerī-ʿadl**, **ʿÖmer-ṣalābet** ve **ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb"** madde başları altında 11 tanıkta yer almıştır. Tanıklarda adaleti ve metaneti ile anıldığı görülmektedir. Ayrıca Atâyî'nin Sultan IV. Murâd'ı "**Ömer-ṣalābet**" "Ömer gibi güçlü, metanetli" şeklinde nitelediği görülmektedir.

Hz. Osman

Dört büyük halifeden üçüncüsü olan Hz. Osman hamsede "**Oṣmān**" ismiyle 1, Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlenmesi sebebiyle "**nūreyn**" ismiyle de 1 ve Kur'ân-

ı Kerîm'i bir araya toplaması sebebiyle "**cāmiʿ-i Kurʾān**" sıfatıyla 3 olmak üzere toplam 5 kez yer almıştır.

Hz. Ali

Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu ve kızı Fâtımâ'nın eşi olan Hz. Ali dört büyük halifenin sonuncusudur. Klasik Türk şiirinde birçok yönüyle kendisinden bahsedilen Hz. Ali hamsede çeşitli vecihlerle 12 madde başında 14 kez yer almıştır. "**ʿayn-ı ʿAli**" maddesinde doğrudan ismi ile anılırken diğer tanıklarda "**esedu'llāh, Haydar-ı Kerrār, Hayder, Hayderī-irfān, İmām, Kerrār, Sākī-i Kevṣer, şāh-ı maʿnā, şāh-ı merdān, şāh-ı Necef, veled-i Bū Ṭālib**" şeklinde anılmıştır.

Diğer Halîfeler

Hamsede dört büyük halifeden başka Emevî, Abbâsî ve Fatımî halifelerinin bazılarına da yer verilmiştir.

I. Yezid

İslam Devleti'nin Hz. Ali'den sonraki ilk halifesi ve Emevi Hanedanı'nın kurucusu I. Muâviye'nin oğludur. Döneminde yaşanan Kerbelâ vakası sebebiyle İslam tarihinde kötü bir üne sahip olmuş ve edebiyatta tekfir ve lanetle anılagelmiştir. Yezid hamsede "**seg-i Kerbelā**" şeklinde Nefhatü'l-ezhâr'da 1 tanıkta yer almıştır.

II. Mervân

On dördüncü ve son Emevî halifesi olan Mervan hamsede Sohbetü'l-ebkâr'da 10. Sohbetin sonundaki kendi hikâyesinin anlatıldığı Dâstân'da 4 kez yer almıştır. Tanıkların üçünde "**Mervān-ı ḥimār**" şeklinde anıldığı görülmektedir.

Seffâh

Ebü'l-Abbâs es-Seffâh ilk Abbâsî halîfesidir. Hamsede 10. Sohbetin sonundaki Dâstân bölümünde Seffâh'ın II. Mervan'ı yenerek Emevîler'e son vermesi bağlamında 3 kez yer almıştır.

Meʾmūn

Ebu'l-Ca'fer Abdullah el-Meʿmûn b. Hârûne'r-Reşîd yedinci Abbâsî halîfesidir. Hamsde 3 kez yer almıştır.

Hâkim

Hâkim Biemrillâh altıncı Fâtımî halifesidir. Sert mizacı, merhametsizliği, zalimliği tutarsız söz ve davranışlarıyla bilinen Hâkim hamsede "**Ḥākim**" madde başı altında 4 kez yer almıştır.

1.2.1.3.2.3. Mutasavvıflar

Attâr

İranlı meşhur şair ve mutasavvıf Ferîdüddin Attâr hamsede meşhur eseri Mantıku't-tayr ile birlikte 2 kez yer almıştır.

Aynü'l-Kudât Hemedânî

Mutasavvıf, kelâm âlimi, Şâfiî fakihi ve şair 'Aynü'l-kudât el-Hemedânî hamsede 1 kez yer almıştır. Atâyî on ikinci nefhanın dâstân bölümünde Üsküp müftüsü Muhammed Çelebi'yi ilim irfan ve fazilet yönüyle Hemedânî'ye benzetmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî

İlk büyük mutasavvıflardan olan Bâyezîd-i Bistâmî hamsede "**Bāyezīd-i zamān**" terkibiyle 1 kez yer almıştır. Terkip hem Bâyezîd-i Bistâmî hem de devrin en büyük arifi anlamında kullanılmıştır.

Edhem

Bolluk ve refah içinde yaşarken her şeyden vazgeçerek zühd yoluna giren İbrâhim Edhem hamsede Sultan III. Mehmed'in tavsifinde 1 kez yer almıştır.

Gülşenî

Halvetiyye-Gülşeniyye tarikatının kurucusu şair ve mutasavvıf İbrahim Gülşeni hamsede doğrudan ismiyle 3 kez yer almıştır.

Karabaş Velî

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının Karabaşiyye kolunun kurucusu olan Karabaş Velî hamsede 1 kez yer almıştır. Atâyî Sâkînâme'de Sıfât-ı Pîr-i Mugân bölümünde Pîr-i Mugân'ı irşadda Karabaş Velî'ye benzetmiştir.

Karaca Ahmed

Orhan Gazi devrinde yaşamış olan Abdalân-ı Rûm zümresine mensup Türkmen dervişi ve halk hekimi Karaca Ahmed hamsede ruhsal hastalıklara şifa olduğuna inanılan türbesi vasıtasıyla 1 kez yer almıştır.

Kızıl Deli Sultan

Bektaşi geleneğinin oluşumunda önemli role sahip olan ve halk arasında Kızıl Deli Sultan olarak anılan Vefâî-Kalenderî dervişi Seyyid Ali Sultan hamsede Heft-hân'ın başında 1 kez yer almıştır.

Mehemmed Dede

Bugün Romanya'nın güneyinde Rusçuk şehrinin karşısında bulunan Yergöğü kasabasının meşhur şeyhi Üryan Muhammed Dede hamsede doğrudan ismi ile 1 kez

yer almıştır. Nefhatü'l-ezhâr'da Atâyî'nin hamse yazmaya başlamadan önce kabrini ziyaret ettiği Üryan Mehemmed Dede hakkında bir hikâye mevcuttur ve birçok şekilde tavsif edilmiştir.

Mevlana Celâleddîn-i Rûmî

Mevlana hamsede "Mollā" ve "Mollā-yı Rūm" şeklinde 3 kez yer almıştır.

Necmeddîn-i Dâye

Kübrevî şeyhi ve müfessir Ebû Bekir Necmeddîn-i Dâye ve tefsiri Sohbetü'l-ebkâr'da Şeyhülislam Yahyâ Efendi övgüsünde karşılaştırma bağlamında 1 kez yer almıştır.

Nesîmî

Hurûfîliği ile tanınan ve Hallâc-ı Mansûr gibi "ene'l-hak" dediği için idam edilen Nesîmî hamsede 1 kez yer almıştır.

Sa'dî

Sa'diyye tarikatının kurucusu Şeyh Sa'deddîn-i Cebâvî hamsede Sa'dî tarikatı vesilesiyle 1 kez yer almıştır.

Sarı Saltuk

Anadolu ve Balkanlar'ın Türkleşip müslümanlaşmasında önemli rol oynayan Sarı Saltuk Nefhatü'l-Ezhâr'da yedinci nefhanın destan bölümüne tekkesinde gösterdiği keramet ile konu olmuştur. Sarı Saltuk hamsede doğrudan ismi ile "Şarı Şaltuḳ Baba" olarak 1 tanıkta yer almıştır.

Sühreverdî

Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis Şehâbüddin Sühreverdî Sohbetü'l-ebkâr'da Şeyhülislam Yahyâ Efendi övgüsünde karşılaştırma bağlamında 1 kez yer almıştır.

Taşkın Dede

Taşkın Dede Atâyî'nin Sâkînâme'de Boğaz, Rumeli ve Anadolu Hisarı'nı anlattığı bölümde adı geçen Rumeli Hisarı'nda deniz kenarında tekkesi olan bir abdaldır ve hamsede 1 kez yer almıştır. Hakkında başkaca malumat bulunamamıştır.

Turmış Dede

I. Ahmed devrinde Akkirman'dan gelmiş kerametleri ile birçok gemiye yardım ettiğine inanılan mutasavvıf Durmuş Dede de Atâyî'nin Sâkînâme'de Boğaz, Rumeli ve Anadolu Hisarı'nı anlattığı bölümde doğrudan ismiyle 1 kez yer almıştır.

Vâiz-i Kâşifî

İranlı müfessir, mutasavvıf ve şair Hüseyin Vâiz-i Kâşifî de Sohbetü'l-ebkâr'da Şeyhülislam Yahyâ Efendi övgüsünde karşılaştırma bağlamında 1 kez yer almıştır.

Veysel Karânî

Veysel Karânî Tâbiîn'in büyüklerindendir ve Hz. Muhammed'in zamanında yaşamasına rağmen onu görememiş lakin Hz. Muhammed'i görmeden Müslüman olmuştur. Hamsede Hz. Muhammed'i görmeden müslüman olması bağlamında 1 kez yer almıştır.

Yahyâ-yı Şirvânî

Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu sûfî müellif Yahyâ-yı Şirvânî hamsede Vird-i Settâr adlı meşhur eseri ile ve Şeyhülislam Yahya Efendi övgüsünde olmak üzere 2 kez yer almıştır.

1.2.1.3.2.4. Diğer Dinî İsimler ve Varlıklar

Abbâs

Hz. Muhammed'in amcası Hz. Abbas hamsede doğrudan "**Abbās**" şeklinde Abbâsîler bağlamında 1 kez yer almıştır. şeyṭān

Azrail

Dört büyük melekten can almakla görevli olan ölüm meleği Azrail hamsede doğrudan ismiyle anılmamıştır. Azrail hamsede "**cellād-ı çarḫ, ḥarīf-i ecel, ḳābıż-ı rūḥ, şīr-i ecel**" olarak 4 kez yer almıştır.

Azâzil

Şeytan hamsede Alla'a isyan etmeden önceki meleklikteki adı Azâzil şeklinde 1 kez geçmektedir.

Âzer

Hz. İbrahim'in babası Âzer hamsede 1 kez yer almıştır.

Bilâl-i Habeşî

Hz. Muhammed'in ilk müezzini olan Bilâl-i Habeşî hamsede ismiyle doğrudan "**Bilāl-i Ḥabeşī**" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Burâk

Miraç olayında Hz. Muhammed'in birlikte göğe yükseldiği binek olan Burak hamsede 9 kez yer almıştır. Burak, tanıkların genelinde çok hızlı olma özelliği ile yer almıştır.

Cebrail

Dört büyük melekten Allah'ın emirlerini vahiy yoluyla peygamberlere getirmekle görevli olan Cebrâil hamsede doğrudan ismi ile anılmamakla birlikte "**Hātif-i ġayb, Rūḥ-ı ḳudsī, Rūḥu'l-emīn, Ṭāyir-i Ḳuds**" sıfatları ile 4 kez yer almıştır.

Deccâl

Ahir zamanda meydana çıkarak insanları dalalete sürükleyeceği din kitaplarında bildirilen meşhur yalancı ve fesatçı Deccâl Sohbetü'l-ebkâr'ın son sohbetinin destan bölümünde 1 kez yer almıştır. Tanıkta tek gözlü olması fitne saçması bağlamında düzenbaz bir kadının tavsifinde kullanılmıştır.

Ebû Leheb

Hz. Muhammed'in amcası ve en büyük düşmanı olan, Kur'ân-ı Kerîm'de cehenneme gireceği bildirilen Ebû Leheb hamsede 1 kez yer almıştır.

Ebû Tâlib

Hz. Muhammed'in amcası ve Hz. Ali'nin babası Ebû Tâlib hamsede Hz. Ali'nin tavsifi olarak "**veled-i Bū ṭālib**" terkibinde 1 kez yer almıştır.

Fâtımâ

Hz. Muhammed'in soyunu devam ettiren kızı Hz. Fâtımâ hamsede doğrudan ismi ile 1 kez ve namuslu, temiz ve ayrı kök salan fidan anlamındaki Betûl sıfatıyla 1 kez olmak üzere toplam 2 kez yer almıştır.

Hamd Livası

Kıyâmet gününde, canlılar dirilip, Arasat meydanında toplanınca, Allah tarafından Hz. Muhammed'e ihsân edilecek olan ve altında bütün inananların toplanacağı sancak olan Hamd Livası hamsede 1 kez yer almıştır.

Hamza

Hz. Muhammed'in amcası ve Uhud şehitlerinden olan Hz. Hamza hamsede 1 kez yer almıştır.

Hasan

Hz. Muhammed'in ilk torunu, Hz. Ali ve Hz. Fâtımâ'nın ilk oğlu olan Hz. Hasan hamsede doğrudan ismiyle 1 kez yer almıştır.

Hâşim

Kahramanlığı ile tanınan sahabe Hâşim b. Utbe hamsede "**Hāşim-i yek ḍarb**" şeklinde 2 kez yer almıştır.

Havvâ

Hz. Adem'in eşi ve yaratılan ilk kadın olan Hz. Havvâ hamsede Hz. Adem ile birlikte 2 kez yer almıştır.

Hızır

Hz. Mûsâ döneminde yaşamış, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen, Âb-ı hayÀt içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan Hz. Hızır hamsede 17 kez yer almıştır.

Horos-ı Arş

Hz. Muhammed'e Miraç hadisesinde Cebrail tarafından birinci katta bildirilen, gecenin bir vaktinde insanlara vaaz edip gaflet uykusundan uyanmalarını söyleyen ve diğer horozların da onun öğütlerini tekrarlar nitelikte yeryüzünde öttüğüne inanılan arş horozu hamsede 2 kez yer almıştır.

Hüseyin

Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali ve Hz. Fâtımâ'nın küçük oğlu olan Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin hamsede doğrudan ismiyle 1 kez yer almıştır.

İbn Amr

Uhud savaşında şehit olan ilk sahabe olan İbn Amr hamsede 1 kez yer almıştır.

İsrafil

Dört büyük melekten biri olan ve kıyamet gününde Sûr'a üflemekle görevli olan melek İsrafil hamsede "İsrāfīl" ve "Sirāfīl" şeklinde 2 kez yer almıştır.

Kârûn

Hz. Musa zamanında, zenginliği, cimriliği ve mevki hırsıyla tanınmış bir Yahudi olan ve Hz. Mûsâ'nın istediği binde bir zekatı vermediği için servetiyle birlikte yere batırılan Kârun hamsede zenginliği ve helak olması bağlamında 4 kez yer almıştır.

Keştî-i Nûh

Allah'ın Hz. Nûh'a yapmasını emrettiği ve tufan öncesi Nûh'un ailesinin bindiği ve her canlı türünden çiftlerin bindirildiği gemi hamsede "Keştī-i Nūḥ" şeklinde 4 kez yer almıştır.

Lât

İslamiyet öncesi Arapların taptığı meşhur putlardan biri olan Lât hamsede 1 kez yer almıştır.

Mehdî

Kıyamet gününden önce gökten Allah'ın izni ve emriyle inerek bütün insanları mutluluğa kavuşturacağına, Deccal'ı öldürerek yeryüzünü sonsuz bir barış ve sevinçle dolduracağına inanılan Mehdî hamsede 1 kez yer almıştır.

Meryem

Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem hamsede Hz. İsa'nın tavsifi olarak "**İbn-i Meryem**" terkibinde 1 kez yer almıştır.

Refref

Hz. Muhammed'in Miraç gecesi bindiği dört binekten sonuncusu olan Refref hamsede 5 kez yer almıştır.

Sahra

Kubbetü's-sahrâ'da bulunan Hz. Muhammed'in üzerinden Miraç'a yükseldiği kaya olan Sahra hamsede 2 kez yer almıştır.

Samîrî

Hz. Mûsâ Tûr'dayken İsrailoğullarını altından yaptığı buzağıya tapmaya sevkeden kişi olan Samîrî hamsede 1 kez yer almıştır.

Şecer-i Mûsâ

Hz. Musa'nın Tuva vadisinde gördüğü içinden ışık ve ses çıkan, üzerinde tecelli eden ilâhî nurları gördüğü mukaddes ağaç hamsede 1 kez yer almıştır.

Şecer-i Ahzar

Kur'ân-ı Kerîm'de (Yâsîn/79-81 ve Vâkıâ/71-73) Allah'ın ateş meydana getirdiği ve bunu insanların hizmetine verdiği belirtilen Şecer-i Ahzar hamsede 1 kez yer almıştır.

Şeytan

Meleklerin başı olduğu halde isyan edip Allah'ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan Şeytan hamsede "**Şeyṭān**" olarak 23 kez yer alırken "**dīv, ḫannās, İblīs, racīm vesvās**" isimleri ile de anılmış yine Şeytan ve diğer isimlerden türetilen kelime ve deyimlerle de birçok tanıkta yer almıştır.

Tûbâ

İslam inancına göre cennette, Sidre'de bulunan, kökü yukarıda, dalları aşağıda ve bütün cenneti gölgeleyen ilâhî ağaç Tûbâ hamsede 4 kez yer almıştır.

Uzza

İslamiyet öncesi Arapların taptığı meşhur putlardan biri olan ve küçük olmasına rağmen kudreti ile en başa geçtiğine inandıkları ve Mekke'nin koruyucusu olarak kabul ettikleri put Uzza hamsede 1 kez yer almıştır.

Ümmü Hânî

Hz. Ali'nin kız kardeşi Ümmü Hânî hamsede Hz. Muhammed'in Mekke'nin fethedildiği gün evinde konaklaması bağlamında 3 kez yer almıştır.

Yecüc

Kıyâmet kopmasına yakın bir zamanda ortaya çıkıp pek çok kötülük yapacaklarına ve çok kısa boylu olduklarına inanılan iki kavimden biri olan Yecüc hamsede 2 kez yer almıştır.

Züleyhâ

Yûsuf Peygamberi köle edinmiş olan Mısır azizinin eşi ve Yûsuf u Zelihâ hikâyesinin kadın kahramanı olan Züleyhâ hamsede 1 kez yer almıştır.

Zülfikar

Bedir savaşından önce Hz. Muhammed'in eline geçen ve daha sonra Hz. Ali'ye hediye edilen ve onunla özdeşleşen kılıç Zülfikar hamsede 3 kez yer almıştır.

1.2.1.3.2.5. Padişahlar ve Devlet Adamları

Padişahlar

Osmanlı Padişahları

I. Mehmed

Sultan I. Mehmed hamsede Sohbetü'l-ebkâr'da 37. Dâstân'da Karamanoğlu ile mücadelesi bağlamında geçmektedir. Doğrudan adı ile anılmayan Çelebi Mehmed tanıkta "Mollā Hünkār" olarak anılmıştır.

Fatih Sultan Mehmed

Fatih Sultan Mehmed hamsede "Sulṭān Meḥemmed", "İslām-dost" ve "Ebü'l-feṭḥ" olarak üç kez yer almıştır.

II. Beyazıt

Sultan II. Beyazıt hamsede İstanbul'da yaptırdığı Cami'nin adı ile "CÀmiè-i ÒÀn BÀyezìd" şeklinde anılmaktadır. Bunun haricinde herhangi bir madde başı veya tanıkta doğrudan yer almamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman

Kanuni Sultan Süleyman hamsede Nefhatü'l-ezhâr'da altıncı nefhada 1 kez yer almıştır.

III. Mehmed

Sultan III. Mehmed hamsede Nefhatü'l-ezhâr mesnevisinde sıkça anılan bir padişahtır. Hamsede İsmiyle doğrudan "**Meḥemmed**" şeklinde 2 kez yer alırken Nefhatü'l-ezhâr'da Macaristan seferi, Eğri Kalesinin alınışı ve Haçova savaşı bahislerinde farklı sıfatlarla birçok kez yer almıştır.

I. Ahmed

Sultan I. Ahmed Sâkînâme'de II. Osman övgüsünde vefatı vesilesiyle ve Heft-hân'da IV. Murad övgüsünde "**Aḥmed**" ve "**Ḫan Aḥmed**" olmak üzere iki kez yer almıştır.

II. Osman

Sultan II. Osman hamsede doğrudan ismi ile anılmamıştır fakat Sâkînâme'nin girişinde övülmüş Lehistan seferi ve Hotin kuşatması anlatılırken "**Ebü'l-feṯḥ-i ṣānī, Ferīdūn-nejād, dür-i şahvār, maġāzī-şiʿār, Sikender-şeref, şāh-ı cihān, şāh-ı ṣāḥib-külāh, şehenşāh-ı Oṣmān, Ḫidīv-i zamān, faḫr-ı Oṣmāniyān, ḳavī-baḫṭ, cihān-pehlevān"** vb. sıfatlarla yer almıştır.

IV. Murad

Sultan IV. Murad hamsede Nefhatü'l-ezhâr'ın başında övülmüş ismen ve sıfatlarıyla anılmıştır. Hamsede "**Ḫān Murād**" şeklinde 3 ve "**Sulṭān Murād**" şeklinde 2 kez olmak üzere doğrudan ismiyle 5 kez yer almıştır. İsmi haricinde "**şāh-ı ciḥān-bān, Ḫusrev-i dīn, şāh-ı selātīn-sipāh, şāh-ı kerem, vāriṣ-i evreng-i cem**" vb. sıfatlarla çokça anılmıştır.

Diğer Padişahlar

Behrâm-ı Gûr

I.Yezdicerd'in oğlu ve halefi, Sâsânî hükümdarı Behrâm-ı Gûr hamsede doğrudan ismi ile "**Behrām**" şeklinde 9 kez yer almıştır.

Erdeşir

Sâsânî Devleti'nin kurucusu ve aynı zamanda destan kahramanı olan Erdeşîr hamsede "**Erdeşīr**" ve "**Erdeşīrāne**" şeklinde 2 kez yer almıştır.

Firavun

Arap, Fars ve klasik Türk edebiyatında zalim, kibirli, gururlu vs. menfi sıfatlarla Hz. Musa ile birlikte anılan Mısır kralı Firavun hamsede 1 kez Lehistan kralı tavsifinde yer almıştır.

Gazneli Mahmûd

Gazneliler'in en büyük ve en ünlü hükümdarı olan ve edebi eserlerde cömertliği ve cesareti ile anılan Sultan Mahmûd hamsede 5 kez yer almıştır.

Husrev

Klasik Türk şiirinde adalet timsali olarak yer alan İran'ın Sâsânîler sülalesinden adaletiyle ün salmış olan hükümdar I. Husrev hamsede 16 kez yer

almıştır. "**ḫusrev**" kelimesi hamsede farklı anlamlarda ve bağlamlarda da kullanılmıştır.

İskender

Hamsede büyüklük, güç ve aklın sembolü olarak yer alan İskender doğrudan "İskender" madde başı altında 21 ve "Sikender" madde başı altında 9 kez yer almıştır. Kelime ara madde başlarında deyim ve terkipler şeklinde de kullanılmıştır.

Kâvûs

Klasik şiirde zenginlik ve saltanat bağlamında yer verilen Kâvûs Keyânîler hanedanının ikinci ve en önemli hükümdarıdır. Hamsede 1 kez yer almıştır.

Kaydefa

Kaydefâ hamsede 2 kez yer almıştır. Tanıklarda İskender'in Hızır'ın yardımıyla Kaydefâ'nın ülkesini yok etmesi bağlamında geçmektedir.

Kayser

Kayser Roma ve Germen imparatorlarının anıldığı bir unvan olmakla beraber geniş anlamda hükümdar kelimesini da karşılamaktadır. Kelime hamsede Roma imparatoru anlamında 11 tanıkta yer almıştır.

Kızıl Arslan

Azerbaycan atabeglerinden Muzafferüddin Osman Kızılarslan Sohbetü'l-ebkâr'da 2 kez yer almıştır.

Kisrâ

Sâsânî hükümdarlarına verilen bir unvan olan Kisrâ hamsede Nûşirevân bağlamında 7 kez yer almıştır.

Melikşah

Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah hamsede Sohbetü'l-ebkâr'da 19. sohbetin Dâstân bölümünde "**Melikşāh**" ve "**Han Melikşāh**" olarak 2 tanıkta yer almıştır.

Mes'ûd

Sultan Gazneli Mahmud'un büyük oğlu ve GAzneli Devleti'nin üçüncü hükümdar Mes'ûd hamsede 1 tanıkta yer almıştır.

Nemrûd

Nemrûd hamsede Hz. İbrahim'i ateşe attırması bağlamında "**āteş-i Nemrūd**" ve "**nār-ı Nemrūd**" terkipleriyle 2 tanıkta yer almıştır.

Nûşirevân

"Kisrā" madde başı altında da yer alan Sâsânî hükümdarı Enûşirvân I. Hüsrev b. Kubâd hamsede "NûşirevÀn" şeklinde 2 tanıkta yer almıştır.

Sa'd-i Zengî

Salgurlu atabeglerinden olan ve adalet, cesaret ve cengâverliği ile tanınan Sa'd b. Zengî hamsede Sâkînâme'nin Miraç bölümünde Zuhâl'in tavsifinde 1 kez yer almıştır.

Sebük Tegin

Gazneliler hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı olan Sebük Tegin hamsede 1 tanıkta yer almıştır.

Şah Mansur

Timur tarafından son verilen Muzafferîler hanedanının son hükümdarı olan Şah Mansûr hamsede "**Mansūr**" ve "**Şah Manṣūr**" şeklinde 3 kez yer almıştır.

Şeddâd

Hûd peygambere tâbi olmadığı için kavmi ile birlikte helak edilen Âd kavmi hükümdarı Şeddâd hamsede doğrudan ismi ile 1 kez yer almıştır.

Timur

Timur Devleti ve Timurlu hanedanının kurucusu Timur hamsede 4 tanıkta yer almıştır.

Yakûb b. el-Leys e's-Saffâr,

Saffârî hanedanının kurucu olan Ya'kûb b. Leys el-Saffâr hamsede "**Leyṣ**" ve "**Ṣaffārī**" madde başları altında 2 kez yer almıştır.

Yezdicerd

Sâsânî hükümdarı Behrâm-ı Gûr'un oğlu II. Yezdicerd hamsede doğrudan ismi ile 1 kez yer almıştır.

Devlet Adamları

Abdülaziz b. Mervân

Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem'in oğlu Mısır valisi Abülaziz b. Mervân hamsede doğrudan ismi ile "**'Abd-i 'Azīz**" şeklinde 2 kez yer almıştır.

Âhîzâde Hüseyin Efendi:

Hamsede Heft-hân mesnevisi kendisine ithaf edilen Âhîzâde Hüseyin Efendi ismiyle 1 kez ve "**ṣadr-ı kām-kār**" olarak 1 kez olmak üzere toplam 2 kez yer almıştır.

Ca'fer-i Bermekî

Abbâsî halifesi Hârûnü'r-Reşîd'in cömertliği ile tanınmış ilim ve irfan sahibi vezirlerinden olan Bermekî hamsede "**Bermekī-bezl**" ve "**Caʿferī-iḥsān**" şeklinde cömertliğinden telmihen IV. Murâd'ın vasfı olarak 2 kez yer almıştır.

Ebû Müslim-i Horasânî

Emevî hânedanının yıkılmasında ve Abbâsîler'in hilâfete geçmesinde önemli rol oynayan İslam tarihinde önemli şahsiyetleri arasında yer alan Ebû Müslim hamsede 1 kez yer almıştır

Hacı Kıvâm

Hâfız-ı Şirâzî'nin hâmîsi ve İshak İncû hanedanının son hükümdarı Ebû İshak ve oğlu Şah Şücâ''ın vezir-i azamı Kıvamüddin Hasan hamsede 1 kez yer yer almıştır.

Maʿn-ı Zâ'ide

Cömertliği ve şairlere hâmîliği ile tanınan Abbâsîler'in Yemen ve Sistan valisi Ma'n b. Zâide hamsede 2 tanıkta yer almıştır.

Mehbûd

Sâsânî hükümdarı Nûşirevân I. Hüsrev'in en güvendiği veziri Mehbûd hamsede 1 kez yer almıştır.

Nizâmü'l-Mülk

Sultan Alparslan ve oğlu Melikşah'ın veziri Nizâmü'l-Mülk hamsede doğrudan ismiyle 1 kez yer almıştır. Atâyî Sohbetü'l-ebkâr'da 19. sohbetin Dâstân bölümünde Melikşah ve Nizâmü'l-Mülk'ün Kaysar ile olan mücadelesine yer vermiş, Nizâmü'l-Mülk doğrudan ismini yanında "**ferrūḫ-dem, pādişāh-ı vüzerā-yı ʿālem, Âsaf-ı Cem-istiʿdād**" vb. sıfatlarla da yer almıştır.

Sâhib b. Abbâd

Büveyhî vezirlerinden olan; şair, edip ve âlim kişiliği ile de tanınan Sâhib b. Abbâd hamsede "**İbn ʿAbbād**" olarak Sohbetü'l-ebkâr'da Nizâmü'l-Mülk ile karşılaştırma bağlamında 1 kez yer almıştır.

Şeyhü'l-İslâm Yahyâ

Osmanlı şeyhülislamı Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi hamsede Sobetü'l-Ebkâr'ın başında övülmüştür. "**şeyhü'l-islām**" olarak 2, "**Yaḥyā**" olarak1 kez yer alırken "**Ser-firāz-ı ʿulemā-yı iʿlām, rükn-i dīn, fütüvvet-evṣāf**" vb. birçok sıfatla yer almıştır.

Kadı Şüreyh

Tabiîn devrinin önde gelen fakihlerinden Kûfe kadısı Kadı Şüreyh hamsede doğrudan ismi ile 2 kez yer almıştır.

1.2.1.3.2.6. Şehnâme Kahramanları

Areş

Minuçehr'in silahdârı olup ok atmaktaki mahâretiyle ünlü olan Areş hamsede oku ile birlikte tek tanıkta 2 kez yer almıştır.

Bîjen

Gîv'in oğlu ve Rüstem'in torunu olan Bîjen Efrâsiyâb'ın kızı ile birlikte olduğu için, Efrâsiyâb tarafından zincirlenmek ve vücudunun her yerine çiviler çakılmak suretiyle derin bir kuyuya hapsedilmiştir. Hamsede 1 tanıkta efkende olmak, düşmek bağlamında 1 kez yer almıştır.

Cem / Cemşîd

İran mitolojisine göre Pişdadiyan hanedanının dördüncü ve en büyük hükümdarı olan şarbı icat eden ve işret meclisindeki adetleri de ilk defa uygulayan Cem hamsede "Cem" ve "Cemşīd" olarak birçok tanıkta yer almasının yanında bu iki ismin türetilmesi yoluyla ile de birçok şekilde yer almıştır.

Dahhâk

Şehnâme'de kötülüğün, zulmün ve şerrin temsilcisi olarak anılan ve Cemşid'i öldürüp saltanatı ele geçiren Dahhâk hamsede 1 kez yer almıştır.

Dârâ

Şehnâme'de adı Keyâniyân sülâlesinin son hükümdarı olarak geçen İskender'e yenilerek Kirman'a kaçan ve hizmetkârları tarafından öldürülen Dârâ hamsede şan, ihtişam ve İskender'e yenilmesi bağlamında 6 kez yer almıştır.

Dârâb

Behmen-i Dırâz-dest'in oğlu ve Dârâ'nın babası Dârâb hamsede tâcı ile 1 kez yer almıştır.

Feridûn

İslâm sonrası Arpça ve Farsça kaynaklarda geçen en eski mitolojik çehrelerden olan ve Şehnâme'de yeryüzü padişahı olması, adaleti, doğruluğu ve iyilikseverliği ile anılan Feridûn Sâkînâme'de Sultan II. Osman'ın sıfatı olarak "Ferīdūn-nejād" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Gâve

Dahhâk'ın zulmüne karşı "Drefş-i Gâveyânî" adlı demirci önlüğünü bir bayrak hâline getirerek halkı isyana davet eden ve Ferîdûn'un Dahhâk'a karşı mücadelesinde yer alan Şehnâme kahramanı demirci Gâve Sâkînâme'de II. Osman'ın Lehistan seferinin anlatıldığı bölümün başında "**Gāveyānī**" kelimesi ile 1 kez yer almıştır.

Gîv

Rüstem'in damadı ve Bîjen'in babası olan, Şehnâme'de savaşları ve maceraları ile geçen Gîv Nefhatü'l-ezhâr'da "**Gīv-i belā**" terkibi ile şarabın tavsifinde 1 kez yer almıştır.

İsfendiyâr

İslam edebiyatlarında cesaret, güç ve yenilmezliğin sembolü olarak öne çıkan İsfendiyâr edebiyatta Rüstem-i zâl ile mücadelesiyle şöhret bulmuş ve Rüstem-i Zâl tarafından çatal bir okla kör edilmesi sonucu kahrından ölmesi ile anılır. Hamsede de bu bağlamda 1 kez yer almıştır.

Nerîmân

Sam'ın babası ve Rüstem'in dedesi olan Nerîmân pehlivanlığının yanı sıra kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak anılır. Hamsede 1 kez yer almıştır.

Rüstem-Tehemten

Şehnâme'nin en güçlü kahramanı olan ve Pehlevî edebiyatında iri yapılı, güçlü anlamında Rostahm-Rostethem ve aynı manada Tehemten olarak da anılan Rüstem-i Zâl kahramanlık, kuvvet ve yenilmezliğin sembolüdür. Hamsede "**Rüstem**" olarak 17 kez "**Tehemten**" olarak da 1 kez yer almıştır.

Siyâvuş

İran milli destan kahramanlarından olan Siyâvuş Şehnâme'de anlatılana göre kendisine âşık olan üvey annesi Sûdâbe'nin aşkına karşılık vermeyince Sûdâbe tarafından iftiraya uğramış uğradığı iftiradan kurtulmak için töre gereğince at üzerinde şiddetli bir ateşin içinden geçerek iffetini ve masumiyetini ispatlamıştır. Hamsede de ateşten geçmesi bağlamında 1 kez yer almıştır.

Sührâb

Şehnâme'nin en güçlü kahramanı Rüstem'in oğlu olan Sührâb hiç görmediği babasını bulup tahta çıkarmak için Tûran hükümdarı Efrâsiyab'ın teşvikiyle İran üzerine yürümüştür. Oynanan oyun neticesinde babası yani Rüstem tarafından yaralanarak öldürülen Sührâb hamsede bu bağlamda 4 kez yer almıştır.

Zâl

Rüstem'in babası olan Zâl hamsede 3 kez yer almış tanıklarda kuvvetli oluşu ve babası tarafından terkedilince Ankâ tarafından Kaf Dağı'nda büyütülmesi bağlamında anılmıştır.

1.2.1.3.2.7. Âlimler, Şairler ve Sanatlarlar

Âlimler

Aristo

Klâsik felsefenin kurucularından, İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu Aristo Arap, İran ve Türk edebiyatlarında büyük bilgi sahibi bir şahıs olarak kabul edilir. Edebiyatta ilim, akıl, isabetli görüşe sahip olma, mantık ve hizmet sembolü olması bağlamında anılan Aristo hamsede doğrudan "**Arisṭo, Risṭo**" şeklinde anılmakla birlikte "**Arisṭo-kemālī, Arisṭo-mizāc, Aristo-nihād, Risṭo-menīş**" gibi terkiplerle de anılmış 9 tanıkta yer almıştır.

Câhiz

Her sahada eserler vermesi ve çok yönlü düşünen bir ilim ve fikir adamı olması yönüyle Doğu kültür ve edebiyatında yüksek bilginin sembolü olarak kabul edilen Basra doğumlu Arap âlimi Câhiz hamsede 1 kez yer almıştır.

Eflâtûn

İslâmî literatürde yaygın olarak Eflâtun olarak anılan ilkçağ Yunan filozofu Platon Aristo'nun hocasıdır. Edebiyatta akıl, hikmet ve isabetli görüşün sembolü olan Eflâtûn hamsede "**Eflāṭūn**" ve "**Felāṭūn**" olarak 8 kez yer almıştır.

İbn Kemâl

Sultan Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemlerinde yaşamış, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ilim ve kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olarak görülen şeyhülislam, âlim ve şair Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed hamsede 1 kez yer almıştır.

İbn Sînâ

İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisi İbn Sînâ hamsede "**Ebū ʿAlī**" olarak 1 kez yer almıştır.

Ka'b-ı Ahbâr

Tabiînden olan, İsrailoğullarına dair rivayetleri ve Tevrat bilgisi ile meşhur âlim Ebû İshâk Kâ'b b. Mâti' b. Heynû' el-Himyerî el-Yemânî hamsede 1 kez yer almıştır.

Şâirler ve Sanatkârlar

Câmî

Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan, Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şâir Molla Abdurrahman Câmî hamsede doğrudan ismi ile 5 kez yer almıştır.

Dihlevî

Hindistanlı Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıf Emir Hüsrev-i Dihlevî hamsede "**Dehlevī, Ḫusrev, Ḫusrev-i Hindī**" isimleri ile 8 kez yer almıştır. Atâyî Nefhatü'l-ezhâr'da üçüncü nefhanın destan bölümünde Dihlevî'ye dair bir hikâyeye yer vermiştir.

Erjeng

Erjeng İranlıların efsanevî ressamıdır. Bu sözcüğün işaret ettiği özel isim, farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Bu anlamda Erjeng, "İran hurafelerine göre meşhur ressam Mânî'nin yaptığı resimleri ihtiva eden mecmua." Bir başka rivayete göre ise, Mânî'nin resim atölyesidir. Erjeng hamsede 2 kez yer almıştır.

Faryâbî

Gazelleri ve aşırı derecede mübalağa, yeni mazmun ve manalara yer verdiği kasideleriyle meşhur olan Nizâmî-i Gencevî'nin çağdaşı İranlı kaside şairi, Zâhir-i Faryâbî hamsede doğrudan ismi ile "**Fāryābī**" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Fâizî

Atâyî'nin çağdaşı, müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuş tezkire yazarı ve divan şairi Kafzâde Faizî hamsede doğrudan ismi ile "**Fāyizī**" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Ferdî

Eşsiz güzelliğinden dolayı kendisine Ferdî mahlasının verildiği rivayet edilen ve şiirlerinden ziyade karıştığı aşk hadiseleri ile anılan Kanûnî Sultan Süleyman dönemi şairlerinden Ferdî hamsede doğrudan ismi ile "Ferdì" şeklinde 4 kez yer almıştır. Atâyî Sohbetü'l-ebkâr'da Ferdî'ye dair tezkirelerde de geçen hikâyelerin birine yer vermiştir.

Hâfız-ı Şîrâzî

İran'ın önde gelen lirik şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî hamsede doğrudan ismi ile "**Ḥāfiẓ**" şeklinde 1 kez yer almıştır.

Hâtifî

Molla Câmî'nin yeğeni ve talebesi İranlı meşhur hamse sahibi şair Mevlânâ Abdullah Hâtifî hamsede 1 kez yer almıştır. Atâyî Sâkînâme'de babasını Molla Câmî'ye kendisini de Hâtifî'ye benzetmiştir.

Mânî

Maniheizmin kurucusu olan Türk şiirinde daha çok resim sanatındaki maharet ve şöhretiyle adı anılan Mânî hamsede doğrudan ismi ile 6 kez ve meşhur eseri Erjeng vesilesiyle yer almıştır.

Nevâyî

Klasik Çağatay Edebiyatının tesirleri Osmanlı edebiyatı sahasında da devam etmiş en büyük şairi ve devlet adamı Ali Şîr Nevâî hamsede "**Mīr ʿAli Şīr**" ve "**Nevāyī**" olarak 5 kez yer almıştır.

Nev'î

Yahya Nev'î Efendi Atâyî'nin babasıdır. Ahaveyn kardeşlerden ders görmüş, 16. yüzyılın ünlü şair, âlim ve mutasavıfları ile arkadaşlık yaparak yetişmiş ilmiye mensubu ve meşhur bir şairdir. Atâyî hamsede dedesine ve babasına çeşitli cihetlerle yer vermiştir. Atâyî'nin hamsede babası hakkında verdiği bilgiler genel olarak kendisi üzerindeki etkilerini dile getirir mahiyettedir (Kortantamer, 1997:109, 363). Yahyâ Nev'î Efendi hamsede birçok vesile ile anılmakla birlikte doğrudan ismi ile "**Nevʿī**" şeklinde ve Sâkînâme'de kendisine ait olan gazelde mahlası ile "**Nevʿiyā**" şeklinde 2 kez yer almıştır.

Nizâmî-i Gencevî

Penc genc isimli hamsesi ile Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan ve hamse sahasında eser veren şairlere öncülük eden Nizâmî, Atâyî'nin hamsede en çok yer verdiği isimlerdendir. Atâyî Nefhatü'l-ezhâr'ı Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr'ına cevap olarak kaleme almıştır. Atâyî Nizâmî'nin hamse alanındaki öneminden ve üstün başarılarından söz etmiş ayrıca hamsede Nizâmî'yi şeyh olarak gösteren iki hikâyeye yer vermiştir (Kortantamer, 1997:364). Nizâmî hamsede doğrudan ismi ile "**Niẓāmī, Şeyḫ Niẓāmī, Gencevī**" şeklinde 11 kez yer almıştır.

Revânî

İşretnâme adlı sâkînâmenin yazarı Edirneli divan şairi Revânî hamsede eseri vesilesi ile 1 kez yer almıştır.

Sa'dî

Sa‘dî-i Şirâzî mutasavvıf, âlim ve Fars edebiyatının en büyük şairlerindendir. Atâyî Sa‘dî’den etkilenmiştir. Neftatü’l-Ezhâr ve Sohbetü’l-ebkâr mesnevilerindeki Hâtim-i Tây hikâyeleri Sa‘dî’yi izler nitelikte olmakla birlikte Atâyî Sa‘dî’den söyleyiş olarak ayrılmıştır (Kortantamer, 1997:383). Sa‘dî-i Şirâzî hamsede doğrudan ismi ile 1 kez yer almıştır.

Selmân-ı Sâvecî

Kasideleri ile ünlü İranlı şâir Selmân-ı Sâvecî ilk bağımsız tasavvufî sâkînameyi kaleme almış kişidir (Kortantamer, 1997:157). Atâyî Nefhatü’l-ezhâr’ı “güher-i Sāvecī” olarak niteleyerek hamsede Sâvecî’yi doğrudan 1 kez anmıştır.

Taşlıcalı Yahyâ

Taşlıcalı Yahyâ hamse sahibi divan şairlerindendir ve Atâyî’yi mesnevileri kaleme alırken konu, düzenleme ve söyleyiş bakımından etkilemiş isimlerdendir. Taşlıcalı Yahyâ hamsede doğrudan ismiyle 2 kez yer almıştır.

Zuhûrî

17. yüzyıl İran edebiyatı şairlerinden olan ve 804 beyitlik eseri ile Sâkînâme türünün en meşhur örneklerinden birini kaleme almış olan şair. Zuhûrî hamsede 2 kez yer almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

SÖZLÜK KULLANIM KILAVUZU

1. Sözlükte alfabetik sıralama esas alınmıştır. Ana madde başları içeriden ara madde başları kenardan başlatılmıştır.
2. Sözlükte maddebaşlarının kökeni, farklı alfabelerdeki yazılışı vb. ile ilgili kısaltmalar gösterilmemiştir.
3. Madde başı olarak sözlükte yer alan tüm sözvarlığının sıklıkları köşeli parantez [] içinde gösterilmiştir.
4. Madde başlarının altına ilgili tanıklar listelenirken önce hamse düzeninde mesnevilerin sıralaması sonra her mesnevinin kendi içindeki beyit sıralaması esas alınmıştır.
5. Yanlış okuma, imla hatası vs. olduğu düşünülen madde başlarındaki alternatif kelime tercihleri madde başı yanında yay ayraç {} içinde gösterilmiş, türemiş sözcüklerin ekleri + işareti ile ayrılmıştır.
6. Anlamlandırma yapılırken ilk sözcüklerin ilk olarak gerçek anlamları verilmiş mecazi anlamlar ‖ işaretinden sonra verilmiştir.
7. Tasavvufi anlamı verilmesi gereken madde başları için anlamlandırma [tas.] kısaltmasının ardından yapılmıştır.
8. Bazı madde başlarında (bkz.) kısaltması ile ilgili madde başlarına gönderme yapılmıştır.
9. Anlamı tespit edilemeyen birkaç madde başı soru işareti "?" ile gösterilmiştir.

A / ʿA

a [3]

1. herhangi bir olay karşısında sesin tonuna, kısa veya uzun söylenişine göre şaşma, beğenme, üzülme, kızma, hayret, memnûniyetsizlik gibi çeşitli duyguları belirten ünlem

SE2224 Biri didi **a** ḳız o mum degil / Barmaḳ oldıġı da maʿlūm degil

2. bazı fiillerden sonra gelerek anlamı kuvvetlendirmek ve yapılan işin tabiî bir şey olduğunu belirtmek için "ya" sözü gibi kullanılan ünlem

SE3131 Nesne fevt olmaz **a** iy şāh-ı cihān / Devletüñde var-iken daḫı zamān

SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i ibrāma ʿinān / Nesne fevt olmaz **a** öldüñ mi hemān

āb [103]

1. su

SR8/1 Gülşende olan **āb-ı** hevā ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü şitā ʿışḳ iledür

SR8/2 Efsürde idüp **āb ı** ider bezmi müzāb / El-ḳıṣṣa fenāyile beḳā ʿışḳ iledür

S96 Ḳanup ʿasker ol **āb-ı** dil-cū ile / Pür itdi yemi bir içim ṣu ile

S125 Güneş ḥavżınuñ **āb ın** irdikçe şām / Güm itdi içüp tīre-ḫāk-i ẓalām

S130 Ne şeb şāhid-i mihre müşgīn niḳāb / Ki surāḫlardan ṣalar ṭaşra **āb**

S291 Ḳurup ḫaymeler ʿizz ü iclāl ile / Göründi leb-i **ābda** āb ile

S291 Ḳurup ḫaymeler ʿizz ü iclāl ile / Göründi leb-i ābda **āb** ile

S456 Olur nevk-i tīr-i süḫanda eşer / Aña **āb** virdikçe ḫūn-ı ciger

S553 İdüp pür-devāʾir yem-i aḫḍarı / Nümāyan olur **āb** içinde peri

S562 Olur şöyle ʿālī burūc-ı ḥabāb / Görünmez olur ḫandaḳī içre **āb**

S567 İdüp **āb-ı** fışḳıyye çarḫa şitāb / Olur baḫr öñünde anuñ ḥavż-ı āb

S567 İdüp āb-ı fışḳıyye çarḫa şitāb / Olur baḫr öñünde anuñ ḥavż-ı **āb**

S570 Ṭurur kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup **āb-ı** kefgīre ʿaks-i ḳafes

S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı **āb** / Bisāṭ üzre gūyā kürür sīm-i nāb

S598 İden perde-i **āb-ı** baḥra naẓar / Temāşā ider ṣad-hezārān ṣuver

S679 Beden burc-ı ābīye olmuş meʾāb / Kemerler çıḳarmış felek anda **āb**

S746 Şu içre ḳonulmuş sebū-yı şarāb / Şu gence döner kim ṭılısm olmuş **āb**

S843 Seḫāb olsa ol nārdan şuʿle-yāb / ʿAraḳ-veş yana dest-mālinde **āb**

S985 Şurāḫī mi bu ya terāzū-yı **āb** / Yaḫud şīşe fānūs u şemʿi şarāb

S999 Rebīb-i kerem ḳıldı her ʿāşıḳı / Ol ebnā-yı ʿasruñ **āb-ı** müşfiḳi

S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı eşcāra **āb** / Hevāya terāzū uzatdı seḫāb

S1277 Yaḳīn oldı gömgök şu olup çemen / Aḳa **āb-ı** fışḳıyye-i lāleden

S1281 Bu **āb** itse sīrāb eger āheni / Yeşil berg ola ḫançer-i sūseni

S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek āfitāb / Ḳalur yerleri ṣanma girdāb-ı **āb**

S1297 Olup **āb-ı** mirʾāt-ı āhen-beden / Hevā ʿaksi maḥv eyler āyīneden

S1351 Degil şīşe sāġarla ṣahbā-yı nāb / Olup **āb ı** yaḫ ḳaldı ṣāfī şarāb

S1404 Virür başlar **āb-ı** fışḳıyye-sān / Revān eyleyüp ḫūn-ı bālā-revān

S1452 Virüp çeşme-i mihrden **āb** aña / Olur çarḫı gerdende dolāb aña

S1494 Alup çeşme-i cāndan **āb-ı** mīdād / Revānīnüñ itdüm revānını şād

NE132 Tūr-veş ol lemʿadan oldu müzāb / Mihr ile gūyā ki tegerg oldı **āb**

NE133 **Āb ı** olup lücce-i gevher-nümā / Kefi türāb oldu buḫārı semā

NE225 Kefi güneş oldı benānı şuʿā / **Āb** aña pertev-i pür-iltimāʿ

NE524 Lāneleri pūteye döndürdi tāb / Ḫançer-i sūsende ḳomamışdı **āb**

NE526 Yer delinüp geçdi yere **āblar** / Bulmaġa dolanmada girdāblar

NE528 Şöyle ḳurutmuşdı anı āfitāb / Burmaġ ile çıḳmaya her ḳatre **āb**

NE654 Cevher-i māhiyet-i Ḫātemdür ol / **Āb-ı** ḫamīr-i ṭarab-ı Cemdür ol

NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı **āb-ı** müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr

NE771 Ol yaḳadur **āb-ı** ruḫ-ı Rūm ili / Serḫad-i Eflāk u Ṭuna sāḥili

NE855 Faẓl ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / **Āb-ı** ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı rūm

NE789 Şeb ki ḫurūş itdi yem-i ḳīr-nāb / Oldı gözüm zevraḳı ġarḳ-āb-ı **āb**

NE1101 **Āb-ı** suḫan-sūz-ı dil-i ter mizāc / Şīr ü şükker gibi bulur imtizāc

NE1198 Feyż idüp ezhāra birer gūne **āb** / Ḥāṣıl idersin nice dürli şarāb

NE1293 Gerçi Fırāt **āb-ı** şeker-vārdur / Bunda veli ḫayli nemek-vardur

NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi düşüp **āba** olur berḫ-i ḫūt

NE1321 Şemse-i eyvānuñ olup ʿaḳs-i **āb** / Ṭārım-ı Nīli de olur āfitāb

NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre **āb** / Ṣaçdı dür-i feyżi miṣāl-i seḫāb

NE2169 Ḫayf aña ol gülbün-i nādide **āb** / Eyleye deryūze-i feyż-i serāb

NE2187 Daġdaġa-i nefsini telyīn ider / Āteşini **āb** ile teskīn ider

NE2337 Cehl ü suḫan **āb** ile āteş olur / Ṣāḥibinin ḥāli müşevveş olur

NE3054 Raḫt-ı dili meyde idüp ġarḳ-ı **āb** / Ḳaldı görinürde hemān bir ḫabāb

SE17 Sanki **āb** içre şuʿāʿ-ı ḫūrdur / Noḳṭalar **ābda** neylūferdür

SE103 Ḳomayup cūyların **ābını** tāb / İncelür süre süre ḫançer āb
SE103 Ḳomayup cūyların ābını tāb / İncelür süre süre ḫançer **āb**
SE238 Ṭoldı mehtāb ıla çarḫuñ bāmı / Ġarḳ-ı **āb** itdi sevād-ı şāmı
SE697 Yüz urup dāmene-i ṣaḥrāya / Giderek **āb** çıḳar bālāya
SE2160 Kāsede **āb** yāḫūd çirk ü ḳazer / Her ne olsa o tereşşuḥ eyler
SE2335 Göricek **ābı** o dem Aʿrābī / Atdı can añа çü mürġ-ı ābī
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol **ābı** ʿArab / İy güzīn şīre-i engūr-ı ṭarab
SE2344 Lāzım oldı pür idüp ḳurrāba / Ġarḳ idem şāh-ı cihānı **āba**
SE2345 Görmemişdür bu dürr-i nā-yābı / Ḳanda gördügi var anuñ **ābı**
SE2349 Göricek pādişehi Aʿrābī / Pīşkeş çekdi heman ol **ābı**
SE2355 Ne ʿArab ṣaṭṭı görüp çekdi ḥicāb / Kimsene **ābı** görüp çekdi ʿitāb
SE2389 **Āb-ı** dil-cūyla meyl-i maʿmūr / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda ʿamūd-i pür-nūr
SE2435 Ceybdür mevridi şeyü'llāhuñ / Çoġalur çekmeden **ābı** çahuñ
SE2492 Āb-ı rūdan ter idüp ḫāmesini / Yazdı ʿizzetle duʿā-nāmesini
SE2580 Yüzüm üzre sürinüp **āb** gibi / Düşdüm ayaġına mehtāb gibi
SE3189 Zerd olur naḫl-i ḫazān-dīde-miṣāl / Gūyiyā keşret-i **āb-ıla** nihāl
SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi şarāb / Virdi tīġ müje-i tīzine **āb**
HH396 Ḳaʿr-ı girdābı kūre-i pür-tāb / Gevheri aḫker **ābı** āteş-tāb
HH532 Aḳbabamuñ içürseler **ābın** / Tīġ-ı bürrān gibi keser tābın
HH680 Beden-i nāzügi olup bī-tāb / Gül ruḫında yeriyle ḳalmadı **āb**
HH964 **Ābda** mīzer ile her dil-ber / Ṣīşede sünbül içre ġonce-i ter
HH225 Mülk-i maḥrūs olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña baḫr-ı muḥīṭ funduḳ-ı **āb**
HH1023 Bu yaña çün ol iki āzāde / Oldı girdāb-ı **āba** üftāde
HH1024 Nice girdāb kām-ı ejder idi / **Ābı** zehr ü hevāsı āzer idi
HH1026 Ġavr idüp **āb-ı** āsumān-pāye / Ayaġı dökilürdi deryāya
HH1256 Ḥavża düşmiş sevād-ı ẓıll-ı şecer / İtmiş **ābı** şerāb nilüfer
HH1292 Baḫrda bād **āb** idi berde / Göñli eglenmez idi bir yirde
HH1336 Çeşmini ġarḳ-ı **āb** iden oldur / Bir naẓarda ḫarāb iden oldur
HH1496 Yaʿnī levḥ-i ḫayālde ol ḫˇāb / ʿAyniydi bunuñ çü ṣūret-i **āb**
HH1519 Ṭoldı gūyā bu kāse-i billūr / **Āb-ı** ṣubḥ ile sūde-i kāfūr
HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı dil-keşe **āb** / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb -ı ḥicāb
HH1629 **Ābа** naḳş eyleseydi sāye-miṣāl / Miyve-efşān olurdı tāze nihāl
HH1726 **Āb-ı** efsūn ile o sāḥir-çeşm / İtdi teskīn-i tāb ü āteş-i ḫaşm
HH1854 Maḥv olurdı ḫırāma gelse eger / Cilve-i **āb** ü sürʿat-i ṣarṣar
HH1886 Birbirine iki ṣuʿāʿ-ı başar / **Āb-ı** fısḳıyye-veş görindi meger
HH2243 Aġlayu aġlayu seḥāb gibi / Başın alup giderdi **āb** gibi
HH2373 Ne bilür **āb-ı** vaṣl lezzetini / Çekmeyen firḳatün ḫarāretini
HH2385 ʿAḳs idüp **āb-ı** ṣāf-sīmāya / Döndi her cūy ʿayn-ı zerḳāya
HH2398 Gözlerün yaşın eyledüñ seyl-āb / Ġark-ı **āb** oldı dest-māl-i seḥāb
HH2403 Ġarḳ idüp **āb-ı** seyl-i cūşāndan / Dil çıḳarmadı ʿummāndan
HH2555 Tīr-veş çıḳdı **āb-ı** şād-revān / Eyledi çaḳ kedū-yı çarḫ-ı nişān
HH2719 Ṭaşmasa **āb** baḫrı bulmaz imiş / Ṣu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz imiş
HE34 Felekler āyet-i şunʿiyle ḫamīd / Zemīn seccāde-i **āb** üzre sācid
HE110 Giderken **āb** ile pür āftābe / Nigūn olmışdı dönüp āftābe

2. şarap, mey

S428 Mey-i āteşīn ol güvārende **āb** / Süḫan gülşenine virür āb u tāb
S713 Şifā-sāẓ-ı ʿālemdür ol **āb** ü nāb / Ki bir mār-ı zehr anda her ḫabāb
S790 Demidür iderse o cūşende **āb** / Kühen-ḫāne-i ʿaḳl u fikri ḫarāb
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i bezme **āb** / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ vire tāb
S841 O meyden ki tīġ-ı ḫaṭīb alsa **āb** / Siper olmaya ḳubbe-i āfitāb
S1064 ʿAnāşır belāsından eyle ḫalāṣ / Dil-i zārı it ʿālem-i **ābа** ḫāṣ
S1171 Dil-i bī-ġılı pāk it ol **āb** ile / Zer-i ḫāliṣ it anı tīz-āb ile
NE3063 ʿĀlem-i **ābın** olup İskenderi / Elde idi āyine-i sāġarı

ābdān [1] su kabı ‖ kadeh

SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i **ābdānı** meded / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i nālānı meded

ābdār [9]

1. sulu, parlak, zarif, latif

S575 Müferriḥ o laʿl-i ter-i **ābdār** / Dehen-būs-ı mevʿūd-ı yeksāle-vār
S906 İdüp feyż ol dāne-i **ābdār** / Nice murġ-ı nāçīzi eyler hezār
NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i **ābdār** / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i cism-i zār
NE337 Būs ḳılup tīġ-i şehādet-medār / Boynını çün mesḥ-i kef-i **ābdār**
HH115 Ḥıżr kim maʿrifet-şiʿār oldı / Ḫˇān-ı fażlında **ābdār** oldı
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı tāze ṭārī / Çehre-i **ābdār-i** verd-i teri

2. güzel nükteli, ince ve zarif anlamlı

NE351 Ḫāsılı zer-i süḫan-ı **ābdār** / Ġarḳa-i iġrāk olur ḳaṭre-vār
NE1144 Ḳıtʿaları ḳıtʿa-i yāḳūt-vār / Müfredi şehdāne dür-i **ābdār**
HE19 Suḫān seyrine var ḥırṣ-ı neẕāre / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i **ābdāre**

āb-feşān [1] su serpen ‖ rahatlatan, teskin edici
NE2485 **Āb-feşān-ı** dil her gülle-i ḫuşk / Bād-ı şabā-yı ḫaber-i ʿışḳ u meşk

āb-gūn [2] su rengi, gök mavisi
S2 Nigārende-i ḳubbe-i **āb-gūn** / Ḥabāb-āver-i sāgar-ı ser-nigūn
S1168 Dükendiyse ol āb-ı āteş-nümūn / Ḳanı sāḳiyā āteş-i **āb-gūn**

āb-ı āteş-nümūn [1] ateşi gösteren su, şarap
S1168 Dükendiyse ol **āb-ı āteş-nümūn** / Ḳanı sāḳiyā āteş-i āb-gūn

āb-ı āteş-şitāb [1] üçte biri kalana kadar damıtılmış kırmızı şarap
S459 Ḳanı sāḳiyā **āb-ı āteş-şitāb** / Ḥişārī-i derde getür āb ü tāb

āb-ı cān-baḫş [2] hayat bağışlayan su, ölümsüzlük suyu
SE2135 İtdi bir ḫıṭṭaya tevcīh-i ʿinān / **Āb-ı cān-baḫş** gibi oldı revān
HH2556 Felegi dögdi **āb-ı cān-baḫşā** / Güneş üstinde gūy-ı şemʿa-nümā

āb-ı eşk [1] gözyaşı
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş bitmez / Dāġ-ı dil **āb-ı eşk** ile gitmez

āb-ı germ [1] sıcak su ‖ gözyaşı
NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı üsti nerm / Serper anuñ ile içine **āb-ı germ**

āb-ı ḥayāt [12] Ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli, efsanevi su, bengisu. Efsaneye göre İskender-i Zülkarneyn ile birlikte Zulumât ülkesine giden Hızır ve İlyas tarafından bulunmuştur. Doğu edebiyatlarında önemli bir metfor olan âb-ı hayât tasavvufî bir sembol olarak ise tadan kimsenin asla yok olmayacağı muhabbet pınarı, ledün ilminden kinayedir. Hamse'de tasavvufi manasının yanında, şarap ve tensel vasıfları da kapsayan bir bağlamda kullanılmıştır.
S759 Meger Ḫıżruñ **āb-ı ḥayātıdur** ol / Ki her cisme rūḥ-ı nebātīdür ol
S1123 Bu ẓulmetde **āb-ı ḥayāt** oldı mey / Delīl-i ṭarīḳ-ı necāt oldı mey
NE24 Anda nihāndur elif-i ism-i ẕāt / Oldı meger cedvel-i **āb-ı ḥayāt**
NE79 Nūş idicek nite ki ḳoṭr-ı nebāt / Meşrebe-i feyżden **āb-ı ḥayāt**
NE647 Ḳand-i lebüñ ḳatre-i **āb-ı ḥayāt** / Curʿayı itseñ n'ola ḳaṭr-ı nebāt
NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu **āb-ı ḥayāt** / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1282 Āb u hevā itmede tefrīḥ-i zāt / Bu dem-i ʿİsādur ol **āb-ı ḥayāt**
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı sīm-i nāb / **Āb-ı ḥayāt** üzre ya iki ḥabāb
SE2351 Didi bu tuḥfe degil **āb-ı ḥayāt** / Cān-fezā cünbüş ü şīrīn ḥarekāt
SE3416 Dirligi daḥı yirinde dirler / N'eyleyin **āb-ı ḥayāt** olsa eger
HH1031 Nice deryā kenāre-i ẓulumāt / Evveli aña nisbet **āb-ı hayāt**
HH1630 Şest-māni ẓalām-ı **āb-ı ḥayāt** / Naḳşı eylerdi saye-veş ḥarekāt

āb-ı ḥayvān [4] bkz. 'āb-ı ḥayāt' md
HH99 İçmedi gitdi ol kerem kānı / Karañulıḳda **āb-ı ḥayvānı**
SE596 Gele ey sālik-i rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i çeşme-i **āb-ı ḥayvān**
SE659 Ḫāṣılı meşrebine göre hemān / İçdi bir maşraba **āb-ı ḥayvān**
SE2382 Öyle meşreb ki begenmez bir kes / **Āb-ı ḥayvān** ise de ḳılma heves

āb-ı Ḫıżr [1] bkz. 'āb-ı ḥayāt' md.
HH897 **Āb-ı Ḫıżrı** ʿayān idüp ẓulumāt / Yuḫricü'l-ḥayyı eyledi isbāt

āb-ı nāb [1] berrak su. Tanıkta baharda üzüm asmasına yürüyen su bağlamında kullanılmıştır.
S912 Bahār olsa tāke yürür **āb-ı nāb** / Nitekim ʿurūḳına rindüñ şarāb

āb-ı rengīn [1] renkli su ‖ şarap
S955 Ṭolup **āb-ı rengīn** ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek tāze ter

āb-ı revān [10] akarsu, ırmak
S702 Ṣabā ḥaste şūrīde **āb-ı revān** / Ḥabābuñ cünūnı gözünden ʿayān
NE314 Niteki inbīḳ-i hilāl ol zamān / Aḳmadın ibrīḳden **āb-ı revān**
NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i bī-emān / Ayaġına yüz sürer **āb-ı revān**
NE1348 **Āb-ı revān** oldı devāʿü'l-kürūb / Bād-ı ṣabā baḫş-i cilā-i ḳulūb
SE2400 Çekdi çöpin ki içe **āb-ı revān** / Tīr-veş üstine atladı hemān
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḫīme iy dil / Meyli ḳo **āb-ı revān** gibi çekil
HH910 Buldı ḥargehle zīnet **āb-ı revān** / Oldı ḥavzuñ kenārı şād-revān
HH1719 Şāh-ı deryā-dil eylemişdi beyān / Dil-güşādur kenār-ı **āb-ı revān**
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u **āb-ı revān** / Mülk-i Şām içre oldı Gök Meydān

HH2538 Pāy-der-gil nihāli **āb-ı revān** / Güli ḫandān ü bülbüli nālān

āb-ı rū(y) [3]

1. yüzsuyu, şeref, saygınlık, itibar

S404 Göñül baḫrı bir dürr-i fāḫir ola / Sözüñ **āb-ı rūy-ı** cevāhir ola

2. yüzakı, övünç, iftihar ‖ seçilmiş, güzide

HH2096 **Āb-ı rūy-ı** yelān-ı rūy-ı zemīn / Tīġ-i bürrende nāmı Seyfü'd-dīn

HH2775 **Āb-ı rūy-ı** Nebiy-yi mürsel içün / Pey-rev olan ẕevāt-ı ekmel içün

āb-ı rū dökmek [2] onuru zedelenecek kadar yalvarmak

NE410 Gitdi ḳırāl anda **döküp āb-ı rū** / Ḥāl u menāl oldı nāṣib-i adū

HH1686 İrgürüp levṣ dāmen-i pāke / **Dökesin āb-ı rūyını** ḫāke

āb-ı ṣāf(ī) [4] hiçbir katışığı olmayan, temiz, berrak, saf su

SE1530 Pür-ṣafā āyīne-i idrāki / **Āb-ı ṣāfī** gibi ḳalb-i pāki

SE2386 **Āb-ı ṣāfī** çü dil-i ṣūrīde / Oldı yir yüzine nūr-ı dīde

HH153 Raḫş-ı raḫşān Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / **Āb-ı ṣāfī** rev ü ṣabā cevlān

HH2251 **Āb-ı ṣāfi** żamīr-veş bir pīr / Olmış ol ġār içinde ʿuzlet-gīr

āb-ı şemşīr, āb-ı tīġ [3] kılıcın keskinliği/suyu. Kor halindeki demir belirli bir kıvamdayken suya daldırılarak aniden soğutulur ve çelik haline getirilir. Bu su verme işlemi ne kadar iyi olursa kılıç o kadar keskin ve kaliteli olur. 'āb-ı şemşīr' ve 'āb-ı tīġ' bu bağlamda kılıcın keskinliği ve sertliği anlamına da gelmektedir.

SE326 **Āb-ı tīġi** ḳomadı fitnede tāb / Dūrdan baḳsa ola zehresi ʿāb

SE3330 **Āb-ı şemşīr-ile** ḳıldı çün pāk / Genc-i ʿışḳ-ıdı yirin eyledi ḫāk

HH1179 **Āb-ı tīġi** sürüp o nā-pāki / Eyledi pāk ʿarṣa-i ḫāki

āb-ı zerd [1] sarı su ‖ keder gözyaşı

NE2969 Sebzeler içre bulanuḳ **āb-ı zerd** / Levḥa idi her ṭarafı lācüverd

āb-ı zülāl [6]

1. saf, berrak su

S692 Çemenden revān olup **āb-ı ẕülāl** / Olur lāciverd içre cedvel-miṣāl

HH886 Ortasından çıḳar bir **āb-ı zülāl** / Dil-i dil-ber-veş alçaġa meyyāl

2. içimi hoş soğuk su

NE934 **Āb-ı zülāl** ile başup āteşi / Āl ile rām ide nice serkeşi

NE2275 **Āb-ı zülālüñ** şevḳidür mā'ili / Çıḳmış idi teşneliginden dili

3. şarap

SE1532 Pür-ġubār itse eger jeng-i melāl / Hīç götürsün mi anı **āb-ı zülāl**

SE2342 Her neye ḳonsañ eyā **āb-ı zülāl** / Ḳalb-i māhiyyet iderdüñ fi'l-ḥāl

āb itmek [1] eritmek, su hâline getirmek

HH968 İtdi birbirine geçen nāzı / Zehreler **āb ider** nice bāzı

āb-keş [1] şarap içen, meyhor

NE682 Ḳaṣr-ı Cem olunduġı demde binā / **Āb-keş** olmuşdı bu pīr-i dü-tā

āb olmaḳ [1] erimek, su hâline gelmek

S496 Bu devr içre sāġarda şanma ḫabāb / **Olur** bīm-i ḳahr ile her zehre **āb**

āb u gil [5] Su ve toprak anlamına gelen bu tabir insanın yaratıldığı balçık kastedilmek üzere kullanılır. İnanışa göre insan bedeninin temel maddesi balçıktır. 'āb u gil' insanın maddi yönünü, süflî tarafını temsil etmektedir. Tanıklarda da bu bağlamda kullanılmıştır.

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u dil / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i **āb u gil**

S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i **āb u gil** / Sevād-ı dü-çeşm ü süveydā-yı dil

SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i **āb u gili** / Ayaġı altına aldı o velī

NE1544 Dest-i taṣarrufları bī-pākdür / **Āb u gil** ālāyişi yoḳ pākdür

NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i cān u dil / ʿIşḳladur āmīziş-i **āb u gil**

āb u hevā [1] bir yerin iklim, hava, su ve toprağının özelliği

S628 Kirās ile **āb u hevā** müşterek / Hemān ikisi bir ṭutulmaḳ gerek

NE1282 **Āb u hevā** itmede tefrīḳ-i zāt / Bu dem-i ʿİsādur ol āb-ı ḥayāt

NE2736 Gāh ḫelālarda olup münzevī / **Āb u hevāsıyla** olursuñ ḳavī

SE3041 Aẓdırup **āb u havāsı** Şāmuñ / Oldı maḥdūm esīri cāmuñ

āb u tāb [11] parlaklık, güzellik, tazelik

S428 Mey-i āteşīn ol güvārende āb / Süḫan gülşenine virür **āb u tāb**

S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş ṣitāb / Ḥişārī-i derde getür **āb u tāb**

S593 Virür ḫūblar meclise **āb u tāb** / Boġazdan geçer mi güzelsiz şarāb

S715 N'ola olsa ruḫsārı **pür-āb u tāb** / Seḥer anda yur yüzini āfitāb

S977 Süheyl-i Yemendür virüp **āb u tāb** / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı nāb
S1161 Virüp meclis-i ʿāleme **āb u tāb** / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
NE731 Vaṣfın iden şāir-i sāḥir cenāb / Vermek içün sözlerine **āb u tāb**
NE2042 Belde-i Üskübe virüp **āb u tāb** / Olmuş idi müfti-i ḥāżır-cevāb
NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol cevāb / Laḳlaya virdi ʿaceb **āb u tāb**
SE1684 **Āb u tāb** almaġ-ıla dürr-i süḫan / Çeşme-i Ḫıżr u dem-i ʿİsādan
HH441 **Āb u tāb-ı** suḫanla çün o kitāb / Oldı bu baḥra bir dür-i nā-yāb

āb u żū {āb u żav} [1] parlaklık, canlılık
NE313 **Āb u żū** ẓürefā olup bī-sükūn / Olmuş imiş ṭaşt-ı felek-veş nigūn

ābā [2] babalar, büyükler, ileri gelenler
SE728 Ḳalmadı şekki nesebde anuñ / Oldı ḫayrü'l-ḫalefi **ābānuñ**
SE1869 Veled olursa eger ḫayr-ı ḫalef / Biñde bir görmedi **ābā-yı** selef

ābād eylemek/itmek [2] bayındır, mamur duruma getirmek ‖ mesut etmek
SE2460 Ḳalmaya ʿālemi **itseñ ābād** / Bize bu ḳıṣṣa yiter pīş-nihād
HH1702 ʿĀlemi ʿadlüñ **eyledi ābād** / Beni mi bulduñ idecek bī-dād

abā giymek [2] dervişliğe soyunmak, züht yoluna girmek
S505 **Abā giymek** ile iş olsa hemān / Her ırġad olur Bāyezīd-i zamān

abā itmek {ibā' itmek} [1] imtina etmek, kaçınmak
S509 Gerekmez baña cām-ı gītī-nümā / Göñül naḳş-ı keşretden **itdi abā**

ʿAbbād [1] bkz. 'İbn ʿAbbād' md.
SE1751 Ḥabbeẓā Āṣaf-ı Cem-istiʿdād / Kemterīn **ʿabd** aña İbn-i ʿAbbād

ʿAbbās [1] Hz. Muhammed'in amcası (ö. 32/653). Kelime tanıkta Hz. Abbas'ın soyundan gelen ve 750-1258 yılları arasında hüküm süren Abbâsîler bağlamında kullanılmıştır.
SE1178 Virdi deryā gibi ʿaskerle heves / Dürr-i pākize-i baḥr-ı **ʿAbbās**

ʿAbbāsī [2] Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelen ve 750-1258 yılları arasında hüküm süren hanedan, Abbâsîler
SE1173 Oldı āḫir bu sözüñ maʿnāsı / Reng-i müşgīn ʿalem-i **ʿAbbāsī**
SE2322 Oldı mışḳal ʿalem-i **ʿAbbāsī** / Sildi āyīne-i menden pası

ʿabd [13] köle, bende
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu **ʿabd-i** faḳīr / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i dil-peẓīr
NE1565 Belde-i Babada bu **ʿabd-i** ḥaḳīr / Ḳaḍı iken oldı bu emr-i ḥaṭīr
NE2878 Mekr-i İlāhī ise ya Rāb bu kār / **ʿAbd-i** zaʿīfe mededüñ eyle yār
SE1165 Cümletü'l-mülki idi **ʿabd-i** ḥamīd / Reʾy ü tedbīr ile olmışdı ferīd
SE1232 Nāfiẓü'l-emr ola mı ḥükm-peẓīr / **ʿAbd-i** memlūk hīç olsun mı emīr
SE1751 Ḥabbeẓā Āṣaf-ı Cem-istiʿdād / Kemterīn **ʿabd** aña İbn-i ʿAbbād
SE1799 Şükr idüp Bārīye her **ʿabd-i** şekūr / Ṣuladı yollarım eşk-i sürūr
SE2754 Yiyemez mīve diyü **ʿabd-i** kemīn / Eyledi şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemīn
SE3034 ʿUlemādan biri bundan aḳdem / Aldı bir **ʿabd-i** mübārek-maḳdem
SE3035 **ʿAbd** anuñ kārını teʿyīd itdi / Şeklini gördügi dem ʿīd itdi
SE3115 Mülkini yine idüp kendüye ḫāṣ / **ʿAbd-i** muḫliṣ gibi bulurdı ḫalāṣ
HH1397 Fikr idüp anı merd-i āzāde / **ʿAbd-i** meʾmūr olur mı dünyāda
HH1485 Çünki meydān-ı luṭfuñ oldı ferāḫ / Ḳıldı bu **ʿabd-i** kem-terīn küstāḫ

ʿabd-i müşterā [1] para ile satın alınmış köle
HH168 Çün şeşüm-çarḫa reh-nümā oldı / Müşterī **ʿabd-i müşterā** oldı

abdāl [7] dünyadan el etek çekmiş, kalendermeşrep derviş. Tanıklarda başı açık, çıplak gezmeleri, dilenmeleri bağlamlarında geçmektedir.
S668 Ḳamer ser-bürehne bir **abdālıdur** / Anuñ hāle boynundaġı şālıdur
NE1002 Ḳays-veş ol ḫānkāhuñ bī-şümār / Nice soyunmuş gezer idi **abdāl-vār**
NE2933 Çünki olur pūşişüñ āḫir kefen / Şoyınup **abdāl** olagör ṣaġ iken
NE3058 Ḥāṣılı deryūzesin **abdāl-vār** / Heb naẓar-ı pīre iderdi nişār
SE91 İtdim ol ṭāḳı burūc-ile ḫayāl / On iki terkli tāc-ı **abdāl**
SE816 Sevmezin tenbeli **abdāl** ise de / Kūçek-i Seyyid-i Baṭṭāl ise de
SE2922 Güş idüp didi şeh-i ferruḫ-fāl / Ṭaġ gelmezse yürüsün **abdāl**

abdāl-ı Rūm [1] Anadolu abdalları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan, ilk Osmanlı sultanları ile birlikte savaşlara katılan cezbeli dervişler, Horasan erenleri
S588 Güẓār eyleyüp ḫayl-i **abdāl-ı Rūm** / Pür eyler çerāġını ḫaḳḳu'l-ḳudūm

abdālī [1] abdal zümresinden olan kimse
S670 Muḫīṭ-i ḥabāb-āveri kef-zede / Bir **abdālīdür** nāmı Ṭaşḳın Dede

ābdest [2] İslamiyet'te ibadetten önce Kur'an'da emredildiği gibi dirseklere kadar elleri, yüzü ve ayakları yıkamak, başı ve kulakları meshetmekten ibaret olan temizlik.

NE2031 Ḳahḳaya başladı bālā vü pest / Gitdi ne tekbīr ne ḫod **ābdest**
SE545 **Ābdest** alsa ḳaçan ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el yur evvel

ʿAbd-i ʿAzīz [1] Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem'in oğlu ve Ömer b. Abdülaziz'in babası Mısır valisi Abdülaziz b. Mervan (ö. 86/705).

SE2661 Püser-i **ʿAbd-i ʿAzīz** oldı meger / ʿAdlile tāze-kün-i nām-ı ʿÖmer

ʿabher [1] nergis ‖ güzelin gözü

HH1299 El ṣalup ehl-i ʿayṣa berg-i şecer / Göz ḳıpar nev-şüküfte **ʿabherler**

ʿābid [5] ibadet eden, kulluk eden

SE562 Her ne deñli kişi olsa **ʿābid** / Rütbe-i ʿizzetin eyler zāʾid
SE1620 Ekl içün şeklini taġyīr eyler / Gürbe-i **ʿābidi** taṣvir eyler
SE1673 **ʿĀbide** şemʿ-i hidāyet sözdür / ʿĀrife lemʿa-i ḥikmet sözdür
SE2651 **ʿĀbidüñ** bedreḳa-i İslāmı / ʿĀrifüñ mezlaḳa-i aḳdāmı
HH79 Ebr-i bārān-ı niʿmetüñ her ān / **ʿĀbid** ü ʿāṣiye olur yeksān

ʿabīd {ʿubeyd} [1] değersiz köle, kulcağız

SE328 Daḫme-i Ḫusrev ü genc-i Cemşīd / Kim ġulāmiyye-i mersūm-ı **ʿabīd**

ʿabīdü'l-iḥsān {ʿubeydü'l-iḥsān} [1] iyiliğin, ihsanın kölesi

SE1471 Oldı aḥrāra fütüvvet ʿunvān / Dindi insāna **ʿabīdü'l-iḥsān**

ābile [1] su kabarcığı, küçük çıban, sivilce

SE2331 Gördi pür-āb-ıla bir ṭurfe ġadīr / Ṣuyı çün **ābile-i** pāy-ı faḳīr

ʿabīr [5] safran, amber ve misk karışımından elde edilen güzel koku

S127 ʿAceb şām-ı ferḫunde-i dil-peẕīr / Ki mehtāb ile oldı misk ü **ʿabīr**
S868 Ṣanur şemmesin şem iden ḫūn-ı müşk / **ʿAbīr** ola ger dürdisi ola ḫuşk
NE805 Luṭf ile ol pīr-i bülend-i iʿtibār / Eyledi taʿbīr-i **ʿabīrin** nişār
NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı muʿarrif kilāb / ʿIṭr u **ʿabīriyle** verilmişdi tāb
HH170 ʿArş ü Kürsīden oldı çün **ʿabīr** / İtdi sürʿatle iki menzili bir

ʿābirīn [1] geçenler, geçip gidenler

NE117 Nīl-i fenāda pür olup **ʿābirīn** / Ber-ʿaḳabe oldı basīṭ-i zemīn

ābiş-ḫōr [1] dinlenmek için kısa süre duraklama

HH665 Bize **ābiş-ḫōr** oldı ʿayn-i ḥayāt / Cāy-ı pür-şevḳ-i rūşenā ẓulumāt

ʿāb olmaḳ {āb olmaḳ} [1] bkz. 'āb olmaḳ' md.

SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı fitnede tāb / Dürdan baḳsa **ola** zehresi **ʿāb**

ʿāc [2] fildişi

NE2404 Dāʾim olup zaḫm-zen-i levc-i **ʿāc** / Eyleyesin bulduġuñı at aġaç
NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı **āc** / Döymez öter ṭabʿa bu nāzik müzāc

ʿacāyib [4] çok şaşırtıcı, tuhaf, anlaşılmaz

SE1643 Söyledüp seyr-i **ʿacāyip** itdi / Kendüye anı muṣāḥib itdi
HH1045 Oldı seyr-i **ʿacāyib-i** aḥvāl / Ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i devlet ü māl
HH576 Böyle naḳl eyledi menāḳıbdan / Gördügi bildügi **ʿacāyibden**
HH575 Tekyegāh-ı **ʿacāyibüñ** dedesi / Ḳalbi ʿibret-nümā müsevvedesi

ʿaceb [101]

1. acayip, garip, şaşılacak şey

SR10/1 Olmaz **ʿaceb** eylerse dili ʿışḳ eger / Bir ġonca iken biñ gül-i maʿnāya maḳar
S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / **ʿAceb** nā-maḥal şarf olup gitdi tīz
S74 Odur mürşid-i rāh-ı dīn-i ḳavīm / ʿAṣādārı olsa **ʿaceb** mi Kelīm
S127 **ʿAceb** şām-ı ferḫunde-i dil-peẕīr / Ki mehtāb ile oldı misk ü ʿabīr
S154 **ʿAceb** raḫşı var cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde döner bī-direng
S281 Yemīninde ehl-i yemīn oldı yār / Solaġ olsa aña **ʿaceb** mi yesār
S543 **ʿAceb** ehl-i temkīn ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz vaḳārın yem-i mevc-ḫīz
S573 **ʿAceb** rūḥ-perver ḥavāşı anuñ / Leb-i yāra beñzer kirāsı anuñ
S574 Dü-laʿl-i dil-ārā gibi nūşdür / Dü-pāre **ʿaceb** laʿl-i mengūşdür
S630 **ʿAceb** dil-güşā ḳalʿa-i semt-i Rūm / Ki olmış helāk-i firāḳ-ı ġumūm
S638 **ʿAceb** hāvan ancaḳ o rūyine tūb / Ki eczā-yı fersūde tīġ-ı ḳalʿa-kūb
S647 Feżāsı **ʿaceb** meşhed-i feyż-nāk / Ki ḳabr-i şehīdānda bir tūde ḫāk
S653 **ʿAceb** ṣanʿat itmiş ol İslām-dost / Ki hem dilmiş anı hem itmiş dü-post
S659 **ʿAceb** ḫāl imiş itdi ḥükmin revān / Zamān u zemīn tā-be ṣevr-i zamān
S667 **ʿAceb** cāy-i pür-feyż ü genc-i ferāġ / Güneş olmış ol tekyede zer çerāg
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / **ʿAceb** cāy-ı şāhāne dil-keş maḳām
S707 **ʿAceb** ḫayme ol ḳulle-i sebz-fām / Ki eṭrāfı ortada olmış maḳām

S732 Ḫazān faṣlı seyr eyleyen anı der / **ʿAceb** ṭopraġı var ki altun biter
S780 Ne dürdi **ʿaceb** sūde cevherdür ol / Ne cevher ki iksīr-i ekberdür ol
S858 **ʿAceb** mi dinilse aña şīr ü ner / Ḳılur mest ü medhūş-ı ġurrende ner
S874 Naẓar ḳıl ḥabāb-ı mey-i bī-ġışe / **ʿAceb** şīşedür kim ḳonur āteşe
S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı dil-keş **ʿaceb** lāledür
S945 Zücācı **ʿaceb** perdedür cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür sülāf
S970 **ʿAceb** şekl-i maḫrūṭī-i cilve-ger / Mücessem ḫuṭūṭ-ı ṣuʿāʿ-ı başar
S995 **ʿAceb** cevherīdür o ṣāfī güher / Virüp foya mīnā-yı laʿlīn ider
S1017 **ʿAceb** tekyedür deyr-i pīr-i muġān / Başı aġrıyan aña varur hemān
S1100 Şeb-i ḳadre döndi bu hengām-ı cūd / Ṣurāḥīler itse **ʿaceb** mi sücūd
S1217 Aña ḳahve-ḫāne **ʿaceb** dāmdur / Ki bir murġ-ı işkeste-endāmdur
S1241 Bahār itdi bāġuñ mizācın dürüst / **ʿAceb** mi şükūfe uyanursa cüst
S1269 Olup sebzeden nicesi jāle-gīr / **ʿAceb** aḳça ḳaldurdı mihr-i münīr
S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o laʿl-i teri / **ʿAceb** ḫūt-ı terkīb olur cevheri
S1392 **ʿAceb** lüccedür bu yem-i hevlnāk / Emel zevraḳın bir gün eyler helāk
S1453 Muḥabbet **ʿaceb** genc-i nā-yāb imiş / Yedi ḳat felek aña serdāb imiş
S1487 ḥaḳīḳatle hem-reng olupdur mecāz / **ʿAceb** dil-güşā naẓm-ı muʿciz-ṭırāz
S1502 **ʿAceb** bikr-i nā-süfte şūḫ-ı cihān / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı cān
NE218 Kāmeti bī-ẓıll ise olmaz **ʿaceb** / Olmaz imiş çünki ḳıyāmetde şeb
NE418 Şehr-i Sitanbulda bir ehl-i ḥāl / Gördi **ʿaceb** vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE665 Bulsa ḫum içre ne **ʿaceb** reng ü nāb / Sengde perverdedür ol laʿl-i nāb
NE680 Duḫter-i rez çün ola sermāyesi / Olsa **ʿaceb** mi bu ḳadar māyesi
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu ʿabd-i faḳīr / Gördi **ʿaceb** vāḳıʿa-i dil-peẕīr
NE1059 Bu ne **ʿaceb** ḥikmet olur yā İlāh / Güm-reh ola biri bula biri rāh
NE1105 Şiʿr-i **ʿaceb** ḥikmet-i ġaybiyyedür / Menşeʾi yoḳ niʿmet-i ġaybiyyedir
NE1173 Līk bu eşnāda o şīr-i ġarīn / Gördi **ʿaceb** vāḳıʿa-i sehm-gīn
NE1230 Peşşe velī peşşe-i endişegār / Ḫidmete pervāne **ʿaceb** pīşe-kār
NE1239 Bu ne **ʿaceb** ḥikmet-i mevfūr olur / Zīr-i pü-peşşede mestūr olur
NE1920 Ṭatlu bulunmazsa yüzin ekşidür / Ġāret-i ḥelvāda **ʿaceb** ekşidir
NE2354 Līk **ʿaceb** şaḫş-ı müşekkel idi / Rīşi uzun çeşmi mukeḫḫel idi
NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol cevāb / Laḳlaya virdi **ʿaceb** āb u tāb
SE33 Bā-y-ile sīn midür anda **ʿaceb** / Yā tebessümde mi dendān ile leb
SE87 Seyf-i muṭlaḳla olındı ikrām / Ḳılıcın şalsa **ʿaceb** mi Behrām
SE169 Ebʿade'llāh zihī ḫulḳ-ı ẕemīm / Levḥaşa'llāh **ʿaceb** levm-i ʿaẕīm
SE394 İtdi manẓūme-i pākin taḫmis / Dizdi ḥaḳḳā ki **ʿaceb** ʿıḳd-i nefīs
SE520 Tābiş-i ʿışḳ **ʿaceb** āteşdür / Ḳanḳı dilde ki ola bī-ġaşdur
SE603 Ḫaṭṭ-ı güstāh **ʿaceb** ḥāl eyler / ʿĀrıżuñ ʿırżını pā-māl eyler
SE665 ʿAyn-ı ʿilm eyledi fażl-ı hādī / Kelime olsa **ʿaceb** mi ādī
SE928 Emr-i Haḳḳ-ıla **ʿaceb** ḥāl ancaḳ / Ḥikmet-i ḳādir-i faʿʿāl ancaḳ
SE1011 Eyle tevcīh baña sāmiʿ ayı / Gel gör imdi bu **ʿaceb** vāḳıʿ ayı
SE1040 Seg-i nefs eyledi ḥayvāniyyet / Ne **ʿacep** işlere itdüñ niyyet
SE1423 Himmet insāna **ʿaceb** zīverdür / Ḳılıcuñ yüzi ṣuyı cevherdür
SE1452 Nefs-i emmāre **ʿaceb** ejderdür / Żabṭ iden anı dil-āver erdür
SE1490 Mücrime luṭf **ʿaceb** himmetdür / Ḫaşlet-i vāhib-i bī-minnetdür
SE1522 Bir **ʿaceb** bend-i girān urdum ben / Ki aña kār-ger olmaz āhen
SE1748 Şaldı bu ḳubbe-i zer-pervāza / ʿAdl ü dād-ıla **ʿaceb** āvāza
SE2067 Ḫased ü buḫl **ʿaceb** ʿilletdür / Derd-i ḥasret maraż-ı nekbetdür
SE2123 Ḫüsn-i ḫulḳ oldı **ʿaceb** ḫaşlet-i ḫūb / Ki ider ādemi maḥbūb-ı ḳulūb
SE2143 Rast geldi aña yolda nā-gāh / Bir **ʿaceb** türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2166 Şaḫş-ı zen-dost **ʿaceb** gūdek olur / Göz göre kendüsine düşmen olur
SE2486 Bir recā-nāme olınsun taḳdīm / **ʿAceb** olmaz ṭaleb-i luṭf-ı kerīm
SE2583 Bir **ʿaceb** bezm idi ol bezm-i laṭīf / Ki müheyyā idi her cins-i şerīf
SE3011 Edeb insāna **ʿaceb** zīverdür / Nūrdan tāc-ı ḳiyā-güsterdür
SE3068 Begenüp maġlatayı ʿallāme / Kendi de ḳordı **ʿacep** hengāme
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / Ṣaldı şehr içre **ʿaceb** şīt u ṣadā
SE3430 Ḳoruyacaġı **ʿaceb** ʿibret imiş / Üç ayaḳlı gibi bir ḥikmet imiş
HH66 İtdi ḳahruñ Ḫorūs-ı ʿArşı remān / Dögünüp eylese **ʿaceb** mi figān
HH985 Var imiş cūda bir **ʿaceb** girdāb / Çāh-ı Bābil gibi dibi nā-yāb
HH1003 Ḫalḳ içinde **ʿaceb** sitīz oldı / Nüsḫa-ı ḥevl-i reste-ḫīz oldı
HH1079 Sedd-i rāh oldı bir **ʿaceb** der-bend / Perde-i revzen-i sipihr-i bülend
HH1229 Didi kim bir zamānda bir ustād / Bir **ʿaceb** ḳıṣṣa eyledi inşād
HH1489 Bir **ʿaceb** bāġ-ı cennet-āsāda / Baña bir pīr-i sebz-seccāde
HH1639 Allāh Allāh ne ibtilādur bu / Özge mihnet **ʿaceb** belādur bu
HH1708 Bu muʿammā **ʿaceb** muʿammādur / Ne çıḳar bundan ey şeh-i Ḳāhir
HH1863 Bir **ʿaceb** derde uġradı ol zār / Derd ammā ki çāresi düşvār
HH1940 Bunı kim gördi kim işitdi **ʿaceb** / Ḫışm ü kīne maḥabbet ola sebeb

HH2085 Ḳatı ʿālī maḥalde cāyüñ var / **ʿAceb** olmaz görinse dergeh-i yār
HH2143 Göricek didi yār-ı şīrīn-leb / Ne yatur bunda bu fütāde **ʿaceb**
HH2393 Ṣaçdı āteş nücūm-ı Pervīnüñ / Almaduñ mı **ʿaceb** daḫı kīnüñ
HH2557 Bāġ-bān merd ü kār-dīde idi / Ṭurfa nüsḫa **ʿaceb** cerīde idi
HE48 Ḥasūd olsa **ʿaceb** mi deng ü ḫayrāñ / Olur naḳşın gören kāfir müselmān
HE69 **ʿAceb** mi müşterī ḳılsa firārı / Hilāl-i baḫtınuñ aġzı yuḳarı

2. acaba

SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabżını ṭutsañ **ʿaceb** bilsek nedür derdi
S899 Benān-ı şehādet gibi bend bend / **ʿAceb** neydür ol māye-i zehr ü ḳand
S1180 Düşüp ʿaksi müjgānı cānānenüñ / **ʿAceb** uçdı mı beñzi peymānenüñ
NE2225 Fikre varup didi **ʿaceb** neylesem / Cān gözine mükḫüle mi eylesem
NE2240 Kimin evin yıḳdı **ʿaceb** rüzgār / Mandalını virdi baña yādigār
NE2538 Nā-geh uġurluḳ ide deyu eri / Uyḫu mı görür idi **ʿaceb** gözleri
SE925 Ne güherdür **ʿaceb** ol nūr-ı basīṭ / Kʿola hem gevher ü hem baḥr-ı muḥīṭ
SE2223 Birisi didi **ʿaceb** būm mıdur / Yoḫsa bir ucı ḳızıl mum mıdur
SE2274 Şah şordı ki nedür şübhe **ʿaceb** / Bu ḳadar zaḥmete ne oldı sebeb
SE3147 Ḫāne-i ġayra giren bī-meẕheb / Ne arar ḳomadıġı yerde **ʿaceb**
HH72 Ne günāh eyledi **ʿaceb** Ādem / Meyl-i gendümle ekdi toḫm-ı elem
HH617 Ḫalḳ dirdi **ʿaceb** ne ḥikmetdür / Hafta ḥummāsı özge ʿilletdür

ʿaceb-ender-ʿaceb [1] gariplik içinde gariplik, çok şaşkınlık verici

NE2310 Fi'l-meṣel olur **ʿaceb-ender-ʿaceb** / Ṣoḥbet-i rūmī kelīmāt-ı ʿArab

ʿaceb-ḥāl [1] şaşkınlık verici, acaip halde

NE969 Diller alur zülfi **ʿaceb-ḥāldür** / Māhī-i dil ṣaydına çengāldür

ʿacele [2] çabuk, ivedi, tez

HH655 Müşfiḳāne bu pendi diñle hele / Geldügüñ yola ḳıl yüri **ʿacele**
NE2024 Ṭāliʿ i gör kim **ʿaceleyle** hemān / Ḳumḳumada itdi ġalaṭ-ı nā-gehān

ʿacele eylemek/itmek [3] çabuk davranmak.

SE1046 Ḥażret-i Ḥaḳdan o dem ire nidā / **ʿAcele eylemeñüz** diye Ḫudā
SE3283 Līk bir pāre teʾemmül eyle / **ʿAcele itme** taḥammül eyle
HH797 **İtdi** ol gün nikāḥ içün **ʿacele** / Mühlet aldı şeb-i zifāfa hele

ʿAcem [9]

1. İran ülkesi

NE939 Devr-i ḳadīm içre bir ehl-i hüner / Oldı **ʿAcem** milketine tāc-ver
S422 Ki medḥ-i taġazzülde Rūmī-ḳalem / Olup ġālib-i sāḥirān-ı **ʿAcem**
SE309 Ḳayṣar-ı Rūm u şehin-şāh-ı **ʿAcem** / Ḥikimü'l-vaḳt ü selāṭīn-i ümem
SE365 Biçse eksūn siyāhı ḫāme / Bu **ʿAcem** şūḫına Rūmī cāme
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i **ʿAcemde** Ḫusrev / Nūr-ı reʾyile cihāna pertev
SE2809 Bir zaman ṣaldı **ʿAcem** mülkine şūr / ʿAsker-i mūr-şümār-ı Tīmūr

2. İranlı, İran halkından olan kimse

NE1424 Var yüri bir mürşidüñ ol ṭālibi / Gezme yabana yürü **ʿacem** gibi
NE2859 Türkī vü Tatarīden idüp ibā / Meyli ġalāt-ı **ʿaceme** dāʾimā
SE3388 **ʿAcem** içre nite kim Ḥācı Ḳıvām / Rūmda miṣli bulınmaya tamām

acı [2]

1. üzüntü, ıstırap

SE1577 Döyemem göz göre bu **acıya** ben / Cāndan ayır tek ayırma ondan

2. ağrı, sızı, ıstırap

SE3329 Ẕevḳ-i dīdār-ıla ol mest-i naẓar / Ṭuymadı can **acısın** ẕerre ḳadar

acımaḳ [7] merhamet etmek, yazıklanmak, hâline üzülmek

SE1866 Veled olmazsa **acursın** māla / Ḳoyamazsın anı Beytü'l-māla
SE3398 **Acurın** sen büt-i meh-sīmāyı / Çekemezsin bu demirden yayı
HH2531 **Acıdum** derd-mende ġāyet ile / Ḥayfdur ölmesüñ felāket ile
HH2397 Gösterüp ṣūretā yine riḳḳat / **Acıduñ** aġladun baña ġāyet
HH1727 Cūş idüp baḥr-ı şefḳat-i pederi / Giryeler itdi **acıdı** püseri
HH2181 Yüregi **acıdı** ṭabībüñ aña / İtdi fikr-i ʿilāc ü ʿazm-i devā
HH1950 Kūh-kenlikler eyledüm vāfir / Ben ecīr-i ġamı gören **acır**

ʿacīb [9] hayret verici, garip

S600 Boġaz kām-ı ejder gibi pür-nehīb / Öñünde ḥışār iki bāb-ı **ʿacib**
S712 O kūh üzre var bir **ʿacib** çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār
S1208 Bu ḫacletle varmış **ʿacib** ʿāleme / Başın ḳaldurup baḳamaz ādeme
NE608 Laʿli ki şükker gibi leẕẕetlidür / Ekşiye taḳlīdi **ʿacib** ṭatlıdır
NE1978 ʿArża çalup cübbe vü destār ile / Girdi **ʿacib** şekle bu eṭvār ile

NE2019 Girdi **ʿacib** ḳalıba ḫīle-miṣāl / Ṣaldı rıżā ger dine çün vebāl
NE2227 Ḥüsne göre cānı olaydı eger / Ḥaḳ bu kim olurdı **ʿacib** cān-ver
NE3083 Biçdi yine ḫāme-i seḫḥāre-fen / Şāhid-i maʿnāya **ʿacib** pīrehen
NE3098 Saṭrı **ʿacib** gülbün-i pür-şīve-dir / Nükte varaḳ içre biter meyvedir

ʿāciz [5] güçsüz, çaresiz, zayıf

S28 Nice mümkün iḫṣā-yı luṭf u kerīm / Beyānında **ʿāciz** zebān-ı Kelīm
NE759 Müflis-i **ʿāciz** ki ide terk-i diyār / Fāʾide ne eylese Mıṣra güzār
NE2444 Kendi gibi **ʿācize** ḳarşu kişi / İdemez ādāba muḫālif işi
HH989 Ġavṭa-ı ʿaḳl-ı dūr-bīni nā-kām / **ʿĀciz** idi mesāḥat-ı evhām
HH1923 Luṭfına ḥalḳ maẓhar olmış idi / Merd-i **ʿāciz** tüvān-ger olmuş idi

ʿācizāne [1] aciz kimselere yakışır şekilde. Konuşma ve yazıda alçak gönüllülük göstergesi olarak kullanılır.

HH2743 Ben de miḳdār-ı **ʿācizāne** ile / Merkeb-i leng ü tāziyāne ile

ʿāciz itmek [1] güçsüz ve çaresiz bırakmak

SE1262 Baḫṣ-i aʿrāz ü cevāhir gibi çaḳ / **ʿĀciz** itdi o maḥall-i muġlaḳ

ʿācizlik [1] düşkünlük, çaresizlik

SE2178 Fiʾl-ḥaḳīḳa ḳatı **ʿācızlıḳdur** / Özge bī-fāʾide ḫırsızlıḳdur

ʿāciz olmaḳ [3] güçsüz ve çaresiz olmak

NE1182 **ʿĀciz olup** ḫusrev-i şīrīn-suḫan / Ḥaḳḳa niyāz itdi o dem ḳalbden
SE157 Mültecā olmaḳ olur mı cāʿiz / Bir denī kim **ola** senden **ʿāciz**
SE3277 **ʿĀciz oldı** o ḳamer-ruḫsāra / Gördi yoḳ hīç ḥalāṣa çāre

ʿācizī ḳılmaḳ [1] alçak gönüllülük yapmak

SE1301 Naḫl-pīrā-yi çemen gibi müdām / **ʿĀcizi ḳıldı** nüvāzişle be-kām

ʿācmā [1] gelişigüzel, saygısız ya da kötü Arapça konuşan kimse ‖ yabancı

SE1318 Levḥaşeʾllāh ki ola bī-iẕʿān / Kār-ı **ʿācmāya** döne ẓulmı hemān

ʿacūz(e) [5] kocakarı, huysuz ihtiyar kadın

NE2553 Līk olup saḫt-ı ʿazīm ol **ʿacūz** / Der-pey idi hem çū bahār u temūz
SE1895 Bā-ḫuṣūṣ ola **ʿacūze** mekkār / Nice mekkār ġarīm-i ḫūn-ḫār
HH745 Çāre fikr itdiler yine vāfir / Buldular bir **ʿacūzeyi** āḫir
HH754 Geldi çün ḫāne-i **ʿacūze** püser / Burc-ı ʿAḳrebde oldı şekl-i ḳamer
HH795 Diñledi çün **ʿacūzeyi** o cevān / Neye uġraduġını bildi hemān

ʿacz [5] âcizlik, iktidarsızlık, el yetmeme, zayıf ve kuvvetsiz olma

NE72 Lāl-ṣıfat söyle işāret ile / **ʿAczüñi** bildür bu kināyāt ile
NE237 **ʿAczüñi** bil ġāyet himmet budur / ʿArż-ı zekā ile ẓarāfet budur
SE934 Gördiler irmez aña ẓann ü gümān / **ʿAczile** ḫayrete vardı yārān
SE1814 Gele biñ **ʿacz-ile** bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz
SE2329 İtdi ol **ʿacz-ile** bir Aʿrābī / Fikr-i def-i maraż-ı bī-tābī

aç [2] acıkmış kimse ‖ yoksul

SE3142 Şūm olup ḫırş anı **ac** eyler / İllerüñ destine muḥtac eyler
SE1277 Aḳçalı Türk ḳoyun gütmez idi / Ṭoḳ olan ḳarnını **aç** ṭutmaz idi

açmaḳ [85]

1. bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak, açık duruma getirmek

S22 Ḳılur cūy-ı tīġ-ı firengī-miṣāl / Şitā faṣl-ı āyīne **açup** şimāl
S26 Şenāsıyla **açmazsa** māhī dehān / Tenin çāk ide erre-i üstüḫān
S208 Güneş şanma kim nīzesi her seḥer / Bu saḳf-ı sipihrüñ kepengin **açar**
S563 **Açar** ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḫalden külāh
S1212 Gözin **açamaz** çaḳ ġıdā yinmedin / Dirilmez seḥerden zehrlenmedin
NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng **açdı** dehen saçdı nār
NE452 Geydi yeşil şūfını ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi uçmaġa **açdı** ḳanāt
NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen el **açdı** çenār
NE788 Destüm **açup** çün ṣuḥuf-ı fāyiḥa / Oḳudum iḫlāṣ ile bir fātiḥa
NE793 Bend olıcaḳ manẓarahā-yı ḥavās / **Açdı** der-i feyżi Ḫudāvend-i nās
NE996 Mürde iken ʿāleme virdi ḥayāt / **Açdı** şükūfe gibi göz kāʾināt
NE1070 Ḳadrini bilmezlerle itme ʿayān / **Açma** ḳutunuñ ḳapaġını hemān
NE1197 Mihrüñ idüp meyl-keş-i envārını / Bāġın **açan** dīde-i ezhārını
NE1465 Ġonca-veş ol nāme bulunca vuṣūl / **Açmış** anı dest-i nesīm-i ḳabūl
NE1714 Beẕl ü niṣār ile miṣāl-i nesīm / **Açа** dür-i ḥabbını dest-i kerīm
NE1734 Ġāret içün ʿālemi dükkān **açar** / Söze gelince dürr ü gevher ṣaçar
NE1821 **Açdı** yed-i luṭf ile dervāzeyi / Ṣaldı bu nüh-künbede āvāzeyi
NE1188 Şeyḫi aña sāʿidin **açdı** hemān / İtdi ḳolında yeñi zaḫmın ʿayān
NE1917 Gözin **açup** eyleyemez terk-i ḫāb / Ḳahveciden ola meger feṭḥ-i bāb

NE2121 Vāḳıf olup müfti-i şīrīn-cevāb / **Açdı** ruḫ-ı şübheden ol dem niḳāb
NE2168 Ṭutmaya engüşt ile perverdesin / Mīl ile **açmaya** gözi perdesin
NE2272 İrgüremezdi **açup** endāz-ı mest / Pişrevīn menzil-kāme vü rest
NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye **açdı** dehān / Ṭoldı neccār-ı necr ile cihān
NE2934 Ṣaḳlama zer ġonca-i raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün iller **açar** ʿāḳıbet
SE362 Fāl idüp **açdı** o dürc-i hüneri / Ṣaçdı bir ʿıḳd-ile bezme güheri
SE390 **Açdı** efsūn-ı niyāz ile deri / Aldı getürdügi deñli güheri
SE638 **Açup** enfāsı ile bir gül-i ter / Erbaʿīne anı ḳılmış zīver
SE897 İntiẓār-ı dem-i ḫaşr ü mīzān / Ola göz yumup **açınca** güẕerān
SE968 Cāmedānuñ gibi **açma** anı / Baġla biri birine müjġānı
SE1055 Keşf idüp mihr ü muḥabbet süḫenin / **Açdı** dürc-i dür-i gevher-şikenin
SE1104 **Açdı** ṣandūḳa-i mīnā ile rāh / Çün ḥabāb eyledi deryāya şināh
SE1479 Keffeler keffin **açup** rūz-i şumār / Diye ol günki getür sende ne var
SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim **aça** kef / Pür olurdı kefi mānend-i ṣadef
SE3075 Virecekseñ yürü eyle iḳrār / Yoḳsa yum ḳıllıyı **açma** zinhār
HH308 Nā-gehān **açdı** bir firişte-ḫışāl / Bir kitāb-ı bedīʿ-i ferruḫ-fāl
HH1641 **Açasın** nā-güşūde ṭomarı / Yayasın rāz-ı ʿāşıḳ-ı zārı
HH1658 Manẓarı **açdı** baḳdı gülzāra / Gözi ṭūş oldı kār-ı mekkāra
HH1695 Cemʿ idüp kendin ol büt-i fettān / **Açdı** mecmuʿa-yı füsūnı hemān

2. (çiçek için) açılmak, gonca halinden çıkmak

S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün ṣabā / Güli **açdı** el-ḥaḳ bu gülgūn ḳabā
S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ **açdı** büt-i erġavānı tutuḳ
S1471 Bu meyden alup şemme her verd-i ter / **Açar** tāzelikde anı neşr ider
NE112 Künbed-i eşcārı ki zīnet ider / Her yıl **açup** anı meremmet ider
NE456 Nāle-i bülbül pür ider gūşını / Ġoncalar **açmaz** leb-i ḫāmūşunı
NE494 Cümlesin āreste idüp ufuḳ / **Açdı** ruḫun duḫter-i laʿli tutuḳ
NE1715 Gül gibi **aç** dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa güler yüzle niṣār it zeri
SE1448 Yüzüñi iy püser-i māh-liḳā / Gül gibi **açmaġa** başladı hevā
SE2462 **Açdı** gül gibi kef-i himmetini / Ṣaçdı sīm ü zer-i bī-minnetini
SE2507 **Açmadı** gül gibi maẕmūnını hīç / Ġonca-veş ḫāṭır ammā pür-pīç
SE2856 Tel-ile ḳana yunup kelleleri / Erguvān **açdı** çemen telleleri
HH2258 **Açmamış** ġonce-i dilüñ devrān / Ḳalb-i nā-şāduñ olmamış şādān
HH2696 İde ḫurşīd-i ʿātifet īşrāḳ / Nergisin **aça** māliş-i eşfāḳ

3. söz etmek, bahsetmek

SE920 İtdi ṭūṭī gibi şekker-şikeni / Mebḥaṣ-i rūḥdan **açdı** suḫeni
SE144 İtmedi şīre-i ḫam gibi ḫurūş / **Açmadı** rāz-ı dilinden ser-pūş
SE3383 **Açsa** efsun u fesāneyle maḳāl / Fetḥ ola nice ṭılısm-ı eşkāl
HH799 Ḥāʾil oldı ḥicāb perdeleri / **Açmadı** aña bu ḳara ḫaberi
HH941 **Açdı** mekr ü fiten ḫum-ı tāze / Yine iş düşdi ʿişve vü nāza
HH1098 Kimseye **açmayup** ġam u miḥeni / Dil-i zārı bilürdi çekdügini
HH1118 Līk menşeʾden **açmayup** esrār / Bīm-i ġadr oldı mānīʿ-i iẓhār
HH2004 Nīzeler kim zırıhdan itdi güẕār / **Açdı** endīşe ḳuflunı efkār
HH2451 Mā-ḫażar-ḫˇār-ı şofra-i seferi / Ġaybete aġız **açdı** mā-ḫażeri
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir **açdı** ḫaşma kemin / Ḳırdı zencīri iki şīr-i ġarīn

4. feth etmek

SE710 Gūyiyā şayḳal-ı tīġ-i Hindī / **Açdı** şemşīr-ile Hind ü Sindi
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler **açar** / Nāvek-i fikri nüh eflāki giçer
SE2113 Ṣabr-ıla buldı bulan maḳṣūdı / **Açdı** miftāḥ-ıla genc-i cūdı
HH394 İtdüm ol baḥr-i āteşine şināh / Āh-ı dil-sūzum **açdı** ḳaʿrına rāh
HH1512 **Açdı** mānendi ṣārim-i Hindī / Mışḳal-ı tīġ-i tīz ile Hindi

5. örtüsünü kaldırmak, görünür hale getirmek

NE2625 Söyleşerek vaṣlın idersin ricā / Söz söz açar söz göt **açar** dāʾimā
NE2927 Ṣöhre-i şehr itdiler ālāy ile / Götin **açup** ṭabl ile sürnāy ile
SE2593 **Açup** āyīne-ṣıfat sīne-i ṣāf / Didi gül görince olurmış elṭāf
SE3163 Göricek giñ yaḳadan kīse-i zer / Câme-i cisme **açardı** yaḳalar
HH343 Sīne **açsa** iner gider şikeme / Mülḥid-i yek gibi ol iki meme
HH2005 Cevşenüñ bendin **açdı** ḍarb-ı ḥadīd / Sīne ṣanduḳasında ḳırdı kilīd

6. yaymak

S342 **Açup** şuḳḳadan her ṭaraf bād-bān / Cünūd-ı ẓafer geldi çatdı hemān
S865 Dimāġa çıḳup alsa burc-ı seri / Buḫārı **açar** şuḳḳa-i ṣafderi
NE449 Fil ṭurup ḫidmet-i mihmānına / **Açmış** iki sofra iki yanına
HH965 Gāhī güstāḫi-i nesīm-i şimāl / Fuṭāyı **açdı** berg-i ġonce-miṣāl

7. ortaya çıkarmak

NE925 Hem-dem olanlar nefes-i pīr ile / Nice velāyet **aça** tedbīr ile

NE2625 Söyleşerek vaṣlın idersin ricā / Söz söz **açar** söz göt açar dāʾimā
HH406 Ḫum-ı feyż **açdı** p̄ir-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH410 Ḫ̆āb ammā ki reşk-i b̄idār̄i / D̄ide-i cānı **açdı** envārı
HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ **aç** yine tengin

8. engeli kaldırmak

NE819 **Açup** ol eski yolu başdum ḳadem / Köhne raḳam üzre yürütdüm ḳalem
NE2781 Ḳande ki bir ḳırmızı çaḳşır göre / Cebler **açardı** aña süre süre

9. sıkıntısını gidermek, ferahlatmak

NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / Ḳalbin **açar** laḫlaḫa-i ʿışḳ u meşk

açıḳ [12]

1. açılmış durumda olan, kapalı ve örtülü olmayan

S1001 **Açıḳ** bāb-ı luṭfı niʿam b̄i-gerān / Dir̄iġ itmez alana minnet hemān
S1177 Per̄i-veş ṭutar şīşe içre maḳar / Dehānı **açıḳ** ḳalsa rūḥı uçar
S1423 **Açıḳdur** meẕāḳ ehline bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ
NE1422 Her birine genc ü defāyin **açıḳ** / Her birine bāb-ı ḫazāyin açıḳ
NE1422 Her birine genc ü defāyin açıḳ / Her birine bāb-ı ḫazāyin **açıḳ**
NE1505 Ḫākde ten lebüñ **açıḳ** nergis̄i / Her birisi yer yüzinüñ gözcisi
HH1924 Teng destāna **açıḳ** idi eli / İltizām itmiş idi ol ʿameli
HH2656 Çünki göz açdı iki zār u es̄ir / Gördiler der **açıḳ** ḳırıḳ zenc̄ir

2. vücudu yeteri kadar örtülmemiş, çıplak ‖ aleni, şühesiz, ortada.

NE2885 Ḫayli **açıḳ** ḳaḥbe-i nāmerd idi / Göti doñuz ferci gibi serd idi

3. renk bakımından koyu olmayan.

HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden eşk-güẕer / Ḳatı **açıḳ** boyadı d̄ide-i ter

4. lekesiz, temiz; masum, kusursuz

NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i meẕāḳ / Gül gibiyim alnı **açıḳ** yüzü aḳ
SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muhḥibb-i ṣādık / Yüzi aḳ ṣıdḳ-ıla alını **açıḳ**

açılmaḳ [43]

1. açık duruma getirilmek

S41 Olup cām-ı mey neyyir-i lāmiʿüm / **Açıldı** benüm bādeden ṭāliʿüm
S115 Der-i dār-ı ʿirfān olup ol ulu / Kime **açılupdur** o ḳutlu ḳapu
S1247 Zamāne gülüñ cāmın itmişdi kim / **Açıldı** yine ġoncadan tāze ḫum
S1413 Gönül feyż-i ʿışḳ ile ḫandān imiş / **Açılmış** ḫudāyī gülistān imiş
S1476 Virür serd sözlerle aʿdā keder / Şaḳın sen de **açılma** ṣovuḳ geçer
NE1411 Feyż alamaz tā ki **açılmasa** der / Kendüsini yoḳ yere ihlāk ider
NE2850 Ḫālini ol rencūruñ kim bilür / Kapusı iki uruşa **açılur**
SE894 Bāġ-ı ḫulda **açılup** pencereler / Aña her istedigin göstereler
SE1646 **Açılup** meclis-i pür-şūr oldı / Ḫāṣılı yāveye destūr oldı
SE2141 Körler ṭutar-iken elde ʿaṣā / **Açılurdı** gözi nergis-āsā
SE3276 İtseler ḳapıyı d̄īvār eger / Aña her sū **açılurdı** ḳapılar
HH282 Seḥerüñ bāb-ı feyżi **açıldı** / Ẕerre-veş ḫalḳ taşra yayıldı
HH1198 Çünki derden seḥer **açıldı** kil̄īd / Gün gibi ṭoġdı ḳapudan Ḫārş̄īd
HH1250 Bir şeb ol fikr ile figār u ḫaẕ̄in / Ḫ̆ābe vardı **açıldı** çeşm-i yaḳ̄in
HH1481 Söze geldi **açıldı** ḳufl-ı ümm̄īd / Dürc-i dürde belürdi laʿl kil̄īd
HH1965 Şāh-ı Rey destine irüp nāme / **Açılınca** büyüdi hengāme
HH2078 **Açılup** saḳfdan meger revzen / Dögme-i zerle pür oldı maḫzen
HH2655 Didi ṭurmañ **açıldı** bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı güşād
HE51 Her iki ṣafḥa kim behcet-nümādur / **Açılmış** göklere dest-i duʿādur
HE72 Ḳaşım efkār-ı ġamla p̄iç-der-p̄iç / **Açılmaz** ḳufl-i end̄işe gibi hiç

2. fetholunmak

S528 Ney-i kilküñ eyle nevāsın dügāh / **Açılsun** iki ḳalʿa ẕikrine rāh
SE1666 Ṭatlı sözle **açılur** ḥışn-ı ḥaṣ̄in / Devirür ṭaġı kelām-ı ş̄ir̄in

3. engeli kalkmak, çözülmek

S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḫr-ı siyāh / Gidüp ẕulmet **açıldı** her yaña rāh
NE936 Reʾy gerek ʿasker-i manṣūr ile / Hiç ṭılısm **açıla** mı zūr ile
SE51 İsm-i Aʿẕamı bilüp eyle tekrār / **Açıla** tā saña genc-i esrār
SE1621 **Açılur** keşf ü kerāmātından / Ṭuyılur kiẕbi ḥikāyātından
SE2913 **Açılup** perde-i şekk ü evhām / Tercemān oldı arada ilhām

4. sıkıntıdan kurtulmak, ferahlamak

S248 Silüp berfi itdi nevāziş bahār / **Açıldı** dil-i ġonca gitdi ġubār
S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı lāle-reng / **Açıldı** gülüñ sāġarı gitdi jeng
NE811 Göñlüm **açıldı** nefes-i p̄irden / Bād-ı ṣabādan nitekim yāsemen

NE2618 ʿ1şḳı olur ʿâşıḳa nūr-ı başar / Gönli gözi **açılup** eyler güẕer
SE490 **Açıla** dīde-i can ġafletden / Ḳurtula sālik-i dil ẓulmetden
HH2356 Yelkene oldı bād-ı şurṭa vezān / Baḫtı **açıldı** zevraḳuñ ol ān

5. uzaklaşmak

NE2807 Ḳalḳup **açılur** yirinden hemān / Ayaġı ṭaşa ṭoḳınur nā-gehān

6. sırrını açığa vurmak

HH454 Lāyıḳ oldur **açılmaya** ol rāz / Bulmaya söz hasūd ile gammaz
HH1070 Birbirine **açıldı** hem-rāzān / Leb-güşā oldı ġonce-i pijmān
HH1457 Sūz-ı ʿışḳıyla şāh-ı bende-nevāz / **Açılup** eyledi Ayaza niyāz

7. sıkılganlıktan, utangaçlıktan kurtulmak, serbestleşmek

SE3478 Alalar luṭf-ıla gönlini ele / **Açılup** şevḳ-ıla güftāra gele
HH807 Edrine şehrine olup vāṣıl / Gülüp **açıldı** iki ġonce-i dil
NE2161 Ġonca gibi **açıla** çün kim nigār / Jāle-ṣıfat düşse dile vechi zār
HH2578 **Açılup** gül gibi o ġonce-dehen / Ṣordı merd-i ġarībe ḫālinden

8. gerçek yüzü ortaya çıkmak

NE2604 Zenlere ol merdek olup masḫara / Göti **açıldı** yüzi düşdi yere
SE1652 Keli **açıldı** yıḳıldı nāmūs / Meclise oldı firengī fānūs

ad [15]

1. isim

NE474 Rābiʿ-i hem-nāmıdur ecdādınuñ / Dād olur ḳāfiyesi **adınuñ**
NE890 İtdi o kim kişverine ʿadl ü dād / **Adını** ḫalḳ itdi duʿā ile yād
NE1747 Ḫāceler içre **adı** Ḥacı Ḥusām / Dil zaġara tīġi gibi bī-niyām
NE2325 Matraḳadur dinse gül ala **ād** / Ẕevḳi olan eyleye mi iʿtimād
HH1345 Evvelā ṣordı dil-berüñ **adın** / Ṣoñra vech-i maʿāş-ı muʿtādın
HH2115 Pür-ġam-ı ʿışḳ idi **adı** Maḥzūn / Nasb-ı ʿaynı idi fünūn-ı cünūn

2. unvan

NE2626 Nefse uyan fācire-i bī-neng ü nām / Kendüye ʿışḳ **adını** itdi ḫırām
NE2900 Muġlim **adın** ṭaḳınup ol bī-nevā / Fāʿiline eyler idi iftirā
NE3029 Nice aḫriyān-ı yabān ırgādını / Suḫre ile ḫātem ider **adını**
SE3360 **Adı** yā ḫāce yāḫūd ḫācıdur / Āḫiret ḫatunı bir bācıdur
SE3404 Giderek ṭulluġuñ olur ṣoñı kem / Altın **adın** bakır eyler ādem
SE3492 Nice olmaya muʿallim nādim / Derd-mendüñ **adın** eyler muġlim

3. nam, şöhret, şan

NE1889 Ṣanma ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa gerek er ölür **adı** ḳalur
NE1898 Gerçi ki cān virdi velīkin felek / Eyledi iḥyā **adını** ḥaşre dek
HH1936 Şehr-i Reyden bu bende-i kem-ter / Eyü **aduñ** işidüp itdi sefer

ad ḳomaḳ [2] isim vermek, bir adla adlandırmak

SE2465 Güyiyā naḳş-ı zemīn-i pūlād / **Ḳodı** eyvān-ı felekde bir **ad**
HH2415 Tācir oldı veledle ḫoş-ḫāṭır / Oġlınuñ **adını ḳodı** Ṭāhir

ada [1] dört tarafı deniz ile çevrili kara parçası

NE1569 Ṣayḳası var ṣabḳası gibi siyāh / Ṣanki yılan **adası** pür-kīne-ḫāh

aʿdā [15] çok zalim, en acımasız ‖ düşmanlar

S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı **aʿdāya** şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i sipāh
S323 Ḫum-ı kūsınuñ gürleyüp sīnesi / Remān oldı **aʿdā-yı** pür-kīnesi
S1476 Virür serd sözlerle **aʿdā** keder / Ṣaḳın sen de açılma ṣovuḳ geçer
NE390 Ser-be-ser **aʿdā-yı** eḳālim-i sebʿ / Gürk ü seg u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ
NE725 Bir bölügüñ nāmını **aʿdā** ide / Memleketi esr ile yaġma ide
NE948 Ḫaṭṭa-i **aʿdādan** o vālā neseb / İtdi bir oḳ atımı menzil-i ṭaleb
SE1515 Ḫāṣılı cümle olup dīde-güşā / Olmış-iken müteraḳḳıb **aʿdā**
SE2244 Rıfḳ-ıla ḳıl dil-i **aʿdāyı** şikār / Eyle her emre müdārāyı medār
SE2270 Müşt-ile kevkeb-i ʿālī-şānuñ / Kelle-kūb-i seridür **aʿdānuñ**
SE2291 Tīġı **aʿdāya** ürürken ʿālem / Ḳılıca kendin urur mı ādem
SE2797 Ḥüsn-i ẕannı kerem-i Mevlāya / Ādemi ġālib ider **aʿdāya**
SE2801 Keşret-i ṣaff-ıla **aʿdā-yı** denī / Ḫaṭṭ-ı cāhil-veş olur bī-maʿnī
HH2286 Seni **aʿdā** ki ġamz ide yāra / Müjde-i vaṣldur dil-i zāra
HH2464 Ṣabr ḳābil felākete ammā / Müşkil olur şemātet-i **āʿdā**
HH2466 Gerçi güçdür ḳomaḳ eḥibbāyı / Ẕevḳdür görmemekde **āʿdāyı**

ādāb [6] yerleşmiş görgü kuralları, teşrifat

NE2320 Herze dise gösderüp **ādāblar** / ʿÖẕr ile dir yüziñe küllāblar
NE2444 Kendi gibi ʿācize ḳarşu kişi / İdemez **ādāba** muḫālif işi
SE2524 Ḳahr-ıla nefsüñi teẕlīl idegör / Ruḥuñ **ādābını** tekmīl idegör

HH330 Böyle mi gözleye ülü'l-elbāb / Dergeh-i şāh-ı ʿışḳda **ādāb**
HH1597 Gitdi **ādāb-ı** ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i ḫᵛāce ṭarz-ı ġarīb
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i **ādāb** / Leb-i çeşm itmesün būs-ı rūḫ-ı ḫᵛāb

ādāb-ı sülūk [1] bir tarikata intisab eden müridin manevi gelişim gösterebilmesi için uyması ve uygulaması gereken tarikata has usuller, kurallar

SE403 Ḳıldım **ādāb-ı sülūki** der-kār / Eyledim dilde duʿāsın tekrār

aʿdād [1] sayılar, rakamlar, adetler

HH34 Fi'l-haḳīḳa bu keşret-i **aʿdād** / Oldı ancaḳ tekerrür-i āḥād

ʿadālet [7] insanlar arasında hakkı koruyup eziyet ve zulümü ortadan kaldırma işi, hakka saygıyı esas alan ahlak ilkesi

S228 **ʿAdāletle** ṣaldı girān-tā-girān / Basīṭ-i zemīne bisāṭ-ı emān
S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / **ʿAdālet** gerek devr-i meyde müdām
SE1297 Oldı envār-ı **ʿadalet** tābān / Ḳaldı yüzi ḳarası aña hemān
NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı cihān bir yaña / Olur idi resm-i **ʿadālet** hebā
NE898 Ḫusrev-i ʿādil ki **ʿadālet** ide / ʿAlemi luṭf ile ʿimāret ide
NE907 Gerçi ḥükūmetde siyāset gerek / Līk güẕārişde **ʿadālet** gerek
NE920 Devletinüñ şükri **ʿadālet** olur / İtmese mevdūʿa ḫıyānet olur

ʿadālet-eşer [1] adalet sahibi, adaletli

NE330 Birisi de pādişāh-ı dīn ʿÖmer / Ḫażret-i Fārūḳ-ı **ʿadālet-eşer**

ʿadālet-kār [1] adaletli, adil

SE1067 Ḳıldı mīzān-ı **ʿadālet-kārın** / Her kişi bilmeg-için miḳdārın

ʿadālet-muʿtād [1] daima adaletli olan

SE1396 Dimiş iy şāh-ı **ʿadālet-muʿtād** / Baña ẕulm eyledi bir ehl-i fesād

ʿadālet-nāme [1] adalet fermanı

SE319 Ṣaldı eṭrafa **ʿadālet-nāme** / Döndi her nāme gül-i bādāme

ʿadālet-şiʿār [1] adalet sahibi

NE886 Oldı selāṭīn-i **ʿadālet-şiʿār** / Yer yüzine sāye-i perverd-gār

adam [1] insan, kişi, (kadına göre) eş, koca

SE3418 Ocaġa yansın o mülk ü ol māl / **Adama** olsa münāsibce ḥelāl

ʿāded, ʿādet [6] alışılmış davranış

NE754 Ṣoñra gelen bezme zeber-dest olur / **ʿĀdet** odur curʿa içen mest olur
NE2185 Bellerine bend idüp ol āleti / **ʿĀdet-i** ḫalḳ üzre görür ḫidmeti
NE2210 Yaʿni zeġan gibi olup ḫaşleti / Māde vü ner olmaġ idi **ʿādeti**
NE2841 Līk ẕuhūr itdi bir özge maraż / **ʿĀdet-i** meʾlūfe muḫālif maraż
SE832 Eyleyüp **ʿādet-i** feyżi cārī / Ḫāke de vāṣıl olur idrārı
HH645 **ʿĀded** üzre deri idüp dīvār / Eyledi feṯḥ-i daḫme-i efkār

ʿaded [8] sayı, tane

NE309 Haşrına hiç boyun ura mı **ʿaded** / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı ḥad
NE2315 Varken arada **ʿadedi** deñlü farḳ / Ḳāfı ider ġavṭageh-i ġayna ġarḳ
SE2064 Bilinür noḳṭa ile bunca **ʿaded** / Kendüsi noḳṭa gibi ṣıfrü'l-yed
SE2979 İdemez vaḳti tecāvüz bir kes / Ki **ʿadedle** alınur anda nefes
HH32 Ẓāhir itdüñ merātib-i **ʿadedi** / Evvel ü āḫir eyledüñ aḥadi
HH47 **ʿAdedi** zāya çün muvaffıḳdur / Aña zāyid dinilse lāyıḳdur
HH645 **ʿĀded** üzre deri idüp dīvār / Eyledi feṯḥ-i daḫme-i efkār
HH1678 Biri on itdi merd-i ṣıfrü'l-yed / Vardı başmaḳçı ṣayışına **ʿaded**

Ādem [4] dört büyük kitaba göre ilk insan ve ilk peygamber, Hz. Âdem

SE313 Nesli çaḳ **Ādeme** dek ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i dīn ü dünyā
SE2530 Eyleyen **Ādem** ü Ḥavvaya fiten / Ol degil mi çıḳaran cennetden
HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb **Ādem** / Meyl-i gendümle ekdi toḫm-ı elem
HH442 Pey-rev oldum o pīr-i dānāya / Beñzemek ḫoşdur **Ādem** ataya

ādem [43]

1. insan

S478 Kişi feyżin ummaz bu nüh ṭāremüñ / Gözine ḳorḳu mı virür **ādemüñ**
S1208 Bu ḫacletle varmış ʿacib ʿāleme / Başın ḳaldurup baḳamaz **ādeme**
NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra ism-i Raḥīm / Aldayamaz **ādemi** dīv-i recīm
NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod **ādem** döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem döker
NE1000 Ġāze-ṭırāz oldı ruḫ-ı ʿāleme / ʿUnsur-ı nārı gibidür **ādeme**
NE1347 Virse fenā n'ola cihān-ı ġama / Būy-ı fenā gelmededür **ādeme**
NE2011 Ṭaʿna ider **ādemi** ḫār u ḫaḳīr / Heb dili ucından atılmaz mı tīr
NE2420 Şehvet olur **ādeme** nefsinde şūm / Nefse uyan oldı cehūl ü ẓalūm

NE2836 Şehvet ider **ādeme** şöyle hücūm / Kim unudur ḫaşyeti nefs-i ẓalūm
NE2839 Ādem ü Havā geleli ʿāleme / Oldı musallaṭ bu maraż **ādeme**
SE149 Ṣaplanup ḳalma ḫar-ı leng-āsā / Yolda ḳor **ādemi** bu cisr-i fenā
SE567 Olma gel tābiʿ-i şeyṭān-ı racīm / Ki ider **ādemi** ol vaḳf-ı cahīm
SE593 Deyndür **ādeme** ṭāʿat-i Ḫudā / Ḫalḳuñ aḥvāli emānāt-i Ḫudā
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ içinde **ādem** / Hīç ḥużur idebilür mi bir dem
SE614 Defʿ ider cehl ü hevā ẓulmetini / Bildürür **ādeme** māhiyyetini
SE630 Līk ol ʿilm degildür maḳṣūd / Ki ide **ādemi** daḫḫāl ü ʿanūd
SE817 Düşe mi **ādeme** olmaḳ tenbel / ʿAybdur gāv daḫı olsa kehel
SE953 N'eyler **ādem** bu dih-i vīrānı / Cān-ı ʿālem sefer-i ruḥānī
SE1129 Baḫt u detlet ki ola **ādeme** yār / Çarḫ olur kevkebe-i cānibdār
SE2123 Ḫüsn-i ḫulḳ oldı ʿaceb ḫaṣlet-i ḫūb / Ki ider **ādemi** maḥbūb-ı ḳulūb
SE2125 Ṣaḫs-ı şerrīre uyar mı **ādem** / Defʿ olur şerri olursañ ebsem
SE2130 Virme şirrīre ḫuşūnetle cevāb / ʿAybdur **ādeme** taḳlīd-i kilāb
SE2144 Sīreti seg ṣıfatı **ādem** idi / Rūstāyī ḫar-ı lā-yefhem idi
SE2432 Ḫāk-iken **ādem** iden Rabb-i ġanī / Māh-veş kāse tehī ḳor mı seni
SE3404 Giderek ṭulużuñ olur ṣoñı kem / Altın adın baḳır eyler **ādem**
HH204 Dem-i ʿadli cihāna rāḥat-res / Ḳāleb-i **ādeme** miṣāl-i nefes
HH748 Mekr ü telbīsinüñ yanında hemān / Ḫayr-ḫˇāh idi **ādeme** şeyṭān
HH947 ʿĀşıḳ oynına döndürüp fi'l-ḥāl / Oynadur yürür **ādemi** eṭfāl
HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı taẓallüm / İder bir demde yüz biñ **ādemi** güm

2. kişi ‖ adam

S375 Ḳaparlardı ṣalup kemend ejderīn / O ṣaḥrādaki **ādem** ejderlerin
S518 Ḳadeḥ ṣunsa biñ ḳahr ider **ādeme** / O gül-bergi pür-zehr ider **ādeme**
S556 Firībinde zülf-i ḫum-ender-ḫumı / Deñiz mālikidür alur **ādemi**
S852 N'ola olsa dil-beste-i cām-ı mey / Ayaḳ baġıdur **ādeme** dām-ı mey
NE1885 İşte o didükleri Ḥātem benüm / Ḳatline cān virdügüñ **ādem** benüm
NE1999 Ṭutma iñen eksügini ālemüñ / ʿIrżına noḳṣan virür ol **ādemüñ**
NE2079 Reʾy-i saḫīf **ādemi** maḥzūn ider / İki cihetden bile maġbūn ider
NE2110 Hem-ser olup bezmde ol gün aña / İkisi bir **ādem** idi gūyiyā
NE2580 Didi ki evvelki eri **ādemüñ** / Beñzemez imiş birine maḥremüñ
NE2868 ʿĀşıḳ-ı merdāne ile ḳaḥpe-zen / Bellü olur **ādeme** bir meylden
NE3021 Alma ele meşʿal-i cām-ı Cemi / Mekr ile yoldan çıḳarır **ādemi**
SE500 Şāh-ı çübīn-i hümāyūn-maḳdem / Aña nisbet bir aġaçdan **ādem**
SE689 Ḫalḳa-i bezm-i fenāda her dem / Zīr ü bālā gözedür mi **ādem**
SE1058 Öperek oḫşayaraḳ her yanuñ / Sīneye çekmeñ ol **ādem** cānın
SE1764 Oldı nā-geh ḳaravulda küffār / Bir iki **ādem-ile** şāha duçār
SE2291 Tīġı aʿdāya ürürken ʿālem / Ḳılıca kendin urur mı **ādem**
SE2830 Ḫaremüñ gibi iken mülk ü ümem / Vire mi ġayra ʿiyālin **ādem**
SE3436 Ḳutlu demdür bu zamān-ı ḫurrem / Gönderüñ şimdi nikāḥa **ādem**

ādem gibi [2] insana yakışır tarzda, efendice

NE516 Yaʿni olup ṣoḥbetinüñ ṭālibi / Ṣandum anı söyleye **ādem gibi**
NE596 Biz ḳoduḳ ādem yerine anı heb / Söylemez **ādem gibi** ol bī-edeb

ādem geçinmek [1] insanlık değerlerine sahip olmadığı halde sahipmiş gibi davranmak

NE628 Kimisi **ādem geçinür** māl ile / Farḳı yoġ iken ḫar-ı ḥammāl ile

ādemī [6] insana ya da insanlığa ait olan, insanla ilgili

S82 İdüp müstaʿid ṭıynet-i ʿālemī / İden luṭfıdur ʿālemi **ādemī**
NE1085 Bir söz ile buldı cihān ʿālimi / Ādemi de sözdür eden **ādemī**
SE2616 Didi iy **ādemī-i** dīv-liḳā / Yoġ-ımış ẓerre ḳadar mihr ü vefā
HH465 Ādemi **ādemī** vü hem-şehrī / Māh-rūyānı mihre hem-şehri
HH1053 Ehli cümle ġarībperver idi / Mihmān-dost **ādemīler** idi
HH1181 Biñ yaşasın ol **ādemī** dil-ber / Ki ide ʿāşıḳa fedā-yı peder

ādem itmek [1] eğitmek, olgunlaştırmak

SE621 Ādemi **ādem iden** ʿirfāndur / Oḳı yaz kim şeref-i insāndur

ādemlik [1] gaflet

SE995 Nefse uyma ṣaḳın **ādemlikdür** / Düşine ḫayf cehennemlikdür

ādem yirine ḳoymaḳ/ṣaymaḳ [3] birine hak etmediği değeri vermek

NE1629 Geçse yedilerden eger ekseri / Kim **şayar ādem yerine** anları
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı **ādem yirine şaymaya** hīç
NE596 Biz **ḳoduḳ ādem yerine** anı heb / Söylemez ādem gibi ol bī-edeb

ʿadem [16]

1. yokluk

S83 Mey-i ʿışḳını içdi mānend-i Cem / Cihān itdi defʿ-i ḥicāb-ı **ʿadem**

NE90 Şemʿa-nümā-yı lemeʿāt-ı ḳadem / Perde-rübā-yı ẓulumāt-ı **ʿadem**
NE124 Evvel evvel ki yoġ idi cihān / Olmuş idi ketm-i **ʿademde** nihān
NE1514 Çıḳmada mihmānlara ḫān-ı niʿam / Kendüyi mihmān-ı serāy **ʿadem**
SE55 Meşʿal-efrūz-ı deyāc̄ir-i **ʿadem** / Rāyet-efrāz-ı tebāşīr-i ḳıdem
SE58 Mevce geldi yem-i dür-perver-i cūd / **ʿAdem** itse n'ola iṣbāt-ı vücūd
SE253 Pūyede çün ḳadem-i cüst-i ḳalem / Bir adım aña vücūdıla **ʿadem**
SE1420 Merd-i meydāndur iden beẕl-i direm / Bir gelür aña vücūd-ile **ʿadem**
SE1593 Sözini söz idemez ol merdūd / **ʿAdeme** nice virür kimse vücūd
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola kerīm / Nādire ḥükm-i **ʿadem** virdi ḥakīm
HH46 Çünki lā şeklidür yediye raḳam / Cümlesi fi'l-ḫaḳīḳa ʿayn-ı **ʿadem**
HH416 Rūh-baḫş-ı **ʿadem** müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i mir'āt-ı ṣāf-ı keşf ü şühūd

2. ölüm

S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i sitem / ʿAdū çeşmini aldı ḫ̆āb-ı **ʿadem**
HH1039 Her taraf bir neheng-i ejder-dem / Ṣuʿle-i çeşmi şemʿ-i rāh-ı **ʿadem**
HH1088 Ḳāfile ḫalḳını ḳırup ol dem / İtdiler reh-revān-ı mülk-i **ʿadem**
HH1318 İtdiler gūrı peyk-i rāh-ı **ʿadem** / Vardı Behrāma vāṣıl oldı o dem

ʿadem-i ṣırf **[2]** mutlak yokluk, tam yokluk

SE176 **ʿAdem-i ṣırfa** neden vehm-i vücūd / Oldı hep menşe'i noḳṣān-ı şühūd
SE878 Mevt için virme ṣaḳın kendüñe ġam / **ʿAdem-i ṣırf** ṣanup çekme elem

ʿAden **[4]** Güney Arabistan'da Kızıldeniz'e bitişik bir sahil şehri, burada eskiden inci çıkarılırmış.

SE274 ʿĀḳıbet ḳaldı o da ḫidmetden / Ṣadefin itdi cüdā dürr-i **ʿAden**
SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i **ʿAden** / Dil-i dil-ber çıḳamaz sözlerden
SE2871 İt yüri ḫāme-ṣıfat ġavvāṣ̄i / Ḳıl **ʿAden** sāḥili bezm-i ḫaṣı
HH1071 Mīzbān didi kim **ʿAdendür** bu / Pāy-ı taḫt-ı şeh-i Yemendür bu

ʿādetā **[1]** neredeyse, hemen hemen

SE1602 **ʿĀdetā** nefsi daḫı ola telef / Ḫānedānında ḳala būmı ḫalef

adım **[2]**

SE253 Pūyede çün ḳadem-i cüst-i ḳalem / Bir **adım** aña vücūdıla ʿadem
SE2658 Sālik-i rāh-ı hüdā ola müdām / Ḳaṭmaya **adımına** hīç ḫaram

adım ḳalḳmaḳ **[1]** adım atmaya, ayağa kalkmaya çalışmak

NE504 Bād ile ezhār ki ḳalḳar düşer / Sanki **adım ḳalḳar** idi tāzeler

ādī̄ {ad+ı} **[1]** bkz. 'ad' md.

SE665 ʿAyn-ı ʿilm eyledi faż̈l-ı hādī̄ / Kelime olsa ʿaceb mi **ādī̄**

ʿādil **[13]** hareketlerinde, kararlarında; hak, hukuk ve eşitlik ilkelerine bağlı kalan, adaletli

NE356 Pādişeh-i ṣāliḥ ü **ʿādil** idi / Edheme zühd ile mümāṣ̄il idi
NE898 Ḫusrev-i **ʿādil** ki ʿadālet ide / ʿAlemi luṭf ile ʿimāret ide
SE707 Ḫusrev-i Cem-meniş ü **ʿādil** idi / Kāmil ü fāż̈ıl ü deryā-dil idi
SE1042 Cemʿ olup ide melāyik feryād / Diye iy pādişeh-i **ʿādil-i** dād
SE1307 Ḳaṭʿ idüp ʿırḳını eyler zāyil / Erre-i ḳahr-ıla şāh-ı **ʿādil**
SE1491 Ẕī̄-saʿādet ki şeh-i ʿāḳıl ola / Muḳbil ü muḥsin ola **ʿādil** ola
SE1670 Şāhid-i **ʿādili** bu daʿvānuñ / Mütekellim ṣıfatı Mevlānuñ
SE1745 Ḥaḳ bu kim oldı vezīr-i ʿāḳil / Ḳuvvet-i baḫta güvāh-i **ʿādil**
SE2676 Şāh-ı **ʿādil** idüp anlara hitāb / Luṭf-ıla sā'iline virdi cevāb
SE3111 Molla Ḫünkār güvāh-ı **ʿādil** / Çeşme ḫod ḳābil-i inkār degil
HH240 Himmet-i şaha şāhid-i **ʿādil** / Ṣadr-ı sencīde dāver-i kāmil
HH1820 Ḳatı şefḳatli şāh-ı **ʿādil** idi / ʿĀṣıḳ-ı derd-mende mā'il idi
HH1892 Meyl-i dil oldı şāhid-i **ʿādil** / Bildi kendüye oldıġun mā'il

adī̄mü'n-naẓīr **[1]** eşi benzeri olmayan

NE3080 Oldı ẓarāfet ile **adī̄mü'n-naẓīr** / Ehl-i suḫan-ı ḫūb gibi dil-peẕīr

ʿadl **[54]** adalet, zulmetmeyerek herkesin hakkını teslim etme, hakkaniyet, doğruluk

S224 Belendi ser ü sīne-i taḫt u tāc / İder ḥilye-i **ʿadl** ile ibtihāc
S231 İdüp ḥıfẓ-ı **ʿadli** cihāna eşer / Güneş gezdürür başda tebsiyle zer
S250 Çemen-zārı **ʿadl-i** bahār itdi şād / Nitekim şehen-şāh-ı Kisrā-nihād
NE333 Dırra-ı **ʿadli** ki sipihre ura / Eñsesini ṭās gibi ötdüre
NE334 **ʿAdli** idüp naẓm-ı umūr-ı ʿıbād / Ḳahrı ile eyledi feth-i bilād
NE444 **ʿAdli** eger peşşeye ḳuvvet vire / Şīr-i nerüñ vara gözine gire
NE885 **ʿAdli** eger olsa muʿīn-i ġazāl / Şīr süvār ola ġazāle miṣāl
NE887 **ʿAdl** ile ḥāmi-i bilād u ʿıbād / Kahr ile māḥī̄-i fesād u ʿinād
NE890 İtdi o kim kişverine **ʿadl** ü dād / Adını ḫalḳ itdi duʿā ile yād

NE902 Ḳatʿ-ı yed-i ẓulm ü ser-i eşḳiyā / **ʿAdl-i** nihāline mümidd-nümā
NE916 Ḥākim olan **ʿadl** ile meʾmūrdur / ʿAṣr-ı nebīden beri meʾṣūrdur
NE2369 Güş idicek şeyḫ-i muʿallā-cenāb / Eyleyüp ol ḳāḍı-i **ʿadle** ḫiṭāb
NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile ʿİsī-nefes / **ʿAdl-i** şer bahānesi feryād-ı res
SE316 Habbeẕā Kisrī-i inṣāf-āyīn / **ʿAdl** zencīri aña ʿurve-i dīn
SE320 Virmege **ʿadl-ile** āfāḳa nüvīd / Lāyıḳ İskenderi itseydi berīd
SE324 Sāye-i **ʿadlidür** ol dādāruñ / ʿAybın örten felek-i ġaddāruñ
SE325 Ebr-i bārende-i **ʿadl** ü dādı / Sürdi hep ḫār u ḫas-ı bī-dādı
SE343 Münḥel-i cāhını mevrūd eyle / Sāye-i **ʿadlini** memdūd eyle
SE421 Muḥyī-i sünnet-i **ʿadl** ü inṣāf / Yāʿnī Yaḥyā-yı fütüvvet-evṣāf
SE497 **ʿAdl** ü dād ü kerem himmet ü hūş / Bezm-i ḳudretde olup dūş-be-dūş
SE709 Devleti şāhid-i **ʿadle** mīʿād / Reʾsi tārīh-i nev-i rüşd ü sedād
SE838 Şeref-şānende-i erbāb-ı ḫilāf / Gül-nişānende-i **ʿadl** ü inṣāf
SE1472 **ʿAdl** ü iḥsānuñ olur āyātı / Şehlerüñ ḫuṭbe gibi dārātı
SE1473 Eylese daʿvī-i merdi ʿuḳālā / **ʿAdl** ü iḥsān iki şāhiddür aña
SE1474 Merdlik nāmını anlarla bulur / Şāhid-i **ʿadl-ile** müşbet olur
SE1478 **ʿAdl** bir rast-reviş-i mīzāndur / Keffeyi aġduracaḳ iḥsāndur
SE1498 **ʿAdl-i** pāyende ḳılup devletini / Eyledi dādıla pür milketini
SE1748 Şaldı bu ḳubbe-i zer-pervāza / **ʿAdl** ü dādıla ʿaceb āvāza
SE2079 **ʿAdl** ü iḥsānıla olmışdı meşel / Ṭabʿını eyledi Ḫallāḳ-ı ezel
SE2321 **ʿAdlile** mülk ü milel emn-ābād / Ġarḳa-i luṭfı ḫalīc-i Baġdād
SE2661 Püser-i ʿAbd-i ʿAzīz oldı meger / **ʿAdlile** tāze-kün-i nām-ı ʿÖmer
SE2662 ʿAyn-ı **ʿadl-ile** olup ḫalḳa ʿiyān / Gözedürdi fuḳarāyı her ān
SE2664 Ḫuṭbesi āyet-i **ʿadl** ü iḥsān / Kārı bālā-kün-i ḥükm-i Ḳurʾān
SE2665 Bir seḥer Şamda dīvān itdi / **ʿAdlini** neyyir-i raḫşān itdi
SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi urup silleleri / Eñsesin dürre-i **ʿadl-i** ʿÖmeri
SE2774 ʿİlmdür rütbe-i **ʿadl-i** merġūb / Ḫabbeẕe'l-maḳṣad ü niʿme'l-maṭlūb
HH56 **ʿAdle** kalursa vāy ḫālümüze / Ehl-i dūzāḫ güler melālümüze
HH191 Kişver-efrūz-ı **ʿadl** ü reʾfet ü dād / Ḫānümān-sūz-ı bidʿat ü ilḥād
HH204 Dem-i **ʿadli** cihāna rāḥat-res / Ḳāleb-i ādeme miṣāl-i nefes
HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı ʿömri ola dühūr / Neşr-i **ʿadl** ide tā zamān-ı nüşūr
HH254 **ʿAdl-i** mīzānın eyledi der-kār / Aġar ol senge rāstdur miʿyār
HH275 Mesned-i **ʿadl** dāverin buldı / Olmış idi maḥal yirin buldı
HH278 **ʿAdl** olur çün vülāt-ı ḥaḳ-bīne / ʿAdl-i yek-sāʿa sāl-i sebʿāīne
HH278 ʿAdl olur çün vülāt-ı ḥaḳ-bīne / **ʿAdl-i** yek-sāʿa sāl-i sebʿāīne
HH1123 Ḳıldı iẓhār **ʿadl** ü reʾfet ü bād / İtdi ol naḫl-i dil-keşi āzād
HH1515 Şıyt-ı **ʿadli** bu ṭāḳ-ı aḥḍerde / Ḫās Ayaz ile ḳaldı dillerde
HH1612 Ḥükmin icrā idüp o giryānda / **ʿAdlini** gösterürdi hep anda
HH1700 Didi ey Ḫusrev-i zamāne peder / Şefḳat ü **ʿadl** ile yegāne peder
HH1702 ʿĀlemi **ʿadlüñ** eyledi ābād / Beni mi bulduñ idecek bī-dād
HH1796 Mesned-i salṭanatda şeh-zāde / Başladı çünki **ʿadl** ile dāda
HH1904 Şeh ḳapusında **ʿadl** ü dād olunur / Zār u nā-kām ber-murād olunur
HH1932 Mihr-i **ʿadlündür** eyleyen her bār / Işfahānı Tevāliü'l-Envār
HH1933 ʿĀleme velvele şalup nāmuñ / Şıyt-ı **ʿadlin** güm itdi Behrāmuñ
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i ʿaẓīm / **ʿAdlüñe** geldüm ey emīr-i kerīm

aḍlāʿ [1] kaburgalar

SE3501 Şıḳa işkence idüp mışrāʿı / Gire biri birine **aḍlāʿı**

ʿadū [22] hasım, düşman

S360 Helāk-i **ʿadūda** urup dest ü pā / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
S378 Görüp sūzen-i nīze yalmānını / Güm itdi **ʿadū** rişte-i cānını
S483 Felekden şu kim luṭf u iḥsān umar / **ʿAdūdan** dil-i zāra dermān umar
S298 **ʿAdūnuñ** donanmasın itmiş şikār / Donanma velīkin melāmet-şiʿār
S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i sitem / **ʿAdū** çeşmini aldı ḫ̇āb-ı ʿadem
S604 **ʿAdū** üzre zencīr atup ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i āhen çeker
S637 **ʿAdū** mülkünüñ ṭob-ı küh-efgeni / Aña nisbet ile fişek hāveni
S1504 Bu tāze ʿaṣīrüñ olup keyfi tīz / **ʿAdū-yı** ḥasūde olur girye-ḫīz
NE379 Şāhı görüp ḳalʿaya girdi ʿ**adū** / Başladılar cenge hemān sū-be-sū
NE410 Gitdi ḳırāl anda döküp āb-ı rū / Ḥāl u menāl oldı nāṣib-i ʿ**adū**
NE726 Her biri bī-sābıḳa-i güft ü gū / Biri birin bilmedin ola **ʿadū**
NE1593 Ṣoñra iḥāṭa idicek müʾminīn / Oldı **ʿadū** zehrini faṣṣ-ı nigīn
NE1596 Şayḳaya cān atdı ʿ**adū** şīr-veş / Şaldı yeme bir süri ḫınzīr-veş
SE1188 Aña nisbet-ile **ʿadūnuñ** varı / Az ammā ki bir avuç arı
SE2243 Oldılar mā-ḥaṣal-ı ḫaşlet-bū / Luṭf-ı aḥbāb u müdārāt-ı **ʿadū**
SE3462 Çekdi her saṭrı **ʿadūya** sāṭūr / Baġlasın zaḫmı ḥasedden nāsūr
HH1513 Ḫaşm ü ʿuzza **ʿadū-yı** lāt oldı / Fātih-i deyr-i sümenāt oldı

HH1649 Ḥāṣılı Baḫtek-i fesād-engīz / Seg-i şerze **ʿadū-yı** herze-sitīz
HH2012 Düşdi teb-lerzeye **ʿadū-yı** cebān / Rīsmān ṭaḳdı boynına merdān
HH2068 Ne belā-yı ḥased ne ḥavf-ı raḳīb / Ne cefā-yı **ʿadū** ne cevr-i ḥabīb
HH2231 Yār ile çünki rū-be-rū olduñ / Āşinā olmadan **ʿadū** olduñ
HH2319 Meger ol mīre ḥaşm-ı dīrīne / Var imiş bir **ʿadū-yı** pür-kīne

ʿadüv [6] düşman

NE249 Cevr-i **ʿadüv** ile dil-figār idi / Müntaẓır-ı şefḳat-ı Cebbār idi
NE1297 Ḳule-i gerdūn disem aña eḥaḳ / Oldı **ʿadüv** ḳahrı içün pür-berḳ
NE2632 Eyleye taḫrīk-i **ʿadüvvi** recīm / Devrile bir böyle binā-yı ʿazīm
NE3094 Saṭrı gibi biri birinden cüdā / ʿIrḳı kesildi **ʿadüvvünüñ** revā
SE2127 Ḳahraman olsa **ʿadüvv-i** cānı / Ṣabr iden kimse yeñermiş anı
SE2259 Bā-ḫuṣūṣ ola **ʿadüvvi** ḳāhir / Ki ola ḳahr u cefāya ḳādir

āfāḳ [21]

1. ufuklar, gök ve yerin birleşmiş gibi göründüğü yerler

NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı nev **āfāḳa** lemʿ / Ol gice dīvāra yapuşdurdı şemʿ
NE705 Ṣubḥ-dem **āfāḳ** olup pür-ziyā / Lāmiʿ idi pertev-i ṣıdḳ u ṣafā

2. varlık alemi, dünya

NE571 Geşt ü güzār eyledüm **āfāḳı** çoḳ / Bildüm anı ḥāṣılı hem-ḥāl yoḳ
NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar **āfāḳa** nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi raḳṣa ḳor
SE320 Virmege ʿadl-ile **āfāḳa** nüvīd / Lāyıḳ İskenderi itseydi berīd
SE1102 Ḥāṣılı oldı ser-ā-ser **āfāḳ** / Gün gibi zīr-i nigīn-i berrāḳ
SE1502 Nüdemā bir gün idüp ʿaẓm-i nifāḳ / Didiler ki şeh-i mülk-i **āfāḳ**
SE1623 İtdi bir şaḫs-ı fürūmāye meger / Ṭaleb-i rızḳ için **āfāḳa** sefer
SE1697 Şehre tenbīh ü nidā itdirdi / Cümle **āfāḳa** ṣalā itdirdi
SE1832 Gün gibi baḳmayup istiḥḳāḳa / Feyżi yayılmış idi **āfāḳa**
SE1904 Ḥüsn-ile şöhre olup **āfāḳa** / Velvele ṣalmış-ıdı nüh ṭāḳa
SE2323 Ṣaldı **āfāḳa** semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama bay ü gedā
SE2897 Zemzemeyle pür ider **āfāḳı** / Eşeri ḥaşra dek olur bāḳī
SE3467 Ṭoḳınursa nefes-i ʿuşşāḳa / Az zamanda yayılur **āfāḳa**
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser **āfāḳ** / Cebel-i nūra döndi tāk u rivāḳ
HH476 Ṣaldı şehr içre ʿışḳı āvāze / Virdi **āfāḳa** revnaḳ-ı tāze
HH1509 Virdi **āfāḳa** revnāḳ-ı tāze / İtdi nāmın bülend-āvāze
HH2094 Evveli zehr ü āḫiri tiryaḳ / Oldı bu resme şöhre-i **āfāḳ**
HH2103 Nūr u fer virdi bu köhen ṭāḳa / Gün gibi hep yayıldı **āfāḳa**
HH2753 Rabiʿān eyledüm söze āġāz / Ṣaldum **āfāḳ-ı** ʿāleme āvāz
HH2784 Bulsun **āfāḳ-ı** ʿāleme şöhret / Ḳande varursa vir aña ʿizzet

āfāḳ-gīr [1] ufukları tutmuş, aleme yayılmış

NE2192 İtme Ḫudāyā bizi nefse esīr / Nefsüñ olur fitnesi **āfāḳ-gīr**

āfat [1] bela, musibet, felaket

SE3325 Merḥabā didi o tünd ü **āfat** / Aldı ḫançer ele Mirrīḫ-ṣıfat

āferīn [3] "Yaşa,! Var ol!, Bravo!" anlamında olumlu ve beğenilen bir davranıştan dolayı söylenen beğenme sözü

S1497 Revā lafẓ u maʿnāsına ṣubḥ u şām / Pesend-i ḫavāṣ **āferīn-i** ʿavām
NE848 Ḥāṣılı taḥsīn ile her ḫurde-bīn / Didiler üstād ki ṣad **āferīn**
HH1502 **Āferin** ola ʿışḳ-ı bī-bāke / Ki taʿalluḳ virür iki pāke

āferīn oḳumaḳ [1] övmek, rahmet okumak

S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / Gören ṣunʿ-ı pākin **oḳur āferīn**

āfet [10] musibet, bela, felaket.

NE2010 Ḫalḳa didürme ki ol **āfet** budur / Ṭaʿnayı terk eyleye ẓarāfet budur
SE478 Nefse bunuñ gibi **āfet** olmaz / Ādeme böyle riyāżet olmaz
SE2649 Zāhidüñ **āfetidür** ʿucb u riyā / Yol bulur ḫāṭırına mekr ü deġā
SE3215 Ṣīve-i ḳaddi ḳıyāmet ḳopdı / Mūy-ı dil-cūları **āfet** ḳopdı
HH603 Ḳāmeti durduġınca **āfet** idi / Yürise şūriş-i ḳıyāmet idi
HH604 Müjeler fitne-i zamān u zemīn / Ġamze-i kāfir **āfet-i** dil ü dīn
HH1099 İtdi ʿayyārlar ile ol **āfet** / Dūstān-ı zamāne-veş ülfet
HH1358 Dūstān-ı zamāne **āfetdür** / Ādemīlik hemān ḥaḳīḳatdür
HH1467 Çeşm-i ḫūn-ḫ˘ār **āfetüm** oldı / Çāre-i kar luṭfuña ḳaldı
HH2145 Didiler ḫastedür o bī-ṭāḳat / Nā-gehān irdi aña bir **āfet**

āfet-i cānī [1] eziyet veren, ıstırap çektiren güzel

HH1938 Var yanında bir **āfet-i cānī** / Ḳapdı göñlüm nigāhı pinhānī

āfitāb [34]

1. güneş

S35 Güneş yüzlüler ḳande ṣalaydı tāb / Teveccühdeyüm çün gül-i **āfitāb**
S354 Pil-i çarḫa muḥtāc olup **āfitāb** / Güẕār itse pür-tāb iderdi şihāb
S617 Ki baʿde'ẕ-ẓuhr germ olup **āfitāb** / İder murġ u māhīyi anda kebāb
S715 N'ola olsa ruḫsārı pür-āb u tāb / Seḥer anda yur yüzini **āfitāb**
S841 O meyden ki tīġ-ı ḥaṭīb alsa āb / Siper olmaya ḳubbe-i **āfitāb**
S884 Kedūdan revān oldı laʿl-i müẕāb / Ṣafaḳ ẓāhir itdi meger **āfitāb**
S1159 Dem-i ṣubḥ kim ḳaldura **āfitāb** / Bir altun ḳadeḥ güher-pāy-i ṣarāb
S1290 Ḳılup baḫr-ı cūşānı pür-tef ü tāb / ʿAlevlenmiş āteş ider **āfitāb**
S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek **āfitāb** / Ḳalur yerleri ṣanma girdāb-ı āb
NE492 Ṣubh irüp mevce-i sīmāb-ı nāb / Geldi kenāra güher-i **āfitāb**
NE528 Şöyle ḳurutmuşdı anı **āfitāb** / Burmaġ ile çıḳmaya her ḳatre āb
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i **āfitāb** / Sanma şafaḳ aḳdı biraz ḫūn-ı nāb
NE570 İtmiş iken cāyini ceyb-i seḥāb / Pençesini cemʿ idemez **āfitāb**
NE973 Cebhe-i pür-nūrı ṣalar fer ü tāb / Çīni olur ṣaʿṣaʿa-i **āfitāb**
NE1007 Zerre iken āḫir olup **āfitāb** / Ṣıra iken dururaḳ olur şarāb
NE1321 Şemse-i eyvānuñ olup ʿaḳs-i āb / Ṭārım-ı Nīli de olur **āfitāb**
NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde ʿayān oldı tāb / Ḳondı aña ṣan güher-i **āfitāb**
NE2621 Anı yaḳar bāriḳa-i sūz u tāb / Ẓıll-ı siyāhī nitekim **āfitāb**
HH152 Pāye-baḫşende-i rikāb oldı / Burc-ı Mīzānda **āfitāb** oldı
HH173 Olmadı çün ol **āfitāba** mekān / Gitdi yanın ḳıçın o dem Sereṭan
HH383 Olur itdikçe **āfitāb** ṭalā / Zerd-gūne rivāḳ-ı bī-hem-tā
HH1447 Nerdübān-ı ṣuʿāʿı çekdi felek / Revzen-i **āfitābı** yapdı melek
HH1915 Luṭfı mebzūl idi seḥāb gibi / Feyż-i ʿamm idi **āfitāb** gibi
HH2074 Eyledi **āfitābuñ** envārı / Ahek-i ṣubḥ üzre ḥalkārī
HH2120 Gördi bir **āfitāb-ı** ʿālem-tāb / Ceẕbe-i ḥüsni dillere ḳullāb
HH2189 Gördi ol **āfitāb-ı** pür-tābı / Nergis-i gülden aldı sīr-ābı
HH2689 Pīşgāh-ı sarāy-ı dil-ber imiş / Maṭlaʿ-ı **āfitāb-ı** enver imiş
HE102 Felek güm ḳıldı fülk-i **āftābı** / Meger ṣıçratdı zencīr-i şihābı

2. pek güzel şahıs; güzel, parlak yüz

S821 Bahār oldı sāḳī ṭolunsun ṣarāb / Bitürsün gül-i neşve ol **āfitāb**
S176 Maḳāmına geldükde ol **āfitāb** / Ne sırdur bu kim germ idi cāme-ḫˇāb
NE289 Vardı şeşüm maḥfele ol **āfitāb** / Eyledi saʿd-i felegi feyż-yāb
NE798 Feyżi ile ṣaldı dile nūr u tāb / Girdi der-i ḫāneden ol **āfitāb**
HH629 Elin aldı peder o cānānuñ / Pençe-i **āfitāb-ı** raḫşānuñ
HH1458 Ki eyā **āfitāb-ı** ʿālem-tāb / Derd-i hecrünle ḳalmışam bī-tāb

āftābe [2] su kabı ‖ güneş şeklinde mücevher ‖ gökyüzü, sema

HE110 Giderken āb ile pür **āftābe** / Nigūn olmışdı dönüp āftābe
HE110 Giderken āb ile pür āftābe / Nigūn olmışdı dönüp **āftābe**

ʿafv [6] suç veya günah işleyeni, hatalı davrananı bağışlama, kabahatine bakmama

S1557 Güneh çoḳluġı aña ḥaclet yeter / Ḳuluñdur ne deñlü ise **ʿafv** umar
NE634 Maʿrifet ü nükte-veri şāʿiri / **ʿAfv-ı** ḳabūl itmek olur sā'iri
SE1493 Ḳul ide **ʿafvı** ḫaṭā-kerdeleri / Bend ide dil gibi bir şīr-i neri
SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini ʿafv eyledi şāh / Zād'allāh zihī **ʿafv-ı** günāh
HH81 El günāh ide sen ʿaṭā idesin / **ʿAfvüñi** pūşiş-i ḫatā idesin
HH656 **ʿAfvı** yoḳdur görince bī-edebi / Ḫayli güçdür efendinün ġażabı

ʿafv eylemek/itmek [2] sonuç itibariyle bir cezayı gerektiren suç, kusur, kabahat veya günah için ceza vermekten vazgeçmek, bağışlamak

SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini **ʿafv eyledi** şāh / Zād'allāh zihī ʿafv-ı günāh
SE3114 Ṣıḳılup eyleyicek āh u fiġān / **ʿAfv iderdi** ṣuçını şāh-ı cihān

afyon [1] haşhaşın beyaz ve kırmızı çiçek açan türünün çiçek döktükten sonra verdiği koza şeklindeki meyve kabuğunun çizilmesiyle çıkan sütün kuruyup sertleşmesiyle elde edilen, uyuşturup keyif verme özelliğine sahip madde, tiryak

S1205 Bu bezme raḥīḳüñ ʿaḳīḳi gerek / Ne **afyon** gerek ne raḥīḳī gerek

aġ [1] ip, tel vesairenin düğümlenmesi suretiyle göz göz yapılmış örgü ince iplik örgüsü ‖ tuzak

NE1685 Özge ḥaṣīr ol ki keçe bilmeye / **Aġına** māhī-i zemīn ilmeye

aġ çekmek [1] tuzak kurmak

S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı ferāġ / Dükān-i dil öñüne **çekmişdi āġ**

aġ yürütmek [1] tuzak kurmak, oyun düzenlemek

NE2476 Ṣıçrar idi gülse aña dağlar / **Yürütmüş** idi niçe niçe **aġlar**

aġa [1] Yeniçeri ağası, Yeniçeri ocağının altı bölüğünün ağaları. Ayrıca bkz. ‘aġalıḳ’, ‘altı bölük’ md.

SE332 Şeş cihātuñ şeh-i müsteşnāsı / Ḳulıdur altı bölük **aġası**

aġaç [3] meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen odunsu bitki

SE2407 Dāʿimā eylemeseñ ḫalḳ-ıla lec / Götüne şoḳmaz-ıdı kimse **aġaç**

SE3428 Ḳoca iblīs ise aşlın dimedi / Yimişin yi **aġacın** ṣorma didi

aġaçdan ādem [1] işe yaramaz, değersiz

SE500 Şāh-ı çūbīn-i hümāyūn-maḳdem / Aña nisbet bir **aġaçdan ādem**

aġaçdan at [2] dal ya da değnekten yapılan, bacakların arasına alarak oynanan oyuncak, oyuncak at. Ayrıca bkz. ‘at aġaç’ md.

NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem alup ele **aġaçdan at**

HH2488 Yapışup oldı ol iki nā-çār / Kūdek-āsā **aġaçdan ata** süvār

aġaçḳaḳan [2]

1. ağaç kabuklarındaki böceklerle beslenen gagası güçlü ve tırmanıcı bir kuş

NE2134 Taḫta delüp nite ki **aġaçḳaḳan** / Bāma çıḳup gāhī miṣāl-i zeġan

2. erkek cinsel organı

SE2218 Göricek anı delikden o denī / Oldı ol taḫtanuñ **aġaçḳaḳanı**

āgāh [23]

1. uyanık

HH1414 Hiç bir ferdi itmedi **āgāh** / Gitdi pey-güm-künān çü nāvek-i āh

HH2654 Geldi bir pīr-i sebz-bürd ü külāh / Bunları itdi ḫʿābdan **āgāh**

2. bilgili, haberdar, vakıf

NE37 İsm-i Celāli gören **āgāhdur** / Fevḳde ol serīr-i Allahdur

NE1619 Bedreḳa-i sālik-i **āgāh** odur / Meşʿale-i güm-şüde-i rāh odur

SE52 Fetḥ-i bāb-ı süḫān itseñ gāhī / Ḳıl kitāba **āgeh** bismi’l-lāhı

SE512 ʿArż idüp ḫāli ḥużūr-ı şāha / Didi ol pādişeh-i **āgāha**

SE917 Ser-be-ser ʿārif ü **āgāh** idiler / Ṭālib-i maʿrifetuʿllāh idiler

SE1205 Ḥākim olan buña **āgāh** gerek / Dili uzun eli kūtāh gerek

SE1367 Eyleyen ʿayn-ı başīretle nigāh / Ẓulmet-i vehm-ile olmaz **āgāh**

SE2610 Zen ki ẕevḳinden anuñ **āgehdür** / Pāk-dāmen geçinen eblehdür

SE2637 Maṣlaḥat ṣaḥibi **āgāh** gerek / Kişinüñ her işi li’llāh gerek

HH563 Ol gice heft ʿārif-i **āgāh** / ʿĀşıḳun dūd-ı āhın itdi penāh

HH1148 Görüp āḫir levāzım-ı rāhı / İtdi hem-rāh nice **āgāhı**

HH1190 Bu yaña ḫārisān-ı dergeh-i şāh / Ḥālden çünki oldılar **āgāh**

HH1370 Ṣafḥa-ı nā-nüvīşteden her gāh / Olurın nice ḳışşaya **āgāh**

HH1372 Şāh ʿaskerden olmasa **āgāh** / Kendüye şāh bilmez anı sipāh

HH1623 Oḳıdup naḳşı merd-i **āgāha** / ʿArż-ı ḥāl ide remz ile şāha

HH1705 Şu sözi kim buyurdı ḫażret-i şāh / Hiç vech ile olmadum **āgāh**

HH1773 Ḫʿābda gördi mürdeyi nā-gāh / Eyledi ḫasb-i ḥālden **āgāh**

HH1910 Giderek oldı her kişi **āgāh** / Ṭuydı çün ʿāḳıbet bu ḳışşayı şāh

HH1976 Eyleyüp dest-i redle rūy-berāh / Didi var eyle şāhuñı **āgāh**

HH2172 Gelmedüm rast merd-i **āgāha** / Derd ile ḳaldı kārum Allaha

HH2197 Dil-beri ḳıldı ʿāḳıbet **āgāh** / ʿĀşıḳ-ı zāruñ oldı ḫāli tebāh

HH2519 Biribirinden olmayup **āgāh** / Eylediler derūn-ı dilden āh

aġalıḳ [1] Osmanlı askerî ve idârî teşkilatında bazı mevki ve rütbe sahiplerine verilen unvan

HH1390 Aldadur kimi keṯudālıḳ ile / Kimi dirlük kimi **aġalıḳ** ile

aġānī [1] şarkılar, nağmeler

NE3085 Bāfte-i dest-i **aġānīdür** ol / Rişte-i ebkār-ı maġānīdür ol

aġar [1] üstün, değerli

HH254 ʿAdl-i mīzānın eyledi der-kār / **Aġar** ol senge rāstdur miʿyār

aġarmaḳ [7]

1. yaşlanmak‖kör olmak. Tanıkta şarap testisinin kapanmaması, akmaya devam etmesi bağlamında kullanılmıştır.

S892 Demi olsun ey dil cihānda meyüñ / **Aġarmaya** başı sebū-yı meyüñ

2. rengi solmak, beyazlamak

NE563 Sebzeleri berf ü yaḫ itdi maḥal / Oldı leb-i cūda **aġarmış** ṣaḳal

NE2270 Yer yer **aġarmış** idi ol ḳaltabān / Küfli bezir bardaġı gibi hemān
NE2526 Beñzi ṣararmış hem **aġarmış** ṭudaḳ / Safrası çıḳmış göne beñzer ḳulaḳ

3. (Güneş için) doğmadan önce Dünya'yı aydınlatmaya başlamak
S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim rūzgār / **Aġardı** ufuḳ çeşm-i Yaʿḳūb-vār
NE1487 Ṣubḥ-veş **aġarmış** idi bī-cidāl / Ḳuvvet-i ḳudsiyyede mānend-i Zāl
SE2470 **Aġarup** cismi dem-i ṣubḥ-misāl / Oldı ḥayṭ-ı siyeh ol müşgīn-bāl

āġāz eylemek/itmek/ḳılmaḳ [17] (özellikle söz ve musiki için) başlamak
S179 Çün **āġāz-ı** feyż **eyledi** ol seḥāb / O dem ḳıldı her teşne ẓarfın pür-āb
NE1264 **Eyleyüp āġāz-ı** ġırīv ü ṣadā / Ḥāl-i dil ile baña dir esṣalā
NE1329 Bülbüli feryāda ser-**āġāz ider** / Mest işidüp naġmeye **āġāz ider**
SE799 Bed-nümā **eyledi āġāz-ı** beyān / Yüzin alup eline didi hemān
SE1019 **İtdi āġāz** kimisi ḳāle / Kimisi başladı ḥasb-ı ḥāle
SE2146 Ḳāniʿ olmadı velī ol nā-sāz / Nā-sezā sözlere **itdi āġāz**
SE2824 Nite kim Zāl-ı sipihr-i kec-bāz / Bāmdan **itdi** cefāya **āġāz**
SE3233 Sāye-veş rūyın idüp pāy-endāz / **Eyledi** ʿarż-ı niyāza **āġāz**
HH213 Çeşn-i ṣādīye eylese **āġāz** / Baḥr-ı milḥ ola çāşnī-perdāz
HH570 Muʿtedil perdeden virüp āvāz / **İdeler** bir ḥikāyete **āġāz**
HH634 **İtdi** taʿlīme yümn ile **āġāz** / Hep mezāyā-yi ders-i nāz ü niyāz
HH648 Bī-tekellüf **idüp** söze **āġāz** / Yanına geldi itdi ʿarż-ı niyāz
HH1143 Çün bilindi ṣadāḳat-i dem-sāz / **Ḳıldılar** keşf-i mużmere **āġāz**
HH2091 Ḥāverī nām bir suḫan-perdāz / İçlerinden söze **idüp āġāz**
HH2406 ʿIşḳ destānınuñ nevā-sāzı / **İtdi āġāz-ı** kıṣṣa-perdāzī
HH2449 Çün felāketde oldılar hem-ḥāl / **İtdi āġāz** taʿneye erẓāl
HH2753 Rabiʿān **eyledüm** söze **āġāz** / Ṣaldum āfāḳ-ı ʿāleme āvāz

āġāze [4] müzik başlangıcı, çalgıcılar ve okuyucuların fasıl öncesi ahenge girişi
S46 Gelür baña ser-maḥfil āvāzesi / Ser-i ṭāḳdan muṭrib **āġāzesi**
S1087 Anuñ başdur āvāzın āvāzeye / Żarūrī ḳulaḳ tutsun **āġāzeye**
NE87 Künbed-i gerdūna ṣal āvāzeñi / Diñleyelüm biz daḫı **āġāzeñi**
SE1671 Sözdür **āġāze-i** ḳanūn-ı elest / Sözdür āvāze-i her vālih ü mest

aġdırmaḳ [1] yukarı çıkarmak, yükseltmek
SE1478 ʿAdl bir rast-reviş-i mīzāndur / Keffeyi **aġdıracaḳ** iḥsāndur

aġıl [1] ayın çevresinde görülen beyaz halka, hale
HH1385 Ḥayf kim devr-i ḥüsnüñ ide tebāh / **Aġıl** içinde bir senüñ gibi māh

aġır [3]
1. yavaş
S791 Ḳanı sāḳiyā ol külāh-ı Keyān / **Aġır** deprenür oldı raṭl-ı girān
S891 **Aġır** deprenür itmede ser-fürū / Gönülli gibi sāḳiyā pek sebū
2. tartıda çok gelen ‖ yavaş ‖ ciddi
SE1384 Kendi **aġır** olanuñ rūḫı sebük / Yüzi küçük olanuñ burnı büyük

aġır başmaḳ [3]
1. hükmünü yürütmek, sözünü geçirmek
S1429 Seḥer ser-girānī-i raṭl-ı girān / **Aġır başmadur** fi'l-ḥaḳīḳa hemān
SE1754 İtdi bir ceyş-i girānla seferi / Zīr-i pāyında **aġır başdı** yiri
2. ağırlık çökmek, sıkıntı gelmek, bunalmak
NE2359 Ol ḫar-ı kābusı olup cālisi / Nā-geh **aġır başdı** hemān meclisi

aġırınca altuna ṭartılmaḳ [1] çok değeri olmak anlamında deyim
HH252 Çıḳdı söz narḫ-ı dürr-i meknūna / **Ṭartılur aġırınca altūna**

aġırlamaḳ [1] ikram ve ihsanda bulunmak
S1000 Çeküp ʿāleme sofra-i ḫātemi / Niʿamla **aġırlar** bütün ʿālemi

aġırlıḳ [1] yük, ağırlık
HE88 Şebükbār özge ḳavm-i bī-emāndur / Ki ancaḳ **aġırlıġı** gürz-i girāndur

aġır olmak [2] yavaş ve ağır başlı olmak
HH671 Kendüñe şefḳat it ḫuşūneti ḳo / **Aġır ol** tāzesin bu ḥiffeti ḳo

aġırmaḳ [1] (hayvan için) bağırmak, böğürmek
SE2119 Ḳırılur cām-ı dürüşt-i faġfūr / Damdan düşse **aġırmaz** semmūr

aġız [19]
1. ağız
S1537 Naẓīre ola ḫaṭṭı ol cāhilüñ / Eli **aġzına** uymaya bāṭıluñ
NE1719 Neyledi gör ġonca-i pür-şebnemi / Ḥırs ile **aġzına** alup dirhemi

NE1918 Rind-i mey-āşāma ider ṭaʿnalar / Mār-veş **aġzından** anuñ zehr aḳar
NE2331 Noḳṭaları ṣaçma ḫurūfı silāḥ / Ṭopṭolu **aġzı** ṣıḳılı ışṭılāḥ
NE2382 Gerçi ḫar **aġzından** idi ol cevāb / Laḳlaya virdi ʿaceb āb u tāb
NE2767 Çün ola elden **aġza** ihtiyāc / Merhem-i şeyṭāna virirdi revāc
SE892 Gelse can **aġzına** görmez āzār / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i yār
SE2369 Ḥarf atup eyleme ḫalḳa āzār / Urma **aġız** tüfegiyle her bār
SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan ḫalḳuñ eli / İle ṭoḳınmaz-ıdı **aġzı** dili
SE2392 Dehenin öpse eger ʿāşıḳ-ı pāk / Dilin **aġzına** virürdi bī-bāk
SE2701 Tīr-veş ṭoġru söze ṭālib-i ḫaḳ / Daḫı **aġzında-y-iken** dirse ṣadaḳ
SE2818 Bu ḫaber baġrını deldi ṭopuñ / Yüregi **aġızına** geldi ṭopuñ
HH778 Söyleyince **aġız** egilse gerek / Baḳıcaḳ çeşmi kör ḳalsa gerek
HH2178 Sabr idüp sırrum eyledüm pinhān / Tā ki derd ile geldi **aġzuma** cān
HH2270 Ne dem-i būs-ı leb ne tāb-ı recā / Dilüm **aġzum** ṭoḳunmamışdur aña
HH2613 İtdi ifşā cihāna bu ḫaberi / Ṣaçdı **aġzıyla** ʿāleme şereri

2. nesnenin giriş kısmı, açıklık

S678 Burūcunda anuñ meh-i hāle-vār / Görinür ṭob **azġındaki** mühre-vār
S1216 Eger olmasa meblaʿı ḫoḳḳanuñ / Bıçaḳlarla açılmaz **aġzı** anuñ

3. boş ve ciddiyetsiz söz

SE3504 Bu **aġızla** yine ʿārif geçine / Nükte-i nāzuña vāḳıf geçine

aġız açmaḳ [5] konuşmak, söze başlamak

NE2620 ʿAşıḳ olur garḳ-ı yem-i vecd-i ḫāl / **Aġzın açup** istese bir ittiṣal
SE1636 **Aġız açdı** söze ol ehl-i fesād / Ser-i hemyān-ı ḫıyel oldı güşād
SE2722 Naḫl içün ḳazduġı çeh diḳḳat-ile / **Aġız açup** dir-idi ḫayret-ile
HH774 **Aġız açmadı** dil-rübā bir kez / Dāmeninden kesüp getürdi birez
HH2451 Mā-ḫażar-ḫˇār-ı ṣofra-i seferi / Ġaybete **aġız açdı** mā-ḫażeri

aġız aġıza virmek [1] birbirine yakın durup gizlice konuşmaḳ

SE2084 Şişe vü cam gibi ülfetde / **Virüp aġız aġıza** ṣoḥbetde

aġız añmaḳ {aġız egmek} [1] bir kişinin sözlerini alaylı biçimde söylemek; taklit yapmak

NE1903 Aḳṣaya yürüye temāşa içün / **Aġzın añа** bir iki dünyā içün

aġız bir itmek [1] söz birliği etmek

SE3263 Āḫır **aġız bir idüp** yārānı / Didi iy ḫüsn ü bahānuñ ḫānı

aġzı egri [1] uğursuz, şom ağızlı

SE2624 Didüm iy ṣūḫ olurın mā-ḫażarı / **Aġzı egrilerünüñ** bende-beri

aġzı ḳoḳmaḳ [1] fakir ve muhtaç halde olmak

HH1431 Meger ol lāşe-ḫˇār-ı bī-pervā / **Aġzı ḳoḳar** muṣāhib idi aña

aġzına almaḳ [1] anmak, sözünü etmek, bahsetmek

HE80 Şu deñlü gizlidür ol şāh-ı ʿālem / Ki nāmın **alamaz aġzına** ḫātem

aġzına baḳmaḳ [1] dinlemek, sözüne uymak

SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde ḫaḳīr / Yine **aġzına baḳar** mīr ü vezīr

aġzından almaḳ [3] duyduğunu benimsemek

S1061 Nedür muṭribā neyde bu naġmeler / Egerçi hep **aġzuñdan alur** ṣatar
NE1667 Nāyi idüp terbiyesi naġme-ḫān / Ne dise **aġzından alurdı** hemān
SE3072 Kim ki **aġzuñdan ala** iḳrārı / Ne ise yoḳ dime bezl it varı

aġzınuñ kaşığı [1] bir kimsenin yapabileceği, yakışan, uygun düşen

NE3012 Sāġar-ı zerrin-i Cem-i kāmkār / **Ḳaşığını aġzınuñ** ey nā-bekār

aġzınuñ ölçüsini almaḳ [2] yapılan iş veya söylenen sözden dolayı alınan karşılıkla pişman olmak

S1057 Nedür muṭribā dāʾim ol hūy ü hāy / Meger **aġzuñ ölçüsüni aldı** nāy
SE2706 **Aġzınuñ** ölçüsin alsañ ammā / Ola dünyā ṭolusı ʿahd ü vefā

aġzın yumaḳ [1] bir konu hakkında söz söylememeye ya da bir işe karışmamaya karar vermek

SE546 Maẕmaża remzi bu kim **aġzın yur** / İtmege ẕikr-i Ḫudāvend-i ġafūr

aġzı şulanmaḳ [6] imrenmek, canı çekmek

S1273 Ṣafāsın görüp ġoncalar güllerüñ / **Şulanmaya mı aġzı** ya sāġaruñ
NE2466 Baş götürüp deste-i hāven gibi / **Aġzı şulanurdı** kes-i zen gibi
NE2571 Bīve-zenān işidüp ol sözleri / **Aġzı şulanur** süzilüp gözleri
NE2889 Çaḳşıra el şoḳsa biri nā-gehān / Kes gibi **aġzı şulanurdı** hemān
SE2087 Gūş iden gül gibi olup ḫandān / Cām-veş **aġzı şulanurdı** hemān
HE42 **Şulansun aġzı** bu şīrin naġāmdan / Revān olsun şeker teng-i ḳalemden

aġzı ṣuyın aḳıtmaḳ/revān itmek [3] imrendirmek, canını çektirmek
S530 Boġazdan olup yaʿni raṭbü'l-lisān / Yem-i pāküñ **it aġzı ṣuyın revān**
NE836 Kim ki ide bu suḫana iʿtibār / **Aġzı ṣuyın aḳıda** dīvāne-vār
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin görse eger / **Aḳıdur aġzı ṣuyın** dīde-i ter

aġzı ṣuyı revān olmaḳ [1] imrenmek, canı çekmek
SE2398 Göricek çeşmeyi rāh üzre hemān / Çeşme-veş **aġzı ṣuyı oldı revān**

aġzı yuḳarı [1] sırt üstü ‖ yere yıkılmış (baht, talih için) kötü
HE69 ʿAceb mi müşterī ḳılsa firārı / Hilāl-i baḫtınuñ **aġzı yuḳarı**

aġlamaḳ [20] acı, üzüntü veya sevinçten gözyaşı dökmek
S784 O sāġar ki siḥr ile **aġlatmada** / Meger cevheri oldı seng-i yada
NE1692 **Aġlama** benüm dīde-i ḫūn-pāşuma / Olsa meded eyler idüm başuma
NE2247 Ḳıṣṣayı destine ṣunup nāme-veş / **Aġlasa** ḫālinden aña ḫāme-veş
NE2653 Ṭolanur **aġlardı** virürdi bengi / Deg degi vü seg segi vü çeg çegi*
SE1837 Gūş idüp **aġladı** mānende-i mīġ / Bu ḳadar zaḥmetine itdi dirīġ
SE1881 **Aġlamış** ṣūretine itse nigāh / Eyleye tā niceler istikrāh
SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı niyāzın diñler / Ḫastalar aña pek **aġlar** inler
SE2308 Kim baḳar itse ne deñlü inʿām / **Aġlamış** ṣurete mānend-i ġamām
SE3323 **Aġlayup** derd-ile mānende-i mīġ / Berḳ-veş çekdi çıḳardı bir tīġ
SE3406 İtdi bu resme hezārān nīreng / **Aġladup** anı da oldı āheng
HH501 Dūd-ı āh ile ḫalḳı **aġlatdı** / Her gören baḫr-ı ḥayrete batdı
HH716 **Aġlayup** zen aña vedāʿ itdi / Bu ise şevḳ ile semāʿ itdi
HH1015 Oldı efgende Rüstem ü Bījen / **Aġlamaz** bu cihānda kendi düşen
HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle ḳarşu / Ḳanlar **aġlardum** ol güle ḳarşu
HH1929 Pīş-i dergāha rūy-māl itdi / **Aġladı** aña ʿarż-ı ḥāl itdi
HH2312 ʿĀşıḳın yād iderdi **aġlar** idi / Ḫaşmı nār-ı ḥasedle tāġlar idi
HH2389 Ḳararup hem-cū ʿāşıḳ-ı bī-sūd / **Aġlamaġa** ṭururdı çarḫ-ı kebūd
HH2397 Gösterüp ṣūretā yine riḳḳat / Acıduñ **aġladun** baña ġāyet
HH2401 **Aġlamaḳ** baña yaraşur ki müdām / Geçdi derd-i firaḳ ile eyyām
HH2580 Gūş iden oldı vālih ü ḥayrān / Raḥm idüp **aġladı** biraz mestān

aġlayu aġlayu [1] ağlaya ağlaya
HH2243 **Aġlayu aġlayu** seḥāb gibi / Başın alup giderdi āb gibi

aġmaḳ [1] yukarı çıkmak, yükselmek
HH1166 Başların dikdi rumḥa anlaruñ / Göklere **aġdı** ṭopı serdāruñ

aġniyā [1] zenginler
SE527 **Aġniyā** pīşesidür ḥacc ü zekāt / Fuḳara ḥıṣṣesidür ṣavm ü ṣalāt

aġsān [1] ağaç dalları
NE1196 Encümen-ārā-yı çerāġān-ı bāġ / Şemʿa-fürūz-ı ser-i **aġsān-ı** bāġ

āġūş [2] kucak ‖ sığınılacak yer
S555 Yenür diyu dil şaydına ʿazm ider / Velī dām-ı **āġūşı** görse yılar
NE1850 Fitnedür **āġūş-ı** kemendi müdām / Mekr ü ḥıyel murġ gibi pāydām

aġyār [8]
1. rakip, sevgilinin dost edindiği kimseler
SE3320 Gördi sevdā-zede bu aḥvāli / Ālem **aġyārdan** olmış ḫālī
HH1600 Āh ü efsūs-ı ʿāşıḳa her bār / Bir görünmez belā olur **aġyār**
HH2239 Yār kim māʾil ola **aġyāra** / Kimden olur yaʿāşıḳa çāre
2. düşmanlar, dost olmayan kimseler
NE1072 Nāfeyi ḥıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / Var yüri yum ḳılleyi **aġyārdan**
SE1196 Tāc u evreng-i memālik ne ki var / Oldı bir anda nasīb-i **aġyār**
HH408 Yumdı baḫtı gibi gözin **aġyār** / Gözi açuḳlar oldılar bīdār
HH1645 Yār u **aġyāra** ġamzı kār idesin / Cevr ü mahbūb-ı ġamze-kār idesin
HH2716 Terk idüp ġayrı oldı hem-dem-i yār / Aña yārānı oldı hep **aġyār**

āh [42] derinden bir soluk verme eylemi ile birlikte pişmanlık, beğenmeme, yakınma gibi duyguları ifade eden kök, acı ünlemi; âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan duman. Dert, keder, hüzün gibi ruh hâllerine delâlet eder.
S34 Meded ṭaş baġırlı güzellerden **āh** / Dil-i saḫti oldı baña seng-i rāh
S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı **āh** / Ne şeb sālike maḥẓ-ı nūr-ı siyāh
S1551 Be-ḫamyāze-i sākī-i pür-ḫumār / **Be-āh-ı** dil-i ʿāşıḳ-ı dil-figār
NE149 Yaḳdı beni **āh** ki cām-ı hevā / İtdi reh-i ʿışḳda laġzīde-pā
NE490 Ġālib imiş gördüm anuñ riḳḳati / Sūzuma vü **āhuma** yoḳ ṭāḳati
NE951 Eyledi **āh-ı** dil-i nākāmdan / Perrin alup ṭā'ir-i evhāmdan

NE1049 Eyler iken nāmuñı vird-i zebān / Eyledi bir **āh** ile cānın revān
NE1413 Ala meger berḳ-i niyāzı ele / Sālik-i **āh** ola yolından gele
NE1600 Geldi hemān yoluna çün dūd-ı **āh** / İtdi iḥāṭa anı ebr-i siyāh
NE2567 Kimisi dir **āh** ki oġlancıdur / Kendi de burnı gibi yalancıdır
NE2584 Olmuş idi zaʿf ile ḫāli tebāh / Elli ṭoḳuzıncı erüm **āh āh**
SE127 Ḳara giyse n'ola mānende-i **āh** / Oldı mātem-zede bu baḫt-ı siyāh
SE1143 Beriden ol da ider **āh-ıla** ceng / Dūd u şuʿle per ü peykān-ı ḫadeng
SE1144 Eyleyüp şīşe-i gerdūnı tebāh / Menzil-i tīre varur nāvek-i **āh**
SE2961 Nāvek-i **āh** gibi ḳılsa nişān / Nā-gehān urduġını ṭuya hemān
SE3226 Sūzişin eyler iken dilde nihān / Şuʿle-i **āhdan** uc virdi hemān
SE3278 Göklere çıḳsa eger māh gibi / Yol bulurdı felege **āh** gibi
SE3396 Didi bir **āh-ıla** giryān giryān / Ḥaḳ ṣabırlar vire iy rūḥ-ı revān
HH484 Kūre-keş oldı yād-ı **āh-ı** derūn / Lenger-i ṣabrı itdi ṭavḳ-ı cünūn
HH497 Yoḳ yüzinde ḫayāt āṣārı / Meger **āh** ile çeşm-i ḫūn-bārı
HH498 Ḳalmamış belki ḳudreti **āha** / Zaʿf ile kārı ḳalmış Allaha
HH501 Dūd-ı **āh** ile ḫalḳı aġlatdı / Her gören baḫr-ı ḫayrete batdı
HH541 Baḳup ol ḫaste-ḫāl-i pür-sūza / Dūd-ı **āhı** gibi siyeh-rūza
HH563 Ol gice heft ʿārif-i āgāh / ʿĀṣıḳun dūd-ı **āhın** itdi penāh
HH614 Dūd-ı **āhiyle** ṣaḫn-ı kişver-i Şām / Oldı mānend-i ṭārem-i aḫşām
HH644 Ḫˇāce de şemʿ-i **āh** ile hem-ser / Eyler idi nice mütālaʿalar
HH812 Göricek itdi āh-ı derd-ālūd / Elif-i **āhı** eyledi memdūd
HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i rencūr / Gösterüp **āh-ı** ḥasret eşk-i sürūr
HH979 Dem-be-dem seyr idüp bu ḫāli vezīr / Dūd-ı **āhı** olurdı ʿālem-gīr
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa irdi **āh** ü fiġān
HH1414 Hiç bir ferdi itmedi āgāh / Gitdi pey-güm-künān çü nāvek-i **āh**
HH1419 Var iken tāb-ı meşʿal-i **āhı** / Ḥayretinden güm eyledi rāhı
HH1589 Sebeb-i **āh** idi aña her gāh / Āḫir-i ḳavlde işāret-i **āh**
HH1703 Hele olsun bu nükte maʿlūmuñ / Devirür tāġı **āhı** maẓlūmuñ
HH1828 Menzili kūçegāh -ı ü şanʿatı **āh** / Laḳabı Şūḫ nāmı ʿAbdullah
HH1898 Gördi Şaṭır ki keşf ider rāzı / Eyleyüp eşk ü **āh** ġammāzī
HH2235 Dūd-ı **āhuñ** gibi giyüp ḳara / Olasın bād gibi āvāre
HH2264 Eşk ü **āhum** delīl-i ḫāl-i fiġār / ʿĀṣıḳuñ bir bilinmedik nesi var
HH2408 Yār olup **aha** baḫtı fīrūzı / Kārınuñ olmış idi zer-dūzı
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir **āh-ı** seḥergāh / Maḳām-ı ḳurbuña göster güẓergāh
HE37 Seḥer vaḳti ḫoros-ı subḥgāhī / Dövünüp itmede feryād ü **āhī**
HE79 Velī ruḫṣat virürsem nār-ı **āha** / Ayaḳ ṣaldurmaz ol zülf-i siyāha

āh eylemek/itmek [19] acı ile içini çekmek, inlemek, feryad etmek

S1047 Kimi iñleyüp kimi giryān olur / Kimi **āh ider** kimi ḫandān olur
S1058 Yanup sūz-ı ʿışḳ ile **itdikçe āh** / Dehānı bu sūzişle olmuş siyāh
S1411 Dem-ā-dem **ider** sūz-ı ʿışḳ ile **āh** / Olur ḫāṣılı şekl-i dūd-ı siyāh
S1412 Çıḳar **āh idüp** ṭurma dūd-ı kebūd / Piyāz üzre sünbül gibidür o dūd
NE1827 İtdi ḫased şöhretine şāhlar / Ḥasret ile **eylediler āhlar**
NE2033 Gitdi cihetler diyu **āh eyledi** / Şeş-ciheti dūd-ı siyāh eyledi
SE488 Çıḳa **āh eyledüginçe** her ān / Dehenüñden şerer-ālūde duḫān
SE1062 Biñ nedāmetle **idüp** nāle vü **āh** / Eyledüm tevbe-i nā-kerde günāh
SE1960 Didi derd-i dil-ile **eyleyüp āh** / İtmedi kimse benümdür bu günāh
SE3230 Gör ḳażāyı ki giçerken ol māh / **İtdi** ol ḫasta-i sevdā-zede **āh**
SE3421 Didi **āh eyleyüp** iy ġonca-dehen / Yavrucaḳsın ne bilürsin daḫı sen
HH737 Zīr-i lebden bir **āh idüp** āḫir / İʿtiẓār itdi ḫaşmına vāfir
HH812 Göricek **itdi āh-ı** derd-ālūd / Elif-i āhı eyledi memdūd
HH907 ʿĀṣıḳ olmuşdı cān ile aña şāh / Her dem **eylerdi** zīr-i lebden **āh**
HH917 Şāh ki rūyına nigāh itdi / Gāh ʿaḳsine baḳdı **āh itdi**
HH976 Eşk ü **āh itdiler** hele çāre / Perde oldılar ana bir pāre
HH1410 Oldı Ayaza ʿışḳı ṣad-çendān / Döndi **āh iderek** şeh-i devrān
HH1889 Şūḫ çün Şāṭıra nig**āh** itdi / Sīneden ʿāṣıḳāne **āh itdi**
HH2519 Biribirinden olmayup āgāh / **Eylediler** derūn-ı dilden **āh**

āh-ı ʿāşıḳāne [1] aşığın inlemesi

HH1527 Çekdi bir **āh-ı ʿāşıḳāne** hemān / Dögünüp başladı fiġāna hemān

āh-ı derūn [1] yürekten yükselen âh

HH1896 Āh ü feryādı oldı perde-bīrūn / Çıḳdı ṭāḳ-ı sipihre **āh-ı derūn**

āh-ı fuḳarā [1] yoksulların bedduası

SE1316 Çoḳ yaşatmaz anı **āh-ı fuḳarā** / Yıḳıla ḳalmaya dīn ü dünyā

āh-ı serd [4] şiddetli âh

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ **āh-ı serdinden** solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi

S1118 Şeb-i ʿıyşdur māye-i ehl-i derd / Odur vaḳt-i şebkār-ı **āh-ı serd**
S1521 Müʾeşşir süḫan nitekim **āh-ı serd** / Olur tercemān-ı dil ehl-i derd
NE2888 Germī-i gīr āñsalar ol ehl-i derd / Eyler idi derd ile bir **āh-ı serd**

āh ṭutmaḳ [1] beddua edenin bedduasının gerçekleşmesi
HH772 Sevmeden ġayrı eyledüm mi günāh / Seni ṣanur mısın ki **ṭutmaya āh**

āh u efġān [2] ağlayıp inleme
SE3241 İstemezseñ eger **āh u efġān** / Ġamze-i mestüñi żabṭ eyle heman
HH1803 Gördi var her firāḳuñ orānı / Kesdi bir laḥẓa **āh u efġānı**

āh u fiġān eylemek/itmek [3] ağlayıp inlemek
NE2265 Bu ġam ile **iderek āh u fiġān** / Ḳaldı taḥayyür ile teʾsif-künān
SE3114 Ṣıḳılup **eyleyicek āh u fiġān** / ʿAfv iderdi ṣuçını şāh -ı cihān
SE3169 Sürüyüp anı ʿases-i mūy-keşān / Ṭurma derd-ile **ider āh ü fiġān**

āh u nāle [1] inleme ve feryat
HH78 N'ola bin **āh u nāle** vü Yā Rabb / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya sebeb

āh u nāle vü zārī itmek [1] inleyip feryat edip ağlamak
HH1038 Oldılar üç gün üç gice cārī / **İderek āh u nāle vü zārī**

āh u vāh eylemek [1] ağlayıp inlemek, sızlanmak
HH470 **Āh ü vāh** eyleyüp maḥabbetle / Rūzigārı geçerdi miḥnetle

āh u zār [2]
1. dert, ıstırap
HH1754 Nice gün gitdi **āh u zārı** ile / Saḥile irdi luṭf-ı Bārī ile
2. ağlayıp inleme
HH1822 Başladı **āh u zāra** ol nā-şād / Ṭutdı dünyāyı nāle vü feryād

aḫ [1] erkek kardeş
SE312 **Aḫ** u ʿamm ü peder-i vālāsı / ʿAṣrınuñ Ḫusrev-i bī-hem-tāsı

aḥad [3] bir, tek
SE67 Bu söze sūre-i İḫlāṣ sened / Evvel ü āḫir-i kevneyn-i **aḥad**
SE283 Mīm-i imkān aradan gitdi hemān / Aḥmede nūr-ı **aḥad** oldı ʿiyān
HH32 Zāhir itdüñ merātib-i ʿadedi / Evvel ü āḫir eyledüñ **aḥadi**

aḥadī [2] bir ve tek olan, Allah
SE66 Evvelüñ evveli ẕāt-ı **aḥadī** / Āḫirüñ āḫiri nūr-ı Ṣamedī
SE881 Mevtdür maşrıḳ-ı nūr-ı **aḥadī** / Mevtdür yaʿnī ḥayāt-ı ebedī

āḥād [1] birler
HH34 Fi'l-haḳīka bu keşret-i aʿdād / Oldı ancaḳ tekerrür-i **āḥād**

āḫar [3] başka, diğer
SE1564 Birisin eylese taṣvīr-i ḫayāl / Mütemeşşil ola **āḫar** fi'l-ḥāl
SE1566 Birisi içse eger cām-ı şarāb / Şevḳ-ıla **āḫar** ola mest ü ḫarāb
SE1574 Eyledi çünki niyāzını ḳabūl / **Āḫaruñ** ḳatline oldı meşġūl

aḥbāb [19] dostlar, bildikler, tanıdıklar
S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar alur ḥiss̱esin / Oḳur ezber **aḥbāba** Cem ḳıss̱asın
S1085 Gözet muṭribā bezmi miśḳāl ile / Ṣafā-baḫş ol **aḥbāba** miśḳāl ile
NE846 ʿArz idüp **aḥbāba** ol enmūzeci / Silk ü ṭılāsız güher-i Sāveci
SE225 Cümle **aḥbābıla** her ṣubḥ u mesā / Keremüñ eyle ʿAṭāyīʿye ʿaṭā
SE541 Daʿvet olduḳda Resūl-i ʿArabī / Oldı **aḥbāba** reh-āverd-i nebī
SE841 Ḥaşra dek rūḥuna olsun rıḍvān / Ola **aḥbābı** ile ṣadr-ı cinān
SE940 Uzanup pisterim üzre bedenim / Almış eṭrafımı **aḥbāb** benüm
SE2243 Oldılar mā-ḥaṣal-ı ḫaşlet-bū / Luṭf-ı **aḥbāb** u müdārāt-ı ʿadū
SE3298 Eyleyüp naġme-i şevḳ-ıla semāʿ / Vardı **aḥbābına** hep itdi vedāʿ
SE3447 Nite kim ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı **aḥbāb** / Sāġar-ı feyż-ile oldı pür-tāb
SE3481 Her ṭarafdan virür **aḥbāba** ḫaber / Yaraşur dense ayaḳlı defter
HH388 Budur **aḥbāba** pendüñ icmāli / Neñe yetmez bu ḳubbe-i ʿālī
HH490 Bir gün **aḥbābı** eyleyüp el bir / Ḫayr-ḫᵛāhāne itdiler tedbīr
HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ tek ü pū / Gitdi **aḥbāb** bulmaġa her sū
HH499 Ṭuyıcaḳ hep derildiler **aḥbāb** / Göreni ḫayret eyledi bī-tāb
HH1224 Açdılar yine gözlerin **aḥbāb** / Seyl-i eşk-i revāna oldı ḥabāb
HH1537 Yine **aḥbāba** bir belā oldı / Cümle cüyende-i devā oldı
HH2089 Yine şehr içre ġulġule düşdi / Yine **aḥbābı** başına üşdi
HH2405 İtdi **aḫbābı** tesliyet vāfir / Degdi nevbet Seḥābīye āḫir

aḫbār-ı meserret-şiʿār [1] mutluluk veren, iyi haber
NE416 Oldı ol eşnāda cemiʿ-i diyār / Teşne-i **aḫbār-ı meserret-şiʿār**

ahcār [1] taşlar

HH256 Pāk gevherle tartılan **ahcār** / Oldı seng-i felāḫan-ı idbār

ʿahd [24]

1. söz verme, söze sadık kalma

S350 İdüp **ʿahd** o girān-ı peymān-şiken / Güzār itdiler zīr-i şimşīrden

S655 Tekūr idicek **ʿahd-i** esāsın dürüst / Binā itmiş ol ḳalʿayı anda cüst

S1416 Göñüldür şarāb-ı belā ile mest / Göñüldür velī **ʿahd-i** mülk-i elest

S1544 İlāhī be-āyin-i bezm-i elest / **Be-ʿahd** ü be-peymān-ı rindān-ı mest

NE622 **ʿAhdi** de iḳrārı da cümle hebā / Şāhid-i bāzār gibi bī-vefā

SE1952 Şāhdan ʿ**ahd-ile** çün buldı emān / Didi biñ şerm-ile çün oldı olan

SE3079 Dönme ol rind-i ḳadeḥ-peymāye / Naḳż-ıla **ʿahdi** ola hem-sāye

SE3080 Eyle peymāne pür olınca müdām / Naḳż-ı **ʿahd** itmemege saʿy-i tamām

SE3081 Ādem oldur ki ola **ʿahdine** cüst / Gelse biñ ṭaʿne ṭaşı ṭura dürüst

SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i elest / ʿAhd-i evveldeki iḳrārı şikest

SE3086 **ʿAhdini** lāẕime-i ʿahde bile / Baş vire virmeye ser-rişte ele

SE3086 ʿAhdini lāẕime-i **ʿahde** bile / Baş vire virmeye ser-rişte ele

SE3091 **ʿAhdüñi** eyle dürüst itme güẕāf / Ḥīzler şanʿatıdur sözde ḫilāf

SE3097 Naḳż-ı **ʿahd** eylese de kim ne alur / Kendüsi yüzi ḳarasıyla ḳalur

SE3098 Naḳz-ı **ʿahd-ile** olur ḫāli tebāh / Ḳaraman oġlı gibi rūy-ı siyah

SE3196 **ʿAhdin** unutmaya diyü şaḳınur / Parmaġa ʿaksine ḫātem ṭaḳınur

HH804 **ʿAhdüñ** unutma ʿahd īmāndur / Unudursañ ʿilācı āsāndur

HH804 ʿAhdüñ unutma **ʿahd** īmāndur / Unudırsañ ʿilācı āsāndur

HH1492 Eyleyüp **ʿahde** turmaġa cehdi / Beklerin ben o mehdī-i **ʿahdi**

2. devir, zaman, saltanat

SE318 Devleti **ʿahd-i** şebāb-ı ʿālem / ʿİd-i pür-şevḳ u bahār-ı ḫurrem

SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı ḫurrem / Rūzı bāzār-ı himem **ʿahd-i** kerem

SE3297 Ḳıldı encāzına şol deñlü şitāb / Ricʿat eyler ṣanasın **ʿahd-i** şebāb

HE99 Şebangeh ki ṭaşup deryā-yı sīmāb / Veliy-yi ʿ**ahd-i** ḫurşid oldu mehtāb

ʿahde vefa eylemek [1] verilen sözü tutmak

SE3324 İline eyledi yārüñ ol ān / Didi gel **ʿahde vefa eyle** hemān

ʿahdi bütün olmaḳ [1] doğru sözlü olmak

SE3095 Sözi iḳrārına olur üstün / Kāfirüñ **olsa** eger **ʿahdi bütün**

ʿahd-i evvel [1] İslam inancına göre Allah ruhları yaratıp huzurunda topladığında "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" anlamında sorduğu "Elestü bi-Rabbiküm?" (Araf 172) sorusuna verdikleri tasdik mahiyetindeki cevap, ilk söz.

SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i elest / **ʿAhd-i evveldeki** iḳrārı şikest

ʿahd-i ḳadīm [2] bkz. ''ahd-i evvel' md.

NE92 Hāme-zen-i nāme-i vaʿd-i kerīm / Tāzegi-i ʿuhde-i **ʿahd-i ḳadīm**

SE2756 Gözedüp lāzime-i **ʿahd-i ḳadīm** / Yimedüm mīveden Allāh ʿalīm

ʿahdine ṭurmamaḳ [1] sözüne sadık olmamak, sözünde durmamak

SE3071 Yürü iy **ʿahdine ṭurmaz** bed-mest / İtme peymāne-i peymānı şikest

ʿahd-şiken [1] sözünde durmayan, verdiği sözü bozan

SE3078 Olma çün **ʿahd-şiken** mest-i ḫarāb / Ki gehi and içe geh bāde-i nāb

ʿahd ü emān itmek [3] söz verip güvendirmek, yemin etmek

SE2686 Ṣādıḳāne **idicek ʿahd ü emān** / Ḫulf-ı vaʿd eylemez ehl-i īmān

SE3092 Ne ṣafādur ki **idüp ʿahd ü emān** / İʿtimād ide saña pīr ü cüvān

SE3112 Ḥāşılı şāh-ıla İbn-i Ḳaraman / Nice kez **itmiş-iken ʿahd ü emān**

ʿahd ü eymān,ʿahd ü yemin [4] söz verip yemin etme

NE1865 **ʿAhd ü yemin** eyledi mihmān ile / Kārınuñ itmāmına biñ cān ile

SE1595 Eylemez vāḳıf olanlar teslīm / **ʿAhd ü eymān** ola canuña ġarīm

NE1865 **ʿAhd ü yemin eyledi** mihmān ile / Kārınuñ itmāmına biñ cān ile

SE1595 Eylemez vāḳıf olanlar teslīm / **ʿAhd ü eymān** ola canuña ġarīm

ʿahd ü peymān [4] yemin mahiyetinde söz

SE2705 **ʿAhd ü peymānıla** ḫulḳı biledür / Deheni lāfıla dibsiz kiledür

SE3108 **ʿAhd ü peymānına** yoḳ ẕerre ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi meşhur meṣel

ʿahd ü vefā [1] söz ve vefa

SE2706 Aġzınuñ ölçüsin alsañ ammā / Ola dünyā ṭolusı **ʿahd ü vefā**

aḫḍar/aḫżar/aḫżer [9] yeşil, yemyeşil

S251 Yem-i **aḫẓar-ı** sebze-zār itdi cūş / Miṣāl-i sipāhān-ı rūyīne-pūş

S553 İdüp pür-devā'ir yem-i **aḫḍarı** / Nümāyan olur āb içinde peri

S981 O mīnā-yı **aḫżar** ṣalar bezme nūr / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i Ṭūr
S1278 Yine sebze döndi yem-i **aḫżara** / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı sāġara
NE361 Rumḥı irüp günbed-i nīlüfere / Māhī-i sīm oldı yem-i **aḫżara**
NE1519 Pūşiş-i sebzi yem-i **aḫżar** gibi / Taḫtası ṣundūḳ-ı Skender gibi
SE29 Lāciverd ile o saṭr-ı ḥalkār / İtdi remz-i şecer-i **aḫżar-ı** nār
HH1297 Ḫāki berg-i zümürrüdīn-i çemen / Ḫoşter itmiş sipihr-i **aḫżerden**
HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu ṭāḳ-ı **aḫżerde** / Ḫās Ayaz ile ḳaldı dillerde

āhek [1] kireç, alçı ‖ sabah aydınlığı, gün ağarması

HH2074 Eyledi āfitābuñ envārı / **Āhek-i** ṣubḥ üzre ḥalkārī

āhen [10]

1. demir

S278 Demirḳır olup kūh-ı **āhen** gibi / Teni pul pul olmuşdı evren gibi
S604 ʿAdū üzre zencīr atup ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i **āhen** çeker
S1281 Bu āb itse sīrāb eger **āheni** / Yeşil berg ola ḫançer-i sūseni
S1312 Hilālüñ ḳızup mihrden **āheni** / Gice dāġdār itdi bu tevseni
NE480 Añdurur encüm ile meh rūşeni / Yıldırım ile ḳafes-i **āheni**
NE2777 Döner idi saḫt idüp **āhen** gibi / Milinüñ üstünde degirmen gibi
SE1521 Bend-i **āhen** urılursa ne ḳadar / Anı sūhān-ı tedārükle keser
SE1522 Bir ʿaceb bend-i girān urdum ben / Ki aña kār-ger olmaz **āhen**

2. kılıç

NE384 Ura ura ḍarb-zen-i **āheni** / Döge döge aldılar āḫir anı
HH1992 Ġarḳ-ı **āhen** olup sipāh-ı güzīn / Baḥr-ı cūşāna ġarḳ oldı zemīn

āhen-beden [3] demirden, demir vücutlu

S1297 Olup āb-ı mirʾāt-ı **āhen-beden** / Hevā ʿaksi maḥv eyler āyīneden
NE1301 Her atılan mühre-i **āhen-beden** / Gāh cehende geh olur ġavṭe-zen
NE2219 Müşt-i kavī müşte-i **āhen-beden** / Maṭraḳa-i külçe-i mihr sīm-ten

āhen-dilān [1] demir yürekliler, kahramanlar

S359 Olup ḫayl-i **āhen-dilān** der-kemīn / Çü şimşīr ü ḫançer yesār u yemīn
HH1997 Merd-i **āhen-dilān** giyüp cevşen / Döndi āyıneci dükānına ten

āhenger [3] demirci

SE1348 Nā-münāsib bedeni cildi ḫaşīn / Sīne **āhenger** öñindeki meşīn
NE400 Gürz pey-ā-pey ṭoḳınup miġfere / Döndü veġā ʿarṣa-i **āhengere**
NE2694 Her demi çün kūre-i **āhengerān** / Sönmüş iken şemʿa virür täze cān

āhenīn [3] demirden yapılmış, sağlam

S1350 Eger cāma ḳoysañ mey-i āteşīn / Ṭoñup ola pür-püşte-i **āhenīn**
HH1995 Bağlayup çeyşi **āhenīn** ṣaflar / Düzdi mānend-i sedd-i İskender
HH2503 Dest ü pāy urmadan figār idiler / Oldı zencīr-i **āhenīn** ber-ser

āhen-keş [1] demir çeken, mıknatıs

NE2609 Sengde oldıgına ʿışḳ u hevā / Şāhid-i **āhen-keş** ile güher-bā

āhen-rübā [1] demir çeken, mıknatıs

HH1590 Ceẕbe-i ḳalb āḫir oldı be-kār / Oldı **āhen-rübā-yı** ḳalb-i nigār

āheng [6] ses ve sazın uyumu; çalgı düzeni, makam, akort

S455 Ṣafā-baḫş ise naġme-i ḫurremī / Ġam **āhenginüñ** de olur ʿālemi
S1094 Tutar muṭribā bāde yirin sürūd / Ki muġannī olur mest **āheng-i** ʿūd
NE1228 Ġulġul-ı kūs ile tefāḫur neden / Heyʾet-i pür-peşşeye **āheng** iken
NE1694 Ḫāşılı gitdükçe ḳızışdı niyāz / Oldı müselsel dem-i **āheng-i** rāz
SE1335 Her uşūle ide bir **āhengi** / Nite kim naġmeye dūş-i zengī
SE2010 Midḥat-ı beẕm-i şarāb eylediler / Ẕikr-i **āheng-i** rebāb eylediler

āheng eylemek/itmek/ḳılmaḳ [19]

1. başlamak, girişmek, teşebbüs etmek

S576 Bedeḫşāna **itmekde āheng-i** ṭaʿn / Urup dal başdı aña seng-i taʿn
NE398 **Eyledi āheng-i** veġā merd olan / Perde ḳılup çāder-i nāmerd olan
NE405 Ḳahr-ı İlāhī idüp ol dem ẓuhūr / Ġayret-i Ḥaḳ **eyledi āheng-i** zūr
NE715 **İtdüm** o vādīde çün **āheng-i** naẓm / Oldı güzergāh-ı reh-i teng-i naẓm
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa salup reng-i nazm / Ḫamse içün **eyledüm āheng-i** nazm
NE994 Şahid-i ʿışḳ **eyledi āheng-i** ṭanz / Gitdi ruḫundan tutuḳ-ı küntü kenz
NE1466 Mışrdan **āheng-i** sefer eylemiş / Lücce-i deryāya güẕer eylemiş
NE1480 **İtmeden āheng-i** yem-i nīlgūn / Necm-i hüdā oldı aña reh-nümūn
NE1621 Eyle hele merkeb-i ʿazmüñ ḳavi / Ṣoñra **ḳıl āheng-i** reh-i maʿnevī
SE321 Ḳulları **eylese āheng-i** vefā / Ola muḫtāc-ı müdārā Dārā
SE1504 **Eyledi** reʿyine **āheng-i** ʿinād / Ḳorḳarın ki büyüye sonra fesād

SE1712 Merd-i nāzük **idüp āheng-i** ḫiṭāb / Ḥākime virdi nezāketle cevāb
SE2282 Güş idüp **eyledi āheng-i** ʿitāb / Virdi ehl-i ġaraza böyle cevāb
SE2666 **Ḳıldı** bir mücrime **āheng-i** ʿitāb / Eyleyüp şerʿ-ile icrā-yı ʿiḳāb
HH341 Gözden **eyler** vebāle **āhengi** / Necm-i ġaddār dīde-i şengi

2. eğlence tertip etmek

S321 Baḥr u berde **āheng idüp** her dilīr / Döküldi naḳāre çalındı nefīr
NE385 Soñra idüp cānib-i tābūra ʿazm / Şāh-ı cihān **eyledi āheng-i** rezm

3. aynı ahenge katılmak, iştirak etmek

SE1572 İbtidā **ḳıldı** birine **āheng** / İtmedi ol birisi ṣabr ü direng

4. birbirine uyumlu seselenmek

SE2544 Biri birine **ider āhengi** / Güyiyā iki ḫorusuñ cengi

āheng olmaḳ [3] ayak uydurmak, uymak

SE2217 Biri biri ile **āheng olmış** / Zühre ol dāyireye denk olmış
SE2786 Cenge **āheng olıcaḳ** ṣaff-ı cebān / Reme-i vaḥşī gibi ola remān
SE3406 İtdi bu resme hezārān nīreng / Aġladup anı da **oldı āheng**

Aḫfeş keçisi [1] yalnız gece gören, zayıf bakışlı. Arap alimlerinden üç kişi bu lakapla anılır: Ebü'l-Hattâb Abdü'l-Hamîd, Said b. Mes'âde ve Ali b. Süleyman. Hangisi olduğu bilinmemekle birlikte bunlardan birisi ders takrir ederken ve kitap okurken devamlı yanındaki keçisiyle ilgilenir ve adeta dersi ona anlatırmış. Her bölümden sonra "Öyle değil mi?" manasına keçinin yularını çekerek anlattıklarını tasdik ettirirmiş. Şartlı reflekse giren keçi bir müddet sonra her cümlenin sonunda başını sallar olmuş. Bu nedenle bir şeyi anlamadan başını sallayanlar Ahfeş'in keçisine benzetilir. Şairler bu imajı genellikle câhid ve sofular için kullanmışlardır.

SE1336 Olup **Aḫfeş keçisine** ṣānī / Eşḳıyā oynadur ol ḥayvānı

āḫir [93]

1. sonunda, nihayet

S458 İdüp ʿuhde-i dīne **āḫir** vefā / Velī eyledüm ʿöẕri pīşīn-edā
S652 Tekūr eyleyüp post-veş iltiyām / Ḳarīn-i ḥuṣūl olmuş **āḫir** bu kām
S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāş-ı nigūn / Çıḳam ḥadd-i hey'etden **āḫir** birūn
S1391 Çoḳ eglenmez **āḫir** cezāsın bulur / Bunuñ nesri ġāyet ziyān-kār olur
NE57 Evvel ü **āḫir** anı kıl ḥırz-ı cān / Eyle Aṭā'ī gibi vird-i zebān
NE201 Pişrev u evvel u **āḫirdür** ol / Nükte-ver-i bāṭın u ẓāhirdür ol
NE241 İrişüp **āḫir** dem-i bād-ı seḥer / Āyīne-i māha irişdi keder
NE384 Ura ura ḍarb-zen-i āheni / Döge döge aldılar **āḫir** anı
NE487 Ḳaldurup **āḫir** ʿalem-i şuʿle ser / Başladı cem olmaġa pervāneler
NE1007 Zerre iken **āḫir** olup āfitāb / Şıra iken dureraḳ olur şarāb
NE1020 Tāb-ı teb-i ʿışḳ olup kār-ger / Eyledi maʿşūḳda **āḫir** eşer
NE1166 Nīk ü bed **āḫir** bulunur müşteri / Kimsenüñ evde ḳala mı duḫteri
NE2032 Ṭuydı ne ḥāl oldıġın **āḫir** ḥatīb / Oldı ġam-ı ḥaclet ile nā-şekīb
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme ḫalḳa kemīn / Ṭoḳınur **āḫir** saña da tīr-i kīn
NE2086 Daġdaġa-i ʿaḳl olup **āḫir** ʿuḳūl / Oldılar üftāde-i çāh-ı ḍalāl
NE2136 Gül gibi mestūreleri mekr ü fen / Ġonca-veş **āḫir** çıḳarır başdan
NE2149 Mekr-i zenān ile olup ṭurfe-kār / Nefr-i ḫar **āḫir** anı eyler ḥimār
NE2435 Çehre döner dökülüp **āḫir** ṣakal / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine fi'l-meşel
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de **āḫir** söze / Cām-ı ṭarab şevḳ ile geldi göze
NE2933 Çünki olur pūşişüñ **āḫir** kefen / Şoyınup abdāl olagör ṣaġ iken
NE3078 Ḫāme bu efsāne ile ḥāliyā / Eyledi dest **āḫir-i** bezm-i ṣafā
SE107 Tāb-ı ḫurşīd-ile çün nūr-ı şühūd / Berf ü yaḫ **āḫir** ider maḥv-ı vücūd
SE150 Şāh olup geyseñ eger tāc-ı zeri / Çekilür **āḫir** anuñ derd-i seri
SE154 Yiyeler sille bir elden **āḫir** / Nemed-i köhne vü tāc-ı fāḫir
SE276 İrdi bir ʿāleme **āḫir** giderek / Tek ü tenhā ne melek var ne felek
SE404 Ṭutdum **āḫir** o kühen-daḫmeye rāh / İtdim ol baḥr-ı firāvāna şināh
SE518 ʿIşḳdan çünki ola ẕerre eşer / **ʿĀḫir** anuñ işin altun eyler
SE806 Pīr aña virdi icāzet **āḫir** / Eyledi ṣıdḳ-ı kelāmın ẓāhir
SE876 Eyleyüp küşe-i ḳabr içre nihān / Bildürür ḥaddüñi **āḫir** devrān
SE869 Bir gün **āḫir** düşeceksin bende / Bilelüm ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE1173 Oldı **āḫır** bu sözüñ maʿnāsı / Reng-i müşgīn ʿalem-i ʿAbbāsī
SE1589 Kāẕibi kiẕb ider **āḫir** rüsvā / Ḳalacaḳ yüzi ḳarasıdur aña
SE1622 Birisin dāhiye-i zerḳ ü riyā / Gör nice eyledi **āḫir** rüsvā
SE1644 Bir gün **āḫir** irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı ẓürefā
SE1850 Bī-günāh idügi oldı ẓāhir / Baş ḳurtardı belādan **āḫir**

SE1961 Ġayruñ oldum ḫaremine naẕır / Bañа da oldı ḫıyānet **āḫir**
SE2018 İtdiler **āḫir** o māhı tesḫīr / Ḳurdılar meclis-i seyyāre-naẕīr
SE2566 Ṭolanup nite ki mihr-i sā'il / Oldum **āḫir** ḳapusından dāḫil
SE2670 Ye's-ile **āḫir** o şerrīr-i cihan / Tāziyāne gibi uzatdı zeban
SE2813 Ḳıldı tozutmaġa **āḫir** niyyet / Işfahan mülkini de kuḫl-ışfat
SE2835 Ururın kendümi bu düşmene ben / Ḥāl ḫālī degil **āḫir** ikiden
SE2862 Bulmayup ḫasmı yerinde **āḫir** / Döndi ol nerre hizebr-i ḳāhir
SE3209 Telef-i nefs ider **āḫir** sürerek / Var durur ḫāşılı çoḳ öldürecek
SE3223 Mübtelā eyledi **āḫir** devrān / Bu sitem-kāre o nā-şādı hemān
SE3269 Şehdi arar bulur **āḫir** zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç mūr
SE3280 Düşdi can ḫavfına **āḫir** cānān / Başladı luṭf u müdārāya hemān
SE3302 Yaḳdı yandurdı muḥabbet şereri / Ṣabra **āḫir** bedel itdüñ seferi
SE3304 Olmadı hiç birisi vāḳıf-ı sır / Sözleri oldı bu resme **āḫir**
SE3335 Çoḳ zaman geçmedin **āḫir** bī-bāk / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni ḫak
SE3443 Vardı söz **āḫire** bu ḳıṣṣa ile / İrdi maḳṣūdına ol bizde bile
HH76 Her füsūnkār günbed-i fāḫir / Āh-ı efsūs ile ṭolar **āḫir**
HH298 Devr-i gül ḥükmüni virüp **āḫir** / Cām-ı gül-rengi eyledük dā'ir
HH506 Āh ü efsūsı terk idüp **āḫir** / Çāre fikr itdiler aña vāfir
HH569 Gördi **āḫir** o heft āvāre / Eglemekdür hemān anı çāre
HH621 ʿIşḳ-ı pāk itdi **āḫir** āsārı / Ẓāhir oldı o mihrüñ envārı
HH683 Bīm ü şerm ile eyledi **āḫir** / Aña derd-i nihānını ẓāhir
HH737 Zīr-i lebden bir ah idüp **āḫir** / İʿtiẓār itdi ḫaşmına vāfir
HH745 Çāre fikr itdiler yine vāfir / Buldular bir ʿacūzeyi **āḫir**
HH866 İtdi **āḫir** o fırḳa-yı dil-rīş / Fikr-i itmām-ı ẓikr ü nışfü'l-ʿayş
HH927 Ḫātem-i devlet oldı mānīʿ-i kār / Ḳaldı mühriyle **āḫir** ol ifgār
HH1148 Görüp **āḫir** levāzım-ı rāhı / İtdi hem-rāh nice agāhı
HH1590 Ceẕbe-i ḳalb **āḫir** oldı be-kār / Oldı āhen-rübā-yı ḳalb-i nigār
HH2117 Düşüp **āḫir** ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı şanki levḥ-i mezār
HH2199 Kurdı yayın o türk-i tīr-efgen / Germ olup **āḫir** atdı ṭuncından
HH2295 Didi **āḫir** o deşt-peymāya / Yüri ʿazm it kenār-ı deryāya
HH2339 Oldı **āḫir** şikeste cām-ı emel / Bezmi telḫ eyledi ḫarīf-i ecel
HH2404 Oldı tennūr-ı çeşmi ṭūfān-ḫīz / Kendüden gitdi **āḫir** ol nāçīz
HH2405 İtdi aḫbābı tesliyet vāfir / Degdi nevbet Seḥābīye **āḫir**
HH2421 **Āḫir** ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / Virdi ḥükmin miṣāl-i cām-ı şarāb
HH2433 Ṣaḳalı bitdi ʿiffetüñ **āḫir** / Mū-be-mū oldı rāz-ı dil ẓāhir
HH2444 Her kenīz oldı kūçede dā'ir / Çıḳdı bāzāra ipligi **āḫir**
HH2504 Oldılar **āḫir** ol iki hem-reng / Bende-i bend-i reh-zenān-ı fireng
HH2627 Fikr idüp **āḫir** ol seg-i şirrīr / Ḳatl emrinde eyledi te'hīr
HH2645 Ṣaldılar baḫra **āḫir** iki neheng / İtdiler baḫr-ı çeşm-i düşmene teng
HH2677 ʿIşḳ-ı pāk ile göçdiler **āḫir** / Ravża-ı ḳudse Ṭayyib ü Ṭāhir
HH2744 Ḳuvvet-i ṭāliʿ oldı ser-māye / Kendümi ḳatdum **āḫir** ālāya
HH2754 Heft-peyker ki oldı pīş-nihād / Oldı **āḫir** cevābı vefḳ-i murād
HE96 Kimi yol sürdi baḫr-ı bī-ḳarāra / Velī **āḫir** ṭayandı gögsi yāra

2. son

S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki **āḫir** nefes hū diyem
NE2864 Ḫīz olan **āḫir** ile olur meze / Çāre degil epşet olur ya püze
SE66 Evvelüñ evveli ẕāt-ı aḥadī / Āḫirüñ **āḫiri** nūr-ı Ṣamedī
SE67 Bu söze sūre-i İḫlāṣ sened / Evvel ü **āḫir-i** kevneyn-i aḥad
SE1957 Evveli vālī idi **āḫiri** şāh / Ortada ḫayr-ı umūr oldı güvāh
SE2044 Bu ise **āḫir-i** beẕm-i ʿişret / Laʿnet olʿayş u şafāya laʿnet
SE2749 Evvel ü **āḫire** ġafletle meger / Getürür nice ṭabaḳ mīve-i ter
SE2898 Bula **āḫir** nefes ol ḥüsn-i hitām / Ḳoya naẕm içre muʿammā gibi nām
SE3429 Çün ḳızışdırdı anı nār-ı firāḳ / Didiler **āḫir** işidenler ıraḳ
SE3516 Ḳalmadı ḫāşılı iḳbāl-i ʿamel / Ṣoḥbetüñ **āḫiridür** geldi kesel
HH32 Zāhir itdüñ merātib-i ʿadedi / Evvel ü **āḫir** eyledüñ aḥadi
HH126 Sübḥada çün imāme-i fāhir / Oldı bu ʿuḳde evvel ü **āḫir**
HH842 Leẕẕet-i vaṣl-ı dil-ber-i fāḫir / Merḥabā idi evvel ü **āḫir**
HH1396 Ṣadr-ı devlet ki **āḫiri** letdür / Mühr-i laʿlini dāġ-ı ḫasretdür
HH2094 Evveli zehr ü **āḫiri** tiryaḳ / Oldı bu resme şöhre-i āfāḳ

āḫir-i kār [12] en nihayet, işin sonunda

SE15 Besmele vasfın idersek tekrār / Yine bismi'l-lāh olur **āḫir-i kār**
SE521 Çıḳdı şahuñ süḫanı **āḫir-i kār** / Zāyiʿ olmadı o dürr-i şeh-vār
SE627 Ger fenāsın görüp itse inkār / Gelür anuñ sözine **āḫir-i kār**
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa ġubār / Yine bulur yirini **āḫir-i kār**
SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel **āḫir-i kār** / Ḥükm-i şerʿ-ile saña hedm-i cidār

SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr **āḫir-i kār** / Virdiler reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı dilde ḳarār / İtdi tedbīr-i ṭaleb **āḫir-i kār**
SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir miḳdār / Döşi dellāle düşer **āḫir-i kār**
HH489 Oldı mānend-i Ḳays **āḫir-i kār** / Şöhre-i şehr ü suḫre-i bāzār
HH535 Dil-i pür-ʿuḳde birle her ġam-ḫᵛār / Ḳoyup anı çözüldi **āḫir-i kār**
HH651 Yüzin alup eline **āḫir-i kār** / Didi ey ṭurfe delle-i bī-ʿār
HH1020 Cümle erkān-ı mülk **āḫir-i kār** / Virdiler devlet-i vezīre ḳarār

āḫir olmaḳ [5] sona ermek, bitmek

S1543 Dem irdi ki bu meclis **āḫir ola** / Duʿā ide her kim ki ḥāżır ola
NE491 **Āḫir olup** żaʿfile bī-hūş-ı ḫāb / Buldı sükūn tāb-ı tebʿ-i ıżṭırāb
SE1159 Devleti **āḫir olup** ḫāb ü ḫayāl / Ola Mervān-ı ḥimāra hem-ḥāl
HH435 Oldı bu vāḳıʿa baña hādī / Meslegüm **oldı āḫir** ol vādī
HH2294 Müjde kim **āḫir oldı** şām-ı firaḳ / Ḳıldı Ḫurşīd-i taliʿüñ işrāḳ

āḫiret [1] insanın ölümden sonra ulaşacağı alem, öbür dünya

HH2626 Ḳahr ile cümle ger olursa ʿitāb / Kim virür **āḫiretde** ṣoñra cevāb

āḫiret ḫātunı [1] dinine bağlı, muhafazakar kadın

SE3360 Adı yā ḫāce yāḫūd ḥācıdur / **Āḫiret ḫātunı** bir bācıdur

āḫirīn [2] en sondaki, sonuncu

HH1017 Olan oldı bu kāra çāre gerek / Çāre çün **āḫrīn-i** kāre gerek
NE1613 Çarha çıḳup ġulġule-i **āḫirīn** / Eyledi gülbang-ı şenā pür-ṭanīn

āḫirü'd-devā [1] son çare

HH2233 Derdüñe **āḫirü'd-devā** idi ol / Umma şimden gerü o māha vuṣūl

āḫir zamān [2] dünyanın sonunun yaklaştığı, kıyametin kopmasının yakın olduğu kabul edilen zaman

HH280 Ola Yā Rabb bu cāh-ı bende-nevāz / Dāmen-i **āḫirü'z-zamāne** ṭarāz
S962 Perīşān ider bezmi raṭl-ı girān / Odur fitne-i devr-i **āḫır-zamān**

aḫiẕ [1] alma, kabul etme

HH1566 **Aḫiẕ-i** nezr ü żekāt idi ḫāli / Cerde gösterdi cerr-i eşḳāli

Aḫī-zāde Ḥüseyn Efendi [1] Osmanlı şeyhülislamı, Osmanlı tarihinde idam edilen ilk Osmanlı şeyhülislamı olarak bilinmektedir. Atâyî, Heft-hân mesnevisini Hüseyin Efendi'ye ithaf etmiştir.

HH244 Nām ile dehrüñ erc-mendidür / **Aḫī-zāde Ḥüseyn Efendidür**

aḥkām [9] emirler, hükümler

NE2412 Kim idüp **aḥkām-ı** İlāhī ẓuhūr / Emr-i Ḫudā ile bülendi umūr
NE2415 Bildiler **aḥkām-ı** Ḫudā seddini / Kimse tecāvüz idemez ḥaddini
SE78 Çün ḳażāyā-yı ḥikem oldı tamām / Ḥıfẓ olındı o sicill-i **aḥkām**
SE652 Eyledi anı Ḫudāvend-i cevād / Maẓhar-ı ḥikmet-i **aḥkām-ı** ʿibād
SE671 Dīni ikmāl ḳılup Faḫr-ı Enām / Buldı manẓūme-i **aḥkām** niẓām
SE2311 İşte **aḥkām-ı** fütüvvet budur / Maġz-ı maʿnā-yı mürüvvet budur
SE2975 Eyledi çünki Ḫudā-yı ʿallām / Levḥ-i maḥfūẓı rüʾūs-i **aḥkām**
SE3110 İçlerinden yürür **aḥkāmı** anuñ / Ḳaraman ġayretidür nāmı anuñ
HH1369 Viririn aña baḳmaḳ ile müdām / Zār-ı nerrād-veş nice **aḥkām**

aḫker [9] ateş koru, ateş közü, kül ile karışık ince kor

S1304 Furundur meger günbed-i ḫaver ḫāveri / Şafaḳdur öñine çıḳan **aḫkeri**
NE810 Virdi göñül **aḫkerine** iştiġāl / Dem-be-dem ol vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE2903 Gözi ḳızar **aḫker-i** pür-nār olur / Yaʿni götinden ṭutuşup zār olur
SE11 Sırr-ı āyāt-ı şifāya maẓhar / Noḳṭalar anda söyinmiş **aḫker**
SE349 Gül-i ter ḫirmen-i **aḫker** kendi / Bülbül āteşde semender kendi
SE1343 Dil zebāne gözi **aḫker-veş** idi / Başı bir ḳunbara-i āteş idi
SE2042 Oldı her ḳaṭresi gūya **aḫker** / Maḳʿadım ṭurmadın od gibi yanar
HH396 Ḳaʿr-ı girdābı kūre-i pür-tāb / Gevheri **aḫker** ābı āteş-tāb
HE2 Dilüm **aḫker** derūnum eyle tennūr / K'ola her şuʿlesi fevvāre-i nūr

aḫker-i sūzān [1] yakıcı kor

NE2909 Tāblanup āteş-i germiyyeti / **Aḫker-i sūzana** döner āleti

aḫlāṭ [1] karışım

NE2826 Muʿtedil **aḫlāṭ** ile ḳuvvet bulur / Zevraḳınuñ şofrası şofra olur

aḫlāḳ [9] insanın doğuştan getirdiği huylarla sonradan kazandığı manevi yapısını sergileyen bir takım davranış ve tavırlar

NE1793 Gerçi ki fażl-ı beşeri bī-ḥesāb / Yazdılar **aḫlāḳda** nice kitāb
SE634 Eyleyüp kendüyi Ḫaḳḳa taḳrīb / İde **aḫlāḳ-ı** redīsin tehẓīb

SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı ezel naḳş-ı bedīʿ / Eyledi fihris-i **aḫlāḳ-ı** redi
SE2124 Eyle **aḫlāḳuñı** tehẕīb hemān / Ṭañma şer-gīr olursa nādān
SE2162 Żayiʿ olmaz ḥikemi Ḫallāḳuñ / Muḳteżāsı virilür **aḫlāḳuñ**
SE2248 Līk ḥaşmuñ bed olur **aḫlāḳı** / Ḳalur elbette ceraḥat bāḳī

aḫlāḳ-ı zemīme [3] kötü, beğenilmeyen huylar ve davranışlar
NE3150 Ḳıṣṣa-i **aḫlāḳ-ı ẕemīme** yazan / Oldı saña rehber-i ḫulḳ-ı ḥasen
SE757 Cehldür maṣdar-ı her şerr ü fiten / Ṭoġar **aḫlāḳ-ı zemīme** andan
SE2362 Döndi **aḫlāḳ-ı ẕemīme** māra / Şāh-ı mārānı anuñ emmāra

aḥmaḳ [3] anlama ve kavrama yetenekleri gelişmemiş, aptal, kıt akıllı
SE1661 Zaḥmete girme çün oldı olacaḳ / Çekme ġam anuñ için hey **aḥmaḳ**
SE2231 Didi vehm eyleyene hey **aḥmaḳ** / Yā nice olurmış aña yapşıcaḳ
SE2177 Zen gibi zānī-i şūm **aḥmaḳdur** / Ḫalḳ içinde yalımı alçaḳdur

Aḥmed [6] Hz. Muhammed
NE198 **Aḥmed-i** Maḥmūd eşer-i muʿcizāt / Seyyid-i kevneyn-i ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt
NE323 Ṣallu ʿalā **Aḥmed-i** Şemsü'l-hedā / Ṣallu ʿalā min tabʿu'l-Muṣṭafā
NE1627 Sünnet-i **Aḥmede** eslemdür ol / Çıḳma ṣaḳın şārīʿ-i aʿzamdur ol
SE222 Yā İlāhī bi-celāl-i sermed / Bi-cemāl-i ruḫ-ı āl-i **Aḥmed**
SE283 Mīm-i imkān aradan gitdi hemān / **Aḥmede** nūr-ı aḥad oldı ʿiyān
HH95 Nāmı **Aḥmed** Habīb-i Rabb-i Vedūd / Muṣṭafā vü Muḥammed ü Maḥmūd

Aḥmed [2] Sultan I. Ahmed (ö.1026/1617)
S219 Şu demler ki ḫan **Aḥmed-i** nev-cevān / Ḳoyup taḫtını itdi ʿazm-i cinān
HH193 Yaʿni ʿOṯmānlınuñ ser-efrāzı / Ḫān Murād ibn-i **Aḥmed-i** Ġazi

aḥmed-ābād [1] (insan için) çok övülmüş, methedilmiş, şefeflendirilmiş
SE182 Bāʿiṯ-i ḫılḳat-i ḫāk-i fānī / **Aḥmed-ābād** iden ol vīrānı

aḫmer [4] kırmızı, kızıl
S757 Döke şaça ḳullañ mey-i **aḫmeri** / Degil çünki ey ġonca alnuñ teri
S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i tābdār / Dile şal o kibrīt-i **aḫmerle** nār
S908 Filizzātı n'eyler dil-i neşve-nāk / Yeter aña kibrīṭ-i **aḫmer** o tāk
S1311 Eger berf ḳonsa mey-i **aḫmere** / Döne āteş üstünde hākistere

aḥrār [2] köle olmayanlar, özgür olanlar hür kelimesinin çoğulu
SE670 Seyf-ile ḳātil-i küffār oldı / ʿİlm-ile mürşid-i **aḥrār** oldı
SE1471 Oldı **aḥrāra** fütüvvet ʿunvān / Dindi insāna ʿabīdü'l-iḥsān

aḫriyān [1] cahil, kaba, Orta Rodoplarda yaşayan dili Bulgarca olan Müslüman pomaklar
NE3029 Nice **aḫriyān-ı** yabān ırgādını / Suḫre ile ḫātem ider adını

aḥsen [3] pek güzel, daha güzel, en güzel
NE40 **Aḥsen-i** cümle ḳaṣaṣ olsa revā / Çünki ʿayān anda elif-lām-rā
NE3016 Dime olup dürde-i cāma esīr / **Aḥsen-i** eşkāl olur müstedīr
HH2046 Didi **aḥsen** ḥüsn-i sīretüñe / Āferinler senüñ ṣadāḳatüñe

aḥsent [1] pek iyi, çok güzel, mükemmel
SE2152 Ṣabr ise vaṣf idemem ancaḳ olur / Hele **aḥsente** kerem ancaḳ olur

aḫşam [9] akşam
NE2003 Şaʿşaʿadan ḳıl geçürüp itdi cevr / Çarḫ anı **aḫşāma** dek itdürdi devr
NE2964 Var idi levḥ-i zer-i mihre ḫaṭar / Vay aña ki **aḫşama** ḳalursa eger
NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki mihr-i felek / Sāgar döndürdiler **aḫşāma** dek
SE601 Pertev-i mihrüñ olur **aḫşāmı** / Lemʿa-i bedr-i münīrüñ nāmı
SE1700 Herkesüñ rūz olup **aḫşāmı** / Güni ṭoġardı görince şāmı
SE1710 Ne yürekle buña iḳdām itdüñ / Seḥer-i ʿömrüñi **aḫşām** itdüñ
SE3440 Didiler istemezüz hengāme / Ḳalmasın sūr-ı şafa **aḫşāma**
HH614 Dūd-ı āhiyle şaḥn-ı kişver-i Şām / Oldı mānend-i ṭārem-i **aḫşām**
HH1330 Sebze-zār içre tārem-i **aḫşām** / Çarḫ-ı minā-nümā vü perde-i şām

aḫter [15] yıldız ‖ baht, talih
S661 Zihī ḥüsn-i tedbīrinüñ **aḫteri** / Aristo-kemālī vü İskenderī
S1074 Felek gördi her ferdi nālān ider / Dögüp sīne **aḫterden** efġān ider
NE2391 Dest-berārende-i nīk **aḫteri** / Pest-güzārende-i ẓulm-āveri
SE80 Şīşe-i şundūḳla çün İskender / Seyr ider ḳudreti baḫrın **aḫter**
SE216 Buldı fer nūrı ile heft **aḫter** / Oldı eczā-yı vücūda cevher
SE505 Toġdı bir **aḫter-i** burc-ı iḳbāl / Yaʿnī şeh-zāde-i āzāde-nihāl
HH26 Yediler virdiler şeref ḫāke / Heft **aḫter** niteki eflāke
HH28 Naḳşı her şafḥanuñ bir **aḫterdür** / Yedi meclisle heft manẓardur
HH43 Ebr ü **aḫter** dökile meydāne / Ḳavsden şanki penbe vü dāne

HH1214 Oldı yāḳūt-ı aşfer-i **aḫter** / Kāse-i yeşimde nişānde güher
HH1852 Peyk-i zer-tāc-ı şāh-ı ʿālem idi / **Aḫter-i** baḫtı gibi hem-dem idi
HH2308 Kām alup āsumān ü **aḫterden** / Çekdiler laʿli sāġar-ı zerden
HH2526 Ḥarekāt-ı sipihr ü **aḫterden** / Zār ṭutmışdı çarḫ-ı şeşderden
HH2757 Yedi meclis olup terāzende / Heft **aḫterle** oldı nāzende
HE91 Felek bir ejdehā-yı heft serdür / Yedi **aḫter** serinde mührelerdür

aḫter-sīmā [1] yüzü yıldız gibi parlak olan
SE2572 Cümlesi duḫter-i **aḫter-sīmā** / Meclisi ṭaʿne-i Nāhid-i semā

aḫter-şān [1] ünlü, meşhur ‖ görkemli, ihtişamlı
SE3413 Didi iy duḫter-i **aḫter-şānum** / Şükr kim yirine geldi cānum

aḫterān [2] yıldızlar
S1149 Seḥer keff-i şābūn-veş olup ʿayān / Feleklerde göz yumdılar **aḫterān**
HE106 Fenā vir dirhemine **aḫterānuñ** / Gel altından gir üstünden çıḳ anuñ

aḫterān-mevkib [1] ihtişamlı topluluk
SE305 Nice şeh pādişeh-i deryā-dil / **Aḫterān-mevkib** ü ḫāver-menzil

āhū [16] ceylan. Vahşiliklerinden ve güç avlanmalarından kinaye olarak haşin dilberlere, gözlerinin letafetinden dolayı güzel gözlülere, misk âhûsu münasebetiyle güzel kokululara teşbih olunur.

NE68 Şaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne yine / Beñzesin **āhū-yı** Ḫuten bāyına
NE2147 ʿĀḳıbeti şīr iken **āhū** olur / Yırtıcı şehbāz ise tīhū olur
NE2700 Buldı yataġında seg-i hüner-kār / Şīr-i miyān **āhū-yı** merdüm-şikār
NE2846 Olmaġ içün yaʿni erenler atı / Dem-be-dem **āhūluḳ** olur şanʿatı
NE2905 Ṣalsa bir ol **āhūya** ḳaçan ḫūk-vār / Per şanup eylerdi öñünden firār
SE1191 İnicek bindügi raḫş-ı ser-keş / Ḳaçdı şaḥrāya hemān **āhū-veş**
SE2175 Bir zamān gerçi sergirdür ammā / Ṭutılur **āhū-yı** vaḥşī-āsā
SE2468 Yetişüp geldi o perī-peyker / Ḳıldı ardınca çoḳ **āhū-yı** naẓar
SE3357 Şevheri şīr-iken olur **āhū** / Dir hemān ʿiffet ü ʿişmet yā hū
HH789 Erlerin hep o duḫter-i bed-ḫū / Kimin **āhū** ider kimin tīhū
HH1310 Bend-i fitrāk ü **āhū-yı** derhem / Çeşm-i bīmār u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH1312 Döndi **āhū** da çeşm-i giryāna / Ṣāḫ-ı pür-ḫūnı şāḫ-ı mercāna
HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir **āhū** / Gitdi bir cānibe diyüp yā hū
HH1325 Göricek anı şāh-ı cūyende / Pey-i **āhūya** oldı pūyende
HH1332 Şāh gördi ol **āhū-yı** pūyān / Girdi bir tārem içre oldı nihān
HH1333 Ḫāneden çıḳdı bir gözi **āhū** / Yaʿni bir nev-cevān-ı müşgīn-mū

āhū-bere [2] ceylan yavrusu
SE1919 ʿĀḳıbet iki göñül bir oldı / Şīr **āhū-bere** naḥcīr oldı
SE3432 Neylesin şīr-i ner **āhū-beresin** / Çıfti kendüye münāsib arasın

āhū-süvār [1] ahu kovan ‖ ahunun üstüne çıkan
S285 Zırıh-pūş-ı bebr-i pelengī-şiʿār / Ciger-der hizebrān-ı **āhū-süvār**

aḥvāl [37] oluşlar, bulunuşlar, durumlar, hâller
S261 Ṭuyunca bu **aḥvāli** şāḥib-ḳırān / Ḫurūş itdi deryā-yı ġayret hemān
NE574 Yād idüp **aḥvāl-i** perīşānumı / Cūşa getürdüm dil-i nālānumı
NE727 Daʿvī-i cāh eylemede iki şāh / Ortada **aḥvāl-i** raʿiyyet tebāh
NE1474 Ġāfil idi ceddüm o **aḥvālden** / Kevkeb-i baḫt itdügi iḳbālden
NE1495 Vālidüñ **aḥvāli** ile pāyesin / Kesb-i maʿārifdeki sermāyesin
NE1564 Şemme beyān eyleyeyin saña ben / Gördigüm işitdigüm **aḥvālden**
NE1657 Gel saña bir ḳıṣṣa beyān ideyin / Gördiġüm **aḥvāli** ʿayān ideyin
NE1682 Vāḳıf olup sīret-i **aḥvāline** / Baḳmaz idüm ṣūret-i aʿmāline
NE1937 Faḳr ile **aḥvāli** dīger-gūn iken / Ḍarbet-i şaḥneyle ciger-ḫūn iken
NE3153 Gūş idüp **aḥvāl-i** perīşān ḫaber / Neyleyeyin söyleyecegüm ṭutar
SE206 Gelicek mülk-i vücūda ol şāh / Oldı küfr ehlinin **aḥvāli** tebāh
SE593 Deyndür ādeme ṭāʿat-i Ḫudā / Ḫalḳuñ **aḥvāli** emānāt-i Ḫudā
SE846 Görüp ol tāʿife-i baṭṭālı / Birine ṣordı hemān **aḥvālı**
SE1171 Kim bilür ʿāḳıbet-i **aḥvāli** / Ṭutalum ola mübarek fālı
SE1391 Ḫāline şāhid olur efʿālı / Ṭuyulur söylemedin **aḥvālı**
SE1610 Kimi **aḥvālini** eyler mebḥas / Var-iken güft ü şinīdende ḥadeş
SE1635 Eyle icmāl-i beyān-ı **aḥvāl** / Nereden maḳdem ü ḳanda iḳbāl
SE2099 Şeh kim itlāf ide beytüʿl-mālı / Āḫiretde güç olur **aḥvāli**
SE2151 Bir müselmān görüp ol **aḥvāli** / Didi iy cevher-i pāk ü ʿālī
SE2433 Göre **aḥvālini** her nādānuñ / Mühmelātını virür dünyānuñ
SE2629 Gördüm **aḥvāli** perişan olmış / Menzilüm berr ü beyābān olmış
SE2967 Kim ki Ḥaḳdan bile her **aḥvāli** / Ḳalbini eyleye ġamdan ḫālī

SE3020 Bunlaruñ ẓāhir olan **aḥvāli** / Kendinüñ oldı delīl-i ḥāli
SE3070 Bu nezāketle olup defʿ-i keder / Ḳaldı dillerde bu **aḥvāl-ı** semer
SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı yoḳ ṣabra mecāl / Münḥaṣrdur iki ṣıḳḳa **aḥvāl**
SE3320 Gördi sevdā-zede bu **aḥvāli** / Ālem aġyardan olmış ḫālī
HH944 Ezelī kārı budur eṭfāluñ / Ḫaste eyler de ṣormaz **aḥvālüñi**
HH1045 Oldı seyr-i ʿacāyib-i **aḥvāl** / Ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i devlet ü māl
HH1241 Şāh vāḳıf gerekdür **aḥvāle** / Vükelāya ḳalursa vāy ḥāle
HH1373 Şāhı vāḳıf bilince **aḥvāle** / Kimse ıḳdām idemez iḥmāle
HH1541 Göçüb **aḥvāl-i** ʿāleme ḥāvi / Didi العهدة على الروای
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice **aḥvāl** / Bildi ḳahrın ṣafā belāsını bal
HH1646 Mebḥūṣ-ı kār-ḫāne-i **aḥvāl** / Kendi kāruñdan ide fāriġ-bāl
HH2214 Oldı bir bir o ẓālim-i ḳattāl / Rāzdār-ı deḳāyıḳ-ı **aḥvāl**
HH2456 Budur **aḥvāli** ehl-i dünyānuñ / Cāhunadur maḥabbeti anuñ
HH2579 Rūy-ı dil gördi çünki zār u esīr / Cümle **aḥvālin** eyledi taḳrīr
HH2649 Meger ol iki māh-ı sīm-endām / Ṣorup **aḥvāl-i** müslimini müdām

aḥvāl-verā [1] yaratılmış olanların hali

NE1194 Ey nesek-āmūz-ı serāy-ı cihān / Nāẓır-ı **aḥvāl-verā-yı** cihān

aḥvel [1] şaşı, gözü şaşı olan

HH140 Gūyiyā **aḥvel** idi çeşm-i cihān / Ṣaḥṣ-ı rūz iki görinürdi ʿayān

aḫẕ [1] esir, tutsak

NE1607 Cümlesini **aḫẕ** u eṣīr itdiler / Baġladılar ḫār u ḫaḳīr itdiler

ʿā'id [1] ilgili, ilişkili

S19 Nedür rind ü zāhiddeki hāy ü hūy / Yine aña **ʿā'id** hep ol güft ü gūy

ak [1] bkz. ‘tāḳ-ver ü ak {ṭāḳ u revāḳ}’ md.

NE1231 Hind ise ḫūd ḳatı degilken yapar / Tāḳ-ver ü **ak** ile muʿallā kemer

aḳ [9]

1. beyaz

S335 İdüp **aḳ** bayraḳ sipihre güẓār / Meger kāġıd uçurdı her nīzedār
S1178 Çıḳar neşvesi başuña gül gibi / Alur ʿ aḳluñı **aḳ** ḳaranfil gibi
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı gülgūn ṣunar / Seḥer **aḳ** güller gül-efsūn ṣunar
NE540 Deste iken laʿli vü **aḳ** kāġıdı / Uçdı gülüñ bunca ṭabaḳ kāġıdı
SE1996 Eyleyüp sütre-i levṣi ʿamelī / İkide birde sorar **aḳ** ṣaḳalı
HH969 Az ḳaldı ki ġonce-i zanbaḳ / **Aḳ** gül içre ola mustaġraḳ
HH1523 **Aḳ** bayrāmīlerle ser-tā-pā / Pīr-i nūrānī idi çarḫ-ı dü-tā

2. temiz, saf

NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i meẓāḳ / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü **aḳ**
SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muḥibb-i ṣādık / Yüzi **aḳ** ṣıdḳ-ıla alını açıḳ

aḳlıḳ [2] beyazlık

NE2513 **Aḳlıġıla** ṣafha-i pür-ʿāc ider / Her segini ṭolı sefīdāc ider
SE2189 **Aḳlıġı** perde-keş-i nāẓır olur / Ṣoñra yüzi ḳarası ẓāhir olur

aḳlı ḳızıllı [1] beyaz ve kırmızı rengin birleşmesiyle ortaya çıkan renk, alaca kızıl. Bu renk tanıkta arak ve şarabın karıştırılması bağlamında kullanılmıştır.

NE650 Eyle ʿaraḳla mey-i nābı revān / **Aḳlı ḳızıllı** gibi ḳıl hem-ʿinān

Aḳbaba [1] Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sırasında manevi önderlerinden Akşemseddin ile birlikte adı geçen Bektaşi dedesidir. Beykoz'a bağlı Akbaba köyüne adını vermiştir. Evliya Çelebi Seyahatname'de kiraz ve kestane mevsimlerinde İstanbul'da "safa ehli" insanların Akbaba Sultan'a giderek çadırlar kurduğunu, türlü sohbetler yapıldığını ve "kestane ve kiraz faslı" adı verilen bu mesire faaliyetlerinin iki üç ay sürdüğünü kaydetmektedir.

HH532 **Aḳbabamuñ** içürseler ābın / Tīġ-ı bürrān gibi keser tābın

ʿāḳ [2] dik başlı, inatçı, asi

SE3028 Levḥaşa'llāh ki ola bed-aḫlāḳ / Sebeb-i laʿnet olur bende-i **ʿāḳ**
SE3099 Ḳaraman oġlı olup ehl-i nifaḳ / Dāyimā olur idi ʿāṣī vü **ʿāḳ**

ʿaḳār [2] ev, dükkân, arsa, bağ, çiftlik ve tarla gibi gelir getiren mülk ve bu mülklerden elde edilen gelir

NE1758 Aña zekāt añsañ ider iftiḫār / Vaḳf çıkar cümle nüḳūd u **ʿaḳār**
HH2441 Çürüdi cümle dirhem ü dinār / Naḳd-i vaḳt oldı hep metāʿ ü **ʿaḳār**

ʿaḳāḳır [1] hekimlikte ilaç olarak veya ilaç üretiminde kullanılan bitki kökleri

S1200 Mey-i nābı saʿy it bu tedb̄iri ḳo / Ġaraż cevher ise **ʿaḳāḳ̄iri** ḳo

aḳça, akçe [13] küçük gümüş para, her çeşit madeni para

NE1751 **Aḳçesini** cümle ribāya virür / D̄inini dünyāda hevāya virür
NE1954 Şebnem anuñ **akçe** ṭaḳup başına / Ṣundı şeker laʿl-i güher başına
NE3035 Zehrlenüp bir daḫı anı yine / **Aḳçeni** ṣarf itme gümüş ṣuyına
SE1221 Ḳollanur dehre ṣalup bünyādı / **Akçası-y-ıla** bir iki ırġadı
SE1225 Manṣıba **akça** virince vāl̄i / Nice olur fuḳarānuñ ḥāli
SE1240 Mürteş̄i oldı ḥayāsız oġlan / Egilür **akçayı** gördükde hemān
SE1253 Levḥ-i taʿlīm ʿamel-mānde idi / **Aḳçanuñ** saḫtesi meydānda idi
SE1255 İtdi bu ḥāli görince ẓürefā / **Aḳçası** olmayan iẓhār-ı zekā
SE1276 Manṣıbuñ **akça** idi miʿyārı / Elde mizānı ile ḳanṭārı
SE2423 Can virür **akçası** üzre nice ḫar / Hafta bāzārcılığı mı eyler
HH270 Manṣıba kim ki müstaḥiḳ geçine / Yapışurlardı **aḳçe** taḥtasına
HH1650 Arayup **aḳçelerle** pullarla / Çok emek ẕāyiʿ eyledi bu yola
HH2768 Ehl-i miʿyāra idelüm cezmi / Üç yüz **aḳçe** ḳażāya degmez mi

aḳça itmemek [1] etkisi olmamak, işe yaramamak

SE1805 **Aḳça itmez** yalıñuz ṣulḥ u ṣalāḥ / Cizyesin virmez-ise işte silāḥ

aḳça ḳaldurmaḳ [1] para kaldırmak, önemli bir miktarda kazanç sağlamak

S1269 Olup sebzeden nicesi jāle-g̈ir̄ / ʿAceb **aḳça ḳaldurdı** mihr-i münīr

aḳçalı [1] paralı, zengin

SE1277 **Aḳçalı** Türk ḳoyun gütmez idi / Ṭoḳ olan ḳarnını aç ṭutmaz idi

aḳçe ṣaymaḳ [1] para ödemek, satın almak

NE170 Ḥayf ki dünyānuñ olup mā'ili / **Aḳçe ṣayılmış** ḳavl ide ʿāḳili

ʿaḳd {ʿıḳd} [4] bkz. ''ıḳd' md.

S527 Gel ey kimiyā-sāz-ı **ʿaḳd-i** kelām / Müheyyā ḳıl aña münāsib maḳām
NE1086 Söz ki ola **ʿaḳd-i** perrin gibi rūz / Her birisi cevher-i cāndur ne sūz
NE1134 Gevher-i esmāra viren intizām / Böyle dizer **ʿaḳd-i** ṣüreyyā nizām
HH457 K̄imiyā-kār-ı **ʿaḳd-i** cevher-i ḳāl / S̄imiyādār-ı naḳş-ı levḥ-i ḫayāl

ʿaḳd [7]

1. kurma, düzenleme, tertip etme

S436 Çeken **ʿaḳd-i** bezm-i ṣafāya emek / Muḳaddem maḥallin tedārik gerek

2. anlaşma, sözleşme

NE1750 Yaʿni metāʿına irişüp kesād / **ʿAḳd-i** beyāʿātı bula çoḳ fesād
SE1803 **ʿAḳd-i** ṣulḥı dimesin gerçek idi / Ġarażum kendümi bildürmek idi

3. nikah

SE1459 Bulmışam **ʿaḳdime** lāyıḳ zeni ben / Umarum faẓl u kerem Mevlādan
SE1465 Meyline lāyıḳ odur merdānuñ / Ḫuṭbedür ḫıṭbe-i **ʿaḳdi** anuñ
SE1466 Bilürin ḥāṣılı b̄i-ḥayf ü dir̄iġ / **ʿAḳdına** mehr-i muʿacceldür t̄iġ
SE3439 **ʿAḳd-içün** itdi şu deñlü şenlik / Virdi hep mā-melekin ergenlik

aḳd itmek [1] kurma, tertip etmek, düzenlemek

SE2031 **ʿAḳd iderler** yine bir bezm-i ṣafā / Yine bir yire gelürler ẓürefā

aḳdām [1] ayaklar

SE2651 ʿĀbidüñ bedreḳa-i İslāmı / ʿĀrifüñ mezlaḳa-i **aḳdāmı**

aḳdem [2] ilk, önce, en kıdemli

SE3034 ʿUlemādan biri bundan **aḳdem** / Aldı bir ʿabd-i mübārek-m **aḳdem**
HH125 Noḳṭalar gerçi görinür **aḳdem** / Ḫaṭda ammā el̄ifdür aṣl-ı raḳam

aḳder [1] çok güçlü, en kudretli

SE2287 Çünki ḫaṣm olsa ola ḳādir-i ṣer / Dostluḳdan ola ḫayra **aḳder**

ʿāḳıbet [66]

1. son, netice

NE984 Rişte ile niteki bir deste gül / **ʿĀḳıbeti** bir olur iki göñül
NE2856 Oldı ḳazıḳ bābı deñilmek aña / **ʿĀḳıbeti** ḫayr ola diyu duʿā
SE1171 Kim bilür **ʿāḳıbet-i** aḥvāli / Ṭutalum ola mübarek fālı
SE1287 Hātıra geldi hemān fāl itdüm / Niyyet-i **ʿāḳıbet-i** ḥāl itdüm
SE3527 Neyyir-i ḳadri felek-seyr olsun / Āḫiri **ʿāḳıbeti** ḫayr olsun

2. sonunda, en sonunda

S658 O seg eylemiş postını dostı / Ḫalāṣ itmemiş **ʿāḳıbet** postı
S1463 Şu āvāre kim meyde olmuş ola / Yine **ʿāḳıbet** bulur anda fenā
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile bulmuş cilā / Yine **ʿāḳıbet** bulur anda fenā
NE408 Geldi ḳırāl anda ḫaṭā eyledi / **ʿĀḳıbet** iẓhār-ı ẕekā eyledi

NE595 Ebr-i bahār u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur üstine çıḳar **ʿāḳıbet**
NE1023 **ʿĀḳıbet** oldı ol iki dil-ḫıtāş / Sāye-veş üftāde-i ṣāḥib-fıtāş
NE1057 **ʿĀḳıbet** ol nev-sefer-i rāh-ı cān / Eyledi īmān ile cānın revān
NE1523 Ḫidmet-i ʿışḳ ile bulur menzilet / Ḳubbenüñ altına gelür **ʿāḳıbet**
NE2035 Masḫaralıḳ şūm olup ol ebtere / **ʿĀḳıbet** oldı yine yüzi ḳara
NE2099 Reʾy-i ʿaṣā eyleyen aʿmā-ṣıfat / Ġaflet ile çāha düşer **ʿāḳıbet**
NE2147 **ʿĀḳıbeti** şīr iken āhū olur / Yırtıcı şehbāz ise tīhū olur
NE2281 **ʿĀḳıbet** ol müfti-i şīrīn-beyān / Bir seneye vaʿde virür ol zamān
NE2555 **ʿĀḳıbet** ol deñlü bulur furṣatı / Kim olur ol evde zenān ṣoḥbeti
NE2660 Cüft ḳılup bir ḳoca bayḳuş ile / **ʿĀḳıbet** avlardı ḳuşı ḳuş ile
NE2798 **ʿĀḳıbet** uzandı miṣāl-i yılān / Parmaġınuñ üstüne geldi hemān
NE2934 Ṣaḳlama zer ġonca-i raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün iller açar **ʿāḳıbet**
NE2956 **ʿĀḳıbet** elbette cezāsın bulur / Māṣadaḳ-ı ḥāli bu destān olur
NE3024 İçme sen ol şerbeti mecnūn-ṣıfat / Kim degenek lāzım ola **ʿāḳıbet**
NE3075 **ʿĀḳıbeti virdi** cevābın revān / Didi ki çaḳ baña dönünce hemān
SE151 Ṭāḳ-ı Kisrā ile tāc-ı Dārāb / **ʿĀḳıbet** oldı nümūdār-ı ḥabāb
SE274 **ʿĀḳıbet** ḳaldı o da ḫidmetden / Ṣadefin itdi cüdā dürr-i ʿAden
SE373 **ʿĀḳıbet** döndi biri didi baña / Bilmezin anı bunı ben ammā
SE402 **ʿĀḳıbet** itdüm anuñ bendini ben / Zīb-i dībāce-i dīvān-ı süḫan
SE410 **ʿĀḳıbet** olmadı żāyiʿ emelim / İrdi bir genc-i firāvāna elim
SE648 **ʿĀḳıbet** kendi idüp feṯ-i kelām / İtdi bu vech-ile taḫḳīḳ-i maḳām
SE684 Berg-i ter dil uzadur eflāke / **ʿĀḳıbet** derd-ile yüz ḳor ḫāke
SE1412 **ʿĀḳıbet** çıḳdı be-vefk-i ẓāhir / Aḳşarı ẓālim ü ḥaşmı ḳāşır
SE1919 **ʿĀḳıbet** iki göñül bir oldı / Şīr āhū-bere naḫcīr oldı
SE1939 **ʿĀḳıbet** cāriye kim buldı vüṣūl / Ḥarem-i pādişāha itdi duḫūl
SE2048 Şūmdur ḫaṣlet-i ḥırş-ı meẕmūm / Ṣaḥibin **ʿāḳıbet** eyler maḥrūm
SE2176 Başılursa göresin seyrānı / Seyr-ider **ʿāḳıbet** ol zindānı
SE3393 **ʿĀḳıbet** düşdi ḥarīfe ġayret / İtdi ol delle-i ʿaşra minnet
HH180 **ʿĀḳıbet** anı da ḳoyup tenhā / Eyledi ʿazm-i ṭārem-i bālā
HH400 **ʿĀḳıbet** mest idüp mey-i ḥayret / Çeşm-bend oldı perde-i ġaflet
HH493 **ʿĀḳıbet** bir muḥibb-i dermānde / Buldı ol zārı künc-i vīrānda
HH534 **ʿĀḳıbet** ḫasbe olmayup çāre / Döndi efkārı ʿāṣıḳ-ı zāre
HH691 **ʿĀḳıbet** ḳıldılar bunı tedbīr / İtdiler rūy-māl-i dergeh-i pīr
HH1171 **ʿĀḳıbet** ol iki zebūn ü figār / Oldılar yeʾs ile fedāyī-vār
HH1204 Geçirüp ʿayş ü nūş ile eyyam / **ʿĀḳıbet** buldı devresi encām
HH1328 Şīr-veş gitdi ol ġazal ile şāh / **ʿĀḳıbet** çıḳdı bir ḳabileye rāh
HH1413 **ʿĀḳıbet** hecri cāna kār itdi / Bir gice ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1501 Rişte-i meyi ile çü ġonce-i gül / **ʿĀḳıbet** hem-ser oldı iki göñül
HH1511 Ṣaha yār oldı tāliʿ -i mesʿūd / Āḫirin itdi **ʿāḳıbet** Maḥmūd
HH1621 **ʿĀḳıbet** ḫāk-rīzī-i ifgār / Ṣafḥa-ı mekre böyle saçdı ġubār
HH1692 **ʿĀḳıbet** gerdenüñ bu sū'i ʿamel / Būse-i tīġ-i tīze itdi maḥel
HH1781 **ʿĀḳıbet** ḳatlin iḫtiyār itdi / Şevḳ ile ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1801 Eyleyüp **ʿāḳıbet** cinānı maḳām / Ḳodılar bu ṣaḥifede bir nām
HH1871 **ʿĀḳıbet** ṣabra ḳalmayup çāre / Geldi pīş-i sarāy-ı ḫünkāra
HH1910 Giderek oldı her kişi āgāh / Ṭuydı çün **ʿāḳıbet** bu ḳıṣṣayı şāh
HH2049 **ʿĀḳıbet** dil-ber-i maḥabbet-kīş / Oldı hem-reng-i ʿāṣıḳ-ı dervīş
HH2070 Olup ālāyiş-i cihāndan pāk / **ʿĀḳıbet** oldılar mücāvir-i ḫāk
HH2197 Dil-beri ḳıldı **ʿāḳıbet** āgāh / ʿĀṣıḳ-ı zāruñ oldı ḥāli tebāh
HH2241 Ḫʿāh nā-ḫʿāh **ʿāḳıbet** Maḥzūn / ʿIşḳ-ı Ṣādān ile olup Mecnūn
HH2244 Düşdi bir kūha **ʿāḳıbet** güzeri / Faṣṣ-ı fīrūze gibi sebz ü ṭarī
HH2271 **ʿĀḳıbet** dest-i reddle bir ẓālim / İtdi ṣad-pāre cām-ı āmālum
HH2318 **ʿĀḳıbet** itdi gerdiş-i eyyām / Defʿ -i meclis tedārükine ḳıyām
HH2443 Oḳuduñ defter ü kitābı temām / **ʿĀḳıbet** ḫʿāceye virildi ġulām
HH2465 Aldılar gülşen-i fenādan būy / **ʿĀḳıbet** ṭutdılar seyāḥate rūy
HH2484 Ayrılup **ʿāḳıbet** miṣāl-i ṣadef / Düşdi ol iki dür-i dürc-i şeref
HH2505 Ayrılup **ʿāḳıbet** iki hem-zād / İtdiler ṭıfl-ı şīr-veş feryād
HH2669 Cānonuñ nāmın itdiler Mesʿūd / Sir Con oldı **ʿāḳıbet** Maḥmūd

ʿāḳıbet-i kār [2] işin sonu, sonuçta olan şeyler

NE1977 **ʿĀḳıbet-i kār** o ṣaḫṣ-ı ġarīb / Oldı vilāyetde imām u ḫaṭīb
SE108 Her varaḳ oldı bir icmāl saña / Cümlenüñ **ʿāḳıbet-i kārı** fenā

ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe [1] sonun sonu, en son

NE2119 Fikr iderek **ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe** / Ḥāṣılı doġruldı o bir cānibe

ʿāḳıbetü'l-emr [1] işin sonunda, neticede

NE2685 **ʿĀḳıbetü'l-emr** idüp anı rām / Eyledi kām almaġ içün ihtimām

ʿāḳıbetü’l-lām olmaḳ [1] neticeyi bildirmek, sonuca varmak

NE2362 **ʿĀḳıbetü’l-lām olup** ḳıṣṣa-ḫān / Başladı bir ḳıṣṣaya didi hemān

ʿaḳ(ı)l [80] akıl, us, düşünme ve anlama yeteneği; anlama, idrâk, zekâ

S482 İrişmez aña **ʿaḳl** ü pāy ü ḳıyāṣ / Ḳalur ḫams-i cāʾiz gibi beş ḥavāṣ

S790 Demidür iderse o cūşende āb / Kühen-ḫāne-i **ʿaḳl** u fikri ḫarāb

S866 Yürütdükçe mey **ʿaḳlı** eyler zebūn / N’ola rāʾyetin eylese ser-nigūn

S989 Bilinmek gerek ḥürmet-i mey-fürūş / Olur luṭfı āsāyiş-i **ʿaḳl** u hūş

NE139 **ʿAḳl-ı** ser-efrāzı ʿalemdār idüp / Ḳāfile-i fikri ḳafadār idüp

NE915 Maṣlaḥata muṣlıḥı itmek emīn / Oldı şehe lāzıme-i **ʿaḳl** u dīn

NE932 Ḥākim olan ʿākil ü dānā gerek / Ḳuvvet-i **ʿaḳl** ile tüvānā gerek

NE1022 Sūziş ile göz yaşın aḳıtdılar / **ʿAḳlı** fitīle gibi daġıtdılar

NE103 Tīregi-i ḥücre-i teng-dimāġ / Rūşenī-i **ʿaḳl-ı** fürūzān-çerāġ

NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu kār / Cümlemizüñ **ʿaḳlı** var idrāki var

NE1661 Fażlı velī ẓāhir idi gün gibi / **ʿAḳlı** Risṭo işi Mecnūn gibi

NE2074 Ey geçinen **ʿaḳl** u ẕekāda ferīd / Fikrini **ʿaḳlınca** şananlar sedīd

NE2075 **ʿAḳlını** mezdūr-ı emel eyleyen / Reʾyini destūr-ı ʿamel eyleyen

NE2078 Pend yeter vār ise **ʿaḳluñ** hemān / Nükte-i كالعيان الجز بسى

NE2083 **ʿAḳl** ile bulınsa eger rāh-ı dīn / Āyet ile gelmez idi Mürselīn

NE2086 Daġdaġa-i **ʿaḳl** olup āḫir ʿuḳāl / Oldılar üftāde-i çāh-ı ḍalāl

NE2089 Aña uyup **ʿaḳldan** eyle ferāġ / Mihr ṭururken yine yanar çerāġ

NE2092 **ʿAḳl** hemān oldı bu kāra delīl / Kim bulasın rehber-i ḫayr-ı sebīl

NE2351 **ʿAḳlı** yoġ idi sözi maʿẕūr idi / Gelse hemān yāveye destūr idi

NE2443 **ʿAḳlı** olan itmez aña ictirā / Lābüd ider Ḥazret-i Ḥaḳdan ḫayā

NE2623 Ḥüsn ile ān olmag içün tüvānān / Yār olamaz fitne-ger **ʿaḳl** u cān

NE2876 Her birinüñ **ʿaḳlı** var idrāki var / Fikr ile zaʿmınca dil-i pāki var

NE3010 Hiç düşe mi **ʿaḳl** ile iẕʿānına / Maluñ ile ḫaşm olasın cānuña

NE3015 **ʿAḳlın** uġurlar kişinüñ cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı mey

NE3017 Ẕerre ḳadar var ise **ʿaḳlın** senüñ / Uġrama hiç dāʾiresine anuñ

SE60 **ʿAḳl** anı bilmege himmet idemez / Mūr deryāyı mesāḫat idemez

SE61 Naẕar-ı **ʿaḳl** tecellāgeh-i ẕāt / Çeşm-hā vādī-i pehn-i heyhāt

SE510 **ʿAḳlınuñ** yitmez-iken noḳṣānı / Virdi dil bir güzele pinhānī

SE514 Kendi de böyle iken **ʿaḳl** u ẕekā / Ne belā başına bu ʿışḳ ü hevā

SE519 ʿĀşıḳa ṭaʿnı gider ʿār eyle / Yürü var **ʿaḳluña** timār eyle

SE560 Varısa **ʿaḳluñ** eger ey nādān / Eyleme Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿişyān

SE590 Gūş idince didi ol server-i pāk / Bu ne sözdür ḳanı **ʿaḳl** u idrāk

SE644 Ẕikr idüp nice delīl-i naḳlī / Eyledüm **ʿaḳla** mülāyim naḳli

SE646 Didi kim olsa delīl-i ʿaḳlī / Zāyil itse şübühāt-i **aḳlı**

SE647 Ḫing-i **ʿaḳla** urulup anda ʿiḳāl / Gelmedi cilveye ḫayyāl-i ḫayāl

SE1065 Minnet Allāha ki ol ḳādir-i pāk / Bize luṭf eyledi **ʿaḳl** ü idrāk

SE1222 Her biri ṣūret-i **ʿaḳliyyesidür** / Eşer-i ḳuvvet-i cehliyyesidür

SE1257 **ʿAḳl-ı** ıfaʿʿāl-i cünün ü şirret / Rūḥ-ı ḫayvānī-i cehl ü rişvet

SE1352 Rutbe-i **ʿaḳlı** nisāb-ı ẕevḳi / Bu ki farḳ itmeye taḥt u fevḳi

SE1361 Ḥükm-içün fikre varup nice zamān / Eyleyüp **ʿaḳl-ıla** fikri mīzān

SE1372 Ḳullanur raḫşını ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük **ʿaḳla** uramaz şübhe ʿiḳāl

SE1382 Dimiş erbāb-ı ḫıred el-ḳıṣṣa / Boyı uzun olmanuñ **ʿaḳlı** ḳıṣa

SE1385 **ʿAḳl** cerr eyler-ise aña maḥal / Boġaza ṭorba ṭaḳup ḳaba ṣaḳal

SE1720 Buldı ser-rişte-i **ʿaḳl-ıla** nizām / Sübḥa-i dīn güher-i kār-ı enām

SE1721 **ʿAḳldur** vāṣıṭatü’l-ʿıḳd-i ömür / ʿAḳldur ʿuḳde-güşā-yı cumhūr

SE1721 ʿAḳldur vāṣıṭatü’l-ʿıḳd-i ömür / **ʿAḳldur** ʿuḳde-güşā-yı cumhūr

SE1722 **ʿAkldur** pertev-i envār-ı Hudā / ʿAkldur meşʿale-i rāh-ı hüdā

SE1722 ʿAkldur pertev-i envār-ı Hudā / **ʿAkldur** meşʿale-i rāh-ı hüdā

SE1723 **ʿAḳldur** ḫāfıẓ-ı dīn ser-ḥadinüñ / ʿAḳldur mesned-i cān maḳṣadınuñ

SE1723 ʿAḳldur ḫāfıẓ-ı dīn ser-ḥadinüñ / **ʿAḳldur** mesned-i cān maḳṣadınuñ

SE1724 Kime kim yār ola **ʿaḳl** u tedbīr / Aña ne nīze gerek ne şemşīr

SE1725 Ḳuvvet-i **ʿaḳl-ıla** bir merd-i benām / Feth ider ḫāṣılı bir mülki tamām

SE1741 Ḳaç bucaġ idügini arż u semā / Rehber-i **ʿaḳl-ıla** buldı ḥükemā

SE2055 **ʿAḳlıla** olsa eger kesret-i māl / Olmaya şaḫṣ-ı mubaṣṣır dellāl

SE2109 **ʿAḳldur** cevheri nevʿ-i beşerüñ / Ṣabr-ımış yüzi suyı ol güherüñ

SE2110 Cevher-i **ʿaḳl** ki ḳılmaya meded / Bulmaz iksīr-i kerāmātı cesed

SE2408 Bu laṭīfe saña oldı temsīl / Pertev-i **ʿaḳlı** yürü eyle delīl

SE2474 Çeşm-bendi anuñ ibrişim bāl / Eylemiş eñse şaçın **ʿaḳla** ʿıḳāl

SE2526 **ʿAḳl-ı** merdāne olup ḳānidür / Nefs-i zen ḫılḳat ü ḫū ṭāmidür

SE2556 Geh şu demlerde ki itmişdi ḫarāb / **ʿAḳlı** ser-ḫoş-i mey-i faṣl-ı şebāb

SE2921 **ʿAḳlı** var gelmez anuñ divāna / Ḫalvetinden olamaz bī-gāne

HH353 **ʿAḳl** ü ṣabr u ḳarār u zühd ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna fedā

HH367 Ḳays-ı şeydāya döner eṭvārı / Nerede ḳaldı **ʿaḳl-miʿmārı**
HH483 Nā-gehān irdi aña bir ḥālet / Virdi mīzān-ı **ʿaḳlına** ḫiffet
HH491 İtmege rāh-ı **ʿaḳla** irşādı / Görmege vardılar o nā-şādı
HH516 Ḫayyiz-i **ʿaḳldan** degildür dūr / Zāʾil itmek bu ẓulmeti ol nūr
HH533 Ḳaldılar nūr-ı **ʿaḳlı** rāh-nümūn / İtdiler ḫayli fikr-i gūn-ā-gūn
HH553 Gördiler semt-i **ʿaḳldan** mehcūr / Oldı dermān ḫıredden dūr
HH611 Bir fenā virdi aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı dilden sedād ü **ʿaḳl** birūn
HH627 Gördi çün **ʿaḳl** ü dāniş-i püseri / Ḫayli maʿḳūl-fehm idi pederi
HH861 Ḫıffet-i **ʿaḳl** ile ol āvāre / Oldı mānend-i ṭıfl-ı gehvāre
HH918 Rāyet-i **ʿaḳlı** seyl-i ʿışḳ u cünūn / İtdi ʿaḳs-i nihāi gibi nigūn
HH989 Ġavṭa-ı **ʿaḳl-ı** dūr-bīni nā-kām / ʿĀciz idi mesāḥat-ı evhām
HH1223 Bayılınca fiġān ider oldı / Geh gelür **ʿaḳlı** geh gider oldı
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü çālāk / **ʿAḳl** ü idrāki ṣāf dānişi pāk
HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i ʿışḳ-ı nigār / Elvedāʿ itdi **ʿaḳl** u ṣabr u ḳarār
HH1508 Rāʾy-i rūşenle **ʿaḳl-ı** pīrāne / İki şemʿ oldı ṭāḳ-ı eyvāne
HH1907 Kesmeyüp vaṣl-ı yārdan ṭalebi / Geh gelür geh giderdi **ʿaḳlı** gibi
HE28 Virür irşāda **ʿaḳlı** pīr-i ʿaşḳa / Urur ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa
HE71 Başımda od yanar çün şemʿ-i sūzan / Fetil-āsā olur **ʿaḳlum** perīşān

ʿaḳıl irişmemek [1] ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek

S167 Ola peyk-i ḫażret żarūrī cüdā / Ne sürʿatdür ol **ʿaḳl irişmez** aña

ʿaḳıllı [1] doğruyu yanlışı, iyiyi kötüyü ayırt edebilecek durumda olan, âkıl

NE1645 Bakma anuñ ḥāl-i perīşānına / **ʿAḳıllılar** iremez şeref-i şānına

ʿaḳla uymaḳ [1] akıl kurallarına uygun, ölçülü davranmak

NE2084 **ʿAḳla uyan** nice Felātunlar / Vādī-i taḥḳīḳde Mecnūnlar

ʿakl-ber-bad-dade [1] aklı karışmış, aklını kaybetmiş

HH1949 Mest ü medhūş-ı bāde-i ʿışḳam / **ʿAḳl-ber-bād-dāde-i** ʿışḳam

ʿaḳl-ı bāliġ [1] ergin, aklı başında

SE491 Sebaḳ-ı maʿrifete ḳābil ide / **ʿAḳl-ı bāliġ** naẓarı kāmil ide

ʿaḳlı başında [1] uyanık, tedbirli

SE1271 Dīv iken ṣadrı Süleymānī idi / **ʿAḳlı başında** perīşānī idi

ʿaḳl-ı evvel [1] çok akıllı, doğuştan akıllı

HH505 **ʿAḳl-ı evvel** geçen ẓarāfetde / Ḳaysı geçmiş ṭarīḳ-i miḥnetde

ʿaḳl-ı maʿāş [1] dünya hayatına, geçim kaygısına yönelik akıl

S1004 Cihān-ı ḫıred pīr-i **ʿaḳl-ı maʿāş** / Ki irşādda hemser-i Ḳarabaş

ʿaḳlınca [4] kendi aklına göre, düşüncesine göre

NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u ẓekāda ferīd / Fikrini **ʿaḳlınca** ṣananlar sedīd
NE2746 Gerçi ki **ʿaḳlınca** ṣafāsın bulur / Līk o melʿūnı cezāsın bulur
SE3030 Şu ki **ʿaḳlınca** anı ide çerāġ / Yaḳa ẓulmetle dil-i ʿāleme daġ
SE3364 Olup andan yaña hep laḳlaḳa-zen / Ḫoş gelür nefsine **ʿaḳlınca** süḫan

ʿaḳlını aldurmaḳ [1] aklını kaçırmak, delirmek

NE651 Oldı ʿaraḳ bir yaḳıcı dil-rübā / **ʿAḳlını aldursa** görenler revā

ʿaḳlını almaḳ [4] aklını meşgul etmek, güzelliği ile büyülemek, etkisi altına almak

S1178 Çıḳar neşvesi başuña gül gibi / **Alur ʿaḳluñı** aḳ ḳaranfil gibi
HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ **ʿaḳlını aldı** / Lücce-i ḫayrete ṭalup ḳaldı
HH504 Gördiler ʿışḳ cānına yetmiş / **ʿAḳlın alup** işin temām itmiş
HH1334 Gördügi gibi bildi cānāndur / **ʿAḳlın alan** cevān-ı fettāndur

ʿaḳlını başına cemʿ eylemek/devşirmek [5] akla uygun olmayan eylemlerde bulunmaktan kendini kurtarmak, doğru yola gelmek

NE2091 **Aḳluñı cemʿ eyle** dilā sen de gel / İtme ferāsetle dem-ā-dem ʿamel
NE3077 Pend virüp ḫāṭır-ı ʿayyāşına / **ʿAḳlını cemʿ eyle** yüri başına
SE961 Olma dil-dāde-i mūy-ı pür-çīn / **ʿAḳluñı başına cemʿ it** miskīn
SE2552 **Devşirüp ʿaḳluñı başa** gahī / Hele fikr eyle o gökde cāhī
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma zīnhār / **ʿAḳluñı başına cemʿ it** yürü var

ʿaḳlını (başdan) zāyil eylemek [2] aklını almak

SE2627 **Eyledi ʿaḳlumı başdan zāyil** / Düşdüm ol laḥẓa yere lā-yaʿḳil
HH2265 Bir peri **itdi ʿaḳlumı zā'il** / Cām-ı ʿışḳ ile ḳıldı lā-yaʿḳil

ʿaḳl-ı selīm [1] iyiyi kötüden ayırt edebilme yetisi, sağduyu

NE160 Ḫayf degil mi bu ki **ʿaḳl-ı selīm** / Vesvese-i nefs ile olup saḳīm

ʿaḳlī [1] akıl ve mantığa dayanan

SE646 Didi kim olsa delīl-i **ʿaḳlī** / Zāyil itse şübühāt-i aḳlı

ʿāḳıl [21] akıllı, akıl sahibi kimse

NE170 Ḫayf ki dünyānuñ olup māʾili / Akçe şayılmış ḳavl ide **ʿāḳılı**
NE921 Hem-demi hem **ʿāḳıl** u dānā gerek / Pend-i ḫakīmānesin aṣġā gerek
NE932 Ḥākim olan **ʿāḳıl** ü dānā gerek / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile tüvānā gerek
NE941 Şāh-ı cevān baḫt u ḳavīdār idi / Pādişāh-ı **ʿāḳıl** u dānā idi
NE981 Kim şererinden yaña kevn u mekān / **ʿĀḳıl** iseñ degme ṭoḳınma hemān
NE2100 **ʿĀḳıl** iseñ reʾy ile ḳılma ʿamel / Diñle inanmazsan eger bir meṣel
NE2124 Nefs-i bed itmekde bize mekr ü fen / **ʿĀḳıl** iseñ ḳaç yüri bed nefsden
SE288 Fehm ider bu süḫānı **ʿāḳıl** olan / Tercemānı nider ehl-i dil olan
SE295 Hīç suʿāl eyleye mi **ʿāḳıl** olan / Şeref-i ẕātı olanlara zamān
SE1322 Yād ider ḫalḳı buna nisbet-ile / Ẓālim-i **ʿāḳılı** hep raḥmet-ile
SE1324 Ḳendi n'eylerse ider **ʿāḳıl** olan / Ġayrısı ẓulm idicek virmez āmān
SE1491 Ẕī-saʿādet ki şeh-i **ʿāḳıl** ola / Muḳbil ü muḥsin ola ʿādil ola
SE1742 Şāh kim **ʿāḳil** olur kāmil olur / Hem-demi Āṣaf-ı deryā-dil olur
SE1745 Ḥaḳ bu kim oldı vezīr-i **ʿāḳıl** / Ḳuvvet-i baḫta güvāh-i ʿādil
SE1891 **ʿĀḳıle** fikr idicek ẓāhir olur / Ere ʿavrat zene şevher bir olur
SE2934 Dīdeler şaʿşaʿasından ḫīre / **ʿAḳıllar** daġdaġasından tīre
SE3032 Ne saʿadetdür o kim **āḳil** ola / Edeb ü dīni ola ḳābil ola
SE3159 Bu cefā kim olınur şāḫ-ı tere / **ʿĀḳıl** iseñ saña ʿibret yetüre
SE3303 **ʿĀḳıl** olan didi vardur bir ḥāl / Ḳatı bī-hūde degildür bu maḳāl
HH787 İsterin kim seni idem dāmād / Sen daḫı **ʿāḳıl** iseñ itme ʿinād
HH1279 Didi kim işte ey şeh-i **ʿāḳıl** / Saña bir kār-dīde-i muḳbil

ʿāḳil edebsüzden edeb ögrenür [1] Akıllı insan edebi edepsizlerden öğrenir" anlamında atasözü

NE3157 İller içinde bu meṣel söylenür / **ʿĀḳil edebsizden edeb ögrenür**

ʿaḳīḳ [3] kırmızı, kahverengi ve turuncu renklerde bir kalsedon taşıdır. En kalitelisinin Yemen'de çıktığı kabul edilir. Eskilerce yaygın bir inanışa göre bu taş sıradan taşlara Süheyl yıldızının ışığının tesir etmesiyle oluşurmuş. Süheyl yıldızı Arabistan yarımadasının güneyinde bulunan Yemen'de çok parlak göründüğü için bu taşın en kalitelisinin bu ülkede bulunduğu kabul edilir.

S977 Süheyl-i Yemendür virüp āb u tāb / **ʿAḳīḳ** oldı mīnā-yı şahbā-yı nāb
HH885 Berg-i gül taḫtına **ʿaḳīk-i** Yemen / Farḳı yoḳ şāhınuñ zümürrüdden

Çoğunlukla kırmızı rengiyle tanınan bir taş olması sebebiyle kelime aşağıdaki tanıkta kırmızı şaraba nispetle kullanılmıştır.

S1205 Bu bezme raḥīḳüñ **ʿaḳīḳi** gerek / Ne afyon gerek ne raḥīḳī gerek

ʿāḳile [1] akıllı, akıl sahibi kadın

SE3347 Her biri **ʿāḳile-i** nā-maʿḳūl / Gösterür ġūl-i beyābānīye yol

aḳın itmek/şalmaḳ [2] hücum etmek, baskın yapmak

SE1554 Baḥr-veş **aḳın idüp** kişverine / Ḳatl-i ʿām itdi o dem ʿaskerine
SE1274 Ḳanġı maẓlūma ki **aḳın şaldı** / Biri mālın biri cānın aldı

akındı [2]

1. suyun herhangi bir yöne doğru ilerlemesi, akım, cereyan

S566 **Aḳındı** kenārında ḳaṣr-ı refīʿ / O şeh-beyt-i mevzūn bu baḥr-ı serīʿ

2. kaptan sızan sıvı ‖ şarap

S949 Sebūdan **akındı** aḳar dāʾimā / Boġazda fenerdür ḳadeḥ gūyiyā

aḳıtmaḳ [11]

1. gözyaşı dökmek

NE1022 Sūziş ile göz yaşın **aḳıtdılar** / ʿAḳlı fitīle gibi daġıtdılar
HH1000 Ḫalḳ gözden **aḳıtdı** seyl-ābı / İtdi pür-ḫūn o ḳanlı girdābı
HH2369 Gördi Maḥzūn o māh-sīmāyı / Gözlerinden **aḳıtdı** deryayı

2. akmasını sağlamak, dökmek

S778 Dem-ā-dem üfür āteşīn sāġarı / **Aḳıt** pūteden külçe külçe zeri
S788 **Aḳıt** bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür çeşme çaḳ küy-ı sürḫ-ābdan
S815 Dem-i ʿıyddur sāḳiyā ḳıl şitāb / **Aḳıt** ḫūn-ı ḳurbān yirine şarāb
NE836 Kim ki ide bu suḫana iʿtibār / Aġzı ṣuyın **aḳıda** dīvāne-vār
SE825 Kesb ü kār üzre olur ehl-i ḥayā / **Aḳıdur** alnı derin ebr-āsā
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin görse eger / **Aḳıdur** aġzı ṣuyın dīde-i ter

3. getirmek, önüne sermek

S610 Çekilmiş biri Gökşu ırmaġına / **Aḳıtmış** biri baḥrı ayaġına

4. cezbetmek

S546 **Aḳıtdı** dil-i ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār / Ki yoḳ anda hergiz ümīd-i kenār

aḳīm [1] kısır, verimsiz. Ayrıca bkz. ‘bād-ı ʿaḳīm’ md.

HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı ʿażīm / Virdi hevl-i peyām-ı bād-ı **ʿaḳīm**

aḳmaḳ [32]

1. (sıvı maddeler için) bir yerden bir yere gitmek

S626 Meḥāşinde Gökşu ki **aḳar** gelür / Bu söz baña nā-der-ber-ā-ber gelür

S691 Olup sīne-i ṣāf-veş ṣuffeler / Göñül gibi şürīde şular **aḳar**

S789 Ḳanı sāḳiyā seyl-i sürḫī-nümā / Ḳızılırmaġ olsun **aḳup** dāʾimā

S949 Sebūdan akındı **aḳar** dāʾimā / Boġazda fenerdür ḳadeḥ gūyiyā

S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı ter / **Aḳan** bāde minḳār-ı sürḫa döner

S1183 **Aḳup** bāde ḫūn-ı kebūter-miṣāl / Kebūterler oynadı bī-per ü bāl

S1277 Yaḳīn oldı gömgök ṣu olup çemen / **Aḳa** āb-ı fısḳıyye-i lāleden

NE314 Niteki inbīḳ-i hilāl ol zamān / **Aḳmadın** ibrīḳden āb-ı revān

NE546 Dögünerek **aḳmada** cūy-ı çemen / Ṭurma yolınmaḳda idi yāsemen

NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / Sanma şafaḳ **aḳdı** biraz ḫūn-ı nāb

NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma **aḳup** itmede tefrīḥ-i zāt

NE1122 Ṭurmadın **aḳar** ṣu gibi vāridāt / Ẓabṭ idemez lüle-i kilk ü devāt

NE1583 Bulduġını ḳaldurup itdi żarar / **Aḳdı** hemān yol yol o seylāb-ı şer

NE1918 Rind-i mey-āşāma ider ṭaʿnalar / Mār-veş aġzından anuñ zehr **aḳar**

NE2438 Lüle düşüp ola ʿamelden beri / Çeşme gibi **aḳa** cerāhatleri

SE352 Ṣafvet-i ṭabʿı ḳılan sermāye / Cūy-veş **aḳdı** hemān ṣaḥrāya

SE2209 Ḳankı dīvārda görse sūrāḫ / Mār-veş **aḳar-ımış** ol küstāḫ

SE2403 **Aḳdı** ṣu cübbe vü destārından / Ġażaba geldi o dem ʿārından

SE2404 Çeşmeye itdi ʿitāb-ıla ḫiṭāb / Ḫışm-ıla **aḳdı** feminden ẕehr-āb

SE3326 Zaḫm urup boynına ḳanı **aḳdı** / Ṣanki yāḳūt ḳılāde ṭaḳdı

HH430 Eylemişdüm bina bu ḫānede ben / Bir **aḳar** çeşme şīr-i şāfīden

HH1865 Ġark olup çeşmden **aḳan** yaşa / Başını urdı ṭaşdan ṭaşa

HH1866 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāya / Cūy-veş **aḳdı** semt-i ṣaḥrāya

2. art arda ve toplu olarak ilerlemek

S693 **Aḳup** gelmede nice zevraḳ müdām / Gelür ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle şām

NE1325 Her yañadan ṭurmaz **aḳar** ol yire / Oldı o benderzde metāʿ-ı sere

HH590 Sā-be-sū ḫalḳ idüp namāza güẓār / Ḳıbleye toġrı **aḳdı** ol enhār

HH1309 Süzülüp bīşe-zār u deşt ü cibāl / **Aḳdı** geldi şikārı seyl-miṣāl

3. meyletmek

S247 Güler yüzle ḫurşīd olup dil-sitān / Dil-i cūy-ı yaḫ-beste **aḳdı** hemān

SE2350 ʿAraba luṭf-ıla oldı māʾil / Ṣu gibi **aḳdı** şeh-i deryā-dil

SE3191 **Aḳma** ol cāh-ı caḥīme iy dil / Meyli ḳo āb-ı revān gibi çekil

4. (yüzünden akmak) çokça bulunmak, dayanılmaz halde olmak

S259 Olup ṭīre çün vādī-i ejdehā / Yüzünden anuñ zehr **aḳar** dāʾimā

SE797 Şükr kim dīde-i ʿibret baḳıyor / Çirk-i meẕkūr yüzüñden **aḳıyor**

ʿaḳr [1] kısır ‖ netice ve semere veremeyen kişi

SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi dem-i ʿaşr / Fāżıl-ı ʿālim olurdı cem-i **ʿaḳr**

aḳraba [1] kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kişiler hısım

HH2615 İki beg-zāde **aḳrabası** idi / ʿĀlemüñ bir büyük belāsı idi

ʿaḳreb [3]

1. kuyruğundaki zehirli iğnesiyle başka canlıları sokmasıyla bilinen hayvan. Ayrıca bkz. ‘kejdüm’ md.

HH175 Zehrini **ʿAḳrebüñ** idüp tiryāk / Ḳıldı anı münebbih-i eflāk

2. Akrep burcu. Burçlar feleğinde Terazi ve Yay burçları arasındaki burçtur.

HH754 Geldi çün ḫāne-i ʿacūze püser / Burc-ı **ʿAḳrebde** oldı şekl-i ḳamer

3. saatin kısa ibresi ‖ akrep

SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i çarḫı şeffāf / Ḳapladı **ʿaḳrebe** billūr ġılāf

ʿaks [37]

1. ışık ve görüntünün bir yere vurup geri dönmesi veya orada görünmesi, yansıma

S551 Ya āyīnede **ʿaks-i** ḫūrşīddür / Yaḫud çarḫı nīlīde nāhiddür

S568 Ḳafeslerle varınca ʿālī-maḳām / Olur **ʿaksi** deryāya düşdükce dām

S570 Ṭurur kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı kefgīre **ʿaks-i** ḳafes

S680 İdüp **ʿaksini** mār-ı māhı maḳar / Anı ḳalʿa-i şāh-ı mārān ider

S694 Gümüş serv aña şalsa **ʿaksin** ḳaçan / Girer ṣuya bir şūh-ı nāzük-beden

S718 Ṭoḳunduḳça **ʿaksi** olup pür-şitāb / Yürür nuḳre ḫanḳ-ı şabā sīrāb
S745 Olur **ʿaks-i** bārı şanavber hemān / Ṣulanmaġa ḳonmuş sebū-veş ʿayān
S761 İdüp anda **ʿaks-i** ʿiẕāruñ ẓuhūr / Görenler disün indi üstüne nūr
S786 Lebüñ **ʿaksi** itsün kadeḥde ẓuhūr / O cān-ı ḥarīfān bu ḳandīl-i nūr
S810 Ṣadef-veş şu üzre gelürse ḥabāb / Dişüñ **ʿaksi** olsun aña dürr-i nāb
S811 Olup sāḳiyā **ʿaks-i** rüyuñ müdām / Döner defter-i ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
S982 Düşüp **ʿaks-i** zülf-i bütān-ı cemīl / Olur bezme şemʿ-i muʿanber fitīl
S1014 Anuñ curʿa vü **ʿaks-i** cām-ı ṣafā / Zemīn ü zamānına virmiş cilā
S1019 Düşüp **ʿaksi** saḳf-ı sipihre yine / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob āyīne
S1041 Ṣalup baḥra **ʿaks** o ṭāḳ-ı ḫarāb / Meger Ḳaydafā mülkidür ġarḳ-āb
S1180 Düşüp **ʿaksi** müjgānı cānānenüñ / ʿĀceb uçdı mı beñzi peymānenüñ
S1296 Olur ḫuşk **ʿaks** idicek āfitāb / Ḳalur yerleri şanma girdāb-ı āb
S1297 Olup āb-ı mirʾāt-ı āhen-beden / Hevā **ʿaksi** maḥv eyler āyīneden
NE242 Māh ile şeb hindū-yı āyinedār / Ṣanma kelef anda ruḫı **ʿaksi** var
NE509 Şīşe-i rengīn ile güller ki var / Dīde-i pür-ḫūn ile **ʿaks-i** ʿiẕār
NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile pūt / **ʿAḳsi** düşüp āba olur berḫ-i ḫūt
NE1315 Ḥāşılı devr-i felek-i bī-ḳārar / **ʿAḳsini** iẕhār ider āyine-vār
NE1321 Şemse-i eyvānuñ olup **ʿaks-i** āb / Ṭārım-ı Nīli de olur āfitāb
SE2546 Oldı seḫḫāḳalar ile dünyā / **ʿAks-i** teʾnīş-i cemīʿ-i eşyā
HH70 ʿIşḳ şürīde ḳıldı ʿummānı / Baġrına başdı **ʿaks-i** cānānı
HH758 Bir kızı var idi yanında anuñ / **ʿAḳs-i** āyīnesi idi pīre-zenüñ
HH917 Şāh ki rūyına nigāh itdi / Gāh **ʿaksine** baḳdı āh itdi
HH918 Rāyet-i ʿaḳlı seyl-i ʿışḳ u cünūn / İtdi **ʿaks-i** nihāi gibi nigūn
HH1652 Şöyle gösterdi naḳş-ı bī-cānı / Ṣanki āyīne **ʿaks-i** cānānı
HH1669 Şāh kim **ʿaksin** āşikār itdi / Heyʾet-i şāhı şāḫdār itdi
HH2083 Didi ey mihr zerd ü lerzānsın / Cüdā **ʿaksüm** gibi nümāyānsın
HH2385 **ʿAḳs** idüp āb-ı ṣāf-sīmāya / Döndi her cūy ʿayn-ı zerḳāya

2. ters, zıt

S1367 İder bī-ḫużūr anı bād-ı şimāl / N'ola **ʿaksine** geyse kürkin ġazāl
NE2842 **ʿAḳsine** devr itdi sipihr-i daġal / ʿĀmil olan oldı maḥall-i ʿamel
NE3155 ʿÖẕri bu kim olmasa ger eşḳıyā / **ʿAḳsine** saʿy itmez idi etḳıyā
SE27 Ṣafḥa-i rūy-ı şikeste-mirʾāt / İtdi her pārede **ʿaksin** işbāt
SE3196 ʿAhdin unutmaya diyü şaḳınur / Parmaġa **ʿaksine** ḫātem ṭaḳınur

ʿaḳs-nümā [1] yansıtan, gösteren

HH2230 Şu naṣīḥat ki itdüm idi saña / Oldı āyīne gibi **ʿaḳs-nümā**

ʿaḳs olmaḳ [2] yansımak

HH916 **ʿAḳs olup** cūya rūy-ı perrī-zād / Levḥ-i cūy oldı ṣafḥa-yı Behzād
HH1560 **ʿAḳs olur** oldı şāha gizlü ḫaber / Virdi āyīne-i żamīre keder

aḳ sāde {aḳsāde} [1] beyaz üstlük, beyaz elbise

SE3313 **Aḳ sāde-y-ile** ṭonatdı bedenin / Ölmedin geydi eliyle kefenin

aḳṣamaḳ [2] yürürken hafifçe sekmek, topallamak

NE1903 **Aḳṣaya** yürüye temāşa içün / Aġzın aña bir iki dünyā içün
SE1409 Ḫaşmına çünki ber-ā-ber geldi / Pāy-ı aʿrec gibi **aḳṣar** geldi

aḳṣar [1] en kısa

SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı be-vefk-i ẓāhir / **Aḳṣarı** ẓālim ü ḫaşmı ḳāṣır

aḳṣaṭmaḳ [1] tekletmek, üstün gelmek

SE425 Baḫşine gelse eger ʿallāme / **Aḳṣadur** anı miṣāl-i ḫāme

ʿaḳūr [3] kuduz, kudurmuş

NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i **ʿaḳūr** / Maẓhar-ı ḳahr olma ṣaḳın tek otur
NE2952 Virmeyüp enbā-yı sebīle ḫużūr / Yolda ṭurur niteki kelb-i **ʿaḳūr**
SE2370 Ne revādur olasın kelb-i **ʿaḳūr** / İde gördükçe cihān ḫalḳı nüfūr

aḳvāl [2] sözler, kavl kelimesinin çoğulu

SE921 İdüp **aḳvāli** ser-a-ser taḳrīr / Cān-fezā luṭf-ıla ḳıldı taʿbīr
SE2925 Yaʿnī āṣār-ı riyā var mı göre / Ḥāli **aḳvāline** uyar mı göre

al [25] kırmızı, kırmızı renkte olan

S336 Kimisi mülemmaʿ beyāż ile **āl** / Güşād oldı pervāz-ı lāle-miṣāl
S946 Düşer **allar** geyse cām-ı meye / Şu şarṭ ile kim sincefī olmaya
S1252 Gül-i **āl** pür-cām-ı gülgūn ṣunar / Seḥer aḳ güller gül-efsūn ṣunar
S1254 ʿArūs oldı her ġonca-i dil-sitān / Gül-i **āl** düzdi ṭabaḳla nişān
S1256 Degil ġonca bir ṣarılı tengdür / İçi aṭlas-ı **āl-ı** ḫod-rengdür
S1319 Meger neşf idüp noḳṭa-i zerd-i verd / Bütün ṣafḥa-i **ālını** itdi zerd
NE162 Rū-siyeh-i haşr ide ruḫsār-ı **āl** / Kendin ata āteşe hindī miṣāl

NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i ter beste-i gülnār-ı **āl**
NE2516 **Al** tuvak ʿaybını eyler nihān / Anı başı örtülü ṣatar hemān
NE3009 Virme mey-i **āl** ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda ṣaḳın süst ü leng
NE3041 ʿArżını çün şīşe-i ṣahba-yı **āl** / Ṭoḳınup eylerler idi pāyim **āl**
NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı cerr-i sifāl / Raṭl-ı girān ile ṭolı ṣahbā-yı **āl**
NE3071 Ṣoñra ne çāre diyū etdi suʾāl / Didi yine sāḳar-ı ṣahbā-yı **āl**
SE26 Erguvān şāḫıdur ol peyker-i **āl** / Gūyiyā ṣaṭr-ı siyah aña ẓılāl
SE1967 İtmesün gūne-i surḫ-ı saña **āl** / Oldı merdānelere ḥayż-ı ricāl
SE1979 İşledür cām-ı meyi **al** eyler / Āteş-i şevḳını işʿāl eyler
SE340 Ṣundı gūyā ki şafaḳ bāde-i **āl** / Ḳızırup geydi araḳçīni hilāl
SE3186 Seni başdan çıkarur **āl** eyler / Ser-i zülfi gibi pā-māl eyler
SE3355 Ḳız iken delle-i muḥtāl eyler / Yüzine kir getürür **al** eyler
HH68 Zīr-i gerden ki **ala** māʾildür / Tīġ-i ʿışḳuñla nīm-bismildür
HH736 Sözlerin gūş idince ol gül-i **al** / Yüregi kopa yazdı ġonce-miṣāl
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i çemenle **al** varaḳ / Ḳomamış bir maḥal ayaḳ başacaḳ
HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi câme-i **āl** / Ḳaldı bī-berg ü bār ol iki nihāl
HH650 İtdi el oyının miṣāl-i nihāl / Münfaʿil oldı bundan ol gül-i **āl**
HE8 Ġamuñ nārından itme ḳalbi ḫālī / Uyandır şemʿa-ı fānus-ı **āli**

ala [1] kahverengi ile kırmızı arası renk, alaca

SE2170 Ṭonanup nice ḳırıḳ zen-pāre / **Alalar** geyse dönüp gülnāra

āl [6] aile, çoluk çocuk

S117 İlāhī be-nūr-ı cebīn-i Resūl / **Be-āl** ü be-evlād-ı pāk-i Betūl
NE1384 Şehd-i şühūd-ı ruḫ-ı **āl-i** ḥabīb / Bir ʿaselī ḫırḳa da oldı naṣīb
SE222 Yā İlāhī bi-celāl-i sermed / Bi-cemāl-i ruḫ-ı **āl-i** Aḥmed
SE223 **Āl** ü aṣḥābıla ʿişret ḥaḳḳı / Ṣeb-i İsrādaḳı ṣoḥbet ḥaḳḳı
SE2855 Ḫūn-ıla ṭurna teli **āl-i** şiʿār / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i nigār
HH188 **Āl** ü aṣḥāb ü tābiʿīne müdām / Ola vāsıl taḥiyyet ile selām

āl [1] hile, aldatma; tuzak, dolap, düzen

HH1238 Saʿy iderlerdi başlayup **āle** / Şāhı iġfāl ü mülki ızlāle

āl itmek [2] hile yapmak, aldatmak, dolap çevirmek

S473 Şeb ü rūz eger **itmese** mekr ü **āl** / Niçün ide tebdīl-i ṣūret bu Zāl
NE591 Kāḫ-ı felek ḳaṣr-ı Züleyḫā miṣāl / **İtdi** nice Yūsufa nīreng ü **āl**

aʿlā [20]

1. yüksek mertebe, şeref ve şan

SE294 ʿUlemā kim vereṣe oldı aña / Buldı miʿrāc dirāyetle **ʿalā**

2. iyi, daha iyi

S441 Güşād eyleyüp maʿrifet kişverin / Yüri iḫtiyār it bir **aʿlā** yerin
NE1876 Evvel idüp peşkeş-i **aʿla** semend / Şaldı eger çekdi gümüş siyeh-bend
SE1677 Sözden **aʿlā** güher olsa iy dil / Söz yirine ol olurdı nāzil
SE1883 Birbirinden mütefāvit göricek / Daḫı **aʿlāsını** fikr itse gerek
SE3139 Ṭoġruluḳ mertebe-i vālādur / Ṭoġrusın mı diyeyin **aʿlādur**

3. çok iyi, mükemmel

NE2586 Didi ki heb erlerüm **aʿlā** idi / Ḳuvveti yerinde tüvānā idi
NE2595 Vāṣıl-ı kām olup iki pür-mihen / Ḳurdılar ol şevḳ ile **aʿlā** düzen
NE2684 Sīne mücellā ruḫı zibā idi / Ötesini bilmezin **aʿlā** idi
SE2744 Şaḫlar tāze yetişmiş **aʿlā** / Mīveler cümle irişmiş ẕībā

4. yüksek

NE485 Sefere şalup dikdi bir **aʿlā** çerāġ / Yaḳdı ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE2542 İnce beli ḳad güzel **aʿlā** topuḳ / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ

5. üst

SE1180 Kendüsi gerçi görinmez ammā / Fekk-i **aʿlāsı** durur ḫaşma fenā
SE1181 Çalınurdı ḳılıcı Seffāḥuñ / Fekk-i **aʿlāsı** gibi timsāḥuñ

6. pek yüksek, en yüksek

S163 Sürüp ʿarş-ı **aʿlāya** raḫşın o dem / Sipihr aṭlasın itdi ferş-i ḳadem
SE1394 Jīve bardaġı sitem ṭolaması / Bodur oġlı boduruñ **aʿlāsı**
SE1485 Eyleye cennet-i **aʿlāyı** maḳām / Bād-bīz ola kef-i berd ü selām
SE1935 Aṣlı köki ḳatı **aʿlādan** mı? / Genc-i Cem daḫme-i Dārādan mı?
HH587 Oldı ehl-i ṣalāḥa cümle ṣalā / Ḳopdı her ḥayda ṣavt-ı ḥayy-ı **ʿalā**
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i **aʿlā** / Geçer ḫoş sayesinde māh-ı ġarrā

alaca [1] açıklı koyulu desenleri, renkleri birbirine karışmış, karışık renkli

NE2467 Giydügi cümle **alaca** perniyān / Çenber-i destārı miṣāl-i zenān

alıgörmek [1] almak

SE677 Şeref-i ʿilmi ḳıyās it andan / **Alıgör** feyż yem-i ʿirfāndan

ʿalāḳa [2]

1. karşılıklı ilgi, bağ

HH1493 Gūş-ı şāha irişdi çün bu cevāb / Ḳat ḳat oldı **ʿalāḳa-i** esbāb

2. duygusal bağ, aşk

HH1888 Oldı tār-ı eşiʿʿadan derhem / Ḳıldı bend-i **ʿalāḳayı** muḥkem

ālām [4] elemler, acılar, kederler

SR7/1 Germiyyet-i meyle beni şanmañ ḫandān / Bir ben bilürin çekdügim **ālāmı** hemān

NE575 Nāle ḳılup gerdiş-i eyyāmdan / Didüm aña çekdigüm **ālāmdan**

NE590 Gözümi açar ehl-i dil **ālāmdan** / Şaʿşaʿa-i ḫançer-i Behrāmdan

HH220 Terk idüp ḫalka cevr ü **ālāmın** / Gide gide unıtdurur nāmın

ʿalāmet [7] nişan, belirti, işaret

NE1934 Ġılẓet-i tabʿına **ʿalāmet** olur / Sıḳleti müstevcib-i rifʿat olur

SE1379 Feyż-i ḥikmetle olup nādire-fen / Bilür esbāb u **ʿalāmātinden**

HH320 ʿIşḳa budur **ʿalāmet-i** ṣādıḳ / Yār işitse erür gider ʿāşık

HH406 Ḫum-ı feyż açdı p̄ir-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı nev **ʿalāmet** aña

HH1075 Oldı Ḥaḳḳa **ʿalāmet-i** tevf̄ik / Mevsime rāst geldi ʿazm-i ṭarīk

HH1130 Ol ġarībüñ ġarīb ḥaleti var / Anda bir ṣalṭanat **ʿalāmeti** var

HH2530 Gözlerinde cünūn **ʿalāmeti** var / Hiç degildür yürekde zaḥmeti var

ālāy [9]

1. insan topluluğu, kalabalık

S426 Olup ḫamse aṣḥābına nice tāb / Virilseydi **ālāya** tenhā cevāb

NE2482 ʿArża girüp olmasa ger feṭḫ-i bāb / Bir **ālāya** daḫı ider idi şitāb

NE2927 Şöhre-i şehr itdiler **ālāy** ile / Götin açup ṭabl ile sürnāy ile

SE2008 Eşḳıyādan bir **alay** ḫāne-ḫarāb / İtdiler deyr-i ḫārābata şitāb

HH1386 Reme-i gusfende olma şobān / Sür **alaya** semend-i ʿazmi hemān

HH2744 Ḳuvvet-i ṭāliʿ oldı ser-māye / Kendümi ḳatdum āḫir **ālāya**

2. merasim kalabalığı, kortej

S589 Geçer gāhi **ālāy** ile ḫūblar / Olur zevraḳ anlarla dürc-i güher

3. asker topluluğu, ordu birliği ‖ bütünü, hepsi

NE1557 Ḥāl-i şehādetdeki gibi yine / Ṣalar imiş düşmenüñ **ālāyına**

4. cemaat

SE1690 Fāṭımiyyūn **ālāyından** Ḥākim / Mışra müstevlī idi vaḳtā kim

ālāyına ṣalmaḳ [1] hepsine saldırmak

NE1557 Ḥāl-i şehādetdeki gibi yine / **Ṣalar** imiş düşmenüñ **ālāyına**

ʿalāyıḳ [1] alakalar, bağlar

SE132 Olmasun ḫār-ı **ʿalāyıḳ** peyvend / Pāyımı ḳıl tih-i dāmānıla bend

ālāyiş [3] külfetli gösteriş, tantana, ihtişam

NE1544 Dest-i taṣarrufları bī-pākdür / Āb ü gül **ālāyişi** yoḳ pākdür

HH841 Oldı **ālāyiş-i** cihāndan pāk / ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki çālāk

HH2070 Olup **ālāyiş-i** cihāndan pāk / ʿĀḳıbet oldılar mücāvir-i ḫāk

alçaḳ [11]

1. yerden yüksekliği az olan, aşağıda olan

S1324 Döküldi şuya nitekim dürd ü mül / Gelüp bāġa **alçaḳdan** evrāḳ-ı gül

2. aşağılık, namert

NE2426 Kāfir-i nefse şu ki tutsaġ olur / Ḫūk-ṣıfat pāyeli **alçāġ** olur

NE2946 Bīdgeh-i zīb-i çemen-i bāġ olur / Güçlük ile yayılan **alçaġ** olur

SE680 Budur erbāb-ı kemāle elyaḳ / Ḳadri ʿālī ola gönli **alçaḳ**

SE681 Ḫāk-i ten kim bir avuç ṭopraḳdur / Hep yuḳardan geçinen **alçaḳdur**

SE705 Gönül **alçaḳlıġın** itdi bir şāh / Gör nice mertebe virdi Allāh

SE1435 Himmetin dūn ḳılan **alçaḳdur** / Ḳudret-i ḫaḳḳı azırġanmaḳdur

SE2177 Zen gibi zānī-i şūm aḥmaḳdur / Ḫalḳ içinde yalımı **alçaḳdur**

SE3140 Süzilen laşe ḳaraḳuş gibi / Yalımı **alçaḳ** olur mūş gibi

HH886 Ortasından çıḳar bir āb-ı zülāl / Dil-i dil-ber-veş **alçaġa** meyyāl

HH1684 Ḳadrüñ **alçaḳlıḳ** ile pest itdüñ / Şīşe-i ʿırżumı şikest itdüñ

aldamaḳ [6] kandırmak, aldatmak

NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra ism-i Raḥīm / **Aldayamaz** ādemi dīv-i recīm

NE2500 Bendine düşmüş idi anuñ niçe merd / **Aldamadıḳ** ḳomadı ʿālemde ferd

NE2511 Ḫīle ile **aldar** o zen-pāreyi / Alıvirür bir zen-i mekkāreyi
SE3414 **Aldayup** buġz u bir-ile ẓürefā / Hele ġafletle olınmadı ḫaṭā
HH340 Ḫānegīye ḫōd olmaz ol bāzī / Mākiyān **aldadur** mı şāhbāzı
HH1390 **Aldadur** kimi ketḫudālıḳ ile / Kimi dirlük kimi aġalıḳ ile

aldanmaḳ [15] yanılmak, hataya düşmek, oyuna gelmek

S1066 Ḳonar üstüne ʿandelīb **aldanur** / Ser-i şāḫda āşiyānı şanur
S1218 Duḫān ile maʿcūn ile **aldanur** / Bucaḳda kalur islenür paşlanur
S1427 Ṣaḳın **aldanup** şiʿr-i efsūn-gere / Ḳoyulma hemān zevraḳ-ı sāġara
NE183 Bār-ı emānetle dil-i güm-rehüñ / Seyrine **aldandı** bu luʿbetgehüñ
NE592 **Aldana** mı hiç ṭuyan bendini / Anlar o naḳş ile hemān kendini
NE1653 Ḫāline ṭaʿn itme melāmilerüñ / Rengine **aldanma** ṣaḳın sāġaruñ
NE1745 Cümleyi sermāye ider ol püze / **Aldanur** īmānına birḳaç beze
NE2825 Niʿmetine **aldanup** anuñ ṣaḳın / İtme girān-bār beden zevraḳın
NE2906 Bir yigidi yolda görüp niceler / **Aldanup** ol da ṭamaʿ-ı ḫām ider
SE1596 Nice kāẓib ṭuyılup **aldandı** / Anı bir gizli ẓarāfet ṣandı
SE2001 Mekr ü telbīsini ṣādıḳ ṣanma / Ḫāy va'llāhi ṣaḳın **aldanma**
SE2025 **Aldanur** sāde derūn ol renge / Boyanur ḫīle-y-ile nīrenge
SE2046 Sāde-dil maġlaṭaya **aldandı** / O ḥararet mey-i nābuñ ṣandı
SE2188 **Aldanup** rūy-ı dil-i sāhireye / İltifat itme ṣaḳın fācireye
HH658 Bu muḥāli olur biter ṣanma / Ḥürmetüñ elde iken **aldanma**

aldırmamaḳ [1] değer ve önem vermemek, umursamamak

SE3289 Hīç **aldırmayup** ol āvāre / Didi efsūn yaramaz bīmāra

ʿale'l-ʿarş [1] arşın üzerinde olan

NE39 ʿArş aña nisbet ile ferşdür / Maẓhar-ı Raḥmān-ı **ʿale'l-ʿarşdur**

ʿale'l-mā [1] suyun üzerinde olan

SE383 Resm-i taṣvīr-i **ʿale'l-mādur** bu / Hep siyeh ḫāme-i sevdādur bu

ʿalem [18]

1. sancak, bayrak

NE99 Şukḳa-firāz-ı **ʿalem-i** ḫāverān / Laʿl-ṭırāz-ı kemer-i kehkeşān
NE273 Yürüdi miḥrāba o şāh-ı ḥarem / Ṣaff-ı mücāhidle miṣāl-i **ʿalem**
NE363 Urdı **ʿalem** sille meh-i envāra / Ṣanma kelef eyledi ḳara yere
NE487 Ḳaldurup āḫir **ʿalem-i** ṣuʿle ser / Başladı cem olmaġa pervāneler
NE748 Şükr-i Ḫudā az degil ḳudretüñ / Farḳ-ı felekde **ʿalem-i** rifʿatüñ
NE809 Çekdi hemān ṣuʿle-i şevḳum **ʿalem** / Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm o dem
NE1380 Geldi o şāhenşeh-i Yeṯrib-ḥarem / Ṣalını ṣalını miṣāl-i **ʿalem**
NE1524 Zer **ʿalemi** gün gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i şarḳa olur tāc-ı baḫş
NE1525 Ḳubbe-i çarha **ʿalemi** dāʾima / Dil-āvīz idüp ṭaʿna iderse revā
SE1173 Oldı āḫir bu sözüñ maʿnāsı / Reng-i müşgīn **ʿalem-i** ʿAbbāsī
SE1250 **ʿAlem-i** ʿilm nigūn ü maḳhūr / Oldı ṭūmār o raḳḳ-ı menşur
SE1505 Çeke nā-geh **ʿalem-i** istiḳlāl / Ola bāʿiṣ ḫalel-i mülke bu ḫāl
SE2322 Oldı mışḳal **ʿalem-i** ʿAbbāsī / Sildi āyīne-i menden pası
HH1555 **ʿAlemi** eyler idi ol ġammāz / Dāʾimā vāḳıf-ı daḳīḳa-i raz
HH1850 Nā-gehān oldı bir sehī-bālā / Şeh yanında **ʿalem** gibi peyda

2. sembol, timsal

SE834 Naḫl-i ṣābit-ḳadem-i ʿālem hem / Oldılar beẓl ü niṣār-ile **ʿalem**
SE3036 Yitişüp oldı o naḫl-i ḫurrem / İstiḳāmetde nezāketde **ʿalem**

3. sıfat, unvan

S709 Bu nām olsa aña n'ola ger **ʿalem** / Ki envār-ı feyżi ʿalem-ber-ʿalem

ʿalem-ber-ʿalem [2] bayrak bayrak, bölük bölük, toplu halde

S709 Bu nām olsa aña n'ola ger ʿalem / Ki envār-ı feyżi **ʿalem-ber-ʿalem**
NE271 Ḳudse varup eyledi vaż-ı ḳadem / Mescide nūr indi **ʿalem-ber-ʿalem**

ʿalemdār [2] bayrak taşıyan ‖ önder

S203 Silāḥdārı ṭabʿ-ı güher-bārıdur / Ḳalem-dānı anuñ **ʿalemdārıdur**
NE139 ʿAḳl-ı ser-efrāzı **ʿalemdār** idüp / Ḳāfile-i fikri ḳafadār idüp

ʿalem-efrāz [1] bayrak kaldıran, bayrağı yükselten

NE256 Raḫş-ı Burāḳıyla ser-efrāz olup / Günbed-i çarḫa **ʿalem-efrāz** olup

ʿAlem Ṭağı [1] İstanbul'un Anadolu yakasında önemli bir mesire yeridir.

S705 O cūyuñ olup menbaʿı reh-nümā / **ʿAlem Ṭağına** varur ehl-i ṣafā

ʿālem [149]

1. kâinat, bütün mahlukat ‖ yeryüzü, dünya

SR6/2 **ʿĀlem** ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ ḫaberi ʿālemden

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ ḫaberi **ʿālemden**
S37 Hücūm itdi ḫayret dil-i pür-ġama / Unutdı niçün geldügin **ʿāleme**
S82 İdüp müstaʿid ṭıynet-i ʿālemī / İden luṭfıdur **ʿālemi** ādemī
S99 Livā ile ḫavż ile rūz-ı cezā / Ser-efrāz-ı **ʿālem** ola çün livā
S480 Müşaʿbid gibi **ʿālemi** ḳıldı zār / Bu çāderde naḳş-ı hezārān-hezār
S713 Şifā-sāẕ-ı **ʿālemdür** ol āb ü nāb / Ki bir mār-ı zehr anda her ḫabāb
S1000 Çeküp **ʿāleme** sofra-i ḫātemi / Niʿamla aġırlar bütün ʿālemi
S1008 Zen-i **ʿālemüñ** evvelīn şevheri / Anuñ ḫāṣıl-ı ʿömri rez duḫteri
S1161 Virüp meclis-i **ʿāleme** āb ü tāb / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
S1309 Degil gāhi bārānı bu ṭāremüñ / Erir ḳurşunı ḳubbe-i **ʿālemüñ**
NE581 Cevre ne **ʿālem** ne ḫod ādem döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem döker
NE598 Furnı idi tut ki cehennem anuñ / Tābesi içinde bu **ʿālem** anuñ
NE722 Ḳasdı anuñ şāh-ı cihāndārlıḳ / Gösgötürü **ʿāleme** ḫünkārlıḳ
NE899 Şehdür iden fitneye bend-i kemend / Çar-sū-yı **ʿāleme** āzīn-bend
NE923 Ḥikmet ile ḥükmi olup hem-ʿinān / Baḫr u ber-i **ʿāleme** oldı revān
NE996 Mürde iken **ʿāleme** virdi ḫayāt / Açdı şüküfe gibi göz kāʾināt
NE1000 Ġāze-ṭırāz oldı ruḫ-ı **ʿāleme** / ʿUnsur-ı nārı gibidür ādeme
NE1243 İtme ḫaḳāret naẕarın **ʿāleme** / Mūr-ı zaʿīfe felek-i aʿzāma
NE1370 Gerçi kemer içre bilem ṭāḳ idi / Cilvegehüm **ʿālem-i** ıṭlāḳ idi
NE1558 Himmet-i evtār ile eyler ḳıyām / ʿArşa-i **ʿālemde** bu köhne ḫıyām
NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i dīv / Bir aradan **ʿāleme** düşdi ġırīv
NE2126 Şu ḫalḳ-ı ʿ**āleme** ḫayret virür / Niçe müselmāna ḫacālet virür
NE2353 Ḫaẕlanup anuñ ile dil-i bī-ġamı / Şarşar idi ḳahḳahadan **ʿālemi**
NE2388 **ʿĀleme** her bir suḫanuñ bir kitāb / Ḥükmüñe dinse n'ola faṣlu'l-ḫiṭāb
NE2500 Bendine düşmüş idi anuñ niçe merd / Aldamadıḳ ḳomadı **ʿālemde** ferd
NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar āfāḳa nūr / **ʿĀlemi** zerrāt gibi raḳṣa ḳor
NE2839 Ādem ü Havā geleli **ʿāleme** / Oldı musallaṭ bu maraż ādeme
NE2948 Egri olan kendüye eyler ziyān / Dest-geş-i **ʿālem** olur çün kemān
SE173 Beni geh pādişeh-i **ʿālem** ider / Şāhid-i maḳṣad ile hem-dem ider
SE227 Bir şebāngāh ki nūr-ı mehtāb / Eyledi ʿ**ālemi** ġarḳ-ı sīm-āb
SE314 Ser-be-ser pādişeh-i **ʿālemdür** / Devleti ʿālem ile tevʾemdür
SE314 Ser-be-ser pādişeh-i ʿālemdür / Devleti **ʿālem** ile tevʾemdür
SE318 Devleti ʿahd-i şebāb-ı **ʿālem** / ʿİd-i pür-şevḳ u bahār-ı ḫurrem
SE342 Yā İlāhī ṭura tā kim **ʿālem** / Baġ-ı ʿayşı ola sebz ü ḫurrem
SE371 Keserin ḫāme elin itse dırāz / Gerçi **ʿālem** ṭolı gencīne-i rāz
SE413 Feyż-ile **ʿālemi** yeksān itdüm / Tūde tūde düri ġalṭān itdüm
SE459 ʿIşḳdur meşʿale-i bezm-i ḳadem / ʿIşḳ-ıla geldi ẓuhūra **ʿālem**
SE540 Faḫr-ı **ʿālem** sefer-i İsrādan / Geldi ol tuḥfeyile Mevlāʿdan
SE588 **ʿĀlemüñ** cānısın ey şāh-ı Necef / Naḳd-i kevneyni meded itme telef
SE607 Buldı bu **ʿālemin** ehl-i ḫıredi / Feyż-i faż-ıla ḫayāt-ı ebedī
SE725 Eyledüñ vārişiüme luṭf u kerem / Saña ikrām ide Rabb-i **ʿālem**
SE732 Bāreke'llāh ne keremdür bu kerem / Eyledi Ḫażret-i faḫr-i **ʿālem**
SE834 Naḫl-i ṣābit-ḳadem-i **ʿālem** hem / Oldılar beẕl ü niṣār-ile ʿalem
SE888 Çünki naḳl eyleye bu **ʿālemden** / Ḳurtıla dāmgeh-i mātemden
SE890 Çünki cān **ʿālemine** ricʿat ide / Kūy-ı cānāna gider gibi gide
SE951 Hīç ol **ʿālemi** taʿbīr idemem / Ẕevḳını şevḳını taḳrīr idemem
SE953 N'eyler ādem bu dih-i vīrānı / Cān-ı **ʿālem** sefer-i ruḥānī
SE1156 Kendiden aʿlem olur ekrem olur / Ki faḳīrāne şeh-i **ʿālem** olur
SE1202 Oldı **ʿālemde** ġarazla rüşvet / Kelef-i çehre-i dīn ü devlet
SE1209 Maḥż-ı ʿörf oldı reh-i seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur **ʿālem**
SE1266 **ʿĀleme** cevr ü cefāsı ḫasbī / Kendi ümmī vü cehalet kesbī
SE1332 ʿĀleminde ola kendi her dem / Ṭuymaya ger yıḳılursa **ʿālem**
SE1563 Ḫāṣılı āyīne-i **ʿālemde** / Şahş ü timṣāl gibi her yirde
SE1738 **ʿĀlemi** itdi ser-ā-ser tesḫīr / Oldı tedbīrine hem-ser taḳdīr
SE1750 Ne vezir ol ki şeh-i ferruḫ-dem / Pādişāh-ı vüzerā-yı **ʿālem**
SE1807 Nāfīʿ ol **ʿāleme** mānend-i seḫāb / Neyyir-i feyżüñi ḳıl ʿālem-tāb
SE2014 Ḫam-ı ebru gibi **ʿālem** yek-ser / Ġamze-i mestine efgende geçer
SE2049 **ʿĀleme** niʿmet-i Ḥaḳ yeksāndur / Ḥırş iden ḫar-ṣıfāt nādāndur
SE2073 Ebr-i bārende gibi şām u seḥer / **ʿĀlemi** eyler-idi ġarḳ-ı güher
SE2300 Cānāvar gibi görinseñ her dem / Ürkişe ṭurmaya ḫalḳ-ı **ʿālem**
SE2460 Ḳalmaya **ʿālemi** itseñ ābād / Bize bu ḳıṣṣa yiter pīş-nihād
SE2584 Seyriden ʿālemi cām-ı cemde / Görmedi miṣlin anuñ **ʿālemde**
SE2584 Seyriden **ʿālemi** cām-ı cemde / Görmedi miṣlin anuñ ʿālemde
SE2715 İtmege **ʿālemi** maḥfī seyrān / Oldı bir semte ṣabā gibi revān
SE3216 Elif-i ḳadd-i ṣafā-perverdi / **ʿĀlem-i** ḫüsn ü bahānuñ ferdi
SE3236 Sen şeh-i **ʿālem** ü ben rind-i gedā / İtme bī-hūde yire istiġna

SE3246 Naẕra ḳāyiliz ibrāma ne borc / Ḫalḳ-ı **ʿālemde** ya bu nāma ne borc
SE3375 Gösterüp naṭʿ-ı başīretde şebāt / Ṭarḥ-ıla eyler-idi **ʿālemi** māt
HH109 Meh gibi itdi **ʿālemi** rūşen / Rūz-ı Bedr āyine siperlerden
HH116 **ʿĀlemüñ** server-i yegānesidür / ʿArş u Kürsī kitāb-ḫānesidür
HH139 Oldı pür-nūr çihre-i şeb-i tār / Āşikār oldı **ʿālem-i** envār
HH250 Çekdi dünyāya ḫˇān-ı iḥsānı / **ʿĀlem** olsa n'ola senā-ḫˇānı
HH369 Yıḳılup ger ḫarāb ola **ʿālem** / Ḳonmaya dāmenine gerd-i elem
HH578 Ḫāk-pāyı şemāme-i **ʿālem** / Şāme-i maḳdemiyle müşgīn-dem
HH666 Eylerüz bir nefesde cilve-künān / Kāf-tā-Kāf **ʿālemi** seyrān
HH786 Çünki maḥşūş oġlum olduñ sen / Şimdi geldüñ bu **ʿāleme** yeñiden
HH914 Naẕar-ı şāh-ı **ʿāleme** ḳatʿā / Ḥāʾil olmazdı ġayri māh-liḳā
HH1395 Ḳayd-ı keyde düşe müsellem iken / Ḳul ola pādişāh-ı **ʿālem** iken
HH1541 Göçüb aḥvāl-i **ʿāleme** ḥāvi / Didi العهدة على الروای
HH1642 Ola āzāde ser-be-ser **ʿālem** / Sen kemīngāh-ı fitnede der-hem
HH1702 **ʿĀlemi** ʿadlüñ eyledi ābād / Beni mi bulduñ idecek bī-dād
HH1852 Peyk-i zer-tāc-ı şāh-ı **ʿālem** idi / Aḫter-i baḫtı gibi hem-dem idi
HH1903 Didi baña niçün ola bī-dād / Dād ey pādişāh-ı **ʿālem** dād
HH1914 Vādi-i luṭf u himmetüñ ferdi / Ḫusrev-i **ʿālem** ü cevān-merdi
HH1933 **ʿĀleme** velvele ṣalup nāmuñ / Ṣıyt-ı ʿadlin güm itdi Behrāmuñ
HH1999 Eyledi gerd **ʿālemi** tīre / Ṣuʿle-i tīġ gözleri ḥıyre
HH2245 Kūh ammā ki **ʿālem-i** temkīn / Bir ṭabaḳ sebzesi sipihr-i berin
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i sürūr / Ṣaldı bu sūz-ı girye **ʿāleme** şūr
HH2613 İtdi ifşā cihāna bu ḫaberi / Ṣaçdı aġzıyla **ʿāleme** şereri
HH2615 İki beg-zāde aḳrabası idi / **ʿĀlemüñ** bir büyük belâsı idi
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye **ʿāleme** şūr / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i sürūr
HH2690 Kūy-ı dil-cū-yı şāh-ı **ʿālem** imiş / Ḫarem-i Ḳaʿbe-i mükerrem imiş
HH2706 Raḥmı ġālib cevād-ı **ʿālem** imiş / Bende-perver şeh-i mükerrem imiş
HH2753 Rabiʿān eyledüm söze āġāz / Ṣaldum āfāḳ-ı **ʿāleme** āvāz
HH2784 Bulsun āfāḳ-ı **ʿāleme** şöhret / Ḳande varursa vir aña ʿizzet
HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı **ʿālem-i** ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı ḫātem-i ʿaşḳ
HE39 Küşād eyle ser-i ḫumm-ı devātı / Sebīl it **ʿāleme** ḳaṭr-ı nebātı
HE80 Şu deñlü gizlidür ol şāh-ı **ʿālem** / Ki nāmın alamaz aġzına ḫātem

2. bütün insanlar

S221 Ġazāsına **ʿālem** idüp iştiġāl / Dile gelmedi hiç ne mülk ü ne māl
S1000 Çeküp ʿāleme sofra-i ḫātemi / Niʿamla aġırlar bütün **ʿālemi**
NE165 Ġayret-i bī-hūde ile ide ceng / **ʿĀlem** ile ola çū ebrū-peleng
NE630 Ḫalḳ çeker ṣıḳletin ol dirhemüñ / Ṭut ki velī niʿmetidür **ʿālemüñ**
NE830 Nāẕır iken **ʿāleme** bī-kem ü kāst / Geldi ser-i rāhda Behlüle rāst
NE906 Mülki hemān hançer-i bürrān tutar / **ʿĀlemi** ihmāl idicek ḳan ṭutar
NE1245 Pīş-i nihād it nusḫ-ı ʿ**ālemi** / Anla anuñ ile ḥükm-i mübhemi
NE1734 Ġāret içün **ʿālemi** dükkān açar / Söze gelince dürr ü gevher şaçar
NE1830 İtmiş idi **ʿālemi** ġarḳ-ı niʿam / Bulmuş idi şöhret-i cūd u kerem
NE1867 Çün ki ṭarīḳ oldı ṭufeyl-i refīḳ / Rehber-i **ʿālem** didi şümme'ṭ-ṭarīḳ
NE1964 Masḫaralar kim ṭarab-efzāy olur / Luṭfın umup **ʿāleme** rüsvāy olur
NE1999 Ṭutma iñen eksügini ʿ**ālemüñ** / ʿIrżına noḳṣan virür ol ādemüñ
NE2076 Ebleh ü ḫod-reʾy ü hod-ārāy olan / Cehli ile **ʿāleme** rüsvāy olan
NE2142 Bir gice nā-geh ṭutulup hem-çü māh / **ʿĀlem** içinde olasın rū-siyāh
NE2183 ʿAşrda seḫḥāḳalaruñ keşreti / **ʿĀlemüñ** oldı sebeb-i nefreti
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir feke / **ʿĀlem** içinde er odur er sike
NE2758 Ḥırṣı ḳaçan kim kişi bī-cāy ider / Kendüsini **ʿāleme** rüsvāy ider
SE1218 Yetüre **ʿāleme** kendi derdi / Ne belā cilf-i ṣafā-perverdi
SE1310 Lāle-veş dergeh-i Ḫaḳḳa **ʿālem** / Baş açup ide duʿāsın her dem
SE1329 Saġ olduḳça vücūdı her dem / Pür-fesād ola mizāc-ı **ʿālem**
SE1707 Kefş-gerlikle olup mest-i naġam / **ʿĀleme** taḫta ḳaḳardı her dem
SE1884 Müteselli idemezler bir dem / Bir yire gelse eger kim **ʿālem**
SE2291 Tīġı aʿdāya ürürken **ʿālem** / Ḳılıca kendin ururmı ādem
SE2327 Aldı niʿmetlerini çarḫ-ı dijem / Bir birin yirdi elemden **ʿālem**
SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide çerāġ / Yaḳa ẓulmetle dil-i **ʿāleme** daġ
SE3286 Ḳavl idüp gizlice bir ḫāl idelüm / Bir zaman **ʿālemi** iġfal idelüm
SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ-i teb-i ġam / Nüsḫasın almaġa ṭālib **ʿālem**
HH111 Ādeme oldı nūr-ı pīşānī / Pīş-rev ḳıldı **ʿāleme** anı
HH424 ʿİlm ü faẕl-ı müsellem-i **ʿālem** / Naẕm-ı cān-perverīni ḫod diyemem
HH820 Şevḳ ile zenler eyledi ḫiẕmet / İtdiler sūra **ʿālemi** daʿvet
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim ura berḳ / İde seyl-āb-ı ḫūna **ʿālemi** ġarḳ
HH1202 Ṣāḥibin buldı mesned-i ḫānī / **ʿĀlemüñ** geldi yirine cānı
HH1450 Oḳ yılanı gibi atıldı ḫadeng / **ʿĀlemi** ḳıldı çeşm-i ejdere teng

HH1529 Cümle **ʿālem** muṭīʿ-i fermānuñ / Mihr ü meh ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ
HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh maḥel / Ḳahr ü luṭfıyla **ʿālem** içre meşel
HH2099 Şiddet-i ḳahrı ḥiddet-i ḥayfı / İtdi teşhīr **ʿāleme** seyfi
HH2152 Ḫaste-i derd-i ʿışḳ ü küşte-i ġam / Feylesof-ı mücerreb-i **ʿālem**
HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü sitem / Merd-i ʿārif mücerreb-i **ʿālem**
HH2564 Luṭf-ı baba-yı **ʿālem** ile hemān / Babası ḫānesi idi zındān
HH2609 Ḥādiṣāt-ı cihāna bāʿiṣ idi / **ʿĀleme** nāme-i ḥavādiṣ idi

3. eğlence

S455 Ṣafā-baḫş ise naġme-i ḫurremī / Ġam āhenginüñ de olur **ʿālemi**
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı Cemi / Derūna ṣafā vir de gör **ʿālemi**
SE1015 Virdiler meclise özge **ʿālem** / ʿIşḳ u meşk-ile olup müşgīn-dem
SE3176 Olalar şöhre-i şehr ü bāẕār / Meşele-i **ʿālem** olup gāv-süvār

4. vaziyet, durum

S1528 Fenāya virür ṣad cihān-ı ġamı / Ki var her birinüñ birer **ʿālemi**
SE1332 **ʿĀleminde** ola kendi her dem / Ṭuymaya ger yıḳılursa ʿālem

5. kendi içinde bir bütün oluşturan varlıklar, kavramlar topluluğu

S1208 Bu ḫacletle varmış ʿacib **ʿāleme** / Başın ḳaldurup baḳamaz ādeme
NE1981 Olmuş idi yaʿni hevādan geçüp / Fāżıl-ı **ʿālem-i** ʿulemādan geçüp
NE2635 ʿĀlem-i bālā pīrān-ı dūtā / **ʿĀlem-i belādan** iner bir belā
SE276 İrdi bir **ʿāleme** āḫir giderek / Tek ü tenhā ne melek var ne felek
SE938 Ẓāhir oldı gözüme bir **ʿālem** / Ṣoñı ḫurrem öñi ammā mātem

ʿālem-efrūz [1] bütün dünyaya ışık saçan, âlemi aydınlatan

HH2100 Ḳuvvet-i baḫt-ı **ʿālem-efrūzı** / Bir oġul eyledi aña rūzī

ʿālem-gīr [9]

1. dünyayı tutan, bütün dünyaya yayılan

SE1249 Raʾyet-i cehl olup **ʿālem-gīr** / Buldı eyyāmını fülk-i tezvīr
SE2265 Erdeşīr olmış-ıdı **ʿālem-gīr** / Eyledi tevsen-i mülki teshīr
SE2946 Oldı ol şöhret-i ḫurşīd-naẓīr / Pençe-i ḫamse ile **ʿālem-gīr**
SE3060 Lemʿa-i şīşe-i mey **ʿālem-gīr** / Ṣañki ḥınnā gicesi şemʿ-i münīr
HH209 Eyleyüp ḥükm-i şerʿi **ʿālem-gīr** / Şāh-ı sebbābı eyledi taʾzīr
HH315 Evvelā şāh-ı ʿışḳ-ı **ʿālem-gīr** / Oldı bu turfe nāmede taḫḳīr
HH902 Nāmı Behzād ḥüsni **ʿālem-gīr** / Naḳş-ı zībāsı gūyiyā taṣvīr
HH979 Dem-be-dem seyr idüp bu ḥāli vezīr / Dūd-ı āhı olurdı **ʿālem-gīr**

2. dünyayı alan

HH1916 Ḳadr ile olmış idi **ʿālem-gīr** / Luṭf ile eylemişdi ḫalḳı esīr

ʿālemī [1] dünyaya ait, dünyevî

S82 İdüp müstaʿid ṭıynet-i **ʿālemī** / İden luṭfıdur ʿālemi ādemī

ʿālem-i āb [2] içki âlemi, içkili eğlence

S1064 ʿAnāṣır belāsından eyle ḫalāṣ / Dil-i zārı it **ʿālem-i āba** ḫāṣ
NE3063 **ʿĀlem-i ābın** olup İskenderi / Elde idi āyine-i sāġarı

ʿālem-i bālā [2] yüce âlem

NE2635 **ʿĀlem-i bālā** pīrān-ı dūtā / ʿĀlem-i belādan iner bir belā
SE1127 Baḫş iden baḫtuñ-ıla gevdendür / Mededüñ **ʿālem-i bālādandur**

ʿālem-i cān [2] cisimler, varlıklar âlemi, dünya ve barındırdığı varlıklar âlemi

HH428 Ol gice vāḳıʿamda baña hemān / Ẓāhir oldı o mihr-i **ʿālem-i cān**
HH2066 İtdiler seyr-i mülk-i **ʿālem-i cān** / Ḳıldılar ḳatʿ-i pāye-i ʿirfān

ʿālem-i ervāḥ [2] ruhlar âlemi

NE2611 Laʿli gelüp **ʿālem-i ervāḥdan** / Fitne kopar milket-i eşbāḥdan
HH420 Bāʿiṣ-i naḳl-i **ʿālem-i ervāḥ** / Rehber-i seyr-i mülket-i eşbāḥ

ʿālem-i esbāb [1] sebepler alemi, dünya

SE827 Şaʿşaʿa tārı ki pür-tāb oldı / Ālet-i **ʿālem-i esbāb** oldı

ʿālem-i eşbāḥ [2] cisimler alemi, varlıklar âlemi

NE1374 Feyż-i fütūḥāt irüp ervāḥdan / Ġāʾib idüm **ʿālem-i eşbāḥdan**
HH91 Mihr-i pür-nūr-ı **ʿālem-i eşbāḥ** / Feyż-baḫş-ı eşiʿʿa-i ervāḥ

ʿālem-i fānī [2] gelip geçici dünya

NE2363 Bir var imiş yoġ imiş bir sābıḳā / **ʿĀlem-i fānīde** bir ehl-i fenā
SE655 **ʿĀlem-i fānīye** basduḳda ḳadem / Oldı tābutla īfā-yı elem

ʿālem-i ġayb [2] görünmez âlem, manalar âlemi

SE2889 Şiʿrdür nādire-i **ʿālem-i ġayb** / Şiʿrdür ʿuḳde-güşā-yı lā-reyb
SE2927 **ʿĀlem-i ġaybdan** itdi iẓhār / Ẕerre enmūzec-i feyż-i envār

ʿālem-i ḳudsī [1] kutsal âlem, yaratılışa ait hükümlerden ve kevni noksanlıklardan yüce ve mukaddes olan İlâhî manalar âlemi

NE1091 **ʿĀlem-i ḳudsīden** olup armaġan / Ḳadri olur dürr ü güherden girān

ʿālem-i maṣīr [1] sürüp giden devam eden âlem, dünya

NE353 Ḫan Mehemmed o Sikender-serīr / Oldı biñ üçde şeh **ʿālem-i maṣīr**

ʿālem-i mülk ü melekūt [1] madde ve mana alemi

NE1254 Cān gözin açdıḳça görürdi müdām / **ʿĀlem-i mülk ü melekūtı** tamām

ʿālem-i ṣūret [1] varlıkların kendilerinin değil de suretlerinin, görüntülerinin bulunduğu madde ötesi âlem

SE2303 Saḫt-rūy olma miṣāl-i mirʾāt / Çünki yoḳ **ʿālem-i ṣūretde** ṣebāt

ʿālem itmek [1] içkili, sazlı sözlü eğlence düzenlemek

NE1281 Semt-i ḥiṣāra gelüp **it ʿālemi** / ʿÖmre sürer ʿişretinüñ her demi

ʿālem-i ʿuḳbā [1] insanın ölümden sonra ulaşacağı âlem, âhiret

NE2144 Ḫāṣılı dünyāda ḥicāb-ı ʿaẓīm / **ʿĀlem-i ʿuḳbāda** ʿaẕāb-ı caḥīm

ʿālem-nümā [13]

1. dünyayı gösteren. Ayrıca bkz. ‘āyine-i ʿālem-nümā’, ‘cām-ı ʿālem-nümā’ md.

S532 Ḫalīc añdurur mācerāsın anuñ / Fener meyl-i **ʿālem-nümāsın** anuñ

S1035 Olup pūṣıla cām-ı **ʿālem-nümā** / Anı ḳıldı ṭūfān-ı ġamdan rehā

S1048 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **ʿālem-nümā** / Maḥallidür anı getür ṣun baña

S1234 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **ʿālem-nümā** / Ṣafā nic’olur görsün ehl-i riyā

S1403 Ṭolar kendiden sāġarı dāʾimā / Ḳanı öyle bir cām-ı **ʿālem-nümā**

S1409 Yoḳ āyīne-i dilde rūy-ı riyā / Bu **ʿālem-nümādur** degil ḫod-nümā

NE975 Gāh naẕardan düşürüp dil-rübā / Münkesir olur dil-i **ʿālem-nümā**

NE794 Cānumı İskender idüp gūyiyā / Ṣundı bir āyine-i **ʿālem-nümā**

HH2748 Oldı **ʿĀlem-nümā** ki ṣūret-yāb / Ṣaldı āyīne-i Sikendere tāb

2. Hamse’nin ilk mesnevisi

S18 Anuñla bu mirʾāt-ı **ʿĀlem-nümā** / Yaḳup penbe-i cisme virdi fenā

S1529 Nümāyān ider gūne gūne ṣafā / N’ola nāmına dinse **ʿĀlem-nümā**

S1541 Tamāmına tārīḫ olursa revā / Ṣarābile pür-cām-ı **ʿĀlem-nümā**

NE739 Ṣafḥası āyine gibi pür-ṣafā / İtdüm anuñ nāmını **ʿĀlem-nümā**

ʿālem-tāb [9] dünyayı parlatan, dünyayı aydınlatan güneş ‖ güneş yüzlü sevgili

SE391 Oldı Cāmīye daḫı fetḥü’l-bāb / Buldı vāfir güher-i **ʿālem-tāb**

SE1807 Nāfīʿ ol ʿāleme mānend-i seḥāb / Neyyir-i feyżüñi ḳıl **ʿālem-tāb**

SE2944 Nāmına yazdı anuñ penc kitāb / Eyledi şöhretini **ʿālem-tāb**

SE3444 Minnet Allāha tamām oldı kitāb / Ṭoġdı dilden bu meh-i **ʿālem-tāb**

HH1458 Ki eyā āfitāb-ı **ʿālem-tāb** / Derd-i hecrünle ḳalmışam bī-tāb

HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı şevḳ olup ḳullāb / Geldi ṭāḳa o mihr-i **ʿālem-tāb**

HH2120 Gördi bir āfitāb-ı **ʿālem-tāb** / Ceẕbe-i ḥüsni dillere ḳullāb

HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ başda şarāb / Dīde vaḳf-ı cemāl-i **ʿālem-tāb**

HH2710 Çıḳdı nā-geh o mihr-i **ʿālem-tāb** / Ẓulmet-i hecri eyledi nā-yāb

ʿālemü’s-sırr [1] sadece Allah’ın vâkıf olduğu, ilahi manalar âlemi

SE1172 Ḥażret-i Ḥaḳdur olan bī-şekk ü reyb / **ʿĀlemü’s-sırrı** serā-perde-i ġayb

aʿlem [1] en çok bilen

SE1156 Kendiden **aʿlem** olur ekrem olur / Ki faḳīrāne şeh-i ʿālem olur

ālet [12]

1. erkek cinsel organı

NE2185 Bellerine bend idüp ol **āleti** / ʿĀdet-i ḫalḳ üzre görür ḥidmeti

NE2285 Bekler idik olsa eger **āleti** / Olmayacaḳ neyleyeyüm mühleti

NE2540 Korur idi **āleti** ol nā-be-kār / Ṣanki yetim almış eline ḥıyār

NE2646 **Āleti** der-kār-ı anaḫtar gibi / Elleri murdār-ı melaḫtar gibi

NE2773 Elde idi **ālet-i** nīreng u dīv / Ṣanki kesik ḳolını ḳapmışdı dīv

NE2815 Yumruġ ile eylediler anı leş / Oldı zebūn **ālet-i** cellāḳ-veş

NE2881 Ḫasta-dil-i **ālet** ü meʾbūn idi / Ṣaḫṣ-ı ḳavī heykele meftūn idi

NE2909 Tāblanup āteş-i germiyyeti / Aḫker-i sūzana döner **āleti**

SE3381 Olsa ger ḳabile ol **ālet-i** şer / Anadan süfte ṭoġardı duḫter

SE2543 ʿAmelī **ālet-ile** ḥarbe-zenān / Bir yalancı dögüşe döndi hemān

SE2527 Ḳatʿ-i **āletle** ṭavāşī gibi gūl / Ḫarem-i pādişehe itdi duḫūl

2. vasıta, sebep

SE2220 Ḳıṣṣasın **ālet-i** hengāme ide / Ṣuna ṭūmārını cer-nāme ide

ālet-i cāriḥ [2] yaralayıcı alet, silah

NE2835 Taʿma ḳavi sāz-ı cevāriḥ olur / Nefs-i ḥabiṣ **ālet-i** cāriḥ olur
SE3029 Ḫadem insāna cevāriḥ gibidür / Bed olan **ālet-i** cāriḥ gibidür

ʿalev [2] yalım, alaz

S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir **ʿalev** yana bu nüh varaḳ
HE7 Menār-ı zerkülah olsun **ʿalevden** / Şerer virsün aña ḳandīl-i rūşen

ʿalevlendürmek [1] tutuşturmak

S881 Yine pür-ḥabāb it mey-i bī-ġışi / **ʿAlevlendür** ol kūze-i āteşi

ʿalevlenmek [3] yanmaya başlamak

S333 Olup bayraḳ-ı sürḫ ü zerd āşikār / **ʿAlevlendi** gūyā ki bir mīşe-zār
S1195 Ḳanı şāḳiyā bāde-i erġavān / **ʿAlevlensün** ol āteş-i bī-duḫān
S1290 Ḳılup baḫr-ı cūşānı pür-tef ü tāb / **ʿAlevlenmiş** āteş ider āfitāb

alıcı [1] alan, kapan

SE1537 Hīç maḥabbet gibi cevher olmaz / Böyle dil **alıcı** dil-ber olmaz

alıcı çaḳır [1] bkz. ‘çaḳır’ md.

S807 İdüp sāḳiyā bezmi pür-velvele / Yine **alıcı çaḳıruñ** al ele

alınmaḳ [7] elde edilmek

S907 Şarābuñ ki vaşfı olına raḳam / **Alınmaḳ** gerek tāk-ı zerden ḳalem
S956 Mey olmazsa sāġar ne raġbet bulur / Gülābı **alınmış** ṣoluḳ gül olur
S644 N’ola bāç **alınsa** geçenden eger / Anuñ seyri dünyā ḫarācı deger
S951 Ṭolı üzre būse **alınur** müdām / Yeter ʿāşıḳa būse-i laʿl-i cām
NE689 Keşṭī-i Nūḥa urulunca binā / Taḫtası **alınmış** anuñ cā-be-cā
SE2979 İdemez vaḳti tecāvüz bir kes / Ki ʿadedle **alınur** anda nefes
HH269 Ḳanı ol dem ki heb murād-ı fuād / **Alınurmıydı** olmayınca mezād

alıḳoymaḳ [2] bir yerde tutmak, engel olmak

NE1778 Māl ü ʿıyāline baḳa dūrdan / **Alıḳoya** cennet ile ḫūrdan
HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze şalsa semend / Şarılup **alıḳordı** ḫamm-ı kemend

alın [4] başın ön tarafı, yüzün üst bölümü

NE1816 Ehl-i seḫā oldur ide kesb ü kār / **Alnı** düriyle ola gevher-niṣār
NE2547 Ḳaṣṣa ḳoç **alnı** gibi yumrı ṭaşaḳ / Ṭoḳuşup olmuşdı meger iki şaḳ
SE1133 Kevkeb-i ṭāliʿ-i vālā seyri / Oldı **alnında** ṣabāḥü’l-ḫayrı
SE1138 Çīn-i pīşānı ile ebrūsı / **Alnınuñ** ola ḳara yazısı

alın teri [1] çalışma ve gayret sonucunda elde edilen, emek karşılığı ürün

S757 Döke ṣaça ḳullañ mey-i aḫmeri / Degil çünki ey ġonca **alnuñ teri**

alın teri aḳıtmaḳ [1] çok emek vermek, çok çalışmak

SE825 Kesb ü kār üzre olur ehl-i ḫayā / **Aḳıdur alnı derin** ebr-āsā

alnı açıḳ yüzi aḳ [2] utanç verici bir davranışı bulunmayan, temiz, dürüst

NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i meẕāḳ / Gül gibiyim **alnı açıḳ yüzü aḳ**
SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muḥibb-i ṣādık / **Yüzi aḳ** ṣıdḳ-ıla **alnı açıḳ**

alışmaḳ [6] uyum sağlamak bağlanmak

S886 **Alışdı** anuñla eẕel-i ḫāk-i ten / Mey oldı ḳıvām-ı sebū-yı beden
NE1259 **Alışalı** cism-i ʿibādet ile / Ḫoş geçinür oldı riyāżet ile
NE1377 Ṣaʿṣaʿadan ḫīrelenüp çeşm-i cān / Ṣoñra yüzüm gözüm **alışdı** hemān
SE124 **Alışup** ʿışḳıla ḫāk-i bedenüm / Bir sebū oldı mey-i şevḳa tenüm
HH71 **Alışup** yār-ı sīm-berler ile / Sāde-pehlū olur güzeller ile
HH272 **Alışup** mürteşī ile rāşī / Arada ehl-i ʿilm idi nāşī

alıvermek [3] çabucak, kısa sürede almak

NE2505 Gel saña **alıvirelüm** bir gelin / Cennete gir göz göre alup elin
NE2511 Ḫīle ile aldar o zen-pāreyi / **Alıvirür** bir zen-i mekkāreyi
SE1397 Ḥāżır it ḫaşmımı dādım **alıvir** / Diñle şekvāmı murādım **alıvir**

ʿālī [16] yüce, büyük ‖ görkemli, gösterişli

S562 Olur şöyle **ʿālī** burūc-ı ḫabāb / Görünmez olur ḫandaḳī içre āb
S726 Dıraḫtān-ı **ʿālī** olup ser-be-evc / Gelür ehl-i ʿişret aña fevc fevc
NE366 Çerge ile çāder-i **ʿālī** ḳıbāb / Ol yem-i zeḫḫārda mevc ü ḫabāb
SE448 Şāʿire himmet-ile iḳbāli / Eyledi rütbe-i şiʿri **ʿālī**
SE680 Budur erbāb-ı kemāle elyaḳ / Ḳadri **ʿālī** ola göñli alçaḳ
SE686 Ṣadr-ı **ʿālī** ki celī merḥaledür / Çünki ferrāşe ḳona mezbeledür
SE815 Sālik-i meslek-i ḳadr-i **ʿālī** / Sevmedi ṭāyife-i baṭṭālı
SE1077 Oldı teşhīre sebeb bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı **ʿālī** yapıcaḳ şaḫs-ı denī
SE1603 Yıḳıla yapdıġı ṭāḳ-ı **ʿālī** / Dehr ola ġulġulesinden ḫālī

SE1810 Meslek-i ehl-i fütüvvet oldur / Cennet-i **ʿālīye** ṭoġru yoldur
SE1828 Şeyḫ-i ekber gibi **ʿālī-server** / Bildi bu meslegi ḥacc-i ekber
SE2151 Bir müselmān görüp ol aḥvāli / Didi iy cevher-i pāk ü **ʿālī**
SE3021 Ḳadr-i **ʿālī** ile her ṣadr-nişīn / Oldı ḫurşīd-i żiyā-baḫş-ı güzīn
HH388 Budur aḥbāba pendüñ icmāli / Neñe yetmez bu ḳubbe-i **ʿālī**
HH801 Bu arada o fāżıl-ı **ʿālī** / Edrine şehrine olur vālī
HH2085 Ḳatı **ʿālī** maḥalde cāyüñ var / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i yār

ʿāli-cāh [1] yüksek rütbeli, yüce mevkide bulunan
HH1930 Didi ey pādişāh-ı **ʿāli-cāh** / Kevkebüñ kelle-küb-i ḫusrev-i māh

ʿālī-cenāb [1] yüce‖iyiliksever
NE1919 Gönli büyük müflis-i **ālī-cenāb** / Zuʿmı yerinde şeh-i nekbet-meʾāb

ʿālī-maḳām [1] yüce mertebe, yeri yüksek olan.
S568 Ḳafeslerle varınca **ʿālī-maḳām** / Olur ʿaksi deryāya düşdükce dām

ʿālī-mekān [1] derecesi, mertebesi yüksek olan
NE2374 Ḫar degil iy ḫusrev-i **ʿālī-mekān** / Ḥükm senüñ emr senüñdür hemān

ʿālī-şān [3] şanı yüce olan, şöhretli, şerefli
SE2270 Müşt-ile kevkeb-i **ʿālī-şānuñ** / Kelle-küb-i seridür aʿdānuñ
HH242 Ṣadr-ı Bercīs-ḳadr-i **ʿālī-şān** / Zīb-i dārü'l-ʿadāle-i dīvān
HH880 Bir gün ol pādişāh-ı **ʿālī-şān** / Gün gibi seyre çıḳdı cilve-künān

ʿAli [1] bkz. 'Pīr ʿAli' md.
NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i Naṣūḥ / Pīr **ʿAli** sālik-i ṣāḥib-i fütūḥ

ʿalīl [4] hasta, illetli
NE985 Çünki ola hemser ol iki **ʿalīl** / Şuʿle bülend ola çü becān-ı fitīl
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı cān-ı **ʿalīl** / Ṭutdum anı reh-i maḳṣūda delīl
HH695 Ki olup şāh-ı cinnīyāna revān / İsteye bu **ʿalīle** bir dermān
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı hecre delīl / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i **ʿalīl**

ʿālim [7] bilgili, çok şey bilen, ilim sahibi
NE1538 ʿİlm ile çün **ʿālim-i** kübrā ola / Levḥ-i dili nuşḫa-i āsmān ola
NE1085 Bir söz ile buldı cihān **ʿālimi** / Ādemi de sözdür eden ādemī
SE633 Raḥmet ol **ʿālime** kim ola kerīm / Eyleye tezkiye-i nefs-i selīm
SE629 **ʿĀlim** ü cāhil olur mı yeksān / Beş degil mi bize naṣṣ-ı Ḳurʾān
SE1337 Beñzemez ġāfile ẓālim **ʿālim** / Bir mi bir ẓālim-ile biñ ẓālim
SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi dem-i ʿaṣr / Fāżıl-ı **ʿālim** olurdı cem-i ʿaḳr
HH477 **ʿĀlim** idi kitāb ḥükmince / Dikḳat-i fikri inceden ince

ʿalīm [4] bilgisi ezelî ve ebedî sonsuz olan anlamında, Allah'ın sıfatlarından biri; her şeyi en iyi şekilde bilen, Allah
NE210 Ümmī ise mürşidi Rabb-i **ʿAlīm** / Neyler imiş ʿilm-i kelāmı Kelīm
NE1268 Her dem olur baña bu luṭf-ı aẓīm / Bilmezem esrārını Mevlā **ʿalīm**
NE1502 Umarız iʿlām ide Rabb-i Kerīm / ʿĀşıḳ-ı dil-teşnesiyüz Ḥaḳ **ʿalīm**
SE2756 Gözedüp lāzime-i ʿahd-i ḳadīm / Yimedüm mīveden Allāh **ʿalīm**

Allāh [27] kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlık, Tanrı, Yaratıcı'nın en büyük ve en muazzam ismi, lafza-i celâl, ism-i azam
S30 Meger neşve-i ʿışḳ ḥālet vire / Edāsına **Allāh** ḳuvvet vire
NE37 İsm-i Celāli gören agāhdur / Fevḳde ol serīr-i **Allahdur**
NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı māh / Her elif **Allaha** gider şāh-ı rāh
NE45 Çün elif ülfet iden ol rāh ile / Zāhir ü bāṭın olur **Allāh** ile
NE427 Minnet ol **Allaha** ki ol padişāh / Eyledi ʿışḳında bizi ḫāk-i rāh
NE1029 Didi ki dildāruñuñ ey mübtelā / Ḥālini **Allāh** bilür ḫāliyā
NE1129 Līk mededkāri-i taḳlīd ile / Umarız **Allāh** ʿināyet ḳıla
NE1210 Cümlesi iḥsan umar **Allahdan** / Arż u semāya dek māhdan
NE186 Umarın **Allāh** ʿināyet ḳıla / Bedreḳamız nūr-ı hidāyet ḳıla
SE535 ʿÖşr-i emṣālini virür **Allāh** / Artırur beẕl-ile envārını māh
SE705 Gönül alçaḳlıġın itdi bir şāh / Gör nice mertebe virdi **Allāh**
SE861 Gerçi esbāba tevessül eyler / Līk **Allāha** tevekkül eyler
SE1065 Minnet **Allaha** ki ol ḳādir-i pāk / Bize luṭf eyledi ʿaḳl ü idrāk
SE1550 Olsalar birbirine devlet-ḫāh / Her birinüñ vire kāmın **Allāh**
SE1779 Olasız çünki muḳābil şāha / Kāruñuz ḳalsa gerek **Allāha**
SE2269 Minnet **Allaha** ki ser-cümle cihān / Oldılar ḫalḳa-be-gūş-i fermān
SE2273 Aşlını ḥikmetini şāh bilür / Çekilen zaḥmeti **Allāh** bilür
SE2756 Gözedüp lāzime-i ʿahd-i ḳadīm / Yimedüm mīveden **Allāh** ʿalīm
SE3172 Baña bu cevr nedendür bilsem / Şükür **Allaha** ḫarāmī degilem

SE3444 Minnet **Allaha** tamām oldı kitāb / Ṭoġdı dilden bu meh-i ʿālem-tāb
SE3508 Cümle āṣārımuza ola penāh / Şerlerinden süfehānuñ **Allāh**
HH145 Didi ʿizzetle Yā Ḥabību'l-lah / Çok selām eyledi saña **Allāh**
HH498 Ḳalmamış belki ḳudreti āha / Zaʿf ile kārı ḳalmış **Allaha**
HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i şāha / Ḳaldı maẕlūmuñ işi **Allaha**
HH2016 Kim bilür ḳanġı ʿasker ola tebāh / Çalışur her biri viren **Allāh**
HH2172 Gelmedüm rast merd-i āgāha / Derd ile ḳaldı kārum **Allaha**
HH2728 Minnet **Allaha** ṣafḥa-i erḳām / Gördi tevkiʿ-i luṭf u ḥüsn-i ḥitām

Allāh Allāh [4] hayret ifade eden ünlem

SE1043 Ḥażretüñden ne ḳabāḥatdur bu / **Allāh Allāh** ne cürʾetdür bu
SE3334 **Allāh Allāh** ne temāşādur bu / Levḥaşa'llāh ne taḳāżādur bu
HH1639 **Allāh Allāh** ne ibtilādur bu / Özge mihnet ʿaceb belādur bu
HH2054 **Allāh Allāh** nedür bu şūr ü fiten / Ceẕb-i ḳullāb-ı ʿışḳ-ı kūh-efgen

Allāh yekdür [1] Allah birdir, Allah tektir

HE30 Ḥışār-ı çarḥda necm-i pür-envār / İder **Allāh yekdür** deyu eẕkār

ʿallām [1] her şeyi bilen; Allah

SE2975 Eyledi çünki Ḥudā-yı **ʿallām** / Levḥ-i maḥfūẓı rüʾūs-i aḥkām

ʿallāme [4] her alanda geniş ve derin bilgisi olan, çok bilgili

SE425 Baḥşine gelse eger **ʿallāme** / Aḳṣadur anı miṣāl-i ḫāme
SE1393 Fitne fenninde büyük **ʿallāme** / Yaʿnī bir şaḫṣ-ı ḳaṣīrüʿl-ḳāme
SE3068 Begenüp maġlatayı **ʿallāme** / Kendi de ḳordı ʿacep hengāme
SE636 Efżal-i nükte-verān-ı kümmel / Yaʿnī **ʿallāme-i** aʿẓam Ekmel

alma [3] elma

NE402 Tīġ gelüp mevce-i deryā gibi / Oynadı çoḳ kelleler **alma** gibi
SE1421 Baş virür dost yolında gūyā / Āşināsına ṣunar bir **alma**
SE2429 Eline girse eger bir **alma** / Bir dilimdür ḳalacaḳ yine aña

almaḳ [276]

1. almak

S198 Şehān-ı cihānuñ ḫarācın **alur** / ʿİnād idenüñ taḫt u tācın alur
S332 Anuñ kemteri eylemez ibtihāc / Keçebaş ḫānından **alsaydı** tāc
S716 Aña şāmuñ olmaz bedel ġūṭesi / Ki mehden **alurdı** meger ġavṭası
S1001 Açıḳ bāb-ı luṭfı niʿam bī-gerān / Dirīġ itmez **alana** minnet hemān
S1111 Ser-i kilke **alup** şafaḳdan ḥiżāb / Çizer resm-i edbārı gökden şihāb
S1494 **Alup** çeşme-i cāndan āb-ı mīdād / Revānīnüñ itdüm revānını şād
NE174 Hırşı ucından **ala** yüz ḳızdura / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ **aldı** ḳan
NE493 Rāʾyetini dikdi sipihre hemān / **Aldı** bu bārū-yı şeh-i ḫāverān
NE839 Ṭaʿna iderse ẕurafā-yı zamān / **Ala** sükūtı ile cevābın hemān
NE842 Fāl ḳılup Maḥzen-i Esrārdan / Pertev **alup** Maṭlaʿ-ı Envārdan
NE951 Eyledi āh-ı dil-i nākāmdan / Perrin **alup** ṭāʾir-i evhāmdan
NE969 Diller **alur** zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil şaydına çengāldür
NE1413 **Ala** meger berḳ-i niyāzı ele / Sālik-i āh ola yolından gele
NE1573 Başdan **alup** meşʿale efrūz-ı ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki ider reft ü rūb
NE1588 Pūşiş-i sebzin **alup** ol ḳavm-i şūm / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı semūm
NE1589 **Aldı** çerāġın bir iki der-be-der / Nergis-i gülzārı telef ḳıldılar
NE1590 Kimi bisāṭın dürüp **aldı** hemān / Dürdi velī defter-i ʿömrin zamān
NE1719 Neyledi gör ġonca-i pür-şebnemi / Ḥırs ile aġzına **alup** dirhemi
NE1731 Kim ki metāʿın **ala** eyler ziyān / Ḳara boya gök çivīd olur hemān
NE2062 **Alup** ele bir iki fetvāsını / Lafẓına baḳdı ḳodı maʿnasını
NE2325 Matraḳadur dinse gül **ala** ād / Ẕevḳi olan eyleye mi iʿtimād
NE2357 Çekse ġılāf aña **alup** müşteri / Olur idi bir eyü göt minderi
NE2686 Bulmayup ammā ki viṣāle mahall / Vaʿde **alup** giceye ḳalur ʿamel
NE2805 Ol kūzeden kimse **alup** iki ḳor / Gāfil iken şemʿini içine ḳor
NE2892 Tāze iken **alduġı** sīm ü zeri / Virmiş idi ribḥi ile hep geri
NE2951 Ḳomaduġın **almaġa** ṣubḥ u mesā / Ekmedügüñ yerde biter dāʾimā
NE2966 Rişte-i mihr ile idüp mekr ü fen / Saḳız **alurdı** dehen-i ġoncadan
NE2990 **Alup** anı oldı yılan ayaġı / Yaʿni ki ḳaldurdı hemān ayaġı
NE2998 Kīse şanup **alduġı** bir mār imiş / Kendi gibi mār-ı ziyān-kār imiş
NE3047 Olmuş idi gerdeni zerrāḳe-vār / Meyle **alurdı** nefes ol bāde-ḫār
SE105 Daġıdur ḳahrıla hengāmesini / Naḳd-ı vaḳt eyler **alup** cāmesini
SE374 Ḥamdüli'llāh ṭolı gencīne-i dil / Güheri kimseden **almalı** degil
SE1149 Anı çün arḳasına **ala** felek / Güç olur ṭāliʿ ile söyleşmek
SE1426 El ṣunar şahı çenāruñ gāhī / Çarḫdan **almaġa** sīb-i māhı

SE1684 Āb u tāb **almaġ-ıla** dürr-i süḫan / Çeşme-i Ḫıżr u dem-i ʿĪsādan
SE1886 **Alıcaḳ** cānuñ-içün şehd ü şeker / Ölüsi cānı içün ṣarf eyler
SE1934 Nereden **alduñ** ola bevvābı / Rumḥ-ı ejder dem-i āteş-tābı
SE2226 Kimi dir bārī bir oyun idelüm / **Alalum** ḳuḳla idüp oynadalum
SE3074 Ḫāme-veş gerdenüñe **alınca** / Saʿy ḳıl iki dişüñ ḳalınca
SE3097 Naḳż-ı ʿahd eylese de kim ne **alur** / Kendüsi yüzi ḳarasıyla ḳalur
SE3244 Mülzem itmez mi idi bizi sizi / Dise al ʿışḳuñı vir gönlümüzi
SE3245 Āteş oldı o gül-endām bu kez / Didi il baña ne virdi **alamaz**
SE3478 **Alalar** luṭf-ıla gönlini ele / Açılup şevḳ-ıla güftāra gele
SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ-i teb-i ġam / Nüsḫasın **almaġa** ṭālib ʿālem
HH797 İtdi ol gün nikāḥ içün ʿacele / Mühlet **aldı** şeb-i zifāfa hele
HH1254 Resmin **alup** ḳaṣā ile ḳaderüñ / ʿAynine gösterürdi ḫayr ü şerüñ
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / **Aldı** āyīn-i ḫˇāce ṭarz-ı ġarīb
HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı ṭurraya ḥarbi / Būseler **aldı** yārdan ḍarbı
HH1941 Ne virür gönlümi ʿināyet ider / Ne **alur** bāra şemʿ-i ṣoḥbet ider
HH1942 **Aldı** dil naḳdīn eyledi iḫfā / Bu ḫiyānet-i emānet oldı aña
HH2189 Gördi ol āfitāb-ı pür-tābı / Nergis-i gülden **aldı** sīr-ābı
HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı vaṣl-ı cānān / Alanlar teẕkere ile **alur** elān
HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı vaṣl-ı cānān / **Alanlar** teẕkere ile alur elān

2. tutmak, ele almak

S377 **Alup** nīze destine merd-i veġā / Sinān oldı tinnīn-i merdüm-rübā
S807 İdüp sāḳiyā bezmi pür-velvele / Yine alıcı çaḳıruñ **al** ele
S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i ter / Elin **alana** çoḳ ṣafā feyż ider
S918 Ḫum itmezse mebẕūl iḥsānını / **Alam** rūz-ı maḥşer girībānını
NE841 Ḫāme **alup** destüme mānend-i tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş ṣarīr
NE908 Çün **ala** ser-riṣte-i şerʿi ele / Pādişehüñ ṭutduġı āsān gele
NE1469 Fülki dumandan demi var ejdehā / Ḳuyruġın **aldı** eline Nāhidā
NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem **alup** ele aġaçdan at
NE2390 Mihr **alup** destine zerrīn ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam
NE2505 Gel saña alıverelim bir gelin / Cennete gir göz göre **alup** elin
NE2505 Gel saña alıverelim bir gelin / Cennete gir göz göre **alup** elin
NE2540 Korur idi āleti ol nā-be-kār / Ṣanki yetim **almış** eline ḫıyār
NE2663 Eyler idi itmese bir kebgi rām / Ḳuyruġın **alup** ele rüsvāy-ı ʿām
NE2680 **Aldı** ele çün kim anı ol belīd / Alup elin ol daḫı oldı mürīd
NE2680 Aldı ele çün kim anı ol belīd / **Alup** elin ol daḫı oldı mürīd
NE2734 Ḫāne-i cismine virüp zelzele / Yumruġuña tükürüp **alup** ele
NE2739 **Alma** hemān destüñe melʿūnuñı / Yaʿni başı elde o gülgūnuñı
NE2774 Her dem **alup** deste ilikli kemik / Silker idi sofra-i fısḳa ilik
NE3021 **Alma** ele meşʿal-i cām-ı Cemi / Mekr ile yoldan çıḳarır ādemi
SE322 Gelse dīvānına hemçün Ḫurşīd / Tācını destine **alur** Cemşīd
SE973 Elüñ **alursa** eger luṭf-ıla pīr / Saña eṭfāl olamaz dāmen-gīr
SE2393 Gāh ṣu serpecegin **alup** ele / Ulaşurdı eyle bu ʿişve ile
SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña raḥmet oḳur / Elüñ **alur** da seni cennete ḳor
SE3194 Nīze **alsa** ele her dīvāne / Bir gümüş ḫalḳa diküp meydāna
SE3325 Merḥabā didi o tünd ü āfat / **Aldı** ḫançer ele Mirrīḫ-ṣıfat
HH2043 ʿĀṣıḳun gönlüni **alup** ele yār / Gitdi dilden nevāziş ile ġubār
HH629 Elin **aldı** peder o cānānuñ / Pençe-i āfitāb-ı raḫşānuñ
HH1176 **Aldı** Behzād deste tīr ü kemān / İtdi bir tīr-i sīne-dūz revān
HE24 Yine ḳıl deste **alup** kilk-i cārī / Gülāb-efşānī vü ʿanber-nişārī

3. (kadehi) tutmak

S769 Ṣavup zāhidi **al** ele cām-ı Cem / İçilsün şarāb idelim defʿ-i ġam
S826 **Alup** destine sāġar-ı sādeyi / Ḳoma yerde ḳanum gibi bādeyi
S1126 Ele evvel-i şebden **alup** ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ
S1049 **Alup** deste āyīne-i sāġarı / Yine göster āyin-i İskenderi
S1191 Ele kāse **al** ey büt-i dil-nüvāz / Bu hengāmede n'eyler ol ḫoḳḳabāz

4. nasiplenmek

S75 Anuñ himmetinden **alup** bir nefes / Mesīḥ oldı her derde feryād-res
S468 Ġam ehli ki feyż **almaya** cāmdan / Ne farḳı olur cām-ı ḫammāmdan
S578 Ṭabīb andan **almazsa** ger vāyesin / Meẕāḳ ehli olmayacaḳ ṭaş yesin
S897 Vire gevherīn sübḥadan çün nişān / **Alurlar** varup feyżini her zamān
S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar **alur** ḥişşesin / Oḳur ezber aḫbāba Cem ḳıṣṣasın
S1436 Mey-i telḫīnüñ leẕẕetin **alsa** kām / Ola ḫān-ı dünyāya merre'l-fiṭām
S1486 Bulur nūş iden neşve-i cāvidān / Ola feyż **alan** ʿārife nūş-ı cān
NE603 Seg gibi ḳurbān etine diş biler / El **alanuñ** ayaġın almaḳ diler
NE935 Sanʿat ile Ḫusrev **alup** kāmını / Zevraḳ ilen ḫūrd ider endāmını

NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu ṣanma hevā / Feyżi ḥaḳīḳatden **alur** dāʾimā
NE1235 Gahi şeker-i ḫābda olduḳça sen / Feyż **alur** ezhār-ı füyūżatdan
NE1411 Feyż **alamaz** tā ki açılmasa der / Kendüsini yoḳ yere ihlāk ider
NE1886 Gel beri çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin **al** kām-ı dil ü cānuñı
NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḫanın maḫż-ı ḳāl / Diñle bu efsāneyi de ʿibret **al**
NE2259 Böyle diyüp gizledi ol ḳıṣṣayı / ʿAvret ise döndi **alup** ḥiṣṣeyi
NE2685 ʿĀkıbetü'l-emr idüp anı rām / Eyledi kām **almaġ** içün ihtimām
NE2779 Ḳande ki bir meclis idi ḳıṣṣa-ḫān / Ḳıṣṣadan ol ḥiṣṣe **alurdı** hemān
NE2935 ʿİbret **alup** ġonca-i sīrābdan / Çek elüñi dirhem-i pür-tābdan
NE3156 ʿİbret **alup** ḥallerinden kişi / Himmet ider itmemege bed işi
SE668 Ḥażret-i Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden **alup** feyż-i tamām
SE831 Dest-i ḳudretde olup efşürde / Feyż **alur** ḳālıb-ı ḫāk-i mürde
SE1012 ʿİbret **almaġ-için** itdüm tedbīr / Eyledim gül gibi ḫüsn-i taʿbīr
SE1017 Dizdiler bir nice ʿıḳd-ı fāḫir / Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe **alındı** vāfir
SE1200 Göricek ʿibret **alan** ehl-i naẓar / Gitdi bir bevleye devlet didiler
SE2007 Tek otur ʿırżuña irgürme şiken / ʿİbret **al** ḫāṣılı bu ḫādiṣeden
SE2554 Saña ẕikr eyleyeyin bir ḳıṣṣa / ʿArif ol ḳıṣṣadan **alup** ḥiṣṣe
SE2266 Rubʿ-i meskūna olup ṭamġa-zenān / Ḥiṣṣesin **aldı** zen-i dünyādan
SE2327 **Aldı** niʿmetlerini çarḫ-ı dijem / Bir birin yirdi elemden ʿālem
SE2426 Ḳaṭre **almaḳ** ne imiş deryādan / Bī-ḥisāb isteyelüm Mevlādan
HH37 Zer-ger-i mihrden **alur** vāye / Hefte cöngi meh-i felek-pāye
HH628 Bildi Ḳāḍı Efendidür ancaḳ / Himmetine göre murād **alacaḳ**
HH1133 Vardur elbette bunda bir ḳıṣṣa / **Aluruz** belki ḳıṣṣadan ḥiṣṣe
HH1189 Başdan geçmeyen **alur** mı murād / İdelüm saʿy her-çi bād-ā-bād
HH1432 Ḥālet-i şīrden **alup** ʿibret / Daġ daġ itdi āteş-i ġayret
HH1556 Ol naẓar-dūzı manẓar-ı cāmuñ / Pertevin **alur** idi ilhāmuñ
HH1974 Ḳatl-i ḳāṣıd eger olaydı revā / Senden **alurdı** ʿibret ehl-i şeḳā

5. elde etmek, sahip olmak

NE1421 Ḳalbüñi de **alamaz** elüñden senüñ / Belki olur dürle ṭolı maḫzenüñ
NE1802 **Almaġa** bir manṣıbı ya hidmeti / Cāʾize-i nām ile virür rüşveti
SE1790 ʿAḳıbet didi vezīr-i dānā / Müjde kim ṣulḥ için **alındı** rıżā
SE3072 Kim ki aġzuñdan **ala** iḳrārı / Ne ise yoḳ dime beẕl it varı

6. ele geçirmek ‖ zaptetmek

S23 Eger ḳuvvet-i ceẕbesi virse tāb / **Ala** baḥrı bir sünger ile seḥāb
S198 Şehān-ı cihānuñ ḫarācın alur / ʿİnād idenüñ taḫt u tācın **alur**
S556 Firībinde zülf-i ḫum-ender-ḫumı / Deñiz mālikidür **alur** ādemi
S649 **Alur** ḳarşuyı çünki idüp hücūm / Düşer ḳalbine şevḳ-ı teshīr-i Rūm
S225 **Alup** mülk-i mūr-veşin itdi cülūs / Cihān itdi biʿat-künān dest-būs
S307 **Alup** şayḳayı ṭaḳdılar rīsmān / Ḳadırġalar oldı cenibet-keşān
NE1591 **Aldı** evāniyi nice nā-sipās / Çarḫ-ı felek başına geydürdi ṭās
NE2165 Nice ḳoca nikbetī ʿınnīnler / Bir büt-i raʿnāyı **alur** ḥabs ider
NE2234 Böyle güher-gīrdi **ala** rāygān / Ṣoḥbet anı gizlemededür hemān
SE1106 Kiminüñ kesdi ḫarāc u bācın / Kiminüñ ḳahrıla **aldı** tācın
SE1306 Ṣaḫṣ-ı nāçize iden istiʿlā / Yelkeni altına **alsa** meẕelā
SE3148 Bulduġın **alur** ider tuġyanı / Ṣanasın ḳodı eli-y-ile anı
SE3190 Bir içim şu ise daḫı çek **al** / N'eyler anı çün ola müstaʿmel
HH832 **Aldı** mirās-ı düşmen-i cānı / Yola girdi o Yūsuf-ı Ṣānī
HH937 Lücce-i ʿışḳ-ı pākün emvācı / Çekdi **aldı** o dürretü't-tācı
HH2641 Ḳahr idüp ol segān-ı deştīyi / **Aldılar** döge döge keştīyi
HH2646 Çünki düşmen yaḳasın **aldı** ele / Velvele ṣaldı iki şīr ile

7. fethetmek

S865 Dimāġa çıḳup **alsa** burc-ı seri / Buḥārı açar şuḳḳa-i ṣafderi
NE384 Ura ura ḍarb-zen-i āheni / Döge döge **aldılar** āḫir anı
SE1735 **Aldı** her milkete bir ḫānı ḳodı / Ol ne İrānı ne Tūrānʿı ḳodı

8. yanına almak, birlikte götürmek

S386 Şikārın **alup** şāhbāz-ı cihān / Hemān eyledi niyyet-i āşiyān
S1153 Bih-i mihri ḳoynına **alup** şafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ
NE1595 Başın **alup** şehrden oldı revān / Āteş urup tütdi miṣāl-i duḫān
NE1729 Gāh ticāret ile olup kām-zen / Başın **alur** ṣarḳa gider ġarbdan
NE1459 Tāb düşüp sīnesine mihr-veş / Başın **alup** gitdi miṣāl-i güneş
SE1851 Yanuña **aldı** anı şeyḫ hemān / Ḫāneye oldı rikābında revān
SE2581 Ṭurdı biñ nāzıla ol tāze nihāl / Yanuña **aldı** beni sāye-miṣāl
HH515 **Alsa** iḫrām-ı ʿazmini dūşa / Sürse yüz Kaʿbe-i siyeh-pūşa
HH764 **Aldı** mihmānı yanına ol gül / Pīre-zen oldı siḫrine meşġūl

HH753 Boynına **aldı** zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi aldı gitdi ṯīmāra
HH753 Boynına aldı zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi **aldı** gitdi ṯīmāra
HH1263 Rūy-ı dil gösterüp şehe ol pīr / Yanına **aldı** eyledi tevḳīr
HH1320 Girdi üsküfliler hemān ki yola / **Aldılar** turna telli bāzı ḳola
HH1731 Emr idüp bir vezīre ol kārı / Didi **al** bu meh-i siyeh-kārı
HH2243 Aġlayu aġlayu seḥāb gibi / Başın **alup** giderdi āb gibi
HH2349 Geldi bir dāne mevc-i kūh-efgen / **Aldı** gitdi raḳībi zevraḳdan
HH2375 **Aldı** Maḥzūnı yanına Şādān / Girdiler yola ḫurrem ü ḫandān
HH2523 Ḫaste-i bī-mecālini gördi / Yanına **aldı** ḫāṭırın ṣordı

9. duymak, algılamak

S1196 N'ider ẕevḳ **alan** cām-ı raḫşān ile / Duḫānı fitīl-i fürūzān ile
S1471 Bu meyden **alup** şemme her verd-i ter / Açar tāzelikde anı neşr ider
NE1728 Surḫ ile pür-ḫamdan **alup** leẕẕeti / Ḫalḳa ṣatar māl ile germiyyeti
NE1724 Ṣalmada taḫṣīl ile dünyāya şūr / Dehre ne virdi **alamaz** bī-ḫuzūr
NE1258 Didi ki ḥaẕẕ **alalı** aʿmāldan / Cān gibi nūr oldı ser-ā-pā beden
HH2458 Kimse būy **almadı** ḫaḳīḳatden / Ġaraz-āmīz olan maḥabbetden
HH2465 **Aldılar** gülşen-i fenādan būy / ʿĀḳıbet ṭutdılar seyāḥate rūy

10. satın almak

NE607 Beẕl ḳılup mihr ü vefā ḫırmenin / Bir iki zer viren **alur** dāmenin
NE1732 Hind-i metāʿından **alur** teng teng / Tā ki nice sāde-dile vire reng
NE1733 Bir nice bābet ki metāʿın **alur** / Ḳande ki bāb ola o yirde ḳalur
NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa **alur** ṣatar
NE1740 Bir iki pul **almaġa** biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar
NE1742 Ṣatduġunı ḫulle-i cennet ider / **Alduġın** esbāb-ı melāmet ider
NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler kerem / Nāḳıs **alur** luṭf ile birḳaç derem
NE1845 Vāv gibi cevride tutmuş kemīn / ʿÖmrüñ **alurdı** ayaġın vaḳt-i kīn
NE2706 Ġāfil olup ḫīleden ol bed-gümān / Ṭurma virüp **almada** idi hemān
NE2764 Zelle ḫayāliyle virüp **almada** / Ṣolaġına ṭurma davul çalmada
SE146 Dīn virüp **alma** ṣaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre gider sevdāyı
SE1230 Ḫalḳa ṣatsa ne ḳadar zīnet ü fer / Gülerek niceye **alduñ** dirler
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin sāde ḳalur / Kendi başına belā ṣatın **alur**
SE3034 ʿUlemādan biri bundan aḳdem / **Aldı** bir ʿabd-i mübārek-maḳdem

11. çalmak ‖ kapmak

S1178 Çıḳar neşvesi başuña gül gibi / **Alur** ʿaḳluñı aḳ ḳaranfil gibi
NE651 Oldı ʿaraḳ bir yaḳıcı dil-rübā / ʿAḳlını **aldursa** görenler revā
HH504 Gördiler ʿışḳ cānına yetmiş / ʿAḳlın **alup** işin temām itmiş
HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ ʿaḳlını **aldı** / Lücce-i ḫayrete ṭalup ḳaldı
HH1334 Gördügi gibi bildi cānāndur / ʿAḳlın **alan** cevān-ı fettāndur
HH1954 Gördi kim ʿışḳ tāḳatin **almış** / Ten-i zārında bir nefes ḳalmış

12. öldürmek

SE1844 Göricek virmedi küffāra emān / Bogazın **aldı** anuñ şaḫne hemān
SE1274 Ḳanġı maẕlūma ki aḳın ṣaldı / Biri mālın biri cānın **aldı**
SE1910 Yā serin vire yāḫūd cānānın / Yaʿnī yā başını **al** yā cānın

13. haber almak

S149 İkinci göge itdi çün kim güẕer / ʿUṭārid ḳudümünden **aldı** ḫaber
NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur mıcmeʿi / Var ḫaber **al** zāʾir olup Yūşaʿı
NE2113 Müftinüñ **alup** ḫaberin ol zamān / Oldı hemān meclis-i ḫāṣa revān
SE2508 Fikri bu **alsa** firāsetle ḫaber / Virmesem böyle cüvān-merde keder
SE2986 Mantıḳu't-ṭayruñ olup nükte-veri / Ḥāl-i mürġāndan **alurdı** ḫaberi

14. çıkarmak, çekmek

NE2959 Dürri yem-i perver-i nā-yābdan / Girüp **alurdı** reh-i girdābdan
SE3133 Bir ḳaçışda daḫı andan geçelüm / Sizi ol yoldan **alalum** kaçalum

15. kat etmek, aşmak

S1024 Zemīninde **almaġa** mihr irtifāʿ / Suṭrulābına ḳoydı ḫayṭ-ı şuʿāʿ
SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḫaḳ menzil **alur** / Bilmeyen yolını yabanda ḳalur
SE811 Saʿy-ile ḳāfileler menzil **alur** / Terk-ile rāḥile yabanda ḳalur
SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil **alur** / Egriler yay gibi bend içre ḳalur

16. kabul etmek

NE209 Yolda selam **almaġıçün** gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde Mesīḥ itdi cā
SE1864 **Alma** ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu şular ḳor ġam-ı zen
SE1894 Ṭamaʿ ü ḥırş ḳılup rüsvāyī / Başuña **alma** ġam-ı dünyāyı
SE3394 Boynına **aldı** güneh gibi hemān / Oldı sürʿatle ḳażā gibi revān

17. kaybetmek

SE3397 Yavru şahin gibi **aldurduñ** eşüñ / Bu ḳadar yaşda neler gördi başuñ

18. kaplamak

S90 İḫāṭa idüp anı nūr-ı cemāl / Görüp resmini **alamazdı** ẓalāl
S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i sitem / ʿAdū çeşmini **aldı** ḫ̆āb-ı ʿadem
S525 Muġannī meded **aldı** ġaflet beni / Göñül burcına eyle nevbet-zeni
S1554 Be-şemʿ-i dıraḫşān-ı meydān-ı bezm / Ki eṭrāfını **ala** mihmān-ı bezm
NE1175 Bir şeb **alup** çeşmini ḫāb-ı ḥuzūr / Eyledi eşkāl-i miṣāli ẓuhūr
SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı ḳıdem / **Ala** pīş ü pesini ebr-i ẓulem
SE940 Uzanup pisterim üzre bedenim / **Almış** eṭrafımı aḥbāb benüm
HH1061 Göricek pīrden cevān-merdī / Ḥayret **aldı** ol iki pür-derdi
HH1246 Fitneler araya **alup** şāhı / Dūrdan baḳdırur ḫayr-ḫ̆āhı

19. elde etmek, tadına varmak

SE1733 Kinini **alamadı** Dārānuñ / Ḳanına girdi hemān Sührābuñ
HH1013 Kimse gerdūndan **almadı** kāmı / Gūre iletmedi mi Behrāmı
HH2308 Kām **alup** āsumān ü aḫterden / Çekdiler laʿli sāġar-ı zerden
HH2673 Kām **alup** ol iki meleklerden / Ẕevḳi aşurdılar feleklerden
HH2393 Ṣaçdı āteş nücūm-ı Pervīnüñ / **Almaduñ** mı ʿaceb daḫı kīnüñ

20. yapmak, icra etmek

NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u şafā niyetin / **Almış** idi yine ele şanʿatın
NE2014 Ṭaşra idüp torbadaġı ṣūretin / Yine **alurdı** eline şanʿatın

21. anmak

NE2666 Zen deyu **almazdı** dile anasın / Kendüsi kevn-zāde idi şanasın
HE80 Şu deñlü gizlidür ol şāh-ı ʿālem / Ki nāmın **alamaz** aġzına ḫātem

22. kendine mâletmek, kabullenmek

S1057 Nedür muṭribā dāʾim ol hūy ü hāy / Meger aġzuñ ölçüsüni **aldı** nāy
S1061 Nedür muṭribā neyde bu naġmeler / Egerçi hep aġzuñdan **alur** ṣatar
S1387 Görenler kitāb-ı fenādan varaḳ / Hece ṭaşı levḥında **alsun** sebaḳ
S1475 Dehānuñdan **almasun** anı ʿavām / Ne girse ḳulaġuña mānend-i cām
NE641 Gerdiş-i gerdūndan **alup** intiḳām / Eyleye kim tūs-ı iḳbāli rām
NE891 Kendi gider iylüġü bāḳī ḳalur / İki cihāndan daḫı maḳṣūd **alur**
NE1535 Rūşen idüp şübheli maʿnāların / **Alur** imiş cümle tesellāların
NE1575 Şayḳaları çeker **alur** intiḳām / Māhī-i seg gibi ider iltiḳām
NE1667 Nāyi idüp terbiyesi naġme-ḫān / Ne dise aġzından **alurdı** hemān
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan varaḳı / Hece ṭaşından **alur** çaḳ sebaḳı
SE2706 Aġzınuñ ölçüsin **alsañ** ammā / Ola dünyā ṭolusı ʿahd ü vefā
HH1853 Ḳapdı zerrīn-külāhı ḫurşīdi / Bāddan **aldı** hançerī bīdi

23. yudumlamak, içmek

S830 Lebüñden **alup** māye-i ʿıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem
S841 O meyden ki tīġ-ı ḫaṭīb **alsa** āb / Siper olmaya ḳubbe-i āfitāb
S1210 Meger sūsmār oldı maʿcūn-fürūş / Ki andan **alur** zehri hep ḳahve-nūş

24. istememek

NE1628 Nice ḳaraçı ki kerāmet ṣatar / Munḳura **almaz** anı ehl-i başar
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma girān / Bir pula **almaz** ẓürefā-yı zamān
NE3048 Bulsa ṣurāḥīye ḳaçan dest-res / **Almaz** idi sözine zen-āsā nefs
SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i āb u gili / Ayaġı altına **aldı** o velī

25. dizilmek

NE2481 Öñin **alurdı** geliyorken zenān / ʿIyd salıncaḳcısı gibi hemān

26. üstüne almak, giymek.

S241 **Alup** dūşına Gāveyānī siper / Ḳuşandı miyāna Keyānī kemer

27. içinden çıkarmak, çekmek

NE70 Miḥbere ceybine inüp her zamān / Gevher **alursun** ṣoḳup iki benān
SE279 Oldı deryā-yı muḥabbet mevvāc / Çekdi **aldı** ceẓebāt-ı emvāc

28. abdest almak

S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı cām u sebū / **Ala** lüʾle-i tāk-ı rezden vużū
SE545 Ābdest **alsa** ḳaçan ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el yur evvel

29. tekrar geri almak

SE390 Açdı efsūn-ı niyāz ile deri / **Aldı** getürdügi deñli güheri
SE3474 **Aldı** götürdüġi deñlü güheri / İḫtiyār eyledi ʿazm-i seferi

30. misafir etmek

NE2687 Ḥikmeti gör nice misāfir gelür / İkisin ol gice araya **alur**
NE1927 Ḥānesine **alur** ider iḥtirām / Ḥāne-ḫarāb olduġun añmaz müdām

31. evlenmek

NE2242 Didi hemān bāri bir eş **alayın** / Nolsa gerek baġruma pek başayın
NE2267 Var idi bir merdek-i ʿınnet-şiʿār / **Almış** idi bir meh-i ʿözr-i iʿẕār
NE2509 **Alup** anı bāri gel eyle ḫużūr / Dīdeye ṣal nūr-ı derūne sürūr

32. yakalamak

NE2907 Hem-reh olup menzil-i maḳṣūda dek / Dāmenin **alur** yigidüñ ol köpek
NE603 Seg gibi ḳurbān etine diş biler / El alanuñ ayaġın **almaḳ** diler
NE1211 Güneşe irişmişdi milḥden zevāl / Āḫir anuñ ayaġın **aldı** nemmāl
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan **alur** dām-ı mey
SE2187 Ayaġın **almaġa** saʿy itme hemān / Boynuña ṣalma ṣaḳın bār-i girān
HH1544 Ayaġın **almış** idi ḫannāsuñ / Kefşini çalmış idi vesvāsuñ

33. etki altında kalmak

SE2102 Ṭuyıcaḳ ḫavṣalaya çalamadı / Kendin ol daġdaġadan **alamadı**

34. içine almak, sığdırmak

NE349 Olmaya maḳdūr-ı dil-i pür-melāl / **Ala** mı deryāyı bu ṣunmuş sifāl
SE286 Harfe sıgmaz kelimāt-ı pāki / Zarf **alur** mı yem-i āteş-nāki

35. belirtilen duruma girmek

NE1832 Dāʾim o maʿnī dilin eylerdi teng / Ḥāteme teşbīhden **alurdı** reng
SE799 Bed-nümā eyledi āġāz-ı beyān / Yüzin **alup** eline didi hemān
SE1030 Ṣoffa-i sīnede yer gösterdim / Yüzüm **alup** ele zer gösterdim
HH651 Yüzin **alup** eline āḫir-i kār / Didi ey ṭurfe delle-i bī-ʿār

alt [13]

1. alt

NE1523 Ḫidmet-i ʿışḳ ile bulur menzilet / Ḳubbenüñ **altına** gelür ʿāḳıbet
NE1299 Cennet anuñ ḳutr-ı dürüstündedür / Ḥāṣılı **altında** ya üstündedir
NE2588 Kāşki öñünde öleydük erüñ / Gire idük **altına** ḳara yerüñ
SE1306 Şaḫş-ı nāçize iden istiʿlā / Yelkeni **altına** alsa meşelā
SE1244 Yüklü itse anı bir māl eşegi / Ḳalmaz **altında** geçer hep dilegi
SE1317 Vire bu ṭārem-i gerdūnda zevāl / Boynı **altında** ḳala tāk-miṣāl
SE1489 Surḫ olup ḳala ḥicāb **altında** / Reng-i mey gibi ḫabāb **altında**
HH222 Ebr-i şuḳḳa kef-i ḫümātında / Ḳodı çarḫı ḥicāb **altında**
HH828 Gördiler münhedim olup dīvār / Ḳalmış **altında** ol iki seḫḫār
HH1211 Oldı **altı** bu sebz-hargāhuñ / Nūr ile ʿaynı ḫirmen-i māhuñ

3. nesnenin yere temas eden tarafı, taban

NE2987 Çözdi miyānında anı itdi dūr / Ḳodı başı **altında** itdi ḫużūr
SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i āb u gili / Ayaġı **altına** aldı o velī
SE3022 Eli **altında** olanlar her bār / Terbiyetle olalar berḫūrdār

altından girip üstinden çıḳmaḳ [1] malı, parayı düşüncesizce harcayıp tüketmek ‖ istediğini yapmak, bir işi haletmek

HE106 Fenā vir dirhemine aḫterānuñ / Gel **altından gir üstinden çıḳ** anuñ

altın üstine getürmek [1] bir şey bulmak için aramadık yer bırakmamak, karmakarışık etmek

SE409 Bulmaġa genc-i defīnin güherüñ / **Altın üstine getürdüm** o yirüñ

altı bölük [2] Yeniçeri Ocağı'nın süvari kısmını oluşturan altı sınıfın adı. Hepsi birden "altı bölük halkı" olarak da adlandırılmıştır.

NE365 Ṣaf ṣaf olup **altı bölük** bir yere / Kūy-ı zemīn döndi hemān şeş-pere
SE332 Şeş-cihātuñ şeh-i müsteşnāsı / Ḳulıdur **altı bölük** aġası

altun [11] altın

S732 Ḫazān faşlı seyr eyleyen anı der / ʿAceb ṭoprāġı var ki **altun** biter
S1107 N'ola ḳurş-ı māh olsa bī-iʿtiẕār / Olur şāmuñ **altunı** nāḳış-ı ʿāyār
S1159 Dem-i şubḥ kim ḳaldura āfitāb / Bir **altun** ḳadeḥ güher-pāy-i şarāb
S1261 Gülüñ pulların dizdi nerrād-ı şubḥ / Yine oynar **altun** ile bād-ı şubḥ
NE1727 Āteş-i dūzaḫ gibi **altunını** / Ocaġ içine göme ḳor ol denī
NE1766 Biri de buyur idüp **altunını** / Ḥaşre dek icrā ide ḳānūnını
NE1877 Zīnet idüp ḫılʿat-ı gülgūn ile / Ceybini pür eyledi **altun** ile
SE266 Luṭf-ı iksirine maḳrūn oldı / Müşterīnüñ işi **altun** oldı
SE518 ʿIşḳdan çünki ola ẕerre eşer / ʿĀḫir anuñ işin **altun** eyler
SE1131 Şeb-i tārīk-ile çün pençe-i ḫār / Yapışup ṭoprāġa **altun** eyler
HH252 Çıḳdı söz narḫ-ı dürr-i meknūna / Ṭartılur aġırınca **altūna**

altun adın baḳır eylemek [1] yaptığı kötü davranışlar yüzünden iyi şöhretinin unutulmasına sebep olmak

SE3404 Giderek ṭulluġuñ olur ṣoñı kem / **Altun adın baḳır eyler** ādem

altun oluḳ [1] Osmanlılar tarafından her yıl yenisi eskisiyle değiştirilmek üzere Mekke'ye gönderilen ve duyulan büyük saygıyı ifâde etmek için tahtadan yapılıp içi altınla kaplanan Kâbe oluğu

S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān bilür teşneler / Ney-i zerd **altun oluḳdur** meger

altun ṭop [1] at üstünde çevgân adı verilen ucu eğri sopalarla üzeri deri kaplı akça ağaç veya söğüt topları bir delikten geçirmek suretiyle oynanan bir çeşit cirit oyunu

SE2471 Teni **altun ṭopa** beñzerdi hemān / Anı taḥrike ayaġı çevgān

ālū [1] erik

HH1688 Bite mi naḫl-i gülde şeftālū / Serv-i āzād vire mi **ālū**

ālūde [4] bulaşmış, bulaşık, kirli

NE1647 İtmeye tā keşmekeş-i ḫalḳ-ı çāk / Dāmeni **ālūde** velī ḳalbi pāk

NE2820 Ṣuṣada ol perdeleri çāk olan / Dāmeni **ālūde** vü nemnāk olan

NE3042 Rūz ü şeb **ālūde** vü nāsüşte-rū / Künde-dehān idi miṣāl-i sebū

SE2341 Olsa bir ḳaṭreñ ile **ālūde** / Baḥr-ı milḥ ola şeker-pālūde

ālūde-çīr {ālude çīr} [1] bulanık, kirli akan ‖ pis, kirli

SE3188 Ṣanma pīrāheni zer-tārīdür / Olup **ālūde-çīr** şikārīdür

ālūde-i ḫˇāb [1] uyku mahmurluğu

SE119 Güş ṭutsa ola necm-i pür-tāb / Ṣadede girmedin **ālūde-i ḫˇāb**

ālūde-naẓar [2] bakışı bulanmış, iffetsiz

SE991 Beni eslerseñ eger eyle ḥaẓar / Olma üftāde-i **ālūde-naẓar**

SE3211 Var-ıdı şehr-i Sitanbulda meger / Bir sitem-dīde-i **ālūde-naẓar**

aluşdurmaḳ [1] alıştırmak, ünsiyet sağlamak.

NE2224 Gerçi ki vehm itdi görüp heybetin / Ṣoñra **aluşdurdı** duyup ḥikmetin

ʿām [23]

1. halk

NE252 Didi ki Mevlā kerem-i **ʿām** idüp / Daʿvet-i ḫās eyledi ikrām idüp

NE320 Ḫān-ı nevālinden idüp kām-bīn / Daʿvet-i **ʿām** itdi o sulṭān-ı dīn

NE467 İtdi cülūsındaki enʿām-ı **ʿām** / Ġarḳa-i sīm itdi cihānı tamām

NE2034 Ḥaml idüp ammā anı ḳaṣda ʿavām / Eylediler ḳahr ile rüsvāy-ı **ʿām**

NE2070 Kendüsini eyledi rüsvāy-ı **ʿām** / Ḫande-zenān oldı ḫavāṣ u ʿavām

NE2209 Līk o büt-i nāfe-güşā-yı benām / Olmuş idi saḥḳ ile meşhūr-ı **ʿām**

NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i **ʿām** / İki eli ḳanda idi ṣubḥ u şām

NE2650 Eyler idi yaʿni o rüsvā-yı **ʿām** / Gördügi oġlanı gözüyle tamām

NE2663 Eyler idi itmese bir kebgi rām / Ḳuyruġın alup ele rüsvāy-ı **ʿām**

NE2784 İtmek içün ḫāṣılı rüsvāy-ı **ʿām** / Ol ḫara furṣat gözedürdi müdām

NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı tamām / Düşdi yüzi üzre o rüsvāy-ı **ʿām**

SE762 Eşerinden ola ḫāṣṣ ü **ʿāma** / Nāṣıḥ-ı ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme

SE1263 Nā-şenīde nicesi nāmı gibi / Cinsinüñ ol ʿaraż-ı **ʿāmı** gibi

SE1554 Baḥr-veş aḳın idüp kişverine / Ḳatl-i **ʿām** itdi o dem ʿaskerine

SE1681 Süḫanuñ mertebesin gör ki müdām / Ḳapışur elden ele ḫāṣ-ıla **ʿām**

SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i eyyām / Devrini sāl-i nev-i fitne-i **ʿām**

SE2535 Eyleme fiʿl-i zinā-y-ıla müdām / Kendüñi şöhre idüp suḫre-i **ʿām**

HH185 Meclis-i ḫāṣṣda çün oldı be-kām / Eyledi ḫalḳa geldi daʿvet-i **ʿām**

2. avam, aşağı tabaka halk

S820 Elüñde ola tā ki mirʾāt-ı cām / Elüñe baḳarlar senüñ ḫāṣ u **ʿām**

NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o bī-neng ü nām / Seyrine ḫayrān idi heb ḫāṣ u **ʿām**

NE2016 ʿIyd namāzına irüp ihtimām / Çıḳdı muṣallaya seḥer ḫāṣ u **ʿām**

SE1381 Naẓar it ṣūret-i ḫāṣ u **ʿāma** / Oldı fihrist-i Ḳıyāfet-nāme

SE1075 Tācı büyütse ḳaṣīrü'l-ḳāma / Ṣöhre-i şehr ola ḫāṣ u **ʿāma**

ʿām-gīr [1] halkı tutan, halk arasında yayılan

NE1164 Az düşer kim ola luṭf-ı ḳadīr / Ḫāṣ-ı pesend ola vehm-i **ʿām-gīr**

ʿamā [3] körlük

NE91 Nūr-ı ḳurʾānīde-i ʿayn-ı **ʿamā** / Çehre-güşāyende-i naḳş-ı fenā

NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i ʿarz u semā / Zīr-i per-i perde-i ʿayn-ı **ʿamā**

HH1738 Didi şeh-zādeye naṣīḥatle / Ki **ʿamā** ʿarża ḳıl ẓarafetle

aʿmā [2] kör kimse

NE2099 Reʾy-i ʿaṣā eyleyen **aʿmā-ṣıfat** / Ġaflet ile cāha düşer ʿāḳıbet

SE2553 Nefsüñi körelmeg-içün maḥżā / Düşme her cāha miṣāl-i **aʿmā**

āmācgāh [1] nişan tahtası konulan yer

NE710 Ṣaʿṣaʿa-i neyyir-i feyż-i ilāh / İtmiş idi ḳalbümi **āmācgāh**

āmāde [14] hazır, hazırlanmış

S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile cām-ı dil / Bi-ḥamdi'llāh **āmādedür** kām-ı dil

NE1884 Nezl ü niʿam ḥāzır u **āmādedür** / Ḫārdan ümīd-i güli sādedir

NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i luṭfı bilüp / ʿĀşıḳa **āmāde** yatur serpilüp

SE327 Mülk pür-sāye-i reʿfet-i memdūd / ʿAsker **āmāde** raʿiyyet ḫoşnūd

SE341 Lāle vü nergis ü gül **āmāde** / Her biri çaḳ olıcaḳ üftāde

SE1944 Tīr ḥāżır hedef **āmāde** iken / Ḥāşılı ḳışşa bu arada iken

SE2939 Künc-i ġār içre ṭurur **āmāde** / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū seccāde

SE3442 Sāʿatinde **olup āmāde** murād / Mekr-i muḥtāl-ıla oldı dāmād

SE3518 Yaʿnī nüzhetgeh-i ejderhāda / **Oldı** bu genc-i hüner **āmāde**

HH1240 Şāha esbāb-ı ʿayş **āmāde** / Bunlar emvāl-i mülki yaġmada

HH1424 Şāha toġrı nigāhın itmiş tīz / **Olmış āmāde** rest-ḫīz-i sitīz

HH1747 Gördi **āmāde** tīg-i tīz-i ḳażā / Virdi nā-çār olup ḳażaya rızā

HH1882 Tālīʿ i gör ki Şūḫ-ı dil-dāde / Gelicek buldı yārı **āmāde**

HH2430 Şīşe der-pīş ü zevraḳ **āmāde** / Leb-i deryāda içdiler bāde

āmāde itmek/ḳılmaḳ [3] hazırlamak

S808 O şehbāz-ı ḫun-rīzi **āmāde ḳıl** / Hemān murġ-ı ʿıyşı ayaġuñda bil

HH1271 Nerm idüp misk-i sūde-veş ḫākin / **Ḳılsun āmāde** ṣafḥa-ı pākin

HH1994 O da **āmāde itdi** ʿaskerini / Ḳıldı bürrende tīġ ü ḫançerini

āmāl [5] emeller, istek ve arzular

S51 Olup reng-i **āmāl** ile süst-pā / Göñül ola güm-kerde rāh-ı hüdā

S1561 Gele bir nefes kim gülū ola teng / O dem vire mirʾāt-ı **āmāle** jeng

SE845 Vech-i **āmālleri** emvāl-i zekāt / Ḫarc-ı maṭbaḫları nezr ü ṣadaḳāt

HH2296 Leb-i deryāda ola saña vişāl / Oldur āyine-i ruḫ-i **āmāl**

HH2271 ʿĀḳıbet dest-i reddle bir ẓālim / İtdi ṣad-pāre cām-ı **āmālum**

aʿmāl [6] insanların beden ve kalpleriyle işledikleri işler, ameller, davranışlar

NE1258 Didi ki ḥaẓẓ alalı **aʿmāldan** / Cān gibi nūr oldı ser-ā-pā beden

NE1682 Vāḳıf olup sīret-i aḫvāline / Baḳmaz idüm ṣūret-i **aʿmāline**

NE2668 İkisi de fennini taḥḳīḳ ider / Defter-i **aʿmālini** taṭbīḳ ider

NE2783 Vāḳıf olup bir kes anuñ ḥāline / Nāẓır idi ser-be-ser **aʿmāline**

NE3164 Ḳaralaya rūy-ı siyāhī gibi / Nāme-i **aʿmāl-i** tebāhī gibi

SE2647 ʿAmeli ola ser-ā-ser **aʿmāl** / Çıḳa hep ḫayret ü ḫüsrana meʿāl

amān virmek [1] güvenlik ve yaşama hakkı tanımak, koruma altına almak

HH2201 Meyl-i dil yine araya girdi / ʿĀşıḳ-ı mücrime **amān virdi**

amān virmemek [4] fırsat vermemek, göz açtırmamak

SE1324 Ḳendi n'eylerse ider ʿāḳil olan / Ġayrısı ẓulm idicek **virmez āmān**

SE2299 Birisi çalımuña gelse hemān / Çalasun **virmeyesün** hīç **āmān**

SE3322 Düşdi pāyına o dem nāle-künān / Didi furṣat demidür **virme āmān**

HH1844 Hiç felek ʿāşıḳa emān mı virür / Ḳaṣd-ı cevr eylese **amān** mı **virür**

am biti [1] kadın düşkünü erkek ‖ pezevenk

NE2669 Dir aña kim sen ne yüzi ḳarasın / Merd degil **am biti** zen-pāresin

ʿamel [67]

1. maksat güderek yapılan iş, hareket, çalışma, davranış

S308 **ʿAmelden** ḳalup yaʿni dendān-ı tīġ / Neverdīde oldı simāṭ-ı dirīġ

S396 **ʿAmelden** ḳılup yaʿni tabʿ-ı edeb / Dil olmışdı mānend-i tīġ-ı ḫuṭeb

S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı naḳş u **ʿamel** / Teb-i ġussayı baġla anuñla gel

S1232 İder bunda pür-neşve naḳş-ı **ʿamel** / Virür anda efsāne ḫʿāb-ı kesel

S1289 **ʿAmelden** ḳalup naḫl-i cünbüş-nümā / İrişdi dem-i vāpesīn-i şabā

NE145 Eyle ʿAṭāʾīye Ḫudāyā ʿaṭā / Her **ʿameli** tā ki ola kimiyā

NE958 Āmil olup vāṣıl-ı ṭūl-ı emel / İtdi anı ṣāḥib-i Merv ol **ʿamel**

NE1663 Bāzī-i şaṭrancda ḫūd-ı bī-bedel / File atın bekledür itse **ʿamel**

NE1966 Ḫāʾib olup ṣoñra çeker kesel / Kār-ı ṭabībān gibi itmez **ʿamel**

NE1970 Ḳavlimi destūr-ı **ʿamel** eyle heb / Söyleyeyin bir semer-i bü'l-ʿaceb

NE1996 Ol **ʿamelin** ṣanma ki bī-behreyüz / Şehrī iseñ biz daḫı hemşehrīyüz

NE2075 ʿAḳlını mezdūr-ı emel eyleyen / Reʾyini destūr-ı **ʿamel** eyleyen

NE2091 Aḳluñı cemʿ eyle dilā sen de gel / İtme ferāsetle dem-ā-dem **ʿamel**

NE2100 ʿĀḳıl iseñ reʾy ile ḳılma **ʿamel** / Diñle inanmazsan eger bir meşel

NE2243 Beẓl ü niṣār ile ḳılayın **ʿamel** / Belki bulam yerine naʿīmü'l-bedel

NE2438 Lüle düşüp ola **ʿamelden** beri / Çeşme gibi aḳa cerāhatleri

NE2446 Kāruñ ola bir **ʿamel-i** nā-sezā / Yüz degnek ola aña iẓn-i cezā

NE2636 Ol **ʿameli** ża ʿīf iden der-be-der / Fikr idene ḳapuya ḥidmet ider
NE2655 Mültezim-i māḥaṣal-ı ḳavm-i Lūṭ / ʿĀmil-kār u **ʿamel-i** ḳavm-i Lūṭ
NE2686 Bulmayup ammā ki viṣāle mahall / Vaʿde alup giceye ḳalur **ʿamel**
NE2718 Yoḫsa mücerred **ʿameli** kelb u ḫar / Bizden iyü başarur ey der-be-der
NE2842 ʿAḳsine devr itdi sipihr-i daġal / ʿĀmil olan oldı maḥall-i **ʿamel**
NE2843 Fāʿili mefʿūl ḳılup rūzgār / Ḳaldı **ʿamelden** ḫıred-i ḫurde-gār
NE3005 Oldı cezā-yı **ʿamel-i** mühmeli / Dest-i dırāz idi kesildi eli
NE3146 Ḳuvvet-i tabʿ ile olur bu **ʿamel** / Pāreler iseñ anı olur biñ ġazel
SE783 Manṭıḳ eşkāli gibi ol heykel / Olmış-ıdı aña düstūr-ı **ʿamel**
SE808 Āteşe urdı hemān taşvīri / Ḳıldı destūr-i **ʿamel** taḳrīri
SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ dād ü dihiş / **ʿAmelidür** eyiye varmaz ol iş
SE1217 Eyledi luṭfını maḥṣūr-ı ʿamel / Ḫāyinān-ı **ʿamel-i** dīn ü düvel
SE1736 Oldı Ristoya meḳārın evvel / Ḥükemā ḳavli-y-ile itdi **ʿamel**
SE1789 Ḫarc idüp arada çoḳ luṭf-ı ḫıyel / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne **ʿamel**
SE1813 Ḳılasın şefḳatı düstūr-ı **ʿamel** / Olasın mezraʿa-i toḫm-ı emel
SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān nefs-i daġal / Şarṭ-ı fāsıd gibi mensūḫ **ʿamel**
SE2645 Laġv idüp ol **ʿameli** ʿucb u riyā / Ḳala bir zaḫmet-i bī-hūde saña
SE2647 **ʿAmeli** ola ser-ā-ser aʿmāl / Çıḳa hep ḫayret ü ḫüsrana meʿāl
SE2726 Tā ki pīçīde gibi ṭūl-ı emel / Eylemişdi anı meşġūl-i **ʿamel**
SE3094 Olasın kār-ı emānetde meṣel / İdeler ḳavlüñi düstūr-ı **ʿamel**
SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ ẕerre **ʿamel** / Ḳaraman baḫşīşi meşhur meṣel
SE3516 Ḳalmadı ḫāṣılı iḳbāl-i **ʿamel** / Ṣoḥbetüñ āḫiridür geldi kesel
HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu sū'i **ʿamel** / Būse-i tīġ-i tīze itdi maḥel
HH1924 Teng destāna açıḳ idi eli / İltizām itmiş idi ol **ʿameli**
HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün naḳş-ı dīvār / **ʿAmelden** ḳalmış idi raḫş-ı efkār

2. dînî emir ve yasaklar çerçevesinde kişiye sorumluluk yükleyen, dünya ve ahirette ceza ve mükafat konusu olan, her türlü hal ve hareket

NE6 Cedvel-i taḳvīm-i Ḥaḳīm-i ezel / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı ʿilm ü **ʿamel**
NE202 ʿİlm ü **ʿamel** ẓāhir ü bāṭın tamām / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur ḫıtām
NE1202 ʿİbret ile ḳıl naẓar-ı bī-bedel / Ḥikmet-i destūr-ı **ʿamel** ile gel
NE1617 Ey **ʿamel-i** ẓāhire mesrūr olan / Zühd ü ṣalāḥiyyete maġrūr olan
NE1622 ʿİlm ki olmaya ḳarīn-i **ʿamel** / Heb ʿameli nuḳre gibi per ü ġull
NE1622 ʿİlm ki olmaya ḳarīn-i ʿamel / Heb **ʿameli** nuḳre gibi per ü ġull
NE3014 Var mı **ʿamel** bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz gerekir Ḥażrete yalvaracaḳ
SE113 **ʿAmelim** oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i zühde ne selām ü ne ṣabāḥ
SE538 Ḫabbeẓā rātibe-i penç evḳāt / **ʿAmel-i** ṣāliḥ-i ferḫunde-ṣıfāt
SE545 Ābdest alsa ḳaçan ehl-i **ʿamel** / Māsivāu'llāh'dan el yur evvel
SE650 Ḥikmet-ise iki ḳısma maḳsūm / ʿİlmi ile **ʿamelidür** maʿlūm
SE672 İtdi ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i güher / Silk-i ʿilm ü **ʿameli** pür-gevher
SE1007 Ola pādaş-ı **ʿamel** āḫir-i kār / Ḥükm-i şerʿ-ile saña hedm-i cidār
SE1213 Ḫaşm ola ṣāḥib-i ʿilm ü **ʿamele** / Nekebāt ü kekezāt u cehele
SE1217 Eyledi luṭfını maḥṣūr-ı **ʿamel** / Ḫāyinān-ı **ʿamel** -i dīn ü düvel
SE1226 İltizām-ıla nice ehl-i **ʿamel** / Oldılar raḫne-ger-i dīn ü düvel
SE1808 Zāhid-i ḫuşk geçen ṭāliḥdür / Ġaraż andan **ʿamel-i** ṣāliḥdür
SE2635 Ḳoymaya sikke-i kārında daġal / Eyleyen zer gibi iḫlāṣ-ı **ʿamel**
SE2640 Her **ʿamel** kim idesin ḥikmet-ile / Maḥż-ı ḫayr ola hemān niyyet-ile
SE2644 **ʿAmelüñ** merciʿi çün Mevlādur / Sırr-ı pinhānuñ aña peydadur
SE2650 Ġırra olup **ʿameline** ṭayanur / Ḫaḳ yanında anı bir nesne ṣanur
SE2654 İdegör saʿy-ile iḫlāṣ-ı ʿamel / Ola ḫāṣiyyet-i iḫlāṣa bedel
SE2655 Bir **ʿamel** kim ola ḫoşnūdī-i Rab / Sebebi daḫı sebebli ola hep
SE2680 Mezc olup ḥükm-i Ḫudā-y-ıla emel / Lavġ ola arada iḫlāṣ-ı **ʿamel**
HH277 Kārı dāʾim ʿibāda reʾfetdür / **ʿAmeli** efḍal-i ʿibādetdür

ʿameldār [1] vergi toplayan memur, tahsildar

NE1678 Ḳaṣd-ı żarar ḳıldugın itdükde gūş / Kendüyi ṭaġıttı **ʿameldār-ı** ḫūş

ʿameli [5] uygulamaya yönelik, uygulanabilir

SE651 Oldı çün ḥikmet-i Mūsā **ʿameli** / İrdi iksīr-i füyūżāta eli
SE1996 Eyleyüp sütre-i levşi **ʿameli** / İkide birde sorar aḳ şaḳalı
SE2768 İki ḳuvvetdür iden her eşeri / **ʿAmelidür** biri biri naẓarī
SE2543 **ʿAmeli** āletile ḥarbe-zenān / Bir yalancı dögüşe döndi hemān
SE2770 **ʿAmeli** oldı dü nevʾe ḳısmet / Ġażabiyye biri biri şehvet

ʿamel-mānde [4] işe yaramaz, işten kalmış, iş görmez hale gelmiş olan. Yeniçerilerin ihtiyarlık dolayısıyla emekliye ayrılanları için kullanılan bir tabirdir.

S1388 **ʿAmel-mānde** bir pīrdür ancaḳ cihān / Degil māh bir zārı var der-miyān
NE2170 Sitt ü **ʿamel-mānde** olup püşt-ḫār / Ḥikke derūn-ı zeni eyler figār

SE1253 Levḥ-i taʿlīm **ʿamel-mānde** idi / Aḳçanuñ saḫtesi meydānda idi
HH1033 Dest ü pālar olup **ʿamel-mānde** / Ġarḳ olurken derūn-ı ʿummānda

Āmil {Āmül} [3] Horasan'da Ceyhun'un sol sahilinde ve Buhara'nın 110 km güneybatısında Merv'den Buhara'ya giden yol üzerinde bulunan bir şehirdir.

NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı rāh / Merve irişdi oḳı bī-iştibāh

ʿāmil [3] bir işi yapan, yüklenen, işin meydana gelmesine sebep olan

SE2657 Bu ne devlet ne saʿādetdür kim / ʿİlm ile **ʿāmil** ola bir ḥākim
NE2842 ʿAḳsine devr itdi sipihr-i daġal / **ʿĀmil** olan oldı maḥall-i ʿamel
NE2655 Mültezim-i māḥaṣal-ı ḳavm-i Lūṭ / **ʿĀmil-kār** u ʿamel-i ḳavm-i Lūṭ

ʿamīm [2] umuma ait, genel, yaygın, şâmil

NE1121 Her biri ser çeşme-i sırr-ı ʿazīm / Her birisi maẓhar-ı feyż-i **ʿamīm**
HH80 Bu ne luṭf-ı ʿazīm olur Yā Rabb / Bu ne feyż-i **ʿamīm** olur Yā Rabb

ʿamīmü'l-iḥsān [1] yardımı herkese açık olan.

SE111 Ey Ḫudāvend-i **ʿamīmü'l-iḥsān** / Ḫāliḳu'l ḫalḳ-ı kerīmüʿl-Mennān

āmizīş [1] karışma, haşır neşir olma

NE1097 ʿIşḳ ile **āmizīş idince** suḫan / Ṭatlı olur şekerī palūdeden
NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i cān u dil / ʿIşḳladur **āmīziş-i** āb u gil

āmizīş itmek [1] karışmak, birbirine karışmak

NE1097 ʿIşḳ ile **āmizīş idince** suḫan / Ṭatlı olur şekerī palūdeden

ʿamm [3]

1. babanın erkek kardeşi, amca

SE312 Aḫ u **ʿamm** ü peder-i vālāsı / ʿAṣrınuñ Ḫusrev-i bī-hem-tāsı
HH198 Şāh-ı şeh **ʿamm** ü şeh birāderdür / Ḥaṣılı server oġlı serverdür

2. umûmî, genel

HH1915 Luṭfi mebzūl idi seḫāb gibi / Feyż-i **ʿamm** idi āfītāb gibi

ʿāmme [1] bütün halk, kamu

NE1163 Şiʿrüñ olur kimisi maḳbūl-i ḫāṣ / Kimi bulur **ʿāmmeye** ihtişāṣ

ʿAmr [3] bkz. 'İbn ʿAmr' md.

SE1166 İbn-i **ʿAmr** olmış-ıdı sālārı / Ceng-cūyānuñ o da serdārı

ʿAmr [3] bkz. 'Zeyd ü ʿAmr' md.

SE1867 Çünki nāçār ola terk-i dünyā / Zeyd ü **ʿAmruñ** ne imiş farḳı saña

ʿAmr [3] bkz. 'vāv-ı ʿAmr' md.

SE3265 ʿÖmrümüz ḫāṣılına bir gevden / Vāv-ı **ʿAmr** ola zevāyidden iken

ʿamūd [1] yukarıdan aşağıya dik inen çizgi

SE2389 Āb-ı dil-cūyla meyl-i maʿmūr / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda **ʿamūd-i** pür-nūr

āmūziş [1] öğrenme

NE484 Şemʿüñ olup ʿaşḳdan **āmūzişi** / Ḥāsılı göñülce idi sūzişi

ān [19] bölünemeyecek kadar kısa zaman parçası

SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i baḥr-ı revān / Ṭuramam secdeye varsam bir **ān**
SE488 Çıḳa āh eyledügince her **ān** / Dehenüñden şerer-ālūde duḫān
SE714 Ṣāf-iken ḳalbi kederden her **ān** / Aña üç nesne virürdi ḫalecān
SE1933 Cāriye gördi begendi ol **ān** / Didi kim Hāşim-i yek-ḍarb-ı zamān
SE2284 Ādemüñ bu iki ḫaṣlet her **ān** / Ġayret ü himmetine oldı nişān
SE2592 Câme-ḫāb oldı muheyyā ol **ān** / Oldı ol rūḥ-ı mücerred ʿuryān
SE2926 Şeyḫe de münʿakis oldı ol **ān** / Ḳıṣṣa envār-ı kerāmetle hemān
SE3324 İline eyledi yārüñ ol **ān** / Didi gel ʿahde vefa eyle hemān
HH79 Ebr-i bārān -ı niʿmetüñ her **ān** / ʿĀbid ü ʿāṣiye olur yeksān
HH945 Yüzüñe ṭoġrı baḳduġı bir **ān** / Ucın ilişdirincedür müjgān
HH1591 Gördi berg-i ḫazān gibi her **ān** / Ṣūreti zerd olup olur lerzān
HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her **ān** / Ebrden nem ḳapardı şāh-ı cihān
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol **ān** / Ḫan de-zen şekli oldı şāha ʿıyān
HH2026 Sürme-i Işfahān gibi ol **ān** / Işfahānīler tozıtdı hemān
HH2032 Ṣūret-i ḳahr ile velī ol **ān** / Yüridi üstine o mihr-i cihān
HH2088 Yine unutdıġın añup ol **ān** / Yeñiden başladı fiġāna hemān
HH2356 Yelkene oldı bād-ı şurṭa vezān / Baḫtı açıldı zevraḳuñ ol **ān**
HH2662 Oldılar bī-mülāḥaza ol **ān** / Maḥż-ı tevfīḳ ile o semte revān
HE46 Revā şekker-fürūş-ı ṭabʿa her **ān** / Per-i Cibrīlden olsa megesrān

ān [3] güzellik cazibesi, alım, letâfet

NE2622 Zülf ü ḫaṭṭı gerçi olur dil-pesend / Cāzibe-i **ānı** ver ammā kemend

NE2623 Ḥüsn ile **ān** olmaġ içün tüvānān / Yār olamaz fitne-ger ʿaḳl u cān
SE1969 Ḫūblar şāh-ı serīr-i **āndur** / Şehlere lāzım olan iḥsāndur

ana [5] anne

NE2666 Zen deyu almazdı dile **anasın** / Kendüsi kevn-zāde idi ṣanasın
SE3381 Olsa ger ḳabile ol ālet-i şer / **Anadan** süfte ṭoġardı duḫter
SE3343 Ṭoġar andan fiteni devrānuñ / Āḫiret **anasıdur** şeyṭānuñ
HH759 **Anaya** ġāyet ile beñzer idi / Dīv görse anacıġum dir idi
HH759 Anaya ġāyet ile beñzer idi / Dīv görse **anacıġum** dir idi

ana baba güni [1] herkesin kendi derdine düştüğü telaşlı kalabalık

SE2531 İtdiler ṣoñra nedāmetle fiġān / **Ana baba güni** idi o zamān

ʿanā [3] yorgunluk, meşakkat, güçlük

HH2502 Şefḳat umup **ʿanāye** uġradılar / Bir görünmez belāya uġradılar
HH2637 Her biri zaḥmet-i **ʿanāda** idi / Ḥaḳḳa el ḳaldırup duʿāda idi
HH2648 Her biri bār-ı mihnet ile dü-tā / Oldı ḳat ḳat belā vü derd ü **ʿanā**

anaḫtar [1] kilit açmaya yarayan araç ‖ erkek cinsel organı

NE2646 Aleti der-kār-ı **anaḫtar** gibi / Elleri murdār-ı melaḫtar gibi

analıḳ [1] üvey anne

NE2483 Var idi bir **analıġı** pīre-zen / Bīḫ-ken-i ʿömri dū-ṣad-ı Kūh-ken

ʿanāṣır [2] elemanlar, öğeler, ʿunsur kelimesinin çoğulu. Tanıklarda ʿAnāṣır-ı erbaʿa olarak da ifade edilen dört unsura; ateş, hava, su, toprağa gönderme yapılmaktadır. Kâinatın temelinde ve insan vücudunda bu dört unsur dengeli bir şekilde yer almaktadır.

S1064 **ʿAnāṣır** belāsından eyle ḫalāṣ / Dil-i zārı it ʿālem-i āba ḫāṣ
NE46 Birbirine mümtezic elfāẓ-ı çār / Dīne **anāṣır** nitekim çār-yār

Anaṭolı [6] Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarına verilen isim. Osmanlı döneminde Anadolu'nun doğu sınırı Fırat Nehri olarak kabul edilirken cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin Asya'da kalan kısmının tümü aynı coğrafi terime dâhil edilmiştir.

S674 **Anaṭolınuñ** ḳalʿası üstüvār / Ki her burcı ẕātü'l-bürūca medār
S616 İdüp semt-i Rūmı ṭutanlar cidāl / **Anaṭolıya** böyle eyler suʾāl
NE1294 Baḥr olup ʿasker-i deryā hücūm / Ṣola **Anaṭolı** durur saġa Rūm
NE2311 Sözde ider lafẓ u ḥurūfı setr-i dek / Bosnada Potur **Anaṭolıda** Türk
NE1343 Semt-i **Anaṭolıdaki** bā-ḫuṣūṣ / Feyż ile pür çün dil-i ṣāḥib-ḫulūṣ
SE3102 Rūma itseydi ġażā şāh-ı cihān / **Anaṭolıyı** iderdi vīrān

anbār [3] içine yiyecek veya eşya konan örtülü yapı, depo

HH2500 Ṭolı bārūt u ṭop ile **anbār** / Oldı çāh-ı caḥīm ü ġār-ı mār
SE2326 Oldı her dāne-i ber güm-şude-nām / Ceyb-i **anbārda** çün birr-i liʾām
SE2496 Aradı maṭbaḫ u kilārında / Hīç şey bulmadı **anbārında**

ʿanber [9] Hint Denizi'nde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan, kara renkte güzel kokulu bir madde, amber ‖ güzel koku, rayiha

S126 Olup necm-i raḫşende-i mānend-i ḫāl / Felek oldı ḫaşḫaşı **ʿanber-miṣāl**
S132 Ne şeb çarḫdan **ʿanber-i** bīḫteye / Bu ġırbāle belki geçer rīḫteye
NE3089 Oldı suḫan şafḥası deryā-yı nūr / **ʿAnberini** atmada mevc-i sütūr
HH558 Geldi sūdā-ger-i sevād-ı Ḫuten / Ṭoldı bu ḫāne misk ü **ʿanberden**
HH883 Sünbüli bī-ʿaded güli ḫod-rū / Ḫāki **ʿanber** giyāhı ʿanber-bū
HH1300 Ṣadef-i gülde jāleler lüʾlü / **ʿAnber-i** baḥr sebz ü ʿanber-bū
HH2541 Gūyiyā her tūrunc-ı müşgīn-būy / Müşg ü **ʿanberle** ṭolı zerrīn-gūy
HE25 Ne **ʿanber** belki şaç ḫalḳa cevāhir / ʿAṭāyī olduġun tā ola ẓāhir
HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur kepengin / Ḥarir ü **ʿanberüñ** aç yine tengin

ʿanber-bū [2] güzel kokulu

HH883 Sünbüli bī-ʿaded güli ḫod-rū / Ḫāki ʿanber giyāhı **ʿanber-bū**
HH1300 Ṣadef-i gülde jāleler lüʾlü / ʿAnber-i baḥr sebz ü **ʿanber-bū**

ʿanber-i eşheb [1] genellikle koyu renkte olan amberin en makbul olanı, ak amber

S128 Bulup feyz-i envār ile mertebe / O şeb beñzedi **ʿanber-i** eşhebe

ʿanberīn [2] amber içeren, amber gibi güzel kokan

S320 Olup gerd-dih-i saḳf-ı meydān-ı kīn / Meger oldı ferḳānī-i **ʿanberīn**
SE2411 Oldı her müşkil için ʿuḳde-güşā / **ʿAnberīn** şāne eylesin seḫā

ʿanberīne [1] amberle doldurulmuş kolye

HH2542 Bir nigār idi naḫl-i ḫoş-reftār / Pirehen içre **ʿanberīnesi** var

ʿanber-niṣārī [1] amber saçma
HE24 Yine ḳıl deste alup kilk-i cārī / Gülāb-efşānī vü **ʿanber-niṣārī**

ʿanber-şemīm [1] amber kokan. Sıkıştırılarak çubuk şekline sokulan amber tozu ve kırıntılarının tütsü olarak yakıldığı ve güzel kokması için mum yağına, mühür mumuna, kâğıt hamuruna ve mürekkebe karıştırıldığı bilinmektedir.
NE192 Sensin eyā ḫāme-i **ʿanber-şemīm** / Ṭurfe siyer-ḫān-ı nebī-i kerīm

and [1] yemin, ahit, söz verme
SE2704 Kimde kim çoġ ola **and** ü iḳrār / Az olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār

and içmek [2] yemin etmek
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i nihān / Ki başına **and içe** ḫalḳ-ı cihān
SE3078 Olma çün ʿahd-şiken mest-i ḫarāb / Ki gehi **and içe** geh bāde-i nāb

ʿandelīb [2] bülbül. Geceleri ve özellikle seher vaktinde uzun ve güzel ötüşü ile dikkat çeken kuş. Ayrıca bkz. 'bülbül', 'hezār' md.
S587 İder Gülşenīler nevā-yı ġarīb / Olur gülşen-i şoḥbete **ʿandelīb**
S1066 Ḳonar üstüne **ʿandelīb** aldanur / Ser-i şāḫda āşiyānı şanur

añdurmaḳ [10]
1. anma işini yaptırmak
NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle bulup kāmını / Ḥaşre dek **añdurdı** hele nāmını
SE2896 İricek maḳṭaʿa ʿömr-i şāʿir / **Añdurur** nāmını şiʿr-i fāḫir
SE3024 Terbiyet itmelidür ebnāyı / **Añdurur** raḥmet ile babayı
2. hatırlatmak, çağrıştırmak
S532 Ḫalīc **añdurur** mācerāsın anuñ / Fener meyl-i ʿālem-nümāsın anuñ
S540 Niʿamla gelen ṭolı keştīleri / Bize **añdurur** genc-i Bād-āveri
NE480 **Añdurur** encüm ile meh rūşeni / Yıldırım ile ḳafes-i āheni
NE2258 **Añdurup** unutduġuñ ol bī-ḥicāb / Derdüñi depreşdürüp itmiş ʿaẕāb
NE2615 Pertev-i māh **añdurur** ol ruḫları / Şuʿle-i mihr oḫşar o mehe peykeri
HH865 Suḫan-ı ʿışḳ **añdırup** yārı / Unudur kendin eylemez zārı
HH2563 Tesliyet-baḫş olup o nālāna / Vaṭan **añdırmaz** oldı mihmāna

ānen-i nāz {āfet ü nār} [1] bkz. 'āfet' ve 'nār' md.
NE2610 Naḫle-i mevsimi gibi ḳadd-nigār / Cāna olur maẕḥar-ı **ānen-i** nāz

anı bunı bilmezin [2] "Onu bunu bilmem!" bir konuda sahip olunan düşüncenin kesinliğini anlatan ifade
S627 Taʿaşşubda her birinüñ māʾili / Ben **anı bunı bilmezin** ḫāṣılı
SE373 ʿĀḳıbet döndi biri didi baña / **Bilmezin anı bunı** ben ammā

añılmaḳ [4]
1. kendisinden söz edilmek
S429 **Añılmazsa** Şīrīn ü Leylī n'ola / Hemān muṭrib ü sāḳiye ʿışḳ ola
NE2589 Küştelerin ʿadd idüp ol şūmlar / Ḫayr ile **añıldı** o merḥūmlar
2. hatırlanmak
NE426 İsm-i Meḥemmed ola ḥırz-ı emān / Ḳudret ile **añıla** bu ceyş-girān
HH230 Duḫter-i rez gibi cihān-peymā / Ḫayli ʿiffetle **añılur** ḫālā

ʿanīd [1] çok inatçı
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o tünd-i **ʿanīd** / Didi mātem olur mı hiç müfīd

ʿanḳā [6] Kafdağı'nda abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşke benzer bir yuvada yaşadığı tasavvur edilen, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, uzun boyunlu, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her hayvandan bir alâmet bulunan efsanevi bir kuş. Sîmurg ve Zümrüdüankâ da denir.
HH215 İtse baz-ı hümā-şikāra ġıdā / İde şābit vücūdını **ʿAnkā**
HH733 Ya ḳoyup āşiyān-ı **ʿAnḳāya** / Dīv ile eyleyün mi hem-sāye
HH2498 Kūh-ı Ḳāf idi fülk-i gerdūn-sā / Gülegi āşiyāne-i **ʿanḳā**
HH2076 Neyyir-i mū-sefīd bālāda / Zāl-ı Zerdür maḳām-ı **ʿanḳāda**
HH1477 Ejdehālarla cengi tenhādur / Pīçiş-i ejdehā vü **ʿanḳādur**
HH2550 Naḫl ile tāklar ki ber-pādur / Pīçiş-i ejdehā vü **ʿanḳādur**

ʿankebūt [3] örümcek
S394 Olup perde-keş **ʿankebūt-ı** ferāġ / Dükān-i dil öñüne çekmişdi āġ
S395 Degil mūy-ı ebrū zamān-ı sükūt / Ki dām eylemiş ṭākda **ʿankebūt**
NE1214 Kārgehini gence ḳurup **ʿankebūt** / Tār ile pūdında ḳomaz zerre pot

añlamaḳ [32] bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak

NE424 Diñle bu mażmūn-ı bedī‘i dilā / **Añla** nedür cāh-ı ceyb-i Ḫudā
NE488 Görüp anı maḥrem-i rāz **añladum** / Çerb-i zebān ehl-i niyāz **añladum**
NE592 Aldana mı hiç ṭuyan bendini / **Anlar** o naḳş ile hemān kendini
NE1092 Cism ile sen ma‘den-i gevher misin / Söz nereden geldügin **anlar** mısın
NE1107 Şi‘ri hevā **añlama** ḥikmetdür ol / Rütbe-i mādūn-ı nübüvvetdür ol
NE1245 Pīş-i nihād it nusḥ-ı ālemi / **Añla** anuñ ile ḥükm-i mübhemi
NE1401 Ḳuş dilini añlamaḳ asān degil / **Añlamayan** anı Süleymān degil
NE1401 Ḳuş dilini **añlamaḳ** asān degil / Añlamayan anı Süleymān degil
NE1658 Şol süḥanumı işiden ṭākler / Söyleyelüm ‘ārif olan **añlar**
NE2683 Eyledi mażmūn-ı żamīrin ‘ayān / Ṣundı dil āyinesin **añla** hemān
NE3142 **Añlamayup** nüktesin itme ḥayfā / Ṭuysañ eger ben de ne dirdüm saña
SE493 Eşer-i ‘ışḳ olamaz vaṣf ü beyān / Diñle bu ḳıṣṣayı da **añla** hemān
SE568 **Añla** bu sırrı da ‘işyān itme / Ādem ol yoḳ yire ṭuġyān itme
SE915 Diñle bu vāḳı‘a-i zībāyı / **Añla** icmāl-i dem-i ‘uḳbāyı
SE935 **Añlanılmadı** bu ma‘nā gördüm / Fetḥ olınmadı mu‘ammā gördüm
SE1091 Evvelā **añla** bunı icmāla / Belki sen bilmedügin ḥāli ola
SE1126 Göricek kevkebenüñ kevkebesin / **Añladum** devletinüñ mertebesin
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı ruḥṣat var ise / Ḳadrüñi **añla** ferāset var ise
SE2006 Hep emīn **añladıġuñ** reh-zendür / Dost ṣandıġuñ ulu düşmendür
SE3047 Şīşe vü cām olup işrāḳı / Ḳulḳulın **añlayamazdı** sāḳī
SE3469 Hem-ser olur mı Süheyl-ile Sühā / Zaḥmete girme söz **añlar** ẓürefā
SE3471 Tīr urduḳ ciger-i ḥāside tīr / Besdür **añlarsa** bu deñlü ta‘ zīr
HH227 Per döker şimdi görse tīḥūyı / Maḳaṣ **añlar** per-i piristūyı
HH637 Her gün olurdı özge meclīs-i ḫāṣṣ / Ol mezāyāyi **añlamazdı** ḫavāṣṣ
HH1138 Didi luṭf idüp eylemeñ inkār / Bizi nā-mahrem **añlamañ** zinhār
HH1367 Ġarazın fehm idüp ṣadāsından / Marażın **añların** çerāsından
HH1815 **Añların** sen de münfa‘il olduñ / İtdigüñ kārdan ḥacil olduñ
HH2030 ‘Āşıḳuñ çün işitdi āvāzın / Ṭuydı maḳṣūdın **añladı** rāzın
HH2113 Oldı maḥfūẓı ser-be-ser menḳūl / Nükte fehm itdi **añladı** ma‘ḳūl
HH2198 **Añlayup** didi gūşe-i ebrū / Tīrine ġamze virdi zehrli ṣu
HH2287 Ġamz-ı düşmen ḥabībe rābıṭadur / Engel **añlarsın** anı vāṣıtadur
HH2612 Fitne küncinüñ ol raṣad-sāzı / Çaḳ ṭoḳuz ḳatdan **añladı** rāzı

añmaḳ {egmek} [1] bkz. ‘aġız añmaḳ {aġız egmek}’ md.

NE1903 Aḳṣaya yürüye temāşa içün / Aġzın **añа** bir iki dünyā içün

añmaḳ [21]

1. aklına getirmek, hatırlamak

S479 **Añar** seyr idenler meh-i envārı / Ṣalıncaḳdaġı ḳalıb-ı sükkeri
NE2819 **Añma** ki zaḥmını yiyen ġoncalar / Bir iki cāme degişen verd-i ter
NE2930 N’eyledi gör devlet-i Ḳārūnı māl / **Añma** ki maḥşerde nice olur ḥāl
SE1069 Rūz-ı mizānı **añan** devlet-mend / Aşaġı ḳor ne ḳadar olsa bülend
HH2088 Yine unutdıġın **añup** ol ān / Yeñiden başladı fiġāna hemān

2. akla getirileni dille söylemek, bahsetmek, zikretmek

S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden berī / **Añup** ṣulḥ-ı şāhı yürüt sāġarı
S497 Sipihrüñ unutdurdı zehrin baña / Mürāyīlerüñ **añma** ḳahrın baña
NE263 Mūyı bir yeşīm-ṣıfāt ü dil-pesend / **Añsa** ṣaçı gibi mu‘anber kemend
NE733 Görmedügi ḳavmi **añup** dā’imā / İde nice mürdelere iftirā
NE1046 La‘l-i şeḳer-ḫande ile yād idesin / Gāhī **añup** rūḥını şād idesin
NE1690 Derdüm **añup** ‘arż-ı niyāz eyledüm / Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz eyledüm
NE1758 Añа zekāt **añsañ** ider iftiḫār / Vaḳf çıkar cümle nüḳūd u ‘aḳār
NE1782 İşte ölüm üzre ölüm bu imiş / Hiç ötesin **añma** ḳara gün imiş
NE3028 **Añma** ki ḫar-kesī nice gövdeni / Burḳıla der bir iki dūn-ı denī
SE1018 Kimi Mecnūn-ile Leylāyı **añup** / Kimisi Vāmıḳ u ‘Aẕrāyı añup
SE1018 Kimi Mecnūn-ile Leylāyı añup / Kimisi Vāmıḳ u ‘Aẕrāyı **añup**
SE1988 Belki peydā ide bir ṭurfe laḳab / Anı **añdukça** ide şūr u şeġab
SE2250 Olmaz anuñla latife cā‘iz / Ṭoḳınan nükteyi **añma** hergiz
SE3177 Eşege bindigin iḳrār ideler / Anı **añdıḳça** velī ‘ār ideler
HH338 **Añma** ‘avret ‘aḳıllu Mecnūnı / Ki ola naḳısāt meftūnı
HH509 Kimi keşf-i żamīre çekdi emek / **Añdı** ḫūbān-ı şehri yek-ber-yek
HH1718 **Añarın** nām-ı būseyi gāhī / Göricek dest ü dāmen-i şāhı

‘anūd [4] ayak direyen, inatçı

NE864 Kibr ü ġurūr ehline virmez vücūd / Görse erir niteki dīv-i **‘anūd**
SE630 Līk ol ‘ilm degildür maḳṣūd / Ki ide ādemi daḫḫāl ü **‘anūd**
SE2292 Ṭutalum kim ola ser-bāz ü **‘anūd** / Ḥayfdur żāyi‘ ola öyle vücūd

HH2303 Bu yaña çün raḳīb-i tünd ü **ʿanūd** / ʿĀṣıḳ-ı zārı eyledi merdūd

ʿār [12] utanma duygusu, hayâ

NE1834 Merd olan elbette gelür ġayrete / **ʿĀr** degil mi şeh-i pür-haşmete
NE1909 Şīşe-i **ʿārını** çalar yerlere / ʿArża çalar var ise yine bir yere
SE858 Baḳmaz il destine ehl-i ġayret / **ʿĀr** yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE1648 Şaḫş-ı maʿhūd olup ehl-i vaḳār / Ṣıḳlet itmişdi bilüp ḫiffeti **ʿār**
SE1830 **ʿĀrdur** nefʿden olmaḳ ʿārī / Göre bu şeyḫ-i şefāʿat-kārı
SE2403 Aḳdı şu cübbe vü destārından / Ġażaba geldi o dem **ʿārından**
SE2825 Ḳahr-ıla aña idüp ṭaʿne-zeni / Didi iy şāh-ı cihān **ʿār** ḳanı
SE3104 Güç olur kişide **ʿār** olmayıcaḳ / ʿUhde-i ḳavl ü ḳarār olmayıcaḳ
SE3184 Düşme ter-dāmene mānend-i ġubār / Leke götürmez imiş cāme-i **ʿār**
HH923 Ġayret ehlini öldürür ol **ʿār** / İḫtiyāre kimüñ ne zehresi var
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i **ʿār**
HH2439 Gāhī semt-i ḥışāra düşdi güẕār / Buldı ḥışn-ı ṣalāḥ raḫne-i **ʿār**

ʿār eylemek/itmek [6] utanmak, sıkılmak

NE1118 Eylediler şöhret-i şiʿri şiʿār / Ẕerre şuʿūrı olan **eyler** mi **ʿār**
SE368 Ehl-i dil tercemeden **ʿār eyler** / Āriyet şāḥibini ḫār eyler
SE519 ʿĀṣıḳa ṭaʿnı gider **ʿār eyle** / Yürü var ʿaḳluña timār eyle
SE2952 Şeyḫ ol mertebede **itmeye ʿār** / Eyleye ḳāʿide-i şiʿri şiʿār
SE3177 Eşege bindigin iḳrār ideler / Anı añdıḳça velī **ʿār ideler**
HH1922 **İtmeyüp** müflis ü gedādan **ʿār** / Daʿvet eylerdi yanına her bār

ara [63]

1. nesne, olay veya kişilerin arası

S80 Yed-i ḳudretinde ebedle ezel / İki parmaḳ **arası** deñlü maḥal
S1328 Muraḳḳaʿla gör naḫl-i verd-i teri / Düşer eskiyüp **arasından** zeri
NE557 Rūy-ı dile asdı bürūdet niḳāb / **Aramıza** geldi yaḫ oldı ḥicāb
NE1010 Suç yine bedmest olan üftādenüñ / Var mı günāhı **arada** bādenüñ
NE1266 Dīde vü ʿaynīde iderken figān / Olur iki göz **arasında** nihān
NE2133 Perde de yoġ ise **arada** eger / Baḳmamaġa perde-i çeşmüñ yeter
NE2264 Żāyiʿ olur **arada** ol şāh-ı āc / Döymez öter ṭabʿa bu nāzik müzāc
NE2315 Varken **arada** ʿadedi deñlü farḳ / Ḳāfı ider ġavṭageh-i ġayna ġarḳ
SE40 Rāları ġurre-i māh-ı ramaẕān / Ebr-i müşgīn **arasından** raḫşān
SE465 Biri birine ider meyl-künān / **Arada** rābıṭadur rişte-i cān
SE483 **Arada** ḳanṭaradur rāh-ı mecāz / Uġrar elbette aña ehl-i niyāz
SE1080 Rā gibi kendin **araya** ḳatmaz / Cāhen ekber olana ḥarf atmaz
SE1789 Ḫarc idüp **arada** çoḳ luṭf-ı ḥıyel / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne ʿamel
SE2913 Açılup perde-i şekk ü evhām / Tercemān oldı **arada** ilhām
SE3243 Ṣuç kimüñdür idelüm gel işbāt / Ḫākem olsun **aramızda** mirʾāt
HH272 Alışup mürteşī ile rāşī / **Arada** ehl-i ʿilm idi nāşī
HH2348 İki mevc **arasına** itse ʿubūr / Fülk tābūt idi o menzil gūr

2. esna, zaman

NE2177 **Arada** bir ḫādiṣe iḥdāṣ ider / Kendüsine teselliyet īrāṣ ider
NE2574 Bir gözümüz ursa çıḳarsaydı er / İtmez idük bir **ara** egri naẕar
NE2591 Bu **arada** ol iki hasret hemān / Vuṣlat içün ferce bulup ol zamān
NE2804 Bu **arada** fırsat olup nā-gehān / Ayaġı çıplaḳ bulınur ol zamān
NE2993 Bu **arada** gördi o ḫāʾin meger / Düşmege durur baġalından kemer
SE1023 Nā-gehān **arada** bir merd-i benām / Kīse-i sırdan idüp fekk-i kelām
SE1560 Silmiş āyīne-i dilden jengi / **Arada** mişḳale-i yek-rengi
SE2212 Taḫta ḥavlı **arasından** nā-gāh / Görinür şemʿa-ṣıfat bir iki māh
SE2741 Geçüp ol **arada** bir nice sene / Seyr içün vardı ḥıyābāna yine
SE3063 Kedḫudā ḥāli idince izʿān / Ḳıldı ol **arada** bir ḥīle hemān
HH801 Bu **arada** o fāżıl-ı ʿālī / Edrine şehrine olur vālī
HH1668 Münʿaḳs oldı ḥavżda nā-gāh / Şāḫlar **arasında** ṣūret-i şāh
HH2017 Bu **arada** o vālih ü şeydā / Mest-i ġam yaʿni şūḫ-ı bī-pervā
HH2278 Girdi mābeyne yār ile düşmen / Bilmezin n'eyleyin bu **arada** ben
HH2704 Her ne oldıysa **arada** güẕerān / Derd-i ʿāṣıḳ tesellī-i yārān

3. yer, mahal

NE556 Oldı şitā şarşarı cünbüş-künān / Düşdi bürūdet **araya** nā-gehān
NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i dīv / Bir **aradan** ʿāleme düşdi ġırīv
NE2125 ʿIşḳ ile rūḥ olmuş iken āşinā / **Araya** yalġım bıraġur dāʾimā
NE2593 Cāriye didi ṭurayın saña ben / Ḳapu **arasında** baḳup perdeden
NE2802 Ṣabrdan özge yoġ idi çāresi / Gitdi ḫarāb oldı budur **arası**
NE2923 Bir **aradan** nevbet-i cūyī-miṣāl / Ġulġuleden ṭoldı yemīn ü şimāl
NE3049 Yaʿni idüp devr-i teselsül medār / **Ara** yere hiç giremezdi ḫumār

SE285 Girmedin **ara** yire ḥarf ü ṣadā / Söyledi luṭfıla ol şaha Ḫudā
SE870 Hīç ülfet mi ider çār-eżdād / Olur elbette **ara** yirde fesād
SE982 Cevher-i rūḥ ki bir kāndandur / Meyl-i ẕātī **arada** cāndandur
SE1057 Ṣayd idüp bir büt-i sīmīn-bedeni / Ḳomayup **ara** yire pīreheni
SE1273 Oldılar birbirine püşt ü penāh / **Arada** ḥāl-i cihān oldı tebāh
SE1293 Ḥikmeten ġayret-i Ḥaḳ itdi ẓuhūr / İtmedin **arada** bir ḥafta mürūr
SE2197 Koparup fitne **ara** yirde cüẕām / Silmesin burnunı mānend-i zükām
SE2680 Mezc olup ḥükm-i Ḫudā-y-ıla emel / Lavġ ola **arada** iḫlāṣ-ı ʿamel
SE3358 Germ ider istese mānend-i temūz / Düşürür **araya** ki berd-i ʿacūz
SE3370 Ṭuna küffār **arasında** berzāḫ / Dūrdan baḳar ol ehl-i dūzaḫ
HH943 Ebr-i fürḳat **araya** yol buldı / Berḳ-veş gāhī görünür oldı
HH1599 Germ olup **ara** yirde nāz ü niyāz / Başladı vāḳıf olmaġa ġammāz
HH1766 Ṭuymayup ḥāli āşināsı anuñ / Ḳalmış ol **arada** libāsı anuñ
HH2029 Şūh-ı dil-dāde ol **arada** idi / Ṭurma feryād ile duʿāda idi
HH2232 Çekdirüp **ara** yirde baña ḥicāb / Yaḳa yazdı şirār-ı nār-ı ʿitāb

4. orta, meydan

NE517 Bildüm anuñ da sözi yoḳ **arada** / Ġam ḳomamış tāb o bī-çārede
SE47 **Arada** üç elif olmadı ʿiyān / Oldı üçler gibi gözden pinhān
SE335 **Arada** ḳalmadı mümtāzī-i taḫt / Safha-i memleket oldı yek-laḫt
SE1887 Sen çekersin **arada** derd ü belā / Olur eṭfāline ḥāżır ḥalvā
SE1944 Tīr ḥāżır hedef āmāde iken / Ḥāşılı ḳıṣṣa bu **arada** iken
SE2431 Mülk-i ḥaḳdur götüri ḫāk-i felek / Neñ var **arada** taṣarruf idecek
SE2447 **Arada** maluñ olur hep tālān / Unudurlar seni bī-çāre hemān
SE2515 Virürüz luṭf-ı ḥıyel birle cevāb / Ne keder olsun **arada** ne ḥicāb
SE2721 Egilüp ḫāke teveccühde hemān / Ḳalmamış **arada** çoḳluḳ meydān
SE3403 Er olan evde begüm devlet var / Hīç degil **arada** bir ḥikmet var
HH473 **Arada** dil-rübā degil ẓāhir / Dil-i men cān-ı men velī vāfir
HH475 Gerçi şükr ü şikāyeti çoġ idi / **arada** yārdan eṣer yoġ idi
HH2275 Umarın şefḳat eyleye dil-ber / Ḥaḳḳ-ı şoḥbet var **arada** bu ḳadar
HH2276 Dögdiler ḳarşusında ben zārı / Çoḳ ḥuḳūḳ oldı **arada** cāri
HH2717 Birlige yitdi ḳāṣıd u maḳṣūd / İkilik oldı **aradan** nā-būd

arada ḳalmaḳ [1] çaresizliğe düşmek

SE1580 Oldı ol dem müteḥayyir tatar / Neylesin **arada ḳaldı** nāçār

aradan gitmek [2] ortadan kalkmak, yok olmak

SE283 Mīm-i imkān **aradan gitdi** hemān / Aḥmede nūr-ı aḥad oldı ʿiyān
HH677 Ṣarılup ʿazm-i cāme-ḫ̌āb itdi / Perde-i ʿişmet **aradan gitdi**

aradan ḳalḳmaḳ [1] ortadan kalkmak, bertaraf olmak

SE1783 Belki **ḳalḳup aradan** ḫār-ı fesād / Maḥv olup fitne ḥalāṣ ola ʿinād

araya almaḳ [2]

1. kabul etmek

NE2687 Ḫikmeti gör nice misāfir gelür / İkisin ol gice **araya alur**

2. etrafını sarmak, başına üşüşmek

HH1246 Fitneler **araya alup** şāhı / Dūrdan baḳdırur ḥayr-ḫ̌āhı

araya girmek [7] müdahale etmek

S88 Felek feyż umup itdi andan ḥicāb / N'ola **girse aralarına** seḥāb
S606 Velī baḥr olup mānīʿ-i ittiṣāl / **Girer araya** tīġ-ı hicrān-miṣāl
NE2560 **Girmeyecek araya** bir ter-zebān / Eyleyemez tesliye cümle cihān
HH793 Eger olmazsa mehrüñe peyvend / Cism ü cān **arasına gire** gezend
HH1194 **Girdi araya** kār-ı mekr ü ḥased / İtdiler birbirün kelāmını redd
HH1893 Līk ber-muḳteżā-yı ḥüsn ü bahā / Geldi **araya girdi** istiġnā
HH2201 Meyl-i dil yine **araya girdi** / ʿĀṣıḳ-ı mücrime amān virdi

araya ḳoymaḳ [1] aracı yapmak

S960 Görür müydük ol dürc-i pür-gevheri / Eger **ḳoymasaḳ araya** sāġarı

arayı kesmek [2] durdurmak, fasıla vermek

SE2808 Gerçek er olduġına merd-i hüner / Bu süḫan tīġ-veş **arayı keser**
SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün illādaki lā / **Kesdi arayı** kelām-ı Mevlā

ʿArab [11] Irak, Şam, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da bulunan semitik kavim

NE526 Rūmı temūz eyledi mülk-i **ʿArab** / Döndi ʿaraḳ-ḫāneye her ḫāne heb
NE1823 Oldı kerem-güster-i ḫān-ı niʿam / Berr-i **ʿArab** birri ile mūġtenem
NE2310 Fi'l-meṣel olur ʿaceb-ender-ʿaceb / Şoḥbet-i rūmī kelīmāt-ı **ʿArab**
SE765 Tābiʿ-i ṣūret olurmış sīret / Tīre-dildür **ʿArab-ı** bed-ṣūret
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede berr-i **ʿArab** / Oldı nefsi de leb ol maġz-ı ṭarab

SE2328 Rīg-i beriyyede evlād-ı **ʿArab** / Ḫuşk-leb ḳalmış idi nite ki żab
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı **ʿArab** / İy güzīn şīre-i engūr-ı ṭarab
SE2350 **ʿAraba** luṭfıla oldı mā'il / Ṣu gibi aḳdı şeh-i deryā-dil
SE2355 Ne **ʿArab** şaṭṭı görüp çekdi ḥicāb / Kimsene ābı görüp çekdi ʿitāb
SE2348 Oldı baḫtı **ʿAraba** rāh-nümūn / Seyre çıḳmışdı o semte Me'mūn
SE3069 Gördi ḥākimde çün āṣār-ı ġażab / Ṭurmadı gitdi o Mollā-yı **ʿArab**

ʿArabāne [1] Araplara has

NE2925 Çeng ü çegāne **ʿArabāne** ḳudūm / Nāy ü def ü naʿre-i ehl-i hücūm

ʿArabī [1] Arap soyuna yahut diline mensup, Muhammet Peygamber'in kavmi. Hz. Muhammed Arap olduğu için onun sıfatı olarak kullanılır.

SE541 Daʿvet olduḳda Resūl-i **ʿArabī** / Oldı aḥbāba reh-āverd-i nebī

Aʿrābī [3] Arap kavmine mensup kimseler. Aʿrāb kelimesi ʿArab kelimesinin çoğuludur bedevî anlamında da kullanılır.

SE2329 İtdi ol ʿacz-ile bir **Aʿrābī** / Fikr-i def-i maraż-ı bī-tābī
SE2335 Göricek ābı o dem **Aʿrābī** / Atdı can aña çü mürġ-ı ābī
SE2349 Göricek pādişehi **Aʿrābī** / Pīşkeş çekdi heman ol ābı

ʿarā'is-i ġaybī [1] [tas.] gayb gelinleri, "arâis-i Hak' da denilen Allah'ın halka açıklamadığı velîleri

HH411 Cilvegāh-ı **ʿarā'is-i ġaybī** / Naḳş-bend-i nikāt-ı lā-reybī

ʿaraḳ [20]

1. ter

S843 Seḥāb olsa ol nārdan şuʿle-yāb / **ʿAraḳ-veş** yana dest-mālinde āb
S1153 Bih-i mihri ḳoynına alup şafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i **ʿaraḳ**
NE529 Her kişi leb-teşne vü bīmār idi / Yüze gelür cūy-ı **ʿaraḳ-vār** idi
NE532 Her kişi dem-beste vü bī-tāb idi / Cūy-ı **ʿaraḳ** mevcine ġarḳ-āb idi
SE1815 ʿArż-ı ḥāl ideʿiẕārın pür-tāb / Ola ġarḳ-ı **ʿaraḳ-ı** şerm ü ḥicāb

2. rakı

S1154 Şafaḳdan ẓuhūr itdi mihr-i münīr / Çıḳardı **ʿaraḳ** bādeden çarḫ-ı pīr
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn ayaḳ / Seḥer mest-i maḫmūra yandur **ʿaraḳ**
S1169 Pür olsa **ʿaraḳ** cāma vaḳt-i ḫumār / Olur lerze-nāk elde sīm-āb-vār
S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre **ʿaraḳ** / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh varaḳ
S1181 **ʿAraḳla** mey-i nābı eyle revān / Kümeyti o eşheble ḳıl hem-ʿinān
S1184 Eger yaḳsa gündüz ḳadeḥden çerāġ / **ʿAraḳ** şevḳını bulmaz ehl-i ferāġ
S1185 Şurāḥī eger barmaġın itse şemʿ / **ʿAraḳ** gibi bulmaya bir şemʿ-i cemʿ
S1375 **ʿAraḳla** virüp meclise revnaḳı / Yanar faşlıdur sürına zevraḳı
NE278 Dökdi **ʿaraḳ** çarh-ı kevākib-nümūn / Ḳaṭreleri cāmeden oldı birūn
NE649 Cām-ı **ʿaraḳla** mey-i gülgūn gerek / Ṣubḥ-ı şafādur ṭarab-efzūn gerek
NE650 Eyle **ʿaraḳla** mey-i nābı revān / Aḳlı ḳızıllı gibi ḳıl hem-ʿinān
NE651 Oldı **ʿaraḳ** bir yaḳıcı dil-rübā / ʿAḳlını aldursa görenler revā
NE652 Rūḥ-ı revān bāde-i rummānīdür / Cām-ı **ʿaraḳ** cānumuzuñ cānıdır
NE701 Cām-ı **ʿaraḳ** ile mey ṣun dem-be-dem / Baña ne dīnār gerek ne direm
NE3034 Nūş-ı **ʿarāḳ** eyleme zehr-ābdur / Sūde-i elmās yā tīzābdır

ʿaraḳ-çīn [2] teri emmesi için fes, kavuk ve külah altına giyilen ince pamukludan yapılmış bez takke, terlik, arakıye. Kelime "giymek" fiili ile birlikte ay için gökyüzünde belirmek bağlamında kullanılmıştır.

SE340 Ṣundı gūyā ki şafaḳ bāde-i āl / Ḳıvırup geydi **ʿaraḳ-çīni** hilāl
HH407 Dizdi bezme benāt-ı Pervīnin / Giydi ḳarpuz ḳabı **ʿaraḳ-çīnin**

ʿaraḳ-rīz [1] ter döken, terleyen

S1313 Nücūmuyla zeyn oldı şanma leyāl / **ʿAraḳ-rīz** ider çarḫı ol ḳara şāl

ʿaraḳ-ḫāne [1] ter dökülen yer, hamam

NE526 Rūmı temūz eyledi mülk-i ʿArab / Döndi **ʿaraḳ-ḫāneye** her ḫāne heb

aʿrāḳ {**ʿaraḳ**} [1] bkz. ''araḳ' md.

SE740 Ṭīb-i **aʿrāḳı** olan bī-ġaṣ olur / Kendüden būy-ı semen dil-keş olur

aralamaḳ [1] arasında görünmek, arasında dolaşmak

SE2186 Bulmaġa bir zen-i bī-pervāyı / Fışḳ-ıla **aralama** dünyāyı

aralıḳ virmek [1] biraz duraklamak, ara vermek

HH1839 Degmeyüp derd-mende nevbet-i ʿışḳ / **Aralıḳ virmiş** idi dārbet-i ʿışḳ

ārām [2] durma, eğlenme, dinlenme, karar kılma

SE2776 Muʿtedil vaṣfı anuñ ʿiffetdür / Ṣabr u **ārām** dem-i ḳudretdür

SE2263 Düşmeni eyle müdārā-y-ıla rām / Tā bula şūriş-i fitne **ārām**

ārām ḳılmaḳ [1] rahat ve huzur bulmak

HH1206 Çünki rāvī kelāmın itdi temām / Ḳıldı ol ḫaste-dil biraz **ārām**

ārāmgāh, ārāmgeh [2] dinlenme yeri, dinlenecek yer

NE1312 Ol dem olur ḳarşusı **ārāmgāh** / Ḳaʿbe gibi pūşīşi ẓıll-ı siyāh

SE559 Ola **ārāmgehi** peyġūle-i nār / İgne yimiş köpek-āsā her bār

aramaḳ [24] bulmaya çalışmak, yoklamak, araştırmak

S447 Ne **arar** o şaḫrāda mūr-ı ḥakīr / Ki naḫcīrgāh eyleye nerre-şīr

S582 Güher şandı baḫruñ ḫabābın meger / Ṣoḳup destini anda gevher **arar**

S1084 Şaḳın tel ḳırar zāhid-i dil-şiken / Ne **arar** bu meclisde ol it üzen

NE1481 Ādeme luṭf-ı Ḥaḳ olınca gehī / Yerde bulur gökde **ararken** mehi

NE1839 Gitdi ḫazā'inde **aramaz** sīm-nāb / Berri pür-āb eyledi baḫrı serāb

NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise çāre yoḳ / Anı **arar** derdli bī-çāre çoḳ

NE2434 Zer virür o yüzlenür **arar** bulur / Pulları ile şāfī frengi olur

NE2778 **Arar** idi muttaşıl ol fitne-bāz / Ḥalḳa-i hengāme-i gerd ḫoḳḳabāz

NE2904 Āteşine ḳatre-i bārān **arar** / Şehri gezer derdine dermān **arar**

SE643 **Aradı** sözlerimi menʿa sebīl / Müddeʿāya diledi yaʿnī delīl

SE758 **Aramış** çāresini meşşā'ūn / Ne Şifā yazmış anı ne Ḳānūn

SE1679 Kim **arar** ṭolsa eger kevn ü mekān / Hep Bedaḫşān gibi laʿl-i raḫşān

SE1711 Şeb-i tār içre ne **ararsın** sen / Şüphesiz şārıḳa beñzersin sen

SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne ḫod şebpereyin / Giceler ṭaşra çıḳup ne **arayın**

SE2496 **Aradı** maṭbaḫ u kilārında / Hīç şey bulmadı anbārında

SE3147 Ḥāne-i ġayra giren bī-meẕheb / Ne **arar** ḳomadığı yerde ʿaceb

SE3269 Şehdi **arar** bulur āḫir zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç mūr

SE3432 Neylesin şīr-i ner āhū-beresin / Çifti kendüye münāsib **arasın**

HH120 Muʿcizine delīl **ararsa** debīr / Māh ider müddeʿāmızı tenvīr

HH667 Ḥā'il olmaz bize der ü dīvār / Cism içün cān **arar** mı rāh-güzār

HH1650 **Arayup** aḳçelerle pullarla / Çok emek żāyiʿ eyledi bu yola

HH1775 Meyyitin **arayorken** aʿvānı / Leb-i deryāda buldılar anı

HH1848 Naḳd-i dil elde kendi sūda-ger / Virmege **arar** idi bir dil-ber

HH2664 Çevirüp her biri o semte dümen / Dosta irdi düşmen **arar** iken

ʿarʿar [2] ardıç, dağ servisi ‖ güzelin ince ve uzun boyu

NE624 Resm-i muḥabbetde şebāt u devām / Sāye-i zülf büt-i **ʿarʿar** ḫırām

HH963 Gül ü zanbaḳ miyān-ı **ʿarʿarda** / Berg-i süsenden eylemiş perde

ʿaraṣāt [2] Kıyamet gününde bütün ölülerin dirilerek toplanacağı yer

SE903 Ḳıla çün cilve-i şaḫn-ı **ʿaraṣāt** / Ḳadr-ile ola refīʿüʿd-derecāt

SE1482 Çünki dīvān-ı Ḫudādur **ʿaraṣāt** / Çekilür tuḥfe-i ḫayr ü şadaḳāt

ārāyiş [3] süs, ziynet

R3/1 Sāḳi getür ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim cāmdur **ārāyiş-i** ḳaṣr-ı fānī

NE2605 ʿIşḳdur **ārāyiş-i** kevn ü mekān / ʿIşḳla var oldı yoġ iken cihān

HH2742 Yekke merd idi Rüstemān-ı ḳadīm / Bunlar **ārāyiş-i** ṣufūf-i ʿaẓīm

ʿaraż [1] insana musallat olan kaza, kader, kazalar, felaketler

SE741 Her kimüñ ki ola ḳalbinde maraż / Cidd ü cehd-ile ider def-i **ʿaraż**

SE1263 Nā-şenīde nicesi nāmı gibi / Cinsinüñ ol **ʿaraż-ı** ʿāmı gibi

aʿrāz [1] ortaya çıkması, belirmesi için bir başka şeye, bir öze muhtaç olan şey. Cevher bir şeyin maddesi ve özü iken aʿraz o maddenin varlığına bağlı olarak ortaya çıkan bir özelliktir.

SE1262 Baḫş-i **aʿrāz** ü cevāhir gibi çaḳ / ʿĀciz itdi o maḥall-i muġlaḳ

ʿarbede [3] savaş, kavga, gürültü patırtı

NE179 Ḥarbe-i ḫāmeyle salar **ʿarbede** / Neylesün il arḳası miḥrābda

SE1922 Nā-gehān özge temāşā oldı / Anda bir **ʿarbede** peydā oldı

SE2477 Kūh iken **ʿarbede** iñletmez-idi / Dem-i şūr anı beliñletmez idi

ard [24]

1. arka, geri taraf

NE1787 İtse bu eyvān-ı fenādan ḫırām / Baḳmaya **ardına** çü bedr-i tamām

NE1997 Olma şaḳın ġıybet ile nükte-der / Kāġıdı **ardından** oḳur ḫāceler

NE2473 Muġlime **ardı** ġalṭan-dāz idi / Zenler için o ki fiten-sāz idi

NE2594 **Arduma** geç sen benüm eyle şafā / Līk şu şarṭ ile yolundan evvelā

NE2602 Daʿvet ider şadmeye şandı yine / Bir iki ḫaṭve çekilüp **ardına**

NE2678 Bir zene **ardından** idüp yaʿni kār / Bir pisere çifteden* olduñ süvār

NE2780 **Ardına** girerdi güzel bulıcaḳ / Yaʿni ṭayardı o nihāle ṭıbıḳ

NE2794 Ḥalḳa-i cemʿiyete oldı revān / Bu daḫı **ardın** başup irdi hemān
NE2795 Şuʿ bedenüñ seyrine meşġūl iken / Geçdi anuñ **ardına** ol pür-fiten
NE2810 Anı görüp **ardına** baḳdı hemān / Dāmen-i pākin ṣaḳınup ol cüvān
NE2894 Gitdi uzanduḳça heb ol rīş-i feş / **Ardına** şākird-i resen-tāb-veş
NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp **ardını** pek / Giymiş idi bir kūteh kūsdī yelek
NE2920 Bir niçe mehter getürürler hemān / Perdenüñ **ardında** iderler nihān
NE3026 Gerçi ider ẕevḳ ile bezm-i ṣarāb / Ger öñi maʿmūr ise **ardı** ḫarāb
SE199 Görmede pīş ü pes olup yek-sān / **Ardına** baḳmaz idi ṣems-i cihān
SE2766 Düşmene arḳada virseydi dilīr / Yā gibi yine siper **ardına** tīr
SE2792 Ṣoñını fikr idemez ehl-i veġā / Yürüse **ardına** baḳmaz meṣelā
HH777 **Arduña** baḳmada ḫaṭar vardur / Bilmedügüñ hezār yir vardur
HH806 **Ardına** baḳmayup dönüp gitdi / Dönerek şevḳ ile semāʿ itdi
HH1644 İl çeker sīnesine cānānı / Ḳapu **ardında** sen nigāh-bānı
HH2418 Ḥācet olmadı görmege sebaḳı / Bunlar **ardından** oḳudı varaḳı

2. arkasından, peşi sıra

S329 Revān oldı rūyin-tenān fevc fevc / Biri biri **ardınca** mānend-i mevc
SE2468 Yetişüp geldi o perī-peyker / Ḳıldı **ardınca** çoḳ āhū-yı naẓar
HH1430 Çıḳdı **ardınca** bir peleng-i mehīb / Heyʾet-i münker ü ṣadāsı ġarīb

aʿrec [1] ayağı sakat, topal

SE1409 Ḫaşmına çünki ber-ā-ber geldi / Pāy-ı **aʿrec** gibi aḳṣar geldi

āreste [1] süslenmiş, bezenmiş

SE1187 Oldı **ārāste** her yaña ṣufūf / Başladı ṣaf-ṣiken olmaġa süyūf

āreste itmek [1] süslemek, bezemek

NE494 Cümlesin **āreste idüp** ufuḳ / Açdı ruḫun duḫter-i laʿli tutuḳ

Areş [2] Şehnâme kahramanlarından Minuçehr'in silahdârı olup ok atmaktaki mahâretiyle ünlüdür. Efsâneye göre Areş, bir okun içini oyup çiğ ile doldurmuş ve güneş doğarken Amil şehrinden doğu istikametine atmıştır. Ok, güneşin çekme kuvvetine kapılarak bu şehirden kırk konak uzaklıkta bulunan Merv şehrine dek gitmiştir.

NE943 Nāmı olup **Areş-i** ṣāḥib-kemān / Ḫaşma Areş argaç olurdı hemān
NE943 Nāmı olup Areş-i ṣāḥib-kemān / Ḫaşma **Areş** argaç olurdı hemān

argaç [1] dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı ‖ Areş'in oku

NE943 Nāmı olup Areş-i ṣāḥib-kemān / Ḫaşma Areş **argaç** olurdı hemān

arı [1] arı, bal arısı

SE1188 Aña nisbet-ile ʿadūnuñ varı / Az ammā ki bir avuç **arı**

arıḳ uruḳ [1] zayıf, çelimsiz ve yorgun

NE2521 Ḳara ḳurı **arıḳ uruḳ** zişt idi / Sözleri āteş dişi engüşt idi

arıḳlamaḳ [1] zayıflamak

SE2172 Geyse **arıḳlasa** nā-gāh eger / Cāmenüñ birini elbette ḳışar

ʿārıż [7]

1. yanak, özellikle sevgilinin yanağı

NE1333 **ʿĀrıż-ı** pür-ḫāl ü ḫaṭṭ-ı dil-rübā / İki sefīne varaḳ gūyiyā
NE2631 İki büküp ḳāmet-i ebnasını / Ḫāke ṣalup **ʿārıż-ı** raʿnāsını
NE2877 Olmasa bu **ʿārıża** müşkil maraż / Neydi bu murdāra hevesden garaż
NE2152 Olmaġa bu **ʿārıża** serden tırāş / Şimdi gerek ḫaylice devletli baş
SE603 Ḫaṭṭ-ı güstāh ʿaceb ḫāl eyler / **ʿĀrıżuñ** ʿırżını pā-māl eyler
HH1592 **ʿĀrıż-ı** tāb-nāke baḳduġı dem / Gözi ṭolar miṣāl-i sāġar-ı Cem

2. sonradan ortaya çıkmış, gelip çatmış

NE2049 ʿĀrıża gibi aña **ʿārıż** idi / Her ne cevāb itse muʿārıż idi

ʿārıża [1] sonradan eklenen

NE2049 **ʿĀrıża** gibi aña ʿārıż idi / Her ne cevāb itse muʿārıż idi

ʿarī [3] arınmış, berî

SE926 Hem ola kevn ü mekāndan **ʿārī** / Bedene hem ola ḥükmi cārī
SE1119 Eyledi Ḫaḳḳa Sikender zārī / Ḳalbin esbābdan itdi **ʿārī**
SE1830 ʿĀrdur nefʿden olmaḳ **ʿārī** / Göre bu şeyḫ-i şefāʿat-kārı

ʿārif [37] bilen, bilgi sahibi, vâkıf, irfan sahibi, Allah'ı tanıyan kişi, gönlü uyanık. [tas.] Allah'ın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede ettiği kimse.

S584 Dil-i **ʿārif-āsā** olur pür-ḫurūş / Gelür ol hevā ile deryāya cūş
S738 N'ola pīşvā itsem ol **ʿārifi** / O Cāmī-i ʿaṣr idi ben Hātifī
S1486 Bulur nūş iden neşve-i cāvidān / Ola feyż alan **ʿārife** nūş-ı cān

NE159 Hiç düşe mi **ʿārifüñ** izʿānına / Nefse uyup ḳaṣd ide öz cānına
NE838 Her ne yaña **ʿārif** iderse güẕer / Mürşidi li'n-nās-i müẕāhib yeter
NE1114 **ʿĀrife** bu deñlü kerāmet yeter / Rütbe-i vālā-yı velāyet yeter
NE1280 Belki ṣafā ide ide vāṣıl ol / **ʿĀrif-i** cān-perver-i ehl-i dil ol
NE1388 Ḥulle-i pīrāye-i **ʿārif** midür / Ḥilye-i envāʿ-ı meʿarif midir
NE1615 Sen de dilā gūş ḳılup ḳıṣṣayı / Ḳıṣṣadan ol **ʿārif** isen ḥiṣṣeyi
NE1634 Çünki degil **ʿārife** dünyā murād / İtme arz-ı cūylara iʿtimād
NE1658 Şol süḥanumı işiden ṭākler / Söyleyelüm **ʿārif** olan añlar
NE1659 Var idi bir **ʿārif-i** şūride hāl / Mey-gedede curʿa gibi pāy-māl
NE1671 Şu gibi her vādīye rehvār-ı cüst / **ʿĀrif** idi ḥāṣılı her fenn ü rüst
NE1675 Dāmen-i azādeye çengāl-i ḫār / Pāy-i dil-i **ʿārife** pīçīde mār
NE1946 Kendüyi bilmezleri **ʿārif** ṣanur / Herze vü hezyānı leṭāyif ṣanur
NE2041 **ʿĀrif-i** ehl-i dil ü müşkil-küşā / Pīr Meḥemmed Çelebi sābıḳā
NE2046 Ehl-i naẕar **ʿārif** idi ḥāṣılı / Rişte degil ḳırḳ yarardı ḳılı
NE2342 İtmemege cāna cehālet gezend / **ʿĀrif-i** ehl-i dile besdür bu pend
NE2364 Yaʿni ki bir şeyḫ-i kerāmet-penāh / Vāṣıl-ı ḥaḳḳa **ʿārif** bī-iştibāh
NE2458 Diñle bu efsāneyi de **ʿārif** ol / Hezl dime nüktesine vāḳıf ol
SE917 Ser-be-ser **ʿārif** ü āgāh idiler / Ṭālib-i maʿrifetuʿllāh idiler
SE919 Bir gice bezmde bir **ʿārif-i** cān / Eyleyüp güft ü şinīd-i ʿirfān
SE1079 Ḥālüne nāẕır olan **ʿārif** olur / Kendü eksiklügine vāḳıf olur
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i hidāyet sözdür / **ʿĀrife** lemʿa-i ḥikmet sözdür
SE2228 İçlerinden biri kim **ʿārif** idi / Yaʿnī bu ḳuş diline vāḳıf idi
SE2554 Saña ẕikr eyleyeyin bir ḳıṣṣa / **ʿĀrif** ol ḳıṣṣadan alup ḥiṣṣe
SE2651 ʿĀbidüñ bedreḳa-i İslāmı / **ʿĀrifüñ** mezlaḳa-i aḳdāmı
SE2950 Güş iden bu süḫanı **ʿārif** olur / Ṣāʿirüñ rütbesine vāḳıf olur
SE2968 İncinür mi ne ḳadar çekse ḫaṭar / Āşinā vaż'ına hīç **ʿārifler**
SE3504 Bu aġızla yine **ʿārif** geçine / Nükte-i nāzuña vāḳıf geçine
HH336 Sāniyā miḥnet-i maḥabbet-i zen / **ʿĀrife** niçün ola daġdaġa-zen
HH480 Nükte-dān ü ẕarīf ü **ʿārif** idi / Lücce-i gevher-i ma **ʿārif** idi
HH563 Ol gice heft **ʿārif-i** āgāh / ʿĀşıḳun dūd-ı āhın itdi penāh
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur bilür ẕürefā / **ʿĀrife** ṣūret-i cefāda vefā
HH2171 Oldı derd-i derūnuma vāḳıf / Reg-i cān nabżını ṭutan **ʿārif**
HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü sitem / Merd-i **ʿārif** mücerreb-i ʿālem
HH2782 Hem-dem-i merd-i **ʿārif** it anı / Şemʿ-i cemʿ-i **ma'ārif** it anı

Arisṭo [3] İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu. Klâsik felsefenin kurucularındandır. Arap, İran ve Türk edebiyatlarında büyük bilgi sahibi bir şahıs olarak kabul edilir. Edebiyatta ilim, akıl, isabetli görüşe sahip olma, mantık ve hizmet sembolü olması bağlamında anılır.

NE441 Ḳulları silkinde çok encüm gibi / Nice vezīri var **Arisṭo** gibi
NE922 İtdi **Arisṭoyı** Sikender vezīr / Oldı cihān emrine fermān-peẕīr
NE1528 Böyle yazar ḫażret-i İbn-i Kemāl / Yaʿni **Arisṭo** idicek intiḳāl

Arisṭo-kemālī [1] bilgi, erdem ve her türlü nitelik bakımından Aristo'nun kemal ve faziletine sahip olma

S661 Zihī ḥüsn-i tedbīrinüñ aḫteri / **Aristo-kemālī** vü İskenderī

Arisṭo-mizāc [1] Aristo tabiatlı

NE3068 Dir aña ey merd-i **Arisṭo-mizāc** / Var mı ola derd-i ḫumāra ʿilāc

Aristo-nihād [1] Aristo tabiatlı

S991 Zihī feylesof-ı **Aristo-nihād** / Kühen-sāl-i bāzār-gūn u fesād

arḳa [6]

1. arka taraf, diğer taraf

S611 Yanında anuñ Gökṣudan tīġı var / Bunuñ **arḳasında** siper kūhsār
SE2766 Düşmene **arḳada** virseydi dilīr / Yā gibi yine siper ardına tīr

2. sırt

S201 İder vaṣfını minber üzre ḫaṭīb / N'ola **arḳasın** oḫşasa her edīb
NE179 Ḥarbe-i ḫāmeyle salar ʿarbede / Neylesün il **arḳası** miḥrābda
SE687 Ḳapı öniñde otursa kāmil / Sen anı **arḳası** miḥrābda bil
SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola ḳarīn / **Arḳası** üzre yatar dīv-i leʾīn

arḳasına almaḳ [1] muhafaza etmek, destek vermek

SE1149 Anı çün **arḳasına ala** felek / Güç olur ṭāliʿ ile söyleşmek

arḳa virmek [1] sırtını dayamak, destek almak

HH103 İtmedi devlet-i cihānı penāh / Felege **arḳa virmedi** ol māh

arḳalanmaḳ [1] arkasına geçmek, arkasına sığınmak

SE3193 Siper-i āynesine **arḳalana** / Gözi mānend-i zırıh ḫalḳalana

armaġan [1] hediye, bağış, ihsan

NE1091 ʿĀlem-i ḳudsīden olup **armaġan** / Ḳadri olur dürr ü güherden girān

ʿarṣa(geh) [21]

1. meydan, yer

NE258 Cilvegehüñ ṣaḥn-ı İrem bāġıdur / **ʿArṣa-i** eflāk atuñ oynaġıdur

NE396 Saflar ile **ʿarṣa-i** kīn-i şekl-i muşt / Nīze ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt

NE400 Gürz pey-ā-pey ṭoḳınup miġfere / Döndü veġā **ʿarṣa-i** āhengere

NE1545 Her birinüñ **ʿarṣa-i** ġabrā-şiʿār / Ḳabża-i ḳudretde bir evc-i ġubār

NE1558 Himmet-i evtār ile eyler ḳıyām / **ʿArṣa-i** ʿālemde bu köhne ḫıyām

NE2157 Kimi şu ḫāliyle mübāhāt ider / Naḫvet ile **ʿarṣa-i** dārāt ider

NE2433 Fısḳ olıcaḳ vaḳtine ḥāzır olur / **ʿArṣada** nefsiyle bahādır olur

NE2712 Meclis olup **ʿarṣa-i** maḥşer-miṣāl / Ḳopdı çatışmış iki ehl-i ḍalāl

NE2782 Olmış idi ol ḫara kesret-ümīd / **ʿArṣageh-i** Cāmiʿ-i Ḫān Bayezīd

SE230 Nūrile **ʿarṣa-i** şeb māl-ā-māl / Ṭaşdı nehrü'l-leben ḫuld-misāl

SE516 Gelicek **ʿarṣa-i** ʿarża bu kelām / Gülerek didi edībe Behrām

HH29 ʿİdgāh oldı **ʿarṣa-yı** imkān / Bindi dolāba encüm-i raḫşān

HH40 Çıḳa eflāke güy-ı **ʿarṣa-i** ḫāk / Biribirine ṭoḳına eflāk

HH652 Bizüm ile nedür münāsebetüñ / Saḫt olup **ʿarṣa-ı** mülāyemetüñ

HH893 Üç gün ol **ʿarṣa** cāy-ı şāh oldı / Reşk-i meydāndı ʿīdgāh oldı

HH1114 Vālī-i şehr ehl-i ḫibret idi / Fāris-i **ʿarṣa-ı** firāset idi

HH1179 Āb-ı tīġi sürüp o nā-pāki / Eyledi pāk **ʿarṣa-i** ḫāki

2. savaş meydanı

S376 Hüner gösterüp **ʿarṣada** tīrler / Hemān aşılı ḳaldı şemşīrler

HH698 Ẓāhir oldı o ḳavm-i ḫūn-ḫˇāra / Dönmiş ol **ʿarṣa** ordı bāzāra

3. (şiirsel yeti bağlamında) beceri sergilenecek meydan

NE1157 **ʿArṣageh-i** naẓmuñ olup kāmili / Ṣoñra gelen bozmaya bu menzili

HH2756 Mihberüm kūs-ı heft-cūş oldı / **ʿArṣa-ı** naẓm pür-ḫurūş oldı

arslan, aşlan [2] Afrika ve Batı Asya'da yaşayan kestane renginde, iri yapılı, yırtıcı, kedi cinsinden etçil hayvan. Yiğitlik, cesaret, sağlamlık ve kuvvet sembolüdür.

NE1655 Her kişi ḳalbinde bir **arslan** yatur / Kūşe-i vīrānede sulṭān yatur

NE2912 Yerde yüzi şaḫş-ı mürāyī gibi / Götü de şıḳı ṭop hevāyī **aşlan** gibi

ʿarş [14] çardak, çatı, kubbe; İslâm kozmolojisine göre, Kürsî'nin üzerinde bulunan, mahiyeti insanlarca kesin olarak bilinmeyen fakat yüksekliği dolayısıyla bütün kâinatı kaplayan Allah'ın kudret ve azametinin tecelli ettiği dokuzuncu kat göktür. ʿArş bu haliyle yere nispetle en üst ve en uzak mesafeyi kast etmek üzere de kullanılan bir kavramdır. Taht ve sedir anlamları da bulunmaktadır. Ayrıca bkz. ''ʿArş-ı Belḳıs' md.

S405 Ne söz ola manẓūme-i sāḳ-ı **ʿarş** / Ne manẓūme āvīze-i ṭāḳ-ı ʿarş

S405 Ne söz ola manẓūme-i sāḳ-ı ʿarş / Ne manẓūme āvīze-i ṭāḳ-ı **ʿarş**

NE39 **ʿArş** aña nisbet ile ferşdür / Maẓhar-ı Raḥmān-ı ʿale'l- ʿarşdur

NE39 ʿArş aña nisbet ile ferşdür / Maẓhar-ı Raḥmān-ı ʿale'l- **ʿarşdur**

NE207 Çarḫda itdi ise ʿĪsā maḳām / **ʿArşı** güzār itdi nebī-i enām

NE295 Oldı o dem cilve-ger-i bām-ı **ʿarş** / ʿArş aña aṭlasını itdi ferş

NE295 Oldı o dem cilve-ger-i bām-ı ʿarş / **ʿArş** aña aṭlasını itdi ferş

SE269 Basmadın kürsīye ol şeh kāmın / Cilvegāh eyledi **ʿarşuñ** bāmın

SE899 **ʿArş** ḳandili olup şaʿşaʿa-nāk / Burc-ı ḫurşīde döne tūde-i ḫāk

HH14 Ḳalemüñ tāk-ı **ʿArşa** virdi cilā / Levḥüñ itdüñ kitābesin vālā

HH66 İtdi ḳahruñ Ḫorūs-ı **ʿArşı** remān / Dögünüp eylese ʿaceb mi figān

HH116 ʿĀlemüñ server-i yegānesidür / **ʿArş** u Kürsī kitāb-ḫānesidür

HH170 **ʿArş** ü Kürsīden oldı çün ʿabīr / İtdi sürʿatle iki menzili bir

HH1525 İtdi nā-geh horos-ı **ʿarş** fiġān / Ḫˇābdan hep uyandı ḫalḳ-ı cihān

ʿarş-ı aʿlā [1] yüce arş, yüksek gök; göğün en yüksek tabakası

S163 Sürüp **ʿarş-ı aʿlāya** raḫşın o dem / Sipihr aṭlasın itdi ferş-i ḳadem

ʿarş-ı ʿaẓīm [1] göğün en yüksek tabakası, Allah'ın kudret ve azametinin tecelli ettiği dokuzuncu kat gök

SE1006 Ḥarekātuñla senüñ iy nādān / Ditreye **ʿarş-ı ʿaẓīm**-i Raḥmān

ʿArş-ı Belḳıs [1] Belkıs'ın tahtı. Belkıs Yemen'deki Sabâ ülkesinin melikesidir. Kendisi ve mahiyetindekiler güneşe tapmaktadır. Hz. Süleyman tarafından imana davet edilir. Belkıs

çekindiği için elçiler ve zengin hediyeler gönderir fakat Hz. Süleyman hediyeleri kabul etmeyerek Belkıs'ın bizzat gelmesini ister. Belkıs gelmeden Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf bin Berhıyâ derhal muhteşem tahtını Hz. Süleyman'ın sarayına getiriverir. Bütün ihtişamı başka olağanüstü halleri ve kendi tahtını sarayda gören Belkıs şaşkınlık içinde kalır ve Hz. Süleyman'ın dinine tâbî olur. ʿArş-ı Belḳıs' tanıkta meyhane tavsifi bağlamında kullanılmıştır.

S1037 Dinilse n'ola **ʿArş-ı Belḳıs** aña / Olur anda rez duḫteri rū-nümā

ʿarş-ı berīn [1] göğün en yüksek tabakası

HH903 Ḥam-ı ebrūsı ṭāk-ı **ʿarş-ı berīn** / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn

ʿarş-ı felek [1] gökyüzünün dokuzuncu katı

NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele **ʿarş-ı felege** feyż u nūr

artıḳ [2] fazla, ziyade

SE2775 Şehvet **artıḳ** olıcaḳ fācir olur / Olmasa cāmid olup ḳāṣır olur

SE3494 Yaza mışrāʿ ını **artıḳ** eksik / Bīve dendānı gibi ola gedik

arturmaḳ [5] artmasını sağlamak, çoğaltmak

S1482 Bu naḳş-ı nigār **arturup** ḥayretim / Ḳamaşdı gözüm ḳalmadı ṭākatim

NE1392 Mūr iken **arturdı** benüm ḳuvvetüm / Ḳıldı mükerrer kemer-i himmetüm

SE535 ʿÖşr-i emṣālini virür Allāh / **Arturur** beẕl-ile envārını māh

SE699 Aşağıdan daḫı ṭutsa dellāl / Müşteri **arturur** anı fi'l-ḫāl

HH857 Āḫir ol ḫaste **arturup** zārı / Pür-ṣadā itdi kūy u bāzārı

ʿarūs [12] gelin

S1099 Döşendi şebistān-ı bezm-i şarāb / Ḳanı ol **ʿarūs-ı** şafaḳ-gūn nikāb

S1254 **ʿArūs** oldı her ġonca-i dil-sitān / Gül-i āl düzdi ṭabaḳla nişān

S1255 **ʿArūs-ı** güle sebze ile semen / Yeter lāzım ise cihāz ü çemen

S1498 Bu müşgīn ḳafesden **ʿarūs-ı** ḫayāl / Bu vech ile kim itdi ʿarż-ı cemāl

NE59 Müşg-feşānende-i mergūle-i tāb / Ġāliye-fersā-yı **ʿarūs-ı** kitāb

NE239 Şeb ki **ʿarūs-ı** tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / Çehre-i pür-nūrına çekdi niḳāb

NE658 Māşıta-i rū-yı **ʿarūs-ı** ṭırāz / Şayḳalī-i ḫançer-i müjgān-ı nāz

NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu **ʿarūs-ı** kemāl / Eyledi biñ nāz ile ʿarż-ı cemāl

NE3081 Aşdı ṭuvaġını bu rengīn maḳāl / Cilve ḳıla tā ki **arūs-ı** ḫayāl

SE85 Ḫaclegāhında **ʿarūs-ı** Nāhīd / Baş göz oldı miṣāl-i ḫurşīd

HH825 Gelse fikr-i **ʿarūs** dāmāda / Zehr olurdı ol içdügi bāde

HH1760 Gūyiyā bir **ʿarūs-ı** fāḫir idi / Baḫruñ āyīnesine nāẓır idi

ʿarūż [1] Arap, İran ve Türk şiirinde kullanılan hecelerin uzun ve kısalığına dayanan ölçü

S1534 Selīḳī iseñ ḳıl söze verzişi / **ʿArūża** ḳalursa olur naẓm işi

arż [9] toprak, yer, yeryüzü, dünya

S710 Ṭırāzende-i çarḫ-ı aṭlasdur ol / Ki dāmān-ı **arż-ı** muḳaddesdür ol

NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i **arż** u semā / Zīr-i per-i perde-i ʿayn-ı ʿamā

NE304 Bir yere irişdi ki encāmı yoḳ / Seyr ü sükūn **arż** u semā nāmı yoḳ

NE1210 Cümlesi iḥsan umar Allāh'dan / **Arż** u semāya dek māhdan

SE121 Çekemez bār-ı ġamum **arż** u semā / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı mīnā

SE195 Ehl-i **arżile** semāvāta emān / Oldı ol mühre zemīn-ile zamān

SE1741 Ḳaç bucaġ idügini **arż** u semā / Rehber-i ʿaḳl-ıla buldı ḥükemā

HH22 Māhī-i **arż** ṭoydı ḥikmetden / Yedi ḳat yire geçdi ḫacletden

HH986 Dīv olursa ölürdi aña düşen / Māhī-i **arża** loḳma ġāyibden

arżı yaḳmaḳ {ʿırżı yıḳmaḳ} [1] ırz yıkmak, namusa zarar vermek

NE914 ʿUnf ile bī-hūde yere dökme ḳan / **Arżı** da **yaḳmaḳ** aña beñzer hemān

ʿarż(a) [18]

1. sunma, takdîm etme

NE147 **ʿArż-ı** vāsuḫtegī-i münācāt / Be-dergāh-ı ḫażret-i Ḳāḍi'l-ḥācāt

NE1069 Cevherüñi **ʿarż-ı** ḫuridār ḳıl / Söyleşelüm gel beri bāzār ḳıl

NE1345 **ʿArż-ı** muḳaddesdür o cāy-ı fütūḥ / Nefḫa Mesīḥa-veş ider nefḥ-i rūḥ

NE1634 Çünki degil ʿārife dünyā murād / İtme ʿ**arż-ı** cūylara iʿtimād

NE1743 **ʿArż-ı şıra** eylese eyler kerem / Nāḳıs alur luṭf ile birḳaç derem

NE2193 **ʿArż-ı veraʿla** ḳılup ehl-i vaḳār / Perde-der itme bizi ḳıl perdedār

NE3041 **ʿArżını** çün şīşe-i ṣahba-yı āl / Ṭoḳınup eylerler idi pāyimāl

SE516 Gelicek ʿarṣa-i **ʿarża** bu kelām / Gülerek didi edībe Behrām

SE544 Ẓahir ü bāṭın ider ehl-i ṣalāt / Ḥālini **ʿarż-ı** semīʿ ü'd-daʿavāt

SE1124 Şāh-ı Çīn oldı be-vefk-i fermān / Ṭabaḳ-ı **ʿarża** güher-rīz-i beyān

SE2562 Eyledi şuʿbede perdāz-ı ḫayāl / Dil-i sevdāyīye **ʿarż-ı** eşkāl

SE3045 Gözedüp **ʿarż-ı** velī niʿmetini / Ṣıdḳ-ıla eyler-idi ḫizmetini
HH2087 Ḥālümi **ʿarż** ḫayli minnetdür / Ṣaḳın unutma kim emānetdür

2. göstermek

NE621 Ḫullet ile **ʿarż-ı** ḫulūṣ u vedād / ʿIşḳ-ı mecāzī gibi heb bī-sedād
NE237 ʿAczüñi bil ġāyet himmet budur / **ʿArż-ı** zekā ile ẓarāfet budur
NE3141 Daḫl-i suḫan **ʿarż-ı** ẓarāfet midür / Yā ġaraż iẓhār-ı faẕīlet midir

3. huzura çıkma

NE1872 Bir bir olub **ʿarża** key pişgāh / Didi ki ey yār-ı ṣadāḳat-penāh
HH946 Evvel-i kārı **ʿarża-i** Kālā / Ṣoñra bāzāra gelse istiġnā
HH2668 Giderüp şekki ḳaldırup ibhām / Her biri itdi **ʿarża-i** İslām

ʿarż(a) eylemek/itmek/ḳılmaḳ [24]

1. sunmak, takdîm etmek

S466 Seḥer ḳaldurup sāġar-ı ʿişretin / Bize **ʿarż ider** yaʿni germiyyetin
S475 Gūra **ʿarż ider** mi ruḫ-ı tāzesin / Seḥer sürmeyince şafaḳ ġāzesin
S510 Cemüñ baña **ʿarż itme** cām-ı meyin / O bed-mestlerüñ yüzini görmeyin
S1071 N'ola muṭribā çenber itseñ defi / Ki **ʿarż itdi** yüz ḳızdurup eşrefi
NE755 **ʿArż ḳılup** meskenet-i bī-şümār / Eyledüm anlara da biraz iʿtiẓār
NE804 **ʿArż ḳılup** ḫażret-i pīrānı / Söyledüm ol vāḳıʿa-i rūşeni
NE846 **ʿArz idüp** aḥbāba ol enmūzeci / Silk ü ṭılāsız güher-i Sāveci
NE2743 Nice daġal **ʿarża ḳılup** sīm ü zer / Öyle metāʿı aşaġıdan döker
NE3067 Ṣanʿatının pīri idügin bilür / Müşkilini şāh aña **ʿarż ḳılur**
SE512 **ʿArż idüp** ḫāli ḥużūr-ı şāha / Didi ol pādişeh-i āgāha
SE780 **ʿArz iderlerde** ḫaḳime fiʿl-ḫāl / Ol da anuñla idüp istidlāl
SE1001 Ne niyāz eyle ne **ʿarż-ı** direm **it** / Başma ḳocunduġı yire kerem it
SE1005 İtme ol ġoncaya zūr u sitemi / Nefse **ʿarż eyle** saña ḫoş gele mi
SE1122 Hem ṣata şevket-ile germiyyet / Hem **ide ʿarż-ı** ḫulūṣ u ḫidmet
SE1462 Berḳ-i ḫāṭıf gibi ol merd-i dilīr / **ʿArża ḳıldı** pedere bir şimşīr
SE1788 Şaha **ʿarż itdi** ke-enne anı / Göre tā kim ne olur fermānı
HH361 Müstaḥıḳ olsa ʿāşıḳ-ı bī̇mār / Gūşe-i çeşmi **ʿarz ide** tīmār
HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / **İtdi** naḳl-i selām ü **ʿarz-ı** nüvīd
HH1472 Saña mā-fi'ż-żamīri ʿ**arż itdüm** / Luṭfuñ olmazsa işte ben gitdüm
HH1738 Didi şeh-zādeye naṣīḥatle / Ki ʿamā **ʿarża ḳıl** ẓarafetle

2. göstermek

S944 Hüner gösterüp cām-ı gitī-nümā / Bize **ʿarż ider** ṣanʿat-ı sīmiyā
SE1609 **ʿArż ider** bī-meze fāsıḳlıġını / Yalanuñ ẓātına ʿāşıḳlıġını
HH676 Gerçi **ʿarż eyledi** rıżā-yı viṣāl / Gördügi bildügi degil ol ḫāl
HH1341 Gūş idüp **ʿarża ḳıldı** şevk ü sürūr / Didi şāh-ı cihān-penāha buyur

ʿarża çalmaḳ [2] durumu, halini anlatmak, ifade etmek

NE1909 Şīşe-i ʿārını çalar yerlere / **ʿArża çalar** var ise yine bir yere
NE1978 **ʿArża çalup** cübbe vü destār ile / Girdi ʿacib şekle bu eṭvār ile

ʿarża girmek [5] padişaha ya da büyüklere bir mesele hakkında yazılı veya sözlü bilgi sunmak

NE2898 Her būyı şimşāda çū berg-i ḫazān / Ditreyerek **ʿarża girerdi** hemnān
NE2482 **ʿArża girüp** olmasa ger feṭḥ-i bāb / Bir ālāya daḫı ider idi şitāb
SE1028 Sürünüp sāye-i ṭūbāsı gibi / **ʿArża girdim** aña paşası gibi
HH1909 Bildürüp ḫāli geh kitābetle / **ʿArża girerdi** geh ẓarāfetle
HH2587 Anı güstāḫ idüp bu luṭf-ʿaṭā / **ʿArża girdi** o şāha bī-pervā

ʿarża-ken {ʿarza-kun} [1] sunma, sunmak. Mısranın okunuşu "ʿ Arża-kun-i gendüm ü erzen-fürūş" şeklinde olmalıdır.

NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb rūy-ı pūş / **ʿArża-ken-i** kündüm var zen-fürūş

ʿarż-ı celāl eylemek/itmek [2] öfkelenmek, kızmak

NE1180 Çekdi ḳılıç aña celāle miṣāl / **Eyledi** bin ḳahr ile **ʿarż-ı celāl**
SE3409 Didi cānāna **idüp ʿarż-ı celāl** / Öyle mechūli neden baña suʾāl

ʿarż-ı cemāl eylemek/itmek [2] yüzünü göstermek ‖ ortaya çıkmak

S1498 Bu müşgīn ḳafesden ʿarūs-ı ḫayāl / Bu vech ile kim itdi **ʿarż-ı cemāl**
NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu ʿarūs-ı kemāl / Eyledi biñ nāz ile **ʿarż-ı cemāl**

ʿarż-ı dīdār itmek [1] yüzünü göstermek, gözükmek

HH1885 Cāmdan **itdi** ʿ**arża-ı dīdār** / Merdüm-i dīde-i ulü'l-ebṣār

ʿarż-ı ḫāl [2] halini söz ve yazıyla anlatma; bir kimsenin içinde bulunduğu durumu anlatmak üzere kaleme alınmış yazı ve dilekçe türünden belge

HH1620 Bī̆m-i ḳahr ile lī̆k ol muḫtāl / Bulmadı şāha **ʿarż-ı ḥāle** mecāl
HH364 Ḳılıç olur o ġamze-i ḫūn-ḫᵛār / **ʿArẓ-ı ḥāle** kimüñ ne zehresi var

ʿarż-ı ḥāl itmek [7] durumu, halini anlatmak

SE208 Oldı çün nāfe-güşā-yı iḳbāl / **ʿArż-ı ḥāl itdi** o sulṭāna ġazāl
SE1815 **ʿArż-ı ḥāl ide** ʿiẕārın pür-tāb / Ola ġarḳ-ı ʿaraḳ-ı şerm ü ḫicāb
NE2245 Kim varup ol duḫter-i zehre ḥamāl / Ḥażret-i müftiye **ide ʿarż-ı ḥāl**
HH708 Şehlere **ʿarż-ı ḥāl idüp** ṭālib / Her biri ḳoşdılar birer ḥācib
HH1929 Pī̆ş-i dergāha rūy-māl itdi / Aġladı aña **ʿarż-ı ḥāl itdi**
HH1623 Oḳıdup naḳşı merd-i āgāha / **ʿArż-ı ḥāl ide** remz ile şāha
HH1953 **ʿArż-ı ḥāl idicek** o bī̆-devlet / Işfahān şāhı eyledi şefeḳat
HH1987 Ḳāṣıd-ı nī̆m-cān gelüp yirine / **ʿArż-ı ḥāl itdi** şāh-ı kişverine

ʿarż-ı hüner ḳılmaḳ [1] hünerini göstermek

NE950 **ʿArż-ı hüner ḳıldı** bir üstād-ı kār / Yapdı bir oḳ aña ki ṣarṣar-güẕār

ʿarż-ı kerāmet itmek [1] keramet göstermek

NE1470 Oldı meger şeyḫ-i bülend-i iḳtidār / **ʿArż-ı kerāmet idüp** ejder süvār

ʿarż-ı muḥabbet [1] sevgi gösterme

NE620 Hezle dönüp **ʿarż-ı muḥabbetleri** / Masḫaralıḳ oldı ḥaḳiḳatleri

ʿarż-ı muḥabbet ü iḫlāṣ itmek [1] sevgisini göstermek ve gönülden bağlılığını bildirmek

HH813 Bildi yoḳ dāmdan ümī̆d-i ḫalāṣ / **İtdi ʿarż-ı maḥabbet ü iḫlāṣ**

ʿarż-ı niyāz [3] niyaz etme, ricada bulunma, yalvarma

SE1975 Raḥm idüp **ʿarż-ı niyāzın** diñler / Ḫastalar aña pek aġlar inler
SE2894 Didi taʿrī̆f iden erbāb-ı fünūn / Şiʿr içün **ʿarż-ı niyāz**-ı mevzūn
SE3233 Sāye-veş rūyın idüp pāy-endāz / Eyledi **ʿarż-ı niyāza** āġāz

ʿarż-ı niyāz eylemek/itmek [4] ricada bulunmak, yalvarmak

NE1690 Derdüm añup **ʿarż-ı niyāz eyledüm** / Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz eyledüm
SE3281 **Eyledi** nāzı ḳoyup **ʿarż-ı niyāz** / Didi iy ʿāşıḳ-ı cüsd ü ser-bāz
HH648 Bī̆-tekellüf idüp söze āġāz / Yanına geldi **itdi ʿarż-ı niyāz**
HH1633 Vardı naḳḳāşa Baḫtek-i ġammāz / **Eyledi** keşf-i rāz u **ʿarż-ı niyāz**

ʿarż-ı peyām eylemek [1] haber vermek

NE1042 Vardı o cānāneye virdi selām / **Eyledi** icmāl ile **ʿarż-ı peyām**

ʿarż-ı rıżā (eylemek/ḳılmaḳ) [3] rıza göstermek, kabul etmek

SE3437 Varıcaḳ istemege ehl-i recā / **Eyledi** istemedin **ʿarż-ı rıżā**
HH796 Lī̆k **ʿarż-ı rıżā** ile nā-çār / Ḳıldı semʿan ve ṭāʿayı tekrār
HH1097 Ẓāhirā **ḳıldı** gerçi **ʿarż-ı rıżā** / Lī̆k ḳalbi miṣāl-i ehl-i riyā

ʿarż-ı selām eylemek/ḳılmaḳ [2] selam vermek

NE1028 Ḥālet-i ʿışḳı ile melālin görüp / **ʿArż-ı selām eyledi** ḥālin sorup
HH144 Bir Burāḳ ile geldi Cebrāʾī̆l / Ḳıldı **ʿarż-ı selām** ile tebcī̆l

ʿarż olunmaḳ [2] sunulmak takdîm edilmek

HH707 Şeyḫden çünki **ʿarż olundı** selām / Yedi şeh yirlerinden itdi ḳıyam
HH1486 Bir sözüm var hele faḳī̆rāne / **ʿArz olunsun** rikāb-ı sulṭāna

arzū [5] istek, dilek, bir şeye özlem duyma

NE2624 Dāire-i dil ṭaşra güzār eyleme / **Arzū-yı** būs u kenār eyleme
HH415 Ṣuret-ārā-yi **arzū-yı** muḫāl / Perdedār-ı ḫayāl-bāz-ı miṣāl
HH1471 **Arzū-yı** kinār ise ancaḳ / Baña besdür kenāreden baḳmaḳ
HH2492 Dillere düşdi **arzu-yı** ḫalāṣ / Dest ü pāy urdı çāre-cū-yı ḫalāṣ
HH2732 Ḫāme mest oldı bir sebūda daḫı / Dil-i deryā-keş **arzūda** daḫı

arzū itmek [3] istemek, dilemek, özlem duymak

NE1147 Āḫir **idüp arzū-yı** meşnevī̆ / Şeyḫ Niẓāmī̆nüñ olur peyrevi
NE1277 Cām-ı meyi Kevṣer iden cüst ü cū / Görmedüġin görmek **iden arzū**
SE779 **Arzū itmese** biri ḫıdmetini / Naḳş iderlerdi hemān ṣūretini

ʿaṣā [16]

1. değnek, baston; hükümdarların, din adamlarının, kumandanların, resmi görevlilerin ellerinde tuttukları güç kuvvet ve iktidar gibi semboller taşıyan, hasta, yaşlı, kör vb. kişilerin kullandıkları değnek

S1007 O pī̆r-i muġān kān-ı ümmī̆d imiş / **ʿAṣāsıyla** derbān-ı Cemşī̆d imiş
S1059 Ḳosun muṭribā ṭaʿnı ehl-i riyā / Olur nāy aña ḫayzrān-ı **ʿaṣā**
NE447 Oldı **ʿaṣāsıyla** yasaḳçı şebān / Gürk-i ḥarāmī̆ye irişdi ziyān
NE2099 Reʾy-i **ʿaṣā** eyleyen aʿmā-ṣıfat / Ġaflet ile çāha düşer ʿāḳıbet
NE2494 Elde **ʿaṣā** eylemiş ol nātüvān / Mār-ı münaḳḳaş gibi bir ḫī̆zrān
NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübī̆d / Üstüne ṭutardı **ʿaṣā** şāḫ-ı bī̆d

SE2141 Körler ṭutar-iken elde **ʿaṣā** / Açılurdı gözi nergis-āsā
SE2536 Şerʿ-ile lā-büd olup aña cezā / Ayaġuñ ḳalḳa dem-i ḍarb-ı **ʿaṣā**
SE2549 Ḳıldı cerrār-ı keşīrüʿl-ḫaybe / Seni ol ṭurfe **ʿaṣā** vü ʿaybe

Aşağıdaki iki tanıkta kelime sofu, zahit veya dervişlerin kimliğini tamamlayan alametlerden biri olması bağlamında kullanılmıştır.

SE1626 Sübḥada desti **ʿaṣāda** bir eli / Dīde mekḥūl ü muṣayḳal ṣaḳalı
SE2940 Nesne yoḳ hergiz öñinde illā / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü **ʿaṣā**

2. Güneşten yeryüzüne inen ışınlar

HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i dihḳān-veş / Ṣaḥn-ı baġa **ʿasāyı** dikdi güneş

3. Hz. Mûsâ'nın asası. Asâ Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı gösterdiği mucizelerdendir. Hz. Mûsâ'nın elinde yılana dönüşmüş ve diğer sihirbazların sopalarını yok etmiş, Kızıldeniz'i bir darbeyle ikiye ayırmıştır. Ayrıca bkz. ''aṣā-yı Ḳelīm' md.

S535 **ʿAṣāyıla** baḥrı iderken dü-nīm / Göñül ḫūtın anda düşürmiş Kelīm
SE185 Mekteb-i faẓlına irse Mūsā / Göricek olurıdı aña **ʿaṣā**
SE191 Ger Ḳelīme sened oldıysa **ʿaṣā** / Kelimāt eyledi keffinde ḥaṣā
SE262 Kātib-i çarḫa idüp feyż-i ʿaẓīm / Eyledi kilk-ı **ʿaṣāsını** Kelīm

ʿasādār [3] asa tutan, asa taşıyan

S74 Odur mürşid-i rāh-ı dīn-i ḳavīm / **ʿAṣādārı** olsa ʿaceb mi Kelīm
S1006 Yine sāḳiyā kāmrānsın yine / **ʿAṣādār-ı** pīr-i muġānsın yine
NE1193 Olup edeb birle ḳafadār-ı şeyḫ / Kilki ile oldı **ʿaṣādār-ı** şeyḫ

ʿaṣāya düşmek [1] yaşlılıktan ya da hastalıktan dolayı ancak bastonla yürüyebilecek hale gelmek

S904 **ʿAṣāya düşer** gerçi pīrān gibi / Ṣarar bulduġın ʿışḳ-ı pīçān gibi

ʿaṣā-yı Kelīm [3] Hz. Mûsâ'nın asası. Sînâ Dağı'nda Allah'la konuşması dolayısıyla Hz. Mûsâ Kelîmu'llâh sıfatıyla da anılır. Tanıklarda asa yılana dönüşmesi ve Kızıldeniz'i ikiye ayırması bağlamında kullanılmıştır.

NE1576 Ẓāhir olur eylese ʿazm-i ʿaẓīm / Heyʾet-i şüʿbān u **ʿaṣā-yı Kelīm**
S1129 N'ola aña dinse **ʿaṣā-yı Kelīm** / Olur baḥr-ı ẓulmet anuñla dü-nīm

ʿaṣā-yı pīrān [1] şarap; müptela kimsenin şarap içemediği zaman perişan hale düşmesi, içtikten sonra zindeleşmesi ve baston yerine kadehi tutması imasıyla şarap bağlamında kullanılmıştır.

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre yüregim / Ṣun destime ol **ʿaṣā-yı pīrānı** meded

aʿṣāb [1] sinirler, teller; aʿṣāb kelimesi ud ve şeştarın telleri bağlamında kullanılmıştır. Telli çalgılar akort edilirken burgular vasıtasıyla telleri gerilir ve istenen nota perdesine çekilir.

S1093 Anuñçün yatup ʿud ü şeştā hemān / Ḳurulduḳça **aʿṣābı** eyler fiġān

Āṣaf [7] Hz. Süleyman'ın Âsaf bin Berhıyâ adlı meşhur veziri. Kelime zamanla yaygınlık kazanarak vezirin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Tanıklarda iki bağlamda da kullanılmıştır.

SE1727 Lāzım olmasa eger kim tedbīr / **Āṣaf** olmazdı Süleymāna vezīr
SE1787 Geldi çün nāme-ber-i Ḳayṣar-ı Rūm / **Āṣafa** oldı ḳażıyye maʿlūm
HH1787 Burcına geldi kevkeb-i pür-nūr / **Āṣafuñ** oldı ḫiẓmeti meşkūr
HH1734 Emr-i şāh ile **āṣaf-ı** Cem-şān / Bend idüp ol nihāl-i nāzı hemān
SE1742 Şāh kim ʿāḳl olur kāmil olur / Hem-demi **Āṣaf-ı** deryā-dil olur
SE1744 ʿAskeri eylemedin cemʿiyyet / Fetḥ ider **Āṣaf-ı** ṣāḥib-himmet
SE1751 Ḥabbeẓā **Āṣaf-ı** Cem-istiʿdād / Kemterīn ʿabd aña İbn-i ʿAbbād

Āṣaf-maḳām [1] makamı Âsaf gibi olan, Âsaf derecesinde olan

S339 Vezīrān-ı Cem-ḳadr ü **Āṣaf-maḳām** / Emīrān-ı ṣāḥib-livā-yı be-nām

aṣakoymaḳ [1] asıp bırakmak, asıvermek

NE2451 Belki elin bağlayasın çün nihāl / **Aṣaḳoyasın** anı ḫūşe-miṣāl

aṣālet [3] köklülük, soyluluk, soyun temiz olması

SE2309 Kimde kim ola **aṣāletden** eşer / Ola mānende-i naḫl-i pür-ber
HH1132 Ol cevān ise tāze serv-i çemen / Yaʿnī ḫālī degil **aṣāletden**
HH1127 Münḥasif gerçi neyyir-i ṭāliʿ / Līk nūr-ı **aṣāleti** sāṭıʿ

āsān [6] kolay

NE1401 Ḳuş dilini añlamaḳ **āsān** degil / Añlamayan anı Süleymān degil

NE908 Çün ala ser-rişte-i şerʿi ele / Pādişehüñ ṭutduġı **āsān** gele
SE549 İşini eyler anuñ Ḥaḳ **āsān** / Aña rāġıb olur Ḫalḳ-ı cihān
SE1525 Bendeyi bende çeken iḥsāndur / Yoḫsa zencīrüñ işi **āsāndur**
HH804 ʿAhdüñ unutma ʿahd īmāndur / Unudırsañ ʿilācı **āsāndur**
HH2163 Gerçi kim cān ü dil hirāsāndur / Dile perhīz olursa **āsāndur**

āṣār **[26]** bir şeyin varlığını ortaya koyan alametler, belirtiler

S397 Yürek zaḫm-ı guṣṣayla ḫūn-bār idi / Cebīnümde **āṣār-ı** ġam-vār idi
NE937 Bir söz ile gāhī olur feṯḥ-i bāb / Kim ider **āṣār-ı** ketāʾib kitāb
NE1123 Her birinüñ ḳıl naẓar **āṣārına** / Maḥzenine maṭlaʿ-ı envārına
NE1217 Her biri **āṣār-ı** füyūżāttır / Cümlesi envāʿ-ı ẓuhūrāttır
NE1562 Her birinüñ muḫtelif esrārı var / Meşrebine göre heb **āṣārı** var
SE32 Medd-i memdūdı zülāl-i Tesnīm / Mevc-i dendānesi **āṣār-ı** nesīm
SE361 Didi kim Sübḥa-i Cāmīʿdür bu / Reşk-i **āṣār-ı** Nizāmīdür bu
SE433 Görse **āṣārın** eger Necmü'd-dīn / Kendi tefsirine eylerdi yemīn
SE435 Kilk-i fetvası ider defʿ-i fesād / İctihādında var **āṣār-ı** cihād
SE810 Saʿydür bedreḳa-i kaʿbe-i cūd / Saʿydür maṣdar-ı **āṣār-ı** vücūd
SE978 ʿIşḳ u şevḳ ehli olanlar ḳodılar / Ḥubb-ı **āṣārı** ile nice eşer
SE1299 Mihr-i raḫşān gibidür **āṣārı** / Ebr-i nīsān gibidür idrārı
SE1414 Def idüp ẓulm-i ḳabīḥ **āṣārın** / Aña bildürdi hemān miḳdārın
SE2038 Bu ḳadar olmış iken merd-efken / Ẕerre yoḳ şimdilik **āṣārından**
SE2888 Şiʿrdür zemzeme-i ṭāʿir-i rūḥ / Şiʿrdür evvel-i **āṣār-ı** fütūḥ
SE2925 Yaʿnī **āṣār-ı** riyā var mı göre / Ḥāli aḳvāline uyar mı göre
SE3025 Vire mānende-i **āṣār-ı** cemīl / Veled-i ṣāliḥa Ḥaḳ ʿömr-i ṭavīl
SE3069 Gördi ḥākimde çün **āṣār-ı** ġażab / Ṭurmadı gitdi o Mollā-yı ʿArab
SE3258 Yārda merḥamet **āṣārı** görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin ḫāke sürüp
SE3508 Cümle **āṣārımuza** ola penāh / Şerlerinden süfehānuñ Allāh
HH497 Yoḳ yüzinde ḥayāt **āṣārı** / Meger āh ile çeşm-i ḫūn-bārı
HH621 ʿIşḳ-ı pāk itdi āḫir **āṣārı** / Ẓāhir oldı o mihrüñ envārı
HH847 Buldı ol ḫaste selvet-i ḫāṭır / Oldı **āṣār-ı** tesliyet ẓāhir
HH949 Hep bu **āṣār-ı** ʿışḳ fettāndur / Şāh ü gedā bunda yeksāndur
HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı pāküñ **āṣārı** / Ḫ̔īş ü māderden ayırur yārı
HH1784 İtdi **āṣār-ı** ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / Luṭf-ı Ḥaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i dūr

āṣār **[1]** görevler, vazifeler

HH1169 Müjde-i ḳatl-i ḥaşm ü istīṣāl / Oldı **āṣār-ı** devlet ü iḳbāl

āsāyiş **[1]** selamet, sükunet, huzur; korku ve endişe verecek hiçbir şeyin bulunmayışı, emniyet

S989 Bilinmek gerek ḥürmet-i mey-fürūş / Olur luṭfı **āsāyiş-i** ʿaḳl u hūş

ʿasel **[1]** bal

SE93 Çeşme-i mihr-ile ol fāʾiż-i nūr / Eyledi şemʿ-i **ʿaselden** kāfūr

ʿaselī **[3]** bal rengi. Tanıklarda kıyafet rengi olarak kullanılmıştır.

NE1384 Şehd-i şühūd-ı ruḫ-ı āl-i ḥabīb / Bir **ʿaselī** ḫırḳa da oldı naṣīb
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle ḳadr-i celī / Egnine giydi cübbe-i **ʿaselī**
HH376 **ʿAselī** ḫırḳayı siyeh şālı / Başına çekse ʿışḳ-abdālı

ʿases **[1]** şehirlerde gece gündüz asayişi temin eden bekçi

SE3169 Sürüyüp anı **ʿases-i** mūy-keşān / Ṭurma derd-ile ider āh ü fiġān

āsetīn **[1]** giyecek kolu, yen. Kelimenin aslı "āstīn" şeklindedir.

NE1185 Menʿ ḳılup ḥamlesin ol pāk-i dīn / Ḳaldı eser yaralanup **āsetīn**

aṣfer **[1]** sarı

HH1214 Oldı yāḳūt-ı **aṣfer-i** aḫter / Kāse-i yeşimde nişānde güher

aṣfiyā **[3]** saf ve temiz olanlar, azizler

S76 Ḥaḳīḳatde ser-ḥalḳa-i **aṣfiyā** / Velī şūretā ḫātemü'l-enbiyā
S560 Olur feyż ile mevcesi güyiyā / Yeşil ṣūf ile meşhed-i **aṣfiyā**
NE1498 Gör ne imiş mertebe-i evliyā / Vāḳıf olur ʿāşıḳ olan **aṣfiyā**

aṣġā **[1]** öğrenmeye çok hevesli

NE921 Hem-demi hem-ʿāḳil u dānā gerek / Pend-i ḥakīmānesin **aṣġā** gerek

aṣḥāb **[8]**

1. sahipler

S426 Olup ḫamse **aṣḥābına** nice tāb / Virilseydi ālāya tenhā cevāb
SE930 Nite kim faḥmede od gülde gülāb / Cisme sārī diyü yazmış **aṣḥāb**
SE1068 Bāde-i kibr-ile **aṣḥāb-ı** Celāl / Yükini ṭutsa eger keffe-miṣāl
SE1291 Müddet-i manṣıb-ı dehr-i muḥtāl / Vaḳt-i maġrūrī-i **aṣḥāb-ı** Celāl

SE1811 Himmet erbābı mürüvvetli olur / Kerem **aṣḥābı** kerāmetli olur

2. Hz. Muhammed'i sağlığında gören, sohbetinde bulunan Kur'an'ı ve İslâm'ı bizzat kendisinden öğrenen kimseler

SE223 Āl ü **aṣḥābıla** ʿişret ḥaḳḳı / Ṣeb-i İsrādaḳi ṣoḥbet ḥaḳḳı
SE296 Yirine geldi çün ol çarḫ-ı münīr / İtdi **aṣḥāba** bu luṭfı taḳrīr
HH188 Āl ü **aṣḥāb** ü tābiʿīne müdām / Ola vāsıl taḥiyyet ile selām

aşılmaḳ [2]

1. yukarıda bulunan bir çengel, dal ağaç vb. şeye tutturulmak, sallandırılmak

NE2164 Çün ayaġından **aşılur** her ġanem / Sen yüri tecrīd ile ol müftenem

2. idam edilmek

SE768 Ser-firāz itmese ʿilmüñ tācı / Türküñ **aşılmaḳ** olur miʿrācı

aşılı [2] sarkıtılmış, asılmış

S376 Hüner gösterüp ʿarṣada tīrler / Hemān **aşılı** ḳaldı şemşīrler
NE2356 Şekl-i murabbaʿ ḳılub anı o Türk / İtmişdi **aşılı** bir tahta kürek

ʿāṣī [3]

1. isteklere karşı direnen, karşı gelen; uysal olmayan

SE3099 Ḳaraman oġlı olup ehl-i nifaḳ / Dāyimā olur idi **ʿāṣī** vü ʿāḳ

2. Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranmayan, günahkar

SE561 Gerçi **ʿāṣīlere** de raḥmet idi / Müʾmine raḥmeti bī-minnet idi
SE1051 Tevbesiz **ʿāṣī** vü bed-kār olasın / Yaʿnī ol ḥālde murdār olasın

ʿāṣiye [1] (kadın için) Allah'ın emirlerine uymayan, günahkar

HH79 Ebr-i bārān-ı niʿmetüñ her ān / ʿĀbid ü **ʿāṣiye** olur yeksān

ʿaṣīr [2] sıkılmış meyve suyu, usare ‖ sıkılmış üzüm suyundan ibaret şarap

S1504 Bu tāze **ʿaṣīrüñ** olup keyfi tīz / ʿAdū-yı ḥasūde olur girye-ḫīz
NE3036 Tāze **ʿasīr-i** süḫanum nūş ḳıl / Bāde-i dīrīni ferāmūş ḳıl

āsitān [2]

1. huzur, kat

NE1167 Var idi Dehlevde meger ol zamān / Bir ulu sulṭān bülend-i **āsitān**

2. eşik, kapı eşiği

S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı ebr ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş **āsitānında** baş

āsiyā [1] değirmen ‖ dünya

S1386 Murāduñca da dönse bu **āsiyā** / Dögünmekdedür dāne ṣubḥ ü mesā

ʿasker [57] asker topluluğu, ordu

S96 Ḳanup **ʿasker** ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi yemi bir içim şu ile
S245 İdüp **ʿasker-i** ḫusrev-i nev-bahār / Yelān-ı şeh-i Behmen itdi firār
S269 Ḳurup ḫaymeler **ʿasker-i** bī-kerān / Fiten oldı ber-pā cihān-der-cihān
S340 Çeküp müstaḳil **ʿasker-i** pür-silāḥ / Dil-i çarḫda oynadı çaḳ rimāḥ
S344 Hey-ā-hūy-ı **ʿasker** çıḳup göklere / Düşeyazdı çaḳ ser-i ṭāʾir yere
S355 Pes-i ḫandaḳ oldı maḥall-i ḳarār / Anı her ṭaraf itdi **ʿasker** ḥisār
S387 Gelüp yirine **ʿasker-i** bī-kerān / O baḥr eyledi cezr ü meddin ʿayān
S591 Gelür naġme-zen dāʾireyle zenān / Ḫurūşende cin **ʿaskeridür** hemān
NE140 İtmek içün **ʿasker-i** nefsi tebāh / Ḳıldı bu saḥrāda anı rū-berāh
NE229 **ʿAsker-i** manṣūr-ı şeh-i kibriyā / Zīr-i livāsına ide ilticā
NE277 Gerçi ki ferş eyledi ʿ**askerleri** / Ṣanma şafaḳ şerm ile ḳan derledi
NE364 Cūşiş-i **ʿaskerle** zemīn bī-sükūn / Semm-i sütūrıyla felek ḳīr-gūn
NE377 Nīze-i **ʿasker** ki ḫurūşān idi / Yemde şaʿab gibi nümāyān idi
NE383 Cisri olup şekl-i ḫaṭ-ı istivā / Encüm idi **ʿasker-i** zerrīn-ḳabā
NE389 Heft ḳıral ile gelüp bānları / Gelmiş idi her ṭarafuñ **ʿaskeri**
NE401 **ʿAsker** olup lücce gibi pür-ḫurūş / Mevc-i kef-endāz idi destār-pūş
NE409 **ʿAsker** ile gördi ki bulmaz ḫalāṣ / Ger ola biñ cān biri olmaz ḫalāṣ
NE421 Birisi dir kim irişüp ḳahr-ı Rab / Gitmiş idi **ʿasker-i** İslām heb
NE724 Yaʿni çeküp **ʿasker-i** deryā-nehīb / Eyleye bir ḫalḳı vaṭandan ġarīb
NE936 Reʾy gerek **ʿasker-i** manṣūr ile / Hiç ṭılısm açıla mı zūr ile
NE1294 Baḥr olup **ʿasker-i** deryā hücūm / Ṣola Anaṭolı durur saġa Rūm
NE1568 **ʿAsker-i** ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i şūm / Her yıl ider ġāret-i eṭrāf-ı Rūm
NE1587 Ġāretine tekyenüñ itdi şitāb / Bir kiminüñ **ʿaskeri** olan kilāb
NE1605 Ḫāşılı ol şayḳa urup sāḥile / Rāst gelür **ʿasker-i** deryā-dile
NE3090 Maʿnīde deryā gibi **ʿaskerdür** ol / Dizdi ḳalem her birini ṣaġ u ṣol
SE327 Mülk pür-sāye-i reʿfet-i memdūd / **ʿAsker** āmāde raʿiyyet ḫoşnūd
SE1112 **ʿAsker** ammā ki çü baḥr-ı mevvāc / Gök demir içre ṣufūfı emvāc

SE1117 Göricek cünbüş-i yem peykerini / Gerçi sedd itdi ṭurup **ʿaskerini**
SE1153 **ʿAsker** ü milket ü māl olmaya sed / Seyl-i idbāra ṭayanmaz mesned
SE1178 Virdi deryā gibi **ʿaskerle** heves / Dürr-i pākize-i baḥr-ı ʿAbbās
SE1192 Göricek ḫāne-i zeyni ḫāli / **ʿAskerüñ** muṣṭarib oldı ḫālı
SE1193 Şāh düşdi diyü meydānda hemān / Düşdi **ʿasker** içine bir efgān
SE1554 Baḥr-veş aḳın idüp kişverine / Ḳatl-i ʿām itdi o dem **ʿaskerine**
SE1557 **ʿAskerinden** birisi fürḳat-vār / Oldı nā-gāh iki yāra düçār
SE1726 İtmez ol kārı hezārān **ʿasker** / Belki fikr eyleyemez İskender
SE1744 **ʿAskeri** eylemedin cemʿiyyet / Feṯḥ ider Āṣaf-ı şāḥib-himmet
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları cüst / **ʿAskerüñ** yolına sed çekdi dürüst
SE1778 Ṣalınursa size bu seyl-i revān / Mülki virān ola **ʿasker** talān
SE1924 Ser-be-ser **ʿaskere** düşdi efġān / Anda bir ḥamle ḫaṭā geçdi hemān
SE1927 Ḳovaraḳ **ʿaskeri** bī-ṣabr u şekīb / Pehlevān çadırına geldi ḳarīb
SE2799 Ḳıllet-i **ʿaskere** ġam çekme ṣaḳın / Yitüre āyeti "kem min fi'etin"
SE2809 Bir zaman ṣaldı ʿAcem mülkine ṣūr / **ʿAsker-i** mūr-ṣümār-ı Tīmūr
SE2814 **ʿAskeri** ebr-i şerer-bār-ı ʿaẕāb / Bī-günāh itdi ol iḳlīmi ḫarāb
SE3455 Ṣaflara döndi ḫuṭūṭ-ı mıṣṭar / Nükteler puṣuya girmiş **ʿasker**
HH243 Yaʿni ḳādi'l-ḳudāt-ı **ʿasker-i** Rūm / Kām-baḫş-ı vülāt-ı kişver-i Rūm
HH1157 Ḫafiyyeten ṣaldı ḳarşuya **ʿasker** / Ki varup cümlesin helāk ideler
HH1164 Vardı **ʿasker** muẓaffer ü manṣūr / Oldılar ḳahr-ı ḫaşm ile maġrūr
HH1165 **ʿAsker** içre meger ki iki cevān / Şāh ü Behzāda beñzer idi hemān
HH1351 Degnek ile yasaḳçı oldı şobān / Giremez gelse **ʿasker-i** gürkān
HH1372 Şāh **ʿaskerden** olmasa āgāh / Kendüye şāh bilmez anı sipāh
HH1979 Ṣatmasuñ bize germ olup iclāl / **ʿAskerüm** içre olamaz dellāl
HH1990 Oldı deryā-yı ġayreti cūşān / Eyledi cemʿ-i **ʿaskere** fermān
HH1994 O da āmāde itdi **ʿaskerini** / Ḳıldı bürrende tīġ ü ḫançerini
HH1996 Nice **ʿasker** ki ursalar gürzi / Devirürlerdi Kūh-ı Elbürzi
HH2016 Kim bilür ḳanġı **ʿasker** ola tebāh / Çalışur her biri viren Allāh
HH2334 Keşti-i cismine ḳoyıldı hemān / Dil çıḳarmadı **ʿasker-i** cūşān
HH2495 Ṭop ṭolı içi kāfir-i ḥarbī / Nice **ʿasker** şikest eder ḍarbı

aṣl [29]

1. gerçek, asıl, orijinal

SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i **aṣl** ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa döne ḫarfi tamām

2. soy, nesep

NE1394 Var idi **aṣlumda** siyādet benüm / Şüphemi defʿ itdi bu ḫilʿat benüm
NE1537 Çoḳ mıdur insan gibı **aṣl-ı** şerīf / Fazl ile olsa gül ü mülden laṭīf
SE1151 Baḳma hīç **aṣl** u neseble māla / Kimse ḳarşı ḳoyamaz iḳbāla

3. kaynak, kök, öz

NE213 Dāʾire-i heyʾet ise **ʿaṣl-ı** fen / Neyler anı ʿilmi yerinden gören
NE577 Menḳabet-i gerdişi **aṣl** eyledi / Çarḫ elemin başḳaca faṣl eyledi
NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / **Aṣl-ı** ferāḫ-ı māʾa şūr u şaġāb
NE844 Yaʿni o vādīde diyüp bir kitāb / Eyledüm **aṣlına** göre faṣl ü bāb
NE850 Yaʿni imām-ı ṭaraḳ-ı **aṣl** u ferʿ / Sürūr-ı seccāde-nişīnān-ı şerʿ
NE1620 Cüz-i ḳavī neşve-i ḥikmet odur / **Aṣl-ı** hüdā-yı rükn-i ʿibādet odur
NE2393 Silsile peyvend-i ekānīm-i şerʿ / Mürsele-bend-i güher-i **aṣl** u ferʿ
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḥüsn ü cemāl / ʿİffet-i **aṣl** u ḥaseb u mülk māl
SE717 Biri bu **aṣlı** o ṣāḥib-güherüñ / Noḳṭa-i ḫālisi midür pederüñ
SE1208 Ḳıdem ü mesned ü **aṣl** ü fāḳa / Ḳatılaldan beri istiḫḳāḳa
SE1233 Ebʿadu'llāh ki ola ḫākim-i şerʿ / Ne bile **aṣl** ü ne fehm eyleye ferʿ
SE1429 Himmetin yoġ-ısa **aṣlında** eger / Anlaruñ bir naẓarı saña yiter
SE1461 Gūş-ı pīre ṭoḳınınca bu süḫan / Şordı çünkim gülerek **aṣlından**
SE1935 **Aṣlı** köki ḳatı aʿlādan mı? / Genc-i Cem daḫme-i Dārādan mı?
SE2204 Laḳabuñ **aṣlını** itdükde suʾāl / Böyle naḳl eyledi bir ehl-i maḳāl
SE2273 **Aṣlını** ḥikmetini şāh bilür / Çekilen zaḫmeti Allāh bilür
SE2452 Üşürürseñ o ġurābü'z-zerʿi / Gide ber-bād ola **aṣl** u ferʿī
SE2752 Ṣorıcaḳ **aṣlını** şāh-ı cem-kāḫ / Virdi naḫl-i süḫana berg-ile şāḫ
SE3138 Gūş iden dir ki sözinüñ yeri var / Bilür **aṣlında** anuñ cevheri var
SE3428 Ḳoca iblīs ise **aṣlın** dimedi / Yimişin yi aġacın ṣorma didi
HH125 Noḳṭalar gerçi görinür aḳdem / Ḥaṭda ammā elīfdür **aṣl-ı** raḳam
HH1116 Naʿranuñ **aṣlın** itdi istifsār / Merd-i nālānı itdiler iḫzar
HH1877 Gitdi gün geldügince tāb u tüvān / Żaʿfı ẓāhir velīkin **aṣlı** nihān
HH2139 Yaʿni bir meyl-i ḫāṣ olur peydā / Kendüde bilmez **aṣlını** ammā
HH2159 Bu maraż kim hücūm-ı sevdādur / **Aṣlı** dil menbaʿı süveydādur

aṣlī [1] temel, esas

SE931 ʿAcabā cismden itdikde güẕer / Cāy-ı **aṣlīye** ne şekl-ile gider

aṣlu'l-uṣūl [1] gerçek yol

NE1639 Oldı şerīʿat bize **aṣlu'l-uṣūl** / Anuñ ile buldı bulanlar vusūl

aṣlā [6] hiçbir zaman, hiçbir şekilde, kesinlikle

NE2190 Köfte-ḫora virmeyup **aṣlā** emān / Ögredesin ḫocaya virüp hemān
NE3051 Çekmez idi devrden **aṣlā** keder / Sāġar-ı mey eglene elde meger
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı git kec yola **aṣlā** gitme
SE1388 Ḥikmete ursa ferāsetle binā / Bulmaya mülki tezelzül **aṣlā**
SE1592 Yer ḳomaz kāẕibe kiẕbi **aṣlā** / Teng olur başa yalancı dünyā
SE2235 Ḳaraçı ṭuḍaġı gibi meşelā / Geçdi bir nakş ki olmaz **aṣlā**

aṣmaḳ [14] bir nesneyi bir yere aşağı doğru sarkacak biçimde takmak, bağlamak

S246 Ḳaraltılar **aṣmışdı** ebr-i şitā / Güzel sürdi gülşenden anı sabā
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre **aṣdı** siyeh çeşm-bend
NE557 Rūy-ı dile **asdı** bürūdet niḳāb / Aramıza geldi yaḫ oldı ḥicāb
NE1310 Sūde sefīdāc sürer nūrdan / Teller **aṣar** ṣaʿṣaʿa-i hūrdan
NE2008 Gördi ḳaraltı **asamaz** la-cerem / Ebr gibi ṣavılur andan ẓulem
NE2981 Şeb ki irüp **aṣdı** mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i māh-tāb
NE3081 **Aṣdı** ṭuvaġını bu rengīn maḳāl / Cilve ḳıla tā ki arūs-ı ḫayāl
SE101 Ṣoñradan ḳıldı ḳıbābın tezyīn / **Aṣdı** āvīze-i sürḫ u zerrīn
SE229 Şeb-i tār olmagıla māh yine / **Aṣdı** fanūsını gerdūnesine
HH769 Ṭaḳa **aṣmışlar** anı ṣaçından / Ṭurma çarḫ urmada çü ṭāḳ-ı kühen
HH1654 **Aṣdı** bir tār ile o ṣaḫṣ-ı denī / Manẓar-ı şāh öñünde şāḫa anı
HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı ṣafaḳ / Meh-i nev çarḫa **aṣdıġum** zevraḳ
HH2442 Gitdi esb ü şütür mehārı ile / **Aṣdı** ḫar-bende ḫod ḳaṭārı ile
HH2735 Oḳun atmış kemānını yaṣmış / Her biri çarḫa bir kemān **aṣmış**

ʿaṣr [18]

1. yüzyıl, asır, devir

S738 N'ola pīşvā itsem ol ʿārifi / O Cāmī-i **ʿaṣr** idi ben Hātifī
S997 Odur **ʿaṣr-ı** Cemden ḳalan yādigār / Ki olmuşdı Cemşīde gencīnedār
S999 Rebīb-i kerem ḳıldı her ʿāṣıḳı / Ol ebnā-yı **ʿaṣruñ** āb-ı müşfiḳi
NE226 Yūsuf-ı **ʿaṣr** idi nebī gārı çāh / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde māh
NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı **ʿaṣr**
NE916 Ḥākim olan ʿadl ile meʾmūrdur / **ʿAṣr-ı** nebīden beri meʾṣūrdur
NE1431 İtmege tedbīr-i umūr-ı cihān / Her dem olur **ʿaṣrda** ṣāḥib-i zamān
NE1828 Var idi ol **ʿaṣrda** bir pādişāh / Olmuş idi aña Yemen taḫtgāh
NE2104 Bir kişi kim **ʿaṣrda** meşhūr idi / ʿAynı ile müfti-i mezyūr idi
NE2183 **ʿAṣrda** seḫḥāḳalaruñ keṣreti / ʿĀlemüñ oldı sebeb-i nefreti
NE3119 **ʿAṣr-ı** keremde nice ehl-i kerem / Eyler iken baḫs-i seḫā vü kerem
SE312 Aḫ u ʿamm ü peder-i vālāsı / **ʿAṣrınuñ** Ḫusrev-i bī-hem-tāsı
SE708 **ʿAṣrı** olmışdı bahār-ı ḫurrem / Rūzı bāzār-ı himem ʿahd-ı kerem
SE1440 **ʿAsrınuñ** şāh-ı cihān-sālārı / Ḳıdve-i ṭāʾife-i Ṣaffārī
SE2918 Çünki gūş itdi Atabeg anı / **ʿAṣrınuñ** yaʿni Ḳızıl Arslanı
SE3393 ʿĀḳıbet düşdi ḫarīfe ġayret / İtdi ol delle-i **ʿaṣra** minnet
HH508 Döndi teʾṣīrde o pend-i girān / Suḫan-i vāʿıẓān-ı **ʿaṣra** hemān

2. ikindi vakti

SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi dem-i **ʿaṣr** / Fāżıl-ı ʿālim olurdı cem-i ʿaḳr

ʿaṣrī [1] yenilik adına değişiklikte ileri giden, züppe

NE3062 Pādişeh-i **ʿaṣrī** de ʿayyāş idi / Ḫusrev ü Cem meşreb-i ḳallāş idi

aṣṣı itmemek [1] fayda etmemek, yarar sağlamamak

HH673 İrişür ṣoñra bir perīşānī / **Aṣṣı itmez** o dem peşīmānī

āsūde [2] sıkıntı ve üzüntülerden uzak, esen, huzurlu, rahat

S806 Niçün keştī-i bāde **āsūdedür** / Ḫabābuñ neden yelkeni ṣudadur
SE795 Ḳayd virsek dil-i **āsūdemüze** / Degmeye zaḫmet-i bī-hūdemize

āsūdegī [1] huzur, rahat

NE2606 ʿIşḳdur **āsūdegī-i** cān u dil / ʿIşḳladur āmīziş-i āb u gil

āsumān [23] gök, felek, sema

S4 Bu ne şīşe-i nīlī-i **āsumān** / Anuñ nefḫa-i ḳudretinden nişān
S162 Ḳatār oldı aña bu hiffet-i **āsumān** / Ki üstünde var kürsi-i zer-nişān
S180 İnüp minber-i **āsumāndan** hemān / Ṣalāt ü ṣalā ḳıldı faḫr-i cihān
S194 Sīmāṭ-ı zer-endūde-i keh-keşān / Muṭallā ṭabaḳ sofra-i **āsumān**
S324 Ḫum-ı kūs-ı pīl üzre itdi figān / Yaḫud gürledi raʿddan **āsumān**
S465 Dirīġ itdi ḫoş geldisin **āsumān** / Ḳurı bir ḫoş-āmedle geçdi zamān

S541 Sütūnı idüp **āsumāna** güẕār / Dibi püşt-i māhīyi eyler figār
S569 Ḳafes içre raḫşān olup mehveşān / Olur peyker-i encüm ü **āsumān**
S615 İdüp ḫalḳa-i **āsumāna** güẕer / Olur ḳalʿa cengi gibi baḫşler
S925 Ne ḫum ḳālıb-ı ḳubbe-i **āsumān** / Ne ḫum dökme gencīne-i ḫusrevān
S1151 Çeküp dāmen-i ḫırḳasın **āsumān** / ʿAyān oldı ṭās-ı pür-āteş hemān
S1299 Seḥerden ḳızup tābe-i **āsumān** / Ṣıdı beyża-i māhi gerdūn hemān
NE107 Mertebe baḫşā-yı şeh-i ḫāverān / Rātibe-fermā-yı meh-i **āsumān**
NE479 Necm ile mecdūra dönüp **āsumān** / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ aldı ḳan
NE1255 Ḥāşılı seyrinde olurdı ʿayān / Perde-i çeşmi gibi heft **āsumān**
NE1538 ʿİlm ile çün ʿālim-i kübrā ola / Levḥ-i dili nuşḫa-i **āsmān** ola
HH24 Yedi dūzaḫ sekiz cinān senden / Yedi ḳat yir nüh **āsumān** senden
HH868 Pertev-endāz-ı **āsumān-ı** yaḳīn / Neyyir-i faẕl yaʿni Bedrü'd-dīn
HH1505 Oldı hem-ser ol iki bāzū-yı saḫt / Buldı pāyında **āsumānı** baḫt
HH1552 Ḳahr-i şāhīden oldı fāriġ-bāl / Oldı iblīs-i **āsumān-ı** celāl
HH1723 Bildigüm üzre **āsumān** ü zemīn / Oldı şaḫn-ı rivāḳ u ṭāḳ-ı berīn
HH2308 Kām alup **āsumān** ü aḫterden / Çekdiler laʿli sāġar-ı zerden
HH2330 Bir gemide emīr-i ferruḫ-fer / **Āsumān** zevraḳ ü zemīn lenger

āsumān-mesned [1] makamı mertebesi yüksek olan, şerefli
HH1993 Reyde çün şāh-ı **āsumān-mesned** / Işfahānī kelāmın eyledi redd

āsumān-pāye [3] yüksek dereceli, manevi mertebesi yüksek, şerefli
HH909 Çünki Ḫurşīd geldi ol cāya / Ḳurdı bir çetr-i **āsumān-pāye**
HH1026 Ġavr idüp āb-ı **āsumān-pāye** / Ayaġı dökilürdi deryāya
HH1234 Ol ser-efrāz-ı **āsumān-pāye** / İtmeden ḫāṣ Ayazı hem-sāye

aş [7] pişirilerek hazırlanan yiyecek, yemek
NE600 Baḳma riyāżetdeki daʿvāsına / **Aş** yerürler ölü ḥelvāsına
NE2577 Ṭutmaz idük sebḥ-ı mezāḥim yine / Dügün **aşı** merd olanuñ ḳırḳına
SE854 Faḳr-ıla ḳāniʿ iken ḫuşk u tere / Ṭatlı ṭuysa biriñüz **aş** yere
SE1155 Nice gör bengī yabān ḳallāşı / Yoġ-iken kāsesi içre **āşı**
SE2611 Cān virür ölüsini görse eger / Bikr iken ṭurşusına **aş** yerer
HH482 Ḥāsılı cemʿ olup ḫışāl-i melek / Her işe rükn idi her **aşa** nemek
HH757 Maṭbaḫuñ **aşı** ḫādimü'l-leẕẕāt / Bügi çömlekleriyle nārencāt

aşağı [5] yükseklik bakımından daha alt kısımlarda bulunan kısım veya yer
SE1069 Rūz-ı mizānı añan devlet-mend / **Aşağı** ḳor ne ḳadar olsa bülend
SE1932 Dönicek kārına tīz-ender-tīz / Ḳomamışdı **aşağı** rumḥ-ı sitīz
NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup sīm ü zer / Öyle metāʿı **aşağıdan** döker
SE699 **Aşağıdan** daḫı ṭutsa dellāl / Müşteri arturur anı fi'l-ḫāl
NE2542 İnce beli ḳad güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az **aşağısı** çoḳ

aʿşā itmek [1] gözlerine duman indirmek, kör etmek ‖ talihsizliğe uğratmak
SE1714 Dehr sermāyemi ifnā itdi / Dīde-i baḫtımı **aʿşā itdi**

aşçı merdānesi [1] hamur açmaya yarayan silindir şeklinde ağaçtan mamül mutfak gereci ‖ erkek cinsel organı
SE1958 **Aşçı merdānesi** gibi el-haḳ / Ortası idi hemān ḳollanacaḳ

ʿāşıḳ [179] birisine aşk besleyen, yanık, tutkun; [tas.] tam bir vecd ile Allah'ı arayan ve ondan başka kimseyi istemeyen kimse
SR12/1 Biz şāhid-i ʿışḳ **ʿāşıḳ-ı** mehcūruz / Kūhsār-ı emelde reh-rev-i şebgūruz
S546 Aḳıtdı dil-i **ʿāşıḳ-ı** bī-ḳarār / Ki yoḳ anda hergiz ümīd-i kenār
S605 İki ḳalʿa kim birbirine baḳar / Biribirine **ʿāşıḳ** olmuş meger
S832 Ṣıḳılmazdı **ʿāşıḳ** ġam-ı ġamzeden / O zülf-i muṭavvaḳdur anı boġan
S951 Ṭolı üzre būse alınur müdām / Yeter **ʿāşıḳa** būse-i laʿl-i cām
S999 Rebīb-i kerem ḳıldı her **ʿāşıḳı** / Ol ebnā-yı ʿasruñ āb-ı müşfiki
S1425 Reh-i **ʿāşıḳāndur** benüm gitdigüm / Bu meydür saña vaṣfını itdigüm
S1449 O meydür iden **ʿāşıḳı** mey-perest / O meydür iden çeşm-i maʿşūḳı mest
S1468 Şu sāġar ki pür-bāde-i ʿışḳ ola / Çeküp nūş iden **ʿāşıḳa** ʿışḳ ola
S1551 Be-ḫamyāze-i sākī-i pür-ḫumār / Be-āh-ı dil-i **ʿāşıḳ-ı** dil-figār
NE166 **ʿĀşıḳ-ı** şūrīde-dile tābe-key / Tāze ola raġbet-i deyrine mey
NE329 Kim ki reh-i ʿışḳda şādıḳ olur / İki kişinüñ biri **ʿāşıḳ** olur
NE521 Yandı şüküfe dil-i Vāmıḳ gibi / Nāme-i küstāhī-i **ʿāşıḳ** gibi
NE597 İşler ider **ʿāşıḳ-ı** derd-keşe / Gāh çeker gāh soḳar āteşe
NE610 Çeşmine pirāhen-i bādām-veş / Ḫūn-ı dil-i **ʿāşıḳ** olur perde-keş
NE612 Līk ne ḳaçan **ʿāşıḳa** mihmān olur / Yārelere sarılacaḳ cān olur
NE967 Cezbe şalup **ʿāşıḳa** ḳullāb-ı mīl / Kākül ile zülf olur esbāb-ı meyl
NE982 **ʿĀşıḳa** bu derd ide çünkim eşer / Yāre de elbette sirāyet ider
NE1364 Olmuş idüm maẓhar-ı nūr-ı cemāl / Çün dil-i **ʿāşıḳ** dem-i ʿıyd-ı viṣāl

NE1498 Gör ne imiş mertebe-i evliyā / Vāḳıf olur **ʿāşıḳ** olan aşfiyā
NE1502 Umarız iʿlām ide Rabb-i Kerīm / **ʿĀşıḳ-ı** dil-teşnesiyüz Ḥaḳ ʿalīm
NE2139 Çıḳmaġa dīvārına düzdān gibi / Ṣalma hemān **ʿāşıḳ-ı** bīcān gibi
NE2618 ʿIşḳı olur **ʿāşıḳa** nūr-ı baṣar / Gönli gözi açılup eyler güẕer
NE2638 Pāk naẕar-ı **ʿāşıḳ** idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet göze gelsün müdām
NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i luṭfı bilüp / **ʿĀşıḳa** āmāde yatur serpilüp
NE2868 **ʿĀşıḳ-ı** merdāne ile ḳahpe-zen / Bellü olur ādeme bir meylden
NE2871 **ʿĀşıḳ** olan tāze vü raʿnā sever / Ṣanma ki ṭazrnān u tüvānā sever
NE2902 Bir gün o ẕikr eyledigüm derd-mend / **ʿĀşıḳ-ı** serdeste-i bālā-bülend
NE3138 Bu suḫan-ı **ʿāşıḳ-ı** dil-rīşdür / Māḥaẕar-ı niʿmet-i dervīşdür
SE172 **ʿĀşıḳ-ı** sāde-dile geçmege reng / Gösterür günde hezerān nīreng
SE461 ʿAynınuñ dāʾire-i bī-dādı / **ʿĀşıḳuñ** gerdene-i fūlādı
SE464 Biri ʿAzrā birisi Vāmıḳdur / Cānıla her birine **ʿāşıḳdur**
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre ṣalar od / **ʿĀşıḳ-ı** zāra ḳomaz ẕerre vücūd
SE519 **ʿĀşıḳa** ṭaʿnı gider ʿār eyle / Yürü var ʿaḳluña timār eyle
SE587 Didi bir **ʿāşıḳ-ı** bī-bāki aña / Ne revā cān-ı ʿazīze bu cefā
SE886 Derd-i ʿışḳ eylese cāndan bī-zār / Ölmeden evvel ölür **ʿāşıḳ-ı** zār
SE958 Dil-berüñ **ʿāşıḳ-ı** bīmārı olan / Zülfinüñ zār u giriftārı olan
SE969 Naẕaruñ ḥıfẓ idegör sālim iken / Yoḫsa ṣabrı kim umar **ʿāşıḳdan**
SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i basṭ-i siyāḳ / Ṣanma **ʿāşıḳ** bizi maḥrūm-ı meẕāḳ
SE1542 Oldı mānende-i dāġ-ı **ʿāşıḳ** / Anda ol şekl-i süveydā yanıḳ
SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı nāzı sözdür / **ʿĀşıḳuñ** cām-ı niyāzı sözdür
SE1834 İtdi bir **ʿāşıḳ-ı** irşād ṭaleb / Şeref-i ḫidmet-i şeyḫi maṭlab
SE1896 Çeşm-i **ʿāşıḳ** gibi demler sürmiş / Dehrde yaş yaşamış iş görmiş
SE1999 Melekiyyetden urup dem niceler / Ger saña **ʿāşıḳ-ı** ṣādıḳ giceler
SE2392 Dehenin öpse eger **ʿāşıḳ-ı** pāk / Dilin aġzına virürdi bī-bāk
SE2555 Böyle naḳl itdi ṣaḥīḥin ḫaberin / Birisi **ʿāşıḳ-ı** āvārelerüñ
SE2700 Buldı ṣıdḳı berekātında viṣāl / **ʿĀşıḳ-ı** ṣādıḳ-ı ferḫunde-ḫiṣāl
SE2891 Göñül eglencesidür ehl-i dile / Eglenür **ʿāşıḳ** ol efsāne ile
SE2892 Gördi nāz-ıla söz açmaz dildār / Söyleşür kendü ile **ʿāşıḳ-ı** zār
SE3013 Olamaz kimse o cāha lāyıḳ / Kişi taḳlīd-ile olmaz **ʿāşıḳ**
SE3050 Dil-i **ʿāşıḳda** çü laʿl-i dil-ber / Enderūnīde idi aña maḳar
SE3119 Bursanuñ şehrini ṭālān itdi / Dil-i **ʿāşıḳ** gibi vīrān itdi
SE3164 Kīse-i naḳdi çalardı her bār / **ʿĀşıḳuñ** ṣabrını gūyā dildār
SE3197 Muġlimān **ʿāşıḳ-ı** bī-tābīdür / Ḫīz-ı nā-pāk ḳazıḳ bābıdur
SE3201 Ḥāşeli'llāh kʿola bunlar **ʿāşıḳ** / Saña ʿıḳd-ı güher olmaz lāyıḳ
SE3257 Bu yaña **ʿāşıḳ-ı** pür-şūr u şeġab / Eyledi şevḳıla iẕhār-ı ṭarab
SE3274 Bulınurdı yine ol **ʿāşıḳ-ı** zār / Pāyına ṣarılı mānend-i süvār
SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı niyāz / Didi iy **ʿāşıḳ-ı** cüsd ü ser-bāz
SE3294 ʿAḳıbet ḳıldı o ḫūn-ḫāra ḳıyām / **ʿĀşıḳuñ** itmege kārın itmām
SE3296 **ʿĀşıḳ** ol vaʿde ile itdi ṣafā / Gūyiyā vaʿde-i vaṣl oldı aña
SE3312 Oldı ol **ʿāşıḳ-ı** āvāre hemān / Kūy-ı cānāna ṣabā gibi revān
SE3336 Sırrına maḥrem olan yārānı / **ʿĀşıḳı** yanuña gömdi anı
SE3339 Birisi Ferdī-i **ʿāşık-kuşdur** / Biri kurbānı olan bī-hūşdur
HH234 Eylemez oldı **ʿāşık-ı** nā-şād / Dil-i men cān-ı men deyü feryād
HH318 ʿIşḳ olur **ʿāşıḳa** delīl-i fena / ʿIşḳ ider pādişāh-ı dehr-i gedā
HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i ṣādıḳ / Yār işitse erür gider **ʿāşık**
HH329 **ʿĀşıḳam** diyü ide dāʿvī-i zūr / Ḳıla cürmin utanmadın meşhūr
HH332 Yedi ʿAẕrā ʿiẕāra Vāmıḳ imiş / Bārek-Allāh edebde **ʿāşıḳ** imiş
HH334 Dil-i āşifte-ḫāle düşmez bu / **ʿĀşıḳ-ı** bī-mecāle düşmez bu
HH346 Nām-ı ʿışḳa nice olur lāyıḳ / Günde beş kez güzel seven **ʿāşıḳ**
HH361 Müstaḥıḳ olsa **ʿāşıḳ-ı** bīmār / Gūşe-i çeşmi ʿarz ide tīmār
HH362 Der-miyān ide cānı **ʿāşıḳ-ı** zār / İtmeye ʿırḳ-ı şehveti zünnār
HH365 Nice itsün hevā-yı nefse heves / **ʿĀşıḳa** ḳalmayınca tāb-ı nefes
HH366 Ṣālişā ʿışḳ olınca āteş-tāb / **ʿĀşıḳ-ı** zāruñ ola ḥāli ḫarāb
HH397 Yaʿni tāb-ı nefesle **ʿāşıḳlar** / İtmiş ol baḥri kişt-zār-ı şerer
HH449 ʿĀşıḳāne sözinde var ḫālet / **ʿĀşıḳa** derd-i ser degil ṣanʿat
HH510 Yaʿni ol **ʿāşıḳ-ı** şikeste żamīr / Güş idüp ide vażʿını taġyīr
HH524 Çün ki bir sebz ḫaṭṭa **ʿāşıḳdur** / Buña çāre hemān Ḫıżırlıḳdur
HH534 ʿĀḳıbet ḥasbe olmayup çāre / Döndi efkārı **ʿāşıḳ-ı** zāre
HH563 Ol gice heft ʿārif-i āgāh / **ʿĀşıḳuñ** dūd-ı āhın itdi penāh
HH571 Ola maẓmūn-ı kışşa ser-tā-pā / Tesliyet-baḫş-ı **ʿāşıḳ-ı** şeydā
HH622 **ʿĀşıḳuñ** ceẕbesi olup ġālib / İtdi maṭlūbı kendüye ṭālib
HH856 Oldı ol sākinān-ı künc-i meġāk / **ʿĀşıḳ-ı** ḫastenüñ ġamıyla helāk
HH860 Līk mümkin mi **ʿāşıḳ-ı** şeydā / Menʿile ide terk-i vāveylā
HH907 **ʿĀşıḳ** olmuşdı cān ile aña şāh / Her dem eylerdi zīr-i lebden āh

HH935 Giderek **ʿāşıḳa** söz itdi eşer / Olmadı sūd-men pend-i peder
HH947 **ʿĀşıḳ** oynına döndürüp fi'l-ḥāl / Oynadur yürür ādemi eṭfāl
HH955 Baḳıcaḳ ḥāl-i **ʿāşıḳ-ı** zāra / Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra
HH1037 Oldı maʿşūḳ **ʿāşıḳa** hem-rāh / Unuduldı o yolda şiddet-i rāh
HH1181 Biñ yaşasın ol ādemī dil-ber / Ki ide **ʿāşıḳa** fedā-yı peder
HH1183 **ʿĀşıḳ-ı** ṣādık-ı ḫulūṣ-āyīn / Peder ü māderinden ola yaḳīn
HH1184 Ḫūb-ı ʿāşıḳ-perest-i şāh-nihād / İtdi ḳatl-i pederle **ʿāşıḳı** şād
HH1184 Ḫūb-ı **ʿāşıḳ-perest-i** şāh-nihād / İtdi ḳatl-i pederle ʿāşıḳı şād
HH1218 Yine yārān-ı **ʿāşıḳ-ı** bed-ḥāl / Oldı naḳş-ı benāt-ı naʿş-miṣāl
HH1415 **ʿĀşıḳa** fikret-i gezend olmaz / Bīm-i ser aña pāy-bend olmaz
HH1498 Oldı dil-ber miṣāl-i gül-deste / Ḫizmet-i **ʿāşıḳa** miyān-beste
HH1503 Ṣubḥ-ı kāẕibden evvel ol ṣādıḳ / Yaʿnī sulṭān-ı ʿışḳ olan **ʿāşıḳ**
HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿışḳa genc-i nihān / Regleri şekl-i **ʿāşıḳ-ı** pīçān
HH1600 Āh ü efsūs-ı **ʿāşıḳa** her bār / Bir görünmez belā olur aġyār
HH1605 **ʿĀşıḳ** oynında şāh-zāde ile / Beg olurdı neşāt-ı bāde ile
HH1641 Açasın nā-güşūde ṭomarı / Yayasın rāz-ı **ʿāşıḳ-ı** zārı
HH1681 Ġażab itdi bu ḥāle Ḳāhir Şāh / Ḥāl-i maʿşūḳ u **ʿāşıḳ** oldı tebāh
HH1744 Geldi meydān-ı ʿışḳa **ʿāşıḳ-ı** zār / Yaʿni Şeydā o mest-i sīne-figār
HH1783 ʿAzm-i ṣādıḳla çünki ol **ʿāşıḳ** / Oldı ṣabr ile vuṣlata lāyıḳ
HH1790 Şehre geldükde **ʿāşıḳ-ı** meʾyūs / Çıḳdı eflāke bang-ı ṭabl-ı cülūs
HH1792 Gördi maʿşūḳ **ʿāşıḳ-ı** zārı / Tesliyyet itdi ol dil-ifgārı
HH1802 İrdi pāyāna kışşa-ı ġarrā / Tesliyet buldı **ʿāşıḳ-ı** şeydā
HH1808 İtdi dāmān-ı çarḫı ġarka-ı ḫūn / Hem-cū dāmān-ı **ʿāşıḳ-ı** maḥzūn
HH1809 Baḳıcaḳ aña **ʿāşıḳ-ı** nā-şād / Oldı ḫūn-ı derūnı dilde ziyād
HH1820 Ḳatı şefḳatli şāh-ı ʿādil idi / **ʿĀşıḳ-ı** derd-mende māʾil idi
HH1827 Var idi şehr-i Reyde bir **ʿāşıḳ** / Naḳd-i Mecnūn ḥalīfe-i Vāmıḳ
HH1832 Bilmeyüp kendü kendünüñ kāmın / **ʿĀşıḳam** dirdi ṣorsalar nāmın
HH1844 Hiç felek **ʿāşıḳa** emān mı virür / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı virür
HH1845 Cevr-i **ʿāşıḳda** eylemez iḥmāl / Bu sözi ḫoş dimiş bir ehl-i kemāl
HH1846 **ʿĀşıḳa** dil-rübā mı eksük olur / Ehl-i derde belā mı eksük olur
HH1878 **ʿĀşıḳuñ** tāb-ı mihri bulsa kemāl / Eşer eyler cevāna da fi'l-ḥāl
HH1879 Āh-ı **ʿāşıḳla** ḫaste olsa ḥabīb / Ne muʿazzim ʿillāc ider ne ṭabīb
HH1880 Çāre enfās-ı mübtelāsıdur / Ṣıdḳ ile **ʿāşıḳun** duʿāsıdur
HH1894 Ḳapadı manẓarı o māh-iʿzār / Yumdı göz dökdi eşk **ʿāşıḳ-ı** zār
HH1934 Naẓaruñ **ʿāşıḳa** meded-resdür / Nice nā-çāra bir nigeh besdür
HH1935 Himmetüñ kevkebün gibi vālā / Tesliyet-baḫş-ı **ʿāşıḳ-ı** şeydā
HH1946 **ʿĀşıḳam** n'eyleyüm ḳarārum yoḳ / Cürmüm iḳrara iḫtiyārum yoḳ
HH1969 Fikr-i **ʿāşıḳ** gibi olup pür-pīç / Gelmedi iki ḥarfi bir yire hīç
HH2024 İtdi mānend-i tīr-i tīz eşer / **ʿĀşıḳ-ı** ṣādıḳuñ duʿāsı meger
HH2030 **ʿĀşıḳuñ** çün işitdi āvāzın / Ṭuydı maḳṣūdın añladı rāzın
HH2031 Bildi kim ṣıdk ile olup **ʿāşıḳ** / Oldı bezm-i viṣāline lāyıḳ
HH2035 Reşk ol **ʿāşıḳa** ki maẓhar olur / Ehl-i ʿışḳ içre ḳadri ber-ter olur
HH2038 Bī-riyā **ʿāşıḳa** budur maḳṣūr / Ola bend-i zebūn ü çeşm-i ḥasūd
HH2041 **ʿĀşıḳuñ** pāy-māl idüp o nihāl / Süridi rūy-ı ḫāke sāye-miṣāl
HH2043 **ʿĀşıḳuñ** göñlüni alup ele yār / Gitdi dilden nevāziş ile ġubār
HH2045 Ṣarılup meskenetle öpdi elin / Dil-rübā itdi **ʿāşıḳ** ideceġin
HH2049 ʿĀḳıbet dil-ber-i maḥabbet-kīş / Oldı hem-reng-i **ʿāşıḳ-ı** dervīş
HH2055 Ḥālet-i ʿışḳ-ı dil-sitāndur bu / Cāh-ı maḫṣūṣ-ı **ʿāşıḳāndur** bu
HH2058 Vaṣl ile **ʿāşıḳı** ider ḫoşnūd / Şehler olur vesile-i maḳṣūd
HH2059 Luṭf-ı Ḥaḳdan olur mı hiç muhāl / **ʿĀşıḳ-ı** zār u nā-ümīde viṣāl
HH2071 Çün temām oldı bu ḫuceste-ḫaber / **ʿĀşıḳ-ı** zāra ḫayli itdi eşer
HH2138 **ʿĀşıḳuñ** tāb-ı mihri bulsa kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i yārı jāle-miṣāl
HH2140 **ʿĀşıḳuñ** ṣoḥbetine rāġıb olur / Görmege bestesini ṭālib olur
HH2168 **ʿĀşıḳuñ** yāver ü velīsisin / Fenn-i ʿışḳuñ Ebū ʿAlīsisin
HH2197 Dil-beri ḳıldı ʿāḳıbet āgāh / **ʿĀşıḳ-ı** zāruñ oldı ḫāli tebāh
HH2201 Meyl-i dil yine araya girdi / **ʿĀşıḳ-ı** mücrime amān virdi
HH2209 **ʿĀşıḳ-ı** zāra itdigüñ bulsun / Derde düşsün cevān merg olsun
HH2239 Yār kim māʾil ola aġyāra / Kimden olur ya **ʿāşıḳa** çāre
HH2240 Bu sözi ol muḥibb-i ṣādıkdan / Güş idüp girye ḳopdı **ʿāşıḳdan**
HH2264 Eşk ü āhum delīl-i ḥāl-i figār / **ʿĀşıḳuñ** bir bilinmedik nesi var
HH2279 Eyledi pīre **ʿāşıḳ-ı** nālān / Ḥasb-i ḥāli bu resme şerḥ ü beyān
HH2281 Bende bildüm ki pāk **ʿāşıḳsın** / Sözlerüñden ṭuyıldı ṣādıḳsın
HH2288 Dil-ber ile münāsebet bu yeter / Ki seni **ʿāşıḳı** diyü dögeler
HH2289 İtmemek yoḳdur ol aña teʾsīr / Raḥm ider **ʿāşıḳa** be-her taḳdīr
HH2303 Bu yaña çün raḳīb-i tünd ü ʿanūd / **ʿĀşıḳ-ı** zārı eyledi merdūd
HH2310 **ʿĀşıḳı** ʿışḳına o ḳaşı hilāl / Ṭolılar ḳaldırurdı mihr-miṣāl

HH2312 **ʿĀşıḳın** yād iderdi aġlar idi / Ḫaşmı nār-ı ḥasedle tāğlar idi
HH2314 Her dem eylerdi tünd-ḫuluḳlar / Ḥaḳḳ-ı **ʿāşıḳda** herze-güluḳlar
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra dil-ber-i çālāk / Gördi ol dil-şikeste **ʿāşıḳ-ı** pāk
HH2378 Belki maʿşūk **ʿāşıḳ** oldı aña / Hem-dem ü yār-ı şādıḳ oldı aña
HH2381 Ḫāverī çün kelāmın itdi temām / Bu ḫoş-āmedle **ʿāşıḳ** oldı be-kām
HH2389 Ḳararup hem-cü **ʿāşıḳ-ı** bī-sūd / Aġlamaġa ṭururdı çarḫ-ı kebūd
HH2520 Cān u dilden çün iki **ʿāşıḳ-ı** zār / Oldılar mübtelā-yı ʿışḳ-ı nigār
HH2528 Baḳduġı gibi **ʿāşıḳ-ı** zāra / Derdini bildi eyledi çāre
HH2586 **ʿĀşıḳın** itdi dil-ber-i hem-rāz / İltifāt-ı nihān ile mümtāz
HH2596 Ṭurma pār pār yanardı ol iki şemʿ / Ḳarşuda dökdi iki **ʿāşıḳ** demʿ
HH2601 Meclis-i meyde her büt-i dil-cū / **ʿĀşıḳı** ʿışḳına içerdi ṭolu
HH2604 Mālikāne ol iki **ʿāşıḳlar** / Māh-ı Yūsuf-cemāl ile hem-ser
HH2635 Ol münāfıḳ ki ġūl-heykel idi / Ol iki **ʿāşıḳa** müvekkel idi
HH2665 Gördiler geldi ol iki dil-ber / Ṣandala kendin atdı **ʿāşıḳlar**
HH2666 Görüşüp her birisi **ʿāşıḳla** / Hem-nīşīn oldı yār-i şādıḳla
HH2678 **ʿĀşıḳuñ** fesāne-i dil-cū / Ṣadef-i gūşın itdi pür-lü'lü
HH2682 Ki o ḥayrān u zār u dil-beste / Merd-i bī-çāre **ʿāşıḳ-ı** ḫaste
HH2691 Sengin itmiş ḫarābe-i dīvār / **ʿĀşıḳa** sīne dögmege iḥżār
HH2693 Çeşm-i **ʿāşıḳda** her biri anuñ / Gevher-i tācı idi şāhānuñ
HH2703 **ʿĀşıḳuñ** rāzdār-ı ḥāli imiş / Vāḳıf-ı şiddet-i melāli imiş
HH2704 Her ne oldıysa arada güẕerān / Derd-i **ʿāşıḳ** teselli-i yārān
HH2711 Pertev-i luṭf-ı yār-ı mihr-āşār / Oldı ḫātır-nevāz-ı **ʿāşıḳ-ı** zār
HH2714 Dil-i **ʿāşıḳ** ki yandı ḳāl oldı / Ġıll u ġışş gitdi ehl-i ḥāl oldı
HH2718 Tesliyet buldı **ʿāşıḳ-ı** bīmār / Dil-i āvāre ṭutdı semt-i ḳarār
HH2776 Eşk-i çeşm-i ġarīb ü **ʿāşıḳ** içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı şevḳ-ı şādıḳ içün
HH2778 Bu kitābum terāz-ı maḥfil ḳıl / Nüsḫasın **ʿāşıḳa** ḥamāyil ḳıl
HH2780 Oḳuyana ḫuceste-fāl eyle / **ʿĀşıḳ-ı** zāra ḥasb-i ḥāl eyle
HH2783 Gevher-efşān-ı meclis eyle müdām / **ʿĀşıḳ-ı** zāra mūnis eyle müdām

ʿāşıḳa Baġdad ırāḳ degil [1] bugünkü kullanımı "Aşıka Bağdat sorulmaz" şeklinde olan atasözü

NE259 Kāhkeşān-ı Diclesine şal bıraḳ / Çünkü **degil ʿāşıḳa Baġdad ırāḳ**

ʿāşıḳāne [7] aşığa yakışır biçimde, aşıkçasına

HH863 Aña tedbīr-i **ʿāşıḳāne** gerek / Yā füsūn diye ḫod fesāne gerek
HH449 **ʿĀşıḳāne** sözinde var ḥālet / ʿĀşıka derd-i ser degil şanʿat
HH1113 Derd ile **ʿāşıḳāne** feryādı / Çıñ çıñ ötdürdi ṭās-ı pūlādı
HH1527 Çekdi bir āh-ı **ʿāşıḳāne** hemān / Dögünüp başladı fiġāna hemān
HH1889 Ṣūḥ çün Ṣāṭıra nigāh itdi / Sīneden **ʿāşıḳāne** āh itdi
HH2600 Kelle germ olup iki dil-berler / Çekdiler **ʿāşıḳāne** sāġarlar
HH2215 Naẕar-ı **ʿāşıḳāne-i** Maḥzūn / İtdi derd-i ḥasedle baġrını ḫūn

ʿāşıḳlıḳ [1] aşık olma hali

SE1609 ʿArż ider bī-meze fāsıḳlıġını / Yalanuñ ẕātına **ʿāşıḳlıġını**

aşırı [1] gereğinden fazla, ölçü ve düzenin üstünde

NE2181 **Aşırı** iken sen olamazsın emīn / Ṣabr ide mi nāḳıṣatü'l-ʿaḳl u dīn

aşırı atmaḳ [2] abartmak, ölçüp tartmadan konuşmak

S1514 Dilā **aşırı atma** daʿvāyı ḳo / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
NE1979 Ġālib olup cāhına ʿırż u vaḳār / **Aşırı atdı** ḳatı ol nā-bekār

āşikār(e) [19] gözle görülebilen, açık, meydanda

S98 O ṣaflardan oldı fütūḥ **āşikār** / Sütūr-ı Fütūḥāt-ı Mekkīyye-vār
S333 Olup bayraḳ-ı sürḫ ü zerd **āşikār** / ʿAlevlendi gūyā ki bir mīşe-zār
S1032 Derinde daḫı cāy-ı **naʿl** āşikār / Leked-ḫurde-i tevsen-i rūzgār
S1102 Ḳodı şemʿini ḳaṣr-ı çarḫa nehār / Olur şuʿlesi cāmdan **āşikār**
S1174 Dil-i tāb-nāki ider şuʿledār / Ki nūrun ʿalā nūr olur **āşikār**
NE25 Noḳṭa olup kevkeb-i dünbāledār / Noḳṭadan oldı ol elif **āşikār**
NE130 Nāẕır u manẕūr olup **āşikār** / Mihr-i ezel oldı tecellī-şiʿār
NE481 Māh-ı kelefdār degil **āşikār** / Sīme sevād eylemiş üstād-ı kār
NE796 Oldı o dem can gözine **āşikār** / Ḫırḳada bir pīr-i fütüvvet-şiʿār
NE1009 Bāde gibi ʿışḳ-ı bülend-i iştihār / Her kişinüñ sırruñ **ider āşikār**
NE1176 Oldı hemān niteki rūz-ı şümār / Gencedeki genc-i defīn-i **āşikār**
NE1527 Eyler o vādīyi idüp iḫtiyār / Ḫāk-i nihād olduġunı **āşikār**
NE2421 Fitne-i ḳābil ola mı **āşikār** / Oldı beşer-i şehvet ile ḫār u zār
NE2647 Levs-i derūnīsi olup **āşikār** / Yüzine urmuşdı şuçın rūzgār
NE2676 Nefse uyup ikiniz ey nā-bekār / Oldı zinā eyledügüñ **āşikār**
NE2711 Vaḳt iricek ḳıldı hemān **āşikār** / Geldi ẕuhūra ol iki yādigār

NE2922 Şaḳşaḳa-i ṣadme olup **āşikār** / Perde-birūn olıcaḳ ol naḳş u kār
HH183 İtdi bī-ḥarf ü ṣavt nice kelām / Ne dehen **āşikāre** idi ne kām
HH2075 Tīġ ile mihr **aşikār** oldı / Zāl-ı çarḫa şilāḥdār oldı

āşikār itmek [6] meydana çıkarmak, belli etmek

S407 Dem irdi **idüp** cevherüñ **āşikār** / Revān eyle bir baḫr-ı gevher-niṣār
S1473 Nesīmī-veş **itme** anı **āşikār** / Çıḳarmasun şaḳın postdan nāfe-vār
NE2527 İtse ḳınalı topuġın **āşikār** / Ṣan derisin yüzmüş idi rūzgār
NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i rūy-ı yār / Ḳarda yürü **itme** izüñ **āşikār**
HH459 Ṭarḫ-ı mevzūn-ı dil-şikār itdi / Sözi bu yüzden **aşikār itdi**
HH1669 Şāh kim ʿaḳsin **āşikār itdi** / Heyʾet-i şāhı şāḥdār itdi

āşinā [13]

1. tanıdık, dost

S409 Ṭuyup būy-ı cān-perver-i **āşinā** / Tek ü pū idince miṣāl-i ṣabā
S507 Bu meclisde ḳalmadı ins ü ṣafā / Ki bīgāne vażʿ oldı her **āşinā**
S1003 Ezel bezminüñ mestine dāʾimā / Görince ider ḫande-i **āşinā**
NE1327 Baḫr-ı ġazel gibi yemi pür-ṣafā / Mevcesi gūyā suḫan-ı **āşinā**
NE1344 Ṣubḥ-ı ṣafā kim esse bād-ı ṣabā / Nefḫası olur nefes-i **āşinā**
NE2125 ʿIşḳ ile rūḥ olmuş iken **āşinā** / Araya yalġım bıraġur dāʾimā
NE2306 Sözde gerekdür suḫan-ı **āşinā** / Gün gibi maʿnası ola rūşenā
HH780 Nice āvāz işitdi bī-taḳrīb / Kimisi **āşinā** kimisi ġarīb
HH448 Oldı çün-kim sözi zebān-ı vuḳūʿ / Buldı elfāza **āşināsı** şuyūʿ
HH1766 Ṭuymayup ḥāli **āşināsı** anuñ / Ḳalmış ol arada libāsı anuñ

2. tanıdık, dost ‖ yüzücü

S111 Yem-i ʿışḳda cān u dili **āşinā** / İki şemʿ ile ḫānesi rūşenā
NE1597 Ol gün olup rūy-ı hevā rūşenā / Felege yem itdi rūşen **āşinā**
NE2979 Kim ki o deryāya olup **āşinā** / Her ṭarafında ḳabaḳ olsa revā

āşinā ḳılmaḳ [1] tanımayı ve yakınlık duymayı sağlamak

S62 Ḫudāyā ʿAṭāyīye eyle ʿaṭā / Dilin **āşinā ḳıl** gözin rūşenā

āşinā olmaḳ [4] tanıdık, bildik olmak; haberdar olmak

NE1238 Rūḥa bu yüzden **olıcaḳ āşinā** / Vaḥy ile teşrīfe görüldi sezā
NE1404 **Olmıyacaḳ** lüccesine **āşinā** / Yoḳ yere urma yüri var dest ü pā
NE1448 Yād ile bil ki bir **olup āşinā** / Luṭf ile yād eyler idi dāʾimā
NE1552 Maḥv-ı vücūdıyla **olup āşinā** / Keşf-i ḳubūr eyler imiş evvelā

āşiyān(e) [8] kuş yuvası ‖ ev, mesken

S386 Şikārın alup şāhbāz-ı cihān / Hemān eyledi niyyet-i **āşiyān**
S643 Ṭurur Ḳays-veş ḳulle ḥayret-künān / Ki farḳında var heyʾet-i **āşiyān**
S703 Gülüñ **āşiyānın** ṭaġıtmış ṣabā / Hümā gibi murġān-ı pā-der-hevā
S747 Ṣalar cūya timṣālini **āşiyān** / Gelür murġ ü māhī olur der-miyān
S1066 Ḳonar üstüne ʿandelīb aldanur / Ser-i şāḥda **āşiyānı** ṣanur
NE27 Lānesiz ol beyżeden oldı ʿayān / Pençe-i sīmurg-ı bülend **āşiyān**
HH733 Ya ḳoyup **āşiyān-ı** ʿAnḳāya / Dīv ile eyleyün mi hem-sāye
HH2498 Kūh-ı Ḳāf idi fülk-i gerdūn-sā / Gülegi **āşiyāne-i** ʿanḳā

ʿaşḳ [16] bkz. ʿışḳ' md.

S558 Ḳomaz sūz-ı **ʿaşḳ** anda pejmürdegī / Mey-i ṣāf-veş bilmez efsürdegī
NE484 Şemʿüñ olup **ʿaşḳdan** āmūzişi / Ḥāsılı göñülce idi sūzişi
NE2619 Olmaya ta sālik-i rāh-ı mecāz / Ḫaniḳa-i **ʿaşḳda** olamaz mecāz
SE3199 **ʿAşḳ** eger böyle ise vāveylā / Seg-i ṣaḥrā ola Ḳays-ı şeydā
SE3200 Götürür bunı **ʿaşḳuñ** nāmı / Geçe yaban eşegi Behrāmı
HE1 İlāhī sīnemi ḳıl māye-i sūz / Hevā-yı **ʿaşḳuñ** olsun āteş-efrūz
HE10 Anı şemşīr-i **ʿaşḳa** eyle hemser / Olup āteş-zede şaçsun şererler
HE23 Bu yüzden eyle **ʿaşḳuñ** ḫalḳa ızhār / Anı ḳıl ḫüsn-i taʿbir ey dil-i zār
HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı ʿālem-i **ʿaşḳ** / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı ḫātem-i ʿaşḳ
HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı ʿālem-i ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı ḫātem-i **ʿaşḳ**
HE28 Virür irşāda ʿaḳlı pīr-i **ʿaşḳa** / Urur ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa
HE28 Virür irşāda ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / Urur ḫusrevleri zencīr-i **ʿaşḳa**
HE74 Ḫıred miʿyārı **ʿaşḳuñla** hebādur / Ser-i zülfüñ gibi pā-der-hevādur
HE75 Odur her küştigīr-i **ʿaşḳ-ı** sermest / Nedāmetler şoñ ucı dest-ber-dest
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳışşa-i **ʿaşḳ** / Yeter şalduñ cihāna ġuşşa-i ʿaşḳ
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳışşa-i ʿaşḳ / Yeter şalduñ cihāna ġuşşa-i **ʿaşḳ**

aşlamaḳ [1] aşılamak, istenilen türde bir bitki elde etmek için anaç üzerine göz veya kalem yerleştirmek

HH102 Ḳalem engüştine olur mı be-hem / Naḫl-i pür-bāra **aşlanur** mı ḳalem

aşmaḳ [4] öbür tarafa geçmek ‖ geçip gitmek, kat etmek

NE2138 **Aşma** ṣaḳın ḫāne-i nā-maḥreme / Köprü de olursa eger uġrama
NE2140 **Aşmaġa** bāmından anuñ tāk-veş / Bend-i kemend eyleme ḳırāl-veş
HH544 Āteş-i ʿışḳ ḥadden **aşmışdur** / Dīdeden çaḳ dile ulaşmışdur
HH1576 Kendi şeh-zāde ġamze şehr **aşup** / Nice şeh-zāde pādişāh-ı ḳulūb

aşurmaḳ [4]

1. karar sayılan bir miktardan öte geçmek

S1050 Muġannī getür nāvdān-ı neyi / Terāzūdan **aşurdı** sāḳī meyi
HH1398 Gördi şāh ol bülend-pervāzı / Ki **aşurdı** niyāzdan nāzı
HH2673 Kām alup ol iki meleklerden / Ẕevḳi **aşurdılar** feleklerden

2. atlatmak, savmak

SE168 **Aşura** nāz-ile istiġnāyı / Başına teng ḳıla dünyāyı

ʿāşūre [1] ?

NE2469 Ṣanıcaḳ **ʿāşūre** dönüp gūyiyā / Ṣarḳar idi maḳremeler her yaña

ʿāşüfte [1] (kadın için) ahlaksız, hafif meşrep ‖ fettan

NE2232 **ʿĀşüfte** rāst gelür ise eger / Zencegizi Rūm ḫarācın deger

āşüfte-ḥāl [3] perişan halli, meczup

S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi **āşüfte-ḥāl** / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
NE2216 Āḫir olup yāl ile **āşüfte-ḥāl** / Bildi ki ol māha el irmek muḫāl
HH334 Dil-i **āşüfte-ḥāle** düşmez bu / ʿĀṣıḳ-ı bī-mecāle düşmez bu

aş yermek [3] bir şeye karşı aşırı istek duymak, düşkünlük göstermek

NE600 Baḳma riyāżetdeki daʿvāsına / **Aş yerürler** ölü ḫelvāsına
SE854 Faḳr-ıla ḳāniʿ iken ḫuşk u tere / Ṭatlı ṭuysa biriñüz **aş yere**
SE2611 Cān virür ölüsini görse eger / Bikr iken ṭurşusına **aş yerer**

at [15] yük ve çeki hayvanı olarak kullanılan ortalama otuz yıl ömürlü, memeli, tek toynaklı, evcil ve otçul hayvan

NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi **atı** bir nice menzil-i ırāḳ
NE258 Cilvegehüñ şaḥn-ı İrem bāġıdur / ʿArṣa-i eflāk **atuñ** oynaġıdur
NE1663 Bāzī-i şaṭrancda ḫūd-ı bī-bedel / File **atın** bekledür itse ʿamel
NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem alup ele aġaçdan **at**
NE1880 Kendi de bir eşhebe oldı süvār / Ḳāmeti serv idi **atı** cūybār
NE2404 Dāʾim olup zaḫm-zen-i levc-i ʿāc / Eyleyesin bulduġuñı **at** aġaç
NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini mühreler / Yüzini yazar **atı** düzer ḳoşar
NE2846 Olmaġ içün yaʿni erenler **atı** / Dem-be-dem āhūluḳ olur şanʿatı
SE1000 Ṭaladup ḫāre o gül pīreheni / Yürü nefs **atına** bindürme anı
SE1734 Gel gör İskenderi kim olsa revān / **Atı** öñince yürürdi ḫāḳān
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / Ṣandı **at** meyli durur bādī-i ġam
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl āabrı ʿinān / Bindi nefs **atına** şeyṭāna uyan
SE3121 Pīç ü tābından olup ḳameti lām / Düşdi **at** boynına mānend-i licām
HH2488 Yapışup oldı ol iki nā-çār / Kūdek-āsā aġaçdan **ata** süvār
HH2525 Sürmiş idi reh-i riyāżete **at** / Aña bi'l-fiʿl idi riyāżiyyāt

at aġaç [1] ağaçtan yapılan oyuncak at ‖ erkek cinsel organı

NE2404 Dāʾim olup zaḫm-zen-i levc-i ʿāc / Eyleyesin bulduġuñı **at aġaç**

ata [1] soyundan gelinen büyük baba ‖ cet

HH442 Pey-rev oldum o pīr-i dānāya / Beñzemek ḫoşdur Ādem **ataya**

ʿaṭā [7] verme, ihsan, bağış

NE310 Vuṣlat-ı maḥbūbda luṭf u **ʿaṭā** / Mümkin olur mı buña ihṣā evlā
NE336 Cāmiʿ-i Ḳurʾān şeh-i ṣāḥib-ḥayā / Bende-i maḥcūb-ı **ʿaṭā-yı** Ḫudā
NE1419 Senden aña tuḥfe-i ḳalb-i selīm / Andan olur saña **ʿaṭā-yı** ʿaẓīm
NE1420 Nice **ʿaṭā** luṭf-ı cihān-der-cihān / Salṭanat-ı dehr-i girān-tā-girān
SE1523 Ḳalb kim oldı reʾīsü'l-aʿżā / Anı bend eyledi iḥsān u **ʿaṭā**
HH78 N'ola bin āh u nāle vü Yā Rabb / Olsa bir ẕerrece **ʿaṭāya** sebeb
HH896 Līk maḥż-ı **ʿaṭā-yı** Sübḥānī / Bir oġul gördi aña erzānī

ʿaṭā eylemek/itmek [11] bağışlamak, ihsan etmek

S62 Ḫudāyā ʿAṭāyīye **eyle ʿaṭā** / Dilin āşinā ḳıl gözin rūşenā
NE145 **Eyle** ʿAṭāʾīye Ḫudāyā **ʿaṭā** / Her ʿameli tā ki ola kimiyā
NE1792 Merddür elbette **ʿaṭā eyleyen** / Cāna ḳıyar māla seḫā eyleyen
SE225 Cümle aḥbābıla her ṣubḥ u mesā / Keremüñ **eyle** ʿAṭāyīʿye **ʿaṭā**
SE1487 Kim gerekse **ider** ehline **ʿaṭā** / Hüner oldur ki ola cürme cezā
SE1822 Ne ṣafādur ki **idüp** beẕl ü **ʿatā** / Olasın vāsıṭa-i luṭf-ı Ḫudā
SE2444 İtme taḳlīd-i gürūh-ı süfehā / Sen sen ol **eyle** elüñle **ʿaṭā**

SE2641 Fuḳaraya **idicek** beẕl-i **ʿatā** / İtmesün ḫayrıuñ ibṭāl riyā
SE3005 Didi ol murġ ki luṭf-ı Mevlā / **İtdi** bu ḫāṣiyyeti baña **ʿaṭā**
HH81 El günāh ide sen **ʿaṭā idesin** / ʿAfvüñi püşiş-i ḫatā idesin
HH2147 Raḥm idüp gül gibi o kān-ı seḫā / Bir avuç sīm-i ḫāliṣ **itdi ʿaṭā**

āteş [58]

1. yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od

SR11/1 Ṣaldıysa eger **āteş-i** ġam cānuña tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb
S618 Güneş kim çeke tīġ-ı **āteş** cilā / İder Gökṣuya urmaġı iḳtiżā
S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i sīne-sūz / Tehī sāz-ı dil **āteş-i** kīne-sūz
S846 Gül-i neşveye nār-ı Nemrūddur / Dile **āteş-i** dāġ-ı Mehbūddur
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol **āteşle** naḳd-i dil-i tāb ile
S1141 Düşünce bu **āteşden** aña şerer / Siyāh oldı anuñ seri ser-be-ser
S1176 Anuñçün bu resme şerer-veşdür ol / Ki bārān-ı deryā-yı **āteşdür** ol
S1288 Ṣalup **āteş-i** mihr ile aña sūz / Ḳomadı şuyın tīġ-ı kūhuñ temūz
S1290 Ḳılup baḫr-ı cūşānı pür-tef ü tāb / ʿAlevlenmiş **āteş** ider āfitāb
S1311 Eger berf ḳonsa mey-i aḥmere / Döne **āteş** üstünde hākistere
S1363 Bu demler ki **āteş** şerer-bār ola / Ṭoñup her şerer dāne-i nār ola
S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / Göñül şīşe mey **āteş-i** tünd ü tīz
S1443 Muḥabbetdür ol mihr-i gitī-fürūz / Muḥabbetdür ol **āteş-i** sīne-sūz
S1456 Yine nār-ı ʿışḳa virüp işti ʿāl / Zer-i ḳalbi ile bu **āteşde** ḳal
NE21 Sürḫ-ı siyāh ile bir hūr-ı emān / Ḳuledeki **āteş** ider duḫān
NE162 Rū-siyeh-i haşr ide ruḫsār-ı āl / Kendin ata **āteşe** hindī miṣāl
NE561 Söndü şebüñ şemʿa-i bālā-keşi / Ḳaldı fitil uçlarınuñ **āteşi**
NE597 İşler ider ʿāşıḳ-ı derd-keşe / Gāh çeker gāh soḳar **āteşe**
NE663 Bulsa hevā ile n'ola iltihāb / Kūze-keş-i **āteş-i** meydür ḥabāb
NE934 Āb-ı zülāl ile başup **āteşi** / Āl ile rām ide nice serkeşi
NE983 Diller ol **āteş** le müşevveş gibi / Evden eve ulaşır āteş gibi
NE983 Diller ol āteşle müşevveş gibi / Evden eve ulaşır **āteş** gibi
NE2337 Cehl ü suḫan āb ile **āteş** olur / Ṣāḥibinin ḥāli müşevveş olur
NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ uruḳ zişt idi / Sözleri **āteş** dişi engüşt idi
SE141 Ṭolsa **āteşle** eger ṣaḫn-ı zemīn / Ḳonsa üstine ṭoḳuz çarḫ-ı berīn
SE349 Gül-i ter ḫirmen-i aḫker kendi / Bülbül **āteşde** semender kendi
SE474 Kec ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider **āteşe** ṭutmaḳıla rāst
SE520 Tābiş-i ʿışḳ ʿaceb **āteşdür** / Ḳanḳı dilde ki ola bī-ġaşdur
SE683 Ser-keş olursa ne denīli **āteş** / Maḥv olur ẕerre-i ser-gerdān-veş
SE911 Fikr-i dünyā aña ejder-veş ola / Ṣarıla silsile-i **āteş** ola
SE1343 Dil zebāne gözi aḫker-veş idi / Başı bir ḳunbara-i **āteş** idi
SE2112 Ṣabrdur kūre-keşi pūte-i ḫāl / İmtiḥān **āteşi** eyler anı ḳāl
SE3124 Naʿl-i raḫş olmış-ıdı **āteş-i** berg / Bu belādan ayaġın eyledi terk
SE3219 Līk hiddetde hemān **āteş** idi / Tünd idi şuʿle gibi ser-keş idi
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i ser-keş / Çıḳdı yaş yirine gözden **āteş**
HH110 İtdi bir muşt-i ḫāk ile iṭfa / **Āteş-i** tīz-i ḫasmı rūz-ı vegā
HH321 **Āteş** olur ḫayāli dāʾiresi / Ḳande ḳaldı viṣāli ḫāṭırası
HH503 Āhını göricek iden nāle / Ṭarf-ı **āteşde** döndi eṭfāle
HH664 Kūh-ı **āteş** emīrī duḫteriyim / Āteş-i maʿreke semenderiyim
HH672 Dūr-bīn ol egerçi serkeş iseñ / Yavaş ol her ne denīlü **āteş** iseñ
HH1438 Gördi bir gūşeden ki meşʿal-veş / Görinür ġār içinde bir **āteş**
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna ṣaldı **āteş-i** ʿār
HH1726 Āb-ı efsūn ile o sāḥir-çeşm / İtdi teskīn-i tāb ü **āteş-i** ḫaşm
HH2072 Gördi ʿışḳuñ şarāb-ı bī-ġışını / Ṣu sepüp sāḳin itdi **āteşini**
HE5 Bu **āteşe** o sönük pāre neyler / Bu ʿummān ortasında kare neyler

2. şarap ‖ şarap rengi

S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı **āteş** ṣitāb / Ḥiṣārī-i derde getür āb ü tāb
S795 İdüp sāḳiyā çāre-sāzı baña / Ṣun ol **āteş-i** ġam-güẕārı baña
S874 Naẕar ḳıl ḥabāb-ı mey-i bī-ġışe / ʿAceb şīşedür kim ḳonur **āteşe**
S881 Yine pür-ḥabāb it mey-i bī-ġışi / ʿAlevlendür ol kūze-i **āteşi**
S1346 Ḳanı sāḳiyā **āteş-i** germ ü ter / Vir efsürde cisme yine tāb u fer

3. ateş rengi

HH605 Ruḫı **āteş** nigāhı ġāret-zen / Ceẕbe-i ḫüsni merḥabā-yı fiten

4. coşkunluk, yoğunluk

SE1115 İtmege **āteş-i** ḥarbi efzūn / Eylemiş kīse-i bārūtı nigūn
HH1432 Ḥālet-i şīrden alup ʿibret / Daġ daġ itdi **āteş-i** ġayret

5. şiddetli acı, keder

HH1660 Düşdi ġayretle cānına **āteş** / Oldı çeşmi devāt-ı laʿlin-veş

6. hışım, öfke

HH2393 Ṣaçdı **āteş** nücūm-ı Perv̄înüñ / Almaduñ mı ʿaceb daḫı k̄înüñ

7. vücut ısısı

NE2909 Tâblanup **āteş-i** germiyyeti / Aḫker-i sūzana döner āleti

HH2680 Ṣu sepüp **āteşine** bir pāre / Gözin açdı biraz o b̄i-çāre

āteş-bār [2] ateş yağdıran

HH1435 Pāy ber-cāy olur o kūh-vekār / Çekdi merdāne t̄i ġ-i **āteş-bār**

HH1441 Göricek ḳalmadı mecāl-i firār / Yürüdi ejdehā-yı **āteş-bār**

āteş-efrūz [2] ateş yakan, ateş tutuşturan

S1292 Temūz **āteş-efrūz** olup gülşene / İder puḫte elvān-ı niʿmet yine

S824 Olup **āteş-efrūz-ı** sūz-ı derūn / İdem lenger-i ṣabrı ṭavḳ-ı cünūn

HE1 İlāh̄i s̄inemi ḳıl māye-i sūz / Hevā-yı ʿaşḳuñ olsun **āteş-efrūz**

āteş-endāz [1] ateş atan

HH1284 Seyr idüp rūy-ı **āteş-endāzın** / Āteşe urdı defter-i rāzın

āteşe ṭurmaḳ [1] kendini ateşe atmak, yanmak

S1214 Dimāġı duḫānıyla fānūs-veş / Yanar **āteşe ṭurma** ḳaḳnūs-veş

āteş(e) urmaḳ [2] yakmak, yok etmek

SE1312 Ẓālim olursa olur ebr-i ʿaẕāb / Mülke **āteş urur** ol ḫāne-ḫarāb

HH1970 Cemʿ idüp nāme-i per̄iṣānı / Nüsḫa-veş **urdı āteşe** anı

āteş-feşān [3] ateş saçan

NE392 Çün dehen-i ejder-i **āteş-feşān** / Ḫandeḳ̄i hep ṭopṭolı nār u duḫān

NE672 Ş̄işe-i mey ḳaḳnüs-i **āteş-feşān** / Ya baṭ-ı berr̄ide ser-i ḫūn-çekān

NE3147 Siḥr ile ḥayāt-ı ḫayālin hemān / Maḥv ide bu ejder-i **āteş-feşān**

āteş-fiken [3] ateş düşüren, ateş salan

NE519 Ben bu ḥayālāt ile b̄i-tāb iken / İrdi hemān sūziş-i **āteş-fiken**

S1316 Eṣer ḳıldı bāḫūr-ı **āteş-fiken** / Ṣararmaġa yüz ṭutdı berg-i çemen

NE1582 Oldı o dem her ṭaraf **āteş-fiken** / Girdi şerer gibi der ü bāmdan

āteş-fürūz [1] ateş yakan, ateş tutuşturan

HE84 Gel ey **āteş-fürūz-ı** ḳıṣṣa-i ʿaşḳ / Yeter ṣalduñ cihāna ġuṣṣa-i ʿaşḳ

āteş-gede [1] ateşe tapanların ibadet yeri, Mecûsîlerin tapınağı

NE153 Şevḳ-ı ruḥı ḳalbüm idüp ġam-zede / Ṣavmaʿayı eyledi **āteş-gede**

āteş-ġıdā [1] yiyeceği ateş olan, gıdası ateş olan ‖ şarap içen, rind

S1192 Dile ḥabb ü şerbetle olmaz devā / Ne bilsün anı murġ-ı **āteş-ġıdā**

āteş̄i [1] ateş renginde

S348 Sipihre çıḳup şuʿle-i ser-keş̄i / Kebūd aṭlasın eyledi **āteş̄i**

āteş-i āb-gūn [2] su renkli ateş ‖ şarap

S1168 Dükendiyse ol āb-ı āteş-nümūn / Ḳanı sāḳiyā **āteş-i āb-gūn**

āteş-i b̄i-duḫān [3] dumansız ateş ‖ şarap

S1195 Ḳanı şāḳiyā bāde-i erġavān / ʿAlevlensün ol **āteş-i b̄i-duḫān**

āteş-i ʿışḳ [3] aşk ateşi, aşkın verdiği acı ve ıstırap.

S1421 Meger **āteş-i ʿışḳ-ı** sūzān ola / Ḫum iken tenūr-ı fürūzān ola

āteş̄in [9] ateşli, yakıcı; ateş renginde, kırmızı

S428 Mey-i **āteş̄in** ol güvārende āb / Süḫan gülşenine virür āb u tāb

S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle mey-i **āteş̄in** / Olur dāġ-ı pür-ḫūn-ı ḳalb-i ḥaz̄in

S699 Ḳadehler ṣalup **āteş̄in** şuʿleler / Çemen ṣuffe ḳandīlli köşke döner

S778 Dem-ā-dem üfür **āteş̄in** sāġarı / Aḳıt pūteden külçe külçe zeri

S839 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **āteş̄in** / K'ola nūr-ı baḫş-ı zamān u zem̄in

S1259 Getürse anı raḳṣa bād-ı vezān / İder **āteş̄in** ṭāsı bir bir ʿayān

S1350 Eger cāma ḳoysañ mey-i **āteş̄in** / Ṭoñup ola pür-püşte-i āhen̄in

NE999 Oldı hevā ile ẓuhūra ḳar̄in / Ġonca-i dilden o gül-i **āteş̄in**

HH394 İtdüm ol baḥr-i **āteşine** şināh / Āh-ı dil-sūzum açdı ḳaʿrına rāh

āteş-nāk [2] yakıcı, kızgın

HH1661 Az ḳaldı ki şāh-ı **āteş-nāk** / İkisinde o sāʿat ide helāk

SE286 Harfe sıgmaz kelimāt-ı pāki / Zarf alır mı yem-i **āteş-nāki**

āteş-nümūn [1] ateş gösteren ‖ şarap

S1168 Dükendiyse ol āb-ı **āteş-nümūn** / Ḳanı sāḳiyā āteş-i āb-gūn

āteş-pāre [1] ateş parçası, kvılcım

SE450 Ġazeli tāb-dih-i seyyare / Müfred ü ḳıṭʿası **āteş-pāre**

āteş şalmaḳ [2] tutuşturmak, yakmak

S347 Dih ü şehre **āteş şalup** ser-be-ser / Fişek çādırı oldı ol ḫaneler

HH606 Yaḳdı anı eliyle ol meh-veş / Merḥabayā **şalındı** bir **āteş**

āteş-tāb [3] ateş gibi; yakıcı sıcak

HH366 Şālişā ʿışḳ olınca **āteş-tāb** / ʿĀşıḳ-ı zāruñ ola ḫāli ḫarāb

HH396 Ḳaʿr-ı girdābı kūre-i pür-tāb / Gevheri aḫker ābı **āteş-tāb**

SE1934 Nereden alduñ ola bevvābı / Rumḥ-ı ejder dem-i **āteş-tābı**

āteş-zede [1] ateşe uğramış, yakılmış

HE10 Anı şemşīr-i ʿaşḳa eyle hemser / Olup **āteş-zede** şaçsun şererler

āteş-zen [3] ateş vuran; yakan, tutuşturan

S1213 Bir elde çerāġ u bir elde duḫān / Bu ḫāletle **āteş-zen-i** mülk-i cān

NE980 Tiġ-i ġam-ı ʿışḳ ṭoḳınsa yine / Seng ise de dil olur **āteş-zene**

SE1855 İy olan māʾil-i ruḫsāre-i zen / Olma ʿiffet evine **āteş-zen**

ʿatf itmek [1] sözü birine yöneltmek

S432 Baña **itdi ʿatf-ı** ʿinān-ı ḫiṭāb / Didi sen virürsün suʾāle cevāb

ʿāṭıl ḳalmaḳ [1] boş durmak, işe yaramaz hale gelmek

SE591 Gündüzi rāḥat olursam bir dem / **Ḳala ʿāṭıl** bu ḳadar kār-ı ümem

ʿatıyye [1] büyüklerin küçüklere verdikleri hediye ve bahşiş

SE2346 Hīç bunuñ gibi hediyye olmaz / Böyle şahane **ʿatıyye** olmaz

ʿātifet [1] karşılık beklemeden yapılan iyilik, ihsan

HH2696 İde ḫurşīd-i **ʿātifet** īşrāḳ / Nergisin aça māliş-i eşfāḳ

ʿatīḳ [2] eski zamanlardan kalma; kadim

S104 Ḥabībe o dem yār-ı ġār-ı ṣadīḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i **ʿatīḳ**

HH696 Geşt idüp her yaña ol iki refīḳ / Mezbele ḫırmeni mezār-ı **ʿatīḳ**

atlamaḳ [1] hamle yapmak, ileri fırlamak.

SE2400 Çekdi çöpin ki içe āb-ı revān / Tīr-veş üstine **atladı** hemān

atılmaḳ [10]

1. saldırmak, hücum etmek

S139 **Atıldıḳça** çarha miṣāl-i peleng / Ḳalurdı düşüp sāyesi süst ü leng

NE264 Lücce-güẕār olmada hem-çün nihenk / Ebre **atılmaḳda** miṣāl-i pelenk

SE2394 **Atılup** eyler-idi ṭanz u fiten / Gāh ḳoynına girürdi yaḳadan

2. (top, ok, mızrak vb. için) hedefe gönderilmek

S300 Veġā sürına oldı baḥrī fişek / **Atıldıḳça** deryāda ṭūb u tüfek

NE2011 Ṭaʿna ider ādemi ḫār u ḫaḳīr / Heb dili ucından **atılmaz** mı tīr

HH1450 Oḳ yılanı gibi **atıldı** ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i ejdere teng

HH2211 Olmış idi o bāġ-ı ḥüsne oyuḳ / Naẕarı her yaña **atılmış** oḳ

HH2634 Her ṭarafdan **atıldı** ṭob u tüfeng / Çatdılar birbirine iki neheng

2. fırlatılmak

HH959 **Atılup** ḫavża her dür-i nā-yāb / Oldı gūyā güher-niṣār seḥāb

NE1301 Her **atılan** mühre-i āhen-beden / Gāh cehende geh olur ġavṭe-zen

atışmaḳ [1] söz dalaşı etmek ‖ kavga etmek

NE399 Biri biriyle **atışup** her merd-i cenk / Başladı hengāmeye ṭūb u tüfenk

aṭlas [6]

1. yıldız bulunmayan felek tabakası, dokuzuncu felek. Üzerinde görünür bir şey bulunmadığı için desensiz kumaşa teşbihle bu ismi almıştır.

S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o dem / Sipihr **aṭlasın** itdi ferş-i ḳadem

S348 Sipihre çıḳup şuʿle-i ser-keşī / Kebūd **aṭlasın** eyledi āteşī

S710 Ṭırāzende-i çarḫ-ı **aṭlasdur** ol / Ki dāmān-ı arż-ı muḳaddesdür ol

S1256 Degil ġonca bir ṣarılı tengdür / İçi **aṭlas-ı** āl-ı ḫod-rengdür

NE295 Oldı o dem cilve-ger-i bām-ı ʿarş / ʿArş aña **aṭlasını** itdi ferş

2. ipekten dokunan esvaplık desensiz düz kumaş

HH2050 Çıḳarup **aṭlasın** giyüp jende / Yola girdi o māh-ı tābende

atmaḳ [52]

1. bir cismi bir yöne doğru fırlatmak

S1025 O ḳaṣr üzre ser-germ olan Cem-cenāb / Hevāya **atar** tācını çün ḫabāb

S1302 Ḳapaġın **atup** yaʿni dīk-i zemīn / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı çarḫ-ı berīn

S1349 Yine cūy-ı bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N'ola ḳaraya **atsa** keştī-i cām

S1461 Olup mevci Ṭūr-ı tecellā gibi / Göñül zevraḳın **atdı** elma gibi

NE979 Mevci olur ṭūr-ı tecellā gibi / Zevraḳ-ı ṣabrı **atar** elma gibi
NE2217 Ṣaḥṣına remz idüp o meh-peykerin / Bir zıbıḳ **atdı** evine duḫterin
NE3089 Oldı suḫan ṣafḥası deryā-yı nūr / ʿAnberini **atmada** mevc-i sütūr
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme ḥiṭāb / Tācın **atdı** göge mānend-i ḥabāb
SE1871 Pedere "tebbet" oḳur çoḳ çelebi / Bulsa nāra **atar** ol Bū-Lehebi
HH2316 Her çanaḳ başına **atardı** ṭabaḳ / Ufanurdı anuñ başında ḳabaḳ

2. kendini bırakmak ‖ intihar etmek

NE162 Rū-siyeh-i haşr ide ruḫsār-ı āl / Kendin **ata** āteşe hindī miṣāl
NE1454 Ḫirelenüp dīdeler envārdan / **Atdı** kimi kendüyi dīvārdan
NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı oda **atasın** / Vara sidik ṣaḳṣısına batasın

3. hızlıca varmak, ulaşmak

NE1608 Ne sefer-i baḥr ne zevraḳ ne ceng / Kendüyi **atdı** ḳaraya ol neheng
HH1434 Oldı ġurrende geldi efġāna / **Atdı** kendin şeh-i cihān-bāna
HH2665 Gördiler geldi ol iki dil-ber / Ṣandala kendin **atdı** ʿāşıḳlar

4. hedefe ilerletmek, nişana göndermek

S446 Ne ümmīd ile **ata** bī-vehm ü neng / Gedā naḫl-i bostān-ı şāhīye seng
S515 Ya ḫūbān-ı şehrüñ cefāsı nedür / Ki tīr **atsa** lā-büd hedef sīnedür
S604 ʿAdū üzre zencīr **atup** ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i āhen çeker
S1355 **Atar** ḳar ṭopın nev-cevānlar yine / Ṣaḳındı gümüş ṣavlecānlar yine
NE1700 Her birini pāreleyüp ol dilīr / **Atdı** iki yanına mānend-i tīr
NE3133 Ey bu nihāl üzre **atan** seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn
SE2358 Dili ucından **atarlar** tīri / Dil demir-bende ḳodı şemşīri
SE2957 Çün ḳaża tīri **ata** ḳavs-ı ḳader / Ne başīret meded eyler ne başar
HH2199 Kurdı yayın o türk-i tīr-efgen / Germ olup āḫir **atdı** ṭuncından
HH2735 Oḳun **atmış** kemānını yaşmış / Her biri çarḫa bir kemān aşmış
HE89 **Atup** tīr-i duʿā nāvek-fikenler / Fenā gülbangı çekdi ḍarb-zenler

5. (cān ile birlikte) çok istemek bkz. 'cān atmaḳ' md.

NE522 Buldı temūz ile ḥarāret cihān / Girmege deryāya ṣular **atdı** cān
NE1359 Şāhid aña Yeşrib ü Baṭḥa yeter / Her birine ehl-i ḫıred cān **atar**
NE1596 Şayḳaya cān **atdı** adū şīr-veş / Ṣaldı yeme bir süri ḫınzīr-veş
SE2335 Göricek ābı o dem Aʿrābī / **Atdı** cān aña çü mürġ-ı ābī
HH1761 Aña cān **atdı** ol ḥamīde-kemān / Oldı mānend-i tīr tīz-revān

6. söz söylemek, laf atmak. bkz. 'ḥarf atmaḳ' md.

NE1073 Ḳıymetini bilmeyene itme ṣarf / Nükteyi fehm itmeyene **atma** ḥarf
NE2061 Ḥarf **atup** eylerdi eẕiyyet aña / Görmeze ururdı iderdi cefā
SE1080 Rā gibi kendin araya ḳatmaz / Cāhen ekber olana ḥarf **atmaz**
SE2369 Ḥarf **atup** eyleme ḫalḳa āzār / Urma aġız tüfegiyle her bār

7. ölçüp tartmadan konuşmak bkz. 'aşırı atmaḳ' md.

S1514 Dilā aşırı **atma** daʿvāyı ḳo / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
HH2207 Ki **ata** beg geçüp gehi lālā / Mānīʿ-i ẕevḳ idi o gāv-ı dü-pā

8. üzerinden hızlı bir şekilde çıkarıp bir kenara rasgele bırakmak, çıkarmak

HH2351 Üzerinden ṣalup nuḫūsetini / Partalın **atdı** ṣavdı ṣıḳletini

9. uzağa ve istenmeyen bir yere göndermek, uzaklaştırmak

NE1979 Ġālib olup cāhına ʿırż u vaḳār / Aşırı **atdı** ḳatı ol nā-bekār
SE804 Ḳatı yabana da **atmañ** ḥarfi / Hele bir tecrübeye degmez mi
HH729 Seni ġarḳ ideyin mi Ceyhūna / **Atayın** mı ya ṭāḳ-ı gerdūna
HH1748 Anı söyletmeyüp şeh-i devrān / İtdi deryāya **atmaġa** fermān
HH1749 **Atdırup** baḥr-ı bī-kerāna anı / Māhīye itdi māhiyāne anı

10. (ip, halat vb. için) bir ucunu ulaştırmak

SE2233 Bu nezāketle hemān eyledi bend / İpligi ilmek idüp **atdı** kemend
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra kemend **atup** çıḳdı

11. (nabız için atmak) zonklamak

NE533 Olmayup enfāṣ-ı ṣabādan eşer / **Atmaz** idi nabżını şāḫ-ı şecer
NE2252 Dik dik **atar** nite ki şāṭır ḳulaḳ / Yatmaz oturdı ḳavsüñ bir ayaḳ
NE2809 Dik dik **atup** mühmeli ṣüʿbān gibi / Ḳaynar idi ṭurma şadırvān gibi

12. bir kenara fırlatmak, bırakmak

SE1926 Yırtup **atmaḳda** ser-ā-ser nası / Ṣanki dükkānçe-nişīn kirbāsı
HH1967 Çāk çāk itdi nāmeyi fi'l-ḥāl / **Atup** anı ṭaġıtdı penbe-miṣāl

13. (dād ile birlikte) feryad etmek, figan etmek

NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād **atar** / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar

ʿAṭṭār **[2]** İranlı meşhur şair ve mutasavvıf Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221)

NE586 Mantıḳ-ı **ʿAṭṭarı** idüp tār-mār / Kāġıd-ı ʿaṭṭār ider rūzigār
NE1402 Gördüñ ise mantıḳı **ʿAṭṭārdan** / Şimdi ḳuşa benzedüñ ey ḫāce sen

ʿaṭşān [1] susuz kalmış, susamış

S95 Benānıyla **ʿaṭşāna** ḳıldı sebīl / Kef-i pür-ḫuṭūtı olup selsebīl

ʿaṭṭār [4] güzel koku satan kişi, aktar

NE586 Mantıḳ-ı ʿAṭṭarı idüp tār-mār / Kāġıd-ı **ʿaṭṭār** ider rūzigār
NE1072 Nāfeyi ḥıfẓ eyleme **ʿaṭṭārdan** / Var yüri yum ḳılleyi aġyārdan
SE2497 Şöyle beẕl eylemiş ol reşk-i bahār / Olmış ol ḫāne dükān-ı **ʿaṭṭār**
SE3054 Yaʿnī mīnā vü ṭabaḳla ḳat ḳat / Pür idi ṭabla-i **ʿaṭṭār-ṣıfat**

ʿavām [11] aşağı tabaka, halk

S1475 Dehānuñdan almasun anı **ʿavām** / Ne girse ḳulaġuña mānend-i cām
S1497 Revā lafẓ u maʿnāsına ṣubḥ u şām / Pesend-i ḫavāṣ āferīn-i **ʿavām**
NE171 Laʿnet o dīnār ile ol dirheme / Kim sebeb-i laʿnet ola ʿ**avāma**
NE1340 Vaṣf olan esbāb-ı ṣafā bi't-tamām / Oldı pesendīde-i ḫāṣ u **ʿavām**
NE1801 Līk seḫā dinmez aña kim müdām / Eyler anı erẕel-i ḳavm-i **ʿavām**
NE1925 Vardur ekābirde eʿamm-ı **ʿavām** / Anları şanur sebeb-i iḫtişām
NE2034 Ḥaml idüp ammā anı ḳaṣda **ʿavām** / Eylediler ḳahr ile rüsvāy-ı ʿām
NE2070 Kendüsini eyledi rüsvāy-ı ʿām / Ḫande-zenān oldı ḫavāṣ u **ʿavām**
NE2334 Virmek içün sözlerine intiẓām / Mikser olur muṣṭaliḥ olan **ʿavām**
HH620 Cehd idüp ṭuymadı bu rāzı **ʿavām** / Geçdi ol ḫāl ile nice eyyām
HH1135 Çünki gitdi **ʿavām** belki ḫavāṣṣ / İtdiler bezm-i üns-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ

aʿvān [4] yardımcılar

SE1320 Ālet-i ẓulm idüp ol nādānı / Ḳahr ide memlekete **aʿvānı**
SE3018 Budur ehl-i edebüñ bürhānı / Ki müeddeb ola hep **aʿvānı**
HH1350 Güsfendüm raʿiyyetüm gibidür / Segler **aʿvān-ı** mülketüm gibidür
HH1775 Meyyitin arayorken **aʿvānı** / Leb-i deryāda buldılar anı

āvāre [30]

1. perişan, dağınık, şaşırmış

S851 Şu mey-ḫāre kim ola **āvāresi** / Ḳalur mı ḳoyup gitmeye çāresi
S1463 Şu **āvāre** kim meyde olmuş ola / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
SE1839 Bu elemle dönüp o **āvāre** / Gezerek geldi ser-i bāzāra
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol **āvāre** / Geldi bir pāre nedāmet yāre
SE3312 Oldı ol ʿāşıḳ-ı **āvāre** hemān / Kūy-ı cānāna ṣabā gibi revān
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol **āvāre** / Geldi bir pāre nedāmet yāre
SE2555 Böyle naḳl itdi ṣaḥīḥin ḫaberin / Birisi ʿāşıḳ-ı **āvārelerüñ**
SE3212 Gözi bāzīçe-i ġılmānda idi / Dil-i **āvāresi** yabanda idi
HH121 Burc-ı ḳadrinde heft seyyāre / Yedi seyyāḥ-ı dehr **āvāre**
HH1840 Bir gün ol derd-cūy-ı **āvāre** / Gezerek vardı kūy-ı bāzāra
HH1906 Deli gönli gibi ol **āvāre** / Başladı geşt-i deşt ü kuhsāra
HH2698 Āḫir ol tīre-baḫt ü **āvāre** / Maẓhar oldı şuʿāʿ-ı envāra
HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı bīmār / Dil-i **āvāre** ṭutdı semt-i ḳarār

2. başı boş dolaşan, derbeder

S1415 Gönülden o āzāde murġ-ı cerm / Ya **āvāre-i** mevc-i baḥr-ı ḳadem
NE168 Dāʾire-i cāmda **āvāreler** / Elde ola sübḥa-i billūr-ter
NE549 Hem-rehi ki ḫārgehi ḫāredür / Ol da benüm gibi bir **āvāredür**
NE3007 Niteki **āvāre** vü cām-ı ṣafā / Gönli gözi meyde olan dāʾimā
SE1860 Ḳılmaya fikr-i maʿāş **āvāre** / Ṣalmaya suḫre idüp bāzāra
SE2201 Bir yüzi ḳara seg-i **āvāre** / Būm-veş gice ḳuşı zen-pāre
SE3285 Çekile sen de behey **āvāre** / Çekerek kullanalum bir pāre
SE3289 Hīç aldırmayup ol **āvāre** / Didi efsūn yaramaz bīmāra
SE3308 Çeşmesi çeşme-i ḫurşīd gibi / Kemter **āvāresi** Nāhīd gibi
HH460 Var idi bir esīr-i **āvāre** / Mübtelā-yı belā-yı hem-vāre
HH569 Gördi āḫır o heft **āvāre** / Eglemekdür hemān anı çāre
HH861 Ḫıffet-i ʿaḳl ile ol **āvāre** / Oldı mānend-i ṭıfl-ı gehvāre
HH1291 Oldı gün geldügince **āvāre** / Çıḳdı geh deşte gāh kūhsāra
HH1329 Cümle şaḥra-nişīn-i bādiye-gerd / Ḳays-ı **āvāre** gibi deşt-neverd
HH2235 Dūd-ı āhuñ gibi giyüp ḳara / Olasın bād gibi **āvāre**

3. sürgün edilmiş, vatandan uzaklaşmış

SE357 Biz daḫı evden olup **āvāre** / Düşdük ezhār gibi gülzāre
HH1163 Oldılar yine iki bī-çāre / Gelmiş iken vaṭana **āvāre**

āvārelik [1] perişanlık, dağınıklık

SE81 Gösterüp ʿışḳıla bī-çāreligin / Ber-ḳarār eyledi **āvāreligin**

ʿavʿav [2] havlama

SE2128 **ʿAvʿav** itdükçe yol üzre segler / Sākit olursañ o da vaz geçer
SE2148 Seg gibi **ʿavʿavın** itdükçe bülend / Ġālib oldı beriden luṭf-ıla pend

ʿavʿav-ı segle deryā bulanmaz [1] "Köpeğin havlamasıyla deniz bulanmaz" anlamında atasözü

SE2954 Ṭaʿn iden kendüyi eyler rüsvā / **ʿAvʿav-ı segle bulanmaz deryā**

āvāz [11] yüksek ses, bağırma, feryat

S272 İrüp çarḫa **āvāzı** rūyīne-nāy / Bu heft üştür-i meste oldı derāy
S1045 Gelür erġanūndan **āvāz-ı** rūd / Olur her ṭaraf fāryāb-ı sürūd
S1067 Seper muṭribā cāna ṣu ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki **āvāz-ı** rūd
S1087 Anuñ başdur **āvāzın** āvāzeye / Żarūrī ḳulaḳ tutsun āġāzeye
S1194 Ṭururken mey-i nāb ü **āvāz-ı** rūd / Ne mümkün anuñ gibi şürbü'l-yehūd
SE1748 Ṣaldı bu ḳubbe-i zer-pervāza / ʿAdl ü dād-ıla ʿaceb **āvāza**
HH570 Muʿtedil perdeden virüp **āvāz** / İdeler bir ḥikāyete āġāz
HH780 Nice **āvāz** işitdi bī-taḳrīb / Kimisi āşinā kimisi ġarīb
HH1453 Serv-i gülzār-ı nāz yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol semtden ġarīb **āvāz**
HH2030 ʿĀşıḳuñ çün işitdi **āvāzın** / Ṭuydı maḳṣūdın añladı rāzın
HH2753 Rabiʿān eyledüm söze āġāz / Ṣaldum āfāḳ-ı ʿāleme **āvāz**

āvāze [7] ses, yüksek ses

S46 Gelür baña ser-maḥfil **āvāzesi** / Ser-i ṭāḳdan muṭrib āġāzesi
S755 Bulunmazsa **āvāze-i** ney saña / Münebbih yeter ġulġul-i mey saña
S1046 Ṣalar bezme her tārı bir gūne şevḳ / Virür her bir **āvāzesi** başḳa żevḳ
S1087 Anuñ başdur āvāzın **āvāzeye** / Żarūrī ḳulaḳ tutsun āġāzeye
NE87 Künbed-i gerdūna ṣal **āvāzeñi** / Diñleyelüm biz daḫı āġāzeñi
NE1102 Şiʿrdür **āvāze-i** ḳānūn-ı rāz / Şiʿrdür āvīze-i gevher-i ṭırāz
SE1671 Sözdür āġāze-i ḳanūn-ı elest / Sözdür **āvāze-i** her vālih ü mest

āvāze ṣalmaḳ [8] nam ve şöhret bulmak ‖ haykırmak

NE645 Dehre yine ġulġule-i tāze ṣal / Günbed-i gerdūna bir **āvāze ṣal**
NE752 Sen de nevā ile bir **āvāze ṣal** / Ṭarz-ı nev-āyīn-i Nevāyi miṣāl
NE877 Ülfet idüp ḫāmesi teʾlif ile / **Ṣaldı** ḫoş **āvāzeyi** taṣnīf ile
NE1821 Açdı yed-i luṭf ile dervāzeyi / **Ṣaldı** bu nüh-künbede **āvāzeyi**
SE1584 Şehre dellāl **ṣalup āvāze** / Anlara virdi ḥayāt-ı tāze
HH476 **Ṣaldı** şehr içre ʿışḳı **āvāze** / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH1561 Her ne kim dirse maḥrem-i rāza / Şehr ü bāzāra **ṣaldı āvāze**
HH2102 Büyüdi çün o ġonce-i tāze / Ḥüsn ile **ṣaldı** dehre **āvāze**

ʿavc [1] avuç. Ayrıca bkz. 'avuç' md.

NE2748 Ḳalıp şābūnı olur gūyiyā / Gerden-i **ʿavc** üzre delikli ḳaya

ʿavd(et) itmek [2] geri dönmek

NE1775 İtse naẓar **ʿavdet idüp** cān-ı pāk / Zühresi çāk olup olurdı helāk
HH743 Yine evvelki ḥāle **ʿavd itdi** / Ol gül-i ter ṣolup ṣolup gitdi

aʿver [2] tek gözü kör olan

SE2334 Çeşm-i **aʿver** gibi bī-fer olmış / Ḫas ü ḫāşāk ü veseḫle ṭolmış
SE3374 Dīde-i **aʿveri** ṭarḥ olmış-ıdı / Zūr-ı şāhid gibi çarḫ olmış-ıdı

āvīze [5] asılı şeyler ‖ asılı süs ve aydınlatma aracı

S405 Ne söz ola manẓūme-i sāḳ-ı ʿarş / Ne manẓūme **āvīze-i** ṭāḳ-ı ʿarş
S195 Nücūm-ı felek ḫākinüñ rīzesi / Güneş ḳaṣrınuñ kemter **āvīzesi**
NE1102 Şiʿrdür āvāze-i ḳānūn-ı rāz / Şiʿrdür **āvīze-i** gevher-i ṭırāz
SE101 Ṣoñradan ḳıldı ḳıbābın tezyīn / Aṣdı **āvīze-i** sürḫ u zerrīn
SE376 Diz bu resme nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle **āvize-i** gūş-ı ebrār

avlamaḳ [5]

1. avlamak

NE2660 Cüft ḳılup bir ḳoca bayḳuş ile / ʿĀḳıbet **avlardı** ḳuşı ḳuş ile
NE2899 Ṭavḳ-ı gün ile o seg-i serseri / **Avlar** idi kīr-i muḳallef-seri
HE58 Ol kebke dil viren vaṣla maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile **avlarlar** meṣeldür

2. hazırlıksız yakalamak, aldatmak

S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u teni / Zebūn **avladı** nefs-i ẓālim beni
HH1860 Ġāfil **avladı** bülbül-i zārı / Tiz ṭutup ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı

ʿavn [2] yardım

NE476 İde serīrinde müşeyyid esās / **ʿAvn-i** Ḫudāvend-i serīre şinās
SE220 Rūz-ı mīzānda yiter ẓerrece **ʿavn** / Rīzesi seng-i terāzū-yı dü-kevn

ʿavrat [6] erkeğin eşi, zevce ‖ kadın

SE1363 Yürü var **ʿavratı** ḥāmil eyle / Ḥamlın ol rütbeye nāʾil eyle
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek ẕāhir olur / Ere **ʿavrat** zene şevher bir olur
SE1892 Olma bī-hūde yire pīç-a-pīç / Ḫayr ider mi saña il **ʿavratı** hīç
SE2206 Dāʾimā itmege keşf-i **ʿavrat** / Perdedārāne idermiş ġılẓat
SE3391 Gönderüp **ʿavrata** biñ dürlü ḫaber / İtmedi hīç birisi aña eṣer
SE3417 Ne ḳadar olsa sipāhīliği çoḳ / **ʿAvrata** ẕerre ḳadar fāʾide yoḳ

ʿavret [8] kelime aslen insan bedeninin görülmesi ve gösterilmesi ayıp olan ve haram sayılan yeri anlamındadır bu anlama ek olarak eş, zevce, kadın anlamında da kullanılmıştır. Tanıklarda zevce ve kadın anlamında kullanılmıştır.

NE2155 Nice ṭarldār ki girüp zaḥmete / **ʿAvret** ü oġlan ile gider ṣoḥbete
NE2172 İşte budur **ʿavreti** rüsvā ḳılan / Bundan ider nāle yanan yakılan
NE2259 Böyle diyüp gizledi ol ḳışṣayı / **ʿAvret** ise döndi alup ḥişṣeyi
NE2163 Mehlikedür aña dil-āver gerek / **ʿAvreti** zabṭ eylemege er gerek
NE2845 İtmege bir gör yüz er ile ṣafā / **ʿAvreti** oġlanı ider hep fedā
NE2162 Oldı melāmetẕede-i mekr ü zen / **ʿAvretinin** boġçasını bekleyen
NE2541 Var idi bir cāriye-i bī-bedel / **ʿAvretinin** bedligi deñlü güzel
SE1858 Dil virüp **ʿavrete** meftūn olma / Ḳays-veş göz göre mecnūn olma

ʿavret ʿaḳıllu [1] kadın sözü dinleyen, kadının tesirinde kalan erkek

HH338 Añma **ʿavret ʿaḳıllu** Mecnūnı / Ki ola naḳısāt meftūnı

avuç [5] elin iç tarafı ‖ yarı yumulmuş elin alacağı miktar. Miktar olarak azlık ve mecazen hakirlik ifade etmek için "bir avuç …" şeklinde kullanılmıştır.

NE2770 El kiri yoḳ kim süre ḫarca revān / Kīri idi elde **avuçda** hemān
SE681 Ḫāk-i ten kim bir **avuç** ṭopraḳdur / Hep yuḳardan geçinen alçaḳdur
SE1188 Aña nisbet-ile ʿadūnuñ varı / Az ammā ki bir **avuç** arı
SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy ehl-i seḫā / Bir **avuç** ḫāk-ile ucuz maʿnā
HH2147 Raḥm idüp gül gibi o kān-ı seḫā / Bir **avuç** sīm-i ḫāliṣ itdi ʿaṭā

ay [7]

1. gök cismi, kamer, mah

SE712 Ḫāṣ Āyāzı idinüp hem-sāye / Oldı mehtāb mülāzim **aya**
SE3379 İndirüp sihr-ile gökden **ayı** / Zühreyi eyler idi rüsvāyī
HH751 Nice ger saġmış indirüp **ayı** / Ṣīre sīr eylemiş şüreyyāyı

2. Ay'ın Dünya etrafında bir kez dolanımına eşit, yılın on ikide biri olan zaman dilimi

SE2428 Mālı ider yıl on iki **ay** sefer / ʿÖmri hep dād u sited birle geçer
HH802 Īʿtẕār iderek varur dil-ber / Pīre-zenden bir **ay** mehil ister
HH809 Ḫātıra geldi vaʿdi seḥḥāruñ / **Ay** başı didügi o murdāruñ
HH1078 Bir iki **aya** vardı çünki sefer / Bī-mecāl oldı üştür ü ester

aya {ābā} [1] bkz. 'nüh aya {nüh-ābā}' md. Mısranın okunuşu "Baḳmadı çār-ümm ü nüh-ābāsına" şeklinde olmalıdır.

NE1995 Baḳmadı çārām u nüh **ayasına** / Ḫurmeti yoḳ ḥāşılı babasına

ayā [1] acaba

SE2154 Nūr-ı maḥż iken **ayā** rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç keder ol şaḫṣ-ı keşīf

ayaḳ [43]

1. bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan kısmı

S44 Varursam da ser-mest ü şūrīde-ḥāl / **Ayaġ** üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
S140 Olup her iki **ayaġı** ḥālgāh / Aña gūy ü gerdān idi mihr ü māh
S610 Çekilmiş biri Gökşu ırmaġına / Aḳıtmış biri baḥrı **ayaġına**
S808 O şehbāz-ı ḫun-rīzi āmāde ḳıl / Hemān murġ-ı ʿıyşı **ayaġuñda** bil
S850 O gülgūn ki olur dem-i türk-tāz / **Ayaġını** ḳındīl idüp cilve-sāz
S902 **Ayaġ** üstüne ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı eşcāra dest
S1130 Virür nūr-ı fer şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı māle geçmiş **ayaġı** anuñ
S1202 Nice eyleye daʿvī-i girūdār / Bir **ayaġı** ile başılur ġubār
S1458 Çeküp Ḳays Leylāsına intiẓār / **Ayaġ** üstüne itdi bir yıl ḳarār
S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi āşüfte-ḥāl / **Ayaġ** üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
NE534 Girmiş idi ḫāke şular çün künüz / Līk **ayaġı** ṣoġumamış idi henüz
NE778 Sālik-i mecẕūblaruñ yoldaşı / Başı ḳabā yalın **ayaḳlar** başı
NE1938 Ṣayf ü şitā illere mazdūr iken / Elleri **ayaḳları** nāsūr iken
NE2164 Çün **ayaġından** aşılur her ġanem / Sen yüri tecrīd ile ol müftenem
NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi ḫüsn-i celī / **Ayaġı** ḳınalı gözi sürmeli
NE2252 Dik dik atar nite ki şāṭır ḳulaḳ / Yatmaz oturdı ḳavsüñ bir **ayaḳ**

NE2530 İki yanında **ayaḳ** iki sütūn / Ḳaṣṣası gūyā ki çeh-i bāz-gūn
NE2799 **Ayaġı** burnına başup vaḳt-i kār / Terk-i ḳātır oldı hemān ol ḥımār
NE2804 Bu arada fırsat olup nā-gehān / **Ayaġı** çıplaḳ bulınur ol zamān
NE2990 Alup anı oldı yılan **ayaġı** / Yaʿni ki ḳaldurdı hemān ayaġı
NE2990 Alup anı oldı yılan ayaġı / Yaʿni ki ḳaldurdı hemān **ayaġı**
NE3118 Ehl-i dilin **ayaġı** topraġuyuz / Cāhilüñ ammā cigeri dāġıyuz
SE237 **Ayaġı** tozı ile şām-ı siyāh / İtdi rūşen-gerī-i dīde-i māh
SE547 Yumayınca iki **ayaġını** çaḳ / Başamaz ḫāk-i muṣallāya ayaḳ
SE604 Ḳaldırur **ayaġı** ẓülf-i pür-çīn / Götürür ḳoḫuyı ḫāl-i müşgīn
SE1980 Ḫalḳa-i bezmi olur dām-ı belā / Ṭutılur **ayaġı** ile ʿuḳalā
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i çarḫa irmiş / **Ayaġı** ḳaʿr-ı zemine girmiş
SE2471 Teni altın ṭopa beñzerdi hemān / Anı taḥrike **ayaġı** çevgān
SE2536 Şerʿ-ile lā-büd olup aña cezā / **Ayaġuñ** ḳalḳa dem-i ḍarb-ı ʿaṣā
SE3124 Naʿl-i raḫş olmış-ıdı āteş-i berg / Bu belādan **ayaġın** eyledi terk
SE3430 Ḳoruyacaġı ʿaceb ʿibret imiş / Üç **ayaḳlı** gibi bir ḥikmet imiş
HH815 Ḳalḳup ayaġa öpdi ellerini / Ḳodı hem-ser **ayaġına** serini
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i çemenle al varaḳ / Ḳomamış bir maḥal **ayaḳ** başacaḳ
HH1931 **Ayaġuñ** tozı sürme-sā-yı emel / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i cān ekḥal

2. şarap kadehi

S1126 Ele evvel-i şebden alup **ayaġ** / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn **ayaḳ** / Seḥer mest-i maḫmūra yandur ʿaraḳ
NE702 **Ayaġa** pür eyle mey-i erġavān / Pāye murād eyleyene ṣun hemān

3. ayak ‖ en alt, son

NE71 Başdan **ayaġ** it reh-i taḫmīde gir / Hem-ser ol engüşt ile tevḥīde gir
HH602 Gördi bir dil-ber-i żarīf-simāt / Başdan **ayaġa** ʿişve vü ḫarekāt
HH1026 Ġavr idüp āb-ı āsumān-pāye / **Ayaġı** dökilürdi deryāya
HH1282 Gördi şeh bir niḥāl-i bāġ-ı cemāl / Başdan **ayaġa** nūrdan timşāl
HH1436 Başdan **ayaġa** çāk idüp anı / Hem-ser itdi ol iki yārānı
HH2255 Didi ey mübtelā-yı bend-i hevā / Mūy-veş başdan **ayaġa** sevdā

ayaġa ḳalḳmaḳ [1] ayaklanmak, dikelmek

HH815 **Ḳalḳup ayaġa** öpdi ellerini / Ḳodı hem-ser ayaġına serini

ayaġa şalmaḳ [1] ayak altına atmak, ayak altında bırakmak

NE542 **Ayaġa saldı** güli bād-ı vezān / İtdi hevā berk-i ḫazānı ḫizān

ayaġı altına almaḳ [1] önem verilmesi gereken şeyleri hiçe saymak, çiğnemek

SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i āb u gili / **Ayaġı altına aldı** o velī

ayaġı ṭaşa ṭoḳınmaḳ [1] bir engelle karşılaşmak

NE2807 Ḳalḳup açılır yirinden hemān / **Ayaġı ṭaşa ṭoḳınur** nā-gehān

ayaġın almaḳ [5] ayağını kaydırmak, kötülük yapmak, saygınlıktan ve güçten düşürmek

NE603 Seg gibi ḳurbān etine diş biler / El alanuñ **ayaġın almaḳ** diler
NE1211 Güneşe irişmişdi milḥden zevāl / Āḫir anuñ **ayaġın aldı** nemmāl
NE1845 Vāv gibi cevride tutmuş kemīn / ʿÖmrüñ **alurdı ayaġın** vaḳt-i kīn
SE2187 **Ayaġın almaġa** saʿy itme hemān / Boynuña ṣalma ṣaḳın bār-i girān
HH1544 **Ayaġın almış** idi ḫannāsuñ / Kefşini çalmış idi vesvāsuñ

ayaġın sürümek [1] (kalem için) yazmak

HE57 Ferāġın rāʿiż-ı ṭabʿuñ görürdi / Kümeyt-i ḫāme **ayaġın sürüdi**

ayaġına düşmek [4] ayağına kapanmak, yalvarmak.

NE1689 Şevḳ-ı derūn ile hemān ney gibi / **Düşdüm ayaġına** anuñ mey gibi
SE1120 Vehm idüp ṭurur-iken anda hemān / Geldi **ayaġına düşdi** ḫāḳān
SE2580 Yüzüm üzre sürinüp āb gibi / **Düşdüm ayaġına** mehtāb gibi
SE2936 Göricek ḫaşmetini şāh-ı cihān / Bī-tereddüd **ayaġa düşdi** hemān

ayaġına yüz sürmek [1] saygıda aşırı gitmek, emrine girmek, alvarmak

NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i bī-emān / **Ayaġına yüz sürer** āb-ı revān

ayaġını öpmek [1] büyük bir alçak gönüllülük ve aşırı saygı göstermek

S952 Mülāyim güzeldür **ayaġını öp** / Zenaḫdānın oḫşa dudaġını öp

ayaḳ ayaḳ [1] adım adım

NE687 Her kişi müstaʿcil-i menzil gerek / **Ayaḳ ayaḳ** ḳatʿ-ı menāzil gerek

ayaḳ baġı [3] engel

S852 N'ola olsa dil-beste-i cām-ı mey / **Ayaḳ baġıdur** ādeme dām-ı mey
NE1687 Eylememiş bir güle ol pāk-ẕāt / Aña **ayaḳ baġı** diyü iltifāt
SE3004 Müştgāh içre olan mūy-ı dü-tā / Saña lāyıḳ mı **ayaḳ baġı** ola

ayaḳ başmamaḳ [3] bir yere gitmemek, uğramamak

S43 **Ayaḳ başmazın** mescide lā-cerem / Meger anda ḳandīli sāġar ṣanam
NE1408 **Başmaz** o ser bezme velī bād **ayaḳ** / Kim ki seng-i meylüñ ide yer ṭabaḳ
SE547 Yumayınca iki ayaġını çaḳ / **Başamaz** ḫāk-i muṣallāya **ayaḳ**

ayaḳ dīvānı [1] imparatorluk döneminde acil hâllerde o anda bulunulan yerde padişahın katılmasıyla yapılan toplantı
SE1027 Yolda gördüm o şeh-i ḫūbānı / Gūyiyā itmiş **ayaḳ dīvānı**

ayaḳ ṣaldurmamaḳ [1] adım attırmamak, engellemek, fırsat vermemek
HE79 Velī ruḫṣat virürsem nār-ı āha / **Ayaḳ ṣaldurmaz** ol zülf-i siyāha

ayaḳ ṭolamaḳ [1] hile yaparak oyuna getirmek ‖ iftira atarak kötü duruma düşürmek
SE3185 Gider ol ʿılḳı ki ḳuyruḳ bulaya / Zülf-i kec-bāz-veş **ayaḳ ṭolaya**

ayaḳdan almaḳ [1] ayağından yakalamak, yere sermek ‖ saygınlıktan ve güçten düşürmek
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ cām-ı mey / Ādemi **ayaḳdan alur** dām-ı mey

ayaḳlanmaḳ [1] yürümeye başlamak
S862 Baṭ-ı meyden olsa eger yāveri / **Ayaḳlanmaya** bāza kebg-i derī

ayaḳlı defter [1] bir yerde her şeyden haberi olan, havadis veren kişi
SE3481 Her ṭarafdan virür aḫbāba ḫaber / Yaraşur dense **ayaḳlı defter**

ʿayān [7] gözle görülür biçimde, açıkça
S702 Ṣabā ḫaste şūrīde āb-ı revān / Ḥabābuñ cünūnı gözünden **ʿayān**
S745 Olur ʿaks-i bārı ṣanavber hemān / Ṣulanmaġa ḳonmuş sebū-veş **ʿayān**
NE40 Aḥsen-i cümle ḳaṣaṣ olsa revā / Çünki **ʿayān** anda elif-lām-rā
NE1355 Medḫali teʾsīr-i duʿāda **ʿayān** / Feyżi de olmaḳla zamān u mekān
HH140 Gūyiyā aḥvel idi çeşm-i cihān / Ṣaḫṣ-ı rūz iki görinürdi **ʿayān**
HH2660 Gitdi pey-güm-künān iki ḫayrān / Ḳande gitdikleri degildi **ʿayān**
NE1160 Fażlı ḫaḳīḳatde **ʿayāndur** yine / Gevher-i yektā-yı zamāndur yine

ʿayān eylemek/itmek [21]

1. gözle görülür hale getirmek, meydana çıkarmak
S552 Mücellā ḳılup ṣafḥasın ya meger / **ʿAyān eyledi** kilk-i Mānī-ṣuver
S741 Cinān-veş **ider** serv ile erġavān / Zümürrüdle yāḳūt ḳaşrın **ʿayān**
S1259 Getürse anı raḳṣa bād-ı vezān / **İder** āteşīn ṭāsı bir bir **ʿayān**
NE375 Ṭūb-ı **ʿayān** eyledi rūz-ı ḳıyām / Zelzele-nāk itdi cihānı tamām
NE1375 Lücce-i envār-ı **ʿayān itdi** mevc / Cān evine ṭoldı hemān fevc fevc
HH897 Āb-ı Ḫıżrı **ʿayān idüp** ẓulumāt / Yuḫricü'l-ḥayyı eyledi isbāt

2. oluşturmak, meydana getirmek
S387 Gelüp yirine ʿasker-i bī-kerān / O baḥr **eyledi** cezr ü meddin **ʿayān**
S547 Şu girdāb kim keffin **eyler ʿayān** / Leb-i şīşedür penbesidür dehān
NE1051 Āteş-i ʿışḳ **eyledi** tābın **ʿayān** / Nārını nūr itdi o demde hemān

3. göstermek
S800 Göñül tās-ı pür-āteş ü ḫırḳa-ten / **ʿAyān ideyin** anı bu cübbeden
S969 Ḫuṭūṭ-ı sefīd ile mīnā hemān / Güneşdür ki **eyler** şuʿāʿın **ʿayān**
NE216 Olmaġiçün ṣadrını şerḥa güvāh / **İtdi ʿayān** muʿcize-i şaḳḳ-ı māh
NE1188 Şeyḫi aña sāʿidin açdı hemān / **İtdi** ḳolında yeñi zaḫmın **ʿayān**

4. ifşa etmek, ortaya koymak
NE988 Oldı ya mihr-i seḥer-i imtiḥān / Ṣādıḳ ile kāẕibi bir **itdi ʿayān**
NE2377 Didi aña söyleye ey bī-zebān / **Eyle** bu esrārı cihāna **ʿayān**

5. açıklamak, ortaya koymak
NE888 Dīni **ʿayān itdi** nebī-i emīn / Oldı ḫalīfe ḫalef-i ṣāliḥīn
NE1140 **Eyledi** beş beyt ile fażlın **ʿayān** / Ḫamsesine oldı berāʿat hemān
NE1070 Ḳadrini bilmezlerle **itme ʿayān** / Açma ḳutunuñ ḳapaġını hemān
NE1657 Gel saña bir ḳıṣṣa beyān ideyin / Gördiġüm aḥvāli **ʿayān ideyin**
NE2683 **Eyledi** maẓmūn-ı żamīrin **ʿayān** / Ṣundı dil āyinesin añla hemān
HH1494 Kendüde gördigün **ʿayān itdi** / Ḳıṣṣa-ı ḫ̇ābını beyān itdi

ʿayān olmaḳ [22] belirmek, ortaya çıkmak
S209 **Olup** ġarbdan mihr-i tīġı **ʿayān** / Ḳıyāmet ḳopar şarḳ ilinden hemān
S410 O būy oldı hādī reh-i maḳṣada / **ʿAyān oldı** nā-geh der-i mey-gede
S888 Sebū mudur ol bü'l-ʿaceb şemʿa-dān / Nigūn **olmasa** şuʿle **olmaz ʿayān**
S1149 Seḥer keff-i ṣābūn-veş **olup ʿayān** / Feleklerde göz yumdılar aḫterān
S1151 Çeküp dāmen-i ḫırḳasın āsumān / **ʿAyān oldı** ṭās-ı pür-āteş hemān
S1339 Çenār oldı teb-lerzeden nātüvān / Elinde olan regler **oldı ʿayān**
S1445 Yanup ḫāne-i sīnede ol çerāġ / **ʿAyān oldı** rāz-ı dil dāġ dāġ
NE27 Lānesiz ol beyżeden **oldı ʿayān** / Pençe-i sīmurg-ı bülend āşiyān

NE135 Şeş-cihet ü nüh felek **oldı ʿayān** / Birligine oldı şehādet-künān
NE217 İtdi dü-laḫt anı hilāl-i benān / **Oldı** mehüñ ġurresi daḫı **ʿayān**
NE219 Hiç güneşüñ ẕıllı **olur** mu **ʿayān** / Nūr ile ẓulmet nice itsün Ḳurʾān
NE403 Cānib-i İslāmda **oldı** hemān / Āyine-mānend-i şikestī **ʿayān**
NE1255 Ḥāşılı seyrinde **olurdı ʿayān** / Perde-i çeşmi gibi heft āsumān
NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde **ʿayān oldı** tāb / Ḳondı aña şan güher-i āfitāb
NE1556 Cism miṣāli eyleye āyine-sān / Gök demüre ġarḳ **olur** imiş **ʿayān**
NE2203 Cāmdan ol daḫı **olur** idi **ʿayān** / Şīşede perī idi gūyā hemān
NE2241 Bildi ki olmaz bu ḳadıya nihān / Şemʿin **olur** ṣuʿlesi lābüd **ʿayān**
NE2788 Bir yañadan gün gibi **oldı ʿayān** / Nāmı Kuloġlı bir efendi hemān
HH136 Beyża-ı cirm-i meh **ʿayān oldı** / Şekl-i māh-ı nev-āşiyān oldı
HH283 Pençe-i mihr kim **ʿayān oldı** / Manẓarından semen-fişān oldı
HH2491 Nā-gehān bir sefīne **oldı ʿayān** / Şeh-per-i bād-bān ile perrān
HH2702 Seyr idermiş meger o şāh-ı cihān / Hep pes-i perdeden ne **olsa ʿayān**

ʿayār [3] saflık, halislik oranı, değer derecesi

S48 Ümīdüm budur kim olup ʿayb-pūş / Aña kim **ʿayār** ise de mey-fürūş
S490 Sipihr-i berīn oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç cevheri sikke nāḳış **ʿayār**
S1107 N'ola ḳurṣ-ı māh olsa bī-iʿtiẕār / Olur şāmuñ altunı nāḳış-ı **ʿayār**

āyāt [4]

1. ayetler

S91 Cemāli olup muṣḥaf-ı bī-miṣāl / Aña faṣl ü **āyāt** idi ḫatt u ḫāl
SE181 Nūr-ı pīşānī-i ecdād-ı kirām / Levḥ-i dībāce-i **āyāt-ı** ʿiẕām

2. mucizeler

SE654 İbtilāgāhı olup çār-cihāt / Heft-ḫān oldı aña nüh **āyāt**

3. belirtiler, işaretler

SE1472 ʿAdl ü iḥsānuñ olur **āyātı** / Şehlerüñ ḫuṭbe gibi dārātı

āyāt-ı şifā [1] şifa ayetleri

SE11 Sırr-ı **āyāt-ı şifāya** maẓhar / Noḳṭalar anda söyinmiş aḫker

Ayaz [9] Sultan Gazneli Mahmud'un kölesidir. Edebi eserlerde akıl ve feraset sahibi olması ve sadakati sebebiyle Sultan Mahmud tarafından çok sevilen ve itimat edilen kölesi olarak geçer.

SE712 Ḫāṣ **Āyāzı** idinüp hem-sāye / Oldı mehtāb mülāzim aya
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı maḥrem-i rāz / Şah Maḥmūd ile mānend-i **Ayāz**
HH1209 Şuʿle-i necm ile sipihr-i kebūd / Şevḳ-i **Ayaz** ile dil-i Maḥmūd
HH1453 Serv-i gül-zār-ı nāz yaʿni **Ayaz** / Ṭuyup ol semtden ġarīb āvāz
HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu ṭāḳ-ı aḥḍerde / Ḫās **Ayaz** ile ḳaldı dillerde
HH1410 Oldı **Ayaza** ʿışḳı ṣad çendān / Döndi āh iderek şeh-i devrān
HH1457 Sūz-ı ʿışḳıyla şāh-ı bende-nevāz / Açılup eyledi **Ayaza** niyāz
HH1346 Didi ḫānum **Ayazdur** nāmum / Güsfend oldı māye-i kāmum
HH1234 Ol ser-efrāz-ı āsumān-pāye / İtmeden ḫāṣ **Ayazı** hem-sāye

ayaz [1] çok soğuk hava. Ayrıca bkz. 'çaḳır ayaz' md.

HH1208 Nā-gehān bir çaḳır **ayaz** oldı / Sebz ṭūṭī sefīd bāz oldı

ʿayb [22] utanılacak şey, kusur, ayıp, leke

S602 N'ola dinse yir yüzinüñ **ʿaybı** var / Ki baḫrı sefīd ü siyeh-bīni var
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne şeb sāye-i luṭf-ı settār-ı **ʿayb**
NE1805 **ʿAybını** setr etmek içün dāʾimā / Züll-i ṭamaʿ ehline eyler seḫā
NE2036 Kārı nedür şaḫnesi ile beyinüñ / Baḳma ilüñ **ʿaybına** ne eksigüñ
NE2052 Ḥāzır olup ikisi anda yine / Nāẓır idi bir birinin **ʿaybına**
NE2072 ʿAybumuz it dīdeye ḫāʾil yine / Baḳmıyalum ʿayn-veş il **ʿaybına**
NE2072 **ʿAybumuz** it dīdeye ḫāʾil yine / Baḳmıyalum ʿayn-veş il ʿaybına
NE2073 **ʿAybını** fehm iden olur ʿayb-pūş / Būy-ı meyi ṭuymaz olan bāde-nūş
NE2198 Bir gözi olmayan o nūr-ı baṣar / **ʿAybı** görünmezdi aña ḳıl ḳadar
NE2516 Al tuvak **ʿaybını** eyler nihān / Anı başı örtülü ṣatar hemān
SE324 Sāye-i ʿadlidür ol dādāruñ / **ʿAybın** örten felek-i ġaddāruñ
SE817 Düşe mi ādeme olmaḳ tenbel / **ʿAybdur** gāv daḫı olsa kehel
SE2130 Virme şirrīre ḫuşūnetle cevāb / **ʿAybdur** ādeme taḳlīd-i kilāb
SE2255 Ḳılıcuñ ṣala hevādāruñ ola / Ḥıfẓ-ı **ʿayb** ide ḳafādāruñ ola
SE2379 Oldı ḫāṣıl bu ki nā-pāk zeban / Laḥm-ı zāyid gibi **ʿayb-ı** merdān
SE2410 Hiç seḫā gibi faẓilet olamaz / Böyle **ʿayb** örtücü ḫılʿat olamaz
SE2549 Ḳıldı cerrār-ı keşīrüʿl-ḫaybe / Seni ol ṭurfe ʿaṣā vü **ʿaybe**
SE3262 **ʿAyb-ı** kāşāne-i cānān oldı / Bezmde ḫayli girān-cān oldı
SE3354 Yüzin açar nice mestūrelerüñ / **ʿAybın** örter gehi meşhūrelerüñ

SE3372 Yoġ-ıdı **ʿaybı** o şehrüñ ebedī / Var ise ancaḳ o menḥūse idi
SE3420 Didi iy māder-i şefḳat-pīrā / Yā nedür **ʿaybını** bilsek ʿacabā
HH2293 İrişür bir laṭīfe-i ġaybī / Hüner olur o nākesüñ **ʿaybı**

ʿayb-pūş [2] ayıp örten
S48 Ümīdüm budur kim olup **ʿayb-pūş** / Aña kim ʿayār ise de mey-fürūş
NE2073 ʿAybını fehm iden olur **ʿayb-pūş** / Būy-ı meyi ṭuymaz olan bāde-nūş

aydın [2] ışıklı, aydınlık ‖ sevinçli, mutlu. Ayrıca bkz. 'gözi aydın olmaḳ' md.
SE268 Gözi seyyārenüñ oldı **aydın** / Buldı cemʿiyyet-i ḫāṭır Pervīn
HH405 Oldı seyyārenüñ gözi **aydın** / Ḳurdı encümde encümen Pervīn

āyet [5] Kur'an-ı Kerim'de sureleri meydana getiren cümle ve cümleciklerden her biri
NE338 Ṣıçradı ḳan muṣḥaf-ı pür-ġurrete / Noḳṭa-i sürḫ oldı ser-i **āyete**
SE532 Ḥac ki farżıyyetine var **āyet** / Lāzım īfāsı be-şarṭ-ı ḳudret
SE2664 Ḫuṭbesi **āyet-i** ʿadi ü iḥṣān / Kārı bālā-kün-i ḥükm-i Ḳurʾān
SE2799 Ḳıllet-i ʿaskere ġam çekme ṣaḳın / Yitüre **āyeti** "kem min fi'etin"
HE34 Felekler **āyet-i** ṣunʿiyle ḥamīd / Zemīn seccāde-i āb üzre sācid

āyet ber-kenār [1] Kurân-ı Kerîm'in İslam dünyasında kabul görmüş olan sayfa düzeni, en boy orantısı. Kurân-ı Kerîm'in sayfa ve satırlarınınm düzenli tutulması, ayetlerin yarıda kesilip dieğr sayfaya taşmaması, sayfa sonunda bitirilmesi. (İstisna olarak sadece Neml Sûresi, 44. ayet sayfa sonunda bitmeyip diğer sayfada devam eder.) Tanıkta peygamberlerin sonuncusu (sayfadaki son ayet) Hz. Muhammed bağlamında kullanılmıştır.
NE232 Ḫatm-i rüsül **āyet** idi **ber-kenār** / Noḳṭası ol ḫaṭm-i nübüvvet-şiʿār

ayırmaḳ [13]
1. birbirinden uzaklaştırmak
S114 Der-i Ḫaybere urdı ḳahr ile dest / **Ayırdı** nitekim girībān-ı mest
S1478 Der-i muġdan ayrılma şām u seḥer / Eger der gibi iki **ayırsalar**
NE341 Ḳahrı ile **ayırdı** der-i Ḫayberi / Hem-çü girībān-ı der-i Ḫayderi
SE1576 Bir dem evvel **ayırup** cān ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla öldürme beni
SE1995 İlden **ayırmaġa** şirretler ider / Seni incitmege dikḳatler ider
SE2490 Vāḳıʿā sinede cāy eyleyicek / Anı **ayırmaġa** döysün mi yürek
HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı pāküñ āşārı / Ḫˇīş ü māderden **ayırur** yārı
HH1371 Üstüḫˇānından **ayırup** maġzı / Ḫāṣıl itdüm bu ṣanʿat-ı naġzı
HH1812 Beni dūr eyleyüp diyārumdan / Niçün **ayırduñ** ola yārumdan
2. uzaklaştırmak, yoksun bırakmak
SE1577 Döyemem göz göre bu acıya ben / Cāndan **ayır** tek ayırma ondan
SE1577 Döyemem göz göre bu acıya ben / Cāndan ayır tek **ayırma** ondan
HH63 Beni dūr itme ṣaff-ı tāʿatden / Bir dem **ayırma** ol cemāʿatden
3. kesip parçalamak
HH2009 Dest ü pāyinden **ayırup** merdi / Tiġ her irdigün saḳatlardı

āyin [9]
1. adet usul, töre
SE1199 İtdi dūlāb-ı sipihr-i ġaddār / Yine **āyīn-i** ḳadīmi der-kār
HH354 Ola şāh-ı cemāl bā-temkīn / Nāzenīn ola gözleye **āyīn**
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı **āyīn-i** ḫˇāce ṭarz-ı ġarīb
2. kanun, düzen, âdet
S1049 Alup deste āyīne-i sāġarı / Yine göster **āyin-i** İskenderi
S1544 İlāhī **be-āyin-i** bezm-i elest / Be-ʿahd ü be-peymān-ı rindān-ı mest
NE857 Müʾtemen-i millet ü **āyindür** / Nāṣıḥ-ı erkān ü selāṭīndir
NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb **āyin** ḳodı / Ḥācib-i ḫuddām u selāṭin ḳodı
3. tarz, kendine özgü merasim
NE1226 Oldı bu **āyin-i** ḫuceste-nizām / Salṭanat-āmūz-ı şehān-ı be-nām
NE1611 Ehl-i ġazā geldi bu **āyin** ile / Tekyeye ol düşmen-i dīrīn ile

āyin-ẓafer [1] adeti zafer olan, muvaffak
S292 O menzilde geldi ḳazaḳdan ḫaber / Ki bozmuş anı cünd-i **āyin-ẓafer**

āyine, āyīne [45]
1. ayna
S22 Ḳılur cüy-ı tīġ-ı firengī-miṣāl / Ṣitā faṣl-ı **āyīne** açup şimāl
S147 Varup menzil-i māha ol şeh-süvār / Ḳamer ḳarşuya geldi **āyīne-vār**

S504 Riyā ile aña nemeddür şiʿār / Derūnı mükedderdür **āyīne-vār**
S551 Ya **āyīnede** ʿaks-i ḫūrşīddür / Yaḫud çarḫı nīlīde nāhiddür
S599 Ne perde ol **āyīne-i** bī-miṣāl / Yaḫud çāder-i ṭurfe-bāz-ı ḫayāl
S1019 Düşüp ʿaksi saḳf-ı sipihre yine / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob **āyīne**
S1101 İdüp māh-ı bedri gümüş **āyine** / Felek itdi tebdīl-i ṣūret yine
S1297 Olup āb-ı mirʾāt-ı āhen-beden / Hevā ʿaksi maḥv eyler **āyīneden**
S1358 Olup yaḫdan **āyīne** deryā-yı jerf / Rıżāsıyla aña ṭılā itdi berf
S1467 Ne **āyīne** iste ne cām-ı Cemi / Derūna ṣafā vir de gör ʿālemi
NE739 Ṣafḥası **āyine** gibi pür-ṣafā / İtdüm anuñ nāmını ʿĀlem-nümā
NE1578 **Āyine-veş** ṣāf olup sīnesi / Baḥr-ı peş ü pīşinüñ āyinesi
NE1578 Āyine-veş ṣāf olup sīnesi / Baḥr-ı peş ü pīşinüñ **āyinesi**
NE2299 Her sözi **āyine-i** şekl-i güzāf / Her demi jeng-āver-i maʿnā-yı ṣāf
NE3092 Nīze degil her ṭaraf **āyinedür** / Tīġ-i ṭılısm-ı ser-i gencīnedir
NE1315 Ḥāşılı devr-i felek-i bī-ḳārar / ʿAḳsini iẕhār ider **āyine-vār**
NE1556 Cism miṣāli eyleye **āyine-sān** / Gök demüre ġarḳ olur imiş ʿayān
SE260 İrdi nüh günbed-i çarḫa fiʿl-ḥāl / Levḥ-i **āyīneye** gūyā timṣāl
SE771 Oldı **āyīne-ṣıfat** işrāḳı / Pertev-i ḥikmetinüñ müştāḳı
SE790 Yazdırup ṣūretin **āyīne-miṣāl** / Dest-i ḫuddāma ṣunardı fiʿl-ḥāl
SE1353 Hiç ṭoġrusına yañılmaz idi / Kendisin **āyīnede** bilmez-idi
SE2322 Oldı mışḳal ʿalem-i ʿAbbāsī / Sildi **āyīne-i** menden pası
SE2593 Açup **āyīne-ṣıfat** sīne-i ṣāf / Didi gül görince olurmış elṭāf
SE3193 Siper-i **āynesine** arḳalana / Gözi mānend-i zırıh ḫalḳalana
HH758 Bir kızı var idi yanında anuñ / ʿAḳs-i **āyīnesi** idi pīre-zenüñ
HH1487 İtdi şeh **āyīne-ṣıfāt** iḳbāl / Söyledi ṭūṭī-i güşāde maḳāl
HH1652 Şöyle gösterdi naḳş-ı bī-cānı / Şanki **āyīne** ʿaḳs-i cānānı
HH1653 İtdi taṣvīri ol digal muʿtād / Şaha **āyīne** gibi pīş-nihād
HH2230 Şu naṣīḥat ki itdüm idi saña / Oldı **āyīne** gibi ʿaḳs-nümā

2. parlak cisim, yüzey

NE991 ʿIşḳdur iksīr-i berā-yı vücūd / ʿIşḳdur **āyine**-güşā-yı şühūd
NE1304 Gökşu ile bahr degil şanasın / Pīş ü perine ḳomuş **ayinesin**
NE1305 Yapusı yerinde uyuşmuş beden / Ḫayli ṣafā eylemiş **āyineden**
NE2699 Ṭutmuş o ser-nīzeye karşu meger / Bir gümüş **āyineli** çarḫī siper
NE2705 Ḥāşılı bir ḍarb ile ol pür-sitīz / Urdı ol **āyineye** peykān-ı tīz
SE171 Mālīḫulyā-yı ḫayālāt-ı muḫāl / Oldı jeng-āver-i **āyīne-i** bāl
SE265 Baḳup **āyine** tīġe Behrām / Bildi ol şehdür iden çarḫa ḫırām
HH27 Geldi revnaḳ bu ḳasr-ı rengīne / Ḳondı her ṭāḳına bir **āyīne**
HH109 Meh gibi itdi ʿālemi rūşen / Rūz-ı Bedr **āyine** siperlerden
HH169 Oldı nūr ile şekl-i noḳṭa-ı ḫall / Hindī-i **āyīne**-nümā-yı Zuḫal
HH1760 Gūyiyā bir ʿarūs-ı fāḫir idi / Baḥruñ **āyīnesine** nāẓır idi
HH2007 Oldı **āyīnesiyle** çāk siper / Nīm-hāleyle oldı nışf-ı ḳamer
HH2296 Leb-i deryāda ola saña viṣāl / Oldur **āyine-i** ruḫ-i āmāl
HH2642 Gördiler iki çāre-cū-yı ḫalāṣ / Baḥruñ **āyīnesinde** rūy-ı ḫalāṣ

3. kalp, gönül ‖ mazhar

S1488 Gör **āyīne-i** naẓmumuñ ḫālini / Ki hem-ser ider şaḫṣ u timṣālini
NE1534 Rūḥı idermiş meded-i maʿnevī / Ṣalup ol **āyinelere** pertevī
NE2683 Eyledi maẓmūn-ı żamīrin ʿayān / Ṣundı dil **āyinesin** añla hemān
SE467 Nūr-ı ḫurşīd gibi bārīḳadur / Dil ise **āyine-i** muḥrīḳadur
SE1587 Dili ḳıl cilvegeh-i şıdḳ u ṣafā / Nʿeyler ol **āyīnede** rūy-ı riyā
SE2436 Göñül **āyinesini** ṣāf eyle / Çoḳ degil mi gel e inṣāf eyle

āyīneci dükkānı [1] ayna satılan dükkan. Tanıkta askerler giydikleri zırhın parlaklığından dolayı aynacı dükkanına benzetilmiştir.

HH1997 Merd-i āhen-dilān giyüp cevşen / Döndi **āyıneci dükānına** ten

āyīne-dān [1] aynalık, ayna mahfazası

S330 Zer üsküflü keçeyle Bektāşiyān / Nemedden idüp mihre **āyīne-dān**

āyīnedār [3] Osmanlı toplumunda özellikle varlıklı kimseler giyinirken onlara ayna tutan kimse

NE69 Safḥa-i ḫāṭırdaki naḳş u nigār / Ḳıldı seni hindū-yı **āyinedār**
NE242 Māh ile şeb hindū-yı **āyinedār** / Ṣanma kelef anda ruḫı ʿaḳsi var
HH1567 Ḳalbi **āyīnedār-ı** rūy-ı riyā / Şekl-i timṣāl-i mekr ü naḳş ü deġā

āyīne-fām [1] ayna renkli ‖ ayna gibi saf ve şeffaf

HH1998 Yüriyüp iki ḫayl-i ḫūn-āşām / Rū-be-rū oldı tīġ-i **āyīne-fām**

āyīne-i ālem [1] âlemin aynası

SE1563 Ḥāşılı **āyīne-i ʿālemde** / Ṣaḥş ü timṣāl gibi her yirde

āyīne-i ʿālem-nümā [1] Büyük İskender'in Arsito'ya yaptırdığı ve İskenderiye'de deniz fenerinin tepesine kurdurduğu çok uzak mesafeleri görmeyi sağlayan ve yaklaşan düşman gemilerini yansıttığı güneş ışığıyla yakan ayna. Tanıkta tasavvufi bağlamda ilim ve keşif anlamında kullanılmıştır.

NE794 Cānumı İskender idüp gūyiyā / Ṣundı bir **āyine-i ʿālem-nümā**

āyīne-i bed-nümā [1] kötü gösteren ayna

S317 Tedārik ḳılup Şāh-ı kişver-güşā / Silindi ol **āyīne-i bed-nümā**

āyīne-i cām [1] kadeh, piyale

NE3013 **Āyine-i cāma** gider raġbeti / Umma bu ṣūret ile ṣaḳın cenneti

āyīne-i cān u dil [1] ayna gibi parlak, aydın, her şeyi gösteren can ve gönül. [tas.] Âlemde bulunan her şeyin insanda da bir örneği vardır. Allah'ın isimleri, insanda yansıması vasıtasıyla âleme akseder. Bu bağlamda insan âlemi yansıtan bir aynaya benzetilir.

S3 Cilā-baḫş-ı **āyīne-i cān u dil** / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i āb ü gil

āyīne-i cemāl [1] güzelliği yansıtan ayna

HH888 Menbaʿı ḥavż-ı müstedīr çü mihr / Olmış **āyīne-i cemāl-i** sipihr

āyīne-i dil [2] bkz. 'āyine-i cān u dil' md.

S1409 Yoḳ **āyīne-i dilde** rūy-ı riyā / Bu ʿālem-nümādur degil ḫod-nümā

SE1560 Silmiş **āyīne-i dilden** jengi / Arada mişḳale-i yek-rengi

āyīne-i eşkāl-nümā [1] şekilleri gösteren ayna. Tanıkta Sohbetü'l-ebkâr mesnevisi mana nakışlarının bulunduğu şekiller gösteren bir aynaya benzetilmiştir.

SE3460 Ṣafḥa **āyīne-i eşkāl-nümā** / Görinür anda nuḳūş-ı maʿnā

āyīne-i idrāk [2] idrak aynası

SE1449 Gerçi ṣāf **āyine-i idrākuñ** / Müteḥarrik ḳatı ṭabʿ-ı pākuñ

SE1530 Pür-ṣafā **āyīne-i idrāki** / Āb-ı ṣāfī gibi ḳalb-i pāki

āyīne-i İskender, āyīne-i Sikender [2] bkz. 'āyine-i ʿālem-nümā' md.

SE378 Vaṣf-ı sākīde olan cām-ı süḫan / Ṣaf **āyine-i İskenderden**

HH2748 Oldı ʿĀlem-nümā ki ṣūret-yāb / Ṣaldı **āyīne-i Sikendere** tāb

āyīne-i ḳalb [2] kalp aynası, bkz. 'āyine-i cān u dil' md.

NE550 Bir dem anuñ yanına itdüm güẕār / Ḳıldum anı **āyine-i ḳalb**-i zār

NE1532 Āyine-i **ḳalblerin** ṣāf idüp / Sīnelerin meh gibi şeffāf idüp

āyīne-i rū(y)-nümā [1] yüz gösteren ayna

NE128 İstedi bir **āyine-i rū-nümā** / Tā ki ola maẓhar-ı ḫüsn ü bahā

SE1438 Nev-ʿarūs-ı tutuḳ-ı milke dilā / Oldı tīġ **āyine-i rūy-nümā**

āyīne-i rūşen [1] parlak ayna. Tanıkta "âyine-i rûşeni saf etmek" hatıra getirmek, hatırlamak bağlamında kullanılmıştır.

NE802 Ṣāf idicek **āyine-i rūşenüm** / Ḫāṭıruma geldi o laḥẓa benüm

āyīne-i sāġar [2] kadeh aynası. Tanıklarda efsanevi İran hükümdarlarından Cemşîd'in kim tarafından icat edildiği bilinmeyen, içine bakıldığında dünyada olup biteni gösterdiğine inanılan kadehine gönderme yapılmıştır. Ayrıca bkz. 'cām-ı ʿālem-nümā' md.

S1049 Alup deste **āyīne-i sāġarı** / Yine göster āyin-i İskenderi

NE3063 ʿĀlem-i ābın olup İskenderi / Elde idi **āyine-i sāġarı**

āyīne-i ṣāfī-meniş [1] saf yaradılışı gösteren ayna. Tanıkta terkip 'cām'ın bir vasfı olarak ve insanın en katışıksız en saf halini ortaya çıkarması bağlamında kullanılmıştır.

NE676 Cāmdur **āyine-i ṣāfī-meniş** / Kār-ı Sikenderde yoḳ ol gösteriş

āyīne-i yaḫ [1] buzdan ayna

S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek cilvegāh / Nemed içre **āyīne-i yaḫ** tebāh

āyīne-i żamīr [3] bir şeyin iç yüzünü, özünü gösteren ayna, gönül aynası

HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha gizlü ḫaber / Virdi **āyīne-i żamīre** keder

ʿayn [2] Arap alfabesinin on sekizinci, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi birinci harfi. Kelime tanıklarda şekli itibarıyla göze benzemesi bağlamında kullanılmıştır. Kelimenin "göz" anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

SE461 **ʿAynınuñ** dāʾire-i bī-dādı / ʿĀṣıḳuñ gerdene-i fülādı

HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş ten-i zārı / **ʿAyn-i** ʿışḳ idi çeşm-i bīdārı

ʿayn-ı ʿAli [1] Ali kelimesinin ilk harfi ‖ Hz. Ali'nin gözü

NE345 Dīn evine her biri dīvardur / **ʿAyn-ı ʿAli** der gibi bīdārdur

ʿayn [30]

1. göz

S263 Ne bī-ʿār olur ol meẕellet-zede / Dögüldükçe iġmāż-ı **ʿayn** itmede
NE1496 **ʿAyni** ile ceddüme iʿlām ider / Ṣoḥbeti bu vech ile itmām ider
NE2054 Müfti olup ṭālib-i ışlāḥ-ı beyn / İtmiş idi daḫlden iġmāż-ı **ʿayn**
NE2072 ʿAybumuz it dīdeye ḥāʾil yine / Baḳmıyalum **ʿayn-veş** il ʿaybına
SE129 Yā İlāhī beni ḳıl ehl-i veraʿ / Teng-çeşm eyleme çün **ʿayn-ı** ṭamaʿ
SE1367 Eyleyen **ʿayn-ı** başīretle nigāh / Ẓulmet-i vehm-ile olmaz āgāh
SE3487 Hā yazarsa döne **ʿayn-ı** baḳara / Başını yara gözini çıḳara
HH1211 Oldı altı bu sebz-hargāhuñ / Nūr ile **ʿaynı** ḥirmen-i māhuñ
HH1239 Eşk-i çeşmi fiġān iden zāruñ / **ʿAynine** gelmez idi anlaruñ
HH1254 Resmin alup ḳaşā ile ḳaderūñ / **ʿAynine** gösterürdi ḫayr ü şerüñ
HH1366 Bilürin **ʿayni** ile nālānı / Varup āzād eylerin anı
HH2104 **ʿAyn-i** zenbūr u nīş-zen-i vāli / Nūş-leb şūḫ idi oġul balı

2. bir şeyin aslı, aynısı; kendi, hakikati

NE913 Tāḳ-ı felek deyr-i mükāfātdur / **ʿAynını** göstermede mirʾātdur
NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti **ʿayn-ı** ṣafā / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı maḫż-ı beḳā
NE1289 Kendi olur mihr-i şeref-i ıḳtırān / İki kedū **ʿaynı** ile Ferḳadān
NE1491 **ʿAynı** ile eyledi nāmını yād / Didi ki ey sālik-i pāk-iʿtiḳād
NE2104 Bir kişi kim ʿaṣrda meşhūr idi / **ʿAynı** ile müfti-i mezyūr idi
SE608 **ʿAyn-ı** ʿilmi yürü pür-nūr eyle / Hevesüñ dīdesini kūr eyle
SE665 **ʿAyn-ı** ʿilm eyledi faż-ı hādī / Kelime olsa ʿaceb mi ādī
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı efsürde bu ten / Çıḳan ammā yine **ʿaynıyla** beden
SE1427 Ṣaḫṣ-ı dūn-himmet olur **ʿayn-ı** ḳader / Cümleden kim ne şecerdür ne ḫacer
SE2662 **ʿAyn-ı** ʿadlile olup ḫalḳa ʿiyān / Gözedürdi fuḳarāyı her ān
HH46 Çünki lā şeklidür yediye raḳam / Cümlesi fī'l-ḫaḳīḳa **ʿayn-ı** ʿadem
HH546 Bir belā-yı siyāh imiş o sevād / Belki **ʿayn-i** ziyān-ı māder-zād
HH1349 O ġazāl ise yār-ı ġārumdur / Naṣb-ı **ʿaynum** enīs ü yārumdur
HH1559 Bār-ı mekr ile döndi ḫammāle / Oldı **ʿayn-i** cimāl-i naḳḳāle
HH2115 Pür-ġam-ı ʿışḳ idi adı Maḥzūn / Nasb-ı **ʿaynı** idi fünūn-ı cünūn
HH2593 O da ol servüñ oldı pā-māli / Ṭayyibüñ **ʿaynı** ile hem-ḫāli
HH2675 İrişür çünki her kemāle zevāl / Anlara bir gün irdi **ʿayn-ı** kemāl
HH1496 Yaʿnī levḥ-i ḫayālde ol ḫ̇āb / **ʿAyniydi** bunuñ çü ṣūret-i āb

ʿayn-ı ʿamā [2] kör kimsenin gözü

NE91 Nūr-ı ḳurʾānīde-i **ʿayn-ı ʿamā** / Çehre-güşāyende-i naḳş-ı fenā
NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i ʿarz u semā / Zīr-i per-i perde-i **ʿayn-ı ʿamā**

ʿayn-ı hā [1] Arap alfabesindeki he harfinin gözü (ه)

SE38 **ʿAyn-ı** hā zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi mirʾāt-ı siyeh pervāze

ʿayn-ı ḥayāt [1] hayat pınarı, bengisu

HH665 Bize ābiş-ḫōr oldı **ʿayn-ı ḥayāt** / Cāy-ı pür-şevḳ-i rūşenā ẓulumāt

ʿayn-ı ʿibret [1] ibret gözü

SE690 **ʿAyn-ı ʿibretle** olursañ nigerān / Kāmilüñ menzili ṣadr ola hemān

ʿayn-ı zerḳā [2] mavi göz

S687 Cihānuñ maṭāfı vü mesʿāsıdur / Anuñ Gökşuyı **ʿayn-ı zerḳāsıdur**
HH2385 ʿAḳs idüp āb-ı ṣāf-sīmāya / Döndi her cūy **ʿayn-ı zerḳāya**

ʿaynī [2] göz

NE1266 Dīde vü **ʿaynīde** iderken fiġān / Olur iki göz arasında nihān
NE1262 Dīde vü **ʿaynīye** ṣalup şer ü şūr / Ḫābda elbette ider bī-ḥużūr

ʿayne'l-yaḳīn [1] doğrudan gözlemleme yoluyla elde edilen kesin bilgi; açıktan açığa görme; göz ile görünür derecede müşahede ederek bilme

NE98 Sürme-keş-i dīde-i **ʿayne'l-yaḳīn** / Perde-güşā-yı tutuḳ-ı ḥūr-ı ʿīn

ʿaynü'l-ḥayāt [1] hayat çeşmesi, bengisu

NE227 Rūh-ı revān idi şeh-i pāk-zāt / Gār ise oldı çeh-i **ʿaynü'l-ḥayāt**

ʿaynek [2] mercek, gözlük

S943 Ṣurāḥī nümāyende-i dūrdur / Ḳadeh **ʿaynek-i** ṣāf-ı billūrdur
S994 Görür gözi cām-ı ṣafādur hemān / İder yeke **ʿaynekle** seyr-i cihān

ʿAynü'l-ḳuḍāt [1] Mutasavvıf, kelâm âlimi, Şâfiî fakihi ve şair; ʿAynü'l-ḳuḍāt el-Hemedānī. Devrinde okutulan bütün ilimleri kısa sürede tahsil ederek genç yaşta şöhret ve nüfuz sahibi olmuş, kelâmî ve itikâdî konularda ortaya koyduğu fikirleri ve kanaatleri

yüzünden zındıklıkla itham edilerek 7 Cemâziyelâhir 525'te Hemedan'da derisi yüzülerek idam edilmiştir. Tanıkta ilim ve irfan sahibi olma bağlamında kullanılmıştır.

NE2105 Olmuş idi belki o ferḫunde-zāt / Fażl ile çoḳ hem-ser-i **ʿAynü'l-ḳuḍāt**

ayrı [1] başka

SE2085 Gūyiyā taze sebū-yı ḫummār / İçdügi **ayrı** giderdi her bār

ayrı düşmek [2] ayrılmak

S1323 Serīrinden **ayrı düşüp** verd-i ter / Yine rūzgāruñ öñünce ḳaçar

ayrılmaḳ [7] birlik ve bütünlükten kopmak, uzaklaşmak

S1478 Der-i muġdan **ayrılma** şām u seḥer / Eger der gibi iki ayırsalar

NE2490 Olsa eger ʿāzim-i ifsād-ı beyn / Nefret ile **ayrılalar** Ferḳadeyn

HH2048 Tā ki **ayrılmaya** bu cān tenden / Bir nefes olmayam cüdā senden

HH2298 **Ayrılup** pīrden o ser-gerdān / Dāmen-i kūhı ṭutdı oldı revān

HH2484 **Ayrılup** ʿāḳıbet miṣāl-i ṣadef / Düşdi ol iki dür-i dürc-i şeref

HH2505 **Ayrılup** ʿāḳıbet iki hem-zād / İtdiler ṭıfl-ı şīr-veş feryād

HH2506 Bir dem **ayrılmayan** refīk-i şefīḳ / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı tefrīḳ

ayrılıḳ [2] ayrı olma, uzak kalma durumu, hasret

NE1037 Yaʿni çeküp anda daḫı firḳati / Menʿ ide dīn **ayrılığı** vuṣlatı

SE1579 Yār-ı cān **ayrılığı** müşkil olur / Sen de fikr it aña kim ḳāʾil olur

ayrıḳsı [1] başka türlü, tuhaf

NE1052 Didi çün **ayrıḳsı** olup ḥāl-i zār / Olmadı meşhūd baña vaṣl-ı yār

ʿayş [8] yaşayış, yaşama ‖ yiyip içme, zevk ve sefa

SE342 Yā İlāhī ṭura tā kim ʿālem / Baġ-ı **ʿayşı** ola sebz ü ḫurrem

HH335 Bilmeye ḫaste-ḥāl-i rūḥānī / Ẕevḳ-i fevḳānī **ʿayş-i** taḥtānī

HH347 Ġaraż ol ḥālden tenāsüldür / Ṣanma **ʿayş-i** dem-i tevāsüldür

HH970 Ġonceyi penbe içre gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı **ʿayşa** bir gül-i ter

HH1240 Şāha esbāb-ı **ʿayş** āmāde / Bunlar emvāl-i mülki yaġmada

HH1299 El ṣalup ehl-i **ʿayşa** berg-i şecer / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler

HH1347 Pādişāhāne **ʿayş** idüp her gāh / Vaḳtime māLīkem bi-ḥamdi'llāh

HH2065 Ḥāṣılı berg-i **ʿayş-i** vāfir ile / Şūḫ u Şāṭır ṣafā-yı ḫātır ile

ʿayş u ṣafā [1] yiyip içme, zevk ve sefa

SE2044 Bu ise āḫir-i beẕm-i ʿişret / Laʿnet ol **ʿayş u ṣafāya** laʿnet

ʿayş u ṭarāb [1] yiyip içme, çalgılı eğlence yapma

HH1601 Bir iki gün iderse **ʿayş u ṭarab** / Nice yıllar çeker belā vü taʿb

ʿayş u ʿişret [1] yiyip içme, içkili eğlence yapma

HH2307 Devlet-i mīr-i şīr-ṣavletde / Oldılar ẕevḳ u **ʿayş u ʿişretde**

ʿayş ü nūş [5] yiyip içme, eğlenme

HH819 İdelüm **ʿayş ü nūş** ta dem-i şām / Bārī olsun bu günlicek bayrām

HH821 Görilüp berk-i **ʿayş ü nūş** temām / Oldı sūr ehli cümle mest-i müdām

HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o gāv dü-tā / İtdi şevḳ ile **ʿayş ü nūşa** ṣalā

HH1204 Geçirüp **ʿayş ü nūş** ile eyyam / ʿĀḳıbet buldı devresi encām

HH1456 Eyleyüp anı daʿvet-i ḫāne / **ʿAyş ü nūş** itdiler levendāne

ʿayyār [7] çevik, kurnaz, hilekar, dolandırıcı

NE2953 Siñsi olup kimisi **ʿayyār** olur / Girye-i mekkār u ziyān-kār olur

NE1843 Eyledi tercīḥ bu efkārdan / Çāre ṭaleb olmaġı **ʿayyārdan**

SE3101 Gözedüp furṣatı **ʿayyār** gibi / Gürbe-i cüst ü ziyān-kār gibi

SE3161 Bir zaman Mışra varup bir **ʿayyār** / Çeşm-i dil-ber gibi oldı mekkār

SE3173 Güş idince bu kelāmı **ʿayyār** / İtdi peykān gibi çaḳ cānına kār

HH562 Şaḫne ḥavfiyle cümle ḥīle-güzār / Oldı mānend-i şeb-rev-i **ʿayyār**

HH1099 İtdi **ʿayyārlar** ile ol āfet / Dūstān-ı zamāne-veş ülfet

ʿayyāş [2] eğlenceye düşkün ‖ çok içki içen

NE3077 Pend virüp ḫātır-ı ʿ**ayyāşına** / ʿAḳlını cemʿ eyle yüri başına

NE3062 Pādişeh-i ʿaṣrī de **ʿayyāş** idi / Ḫusrev ü Cem meşreb-i ḳallāş idi

ʿayyūḳa irmek [1] yayılmak, her taraftan duyulup hereksçe bilinir hale gelmek

SE715 Rāyet-i fażlı **irüp ʿayyūḳa** / Sāye ṣaldı meh-i zer mancūḳa

az [21]

1. alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik, yetersiz

NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün **az** çoḳ / Düşse ṭarīḳatden eger bāki yoḳ

NE748 Şükr-i Ḫudā **az** degil ḳudretüñ / Farḳ-ı felekde ʿalem-i rifʿatüñ

NE1164 **Az** düşer kim ola luṭf-ı ḳadīr / Ḫāṣ-ı pesend ola vehm-i ʿām-gīr

NE2542 İnce beli ḳad güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı **az** aşaġısı çoḳ

SE617 Şerefi gevher-iledür ṣadefüñ / Yoḫsa **az** farḳı var andan ḫaz efüñ
SE1188 Aña nisbet-ile ʿadūnuñ varı / **Az** ammā ki bir avuç arı
SE1436 Merciʿi çünki ola Rabb-i ġanī / **Az** ile ḳāniʿ olan ola denī
SE2704 Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār / **Az** olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār
SE2796 **Az** u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı ādem yirine ṣaymaya hīç
SE2798 Keşrete baḳma ki ṣoñı yoḳdur / Ḥaḳḳuñ **az** nesnede luṭfı çoḳdur
SE3457 Döndi bir mezraʿaya ṣafḥa-i rāz / Ki ola ḥaṣılı çoḳ yazısı **az**

2. sınırlı

S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i ʿıyş **azdur** / Fem-i ḫumda ḫamyāzeden bāẕdur
SE2763 Eyleyüp bāġa olan himmetini / Düzdi **az** demde şehüñ milketini
SE3467 Ṭoḳınursa nefes-i ʿuşşāḳa / **Az** zamanda yayılur āfāḳa
HH639 İtdi feyż-i naẕarla ṣadr-ı be-nām / **Az** zamānda o māhı bedr-i temām
HH1276 **Az** zamānda o bāġ-ı müşk-sirişt / Ola reşk-i ḳarārgāh-ı behişt
HH1964 **Az** zamānda o peyk-i bād-vürūd / Oldı reh-yāb-ı menzil-i maḳṣūd
HH2111 **Az** zamānda o kūdek-i ḳābil / Oldı māh-ı temām-veş kāmil
HH2417 **Az** zamānda ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı cümle fünūn içinde ferīd

3. seyrek, nadir

NE2233 **Az** bulınur dilüñ için laʿl-i nāb / Böylece bir müṣaḳḳab elmās-ı tāb
NE3027 Ḳavm-i şeyāṭīn ḳaçan kerem olur / Merdek-i rişte daḫı **az** ḳurtulur

az görmek [1] azımsamak, az saymak, umduğu kadar olmadığını düşünmek

S1186 Ḥekīmāna sürme meyi sāḳiyā / Ṣaḳın **az görme** meyi sāḳiyā

az kaldı [7] az daha, neredeyse

S1301 Zemīn ü zamān oldı pür-tef ü tāb / Felek **az ḳaldı** ki ola ḫarāb
S1315 Bu sūzişle **az ḳaldı** kim yana heb / Fetīl-i şihāb ile bārūt-ı şeb
NE513 Şevḳ ile **az ḳaldı** olup naġme-zen / Ġonca-i gül nāle ḳıla ḳalbden
NE1184 Tīġ ile **az ḳaldı** ki ide o dem / Sā'id-i Hindīyi miṣāl-i ḳalem
SE1755 **Az ḳaldı** ki ola ṣaḥn-ı ṣaḥrā / Ġavr idüp çarḫ-ı muḥaddeb-āsā
HH969 **Az ḳaldı** ki ġonce-i zanbaḳ / Aḳ gül içre ola mustaġraḳ
HH1661 **Az ḳaldı** ki şāh-ı āteş-nāk / İkisinde o sāʿat ide helāk

aʿżā [2] vücudun parçaları, ʿużv kelimesinin çoğulu

SE2196 Ola **aʿżā-yı** vücūduñ fāsid / Düşe mānende-i laḥm-ı zāyid
SE2533 İdüp evżāʿ-ı ġarībe peydā / Ola cenbinde ser-ā-ser **aʿżā**

ʿaẕāb [6]

1. günahkarlara ve inkârcılara ölüm sonrası verilecek ceza ve uygulanacak eziyet

S374 Ġuzāt eyledi tīr-keş-i perr ü bāl / **ʿAẕāba** müvekkil melāyik-miṣāl
NE1601 Nāzil olup niteki ebr-i **ʿaẕāb** / Baġladı nā-geh yolını ol seḥāb
NE2671 Bilmemesin ḳabir **ʿaẕābı** saña / Bevl ṭoḳunmaḳdan olur evvelā
SE1312 Ẓālim olursa olur ebr-i **ʿaẕāb** / Mülke āteş urur ol ḫāne-ḫarāb

2. İnsanların birbirlerin ettikleri kötü muamele, eziyet

SE2729 Didi şeh-zāde idüp pīre ḫiṭāb / Nedür iy gül bu bī-hūde **ʿaẕāb**
SE2814 ʿAskeri ebr-i şerer-bār-ı **ʿaẕāb** / Bī-günāh itdi ol iḳlīmi ḫarāb

ʿaẕāb eylemek/itmek [4] acı çektirmek

NE1040 Seyr idicek anı o şaḫṣ-ı leʾīm / Bīm-i **ʿaẕāb eyledi** ḳalbin dü-nīm
NE2258 Añdurup unutduġuñ ol bī-ḥicāb / Derdüñi depreşdürüp **itmiş ʿaẕāb**
NE2755 **İtme** Ḫudāyā dil-i zāra **ʿaẕāb** / Ḥırş ile şehvet ile şalup ıżṭırāb
HH1704 Cürmümi şorup andan **eyle ʿaẕāb** / Ḫayli gücdür cevāb-ı rūz-ı ḥesāb

ʿaẕāb-ı caḥīm [1] cehennem azabı

NE2144 Ḥāṣılı dünyāda ḥicāb-ı ʿaẓīm / ʿĀlem-i ʿuḳbāda **ʿaẕāb-ı caḥīm**

ʿaẕāb-ı nāzil [1] gökten inen azap

HH1917 Feyż-i idrārı nehr-i sāʾyil idi / Tīġ-i ḳahrı **ʿażāb-ı nāzil** idi

ʿaẕāb çekmek [1] acı çekmek, dert ve sıkıntı içinde olmak

NE1772 Ġayra ḳalur ol derem-i bī-ḥesāb / İller ider zevḳi **çeker** ol **ʿaẕāb**

ʿaẕāb vermek [1] sıkıntı ve acı vermek; eziyete sokmak

NE1779 Ḳalbine fikr-i derem-i bī-ḥesāb / Ḫār-ı ḥalīde gibi **vere ʿaẕāb**

ʿazāb [1] bekar erkekler

NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş nihāl / Döne **ʿazāb** evine ṣaḥn-ı ḫayāl

āzād [13]

1. hür, kurtulmuş

NE2425 Dāmen-i pāk ile çū serv-i revān / Olıgör **āzād-ı** ḳubūr-ı cihān
HH792 Bilmezin n'eyledüñ ol **āzāda** / Saña can ile olmış üftāde

HH1162 Hiç ferd olmadı o dem **āzād** / Şāh-ı Hurşīd ile meger Behzād
HH1682 Getürüp ol nihāl-i **āzādı** / Yaʿni şeh-zāde-i perī-zādı
HH1687 Naḫl-ı **āzād-ı** tayyibü'l-aʿrāk / İde mi ḫār u ḫasle pīçiş-i ṭāḳ
SE3405 Bir siñek deñlü nihādı olsun / Tek hemān evde **āzādı** olsun

2. (boy için) uzun, salınan; genç ve zarif

SE2719 Bende-i devḥa-i **āzād** olmış / Beste-i ṭurre-i şimşād olmış
HH913 Ḳadd-i **āzād** ile velī Behzād / Ser-firāz idi nitekim şimşād
HH1095 Gördiler yāl ü bāl-i Behzādı / Baġladılar o serv-i **āzādı**
HH1281 Bāġ-bān it bu serv-i **āzādı** / Saña ṭarḥ eylesün birī-i vādi
HH1688 Bite mi naḫl-i gülde şeft-ālū / Serv-i **āzād** vire mi ālū
HH1693 Gūş idüp bu kelāmı Ferruḫ-zād / Ditredi bīd-veş ḳad-ı **āzād**
HH2588 Didi ey tāze naḫl-i **āzādum** / Var idi bir refīḳ-i hem-zādum

āzād eylemek/itmek/ḳılmaḳ [8] özgürlüğünü vermek, kayıtsız bırakmak, salıvermek

NE3129 Ḳendüyi **āzād ḳılup** ol zamān / Bāġı baġışladum aña rāygān
SE267 Ġamdan **āzād ḳılup** virdi ferāġ / İtdi Keyvānı fürūzende çerāġ
SE956 Bend-i ġamdan anı **āzād eyle** / Rūḥın iḥsānuñ-ıla şad eyle
SE2239 Gördi duḫter ki uzandı feryād / Ḳuşça cānın anuñ **itdi āzād**
SE2987 Gördi bāzārda bir ṣayyādı / **Eylemiş** bend nice **āzādı**
SE2997 Ẓulm-ı bi-dādı görüp dād itdüñ / Ḳuşça cānum benüm **āzād itdüñ**
HH1123 Ḳıldı iẓhār ʿadl ü reʾfet ü bād / **İtdi** ol naḫl-i dil-keşi **āzād**
HH1366 Bilürin ʿayni ile nālānı / Varup **āzād eylerin** anı

āzād olmaḳ [9] serbest bırakılmak, kurtulmak

NE1788 Naḫl-i ḫazan-ı dīde-veş **azād ola** / Dāmenini silke gide şād ola
NE1955 Söyleyecek naġme-i bülbül gibi / Servler **āzād ola** ḳul gibi
SE36 Elifi devḥa-i serv ü şimşād / Dāmeni ḫārdan **olmış āzād**
SE509 Līk mānende-i serv ü şimşād / Nevber-i faẓldan **oldı āzād**
SE949 Līk ebvāb-ı ṣafā oldı güşād / Ṣanki mürg **oldı** ḳafesden **āzād**
SE1718 İtmedi göz göre maʿḳūle ʿināD / Derd-mend **oldı** sitemden **āzād**
SE1792 İdelüm şulḥı bu resme bünyād / Ki **ola** cümle üsārā **āzād**
SE2994 Olup **āzād ol** iki bī-çāre / Birisi geldi o dem güftāra
HH1777 Ṣaḫnenüñ şübhesi olup ber-bād / Bī-güneh **oldı** ḫabsden **āzād**

azāde [20]

1. kurtulmuş, yakasını sıyırmış ‖ kafası rahat

S47 Tehī dest ü kef rind ü **āzādeyim** / Virüp naḳd-i dil ṭālib-i bādeyim
S1415 Gönülden o **āzāde** murġ-ı cerm / Ya āvāre-i mevc-i baḥr-ı ḳadem
NE1675 Dāmen-i **āzādeye** çengāl-i ḫār / Pāy-i dil-i ʿārife pīçīde mār
NE2442 Bu meṣel-i bende-i **āzādedür** / Zānī olan yine zināzādedir
NE2730 Kendü hevāsına gezüp bir tezerv / Olmuş iken ḥüsn ile **āzāde** serv
NE2887 Ẓüll ü tevāżuʿ la iderdi naẓar / Şefḳat iderdi gören **āzādeler**
SE554 Olayım dirseñ eger **āzāde** / Saña sidr-i ṭaleb-i seccāde
SE856 Geçinüp fāriġ ü **āzāde** yine / Ṣalasız bārī ilüñ gerdenine
SE1865 Düşürür ḳayda çoḳ **āzādeleri** / Bende eyler nice beg-zādeleri
SE2365 Ṭolaşur fürce bulup **āzāde** / Ezmedür başını anuñ çāre
SE2417 Yalıñız bu ne deger dünyāda / Ḳul ola luṭfuña her **āzāde**
SE2714 Bir zaman Belḫde bir şehzāde / Serv-veş ġamdan olup **āzāde**
HH1023 Bu yaña çün ol iki **āzāde** / Oldı girdāb-ı āba üftāde
HH1397 Fikr idüp anı merd-i **āzāde** / ʿAbd-i meʾmūr olur mı dünyāda
HH1575 Bāġ-ı ḥüsn içre serv-i **āzāde** / Çeşmi şehbāzına biñ üftāde
HH1642 Ola **āzāde** ser-be-ser ʿālem / Sen kemīngāh-ı fitnede der-hem
HH1841 Olub **āzāde** ḳalb-i ḫāżır ile / Seyr iderdi ferāġ-ı ḫāṭır ile
HH2566 Bir gün ol bāġa geldi beg-zāde / Serv-veş oldı ġamdan **āzāde**
HH2617 Ṣalınup ḫabse iki beg-zāde / Bend olundı ol iki **āzāde**

2. rahat tavırlı, serbest

HH808 Bir gice bister içre tenhāda / Yatıyorken o şūḫ-ı āzāde

āzāde-dil [1] gönlü bir şeye bağlı olmayan, kalbi bütün kaygılardan ve arzulardan arınmış, dertsiz, kayıtsız

SE2009 Buldılar bir büt-i **āzāde-dili** / Yaʿnī bir şāde-ruḫ u sāde-dili

āzāde-nihāl [1] zarif ve uzun boylu

SE505 Toġdı bir aḫter-i burc-ı iḳbāl / Yaʿnī şeh-zāde-i **āzāde-nihāl**

aʿẓam [8] en büyük, ulu

S85 Ẓuhūr itdi andan nice muʿcizāt / Kelām-ı ḳadīm **aʿẓam-ı** beyyināt
S66 İdüp şerʿi reh-ber dil-i pür-ġama / Beni vāṣıl it şārīʿ-i **aʿẓama**

S293 Ḳapudān-ı **aʿẓam** hücūm eylemiş / Şeyāṭīne sevḳ-i rücūm eylemiş
S711 Dikilmiş ṭuran ḳulle-i **aʿẓamı** / Felek dūşunun cāme-i muʿlemi
NE1627 Sünnet-i Aḥmede eslemdür ol / Çıḳma şaḳın şāriʿ-i **aʿẓamdur** ol
NE1243 İtme ḥaḳāret naẓarın ʿāleme / Mūr-ı zaʿīfe felek-i **aʿẓama**
SE636 Efżal-i nükte-verān-ı kümmel / Yaʿnī ʿallāme-i **aʿẓam** Ekmel
HH2073 Seḥeri çıḳdı neyyir-i **āʿẓam** / Zerd-gün oldı ḳubbe-i ṭārem

āzār [10] azar, incitme, tekdir

NE1985 Ṭaʿn idene pīşesi **āzār** idi / Kārı müselmānlıġı ikfār idi
SE892 Gelse can aġzına görmez **āzār** / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i yār
SE1704 Geldi nā-gāh ser-i bāzāra / Ḫalḳa bī-hūde yire **āzāra**
SE2373 Merhem olmaz sitem ü **āzāra** / İʿtizār-ıla onulmaz yara
SE3267 Çünki **āzāra** rıżā virdi ḥabīb / Sürdiler ṭaşra hemān bī-taḳrīb
SE1973 Yüzi döymez o gül-i gülzāruñ / Sözini redde hezār **āzāruñ**
HH1793 Birbiriyle görüşdiler iki yār / Unuduldı o görilen **āzār**
HH1901 Ḫār-ı ḫātır-ḫırāşuñ **āzārı** / Baġdan sürdi bülbül-i zārı
HH1905 Baña mı ḳaldı şāhuñ **āzārı** / Şimdi mi çıḳdı bu cefā-karı
HE66 Hezāruñ dilde biñ **āzārı** vardur / Gülüñ pirāmeninde ḥārı vardur

āzār eylemek/itmek [3] azarlamak, incitmek, paylamak

SE2369 Ḥarf atup **eyleme** ḫalḳa **āzār** / Urma aġız tüfegiyle her bār
HH1798 İtdügin buldı Baḫtek-i bed-kār / Yolına geldi **itdügi āzār**
SE1651 Birisi ḳaḳdı hemān destān / **İtdi āzārı** bozup bāzān

ʿAzāzil [1] Şeytan'ın Allah'a isyan etmeden önceki adı, İblis'in meleklikteki adı

NE1674 Her biri emmāreye muṭlaḳ vekīl / Belki **ʿAzāzile** muʿīn-i delīl

aẕdurmaḳ [1] yoldan çıkarmak, duyguları coşturup zaptedilmez hale getirmek

SE3041 **Aẕdurup** āb u havāsı Şāmuñ / Oldı maḥdūm esīri cāmuñ

Āẕer [1] Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. İbrâhim'in babasının adı

SE711 Sūmenāta şalınup ol **Āẕer** / Şıdı hep bütlerini ser-tā-ser

āzer [1] ateş

HH1024 Nice girdāb kām-ı ejder idi / Ābı zehr ü hevāsı **āzer** idi

azılı [1] zorba, azgın

SE2375 Çeñe midür o ki dil-gīr eyler / Ādemi **azılı** ḫınzīr eyler

azırġanmaḳ [1] azımsamak, az bulmak

SE1435 Himmetin dūn ḳılan alçaḳdur / Ḳudret-i ḥaḳḳı **azırġanmaḳdur**

azıtmaḳ [3] doğru yoldan sapmak, yolunu şaşırmak

SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / Tek ṭururken varup **azıtdı** ṭarīḳ
HH1821 N'oldı yād itmedi bu zārı ḥabīb / Belki ıḍlāl idüp **azıtdı** raḳīb
SE3279 İz **azıtsaydı** tih-i ʿummānda / O da lā-büd bulınurdı anda

ʿaẓīm [32]

1. yüce, ulu

NE50 Besmelede var nice sırr-ı **ʿaẓīm** / Kim odur īcāz-ı kelām-ı ḳadīm
NE391 Baġladılar heft ṣufūf-ı **ʿaẓīm** / Ḫandeḳī-var çün der-kāb-ı caḥīm
NE926 Bir iş ider gahī kelām-ı ḥadīm / İdemez ol kārı sipāh-ı **ʿaẓīm**
NE1121 Her biri ser çeşme-i sırr-ı **ʿaẓīm** / Her birisi maẓhar-ı feyż-i ʿamīm
NE1268 Her dem olur baña bu luṭf-ı **aẓīm** / Bilmezem esrārını Mevlā ʿalīm
NE1419 Senden aña tuḥfe-i ḳalb-i selīm / Andan olur saña ʿaṭā-yı **ʿaẓīm**
NE1517 Merḳadi der-meşher-i setr-i **ʿaẓīm** / Taḫtası tabūt-ı necāt-ı kelīm
NE1576 Ẓāhir olur eylese ʿazm-i **ʿaẓīm** / Heyʾet-i şüʿbān u ʿaşā-yı Kelīm
NE1673 Ḫaşmum olup bir iki dīv-i recīm / Eylediler fikret-i mekr-i **ʿaẓīm**
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı Sifr-i kerīm / Cāmiʿ-i cümle-i Kur'ān-ı **ʿaẓīm**
SE169 Ebʿade'llāh zihī ḫulḳ-ı ẓemīm / Levḥaşa'llāh ʿaceb levm-i **ʿaẓīm**
SE262 Kātib-i çarḫa idüp feyż-i **ʿaẓīm** / Eyledi kilk-i ʿaşāsını Kelīm
SE727 Bir tevāżuʿ la o ferḫunde-siyer / Oldı üç luṭf-ı **ʿaẓīme** maẓhar
SE1006 Ḫarekātuñla senüñ iy nādān / Ditreye ʿarş-ı **ʿaẓīm-i** Raḥmān
SE1499 Var-ıdı bir begi ġāyetde **ʿaẓīm** / Serḥad-i milkde olmışdı muḳīm
SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup Rabb-i Kerīm / Sende ẓāhir ṣıfat-ı ḫulḳ-ı **ʿaẓīm**
SE2028 Olur eşḫāṣa güzergāh-ı **ʿaẓīm** / Ḳarlı ṭaġlar gibi ol ḳubbe-i sīm
SE2121 İtdi ol mā-ṣadaḳ-ı ḫulk-ı **ʿaẓīm** / Kerem erbābına bī-ḥad tekrīm
HH1368 Ġanemümden çıḳan ʿizām-ı remīm / Baña olur delīl-i emr-i **ʿaẓīm**
HH2742 Yekke merd idi Rüstemān-ı ḳadīm / Bunlar ārāyiş-i ṣufūf-i **ʿaẓīm**

2. büyük

NE49 Heft buṭūnı yedi baḥr-ı **ʿaẓīm** / Maʿnide iʿcāz-ı kelām-ı kadīm

NE633 Oldı husūsa ki günāh-ı **ʿaẕīm** / Ṣāḥibinüñ bīm ile ḳalbi dü-nīm
NE2144 Ḥāṣılı dünyāda ḥicāb-ı **ʿaẕīm** / ʿĀlem-i ʿuḳbāda ʿaẕāb-ı caḥīm
SE3202 Ḫayf u ṣad ḥayf ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir hüneri cürm-i **ʿaẕīm**
HH80 Bu ne luṭf-ı **ʿaẕīm** olur Yā Rabb / Bu ne feyż-i ʿamīm olur Yā Rabb

3. şiddetli

NE2553 Līk olup saḫt-ı **ʿaẕīm** ol ʿacūz / Der-pey idi hem çū bahār u temūz
NE2634 Maḫşeri bād ile ṣaḳın ey nesīm / Zelzeletüʾssāʿati şeyʾin **ʿaẕīm**
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i **ʿaẕīm** / ʿAdlüñe geldüm ey emīr-i kerīm
HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı **ʿaẕīm** / Virdi hevl-i peyām-ı bād-ı ʿaḳīm

4. görkemli

NE2632 Eyleye taḫrīk-i ʿadüvvi recīm / Devrile bir böyle binā-yı **ʿaẕīm**
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i **ʿaẕīm** / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i Dār-i Naʿīm
HH1756 Dūrdan gördi bir laṭīf diyār / İçi şehr-i **ʿaẕīm** ü ṭaşı ḥiṣār

ʿaẕīmü'ş-şān [1] derecesi ve mertebesi çok yüksek olan

SE1494 Göre Kisrā-yı **ʿaẕīmü'ş-şānı** / Var-iken küfri ile ṭuġyānı

ʿazīmet [2] yola çıkma, gidiş

SE3299 Didi bir yola ʿ**azīmet** düşdi / Fālımız ṣūret-i riḥlet düşdi
NE1610 Bende çeküp pāy-ı ʿ**azīmetlerin** / Yükledüp anlara ġanīmetlerin

ʿazīmet itmek [2]

1. gitmek, yönelmek

NE1458 Bir gün irüp cezbe-i himmet aña / Malġara'dan **itdi ʿazīmet** aña

2. sabır ve kararlılıkla devam etmek

SE2615 Ol perī-peykere ṣıḳlet itdüm / Yaʿnī tesḫīre ʿ**azīmet itdüm**

ʿāzim olmaḳ [3] kararlı olmak

SE2491 Ḳayṣar ol fikre olınca cāzim / **Oldı** irsāl-i peyāma **ʿāzim**
SE1220 Ḫānesin yapmaġa **olmış ʿāzim** / N'eylesin aña mülāzım lāzım
NE2490 **Olsa** eger **ʿāzim-i** ifsād-ı beyn / Nefret ile ayrılalar Ferḳadeyn

āẕīn-bend [1] yasa koyan, kanun uygulayan

NE899 Şehdür iden fitneye bend-i kemend / Çar-sū-yı ʿāleme **āẕīn-bend**

aẕīne [2] Cuma günü ‖ bayram günü

NE3045 Şenbih ü **āẕīne** görürdi şarāb / Mevsim-i taʿtili hemān vaḳt-i ḫāb
HH586 İrdi bir dem ki rūz-ı **aẕīne** / Şehr içi döndi şehr-āyīne

ʿazīz [12] büyük, ulu, kıymetli, hürmetli, muhterem

S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i **ʿazīz** / ʿAceb nā-maḥal şarf olup gitdi tīz
S445 Bu kāra olur mı göñül meyl-ḫīz / Ki ṭolabı eşrāf ü maṭlab **ʿazīz**
NE1484 İtdi meh-i nevkebī ḳaddini lām / Virdi tevāżuʿ ile **ʿazīze** selām
NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki ʿömr-i ʿ**azīz** / Dāʾim o yoldan ṭuta rāh-ı girīz
NE2189 Ḫoca ḳadın diyu riʿāyet ider / Cān-ı **ʿazīzi** gibi ʿizzet ider
SE556 İdesin ʿömr-i **ʿazīzüñi** hebā / Olasın göz göre girdāb-ı fenā
SE587 Didi bir ʿāşıḳ-ı bī-bāki aña / Ne revā cān-ı **ʿazīze** bu cefā
SE616 Gūşe-i ḥücrede nice nāçīz / Nüsḫa-veş ʿilm-ile ṭutıldı **ʿazīz**
SE985 Tāzeler olsa n'ola şūr-engīz / Ṣıladan taze gelen oldı **ʿazīz**
HH689 Şeyḫ Saʿdī ṭarīḳına mürşid / Hem ḫalīfe **ʿazīz** ü hem ḫāfīd
HH692 Naḳl idüp ḥażret-i **ʿazīz** selām / Vāḳiʿ-i ḥāli itdiler iʿlām
HH712 Olmasa himmet-i **ʿazīz** eger / Bulmaz idi dīvi şeyṭānlar

ʿazl {ʿazm} [1] bkz. ''azm' md.

SE159 **ʿAzli** mānend-i humār-ı meydür / Nikbet-i mey ise pey-der-peydür

ʿazm [29]

1. kesin niyet, karar

S349 Ṭuyup **ʿazm-i** Şāhenşeh-i Bān-ı Leh / Żarūrī hemān itdi cemʿ-i sipeh
NE204 **ʿAzmi** ledün ʿilmi içün cezm idi / Efḍal ü evlā-yı ulu'l-ʿazm idi
NE265 Ḫaṭve ki **ʿazmi** semekden semmāk / İki izi noḳṭa-i eflāk ü ḫāk
NE766 Var idi evvelde daḫı niyyetüm / Ḳāṣır idi **ʿazme** veli himmetüm
NE1621 Eyle hele merkeb-i **ʿazmüñ** ḳavi / Ṣoñra ḳıl āheng-i reh-i maʿnevī
SE187 Levḥa çün tevsen-i **ʿazmin** sürdi / Müşkilin cümle yirinden gördi
SE975 **ʿAzm-i** ṣādıḳla olup mültemisi / Göñlüñi eyle mücāhid gemisi
SE1415 Oldı īmāna delīl-i ḳuvvet / **ʿAzm-i** ṣādıḳla ʿulüvv-i himmet
SE1416 Baḫt kim murġ-ı hümā hem-serdür / **ʿAzm** u himmet aña bāl ü perdür
SE1425 Şeh-per-i **ʿazm-ile** her ẕerre gubār / Gāh olur kim ider eflāke güẕār
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i hāṣ / Fesḫ-i **ʿazmüñ** sebebin ṣordı ḫavāṣ
SE3474 Aldı götürdüġi deñlü güheri / İḫtiyār eyledi **ʿazm-i** seferi

HH515 Alsa iḥrām-ı **ʿazmini** dūşa / Sürse yüz Kaʿbe-i siyeh-pūşa
HH1386 Reme-i gusfende olma şobān / Sür alaya semend-i **ʿazmi** hemān
HH1783 **ʿAzm-i** şādıḳla çünki ol ʿāşıḳ / Oldı şabr ile vuṣlata lāyıḳ
HH1918 **ʿAzmine** yoḳ idi anuñ ḥāʾil / Sehl olurdı öñünde her müşkil
HH2745 Raʿyet-i himmeti bülend itdüm / Tīġ-i **ʿazmi** miyāna bend itdüm

2. kararlılıkla yönelme

NE673 Ansız olunmaza nʾola bezme **ʿazm** / Çünki şurāḥīdür olan rükn-i bezm
HH214 Eylese devlet ile **ʿazm-i** şikār / Nesr-i vākiʿ düşerdi şeb-pere-vār
HH531 Kimi dir **ʿazm** olınsa kūhsāra / Birebirdür havāsı bīmāra
HH1075 Oldı Ḥaḳḳa ʿalāmet-i tevfīḳ / Mevsime rāst geldi **ʿazm-i** ṭarīḳ

ʿazm eylemek/itmek/ḳılmaḳ [57] gitmek, yönelmek

S219 Şu demler ki ḫan Aḥmed-i nev-cevān / Ḳoyup taḫtını **itdi ʿazm-i** cinān
S254 Şehen-şāh **idüp ʿazm-i** geşt ü güẕār / O şāhbāza düşdi hevā-yı şikār
S267 O dem **ʿazm idüp** ḳahr-ı aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i sipāh
S318 Ṭutup fāl anı Şāh-ı ferḫunde-fāl / Hemān **itdi** şevḳ ile **ʿazm-i** ḳıtāl
S555 Yenür diyu dil şaydına **ʿazm ider** / Velī dām-ı āġūşı görse yılar
S972 O zevraḳla demdür görüp zār-ı rāh / **İdem ʿazm-i** ser-menzil-i bezmgāh
HH1150 **İtdiler** ḫayr-bād-ı mīr-i kerīm / **Ḳıldılar ʿazm-i** taḫtgāh-ı ḳadīm
NE275 Yaʿni vedāʿ eyleyüp itdi mürūr / **ʿAzm-i** semā **eyledi** mānend-i hūr
NE359 Ḳıldı ġazā ḳaṣdına cemʿ-i nüfūs / **Eyledi ʿazm-i** sefer-i Engürüs
NE385 Soñra **idüp** cānib-i tābūra **ʿazm** / Şāh-ı cihān eyledi āheng-i rezm
NE554 Derd-i dile çünki tesellī gerek / **ʿAzm idelüm** gel beri deryāya dek
NE843 **ʿAzm idüp** ol baḫra göñül zevraḳı / Virdüm o yüzden suḫana revnākı
NE956 Yaʿni ki Āmilden **idüp ʿazm-ı** rāh / Merve irişdi oḳı bī-iştibāh
NE1311 Būseye **ʿazm eylese** deryā eger / Nāz ile yükini yuḳarı yaġar
NE1456 Güş idüp ol ceẕbeyi cümle enām / Uçmaġa **ʿazm itdi** miṣāl-i ḫamām
NE1576 Ẓāhir olur **eylese ʿazm-i** ʿazīm / Heyʾet-i şüʿbān u ʿaşā-yı Kelīm
NE2056 Meclis-i ʿilm idi ḫuṣūṣan o bezm / **İtmiş** idi her kişi bir baḫşe **ʿazm**
NE2249 Böyle diyüp **ḳıldı** hemān **ʿazm-i** rāh / Hāle idüp bir fiġan ol reşk-i māh
NE2255 Vāḳıf olup **eyledi ʿazm-i** devā / Teselliyet idüp didi ey dil-rübā
NE2692 Vāḳıf olup mesʿeleye ehl-i bezm / Ol dem **iderler** anı teşhīre **ʿazm**
NE2720 Ḳatline **ʿazm itdiler** o gövdenüñ / İrteye ḳaldı iyüsi ḳışṣanuñ
NE2801 Ṭuydı neye uġradığın neylesün / Cān gibi eflāke mi **ʿazm eylesün**
NE2991 Itmege pinhān anı ol kīne-ḫāh / **Eyledi** germiyet ile **ʿazm-i** rāh
SE249 **İtdi ʿazm-i** sefer-i dūr-ā-dūr / Güyiyā pertev-i mihr-i pür-nūr
SE292 **ʿAzm ide** iki cihānuñ güneşi / Şāh-ı levlāk-ı nebiyy-i Ḳureşi
SE842 Bir zamān **eyler** iken **ʿazm-i** sefer / Yolı bir ṭāʾifeye itdi güẕer
SE972 Dil-i ḫāk̄ çün **ide ʿazm-i** firāz / Etegin ṭut yürü mānend-i ṭırāz
SE1142 Bir işaretle **ḳılur ʿazm-i** diyār / Tīr-i bārān-ıla eyler efkār
SE1315 Terk idüp mülkin **iderler** nāçār / Fülk-i deryā-zede-veş **ʿazm-i** kenār
SE1502 Nüdemā bir gün **idüp ʿazm-i** nifāḳ / Didiler ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE1629 **ʿAzm idüp** milket-i Nīşābūra / Bulışur ḫākim olan Manṣūra
SE1753 Bir zamān **eyledi** sen **ʿazm-i** veġā / Ki ide Ḳayṣar-ı Rūm üzre ġazā
SE1763 Bir yaña çıḳdı şikāre tenhā / Şīr-veş **eyledi ʿazm-i** şaḫrā
SE1835 **Eyledi ʿazm-i** der-i feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp gün gibi yek māha rehi
SE2093 Şöyle **ʿazm itdi** ki aña seḥeri / Vire ḫurşīd-veş on bedre zeri
SE2312 **İtse ʿazm-i** çemen-i niʿmet ü nāz / Bir yeşil yapraġ-ıla ehl-i niyāz
SE2219 Ḳalmayup ṣabrı hemān **eyledi ʿazm** / Ki laṭīf ile ola dāḫil-i bezm
SE2800 Ṣeyf-i muṭlaḳla **idüp ʿazm-i** veġā / Ġālib-i muṭlaḳ olur ehl-i ġazā
SE2823 Şehrden çıḳmaġa **ʿazm itmiş** iken / Gördi bir bīve anı bāmından
SE3117 Yine bir gün şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i Rūma **idüp ʿazm-i** ġazā
SE3167 Bir gice yine **idüp ʿazm-i** şikār / Sindi bir gūşeye çün ġamze-i yār
SE3490 Elifi kim kec idüp yazsa duʿā / Ṣarıġın egmiş **ider ʿazm-i** veġā
SE3525 Nāz-perverd-i ḫarīm-i lāhūt / **Ḳıldı** çün **ʿazm-i** feżā-yı nā-sūt
HH133 **ʿAzm idüp** ḫāke mihr-i evc-i şeref / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i ḫalef
HH180 ʿĀḳıbet anı da ḳoyup tenhā / **Eyledi ʿazm-i** ṭārem-i bālā
HH677 Ṣarılup **ʿazm-i** cāme-ḫʷāb **itdi** / Perde-i ʿişmet aradan gitdi
HH1002 **Eyleyüp ʿazm-i** dāḫil-i girdāb / Kendüyi ḳıldı nā-gehān per-tāb
HH1245 N'eylesün **ʿazm idince** tuġyāna / Bir melek-ḫū bu deñlü şeyṭāna
HH1294 Oldı esb-i şabā-şitāba süvār / Seḥeri **ḳıldı ʿazm-i** ṣayd ü şikār
HH1317 Ḳayddan gürk ü rūbeh oldı rehā / Çıḳarup kürkin **itdi ʿazm-i** veġā
HH1413 ʿĀḳıbet hecri cāna kār itdi / Bir gice **ʿazm-i** kūy-ı yār **itdi**
HH1417 Ḥāṣılı pādişāh-ı ferzāne / Çünki **ʿazm itdi** kūy-ı cānāna
HH1781 ʿĀḳıbet ḳatlin iḫtiyār itdi / Şevḳ ile **ʿazm-i** kūy-ı yār **itdi**
HH1963 Degdi ḳāṣıd eline çün nāme / **ʿAzm ḳıldı** bu kārı itmāma

HH1991 Oḳınup her muḥibb-i bā-iḫlāṣ / Tīġ-i **ʿazm-i** ḥamāyil **itdi** ḫavāṣ
HH2181 Yüregi acıdı ṭabībüñ aña / **İtdi** fikr-i ʿilāc ü **ʿazm-i** devā
HH2295 Didi āḫir o deşt-peymāya / Yüri **ʿazm it** kenār-ı deryāya

āzmāyiş(ler) ḳılmaḳ [2] deneme yapmak, talim yapmak

S1511 **Ḳılup āzmāyiş** nice pehlevān / Bu menzilde gerçi ḳodılar nişān
HH2731 Ḳader-endāz-ı ṭabʿ-ı mevzūn-bāz / **Azmāyişler** itdi dūr ü dirāz

ʿAẕra [3] Vâmık u Azrâ adlı mesnevinin kadın kahramanı

SE464 Biri **ʿAẕrā** birisi Vāmıḳdur / Cānıla her birine ʿāşıḳdur
SE1018 Kimi Mecnūnile Leylāyı añup / Kimisi Vāmıḳ u **ʿAẕrāyı** añup
HH332 Yedi **ʿAẕrā** ʿiẕāra Vāmıḳ imiş / Bārek-Allāh edebde ʿāşıḳ imiş

azraḳ-fām [1] gök renginde, mavi ‖ saf, temiz

HH15 Oldı pencüm revāḳ-ı **azraḳ-fām** / Ḳaṣr-ı fīrūze gūne-i Behrām

āzürde [1] rahatsız, incinmiş

NE2146 Cevr ile **āzürde** iken hem-civār / İtdügüni aña ider rūzgār

āzürde-dil [1] gönlü kırık

NE642 Eyle ġurūr ehlini **āzürde-dil** / Ta ki helāk ola gören mürde-dil

B

bā [8] Arap alfabesinin ve Arap asıllı Türk alfabesinin ikinci harfi. Tanıklarda besmelenin ilk harfi olması bağlamında kullanılmıştır.

NE12 Besmeledür her ḫayra mübtedā / Sālike yol gösterür engüşt-i **bā**
NE55 Noḳṭa-i **bā** nükte-i pinhān imiş / Ḫatm-i der-i maḥzen-i ʿirfān imiş
NE78 Oldı bu gence iki mışrāʿ der / Tāʾir-i ḳudse **bā** iki şāh-per
SE19 Besmele noḳṭa-i **bā** ile hemīn / Oldı çevgānıla gūy-ı müşgīn
SE33 **Bā-y-ile** sīn midür anda ʿaceb / Yā tebessümde mi dendān ile leb
SE34 **Bā-i** ẕībādaki noḳṭa el-ḥāk / Ḫāl-i leb gibi viripdür revnaḳ
NE54 Besmelenüñ sırrı daḫı **bādadur** / Bādaki de noḳṭa-i yektādadur
NE54 Besmelenüñ sırrı daḫı bādadur / **Bādaki** de noḳṭa-i yektādadur

bā-āşikār [1] bilinen, meydanda

NE20 Meddi ile heyʾet-i **bā-āşikār** / Şāḫda bir ġonca-i zülf-i nigār

bāb [41]

1. kapı

S600 Boġaz kām-ı ejder gibi pür-nehīb / Öñünde ḫışār iki **bāb-ı** ʿacīb
S685 Olup ḳullesi minber-i vecd ü ḥāl / Meger **bābı** miḥrāb-ı ehl-i kemāl
S1001 Açıḳ **bāb-ı** luṭfı niʿam bī-gerān / Dirīġ itmez alana minnet hemān
S1073 Ṣalup muṭribā def sipihre ṣadā / Olur ḥalḳa-cünbān-ı **bāb-ı** hedā
S1423 Açıḳdur meẕāḳ ehline **bāb-ı** şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ
S1540 Bi-ḥamdi'llāh irdi hele feṭḥ-i **bāb** / Ki oldı leb-ā-leb bu cām-ı şarāb
NE376 Her bedeninden görünüp feṭḥ-i **bāb** / Cünd-i ẓafer oldı o dem feṭḥ-i yāb
NE432 Bula ʿAtāʾī gibi işkeste-tāb / Nāmını ẕikr itmekle feṭḥ-i **bāb**
NE442 Bulmadı **bābında** maḥall-i cülūs / Ḳulluḳ ider dāver-i Efrenc ü Rūs
NE815 Bildüm anı herkese bī-irtiyāb / Kendi ṭarīḳinden olur feṭḥ-i **bāb**
NE937 Bir söz ile gāhī olur feṭḥ-i **bāb** / Kim ider āṣār-ı ketāʾib kitāb
NE1236 Dīde-i rāḥat çün ola seyr-i ḫāb / Ḫāne-i yāfūḫ olur aña **bāb**
NE1273 Olur iseñ her kime pāk iʿtiḳād / Anda olur **bāb-ı** hidāyet güşād
NE1422 Her birine genc ü defāyin açıḳ / Her birine **bāb-ı** ḫazāyin açıḳ
NE1641 Cümlesine **bāb**-ı şerīʿat-ı hāb / Yine şerīʿatden olur feṭḥ-i bāb
NE1641 Cümlesine bāb-ı şerīʿat-ı hāb / Yine şerīʿatden olur feṭḥ-i **bāb**
NE1642 Rāh-ı şenā sān-ı uṣūl ü fürūʿ / **Bāb-ı** şerīʿatden iderler şürūʿ
NE1858 **Bāb-ı** kerīmāneyi sed itmedi / Anı selāmı gibi red itmedi
NE1917 Gözin açup eyleyemez terk-i ḫāb / Ḳahveciden ola meger feṭḥ-i **bāb**
NE2367 Maḥkeme **bābında** dir aña hemān / İşte eşek işte begüm nerd-bān
NE2482 ʿArża girüp olmasa ger feṭḥ-i **Bāb** / Bir ālāya daḫı ider idi şitāb
NE2856 Oldı ḳazıḳ **bābı** deñilmek aña / ʿĀḳıbeti ḫayr ola diyu duʿā
NE3014 Var mı ʿamel **bāb-ı** Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz gerekir Ḥażrete yalvaracaḳ
SE52 Feṭḥ-i **bāb-ı** süḫān itseñ gāhī / Ḳıl kitāba āgeh bismi'l-lāhı
SE186 Oldı ʿĪsā gibi ṣāḥib-kelime / **Bāb-ı** faẕlından anuñ bir kelime
SE431 Münkeşif ṭabʿına **bāb-ı** ilhām / Mündefiʿ perde-i şekk ü evhām
SE1836 Çün der-i mürşide rū-māl itdi / Didiler **bāb-ı** emīre gitdi
SE1853 Varmasa **bāb-ı** emīre ṣuleḫā / Ẓulmden bī-güneh olmazdı rehā
SE1875 Ḳaḳma ol **bābı** kim ola peydā / Nice ʿuryān iderek vaveylā
SE2330 Ḳandasın **bāb-ı** ḫalīfe diyerek / Sürdi reh-vārım bir vādiye dek
SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı ʿurūḳ-ı ifsād / **Bāb-ı** Ḥaḳda bulur elbette murād
SE3197 Muġlimān ʿāṣıḳ-ı bī-tābīdür / Ḫīz-ı nā-pāk ḳazıḳ **bābıdur**
HH282 Seḥerüñ **bāb-ı** feyżi açıldı / Ẕerre-veş ḫalḳ taşra yayıldı
HH348 Eyleye kim ki daḳḳ-ı **bāb-ı** murād / Çıka ʿuryānlar iderek feryād
HH1548 Māh-ı nevle sipihr-i nūrānī / Oldı **bābında** kefş-gerdānı
HH1697 **Bābına** urdı ol daġal-pīşe / Siḥr ile biñ kilīd-i endīşe
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı **bāb-ı** murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı güşād
HH2705 Cümle ṭuymış mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol dem güşāde **bāb-ı** fütūḥ
HE21 Küşād it dest-i himmetle kitābı / Ṣarir-endāz ḳıl mışraʿ-ı **bābı**

2. kitap bölümü

NE844 Yaʿni o vādīde diyüp bir kitāb / Eyledüm aşlına göre faṣl ü **bāb**

3. mesele, husus

NE1733 Bir nice bābet ki metāʿın alur / Ḳande ki **bāb** ola o yirde ḳalur

bāb-ı ekābir [1] imparatorluk döneminde büyük devlet adamlarının makamları için kullanılan deyim

NE1931 Ola şu dervīş ki bī-maʿrifet / **Bāb-ı ekābirde** bulur menzilet

Baba [1] Bugün Romanya'nın Dobruca bölgesinde bulunan ve adını Sarı Saltuk Baba'dan almış olan; Atâyî'nin kadılık görevinde bulunduğu şehirlerden Babadağ şehri

NE1565 Belde-i **Babada** bu ʿabd-i ḥaḳīr / Ḳaḍı iken oldı bu emr-i ḫaṭīr

baba [7] ata ‖ peder

NE1995 Baḳmadı çārām u nüh ayasına / Ḫurmeti yoḳ ḥāṣılı **babasına**
SE1210 Kimine mesned olur **babası** / Cebr ider kimisine paşası
SE1444 Tenimüñ tābı dilüñ dermānı / Gözümüñ nūrı **babanuñ** cānı
SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet oḳur / **Babasın** göz göre ol dūzaḫa ḳor
SE3024 Terbiyet itmelidür ebnāyı / Añdurur raḥmet ile **babayı**
HH2564 Luṭf-ı baba-yı ʿālem ile hemān / **Babası** ḫānesi idi zındān
HH2564 Luṭf-ı **baba-yı** ʿālem ile hemān / Babası ḫānesi idi zındān

baba dostı [1] eski, hayırlı aile dostu

SE1993 **Baba dostı** geçinen bed-meẕheb / Derdi saña babalanmaḳdur hep

babalanmaḳ [1] babalık taslamak ‖ böbürlenmek

SE1993 Baba dostı geçinen bed-meẕheb / Derdi saña **babalanmaḳdur** hep

babalıḳ eylemek [1] baba gibi davranmak, kollayıp gözetmek

HH2263 Görmedüm bir senüñ gibi müşfiḳ / Luṭf idüp baña **eyle babalıḳ**

babayāne [1] gösteriş ve kibirden uzak, ağır başlı kimseye yakışır şekilde

SE1997 Derdi bu gitmeyesin yabana / Hep naṣīḥatları **babayāne**

Baba Naḳḳaş [1] adını 15-16. yy Osmanlı nakkaşlarından Baba Nakkaş'tan (Muhammed b. Şeyh Bâyezîd) alan Çatalca tarafında bir kasaba. Bu kasaba bugün Nakkaşköy olarak anılmaktadır.

SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir ḳarye-i dūr / **Baba Naḳḳaş** dimekle meşhur

bābet [1] iş, kâr

NE1733 Bir nice **bābet** ki metāʿın alur / Ḳande ki bāb ola o yirde ḳalur

bāc [2] yollarda alınan vergi, harç ‖ zorla alınan para, haraç

S644 N'ola **bāç** alınsa geçenden eger / Anuñ seyri dünyā ḫarācı deger
SE1106 Kiminüñ kesdi ḫarāc u **bācın** / Kiminüñ ḳahrıla aldı tācın

bāc-gīrende [1] vergi toplayan, tahsildar

SE306 Tāc-baḫşende-i zerrīn-külehān / **Bāc-gīrende-i** iḳlīm-i şehān

bāc-nihi [1] vergi koyan

NE436 Tāc-ı rubā-yı ser-i gerden-keşān / **Bāc-nihi-i** gerden-i Dārā vü şān

baca [1] ocak, fırın gibi ateş yakılan yerlerde oluşan duman vb. gazların atılmasına yarayan yapı ögesi

SE3268 Līk olmadı ḫalāṣa imkān / Ẕerre gibi **bacadan** düşdi hemān

bācı [1] kız kardeş, hemşîre

SE3360 Adı yā ḫāce yāḫūd ḫācıdur / Āḫiret ḫatunı bir **bācıdur**

bād [20] yel, rüzgar, esinti

S539 Gelür **bād** ile ṭolı keştīleri / Ne keştī ki gencīne-i Ḳayseri
S879 Ḥabāb-ı meyüñ şişdügü çün görür / Ṣabā sürḫ-ı **bād** oḳuyup üfürür
S1261 Gülüñ pulların dizdi nerrād-ı ṣubḥ / Yine oynar altun ile **bād-ı** ṣubḥ
S1322 Ḳılup cilve **bād** ile ṭāvūş-vār / Döker bāl ü per gülbün-i sebze-zār
S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ ġoncalar / Urup sille **bād** itdi zīr ü zeber
NE504 **Bād** ile ezhār ki ḳalḳar düşer / Sanki adım ḳalḳar idi tāzeler
NE1408 Başmaz o ser bezme velī **bād** ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ ide yer ṭabaḳ
NE1637 Oldı varaḳ-ı **bād** ile cünbüş-nümā / Dil kesilür irse ḫazān-ı fenā
NE2634 Maḥşeri **bād** ile ṣaḳın ey nesīm / Zelzeletü'ssāʿati şey'in ʿazīm
SE277 Esdi **bād-ı** nefes-i Raḥmānī / Gitdi cümle ḫücūb-i ẓulmānī
SE2390 Eylemiş **bād-ıla** baḫş-ı ḫiffet / Ki terāzūlara girmiş ḳat ḳat
HH674 Ṭıfl-ı nevres olunca vāḳıf-ı ḥāl / Ditredi **bāddan** miṣāl-i nihāl
HH755 Gördi bir cin yataḳı künc-i megāk / Būy-ı **bādı** nüvīd-i peyk-i helāk
HH1123 Ḳıldı iẓhār ʿadl ü re'fet ü **bād** / İtdi ol naḫl-i dil-keşi āzād
HH1292 Baḥrda **bād** āb idi berde / Göñli eglenmez idi bir yirde
HH1853 Ḳapdı zerrīn-külāhı ḫurşīdi / **Bāddan** aldı hançerī bīdi
HH2235 Dūd-ı āhuñ gibi giyüp ḳara / Olasın **bād** gibi āvāre
HH2331 Taḫtını **bād** sürdi ʿummāna / Döndi İskender ü Süleymāna
HH2358 Yüriyüp rūy-ı yemmde **bād-āsā** / Oldı erbāb-ı fülke rāh-nümā
HH2470 Bindiler keştī-i sebük-pāya / Çıḳdılar **bād** gibi deryāya

bād-be-kef olmaḳ {bāde-be-kef olmaḳ} [1] içki kadehi elde olmak, sefihlik

NE176 Deştte mānend-i seg-i Kerbelā / **Bād-be-kef** ola vü serder-hevā

bād-bīz [3] yelpaze
SE1485 Eyleye cennet-i aʿlāyı maḳām / **Bād-bīz** ola kef-i berd ü selām
S230 Per-i bāz olup **bād-bīz-i** ḥamām / İder sebzede dest-bāzı müdām
HH746 Ḳaddi ḥam fikri ḫām ü kende-dehen / Nefesi **bād-bīz-i** dīk-i fiten

bād-ı ʿaḳīm [1] çoğunlukla yağmur getirmeyen rüzgar
HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı ʿazīm / Virdi hevl-i peyām-ı **bād-ı ʿaḳīm**

bād-ı bahār [1] ilkbahar rüzgarı
S1250 Yine bülbüli ḳıldı meftūn u zār / Mülāyim güzel gibi **bād-ı bahār**

bād-ı dey [1] kış rüzgarı
S1348 Çemen-zāra irdi yine **bād-ı dey** / Dem irdi bisāṭ-ı ṣafā ola ṭay

bād-ı ecel [2] ecel rüzgarı ‖ ölüm
NE1767 Bunları fikr eyler iken ol daġal / Nā-geh esüp ṣarṣar-ı **bād-ı ecel**
HH1785 Gülşen-i şāha esdi **bād-ı ecel** / Oldı endaḫte niḫāl-i emel

bād-ı fenā [1] yok edici rüzgar ‖ ecel, ölüm
SE2718 Belini iki büküp **bād-ı fenā** / Gūyiyā olmış-ıdı bil dü-tā

bād-ı ġam [1] gam rüzgarı
S923 N'ola **bād-ı ġam** ḫavfı çekmezse mest / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum şikest

bād-ı ġurūr [1] gurur rüzgarı ‖ enâniyet ve kibir duygusu
NE1786 Ṣanma ki ḳalbine taġayyür gele / **Bād-ı ġurūr** ile tekebbür gele

bād-ı ḫazān [1] hazan yeli, sonbahar rüzgarı
SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin **bād-ı ḫazān**

bād-ı nesīm [1] yumuşak ve ılık esen rüzgar; esinti
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i kerīm / Bir nefesde miṣāl-i **bād-ı nesīm**

bād-ı ṣabā [7] baharda esen hafif ve hoş rüzgar, kuzeydoğudan esen poyraz yeli
NE501 **Bād-ı ṣabā** bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen el açdı çenār
NE811 Gönlüm açıldı nefes-i pīrden / **Bād-ı ṣabādan** nitekim yāsemen
NE1344 Ṣubḥ-ı ṣafā kim esse **bād-ı ṣabā** / Nefḫası olur nefes-i āşinā
NE1348 Āb-ı revān oldı devāʿ ü'l-kürūb / **Bād-ı ṣabā** baḫş-i cilā-i ḳulūb
NE1439 Bulmaġ olur bir nefes ile vüṣūl / **Bād-ı ṣabā** gibi hemān yolda ol
Aşağıdaki tanıkta haber taşıma özelliği bağlamında kullanılmıştır.
NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i ḫuşk / **Bād-ı ṣabā-yı** ḫaber-i ʿışḳ u meşk
SE2876 ʿUḳde-i **bād-ı ṣabādur** o güher / Girih-i rişte-i cāna beñzer

bād-ı saḫt [1] sert ve soğuk esen rüzgar
S1318 Yine şiddet itdi gelüp **bād-ı saḫt** / Görüp anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt

bād-ı ṣarṣar [1] şiddetli ve soğuk rüzgar
HH2474 Ḳalmadı şemme **bād-ı ṣarṣardan** / Seyrden ḳaldı ṣoludı yelken

bād-ı seḥer [3] seher vakti doğudan esen hafif rüzgar, tan yeli
NE122 **Bād-ı seḥer-ḫīzi** idüp pāk-bāz / Naḫl-i güli itdi ḫırāmān-ı nāz
NE241 İrişüp āḫir dem-i **bād-ı seḥer** / Āyīne-i māha irişdi keder
HH1439 Olup ol nārdan ḳabes-cūyān / Oldı **bād-ı seḥer** gibi pūyān

bād-ı seyr [1] esip giden rüzgar
NE1604 Cümle refīḳānı olup **bād-ı seyr** / Görmedi ol ebr-i siyeh-fāmı ġayr

bād-ı ṣubḥ [2] sabah rüzgarı
SE348 Berg-i gül zīb-i der ü dest oldı / **Bād-ı ṣubḥuñ** işi gül-geşt oldı
HH285 İtdi müzdūrī-i bahārı ḳabūl / **Bād-ı ṣubḥ** oldı kārına meşgūl

bād-ı suḫān [1] söz rüzgarı
NE1025 Görmege vardı o cevānı meger / **Bād-ı suḫan** cin gibi bir der-be-der

bād-ı şimāl [3] kuzey rüzgarı, poyraz yeli
S1367 İder bī-ḫużūr anı **bād-ı şimāl** / N'ola ʿaksine geyse kürkin ġazāl
SE2116 Taze şāḫı ki eger **bād-ı şimāl** / Ḳad çeker dil-ber-i nevreste-miṣāl
HH292 İtdi herkes bahāra istikbāl / Çıḳdı seyre miṣāl-i **bād-ı şimāl**

bād-ı şitā [1] kış rüzgarı
NE569 **Bād-ı şitānuñ** işi taʿḳīd idi / Şu şeh-i yaḫ şükker-i fānīd idi

bād-ı şurṭa [1] yelkene uygun rüzgar
HH2356 Yelkene oldı **bād-ı şurṭa** vezān / Baḫtı açıldı zevraḳuñ ol ān

bād-ı vezān [4] esen yel
S1246 İrince der-i bāġa **bād-ı vezān** / Hemān ġonca çıḳdı tebessüm-künān
S1259 Getürse anı raḳṣa **bād-ı vezān** / İder āteşīn ṭāsı bir bir ʿayān

NE542 Ayaġa saldı güli **bād-ı vezān** / İtdi hevā berk-i ḫazānı ḫızān
SE1833 Bir yaña gitmez idi **bād-ı vezān** / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḫırz-ı emān

bād ḳılmaḳ [1] esmek ‖ hücum etmek
NE1546 Üstüne bir **bād ḳılup** ser-be-ser / Encüm-i raḫşān gözini kör ider

bād-pā [1] rüzgar ayaklı, ayağına çabuk ‖ rüzgar gibi süratli koşan at
SE74 Olmasa rāyiż-i taḳdīrine rām / **Bād-pā-yı** nefs olmazdı be-kām

bād ṣalmaḳ [1] rüzgar estirmek
S1262 **Ṣalar** mühre-i şeb-nemi ṭurma **bād** / N'ola görse naṭʿ-ı çemende güşād

bād-vürūd [1] haber getiren rüzgar
HH1964 Az zamānda o peyk-i **bād-vürūd** / Oldı reh-yāb-ı menzil-i maḳṣūd

Bād-āver [1] Hüsrev-i Pervîz'in sekiz meşhur hazinesinden ikincisi. "Bād-āver"in sözcük anlamı "rüzgâr tarafından getirilmiş, kolay elde edilmiş"tir. İran Hükümdarı Hüsrev-i Pervîz'den korkan Bizans İmparatoru, hazinelerini gemilere yükletip sarp adalara gönderir. Ancak rüzgâr, bu hazineleri taşıyan gemileri Hüsrev'in sahillerine atar. Hüsrev de onlara kolayca sahip olur. Bu nedenle bu hazineye "genc-i bād-āver", "genc-i bād-ı hevā" denir.
S540 Niʿamla gelen ṭolı keştīleri / Bize añdurur genc-i **Bād-āveri**

bād-bān [3] yelken
S342 Açup şuḳḳadan her ṭaraf **bād-bān** / Cünūd-ı ẓafer geldi çatdı hemān
NE1319 Anda ṭuran her kimi ḳūh-ı girān / Ebr-i sefīd olmuş aña **bād-bān**
HH2491 Nā-gehān bir sefīne oldı ʿayān / Şeh-per-i **bād-bān** ile perrān

bādbānī [1] Osmanlı'da tersane görevlilerinden kalyonlarda yelkenleri korumakla görevli sınıf, yelkenci
S544 Olup **bādbānī** gibi pür-hevā / Gelür seyre sürʿat-künān dāʾimā

baʿd(e) [2] sonra
NE1857 İtdi aña **baʿd-ı** selām ü kelām / Ḫāneye teklīf idüp iʿzāz-ı tām
SE53 Ahmedü'llāhe ʿālā naʿmāʿih / **Baʿde** şükrin livilā ālāih
SE1770 **Baʿde** īṣār-ı duʿā-hāy-ı keşīr / Budur inhā-yi keşīrü't-taḳsīr

baʿdeʿt-taʿẓīm [1] hürmet ettikten sonra, tazimden sonra
SE1908 Nāmenüñ ḥāṣılı **baʿdeʿt-taʿẓīm** / Yārı ḳıl nāme-nümāya teslīm

baʿdeʾẓ-ẓuhr [1] (Güneş) zuhur ettikten sonra, doğduktan sonra
S617 Ki **baʿdeʾẓ-ẓuhr** germ olup āfitāb / İder murġ u māhīyi anda kebāb

bādām [5]

1. badem
HH373 Günbed-i pür-şükūfe-i **bādām** / Ḳaṣr-ı kāfūr-güne-i Behrām
HH2546 Maġz-ı **bādām** kim ẓarifekdür / İki dirhemle bir çekirdekdür
SE319 Ṣaldı eṭrafa ʿadālet-nāme / Döndi her nāme gül-i **bādāme**

2. göz, uçları çekik iri göz
NE610 Çeşmine pirāhen-i **bādām-veş** / Ḫūn-ı dil-i ʿaşıḳ olur perde-keş
HH1344 Bezm-i üns itdi şāh anuñla biraz / Çeşm-i **bādāmın** itdi çeşm-i çerez

bāde [81]

1. kadeh
S47 Tehī dest ü kef rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i dil ṭālib-i **bādeyim**
S520 Gülū-yı şurāḥī gibi her nefes / Olur nāleme **bāde** feryād-res
S642 Ne ḳulle ḫum-ı **bāde** gibi metīn / Yanında felek ḳulle-i kemterīn
S806 Niçün keştī-i **bāde** āsūdedür / Ḥabābuñ neden yelkeni ṣudadur
S1154 Ṣafaḳdan ẓuhūr itdi mihr-i münīr / Çıḳardı ʿaraḳ **bādeden** çarḫ-ı pīr
NE1010 Suç yine bedmest olan üftādenüñ / Var mı günāhı arada **bādenüñ**
NE1649 Çeşmi mey-i ʿışḳ ile pür-ḫūn-nāb / **Bādeden** ammā ki tehī çün ḥabāb
SE1068 **Bāde-i** kibr-ile aṣḥāb-ı Celāl / Yükini ṭutsa eger keffe-mişāl
SE1968 Nerm idüp şīri şarāb-ı **bāde** / Ḳahraman olsa ider kün-dāde
SE1978 Vaṣlına bāʿiş olur ḥubānuñ / **Bādedür** vāṣıṭası rindānuñ
SE2011 Didiler ḫayf o nihāl-i şād-āb / Olmaya **bāde-i** terden sīr-āb
SE2047 İşledi aña fitīl-i sūzān / **Bādenüñ** girdi günāhına hemān
SE2371 **Bāde-i** kibr-ile olma bed-mest / İtme saġar gibi her ḳalbi şikest
HH823 Ṣofra üzre revān olup **bāde** / Döndi ḳalḳana ḳaʿr-ı deryāda

2. şarap
S41 Olup cām-ı mey neyyir-i lāmiʿüm / Açıldı benüm **bādeden** ṭāliʿüm
S460 Ḫum-ı **bādenüñ** gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i ġam var şaḳın

S500 Ḳılup ẕemm-i **bādeyle** kesr-i ḳulūb / İder ṭurma keşf-i ġıyāb-ı ʿuyūb
S772 Ḳanı sāḳiyā **bāde-i** cān-fürūz / Ki şemʿ-i ruḫuñ ide pervāne-sūz
S781 Ḳanı sāḳiyā **bāde-i** ġam-ı küsl / Ki feyżine leb-teşnedür cān u dil
S788 Aḳıt **bāde** ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür çeşme çaḳ kūy-ı sürḫ-ābdan
S796 Getür **bādeyi** cāmı medhūş ḳıl / Bańa şükri sermāye-i hūş ḳıl
S826 Alup destine sāġar-ı sādeyi / Ḳoma yerde ḳanum gibi **bādeyi**
S876 Bula **bāde** şengerfi tā kim cilā / Ḥabāb oldı billūr mühre añа
S896 Ṣalar dūşuna sebz-i seccādesin / Velī eksük itmez yine **bādesin**
S924 Ne ġam şīşede ḳalmasa **bādesi** / Ḫuma ṭayanur mest-i üftādesi
S993 Ṣurāḥī-i mey gibi ṣāfī derūn / Ḫum-ı **bāde-veş** ḫurrem ü pür-sükūn
S938 Meh-i bedri **bāde** ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S957 Ṣurāḥīden irdikçe cāma meded / Olur **bāde** ehl-i ḫulūle sened
S967 Bilürsün devāsın her üftādenüñ / El ur nabżına şīşe-i **bādenüñ**
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı ter / Aḳan **bāde** minḳār-ı sürḫa döner
S1094 Tutar muṭribā **bāde** yirin sürūd / Ki muġannī olur mest āheng-i ʿūd
S1183 Aḳup **bāde** ḫūn-ı kebūter-miṣāl / Kebūterler oynadı bī-per ü bāl
S1187 Ḳoyan renge oldur dil-i sādeyi / Başīretle gör sāġar-ı **bādeyi**
S1193 ḥekīmāne iç dir yorar **bādeyi** / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür bādeyi
S1193 ḥekīmāne iç dir yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür **bādeyi**
S1379 İderken ḫum-ı **bāde** gibi ḫurūş / Ṣatıldı nice ġurre-i ḫūḫ-fürūş
S1399 Ḫum-ı sīneye **bādeden** māye ḳıl / Mey-i feyż-i cāvīdī ser-māye ḳıl
S1424 Reh-i ʿışḳa gir hūy ile hāy ile / İç ol **bādeyi** ṭabl u surnāy ile
NE669 Ġam degil ol ḫumma irerse ḫaṭar / Dürdī-i **bāde** ile reyāhīn biter
NE703 Tāb virilmezse eger **bādeden** / ʿÖmr-i sebū deñlü ṭurur mı beden
NE1009 **Bāde** gibi ʿışḳ-ı bülend-i iştihār / Her kişinüñ sırruñ ider āşikār
NE1128 Tāb viren **bāde-i** endīşedür / Sözlerümüz laḳlaḳa-i şīşedür
NE1882 İrdi o dem yolları bir vādīye / Her yaña pür-hevl ḫaṭar-ı **bādeye**
NE2664 **Bāde** ḫırşıyla olup bī-ḫaber / Kendüyi düzerdi bulaydı eger
NE2978 Sebze olup yaʿni yem-i mevc-zen / Ṭopṭolu olmuş idi baṭ-ı **bādeden**
NE3037 **Bāde** gibi ḫāliş idüp hūşuñı / Cām-şıfat ṭut bu söze gūşuñı
SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl tekrār / Tevbe-i **bāde-i** laʿl-i leb-i yār
SE1970 Keyf-i **bādeyle** olup şāhenşāh / Żamm olur devletine bir iki cāh
SE1977 **Bādedür** cevher-i iksīr-i fesād / Egilür olsa da lā-büd pūlād
SE2558 **Bādenüñ** keyfi de oldı peyvend / Cāna kār itdi müşelleş-mānend
SE2570 Rūşenā cāmları çü māh-ı münīr / Sāġar-ı **bādesi** seyyāre mesīr
SE2585 Cām-ı firūze vü laʿlīn **bāde** / Dür-i ġalṭān gibi biñ üftāde
HH825 Gelse fikr-i ʿarūs dāmāda / Zehr olurdı ol içdügi **bāde**
HH1605 ʿĀşıḳ oynında şāh-zāde ile / Beg olurdı neşāt-ı **bāde** ile
HH1813 Ḳanı ol dem ki bezm-i ṣaḥbāda / Laʿli şevkine nūş idüp **bāde**
HH1949 Mest ü medhūş-ı **bāde-i** ʿışḳam / ʿAḳl-ber-bād-dāde-i ʿışḳam
HH2430 Şīşe der-pīş ü zevraḳ āmāde / Leb-i deryāda içdiler **bāde**
HH2568 Ḳurdılar meclis içdiler **bāde** / Buldılar ẕevki nūş-ı ṣaḥbāda
HH2584 Meclisi tāb-ı **bāde** germ itdi / Dil-i pūlād-ı yārı nerm itdi

3. aşk, ilâhî aşk

S12 Gelür gözine **bāde-i** ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī girye-i çeşm-i tāk
S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı tāb-nāk / Gözüme gele **bāde-i** ʿışḳ-ı pāk
SE2688 **Bāde-i** bezm-i elest o kārı / Unudur mı göre ol iḳrārı

bāde-ḫār [5] şarap içen kimse

S109 İdüp şerʿi tiryāk-ı Fārūḳ-vār / Zehrlenmeden geçdi her **bāde-ḫār**
S1437 N'ider niʿmet-i dehri ʿuşşāḳ-ı zār / Meze istemez müdmin-i **bāde-ḫār**
NE1476 Gözler idi keştī-i deryā-güẕār / Zevraḳ-ı cāmı nitekim **bāde-ḫār**
NE3023 Zehrlenüp olma saḳın **bāde-ḫār** / Ṣīşe-i ser-sebz olup sūsmār
NE3047 Olmuş idi gerdeni zerrāḳe-vār / Meyle alurdı nefes ol **bāde-ḫār**

bāde-i āl [5] kırmızı şarap

SE340 Ṣundı gūyā ki şafaḳ **bāde-i āl** / Ḳıvırup geydi arakçīni hilāl

bāde-i dīrīn [5] yıllanmış, eski şarap ‖ eskiden söylenenler. Tanıkta Atâyî kendisinden önce söylenen ve yazılanları eskimiş şaraba benzetmiştir.

NE3036 Tāze ʿasīr-i süḫanum nūş ḳıl / **Bāde-i dīrīni** ferāmūş ḳıl

bāde-i erġavān [3] erguvan şarabı ‖ erguvan renkli şarap

S311 Girüp çarḫaya **bāde-i erġavān** / Yine şīşenüñ ḫalḳın it ḫūn-çegān
S974 Anuñ rūḥıdur **bāde-i erġavān** / Ki ḫūn ü şadāsı ḫayāta nişān
S1195 Ḳanı şāḳiyā **bāde-i erġavān** / ʿAlevlensün ol āteş-i bī-duḫān

bāde-i gülgūn [1] gül rengi kırmızı şarap

HH2632 Eyledi eşk-i dīde-i pür-ḫūn / Zevraḳı cām-ı **bāde-i gülgūn**

bāde-i ḥamrā [1] kırmızı şarap

NE2656 Geh çeke geh **bāde-i ḥamrā** ile / Geh zerd ü sīm ü gehī esmā ile

bāde-i ḫoş-güvār [2] hoş içimli, lezzetli şarap

S437 Göze gelmeye **bāde-i hoş-güvār** / Naẓargāhı ḫūb olmanuñ daḫli var

S779 Ḳanı sāḳiyā **bāde-i ḫoş-güvār** / O ḫumdan ki dürdi ide tābdār

bāde-i mürevvaḳ [1] süzülüp tortusu alınmış berrak şarap

HH2311 Pür idüp **bāde-i mürevvaḳdan** / Mey-i nāb içse sīm-zevraḳdan

bāde-i nāb [5] saf şarap

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i ṣafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar **bāde-i nāb**

S765 Yine **bāde-i nābı** sürmek gerek / Bu derdüñ ʿilācını görmek gerek

S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u ḥarf ü kelām / İç ol **bāde-i nābı** bī-cām u kām

SE2681 Ne reva ṣāyim olup vaḳt-i nehār / **Bāde-i nāb-ıla** itmek iftār

SE3078 Olma çün ʿahd-şiken mest-i ḫarāb / Ki gehi and içe geh **bāde-i nāb**

bāde-i rummānī [1] nar çiçeği kırmızısı renginde şarap

NE652 Rūḥ-ı revān **bāde-i rummānīdür** / Cām-ı ʿaraḳ cānumuzuñ cānıdır

bāde-i ṣāf [3] saf şarap

SE2035 Kimi dir ḫāliṣ idi hem ṣeffāf / Hīç görilmiş degil ol **bāde-i ṣāf**

HH297 Dil-i rūşenle fikr-i mūy-şikāf / **Bāde-i ṣāf** ü sāġar-ı ṣeffāf

HH302 Oldı bezme ṣarāb-ı reyḥānī / **Bāde-i ṣāf** u pāk-i rūḥānī

bāde-keşān [1] şarap içenler

NE695 **Bāde-keşān** Rüstem-i şāḥib-ṭahūr / Kimi Tehemten kimisi Pil-zūr

bāde-nūş [3] şarap içen

S1264 Meger **bāde-nūşāna** faṣl-ı bahār / Tegerg eyledi ḫurde-i yaḫ-niṣār

NE2073 ʿAybını fehm iden olur ʿayb-pūş / Būy-ı meyi ṭuymaz olan **bāde-nūş**

NE3066 Bir gün olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst gelür yolda şehe **bāde-nūş**

bāde-peymā [1] şarap ölçen, sarhoş

HH1830 **Bāde-peymā** idi gedā-veş idi / Şīşe-i mey gibi pür-āteş idi

bādī [1] sebep olan

SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / Ṣandı at meyli durur **bādī-i** ġam

bādiye-gerd [1] çölde dolaşan ‖ susuz

HH1329 Cümle ṣaḥra-nişīn-i **bādiye-gerd** / Ḳays-ı āvāre gibi deşt-neverd

bāfte [1] ipek, altın veya gümüş tire, pul vb. ile dokunan kumaş

NE3085 **Bāfte-i** dest-i aġānīdür ol / Rişte-i ebkār-ı maġānīdür ol

bāġ [58] bahçe, bostan, bağ; [tas.] ruhânî âlem

S14 Olup çāder-i yāsemen perde-sāz / Ḳılur serv-i **bāġı** ḫırāmān-ı nāz

S392 Meger bir dem irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı **bāġ**

S412 Ṭuyılur nevā-yı hezār ile **bāġ** / Olur şuʿlesi reh-nümā-yı çerāġ

S477 Bozulmuş kühen **bāġıdur** bu cihān / Ki bālāda bir ḫūşe ḳalmış hemān

S913 Ḳılur şaḫn-ı gülzārı reşk-i cinān / İder bir ḳalem şuyı **bāġa** revān

S1241 Bahār itdi **bāġuñ** mizācın dürüst / ʿAceb mi şükūfe uyanursa cüst

S1242 Bahār eyledi **bāġa** ḫükmin revān / Ocaḳlıḳ virildi aña būstān

S1246 İrince der-i **bāġa** bād-ı vezān / Hemān ġonca çıḳdı tebessüm-künān

S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı nevrūz-ı **bāġ** / Şeh-i ʿışḳa gūyā dil-i dāġ dāġ

S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün yüzine şehr-i **bāġ**

S1308 Helāk itdi ezhār-ı **bāġı** güneş / Yarıldı zemīn cā-be-cā gūr-veş

S1324 Döküldi şuya nitekim dürd ü mül / Gelüp **bāġa** alçaḳdan evrāḳ-ı gül

S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına eşcār-ı **bāġ**

S1349 Yine cūy-ı **bāġ** oldı pür-yaḫ tamām / N'ola ḳaraya atsa keştī-i cām

S1451 Bulur nār ile terbiyet **bāġ-ı** ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı ʿışḳ

S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte şūḫ-ı cihān / Nice bikr-i bākūre-i **bāġ-ı** cān

NE29 Besmeledür sünbül-i **bāġ-ı** hüdā / Noḳṭa piyāz olmuş aña gūyiyā

NE258 Cilvegehüñ şaḫn-ı İrem **bāġıdur** / ʿArṣa-i eflāk atuñ oynaġıdur

NE501 Bād-ı ṣabā **bāġa** olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen el açdı çenār

NE543 Mātemiyān oldı hezārān-ı **bāġ** / Oldı siyeh-pūş anı sanma zāġ

NE917 Oldı kemān gülbün-i **bāġ-ı** eḳım / Bār-ı emānet ṣalıcaḳ festeḳım

NE1068 Söyleye ey bülbül-i **bāġ-ı suḫan** / Çehre-fürūz-ı gül-i bāġ-ı suḫan

NE1068 Söyleye ey bülbül-i bāġ-ı suḫan / Çehre-fürūz-ı gül-i **bāġ-ı suḫan**

NE1196 Encümen-ārā-yı çerāġān-ı **bāġ** / Şemʿa-fürūz-ı ser-i aġsān-ı bāġ

NE1196 Encümen-ārā-yı çerāġān-ı bāġ / Şemʿa-fürūz-ı ser-i aġsān-ı **bāġ**

NE1197 Mihrüñ idüp meyl-keş-i envārını / **Bāġın** açan dīde-i ezhārını

NE1240 **Bāġ-ı** ḥaḳīḳatden zihī luṭf-ı vücūd / Peşşe ola nā'il-i şehd-i şühūd
NE2160 Nüzhet içün **baġa** ki tenhā gider / Ser ü ser-efrāz büti ṭūbā gider
NE2385 İy nefsüñ **bāġ-ı** dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ
NE2931 Ol zer-i pür-tāb ki çün verd-i **bāġ** / Ḥasreti itmişdi dilüñ dāġ dāġ
NE2945 Rāstlıġı servi ider ser-firāz / **Bāġ** u bahār içre bulur imtiyāz
NE2946 Bīdgeh-i zīb-i çemen-i **bāġ** olur / Güçlük ile yayılan alçaġ olur
NE2975 Cūy-ı revān-ı **bāġdan** itse ibā / Sāyesi çayr üzre ururdı aña
NE3128 Gördüm anuñ himmetini bī-riyā / **Bāġı** ile itdüm anı iştirā
NE3129 Kendüyi āzād ḳılup ol zamān / **Bāġı** baġışladum aña rāygān
SE3 Oldı sünbül gibi zeyn-i ṣafaḥāt / Ṣafḥası **bāġ-ı** muʿaṭṭar-nefeḥāt
SE90 **Bāġ-ı** ṣunʿında bu ṭāḳ-ı kāşī / Oldı bir ḫarbuze-i bektāşī
SE342 Yā İlāhī ṭura tā kim ʿālem / **Baġ-ı** ʿayşı ola sebz ü ḫurrem
SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke yasaġ / Güle baḳsa ne ḫaṭā bülbül-i **bāġ**
SE1024 Didi kim tāzeligüm çaġında / Bir gülüñ bülbül idim **bāġında**
SE2716 Gördi bir gebr diker **bāġa** şecer / Şāh-ı ḳaddin iki bükmişdi kiber
SE2742 Ḫātıra geldi o dihḳān ile **baġ** / Hem anuñla olınan suḫre vü lāġ
SE2745 Pīr ise geçmiş oturmış handān / Revnaḳ-ı **bagına** olmış nigerān
SE2753 Didi kim **bāġı** dikerken bu żaʿīf / Geldi bir taze cüvān-merd-i ẓarīf
SE2763 Eyleyüp **bāġa** olan himmetini / Düzdi az demde şehüñ milketini
HH1 Ey naṣāḥ-sāz-ı **bāġ-ı** heft-evreng / Naḳş-perdāz-ı levḥ-i reng-ā-reng
HH9 Ḫilʿat-ı ḫāṣṣı giydi her mevcūd / Oldılar cilve-sāz-ı **bāġ-ı** vücūd
HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i dihḳān-veş / Ṣaḥn-ı **baġa** ʿasāyı dikdi güneş
HH288 Ṣāḥda naġme itse bülbül-i **bāġ** / Ḫākdan ḳalḳar idi şevḳ ile zāġ
HH646 Bir giçe ḥücrede o ġonce-i **bāġ** / Uyudup ġayrīyi uyardı çerāġ
HH1269 Yeñi ṭarḥ içre köhneler n'eyler / **Bāġ-ı** nevde ḳurı şecer n'eyler
HH1276 Az zamānda o **bāġ-ı** müşk-sirişt / Ola reşk-i ḳarārgāh-ı behişt
HH1285 Sīnesin ʿışḳ dāġ dāġ itdi / Āteşin gülle zeyn-i **bāġ** itdi
HH1901 Ḫār-ı ḫātır-ḫırāşuñ āzārı / **Baġdan** sürdi bülbül-i zārı
HH2535 Emr idüp anı dil-ber-i meyyāl / Eyledi kendi **bāġına** irsāl
HH2539 Gülşen-i ʿışḳ idi meger ol **bāġ** / Şeceri şerḥadār u lālesi dāġ
HH2566 Bir gün ol **bāġa** geldi beg-zāde / Serv-veş oldı ġamdan āzāde
HH2686 Ṭuydı bir şemme **bāġ-ı** vuṣlatdan / Gözini açdı ḫ̃āb-ı ġafletden

bāġ-bān [12] bahçıvan, bahçe bekçisi, bağcı

NE2947 Tāk virirken niʿam-ı bī-girān / Ṭurma yine kesmededür **bāġ-bān**
NE3122 Virdi cevābın didi kim bir zamān / Gördüm idi bir Ḥabeşī **bāġ-bān**
SE1302 Şāh kim maẓhar ola merḥamete / **Bāġ-bāndur** çemen-i memlekete
SE1304 Künbed-i çarḫda mānend-i hilāl / **Bāġ-bān** buldurur ol tāke kemāl
SE2080 **Bāġ-bān-ı** çemen-i luṭf u kerem / Şarṣar-ı gülbün-i dīnār u direm
HH1267 Didi maḳṣūd ise bu resme maḥal / Size bir **bāġ-bān** gerek evvel
HH1281 **Bāġ-bān** it bu serv-i āzādı / Saña ṭarḥ eylesün birī-i vādi
HH1283 **Bāġ-bān** gülşen-i cinān kendi / Bāġ-ı ḫüsne niḥāl-i bān kendi
HH1283 **Bāġ-bān** gülşen-i cinān kendi / Bāġ-ı ḫüsne niḥāl-i **bān** kendi
HH2304 Ḫār ḫāli bulup gülistānı / Gördi yoḳ **bāġ-bān** u der-bānı
HH2534 Kāra ḳādir degil bu ḫaste-i zār / Ḳoşalum **bāġ-bāna** ḫiẓmet-kār
HH2557 **Bāġ-bān** merd ü kār-dīde idi / Ṭurfa nüsḫa ʿaceb cerīde idi

baġ-bānlıḳ [1] bahçıvanlık

HH1490 İtdi bir şāh ḫiẓmetin telḳīn / Eyledi **baġ-bānlıġa** taʿyīn

baġ-ı bahār [2] bahar bahçesi

NE498 Gördüm irüp mevsīm-i **bāġ-ı bahār** / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı müşkīn-bār
NE536 **Baġ-ı bahār** oldı ḫazāndan ḫazīn / İrdi şabāya nefes-i vāpesīn

baġ-ı behişt [3] cennet bağı, bahçesi

NE2968 Faṣl-ı bahār olmaġa ṭaraf-geşt / Olmuş idi ġayret-i **bāġ-ı behişt**
SE2743 Gördi ol **bāġ-ı behişt**-āsāyı / Baḫş ider cennet-ile raʿnāyı
HH1264 Gördi **bāġ-ı behişt**-revnaḳı şāh / İtdi çeşm-i taḥassür ile nigāh

baġ-ı cemāl [1] güzellik bahçesi ‖ Allah'ın Cemîl sıfatının tecelli ettiği yer

HH1282 Gördi şeh bir niḥāl-i **bāġ-ı cemāl** / Başdan ayaġa nūrdan timşāl

baġ-ı cennet [3] cennet bahçesi

HH912 Nice bütler maḳām-ı ḫıdmetde / Döndi ḫavrāya **bāġ-ı cennetde**
HH1489 Bir ʿaceb **bāġ-ı cennet**-āsāda / Baña bir pīr-i sebz-seccāde
HH2536 Gördi ol **bāġ-ı cennet**-āsāyı / Merd-i ḫayrān unutdı dünyāyı

baġ-ı ḫayāl [1] hayal bahçesi

S1547 Be-rūz-ı temennā be-şām u vişāl / Be-gül-rīzī-i naḫl-i **bāġ-ı ḫayāl**

bāġ-ı ḫuld [1] cennet bahçesi ‖ sonsuzluk bahçesi

SE894 **Bāġ-ı ḫulda** açılup pencereler / Aña her istedigin göstereler

bāġ-ı ḫüsn [3] güzellik bahçesi

HH1283 Bāġ-bān gülşen-i cinān kendi / **Bāġ-ı ḫüsne** niḥāl-i bān kendi
HH1575 **Bāġ-ı ḫüsn** içre serv-i āzāde / Çeşmi şehbāzına biñ üftāde
HH2211 Olmış idi o **bāġ-ı ḫüsne** oyuḳ / Naẓarı her yaña atılmış oḳ

bāġ-ı İrem [2] Âd kavminin kralı olan Şeddâd tarafından tanrılık iddiasıyla cennet bahçelerinin özelliklerine benzetilerek yaptırılan bahçe; cennet bahçesi ‖ İrem bağları

S72 Ḳad-efraḫte vü serv-i **bāġ-ı İrem** / Ruḫ-efrūhte şemʿ-i bezm-i ḳadem
S1021 Ṭabaḳlarla her sofra-i pür-niʿam / Olur verd-i ṣad-berg-i **bāġ-ı İrem**

bāġ-ı ḳuds [1] mukaddes bahçe ‖ cennet

S1556 ʿAṭāyīnüñ it menzilin **bāġ-ı ḳuds** / Ḳıla anda ebrār ile bezm-i üns

bāġ u rāġ [1] güzel bağ bahçe; çimenlik, seyrangah

S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ **bāġ u rāġ** / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ
HH294 Ol gün erbāb-ı tābʿdan nice yār / Eyledük semt-i **bāġ u rāġa** güẕār
HH1257 Her ṭaraf **bāġ u rāġ**-ı bī-hem-tā / Sengi şeffaf ü topraġı būyā

baġal [1] vücudun yanı, kenar

NE2993 Bu arada gördi o ḫāʾin meger / Düşmege durur **baġalından** kemer

baġçe [1] bahçe, küçük bağ; küçük ravza, bostan

NE2159 **Baġçe** bekçisi eylese zenleri / Boġçaları ḥıfẓına ḳalur eri

Baġdād [6] Osmanlı Asyası'nın en en meşhur ve en büyük şehirlerinden biri. Irak-ı Arab'ın ve Bağdat vilayetinin merkezidir.

NE259 Kāhkeşān-ı Diclesine ṣal bıraḳ / Çünkü degil ʿāṣıḳa **Baġdād** ıraḳ
NE820 Milket-i **Baġdādda** bir ehl-i dil / Seyrine eşḫāṣuñ olur müşteġil
SE1831 Oldı bir şeyḫ-i ḳavī-istiʿdād / Mülk-i **Baġdādda** meşhūr-ı bilād
SE2321 ʿAdl-ile mülk ü milel emn-ābād / Ġarḳa-i luṭfı ḫalīc-i **Baġdād**
SE2347 Çünki bu fikreti bünyād itdi / Ḳırbayı tuḥfe-i **Baġdād** itdi
HH1542 Kefşkerler içinde bir ustād / Oldı meşhūr-ı kişver-i **Baġdād**

baġır [6] göğüs, sine ‖ ciğer

S34 Meded ṭaş **baġırlı** güzellerden āh / Dil-i saḫti oldı baña seng-i rāh
S495 Hevālandı **baġrumdaki** ḳanlu yaş / Ḥabāb itdi peydā o ḫūnābe-pāş
NE457 Bāz-ı kebūterden idüp ictināb / Ḥasret-i kebk eyledi **baġrın** kebāb
HH525 Kimi dir eşk-i dīde-i gülgūn / Gösterür **baġrı** oldıġın pür-ḫūn
HH2215 Naẓar-ı ʿāşıḳāne-i Maḥẓūn / İtdi derd-i ḥasedle **baġrını** ḫūn
HH2582 Ṭayyibüñ līk **baġrı** ḫūn oldı / ʿIşḳı günden güne füzūn oldı

baġrına başmaḳ [3] sevgi ve içtenlikle kucaklamak

NE1895 Ḥātemi **baġrına başup** cān gibi / Sīnede cāy eyledi cānān gibi
NE2242 Didi hemān bāri bir eş alayın / Nolsa gerek **baġruma** pek **başayın**
HH70 ʿIşḳ şürīde ḳıldı ʿummānı / **Baġrına başdı** ʿaḳs-i cānānı

baġrını delmek [2] çok üzmek, acı vermek ‖ içine işlemek, çok dokunmak

S586 **Deler** lüccenüñ **baġrını** ol nevā / Gelür raḳṣa girdāblar cā-be-cā
SE2818 Bu ḫaber **baġrını deldi** ṭopuñ / Yüregi aġızına geldi ṭopuñ

baġışlamaḳ [2]

1. affetmek

S1002 Ne taḳṣīr kim ide o sükkān-ı deyr / **Baġışlar** günāhını pīrān-ı deyr

2. sahip olduğu malı başkasına karşılıksız olarak vermek, hibe etmek

NE3129 Kendüyi āzād ḳılup ol zamān / Bāġı **baġışladum** aña rāygān

baġlamaḳ [18]

1. ip veya tel benzeri bir şeyi etrafında dolayıp düğüm yaparak tutturmak

NE2771 **Baġlayup** anı yanına bī-direng / İtdi delikli şābūnı pāleheng

2. alıkoymak

NE1607 Cümlesini aḫẕ u eşīr itdiler / **Baġladılar** ḫār u ḫaḳīr itdiler
HH1095 Gördiler yāl ü bāl-i Behzādı / **Baġladılar** o serv-i āzādı
HH2033 **Baġlayup** derd-mendi ḳıldı esīr / Sürüdi ḫāke itdi ḫˇār u ḫaḳīr

3. hizmete hazır olmak

NE414 Baġlu gelüp kimi der-i devlete / Cān ile el **baġladılar** ḫidmete
NE1391 Her biri oldı baña luṭf-ı nihān / Ḳulluġa bel **baġladuġumdan** nişān
NE2451 Belki elin **baġlayasın** çün nihāl / Aṣa ḳoyasın anı ḫūşe-miṣāl

4. (kirpikler için) üst üste getirmek, yummak

SE968 Cāmedānuñ gibi açma anı / **Bağla** biri birine müjġānı
HH409 Ḫ̔āb tutdı dü-çeşm-i giryānı / **Bağladı** birbirine müjgānı

5. sarmak; üzerine takmak, kuşanmak

SE1627 **Bağlamış** ḳılmaġa şey-lillāhı / Başına kisve-i mermerşāhī

6. üzerinde nasır oluşmak

SE3462 Çekdi her saṭrı ʿadūya sāṭūr / **Bağlasın** zaḫmı ḥasedden nāsūr

7. durdurmak, engel olmak, geçişi engellemek, yolunu kesmek

NE391 **Bağladılar** heft ṣufūf-ı ʿazīm / Ḫandeḳī-var çün der-kāb-ı caḥīm
NE1601 Nāzil olup niteki ebr-i ʿaẕāb / **Bağladı** nā-geh yolını ol seḥāb
HH1081 Şāḫlar **bağlayup** o der-bendi / Ṣalmış ol dergehe Semerḳandī
HH1995 **Bağlayup** çeyşi āhenin ṣaflar / Düzdi mānend-i sedd-i İskender
HH2225 Nerdübān üzre ḫūn olup seyyāl / **Bağladı** mevci heyʾet-i selsāl

8. bestelemek; güfteyi bir musikî makamına uydurmak

S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı naḳş u ʿamel / Teb-i ġussayı **bağla** anuñla gel
NE878 Şiʿri ile dehr-i pür-āvāzedür / **Bağlasalar** nʾola gül-i tāzedir

bağlu [6]

1. bağlanmış

NE414 **Bağlu** gelüp kimi der-i devlete / Cān ile el bağladılar ḥidmete
NE2515 Çenber ile çehre-i bī-nūr u fer / Bir çeñesi **bağlu** ölüye döner
HH962 Mī̇zer-i nīl-gūn olup beste / Oldı berg ile **bağlu** gül-deste

2. kapalı

NE2109 Müftinin amma gözi **bağlu** idi / Ṣanki başı örtüli uġru idi
NE2117 Kendüsine didi ol ehl-i ẕekā / **Bağlusı** cāʾiz ki remedden ola

3. ilgili, alakalı

HH60 Ḳolaya **bağlıdur** diyü ṣalavāt / Muttaṣıl ḳalmada ḳażāya ṣalāt

bahā [9]

1. parıltı, güzellik

S244 Zemī̇n feyż-ber-feyẓ ḥüsn ü **bahā** / Zamān nūr-ber-nūr ṣıdḳ u ṣafā
NE128 İstedi bir āyine-i rū-nümā / Tā ki ola maẓhar-ı ḥüsn ü **bahā**
SE2597 Didüm iy pādişeh-i ḥüsn ü **bahā** / Heves-i taḫt ide mi rind-i gedā
SE3216 Elif-i ḳadd-i ṣafā-perverdi / ʿĀlem-i ḥüsn ü **bahānuñ** ferdī
SE3263 Āḫır aġız bir idüp yārānı / Didi iy ḥüsn ü **bahānuñ** ḫānı
HH1893 Lī̇k ber-muḳteżā-yı ḥüsn ü **bahā** / Geldi araya girdi istiġnā

2. kıymet, değer

NE2662 Bir biri üstüne kesüp bir **bahā** / Eyler idi gül gibi ḳatmer-i ṣafā
SE3475 Cümlesi dürr-i girān-ḳadr ü ṣemī̇n / Kendüsi yeyni **bahāsı** sengī̇n
HH784 Lī̇k müzd isterin bu ḥidmete ben / Müzd ammā **bahāsı** cān ile ten

bahādır [6] kahraman, yiğit, batur

NE2433 Fısḳ olıcaḳ vaḳtine ḫāzır olur / ʿArṣada nefsiyle **bahādır** olur
NE2548 Ḥalḳa-ṣıfat nī̇zeye ḫāżır gibi / Öñde idi zaḫm-ı **bahādır** gibi
SE1441 Yaʿnī̇ Şiblüʾl-esed-i yevm-i ḥurūb / Veled-i Leyṣ-i **bahādır** Yaʿḳūb
SE1775 Kāṣirüʾz-ẓahr-i ekāsirdür bu / Ḫān Melikşāh-ı **bahādırdur** bu
SE2827 Bir mehābetli dil-āver er idüñ / Menem ol şāh-ı **bahādır** dir idüñ
HH900 Ḳader-endāz idi **bahādur** idi / Ḳabża fenninde miṣli nādir idi

bahāne [13] asıl sebebi gizlemek amacıyla söylenen sözde sebep

S451 Sözüm istimāʿ eyleyüp didiler / Bu ʿöẕr ü **bahāne** degil muʿteber
NE594 Kürsī̇-i vaʿẓında **bahāne** bulur / Üstümüze ṭurma ḥavāle olur
NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile ʿĪsī̇-nefes / ʿAdl-i şer **bahānesi** feryād-ı res
SE1096 Luṭf-ı Ḥaḳḳa ne liyāḳat ne ṭaleb / Ne **bahāne** gerek aña ne sebeb
SE3259 Bu ḥuḳuḳ aña **bahāne** oldı / Dāḫil-i meclis-i cānān oldı
HH956 Devḥa-ı luṭfı sāye-güster idi / İltifata **bahāne** ister idi
HH1609 Şāh-zāde iderdi yine dilek / Beglerüñ luṭfına **bahāne** gerek
HH1676 Merd-i ġammāza ḫod **bahāne** gerek / Şeh suʾāl idicek aña ne gerek
HH2142 Oradan bir **bahāne** ile hemān / Döndi geçdi yine o şūḫ-ı cihān
HH2185 Ḫiẓmetüm iḫtiyar idüp bāri / Bu **bahāneyile** göresin yārı
HH2192 Bir **bahāneyle** yine ol nā-çār / Eyledi rūy-māl-i dergeh-i yār
HH2602 Ol **bahāneyle** dil-ber-i fāʾik / Būseler virdi cānuña lāyıḳ
HE22 İdüp efsāneyi naẓma **bahāne** / Suḫan bezminde ḳıl ġarra terāne

bahār [49] kışla yaz arasındaki mevsim, ilkbahar

S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı **bahār** / Zemī̇n sebz ü ḫurrem zamān tābdār
S248 Silüp berfi itdi nevāziş **bahār** / Açıldı dil-i ġonca gitdi ġubār

S250 Çemen-zārı ʿadl-i **bahār** itdi şād / Nitekim şehen-şāh-ı Kisrā-nihād
S572 Döküldükçe girdāba berg-i **bahār** / Görinür münebbit yeşil kāse-vār
S742 Nihāli olup şol ḳadar sāyedār / Güẕār idemez tīr-i ebr-i **bahār**
S821 **Bahār** oldı sāḳī ṭolunsun şarāb / Bitürsün gül-i neşve ol āfitāb
S901 Kesilse n'ola tāki faṣl-ı **bahār** / Olur çünki tiryāk içün ḳatʿ-ı mār
S912 **Bahār** olsa tāke yürür āb-ı nāb / Nitekim ʿurūḳına rindüñ şarāb
S917 **Bahār** oldı dünyā ḫumuñ ṭālibi / Yere geçdi lāle piyāzı gibi
S1238 **Bahāra** çıḳarsa o muḫtel mizāc / Şarāb-ı uşūl ile itsün ʿilāc
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol **bahār-ı** cünūn / Göñüllerde ḳalmadı ṣabr u sükūn
S1241 **Bahār** itdi bāġuñ mizācın dürüst / ʿAceb mi şükūfe uyanursa cüst
S1242 **Bahār** eyledi bāġa ḫükmin revān / Ocaḳlıḳ virildi aña būstān
S1244 Şeh-i gül ki taḫtında itdi ḳarār / Ġulām-ı derūn idi çıḳdı **bahār**
S1250 Yine bülbüli ḳıldı meftūn u zār / Mülāyim güzel gibi bād-ı **bahār**
S1264 Meger bāde-nūşāna faṣl-ı **bahār** / Tegerg eyledi ḫurde-i yaḫ-niṣār
S1267 Ṣabā sūr-ı gülde olup dür-niṣār / Biribirine düşdi ḫayl-i **bahār**
S1342 Ḫazān faṣlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı nev ṣaldı köhne **bahār**
S1377 **Bahār** u ḫazānı degil ber-ḳarār / Zamāne televvünde leyl ü nehār
S1481 Gel ey şāḫ-ı kilk-i bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i **bahār**
NE94 Kārgeh-ārā-yı zemīn-i dermān / Ḳāfile-pīrā-yı **bahār** u ḫazān
NE498 Gördüm irüp mevsīm-i bāġ-ı **bahār** / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı müşkīn-bār
NE536 Baġ-ı **bahār** oldı ḫazāndan ḫazīn / İrdi ṣabāya nefes-i vāpesīn
NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı **bahār** / Buldı fena berḳ ü nevāteng-bār
NE595 Ebr-i **bahār** u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur üstine çıḳar ʿāḳıbet
NE1566 Faṣl-ı **bahār** irmiş idi gülşene / Ḳāf ile ġayn idi ḥesāb-ı sene
NE2553 Līk olup saḫt-ı ʿazīm ol ʿacūz / Der-pey idi hem çū **bahār** u temūz
NE2945 Rāstlıġı servi ider ser-firāz / Bāġ u **bahār** içre bulur imtiyāz
NE2968 Faṣl-ı **bahār** olmaġa ṭaraf-geşt / Olmuş idi ġayret-i bāġ-ı behişt
SE100 İtmege günbed-i naḫli ḫalkār / Eyledi faṣl-ı **bahārı** miʿmār
SE318 Devleti ʿahd-i şebāb-ı ʿālem / ʿİd-i pür-şevḳ u **bahār-ı** ḫurrem
SE346 Bir zaman kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı **bahār** / İtdi mecmūʿa-i verdi ḫalkār
SE353 Gül ṭonanması idüp faṣl-ı **bahār** / Oḳudı gülşene ezhārı hezār
SE612 Ehl-i dil her nireye itse güẕār / Nāfiʿ olur nitekim ebr-i **bahār**
SE708 ʿAṣrı olmışdı **bahār-ı** ḫurrem / Rūzı bāzār-ı himem ʿahd-ı kerem
SE830 İtmege kesb-i ruṭūbet her bār / Ṣarḳıdur süngerini ebr-i **bahār**
SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze **bahār** / Ġamzesi fitne dü-çeşmi seḥḥār
SE1052 Ḫavf-ıla ditreyerek hem-çü **bahār** / Ḫābdan göz açup oldum bīdār
SE2497 Şöyle beẕl eylemiş ol reşk-i **bahār** / Olmış ol ḫāne dükān-ı ʿaṭṭār
HH3 Mühre-gerdān-ı ḫall-i sīm-i nehār / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i berḳ-i **bahar**
HH285 İtdi müzdūrī-i **bahārı** ḳabūl / Bād-ı ṣubḥ oldı kārına meşgūl
HH291 Rūz-ı nevrūz irüp saʿādetle / Geldi şāh-ı **bahār** devletle
HH292 İtdi herkes **bahāra** istikbāl / Çıḳdı seyre miṣāl-i bād-ı şimāl
HH295 Hep **bahār** u şitāda yārānum / Yār-i germ-ābe vü gülistānum
HH874 Luṭfı mānende-i seḥāb-ı **bahār** / Ḳahrı sūzende-i rivāḳ-ı nehār
HH2025 Bozdı fi'l-ḫāl ḫāṣımı ḥākim-i Rey / Ṣanki ḫayl-i **bahārı** ḫusrev-i dey
HH2422 ʿÖmrün evvel **bahārı** itdi ẓuhūr / Muḳteżā-yı bahār ḫod meşhūr
HH2422 ʿÖmrün evvel bahārı itdi ẓuhūr / Muḳteżā-yı **bahār** ḫod meşhūr
HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i cennet-vār / Ḳopdı şeftālū bitdi tāze **bahār**

bahār-efrūz [1] baharı aydınlatan

HE27 **Bahar-efrūz-ı** gülzar-ı cüvānī / Varaḳsuz ḫazān-ı nātüvānī

bahārī [3] bahara ait, baharla ilgili

NE738 Oldı nice faṣl-ı bedīʿ u ẓarīf / Faṣl-ı **bahārī** gibi cümle laṭīf
NE2514 Köhne **bahārī-veş** olup reng-i zer / Ruḫlar olur iki ḳızıl berk-i zer
NE1074 Ebr-i **bahāriden** idüp iʿtibār / Yoḳ yere itme güherin tārumār

baḫçe [1] bkz. 'bāġçe' md.

NE2396 Hem bu ʿinān parça-i laḫt-ı riḳāb / Hem daḫı **baḫçe-i** bī-āb u tāb

baḫr [95] deniz, derya

S21 İder **baḫrı** nīsān ile pür-güher / Ṣu virdükçe cevherli tīġa döner
S23 Eger ḳuvvet-i ceẕbesi virse tāb / Ala **baḫrı** bir sünger ile seḥāb
S353 Yarup **baḫr-ı** ġarbā-yı ḫark itdiler / O firʿavnı ceyş ile ġarḳ itdiler
S387 Gelüp yirine ʿasker-i bī-kerān / O **baḫr** eyledi cezr ü meddin ʿayān
S402 Ne ṭursun ey **baḫr-ı** nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş
S404 Göñül **baḫrı** bir dürr-i fāḫir ola / Sözüñ āb-ı rūy-ı cevāhir ola
S407 Dem irdi idüp cevherüñ āşikār / Revān eyle bir **baḫr-ı** gevher-niṣār
S534 Odur **baḫr** ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü bün / Odur levḥ-i taʿlim-i ʿilm-i ledün

S535 ʿAṣāyıla **baḥrı** iderken dü-nīm / Göñül ḥūtın anda düşürmüş Kelīm
S567 İdüp āb-ı fısḳıyye çarḫa şitāb / Olur **baḥr** öñünde anuñ ḥavż-ı āb
S582 Güher ṣandı **baḥruñ** ḥabābın meger / Ṣoḳup destini anda gevher arar
S596 Kimisi faḳīrāne seyrānda / Çıḳup **baḥra** şām-ı ġarībānda
S598 İden perde-i āb-ı **baḥra** naẓar / Temāşā ider ṣad-hezārān ṣuver
S601 İki ḳulle mā-beyni **baḥr-ı** vasīʿ / Odur ḳulleteyni zamān-ı rabīʿ
S602 N'ola dinse yir yüzinüñ ʿaybı var / Ki **baḥrı** sefīd ü siyeh-bīni var
S603 N'ola **baḥruñ** olsa kilīdi ḥışār / Girer birbirine dem-i kār-zār
S606 Velī **baḥr** olup mānīʿ-i ittiṣāl / Girer araya tīġ-ı hicrān-miṣāl
S610 Çekilmiş biri Gökṣu ırmaġına / Aḳıtmış biri **baḥrı** ayaġına
S635 Naẓargāhı hem **baḥr** hem sebze-zār / Nice olmasunlar esīr-i ḥışār
S640 Ḥişār-ı nev ol sīmden ḳubbedür / Girībān-ı **baḥre** gümüş tügmedür
S671 Leb-i **baḥra** olsa n'ola būsegāh / Gögüs virmiş ol emvāca ḫānḳāh
S783 Ḳanı sāḳiyā berḳ-i bārān-ı eşk / O ser-çeşme-i **baḥr-ı** ʿummān-ı eşk
S809 Gelüp sāḳiyā cūşa **baḥr-ı** ferāḥ / Yine cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ
S971 Dönüp zevraḳa cām ü **baḥra** çemen / Ṣurāḥī sütūn ü ḥuṭūṭı resen
S1031 Dizilmiş o ḫumlar ki maḫtūmedür / Meger **baḥr-ı** maḫzende manẓūmedür
S1040 Sikender kesüp **baḥrı** itmiş revān / Ḳomuş anda mir'āt-ı cāmı nişān
S1041 Ṣalup **baḥra** ʿaks o ṭāḳ-ı ḫarāb / Meger Ḳaydafā mülkidür ġarḳ-āb
S1415 Göñülden o āzāde murġ-ı cerm / Ya āvāre-i mevc-i **baḥr-ı** ḳadem
S1460 Yine dilde cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / Ḫurūş itdi **baḥr-ı** güher-zā-yı ʿışḳ
NE49 Heft buṭūnı yedi **baḥr-ı** ʿazīm / Maʿnīde iʿcāz-ı kelām-ı kadīm
NE346 Oldı iki gevhere **baḥr-ı** kemāl / Vāṣıṭatüʿl-ʿaḳd-i imāme miṣāl
NE350 Ḫāmeye sıġsun mı bu **baḥr-ı** revān / Ola mı fevvāre yarıḳ nāve-dān
NE716 Ḫāme olup tīz bu hengāmede / Dizdi güher **baḥr-ı** ḫıred-nāmede
NE843 ʿAzm idüp ol **baḥra** göñül zevraḳı / Virdüm o yüzden suḫana revnākı
NE971 Cezbe-i ḥüsn aña resen-tābdur / **Baḥr-ı** ḫande iki ḳullābdır
NE1294 **Baḥr** olup ʿasker-i deryā hücūm / Ṣola Anaṭolı durur saġa Rūm
NE1304 Gökṣu ile **baḥr** degil ṣanasın / Pīş ü perine ḳomuş ayinesin
NE1308 Her biri Belḳıs-ı dil-ārā gibi / **Baḥr** aña ṣafḥa-i mīnā gibi
NE1316 **Baḥra** kürekler ki ider ḍarbeti / Ḥall ider ol kefce ile şerbeti
NE1334 Ol nemekin **baḥr** ile rūşen-fezā / Yir yüzüne dīde-i behcet-fezā
NE1445 **Baḥra** dönüp ḥāşılı her ḳatre āb / Ṣaçdı dür-i feyżi miṣāl-i seḥāb
NE1460 Ṭālib-i **baḥr** oldı cevāb-ı revān / Sāḥil-i Istanbula geldi hemān
NE1571 **Baḥra** güẓār eylese mānend-i rūd / İde kürek sillesi rūyin kübūd
NE1578 Āyine-veş ṣāf olup sīnesi / **Baḥr-ı** peş ü pīşinüñ āyinesi
NE1598 Şayḳa olup mevc ile germ-iḫtilāṭ / **Baḥr** aña göstermişdi inbisāṭ
NE1608 Ne sefer-i **baḥr** ne zevraḳ ne ceng / Kendüyi atdı ḳaraya ol neheng
NE1636 **Baḥra** döner kümmel-i ḫayl-i ricāl / Pür-güher amma velī ḫayretle lāl
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider **baḥra** rūd / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur bī-vücūd
NE1652 **Baḥr** ola enhār anı ḳandurmaya / Ḫār u ḥüsn-i dehr bulandurmaya
NE1837 Dest-i güher-bārum olup dür-nişār / Berrī idüm **baḥr-ı** cevāhir kenar
NE1839 Gitdi ḫazā'inde aramaz sīm-nāb / Berri pür-āb eyledi **baḥrı** serāb
NE2389 **Baḥr-ı** güher-rīz-i devātuñ senüñ / Silk-i dürerdür kelimātuñ senüñ
SE59 Ḥikmet-i kāmilesi berr-i basīṭ / Ḳudret-i şāmilesi **baḥr-i** muḥīṭ
SE80 Şīşe-i ṣundūḳla çün İskender / Seyr ider ḳudreti **baḥrın** aḫter
SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i **baḥr-ı** revān / Ṭuramam secdeye varsam bir an
SE235 Zevraḳın **baḥr-ı** felek eyledi güm / Yayılı düşdi ṣu üzre encüm
SE422 Fażlınuñ **baḥrı** degil ḳaʿr-nümā / Ḥikmetinde müteḥayyir ʿuḳalā
SE606 İrmez ammā nite kim **baḥr-ı** revān / Ḥilye-i ʿilm ü kemāle noḳṣān
SE1178 Virdi deryā gibi ʿaskerle heves / Dürr-i pākize-i **baḥr-ı** ʿAbbās
SE1183 Cūş idüp nite ki **baḥr-ı** ʿummān / Ḳarşı geldi aña ḫayl-i Mervān
SE1554 **Baḥr-veş** aḳın idüp kişverine / Ḳatl-i ʿām itdi o dem ʿaskerine
SE2131 İtse yolsuzluḳ eger **baḥr-mişāl** / Sen de ḳarşu ḳoma mānend-i cibāl
SE3514 Feyż pey-der-pey ü ḫırş efzūn-ter / **Baḥr** cūşende vü ben teşne-ciger
HH281 Bir seḥergeh ki nür olup cüşān / **Baḥr-ı** sīm-āba ġarḳa oldı cihān
HH393 Eyledüm sözlerin ḳabūle şitāb / Düşdüm endīşe **baḥrına** bī-tāb
HH394 İtdüm ol **baḥr-i** āteşine şināh / Āh-ı dil-sūzum açdı ḳaʿrına rāh
HH395 **Baḥr-ı** pür-gevher oldı ol ġavvāṣ / Bulmadum līk anda gevher-i ḫāṣ
HH397 Yaʿni tāb-ı nefesle ʿāṣıḳlar / İtmiş ol **baḥr** kişt-zār-ı şerer
HH441 Āb ü tāb-ı suḫanla çün o kitāb / Oldı bu **baḥra** bir dür-i nā-yāb
HH805 O perī ḳurtılup bu dā'ireden / Yaʿni girdāb-ı **baḥr-ı** ḫāṭırādan
HH810 Çünki ġavvāṣ-ı **baḥr-ı** ḫ'āb oldı / Kendüyi şehr-i Bursada buldı
HH1052 Ḳapusı rū-yı **baḥra** dīde-güşā / Keşret-i ḫalḳ ḳaṭre-i deryā
HH1217 Yemyeşil görinürdi **baḥr-ı** semā / Encüm anda ḥabāb-ı şuʿle-nümā
HH1232 Dürretü't-tāc-ı devlete Mesʿūd / Dürr-i **baḥr-ı** Sebüktekin Maḥmūd

HH1292 **Baḥrda** bād āb idi berde / Gönli eglenmez idi bir yirde
HH1300 Ṣadef-i gülde jāleler lü'lü / ʿAnber-i **baḥr** sebz ü ʿanber-bū
HH1306 Şāh fermān idüp şikāra hemān / Döndi girdāba **baḥr-ı** ceyş-i revān
HH1727 Cūş idüp **baḥr-ı** şefḳat-i pederi / Giryeler itdi acıdı püseri
HH1749 Atdırup **baḥr-ı** bī-kerāna anı / Māhīye itdi māhiyāne anı
HH1760 Gūyiyā bir ʿarūs-ı fāḫir idi / **Baḥruñ** āyīnesine nāẓır idi
HH1778 Bu belādan ḫalāṣ olup Şeydā / Yine cūş itdi **baḥr-ı** ʿışḳ ü hevā
HH2081 **Baḥr-ı** sīm-ābdan çıḳup Ḫurşīd / Āşinā rūşenā hep oldı bedīd
HH2121 Fer virür ruḫlarında nūr-ı cemāl / Mevc urur cebhesinde **baḥr-ı** celāl
HH2322 **Baḥr** içinde çü günbed-i minā / Nāmı olmış Cezīre-i Ḫaḍrā
HH2333 Mevc-i tīġ oldı çün ḫavāle aña / Düşmeni itdi ġarḳ-ı **baḥr-ı** belā
HH2346 Ebr ġarrende **baḥr** bī-temkīn / Āsümān ḫışmgīn zemīn pür-kīn
HH2476 Dikdi çarḫa sütūn-ı mihver-sā / Ṭurdı **baḥruñ** boġazına gūyā
HH2640 Oldı bürrīde-ser o **baḥra** ḫabāb / Efser-i bāz-günları girdāb
HH2642 Gördiler iki çāre-cū-yı ḫalāṣ / **Baḥruñ** āyīnesinde rūy-ı ḫalāṣ
HH2645 Ṣaldılar baḥra āḫir iki neheng / İtdiler **baḥr-ı** çeşm-i düşmene teng
HH2645 Ṣaldılar **baḥra** āḫir iki neheng / İtdiler baḥr-ı çeşm-i düşmene teng
HH2719 Ṭaşmasa āb **baḥrı** bulmaz imiş / Ṣu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz imiş
HH2721 Ceẕb idüp anı mevc-i **baḥr-**viṣāl / Oldı pervane şemʿ ile hem-ḫāl
HE15 Seḫāb-ı feyż ṣaçsun dürr-i nābı / Ṣadef olsun bu **baḥruñ** her ḫabābı
HE96 Kimi yol sürdi **baḥr-ı** bī-ḳarāra / Velī āḫır ṭayandı gögsi yāra

baḥr-efşān [1] deniz saçan, (göz için) çok ağlayan
HH2301 Zevraḳ-ı çeşmi oldı **baḥr-efşān** / Batdı deryā-yı fikre nice zamān

baḥr-ı belā [1] bela, felaket denizi
SE2074 Ġarḳa-i **baḥr-ı belā** kim açа kef / Pür olurdı kefi mānend-i ṣadef

baḥr-ı cūşān [4] coşkun, kaynayan deniz
S286 Bu ḫāletle ol **baḥr-ı cūşān-ı** kīn / Yayıldı feẕāya yesār u yemīn
S1290 Ḳılup **baḥr-ı cūşānı** pür-tef ü tāb / ʿAlevlenmiş āteş ider āfitāb
S1295 Kef-endāz idüp **baḥr-ı cūşānı** tāb / Pişer beyże anda degil dürr-i nāb
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup sipāh-ı güzīn / **Baḥr-ı cūşāna** ġarḳ oldı zemīn

baḥr-ı eşʿār [1] şiir denizi
SE611 **Baḥr-ı eşʿār** gibi kāmil ider / Lücce-ves pür-dür ü şāḥib-dil ider

baḥr-ı fenā [1] fanilik denizi ‖ maddi varlık
SE2977 İy geçen **baḥr-ı fenāda** ġavvās / Dest ü pā urmaġ-ıla umma ḫalāṣ

baḥr-ı firāvān [1] coşkun deniz
SE404 Ṭutdum āḫir o kühen-daḫmeye rāh / İtdim ol **baḥr-ı firāvāna** şināh

baḥr-ı ġam [2] gam denizi
S393 Ṣadef-veş olup **baḥr-ı ġamda** mekīn / Dehen beste idi cebīn çīn çīn
HE63 Füsūsā kim cihān-ı fitne-engīz / İder **baḥr-ı ġamı** mevc-i belā-ḫīz

baḥr-ı ġazel [1] gazel bahri. Aruz ölçüsünde kalıp bölümlerinden her birine baḥr (bahir) denmektedir.
NE1327 **Baḥr-ı ġazel** gibi yemi pür-şafā / Mevcesi gūyā suḫan-ı āşinā

baḥr-ı ḫayāl [1] hayal denizi
HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı **baḥr-ı ḫayāl** / Ṣadef-i keffümi pür itdi le'āl

baḥr-ı ḥayret [1] hayret denizi
HH501 Dūd-ı āh ile ḫalḳı aġlatdı / Her gören **baḥr-ı ḥayrete** batdı

baḥr-ı ḫūn [1] kan denizi
SE2793 **Baḥr-ı ḫūn** içre birer ejder olur / Gūyiyā tīġlı manīler olur

baḥr-ı ʿışḳ [1] aşk denizi
HH2644 **Baḥr-ı ʿışḳun** ol iki ḳorşanı / Oldılar zevraḳuñ ḳapudānı

baḥr-ı kerem [1] cömertlik denizi
NE876 Ḫāne-be-dūşāne miṣāl-i keşif / Sāḥil-i **baḥr-ı keremi** muʿterif

baḥr-ı mevvāc [1] dalgalı deniz
SE1112 ʿAsker ammā ki çü **baḥr-ı mevvāc** / Gök demir içre ṣufūfı emvāc

baḥr-ı milḥ [2] tuz denizi
SE2341 Olsa bir ḳaṭreñ ile ālūde / **Baḥr-ı milḥ** ola şeker-pālūde
HH213 Çeşn-i şādīye eylese āġāz / **Baḥr-ı milḥ** ola çāşnī-perdāz

baḥr-ı muḥīṭ [5] karaları çevreleyen büyük denizler, okyanus
NE674 Ḫumlar olup **baḥr-ı muḥīṭ-i** feraḥ / Sanki anuñ bir ḳulaġıdur ḳadeḥ
SE925 Ne güherdür ʿaceb ol nūr-ı basīṭ / Kʿola hem gevher ü hem **baḥr-ı muḥīṭ**
HH225 Mülk-i maḥrūs olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña **baḥr-ı muḥīṭ** funduḳ-ı āb

HH245 Ḳalbi **baḥr-ı muḥīṭ-i** faẕl ü hüdā / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser dünyā
HH263 Ḥilmi kūhsār-ı bā-temekkündür / ʿİlm-i **baḥr-ı muḥiṭ-i** bī-bündür

baḥr-ı nūr [1] ışık denizi
NE1252 Olsa merāḳıb ger o ehl-i ḥużūr / Olur idi ġūte-ḫār-ı **baḥr-ı nūr**

baḥr-ı serīʿ [1] aruz ölçüsünün seri bahri
S566 Aḳındı kenārında ḳaṣr-ı refīʿ / O şeh-beyt-i mevzūn bu **baḥr-ı serīʿ**

baḥr-ı siyāh [3] Karadeniz
S258 Ṣalup nehbi **baḥr-ı siyāha** nehīb / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb
S316 Kederden ḫalāṣ oldı **baḥr-ı siyāh** / Gidüp ẓulmet açıldı her yaña rāh
SE1116 Sürdiler ordu-yı İskendere rāh / Nite kim ḳaṭʿ olıcaḳ **baḥr-ı siyāh**

baḥr-ı suḫan [1] söz denizi
NE60 Ḳufl-ı keşānīde genc-i kühen / Dūr-nümāyende-i **baḥr-ı suḫan**

baḥr-ı şühūd [3] müşahede denizi ‖ maddi alem
S673 Fenā içre cūyā-yı sırr-ı vücūd / Ser-efkende ġavvāṣ-ı **baḥr-ı şühūd**
S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı **baḥr-ı şühūd**

baḥr-ı ʿulūm [1] ilim denizi
HH2770 Naẓm olundı bu dürr-i **baḥr-ı ʿulūm** / Oldı tārīḫ-i dil-keşi manẓūm

baḥr-ı vaḥdet [1] vahdet denizi
SE2920 Didiler şeyḫ idüp ḫalvet-i ḫāṣ / **Baḥr-ı vaḥdetde** olupdur ġavvāṣ

baḥr-ı ẓulmet [2] karanlık deniz, karanlıklar denizi
S258 Ṣalup nehbi baḥr-ı siyāha nehīb / Deñiz **baḥr-ı ẓulmet-veş** oldı mehīb
S1129 N'ola aña dinse ʿaṣā-yı Kelīm / Olur **baḥr-ı ẓulmet** anuñla dü-nīm

baḥr u ber [6] deniz ve kara ‖ bütün varlık âlemi; kâinat
S257 İrişdirdi Boġdāna daḫı żarar / Yine girdi birbirine **baḥr u ber**
S321 **Baḥr u berde** āheng idüp her dilīr / Döküldi naḳāre çalındı nefīr
S531 Budur maẓhar-ı ferr ü İskenderi / Ki birbirine ḳoydı **baḥr u beri**
NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i **baḥr u ber**-i fażl u hüner
NE923 Ḥikmet ile ḥükmi olup hem-ʿinān / **Baḥr u ber-i** ʿāleme oldı revān
SE1182 Yürüdi feth iderek **baḥr ü beri** / Nev-ẓuhūrāne çü mihr-i seḥeri

baḥrā-ver {baḥr-āver} [1] denizleri kapsayan, denizleri içine alan
NE998 Mādde-i lücce-i **baḥrā-ver** ol / ʿİllet-i ġāʾibe-i dünyā-ver ol

baḥrī [2]
1. bir tür yelkenli savaş gemisi, kalyon, bkz. 'şeş-pā-yı baḥrī' md.
S580 Gezüp şebde şeş-pā-yı **baḥrīleri** / Şerer-nāk ider uġraduġı yeri
2. deniz ördeği, bir çeşit yalıçapkını
NE1302 Gitse uçar şuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa iner ḳaʿrına **baḥrī** miṣāl

baḥrī fişek [1] patladığında gökyüzünde türlü şekiller ortaya çıkan eğlence maksatlı atılan fişek, bir tür havâî fişek
S300 Veġā sūrına oldı **baḥrī fişek** / Atıldıḳça deryāda ṭūb u tüfek

baḥriyet [1] denizin kabarması ‖ cinsel birliktelik
NE2917 **Baḥriyeti** ẓāhir idüp cezr ü med / Ḳoydı ocaġına şu ol bī-ḫıred

baḥş [6] konuşma, sohbet
S313 Beni mest-i şevḳ itdi ġamzeñ senüñ / Olur cengden **baḥşi** dīvānenüñ
S614 Egerçi nice **baḥş** olur dāʾimā / Ki taḥrīri tafṣīl ider iḳtiżā
S615 İdüp ḫalḳa-i āsümāna güẓer / Olur ḳalʿa cengi gibi **baḥşler**
NE2056 Meclis-i ʿilm idi ḫuṣūṣan o bezm / İtmiş idi her kişi bir **baḥşe** ʿazm
SE425 **Baḥşine** gelse eger ʿallāme / Aḳṣadur anı miṣāl-i ḫāme
SE1262 **Baḥş-i** aʿrāz ü cevāhir gibi çaḳ / ʿĀciz itdi o maḥall-i muġlaḳ

baḥş itmek/eylemek [9] bir konu veya kişi hakkında söz söylemek, sözünü etmek
S421 Ḫuṣūṣā bu maʿnī bulupdur ṣübūt / İder **baḥş iden** mülzim olup sükūt
NE3119 ʿAṣr-ı keremde nice ehl-i kerem / **Eyler** iken **baḥs-i** seḫā vü kerem
SE642 **İtdim** anuñla nübüvvetden **baḥş** / Soñra ḫatmiyyet-i ḫażretden baḥş
SE642 **İtdim** anuñla nübüvvetden baḥş / Soñra ḫatmiyyet-i ḫażretden **baḥş**
SE1127 **Baḥş iden** baḫtuñ-ıla gevdendür / Mededüñ ʿālem-i bālādandur
SE2022 Kime **baḥş eyler-ise** mülzem ola / Dehmenīlerde meger Rüstem ola
SE2390 **Eylemiş** bād-ıla **baḥş-i** ḫiffet / Ki terāzūlara girmiş ḳat ḳat
SE2743 Gördi ol bāġ-ı behişt-āsāyı / **Baḥş ider** cennet-ile raʿnāyı
SE3468 Lāf urup **eyleme baḥş-i** maʿnī / Yürü var söyleme mā-lā-yaʿnī

baḫş [8] verme, bağış, ihsan

S839 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i āteşīn / K’ola nūr-ı **baḫş-ı** zamān u zemīn
S877 O şengerfi kim feyż-i **baḫşa** ola / Eger lāle-reng ise būya ola
S1139 Girüp nūr-ı **baḫşı** gibi ḫalvete / Hevādan ḳaçar kūşe-i ʿuzlete
NE105 Āyīne **baḫş-ı** kef-i keşf ü şühūd / Şāne-zen-i nār-ı şuʿāʿ-ı vücūd
NE1348 Āb-ı revān oldı devāʿü’l-kürūb / Bād-ı ṣabā **baḫş-ı** cilā-i ḳulūb
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i şarḳa olur tāc-ı **baḫş**
NE1838 İtdi bu **baḫş** ile şu deñlü seḫā / Oldı gedā pādişāh-veş-i gedā
HH2093 Bü’l-ʿaceb bir fesāne-i ġarrā / Cümle mevżūʿ-ı **baḫş** ʿışḳ ü hevā

baḫş itmek [2] vermek, hediye etmek, bağışlamak

NE1874 Baḫşiş-i şāhınuñ olup ṭālibi / **Baḫş idelüm** iki birāder gibi
SE2081 Ṭarḥ idüp ḳāʿide-i maʿdeleti / **Baḫş iderdi** gehī bir memleketi

baḫşā [2] bahşeden, veren

NE107 Mertebe **baḫşā-yı** şeh-i ḫāverān / Rātibe-fermā-yı meh-i āsumān
NE2392 Kevkebe **baḫşā-yı** esātīn-i dīn / Laḥlaḥa-fersā-yı ḳavānīn-i din

baḫşiş [1] bir hizmete karşılık asıl ücretten başka memnuniyet göstergesi olarak verilen ek para

NE1874 **Baḫşiş-i** şāhınuñ olup ṭālibi / Baḫş idelüm iki birāder gibi
SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ żerre ʿamel / Ḳaraman **baḫşīşi** meşhur meṣel

baḫt [53] gelecekteki olayları kaçınılmaz biçimde belirleyen ilahî gücün insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi; kader, iyi ya da kötü talih

S190 Ser-efrāz-ı devlet sezā-vār-ı taḫt / Süleymān-ı eyvān-ı iḳbāl-i **baḫt**
S199 Zihī pādişāh-ı memālik-sitān / Ḳavī **baḫt** u pür-dil cihān pehlevān
S361 Muḥīṭ olup o genc-i **baḫt-ı** sipāh / Ṭolanmışdı çün ejder-i kīne-ḫāh
S1052 Ḫoşā vāye-i **bāḫt** u ferḫunde-pey / Muġannī vü sāḳī vü maḥbūb u mey
S1158 Revā mıdur ol kevkeb-i reh-nümūn / Ola necm-i **baḫtum** gibi ser-nigūn
S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i rūy-ı **baḫt** / Görinür siyāh raḳam laḫt laḫt
NE127 Cilve-i ḥüsn eyler idi zāt-ı **baḫt** / Bī-kem ü keyf idi ne fevḳ u ne taḫt
NE299 Refref idüp ḫidmetine buldı **baḫt** / Eyledi sadrında o sulṭān-ı taḫt
NE941 Şāh-ı cevān **baḫt** u ḳavīdār idi / Pādişāh-ı ʿāḳil u dānā idi
NE1474 Ġāfil idi ceddüm o aḥvālden / Kevkeb-i **baḫt** itdügi iḳbālden
SE315 Kevkeb-i **baḫtı** güneşden vālā / Gözin açup anı gördi dünyā
SE331 Olalı neyyir-i **baḫtı** lemmāʿ / Noḳṭa-i kevni ḳodı taḫt-ı şuʿāʿ
SE726 Uyanup **baḫtı** gibi şāh-ı cihān / Ġonca-i ḫāṭırı oldı ḫandān
SE1085 Ḫaberi yoḳ ide **baḫtın** yitire / Cehl-ile pençe uranlar şīre
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi Rabb-i müteʿāl / Manẓar-ı kevkeb-i **baḫt** ü iḳbāl
SE1127 Baḫş iden **baḫtuñ-ıla** gevdendür / Mededüñ ʿālem-i bālādandur
SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi **baḫtlara** / Ḳarşı ḳor ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1129 **Baḫt** u detlet ki ola ādeme yār / Çarḫ olur kevkebe-i cānibdār
SE1130 **Baḫt** ider levḥ-i cebīnin pür-nūr / Maṭlaʿından bilinür naẓm-ı ʿumūr
SE1132 Oldı bir mevhibe-i bī-minnet / Neyyir-i **baḫt** u şuʿāʿ-ı devlet
SE1134 Ṭurre-i **baḫtı** şeb-i Ḳadre döner / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i ḳamer
SE1137 İtmese **baḫt** u saʿādet yarı / Varmaya başa kişinüñ kārı
SE1139 Ḳuvvet-i **baḫt** ü saʿādet-mesned / Vāy ḫāle eger itmezse meded
SE1140 Ṭās-ı çarḫı başına teng eyler / Rūz ü şeb **baḫtı** ile ceng eyler
SE1146 Eyleyüp māh-ı cihān-tābı siper / Kevkeb-i **baḫta** yine itmez eser
SE1161 Eyleyüp efser-i **baḫtı** efsār / Ser-firāz oldı çü Mervān-ı ḥimār
SE1313 Neyyir-i **baḫt-ı** cihān-efrūzı / Berḳ-veş eyleye ḫırmen-sūzı
SE1333 Eyleye bister-i ġafletde ṣafā / Ola pür-ḫˇāb çü **baḫt-ı** fuḳarā
SE1416 **Baḫt** kim murġ-ı hümā hem-serdür / ʿAzm u himmet aña bāl ü perdür
SE1714 Dehr sermāyemi ifnā itdi / Dīde-i **baḫtımı** aʿşā itdi
SE1715 **Baḫt** uyur ben çekerin bīdārī / Eylerin ṣubḥa-degin şeb-kārı
SE1745 Ḫaḳ bu kim oldı vezīr-i ʿāḳil / Ḳuvvet-i **baḫta** güvāh-i ʿādil
SE1931 Ḳuvvet-i **baḫt** aña yārī ḳıldı / Şīri bir ḥamlede iki dildi
SE2348 Oldı **baḫtı** ʿAraba rāh-nümūn / Seyre çıḳmışdı o semte Meʾmūn
SE3037 Der-i Mevlādan anuñ **baḫtı** saʿīd / İtdi Keyvān gibi ḳadrini mezīd
HH408 Yumdı **baḫtı** gibi gözin aġyār / Gözi açuḳlar oldılar bīdār
HH631 Merḥabāya saʿādet el virdi / **Baḫt** yüz ṭutdı devlet el virdi
HH1131 Ṭurre-i **baḫtı** gerçi kim pür-pīç / Līk zā’il degil mehabeti hiç
HH1144 İtdiler nāle çarḫ-ı gerdūndan / Ṭāli-i naḫs ü **baḫt-ı** vārūndan
HH1187 Sürelüm pāy-ı taḫt-ı devlete raḫt / Cehd olunsun hele ya taḫt yā **baḫt**
HH1274 Terbiyet eyleyüp cevānī-i **baḫt** / Ola hem-ser nihāl ile yek-laḫt
HH1355 Bunlaruñla müyesser oldı baña / Devlet ü **baḫt** yāver oldı baña
HH1505 Oldı hem-ser ol iki bāzū-yı saḫt / Buldı pāyında āsümānı **baḫt**
HH1546 Eylemişdi o taḫtı menzilgāh / Bir ḳavī **baḫt** nāmı Ḳāhir Şāh

HH1616 Çünki Baḫtek bu ḥāle buldı Vāḳıf / Kevkeb-i **baḫta** irdi renc-i ḫusūf
HH1788 Gördiler irmeyüp gözine żarār / Kevkeb-i **baḫtı** gibi tīz-naẓar
HH1852 Peyk-i zer-tāc-ı şāh-ı ʿālem idi / Aḫter-i **baḫtı** gibi hem-dem idi
HH2100 Ḳuvvet-i **baḫt-ı** ʿālem-efrūzı / Bir oġul eyledi aña rūzī
HH2356 Yelkene oldı bād-ı şurṭa vezān / **Baḫtı** açıldı zevraḳuñ ol ān
HH2408 Yār olup aha **baḫtı** fīrūzı / Kārınuñ olmış idi zer-dūzı
HH2463 Gördiler cevr-i devr-i gerdūndan / Oldılar saḫt **baḫt-ı** vāruñdan
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i **baḫt** buldı güşād
HE69 ʿAceb mi müşterī ḳılsa firārı / Hilāl-i **baḫtınuñ** aġzı yuḳarı

baḫt-gerdīde [1] talihi ters dönmüş

HH1103 Bu yaña Ḫusrev-i sitem-dīde / Şāh-ı Ḫurşīd-i **baḫt-gerdīde**

baḫt-ı ber-geşte [1] ters dönmüş talih, şanssızlık

HH1125 ʿUḳdedārī-i **baḫt-ı ber-geşte** / Eylemiş mihr gibi ser-geşte

baḫt-ı nigūn [1] baş aşağı dönmüş talih, kötü şans

SE3146 Eyledi lāzime-i **baḫt-ı nigūn** / Seglere gürg-i ziyānkārı zebūn

baḫt-ı siyāh [6] kara talih, kötü şans

SE127 Ḳara giyse n'ola mānende-i āh / Oldı mātem-zede bu **baḫt-ı siyāh**
SE1339 Bir zaman Mışruñ olup ḥālı tebāh / Oldı sevdā-zede-i **baḫt-ı siyāh**
SE2164 Oldı zen-pārelerüñ ḥāli tebāh / Sürmeli dīde gibi **baḫt-ı siyāh**
HH73 Oldı bir dāne aña kūh-ı günāh / Ḥabbeyi kubbe itdi **baḫt-ı siyāh**
HH727 İtmiş anı delīl-i **baḫt-ı siyah** / Nā-gehānī belā gibi hem-rāh
HH2187 Ṭuyulursa eger Maʿāẕallah / Ḳara giysüñ hemān bu **baḫt-ı siyāh**

bāḫte [1] kumarda veya oyunda kaybeden

S889 Sebū ḳuvvetiyle olur **bāḫte** / Ḳadeh oldı fısḳıyye-i sāḫte

bāḫter [1] batı, garp

S121 Şebāngeh ki şāhenşeh-i **bāḫter** / Çerāġān ile ḳaşrına virdi fer

bāḫūr [2] çok fazla sıcaklık ‖ buğu

NE523 Ṣaldı zemīne dem-i **bāḫūr** tef / İtdi şular ḳaynayup iẓhār kef
S1316 Eşer ḳıldı **bāḫūr-ı** āteş-fiken / Ṣararmaġa yüz ṭutdı berg-i çemen

bā-ḫuṣūṣ [11] özellikle, hele, en ziyade

NE1343 Semt-i Anaṭolıdaki **bā-ḫuṣūṣ** / Feyż ile pür çün dil-i ṣāḥib-ḫulūṣ
NE2427 Cürm-i zinā ile kimi **bā-ḫuṣuṣ** / Ola ser-efgende-i miṣāl-i lüṣūṣ
SE563 **Bā-ḫuṣūṣ** itmek-ile ṣavm u ṣalāt / Olamaz dāda refī'üʿd-derecāt
SE1387 Oldı erbāba fesāset zīver / **Bā-ḫuṣūṣ** ola şeh-i dānişver
SE1486 **Bā-ḫuṣūṣ** ide müsī'e iḥsān / Olamaz mertebesi şerḥ ü beyān
SE1885 **Bā-ḫuṣūṣ** olsa eger evlādı / Ola ser-fitne-i māder-zādı
SE1895 **Bā-ḫuṣūṣ** ola ʿacūze mekkār / Nice mekkār ġarīm-i ḫūn-ḫār
SE2259 **Bā-ḫuṣūṣ** ola ʿaduvvi ḳāhir / Ki ola ḳahr u cefāya ḳādir
SE3483 Ḥıfẓ ide anı ḫaṭādan Bārī / **Bā-ḫuṣūṣ** iki belādan bārī
HH2532 Her ne deñlü ise hele cāndur / **Bā-ḫuṣūṣ** ol ġarīb mihmāndur
HH2736 **Bā-ḫuṣūṣ** içlerinde üç ustād / Şaşt-ı pür-zūrına virince güşād

baʿīd [6]

1. uzak, ırak

NE1449 Dūrı da nezdīk-veş itmek mürīd / Olmaz idi hiç kereminden **baʿīd**
NE2323 Ḳatline saʿy eylesek olmaz **baʿīd** / Yüzüñe ḳamḳām dise de bir pelīd
SE2771 Cümlesinüñ vasaṭı oldı müfīd / K'ola ifrāṭ-ıla tefrīṭe **baʿīd**
HH2722 Bülbüle vaṣl-ı gül olur mı **baʿīd** / Sende Ḥaḳdan ʿAṭāyī kesme ümīd

2. muhtemel olmayan, uzak ihtimal

SE272 Sidrede ḳaldı Buraḳıla berīd / Müntehā dense degil aña **baʿīd**
SE1398 Dimiş ol Ḫusrev-i pür-dāniş ü dīd / Ẓulm olınmaḳ saña ġāyetde **baʿīd**

baʿīd itmek [1] uzaklaştırmak

HH1911 İtdi fermān ki nā-bedīd ideler / Şehrden şöhretin **baʿīd ideler**

bā-iḫlāṣ [1] ihlaslı, içten, samimi

HH1991 Oḳınup her muḥibb-i **bā-iḫlāṣ** / Tīġ-i ʿazm-i ḥamāyil itdi ḫavāṣ

bāʿiṣ [24] sebep, sebep olan şey

NE657 Nüsḫa-i terkīb-i zemīn ü zamān / **Bāʿiṣ-i** tertīb-i dimāġ-ı cihān
NE1492 Müjde saña **bāʿiṣi** bu riḥletüñ / Oldı senüñ cāẕibe-i himmetüñ
NE1706 Līk anuñ gördügini görmedüm / **Bāʿiṣ-i** keyfiyyetini sormadum
NE1807 **Bāʿiṣ-i** ḫayrāt ola māl-ı zinā / Ḳurı yere köpri yapa dā'imā
NE1958 **Bāʿiṣ-i** cāh oldı liyāḳāt aña / Devleti ceẕb itdi verāṣet aña
NE2419 İşte hemān **bā'iṣ-i** ġayret budur / Maẕhar-ı ḳahr olmaġa ḥikmet budur

NE3148 Hezl yüzünden yazılan mudḥikāt / Baña degil **bā'iş-i** noḳṣan-zāt
SE182 **Bā'iş-i** ḫılḳat-i ḫāk-i fānī / Aḥmed-ābād iden ol vīrānı
SE417 Vāriş-i vāḥid-i 'ilm-i nebevī / **Bā'iş-i** zindegī-i şer'-i ḳavī
SE1417 Gerçi devlet sebeb-i rif'atidür / Aña **bā'iş** kişinüñ himmetidür
SE1505 Çeke nā-geh 'alem-i istiḳlāl / Ola **bā'iş** ḫalel-i mülke bu ḫāl
SE1955 Zenlerüñ çünki añadur naẓarı / Ol idi **bā'iş** olan ḫande yeri
SE1978 Vaṣlına **bā'iş** olur ḫubānuñ / Bādedür vāṣıṭası rindānuñ
SE2066 Yoḳlasāñ böyle olan bī-ḫıredi / **Bā'iş-i** nekbet olupdur ḥasedi
SE2416 Beẕl-i ẕer **bā'iş-i** raḥmet oldı / Nārdan muḥsin ucuz ḳurtuldı
SE2529 Nefs kim mūcib-i ẕillet oldı / Ādeme **bā'iş-i** ẕillet oldı
HH420 **Bā'iş-i** naḳl-i 'ālem-i ervāḥ / Rehber-i seyr-i mülket-i eşbāḥ
HH481 Ṣohbetüñ **bā'iş-i** fütūḥı idi / Sözi ḫalḳuñ ġıdā-yı rūḥı idi
HH685 **Bā'iş-i** süstī-i beden oldur / Beni bu ṣūrete ḳoyan oldur
HH1035 Ol dıraḫt oldı **bā'iş-i** vuṣlat / Anlara oldı bister-i rāḥat
HH2200 **Bā'iş-i** ḫışm olup ġurūr-ı cemāl / Eyledi çeşmi sell-i seyf-i cemāl
HH2212 Kimsenüñ canı yoḳ idi naẓara / **Bā'iş** olurdı nice ṣūr u ṣere
HH2259 Söyle ey dil-şikeste ḫāl nedür / Bu ḳadar **bā'iş-i** melāl nedür
HH2609 Ḥādiṣāt-ı cihāna **bā'iş** idi / 'Āleme nāme-i ḥavādiş idi

bāk [2] korku, kaygı. Ayrıca bkz. 'bī-bāk' md.

NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün az çoḳ / Düşse ṭarīḳatden eger **bāki** yoḳ
NE863 Ḳalb ile bir renge girüp ḳālıbı / Bāṭını da ẓāhir **bāki** gibi

baḳar [1] sığır, öküz

SE3487 Hā yazarsa döne 'ayn-ı **baḳara** / Başını yara gözini çıḳara

baḳıcı [1] bakma eylemini gerçekleştiren kişi

HH939 Muḳrī-i naḳş ġamze-i pür-fen / Yeg bilürdi o sırrı **baḳıcıdan**

Bāḳıl [1] (Bâkıl adında söz söylemekten bile aciz ahmaklığıyla meşhur bir Arap'tan telmihen) aptal, kuş beyinli

NE2048 Var idi ol şehrde bir sāde-dil / Belki hemān **Bāḳıl** ile ḳīl-be-ḳīl

baḳır [1] bakır‖(altın ile birlikte kullanıldığında) değersiz meta. Ayrıca bkz. 'altun adın baḳır eylemek' md.

SE3404 Giderek ṭulluġuñ olur ṣoñı kem / Altın adın **baḳır** eyler ādem

baḳış [1] bakma eylemi, nazar

SE428 Nite kim dīde-i şahş-ı ḫāyin / Bir **baḳışda** bile hep esrārın

bāḳī ḳalmaḳ/olmaḳ [3] ebedi olmak, daimi olmak

NE891 Kendi gider iylüġü **bāḳī** ḳalur / İki cihāndan daḫı maḳṣūd alur
SE2248 Līk ḫaşmuñ bed olur aḫlāḳı / Ḳalur elbette ceraḥat **bāḳī**
SE2897 Zemzemeyle pür ider āfāḳı / Eşeri ḥaşra dek olur **bāḳī**

bāḳiye [2]

1. arta kalan, geri kalan, artık

S1051 Lebüñ devr uṣūlüyle ḳıl sāḳiye / Bizi ṣalma sāḳī gibi **bāḳiye**

2. arta kalan, geri kalan (mal)

HH1066 Eyledüm naḳd idüp size ī̇ṣāl / Ne ise ṣarfdan **baḳiyye-i** māl

baḳla [1] iri taneli, kabuksuz veya fasulye gibi yeşil kabuğu ile pişirilip yenen yıllık bitki, bu bitkinin tohumları, (burun için) şekilsiz ve küçük

SE1346 Bī̇nī̇-i efṭas-ı sūrāḫ-nümā / Bir çürük **baḳlaya** beñzer meşelā

baḳdurmaḳ [1] bkz. 'dūrdan baḳdurmaḳ' md.

HH1246 Fitneler araya alup şāhı / Dūrdan **baḳdurur** ḫayr-ḫˇāhı

baḳmaḳ [101]

1. bakışı veya gözleri bir şey üzerine çevirmek

S233 Nücūmuñ biri aña nāẓır degil / Velī kimse **baḳmaġa** ḳādir degil
S605 İki ḳal'a kim birbirine **baḳar** / Biribirine 'āşıḳ olmuş meger
S1208 Bu ḫacletle varmış 'acib 'āleme / Başın ḳaldurup **baḳamaz** ādeme
S1211 **Baḳar** aña tiryāki-i nā-bekār / Şitā vaḳti mānend-i efsürde-mār
NE583 Māh-ı nūk-i cāna ider cilve-ger / Ehl-i naẓar aña ırаḳdan **baḳar**
NE1778 Māl ü 'ıyāline **baḳa** dūrdan / Alıḳoya cennet ile ḫūrdan
NE1787 İtse bu eyvān-ı fenādan ḫırām / **Baḳmaya** ardına çü bedr-i tamām
NE2116 Yek-be-yek anlara **baḳup** bī-ḥicāb / Ḥükm-i ferāset aña geldi ṣavāb
NE2127 Manẓara-veş dīdeni bend eyle tā / **Baḳmaya** ġayruñ ḥareminden yaña
NE2133 Perde de yoġ ise arada eger / **Baḳmamaġa** perde-i çeşmüñ yeter
NE2429 Ḫāyin olur çarḫ-ı sitem-kār-veş / Yere **baḳar** encüm-i ġaddār-veş

NE2491 Mihre eger māh içün itse nifāḳ / **Baḳmaz** idi yüz yüze bi’l-ittifāḳ
NE2593 Cāriye didi ṭurayın saña ben / Ḳapu arasında **baḳup** perdeden
NE2810 Anı görüp ardına **baḳdı** hemān / Dāmen-i pākin ṣaḳınup ol cüvān
NE2813 Her yañadan zūretle ṣaḳlu revān / Gitdi götine **baḳaraḳ** ol cevān
NE2939 Nice **baḳar** görememiş zer-geri / S̄imi içün eski ser-ā-serleri
NE3114 Her biri **baḳup** naẓar-ı ṣāf ile / İde teveccüh aña inṣāf ile
SE199 Görmede pīş ü pes olup yek-sān / Ardına **baḳmaz** idi ṣems-i cihān
SE265 **Baḳup** āyine tīġe Behrām / Bildi ol ṣehdür iden çarḫa ḫırām
SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı fitnede tāb / Dūrdan **baḳsa** ola zehresi ʿāb
SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde ḥaḳīr / Yine aġżına **baḳar** mīr ü vezīr
SE781 **Baḳıcaḳ** ṣafḥadaḳi ṣūretine / İştiġāl eyler idi sīretine
SE787 **Baḳdığı** gibi hemān taṣvīre / Ruḫṣat olurdı ḫużūr-ı pīre
SE946 Cism-i ḫākīye ıraḳdan **baḳıcaḳ** / Bu ḳadar ḫāṭıra oldı ancaḳ
SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke yasaġ / Güle **baḳsa** ne ḫaṭā bülbül-i bāġ
SE1136 Kim **baḳar** ṭālīʿ-i mevlūde velī / Ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli
SE1586 **Baḳmaya** vāḳıf olan sīretine / Ṣūret uġrılarınuñ ṣūretine
SE2180 **Baḳa** iy zānī-i şūm u bed-ḫū / Ne denāʾet ne ḳabāḥatdur bu
SE2222 Ḳızlaruñ biri görüp didi be **baḳ** / Kimüñiki bu ḳınalı parmaḳ
SE2257 Tīrelikden dilini ṣāf eyler / **Baḳar** evżāʿuña inṣāf eyler
SE2577 **Baḳaraḳ** dil o büt-i raḫṣāna / Döndi pervāne-i ser-gerdāna
SE2578 Gözi ilmişdi **baḳarken** nā-gāh / Baña mānend-i ḫādeng-i cāngāh
SE2792 Ṣoñını fikr idemez ehl-i veġā / Yürüse ardına **baḳmaz** meṣelā
SE3149 Yire **baḳmaḳdadur** egmiş serini / Gözedür mekr-ile furṣat yerini
SE3333 **Baḳmaġa** ol çemen-i ümmīde / Ḫākda oldı ser-ā-pā dīde
SE3370 Ṭuna küffār arasında berzāḫ / Dūrdan **baḳar** ol ehl-i dūzaḫ
HH59 Ḫāṭırayla bilüp anuñ ḫaṭarın / Ḫacletümden ṭurup yire **baḳarım**
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz tācına **baḳdı** / Ḳahr ile gürzi başına ḳaḳdı
HH541 **Baḳup** ol ḥaste-ḫāl-i pür-sūza / Dūd-ı āhı gibi siyeh-rūza
HH725 İricek köprinüñ miyānına / **Baḳdı** ol ḫūb çünki yanına
HH777 Arduña **baḳmada** ḫaṭar vardur / Bilmedügüñ hezār yir vardur
HH778 Söyleyince aġız egilse gerek / **Baḳıcaḳ** çeşmi kör ḳalsa gerek
HH806 Ardına **baḳmayup** dönüp gitdi / Dönerek şevḳ ile semāʿ itdi
HH858 Māha **baḳdıḳça** eyledi feryād / İtdi mahbūb-ı māh-peykeri yād
HH917 Şāh ki rūyına nigāh itdi / Gāh ʿaḳsine **baḳdı** āh itdi
HH945 Yüzüñe ṭoġrı **baḳduġı** bir ān / Ucın ilişdirincedür müjgān
HH955 **Baḳıcaḳ** ḫāl-i ʿāṣıḳ-ı zāra / Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra
HH1109 Ṭurdı **baḳdı** o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / Gözi ṭūş oldı nā-gehān yāra
HH1286 **Baḳdı** ol çeşm-i nāvek-efşāna / Bir naẓarda uruldı cānāna
HH1369 Viririn aña **baḳmaḳ** ile müdām / Zār-ı nerrād-veş nice aḥkām
HH1446 **Baḳup** ol ejder-i ġażab-nāke / Ḳaçdı eṭfāl-i encüm eflāke
HH1471 Arzū-yı kinār ise ancaḳ / Baña besdür kenāreden **baḳmaḳ**
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı hecre delīl / **Baḳamaz** rūşenāya çeşm-i ʿalīl
HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke **baḳduġı** dem / Gözi ṭolar miṣāl-i sāġar-ı Cem
HH1658 Manẓarı açdı **baḳdı** gülzāra / Gözi ṭūş oldı kār-ı mekkāra
HH1809 **Baḳıcaḳ** aña ʿāṣıḳ-ı nā-şād / Oldı ḫūn-ı derūnı dilde ziyād
HH2236 Toġrılup bir yañaya rāh gibi / **Baḳmayasın** bu semte māh gibi
HH2391 **Baḳdı** zāl-ı sipihre itdi ḫiṭāb / Didi ey tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb
HH2528 **Baḳduġı** gibi ʿāṣıḳ-ı zāra / Derdini bildi eyledi çāre
HH2687 **Baḳdı** etrafa eyledi zārī / Gördi nā-gāh dergeh-i yārı
HE76 Nice **baḳsuñ** bu ḫāk-i nā-murāda / Ḥabāb-āsā gözi gönli hevāda

2. hikmet dolu gözlerle seyretmek, temaşa etmek

NE26 Beyże iken ḳudret-i settāra **baḳ** / Ol çekilen tīġ-i güher-bāra baḳ
NE26 Beyże iken ḳudret-i settāra baḳ / Ol çekilen tīġ-i güher-bāra **baḳ**
NE41 Şekl-i elif-lāmına **baḳ** fi’l-meṣel / Raḥmet umar şefḳat için şunmuş el
NE1201 Ḫāl-i dil ile bize söyler varaḳ / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı şunʿa **baḳ**
SE1531 Şıdḳ-ıla **baḳsa** aña ehl-i naẓar / Göremez rūy-ı riyā zerre ḳadar
HH374 Leb-i deryāya gel ḥabābına **baḳ** / Oldı mānend-i günbed-i ezraḳ
HH382 Reng-i surḫ ile zeyn idince şafaḳ / Günbed-i lāle-gūn-ı dil-keşe **baḳ**

3. üzerinde durmamak, meyletmemek, önem vermemek

NE600 **Baḳma** riyāżetdeki daʿvāsına / Aş yerürler ölü ḥelvāsına
NE1645 **Baḳma** anuñ ḫāl-i perīşānına / ʿAḳıllılar iremez şeref-i şānına
NE1682 Vāḳıf olup sīret-i aḥvāline / **Baḳmaz** idüm ṣūret-i aʿmāline
NE1811 Ebriñe yemden ola sermāyedār / **Baḳma** anuñ oldığına dür-niṣār
NE1995 **Baḳmadı** çārām u nüh ayasına / Ḫurmeti yoḳ ḫāṣılı babasına
NE2036 Kārı nedür şaḫnesi ile beyinüñ / **Baḳma** ilüñ ʿaybına ne eksigüñ

NE2072 ʿAybumuz it dīdeye ḥāʾil yine / **Baḳmıyalum** ʿayn-veş il ʿaybına
NE2566 İki gözüm gibi tutardum anı / **Baḳmasa** yabāna gözetse beni
SE858 **Baḳmaz** il destine ehl-i ġayret / ʿĀr yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE1151 **Baḳma** hīç aṣl u neseble māla / Kimse ḳarşı ḳoyamaz iḳbāla
SE1678 Ḳıl naẓar ḳaṭre-i gevher-ẕāye / Kimse **baḳmaz** ṣaçılur deryaya
SE1832 Gün gibi **baḳmayup** istiḥḳāḳa / Feyżi yayılmış idi āfāḳa
SE1901 **Baḳma** yüz görmiş olanuñ yüzine / Ṣāʿiri diñle gelürsin sözine
SE2000 Bil ki öte ucıdur melʿūnuñ / **Baḳma** efsūnına ol maġbūnuñ
SE2157 **Baḳmayup** ṣūret-i istiʿdāda / Yine saʿy eyleyesiz irşāda
SE2697 Böyledür ḳavli cüvān-merdlerin / **Baḳma** inkārına dem-serdlerüñ
SE2728 **Baḳmayup** zelzelesine bedenüñ / Üstine ditrer-idi nārvenüñ
SE2798 Keşrete **baḳma** ki ṣoñı yoḳdur / Ḥaḳḳuñ az nesnede luṭfı çoḳdur

4. gözlemek, seyretmek

NE2062 Alup ele bir iki fetvāsını / Lafẓına **baḳdı** ḳodı maʿnasını
NE2266 Ṣoñra **baḳ** ammā ki temāşaya sen / Gör ne ẓuhūr eyledi ol ḳıṣṣadan
NE2271 Müflis iken **baḳ** bu fürū-māyeye / El ura anuñ gibi sermāyeye
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı cānāneye **baḳ** / Sebaḳ -ı mihr ü vefādur bu varaḳ
SE1467 Kendümi aña sezā-vār itdüm / İşte **baḳ** lāzımın iḥzār itdüm
SE2308 Kim **baḳar** itse ne deñlü inʿām / Aġlamış ṣurete mānend-i ġamām
HH440 Pederüñ ḥasb-i ḥāline **baḳdum** / Ṣīve-i bī-miṣāline baḳdum
HH440 Pederüñ ḥasb-i ḥāline baḳdum / Ṣīve-i bī-miṣāline **baḳdum**
HH500 Derdleşdikçe **baḳdı** miḥnetine / Ḫaste oldı varan ʿıyādetine
HH948 Āh u zāruñ ḳulaġına girmez / **Baḳa** nem var dir velī virmez
HH2155 **Baḳdı** bīmāra ṭuydı zaḫmetini / Nabżını ṭutdı bildi ʿilletini

5. ummak, beklemek

S820 Elüñde ola tā ki mirʾāt-ı cām / Elüñe **baḳarlar** senüñ ḥāṣ ü ʿām
SE1308 Güneşe mihr-i giyā gibi hemīn / Luṭfına **baḳar** anuñ ehl-i zemīn
HE104 Zemīn der-ḫ̆āb idi gerdūn murāḳıb / **Baḳardı** yollara her necm-i ṣāḳıb

6. görmek

SE797 Şükr kim dīde-i ʿibret **baḳıyor** / Çirk-i meẕkūr yüzüñden aḳıyor

bāḳıp ḳalmaḳ [1] şaşkınlığa uğrayarak ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemez durumda şaşkın şaşkın bakmak

HH1890 **Baḳdı ḳaldı** o vālih ü ḥayran / Oldı mānend-i ṣūret-i bī-cān

bākūre [1] önce yetişen, turfanda

S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte ṣūḫ-ı cihān / Nice bikr-i **bākūre-i** bāġ-ı cān

bal [6] arıların çiçeklerden topladıkları ve özlendirerek petek gözlerine doldurdukları tatlı, kokulu, koyu kıvamlı sıvı madde ‖ çok tatlı, bal tadında

SE857 İl çeke **balı** için derd ü belā / Sofrañuzda ola ḥāżır ḥalvā
SE1861 Zār olup çekmeye zenbūr-āsā / Bir oġul **balı** içün derd ü belā
SE2643 Keremüñ derd-ile ḳahr olur aña / Bir ṭulum **bāl** ise zehr olur aña
SE3488 Faṣl u vaṣlı ola nā-bercā hep / Belī **bal** eyleye gāhī Ebī Leb
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice aḥvāl / Bildi ḳahrın ṣafā belāsını **bal**
HH2104 ʿAyn-i zenbūr u nīş-zen-i vāli / Nūş-leb ṣūḫ idi oġul **balı**

bāl [13]

1. kanat

S196 Aña girde bāliş olurdı ḳamer / Ḳonulsa per ü **bāl-i** bāz-ı seḫer
S374 Ġuzāt eyledi tīr-keş-i perr ü **bāl** / ʿAẕāba müvekkil melāyik-miṣāl
S910 Görüp dāne vü bergin itdüm ḥayāl / Ki ṭūṭī ide beyżesin zīr-i **bāl**
S1183 Aḳup bāde ḫūn-ı kebūter-miṣāl / Kebūterler oynadı bī-per ü **bāl**
NE262 Ġurresi raḫşında çū mihr-i münīr / **Bāli** aña şaʿşaʿa-i dil-peẕīr
NE955 Anı yeleklendürüp ol per ü **bāl** / Menzil-i maḳṣūduna buldı viṣāl
NE1302 Gitse uçar şuʿle olup per ü **bāl** / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī miṣāl
SE2474 Çeşm-bendi anuñ ibrişim **bāl** / Eylemiş eñse şaçın ʿaḳla ʿıḳāl

2. boy. Ayrıca bkz. ‘yāl ü bāl’ md

SE1918 Cāriye daḫı görüp bī-tedbīr / Yāl ü **bālına** anuñ oldı esīr
HH1095 Gördiler yāl ü **bāl-i** Behzādı / Baġladılar o serv-i āzādı
HH2605 Nāẓır-ı yāl ü **bāl-i** dil-ber idi / Birbiriyle parānḳun eyler idi

3. gönül

SE171 Māliḫulyā-yı ḫayālāt-ı muḫāl / Oldı jeng-āver-i āyīne-i **bāl**
HH429 Didi luṭf ile eyleyüp iḳbāl / Ey nihāl-i nev-i ḥadīḳa-yı **bāl**

bāl ü per [4] kanat

S1322 Ḳılup cilve bād ile ṭāvūş-vār / Döker **bāl ü per** gülbün-i sebze-zār
NE1626 Şerʿ-i şerīf olmasa ger **bāl ü per** / Uçsa daḫı olmaya ger kes ḳader
NE2944 Ṭoġrılara himmet olur **bāl ü per** / Tīr-ṣıfat her sözi taşdan geçer
SE1416 Baḫt kim murġ-ı hümā hem-serdür / ʿAzm u himmet aña **bāl ü perdür**

bālā [14]

1. yüksek

S477 Bozulmuş kühen bāġıdur bu cihān / Ki **bālāda** bir ḫūşe ḳalmış hemān
NE17 Besmele **bālāda** ṭurur dāʾimā / Oldı meger evc-i hevāda hümā
SE117 Güy-veş bu ser-i bī-sermāye / Ḳalḳar indigi gibi **bālāya**
SE697 Yüz urup dāmene-i ṣaḥrāya / Giderek āb çıḳar **bālāya**
HH180 ʿĀkıbet anı da ḳoyup tenhā / Eyledi ʿazm-i ṭārem-i **bālā**
HH1837 Meyl-i **bālā** hevā-yı ḳāmet ile / ʿÖmri dāʾim geçerdi miḥnet ile
HH2076 Neyyir-i mū-sefīd **bālāda** / Zāl-ı Zerdür maḳām-ı ʿanḳāda
HH2084 Yoḳsa gördün mi ol cefā-kārı / Yaʿni **bālā-yı** bāmdan yārı

2. üst

NE2174 Eñ eyüsi kebg-i derī-veş dilīr / Biri biriyle ola **bālā** vü zīr
NE2713 Geldi o **bālāda** mürūr eyleyen / İki zinā ile ḳuşūr eyleyen
SE689 Ḫalḳa-i bezm-i fenāda her dem / Zīr ü **bālā** gözedür mi ādem
SE692 Olsa mihrüñ yiri zīr ü **bālā** / Andan ırmaz gözini mihr-i giyā

3. yüce, yüksek

NE2635 ʿĀlem-i **bālā** pīrān-ı dūtā / ʿĀlem-i belādan iner bir belā
SE1127 Baḫş iden baḫtuñ-ıla gevdendür / Mededüñ ʿālem-i **bālādandur**

4. uzun

SE959 Yaʿnī dil deste-i zerrīn-kemerān / Pür-hevā-yi ḳad-i **bālā-püserān**

bālā-bülend [2] uzun boylu

NE2793 Ḳaddi güzel ḥüsn ise muġlim-pend / Yaʿni etine ṭolı **bālā-bülend**
NE2902 Bir gün o ẕikr eyledigüm derd-mend / ʿĀşıḳ-ı serdeste-i **bālā-bülend**

bālā-keş [1] uzayan, boy atan

NE561 Söndü şebüñ şemʿa-i **bālā-keşi** / Ḳaldı fitil uçlarınuñ āteşi

bālā-kün [1] yükseltmek

SE2664 Ḫuṭbesi āyet-i ʿadi ü iḥsān / Kārı **bālā-kün-i** ḥükm-i Ḳurʾān

bālā-nişīn [1] yüksekte oturan ‖ en yüksek makamda bulunan

NE14 Besmeledür dāver-i **bālā-nişīn** / Ḫusrev-i ḫāver gitī-nümā-nişīn

bālā-revān [1] yüksekten giden, yüksekten akan

S1404 Virür başlar āb-ı fisḳıyye-sān / Revān eyleyüp ḫūn-ı **bālā-revān**

bālā-ter [4]

1. daha yüksek, pek yüksek

SE12 Lemʿası nūr-ı siyāha beñzer / Rütbesi olsa nʾola **bālā-ter**
SE2883 Naẓm-ıla şol ki süḫan-perverdür / Cümleden rütbesi **bālā-terdür**
HH2511 Her biri ehl-i ḥarbe ser-defter / Birbirinden nesebde **bālā-ter**

2. daha çok, pek çok

HH514 Oldı efkār içinde reʾy-i sefer / Hem-çü reng-i siyāh **bālā-ter**

bālā vü pest [1] üst ve alt ‖ gök ve yer

NE2031 Ḳahḳaya başladı **bālā vü pest** / Gitdi ne tekbīr ne ḫod ābdest

balçıḳ [1] çamur

SE3248 Pīç ü tāb idüp aña urdı leked / Sürüdi **balçıġa** mānend-i nemed

balġam [2] eski tıp bilgisine göre vücut dengesini sağlayan dört değerden (kan, balgam, safra, sevda) biridir. Hastalıkların teşhisinde bu unsurların durumu hekimlerce ipucu olarak değerlendirilirmiş.

NE2723 **Balġam-ı** fāsidle olan bed-müzāc / Merhem-i şeyṭān ile iden ʿilāc

balġamī [2] balgam rengi bir cins mermer

NE2772 Etci bir kāfir-i şer-gīr idi / Ṣābūn aña **balġamī** zihgīr idi

balıḳ [3] tatlı ve tuzlu sularda yaşayan, solungaçlarıyla solunum yapan omurgalı hayvanların genel adı; semek, mâhî

NE1574 Ḳalbine sürʿatle olur per-zenān / Ṣanki ḳadırġa **balıġıdur** hemān
NE2884 Ḳaplıca ḥavzına girüp ṣubḥ u ṣām / Anda **balıḳ** ṣaydına ḳurmuş idi dām
HH1984 Biñ ḳılıç **balıġı** ile deryāda / Hiç gezend irişür mi ṣayyāda

balıḳlamaḳ [2] yüzmek, suya dalıp çıkmak

S1306 Bu tāb itse ḫūte eger ittisāl / **Balıḳlardı** māhī-i Yūnus-miṣāl

NE2818 Oldı semek gibi yem-i ḫūna ġarḳ / Başı **balıḳlarsa** olunurdı farḳ

bāliġ(a) [3]

1. büluğa ermiş, ergen

SE491 Sebaḳ-ı maʿrifete ḳābil ide / ʿAḳl-ı **bāliġ** naẓarı kāmil ide

2. en yüksek mertebeye ulaşmış, en üst noktada

HH21 Ḥikmet-i **bāliġañda** zār u zebūn / Heft-sāle ṣabiyy-veş Eflaṭūn

HH2112 Mālik-i māye-i kemāl oldı / **Bāliġ-i** meblaġ-ı ricāl oldı

bālīn [5] yastık

S1257 Hezār eylese ḫˇāb-ı nāz-ı seḥer / Aña rūy-ı **bālin** olur verd-i ter

NE547 Cūları gördüm ki olup ḳalbi pāk / Pister ü **bālinin** idüp seng ü hāk

NE1551 Cismin ide çünkü riyāzetle pāk / Pister ü **bālinin** ide seng ü ḫāk

NE2600 Ṣadmeye ögretmiş idi anı er / Boġça vü **bālin** ṭutup aña siper

SE2842 El-vedāʿ iy ser-i **bālīn-i** ṣafā / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i heycā

bāliş [7] yastık, yüz yastığı

S196 Aña girde **bāliş** olurdı ḳamer / Ḳonulsa per ü bāl-i bāz-ı seḥer

NE1942 **Bāliş-i** zer-kārdan eyler nüfūr / Pister-i semmūrda itmez huẓūr

NE2977 Nergis ile ḫulle-i zer-tār idi / Ṣarı yataḳ **bāliş-i** zer-kār idi

NE2287 Cānuma geçdi ḳızumuñ nālişi / Çāresi yoḳ neylesün ol **bālişi**

NE2984 Tā ki düşüp her biri bī-ʿaḳl u hūş / Oldı serüñ **bālişi** pehlū vü dūş

NE3046 **Bālişi** gāhī ḫum idi ki sebū / Bī-ġam-ı ferdā idi ol tünd-ḫū

HH2701 **Bālişi** seng-i kūy-ı dil-ber imiş / Uñmadık başına ber-ā-ber imiş

Balḳan [1] Osmanlı Avrupası'nda Bulgaristan ile Doğu Avrupa'yı ayıran ve batıdan doğuya uzanan büyük sıradağ

S287 Geçüp **Balḳanı** şāh-ı ḥaydar-meşāf / O şāḥib-ḳırān eyledi seyr-i ḳāf

balṭa [1] kesme, yarma ve yontma işlerinde kullanılan ağaç saplı metal yüzlü kesici bir el aleti. Ayrıca bkz. 'bıyıġını balṭa kesmemek' md.

SE1160 Bıyıġın kesmez-idi **balṭa** velī / Virdi seffāḫuñ eline ṣaḳalı

bām [16]

1. çatı, dam

S1027 Olup kürbe-i **bāmı** hep şīr-gīr / Şikār-ı seg-i kūyı bu gürk-i pīr

NE1409 Şuʿle-i raḫşānı görüb cāmdan / Kendin urur aña dürr ü **bāmdan**

NE1582 Oldı o dem her ṭaraf āteş-fiken / Girdi şerer gibi der ü **bāmdan**

NE2134 Taḫta delüp nite ki aġaçḳaḳan / **Bāma** çıḳup gāhī miṣāl-i zeġan

NE2140 Aşmaġa **bāmından** anuñ tāk-veş / Bend-i kemend eyleme ḳırāl-veş

SE2203 Rişte-ber-pāy-ıdı murġ-ı **bāmı** / Ḳuşı ipli idi yaʿnī nāmı

SE2823 Şehrden çıḳmaġa ʿazm itmiş iken / Gördi bir bīve anı **bāmından**

SE2824 Nite kim Zāl-ı sipihr-i kec-bāz / **Bāmdan** itdi cefāya āġāz

SE3378 Girse bir ḳapıya nā-gāh ol şūm / Müjde eylerdi hemān **bāmına** būm

HH1872 Didi kim görmek olmasa yārı / Görürin bārı **bām** ü divārı

HH2084 Yoḳsa gördün mi ol cefā-kārı / Yaʿni bālā-yı **bāmdan** yārı

HH2224 **Bāmdan** uçdı murġ-ı per-beste / Düşdi göñli gibi ol işkeste

2. çatı, kubbe ‖ en üst mertebe

NE295 Oldı o dem cilve-ger-i **bām-ı** ʿarş / ʿArş aña aṭlasını itdi ferş

SE238 Ṭoldı mehtābıla çarḫuñ **bāmı** / Ġarḳ-ı āb itdi sevād-ı şāmı

SE269 Basmadın kürsīye ol şeh kāmın / Cilvegāh eyledi ʿarşuñ **bāmın**

HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu nüh **bāma** / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma

bāmdād [1] seher vakti, sabah, tan yeri

S1108 Yanup saḳf-ı zer şemse-i **bāmdād** / Göründi yerinde pür-aḫker remād

bān [2]

1. ileri gelen, bey

NE389 Heft ḳıral ile gelüp **bānları** / Gelmiş idi her ṭarafuñ ʿaskeri

2. satıh ‖ vücut yüzeyi, cilt

NE2529 Eski semer gibi ḫaşīn **bānları** / Yorġun eşek hāyesi pistānları

bang [1] ses, seda

HH1790 Şehre geldükde ʿāşıḳ-ı meʾyūs / Çıḳdı eflāke **bang-ı** ṭabl-ı cülūs

bānū [3] kadın, hanım

NE2860 Bilmez o ser-defteri meftūnlaruñ / Derdi füzūn bundan o **bānūlaruñ**

HH788 Göñli düşmiş kerīhe **bānūnuñ** / Derdi budur ki ola ḫātūnuñ

HH816 Didi müştāḳ-ı rūy-ı **bānūyam** / Ḫaste ḥāl-i dü-çeşm-i cādūyam

bār [24]

1. yük, ağırlık, sıklet ‖ sıkıntı, meşakkat

NE787 Zāʾir olup ḳabr-i pür-envārını / Çözdüm o benderde duʿā **bārını**
NE2156 Boġçası **bārı** ile zār u zebūn / Yolda ser-i efgende vü ḥaclet-nümūn
SE99 Gāva yüklense n'ola bār-ı ẕemīn / **Bārını** gāva şalar deşt-nişīn
SE197 Maḥż-ı luṭfından o nūr-ı Settār / İtmedi ẓıllını da kimseye **bār**
SE2687 İki ḳat olsa belā **bārından** / Merd olan dönmeye iḳrārından
HH1063 Gerçi luṭfuñla kām-kār olduḳ / Līk ṭabʿ-ı şerīfe **bār** olduḳ
HH1094 Ḳaldırup cümle **bār** u büngāhı / Öldi diyü bıraḳdılar şāhı
HH1149 Çetr ü ḥargāh-ı ḫusrevāne ile / **Bār** u büngāh-ı bī-kerāne ile
HH1559 **Bār-ı** mekr ile döndi ḥammāle / Oldı ʿayn-i cimāl-i naḳḳāle
HH1872 Didi kim görmek olmasa yārı / Görürin **bārı** bam ü divārı
HH2461 Ṣoñra **bārı** ġubār gösterme / Yoḳ yire kendüne elem virme
HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i vaḳt-i ezhārın / Ṭutdı eşcārı miyveden **bārın**

2. ağacın mahsulü; meyve, yemiş

S723 Meger ser-çarḫ-ı hidāyetdür ol / Ya **bār-ı** sefīd-i kerāmetdür ol
S745 Olur ʿaks-i **bārı** ṣanavber hemān / Ṣulanmaġa ḳonmuş sebū-veş ʿayān
S887 Mey-āver elinde sebūlar mıdur / Ya şāḫ üzre **bār-ı** ṣanavber midür
S909 Bizi tāk-ı zerdür iden behre-yāb / Olur berg ü **bārı** mezeyle şarāb
HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi câme-i āl / Ḳaldı bī-berg ü **bār** ol iki nihāl

3. defa, kez

HH85 Yā İlāhi bu ḫˇāndan her **bār** / Kıl ʿAṭāyī-i zārı rātibe-ḫˇār
HH1600 Āh ü efsūs-ı ʿāşıḳa her **bār** / Bir görünmez belā olur aġyār
HH1922 İtmeyüp müflis ü gedādan ʿār / Daʿvet eylerdi yanına her **bār**
HH1932 Mihr-i ʿadlündür eyleyen her **bār** / Işfahānı Tevāliü'l-Envār
HE54 Olup her mışraʿı bir ʿıḳd-ı gevher / Olupdur sübḥadan ṣad **bār** ber-ter

4. yağdıran

S1276 Yaḳīn oldı kim şāḫ ola ḳaṭre **bār** / Yüridükçe şu aña fevvāre-vār

5. makam, huzur

HH1941 Ne virür göñlümi ʿināyet ider / Ne alur **bāra** şemʿ-i şoḥbet ider

bārgāh, bārgeh [11]

1. Allah'ın huzuru

HH1200 Maḥż-ı tevfīk olup bu vażʿ-ı ġarīb / İtdiler şükr-i **bārgāh-ı** mucīb
HH1528 Yüz ṭutup **bārgāh-ı** Mevlāya / Didi ey şāh-ı lā-mekān-pāye
HH1866 Yüz urup **bārgāh-ı** Mevlāya / Cūy-veş aḳdı semt-i ṣaḥrāya
HH1868 **Bārgāh-ı** Ḥaḳḳa niyāz itdi / Ṭaleb-i luṭf-ı çāre-sāz itdi
HH2023 Yüz urup **bārgāh-ı** Mevlāyā / Çok niyāz itdi Ḥaḳḳ Teʿālāya

2. izinle girilebilen yer, makam

S1044 Aña rükūş iden ṣūret-i nāḳūsını / Cemüñ **bārgāhındaki** kūsını
NE696 **Bārgeh-i** Cem de sücūd eylemiş / Her biri iṣbāt-ı vücūd eylemiş
NE928 Devlet-i sulṭān-ı felek **bārgāh** / Olmaġa pāyende gerekdür sipāh
NE1253 Ḳudretine göre degil berḳgāh / Devlet-i şāhān felek-i **bārgāh**
NE1461 Ḥikmeti gör ḫusrev-gitī penāh / Şāh-ı Süleymān-ı felek-i **bārgāh**
HH699 Gezerek itdi ol iki hem-dem / Bir ulı **bārgāha** vazʿ-ı ḳadem

bār-ḫāne [1] yük ve yolcu eşyası indirilen yer, yüklük

S1406 Göñül tācir-i şehr-i derd ü belā / Meger sīnedür **bār-ḫāne** aña

bār-ı emānet [2] emanet yükü

NE183 **Bār-ı emānetle** dil-i güm-rehüñ / Seyrine aldandı bu luʿbetgehüñ
NE917 Oldı kemān gülbün-i bāġ-ı eḳım / **Bār-ı emānet** ṣalıcaḳ festeḳım

bār-ı ġam [1] gam yükü

SE121 Çekemez **bār-ı ġamum** arż u semā / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı mīnā

bār-ı girān [3] ağır yük ‖ ağır vazife

SE1857 Ol tecerrüdle Mesīḥā-yı zaman / Ḫar gibi çekme yürü **bār-ı girān**
SE2187 Ayaġın almaġa saʿy itme hemān / Boynuña ṣalma ṣaḳın **bār-i girān**
HH2540 Şāḫ-ı nev-berde miyve **bār-ı girān** / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş çevgān

bār-ı miḥnet [2] eziyet ve elem yükü

HH495 Derd-i ʿışḳıyla ḫaste-ḥāl olmış / **Bār-ı miḥnetle** bī-mecāl olmış
HH2648 Her biri **bār-ı miḥnet** ile dü-tā / Oldı ḳat ḳat belā vü derd ü ʿanā

bār-ı ümmīd [1] ümit meyvesi

SE3314 **Bār-ı ümmīde** olup dīde-güşā / Pür-şükūfe şecer idi gūyā

bār-ı ẕemīn [1] dünyanın yükü
SE99 Gāva yüklense n'ola **bār-ı ẕemīn** / Bārını gāva şalar deşt-nişīn

bār olmaḳ [1] yük olmak, sıklet vermek
HH1647 Seni menfūr-ı ḫalḳ idüp ol kār / **Olasın** ḳanġı bezme varsañ **bār**

bārān [11] yağmur
S370 İdüp tīr ü **bārān** o ebr-i sitem / ʿAdū çeşmini aldı ḫ̆āb-ı ʿadem
S1176 Anuñçün bu resme şerer-veşdür ol / Ki **bārān-ı** deryā-yı āteşdür ol
S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa berg / Yaġar tīr-i **bārān** u gūy-ı tegerg
S1309 Degil gāhi **bārānı** bu ṭāremüñ / Erir ḳurşunı ḳubbe-i ʿālemüñ
NE2904 Āteşine ḳatre-i **bārān** arar / Şehri gezer derdine dermān arar
SE1142 Bir işaretle ḳılur ʿazm-i diyār / Tīr-i **bārān-ıla** eyler efkār
SE2325 İnmedi ḫāke felekden **bārān** / Ḫākden çıḳmadı berg-i reyyān
HH79 Ebr-i **bārān-ı** niʿ metüñ her ān / ʿĀbid ü ʿāşiye olur yeksān
HH2388 Şuḳḳa-ı ebr kim ḫurūş itdi / Gökde **bārān** cüyūş-ı cūş itdi
HH2395 Ṭurmuşām biñ kemīn olursa güşād / Tīr-i **bārāna** her-çi bād-ā-bād
HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu zār u giryāndan / Işlanan ġam çeker mi **bārāndan**

bārān-ı eşk [1] gözyaşı yağmuru, çok ağlama
S783 Ḳanı sāḳiyā berḳ-i **bārān-ı eşk** / O ser-çeşme-i baḥr-ı ʿummān-ı eşk

bārān-ı nīsān [1] nisan yağmuru
S1271 Dizüp lāle vü gül yine kāseler / Çemen cemʿ-i **bārān-ı nīsān** ider

bārān-keşīde [1] yağmur yemiş, ıslanmış. Ayrıca bkz. 'gürk-i bārān-keşīde' md.
HH1237 Gürk-i **bārān-keşīde** mīr ü vezīr / Şāh ise germ ü serdden dil-gīr

bardaḳ [2] çeşitli maddelerden yapılma içine sıvı maddeler konulan kap
NE2270 Yer yer aġarmış idi ol ḳaltabān / Küfli bezir **bardaġı** gibi hemān
SE1394 Jīve **bardaġı** sitem ṭolaması / Bodur oġlı boduruñ aʿlāsı

bāreke'llāh [8] beğeni ve övgüyü dile getirmek için "Allah mübarek etsin, hayırlı uğurlu olsun, maşallah" anlamında dua sözü
SE76 **Bāreke'llāh** zihī ḳudret-i pāk / İremez ẕeyline dest-i idrāk
SE441 Her suʾāle virür iḥsānı cevāb / **Bāreke'llāh** zihī luṭf-ı ḫiṭāb
SE732 **Bāreke'llāh** ne keremdür bu kerem / Eyledi Ḥażret-i faḫr-i ʿālem
SE2153 **Bāreke'llāhu** zihī vüsʿat-ı ṣadr / Ẕerre farḳ itmeye mānende-i bedr
SE2356 **Bāreke'llāh** zihī luṭf u edeb / Ki ne minnet ne ḫacālet ne ṭaʿab
SE2947 **Bāreke'llāh** hüner-perver imiş / Başı devletli şeh-i kişver imiş
SE2995 Didi iy zāhid-i ferhunde-ḳadem / **Bāreke'llāh** ne keremdür bu kerem
HH332 Yedi ʿAẕrā ʿiẕāra Vāmıḳ imiş / **Bārek'allāh** edebde ʿāşıḳ imiş

bārende [5] yağdıran, yağdırıcı
SE325 Ebr-i **bārende-i** ʿadl ü dādı / Sürdi hep ḫār u ḫas-ı bī-dādı
SE2073 Ebr-i **bārende** gibi şām u seḥer / ʿĀlemi eyler-idi ġarḳ-ı güher
SE2817 Ebr-i **bārende** gibi tīr-nişār / Geldi çatdı nice yüz biñ tatar
HH286 Ebr-i **bārende** ḳıldı tāze ṭārī / Çehre-i ābdār-i verd-i teri
HH2256 Zülf-ı dil-ber gibi perīşānsın / Ebr-i **bārānde** gibi giryānsın

bārende-mīġ [2] yağmur bulutu
S192 O şeh kim kefinde kemān ile tīġ / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü **bārende-mīġ**
S357 Ṣaf-ı ceyşini ḳıldı **bārende-mīġ** / Şeb-ā-şāb-ı nāvek çek-ā-çāk-ı tīġ

Bārī [8] her şeyin tek yaratıcısı, Allah
SE1799 Şükr idüp **Bārīye** her ʿabd-i şekūr / Ṣuladı yollarım eşk-i sürūr
SE2430 Ġark-iken mevhibe-i **Bārīye** / Ḳāniʿ olmaḳ gereke yārīye
SE2805 Ḳudret-i Ḥaḳka tevekkül yegdür / Luṭf-ı **Bārīye** tevessül yegdür
SE3483 Ḥıfẓ ide anı ḫaṭādan **Bārī** / Bā-ḫuşūş iki belādan bārī
HH1029 Ḥıfẓ-ı **Bārī** idüp meded-kārī / Oldı ol iki bī-kesüñ yārı
HH1754 Nice gün gitdi āh u zārı ile / Saḥile irdi luṭf-ı **Bārī** ile
HH2685 Esdi nā-geh nesīm-i bīdārī / İrdi feyż-i ʿināyet-i **Bārī**

bārid [1] serin ‖ hoş
SE2381 Bir içim şu ise olur kāsid / Sözde kim ola laṭife **bārid**

bārīk [1] ince, zarif
HH1080 Seng-laḫ içre bir reb-i **bārīk** / Teng-destān dili gibi tārīk

bāriḳa [2] şimşek, yıldırım parıltısı
NE2621 Anı yaḳar **bāriḳa-i** sūz u tāb / Ẓıll-ı siyāhī nitekim āfitāb
SE1366 Oldı insāna ferāsetle zekā / Lemʿa-i **bāriḳa-i** nūr-ı Ḥudā
SE467 Nūr-ı ḫurşīd gibi **bāriḳadur** / Dil ise āyine-i muḫriḳadur

barmaḳ [6]

1. parmak

S1185 Ṣurāḥī eger **barmaġın** itse şemʿ / ʿAraḳ gibi bulmaya bir şemʿ-i cemʿ
NE688 Manẓaradan cāmuña raḥṣāndur / Her yaña **barmaḳlı** gülistāndır
NE2533 Ḳapusına varsa ḳaçan kim ẕeker / **Barmaġına** ṣanki ṭaḳardı ciger
NE2536 **Barmaġına** od geçürüp yā hemān / Şemʿ idi işkembe fenerde hemān
SE2224 Biri didi a ḳız o mum degil / **Barmaḳ** oldığı da maʿlūm degil

2. (ölçü birimi olarak) el parmağının eni kadar. Ayrıca bkz. 'bir barmaḳ' md.

SE205 Cām-ı leb-rīzi dürüst oldı tamām / Yine eksilmedi bir **barmaḳ** o cām

barmaḳlatmaḳ [1] eşcinsel ilişkide pasif rol oynamak

NE1900 Laʿnet o nāmerde ki olup ġabī / Kendüyi **barmaḳlada** ḫātem gibi

barça [1] kürekle işletilen yük gemisi, kalyon

SE1113 Filler **barça** gibi mevc-şiken / Ḳulaġı yelken ü ḫorṭumı dümen

bārū [3] kale duvarı, sur

NE493 Rāʾyetini dikdi sipihre hemān / Aldı bu **bārū-yı** şeh-i ḫāverān
SE330 Düşse **bārūlara** nār-ı ġażabı / Yana ḫālī ḳala hep lāle gibi
SE1108 Burc u **bārūları** itdi vīrān / Varaḳ-ı lāleyi mānend-i ḫazān

bārūt [5] ateşli silahlarda merminin fırlatılması için kullanılan patlayıcı katı madde

S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı tebāh / Yine döndi **bārūta** ḫāk-i siyāh
S1315 Bu sūzişle az ḳaldı kim yana heb / Fetīl-i şihāb ile **bārūt-ı** şeb
NE1296 Ṭoptolu hep ḳuleleri otla / Ṣanki fişek ḳalʿası **bārutla**
SE1115 İtmege āteş-i ḥarbi efzūn / Eylemiş kīse-i **bārūtı** nigūn
HH2500 Ṭolı **bārūt** u ṭop ile anbār / Oldı çāh-ı caḥīm ü ġār-ı mār

baʿṣ [1] Allah'ın halkı dine davet etmek üzere bir peygamber göndermesi

SE673 **Baʿṣuñ** itmām idicek ḥikmetini / İḳtiżā eyledi ḫatmiyyetini

bā-ṣafā [1] samimi

HH2724 Biz de yārān-ı **bā-ṣafā** ile / Sözi ḫatm idelüm duʿā ile

baṣar [18] hakikat gözüyle görme ‖ göz

S970 ʿAceb şekl-i maḫrūṭī-i cilve-ger / Mücessem ḫuṭūṭ-ı şuʿāʿ-ı **baṣar**
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşkīn kemān / Tīr-i şuʿāʿ-ı **baṣara** dil nişān
NE1628 Nice ḳaraçı ki kerāmet ṣatar / Munḳura almaz anı ehl-i **baṣar**
NE2043 Gerçi ki gelmiş **baṣarına** ḫalel / Olmuş aña līk başīret bedel
NE2077 Böyle ferāset saña eyler żarār / Çünki başīretle bir olmaz **baṣar**
NE2198 Bir gözi olmayan o nūr-ı **baṣar** / ʿAybı görünmezdi aña ḳıl ḳadar
NE2614 Lemʿa-i rūyı anı eyler nihān / Ḫaṭṭı **baṣar-ı** ḥılle gūyā hemān
NE2618 ʿIşḳı olur ʿāşıḳa nūr-ı **baṣar** / Gönli gözi açılup eyler güẕer
SE200 N'ola bī-mūyise ol nūr-ı **baṣar** / Gözde ḳıl olsa virür çünki keder
SE992 Rişte ḳıl tār-ı şuʿāʿ-ı **baṣarı** / Dik hemān perde-i çāk-i naẓarı
SE1373 Virdi ol fāyiż-i envār-ı ẕekā / **Baṣara** kuhl-i başīretle cilā
SE2149 Nīş urup eyledi ol kejdümlük / Ḳıldı bu nūr-ı **baṣar** merdümlük
SE2957 Çün ḳaża tīri ata ḳavs-ı ḳader / Ne başīret meded eyler ne **baṣar**
SE3321 Kimsenüñ aña ṭokınmaz naẓarı / Munḳatıʿ rişte-i nūr-ı **baṣarı**
HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya ṣanki nūr-ı **baṣar**
HH915 Oldı Ḫurşīde ol ḳamer-peyker / Hedef-i nāvek-i şuʿā-ı **baṣar**
HH990 Naẓaruñ anda ġāyet-i seferi / Āḫir olunca rişte-i **baṣarı**
HH1886 Birbirine iki şuʿāʿ-ı **baṣar** / Āb-ı fisḳıyye-veş görindi meger

baṣarī [1] görme ile ilgili

NE33 Dīde-i mīm eyledi sīneye naẓar / Meddi şuʿāʿ-ı **baṣarīdür** meger

başdurma [1] kurutulmuş tuzlu et, pastırma. Ayrıca bkz. 'keçi başdurması' md.

NE2532 Bir keçi **başdurmasıdur** bī-nemek / Kim cigerin bile ḳurutmuş felek

başdurmaḳ [4] üstün gelmek

S1087 Anuñ **başdur** āvāzın āvāzeye / Żarūrī ḳulaḳ tutsun āġāzeye
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / Ḫall ile **başdurdı** ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE564 Sebze ḫatın berf yaġup bī-hisāb / Ḫall ile **başdurdı** ezüp sīm-i nāb
SE1109 Kevkebe **başdıraraḳ** her şāhı / Milket-i Çīne irişdi rāhı

başılmaḳ [4]

1. adım atmak, üzerinde durmak

S1202 Nice eyleye daʿvī-i girūdār / Bir ayaġı ile **başılur** ġubār

2. vücuda basılmak, damga vurulmak

NE2932 Ḳabrüñe girdükde seni dirgürüp / Cismüñe **başılsa** gerek ḳızdırup

3. suçüstü yakalanmak, baskına uğramak

SE2176 **Başılursa** göresin seyrānı / Seyr-ider ʿāḳıbet ol zindānı
SE2191 **Başılursañ** biricik pinhānī / Örtüle başıla ṣanma anı

4. bir şeyin saklanması, duyulmasının engellenmesi. Ayrıca bkz. ‘örtüp basmaḳ’ md.

SE2191 Başılursañ biricik pinhānī / Örtüle **başıla** ṣanma anı

Baṣīr [2] **“**Her şeyi, bütün kainatı en mükemmel şekilde, noksansız olarak görüp anlayan” anlamında Allah’ın isimlerinden biri

NE882 Dāver-i bī-ḫayl-i şeh-i bī-vezīr / Dād-sitānında Semīʿ u **Baṣīr**
NE89 Ṣānīʿ-i bī-mānīʿ-i Ḥayy u Kadīr / Mübdīʿ-i bī-ʿavn-ı Semīʿ u **Baṣīr**

baṣīret [7] sezme, gönül gözüyle görme, feraset

S1187 Ḳoyan renge oldur dil-i sādeyi / **Baṣīretle** gör sāġar-ı bādeyi
NE2043 Gerçi ki gelmiş baṣarına ḫalel / Olmuş aña līk **baṣīret** bedel
NE2077 Böyle ferāset saña eyler żarār / Çünki **baṣīretle** bir olmaz baṣar
SE1367 Eyleyen ʿayn-ı **baṣīretle** nigāh / Ẓulmet-i vehm-ile olmaz agāh
SE1373 Virdi ol fāyiż-i envār-ı ẕekā / Baṣara kuhl-i **baṣīretle** cilā
SE2957 Çün ḳaża tīri ata ḳavs-ı ḳader / Ne **baṣīret** meded eyler ne baṣar
SE3375 Gösterüp naṭʿ-ı **baṣīretde** ṣebāt / Ṭarḥ-ıla eyler-idi ʿālemi māt

basīṭ [2] yayılmış, uzanmış

SE59 Ḥikmet-i kāmilesi berr-i **basīṭ** / Ḳudret-i şāmilesi baḥr-i muḥīṭ
SE925 Ne güherdür ʿaceb ol nūr-ı **basīṭ** / Kʿola hem gevher ü hem baḥr-ı muḥīṭ

basīṭ-i zemīn [6] düz ve geniş yer ‖ dünya

S228 ʿAdāletle ṣaldı girān-tā-girān / **Basīṭ-i zemīne** bisāṭ-ı emān
NE117 Nīl-i fenāda pür olup ʿābirīn / Ber-ʿaḳabe oldı **basīṭ-i zemīn**
NE266 Olmaya meydān dutup kemīn / Basṭ-ı mekān itse **basīṭ-i zemīn**
NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden ġıdā-yı kemīn / Ḥabbe-ger-i şekl-i **başīt-i zemīn**

bāsitanī [2] çok eskiler

HH2092 Didi gördüm dem-i cevānīde / Dāsitānhā-yı **bāsitānīde**
HH2570 Ṣordılar merd-i būsitānīden / Dāsitānhā-yı **bāsitanīden**

başḳın [1] üstün, etki altına alan

NE2475 Çabuḳ idi ḫayli miṣāl-i ġazāl / **Başḳın** idi heb aña fikr ü ḫayāl

başḳın itmek [1] suçluları yakalamak amacıyla suç mahaline aniden ve habersizce girmek, baskına uğratmak

SE3168 Gördi nā-gāh giçer şaḫne-i şehr / **Başḳın itmiş** bir iki ḳaḫbe-i dehr

başma [6] bası tekniği ile üzerine resim yapılmış olan pamuklu kumaş

S164 Ḳılup naʿlçe resmi yer yer ẓuhūr / Anı **başma** naḳş itdi semm-i sütūr
S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı sipihr / Ḳodı **başma** yüz yaṣduġı bu aña mihr
S1331 Olup ferş-i pā berg-i zerd-i şecer / Yine **başma** naḳş eyledi ser-be-ser
SE2137 Baṣduġı ḫāk bulup ḫażrāyı / **Başma** naḳş eyler-idi ṣaḥrāyı

başmaḳ [30]

1. baskın yapmak, ansızın hücum etmek

S343 Anuñ çenber olmaġıla yelkeni / Devürdi **başup** nice fülk-i teni
NE1567 Geldi Ḳazaḳ **başdı** o şehri tamām / Oldı peyām-āver-i rūz-ı ḳıyām
NE2794 Ḥalḳa-i cemʿiyete oldı revān / Bu daḫı ardın **başup** irdi hemān

2. adım atmak, ayakla üzerine çıkmak

S63 Olup rismān-bāz-ı ḫabl-ı recā / Ḳadem **başdum** aña diyüp yā ḫudā
S153 **Başup** geçdi eyvān-ı mihri o şāh / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
NE819 Açup ol eski yolu **başdum** ḳadem / Köhne raḳam üzre yürütdüm ḳalem
NE1408 **Başmaz** o ser bezme velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ ide yer ṭabaḳ
NE2799 Ayaġı burnına **başup** vaḳt-i kār / Terk-i ḳātır oldı hemān ol ḫımār
SE269 **Basmadın** kürsīye ol şeh kāmın / Cilvegāh eyledi ʿarşuñ bāmın
SE655 ʿĀlem-i fānīye **basdukda** ḳadem / Oldı tābutla īfā-yı elem
SE1001 Ne niyāz eyle ne ʿarż-ı direm it / **Başma** ḳocunduġı yire kerem it
SE1074 Kūteh itseydi libāsunı ṭavīl / Dāmenin **başa** düşe ola ẕelīl
SE1628 **Basmış** üstine ferāvān kevri / Kevr amma ki lisānü’ş-şevri
SE2137 **Baṣduġı** ḫāk bulup ḫażrāyı / Başma naḳş eyler-idi ṣaḥrāyı
SE3192 **Başma** ol ṭurfe ġazālüñ izine / Ki çökesüñ şoftānuñ dizine
HH162 **Başmadın** meh rikābına pāyın / Püşt-i nüh tevsen eyledi cāyın

3. üstün gelmek

NE934 Āb-ı zülāl ile **başup** āteşi / Āl ile rām ide nice serkeşi
NE2806 Ol tabānı daġlanacaḳ ṣaḥṣ-ı şūm / **Başıcaḳ** o şiddeti eyler hücūm

SE2111 Nefsini bilmege saʿy itdi ḫavāṣ / Sen daḫı saʿy ḳılup fitneyi **baş**

4. kaplamak

S345 **Başup** nice yerler o deryā-yı kīn / Yudı yayḳadı hep yesār u yemīn
S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḥall ile **başdı** māh / Derūnunda yer yer görinür siyāh
NE291 Rūşen idüp encümen-i heftümi / **Başdı** daḫı şaʿşaʿa-i encümi

5. bkz. ‘aġır başmaḳ’ md.

S1429 Seḥer ser-girānī-i raṭl-ı girān / Aġır **başmadur** fi’l-ḥaḳīḳa hemān
NE2359 Ol ḫar-ı kābusı olup cālisi / Nā-geh aġır **başdı** hemān meclisi
SE1754 İtdi bir ceyş-i girānla seferi / Zīr-i pāyında aġır **başdı** yiri

6. kucaklamak. Ayrıca bkz. ‘baġrına başmaḳ’ md.

NE1895 Ḫātemi baġrına **başup** cān gibi / Sīnede cāy eyledi cānān gibi
NE2242 Didi hemān bāri bir eş alayın / Nolsa gerek baġruma pek **başayın**
HH70 ʿIşḳ şürīde ḳıldı ʿummānı / Baġrına **başdı** ʿaḳs-i cānānı

7. (taş için) atmak

S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i ṭaʿn / Urup dal **başdı** aña seng-i taʿn

8. bir şeyin içine yatırmak, bir şeyle örtmek

S1354 Ḳılup berf-i bāzı nice tāzeler / Biribirini ḳara **başmış** meger

basṭ [4] açma, yayma, serme

NE266 Olmaya meydān dutup kemīn / **Basṭ-ı** mekān itse basīṭ-i zemīn
SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i **basṭ-ı** siyāḳ / Ṣanma ʿāṣıḳ bizi maḥrūm-ı mezāḳ
HH279 Ol hişāb üzre ola **başt-ı** sinīn / Ḥaşre-dek ide naẓm-ı devlet ü dīn
HH1728 **Basṭ** idince muḳaddemātı veled / Ḫaber-i vāḥide ḳalur mı sened

basṭ-ı kelām eylemek/itmek [2] sözü açmak, söze başlamak

SE913 Eyledik **basṭ-i kelām** icmāla / Ḥaḳ bilür miḫnetini rūz-ı ceza
SE3395 Vardı ol meh-veşeye virdi selām / Ḫaṭırın şordı idüp **basṭ-ı kelām**

bāstān [1] geçmişe ait, eski

NE1247 Naḳl ideyin gel saña bir dāsitān / Sanma anı menḳıbe-i **bāstān**

baş [79]

1. baş, kafa

S123 Felek secde-i şükre vardı meger / **Başından** yuvarlandı iklīl-i zer
S231 İdüp ḫıfẓ-ı ʿadli cihāna eşer / Güneş gezdürür **başda** tebsiyle zer
S379 Urup ḫaşma gürz-i girān merd-i ceng / Külāhın anuñ **başına** itdi teng
S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı ebr ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş āsitānında **baş**
S1017 ʿAceb tekyedür deyr-i pīr-i muġān / **Başı** aġrıyan aña varur hemān
S1178 Çıḳar neşvesi **başuña** gül gibi / Alur ʿaḳluñı aḳ ḳaranfil gibi
S1208 Bu ḫacletle varmış ʿacib ʿāleme / **Başın** ḳaldurup baḳamaz ādeme
NE448 Ṣunmadı hiç ḫān-ı ḥarāma eli / Gergedān oldı **başı** hevā güli
NE761 Uralı bu rāha piyāde ḳadem / **Başına** şaḳḳ oldı miṣāl-i ḳalem
NE1954 Şebnem anuñ aḳçe ṭaḳup başına / Ṣundı şeker laʿl-i güher **başına**
NE2109 Müftinin amma gözi baġlu idi / Ṣanki **başı** örtüli uġru idi
NE2152 Olmaġa bu ʿārıża serden tırāş / Şimdi gerek ḫaylice devletli **baş**
NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / Ḳoymadı bir yaṣduġa hem-serle **baş**
NE2253 Ḳol gibi özge muḥannā benān / **Başı** laʿl büker ki beñzer hemān
NE2256 Bulayın ol nā-ḫalefi varayın / Çaḳ bunuñ ile **başını** yarayın
NE2263 Vara tehevvürle ura **başına** / Bertile ya ḳırıla ya aşına
NE2450 İşleme gibi **başını** yarasın / Tāk-i ṣıfat-bürūduña ṣarasın
NE2516 Al tuvak ʿaybını eyler nihān / Anı **başı** örtülü ṣatar hemān
NE2818 Oldı semek gibi yem-i ḫūna ġarḳ / **Başı** balıḳlarsa olunurdı farḳ
NE2987 Çözdi miyānında anı itdi dūr / Ḳodı **başı** altında itdi ḥuẓūr
NE3064 Cāmuñ olup teşne-i deryā-keşi / Daġdaġadan ḥālī degildi **başı**
NE3077 Pend virüp ḫātır-ı ayyāşına / ʿAḳlını cemʿ eyle yüri **başına**
SE961 Olma dil-dāde-i mūy-ı pür-çīn / ʿAḳluñı **başına** cemʿ it miskīn
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma zīnhār / ʿAḳluñı **başına** cemʿ it yürü var
SE1271 Dīv iken ṣadrı Süleymānī idi / ʿAḳlı **başında** perīşānī idi
SE1343 Dil zebāne gözi aḫker-veş idi / **Başı** bir ḳunbara-i āteş idi
SE1364 Şöyle kim olmaya īfā-yı zamān / Keserin **başuñı** va’llāhī hemān
SE1383 **Başı** sivri ola vü ḳaddı ḳaşīr / Ola ser-fitne-i dehr ü şirrīr
SE1627 Baġlamış ḳılmaġa şey-lillāhı / **Başına** kisve-i mermerşāhī
SE1868 Seng ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün **baş** / Ḳalmasun şoñraya ṭaş üstine ṭaş
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider ḫāb u ḫumār / **Ḳaldurur başını** gün gibi o yār
SE2409 Dilüñi żabṭ idegör sālim-iken / Çeşme-veş tā ki **başuñ** ola esen
SE2454 Ṭaşı **başa** başı ṭaşa ursañ / Cüy-veş ṭurma yelüp yepürseñ

SE2511 Ḳāṣıd ol nāmeyi īṣāl itdi / Öpdi **başa** ḳodı iclāl itdi
SE2520 Yoḫsa ṭālib buradan boş gitmez / Olan oldı kesilen **baş** bitmez
SE2552 Devşirüp ʿaḳluñı **başa** gahī / Hele fikr eyle o gökde cāhī
SE2627 Eyledi ʿaḳlumı **başdan** zayil / Düşdüm ol laḥẓa yere lā-yaʿḳil
SE2860 Bir **baş-ıla** aña bulmışdı ẓafer / Ṭutmasa ḳarşu silāhdārı siper
SE3006 Egnüme naḳışlı ḫilʿat virdi / **Başuma** tāc-ı kerāmet virdi
SE3352 Ṣanma ditrer **başı** mānende-i bīd / Sabaḳın bilmese eyler tehdīd
SE3397 Yavru şahin gibi aldurduñ eşüñ / Bu ḳadar yaşda neler gördi **başuñ**
HH74 Dāimā kārı cürm ü ʿışyāndur / Dār-ı dünyā **başına** zındāndur
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz tācına baḳdı / Ḳahr ile gürzi **başına** ḳaḳdı
HH1166 **Başların** dikdi rumḥa anlaruñ / Göklere aġdı ṭopı serdāruñ
HH1168 Getürüp **başlarını** ser-ʿasker / İki başdan göründi feṭḥ ü ẓafer
HH1178 Kesdi **başın** o server-i bī-bāk / Eyledi gūy-ı ḫalḳa-i fitrāk
HH1188 Yā ḳona **başa** ṭāʾir-i devlet / Yā ḳona būm-ı ḫāne-i nikbet
HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ **başdan** ide güẓer / Mest olan farḳ idermi pāy ile ser
HH1445 **Başı** oldı ber-ā-ber-i eflāk / Gūyiyā çıḳdı ṭāreme ser-i tāk
HH1870 Gūy-veş **başın** ururidi yire / Oldı māh-ı cebīni ḳara bere
HH2316 Her çanaḳ **başına** atardı ṭabaḳ / Ufanurdı anuñ başında ḳabaḳ
HH2316 Her çanaḳ başına atardı ṭabaḳ / Ufanurdı anuñ **başında** ḳabaḳ
HH2620 Bedeninden **başın** idüp ifrāz / Eyle ʿibret-nümā-yı her ser-bāz
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿ1idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn içre ya kesilmiş **baş**

2. tepe, uç

S503 Ṣoḳar şāḫ-ı misvāki **başa** yine / Ṣalar gergedan gibi gördügüne
S701 **Başında** yavasıyla her bir nihāl / Maḳām-ı tecerrüdde Mecnūn-miṣāl
S892 Demi olsun ey dil cihānda meyüñ / Aġarmaya **başı** sebū-yı meyüñ
NE1573 **Başdan** alup meşʿale efrūz-ı ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki ider reft ü rūb
NE2137 Olsa **başı** ṭaşra daḫı bir nihāl / Varma anuñ yanına sāye-miṣāl
NE2739 Alma hemān destüñe melʿūnuñı / Yaʿni **başı** elde o gülgūnuñı
SE2387 **Başı** çaḳ ḳulle-i çarḫa irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine girmiş
HH2499 **Başda** fānūs-ı şuʿle-rīzi meger / Oldı ser-pūş ile piyāle-i zer

3. hal, durum ‖ kader

NE1980 Kevreli dülbendi inüp ḳaşına / Vay hemān ṭaʿn idenüñ **başına**
NE3025 Kim ki uya mey-gede ḳallāşına / Tāze ise vāy anuñ **başına**
NE3161 Vāy **başına** şiʿrüñ olursa eger / Kātibi bir bed-güher ü bī-hüner

4. akıl, dimağ

SE1981 Duḫter-i rez-ile ḫoş eyler **başuñ** / Eski sermayesidür ḳallaşuñ
HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ **başda** şarāb / Dīde vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb

5. üst, üzeri

SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u ẓekā / Ne belā **başına** bu ʿışḳ ü hevā
SE2836 Yā düşe sāye-i devlet **başa** / Yā ḳona zaġ ü zaġanlar lāşa
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi **başda** fenā / Cism-i ṣad-çāk gibi tende ḳabā

6. bir topluluğun lideri; önder, öncü

NE778 Sālik-i mecẓūblaruñ yoldaşı / Başı ḳabā yalın ayaḳlar **başı**
NE2714 Yaʿni galātın **başı** eñ eġlami / Muġlim-i mezbūruñ olan mülzemi

7. başlangıç

HH809 Ḫātıra geldi vaʿdi seḫḫāruñ / Ay **başı** didügi o murdāruñ

8. sıra veya dizenin başlangıcı

HH1168 Getürüp başlarını ser-ʿasker / İki **başdan** göründi feṭḥ ü ẓafer

9. bir şeyin özü, kaynağı

HH218 Mevc-i ḫūn itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / Kesdi seyl-āb-ı fitnenüñ **başın**

10. kendi

NE1692 Aġlama benüm dīde-i ḫūn-pāşuma / Olsa meded eyler idüm **başuma**

11. her biri (için)

HH2577 Nuḳl idüp laʿl-i rūh-perverdi / Ṭolı **başına** būseler virdi

12. yalnız, tek başına

S232 İder bir **başıyla** sefer şarḳdan / Geçer bī-keder nice deşt ü dimen
HH2701 Bālişi seng-i kūy-ı dil-ber imiş / Uñmadık **başına** ber-ā-ber imiş

baş açmaḳ [2]

1. zilletini göstererek dua etmek ‖ Allah'a şükretmek. Bazı dualar baş açık yapılırsa çabuk kabul olunacağı inancı vardır. Yağmur duası ve beddua başı açık yapılırmış.

SE1310 Lāle-veş dergeh-i Ḥaḳḳa ʿālem / **Baş açup** ide duʿāsın her dem

2. beddua etmek
SE1653 Başladı naʿraya bī-bākāne / **Baş açup** girdi hemān meydāna

baş aġrısı [2]
1. içki sonrası duyulan baş ağrısı, humar
SE2039 Ḳanı evvelki ḫumār-ı seḥerī / Çekilürdi nice **baş aġrıları**
2. huzur kaçıran ve sıkıntı veren durum
S1434 Ne **baş aġrısıdur** semāʿ-ı nevā / Virür daġdaġa fikrüñe dāʾimā

baş çekmek [1] yükselmek, yönelmek
SE1424 Naẓar it kūhda seng ü ḫāke / **Baş çeker** himmet-ile eflāke

baş egmek [1] bir güce bağlanıp itaat ve kulluk etmek, emrine girip her dediğini yerine getirmek
SE3351 **Baş egüp** ṭalṣa yem-i ʿişyāna / Ḥīle taʿlīmin ider şeyṭāna

baş götürmek [4] başını yukarı kaldırmak ‖ baş göstermek, ortaya çıkmak
NE2378 Güş ḳabardup o ḫar-ı dil-pesend / **Baş götürüp** itdi ṣadā-yı bülend
NE2466 **Baş götürüp** deste-i hāven gibi / Aġzı ṣulanurdı kes-i zen gibi
NE2572 Cümlesi o cānibini ṭutdılar / **Baş götürüp** didi Sidikli Ḳamer
NE2707 Oldı ḫaber heb orada ḥāżıra / **Baş götürüp** olmuş idi dāʾire

baş göz olmaḳ [1] resmiyeti aradan kaldırmak, yakınlık kurmak
SE85 Ḥaclegāhında ʿarūs-ı Nāhīd / **Baş göz oldı** miṣāl-i ḫurşīd

başı ḳabā yalın ayaḳ {başı ḳabaḳ yalın ayaḳ} [1] ayağı ve başı çıplak, perişan kıyafette ‖ derviş
NE778 Sālik-i mecẕūblaruñ yoldaşı / **Başı ḳabā yalın ayaḳlar** başı

baş ḳaldurmaḳ [2] isyan etmek
SE1327 Cümle **baş ḳaldurur** ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı mārāna döner ol nādān
HH1442 Dem çeküp şaldı şuʿle-i şeb-gīr / **Baş ḳaldurdı** çün mināre-i ḳīr

baş ucı [2] yatan birinin baş tarafı ‖ çok yakını
SE3272 Hem-çü pervāne-i şemʿ-i raḫşān / **Başı ucında** bulınurdı hemān
HH811 **Başı ucında** māder ü duḫter / Zehr-i ḫand ile merḥaba didiler

baş virmek [5]
1. kendini feda etmek
SE1421 **Baş virür** dost yolında gūyā / Āşināsına şunar bir alma
SE2489 Bilinür yoḳ yoġ-ımış yanuñda / **Virür** ol **başını** da cānını da
SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde bile / **Baş vire** virmeye ser-rişte ele
2. belirmek, ortaya çıkmak
S1404 **Virür başlar** āb-ı fisḳıyye-sān / Revān eyleyüp ḫūn-ı bālā-revān
SE2003 Seni gördügi gibi şemʿ-miṣāl / **Baş vire** yine yirinden fi'l-ḥāl

başa gelmek [1] kaderin tecelli etmesi
SE2976 Başı biñ kerre urursan ṭaşa / Ne yazılsa **gelecekdür başa**

başa teng olmaḳ [2] başa dar olmak, sıkışıp bunalmak
NE380 Cāyın idüp raḫnegeh-i seng-lāḫ / **Başına teng oldı** cihān-ı ferāḫ
SE1592 Yer ḳomaz kāẕibe kiẕbi aşlā / **Teng olur başa** yalancı dünyā

başa varmamaḳ [1] sona ulaşmamak, bir neticeye varmamak
SE1137 İtmese baḫt u saʿādet yarı / **Varmaya başa** kişinüñ kārı

başdan ayaġa [5] eksik olmaksızın, bütünüyle, tamamen
NE71 **Başdan ayaġ** it reh-i taḫmīde gir / Hem-ser ol engüşt ile tevḥīde gir
HH602 Gördi bir dil-ber-i żarīf-simāt / **Başdan ayaġa** ʿişve vü ḫarekāt
HH1282 Gördi şeh bir niḫāl-i bāġ-ı cemāl / **Başdan ayaġa** nūrdan timṣāl
HH1436 **Başdan ayaġa** çāk idüp anı / Hem-ser itdi ol iki yārānı
HH2255 Didi ey mübtelā-yı bend-i hevā / Mūy-veş **başdan ayaġa** sevdā

başdan çıḳarmaḳ [2] ayartmak, yoldan çıkarıp kötülüğe sürüklemek
NE2136 Gül gibi mestūreleri mekr ü fen / Ġonca-veş āḫir **çıḳarır başdan**
SE3186 Seni **başdan çıkarur** āl eyler / Ser-i zülfi gibi pā-māl eyler

başdan geçmek [1] canını feda etmeyi göze almak
HH1189 **Başdan geçmeyen** alur mı murād / İdelüm saʿy her-çi bād-ā-bād

başı devletli [4] şanslı, talihli
SE2947 Bāreke'llāh hüner-perver imiş / **Başı devletli** şeh-i kişver imiş
SE3012 Līk ol kisvet-i vālā-yı edīb / **Başı devletlilere** oldı naṣīb

başı göge irmek [1] yaptığı işle övünüp sevinmek
SE679 **İrse başı göge** gün gibi müdām / Yüzi yirde olur elbette kirām

başına almaḳ [1] kendine sıkıntı verecek bir işi kabul etmek
SE1894 Ṭamaʿ ü ḥırṣ ḳılup rüsvāyī / **Başuña alma** ġam-ı dünyāyı

başına aḳçe ṭaḳmaḳ [1] kutlama amacıyla başa para dizmek. Eskiden çeşitli vesilelerle yapılan kutlamalarda başa gümüş veya altın para dizme adeti varmış. Küçük çocukların başına nazar boncuğu ile birlikte, hafızlığını bitiren çocukların takke kenarlarına ve sünnet çocuklarının başına, paralar dizilirmiş.
NE1954 Şebnem anuñ **aḳçe ṭaḳup başına** / Ṣundı şeker laʿl-i güher başına

başına and içmek [1] kendi varlığı üzerine yemin etmek
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i nihān / Ki **başına and içe** ḫalḳ-ı cihān

başına belā ṣatın almaḳ [1] kendisine sıkıntı verecek bir işe girişmek
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin sāde ḳalur / Kendi **başına belā ṣatın alur**

başına ḫāl gelmek [1] belaya uğramak, kötü duruma düşmek
NE530 Ḳalmadı hiç hālümi şerḥe mecāl / Tābiş ile **gelmiş** idi **başa ḫāl**

başına ḫırḳa çekmek, başını ḫırḳāya çekmek [2] dünyadan el etek çekmek, inzivaya çekilmek, dervişane hayat sürmek
HH226 Eylemez ṣayd-i kebk içün pervāz / **Başını çekdi ḫırḳaya** şehbāz
HH376 ʿAselī **ḫırḳayı** siyeh şālı / **Başına çekse** ʿışḳ-abdālı

başına şu ḳoymaḳ [1] mahfetmek, bozmak, heba etmek
S1298 Ḥabāb itdi ḥayretle her su-naẓar / **Ḳoyup başına** cūy-ı ıssı **şular**

başına ṭas geydürmek [1] işkence için tası kızdırıp başa geçirmek ‖ dünyaya aldanıp feleğin zulmüne uğramak
NE1591 Aldı evāniyi nice nā-sipās / Çarḫ-ı felek **başına geydürdi ṭās**

başına teng eylemek/ḳılmaḳ [2] başına dar etmek, sıkıştırıp bunaltmak
SE168 Aşıra nāz-ile istiġnāyı / **Başına teng ḳıla** dünyāyı
SE1140 Ṭās-ı çarḫı **başına teng eyler** / Rūz ü şeb baḫtı ile ceng eyler

başına üşmek [2] başına birikmek, başına toplanmak
NE2814 **Üşdiler** ol nikbetīnüñ **başına** / Müşt ü lükd ile gözine ḳaşına
HH2089 Yine şehr içre ġulġule düşdi / Yine aḫbābı **başına üşdi**

başında od yanmaḳ [1] başını belaya sokmak, büyük sıkıntı içinde olmak
HE71 **Başımda od yanar** çün şemʿ-i sūzan / Fetil-āsā olur ʿaḳlum perīşān

başında ḳavaḳ yeli esmek [1] sorumluluk duygusundan uzak, zevk eğlence ve gerçekleşmesi mümkün olmayan şeylerin peşinde koşmak
SE515 Bir būy-i serve hevādār giçer / Şimdi **başında ḳavaḳ yeli eser**

başını almaḳ [1] başını kesmek
SE1910 Yā serin vire yāḫūd cānānın / Yaʿnī yā **başını al** yā cānın

başını alup gitmek/revān olmaḳ [4] kimseye haber vermeden kendi bildiğine gitmek
NE1459 Tāb düşüp sīnesine mihr-veş / **Başın alup gitdi** miṣāl-i güneş
NE1595 **Başın alup** şehrden **oldı revān** / Āteş urup tütdi miṣāl-i duḫān
NE1729 Gāh ticāret ile olup kām-zen / **Başın alur** ṣarḳa **gider** ġarbdan
HH2243 Aġlayu aġlayu seḫāb gibi / **Başın alup giderdi** āb gibi

başını ezmek [1] kötülük edemez duruma getirmek ‖ yok etmek
SE2365 Ṭolaşur fürce bulup āzāde / **Ezmedür başını** anuñ çāre

başını kurtarmaḳ [1] kendini kurtarmak, kurtulmak
SE1850 Bī-günāh idügi oldı ẓāhir / **Baş ḳurtardı** belādan āḫir

başını ṭaşa urmaḳ [5]
1. yapılan işten ya da verilen karardan dolayı çok pişman olmak
SE2976 **Başı** biñ kerre **urursan ṭaşa** / Ne yazılsa gelecekdür başa
SE2454 Ṭaşı başa **başı ṭaşa ursañ** / Cūy-veş ṭurma yelüp yepürseñ
HH1865 Ġark olup çeşmden aḳan yaşa / **Başını urdı** ṭaşdan **ṭaşa**
HH2129 **Başını urdı ṭaşa** ol medhūş / Āşiyānından uçdı ṭā'ir-i hūş
2. cahilce gücünün yetmeyeceğ işe kalkışmak
SE1086 **Baş uran taşa** belī sūde olur / Kūhken-veş teni fersūde olur

başını yarup gözini çıḳarmaḳ [1] yapmakta olduğu işi beceremmemek, düzeltmekten ziyade zarar vermek
SE3487 Hā yazarsa döne ʿayn-ı baḳara / **Başını yara gözini çıḳara**

başını yire ḳomaḳ [1] uyumak ‖ secde etmek
SE1032 Ol gice **başımı yire ḳomadım** / Mālih̲ulyālar ile uyumadım
başıyla ber-ā-ber eylemek [1] aklını başından almak ‖ çok kötü bir duruma düşürmek
SE1982 İbtidāsı şeh-i kişver eyler / Ṣoñra **başıyla ber-ā-ber eyler**
baş ü cān [1] baş ve can ‖ hayat
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre mest-i bī-pervā / Yoluna **baş ü cānın** itdi fedā
baş üzre yer itmek [1] saygı ve sevgiyle kabul edilmek, el üstünde tutulmak
S1500 **Baş üzre yer itse** sözüm vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
baş yazısı [1] alın yazısı, kader
HH1952 **Başınuñ yazısını** bilmişdür / ʿIşḳa serden geçen yazılmışdur
başarmaḳ [1] bir işi becermek; üstesinden gelmek
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli kelb u ḫar / Bizden iyü **başarur** ey der-be-der
başḳa [5]
1. bilinenden ayrı, farklı, apayrı
S1046 Ṣalar bezme her tārı bir gūne şevḳ / Virür her bir āvāzesi **başḳa** ẕevḳ
NE1383 Kāhkeşān gibi cevāhir-nigār / Her birinüñ **başḳa** miyān-bendi var
NE2828 Nefse uyup eyleme ten perveri / Cismüñ olur **başḳa** ḥükūmetleri
HH108 Ṣafları **başḳa** bir sevād oldı / Ṣaṭr-ı miʿrāc-ı müstezād oldı
2. yabancı
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu maʿānī-i beyān / **Başḳa** zebāndur yüri bul tercümān
başḳaca [2] ayrıca, bir başka
NE577 Menḳabet-i gerdişi asl eyledi / Çarḫ elemin **başḳaca** faṣl eyledi
SE379 Bunı da **başḳaca** bir genc eyle / Bārī gencīnelerin penc eyle
başlamaḳ [39] bir işe girişmek, harekete geçmek
NE234 Gerdiş-i pür-kār-ı nübüvvet medār / **Başladuġı** noḳṭada itdi ḳarār
NE379 Şāhı görüp ḳalʿaya girdi adū / **Başladılar** cenge hemān sū-be-sū
NE399 Biri biriyle atışup her merd-i cenk / **Başladı** hengāmeye ṭūb u tüfenk
NE487 Ḳaldurup āḫir ʿalem-i şuʿle ser / **Başladı** cem olmaġa pervāneler
NE648 İtdi lebüñ aña meġer feyż-i cān / Söylemeġe **başladı** şīşe hemān
NE1953 **Başlıyacaḳ** ḫandeye bī-iḫtiyār / Kef-i seḫāb itdi güherler nişār
NE2031 Ḳahḳaya **başladı** bālā vü pest / Gitdi ne tekbīr ne ḫod ābdest
NE2362 ʿĀḳıbetü'l-lām olup ḳıṣṣa-ḫān / **Başladı** bir ḳıṣṣaya didi hemān
NE2569 Nevbet irince iki evlilere / **Başladılar** nāle vü veylīlere
NE2585 **Başladı** Kör ʿAynī de āḫir söze / Cām-ı ṭarab şevḳ ile geldi göze
NE2918 Götini ol ṭıfla idüp mehd-i nāz / Çalḳamaġa **başladı** ol künde-bāz
SE250 **Başlayup** ḫidmete peyk-i raḥmān / Çekdi bir raḫş-ı felek-seyri hemān
SE1019 İtdi āġāz kimisi ḳāle / Kimisi **başladı** ḥasb-ı ḥāle
SE1187 Oldı ārāste her yaña ṣufūf / **Başladı** ṣaf-şiken olmaġa süyūf
SE1448 Yüzüñi iy püser-i māh-liḳā / Gül gibi açmaġa **başladı** hevā
SE1653 **Başladı** naʿraya bī-bākāne / Baş açup girdi hemān meydāna
SE1951 Cāriye gördi ki iḫfāsı muḫāl / **Başladı** itmege tafṣīl-i maḳāl
SE1963 Çift idüp ol segi bir murdāra / Kendüsi **başladı** istiġfāra
SE2514 **Başlayup** tesliyeye didi ne var / Vāṣıṭa çünki ola kār-güẕār
SE2671 Ṣavlet-i gürbe-i maġlūb-ṣıfat / **Başladı** yāveye ol bī-devlet
SE2789 Gūş idüp debdebesin ṭablarınuñ / Yüregi oynamaġa **başlar** anuñ
SE3280 Düşdi can ḫavfına āḫir cānān / **Başladı** luṭf u müdārāya hemān
SE3426 İtdi bu ḥīle nigārı meyyāl / **Başladı** itmege dikḳatle suʾāl
SE3433 Gūş idüp bu sözi ol ṣūḫ-ı cihān / Saḫt olup **başladı** efkāra hemān
SE3515 Līk ḫāme ḳalem-i cedvel-vār / **Başladı** çizmege sürʿatle kenār
HH1238 Saʿy iderlerdi **başlayup** āle / Şāhı iġfāl ü mülki ıḍlāle
HH1249 Ṭuymaġa **başladı** bu fitneyi şāh / Bildi böyle ḳalursa ḫāl tebāh
HH1266 Ṭuydı çün raġbetin gülistāna / **Başladı** nuṣḥ u pende pīrāne
HH1479 Germ olup germī-i münādemete / Şemʿ-veş **başladı** mülāyemete
HH1527 Çekdi bir āh-ı ʿāşıḳāne hemān / Dögünüp **başladı** fiġāna hemān
HH1539 **Başladı** Ṣubḥī-i suḫan-āver / Bu'l-ʿaceb bir fesāne-i ḫoş-ter
HH1599 Germ olup ara yirde nāz ü niyāz / **Başladı** vāḳıf olmaġa ġammāz
HH1796 Mesned-i salṭanatda şeh-zāde / **Başladı** çünki ʿadl ile dāda
HH1822 **Başladı** āh u zāra ol nā-şād / Ṭutdı dünyāyı nāle vü feryād
HH1834 Cām-ı leb gelse her ḳaçan yāda / Mest olup **başlar** idi feryāda
HH1906 Deli gönli gibi ol āvāre / **Başladı** geşt-i deşt ü kuhsāra
HH2088 Yine unutdığın añup ol ān / Yeñiden **başladı** fiġāna hemān
HH2165 Göz açup **başladı** niyāza hemān / Didi ey feylesof-ı devr-i zamān

HE20 Yine **başla** dilā bir ḫoş fesāne / Ne efsāne füsūn-ı cāvidāne

başmaḳçı ṣayışı [1] başmaḳçı ayakkabıcı, nalın yapan kişi, camide ayakabı bekleyen görevli anlamlarındadır. 'başmaḳçı ṣayışı' yanlış hesaplama, az olanı çok gösterme anlamında bi deyim olarak kullanılmıştır.

HH1678 Biri on itdi merd-i ṣıfrü'l-yed / Vardı **başmaḳçı ṣayışına** ʿaded

baṭ [5] kaz ‖ kaz şeklinde sürahi. Kelime tanıklarda sürahi anlamında kullanılmıştır.

S785 Ḳanı sāḳiyā ol **baṭ-ı** ḫoş-ṣadā / O ser-sebz-i mīnā-yı ḥumret-nümā
S862 **Baṭ-ı** meyden olsa eger yāveri / Ayaḳlanmaya bāza kebg-i derī
NE100 Dāne-niṣār-ı **baṭ-ı** zerrīn-cenāḥ / Ḳatre-feşān-ı yem-i ḳabr-i revāḥ
NE672 Şīşe-i mey ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya **baṭ-ı** berrīde ser-i ḫūn-çekān
NE2978 Sebze olup yaʿni yem-i mevc-zen / Ṭopṭolu olmuş idi **baṭ-ı** bādeden

bataḳ olmaḳ [1] batmak, bataklığa saplanmak ‖ tortu haline gelmek. Batak kelimesinin küp dibinde kalan tortu anlamı da vardır. Tanıkta kelime iki anlamı da karşılamaktadır.

HH2435 Oldı mey-ḫānenün ḥaṣīri yataḳ / Curʿā-veş pā-yı ḫumda **oldı bataḳ**

batmaḳ [6]

1. saplanmak

HH552 Dil-i mecrūha kim **batar** peykān / Var mı yarup çıḳarmaġa dermān

2. dalmak

HH501 Dūd-ı āh ile ḫalḳı aġlatdı / Her gören baḥr-ı ḥayrete **batdı**
HH2301 Zevraḳ-ı çeşmi oldı baḥr-efşān / **Batdı** deryā-yı fikre nice zamān

3. içine gömülmek

NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı oda atasın / Vara sidik ṣaḳṣısına **batasın**
HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök tere **batdı** yek muʿallaḳda

4. eriyip çökmek. Altın ağır bir metaldir ve ayarı düşük altın eritildiğinde içindeki diğer maddeler ayrışır, altın dibe çöker ve daha saf hale gelir.

NE1506 Sanma ki ifnā ide merdānı ḫāk / Zer gibi **batdukça** olur sāf u pāk

baṭālet-muʿtād [1] tembelliği avareliği alışkanlık haline getirmiş

SE852 Didi iy ḳavm-i **baṭālet-muʿtād** / Bu mıdur emr-i tevekkülde murād

bā-temekkün [1] bir yere yerleşmiş, bir yeri yurt edinmiş

HH263 Ḥilmi kūhsār-ı **bā-temekkündür** / ʿİlm-i baḥr-ı muḥīṭ-i bī-bündür

bā-temkīn [1] tedbirli ve ölçülü

HH354 Ola şāh-ı cemāl **bā-temkīn** / Nāzenīn ola gözleye āyīn

bā-teʾyīd [1] kanıtlanmış, sağlamlaşmış

HH876 Oldı ol şehre şāh-ı **bā-teʾyīd** / Māh içinde miṣāl-i yevm-i saʿīd

Baṭḥa [1] Mekke vadisinin en alçak kısmı, Mescid-i Haram'ın bulunduğu çukur yer, Mekke'nin eski adı

NE1359 Şāhid añа Yeṣrib ü **Baṭḥa** yeter / Her birine ehl-i ḫıred cān atar

baṭman [2] miktarı yere göre iki okkadan sekiz okkaya kadar değişen eski bir ağırlık ölçüsü birimi

SE1929 Destesi gürz-i Nerimān kendi / Şekl-i ḳanṭār ile **baṭman** kendi
NE732 Kendüsini Ḥaydar-ı Kerrār ide / Gürzini **baṭmān** ise ḳanṭār ide

bāṭıl [3]

1. gerçekle ilgisi olmayan, hak olmayan inanç

NE2387 **Bāṭıl** ile Ḥaḳḳa virüp feyżini / Oldı sözüñ hem-ser-i tīġ-i ʿAli

2. gerçekle ilgisi olmayan, geçersiz

NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā vücūd / Ḫalḳdan yoḳ ḫāṣılı **bāṭıl-ı** vücūd
S1537 Naẓīre ola ḫaṭṭı ol cāhilüñ / Eli aġzına uymaya **bāṭıluñ**

bāṭın [9] bir şeyin içi, ẓāhir karşıtı, iç ‖ gizli. Kelime "zāhir" ile birlikte kullanılıdığında "iç ve dış" anlamında ikileme yapar.

NE45 Çün elif ülfet iden ol rāh ile / Zāhir ü **bāṭın** olur Allāh ile
NE201 Pişrev u evvel u āḫirdür ol / Nükte-ver-i **bāṭın** u ẓāhirdür ol
NE202 ʿİlm ü ʿamel ẓāhir ü **bāṭın** tamām / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur ḫıtām
NE779 Ẓahiri vīrāne vü mihnet-zede / **Bāṭını** maʿmūr Meḥemmed Dede
NE863 Ḳalb ile bir renge girüp ḳālıbı / **Bāṭını** da ẓāhir bāki gibi
NE2055 Görse de görmezlenüp evżāʿını / Fāriġ idi ẓāhiri vü **bāṭını**
NE3158 Kātib olanlara da var minnetüm / Ẓāhir ü **bāṭın** budur emniyetüm
SE544 Ẓahir ü **bāṭın** ider ehl-i ṣalāt / Ḥālini ʿarż-ı semīʿ ü'd-daʿavāt

SE662 Ẓāhir ü **bāṭını** envār oldı / Bedeni rūḥ-ı müṣavver oldı

baṭ(ı)n [2] gizli, örtülü anlam. Ayrıca bkz. 'yedi batın' md.

NE51 Oldı yedi **baṭınla** ümmü'l-kitāb / Cāmiʿ-i Kur'ān-ı Celīlü'l-ḫitāb

baṭn-ı zemīn [1] yerin içi, yeraltı

NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiṣ yeri **baṭn-ı zemīn** / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i cenīn

baṭṭal [3]

1. hantal, tembel, işe yaramaz

SE815 Sālik-i meslek-i ḳadr-i ʿālī / Sevmedi ṭāyife-i **baṭṭālı**

SE1204 Ne revā bir iki **baṭṭāl** ü şaḳī / Māl için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı

2. kahraman, cesur, yiğit

SE846 Görüp ol tāʿife-i **baṭṭālı** / Birine şordı hemān aḥvālı

bāvec [1] zirveye ulaşma

S297 Muḥarrik olup aña girdāb ü mevc / Olur pāy-kūp ü cehende **bāvec**

bāy {pāy} [1] bkz. 'pā(y)' md.

NE68 Şaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne yine / Beñzesin āhū-yı Ḫuten **bāyına**

bāy [1] zengin

SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama **bay ü gedā**

bay ü gedā [1] zengin ve fakir ‖ tüm halk, herkes

SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama **bay ü gedā**

Bayezīd [1] Sultan II. Beyazıt (ö. 918/1512)

NE2782 Olmuş idi ol ḫara kesret-ümīd / ʿArṣageh-i Cāmiʿ-i Ḫān **Bayezīd**

Bāyezīd-i zamān [1] zamanın Bâyezid'i ‖ devrinin en büyük ârifi. Tanıktaki Bâyezîd ilk büyük mutasavvıflardan Bâyezid-i Bistâmî'dir.

S505 Abā giymek ile iş olsa hemān / Her ırġad olur **Bāyezīd-i zamān**

bayılı bayılı [1] bayıla bayıla, kendinden geçerek

HH67 Ẕikrüñ ile piristū-yı nā-şād / **Bayılı bayılı** ider feryād

bayılmaḳ [1] kendinden geçmek, bilincini kaybetmek

HH1223 **Bayılınca** fiġān ider oldı / Geh gelür ʿaḳlı geh gider oldı

bayḳuş [4] geceleri avlanan Eski Türklerden beri hakkında uğursuz olduğu konusunda yerleşik kanaat oluşmuş olan yırtıcı kuş, būm

NE2557 Bir ḳoca **bayḳuş** idi mür-pere zāl / Ḳondıġı maʿmūrede şenlik muḥāl

NE2660 Cüft ḳılup bir ḳoca **bayḳuş** ile / ʿĀḳıbet avlardı ḳuşı ḳuş ile

NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o **bayḳuş-ı** ser / Ẕüllesi* sürāḫına girer gider

SE3341 Zen-i mekkāreden it ḫavf u ḫaẕer / Ḳoca **bayḳuş** gibi ʿömrüñe ḳonar

bayraḳ [5] bir devletin ya da topluluğun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçimli kumaş, sancak

S252 Çıḳup lāleler tūġ-ı şāhī gibi / Ḳızıl **bayraḳ** açdı sipāhī gibi

S333 Olup **bayraḳ-ı** sürḫ ü zerd āşikār / ʿAlevlendi gūyā ki bir mīşe-zār

S334 Yeşil **bayraġ** ile ney-i nīzeler / Yeşil berg ile ney-şekerdür meger

S335 İdüp aḳ **bayraḳ** sipihre güẕār / Meger kāġıd uçurdı her nīzedār

NE362 Çarḫa irüp **bayraḳ-ı** cünbüş-künān / Eyledi çāḳ nesri felekden remān

bayrām [3] özel eğlence ve tören düzenlenerek kutlanan dinî ve millî önemi olan gün ‖ sevinç ve neşe

HH819 İdelüm ʿayş ü nūş ta dem-i şām / Bārī olsun bu günlicek **bayrām**

HH1959 Rūzedār-ı firaḳ ü nā-kāmı / Ölmeden görse bāri **bayrāmı**

HH2606 Geçdi bu vech ile nice eyyām / Gicesi ḳadr ü gündüzi **bayrām**

bayrāmī [2] bayrama özgü güzel kıyafet

NE247 Leyle-i ʿıyd idi o gice meger / Geydi felek nūr ile **bayrāmīler**

HH1523 Aḳ **bayrāmīlerle** ser-tā-pā / Pīr-i nūrānī idi çarḫ-ı dü-tā

bāz [19] doğan kuşu, şahbaz

S230 Per-i **bāz** olup bād-bīz-i ḥamām / İder sebzede dest-bāzı müdām

S862 Baṭ-ı meyden olsa eger yāveri / Ayaḳlanmaya **bāza** kebg-i derī

NE298 Oldı cüdā şāh-ı felek-tāzdan / **Bāz** gibi kim ḳala pervāzdan

NE2997 Böyle şetāretle olurken revān / Neyledi gör şuʿbede **bāz-ı** zamān

SE3141 Müfte ḳonmaġı iden kendüye kār / Gördügin **bāz** gibi görse şikār

SE3143 **Bāz** kim kār ide ḫūn-ḫārlıġı / Çoḳ yaşatmaz anı ġaddārlıġı

HH215 İtse **bāz-ı** hümā-şikāra ġıdā / İde ṣābit vücūdını ʿAnkā

HH217 İtmeden **bāz-ı** ḳadri ṣayda ṣitāb / Çāşţgāhı tutardı būy-ı kebāb
HH968 İtdi birbirine geçen nāzı / Zehreler āb ider nice **bāzı**
HH1208 Nā-gehān bir çaḳır ayaz oldı / Sebz ṭūṭī sefīd **bāz** oldı
HH1210 İdüp ebr-i sefīd anı tezyīn / Sīne-i **bāza** döndi çarḫ-ı berīn
HH1319 Ṣalınup evce **bāz-ı** pervāzı / Ḫānegī ḳıldı ördegi ḳazı
HH1320 Girdi üsküfliler hemān ki yola / Aldılar turna telli **bāzı** ḳola

bāz-gūn [4] ters, baş aşağı ‖ uğursuz

S1426 Kümeyt-i mey-i sāġar-ı dil-güşā / O bir naʿl idi **bāz-gūne** saña
NE2530 İki yanında ayak iki sütūn / Ḳaṣṣası gūyā ki çeh-i **bāz-gūn**
HH1698 Esb-i cādū-yı fikreti sürdi / Pāyına naʿl-i **bāz-gūn** urdı
HH2640 Oldı bürrīde-ser o baḥra ḥabāb / Efser-i **bāz-gūnları** girdāb

bāz-ı kebūter [1] şarap. Ayrıca bkz. ‘ḫūn-ı kebūter’ md.

NE457 **Bāz-ı kebūterden** idüp ictināb / Ḥasret-i kebk eyledi baġrın kebāb

bāz-ı seḥer [3] seher doğanı ‖ güneş

S196 Aña girde bāliş olurdı ḳamer / Ḳonulsa per ü bāl-i **bāz-ı seḥer**

bāẓ {bāz} [1] açık

S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i ʿıyş azdur / Fem-i ḫumda ḥamyāzeden **bāẓdur**

bāz eylemek/itmek [3] açmak, ortaya çıkarmak

NE1145 Ḥāṣılı her ḳande k’ola dest-bāz / **Eyledi** ḳufl-ı dür-i iʿcāz-ı **bāz**
NE1257 Bir gün **idüp** ḥoḳḳa esrārı **bāz** / İtdi bu vech ile baña keşf-i rāz
HH1043 Nicesi kelbeteynin itse dırāz / Miḫ-i zerrīn-i encümi **ide bāz**

bāz [1] oyun oynayan, oyun eden

SE1651 Birisi ḳaḳdı hemān destān / İtdi āzārı bozup **bāzān**

bāzī [2]

1. oyun

NE1663 **Bāzī-i** şaṭrancda ḫūd-ı bī-bedel / File atın bekledür itse ʿamel

2. aldatma, hile

HH340 Ḫānegīye ḫōd olmaz ol **bāzī** / Mākiyān aldadur mı şāhbāzı

bāzīçe [1] oyun, oyuncak

SE3212 Gözi **bāzīçe-i** ġılmānda idi / Dil-i āvāresi yabanda idi

bāz ḳılmaḳ [1] oynamak. Ayrıca bkz. ‘berf-i bāz ḳılmaḳ’ md.

S1354 **Ḳılup** berf-i **bāzı** nice tāzeler / Biribirini ḳara başmış meger

bāzār [26]

1. çarşı, alışveriş yeri, pazar

S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur rūz-ı **bāzār** şeb-i zindedār
NE622 ʿAhdi de iḳrārı da cümle hebā / Şāhid-i **bāzār** gibi bī-vefā
NE1749 Nāmı ticāretdeki bedkār ola / Ḥīle ile şöhre-i **bāzār** ola
SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı ḫurrem / Rūzı **bāzār-ı** himem ʿahd-ı kerem
SE1704 Geldi nā-gāh ser-i **bāzāra** / Ḫalḳa bī-hūde yire āzāra
SE1839 Bu elemle dönüp o āvāre / Gezerek geldi ser-i **bāzāra**
SE1860 Ḳılmaya fikr-i maʿāş āvāre / Ṣalmaya suḫre idüp **bāzāra**
SE2603 İnbisāṭın göricek ben zāra / Uymadı evdeki söz **bāzāra**
SE2984 İtdi bir zāhid-i pākize-naẓar / Ser-i **bāzāra** ḳażā ile güẓer
SE2987 Gördi **bāzārda** bir ṣayyādı / Eylemiş bend nice āzādı
SE3176 Olalar şöhre-i şehr ü **bāẓār** / Meşele-i ʿālem olup gāv-süvār
SE3180 Eyleme şāhid-i **bāzār-ıla** kār / Seni cānuñdan iderler bī-zār
HH251 Keremüñ ẓāhir oldı envārı / Hünerin irdi rūz-ı **bāzārı**
HH489 Oldı mānend-i Ḳays āḫır-ı kār / Şöhre-i şehr ü suḫre-i **bāzār**
HH607 Germ idüb tāb-ı ʿışḳ **bāzārı** / Oldı biñ cān ile ḫarīdārı
HH616 Çün ki her cumʿa bu idi kārı / Kār-ı ʿışḳ oldı hefte **bāzārı**
HH698 Ẓāhir oldı o ḳavm-i ḫūn-ḫˇāra / Dönmiş ol ʿarṣa ordı **bāzāra**
HH857 Āḫir ol ḫaste artırup zārı / Pür-ṣadā itdi kūy u **bāzārı**
HH946 Evvel-i kārı ʿarża-ı Kālā / Ṣoñra **bāzāra** gelse istiġnā
HH1058 Geldi **bāzārdan** o pīr-i kerīm / Bir nefesde miṣāl-i bād-ı nesīm
HH1561 Her ne kim dirse maḥrem-i rāza / Şehr ü **bāzāra** ṣaldı āvāze
HH1562 Oldı esrār-ı şāh-ı nīk-nihād / Şehr ü **bāzāra** ḳıṣṣa-ı şeyyād
HH1769 Girdi **bāzāra** çünki vālih ü zār / Oldı şaḫne o nīm-cāna düçār
HH1840 Bir gün ol derd-cūy-ı āvāre / Gezerek vardı kūy-ı **bāzāra**
HH2444 Her kenīz oldı kūçede dāʾir / Çıḳdı **bāzāra** ipligi āḫir

2. pazarlık

SE701 İndürür narḫına **bāzār-ı** fenā / Bildürür ḥāṣılı miḳdārın aña

bāzārcılıḳ [1] bkz. ‘hafta bāzārcılığı’ md.
SE2423 Can virür aḳçası üzre nice ḫar / Hafta **bāzārcılığı** mı eyler

bāzār-gūn u fesād {bāzār-ı kevn ü fesād} [1] varlık ve yokluk çarşısı, var olma ve mahvolma çarşısı ‖ dünya. Ayrıca bkz. ‘kühen-sāl’ md.
S991 Zihī feylesof-ı Aristo-nihād / Kühen-sāl-i **bāzār-gūn u fesād**

bāzār ḳılmaḳ [1] pazarlık yapmak, alışverişte bulunmak
NE1069 Cevherüñi ʿarż-ı ḫuridār ḳıl / Söyleşelüm gel beri **bāzār ḳıl**

baʿżı [3] bir kısım, bir takım, kimi
NE1358 **Baʿzı** yeri eyledi Rab ġanī-i ü duʿā ḫırmeni
SE1082 Gün gibi rūşen iken bu maʿnā / Heves eyler yine **baʿżı** süfehā
SE2032 Līk dil-ber idüp iẓhār-ı melāl / Ġam çeker şübhe virüp **baʿżı** ḫayāl

bāzū [4] kolun dirsekle omuz arasındaki kısmı, pazı
NE15 Besmele-i şāhin-terāzū-yı dīn / Besmele serpençe-i **bāzū-yı** dīn
NE1150 Ġurre olup ḳuvvet-i **bāzūsına** / Dimedi ger irişe yazusına
SE1347 Pençesi kec mec ü **bāzū** muʿvec / Çıḳdı şan Ḳara denizden yengeç
HH1505 Oldı hem-ser ol iki **bāzū-yı** saḫt / Buldı pāyında āsümānı baḫt

be! [2] genellikle Rumeli ağızlarında “ey, hey, yahu” anlamlarında diğer kelime ve cümlelerin anlamını ve duyguyu belirtmek için teklifsiz konuşmalarda kullanılan hitap biçimi
SE2045 Rūḥ-ı maḫż itse serāpā-yı tenī / **Be** yürü aña heves eyleyeni
SE2222 Ḳızlaruñ biri görüp didi **be** baḳ / Kimüñiki bu ḳınalı parmaḳ

bebr [2] daha çok Hindistan’da yaşayan ve kaplana benzeyen kedi yapılı, gayet büyük, yol yol tüylü, saldırdığı zaman bütün tüyleri kabararak korkunç bir durum alan yırtıcı hayvan.
S285 Zırıh-pūş-ı **bebr-i** pelengī-şiʿār / Ciger-der hizebrān-ı āhū-süvār
HH1315 **Bebre** beñzer raḳīb-i fitne-gere / Ki ne kendi yiye ne ḫod yedire

becān [1] yürek yangını, aşk ateşi
NE985 Çünki ola hemser ol iki ʿalīl / Şuʿle bülend ola çü **becān-ı** fitīl

bed [14] kötü, fena, işe yaramaz
NE582 Ṭāliʿ-i **bed** hem-dem ü hem-kārıdur / Kevkeb-i ġaddār ṭarafdārıdır
NE1166 Nīk ü **bed** āḫir bulunur müşteri / Kimsenüñ evde ḳala mı duḫteri
NE2124 Nefs-i **bed** itmekde bize mekr ü fen / ʿĀḳil iseñ ḳaç yüri **bed** nefsden
NE2305 Muṣṭalıḥı cāhilüñ olur girān / **Bed** nefesin naġmesi gibi hemān
NE2762 Nākiḥ ü **bed** ṣanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāṣılı kedd-i yemīn
NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı **bed** bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāṣılı kedd-i yemīn
NE3156 ʿİbret alup ḫallerinden kişi / Himmet ider itmemege **bed** işi
SE785 Ṣafḥa mirʿāt-i Sikender-āsā / Ṣūret-i nīk ü **bed** anda peydā
SE1072 Eyleyen ṭavrını taġyīr ile **bed** / Ḫalḳ içinde ola meẕmūm-ı ebed
SE1362 Ḫışm-ıla didi ki iy ẓālim-i **bed** / Cürmüñe göre budur ẓulm-i eşed
SE2234 Çünki bend eyledi ol mār-ı **bedi** / Tīz ṭutup kellesini igneledi
SE2248 Līk ḫaşmuñ **bed** olur aḫlāḳı / Ḳalur elbette ceraḥat bāḳī
SE3029 Ḫadem insāna cevāriḥ gibidür / **Bed** olan ālet-i cāriḥ gibidür
SE3231 Kime kim ṭāliʿ-i **bed** rehber olur / Nereye gitse belāsını bulur
HH1939 Dil-i zārum yanında ben mehcūr / Oldı bu vaẕʿ-ı **bed** ḫıredden dūr

bed-aḫlāḳ [3] kötü ahlaklı
SE737 Vesaḫ-i mis gibidür **bed-aḫlāḳ** / Defʿ ider şerrini lā-büd iḥrāk
SE2541 Oldı Ḥaḳḳā ki **bed-aḫlāḳa** naẕīr / Zenlerüñ itdügi fiʿl-i tezvīr
SE3028 Levḥaşa’llāh ki ola **bed-aḫlāḳ** / Sebeb-i laʿnet olur bende-i ʿāḳ

bed-āmūz [1] kötü şeyleri öğrenen ve öğreten
NE1987 Ey dili ser-nīze-i dil-dūr olan / Ṭaʿna ḫalḳıyla **bed-āmūz** olan

bed-aṣl [1] aslı, soyu kötü olan
SE2088 Līk **bed-aṣl** idi ẕātında nedīm / Ḥased ü buḫl-ıla olmışdı l.eʾīm

bed-baḫt [1] talihi kötü olan, bahtsız
SE2108 Yaʿnī şükrāne-i tāc ü taḫtı / Sürdi dergāhdan ol **bed-baḫtı**

bed-duʿā itmek [1] bir kimsenin kötülüğü için aleyhinde dua etmek, ilenmek
NE2570 Ḫāyin imiş diyu **idüp bed-duʿā** / Eylediler laʿnet ile iktifā

bed-encām [1] sonu, akıbeti kötü olan
S464 Gelelden bu bezm-i **bed-encāmına** / Anuñ digmedik bir ṭolum cāmına

bed-endīş [2] kötülük yapmayı düşünen, kötü niyetli
SE3346 Hemser-i nefs-i **bed-endīş** ü leʾīm / Nefs oġlıdur anuñ diyü raḥīm
SE170 Olmadı nefs-i **bed-endīş-i** cehūl / Ḳābil-i sikke-i tamġā-yı ḳabūl

bed-gū [1] fitnekar, dedikoducu
HH2204 Seg-i şirrir ü nākes ü bed-ḫū / Vācibī vü münafıḳ ü **bed-gū**

bed-güher [1] mayası bozuk, karaktersiz
NE3161 Vāy başına şiʿrüñ olursa eger / Kātibi bir **bed-güher** ü bī-hüner

bed-gümān [1] kötülük düşünen‖şüphede bulunan
NE2706 Ġāfil olup ḥīleden ol **bed-gümān** / Ṭurma virüp almada idi hemān

bed-ḥāl [4] durumu kötü olan, düşkün
HH502 Çeşm-i neẕẕāre birle ol **bed-ḥāl** / Beden-i mürde kūze-i ġassāl
HH1218 Yine yārān-ı ʿāşıḳ-ı **bed-ḥāl** / Oldı naḳş-ı benāt-ı naʿş-miṣāl
HH1753 Taḥta pāreyle ḫaste vü **bed-ḥāl** / Yana yana giderdi şemʿa miṣāl
SE2440 Yā virüp ḳuvveti beytü'l-māle / Ḫayrı vāṣıl olasun **bed-ḥāle**

bed-ḫū [4] asık suratlı; somurtkan.
SE2147 Ḥiddet itdükçe o tünd-i **bed-ḫū** / Gül gibi oldı Nebī ḫandān-rū
SE2180 Baḳa iy zānī-i şūm u **bed-ḫū** / Ne denā'et ne ḳabāḥatdur bu
HH789 Erlerin hep o duḫter-i **bed-ḫū** / Kimin āhū ider kimin tīhū
HH2204 Seg-i şirrir ü nākes ü **bed-ḫū** / Vācibī vü münafıḳ ü bed-gū

bed-ḫulḳ [1] kötü yaratılışlı
SE3264 Ne revā bezme gele böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü **bed-ḫulḳ** u keşīf

bed-kān [1] nesli bozuk, soysuz
NE2440 Nice berāy nikbetī-i **bed-kān** / Hāven-i derīde içün pūhevān

bed-kār [4] kötülük eden
NE1749 Nāmı ticāretdeki **bed-kār** ola / Ḥīle ile şöhre-i bāzār ola
SE1051 Tevbesiz ʿāṣī vü **bed-kār** olasın / Yaʿnī ol ḥālde murdār olasın
SE1703 Bir gün ol ẓālim-i tünd ü **bed-kār** / Pās-bānlarla idüp geşt ü güẕār
HH1798 İtdügin buldı Baḫtek-i **bed-kār** / Yolına geldi itdügi āzār

bedlik [1] kötülük, fenalık
NE2541 Var idi bir cāriye-i bī-bedel / ʿAvretinin **bedligi** deñlü güzel

bed-manẓar [1] kötü görünüşlü, çirkin
HH2306 Oldı çün-kim remīde murġ-ı seḥer / Ṭamaʿa düşdi zāġ-ı **bed-manẓar**

bed-meʿāş [1] yaşayışı fena olan, kötü yaşayan
NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup **bed-meʿāş** / Ḳoymadı bir yaṣduġa hem-serle baş

bed-mest [7] kendini bilmez derecede sarhoş
S510 Cemüñ baña ʿarż itme cām-ı meyin / O **bed-mestlerüñ** yüzini görmeyin
S1469 Ṣaḳın vāʿiẓ açma bu meyden kelām / Bu mey oldı **bed-mest** olana ḥarām
S1566 Ḫumārını çekdürme ferdā-yı ḥaşr / Beni ḳılma **bed-mest-i** rüsvā-yı ḥaşr
NE1010 Suç yine **bed-mest** olan üftādenüñ / Var mı günāhı arada bādenüñ
SE2371 Bāde-i kibr-ile olma **bed-mest** / İtme saġar gibi her ḳalbi şikest
SE3071 Yürü iy ʿahdine ṭurmaz **bed-mest** / İtme peymāne-i peymānı şikest
HH2317 Meclis olmazdı ki o **bed-mesti** / İtmeye ser-şikeste-i desti

bed-meẕheb [2] "kötü mezhepli, dinsiz" anlamında hakaret ve küfür sözü
NE1924 Kimisi **bed-meẕheb** şaḳī-pīşedür / Beng ile ḥavaya pür-endīşedir
SE1993 Baba dostı geçinen **bed-meẕheb** / Derdi saña babalanmaḳdur hep

bed-mihr [2] iyilik etmeyen, insaniyetsiz
SE3235 Māhsın ḳahr-ıla **bed-mihr** olma / Mihrsin tīregin-çehre olma
SE3344 Zāl-ı dehr-ile cefāda ortaḳ / Çarḫ-ı **bed-mihre** vekīl-i muṭlaḳ

bed-müzāc [1] kötü huylu‖hasta
NE2723 Balġam-ı fāsidle olan **bed-müzāc** / Merhem-i şeyṭān ile iden ʿilāc

bed-nām [5] adı kötüye çıkmış, kötü tanınmış
NE1721 Miḫnet ile ḳāmetini lām ider / Düşmen olur kendüye **bed-nām** ider
NE2725 Nefse uyup dā'im olan ḫār u zār / Mühmel ü **bed-nām** u siyeh rūzgār
SE1049 Ne yürekle aña iḳdām idesin / Kendüñi göz göre **bed-nām** idesin
SE3284 İller içre beni itdüñ **bed-nām** / ʿIrż u nāmūş işi ḫod oldı tamām
SE2126 Kimse ġālib olamaz **bed-nāma** / Aña uyunca büyür hengāme

bed-nāmī [1] adı kötüye çıkma, kötü tanınma
HH2624 Ey'midür itmek ile ḫod-kāmı / Dost ü düşmen içinde **bed-nāmī**

bed-naẓar [1] kötü bakış
HH1736 Gördi çeşmi çerāġ-ı devletdür / Çeşmine **bed-naẓar** ḫıyānetdür

bed-nümā [3] çirkin görünüşlü
S317 Tedārik ḳılup Şāh-ı kişver-güşā / Silindi ol āyīne-i **bed-nümā**

SE799 **Bed-nümā** eyledi āġāz-ı beyān / Yüzin alup eline didi hemān
SE3264 Ne revā bezme gele böyle ḫarīf / **Bed-nümā** bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf

bed-reg [1] aslı kötü ve huysuz olan, kötü yaradılışlı
SE3264 Ne revā bezme gele böyle ḫarīf / Bed-nümā **bed-reg** ü bed-ḫulḳ u keşīf

bed-sīret [1] kötü huylu, ahlaksız
HH2210 Ḥāşılı ol raḳīb-i **bed-sīret** / Her zamān ḫāżır idi sāye-şıfat

bed-şūret [2] kötü görünüşlü, biçimi çirkin olan
SE765 Tābiʿ-i şūret olurmış sīret / Tīre-dildür ʿArab-ı **bed-şūret**
SE792 Vardı bir gün aña bir **bed-şūret** / Ḳıldı ruḫṣat ṭalebinde ġılẓet

bed-şekl [1] kötü şekilli, biçimi bozuk
SE761 Ḳalb-i māhiyyet idüp ʿilm ü kemāl / Nice **bed-şekli** ider ḫūb-ḫisāl

bed-ter [1] daha kötü, çok kötü, beter
SE3145 Gāv-ı dihḳāne ḫıyānet naẓarı / Gürbeden **bed-ter** ider şīr-i neri
SE1406 Cüceler içre ḳatı ebterdür / Bendeñizden hele beş **bed-terdür**
HH1956 Meded irmezse ḫāl **bed-terdür** / Derd ile ölmesi muḳarrerdür

bed-zebān [1] sivri dilli ‖ ağzı bozuk, küfürbaz
SE2357 **Bed-zebān** olma şaḳın ḫār gibi / Ṭalama bulduġuñı mār gibi

bedaḫşān [2] "bedahş" da denen yakuta benzeyen açık pembe lâl taşı. Bedahşan (Diyâr-ı Bedahş) Horasan ve Sind'in kuzeyinde bulunan bir kısmı Afganistan bir kısmı da Tacikistan sınırları içinde kalan, Kabil ile Yarkent arasında bir bölgedir. Çok eski zamanlardan beri bu taşın buradan çıkarıldığı bilinir.
S576 **Bedaḫşāna** itmekde āheng-i ṭaʿn / Urup dal başdı aña seng-i taʿn
SE1679 Kim arar ṭolsa eger kevn ü mekān / Hep **bedaḫşān** gibi laʿl-i raḫşān

bedāyiʿ-nigār [1] daha önce görülmemiş, resim gibi güzel sevgili
S1481 Gel ey şāḫ-ı kilk-i **bedāyiʿ-nigār** / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār

bedel [12] bir şeyin yerini tutan, yerine geçen
S388 Ḳanı sāḳiyā cām-ı fīrūze-reng / **Bedel** ola tā şulḥa ġavġā-yı ceng
S608 Birinüñ seḥerden hevāsı güzel / Ki feyż-i şabāḥı şabūḥa **bedel**
S716 Aña şāmuñ olmaz **bedel** ġūṭesi / Ki mehden alurdı meger ġavṭası
S1228 Yiyüp keyfi eyler mey-i ṣāfi ẕemm / **Bedel** mi olur hiç tiryāke semm
NE617 Ḥubb-ı şefīḳ oldı şiḳāḳa **bedel** / Cāy-ı ḥuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa maḥal
NE912 Şol telefe kʿola telāfi muḥāl / İtme **bedel** olmaz imiş cāna māl
NE2043 Gerçi ki gelmiş başarına ḫalel / Olmuş aña līk başīret **bedel**
SE2654 İdegör saʿy-ile iḫlāṣ-ı ʿamel / Ola ḫāṣiyyet-i iḫlāṣa **bedel**
HH1102 Gördiler gerdenin o bende muḥal / Oldı zülf-i müselseline **bedel**

bedel eylemek/itmek [3] bir şeyi başka bir şeyin yerine vermek, karşılık olarak vermek
NE2982 İrmek içün ʿişret ile vāyeye / **Eylediler** şāmı **bedel** sāyeye
SE3302 Yaḳdı yandurdı muḥabbet şereri / Ṣabra āḫir **bedel itdüñ** seferi
HH2436 Ḳāḳumuñ gitdi reng ü ʿunvānı / **Bedel itdi** bıyıḳlı yorġānı

beden [47]

1. gövde, cisim, ten
S253 Ḫurūş itdi yine **bedenlerde** ḳan / Miṣāl-i nihāl-i gül ü erġavān
S529 Söz aç yine vaṣf-ı nev ü köhneden / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i **beden**
S724 Uçup ṭāʾir-i rūḥı bu lāneden / Güzel kūşede vāḳıʿ olmuş **beden**
S886 Alışdı anuñla ezel-i ḫāk-i ten / Mey oldı ḳıvām-ı sebū-yı **beden**
S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ idmāndan / Şişüp şekl-i memsūḥa döne **beden**
S1562 Ṣurāḥī-şıfat ġulġul ide gülū / Tehī ḳala ḫāk-i **beden** çün sebū
NE307 Her yañadan eyledi esrār-ı cūş / Oldı ser-ā-pā **bedeni** çeşm ü gūş
NE703 Tāb virilmezse eger bādeden / ʿÖmr-i sebū deñlü ṭurur mı **beden**
NE791 Ġāfil olınca **beden-i** ḫāksār / Perdeyi refʿ itdi dil-i perdedār
NE1258 Didi ki ḥaẓẓ alalı aʿmāldan / Cān gibi nūr oldı ser-ā-pā **beden**
NE1260 Kah virüp ḥükmini ḫāk-i **beden** / Ġaflet ile ḫābda oldıḳça ben
NE1548 Nice velī var ki olup faẓl-ı Rab / Meh gibi bulur **beden-i** mükteseb
NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i ḫāk-i **beden** / Ṭāyir-i Ḳudsi ḳaça gül-mühreden
NE2825 Niʿmetine aldanup anuñ şaḳın / İtme girān-bār **beden** zevraḳın
NE2886 Her kişiye döşenüp ol pür-fiten / Sürmeli gözler mütekessir **beden**
SE92 İtdi şeftālūyı mihr-i ẕehebī / Māha virdi **beden-i** müktesebī
SE124 Alışup ʿışḳıla ḫāk-i **bedenüm** / Bir sebū oldı mey-i şevḳa tenüm
SE662 Ẓāhir ü bāṭını envār oldı / **Bedeni** rūḥ-ı müṣavver oldı
SE873 Āḫir eyler dönerek çarḫ-ı denī / Kösreden çıḳma libās-ı **bedeni**

SE926 Hem ola kevn ü mekândan ʿārī / **Bedene** hem ola ḥükmi cārī
SE929 Kimi eczā-i laṭīfe dir anı / Kimisi dir **beden-i** nūrānī
SE940 Uzanup pisterim üzre **bedenim** / Almış eṭrafımı aḥbāb benüm
SE943 Nā-gehān rūḥ **bedenden** çıḳdı / Dirilüp mürde kefenden çıḳdı
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı efsürde bu ten / Çıḳan ammā yine ʿayınıyla **beden**
SE947 Bunca yıl ḫıdmetimiz itdi **beden** / Paḳ olup bārī ṣarılsaydı kefen
SE1258 Şekli müsvedde-i ḳanūn-ı ġaraż / **Bedeni** defter-i icmāl-i maraż
SE1348 Nā-münāsib **bedeni** cildi ḫaşīn / Sīne āhenger öñindeki meşīn
SE1350 Aña nisbet ola eksün ü ḥarīr / **Beden-i** ziştine olmaya naẕīr
SE2037 Rūḥ gibi hem **bedene** sārī idi / Ḥükmi her zaviyede cārī idi
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı **beden** / Cān çıḳar çıḳmaz o hergiz dilden
SE2728 Baḳmayup zelzelesine **bedenüñ** / Üstine ditrer-idi nārvenüñ
SE2850 Farḳını lāle-ṣıfat çāk ideler / **Bedenin** ḳana yuyup pāk ideler
SE3082 Çözmeye ʿuḳde-i tār-i süḫanı / Bend-ber-bend kesilse **bedeni**
SE3313 Aḳ sāde-y-ile ṭonatdı **bedenin** / Ölmedin geydi eliyle kefenin
SE3431 Senüñ ol gül gibi nāzik **bedenüñ** / Pīç ü ṭabına ṭayansın mı anuñ
HH350 Ṣayḳal-endāz-ı cān ü ten ancaḳ / Ḫāṣılı rāḥat-ı **beden** ancaḳ
HH502 Çeşm-i neẕẕāre birle ol bed-ḫāl / **Beden-i** mürde kūze-i ġassāl
HH680 **Beden-i** nāzügi olup bī-tāb / Gül ruḫında yeriyle ḳalmadı āb
HH684 Didi her şeb işim keşā-keşdür / **Bedeni** serd ü būyı nāḫoşdur
HH685 Bāʿiş-i süstī-i **beden** oldur / Beni bu ṣūrete ḳoyan oldur
HH1307 Zeyn olup sūr-ı dilkeş ile çemen / Oldı dīvār aña **bedenlerden**
HH2620 **Bedeninden** başın idüp ifrāz / Eyle ʿibret-nümā-yı her ser-bāz

2. kale bedeni, sur, kale duvarı

S679 **Beden** burc-ı ābīye olmuş meʾāb / Kemerler çıḳarmış felek anda āb
NE374 İndi ṣunulduḳça girībānına / Her **bedenüñ** yaḳası dāmānına
NE376 Her **bedeninden** görünüp fetḥ-i bāb / Cünd-i ẓafer oldı o dem fetḥ-i yāb
NE1305 Yapusı yerinde uyuşmuş **beden** / Ḫayli ṣafā eylemiş āyineden
NE1306 İki ḥiṣār iki büt-i dil-sitān / Oldı **beden** gevheri çün istifān

be-dest itmek [1] elde etmek, sahip olmak

NE118 **İtmese** sükkān-ı hilālı **be-dest** / Eyler idi fülkini gerdün şikest

bedi‘ [5] eşi ve benzeri görülmemiş, nadide; takdir ve övgü toplayan güzel şey

NE424 Diñle bu maẕmūn-ı **bedī‘i** dilā / Añla nedür cāh-ı ceyb-i Ḫudā
NE738 Oldı nice faṣl-ı **bedī‘** u ẓarīf / Faṣl-ı bahārī gibi cümle laṭīf
HH134 Sefer itdi **bedi‘-i** rūşen-çehr / Ṭoġdı māh-ı felek çü nūrü’d-dehr
HH308 Nā-gehān açdı bir firişte-ḫıṣāl / Bir kitāb-ı **bedī‘-i** ferruḫ-fāl

Sözcük tanıkta ‘naḳş-ı bedī‘’ şeklinde terkip biçiminde “bir şeyi numunesi ve örneği yokken yaratan, var eden, icat ve inşa eden” anlamına Allah’ın sıfatı olarak kullanılmıştır.

SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı ezel naḳş-ı **bedī‘** / Eyledi fihris-i aḫlāḳ-ı redi

bedi‘ü’l-beyān [3] eşsiz beyan, anlatımı çok güzel olan

S185 Gel ey kilk-i şūḫ-ı **bedī‘ü’l-beyān** / Biraz ol bu meclisde Şehnāme-ḫān
NE58 Gel beri ey kilk-i **bedi‘ü’l-beyān** / Maḥrem-i esrār-ı dil-i kārdān
NE420 Gördü ki eṣḥāb-ı **bedī‘ü’l-beyān** / Cümlesi ol fetḥ ile rāṭbü’l-lisān

bedi‘ü’l-maḳāl [1] sözü çok güzel olan

NE188 Söyleye ey kilk-i **bedī‘ü’l-maḳāl** / Mihbere ḫumında Felaṭūn-miṣāl

bedīd [] belli, görünür apaçık, meydanda

bedīd itmek [4] belli etmek, ortaya çıkarmak

SR5/2 Yer yer görinen ḳaṭreleri jāle degil / Nemdür ki dem-i bülbül **ider** anı **bedīd**
S264 Nice ḥarb-ı kūpāl yer oldı pelīd / Müdām **itmede** nār-ı kīnin **bedīd**
SE438 Tercemān-ı ḳalemi **itdi bedīd** / Ḳavl-i şārīḳ gibi biñ ḳayd-ı müfīd
HH1690 Bizi ḫayfā ki nā-ümīd itdüñ / Nā-ḫalef oldıġun **bedīd itdüñ**

bedīd olmaḳ [8] zuhur etmek, belirmek, ortaya çıkmak

NE152 Kande ki bir lāle-ruḫ **ola bedīd** / Ẓāhir olur sīnede dāġ-ı cedīd
NE2028 Ṣubḥ-ı düvūm olmamaġın rū-sefīd / **Olmadı** miḥrābda iken **bedīd**
SE240 Nā-gehān **oldı** vücūdında **bedīd** / Eşer-i müjde-i cāh-ı cāvīd
SE2631 Çıḳdı elden eşer **olmadı bedīd** / Ẓevḳ-ı yek-laḥẓaya ʿıyş-i cāvid
HH290 Bir ṭalīʿa ile fetḥ idüp ḫurşīd / Ḳulle-i ġonceden gül **oldı bedīd**
HH1518 Nā-gehān ṣubḥ-ı şādıḳ **oldı bedīd** / Ḳıldı günbed-sarāyı çarḫı sefīd
HH2081 Baḥr-ı sīm-ābdan çıḳup Ḫurşīd / Āşinā rūşenā hep **oldı bedīd**
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i ṣubḥ-ı ümīd / **Oldı** dīnün ṣuʿāʿı nūrı **bedīd**

bedr [25] ayın on dördünde aldığı en büyük ve yuvarlak hâl, dolunay

S94 Revādur ki her nıṣf-ı **bedr-i** tamām / Ola ḳaṣr-ı iclāline nīme-cām

S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolı cām / Yine çarḫa girsün o **bedr-i** tamām
S938 Meh-i **bedri** bāde ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S1097 Görüp münḥasif **bedr-i** ʿıyşı hemān / Muġannī vü ceng ü ney eyler fiġān
S1101 İdüp māh-ı **bedri** gümüş āyine / Felek itdi tebdīl-i ṣūret yine
S1126 Ele evvel-i şebden alup ayaġ / Çıḳar māh-ı **bedr** ile ṣubḥa çerāġ
NE1376 Eyledi envār-ı ilāhī maḳām / Dā'ire mi niteki **bedr-i** temām
NE1656 Ḥişşe yeter ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi meh-i **bedr** anı şems-i ʿulūm
NE1787 İtse bu eyvān-ı fenādan ḫırām / Baḳmaya ardına çü **bedr-i** tamām
NE2983 Tā seḥer olınca çü **bedr-i** tamām / Ol gice devr eyledi meclisde cām
SE202 Oldı mānend-i şikāf-ı meh-i **bedr** / Ol elif ṣanki "elem neşraḥ"a ṣadr
SE204 İtdi ol neyyir-i iʿcāz-ı nesaḳ / Bir hilāl-ile meh-i **bedri** dü-şaḳ
SE228 Oldı tābende o şeb cirm-i ḳamer / Nite kim **bedr** güni nūr ṭoġar
SE231 **Bedr-i** kāmil ki ṣafā-ḫīz oldı / Gūyiyā kāse-i leb-rīz oldı
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i şām / Ṭutdı mihrüñ yirini **bedr-i** tamām
SE244 Didi daʿvet ḳılup iy **bedr-i** semā / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse ṣalā
SE601 Pertev-i mihrüñ olur aḫşāmı / Lemʿa-i **bedr-i** münīrüñ nāmı
SE1469 **Bedr** olup māh-i nev-i iḳbāli / ʿAḳıbet oldı mübarek fālı
SE2093 Şöyle ʿazm itdi ki aña seḥeri / Vire ḫurşīd-veş on **bedre** zeri
SE2153 Bġreke'llāhu zihī vüsʿat-ı ṣadr / Ẕerre farḳ itmeye mānende-i **bedr**
SE2463 Ḫalḳ olup ḥalḳa-i gird-i ḫānı / **Bedr-idi** hāle içinde nānı
HH109 Meh gibi itdi ʿālemi rūşen / Rūz-ı **Bedr** āyine siperlerden
HH639 İtdi feyż-i naẓarla ṣadr-ı be-nām / Az zamānda o māhı **bedr-i** temām
HH679 Geçdi ol ḫāl ile nice eyyām / Döndi māh-ı neve o **bedr-i** temām
HE105 O şeb Peyġambere çün **bedr-i** kāmil / Serāy-i Ümmü Hānī oldı menzil

bedreḳa [7] yol gösterici, kılavuz ‖ manevi rehber, mürşit

NE186 Umarın Allāh ʿināyet ḳıla / **Bedreḳamız** nūr-ı hidāyet ḳıla
NE1619 **Bedreḳa-i** sālik-i agāh odur / Meşʿale-i güm-şüde-i rāh odur
SE1809 Eyle encāh-ı murāda iḳdām / Dāyim ol **bedreḳa-i** rāh-i merām
SE810 Saʿydür **bedreḳa-i** kaʿbe-i cūd / Saʿydür maṣdar-ı āṣār-ı vücūd
SE879 Mevtdür vāsıṭa-ı bezm-i viṣāl / Mevtdür **bedreḳa-i** nūr-ı cemāl
SE907 Olmaya **bedreḳa** envār-ı ḳıdem / Ala pīş ü pesini ebr-i ẓulem
SE2651 ʿĀbidüñ **bedreḳa-i** İslāmı / ʿĀrifüñ mezlaḳa-i aḳdāmı

beftere [1] avcılar tarafından ava alıştırılmış avcı kuş ‖ erkek cinsel organı

SE1947 Ṣalınup ṭurur-iken **befteresi** / Vehm-ile düşdi hemān şeh-peresi

beg [8] büyük, varlıklı kimse; ileri gelen adam ‖ âmir

SE1110 Geldi ḫāḳānı hedāyāsı ile / Bende oldı **begi paşası** ile
SE1499 Var-ıdı bir **begi** ġāyetde ʿaẓīm / Serḥad-i milkde olmışdı muḳīm
SE1501 **Beglerüñ** olmış-ıdı serdārı / Ser-ḥadüñ ẓābiṭi vü sālārı
HH1605 ʿĀşıḳ oynında şāh-zāde ile / **Beg** olurdı neşāt-ı bāde ile
HH1609 Şāh-zāde iderdi yine dilek / **Beglerüñ** luṭfına bahāne gerek
HH1610 İlṭifat itmege o nā-şāda / **Beg** olurdı oyında şeh-zāde
HH2207 Ki ata **beg** geçüp gehi lālā / Mānīʿ-i ẕevḳ idi o gāv-ı dü-pā
HH2622 Göricek ḫalḳ şefḳat eylediler / Cümle **begden** şefāʿat eylediler

begüm [3] "efendim! canım!" karşılığında Rumeli'ye özgü bir hitap biçimi

NE2367 Maḥkeme bābında dir aña hemān / İşte eşek işte **begüm** nerd-bān
SE2713 Ḥüsni bu nādireden ẓāhir olur / Ki ekābirde **begüm** söz bir olur
SE3403 Er olan evde **begüm** devlet var / Hīç degil arada bir ḥikmet var

beg-zāde [8] bey oğlu, babası bey olan kimse ‖ asil, beyzade

HH2566 Bir gün ol bāġa geldi **beg-zāde** / Serv-veş oldı ġamdan āzāde
HH2576 Oldı **beg-zāde** gülbün-i iḥsān / Gül-i iḥsānı eyledi rīzān
HH2615 İki **beg-zāde** aḳrabası idi / ʿĀlemüñ bir büyük belāsı idi
HH2617 Ṣalınup ḫabse iki **beg-zāde** / Bend olundı ol iki āzāde
HH2658 Seyr iderken kenār-ı deryāda / Buldı bir ṣandal iki **beg-zāde**
SE1865 Düşürür ḳayda çoḳ āzādeleri / Bende eyler nice **beg-zādeleri**
HH2592 Ṭāhire çün ṣalındı ḫiẓmet-kār / İtdi **beg-zādesi** ile iḫżār
HH2510 Var idi keşt-i felek-sāda / Mihr ü meh gibi iki **beg-zāde**

be-ġāyet [1] son derece, pek çok

SE1925 Gördiler orduya girmiş bir şīr / Şīr amma ki **be-ġāyet** şerrīr

beglik [2]

1. erkeklik, kocalık

SE2545 Şol kebūter gibi kim **beglik** ider / Biri birisine erkeklik ider

2. bedava

NE1908 Varur olur mīr ü vezīre boza / Ṣorar isen nāmını **beglik** meze

begenmek [7] bir şeyi iyi ve güzel bulmak, takdir etmek

SE372 Olıcaḳ bezme güher-rīz beyān / Sözümi cümle **begendi** yārān
SE1933 Cāriye gördi **begendi** ol ān / Didi kim Hāşim-i yek-ḍarb-ı zamān
SE2092 **Begenüp** şāh maḥal-ḫanlıġını / Naḳl-i bezm itdi süḫan-dānlıġını
SE2382 Öyle meşreb ki **begenmez** bir kes / Āb-ı ḥayvān ise de ḳılma heves
SE3068 **Begenüp** maġlatayı ʿallāme / Kendi de ḳordı ʿacep hengāme
HH2650 Söyledirken diyār-ı İslāmı / **Begenürmiş** şiʿār-ı İslāmı
HE47 Oluıp sūr-ı kemālüñ naḥl-bendi / Görenler şanʿat-ı naẓmum **begendi**

be-ḥaḳḳ [1] hakkı için ‖ hatırına

HH2772 Yā İlāhī **be-ḥaḳḳ-ı** vaḥdet-i ẕāt / Be-ṣıfati'l muḳaddesü,l-lemaʿāt

behcet [2] güzellik ‖ sevinç

SE3411 Gūş idüp anı o muḥtāle-ṣıfat / İtdi iẓhār-ı sürūr-ı **behcet**
SE3449 Her biri sāḥire-i **behcetdür** / Cedvel-i dā'ire-i daʿvetdür

behcet-efzā [2] sevinci artıran, mutluluk veren

NE1334 Ol nemekin baḥr ile rūşen-fezā / Yir yüzüne dīde-i **behcet-fezā**
HH1488 Didi bir şeb bu zār u sevdāyī / Gördi bir ḫˇāb-ı **behcet-efzāyı**

behcet-nümā [2] güzellik gösteren ‖ mutluluk saçan

S92 O ẓahrundaki mihr-i **behcet-nümā** / Meger oldı resm-i ḫizāne aña
HE51 Her iki ṣafḥa kim **behcet-nümādur** / Açılmış göklere dest-i duʿādur

be-hem olmaḳ [2] birlikte olmak, bütünleşmek

NE1868 Tāriki bir mūr ider tārmār / Ṣīri çeker bende **be-hem olsa** kār
HH102 Ḳalem engüştine **olur** mı **be-hem** / Naḫl-i pür-bāra aşlanur mı ḳalem

be-her [1] her bir

HH2289 İtmemek yoḳdur ol aña te'sīr / Raḥm ider ʿāṣıḳa **be-her** taḳdīr

be-hevā [1] havada, yüksekte

NE2911 Epşet ise ḫak-i yek olur hemān / Ser-be-zemīn gön **be-hevā** ḳad kemān

behey [1] kızgınlık anında çıkışma bildiren hitap

SE3285 Çekile sen de **behey** āvāre / Çekerek kullanalum bir pāre

behişt [3] cennet

NE2968 Faṣl-ı bahār olmaġa ṭaraf-geşt / Olmuş idi ġayret-i bāġ-ı **behişt**
SE3001 Didi ol zāhid-i pākize-sirişt / Nefesüñ var ola iy murġ-ı **behişt**
HH1276 Az zamānda o bāġ-ı müşk-sirişt / Ola reşk-i ḳarārgāh-ı **behişt**

behişt-āsā [1] cennete benzer, cennet gibi

SE2743 Gördi ol bāġ-ı **behişt-āsāyı** / Baḫş ider cennet-ile raʿnāyı

behişt-revnaḳ [1] cennet gibi göz alıcı ve güzel

HH1264 Gördi bāġ-ı **behişt-revnaḳı** şāh / İtdi çeşm-i taḥassür ile nigāh

Behmen [1] Güneş yılında 20 Ocak-20 Şubat arasına denk gelen bir ayın adı

HH6 Māh-ı **behmenle** faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i ḫaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

behmenī dehmenī [1] "behmen" anlayışı yerinde, zeki bağlamında, "dehmen" sersem, beceriksiz bağlamında ikileme olarak kullanılmış ve akıllısı delisi, iyisi kötüsü anlamında bir meclisteki herkes kastedilmiştir.

HH299 **Behmenī dehmenī-ṣıfat** yārān / Ḳaldırup birbirine raṭl-ı girān

Behrām [23]

1. Merih (Mirrîh-Mars) gezegeni, cellad-ı felek olarak da anılır. Bir elde kılıç veya hançer diğer elde kesik baş tutarak minyatürleştirilmiştir.

S155 Beşinci sipihre olup esb-rān / Şeref buldı **Behrām-ı** şāḥib-ḳırān
NE287 Uġradı eflāke giderken o şāh / Günbed-i fīrūze-i **Behrām-ı** rāh
NE590 Gözümi açar ehl-i dil-ālāmdan / Ṣaʿṣaʿa-i ḫançer-i **Behrāmdan**
SE87 Seyf-i muṭlaḳla olındı ikrām / Ḳılıcın şalsa ʿaceb mi **Behrām**
SE265 Baḳup āyine tīġe **Behrām** / Bildi ol şehdür iden çarḫa ḫırām
SE498 Ḳodı bu ṭāḳ-ı fenāda bir nām / Nite kim ḳaṣr-ı felekde **Behrām**
HH15 Oldı pencüm revāḳ-ı azraḳ-fām / Ḳaṣr-ı fīrūze gūne-i **Behrām**
HH16 Genc-i ḥikmetle nüh felek ṭoldı / Tīġ-ı **Behrām** aña ṭılısm oldı
HH167 Resm-i idbārı ḫaḳk idüp **Behrām** / Oldı yañlış ḳazıyacaḳ o ḫüsām
HH373 Günbed-i pür-şükūfe-i bādām / Ḳaṣr-ı kāfūr-gūne-i **Behrām**
HH378 Çün değülsin Zöhre ne **Behrām** / Neye yarar bu gūne gūne ḫıyām
HH385 Olur irdikçe ẓulmet-i dem-i şām / Günbed-efrāz mesken-i **Behrām**
HH556 Şeb ki mānend-i günbed-i **Behrām** / Oldı gerdūn rivāḳ-ı ġāliyā-fām
HH1805 Reng-i şengerf ile meger gerdūn / Oldı **Behrāma** günbed-i gülgūn

2. Sasanî sülâlesinden Acem hükümdarı Behrâm, “Behrām-ı Gūr” olarak da bilinir. Bir rivayete göre “Yaban eşeği” anlamına gelen “gūr” sözcüğü, sürekli yaban eşeği avlamakla vakit geçirdiği için kendisine sıfat olarak verilmiştir. Bir başka rivayete göre ise “mezar” anlamına gelen “gūr” sözcüğü, bir av sırasında çukura düşerek öldüğü için verilmiştir. Şiirde adalet ve cesaretiyle ideal hükümdar tipi olarak geçer.

SE386 Ṭaleb-i ṣoḥbet-i **Behrām** ancaḳ / Fikr-i şāʿir gibi evhām ancaḳ
SE496 Dönerek luʿbet-i çarḫ-ı devlet / Geldi **Behrāma** da çünki nevbet
SE516 Gelicek ʿarṣa-i ʿarża bu kelām / Gülerek didi edībe **Behrām**
SE3200 Götürür bunı ʿaşḳuñ nāmı / Geçe yaban eşeği **Behrāmı**
HH316 Medḥ-i **Behrām** Şāha itmiş meyl / Eylemiş pādişāh-ı ʿışḳ-ı tufeyl
HH1013 Kimse gerdūndan almadı kāmı / Gūre iletmedi mi **Behrāmı**
HH1318 İtdiler gūrı peyk-i rāh-ı ʿadem / Vardı **Behrāma** vāṣıl oldı o dem
HH1933 ʿĀleme velvele ṣalup nāmuñ / Ṣıyt-ı ʿadlin güm itdi **Behrāmuñ**

Aşağıdaki tanıkta kelime her iki anlamda da kullanılmıştır.

HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu nüh bama / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i **Behrāma**

behre [1] nasip, kısmet

NE141 Olmaya tevfīḳ eger **behresi** / Ṣukḳa-ṣıfāt çāk olur zehresi

behredār [1] hisse almış, nasiplenmiş

NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur **behredār** / Dīv ü perī ile cinn mūr ü mār

behre-mend [1] hisse almış, nasip almış

NE807 Daḥi vekāletden olup **behre-mend** / Saña kefāletden irişmez gezend

behre-ver [3] nasipli, bahtiyar, şanslı

S1496 Zihī luṭf-ı ṭabʿ u nişār-ı dürer / Ki hep dost düşmen ola **behre-ver**
NE455 Her biri öz hāline meşġūldür / **Behre-ver-i** ġāyet-i meʾmūldür
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup **behre-ver** / Ṣaçdı noḳṭa yerine ḫāmeñ şerer

behre-yāb [3] hisse ve nasibi olan, bahtiyar

S909 Bizi tāk-ı zerdür iden **behre-yāb** / Olur berg ü bārı mezeyle şarāb
NE146 Zerre-i luṭfuñla idüp **behre-yāb** / Miss-i dil-i zārını it zer-yāb
NE2059 Līk o nādān-ı sefāhat-meʾāb / Olmayup ol dāʾireden **behre-yāb**

behīmiyyet [1] hayvanlık, [tas.] insanın yeme, içme, şehvet, gibi hazlara yönelik temayüllerini kapsayan vasfı

SE480 Rāh-ı Ḥaḳda giderür vaḥşetüñi / Defʿider vaṣf-ı **behīmiyyetüñi**

be-istiḳbāl [1] gelecekteki, müstakbel

HH1577 Oldı ol nev-ẓuhūr-ı mülk-i cemāl / Taḫt-ı dilde şeh-i **be-istiḳbāl**

beḳā [10] ebedilik, devamlılık

SR8/2 Efsürde idüp ābı ider bezmi müẓāb / El-ḳıṣṣa fenāyile **beḳā** ʿışḳ iledür
S794 İrişsün **beḳāya** fenā içre dil / Anı şafḥa-i maḥv u işbāt ḳıl
NE5 Perde-rübā-yı dür-i mülk-i **beḳā** / Ḳıble-nümā-yı ḥarem-i kibriyā
NE801 Yaʿni ki ol rehber-i mülk-i **beḳā** / Anı hediyye diyu virdi baña
NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti ʿayn-ı şafā / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı maḥż-ı **beḳā**
NE1056 Budur ümīdim ki rūz-ı cezā / Vuṣlat-ı cāvid ile bezm-i **beḳā**
NE1662 Şafḥa-i şiʿri su gibi pür-şafā / Naḳş-ı ber-āb itse bulurdı **beḳā**
SE57 Şemʿa-pīrā-yı şebistān-ı **beḳā** / Revnaḳ-ārā-yı debistān-ı fenā
SE2450 Umma vaḳfuñda şebāt-ıla **beḳā** / Biricik kim üşe ḳuzġunlar aña
HH48 Şeş-cihet nüh felek ḳamū fāni / Vech-i Rabbdur **beḳāyā** erzānī

be-kām [7] amacına ulaşmış, mutlu, mesut

NE316 Halḳa gelüp luṭfı tamām eyledi / Cümle hediyye ile **be-kām** eyledi
NE1765 Biri bu ḥırşından o ṣadr-ı liʾām / Kimseye mīrās ile itmez **be-kām**
SE74 Olmasa rāyiż-i taḳdīrine rām / Bād-pā-yı nefs olmazdı **be-kām**
SE663 Ḳıldı ḫurşīd gibi çarḫı maḳām / Oldı envār-ı maʿārifle **be-kām**
SE1301 Naḫl-pīrā-yi çemen gibi müdām / ʿĀcizi ḳıldı nüvāzişle **be-kām**
HH185 Meclis-i ḫāṣṣda çün oldı **be-kām** / Eyledi ḫalḳa geldi daʿvet-i ʿām
HH2381 Ḫāverī çün kelāmın itdi temām / Bu ḫoş-āmedle ʿāşıḳ oldı **be-kām**

bekāret [2] kızlık, bakirelik

NE2499 Ḫaṭṭa-i irḫāma açup şāh-ı rāh / Mekri ile ḫāl-i **bekāret** tebāh
SE3380 Oldı çün maʿnī-i bikr-i şāʿir / Duḫterān içre **bekāret** nādir

be-kār eylemek [2] işletmek, çalıştırmak

NE321 Şehd-i şehādetden olup ḥiṣṣedār / **Eyledi** engüştini herkes **be-kār**
NE3100 Ḫāme-i ter desti **be-kār eyledi** / Her ṭarafın naḳş u nigār eyledi

be-kār olmaḳ [3] çalışmak, iş üzre olmak

NE1082 Çün **ola** mıżrāb-ı zebānuñ **be-kār** / Tār-ı dil-i zār olur naġmezār
NE1771 Lābüd **olur** māmelekinde **be-kār** / Sünnet-i muʿtādeyi icrā ider
HH1590 Ceẕbe-i ḳalb āḫir **oldı be-kār** / Oldı āhen-rübā-yı ḳalb-i nigār

bekçi [2] bir yeri korumak amacıyla bekleyen kimse

NE2159 Baġçe **bekçisi** eylese zenleri / Boġçaları ḥıfāẓına ḳalur eri
SE1618 Maḳbere **bekçisi** nāmın ṭaḳınur / Meyyiti biri birinden saḳınur

beklemek [7]

1. bir şey için süre tanımak

NE2285 **Bekler** idik olsa eger āleti / Olmayacaḳ neyleyeyüm mühleti
SE3273 Anı genc̈ine gibi biñ ejder / Ṣubḥa dek ḥalḳa olup **bekleseler**
HH1492 Eyleyüp ʿahde turmaġa cehdi / **Beklerin** ben o mehdī-i ʿahdi

2. yol gözlemek

NE2479 Bir büt-i sīmīn-ten içün her zamān / **Bekler** idi çar-sū-yı zergerān

3. birinden bir şey ummak

SE1619 Yoḳ yire **bekler** o nebbāş-ı denī / Kim inanur aña taze kefeni

4. bir şeyi korumak, muhafaza etmek

NE2162 Oldı melāmetẕede-i mekr ü zen / ʿAvretinin boġçasını **bekleyen**
NE2628 **Bekleyüp** ol ḳubbeyi leyl ü nehār / Ṭurma gömer ölüsün ol türbedār

bekletmek [1] korutmak, gözettirmek

NE1663 Bāzī-i şaṭrancda ḫūd-ı bī-bedel / File atın **bekledür** itse ʿamel

be-miḳdār [1] miktarınca, oranında, miktarı kadar

NE1132 Hest derīn-i dāʾire-i lācüverd / Mertebe-i merd **be-mikdār-ı** merd

Bekrī [1] çok içen, içkiye düşkün, meyhane kapısından ayrılmayan kimseler için kullanılan bir tabir

HH2453 Merdek-i kāselīs-i sāġar-ḫˇāh / **Bekrīdür** diyü itdi istikrāh

Bektāşī [1] bkz. ‘ḫarbuze-i bektāşī’ md.

SE90 Bāġ-ı ṣunʿında bu ṭāḳ-ı kāşī / Oldı bir ḫarbuze-i **bektāşī**

Bektāşiyān [2] yeniçeriler. Yeniçerilerin Bektaşilikle bağlantısı sebebiyle ocakları Ocağ-ı Bektâşîyân, kendileri de cünd-i Bektâşiyân ve Tâife-i Bektâşiyân olarak isimlendirilmiştir.

S304 Olup yemde **Bektāşiyān** şīr-gīr / Çıḳardı ṣudan keçesin her dilīr
S330 Zer üsküflü keçeyle **Bektāşiyān** / Nemedden idüp mihre āyīne-dān

bel [8] insan bedeninde göğüs ile bacaklar arasında kalan dar kısım

NE1699 Ṣundı hemān niteki şīr-i ecel / Çekdi ḫaṣīrinden iki dāne **bel**
NE2185 **Bellerine** bend idüp ol āleti / ʿĀdet-i ḫalḳ üzre görür ḫidmeti
NE2542 İnce **beli** ḳad güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ
NE2789 İnce **beli** rāh-zen-i hūş idi / Orta ḳuşaġıyla siyeh-pūş idi
SE1930 Çıḳdı ol ḥālde ṭaşra yelerek / Elde şemşīr ü şişi **belde** yedek
SE1987 Gele perrende ile ṣoḥbetüñe / Etegi **belde** ṭura ḫıdmetüñe
SE2717 **Belde** zünnār-ıla ol işkeste / Çalışur ṭurma şikeste-beste
SE3166 Ḫançeri ḫār-ṣıfat elde idi / Gözi yolda etegi **belde** idi
HH974 **Beline** deñlü bürd-i nīli-reng / Nışfa-dek ṣanki yutmış anı neheng

bel baġlamaḳ [1] önem vermek, azmetmek

NE1391 Her biri oldı baña luṭf-ı nihān / Ḳulluġa **bel baġladuġumdan** nişān

bel bıḳın [1] bel kemiği, arka taraf, bel kısmı

NE2545 Yarma bilekli evcesi bir yıġın / Şımsıḳı et heb yaḳışıḳ **bel bıḳın**

belini bükmek [2] çaresizlik içinde bırakmak

SE2718 **Belini** iki **büküp** bād-ı fenā / Gūyiyā olmış-ıdı bil dü-tā
SE3157 Belki ḳahr-ıla **bükerler belini** / Ḳomayup ṣoñra keserler elini

belā [64]

1. gam, büyük dert, keder, tasa

S36 Ḳaçan ġamze-i dil-rübā deprenür / Yürekde nişān-ı **belā** deprenür
S384 Ne ışşı **belā** gelse tedbīrden / Ḳażā ṭīridür ḳavs-i taḳdīrden
S1064 ʿAnāṣır **belāsından** eyle ḫalāṣ / Dil-i zārı it ʿālem-i āba ḫāṣ
S1406 Göñül tācir-i şehr-i derd ü **belā** / Meger sīnedür bār-ḫāne aña
NE593 Vāʿiẓ-i şehrüñ de sözi bir **belā** / Her sözi bir neşter-i tīr-i cefā
NE606 Ḫūblaruñ ʿışḳı da serīr-i **belā** / Oldı ġam-ı ʿışḳı belā-ber-belā
NE697 Mülk-i ġama her biri Gīv-i **belā** / Ṣandali-i ṣadra geçer ser-revā

NE963 Bī-taʿb-ı nefs u **belā** beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem celāl
NE1005 Ṭatlı **belādur** ḳatı ol sūz u tāb / Ḫayli ḥarāretlidür ol şehr-i nāb
NE2123 Āh ki bu nefs-i ḫabīṯ ü hevā / Oldılar insana görünmez **belā**
NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i hevā / Ola ne var uçḳur saña dām-ı **belā**
NE2756 Eyleme Ḍaḫḫāk gibi dāʾimā / Kendi vücūdumdaki mārı **belā**
SE139 Ḥırṣ ider anı ḳafā-ḫār-ı **belā** / Sīlī-i yeʾse maḥal rūy-ı recā
SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u ẕekā / Ne **belā** başına bu ʿışḳ ü hevā
SE1088 Ḳarşı ḳorsa nice bī-ʿaḳl ü ḥayā / İde kendin hedef-i tīr-i **belā**
SE1141 Ḳulle-i çarḫda necm-i iḳbāl / Eyleyüp ebr-i **belāyı** irsāl
SE1218 Yetüre ʿāleme kendi derdi / Ne **belā** cilf-i ṣafā-perverdi
SE1850 Bī-günāh idügi oldı ẓāhir / Baş ḳurtardı **belādan** āḫir
SE1980 Ḫalḳa-i bezmi olur dām-ı **belā** / Ṭutılur ayaġı ile ʿuḳalā
SE2068 Ne **belādur** il ide ẕevḳ ü ṣafā / Saña ol ẕevḳ ü ṣafā ola cefā
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin sāde ḳalur / Kendi başına **belā** ṣatın alur
SE2246 Unudulmaz sitem itseñ de ḥuḳūḳ / Eylemez degme **belā-y-ıla** ʿuḳūḳ
SE2260 Kendüñi ḳayda düşürmek ne **belā** / Ḫavfı terk eylememekdür evlā
SE2427 Meksebüñde bu tekellüf ne **belā** / Masrafuñda bu taṣarruf ne **belā**
SE2783 Ṣıdḳ-ıla diye tevekkeltü ʿālā / Düşmen-i dīne ola tīġ-i **belā**
SE3113 Yine ikrārı hebā olmış-ıdı / Milki bir özge **belā** olmış-ıdı
SE3124 Naʿl-i raḫş olmış-ıdı āteş-i berg / Bu **belādan** ayaġın eyledi terk
SE3224 ʿIşḳdur cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Eksik olmaz dil-i ʿuşşāḳa **belā**
SE3483 Ḫıfż ide anı ḫaṭādan Bārī / Bā-ḫuṣūṣ iki **belādan** bārī
HH460 Var idi bir esīr-i āvāre / Mübtelā-yı **belā-yı** hem-vāre
HH545 Cisme olmış sevādı çeşm-i **belā** / Yumamış ol ḳarayı bir deryā
HH727 İtmiş anı delīl-i baḫt-ı siyah / Nā-gehānī **belā** gibi hem-rāh
HH1030 Biñ **belā** ile oldılar vāṣıl / Leb-i deryāya mest-i lā-yaʿḳıl
HH1639 Allāh Allāh ne ibtilādur bu / Özge mihnet ʿaceb **belādur** bu
HH1778 Bu **belādan** ḫalāṣ olup Şeydā / Yine cūş itdi baḫr-ı ʿışḳ ü hevā
HH1836 Her güzel şevḳine olub medhūş / Bir **belā** yoḳ idi ki olmaya dūş
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı çarḫ-ı dü-tā / Bir bir eyler geçen **belāyı** ḳażā
HH1846 ʿĀşıḳa dil-rübā mı eksük olur / Ehl-i derde **belā** mı eksük olur
HH1867 ʿÖmri geçdi **belā** ile ammā / Görmedi ʿömri içre böyle belā
HH1867 ʿÖmri geçdi belā ile ammā / Görmedi ʿömri içre böyle **belā**
HH2021 Ḫaḳḳa el ḳaldırup iderdi duʿā / Dest-i ḫaşma virürdi tīġ-i **belā**
HH2068 Ne **belā-yı** ḥased ne ḥavf-ı raḳīb / Ne cefā-yı ʿadū ne cevr-i ḥabīb
HH2394 Tīr ile Ḳavsi eyleyüp hem-ser / Sīnemi eyledüñ **belāya** siper

2. âfet ‖ içinden çıkılması, kurtulunması zor durum, musîbet, felâket

NE690 Anuñ çün ġarḳa iken kāʾināt / Buldı o ṭūfān-ı **belādan** necāt
NE1027 Yaʿni ki Şāpūr-ı peyām-ı **belā** / Rehber-i gümreh-şüde-i ibtilā
NE1579 Ḫāṣılı andan ḳaçup ol eşḳiyā / Sāḥile gelmiş idi çü mevc-i **belā**
NE2171 Dām-ı **belādur** o ḫar-ı künde-bāz / Nice gülüp oynasun ol kebg-nāz
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ ṭudaġı mevc-i **belā** / Dişleri keff-i sefīd olmış aña
SE2074 Ġarḳa-i baḫr-ı **belā** kim aça kef / Pür olurdı kefi mānend-i ṣadef
SE2816 Tīr-i ser-tīzi **belā-yı** nāzil / Ḳılıcı şerbet-i zehr-i ḳātil
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice aḥvāl / Bildi ḳahrın şafā **belāsını** bal
HH2333 Mevc-i tīġ oldı çün ḥavāle aña / Düşmeni itdi ġarḳ-ı baḫr-ı **belā**

3. Allah'ın kulunu azap, sıkıntı ve zorluklarla imtihan etmesi

NE2635 ʿĀlem-i bālā pīrān-ı dūtā / ʿĀlem-i belādan iner bir **belā**
SE2114 Bir **belā** gelse taḥammül yegdür / Ḳudret-i Ḫaḳḳa tevekkül yegdür
SE2687 İki ḳat olsa **belā** bārından / Merd olan dönmeye iḳrārından
HH349 ʿİsmet ehline ibtilādur bu / Emr-i Ḫaḳḳ ile bir **belādur** bu
SE1201 Mürteşīye vire Ḫaḳ derd ü **belā** / Eyleye iki cihānda rüsvā

4. büyük sıkıntı ve zarar sebebi olan kişi

SE1326 Ṣaḥṣ-ı nādān-ı muġaffal ammā / Ṭurduġınca ola dünyāya **belā**
HH2648 Her biri bār-ı mihnet ile dü-tā / Oldı ḳat ḳat **belā** vü derd ü ʿanā
HH1537 Yine aḥbāba bir **belā** oldı / Cümle cüyende-i devā oldı
HH1600 Āh ü efsūs-ı ʿāşıḳa her bār / Bir görünmez **belā** olur aġyār
HH2615 İki beg-zāde aḳrabası idi / ʿĀlemüñ bir büyük **belāsı** idi

5. evet. Allah, ruhlar âlemini yarattığında, ruhlara "elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)" diye sorar. Ruhlar, bu soruya "belâ (evet)" cevabını verirler (Kur'ân-ı Kerîm 7/172).

S1416 Göñüldür şarāb-ı **belā** ile mest / Göñüldür velī ʿahd-i mülk-i elest
NE2635 ʿĀlem-i bālā pīrān-ı dūtā / ʿĀlem-i **belādan** iner bir belā

belā-ber-belā [1] bela üstüne bela

NE606 Ḥūblaruñ ʿışḳı da serīr-i belā / Oldı ġam-ı ʿışḳı **belā-ber-belā**

belā çekmek [4] eziyet ve üzüntü verici bir durum yaşamak, belâya katlanmak
SE857 İl **çeke** balı için derd ü **belā** / Sofrañuzda ola ḫāżır ḥalvā
SE1861 Zār olup **çekmeye** zenbūr-āsā / Bir oġul balı içün derd ü **belā**
SE1887 Sen **çekersin** arada derd ü **belā** / Olur eṭfāline ḫāżır ḥalvā
HH1601 Bir iki gün iderse ʿayş ü ṭarab / Nice yıllar **çeker belā** vü taʿb

belā-ḫīz [1] belâyı dalgalandıran, artıran, yükselten
HE63 Füsūsā kim cihān-ı fitne-engīz / İder baḥr-ı ġamı mevc-i **belā-ḫīz**

belā-keş [1] belâ çeken, sıkıntıya katlanan
HH2507 Çekdirüp itdi fırḳa-ı şirrīr / O **belā-keşleri** kürekde esīr

belāsını bulmaḳ [2] hak ettiği musibete, cezaya uğramak
SE3231 Kime kim ṭāliʿ-i bed rehber olur / Nereye gitse **belāsını bulur**
HH1859 Çeşm-i Şūḫ aña çünki ṭūş oldı / İstiyordu **belāsını buldı**

belāya dūş olmaḳ [2] belâya, musîbete uğramak, derde düşmek
HH921 Nā-gehānī ḳażāya dūş oldum / Didi özge **belāya dūş oldum**
HH2266 Derd ile bī-ḳarār u hūş oldum / Bir görünmez **belāya dūş oldum**

belāya uġramaḳ [3] beklenmeyen kötü bir durumla karşılaşmak
HH1799 Dāʾimā ser-figende ola raḳīb / **Uġraya** biñ **belāya** bī-taḳrīb
HH2208 Uñmasun yitmesün cihānda raḳīb / **Uġrasun** her **belāya** bī-taḳrīb
HH2502 Şefḳat umup ʿanāye uġradılar / Bir görünmez **belāya uġradılar**

belā-yı siyāh [1] kara bela ‖ büyük sıkıntı ve güçlük
HH546 Bir **belā-yı siyāh** imiş o sevād / Belki ʿayn-i ziyān-ı māder-zād

belāġat [1] sözün ve yazının açık, tesirli, ince, düzgün ve sanatlı olması ile fikrlerin doğru, güzel ve yerinde anlatılması ‖ şiir söyleme yeteneği
NE2304 Ehl-i **belāġatda** budur iʿtidāl / Kʿola maḳāmına muvāfıḳ maḳāl

belāġat-rüsūm [1] belâgatlı, belâgat kurallarına uygun
NE744 Ḫāṣılı ol sifr-i **belāġat-rüsūm** / Oldı pesendīde-i yārān-ı Rūm

belāhat [1] aptallık, bönlük, alıklık
SE511 Ḫāce çün ḥāl-i ẕekāsın gördi / Bu **belāhatla** hevāsın gördi

belde [8] şehir, kasaba
NE770 **Belde-i** Ruscuḳda bu ʿabd-i faḳīr / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i dil-peẕīr
NE1565 **Belde-i** Babada bu ʿabd-i ḥaḳīr / Ḳaḍı iken oldı bu emr-i ḥaṭīr
NE2042 **Belde-i** Üskübe virüp āb ü tāb / Olmuş idi müfti-i ḫāżır-cevāb
NE2195 **Belde-i** Üskübde itdüm suʾāl / Müfti-i yek-çeşme olup dur bu ḥāl

belemek [1] karıştırmak, bulandırmak. Ayrıca bkz. ‘cān belemek’ md.
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı caḫīm / Seg gibi cān **beler** o şaḫş-ı leʾīm

belenmek [1] sarılmak, kaplanmak, bir şeye bulanmak
S224 **Belendi** ser ü sīne-i taḫt u tāc / İder ḥilye-i ʿadl ile ibtihāc

Belḫ [4] Amuderya’nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuş, İslâm kültür ve medeniyetinde çok önemli yere sahip olan, dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri, Afganistan’ın kuzeyindeki bir şehir.
NE947 Kişver-i **Belḫ** içre olup mesnedi / Āmil idi milketinüñ serḥadi
SE2714 Bir zaman **Belḫde** bir şehzāde / Serv-veş ġamdan olup āzāde
HH2095 Var idi şehr-i **Belḫ** içinde meger / Bir dil-āver emīr-i ferruḫ-fer
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḥāli ḥākīm-i **Belḫ** / Kāmı telḫ oldı māh-ı ʿişreti selḫ

belī {bel+i} [1] bkz. ‘bel’ md.
SE3488 Faṣl u vaṣlı ola nā-bercā hep / **Belī** bal eyleye gāhī Ebī Leb

belī [2] tasdik etme anlamında “evet”
S1450 Ziyād olsa bunda n’ola sūz ü tāb / **Belī** soñ ḳadeḫ içen olur ḫarāb
SE1086 Baş uran taşa **belī** sūde olur / Kūhken-veş teni fersūde olur

belīd [1] akıl ve anlayışı eksik olan kimse; ahmak, bön
NE2680 Aldı ele çün kim anı ol **belīd** / Alup elin ol daḫı oldı mürīd

belīġ [3] ciddi, özenli. Ayrıca bkz. ‘saʿy-i belīġ’ md.
NE2297 Ey ki çalup lāfları bī-dirīġ / Eyleyeyin elfāẓına saʿy-i **belīġ**
SE1806 Eyle dāyim yürü mānende-i mīġ / Maṣlaḥat bitmek için saʿy-i **belīġ**
SE3073 Vaʿdüñ incāzına ḳıl saʿy-i **belīġ** / Çekse dendānuñı da itme dirīġ

Belḳıs [3] bkz. ‘ʿArş-ı Belḳıs’ md.
S1037 Dinilse n’ola ʿArş-ı **Belḳıs** aña / Olur anda rez duḫteri rū-nümā
S1038 Aña cilvegeh cām-ı şahbā imiş / O **Belḳısa** bir ferş-i mīnā imiş

NE1308 Her biri **Belḳıs-ı** dilārā gibi / Baḥr aña ṣafḥa-i mīnā gibi

belki [64]

1. muhtemelen, umulur, olabilir

NE677 Cām-ı Cemüñ **belki** budur mışḳalı / K'oldı nuḳūş dū-cihān münceli
NE1936 **Belki** eben ʿan ced o dihḳān reviş / Bulmuş iken anuñ ile perveriş
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme ṭaʿn oḳına / **Belki** döne yine saña ṭoḳına
NE2229 **Belki** bu miftāḥ-ı dür-i genc ola / Bunı bulan maḳṣadına yol bula
NE2230 **Belki** bu bir nāvek-i perrān ola / Cengde peykānı ḳızıl ḳan ola
NE2231 **Belki** bu tāc-ı şeh-i İran ola / Ya bün-i şir-pençe-i mercān ola
SE1047 **Belki** tā'ib ola diyü o leʿīm / Ḳıla imhāl Ḫudāvend-i Kerīm
SE1091 Evvelā añla bunı icmāla / **Belki** sen bilmedügin ḥāli ola
SE1783 **Belki** ḳalḳup aradan ḫār-ı fesād / Maḥv olup fitne ḥalāṣ ola ʿinād
SE1794 İdelüm ʿizz ü ḥużūra īṣāl / **Belki** biz bunda ṭururken fi'l-ḥāl
SE1882 Olsa farża ki ʿālā vefḳ-i murād / **Belki** idman iderek zaḫm-i ziyād
SE1988 **Belki** peydā ide bir ṭurfe laḳab / Anı añduḳça ide şūr u şeġab
SE2198 İtme cerrāḥa ḥaḳāret naẕarı / **Belki** muḥtāc olasın düşe yeri
SE2448 Ṭoḳınur vāriṣe de **belki** żarar / Tek ṭururken anı şūrīde ider
SE2504 Ġayrıdan istemege ġayret var / **Belki** ne vaḳt ü ne ḥod ruḥṣat var
SE2679 **Belki** mümted olıcaḳ ṣoñra cezā / Ḥazz-ı nefs ola derūnde peydā
SE2737 İrtenüñ ışşı var el-ḥaḳ ammā / İrgüre ol güne de **belki** Ḫudā
SE3157 **Belki** ḳahr-ıla bükerler belini / Ḳomayup ṣoñra keserler elini
HH1133 Vardur elbette bunda bir ḳışṣa / Alıruz **belki** ḳışṣadan ḥiṣṣe

2. olsa olsa

NE1427 **Belki** kerāmātı bu maḫlaşlaruñ / Muʿcizesidür yine peyġamberüñ
SE3523 Ṣanmañuz kim ġarazum şöhretdür / **Belki** beẕl-i süḫan-ı ḥikmetdür

3. hatta, üstelik

S132 Ne şeb çarḫdan ʿanber-i bīḫteye / Bu ġırbāle **belki** geçer rīḫteye
NE531 Bir nefese yoġ idi tāb u tüvān / **Belki** nefesden ṭutuşdurdı zebān
NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı viṣāl-i firāḳ / **Belki** müyesser ola ʿıyd-ı talāḳ
NE1280 **Belki** ṣafā ide ide vāṣıl ol / ʿĀrif-i cān-perver-i ehl-i dil ol
NE1421 Ḳalbüñi de alamaz elüñden senüñ / **Belki** olur dürle ṭolı maḫzenüñ
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / **Belki** şeh-i şarḳa olur tāc-ı baḫş
NE1670 Ḳavs-ı ḳūzaḥ gibi televvün medār / **Belki** televvünde temekkün-şiʿār
NE1674 Her biri emmāreye muṭlaḳ vekīl / **Belki** ʿAzāzile muʿīn-i delīl
NE1859 **Belki** idüp ḫidmet-i cārū-keşān / Cān gibi ṣadrında yer itdi hemān
NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / **Belki** mey-i ṣāfla raṭl-ı girān
NE2048 Var idi ol şehrde bir sāde-dil / **Belki** hemān Bāḳıl ile ḳīl-be-ḳīl
NE2105 Olmuş idi **belki** o ferḫunde-zāt / Faż̇l ile çoḳ hem-ser-i ʿAynü'l-ḳuḍāt
NE2243 Beẕl ü niṣār ile ḳılayın ʿamel / **Belki** bulam yerine naʿīmü'l-bedel
NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / **Belki** virür ḳubbe-i çarḫa fenā
NE2437 Ḫāye döne iki çürük ḫanẕala / Cümle ḳopa **belki** eline gele
NE2451 **Belki** elin baġlayasın çün nihāl / Aṣa ḳoyasın anı ḫūşe-miṣāl
NE2633 **Belki** o taḫrīk ile irüp gezend / Zelzele-nāk ola revāḳ-ı bülend
NE3084 Kūy-ı girān-māyesi ṭaḳılmaduḳ / **Belki** daḫı yaḳası açılmaduḳ
SE163 Beyyināt ile olurken iṣbāt / **Belki** fehm eyler iken ḫayvānāt
SE337 **Belki** bu emni görüp mihr-āsā / Tīġini cāma degişdi ẕürefā
SE408 Kāviş-i nāḫun-ı endīşe ile / **Belki** nevk-i ḳalem-i tīşe ile
SE619 Cāy ider cāme-i zer-tārīde / **Belki** ṣandūḳ-ı ṣadef-kārīde
SE864 Meksebinden geçinür bī-minnet / **Belki** eyler nice beẕl-i niʿmet
SE898 Ḫāki de mezraʿa-yı himmet ola / **Belki** candārū-yı her ʿillet ola
SE1645 Cemʿ olındı nüdemā vü şüṭṭār / **Belki** her masḫara-i beẕle-güẕār
SE1668 Söz degil mi şerefi insānuñ / **Belki** ḫayvān-ıla farḳı anuñ
SE1672 Cümletü'l-mülk-i maʿānī sözdür / **Belki** fihrist-i emānī sözdür
SE1726 İtmez ol kārı hezārān ʿasker / **Belki** fikr eyleyemez İskender
SE2388 Her terāzūsı bu nüh ṭāḳa ʿimād / **Belki** elvāḥ-ı zemīne evtād
SE3371 Var-ıdı bir zen-i muḥtāle miṣāl / Delleyi ṣatmaġa **belki** dellāl
HH319 ʿIşḳ terk-i ser-i emānīdür / **Belki** maḥv-ı vücūd-ı fānīdür
HH379 **Belki** yoḳ anlara dahi ḫācet / Var iken ḫāne-i bilā-minnet
HH498 Ḳalmamış **belki** ḳudreti āha / Zaʿf ile kārı ḳalmış Allāha
HH546 Bir belā-yı siyāh imiş o sevād / **Belki** ʿayn-i ziyān-ı māder-zād
HH583 Oldı Ḳāḍı Şüreyḥ ile hem-ser / **Belki** andan meḥāsini ber-ter
HH908 Līk bilmezdi meylini cānān / **Belki** vāḳıf degildi hiç bir cān
HH1085 Ser-be-ser ḫaste-i rehe reg-zen / **Belki** cellād-ı bi-güneh-düşmen
HH1135 Çünki gitdi ʿavām **belki** ḫavāṣṣ / İtdiler bezm-i üns-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ

HH1139 **Belki** ḫayli mü᾽ellif-i ülfet / Ola keşt̄i-keş-i yem-i ḥayret
HH1535 **Belki** ṣubḥ-ı ḳıyamet oldı baña / Penbe-i dāġ-ı ḥasret oldı baña
HH1558 Her sözi naḳl-i mistar-ı mużmer / **Belki** eylerdi nice ḥāşiyeler
HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i ḫod-kām / **Belki** ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām
HH1816 Reng-i ḥaclet ile kim nümāyānsın / **Belki** bī̇dāddan peşī̇mānsın
HH1821 N'oldı yād itmedi bu zārı ḥabī̇b / **Belki** ıḍlāl idüp azıtdı raḳī̇b
HH2378 **Belki** maʿşūk ʿāşıḳ oldı aña / Hem-dem ü yār-ı ṣādıḳ oldı aña
HE25 Ne ʿanber **belki** ṣaç ḫalḳa cevāhir / ʿAṭāyī̇ olduġun tā ola ẕāhir

beliñletmek [2] korkutmak, ürkütmek

S1236 Ḳoyup ḳahveye mest-i dil-dādeyi / **Beliñletme** bir iki üftādeyi
SE2477 Kūh iken ʿarbede iñletmez-idi / Dem-i ṣūr anı **beliñletmez** idi

belli, bellü [3] belli, açık, aşikar

NE2868 ʿĀşıḳ-ı merdāne ile ḳaḫpe-zen / **Bellü** olur ādeme bir meylden
SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i mevlūde velī̇ / Ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından **belli**
HH1707 ʿAcabā cānı var mı cānsız mı / Yiri **bellü** mi yā mekānsız mı

belürmek [1] belli olmak, zuhûr etmek, meydana çıkmak

HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı ümī̇d / Dürc-i dürde **belürdi** laʿl kilī̇d

belyenḳılūn [1] göç ederler, naklolurlar. Bu kelime "Mü'minler ölmezler. Fani ve muvakkat olan dünya evinden baki ve ebedi olan ahiret evine göç ederler." manasındaki bir hadisten iktibas yapılmıştır.

NE1540 Mevtine ḥükm eyleyemez ẕū-fünūn / Naḳl yeter maʿni-i **belyenḳılūn**

bem [2]

1. telli çalgılara takılan tel

NE4 Tār-ı **bem-i** naġme-i ḳānūn-ı rāz / Rişte-keş-i gevher-i meknūn-ı rāz

2. pes ses

SE3493 Saṭrını egri ide yay gibi / Uymaya zī̇r ü **bem-i** nāy gibi

ben []

ben baña [2] kendi kendime

NE2261 Devletümü itdüm elümle hebā / **Ben baña** itdüm bu işi ben baña
NE2261 Devletümü itdüm elümle hebā / Ben baña itdüm bu işi **ben baña**

ben bende [2] hürmet ve tevazûu dile getirmek amacıyla 1. tekil kişi için kullanılan ifade

NE1381 Eyledi **ben bendesine** iltifāt / Mürde idüm şanki irişdi ḥayāt
NE800 Eyledi **ben bendesine** iltifāt / Luṭf ile şundı elüme bir devāt

ben ḳul [1] hürmet ve tevazûu dile getirmek amacıyla birinci tekil kişi için kullanılan ifade

SE3238 ʿIşḳ-ise **ben ḳula** ger rençiş-i şah / Ġamze-i mestüñ olupdur o günāh

ben nācī̇z [1] değeri hiçe sayılan, önemsiz anlamında alçakgönüllük göstermek için kullanılan ifade

SE2759 Yoḫsa ḫasta degilem **ben nācī̇z** / Ki idem mī̇veye dāyim perhī̇z

be-nām [20] tanınmış, meşhur

S339 Vezī̇rān-ı Cem-ḳadr ü Āṣaf-maḳām / Emī̇rān-ı şāḥib-livā-yı **be-nām**
S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ içinde tamām / Ki Sulṭān Meḥemmed o şāh-ı **be-nām**
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı **be-nām** / ʿAceb cāy-ı şāhāne dil-keş maḳām
S727 Meger oldı ordū-yı şāh-ı **be-nām** / Mülāşık biribirine biñ hıyām
NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı enām / Ṣıdḳ ile çalışdı o şāh-ı **be-nām**
NE1226 Oldı bu āyin-i ḥuceste-nizām / Salṭanat-āmūz-ı şehān-ı **be-nām**
NE1446 Oldı verāsetle o şeyḫ-i **be-nām** / Ṣāḥib-i seccāde-i faḫrü'l-enām
NE1705 Gerçi ki mey-ḫāne idi ol maḳām / Mest görinürdi o rind-i **be-nām**
NE2209 Lī̇k o büt-i nāfe-güşā-yı **be-nām** / Olmuş idi saḫḳ ile meşhūr-ı ʿām
SE1023 Nā-gehān arada bir merd-i **be-nām** / Kī̇se-i sırdan idüp fekk-i kelām
SE1725 Ḳuvvet-i ʿaḳl-ıla bir merd-i **be-nām** / Fetḥ ider ḫāṣılı bir mülki tamām
SE2296 Ne revā cevr ü ḫuṣūnetle müdām / Olasın ḫār-ı cefā gibi **be-nām**
SE2740 Dönerek taḫt-ı revān-ı eyyām / Oldı şeh-zāde şehin-şāh-ı **be-nām**
SE2868 Oldı şāhān cihān içre temām / Ḫaşmı ḫayf-ıla o seyf-ile **be-nām**
SE3039 Devr-i eyyām-ıla ol merd-i **be-nām** / Oldı Mollā-yı hükūmetgehi Şām
SE3517 Şehr-i Tırḥālada bu naẓm-ı **be-nām** / Biñ otuz beş senesi oldı tamām
HH639 İtdi feyż-i naẓarla ṣadr-ı **be-nām** / Az zamānda o māhı bedr-i temām
HH721 Oldı çok geçmeden o merd-i **be-nām** / Bursaya ḥākim-i bülend-maḳām
HH871 Encüm içre miṣāl-i māh-ı temām / Şāhlar içre ser-firāz ü **be-nām**
HH1146 Ḥāle vāḳıf olup o mī̇r-i **be-nām** / İtdi ikrāma ihtimām-ı temām

benān [15] parmak, parmak ucu; parmaklar, parmak uçları

S95 **Benānıyla** ʿaṭşāna ḳıldı sebī̇l / Kef-i pür-ḫuṭūtı olup selsebī̇l

S173 Ḳalemle bilinmez o feyż-i nevāl / **Benānıyla** taʿdād-ı yāran muḥāl
S216 Eger ḳılsa taḥrīr içün imtiḥān / Ḳalem gibi efsürde ola **benān**
S356 Görünseydi anda **benān-ı** hilāl / Yaġardı tüfenk aña encüm-miṣāl
S1524 Sütūr oldı gūyā ki cāy-ı **benān** / Kef-i miḥnet olduḳça seyli zebān
NE70 Miḥbere ceybine inüp her zamān / Gevher alursun ṣoḳup iki **benān**
NE217 İtdi dü-laḫt anı hilāl-i **benān** / Oldı mehüñ ġurresi daḫı ʿayān
NE1162 Ḫamse diyin çünki degil hem-iʿnān / Hiç ber-ā-ber mi olur beş **benān**
NE225 Kefi güneş oldı **benānı** ṣuʿā / Āb aña pertev-i pür-iltimāʿ
NE2253 Ḳol gibi özge muḥannā **benān** / Başı laʿl büker ki beñzer hemān
NE2528 Kef-i mühennā ile gūyā **benān** / Ṣol ḳızaran yengece beñzer hemān
NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup ṣubḥ u şām / Ḥalḳa-i dām itme **benānuñ** müdām
NE2740 Yoḳ yere telvīs-i **benān** eyleme / Nefsüñe irḫā-yı ʿinān eyleme
NE3096 Oldı biri birine girmiş **benān** / Pençe ṭutar zengī ile Rūmiyān
SE1801 Göricek nāme-ber ol ḥāli hemān / Ḳodı dendānına ḥayretle **benān**

benān-ı şehādet [1] şahadet parmağı, işaret parmağı
S899 **Benān-ı şehādet** gibi bend bend / ʿAceb neydür ol māye-i zehr ü ḳand

benāt-ı naʿş [1] Büyük Ayı ve Küçük Ayı takım yıldızlarının kepçelerini oluşturan yıldızların toplu adıdır. Bunlar dizilimleri ve oluşturduğu şekil itibariyle ölü kızları ya da tabut kızları olarak da adlandırılır. En belirgin özelliği beraberliği sembolize eden Ülker yıldız kümesinin (pervîn) aksine Büyük Ayı ve Küçük Ayı üzerindeki görüntüleri sebebiyle dağınıklığı temsil etmesidir. Tanıkta da bu bağlamda kullanılmıştır.
HH1218 Yine yārān-ı ʿāşıḳ-ı bed-ḥāl / Oldı naḳş-ı **benāt-ı naʿş-miṣāl**

benāt-ı Pervīn [1] bkz. ‘benāt-ı naʿş’ md.
HH407 Dizdi bezme **benāt-ı Pervīnin** / Giydi ḳarpuz ḳabı ʿaraḳ-çīnin

bend [32]

1. bağ ‖ zincir
SE956 **Bend-i** ġamdan anı āzād eyle / Rūḥın iḥsānuñ-ıla şad eyle
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña ʿiyān / Didi iy bende-i **bend-i** ʿiṣyān
HH1102 Gördiler gerdenin o **bende** muḥal / Oldı zülf-i müselseline bedel
HH1311 **Bendden** ḳurtılan her üftāde / Hedef olurdı tīr-i ṣayyāda
HH2042 Vardı tenhāya çün iki hem-rāz / Çıḳarup **bendin** eyledi iʿzāz
HH2255 Didi ey mübtelā-yı **bend-i** hevā / Mūy-veş başdan ayaġa sevdā

2. bağ ‖ rabıta, kayd
S903 Nihān eyleyüp dāmen içre kemend / Ṣalar gerden ü sāʿid-i şāḫa **bend**
NE269 **Bendi** aña şāh-ı firişte ġulām / Destin öpüp ḥidmetin itdi liḥam
NE1026 Vāsıṭatü’l-ʿaḳd-i muḥabbet olan / Rābıṭa-i **bend-i** meveddet olan
NE1781 **Bend-i** taʿalluḳ anı nāra sürer / Cennete de girse çekinür ṭurur
HH1380 Ẓāhire urdı ṣūret-i rüʾyā / **Bend-i** tār-ı taʿalluḳ oldı dü-tā
HH1888 Oldı tār-ı eşiʿʿadan derhem / Ḳıldı **bend-i** ʿalāḳayı muḥkem

3. kılıç kını
S831 Göñül sāḳiyā saña naḫcīrdür / Ṣaçuñla müjeñ **bend** ü şīmşīrdür

4. saç kıvrımı
SE1026 İtdi müşgīn şaçını **bend-i** cünūn / Beni günden güne itdi mecnūn

5. esir alınmış kimse
HH128 Oldı üç **bendi** zerr-i şāfīden / Ḥażret-i Fāṭıma Ḥüseyn ü Ḥasen
HH2038 Bī-riyā ʿāşıḳa budur maḳṣūr / Ola **bend-i** zebūn ü çeşm-i ḥasūd

6. set, kemer
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre **bend** / Zihi şehr-i zībā zihī şehr-i bend
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / Zihi şehr-i zībā zihī şehr-i **bend**
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre gümüş taḫta **bend**
NE1390 Şekl-i kemer ṣūret-i ḳuvvet yeter / Bendelige **bend-i** işāret yeter
HH1310 **Bend-i** fitrāk ü āhū-yı derhem / Çeşm-i bīmār u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH2039 Ḳaldı **bend** içre çünki bende-i ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i ʿışḳ
HH2177 Ṭutmadı yāre ṭaşradan **bendi** / Ġonce-veş ṭurmadın havālandı
HH2759 Bu ḳumāş-ı laṭīf-i reng-ā-reng / Oldı bir **bend** içinde cümlesi teng

7. bağlayan
NE1195 Ey nesek-āmuz-ı ḫıred pīş-gān / Zābıṭa **bend** ḥikem-i endīşe-gān

8. bağ, düğüm
SE402 ʿĀḳıbet itdüm anuñ **bendini** ben / Zīb-i dībāce-i dīvān-ı süḫan
SE1562 Eyleyüp tār-ı taʿalluḳ peyvend / Tevʿemān gibi çözilmezdi o **bend**

9. ağ, balık ağı

SE2230 Ḥāżır itmişdi kemend-i pür-tāb / **Bend-i** mahiye birīşim ḳullāb

10. muhafaza, kılıf

SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil alur / Egriler yay gibi **bend** içre ḳalur

HH2005 Cevşenüñ **bendin** açdı ḍarb-ı ḥadīd / Sīne şanduḳasında ḳırdı kilīd

11. hile

NE592 Aldana mı hiç ṭuyan **bendini** / Anlar o naḳş ile hemān kendini

NE2500 **Bendine** düşmüş idi anuñ niçe merd / Aldamadıḳ ḳomadı ʿālemde ferd

bend bend [3] boğum boğum, dilim dilim, parça parça

S899 Benān-ı şehādet gibi **bend bend** / ʿAceb neydür ol māye-i zehr ü ḳand

S1479 Kesilmez o meyden dil-i müstemend / Eger tāk-veş kesseler **bend bend**

Aşağıdaki tanıkta bend kelimesi hem boğum hem de düğüm bağlamında tevriyeli kullanılmıştır. Kördüğüm haline gelmiş, çözülmesi mümkün olmayan düğüm kesilerek açılır.

SE3082 Çözmeye ʿuḳde-i tār-i süḥanı / **Bend-ber-bend** kesilse bedeni

bend eylemek/itmek/ḳılmaḳ [21]

1. bağlamak ‖ kendi hükmü altına almak

NE2502 Didi oġullığına pend eyleyüp / Pend ile ol eblehi **bend eyleyüp**

SE132 Olmasun ḫār-ı ʿalāyıḳ peyvend / Pāyımı **ḳıl** tih-i dāmānıla **bend**

SE1493 Ḳul ide ʿafvı ḫaṭā-kerdeleri / **Bend ide** dil gibi bir şīr-i neri

SE1520 Didi kim olmadı niyyet taġyīr / Çünki **bend itmek** olındı tedbīr

SE1523 Ḳalb kim oldı reʾīsü'l-aʿżā / Anı **bend eyledi** iḥsān u ʿaṭā

SE2233 Bu nezāketle hemān **eyledi bend** / İpligi ilmek idüp atdı kemend

SE2234 Çünki **bend eyledi** ol mār-ı bedi / Tīz ṭutup kellesini igneledi

SE2866 Nā-gehān vāḳıf olup ehl-i fiten / Anı **bend eylediler** ġāfil iken

SE2987 Gördi bāzārda bir şayyādı / **Eylemiş bend** nice āzādı

HH1734 Emr-i şāh ile āṣaf-ı Cem-şān / **Bend idüp** ol nihāl-i nāzı hemān

HH2052 **Bend idüp** ceẕbe-i maḥabbet-i pāk / Birlige yitdi ol iki çālāk

2. kendine bağlamak, yanına almak

NE1288 Mihr ü meh-āsā o büt-i fitne-cū / Yanına **bend eylese** iki kedū

NE2185 Bellerine **bend idüp** ol āleti / ʿĀdet-i ḫalḳ üzre görür ḥidmeti

HH2745 Raʿyet-i himmeti bülend itdüm / Tīġ-i ʿazmi miyāna **bend itdüm**

3. bağlamak, düğümlemek.

NE3093 Tār-ı süṭūrı ki ḳırup **bend ider** / Şuʿbede-bāz oldı yerāʿa meger

SE35 Cūy-ı medd oldı çü mīme peyvend / Lūle-i çeşme gibi **eyledi bend**

SE2005 Gizle esbābuñı bir ḫoşça götür / **Bend idüp** boġcañı üstine otur

SE3288 Gerçi **bend itdi** şevāba girdi / Kendüye yoḳ yire zaḥmet virdi

4. bağlamak ‖ kapatmak, önüne set çekmek

NE2127 Manẓara-veş dīdeni **bend eyle** tā / Baḳmaya ġayruñ ḥareminden yaña

5. bağlamak, yarayı sarmak

SE2865 Güm idüp genc-i nihān gibi yerin / **Bend idüp** ṭurur-iken yārelerin

HH1105 **Bend idüp** zaḫmını şarındı palās / Giydi bulup bir iki köhne libās

bende çekmek [2] bağlamak ‖ zincire vurmak

NE1610 **Bende çeküp** pāy-ı azīmetlerin / Yükledüp anlara ġanīmetlerin

NE1868 Tāriki bir mūr ider tārmār / Şīri **çeker bende** be-hem olsa kār

bende urmaḳ [1] zincire vurmak, zincirlemek

HH1101 Āhenin **bende urdı** Behzādı / Döndi zencīrli serve şimşādı

bend-i āhen [1] demir bağ, kelepçe

SE1521 **Bend-i āhen** urılursa ne ḳadar / Anı sūhān-ı tedārükle keser

bend-i girān [1] boyuna vurulan bukağı

SE1510 Getürüp luṭf u ḥıyel birle hemān / Uralar gerdenine **bend-i-girān**

SE1522 Bir ʿaceb **bend-i girān** urdum ben / Ki aña kār-ger olmaz āhen

bend-i kemend [6]

1. kement düğümü, adam asmakta kullanılan urgana atılan düğüm

NE899 Şehdür iden fitneye **bend-i kemend** / Çar-sū-yı ʿāleme āzīn-bend

NE2140 Aşmaġa bāmından anuñ tāk-veş / **Bend-i kemend** eyleme ḳırāl-veş

NE2403 Nice **berāy** bend-i kemend-i hevā / Ola ne var uçḳur saña dām-ı belā

NE2422 Olmamaġın **bend-i kemend-i** hevā / Buldı mülk-i devlet-i ḳurb-ı Ḫudā

2. sevgilinin saçı, sevgilinin saçının kıvrımı

HH339 Ola **bend-i kemend**-i muḥtala / İde ʿışḳ-ı dellāleden nāle

HH1833 Dili **bend-i kemend**-i kākül idi / Ḳande bir gül işitse bülbül idi

bend olmaḳ [9] bağlanmak

S1542 Dem irdi ki **olup** bu ser-rişte **bend** / Tamām ola manẓūme-i dil-pesend
NE793 **Bend olıcaḳ** manẓarahā-yı ḥavās / Açdı der-i feyżi Ḫudāvend-i nās
NE808 **Bend olunup** rişte-i dürr-i maḳāl / Geldi o cemʿiyyete çün inḥilāl
NE909 Ḳahr ile **bend olmaġ** içün mücrimīn / Elde gerek elde o ḥabl-i metīn
SE463 Dil-i dil-ber aña peyvend oldı / Gerden-i cān u dile **bend oldı**
SE1863 Olmadı dāmgeh-i ġaflete **bend** / Ne ġam-ı ḫāne ne fikr-i ferzend
HH2504 Oldılar āḫir **ol** iki hem-reng / Bende-i **bend-i** reh-zenān-ı fireng
HH2512 **Bend olup** ol iki şikeste-żamīr / Her biri oldı bir cevāna esir
HH2617 Ṣalınup ḥabse iki beg-zāde / **Bend olundı** ol iki āzāde

bend ü zencīr [1] pranga ve zincir

HH2589 Benüm ile bile esīr oldı / **Bend ü zencīr**-i dār u gīr oldı

bende [37] kul, köle, hizmetkar ‖ doğrudan doğruya padişahın hizmetinde olanlar

NE336 Cāmiʿ-i Ḳurʾān şeh-i şāḥib-ḥayā / **Bende-i** maḥcūb-ı ʿaṭā-yı Ḫudā
NE458 İrmek içün ġayet emniyyete / **Bende-i** şāh oldı gelüp ḫidmete
S517 Zer içün ṣavar mest-i efgendesin / Çaġırdı çaġırdı ṣatar **bendesin**
NE800 Eyledi ben **bendesine** iltifāt / Luṭf ile ṣundı elüme bir devāt
NE1381 Eyledi ben **bendesine** iltifāt / Mürde idüm ṣanki irişdi ḥayāt
NE1426 **Bende-i** maḳbule füyūżāt-ı ḫaḳ / Muʿcize-veş oldı kerāmet-i ḫaḳ
NE2118 Göz göre göre ḳoyup aña eger / Var resīm-i **bendede** yoḳdur naẓar
NE2397 **Bendesiyüz** ḥaẓret-i şeyḫin tamām / Ṣanma yanaşma bizi ey nīk-nām
SE136 Eyleme **bendeñi** iy Rabb-i Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı der-i mīr ü vezīr
SE334 Ṣāhlar **bende-i** fermānıdur / Devleti cāh-ı Süleymānīdür
SE869 Bir gün āḫir düşeceksin **bende** / Bilelüm ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña ʿiyān / Didi iy **bende-i** bend-i ʿişyān
SE1105 Cümleten şāhlar oldı **bende** / Ser-be-ser taḫt-nişīn efkende
SE1110 Geldi ḫāḳānı hedāyāsı ile / **Bende** oldı begi paşası ile
SE1125 Ki iden **bendeñi** saña münḳād / Ṣanma ḫavf ola yā żaʿf-ı ecnād
SE1525 **Bendeyi** bende çeken iḥsāndur / Yoḫsa zencīrüñ işi āsāndur
SE1865 Düşürür ḳayda çoḳ āzādeleri / **Bende** eyler nice beg-zādeleri
SE1986 Geh saña **bende-i** ḫāliş geçine / Geh muḥibb-i müteḫaṣṣıṣ geçine
SE1990 Ḫayr-ḫāhuñ fekke-i her kāruñ / Ḳılıcuñ **bende-i** cānibdāruñ
SE2598 Can u dil **bende-i** fermānuñdur / Her ne kim luṭf ola iḥsānuñdur
SE2624 Didüm iy şūḫ olurın mā-ḥażarı / Aġzı egrilerünüñ **bende-beri**
SE2719 **Bende-i** devḥa-i āzād olmış / Beste-i ṭurre-i şimşād olmış
SE3028 Levḥaṣa'llāh ki ola bed-aḫlāḳ / Sebeb-i laʿnet olur **bende-i** ʿāḳ
SE3066 Ġaraża ḫaml idüp inanmaz idüñ / **Bendeñi** rāst-süḫan ṣanmaz idüñ
SE3100 Āl-i ʿOṣmanuñ olup maḳhūrı / **Bende-veş** olmış-iken meʾmūrı
HH267 Ḫidmet-i ḥükm-i şerʿü taʿlīme / Ṣaldı her **bendesin** bir iḳlīme
HH632 Oldı nā-geh o māh tābende / Ḳulı olan efendiye **bende**
HH738 Didi bir **bende-i** güneh-kārem / Şerm-sār-ı cenāb-ı dildārem
HH950 Ṣahlıḳ sıġmaz anda zūr olmaz / **Bende-i** ʿışḳda ġurūr olmaz
HH1362 **Bende** ḳā'im olup ḥimāyetde / Pāyidārum maḳām-ı ḫizmetde
HH1475 Gördi ol pādişāh-ı ṣāf-güher / **Bendesi** olup iltifāta deger
HH1936 Şehr-i Reyden bu **bende-i** kem-ter / Eyü aduñ işidüp itdi sefer
HH1978 Şāhdan istenür mi hiç **bende** / Ṣahlıḳ ḳande bu suḫan ḳande
HH2039 Ḳaldı bend içre çünki **bende-i** ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i ʿışḳ
HH2504 Oldılar āḫir ol iki hem-reng / **Bende-i** bend-i reh-zenān-ı fireng
HH2517 Oldı cāndan ol iki efgende / Her biri bir efendiye **bende**
HH2708 Ḳāl idüp ḳalb-i **bende-i** ḫāṣın / İmtiḫān itmek imiş iḫlāṣın

bende-i āzāde [1] azatlı köle, serbest bırakılmış köle

NE2442 Bu meṣel-i **bende-i āzādedür** / Zānī olan yine zināzādedir

bende-i fermān [1] emir kulu ‖ fermanlı (elinde satış belgesi bulunan) köle

NE3123 Bir kişiye **bende-i fermān** imiş / Rātibesi günde iki nān imiş

bendelik [1] kulluk, kölelik

NE1390 Şekl-i kemer ṣūret-i ḳuvvet yeter / **Bendelige** bend-i işāret yeter

bende-nevāz [3] hizmetindekilere iyi davranan, onları hoş tutan

HH36 Eyledüñ ey Kerīm-i **bende-nevāz** / Ebri nessāc ü māhı naḳş-endāz
HH280 Ola Yā Rabb bu cāh-ı **bende-nevāz** / Dāmen-i āḫirü'z-zamāne ṭarāz
HH1457 Sūz-ı ʿışḳıyla şāh-ı **bende-nevāz** / Açılup eyledi Ayaza niyāz

bendeñiz [1] kendinden söz ederken alçakgönüllülük ifadesi olarak "kulunuz, köleniz" anlamında kullanılan ifade

SE1406 Cüceler içre ḳatı ebterdür / **Bendeñizden** hele beş bed-terdür

bende-perver [1] kulunu seven, koruyan

HH2706 Raḥmı ġālib cevād-ı ʿālem imiş / **Bende-perver** şeh-i mükerrem imiş

bendek [1] pamuklu kumaştan yapılmış gömlek

S1056 Girüp heft **bendekle** çarḫa melek / Düşe ḫake raḳş itmeden nüh felek

bender [2] bir bölgenin ticaret merkezi konumunda bulunanyer; şehir, kasaba ve liman gibi alışverişin yoğun olduğu yer

S620 Bu maʿmūre **bender** o tenhā sitān / ʿİnād eylemez bunda şehrī olan

NE787 Zāʾir olup ḳabr-i pür-envārını / Çözdüm o **benderde** duʿā bārını

bendergeh [1] liman şehri, ticaret merkezi

NE692 Dāʾim o **bendergehe** olur revān / Anda olur cins-i ḫurd-ı rāyegān

benderz [1] çuvaldız

NE1325 Her yañadan ṭurmaz aḳar ol yire / Oldı o **benderzde** metāʿ-ı sere

beñdeş [1] eş, benzer, aynı

NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ **beñdeşi** / Zāl-ı sipihrin ulu ḳız ḳardeşi

benefşe [1] menekşe, baharın müjdecisi olan, dağlarda, taşlık yerlerde, çalı ve duvar diplerinde yetişen, mor renkli, hoş kokulu bir çiçek

S1381 **Benefşe** olup ser-bezānū-yı ġam / Olur sebzeler ʿuḳdedār-ı elem

beng [1] erkek Hint kenevirinin yapraklarından çıkarılan ve kullanıldığı yere göre uyuşturucu, sarhoş edici ve uyarıcı etkili müskirat, esrar

NE1924 Kimisi bed-meẕheb şaḳī-pīşedür / **Beng** ile ḥavaya pür-endīşedir

bengī [2] esrar içen, esrarkeş

SE1155 Nice gör **bengī** yabān ḳallāşı / Yoġ-iken kāsesi içre āşı

SE1604 Kiẕbe her **bengī** ışıḳ kim ṭaldı / Nefes oġlına görmeli ḳaldı

beng [2] sıçrama, ürkme ve irkilme

NE2653 Ṭolanur aġlardı virürdi **bengi** / Deg degi vü seg segi vü çeg çegi*

NE2747 Suḫteler aña döşenür **beng** ile / Yaʿni ṭutar māhī-i ḫarçeng ile

beñiz [2] yüz, yüz rengi

S1180 Düşüp ʿaksi müjgānı cānānenüñ / ʿĀceb uçdı mı **beñzi** peymānenüñ

NE2526 **Beñzi** ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası çıḳmış göne beñzer ḳulaḳ

beñzemek [41]

1. iki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar çok ortak nokta bulunmak

S128 Bulup feyz-i envār ile mertebe / O şeb **beñzedi** ʿanber-i eşhebe

S573 ʿAceb rūḥ-perver ḫavāşı anuñ / Leb-i yāra **beñzer** kirāsı anuñ

S1070 Ki çeng ile def **beñzemez** sāʾire / O pergārdur saña bu dāʾire

S1527 Bu gülşende ṭarḥ eyledi kilk-i ter / Biribirine **beñzemez** kūşeler

NE68 Şaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne yine / **Beñzesin** āhū-yı Ḫuten bāyına

NE173 Kir getüre yüzüne ʿuḳbā gide / Ṣuratına **beñzeye** dünyāsı da

NE914 ʿUnf ile bī-hūde yere dökme ḳan / Arżı da yaḳmaḳ aña **beñzer** hemān

NE1402 Gördüñ ise manṭıḳı ʿAṭṭārdan / Şimdi ḳuşa **beñzedüñ** ey ḫāce sen

NE1804 Ḫāşılı ol zālim-i caʿl-i kerem / **Beñzer** mecʿūle-zene dem-be-dem

NE2253 Ḳol gibi özge muḥannā benān / Başı laʿl büker ki **beñzer** hemān

NE2268 Köhne puluç bir sünepe nīkbeti / Ṣūratına **beñzer** idi sīreti

NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası çıḳmış göne **beñzer** ḳulaḳ

NE2528 Kef-i mühennā ile gūyā benān / Şol ḳızaran yengece **beñzer** hemān

NE2580 Didi ki evvelki eri ādemüñ / **Beñzemez** imiş birine maḥremüñ

NE2677 Ṭutalum ol çufta degilmiş zenk / Ez-ḳabā ḫatemi aña **beñzemek**

SE12 Lemʿası nūr-ı siyāha **beñzer** / Rütbesi olsa nʾola bālā-ter

SE900 Ġaybdan şemʿalar olup peydā / **Beñzeye** lāleli kūye meşelā

SE1228 **Beñzemez** ehl-i ġazāya ebedī / Ḳılıcın şalsa ne deñlü senedi

SE1231 Ṣʿol raʿiyyet ki olur mīr-livā / Müteseyyidlere **beñzer** meşelā

SE1239 Bu teʿāmülde olan bī-pervā / Ḥīzeg-i muġlime **beñzer** meşelā

SE1275 Fitnede **beñzer** idi şeyṭāna / Ṭamaʿ itmezdi velī īmāna

SE1337 **Beñzemez** ġāfile ẓālim ʿālim / Bir mi bir ẓālim-ile biñ ẓālim

SE1346 Bīnī-i efṭas-ı sūrāḫ-nümā / Bir çürük baḳlaya **beñzer** meşelā

SE1400 Ḳadd u ḳāmetde ki ebtersin sen / Ḳatı ẓālımcıġa **beñzersin** sen

SE1711 Şeb-i tār içre ne ararsın sen / Şüphesiz şārīḳa **beñzersin** sen

SE1842 **Beñzer-imiş** ḳatı bī-żann ü gümān / Biri zindān delenüñ aña hemān

SE2225 Ne ḳuş olduġını bilmem ammā / Bir çaġa yavrıya **beñzer** meşelā

SE2471 Teni altın ṭopa **beñzerdi** hemān / Anı taḥrike ayaġı çevgān

SE2876 ʿUḳde-i bād-ı ṣabādur o güher / Girih-i rişte-i cāna **beñzer**
HH442 Pey-rev oldum o pīr-i dānāya / **Beñzemek** ḫoşdur Ādem ataya
HH759 Anaya ġāyet ile **beñzer** idi / Dīv görse anacıġum dir idi
HH1165 ʿAsker içre meger ki iki cevān / Şāh ü Behzāda **beñzer** idi hemān
HH1315 Bebre **beñzer** raḳīb-i fitne-gere / Ki ne kendi yiye ne ḫod yedire
HH2144 Şöyle **beñzer** ġarībdür bu faḳīr / Kimse raḥm idüp itmemiş tedbīr
HE52 Murassaʿ lafẓıla maʿnā-yı ḫoş-ter / Cihazı kāmil olan bikre **beñzer**
HE98 O zülfe **beñzemez** ẓılli hümānuñ / Hemāna gölgesi gökçekdür anuñ

2. sanı uyandırmak, … gibi görünmek

NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa **beñzer** hemān / Pīş-i ḳadem cām ile pīr-i muġān
HH1087 Gözleri tār-ı şebde meşʿale-fer / Kevkeb-i kār-bān-küşe **beñzer**
HH1260 Yaʿnī bir pīr-i rūşenā-manẓar / Şübhesüz Ḫıżr yā aña **beñzer**
HH2262 Bir ḥaḳīm-i edībe **beñzersin** / Sözlerüñden ṭabībe beñzersin
HH2262 Bir ḥaḳīm-i edībe beñzersin / Sözlerüñden ṭabībe **beñzersin**

beñzetmek [1] bir nesnede başka nesneye benzer yönler bulmak

SE1351 Ḫalḳ **beñzetmiş** aña ḳoncolozı / Ġayretinden götürüpdür ḳopuzı

ber(r) [14] toprak, kara

S257 İrişdirdi Boġdāna daḫı żarar / Yine girdi birbirine baḫr u **ber**
S321 Baḫr u **berde** āheng idüp her dilīr / Döküldi naḳāre çalındı nefīr
S531 Budur maẓhar-ı ferr ü İskenderi / Ki birbirine ḳoydı baḫr u **beri**
NE175 **Berr-i** emelde su görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü tāb
NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḫr u **ber-i** faẓl u hüner
NE923 Ḥikmet ile ḥükmi olup hem-ʿinān / Baḫr u **ber-i** ʿāleme oldı revān
NE1839 Gitdi ḫazā'inde aramaz sīm-nāb / **Berri** pür-āb eyledi baḫrı serāb
SE1182 Yürüdi feṭḥ iderek baḫr ü **beri** / Nev-ẓuhūrāne çü mihr-i seḥeri
SE2326 Oldı her dāne-i **ber** güm-şude-nām / Ceyb-i anbārda çün birr-i li'ām
SE2629 Gördüm aḥvāli perişan olmış / Menzilüm **berr** ü beyābān olmış
SE3510 Ser-ḳalemden yine ṭabʿ-ı dür-bār / **Ber-i** şāḥ-ı hüneri itdi nişār
HH543 Yaḳmış ol zārı ʿışḳ-ı merd-efgen / Teni ḳara **bere** dögünmekden
HH1292 Baḫrda bād āb idi **berde** / Göñli eglenmez idi bir yirde
HH1870 Gūy-veş başın urur idi yire / Oldı māh-ı cebīni ḳara **bere**

berr-i ʿArab [1] Arap ülkesi

NE1823 Oldı kerem-güster-i ḫān-ı niʿam / **Berr-i ʿArab** birri ile mūġtenem
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede **berr-i ʿArab** / Oldı nefsi de leb ol maġz-ı ṭarab

berr-i basīṭ [1] yayılmış, genişletilmiş toprak ‖ dünya

SE59 Ḥikmet-i kāmilesi **berr-i basīṭ** / Ḳudret-i şāmilesi baḫr-i muḥīṭ

berāʿat [1] bir şeyin iyilik, fazilet vb. bakımından benzerlerinden üstün olması

NE1140 Eyledi beş beyt ile faẓlın ʿayān / Ḫamsesine oldı **berāʿat** hemān

ber-āb [2] su üzerinde, suda

NE463 Ḫaşmuñ ider yüregi yaġın müzāb / Anda ḳalur niteki dehen **ber-āb**
NE1662 Ṣafḥa-i şiʿri su gibi pür-ṣafā / Naḳş-ı **ber-āb** itse bulurdı beḳā

ber-ā-ber [11]

1. karşı

SE1409 Ḫaşmına çünki **ber-ā-ber** geldi / Pāy-ı aʿrec gibi aḳṣar geldi

2. birlikte

S822 Ṣafāda **ber-ā-ber** olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet gerek devr-i meyde müdām
SE1982 İbtidāsı şeh-i kişver eyler / Ṣoñra başıyla **ber-ā-ber** eyler
HH370 Dil-i ehl-i fenāya yirler olur / Heft günbed yire **ber-ā-ber** olur
HH2683 Mest ü medhūş-ı ʿışḳ-ı dil-ber iken / Sāye-veş ḫāk ile **ber-ā-ber** iken
HH2701 Bālişi seng-i kūy-ı dil-ber imiş / Uñmadık başına **ber-ā-ber** imiş
HH1445 Başı oldı **ber-ā-ber-i** eflāk / Gūyiyā çıḳdı ṭāreme ser-i tāk

3. aynı değer ve kıymette

S613 **Ber-ā-ber** ṭutup seyr ider ehl-i dil / Birin kimse tercīhe ḳādir degil
NE1162 Ḫamse diyin çünki degil hem-iʿnān / Hiç **ber-ā-ber** mi olur beş benān
SE2675 İtdügi ḳana **ber-ā-ber** işdür / Ḫāṣılı aña kerem yañlışdur
SE1360 Gördügüm ḳana **ber-ā-ber** suçdur / Böyle ḳalursa faḳīre güçdür

ber-ʿaḳabe [1] ʿakabenin üzerine. "ʿaḳabe" Nil Nehri'nde çalışan bir tekne türüdür.

NE117 Nīl-i fenāda pür olup ʿābirīn / **Ber-ʿaḳabe** oldı basīṭ-i zemīn

ber-ārende [1] üste getiren, üzerine çıkaran

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / **Ber-ārende-i** gūy ü çevgān-ı tāk

ber-āverde [1] yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş

HH2343 Kef **ber-āverde** lücce-i mevāc / Ḳarlı ṭāġlar gibi yürür emvāc

berā(y) [4] için, amacıyla, maksadıyla

NE991 ʿIşḳdur iksīr-i **berā-yı** vücūd / ʿIşḳdur āyine-güşā-yı şühūd
NE2403 Nice **berāy** bend-i kemend-i hevā / Ola ne var uçḳur saña dām-ı belā
NE2440 Nice **berāy** nikbetī-i bed-kān / Hāven-i derīde içün pūhevān
NE2506 Şunda **berāy** merdüm-i meh-pārevār / ʿİşve vü nāzı yaraşıḳ şīve-kār

ber-bād [4] perişan, harap

SE2452 Üşürürseñ o ġurābü'z-zerʿi / Gide **ber-bād** ola aṣl u ferʿī
HH1777 Şaḫnenüñ şübhesi olup **ber-bād** / Bī-güneh oldı ḥabsden āzād
HH2282 Çekme ġam kim bu nāle vü feryād / Kūh-ı pūlādı eyleye **ber-bād**
HH2447 Mālı bir yirden itdiler **ber-bād** / İki hem-rāz ü hem-dem ü hem-zād

ber-cāy [1] yerinde, tam, doğru, münasip

HH1435 Pāy **ber-cāy** olur o kūh-vekār / Çekdi merdāne ṭīġ-i āteş-bār

Bercīs [2] Jüpiter, Hürmüz. Eski gökbilim inancına göre altıncı felekte bulunan yıldız. Gökyüzünün sultanı olan güneşin kadısı olup hüküm verme ve güzel konuşma.Yeteneğine sahiptir. En uğurlu gökcismi olarak nitelenen Bercîs, isabetli kararlar verir.

SE88 Eyledi maḥkeme-i çarḫı metīn / Şāhid-i maḥkeme **Bercīs-i** emīn
HH591 Oldı maḳṣūrelerdeki ʿulemā / Şekl-i **Bercīs-i** günbed-i vālā

Bercīs-ḳadr [1] kadri Bercîs gibi yüksek olan, yüce ‖ adaletli

HH242 Ṣadr-ı **Bercīs-ḳadr-i** ʿālī-şān / Zīb-i dārü'l-ʿadāle-i dīvān

berd [2] soğuk

NE1291 Faṣl-ı temūz irse olur şöyle serd / Gömgök ider cismini teʾsīr-i **berd**
SE1485 Eyleye cennet-i aʿlāyı maḳām / Bād-bīz ola kef-i **berd** ü selām

berd-i ʿacūz(ī) [2] kocakarı soğuğu, on bir ve on yedi mart günleri arsında devam eden soğuklar

NE2519 **Berd-i ʿacūzī** gibi her yeri serd / Mergine merg idi vü derdine derd
SE3358 Germ ider istese mānend-i temūz / Düşürür araya ki **berd-i ʿacūz**

ber-devām [1] sürekli

HH239 Devletin **ber-devām** ḳıl Yā Rabb / ʿÖmrini müstedām ḳıl Yā Rabb

ber-efrāḫte ḳılmaḳ [1] yükseltmek, yukarı kaldırmak

NE114 **Ḳıldı ber-efrāḫte** bu ḫargehi / Ḳodı ref-i ṭāreme sīb-i mehi

ber-dūş [1] omuz üzerinde, omuzda

SE2833 Nīze **ber-dūş** o merd-i pertāb / Oldı şāhīn-i terāzū-yı rikāb

berekāt [3] bolluklar, uğurlar, hayırlar

SE534 Farżdur ḳādir olanlara zekāt / Virür emvāl-i ġanīye **berekāt**
SE1585 Ol iki yār-ı celīlü'l-iḫlās / Buldı ṣıdḳı **berekāt-ile** ḫalāṣ
SE2700 Buldı ṣıdḳı **berekātında** viṣāl / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳ-ı ferḫunde-ḫiṣāl

bereket [2] bolluk, nimet

SE2136 Sāyesi nite ki ebr-i raḥmet / Düşdügi ḥāke virürdi **bereket**
SE2422 Eyleme fikr-i maʿāşa diḳḳat / Bulmaya diḳḳat idenler **bereket**

berf [10] kar

S248 Silüp **berfi** itdi nevāziş bahār / Açıldı dil-i ġonca gitdi ġubār
S1311 Eger **berf** ḳonsa mey-i aḥmere / Döne āteş üstünde hākistere
S1353 Olup püşteler mevc-i pür-kef-miṣāl / Yine **berf-i** āġuştedür her nihāl
S1358 Olup yaḫdan āyīne deryā-yı jerf / Rıżāsıyla aña ṭılā itdi **berf**
S1369 Gezer **berf** ü yaḫ üzre kebg-i derī / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları
NE563 Sebzeleri **berf** ü yaḫ itdi maḥal / Oldı leb-i cūda aġarmış şaḳal
NE564 Sebze ḫaṭın **berf** yaġup bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı ezüp sīm-i nāb
NE566 Laġma dönüp cūy-ı revān zīr-i **berf** / Yaḫdan aña köprüler oldı şigerf
NE568 **Berf** yaġup ḫurde-i şükker gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı şükker leblebi
SE107 Tāb-ı ḫurşīd-ile çün nūr-ı şühūd / **Berf** ü yaḫ āḫır ider maḥv-ı vücūd

berf-i bāz ḳılmaḳ [1] karda oynamak, kar topu oynamak

S1354 **Ḳılup berf-i bāzı** nice tāzeler / Biribirini ḳara başmış meger

berg [23] yaprak

S334 Yeşil bayraġ ile ney-i nīzeler / Yeşil **berg** ile ney-şekerdür meger
S572 Döküldükçe girdāba **berg-i** bahār / Görinür münebbit yeşil kāse-vār
S898 Olur **berg-i** ʿıyş anda her berg-i ter / Elin alana çoḳ şafā feyż ider
S910 Görüp dāne vü **bergin** itdüm ḫayāl / Ki ṭūṭī ide beyżesin zīr-i bāl
S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa **berg** / Yaġar tīr-i bārān u gūy-ı tegerg
S1281 Bu āb itse sīrāb eger āheni / Yeşil **berg** ola ḫançer-i sūseni
S1316 Eşer ḳıldı bāḫūr-ı āteş-fiken / Şararmaġa yüz ṭutdı **berg-i** çemen

S1331 Olup ferş-i pā **berg-i** zerd-i şecer / Yine başma naḳş eyledi ser-be-ser
S1340 Dönüp kāha **berg-i** çemen cā-be-cā / Seḥāb oldı ḥalkār-ı ḳaṣr-ı ṣafā
S1341 Hevādan kim nem ḳapdı **berg-i** giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
NE541 **Berg-i** giyeh kim dökülür sebzeden / Ḫāvı giden çüḳaya döndi çemen
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña virür **berg-i** şāḫ
NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i laʿli ferāḫ / Vaṣfına virdi anuñ **berg** ü şāḫ
SE133 Eyle ḳaddüm çemen-i zühde ṭırāz / Tā ki ḫam ide anı **berg-i** niyāz
SE2752 Ṣorıcaḳ aṣlını şāh-ı cem-kāḫ / Virdi naḫl-i süḫana **berg-ile** şāḫ
SE3124 Naʿl-i raḫş olmış-ıdı āteş-i **berg** / Bu belādan ayaġın eyledi terk
SE3310 Oldı el-ḳıṣṣa ol iki hem-rāz / **Berg-i** rāha giceden tehyi ʾe-sāz
HH1297 Ḫāki **berg-i** zümürrüdīn-i çemen / Ḫoşter itmiş sipihr-i aḫḍerden
HH1861 Virdi **bergin** hevāya ġonce-i dil / Şāh-veş oldı Ṣūḫ aña mā ʾil
HH2065 Ḫāşılı **berg-i** ʿayş-i vāfir ile / Ṣūḫ u Ṣāṭır ṣafā-yı ḫātır ile
HH889 Her ṭaraf tāze naḫl ile ṭolmış / Ẓıll-ı **berg** anda ḫurde-naḳş olmış
HH962 Mīzer-i nīl-gūn olup beste / Oldı **berg** ile baġlu gül-deste
HH965 Gāhī güstāḫi-i nesīm-i şimāl / Fuṭāyı açdı **berg-i** ġonce-miṣāl

berg-i bīd [1] söğüt yaprağı

HH890 Māhiyān-ı laṭīf-i sebz-şiʿār / Sāye-i **berg-i bīdden** bisyār

berg-i duḫān [1] tütün yaprağı

NE527 Çeşmedeki lüle-i deryā-feşān / Tāb ile çün lüle-i **berg-i duḫān**

berg-i eşcār [1] ağaç yaprağı

SE1303 Sāye-dih taḳ żaʿīf olsa nizār / Ḳaplasa farḳını **berg-i eşcār**

berg-i gül [4] gül yaprağı

SE252 Muʿtedil-ten mütenāsib-aʿżā / **Berg-i gül** ṭolı ḥarīr-i zībā
SE348 **Berg-i gül** zīb-i der ü dest oldı / Bād-ı ṣubḥuñ işi gül-geşt oldı
HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı ümem / **Berg-i gül** üzre ḳatre-i şebnem
HH885 **Berg-i gül** taḫtına ʿaḳīk-i Yemen / Farḳı yoḳ şāhınuñ zümürrüdden

berg-i ḫazān [6] sonbahar yaprağı

S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka **berg-i ḫazān** / Ḳodı bir ḥaşīr üzre devr-i zamān
S1344 Şu meyden ki bir curʿa şaçsañ ḫemān / Döne verd-i raʿnāya **berg-i ḫazān**
NE542 Ayaġa saldı güli bād-ı vezān / İtdi hevā **berg-i ḫazānı** ḫizān
NE545 Her ḳızaran **berg-i ḫazān** bir lisān / Cümle fenā ẕikri ile hem-zebān
NE2898 Her būyı şimşāda çū **berg-i ḫazān** / Ditreyerek ʿarża girerdi hemnān
HH1591 Gördi **berg-i ḫazān** gibi her ān / Ṣūreti zerd olup olur lerzān

berg-i reyyān [1] sulanmış, suya kanmış yaprak

SE2325 İnmedi ḫāke felekden bārān / Ḫākden çıḳmadı **berg-i reyyān**

berg-i sebz [2] yeşil yaprak

S1282 Eger sūsen içseydi bundan zülāl / Ola **berg-i sebz-i** ṣanavber-miṣāl
HH372 Oldı bir günbed-i zeberced-gūn / **Berg-i sebz** ile devḥa-ı mevzūn

berg-i sūsen [1] sûsen yaprağı

HH963 Gül ü zanbaḳ miyān-ı ʿarʿarda / **Berg-i** süsenden eylemiş perde

berg-i şecer [1] ağaç yaprağı

HH1299 El ṣalup ehl-i ʿayşa **berg-i şecer** / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler

berg-i ter [3] yeşil yaprak

S898 Olur berg-i ʿıyş anda her **berg-i ter** / Elin alana çoḳ ṣafā feyż ider
SE684 **Berg-i ter** dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet derd-ile yüz ḳor ḫāke
SE2480 **Berg-i ter** deñlü degilken bī-şek / Naẕar-ı himmet-i Ḫātemde felek

berg-i ter(r)e [3] dereotu yaprağı. Yaprakları iğne gibi ince olması bakımından tanıklarda küçüklük ve değersizlik sembolü olarak kullanılmıştır

S1203 Ġubār aña nisbetle ẕerre degil / Tütün yapraġı **berg-i tere** degil
SE2314 **Berg-i terreyle** gelirse sikke-ger / Eyle iʿzāz-ıla ḳadrin ber-ter
HH1920 Mihr-i enver yanında ẕerre degil / Kūh-ı Ḳāf ise **berg-i terre** degil

berg-i zer [2] altın yaprak ‖ sarı yaprak

SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı **berg-i zere** / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān
NE2514 Köhne bahārī-veş olup reng-i zer / Ruḫlar olur iki ḳızıl **berg-i zer**

berg-rīz [1] yaprak döken

S450 Olup **berg-rīz-i** sitem sermedī / Felek bülbül-i cānı söyletmedi

berg ü bār [1] sermaye; geçinilecek şey, mal

S909 Bizi tāk-ı zerdür iden behre-yāb / Olur **berg ü bārı** mezeyle şarāb

ber-geşte [2] tersine dönmüş, yüz çevirmiş, mâkus

HH768 Girdi çün ḫāneye o **ber-geşte** / Düşmeni gördi zar ü ser-geşte
HH1125 ʿUḳdedārī-i baḫt-ı **ber-geşte** / Eylemiş mihr gibi ser-geşte

ber-ḫabīde [1] uykuda, uyku halinde

NE2029 Çünki ser-minberi itdi maḥal / Menzil-i **ber-ḫabīde** oldı Zuḥal

ber-hevā [1] hava üzerinde, havada

NE2697 Ḳurmaġ içün çādır-ı ʿıyş u ṣafā / Felek-i sīmīni ṭurur **ber-hevā**

berḫ-i ḥūt [1] Hut balığı. ‘berḫ kelimesi su birikintisi anlamına da gelmektedir. ‘berḫ-i ḫūṭ’ tamlaması tanıkta hem Hût balığı hem de içinde balık bulunan su birikintisi bağlamında kullanılmıştır.

NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi düşüp āba olur **berḫ-i ḥūt**

berhem-zen [1] karmakarışık eden, altını üstüne getiren

S284 Dilīrān-ı **berhem-zen-i** ṣarḳ u ġarb / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u ḥarb

beri [21]

1. iki uzaklıktan daha yakını

NE58 Gel **beri** ey kilk-i bediʿ ü’l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı dil-i kārdān
NE257 Gel **beri** Mevlā ile hem-ṣoḥbet ol / Dāḫil-i niʿmet-gede-i vaḥdet ol
NE554 Derd-i dile çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm gel **beri** deryāya dek
NE640 Gel **beri** ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i ġam
NE1069 Cevherüñi ʿarż-ı ḥuridār ḳıl / Söyleşelüm gel **beri** bāzār ḳıl
NE1278 Gel **beri** ben saña delīl olayın / Rāhber-i ḫayr-ı sebīl olayın
NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne hiç / Gitmeyelüm gel **beri** yabana hiç
NE1886 Gel **beri** çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin al kām-ı dil ü cānuñı
NE2375 Taḫt-ı dile gel **beri** sulṭānlıḳ it / Söylet o ḫayvānı Süleymānlıḳ it
NE3135 Vār ise bu güftelerüñ göreyin / Gel **beri** sen de hünerüñ göreyin
SE1568 Mühre-i şuʿbede-i sāḥir olur / Anda ḳonsa **beriden** ẓāhir olur
SE2148 Seg gibi ʿavʿavın itdükçe bülend / Ġālib oldı **beriden** luṭf-ıla pend
SE2401 Deheninden aña su püskürdi / Ṭoḳınup ḫayli **beri** tüskürdi
SE3055 Yine bir gün oturur-ken tenhā / Didi gelsin **beri** esbāb-ı ṣafā
SE3435 Ḳodı ol ḥālet-i ḫayretde anı / **Beriye** geldi didi müjde ḳanı
HH2419 Sırr-ı nā-güftada yiri geldi / Her biri öteden **beri** geldi

2. –den bu yana

NE916 Ḥākim olan ʿadl ile meʾmūrdur / ʿAṣr-ı nebīden **beri** meʾṣūrdur
SE1208 Ḳıdem ü mesned ü aṣl ü fāḳa / Ḳatılaldan **beri** istiḥḳāḳa
SE2755 O zamandan **beri** gerçi bilemem / Ḳanḳı yirlerdedür ol kān-ı kerem
HH1057 Nice günden **beri** iki bī-tāb / Görmemişdi ḫużūr eyledi ḫˇāb
SE1143 **Beriden** ol da ider āh-ıla ceng / Dūd u şuʿle per ü peykān-ı ḫadeng

berī [3] kurtulmuş ‖ uzak

S294 O deryā-dilüñ Ḫıżr imiş reh-beri / Velī fülki ġayb ü kederden **berī**
S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden **berī** / Añup ṣulḥ-ı şāhı yürüt sāġarı
NE2438 Lüle düşüp ola ʿamelden **beri** / Çeşme gibi aḳa cerāhatleri

berīd [3] haber getiren, haberci, ulak

SE320 Virmege ʿadl-ile āfāḳa nüvīd / Lāyıḳ İskenderi itseydi **berīd**

Aşağıdaki tanıklarda kelime Hz. Muhammed için kullanılmıştır.

SE272 Sidrede ḳaldı Buraḳıla **berīd** / Müntehā dense degil aña baʿīd
HH118 Geldi Ḳurʾān ile **berīd-i** Ḫudā / Ḫˇāceye ṭıfl-ı levḥ-hˇān-āsā

berīn [16] yukarı, pek yüksek; en yukarıda olan. “ʿarş, çarḫ, ḫuld, sipihr, ṭāḳ” sözcüklerinin sıfatı olarak kullanılan berīn, kat ve katmanlardan oluşan bu mekânların en yüksek mertebesini ifade etmektedir.

S27 Ser-i hānına bu niʿamla zemīn / Ṭolı ṣaḥn-ı ser-pūşı çarḫ-ı **berīn**
S490 Sipihr-i **berīn** oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç cevheri sikke nāḳış ʿayār
S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i sipihr-i **berīn** / İçi birbiri içre zīr-i zemīn
S633 İçi maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı **berīn** / Gelür dost u düşmen olur hem-nişīn
S1302 Ḳapaġın atup yaʿni dīk-i zemīn / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı çarḫ-ı **berīn**
NE108 Sunʿı ile oldı sipihr-i **berīn** / Naḳş-ı ṭırāzende-i rūy-ı zemīn
NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı melānuñ ġulām / Çarḫ-ı **berīn** eyledi çoḳ iltiyām
SE141 Ṭolsa āteşle eger ṣaḥn-ı zemīn / Ḳonsa üstine ṭoḳuz çarḫ-ı **berīn**
SE3368 Göricek ṣandum anı ḫuld-i **berīn** / Ṣañki ol naḳş-ı zamāndur bu zemīn
HH30 Kaʿbe-mānend olup sipihr-i **berīn** / Zer-benek örtidür şeb-i müşgīn
HH555 Söndi nā-gāh şemʿ-i ṭāḳ-ı **berīn** / Oldılar tār-ı şebde perde-nīşīn
HH903 Ḫam-ı ebrūsı ṭāk-ı ʿarş-ı **berīn** / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn
HH1210 İdüp ebr-i sefīd anı tezyīn / Sīne-i bāza döndi çarḫ-ı **berīn**
HH1212 Reng-i sebz ü sefīd idüp tezyīn / İsperī şekl idi sipihr-i **berīn**

HH1723 Bildigüm üzre āsümān ü zemīn / Oldı şaḥn-ı rivāḳ u ṭāḳ-ı **berīn**
HH2245 Kūh amma ki ʿālem-i temkīn / Bir ṭabaḳ sebzesi sipihr-i **berin**

beriyye [1] çöl

SE2328 Rīg-i **beriyyede** evlād-ı ʿArab / Ḫuşk-leb ḳalmış idi nite ki żab

berḫūrdār olmaḳ [1] mutlu ve mesut olmak, onmak

SE3022 Eli altında olanlar her bār / Terbiyetle olalar **berḫūrdār**

berḳ [24] şimşek, yıldırım

S138 O bir **berḳ-i** raḫşende endām idi / Ezelden ebed aña bir kām idi
S210 Eger ġarba şalsaydı mānend-i **berḳ** / O dem eyler Aḳṣā-yı maġribde şarḳ
S783 Ḳanı sāḳiyā **berḳ-i** bārān-ı eşk / O ser-çeşme-i baḥr-ı ʿummān-ı eşk
NE260 Sürʿat idüp raḫş ile mānend-i **berḳ** / Eyle felek fülkini envāra ġarḳ
NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / Şanma şafaḳ nişter-i **berḳ** aldı ḳan
NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı bahār / Buldı fena **berḳ** ü nevāteng-bār
NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti mānend-i **berḳ** / Tīġi elinde nitekim şāh-ı şarḳ
NE1413 Ala meger **berḳ-i** niyāzı ele / Sālik-i āh ola yolından gele
NE1549 Mihr-şıfat şaʿ şaʿa vü **berḳde** / Ġarbda iken görinür şarḳda
NE1826 Ṭolmuş idi nite ki envār-ı **berḳ** / Şaʿ şaʿa-i luṭfı ile ġarb u şarḳ
NE2018 Dühn-i ziyāde şu ḳadar oldı ġarḳ / Kendi daḫı tīġi gibi urdı **berḳ**
SE251 Raḫş-i raḫşende-beden yaʿnī / Burāḳ **Berḳ-veş** ġurresi māh-ı berrāḳ
SE1313 Neyyir-i baḫt-ı cihān-efrūzı / **Berḳ-veş** eyleye ḫırmen-sūzı
SE3323 Aġlayup derd-ile mānende-i mīġ / **Berḳ-veş** çekdi çıḳardı bir tīġ
HH3 Mühre-gerdān-ı ḫall-i sīm-i nehār / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i **berḳ-i** bahar
HH821 Görilüp **berḳ-i** ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr ehli cümle mest-i müdām
HH943 Ebr-i fürḳat araya yol buldı / **Berḳ-veş** gāhī görünür oldı

berḳgāh [3] yıldırım düşen yer

NE883 Cāhına nisbetle degil **berḳgāh** / Geşt-i felek ḫırmen-i ḫūrşīd ü māh
NE1227 Ḳudretine göre degil **berḳgāh** / Devlet-i şāhān felek-i bārgāh
NE1253 Ḳudretine göre degil **berḳgāh** / Devlet-i şāhān felek-i bārgāh

berk-güẕār [1] şimşek çakan

SE23 Meddi gūyā ki ṣırāṭ-ı ebrār / Olur üstinde naẕar **berk-güẕār**

berḳ-ʿ ımān [1] yıldırım süren, çok hızlı. Ayrıca bkz. ‘Burāḳ’ md.

HH153 Raḫş-ı raḫşān Burāḳ-ı **berḳ-ʿ ımān** / Āb-ı ṣāfī rev ü ṣabā cevlān

berḳ-i ḫāṭıf [1] göz kamaştıran şimşek

SE1462 **Berḳ-i ḫāṭıf** gibi ol merd-i dilīr / ʿ Arża ḳıldı pedere bir şimşīr

berḳ-i şerer-nāk [1] kıvılcımlar saçan şimşek

HE60 Ṣadā-yı raʿd ile **berḳ-i şerer-nāk** / Olur hengāme-gīr-i ṣaḥn-ı eflāk

berk urmaḳ [2] şimşek çakmak

SE2832 **Berḳ urup** dilde şecāʿat güheri / Tīr-mānendī atıldı ileri
SE2935 **Berḳ urur** yüzde şuʿ āʿ-ı meliki / İtmiş eṭrafı müşaʿ şaʿ milki
S557 **Urur berḳ** o deryāda pehlū-yı ter / Ne deryā ki üstünde gevher yüzer
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim **ura berḳ** / İde seyl-āb-ı ḫūna ʿālemi ġarḳ

ber-ḳāʿide [1] yerli yerinde

HH353 ʿAḳl ü ṣabr u ḳarār u zühd ü riyā / Ḥüsni **ber-ḳāʿide** cevāna fedā

ber-ḳarār [2] kararlı, yerleşmiş, devamlı

S1377 Bahār u ḫazānı degil **ber-ḳarār** / Zamāne televvünde leyl ü nehār
SE81 Gösterüp ʿışḳıla bī-çāreligin / **Ber-ḳarār** eyledi āvāreligin

ber-kenār [1] bkz. ‘āyet ber-kenār’ md.

NE232 Ḫatm-i rüsül āyet idi **ber-kenār** / Noḳṭası ol ḫaṭm-i nübüvvet-şiʿār

berkende [1] koparılmış; kökünden çıkarılmış

SE2279 Ḳuvvet-i ḳahire bu ḥadde iken / Ne revā olmaya **berkende** diken

berkitmek [1] sağlamlaştırmak

HH2547 Ḥoḳḳasın nāzügāne **berkitmiş** / Çuḳa-ı sebzden ġılāf itmiş

Tanıkta “ḳavli berkitmek” sözü sağlamlaştırmak, sözleşmek, mutabık olmak bağlamında kullanılmıştır.

NE2592 Nice nice ḥīle ki fikr itdiler / Ḳavli bunuñ üstüne **berkitdiler**

Bermekī-bezl [1] Bermekî cömertliği. Bermekiler Abbâsîler devrinde başta vezirlik olmak üzere çeşitli makamlarda bulunan bir ailedir. Caʿfer-i Bermekî ise Abbâsî halifesi Hârûnü’r-Reşîd’in cömertliği ile tanınmış ilim ve irfan sahibi vezirlerindendir. Kelime Sultan 4. Murad’ın vasfı olarak kullanılmıştır.

HH265 ʿÖmerī-ʿadl ü Ḥaydarī-ʿirfān / **Bermekī-bezl** ü Caʿferī-iḥsān

ber-muḳteżā [1] gerektiği üzere; olması gerektiği gibi

HH1893 Līk **ber-muḳteżā-yı** ḥüsn ü bahā / Geldi araya girdi istiġnā

ber-murād [1] arzusuna ulaşan, dileğine eren

HH1904 Şeh ḳapusında ʿadl ü dād olunur / Zār u nā-kām **ber-murād** olunur

bernā [1] genç, delikanlı

S1121 Ne şeb perde-i rāz-ı **bernā** vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü faḳīr

ber-pā [3] ayakta, ayak duran ‖ sabit

S269 Ḳurup ḫaymeler ʿasker-i bī-kerān / Fiten oldı **ber-pā** cihān-der-cihān

HH375 Lāle-i zerd-gūne-i ṣaḥrā / Zaʿferani ḫıyāmdur **ber-pā**

HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i raʿnā / Mülk-i ḥüsn içre fitne-i **ber-pā**

HH2550 Naḫl ile tāklar ki **ber-pādur** / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur

berrāḳ [8]

1. temiz

SE39 Şedde mi ṣafḥa-i **berrāk** üzre / Ḫaṭṭınuñ şānesi mi ṭāḳ üzre

NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı **berrāḳ** / Geçdi atı bir nice menzil-i ıraḳ

HH1301 Gül-i raʿnā-yı sürḫ ü zerd-evrāḳ / Ṣafaḥat-ı muvaṣṣıl u **berrāḳ**

2. parlak, aydınlık

SE251 Raḫş-i raḫşende-beden yaʿnī / Burāḳ Berḳ-veş ġurresi māh-ı **berrāḳ**

SE1102 Ḫāṣılı oldı ser-ā-ser āfāḳ / Gün gibi zīr-i nigīn-i **berrāḳ**

HH151 Çün Burāḳ üzre ol meh-i **berrāḳ** / Mihr-i gerdūn-veş oldı ḥüsn ile ṭāḳ

HH2079 Şaʿşaʿa birle Ḫusrev-i Ḫāver / Gül-i **berrāḳ** idi zer-ender-zer

3. (ses için) kulağa hoş gelen; temiz, güzel

HH977 Cünbüşi dil-berān-ı **berrāḳun** / Yüregin oynadurdı ʿuşşāḳuñ

berrān [1] keskin

NE1886 Gel beri çek ḫançer-i **berrānuñı** / Ölmedin al kām-ı dil ü cānuñı

berre [1] kuzu

SE210 Söyledi **berre-i** biryān aña hem / Ciger-i ḫaşmı kebāb itdi elem

NE2341 Faṣl u meʿārifle idüp **berre-ver** / Cevher-āver ekledür zīb ü fer

berrī [1] karaya ait

NE1837 Dest-i güher-bārum olup dür-niṣār / **Berrī** idüm baḥr-ı cevāhir kenar

NE672 Ṣīṣe-i mey ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya baṭ-ı **berrīde** ser-i ḫūn-çekān

SE2619 Beni ṣanma ki zen-i **berrīyem** / Duḫter-i pādişeh-i perrīyem

ber-ser [5] baş üstünde, yük

SE2557 Germī-i vaḳt-i cüvānī **ber-ser** / Ḥālet-i cām-ı muḥabbet ser-ber

HH702 Şeb-çerāġ ile tāçlar **ber-ser** / Her biri şemʿa-i ziyā-güster

HH2503 Dest ü pāy urmadan figār idiler / Oldı zencīr-i āhenin **ber-ser**

HH2518 Yetmeyüp kelle-kūb-ı ġam **ber-ser** / Ṭāġ-ı ʿışḳ oldı anlara ser-ber

HH2631 Hecr-i dār u diyār ṭāġ-ı ciger / Çekilen miḥnet anlara **ber-ser**

ber-ṭaraf olmaḳ [3] ortadan kaldırılmak, yok edilmek

NE1676 Eyleseler şirret ile ittifāḳ / **Ber-ṭaraf olurdı** cihāndan vifāḳ

HH1005 **Oldı** efgende **ber-ṭaraf** ġavvāṣ / Gitdi her sūye çāre-cūy-ı ḫalāṣ

HH1743 **Ber-ṭaraf oldı** kār-ı şeh-zāde / Degdi nevbet edīb-i nā-şāde

ber-ṭaraf-sāz [3] ortadan kaldıran, yok eden

S798 Olup **ber-ṭaraf-sāz-ı** ṭāṣ-ı nigūn / Çıḳam ḫadd-i heyʾetden āḫır birūn

S1302 Ḳapaġın atup yaʿni dīk-i zemīn / Ola **ber-ṭaraf-sāz-ı** çarḫ-ı berīn

HH1045 Oldı seyr-i ʿacāyib-i aḥvāl / **Ber-ṭaraf-sāz-ı** fikr-i devlet ü māl

ber-ter [6] daha üstün, daha önemli

SE2314 Berg-i terreyle gelirse sikke-ger / Eyle iʿzāz-ıla ḳadrin **ber-ter**

HH583 Oldı Ḳāḍı Şüreyḥ ile hem-ser / Belki andan meḥāsini **ber-ter**

HH1851 Ḳaddi rāʾyet-miṣāl **ber-ter** idi / Ṭalʿatı muṣḥaf-ı müdevver idi

HH2035 Reşk ol ʿāşıḳa ki maẓhar olur / Ehl-i ʿışḳ içre ḳadri **ber-ter** olur

SE865 Gerçi el üzre el olur dirler / Cümleden dest-i seḫādur **ber-ter**

HE54 Olup her mışraʿı bir ʿıḳd-ı gevher / Olupdur sübḥadan şad bār **ber-ter**

bertilmek [1] incinmek, burkulmak

NE2263 Vara tehevvürle ura başına / **Bertile** ya ḳırıla ya aşına

berūmend [1] taze

SE196 Ḳāmeti naḫl-i **berūmend-i** cihān / Sayesi olmaz ise tañ mı ʿiyān

berü [1] bkz. ‘beri’ md.

NE3144 Fiʿle getür var ise ṭabʿuñda tāb / Söyleşelüm gel **berü** işte kitāb

HH2590 Ol zamāndan **berü** daḫı bilmem / Ḳanġı yirlerdedür o kān-ı kerem
HH800 Biri ḫandān u biri pür ġam idi / Anda sür **berüde** mātem idi
HH1587 Öteden düzd-i ġamze-han-dīde / **Berüden** hep nigāh-ı düz-dīde

ber-vech [2] olduğu üzre, olarak

SE2183 Çünki mümkin ola **ber-vech-i** ḥalāl / İḫtiyār itme varup rāh-ı ḍalāl
SE3000 Kimsenüñ mālı degildür bu menāl / Yürü bizden saña **ber-vech-i** ḥalāl
SE3434 İtdi **ber-vech-ile** güftārı tamām / Ki ne taṣdīḳ ne yārā-yı kelām

ber-veflk [1] uygun olarak, uygun olduğu üzre

SE782 Yaʿnī **ber-veflk-ı** Şemāyil-nāme / Her ḳıyafet ki yazardı ḫāme

berzāḫ [1] iki şeyarasındaki uzaklık, aralık

SE3370 Ṭuna küffār arasında **berzāḫ** / Dūrdan baḳar ol ehl-i dūzaḫ

bes [8] yeterli, kâfi

NE2342 İtmemege cāna cehālet gezend / ʿĀrif-i ehl-i dile **besdür** bu pend
SE996 Heyʿet-i şūmı naṣīḥat **besdür** / Lūṭ ḳavmi saña ʿibret **besdür**
SE2050 Ḥişşe-i ġāyib-i ḳısmet saña **bes** / Ḥırṣ-ıla eyleme teksīr-i heves
SE2352 **Bes** idi aña ṣafa vü leẕẕet / ʿIṭra bī-hūde çekilmiş zaḥmet
SE2902 Bu kerāmet ṣuʿarāya **besdür** / Pāye-i himmeti gerdūn-resdür
SE3471 Tīr urduḳ ciger-i ḫāside tīr / **Besdür** añlarsa bu deñlü taʿzīr
HH1471 Arzū-yı kinār ise ancaḳ / Baña **besdür** kenāreden baḳmaḳ
HH1934 Naẓaruñ ʿāşıḳa meded-resdür / Nice nā-çāra bir nigeh **besdür**

be-ser [1] baş üstüne, baş üstünde

NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü sāġar **be-ser** / Künc-i ḫarābātda genc-i güher

beşerāt [1] vücutta ortaya çıkan sivilceler, küçük çıbanlar. “beşr” kelimesinin çoğulu

SE1260 Ten ki olmış **beşerāt-ile** cerīḥ / Levḥa-i taʿlīm-i ʿulūm-i teşrīḥ

beslemek [1] yetiştirmek, büyütmek ‖ bakmak, üzerine titremek

SE1002 Peder ü māderi bir ġonca-lebi / Sīnede **besler-iken** cānı gibi
NE2629 Ḫūn-ı cigerde peder ü māderi / **Besleye** bir dilīr-i sīmīn-beri

besmele [20] Kur’an-ı Kerim’de Tevbe suresi hariç her surenin başında yer alan ve Neml suresinin de içinde geçen bir ayet olup “esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile" anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen “Bismillahirrahmanirrahim” sözü.

NE12 **Besmeledür** her ḫayra mübtedā / Sālike yol gösterür engüşt-i bā
NE13 **Besmeledür** mecrā-yı fülk-i emān / Heyʾet-i meddi çekilen rīsmān
NE14 **Besmeledür** dāver-i bālā-nişīn / Ḫusrev-i ḫāver gitī-nümā-nişīn
NE15 **Besmele**-i şāhin-terāzū-yı dīn / Besmele serpençe-i bazū-yı dīn
NE15 Besmele-i şāhin-terāzū-yı dīn / **Besmele** serpençe-i bazū-yı dīn
NE17 **Besmele** bālāda ṭurur dāʾimā / Oldı meger evc-i hevāda hümā
NE29 **Besmeledür** sünbül-i bāġ-ı hüdā / Noḳṭa piyāz olmuş aña gūyiyā
NE31 Meddini seyr eyle ser-i mīmde / Gerdeni **besmeleñe** teslīmde
NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / **Besmele** ʿarş-ı felege feyż u nūr
NE50 **Besmelede** var nice sırr-ı ʿaẓīm / Kim odur īcāz-ı kelām-ı ḳadīm
NE53 **Besmelede** ol daḫı oldı nihān / Ṭutdı kemin anda bu ceyş-i girān
NE54 **Besmelenüñ** sırrı daḫı bādadur / Bādaki de noḳṭa-i yektādadur
NE56 **Besmeledür** Ḥakkuñ ulu niʿmeti / Anda mükerrer ṣıfat-ı raḥmeti
NE77 **Besmeleye** ḥamd ile olsa redīf / Kāmil olur ḫüsn ile naẓm-ı şerīf
NE80 **Besmeledür** lāzım olan evvelā / Ḥamd iledür vācib olan sāniyā
NE195 **Besmele-i** fātihā-i serveri / Ḫātime-i defter-i Peyġamberi
SE1 İdelim **besmele-i** hādī-i rāh / Yürüsüñ ḳāfile-i ḥamd-i İlāh
SE15 **Besmele** vasfın idersek tekrār / Yine bismi’l-lāh olur āḫir-i kār
SE18 **Besmele** ṭurre-i müşg-efşāndur / Zīver-i ser-süḫan-ı Ḳur’ānʿdur
SE19 **Besmele** noḳṭa-i bā ile hemīn / Oldı çevgānıla gūy-ı müşgīn

beşre [1] vücutta ortaya çıkan sivilce, küçük çıban

SE1261 Maraż ü **beşre** ḳılup cemʿiyyet / Virdi cerrāḥ u ṭabībe ḥayret

best [2] bağlama, düğümleme, düğüm

NE1120 Pīş ü pesi **best-i** ṣaf-ı evliyā / Pes ṣuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE3103 Ḫāk-i meẕelletde ḳalup pāy-i **best** / İtdi beni teng-dil ü teng-dest

beste [13] bağlı, bağlanmış

S52 Der-i tevbeyi ṭāḳ-ı ebrū-yı yār / Ḳıla **beste-dīvār** miḥrāb-vār
S393 Ṣadef-veş olup baḥr-ı ġamda mekīn / Dehen **beste** idi cebīn çīn çīn
NE136 **Beste** olup silsile-i mümkünāt / Geldi nüh-ābāyla çār-ı ümmehāt
NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i ter **beste-i** gülnār-ı āl
SE156 Ḳıblegāh idüp anı peyveste / Dām-ı tezvīrine olma **beste**

SE867 İy olan **beste-i** evtār-ı emel / Mübtelā-yı elem-i dām-ı ecel
SE2605 Didi himmet midür iy bī-tedbīr / Olasun **beste-i** dām-ı tezvīr
SE2719 Bende-i devḥa-i āzād olmış / **Beste-i** ṭurre-i şimşād olmış
HH906 Rütbe-i müntehāda idi ḳaşı / Dil-i eşkeste-**beste** dest-keşi
HH962 Mīzer-i nīl-gūn olup **beste** / Oldı berg ile baġlu gül-deste
HH1526 Yine ol ḫaste-i şikestemi ʿışḳ / Ṣayd-ı fitrāk-i derd ü **beste-i** ʿışḳ
HH2140 ʿĀşıḳuñ şoḥbetine rāġıb olur / Görmege **bestesini** ṭālib olur
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / Tāk-i rez farḳ-ı ṭāreme **beste**

beste-bāb [1] kapalı ‖ susmuş

S728 Güneş ṭolanur seyr içün dā'imā / Dili **beste-bāb-ı** icāzet aña

beste-dem [2] nefesi tutulmuş

S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni **beste-dem** / Pey-ā-pey gelüp mevc-i deryā-yı ġam
NE85 **Beste-dem** itse beni evgārlıḳ / Ḳıl yine ey ḫāme meded-kārlıḳ

beste-der [1] kapısı kapalı ‖ sahipli

NE1403 Gerçi dürli dürle gencīneler / Ṣāḥibi var her birisi **beste-der**

beş {baş} [1] bkz. 'baş' md.

NE2496 Ditremede ża'f ile gerçi **beşi** / Oynamada mekr ile gözi ḳaşı

beşāret [2] iyi haber, müjde

NE768 Olmuş idi bir ulu himmet baña / Ġaybdan irmiş idi **beşāret** baña
NE1701 İtdi o dem baña **beşāret** hemān / Virdi işāret ile icāzet hemān

be-şart [3] belirli bir şarta uygun olarak, şart üzre

NE190 Çāh-ı devāt içre **be-şarṭ-ı** cefā / Eyle Bilāl-i Ḥabeşī-veş ṣalā
SE532 Ḥac ki farżıyyetine var āyet / Lāzım īfāsı **be-şarṭ-ı** ḳudret
SE3044 Bezmüñ esbābı **be-şarṭ-ı** iḫfā / ʿUhdesindeydi anuñ ṣubḥ u mesā

beşer [7] insan, insan soyu

NE102 Deste-ger-i mühre-i püşt-i peder / Rişte-keş-i gevher-i nesl-i **beşer**
NE1793 Gerçi ki fażl-ı **beşeri** bī-ḥesāb / Yazdılar aḫlāḳda nice kitāb
NE2410 Līk yine ġayret-i nevʿ-i **beşer** / Olmaya Mevlā-yı ḥaḳiḳi ḳader
NE2421 Fitne-i ḳābil ola mı āşikār / Oldı **beşer-i** şehvet ile ḫār u zār
SE828 Dīde-i ʿibret-ile eyle naẓar / Cins-i ḫayvān ü cemād-ile **beşer**
SE1376 Görmese tīr-i ferāsetde eşer / "İttekū" dimez idi Ḫayr-ı **beşer**
SE2109 ʿAḳldur cevheri nevʿ-i **beşerüñ** / Ṣabr-ımış yüzi suyı ol güherüñ

beşerāt [1] insanlar, "beşer" kelimesinin çoğulu

SE1330 Cism-i insānda miṣāl-i **beşerāt** / Tağıla rūy-ı zemīne ḫaşerāt

beş ḥavāş [1] çevre ve nesnelerden gelen uyarıları algılayan duygular, beş duyu

S482 İrişmez aña ʿaḳl ü pāy ü ḳıyāş / Ḳalur ḫams-i cā'iz gibi **beş ḥavāş**

beşinci sipihr [1] feleğin beşinci katı

S155 **Beşinci sipihre** olup esb-rān / Şeref buldı Behrām-ı şāḥib-ḳırān

beşīr [3] sevinçli haber getiren, müjdeci

NE199 Ḫavf u recā ehline niʿmü'n-naşīr / Ḫayr-ı şefīʿ u **beşīr-i** neẕīr
NE1369 Oldı **beşīr-i** eşer-i ibtihāc / Dīde-i cānumda olan iḫtilāc
SE730 Ṣālişen irdi **beşīr-i** ikrām / Bildi maġfūr idigin rūz-ı ḳıyām

beş kemān [1] beş parmak

HE95 Būrīde nāḫun-i ḫançer-nişānı / Olurdı **beş kemānuñ** üstüḫ'ānı

beş nesne [1] İslâmın beş şartı

SE523 Ḳaṣr-ı İslām kim oldı vālā / Oldı **beş nesnenüñ** üstine binā

be-şürbü'l-müdām itmek [1] devamlı işret etmek, işret üzre olmak ‖ şarap içmek

NE700 Vir bize sāḳī hele bir iki cām / **İdek** el ile **be-şürbü'l-müdām**

Betūl [1] namuslu, temiz, ayrı kök salan fidan anlamında olan kelime Hz. Muhammed'in neslini devam ettiren tek çocuğu olması ve Müslüman kadınlar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olması bakımından Fâtımatü'z-Zehrâ'nın sıfatı olarak kullanılmıştır. Kelime saflık, temizlik ve el değmemişlik bağlamında Hz. Meryem için de kullanılagelmiştir.

S117 İlāhī be-nūr-ı cebīn-i Resūl / Be-āl ü be-evlād-ı pāk-i **Betūl**

bevār [2] yok olma, mahvolma, ölme

SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı **bevār** / İndi ṣu dökmege Mervān-ı ḥimār
HH756 Çāh-ı duzaḫ-miṣāl hevl-āṣār / Gūr-ı kāfir gibi maḥall-i **bevār**

be-vech [1] olduğu üzre, olduğu gibi

SE769 Ṣıdḳ-ı daʿvāma **be-vech-i** temsīl / Oldı bu ḳıṣṣa-i pür-ḥişşe delīl

be-vefk [2] uygun olarak, uygun şekilde

SE1124 Şāh-ı Çīn oldı **be-vefk-i** fermān / Ṭabaḳ-ı ʿarża güher-rīz-i beyān
SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı **be-vefk-i** ẓāhir / Aḳsarı ẓālim ü ḥaşmı ḳāşır

bevl [1] sidik, idrar

NE2671 Bilmemesin ḳabir ʿaẕābı saña / **Bevl** ṭoḳunmaḳdan olur evvelā
NE3019 Ḳıl bir ḳān-ı ġam ile imtizāc / **Bevl-i** şeyāṭīn ile itme ʿilāc

bevle [1] çok işeyen, sidikli. Kelime tanıkta hakaret bağlamında kullanılmıştır.

SE1200 Göricek ʿibret alan ehl-i naẓar / Gitdi bir **bevleye** devlet didiler

bevvāb [1] kapıcı, Topkapı sarayı kapılarını bekleyen kapıcılara verilen unvan

SE1934 Nereden alduñ ola **bevvābı** / Rumḥ-ı ejder dem-i āteş-tābı

bey [1] bkz. ‘beg’ md.

NE2036 Kārı nedür şaḥnesi ile **beyinüñ** / Baḳma ilüñ ʿaybına ne eksigüñ

beyāʿāt [1] satın alma

NE1750 Yaʿni metāʿına irişüp kesād / ʿAḳd-i **beyāʿātı** bula çoḳ fesād

beyʿat itmek [2] kabul ve tasdik etmek ‖ egemenlik altına girmek

HH1021 Müteʿayyin olup aña devlet / Çār u nā-çār itdiler **beyʿat**
HH1197 Bī-tereddüd aña idüp **beyʿat** / İdeler ḫusrev-i felek rifʿat

beyāban [7]

1. çöl

SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa ṣad **beyābān** dūruz
S1545 Be-leb-teşne-gān-ı **beyāban-ı** ʿışḳ / Be-fevvāre çeşmān-ı bostān-ı ʿışḳ
S766 Ḳanı sāḳiyā ol kümeyt-i sürūr / Ki ṭayy oluna bu **beyābān-ı** dūr
SE2629 Gördüm aḥvāli perişan olmış / Menzilüm berr ü **beyābān** olmış
HH1463 Ḳays-veş itmeseydi dermānde / Ne işüm var idi **beyābānda**
NE3125 Deşt ü **beyābānı** görüp serseri / Geldi aña itdi temelluḳları

2. ıssız, yaban yer

SE1680 Genc-i Cem künc-i **beyābānda** yatur / Sīm ü zer maʿdeni yabanda yatur

beyābānī [1] çöl adamı, vahşî. Ayrıca bkz. ‘ġūl-i beyābānī’ md.

SE3347 Her biri ʿāḳile-i nā-maʿḳūl / Gösterür ġūl-i **beyābānīye** yol

beyān [11] güzel ve açık bir şekilde bildirme; ifade, söz

S28 Nice mümkün iḥṣā-yı luṭf u kerīm / **Beyānında** ʿāciz zebān-ı Kelīm
S524 Olup pür-ḫurūş-ı raḥīḳ-i **beyān** / Güzel deprene tā kümeyt-i zebān
S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv **beyān** ola mest
NE84 Eyle biraz mest-i raḥīḳ-i **beyān** / Ta döne şevḳ ile kümeyt-i zebān
SE69 Ümmehāt ile nüh-ābā-yı cihān / Ḥamd-i ḫālıḳ ile şükr-ḫān-ı **beyān**
SE372 Olıcaḳ bezme güher-rīz **beyān** / Sözümi cümle begendi yārān
SE494 Sūzen-i naẓma çeken tār-ı **beyān** / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne zamān
SE799 Bed-nümā eyledi āġāz-ı **beyān** / Yüzin alup eline didi hemān
SE1124 Şāh-ı Çīn oldı be-vefk-i fermān / Ṭabaḳ-ı ʿarża güher-rīz-i **beyān**
HH2279 Eyledi pīre ʿāşıḳ-ı nālān / Ḥasb-i ḫāli bu resme şerḥ ü **beyān**
NE2379 Ḳıldı kerāmet ile **beyān-ı** faṣīḥ / Defn-i murād üzre edā-yı ṣarīḥ

beyān eylmek/itmek/ḳılmaḳ [14]

1. anlatmak, bildirmek

NE559 **İtmedi** bir reşḥa-i kemter **beyān** / Olmadı maḳsūd ile raṭbu’l-lisān
NE1564 Şemme **beyān eyleyeyin** saña ben / Gördigüm işitdigüm aḥvālden
NE1657 Gel saña bir ḳıṣṣa **beyān ideyin** / Gördiġüm aḥvāli ʿayān ideyin
NE1870 Āḫir aña ḫāli **beyān eyledi** / Maḥrem-i esrār-ı nihān eyledi
NE2411 Ol ki **beyān eyledi** keyfiyetin / Böyle yazar ġayretinüñ ḥikmetin
SE1635 **Eyle** icmāl-i **beyān-ı** aḥvāl / Nereden maḳdem ü ḳanda iḳbāl
HH1117 Geldi Ḫurşīd şāh-ı ser-gerdān / Vāki-i ḫāli **itdi** şerḥ ü **beyān**
HH1494 Kendüde gördigün ʿayān itdi / Ḳıṣṣa-ı ḫᵛābını **beyān itdi**
HH1719 Şāh-ı deryā-dil **eylemişdi beyān** / Dil-güşādur kenār-ı āb-ı revān
HH1794 Her biri ser-güẕeştin **itdi beyān** / Güş iden oldı vālih ü ḥayrān
HH2763 Gīr ü dār-ı ġamı **beyān itdüm** / Nāmın illerde Heft-hᵛān itdüm
HH2777 Ḳalemüm sükkerīn **beyān eyle** / Sözlerüm ḫalḳa dāsitān eyle

2. açıklamak

SE297 Ḥāl-i İsrāyı **idüp** şerḥ ü **beyān** / Görüp işitdigini ḳıldı ʿiyān
SE2101 Sırr-ı ser-bestesini itdi ʿiyān / Ḳaṣdı kendi idügin **ḳıldı beyān**

beyān olmaḳ [4] açıklanmak, bildirilmek

NE1079 Sözdür **olan** şuʿle-i şemʿ-i **beyān** / Sözdür olan cevher-i tīġ-i zebān

NE1400 ʿİlm ile **olmaz** bu maʿānī-i **beyān** / Başḳa zebāndur yüri bul tercümān
SE493 Eṣer-i ʿışḳ **olamaz** vaṣf ü **beyān** / Diñle bu ḳıṣṣayı da añla hemān
SE1486 Bā-ḥuṣūṣ ide müsī'e iḥsān / **Olamaz** mertebesi şerḥ ü **beyān**

beyān olunmaḳ [1] söylenmek, açıklanmak
NE1335 Biñ yıl olur saḳ ḳalma hem-zebān / Biñde bir evṣāfı **olunmaz beyān**

beyāż [4] beyaz, ak
NE2106 Bir gözi anuñ da miṣāl-i ḥıyāż / Olmuş idi ḳara ṣu inüp **beyāz**
S336 Kimisi mülemmaʿ **beyāż** ile āl / Güşād oldı pervāz-ı lāle-miṣāl
NE1887 İdeli teşḥiş **beyāż** u sevād / Bir kesi göndermemişüm nā-murād
SE7 Semen ü sünbül ile şaḥn-ı riyāż / Ufuḳa döndi sevād ile **beyāż**

beyāża çıḳmaḳ [1] müsvette yazı veya kitabı temize çekmek. Tanıkta fikri olgunlaştırmak, son kararı vermek bağlamında kullanılmıştır.
HH1662 Yine fikr idüp eyledi te'ḫīr / Tā **beyāża çıḳa** bu emr-i ḫaṭīr

beyāż eylemek [1] müsvetteyi temize çekmek, tamamlamak
NE845 Çün bir iki faṣlı **beyāż eyledüm** / Ṣafḥaların reşk-i riyāż eyledüm

beyāż-ı ṣaḥīḥ [1] temiz, kusursuz, mükemmel
NE2107 Noḳṭa-i şekki giderüp ol faṣīḥ / Nusḫasın itmişdi **beyāz-ı ṣaḥīḥ**

beyhūde yere [1] boşu boşuna, boş yere
NE1357 Ola mı **beyhūde yere** ḫāme-zen / Ḥikmet-i tedbīr-i menāzil yazan

beyn [2] ara, aralık, miyân
NE2054 Müfti olup ṭālib-i ışlāḥ-ı **beyn** / İtmiş idi daḫlden iġmāż-ı ʿayn
NE2490 Olsa eger ʿāzim-i ifsād-ı **beyn** / Nefret ile ayrılalar Ferḳadeyn

beyt [13] aynı ölçüde iki dizeden oluşan manzume birimi, beyit
S1016 Bu gün rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẓer / Ḳaṣāyidde **beyt-i** güzīde döker
S425 Dinilseydi bir naẓm-ı gevher-niṣār / Ki her **beyti** bir müfred-i rūzgār
NE1119 Münkir olan her ne ḳadar itse lec / Ṣāʿire bu **beytidür** okur el-ḥücec
NE1131 Ṭaʿna iderse ẓurafā-yı diyār / Cümleye bu **beyt** ider iʿtizār
NE1140 Eyledi beş **beyt** ile fażlın ʿayān / Ḫamsesine oldı berāʿat hemān
NE1153 Bilmedi ki şeyḫ-i kerāmet-penāh / Eyledi bir **beyti** ile sedd-i rāh
NE3143 Bir iki **beytile** ḳatı zuʿmı ḳo / Ṣanma iñen kendiñi pākize-gū
SE1288 Geldi bir **beyt-i** laṭīf ü zībā / Bildügim şiʿr-idi evvel gūya
SE1289 Uyanup ḳıldım o **beyti** taḥrīr / Görmemişdüm anı ʿömrümde faḳīr
SE1290 Fārisī lafẓın iki **beyt-ile** ben / Terceme itdüm idi bu yüzden
SE370 Urıcaḳ **beyt-i** ṣafā-baḫşa binā / Kişinüñ mülki gerekdür maʿnā
HH2062 Ṭālib-i ʿışḳı itmege irşād / Bu iki **beyti** ḫoş dimiş ustād
HH2766 Oldı bī-ʿillet-i لعل و لیت / Keşr ü noḳşānı ile üç biñ **beyt**

Beyt-i Maʿmūr [1] Hz. Adem ile yeryüzüne indirilip tufan'dan sonra tekrar Kâbe'nin hizasında yedinci kat göğe çıkarıldığına inanılan köşk, tapınak
HH878 Ḫūblarla bihişt idi pür-ḥūr / **Beyt-i Maʿmūr** ile ṭolı bir sūr

Beytü'l-Ḥarām [1] Kâbe ve etrafının ismi. Kâfirlerin men edildiği ve yaklaşmalarının yasak olduğu için bu isimle anılmaktadır. [tas.] Allah'tan başkasına haram olan kâmil insanın kalbi
NE2128 Ḥürmet idüp niteki **Beytü'l-Ḥarām** / Eyle ḫarem şāḥibine iḫtirām

beytü'l-ḳasīd [1] kasidenin en seçkin, en güzel beyti
NE1143 İtdi ḳasīde diyucek ol ferīd / Yek-be-yek ebyātını **beytü'l-ḳasīd**

beytüʿl-māl [3] devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idari-mali kurum, devlet hazinesi
SE2099 Şeh kim itlāf ide **beytüʿl-mālı** / Āḫiretde güç olur aḥvāli
SE2440 Yā virüp ḳuvveti **beytü'l-māle** / Ḫayrı vāṣıl olasun bed-ḫāle
SE1866 Veled olmazsa acursın māla / Ḳoyamazsın anı **beytü'l-māla**

beyyināt [2] açık olan şeyler, belli olanlar
S85 Ẓuhūr itdi andan nice muʿcizāt / Kelām-ı ḳadīm aʿẓam-ı **beyyināt**
SE163 **Beyyināt** ile olurken işbāt / Belki fehm eyler iken ḫayvānāt

beyża [7]

1. yumurta
S1299 Seḥerden ḳızup tābe-i āsümān / Şıdı **beyża-i** māhi gerdūn hemān
S1300 Güneş **beyża-i** nev-birişte-miṣāl / Anuñ pāre-i ẓarfı sulḥ u hilāl
NE2350 Cūşa gelür idi o ṣafādan hemān / Niteki bir **beyża** içün mākiyān

2. çok beyaz

SE826 **Beyża-i** jāle ki bī-fā’idedür / Ḥārişe gökden iner mā’idedür
HH136 **Beyża-ı** cirm-i meh ʿayān oldı / Şekl-i māh-ı nev-āşiyān oldı
HH223 İtdi ḥıfẓı hižānesin me’vā / Beyże-i dīn ü millet-i **beyżā**

3. haya, husye

NE2539 Zīr-i liḥāfından olup dīde-bān / **Beyżayı** gözler idi keşf-veş hemān

beyżadār [1] içinde yumurta olan, yumurtalı

S301 Sütūn üzre güvlek olup lāne-vār / Tüfenk mühresi eyledi **beyżadār**

beyże [7]

1. yumurta

S910 Görüp dāne vü bergin itdüm ḫayāl / Ki ṭūṭī ide **beyżesin** zīr-i bāl
S1106 Ṣalar gāh olur anı nāra güneş / İder **beyże** mānend iken tīġ-veş
S1295 Kef-endāz idüp baḥr-ı cūşānı tāb / Pişer **beyże** anda degil dürr-i nāb
NE26 **Beyże** iken ḳudret-i settāra baḳ / Ol çekilen tīġ-i güher-bāra baḳ
NE27 Lānesiz ol **beyżeden** oldı ʿayān / Pençe-i sīmurg-ı bülend āşiyān
NE505 Lālede jāle niʿam-ı maʿnevī / **Beyże** ile mā’ide-i ʿİsevī

2. güneş

HH223 İtdi ḥıfẓı hižānesin me’vā / **Beyże-i** dīn ü millet-i beyżā

bez [2] pamuktan veya ketenden yapılan ince dokuma kumaş

NE2508 Gerçi ṭutulmuş çalaça ḳız degil / Ḳızlar aña öykünemez **bez** degil
NE1741 Penbe **bezin** satsa ider yafta / Köhne-i küttānı sarar tāfta

bezd [1] kurtarma, rahata erdirme

S283 Ḳavī pençe şīrān-ı merdāne merd / Cedel-pīşe yekeffün-i kār-ı **bezd**

beze [1] yoksul, miskin

NE1745 Cümleyi sermāye ider ol püze / Aldanur īmānına birḳaç **beze**

bezemek [1] süslemek, donatmak

NE2215 Yem döküp ol kebge **bezer** nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi dām-ı fiten

bezir [1] tohum, keten tohumu

NE2270 Yer yer aġarmış idi ol ḳaltabān / Küfli **bezir** bardağı gibi hemān

beẕl [14]

1. esirgemeden dağıtma, bol bol verme

S213 Virüp anlara farṭ-ı **beẕli** keder / Ṭaġıtdı hemān kendüyi sīm ü zer
NE468 Sīm degil **beẕl-i** zer-i nāb ile / Keffe-i mīzānları pür-āb ile
NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā **beẕl-i** māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem celāl
NE1714 **Beẕl** ü nişār ile miṣāl-i nesīm / Aça dür-i ḥabbını dest-i kerīm
NE1716 Mihr-i münevver gibi şām u seḥer / **Beẕl** ile eksilmeye destüñde zer
NE2243 **Beẕl** ü nişār ile ḳılayın ʿamel / Belki bulam yerine naʿīmü’l-bedel
SE535 ʿÖşr-i emṣālini virür Allāh / Artırur **beẕl-ile** envārını māh
SE834 Naḫl-i ṣābit-ḳadem-i ʿālem hem / Oldılar **beẕl** ü nişār-ile ʿalem
SE2075 **Beẕl** idi kendi eli-y-le kārı / Ṣāḫ-ı miyve nite kim ezhārı
SE2091 Bir gün ol **beẕle** ved-i bezm-ārā / Virdi bir nükte ile bezme ṣafā
SE2416 **Beẕl-i** ẕer bāʿiş-i raḥmet oldı / Nārdan muḥsin ucuz ḳurtuldı
SE3523 Ṣanmañuz kim ġarazum şöhretdür / Belki **beẕl-i** süḫan-ı ḥikmetdür
HH1352 Her ġanem **beẕl-i** nezl ü niʿmetde / Bir ṭulum yaġdur ġanimetde

2. kerem, cömertlik

SE1470 Ḳoma elden kerem ü iḥsānı / **Beẕl** ü iḥsān ḳul ider insānı

beẕl eylemek/itmek/ḳılmaḳ [17] bol bol vermek, dağıtmak

NE607 **Beẕl ḳılup** mihr ü vefā ḫırmenin / Bir iki zer viren alur dāmenin
NE1806 Ücret ile ide metāʿın sebīl / **Beẕl ide** ḫalḳa uma ecr-i cezīl
NE1812 **Beẕlini** ceybinden **iden** hem-çüyem / Çekmez o dünān gibi ṣanki nedem
NE1818 Sen daḫı **beẕl eyle** dilā ḳudretüñ / Ḫayrını gör var yüri bu himmetüñ
NE1836 Didi eger Ḥātem **idüp beẕl-i** nān / Çekdi ise merdüm-i ṣaḥrāya ḫān
NE2102 Bir gün olup meclis-i eşrāf-ı nās / Bezleyi **beẕl itmiş** idi bī-ḳıyās
SE864 Meksebinden geçinür bī-minnet / Belki **eyler** nice **beẕl-i** niʿmet
SE1420 Merd-i meydāndur **iden beẕl-i** direm / Bir gelür aña vücūd-ile ʿadem
SE1822 Ne ṣafādur ki **idüp beẕl** ü ʿatā / Olasın vāsıṭa-i luṭf-ı Ḫudā
SE1994 **Beẕl idüp** bī-ġaraẓāne pendin / Kendinden atabeg eyler kendin
SE2310 Ḳıla bī-daġdaġa-i zerḳ ü riyā / Luṭf-ı pinhānını **beẕl-i** fuḳarā
SE2420 İbn-i vaḳt olup **iden beẕl-i** niʿam / Çekmez ebnā-yı zamān gibi elem
SE2456 Yine **beẕl eyle** anuñ-ıla anı / Eksik itmez uran ol bünyānı
SE2497 Şöyle **beẕl eylemiş** ol reşk-i bahār / Olmış ol ḫāne dükān-ı ʿaṭṭār
SE2641 Fuḳaraya **idicek beẕl-i** ʿatā / İtmesün ḫayrıuñ ibṭāl riyā

SE2996 Görmedik böyle ḫışāl-i melekī / **Eyledüñ beẕl** bize mā-meleki
SE3072 Kim ki aġzuñdan ala iḳrārı / Ne ise yoḳ dime **beẕl it** varı

beẕl-i ḥayāt [1] hayatını seve seve feda etme
SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen terk-i ser ü **beẕl-i ḥayāt**

bezle [1] hoşa giden nazik söz, latife
NE2102 Bir gün olup meclis-i eşrāf-ı nās / **Bezleyi** beẕl itmiş idi bī-ḳıyās

bezle-gūne [1] latife tarzında, şaka gibi
S650 Tekūr-ı Sitanbulı taḥmīḳ ider / Ṣalar **bezle-gūne** evgāra ḫaber

bezle-gūy [1] şakacı, latife söyleyen
NE1948 Masḫaralar ṭurmaz olur **bezle-gūy** / Kendüsi nāz ile olur ḫande-rūy

beẕle-güẕār [1] şaka yapan, latife eden
SE1645 Cemʿ olındı nüdemā vü şüṭṭār / Belki her masḫara-i **beẕle-güẕār**

bezle-senc [1] ölçüp tartarak yerinde latife eden
NE745 Her biri luṭf ile olup **bezle-senc** / Didiler olmaḳ gerek ol genc-i penc

bezm [69] meclis, sohbet meclisi; içkili, eğlenceli meclis, toplantı
SR8/2 Efsürde idüp ābı ider **bezmi** müẕāb / El-ḳıṣṣa fenāyile beḳā ʿışḳ iledür
S391 Bu günden virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider rezmi **bezm** ile leyl ü nehār
S414 O **bezmüñ** bisāṭında var inbisāṭ / Bulup rişte-i cān ile irtibāṭ
S440 Odur cāy-ı **bezm-i** ḫarābatiyān / Ġalatadur andan geçince hemān
S464 Gelelden bu **bezm-i** bed-encāmına / Anuñ digmedik bir ṭolum cāmına
S807 İdüp sāḳiyā **bezmi** pür-velvele / Yine alıcı çaḳıruñ al ele
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i **bezme** āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ vire tāb
S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i **bezm-i** vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
S932 Getür sāḳiyā **bezme** bir ṭolı cām / Yine çarḫa girsün o bedr-i tamām
S962 Perīşān ider **bezmi** raṭl-ı girān / Odur fitne-i devr-i āḫır-zamān
S981 O mīnā-yı aḫżar ṣalar **bezme** nūr / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i Ṭūr
S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i bütān-ı cemīl / Olur **bezme** şemʿ-i muʿanber fitīl
S996 Viren **bezme** fer ḫüsn-i tedbīridür / Bu gün şanʿat-ı ʿişretüñ pīridür
S1003 Ezel **bezminüñ** mestine dāʾimā / Görince ider ḫande-i āşinā
S1046 Ṣalar **bezme** her tārı bir gūne şevḳ / Virür her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
S1065 Muġannī o ṭanbūr-ı şīrīn-maḳāl / Virür **bezme** revnaḳ ṣurāḫī-miṣāl
S1085 Gözet muṭribā **bezmi** miṣḳāl ile / Ṣafā-baḫş ol aḫbāba miṣḳāl ile
S1086 Eger muṭribā **bezme** gelse o ḫar / Ḳulaġına ṭoldursa idüp naġmeler
S1201 Eger **bezme** gelse mey-i erġavān / Tozardı ġubār u tüterdi duḫan
S1205 Bu **bezme** raḫīḳüñ ʿaḳīḳi gerek / Ne afyon gerek ne raḫīḳī gerek
S1285 Yine **bezmi** germ it mey-i nāb ile / Bu faṣluñ da ḫükmin vir ol tāb ile
S1554 Be-şemʿ-i dıraḫşān-ı meydān-ı **bezm** / Ki eṭrāfını ala mihmān-ı **bezm**
S1567 Şu demler ki bu **bezme** yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫır nefes hū diyem
NE65 Levḫ-ı saḫāyifde ferāʾid-nişān / **Bezm-i** leṭāyifte cevāhir-feşān
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / **Bezme** ṣaçıldı yine gül üzre gül
NE644 Demdür eyā nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz **bezme** münāsib naġem
NE673 Ansız olunmaza nʾola **bezme** ʿazm / Çünki ṣurāḫīdür olan rükn-i bezm
NE673 Ansız olunmaza nʾola bezme ʿazm / Çünki ṣurāḫīdür olan rükn-i **bezm**
NE754 Ṣoñra gelen **bezme** zeber-dest olur / ʿĀdet odur curʿa içen mest olur
NE1408 Başmaz o ser **bezme** velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ ide yer ṭabaḳ
NE2056 Meclis-i ʿilm idi ḫuṣūṣan o **bezm** / İtmiş idi her kişi bir baḫşe ʿazm
NE2110 Hem-ser olup **bezmde** ol gün aña / İkisi bir ādem idi gūyiyā
NE2111 Nuḳre-i çeşmin iki ehl-i naẕar / **Bezme** ḫarīfāne çıḳarmış meger
NE2199 Var idi hem-sāyesi **bezme** ḫīn / Merdüm-i dīde gibi ḫalvet-nişīn
NE2383 **Bezme** ṣalup ṭanṭana vü ṭumṭıraḳ / Oldı tezelzül-fiken-i nüh-revāḳ
NE2692 Vāḳıf olup mesʿeleye ehl-i **bezm** / Ol dem iderler anı teşhīre ʿazm
NE3039 **Bezme** olup ḳarnı şikeste ḳabaḳ / Eyledi pür zaḫm anı ḍarb-ı tabaḳ
NE3110 Dest-ḫūş-ı zümre-i yārān ola / Ehl-i naẕar **bezmini** gören ola
SE362 Fāl idüp açdı o dürc-i hüneri / Ṣaçdı bir ʿıḳd-ile **bezme** güheri
SE372 Olıcaḳ **bezme** güher-rīz beyān / Sözümi cümle begendi yārān
SE919 Bir gice **bezmde** bir ʿārif-i cān / Eyleyüp güft ü şinīd-i ʿirfān
SE1022 **Bezme** rengīn söz-ile nice edīb / Virdiler meclis-i Manī gibi zīb
SE1611 Naḳl idüp her sözi teʿyīdi ile / Pür ider **bezmi** didüm didi ile
SE1980 Ḫalḳa-i **bezmi** olur dām-ı belā / Ṭutılur ayaġı ile ʿuḳalā
SE2091 Bir gün ol beẕle ved-i bezm-ārā / Virdi bir nükte ile **bezme** ṣafā
SE2092 Begenüp şāh maḥal-ḫanlıġını / Naḳl-i **bezm** itdi süḫan-dānlıġını
SE2219 Ḳalmayup ṣabrı hemān eyledi ʿazm / Ki laṭīf ile ola dāḫil-i **bezm**
SE2583 Bir ʿaceb bezm idi ol **bezm-i** laṭīf / Ki müheyyā idi her cins-i şerīf

SE2583 Bir ʿaceb **bezm** idi ol bezm-i laṭīf / Ki müheyyā idi her cins-i şerīf
SE3044 **Bezmüñ** esbābı be-şarṭ-ı iḫfā / ʿUhdesindeydi anuñ şubḥ u mesā
SE3049 Yaʿnī ol **bezm-i** ḥarīm-i ḥürmet / İtdi rez-duḫterin ehl-i ʿiffet
SE3262 ʿAyb-ı kāşāne-i cānān oldı / **Bezmde** ḫayli girān-cān oldı
SE3264 Ne revā **bezme** gele böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf
HH300 Geldi şol-deñlü **bezme** istīnās / Felek-i ḥīlekāra düşdi hirās
HH302 Oldı **bezme** şarāb-ı reyḥānī / Bāde-i ṣāf u pāk-i rūḥānī
HH304 Naḳl-i **bezm** oldı maʿnī-i ḫōş-ter / Nice maʿnā ṭabaḳ ṭabaḳ cevher
HH407 Dizdi **bezme** benāt-ı Pervīnin / Giydi ḳarpuz ḳabı ʿaraḳ-çīnin
HH936 Oldı dil-germ ġonce-i raʿnā / Ḫizmet-i şāha şemʿ-i **bezm-āsā**
HH1618 Söylenür oldı ilde vü dilde / Naḳl-i **bezm** oldı cümle maḥfilde
HH1647 Seni menfūr-ı ḫalḳ idüp ol kār / Olasın ḳanġı **bezme** varsañ bār
HH2267 **Bezmine** gāhi ḥāżır olur idüm / Dūrdan bāri nāẓır olur idüm
HH2277 Līk ol **bezme** eylemez taḳrīb / Gözedür seg gibi ḳapuyı rāḳīb
HH2339 Oldı āḫir şikeste cām-ı emel / **Bezmi** telḫ eyledi ḫarīf-i ecel
HH2574 Āteşin meyle **bezm** germ-ā-germ / Şemʿ-veş oldı seng-diller nerm
HH2581 Ḳaldılar nice gün o gülşende / İtdiler **bezmi** gülşen-i ḫande
HH2599 Ol meleklerle **bezm** ravża-ı ḳuds / Oldı rūḥāniyān ile pür-üns
HH2779 Nuḳl-i **bezm** eyle ehl-i ʿirfāna / Olsun eglence ḫayl-i rindāna
HE22 İdüp efsāneyi naẓma bahāne / Suḫan **bezminde** ḳıl ġarra terāne

bezm-ārā [1] meclise renk veren, meclisi süsleyen
SE2091 Bir gün ol beẓle ved-i **bezm-ārā** / Virdi bir nükte ile bezme ṣafā

bezmgāh [3] meclis kurulan yer, eğlence yeri, ziyafet ve şölen yeri
S972 O zevraḳla demdür görüp zār-ı rāh / İdem ʿazm-i ser-menzil-i **bezmgāh**
S235 Rivāḳ-ı felek **bezmgāh-ı** sürūr / Bisāṭ-ı zemīn ḫ̆ābgāh-ı ḫużūr
S438 Ḥişār olmasa **bezmgāh-ı** feraḥ / Ḥarām ola isrāf-ı dürd-i ḳadeḥ

bezm-i beḳā [1] sonsuzluk meclisi ‖ ölümden sonraki yaşam, ebedi hayat
NE1056 Budur ümīdim ki rūz-ı cezā / Vuṣlat-ı cāvid ile **bezm-i beḳā**

bezm-i cihān [2] dünya
S1565 Şu dem kim idem terk-i **bezm-i cihān** / Beni ṣoñ ḳadeḥ eyleye ser-girān
S519 Baña vāye-i ʿıyş-ı **bezm-i cihān** / Fiġān-ı dil ü dīde-i ḫūn-feşān

bezm-i elest [3] Allah'ın ruhları yarattıktan sonra onları toplayıp "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve ruhların da "Evet, Rabbimizsin!" cevabını verdikleri toplantı
S1544 İlāhī be-āyin-i **bezm-i elest** / Be-ʿahd ü be-peymān-ı rindān-ı mest
SE2688 Bāde-i **bezm-i elest** o kārı / Unudur mı göre ol iḳrārı
SE3083 İtmeye curʿa-keş-i **bezm-i elest** / ʿAhd-i evveldeki iḳrārı şikest

bezm-i fenā [1] dünya, hayat
SE689 Ḫalḳa-i **bezm-i fenāda** her dem / Zīr ü bālā gözedür mi ādem

bezm-i ġam [2] üzüntü meclisi
SR1/1 **Bezm-i ġam-ı** ʿışḳuñda döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek
S1558 İdüp rişte-i cānı ʿışḳuñla zār / Anı sāẓ-ı **bezm-i ġama** eyle tār

bezm-i ḫāṣ [7] özel meclis, herkesin dâhil olmasına izin verilmeyen eğlence
S166 İde ḫ̆āce çün **bezm-i ḫāṣa** duḫūl / Virilmez o ṣoḥbetde ḫuddāma yol
S413 Dile nūr-ı tevfīḳ idüp rūşeni / İrişdirdi bir **bezm-i ḫāṣa** beni
NE2051 Bir gün olup şehrde bir **bezm-i ḫāṣ** / Daʿvet olunmuşdı ser-ā-ser ḫavāṣ
SE2871 İt yüri ḫāme-ṣıfat ġavvāṣī / Ḳıl ʿAden sāḥili **bezm-i ḫaṣı**
SE2924 Ġarazı görmede **bezm-i ḫāṣın** / İmtiḫān itmek idi iḫlāṣın
HH146 Eyledi **bezm-i ḫāṣṣına** daʿvet / Olmadı bir nebiye bu ʿizzet
HH2709 Çünki çirk-i hevesden itdi ḫalāṣ / Oldı şāyān-ı **bezm-i ḫāṣṣu'l-ḫāṣ**

bezm-i ḥayāt [1] dünya hayatı
SE941 Dükenüp devr-i mey-i **bezm-i ḥayāt** / Dil-i ser-mestime irmiş sekerāt

bezm-i ḫuld [1] ebedilik meclisi, cennet
S1569 Varam **bezm-i ḫulde** muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḥayāt ola müşgīn ḫıtām

bezm-i ʿışḳ [1] aşk meclisi
HH2134 **Bezm-i ʿışḳuñ** o ser-şiken ṭolısı / İtdi ol ḫasteyi ġarīb ölüsi

bezm-i ʿıyş u ṭarāb [1] çalgılı içki meclisi, eğlence toplantısı
S1098 Yine sāḳiyā irdi hengām-ı şeb / Ḳurulsun yine **bezm-i** ʿıyş u ṭarab

beẓm-i ʿişret [1] içki meclisi, içki toplantısı
SE2044 Bu ise āḫir-i **beẓm-i ʿişret** / Laʿnet ol ʿayş u ṣafāya laʿnet

bezm-i ḳadem [2] içki meclisi

S72 Ḳad-efraḫte vü serv-i bāġ-ı İrem / Ruḫ-efrūhte şemʿ-i **bezm-i ḳadem**
SE459 ʿIşḳdur meşʿale-i **bezm-i ḳadem** / ʿIşḳ-ıla geldi ẕuhūra ʿālem

bezm-i ḳudret [1] güç ve iktidar meclisi ‖ sultanın meclisi
SE497 ʿAdl ü dād ü kerem himmet ü hūş / **Bezm-i ḳudretde** olup dūş-be-dūş

bezm-i mey [1] şarap meclisi
S38 İdüp güm vücūd-ı ḫıred-mendini / Hemān **bezm-i meyde** bulur kendini

bezm-i rezm [1] savaş meclisi, dövüş meydanı
HH212 **Bezm-i rezminde** tīġ-ı ḫūn-āşām / Kūfte itdi ḳalb-i ḫasmı temām

bezm-i rindān [1] rintler meclisi
S819 Getür **bezm-i rindāna** mey sāḳiyā / Sürülsün ḫarīfāna mey sāḳiyā

bezm-i şafā [4] zevk ve eğlence meclisi
S436 Çeken ʿaḳd-i **bezm-i şafāya** emek / Muḳaddem maḥallin tedārik gerek
S1272 Düşüp şevḳ-ı **bezm-i şafā** güllere / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
NE3078 Ḫāme bu efsāne ile ḥāliyā / Eyledi dest āḫir-i **bezm-i şafā**
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir **bezm-i şafā** / Yine bir yire gelirler ẕürefā

bezm-i şaḥbā [1] şarap meclisi
HH1813 Ḳanı ol dem ki **bezm-i şaḥbāda** / Laʿli şevkine nūş idüp bāde

bezm-i server [1] Hz. Muhammed'in meclisi
S119 O **bezm-i servere** semen ṣaça nūr / Gele ḫūr elinden şarāb-ı ṭahūr

bezm-i şāhī [1] şahın, sultanın meclisi
HH2218 Didi bunda bu bī-ḥayā n'eyler / **Bezm-i şāhīde** bir gedā n'eyler

bezm-i şarāb [5] şarap meclisi
S818 Bize ʿıydgāh oldı **bezm-i şarāb** / Niṣār eyle şīşeyle gülgūn gülāb
S1099 Döşendi şebistān-ı **bezm-i şarāb** / Ḳanı ol ʿarūs-ı şafaḳ-gūn nikāb
S1347 Bu demlerde **bezm-i şarāb** it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe şitāb it müdām
NE3026 Gerçi ider ẕevḳ ile **bezm-i şarāb** / Ger öñi maʿmūr ise ardı ḫarāb
SE2010 Midḥat-ı **bezm-i şarāb** eylediler / Ẕikr-i āheng-i rebāb eylediler

bezm-i ṭarāb [1] içki meclisi, eğlence toplantısı
NE646 Şevḳe gel ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i **bezm-i ṭarab**-efzā-yı üns

bezm-i üns [4] ünsiyet meclisi, tanışma toplantısı
S1556 ʿAṭāyīnüñ it menzilin bāġ-ı ḳuds / Ḳıla anda ebrār ile **bezm-i üns**
HH1068 **Bezm-i üns** itdi anlaruñla o pīr / Her biri itdi ḫālini teḳrīr
HH1135 Çünki gitdi ʿavām belki ḫavāṣṣ / İtdiler **bezm-i üns-i** ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ
HH1344 **Bezm-i üns** itdi şāh anuñla biraz / Çeşm-i bādāmın itdi çeşm-i çerez

bezm-i vaṣl [1] kavuşma meclisi
HH1864 Ṭaleb-i **bezm-i vaṣl** maḥz-ı ḥavāl / Bir dāḫi görmesi ümīd-i muḫāl

bezm-i viṣāl [4] sevgililerin buluşma, birbirine kavuşma meclisi
S1555 İlāhī be-leb-teşnegān-ı cemāl / Be-mestān-ı medhūş-ı **bezm-i viṣāl**
SE879 Mevtdür vāsıṭa-ı **bezm-i viṣāl** / Mevtdür bedreḳa-i nūr-ı cemāl
HH2031 Bildi kim ṣıdk ile olup ʿāşıḳ / Oldı **bezm-i viṣāline** lāyıḳ
HH2712 Ḳaldırup ḫākden o nālānı / Gördi **bezm-i viṣale** erzānī

bezm-i vuṣlat [1] sevgililerin buluşma, birbirine kavuşma meclisi
HH1810 Ḫāṭıra geldi sürdügi demler / **Bezm-i vuṣlatda** sāġar-ı cemler

bezzāz [1] kumaş satan kimse, bezci
NE1216 Ḳanġı yere kim anı **bezzāz** ider / Anda kirm-i pīle-yi ḳazzāz ider

bıçaḳ [2] çeşitli kesme işlerinde kullanılan amaca göre şekli ve niteliği değişen araç
NE2471 Çaḳşırı yanında gümüşlü **bıçaḳ** / Ḳoca zıbıḳçı gibi heb pür-berḳ
S1216 Eger olmasa meblaʿı ḥoḳḳanuñ / **Bıçaḳlarla** açılmaz aġzı anuñ

bıçaḳ yimek [1] kesilmek
SE2503 Gāv u büzgāle **yiyüp** cümle **bıçaḳ** / Ḳalmamış anda bir ipe taḳacaḳ

bıḳın [1] bel, kalça. ayrıca bkz. 'bel bıḳın' md.
NE2545 Yarma bilekli evcesi bir yığın / Şımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel **bıḳın**

bıraḳmaḳ [6]

1. vermek, teslim etmek
NE1684 Curʿa-veş üftāde-i ḫāk-i ḥaḳīr / Anda **bıraḳmışdı** ol eski ḥaṣīr

2. bedenen gevşemek, güçten kesilmek
HH2146 Sāye-veş kendüyi **bıraḳdı** hemān / Düşdi ḳaldı o bī-dil ü bī-cān

3. terk etmek, ilgiyi kesmek

HH1094 Ḳaldırup cümle bār u büngāhı / Öldi diyü **bıraḳdılar** şāhı

4. koymak, salmak

S804 **Bıraḳ** lücce-i ʿişrete lengeri / Yine ṭutalum zevraḳ-ı sāġarı
NE259 Kāhkeşān-ı Diclesine şal **bıraḳ** / Çünkü degil ʿāşıḳa Baġdad ırak
NE2125 ʿIşḳ ile rūḥ olmuş iken āşinā / Araya yalġım **bıraġur** dāʾimā

bıyıḳ [2] üst dudak üzerinde çıkan kıllar

NE2893 Burma **bıyıḳları** olup dur ḳafā / Ol ḫara fütreme idi gūyiyā
HH2436 Ḳāḳumuñ gitdi reng ü ʿunvānı / Bedel itdi **bıyıḳlı** yorġānı

bıyıġını balṭa kesmemek [1] çok kibirli olmak

SE1160 **Bıyıġın kesmez-idi balṭa** velī / Virdi seffāḥuñ eline şaḳalı

bī-āb [1] susuz, kuru

HH2250 Çāh-ı **bī-āb** gibi ḫaybet-ḫīz / Kemer-i kūha kīse-i nāçīz

bī-āb u tāb [2] güzellik ve parlaklığını yitirmiş

S1360 İder anda māhī-i **bī-āb u tāb** / Çü meylān-ı ḳıble-nümā ıżṭırāb
NE2396 Hem bu ʿinān parça-i laḫt-ı riḳāb / Hem daḫı baḥçe-i **bī-āb u tāb**

bī-ʿaded [2] sayısız, birçok

NE822 Görür geh yolda geh rehe **bī-ʿaded** / Lücce gibi ẓāhir ider cezr ü med
HH883 Sünbüli **bī-ʿaded** güli ḥod-rū / Ḫāki ʿanber giyāhı ʿanber-bū

bī-ʿaḳl [1] akılsız

SE1088 Ḳarşı ḳorsa nice **bī-ʿaḳl** ü ḥayā / İde kendin hedef-i tīr-i belā

bī-ʿaḳl u hūş [3] akılsız ve fikirsiz

S1248 Hezār oldı ol meyle **bī-ʿaḳl u hūş** / Ḳonup ḫurde-i zer aña zehr-i gūş
S1484 Ḳarār it meded kim bu cūş u ḫurūş / Beni eyledi mest-i **bī-ʿaḳl u hūş**
NE2984 Tā ki düşüp her biri **bī-ʿaḳl u hūş** / Oldı serüñ bālişi pehlū vü dūş

bī-ʿār [2] utanmaz, arsız

S263 Ne **bī-ʿār** olur ol meẕellet-zede / Dögüldükçe iġmāż-ı ʿayn itmede
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i kār / Didi ey ṭurfe delle-i **bī-ʿār**

bī-ārām [1] huzursuz, rahatsız

HH2164 Çünki ol ḫaste ḥāl-i **bī-ārām** / Müşfiḳāne işitdi böyle kelām

biʿat-künān [1] biat eden, boyun eğen

S225 Alup mülk-i mūr-veşin itdi cülūs / Cihān itdi **biʿat-künān** dest-būs

bī-ʿavn [1] yardımsız, yardım görmeyen

NE89 Ṣāniʿ-i bī-māniʿ-i Ḥayy u Kadīr / Mübdiʿ-i **bī-ʿavn-ı** Semīʿ u Baṣīr

bī-ʿayb [1] ayıpsız, kusursuz

SE2685 Dil-i müʾmin nola olsa **bī-ʿayb** / Oldı gencūr-ı nihān-ḫāne-i ġayb

bī-bāk [15] korkusuz, yürekli

SE587 Didi bir ʿāşıḳ-ı **bī-bāki** aña / Ne revā cān-ı ʿazīze bu cefā
SE1101 Varduġı milkete girdi **bī-bāk** / Nite kim pertev-i mihr-i eflāk
SE1571 Ḳatl-i merdümde ḳażādan **bī-bāk** / Tīz-ter dest-i ecelden çālāk
SE2392 Dehenin öpse eger ʿāşıḳ-ı pāk / Dilin aġzına virürdi **bī-bāk**
SE2911 Dest-i endīşe olur gevher-i pāk / Ġayb gencīnelerinden **bī-bāk**
SE3335 Çoḳ zaman geçmedin āḫir **bī-bāk** / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni ḫak
HH181 Lā-mekān menzilin geçüp **bī-bāk** / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ Şeh-i Levlāk
HH358 Bir işāretle ġamze-i **bī-bāk** / Gāhī biñ derd-mendi ide helāk
HH776 Anda defn it bu pāreyi **bī-bāk** / Depren ammā ki dönicek çālāk
HH1090 Ḳoyılup tīġ ile iki **bī-bāk** / Sīne-i ḫaşmı itdiler şad-çāk
HH1178 Kesdi başın o server-i **bī-bāk** / Eyledi gūy-ı ḫalḳa-i fitrāk
HH1437 İki ḫaşm-ı ḳavīyi itdi helaḳ / Yola girdi yine şeh-i **bī-bāk**
HH1420 Düşdi bir vādī-i ḫatar-nāka / Daġdaġa virdi merd-i **bī-bāke**
HH1428 Düm urup tā ziyāne-veş ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı **bī-bāke**
HH1502 Aferin ola ʿışḳ-ı **bī-bāke** / Ki taʿalluḳ virür iki pāke

bī-bākāne [1] korkusuzca

SE1653 Başladı naʿraya **bī-bākāne** / Baş açup girdi hemān meydāna

bī-bedel [7] benzersiz, eşsiz; paha biçilmez

NE352 Bāri nümūne ideyin saña gel / Diñler iseñ bir süḫan-ı **bī-bedel**
NE1139 Semt-i taġazzülde olup **bī-bedel** / Her ġazeli oldı ġazzāle maḥal
NE1202 ʿİbret ile ḳıl naẓar-ı **bī-bedel** / Ḥikmet-i destūr-ı ʿamel ile gel
NE1663 Bāzī-i şaṭrancda ḫūd-ı **bī-bedel** / File atın bekledür itse ʿamel
NE2541 Var idi bir cāriye-i **bī-bedel** / ʿAvretinin bedligi deñlū güzel
HH4 Ṭarḥ idüp bu revāḳ-ı **bī-bedeli** / Kilk-i ressām-ı ṣunʿ-ı lem-yezelī

HH2674 Luʿbet-i nāza ḫaṭṭ-ı **bī-bedeli** / Geldi bitdi bu oyunuñ saḳalı

bī-behre [2] nasipsiz, mahrum

HH1185 Geldi iki ġarīb-i **bī-behre** / Mütevekkil olup der-i şehre
NE1996 Ol ʿamelin ṣanma ki **bī-behreyüz** / Şehrī iseñ biz daḫı hemşehrīyüz

bī-ber [1] semeresiz, verimsiz ‖ boşuna, beyhude

SE3031 Nā-ḫalef oldı ḫilāf-ı **bī-ber** / Ekṣer itdügi olur zaḫm-ı ciger

bī-berg [1] yapraksız

SE1691 Oldı ẓulm-ıla o mülk maʿmūr / Zār u **bī-berg** miṣāl-i ṭanbūr

bī-berg ü bār [1] yapraksız, meyvesiz; semeresiz ‖ sermayesiz

HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi câme-i āl / Ḳaldı **bī-berg ü bār** ol iki nihāl

bī-bün [1] noksansız, kusursuz

HH263 Ḥilmi kūhsār-ı bā-temekkündür / ʿİlm-i baḥr-ı muḥīṭ-i **bī-bündür**

bī-cidāl [2] şiddetsiz, sükunetle

NE1487 Ṣubḥ-veş aġarmış idi **bī-cidāl** / Ḳuvvet-i ḳudsiyyede mānend-i Zāl
NE2282 Yaʿni ki tefrīḳ olınur **bī-cidāl** / Bir yıla dek olmaz ise ittiṣāl

bī-cām [1] kadehsiz

S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u ḥarf ü kelām / İç ol bāde-i nābı **bī-cām** u kām

bī-cān [6]

1. cansız, ruhsuz

HH1890 Baḳdı ḳaldı o vālih ü ḥayran / Oldı mānend-i ṣūret-i **bī-cān**
HH2146 Sāye-veş kendüyi bıraḳdı hemān / Düşdi ḳaldı o bī-dil ü **bī-cān**
HH2630 Oldı naḳş-ı ḫuceste-i ʿummān / Şekl-i sīmāda ṣūret-i **bī-cān**
HH2473 Vardı keştī ki rūy-ı ʿummāna / Döndi taṣvīr-i naḳş-ı **bī-cāna**
HH1652 Şöyle gösterdi naḳş-ı **bī-cānı** / Ṣanki āyīne ʿaḳs-i cānānı

2. canını esirgemez, cesur

NE2139 Çıḳmaġa dīvārına düzdān gibi / Ṣalma hemān ʿāṣıḳ-ı **bīcān** gibi

bī-cān itmek [1] canını almak, öldürmek

HH1429 Şāh idüp tīġ-i ġamġamı ʿuryān / **İtdi** bir ḥamlede anı **bī-cān**

bī-cāy [1] yolunu şaşırmış, mekansız

NE2758 Ḥırṣı ḳaçan kim kişi **bī-cāy** ider / Kendüsini ʿāleme rüsvāy ider

bī-cür(e)d [1] cesaretsiz, cüretsiz

NE2673 Düşme kes-i mādeye ey **bī-cür(e)d** / Ḳan ḳoyusıdur ṣaḳın andan meded

bī-çāre [12] çaresiz, zavallı ‖ talihsiz, düşkün

S1237 Ḫuẕūrın uçurma ṣalup ṣūr u ṣer / O **bī-çārenüñ** kendi derdi yeter
S1286 Pür it cāmı **bī-çārelerle** baña / Meyi ḳaynamış içsün ehl-i riyā
NE517 Bildüm anuñ da sözi yoḳ arada / Ġam ḳomamış tāb o **bī-çārede**
NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise çāre yoḳ / Anı arar derdli bī-çāre çoḳ
SE1583 İrdi nā-gāh münādī-i emān / Oldı **bī-çārelere** müjde-resān
SE2237 İtdi biñ derd-ile **bī-çāre** fiġān / Ṭurmayup ḳaynadı her ignede ḳan
SE2447 Arada maluñ olur hep tālān / Unudurlar seni **bī-çāre** hemān
SE2994 Olup āzād ol iki **bī-çāre** / Birisi geldi o dem güftāra
HH1083 Ḳavm-i **kāfir** dilān-ı ḫūn-ḫˇāre / Ḥaşm bī-raḥm derd bī-çāre
HH1163 Oldılar yine iki **bī-çāre** / Gelmiş iken vaṭana āvāre
HH1926 Gūş idüp nāmını o **bī-çāre** / Ṭutdı yüz ol şeh-i kerem-kāra
HH2680 Ṣu sepüp āteşine bir pāre / Gözin açdı biraz o **bī-çāre**
HH2682 Ki o ḥayrān u zār u dil-beste / Merd-i **bī-çāre** ʿāṣıḳ-ı ḫaste

bī-çārelik [1] çaresizlik ‖ acizlik

SE81 Gösterüp ʿışḳıla **bī-çāreligin** / Ber-ḳarār eyledi āvāreligin

biçmek [3] kesmek, kumaşı dikilecek elbiseye uygun olarak kesmek

NE3083 **Biçdi** yine ḫāme-i seḫḫāre-fen / Şāhid-i maʿnāya ʿacib pīrehen
NE2563 Kimisi dir gerçi kesüp **biçmede** / Nicesi yanımca yiyüp içmede
SE365 **Biçse** eksūn siyāhı ḫāme / Bu ʿAcem şūḫına Rūmī câme

bīd [5] söğüt ağacı

NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübīd / Üstüne ṭutardı ʿaṣā şāḫ-ı **bīd**
SE3352 Ṣanma ditrer başı mānende-i **bīd** / Sabaḳın bilmese eyler tehdīd
HH890 Māhiyān-ı laṭīf-i sebz-şiʿār / Sāye-i berg-i **bīdden** bisyār
HH1693 Gūş idüp bu kelāmı Ferruḫ-zād / Ditredi **bīd-veş** ḳad-ı āzād
HH1853 Ḳapdı zerrīn-külāhı ḫurşīdi / Bāddan aldı hançerī **bīdi**

bīdgeh [1] söğüt ağacı yetişen yer, söğütlük

NE2946 **B̄idgeh-i** zīb-i çemen-i bāġ olur / Güçlük ile yayılan alçaġ olur

b̄id-i müvelleh [1] salkım söğüt

S894 Ne mey kim olup tākide ehl-i ḥāl / Ola şekli **b̄id-i müvelleh-miṣāl**

bī-dād [12]

1. zulüm, eziyet, adaletsizlik

SE461 ʿAynınuñ dāʾire-i **bī-dādı** / ʿĀşıḳuñ gerdene-i fūlādı
SE1575 Bu daḫı derd-ile itdi feryād / Didi kim eyleme ẓulm ü **bī-dād**
SE3171 Ne sebeb var bu ḳadar **bī-dāda** / Ḳanlı ḫırsız degilem dünyāda
HH528 Taşradandur bu cevr-i **bī-dādı** / Gökṣuya koyalum o nā-şādı
HH232 Dil-rübālar da idemez **bī-dād** / Diñlenür oldı nāle vü feryād
HH1115 Ḳıldı teʾḫīr kār-ı cellādı / Der-niyām itdi tīġ-i **bī-dādı**
HH1365 Birisi gürkden görüp **bīdād** / Şeb-i tār içre eylese feryād
HH1702 ʿĀlemi ʿadlüñ eyledi ābād / Beni mi bulduñ idecek **bī-dād**
HH1816 Reng-i ḥaclet ile kim nümāyānsın / Belki **bīdāddan** peşīmānsın
HH1903 Didi baña niçün ola **bī-dād** / Dād ey pādişāh-ı ʿālem dād

2. zalim

SE325 Ebr-i bārende-i ʿadl ü dādı / Sürdi hep ḫār u ḫas-ı **bī-dādı**
SE2997 Ẓulm-ı **bi-dādı** görüp dād itdüñ / Ḳuşça cānum benüm āzād itdüñ

bī-daġdaġa [2]

1. uğraşsız, telaşsız

SE843 Cümle **bī-daġdaġa-i** fikr-i meʿāl / Ne ġam-ı şām ü ne ferdā vü ne ḥāl

2. gürültüsüz patırtısız ‖ sessiz

SE2310 Ḳıla **bī-daġdaġa-i** zerḳ ü riyā / Luṭf-ı pinhānını beẕl-i fuḳarā

bīdār [11] uyanık, uykusuz

NE345 Dīn evine her biri dīvardur / ʿAyn-ı ʿAli der gibi **bīdārdır**
NE790 Ḫābda göz ḳalb ise **bīdār** idi / Şevḳı ile dilde veleh-vār idi
NE2985 Līk o ṭarrārgeh-i der-kār idi / Ṣubḥa dek encüm gibi **bīdār** idi
SE529 Seḥeri ḫābdan eyler **bīdār** / Şeb-i tār içre olur mūnis ü yār
SE552 Her kişi kim ola **bīdār-ı** seḥer / Anı ervāḥ ziyāret eyler
SE1052 Ḫavf-ıla ditreyerek hem-çü bahār / Ḫābdan göz açup oldum **bīdār**
SE1158 Nite kim ġamze-i çeşm-i bīmār / Żaʿf-ıla olmasa ṭāliʿ **bīdār**
SE3084 Gözleyüp encüm-i **bīdār** gibi / Dönmeye gerdiş-i devvār gibi
HH408 Yumdı baḫtı gibi gözin aġyār / Gözi açuḳlar oldılar **bīdār**
HH1774 Bu tereddüdle şaḫne mest ü figār / Seḥeri oldı ḫ̆ābdan **bīdār**
HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş ten-i zārı / ʿAyn-i ʿışḳ idi çeşm-i **bīdārı**

bīdārī [3] uykusuzluk

SE1715 Baḫt uyur ben çekerin **bīdārī** / Eylerin ṣubḥa-degin şeb-kārı
HH410 Ḫ̆āb ammā ki reşk-i **bīdārī** / Dīde-i cānı açdı envārı
HH2685 Esdi nā-geh nesīm-i **bīdārī** / İrdi feyż-i ʿināyet-i Bārī

bīdārlıḳ [1] uykusuzluk

S1142 Şeb olduḳça terk-i şeker-ḫ̆āb ider / Bu **bīdārlıḳ** anı bī-tāb ider

bidʿat [1] İslâm dininde Hz. Muhammed'den sonra ortaya çıkan değişik yargı ve ilkeler, sonradan türeyen şey

HH191 Kişver-efrūz-ı ʿadl ü reʾfet ü dād / Ḫānümān-sūz-ı **bidʿat** ü ilḥād

bī-derd [1] derstsiz, tasasız

NE3057 Ḫānesi kim **bī-derd-i** bī-saḳf idi / Pīr-i muġān ocaġına vaḳf idi

bī-devlet [3] talihsiz, mutsuz

SE2671 Ṣavlet-i gürbe-i maġlūb-ṣıfat / Başladı yāveye ol **bī-devlet**
HH1953 ʿArż-ı ḥāl idicek o **bī-devlet** / Işfahān şāhı eyledi şefeḳat
SE1657 İtse ġalṭān ser-i **bī-devletimi** / Hezl-ile ḳaḳmasa tek kisvetimi

bī-dil [3]

1. gönlünü kaptırmış, âşık

S29 Nice itsün īfā-yı ḥaḳḳ-ı dürūd / ʿAṭāyī gibi **bī-dil** ü bī-vücūd

2. tasalı, üzgün

HH2146 Sāye-veş kendüyi bıraḳdı hemān / Düşdi ḳaldı o **bī-dil** ü bī-cān
HH1752 Taḫta üzre o **bī-dil-i** şeydā / Mürde-i ġaslgāh idi gūyā

bī-direng [3] durup dinlenmeyen

S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde döner **bī-direng**
S1343 Meded sāḳiyā sür meyi **bī-direng** / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it lāle-reng

NE2771 Bağlayup anı yanına **bī-direng** / İtdi delikli şābūnı pāleheng

bī-dirīġ [1] esirgenmeyen, cömertlik ve elaçıklığı ile verilen

NE2297 Ey ki çalup lāfları **bī-dirīġ** / Eyleyeyin elfāẓına saʿy-i belīġ

bī-duḫān [1] dumansız

S1195 Ḳanı şāḳiyā bāde-i erġavān / ʿAlevlensün ol āteş-i **bī-duḫān**

bī-edeb [3] edepsiz

NE596 Biz ḳoduḳ ādem yerine anı heb / Söylemez ādem gibi ol **bī-edeb**

NE2418 Olmuş iken ol ṣıfat-ı pāk-i Rab / Müşterek olmaḳ diler ol **bī-edeb**

HH656 ʿAfvı yoḳdur görince **bī-edebi** / Ḫayli güçdür efendinün ġażabı

bī-emān [5] amansız, acımasız

NE450 Māhī-i deryā ki olup **bī-emān** / Biri birin yerdi ġażabdan hemān

NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i **bī-emān** / Ayaġına yüz sürer āb-ı revān

NE2449 Ṭaşra ḳalan şāḫ gibi **bī-emān** / Ḳaṭʿ idesin ʿużv-ı ḫabīṯin hemān

NE2597 Ṭālīʿ i gör kim felek-i **bī-emān** / Çoḳ görür anlara bu zevḳı hemān

NE2761 Var idi bir calḳ-zen-i **bī-emān** / ʿUżvı ḫayāl ignesi idi hemān

HE88 Ṣebükbār özge ḳavm-i **bī-emāndur** / Ki ancaḳ aġırlığı gürz-i girāndur

bī-endāze [1] ölçüsüz, aşırı

SE2313 Eyleye himmet-i **bī-endāze** / Mīve-i luṭf ola her dem tāze

bī-fer [2] (göz için) cansız, fersiz

SE1036 Sadef-i dīde dökerken gevher / Yumulup ḫābıla oldı **bī-fer**

SE2334 Çeşm-i aʿver gibi **bī-fer** olmış / Ḫas ü ḫāşāk ü veseḫle ṭolmış

bī-fitīl [1] fitilsiz

S771 O ḳındīl-i raḫşende-i **bī-fitīl** / Olur güm-reh-i şām-ı hicre delīl

bī-fāʿide [3] faydasız, yararsız

SE147 Ẓıll-ı **bī-fāʿidedür** dehr-i denī / Kendüñ aldırma görüp diñle beni

SE826 Beyża-i jāle ki **bī-fāʾidedür** / Ḥārişe gökden iner māʾidedür

SE2178 Fi'l-ḫaḳīḳa ḳatı ʿācızlıḳdur / Özge **bī-fā'ide** ḫırsızlıḳdur

bī-fütūr [1] fütursuz, çekinmeyen, umursamaz

NE1883 Rāh-nümā itdi hemān **bī-fütūr** / Didi tenezzül idüp aña buyur

bī-gāh [1] zamansız

HH938 Gördi Behzād ḥālet-i şāhı / Vālihāne nigāh-ı **bī-gāhı**

bī-ġam [2] gamsız, tasasız

NE3046 Bālişi gāhī ḫum idi ki sebū / **Bī-ġam-ı** ferdā idi ol tünd-ḫū

NE2353 Ḫaẓlanup anuñ ile dil-i **bī-ġamı** / Ṣarṣar idi ḳahḳahadan ʿālemi

bī-gāne [12]

1. kayıtsız, ilgisiz

S507 Bu meclisde ḳalmadı ins ü şafā / Ki **bīgāne** vażʿ oldı her āşinā

S782 Dili pür-veleh cānı mestāne ḳıl / Beni kendi kendümle **bīgāne** ḳıl

NE1844 Var idi bir merdek-i ṭarrār u şeng / Ṣulḫ ile **bīgane** zebandān-ı ceng

NE2309 Söz ḳaçırup söyleme **bī-gāne-vār** / Yāveñi ṭutar ẓurafā-yı diyār

SE2921 ʿAḳlı var gelmez anuñ divāna / Ḫalvetinden olamaz **bī-gāne**

HH1140 Bizi **bīgāne-i** kerem şanmañ / Ḫiẓmete ḫāżıruz tek uşanmañ

2. yabancı

SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i ḥamd-ı Ḫudā / Kilk-i **bī-gāneyile** ḥaḳḳ-ı edā

SE359 Eyledik şaḫn-ı çemende meclis / Ġuṣṣa **bīgāne** vü şādī munīs

SE3410 Şaḫṣ-ı **bī-gāneye** gördün mi revā / Bir münāsib bulamaduñ mı baña

HH1019 Girmesün mülke şāh-ı **bīgāne** / Āteş olur sipāh-ı bīgāne

HH1019 Girmesün mülke şāh-ı bīgāne / Āteş olur sipāh-ı **bīgāne**

HE67 Dil-i ʿuṣṣāḳda **bīgāne** şādī / Ġam u miḥnet ġulām-ı ḫāne-zādı

bī-ġaraż [1] garazsız, kötü niyetsiz, maksatsız

SE2656 **Bī-ġaraż** ḥākim olanlar her gāh / Her işin ide rıżāen li'llāh

bī-ġarażāne [1] kötü niyet olmaksızın, maksatsızca

SE1994 Beẓl idüp **bī-ġarażāne** pendin / Kendinden atabeg eyler kendin

bī-ġaş, bī-ġaş {bī-ġış} [3] bkz. 'bī-ġış' md.

SE520 Tābiş-i ʿışḳ ʿaceb āteşdür / Ḳanḳı dilde ki ola **bī-ġaşdur**

SE740 Ṭīb-i aʿrāḳı olan **bī-ġaş** olur / Kendüden būy-ı semen dil-keş olur

HH2285 Naʿl-i ḫūnīn-i sīne-i **bī-ġaş** / Ceẓb içün oldı naʿl der-āteş

bī-ġāyet [1] sonsuz, ölçüsüz

NE869 İtdi şalā-yı reh-i rüşd ü sedād / Niʿmet-i **bī-ġāyeti** niʿamü'l-murād

bī-ġayr [1] boş, insansız

HH1342 Ḫāne **bī-ġayr** u gūşe tenhādur / Müstmendāne ḫ̆ān-mehiyyādur

bī-gerān [2] nihayetsiz, sınırsız

S929 Derūnı olup lücce-i **bī-gerān** / Cevāhir nişār eyler açsa dehān

S1001 Açıḳ bāb-ı luṭfı niʿam **bī-gerān** / Dirīġ itmez alana minnet hemān

bī-ġıl [1] temiz, kararlı

S1171 Dil-i **bī-ġılı** pāk it ol āb ile / Zer-i ḫāliş it anı tīz-āb ile

bī-ġış [3] katışıksız, saf, halis

S881 Yine pür-ḥabāb it mey-i **bī-ġışı** / ʿAlevlendür ol kūze-i āteşi

S874 Naẓar ḳıl ḥabāb-ı mey-i **bī-ġişe** / ʿAceb şīşedür kim ḳonur āteşe

HH2072 Gördi ʿışḳuñ şarāb-ı **bī-ġışını** / Ṣu sepüp sāḳin itdi āteşini

bī-girān [2] sınırsız, sonsuz, engin

NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i **bī-girān** / Belki mey-i ṣāfla raṭl-ı girān

NE2947 Tāk virirken niʿam-ı **bī-girān** / Ṭurma yine kesmededür bāġ-bān

bī-gümān [3] şüphesiz

NE355 Ṣāliş-i hem-nāmı idi **bī-gümān** / Hem daḫı sālis-i ʿöşri ḫusrevān

NE2414 Ḫall ile ḥürmet şaçılup **bī-gümān** / Ẓulmet ü nūr oldı mefārīḳ hemān

NE2487 İstese māhı getürür **bī-gümān** / Ḳapuya gerdūnesi ile hemān

bi-güneh [7] günahsız, suçsuz

SE1853 Varmasa bāb-ı emīre ṣuleḫā / Ẓulmden **bī-güneh** olmazdı rehā

SE1899 Oldı gīsūlarınuñ her tarı / **Bī-güneh** nice faḳīrüñ dārı

SE1850 **Bī-günāh** idügi oldı ẓāhir / Baş ḳurtardı belādan āḫir

SE2814 ʿAskeri ebr-i şerer-bār-ı ʿaẓāb / **Bī-günāh** itdi ol iḳlīmi ḫarāb

HH1085 Ser-be-ser ḫaste-i rehe reg-zen / Belki cellād-ı **bi-güneh**-düşmen

HH1725 İl bu maʿṣūmı **bī-günāh** bilür / Ẓulm ile öldürürse şāh bilür

HH1777 Şaḫnenüñ şübhesi olup ber-bād / **Bī-güneh** oldı ḥabsden āzād

bih [1] öz, esas, temel

S1153 **Bih-i** mihri ḳoynına alup şafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ

bīḫ [1] kök, temel

NE903 **Bīḫ** u bün-i zümre-i ehl-i fiten / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol çemen

bīḫ-āver [1] kök salmış, köklü

SE814 Olsa ger naḫl-i **bīḫ-āver** / Saʿy anı erre-i sīn-ile keser

bīḫ-ken [1] kök söken ‖ tüketen

NE2483 Var idi bir analığı pīre-zen / **Bīḫ-ken-i** ʿömri dū-şad-ı Kūh-ken

bī-ḫaber [3] habresiz, vurdumduymaz

NE1455 Pertev-i ḫūrşīd gibi **bī-ḫaber** / Yārdan uçdı niçe üftādeler

NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü **bī-ḫaber** / Ġayb bilür şanma yabana öter

NE2664 Bāde ḫırşıyla olup **bī-ḫaber** / Kendüyi düzerdi bulaydı eger

bī-ḥad(d) [3] sınırsız, hadsiz, pek çok

SE42 Ḥarim-i ḥürmet-i Ḥaḳ cilvegehi / Ḥüsn-i **bī-ḥaddıla** kecdür külehi

SE2121 İtdi ol mā-şadaḳ-ı ḫulk-ı ʿaẓīm / Kerem erbābına **bī-ḥad** tekrīm

HH2548 Her şecer günbed-i zeberced idi / Gevher-āvīze anda **bī-ḥadd** idi

bī-ḥadd ü pāyān [1] sınırsız ve sonsuz, tükenmez

NE322 Ḳaldı niʿam **bī-ḥadd ü pāyān** bize / Ḥişşe-i ġāʾib yeter īmān bize

bī-ḫalel [1] zarar vermeden, bozmadan

SE95 Oldı miftāḥ-ı yed-i ṣunʿı medār / **Bī-ḫalel** devr ide tā yevm-i ḳarār

bi-ḥamdi'llāh [5] "Allah'a şükürler olsun." anlamında kalıp dua sözü

S403 **Bi-ḥamdi'llah** elṭāf-ı Rabb-i Mecīd / Dilüñ ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı kilīd

S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile cām-ı dil / **Bi-ḥamdi'llāh** āmādedür kām-ı dil

S1506 **Bi-ḥamdi'llāh** efkār-ı ḫāṭır-fürūz / Murād itdügim gibi itdi bürūz

S1540 **Bi-ḥamdi'llāh** irdi hele feṭḥ-i bāb / Ki oldı leb-ā-leb bu cām-ı şarāb

HH1347 Pādişāhāne ʿayş idüp her gāh / Vaḳtime māLīkem **bi-ḥamdi'llāh**

bī-ḥamiyyet [1] hamiyetsiz, insaniyetsiz

SE859 Şanmañuz kim mütevekkillersiz / **Bī-ḥamiyyet** muteʾekkillersiz

biḥār [2] denizler; "baḥr" kelimesinin çoğulu

SE217 Ḥavż-ı ḥikmetde iden ḥavż-ı **biḥār** / Ola vaşfında ġarīḳ-ı efkār

HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i mevc-i **biḥār** / Gelmesün ḫāṭır-ı şerīfe ġubār

bī-ḫār [1] dikensiz

SE1561 Ġam u şādīde olurdı yek-sān / Ol iki ġonca-i **bī-ḫār** u ḫazān

bī-ḥarf [1] harfsiz

HH183 İtdi **bī-ḥarf** ü ṣavt nice kelām / Ne dehen āṣikāre idi ne kām

bī-ḥayā [1] arsız; utanmaz; hayasız.

HH2218 Didi bunda bu **bī-ḥayā** n'eyler / Bezm-i şāhīde bir gedā n'eyler

bī-ḥayf ü dirīġ [1] yazıklanmadan, esefsizce

SE1466 Bilürin ḥāṣılı **bī-ḥayf ü dirīġ** / ʿAḳdına mehr-i muʿacceldür tīġ

bī-ḫayl [1] cemaati, taifesi olmayan, yalnız

NE882 Dāver-i **bī-ḫayl-i** şeh-i bī-vezīr / Dād-sitānında semīʿ u baṣīr

bi-ḫayr [1] hayırla

NE1817 Ḥātem olur dehrde ḫayr ile yād / Bin yıl iñen eyleye **bi-ḫayr-ı** yād

bih-būd [2] sağlık, şifa bulma

HH2124 Nevk-i müjgānı tīr-i zehr-ālūd / Ḥoḳḳa-ı laʿli merhem-i **bih-būd**

SE2364 Söyleşilmez olıcaḳ zehr-ālūd / Kesmedür aña ʿilāc-ı **bih-būd**

bī-hem-tā [4] eşi bulunmaz, benzersiz

SE312 Aḫ u ʿamm ü peder-i vālāsı / ʿAṣrınuñ Ḫusrev-i **bī-hem-tāsı**

SE3519 El açup bu eṣer-i **bī-hem-tā** / Oldı deryūze-ger-i ḫayr-duʿā

HH383 Olur itdikçe āfītāb ṭalā / Zerd-gūne rivāḳ-ı **bī-hem-tā**

HH1257 Her ṭaraf bāġ u rāġ-ı **bī-hem-tā** / Sengi şeffaf ü toprāġı būyā

bī-hengām [1] zamansız, vakitsiz

SE3057 Bir mühim ile aña **bī-hengām** / Geldi bir muḥteşem-i kişver-i Şġm

bī-ḥesāb, bī-ḥisāb [5] hesapsız, pek çok

NE564 Sebze ḫaṭın berf yaġup **bī-ḥisāb** / Ḥall ile başdurdı ezüp sīm-i nāb

NE1772 Ġayra ḳalur ol derem-i **bī-ḥesāb** / Iller ider zevḳi çeker ol ʿazāb

NE1779 Ḳalbine fikr-i derem-i **bī-ḥesāb** / Ḫār-ı ḥalīde gibi vere ʿaẕāb

NE1793 Gerçi ki faẕl-ı beşeri **bī-ḥesāb** / Yazdılar aḫlāḳda nice kitāb

SE2426 Ḳaṭre almaḳ ne imiş deryādan / **Bī-ḥisāb** isteyelüm Mevlādan

bī-hevā-rāz [1]

NE1080 Sözdür olan naġme-i **bī-hevā-rāz** / Sözdür olan lemʿa-i sūz u güdāz

bī-ḫıred [4] akılsız, kafasız

NE2917 Baḥriyeti ẓāhir idüp cezr ü med / Ḳoydı ocaġına şu ol **bī-ḫıred**

SE1354 Ḫāṣılı **bī-ḫıred** ü bī-hūş idi / Heyʾet-i zaġda özge ḳuş idi

SE2066 Yoḳlasāñ böyle olan **bī-ḫıredi** / Bāʿiṣ-i nekbet olupdur ḥasedi

SE2070 Nice bir **bī-ḫıredi** nā-merdi / Ḳanda bulduñ bu dükenmez derdi

bī-ḥicāb [4] utanmaz, arsız

NE2116 Yek-be-yek anlara baḳup **bī-ḥicāb** / Ḥükm-i ferāset aña geldi ṣavāb

NE2258 Añdurup unutduġuñ ol **bī-ḥicāb** / Derdüñi depreşdürüp itmiş ʿaẕāb

NE2465 Ḳande ki zen işide ol **bī-ḥicāb** / Olur idi ḳatre-zen-i pür-şitāb

NE2648 Kūh-ken-i fisḳ olup ol **bī-ḥicāb** / Nice gümüş ḳubbeyi itdi ḫarāb

bī-ḫilāf [3] ihtilafsız, kesinlikle

NE2328 Ḫaṭda daḫı ẕevḳ olınur **bī-ḫilāf** / Hiç elif ola mı medlūl-ı ḳāf

NE2371 Şöyle ki raḳībe ide iʿtirāf / Ẓulm olur mı bu eşek **bī-ḫilāf**

S1419 Olur ṭıyneti pāk olan **bī-ḫılāf** / Ḳadeḥ gibi rūşen dil ü şīne şāf

bihişt [1] cennet ‖ bahar bahçesi

HH878 Ḫūblarla **bihişt** idi pür-ḥūr / Beyt-i Maʿmūr ile ṭolı bir sūr

bī-ḫte [1] elenmiş, elekten geçirilmiş

S132 Ne şeb çarḫdan ʿanber-i **bī-ḫteye** / Bu ġırbāle belki geçer rī-ḫteye

bī-hūde [13] boş yere, boşuna, yararsız

S1227 İder rinde **bī-hūde** buġż u ġażab / Vücūd-ı żaʿīfine virür taʿab

S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı ḳo / Edeb gözet **bī-hūde** daʿvāyı ḳo

NE165 Ġayret-i **bī-hūde** ile ide ceng / ʿĀlem ile ola çū ebrū-peleng

NE2338 Żāyiʿ olur zaḫmet-i **bī-hūdesi** / Ṣatıla mı hiç şu pālūdesi

SE565 **Bī-hūde** vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı git kec yola aşla gitme

SE795 Ḳayd virsek dil-i āsūdemüze / Degmeye zaḫmet-i **bī-hūdemize**

SE818 Eyleme ḥikmet-i Ḥaḳḳı ilġā / Seni **bī-hūde** mi ḫalḳ itdi Ḫudā

SE1154 Oldı insāna delīl-i nekbā / Fikr-i **bī-hūde** vü zāʿid sevdā

SE1606 Kimisi ola temeddüḥ-pīrā / İde **bī-hūde** hezerān daʿvā

SE2352 Bes idi aña ṣafa vü leẕẕet / ʿIṭra **bī-hūde** çekilmiş zaḫmet

SE2645 Laġv idüp olʿameliʿucb u riyā / Ḳala bir zaḫmet-i **bī-hūde** saña

SE2729 Didi şeh-zāde idüp pīre ḥiṭāb / Nedür iy gül bu **bī-hūde** ʿaẕāb

SE3303 ʿĀḳil olan didi vardur bir ḥāl / Ḳatı **bī-hūde** degildür bu maḳāl

bī-hūde-gū [1] boş konuşan, geveze

SE1597 Olma suḫriyye ile **bī-hūde-gū** / Kiẕbdür masḫaralıḳ mıdur bu

bī-hūde yire [1] boşu boşuna, boş yere

NE914 ʿUnf ile **bī-hūde yere** dökme ḳan / Arżı da yaḳmaḳ aña beñzer hemān

SE1458 Gūş idince süḫan-ı pīri püser / Didi **bī-hūde yire** çekme keder

SE1704 Geldi nā-gāh ser-i bāzāra / Ḫalḳa **bī-hūde yire** āzāra

SE1892 Olma **bī-hūde yire** pīç-a-pīç / Ḫayr ider mi saña il ʿavratı hīç

SE3236 Sen şeh-i ʿālem ü ben rind-i gedā / İtme **bī-hūde yire** istiġna

bī-hūş [3] şaşkın, sersem, aklı başından gitmiş

S1441 O mey-ḫāne şevḳ ile medhūş olup / Göñül kendiden gitdi **bī-hūş** olup

SE1354 Ḫāşılı bī-ḫıred ü **bī-hūş** idi / Heyʾet-i zaġda özge ḳuş idi

SE3339 Birisi Ferdī-i ʿāşık-kuşdur / Biri kurbānı olan **bī-hūşdur**

bī-hūş-ı ḫāb [1] uyku sersemi

NE491 Aḫir olup żaʿfile **bī-hūş-ı ḫāb** / Buldı sükūn tāb-ı tebʿ-i ıżṭırāb

bī-ḥuzūr [5] huzursuz, rahatsız

NE1724 Ṣalmada taḥṣīl ile dünyāya şūr / Dehre ne virdi alamaz **bī-ḥuzūr**

S1367 İder **bī-ḥużūr** anı bād-ı şimāl / N'ola ʿaksine geyse kürkin ġazāl

NE900 Rūz u şeb eyler sefer-i rāh-ı dūr / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur **bī-ḥużūr**

NE1262 Dīde vü ʿaynīye ṣalup şer ü şūr / Ḫābda elbette ider **bī-ḥużūr**

HH2315 Daʾimā **bī-ḥużūr** olup cānān / Anı eylerdi seng-i cevre nişān

bī-hüner [3] hünersiz, erdemsiz

NE2303 Zurna döner her sözüñ ey **bī-hüner** / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı dīger

NE2307 Maġz-ı suḫan ẕevḳini bilmez gider / دنقوزه دنجوز dīn-i **bī-hüner**

NE3161 Vāy başına şiʿrüñ olursa eger / Kātibi bir bed-güher ü **bī-hüner**

bī-iḥmāl {behemeḥāl} [1] ne olursa olsun, mutlaka

HH1919 ʿUḳde kim ḫalli ola farż-ı maḥāl / Anı vācib bilürdi **bī-iḥmāl**

bī-iḫtiyār [5] elde olmayarak, irade dışı, kendiliğinden

S854 Bu yetmez mi kim ide **bī-iḫtiyār** / Ḳala ṭaʿnadan nāṣiḥ-i herze-kār

NE1861 Ol ḳadar itdi kerem-i bī-şumār / Eyledi meftūn anı **bī-iḫtiyār**

NE1953 Başlıyacaḳ ḫandeye **bī-iḫtiyār** / Kef-i seḥāb itdi güherler nişār

NE2402 Daġdaġa-i ḥırş ile **bī-iḫtiyār** / Cismini teb-lerze ṭutan her zikār

HH1671 Ḫāṭıra geldi şāh-ı gergedenī / İtdi **bī-iḫtiyār** ḫande-zenī

bī-ʿillet [1] aksamadan, noksansız

HH2766 Oldı **bī-ʿillet-i** لعل و لیت / Keşr ü noḳṣānı ile üç biñ beyt

bī-irtiyāb [2] şüphesiz

NE815 Bildüm anı herkese **bī-irtiyāb** / Kendi ṭarīḳinden olur feṭḥ-i bāb

NE2384 Didi ki ḫar ḳadıya idüp ḫiṭāb / Didi bu taʿbīr ile **bī-irtiyāb**

bī-iştibāh [6] şüphesiz, kuşkusuz

NE292 Tāb-ı rikāb-ı zeri **bī-iştibāh** / Yaḳdı Zuḥal çehresin itdi siyāh

NE445 Mūra ger iḳbāl ile itse nigāh / Ser-şiken-i mār ola **bī-iştibāh**

NE881 İki cihān mülkine **bī-iştibāh** / Ḥażret-i ḫaḳ oldı ḫaḳiḳatde şāh

NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı rāh / Merve irişdi oḳı **bī-iştibāh**

NE2364 Yaʿni ki bir şeyḫ-i kerāmet-penāh / Vāṣıl-ı ḫaḳḳa ʿārif **bī-iştibāh**

NE2409 İtse velīsi ger o ḫāle nigāh / Ḳatline saʿy eyleye **bī-iştibāh**

bī-iʿtiẕār [1] itizarsız, özürsüz

S1107 N'ola ḳurş-ı māh olsa **bī-iʿtiẕār** / Olur şāmuñ altunı nāḳış-ı ʿāyār

bī-iẕʿān [2] düşüncesiz; anlayışsız, izânsız

SE1318 Levḥaşe'llāh ki ola **bī-iẕʿān** / Kār-ı ʿācmāya döne ẓulmı hemān

SE1717 Böylece nükte-i ḫoş ṭabʿāne / Ḫoş gelüp ḫākim-i **bī-iẕʿāne**

bī-ḳāl ü ḳīl [1] sözsüz, dedikodusuz

NE267 İki rikāb-ı zeri **bī-ḳāl ü ḳīl** / Kef-i terāzū-yı şevāb-ı cemīl

bī-ḳaʿr ü būn [1] dipsiz, nihayetsiz

S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı **bī-ḳaʿr ü būn** / Odur levḥ-i taʿlim-i ʿilm-i ledūn

bī-ḳarār [8] kararsız, fani ‖ mustarip, rahatsız

S546 Aḳıtdı dil-i ʿāşıḳ-ı **bī-ḳarār** / Ki yoḳ anda hergiz ümīd-i kenār

NE709 Ben de o feyż ile olup neşvedār / Lücce-i şevḳ oldı dil-i **bī-ḳarār**

NE1218 Neşve-i vaḥy ile ḳılup naḫli zār / Eyledi sermest ṣıfat-ı **bī-ḳarār**

NE1315 Ḫāşılı devr-i felek-i **bī-ḳārar** / ʿAḳsini iẕhār ider āyine-vār

HH1464 Gerçi dil-zār u **bī-ḳarāruñdur** / Hep güneh zülf-i tābdāruñdur

HH1876 **Bī-ḳarār** oldı ol ḫuceste-cemāl / Ṭurup oturmaz idi şemʿa-miṣāl

HH2266 Derd ile **bī-ḳarār** u hūş oldum / Bir görünmez belāya düş oldum
HE96 Kimi yol sürdi baḥr-ı **bī-ḳarāra** / Velī āḫır ṭayandı gögsi yāra

bī-keder [2] üzüntüsüz, tasasız

S232 İder bir başıyla sefer şarḳdan / Geçer **bī-keder** nice deşt ü dimen
S537 Nice ḫūb limānı var **bī-keder** / Muḥīṭ-i sipihre ider gūşeler

bī-kefş [1] yalın ayak

S1439 Reh-i ġamda **bī-kefş** olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur püşt ü pā

bī-kem ü kāst [4] eksiksiz olarak, tamam olarak

NE830 Nāẓır iken ʿāleme **bī-kem ü kāst** / Geldi ser-i rāhda Behlüle rāst
NE2549 Ḥaşmına göz dikmede **bī-kemm ü kāst** / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳı rāst
SE474 Kec ise şāḥ-ı dilüñ **bī-kem ü kāst** / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla rāst
SE694 Nirede olur ise **bī-kem ü kāst** / Çekilür çevresine ḥalḳa-i rāst

bī-kem ü keyf [1] niceliksiz ve niteliksiz

NE127 Cilve-i ḥüsn eyler idi zāt-ı baḫt / **Bī-kem ü keyf** idi ne fevḳ u ne taḫt

bī-kerān [7] sınırsız, sonsuz

S269 Ḳurup ḫaymeler ʿasker-i **bī-kerān** / Fiten oldı ber-pā cihān-der-cihān
S387 Gelüp yirine ʿasker-i **bī-kerān** / O baḥr eyledi cezr ü meddin ʿayān
NE81 Sen de dilā ḥamd ile ol ter-zebān / İtmege şükr-i niʿam-ı **bī-kerān**
HH87 Ḫ̔ān-ı iḥsān-ı **bī-kerānı** görür / Anı hem yer faḳīr hem götürür
HH1749 Atdırup baḥr-ı **bī-kerāna** anı / Māhīye itdi māhiyāne anı
HH2733 Vādī-i mesnevīye düşdi güẕer / İtdüm ol rāh-ı **bī-kerāna** sefer
HH1149 Çetr ü ḫargāh-ı ḫusrevāne ile / Bār u büngāh-ı **bī-kerāne** ile

bī-kes [2] kimsesiz

SE3026 Luṭf-ıla **bī-kesi** eyle iḥyā / Ölmez oġuldur ider celb-i duʿā
HH1029 Ḥıfẓ-ı Bārī idüp meded-kārī / Oldı ol iki **bī-kesüñ** yārı

bī-ḳıyās [1] ölçüsüz

NE2102 Bir gün olup meclis-i eşrāf-ı nās / Bezleyi beẕl itmiş idi **bī-ḳıyās**

bikr [6]

1. el değmemiş, kız oğlan

S1502 ʿAceb **bikr-i** nā-süfte şūḫ-ı cihān / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı cān
S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte şūḫ-ı cihān / Nice **bikr-i** bākūre-i bāġ-ı cān
SE2611 Cān virür ölüsini görse eger / **Bikr** iken ṭurşusına aş yerer
HE52 Murassaʿ lafẓıla maʿnā-yı ḫoş-ter / Cihazı kāmil olan **bikre** beñzer

2. dokunulmamış, bir şeyin ilki

SE3380 Oldı çün maʿnī-i **bikr-i** şāʿir / Duḫterān içre bekāret nādir
SE3450 Maʿnī-i **bikre** ṣafādur vuṣlat / Anı tesḫīrde ammā ṣoḥbet

bikr-i fikr [1] o zamana kadar hiç ortaya atılmamış düşünce, ilk olarak söylenen fikir

HH249 **Bikr-i fikrin** ki nev-ʿarūs itdi / Ḫāme pīşinde ḫāk-būs itdi

bikr-i maʿnā [1] özellikle şiirde başka biri tarafından söylenmemiş, ilke kez bulunmuş mana

SE3505 **Bikr-i maʿnāya** taṣarruflar ide / Düzmede boza tekellüfler ide

bilād [4] beldeler, ülkeler

NE334 ʿAdli idüp naẓm-ı umūr-ı ʿıbād / Ḳahrı ile eyledi feth-i **bilād**
NE723 Eyleye izʿāc-ı ḳulūb-ı ʿıbād / Ḳahrı ile odlara yana **bilād**
NE887 ʿAdl ile ḥāmi-i **bilād** u ʿıbād / Kahr ile māḥī-i fesād u ʿinād
SE1831 Oldı bir şeyḫ-i ḳavī-istiʿdād / Mülk-i Baġdādda meşhūr-ı **bilād**

Bilāl-i Ḥabeşī [1] Hz. Muhammed'in ilk müezzini. Hicretin 1. yılında Hz. Muhammed'in öğrettiği ezanı onun emriyle ilk defa okumakla meşhur olmuş ve hayatı boyunca Hz. Muhammed'in müezzinliğini yapmıştır.

NE190 Çāh-ı devāt içre be-şarṭ-ı cefā / Eyle **Bilāl-i Ḥabeşī-veş** ṣalā

bilā-minnet [1] minnetsiz

HH379 Belki yoḳ anlara dahi ḥācet / Var iken ḫāne-i **bilā-minnet**

bilā-redd [1] reddetmeksizin, reddetmeden

NE2101 Müfti-i sābıḳ ki **bilā-redd** ü hışm / Olmuş idi nükte-ver-i şūḫ-ı çeşm

bildürmek [13]

1. herhangi bir şeyi haber vermek

NE72 Lāl-ṣıfat söyle işāret ile / ʿAczüñi **bildür** bu kināyāt ile
NE1748 Vāy o faḳīre ki ucun ildüre / Ḥacı Ḥusām olduġunı **bildüre**
SE614 Defʿ ider cehl ü hevā ẓulmetini / **Bildürür** ādeme māhiyyetini

SE701 İndürür narḫına bāzār-ı fenā / **Bildürür** ḥāṣılı miḳdārın aña
SE924 Dir idüm olsa ne var luṭf-ı Ḫudā / Baña **bildürse** anı icmālā
SE1414 Def idüp ẓulm-i ḳabīḥ āṣārın / Aña **bildürdi** hemān miḳdārın
HH1701 Baña **bildür** günahumı evvel / Ṣoñra ḫışm ile ḳıl ʿıtāba maḥel
HH1909 **Bildürüp** ḥāli geh kitābetle / ʿArża girerdi geh ẓarāfetle

2. tanıtmak

SE1766 Ḳaṣd idüp kendüyi **bildürmedi** şāh / Ṣandılar anı peraḳende sipāh
SE1803 ʿAḳd-i ṣulḥı dimesin gerçek idi / Ġarażum kendümi **bildürmek** idi

3. farkına vardırmak, öğretmek. Ayrıca bkz. ‘haddini bildürmek’ md.

NE2679 Nice muʿārıż olasın sen baña / **Bildüririn** ḥaddüñi bir gün saña
SE626 Bilemeyüp ṭafra iderse cühelā / **Bildürür** ḥaddini ḍarben ʿulemā
SE876 Eyleyüp kūşe-i ḳabr içre nihān / **Bildürür** ḥaddüñi āḫir devrān

bilek [2]

1. el ile kolun birleştiği eklem yeri

NE2472 Sīm ḳuşaḳla kūteh kösdi yelek / Parmaġı yüzükli ṣıġanmış **bilek**

2. kıyafetin paça kısmı

NE2545 Yarma **bilekli** evcesi bir yıġın / Ṣımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

bi’l-fiʿl [1] gerçekten, bizzat

HH2525 Sürmiş idi reh-i riyāżete at / Aña **bi’l-fiʿl** idi riyāżiyyāt

bi’l-ḫayr [1] hayırla

HH2786 Çün temām oldı eyle gerdūn-seyr / Rabb-i temmim umurenā **bi’l-ḫayr**

bi-likām [1] dizginli, gem vurulmuş

NE66 Turfe kümeyt-i ḥaşr-sitān-ı kām / Raḫş-ı mübārek ḳadem-i **bi-likām**

bi’l-ittifāḳ [1] beraberce, ittifakla

NE2491 Mihre eger māh içün itse nifāḳ / Baḳmaz idi yüz yüze **bi’l-ittifāḳ**

bilinmek [17] öğrenilmiş, tanınmış olmak ‖ anlaşılmak

S173 Ḳalemle **bilinmez** o feyż-i nevāl / Benānıyla taʿdād-ı yāran muḥāl
S481 ʿUḳūl oldı bu nüsḫada ḥāʾire / **Bilinmez** nücūmuyla bu dāʾire
S883 Eger tā **bilinmezse** ḳalur tebāh / O naḳd olmaya lāyıḳ genc-i şāh
S989 **Bilinmek** gerek ḥürmet-i mey-fürūş / Olur luṭfı āsāyiş-i ʿaḳl u hūş
S1520 **Bilinmez** mi bu naẓm-ı dil-dūzdan / Ẓuhūr itdügi ḳalb-i pür-sūzdan
NE1711 Çünki **bilinmez** imiş ol esrār hiç / Bilmedügüñ eyleme inkār hiç
NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle **bilinmez** sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd delīl
SE3502 Ḥarf-ı zāyidle döne ḳuş diline / Āḫiri ḳāfiyesinden **biline**
SE1130 Baḫt ider levḥ-i cebīnin pür-nūr / Maṭlaʿından **bilinür** naẓm-ı ʿumūr
SE2062 Noḳṭa dökse **bilinür** bī-şütülüm / Ṭırnaġı üzre ḥisāb-ı encüm
SE2064 **Bilinür** noḳṭa ile bunca ʿaded / Kendüsi noḳṭa gibi ṣıfrü’l-yed
SE2253 **Bilinür** rāh-ı muḥabbetde ṣebāt / Hīç lāzım degil aña iṣbāt
SE2489 **Bilinür** yoḳ yoġ-ımış yanuñda / Virür ol başını da cānını da
SE3150 **Bilinür** düzdi müzaḫref ṣanʿat / Ki düşer üstine ẓüll ü nekbet
HH360 Gözleye çeşm-i luṭfa istiḥḳāḳ / **Biline** hep merātib-i ʿuşşāḳ
HH1143 Çün **bilindi** ṣadāḳat-i dem-sāz / Ḳıldılar keşf-i mużmere āġāz
HH2264 Eşk ü āhum delīl-i ḥāl-i figār / ʿĀṣıḳuñ bir **bilinmedik** nesi var

bi’llāh [1] “Allah için, Allah’a yemin olsun!” anlamında yemin sözü

SE2873 Ẓāhir oldı dem-i ʿĪsā sende / **Bi’llāh** iy ḫāme nefes payende

billūr [10] parlak, pırıltılı ‖ kristal

S876 Bula bāde şengerfi tā kim cilā / Ḥabāb oldı **billūr** mühre aña
S943 Ṣurāḥī nümāyende-i dūrdur / Ḳadeh ʿaynek-i ṣāf-ı **billūrdur**
S950 N’ola ṣafḥa-i ḫāṭıra virse tāb / O **billūr** mühreyle cām-ı şarāb
S1352 Şikest oldı cām-ı mey-i laʿl-i fām / Ṭonup her ḥabāb oldı **billūr** cām
NE168 Dāʾire-i cāmda āvāreler / Elde ola sübḥa-i **billūr**-ter
NE2108 Gerçi ki bī-ṣaʿṣaʿa-i nūr idi / Göz dikile mühre-i **billūr** idi
SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i çarḫı şeffāf / Ḳapladı ʿaḳrebe **billūr** ġılāf
SE2569 Levḥ-i **billūr** ile gūyā eṭrāf / Ḳulle-i sāʿatde ġılāf-ı şeffāf
HH1519 Ṭoldı gūyā bu kāse-i **billūr** / Āb-ı ṣubḥ ile sūde-i kāfūr
HH2543 Dest-i ṭāremde ḫūşe-i engūr / Oldı nā-rīşte ṣubḥa-ı **billūr**

billūrīn [4] billur gibi, kristalden

S931 O ser-çeşme itmezse feyż-i müdām / Pür olmaya ḥavż-ı **billūrīn** cām
S959 Ḳadeḥdür füsūn-sāz-ı genc-i ümīd / Olur ḳufl-ı laʿle **billūrīn** kilīd
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol **billūrīn** ayaḳ / Seḥer mest-i maḫmūra yandur ʿaraḳ
NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı **billūrīni** celb / Ḥavżını murdarladı sūr-ı kelb

bilūr̄in-dürc [1] billurdan kutu, hokka

HH203 Gevheri encüm-i **bilūr̄in-dürc** / Oldı bir küngüre añа her bürc

bilmek [237]

1. bilmek, bir şey anlamış ya öğrenmiş bulunmak, bir konuda bilgisi bulunmak

S474 Eger dest-i himmet ola perde-der / **Bilür** nidügin anuñ ehl-i naẕar
S558 Ḳomaz sūz-ı ʿaşḳ anda pejmürdegī / Mey-i şāf-veş **bilmez** efsürdegī
S627 Taʿaşşubda her birinüñ mā'ili / Ben anı bunı **bilmezin** ḥāşılı
S967 **Bilürsün** devāsın her üftādenüñ / El ur nabżına şīşe-i bādenüñ
S978 Ṣalar ḳulḳuli meclise velvele / **Bilür** ḥarf-i ḥalḳı ider ḳalḳale
S1015 Ne **bilsün** nedür şiddet-i rūzgār / Düşen ḫāk-i dergāhına curʿa-vār
S1192 Dile ḥabb ü şerbetle olmaz devā / Ne **bilsün** anı murġ-ı āteş-ġıdā
S1396 Dem-i ʿıyş u demde tekāsül neden / **Bilürken** sipihri teǧāfül neden
S1533 Selīḳa dürüst olmasa şöyle **bil** / Ki taḳṭīʿ ile hiç oḳutmaya dil
NE1029 Didi ki dildāruñuñ ey mübtelā / Ḥālini Allāh **bilür** ḥāliyā
NE1268 Her dem olur baña bu luṭf-ı azīm / **Bilmezem** esrārını Mevlā ʿalīm
NE1542 Kim ki ṭuta münkir olup kibr ü kīn / **Bilsün** anı ḳahrı içündür kemīn
NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü bī-ḥaber / Ġayb **bilür** şanma yabana öter
NE1685 Özge ḥaşīr ol ki keçe **bilmeye** / Aġına māhī-i zemīn ilmeye
NE1711 Çünki bilinmez imiş ol esrār hiç / **Bilmedügüñ** eyleme inkār hiç
NE2038 **Bil** ki gözetsen neresin düşmenüñ / Ol birüñ urur o da gāhī senüñ
NE2239 Kim **bilür** ol ʿıyş u ṣafā māyesi / Ḳanḳı faḳīrin ola sermāyesi
NE2248 Kim **bilür** ol müfti-i müşkil-güşā / Bildügi gibi ide derde devā
NE2248 Kim bilür ol müfti-i müşkil-güşā / **Bildügi** gibi ide derde devā
NE2413 Tilke ḫudūdallah olup pās-bān / Ḥaddini **bildi** götürüp ins ü cān
NE2671 **Bilmemesin** ḳabir ʿaẕābı saña / Bevl ṭoḳunmaḳdan olur evvelā
NE2684 Sīne mücellā ruḫı zibā idi / Ötesini **bilmezin** aʿlā idi
NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i luṭfı **bilüp** / ʿĀṣıḳa āmāde yatur serpilüp
NE2733 **Bilsen** anuñ cürm ü günāhı nedür / Ṣuçu yoġ ise bu tebāhı nedir
NE2850 Ḥālini ol rencūruñ kim **bilür** / Kapusı iki uruşa açılur
NE2858 **Bilmez** iken ʿörfī nikātın tamām / Nükte degil sādece ʿörfī kelām
NE2860 **Bilmez** o ser-defteri meftūnlaruñ / Derdi füzūn bundan o bānūlaruñ
NE2867 Ḥalḳ **bilür** aña inanmaz cihān / Kendi götine żarar eyler hemān
NE3067 Ṣanʿatının pīri idügin **bilür** / Müşkilini şāh aña ʿarż ḳılur
SE373 ʿĀḳıbet döndi biri didi baña / **Bilmezin** anı bunı ben ammā
SE476 Naḳş olur ḫāṭıra envāʿ-i rüsūm / Keşf olur **bilmedigüñ** nice ʿulūm
SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḥaḳ menzil alur / **Bilmeyen** yolını yabanda ḳalur
SE564 **Bilmese** ki yine yār-ı Ḥudā / Ādeme maġfiret eyler ferdā
SE626 **Bilemeyüp** ṭafra iderse cühelā / Bildürür ḥaddini ḍarben ʿulemā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām icmāla / Ḥaḳ **bilür** miḥnetini rūz-ı ceza
SE1059 Şanma kim ẕevḳ idügin **bilmeyevüz** / Aña ġafletle heves ḳılmayavuz
SE1070 Raḥmet-i Ḥaḳḳa o kes vāṣıl olur / Ki **bilür** mertebesin kāmil olur
SE1091 Evvelā añla bunı icmāla / Belki sen **bilmedügin** ḥāli ola
SE1147 Çekilen zaḥmet olur hep żayiʿ / **Bildiginden** yine ḳalmaz ṭāliʿ
SE1171 Kim **bilür** ʿāḳıbet-i aḥvāli / Ṭutalum ola mübarek fālı
SE1185 Kim **bilürdi** ki olup ḥāli tebāh / Diye evlād-ı Ümeyye ümmāh
SE1233 Ebʿadu'llāh ki ola ḥākim-i şerʿ / Ne **bile** aṣl ü ne fehm eyleye ferʿ
SE1236 Lā-cerem ḥaḳḳı ḳoya mubṭıl ola / Yā **bile** ẓulm ide yā cāhil ola
SE1288 Geldi bir beyt-i laṭīf ü zībā / **Bildügim** şiʿr-idi evvel gūya
SE1319 Ḥalḳ ẓulm eyleye andan bileler / Kendi ḫod **bilmeye** ne ḫayr ü ne şer
SE1439 Himmetüñ ḳıymetini merd-i ceri / **Bildi** mengūş idinüp bu güheri
SE1466 **Bilürin** ḥāşılı bī-ḥayf ü dirīġ / ʿAḳdına mehr-i muʿacceldür tīġ
SE1506 Ser-keş olursa maʿāẕallah o merd / Ṭuramaz ḳarşu **bilürsiz** bir ferd
SE1826 Yap göñül kaʿbelerini yap yap / Anı **bil** devleti varına sebeb
SE1854 İtme evżāʿ-i recāyı inkār / Nice sen **bilmedigüñ** yirler var
SE2000 **Bil** ki öte ucıdur melʿūnuñ / Baḳma efsūnına ol maġbūnuñ
SE2058 Nice eyle ki ṣayarsa biñ kez / Kendi engüşti ḥisābın **bilmez**
SE2225 Ne ḳuş olduġını **bilmem** ammā / Bir çaġa yavrıya beñzer meşelā
SE2273 Aṣlını ḥikmetini şāh **bilür** / Çekilen zaḥmeti Allāh bilür
SE2273 Aṣlını ḥikmetini şāh bilür / Çekilen zaḥmeti Allāh **bilür**
SE2405 Didi iy ḥaddini **bilmez** cāhil / Beni itmişdi sükūtuñ ġāfil
SE2587 Böyle bir meclis-i pür-zīver-i Cem / Düşde gördiyse orayı **bilmem**
SE2622 **Bildügim** ṭutdura mizmāra füsūn / Her ne şeyṭān olursa olsun
SE2718 Belini iki büküp bād-ı fenā / Gūyiyā olmış-ıdı **bil** dü-tā
SE2748 Pīr şāhı görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde **bilür**
SE2755 O zamandan beri gerçi **bilemem** / Ḳanḳı yirlerdedür ol kān-ı kerem

SE2796 Az u çoḳ **bilmeye** olsa pür-pīç / Ḥaşmı ādem yirine şaymaya hīç
SE2959 Yed-i ḳudretden irişdikçe ḫadeng / **Bilmeyen** ḫaşmı ile eyler ceng
SE3003 Zīr-i dīvārda genci **bilesün** / Damdan nice teġāfül ḳılasun
SE3138 Güş iden dir ki sözinüñ yeri var / **Bilür** aşlında anuñ cevheri var
SE3172 Bana bu cevr nedendür **bilsem** / Şükür Allāha ḫarāmī degilem
SE3205 Daġ yaḳsa ḳolına her ebter / **Bil** hemān saġ degildür ol ḫar
SE3352 Şanma ditrer başı mānende-i bīd / Sabaḳın **bilmese** eyler tehdīd
SE3421 Didi āh eyleyüp iy ġonca-dehen / Yavrucaḳsın ne **bilürsin** daḫı sen
SE3520 Ehl-i dildür **bilen** anuñ dilini / Ehliden ġayrıya açmaz elini
HH335 **Bilmeye** ḫaste-ḫāl-i rūḥānī / Ẕevḳ-i fevḳānī ʿayş-i taḥtānī
HH511 **Bile** kim ḳanġı nām ider lerzān / Eyleye çāre-i teb-i hicrān
HH777 Arduña baḳmada ḫaṭar vardur / **Bilmedügüñ** hezār yir vardur
HH792 **Bilmezin** n'eyledüñ ol āzāda / Saña can ile olmış üftāde
HH862 Gördiler żāyi oldı pend-i edīb / Ne naṣīḥat **bilür** ne ḫod teʾdīb
HH908 Līk **bilmezdi** meylini cānān / Belki vāḳıf degildi hiç bir cān
HH940 **Bildi** cām-ı lebi görümlüsidür / Çeşm-i bīmārınuñ ölümlüsidür
HH1399 **Bildi** kim ṣayd-ı dām-ı keyd olmaz / Mihre nūr-ı eşiʿʿa ḳayd olmaz
HH1484 Benüm eksükligüm nümāyandur / **Bilürin** maḥż-ı luṭf-ı iḥsāndur
HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb bilür / Dil-i zāra ʿillācı ḫūb **bilür**
HH1706 ʿIşḳ u müşke delīl-i meşk nedür / Müşki **bilmem** velīkin ʿışḳ nedür
HH1711 Kim **bilür** mihr ey şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām
HH1720 Bu ḳadardur yaḳīn ile şübhem / Ḥaḳḳa maʿlūm ġayrisin **bilmem**
HH1723 **Bildigüm** üzre āsümān ü zemīn / Oldı ṣaḥn-ı rivāḳ u ṭāḳ-ı berīn
HH1739 Ne **bilür** zīr-i ṭāḳ-ı mīnūda / Şāh göz ḳıpdıġuñ ḳarañuda
HH1823 Tesliyetsiz ḳarar ḳılmaz idi / Ḳıṣṣa ister nesne **bilmez** idi
HH1831 Bir nefes terk-i cām ḳılmaz idi / Yıl geçer kendüsini **bilmez** idi
HH1842 **Bilmez** anı ki çarḫ fettāndur / O ḳadar ruḫṣata peşīmāndur
HH1944 ʿIşḳ içün baña itdi cevr ü sitem / Sevmeden ġayri cürmümi **bilmem**
HH2016 Kim **bilür** ḳanġı ʿasker ola tebāh / Çalışur her biri viren Allāh
HH2118 Yüzini ṣavb-ı ʿışḳa ṭutmış idi / Cümle **bildiklerin** unutmış idi
HH2139 Yaʿni bir meyl-i ḫāṣ olur peydā / Kendüde **bilmez** aşlını ammā
HH2260 Sırruñı şaḳlama **bilenlerden** / Derde dermān irer erenlerden
HH2278 Girdi mābeyne yār ile düşmen / **Bilmezin** n'eyleyin bu arada ben
HH1725 İl bu maʿṣūmı bī-günāh bilür / Ẓulm ile öldürürse şāh **bilür**
HH2590 Ol zamāndan berü daḫı **bilmem** / Ḳanġı yirlerdedür o kān-ı kerem

2. anlamak, farkına varmak

SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin **bilmesin** bād-ı ḫazān
NE332 Eyledi teʾeddüble ḳadrini pest / **Bildi** hemān ḥiddeti bir mey-perest
NE517 **Bildüm** anuñ da sözi yoḳ arada / Ġam ḳomamış tāb o bī-çārede
NE571 Geşt ü güzār eyledüm āfāḳı çoḳ / **Bildüm** anı ḫāṣılı hem-ḫāl yoḳ
NE815 **Bildüm** anı herkese bī-irtiyāb / Kendi ṭarīḳinden olur feṭḥ-i bāb
NE1094 Yoḳ ötesin **bilmege** hergiz delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE1153 **Bilmedi** ki şeyḫ-i kerāmet-penāh / Eyledi bir beyti ile sedd-i rāh
NE1448 Yād ile **bil** ki bir olup āşinā / Luṭf ile yād eyler idi dāʾimā
NE1592 Mest gelüp ġāret idüp gitdiler / **Bilmediler** kendülere n'itdiler
NE1602 **Bilmediler** hiç nice gitdüklerin / Kendülere bildiler itdüklerin
NE1602 Bilmediler hiç nice gitdüklerin / Kendülere **bildiler** itdüklerin
NE1840 **Bildi** ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / Sikke-i Ḥātem yine pür-nām ü kām
NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ efkārı var / **Bildi** ki bir maṭlab-ı düşvārı var
NE2114 **Bildi** nişānın çün o ehl-i sebīl / Ġırra olup istemedi hiç delīl
NE2216 Āḫir olup yāl ile āşüfte-ḫāl / **Bildi** ki ol māha el irmek muḫāl
NE2241 **Bildi** ki olmaz bu ḳadıya nihān / Şemʿin olur şuʿlesi lābüd ʿayān
NE2395 **Bil** ki bu nāçar-ı zaʿīfü'l-beden / Bil ki bu pālān-ı şikeste-resen
NE2395 Bil ki bu nāçar-ı zaʿīfü'l-beden / **Bil** ki bu pālān-ı şikeste-resen
SE265 Baḳup āyine tīġe Behrām / **Bildi** ol şehdür iden çarḫa ḫırām
SE428 Nite kim dīde-i şahş-ı ḫāyin / Bir baḳışda **bile** hep esrārın
SE658 **Bildi** kim yoġ-ımış ol şuʿleye tāb / Naẓarın Ṭūrdan itdi sīrāb
SE730 Şālişen irdi beşīr-i ikrām / **Bildi** maġfūr idigin rūz-ı ḳıyām
SE807 **Bildi** külliyye degil ḳāʿidesi / Yoġ-ımış şanʿatınuñ fāʾidesi
SE933 Fehm olınmadı ne mebdeʾ ne meʾāb / **Bilmedik** hīç nereye gitdi cevāb
SE989 **Bilmeyüp** özge ḫaṭā eylersin / Cāna taʿẕīb ü cefā eylersin
SE1004 Ṭıfldur **bilmez** ol anuñ żararın / Esb-i çūbīne süvār itme şaḳın
SE1039 Niyyetüñ n'eydügini **bildüñ** mi / Ṣafḥa-i ḫāle naẓar ḳıldüñ mı
SE1067 Ḳıldı mīzān-ı ʿadālet-kārın / Her kişi **bilmeg-için** miḳdārın
SE1379 Feyż-i ḥikmetle olup nādire-fen / **Bilür** esbāb u ʿalāmātinden
SE1641 Sözini ḫākim idince iẓʿān / Yādigār idügini **bildi** hemān

SE1911 Ḥākim-i Şām ṭuyup iḳdāmı / **Bildi** kim naḳż idemez ibrāmı
SE2674 İşidürken o següñ şirretini / Böyle vaż‘uñ **bilmeziz** ḥikmetini
SE2901 Nereden geldi naẓar ḳılduñ mı / Sözümüz ḳanda gider **bildüñ** mi
SE2955 Buradan **bil** sühanuñ rütbesini / Şāh-ı ‘ışḳuñ oḳınan ḫuṭbesini
SE2960 Siper-āsā yüzin eyler pür-pīç / Neye uġradığını **bilmez** hīç
SE3217 Dürr-i yek-dāne idügin **bilmiş** / Maḫlaṣ-ı pākini Ferdī ḳılmış
SE3282 **Bildüm** üftādeligüñ sāye-miṣāl / Çāre yoḳ derdine illā ki viṣāl
SE3499 Gire bir surete şi‘r-i Fāḫir / Ki anı **bilmeye** görse şā‘ir
HH59 Ḫāṭırayla **bilüp** anuñ ḫaṭarın / Ḫacletümden ṭurup yire baḳarım
HH255 Cāh-ı pā-der-hevāyile cehele / **Bilüp** eksiklügini itdi hele
HH471 Nām-ı ma‘şūḳı yād ḳılmaz idi / Neye uġraduġını **bilmez** idi
HH542 **Bildiler** ‘illet-i süveydādur / Zaḫm-ı şeb-ḫūn-ı eışḳ u sevdādur
HH682 **Bildi** mollā ki vardurur bir ḫāl / Anı tenhāya çekdi itdi su’āl
HH795 Diñledi çün ‘acūzeyi o cevān / Neye uġraduġını **bildi** hemān
HH813 **Bildi** yoḳ dāmdan ümīd-i ḫalāṣ / İtdi ‘arż-ı maḫabbet ü iḫlāṣ
HH920 Seyr idüp bu muḳaddemātı vezīr / **Bildi** ‘ışḳ olduġın netīce-peẕīr
HH1128 Göricek vaż‘ ile veḳārların / **Bildi** icmāl-i ḥāl-i zārların
HH1172 **Bildiler** ol següñ ḫıyānetini / Gözlediler maḫall-i furṣatını
HH1249 Ṭuymaġa başladı bu fitneyi şāh / **Bildi** böyle ḳalursa ḫāl tebāh
HH1334 Gördügi gibi **bildi** cānāndur / ‘Aḳlın alan cevān-ı fettāndur
HH1364 Yoġ iken farḳı reng ü ḫāli ile / **Bilürin** her birin kemāli ile
HH1366 **Bilürin** ‘ayni ile nālānı / Varup āzād eylerin anı
HH1382 **Bildi** şāhāne himmeti vardur / Ḳadr ü cāha liyāḳatı vardur
HH1409 **Bildi** ol söz degil ḳolayına / Āferin itdi ḫüsn-i rā’yına
HH1478 **Bildi** anı ki pāk-‘āşıḳdur / Her ne derse sözünde şādıḳdur
HH1594 Nabżını ṭutdı derdini **bildi** / Dil-i mecrūḥuña devā ḳıldı
HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb **bilür** / Dil-i zāra ‘illācı ḫūb bilür
HH1659 Göricek resm-i kilk-i naḳḳāşı / **Bildi** maḳṣūd-ı şaḫş-ı ḳallāşı
HH1776 Gördiler zaḫmdan yoḳ anda nişān / **Bildiler** oldı ġarḳa-i ‘ummān
HH1819 ‘Acabā yār ḥāli **bilmez** mi / Sūz-ı dil aña kār ḳılmaz mı
HH1832 **Bilmeyüp** kendü kendünüñ kāmın / ‘Āşıḳam dirdi şorsalar nāmın
HH1891 Ṭuydı maḥbūb mācerāsından / **Bildi** dil-ḫastedür hevāsından
HH1892 Meyl-i dil oldı şāhid-i ‘ādil / **Bildi** kendüye oldıġun mā’il
HH1952 Başınuñ yazısını **bilmişdür** / ‘Işḳa serden geçen yazılmışdur
HH2031 **Bildi** kim ṣıdk ile olup ‘āşıḳ / Oldı bezm-i viṣāline lāyıḳ
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur **bilür** ẕürefā / ‘Ārife ṣüret-i cefāda vefā
HH2149 Bir ṭabīb olsa aña ḥāl **bilür** / Böyle ḳalursa ol ecelsiz ölür
HH2155 Baḳdı bīmāra ṭuydı zaḫmetini / Nabżını ṭutdı **bildi** ‘illetini
HH2281 Bende **bildüm** ki pāk ‘āşıḳsın / Sözlerüñden ṭuyıldı şādıḳsın
HH2290 **Bilmege** ḥāl-i zārı cānı iver / Göreyin n’eyler ola dir dil-ber
HH2528 Baḳduġı gibi ‘āşıḳ-ı zāra / Derdini **bildi** eyledi çāre

3. birinin ya da bir şeyin değerini takdir edebilmek

NE1070 Ḳadrini **bilmezlerle** itme ‘ayān / Açma ḳutunuñ ḳapaġını hemān
NE1073 Ḳıymetini **bilmeyene** itme ṣarf / Nükteyi fehm itmeyene atma ḥarf
NE1190 Şeyh Niẓāmī‘ye idüp i‘tiḳād / Ḳadrini günden güne **bildi** ziyād
NE1654 Kişi metā‘ı ne **bilür** tengde / Fehm idemez kim ki degil rengde
NE2307 Maġz-ı suḫan ẕevḳini **bilmez** gider / دنقوزه دنجوز dīn-i bī-hüner
NE2573 Bilmedüñiz ḳıymetini erlerüñ / Ḳadrini ṣarrāf **bilür** güherüñ
NE2573 **Bilmedüñiz** ḳıymetini erlerüñ / Ḳadrini ṣarrāf bilür güherüñ
NE2581 Yüzine ṭoyunca naẓar ḳılmadum / Tāze idüm ḳıymetini **bilmedüm**
SE698 Gevher elbette bulur raġbetini / Ḳaldurur anı **bilen** ḳıymetini
SE1073 Pest ide cehli ile rütbetüni / **Bilmeye** ḳadri ile ḳıymetüni

4. haberdar olmak, öğrenmek

SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabẓını ṭutsañ ‘aceb **bilsek** nedür derdi
S383 Bunı **bildi** ol cünd-i ehl-i ḫalāl / Ki iḳbāle ḳarşu ḳonulmaḳ muḥāl
S398 Bu ġam nüsḫasın **bildi** her ḫurde-bīn / Aña fihris olmuşdı çīn-i cebīn
NE1625 Ẓulmet olup pīş u pes-i sāliki / Çāh-ı ḍalāletde **bil** ol hāliki
NE2415 **Bildiler** aḥkām-ı Ḫudā seddini / Kimse tecāvüz idemez ḥaddini
SE60 ‘Aḳl anı **bilmege** himmet idemez / Mūr deryāyı mesāḥat idemez
SE51 İsm-i Aʿẓamı **bilüp** eyle tekrār / Açıla tā saña genc-i esrār
SE522 Ey göñül eyle ‘ibādet dāyim / Kişi ḳulluġını **bilmek** lāzım
SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i ‘ilm-i ledün / **Bildi** kim yoġ-ımış ol lücceye bün
SE869 Bir gün āḫir düşeceksin bende / **Bilelüm** ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE923 Fikr idüp dāyim anuñ ḥāletini / Sa‘y idüp **bilmege** māhiyyetini
SE3420 Didi iy māder-i şefḳat-pīrā / Yā nedür ‘aybını **bilsek** ‘acabā

5. tecrübe ederek öğrenmiş olmak

SR7/1 Germiyyet-i meyle beni şanmañ ḫandān / Bir ben **bilürin** çekdügim ālāmı hemān
SE2707 Tecribe ehli bunı böyle **bilür** / Kim ki çoḳ söyler ise çok yañılur
SE3399 Ṭulluġuñ zaḫmetini ben **bilürin** / Āteş-i ḥasretini ben bilürin
SE3399 Ṭulluġuñ zaḫmetini ben bilürin / Āteş-i ḥasretini ben **bilürin**
HH547 İdemez derdine tabīb deva / Gördügi **bildügi** degil zīrā
HH576 Böyle naḳl eyledi menāḳıbdan / Gördügi **bildügi** ʿacāyibden
HH676 Gerçi ʿarż eyledi rıżā-yı vişāl / Gördügi **bildügi** degil ol ḥāl
HH1098 Kimseye açmayup ġam u miḥeni / Dil-i zārı **bilürdi** çekdügini

6. tanımak

NE726 Her biri bī-sābıḳa-i güft ü gū / Biri birin **bilmedin** ola ʿadū
SE1353 Hiç ṭoġrusına yañılmaz idi / Kendisin āyīnede **bilmez-idi**
SE2904 Yazdılar her birinüñ evṣāfın / **Bilmezin** ḳanġı birini diyeyin
SE2941 **Bildi** kim pādişeh-i maʿnīdür / Ṭārīḳ-i ṣūret-i lā-yāʿnīdür
HH628 **Bildi** Ḳāḍı Efendidür ancaḳ / Himmetine göre murād alacaḳ
HH1372 Şāh ʿaskerden olmasa āgāh / Kendüye şāh **bilmez** anı sipāh
HH1407 Kendüyi **bilmiş** ol firāset ile / Līk ṭuyurmamış nezāket ile

7. varsaymak, farzetmek

S808 O şehbāz-ı ḫun-rīzi āmāde ḳıl / Hemān murġ-ı ʿıyşı ayaġuñda **bil**
SE687 Ḳapı öniñde otursa kāmil / Sen anı arḳası miḥrābda **bil**
SE764 Her kimüñ kim ola ḳalbinde fesād / **Bil** hemān heyʾetini pīş-nihād
SE1648 Şaḫş-ı maʿhūd olup ehl-i vaḳār / Şıḳlet itmişdi **bilüp** ḫiffeti ʿār
SE1828 Şeyḫ-i ekber gibi ʿālī-server / **Bildi** bu meslegi ḥacc-i ekber
SE2967 Kim ki Ḥaḳdan **bile** her aḥvāli / Ḳalbini eyleye ġamdan ḫālī
SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde **bile** / Baş vire virmeye ser-rişte ele
HH310 Ne Niẓāmī ki ḫamsesin gerdūn / Heft-Seyyareden **bilürdi** füzūn
HH1048 Cān-ı şīrīnden olup bī-zār / Mevti niʿmet **bilürdi** ol iki zār
HH1373 Şāhı vāḳıf **bilince** aḥvāle / Kimse ıḳdām idemez iḫmāle
HH1422 İtdi pervāne-veş o şuya ḫırām / **Bildi** anı delīl-i rāh-ı merām
HH1919 ʿUḳde kim ḫalli ola farż-ı maḫāl / Anı vācib **bilürdi** bī-iḫmāl
HH2372 Merhemüñ ḳadrini şikeste **bilür** / Şerbetüñ ḳıymetini ḫaste bilür
HH2372 Merhemüñ ḳadrini şikeste bilür / Şerbetüñ ḳıymetini ḫaste **bilür**
HH2373 Ne **bilür** āb-ı vaṣl leẕẕetini / Çekmeyen firḳatün ḥarāretini
HH2374 Ḳande **bilsün** nesīm-i iḥsānı / Görmeyenler semüm-ı hicrānı
HH2769 Gevheri ṣāḥibü'l-ʿayār **bilür** / Orayı ṣadr-i kām-kār bilür
HH2769 Gevheri ṣāḥibü'l-ʿayār bilür / Orayı ṣadr-i kām-kār **bilür**

8. öyle olduğunu düşünmek, kabul etmek

S310 Ḳanı sāḳiyā zevraḳ-ı pür-şarāb / Ġanīmet **bilüp** furṣatı ḳıl şitāb
S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān **bilür** teşneler / Ney-i zerd altun oluḳdur meger
SE823 Ḳāniʿ olmaġı **bilen** nefse şeref / Ġayra el açmaya mānend-i ṣadef
SE1094 Sen ulu **bildügüñ** ehl-i dünyā / Ḥaḳ yanında ʿacabā nice ola
SE1319 Ḫalḳ ẓulm eyleye andan **bileler** / Kendi ḫod bilmeye ne ḫayr ü ne şer
SE1512 Ol güni **bildi** gürūh-ı ġammāz / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i girān-ḳadr-i dirāz
SE2523 İy **bilen** nefs ü nevāyı düşmen / Ḫaşmuña eyle tedārük erken
HH939 Muḳrī-i naḳş ġamze-i pür-fen / Yeg **bilürdi** o sırrı baḳıcıdan
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice aḥvāl / **Bildi** ḳahrın şafā belāsını bal
HH1725 İl bu maʿṣūmı bī-günāh **bilür** / Ẓulm ile öldürürse şāh bilür

9. vakıf olmak, yeterli bilgi sahibi olmak

NE237 ʿAczüñi **bil** ġāyet himmet budur / ʿArż-ı zekā ile ẓarāfet budur
NE1946 Kendüyi **bilmezleri** ʿārif ṣanur / Herze vü hezyānı leṭāyif ṣanur
NE3116 Ben **bilüp** eksiklügüm oldum ḥacil / Ḳalmasın eksiklügüme ehl-i dil
SE2111 Nefsini **bilmege** saʿy itdi ḫavāş / Sen daḫı saʿy ḳılup fitneyi baş

10. tecrübe etmek, yapmak

HH2205 **Bilmemiş** ʿömri içre ṣavm ü ṣalāt / Ölü mi idi evvel-i ḥasenat

bīm [13] korku

S496 Bu devr içre sāġarda ṣanma ḥabāb / Olur **bīm-i** ḳahr ile her zehre āb
NE633 Oldı husūsa ki günāh-ı ʿazīm / Ṣāḥibinüñ **bīm** ile ḳalbi dü-nīm
NE1040 Seyr idicek anı o şaḫş-ı leʾīm / **Bīm-i** ʿaẕāb eyledi ḳalbin dü-nīm
NE3101 Olmasa **bīm-i** ġam ile lerze-nāk / Eyler idi daḫı niçe nakş-i pāk
SE1060 Līk **bīm-i** ġażab-ı sübhānī / Menʿ ider aña hevesden cānı
HH565 Ṭınmayup **bīm** ile o heft semīr / Oldı şeb-reng-i bī-zebāna naẓīr
HH683 **Bīm** ü şerm ile eyledi āḫir / Aña derd-i nihānını ẓāhir
HH999 Bir yaña derd-i fürḳat-i Behzād / Bir yaña **bīm-i** ḫançer-i cellād

HH1118 Lī̆k menşeʾden açmayup esrār / **Bī̆m-i** ġadr oldı mānīʿ-i iẕhār
HH1248 Ḫusrevüñ **bī̆m-i** tīġ-i bürrānı / Ḫiẕmete cüst iderdi pī̆r anı
HH1620 **Bī̆m-i** ḳahr ile lī̆k ol muḫtāl / Bulmadı şāha ʿarż-ı ḥāle mecāl
HH1694 Ḳanlar aġlatdı **bī̆m-i** ḫançer-i tī̆z / Ġarḳ-ı ḫūn itdi ġamze-i ḫūn-rī̆z
HH1745 **Bī̆m-i** ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabī̆b / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü şigī̆b

bī̆m-i cān [3] can korkusu

SE1686 Ḥüsn-i taʿbī̆r ile mānend-i ḫavāş / **Bī̆m-i candan** niceler buldı ḥalāş
HH981 Gördi izhārdan meded yoḳdur / **Bī̆m-i cāna** o yolda ḥadd yoḳdur
HH1044 Eşk rī̆zān olup revān idiler / **Bī̆m-i can** ile nī̆m-cān idiler

bī̆m-i ser [2] baş korkusu, ceza ve ölüm endişesi

HH926 Gerçi tabʿa bu ḥāl müşkildür / **Bī̆m-i ser** terk-i māl müşkildür
HH1415 ʿĀşıḳa fikret-i gezend olmaz / **Bī̆m-i ser** aña pāy-bend olmaz

bī̆-maġz [1] tatsız, içsiz ‖ akılsız

S1223 Seri dī̆k-i sevdā dili derd-keş / Ki **bī̆-maġz-ı** dercūze-i ḳahve-veş

bī̆-māh [1] aysız, ay olmadan

NE631 Sofrası nān hicri ile pī̆ç pī̆ç / Hāle-i **bī̆-māh** görünsün mi hiç

bī̆-mānend [1] eşi benzeri olmayan

HH1255 Gördi bir sebze-zār-ı **bī̆-mānend** / Saye de cūylar mülevven-ḳand

bī̆-maʿnī̆ [5] benzersiz, eşsiz

SE1077 Oldı teşhī̆re sebeb **bī̆-maʿnī̆** / Ḳaṣr-ı ʿālī̆ yapıcaḳ şaḫs-ı denī̆
SE1601 Oldı çün laḳlaḳa-i **bī̆-maʿnī̆** / Ṣavt-i laḳlaḳla bir olur süḫanı
SE1819 Anı n'eylerseñ idesin yaʿnī̆ / Saʿyini itmeyesin **bī̆-maʿnī̆**
SE2801 Keşret-i ṣaff-ıla aʿdā-yı denī̆ / Ḫaṭṭ-ı cāhil-veş olur **bī̆-maʿnī̆**
SE3507 Ḳaṣd idüp ḫüsn-i tenāsüb yaʿnī̆ / Şāʿirüñ ḳaṣdı ola **bī̆-maʿnī̆**

bī̆-mānīʿ [1] gücünün sınırı olmayan, Allah

NE89 Ṣānīʿ-i **bī̆-mānīʿ-i** Ḥayy u Kadī̆r / Mübdīʿ-i bī̆-ʿavn-ı Semī̆ʿ u Baṣī̆r

bī̆mār [24]

1. hasta, sayrı

NE529 Her kişi leb-teşne vü **bī̆mār** idi / Yüze gelür cūy-ı ʿaraḳ-vār idi
SE605 Siḥrden tāʾib olup ġamze-i yār / Def ider zaḫmeti çeşm-i **bī̆mār**
SE958 Dil-berüñ ʿāşıḳ-ı **bī̆mārı** olan / Zülfinüñ zār u giriftārı olan
SE1539 Ola çün naḳş-i muḥabbet ʿunvān / Cān-ı **bī̆māra** olur ḫırz-ı emān
SE3289 Hī̆ç aldırmayup ol āvāre / Didi efsūn yaramaz **bī̆māra**
HH306 Vaṣf-ı lebde dehān-ı gevher-bār / Dil-i **bī̆māra** dānelerdi enār
HH361 Müstaḥıḳ olsa ʿāşıḳ-ı **bī̆mār** / Gūşe-i çeşmi ʿarz ide tī̆mār
HH519 Ḳarac'Aḥmed mezārına bāri / Götirüñ bir gice bu **bī̆mārı**
HH531 Kimi dir ʿazm olınsa kūhsāra / Birebirdür havāsı **bī̆māra**
HH739 Gerçi oldı ḫatā ile bir kār / Lī̆k hecrüñle olmuşam **bī̆mār**
HH1055 Hāneye daʿvet itdi anları / Ḳodı dārü'ş-şifāya **bī̆mārı**
HH1538 Gördüler yoḳ o zār u **bī̆māra** / Ḳıṣṣa-ḫᵛānlıḳdan özge bir çāre
HH1958 Bize göndersin ol cefā-kārı / İtsüñ iḫyā bu zār u **bī̆mārı**
HH2148 Birine emr idüp o meh-pāre / Didi bir çāre gör bu **bī̆māra**
HH2155 Baḳdı **bī̆māra** ṭuydı zaḫmetini / Nabżını ṭutdı bildi ʿilletini
HH2174 Merḥamet ḳıl ki zār u **bī̆māram** / Derd ile müstaḥıḳ-i tī̆māram
HH2190 Vardı semt-i ʿillāca çün her bār / Çeşm-i bī̆mārı görmege **bī̆mār**
HH2565 Ḫoş görüp ol esī̆-i **bī̆mārı** / İtdi pejmürde naḫle tī̆mārı
HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı **bī̆mār** / Dil-i āvāre ṭutdı semt-i ḳarār

2. (göz için) baygın bakışlı

SE1158 Nite kim ġamze-i çeşm-i **bī̆mār** / Żaʿf-ıla olmasa ṭāliʿ bī̆dār
SE3291 Yā serim tī̆ġ-ile ġalṭān eyle / Çeşm-i **bī̆mārına** ḳurban eyle
HH940 Bildi cām-ı lebi görümlüsidür / Çeşm-i **bī̆mārınuñ** ölümlüsidür
HH1310 Bend-i fitrāk ü āhū-yı derhem / Çeşm-i **bī̆mār** u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH2190 Vardı semt-i ʿillāca çün her bār / Çeşm-i **bī̆mārı** görmege bī̆mār

bī̆mār-ḫāne [1] hastane

HH2122 Ṭāḳ-ı **bī̆mār-ḫāne** ol ebrū / Lebleri derd-i ʿışḳa cāndārū

bī̆-maʿrifet [1] marifetsiz, ilimsiz

NE1931 Ola şu derv̄īş ki **bī̆-maʿrifet** / Bāb-ı ekābirde bulur menzilet

bī̆-māye [1] yoksul, güçsüz

HH2462 Ḫāṣılı iki münkesir-ḫāṭır / Merd-i **bī̆-māye** Ṭayyib ü Tāhir

bī̆-mühlet [1] ansızın, zamansız

SE1152 Lik idbār iricek **bī̆-mühlet** / Nekbete munḳalib olur devlet

bī-mecāl [7] halsiz, takatsiz

S1134 Anı muḥriḳa eylemiş **bī-mecāl** / Yapışmada dīvāra ṭurmaḳ muḥāl
HH334 Dil-i āşifte-ḥāle düşmez bu / ʿĀşıḳ-ı **bī-mecāle** düşmez bu
HH495 Derd-i ʿışḳıyla ḥaste-ḥāl olmış / Bār-ı miḥnetle **bī-mecāl** olmış
HH1078 Bir iki aya vardı çünki sefer / **Bī-mecāl** oldı üştür ü ester
HH2367 Yaṣdanup ṭaşa **bī-mecāl** olmış / Görünürde hemān ḥayāl olmış
HH2523 Ḥaste-i **bī-mecālini** gördi / Yanına aldı ḥāṭırın ṣordı
HH2529 Didi bu ḥaste **bī-mecāl** ancaḳ / Düşkün ancaḳ şikeste-ḥāl ancaḳ

bī-meded [1] medetsiz, faydasız, keremsiz

NE1276 Ḥūr ile ġılmāna çeken işṭār / Mīve uman **bī-meded-i** nevbahār
SE2980 **Bī-mededdür** bu yem-i nīlī reng / Ki görinmez gelicek anda neheng

bi-medlūl [1] anlamsız, belirsiz

HH390 Didiler gerçi sözlerüñ maʿkūl / Līk cümle delīl-i **bi-medlūl**

bī-merām [1] meramsız, isteksiz, amaçsız

NE1888 Sen dahi lāyıḳ mı idüp ḳaṣd kām / Şimdi ḳapumdan gidesin **bī-merām**

bī-mesās [1] asılsız, esassız

SE1631 **Bī-mesās** olur o dem laḳlaḳadan / Oy virüp āmeden-i laḥlaḳadan

bī-meze [2] tatsız tuzsuz

NE1991 Bī-sebeb-i cürm olıcaḳ lā-cerem / Nā-muḥal ü **bī-meze** olur sitem
SE1609 ʿArż ider **bī-meze** fāsıḳlıġını / Yalanuñ ẕātına ʿāṣıḳlıġını

bī-meẕheb [1] dinsiz, mezhepsiz; yolsuz, yolunu kaybetmiş

SE3147 Ḥāne-i ġayra giren **bī-meẕheb** / Ne arar ḳomadıġı yerde ʿaceb

bī-mihr [1] karanlık ‖ sevgisiz, şefkatsiz

HH1009 Çarḫ-ı **bī-mihr** eyledi didügin / Yirde buldı felekde istedügin

bī-minnet [11] yapılan bir iyiliği gücendirecek şekilde hatırlatmayan, başına kakmayan, lûtufkâr

NE1396 Ser-be-ser elṭāf idi iḥsān idi / Niʿmet-i **bī-minnet-i** Mennān idi
SE247 Eyle cān ṣoḥbetini **bī-minnet** / Ṣeb-i mehtābda ḫoşdur ṣoḥbet
SE561 Gerçi ʿāṣīlere de raḥmet idi / Müʾmine raḥmeti **bī-minnet** idi
SE829 Cümlesi kārdadur ḥikmet-ile / Ṭaleb-i niʿmet-i **bī-minnet-ile**
SE864 Meksebinden geçinür **bī-minnet** / Belki eyler nice beẕl-i niʿmet
SE1132 Oldı bir mevhibe-i **bī-minnet** / Neyyir-i baḫt u şuʿāʿ-ı devlet
SE1490 Mücrime luṭf ʿaceb himmetdür / Ḥaṣlet-i vāhib-i **bī-minnetdür**
SE2052 Şükr idüp feyż-i yem-i niʿmetine / Ġarḳa ol niʿmet-i **bī-minnetine**
SE2318 Kerem oldur ki ola **bī-minnet** / Ne ḥicāb-ı ṭaleb ü ne ḫaclet
SE2462 Açdı gül gibi kef-i himmetini / Ṣaçdı sīm ü zer-i **bī-minnetini**
HH1067 Buldılar çünki māl-ı **bī-minnet** / İtdiler şükr-i Vāhib-i niʿmet

bī-miṣāl [7] eşi ve benzeri olmayan

S91 Cemāli olup muṣḥaf-ı **bī-miṣāl** / Aña faṣl ü āyāt idi ḫaṭṭ u ḫāl
S599 Ne perde ol āyīne-i **bī-miṣāl** / Yaḫud çāder-i ṭurfe-bāz-ı ḫayāl
S717 Ḥıżrlıḳdur ol sebze-i **bī-miṣāl** / Yeşil tāziyāne ṭutar her nihāl
NE418 Şehr-i Sitanbulda bir ehl-i ḥāl / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i **bī-miṣāl**
NE810 Virdi göñül aḫkerine işṭiġāl / Dem-be-dem ol vāḳıʿa-i **bī-miṣāl**
HH440 Pederüñ ḫasb-i ḥāline baḳdum / Ṣīve-i **bī-miṣāline** baḳdum
HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam gīsū-yı pürnūr / Resīde **bī-miṣāl-i** raḳḳ-ı menşūr

bī-mūy [1] tüysüz ‖ önünde engel olmayan

SE200 N'ola **bī-mūyise** ol nūr-ı baṣar / Gözde ḳıl olsa virür çünki keder

bī-mülāḥaza [1] düşüncesiz, şaşkın

HH2662 Oldılar **bī-mülāḥaza** ol ān / Maḫż-ı tevfīḳ ile o semte revān

biñ [56] biñ kelimesi tanıklarda kesin rakam belirtmekten uzak, kullanıldığı kelime ile birlikte aşırılık ve çokluk ifade etmektedir.

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili ʿışḳ eger / Bir ġonca iken **biñ** gül-i maʿnāya maḳar
SR12/2 **Biñ** merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa ṣad beyābān dūruz
S518 Ḳadeḥ ṣunsa **biñ** ḳahr ider ādeme / O gül-bergi pür-zehr ider ādeme
S727 Meger oldı ordū-yı şāh-ı be-nām / Mülāşık biribirine **biñ** hıyām
NE409 ʿAsker ile gördi ki bulmaz ḫalāṣ / Ger ola **biñ** cān biri olmaz ḫalāṣ
NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice yüz **biñ** kişi buldı ḫalāṣ
NE1034 Gūş idicek bu ḫaber-i mevḥişi / Eyledi **biñ** girye ile nālişi
NE1180 Çekdi ḳılıç aña celāle miṣāl / Eyledi **bin** ḳahr ile ʿarz-ı celāl
NE1335 **Biñ** yıl olur saḳ ḳalma hem-zebān / Biñde bir evṣāfı olunmaz beyān

NE1483 Ced daḫı **biñ** cidd ile itdi duḫūl / Buldı dil-i sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
NE1740 Bir iki pul almaġa **biñ** dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar
NE1817 Ḥātem olur dehrde ḫayr ile yād / **Bin** yıl iñen eyleye bi-ḫayr-ı yād
NE1865 ʿAhd ü yemin eyledi mihmān ile / Kārınuñ itmāmına **biñ** cān ile
NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort mort / Yaşmaġı **biñ** ḳadına virürdi zort
NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu ʿarūs-ı kemāl / Eyledi **biñ** nāz ile ʿarż-ı cemāl
NE3146 Ḳuvvet-i tabʿ ile olur bu ʿamel / Pāreler iseñ anı olur **biñ** ġazel
SE45 Gerçi on ḥarfdür ol saṭr-ı laṭīf / Līk maʿnī nice **biñ** ʿīd-i şerīf
SE140 İtmez üftāde meges terk-i niʿam / Ursa **biñ** sille meges-rān-ı sitem
SE174 Naḳş ider **biñ** ṣuver-i münʿadime / Dehri bir dest-ḫūş eyler elüme
SE243 Geldi **biñ** ʿizzetile Cebrāʾīl / Virdi peygām-ı Ḫudāvend-i Celīl
SE438 Tercemān-ı ḳalemi itdi bedīd / Ḳavl-i şārikˇ gibi **biñ** ḳayd-ı müfīd
SE1062 **Biñ** nedāmetle idüp nāle vü āh / Eyledüm tevbe-i nā-kerde günāh
SE1337 Beñzemez ġāfile ẓālim ʿālim / Bir mi bir ẓālim-ile **biñ** ẓālim
SE1814 Gele **biñ** ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz
SE1952 Şāhdan ahd-ile çün buldı emān / Didi **biñ** şerm-ile çün oldı olan
SE2040 Güş idüp sözlerin ol tāze cüvān / Didi **biñ** ḫayret-ile iy yārān
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i ḫıred / Bulınur bu söze **biñ** dāne sened
SE2077 Kāsesin eyledi pür dürr-i şemīn / Şāh-ı nergis gibi **biñ** ḫāk-nişīn
SE2237 İtdi **biñ** derd-ile bī-çāre fiġān / Ṭurmayup ḳaynadı her ignede ḳan
SE2455 Āsiyāb gibi olur ser-gerdān / Gelse **biñ** sille bulmca bir nān
SE2476 Kūh şekl-idi ḳarār itse ḳaçan / Ḳımramazdı ḳılı **biñ** zelzeleden
SE2581 Ṭurdı **biñ** nāzıla ol tāze nihāl / Yanuña aldı beni sāye-miṣāl
SE2582 **Biñ** ḫoş-āmedle idüp dil-beste / Şundı ḫoş geldi ṭolusın deste
SE2585 Cām-ı firūze vü laʿlīn bāde / Dür-i ġalṭān gibi **biñ** üftāde
SE2659 İtdügi cümle ʿibādāt ola / Sāʿati **bin** sene ṭāʿāt ola
SE2817 Ebr-i bārende gibi tīr-nişār / Geldi çatdı nice yüz **biñ** tatar
SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine cüst / Gelse **biñ** ṭaʿne ṭaşı ṭura dürüst
SE3221 Ġamze-i mestine içmek **biñ** ḳan / Ḳan bulaşmaḳla olurdı yek-sān
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar ḳapıya **biñ** yerde kilid
SE3273 Anı gencīne gibi **biñ** ejder / Ṣubḥa dek ḫalḳa olup bekleseler
SE3392 Yek **biñ** ṣanʿatın itdi der-kār / Ol hümā olmadı dām-ıla şikār daḫı
SE3466 Oldı **biñ** nükteye her noḳṭa medār / Ḫaberüñ yoḳ ki ṭutuşdı bu şerār
HH78 N'ola **bin** āh u nāle vü Yā Rabb / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya sebeb
HH358 Bir işāretle ġamze-i bī-bāk / Gāhī **biñ** derd-mendi ide helāk
HH607 Germ idüb tāb-ı ʿışḳ bāzārı / Oldı **biñ** cān ile ḫārīdārı
HH803 O da **biñ** nāz ile virür destūr / Dir ki bu vaʿde çünki ide mürūr
HH1470 Geldi **biñ** derd ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı dehān
HH1575 Bāġ-ı ḥüsn içre serv-i āzāde / Çeşmi şehbāzına **biñ** üftāde
HH1697 Bābına urdı ol daġal-pīşe / Siḥr ile **biñ** kilīd-i endīşe
HH1799 Dāʾimā ser-figende ola raḳīb / Uġraya **biñ** belāya bī-taḳrīb
HH1984 **Biñ** ḳılıç balıġı ile deryāda / Hiç gezend irişür mi şayyāda
HH2064 Gitmelü olsa eylemeñ tedbīr / Ṭutamaz anı nice **biñ** zencīr
HH2395 Ṭurmuşām **biñ** kemīn olursa güşād / Tīr-i bārāna her-çi bād-ā-bād
HE66 Hezāruñ dilde **biñ** āzārı vardur / Gülüñ pirāmeninde ḫārı vardur
HE77 İder **biñ** zārı ol zülf-i girih-gīr / Der-āġuş-ı ḫam-ı fitrāk-i tedbīr
HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı taẓallüm / İder bir demde yüz **biñ** ādemi güm

biñ belā [1] büyük zahmet, güçlük

HH1030 **Biñ belā ile** oldılar vāṣıl / Leb-i deryāya mest-i lā-yaʿḳıl

biñde bir [4] pek seyrek, pek az

S172 Şu elṭāfı kim ḳıldı perverdigār / Olur **biñde biri** hezārān-hezār
NE1335 Biñ yıl olur saḳ ḳalma hem-zebān / **Biñde bir** evṣāfı olunmaz beyān
NE3131 Māmelekin itdi niṣār ol dilīr / **Biñde birin** itmedüm amma faḳīr
SE1869 Veled olursa eger ḫayr-ı ḫalef / **Biñde bir** görmedi ābā-yı selef

biñ dürlü [2] çok ve çeşitli miktarda

SE167 Saña Ḥaḳ rātibesin ṣubḥ u mesā / Virmede eyleye **biñ dürlü** cefā
SE3391 Gönderüp ʿavrata **biñ dürlü** ḫaber / İtmedi hīç birisi aña eṣer

biñ kerre [4] defalarca, çok kez

S1383 Ne mümkün ki ʿömrü 2bula dest-res / Ḥabāb itse **biñ kerre** ḫabs-i nefes
SE868 Mevtden ḳaçmaġ-için ḫaşyetle / Günde **biñ kerre** ölen miḫnetle
SE1888 Derd-ile olsa da **biñ kerre** eri / Şefḳat itmez aña melʿūneleri
SE2976 Başı **biñ kerre** urursan ṭaşa / Ne yazılsa gelecekdür başa

biñ kez [1] defalarca

SE2058 Nice eyle ki ṣayarsa **biñ kez** / Kendi engüşti ḥisābın bilmez

biñ yaşasın [1] birinin davranışlarından duyulan memnuniyeti ifade eden dua sözü
HH1181 **Biñ yaşasın** ol ādemī dil-ber / Ki ide ʿāşıḳa fedā-yı peder

binā [7]

1. yapı, mimari eser
S55 Direm fikreti cānı rencver ide / Cehennem **bināsına** müzd-ver ide
S1022 Felek gibi ḳat ḳat **bināsı** anuñ / Cinān gibi dil-keş hevāsı anuñ
S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ Ḫusrevānī **binā** / İder anda ʿıyş ehli ḳat ḳat şafā
NE1526 Kimisi ne ḳubbe ṭutar ne **binā** / Ẓāhir ider ṣūret-i faḳr u fenā
NE2627 Ḫayf ki bir niçe yüzi ḳaralar / ʿIşḳ **bināsın** iden zīr ü zeber

2. boy, endam
NE2632 Eyleye taḫrīk-i ʿadüvvi recīm / Devrile bir böyle **binā-yı** ʿazīm

3. felek
S921 Ṭururdı kemersiz **binā-yı** nühüm / Ḳonulsa ḫorasānī-i lāy-ı ḫum

binā eylemek/itmek [2] kurmak, yapmak, inşa etmek
S655 Tekūr idicek ʿahd-i esāsın dürüst / **Binā itmiş** ol ḳalʿayı anda cüst
HH430 **Eylemişdüm binā** bu ḫānede ben / Bir aḳar çeşme şīr-i şāfīden

binā ol(un)maḳ [3] kurulmak, tesis edilmek
NE682 Ḳaṣr-ı Cem **olunduġı** demde **binā** / Āb-keş olmuşdı bu pīr-i dü-tā
SE523 Ḳaṣr-ı İslām kim oldı vālā / **Oldı** beş nesnenüñ üstine **binā**
SE1696 Işṭılāḥ **oldı** bunuñ üzre **binā** / Kim ḫaṭā eyler-ise vay aña

binā urmaḳ [5]

1. yapmak, kurmak, tahkim etmek
NE689 Keştī-i Nūḥa **urulunca binā** / Taḫtası alınmış anuñ cā-be-cā
SE1388 Ḥikmete **ursa** ferāsetle **binā** / Bulmaya mülki tezelzül aşlā
HH2383 **Urdı** pīrūze şafḥasiyle **binā** / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne çarḫ-i dü-tā

2. (nazım için) yazmak
SE370 **Urıcaḳ** beyt-i şafā-baḫşa **binā** / Kişinüñ mülki gerekdür maʿnā
SE455 **Uralum** naẓma duʿāsıyla **binā** / Ev şala'llāhü ilā mātlabinā

bī-naḫcīr [1] avsız
SE1772 Şīr-dildür ḳatı ol şāh-ı dilīr / Şīr lā-büd olamaz **bī-naḫcīr**

bī-namāz [1] namaz kılmayan, beynamaz
SE566 **Bī-namāzuñ** çü işi ʿişyāndur / Vāḳıʿā rehberi de şeyṭāndur

bīnān-ı kühen [1] eskiler, görüp geçirmiş olanlar
SE3452 Görmedi nādire **bīnān-ı kühen** / Böyle cemʿiyyet-i ebkār-ı süḫan

bindürmek [1] binmesini sağlamak
SE1000 Ṭaladup ḫāre o gül pīreheni / Yürü nefs atına **bindürme** anı

binek [1] üzerine binilen, binmeye yarayan
NE2644 Ya **bineginden** kārı tīz idi heb / Her sözi kec-vār u dür-rīz idi heb

bī-nemek [1] tatsız tuzsuz, lezzetsiz
NE2532 Bir keçi başdurmasıdur **bī-nemek** / Kim cigerin bile ḳurutmuş felek

bīnende [2] gören, görücü ‖ ileriyi düşünen, uyanık
SE178 Olmadın ṣubḥ-ı ḳıyāmet fāşı / Eyle **bīnende** bu ben ḫuffāşı
SE198 Nūrda ġālib idi ḫūrşīde / Cismi **bīnende** idi çün dīde

bī-neng ü nām [3] namsız, şöhretsiz
NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o **bī-neng ü nām** / Seyrine ḫayrān idi heb ḫāṣ u ʿām
NE2626 Nefse uyan fācire-i **bī-neng ü nām** / Kendiye ʿışḳ adını itdi ḫırām
NE2796 Kūteh idi ḫayli o **bī-neng ü nām** / Ol segīye irişmez idi tamām

bī-nevā [6] nasipsiz ‖ çaresiz
NE1691 Gerçi beni defʿ içün itdi baña / Didi ki ey sāde-dil ü **bī-nevā**
NE2715 ʿIyd-ı sürūr eyleyüp ol **bī-nevā** / Bu ḫar-ı nādāna didi merḥaba
NE2853 Medḥ iderek germ olıcaḳ iştihā / Kendüsin eyler siper ol **bī-nevā**
NE2900 Muġlim adın ṭaḳınup ol **bī-nevā** / Fāʿiline eyler idi iftirā
NE2915 Koñşı ḳapusın ḳapayup gūyiyā / Sürdi semer ḳandesin ol **bī-nevā**
HH317 ʿIşḳ ider kūh-ı Ḳāfı efgende / ʿIşḳ ḳande o **bī-nevā** ḳande

bīnī [2] burun
S1369 Gezer berf ü yaḫ üzre kebg-i derī / Ḳızarsa n'ola **bīnī** vü pāları
SE1346 **Bīnī-i** efṭas-ı sūrāḫ-nümā / Bir çürük baḳlaya beñzer meşelā

bī-niyām [1] kınsız, kılıfsız

NE1747 Ḫāceler içre adı Ḥacı Ḥusām / Dil zaġara tīġi gibi **bī-niyām**

bī-niyāz [2] yalvarma ve yakarma gereğini duymayan, ihtiyaçsız

NE1773 Cāy-ı zer ü simi olur **bī-niyāz** / Yā kef-i sāḳī ya def-i naġme-sāz
NE2942 Himmet-i tecrīd ile ol **bī-niyāz** / Ṣubḥ-ṣıfat bul nefes-i zinde-sāz

binmek [14]

1. yüksek bir şeyin veya hayvanın üzerine çıkıp oturmak

S136 Buyur **bin** Burāḳ-ı ṣabā-sürʿate / Bu şeb żayfsın ḫażret-i ʿİzzete
S141 Nebī **bindi** o raḫş-ı rahşān-pere / Ya ṣāḥib-ḳırān murġ-ı fermān-bere
S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / **Binüp** raḫşına giydi zerrīn külāh
S282 **Binüp** kūh-veş raḫşa merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i cibāl
NE2657 Gāh idüp dirligi rū-pūş-kār / Gāh inüp **binmede** şīr ü şikār
SE1191 İnicek **bindügi** raḫş-ı ser-keş / Ḳaçdı ṣaḥrāya hemān āhū-veş
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl āabrı ʿinān / **Bindi** nefs atına şeyṭāna uyan
SE3177 Eşege **bindigin** iḳrār ideler / Anı añdıḳça velī ʿār ideler
SE3315 **Bindi** gerdūneye ol ser-gerdān / Gitdi bir ḳālıb içinde iki cān
HH29 ʿİdgāh oldı ʿarṣa-yı imkān / **Bindi** dolāba encüm-i raḫşān
HH1426 Püşte-i püşti üzre düm gūyā / Şīre **binmiş** mehīb ejderhā
HH2470 **Bindiler** keştī-i sebük-pāya / Çıḳdılar bād gibi deryāya

2. (erkek için) cinsel ilişkiye girmek

NE2849 Ḫalḳ **biner** aña eşekler gibi / Ṭurma çatışmakda köpekler gibi
SE2538 Laʿnet ol mezbeleci kāfirine / Ḫunfesā gibi **bine** birbirine

bī-nūr itmek [1] nursuz hale getirmek, ışığını almak ‖ kör etmek

HH1730 Mīl ile çeşmini **idüp bī-nūr** / Eyleye menzilin çeh-i deycūr

bī-nūr u fer [1] parlaklığını yitirmiş, solgun

NE2515 Çenber ile çehre-i **bī-nūr u fer** / Bir çeñesi bağlu ölüye döner

bī-pāk [1] bağsız, açık ‖ cömert

NE1544 Dest-i taṣarrufları **bī-pākdür** / Āb ü gül ālāyişi yoḳ pākdür

bī-pāyān [1] sonsuz ‖ tükenmez

SE48 Vaṣfın itseñ ne ḳadar yārāna / Ṭayanırsın yem-i **bī-pāyāna**

bī-per ü bāl [1] kolsuz kanatsız

S1183 Aḳup bāde ḫūn-ı kebūter-miṣāl / Kebūterler oynadı **bī-per ü bāl**

bī-pervā [10]

1. pervasız, korkusuz

SE1239 Bu teʿāmülde olan **bī-pervā** / Ḥīzeg-i muġlime beñzer meşelā
SE2186 Bulmaġa bir zen-i **bī-pervāyı** / Fışḳ-ıla aralama dünyāyı
HH1431 Meger ol lāşe-ḫˇār-ı **bī-pervā** / Aġzı ḳoḳar muṣāhib idi aña
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre mest-i **bī-pervā** / Yoluna baş ü canın itdi fedā
HH1818 Bir senüñ gibi tünd ü **bī-pervā** / Geldi inṣāfa çünki itdi ḫayā
HH1982 Ṭutdı şemşīr-i mihre **bī-pervā** / Tīġını ḳarşu kūh-ı pā-ber-cā
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi **bī-pervā** / Ṭaġdan ṭāġa düşdi bī-ser ü pā
HH2320 Eylemiş ol neheng-i **bī-pervā** / Cayını çaḳ miyāne-i deryā

2. çekinmeyen, utanmaz

HH2017 Bu arada o vālih ü şeydā / Mest-i ġam yaʿni şūḫ-ı **bī-pervā**

3. çekinmeksizin, sakınmadan

HH2587 Anı güstāḫ idüp bu luṭf-ʿaṭā / ʿArża girdi o şāha **bī-pervā**

bir [1] birlikte, beraber

NE988 Oldı ya mihr-i seḥer-i imtiḥān / Ṣādıḳ ile kāẕibi **bir** itdi ʿayān

bir ʿaceb, bir ʿacīb [6] bir tuhaf

SE1522 **Bir ʿaceb** bend-i girān urdum ben / Ki aña kār-ger olmaz āhen
SE2143 Rast geldi aña yolda nā-gāh / **Bir ʿaceb** türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2583 **Bir ʿaceb** bezm idi ol bezm-i laṭīf / Ki müheyyā idi her cins-i şerīf
HH985 Var imiş cūda **bir ʿaceb** girdāb / Çāh-ı Bābil gibi dibi nā-yāb
HH1489 **Bir ʿaceb** bāġ-ı cennet-āsāda / Baña bir pīr-i sebz-seccāde
HH1863 **Bir ʿaceb** derde uġradı ol zār / Derd ammā ki çāresi düşvār
S712 O kūh üzre var **bir ʿacīb** çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār

bī-raḥm [2] merhametsiz

SE3222 Göñli **bī-raḥm** idi çeşmi ḫūn-rīz / Ṭabʿı tīr-müje gibi nebtīz
HH1083 Ḳavm-i kāfir dilān-ı ḫūn-ḫˇāre / Ḥaşm **bī-raḥm** derd bī-çāre

bir alay [1] birçok, pek çok

SE2008 Eşḳıyādan **bir alay** ḫāne-ḫarāb / İtdiler deyr-i ḫārābata şitāb

bir ān [3] çok kısa bir süre

SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i baḥr-ı revān / Ṭuramam secdeye varsam **bir ān**
SE1196 Tāc u evreng-i memālik ne ki var / Oldı **bir anda** nasīb-i aġyār
HH945 Yüzüñe ṭoġrı baḳduġı **bir ān** / Ucın ilişdirincedür müjgān

bir ara [1] kısa bir zaman

NE2574 Bir gözümüz ursa çıḳarsaydı er / İtmez idük **bir ara** egri naẓar

bir aradan [2] bir yerden

NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i dīv / **Bir aradan** ʿāleme düşdi ġırīv
NE2923 **Bir aradan** nevbet-i cūyī-miṣāl / Ġulġuleden ṭoldı yemīn ü şimāl

bir barmaḳ [1] parmak ucuyla alınabilecek miktarda

SE205 Cām-ı leb-rīzi dürüst oldı tamām / Yine eksilmedi **bir barmaḳ** o cām

bir bir [10] birer birer, tek tek

S1259 Getürse anı raḳṣa bād-ı vezān / İder āteşīn ṭāsı **bir bir** ʿayān
NE221 Oldı ḳarīn ebre bu deryā-yı nūr / İtdi dür-i muʿcize **bir bir** ẓuhūr
NE1872 **Bir bir** olub ʿarża key pişgāh / Didi ki ey yār-ı ṣadāḳat-penāh
NE2511 Ḫīle ile aldar o zen-pāreyi / Alıvirür **bir** zen-i mekkāreyi
SE2669 Tāziyāneyle çü kānūn-ı tarab / Irladı itdügini **bir bir** hep
SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire can naḳdini **bir bir** taḳdīr
HH600 Ḳıldı **bir bir** muṣāfaha eşrāf / Oldı maẓhar nevāzeşe eṭrāf
HH1742 Didi **bir bir** edā-yı ḥizmetini / İtdi ḫoş-dil veliyy-i niʿmetini
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı çarḫ-ı dü-tā / **Bir bir** eyler geçen belāyı ḳażā
HH2214 Oldı **bir bir** o ẓālim-i ḳattāl / Rāzdār-ı deḳāyıḳ-ı aḥvāl

bir daḫı [10] bir daha, yeniden

NE661 Keyfi ki bir kez olına ḫātıra / **Bir daḫı** ġam gelmeye hiç ḫātıra
NE1725 Ṣanki zer ü sīmini ol der-be-der / **Bir daḫı** dünyāya gelür ḫarc ider
NE3000 Ṭaşraya **bir daḫı** iderken güẕār / Saḫt ṭutup eyleyecek tābdār
NE3035 Zehrlenüp **bir daḫı** anı yine / Aḳçeni ṣarf itme gümüş şuyına
SE2024 Görmedi mişlüñi **bir daḫı** felek / Yigit olınca senüñ gibi gerek
HH714 Ḳahr ile didi şāh o mekkāra / **Bir daḫı** cürʾet itme ol kāra
HH715 Şöyle kim **bir daḫı** şikāyet ola / Saña ʿİbret-nümā siyāset ola
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i rāḥat / **Bir daḫī** el vire zihī devlet
HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl maḥz-ı ḥavāl / **Bir dāḫi** görmesi ümīd-i muḫāl
HH2220 Bu fürū-māye ṣaḫṣ-ı güstāḫı / Şöyle itmek gerek ki **bir dāḫı**

bir dem [12]

1. bir soluk, bir an

NE550 **Bir dem** anuñ yanına itdüm güẕār / Ḳıldum anı āyine-i ḳalb-i zār
SE591 Gündüzi rāḥat olursam **bir dem** / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı ümem
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ içinde ādem / Hīç ḫużur idebilür mi **bir dem**
SE1248 **Bir dem** itmişdi sipihr-i ġaddār / Cāhiliyyet feterātın iẓhār
SE1576 **Bir dem** evvel ayırup cān ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla öldürme beni
SE1884 Müteselli idemezler **bir dem** / Bir yire gelse eger kim ʿālem
HH63 Beni dūr itme ṣaff-ı tāʿatden / **Bir dem** ayırma ol cemāʿatden
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / **Bir dem** içre sögündi şemʿ-i nücūm
HH2506 **Bir dem** ayrılmayan refīk-i şefīḳ / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı tefrīḳ
HH2638 Nā-gehān ṭob-ı ejdehā-timsāl / Virdi **bir demde** ol laʿīne zevāl

2. bir zaman, bir vakit

S392 Meger **bir dem** irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı bāġ
HH586 İrdi **bir dem** ki rūz-ı aẕīne / Şehr içi döndi şehr-āyīne

bī-reh ü rūy [2] yolunu şaşırmış, hayasız, utanmaz

HH2501 Ol iki nā-tüvān-ı **bī-reh ü rūy** / Oldılar teşne-i şikeste-sebūy
HH2659 Ṣaldı deryāya iki **bī-reh ü rūy** / Fikr-i ḫayretle itdiler tek ü pūy

bī-renc [1] eziyetsiz, sıkıntısız, kolay

S1197 Mey ol nūr-ı raḫşendedür nārı yoḳ / Ḫum ol genc-i **bī-rencdür** mārı yoḳ

bī-reng [1] renksiz

HH1627 Ḳalemi mūy-ı ḫāme-i erjeng / Kılk-i Behzādı eylemiş **bī-reng**

bī-reyb ü şek [1] şeksiz şüphesiz

S992 Derūnı ḳadeḥ gibi **bī-reyb ü şek** / Aña cümle maʿlūm-ı rāz-ı felek

bir eylemek/itmek [4]

1. birliktelik sağlamak

SE37 Lāmlar luṭfıla el **bir itmiş** / Cezmi engüştine zihgīr itmiş

SE3263 Āḫır aġız **bir idüp** yārānı / Didi iy ḥüsn ü bahānuñ ḫānı
HH490 Bir gün aḥbābı **eyleyüp el bir** / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler tedbīr

2. (mesafe için) anında ulaşmak, birleştirmek

HH170 ʿArş ü Kürsīden oldı çün ʿabīr / **İtdi** sürʿatle iki menzili **bir**

bir gelmek [1] eşit olmak, denk olmak

SE1420 Merd-i meydāndur iden beẕl-i direm / **Bir gelür** aña vücūd-ile ʿadem

bir göti ḳıllıya rāst gelmek [1] uzun süre çekinmeden hareket eden kişinin ummadığı bir anda beklemediği bir tepkiyle karşılaşması, başkası tarafından cezalandırılması durumunu anlatan deyim.

NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur melūl / **Rāst gelür bir göti ḳılluya** ol

bir gül-i ter var mı ki ḫār olmaya [1] bugünkü kullanımı "Gül dikensiz olmaz" şeklinde olan atasözü

NE2936 **Bir gül-i ter var mı ki ḫār olmaya** / Ḳanı o gencīne ki mār olmaya

bir gün [40]

1. belirsiz bir zamanda, zamanında

NE784 **Bir gün** idüp merḳadine rūy-māl / Eyledüm andan ṭaleb-i feyż-i hāl
NE1257 **Bir gün** idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi bu vech ile baña keşf-i rāz
NE1458 **Bir gün** irüp cezbe-i himmet aña / Malġara'dan itdi ʿazīmet aña
NE1672 **Bir gün** olup çarḫ-ı ḥavādiṣ-nümā / İtdi beni daġdaġaya mübtelā
NE2015 **Bir gün** irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE2051 **Bir gün** olup şehrde bir bezm-i ḫāṣ / Daʿvet olunmuşdı ser-ā-ser ḥavāṣ
NE2102 **Bir gün** olup meclis-i eşrāf-ı nās / Bezleyi beẕl itmiş idi bī-ḳıyās
NE2343 **Bir gün** olup meclis-i ehl-i hüner / Bir yere geldi nice ṣāḥib-i hüner
NE2682 Muġlim-i maʿhūd bulup bir ġulām / Eyledi **bir gün** aña ibrām-ı tām
NE2785 **Bir gün** idüp ʿıyş u ṣafā niyetin / Almış idi yine ele ṣanʿatın
NE2902 **Bir gün** o ẕikr eyledigüm derd-mend / ʿĀṣıḳ-ı serdeste-i bālā-bülend
NE3066 **Bir gün** olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst gelür yolda şehe bāde-nūş
SE792 Vardı **bir gün** aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı ruḫṣat ṭalebinde ġılẕet
SE1355 Geldi dīvānına **bir gün** anuñ / Bir felāket-zedesi devrānuñ
SE1502 Nüdemā **bir gün** idüp ʿaẕm-i nifāḳ / Didiler ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE1644 **Bir gün** āḫir irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir şoḥbet-i ḫāṣ-ı ẕürefā
SE1703 **Bir gün** ol ẓālim-i tünd ü bed-kār / Pās-bānlarla idüp geşt ü güẕār
SE2091 **Bir gün** ol beẕle ved-i bezm-ārā / Virdi bir nükte ile bezme ṣafā
SE2211 **Bir gün** ol derbeder-i bī-ser ü pā / Şehrde bir yola gitdi tenhā
SE2268 Cem olup yanına **bir gün** vüzerā / Didiler iy şeh-i iḳlīm-güşā
SE3055 Yine **bir gün** oturur-ken tenhā / Didi gelsin beri esbāb-ı ṣafā
SE3117 Yine **bir gün** şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i ġazā
HH490 **Bir gün** aḥbābı eyleyüp el bir / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler tedbīr
HH623 **Bir gün** ol dil-firīb-i māh-liḳā / Peder ü māderinden itdi recā
HH880 **Bir gün** ol pādişāh-ı ʿālī-şān / Gün gibi seyre çıḳdı cilve-künān
HH957 **Bir gün** ol māh-rū püserler ile / Hem-seri māh-ı sīm-berler ile
HH1293 **Bir gün** ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye mihr-i gerdūn taḫt
HH1603 Ḫāṣılı bu ki Baḫtek-i ġammāz / Nā-gehān **bir gün** oldı vāḳıf-ı rāz
HH1667 **Bir gün** ol fikr ile olup ḫayrān / Ḫavża olmış idi dūrdan nigerān
HH1840 **Bir gün** ol derd-cūy-ı āvāre / Gezerek vardı kūy-ı bāzāra
HH2119 **Bir gün** ol cām-ı ġamla mestāne / Nā-gehān rāst geldi Şādāna
HH2188 Virdi Maḫzun daḫı bu ḳavle ḳarār / İtdi **bir gün** der-i emīre güẕār
HH2566 **Bir gün** ol bāġa geldi beg-zāde / Serv-veş oldı ġamdan āzāde
HH2675 İrişür çünki her kemāle zevāl / Anlara **bir gün** irdi ʿayn-ı kemāl

2. ileride, belirsiz bir zamanda. Zamanda belirsizlikle birlikte öngörüde kesinlik ifade eder.

S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i hevlnāk / Emel zevraḳın **bir gün** eyler helāk
NE2679 Nice muʿārıż olasın sen baña / Bildüririn ḥaddüñi **bir gün** saña
NE2938 Çarḫ gibi ḫırḳa-i zer-rūḫte / **Bir gün** olur nār ile efrūḫte
SE869 **Bir gün** āḫir düşeceksin bende / Bilelüm ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara gün de giçer **bir gün** olur
SE3152 Gürbe-i cüst gibi segisi olur / **Bir gün** elbette cezāsını bulur

bir içim şu [4]

1. bir içimlik miktarda su

S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi yemi **bir içim şu** ile

2. çok güzel, çok hoş

SE2381 **Bir içim şu** ise olur kāsid / Sözde kim ola laṭife bārid
SE3190 **Bir içim şu** ise daḫı çek al / N'eyler anı çün ola müstaʿmel

3. (kadınlar için) çok güzel, çok hoş

HH961 Ḥavż içinde o sīm-ten ḫūbān / Her biri **bir içim şu** idi hemān

bir iki [40] çok az sayıda, birkaç

SR2/2 **Bir iki** ḳadeḥden gele mi reng-i ruḥuñ / Anı boyacı küpü mi ṣanduñ ey dil
S1236 Ḳoyup ḳahveye mest-i dil-dādeyi / Beliñletme **bir iki** üftādeyi
NE607 Bezl ḳılup mihr ü vefā ḫırmenin / **Bir iki** zer viren alur dāmenin
NE700 Vir bize sāḳī hele **bir iki** cām / İdek el ile be-ṣürbü'l-müdām
NE728 Naḫvet-i cehl ile **bir iki** civān / Nāmların ide cihān pehlivān
NE845 Çün **bir iki** faṣlı beyāż eyledüm / Ṣafḥaların reşk-i riyāż eyledüm
NE1589 Aldı çerāġın **bir iki** der-be-der / Nergis-i gülzārı telef ḳıldılar
NE1673 Ḥaşmum olup **bir iki** dīv-i recīm / Eylediler fikret-i mekr-i ʿazīm
NE1740 **Bir iki** pul almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar
NE1903 Aḳṣaya yürüye temāşa içün / Aġzın aña **bir iki** dünyā içün
NE1929 **Bir iki** oġlanı dirür yanına / Ḍarbī uṣūl ögredür oġlanına
NE2062 Alup ele **bir iki** fetvāsını / Lafẓına baḳdı ḳodı maʿnasını
NE2095 Uyma ṣaḳın fikr-i dil-i ṣāʾibe / Olmaya tā kim **bir iki** tecrübe
NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ dir neʿūẕ / Vehm ile oḳur **bir iki** ḳulʾeʿūẕ
NE2602 Daʿvet ider ṣadmeye ṣandı yine / **Bir iki** ḫaṭve çekilüp ardına
NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen ġoncalar / **Bir iki** cāme degişen verd-i ter
NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice gövdeni / Burḳıla der **bir iki** dūn-ı denī
NE3143 **Bir iki** beytile ḳatı zuʿmı ḳo / Ṣanma iñen kendiñi pākize-gū
SE358 **Bir iki** yār-ı süḫan-perver ile / Nükte-perdāz ü ġazel-güster ile
SE363 Līk **bir iki** ẓarīf-i Rūmī / Mesʾele olmayıcaḳ maʿlūmı
SE589 **Bir iki** sāʿat idüp ḫāb-ı ḫużūr / Sāʾirin ḳıl yine kāre maḥṣūr
SE700 Ḥāmil-i mīve-i nev-bāve-ṣıfat / **Bir iki** günde bulursa rifʿat
SE916 **Bir iki** ehl-i hıred yār-ı sadīḳ / Olmış-ıdı baña ġam-ḫˇār u şefīḳ
SE1013 **Bir iki** mürġ-i gülistān-ı ṣafā / Eyledi fasl-ı cüvānīde nevā
SE1204 Ne revā **bir iki** baṭṭal ü şaḳī / Māl için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı
SE1221 Ḳollanur dehre ṣalup bünyādı / Aḳçası-y-ıla **bir iki** ırġadı
SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā Ḳaysar / Ḳarşu geldi **bir iki** merḥale yer
SE1764 Oldı nā-geh ḳaravulda küffār / **Bir iki** ādem-ile şāha duçār
SE1795 Vāḳıʿā eyledi ol emre revān / **Bir iki** ḥādimini anda hemān
SE1970 Keyf-i bādeyle olup şāhenşāh / Żamm olur devletine **bir iki** cāh
SE2212 Taḫta ḥavlı arasından nā-gāh / Görinür şemʿa-ṣıfat **bir iki** māh
SE2734 Terbiyet itmek için oldı ehaḳ / **Bir iki** şāḫı saña ṭutdurmaḳ
SE3168 Gördi nā-gāh giçer şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş **bir iki** ḳaḥbe-i dehr
SE3318 Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna / Ṣundı yāra **bir iki** peymāne
HH229 Rāy-ı Hindūstān ü Dāver-i Çīn / **Bir iki** şaḫne-hā-yı kūçe-nişīn
HH1078 **Bir iki** aya vardı çünki sefer / Bī-mecāl oldı üştür ü ester
HH1105 Bend idüp zaḫmını ṣarındı palās / Giydi bulup **bir iki** köhne libās
HH1412 **Bir iki** gün geçüp bu ḥālet ile / ʿIşḳını ketm iderdi ġayret ile
HH1601 **Bir iki** gün iderse ʿayş ü ṭarab / Nice yıllar çeker belā vü taʿb
HH2390 **Bir iki** ḳatre olıcaḳ nāzil / Açdı göz ol esīr-i şīfte-dil

bī-riyā [3] yalansız, ikiyüzlülük etmeden, riyasız

S651 İdüp yaʿni dervīşī-i **bī-riyā** / İder post miḳdārı menzil ricā
NE3128 Gördüm anuñ himmetini **bī-riyā** / Bāġı ile itdüm anı iştirā
HH2038 **Bī-riyā** ʿāşıḳa budur maḳṣūr / Ola bend-i zebūn ü çeşm-i ḥasūd

bir ḳaṭre [2] bir damla, bir şeyin çok az miktarı

SE2341 Olsa **bir ḳaṭreñi** ile ālūde / Baḥr-ı milḥ ola şeker-pālūde
HH960 Pirehen-çāk olup ḥabāb-āsā / Oldı **bir ḳaṭre** her dür-i yekta

bir kerre [1] bir defa

SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i ramażān / Yılda **bir kerre** olur ḫalḳa ʿiyān

bir kez [4] bir defa, bir kere, bir defa olsun

NE661 Keyfi ki **bir kez** olına ḫātıra / Bir daḫı ġam gelmeye hiç ḫātıra
NE1757 Ḳarżına **bir kez** ol anuñ dūçār / Vaʿde-i dīni ola rūz-ı şümār
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / Yılda **bir kez** el öpmege destūr
HH774 Aġız açmadı dil-rübā **bir kez** / Dāmeninden kesüp getürdi birez

bir kimi [1] belirsiz bir kimse, biri

NE1587 Ġāretine tekyenüñ itdi şitāb / **Bir kiminüñ** ʿaskeri olan kilāb

bir laḥẓā [1] çok kısa bir an

HH1803 Gördi var her firāḳuñ orānı / Kesdi **bir laḥẓa** āh u efġānı

bir nefes [14] bir an

S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / Emān vir ġam-ı dehrden **bir nefes**

S1561 Gele **bir nefes** kim gülū ola teng / O dem vire mirʾāt-ı āmāle jeng
NE1439 Bulmaġ olur **bir nefes** ile vüṣūl / Bād-ı ṣabā gibi hemān yolda ol
SE115 Cumʿada çünki cüvānı göremem / **Bir nefes** anda ṭurup oturamam
SE531 Dil ü cān mürdesin itdi ihḥyā / **Bir nefesde** o kelâm-ı zībā
HH75 **Bir nefes** bunda rāḥat olmaḳ yoḳ / Köpri üzre iḳāmet olmaḳ yoḳ
HH666 Eylerüz **bir nefesde** cilve-künān / Kāf-tā-Kāf ʿālemi seyrān
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i kerīm / **Bir nefesde** miṣāl-i bād-ı nesīm
HH1226 Eglemezlerse **bir nefes** anı / Çıḳmaḳ üzre fiġān ile cānı
HH1831 **Bir nefes** terk-i cām ḳılmaz idi / Yıl geçer kendüsini bilmez idi
HH2048 Tā ki ayrılmaya bu cān tenden / **Bir nefes** olmayam cüdā senden
HH2364 **Bir nefes** olmaya cüdā andan / Tā nefes müjde-res ola cāndan
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / **Bir nefesde** kenāra geldi o dem
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme zīb-i kenār / **Bir nefesde** nice dür-i şeh-vār

bir nice [17]

1. birçok

S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrīne kāḫ / Yine ġarḳ-ı sīm oldı **bir nice** şāḫ
NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi atı **bir nice** menzil-i ıraḳ
NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / **Bir nice** yüz biñ kişi buldı ḫalāṣ
NE1733 **Bir nice** bābet ki metāʿın alur / Ḳande ki bāb ola o yirde ḳalur
NE2474 Yol eri olınca bu yolda dürüst / **Bir nice** ṣoyġın virüp olmuṣdı cüst
NE2627 Ḫayf ki **bir niçe** yüzi ḳaralar / ʿışḳ bināsın iden zīr ü zeber
NE2967 **Bir nice** yārān ile ol nā-bekār / Bir gün ider cānib-i deşte-güzār
SE777 Cem ʿidüp **bir nice** ṣūret-ger-i Çīn / Eyledi ḫidmet-i naḳṣa taʿyīn
SE1017 Dizdiler **bir nice** ʿıḳd-ı fāḫir / Ḳıṣṣadan ḫiṣṣe alındı vāfir
SE1211 Getürür gāhī şefāʿat ileri / **Bir nice** ḳoca günahkārları
SE1840 Gör ḳażāyı ki o şeb zindānı / Naḳb idüp **bir nice** merd-i cānı
SE2145 İtdi **bir nice** suʾāl-i pertāb / Luṭf-ıla virdi Mesīh aña cevāb
SE2741 Geçüp ol arada **bir nice** sene / Seyr içün vardı ḫıyābāna yine
SE2821 Ḳaldı **bir nice** nūgerle tenhā / Daḫı sille yimedin ḳalb-i ḳafā
HH2567 **Bir nice** meh-līḳā püserler ile / Zer-ḳabā māh-ı sīm-berler ile

2. bir takım

NE2920 **Bir niçe** mehter getürürler hemān / Perdenüñ ardında iderler nihān

3. birkaç

SE1793 Didi elçi ki ṭılāye seḥerī / Ṭutdı **bir nice** siyāhī nūgeri

bir nice kez [1] pek çok defa

NE415 Maʿreke ḳatlāsı olınsa şümār / Olur idi **bir nice kez** ṣad hezār

bir nice vaḳt [1] pek uzun zaman

HH1838 **Bir nice vaḳt** idi kim ol şeydā / Olmadı mübtelā-yı ʿışḳ u hevā

bir olmaḳ [13]

1. eşit olmak, denk düşmek

S513 **Bir olup** müsāvī vü medḥ ü ṣenā / Saʿādetle saʿyüñ müsāvī aña
S1515 **Bir olur** mı üstād ile pey-revi / Meyüñ bir midür köhnesiyle nevi
S1515 Bir olur mı üstād ile pey-revi / Meyüñ **bir midür** köhnesiyle nevi
NE2077 Böyle ferāset saña eyler żarār / Çünki başīretle **bir olmaz** başar
SE1601 Oldı çün laḳlaḳa-i bī-maʿnī / Ṣavt-i laḳlaḳla **bir olur** süḫanı
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek ẓāhir olur / Ere ʿavrat zene şevher **bir olur**
SE1337 Beñzemez ġāfile ẓālim ʿālim / **Bir mi** bir ẓālim-ile biñ ẓālim
SE2905 Farḳı ammā ki degil cāy-ı maḳāl / Māʾ-i rākidle **bir olur** mı zülāl

2. aynı duygu ve düşünceye sahip olmak

NE984 Rişte ile niteki bir deste gül / ʿĀḳıbeti **bir olur** iki göñül
SE1919 ʿĀḳıbet iki göñül **bir oldı** / Şīr āhū-bere naḥcīr oldı

3. birlik olmak

NE1448 Yād ile bil ki **bir olup** āşinā / Luṭf ile yād eyler idi dāʾimā

4. (zaman için) çok kısa sürede gerçekleşmek

SE290 Nite kim pertev-i mihr-i raḫşān / Varması gelmesi **bir oldı** hemān

5. tek olmak, değişmemek

SE2713 Ḥüsni bu nādireden ẓāhir olur / Ki ekābirde begüm söz **bir olur**

bir pāre [5] biraz

SE1816 İdesin tesliye ol nālānı / Gele **bir pāre** yerine cānı
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol āvāre / Geldi **bir pāre** nedāmet yāre
SE3283 Līk **bir pāre** teʾemmül eyle / ʿAcele itme taḥammül eyle

SE3285 Çekile sen de behey āvāre / Çekerek kullanalum **bir pāre**
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı dil-bere çāre / Bārī egler fesāne **bir pāre**

bir pula almamaḳ [1] değer vermemek, rağbet etmemek

NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma girān / **Bir pula almaz** ẓürefā-yı zamān

bir süri [1] çok sayıda, pek çok

NE1596 Ṣayḳaya cān atdı adū şīr-veş / Ṣaldı yeme **bir süri** ḫınzīr-veş

bir ṭutmaḳ [1] eşit saymak, denk görmek

S628 Kirās ile āb u hevā müşterek / Hemān ikisi **bir ṭutulmaḳ** gerek

bir ṭuṭaġı yerde bir ṭuṭaġı gökde [1] masallarda genellikle dev veya Arap tipini tasvir etmek amacıyla kullanılan bu kalıp ifade tanıkta yedi başlı ejderhaya benzetilen feleğin tasviri için kullanılmıştır. Büyüklük ve korkunçluk ifade eder.

HE94 Ṭurur dendān-ı encüm tīzkerde / Ki **bir ṭuṭaġı gökde biri yerde**

bir yaşduġa baş ḳoymaḳ [1] evlilik hayatını mutlu bir biçimde geçirmek

NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / **Ḳoymadı bir yaşduġa** hem-serle **baş**

bir yaña(ya) [6] bir tarafa

NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı cihān **bir yaña** / Olur idi resm-i ʿadālet hebā
SE1763 **Bir yaña** çıḳdı şikāre tenhā / Şīr-veş eyledi ʿaẕm-i ṣaḥrā
SE1833 **Bir yaña** gitmez idi bād-ı vezān / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḫırz-ı emān
HH2236 Toġrılup **bir yañaya** rāh gibi / Baḳmayasın bu semte māh gibi

bir yaña… bir yaña [1] bir tarafa… bir tarafa

HH999 **Bir yaña** derd-i fürḳat-i Behzād / **Bir yaña** bīm-i ḫançer-i cellād

bir yañadan [3] bir taraftan

NE2788 **Bir yañadan** gün gibi oldı ʿayān / Nāmı Kuloġlı bir efendi hemān
SE2316 Sen de **bir yañadan** itme iṣʿāl / Derd-mende yetüre şerm-i suʾāl
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i Mūsā-vār / Gözüme **bir yañadan** şuʿle-i nār

bir yere gelmek [8]

1. toplanmak

NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya delīl / **Bir yere gelse** ola pīçān-ı fetīl
NE2343 Bir gün olup meclis-i ehl-i hüner / **Bir yere geldi** nice ṣāḥib-i hüner
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir bezm-i ṣafā / Yine **bir yere gelirler** ẓürefā
SE3270 Defʿ için **bir yere geldi** nice ḫas / Menʿ olınmadı ol üftāde meges
HH1824 Yine **bir yere geldiler** yārān / Her biri oldı tesliyet-cūyān

2. birlikte olmak, yan yana gelmek

HH1969 Fikr-i ʿāṣıḳ gibi olup pür-pīç / **Gelmedi** iki ḫarfi **bir yere** hīç
NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan semā / **Gelmedi bir yere** zinā vü ġınā

3. birlik olmak

SE1884 Mütesellī idemezler bir dem / **Bir yire gelse** eger kim ʿālem

bir yere getürmek [1] bir araya getirmek, toplamak

NE2661 Gāhi degiş ṭoḳuş iden dil-bere / Ṭoḳışur idi **getürüp bir yere**

bir yıġın [1] toplu halde, yığılı

NE2545 Yarma bilekli evcesi **bir yıġın** / Ṣımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

bir zamān [20]

1. vaktiyle, eskiden

NE3122 Virdi cevābın didi kim **bir zamān** / Gördüm idi bir Ḥabeşī bāġ-bān
SE346 **Bir zaman** kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı bahār / İtdi mecmūʿa-i verdi ḫalkār
SE716 **Bir zamān** daġdaġadan olmadı ṣāf / Bu müşelleşle o cām-ı şeffaf
SE842 **Bir zamān** eyler iken ʿaẕm-i sefer / Yolı bir ṭāʾifeye itdi güẕer
SE1339 **Bir zaman** Mışruñ olup ḫālı tebāh / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı siyāh
SE1753 **Bir zamān** eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki ide Ḳayşar-ı Rūm üzre ġazā
SE2134 **Bir zamān** Ḥażret-i İbn-i Meryem / Yaʿni ʿĪsā-yı mübārek-maḳdem
SE2175 **Bir zamān** gerçi sergirdür ammā / Ṭutılur āhū-yı vaḥşī-āsā
SE2714 **Bir zaman** Belḫde bir şehzāde / Serv-veş ġamdan olup āzāde
SE3161 **Bir zaman** Mışra varup bir ʿayyār / Çeşm-i dil-ber gibi oldı mekkār
SE3260 **Bir zaman** itdi mürüvvet kārın / Ġam-güsār eyledi ol ġam-ḫᵛārın
SE3338 **Bir zaman** düşmiş-idi anda güẕer / Ṣordum ol iki mezārı didiler
SE3366 **Bir zaman** oldı Silistre baña cā / İtdüm ol ḫıṭṭada tenfīz-i ḳażā
HH577 **Bir zamān** oldı bir bülend-maḳām / Şehr-i Şām içre nāfiẕü'l-aḥkām
HH1229 Didi kim **bir zamānda** bir ustād / Bir ʿaceb ḳıṣṣa eyledi inşād
HH1540 Didi kim **bir zamān** ile bir pīr / Āşinā-lafẕ u rūşenā-taʿbīr

HH2116 **Bir zamān** dānişe olup meşġūl / Görmiş idi birez kitāb-ı uṣūl
HH2407 Şehr-i Ḳoṣtanṭaniyye içre meger / Var idi **bir zamānda** bir zer-ger

2. bir süre

SE3286 Ḳavl idüp gizlice bir ḥāl idelüm / **Bir zaman** ʿālemi iġfal idelüm
HH554 Ḳaldılar **bir zamān** muḥāverede / Mebḥaṣ-ı ʿışḳdan müşaverede

birāder [4] erkek kardeş

NE1874 Baḫşiş-i şāhınuñ olup ṭālibi / Baḫş idelüm iki **birāder** gibi
HH65 Ṣıdḳ ü īmānı baña reh-ber ḳıl / Her birin uḫrevī **birāder** ḳıl
HH198 Şāh-ı şeh ʿamm ü şeh **birāderdür** / Ḥaşılı server oġlı serverdür
HH2448 Birbiriyle **birāder** olmış idi / Ġam u şādīde hem-ser olmış idi

biraz [22] az miktarda, çok değil ‖ kısa bir süre için

S185 Gel ey kilk-i şūḫ-ı bedīʿu'l-beyān / **Biraz** ol bu meclisde Şehnāme-ḫān
S812 Müselmān idüp ġamze-i sāhiri / **Biraz** devşir ol ṭurre-i ḳāfiri
S845 Ne mey ḥāli kesb itmiş ehl-i derūn / Bulanmış **biraz** tā bulunca sükūn
S1055 Şenelsün **biraz** muṭribā encümen / Dem ur yine sūr-ı Sirāfilden
S1080 Düzüp tārı depret **biraz** erġanūn / Yine eyle taḥrīk-i ġark-ı cünūn
NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / Derdüñi dök iñle **biraz** zār zār
NE84 Eyle **biraz** mest-i raḥīḳ-i beyān / Ta döne şevḳ ile kümeyt-i zebān
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / Sanma şafaḳ aḳdı **biraz** ḫūn-ı nāb
NE644 Demdür eyā nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle **biraz** bezme münāsib naġem
NE755 ʿArż ḳılup meskenet-i bī-şümār / Eyledüm anlara da **biraz** iʿtiẕār
NE2228 Vālih olup dagdaga-i şevḳdan / Didi **biraz** daḫı bu kūteh süḫan
SE526 Ḥacc ü İslāmı **biraz** yazdı kitāb / Birdür ol iki ʿibādetde niṣāb
HH572 Göñül eglencesiyle ol ġamgīn / Ḥafaḳanın **biraz** ide teskīn
HH774 Aġız açmadı dil-rübā bir kez / Dāmeninden kesüp getürdi **birez**
HH791 Nāzlıdur ḫaylice niyāz ister / Ṭatlı dille **biraz** piyāz ister
HH1049 Nā-gehān dūrdan Şeh ü Behzād / Oldı şenlik görüp **biraz** dil-şād
HH1206 Çünki rāvī kelāmın itdi temām / Ḳıldı ol ḫaste-dil **biraz** ārām
HH1344 Bezm-i üns itdi şāh anuñla **biraz** / Çeşm-i bādāmın itdi çeşm-i çerez
HH1480 ʿAşıḳ-ı zāra māʾil oldı **biraz** / Yaʿni maʿḳūla ḳāʾil oldı biraz
HH1480 ʿAşıḳ-ı zāra māʾil oldı biraz / Yaʿni maʿḳūla ḳāʾil oldı **biraz**
HH2580 Gūş iden oldı vālih ü ḥayrān / Raḥm idüp aġladı **biraz** mestān
HH2680 Ṣu sepüp āteşine bir pāre / Gözin açdı **biraz** o bī-çāre
HH2116 Bir zamān dānişe olup meşġūl / Görmiş idi **birez** kitāb-ı uṣūl

birbiri, biri biri [80] karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de berikini

S105 N'ola olmasa **birbirinden** cüdā / O mihr-i saʿādet bu ṣubḥ-ı ṣafā
S257 İrişdirdi Boġdāna daḫı żarar / Yine girdi **birbirine** baḫr u ber
S329 Revān oldı rūyin-tenān fevc fevc / **Biri biri** ardınca mānend-i mevc
S416 Ṣaçar dürr ü gevher süḫan yerine / Şüreyyā-veş uymuş **biribirine**
S531 Budur maẓhar-ı ferr ü İskenderi / Ki **birbirine** ḳoydı baḫr u beri
S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / İçi **birbiri** içre zīr-i zemīn
S603 N'ola baḫruñ olsa kilīdi ḥışār / Girer **birbirine** dem-i kār-zār
S605 İki ḳalʿa kim birbirine baḳar / **Biribirine** ʿāşıḳ olmuş meger
S605 İki ḳalʿa kim **birbirine** baḳar / Biribirine ʿāşıḳ olmuş meger
S612 Muḳābil ṭurur iki dil-keş maḥal / Gören meyl ider **birbirinden** güzel
S727 Meger oldı ordū-yı şāh-ı be-nām / Mülāşık **biribirine** biñ hıyām
S1354 Ḳılup berf-i bāzı nice tāzeler / **Biribirini** ḳara başmış meger
S1527 Bu gülşende ṭarḥ eyledi kilk-i ter / **Biribirine** beñzemez kūşeler
NE46 **Birbirine** mümtezic elfāẓ-ı çār / Dīne anāşır nitekim çār-yār
NE397 Pençeleşüp her yaña merdān-ı kār / Girdi **biribirine** ṣaf pençe-vār
NE399 **Biri biriyle** atışup her merd-i cenk / Başladı hengāmeye ṭūb u tüfenk
NE450 Māhī-i deryā ki olup bī-emān / **Biri birin** yerdi ġażabdan hemān
NE451 Nīzelerin eylediler der-ġılāf / Oldı **biri birisine** sīne-ṣāf
NE601 Derhem olur dirhem ü ḳīrāt içün / **Biri birin** öldürür isḳāṭ içün
NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i envār-ı cūş / **Birbirini** çignedi mevc-i sürūş
NE726 Her biri bī-sābıḳa-i güft ü gū / **Biri birin** bilmedin ola ʿadū
NE729 Gürz ü kemān semtine ermān ide / **Biri birin** daʿvet-i meydān ide
NE730 **Birbirine** eyleye ḳaṣduñ helāk / Birisi merd ola biri zaḫm-nāk
NE824 Rāh-ı çep ü rāsta mānend-i rūd / Gidüp olur **birbirine** tār u pūd
NE931 Naẓm-ı cihān bunlara vābestedür / Dördi de **birbirine** peyvestedir
NE1021 Ġaflet ile uyur iken uyanup / Şemʿ gibi **biri birinden** yanup
NE2052 Ḥāzır olup ikisi anda yine / Nāẓır idi **birbirinin** ʿaybına
NE2057 **Birbirine** ser-be-ser erbāb-ı hūş / Nergis ü gül gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2174 Eñ eyüsi kebg-i derī-veş dilīr / **Biri biriyle** ola bālā vü zīr

NE2278 **Biri birisiyle** idüp güft ü gū / Müfti ḥuzūrında olur rū-be-rū
NE2308 **Biribirisiyle** olup mülteʾim / Silk-i güher gibi ola muntaẓım
NE2408 Bir ḳul ile cāriye-i müşterā / **Birbirine** eylese ḳaṣd-ı zinā
NE2662 **Birbiri** üstüne kesüp bir bahā / Eyler idi gül gibi ḳatmer-i ṣafā
NE3094 Saṭrı gibi **biri birinden** cüdā / ʿIrḳı kesildi ʿadüvvünüñ revā
NE3169 Saṭrı ide **biri birinden** dırāz / Bozıla ẓulm ile bu ḳānūn-ı rāz
SE465 **Biri birine** ider meyl-künān / Arada rābıṭadur rişte-i cān
SE968 Cāmedānuñ gibi açma anı / Baġla **biri birine** müjġānı
SE983 Vaḥdet-i mebdeʿ-i rūḥ-ı insān / **Biri birine** ider meyl-künān
SE1118 Şāh-ı şatranc gibi itdi vuḳūf / **Birbirin** çekindi amma ki ṣufūf
SE1123 İtmeyüp **biri birine** tevfīḳ / İtdi bu sırrı recā-yı taḥḳīḳ
SE1273 Oldılar **birbirine** püşt ü penāh / Arada ḥāl-i cihān oldı tebāh
SE1411 İdicek **biri biriyle** daʿvā / İtdi yir ḳuḳlası ẕevḳın ẕürefā
SE1546 **Biri birine** ṣuʿāʿ-i naẓarı / İledür ḥāşılı maḫfī ḫaberi
SE1550 Olsalar **birbirine** devlet-ḫāh / Her birinüñ vire kāmın Allāh
SE1618 Maḳbere bekçisi nāmın ṭaḳınur / Meyyiti **biri birinden** saḳınur
SE1883 **Birbirinden** mütefāvit göricek / Daḥı aʿlāsını fikr itse gerek
SE2216 Ṭurmadın **birbirine** naḳş geçer / Müje süzenleri dāyim işler
SE2217 **Biri biri** ile āheng olmış / Zühre ol dāyireye denk olmış
SE2538 Laʿnet ol mezbeleci kāfirine / Ḫunfesā gibi bine **birbirine**
SE2544 **Biri birine** ider ahengi / Gūyiyā iki ḫorusuñ cengi
SE2545 Şol kebūter gibi kim beglik ider / **Biri birisine** erkeklik ider
SE2768 İki ḳuvvetdür iden her eşeri / ʿAmelīdür **biri biri** naẓarī
SE2770 ʿAmelī oldı dü nevʾe ḳısmet / Ġażabiyye **biri biri** şehvet
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı şebistān-ı sürūr / **Birbiri** üzre anı dizdi süṭūr
SE3497 Sübḥa-i tār-ı güsiste gibi hem / Uymaya **birbirine** ḥarf-i raḳam
SE3501 Ṣıḳa işkence idüp mışrāʿı / Gire biri **birine** aḍlāʿı
HH40 Çıḳa eflāke gūy-ı ʿarṣa-i ḫāk / **Biribirine** ṭoḳına eflāk
HH299 Behmenī dehmenī-ṣıfat yārān / Ḳaldırup **birbirine** raṭl-ı girān
HH409 Ḫˇāb tutdı dü-çeşm-i giryānı / Baġladı **birbirine** müjgānı
HH540 Çünki **birbirine** düçār oldı / Cemʿ olup heşt yār-gār oldı
HH568 Vehmi olanlar itdi ḫayli gile / Söğdi **birbirine** fısıldı ile
HH641 Oldı **birbirine** ṭarīka-nümūn / Biri rāh-ı cünūn ü biri fünūn
HH829 Birlige yitdiler ol iki refīḳ / **Birbirinden** olunmadı tefrīḳ
HH968 İtdi **birbirine** geçen nāzı / Zehreler āb ider nice bāzı
HH1070 **Birbirine** açıldı hem-rāzān / Leb-güşā oldı ġonce-i pijmān
HH1194 Girdi araya kār-ı mekr ü ḥased / İtdiler **birbirün** kelāmını redd
HH1421 Dūrdan gördi iki şemʿ-i münīr / Ferḳadān gibi **birbirine** naẓīr
HH1497 Gördiler kim **biribirine** uyar / Ferāḫından görüşdi ol iki yār
HH1793 **Birbiriyle** görüşdiler iki yār / Unuduldı o görilen āzār
HH1886 **Birbirine** iki ṣuʿāʿ-ı başar / Āb-ı fısḳıyye-veş görindi meger
HH2014 **Birbirine** girüp ṣufūf-ı neberd / Pençe-gīr oldı gūyiyā iki merd
HH2410 **Birbiriyle** enīs ü hem-dem idi / Yolda hem-rāh ü evde maḥrem idi
HH2446 **Birbiriyle** enīs olup iki zār / Olmış idi dü-bāre-veş hem-ḫāl
HH2448 **Birbiriyle** birāder olmış idi / Ġam u şādīde hem-ser olmış idi
HH2511 Her biri ehl-i ḥarbe ser-defter / **Birbirinden** nesebde bālā-ter
HH2519 **Biribirinden** olmayup āgāh / Eylediler derūn-ı dilden āh
HH2575 Būseli ṭolılarla her büt-i Çin / **Biribirinden** oldılar gülçīn
HH2605 Nāẓır-ı yāl ü bāl-i dil-ber idi / **Birbiriyle** parānḳun eyler idi
HH2634 Her ṭarafdan atıldı ṭob u tüfeng / Çatdılar **birbirine** iki neheng
HH2741 **Birbirinden** ḳalur degil bunlar / Bulmadı imtiyāza kimse ẓafer

birbirine düşmek [1] aralarında anlaşmazlık çıkmak
S1267 Ṣabā sūr-ı gülde olup dür-niṣār / **Biribirine düşdi** ḫayl-i bahār

birbirine girmek [4] iç içe girmek, karışmak, dolaşmak
NE3095 Saṭr ile mābeyn-i muḫālif eşer / **Birbirine girdi** çū şām u seḥer
NE3096 Oldı **biri birine girmiş** benān / Pençe ṭutar zengī ile Rūmiyān
SE3501 Ṣıḳa işkence idüp mışrāʿı / **Gire biri birine** aḍlāʿı

birbirine ḳatmaḳ [1] etrafı, ortalığı karıştırmak, fesat çıkarmak
NE1739 Derdi hemān sīm ü sīm ü zeheb / **Birbirine ḳatmada** dünyāyı heb

birbirin yimek [4] birbiri ile uğraşmak, kavga etmek
SE2327 Aldı niʿmetlerini çarḫ-ı dijem / **Birbirin yirdi** elemden ʿālem

birebir [2] tam istenildiği gibi, uygun
SE533 Ḳılmaġa çāre teb-i ʿışyāna / **Birebirdür** dil-i ser-gerdāna
HH531 Kimi dir ʿazm olınsa kūhsāra / **Birebirdür** havāsı bīmāra

birī [1] reis, baş

HH1281 Bāġ-bān it bu serv-i āzādı / Saña ṭarḥ eylesün **birī-i** vādi

biricek [1] bir kerecik

HH1648 **Biricek** zaḥmet iḫtiyār itseñ / Kārınuñ ḫayrını ḥisāb itseñ

biricik [2] bir kerecik, bir kere de olsa

SE2191 Basılursañ **biricik** pinhānī / Örtüle başıla şanma anı

SE2450 Umma vaḳfuñda ṣebāt-ıla beḳā / **Biricik** kim üşe ḳuzġunlar aña

birīşim [1] ipeğin bükülmesi ile elde edilen iplik

SE2230 Ḥāżır itmişdi kemend-i pür-tāb / Bend-i mahiye **birīşim** ḳullāb

birḳaç [12] çok olmayan, az sayıda

SR4/2 Esbāb-ı şafādan elimiz çekdik biz / Muṭribde bulundı hele **birḳaç** evtār

S964 Baña ṣun ki Ḳaysa cünün ögredem / O nā-şāda **birḳaç** fünün ögredem

NE782 Birisi manẓūme-i ḥikmet niṣāb / Vādī-i eslāfda **birḳaç** kitāb

NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler kerem / Nāḳıs alur luṭf ile **birḳaç** derem

NE1745 Cümleyi sermāye ider ol püze / Aldanur īmānına **birḳaç** beze

NE1944 Māliş-i eṭrāfda **birḳaç** ġulām / Kimi mükesserānlıġın eyler müdām

NE2919 Ġaflet ile ẕevḳlenür iken ḫarīf / Vāḳıf olur ḳıṣṣaya **birḳaç** ẓarīf

NE3104 Girdi güç ile ele **birḳaç** ḳalem / Oldı şarīr ile cihān pür-naġam

SE443 Olsa muḥtac su ʾāle fuḳarā / Müşkilin ḥall ide **birḳaç** fetevā

SE1765 Ḳaçdı yanındaġı ḫayl ü ḫaşemi / Ṭutdılar şāh-ıla **birḳaç** ḫademi

SE2213 Şekl-i pervīnde **birḳaç** duḫter / Nice duḫter ki fürūzān-aḫter

HE107 Uruc it bir nefesde nüh ḳıbāba / Nedür ġute saña **birḳaç** ḥabāba

birle [11] ile, birlikte, beraber

NE1193 Olup edeb **birle** ḳafadār-ı şeyḫ / Kilki ile oldı ʿaṣādār-ı şeyḫ

NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i zer / Reng-i şafaḳ **birle** nücūma döner

SE1510 Getürüp luṭf u ḥıyel **birle** hemān / Uralar gerdenine bend-i-girān

SE2428 Mālı ider yıl on iki ay sefer / ʿÖmri hep dād u sited **birle** geçer

SE2515 Virürüz luṭf-ı ḥıyel **birle** cevāb / Ne keder olsun arada ne ḥicāb

HH502 Çeşm-i neẕẕāre **birle** ol bed-ḫāl / Beden-i mürde kūze-i ġassāl

HH535 Dil-i pür-ʿuḳde **birle** her ġam-ḫˇār / Ḳoyup anı çözüldi āḫır-ı kār

HH700 Ṭavr-ı şāhāne **birle** dīvānı / Reşk-i zer-ḫayme-i Süleymānī

HH850 Cilve ḳıldı nücūm-ı nüh-perde / Tāc-ı zer **birle** şandalīlerde

HH1634 Ki çeküp kilk-i şafḥa-pīrāyı / Yaza şeh-zāde **birle** Şeydāyı

HH2079 Şaʿ şaʿa **birle** Ḫusrev-i Ḫāver / Gül-i berrāḳ idi zer-ender-zer

birlik [3]

1. beraber olma durumu

NE2561 Kimisi dir var er ile **birligüm** / Ġāyet ile ṭatlu hele dirligüm

2. aynı duygu ve düşüncede olma durumu

SE2851 Şāhdan gūş idicek bu süḫanı / İtdiler cümle göñül **birlügini**

3. tek olma durumu, vahdaniyet

NE135 Şeş-cihet ü nüh felek oldı ʿayān / **Birligine** oldı şehādet-künān

birlik [4] birliğe ulaşmak, bir olmak

SE984 **Birlige yitmege** eyler ṭalebi / Āşinādur iki hem-şehri gibi

HH829 **Birlige yitdiler** ol iki refīḳ / Birbirinden olunmadı tefrīḳ

HH2052 Bend idüp ceẕbe-i maḥabbet-i pāk / **Birlige yitdi** ol iki çālāk

HH2717 **Birlige yitdi** ḳāṣıd u maḳṣūd / İkilik oldı aradan nā-būd

birr [2]

1. ihsan ve bağış

NE1823 Oldı kerem-güster-i ḫān-ı niʿam / Berr-i ʿArab **birri** ile mūġtenem

2. fare

SE2326 Oldı her dāne-i ber güm-şude-nām / Ceyb-i anbārda çün **birr-i** liʾām

bir var imiş yoġ imiş [1] masala başlarken "Eskiden" anlamında söylenen giriş formeli

NE2363 **Bir var imiş yoġ imiş bir** sābıḳā / ʿĀlem-i fānīde bir ehl-i fenā

biryān [1] kebap, büryan

SE210 Söyledi berre-i **biryān** aña hem / Ciger-i ḫaşmı kebāb itdi elem

bīrūn [8]

1. dışarı

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāş-ı nigūn / Çıḳam ḥadd-i heyʾetden āḫır **birūn**

NE278 Dökdi ʿaraḳ çarh-ı kevākib-nümūn / Ḳaṭreleri cāmeden oldı **birūn**

NE525 Cām-ı felek olmuş iken ser-nigūn / Olmadı bir reşḥa-i kemter **birūn**
SE1923 Ḫalḳ şandı ki şebī-ḫūn oldı / Ḫaymeden cümlesi **bīrūn** oldı
HH611 Bir fenā virdi aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı dilden sedād ü ʿaḳl **birūn**
HH1474 Eṣer itdi aña bu sūz u derūn / Serdlik oldı sīneden **birūn**

2. dış

S1033 Miṣāl-i ḫarābātiyān-ı şarāb / Derūnunda şenlik **birūnı** ḫarāb
HH1124 Gördi Hurşīd Şāh-ı maḥzūnı / Ġarḳa-ı ḫūn derūn u **birūnı**

bī-sābıḳa [1] daha önce yapılmamış

NE726 Her biri **bī-sābıḳa-i** güft ü gū / Biri birin bilmedin ola ʿadū

bī-şabr u şekīb [1] sabırsız, tahammülsüz

SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri **bī-şabr** u şekīb / Pehlevān çadırına geldi ḳarīb

bī-saḳf [1] çatısız, damsız

NE3057 Ḫānesi kim bī-derd-i **bī-saḳf** idi / Pīr-i muġān ocaġına vaḳf idi

bisāṭ [6]

1. örtü, yaygı

S228 ʿAdāletle şaldı girān-tā-girān / Basīṭ-i zemīne **bisāṭ-ı** emān
S1348 Çemen-zāra irdi yine bād-ı dey / Dem irdi **bisāṭ-ı** ṣafā ola ṭay
NE1590 Kimi **bisāṭın** dürüp aldı hemān / Dürdi velī defter-i ʿömrin zamān

2. zemin

S414 O bezmüñ **bisāṭında** var inbisāṭ / Bulup rişte-i cān ile irtibāṭ
S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı āb / **Bisāṭ** üzre gūyā kürür sīm-i nāb

3. satranç tahtası

NE1666 Ḫāna şaṭranc-ı murabbaʿ-ı **bisāṭ** / Oldı yāḫūd pertev-i saḳf-ı ribāṭ

bisāṭ-ı zemīn [1] yeryüzü

S235 Rivāḳ-ı felek bezmgāh-ı sürūr / **Bisāṭ-ı zemīn** ḫˇābgāh-ı ḥużūr

bī-ṣavt u ḥarf [2] sessiz sedasız, harfsiz

S171 O nūr oldı var ise deryā-yı jerf / Kim anda kelām oldı **bī-ṣavt ü ḥarf**
S1477 İdüp naġme **bī-ṣavt u ḥarf** ü kelām / İç ol bāde-i nābı bī-cām u kām

bī-sebeb [2] bir sebep olmaksızın, yok yere

NE1991 **Bī-sebeb-i** cürm olıcaḳ lā-cerem / Nā-muḥal ü bī-meze olur sitem
NE2346 **Bī-sebeb** āmed-şüd ü nā-geh selām / Nāfile-īmān ü teberruʿ-kelām

bī-sedād [1] doğru olmayan, hatalı, yanlış

NE621 Ḫullet ile ʿarż-ı ḫulūṣ u vedād / ʿIşḳ-ı mecāzī gibi heb **bī-sedād**

bī-şemer [1] meyvesiz ‖ yararsız, neticesiz

HH1270 Ḫas ü ḫāşāki eyleyüp kende / **Bī-şemer** şaḥı itsün efgende

bī-sermāye [1] yoksul ‖ güçsüz, aciz

SE117 Gūy-veş bu ser-i **bī-sermāye** / Ḳalḳar indigi gibi bālāya

bī-ser ü pā [5] başsız-ayaksız ‖ düzensiz, dağınık

SE2211 Bir gün ol derbeder-i **bī-ser ü pā** / Şehrde bir yola gitdi tenhā
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i **bī-ser ü pā** / Genc-i Ḳārūnda kemīne gedā
HH469 ʿIşḳ ile dāʾimā olup ḥayrān / **Bī-ser ü pā** idi o ser-gerdān
HH2067 Girdiler rāh-ı ʿışḳa **bī-ser ü pā** / Ṭuydılar nice sırr-ı nā-peydā
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi bī-pervā / Ṭaġdan ṭāġa düşdi **bī-ser ü pā**

bismilgāh [1] mezbaha

SE123 Dinilür mi hīç o ders-i cāngāh / Ki ola fātihası **bismilgāh**

bismil-künān [1] kurban ederek

NE818 Niʿmet-i ġaybiyyeye **bismil-künān** / Ḫams-i mübārek diyu şundum hemān

bismi'l-lāh [1] Allah'ın adıyla

SE2841 Didi **bismi'llāh** eyā ehl-i veġā / Bize bir niʿmet-i ḥaḳdur bu ġazā
SE15 Besmele vasfın idersek tekrār / Yine **bismi'l-lāh** olur āḫir-i kār
SE52 Feṭḥ-i bāb-ı süḫān itseñ gāhī / Ḳıl kitāba āgeh **bismi'l-lāhı**

bister [1] yatak, döşek

HH808 Bir gice **bister** içre tenhāda / Yatıyorken o şūḫ-ı āzāde
SE1333 Eyleye **bister-i** ġafletde ṣafā / Ola pür-ḫˇāb çü baḫt-ı fuḳarā
HH1035 Ol dıraḫt oldı bāʿ iş-i vuṣlat / Anlara oldı **bister-i** rāḥat
SE2982 Uġrasa sille-i dest-i ḳadere / **Bisterinden** düşe boyunca yere

bī-sükūn [4] duraksız, durmaksızın

S1401 Ṭoluñ dāʾim ey sīne-i **bī-sükūn** / Yeter saña dil sāġar-ı lāle-gūn

NE313 Āb u żū ẓürefā olup **bī-sükūn** / Olmuş imiş ṭaşt-ı felek-veş nigūn
NE364 Cūşiş-i ʿaskerle zemīn **bī-sükūn** / Semm-i sütūrıyla felek ḳīr-gūn
HH19 Yedi deryā-yı **bī-sükūn** eflāk / Yedi keştī-i bī-sütūndur ḫāk

bī-sütūn [1] sütunsuz, direksiz

HH19 Yedi deryā-yı bī-sükūn eflāk / Yedi keştī-i **bī-sütūndur** ḫāk

bī-sūd [1] boş, faydasız, sonuçsuz

HH2389 Ḳararup hem-cū ʿāşıḳ-ı **bī-sūd** / Aġlamaġa ṭururdı çarḫ-ı kebūd
HH1581 Dilde sevdā-yı ʿışḳ-ı **bī-sūdı** / Oldı zīb-i ḫışāl-i Maḥmūdı

bisyār [1] çok

HH890 Māhiyān-ı laṭīf-i sebz-şiʿār / Sāye-i berg-i bīdden **bisyār**
NE1493 Sırr-ı ḫaḳīḳatden olup nükte-senc / Dürcine derc eyledi **bisyār-ı** genc

bī-şaʿşaʿa [1] parıltısız, gösterişsiz

NE2108 Gerçi ki **bī-şaʿşaʿa**-i nūr idi / Göz dikile mühre-i billūr idi

bīşe [1] orman

SE2791 Cengde merd-i şecāʿat-pīşe / Ola mānend-i hizebr-i **bīşe**

bīşe-zār [1] ormanlık, meşelik

HH1309 Süzülüp **bīşe-zār** u deşt ü cibāl / Aḳdı geldi şikārı seyl-miṣāl

bī-şekīb [1] sabırsız, tahammülsüz

NE1003 Ḫusrev ü Ferhādı idüp **bī-şekīb** / Şāha ider gāhī gedā-yı raḳīb

bī-şekk [1] kuşkusuz, şüphesiz, kesin

SE2480 Berg-i ter deñlü degilken **bī-şek** / Naẓar-ı himmet-i Ḫātemde felek
SE1172 Ḥażret-i Ḥaḳdur olan **bī-şekk** ü reyb / ʿĀlemü'ş-sırrı serā-perde-i ġayb

bī-şevket ü dārāt [1] azametsiz ve ihtişamsız

NE3052 Gerçi ki **bī-şevket** ü dārāt idi / Pādişeh-i mülk-i ḫarābāt idi

bişmek [1] pişmek

NE1083 Sözde olan sūz yaḳar tālibi / Tāze **bişen** şükker-i ḥelvā gibi

bī-şumār [2] sayısız, sonsuz

NE1861 Ol ḳadar itdi kerem-i **bī-şumār** / Eyledi meftūn anı bī-iḫtiyār
HH77 Bir söz ile cihānı var itdüñ / Bī-ṭaleb luṭf-ı **bī-şumār** itdüñ
NE755 ʿArż ḳılup meskenet-i **bī-şümār** / Eyledüm anlara da biraz iʿtiẓār
NE1002 Ḳays-veş ol ḫānkāhuñ **bī-şümār** / Nice soyunmuş gezer idi abdāl-vār

bī-şuʿūr [2] şuursuz, bilinçsiz

S1447 O mey ḳıldı mestāneyi **bī-şuʿūr** / Irāḳdan görünce şanur nārı nūr
NE2352 Dise laṭīfe şanup ol **bī-şuʿūr** / Herzedür ülf-i şadedinde büyür

bī-şübhe [1] şüphesiz

SE2252 Dost **bī-şübhe** muhabbet eyler / Meylüñe ḳalbi şehādet eyler

bī-şütül [1] şitil kelimesi fide, fidan demektir. Şütül şitilin çoğuludur. Kelime bu şekilde okunursa "dökse" kelimesinin "dikse" şeklinde okunması evla olur.

SE2062 Noḳṭa dökse bilinür **bī-şütülüm** / Ṭırnaġı üzre ḥisāb-ı encüm

bit [2] insan vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, kehle

NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken yigit / Etmegin it yir yaḳasın daḫı **bit**
NE2669 Dir aña kim sen ne yüzi ḳarasın / Merd degil am **biti** zen-pāresin

bī-taʿab [2] sıkıntısız, zahmetsiz

SE850 Rızḳımuz **bī-taʿab-i** kesb ü sefer / Ġaybdan vāṣıl olur şām u seḥer
SE2839 Beni yoḳlarsa eger kim yārān / Yoḳlasun **bī-taʿab** ü ẓann ü gümān

bī-taʿb [2] yorgunluk çekmeden, sıkıntısız, zahmetsiz

NE963 **Bī-taʿb**-ı nefs u belā beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem celāl
NE1680 Buldum anı **bī-taʿb-ı** intiẓār / Kūşe-i meyḫānede mest ü figār

bī-tāb [15] yorgun, bitkin; takatsiz, dermansız

S1142 Şeb olduḳça terk-i şeker-ḫˇāb ider / Bu bīdārlıḳ anı **bī-tāb** ider
NE519 Ben bu ḥayālāt ile **bī-tāb** iken / İrdi hemān sūziş-i āteş-figen
NE532 Her kişi dem-beste vü **bī-tāb** idi / Cūy-ı ʿaraḳ mevcine ġarḳ-āb idi
NE1754 Ḫalḳı ṭolandurmada **bī-tābdur** / Devr ise eblehlere dolābdır
SE543 Ne şerefdür bu ki ḳavm-i **bī-tāb** / İde sırren vara Mevlāʿya ḫiṭāb
HH393 Eyledüm sözlerin ḳabūle şitāb / Düşdüm endīşe baḥrına **bī-tāb**
HH499 Ṭuyıcaḳ hep derildiler aḥbāb / Göreni ḥayret eyledi **bī-tāb**
HH680 Beden-i nāzügi olup **bī-tāb** / Gül ruḫında yeriyle ḳalmadı āb
HH1047 Giderek oldılar şu deñlü ḫarāb / İtdi zaʿf-ı gürisnegī **bī-tāb**
HH1057 Nice günden beri iki **bī-tāb** / Görmemişdi ḥużūr eyledi ḫˇāb

HH1092 Āḫir anlarda oldılar **bī-tāb** / Üşdi her şāhbāza nice ġurāb
HH1458 Ki eyā āfitāb-ı ʿālem-tāb / Derd-i hecrünle ḳalmışam **bī-tāb**
HH2652 Bir gice fikr ile olup **bī-tāb** / Nergis-i dīde oldı ġonca-ı ḫ̆āb
HH2663 Ṣandalı görüp ol iki **bī-tāb** / İtdi düşmen ṣanup şikāra şitāb
HH1221 Anlar efsāneden varup ḫ̆āba / Degdi nevbet bu zār u **bī-tāba**

bī-tābī [2] yorgunluk, bitkinlik, dermansızlık

SE2329 İtdi ol ʿacz-ile bir Aʿrābī / Fikr-i def-i maraż-ı **bī-tābī**
SE3197 Muġlimān ʿāşıḳ-ı **bī-tābīdür** / Ḫīz-ı nā-pāk ḳazıḳ bābıdur

bī-taḫallüf [1] gecikmeden, geride kalmadan

SE162 Çünki ḥaluñ ola Haḳḳa maʿlūm / **Bī-taḫallüf** gele rızḳ-ı maḳsūm

bī-ṭaleb [1] talep etmeden; istemeden.

HH77 Bir söz ile cihānı var itdüñ / **Bī-ṭaleb** luṭf-ı bī-şumār itdüñ

bī-ṭaḳat [3] güçsüz, takatsiz

SE2397 Ḫāce kim teşne-leb-i raḥāt idi / Tāb-ı germā ile **bī-ṭāḳat** idi
HH1340 Ḫayli **bī-ṭaḳat** ü perīşānuz / Ger ḳabūl olunursa mihmānuz
HH2145 Didiler ḫastedür o **bī-ṭāḳat** / Nā-gehān irdi aña bir āfet

bī-taḳrīb [6] sebebpsiz

SE3267 Çünki āzāra rıżā virdi ḥabīb / Sürdiler ṭaşra hemān **bī-taḳrīb**
HH649 Anı güstāḫ idüp ḥayā-yı habīb / Devlet-i ḳurbe irdi **bī-taḳrīb**
HH780 Nice āvāz işitdi **bī-taḳrīb** / Kimisi āşınā kimisi ġarīb
HH1799 Dā᾽imā ser-figende ola raḳīb / Uġraya biñ belāya **bī-taḳrīb**
HH1900 Ḍarb ü müşt ü lekedle **bī-taḳrīb** / Oldı mehcūr ol gedā-yı ġarīb
HH2522 Geldi zindāna yār **bī-taḳrīb** / Ṭayyibi itdi luṭf ile taṭyīb
HH2208 Uñmasun yitmesün cihānda raḳīb / Uġrasun her belāya **bī-taḳrīb**

bi’t-tamām [1] tamamıyla, eksiksiz

NE1340 Vaṣf olan esbāb-ı ṣafā **bi’t-tamām** / Oldı pesendīde-i ḫāṣ u ʿavām

bī-tedbīr [2] tedbirsiz, çaresiz

SE1918 Cāriye daḫı görüp **bī-tedbīr** / Yāl ü bālına anuñ oldı esīr
SE2605 Didi himmet midür iy **bī-tedbīr** / Olasun beste-i dām-ı tezvīr

bī-tefekkür [1] düşünmeden

HH887 **Bī-tefekkür** ṭutup seyāḥate rūy / Rind-i şūrīde-veş gezer her sūy

bī-tekellüf [2] gösterişsiz, merasimsiz

SE2589 **Bī-tekellüf** içilüp ṭoluları / Meze ṣundı bize şeftālüları
HH648 **Bī-tekellüf** idüp söze āġāz / Yanına geldi itdi ʿarż-ı niyāz

bī-teklīf [1] teklifsiz, sakınmadan

SE1634 Nereden düşdi bu luṭf-ı teşrīf / Eyledüñ rence ḳadem **bī-teklīf**

bī-temkīn [1] hesapsız, ölçüsüz.

HH2346 Ebr ġarrende baḥr **bī-temkīn** / Āsümān ḫışmgīn zemīn pür-kīn

bī-tereddüd [6] tereddütsüz, kararlı bir biçimde

SE2505 Raḫşeden ġayra çün olmaz dermān / **Bī-tereddüd** anı itmiş ḳurbān
SE2784 Kimde kim ola bu vaṣf-ı ulvī / **Bī-tereddüd** olur īmānı ḳavī
SE2936 Göricek ḥaşmetini şāh-ı cihān / **Bī-tereddüd** ayaġa düşdi hemān
HH925 **Bī-tereddüd** yine ola olacaḳ / Devletüm depdügüm ḳala ancaḳ
HH1197 **Bī-tereddüd** aña idüp beyʿat / İdeler ḫusrev-i felek rifʿat
HH2544 Ḫūb-ı meyyāl-i devḥa-i dil-cū / **Bī-tereddüd** virürdi şeft-ālū

bī-teşvīş [2] katışıksız, saf

HH325 Yār ḥāżır zamāne **bī-teşvīş** / Tīr der-ḳabża vü hedef der-pīş
HH2376 Geldiler taḫtgāha **bī-teşvīş** / Oldı hem-kāre şāh ile dervīş

bitmek [5]

1. topraktan yeşerip çıkmak

S732 Ḫazān faşlı seyr eyleyen anı der / ʿAceb ṭoprāġı var ki altun **biter**
NE669 Ġam degil ol ḫumma irerse ḫaṭar / Dürdī-i bāde ile reyāḥīn **biter**
NE1075 Sebze **biter** uġrasa ṣaḥrālara / Gevher olur ṣaçduġı deryālara
NE2951 Ḳomaduġın almaġa ṣubḥ u mesā / Ekmedügüñ yerde **biter** dā᾽imā
NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i pür-şīve-dir / Nükte varaḳ içre **biter** meyvedir
SE2158 Ebr-i raḥmet ide mi ṭaşa eşer / **Bite** mi ṣaḥrā-i ṣammāda şemer
SE3332 Eşk-i çeşm-ile idüp ḫākini ter / **Bitdi** üstinde o dem nergisler
HH1688 **Bite** mi naḫl-i gülde şeft-ālū / Serv-i āzād vire mi ālū
HH2219 Ḫas yaraşmaz bu sebze-i terde / Nice **bitdi** ekilmedük yerde

2. sona ermek

HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i cennet-vār / Ḳopdı şeftālū **bitdi** tāze bahār
HH613 Yedi bir zaḫm kim ölince yeter / Zaḫm ammā ki ne uñar ne **biter**
HH658 Bu muḥāli olur **biter** ṣanma / Ḥürmetüñ elde iken aldanma
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş **bitmez** / Dāġ-ı dil āb-ı eşk ile gitmez

3. (sakal, tüy için) çıkmaya başlamak, büyümek

HH2433 Ṣaḳalı **bitdi** ʿiffetüñ āḫir / Mū-be-mū oldı rāz-ı dil ẓāhir
HH2674 Luʿbet-i nāza ḫaṭṭ-ı bī-bedeli / Geldi **bitdi** bu oyunuñ saḳalı

2. hasıl olmak, ortaya çıkmak

SE1806 Eyle dāyim yürü mānende-i mīġ / Maṣlaḥat **bitmek** için saʿy-i belīġ
SE2520 Yoḫsa ṭālib buradan boş gitmez / Olan oldı kesilen baş **bitmez**

bi'ṭ-ṭabʿ [1] elbette, doğal olarak, tabiatıyla

SE188 Olalı şehr-i Medīne vaṭanı / Oldı **biʿṭ-ṭabʿ** her insān medenī

bitürmek [3]

1. topraktan yeşerip çıkmasını sağlamak

S821 Bahār oldı sāḳī ṭolunsun ṣarāb / **Bitürsün** gül-i neşve ol āfitāb
S1384 Felek ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı sebū / Cemüñ menzilinde **bitürdi** kedū

2. sona erdirmek

HH2337 Ol gürūhuñ **bitürdiler** kārın / Ne serin ḳodılar ne serdārın

bī-uṣūl [1] usulsüz

S1535 Ḫuṣūṣā ki ol kātib-i nā-ḳabūl / Ki ola anuñ ḫāmesi **bī-uṣūl**

bī-vāsıṭa [2] aracısız, doğrudan

NE1490 Luṭf-ı ḫıṭāb eyleyüp ol ṣādıḳa / Söyledi **bī-vāsıṭa-i** sābıḳa
SE1056 Didi **bī-vāsıṭa-i** basṭ-i siyāḳ / Ṣanma ʿāşıḳ bizi maḥrūm-ı meẓāḳ

bīve [3] dul

SE1900 **Bīve** peyvendine terk it ṭalebi / Nāmedür māh-ı kelefdār gibi
SE2823 Şehrden çıḳmaġa ʿazm itmiş iken / Gördi bir **bīve** anı bāmından
SE3494 Yaza mışrāʿ ını artıḳ eksik / **Bīve** dendānı gibi ola gedik

bīve-zen [2] dul kadın

SE1889 **Bīve-zen** merdek-i naṣṣāba döner / Ölü göre göre ḳaṣṣāba döner
NE2571 **Bīve-zenān** işidüp ol sözleri / Aġzı ṣulanur süzilüp gözleri

bī-vefā [1] vefasız ‖ hakikatsiz

NE622 ʿAhdi de iḳrārı da cümle hebā / Şāhid-i bāzār gibi **bī-vefā**

bī-vehm [1] şüphesiz; tereddütsüz; çekinmeden

S446 Ne ümmīd ile ata **bī-vehm** ü neng / Gedā naḫl-i bostān-ı şāhīye seng

bī-vezīr [1] veziri olmayan

NE882 Dāver-i bī-ḫayl-i şeh-i **bī-vezīr** / Dād-sitānında semīʿ u başīr

bī-vuḳūf [2] bilmez, bilgisiz

S1532 Ola ṣanʿat-ı naẓmdan **bī-vuḳūf** / Dilinden dökile perīşān ḫurūf
NE2347 Olmuş idi rābıṭadan **bī-vuḳūf** / Kim deheninden dökülürdi ḫurūf

bī-vücūd [4] vücutsuz

S29 Nice itsün īfā-yı ḥaḳḳ-ı dürūd / ʿAṭāyī gibi bī-dil ü **bī-vücūd**
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider baḥra rūd / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur **bī-vücūd**
HH1721 Gerçi ben **bī-vücūd** müşt ü ḫasem / Güher-i dürc ü ṭūṭī-i ḳafesem
HH1968 Naḳş-ı mensūḫı **bī-vücūd** oldı / Yeñiden yine tār u pūd oldı

biẓāʿat [1] sahip olunan şey, sermaye

SE1480 Himmet eyle yürü var sen de hemān / Olmasın elde **biẓāʿat** ḫüsrān

bī-zaḫmet [1] sıkıntı ve güçlük çekmeden, kolayca

HH2063 Gelmelü olsa o meh-i devlet / Yedilür bir ḳıl ile **bī-zaḫmet**

bī-żann ü gümān [1] şüphesiz

SE1842 Beñzer-imiş ḳatı **bī-żann ü gümān** / Biri zindān delenüñ aña hemān

bī-zār [9] huzursuz, usanmış, bezmiş

SR4/1 Sāḳī felegüñ cevri idüp cānuma kār / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan **bī-zār**
S634 Kühenden rücūʿ anda düşvār olur / Giren çıḳmadan çünki **bī-zār** olur
SE886 Derd-i ʿışḳ eylese cāndan **bī-zār** / Ölmeden evvel ölür ʿāşıḳ-ı zār
SE1870 Nā-ḫalefden kişi **bī-zār** olur / Ölüsi dirisi murdār olur
SE2090 Her kime itse leben şekker-bār / Ṭatlı cānından olurdı **bī-zār**
SE3180 Eyleme şāhid-i bāzār-ıla kār / Seni cānuñdan iderler **bī-zār**
SE3208 İdüp ibrām ile yārı **bī-zār** / Nefsin öldürmek için cāna ḳıyar
HH1048 Cān-ı şīrīnden olup **bī-zār** / Mevti niʿmet bilürdi ol iki zār

HH1359 Beni bu fırḳa-ı firişte-ḫışāl / İtdi **bī-zār-ı** yār-ı dīv-sigāl

bī-zebān [4] dilsiz

NE101 Rāziḳ-ı mevrid-i lemḥ-i pür-zenān / Ṭuʿme-resān-ı semek-i **bī-zebān**
NE2377 Didi aña söyleye ey **bī-zebān** / Eyle bu esrārı cihāna ʿayān
HH565 Ṭınmayup bīm ile o heft semīr / Oldı şeb-reng-i **bī-zebāna** naẕīr
HH1348 Üns ṭutdum vuhūşla her şeb / **Bī-zebānlar** muṣāhibümdür heb

bī-zevāl [1] sonu olmayan, daim, baki ‖ zevalsiz

S24 Ṣalup reşḥa-i cūdan ol **bī-zevāl** / İder murġ u māhı ġarḳ-ı nevāl

bī-ẕıll [1] gölgesiz

NE218 Kāmeti **bī-ẕıll** ise olmaz ʿaceb / Olmaz imiş çünki ḳıyāmetde şeb

bi'ẕ-ẕāt [1] doğrudan doğruya, şahsen

SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı ḫayāle **bi'ẕ-ẕāt** / Yumdı şehbāz-ı naẕar yaʿnī ḳanat
SE980 Giderek vāsıṭa oldı **bi'ẕ-ẕāt** / ʿIşḳ-ı ẕatīye tecellī-i ṣıfāt

bodur oġlı bodur [1] çok kısa boylu ‖ fitneci

SE1394 Jīve bardaġı sitem ṭolaması / **Bodur oġlı boduruñ** aʿlāsı

Boġaz [3] İstabul boğazı

S600 **Boġaz** kām-ı ejder gibi pür-nehīb / Öñünde ḥışār iki bāb-ı ʿacīb
S607 **Boġaz** oldı mışruñ ḫalīci meger / Ki mā-beyn ḳaşrını teẕkīr ider
S949 Sebūdan akındı aḳar dāʾimā / **Boġazda** fenerdür ḳadeḥ gūyiyā

boġaz [8]

1. gırtlak

S530 **Boġazdan** olup yaʿni raṭbü'l-lisān / Yem-i pāküñ it aġzı şuyın revān
S593 Virür ḫūblar meclise āb ü tāb / **Boġazdan** geçer mi güzelsiz şarāb
NE2313 Yaġlı **boġazla** idicek naġmeler / Maḫrecini bozmaz usūli bozar
SE1385 ʿAḳl cerr eyler-ise aña maḫal / **Boġaza** ṭorba ṭaḳup ḳaba şaḳal

2. iki denizi bbirbirine bağlayan, iki kara arasındaki su geçidi

NE1318 Ol yere maḫşūş ḳılup anı halḳ / Oldı **boġaz** içre meger ḫavf-ı ḫalḳ
NE1324 Tīġ ile māhīleri var kūh-vār / Ṭursa **boġazına** muhītin ne var
HH1042 Nice ḫarçengi var idi anuñ / **Boġazına** ṭururdı deryanuñ
HH2476 Dikdi çarḫa sütün-ı mihver-sā / Ṭurdı baḫruñ **boġazına** gūyā

boġazı ele virmek [1] zayıf yerinden yakalanmak

S656 Ṣurāḥī-veş olmuş ciger ḫūn-ı ġam / **Boġazı ele virdügünden** o dem

boġazın almaḳ [1] gırtlakğını kesmek, boğazlamak

SE1844 Göricek virmedi küffāra emān / **Bogazın** aldı anuñ şaḫne hemān

boġça [6]

1. içine eşya koyularak bağlanan dört köşeli kumaş parçası, bohça

NE2600 Ṣadmeye ögretmiş idi anı er / **Boġça** vü bālin ṭutup aña siper
NE2159 Baġçe bekçisi eylese zenleri / **Boġçaları** ḥıfāẓına ḳalur eri
NE2156 **Boġçası** bārı ile zār u zebūn / Yolda ser-i efgende vü ḫaclet-nümūn
NE2162 Oldı melāmetẕede-i mekr ü zen / ʿAvretinin **boġçasını** bekleyen
SE2005 Gizle esbābuñı bir ḫoşça götür / Bend idüp **boġcañı** üstine otur

2. bohça ‖ kalça

NE2601 İdicek āmed-şüd-i rāh-ı ṣafā / **Boġçasını** gördi taḫarrük-nümā

Boġdān [1] Romanya'nın Moldavya bölgesine Osmanlı döneminde verilen ad

S257 İrişdürdi **Boġdāna** daḫı żarar / Yine girdi birbirine baḫr u ber

boġmaḳ [1] boğazını sıkmak suretiyle nefes almasını engelleyerek öldürmek ‖ bunaltmak

S832 Ṣıḳılmazdı ʿāşıḳ ġam-ı ġamzeden / O zülf-i muṭavvaḳdur anı **boġan**

bolluḳ [1] bereket, zenginlik

NE2510 Gönlin iderseñ iresin **bolluġa** / Vāṣıl olursuñ tevbe yoḫsulluġa

borc [4] ödenmesi gerekli olan, borç

S512 Vefā hūd umulmaz cefāya ne **borc** / Ḳoduḳ medḥi yā iftirāya ne **borc**
SE3246 Naẓra ḳāyiliz ibrāma ne **borc** / Ḫalḳ-ı ʿālemde ya bu nāma ne **borc**

borıda pīşrev olmaz [1] bugünkü kullanımı "Zurnada peşrev olmaz, ne çıkarsa bahtına" şeklinde olan; belirli bir kural gözetmeksizin rastgele yapılan işlerde umduğunu bulamamak anlamında atasözü

NE2302 Bozma uṣūl-i suḫanı māḫaṣal / Pīşrev olamaz **borıda** māḫaṣal

Bosna [1] Osmanlı döneminde Balkanlar'da önce sancak beyliği iken 1850'den itibaren beylerbeyilik olan eyalet, Bosna Eyaleti

NE2311 Sözde ider lafẓ u ḫurūfı setr-i dek / **Bosnada** Potur Anaṭolıda Türk

bostān [3] bağ, bahçe, çiçek kokularının çok olduğu yer

S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü neng / Gedā naḫl-i **bostān-ı** şāhīye seng

S1545 Be-leb-teşne-gān-ı beyāban-ı ʿışḳ / Be-fevvāre çeşmān-ı **bostān-ı** ʿışḳ

NE228 Havż u livā ile görünse o şāh / Servili **bostāna** döne ḫaşrgāh

boş [2]

1. üstünde ve içinde bir şey bulunmayan

SE2498 Kefçe vü tābesinüñ elleri **boş** / Megesi nevha-ger-i mürde-i mūş

2. nasipsiz, bilgisiz

SE2520 Yoḫsa ṭālib buradan **boş** gitmez / Olan oldı kesilen baş bitmez

boş olmaḳ [1] (kadın için) eşi tarafından boşanmak

SE2738 Didi şeh-zāde irirseñ aña sen / Üç ṭalaḳ **boş ola** Zühre benden

boşanmaḳ [1] evliliği bitirmek, ayrılmak

NE2012 **Boşanmaġa** ṭaʿn idene ittifāḳ / Küfr ile ḥükm eyler idi üç ṭalaḳ

boy [1] uzunluk, endam

SE1008 Ne revā ʿuż̇v-ı ḫabīşüñ büyüye / Bir ḳarış **boyı** ile ḳarşı ḳoya

boyı uzun olanuñ aḳlı ḳısa [1] eski kıyafetnamelerde zikredilen ve uzun boylu olan insanların çok zeki olmadıklarını ifade eden atasözü

SE1382 Dimiş erbāb-ı ḫıred el-ḳıṣṣa / **Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı ḳışa**

boya [1] renk

NE1731 Kim ki metāʿın ala eyler ziyān / Ḳara **boya** gök çivīd olur hemān

NE2005 Şeb daḫı şeb-dīze virüp dirhemin / Ol **boyanuñ** çekdi hezārān ġamın

boyacı küpü mi şanduñ [1] bir iş hakkında "Kolay ve çabuk yapılacak bir iş değil" anlamında deyim

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i ruḫuñ / Anı **boyacı küpü mi şanduñ** ey dil

boyamaḳ [2] renklendirmek ‖ kaplamak

SE233 Oldı envār u eşiʿa pinhān / Ṣanki rīşin **boyadı** zāl-ı zamān

HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden eşk-güẕer / Ḳatı açıḳ **boyadı** dīde-i ter

boyanmaḳ [2] renge girmek, kaplanmak

SE2849 Ne şafādur ki girüp meydāna / **Boyana** gül gibi cismi ḳana

SE2025 Aldanur sāde derūn ol renge / **Boyanur** ḥīle-y-ile nīrenge

boylamaḳ [1] (hoşlanılmayan ve istenmeyen bir yere) gitmek zorunda kalmak ‖ kötü bir hal almak

HH1640 **Boylayup** kaʿr-i lücce-i rāzı / Rūz u şeb kāruñ ola ġammāzī

boyun [8]

1. gövdenin baş ile omuz arasında kalan kısmı

S668 Ḳamer ser-bürehne bir abdālıdur / Anuñ hāle **boynundaġı** şālıdur

NE337 Būs ḳılup tīġ-i şehādet-medār / **Boynını** çün mesḥ-i kef-i ābdār

SE3326 Zaḫm urup **boynına** ḳanı aḳdı / Ṣanki yāḳūt ḳılāde ṭaḳdı

SE1524 Çün saña ḫalḳa-be-gūş oldı göñül / Ser gide çıḳmaya **boynından** o ġul

SE2532 Nice bir ḳayd-ı zen idüp rüsvāy / **Boynuña** ura dü-saḫā iki pay

SE3121 Pīç ü tābından olup ḳameti lām / Düşdi at **boynına** mānend-i licām

HH2012 Düşdi teb-lerẕeye ʿadū-yı cebān / Rīsmān ṭaḳdı **boynına** merdān

2. sorumluluk

SE1206 Deyndür **boynına** mānende-i ṭavḳ / Ki emānātı ide ehline sevḳ

boynı altında ḳala [1] "Başına bela gelsin, ölsün!" anlamında beddua sözü

SE1317 Vire bu ṭārem-i gerdūnda zevāl / **Boynı altında ḳala** tāk-miṣāl

boynına almaḳ [3] sorumluluk üstlenmek, kabullenmek, üstüne almak

SE1864 **Alma** ṭuz ṭorbasını **boynuña** sen / Yüzüñe ṭuzlu şular ḳor ġam-ı zen

SE3394 **Boynına aldı** güneh gibi hemān / Oldı sürʿatle ḳażā gibi revān

HH753 **Boynına aldı** zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi aldı gitdi tīmāra

boynına geçmek [1] idam ipinin boyuna takılması, asılarak ölmek

SE1656 ʿIrżımı yıḳdı ḫuż̇ūruñda senüñ / Yeg idi **boynuma geçse** resenüñ

boynına şalmaḳ [1] sorumluluk yüklenmek

SE2187 Ayaġın almaġa saʿy itme hemān / **Boynuña şalma** şaḳın bār-i girān

boynın burmaḳ [4] çaresiz kalmak, boyun bükmek

SE1974 Ḫastasın ġamla helak itsün mi / Yine **boynın burarak** gitsün mi
SE1820 Boyun ur kārını eyle itmām / **Burmasın boynını** ḳarşuñda müdām
HH2154 Ṭurdı **boynın burup** ṣurāḥi-vār / Zār u maḥzūn miṣāli bu ṭīmār
HH2253 **Burdı boynın** miṣāl-i ṭāḳ-ı rezān / Oldı yaşın yaşın gözi giryān

boyun urmaḳ [1] rıza göstermek, ister istemez razı olmak; boyun bükmek anlamında kullanılmıştır.

SE1820 **Boyun ur** kārını eyle itmām / Burmasın boynını ḳarşuñda müdām
NE309 Haşrına hiç **Boyun ura** mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı ḥad

boyunca [2] boyu, uzunluğu kadar

SE2723 Mīvesin çünki yimez ṭoyınca / Bārī ḳazsa ḳuyuyı **boyunca**
SE2982 Uġrasa sille-i dest-i ḳadere / Bisterinden düşe **boyunca** yere

boza [1] mısır, arpa ve buğday gibi tahılların hamurunun ekşitilmesi ile elde edilen koyu ve mayhoş bir içki

NE1908 Varur olur mīr ü vezīre **boza** / Ṣorar isen nāmını beglik meze

bozmaḳ [19]

1. zarar vermek, kötü duruma getirmek

S1536 Dürüst oḳuya yañlış imlā ide / **Boza** veznini şiʿri inşā ide
NE1157 ʿArṣageh-i naẓmuñ olup kāmili / Ṣoñra gelen **bozmaya** bu menzili
NE2302 **Bozma** uṣūl-i suḫanı māḥaṣal / Pīşrev olamaz borıda māḥaṣal
NE2313 Yaġlı boġazla idicek naġmeler / Maḫrecini **bozmaz** usūli bozar
NE2313 Yaġlı boġazla idicek naġmeler / Maḫrecini bozmaz usūli **bozar**
NE3160 Müntaẓam ide suḫan-ı tāzeyi / **Bozmaya** luṭf eyleye endāzeyi
SE1651 Birisi ḳaḳdı hemān destān / İtdi āzārı **bozup** bāzān
SE1953 Pehlevān itdi dü-pāre esedi / Ṣavul endāze **bozarsın** dimedi
SE3495 Döne ḫayyāṭ-ı ḫıyānet-kāra / Hem **boza** hem çala andan pāra
SE3505 Bikr-i maʿnāya taṣarruflar ide / Düzmede **boza** tekellüfler ide
HH609 Meyi ʿiffet ḥışārını **bozdı** / ʿIşḳ vazʿ-ı veḳārını bozdı
HH609 Meyi ʿiffet ḥışārını bozdı / ʿIşḳ vazʿ-ı veḳārını **bozdı**

2. şeklini değiştirmek

S543 ʿAceb ehl-i temkīn ü kūh-ı sitīz / Ki **bozmaz** vaḳārın yem-i mevc-ḫīz
SE2056 Kesbde medḫalı yoḳ tedbīrüñ / Kimse resmin **bozamaz** taḳdīrüñ
SE2623 Ġażaba geldi didi iy nādān / **Bozarın** çehreñi va'llāh hemān
HH2223 **Bozdı** şeklin sürüp yüzüni yire / Döndi nā-dān elinde taşvīre

3. yenmek, bozguna uğratmak

S292 O menzilde geldi ḳazaḳdan ḫaber / Ki **bozmuş** anı cünd-i āyin-ẓafer
SE1553 Rāy-i Ḥindi **bozup** itdi tedbīr / Re'y ü tedbīri nite kim taḳdīr
HH2025 **Bozdı** fi'l-ḥāl ḥāşımı ḥākim-i Rey / Ṣanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey

bozulmaḳ [7]

1. zarara uğramak

S1538 Ḫudā ḥıfẓ idüp ikisinden müdām / **Bozulmaya** bu naẓm-ı dil-keş-niẓām
S1222 **Bozulmuş** teni genc-i nāsūtda / Süzülmüş gözi seyr-i lāhūtda
NE3169 Saṭrı ide biribirinden dırāz / **Bozıla** ẓulm ile bu ḳānūn-ı rāz
SE871 Müstaʿid olsa **bozılmaġa** mizāc / İmtizāca idemez kimse ʿilāc
SE743 **Bozılursa** dem-i fāsidle mizāc / Şīşe çekmekle olur aña ʿilāc
SE3252 Eyledi ḫāme-i engüşti ḫaṭā / Ṣafḥa-i ruḫda **bozıldı** ol hā

2. (arazi için) mahsulü toplanmak

S477 **Bozulmuş** kühen bāġıdur bu cihān / Ki bālāda bir ḫūşe ḳalmış hemān

bögür [1] göğüs

S890 Dehānında sīb oldı farḳ-ı seri / Ġurūrıyla **bögründedür** elleri

bölmek [1] keserek ayırmak

SE2236 Gördi kim ḳurtaramaz çekse eger / Keskin ibrīşim anı iki **böler**

bölük [3] büyük askeri birliklerin temelini oluşturan esas savaş birliği

NE365 Ṣaf ṣaf olup altı **bölük** bir yere / Kūy-ı zemīn döndi hemān şeş-pere
NE725 Bir **bölügüñ** nāmını aʿdā ide / Memleketi esr ile yaġma ide
SE332 Şeş-cihātuñ şeh-i müsteşnāsı / Ḳulıdur altı **bölük** aġası

bölük bölük ḳılmaḳ [1] parçalamak, kısımlara ayırmak

HE78 Meger devşirmedür ol zülf-i kāfir / Anı **ḳılmış bölük bölük** ol sāhir

böyle [71]

1. bu şekilde, bu tarzda

S10 Nedür gör o meyde olan tef ü tāb / Ki peydā ide **böyle** ḳat ḳat ḥabāb
S616 İdüp semt-i Rūmı ṭutanlar cidāl / Anaṭolıya **böyle** eyler suʾāl
NE185 ʿÖmür geçüp eylemedüñ iʿtibār / Vāy eger **böyle** iderse güzār
NE777 Bülbül olup vaṣfını teẕkārda / **Böyle** yazar Gülşen-i Envārda
NE959 Nāḳıl olan bu ḫaberüñ ṣoḥbetin / **Böyle** yazar sürʿatinüñ ḥikmetin
NE964 **Böyle** olur resm-i şeh-i pür-hüner / Düşmeni manṣūbe ile māt ider
NE1134 Gevher-i esmāra viren intizām / **Böyle** dizer ʿaḳd-i ṣüreyyā nizām
NE1528 **Böyle** yazar ḥażret-i İbn-i Kemāl / Yaʿni Arisṭo idicek intiḳāl
NE1688 Ḥāṣılı gönlümce fenāsın görüp / **Böyle** fenādan içre ṣafāsın görüp
NE1892 Maʿẕeretüm var ise sulṭānuma / **Böyle** taʿb virmede mihmānuma
NE1893 **Böyle** diyüp ol kerem issi cevān / Gerden-i teslīmi uzatdı hemān
NE2166 Zevc ola çün **böyle** felāket-zede / Neylesün ol olduġiçün ortada
NE2249 **Böyle** diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / Hāle idüp bir fiġan ol reşk-i māh
NE2259 **Böyle** diyüp gizledi ol ḳıṣṣayı / ʿAvret ise döndi alup ḥiṣṣeyi
NE2390 Mihr alup destine zerrīn ḳalem / **Böyle** ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam
NE2411 Ol ki beyān eyledi keyfiyetin / **Böyle** yazar ġayretinüñ ḥikmetin
SE514 Kendi de **böyle** iken ʿaḳl u ẕekā / Ne belā başına bu ʿışḳ ü hevā
SE952 Yā İlāhī kişi eylerse eger / Ṣoñ nefes **böyle** ṣafāyıla güẕer
SE1360 Gördügüm ḳana ber-ā-ber suçdur / **Böyle** ḳalursa faḳīre güçdür
SE1401 **Böyle** dir ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme / Ki ide ẓulmı ḳaṣīrüʿl-ḳāme
SE1650 İḫtiyār elde ḳalur mı el-ḥaḳ / Masḫara **böyle** maḥallin bulıcaḳ
SE2066 Yoḳlasāñ **böyle** olan bī-ḫıredi / Bāʿiṣ-i nekbet olupdur ḥasedi
SE2204 Laḳabuñ aşlını itdükde suʾāl / **Böyle** naḳl eyledi bir ehl-i maḳāl
SE2282 Gūş idüp eyledi aheng-i ʿitāb / Virdi ehl-i ġaraza **böyle** cevāb
SE2289 **Böyle** iṣbāt-i vücūb eyleyicek / Merd imiş aña müdārāt gerek
SE2508 Fikri bu alsa firāsetle ḫaber / Virmesem **böyle** cüvān-merde keder
SE2555 **Böyle** naḳl itdi ṣaḥīḥin ḫaberin / Birisi ʿāṣıḳ-ı āvārelerüñ
SE2674 İşidürken o següñ şirretini / **Böyle** vażʿuñ bilmeziz ḥikmetini
SE2697 **Böyledür** ḳavli cüvān-merdlerin / Baḳma inkārına dem-serdlerüñ
SE2707 Tecribe ehli bunı **böyle** bilür / Kim ki çoḳ söyler ise çok yañılur
SE2767 **Böyle** taḥḳīḳ idüpdür ḥükemā / Ki müsellem ṭutar anı ʿulemā
SE2790 **Böyle** taḥḳīk ider eşrāf-ı ümem / Ki kerāmetle şecāʿat tevʿem
SE3116 **Böyle** mülki yedürürdi o sege / Ḳonya ḥalvāsı gibi döge döge
SE3127 Semt-i vādīde iken rāh-ı ʿubūr / **Böyle** ṣaʿba niçin olına mürūr
SE3199 ʿAşḳ eger **böyle** ise vāveylā / Seg-i ṣaḥrā ola Ḳays-ı şeydā
SE3264 Ne revā bezme gele **böyle** ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf
HH330 **Böyle** mi gözleye ülü'l-elbāb / Dergeh-i şāh-ı ʿışḳda ādāb
HH576 **Böyle** naḳl eyledi menāḳıbdan / Gördügi bildügi ʿacāyibden
HH1249 Ṭuymaġa başladı bu fitneyi şāh / Bildi **böyle** ḳalursa ḫāl tebāh
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i ifgār / Ṣafḥa-ı mekre **böyle** saçdı ġubār
HH1943 Çün ṭolandurdı ben dil-ifgārı / **Böyle** ser-geşte itmese bāri
HH2149 Bir ṭabīb olsa aña ḥāl bilür / **Böyle** ḳalursa ol ecelsiz ölür
HH2164 Çünki ol ḫaste ḥāl-i bī-ārām / Müşfiḳāne işitdi **böyle** kelām
HH2681 Eyleyen sözde nükte-perdāzī / **Böyle** ḫatm itdi defter-i rāzı
HH1182 **Böyledür** ʿışḳ-ı pāküñ āşārı / Ḫˇīş ü māderden ayırur yārı
HH1374 **Böyledür** resm ü rāh-i ehl-i himem / ŞāhLīk budur ey ḫuceste-şiyem
HH1389 **Böyledür** ḫūb ṣayd iden ekşer / Ḫayr-ḫˇāhāne vaʿdeler eyler

2. bunun gibi, buna benzer

NE1959 **Böyle** olanuñ sözi maḳbūl olur / Merdüm olur ḳāʾil-i maʿḳūl olur
NE2234 **Böyle** güher-gīrdi ala rāygān / Ṣoḥbet anı gizlemededür hemān
NE2632 Eyleye taḫrīk-i ʿadüvvi recīm / Devrile bir **böyle** binā-yı ʿazīm
SE338 **Böyle** Cem gelmedi hīç devrāna / Ser-be-ser kişveri ʿişret-ḫāne
SE1812 Bundan özge daḫı devlet nic'olur / **Böyle** iẓhār-ı kerāmet nic'olur
SE2587 **Böyle** bir meclis-i pür-zīver-i Cem / Düşde gördiyse orayı bilmem
SE3452 Görmedi nādire bīnān-ı kühen / **Böyle** cemʿiyyet-i ebkār-ı süḫan

3. bu derece, bu kadar

NE1366 Kimseye ol virmeye **böyle** ṣafā / Pençe-i mihr itse eger merḥabā
NE2077 **Böyle** ferāset saña eyler żarār / Çünki başīretle bir olmaz başar
NE2398 Gūş idicek meclisüñ erbābı heb / **Böyle** muṣannaʿ suḫan-ı bü'l-ʿaceb
NE2997 **Böyle** şetāretle olurken revān / Neyledi gör şuʿbede bāz-ı zamān
SE478 Nefse bunuñ gibi āfet olmaz / Ādeme **böyle** riyāżet olmaz
SE702 Hīç teväżuʿ gibi ḫaṣlet olmaz / **Böyle** sermāye-i rifʿat olmaz
SE962 Kendüñi **böyle** ṭaġıtma zīnhār / ʿAḳluñı başına cemʿ it yürü var
SE1321 Ḫalḳa bunuñ gibi nikbet olmaz / Mülke bir **böyle** muṣībet olmaz
SE1537 Hīç maḥabbet gibi cevher olmaz / **Böyle** dil alıcı dil-ber olmaz

SE2280 Yoġ-iken ḳahr-ıla ḳalʿında taʿab / Neyiki **böyle** müdārāya sebeb
SE2346 Hīç bunuñ gibi hediyye olmaz / **Böyle** şahane ʿatıyye olmaz
SE2410 Hiç seḫā gibi faẕilet olamaz / **Böyle** ʿayb örtücü ḫılʿat olamaz
SE2996 Görmedik **böyle** ḫışāl-i melekī / Eyledüñ beẕl bize mā-meleki
SE3316 Bundan özge daḫı vuṣlat nic'olur / **Böyle** bir güşe-i vaḥdet nic'olur
HH62 **Böyle** eyyām ʿömre ṣayılmaz / Gün ḥesābına gice ḳatılmaz
HH653 Oḳımaduḳ seni yazılma iñgen / **Böyle** küstaḫ olur mı kendi gelen
HH1867 ʿÖmri geçdi belā ile ammā / Görmedi ʿömri içre **böyle** belā

böylece **[4]** bu şekilde

NE2233 Az bulınur dilüñ için laʿl-i nāb / **Böylece** bir müṣaḳḳab elmās-ı tāb
SE1717 **Böylece** nükte-i ḫoş ṭabʿāne / Ḫoş gelüp ḫākim-i bī-iẕʿāne
SE2034 Kimi dir **böylece** bir ince ṣarāb / Leb-i dil-ber gibi oldı nāyāb
SE3425 Ben de dirdüm orası olmasa ger / Hīç saña olmaz-ıdı **böylece** er

bu arada **[6]**

1. bu süre içinde

NE2591 **Bu arada** ol iki hasret hemān / Vuṣlat içün ferce bulup ol zamān
NE2804 **Bu arada** fırsat olup nā-gehān / Ayaġı çıplaḳ bulınur ol zamān
HH801 **Bu arada** o fāżıl-ı ʿālī / Edrine şehrine olur vālī

2. bir olay sırasında

NE2993 **Bu arada** gördi o ḫāʾin meger / Düşmege durur baġalından kemer
SE1944 Tīr ḥāżır hedef āmāde iken / Ḥāṣılı ḳıṣṣa **bu arada** iken

3. burada

HH2278 Girdi mābeyne yār ile düşmen / Bilmezin n'eyleyin **bu arada** ben

Bū Bekr **[1]** İlk müslümanlardan ve sahabenin büyüklerinden. Hulefâ-yı Râşidîn'in birincisi ve ilk İslâm halifesi.

NE325 Eyledi **Bū Bekri** imām-ı enām / Ṣıdḳ ile çalışdı o şāh-ı be-nām

bu dem **[4]** bu zaman ‖ şimdi

S1291 Gören dir **bu demde** mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S1347 **Bu demlerde** bezm-i şarāb it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe şitāb it müdām
S1363 **Bu demler** ki āteş şerer-bār ola / Ṭoñup her şerer dāne-i nār ola
S1372 **Bu demlerde** her rind-i peşmīne-çāk / K'ola cām-ı dūşīneden lerze-nāk

bu deñlü **[7]** bu kadar, bu kadar çok

S1088 Neden düşdi aña **bu deñlü** fiġān / Ki cisminde nāy oldı her üstüḫān
S1105 **Bu deñlü** nizār olmuş iken yine / Görüp cām-ı mihri gelür yirine
S1525 Ṣarīr-i ney-i kilk olup ḫoş-nevā / Şikāfıyla ider **bu deñlü** ṣadā
NE1114 ʿĀrife **bu deñlü** kerāmet yeter / Rütbe-i vālā-yı velāyet yeter
NE2295 Didi olınca zeker-i bü'l-ʿaceb / İşte **bu deñlü** gerek ey zenceleb
SE2617 Saña **bu deñlü** keremler ḳıldum / Dāḫil-i daḫme-i gevher ḳıldum
HH1245 N'eylesün ʿazm idince tuġyāna / Bir melek-ḫū **bu deñlü** şeyṭāna

bu esnāda **[1]** bu sırada, bu zamanda

NE1173 Līk **bu eṣnāda** o şīr-i ġarīn / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i sehm-gīn

bu gün **[7]** şimdi ‖ bu zaman, bu devir

S996 Viren bezme fer ḫüsn-i tedbīridür / **Bu gün** ṣanʿat-ı ʿışretüñ pīridür
S1016 **Bu gün** rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẕer / Ḳaṣāyidde beyt-i güzīde döker
NE48 Her ki bu çār ile **bu gün** ola yār / Heşt-cinān zevkine olur dūçār
NE2064 Didi hemān ḫayflar ey müslimīn / Gitdi ḫarāb oldı **bu gün** ʿilm-i dīn
NE3061 Şāhid-i mey zevḳi niçün olmaya / Dün ola lāyıḳ mı **bu gün** olmaya
NE1386 Ẕevki dil-i ḫāk-i nihādumdadur / Daḫi **bu günki** gibi yādumdadır
HH1691 Görmeyeydüm n'olaydı **bu güni** ben / İrmeyeydüñ yaḫud bu demlere sen

bu ḳadar **[18]** bu denli çok, bunca

NE2236 Kimde olur ta **bu ḳadar** ḫavṣala / Çıḳmaya dil ṭaşra anı kem ḳıla
NE2996 ʿIşḳ ile cāna şalup ıżṭırāb / Şimdi neden çoḳ **bu ḳadar** ictināb
SE414 **Bu ḳadar** dest-res-i genc-ī murād / Degil illā ki be-yümn-i üstād
SE595 **Bu ḳadar** ʿömrüñ içinde ādem / Hīç ḫużur idebilür mi bir dem
SE946 Cism-i ḫākīye ıraḳdan baḳıcaḳ / **Bu ḳadar** ḫāṭıra oldı ancaḳ
SE1267 Cehlüñ ol mertebesi sehl olmaz / Kesbsiz çaḳ **bu ḳadar** cehl olmaz
SE1837 Güş idüp aġladı mānende-i mīġ / **Bu ḳadar** zaḫmetine itdi dirīġ
SE2038 **Bu ḳadar** olmış iken merd-efken / Ẕerre yoḳ şimdilik āṣārından
SE2274 Şah şordı ki nedür şübhe ʿaceb / **Bu ḳadar** zaḫmete ne oldı sebeb
SE2359 Buldı dilden **bu ḳadar** fitne şübūt / Ur hemān ḳapusına mühr-i sükūt
SE2437 **Bu ḳadar** ʿömr için ol diḳḳatler / Luṭf-ı Ḥaḳḳa bu ḳadar ḫissetler

SE2437 Bu ḳadar ʿömr için ol diḳḳatler / Luṭf-ı Ḥaḳḳa **bu ḳadar** ḫissetler
SE2618 **Bu ḳadar** luṭfa ḳanāʿat gereke / Ḳatı inṣāf-ı mürüvvet gereke
SE3171 Ne sebeb var **bu ḳadar** bī-dāda / Ḳanlı ḫırsız degilem dünyāda
SE3397 Yavru şahin gibi aldurduñ eşüñ / **Bu** ḳadar yaşda neler gördi başuñ
HH1720 **Bu ḳadardur** yaḳīn ile şübhem / Ḥaḳḳa maʿlūm ġayrisin bilmem
HH2259 Söyle ey dil-şikeste ḥāl nedür / **Bu ḳadar** bāʿiş-i melāl nedür
HH2275 Umarın şefḳat eyleye dil-ber / Ḥaḳḳ-ı şoḥbet var arada **bu ḳadar**

bu kez [1] bu defa

NE2361 Düşdi nice vādīye ol ḫar **bu kez** / Kim eşegin yavuḳlun uġramaz

Bū Leheb [3] Hz. Muhammed'in amcası ve en büyük düşmanlarından biri. Hz. Muhammed'e tabi olmamakla birlikte verdiği rahatsızlıktan dolayı hakkında Kurân-ı Kerîm'in yüz on birinci suresi olan Tebbet suresi nazil olmuş ve surede kendisi ile birlikte Ümmü Cemîl Ervâ'nın cehenneme gireceği bildirilmiştir.

SE2133 Güş iderken süḫan-ı **Bū Lehebi** / Ne buyurdı göre ʿĪsā-yı Nebi

Ebû Leheb "alev babası" anlamına gelmektedir ve tanıklarda nâr, şu'le, gazap, teb kelimeleri ile birlikte gazap ve cehenneme atılma; Hz. Muhammed'e sarfettiği kötü sözler yüzünden ateş saçma, bağlamında kullanılmıştır.

SE1871 Pedere "tebbet" oḳur çoḳ çelebi / Bulsa nāra atar ol **Bū Lehebi**
HH1971 Līk defʿ olmadı teb-i ġażabı / Şuʿle şaldı zebān-ı **Bū Lehebi**

bu resme [20] böyle, bunun gibi

S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i niẓāmī niẓām / **Bu resme** ider bunda feṯḥ-i kelām
S382 **Bu resme** hücūm idicek şehriyār / Nümāyān olup ḫaşma pāyān-ı kār
S749 **Bu resme** ola çünki luṭf-ı Ḳadīr / Nice olmayalum günāha dilīr
S1176 Anuñçün **bu resme** şerer-veşdür ol / Ki bārān-ı deryā-yı āteşdür ol
SE376 Diz **bu resme** nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle āvize-i gūş-ı ebrār
SE495 Kesdi dībā-yı süḫandan ḫālā / Şāhid-i ḳıṣṣaya **bu resme** ḳabā
SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı pür-ḥikmet / Buldı kilk-ile **bu resme** ṣüret
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara **bu resme** ḫiṭāb / Tācın atdı göge mānend-i ḥabāb
SE1792 İdelüm ṣulḥı **bu resme** bünyād / Ki ola cümle üsārā āzād
SE2281 Eger olursa **bu resme** iḫmāl / Ḳorḳarın kim vire mülke iḫlāl
SE3304 Olmadı hiç birisi vāḳıf-ı sır / Sözleri oldı **bu resme** āḫir
SE3406 İtdi **bu resme** hezārān nīreng / Aġladup anı da oldı āheng
HH694 Bir müridin ḳılup aña hem-rāh / İtdi **bu resme** anı rūy-be-rāh
HH867 İçlerinden yine bir ustādı / Söze **bu resme** urdı bünyādı
HH1267 Didi maḳṣūd ise **bu resme** maḥal / Size bir bāġ-bān gerek evvel
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp dür-bār / Dizdi **bu resme** gevher-i esrār
HH1962 Dizdi **bu resme** rīşte-i güheri / Kātibü's-sırr-ı kilk-i nükte-veri
HH2094 Evveli zehr ü āḫiri tiryaḳ / Oldı **bu resme** şöhre-i āfāḳ
HH2279 Eyledi pīre ʿāşıḳ-ı nālān / Ḥasb-i ḥāli **bu resme** şerḥ ü beyān
HH2625 Biri **bu resme** olsa ḳatl-i esīr / Yoḳ mı İslām elinde ya şemşīr

bu şeb [1] bu gece

S1113 Getür şeb-çerāġ-ı mey-i rūşeni / **Bu şeb** yine seyr idelüm gülşeni

Bū Ṭālib [1] Hz. Muhammed'in amcası, Hz. Ali'nin babası

SE575 Sened-i gül veled-i **Bū Ṭālib** / Esedu'llāh ʿAliyy-i ġālib

bu vech ile [4] bu nedenle, bu sebep dolayısıyla

NE1257 Bir gün idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi **bu vech ile** baña keşf-i rāz
NE1496 ʿAyni ile ceddüme iʿlām ider / Ṣoḥbeti **bu vech ile** itmām ider
HH1729 Ḳatli emrinde eyleyüp teʾḫīr / Āḫir itdi **bu vech ile** tedbīr
HH2606 Geçdi **bu vech ile** nice eyyām / Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrām

bu vech üzre [1] bu yolda bu şekilde

NE2578 Gitdi **bu vech üzere** otuzı bile / Hurmet ile ʿizzet ü ikrām ile

bu yaña [10] bu tarafta

SE1767 **Bu yaña** çünki vezīr oldı ḫabīr / Eyledi cezm-ile ḥüsn-i tedbīr
SE3257 **Bu yaña** ʿāşıḳ-ı pür-şūr u şeġab / Eyledi şevḳıla iẓhār-ı ṭarab
HH834 **Bu yaña** çünki ol perī-peyker / Ġāʾib olup ṭuyulmamışdı ḫaber
HH1008 **Bu yaña** ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi yüz ṭutdı ṭālīʿ-i fırūz
HH1023 **Bu yaña** çün ol iki āzāde / Oldı girdāb-ı āba üftāde
HH1103 **Bu yaña** Ḫusrev-i sitem-dīde / Şāh-ı Ḫurşīd-i baḫt-gerdīde
HH1190 **Bu yaña** ḫārisān-ı dergeh-i şāh / Ḥālden çünki oldılar āgāh
HH1874 **Bu yaña** sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i münir
HH2303 **Bu yaña** çün raḳīb-i tünd ü ʿanūd / ʿĀşıḳ-ı zārı eyledi merdūd

HH2647 **Bu yañа** iki māh-ı mihr-āşār / Çāh-ı muẕlimde ḳaldılar nā-çār

bu yüzden [7] bundan dolayı, bu sebeple, bunun için

NE1238 Rūḥa **bu yüzden** olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile teşrīfe görüldi sezā
NE1271 Virdi gönül ẓulmetine rūşeni / Eyledi irşād **bu yüzden** beni
SE778 Her biri Mānī-i resm ü şūret / Gösterürlerdi **bu yüzden** şanʿat
SE1290 Fārisī lafẓın iki beyt-ile ben / Terceme itdüm idi **bu yüzden**
SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā peyvend / Ḫoşa geçdi bañа **bu yüzden** pend
HH459 Ṭarḥ-ı mevzūn-ı dil-şikār itdi / Sözi **bu yüzden** aşikār itdi
HE23 **Bu yüzden** eyle ʿaşḳuñ ḥalḳa ızhār / Anı ḳıl ḥüsn-i taʿbir ey dil-i zār

bucaḳ [3] köşe

S1218 Duḫān ile maʿcūn ile aldanur / **Bucaḳda** kalur islenür paşlanur
NE2492 Ṭolı yüki çömlegi her **bucaġı** / Kör şobaya dönmiş idi ocaġı
SE1741 Ḳaç **bucaġ** idügini arż u semā / Rehber-i ʿaḳl-ıla buldı ḥükemā

būd [1] varlık

HH419 Oldı şūret-nümā-yı mirʾātum / Sebeb-i **būd** ü ʿillet-i ẕātum

būd u nebūd [1] varlık ve yokluk ‖ insanın tüm varlığı

NE196 Ġāyet-i emniyye-i ehl-i şühūd / ʿİllet-i ġaʾibe-i **būd ü nebūd**

budaḳ sūrāḫı [1] budak deliği, tahtalardaki budak yuvarlağını çıkardıktan sonra kalan oyuk boşluk

SE2221 Buldı bir köhne **budaḳ sūrāḫın** / Ṣoḳdı andan öbür yire şāḫın

bu gün bañа ise yarın saña [1] bugün birinin başına gelen bir durumun, başka bir zaman da başkasının başına gelebileceğini hatırlatan söz

S621 Cevābın bu güne iderler edā / Bu **gün bañа ise** o **yarın saña**

buġz [4] düşmanlık duyma, nefret, kin

S1227 İder rinde bī-hūde **buġż** u ġażab / Vücūd-ı żaʿīfine virür taʿab
NE868 Sevmedi māl ehlini Mevlā gibi / **Buġżı** var erbābına dünyā gibi
SE2285 Hemecūñ hiç vücūdı olmaz / Ḥubb-ıla **buġżı** tefāvüt bulmaz
SE3414 Aldayup **buġż** u bir-ile ẕürefā / Hele ġafletle olınmadı ḫaṭā

buḫār [11] buğu

NE394 Cūşa gelüp ol yedi deryā-yı nār / Toz degil eflāke erişdi **buḫār**
NE1916 Zehr-i derūnundan olur zerd ü zār / Yüzüne urur çıḳup andan **buḫār**
NE133 Ābı olup lücce-i gevher-nümā / Kefi türāb oldu **buḫārı** semā
NE656 Lemʿasıdur ʿunsūr-ı nārı anuñ / Mādde-i rūḥ-ı **buḫārı** anuñ

Tanıklarda şarāb, ḫumār, dimāġ kelimeleri ile birlikte kullanılan kelime şarap mahmurluğu, şarabın dimağda bıraktığı tesir anlamında kullanılmıştır.

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i ʿışḳ-ı pāk / **Buḫārı** sehāb oldı dürdisi ḫāk
S60 Olup hem-ser itdi dimāġum ḫarāb / **Buḫār-ı** şarāb ü cünūn-ı şebāb
S865 Dimāġa çıḳup alsa burc-ı seri / **Buḫārı** açar şuḳḳa-i şafderi
S1432 Çü fānūs-ı maḥbūs-ı mürde-çerāġ / **Buḫār-ı** ḫumār ide muḫtel dimāġ
NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre mümedd-i ḥayāt / Serde **buḫār** itmede tefrīḥ-i zāt
NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur kāhī serinde **buḫār**
NE3065 Yaʿni dimāġın idüp ilġa **buḫār** / Olmuş idi derd-i ser añа ḫumār

buḫl [4] cimrilik, el sıkılığı

SE2067 Ḥased ü **buḫl** ʿaceb ʿilletdür / Derd-i ḥasret marażı nekbetdür
SE2088 Līk bed-aṣl idi ẕātında nedīm / Ḥased ü **buḫl-ıla** olmışdı leʾīm
SE1475 Sen de kendüñ añа şāyān eyle / Ġılẕat ü **buḫlu** ḳo iḥsān eyle
SE2105 Ḫubş-ı merkūzeñi iʿlān itdüñ / **Buḫluñı** māye-i ḫarmān itdüñ

buḥūr [1] denizler, "baḥr" kelimesinin çoğulu

SE2881 Oldı şāhīn-i terāzū usṭūr / Seng-i mizānı der-i pāk-i **buḥūr**

būḳalemūn [1] temas ettiği yerin rengine girmesiyle ünlü kertenkeleyi andıran hayvan, kaya keleri. Tanıkta rengarenk, bin bir türlü anlamında kullanılmıştır.

HH5 İtdi resm-i zamānı Engelyūn / Ḳıldı naḳş-ı zemīni **būḳalemūn**

bulamaḳ [1] sallamak. Ayrıca bkz. 'ḳuyruḳ bulamaḳ' md.

SE3185 Gider olʿılḳı ki ḳuyruḳ **bulaya** / Zülf-i kec-bāz-veş ayaḳ ṭolaya

bulandurmaḳ [1] karıştırmak, aklını çelmek

NE1652 Baḥr ola enhār anı ḳandurmaya / Ḫār u ḥüsn-i dehr **bulandurmaya**

bulanmaḳ [4]

1. mahmur olmak

S845 Ne mey ḥāli kesb itmiş ehl-i derūn / **Bulanmış** biraz tā bulunca sükūn

2. duruluğunu kaybetmek

SE2954 Ṭaʿn iden kendüyi eyler rüsvā / ʿAvʿav-ı segle **bulanmaz** deryā
HH1405 Ṭurdı ḥüsn-i edeb ile el-ḥāṣıl / Hiç **bulanmadı** ṣūḥ-ı deryā-dil
HH2719 Ṭaşmasa āb baḥrı bulmaz imiş / Şu **bulanmayıcaḳ** ṭurulmaz imiş

bulanuḳ [1] bulanmış olan, duru ve açık olmayan

NE2969 Sebzeler içre **bulanuḳ** āb-ı zerd / Levḥa idi her ṭarafı lācüverd

bulaşmaḳ [1] bulanmak, âlûde olmak

SE3221 Ġamze-i mestine içmek biñ ḳan / Ḳan **bulaşmaḳla** olurdı yek-sān

bulmaḳ [339]

1. arama sonucu arananı elde etmek

S1209 İder zāġ-veş ḥabb ü keyfi nihān / Ġıdā **bulmasa** saḳṣaġanlar hemān
NE442 **Bulmadı** bābında maḥall-i cülūs / Ḳulluḳ ider dāver-i Efrenc ü Rūs
NE527 Yer delinüp geçdi yere āblar / **Bulmaġa** dolanmada girdāblar
NE594 Kürsī-i vaʿẓında bahāne **bulur** / Üstümüze ṭurma ḥavāle olur
NE1059 Bu ne ʿaceb ḥikmet olur yā İlāh / Güm-reh ola biri **bula** biri rāh
NE1085 Bir söz ile **buldı** cihān ʿālimi / Ādemi de sözdür eden ādemī
NE1126 **Bulmaġa** ol dāʾireye dest-i res / Ya nefes-i pīr gerek ya nefes
NE1163 Şiʿrüñ olur kimisi maḳbūl-i ḫāṣ / Kimi **bulur** ʿāmmeye ihtişāş
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu maʿānī-i beyān / Başḳa zebāndur yüri **bul** tercümān
NE1412 **Bulmıyacaḳ** rehberi yol bulamaz / Her kişi Veysel Ḳarānī olamaz
NE1481 Ādeme luṭf-ı Ḥaḳ olınca gehī / Yerde **bulur** gökde ararken mehi
NE1639 Oldı şerīʿat bize aṣlu'l-uṣūl / Anuñ ile **buldı** bulanlar vusūl
NE1680 **Buldum** anı bī-taʿb-ı intiẓār / Kūşe-i meyḫānede mest ü figār
NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu kāra delīl / Kim **bulasın** rehber-i ḫayr-ı sebīl
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı dür-i genc ola / Bunı **bulan** maḳṣadına yol bula
NE2243 Beẕl ü niṣār ile ḳılayın ʿamel / Belki **bulam** yerine naʿīmü'l-bedel
NE2256 **Bulayın** ol nā-ḫalefi varayın / Çaḳ bunuñ ile başını yarayın
NE2349 Her suḫana zūr ile virüp naʿb / **Buldurup** īhāmı şikenc ile heb
NE2434 Zer virür o yüzlenür arar **bulur** / Pulları ile şāfī frengi olur
NE2667 Bir soñra derbeder anı **bulur** / Pīş-i ḳademlikde muʿārıż olur
NE2682 Muġlim-i maʿhūd **bulup** bir ġulām / Eyledi bir gün aña ibrām-ı tām
NE2686 **Bulmayup** amma ki vişāle mahall / Vaʿde alup giceye ḳalur ʿamel
NE2746 Gerçi ki ʿaḳlınca şafāsın **bulur** / Līk o melʿūnı cezāsın bulur
NE3048 **Bulsa** ṣurāḥīye ḳaçan dest-res / Almaz idi sözine zen-āsā nefs
SE391 Oldı Cāmīye daḫı feṭḥü'l-bāb / **Buldı** vāfir güher-i ʿālem-tāb
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım tīşe / Yedi ḳat yirde **bulur** endīşe
SE409 **Bulmaġa** genc-i defīnin güherüñ / Altın üstine getürdüm o yirüñ
SE620 Yoḳ iken ḳadri **bulur** köhne varaḳ / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden revnaḳ
SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı pür-ḥikmet / **Buldı** kilk-ile bu resme ṣüret
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa ġubār / Yine **bulur** yirini āḫir-i kār
SE1281 Müft manṣıb mı virür hīç o denī / Kim yavı ḳıldı ki ben **bulam** anı
SE1459 **Bulmışam** ʿaḳdime lāyıḳ zeni ben / Umarum faẕl u kerem Mevlādan
SE1741 Ḳaç bucaġ idügini arż u semā / Rehber-i ʿaḳl-ıla **buldı** ḥükemā
SE1749 Çün vezir itdi Nizāmü'l-Mülki / **Buldı** eyyām-ı müsāʿid fülki
SE1756 Seyr iden diye sipihrüñ ṭabaġın / Şimdi **buldı** daḫı çölmek ḳapaġın
SE1879 Göre çün kim ḥarekātuñda fütūr / **Bula** yāḫūd ḫidemātuñda ḳuṣūr
SE2009 **Buldılar** bir büt-i āzāde-dili / Yaʿnī bir ṣāde-ruḫ u sāde-dili
SE2054 Kesb-ile olsa muḳadder efzūn / Ḫār-kenler **bula** Genc-i Ḳarūn
SE2070 Nice bir bī-ḫıredi nā-merdi / Ḳanda **bulduñ** bu dükenmez derdi
SE2113 Ṣabr-ıla buldı **bulan** maḳṣūdı / Açdı miftāḥ-ıla genc-i cūdı
SE2113 Ṣabr-ıla **buldı** bulan maḳṣūdı / Açdı miftāḥ-ıla genc-i cūdı
SE2221 **Buldı** bir köhne budaḳ sūrāḫın / Ṣoḳdı andan öbür yire şāḫın
SE2455 Āsiyāb gibi olur ser-gerdān / Gelse biñ sille **bulınca** bir nān
SE2496 Aradı maṭbaḫ u kilārında / Hīç şey **bulmadı** anbārında
SE2263 Düşmeni eyle müdārā-y-ıla rām / Tā **bula** şūriş-i fitne ārām
SE2711 Her ne kim ḳavi olına pinhānī / Ḳoduġuñ yirde **bulasın** sen anı
SE2862 **Bulmayup** ḫasmı yerinde āḫir / Döndi ol nerre hizebr-i ḳāhir
SE3093 Lāẕım olsa nite kim genc-i defīn / Ḳoduġı yirde **bula** ola emīn
SE3269 Şehdi arar **bulur** āḫir zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç mūr
SE3410 Şaḫṣ-ı bī-gāneye gördün mi revā / Bir münāsib **bulamaduñ** mı baña
HH155 **Bulsa** ger mīḫ-i naʿlini encüm / Çeşm-i pür nūrına ide merdüm
HH275 Mesned-i ʿadl dāverin **buldı** / Olmış idi maḥal yirin buldı
HH275 Mesned-i ʿadl dāverin buldı / Olmış idi maḥal yirin **buldı**

HH395 Baḥr-ı pür-gevher oldı ol ġavvāṣ / **Bulmadum** līk anda gevher-i ḫāṣ
HH399 Rīşte-i fikre virmege revnaḳ / **Bulmadum** bir güher ipe ṭaḳacaḳ
HH463 Şehr-i Ḳosṭantiniyye idi yiri / **Buldı** ol kānda terbiyet güheri
HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ tek ü pū / Gitdi aḥbāb **bulmaġa** her sū
HH493 ʿĀḳıbet bir muḥibb-i dermānde / **Buldı** ol zārı künc-i vīrānda
HH520 Umaruz **bula** semt-i şıḥḥate rāh / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı siyah
HH642 Ḫ̆āce dil-suḫte olup pür-tāb / Suḫte **buldı** ḫ̆āce gibi nişāb
HH710 Tīr-veş her taraf olup perrān / **Bulmadılar** nişāne nice zamān
HH712 Olmasa himmet-i ʿazīz eger / **Bulmaz** idi dīvi şeyṭānlar
HH745 Çāre fikr itdiler yine vāfir / **Buldular** bir ʿacūzeyi āḫir
HH1009 Çarḫ-ı bī-mihr eyledi didügin / Yirde **buldı** felekde istedügin
HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i deġal / **Buldı** dehlīz-i ḳalbe rāh ecel
HH1105 Bend idüp zaḫmını şarındı palās / Giydi **bulup** bir iki köhne libās
HH1196 Ki der-i şehri çün güşād ideler / Kim ki dervāzede **bulma** seḫer
HH1202 Ṣāḥibin **buldı** mesned-i ḫānī / ʿĀlemüñ geldi yirine cānı
HH1622 Ki varup **bula** bir siyeh-kārı / Yazdıra resm-i meclis-i yārı
HH1762 Seyr iderken kenār-ı deryāda / **Buldı** bir câme cāy-ı tenhāda
HH1775 Meyyitin arayorken aʿvānı / Leb-i deryāda **buldılar** anı
HH1928 Işfahāna varup o zār u ġarīb / Ḳurb-ı sulṭāna **buldı** bir taḳrīb
HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun itdi figār / **Buldı** murġ-ı remlde rāh-ı fırār
HH2158 Güm idüp nā-gehān dil ü cānı / Ḳande **bulduñ** bu derd-i pinhānı
HH2191 **Buldı** Mecnūn-ı vādī-i ḫayret / Ḥarem-i ḫaṣṣ-ı Leylīye ruḫṣat
HH2475 Ṭurdı keştī-i kūh şekl-i girān / Ṣanki ḳaʿrı **bulup** oturdı hemān
HH2568 Ḳurdılar meclis içdiler bāde / **Buldılar** ẕevki nūş-ı şaḫbāda
HH2657 **Buldılar** ihtidā-yı rāh-ı ṣavāb / Ḳıldılar şükr-i fātiḥü'l-ebvāb
HH2658 Seyr iderken kenār-ı deryāda / **Buldı** bir ṣandal iki beg-zāde
HH2694 Birisin **bulsa** bir gedā-yı ḫazīn / Ola ṣarrāf-ı şehr-veş sengīn
HH2700 Gördi **bulmış** maḳām-ı ḳurbete rāh / Eylemiş tekye-i visāde-i māh

2. istenilen bir şeye kavuşmak, nâil olmak

S128 **Bulup** feyz-i envār ile mertebe / O şeb beñzedi ʿanber-i eşhebe
S142 ʿİnān oldı destin öpüp ser-firāz / **Bulup** cān-ı sermedle ʿömr-i dırāz
S155 Beşinci sipihre olup esb-rān / Şeref **buldı** Behrām-ı şāḥib-ḳırān
S160 Mübārek ḳudūmıyla **buldı** ṣafā / Aña Saʿd-i Zengī dinilse revā
S227 Çeküp tuḥfe şehen-şehe her ṭaraf / Gelüp dest-pūs ile **buldı** şeref
S853 Anuñla niyāz ehli ʿizzet **bulur** / Ne söylerse dildāra maʿẕūr olur
S968 Lebüñ būs idüp **bulsa** ḫāṣiyyeti / Ṣurāḥīnüñ ol dem gide lükneti
S1279 Varaḳ üzre şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi cān **bulur**
S1486 **Bulur** nūş iden neşve-i cāvidān / Ola feyż alan ʿārife nūş-ı cān
S1505 Ne meydür bu kim ḫāke olsa revān / **Bula** ḫakde rind-i Şīrāzī cān
NE222 **Buldı** deminden iki mürde revān / Ḳıldı fürūzende iki şemʿ-i cān
NE299 Refref idüp ḫidmetine **buldı** baḫt / Eyledi sadrında o sulṭān-ı taḫt
NE357 **Bulmuş** idi rütbe-i ẓıllullahı / Ṣalmış idi sāye-i şāhenşehi
NE486 **Buldı** dil-i rūşeni nūr-ı hedā / Oldı ṭarīḳ erlerine reh-nümā
NE638 Medḥin iden kiẕb ile şöhret **bulur** / Ṭoġrusunı söyler ise hicv olur
NE690 Anuñ çün ġarḳa iken kā'ināt / **Buldı** o ṭūfān-ı belādan necāt
NE955 Anı yeleklendürüp ol per ü bāl / Menzil-i maḳṣūduna **buldı** vişāl
NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle **bulup** kāmını / Ḥaşre dek añdurdı hele nāmını
NE1186 Şeyḫden irdi aña imdād-ı ḫāṣ / Tevbe velā ḥavle ile **buldı** ḫalāṣ
NE1314 Çünki **bulup** rütbe-i ḳadri kemāl / Rā'yet-i ḫūrşīde irişse zevāl
NE1342 **Buldı** nice ḫāṣṣadan imtiyāz / Fehm ider ol nükteyi erbāb-ı rāz
NE1439 **Bulmaġ** olur bir nefes ile vüṣūl / Bād-ı ṣabā gibi hemān yolda ol
NE1465 Ġonca-veş ol nāme **bulunca** vuṣūl / Açmış anı dest-i nesīm-i ḳabūl
NE1467 **Bulıcaḳ** ol dürr ile keştī şeref / Oldı şu üstünde güşāde ṣadef
NE1483 Ced daḫı biñ cidd ile itdi duḫūl / **Buldı** dil-i sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
NE1639 Oldı şerīʿat bize aṣlu'l-uṣūl / Anuñ ile buldı **bulanlar** vusūl
NE1662 Ṣafḥa-i şiʿri su gibi pür-ṣafā / Naḳş-ı ber-āb itse **bulurdı** beḳā
NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i hengām-ı feyż / **Buldı** reca zevraḳı eyyām-ı feyż
NE1784 Ḥāl-i ḫayātında **bulur** iʿtibār / Ölse daḫı nāmı olur pāyidār
NE1830 Itmiş idi ʿālemi ġarḳ-ı niʿam / **Bulmuş** idi şöhret-i cūd u kerem
NE1932 Maʿrifet erbābı ṭufeyl olamaz / Anuñ içün ḳadr-i celī **bulamaz**
NE2090 Anuñ ile **buldı** hidāyet selef / Her yañadan gūşe gelür lā-tuḫaf
NE2154 **Bula** Sikender gibi ḳadr-i celīl / Līk ola her ḳarnda gāyet celīl
NE2422 Olmamaġın bend-i kemend-i hevā / **Buldı** mülk-i devlet-i ḳurb-ı Ḫudā
NE2869 Çün ḫarekāt ile ide keşf-i rāz / Fāʿil ü mefʿūl **bulur** imtiyāz
NE2942 Himmet-i tecrīd ile ol bī-niyāz / Ṣubḥ-ṣıfat **bul** nefes-i zinde-sāz
NE2945 Rāstlıġı servi ider ser-firāz / Bāġ u bahār içre **bulur** imtiyāz

NE2961 Sürmeyi gözden silüp ol ḥīle-ger / Māh-ı kelefdāra **bulurdı** ẓafer
SE41 Ḥāsı çün mīm ile revnaḳ **buldı** / Tāc-ı ser-sūre-i Ḥā Mīm oldı
SE216 **Buldı** fer nūrı ile heft aḫter / Oldı eczā-yı vücūda cevher
SE268 Gözi seyyārenüñ oldı aydın / **Buldı** cemʿiyyet-i ḫāṭır Pervīn
SE294 ʿUlemā kim vereşe oldı aña / **Buldı** miʿrāc dirāyetle ʿalā
SE553 **Bulayın** dirseñ bu ṭūfānda necāt / Var yüri mescide ol ehl-i ṣalāt
SE607 **Buldı** bu ʿālemin ehl-i ḫıredi / Feyż-i faż-ıla ḥayāt-ı ebedī
SE609 Kesb idüp men gibi nūrāniyyet / **Bul** sevād-ıla nice ḫāṣiyyet
SE660 **Buldı** ʿĪsā ki ḥayāt-ı ebedī / Ḥikmeti ḥikmet-i ʿilmiyye idi
SE661 İçdi ṣahbā-yı taṣavvufdan cām / **Buldı** ıṭlāḳ-ı tecerrüdden kām
SE664 İtmedin rehberī-i Ḫıżr meded / **Buldı** ʿilm-ile ḥayāt-ı sermed
SE698 Gevher elbette **bulur** raġbetini / Ḳaldurur anı bilen ḳıymetini
SE700 Ḥāmil-i mīve-i nev-bāve-ṣıfat / Bir iki günde **bulursa** rifʿat
SE731 Muḫbir-i ṣādıḳ olup müjde-resān / **Buldı** üç daġdaġadan ḥükm-i emān
SE802 **Bulmışam** nār-ı riyāzatla halās / Ḳılmışam gışşı karīn-i ihlās
SE884 Öldürüp nefsini tā **bula** felāḥ / Mevt için cān çekişür ehl-i ṣalāḥ
SE906 **Bulmadın** leẕẕet-i cāvide ẓafer / Ḳıla dünyāya taʿalluḳla naẓar
SE1076 ʿÖẕr iden gerçi ki tevcīh **bulur** / O daḫı masḫaradan yaña olur
SE1229 **Bula** mı hīç mehābetle celāl / Ṭutalum tīġ ḳuşanmış dellāl
SE1243 Ne ḳadar ḳadr **bulursa** bulsun / Hele ol ẓillet anuñla olsun
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette **bulur** / Bu ḳara gün de giçer bir gün olur
SE1304 Künbed-i çarḫda mānend-i hilāl / Bāġ-bān **buldurur** ol tāke kemāl
SE1474 Merdlik nāmını anlarla **bulur** / Şāhid-i ʿadl-ıla müşbet olur
SE1585 Ol iki yār-ı celīlü'l-iḫlās / **Buldı** ṣıdḳı berekāt-ile ḥalāş
SE1664 Ḫıżr olup gāhī nice ʿĪsī-dem / Cān **bulur** bir söz-ile mürde-i ġam
SE1686 Ḥüsn-i taʿbīr ile mānend-i ḥavāş / Bīm-i candan niceler **buldı** ḫalāş
SE1720 **Buldı** ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i dīn güher-i kār-ı enām
SE1939 ʿĀḳıbet cāriye kim **buldı** vüṣūl / Ḥarem-i pādişāha itdi duḫūl
SE1952 Şāhdan ahd-ile çün **buldı** emān / Didi biñ şerm-ile çün oldı olan
SE2117 Egilüp **buldı** selāmet mirfaḳ / Olmasa rıfḳı olurdı iki şaḳ
SE2422 Eyleme fikr-i maʿāşa diḳḳat / **Bulmaya** diḳḳat idenler bereket
SE2528 Eyleyen ḳatʿ-ı ʿurūḳ-ı ifsād / Bāb-ı Ḥaḳda **bulur** elbette murād
SE2700 **Buldı** ṣıdḳı berekātında viṣāl / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳ-ı ferḫunde-ḫiṣāl
SE2804 İtse ḳol ḳol ṣalınan tīġ eşer / Ḥamza **bulmazdı** semend ü ne ẓafer
SE2860 Bir baş-ıla aña **bulmışdı** ẓafer / Ṭutmasa ḳarşu silāhdārı siper
SE2864 ʿAḳıbet **bulmaġ-içün** rāḥat-ı can / Oldı bir gūşe-i tenhāya revān
SE3115 Mülkini yine idüp kendüye ḫāş / ʿAbd-i muḫliş gibi **bulurdı** ḫalāş
SE3227 **Buldı** şehr içre muḥaṣṣal şöhret / Düşdi erbāb-ı nifāḳa ḫidmet
SE3293 Beni öldür yürü **bul** sen de rehā / Yaʿnī ḳurbān ile it defʿ -i ḳaża
SE3412 Ṣanasın mürde idi cān **buldı** / Nā-gehān genc-i ferāvān buldı
SE3412 Ṣanasın mürde idi cān buldı / Nā-gehān genc-i ferāvān **buldı**
SE3526 Her ki iḳbāl ide **bulsun** iḳbāl / Olsun ol nāme gibi ferruḫ-fāl
HH219 Oldı devrāna devri bir devlet / **Buldı** ḫalḳ içre luṭf ile şöhret
HH359 Yaʿni defterde yoḳlayup mürde / Cān **bula** gāhī nice efsürde
HH448 Oldı çün-kim sözi zebān-ı vuḳūʿ / **Buldı** elfāza āşināsı şuyūʿ
HH455 Umaruz kim suḫan **bula** revnaḳ / رب انطق لساننا بالحق
HH847 **Buldı** ol ḫaste selvet-i ḫāṭır / Oldı āṣār-ı tesliyet ẓāhir
HH851 **Buldı** şeb nūr-ı mehle ḳadr-i celī / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī
HH1067 **Buldılar** çünki māl-ı bī-minnet / İtdiler şükr-i Vāhib-i niʿmet
HH1203 Çün şeref **buldı** maḳdemi ile serīr / İtdi Behzād-ı nev-cevānı vezīr
HH1505 Oldı hem-ser ol iki bāzū-yı saḫt / **Buldı** pāyında āsümānı baḫt
HH1531 Ṣubḥ olup **buldı** ḫasteler sıḥḥat / Beni öldürdi nāliş-i fürḳat
HH1632 Cān **bulup** safha üzre şīr ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḥāl
HH1878 ʿĀṣıḳun tāb-ı mihri **bulsa** kemāl / Eşer eyler cevāna da fi'l-ḥāl
HH2138 ʿĀṣıḳun tāb-ı mihri **bulsa** kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i yārı jāle-miṣāl
HH2377 **Buldı** devlet anuñ duʿāsı ile / Ḫoş geçindi o mübtelāsı ile
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt **buldı** güşād
HH2718 Tesliyet **buldı** ʿāṣıḳ-ı bīmār / Dil-i āvāre ṭutdı semt-i ḳarār
HH2720 Cūy-ı ṣaḥrā neverd-i ʿışḳ ü cünūn / Çünki deryāya irdi **buldı** sükūn
HH2741 Birbirinden ḳalur degil bunlar / **Bulmadı** imtiyāza kimse ẓafer
HH2784 **Bulsun** āfāḳ-ı ʿāleme şöhret / Ḳande varursa vir aña ʿizzet

3. ele geçirmek, görmek

S32 **Bulup** ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u teni / Zebūn avladı nefs-i ẓālim beni
S665 Ṣoyunmuş **bulup** ceẕbe-i himmetin / İder nice ṣāḥib köle ḫidmetin
S904 ʿAṣāya düşer gerçi pīrān gibi / Ṣarar **bulduġın** ʿışḳ-ı pīçān gibi
NE404 Ferce **bulup** düşmen-i furṣat-ṭaleb / Ḥaymegehüñ yollarına girdi heb

NE1583 **Bulduġını** ḳaldurup itdi żarar / Aḳdı hemān yol yol o seylāb-ı şer
NE1755 **Bulduġı** ṣıfrü'l-yedi maġbūn ider / Yanına bir ḥabbe ḳosa on ider
NE2202 Manẓarasından Çelebi gāh gāh / Fürce **bulup** aña ider idi nigāh
NE2404 Dāʾim olup zaḫm-zen-i levc-i ʿāc / Eyleyesin **bulduġuñı** at aġaç
NE2430 Evde **bulan** çehresin evkār ider / Her ne ḳadar let yise inkār ider
NE2464 Eyler idi **bulsa** caḥīme sefer / Urmaġa gülgūnına laʿlin eger
NE2468 İrse eli **bulsa** eger bir mesās / Eyler idi ḳavs-i ḳuzaḫdan libās
NE2470 Bir yerini **bulsa** ḳırardı eger / Tek aña bir hoşça ḳırıḳ diseler
NE2664 Bāde ḥırṣıyla olup bī-ḫaber / Kendüyi düzerdi **bulaydı** eger
NE2780 Ardına girerdi güzel **bulıcaḳ** / Yaʿni ṭayardı o nihāle ṭıbıḳ
SE396 Ḳalmadı raġbete ṣāliḥ gevher / **Bulduġın** sildi süpürdi iller
SE1702 Mürşid-i rūz nihān olsa eger / Ḳatl iderdi **bulıcaḳ** ṭaşra seḥer
SE1871 Pedere "tebbet" oḳur çoḳ çelebi / **Bulsa** nāra atar ol Bū-Lehebi
SE2357 Bed-zebān olma ṣaḳın ḫār gibi / Ṭalama **bulduġuñı** mār gibi
SE3148 **Bulduġın** alır ider tuġyanı / Ṣanasın ḳodı eli-y-ile anı
HH1702 ʿĀlemi ʿadlüñ eyledi ābād / Beni mi **bulduñ** idecek bī-dād
HH2304 Ḫār ḥāli **bulup** gülistānı / Gördi yoḳ bāġ-bān u der-bānı

4. ermek, ulaşmak

S411 Gören cūda evrāḳ-ı ezhārını / **Bulur** cüst ü cūy ile gülzārını
S677 **Bulur** ḳulle-i çarḫa andan ẓafer / Olupdur sipihre ḥavāle meger
S1373 **Bulup** ḫum dibin dürd-i rāḥī gibi / Pür-āteş gerekdür ṣurāḥī gibi
NE144 Yol **bulamaz** kimse aña nāme-veş / Ḳatʿ-ı lisān itmeyecek ḫāme-veş
NE202 ʿİlm ü ʿamel ẓāhir ü bāṭın tamām / Ẕāt-ı şerīfinde **bulupdur** ḫıtām
NE434 Şükr-i Ḫudā **buldı** ser-ā-ser cihān / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü emān
NE1412 Bulmıyacaḳ rehberi yol **bulamaz** / Her kişi Veysel Ḳarānī olamaz
NE1523 Ḫidmet-i ʿışḳ ile **bulur** menzilet / Ḳubbenüñ altına gelür ʿāḳıbet
NE1931 Ola şu dervīş ki bī-maʿrifet / Bāb-ı ekābirde **bulur** menzilet
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı dür-i genc ola / Bunı bulan maḳṣadına yol **bula**
SE696 Nāfe-i misk ider meskeneti / **Bulur** üftāde iken menzileti
SE1249 Raʾyet-i cehl olup ʿālem-gīr / **Buldı** eyyāmını fülk-i tezvīr
SE1984 Levḥaṣa'llāh olasın tāze ʿiẓār / Daḫı yol **bulmaya** gülzāruña ḫār
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u riyā / Yol **bulur** ḫāṭırına mekr ü deġā
SE2898 **Bula** āḫir nefes ol ḥüsn-i hitām / Ḳoya naẓm içre muʿammā gibi nām
SE3278 Göklere çıḳsa eger māh gibi / Yol **bulurdı** felege āh gibi
HH301 Sāḳī dellāl-ı laʿl-i nāb oldı / Devr idüp mey ḳararını **buldı**
HH943 Ebr-i fürḳat araya yol **buldı** / Berḳ-veş gāhī görünür oldı
HH1204 Geçirüp ʿayş ü nūş ile eyyam / ʿĀḳıbet **buldı** devresi encām
HH1400 **Buldı** rāh-ı niyāz ü nāz encām / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i kelām
HH2439 Gāhī semt-i ḥişāra düşdi güẓār / **Buldı** ḥışn-ı şalāḥ raḫne-i ʿār
HH2719 Ṭaşmasa āb baḫrı **bulmaz** imiş / Şu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz imiş
HH2727 Şükrü li'l-lāh ki ḫuceste-perend / **Buldı** tamġā-yı ḫatm ile peyvend

5. kötü hal almak, uğramak

S486 Helākin görüp ʿīd idersem ne var / **Bulur** şanurın şīşesi inkisār
S1391 Çoḳ eglenmez āḫır cezāsın **bulur** / Bunuñ nesri ġāyet ziyān-kār olur
S1463 Şu āvāre kim meyde olmuş ola / Yine ʿāḳıbet **bulur** anda fenā
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile bulmuş cilā / Yine ʿāḳıbet **bulur** anda fenā
NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı bahār / **Buldı** fena berḳ ü nevāteng-bār
NE1515 **Bulmuş** iken ḫāk-i vücūdı fenā / ʿIşḳ ile sulṭānlıḳ ider bir gedā
NE1536 Gül ki fenā **bulsa** eşerdür gülāb / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür şarāb
NE1572 Gāhī ḳadırġalara olur dūçār / Zevraḳ-ı mey gibi **bulur** inkisār
NE1750 Yaʿni metāʿına irişüp kesād / ʿAḳd-i beyāʿātı **bula** çoḳ fesād
NE1815 Ḫarc ile daḫli ki tedennī **bulur** / Maʿnīde ol ḫubb-ı selāṭīn olur
NE2145 Ekşeri dünyāda cezāsın **bulur** / Kendi daḫı bir zene meftūn olur
NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına **bulup** zevāl / Ḫalḳ gömüp ṭaşlayalar çün nemmāl
NE2746 Gerçi ki ʿaḳlınca ṣafāsın bulur / Līk o melʿūnı cezāsın **bulur**
NE2956 ʿĀḳıbet elbette cezāsın **bulur** / Māṣadaḳ-ı ḥāli bu destān olur
SE469 Perde çün kim ṭutuşup **bula** fenā / Ẓāhir olur gözüñe nūr-ı Ḫudā
SE600 Līk envār-ı cihān-tāb-ı cemāl / Dāyim olmaz **bulur** elbette zevāl
SE1388 Ḥikmete ursa ferāsetle binā / **Bulmaya** mülki tezelzül aṣlā
SE2451 Tīz günlerde **bula** żaʿf u fesād / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa verād
SE3152 Gürbe-i cüst gibi segisi olur / Bir gün elbette cezāsını **bulur**
SE3231 Kime kim ṭāliʿ-i bed rehber olur / Nereye gitse belāsını **bulur**
HH773 Göreyün baña itdügün **bulasın** / Bir cefā-kāre mübtelā olasın
HH1798 İtdügin **buldı** Baḫtek-i bed-kār / Yolına geldi itdügi āzār
HH1859 Çeşm-i Şūḫ aña çünki ṭūş oldı / İstiyordu belāsını **buldı**

HH2209 ʿĀşıḳ-ı zāra itdigüñ **bulsun** / Derde düşsün cevān merg olsun

6. sahip olmak, edinmek

S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe virür ṣafā / **Bulur** cām gūyā nemekle cilā
S876 **Bula** bāde şengerfi tā kim cilā / Ḥabāb oldı billūr mühre aña
S1400 **Bulup** cām-ı gülgūn ile reng-i mül / Hemān ol degil gibi oldı göñül
S1451 **Bulur** nār ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı ʿışḳ
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile **bulmuş** cilā / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
NE1507 Āyine-i rūḥı **bulur** ṣayḳalī / Tāk-ṣıfat her yere irer eli
SE1581 Tīz iken ḫançer-i bürrān-ı ecel / **Bulmadı** tār-ı tereddüd fayṣal

7. hissetmek, farketmek

S1028 **Bulur** rind odur kühde ḳadr-i celī / Ḳonur her birine birer ṣandalī
S1184 Eger yaḳsa gündüz ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ şevḳını **bulmaz** ehl-i ferāġ
NE653 Dem-be-dem üftāde-i ṭāḳ-ı fenā / Meyde **bulur** ḫāsiyet-i mūmiyā

8. beklenmedik bir şekilde karşı karşıya gelmek

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān **buldum** / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
S38 İdüp güm vücūd-ı ḫıred-mendini / Hemān bezm-i meyde **bulur** kendini
NE2223 Seyr idicek anı o şūḫ-ı cihān / Cebde yılan **bulmuşa** döndi hemān
NE2700 **Buldı** yataġında seg-i hüner-kār / Şīr-i miyān āhū-yı merdüm-şikār
SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp nefs ü hevā / ʿİffetüñ dāyiresin raḫne **bula**
SE1650 İḫtiyār elde ḳalur mı el-ḥaḳ / Masḫara böyle maḥallin **bulıcaḳ**
HH810 Çünki ġavvāṣ-ı baḥr-ı ḫ̇āb oldı / Kendüyi şehr-i Bursada **buldı**
HH1616 Çünki Baḫtek bu ḫāle **buldı** Vāḳıf / Kevkeb-i baḫta irdi renc-i ḫusūf
HH1882 Tāliʿ i gör ki Şūḫ-ı dil-dāde / Gelicek **buldı** yārı āmāde
HH2697 Uyarup pertev-i hidāyet-i Ḥaḳ / **Bula** kendüyi nūra müstaġraḳ
HH2699 **Buldı** ġavvās-ı lücce-i ḥayret / Kendin üftān-ı sāḥil-i vuṣlat

9. sahip olmak

S271 Ya ṣandūḳa-i ḳabr-i Mollā-miṣāl / Dem-i nāy-ı rūyīn ile **buldı** ḥāl
S414 O bezmüñ bisāṭında var inbisāṭ / **Bulup** rişte-i cān ile irtibāṭ
S421 Ḫuṣūṣā bu maʿnī **bulupdur** ṣübūt / İder baḫṣ iden mülzim olup sükūt
S845 Ne mey ḥāli kesb itmiş ehl-i derūn / Bulanmış biraz tā **bulunca** sükūn
S859 Eger neşvesin **bulsa** gerdūn-ı dūn / İde ṣevr-i gerdūnesin ser-nigūn
S956 Mey olmazsa sāġar ne raġbet **bulur** / Gülābı alınmış ṣoluḳ gül olur
S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki iñler yürür çaḳ **bulunca** ḳarār
S1185 Ṣurāḥī eger barmaġın itse şemʿ / ʿAraḳ gibi **bulmaya** bir şemʿ-i cemʿ
S1374 Dil efsürde iken **bulur** fer ü tāb / İçerden giyüp kürki mest-i ḫarāb
S1383 Ne mümkün ki ʿömrü **bula** dest-res / Ḥabāb itse biñ kerre ḫabs-i nefes
NE142 Vaṣf-ı maʿānī ile **bulmaz** ṭıtrāz / Aña ne teşbih sıġar ne mecāz
NE409 ʿAsker ile gördi ki **bulmaz** ḫalāṣ / Ger ola biñ cān biri olmaz ḫalāṣ
NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice yüz biñ kişi **buldı** ḫalāṣ
NE432 **Bula** ʿAtāʾī gibi işkeste-tāb / Nāmını ẕikr itmekle feṯḥ-i bāb
NE491 Aḫir olup żaʿf file bī-hūş-ı ḫāb / **Buldı** sükūn tāb-ı tebʿ-i ıẕṭırāb
NE522 **Buldı** temūz ile ḫarāret cihān / Girmege deryāya ṣular atdı cān
NE663 **Bulsa** hevā ile n'ola iltihāb / Kūze-keş-i āteş-i meydür ḫabāb
NE665 **Bulsa** ḫum içre ne ʿaceb reng ü nāb / Sengde perverdedür ol laʿl-i nāb
NE774 Kendüye ʿuryānlıġı idüp şiʿār / **Bulmuş** idi tīġ gibi iştihār
NE862 Faḳr ile ol rütbe-i pür ibtihāc / Şīr ü şükker gibi **bulup** imtizāc
NE952 Şaştını **bulupdı** hevāsıyla ger / Çarḫa irüşürdi kelimḥi'l-başar
NE960 Nāy-ı tehī maġzı **bulup** ṭa gülū / Eylediler şebnem ile ṭopṭolu
NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı **bulup** iltiyām / Himmet-i şāʿir vire aña niẓam
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i ter mizāc / Şīr ü şükker gibi **bulur** imtizāc
NE1146 Yaʿni olup her sözi sihr-i helāl / Meh gibi günden güne **buldı** kemāl
NE1237 Cism-i fenā **bulsa** küvāre-miṣāl / Yine o şekl ile ider irtiḥāl
NE1418 **Bulsa** eger terbiyesinden zimām / Tevsen-i gerdūne-i çarḫ ola rām
NE1444 Her biri **buldı** naẓar ile kemāl / Mihr-i cihān-tābla gūyiyā hilāl
NE1518 Her varan iksīr-i kerāmet **bulur** / Türbesi ṣunduḳa-i cevher olur
NE1529 Ḥālet-i taḫṣīlde her feylesof / **Bulmasa** bir mesʾeleye ger vuḳūf
NE1548 Nice velī var ki olup faẓl-ı Rab / Meh gibi **bulur** beden-i mükteseb
NE1559 Ṣanma ki defn olmaġıla maḥv olur / Ḫāke girince daḫı ḳuvvet **bulur**
NE1936 Belki eben ʿan ced o dihḳān reviş / **Bulmuş** iken anuñ ile perveriş
NE1940 **Bulmaġıla** iki gün ol küştenī / Terbiyet-i luṭf-ı sipihr-i denī
NE2058 **Bulmuş** idi dürr-i suḫan intiẓām / Gelmiş idi meclise revnaḳ tamām
NE2279 **Bulmadın** evvel ki faṣl-ı feẓleke / Rāst gelür ol deme bu maʿreke
NE2286 Bir sene içinde miṣāl-i ḫıyār / Ḫāṣıl olup hem **bula** mı intiṣār
NE2554 Virmez idi anlara hergiz emān / Vuṣlata **bulmazlar** idi bir zamān

NE2555 ʿĀḳıbet ol deñlü **bulur** furṣatı / Kim olur ol evde zenān ṣoḥbeti
NE2591 Bu arada ol iki hasret hemān / Vuṣlat içün ferce **bulup** ol zamān
NE2719 Mülzem olup ol dahī itdi sükūt / Bundan anuñ fażlası **buldı** ṣübūt
NE2826 Muʿtedil aḫlāṭ ile ḳuvvet **bulur** / Zevraḳınuñ ṣofrası ṣofra olur
NE2855 Olmagla anda da muḫaṣṣa duḫūl / **Bulsa** olur tābiʿ-i ehl-i ḥulūl
NE2963 **Bulmaz** idi destresinden emān / Naḳd-i kevākib kemer-i Kehkeşān
NE2980 Germ **bulıcaḳ** nite ki mihr-i felek / Sāgar döndürdiler aḫşāma dek
SE671 Dīni ikmāl ḳılup Faḫr-ı Enām / **Buldı** manẓūme-i aḫkām niẓām
SE1089 Lāyıḳ olmasa anı **bulmaz** idi / Nāʾil-i ʿizz ü şeref olmaz idi
SE1223 Bu tesāmuḥla olaldan ruḫṣat / Ehl-i rüşvetde **bulupdur** fırṣaṭ
SE1243 Ne ḳadar ḳadr bulursa **bulsun** / Hele ol żillet anuñla olsun
SE1390 Ḥīle-ger fitneye furṣat **bulamaz** / Ṣūret uġrıları ṣüret bulamaz
SE1390 Ḥīle-ger fitneye furṣat bulamaz / Ṣūret uġrıları ṣüret **bulamaz**
SE1599 Ne ḳadar tīz-süḫan olsa eger / **Bulamaz** kār-ı dīger deñlü eşer
SE1669 Söz-ile kevn ü mekān **buldı** vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE2110 Cevher-i ʿaḳl ki ḳılmaya meded / **Bulmaz** iksīr-i kerāmātı cesed
SE2137 Başduġı ḫāk **bulup** ḫażrāyı / Başma naḳş eyler-idi ṣaḥrāyı
SE2186 **Bulmaġa** bir zen-i bī-pervāyı / Fışḳ-ıla aralama dünyāyı
SE2285 Hemecūñ hiç vücūdı olmaz / Ḥubb-ıla buġżı tefāvüt **bulmaz**
SE2359 **Buldı** dilden bu ḳadar fitne ṣübūt / Ur hemān ḳapusına mühr-i sükūt
SE2365 Ṭolaşur fürce **bulup** āzāde / Ezmedür başını anuñ çāre
SE2602 Her yerin öpdüm ışırdum vāfır / **Bulmadı** tesliye amma ḫāṭır
SE2900 Bu maʿānī yoġ-iken **buldı** vücūd / Oldı ḫayret-dih-i erbāb-ı şühūd
SE3275 Kīmiyā-y-iken o şūha vuṣlat / Sīmyā-y-ıla **bulurdı** furṣat
HH313 Līk bu dāʿī-i daḳīḳa-güẓār / **Buldı** üç güne ʿitirāża medār
HH454 Lāyıḳ oldur açılmaya ol rāz / **Bulmaya** söz hasüd ile gammaz
HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı ḥulḳiyle **buldı** ʿıṭr-ı meşām
HH910 **Buldı** ḫargehle zīnet āb-ı revān / Oldı ḥavzuñ kenārı şād-revān
HH1619 **Buldı** tafṣīl nükte-i mücmel / Tā ki ḫalḳ içre oldı ḍarb-ı meṣel
HH1620 Bīm-i ḳahr ile līk ol muḫtāl / **Bulmadı** şāha ʿarż-ı ḫāle mecāl
HH1802 İrdi pāyāna kışṣa-ı ġarrā / Tesliyet **buldı** ʿāşıḳ-ı şeydā
HH2222 **Buldı** ruḫṣat o ẓālim-i ġaddār / İtdi müşt ile çehresin ifgār
HH2774 Enbiyā gördügi tecellī içün / Evliyā **buldużı** tesellī içün

bulunmaḳ [15]

1. arama sonucu veya rastlantı sonucu olarak elde edilmek

S755 **Bulunmazsa** āvāze-i ney saña / Münebbih yeter ġulġul-i mey saña
S933 Mizācumca bir şerbet içür baña / **Bulunmaz** mı gönlümce cām-ı şafā
NE1166 Nīk ü bed āḫir **bulunur** müşteri / Kimsenüñ evde ḳala mı duḫteri
NE1920 Ṭatlu **bulunmazsa** yüzin ekşidür / Ġāret-i ḥelvāda ʿaceb ekşidir
NE2083 ʿAḳl ile **bulınsa** eger rāh-ı dīn / Āyet ile gelmez idi Mürselīn
NE2233 Az **bulınur** dilüñ içün laʿl-i nāb / Böylece bir müşaḳḳab elmās-ı tāb
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i ḫıred / **Bulınur** bu söze biñ dāne sened
SE3272 Hem-çü pervāne-i şemʿ-i raḫşān / Başı ucında **bulınurdı** hemān

2. herhangi bir durumda olmak

NE2804 Bu arada fırsat olup nā-gehān / Ayaġı çıplaḳ **bulınur** ol zamān
SE3274 **Bulınurdı** yine ol ʿāşıḳ-ı zār / Pāyına şarılı mānend-i süvār

3. (bir yerde) olmak

NE2808 Ürküşür anda **bulınan** her żarīf / Şırtınuñ üstüne düşer ol ḥarīf
SE3279 İz azıtsaydı tih-i ʿummānda / O da lā-büd **bulınurdı** anda

4. mevcut olmak

SR4/2 Esbāb-ı şafādan elimiz çekdik biz / Muṭribde **bulundı** hele birḳaç evtār
S457 **Bulunmadı** çün kim mecāl-i gürīz / Hemān oldum ol ḫidmete germ-ḫīz
SE3388 ʿAcem içre nite kim Ḥācı Ḳıvām / Rūmda miṣli **bulınmaya** tamām

bulışmaḳ [1] kavuşmak, birinin huzuruna yetişmek

SE1629 ʿAzm idüp milket-i Nīşābūra / **Bulışur** ḥākim olan Manṣūra

būm [10] baykuş

S1390 Bu vīrāne bir ḫane-i şūmdur / Ṭuran nesr-i vāḳıʿ degil **būmdur**
S631 Ṭılısm itmiş üstād añа vaḳt-i kār / N'ola **būm-ı** ġam eylemezse güẓār
NE2269 İsli idi yaşlı idi şūm idi / Şanki uçuḳda dünemiş **būm** idi
NE2537 Zūḫabuñ ol zevce-i fertūt-ı şūm / Oldı yıḳıḳ gönlüne mānend-i **būm**
SE1602 ʿĀdetā nefsi daḫı ola telef / Ḫānedānında ḳala **būmı** ḫalef
SE1716 Yoḫsa ne **būm** ve ne ḫod şebpereyin / Giceler ṭaşra çıḳup ne arayın
SE2201 Bir yüzi ḳara seg-i āvāre / **Būm-veş** gice ḳuşı zen-pāre

SE2223 Birisi didi ʿaceb **būm** mıdur / Yoḫsa bir ucı ḳızıl mum mıdur
SE3378 Girse bir ḳapıya nā-gāh ol şūm / Müjde eylerdi hemān bāmına **būm**
HH895 **Būm-veş** şūm idi o ḫāne-ḫarāb / Ḫā'in-i mubṭin idi hem-çü ġurāb
HH1188 Yā ḳona başa ṭā'ir-i devlet / Yā ḳona **būm-ı** ḫāne-i nikbet

bun demi [1] sıkıntı, gam, kasâvet zamanı

SE1431 Himmet erbābınuñ olsa nefesi / **Bun deminde** ide feryād-resi

buñar [1] pınar

SE3340 Şimdi ol çeşme-i pāke iller / Nām-ıla Ferdī **buñarı** dirler

bunca [15] (çokluk anlatırken) bu kadar, bu denli

S1143 Söyünmez odı **bunca** kim yaş döker / Teneffüs ide ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger
NE182 Seg gibi nefsin ki işi kīnedür / Aña uyup **bunca** ḫırıldı nedür
NE425 Cā'iz ola münkesir olup sipāh / **Bunca** müselmān ola cümle tebāh
NE540 Deste iken laʿli vü aḳ kāġıdı / Uçdı gülüñ **bunca** ṭabaḳ kāġıdı
NE553 Derd-i dile çāre idüp cüst ü cū / **Bunca** zamān gezmedeyin sū-be-sū
NE993 Ḳulzüm-i ʿışḳ olmasa ger ser-bavc / Ḳande ẓuhūr eyleridi **bunca** mevc
NE3152 **Bunca** ṭebayiʿ ki olur muḫtelif / Żıdd ile her nesne olur münkeşif
SE947 **Bunca** yıl ḫıdmetimiz itdi beden / Paḳ olup bārī ṣarılsaydı kefen
SE2064 Bilinür noḳṭa ile **bunca** ʿaded / Kendüsi noḳṭa gibi ṣıfrü'l-yed
SE2646 Zī-ḥamāḳat ki çekersin hem-dem / Ḫalḳa göstermeg-içün **bunca** elem
SE2732 Çünki ġayra ḳalacaḳdur o niʿam / Yā ne zaḥmet il için **bunca** elem
HH997 Ṭaliʿi gör ki ʿuḳde-i idbār / **Bunca** encümde māha eyledi kār
HH998 Çıḳdılar ṭaşra **bunca** dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm
HH2338 Gerçi şād itdi mīri **bunca** fütūḥ / Līk bir nāvek eyledi mecrūḥ
HH2633 Çıḳmış idi şikāra **bunca** laʿīn / Rāst geldi aña ġuzāt-ı güzīn

Burāḳ [9] Hz. Muhammed'in Miraç hadisesinde birlikte göğe yükseldiği rivayet edilen tabiatüstü binek. Renginin güzelliği ve yıldırım gibi hızlı hareket etmesi başlıca özellikleridir.

S136 Buyur bin **Burāḳ-ı** ṣabā-sürʿate / Bu şeb żayfsın ḫażret-i ʿİzzete
S137 **Burāḳı** çeküp öñüne Cibrīl / Yañaşdırdı ḫidmet o peyk-i celīl
NE251 Geldi **burāḳ** ile o dem Cibrīl / Ḫażrete irgürdi ey peyām-ı Celīl
NE256 Raḫş-ı **Burāḳıyla** ser-efrāz olup / Günbed-i çarḫa ʿalem-efrāz olup
SE251 Raḫş-i raḫşende-beden yaʿnī / **Burāḳ** Berḳ-veş ġurresi māh-ı berrāḳ
SE272 Sidrede ḳaldı **Buraḳıla** berīd / Müntehā dense degil aña baʿīd
HH144 Bir **Burāḳ** ile geldi Cebrā'īl / Ḳıldı ʿarż-ı selām ile tebcīl
HH151 Çün **Burāḳ** üzre ol meh-i berrāḳ / Mihr-i gerdūn-veş oldı ḫüsn ile ṭāḳ
HH153 Raḫş-ı raḫşān **Burāḳ-ı** berḳ-ʿınān / Āb-ı şāfī rev ü ṣabā cevlān

burc [16]

1. kale duvarlarının en stratejik noktasında yapılan yüksek, yuvarlak veya dört köşe kule, kale çıkıntısı

S525 Muġannī meded aldı ġaflet beni / Göñül **burcına** eyle nevbet-zeni
S865 Dimāġa çıḳup alsa **burc-ı** seri / Buḫārı açar şuḳḳa-i şafderi
HH203 Gevheri encüm-i bilūrīn-dürc / Oldı bir küngüre aña her **bürc**

2. güneşin bir yılda takip ettiği düşünülen yörüngenin içlerinden geçtiği belli sembollerle gösterilen on iki takımyıldızdan her biri

S71 Fürūzende ḫūrşīd-i **burc-ı** hüdā / Şükūhende sulṭān-ı ṣāḥib-livā
S89 Hüdā **burcına** oldı raḫşende mihr / Ki düşmedi ẓıllı çü mihr-i sipihr
S674 Anaṭolınuñ ḳalʿası üstüvār / Ki her burcı ẕātü'l-bürūca medār
S722 Odur **burc-ı** ḫurşīd-i ṣubḥ-ı ṣafā / Ki anda maḳām eylemiş Aḳbaba
NE30 Sünbüle-i toḫm-ı hidāyetdür ol / Kevkebe-i **burc-ı** saʿādetdür ol
SE255 Taḫt-ı zeyn üzre cülūs itdi o şāh / Geldi gūyā ki şeref **burcına** māh
SE505 Toġdı bir aḫter-i **burc-ı** iḳbāl / Yaʿnī şeh-zāde-i āzāde-nihāl
SE899 ʿArş ḳandili olup şaʿşaʿa-nāk / **Burc-ı** ḫurşīde döne tūde-i ḫāk
HH92 تاحtahtımın şāhı / Kabe Kavseyn **burcınun** māhı
HH121 **Burc-ı** ḳadrinde heft seyyāre / Yedi seyyāḥ-ı dehr āvāre
HH1384 Māhsın **burc-ı** ʿizzet eyle yirüñ / Rūḥsun ṣadr-ı devlet eyle yirüñ
HH1787 **Burcına** geldi kevkeb-i pür-nūr / Āṣafuñ oldı ḫizmeti meşkūr
HH2595 Geldi bir **burca** māh ile ḫurşīd / Oldı bir şāḫa iki verd-i sefīd

Burc-ı ābī [1] su burcu; yengeç, akrep, balık

S679 Beden **burc-ı ābīye** olmuş meʾāb / Kemerler çıḳarmış felek anda āb

Burc-ı ʿAḳreb [1] Akrep Burcu

HH754 Geldi çün ḫāne-i ʿacūze püser / **Burc-ı ʿAḳrebde** oldı şekl-i ḳamer

Burc-ı Ḥamel [2] Koç Burcu

S689 Çemen ṣuffeler reşk-i **burc-ı ḥamel** / Şükūfe şevābit-i sipihre ol maḥal

HH1331 Gelle-i gūsfend ile her tel / Zīb ü ziynetde reşk-i **burc-ı ḥamel**

Burc-ı Ḳavs [1] Yay Burcu

HH200 **Burc-ı ḳavs** oldı yaylıḳ gūyā / Tīr-keşi neyyir-i eşiʿʿa-nümā

Burc-ı Mīzān [1] Terazi Burcu

HH152 Pāye-baḫşende-i rikāb oldı / **Burc-ı Mīzānda** āfitāb oldı

burc u bārū [1] kale duvarları ile bunlarla bitişik olarak belli aralıklarla yapılan çıkıntılı kuleler

SE1108 **Burc u bārūları** itdi vīrān / Varaḳ-ı lāleyi mānend-i ḫazān

burġucı dükkānı [1] burgu yapılan veya satılan dükkan ‖ cinsel ilişki

SE2210 Giçse bir taḫta ḥarem yanuñdan / Dem ura **burġucı dükkānından**

burhān [2] delil, kanıt

SE1135 Sāʿat-i saʿdde toġa-y-ıdı hemān / Ola sīmā-yı ṣalāḥı **burhān**

SE748 Oldı bu ḳavlüme **burhān-ı** ḳavī / Ḥāl-i Loḳmān ile ṭıbb-ı nebevi

burḳılmaḳ [1] organın eklem üzerinde aniden dönmesi ‖ kırılmak, neşesini yitirmek

NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice gövdeni / **Burḳıla** der bir iki dūn-ı denī

burma [1] burulmuş, kıvrılmış

S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir **burma** rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḥalden külāh

burma bıyıḳ [1] uçları burularak kaldırılmış bıyık

NE2893 **Burma bıyıḳları** olup dur ḳafā / Ol ḫara fütreme idi gūyiyā

burmaḳ [3]

1. sıkmak

NE528 Şöyle ḳurutmuşdı anı āfitāb / **Burmaġ** ile çıḳmaya her ḳatre āb

2. bükmek

SE1974 Ḫastasın ġamla helak itsün mi / Yine boynın **buraraḳ** gitsün mi

HH2253 **Burdı** boynın miṣāl-i ṭāḳ-ı rezān / Oldı yaşin yaşin gözi giryān

Bursa [5] Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti ve Hüdâvendigâr eyaletinin merkezi olan şehir

NE2880 **Bursada** meşhūr idi bir nā-be-kār / Olmuş idi şöhre-i şehr ü diyār

SE3119 **Bursanuñ** şehrini ṭālān itdi / Dil-i ʿāşıḳ gibi vīrān itdi

HH721 Oldı çok geçmeden o merd-i be-nām / **Bursaya** ḥākim-i bülend-maḳām

HH744 Olıcaḳ **Bursada** nişīmen-sāz / Yine ibrām ile ṭuyuldı bu rāz

HH810 Çünki ġavvāṣ-ı baḥr-ı ḫ̆āb oldı / Kendüyi şehr-i **Bursada** buldı

burun [6] koku alma organı

NE2436 İki gözi kör ola suʿbān gibi / **Burnı** vü gözi ḳala şeyṭān gibi

NE2567 Kimisi dir āh ki oġlancıdur / Kendi de **burnı** gibi yalancıdır

NE2799 Ayaġı **burnına** başup vaḳt-i kār / Terk-i ḳātır oldı hemān ol ḥımār

SE1384 Kendi aġır olanuñ rūḥi sebük / Yüzi küçük olanuñ **burnı** büyük

SE2197 Koparup fitne ara yirde cüẕām / Silmesin **burnunı** mānend-i zükām

SE2199 Anı ṭut luṭf-ıla cānuñdan eʿaz / Ki **burun** yüzün olınca düşmez

burnı yire dikilmek [1] tepesi üzre yıkılmak, tepe taklak olmak

HH1321 Şāhbāz itdi çün gülengi nigūn / **Burnı yire dikildi** oldı zebūn

burun büyütmek [1] kibirlenmek

SE1649 **Büyüdüp burnını** ikrām-i vifāḳ / Fiskeye gelmiş idi istiḥḳāḳ

buruşmaḳ [1] kırışmak

HH747 Rişte-āsā teni uyuşmış idi / Kirm-i pīle gibi **buruşmış** idi

burūc [4] on iki takım yıldızı burçlar

SE91 İtdim ol ṭāḳı **burūc-ile** ḫayāl / On iki terkli tāc-ı abdāl

S562 Olur şöyle ʿālī **burūc-ı** ḥabāb / Görünmez olur ḫandaḳī içre āb

S681 Olur ṣuda ẓıllı **burūc-ı** semā / Velī ḫūt u ḫarçengi cünbüş-nümā

S678 **Burūcunda** anuñ meh-i hāle-vār / Görinür ṭob azġındaki mühre-vār

burūt [1] bıyık

HH1361 İtdi taḳdīm-i mū-şikāf-ı kühen / Düm-i mışı **burūt-ı** nā-dāndan

būs [2] öpme, öpücük

HH1470 Geldi biñ derd ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i **būs-ı** dehān

HH2270 Ne dem-i **būs-ı** leb ne tāb-ı recā / Dilüm aġzum ṭoḳunmamışdur añа

būs-ı kinār {būs u kinār} [2] bkz. 'būs u kinār' md.

HH1638 Resm-i **būs-ı kinār-ı** cānāne / Döndüre şafḥayı şebistāne

HH1717 Lafẓ-ı **būs-ı kinār** ile ammā / Āşinādur bu tabʿ-ı rūşen-rā

būs eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] öpmek

S369 İrişdi sipihre şeb-ā-şāb-ı tīr / Ḫadeng **itdi būs-ı** dehān-ı dilīr

S968 Lebüñ **būs idüp** bulsa ḫāṣiyyeti / Ṣurāḥīnüñ ol dem gide lükneti
NE337 **Būs ḳılup** tīġ-i şehādet-medār / Boynını çün mesḥ-i kef-i ābdār
NE1485 Düşdi hemān pāyına şebnem gibi / Destini **būs eyledi** ḫātem gibi
HH2363 Vara **būs eyleye** kef-i pāsın / Ḳıla andan duʿā temennāsın
HE81 El irmez gerçi ṣarḳar zülf-i pürham / Elin **būs itmez** illā laʿl-i ḫātem
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i çeşm **itmesün būs-ı** rūḫ-ı ḫˇāb

būs u kenār [3] öpme ve kucaklama

NE2624 Dāire-i dil ṭaşra güzār eyleme / Arzū-yı **būs u kenār** eyleme
HH1469 Ṣanma **būs u kināre** ḫayrānum / Bir güler yüz esīri giryānum
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü **būs ü kenār** / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i ʿār

būse [10] öpücük, öpüş

S951 Ṭolı üzre būse alınur müdām / Yeter ʿāşıḳa **būse** -i laʿl-i cām
NE1311 **Būseye** ʿazm eylese deryā eger / Nāz ile yükini yuḳarı yaġar
SE892 Gelse can aġzına görmez āzār / Ola çün **būse-i** laʿl-i leb-i yār
SE2036 İçmesi **būse** gibi rūḥ-efzā / Tāzeler ḳalbi çü enfās-ı ṣabā
SE2600 **Būseler** virdi ki cana lāyıḳ / Ṣundı laʿl-i lebi şehd-i fāyıḳ
HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu sū'i ʿamel / **Būse-i** tīġ-i tīze itdi maḥel
HH1718 Añarın nām-ı **būseyi** gāhī / Göricek dest ü dāmen-i şāhı
HH2577 Nuḳl idüp laʿl-i rūh-perverdi / Ṭolı başına **būseler** virdi
HH2575 **Būseli** ṭolılarla her büt-i Çin / Biribirinden oldılar gülçīn
HH2602 Ol bahāneyle dil-ber-i fā'ik / **Būseler** virdi cānuña lāyıḳ

būsegāh [1] öpülecek yer

S671 Leb-i baḥra olsa n'ola **būsegāh** / Gögüs virmiş ol emvāca ḫānḳāh

būse-zen [1] öpen, öpücü

NE945 Ḳande ki bir curʿa şaça cāmeden / Encüm olurdı o yere **būse-zen**

būse almaḳ [2] öpmek

S951 Ṭolı üzre **būse alınur** müdām / Yeter ʿāşıḳa būse -i laʿl-i cām
HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı ṭurraya ḥarbi / **Būseler aldı** yārdan ḍarbı

būsīde [1] öpülmüş

NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile gökde māh / Sīb idi **būsīde** biri var siyāh

būsitānī [1] bahçıvan, bostancı

HH2570 Ṣordılar merd-i **būsitānīden** / Dāsitānhā-yı bāsitanīden

būstān [7] bağ, bahçe, çiçek kokularının çok olduğu yer

S487 Emel **būstānı** olup nā-bedīd / Kül oldı ocaġında toḫm-ı ümīd
S1242 Bahār eyledi bāġa ḫükmin revān / Ocaḳlıḳ virildi aña **būstān**
SE104 Dem olur kim irişür derd-i ḫazān / Ṣararur ḫavfıla rūy-ı **būstān**
SE1305 Terbiyet çoḳ ḳaba ḳor insānı / Ḥabbeyi ḳubbe ider **būstānı**
HH438 İrdi **būstān-ı** feyże dest-i emel / Çekdüm ol çeşmeden nice cedvel
HH1383 Didi ey serv-i **būsıtān-ı** kemāl / Ne revā cāyüñ ola deşt ü cibāl
HH2553 **Būstanda** firengi ḫarbüzeler / Çarḫ-ı ẕātü'l-būrūc ile hem-ser

buṭūn [1] iç anlam, gizli mana. "batn" kelimesinin çoğulu

NE49 Heft **buṭūnı** yedi baḥr-ı ʿazīm / Maʿnīde iʿcāz-ı kelām-ı kadīm

būy [22]

1. koku

S410 O **būy** oldı hādī reh-i maḳṣada / ʿAyān oldı nā-geh der-i mey-gede
S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ hāledür / Virür **būy-ı** dil-keş ʿaceb lāledür
S1199 Yine meclisi ṭutdı **būy-ı** duḫān / Meded micmer-i cāmı gezdür hemān
S1568 O hūdan gelüp **būy**-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān ola mest
S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı elest / O **būy** ile gıriv beyān ola mest
NE2073 ʿAybını fehm iden olur ʿayb-pūş / **Būy-ı** meyi ṭuymaz olan bāde-nūş
SE740 Ṭīb-i aʿrāḳı olan bī-ġaş olur / Kendüden **būy-ı** semen dil-keş olur
SE1966 Eşer-i **būyı** zükām-ı ḫayret / Āḫiri renc-i ḫumār-ı miḫnet
SE1965 Rāḥ-ı reyḥān u şarāb-ı gülgūn / Reng ü **būyına** ki eyler meftūn
HH217 İtmeden bāz-ı ḳadri ṣayda şitāb / Çāştgāhı tutardı **būy-ı** kebāb
HH684 Didi her şeb işim keşā-keşdür / Bedeni serd ü **būyı** nāḫoşdur
HH755 Gördi bir cin yataḳı künc-i megāk / **Būy-ı** bādı nüvīd-i peyk-i helāk
HH2750 **Būy-ı** dil-keşle ḫalḳı mest itdi / Maḫzenüñ pāyesini pest itdi

2. umut, arzu, istek

NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa ḳaçan / Cāna virür şemme-i **būy-ı** vaṭan

3. koku ‖ eser, işaret, nişan

S409 Ṭuyup **būy-ı** cān-perver-i āşinā / Tek ü pū idince miṣāl-i ṣabā

S801 Getür sāḳiyā rūzedār-ı sebū / Ki **būy-ı** riyādan ola şüst ü şū
S1568 O hūdan gelüp **būy-ı** cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān ola mest
NE1347 Virse fenā n'ola cihān-ı ġama / **Būy-ı** fenā gelmededür ādeme
SE4 Ṭutan ol şemme meşām-ı cānı / Ṭuya **būy-ı** nefes-i Raḥmānı
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde **būy-ı** ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz
HH2458 Kimse **būy** almadı ḥaḳīḳatden / Ġaraz-āmīz olan maḥabbetden
HH2465 Aldılar gülşen-i fenādan **būy** / ʿĀḳıbet ṭutdılar seyāḥate rūy

būy-ı gül [1] gül kokusu

NE1849 **Būy-ı güli** ḳurtaramazdı ṣabā / Yolın ururdı irüşüp dāʾimā

būy-ı ḫulḳ [1] yaratılıştan gelen güzel koku ‖ yaradılış, huy, tabiat

HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḥıṭṭa-ı Şām / **Būy-ı ḫulḳiyle** buldı ʿıṭr-ı meşām

būy [2] bkz. 'boy' md.

NE2643 Her **būy-ı** şimşāda iderdi füsūn / İtmege ṭūbā-yı ḳaddin ser-nigūn
NE2898 Her **būyı** şimşāda çū berg-i ḥazān / Ditreyerek ʿarża girerdi hemnān
SE515 Bir **būy-i** serve hevādār giçer / Şimdi başında ḳavaḳ yeli eser

būyā [1] güzel kokulu

S877 O şengerfi kim feyż-i baḫşa ola / Eger lāle-reng ise **būyā** ola
HH1257 Her ṭaraf bāġ u rāġ-ı bī-hem-tā / Sengi şeffaf ü toprāġı **būyā**

buyur [3]

1. çağırma sözü

S136 **Buyur** bin Burāḳ-ı ṣabā-sürʿate / Bu şeb żayfsın ḥażret-i ʿİzzete
SE2998 ʿİvaż olur mı bu luṭfa dünyā / Hele maʿẕūr **buyur** icmāla

2. emretmek

HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı şevk ü sürūr / Didi şāh-ı cihān-penāha **buyur**

buyur itmek [2]

1. davet etmek

NE1883 Rāh-nümā itdi hemān bī-fütūr / Didi tenezzül idüp aña **buyur**

2. ikram etmek, vermek

NE1766 Biri de **buyur idüp** altunını / Ḥaşre dek icrā ide ḳānūnını

buyurmaḳ [5]

1. bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını bildirmek, emretmek

NE2289 Derdümüze çünki idersiz devā / Müşkilümüz ḥal **buyuruñ** evvelā
SE1407 Vechi var mı sözümüñ bārī görüñ / Görecekdür hele daʿvet **buyuruñ**

2. (saygı ifadesi olarak) demek, söylemek

SE571 Ne **buyurdı** göre şāh-ı merdān / Uy imāma sözini diñle hemān
SE2133 Güş iderken süḫan-ı Bū Lehebi / Ne **buyurdı** göre ʿĪsā-yı Nebi
HH1705 Şu sözi kim **buyurdı** ḥażret-i şāh / Hiç vech ile olmadum āgāh

buz [2] donarak katılaşmış su

S1364 Müheyyā olupdur şeh-i Behmene / Çemenlerde **buz** gibi dībā yine
S1357 Ḳayar **buzda** meh-pāreler pür-şitāb / Olur çarḫ-ı mīnāda gūyā şihāb

bügi çömlegi [2] hokkabazların hüner gösterdikleri ve gösteri yaptıkları kap. Ayrıca bkz. 'ḥoḳḳa' ve 'tāş' md.

HH757 Maṭbaḫuñ aşı ḫādimü'l-leẕẕāt / **Bügi çömlekleriyle** nārencāt
HH761 **Bügi çömlekleri** idi iki gözi / Dil zefer nār-ı duzaḫ idi sözi

bühtān itmek [1] yalan yere suçlamak, iftira etmek

SE3204 ʿIşḳ-ı pāki kim **iderse bühtān** / Ṣorusın vire ḳıyāmetde hemān

bükmek [7]

1. eğmek

SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa şecer / Şāh-ı ḳaddin iki **bükmişdi** kiber

2. eğmek, şekil vermek

NE2253 Ḳol gibi özge muḥannā benān / Başı laʿl **büker** ki beñzer hemān

3. eğmek ‖ çaresizlik içinde bırakmak

NE2631 İki **büküp** ḳāmet-i ebnasını / Ḫāke şalup ʿārız-ı raʿnāsını
SE3157 Belki ḳahr-ıla **bükerler** belini / Ḳomayup şoñra keserler elini
SE3348 **Bükse** ḳaddin sitemi devrānuñ / İki ḳat oldı fesādı anuñ
NE2732 Ḳāmetini iki **bükersen** anuñ / Yüzi şuyın hāke dökersen anuñ
SE2718 Belini iki **büküp** bād-ı fenā / Gūyiyā olmış-ıdı bil dü-tā

bü'l-aceb [10] çok garip, şaşılacak

S888 Sebū mudur ol **bü'l-ʿaceb** şemʿa-dān / Nigūn olmasa şuʿle olmaz ʿayān
NE1224 İçlerine **bü'l-ʿaceb** āyin ḳodı / Ḥācib-i ḫuddām u selāṭin ḳodı
NE1970 Ḳavlimi destūr-ı ʿamel eyle heb / Söyleyeyin bir semer-i **bü'l-ʿaceb**
NE2295 Didi olınca zeker-i **bü'l-ʿaceb** / İşte bu deñlü gerek ey zenceleb
NE2398 Gūş idicek meclisüñ erbābı heb / Böyle muṣannaʿ suḫan-ı **bü'l-ʿaceb**
SE635 Gūş idüp süḫan-ı **bü'l-ʿacebi** / Gice gündüz ḳoma elden ṭalebi
SE3419 Ḳarınuñ bu süḫan-ı **bü'l-ʿacebi** / İtdi ḫayrān o büt-i ġonca-lebi
HH1539 Başladı Ṣubḥī-i suḫan-āver / **Bü'l-ʿaceb** bir fesāne-i ḫoş-ter
HH2093 **Bü'l-ʿaceb** bir fesāne-i ġarrā / Cümle mevżūʿ-ı baḫş ʿışḳ ü hevā
HH2552 **Bü'l-ʿaceb** ejdehāyimiş ol tāk / Mühresi pād-ı zehr-i pür-tiryāk

bülbül [34] sesinin güzelliğiyle tanınan, vücudunun üst tarafı koyu alt kısmı açık, kuyruğu kızıl kahverengi, ötüşü çok berrak ve ahenkli, gece gündüz uzun süre ötebilen küçük bir ötücü kuş. 10-15 cm boyundaki bu küçük kuşun erkeği çiftleşme döneminde dişisinin ilgisini çekebilmek için geceleri ve özellikle seher vaktinde uzun ötüşüyle tarih boyunca dikkat çekmiş, aşk derdiyle sabahlara kadar ağlayıp inleyenlerin sembolü haline gelmiştir. Gül ile olan münasebeti şiir geleneğinde bülbülün güle olan aşkı olarak yorumlanır.

SR5/1 **Bülbül** olıcaḳ derd ile cāndan nevmīd / Āyīnesini ṭutdı añа verd-i sefīd
SR5/2 Yer yer görinen ḳaṭreleri jāle degil / Nemdür ki dem-i **bülbül** ider anı bedīd
SG1/1 Ḫazānda **bülbülünüñ** āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
S450 Olup berg-rīz-i sitem sermedī / Felek **bülbül-i** cānı söyletmedi
S625 Biz urduḳça bunda ḳulaḳ **bülbüle** / Kimi ḫalḳı añа ṣalar ġulġule
S700 Anuñ Ḳaysı jūlīde-mū sünbüli / Göñül gibi ṣūrīde her **bülbüli**
S1250 Yine **bülbüli** ḳıldı meftūn u zār / Mülāyim güzel gibi bād-ı bahār
S1548 Be-evrād-ı **bülbül** be-evrāḳ-ı gül / Be-ʿışḳ u cevānī vü sāḳī vü mül
NE456 Nāle-i **bülbül** pür ider gūşını / Ġoncalar açmaz leb-i ḫāmūşunı
NE512 Ġonca gelüp ṣīṣe-i gülgūn ile / **Bülbüli** ḳodı dil-i pür-ḫūn ile
NE514 Gördüm olur naʿra-zenān şevḳ ile / **Bülbüli** mest eyledüm ol ẕevḳ ile
NE572 Rāciʿ olup gūşe-i ġam-ḫāneye / **Bülbüle** döndüm ki gire lāneye
NE777 **Bülbül** olup vaṣfını teẕkārda / Böyle yazar Gülşen-i Envārda
NE1068 Söyleye ey **bülbül-i** bāġ-ı suḫan / Çehre-fürūz-ı gül-i bāġ-ı suḫan
NE1283 ʿIşḳ ile **bülbül** gibi murġānı zār / Sīne-i eşcārı daḫı şerḥadār
NE1329 **Bülbüli** feryāda ser-āġāz ider / Mest işidüp naġmeye āġāz ider
NE1441 Mıṣr-ı sevādına viren rūşeni / **Bülbül-i** gülzār-ı cinān Gülşenī
NE1955 Söyleyecek naġme-i **bülbül** gibi / Servler āzād ola ḳul gibi
SE349 Gül-i ter ḫirmen-i aḫker kendi / **Bülbül** āteşde semender kendi
SE351 Ġoncalar gerçi ki ḫandān oldı / **Bülbülüñ** göñli perīşān oldı
SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke yasaġ / Güle baḳsa ne ḫaṭā **bülbül-i** bāġ
SE1024 Didi kim tāzeligüm çaġında / Bir gülüñ **bülbül** idim bāġında
SE2086 Ḳılsa **bülbül** gibi şīrīn naġamāt / Ṣīṣe-veş eylese rengīn kelimāt
SE2985 Eylemişdi dilin ol şeyḫ-i ferīd / **Bülbül-i** gülşen-i rāz-ı tevḥīd
HH288 Ṣāḥda naġme itse **bülbül-i** bāġ / Ḫākdan ḳalḳar idi şevḳ ile zāġ
HH593 Maḥfel-i muḳriyān-ı naġme-serā / Āṣiyān içre **bülbül-i** gūya
HH1833 Dili bend-i kemend-i kākül idi / Ḳande bir gül işitse **bülbül** idi
HH1860 Ġāfil avladı **bülbül-i** zārı / Tiz ṭutup ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı
HH1884 Şeh-nīşīnde o şūḫ-ı gül-ruḫsār / Oldı gūyā ḳafesde **bülbül-i** zār
HH1901 Ḫār-ı ḫātır-ḫırāşuñ āzārı / Baġdan sürdi **bülbül-i** zārı
HH1908 Söz açа ġonce-veş diyü dildār / Söylenür yürür idi **bülbül-vār**
HH2538 Pāy-der-gil nihāli āb-ı revān / Güli ḫandān ü **bülbüli** nālān
HH2722 **Bülbüle** vaṣl-ı gül olur mı baʿīd / Sende Ḫaḳdan ʿAṭāyī kesme ümīd
HE83 Ruḫı kim reng-i meyden ola gül gül / İder şevḳ ile bu ṭīmārı **bülbül**

bülend [23]

1. yüksek ‖ yüce değerli

S327 Sipihre çıḳup şuḳḳahā-yı **bülend** / O raḫşa güneş zeyn ü bu şuḳḳa-bend
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre **bülend** / Ruḫ-ı mihre aṣdı siyeh çeşm-bend
NE27 Lānesiz ol beyżeden oldı ʿayān / Pençe-i sīmurg-ı **bülend** āşiyān
NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı **bülend-i** vaḳār / Ẓāhir olur kāhī serinde buḫār
NE805 Luṭf ile ol pīr-i **bülend-i** iʿtibār / Eyledi taʿbīr-i abīrīn-nişār
NE985 Çünki ola hemser ol iki ʿalī / Şuʿle **bülend** ola çü becān-ı fitīl
NE986 Nāire-i ʿışḳ-ı **bülend-i** iştiġāl / Dā'ire-i maʿrifet-i zü'l-celāl
NE1009 Bāde gibi ʿışḳ-ı **bülend-i** iştihār / Her kişinüñ sırruñ ider āşikār
NE1167 Var idi Dehlevde meger ol zamān / Bir ulu sulṭān **bülend-i** āsitān
NE1442 Nāmı ṣalup şehre ṣadā-yı **bülend** / Oldı kerāmet ile çün şehre-bend
NE1451 Her iki ol mihr-i sipihr-i **bülend** / Ṣalmış idi ṣaʿṣaʿasından kemend

NE1463 Cāẕibe-i luṭfı kemend eylemiş / Daʿvet-i dergāh-ı **bülend** eylemiş
NE1470 Oldı meger şeyḫ-i **bülend-i** iḳtidār / ʿArż-ı kerāmet idüp ejder süvār
NE2378 Güş ḳabardup o ḫar-ı dil-pesend / Baş götürüp itdi ṣadā-yı **bülend**
NE2412 Kim idüp aḥkām-ı İlāhī ẓuhūr / Emr-i Ḫudā ile **bülendi** umūr
NE2633 Belki o taḫrīk ile irüp gezend / Zelzele-nāk ola revāḳ-ı **bülend**
NE2986 Vār idi bir şaḫṣ-ı **bülendde** meger / Sīm ü zer ile dolu fāḫir kemer
SE1069 Rūz-ı mizānı añan devlet-mend / Aşaġı ḳor ne ḳadar olsa **bülend**
SE2895 Şiʿrdür naġme-i nāzük-peyvend / Nefese göre olur ḳadri **bülend**
SE3387 Bir ḥelāl ister idi devlet-mend / Himmeti ḳadri gibi ola **bülend**
HH1079 Sedd-i rāh oldı bir ʿaceb der-bend / Perde-i revzen-i sipihr-i **bülend**
HH1388 Kendüñe himmet-i **bülend** eyle / Menzillüñ ṣadr-ı ercmend eyle

2. yüce ‖ uzun

SE2567 İçi bir gülşen-i cennet-mānend / Görinür ortada bir ḳaṣr-ı **bülend**

bülend-ābād [1] çok yüksek

SE345 ʿÖmrinüñ sūr-i **bülend-ābādı** / Ola ḫāvī ebedü'l-ābādı

bülend-āvāze itmek [1] sesini yükseltmek, namını duyurmak, meşhur etmek

HH1509 Virdi āfāḳa revnāḳ-ı tāze / İtdi nāmın **bülend-āvāze**

bülend eylemek/itmek [5] artırmak, yükseltmek

S1493 İdüp naḳş-ı ṭarh-ı nev-āyīn perend / Nevāyī-veş **itdüm** nevāyı **bülend**
NE847 Her biri naẓmına pesend eyledi / Ġulġul-i taḥsīni **bülend eyledi**
SE2132 O **bülend eylese** sen zīr eyle / Anı iḥsān-ıla taʿzīr eyle
SE2148 Seg gibi ʿavʿavın **itdükçe bülend** / Ġālib oldı beriden luṭf-ıla pend
HH2745 Raʿyet-i himmeti **bülend itdüm** / Tīġ-i ʿazmi miyāna bend itdüm

bülend-ḳadr [1] çok yüce, çok kıymetli

HH2167 Ḥükemānuñ **bülend-ḳadrisin** / Ehl-i derdüñ şifā-yı ṣadrısın

bülend-maḳām [2] yüksek, yüce makamlı

HH577 Bir zamān oldı bir **bülend-maḳām** / Şehr-i Şām içre nāfiẓü'l-aḥkām
HH721 Oldı çok geçmeden o merd-i be-nām / Bursaya ḥākim-i **bülend-maḳām**

bülend-pervāz [1] yüksekte uçan ‖ yüce mertebeli

HH1398 Gördi şāh ol **bülend-pervāzı** / Ki aşurdı niyāzdan nāzı

bün [6]

1. kusur, noksan, ayıp

S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü **bün** / Odur levḥ-i taʿlim-i ʿilm-i ledün
NE903 Bīḫ u **bün-i** zümre-i ehl-i fiten / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol çemen

2. dip, temel

SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿilm-i ledün / Bildi kim yoġ-ımış ol lücceye **bün**
HH82 Her ḳılum tende bir zebān olsa / Her **bün-i** mūy bir dehān olsa

3. aşağı taraf, alt

NE2231 Belki bu tāc-ı şeh-i İran ola / Ya **bün-i** şir-pençe-i mercān ola
HH892 Leb-i cūya ḳuruldı ḫargāhı / **Bün-i** kūha ṣalındı büngāhı

büngāh [3] menkul mallar, ağırlık

HH1149 Çetr ü ḫargāh-ı ḫusrevāne ile / Bār u **büngāh-ı** bī-kerāne ile
HH892 Leb-i cūya ḳuruldı ḫargāhı / Bün-i kūha ṣalındı **büngāhı**
HH1094 Ḳaldırup cümle bār u **büngāhı** / Öldi diyü bıraḳdılar şāhı

bünyād [2] yapı, bina

SE2931 Zer ü gevherle örilmiş **bünyād** / Şeb-çirāġ olmış aña rükn ü ʿimād
SE1221 Ḳollanur dehre şalup **bünyādı** / Aḳçası-y-ıla bir iki ırġadı

bünyād itmek [2] bina etmek, kurmak

SE1792 **İdelüm** ṣulḥı bu resme **bünyād** / Ki ola cümle üsārā āzād
SE2347 Çünki bu fikreti **bünyād itdi** / Ḳırbayı tuḥfe-i Baġdād itdi

bünyād urmaḳ [3] kurmak ‖ başlamak

SE1020 Pāk-bāzānı idüp ḫayrıla yād / **Urdılar** ḳıṣṣa-i pāke **bünyād**
HH443 Gerçi ustādlar idüp īcād / **Urdılar** heft günbede **bünyād**
HH867 İçlerinden yine bir ustādı / Söze bu resme **urdı bünyādı**

bünyān [2] bina, yapı

NE910 Kibr ü ġurūr ile meded el-ḫaẓer / Eyleme **bünyān-ı** Ḫudāya żarar
NE1904 Masḫara-i dehr ü tebāhī ola / Hādim-i **bünyān-ı** ilāhī ola
SE2456 Yine beẕl eyle anuñ-ıla anı / Eksik itmez uran ol **bünyānı**

bürd [4] çubuklu, yol yol renkli kumaş

HH132 Bir şebāngeh ki luṭf-ı Rabbānī / Bürüdi dehre **bürd-i** nūrānī

HH560 Çekilüp farḳa **bürd-i** zenbūrī / İtdiler ferş-i rāh semmūrı
HH564 Anlara ol duḫān-ı şuʿle-figen / Sāyebān oldı **bürd-i** şāmīden
HH974 Beline deñlü **bürd-i** nīli-reng / Nışfa-dek şanki yutmış anı neheng

bürd {bürūd} [1] soğuk

HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i zed ü **bürd** / Sīne çāk oldı üstüḫ̆ānlar ḫurd

bürde [1] Arapların gündüzleri elbise üzerine hırka olarak giydikleri, geceleri de örtü olarak kullandıkları yünlü üstlük

S1163 Şun ol cāmı kim reşk-i ḫūrşīd ola / Ḥased **bürde-i** rūḥ-ı Cemşīd ola

bürehne [2] çıplak, yalın

S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i ṣubḥ-ı ṣafā / Odur naḳd ü vaḳt-i **bürehne** gedā
NE68 Ṣaḳḳ olup ol pāy-ı **bürehne** yine / Beñzesin āhū-yı Ḫuten bāyına

bürhān [1] delil, ispat

SE3018 Budur ehl-i edebüñ **bürhānı** / Ki müeddeb ola hep aʿvānı

bürīde [1] kesilmiş, kırılmış

HE95 **Bürīde** nāḫun-i ḫançer-nişānı / Olurdı beş kemānuñ üstüḫ̆ānı

bürīde-gisū [1] saçı kesilmiş

HH654 Gül iseñ de bu yerde hodrūsın / Sünbül iseñ **bürīde-gisūsın**

bü(r)rīde-ser [3] başı kesilmiş

S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳi ḫūn-ı nāb / **Bürīde-ser** ol meyde yer yer ḥabāb
HH2335 Ḫūn ile zevraḳ oldı cām-ı şarāb / Oldı **bürrīde-ser** o meyde ḥabāb
HH2640 Oldı **bürrīde-ser** o baḥra ḥabāb / Efser-i bāz-günları girdāb

bürimek [1] kaplamak, örtmek

NE2021 Yaḳdı yine rīşine şol deñlü ʿūd / Şāl-şıfat **büridi** dūd-ı kebūd

bürḳaʿ [] yaşmak, tül

bürḳaʿ-endāz [1] bürka atan, gizleyen, örten

SE56 **Bürḳaʿ-endāz-ı** cemāl-i lāhūt / Nüsha-perdāz-ı kemāl-i nāsūt

bürḳaʿ-rübā [1] örtüsünü açan, nasiplenen

S400 İrüp nā-gehān bir nesīm-i şafā / Ruḥ-ı şevḳden oldı **bürḳaʿ-rübā**

bürke [1] su birikintisi, gölcük

SE2951 O kerāmet ki görüpdür anı şāh / Naẓmına nisbet-ile **bürke-i** gāh

bürrān [9] keskin, kesici

NE906 Mülki hemān hançer-i **bürrān** tutar / ʿĀlemi ihmāl idicek ḳan ṭutar
SE344 Kef-i iḥsānı zer-efşān olsun / Tīġ-i **bürrānı** ser-efşān olsun
SE840 Tīġ-i **bürrān-ı** güẕārende-ḫiṭāb / Yār-ı şānī ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb
SE1374 Naẓarı eyledi tīr-i **bürrān** / Oldı ol tire ferāset peykān
SE1581 Tīz iken ḫançer-i **bürrān-ı** ecel / Bulmadı tār-ı tereddüd fayṣal
HH532 Aḳbabamuñ içürseler ābın / Tīġ-ı **bürrān** gibi keser tābın
HH1086 Her biri çekse tīġ-i **bürrānı** / Ḥacil eyler tabīb-i nā-dānı
HH1233 Ġazneden şaldı tīġ-i **bürrānı** / Hindi ġarḳ itdi düşmenüñ ḳanı
HH1248 Ḫusrevüñ bīm-i tīġ-i **bürrānı** / Ḫiẓmete cüst iderdi pīr anı

bürrende [3] kesen, kesici, keskin

SE1179 Tīg-i **bürrende** dem-i seffāḥı / Ol yemüñ olmış-ıdı timsāḥı
HH1994 O da āmāde itdi ʿaskerini / Ḳıldı **bürrende** tīġ ü ḫançerini
HH2096 Āb-ı rūy-ı yelān-ı rūy-ı zemīn / Tīġ-i **bürrende** nāmı Seyfü'd-dīn

bürūc [1] burçlar, "burc" kelimesinin çoğulu. Ayrıca bkz. 'burc' md.

HH171 Ḳıldı çün-kim **bürūc-ı** çarḫı mesīr / Terkli tācın eyledi tekbīr
HE108 **Bürūcı** devr idüp oldı o ḫurşīd / Dil-i işnā aşerde sırr-ı tevḥīd

bürūdet [3] soğukluk ‖ küskünlük

NE556 Oldı şitā şarşarı cünbüş-künān / Düşdi **bürūdet** araya nā-gehān
NE557 Rūy-ı dile asdı **bürūdet** niḳāb / Aramıza geldi yaḫ oldı ḥicāb
NE625 Ṣoñra **bürūdetle** ider münfaʿil / Ḥāṣıl ider derd hemān ehl-i dil

bürūz [1] meydanda, aşikar

NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı kibr ü ġurūr / Sinede merkūzı **bürūz-ı** ẓuhūr

bürūz itmek [2] belirmek, ortaya çıkmak

S1506 Bi-ḥamdi'llāh efkār-ı ḫāṭır-fürūz / Murād itdügim gibi **itdi bürūz**
SE2810 Yaʿnī ṭūfān-ı celāl **itdi bürūz** / Ḳaynadı fitne hemān rūz-be-rūz

bürümek [1] örtmek, sarmak. Ayrıca bkz. 'bürimek' md.

HH132 Bir şebāngeh ki luṭf-ı Rabbānī / **Bürüdi** dehre bürd-i nūrānī

büt [31] müşriklerin ibadet ettikleri resim veya heykel, sanem ‖ dilber, güzel kimse

S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i **bütān-ı** cemīl / Olur bezme şemʿ-i muʿanber fitīl
S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ açdı **büt-i** erġavānı tutuḳ
S1191 Ele kāse al ey **büt-i** dil-nüvāz / Bu hengāmede n'eyler ol ḥoḳḳabāz
NE624 Resm-i muḥabbetde şebāt u devām / Sāye-i zülf **büt-i** ʿarʿar ḫırām
NE662 **Bütler** olup şemʿ-ṣıfat gele germ / Diller olur şaʿşaʿa-i meyle nerm
NE1288 Mihr ü meh-āsā o **büt-i** fitne-cū / Yanına bend eylese iki kedū
NE1303 Ḳalʿa **büt-i** sengdil-i bī-emān / Ayaġına yüz sürer āb-ı revān
NE1306 İki ḥışār iki **büt-i** dil-sitān / Oldı beden gevheri çün istifān
NE1665 Bir **büt** ile şanki ḳonuşmaḳ diler / Vuṣlat içün vefḳ-i murabbaʿ ḳonar
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün **büt-i** sīmān-beden / Cānı olur sīm ü zer ü kīse ten
NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā gider / Ser ü ser-efrāz **büti** ṭūbā gider
NE2165 Nice ḳoca nikbetī ʿınnīnler / Bir **büt-i** raʿnāyı alur ḥabs ider
NE2209 Līk o **büt-i** nāfe-güşā-yı benām / Olmuş idi saḥḳ ile meşhūr-ı ʿām
NE2479 Bir **büt-i** sīmīn-ten içün her zamān / Bekler idi çar-sū-yı zergerān
NE2641 Diş bileyüp her **büte** şer-gīr idi / Bir göt eti salıcı ḫınzīr idi
NE2738 Her **büt-i** sīmīnini fikr eyleyüp / Ḳubbe görüp dünbeyi żikr eyleyüp
SE711 Sūmenāta şalınup ol Āzer / Ṣıdı hep **bütlerini** ser-tā-ser
SE1057 Ṣayd idüp bir **büt-i** sīmīn-bedeni / Ḳomayup ara yire pīreheni
SE2009 Buldılar bir **büt-i** āzāde-dili / Yaʿnī bir şāde-ruḫ u sāde-dili
SE2577 Baḳaraḳ dil o **büt-i** raḫşāna / Döndi pervāne-i ser-gerdāna
SE3398 Acurın sen **büt-i** meh-sīmāyı / Çekemezsin bu demirden yayı
SE3419 Ḳarınuñ bu süḫan-ı bü'1-ʿacebi / İtdi ḫayrān o **büt-i** ġonca-lebi
SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu **büt-i** tāze-resi / Göñline düşdi seyaḥat hevesi
HH728 Didi ḥiddetle tünd ü pür-āteş / Nicesin şimdi ey **büt-i** ser-keş
HH912 Nice **bütler** maḳām-ı ḫıdmetde / Döndi ḥavrāya bāġ-ı cennetde
HH1514 Rā'y-i pāk-i **büt-i** semen-sīmā / Büt-şikenlikle oldı mülk-ārā
HH1695 Cemʿ idüp kendin ol **büt-i** fettān / Açdı mecmuʿa-yı füsūnı hemān
HH2086 ʿAcabā n'eyler ol **büt-i** raʿnā / Mümkin olmaz mı uġramaḳ o yaña
HH2440 Gökşūya gitse bir **büt-i** dil-cū / Yelmede bunlar oldı gömgök şu
HH2575 Būseli ṭolılarla her **büt-i** Çīn / Biribirinden oldılar gülçīn
HH2601 Meclis-i meyde her **büt-i** dil-cū / ʿĀşıḳı ʿışḳına içerdi ṭolu

büt-gede [1] puta tapanların ibadet ettikleri yer, putperest tapınağı

NE3099 Ṭabʿam olup hem-ser-i naḳḳāş-ı Çīn / Eyledi bir **büt-gede-i** dil-nişīn

büt-ḫāne [1] tapınak

SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı naḳş u nigār / Şaldı **büt-ḫāne-i** mānīye ġubār

büt-perestān [1] puta tapanlar

SE155 Ehl-i cāhe egilüp virme müdām / **Büt-perestāna** ḫuşūʿyile selām

büt-şiken [1] put kıran

HH1514 Rā'y-i pāk-i büt-i semen-sīmā / **Büt-şikenlikle** oldı mülk-ārā

bütānān [1] putlar

NE2608 Sırrı ẓuhūr eyledi ekvānda / Seng ü **bütānānda** ḥayvānda

bütün [5] çok sayıda varlık ve nesnelerin tamamı

S696 Şarılmaġa aña şitābān olur / **Bütün** sebzeler ʿışḳ-ı pīçān olur
S1000 Çeküp ʿāleme sofra-i ḥātemi / Niʿamla aġırlar **bütün** ʿālemi
S1319 Meger neşf idüp noḳṭa-i zerd-i verd / **Bütün** ṣafḥa-i ālını itdi zerd
SE3095 Sözi iḳrārına olur üstün / Kāfirüñ olsa eger ʿahdi **bütün**
HH2457 Çün teḳallüb ide sipihr-i dü-tā / Rūy-gerdān olur **bütün** dünyā

büyük [8]

1. büyük, iri

SE1384 Kendi aġır olanuñ rūḥı sebük / Yüzi küçük olanuñ burnı **büyük**

2. yüce

NE1919 Gönli **büyük** müflis-i ālī-cenāb / Zuʿmı yerinde şeh-i nekbet-meʾāb
SE1393 Fitne fenninde **büyük** ʿallāme / Yaʿnī bir şaḫṣ-ı ḳaṣīrüʿl-ḳāme
SE2258 Nefʿi de olmaz ise devletdür / Şerrini def **büyük** himmetdür

3. nitelik bakımından üstün, mahir

HH2615 İki beg-zāde aḳrabası idi / ʿĀlemüñ bir **büyük** belāsı idi

4. yetişkin, daha yaşlı

S987 Meger duḫter-i rez olup zer-nişār / **Büyük** küçük oldı yine ḫişşedār
NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler ṣadā / Şu küçüġün söz **büyüġündür** velā
HH822 Şīşe vü sāġara irişdi şikest / Oldı küçük **büyük** uyanıḳ mest

büyümek [10]

1. yetişmek, serpilmek

NE1951 Ṭut ki ṭoġup **büyüdi** iʿzāz ile / Ġonca-ṣıfat niʿmet ile nāz ile
SE1008 Ne revā ʿużv-ı ḫabīṯüñ **büyüye** / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı ḳoya
HH2102 **Büyüdi** çün o ġonce-i tāze / Ḥüsn ile ṣaldı dehre āvāze
HH2416 **Büyüyüp** oldı ol iki hem-zād / Rūz tā şeb mülāzım-ı üstād

2. gelişmek

NE2352 Dise laṭīfe ṣanup ol bī-ṣuʿūr / Herzedür ülf-i ṣadedinde **büyür**
HH2758 Żāyiʿ olmadan elde ser-rīşte / **Büyüdi** gevher oldı der-rīşte

3. artmak, şiddetlenmek

SE1504 Eyledi reʿyine āheng-i ʿinād / Ḳorḳarın ki **büyüye** sonra fesād
SE2126 Kimse ġālib olamaz bed-nāma / Aña uyunca **büyür** hengāme
HH1770 Cāme içün **büyüdi** ten-cāme / Yaḳasın yırtup itdi hengāme
HH1965 Şāh-ı Rey destine irüp nāme / Açılınca **büyüdi** hengāme

büyütmek [1]

1. gururlandırmak, kibrini artırmak

SE1649 **Büyüdüp** burnını ikrām-i vifāḳ / Fiskeye gelmiş idi istiḥḳāḳ

2. büyümesini sağlamak, geliştirmek

SE1075 Tācı **büyütse** ḳaṣīrü'l-ḳāma / Şöhre-i şehr ola ḫāṣ u ʿāmā

büzgāl [1] keçi yavrusu, oğlak

SE2503 Gāv u **büzgāle** yiyüp cümle bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir ipe taḳacaḳ

büzmek [1] sıkıştırarak daraltmak

NE2999 Sebzede pür-piç ider iken ṣafā / **Büzmüş** anuñ ḳalıbın itmiş dūtā

C

cā [3]

1. yer

NE209 Yolda selam almaġıçün gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde Mesīḥ itdi **cā**
HH2747 Evvelā vādī-i Şeref-nāme / Oldı **cā-yı** tetebbuʿ-ı ḫāme

2. vatan

SE3366 Bir zaman oldı Silistre baña **cā** / İtdüm ol ḫıṭṭada tenfīz-i ḳażā

cā-be-cā [8] yer yer

S586 Deler lüccenüñ baġrını ol nevā / Gelür raḳṣa girdāblar **cā-be-cā**
S1308 Helāk itdi ezhār-ı bāġı güneş / Yarıldı zemīn **cā-be-cā** gūr-veş
S1340 Dönüp kāha berg-i çemen **cā-be-cā** / Seḥāb oldı ḫalkār-ı ḳaṣr-ı ṣafā
NE244 Ya gül-i ḫurşīde ṭoḳundı ṣabā / Düşdi çemen-zāra varaḳ **cā-be-cā**
NE502 Ṭamladı gūyā ki bu tāḳ-ı fenā / Kāse ḳodı nergis ü gül **cā-be-cā**
NE689 Keştī-i Nūḥa urulunca binā / Taḫtası alınmış anuñ **cā-be-cā**
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp **cā-be-cā** / Nāy-i gülūdan gele hoş ṣadā
HH2345 Devr-i girdabı oldı ḳaʿr-nümā / **cā-be-cā** ḳande çāh idi gūyā

cā-nişīn [1] birinin yerine geçen, vekil, halef

S106 Mihin **cā-nişīn-i** peyemberdür ol / Ser-i eṭkıyā şeyḫ-i ekberdür ol

cābir [1] zorla yaptıran, düzelten

SE2845 Şerḥādan münşeriḥ olsun ḫāṭır / Kesr-i ʿuẓv olsa Ḫudādur **cābir**

cādū [4] cadı, büyücü ‖ Klasik şiirde bir görüşte insanı allak bullak eden, efsunlayan iri gözlü güzeller için kullanılmıştır.

NE1017 Lebleri pür ʿişve ḳadeḫ-kār idi / Gözleri **cādū-yı** ciger-ḫār idi
HH816 Didi müştāḳ-ı rūy-ı bānūyam / Ḫaste ḥāl-i dü-çeşm-i **cādūyam**
HH1608 Siḥr idüp çeşm-i **cādū-yı** eṭfāl / Anı geh gürk iderdi gāhī ġazāl
HH1698 Esb-i **cādū-yı** fikreti sürdi / Pāyına naʿl-i bāz-gūn urdı

Caʿferī-iḥsān [1] Ca'ferce cömertlik. Caʿfer-i Bermekî Abbâsî halifesi Hârûnü'r-Reşîd'in cömertliği ile tanınmış ilim ve irfan sahibi vezirlerindendir. Kelime Sultan 4. Murad'ın vasfı olarak kullanılmıştır.

HH265 ʿÖmerī-ʿadl ü Ḥaydarī-ʿirfān / Bermekī-bezl ü **Caʿferī-iḥsān**

cāh [38] makam, mevki; heybet, ihtişam

S184 İdüp ḳaṣr-ı **cāhum** menīʿü'l-cihāt / Beni ḳıl gedā-yı şefīʿu'l-ʿuṣāt
S488 Düşüp delvi **cāh-ı** zemīne meger / Bu dolāb-ı gerdūne ḫālī döner
NE177 Hākim olanlar gözedüp ṣadr-ı **cāh** / Cānına ol mesned olur ḳıblegāh
NE348 Menḳıbet-i **cāh-ı** nebiy-yi emīn / Maḫmidet-i ʿutret ü saḥb-ı güzīn
NE424 Diñle bu maẓmūn-ı bedīʿi dilā / Añla nedür **cāh-ı** ceyb-i Ḫudā
NE626 Kimi olur ġırre-i **cāh-ı** ḳavī / Ehl-i ṭamaʿ nikbetī-i maʿnevī
NE718 Bunda ṣafā var mı ki bir kīne-ḫāh / Masdar-ı ḳahr u tamaʿ u ḥubb-ı **cāh**
NE727 Daʿvī-i **cāh** eylemede iki şāh / Ortada aḥvāl-i raʿiyyet tebāh
NE883 **Cāhına** nisbetle degil berḳgāh / Geşt-i felek ḫırmen-i ḫūrşīd ü māh
NE1001 Yūsufuñ ol itdi maḳarrını çāh / Çāhı hem ol eyledi şehrāh-ı **cāh**
NE1430 Ḥażret-i Peyġambere ḫayrüʿl-ḫalef / **Cāh-ı** verāṣetde ḳarīn-i şeref
NE1958 Bāʿiṣ-i **cāh** oldı liyāḳāt aña / Devleti cezb itdi verāṣet aña
NE1979 Ġālib olup **cāhına** ʿırż u vaḳār / Aşırı atdı ḳatı ol nā-bekār
NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i māl ü **cāh** / Dīni ider nikbet-i dünyā tebāh
NE2937 Olma kemer-beste-i **cāh** ü niʿam / Hırş ile itme kemerüñ pür-derem
SE155 Ehl-i **cāhe** egilüp virme müdām / Büt-perestāna ḫuşūʿyile selām
SE240 Nā-gehān oldı vücūdında bedīd / Eşer-i müjde-i **cāh-ı** cāvīd
SE334 Şāhlar bende-i fermānıdur / Devleti **cāh-ı** Süleymānīdür
SE343 Münḥel-i **cāhını** mevrūd eyle / Sāye-i ʿadlini memdūd eyle
SE440 Maḥż-ı luṭfından ider hep taḳlīd / Selefe virmege **cāh-ı** cāvīd
SE942 Ne cihan fikreti ne mülk ü ne māl / Ne ġam-ı **cāh** ne yārān ne ʿiyāl
SE1080 Rā gibi kendin araya ḳatmaz / **Cāhen** ekber olana ḫarf atmaz
SE1164 Ferd-idi **cāhı** gibi ḳuvvet-ile / Himmeti ġālib idi ġāyet-ile
SE1970 Keyf-i bādeyle olup şāhenşāh / Żamm olur devletine bir iki **cāh**
SE2552 Devşirüp ʿaḳluñı başa gahī / Hele fikr eyle o gökde **cāhī**
SE2553 Nefsüñi körelmeg-içün maḥżā / Düşme her **cāha** mişāl-i aʿmā
SE3013 Olamaz kimse o **cāha** lāyıḳ / Kişi taḳlīd-ile olmaz ʿāşıḳ
SE3144 Mākiyān meyli düşerse **cāha** / Tilkilenmek görinür rūbāha
SE3191 Aḳma ol **cāh-ı** caḥīme iy dil / Meyli ḳo āb-ı revān gibi çekil

HH106 Hāk-dān-ı zemīn-i pür-elvān / Ḳaṣr-ı **cāhında** kāse-i reyḥan
HH255 **Cāh-ı** pā-der-hevāyile cehele / Bilüp eksiklügini itdi hele
HH280 Ola Yā Rabb bu **cāh-ı** bende-nevāz / Dāmen-i āḫirü'z-zamāne ṭarāz
HH1156 Cāy idüp dilde ḥubb-ı mesned-i şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden **cāh**
HH1382 Bildi şāhāne himmeti vardur / Ḳadr ü **cāha** liyāḳatı vardur
HH1656 Ġurre-i **cāh** ü devlet-i cāvīd / Meyl-i iklīli ṭaʿne-i ḫurşīd
HH1921 Gerçi **cāh** ü celāli ġālib idi / Līk erbāb-ı faḳra ṭālib idi
HH2055 Ḥālet-i ʿışḳ-ı dil-sitāndur bu / **Cāh-ı** maḫṣūṣ-ı ʿāşıḳāndur bu
HH2456 Budur aḥvāli ehl-i dünyānuñ / **Cāhunadur** maḥabbeti anuñ

cāhil **[15]** bilgisiz, en temel bilgiden bile yoksun kimse

S1537 Naẕīre ola ḫaṭṭı ol **cāhilüñ** / Eli aġzına uymaya bāṭıluñ
NE1803 **Cāhil** olur ḫākim-i şerʿ-i mübīn / Ḫırsız olur māl-ı ġuzāta emīn
NE1911 Masḫaralıḳ pāyesi ile nedīm / Kendin o **cāhile** ider her leʾīm
NE2053 Düşmen-i ʿaḳıl gözedür furṣatı / Ṣabr idemez **cāhil** ider ḥiddeti
NE2305 Muṣṭalıḥı **cāhilüñ** olur girān / Bed nefesin naġmesi gibi hemān
NE2336 **Cāhil** olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / Köhne puluç māʾil-i zikr-i sefāḥ
NE2339 **Cāhil** olan sözde gerekdür ḫamūş / Ḫayr ide mi müflis-i gevher-fürūş
NE2833 Māra döner nefs ile **cāhil** müdām / Aña ġıdā semm-i helāhil müdām
NE3118 Ehl-i dilin ayaġı topraġuyuz / **Cāhilüñ** ammā cigeri dāġıyuz
SE629 ʿĀlim ü **cāhil** olur mı yeksān / Beş degil mi bize naṣṣ-ı Ḳurʾān
SE1235 Manṣıba nice Dımışḳī **cāhil** / Çün firengī virüp ola vāṣıl
SE1236 Lā-cerem ḫaḳḳı ḳoya mubṭıl ola / Yā bile ẓulm ide yā **cāhil** ola
SE1624 Çeñe ḫaffāfı meṣel ṣarrāfı / **Cāhilüñ** mükṣiri vü leffāfı
SE2405 Didi iy ḥaddini bilmez **cāhil** / Beni itmişdi sükūtuñ ġāfil
SE2801 Keṣret-i ṣaff-ıla aʿdā-yı denī / Ḫaṭṭ-ı **cāhil-veş** olur bī-maʿnī

cāhiliyyet **[2]** cahillik, bilgisizlik

SE212 **Cāhiliyyet** ẓulümātıyla hemān / Leyle-i māteme dönmişdi cihān
SE1248 Bir dem itmişdi sipihr-i ġaddār / **Cāhiliyyet** feterātın iẓhār

caḥīm **[9]** Cehennem, Şeytan'ın ve İslâm'ı terk edenlerin cezalandırılacağı cehennemin dördüncü katı

NE391 Baġladılar heft ṣufūf-ı ʿaẕīm / Ḫandeḳī-var çün der-kāb-ı **caḥīm**
NE1703 Üç güne ḳalmadı ol iki leʾīm / Oldı sefer-kerde-i rāh-ı **caḥīm**
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı **caḥīm** / Seg gibi cān beler o ṣaḫş-ı leʾīm
NE2144 Ḥāṣılı dünyāda ḥicāb-ı ʿaẕīm / ʿĀlem-i ʿuḳbāda ʿaẕāb-ı **caḥīm**
NE2464 Eyler idi bulsa **caḥīme** sefer / Urmaġa gülgūnına laʿlin eger
SE567 Olma gel tābiʿ-i şeyṭān-ı racīm / Ki ider ādemi ol vaḳf-ı **cahīm**
SE2633 Eyledi nefs-i denī ṭabʿ-ı leʿīm / Menzilüm cennet-iken ḳaʿr-ı **caḥīm**
SE3191 Aḳma ol cāh-ı **caḥīme** iy dil / Meyli ḳo āb-ı revān gibi çekil
HH2500 Ṭolı bārūt u ṭop ile anbār / Oldı çāh-ı **caḥīm** ü ġār-ı mār

Cāḥiẓ **[1]** Basra doğumlu bir Arap alimi. Bağdat'ta dil bilimi ve nesir sahasında ustalığı ile şöhret bulmuştur. Her sahada eserler vermesi ve çok yönlü düşünen ilim ve fikir adamı olması yönüyle Doğu kültür ve edebiyatında yüksek bilginin sembolü olarak kabul edilmiştir. Tanıkta da "rütbe-i Cāḥiẓ" terkibi bu bağlamda kullanılmıştır.

S158 Virüp faẓl ile rütbe-i **Cāḥiẓi** / Anı ḳıldı ol maḫfilüñ vāʿiẓi

cāʾiz **[5]** yapılması uygun ve yerinde davranış, uygun, yerinde olan

S482 İrişmez aña ʿaḳl ü pāy ü ḳıyās / Ḳalur ḫams-i **cāʾiz** gibi beş ḫavāş
NE2117 Kendüsine didi ol ehl-i ẕekā / Baġlusı **cāʾiz** ki remedden ola
NE425 **Cāʾiz** ola münkesir olup sipāh / Bunca müselmān ola cümle tebāh
SE157 Mültecā olmaḳ olur mı **cāʾiz** / Bir denī kim ola senden ʿāciz
SE2250 Olmaz anuñla latife **cāʾiz** / Ṭoḳınan nükteyi añma hergiz

cāʾize **[2]** şairlere, övdükleri devlet büyükleri tarafından verilen bahşiş

NE1802 Almaġa bir manṣıbı ya hidmeti / **Cāʾize-i** nām ile virür rüşveti
NE1967 **Cāʾizesi** ḫande-i taḥsīn olur / Çün eṣer-i şerbet-i telʾīn olur

cālis **[1]** oturan, mecliste bulunanlar

NE2359 Ol ḫar-ı kābusı olup **cālisi** / Nā-geh ağır başdı hemān meclisi

calḳ **[1]** (erkek için) kendini cinsel olarak tatmin etmek, mastrübasyon yapmak

NE2759 Ḥırş ile umma niʿam ḫalḳdan / Farḳı yoḳ anuñ da dilā **calḳdan**

calḳ-zen **[1]** (erkek için) kendi kendini cinsel olarak tatmin eden, mastrübasyon yapan

NE2761 Var idi bir **calḳ-zen-i** bī-emān / ʿUżvı ḫayāl ignesi idi hemān

cām **[115]**

1. kadeh

SR3/1 Sāḳi getür ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim **cāmdur** ārāyiş-i ḳaṣr-ı fānī
S5 Güneş nārına ol virüp iştiʿāl / Dürüst eyler işkeste **cāmın** hilāl
S236 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı** feryād-res / Emān vir ġam-ı dehrden bir nefes
S464 Gelelden bu bezm-i bed-encāmına / Anuñ digmedik bir ṭolum **cāmına**
S468 Ġam ehli ki feyż almaya **cāmdan** / Ne farḳı olur cām-ı ḥammāmdan
S469 Bu zāl-ı felek virmeyüp kāmını / Tehī ḳodı İskenderüñ **cāmını**
S796 Getür bādeyi **cāmı** medhūş ḳıl / Baña şükri sermāye-i hūş ḳıl
S820 Elüñde ola tā ki mirʾāt-ı **cām** / Elüñe baḳarlar senüñ ḫāṣ ü ʿām
S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe virür ṣafā / Bulur **cām** gūyā nemekle cilā
S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı **cām** u sebū / Ala lüʾle-i tāk-ı rezden vużū
S931 O ser-çeşme itmezse feyż-i müdām / Pür olmaya ḥavż-ı bilūrīn **cām**
S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolı **cām** / Yine çarḫa girsün o bedr-i tamām
S936 İder ḫaste-i ʿışḳa feyż-i revān / Meded cānı pek ola **cāmuñ** hemān
S951 Ṭolı üzre būse alınur müdām / Yeter ʿāşıḳa būse-i laʿl-i **cām**
S953 Sebū **cāma** meyl itse maʿḳūl olur / Muḥabbetle dilden dile yol olur
S954 Cem itmiş meger **cāmı** vaḳf-ı muġān / Kenārındaki ḫaṭṭı aña nişān
S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şīşeler / Gül-i **cām** ṭurmaḳ gerek tāze ter
S957 Ṣurāḥīden irdikçe **cāma** meded / Olur bāde ehl-i ḥulūle sened
S971 Dönüp zevraḳa **cām** ü baḥra çemen / Ṣurāḥī sütūn ü ḥuṭūṭı resen
S1040 Sikender kesüp baḥrı itmiş revān / Ḳomuş anda mirʾāt-ı **cāmı** nişān
S1102 Ḳodı şemʿini ḳaṣr-ı çarḫa nehār / Olur şuʿlesi **cāmdan** āşikār
S1105 Bu deñlü nizār olmuş iken yine / Görüp **cām-ı** mihri gelür yirine
S1127 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı** ḫurşīd-i lemʿ / Görülsün mey olup draḫşende şemʿ
S1160 Ḫumārından olup eli raʿşedār / Ḳıla **cām-ı** pür-feyżini reşḥa-bār
S1161 Virüp meclis-i ʿāleme āb u tāb / Ola **cām** ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
S1163 Ṣun ol **cāmı** kim reşk-i ḫūrşīd ola / Ḥased bürde-i rūḥ-ı Cemşīd ola
S1166 Güşāde ola **cām** olup ḫātırı / Virile ele ḳalʿa-i kāfiri
S1169 Pür olsa ʿaraḳ **cāma** vaḳt-i ḫumār / Olur lerze-nāk elde sīm-āb-vār
S1196 N'ider ẕevḳ alan **cām-ı** raḫşān ile / Duḫānı fitīl-i fürūzān ile
S1199 Yine meclisi ṭutdı būy-ı duḫān / Meded micmer-i **cāmı** gezdür hemān
S1230 Anuñ pāy-ı taḫt ise fincānları / Bunuñ **cāmı** mirʾāt-ı İskenderī
S1247 Zamāne gülüñ **cāmın** itmişdi kim / Açıldı yine ġoncadan tāze ḫum
S1249 Hezārı mey-i şevḳ iderdi ḫarāb / Gülüñ **cāmına** ḳatmasa jāle-āb
S1251 Yine sāġarın pür ḳılup verd-i ter / Ḳodı **cāmına** jāle-senc pāreler
S1286 Pür it **cāmı** bī-çārelerle baña / Meyi ḳaynamış içsün ehl-i riyā
S1287 Ḳosuñ **cāma** yaḫla o laʿl-i teri / ʿAceb ḫūt-ı terkīb olur cevheri
S1349 Yine cūy-ı bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N'ola ḳaraya atsa keştī-i **cām**
S1350 Eger **cāma** ḳoysañ mey-i āteşīn / Ṭoñup ola pür-püşte-i āhenīn
S1352 Şikest oldı cām-ı mey-i laʿl-i fām / Ṭonup her ḫabāb oldı billūr **cām**
S1417 Cem ü **cām** ü sāḳī vü müldür göñül / Bu elṭāfa maẓhar göñüldür göñül
S1475 Dehānuñdan almasun anı ʿavām / Ne girse ḳulaġuña mānend-i **cām**
S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe reşḥ-ı **cām** / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı meşām
S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe reşḥ-ı cām / İde pīr-i **cām** anı ʿıtr-ı meşām
NE168 Dāʾire-i **cāmda** āvāreler / Elde ola sübḥa-i billūr-ter
NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī müdām / **Cāmı** göñülden geçüre ṣubḥ u şām
NE671 **Cām** ṭolar şīşeler eyler ṣadā / Ṣu küçüġün söz büyüġündür velā
NE675 **Cām** mı ya micmer-i ʿişret midür / Meşʿale-i rāh-ı hidāyet midür
NE676 **Cāmdur** āyine-i ṣāfī-meniş / Kār-ı Sikenderde yoḳ ol gösteriş
NE678 **Cāmıdur** ol kūçek-i mengūşdār / Kim ola pīr-i muġā ḫizmet-güzār
NE681 Çīn-i cebīn ile şifā nüsḫası / Resm-i ḫaṭ-ı **cāmı** devā nüsḫası
NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa beñzer hemān / Pīş-i ḳadem **cām** ile pīr-i muġān
NE700 Vir bize sāḳī hele bir iki **cām** / İdek el ile be-şürbü'l-müdām
NE708 Devr iderek ḳubbe-i fīrūze-fām / Ṣundı meger herkese bir ṭolı **cām**
NE751 Ḫumm-ı dilüñ cām-ı edā ṭālibi / Māyeli ḫum-ḫāne-i **cāmı** gibi
NE944 Çarḫ-ṣıfat māʾil-i ʿıyş müdām / Mihr gibi dāʾim elinde idi **cām**
NE1406 **Cām** ile dīvār u deri tābdār / Curʿa ile ḫāki daḫı ḥiṣṣedār
NE1409 Şuʿle-i raḫşānı görüb **cāmdan** / Kendin urur aña dürr ü bāmdan
NE2203 **Cāmdan** ol daḫı olur idi ʿayān / Şīşede perī idi gūyā hemān
NE3040 Naḳd-i dili **cāma** virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü lāy
NE3064 **Cāmuñ** olup teşne-i deryā-keşi / Daġdaġadan ḫālī degildi başı
NE3069 Olmaz idi **cām** gibi verd-i ter / Ḫār-ı ḫumār olmasa ger kār-ger
NE3037 Bāde gibi ḫāliş idüp hūşuñı / **Cām-ı-ṣıfat** ṭut bu söze gūşuñı
SE205 Cām-ı leb-rīzi dürüst oldı tamām / Yine eksilmedi bir barmaḳ o **cām**
SE323 Olmaġa curʿa-i luṭfa maẓhar / **Camını** kāse-i deryūze ider
SE337 Belki bu emni görüp mihr-āsā / Tīġini **cāma** degişdi ẓürefā

SE453 Curʿa-i himmet-i Şeyḫü'l-İslām / Ṭabʿumı eyledi reşk-āver-i **cām**
SE716 Bir zamān daġdaġadan olmadı ṣāf / Bu müşelleşle o **cām-ı** şeffaf
SE1547 Naẓar it **cām** ü ṣurāḥīde hele / Yol olur çünki göñülden göñüle
SE1558 Olmış-ıdı iki ġam-ḫᵛār u enīs / Şīşe vü **cām** gibi yār u celīs
SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı nāzı sözdür / ʿĀşıḳuñ **cām-ı** niyāzı sözdür
SE2019 **Camdan** rıṭl-ı girāne vardı / Giderek ḳışşa yamana vardı
SE2084 Şişe vü **cam** gibi ülfetde / Virüp aġız aġıza şoḥbetde
SE2087 Güş iden gül gibi olup ḫandān / **Cām-veş** aġzı ṣulanurdı hemān
SE2119 Ḳırılur **cām-ı** dürüşt-i faġfūr / Damdan düşse aġırmaz semmūr
SE2570 Rūşenā **cāmları** çü māh-ı münīr / Sāġar-ı bādesi seyyāre mesīr
SE2576 Ceẕb idüp şuʿle-i şevḳ-ı ġālib / **Cāmdan** seyrine oldum ṭālib
SE3046 Sırr-ı ser-beste-i **cām-ı** raḫşān / Dil gibi ḳat ḳat olurdı pinhān
SE3047 Şīşe vü **cām** olup işrāḳı / Ḳulḳulın anlayamazdı sāḳī
HH849 Dehri bir **cām** ile meh-i rūşen / Sīr ḳıldı şarāb-ı ṣandaldan
HH1807 Ṣunıcaḳ **camı** neyyir-i vālā / Kesdi destin kenāre-i mīnā
HH1885 **Cāmdan** itdi ʿarża-ı dīdār / Merdüm-i dīde-i ulü'l-ebṣār
HH2271 ʿĀḳıbet dest-i reddle bir ẓālim / İtdi ṣad-pāre **cām-ı** āmālum
HH2339 Oldı āḫir şikeste **cām-ı** emel / Bezmi telḫ eyledi ḫarīf-i ecel

2. şarap

S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi yine **cām-ı** feyż
S439 Çıḳa bir ḳadem ṭaşra andan eger / Olur ḫūn-ı **cām** ü ṣurāḥī heder
S750 Ḳanı sāḳiyā māh-ı pertev-feşān / Ki bu meclisüñ **cāmı** eksik hemān
S773 Getür şīşe-i **cāmı** raḫşende ḳıl / Çerāġ-ı ümīdüm dıraḫşende ḳıl
S803 Sürüp sāḳiyā zevraḳ-ı **cāmı** sen / Ḳıl engüşt-i zībāñı aña dümen
S941 Yem-i ʿişretüñ **cāmdur** revnaḳı / Ṣulandıḳça yürür bunuñ zevraḳı
S1372 Bu demlerde her rind-i peşmīne-çāk / K'ola **cām-ı** dūşīneden lerze-nāk
S1435 İçerseñ iç ol **cām-ı** pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti var ne ḫod ḫürmeti
NE640 Gel beri ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / **Cām-ı** ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i ġam
NE646 Şevḳe gel ey curʿa-keş-i **cām-ı** ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns
NE751 Ḫumm-ı dilüñ **cām-ı** edā ṭālibi / Māyeli ḫum-ḫāne-i cāmı gibi
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı feyż / Her ṭaraf ezhār ṣunar **cām-ı** feyż
NE1222 Peşşeler ol şuʿleye pervānedür / Her biri ol **cām** ile mestānedür
NE1476 Gözler idi keştī-i deryā-güẕār / Zevraḳ-ı **cāmı** nitekim bāde-ḫār
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de āḫir söze / **Cām-ı** ṭarab şevḳ ile geldi göze
NE2983 Tā seḥer olınca çü bedr-i tamām / Ol gice devr eyledi meclisde **cām**
NE3016 Dime olup dürde-i **cāma** esīr / Aḥsen-i eşkāl olur müstedīr
SE661 İçdi ṣahbā-yı taṣavvufdan **cām** / Buldı ıṭlāḳ-ı tecerrüdden kām
SE2559 **Cām-veş** dīdede nem sīnede tāb / Pür-hevā kelle nümūdār-ı ḥabāb
SE3041 Aẕdurup āb u havāsı Şāmuñ / Oldı maḫdūm esīri **cāmuñ**
HH942 **Cām-ı** vaṣla şereng-i ġam ḳatdı / Kendüyi şāha ṭatluca ṣatdı
HH1216 Naḳş-ı encümle çarḫ-ı minā-fām / Oldı evrāk-ı gül yapışmış **cām**
HH1556 Ol naẕar-dūzı manẕar-ı **cāmuñ** / Pertevin alur idi ilhāmuñ
HH1831 Bir nefes terk-i **cām** ḳılmaz idi / Yıl geçer kendüsini bilmez idi
HH2426 Gül-i **cāma** virüp gülistānı / Curʿādan itdi elde cüzdānı

3. pencere

S468 Ġam ehli ki feyż almaya cāmdan / Ne farḳı olur **cām-ı** ḥammāmdan
NE688 Manẕaradan **cāmuña** raḫşāndur / Her yaña barmaḳlı gülistāndur
NE3013 Āyine-i **cāma** gider raġbeti / Umma bu ṣūret ile ṣaḳın cenneti
SE2565 Gördüm ol şuʿle-i semʿ-i rūşen / Görinür bir ḫaremüñ **camından**

4. mercek

SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi gūşı müdām / Şeh-nişīnde gözi mānende-i **cam**
SE2353 **Cām-ıla** gördi vü ḳoydı yirine / Virdi ḥıfẓ itmek-içün çākerine

5. gökyüzü

HH2077 Oldı mihr ile çarḫ-ı mīnā-fām / Kehrübādan tırāş olunmış **cam**

cām-be-kef [1] elinde kadeh olan, eli kadehli

NE1330 Şevḳ ṭolu ḳalb-i ġam-ı endīşede / **Cām be-kef-i** dil-ber ise pīşede

cām-ı ʿaraḳ [3] terlemiş kadeh ‖ rakı kadehi

NE649 **Cām-ı ʿaraḳla** mey-i gülgūn gerek / Ṣubḥ-ı şafādur ṭarab-efzūn gerek
NE652 Rūḥ-ı revān bāde-i rummānīdür / **Cām-ı ʿaraḳ** cānumuzuñ cānıdır
NE701 **Cām-ı ʿaraḳ** ile mey ṣun dem-be-dem / Baña ne dīnār gerek ne direm

cām-ı ʿālem-nümā [4] alemi gösteren kadeh. Şarabın mucidi kabul edilen Cemşîd'in yedi çeşit maden karışımından oluşan yedi köşeli efsanevi kadehi. İnanışa göre bu kadeh el değiştirerek Dârâ'ya kadar intikal etmiş. Dârâ uzaktan gelen orduları ve İskender'in ordularını bu kadeh sayesinde gördüğü için

İskender'in onu yenmesi mümkün olmamış. Nihayet İskender, İskenderiye'de deniz fenerinin tepesine inşa ettirdiği uzaktan gelen orduları gösteren ayna (Āyine-i ʿālem nümā) sayesinde Dârâ'ya karşı zafer kazanmış.

S1035 Olup pūşıla **cām-ı ʿālem-nümā** / Anı ḳıldı ṭūfān-ı ġamdan rehā
S1048 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı ʿālem-nümā** / Maḥallidür anı getür ṣun bańa
S1234 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı ʿālem-nümā** / Ṣafā nic'olur görsün ehl-i riyā
S1403 Ṭolar kendiden sāġarı dā'imā / Ḳanı öyle bir **cām-ı ʿālem-nümā**

cām-ı bāde-i gülgūn [1] gül renkli şarap kadehi

HH2632 Eyledi eşk-i dīde-i pür-ḫūn / Zevraḳı **cām-ı bāde-i gülgūn**

cām-ı Cem [11] Cem'in kadehi. Ayrıca bkz. 'cām-ı ʿālem-nümā' md.

SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i ʿıyş u demden / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme **cām-ı Cemden**
S6 Virür māha ḫāṣiyyet-i **cām-ı Cem** / Döküldükçe leb-rīz olur dem-be-dem
S769 Ṣavup zāhidi al ele **cām-ı Cem** / İçilsün şarāb idelim defʿ-i ġam
S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile çatlasun **cām-ı Cem**
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir nefes **cām-ı Cem**
S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i **cām-ı Cem'i** / Çıḳar sīneden kārvān-ı ġamı
S1467 Ne āyīne iste ne **cām-ı Cemi** / Derūna ṣafā vir de gör ʿālemi
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı **cām-ı Cem** / Uyansun yine şemʿ-i zindān-ı ġam
NE677 **Cām-ı Cemüñ** belki budur mışḳalı / K'oldı nuḳūş dū-cihān münceli
NE3021 Alma ele meşʿal-i **cām-ı Cemi** / Mekr ile yoldan çıḳarır ādemi
SE2584 Seyriden ʿālemi **cām-ı Cemde** / Görmedi miṣlin anuñ ʿālemde

cām-ı dil [1] gönül kadehi. Tasavvufta şarap aşkı temsil ettiği gibi kadeh de gönlü temsil etmektedir. Cem'in kadehinde dünyada olup biten herşeyin tecelli etmesi gibi ârifin gönlünde de ilahi sırlar tecelli eder.

S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile **cām-ı dil** / Bi-ḥamdi'llāh āmādedür kām-ı dil

cām-ı elest [1] elest bezminin şarabı. Tanıkta ruhların yaratıldığı gün insanların Allah'a kulluklarını tasdik ettikleri; ilk kez Rableri ile tanıştıkları ve ilahi aşkı tattıkları aşk şarabı bağlamında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. 'bezm-i elest' md.

S1568 O hūdan gelüp būy-ı **cām-ı elest** / O būy ile gıriv beyān ola mest

cām-ı felek [2]

1. aşk şarabı

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda döner **cām-ı felek** / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek

2. dünya, alem

NE525 **Cām-ı felek** olmuş iken ser-nigūn / Olmadı bir reşḥa-i kemter birūn

cām-ı fīrūze [1] gök mavisi renkli firuze kadeh

SE2585 **Cām-ı fīrūze** vü laʿlīn bāde / Dür-i ġalṭān gibi biñ üftāde

cām-ı firūze-reng [1] gök mavisi renginde kadeh

S388 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı fīrūze-reng** / Bedel ola tā ṣulḥa ġavġā-yı ceng

cām-ı ġam [1] üzüntü, keder veren şarap

HH2119 Bir gün ol **cām-ı ġamla** mestāne / Nā-gehān rāst geldi Şādāna

cām-ı ġam-fersā [1] gam dağıtan kadeh

HH2313 Düşmen-i mār-ḫaşlete ammā / Zehr olurdı o **cām-ı ġam-fersā**

cām-ı gül-fām [1] gül kokulu şarap

S1345 Dil-i zār idüp **cām-ı gül-fāmı** nūş / O murġ-ı ḫazān-dīde ḳılsun ḫurūş

cām-ı gülgūn [2] gül renkli, pembe şarap

S835 Firāḳuñda sāḳī ciger ḫūn olur / Dü-çeşmim iki **cām-ı gülgūn** olur
S1400 Bulup **cām-ı gülgūn** ile reng-i mül / Hemān ol degil gibi oldı göñül

cām-ı gül-reng [2] gül renkli şarap

HH298 Devr-i gül ḥükmüni virüp āḫir / **Cām-ı gül-rengi** eyledük dā'ir
HH1657 **Cām-ı gül-reng-i** pür-ṣafāsında / Seyr iderdi cihān-nümāsında

cām-ı gītī-nümā [2] alemi gösteren kadeh

S509 Gerekmez bańa **cām-ı gītī-nümā** / Göñül naḳş-ı keşretden itdi abā
S944 Hüner gösterüp **cām-ı gitī-nümā** / Bize ʿarż ider şanʿat-ı sīmiyā

cām-ı hevā [2] hevâ, heves; zevk ve şehvet şarabı

NE149 Yaḳdı beni āh ki **cām-ı hevā** / İtdi reh-i ʿışḳda laġzīde-pā
NE2459 Var idi bir **cām-ı hevā** ile mest / Nefsine maġlūb ḫar-ı zen-perest

cām-ı ʿışḳ [8] aşk şarabı

S78 Anuñ şevḳına devr ider **cām-ı ʿışḳ** / O ḫātem içündür hemān nām-ı ʿışḳ
S1422 Ḳanı sāḳiyā **cām-ı** dil-sūz-ı **ʿışḳ** / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i sūz-ı ʿışḳ
S1459 Beni **cām-ı ʿışḳ** itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i **cām-ı ʿışḳ** / Çarḫa çıḳar zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ
HH496 Mest-i medhūş-ı **cām-ı ʿışḳ** olmış / Kām-bend-i ligām-ı ʿışḳ olmış
HH1948 Curʿa-i **cām-ı ʿışḳum** oldı şafaḳ / Meh-i nev çarḫa aṣdıġum zevraḳ
HH2227 Gördi anı ṭabīb-i dānā-dil / Didi ey **cām-ı ʿışḳ** ile ḳanzil
HH2265 Bir peri itdi ʿaḳlumı zā'il / **Cām-ı ʿışḳ** ile ḳıldı lā-yaʿḳil

cām-ı İskender [1] İskender'in dünyayı gösteren meşhur aynası. Ayrıca bkz. ʿ āyine-i ʿālem-nümā' md.

S1104 Ṭolar dā'imā kendiden sāġarı / Meger oldı meh **cām-ı İskenderi**

cām-ı ʿişret [2] içki kadehi ‖ şarap

S1179 Gülāb-ı gül-i **cām-ı ʿişret** midür / Yaḫud cūy-ı kāfūr-ı cennet midür
S1517 Ḫuṣūṣā olup **cām-ı ʿişret** nigūn / Baña gün mi gösterdi gerdūn-ı dūn

cām-ı leb [3] şarap renkli dudak

SE125 Dil-berüñ **cām-ı lebin** görse eger / Aḳıdur aġzı şuyın dīde-i ter
HH940 Bildi **cām-ı lebi** görümlüsidür / Çeşm-i bīmārınuñ ölümlüsidür
HH1834 **Cām-ı leb** gelse her ḳaçan yāda / Mest olup başlar idi feryāda

cām-ı leb-rīz [3] ağzına kadar dolu kadeh

SE205 **Cām-ı leb-rīzi** dürüst oldı tamām / Yine eksilmedi bir barmaḳ o cām

cām-ı merg [2] ecel şarabı ‖ ölüm

S470 Cemi **cām-ı merg** ile mest eyledi / Zücāc-ı mizācın şikest eyledi
HH840 **Cām-ı merg** ile oldılar ḳanzil / Düşdiler rūy-ı ḫāke lā-yaʿḳil

cām-ı mey [15] şarap kadehi

SR3/2 Pāyende olur mıydı bu dīvār-ı vücūd / **Cām-ı mey** eger olmasa pāyendānı
S41 Olup **cām-ı mey** neyyir-i lāmiʿüm / Açıldı benüm bādeden ṭāliʿüm
S442 Virür **cām-ı mey-i** ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S510 Cemüñ baña ʿarż itme **cām-ı meyin** / O bed-mestlerüñ yüzini görmeyin
S852 N'ola olsa dil-beste-i **cām-ı mey** / Ayaḳ baġıdur ādeme dām-ı mey
S946 Düşer allar geyse **cām-ı meye** / Şu şarṭ ile kim sincefī olmaya
S1352 Şikest oldı **cām-ı mey-i** laʿl-i fām / Ṭonup her ḥabāb oldı billūr cām
NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem döker / Zehre ne **cām-ı mey** ü ne Cem döker
NE699 N'itsün aña **cam-ı mey-i** pür-ḥabāb / Şīşe-i ṣavletümüz içre pür-şitāb
NE1277 **Cām-ı meyi** Kevşer iden cüst ü cū / Görmedüġin görmek iden arzū
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ **cām-ı mey** / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı mey
NE3032 Uyma hevā ehline ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i **cām-ı meye** gūr-veş
SE1979 İşledür **cām-ı meyi** al eyler / Āteş-i şevḳını işʿāl eyler
SE2083 Nite kim **cām-ı mey-i** ġam-fersā / Ṣoḥbetinden anuñ eyledi ṣafa
HH2431 Oldı mir'āt-ı **cām-ı mey-gerdān** / Geh Ġalatāyı itdiler seyrān

cām-ı muḥabbet [2] aşk şarabı. [tas.] mahbûbun cezbesi olup kavuşma yolunu yakınlaştırır. Nâfile ibadetler, bu cezbelerden biridir.

NE2638 Pāk naẓar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / **Cām-ı** muḥabbet göze gelsün müdām
SE2557 Germī-i vaḳt-i cüvānī ber-ser / Ḥālet-i **cām-ı muḥabbet** ser-ber

cām-ı müseddes [1] altı köşeli şarap kadehi

S934 Müşelleş ḳo **cām-ı müseddeslere** / Ṭılādur münāsib gümüş sāġara

cām-ı nübīd {cām-ı nebīd} [1] hurma şarabı

NE2974 Epçemine gül gibi **cām-ı nübīd** / Üstüne ṭutardı ʿaṣā şāḫ-ı bīd

cām-ı şāf [2] halis şarap

S945 Zücācı ʿaceb perdedür **cām-ı şāf** / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür sülāf
NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol **cām-ı şāf** / Sāġarı şeffāf-ı şarābı kefāf

cām-ı şafā [6] saf, berrak şarap ‖ zevk ve neşe veren şarap, şarap kadehi. "şafā" kelimesi gönül şenliği, neşe, zevk anlamlarının yanısıra berraklık ve saflık anlamlarını da karşılamaktadır. Bu bağlamda terkip "saf ve berrak şarap veya kadeh neşe veren safa şarabı ya da kadehi" anlamlarını kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

S933 Mizācumca bir şerbet içür baña / Bulunmaz mı göñlümce **cām-ı şafā**
S994 Görür gözi **cām-ı şafādur** hemān / İder yeke ʿaynekle seyr-i cihān
S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i **cām-ı şafā** / Zemīn ü zamānına virmiş cilā
NE990 ʿIşḳ ile dil-i **cām-ı şafāya** döner / Şāhid-i maḳṣūd olur cilve-ger
NE3007 Niteki āvāre vü **cām-ı şafā** / Göñli gözi meyde olan dā'imā
HH2607 Var idi bir ḥarīf-i herze nifāḳ / Semm-i **cām-ı şafā** semūm-ı firāḳ

cām-ı ṣahbā [1] şarap kadehi

S1038 Aña cilvegeh **cām-ı ṣahbā** imiş / O Belḳısa bir ferş-i mī̆nā imiş

cām-ı sebz [1] gökyüzünün şeffaflığı ve maviliği sebebiyle; gökyüzü, gökkubbe, felek

HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i mī̆nā / Ḫoş yaḳışdı bu **cām-ı sebze** ṭılā

cām-ı süḫān [3] söz kadehi ‖ şiir söyleme

S427 Ṣarāb olsa maẕmūn-ı **cām-ı süḫan** / Kesel geldi zī̆rā ki efsāneden

SE378 Vaṣf-ı sāḳī̆de olan **cām-ı süḫan** / Ṣaf āyine-i İskenderden

SE674 Çün haḳī̆m itdi kelāmın itmām / Oldı **cām-ı süḫanı** müşg-i ḫitām

cām-ı şarāb [9] şarap kadehi

S875 Ṭolı duḫter-i rezle **cām-ı şarāb** / Miyānında Ḳız Ḳulesidür ḥabāb

S878 Dönüp zevraḳ-ı sürḫa **cām-ı şarāb** / Dıraḫşende fānūs ola her ḥabāb

S940 Tehī̆ vü nigūn olsa **cām-ı şarāb** / Dehen ola girdāb ü sāġar ḥabāb

S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı **cām-ı şarāb** / Ḳapanmış döner nice fülk-i ḥabāb

S950 N'ola ṣafḥa-i ḫāṭıra virse tāb / O billūr mühreyle **cām-ı şarāb**

S1540 Bi-ḥamdi'llāh irdi hele feṭḥ-i bāb / Ki oldı leb-ā-leb bu **cām-ı şarāb**

SE1566 Birisi içse eger **cām-ı şarāb** / Ṣevḳ-ıla āḫar ola mest ü ḫarāb

HH2335 Ḫūn ile zevraḳ oldı **cām-ı şarāb** / Oldı bürrī̆de-ser o meyde ḥabāb

HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / Virdi ḫükmin miṣāl-i **cām-ı şarāb**

cām-ı şeş-ḫāne [1] altı köşeli kadeh ‖ "şeş-ḫāne" kelimesinin süslemecilikte kullanılan altı yapraklı çiçek motifi olmasıyla süslü kadeh bağlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

S935 Gelür **cām-ı şeş-ḫāne** ile şarāb / Meẕāḳ ehline şemʿ ile şehd-i nāb

cām-ı ṭalā [1] altın yaldızlı kadeh

HH166 Ṭarabından semāʿ idüp ʿĪsā / Ṭokınup düşdi ḫāke **cām-ı ṭalā**

cām-ı zer [2] altın kadeh

S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā **cām-ı zer** / Şeb-i ġamda mānend-i necm-i seḥer

NE2212 Zī̆r ü zeber olup o ġalṭān-ı güher / Geh ḳapaḳ olurdı gehi **cām-ı zer**

cāme [21]

1. üste giyilen şey, elbise

S249 Çıḳardı yeşil **cāmesin** çün ṣabā / Güli açdı el-ḥaḳ bu gülgūn ḳabā

S711 Dikilmiş ṭuran ḳulle-i aʿẓamı / Felek dūşunun **cāme-i** muʿlemi

S1314 Gice kūteh olduġı bu kim seḥer / Teneffüs içün **cāmesin** çāk ider

NE278 Dökdi ʿaraḳ çarh-ı kevākib-nümūn / Ḳaṭreleri **cāmeden** oldı birūn

NE1387 **Cāmeleri** ḫilʿat-i şāhī̆ midür / Ya zırıh-ı ḥıfẓ-ı İlāhī̆ midür

NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza ḥatī̆b / **Cāme** giyüp ḫāṭırına geldi tī̆b

NE3140 Sāde ise ʿözri cerī̆'l-ʿādedür / **Cāmesi** dervīşlerüñ sādedür

SE105 Daġıdur ḳahrıla hengāmesini / Naḳd-ı vaḳt eyler alup **cāmesini**

SE365 Biçse eksūn siyāhı ḫāme / Bu ʿAcem şūḫına Rūmī̆ **cāme**

SE2076 Sāye-veş **cāmesin** ol naḫl-i revān / Ḫāksārāne iderdi iḥsān

SE2172 Geyse arıḳlasa nā-gāh eger / **Cāmenüñ** birini elbette ḳışar

SE2885 Nev-ʿarūsān-ı maʿānī̆ye cihāz / **Cāme-i** lafẓ-ı pesendī̆de-ṭırāz

SE2929 Ehl-i dīvānı müzeyyen ṣaf ṣaf / **Cāmeler** zer-keş ü envāʿ-ı ṭaraf

SE3500 Köhne **cāme** gibi lafẓı sökile / Ḫırḳadan zer gibi maʿnā dökile

HH1261 **Cāmesi** sebz-i ter felek-vārī̆ / Neyyir-i pür-eşiʿʿa dī̆dārı

HH1762 Seyr iderken kenār-ı deryāda / Buldı bir **cāme** cāy-ı tenhāda

HH1768 Oldı Şeydā-yı sāde-dil ġāfil / Ḫaber-i **cāmeden** ḫabī̆r degil

HH1770 **Cāme** içün büyüdi ten-cāme / Yaḳasın yırtup itdi hengāme

HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi **cāme-i** āl / Ḳaldı bī̆-berg ü bār ol iki nihāl

2. sürahi

NE945 Ḳande ki bir curʿa şaça **cāmeden** / Encüm olurdı o yere būse-zen

3. gülün yaprakları

NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen ġoncalar / Bir iki **cāme** degişen verd-i ter

cāmedān [1] elbise dolabı

SE968 **Cāmedānuñ** gibi açma anı / Baġla biri birine müjġānı

cāme-i ʿār [1] utanma duygusu, hayâ elbisesi

SE3184 Düşme ter-dāmene mānend-i ġubār / Leke götürmez imiş **cāme-i ʿār**

cāme-i cism [2] elbise ‖ beden elbisesi, ten

SE2815 Ḫançeri ḳaṭre-i sī̆m-āb-miṣāl / **Cāme-i cismi** delerdi fi'l-ḥāl

SE3163 Göricek giñ yaḳadan kī̆se-i zer / **Cāme-i cisme** açardı yaḳalar

cāme-i ʿişmet [1] ismet elbisesi ‖ ahlak, namus

S1433 Düşer mi ki çirk-āb-ı mey töhmeti / Mülevveş ide **cāme-i ʿişmeti**

cāme-i peşmīn [1] yünden dokunmuş elbise
HH1354 Ḫāne-i germ ü **cāme-i peşmīn** / Loḳma-ı çerb-i ṭuʿme-i şīrīn
cāme-i sebz [1] yeşil elbise
HH1259 Ṣāḥibi bir meh-i ḫuceste-cemāl / **Cāme-i sebz** ile firīşte-miṣāl
cāme-i ten [1] deri, ten
SE2142 Olsa ger **cāme-i tende** kelefi / Defʿ iderdi lekesin degse kefi
cāme-i zer [1] altın elbise
SE1078 Nā-münāsib giyicek **cāme-i zer** / Suḫre olur işi taḳlīde döner
cāme-i zer-tārī [1] sırma tel ile dokunmuş elbise
SE619 Cāy ider **cāme-i zer-tārīde** / Belki ṣandūḳ-ı ṣadef-kārīde
cāme-kān [1] elbise değiştirilen yer
HH1767 Çoḳ ḳabā terk olur cihāndur bu / Ḫoş dimişler ki **cāme-kāndur** bu
cāme-çāk [1] elbisesi yırtık. Kişinin olağanüstü bir ruh haliyle kendinden geçerek üstünü başını, özellikle yırtılmaya en müsait yer olması bakımından yakasını yırtması.
HH1004 Kimisi **cāme-çāk-i** künc-i meġāk / Kimi üftān-ı ġavṭagāh-ı helāk
cāme-ḫāb [5]
1. yatak
S176 Maḳāmına geldükde ol āfitāb / Ne sırdur bu kim germ idi **cāme-ḫ̌āb**
SE2592 **Cāme-ḫāb** oldı muheyyā ol ān / Oldı ol rūḥ-ı mücerred ʿuryān
SE2599 Gerçi vardum iderek şerm ü ḥicāb / **Cāme-ḫāba** giricek ḳalmadı tāb
HH677 Ṣarılup ʿazm-i **cāme-ḫ̌āb** itdi / Perde-i ʿişmet aradan gitdi
2. uyku elbisesi, gecelik
NE1943 Ḥulle-i cennet ise de **cāme-ḫāb** / Sāz ü nevā-sāz idemez meyl-i nāb
Cāmī [5] Molla Câmî, Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan, Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şâir, Nureddin Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492)
S738 N'ola pīşvā itsem ol ʿārifi / O **Cāmī-i** ʿaṣr idi ben Hātifī
NE1117 Ḥāfız ile Saʿdī vü **Cāmī** daḫı / Ḫusrev-i Hindī vü Niẓāmī daḫı
SE361 Didi kim Sübḥa-i **Cāmīʿdür** bu / Reşk-i āṣār-ı Nizāmīdür bu
SE391 Oldı **Cāmīye** daḫı fetḥü'l-bāb / Buldı vāfir güher-i ʿālem-tāb
HH2738 Biri Ḫusrev biri Nizāmīdür / Biri ser-mest-i ʿışḳ **Cāmīdür**
cāmiʿ [9]
1. toplayan, derleyen, bir araya getiren ‖ içine alan, içinde bulunduran
NE290 **Cāmiʿ-i** eflāke iderken ʿubūr / Yaḳdı o maḳṣūrede ḳındīl-i nūr
SE82 **Cāmiʿ-i** çarḫa virüp ḳadr-i Celīl / Yaḳdı maḳṣūrelerinde ḳandīl
HH595 Farḳdan ḳaldı ṣavt-ı muḳriyi semʿ / Oldı **cāmiʿ** maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ
HH898 Pederi fihris-i reżā'il idi / Püseri **cāmiʿ-i** feżā'il idi
2. toplayan, derleyen, bir araya getiren
SE317 Ḳaṣrı hod **cāmiʿ-i** raḫşende-ḳıbāb / Kemer-i ṭāḳ-ı refīʿi miḥrāb
HH585 Şemʿ-i nūr-egen-i mecāmiʿ idi / Cāyı yā maḥkeme yā **cāmiʿ** idi
HH618 **Cāmiʿüñ** yā yeli yiri vardur / Ṭaşradan yā ulaşırı vardur
HE31 Kederden sāde çarḫı pāk ḳıldı / Menār-ı **cāmīʿi** eflāk ḳıldı
cāmiʿ-i Kur'ān [3] Kur'an-ı Kerim'i derleyen, toplayan, Hz. Osman
NE51 Oldı yedi baṭınla ümmü'l-kitāb / **Cāmiʿ-i Kur'ān-ı** Celīlü'l-ḫitāb
NE336 **Cāmiʿ-i Ḳur'ān** şeh-i şāḥib-ḥayā / Bende-i maḥcūb-ı ʿaṭā-yı Ḫudā
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı Sifr-i kerīm / **Cāmiʿ-i** cümle-i **Kur'ān-ı** ʿaẓīm
cāmiʿ-i Ḫān Bayezīd [1] İstanbul'da Sultan II. Beyazıt tarafından yaptırılan Beyazıt Camisi
NE2782 Olmuş idi ol ḫara kesret-ümīd / ʿArṣageh-i **Cāmiʿ-i Ḫān Bayezīd**
cāmid [2] donuk, cansız
SE2775 Şehvet artıḳ olıcaḳ fācir olur / Olmasa **cāmid** olup ḳāṣır olur
SE3373 Gözinüñ birisi olup **cāmid** / Oldı şeyṭanlıġına bir şāhid
cāmūs [1] manda, su sığırı
SE2337 ʿÖmrde görmedigin gördi hemān / Girdi **cāmūs** gibi aña revān
cān [226]
1. insan ve hayvanın yaşam kaynağı olan ve cisim ile beraber şahsiyeti oluşturan manevî emirdir ki ölümle bedenden çıkar; bedenin canlılığını sağlayan ana unsur, ruh, hayat maddesi
SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile **cāndan** nevmīd / Āyīnesini ṭutdı aña verd-i sefīd
SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam **cānuña** tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb

S25 Ger itmezse şükr ile murġān safī / Ola **cānı** ḳaṣdına her rişte tīr
S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı **cān** u teni / Zebūn avladı nefs-i ẓālim beni
S55 Direm fikreti **cānı** rencver ide / Cehennem bināsına müzd-ver ide
S65 Çekem levḥ-i **cāna** ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem cedvel olursa dīn-i ḳavīm
S367 Ḳażā ḳavsi oldı gürūha zebān / Gürūha gürūh uçdı murġān-ı **cān**
S378 Görüp sūzen-i nīze yalmānını / Güm itdi ʿadū rişte-i **cānını**
S408 Bu müjde olup vāṣıl-ı gūş-ı **cān** / Nişān-ı sürūrum siñirdi hemān
S414 O bezmüñ bisāṭında var inbisāṭ / Bulup rişte-i **cān** ile irtibāṭ
S450 Olup berg-rīz-i sitem sermedī / Felek bülbül-i **cānı** söyletmedi
S521 Düşer mi baña curʿa-nūş olmamaḳ / Ḳala tā ki cismimde **cāndan** ramaḳ
S533 Dil ü **cāna** ḫoş cāy-ı zībādur ol / Meger mecmaʿ -ı Ḫıżr u Mūsādur ol
S632 Seḥer ṭablın urduḳça nevbet zamān / Virür **cāna** girdāb-ı ġamdan emān
S782 Dili pür-veleh **cānı** mestāne ḳıl / Beni kendi kendümle bīgāne ḳıl
S786 Lebüñ ʿaksi itsün kadeḥde ẓuhūr / O **cān-ı** ḥarīfān bu ḳandīl-i nūr
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür **cān** meze
S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫıżr-ı **cān** / Ya ḫāk içre şahrınc-ı deyr-i muġān
S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh gūş-ı **cān** / Ṭuyar nā-şīnīde peyām-ı nihān
S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i **cān** bilür teşneler / Ney-i zerd altun oluḳdur meger
S1082 İdüp tāruñı rişte-i **cāna** yār / Anı daḫı iñlet zār u zār
S1133 İdüp rişte-i **cānını** tābdār / Ṣalar ʿışḳ-ı eczā-yı cismine nār
S1213 Bir elde çerāġ u bir elde duḫān / Bu ḥāletle āteş-zen-i mülk-i **cān**
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i **cān** / Yine şoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1440 İdüp rişte-i **cānı** rūşen fetīl / Yüri cüst ü cū ile aña delīl
S1454 N'ola işlese **cāna** teʾsīr-i ʿışḳ / Ki cān içün işlendi hep tīr-i ʿışḳ
S1454 N'ola işlese cāna teʾsīr-i ʿışḳ / Ki **cān** içün işlendi hep tīr-i ʿışḳ
S1455 Nice aña cān virmeye her dilīr / Çıbıḳ çalmaya naḳd-i **cāna** o tīr
S1486 Bulur nūş iden neşve-i cāvidān / Ola feyż alan ʿārife nūş-ı **cān**
S1494 Alup çeşme-i **cāndan** āb-ı mīdād / Revānīnüñ itdüm revānını şād
S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte şūḫ-ı cihān / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı **cān**
S1505 Ne meydür bu kim ḫāke olsa revān / Bula ḫakde rind-i Ṣīrāzī **cān**
S1558 İdüp rişte-i **cānı** ʿışḳuñla zār / Anı sāẓ-ı bezm-i ġama eyle tār
NE34 Oldı terāzū-yı naẓarla revān / Rişte-i med üzre resen-bāz-ı **cān**
NE35 **Cāna** irerdi o resende ḫaṭır / Ḥoḳḳa-i mīm olmasa muḥkem eger
NE57 Evvel ü āḫir anı kıl ḥırz-ı **cān** / Eyle ʿAṭāyī gibi vird-i zebān
NE109 İtmiş iken **cānı** dilüñ mūnisi / Yoġ idi ṭoḳuz düzenüñ birisi
NE177 Hākim olanlar gözedüp ṣadr-ı cāh / **Cānına** ol mesned olur ḳıblegāh
NE222 Buldı deminden iki mürde revān / Ḳıldı fürūzende iki şemʿ -i **cān**
NE409 ʿAsker ile gördi ki bulmaz ḫalāṣ / Ger ola biñ **cān** biri olmaz ḫalāṣ
NE583 Māh-ı nūk-i **cāna** ider cilve-ger / Ehl-i naẓar aña ırakdan baḳar
NE612 Līk ne ḳaçan ʿāşıḳa mihmān olur / Yārelere sarılacaḳ **cān** olur
NE648 İtdi lebüñ aña meġer feyż-i **cān** / Söylemeġe başladı şīşe hemān
NE652 Rūḥ-ı revān bāde-i rummānīdür / Cām-ı ʿaraḳ **cānumuzuñ** cānıdır
NE652 Rūḥ-ı revān bāde-i rummānīdür / Cām-ı ʿaraḳ cānumuzuñ **cānıdır**
NE794 **Cānumı** İskender idüp gūyiyā / Ṣundı bir āyine-i ʿālem-nümā
NE837 Ben de ṭutup bu suḫana gūş-ı **cān** / İstedigüm cānibe oldum revān
NE895 Ẓulm gören **cānına** laʿnet ider / Görmeyen işitse melāmet ider
NE912 Şol telefe kʿola telāfi muḫāl / İtme bedel olmaz imiş **cāna** māl
NE970 Kūşe-i ebrūları şayyād-ı **cān** / İtdi meger rişte de şüstin nihān
NE1018 Ġāret idüp naḳd-i dil-i **cānını** / Hey nice dil dīnini īmānını
NE1024 Virmege **can** tuḫfesini mā-ḫażar / İkisi de oldı o dem muḥtażar
NE1050 Vāṣıl olınca şerer-āsā ḫaber / **Cānına** itdi bu ḫarāret eşer
NE1054 Ol sebeb ile umarın kim hemān / **Cānuma** hem-ṣoḥbet ola yār-i cān
NE1054 Ol sebeb ile umarın kim hemān / Cānuma hem-ṣoḥbet ola yār-i **cān**
NE1057 ʿĀḳıbet ol nev-sefer-i rāh-ı **cān** / Eyledi īmān ile cānın revān
NE1086 Söz ki ola ʿaḳd-i perrin gibi rūz / Her birisi cevher-i **cāndur** ne sūz
NE1258 Didi ki ḫaẓẓ alalı aʿmāldan / **Cān** gibi nūr oldı ser-ā-pā beden
NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa ḳaçan / **Cāna** virür şemme-i būy-ı vaṭan
NE1350 Māhi-i Yūşaʿ gibi ehl-i ḥuzūr / **Cānı** ider ġarḳa-ı deryā-yı nūr
NE1369 Oldı beşīr-i eşer-i ibtihāc / Dīde-i **cānumda** olan iḫtilāc
NE1377 Şaʿ şaʿadan ḫīrelenüp çeşm-i **cān** / Ṣoñra yüzüm gözüm alışdı hemān
NE1509 Refʿ -i tebā ile güher türbeti / Zerre-i ḳadr **cānda** ḳomaz ʿilleti
NE1618 **Cānuñ** ider çāh-ı ḫaṭādan emīn / Şerʿi gibi olmaya ḥabl-i metīn
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i sīmān-beden / **Cānı** olur sīm ü zer ü kīse ten
NE1726 Ṣaḳlar anı sīnede **cānı** gibi / Kīsesi memhūr-ı dehānı gibi
NE1774 **Cānı** gibi tutduġı hem yanına / El uranuñ kārı dege cānına
NE1841 Nār-ı ḫased yaḳdı dil ü **cānını** / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını

NE1859 Belki idüp ḫidmet-i cārū-keşān / **Cān** gibi ṣadrında yer itdi hemān
NE1886 Gel beri çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin al kām-ı dil ü **cānuñı**
NE1895 Ḫātemi baġrına başup **cān** gibi / Sīnede cāy eyledi cānān gibi
NE1922 Ḫiffet ile **cāna** virür sıḳleti / Curcuna-bāzī rūşen-i luʿbeti
NE2182 **Cānına** yanıncaya dek ide cebr / Fikr ide nefsinde güç olmaz mı ṣabr
NE2227 Ḥüsne göre **cānı** olaydı eger / Ḥaḳ bu kim olurdı ʿacib cān-ver
NE2342 İtmemege **cāna** cehālet gezend / ʿĀrif-i ehl-i dile besdür bu pend
NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü **cāna** ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ
NE2484 Zāl-ı felek gibi cihān fitnesi / Nice cihān fitnesi **cān** fitnesi
NE2610 Naḫle-i mevsimi gibi ḳadd-nigār / **Cāna** olur maẕḥar-ı ānen-i nāz
NE2623 Ḥüsn ile ān olmag içün tüvānān / Yār olamaz fitne-ger ʿaḳl u **cān**
NE2694 Her demi çün kūre-i āhengerān / Sönmüş iken şemʿa virür tāze **cān**
NE2801 Ṭuydı neye uġradıġın neylesün / **Cān** gibi eflāke mi ʿazm eylesün
NE2996 ʿIşḳ ile **cāna** ṣalup ıżṭırāb / Şimdi neden çoḳ bu ḳadar ictināb
SE4 Ṭutan ol şemme meşām-ı **cānı** / Ṭuya būy-ı nefes-i Raḥmānı
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿl-i lebi sırr-ı **cāndur** / Ẕāt-ı pāki şeref-i insāndur
SE282 Güş-i **cāna** irişüp emr-i teʿāl / Gördi meclā-yı ev ednā da cemāl
SE465 Biri birine ider meyl-künān / Arada rābıṭadur rişte-i **cān**
SE490 Açıla dīde-i **can** ġafletden / Ḳurtula sālik-i dil ẓulmetden
SE517 Süḫanuñ virdi dile rāḥat-ı **cān** / Bārī müjde diseñe hey nādān
SE531 Dil ü **cān** mürdesin itdi ihḥyā / Bir nefesde o kelām-ı zībā
SE598 Dīde-i **cāna** çeküp kuḥl-i sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep naḳş-ı midād
SE767 Dīde-i **cāna** virüp nūr u feri / Rāst-bīn eyleye her kec naẓarı
SE886 Derd-i ʿışḳ eylese **cāndan** bī-zār / Ölmeden evvel ölür ʿāşıḳ-ı zār
SE890 Çünki **cān** ʿālemine ricʿat ide / Kūy-ı cānāna gider gibi gide
SE974 Pāk ider levṣ-i hevādan **cānı** / Mürşidüñ feyż-i yem-i ʿirfānı
SE982 Cevher-i rūḥ ki bir kāndandur / Meyl-i ẕātī arada **cāndandur**
SE989 Bilmeyüp özge ḫaṭā eylersin / **Cāna** taʿẕīb ü cefā eylersin
SE1002 Peder ü māderi bir ġonca-lebi / Sīnede besler-iken **cānı** gibi
SE1369 Dīde-i **cānı** olur dilde güşād / Gūyiyā anda süveydāsı sevād
SE1419 Mālı **cāndan** dimiş erbāb-ı naẓar / Ḫāṣılı māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1422 Cevher-i **cānı** virür tīġa revān / Ḫarcanur tīġ gibi cevher-i cān
SE1422 Cevher-i cānı virür tīġa revān / Ḫarcanur tīġ gibi cevher-i **cān**
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i ḫayṭ-ı seḥerī / Rişte-i **cānda** ḳomaz ʿuḳdeleri
SE1535 Bir metāʿ olsa eger andan yeg / Anı ṣaḳlarlar-ıdı **candan** yeg
SE1539 Ola çün naḳş-i muḥabbet ʿunvān / **Cān-ı** bīmāra olur ḥırz-ı emān
SE1576 Bir dem evvel ayırup **cān** ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla öldürme beni
SE1577 Döyemem göz göre bu acıya ben / **Cāndan** ayır tek ayırma ondan
SE1595 Eylemez vāḳıf olanlar teslīm / ʿAhd ü eymān ola **canuña** ġarīm
SE1686 Ḥüsn-i taʿbīr ile mānend-i ḫavāş / Bīm-i **candan** niceler buldı ḫalāṣ
SE1701 Kimsenüñ cānı mı var-ıdı heman / Gündüzin **cān** gibi olmaya nihān
SE1723 ʿAḳldur ḫāfıẓ-ı dīn ser-ḫadinüñ / ʿAḳldur mesned-i **cān** maḳṣadınuñ
SE1785 Oy virüp nāme anuñ **cānından** / Kesb-i şān eyledi ʿunvānından
SE1859 Ne ṣafādur bu ki müfred olasın / **Can** gibi pāk ü mücerred olasın
SE1877 Mekremetle ola ger **cāndan** eʿaz / ʿÖẕr-ḫāh-ı ġam-ı māder olmaz
SE1886 Alıcaḳ cānuñ-içün şehd ü şeker / Ölüsi **cānı** içün ṣarf eyler
SE1893 Māl için itme zem hem-ḫāne / Māl **cāndan** diyü ḳıyma cāna
SE1903 Şeb ü rūz itmiş-idi mūnis-i **cān** / Nite kim Zühresini zāl-ı zamān
SE1914 İtdi teslim o dem cānānı / Gūyiyā ḳābıż-ı rūḥa **cānı**
SE2127 Ḳahraman olsa ʿadüvv-i **cānı** / Ṣabr iden kimse yeñermiş anı
SE2199 Anı ṭut luṭf-ıla **cānuñdan** eʿaz / Ki burun yüzün olınca düşmez
SE2239 Gördi duḫter ki uzandı feryād / Ḳuşça **cānın** anuñ itdi āzād
SE2290 İtmeden dāyim anı düşmen-i **cān** / Düşmene salsaña ol şīri hemān
SE2425 Ḫāce riḳḳatle virür **cānına** tāb / Rāst gelmez geh olur şoñra ḥisāb
SE2488 Cāy-ı **cān** içre iken pinhānī / Çıḳarup virebilür-ise anı
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı **cān-ı** ʿalīl / Ṭutdum anı reh-i maḳṣūda delīl
SE2600 Būseler virdi ki **cana** lāyıḳ / Şundı laʿl-i lebi şehd-i fāyıḳ
SE2690 Cism ü **cān** oldı ṭılışm-ı ʿirfān / Tā ki ḥıfẓ olma esrār-ı nihān
SE2692 Bu emānetlere **cāndur** gencūr / Ḥıfẓ için genc-i defīn oldı ḳubūr
SE2693 Ḳulle-i dil yiri **can** ḫāfıẓıdur / Ḳuvvet-i ḫāfıẓa müstaḥfıẓıdur
SE2864 ʿAḳıbet bulmaġ-içün rāḥat-ı **can** / Oldı bir gūşe-i tenhāya revān
SE2874 Cān-fezālıḳda o maġz-ı **cānuñ** / Nefes oġlı dirilür ʿİsānuñ
SE2876 ʿUḳde-i bād-ı ṣabādur o güher / Girih-i rişte-i **cāna** beñzer
SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire **can** naḳdini birbir taḳdīr
SE2997 Ẓulm-ı bi-dādı görüp dād itdüñ / Ḳuşça **cānum** benüm āzād itdüñ
SE3280 Düşdi **can** ḫavfına āḫir cānān / Başladı luṭf u müdārāya hemān

SE3300 Eyleñüz **cān-ı** ḥazīnüm ḫoş-ḥāl / Āḫiret ḥaḳḳın idüñ baña ḥelāl
SE3359 Sevḳ ider şefḳat idüp pinhānı / **Cānına** her ne ṣıġarsa ānı
SE3413 Didi iy duḫter-i aḫter-şānum / Şükr kim yirine geldi **cānum**
SE3424 Līk bir ḥāli ʿiyāẕen bi'llāh / **Canum** ürkütdi ṭuyınca nā-gāh
SE3484 Dād-ı feryād iki şaḫṣ-ı nādān / Oldılar düşmen-i **cān-ı** ʿirfān
SE3522 Ḫayr-ıla nāẓımını yād ideler / **Cān-ı** maḥzūnumuzı şad ideler
HH157 Ḳıldı **cān** ile ḫidmetin ervāḥ / İtdiler ol gice selām ü ṣabāḥ
HH233 Ġamze-i mest olup ṣalāḥa ḳarīn / Dil ü **cān** oldılar sitemden emīn
HH296 Dil ü tabʿ ehl-i yār-ı **canlar** idi / Nükte-gūlar daḳīḳa-dānlar idi
HH303 İtdi **cāna** meze diyü yārān / Vaṣf-ı laʿl-i nigārı ḳūt-ı revān
HH350 Ṣayḳal-endāz-ı **cān** ü ten ancaḳ / Ḥāṣılı rāḥat-ı beden ancaḳ
HH362 Der-miyān ide **cānı** ʿāşıḳ-ı zār / İtmeye ʿırḳ-ı şehveti zünnār
HH410 Ḫˇāb ammā ki reşk-i bīdārī / Dīde-i **cānı** açdı envārı
HH428 Ol gice vāḳıʿamda baña hemān / Ẓāhir oldı o mihr-i ʿālem-i **cān**
HH474 Sözi ser-cümle kıṣṣa-yı cānān / Līk cānānı **cān** gibi pinhān
HH494 Gördi ifkār olup dil ü **cānı** / Cemʿ olup māye-i perīşānī
HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı ḥaste-i dil / Reg-i **cān** fasda ola mı ḳābil
HH608 İtdi deryā-yı şevk **cāna** hücūm / Olmadı pāyidār sedd-i ʿulūm
HH633 Aña bir ḥücre eyledi taʿyīn / Ḫāne ustāda kendi **cāna** yaḳīn
HH667 Ḥāʾil olmaz bize der ü dīvār / Cism içün **cān** arar mı rāh-güzār
HH726 Gördi ol fitne-cū-yi pinhānı / Cinnī-i şūm u düşmen-i **canı**
HH784 Līk müzd isterin bu ḫidmete ben / Müzd ammā bahāsı **cān** ile ten
HH792 Bilmezin n'eyledüñ ol āzāda / Saña **can** ile olmış üftāde
HH793 Eger olmazsa mehrüñe peyvend / Cism ü **cān** arasına gire gezend
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele ṣaldı çeşm-i **cāna** nehīb
HH832 Aldı mirās-ı düşmen-i **cānı** / Yola girdi o Yūsuf-ı Ṣānī
HH981 Gördi izhārdan meded yoḳdur / Bīm-i **cāna** o yolda ḫadd yoḳdur
HH1044 Eşk rīzān olup revān idiler / Bīm-i **can** ile nīm-cān idiler
HH1084 Cümle ḳatʿ-i ṭarīḳ ider düzdān / Hep zebūna kıyıcı düşmen-i **cān**
HH1156 Cāy idüp dilde ḫubb-ı mesned-i şāh / **Cān** çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH1251 Eyledi sayḳalī-i nūr-ı hüdā / Dil ü **can** dīdesini dūr-nümā
HH1465 Reng-i ruḫsāre şaldı **cānuma** tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i ḫarāb
HH1466 Ḫarekāt-ı niḫāl-i ḫoş-reftār / Ḳomadı dilde ṣabr ü **cānda** ḳarār
HH1707 ʿAcabā **cānı** var mı cānsız mı / Yiri bellü mi yā mekānsız mı
HH1707 ʿAcabā cānı var mı **cānsız** mı / Yiri bellü mi yā mekānsız mı
HH1862 İşledi **cana** nāvek-i müjgān / Gönlini ḳapdı ġamze-i fettān
HH1873 **Cān** görünmezse görinür sīne / Anuñ içindedür o gencīne
HH1931 Ayaġuñ tozı sürme-sā-yı emel / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i **cān** ekḥal
HH1951 Dil-i zārum olup fedāyī-vār / İtdi **cānı** fidāyi ġamze-i yār
HH1980 Ola naḫcīr çünki **cāndan** şīr / Eyleye daʿvī-i ḫusūmet-i şīr
HH2048 Tā ki ayrılmaya bu **cān** tenden / Bir nefes olmayam cüdā senden
HH2066 İtdiler seyr-i mülk-i ʿālem-i **cān** / Ḳıldılar ḳatʿ-i pāye-i ʿirfān
HH2131 Ḳafes-i cisme ṭaşlar urdı / Murġ-ı **cānuñ** ḫużurın uçurdı
HH2158 Güm idüp nā-gehān dil ü **cānı** / Ḳande bulduñ bu derd-i pinhānı
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı laʿl-i cānāndur / Cüzʾi terkībi cevher-i **cāndur**
HH2161 Buna ḳan dökmeden olur dermān / Kebş-i **cāndur** fidā içün ḳurbān
HH2171 Oldı derd-i derūnuma vāḳıf / Reg-i **cān** nabżını ṭutan ʿārif
HH2176 Nāvek-i ġamze urdı **cānuma** nīş / Oldı peydā yürekde zaḫmet-i rīş
HH2186 Saḳlayup līk rāz-ı pinhānı / Ṭutasın **cānda** rāz-ı cānānı
HH2234 Görinen saña şimdi bu ki hemān / **Cān** gibi gözden olasın pinhān
HH2290 Bilmege ḫāl-i zārı **cānı** iver / Göreyin n'eyler ola dir dil-ber
HH2364 Bir nefes olmaya cüdā andan / Tā nefes müjde-res ola **cāndan**
HH2487 Çünki meʾyus oldılar **cāndan** / Geldi bir çūb ṭarf-ı ʿummāndan
HH2490 Olmadılar ḫalāṣ ʿummandan / Āḫir el yudılar dil ü **cāndan**
HH2517 Oldı **cāndan** ol iki efgende / Her biri bir efendiye bende
HH2602 Ol bahāneyle dil-ber-i fāʾik / Būseler virdi **cānuña** lāyıḳ
HH2670 Āḫir ol deñlü māl-i vāfir ile / Yār-ı **cān** u ṣafa-yı ḫāṭır ile
HH2684 Çeşm-i **cān** ḫˇāb-nāk-i ḥayret iken / Ḫāk-i ten çāk çāk-i fürḳat iken
HE18 Dil-i pürtābı ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / Meẕāḳ-ı **cānı** it müsteskī-i şevḳ

2. insanın varlığı, özü ‖ gönül

NE2564 Hiç riʿāyetde de itmez ḳuṣūr / Neyleyeyin itmedi **cānum** ḫużūr
NE2583 Evvel erüm ḫasta vü dil-gīr idi / **Cānına** güç gelmeye pek pīr idi
NE3010 Hiç düşe mi ʿaḳl ile izʿānına / Maluñ ile ḫaşm olasın **cānuña**
SE752 Daġdaġa virse mizācında fütūr / Ola mı **cānda** ṣafā dilde ḫużūr
SE922 Gelmedi līk teselli **cāna** / Daġdaġa düşdi dil-i nālāna
SE1060 Līk bīm-i ġażab-ı sübhānī / Menʿ ider aña hevesden **cānı**

SE1536 Gerçi her tuḥfeye **cān** māyildür / Cümleden ḫūbı ḫulūṣ-ı dildür
SE1886 Alıcaḳ **cānuñ-içün** şehd ü şeker / Ölüsi cānı içün ṣarf eyler

3. bir şey yapma isteği, arzu ‖ gönül.

NE414 Baġlu gelüp kimi der-i devlete / **Cān** ile el baġladılar ḫidmete
NE764 Āḫir idüp sözlerine inḳıyād / **Cān** ile himmetlerin itdüm murād
NE1865 ʿAhd ü yemin eyledi mihmān ile / Kārınuñ itmāmına biñ **cān** ile
SE464 Biri ʿAzrā birisi Vāmıḳdur / **Cānıla** her birine ʿāşıḳdur
SE1010 Pendümi **cān-ıla** izʿān eyle / Saʿy idüp kendüñi iḥsān eyle
SE2919 **Cān-ıla** mayil olup ṣoḥbetine / Eyledi daʿvet anı ḥażretine
SE2970 İricek cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Çāresi **cān-ıla** teslim ü rıżā
HH607 Germ idüb tāb-ı ʿışḳ bāzārı / Oldı biñ **cān** ile ḫārīdārı
HH907 ʿĀşıḳ olmuşdı **cān** ile aña şāh / Her dem eylerdi zīr-i lebden āh

4. çok sevilen, yakın, aziz

NE2503 **Cānum** oġul niceye dek bu hevā / Olmaz imiş cemʿ-i zinā vü ġınā
SE588 ʿĀlemüñ **cānısın** ey şāh-ı Necef / Naḳd-i kevneyni meded itme telef
SE919 Bir gice bezmde bir ʿārif-i **cān** / Eyleyüp güft ü şinīd-i ʿirfān
SE953 N'eyler ādem bu dih-i vīrānı / **Cān-ı** ʿālem sefer-i ruḥānī
SE1058 Öperek oḫşayaraḳ her yanuñ / Sīneye çekmeñ ol ādem **cānın**
SE1444 Tenimüñ tābı dilüñ dermānı / Gözümüñ nūrı babanuñ **cānı**
SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki iy **cān-ı** peder / Cüft idem bir zen-i pākīze-güher
SE1579 Yār-ı **cān** ayrılıġı müşkil olur / Sen de fikr it aña kim ḳāʾil olur
SE1840 Gör ḳażāyı ki o şeb zindānı / Naḳb idüp bir nice merd-i **cānı**
SE3315 Bindi gerdūneye ol ser-gerdān / Gitdi bir ḳālıb içinde iki **cān**
HH2514 Sir Con Ṭayyibüñ cevānı idi / Tāhirüñ Cano ise **cānı** idi

5. kişi, insan

HH908 Līk bilmezdi meylini cānān / Belki vāḳıf degildi hiç bir **cān**
HH2532 Her ne deñlü ise hele **cāndur** / Bā-ḫuṣūṣ ol ġarīb mihmāndur

6. güç, takat, canlılık

SE1701 Kimsenüñ **cānı** mı var-ıdı heman / Gündüzin cān gibi olmaya nihān
HH2212 Kimsenüñ **canı** yoḳ idi naẓara / Bāʿiş olurdı nice şūr u şere

cānā [1] "Ey sevgili!" anlamında hitap

SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir mūy-i dü-tā / Ḳatı çoḳ diḳḳate ṭoymaz **cānā**

cān acısı [1] bedende duyulan şiddetli ağrı ya da acı hissi

SE3329 Ẕevḳ-i dīdār-ıla ol mest-i naẓar / Ṭuymadı **can acısın** ẕerre ḳadar

cāna kār itmek [1] içine işlemek, canına yetmek, dayanma gücü kalmamak

HH740 Olan oldı hele giden gitdi / Ḥasretüñ şimdi **cāna kār itdi**

cāna ḳaṣd itmek [1] öldürme amacı gütmek

NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse uyup **ḳaṣd ide** öz **cānına**

cāna ḳıymaḳ [5] acımadan öldürmek

NE163 Ḫaşm ola dünyāya cevānān içün / **Cāna ḳıya** vuṣlat-ı cānān içün
NE1792 Merddür elbette ʿaṭā eyleyen / **Cāna ḳıyar** māla seḫā eyleyen
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı naẓar / Ḥāṣılı māla ḳıyan **cāna ḳıyar**
SE1893 Māl için itme zem hem-ḫāne / Māl cāndan diyü **ḳıyma cāna**
SE3208 İdüp ibrām ile yārı bī-zār / Nefsin öldürmek için **cāna ḳıyar**

cāna ṣu sepmek [1] rahatlatmak, hoş bir duygu vermek

S1067 **Seper** muṭribā **cāna ṣu** ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki āvāz-ı rūd

cān atmaḳ [5] bir şeyi şiddetle arzulamak ‖ telaşla bir yere sığınmak

NE522 Buldı temūz ile ḥarāret cihān / Girmege deryāya ṣular **atdı cān**
NE1359 Şāhid aña Yeṣrib ü Baṭḥa yeter / Her birine ehl-i ḥıred **cān atar**
NE1596 Şayḳaya **cān atdı** ʿadū şīr-veş / Ṣaldı yeme bir süri ḥınzīr-veş
HH1761 Aña **cān atdı** ol ḥamīde-kemān / Oldı mānend-i tīr tīz-revān
SE2335 Göricek ābı o dem Aʿrābī / **Atdı can** aña çü mürġ-ı ābī

cān-baḫş [6] can veren, hayat bağışlayan ‖ iç açıcı

S1485 Mey-i naẓm-ı **cān-baḫşı** itdüñ sebīl / Dürüp mıṣṭar-ı şafḥadan selsebīl
NE2386 Ey dem-i **cān-baḫş** ile ʿĪsī-nefes / ʿAdl-i şer bahānesi feryād-ı res
SE54 Fāyiz-i çeşme-i **cān-baḫş-i** vücūd / Ḳādir ü Ḳāhir ü Vehhāb ü Vedūd
SE2135 İtdi bir ḥıṭṭaya tevcīh-i ʿinān / Āb-ı **cān-baḫş** gibi oldı revān
HH1607 İtse ol kār-ı ṭurra-ı dildār / Leb-i **cān-baḫşı** eyledi timār
HH2556 Felegi dögdi āb-ı **cān-baḫşā** / Güneş üstinde gūy-ı şemʿa-nümā

cān-bāz [1] canını tehlikeye atan ‖ ip üzerinde yürüyen akrobat

SE2981 Nice **cān-bāz** kim olsa der-kār / Eyleye tār-ı şihāb üzre güẕār

cān belemek [1] zarar vermek, öldürmek ‖ gönül karıştırmak
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı caḥīm / Seg gibi **cān beler** o ṣaḫṣ-ı leʾīm

cān bulmaḳ [5]
1. tekrar hayata dönmek, dirilmek
S1279 Varaḳ üzre şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi **cān bulur**
SE1664 Ḫıżr olup gāhī nice ʿĪsī-dem / **Cān bulur** bir söz-ile mürde-i ġam
SE3412 Ṣanasın mürde idi **cān buldı** / Nā-gehān genc-i ferāvān buldı
2. varolmak, hayat bulmak, canlanmak
HH359 Yaʿni defterde yoḳlayup mürde / **Cān bula** gāhī nice efsürde
HH1632 **Cān bulup** safha üzre şīr ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḥāl

cān çekişmek [2] ölmek üzere olmak
SE884 Öldürüp nefsini tā bula felāḥ / Mevt için **cān çekişür** ehl-i ṣalāḥ
HH2011 Ṭutuşup gerdene o ḥabl-i metīn / **Cān çekişmede** idi merd-i güzīn

cān-efsürde [1] canı kesilmiş, donuk
SE754 Levḥaṣa'llāh ki olup pejmürde / Ola dil-mürde vü **cān-efsürde**

cān-fezā [6] iç açıcı, gönüle ferahlık veren
S836 Keser ḳanını ol leb-i **cān-fezā** / Olur çeşm-i maʿlūle şekker devā
S1376 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **cān-fezā** / Sipihrüñ bu evżāʿı virdi fenā
SE921 İdüp aḳvālı ser-a-ser taḳrīr / **Cān-fezā** luṭf-ıla ḳıldı taʿbīr
SE2351 Didi bu tuḥfe degil āb-ı ḥayāt / **Cān-fezā** cünbüş ü şīrīn ḥarekāt
SE3422 İbrişim gibi yigitdür kendi / **Cān-fezādur** leb-i şeker-ḫandi
SE2874 **Cān-fezālıḳda** o maġz-ı cānuñ / Nefes oġlı dirilür ʿĪsānuñ

cān-figār [1] can yarası, ıstırap
S491 Bu meclisde oldı naṣībüm ḫumār / Hemān derd-i ser gördi **cān-figār**

cān-fürūz [1] canı aydınlatan, ferahlık veren
S772 Ḳanı sāḳiyā bāde-i **cān-fürūz** / Ki şemʿ-i ruḫuñ ide pervāne-sūz

cān evi [1] insanda hayatiyetin merkezi, kalp
NE1375 Lücce-i envār-ı ʿayān itdi mevc / **Cān evine** ṭoldı hemān fevc fevc

cān fedā itmek [2] bir amaç uğruna hayatından vazgeçmek, canını vermek
HH1357 Taleb itsem **fedā iderler cān** / Ḳoç yigit gibi olmaġa ḳurbān
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre mest-i bī-pervā / Yoluna baş ü **canın itdi fedā**

cāngāh [2] can evi, kalp. Kelimenin "cān-kāh" olması daha uygundur. Cān-kāh, "canı eriten, azaltan"anlamına gelir. Bu tabir, canı azaltan ve ruhu hasta eden şeyler için kullanılıp "yürek yakan, elemli" anlamlarını da ihtiva eder.
SE123 Dinilür mi hīç o ders-i **cāngāh** / Ki ola fātihası bismilgāh
SE2578 Gözi ilmişdi baḳarken nā-gāh / Baña mānend-i ḫādeng-i **cāngāh**

cān gözi [7] çok ince ve dikkatli düşünüş, kalp gözü
NE796 Oldı o dem **can gözine** āşikār / Ḫırḳada bir pīr-i fütüvvet-şiʿār
NE1251 Şu sepüp ol kāse-i pür-ābdan / **Cān gözin** uyarmış idi ḫābdan
NE1254 **Cān gözin** açdıḳça görürdi müdām / ʿĀlem-i mülk ü melekūtı tamām
NE2093 **Cān gözini** uyarasın ḫābdan / Ummayasın meşʿale şeb-tābdan
NE2225 Fikre varup didi ʿaceb neylesem / **Cān gözine** mükḫüle mi eylesem
SE3010 Kör ider **can gözini** tīr-i ḳażā / Ḫalḳa-i mīme döner pehn-i ḳażā
HH418 **Cān gözin** açdı nūr-ı Rabbānī / Gitdi cümle ḥicāb-ı ẓulmānī

cān-güdāz [1] can eriten, kahredici
HH351 Ḫāl-et-i **cān-güdāz-ı** ehl-i ḳulūb / Degil illā maḥabbet-i maḥbūb

cānı aġzına gelmek, cānı dehānına gelmek [5] ölecek duruma gelmek ‖ bıkmak, usanmak
S1563 Ḳadeḥ-veş **dehāna gele cān-ı pāk** / Mekānum ola dürd-i mey gibi ḫāk
NE1033 Fikret-i laʿlinle taḥayyül-künān / Ḫasret ile **geldi dehānına cān**
SE892 **Gelse can aġzına** görmez āzār / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i yār
HH1470 **Geldi** biñ derd ile **dehānuma cān** / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı dehān
HH2178 Sabr idüp sırrum eyledüm pinhān / Tā ki derd ile **geldi aġzuma cān**

cān-ı ʿazīz [2] en sevgili can, insanın kendi canı, hayatı
NE2189 Ḫoca ḳadın diyu riʿāyet ider / **Cān-ı ʿazīzi** gibi ʿizzet ider
SE587 Didi bir ʿāşıḳ-ı bī-bāki aña / Ne revā **cān-ı ʿazīze** bu cefā

cānı çıḳmaḳ [2] ölmek
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı beden / **Cān çıḳar** çıḳmaz o hergīz dilden
HH1226 Eglemezlerse bir nefes anı / **Çıḳmaḳ** üzre fiġān ile **cānı**

cānı çıḳsun [1] nefret edilen bir kimse için beddua sözü
NE736 Merşiyesin oḳumadum anlaruñ / **Cānları çıḳsun** o nādānlaruñ
cānı ḳılca ḳalmaḳ [1] sabrı tükenmek, tahammülü kalmamak
SE1582 **Ḳılca ḳalmışken** iki **cān-ı** nizār / Ḳıl yararken dem-i ṯīġ-i ḫūn-ḫār
cān-ı men [3] "Benim canım!" anlamında ünlem
S595 Dem urduḳça maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı men dir kimi **cān-ı men**
HH234 Eylemez oldı ʿāşık-ı nā-şād / Dil-i men **cān-ı men** deyü feryād
HH473 Arada dil-rübā degil ẓāhir / Dil-i men **cān-ı men** velī vāfir
cānına degmek [2] çok hoşlanmak ‖ sevinmek
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem yanına / El uranuñ **kārı dege cānına**
SE380 Didim ey yār-ı maʿārif-güster / Sözlerüñ naẓma degil **cāna deger**
cānına geçmek [1] çok etkilemek, dokunmak.
NE2287 **Cānuma geçdi** ḳızumuñ nālişi / Çāresi yoḳ neylesün ol bālişi
cānına kār itmek [5] çok etkilemek ‖ dayanma gücünü bitirmek
SR4/1 Sāḳī felegüñ cevri **idüp cānuma kār** / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan bī-zār
SE2558 Bādenüñ keyfi de oldı peyvend / **Cāna kār itdi** müşelleş-mānend
SE3173 Gūş idince bu kelāmı ʿayyār / **İtdi** peykān gibi çaḳ **cānına kār**
HH1413 ʿĀḳıbet hecri **cāna kār itdi** / Bir gice ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1663 Kimseye idemezdi rāzını fāş / **Cāna kār itdi** fikr-i sīne-ḫırāş
cānın almaḳ [2] öldürmek
SE1910 Yā serin vire yāḫūd cānānın / Yaʿnī yā başını **al** yā **cānın**
SE1274 Ḳanġı maẓlūma ki aḳın şaldı / Biri mālın biri **cānın aldı**
cānına od şalmaḳ [1] bkz. 'cānına āteş şalmaḳ' md.
NE2681 **Cānına od şaldı** velī bu cefā / Gözler idi furşatını dā'imā
cānına şerer şalmaḳ [1] 'cānına āteş şalmaḳ' md.
NE2681 **Cānına od şaldı** velī bu cefā / Gözler idi furşatını dā'imā
HH1289 Mey-i dūşīneden olup maḫmūr / Şaldı **cāna şerer** dimāġına şūr
cānına āteş düşmek [1] şiddetli acı duymak, üzüntüden içi yanmak
HH1660 **Düşdi** ġayretle **cānına āteş** / Oldı çeşmi devāt-ı laʿlin-veş
cānına āteş şalmaḳ [1] içini yakmak, sıkıntı vermek
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü vişāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i **cāna şaldı āteş-i** ʿār
cānına yetmek [1] dayanılmaz bir durum almak, katlanılamayacak duruma gelmek
HH504 Gördiler ʿışḳ **cānına yetmiş** / ʿAḳlın alup işin temām itmiş
cānından bī-zār itmek [1] rahatsızlık vermek, bıktırmak
SE3180 Eyleme şāhid-i bāzār-ıla kār / Seni **cānuñdan iderler** bī-zār
cānından bī-zār olmaḳ [1] rahatsız olmak, bıkmak
SE2090 Her kime itse leben şekker-bār / Ṭatlı **cānından olurdı bī-zār**
cānından uşanmaḳ [1] uğradığı sıkıntılar yüzünden yaşama isteğini yitirmek, ölümü dileyecek kadar bıkmak
SE3129 Reh-nümā kim **uşanup cānından** / Zār idi ḫāl-i perişānından
cān-ı nizār [2] zayıf can
SE468 Penbe-veş **cān-ı nizāre** şalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẓerre vücūd
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki **cān-ı nizār** / Ḳıl yararken dem-i ṯīġ-i ḫūn-ḫār
cānın revān eylemek/itmek [4] hayatını feda etmek, ölmek
NE1043 Didi ki meftūnuñ olan nātüvān / ʿIşḳuñ ile **eyledi cānın revān**
NE1049 Eyler iken nāmuñı vird-i zebān / **Eyledi** bir āh ile **cānın revān**
NE1057 ʿĀḳıbet ol nev-sefer-i rāh-ı cān / **Eyledi** īmān ile **cānın revān**
SE3328 Gözini dikdi ruḫ-ı yāra hemān / **Cānını itdi** bu ḫāletle **revān**
cānın teslīm itmek [1] ölmek
SE3085 Gerçek erdür o cüvān-merd-i kerīm / Ki **ide** ṣıdḳ-ıla **cānın teslīm**
cān-ı pāk [1] sevgili, aziz
NE1775 İtse naẓar ʿavdet idüp **cān-ı pāk** / Zühresi çāk olup olurdı helāk
cānı pek olmaḳ [1] acı ve sıkıntıya karşı dayanıklı olmak
S936 İder ḫaste-i ʿışḳa feyż-i revān / Meded **cānı pek ola** cāmuñ hemān
cān-ı sermed [1] ebedi hayat ‖ ölümsüzlük
S142 ʿİnān oldı destin öpüp ser-firāz / Bulup **cān-ı sermedle** ʿömr-i dırāz
cān-ı şīrīn [1] tatlı can

HH1048 **Cān-ı şīrīnden** olup bī-zār / Mevti niʿmet bilürdi ol iki zār

cānı yirine gelmek [2] teselli bulmak, rahatlamak

SE1816 İdesin tesliye ol nālānı / **Gele** bir pāre **yerine cānı**
HH1202 Ṣāḥibin buldı mesned-i ḫānī / ʿĀlemüñ **geldi yirine cānı**

cān pāresi [1] çok sevilen

SE1003 Pāreye çalup o **cān pāresini** / Düşürürsin yire ruḫsāresini

cān-perver [3] can besleyen, ferahlık veren

S409 Ṭuyup būy-ı **cān-perver-i** āşinā / Tek ü pū idince mişāl-i şabā
NE1280 Belki şafā ide ide vāṣıl ol / ʿĀrif-i **cān-perver-i** ehl-i dil ol
HH424 ʿİlm ü fażl-ı müsellem-i ʿālem / Naẓm-ı **cān-perverīni** ḫod diyemem

cān-sipār [2] canını kurban eden, fedâkâr

HH114 Ṭālib-i feyż-i ḥikmet-i Mūsā / **Cān-sipār-ı** maḥabbet-i ʿĪsā
HH817 Mübtelā-yı kemend-i ṭarrāram / **Cān-sipār-ı** nigāh-ı seḥḥāram

cān ṣoḥbeti [3] arkadaşça ve samimyetle yapılan konuşma

NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup keşreti / Düşdi dil-i zār ile **cān ṣoḥbeti**
NE1933 Niçe ekābir şanılan nikbeti / Eyler o nādān ile **cān ṣoḥbeti**
SE247 Eyle **cān ṣoḥbetini** bī-minnet / Şeb-i mehtābda ḫoşdur ṣoḥbet

cān-sūz [1] yürek yakan, üzüntü verici

S312 Muġannī getür nāy-i **cān-sūzuñı** / O ḳındīl-i tīr-i ciger-dūzuñı

cān-şikār [1] can avlayan, can alan

HH352 Dil-ber-i şīve-kāra ʿışḳ olsun / ʿİşve-i **cān-şikāra** ʿışḳ olsun

cān u dil [9] can ve gönül

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i **cān u dil** / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i āb u gil
S111 Yem-i ʿışḳda **cān u dili** āşinā / İki şemʿ ile ḫānesi rūşenā
S113 Fedā **cān u dil** ḫażret-i ḥaydere / İmām-ı hüdā sāḳī-i Kevşere
S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ġam-ı küsl / Ki feyżine leb-teşnedür **cān u dil**
NE1045 Līk budur saña vaṣiyetleri / **Cān u dili** gibi emānetleri
NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i **cān u dil** / ʿIşḳladur āmīziş-i āb u gil
SE463 Dil-i dil-ber aña peyvend oldı / Gerden-i **cān u dile** bend oldı
SE2598 **Can u dil** bende-i fermānuñdur / Her ne kim luṭf ola iḥsānuñdur
HH2163 Gerçi kim **cān u dil** hirāsāndur / Dile perhīz olursa āsāndur

cān u dilden [5] candan, içtenlikle

HH661 Saña oldumsa **cān u dilden** esīr / Ṣanma ḥükm ide baña ḳāḍı vü mīr
HH1381 O cemāl ü kemāle itdi nigāh / **Cān u dilden** ḳul oldı ol mehe şāh
HH2520 **Cān u dilden** çün iki ʿāşıḳ-ı zār / Oldılar mübtelā-yı ʿışḳ-ı nigār
HH2044 Ḫātırın ṣordı şefḳat itdi aña / **Cān u dilden** maḥabbet itdi aña
HH2206 **Cān u dilden** o mücrim-i cānī / Sever imiş meger ki Şādānı

cān u göñülden [1] içtenlikle, kendini vererek

HH1585 İtdi **cān u göñülden** ol nā-şād / ʿIşḳ-bāzī-i ḥüsn-i Ferruḫ-zad

cān-ver [1] can alıcı, zalim

NE2227 Ḥüsne göre cānı olaydı eger / Ḥaḳ bu kim olurdı ʿacīb **cān-ver**

cān virmek [10] ölmek

S1455 Nice aña **cān virmeye** her dilīr / Çıbıḳ çalmaya naḳd-i cāna o tīr
S1474 İden keşf-i sırr ile sehv-i lisān / **Virür cānı** resm-i ṭarīḳat hemān
NE1048 Rāh-ı cefā vü siteme gitmesün / Yoluna **cān vireni** unutmasun
NE1885 İşte o didükleri Ḥātem benüm / Ḳatline **cān virdügüñ** ādem benüm
NE1898 Gerçi ki **cān virdi** velīkin felek / Eyledi iḥyā adını ḥaşre dek
SE2489 Bilinür yoḳ yoġ-ımış yanuñda / **Virür** ol başını da **cānını** da
SE2611 **Cān virür** ölüsini görse eger / Bikr iken ṭurşusına aş yerer
SE2423 **Cān virür** aḳçası üzre nice ḫar / Hafta bāzārcılıġı mı eyler
SE2869 **Cān virüp** eyledi nāmın iḥyā / Ġafara'llāhu lehū fīʿl-ʿuḳbā
HH2516 Gösterüp şevḳ merd-i müştāḳa / Her biri **cān virürdi** ʿuşşāḳa

cān [2] cin taifesi, cinler

S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i ins ü **cān** / Yüzi şuyına oldı feyż-i revān
NE2413 Tilke ḥudūdallah olup pās-bān / Ḥaddini bildi götürüp ins ü **cān**

cānān(e) [44] gönül verilen, sevgili

S53 İdüp rūy-ı **cānāna** dā'im nigāh / Revā mı idem maşrıḳı ḳıblegāh
S871 Dime duḫter-i rez yaḫud şīredür / Leb-i laʿl-i **cānāna** hem-şīredür
S1180 Düşüp ʿaksi müjgānı **cānānenüñ** / ʿAceb uçdı mı beñzi peymānenüñ
NE163 Ḫaşm ola dünyāya cevānān içün / Cāna ḳıya vuṣlat-ı **cānān** içün
NE1042 Vardı o **cānāneye** virdi selām / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı peyām

NE1895 Ḫātemi baġrına başup cān gibi / S̄inede cāy eyledi **cānān** gibi
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı **cānāneye** baḳ / Sebaḳ-ı mihr ü vefādur bu varaḳ
SE484 Ḫaṭṭ-ı **cānāneye** olur meftūn / Ṭıfl-ı dil ilmeg-için meşḳ-i cünūn
SE763 Göricek ḥüsni olan **cānānı** / Ḥüsn-i ḥulḳ ehli olur sev anı
SE890 Çünki cān ʿālemine ricʿat ide / Kūy-ı **cānāna** gider gibi gide
SE1910 Yā serin vire yāḫūd **cānānın** / Yaʿnī yā başını al yā cānın
SE1914 İtdi teslim o dem **cānānı** / Gūyiyā ḳābıż-ı rūḥa cānı
SE1917 Nevk-i ṯīr-i müjesi **cānānuñ** / Oynadı çaḳ cigerinde anuñ
SE3183 İtme ṣarḳındı ruḫ-ı **cānāna** / Ṭurre-veş pāyuñı çek dāmāna
SE3228 Giderek saʿy-i ḥasūd-ıla meger / Güş-i **cānāneye** degdi bu ḫaber
SE3259 Bu ḥuḳuḳ aña bahāne oldı / Dāḫil-i meclis-i **cānān** oldı
SE3262 ʿAyb-ı kāşāne-i **cānān** oldı / Bezmde ḫayli girān-cān oldı
SE3280 Düşdi can ḫavfına āḫir **cānān** / Başladı luṭf u müdārāya hemān
SE3312 Oldı olʿāşıḳ-ı āvāre hemān / Kūy-ı **cānāna** ṣabā gibi revān
SE3409 Didi **cānāna** idüp ʿarż-ı celāl / Öyle mechūli neden baña suʾāl
HH70 ʿIşḳ şürīde ḳıldı ʿummānı / Baġrına başdı ʿaks-i **cānānı**
HH474 Sözi ser-cümle kıṣṣa-yı cānān / Līk **cānānı** cān gibi pinhān
HH474 Sözi ser-cümle kıṣṣa-yı **cānān** / Līk **cānān** ı cān gibi pinhān
HH629 Elin aldı peder o **cānānuñ** / Pençe-i āfitāb-ı raḫşānuñ
HH742 ʿIşḳı ġālib idi o fettānuñ / ʿÖẕrin itdi ḳabūl o **cānānuñ**
HH908 Līk bilmezdi meylini **cānān** / Belki vāḳıf degildi hiç bir cān
HH934 Ḳulı ḳurbānıyam o **cānānuñ** / Uymaya mekr ü rīvine anuñ
HH1286 Baḳdı ol çeşm-i nāvek-efşāna / Bir naẕarda uruldı **cānāna**
HH1334 Gördügi gibi bildi **cānāndur** / ʿAḳlın alan cevān-ı fettāndur
HH1417 Ḫāṣılı pādişāh-ı ferzāne / Çünki ʿazm itdi kūy-ı **cānāna**
HH1452 Meger ol reh-neverd-i semt-i ḥabīb / Kūy-ı **cānāna** gelmiş idi ḳarīb
HH1602 Çoḳ görür çarḫ vaṣl-ı **cānānı** / Luṭfuña gösterür peşīmānī
HH1638 Resm-i būs-ı kinār-ı **cānāne** / Döndüre ṣafḥayı şebistāne
HH1644 İl çeker sīnesine **cānānı** / Ḳapu ardında sen nigāh-bānı
HH1652 Şöyle gösterdi naḳş-ı bī-cānı / Ṣanki āyīne ʿaks-i **cānānı**
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı laʿl-i **cānāndur** / Cüzʾi terkībi cevher-i cāndur
HH2186 Saḳlayup līk rāz-ı pinhānı / Ṭutasın cānda rāz-ı **cānānı**
HH2193 Gördi **cānānı** ṣadr-ı ʿizzetde / Ṭurdı kendi maḳām-ı ḥiẕmetde
HH2305 Sürinür oldı pāy-ı **cānāna** / Gül-i ḫandāna yaʿni Ṣādāna
HH2315 Daʾimā bī-ḥużūr olup **cānān** / Anı eylerdi seng-i cevre nişān
HH2329 Bir gemide raḳīb ile **cānān** / Zehr ü pā-zehr bir ḳadeḥde nihān
HH2354 Öyle ḳurbāna yaramaz ḫayvān / Oldı **cānāne** yoluna ḳurbān
HH2357 Nā-gehānī göründi deryāda / Çeşm-i **cānāneye** ol üftāde
HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı vaṣl-ı **cānān** / Alanlar teẕkere ile alur elān

cānāvar **[1]** kurt, börü

SE2300 **Cānāvar** gibi görinseñ her dem / Ürkişe ṭurmaya ḫalḳ-ı ʿālem

cāndārū **[5]** eskiden hastalık tedavisinde ya da zehirli hayvan sokmalarına karşı kullanılan macun, tiryak, panzehir

NE1847 Ḥīlesi **cāndārūy-ı** maʿcūn-ı şer / Sözleri ḫāb-āver-i çeşm-i seḥer
SE72 Mūrı ḫirmen-keş-i idrāk itdi / Mārı **cāndārū-yı** tiryāk itdi
SE898 Ḫāki de mezraʿa-yı himmet ola / Belki **candārū-yı** her ʿillet ola
HH2122 Ṭāḳ-ı bīmār-ḫāne ol ebrū / Lebleri derd-i ʿışḳa **cāndārū**
HE82 Gözi ʿuşşāḳa necm-i kārban-küş / Haṭ-ı laʿli olur **candārū-yı** huş

cānī **[2]** öldüren, cana kıyan

HH1938 Var yanında bir āfet-i **cānī** / Ḳapdı göñlüm nigāhı pinhānī
HH2206 Cān u dilden o mücrim-i **cānī** / Sever imiş meger ki Şādānı

cānib **[16]** taraf, yön

S619 Bu **cānib** o demlerde nüzhet-gede / Ḥużūr eyleriz sāye-i ḳalʿada
NE205 Çıḳdı ise **cānib-i** Ṭūra Kelīm / Oldı nebī meclis-i ḫāṣṣa nedīm
NE385 Soñra idüp **cānib-i** tābūra ʿazm / Şāh-ı cihān eyledi āheng-i rezm
NE403 **Cānib-i** İslāmda oldı hemān / Āyine-mānend-i şikestī ʿayān
NE837 Ben de ṭutup bu suḫana gūş-ı cān / İstedigüm **cānibe** oldum revān
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i mihr-i cihān / **Cānib-i** Rūma ola pertev nişān
NE1709 **Cānib-i** şerʿi gözedüp her zamān / İtdügin itme didügin ṭut hemān
NE2119 Fikr iderek ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe / Ḥāṣılı doġruldı o bir **cānibe**
NE2284 İstemeyüp ḥükmünü ḳız **cānibi** / Dir ki eyā faż̇l u hüner şāḥibi
NE2572 Cümlesi o **cānibini** ṭutdılar / Baş götürüp didi Sidikli Ḳamer
NE2967 Bir nice yārān ile ol nā-bekār / Bir gün ider **cānib-i** deşte-güẕār
SE257 Ḳıldı anlarla ṣalāt oldı imām / Döndi her **cānibine** virdi selām

SE1203 İrtişā virdi iki **cānibe** şeyn / Sebeb-i laʿnet ü ẕüll-i dāreyn
SE2380 Ṭutsa ol **cānibi** hep ehl-i çemen / Ġonca ġonca yine sūsen sūsen
SE3117 Yine bir gün şeh-i manṣūr-livā / **Cānib-i** Rūma idüp ʿazm-i ġazā
HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir āhū / Gitdi bir **cānibe** diyüp yā hū

cānibdār [2] yandaş, taraftar

SE1129 Baḫt u detlet ki ola ādeme yār / Çarḫ olur kevkebe-i **cānibdār**
SE1990 Ḫayr-ḫāhuñ fekke-i her kāruñ / Ḳılıcuñ bende-i **cānibdāruñ**

cānibeyn [1] iki taraf

SE2777 **Cānibeyni** ġażabuñ oldı yaman / Mütehevvir birisi, cebān

cārī [7]

1. akan, akıcı, revan

SE832 Eyleyüp ʿādet-i feyżi **cārī** / Ḫāke de vāṣıl olur idrārı
HH1038 Oldılar üç gün üç gice **cārī** / İderek āh u nāle vü zārī
HE24 Yine ḳıl deste alup kilk-i **cārī** / Gülāb-efşānī vü ʿanber-nişārī

2. geçerli, yürürlükte olan, muteber

NE1543 Ḥükmi ki her ʿunṣura **cārī** olur / Ḫākde de ḥikmeti sāri olur
SE926 Hem ola kevn ü mekāndan ʿārī / Bedene hem ola ḥükmi **cārī**
SE2037 Rūḥ gibi hem bedene sārī idi / Ḥükmi her zaviyede **cārī** idi
HH2276 Dögdiler ḳarşusında ben zārı / Çoḳ ḥuḳūḳ oldı arada **cāri**

cāriye [10] para karşılığı satın alınmış olan kadın, odalık

NE2408 Bir ḳul ile **cāriye-i** müşterā / Birbirine eylese ḳaṣd-ı zinā
NE2541 Var idi bir **cāriye-i** bī-bedel / ʿAvretinin bedligi deñlū güzel
NE2565 Kimisi dir gerçi beni de sever / **Cāriye** meyli virür ammā gider
NE2593 **Cāriye** didi ṭurayın saña ben / Ḳapu arasında baḳup perdeden
SE1902 Var-ıdı Şamda bir vālī-i pīr / Bir güzel **cariyeye** oldı esīr
SE1918 **Cāriye** daḫı görüp bī-tedbīr / Yāl ü bālına anuñ oldı esīr
SE1933 **Cāriye** gördi begendi ol ān / Didi kim Hāşim-i yek-ḳarb-ı zamān
SE1939 ʿĀḳıbet **cāriye** kim buldı vüṣūl / Ḥarem-i pādişāha itdi duḫūl
SE1948 Göricek **cāriyede** ḳalmadı tāb / Gülşen-i ḫandeyi itdi sīrāb
SE1951 **Cāriye** gördi ki iḫfāsı muḫāl / Başladı itmege tafṣīl-i maḳāl

cāriḥ [2] yaralayıcı, yara açan

NE2835 Taʿma ḳavi sāz-ı cevāriḥ olur / Nefs-i ḫabiṣ ālet-i **cāriḥ** olur
SE3029 Ḫadem insāna cevāriḥ gibidür / Bed olan ālet-i **cāriḥ** gibidür

cārūb [1] süpürge

SE1617 Ana misvaḳ ü dehān-ı pür-lāf / Oldı ferrāşe vü **cārūb-ı** güẕāf

cārū-keş [1] tekke şeyhi

NE1859 Belki idüp ḫidmet-i **cārū-keşān** / Cān gibi ṣadrında yer itdi hemān

cāsūs [1] kötülük amacıyla haberleri ve sırları gizlice öğrenip haber veren, gözetlemek, bilgi toplamak için düşman içine sızan veya yabancı bir devlet içinde gizli bilgileri öğrenmek amacıyla çalışan kimse

SE3503 Çekile cevr-ile maḫbūs gibi / Özge şekle gire **cāsūs** gibi
SE1389 Naẕarın eylese **cāsūs-ı** ḳulūb / Milketin cümleden eyler meslūb

cāvid [9] sonsuz, ebedi

NE1056 Budur ümīdim ki rūz-ı cezā / Vuṣlat-ı **cāvid** ile bezm-i beḳā
NE1275 Ey ṭaleb-i cennet ile zār olan / Niʿmet-i **cāvidi** ṭaleb-kār olan
NE1813 Himmeti de luṭfı da taḳlīddür / Devleti yoḳ nikbet-i **cāviddür**
NE1992 Masḫara kim illere taḳlīd ider / Kendüyi uḍḥūke-i **cāvid** ider
SE440 Maḫż-ı luṭfından ider hep taḳlīd / Selefe virmege cāh-ı **cāvīd**
SE906 Bulmadın leẕẕet-i **cāvide** ẓafer / Ḳıla dünyāya taʿalluḳla naẕar
SE240 Nā-gehān oldı vücūdında bedīd / Eṣer-i müjde-i cāh-ı **cāvīd**
SE2631 Çıḳdı elden eṣer olmadı bedīd / Ẕevḳ-ı yek-laḥẓaya ʿıyş-i **cāvid**
HH1656 Ġurre-i cāh ü devlet-i **cāvīd** / Meyl-i iklīli ṭaʿne-i ḫurşīd

cāvidī [1] sonsuzluk, bekâ

S1399 Ḫum-ı sīneye bādeden māye ḳıl / Mey-i feyż-i **cāvidī** ser-māye ḳıl

cāvidān [3] sonsuz, ebedi

S234 Zihī vaḳt-i ʿıyş-ı dem-i **cāvidān** / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i zamān
S1486 Bulur nūş iden neşve-i **cāvidān** / Ola feyż alan ʿārife nūş-ı cān
HE20 Yine başla dilā bir ḫoş fesāne / Ne efsāne füsūn-ı **cāvidāne**

cāy [34] yer, mevki, makam

S440 Odur **cāy-ı** bezm-i ḫarābatiyān / Ġalatadur andan geçince hemān

S533 Dil ü cāna ḫoş **cāy-ı** zībādur ol / Meger mecmaʿ-ı Ḫıżr u Mūsādur ol
S667 ʿAceb **cāy-i** pür-feyż ü genc-i ferāġ / Güneş olmuş ol tekyede zer çerāg
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / ʿAceb **cāy-ı** şāhāne dil-keş maḳām
S1032 Derinde daḫı **cāy-ı** naʿl āşikār / Leked-ḫurde-i tevsen-i rūzgār
S1036 Serīr-i Süleymān o **cāy-ı** sürūr / Gelür dergehine vuḫūş u ṭuyūr
S1522 Bunuñ **cāy-ı** misṭarla sürḫı hemān / Virür zaḫm-ı dīrīn ü nevden nişān
S1524 Sütūr oldı gūyā ki **cāy-ı** benān / Kef-i miḫnet olduḳça seyli zebān
NE380 **Cāyın** idüp raḫnegeh-i seng-lāḫ / Başına teng oldı cihān-ı ferāḫ
NE558 Ṣırça sarāy içre idüp **cāyını** / Çekdi hemān dāmenine pāyını
NE570 İtmiş iken **cāyini** ceyb-i seḫāb / Pençesini cemʿ idemez āfitāb
NE617 Ḫubb-ı şefīḳ oldı şiḳāḳa bedel / **Cāy-ı** ḫuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa maḫal
NE1077 **Cāy-ı** suḫan yoḳ suḫanuñda senüñ / Ḳadrini fehm itmededür söz anuñ
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o **cāy-ı** fütūḥ / Nefḫa Mesīḥa-veş ider nefḥ-i rūḥ
NE1650 Keşret-i ḫalḳ olmayan ta fitne-ḫīz / Genc-i muġāndur aña **cāy-ı** kürīz
NE1773 **Cāy-ı** zer ü simi olur bī-niyāz / Yā kef-i sāḳī ya def-i naġme-sāz
NE2329 Ola mı **cāy-ı** suḫan-ı dil-firīb / Ḳuṭr-ı ḳırāṭīs-i ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb
SE134 **Cāy-ı** ebrūyıla rūyum meşelā / Ola seccāde-i miḥrāb-nümā
SE931 ʿAcabā cismden itdikde güzer / **Cāy-ı** aṣlīye ne şekl-ile gider
SE2488 **Cāy-ı** cān içre iken pinhānī / Çıḳarup virebilür-ise anı
SE2678 İtdi ol demde ki baña düşnām / Nefse teʿşīri degil **cāy-ı** kelām
SE2905 Farḳı ammā ki degil **cāy-ı** maḳāl / Mā'-i rākidle bir olur mı zülāl
HH162 Başmadın meh rikābına pāyın / Püşt-i nüh tevsen eyledi **cāyın**
HH585 Şemʿ-i nūr-egen-i mecāmiʿ idi / **Cāyı** yā maḥkeme yā cāmiʿ idi
HH665 Bize ābiş-ḫōr oldı ʿayn-i ḫayāt / **Cāy-ı** pür-şevḳ-i rūşenā ẓulumāt
HH779 Varıcaḳ emri üzre ol **cāya** / Uġradı nice şūr u ġavġāya
HH893 Üç gün ol ʿarṣa **cāy-ı** şāh oldı / Reşk-i meydāndı ʿīdgāh oldı
HH909 Çünki Ḫurşīd geldi ol **cāya** / Ḳurdı bir çetr-i āsumān-pāye
HH973 Geldi Ḫurşīd seyre ol **cāyı** / Gördi ʿuryān o māh-sīmāyı
HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne revā **cāyüñ** ola deşt ü cibāl
HH1762 Seyr iderken kenār-ı deryāda / Buldı bir câme **cāy-ı** tenhāda
HH2085 Ḳatı ʿālī maḫalde **cāyüñ** var / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i yār
HH2320 Eylemiş ol neheng-i bī-pervā / **Cayını** çaḳ miyāne-i deryā
HH2342 Nā-gehānī ḳopup ḳıyāmet-i mevc / Geh ḫażīż itdi **cāyını** geh evc

cāygāh [1] yer, mekân ‖ makam, mertebe, mevki

S212 Eger gūy-ı mihre ura ṣavlecān / Anuñ **cāygāhı** ola Ferḳadān

cāy-gīr [2] yerleşmiş, sabit, yer tutmuş

NE666 Tāb virür ḫumda olup **cāy-gīr** / Sāyede devr eyler o mihr-i münīr
HH2651 Dilde bu fikr **cāy-gīr** olmış / Nūr-baḫşende-i żamīr olmış

cāy-ı ḫaṭar [1] tehlikeli, tekinsiz yer

HH2321 Lücce-i hevl-nāk ü **cāy-ı ḫaṭar** / Mevc iderdi iderse aña güzer

cāy-ı ḥużūr [1] huzurlu, rahat yer

NE639 Ḥāṣılı yoḳ cisr-i fenāda ḥużūr / **Cāy-ı ḥużūr** ister iseñ ḳıl ʿubūr

cāy-ı ḳarār [2] durma, dinlenme yeri

S102 O sulṭāna olduḳda **cāy-ı ḳarār** / Ḥicāb eyleyüp yerlere geçdi ġār
HH2672 İtdiler şehre şenlik ile güzār / Oldı Ḳosṭanṭaniyye **cāy-ı ḳarār**

cāy-ı nişīn {cāy-nişīn} [1] birinin yerine geçen, onun yerini tutan

NE178 Gerçi geçer **cāy-ı nişīn-i** imām / Sübḥa vü seccādeyi itmekde dām

cāy eylemek/itmek/ḳılmaḳ [8] yer etmek, yerleşmek ‖ derinden etkilemek

S133 Meger **ḳıldı** sulṭān her dü-sarāy / O şeb Ümmühānī sarāyında **cāy**
S151 Ḳodı ṭārem-i zühreye çünki pāy / Süleymān Sebā ḳaṣrını **itdi cāy**
S958 Leb-i yār-i sāġarda **cāy idicek** / Görinür meye rūḥ-ı şānī dimek
NE1895 Ḫātemi baġrına başup cān gibi / Sīnede **cāy eyledi** cānān gibi
SE619 **Cāy ider** câme-i zer-tārīde / Belki ṣandūḳ-ı ṣadef-kārīde
SE2490 Vāḳıʿā sinede **cāy eyleyicek** / Anı ayırmaġa döysün mi yürek
HH1156 **Cāy idüp** dilde ḫubb-ı mesned-i şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH1230 Ẕevki **cāy eyleyüp** nihādumda / Ḳaldı tafṣīli ile yādumda
HH2508 Gemiden çıḳdı maḫbese gitdi / Her biri bir ṭarafda **cāy itdi**

cāy idinmek [1] yer edinmek, yerleşmek

NE2973 **Cāy idinen** sāye-i verd-i teri / Neyler idi ḳaṣr-ı zer-ender-zeri

cāẕibe [7] çekicilik, alımlılık

NE1463 **Cāẕibe-i** luṭfı kemend eylemiş / Daʿvet-i dergāh-ı bülend eylemiş
NE1492 Müjde saña bāʿiṣi bu riḥletüñ / Oldı senüñ **cāẕibe-i** himmetüñ
NE2622 Zülf ü ḫaṭṭı gerçi olur dil-pesend / **Cāzibe-i** ānı ver ammā kemend

NE2751 **Cāzibe-i** fikri ki der-kār ider / İstedügin önüne iḥżār ider
SE456 ʿIşḳdur mevhibe-i Rabbāni / ʿIşḳdur **cāzibe-i** sübhānī
SE2970 İricek **cāẕibe-i** ḥükm-i ḳażā / Çāresi cān-ıla teslim ü rıżā
SE3224 ʿIşḳdur **cāẕibe-i** ḥükm-i ḳażā / Eksik olmaz dil-i ʿuşşāḳa belā

cāzim [1] kesin olarak kararını vermiş olan, kararlı

SE2491 Ḳayṣar ol fikre olınca **cāzim** / Oldı irsāl-i peyāma ʿazim

caʿl [1] yapma, meydana getirme ‖ bir iş yüklenme

NE1804 Ḥāṣılı ol zālim-i **caʿl-i** kerem / Beñzer mecʿūle-zene dem-be-dem

ceb [2]

1. eşya koymak için elbise üstüne dikilen üç tarafı kapalı torbacık

SE1976 Ḥāsılı yoḳ diyemez ehl-i seḫā / **Cebli** ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña

2. cep ‖ girinti

NE2781 Ḳande ki bir ḳırmızı çaḳşır göre / **Cebler** açardı aña süre süre

cebān [3] korkak, yüreksiz

SE2777 Cānibeyni ġażabuñ oldı yaman / Mütehevvir birisi, **cebān**
SE2786 Cenge āheng olıcaḳ ṣaff-ı **cebān** / Reme-i vaḥṣī gibi ola remān
HH2012 Düşdi teb-lerẕeye ʿadū-yı **cebān** / Rīsmān ṭaḳdı boynına merdān

cebbār [3]

1. her türlü güç ve kudretin, ululuğun sahibi olan, Allah

NE249 Cevr-i ʿadüv ile dil-figār idi / Müntaẓır-ı şefḳat-ı **Cebbār** idi
SE847 Didi kim ḳavm-i sebük-bāruz biz / Rāżī-i ḳısmet-i **Cebbāruz** biz

2. zulmeden, zorba

SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı **cebbār** / Şebi rūz eyledi rūzı şeb-i tār

Cebel-i Nūr [1] Mekke'nin kuzeydoğusunda Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği mağaranın bulunduğu Hira dağının diğer adı, Nur Dağı

HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser āfāḳ / **Cebel-i Nūra** döndi tāk u rivāḳ

cebde yılan bulmuşa dönmek [1] çok şaşırmak, hayrete düşmek

NE2223 Seyr idicek anı o şūḫ-ı cihān / **Cebde yılan bulmuşa döndi** hemān

cebhe [3] ön, yüz, ön taraf

NE973 **Cebhe-i** pür-nūrı şalar fer ü tāb / Çīni olur şaʿşaʿa-i āfitāb
HH1122 Gördi kim bir nigāhı tīr-güẕār / **Cebhesinde** nişān-ı devlet var
HH2121 Fer virür ruḫlarında nūr-ı cemāl / Mevc urur **cebhesinde** baḥr-ı celāl

cebīn [11] insan başının ön tarafında yüzün üst bölümünü oluşturan saç bitimi, alın

S117 İlāhī be-nūr-ı **cebīn-i** Resūl / Be-āl ü be-evlād-ı pāk-i Betūl
S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar sütūr / Aña levḥa-i zer **cebīninde** nūr
S260 **Cebīninde** çīn ü dürülmüş yüzi / Ḥabābun bu ġamdan ḳararmış gözi
S393 Ṣadef-veş olup baḥr-ı ġamda mekīn / Dehen beste idi **cebīn** çīn çīn
S397 Yürek zaḫm-ı guṣṣayla ḫūn-bār idi / **Cebīnümde** āṣār-ı ġam-vār idi
S398 Bu ġam nüsḫasın bildi her ḫurde-bīn / Aña fihris olmuṣdı çīn-i **cebīn**
NE681 Çīn-i **cebīn** ile şifā nüsḫası / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı devā nüsḫası
NE1178 Yaʿni gelüp ḥażret-i şeyḫ-i güzīn / Erre-i ʿömr oldı **cebīninde** çīn
SE1130 Baḫt ider levḥ-i **cebīnin** pür-nūr / Maṭlaʿından bilinür naẓm-ı ʿumūr
SE2278 Ġoncaya çīn-i **cebīni** vire şān / Gevşedikçe ola ḳadri erzān
HH1870 Gūy-veş başın urur idi yire / Oldı māh-ı **cebīni** ḳara bere

cebr []

cebr-i kesr [2] ıslah etme, kırılıp bozulanı onarma

SE261 Luṭfıla eyledi māh-ı ḫurrem / **Cebr-i kesr** eyledi ol kān-ı kerem
SE2963 Olıgör her ne gelürse ṣākir / **Cebr-i kesr** itmege Mevlā ḳādir

cebr itmek [3] baskı altına almak, zorlamak

NE2176 Anuñ ile nicesi ṣabr idemez / ʿİffet ile nefsine **cebr idemez**
NE2182 Cānına yanıncaya dek **ide cebr** / Fikr ide nefsinde güç olmaz mı ṣabr
SE1210 Kimine mesned olur babası / **Cebr ider** kimisine paşası

Cebrā'il [3] dört büyük melekten Allah'ın emirlerini vahiy yoluyla peygamberlere getirmekle görevli olanı; Cibrīl

SE243 Geldi biñ ʿizzetile **Cebrā'īl** / Virdi peygām-ı Ḫudāvend-i Celīl
HH144 Bir Burāḳ ile geldi **Cebrā'īl** / Ḳıldı ʿarż-ı selām ile tebcīl
HH176 Sidreye varıcaḳ o Mihr-i Celīl / Sāye-veş ḳaldı raḫş ü **Cebrā'il**

ced [5] baba

NE1474 Ġāfil idi **ceddüm** o aḥvālden / Kevkeb-i baḫt itdügi iḳbālden
NE1483 **Ced** daḫı biñ cidd ile itdi duḫūl / Buldı dil-i sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
NE1496 ʿAyni ile **ceddüme** iʿlām ider / Ṣoḥbeti bu vech ile itmām ider
NE1936 Belki eben ʿan **ced** o dihḳān reviş / Bulmuş iken anuñ ile perveriş
SE506 **Ceddi** nāmıyla olındı ikrām / Yezdicerd oldı şeh-zādeye nām

cedel **[1]** çekişme, kavga etme

HH1986 Varıruz biz **cedel** muḳarrer ise / Ḥāżır olsun o da hemān er ise

cedel-pīşe **[1]** kavga, dövüşte mahir olan

S283 Ḳavī pençe şīrān-ı merdāne merd / **Cedel-pīşe** yekeffün-i kār-ı bezd

cedīd **[1]** yeni, taze

NE152 Kande ki bir lāle-ruḫ ola bedīd / Ẓāhir olur sīnede dāġ-ı **cedīd**

cedvel **[7]**

1. düz çizgi çizmeye ve boyut ölçmeye yarar ölçüm aleti

S65 Çekem levḥ-i cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem **cedvel** olursa dīn-i ḳavīm
NE6 **Cedvel-i** taḳvīm-i Ḥakīm-i ezel / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı ʿilm ü ʿamel
SE3153 İstiḳāmet ki ola tabʿa medār / Ṭoġru yoldan çıḳamaz **cedvel-vār**
SE3515 Līk ḫāme ḳalem-i **cedvel-vār** / Başladı çizmege sürʿatle kenār
HH89 Levḥa-ı nūr-pāş-ı nüh **cedvel** / Āḫirin resm-i nüsḫa-ı evvel

2. doğal veya yapay su arkı, kanal

S692 Çemenden revān olup āb-ı ẕülāl / Olur lāciverd içre **cedvel-miṣāl**
NE24 Anda nihāndur elif-i ism-i ẕāt / Oldı meger **cedvel-i** āb-ı ḥayāt
HH438 İrdi būstān-ı feyże dest-i emel / Çekdüm ol çeşmeden nice **cedvel**

3. yazma eserlerde sayfa kenarına çekilen çizgi

SE3449 Her biri sāḥire-i behcetdür / **Cedvel-i** dāʾire-i daʿvetdür

ceffe'l-ḳalem **[1]** kader. Terkip Türkçe'ye çevrildiğinde "Kaderin kalemi kurumuştur." anlamına gelmektedir.

SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya ġark olsa yeme / Çāre yok ḥuşkī-i **ceffe'l-ḳaleme**

cefā **[35]** büyük sıkıntı, eziyet, incitme

S489 Denī luṭf u iḥsānda zāl-ı zamān / **Cefāya** gelince cihān pehlevān
S502 Mey içdi deyu iftirāsın ḳomaz / Bize hefte cengin **cefāsın** ḳomaz
S506 Yüri iltifāt itme andan yaña / Nigāh-ı teġāfüldür aña **cefā**
S512 Vefā hūd umulmaz **cefāya** ne borc / Ḳoduḳ medḥi yā iftirāya ne borc
S515 Ya ḥūbān-ı şehrüñ **cefāsı** nedür / Ki tīr atsa lā-büd hedef sīnedür
S753 Hezār ile kuh-sār olup hem-zebān / **Cefāya** ṭutar şāh-ı cünbüş-künān
S792 Götürmez diyu ṣunmaz olduñ baña / Neden bu **cefā** merḥabā merḥabā
S1081 Dile muṭribā irdi zaḫm-ı **cefā** / Bir yeşīm-i sāzı yetişdür aña
NE190 Çāh-ı devāt içre be-şarṭ-ı **cefā** / Eyle Bilāl-i Ḥabeşī-veş ṣalā
NE593 Vāʿiẓ-i şehrüñ de sözi bir belā / Her sözi bir neşter-i tīr-i **cefā**
NE760 İtdi ḥuṣuṣa ki **cefā-yı** zamān / Miḥbere gibi yüregüm ṭolı ḳan
NE972 Dide vü ebrū-yı **cefā** cūy-ı nāz / Keffe vü şāhin-terāz idi nāz
NE1048 Rāh-ı **cefā** vü siteme gitmesün / Yoluna cān vireni unutmasun
NE1993 Çarḫ virür iken ki dürli nevāl / Yine **cefāsına** tahammül muḥāl
NE2009 Cevr idene lābüd irişür **cefā** / Rāh-ı ṣadāḳatdedür ancaḳ ṣafā
NE2681 Cānına od ṣaldı velī bu **cefā** / Gözler idi furṣatını dāʾimā
SE167 Saña Ḥaḳ rātibesin ṣubḥ u mesā / Virmede eyleye biñ dürlü **cefā**
SE587 Didi bir ʿāṣıḳ-ı bī-bāki aña / Ne revā cān-ı ʿazīze bu **cefā**
SE1266 ʿĀleme cevr ü **cefāsı** ḥasbī / Kendi ümmī vü cehalet kesbī
SE1565 Birine irse eger zaḫm-ı **cefā** / Ol birisinde ḳopa vaveylā
SE2068 Ne belādur il ide ẕevḳ ü ṣafā / Saña ol ẕevḳ ü ṣafā ola **cefā**
SE2155 Her sözi olmış-iken ḫār-ı **cefā** / Gül gibi siz olasız ʿuḳde-güşā
SE2259 Bā-ḥuṣūṣ ola ʿadüvvi ḳāhir / Ki ola ḳahr u **cefāya** ḳādir
SE2296 Ne revā cevr ü ḥuşūnetle müdām / Olasın ḫār-ı **cefā** gibi be-nām
SE2361 Gāh olur neşter-i nebtīz-i **cefā** / Gāh olur merhem-i rāḥat-baḫşa
SE2824 Nite kim Zāl-ı sipihr-i kec-bāz / Bāmdan itdi **cefāya** āġāz
SE3159 Bu **cefā** kim olınur şāḫ-ı tere / ʿĀḳil iseñ saña ʿibret yetüre
SE3344 Zāl-ı dehr-ile **cefāda** ortaḳ / Çarḫ-ı bed-mihre vekīl-i muṭlaḳ
HH931 Ser-be-ser derddür hevā-yi ḥabīb / Cümleden müşkili **cefā-yı** raḳīb
HH1613 Eyleyüp ṣūret-i **cefāda** vefā / Ġarazı iltifāt idi maḥżā
HH1763 Ol ḫazān-dīde-i **cefā** vü sitem / Oldı ḫilʿatle gülbün-i ḫurrem
HH1912 Ḳıldı gerdūn **cefā** yüzin iẓhār / Derd-mende göründi terk-i diyār
HH2034 Ey ḫoş ol iltifāt-ı pinhānī / Ki görenler **cefā** ṣaña anı
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur bilür ẕürefā / ʿĀrife ṣūret-i **cefāda** vefā

HH2068 Ne belā-yı ḥased ne ḥavf-ı raḳīb / Ne **cefā-yı** ʿadū ne cevr-i ḥabīb

cefā eylemek/itmek [8] eziyet etmek, sıkıntıya sokmak

S467 Anuñla ḳomaz yine **eyler cefā** / Ṣaçar curʿasın yine bizden yaña
S1075 Ḳoma muṭribā sāzı eyle nevā / Bize ṣun fürū-dāşı **itme cefā**
NE2061 Ḥarf atup eylerdi eẕiyyet aña / Görmeze ururdı **iderdi cefā**
NE2257 Her ne **cefā eylesem** aña revā / Tek durur iken saña **itmiş cefā**
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp **eyler cefā** / Dirligüm it dirligi dir dāʾimā
SE989 Bilmeyüp özge ḥaṭā eylersin / Cāna taʿẕīb ü **cefā eylersin**
HH2272 Dögdi sögdi **cefālar itdi** baña / Nice dürlü eẕālar itdi baña
NE2731 Genc-i ḥayāle getürüp dāʾimā / **İtmedesin** aña hezārān **cefā**

cefā-kar [6] eziyet eden, cefa çektiren

HH773 Göreyün baña itdügün bulasın / Bir **cefā-kāre** mübtelā olasın
HH1899 Söyledi ḥācib-i **cefā-kāra** / Ḥacb-i ḥirmān göründi ol zāra
HH1905 Baña mı ḳaldı şāhuñ āzārı / Şimdi mi çıḳdı bu **cefā-karı**
HH1958 Bize göndersin ol **cefā-kārı** / İtsüñ iḥyā bu zār u bīmārı
HH2084 Yoḳsa gördün mi ol **cefā-kārı** / Yaʿni bālā-yı bāmdan yārı
HH2217 Ḳuvvet-i ḳalb olup o ḫūn-ḫˇāra / Degdi furṣat seg-i **cefā-kāra**

cefā-muʿtād [1] cefayı huy edinmiş, eziyet eden

HH1811 Didi derd ile eyleyüp feryād / Dād ey gerdiş-i **cefā-muʿtād**

cehalet [2] bilgisizlik, bilmezlik

NE2342 İtmemege cāna **cehālet** gezend / ʿĀrif-i ehl-i dile besdür bu pend
SE1266 ʿĀleme cevr ü cefāsı ḥasbī / Kendi ümmī vü **cehalet** kesbī

cehd [2] bir şeyi yapmak, başarmak için kendini zorlama; çalışma, çabalama

SE741 Her kimüñ ki ola ḳalbinde maraż / Cidd ü **cehd-ile** ider def-i ʿaraż
HH1187 Sürelüm pāy-ı taḫt-ı devlete raḫt / **Cehd** olunsun hele ya taḫt yā baḫt

cehd eylemek/itmek [3] çalışıp çabalamak

SE735 Cidd ü **cehd it** yürü insān olıgör / Ḳābil-i sikke-i ʿirfān olıgör
HH620 **Cehd idüp** ṭuymadı bu rāzı ʿavām / Geçdi ol ḥāl ile nice eyyām
HH1492 **Eyleyüp** ʿahde turmaġa **cehdi** / Beklerin ben o mehdī-i ʿahdi

cehele [2] bilgisizler, cahiller ‖ kendini bilmezler, münasebetsizler

SE1213 Ḫaşm ola ṣāḥib-i ʿilm ü ʿamele / Nekebāt ü kekezāt u **cehele**
HH255 Cāh-ı pā-der-hevāyile **cehele** / Bilüp eksiklügini itdi hele

cehende [2] sıçrayan, fırlayan

S297 Muḥarrik olup aña girdāb ü mevc / Olur pāy-kūp ü **cehende** bāvec
NE1301 Her atılan mühre-i āhen-beden / Gāh **cehende** geh olur ġavṭe-zen

cehennem [3] günahkârların öldükten sonra ahirette cezalarını çekmek üzere gidecekleri yer, tamu

S55 Direm fikreti cānı rencver ide / **Cehennem** bināsına müzd-ver ide
NE598 Furnı idi tut ki **cehennem** anuñ / Tābesi içinde bu ʿālem anuñ
SE994 Özleme semt-i kenārı güẕer it / O **cehennem** deresinden ḥaẕer it

cehennem-vār [1] cehennem gibi olan yer

HH2494 Meger ol keştī-i **cehennem-vār** / Pür imiş cümle ceng-cū küffār

cehennemlik [1] cehenneme gitmeye layık

SE995 Nefse uyma ṣaḳın ādemlikdür / Düşine ḥayf **cehennemlikdür**

cehīm [1] cehennem, tamu. Ayrıca bkz. ‘caḥīm’ md.

SE760 Defʿ olur ʿilm-ile her ḫulḳ-ı zemīn / Nūr-ı īmān ile çün nār-ı **cehīm**

cehl [21] bilgisizlik, bilmezlik, cehalet

NE728 Naḫvet-i **cehl** ile bir iki civān / Nāmların ide cihān pehlivān
NE871 Luṭfı dirīġ eylemedi ehline / Ḫāʾib olan levmi ider **cehline**
NE911 Anı ki peydāsına yoḳ ḳudretüñ / **Cehldür** iʿdāmı içün himmetüñ
NE2026 Ġaflet idüp ta ki o muḫtel dimāg / **Cehl** mürekkebine olur dāg dimāg
NE2076 Ebleh ü ḫod-reʾy ü hod-ārāy olan / **Cehli** ile ʿāleme rüsvāy olan
NE2337 **Cehl** ü suḫan āb ile āteş olur / Ṣāḥibinin ḥāli müşevveş olur
NE2340 İtme Ḫudāyā bizi **cehl** ile zār / Ola ḫuṣūṣa ki ḥamākat-şiʿār
SE614 Defʿ ider **cehl** ü hevā ẕulmetini / Bildürür ādeme māhiyyetini
SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü iḫlās / **Cehl** çirkinden ider ḳalbi ḫalāṣ
SE755 Sereyān ide dile ʿillet-i **cehl** / Ḳaplaya gösgötüri ẕulmet-i **cehl**
SE756 Çünki tārīḳī-i **cehl** ola ḳavī / Ẕulmet-i küfrüñ olur pīş-revi
SE757 **Cehldür** maṣdar-ı her şerr ü fiten / Ṭoġar aḫlāḳ-ı zemīme andan
SE1073 Pest ide **cehli** ile rütbetüni / Bilmeye kadri ile ḳıymetüni
SE1085 Ḫaberi yoḳ ide baḫtın yitire / **Cehl-ile** pençe uranlar şīre

SE1249 Raʾyet-i **cehl** olup ʿālem-gīr / Buldı eyyāmını fülk-i tezvīr
SE1254 Manṣıba ʿilm-iken evvel miʿyār / Şarṭ-ı vāḳıf gibi **cehl** oldı medār
SE1257 ʿAḳl-ı ıfaʿʿāl-i cünūn ü şirret / Rūḥ-ı ḥayvānī-i **cehl** ü rişvet
SE1267 **Cehlüñ** ol mertebesi sehl olmaz / Kesbsiz çaḳ bu ḳadar cehl olmaz
SE1267 Cehlüñ ol mertebesi sehl olmaz / Kesbsiz çaḳ bu ḳadar **cehl** olmaz
SE1268 Oldı bu **cehl-ile** meymūn-aḫter / Mesned oldı aña dübb-i ekber
SE3512 **Cehl-i** ṣoḥbet ki olındı itmām / Ḳırḳlar menzili oldı bu maḳām

cehl-i mürekkeb [2] bilmediğini bilmeyecek kadar büyük cahillik

NE2027 **Cehl-i mürekkeb** gibi ol rū-siyāh / Ġaflet ile kārını itdi tebāh
SE794 Bir muḳavvī ḳālıbdur bu / Ṣūret-i **cehl-i mürekkebdür** bu

cehliyye [1] cahillik, bilmezlik

SE1222 Her biri ṣūret-i ʿaḳliyyesidür / Eṣer-i ḳuvvet-i **cehliyyesidür**

cehūl [2] çok cahil, kara cahil

NE2420 Şehvet olur ādeme nefsinde şūm / Nefse uyan oldı **cehūl** ü ẓalūm
SE170 Olmadı nefs-i bed-endīş-i **cehūl** / Ḳābil-i sikke-i tamġā-yı ḳabūl

celāl(e) [25]

1. Allah'ın kahır ve gazap taşıyan sıfatı

NE36 İsm-i **Celāl** ile keşīde hemān / Şāne ile tār-ı ḫaṭ-ı mehveşān
NE37 İsm-i **Celāli** gören āgāhdur / Fevḳde ol serīr-i Allāhdur
NE200 Hādī-i dīn hādim-i küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u **celāl**
SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı fi'l-ḫāl / Gösterür rūy-ı Cemāl ism-i **Celāl**
SE30 Gösterir rūy-ı **Celāl** ism-i Celāl / Pür-cilā tīġ-i celāle meh ü şāl
SE30 Gösterir rūy-ı Celāl ism-i **Celāl** / Pür-cilā tīġ-i celāle meh ü şāl
SE222 Yā İlāhī **bi-celāl-i** sermed / Bi-cemāl-i ruḫ-ı āl-i Aḥmed
SE271 Ṭabaḳātına **Celālüñ** gūyā / Vardı efkār-ı dil-i ʿuḳde-güşā
SE1048 Sen de fikr eyleye iy ehl-i ḍalāl / Ḥāżır u nāẓır iken Celle **Celāl**

2. öfke, hışım

NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem **celāl**
NE1180 Çekdi ḳılıç aña **celāle** miṣāl / Eyledi bin ḳahr ile ʿarż-ı celāl
NE1180 Çekdi ḳılıç aña celāle miṣāl / Eyledi bin ḳahr ile ʿarż-ı **celāl**
NE1698 Ġālib olup çeşmine tāb-ı **celāl** / Ḥāṣılı irdi aña bir özge hāl
SE30 Gösterir rūy-ı Celāl ism-i Celāl / Pür-cilā tīġ-i **celāle** meh ü şāl
SE1068 Bāde-i kibr-ile aṣḥāb-ı **Celāl** / Yükini ṭutsa eger keffe-miṣāl
SE1195 Oldı devrān-i **celāli** maʿkūs / Rāʿyet-i devleti ḳıldı menkūs
SE1229 Bula mı hīç mehābetle **celāl** / Ṭutalum tīġ ḳuşanmış dellāl
SE1291 Müddet-i manṣıb-ı dehr-i muḥtāl / Vaḳt-i maġrūrī-i aṣḥāb-ı **celāl**
SE2810 Yaʿnī ṭūfān-ı **celāl** itdi bürūz / Ḳaynadı fitne hemān rūz-be-rūz
SE3409 Didi cānāna idüp ʿarż-ı **celāl** / Öyle mechūli neden baña suʾāl
HH39 Esse ammā irüp zamān-ı **celāl** / Şarṣar-ı ḥevl-nāk-i sebʿa leyāl
HH660 Bizi ḳorḳıtma hiç **celālüñle** / Defʿ-i ġam ide gör cemālüñle

3. yücelik, ululuk

HH1552 Ḳahr-i şāhīden oldı fārīġ-bāl / Oldı iblīs-i āsumān-ı **celāl**
HH1921 Gerçi cāh ü **celāli** ġālib idi / Līk erbāb-ı faḳra ṭālib idi
HH2121 Fer virür ruḥlarında nūr-ı cemāl / Mevc urur cebhesinde baḥr-ı **celāl**

celb [3]

1. alma, zaptetme

NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı billūrīni **celb** / Ḥavżını murdarladı sūr-ı kelb
SE1328 Gūşe gūşe ola **celb** ü yaġma / Ḳalḳa her nāḥiyeden bir ġavġā

2. kendi üzerine çekme

SE3026 Luṭf-ıla bī-kesi eyle iḥyā / Ölmez oġuldur ider **celb-i** duʿā

celī [10]

1. açık, zahir, aşikâr

S1028 Bulur rind odur kühde ḳadr-i **celī** / Ḳonur her birine birer şandalī
NE340 Birisi de ṣāḥib-i ḳadr-i **celī** / Ṣıhr-i vaṣī yaʿni ʿAlī velī
NE1932 Maʿrifet erbābı ṭufeyl olamaz / Anuñ içün ḳadr-i **celī** bulamaz
SE89 Pes-i mīnādan idüp seyr-i **celī** / Dūr-bīn eyledi çesm-i Zuḥali
SE686 Ṣadr-ı ʿālī ki **celī** merḥaledür / Çünki ferrāşe ḳona mezbeledür
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle ḳadr-i **celī** / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī

2. aşikar ‖ parlak

NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi ḥüsn-i **celī** / Ayaġı ḳınalı gözi sürmeli
SE759 Çāresi ṭabʿ-i **celī** ḥimmet-ile / ʿİlme saʿy itmek imiş ḥikmet-ile

SE1054 İtdi ol mihr-i **celī** ḳadr-i ḫaṭīr / Nūr-ı işrāḳ-ıla eşrāf-ı żamīr

3. uzaktan okunacak sûrette kalın (yazı), hat sanatında her cins yazının iri yazılan şekline verilen ad

NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ eli / Yazdı çemenden yere ḫaṭṭ-ı **celī**

celīl [13]

1. Allah'ın büyüklük ve ululuk sıfatı

NE236 Vaṣfı çünkim ola Rabb-i **Celīl** / Vaṣf ide mi anı bu ṭabʿ-ı kelīl
NE251 Geldi burāḳ ile o dem Cibrīl / Ḥażrete irgürdi ey peyām-ı **Celīl**
NE814 Kim beni itmişdi Ḫudā-yı **Celīl** / Vech-i maʿāşına o ḳavmüñ kefīl
SE243 Geldi biñ ʿizzetile Cebrāʾīl / Virdi peygām-ı Ḫudāvend-i **Celīl**
SE278 Nefḫa-i şevḳ-ı viṣal oldı delīl / Ḳıldı rūşen yolını nūr-ı **Celīl**

2. çok büyük, ulu

S137 Burāḳı çeküp öñüne Cibrīl / Yañaşdurdı ḫidmet o peyk-i **celīl**
NE297 Sidreye vardıḳda ceyb-i **Celīl** / Ḳaldı o mevḳıfde hemān Cibrīl
NE1440 İster iseñ ḳavlüme rūşen-i delīl / Saña yeter ḳıṣṣa-i şeyḫ-i **celīl**
NE2154 Bula Sikender gibi ḳadr-i **celīl** / Līk ola her ḳarnda gāyet **celīl**
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa virüp ḳadr-i **Celīl** / Yaḳdı maḳṣūrelerinde ḳandīl
SE836 Sen daḫı öldürecek olma şaḳın / Diñle Fārūḳ-ı **Celīlüñ** ḫabarın
HH119 Māhı şaḳḳ eyledi Nebiyy-i **celīl** / Nitekim ṣadrını anuñ Cibrīl
HH176 Sidreye varıcaḳ o Mihr-i **Celīl** / Sāye-veş ḳaldı raḫş ü Cebrāʾil

celīlü'l-ḫitāb [1] hitabı, sözleri ulu olan, Kur'ân-ı Kerîm

NE51 Oldı yedi baṭınla ümmü'l-kitāb / Cāmiʿ-i Kur'ān-ı **Celīlü'l-ḫitāb**

celīlü'l-iḫlās [1] ihlası, samimiyeti çok olan

SE1585 Ol iki yār-ı **celīlü'l-iḫlās** / Buldı ṣıdḳı berekāt-ile ḫalāṣ

celīlü'r-rütbe [1] rütbesi büyük olan, yüksek makam sahibi

SE1083 Yaʿnī bir merd-i **celīlü'r-rütbe** / Şirret ü şūr ile itse ġalebe

celīlü't-teşrīf [1] bir yeri onurlandırma yüceliği

SE1511 Varıcaḳ emr-i **celīlü't-teşrīf** / Geldi dīvān-ı hümāyūna ḫarīf

celīs [1] birlikte oturan, arkadaş

SE1558 Olmış-ıdı iki ġam-ḫʷār u enīs / Şīşe vü cām gibi yār u **celīs**

cellād [8]

1. mahkemece verilen ölüm cezasını uygulayan görevli

S484 Devāsın ki **cellād** ide ḫastenüñ / N'olur ḫāli eyā ol işkestenüñ
SE1846 Gerçi inkār ile eyler feryād / Olamaz daġdaġa-sāz-ı **cellād**
SE2667 Geldi **cellād** o dem meydāna / Kārlar eyledi üstādāne
HH999 Bir yaña derd-i fürḳat-i Behzād / Bir yaña bīm-i ḫançer-i **cellād**
HH1115 Ḳıldı teʾḫīr kār-ı **cellādı** / Der-niyām itdi tīġ-i bī-dādı
HH2619 Didi **cellāda** eyleme teʾhīr / Eyle bunları tīġ ile taʿzīr

2. hiç çekinmeden adam öldüren kişi

HH1085 Ser-be-ser ḫaste-i rehe reg-zen / Belki **cellād-ı** bi-güneh-düşmen

3. eziyet eden, yok eden kişi

NE2345 Var idi bir muṣṭaliḥ-i rūzgār / Ḳāfiye **cellādı** ḫar-ı nā-bekār

cellād-ı çarḫ [1] gökyüzünün celladı, ölüm meleği, Azrail

S462 İdüp yaʿni **cellād-ı çarḫı** ḫacīl / Demüñle bu ġam mürdesin zinde ḳıl

cellāḳ [2] (erkek için) mastrübasyon yapan kişi

NE2727 Fikr-i fücūr ile daġal-bāz olan / Fācir ü **cellāḳ** ü çeb-endāz olan
NE2815 Yumruġ ile eylediler anı leş / Oldı zebūn ālet-i **cellāḳ-veş**

celle [1] büyük, ulu, yüce. Ululama amacıyla Allah'ın adlarıyla birlikte kullanılır.

SE1048 Sen de fikr eyleye iy ehl-i ḍalāl / Ḥāżır u nāẓır iken **Celle** Celāl

Cem [46] İran mitolojisine göre Pişdadiyan hanedanının dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. İnanışa göre şarbı o icat etmiş ve işret meclisindeki adetleri de ilk defa o uygulamıştır. Şiir geleneğinde Cem veya Cemşîd isimleri cinler, haşmet, debdebe, rüzgar, mühür gibi kelime ve kavramlarla zikredilirse burada Hz. Süleyman'ın konu edildiğine hükmedilir.

SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i ʿıyş u demden / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı **Cemden**
S6 Virür māha ḫāṣiyyet-i cām-ı **Cem** / Döküldükçe leb-rīz olur dem-be-dem
S83 Mey-i ʿışḳını içdi mānend-i **Cem** / Cihān itdi defʿ-i ḫicāb-ı ʿadem
S200 Maḫal aña her vech ile lā-cerem / Gerek şandalīdür gerek taḫt-ı **Cem**
S296 Müẓehheb nişīmengehi taḫt-ı **Cem** / Direfş-i Keyānī o zerrīn-ʿalem
S470 **Cemi** cām-ı merg ile mest eyledi / Zücāc-ı mizācın şikest eyledi

S510 **Cemüñ** baña ʿarż itme cām-ı meyin / O bed-mestlerüñ yüzini görmeyin
S769 Ṣavup zāhidi al ele cām-ı **Cem** / İçilsün şarāb idelim defʿ-i ġam
S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı **Cem**
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı **Cem**
S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i **Cemden** oy virür itseñ ṣadā
S939 Ḥarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı **Cem** çeker / Şu mest ejdehā gibi kim dem çeker
S954 **Cem** itmiş meger cāmı vaḳf-ı muġān / Kenārındaki ḫaṭṭı añа nişān
S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar alur ḥışṣesin / Oḳur ezber aḥbāba **Cem** ḳıṣṣasın
S997 Odur ʿaṣr-ı **Cemden** ḳalan yādigār / Ki olmuşdı Cemşīde gencīnedār
S998 Der-i **Cemde** eski emekdār miş / Felek gibi ḳoca güneh-kār imiş
S1044 Añа rükūş iden ṣüret-i nāḳūsını / **Cemüñ** bārgāhındaki kūsını
S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i cām-ı **Cem'i** / Çıḳar sīneden kārvān-ı ġamı
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı **Cem** / Uyansun yine şemʿ-i zindān-ı ġam
S1384 Felek ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı sebū / **Cemüñ** menzilinde bitürdi kedū
S1417 **Cem** ü cām ü sāḳī vü müldür göñül / Bu elṭāfa mazḥar göñüldür göñül
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı **Cemi** / Derūna ṣafā vir de gör ʿālemi
NE438 Şāh-ı kerem vāriṣ-i evreng-i **cem** / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i ümem
NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i Ḫān Murād / Ḫusrev-i **Cem** kevkeb-i Sulṭān Murād
NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne **Cem** döker
NE654 Cevher-i māhiyet-i Ḫātemdür ol / Āb-ı ḫamīr-i ṭarab-ı **Cemdür** ol
NE677 Cām-ı **Cemüñ** belki budur mışḳalı / K'oldı nuḳūş dū-cihān münceli
NE679 Pīr-i muġāndur **Cem-i** Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr
NE682 Ḳaṣr-ı **Cem** olunduġı demde binā / Āb-keş olmuşdı bu pīr-i dü-tā
NE694 Her biri bir ḫusrev-i **Cem** iʿtibār / Ḫidmet-i pīrān ile pür-iştihār
NE696 Bārgeh-i **Cem** de sücūd eylemiş / Her biri işbāt-ı vücūd eylemiş
NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i **Cem** celāl
NE3012 Sāġar-ı zerrin-i **Cem-i** kāmkār / Ḳaşıġını aġzınuñ ey nā-bekār
NE3021 Alma ele meşʿal-i cām-ı **Cemi** / Mekr ile yoldan çıḳarır ādemi
NE3053 İdeli teşrīf-i serīr-i **Cemi** / Görmedi bir yerde iki dirhemi
NE3062 Pādişeh-i ʿaṣrī de ʿayyāş idi / Ḫusrev ü **Cem** meşreb-i ḳallāş idi
SE338 Böyle **Cem** gelmedi hīç devrāna / Ser-be-ser kişveri ʿişret-ḫāne
SE1680 Genc-i **Cem** künc-i beyābānda yatur / Sīm ü zer maʿdeni yabanda yatur
SE1935 Aṣlı köki ḳatı aʿlādan mı? / Genc-i **Cem** daḫme-i Dārādan mı?
SE2268 **Cem** olup yanına bir gün vüzerā / Didiler iy şeh-i iḳlīm-güşā
SE2584 Seyriden ʿālemi cām-ı **cemde** / Görmedi mişlin anuñ ʿālemde
SE2587 Böyle bir meclis-i pür-zīver-i **Cem** / Düşde gördiyse orayı bilmem
HH872 Nāmı Ḫurşīd Şāh idi anuñ / **Cem** ü Cemşīdi idi devrānuñ
HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı dem / Gözi ṭolar miṣāl-i sāġar-ı **Cem**
HH1810 Ḫāṭıra geldi sürdügi demler / Bezm-i vuṣlatda sāġar-ı **Cemler**

Cem-āyīn [1] toplanmış, töreń için hazır bulunan
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf sipāh-ı **Cem-āyīn** / Zer ü zīverle çarḫa döndi zemīn

Cem-cenāb [1] Cem mertebesinde bulunan, Cem gibi yüksek rütbeli
S1025 O ḳaṣr üzre ser-germ olan **Cem-cenāb** / Hevāya atar tācını çün ḥabāb

Cem-istiʿdād [1] Cem gibi yetenekli olan
SE1751 Ḫabbeẕā Āṣaf-ı **Cem-istiʿdād** / Kemterīn ʿabd aña İbn-i ʿAbbād

Cem-ḳadr [1] Cem kadar kıymetli olan, yüksek makamlı
S339 Vezīrān-ı **Cem-ḳadr** ü Āṣaf-maḳām / Emīrān-ı ṣāḥib-livā-yı be-nām

Cem-kāḫ [1] Cem'in köşkü
SE2752 Ṣorıcaḳ aṣlını ṣāh-ı **cem-kāḫ** / Virdi naḫl-i süḫana berg-ile şāḫ

Cem-meniş [2] Cem yaradılışlı, huyu tabiatı Cem gibi olan
NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i cemşīd-i fer / **Cem-meniş**-i İskender vālā Güher
SE707 Ḫusrev-i **Cem-meniş** ü ʿādil idi / Kāmil ü fāżıl ü deryā-dil idi

Cem-meşreb [1] Cem yaradılışlı, Cem gibi davranan
HH2560 Pir-i pür-dil gedā-yı **Cem-meşreb** / Merḥamet-kīş ü mekrūmet-meẕheb

Cem-rifʿat [1] Cem gibi büyük ve yüce olan
HH1392 Ḫāṣılı pādişāh-ı **Cem-rifʿat** / İtdi tesḫīre yārı çoḳ himmet

Cem-sālār [1] Cem'in komutanı
HH192 Şāh-ı Ḥāḳān-sipāh-ı **Cem-sālār** / Māh-ı gerdūn-penāh-ı mihr-āṣār

Cem-şān [1] Cem'e benzer, Cem gibi
HH1734 Emr-i şāh ile āṣaf-ı **Cem-şān** / Bend idüp ol nihāl-i nāzı hemān

Cem-tebār [1] soyu Cem'e dayanan, Cem asıllı
S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı maġāzī-şiʿār / Ebü'l-feṭḥ-i şānī şeh-i **Cem-tebār**

cemʿ [16]

1. ayrı nesneleri bir araya getirme, toplama, birleştirme

S110 Teferrüd idüp **cemʿi** Ḳurʾān ile / Şeref resmi ḫatm oldı ʿOṯmān ile
S290 Revān olup enhār-ı **cemʿ-i** keṣīr / O ṣaḥrāyı itdi miṣāl-i ġadīr
NE483 Ḳalb-i perīşan o gice **cemʿ** idi / Bir ben idüm sāye idi şemʿ idi
NE2326 Kim inanur ger dise **cemʿ-i** kesīr / Bir güzelüñ nāmı imiş ḳamṭarīr

2. topluluk

S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı **cemʿ-i** sipāh
S349 Ṭuyup ʿazm-i Şāhenşeh-i Bān-ı Leh / Żarūrī hemān itdi **cemʿ-i** sipeh
S623 Virüp **cemʿ-i** eşḫāṣ aña ṣıḳleti / Ṣıḳar keṣret ol kūşe-i vaḥdeti
NE359 Ḳıldı ġazā ḳaṣdına **cemʿ-i** nüfūs / Eyledi ʿazm-i sefer-i Engürüs
HH1990 Oldı deryā-yı ġayreti cūşān / Eyledi **cemʿ-i** ʿaskere fermān

3. toplam, toplanan şey

S1185 Ṣurāḥī eger barmaġın itse şemʿ / ʿAraḳ gibi bulmaya bir şemʿ-i **cemʿ**
SE2575 **Cemʿ-i** şemʿ idi o naḫl-i zībā / Ṣīşe-i fānūs aña ḳaṣr-ı vālā
SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi dem-i ʿaṣr / Fāżıl-ı ʿālim olurdı **cem-i** ʿaḳr
HH96 Lücce-i **cemʿa** kevni ġark itdi / Maḳsem-i çeşme oldı fark itdi
HH131 Oldı ol **cemʿa** şemʿ-i pür-envār / Şeb-i Esrārda keşf olan esrār
HH2782 Hem-dem-i merd-i ʿārif it anı / Şemʿ-i **cemʿ-i** maʿārif it anı

4. toplu, bir arada

NE2503 Cānum oġul niceye dek bu hevā / Olmaz imiş **cemʿ-i** zinā vü ġınā

cemʿ eylemek/itmek [14] toplamak, bir araya getirmek

S262 Didi **cemʿ idüp** cümle erkānını / Güher-bār idüp laʿl-i ḫandānını
S1135 **İder** şuʿlesi **cemʿ** ḫalḳ-ı cihān / Sütūn üzre gūyā direfş-i Keyān
S1271 Dizüp lāle vü gül yine kāseler / Çemen **cemʿ-i** bārān-ı nīsān **ider**
NE570 İtmiş iken cāyini ceyb-i seḫāb / Pençesini **cemʿ idemez** āfitāb
NE629 Ḫisset ile **cem-i** zer ü sīm **ider** / Mālını sermāye-i taʿzīm ider
NE1011 Zehr ile tiryākı odur **cemʿ iden** / Var ise şübheñ oḳu bu nüsḫadan
NE2091 Aḳluñı **cemʿ eyle** dilā sen de gel / İtme ferāsetle dem-ā-dem ʿamel
NE3077 Pend virüp ḫāṭır-ı ʿayyāşına / ʿAḳlını **cemʿ eyle** yüri başına
SE777 **Cem ʿidüp** bir nice ṣūret-ger-i Çīn / Eyledi ḫidmet-i nakşa taʿyīn
SE961 Olma dil-dāde-i mūy-ı pür-çīn / ʿAḳluñı başına **cemʿ it** miskīn
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma zīnhār / ʿAḳluñı başına **cemʿ it** yürü var
SE2628 **Cem idüp** kendümi ṭurdum seḥeri / İtdüm eṭrafa taḥayyür naẓarı
HH1695 **Cemʿ idüp** kendin ol büt-i fettān / Açdı mecmuʿa-yı füsūnı hemān
HH1970 **Cemʿ idüp** nāme-i perīşānı / Nüsḫa-veş urdı āteşe anı

cemʿ olmaḳ [11] bir araya gelmek, toplanmak

S1136 Şuʿāʿ-ı fitīl ile ḫurşīd lemʿ / Derūnunda esbāb-ı şevḳ **oldı cemʿ**
S1438 Nice **cemʿ olur** ʿışḳ-ı dünyā ile / Mey-i telḫ içilsün mi ḥelvā ile
HH494 Gördi ifkār olup dil ü cānı / **Cemʿ olup** māye-i perīşānī
HH540 Çünki birbirine düçār oldı / **Cemʿ olup** heşt yār-gār oldı
NE487 Ḳaldurup āḫir ʿalem-i şuʿle ser / Başladı **cemʿ olmaġa** pervāneler
NE2590 Laḳlaḳaya müşteġıl **olup cemʿ** / Kimi zamān olmuş idi kimi semʿ
SE1042 **Cemʿ olup** ide melāyik feryād / Diye iy pādişeh-i ʿādil-i dād
SE1167 **Cemʿ olup** ḫāṣılı esbāb-ı ẓafer / Yoġ-ıdı eksigi hīç zerre ḳadar
SE1645 **Cemʿ olındı** nüdemā vü şüṭṭār / Belki her masḫara-i beẕle-güẕār
SE2169 Ebr-i nīsān-ıla mānend-i şitā / **Olmadı cemʿ** ẕinā-y-ıla ġınā
HH482 Ḫāsılı **cemʿ olup** ḫışāl-i melek / Her işe rükn idi her aşa nemek

Cemʿü'l-cemʿ [1] [tas.] seyr-i sülûkta mutasavvıfın her nesnede Allah'ın tecellisini gördüğü mertebe

HH595 Farḳdan ḳaldı ṣavt-ı muḳriyi semʿ / Oldı cāmiʿ maḳām-ı **Cemʿü'l-cemʿ**

cemād [1] insan, bitki ve hayvanlar dışındaki varlıklar, cansız varlık, nesne

SE828 Dīde-i ʿibret-ile eyle naẓar / Cins-i ḥayvān ü **cemād-ile** beşer

cemāl [32]

1. Allah'ın güzelliği. Allah'ın Gafûr, Rahîm, Kerîm, Latîf sıfatlarının hepsine birden verilen isim

S1555 İlāhī be-leb-teşnegān-ı **cemāl** / Be-mestān-ı medhūş-ı bezm-i vişāl
NE200 Hādī-i dīn hādim-i küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı **cemāl** u celāl
SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı fi'l-ḫāl / Gösterür rūy-ı **Cemāl** ism-i Celāl
SE222 Yā İlāhī bi-celāl-i sermed / **Bi-cemāl-i** ruḫ-ı āl-i Aḥmed
SE908 Ola maḥcūb-ı **cemāl-i** Raḥmān / Ḳıla merdūd anı ḥacb-i ḥirmān

2. yaradılış ve görünüş bakımından güzel olma, güzellik

S90 İḫāṭa idüp anı nūr-ı **cemāl** / Görüp resmini alamazdı ẓalāl
S91 **Cemāli** olup muṣḥaf-ı bī-miṣāl / Aña faṣl ü āyāt idi ḫatṭ u ḫāl
S1498 Bu müşgīn ḳafesden ʿarūs-ı ḫayāl / Bu vech ile kim itdi ʿarż-ı **cemāl**
NE161 Şemʿ-i **cemālüñ** ola pervānesi / Māh-ı ʿizāruñ ola divānesi
NE1364 Olmuş idüm maẓhar-ı nūr-ı **cemāl** / Çün dil-i ʿāşıḳ dem-i ʿıyd-ı viṣāl
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḥüsn ü **cemāl** / ʿİffet-i aṣl u ḫaseb u mülk māl
NE2897 Kesb-i **cemāl** iken anuñla murād / Olmuş idi ḫāṣılı ḫarṭ-ı ḳatād
NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu ʿarūs-ı kemāl / Eyledi biñ nāz ile ʿarż-ı **cemāl**
NE3086 Naḳşı güzel dil-ber-i raʿnā miṣāl / Oldı ḫatı zīver-i ḥüsn ü **cemāl**
SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i debistān-ı **cemāl** / Resm-i tevḳīʿ-i miṣāl-i iclāl
SE56 Bürḳaʿ-endāz-ı **cemāl-i** lāhūt / Nüsha-perdāz-ı kemāl-i nāsūt
SE282 Güş-i cāna irişüp emr-i teʿāl / Gördi meclā-yı ev ednā da **cemāl**
SE458 ʿIşḳdur gevher-i iksīr-i kemāl / ʿIşḳdur lemʿa-i ḫurşīd-i **cemāl**
SE599 Cismi tezyīn **cemāl-ile** olur / Nefsi tekmīl kemāl-ile olur
SE600 Līk envār-ı cihān-tāb-ı **cemāl** / Dāyim olmaz bulur elbette zevāl
SE879 Mevtdür vāsıṭa-ı bezm-i viṣāl / Mevtdür bedreḳa-i nūr-ı **cemāl**
HH289 Salınup naḫvet-i **cemāl** ile serv / Gülüp oynardı ṭurma kebk ü tezerv
HH354 Ola şāh-ı **cemāl** bā-temkīn / Nāzenīn ola gözleye āyīn
HH356 Salṭanatdur **cemāl-i** rūz-efzūn / İtmek ister riʿāyet-i ḳānūn
HH660 Bizi ḳorḳıtma hiç celālüñle / Defʿ-i ġam ide gör **cemālüñle**
HH888 Menbaʿı ḫavż-ı müstedīr çü mihr / Olmış āyīne-i **cemāl-i** sipihr
HH1282 Gördi şeh bir niḫāl-i bāġ-ı **cemāl** / Başdan ayaġa nūrdan timşāl
HH1381 O **cemāl** ü kemāle itdi nigāh / Gān ü dilden ḳul oldı ol mehe şāh
HH1577 Oldı ol nev-ẓuhūr-ı mülk-i **cemāl** / Taḫt-ı dilde şeh-i be-istiḳbāl
HH2121 Fer virür ruḫlarında nūr-ı **cemāl** / Mevc urur cebhesinde baḫr-ı celāl
HH2200 Bāʿiş-i ḫışm olup ġurūr-ı **cemāl** / Eyledi çeşmi sell-i seyf-i **cemāl**
HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ başda şarāb / Dīde vaḳf-ı **cemāl-i** ʿālem-tāb

cemāʿat [2]

1. topluluk

SE557 Ṣoḥbet-i ünsde merdūd olasın / Ki **cemāʿat** demi nābūd olasın

2. İslâm inancı çerçevesinde toplanan insanlar, müminler topluluğu

HH63 Beni dūr itme ṣaff-ı tāʿatden / Bir dem ayırma ol **cemāʿatden**

cemīl [4] güzel, iyi, latif

S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i bütān-ı **cemīl** / Olur bezme şemʿ-i muʿanber fitīl
NE267 İki rikāb-ı zeri bī-ḳāl ü ḳīl / Kef-i terāzū-yı ṣevāb-ı **cemīl**
SE3025 Vire mānende-i āṣār-ı **cemīl** / Veled-i ṣāliḥa Ḫaḳ ʿömr-i ṭavīl
HH431 Anı icrāya eyle saʿy-i **cemīl** / İtme ol ḫayrı sen sen ol taʿṭīl

cemīʿ [2] hep, bütün

NE416 Oldı ol eşnāda **cemīʿ-i** diyār / Teşne-i aḫbār-ı meserret-şiʿār
SE2546 Oldı seḫḥāḳalar ile dünyā / ʿAks-i teʾnīş-i **cemīʿ-i** eşyā

cemʿiyyet [8] toplum, topluluk

NE395 Kimse bu **cemʿiyyeti** dīvādda / Görmedi dīvān-ı Süleymānda
NE808 Bend olunup rişte-i dürr-i maḳāl / Geldi o **cemʿiyyete** çün inḥilāl
NE2794 Ḫalḳa-i **cemʿiyete** oldı revān / Bu daḫı ardın başup irdi hemān
SE268 Gözi seyyārenüñ oldı aydın / Buldı **cemʿiyyet-i** ḫāṭır Pervīn
SE695 Yaʿni ser-ḫalḳa-i **cemʿiyyetdür** / Noḳṭa-i dāʾire-i şevketdür
SE1261 Maraż ü beşre ḳılup **cemʿiyyet** / Virdi cerrāḥ u ṭabībe ḫayret
SE1744 ʿAskeri eylemedin **cemʿiyyet** / Fetḥ ider Āṣaf-ı ṣāḥib-himmet
SE3452 Görmedi nādire bīnān-ı kühen / Böyle **cemʿiyyet-i** ebkār-ı süḫan

Cemşīd [13] bkz. ‘Cem’ md.

S997 Odur ʿaṣr-ı Cemden ḳalan yādigār / Ki olmuşdı **Cemşīde** gencīnedār
S1007 O pīr-i muġān kān-ı ümmīd imiş / ʿAṣāsıyla derbān-ı **Cemşīd** imiş
S1163 Şun ol cāmı kim reşk-i ḫūrşīd ola / Ḥased bürde-i rūḥ-ı **Cemşīd** ola
S1384 Felek ḫāk-i **Cemşīdi** ḳıldı sebū / Cemüñ menzilinde bitürdi kedū
NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i **Cemşīd-i** ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr
NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i **Cemşīd-i** fer / Cem-meniş-i İskender vālā Güher
SE328 Daḫme-i Ḫusrev ü genc-i **Cemşīd** / Kim ġulāmiyye-i mersūm-ı ʿabīd
SE333 Kendüye ekler-idi ʿizz ü eşref / İtse **Cemşīdi** ser-i ehl-i ḥiref
SE2021 Kimseler eyleyemez taḳlīdüñ / Yoḫsa öz oġlı mısın **Cemşīdüñ**
SE2338 Nāʿil-i çeşme-i Ḫurşīd oldı / Vāṣıl-ı daḫme-i **Cemşīd** oldı
SE322 Gelse dīvānına hemçün Ḫurşīd / Tācını destine alur **Cemşīd**
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı **Cemşīd** / Ursalar ḳapıya biñ yerde kilid
HH872 Nāmı Ḫurşīd Şāh idi anuñ / Cem ü **Cemşīdi** idi devrānuñ

Cemşīd-ḫişāl [1] Cemşid yaradılışlı, Cemşid'in hasletlerine sahip

SE2072 Var-ıdı bir şeh-i **Cemşīd-ḫişāl** / Luṭfı meşhūr-idi Ḫurşīd-miṣāl

cemre [2]

1. kor halindeki ateş, köz

SE83 Māh-ı raḫşānı gör ol hāle ile / **Cemredür** şuʿle-i cevvāle ile

2. İlkbaharda, 19 şubat ile 6 mart tarihleri arasında birer hafta arayla havaya, suya ve toprağa düştüğüne inanılan ısıtıcı kuvvet veya tabiatta ısı yükselmesi olayı

SE350 **Cemreler** düşdi çemen tāze vü ter / Lāle pīrāhenine şaldı şerer

cenāb [4] ululamak ve yüceltmek amacıyla "saygıdeğer, hazret" anlamlarında kullanılan saygı sözü

S104 Ḥabībe o dem yār-ı ġār-ı ṣadīḳ / **Cenāb-ı** Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ

NE731 Vaṣfın iden şāir-i sāḥir **cenāb** / Vermek içün sözlerine āb u tāb

NE773 Eylemiş ol ḳalʿa civārın penāh / Gözcisi meczūb-ı **cenāb-ı** İlāh

HH738 Didi bir bende-i güneh-kārem / Şerm-sār-ı **cenāb-ı** dildārem

cenb [1] yan, vücutta kaburgaların bulunduğu yer, böğür

SE2533 İdüp evżāʿ-ı ġarībe peydā / Ola **cenbinde** ser-ā-ser aʿżā

ceng {çeng} [1] bkz. 'çeng' md.

S1097 Görüp münḥasif bedr-i ʿıyşı hemān / Muġannī vü **ceng** ü ney eyler fiġān

ceng [21] savaş, harp, kavga

S313 Beni mest-i şevḳ itdi ġamzeñ senüñ / Olur **cengden** baḥşi dīvānenüñ

S379 Urup ḫaşma gürz-i girān merd-i **ceng** / Külāhın anuñ başına itdi teng

S388 Ḳanı sāḳiyā cām-ı fīrūze-reng / Bedel ola tā ṣulḥa ġavġā-yı **ceng**

S502 Mey içdi deyu iftirāsın ḳomaz / Bize hefte **cengin** cefāsın ḳomaz

S615 İdüp ḫalḳa-i āsumāna güzer / Olur ḳalʿa **cengi** gibi baḥşler

NE379 Şāhı görüp ḳalʿaya girdi ʿadū / Başladılar **cenge** hemān sū-be-sū

NE399 Biri biriyle atışup her merd-i **cenk** / Başladı hengāmeye ṭūb u tüfenk

NE660 Ġam ile ider neşvesi merdāne **cenk** / Ebr-i siyāh ile miṣāl-i pelenk

NE1608 Ne sefer-i baḥr ne zevraḳ ne **ceng** / Kendüyi atdı ḳaraya ol neheng

NE1844 Var idi bir merdek-i ṭarrār u şeng / Ṣulḥ ile bīgane zebandān-ı **ceng**

NE2230 Belki bu bir nāvek-i perrān ola / **Cengde** peykānı ḳızıl ḳan ola

SE1143 Beriden ol da ider āh-ıla **ceng** / Dūd u şuʿle per ü peykān-ı ḫadeng

SE2500 Kūşt derdi ḳomamış gürbede fer / Kendüni **ceng** ile urmaġ ister

SE2544 Biri birine ider ahengi / Gūyiyā iki ḫorusuñ **cengi**

SE2786 **Cenge** āheng olıcaḳ şaff-ı cebān / Reme-i vaḥşī gibi ola remān

SE2791 **Cengde** merd-i şecāʿat-pīşe / Ola mānend-i hizebr-i bīşe

SE2853 Yem-i mevvāc-ı şufūfı dem-i **ceng** / Yardı geçdi nice kerre o neheng

SE2959 Yed-i ḳudretden irişdikçe ḫadeng / Bilmeyen ḫaşmı ile eyler **ceng**

HH1477 Ejdehālarla **cengi** tenhādur / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur

HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı şūr-engīz / Ḳopdı māhīler içre **ceng** ü sitīz

ceng-āver [1] savaşçı, silahşör

SE2275 Didiler ḥākim-i **ceng-āver-i** Rūm / Ne ḳadar ser-keş idügi maʿlūm

ceng-cū [1] savaş arayan, savaşmaya hazır

HH2494 Meger ol keştī-i cehennem-vār / Pür imiş cümle **ceng-cū** küffār

ceng-cūyān [2] savaş arayanlar, savaşa hazır olanlar

SE1166 İbn-i ʿAmr olmış-ıdı sālārı / **Ceng-cūyānuñ** o da serdārı

HH2018 Çıḳdı bir püşte üzre seyrāna / Naẓar eylerdi **cenk-cūyāna**

ceng eylemek/itmek [4] savaşmak

NE165 Ġayret-i bī-hūde ile **ide ceng** / ʿĀlem ile ola çū ebrū-peleng

NE1594 Gördi ki **ceng eylemeġe** çāre yok / Ḫāriş-i ḫāre idene pāre yoḳ

SE1140 Ṭās-ı çarḫı başına teng eyler / Rūz ü şeb baḫtı ile **ceng eyler**

HH2332 Eyledi çün diyār-ı ḫasma ʿubūr / **Ceng idüp** itdi düşmeni maḳhūr

cengī [1] savaşan

NE1988 Ḳahrı gider kāfir-i **cengī** gibi / İllere ulaşma firengi gibi

ceng-i ḥarbī [2] Klasik Türk müziğinde 10 zamanlı ve 10 vuruşlu küçük bir usul

S390 Muġannī getür nāyı şehnāz ḳıl / Bize **ceng-i ḥarbī** münāsib degil

SE2788 **Ceng-i ḥarbī** işidüp derhem olur / Ana ol sūr-i şafā mātem olur

cengār [1] savaşçı

HH1303 Sū-be-sū sebze-zāruñ enhārı / Gedvel-i sīm-i levḫ-i **cengārı**

Cengīziyān [1] dünyanın en büyük cihangirlerinden ve en meşhur zalimlerinden olan Moğol taifesine mensup Cengiz Han'a tabi olanlar ‖ savaşçılar

NE443 Maẕhar-ı luṭf olalı **Cengīziyān** / Ḫusrev ider reşk ile eşkin revān

cenibet-keşān [1] yedek hayvanı çekip götüren

S307 Alup şayḳayı ṭaḳdılar rīsmān / Ḳadırġalar oldı **cenibet-keşān**

cennāt [1] cennetler

SE6 Sebze-i dil-keş-i **cennāt-ı** naʿīm / Sāye-i raḥmet-i Raḥmān u Raḥīm

cennet [30] Allah'ın günahsız kullarını veya günahlarından arınmış olanları öldükten sonra sonsuz bir mutluluk içinde yaşatacağını vaat ettiği yer

S609 Birinüñ dem-i şāmı maḥmūddur / Ki **cennet** gibi ẕılli memdūddur

S725 Olup merḳadi ser-be-ser taḫt-ı ẕıll / İder **cennet** uyḫusın ol zinde-dil

S984 Ṣurāḫī midür bu ya miḳyās-ı Nīl / Ya **cennetde** fevvāre-i selsebīl

S1179 Gülāb-ı gül-i cām-ı ʿişret midür / Yaḫud cūy-ı kāfūr-ı **cennet** midür

NE1275 Ey ṭaleb-i **cennet** ile zār olan / Niʿmet-i cāvidi ṭaleb-kār olan

NE1299 **Cennet** anuñ ḳutr-ı dürüstündedür / Ḫāṣılı altında ya üstündedür

NE1320 Oldı riyāżet ile şu deñlü nizār / Ravża-i **cennet** gibi enhārı var

NE1742 Ṣatduġunı ḥulle-i **cennet** ider / Alduġın esbāb-ı melāmet ider

NE1778 Māl ü ʿıyāline baḳa dūrdan / Alıḳoya **cennet** ile ḫūrdan

NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı nāra sürer / **Cennete** de girse çekinür ṭurur

NE1943 Ḫulle-i **cennet** ise de cāme-ḫāb / Sāz ü nevā-sāz idemez meyl-i nāb

NE2505 Gel saña alıvirelüm bir gelin / **Cennete** gir göz göre alup elin

NE3013 Āyine-i cāma gider raġbeti / Umma bu ṣūret ile ṣaḳın **cenneti**

SE347 Ṣaʿ ṣaʿa ḫāmeyidi kudretden / Sebze bir ḳıṭʿa idi **cennetden**

SE895 Ṣemʿ-i īmānı żiyā-güster ola / Ḳaṣr-ı **cennet** gibi rūşen-ter ola

SE2340 Ṣehd ü şekker gibi pür-leẕẕetsin / Taze nehrü'l-leben-i **cennetsin**

SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña raḥmet oḳur / Elüñ alur da seni **cennete** ḳor

SE2530 Eyleyen Ādem ü Ḥavvaya fiten / Ol degil mi çıḳaran **cennetden**

SE2633 Eyledi nefs-i denī ṭabʿ-ı leʿīm / Menzilüm **cennet-iken** ḳaʿr-ı caḥīm

SE2743 Gördi ol bāġ-ı behişt-āsāyı / Baḫş ider **cennet-ile** raʿnāyı

SE3369 Ḫāhiş-āmāde müretteb niʿmet / Müteʿākib çü nevāl-i **cennet**

SE3401 Ne ṣafādur kişinüñ ercegizi / Yār olup **cennet** ola yircegizi

HH912 Nice bütler maḳām-ı ḫıdmetde / Döndi ḥavrāya bāġ-ı **cennetde**

HH1104 Seyr idüp puşte üzre ṣaḥrāyı / Gördi bir şehr-i **cennet-āsāyı**

HH1489 Bir ʿaceb bāġ-ı **cennet-āsāda** / Baña bir pīr-i sebz-seccāde

HH1510 Geldi taʿbir-i ḫ̆āb-ı hūb-āṣār / Ravża-i mülket oldı **cennet-vār**

HH1759 Cūylar anda nehr-i **cennet-vār** / İtdi tefsīr-i taḥtaha el-enhār

HH2536 Gördi ol bāġ-ı **cennet-āsāyı** / Merd-i ḥayrān unutdı dünyāyı

HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i **cennet-vār** / Ḳopdı şeftālū bitdi tāze bahār

HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i pür şehd ü leẕẕet / Olupdur bir dizi incir-i **cennet**

cennet-i ʿālī, cennet-i aʿlā [2] cennet makamlarının en yükseği olan sekizincisi

SE1810 Meslek-i ehl-i fütüvvet oldur / **Cennet-i ʿālīye** ṭoġru yoldur

SE1485 Eyleye **cennet-i aʿlāyı** maḳām / Bād-bīz ola kef-i berd ü selām

cennet-mānend [1] cennete eş olan, cennet gibi

SE2567 İçi bir gülşen-i **cennet-mānend** / Görinür ortada bir ḳaṣr-ı bülend

cennet-şiʿār [1] cennet özelliği taşıyan, cennet gibi olan

HH579 Şehr-i **cennet-şiʿār-ı** ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı ḫulḳiyle buldı ʿıṭr-ı meşām

cenīn [1] ana rahmindeki henüz doğma zamanı gelmemiş yavru

NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiş yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i **cenīn**

cephe [1] yüz, çehre

NE1249 **Cephesi** seccāde gibi secde-senc / Gevher-i sübḥa ile eli penç-genc

cer(r) [5] eskiden medrese talebelerinin üç aylarda köylerde kasabalarda Kur'ân okuyup vaaz vermeleri sonucu halk tarafından aynî ya da nakdî olarak ödüllendirilmeleri. Kelimenin sözlük anlamı "çekmek" olup, "menfaat devşirmek, dilenmek" anlamına da gelmektedir.

NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı **cerr-i** sifāl / Raṭl-ı girān ile ṭolı ṣahbā-yı āl

SE1439 Himmetüñ ḳıymetini merd-i **ceri** / Bildi mengūş idinüp bu güheri

HH1566 Aḫiẕ-i nezr ü ẕekāt idi ḥāli / **Cerde** gösterdi cerr-i eşḳāli

cer-nāme [1] cer toplarken sunulan belge, cer mektubu

SE2220 Ḳışṣasın ālet-i hengāme ide / Ṣuna ṭūmārını **cer-nāme** ide

cerre çıḳmaḳ [1] cer toplamaya çıkmak ‖ dilenmek

SE821 Nāmını terk ü tevekkül ḳorlar / Ġāfil olma ötesi **cerre çıḳar**

cerr eylemek [1] çekmek, almak
SE1385 ʿAḳl **cerr eyler-ise** aña maḥal / Boġaza ṭorba ṭaḳup ḳaba şaḳal

cerr-i eşḳāl [1] ağır bir yükü kaldırma
HH1566 Aḥiẕ-i nezr ü ẕekāt idi ḥāli / Cerde gösterdi **cerr-i eşḳāli**

cerāḥat [2]
1. iltihap suyu, irin
NE2438 Lüle düşüp ola ʿamelden beri / Çeşme gibi aḳa **cerāḥatleri**
2. yaralar
SE2248 Līk ḫaṣmuñ bed olur aḫlāḳı / Ḳalur elbette **ceraḥat** bāḳī

cerbeze [1] etkileyici dış görünüş
SE2773 Naẓaruñ **cerbezedür** ikṣārı / Eblehüñ naḳış olur efkārı

ceres [2] çan, kilise çanı ‖ gönül. Zil ve çanların içinde çanın çeperine çarparak ses çıkartan hareketli parçaya "dil" denilir. Bu vesileyle kelime gönül bağlamında da kullanılmıştır.
NE693 Nāle-günān her birisi pīş ü pes / Güy-ı süveydā ile diller **ceres**
SE2822 Dem-i fürḳat gelüp itdi feryād / Ḫafaḳānı **ceresüñ** oldı ziyād

cerī [1] gözü pek, cüretli ‖ küstah
SE625 Oldı iʿzāz-ıla ol ḳavm-i **cerī** / Cümleten ḫalkuñ ūlü'l-emrleri

cerīde [2] şirazesiz bir çeşit cönk, defter
HH2557 Bāġ-bān merd ü kār-dīde idi / Ṭurfa nüsḫa ʿaceb **cerīde** idi
HH2726 Ḥamdü-li'l-lāh ki bu **cerīde-i** rāz / İtdi temme'l-kitab naḳş-ı ṭarāz

cerīḥ [1] yaralı
SE1260 Ten ki olmış beşerāt-ile **cerīḥ** / Levḥa-i taʿlīm-i ʿulūm-i teşrīḥ

cerīü'l-ʿāde [1] adet üzre, sürekli ‖ cüretli
NE3140 Sāde ise ʿözri **cerīü'l-ʿādedür** / Cāmesi dervīşlerüñ sādedür

cerm {cerem} [1] hata, günah ‖ toplanan hurmalardan yere düşeni yeme
S1415 Göñülden o āzāde murġ-ı **cerm** / Ya āvāre-i mevc-i baḥr-ı ḳadem

cerrāḥ [2] yaralara ve dış hastalıklara bakan, ameliyat eden doktor
SE1261 Maraż ü beşre ḳılup cemʿiyyet / Virdi **cerrāḥ** u ṭabībe ḥayret
SE2198 İtme **cerrāḥa** ḥaḳāret naẓarı / Belki muḥtāc olasın düşe yeri

cerrār [3] cerci, para toplayan ‖ dilenci
NE637 Nāmı anuñ rind ise ṭarrār olur / Merdek-i dervīş ise **cerrār** olur
SE2549 Ḳıldı **cerrār-ı** keşīrüʿl-ḫaybe / Seni ol ṭurfe ʿaṣā vü ʿaybe
SE3154 Seriḳa ṣāʿire de nekbetdür / Çoġı **cerrār-ı** denī-himmetdür

cesed [2] ölü insan vücudu, gövde, beden
SE945 Çāk olup ḫırḳa-i ḫāk-i fānī / Çıḳdı andan **cesed-i** nūrānī
SE2110 Cevher-i ʿaḳl ki ḳılmaya meded / Bulmaz iksīr-i kerāmātı **cesed**

cevāb [22] bir soruya, bir isteğe, bir söz ya da yazıya verilen karşılık, yanıt
S621 **Cevābın** bu güne iderler edā / Bu gün baña ise o yarın saña
NE746 Yaʿni görüp ḫamse-i şeyḫi tamām / Eyle **cevābına** heman ihtimām
NE747 Çünki şunuldı saña naẓm-ı suḫan / Nāme **cevābında** var ol ḫāne-zen
NE839 Ṭaʿna iderse ẕurafā-yı zamān / Ala sükūtı ile **cevābın** hemān
NE1460 Ṭālib-i baḥr oldı **cevāb-ı** revān / Sāḥil-i Istanbula geldi hemān
NE184 Ḥayf ki sermāyeyi itdüñ ḫarāb / Ya ḳanı sevdüñ dir iseñ yoḳ **cevāb**
NE2049 ʿĀrıża gibi aña ʿārıż idi / Her ne **cevāb** itse muʿārıż idi
NE2066 Ṣoñra idüp müfti-i şūḫa ḫitāb / Didi ki bu müşkile var mı **cevāb**
NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol **cevāb** / Laḳlaya virdi ʿaceb āb u tāb
NE3073 Āhir idüp mest-i ḫarāba ʿitāb / Müşkiline istedi şāfī **cevāb**
SE381 Ṭutalım naẓm olına penc kitāb / Ḥażret-i şeyḫe güç olmaz mı **cevāb**
SE441 Her suʾāle virür iḥsānı **cevāb** / Bāreke'llāh zihī luṭf-ı ḫiṭāb
SE645 Gerçi redd idemeyüp oldı mücāb / İstedi līk ḫakīmāne **cevāb**
SE851 İtdi Fārūḳ ol eşḫāṣa ʿitāb / Ḳahr-ıla ḳıldı o dem redd-i **cevāb**
SE933 Fehm olınmadı ne mebdeʾ ne meʾāb / Bilmedik hīç nereye gitdi **cevāb**
SE1402 Şaḫṣ-ı kūteh virüp ol laḥẓa **cevāb** / Dimiş iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE1909 Pehlevāna daḫı bu oldı ḫitāb / Ki müfīd olmaya hīç ʿöẕr ü **cevāb**
SE2145 İtdi bir nice suʾāl-i pertāb / Luṭf-ıla virdi Mesīh aña **cevāb**
HH638 Nāzügāne geçerdi çoḳ ḥālāt / Hep suʾāl ü **cevābı** ẕevḳiyyāt
HH1493 Gūş-ı şāha irişdi çün bu **cevāb** / Ḳat ḳat oldı ʿalāḳa-i esbāb
HH1704 Cürmümi ṣorup andan eyle ʿaẕāb / Ḫayli gücdür **cevāb-ı** rūz-ı ḥesāb
HH2754 Heft-peyker ki oldı pīş-nihād / Oldı āḫir **cevābı** vefḳ-i murād

cevāb-ı ṣavāb [1] doğru cevap

NE3070 Virdi ḥakīmāne **cevāb-ı ṣavāb** / Kim yetişincedür o derde ṣarāb

cevāb-ı ṣıʿāb [1] zor, çetin cevap

NE832 Virdi o dīvāne **cevāb-ı ṣıʿāb** / Didi ki ey hem-dem-i şīrin ḫıṭāb

cevāb virmek [21] karşılık vermek, yanıtlamak

S426 Olup ḫamse aṣḥābına nice tāb / **Virilseydi** ālāya tenhā **cevāb**

S432 Baña itdi ʿatf-ı ʿinān-ı ḫiṭāb / Didi sen **virürsün** suʾāle **cevāb**

NE489 Aña yanup yaḳılup itdüm ḫiṭāb / **Virmedi** ḫaṣr oldı suʾāle **cevāb**

NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i ḫayr ü sevāb / Sāʾile heb ḫayr ile **virür cevāb**

NE2068 **Virdi cevābını** o rind-i cihān / Didi götüñ gibi yazılur hemān

NE3075 ʿĀḳıbeti **virdi cevābın** revān / Didi ki çaḳ baña dönünce hemān

NE3122 **Virdi cevābın** didi kim bir zamān / Gördüm idi bir Ḥabeşī bāġ-bān

SE364 Didiler söylemiyor bize kitāb / Tercemān olsa bize **virse cevāb**

SE1507 Çekse ejder dili tīġ-i pür-tāb / Ṣoñra kim **virebilür** aña **cevāb**

SE1712 Merd-i nāzük idüp āheng-i ḫiṭāb / Ḥākime **virdi** nezāketle **cevāb**

SE2130 **Virme** şirrīre ḫuṣūnetle **cevāb** / ʿAybdur ādeme taḳlīd-i kilāb

SE2159 Sāʾile **virdi cevābın** ʿİṣā / Didi ṣanma ġaraż ögretmek ola

SE2282 Gūş idüp eyledi aheng-i ʿitāb / **Virdi** ehl-i ġaraza böyle **cevāb**

SE2515 **Virürüz** luṭf-ı ḫıyel birle **cevāb** / Ne keder olsun arada ne ḫicāb

SE2676 Şāh-ı ʿādil idüp anlara hitāb / Luṭf-ıla sāʾiline **virdi cevāb**

SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek **virdi cevāb** / Didi iy taze nihāl-i şādāb

SE3130 Zaḫm-ber-zaḫm olup aña bu ʿitāb / Şāhına **virdi** bu vech-ile **cevāb**

SE3408 Ṭaleb itmiş seni iy zühre-cenāb / Tuymadım aña ne **virildi cevāb**

HH767 Ne ḫaṭā ile aña eyle ḫiṭāb / Ne ḫıtāb eylese **vir** aña **cevāb**

HH1740 Bize ammā ṭuyup iderse ʿitāb / Taʿmiyeyle **virilsün** aña **cevāb**

HH2626 Ḳahr ile cümle ger olursa ʿitāb / Kim **virür** āḫiretde ṣoñra **cevāb**

cevād [4] cömert, eli açık

SE652 Eyledi anı Ḫudāvend-i **Cevād** / Maẓhar-ı ḥikmet-i aḥkām-ı ʿibād

SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz merd-i **cevād** / Yaparın ṣandı yıḳıldı Şeddād

HH55 İrmese luṭfun ey Kerīm-i **Cevād** / Kime feryād ide dil-i nā-şād

HH2706 Raḥmı ġālib **cevād-ı** ʿālem imiş / Bende-perver şeh-i mükerrem imiş

cevāhir [6]

1. elmas, yakut, zümrüt gibi değerli taşlar, mücevher

S404 Göñül baḥrı bir dürr-i fāḫir ola / Sözüñ āb-ı rūy-ı **cevāhir** ola

S929 Derūnı olup lücce-i bī-gerān / **Cevāhir** nişār eyler açsa dehān

NE1837 Dest-i güher-bārum olup dür-nişār / Berrī idüm baḥr-ı **cevāhir** kenar

SE1262 Baḫş-i aʿrāz ü **cevāhir** gibi çaḳ / ʿĀciz itdi o maḥall-i muġlaḳ

HE25 Ne ʿanber belki ṣaç ḫalḳa **cevāhir** / ʿAṭāyī olduġun tā ola ẓāhir

2. çok kıymetli, değerli

NE2040 Saña yeter pend-i **cevāhir** nişāb / Nādire-i müfti-i ḫāżır-cevāb

cevāhir-feşān [2] mücevher saçan

NE65 Levḥ-ı saḫāyifde ferāʾid-nişān / Bezm-i leṭāyifte **cevāhir-feşān**

NE933 Gāhī çeküp tīġ-i **cevāhir-feşān** / Tīġ gibi gāh ola raṭbü'l-lisān

cevāhir-fürūş [1] mücevher satan, sarraf

NE758 Hiç ola mı itse ne deñlü ḫurūş / Her çeñe ḫaffāfı **cevāhir-fürūş**

cevāhir-nigār [1] mücevher resmedilmiş, süslü

NE1383 Kāhkeşān gibi **cevāhir-nigār** / Her birinüñ başḳa miyān-bendi var

cevān, civān, cüvān [28] genç, taze delikanlı

NE163 Ḫaşm ola dünyāya **cevānān** içün / Cāna ḳıya vuṣlat-ı cānān içün

NE728 Naḫvet-i cehl ile bir iki **civān** / Nāmların ide cihān pehlivān

NE941 Şāh-ı **cevān** baḫt u ḳavīdār idi / Pādişāh-ı ʿāḳıl u dānā idi

NE1012 Devr-i ḳadīm içre meger bir **cevān** / Bir zene dil-beste olur nā-gehān

NE1025 Görmege vardı o **cevānı** meger / Bād-ı suḫan cin gibi bir der-be-der

NE1284 Her ṭarafı ṭolı **cevānāndan** / Eksigi yoḳ ḫūr ile ġılmāndan

NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı şemāʾil **cüvān** / Yolda ṭurur muntaẓır-ı mihmān

NE1893 Böyle diyüp ol kerem issi **cevān** / Gerden-i teslīmi uzatdı hemān

NE2810 Anı görüp ardına baḳdı hemān / Dāmen-i pākin şaḳınup ol **cüvān**

NE2813 Her yañadan zūretle şaḳlu revān / Gitdi götine baḳaraḳ ol **cevān**

SE115 Cumʿada çünki **cüvānı** göremem / Bir nefes anda ṭurup oturamam

SE1442 Şāhlıḳdan yoġ-iken nām ü nişān / Oldı çünkim yetişüp taze **cüvān**

SE1964 Ḫaẓer eyle ḫaẓer iy tāze **cüvān** / Olma ser-mest-i şarāb-ı raḫşān

SE2040 Gūş idüp sözlerin ol tāze **cüvān** / Didi biñ ḫayret-ile iy yārān

SE3092 Ne ṣafādur ki idüp ʿahd ü emān / İʿtimād ide saña pīr ü **cüvān**
HH353 ʿAḳl ü ṣabr u ḳarār u zühd ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide **cevāna** fedā
HH453 Ẕikr-i nām-ı **cevān-ı** şekker-leb / Oldı erbāb-ı ʿışḳa terk-i edeb
HH550 Urulup seng-dil **cevānāna** / Ḳan otırmış derūn-ı nālāna
HH795 Diñledi çün ʿacūzeyi o **cevān** / Neye uġradugını bildi hemān
HH1132 Ol **cevān** ise tāze serv-i çemen / Yaʿnī ḫālī degil aṣāletden
HH1165 ʿAsker içre meger ki iki **cevān** / Şāh ü Behzāda beñzer idi hemān
HH1278 Pīr-i rūşen żamir idüp iḫsān / Bir **cevāna** işāret itdi hemān
HH1334 Gördügi gibi bildi cānāndur / ʿAḳlın alan **cevān-ı** fettāndur
HH1402 Şāh ṣandı kim ol **cevān-ı** dilīr / Göricek ide vaż'ını taġyīr
HH1878 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / Eṣer eyler **cevāna** da fi'l-ḥāl
HH2209 ʿĀşıḳ-ı zāra itdigüñ bulsun / Derde düşsün **cevān** merg olsun
HH2512 Bend olup ol iki şikeste-żamīr / Her biri oldı bir **cevāna** esir
HH2514 Sir Con Ṭayyibüñ **cevānı** idi / Tāhirüñ Cano ise cānı idi

cevān-baḫt [1] bahtiyar, mutlu

HH1506 Ol **cevān-baḫtı** çün vezīr itdi / Reşk çoḳ nev-cevānı pīr itdi

cevānī, cüvānī [5] gençlik

S1548 Be-evrād-ı bülbül be-evrāḳ-ı gül / Be-ʿışḳ u **cevānī** vü sāḳī vü mül
SE1013 Bir iki mürġ-i gülistān-ı ṣafā / Eyledi fasl-ı **cüvānīde** nevā
SE2557 Germī-i vaḳt-i **cüvānī** ber-ser / Ḥālet-i cām-ı muḥabbet ser-ber
HH2092 Didi gördüm dem-i **cevānīde** / Dāsitānhā-yı bāsitānīde
HE27 Bahar-efrūz-ı gülzar-ı **cüvānī** / Varaḳsuz ḫazān-ı nātüvānī

cevānī-i baḫṭ [1] bahtiyarlık, mutluluk

HH1274 Terbiyet eyleyüp **cevānī-i baḫt** / Ola hem-ser nihāl ile yek-laḫt

cevān-merd, cüvān-merd [6] yüce gönüllü, iyiliksever, cömert

NE1791 Ehl-i seḫā pür-dil olur merd olur / Varını virmede **cevān-merd** olur
SE2508 Fikri bu alsa firāsetle ḫaber / Virmesem böyle **cüvān-merde** keder
SE2697 Böyledür ḳavli **cüvān-merdlerin** / Baḳma inkārına dem-serdlerüñ
SE2753 Didi kim bāġı dikerken bu żaʿīf / Geldi bir taze **cüvān-merd-i** ẕarīf
SE3085 Gerçek erdür o **cüvān-merd-i** kerīm / Ki ide ṣıdḳ-ıla cānın teslīm
HH1914 Vādi-i luṭf u himmetüñ ferdi / Ḫusrev-i ʿālem-ü **cevān-merdi**

cevān-merdī [2] yüce gönüllük, cömertlik

HH1061 Göricek pīrden **cevān-merdī** / Ḥayret aldı ol iki pür-derdi
HH1141 Ḥalümüzce idüp cihān-gerdī / Ṭutmuşuzdur reh-i **cevān-merdī**

cüvān-merdlik [1] cömertlik

SE2317 Ḳıl **cüvān-merdligi** endīşe / Hīç semāḥat gibi olmaz pīşe

cevāriḥ [2] yara açan, yaralayan

NE2835 Taʿma ḳavi sāz-ı **cevāriḥ** olur / Nefs-i ḫabiṣ ālet-i cāriḥ olur
SE3029 Ḫadem insāna **cevāriḥ** gibidür / Bed olan ālet-i cāriḥ gibidür

cev(e)lān [1] dolaşma, gezinti

HH153 Raḫş-ı raḫşān Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / Āb-ı şāfī rev ü ṣabā **cevlān**

cevelān itmek/ḳılmaḳ [2] dolaşmak, gezinmek

SE22 Yine çevgānī-i gülgūn-i zebān / Demidür **ḳılsa** anuñla **cevelān**
SE2517 Didi ol istedügin raḫş-ı revān / Tepsi içre dönüp **iden cevelān**

cevher [42]

1. mücevher. Daha çok elmas, yakut, zümrüt gibi taslar için kullanılmaktadır.

S780 Ne dürdi ʿaceb sūde **cevherdür** ol / Ne cevher ki iksīr-i ekberdür ol
S784 O sāġar ki siḥr ile aġlatmada / Meger **cevheri** oldı seng-i yada
S1200 Mey-i nābı saʿy it bu tedbīri ḳo / Ġaraż **cevher** ise ʿaḳāḳīri ḳo
S1408 Meger ḳufl-ı ṣandūḳ-ı **cevherdür** ol / İçerden kilīd-i müdevverdür ol
NE654 **Cevher-i** māhiyet-i Ḫātemdür ol / Āb-ı ḫamīr-i ṭarab-ı Cemdür ol
NE1071 **Cevhere** ṣarrāfdur iden naẓar / Ġayra ṣırıtma dişüñ ey pür-güher
NE1518 Her varan iksīr-i kerāmet bulur / Türbesi ṣunduḳa-i **cevher** olur
SE613 Her kime eylese luṭf-ıla naẓar / Ḳara topraġ ise de **cevher** ider
SE1434 Her kimüñ kim ola istiʿdādı / Ḫāk-iken **cevher** ider irşādı
SE1533 Ola çün **cevher-i** paḳ ü şeffāf / Ḥāyil olmaz naẓara çeşme-i ṣāf
SE2151 Bir müselmān görüp ol aḥvāli / Didi iy **cevher-i** pāk ü ʿālī
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i siyahı **cevher** / Vir ʿAṭāyī sözine ḳadr-i güher
HH304 Naḳl-i bezm oldı maʿnī-i ḫōş-ter / Nice maʿnā ṭabaḳ ṭabaḳ **cevher**
HH2767 **Cevher-i** maʿden-i maʿārifdür / Cümle nev-sikke-i leṭāyifdür

2. doğal yetenek, erdem, hüner, marifet

S407 Dem irdi idüp **cevherüñ** āşikār / Revān eyle bir baḥr-ı gevher-niṣār
NE1069 **Cevherüñi** ʿarż-ı ḫuridār ḳıl / Söyleşelüm gel beri bāzār ḳıl
SE882 Herkesüñ **cevherin** eyler ẕāhir / Seçilür anda ḫabīṯ ü ṭāhir
SE954 Umarız **cevher-i** īmān vire tāb / Tīġ-veş eyleyicek terk-i ḳırāb
SE2109 ʿAḳldur **cevheri** nevʿ-i beşerüñ / Ṣabr-ımış yüzi suyı ol güherüñ
SE2110 **Cevher-i** ʿaḳl ki ḳılmaya meded / Bulmaz iksīr-i kerāmātı cesed
SE2769 Naẕaruñ merciʿi ʿilm ü ʿirfān / Ki odur **cevher-i** nevʿ-i insān
SE2875 Rişte-i naẓma dizüp dürlerüñi / Göster ehl-i süḫana **cevherüñi**
SE3138 Güş iden dir ki sözinüñ yeri var / Bilür aşlında anuñ **cevheri** var
HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i **cevher-i** ḳāl / Sīmiyādār-ı naḳş-ı levḥ-i ḫayāl
HH2097 Dil-i rūşenle **cevher-i** şeffāf / Anı itmişdi zübde-i eşrāf
HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde **cevheri** yoḳ / Tīġ-veş yüzi ısı sözi sovuḳ

3. kendi varlığıyla kaim olan şey, zat, madde, öz; tıynet, asıl, maya

S780 Ne dürdi ʿaceb sūde cevherdür ol / Ne **cevher** ki iksīr-i ekberdür ol
S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o laʿl-i teri / ʿAceb ḫūt-ı terkīb olur **cevheri**
NE1504 Ḫāk degil māye-i ḥikmetdür ol / **Cevher-i** iksīr-i saʿādetdür ol
SE216 Buldı fer nūrı ile heft aḫter / Oldı eczā-yı vücūda **cevher**
SE803 Kīmiyā **cevherin** itdüm ḫāṣıl / Ḳalb-i māhiyyete oldum vāṣıl
SE982 **Cevher-i** rūḥ ki bir kāndandur / Meyl-i ẕātī arada cāndandur
SE1064 **Cevher-i** ʿiffetümi ḫaḳ itme / Dāmen-i ʿismetümi çāk itme
SE1377 Oldı ol **cevheri** tābende żiyā / Zīver-i ḫançer-i nebtīz-i ẕekā
SE1537 Hīç maḥabbet gibi **cevher** olmaz / Böyle dil alıcı dil-ber olmaz
SE1937 Ṭarḥ ider **cevher-i** iksīr-i ḫayāt / Ḳālıb-ı mürdeye virür ḫarekāt
SE1977 Bādedür **cevher-i** iksīr-i fesād / Egilür olsa da lā-büd pūlād

4. Şam ve Horasan'da yapılan kılıçlar üzerindeki menevişli dalgalar

S21 İder baḫrı nīsān ile pür-güher / Ṣu virdükçe **cevherli** tīġa döner
S490 Sipihr-i berīn oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç **cevheri** sikke nāḳış ʿayār
NE1079 Sözdür olan şuʿle-i şemʿ-i beyān / Sözdür olan **cevher-i** tīġ-i zebān
SE1423 Himmet insāna ʿaceb zīverdür / Ḳılıcuñ yüzi şuyı **cevherdür**
SE1663 Oldı çün **cevher-i** rūy-ı şimşīr / Dilde söz sözdeki ḫüsn-i taʿbīr

cevher-āver [1] cevhere sahip olan, cevherli

NE2341 Faşl u meʿārifle idüp berre-ver / **Cevher-āver** ekledür zīb ü fer

cevherdār [1] cevherli, menevişli kılıç

SE2194 Ḳorḳarın kim o silāḥ-ı eşrār / Hem firengī ola hem **cevherdār**

cevherī [2]

1. cevherle süslenmiş, cevher dolu

S571 Ḳafesden göründükçe laʿl-i teri / İder ḳaşrı dükkānçe-i **cevherī**

2. cevher işleyen, kuyumcu

S995 ʿAceb **cevherīdür** o ṣāfī güher / Virüp foya mīnā-yı laʿlīn ider

cevher-i cān [4] canın özü, mayası

NE1086 Söz ki ola ʿaḳd-i perrin gibi rūz / Her birisi **cevher-i cāndur** ne sūz
SE1422 **Cevher-i cānı** virür tīġa revān / Ḫarcanur tīġ gibi cevher-i cān
SE1422 Cevher-i cānı virür tīġa revān / Ḫarcanur tīġ gibi **cevher-i cān**
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı laʿl-i cānāndur / Cüz'i terkībi **cevher-i cāndur**

cevher-şiken [1] bir şeyin cevherini, özünü bozan, kıran

NE1436 Ḫidmeti **cevher-şiken-i** kimiyā / Himmeti hem ḫāṣiyet-i güher-bā

cevr [25] haksızlık edip incitme, eza; eziyet, üzme, zulüm

NE249 **Cevr-i** ʿadüv ile dil-figār idi / Müntaẓır-ı şefḳat-ı Cebbār idi
NE581 **Cevre** ne ʿālem ne ḫod ādem döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem döker
NE615 Bir yaña **cevr-i** ẓürefā-yı zamān / Ḫalḳa sitem eylemede ḫurde-dān
NE1845 Vāv gibi **cevride** tutmuş kemīn / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın vaḳt-i kīn
NE2146 **Cevr** ile āzürde iken hem-civār / İtdügüni aña ider rūzgār
SE1266 ʿĀleme **cevr** ü cefāsı ḫasbī / Kendi ümmī vü cehalet kesbī
SE2150 Ḫāṣılı tīşe-i **cevr** ü sitemi / İtmedi muġber o kān-ı keremi
SE2296 Ne revā **cevr** ü ḫuşūnetle müdām / Olasın ḫār-ı cefā gibi be-nām
SE3172 Baña bu **cevr** nedendür bilsem / Şükür Allāha ḫarāmī degilem
SE3503 Çekile **cevr-ile** maḥbūs gibi / Özge şekle gire cāsūs gibi
HH220 Terk idüp ḫalka **cevr** ü ālāmın / Gide gide unıtdurur nāmın
HH528 Taşradandur bu **cevr-i** bī-dādı / Gökṣuya koyalum o nā-şādı
HH1010 Dehr Ḫurşīd Şāha **cevr** itdi / Ḫāke ṣaldı garīb-i devr itdi
HH1645 Yār u aġyāra ġamzı kār idesin / **Cevr** ü mahbūb-ı ġamze-kār idesin
HH1817 **Cevr** ü ẓulmünden ictināb itdüñ / Fikr idüp cürmüñi hicāb itdüñ

HH1844 Hiç felek ʿāşıḳa emān mı virür / Ḳaṣd-ı **cevr** eylese amān mı virür
HH1845 **Cevr-i** ʿāşıḳda eylemez iḥmāl / Bu sözi ḫoş dimiş bir ehl-i kemāl
HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm hecr ü **cevr-i** raḳīb / Oldı feryāda gül gibi taḳrīb
HH1944 ʿIşḳ içün bana itdi **cevr** ü sitem / Sevmeden ġayri cürmümi bilmem
HH2068 Ne belā-yı ḥased ne ḥavf-ı raḳīb / Ne cefā-yı ʿadū ne **cevr-i** ḥabīb
HH2315 Daʾimā bī-ḫużūr olup cānān / Anı eylerdi seng-i **cevre** nişān
HH2463 Gördiler **cevr-i** devr-i gerdūndan / Oldılar saḫt baḫt-ı vāruñdan
SR4/1 Sāḳī felegüñ **cevri** idüp cānuma kār / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan bī-zār

cevr itmek [2] eziyet etmek, zulmetmek

NE2003 Ṣaʿ ṣaʿ adan ḳıl geçürüp **itdi cevr** / Çarḫ anı aḫşāma dek itdürdi devr
NE2009 **Cevr idene** lābüd irişür cefā / Rāh-ı ṣadāḳatdedür ancaḳ ṣafā

cevvāl [2] hareketli ‖ parlak

SE83 Māh-ı raḫşānı gör ol hāle ile / Cemredür ṣuʿ le-i **cevvāle** ile
HH993 Oldı girdāb ol mehe ḥāle / İtdi mānend-i ṣuʿ le **cevvāle**

cevşen [3] savaşta darbeyi önlemek için üste giyilen örme zırh

HH1997 Merd-i āhen-dilān giyüp **cevşen** / Döndi āyīneci dükānına ten
HH2013 Yardı her ṣaffı ejdehā-tenler / Pullı **cevşenler** ile evrenler
HH2005 **Cevşenüñ** bendin açdı ḍarb-ı ḥadīd / Sīne ṣanduḳasında ḳırdı kilīd

ceyb [19]

1. yaka, yaka açıklığının göğüse gelen kısmı

NE297 Sidreye vardıḳda **ceyb-i** celīl / Ḳaldı o mevḳıfde hemān Cibrīl
NE424 Diñle bu maʾmūn-ı bedīʿ i dilā / Añla nedür cāh-ı **ceyb-i** Ḫudā
NE2950 Gāh olur ḫānelere naḳb-ken / Gāh olur **ceyblere** çāk-zen
NE2965 **Ceyb-i** güli çāk ḳılup mihrimān / Jāle nüḳūdını silerdi hemān
NE2989 Oldı güşāyende-i **ceyb-i** ḥayl / Ḳıldı nezāketle anı der-baġal

2. kese, cep

S1245 Olup sāġar-ı mihr ile neşve-nāk / Çıḳardı nesi varsa **ceybinde** ḫāk
NE70 Miḥbere **ceybine** inüp her zamān / Gevher alursun ṣoḳup iki benān
NE570 İtmiş iken cāyini **ceyb-i** seḥāb / Pençesini cemʿ idemez āfītāb
NE1808 **Ceyb-i** reʿ āyādan ider ḫayrlar / Ṣarf ide yanından anuñ ne ṣaḳar
NE1812 Beẕlini **ceybinden** iden hem-çüyem / Çekmez o dūnān gibi ṣanki nedem
NE1877 Zīnet idüp ḫılʿ at-ı gülgūn ile / **Ceybini** pür eyledi altun ile
NE2890 Ḥāṣılı mānende-i **ceyb-i** derem / Çaḳşırı ceybinden umar idi germ
NE2890 Ḥāṣılı mānende-i ceyb-i derem / Çaḳşırı **ceybinden** umar idi germ
NE3008 Eyleme naḳdīne-i idrāki güm / Ḳuflın idüp güm-şüde-i **ceyb-i** ḫum
SE1358 Güyiyā **cīb-i** nigūndan hemyān / Ḥāṣılı eyleyüp oldı ġalṭān
SE2326 Oldı her dāne-i ber güm-şude-nām / **Ceyb-i** anbārda çün birr-i liʾām
SE2435 **Ceybdür** mevridi şeyüʾllāhuñ / Çoġalur çekmeden ābı çahuñ
SE3162 **Ceyb-der** kīse-bür ü şāṭır idi / Gönül uġrılamaġa ḳādir idi
SE3165 **Ceybe** itmekde o cüst-i ser-bāz / Oldı çün zülf-i siyeh dest-dırāz

Ceyḥūn [2] Asya'nın en büyük ırmaklarındandır. Hindistan'ın kuzeyindeki Pamir dağlarından doğan ve birçok çaylardan müteşekkil, 4800 metreye yakın irtifâı olan yerlerden kuzeye ve güneye meylettikten sonra batıya doğru akan bir ırmaktır.

HH729 Seni ġarḳ ideyin mi **Ceyhūna** / Atayın mı ya ṭāḳ-ı gerdūna
HH724 Düşdiler rāh-ı deşt ü hāmūna / İrdiler tā ki cisr-i **Ceyḥūna**

ceyş [11] asker topluluğu, ordu

S79 O şāh oldı **ceyş-i** vücūda sened / Ḳafādārı ezel çarḫacısı ebed
S314 Ṣaf-ārā-yı **ceyş-i** niẓāmī niẓām / Bu resme ider bunda feṯḥ-i kelām
S353 Yarup baḫr-ı ġarbā-yı ḫark itdiler / O firʿ avnı **ceyş** ile ġarḳ itdiler
S357 Ṣaf-ı **ceyşini** ḳıldı bārende-mīġ / Şeb-ā-şāb-ı nāvek çek-ā-çāk-ı tīġ
S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede **ceyş-i** ġam var şaḳın
NE53 Besmelede ol daḫı oldı nihān / Ṭutdı kemin anda bu **ceyş-i** girān
SE1754 İtdi bir **ceyş-i** girānla seferi / Zīr-i pāyında aġır başdı yiri
SE2840 Yār olan **ceyş-ile** olup peyvend / Düşmene sürdi ḫarīfāne semend
HH1306 Şāh fermān idüp şikāra hemān / Döndi girdāba baḫr-ı **ceyş-i** revān
HH1403 Lerze virdi zemine **ceyş-i** girān / Līk ṣarşılmadı o serv-i revān
HH1995 Baġlayup **çeyşi** āhenin ṣaflar / Düzdi mānend-i sedd-i İskender

ceyş-girān [1] kudretli, büyük ordu

NE426 İsm-i Meḥemmed ola ḫırz-ı emān / Ḳudret ile añıla bu **ceyş-girān**

cezā [15] cürüm ve kabahat işleyene bu dünyada ya da âhirette verilen karşılık, ukûbet, azap. Arapça'da iyi ve kötü karşılık, mükâfat anlamında kullanılır. Türkçe'de ise yalnız kötülükle karşılık vermek için kullanılır.

S99 Livā ile ḥavż ile rūz-ı **cezā** / Ser-efrāz-ı ʿālem ola çün livā
NE1036 Ḳorḳum odur vuṣlatı rūz-ı **cezā** / Olmaya maḥşerde de rūzī baña
NE1056 Budur ümīdim ki rūz-ı **cezā** / Vuṣlat-ı cāvid ile bezm-i beḳā
NE1151 Ḳahr ola küstāḫlıġına **cezā** / Şāha el oyununı itse gedā
NE1609 Cürm-i **cezāsına** o ḳavm-i şerār / Haftasına varmadın oldı dūçār
NE2446 Kāruñ ola bir ʿamel-i nā-sezā / Yüz degnek ola aña iẓn-i **cezā**
SE718 Birisi daḫı bu kim rūz-i **cezā** / ʿAcabā luṭf ide mi aña Ḫudā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām icmāla / Ḥaḳ bilür miḫnetini rūz-ı **ceza**
SE1009 Anı fikr eyle ki maḥşerde saña / Olınur odlu ṭopuzlarla **cezā**
SE1487 Kim gerekse ider ehline ʿaṭā / Hüner oldur ki ola cürme **cezā**
SE2002 Eyleyüp cürm ü günāhına **cezā** / Ḳoruyacaġını kesseñ meşelā
SE2536 Şerʿ-ile lā-büd olup aña **cezā** / Ayaġuñ ḳalḳa dem-i ḍarb-ı ʿaṣā
SE2634 Ḥaşre dek eyler-isem terk-i hevā / Olmaya nefsüme göñlümce **cezā**
SE2677 Didi kim şerʿ-ile ol şaḫṣa **cezā** / Ḥaḳḳ-ı ġayr idi olındı icrā
SE2679 Belki mümted olıcaḳ şoñra **cezā** / Ḥaẕẕ-ı nefs ola derūnde peydā

cezā-yı ʿamel [1] işlenen bir eylemden dolayı görülen karşılık

NE3005 Oldı **cezā-yı ʿamel-i** mühmeli / Dest-i dırāz idi kesildi eli

cezāsını bulmaḳ [5] hak etmiş olduğu kötü sona uğramak

S1391 Çoḳ eglenmez āḫir **cezāsın bulur** / Bunuñ nesri ġāyet ziyān-kār olur
NE2145 Ekṣeri dünyāda **cezāsın bulur** / Kendi daḫı bir zene meftūn olur
NE2746 Gerçi ki ʿaḳlınca ṣafāsın bulur / Līk o melʿūnı **cezāsın bulur**
NE2956 ʿĀḳıbet elbette **cezāsın bulur** / Māṣadaḳ-ı ḥāli bu destān olur
SE3152 Gürbe-i cüst gibi segisi olur / Bir gün elbette **cezāsını bulur**

ceẕb [3] kendine çekme

S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it **ceẕb-i** mey
HH2054 Allāh Allāh nedür bu şūr ü fiten / **Ceẕb-i** ḳullāb-ı ʿışḳ-ı kūh-efgen
HH2285 Naʿl-i ḫūnīn-i sīne-i bī-ġaş / **Ceẕb** içün oldı naʿl der-āteş

ceẕb eylemek/itmek [11] kendine çekmek

S1402 Göñülden o tāze sebū-yı şarāb / Ki **ceẕb eyleyüp** ṭola ṣahbā-yı nāb
NE961 **Ceẕb idüp** anı felege tāb-ı ḫūr / Oldı hevā menzīline rāhber
NE1435 Pāk olanı gevher-i yektā gibi / **Ceẕb ider** ol kendüye deryā gibi
NE1453 Dilleri **ceẕb idüp** o mihr-i hedā / Olmuş idi hem çū geh ü güher-bā
NE1958 Bāʿiş-i cāh oldı liyāḳāt aña / Devleti **ceẕb itdi** verāṣet aña
SE492 Kesb iden ʿışḳıla istiʿdādı / **Ceẕb ider** kendüsine irşādı
SE1543 Olsa ḳullāb-ı muḥabbet der-kār / **Ceẕb ider** kūhde olsa dildār
SE2576 **Ceẕb idüp** şuʿle-i şevḳ-ı ġālib / Cāmdan seyrine oldum ṭālib
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / **Ceẕb ider** ḳalb-i yārı jāle-miṣāl
HH2610 Sırr-ı ser-besteyi ol ehl-i fiten / **Ceẕb iderdi** daḫı göñülde iken
HH2721 **Ceẕb idüp** anı mevc-i baḫr- viṣāl / Oldı pervane şemʿ ile hem-ḥāl

ceẕb-i ḳulūb [1] kalpleri alma, gönülleri çekme

HH2379 İtdi ḳullāb-ı meyl-i **ceẕb-i ḳulūb** / Hem-ser oldı muḥib ile maḥbūb

ceẕbe [20] kendinden geçme, coşku, kendini kaybetme, hayrette kalma. [tas.] İnsanın özünün Allah tarafından Allah'ın ilahî varlığına çekilmesi, coşkuya kapılarak kendinden geçme durumu.

S23 Eger ḳuvvet-i **ceẕbesi** virse tāb / Ala baḫrı bir sünger ile seḥāb
S665 Ṣoyunmuş bulup **ceẕbe-i** himmetin / İder nice ṣāḥib köle ḫidmetin
NE318 Gitmede var **ceẕbe-i** şevḳ-i viṣāl / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl
NE967 **Cezbe** ṣalup ʿāşıḳa ḳullāb-ı mīl / Kākül ile zülf olur esbāb-ı meyl
NE971 **Cezbe-i** ḫüsn aña resen-tābdur / Baḫr-ı ḫande iki ḳullābdur
NE1452 Keştī-i deryā-yı sükūn idi ol / **Ceẕbesi** ḳullābī anuñ ṣaġ ü ṣol
NE1456 Gūş idüp ol **ceẕbeyi** cümle enām / Uçmaġa ʿazm itdi miṣāl-i ḫamām
NE1458 Bir gün irüp **cezbe-i** himmet aña / Malġara'dan itdi ʿazīmet aña
NE2550 Şehveti ol **ceẕbe-i** zerraḳa şān / Elli ḳulaç yirden iderdi revān
SE981 ʿIşḳ bir **ceẕbe-i** ruḥānīdür / Rabıṭa rişte-i nūrānīdür
SE2560 Çekerek **ceẕbe-i** zencīr-i cünūn / Menzilüm eyledi semt-i hāmūn
HH605 Ruḫı āteş nigāhı ġāret-zen / **Ceẕbe-i** ḫüsni merḥabā-yı fiten
HH622 ʿĀşıḳun **ceẕbesi** olup ġālib / İtdi maṭlūbı kendüye ṭālib
HH1462 Ḳalbe ḳullāb-ı **ceẕbe** ṭaḳdı resen / Beni bunda odur çeküp getüren
HH1500 **Ceẕbe-i** nūr-ı ʿışḳ-ı mihr-āṣār / Kendüye çekdi yārı şebnem-vār
HH1590 **Ceẕbe-i** ḳalb āḫir oldı be-kār / Oldı āhen-rübā-yı ḳalb-i nigār

HH1883 **Ceẕbe-i** tāb-ı şevḳ olup ḳullāb / Geldi ṭāḳa o mihr-i ʿālem-tāb
HH2052 Bend idüp **ceẕbe-i** maḥabbet-i pāk / Birlige yitdi ol iki çālāk
HH2120 Gördi bir āfitāb-ı ʿālem-tāb / **Ceẕbe-i** ḥüsni dillere ḳullāb
HH2661 **Ceẕbe-i** meyl-i yār-ı şefḳat-kīş / Ol iki yāre ṣaldı bir teşvīş

ceẕbe-i ʿışḳ [2] aşkın âşığı kendinden geçirmesi

HH919 **Ceẕbe-i ʿışḳ** ʿaḳlını aldı / Lücce-i ḥayrete ṭalup ḳaldı
HH1780 **Ceẕbe-i ʿışḳ** ile zebūn oldı / Ḳays-ı ṣahrā-rev-i cünūn oldı

ceẕbe-yāb [1] cezbeye tutulmuş, kendinden geçmiş

S823 Ḳanı sāḳiyā güher-bā-yı ṣarāb / Ki bu zerd ü zārı ider **ceẕbe-yāb**

ceẕebāt [1] cezbeler

SE279 Oldı deryā-yı muḥabbet mevvāc / Çekdi aldı **ceẕebāt-ı** emvāc

cezīl [1] bol, çok

NE1806 Ücret ile ide metāʿın sebīl / Beẕl ide ḫalḳa uma ecr-i **cezīl**

cezm [4]

1. kesin bilgi

NE204 ʿAzmi ledün ʿilmi içün **cezm** idi / Efḍal ü evlā-yı ulu'l-ʿazm idi
SE1767 Bu yaña çünki vezīr oldı ḫabīr / Eyledi **cezm-ile** ḥüsn-i tedbīr

2. hükmetme

HH2768 Ehl-i miʿyāra idelüm **cezmi** / Üç yüz akçe ḳażāya degmez mi

3. Arapça'da üzerinde bulunduğu harfi, kendinden önceki harf ile bağlayan, küçük daire şeklindeki işaret

SE37 Lāmlar luṭfıla el bir itmiş / **Cezmi** engüştine zihgīr itmiş

cezr ü medd [3] Ayın çekim gücü ile deniz suyunun alçalıp kabarması olayı, gelgit

S387 Gelüp yirine ʿasker-i bī-kerān / O baḥr eyledi **cezr ü meddin** ʿayān
SE166 **Cezr ü medd**-i yem-i feyżi nice göl / Eyleyüp dāʿiye-i redd ü ḳabūl
SE2023 **Cezr ü med** gibi çekeydüñ anı / Bir de ṣulatmaz idüñ ʿummānı

cezr ü med ẓāhir itmek [3] kabarıp geri çekilmek, dalgalanmak, hareketlenmek

S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine **cezr ü med ẓāhir itsün** ḳadeḥ
NE822 Görür geh yolda geh rehe bī-ʿaded / Lücce gibi **ẓāhir ider cezr ü med**
NE2917 Baḥriyeti **ẓāhir idüp cezr ü med** / Ḳoydı ocaġına şu ol bī-ḫıred

cezve [1] genellikle kahve pişirmekte kullanılan uzun saplı küçük silindir biçiminde kap

SE1345 Kelle güya ser-i ḳaṭrānda ḥabāb / **Cezve-i** ḳahve gibi maġzı ḫarāb

cılasın [1] kahraman, yiğit

S303 Çeküp tīġ-ı mihr-in cilāsın hemān / Ḳoyuldı aña her **cılasın** hemān

cibāl [7] dağlar, "cebel" kelimesinin çoğulu

S282 Binüp kūh-veş raḫşa merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i **cibāl**
SE2131 İtse yolsuzluḳ eger baḥr-miṣāl / Sen de ḳarşu ḳoma mānend-i **cibāl**
HH1309 Süzülüp bīşe-zār u deşt ü **cibāl** / Aḳdı geldi şikārı seyl-miṣāl
HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne revā cāyüñ ola deşt ü **cibāl**
HH1755 Çün kenāra idüp görindi **cibāl** / Secde-i şükre vardı mevce-miṣāl
HH1981 Yürür üstine ḫançer ile hilāl / Mütezelzil olur mı hiç **cibāl**
HH2328 Ṣaldı keştī-i kūh-veşle rical / Ṣan ḳıyamet ḳopup yürüdi **cibāl**

cibillī [1] yaratılıştan, doğuştan, fıtri

SE2089 Cūş idüp ḫabṣ-i **cibillī** her dem / Luṭf-ı şāh anı iderdi pür-ġam

Cibrīl [9] bkz. 'Cebrāil' md.

S137 Burāḳı çeküp öñüne **Cibrīl** / Yañaşdurdı ḫidmet o peyk-i celīl
NE19 Levḥa degil lemʿa-i müşkīn fitīl / Ya per-i pür-şaʿşaʿa-i **Cibrīl**
NE251 Geldi burāḳ ile o dem **Cibrīl** / Ḫażrete irgürdi ey peyām-ı Celīl
NE297 Sidreye vardıḳda ceyb-i celīl / Ḳaldı o mevḳıfde hemān **Cibrīl**
SE14 Ṣafḥa-i ravżasına tenzīlüñ / Sāye-i şeh-peridür **Cibrīlüñ**
SE46 Fetḥa vü kesresi zīb-i tenzīl / Dökdi per sidrede gūyā **Cibrīl**
SE3250 Yir yir ol pençe-i mihrüñ eşeri / Māhda şehper-i **Cibrīl** perī
HH119 Māhı şaḳḳ eyledi Nebiyy-i celīl / Nitekim ṣadrını anuñ **Cibrīl**
HE46 Revā şekker-fürūş-ı ṭabʿa her ān / Per-i **Cibrīlden** olsa megesrān

cidāl [4] kavga, tartışma, savaş

S276 Dil-āver semend-i semendūn-miṣāl / Süheyl ile lerzende deşt-i **cidāl**
S616 İdüp semt-i Rūmı ṭutanlar **cidāl** / Anaṭolıya böyle eyler suʾāl
NE181 Maḳṣadı çünkim ola ḳatʿ-ı **cidāl** / Ya ṭalebinde niçün eyler ḳıtāl
NE2235 Söylenür ilde bu meṣel-i **cidāl** / Ṣabr idemez söyledür ötesini māl

cidār [2] duvar

SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel āḫir-i kār / Ḥükm-i şerʿ-ile saña hedm-i **cidār**
HH830 Yaşşılup yirde ḫāk-sār oldı / Her biri ṣūret-i **cidār** oldı

cidd [3] gayret, çaba

NE1483 Ced daḫı biñ **cidd** ile itdi duḫūl / Buldı dil-i sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
SE735 **Cidd** ü cehd it yürü insān olıgör / Ḳābil-i sikke-i ʿirfān olıgör
SE741 Her kimüñ ki ola ḳalbinde maraż / **Cidd** ü cehd-ile ider def-i ʿaraż

cid-gūne [1] ağırbaşlı tarzda, ciddi şekilde

SE2366 Oldı yārān-ı sitem-pervāze / Hezl-i **cid-gūne** zebān-i tāze

ciger [19] ciğer ‖ bağır

S456 Olur nevk-i tīr-i süḫanda eşer / Aña āb virdikçe ḫūn-ı **ciger**
S656 Ṣurāḥī-veş olmuş **ciger** ḫūn-ı ġam / Boġazı ele virdügünden o dem
S835 Firāḳuñda sāḳī **ciger** ḫūn olur / Dü-çeşmim iki cām-ı gülgūn olur
NE713 Tāb-ı **ciger** daġdaġa-engīz idi / Nabżını tutdum ḳalemüñ tīz idi
NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu ḥāle naẓar / Dökdi gözinden yere ḫūn-ı **ciger**
NE2222 Zümre-şikāf-ı kes-i ḫūnīn **ciger** / Kim daḫı nevkinden anuñ ḳan ṭamar
NE2532 Bir keçi başdurmasıdur bī-nemek / Kim **cigerin** bile ḳurutmuş felek
NE2533 Ḳapusına varsa ḳaçan kim ẕeker / Barmaġına şanki ṭaḳardı **ciger**
NE2629 Ḫūn-ı **cigerde** peder ü māderi / Besleye bir dilīr-i sīmīn-beri
NE3020 Ḫūn-ı **ciger** nūş idüp ol ġuṣṣadār / Şīşe çeküp olma şaḳın mey-güsār
SE210 Söyledi berre-i biryān aña hem / **Ciger-i** ḫaşmı kebāb itdi elem
SE1732 Güci Sührāba yitüp itdi helāk / **Cigerin** ḳahr-ıla itdi şad-çāk
SE1917 Nevk-i tīr-i müjesi cānānuñ / Oynadı çaḳ **cigerinde** anuñ
SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i destān-ı hüner / Sīḫ-i düşmen **cigerinde** oynar
SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ merd-i hüner / Nevk-i tīġi **cigerinde** oynar
SE3031 Nā-ḫalef oldı ḫilāf-ı bī-ber / Ekşer itdügi olur zaḫm-ı **ciger**
SE3471 Tīr urduḳ **ciger-i** ḫāside tīr / Besdür añlarsa bu deñlü taʿ zīr
HH231 **Cigerin** ḫūn idüp ḫumın dirhem / Oldı evtārı muṭribüñ dirhem
HH2631 Hecr-i dār u diyār ṭāġ-ı **ciger** / Çekilen miḥnet anlara ber-ser

ciger-der [1] ciğer paralayan, ciğer yırtan, ciğer söken ‖ eziyet eden

S285 Zırıh-püş-ı bebr-i pelengī-şiʿār / **Ciger-der** hizebrān-ı āhū-süvār

ciger-dūz [1] ciğeri delip geçen

S312 Muġannī getür nāy-i cān-sūzuñı / O ḳındīl-i tīr-i **ciger-dūzuñı**

cigergāh [1] ciğerin bulunduğu yer

SE1145 Her oḳı şaṣt-ı seḥergāhında / Oynar elbette **cigergāhında**

ciger-ḫār [1] acımasız, gaddar, büyücü

NE1017 Lebleri pür ʿışve ḳadeḫ-kār idi / Gözleri cādū-yı **ciger-ḫār** idi

ciger-ḫūn [4] ciğeri kanlı, mahzun, çok üzgün

S895 Ura ʿışḳ elinden **ciger-ḫūn** gibi / Ki jülīde-mū oldı Mecnūn gibi
NE1833 Faż̇l-ı taḳaddümle **ciger-ḫūn** idi / Nāmını güm ḳılmaġa meftūn idi
NE1937 Faḳr ile aḥvāli dīger-gūn iken / Ḍarbet-i şaḥneyle **ciger-ḫūn** iken
HE49 Ṣarīrirnden **ciger-ḫūn** oldı nādān / Baña ḳandil-i tīr oldı ḳalemdan

ciger-kūşe [1] en değerli, sevilen kişi için sevgi hitabı

S1329 **Ciger-kūşesiyken** gülüñ ġoncalar / Urup sille bād itdi zīr ü zeber

ciger-sūz [1] bağır yakan, acıklı, yürek yakan

NE2552 Āh-ı **ciger-sūzını** germ eyledi / Şemʿ-sıfat göñlüni nerm eyledi

ciger daġı [1] ciğer yarası, eziyet, elem

NE3118 Ehl-i dilin ayaġı topraġuyuz / Cāhilüñ ammā **cigeri dāġıyuz**

cihād [2] iman, ibadet, ahlak ve beşerî münasebetler konusunda titiz davranarak Allah'ın sevgili kulu olabilmek için çalışmak; çabalamak, kendi benliği ve nefsi ile mücadele etmek

SE435 Kilk-i fetvası ider defʿ-i fesād / İctihādında var āşār-ı **cihād**
NE431 Budur ümīdim ki o sulṭān-ı dīn / Nefs-i **cihādına** da ola muʿīn

cihān [169]

1. dünya

S58 Dirīġā olup ḫʿāb-ı ġaflet girān / Göz açdırmadı fikr-i mekr-i **cihān**
S83 Mey-i ʿışḳını içdi mānend-i Cem / **Cihān** itdi defʿ-i ḥicāb-ı ʿadem
S186 Ki çün eyledüñ ḥamd ü naʿtı edā / Mühimm oldı şāh-ı **cihāna** duʿā
S198 Şehān-ı **cihānuñ** ḫarācın alur / ʿİnād idenüñ taḫt u tācın alur
S225 Alup mülk-i mūr-veşin itdi cülūs / **Cihān** itdi biʿat-künān dest-būs
S268 Dikildi güneş gibi meydāna tūġ / Degil rīşe şaldı **cihāna** fürūġ

S275 Semend-i saʿādet olup zīr-rān / Süvār oldı devletle şāh-ı **cihān**
S386 Şikārın alup şāhbāz-ı **cihān** / Hemān eyledi niyyet-i āşiyān
S471 Murād üzre devrānını sürmedi / Ṭoyunca **cihān** leẕẕetin görmedi
S477 Bozulmuş kühen bāġıdur bu **cihān** / Ki bālāda bir ḫūşe ḳalmış hemān
S519 Bańa vāye-i ʿıyş-ı bezm-i **cihān** / Fiġān-ı dil ü dīde-i ḫūn-feşān
S687 **Cihānuñ** maṭāfı vü mesʿāsıdur / Anuñ Gökşuyı ʿayn-ı zerḳāsıdur
S892 Demi olsun ey dil **cihānda** meyüñ / Aġarmaya başı sebü-yı meyüñ
S994 Görür gözi cām-ı ṣafādur hemān / İder yeke ʿaynekle seyr-i **cihān**
S1135 İder şuʿlesi cemʿ ḫalḳ-ı **cihān** / Sütūn üzre gūyā direfş-i Keyān
S1144 Ḳanı sāḳiyā ol **cihān-ı** fütūḥ / Ṣabāḥ oldı çıḳmaz mı mihr-i ṣabūḥ
S1294 Şerer-bār olup nār-ı mihr-i **cihān** / Olur sāyeler kūşe kūşe nihān
S1366 Güneş nice ṣalsun **cihāna** żiyā / Yerini ışıtmadan olur cüdā
S1382 **Cihān** pür-kesel vaḳt-i ʿıyş azdur / Fem-i ḫumda ḫamyāzeden bāẓdur
S1388 ʿAmel-mānde bir pīrdür ancaḳ **cihān** / Degil māh bir zārı var der-miyān
S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte şūḫ-ı **cihān** / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı cān
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i nihān / Ki başına and içe ḫalḳ-ı **cihān**
S1565 Şu dem kim idem terk-i bezm-i **cihān** / Beni ṣoñ ḳadeḥ eyleye ser-girān
S1528 Fenāya virür ṣad **cihān-ı** ġamı / Ki var her birinüñ birer ʿālemi
NE124 Evvel evvel ki yoġ idi **cihān** / Olmuş idi ketm-i ʿademde nihān
NE137 Ḳıldı mevālid-i şülüşe ẓuhūr / Ṭoldı **cihān** şevḳ ile mānend-i nūr
NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile ḳaddin ḳemān / Egriye ṭoġruldı o şāh-ı **cihān**
NE375 Ṭūb-ı ʿayān eyledi rūz-ı ḳıyām / Zelzele-nāk itdi **cihānı** tamām
NE380 Cāyın idüp raḫnegeh-i seng-lāḫ / Başına teng oldı **cihān-ı** ferāḫ
NE385 Soñra idüp cānib-i tābūra ʿazm / Şāh-ı **cihān** eyledi āheng-i rezm
NE417 Düşmen-i dīn ola diyū münkesir / Ḫalḳ-ı **cihān** olmuş idi muntaẓir
NE460 Urdı leb-i fitnesine mühr-i emān / Koz ḳabına ḳoydı **cihānı** hemān
NE467 İtdi cülūsındaki enʿām-ı ʿām / Ġarḳa-i sīm itdi **cihānı** tamām
NE475 ʿÖmrüni ḥaḳ ol ḳadar itsün ziyād / Tā ki ola naẓm-ı **cihān** müstezād
NE477 Bir gice kim şuʿbede-bāz-ı **cihān** / İtmiş idi mühre-i mihri nihān
NE522 Buldı temūz ile ḥarāret **cihān** / Girmege deryāya şular atdı cān
NE657 Nüsḫa-i terkīb-i zemīn ü zamān / Bāʿiş-i tertīb-i dimāġ-ı **cihān**
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı **cihān** mest-i mey-i żevḳ idi
NE829 Ḥaşılı eṭvār-ı muġāyir sebeb / Muḫtelif evżāʿ-ı **cihān** gibi heb
NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı **cihān** bir yańa / Olur idi resm-i ʿadālet hebā
NE874 Dergeh-i iḥsānı **cihāna** penāh / İşigi dervīşlere tekyegāh
NE905 Rāḥat olur mı dil-i halḳ-ı **cihān** / Olmaya tā kim dem-i fāsid revān
NE919 Ḫalḳ-ı **cihān** oldı ʿıyāl-i Ḫudā / Oldı vedīʿāt bu raʿiyyetańa
NE931 Naẓm-ı **cihān** bunlara vābestedür / Dördi de birbirine peyvestedür
NE940 Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i niẓām-ı **cihān** / Rābıṭa-i rişte-i emn ü emān
NE946 Hemdemi Risṭo-menişān-ı **cihān** / Hem-nefesi zümre-i zende dilān
NE1142 Ḫālet-i pür-sūzuñ olup şāhibi / Yaḳdı **cihānı** dil-i ḫāsid gibi
NE116 Kilk-i zer-i lemʿa-i mihr-i **cihān** / Düşmege ṭururdı elinde hemān
NE1194 Ey nesek-āmūz-ı serāy-ı **cihān** / Nāẓır-ı aḥvāl-verā-yı cihān
NE1194 Ey nesek-āmūz-ı serāy-ı cihān / Nāẓır-ı aḥvāl-verā-yı **cihān**
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i mihr-i **cihān** / Cānib-i Rūma ola pertev nişān
NE1347 Virse fenā n'ola **cihān-ı** ġama / Būy-ı fenā gelmededür ādeme
NE1417 Terbiyede her biri mihr-i **cihān** / Terbiyeye lāyıḳ olagör hemān
NE1431 İtmege tedbīr-i umūr-ı **cihān** / Her dem olur ʿaṣrda ṣāḥib-i zamān
NE1488 İtmiş idi ḫācibi çeşmin nihān / Ṣaʿṣaʿada niteki mihr-i **cihān**
NE1676 Eyleseler şirret ile ittifāḳ / Ber-ṭaraf olurdı **cihāndan** vifāḳ
NE1846 Dīdesi necm-i seḥer-i kārbān / Sīnesi ebnān-ı ḫıdāʿ-ı **cihān**
NE1899 Ḫayf ki muḍḥiklik olup muʿteber / Masḫaralıḳ oldı **cihānda** hüner
NE1976 Yüzine gülse n'ola ḫalḳ-ı **cihān** / Çehre ne çehre idi görseñ hemān
NE2068 Virdi cevābını o rind-i **cihān** / Didi götüñ gibi yazılur hemān
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı **cihān** aña virür berḳ-i şāḫ
NE2205 Ṭurfe teẕerv idi o şūḫ-ı **cihān** / Olmaz idi ḫayf ile hem-āşiyān
NE2223 Seyr idicek anı o şūḫ-ı **cihān** / Cebde yılan bulmuşa döndi hemān
NE2425 Dāmen-i pāk ile çū serv-i revān / Olıgör āzād-ı ḳubūr-ı **cihān**
NE2484 Zāl-ı felek gibi **cihān** fitnesi / Nice cihān fitnesi cān fitnesi
NE2484 Zāl-ı felek gibi cihān fitnesi / Nice **cihān** fitnesi cān fitnesi
NE2559 Şāh-ı **cihān** olsa eri faḫri yoḳ / Ḳoş var ise aña yeter bir yoluḳ
NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye açdı dehān / Ṭoldı neccār-ı necr ile **cihān**
NE2844 Ḫāl-i **cihān** şimdi dīger-gūn olup / Niçe denī epşet ü meʾbūn olup
NE2874 Ṣābit olur eylemeyen iḫtiḳān / Zaḫmet-i maʿhūd-ı ekābir **cihān**
NE2926 Zelzele-nāk itdi **cihānı** tamām / Düşdi yüzi üzre o rüsvāy-ı ʿām
NE2988 Düzd-i **cihān** göricek anı hemān / Eyledi ḫīle kemerin der-miyān

NE3104 Girdi güç ile ele birḳaç ḳalem / Oldı şarīr ile **cihān** pür-naġam
SE69 Ümmehāt ile nüh-ābā-yı **cihān** / Ḥamd-i ḫālıḳ ile şükr-ḫān-ı beyān
SE196 Ḳāmeti naḫl-i berūmend-i **cihān** / Sayesi olmaz ise tañ mı ʿiyān
SE199 Görmede pīş ü pes olup yek-sān / Ardına baḳmaz idi şems-i **cihān**
SE212 Cāhiliyyet ẓulümātıyla hemān / Leyle-i māteme dönmişdi **cihān**
SE241 Nite kim şaʿşaʿa-i mihr-i **cihān** / Mevc-rīz oldı ḫalīc-i ḫalacān
SE273 Sīnesin ref-ref idüp taḫt-ı revān / Gitdi anuñla o Sulṭān-ı **cihān**
SE549 İşini eyler anuñ Ḥaḳ āsān / Aña rāġıb olur Ḫalḳ-ı **cihān**
SE713 Nūr-ı reʾyiyle **cihān** pür-lemeʿān / Giceyi gündüze ḳatdı rindān
SE726 Uyanup baḫtı gibi şāh-ı **cihān** / Ġonca-i ḫātırı oldı ḫandān
SE942 Ne **cihān** fikreti ne mülk ü ne māl / Ne ġam-ı cāh ne yārān ne ʿiyāl
SE1357 Didi kim dād eyā şāh-i **cihān** / Ḫānümānum benüm oldı vīrān
SE1408 Gūş idince süḫanuñ şāh-ı **cihān** / Anuñ iḥżārına emr itdi hemān
SE1454 Ḥüsn-i ḫulḳ ile **cihān** içre vaḫīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i ʿAcemde Ḫusrev / Nūr-ı reʾy-ile **cihāna** pertev
SE1781 Şöyle fikr itdi bu ʿizzet-ḫˇāhān / Ki münāsib budur iy şāh-ı **cihān**
SE2271 Saña taḳlīd-ile dir ḫalḳ-ı **cihān** / Erdeşīrāne gerek tāb ü tüvān
SE2670 Yeʾs-ile āḫir o şerrīr-i **cihān** / Tāziyāne gibi uzatdı zeban
SE2344 Lāzım oldı pür idüp ḳurrāba / Ġarḳ idem şāh-ı **cihānı** āba
SE2370 Ne revādur olasın kelb-i ʿaḳūr / İde gördükçe **cihān** ḫalḳı nüfūr
SE2673 Oldılar ḫāżır olanlar ḫayrān / Didiler cümleten iy şāh-ı **cihān**
SE2760 İşidüp sözlerini şāh-ı **cihān** / Vāḳıʿ-ı ḥāli aña itdi ʿiyān
SE2825 Ḳahr-ıla aña idüp ṭaʿne-zeni / Didi iy şāh-ı **cihān** ʿār ḳanı
SE2868 Oldı şāhān **cihān** içre temām / Ḫaşmı ḫayf-ıla o seyf-ile benām
SE2936 Göricek ḫaşmetini şāh-ı **cihān** / Bī-tereddüd ayaġa düşdi hemān
SE2943 Şeyḫ idüp şāh-ı **cihāna** ikbāl / İtdi himmet naẓarıyla ḫoş-ḫāl
SE3102 Rūma itseydi ġażā şāh-ı **cihān** / Anaṭolıyı iderdi vīrān
SE3114 Ṣıḳılup eyleyicek āh u fiġān / ʿAfv iderdi ṣuçını şāh-ı **cihān**
SE3131 Nesne fevt olmaz a iy şāh-ı **cihān** / Devletüñde var-iken daḫı zamān
SE3234 Didi iy şāh-ı **cihānum** Ferdī / Güneşe lāyıḳ olur mı serdī
SE3390 Geldi maḥlūl işidüp anda hemān / Bir felāket-ẓede ḳallāş-ı **cihān**
SE3433 Gūş idüp bu sözi ol ṣūḫ-ı **cihān** / Saḫt olup başladı efkāra hemān
HH86 Ancaḳ oldur **cihānda** dil-ḫˇāhı / Gidicek hem zevāde-i rāhı
HH103 İtmedi devlet-i **cihānı** penāh / Felege arḳa virmedi ol māh
HH204 Dem-i ʿadli **cihāna** rāḥat-res / Ḳāleb-i ādeme miṣāl-i nefes
HH281 Bir seḥergeh ki nür olup cüşān / Baḫr-ı sīm-āba ġarḳa oldı **cihān**
HH662 Ḳādirüm ṣalmaġa **cihāna** fiten / Nev-cevānum beni ne ṣanduñ sen
HH841 Oldı ālāyiş-i **cihāndan** pāk / ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki çālāk
HH924 Līk fāş olıcaḳ bu rāz-ı nihān / Ḳahr ide ḳorḳarın ki şāh-ı **cihān**
HH978 Gül gibi pāk-dāmenān-ı **cihān** / Pāk-bāzānı itdiler ḫayrān
HH2559 Yel gibi çoḳ yelüp yepürmiş idi / Germ ü serd-i **cihānı** görmiş idi
HH1015 Oldı efgende Rüstem ü Bījen / Aġlamaz bu **cihānda** kendi düşen
HH1108 Şehre vardıḳda gördi ḫalḳ-ı **cihān** / Ḥarāmīleri ider seyrān
HH1199 Pāyine zerre-veş olup rīzān / İtdiler dest-būs-ı şāh-ı **cihān**
HH1302 Jālelerle ṣuʿāʿ-ı mihr-i **cihān** / Silk-i eşkeste gevher-i ġalṭān
HH1525 İtdi nā-geh horos-ı ʿarş fiġān / Ḫˇābdan hep uyandı ḫalḳ-ı **cihān**
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün sulṭān / Tāc-ı zerle miṣāl-i mihr-i **cihān**
HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her ān / Ebrden nem ḳapardı şāh-ı **cihān**
HH1767 Çoḳ ḳabā terk olur **cihāndur** bu / Ḫoş dimişler ki cāme-kāndur bu
HH1789 Şükrler itdi Ḥaḳḳa ḫalḳ-ı **cihān** / Oldı pür-nūr dīde-i ʿıyān
HH1791 Gūş idüp oldı ḫurrem ü ḫandān / Eyledi pāy-būs-ı şāh-ı **cihān**
HH1881 Āḫir eglenmeyüp o mihr-i **cihān** / Ḳaṣrdan şeh-nīşīne oldı revān
HH1925 Müflise itdi ol ḳadar iḥsān / Ḥasret oldı gedāya ḫalḳ-ı **cihān**
HH2032 Ṣūret-i ḳahr ile velī ol ān / Yüridi üstine o mihr-i **cihān**
HH2070 Olup ālāyiş-i **cihāndan** pāk / ʿĀḳıbet oldılar mücāvir-i ḫāk
HH2142 Oradan bir bahāne ile hemān / Döndi geçdi yine o ṣūḫ-ı **cihān**
HH2208 Uñmasun yitmesün **cihānda** raḳīb / Uġrasun her belāya bī-taḳrīb
HH2283 Hāʾil olmaz **cihānda** ehl-i dile / Devirür ṭāġı bir teveccüh ile
HH2362 Şöyle neẓr eyledi o ṣūh-ı **cihān** / Ki olup ol şikesteyi cūyān
HH2609 Ḫādiṣāt-ı **cihāna** bāʿiṣ idi / ʿĀleme nāme-i ḥavādiṣ idi
HH2702 Seyr idermiş meger o şāh-ı **cihān** / Hep pes-i perdeden ne olsa ʿayān
HE63 Füsūsā kim **cihān-ı** fitne-engīz / İder baḫr-ı ġamı mevc-i belā-ḫīz
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳışşa-i ʿaşḳ / Yeter şalduñ **cihāna** ġuṣṣa-i ʿaşḳ
HE87 **Cihān** ḫuşrevleri yanında Ferhad / ...
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup ṭutdı **cihānı** cūy-ı kāfūr

2. dünyada yaşayan insanların hepsi, herkes

S223 Velī ṭurdu̇gunca çü genc-i nihān / Ḫarāba varur gördi cümle **cihān**
S231 İdüp ḥıfẓ-ı ʿadli **cihāna** eşer / Güneş gezdürür başda tebsiyle zer
S1004 **Cihān-ı** ḫıred pīr-i ʿaḳl-ı maʿāş / Ki irşādda hemser-i Ḳarabaş
NE312 İrdi maḳāmına o rūḥ-ı revān / Uyur idi şanki uyandı **cihān**
NE354 Çarḫa çıḳup debdebe-i ṭabl u kūs / İtdi cülūsunda **cihān** dest-pūs
NE434 Şükr-i Ḫudā buldı ser-ā-ser **cihān** / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü emān
NE922 İtdi Arisṭoyı Sikender vezīr / Oldı **cihān** emrine fermān-pezīr
NE1085 Bir söz ile buldı **cihān** ʿālimi / Ādemi de sözdür eden ādemī
NE1241 Oldı **cihān** çün dil-i işkeste-bāl / Peşşe-i ḫān-ı niʿam-ı zü'l-celāl
NE1974 Güldürüp anuñla **cihānı** tamām / Çarḫ anı güldürmez idi ṣubḥ u şām
NE2377 Didi aña söyleye ey bī-zebān / Eyle bu esrārı **cihāna** ʿayān
NE2560 Girmeyecek araya bir ter-zebān / Eyleyemez tesliye cümle **cihān**
NE2867 Ḫalḳ bilür aña inanmaz **cihān** / Kendi götine żarar eyler hemān
SE1273 Oldılar birbirine püşt ü penāh / Arada ḫāl-i **cihān** oldı tebāh
SE2269 Minnet Allāha ki ser-cümle **cihān** / Oldılar ḫalḳa-be-gūş-i fermān
SE2461 Ḫātem olmışdı **cihāna** meşhur / Şevḳ-ıla nite ki mihr-i pür-nūr
SE2483 Ṭoldı çün meyli ile ḳalb-i **cihān** / Oldı seyyāre-i medḥi rükbān
HH140 Gūyiyā aḥvel idi çeşm-i **cihān** / Şaḫṣ-ı rūz iki görinürdi ʿayān
HH2613 İtdi ifşā **cihāna** bu ḫaberi / Şaçdı aġzıyla ʿāleme şereri

3. evren, âlem

S77 Ger olmasa mihmān o faḫr-ı **cihān** / Döşenmezdi ṣaḥrā-yı kevn ü mekān
S180 İnüp minber-i āsumāndan hemān / Ṣalāt ü ṣalā ḳıldı faḫr-i **cihān**
NE430 Şerʿi ḳavī müstenid-i pākdür / Fahr-i **cihān** maẓhar-ı levlākdür
NE1385 Virdi baña şān ile faḫr-i **cihān** / Mūr-ı Süleymān gibi nām u nişān
NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i kevn ü mekān / ʿIşḳla var oldı yoġ iken **cihān**
HH77 Bir söz ile **cihānı** var itdüñ / Bī-ṭaleb luṭf-ı bī-şumār itdüñ

4. dünya ve ahiret

NE174 Hırşı ucından ala yüz ḳızdura / İki **cihānda** ola yüzi ḳara
NE881 İki **cihān** mülkine bī-iştibāh / Ḫażret-i ḫaḳ oldı ḫaḳiḳatde şāh
NE891 Kendi gider iylüġü bāḳī ḳalur / İki **cihāndan** daḫı maḳṣūd alur
NE1902 Renk vire vara ruḫ-ı envera / İki **cihānda** ola yüzi ḳara
NE2943 İki **cihān** devletidür ṭoġrıluḳ / Ḫaḳḳın ulu niʿmetidür ṭoġrıluḳ
SE292 ʿAzm ide iki **cihānuñ** güneşi / Şāh-ı levlāk-ı nebiyy-i Ḳureşi
SE1201 Mürteşīye vire Ḫaḳ derd ü belā / Eyleye iki **cihānda** rüsvā

cihān-ārā [2] dünyayı süsleyen, cihanı bezeyen

SE866 Gör meh ü mihr-i **cihān-ārāyı** / Eyle tercīḥ yed-i ʿulyāyı
SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i fehm ü rāyı / Gör ne dir kār-ı **cihān-ārāyı**

cihān-baḫş [1] cihanı bağışlayan, dünyayı veren, çok cömert

NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü **cihān-baḫş** idi / Māh-ı melek ḳadr u felek raḫş idi

cihān-bān [1] dünyanın bekçisi olan, dünyayı gözeten hükümdar

NE434 Şükr-i Ḫudā buldı ser-ā-ser cihān / Şāh-ı **cihān-bān** ile emn ü emān
HH1434 Oldı ġurrende geldi efġāna / Atdı kendin şeh-i **cihān-bāna**

cihān-cūy [1] dünyayı dolaşan, gezen hükümdar

HH1454 Cüst ü cūya gelürken ol sūye / Rast geldi şeh-i **cihān-cūye**

cihāndārlıḳ [1] dünya egemenliğini elinde tutma, hükümdarlık

NE722 Ḳasdı anuñ şāh-ı **cihāndārlıḳ** / Gösgötürü ʿāleme ḫünkārlıḳ

cihān-der-cihān [2] dünyalar dolusu, çok

S269 Ḳurup ḫaymeler ʿasker-i bī-kerān / Fiten oldı ber-pā **cihān-der-cihān**
NE1420 Nice ʿaṭā luṭf-ı **cihān-der-cihān** / Salṭanat-ı dehr-i girān-tā-girān

cihān-dīde [1] çok gezmiş, çok görmüş

NE1336 Mihr-i felek gibi **cihān-dīdeler** / Müttefiḳ olup bunı taḥḳīḳ ider

cihān-efrūz [1] dünyayı parlatan, aydınlatan

SE1313 Neyyir-i baḫt-ı **cihān-efrūzı** / Berḳ-veş eyleye ḫırmen-sūzı

cihān-gerdī [1] dünyayı gezme, dolaşma

HH1141 Ḫalümüzce idüp **cihān-gerdī** / Ṭutmuşuzdur reh-i cevān-merdī

cihān-gīr [2] dünyayı ele geçiren

NE1829 Şāh-ı **cihāngīr** ü cihān-baḫş idi / Māh-ı melek ḳadr u felek raḫş idi
SE1437 Niceler şāh-ı **cihān-gīr** oldı / Şeh-per-i himmeti şimşīr oldı

cihān-nümā [1] dünyayı gösteren, bkz. 'cām-ı gītī-nümā' md.

HH1657 Cām-ı gül-reng-i pür-ṣafāsında / Seyr iderdi **cihān-nümāsında**

cihān pehlevān, cihān pehlivān [4] cihan pehlivanı, en cesur, en kahraman

S199 Zihī pādişāh-ı memālik-sitān / Ḳavī baḫt u pür-dil **cihān pehlevān**
S489 Denī luṭf u iḥsānda zāl-ı zamān / Cefāya gelince **cihān pehlevān**
NE611 Her biri bir Rüstem-i ṣaḥib-ḳıran / Kendi ḳılıç ġamze **cihān pehlivān**
NE728 Naḫvet-i cehl ile bir iki civān / Nāmların ide **cihān pehlivān**

cihān-penāh [2] herkesin sığınağı, padişah
HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı şevk ü sürūr / Didi şāh-ı **cihān-penāha** buyur
HH1741 Ḳodı zındānda anı zār u esīr / Geldi şāh-ı **cihān-penāha** vezīr

cihān-peymā [1] dünyayı dolaşan, çok meşhur
HH230 Duḫter-i rez gibi **cihān-peymā** / Ḫayli ʿiffetle añılur ḫālā

cihān-pīrāy [1] cihanı süsleyen, alemi bezeyen
HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı **cihān-pīrāy** / Yedi ḳat çarḫı mihre ṣırça sarāy

cihān-sālār [2] dünyanın büyüğü olan hükümdar
SE1440 ʿAsrınuñ şāh-ı **cihān-sālārı** / Ḳıdve-i ṭāʾife-i Ṣaffārī
SE1516 Gördi çün şāh-ı **cihān-sālārı** / Daʿvet itdi o **cihān-sālārı**

cihān-tāb [4] dünyayı aydınlatan, (Güneş için) dünyaya aydınlık ve sıcaklık veren
NE1444 Her biri buldı naẓar ile kemāl / Mihr-i **cihān-tābla** gūyiyā hilāl
NE2088 Oldı bize hādi-i rāh-ı ḳavim / Mihr-i **cihān-tāb-ı** Kitāb-ı Kerīm
SE600 Līk envār-ı **cihān-tāb-ı** cemāl / Dāyim olmaz bulur elbette zevāl
SE1146 Eyleyüp māh-ı **cihān-tābı** siper / Kevkeb-i baḫta yine itmez eser

cihāz [3] evlenecek kız için hazırlanan ev eşyası, çeyiz
S1255 ʿArūs-ı güle sebze ile semen / Yeter lāzım ise **cihāz** ü çemen
SE2885 Nev-ʿarūsān-ı maʿānīye **cihāz** / Cāme-i lafẓ-ı pesendīde-ṭırāz
HE52 Murassaʿ lafẓıla maʿnā-yı ḫoş-ter / **Cihazı** kāmil olan bikre beñzer

cihet [4] yön, taraf
NE1794 Ḫalḳa sirāyet **cihetinden** velī / Cūd ü seḫā cümlesinüñ efḍali
NE2033 Gitdi **cihetler** diyu āh eyledi / Şeş-ciheti dūd-ı siyāh eyledi
NE2079 Reʾy-i saḫīf ādemi maḥzūn ider / İki **cihetden** bile maġbūn ider
HH833 Her **cihetden** Hüdāya şükr itdi / Reh-i maḳṣūda raḳṣ ile gitdi

cilā [14]

1. açıklık, parlaklık
SE1373 Virdi ol fāyiż-i envār-ı ẕekā / Başara kuhl-i başīretle **cilā**

2. parlaklık, parıltı
S303 Çeküp tīġ-ı mihr-in **cilāsın** hemān / Ḳoyuldı aña her cılasın hemān
S618 Güneş kim çeke tīġ-ı āteş **cilā** / İder Gökşuya urmaġı iḳtiżā
S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe virür ṣafā / Bulur cām gūyā nemekle **cilā**
S876 Bula bāde şengerfi tā kim **cilā** / Ḥabāb oldı billūr mühre aña
S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i cām-ı ṣafā / Zemīn ü zamānına virmiş **cilā**
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile bulmuş **cilā** / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
NE1172 Olmuş idi himmetini pīr-i dūtā / Ṣayḳalī-i şārim-i Hindī **cilā**
NE1348 Āb-ı revān oldı devāʿü'l-kürūb / Bād-ı ṣabā baḫş-i **cilā-i** ḳulūb
NE2023 Anuñ ile çehreye virüp **cilā** / Rūyine vü rīşine itdi ṭılā
SE451 Ḳıldı teʿşīr-i **cilāyı** iʿcāz / Oldı taḥḳīḳ-nümā levh-i mecāz
HH14 Ḳalemüñ tāk-ı ʿArşa virdi **cilā** / Levḥüñ itdüñ kitābesin vālā

3. sürme
SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i **cilādur** ferşinüñ gerdi
HH1520 Eskidi saḳf-ı günbed-i vālā / Nūr-ı ṣubḥ oldı aña ḳuḥl-i **cilā**

cilā-baḫş [1] parlaklık veren ‖ canlılık veren
S3 **Cilā-baḫş-ı** āyīne-i cān u dil / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i āb u gil

cild [3]

1. deri, ten
SE1348 Nā-münāsib bedeni **cildi** ḫaşīn / Sīne āhenger öñindeki meşīn

2. formaları, yaprakları birbirine dikerek veya yapıştırarak kitaba geçirilen deri, bez vb. kapak, kitap kabı
NE740 Ḫāṣılı itmāma irüp ol kitāb / **Cild** ile oldı ṣadef-i dürr-i nāb

3. bir eserin ayrı ayrı yazılıp ciltlenen bölümlerinden her biri
HH93 Nüsḫa-ı heft **cilde** dībāçe / Faḫr-ı kevneyn Ḫażret-i Ḫ˜āce

cilf [1] kaba, hoyrat, ayak takımından ‖ cahil
SE1218 Yetüre ʿāleme kendi derdi / Ne belā **cilf-i** ṣafā-perverdi

cilve [8] ortaya çıkma, hoş görünüş, tecelli

S1322 Ḳılup **cilve** bād ile ṭāvūş-vār / Döker bāl ü per gülbün-i sebze-zār
NE127 **Cilve-i** ḥüsn eyler idi zāt-ı baḫt / Bī-kem ü keyf idi ne fevḳ u ne taḫt
NE3081 Aşdı ṭuvaġını bu rengīn maḳāl / **Cilve** ḳıla tā ki arūs-ı ḫayāl
SE647 Ḫing-i ʿaḳla urulup anda ʿiḳāl / Gelmedi **cilveye** ḫayyāl-i ḫayāl
SE903 Ḳıla çün **cilve-i** ṣaḥn-ı ʿaraṣāt / Ḳadr-ile ola refīʿü'd-derecāt
HH850 **Cilve** ḳıldı nücūm-ı nüh-perde / Tāc-ı zer birle ṣandalīlerde
HH1854 Maḥv olurdı ḫırāma gelse eger / **Cilve-i** āb ü sürʿat-i ṣarṣar
HH2676 İtdiler **cilve-i** ḫaṭīre-i ḳuds / Ḳıldılar ittifāḳī meclis-i üns

cilvegāh, cilvegeh [15] görünme yeri, ortaya çıkma yeri

S100 İdüp ẓıll-ı şuḳḳa anı **cilvegāh** / O ḥavẓ-ı müdevver ola reşk-i māh
S175 Ḳılup nūr-ı dīde gibi ḳaṭʿ-ı rāh / Yine perdesin eyledi **cilvegāh**
S676 Çıḳup ḫandaḳ-ı ḫākden mihr ü māh / İder evvelā ḳullesin **cilvegāh**
S686 Muṣallāsı yüz ḫāfıẓa **cilvegāh** / Ḳamer rūy-ı fersūde vü ḫāk-i rāh
S1038 Aña **cilvegeh** cām-ı ṣahbā imiş / O Belḳısa bir ferş-i mīnā imiş
S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek **cilvegāh** / Nemed içre āyīne-i yaḫ tebāh
NE258 **Cilvegehüñ** ṣaḥn-ı İrem bāġıdur / ʿArṣa-i eflāk atuñ oynaġıdur
NE1365 Sīne ki mirʾāt-ı mücellā idi / **Cilvegeh-i** şāhid-i maʿnā idi
NE1370 Gerçi kemer içre bilem ṭāḳ idi / **Cilvegehüm** ʿālem-i ıṭlāḳ idi
SE42 Ḥarim-i ḥürmet-i Ḥaḳ **cilvegehi** / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla kecdür külehi
SE269 Basmadın kürsīye ol şeh kāmın / **Cilvegāh** eyledi ʿarşuñ bāmın
SE1587 Dili ḳıl **cilvegeh-i** ṣıdḳ u ṣafā / Nʿeyler ol āyīnede rūy-ı riyā
SE2899 Ḳalbi ilhāmuñ olur **cilvegehi** / Ṣanma kim şāʿir olan ola tehī
HH411 **Cilvegāh-ı** ʿarāis-i ġaybī / Naḳş-bend-i nikāt-ı lā-reybī
HH1722 Çār-dīvār içinde **cilvegehüm** / Ḳaṣr-ı maḳṣūradur benüm nigehüm

cilve-ger [7] ortaya çıkan, görünen

S970 ʿAceb şekl-i maḥrūṭī-i **cilve-ger** / Mücessem ḫuṭūṭ-ı şuʿāʿ-ı başar
S986 Ṣurāḥī vü sāġar olur **cilve-ger** / Ṭolı gerden ü gūş ü laʿl ü güher
S1258 Olup ḫırḳa-i sebz ile **cilve-ger** / Meger naḫl-i gül ṭās-bāzī ider
NE295 Oldı o dem **cilve-ger-i** bām-ı ʿarş / ʿArş aña aṭlasını itdi ferş
NE583 Māh-ı nūk-i cāna ider **cilve-ger** / Ehl-i naẓar aña ıraḳdan baḳar
NE990 ʿIşḳ ile dil-i cām-ı ṣafāya döner / Şāhid-i maḳṣūd olur **cilve-ger**
NE2971 Duḫter-i ṭannāz gibi verd-i ter / Olmuş idi çādır ile **cilve-ger**

cilve-künān [2] cilve ederek, gezinerek

HH666 Eylerüz bir nefesde **cilve-künān** / Kāf-tā-Kāf ʿālemi seyrān
HH880 Bir gün ol pādişāh-ı ʿālī-şān / Gün gibi seyre çıḳdı **cilve-künān**

cilve-sāz [2] cilve eden, işve yapan

S850 O gülgūn ki olur dem-i türk-tāz / Ayaġını ḳındīl idüp **cilve-sāz**
HH9 Ḫilʿat-ı ḫāṣṣı giydi her mevcūd / Oldılar **cilve-sāz-ı** bāġ-ı vücūd

cimāl-i naḳḳāle [1] yük taşıyan erkek deve ‖ işittiği her sözü başkalarına taşıyan, dedikoducu

HH1559 Bār-ı mekr ile döndi ḫammāle / Oldı ʿayn-i **cimāl-i naḳḳāle**

cin [7] melek ve şeytan gibi duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, kılık değiştirebilen, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan ruhani yaratık

S591 Gelür naġme-zen dāʾireyle zenān / Ḫurūşende **cin** ʿaskeridür hemān
NE1025 Görmege vardı o cevānı meger / Bād-ı suḫan **cin** gibi bir der-be-der
NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur behredār / Dīv ü perī ile **cinn** mūr ü mār
NE1207 Üns ile **cin** ḳahrı elinde zebūn / Oldı görünmez görinürden füzūn
SE68 Dīv ü ded rātibe-ḫār-ı keremi / İns ü **cin** ḫalḳa-i ḫān-ı niʿami
SE1897 Mālı üstine müvekkil **cinler** / Heyʾeti şekl-i ṭılısm-ı münker
HH755 Gördi bir **cin** yataḳı künc-i megāk / Būy-ı bādı nüvīd-i peyk-i helāk

cinnī [2] cinlere mensup olan, ecinnî

HH663 Ser-firāz-ı gürūh-ı ser-bāzım / Ben de **cinnīler** içre mümtāzım
HH726 Gördi ol fitne-cū-yi pinhānı / **Cinnī-i** şūm u düşmen-i canı

cinnīyān [2] cinlere mensup olanlar, cinlerden olanlar

HH695 Ki olup şāh-ı **cinnīyāna** revān / İsteye bu ʿalīle bir dermān
HH706 Vardı sulṭān-ı **cinnīyāna** mürīd / İtdi naḳl-i selām ü ʿarż-ı nüvīd

cinān [11] cennetler, bahçeler. "cennet" kelimesinin çoğulu

S219 Şu demler ki ḫan Aḥmed-i nev-cevān / Ḳoyup taḫtını itdi ʿazm-i **cinān**
S741 **Cinān-veş** ider serv ile erġavān / Zümürrüdle yāḳūt ḳaşrın ʿayān
S913 Ḳılur şaḥn-ı gülzārı reşk-i **cinān** / İder bir ḳalem şuyı bāġa revān
S1022 Felek gibi ḳat ḳat bināsı anuñ / **Cinān** gibi dil-keş hevāsı anuñ
NE1285 Nehr-i **cinān** olmasa ger rū-nümā / Gökşu yeter aña muʿādil saña
NE1441 Mışr-ı sevādına viren rūşeni / Bülbül-i gülzār-ı **cinān** Gülşenī

NE2607 ʿIşḳdur ol meyl-i ṭabʿı müdām / Kim sereyān itdi **cinān**a tamām
SE841 Ḥaşra dek rūḥuna olsun rıḍvān / Ola aḥbābı ile ṣadr-ı **cinān**
HH24 Yedi dūzaḫ sekiz **cinān** senden / Yedi ḳat yir nüh āsumān senden
HH1283 Bāġ-bān gülşen-i **cinān** kendi / Bāġ-ı ḥüsne niḥāl-i bān kendi
HH1801 Eyleyüp ʿāḳıbet **cinānı** maḳām / Ḳodılar bu ṣaḥifede bir nām

cins [7]

1. tür, çeşit

NE1328 Maʿrifet erbābı gezer sū-be-sū / **Cins-i** meʿārif ile sefīne ṭolu
SE2583 Bir ʿaceb bezm idi ol bezm-i laṭīf / Ki müheyyā idi her **cins-i** şerīf

2. ortak özelliklere sahip varlıklar topluluğu

NE1326 **Cins-i** ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
SE828 Dīde-i ʿibret-ile eyle naẓar / **Cins-i** ḥayvān ü cemād-ile beşer
HH174 Esede Luṭf ile nigāh itdi / Kendi **cinsine** pādişāh itdi
SE1263 Nā-şenīde nicesi nāmı gibi / **Cinsinüñ** ol ʿaraż-ı ʿāmı gibi

3. para dışındaki kıymetli şey, meta

NE692 Dāʾim o bendergehe olur revān / Anda olur **cins-i** ḫurd-ı rāyegān

cirm [3] şekil, hacim

SE228 Oldı tābende o şeb **cirm-i** ḳamer / Nite kim bedr güni nūr ṭoġar
SE291 Güneşin **cirmiyile** sürʿatini / Fikr iden fehm ide māhiyyetini
HH136 Beyża-ı **cirm-i** meh ʿayān oldı / Şekl-i māh-ı nev-āşiyān oldı

cism [50]

1. nesne, madde

S759 Meger Ḫıżruñ āb-ı ḥayātıdur ol / Ki her **cisme** rūḥ-ı nebātīdür ol

2. vücut, beden, ten

S18 Anuñla bu mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā / Yaḳup penbe-i **cisme** virdi fenā
S521 Düşer mi baña curʿa-nūş olmamaḳ / Ḳala tā ki **cismimde** cāndan ramaḳ
S764 Ḳanı sāḳiyā ol dıraḫşān zücāc / Ki taḫşīl ide **cism-i** ḫāk-i müzāc
S1088 Neden düşdi aña bu deñlü fiġān / Ki **cisminde** nāy oldı her üstüḫān
S1133 İdüp rişte-i cānını tābdār / Ṣalar ʿışḳ-ı eczā-yı **cismine** nār
S1173 Şitā vaḳti lerzān iken **cism-i** ʿūr / Anuñla olur sīne tennūr-ı nūr
S1220 Eyin gürgidür ekşerine şiʿār / Olur çünki der-post-ı **cism-i** figār
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / Vir efsürde **cisme** yine tāb u fer
NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i ābdār / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i **cism-i** zār
NE331 Ṣāf-ı güher ḥakīm-i pür-iştihār / Tīġ gibi **cismi** ṣalābet-medār
NE378 Bu şaʿab ammā ki taharrük-nümā / Virdi pençe zevraḳ-ı **cisme** fenā
NE1092 **Cism** ile sen maʿden-i gevher misin / Söz nereden geldügin añlar mısın
NE1237 **Cism-i** fenā bulsa küvāre-mişāl / Yine o şekl ile ider irtiḥāl
NE1259 Alışalı **cism-i** ʿibādet ile / Ḫoş geçinür oldı riyāżet ile
NE1291 Faşl-ı temūz irse olur şöyle serd / Gömgök ider **cismini** teʾsīr-i berd
NE1551 **Cismin** ide çünkü riyāzetle pāk / Pister ü bālinin ide seng ü ḫāk
NE1556 **Cism** miṣāli eyleye āyine-sān / Gök demüre ġarḳ olur imiş ʿayān
NE2402 Daġdaġa-i ḥırş ile bī-iḫtiyār / **Cismini** teb-lerze ṭutan her zikār
NE2453 Āyine-i ḳalbi idüp nāb-nāk / **Cismümüzi** ḳıl melekiyetle pāk
NE2734 Ḫāne-i **cismine** virüp zelzele / Yumruġuña tükürüp alup ele
NE2828 Nefse uyup eyleme ten perveri / **Cismüñ** olur başḳa ḥükūmetleri
NE2932 Ḳabrüñe girdükde seni dirgürüp / **Cismüñe** başılsa gerek ḳızdırup
NE2940 **Cismüñi** de öyle yaḳar Zü'l-celāl / Ġıll u ġışuñ tāḳ idüp olınca ḳāl
SE198 Nūrda ġālib idi ḫūrşīde / **Cismi** bīnende idi çün dīde
SE597 Şeb ü rūz itmeg-için kesb-i kemāl / **Cismüñi** eyle riyāżetle hilāl
SE599 **Cismi** tezyīn cemāl-ile olur / Nefsi tekmīl kemāl-ile olur
SE877 Darb idüp ḫāke yed-i ḳahhārı / Ḫurd u ḫaşḫaş ide **cism-i** zārı
SE930 Nite kim faḥmede od gülde gülāb / **Cisme** sārī diyü yazmış aṣḥāb
SE931 ʿAcabā **cismden** itdikde güẓer / Cāy-ı aṣlīye ne şekl-ile gider
SE946 **Cism-i** ḫākīye ıraḳdan baḳıcaḳ / Bu ḳadar ḫāṭıra oldı ancaḳ
SE986 İttiḥād ister iki rūḥ-ı laṭīf / Vuṣlata mānīʿ olur **cism-i** keşīf
SE1330 **Cism-i** insānda miṣāl-i beşerāt / Taġıla rūy-ı zemīne ḫaşerāt
SE2470 Aġarup **cismi** dem-i ṣubḥ-misāl / Oldı ḫayṭ-ı siyeh ol müşgīn-bāl
SE2690 **Cism** ü cān oldı ṭılışm-ı ʿirfān / Tā ki ḥıfẓ olma esrār-ı nihān
SE2794 **Cisme** zaḫm irse daḫı ġayret ider / Ḫaşma ṭuyurmamaġa himmet ider
SE2795 **Cisme** zaḫm irse de izḥār itmez / Çünki düşmen aña tīmār itmez
SE2815 Ḫançeri ḳaṭre-i sīm-āb-miṣāl / Cāme-i **cismi** delerdi fi'l-ḫāl
SE2849 Ne ṣafādur ki girüp meydāna / Boyana gül gibi **cismi** ḳana
SE3163 Göricek giñ yaḳadan kīse-i zer / Cāme-i **cisme** açardı yaḳalar

HH179 Sanki **cism-i** latīf-i şāh-ı ümem / Berg-i gül üzre ḳatre-i şebnem
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i **cismi** ġubār-ı kūy-ı fenā
HH545 **Cisme** olmış sevādı çeşm-i belā / Yumamış ol ḳarayı bir deryā
HH667 Ḥāʾil olmaz bize der ü dīvār / **Cism** içün cān arar mı rāh-güzār
HH793 Eger olmazsa mehrüñe peyvend / **Cism** ü cān arasına gire gezend
HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı **cism-i** deġal / Buldı dehlīz-i ḳalbe rāh ecel
HH1093 Oldı zerrīn ḫadeng-i düşmen-i māl / **Cism-i** Ḫurşīdde eşiʿʿa-mişāl
HH2131 Ḳafes-i **cisme** ṭaşlar urdı / Murġ-ı cānuñ ḫużurın uçurdı
HH2334 Keşti-i **cismine** ḳoyıldı hemān / Dil çıḳarmadı ʿasker-i cūşān
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi başda fenā / **Cism-i** ṣad-çāk gibi tende ḳabā

cismānī [1] bedenle ilgili, bedene ait
SE753 Līk defʿ-i maraż-ı **cismānī** / Sehldür olmayıcaḳ rūḥānī

cisr [3] köprü
S289 Ṭuna **cisrine** irdi devletle rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh
NE383 **Cisri** olup şekl-i ḫaṭ-ı istivā / Encüm idi ʿasker-i zerrīn-ḳabā
HH724 Düşdiler rāh-ı deşt ü hāmūna / İrdiler tā ki **cisr-i** Ceyḥūna

cisr-i fenā [2] fenâ köprüsü ‖ fânî dünya
NE639 Ḥāşılı yoḳ **cisr-i fenāda** ḫużūr / Cāy-ı ḫużūr ister iseñ ḳıl ʿubūr
SE149 Şaplanup ḳalma ḫar-ı leng-āsā / Yolda ḳor ādemi bu **cisr-i fenā**

Cisr-i şırāṭ [1] Sırat köprüsü, mahşerde herkes yaptığının hesabını verdikten sonra günah veya sevabının ağırlığına göre cennet veya cehenneme giderken üzerinden geçmek zorunda olduğu, günahı çok olanın geçemeyerek gayyâ denilen bir kuyuya düşeceğine ve oradan sürüklenerek cehenneme götürüleceğine inanılan köprü.
NE158 Şimdi bu pülden geçebilmek muḥāl / **Cisr-i şırāṭ** üzre nice olur ki ḥāl

civār [2] bir yerin yakını, yakın yer, çevre
NE773 Eylemiş ol ḳalʿa **civārın** penāh / Gözcisi mecẕūb-ı cenāb-ı Ilāh
NE2129 Yaʿni **civāruñda** olan müslimīn / Ehl ü ʿiyāli ile olsun emīn

civāreş {cüvāriş} [1] sindirimi kolaylaştıran ilaç
NE1941 Ḳand-i nebāt aña ki ḫāreş olur / Nāz ile muḥtāc-ı **civāreş** olur

cizye [2] İmparatorluk döneminde devlete tabi olmuş ve tanımış bulunan Müslüman olmayan ahaliden devletçe can güvenliğinin sağlanmış olmasından dolayı İslâmî hükümlere dayanılarak alınan kişisel vergi
SE1804 **Cizye** mālın eger itmezse edā / Ḥażır olsun demine vardım aña
SE1805 Aḳça itmez yalıñuz şulḥ u şalāḥ / **Cizyesin** virmez-ise işte silāḥ

cönk [2] halk şairlerinin şiirlerinin toplandığı, uzunlamasına açılan el yazması
SE360 Çıḳarup **cöngini** bir ehl-i süḫan / Şāh-ı gül gibi hemān ḳoynından
HH37 Zer-ger-i mihrden alur vāye / Hefte **cöngi** meh-i felek-pāye

cūd [14] cömertlik, eli açıklık
S1100 Şeb-i ḳadre döndi bu hengām-ı **cūd** / Ṣurāḥīler itse ʿaceb mi sücūd
S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile felek ü **cūd** / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
NE1078 Sözdür olan ḥāṣıl-ı kān-ı vücūd / Sözdür olan gevher-i deryā-yı **cūd**
NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i **cūd** / Hiç kerem-i Ḥaḳḳa gelir mi nüfūd
NE1795 Ġayrda da gerçi var īṣār-ı sūd / Līk żarar vermez vādīde **cūd**
NE1820 Ḥātem olup **cūd** ile pür-iştihār / Ṣīt ü şadāsıyla pür olur diyār
NE1825 Mevc-ṣıfat kellelere dāʾimā / Sāḥil-i **cūdında** irerdi fenā
SE58 Mevce geldi yem-i dür-perver-i **cūd** / ʿAdem itse n'ola iṣbāt-ı vücūd
SE574 Der-i ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı **cūd** / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i milket-i **cūd** / Ġaznenüñ ḫākimi Sulṭān Maḥmūd
SE810 Saʿydür bedreḳa-i kaʿbe-i **cūd** / Saʿydür maṣdar-ı āṣār-ı vücūd
SE2113 Ṣabr-ıla buldı bulan maḳṣūdı / Açdı miftāḥ-ıla genc-i **cūdı**
HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i ḫāme-i **cūd** / Mebde'-i ḥaṭṭ-ı ḫoş-liḳā-yı vücūd
HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i **cūd** / Levḥ-i mirʾāt-ı ṣāf-ı keşf ü şühūd

cūd u kerem [3] ihsan ve bağış
NE428 Eyledi ol fāyiż-i **cūd u kerem** / Ḫayr-ı nebīye bizi ḫayrü'l-ümem
NE1830 İtmiş idi ʿālemi ġarḳ-ı niʿam / Bulmuş idi şöhret-i **cūd u kerem**
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i **cūd u kerem** / Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı ehl-i ẓulm ü sitem

cūd u seḫā [1] cömertlik
NE1794 Ḫalḳa sirāyet cihetinden velī / **Cūd ü seḫā** cümlesinüñ efḍali

cumʿa [2]

1. Cuma günü camide cemaatle kılınan namaz, Cuma namazı

SE115 **Cumʿada** çünki cüvânı göremem / Bir nefes anda ṭurup oturamam

2. Cuma günü

HH616 Çün ki her **cumʿa** bu idi kārı / Kār-ı ʿışḳ oldı hefte bāzārı

cumhūr [1] halk, ahali

SE1721 ʿAḳldur vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i ömür / ʿAḳldur ʿuḳde-güşā-yı **cumhūr**

curʿa [18] içildikten sonra şarabın dibinde kalan son yudum, tortu

S1015 Ne bilsün nedür şiddet-i rūzgār / Düşen ḫāk-i dergāhına **curʿa-vār**

NE754 Ṣoñra gelen bezme zeber-dest olur / ʿĀdet odur **curʿa** içen mest olur

Şarap kadehi tekrar doldurulmadan önce bağlık bahçelik bir yerde bulunuluyorsa toprağa, ev ya da meyhane gibi kapalı mekanlarda ise curʿa-dan denen kaplara boşaltılırmış.

S467 Anuñla ḳomaz yine eyler cefā / Ṣaçar **curʿasın** yine bizden yaña

S592 Geçüp gāhi rindān-ı peymāne-nūş / İder **curʿadan** lücceyi pür-ḫurūş

S860 Eger içse bir **curʿa-i** kemterīn / Nice żabṭ olınurdı gāv-ı zemīn

S1014 Anuñ **curʿa** vü ʿaks-i cām-ı ṣafā / Zemīn ü zamānına virmiş cilā

S1344 Şu meyden ki bir **curʿa** ṣaçsañ ḫemān / Döne verd-i raʿnāya berg-i ḫazān

NE61 Halk-ı ṣürāḫī-i dil-ārā naġam / **Curʿa** niṣār-ı mey-i surḫī raḳam

NE647 Ḳand-i lebüñ ḳatre-i āb-ı ḥayāt / **Curʿayı** itseñ n'ola ḳaṭr-ı nebāt

NE945 Ḳande ki bir **curʿa** ṣaça cāmeden / Encüm olurdı o yere būse-zen

NE1406 Cām ile dīvār u deri tābdār / **Curʿa** ile ḫāki daḫı ḥiṣṣedār

NE1659 Var idi bir ʿārif-i ṣūride hāl / Mey-gedede **curʿa** gibi pāy-māl

NE1684 **Curʿa-veş** üftāde-i ḫāk-i ḥaḳīr / Anda bıraḳmışdı ol eski ḥaṣīr

SE323 Olmaġa **curʿa-i** luṭfa maẓhar / Camını kāse-i deryūze ider

SE453 **Curʿa-i** himmet-i Şeyḫü'l-İslām / Ṭabʿumı eyledi reşk-āver-i cām

HH1948 **Curʿa-i** cām-ı ʿışḳum oldı şafaḳ / Meh-i nev çarḫa aṣdıġum zevraḳ

HH2426 Gül-i cāma virüp gülistānı / **Curʿādan** itdi elde cüzdānı

HH2435 Oldı mey-ḫānenün ḥaṣīri yataḳ / **Curʿā-veş** pā-yı ḫumda oldı bataḳ

HE70 Nice bir **curʿaveş** her dūna pestī / Ḳadeḥ gibi olasın zīrdestī

curʿa-feşān olmaḳ [1] kadehin dibindeki son yudumu dökmek, serpmek. Kırmızılığından dolayı şarabın dudağa benzetilmesi münasebetiyle öpmek

NE643 Çehresine **curʿa-feşān** olalum / Giryesine ḫande-zenān olalum

curʿa-keş [4] içki içen, şarabın son yudumunu içen

S7 Ḫum-ı şevḳden çün ola **curʿa-keş** / N'ola dā'im itse ṭolusun güneş

NE120 Hāki ider **curʿa-keş-i** cām-ı ʿışḳ / Çarḫa çıḳar zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ

NE646 Şevḳe gel ey **curʿa-keş-i** cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns

SE3083 İtmeye **curʿa-keş-i** bezm-i elest / ʿAhd-i evveldeki iḳrārı şikest

curʿa-nūş [2] içki içen, kadehi dibine kadar boşaltan

S521 Düşer mi baña **curʿa-nūş** olmamaḳ / Ḳala tā ki cismimde cāndan ramaḳ

S1253 Hevā nefḥasından bunuñ pür-ḫurūş / Güneş reşḥasından anuñ **curʿa-nūş**

curʿa-rīz [2] cur'a döken. Tanıkta hakikat şarabının cur'asını döken; muhakkik, âlim anlamında Atâyî'nin babası Nev'î Efendi'nin tavsifinde kullanılmıştır.

S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā **curʿa-rīz** / Göñül şīşe mey āteş-i tünd ü tīz

HH422 Reh-nümāsı ṭarīḳ-i tevfīküñ / **Curʿa-rīzi** raḫīḳ-i taḫḳīḳuñ

curcuna-bāzī [1] gürültü ve şamata etme

NE1922 Ḫiffet ile cāna virür sıḳleti / **Curcuna-bāzī** rūşen-i luʿbeti

cūş [2] coşkunluk, taşma

S402 Ne ṭurursun ey baḥr-ı nādīde **cūş** / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş

NE851 Lücce-i pür **cūş-ı** leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḥr u ber-i faż̇l u hüner

cūşa gelmek [5] coşmak, taşmak

S584 Dil-i ʿārif-āsā olur pür-ḫurūş / **Gelür** ol hevā ile deryāya **cūş**

S809 Gelüp sāḳiyā **cūşa** baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ

NE394 **Cūşa gelüp** ol yedi deryā-yı nār / Toz degil eflāke erişdi buḫār

NE1113 Yoġ iken eyler bu maʿāni ẓuhūr / **Cūşa gelür** sīnede deryā-yı nūr

NE2350 **Cūşa gelür** idi o ṣafādan hemān / Niteki bir beyża içün mākiyān

cūşa getürmek [1] coşturmak, kendinden geçirmek

NE574 Yād idüp aḥvāl-i perīşānumı / **Cūşa** getürdüm dil-i nālānumı

cūşān [9] coşkun, kaynayan, taşan

S286 Bu ḥāletle ol baḥr-ı **cūşān-ı** kīn / Yayıldı feẓāya yesār u yemīn

S1290 Ḳılup baḥr-ı **cūşānı** pür-tef ü tāb / ʿAlevlenmiş āteş ider āfītāb

S1295 Kef-endāz idüp baḥr-ı **cūşānı** tāb / Pişer beyże anda degil dürr-i nāb

HH281 Bir seḥergeh ki nūr olup **cūşān** / Baḥr-ı sīm-āba ġarḳa oldı cihān
HH869 Şevḳ-i mehtāb ile olup **cūşān** / Eyledi naḳl-i kışşa-yı Māhān
HH1990 Oldı deryā-yı ġayreti **cūşān** / Eyledi cemʿ-i ʿaskere fermān
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup sipāh-ı güzīn / Baḥr-ı **cūşāna** ġarḳ oldı zemīn
HH2334 Keşti-i cismine ḳoyıldı hemān / Dil çıḳarmadı ʿasker-i **cūşān**
HH2403 Ġarḳ idüp āb-ı seyl-i **cūşāndan** / Dil çıḳarmadı ʿummāndan

cūşende [2] coşmuş, taşmış

S790 Demidür iderse o **cūşende** āb / Kühen-ḫāne-i ʿaḳl u fikri ḫarāb
SE3514 Feyż pey-der-pey ü ḥırş efzūn-ter / Baḥr **cūşende** vü ben teşne-ciger

cūş eylemek/itmek [17] coşup taşmak

S251 Yem-i aḫżar-ı sebze-zār **itdi cūş** / Miṣāl-i sipāhān-ı rūyīne-pūş
S315 Ki çün itdi deryāda ol fetḥ-i gūş / Dil-i şāh-ı deryā-ṣıfat **itdi cūş**
S873 Ḥabābın görünce göñül **cūş ider** / Ki ṭaġlarca derdin ferāmūş ider
S966 Virüp sāḳiyā mey ṣurāḫīye tāb / Derūnunda **cūş eyledi** ḫūn-ı nāb
S1460 Yine dilde **cūş itdi** deryā-yı ʿışḳ / Ḥurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ
NE307 Her yañadan eyledi esrār-ı **cūş** / Oldı ser-ā-pā bedeni çeşm ü gūş
NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i envār-ı **cūş** / Birbirini çignedi mevc-i sürūş
NE1099 Āteşi fevvāre gibi **cūş ider** / Şuʿlesi çoḳ saḳf-ı sipihri döger
SE1183 **Cūş idüp** nite ki baḥr-ı ʿummān / Ḳarşı geldi aña ḫayl-i Mervān
SE1905 Mıṣr sulṭānı idüp vaṣfını gūş / Nīl-veş ʿışḳı hemān **eyledi cūş**
SE2089 **Cūş idüp** ḫabṣ-i cibillī her dem / Luṭf-ı şāh anı iderdi pür-ġam
HH1727 **Cūş idüp** baḥr-ı şefḳat-i pederi / Giryeler itdi acıdı püseri
HH1778 Bu belādan ḫalāṣ olup Şeydā / Yine **cūş itdi** baḥr-ı ʿışḳ ü hevā
HH2020 **Cūş idüp** sīnede ḥamiyyet-i ʿışḳ / Aña rāżı degildi ġayret-i ʿışḳ
HH2228 Döymeyüp nār-ı vaṣla **itdüñ cūş** / Ḥām imişsin nedür o deñlü ḫurūş
HH2370 **Cūş idüp** her ṭarafdan eşk-i sürūr / Ṣaldı bu sūz-ı girye ʿâleme şūr
HH2388 Ṣuḳḳa-ı ebr kim ḫurūş itdi / Gökde bārān cüyūş-ı **cūş itdi**

cūşiş [3] coşkunluk, galeyan

NE364 **Cūşiş-i** ʿaskerle zemīn bī-sükūn / Semm-i sütūrıyla felek ḳīr-gūn
SE2376 Dili deryā gibi ḳıl ehl-i sükūn / Seyl-veş **cuşişüñ** itme efzūn
HH762 Meşk-i ḳaṭran idi iki memesi / **Cūşişī** dīk-i mekr zemzemesi

cūş u ḫurūş [4] coşup taşma

S1484 Ḳarār it meded kim bu **cūş u ḫurūş** / Beni eyledi mest-i bī-ʿaḳl u hūş
NE1638 **Cūş u ḫurūş** ile gider baḥra rūd / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur bī-vücūd
NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider rūy-i pūş / Meyle ider ḫum gibi **cūş u ḫurūş**
HH1536 İtdi deryā-yı şevḳi **cūş u ḫurūş** / Geldi feryāda gitdi ḳuvvet ü hūş

cū(y) [47]

1. ırmak, nehir, akarsu

S22 Ḳılur **cūy-ı** tīġ-ı firengī-miṣāl / Ṣitā faṣl-ı āyīne açup şimāl
S24 Ṣalup reşḥa-i **cūdan** ol bī-zevāl / İder murġ u māhı ġarḳ-ı nevāl
S247 Güler yüzle ḫurşīd olup dil-sitān / Dil-i **cūy-ı** yaḫ-beste aḳdı hemān
S411 Gören **cūda** evrāḳ-ı ezhārını / Bulur cüst ü cūy ile gülzārını
S673 Fenā içre **cūyā-yı** sırr-ı vücūd / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd
S705 O **cūyuñ** olup menbaʿı reh-nümā / ʿAlem Ṭaġına varur ehl-i ṣafā
S744 Düşüp **cūlara** sāye-i ḫoş-nihād / İder şāḫlar levḥ-ı sīme sevād
S747 Ṣalar **cūya** timṣālini āşiyān / Gelür murġ ü māhī olur der-miyān
S1179 Gülāb-ı gül-i cām-ı ʿişret midür / Yaḫud **cūy-ı** kāfūr-ı cennet midür
S1298 Ḥabāb itdi ḫayretle her su-naẓar / Ḳoyup başına **cūy-ı** ıssı ṣular
S1349 Yine **cūy-ı** bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N'ola ḳaraya atsa keştī-i cām
S1362 Çelīpā ki **cūy** içre yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża ṣan tīġa peyvestedür
S192 O şeh kim kefinde kemān ile tīġ / Olur **cūy-ı** gül-ḫīz ü bārende mīġ
NE529 Her kişi leb-teşne vü bīmār idi / Yüze gelür **cūy-ı** ʿaraḳ-vār idi
NE532 Her kişi dem-beste vü bī-tāb idi / **Cūy-ı** ʿaraḳ mevcine ġarḳ-āb idi
NE546 Dögünerek aḳmada **cūy-ı** çemen / Ṭurma yolınmaḳda idi yāsemen
NE547 **Cūları** gördüm ki olup ḳalbi pāk / Pister ü bālinin idüp seng ü hāk
NE563 Sebzeleri berf ü yaḫ itdi maḥal / Oldı leb-i **cūda** aġarmış ṣaḳal
NE566 Laġma dönüp **cūy-ı** revān zīr-i berf / Yaḫdan aña köprüler oldı şigerf
NE972 Dide vü ebrū-yı cefā **cūy-ı** nāz / Keffe vü şāhin-teräz idi nāz
NE1290 Döndi kedū **cūyda** nīlüfere / Dil-ber ise sebzede verd-i tere
NE1634 Çünki degil ʿārife dünyā murād / İtme ʿarż-ı **cūylara** iʿtimād
NE1855 Düşdi o saḥrālara mānend-i **cū** / İtdi ḳabāilde anı cüst ü cū
NE2372 İşidecek bu sözi ḫayrān olup / Didiler ol ḥikmeti **cūyān** olup
NE2812 **Cūy-ṣıfat** düşdi yüzi yirlere / Yir yarılaydı girer idi yire
NE2975 **Cūy-ı** revān-ı bāġdan itse ibā / Sāyesi çayr üzre ururdı aña

SE35 **Cūy-ı** medd oldı çü mīme peyvend / Lūle-i çeşme gibi eyledi bend
SE103 Ḳomayup **cūyların** ābını tāb / İncelür süre süre ḫançer āb
SE352 Ṣafvet-i ṭabʿı ḳılan sermāye / **Cūy-veş** aḳdı hemān ṣaḥrāya
SE2454 Ṭaşı başa başı ṭaşa ursañ / **Cūy-veş** ṭurma yelüp yepürseñ
HH161 Yedi deryā-yı çarḫı peyveste / Geçdi mānend-i **cūy-ı** yaḫ-beste
HH892 Leb-i **cūya** ḳuruldı ḫargāhı / Bün-i kūha ṣalındı büngāhı
HH916 ʿAḳs olup **cūya** rüy-ı perrīn-zād / Levḥ-i cūy oldı ṣafḥa-yı Behzād
HH916 ʿAḳs olup cūya rüy-ı perrīn-zād / Levḥ-i **cūy** oldı ṣafḥa-yı Behzād
HH958 Girmege ḥavżа oldılar ʿuryān / Leb-i **cūy** oldı gevherin-dendān
HH985 Var imiş **cūda** bir ʿaceb girdāb / Çāh-ı Bābil gibi dibi nā-yāb
HH1255 Gördi bir sebze-zār-ı bīn-mānend / Saye de **cūylar** mülevven-ḳand
HH1327 Şāh ümīd-i şikār ile **cūyān** / Hāḍeminden cüdā düşüp pūyān
HH1454 Cüst ü **cūya** gelürken ol sūye / Rast geldi şeh-i cihān-cūye
HH1759 **Cūylar** anda nehr-i cennet-vār / İtdi tefsīr-i taḥtaha el-enhār
HH1866 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāya / **Cūy-veş** aḳdı semt-ı ṣaḥrāya
HH2362 Şöyle neẓr eyledi o şūh-ı cihān / Ki olup ol şikesteyi **cūyān**
HH2385 ʿAḳs idüp āb-ı ṣāf-sīmāya / Döndi her **cūy** ʿayn-ı zerḳāya
HH2720 **Cūy-ı** ṣaḥrā neverd-i ʿışḳ ü cünūn / Çünki deryāya irdi buldı sükūn
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup ṭutdı cihānı **cūy-ı** kāfūr

2. arama, araştırma

S411 Gören cūda evrāḳ-ı ezhārını / Bulur cüst ü **cūy** ile gülzārını
NE1855 Düşdi o saḥrālara mānend-i cū / İtdi ḳabāilde anı cüst ü **cū**

cūy-bār [1] büyük akarsu, büyük ırmak

NE1880 Kendi de bir eşhebe oldı süvār / Ḳāmeti serv idi atı **cūy-bār**

cūyende [2] arayan, arayıcı

HH1325 Göricek anı şāh-ı **cūyende** / Pey-i āhūya oldı pūyende
HH1537 Yine aḥbāba bir belā oldı / Cümle **cūyende-i** devā oldı

cūyī [1] arayan, dolaşan

NE2923 Bir aradan nevbet-i **cūyī-mişāl** / Ġulġuleden ṭoldı yemīn ü şimāl

cübbe [4] en üste giyilen geniş ve bol elbise

S800 Göñül tās-ı pür-āteş ü ḫırḳa-ten / ʿAyān ideyin anı bu **cübbeden**
SE1615 Kendüzin itdi ṣüret-bāz gibi / Ḫırḳasın **cübbe-i** ṭās-bāz gibi
SE2173 Ṣıḳar ol **cübbe** anı bir miḳdār / Döşi dellāle düşer āḫir-i kār
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle ḳadr-i celī / Egnine giydi **cübbe-i** ʿaselī

cübbe vü destār [2] cüppe ve sarık. Cüppe ile beyaz tülbent sarık Osmanlı'da ilmiye sınıfına mensup kişilerin ve medreselilerin bir nişanı ve ayırd edici özelliği olmuştur.

NE1978 ʿArża çalup **cübbe vü destār** ile / Girdi ʿacib şekle bu eṭvār ile
SE2403 Aḳdı şu **cübbe vü destārından** / Ġażaba geldi o dem ʿārından

cüce [1] boyu normalden kısa olan çok kısa boylu kişi ‖ değersiz kişi

SE1406 **Cüceler** içre ḳatı ebterdür / Bendeñizden hele beş bed-terdür

cüdā [2] ayrı, uzak

NE3094 Saṭrı gibi biri birinden **cüdā** / ʿIrḳı kesildi ʿadüvvünüñ revā
HH2083 Didi ey mihr zerd ü lerzānsın / **Cüdā** ʿaksüm gibi nümāyānsın

cüdā düşmek [2] ayrı ḳalmaḳ, uzaklaşmak

SR12/2 Biñ merḥale yer **cüdā düşüp** şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa ṣad beyābān dūruz
HH1327 Şāh ümīd-i şikār ile cūyān / Hāḍeminden **cüdā düşüp** pūyān

cüdā itmek [2] ayırmak, uzaklaştırmak

NE3033 Āḫir **idüp** duḫter-i rezden **cüdā** / Ḫānesini yaḳdı ḥabābuñ hevā
SE274 ʿĀḳıbet ḳaldı o da ḫidmetden / Ṣadefin **itdi cüdā** dürr-i ʿAden

cüdā olmaḳ [9] ayrı düşmek, uzaklaşmak

S105 N'ola **olmasa** birbirinden **cüdā** / O mihr-i saʿādet bu ṣubḥ-ı ṣafā
S167 **Ola** peyk-i ḥażret żarūrī **cüdā** / Ne süʿatdür ol ʿaḳl irişmez aña
S170 Varup nūr-ı envāra ol şehriyār / **Cüdā oldı** Refref daḫı sāye-vār
S1366 Güneş nice ṣalsun cihāna żiyā / Yerini ışıtmadan **olur cüdā**
S1414 Hevāyile pürdür o mest-i ḫarāb / **Cüdā olsa** çatlar miṣāl-i ḥabāb
S1480 Ten-i zār eger **ola** serden **cüdā** / Ser olmaya ol ḫāk-i derden **cüdā**
NE298 **Oldı cüdā** şāh-ı felek-tāzdan / Bāz gibi kim ḳala pervāzdan
HH2048 Tā ki ayrılmaya bu cān tenden / Bir nefes **olmayam cüdā** senden
HH2364 Bir nefes **olmaya cüdā** andan / Tā nefes müjde-res ola cāndan

cüft [1] çift, eş

NE2775 **Cüft-i** ḫayāl ile ṭuramazdı tek / Ṭurma saġardı memesin ol inek

cüft itmek [1] eş edinmek

SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki iy cān-ı peder / **Cüft idem** bir zen-i pāk̲ize-güher

cüft ḳılmaḳ [2] eş etmek, çiftleştirmek

NE2660 **Cüft ḳılup** bir ḳoca bayḳuş ile / ʿĀḳıbet avlardı ḳuşı ḳuş ile

cühelā [1] cahiller, bilgisizler

SE626 Bilemeyüp ṭafra iderse **cühelā** / Bildürür ḥaddini ḍarben ʿulemā

cüllāb [1] gül suyu

NE1096 Söz ki olur m̲ive-i terden leẕīẕ / ʿIşḳ ile **cüllāb-ı** şükkerden leẕīẕ

cülūs [8] oturma, (yönetici için) tahta çıkma

NE354 Çarḫa çıḳup debdebe-i ṭabl u kūs / İtdi **cülūsunda** cihān dest-pūs

NE442 Bulmadı bābında maḥall-i **cülūs** / Ḳulluḳ ider dāver-i Efrenc ü Rūs

NE467 İtdi **cülūsındaki** enʿām-ı ʿām / Ġarḳa-i s̲īm itdi cihānı tamām

HH1790 Şehre geldükde ʿāşıḳ-ı meʾyūs / Çıḳdı eflāke bang-ı ṭabl-ı **cülūs**

cülūs eylemek/itmek [4] oturmak, başa geçmek

S225 Alup mülk-i mūr-veşin **itdi cülūs** / Cihān itdi biʿat-künān dest-būs

NE473 **Eyledi** çün sāl-i ġalebde **cülūs** / Ser-keş olan itdi gelüp hāk-būs

NE1136 **Eyledi** çün mesned-i naẓma **cülūs** / Ṭutdı buna künbedi gülbāng-ı kūs

SE255 Taḫt-ı zeyn üzre **cülūs itdi** o şāh / Geldi gūyā ki şeref burcına māh

cümle [128]

1. bütün, hep, tüm, baştan başa

S220 Ṭutup mātemin **cümle** fermān-beri / Dögündi melāʾik yolundı peri

S262 Didi cemʿ idüp **cümle** erkānını / Güher-bār idüp laʿl-i ḫandānını

S516 Hevālar virüp her hevādārına / İder **cümle** ferdāların yādına

S622 Seḥerden idüp Rūma tābiş hücūm / Olur **cümle** ḫind̲ī-ṣıfat ḫalḳ-ı Rūm

S992 Derūnı ḳadeḥ gibi b̲ī-reyb ü şek / Aña **cümle** maʿlūm-ı rāz-ı felek

NE40 Aḥsen-i **cümle** ḳaṣaṣ olsa revā / Çünki ʿayān anda elif-lām-rā

NE316 Halḳa gelüp luṭfı tamām eyledi / **Cümle** hediyye ile be-kām eyledi

NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni ehl-i ḳıtāl / **Cümle** yudı yayḳadı deryā-miṣāl

NE717 Sözleri ammā ki yabāne degil / **Cümle** füsūn oldı fesāne degil

NE420 Gördü ki eṣḥāb-ı bediʿü'l-beyān / **Cümlesi** ol feth̲ ile rāṭbü'l-lisān

NE494 **Cümlesin** āreste idüp ufuḳ / Açdı ruḫun duḫter-i laʿli tutuḳ

NE622 ʿAhdi de iḳrārı da **cümle** hebā / Şāhid-i bāzār gibi b̲ī-vefā

NE616 Muḫlişedür **cümle** ihānetleri / Sāde-dile reng ü ẕarāfetleri

NE632 **Cümlesi** nādān u ḫar-ı nāpesend / Düşmen-i erbāb-ı dil ü hūşmend

NE425 Cāʾiz ola münkesir olup sipāh / Bunca müselmān ola **cümle** tebāh

NE738 Oldı nice faṣl-ı bed̲īʿ u ẕar̲īf / Faṣl-ı bahār̲ī gibi **cümle** laṭ̲īf

NE918 Şāhlara **cümle** budur emr-i Rab / Sevḳ ideler ehl-i emānātı heb

NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu kār / **Cümlemizüñ** ʿaḳlı var idrāki var

NE1131 Ṭaʿna iderse ẕurafā-yı diyār / **Cümleye** bu beyt ider iʿtizār

NE1200 **Cümle** nebātāt degil serseri / Her biri t̲īr-i ḫāṣiyetüñ maẕharı

NE1210 **Cümlesi** iḥsan umar Allāh'dan / Arż u semāya dek māhdan

NE1217 Her biri āṣār-ı füyūżāttır / **Cümlesi** envāʿ-ı ẕuhūrāttır

NE1456 Gūş idüp ol ceẕbeyi **cümle** enām / Uçmaġa ʿazm itdi miṣāl-i ḥamām

NE1482 Yol yol olup mihr ile ẕerre-miṣāl / Vardı elin öpmege **cümle** ricāl

NE1530 **Cümle** telāmī̲zi varurlar yine / Ḫalḳa olup dāʾire-i ḳabrine

NE1531 Ḫāl-i ḥayātındaki gibi hemān / Olur imiş **cümle** teveccüh-künān

NE1535 Rūşen idüp şübheli maʿnāların / Alur imiş **cümle** tesellāların

NE1599 Tekye metāʿı ile ġāret-girān / **Cümlesi** bir fülk ile oldı revān

NE1604 **Cümle** refī̲ḳānı olup bād-ı seyr / Görmedi ol ebr-i siyeh-fāmı ġayr

NE1607 **Cümlesini** aḫẕ u eṣ̲īr itdiler / Bağladılar ḫār u ḫaḳ̲īr itdiler

NE1641 **Cümlesine** bāb-ı ṣerī̲ʿat-ı hāb / Yine ṣerī̲ʿatden olur feth̲-i bāb

NE1707 Sözleri **cümle** ḥükm-āmiz idi / Ḳavli müʾeṣṣir nefesi t̲īz idi

NE1746 Laḳlaḳa-i nādire şekl-i gar̲īb / **Cümlesi** sermāye-i ebleh-fir̲īb

NE1751 Aḳçesini **cümle** ribāya virür / D̲īnini dünyāda hevāya virür

NE1758 Aña zekāt añsañ ider iftiḫār / Vaḳf çıkar **cümle** nüḳūd u ʿaḳār

NE1769 Māmelekin **cümle** döker ḳor gider / Dehr aña bir ḥādiṣi vāriṣ ider

NE1794 Ḫalḳa sirāyet cihetinden vel̲ī / Cūd ü seḫā **cümlesinüñ** efḍali

NE1960 **Cümle-i** evżāʿı görinür ḥasen / Vay hemān şaḫṣ-ı fürū-māyeden

NE2437 Ḫāye döne iki çürük ḥanẕala / **Cümle** ḳopa belki eline gele

NE2467 Giydügi **cümle** alaca perniyān / Çenber-i destārı miṣāl-i zenān

NE2558 **Cümlesinüñ** daġdaġası derd-i k̲īr / Sözleri çoḳ gerçi ki maẕmūnı bir

NE2572 **Cümlesi** o cānibini ṭutdılar / Baş götürüp didi Sidikli Ḳamer

NE2702 Şap şap öpüp ḳavrar idi her yerin / **Cümle** sevād eyledi s̲īm̲īn-berin

NE2754 Āḫir ola **cümlesi** ḫāb u ḫayāl / Zā'il olup ġafleti ḳala vebāl
NE2840 Eyleye Haḳ ʿiffet ü ʿismet naṣīb / **Cümlemize** vire ḳarār u şekīb
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı Sifr-i kerīm / Cāmiʿ-i **cümle-i** Kur'ān-ı ʿaẓīm
SE108 Her varaḳ oldı bir icmāl saña / **Cümlenüñ** ʿāḳıbet-i kārı fenā
SE187 Levḥa çün tevsen-i ʿazmin sürdi / Müşkilin **cümle** yirinden gördi
SE225 **Cümle** aḥbābıla her ṣubḥ u mesā / Keremüñ eyle ʿAṭāyīye ʿaṭā
SE277 Esdi bād-ı nefes-i Raḥmānī / Gitdi **cümle** ḫücūb-i ẓulmānī
SE372 Olıcaḳ bezme güher-rīz beyān / Sözümi **cümle** begendi yārān
SE436 Silk-i saṭrında olan naẓm-ı dürer / **Cümle** müftābihe naḳl-i mistar
SE528 **Cümlenüñ** oldı ser-efrāzı namāz / Ki odur hem-dem-i erbāb-ı niyāz
SE950 Görinür oldı ne kim ḳalbe gele / Girür oldı görinen **cümle** ele
SE829 **Cümlesi** kārdadur ḥikmet-ile / Ṭaleb-i niʿmet-i bī-minnet-ile
SE865 Gerçi el üzre el olur dirler / **Cümleden** dest-i seḫādur ber-ter
SE1016 Her biri oldı nevādir-perdāz / **Cümle** mazmūnı velī nāz ü niyāz
SE1100 Olmadı ḥāʿil aña heft iḳlīm / **Cümle** devr eyledi mānend-i nesīm
SE1327 **Cümle** baş ḳaldurur ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı mārāna döner ol nādān
SE1427 Şaḫṣ-ı dūn-himmet olur ʿayn-ı ḳader / **Cümleden** kim ne şecerdür ne ḥacer
SE1515 Ḥāşılı **cümle** olup dīde-güşā / Olmış-iken müteraḳḳıb aʿdā
SE1697 Şehre tenbīh ü nidā itdürdi / **Cümle** āfāḳa şalā itdürdi
SE1792 İdelüm ṣulḥı bu resme bünyād / Ki ola **cümle** üsārā āzād
SE1796 Geldi kāfirde olan **cümle** esīr / Ḫargeh-i şāha gelüp ḳopdı nefīr
SE1798 Vüzerā eylediler istiḳbāl / İtdiler pāyına **cümle** rū-māl
SE1923 Ḫalḳ şandı ki şebī-ḫūn oldı / Ḫaymeden **cümlesi** bīrūn oldı
SE2262 Ḫaşma çoḳ ḥīle dimişler ʿuḳalā / **Cümleden** eslemi terk-i ġavġā
SE2502 Mādiyān-ıla nice tevsen-i ner / Oynayup **cümle** çulın yırtmışlar
SE2503 Gāv u büzgāle yiyüp **cümle** bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir ipe taḳacaḳ
SE2572 **Cümlesi** duḫter-i aḫter-sīmā / Meclisi ṭaʿne-i Nāhid-i semā
SE2659 İtdügi **cümle** ʿibādāt ola / Sāʿati bin sene ṭāʿāt ola
SE2744 Şaḫlar tāze yetişmiş aʿlā / Mīveler **cümle** irişmiş ẕībā
SE2771 **Cümlesinüñ** vasaṭı oldı müfīd / K'ola ifrāṭ-ıla tefrīṭe baʿīd
SE2851 Şāhdan gūş idicek bu süḫanı / İtdiler **cümle** göñül birlügini
SE3475 **Cümlesi** dürr-i girān-ḳadr ü şemīn / Kendüsi yeyni bahāsı sengīn
SE3508 **Cümle** āṣārımuza ola penāh / Şerlerinden süfehānuñ Allāh
HH122 **Cümle-i** enbiyādan efḍāldür / Ekmel-i evliyā-yı kümmeldür
HH129 Oldılar **cümle** ṣāf-ı maʿnīye ḫum / رضى الله عنهم ربنا
HH130 **Cümlesi** reh-nümā-yı ḫayr-ı sübül / Cümlesi rāzdār-ı ḫatm-i rüsül
HH130 Cümlesi reh-nümā-yı ḫayr-ı sübül / **Cümlesi** rāzdār-ı ḫatm-i rüsül
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż **cümle** güşād / Ṭoldı yerden göge şuʿāʿ-ı murād
HH389 Gūş idince bu sözleri ẕürefā / Oldı **cümle** müsellemü'l-feḥvā
HH390 Didiler gerçi sözlerüñ maʿkūl / Līk **cümle** delīl-i bi-medlūl
HH418 Cān gözin açdı nūr-ı Rabbānī / Gitdi **cümle** ḥicāb-ı ẓulmānī
HH562 Şaḫne ḥavfiyle **cümle** hīle-güzār / Oldı mānend-i şeb-rev-i ʿayyār
HH587 Oldı ehl-i ṣalāḫa **cümle** ṣalā / Ḳopdı her ḫayda ṣavt-ı ḫayy-ı ʿalā
HH705 Düşde **cümle** gürz-i ser-gāvi / Ṣalıġın vermedi anuñ rāvī
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr ehli **cümle** mest-i müdām
HH844 Edrine şehri pür-ḫurūş oldı / **Cümle** ḫalḳı siyāh-pūş oldı
HH931 Ser-be-ser derddür hevā-yi ḥabīb / **Cümleden** müşkili cefā-yı raḳīb
HH1020 **Cümle** erkān-ı mülk āḫir-i kār / Virdiler devlet-i vezīre ḳarār
HH1053 Ehli **cümle** ġarīb-perver idi / Mihmān-dost ādemīler idi
HH1084 **Cümle** ḳaṭʿ-i ṭarīḳ ider düzdān / Hep zebūna kıyıcı düşmen-i cān
HH1094 Ḳaldurup **cümle** bār u büngāhı / Öldi diyü bıraḳdılar şāhı
HH1100 Nā-gehān çıḳdı bir emīr-i dilīr / Bunları **cümle** itdi der-zencīr
HH1157 Ḫafiyyeten ṣaldı ḳarşuya ʿasker / Ki varup **cümlesin** helāk ideler
HH1329 **Cümle** şaḫra-nişīn-i bādiye-gerd / Ḳays-ı āvāre gibi deşt-neverd
HH1530 Luṭf umar şāh ile gedā senden / **Cümle** dermāndeye devā senden
HH1537 Yine aḥbāba bir belā oldı / **Cümle** cüyende-i devā oldı
HH1618 Söylenür oldı ilde vü dilde / Naḳl-i bezm oldı **cümle** maḥfilde
HH2093 Bü'l-ʿaceb bir fesāne-i ġarrā / **Cümle** mevżūʿ-ı baḫş ʿışḳ ü hevā
HH2118 Yüzini ṣavb-ı ʿışḳa ṭutmış idi / **Cümle** bildiklerin unutmış idi
HH2273 Ṭutmaḳ olurdı **cümlesin** maʿẕūr / Līk dil-berden eyledi beni dūr
HH2417 Az zamānda ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı **cümle** fünūn içinde ferīd
HH2441 Çürüdi **cümle** dirhem ü dinār / Naḳd-i vaḳt oldı hep metāʿ ü ʿaḳār
HH2494 Meger ol keştī-i cehennem-vār / Pür imiş **cümle** ceng-cū küffār
HH2579 Rūy-ı dil gördi çünki zār u esīr / **Cümle** aḥvālin eyledi taḳrīr
HH2622 Göricek ḫalḳ şefḳat eylediler / **Cümle** begden şefāʿat eylediler
HH2759 Bu ḳumāş-ı laṭīf-i reng-ā-reng / Oldı bir bend içinde **cümlesi** teng

HH2767 Cevher-i maʿden-i maʿārifdür / **Cümle** nev-sikke-i leṭāyifdür

2. herkes

S144 İmām olup ervāḥa ḳıldı namāz / İmāme-şıfat **cümleden** ser-firāz
S1509 Ṣalup soñra meydāna ben tevsenüm / Geçüp **cümleyi** oldı meydān benüm
NE272 Saff-ı rüsül anı imām eyledi / Peyrevīye **cümle** ḳıyām eyledi
NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir lisān / **Cümle** fenā ẕikri ile hem-zebān
NE753 Geldüñ ise ṣoñra n'ola **cümleden** / Ṣıfr degil mi elifi elf iden
NE1745 **Cümleyi** sermāye ider ol püze / Aldanur īmānına birḳaç beze
SE843 **Cümle** bī-daġdaġa-i fikr-i meʿāl / Ne ġam-ı şām ü ne ferdā vü ne ḥāl
SE1279 **Cümleden** dāʿī-i efkende faḳīr / Yeʿs-ile olmış idi ʿuzlet-gīr
SE1389 Naẓarın eylese cāsūs-ı ḳulūb / Milketin **cümleden** eyler meslūb
SE1695 **Cümleden** biri o şaḫṣ-ı cebbār / Şebi rūz eyledi rūzı şeb-i tār
SE2272 Līk bir şübhelerinde ḥālā / Oldı **Cümle** müteḥayyir ʿuḳalā
SE2363 **Cümlenüñ** neşteri ammā dildür / Dilde zehr olmayıcaḳ kabildür
SE2501 Güsfend ü şütürüñ kelleleri / **Cümle** virmiş yolına kelleleri
SE2883 Naẓm-ıla şol ki süḫan-perverdür / **Cümleden** rütbesi bālā-terdür
HH46 Çünki lā şeklidür yediye raḳam / **Cümlesi** fi'l-ḥaḳīḳa ʿayn-ı ʿadem
HH124 **Cümleye** ḥātime o serverdür / Ṣıfr evvel elif mu'aḫḫardür
HH2626 Ḳahr ile **cümle** ger olursa ʿitāb / Kim virür āḫiretde ṣoñra cevāb
HH2705 **Cümle** ṭuymış mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol dem güşāde bāb-ı fütūḥ

cümle ʿālem [1] tüm yaratılmışlar, herkes

HH1529 **Cümle ʿālem** muṭīʿ-i fermānuñ / Mihr ü meh ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ

cümle cihān [2] bütün dünya, herkes

S223 Velī ṭurduġunca çü genc-i nihān / Ḫarāba varur gördi **cümle cihān**
NE2560 Girmeyecek araya bir ter-zebān / Eyleyemez tesliye **cümle cihān**

cümleden ḫūbı ḫulūş-ı dildür [1] insanın iyi niyeti ve iç dünyasında kötülüklerden arınmış oluşunun değerini anlatan bugünkü kullanımı "Her şeyden iyisi gönül temizliği" şeklinde olan deyim

SE1536 Gerçi her tuḥfeye cān māyildür / **Cümleden ḫūbı ḫulūş-ı dildür**

cümleten [3] hep birlikte, beraberce

SE625 Oldı iʿzāz-ıla ol ḳavm-i cerī / **Cümleten** ḫalkuñ ūlü'l-emrleri
SE1105 **Cümleten** şāhlar oldı bende / Ser-be-ser taḫt-nişīn efkende
SE2673 Oldılar ḫāżır olanlar ḫayrān / Didiler **cümleten** iy şāh-ı cihān

cümletü'l-mülk [4] toplam, tüm, mecmu

SE1165 **Cümletü'l-mülki** idi ʿabd-i ḥamīd / Re'y ü tedbīr ile olmışdı ferīd
SE1672 **Cümletü'l-mülk-i** maʿānī sözdür / Belki fihrist-i emānī sözdür
SE3038 Giderek ḫādimi maḥdūm-ı kerīm / **Cümletü'l-mülk** idüp itdi terkīm
HH1795 Eyledi şeh edīb-i dānāyı / **Cümletü'l-mülk-i** kişver-ārāyī

cünbiş, cünbüş [7] kımıldama, hareket etme

NE901 Tīġi olur reg-zen-i ehl-i ʿinād / Sākin olur **cünbiş-i** ʿırḳ-ı fesād
NE2179 **Cünbüş-i** merdānesi yoḳ çün erüñ / Daġdaġası ġālib olur zenlerüñ
SE1121 Gerçi İskenderi şādān itdi / Līk bu **cünbüşi** ḫayrān itdi
HH977 **Cünbüşi** dil-berān-ı berrāḳun / Yüregin oynadurdı ʿuşşāḳuñ
SE264 Ṣarṣılup **cünbüş-i** raḫş-ile sipihr / Ṭāḳdan düşdi yire kāse-i mihr
SE1117 Göricek **cünbüş-i** yem peykerini / Gerçi sedd itdi ṭurup ʿaskerini
SE2351 Didi bu tuḥfe degil āb-ı ḥayāt / Cān-fezā **cünbüş** ü şīrīn ḫarekāt

cünbüş-künān [3] kımıldayan, hareket eden

S753 Hezār ile kuh-sār olup hem-zebān / Cefāya ṭutar şāh-ı **cünbüş-künān**
NE362 Çarḫa irüp bayrak-ı **cünbüş-künān** / Eyledi çāḳ nesri felekden remān
NE556 Oldı şitā şarşarı **cünbüş-künān** / Düşdi bürūdet araya nā-gehān

cünbüş-nümā [3] hareket eden, kımıldama gösteren

S681 Olur ṣuda ẓıllı burūc-ı semā / Velī ḫūt u ḫarçengi **cünbüş-nümā**
S1289 ʿAmelden ḳalup naḫl-i **cünbüş-nümā** / İrişdi dem-i vāpesīn-i ṣabā
NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile **cünbüş-nümā** / Dil kesilür irse ḫazān-ı fenā

cünd [3] asker, ordu

S292 O menzilde geldi ḳazaḳdan ḫaber / Ki bozmuş anı **cünd-i** āyin-ẓafer
S383 Bunı bildi ol **cünd-i** ehl-i ḥalāl / Ki iḳbāle ḳarşu ḳonulmaḳ muḥāl
NE376 Her bedeninden görünüp feṭḥ-i bāb / **Cünd-i** ẓafer oldı o dem feṭḥ-i yāb

cünūd [2] askerler, ordular

S342 Açup şuḳḳadan her ṭaraf bād-bān / **Cünūd-ı** ẓafer geldi çatdı hemān
NE1555 Gördi ġazāda nice ehl-i şühūd / Oldı ġanī rūh şehīdān-ı **cünūd**

cünūn [22] cinnet, delilik, delirme; çılgınlık, çıldırma

S702 Ṣabā ḫaste şūrīde āb-ı revān / Ḥabābuñ **cünūnı** gözünden ʿayān
S824 Olup āteş-efrūz-ı sūz-ı derūn / İdem lenger-i ṣabrı ṭavḳ-ı **cünūn**
S964 Baña ṣun ki Ḳaysa **cünūn** ögredem / O nā-şāda birḳaç fünūn ögredem
S1080 Düzüp tārı depret biraz erġanūn / Yine eyle taḥrīk-i ġark-ı **cünūn**
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol bahār-ı **cünūn** / Göñüllerde ḳalmadı ṣabr u sükūn
SE462 Şīnı zencīre-i zencīr-nümūn / İki yanuñda iki ṭāvḳ-ı **cünūn**
SE484 Ḫaṭṭ-ı cānāneye olur meftūn / Ṭıfl-ı dil ilmeg-için meşḳ-i **cünūn**
SE1026 İtdi müşgīn ṣaçını bend-i **cünūn** / Beni günden güne itdi mecnūn
SE1257 ʿAḳl-ı ıfaʿʿāl-i **cünūn** ü şirret / Rūḥ-ı ḥayvānī-i cehl ü rişvet
SE2560 Çekerek ceẕbe-i zencīr-i **cünūn** / Menzilüm eyledi semt-i hāmūn
HH484 Kūre-keş oldı yād-ı āh-ı derūn / Lenger-i ṣabrı itdi ṭavḳ-ı **cünūn**
HH611 Bir fenā virdi aña ʿışḳ ü **cünūn** / Oldı dilden sedād ü ʿaḳl birūn
HH641 Oldı birbirine ṭarīka-nümūn / Biri rāh-ı **cünūn** ü biri fünūn
HH918 Rāyet-i ʿaḳlı seyl-i ʿışḳ u **cünūn** / İtdi ʿaks-i nihāi gibi nigūn
HH1780 Ceẕbe-i ʿışḳ ile zebūn oldı / Ḳays-ı ṣahrā-rev-i **cünūn** oldı
HH2114 Var idi ol zamānda bir nā-şād / ʿIşḳı ẕātī **cünūnı** māder-zād
HH2115 Pür-ġam-ı ʿışḳ idi adı Maḥzūn / Nasb-ı ʿaynı idi fünūn-ı **cünūn**
HH2169 Marażum oldı fenn-i ʿışḳ-ı **cünūn** / Görmemişdi bu fenni Eflāṭūn
HH2530 Gözlerinde **cünūn** ʿalāmeti var / Hiç degildür yürekde zaḥmeti var
HH2679 Nice efsāne kim füsūn oldı / Eşeri dāfʿ -i **cünūn** oldı
HH2720 Cūy-ı ṣaḥrā neverd-i ʿışḳ ü **cünūn** / Çünki deryāya irdi buldı sükūn

cünūn-ı şebāb [1] erken bunama

S60 Olup hem-ser itdi dimāġum ḫarāb / Buḫār-ı şarāb ü **cünūn-ı şebāb**

cür'et [1] cesaret

SE1043 Ḥażretüñden ne ḳabāḥatdur bu / Allāh Allāh ne **cür'etdür** bu

cür'et itmek [2]

1. cesaretle atılmak, davranmak

SE2863 **İtmedi cür'et** içinden biri / Ki ola seg gibi dāmen-gīri

2. saygı sınırlarını aşarak davranmak, küstahça hareket etmek

HH714 Ḳahr ile didi şāh o mekkāra / Bir daḫı **cür'et itme** ol kāra

cürm [20] ceza gerektirecek suç, kabahat

S1150 Yudı **cürm-i** ḥınnā-yı şāmı sipihr / Şafaḳda ḳızarduġı bu kef-i mihr
NE1609 **Cürm-i** cezāsına o ḳavm-i şerār / Haftasına varmadın oldı dūçār
NE1991 Bī-sebeb-i **cürm** olıcaḳ lā-cerem / Nā-muḥal ü bī-meze olur sitem
NE2427 **Cürm-i** zinā ile kimi bāḥuṣuṣ / Ola ser-efgende-i miṣāl-i lüṣūṣ
NE2733 Bilsen anuñ **cürm** ü günāhı nedür / Ṣuçu yoġ ise bu tebāhı nedür
SE964 **Cürmüñe** nādim olup ḳıl tekrār / Tevbe-i bāde-i laʿl-i leb-i yār
SE1359 Gūş idüp ḫaşmını iḫżār itdi / Ṣorıcaḳ **cürmini** iḳrār itdi
SE1362 Ḫışm-ıla didi ki iy ẕālim-i bed / **Cürmüñe** göre budur ẕulm-i eşed
SE1487 Kim gerekse ider ehline ʿaṭā / Hüner oldur ki ola **cürme** cezā
SE1791 Ḳayṣaruñ **cürmini** ʿafv eyledi şāh / Zād'allāh zihī ʿafv-ı günāh
SE1848 Dir ki eblehlik idüpdür bu faḳīr / **Cürmi** miḳdārı olındı taʿzīr
SE2002 Eyleyüp **cürm** ü günāhına cezā / Ḳoruyacaġını kesseñ meṣelā
SE3202 Ḫayf u ṣad ḫayf ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir hüneri **cürm-i** ʿaẕīm
HH74 Dāimā kārı **cürm** ü ʿıṣyāndur / Dār-ı dünyā başına zındāndur
HH329 ʿĀṣıḳam diyü ide dāʿvī-i zūr / Ḳıla **cürmin** utanmadın meşhūr
HH1704 **Cürmümi** ṣorup andan eyle ʿaẕāb / Ḫayli gücdür cevāb-ı rūz-ı ḥesāb
HH1817 Cevr ü ẓulmünden ictināb itdüñ / Fikr idüp **cürmüñi** hicāb itdüñ
HH1944 ʿIşḳ için baña itdi cevr ü sitem / Sevmeden ġayri **cürmümi** bilmem
HH1946 ʿĀṣıḳam n'eyleyüm ḳarārum yoḳ / **Cürmüm** iḳrara iḫtiyārum yoḳ
HH2628 Kürege ḳodı ol iki zārı / **Cürm** ʿadd itdi ʿışḳ-ı dildārı

cürre-bāz [2] erkek şahin, atmaca ‖ hızla uçan ok

NE2208 Yırtıcıdan ḳaçup o şāhin-bāz / Görmemiş idi sitem-i **cürre-bāz**
SE1405 Ḫaşm Yeʾcūc-i denī-ḫilḳatdür / **Cürre-bāz-ı** sitem ü şirretdür

cüst [18]

1. eli ve ayağı çabuk, hızlı, hareketli

S64 Ṭutup elde mīzān-ı şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh üzre **cüst**
S154 ʿAceb raḫşı var **cüst** ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde döner bī-direng
S1241 Bahār itdi bāġuñ mizācın dürüst / ʿAceb mi şükūfe uyanursa **cüst**
NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup süst ü leng / Mey-gedeye gelse ola **cüst** ü şeng
NE1671 Şu gibi her vādīye rehvār-ı **cüst** / ʿĀrif idi ḫāṣılı her fenn ü rüst
NE1798 Zāhidi gör ṣavm u ṣalātına **cüst** / Ḥacc u zekāta gelicek līk süst
NE2474 Yol eri olınca bu yolda dürüst / Bir nice ṣoyġın virüp olmuşdı **cüst**

SE253 Pūyede çün ḳadem-i **cüst-i** ḳalem / Bir adım aña vücūdıla ʿadem
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları **cüst** / ʿAskerüñ yolına sed çekdi dürüst
SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine **cüst** / Gelse biñ ṭaʿne ṭaşı ṭura dürüst
SE3101 Gözedüp furṣatı ʿayyār gibi / Gürbe-i **cüst** ü ziyān-kār gibi
SE3152 Gürbe-i **cüst** gibi segisi olur / Bir gün elbette cezāsını bulur
SE3165 Ceybe itmekde o **cüst-i** ser-bāz / Oldı çün zülf-i siyeh dest-dırāz
SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı niyāz / Didi iy ʿāṣıḳ-ı **cüsd** ü ser-bāz
HH1856 Çāpük ü **cüst** dil-ber-i raʿnā / Mülk-i ḥüsn içre fitne-i ber-pā

2. seri, muntazam, uygun

S655 Tekūr idicek ʿahd-i esāsın dürüst / Binā itmiş ol ḳalʿayı anda **cüst**
SE3052 Kedḫudālıḳ olup ol ḫizmet-i **cüst** / Ḫāżır eylerdi mühimmātı dürüst
HH1248 Ḫusrevüñ bīm-i tīġ-i bürrānı / Ḫizmete **cüst** iderdi pīr anı

cüst ü cū [6] arama dād

S411 Gören cūda evrāḳ-ı ezhārını / Bulur **cüst ü cūy** ile gülzārını
S1440 İdüp rişte-i cānı rūşen fetīl / Yüri **cüst ü cū** ile aña delīl
NE1277 Cām-ı meyi Kevşer iden **cüst ü cū** / Görmedüġin görmek iden arzū
SE1843 Mīrden gelmiş imiş nāme-i ḳahr / **Cüst ü cū** üzre imiş şahne-i şehr
HH492 İtdiler **cüst ü cūda** çoḳ tek ü pū / Gitdi aḥbāb bulmaġa her sū
HH1454 **Cüst ü cūya** gelürken ol sūye / Rast geldi şeh-i cihān-cūye

cüst ü cū eylemek/itmek [3] sıkı sıkıya aramak

NE553 Derd-i dile çāre **idüp cüst ü cū** / Bunca zamān gezmedeyin sū-be-sū
NE1855 Düşdi o saḥrālara mānend-i cū / **İtdi** ḳabāilde anı **cüst ü cū**
HH687 Vākīʿ-i ḥāli ṭuydı çün mollā / **Cüst ü cū eyledi** bu derde devā

cüyūş [1] askerler, “ceyş” kelimesinin çoğulu

HH2388 Şuḳḳa-ı ebr kim ḫurūş itdi / Gökde bārān **cüyūş-ı** cūş itdi

cüz’ [3] bütünün bir parçası

NE655 **Cüz’-i** ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḥ-ı māʾa şūr u şaġāb
NE1620 **Cüz’-i** ḳavī neşve-i ḥikmet odur / Aṣl-ı hüdā-yı rükn-i ʿibādet odur
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı laʿl-i cānāndur / **Cüz’i** terkībi cevher-i cāndur

cüẕām [2] “miskinlik” olarak da bilinen, vücutta iyileşmeyen yaralar ve çıbanların çıktığı, bir tür bakterinin sebeb olduğu deri hastalığı, lepra

SE2197 Koparup fitne ara yirde **cüẕām** / Silmesin burnını mānend-i zükām
SE2202 Üsküdāra varup itmişdi maḳām / Ḫayli saʿy itdi çoḳ olınca **cüẕām**

cüzdān [3] hacmine göre cepte veya elde taşınan evrak veya para koymaya yarayan çanta

HH2426 Gül-i cāma virüp gülistānı / Curʿādan itdi elde **cüzdānı**
S1332 Yele virdi eczāsını gülsitān / Ki destinde **cüzdānı** ḳaldı hemān
HH2108 Naḫl-i gül gibi elde **cüzdānı** / Ġonce zanbaḳ gümüş ḳalem-dānı

Ç

çabuḳ [1] seri, hızlı

NE2475 **Çabuḳ** idi ḫayli miṣāl-i ġazāl / Başḳın idi heb aña fikr ü ḫayāl

çāder, çādır [16] açık havada kaba bez, çul, kilim, keçe, hasır, vb. şeylerden kurulan, toplanıp taşınabilir barınak; çerge, otağ

S14 Olup **çāder-i** yāsemen perde-sāz / Ḳılur serv-i bāġı ḫırāmān-ı nāz
S347 Dih ü şehre āteş ṣalup ser-be-ser / Fişek **çādırı** oldı ol ḫaneler
S480 Müşaʿbid gibi ʿālemi ḳıldı zār / Bu **çāderde** naḳş-ı hezārān-hezār
S599 Ne perde ol āyīne-i bī-miṣāl / Yaḥud **çāder-i** ṭurfe-bāz-ı ḫayāl
NE398 Eyledi āheng-i veġā merd olan / Perde ḳılup **çāder-i** nāmerd olan
NE1500 Nāẓır olur luʿbetine **çādere** / Ṣulb-ı peder ile raḥm-ı mādere
NE1789 Necmüñ olup **çādırı** mīḫ-i derem / Dirdi ki der-ḫāk nedür dil-revem
NE2697 Ḳurmaġ içün **çādır-ı** ʿıyş u ṣafā / Felek-i sīmīni ṭurur ber-hevā
NE2971 Duḫter-i ṭannāz gibi verd-i ter / Olmuş idi **çādır** ile cilve-ger
SE1920 **Çadır** içre olıcaḳ hem-ḫābe / Oldı destūr ḳarār u tābe
SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri bī-ṣabr u şekīb / Pehlevān **çadırına** geldi ḳarīb
SE1928 **Çadırı** lüʿbet-i şaḫṣ-ı ʿuryān / Şuʿbede çadırı itmişdi hemān
SE1928 Çadırı lüʿbet-i şaḫṣ-ı ʿuryān / Şuʿbede **çadırı** itmişdi hemān
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü derini / Şeb irüp ḳurdı siyeh **çāderini**
HH323 Gāhī zīr-i liḥāfı itse maḳar / Ḳura iki direkli bir **çāder**
HE90 Ḳaçan ordılar içre olsa nāverd / Ḳalur zen gibi **çāder** içre nāmerd

çāder-i ʿālī-ḳıbāb [1] gökyüzü

NE366 Çerge ile **çāder-i ʿālī-ḳıbāb** / Ol yem-i zeḫḫārda mevc ü ḫabāb

çaġ [1] devir, zaman

SE1024 Didi kim tāzeligüm **çaġında** / Bir gülüñ bülbül idim bāġında

çaġa [1] (kuş yavrusu için) daha tüyü bitmemiş, yeni doğmuş

SE2225 Ne ḳuş olduġını bilmem ammā / Bir **çaġa** yavrıya beñzer meṣelā

çaġırdı çaġırdı [2] bağırarak

S517 Zer içün şavar mest-i efgendesin / **Çaġırdı çaġırdı** ṣatar bendesin

çaġırı çaġırı [2] çağıra çağıra, bağırıp çağırarak

NE3060 Rūzede sermest-i mey-i erġuvān / Derdi **çaġırı çaġırı** her zamān

çāh, çeh [18] kuyu, çukur

S124 Düşürdi güneş **çāha** zer-heykelin / Hilāl itse hāẓır n'ola çengelin
S1405 Olup maḥrem-i rāz-ı ʿışḳ-ı nihān / Virür ḫāli **çāh-ı** ʿAlīden nişān
NE226 Yūsuf-ı ʿaṣr idi nebī gārı **çāh** / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde māh
NE227 Rūh-ı revān idi şeh-i pāk-zāt / Gār ise oldı **çeh-i** ʿaynü'l-ḥayāt
NE1001 Yūsufuñ ol itdi maḳarrını **çāh** / Çāhı hem ol eyledi şehrāh-ı cāh
NE1001 Yūsufuñ ol itdi maḳarrını çāh / **Çāhı** hem ol eyledi şehrāh-ı cāh
NE1618 Cānuñ ider **çāh-ı** ḫaṭādan emīn / Şerʿi gibi olmaya ḫabl-i metīn
NE1625 Ẓulmet olup pīş u pes-i sāliki / **Çāh-ı** ḍalāletde bil ol hāliki
NE2086 Daġdaġa-i ʿaḳl olup āḫir ʿuḳāl / Oldılar üftāde-i **çāh-ı** ḍalāl
NE2099 Reʾy-i ʿaṣā eyleyen aʿmā-ṣıfat / Ġaflet ile **çāha** düşer ʿāḳıbet
NE3032 Uyma hevā ehline ṭanbūr-veş / Düşme **çeh-i** cām-ı meye gūr-veş
SE2435 Ceybdür mevridi şeyü'llāhuñ / Çoġalur çekmeden ābı **çāhuñ**
SE2722 Naḫl için ḳazduġı **çeh** diḳḳat-ile / Aġız açup dir-idi ḫayret-ile
HH1765 Ġusl için kendin idicek pertāb / Olmış üftāde-i **çeh-i** girdāb
HH2250 **Çāh-ı** bī-āb gibi ḫaybet-ḫīz / Kemer-i kūha kīse-i nāçīz
HH2345 Devr-i girdabı oldı ḳaʿr-nümā / Cā-be-cā ḳande **çāh** idi gūyā
HH2486 Kesdi ḫabl-i recāyı ol iki zār / **Çāhı** girdāba düşdiler ifgār
HH2647 Bu yaña iki māh-ı mihr-āşār / **Çāh-ı** muẓlimde ḳaldılar nā-çār

çāh-ı Bābil [3] Irak'ta Hille şehrine bağlı bir belde olan Bâbil'de Bâbil kalesi içinde bulunan, Hârut ve Mârut adlı meleklerin cezalarını çekmek için baş aşağı sarkıtılarak hapsedildiği rivayet edilen meşhur kuyu. Bu melekler insanoğlunu günahları sebebiyle kınamışlar ve imtihan için dünyaya gönderilmek istemişler. Dünyada çok güzel bir kadına aşık olup kadının vuslat için teklif ettiği günahları işleyince ceza olarak kıyamete kadar bu kuyuda baş aşağı halde hapsedilmelerine hükmedilmiştir.

HH668 Ünse mānīʿ var ise menzilde / İdelüm ẕevḳi **çāh-ı Bābilde**
HH749 Ḳaynadup fitne mekr ider taḥrīk / **Çāh-ı Bābilden** oy virür her dīk
HH985 Var imiş cūda bir ʿaceb girdāb / **Çāh-ı Bābil** gibi dibi nā-yāb

çāh-ı cahīm [1] cehennem kuyusu
HH2500 Ṭolı bārūt u ṭop ile anbār / Oldı **çāh-ı cahīm** ü ġār-ı mār

çāh-ı devāt [1] divit kuyusu, mürekkep koyulan kap, hokka
NE190 **Çāh-ı devāt** içre be-şarṭ-ı cefā / Eyle Bilāl-i Ḥabeşī-veş ṣalā

çāh-ı duzaḫ [1] cehennem kuyusu
HH756 **Çāh-ı duzaḫ**-mişāl hevl-āṣār / Gūr-ı kāfir gibi maḥall-i bevār

çāh-ı gün {çāh-ı kūn}, çeh-i kūn [2] makat
NE2652 **Çāh-ı gün** ü ḳalb-i zen ü türbedār / Pür-fiten ü naḳb-i zen ü .....
HH344 Döndi enbān-ı ʿömrde **çeh-i kūn** / Nice Rüstemler anda süst ü zebūn

çāh-ı mārān [1] yılan çukuru, yılanlı kuyu; içinde yılanlar bulunan kuyu; eskiden mahkumların işkence edilmek amacıyla içine atıldığı yılan dolu kuyu
HH1025 Hep neheng idi reh-nümūnı anuñ / **Çāh-ı mārān** idi derūnı anuñ

çāh-ı mezar [1] mezar çukuru
SE2434 Ḫunfesāveş anı ehl-i dünyā / Götürür **çāh-ı mezara** güyā

çāh-ı Naḫşeb [3] Abbâsîlerin halifelik yıllarında Ceyhun ve Semerkand arasındaki Nahşeb'de büyücülükle uğraşan, Hakîm Ata olarak da bilinen Horasanlı Mukanna' adlı birinin içinden hokkabazlıkla ay çıkardığı kuyunun adıdır. Bu adamın kuyudan çıkardığı ay, ayın batışından sonra doğar ve dört fersah mesafeyi aydınlatırmış.
S926 Ne ḫum **çāh-ı Naḫşeb-şıfat** şuʿle-zen / Ne ḫum kūh-ı kān gibi pür laʿlden
NE226 Yūsuf-ı ʿaṣr idi nebī gārı çāh / Nūr ile oldı **çeh-i Naḫşebde** māh
HH992 Düşdi girdāba nā-gehān ol māh / **Çāh-ı Naḫşebde** ḳıldı menzilgāh

çāh-ı Rüstem, çeh-i Rüstem [2] İranlıların Şehnâme'deki efsanevi kahramanı Rüstem'in üvey kardeşi Şegad tarafından türlü hilelerle tuzağa düşürülüp atı Rahş ile birlikte öldürüldüğü çukur
S326 Dehānındaki nāy-ı neb-tīzdür / **Çeh-i Rüstem** ü sīḫ-i ser-tīzdür
HH1444 Nīş-i tīziyle dehānı hemān / Sīḫ ile **çāh-ı Rüstem-i** destān

çeh-i bāz-gūn [1] baş aşağı, ters dönmüş kuyu ‖ felek
NE2530 İki yanında ayaḳ iki sütūn / Ḳaṣṣası gūyā ki **çeh-i bāz-gūn**

çeh-i deycūr [1] karanlık kuyu
HH1730 Mīl ile çeşmini idüp bī-nūr / Eyleye menzilin **çeh-i deycūr**

çaḳ [26] tâ, hatta, dek
S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i çarḫda oynadı **çaḳ** rimāḥ
S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker çıḳup göklere / Düşeyazdı **çaḳ** ser-i ṭāʾir yere
S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür çeşme **çaḳ** kūy-ı sürḫ-ābdan
S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca **çaḳ** düş-ı eşcāra dest
S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki iñler yürür **çaḳ** bulunca ḳarār
S1212 Gözin açamaz **çaḳ** ġıdā yinmedin / Dirilmez seḥerden zehrlenmedin
S1472 Helāk olmadan ġayrı yoḳ çāresi / Olur **çaḳ** ḳulaġınca her pāresi
NE2256 Bulayın ol nā-ḫalefi varayın / **Çaḳ** bunuñ ile başını yarayın
NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın ferāḫ / Yırtıla **çāḳ** perde-i ḳaṣr-ı sımāḫ
NE3075 ʿĀḳıbeti virdi cevābın revān / Didi ki **çaḳ** baña dönünce hemān
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan varaḳı / Hece ṭaşından alur **çaḳ** sebaḳı
SE313 Nesli **çaḳ** Ādeme dek ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i dīn ü dünyā
SE341 Lāle vü nergis ü gül āmāde / Her biri **çaḳ** olıcaḳ üftāde
SE547 Yumayınca iki ayaġını **çaḳ** / Başamaz ḫāk-i muṣallāya ayaḳ
SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i mevlūde velī / Ḳutlu gün **çaḳ** ṭoġışından belli
SE1262 Baḫş-i aʿrāz ü cevāhir gibi **çaḳ** / ʿĀciz itdi o maḥall-i muġlaḳ
SE1267 Cehlüñ ol mertebesi sehl olmaz / Kesbsiz **çaḳ** bu ḳadar cehl olmaz
SE1270 Nā-gehān naʿre ideydi el-ḫaḳ / Ḳorḳuda Mışruñ Ebü'l-Hevlini **çaḳ**
SE1917 Nevk-i tīr-i müjesi cānānuñ / Oynadı **çaḳ** cigerinde anuñ
SE2387 Başı **çaḳ** ḳulle-i çarḫa irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine girmiş
SE3173 Gūş idince bu kelāmı ʿayyār / İtdi peykān gibi **çaḳ** cānına kār
HH544 Āteş-i ʿışḳ ḥadden aşmışdur / Dīdeden **çaḳ** dile ulaşmışdur
HH1617 Vāḳıf olınca **çaḳ** saġīr ü kebīr / İtdi teşhīr itmedi taḳṣīr
HH2320 Eylemiş ol neheng-i bī-pervā / Cayını **çaḳ** miyāne-i deryā
HH2594 O da dildārına mülāzim imiş / Yārı gönlünce **çaḳ** mülāyim imiş
HH2612 Fitne küncinüñ ol raṣad-sāzı / **Çaḳ** ṭoḳuz ḳatdan añladı rāzı

çāk [3] yırtılmış yer, yırtık
NE2820 Şuşada ol perdeleri **çāk** olan / Dāmeni ālūde vü nemnāk olan
SE992 Rişte ḳıl tār-ı şuʿāʿ-ı başarı / Dik hemān perde-i **çāk-i** naẓarı
HH843 Defn idüp ḫāke ol iki pāki / İrdi dāmāna sīneler **çāki**

çāk çāk [3] parça parça, yırtık

S666 Girenler o meydāna hep merd-i pāk / Teni şerḥa şerḥa dili **çāk çāk**
NE1686 Tār ile pūdına irüp infikāk / Sīne-i mecrūḥı gibi **çāk çāk**
HH2684 Çeşm-i cān ḫˇāb-nāk-i ḥayret iken / Ḫāk-i ten **çāk çāk-i** fürḳat iken

çāk çāk itmek [2] parçalamak, yarmak

HH1427 **Çāk çāk itdi** ḫāki şīr-i ġarīn / Şīr pençe çıḳardı şanki zemīn
HH1967 **Çāk çāk itdi** nāmeyi fi'l-ḥāl / Atup anı ṭaġıtdı penbe-miṣāl

çāk eylemek/itmek/ḳılmaḳ [16] yırtmak, parçalamak

S26 Şenāsıyla açmazsa māhī dehān / Tenin **çāk ide** erre-i üstüḫān
S864 **İder çāk** dīv-i ẓulām-ı ġamı / Çeküp şuʿleden şārim-i ġamġamı
S1145 Ṭolı ḳaldurup necm-i ṭārıḳ gibi / Yaḳañ **çāk ḳıl** ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi
S1314 Gice kūteh olduġı bu kim seḥer / Teneffüs içün cāmesin **çāk ider**
NE362 Çarḥa irüp bayrak-ı cünbüş-künān / **Eyledi çāḳ** nesri felekden remān
NE548 Yardan uçmuş yaḳalar **çāk ider** / Sālik olup ṭurma yolun pāk ider
NE1647 **İtmeye** tā keşmekeş-i ḥalḳ-ı **çāk** / Dāmeni ālūde velī ḳalbi pāk
NE2246 Ḳapuda ṣad nāle vü efġān idüp / Ḳapu gibi **çāk-ı** girībān idüp
NE2965 Ceyb-i güli **çāk ḳılup** mihrimān / Jāle nüḳūdını silerdi hemān
SE1064 Cevher-i ʿiffetümi ḫaḳ itme / Dāmen-i ʿismetümi **çāk** itme
SE1356 Naʿra ḳıldı yaḳasın **çāk itdi** / Ḫākini eşk-ile nemnāk itdi
SE2850 Farḳını lāle-ṣıfat **çāk ideler** / Bedenin ḳana yuyup pāk ideler
HH487 **Çāk idüp** derd ile giribānın / Āşikār itdi rāz-ı pinhānın
HH1436 Başdan ayaġa **çāk idüp** anı / Hem-ser itdi ol iki yārānı
HH2128 Yaḳasın **çāk idüp** fiġān itdi / ʿışḳını ḫalḳa dāsitān itdi
HH2555 Tīr-veş çıḳdı āb-ı şād-revān / **Eyledi çaḳ** kedū-yı çarḫ-ı nişān

çāk olmaḳ [9] yarılmak; yırtılmak; parçalanmak

S1268 Girībānı **çāk oldı** verd-i terüñ / Ṭaġılsa n'ola şaçı sünbüllerüñ
NE141 Olmaya tevfīḳ eger behresi / Şukḳa-şıfāt **çāk olur** zehresi
NE343 Şavlet-i ḳahrından olup lerze-nāk / Zehresi ṭīġinde meger **oldı çāk**
NE1775 İtse naẓar ʿavdet idüp cān-ı pāk / Zühresi **çāk olup** olurdı helāk
SE945 **Çāk olup** ḫırḳa-i ḫāk-i fānī / Çıḳdı andan cesed-i nūrānī
SE2819 Nār-ı ḥiddet ki şerer-nāk oldı / Zehresi şuḳḳalaruñ **çāk oldı**
HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i zed ü bürd / Sīne **çāk oldı** üstüḫˇānlar ḫurd
HH2006 Tīġa ġaddāre kim düçār oldı / **Çāk olup** şekl-i ẓülfiḳār oldı
HH2007 **Oldı** āyīnesiyle **çāk** siper / Nīm-hāleyle oldı nışf-ı ḳamer

çāk-zen [1] yırtıcı, yırtan

NE2950 Gāh olur ḫānelere naḳb-ken / Gāh olur ceyblere **çāk-zen**

çāker [1] kul, köle

SE2353 Cām-ıla gördi vü ḳoydı yirine / Virdi ḥıfẓ itmek-içün **çākerine**

çaḳır [1] şarap ‖ doğan ve atmaca arası; karga, saksağan, güvercin avlamak için yetiştirilen avcı kuş, alaca çakır kuşu, çakırdoğan

S807 İdüp sāḳiyā bezmi pür-velvele / Yine alıcı **çaḳıruñ** al ele

çaḳır ayaz [1] kar serpintili soğuk hava

HH1208 Nā-gehān bir **çaḳır ayaz** oldı / Sebz ṭūṭī sefīd bāz oldı

çaḳşır [5] erkeklerin giydiği ince kumaştan yapılmış şalvar

NE2471 **Çaḳşırı** yanında gümüşlü bıçaḳ / Ḳoca zıbıḳçı gibi heb pür-berḳ
NE2781 Ḳande ki bir ḳırmızı **çaḳşır** göre / Cebler açardı aña süre süre
NE2790 Ḳırmızı **çaḳşırla** ḳubādī şarıḳ / Mest ise çīni idi ökçe çarıḳ
NE2889 **Çaḳşıra** el şoḳsa biri nā-gehān / Kes gibi aġzı şulanurdı hemān
NE2890 Ḫāşılı mānende-i ceyb-i derem / **Çaḳşırı** ceybinden umar idi germ

çālāk [7] çabuk, süratli, eline ve ayağına çabuk; çevik, kıvrak, hafif

SE1571 Ḳatl-i merdümde ḳażādan bī-bāk / Tīz-ter dest-i ecelden **çālāk**
HH776 Anda defn it bu pāreyi bī-bāk / Depren ammā ki dönicek **çālāk**
HH841 Oldı ālāyiş-i cihāndan pāk / ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki **çālāk**
HH1205 ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki **çālāk** / Oldı genc-i nihān-ı daḫme-i ḫāk
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü **çālāk** / ʿAḳl ü idrāki ṣāf dānişi pāk
HH2052 Bend idüp ceẓbe-i maḥabbet-i pāk / Birlige yitdi ol iki **çālāk**
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra dil-ber-i **çālāk** / Gördi ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı pāk

çalaça ṭutulmaḳ [1] az kullanılmak

NE2508 Gerçi **ṭutulmuş çalaça** ḳız degil / Ḳızlar aña öykünemez bez degil

çalġı [1] müzik aleti, enstrüman

HH1598 Oḳumaḳ oldı şavt-ı güyende / **Çalġısız** oynar oldı ḫˇānende

çalım [1] kılıcın keskin yanı

SE2299 Birisi **çalımuña** gelse hemān / Çalasun virmeyesün hīç āmān

çalınmaḳ [1] kulağa gelmek, duyulmak

HH2424 **Çalınan** hep kulaġa naġme-i ʿūd / Tarlar naḳş-ı mıṣtar-ı maḳṣūd

çalışmaḳ [5] bir işi yapmak için çabalamak, emek vermek, uğraşmak

NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı enām / Ṣıdḳ ile **çalışdı** o şāh-ı be-nām

NE2335 Lafẓ-ı ġarībin **çalışup** ṣatmaġa / Saʿy ider aña ṣaded uġratmaġa

SE1731 Mülk-i İrānda **çalışdı** Rüstem / Def-i ġam ḳılmadı tīġ-i ġam-ġam

SE2717 Belde zünnār-ıla ol işkeste / **Çalışur** ṭurma şikeste-beste

HH2016 Kim bilür ḳangı ʿasker ola tebāh / **Çalışur** her biri viren Allāh

çalḳamaḳ [1] (kalça için) iki yana sallamak ya da çevirerek hareket ettirmek

NE2918 Götini ol ṭıfla idüp mehd-i nāz / **Çalḳamaġa** başladı ol künde-bāz

çalḳoyun [1] sırt üstü

NE2599 Çarḫa ki bir ṣadme çala ol ḳoyun / Eyledi ḫāk-ṣıfat-ı **çalḳoyun**

çalmaḳ [17]

1. hırsızlık yapmak

SE3164 Kīse-i naḳdi **çalardı** her bār / ʿĀṣıḳuñ ṣabrını gūyā dildār

SE3495 Döne ḫayyāṭ-ı ḫıyānet-kāra / Hem boza hem **çala** andan pāra

HH1544 Ayaġın almış idi ḫannāsuñ / Kefşini **çalmış** idi vesvāsuñ

2. çalgı ile müzik parçası seslendirmek

S321 Baḫr u berde āheng idüp her dilīr / Döküldi naḳāre **çalındı** nefīr

NE2764 Zelle ḫayāliyle virüp almada / Ṣolaġına ṭurma davul **çalmada**

3. vurmak, çarpmak, atmak

S1455 Nice aña cān virmeye her dilīr / Çıbıḳ **çalmaya** naḳd-i cāna o tīr

NE156 Şīşe-i nāmūsı **çalup** yerlere / Yüz suyu döküldi hemān yoḳ yere

NE1909 Şīşe-i ʿārını **çalar** yerlere / ʿArża çalar var ise yine bir yere

NE1909 Şīşe-i ʿārını çalar yerlere / ʿArża **çalar** var ise yine bir yere

NE1978 ʿArża **çalup** cübbe vü destār ile / Girdi ʿacib şekle bu eṭvār ile

NE2599 Çarḫa ki bir ṣadme **çala** ol ḳoyun / Eyledi ḫāk-ṣıfat-ı çalḳoyun

SE1003 Pāreye **çalup** o cān pāresini / Düşürürsin yire ruḫsāresini

4. (kesici alet için) sürmek, vurmak

SE1181 **Çalınurdı** ḳılıcı Seffāḥuñ / Fekk-i aʿlāsı gibi timsāḥuñ

SE2299 Birisi çalımuña gelse hemān / **Çalasun** virmeyesün hīç āmān

5. (kalem için) yazmak

SE3496 Dili **çalup** ḳalemüñ Hindī-vār / Ola çün mest-i perişān güftār

6. söylemek

NE2297 Ey ki **çalup** lāfları bī-dirīġ / Eyleyeyin elfāẓına saʿy-i belīġ

7. katmak, ilave etmek, bkz. ‘ḫavṣalaya çalamamaḳ’ md.

SE2102 Ṭuyıcaḳ ḫavṣalaya **çalamadı** / Kendin ol daġdaġadan alamadı

çanaḳ [2] yayvan küçük kap ‖ (çukurluğu münasebetiyle) göz

NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi şāfī çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki mühmel **çanaḳ**

HH2316 Her **çanaḳ** başına atardı ṭabaḳ / Ufanurdı anuñ başında ḳabaḳ

çapaḳ [1] gözde veya göz kapaklarının kenarında biriken yaşlık ya da pislik

NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi şāfī **çapaḳ** / Nūra ḳarışmış iki mühmel çanaḳ

çāpük [1] hızlı hareket eden, çabuk

HH1856 **Çāpük** ü cüst dil-ber-i raʿnā / Mülk-i ḫüsn içre fitne-i ber-pā

çāpük-reviş [1] hızlı yürüyen

S1043 İder ḫidmetin nice **çāpük-reviş** / Ḳadeḥ gibi hep pīş-ḫˇān itmemiş

çār [3]

1. dört ‖ dört kutsal kitap

NE46 Birbirine mümtezic elfāẓ-ı **çār** / Dīne anāṣır nitekim çār-yār

NE48 Her ki bu **çār** ile bu gün ola yār / Heşt-cinān zevkine olur dūçār

2. dört

NE2283 **Çār-ı** fuṣūluñda diyüp ḥikmetin / Söyler o dem mühletinüñ ʿilletin

çār-bīn [1] her yeri gören

NE285 Ḳıldı saʿādetle o sulṭān-ı dīn / Rūyini şemʿ-i felek-i **çār-bīn**

çār-cihāt [1] dört taraf, dört yön

SE654 İbtilāgāhı olup **çār-cihāt** / Heft-ḫān oldı aña nüh āyāt

çār-divār [1] dünyanın dört tarafı
HH1722 **Çār-dīvār** içinde cilvegehüm / Ḳaṣr-ı maḳṣūradur benüm nigehüm
çār-eżdād [2] dört unsur; eski kimyacılar tarafından bütün madenlerin esası sanılan ateş, su, toprak ve havadan ibaret dört öge. "eżdād" kelimesi "zıd" kelimesinin çoğulu olup karşıtlar, zıtlar demektir. Dört unsur nitelik (sıcaklık-soğukluk, nemlilik-kuruluk) bakımından birbirinin zıttı olduğu için "eżdād" olarak da anılır.
SE870 Hīç ülfet mi ider **çār-eżdād** / Olur elbette ara yirde fesād
çārgāh [2] Türk müziğinde bir numaralı basit makam ve dizgesi
S1063 Getür muṭribā nāyı it **çārgāh** / Ki endāzesiz ġamla ḥālim tebāh
NE2753 Gāh dügāh eyleye geh **çārgāh** / Seyr-i maḳāmāt ide ol rū-siyāh
çār-ı ḍarb [1] Melâmîlikte saçı, sakalı, kaşı ve bıyığı ustura ile tıraş etme geleneği
NE413 Semm-i sütūr itdi kimin **çār-ı ḍarb** / Ṣoydı tırāş itdi kimin ehl-i ḥarb
çār-ı kitāb [1] dört kutsal kitap; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm
NE47 Müstenid-i mezheb-i ehl-i yaḳīn / Münteḫib-i **çār-ı kitāb-ı** güzīn
çār-ı ümmehāt {çār-ümmehāt} [1] dört analar, dört unsur. Ayrıca bkz. 'çār-eżdād' md.
NE136 Beste olup silsile-i mümkünāt / Geldi nüh-ābāyla **çār-ı ümmehāt**
çār-ı yār-ı güzīn [1] dört sevgili dost, İslâm'ın dört büyük halifesi
HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu sübḥaya zīver / **Çār-ı yār-ı güzīn-i** pāk-güher
çār-sū [2]
1. dört taraf‖her taraf
NE899 Şehdür iden fitneye bend-i kemend / **Çar-sū-yı** ʿāleme āzīn-bend
2. çarşı, pazar
NE2479 Bir büt-i sīmīn-ten içün her zamān / Bekler idi **çar-sū-yı** zergerān
çār-ṭāḳ [1] dört köşe çadır, çardak; tanıkta vücut çardağı, beden bağlamında kullanılmıştır.
HH368 Terk ü tecrīd ile olup nā-būd / İder ifnā-yi **çār-ṭāḳ-ı** vücūd
çār u nā-çār [1] çaresiz, ister istemez
HH1021 Müteʿayyin olup aña devlet / **Çār u nā-çār** itdiler beyʿat
çār-ʿunṣur [1] dört unsur, bkz. 'çār-eżdād' md.
S1361 Ṭoñup **çār-ʿunṣur** çelīpā gibi / Ṣıtā ḳıldı deryāyı ṣaḥrā gibi
çārüm, çehārüm [2] dördüncü. bkz. 'çār-ı çārüm, çarḫ-ı çehārüm' md.
SE837 Maşrıḳ-ı maʿdelete ṣubḥ-ı düvūm / Ṣānī-i neyyir-i çarḫ-ı **çārüm**
NE209 Yolda selam almaġıçün gūyiyā / Çarḫ-ı **çehārümde** Mesīh itdi cā
çārüm-ḳıbāb [1] feleğin dördüncü katı, Güneş feleği
NE567 Sönmeye ta şemʿa-i **çārüm-ḳıbāb** / İtdi nihān-ı dāmeni içre sehāb
çārümīn [1] dördüncü
SE577 Eyledi çünki o ḫūrşīd-āṣār / **Çārümīn** taḫt-ı ḥilāfetde ḳarār
çār-yār [2] dört sevgili (dost), İslâm'ın dört büyük halifesi
NE46 Birbirine mümtezic elfāẓ-ı çār / Dīne anāṣır nitekim **çār-yār**
NE324 Şerʿini anuñ eylediler pāydār / Rükn-i nihān-ḫāne-i dīn **çār-yār**
çārām {çār-ümm} [1] bkz. 'çār-ı ümmehāt, {çār-ümmehāt}', 'çār-eżdād' md.
NE1995 Baḳmadı **çārām** u nüh ayasına / Ḫurmeti yoḳ ḥāṣılı babasına
çāre [49]
1. yöntem, çıkar yol
S33 Elinden ḥalāṣa anuñ **çāre** ḳıl / Ya bu ḳalb-i meyyāli ṣad-pāre ḳıl
S851 Şu mey-ḫāre kim ola āvāresi / Ḳalur mı ḳoyup gitmeye **çāresi**
S1472 Helāk olmadan ġayrı yoḳ **çāresi** / Olur çaḳ ḳulaġınca her pāresi
NE344 Ol felege **çāre** mükemmeldür ol / Ḥāmil-i ḫurşīd-i feżā'ildür ol
NE553 Derd-i dile **çāre** idüp cüst ü cū / Bunca zamān gezmedeyin sū-be-sū
NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe **çāre** yok / Ḫāriş-i ḫāre idene pāre yoḳ
NE1843 Eyledi tercīḥ bu efkārdan / **Çāre** ṭaleb olmaġı ʿayyārdan
NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise **çāre** yoḳ / Anı arar derdli bī-çāre çoḳ
NE2287 Cānuma geçdi ḳızumuñ nālişi / **Çāresi** yoḳ neylesün ol bālişi
NE2802 Ṣabrdan özge yoġ idi **çāresi** / Gitdi ḫarāb oldı budur arası
NE2864 Ḫīz olan āḫir ile olur meze / **Çāre** degil epşet olur ya püze
NE3071 Ṣoñra ne **çāre** diyū etdi su'āl / Didi yine sāġar-ı ṣahbā-yı āl
SE533 Ḳılmaġa **çāre** teb-i ʿişyāna / Bire birdür dil-i ser-gerdāna
SE758 Aramış **çāresini** meşşā'ūn / Ne Şifā yazmış anı ne Ḳānūn

SE759 **Çāresi** ṭabʿ-i celī ḥimmet-ile / ʿİlme saʿy itmek imiş ḥikmet-ile
SE2365 Ṭolaşur fürce bulup āzāde / Ezmedür başını anuñ **çāre**
SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola eri / **Çāre** var mı ki süḫan döne geri
SE2970 İricek cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / **Çāresi** cān-ıla teslim ü rıżā
SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya ġark olsa yeme / **Çāre** yok ḥuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
SE3277 ʿĀciz oldı o ḳamer-ruḫsāra / Gördi yoḳ hīç ḫalāṣa **çāre**
SE3282 Bildüm üftādeligüñ sāye-miṣāl / **Çāre** yoḳ derdine illā ki viṣāl
HH506 Āh ü efsūsı terk idüp āḫir / **Çāre** fikr itdiler aña vāfır
HH524 Çün ki bir sebz ḫaṭṭa ʿāşıḳdur / Buña **çāre** hemān Ḫıżırlıḳdur
HH534 ʿĀḳıbet ḥasbe olmayup **çāre** / Döndi efkārı ʿāşıḳ-ı zāre
HH569 Gördi āḫir o heft āvāre / Eglemekdür hemān anı **çāre**
HH675 Gördi yoḳ **çāre** uçsa daḫı eger / Murġ da olsa ola fermān-ber
HH745 **Çāre** fikr itdiler yine vāfır / Buldular bir ʿacūzeyi āḫir
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı dil-bere **çāre** / Bārī egler fesāne bir pāre
HH1006 Şol ḳadar düşdi aña **çāre-ṭaleb** / Ḳaʿri olsa olurdı leb-ber-leb
HH1017 Olan oldı bu kāra **çāre** gerek / Çāre çün āḫrīn-i kāre gerek
HH1017 Olan oldı bu kāra çāre gerek / **Çāre** çün āḫrīn-i kāre gerek
HH1467 Çeşm-i ḫūn-ḫᵛār āfetüm oldı / **Çāre-i** kar luṭfuña ḳaldı
HH1538 Gördüler yoḳ o zār u bīmāra / Ḳıṣṣa-ḫᵛānlıḳdan özge bir **çāre**
HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra ḳalmayup **çāre** / Geldi pīş-i sarāy-ı ḫünkāra
HH1927 Didi şefḳat bu zāra andan olur / Eger olursa **çāre** andan olur
HH1957 **Çāre** fikr eyleyüp o nā-kāma / Didi ol şāha yazalum nāme
HH2160 **Çāre** tiryāḳ-ı laʿl-i cānāndur / Cüz'i terkībi cevher-i cāndur
HH2173 Baña olursa **çāre** senden olur / Bir tedārük bu kāra senden olur
HH2183 Saña bir **çāre** eyledüm tedbīr / Eyleme ḥıfẓ-ı rāzda taḳṣīr
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / Ṣabra hod **çāre** yoḳ görindi sefer

2. ilaç, deva

HH511 Bile kim ḳanġı nām ider lerzān / Eyleye **çāre-i** teb-i hicrān
HH530 Zaʿf ile çün dimāġı muḫteldür / Buña **çāre** şarāb-ı ṣandaldur
HH686 Buña bir **çāre** olmaz ise eger / Çoḳ yaşatmaz beni helāk eyler
HH976 Eşk ü āh itdiler hele **çāre** / Perde oldılar ana bir pāre
HH1863 Bir ʿaceb derde uġradı ol zār / Derd ammā ki **çāresi** düşvār
HH1880 **Çāre** enfās-ı mübtelāsıdur / Ṣıdḳ ile ʿāşıḳun duʿāsıdur
HH2239 Yār kim mā'il ola aġyāra / Kimden olur ya ʿāşıḳa **çāre**
HH2528 Baḳduġı gibi ʿāşıḳ-ı zāra / Derdini bildi eyledi **çāre**
HH2148 Birine emr idüp o meh-pāre / Didi bir **çāre** gör bu bīmāra

çāre-cū(y) [3] çare arayan

HH1005 Oldı efgende ber-ṭaraf ġavvāṣ / Gitdi her sūye **çāre-cūy-ı** ḫalāṣ
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı ḫalāṣ / Dest ü pāy urdı **çāre-cū-yı** ḫalāṣ
HH2642 Gördiler iki **çāre-cū-yı** ḫalāṣ / Baḫruñ āyīnesinde rūy-ı ḫalāṣ

çāre-ger [1] çare olan, deva olan

SE2115 Rıfḳdur **çāre-ger-i** renc ü sitem / Ḫoş ṭutar zahmı mülāyim merhem

çāre-sāz [2] çare bulucu ‖ yol gösterici

S795 İdüp sāḳiyā **çāre-sāzı** baña / Ṣun ol āteş-i ġam-güẕārı baña
HH1868 Bārgāh-ı Ḥaḳḳa niyāz itdi / Ṭaleb-i luṭf-ı **çāre-sāz** itdi

çarḫ [86] birbiri içinde dönen feleklerden oluşan kâinat, gök, sema

SR4/1 Sāḳī felegüñ cevri idüp cānuma kār / Olduḳ sitem-i **çarḫ** ile cāndan bī-zār
S132 Ne şeb **çarḫdan** ʿanber-i bīḫteye / Bu ġırbāle belki geçer rīḫteye
S139 Atıldıḳça **çarha** miṣāl-i peleng / Ḳalurdı düşüp sāyesi süst ü leng
S157 Şeşüm-i **çarḫda** Seyyidü'l-Mürselīn / İdüp saʿd-i gerdūne luṭfın muʿīn
S226 İrüp **çarḫa** gülbang-ı nāy-ı sürūr / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı sūr
S272 İrüp **çarḫa** āvāzı rūyīne-nāy / Bu heft üştür-i meste oldı derāy
S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i **çarḫda** oynadı çaḳ rimāḥ
S354 Pil-i **çarḫa** muḫtāc olup āfitāb / Güẕār itse pür-tāb iderdi şihāb
S462 İdüp yaʿni cellād-ı **çarḫı** ḫacīl / Demüñle bu ġam mürdesin zinde ḳıl
S463 Bu **çarḫ-ı** daġal-pīşeden dād dād / Ki yoḳ Kaʿbeteyninde naḳş-ı murād
S511 Dil-i zāra nāz-ı zamāne ider / Zen-i **çarḫa** uydı bu nā-merdler
S551 Ya āyīnede ʿaks-i ḫūrşīddür / Yaḫud **çarḫı** nīlīde nāhiddür
S567 İdüp āb-ı fısḳıyye **çarḫa** şitāb / Olur baḫr öñünde anuñ ḫavż-ı āb
S677 Bulur ḳulle-i **çarḫa** andan ẓafer / Olupdur sipihre ḫavāle meger
S1102 Ḳodı şemʿini ḳaṣr-ı **çarḫa** nehār / Olur şuʿlesi cāmdan āşikār
S1156 Zen-i **çarḫ** ider var ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i mīzān ü rişte şuʿāʿ
S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i **çarḫa** berg / Yaġar tīr-i bārān u gūy-ı tegerg
S1284 Yine sāḳiyā irdi vaḳt-i temūz / Yine düşdi şeb-nem gibi **çarḫa** sūz

S1313 Nücūmuyla zeyn oldı şanma leyāl / ʿAraḳ-rīz ider **çarḫı** ol ḳara şāl
S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı **çarḫa** urur püşt ü pā
S1452 Virüp çeşme-i mihrden āb aña / Olur **çarḫı** gerdende dolāb aña
NE207 **Çarḫda** itdi ise ʿĪsā maḳām / ʿArşı güzār itdi nebī-i enām
NE256 Raḫş-ı Burāḳıyla ser-efrāz olup / Günbed-i **çarḫa** ʿalem-efrāz olup
NE362 **Çarḫa** irüp bayrak-ı cünbüş-künān / Eyledi çāḳ nesri felekden remān
NE407 **Çarḫ** gibi çarḫa nigūn-sār olup / Ṣoñra ḳafadār-ı şıvār olup
NE407 Çarḫ gibi **çarḫa** nigūn-sār olup / Ṣoñra ḳafadār-ı şıvār olup
NE560 İtdi şitā şarṣarı şöyle hücūm / Ṣīşe-i **çarḫ** içre söyündi nücūm
NE577 Menḳabet-i gerdişi aṣl eyledi / **Çarḫ** elemin başḳaca faṣl eyledi
NE867 **Çarḫa** irüp farḳ-ı zaʿīf u gedā / Oldı külāhında hilāl-ı istivā
NE944 **Çarḫ-şıfat** mā'il-i ʿıyş müdām / Mihr gibi dā'im elinde idi cām
NE952 Ṣaştını bulupdı hevāsıyla ger / **Çarḫa** irüşürdi kelimḥi'l-başar
NE1418 Bulsa eger terbiyesinden zimām / Tevsen-i gerdūne-i **çarḫ** ola rām
NE1525 Ḳubbe-i **çarḫa** ʿalemi dā'ima / Dil-āvīz idüp ṭaʿna iderse revā
NE1672 Birgün olup **çarḫ-ı** ḥavādiṣ-nümā / İtdi beni daġdaġaya mübtelā
NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye urma kerh / **Çarḫ** söker olsa demirden zırıh
NE1974 Güldürüp anuñla cihānı tamām / **Çarḫ** anı güldürmez idi ṣubḥ u şām
NE1993 **Çarḫ** virür iken ki dürli nevāl / Yine cefāsına tahammül muḥāl
NE2003 Ṣaʿ ṣaʿadan ḳıl geçürüp itdi cevr / **Çarḫ** anı aḫşāma dek itdürdi devr
NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki virür ḳubbe-i **çarḫa** fenā
NE2599 **Çarḫa** ki bir ṣadme çala ol ḳoyun / Eyledi ḫāk-ṣıfat-ı çalḳoyun
NE2938 **Çarḫ** gibi ḫırḳa-i zer-rūḫte / Bir gün olur nār ile efrūḫte
NE2992 Ḫār-ı ġamı dilden idüp rüft rūb / Olmuş idi **çarḫ-ı** zamān pāy-kūb
SE82 Cāmiʿ-i **çarḫa** virüp ḳadr-i Celīl / Yaḳdı maḳṣūrelerinde ḳandīl
SE88 Eyledi maḥkeme-i **çarḫı** metīn / Şāhid-i maḥkeme Bercīs-i emīn
SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i **çarḫı** şeffāf / Ḳapladı ʿaḳrebe billūr ġılāf
SE98 İre gerdūne-i gerdūne şikest / Ḳıla her **çarḫı** zemīn içre nişest
SE238 Ṭoldı mehtābıla **çarḫuñ** bāmı / Ġarḳ-ı āb itdi sevād-ı şāmı
SE258 Minber-i **çarḫa** revān oldı ḫabīb / Gūyiyā ʿīd namāzında ḫatīb
SE260 İrdi nüh günbed-i **çarḫa** fiʿl-ḥāl / Levḥ-i āyīneye gūyā timṣāl
SE262 Kātib-i **çarḫa** idüp feyż-i ʿazīm / Eyledi kilk-i ʿaṣāsını Kelīm
SE265 Baḳup āyine tīġe Behrām / Bildi ol şehdür iden **çarḫa** ḫırām
SE663 Ḳıldı ḫurşīd gibi **çarḫı** maḳām / Oldı envār-ı maʿārifle be-kām
SE1129 Baḫt u detlet ki ola ādeme yār / **Çarḫ** olur kevkebe-i cānibdār
SE1140 Ṭās-ı **çarḫı** başına teng eyler / Rūz ü şeb baḫtı ile ceng eyler
SE1141 Ḳulle-i **çarḫda** necm-i iḳbāl / Eyleyüp ebr-i belāyı irsāl
SE1304 Künbed-i **çarḫda** mānend-i hilāl / Bāġ-bān buldurur ol tāke kemāl
SE1426 El ṣunar ṣahı çenāruñ gāhī / **Çarḫdan** almaġa sīb-i māhı
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i **çarḫa** irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine girmiş
SE2945 Ögerek göge çıḳardı anı / Ṣīr-i **çarḫ** itdi Ḳızıl Arslanı
SE3344 Zāl-ı dehr-ile cefāda ortaḳ / **Çarḫ-ı** bed-mihre vekīl-i muṭlaḳ
SE3374 Dīde-i aʿveri ṭarḥ olmış-ıdı / Zūr-ı şāhid gibi **çarḫ** olmış-ıdı
HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi ḳat **çarḫı** mihre ṣırça sarāy
HH161 Yedi deryā-yı **çarḫı** peyveste / Geçdi mānend-i cūy-ı yaḫ-beste
HH163 Evvelin **çarḫa** çünki itdi güẕār / Meh rikābında oldı meşʿaledār
HH171 Ḳıldı çün-kim bürūc-ı **çarḫı** mesīr / Terkli tācın eyledi tekbīr
HH202 Oldı farḳında bir muʿallaḳ tāc / Günbed-i **çarḫ-ı** şeb-çerāġ mizāc
HH222 Ebr-i şuḳḳa kef-i ḥümātında / Ḳodı **çarḫı** ḥicāb altında
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / Ḳulle-i **çarḫa** irdi āh ü fiġān
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü zīverle **çarḫa** döndi zemīn
HH1482 Didi ey ḫusrev-i sitāre ġulām / Ḥaṣre-dek **çarḫ** ola merāmuña rām
HH1518 Nā-gehān ṣubḥ-ı ṣādıḳ oldı bedīd / Ḳıldı günbed-sarāyı **çarḫı** sefīd
HH1521 Zāl-ı **çarḫ** oldı ziynete muḫtāç / Ṣubḥ sürdi yüzine isfidāç
HH1602 Çoḳ görür **çarḫ** vaṣl-ı cānānı / Luṭfuña gösterür peşīmānī
HH1808 İtdi dāmān-ı **çarḫı** ġarka-ı ḫūn / Hem-cū dāmān-ı ʿāṣıḳ-ı maḥzūn
HH1842 Bilmez anı ki **çarḫ** fettāndur / O ḳadar ruḫṣata peşīmāndur
HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı ṣafaḳ / Meh-i nev **çarḫa** aṣdıġum zevraḳ
HH2075 Tīġ ile mihr āṣikār oldı / Zāl-ı **çarḫa** ṣilāḥdār oldı
HH2098 Farḳı mirriḫ-i **çarḫdan** çoḳ idi / Ḳılıcı üstine ḳılıç yoḳ idi
HH2284 Sūz-ı sīne ki **çarḫı** germ eyler / Dil-i pūlād-ı yārı nerm eyler
HH2471 Nice keştī sütūnı **çarḫ** mesīr / Ṣundı gūyā kemān-ı Rüsteme tīr
HH2476 Dikdi **çarḫa** sütūn-ı mihver-sā / Ṭurdı baḫruñ boġazına gūyā
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı **çarḫa** peyveste / Tāk-i rez farḳ-ı ṭāreme beste
HH2735 Oḳun atmış kemānını yaṣmış / Her biri **çarḫa** bir kemān aṣmış
HH2739 Ṣaldılar ṭāḳ-ı **çarḫa** turfe ṣada / قدس الله روحهم ابدا

HE30 Ḥışār-ı **çarḫda** necm-i pür-envār / İder Allāh yekdür deyu eẕkār
HE31 Kederden sāde **çarḫı** pāk ḳıldı / Menār-ı cāmīʿi eflāk ḳıldı

çarḫa çıḳmaḳ [5]

1. artmak, ziyadeleşmek

S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki **çarḫa çıḳa** naʿra-i sūz-ı ʿışḳ
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / **Çarḫa çıḳar** zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ

2. (ses için) göğe yükselmek, her yana yayılmak

NE354 **Çarḫa çıḳup** debdebe-i ṭabl u kūs / İtdi cülūsunda cihān dest-pūs
NE360 **Çarḫa çıḳup** ġulġule-i kerre-nāy / Ṭās-ı felek oldı muʿallaḳ derāy
NE1613 **Çarḫa çıḳup** ġulġule-i āḫirīn / Eyledi gülbang-ı şenā pür-ṭanīn

çarḫa(ya) girmek [3]

1. dönmeye başlamak; döngüye girmek

S311 **Girüp çarḫaya** bāde-i erġavān / Yine şīşenüñ ḫalḳın it ḫūn-çegān
S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolı cām / Yine **çarḫa girsün** o bedr-i tamām

2. dönmeye başlamak ‖ dervişin sema etmeye başlaması

S1056 **Girüp** heft bendekle **çarḫa** melek / Düşe ḫake raḳṣ itmeden nüh felek

çarḫ-ı aṭlas [2] dokuzuncu felek, göğün dokuzuncu katı, Müslümanlara göre Allah'ın tahtının bulunduğu berrak gök katmanı

S710 Ṭırāzende-i **çarḫ-ı aṭlasdur** ol / Ki dāmān-ı arż-ı muḳaddesdür ol
HH899 Nāvek-i sīne-düzı sūzen-vār / **Çarḫ-ı Aṭlasdan** eyler idi güẕār

çarḫ-ı berīn [5] en yüksek felek. Ayrıca bkz. 'arş-ı aʿlā' md.

S27 Ser-i hānına bu niʿamla zemīn / Ṭolı şaḥn-ı ser-pūşı **çarḫ-ı berīn**
S1302 Ḳapaġın atup yaʿni dīk-i zemīn / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı **çarḫ-ı berīn**
NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı melānuñ ġulām / **Çarḫ-ı berīn** eyledi çoḳ iltiyām
SE141 Ṭolsa āteşle eger şaḥn-ı zemīn / Ḳonsa üstine ṭoḳuz **çarḫ-ı berīn**
HH1210 İdüp ebr-i sefīd anı tezyīn / Sīne-i bāza döndi **çarḫ-ı berīn**

çarḫ-ı bī-mihr [1] sevgisiz, şefkatsiz felek; kara baht, kötü talih

HH1009 **Çarḫ-ı bī-mihr** eyledi didügin / Yirde buldı felekde istedügin

çarḫ-ı çārüm, çarḫ-ı çehārüm [2] dördüncü felek, Güneş. Ayrıca bkz. 'neyyir-i aʿẓam' md.

NE209 Yolda selam almaġıçün gūyiyā / **Çarḫ-ı çehārümde** Mesīḥ itdi cā
SE837 Maşrıḳ-ı maʿdelete ṣubḥ-ı düvūm / Ṣānī-i neyyir-i **çarḫ-ı çārüm**

çarḫ-ı denī [4] alçak felek, kötü felek

NE3102 Seylī-i pey-der-pey-i **çarḫ-ı denī** / Āh ki söyletmege ḳor mı beni
SE143 Gerçi ʿuryānlıġıla **çarḫ-ı denī** / Küpe ḳoydı nice Eflātūnı
SE873 Āḫir eyler dönerek **çarḫ-ı denī** / Kösreden çıḳma libās-ı bedeni
SE1256 Yaʿnī bir mürteşī-i nādānı / İtdi sadrü'l-ʿulemā **çarḫ-ı denī**

çarḫ-ı dijem [1] öfkeli felek, hışımlı felek

SE2327 Aldı niʿmetlerini **çarḫ-ı dijem** / Bir birin yirdi elemden ʿālem

çarḫ-ı dü-tā [5] beli bükülmüş, kamburu çıkmış felek; köhne dünya

NE1169 Ḳadr ile hem-pāye-i **çarḫ-ı dūtā** / Ṣubḥa şüreyyā idi mihver-āsā
HH406 Ḫum-ı feyż açdı pīr-i **çarḫ-ı ,dü-tā** / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH1523 Aḳ bayrāmīlerle ser-tā-pā / Pīr-i nūrānī idi **çarḫ-ı dü-tā**
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı **çarḫ-ı dü-tā** / Bir bir eyler geçen belāyı ḳażā
HH2383 Urdı pīrūze ṣafḥasiyle binā / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne **çarḫ-i dü-tā**

çarḫ-ı devlet [1] talih çarkı

SE496 Dönerek luʿbet-i **çarḫ-ı devlet** / Geldi Behrāma da çünki nevbet

çarḫ-ı eşīr [2] feleğin esir katmanı, evrenin ruhu, hava. İlk Çağ bilginlerine göre esir katmanı atmosfer dışında atomlar arasındaki boşluğu doldurduğuna, ışığı geçirdiğine inanılan çok küçük, ağırlıksız ve uçucu bir varsayımsal akışkandır.

NE1720 Nice denī çün meh ü **çarḫ-ı esīr** / Gerçi yalar şişe içinde pinīr
SE79 Fażlı mecmūʿasıdur **çarḫ-ı eşīr** / Yazdı her şafḥasına bir taşvīr

çarḫ-ı fersūde [1] eskimiş, köhne felek

HH141 İtdi ḫakkāk-i **çarḫ-ı fersūde** / Gevher-i mihri çün şeb-i sūde

çarḫ-ı felek [2] felek çarkı, bir değirmene benzetilen gökyüzü ‖ baht, talih

S816 Murād üzre devr itdi **çarḫ-ı felek** / İçilür getür bāri üç günlicek
NE1591 Aldı evāniyi nice nā-sipās / **Çarḫ-ı felek** başına geydürdi ṭās

çarḫ-ı gerdūn [1] dönen çark, dünya, felek

HH1144 İtdiler nāle **çarḫ-ı gerdūndan** / Ṭāli-i naḫs ü baḫt-ı vārūndan

çarḫ-ı kebūd [1] mavi gök kubbe, gökyüzü
HH2389 Ḳararup hem-cū ʿāşıḳ-ı bī-sūd / Aġlamaġa ṭururdı **çarḫ-ı kebūd**

çarḫ-ı kevākib-nümūn [1] yıldızları gösteren felek, burçlar ve yıldızların bulunduğu feleğin sekizinci katı ‖ iyi talih
NE278 Dökdi ʿaraḳ **çarḫ-ı kevākib-nümūn** / Ḳaṭreleri cāmeden oldı birūn

çarḫ-ı kühen [2] köhnemiş, yaşlı felek; fani dünya
NE587 Ṣaldı ṣuya nuṣḫayı **çarḫ-ı kühen** / Ṣorar isek ḥikmeti Loḳmāndan
SE678 Olmamışdur döneli **çarḫ-ı kühen** / Hīç tevāżuʿ gibi bir vech-i ḥasen

çarḫ-ı minā [6] mavi gök kubbe
S146 Gidüp **çarḫ-ı mīnā-nümādan** yaña / Duḫūl itdi mānend-i nūr ü żiyā
S1357 Ḳayar buzda meh-pāreler pür-şitāb / Olur **çarḫ-ı mīnāda** gūyā şihāb
SE121 Çekemez bār-ı ġamum arż u semā / Duyamaz sūzumı **çarḫ-ı mīnā**
HH1216 Naḳş-ı encümle **çarḫ-ı minā-fām** / Oldı evrāk-ı gül yapışmış cām
HH1330 Sebze-zār içre tārem-i aḫşām / **Çarḫ-ı minā-nümā** vü perde-i şām
HH2077 Oldı mihr ile **çarḫ-ı mīnā-fām** / Kehrübādan tıraş olunmış cam

çarḫ-ı muḥaddeb [1] kambur çark, değirmen dolabı
SE1755 Az ḳaldı ki ola ṣaḫn-ı ṣaḫrā / Ġavr idüp **çarḫ-ı muḥaddeb-āsā**

çarḫ-ı münīr [1] ışık saçan felek, aydınlık gökyüzü ‖ Hz. Muhammed
SE296 Yirine geldi çün ol **çarḫ-ı münīr** / İtdi aṣḥāba bu luṭfı taḳrīr

çarḫ-ı nişān [1] üzerine hedef koyularak atış yapılan dönen çark; hedef çarkı
HH2555 Tīr-veş çıḳdı āb-ı şād-revān / Eyledi çaḳ kedū-yı **çarḫ-ı nişān**

çarḫ-ı pīr [1] yaşlı dünya ‖ felek
S1154 Şafaḳdan ẓuhūr itdi mihr-i münīr / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden **çarḫ-ı pīr**

çarḫ-ı sitem-kār [1] kötü talih, kalleş dünya
NE2429 Ḫāyin olur **çarḫ-ı sitem-kār**-veş / Yere baḳar encüm-i ġaddār-veş

çarḫ-ı şeşder [1] altı kapılı dünya, alem, felek; şeşder kelimesi altı yönden kinayedir. "şeşder" aynı zamanda üstünde tavla oynanan tahta ve tavla kutusu anlamına da gelmektedir.
HH2526 Ḥarekāt-ı sipihr ü aḫterden / Zār ṭutmışdı **çarḫ-ı şeşderden**

çarḫ-ı ẕātü'l-burūc [1] burçlara sahip olan felek, feleğin sekizinci katı ‖ iyi talih
HH2553 Būstanda firengi ḫarbüzeler / **Çarḫ-ı ẕātü'l-bürūc** ile hem-ser

çarḫī [1] dönen, yuvarlak ‖ kalça
NE2699 Ṭutmuş o ser-nīzeye karşu meger / Bir gümüş āyineli **çarḫī** siper

çarḫ urmaḳ [1] dönmek, devretmek
HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı şaçından / Ṭurma **çarḫ urmada** çü ṭāḳ-ı kühen

çarḫacı [1] öncü birlik, öncü asker
S79 O şāh oldı ceyş-i vücūda sened / Ḳafādārı ezel **çarḫacısı** ebed

çarıḳ [1] kenarları sicim geçirilerek kıvrılmak, ön ucu da ortadan ikiye katlanarak dikilmek suretiyle ham deriden yapılmış, eskiden giyilen bir tür ayakkabı
NE2790 Ḳırmızı çaḳşırla ḳubādī şarıḳ / Mest ise çīni idi ökçe **çarıḳ**

çarpılmaḳ [1] aşık olmak
HH2175 Nā-gehān bir periye **çarpıldum** / Dest-i ʿışḳ ile merḥabā ḳıldum

çārūb [1] süpürge
S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh zülfi **çārūb-ı** rāh-ı viṣāl

çāşnī-perdāz [1] tat veren, tatlandıran
HH213 Çeşn-i şādīye eylese āġāz / Baḥr-ı milḥ ola **çāşnī-perdāz**

çāştgāh [1] yemek yenen yer, "çaşt" kelimesi sabah ile öğle arasındaki vakit, kuşluk anlamına gelmektedir.
HH217 İtmeden bāz-ı ḳadri şayda şitāb / **Çāştgāhı** tutardı būy-ı kebāb

çāt çāt itmek/ötmek [2] dişlerin birbirine vurarak ses çıkarması
NE2910 **Çāt çāt ider** ditremeden dişleri / Küt küt ider kīr-i muḳallef-seri
SE1985 Naẓar itdükçe o perverde göte / Eşḳıyānuñ çeñesi **çat çat öte**

çatal [1] iki ağaç veya dalın ayrılış noktası ‖ apış arası
SE2625 Ḥāşılı zūr-ıla zaḥmet virdüm / Egdüm ol naḫlı **çatala** girdüm

çatışmaḳ [2]
1. vuruşmak, kavga etmek
NE2712 Meclis olup ʿarşa-i maḥşer-miṣāl / Ḳopdı **çatışmış** iki ehl-i ḍalāl

2. (köpek ve deve için) çiftleşmek ‖ cinsel ilişkiye girmek
NE2849 Ḫalḳ biner añа eşekler gibi / Ṭurma **çatışmakda** köpekler gibi

çatlamaḳ [5]

1. parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak

Aşağıdaki tanıkta "aşırı derecede kıskanma, kıskançlıktan çatlama" anlamı da vardır.

S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile **çatlasun** cām-ı Cem
NE562 **Çatladı** güyā ki kef-i āfitāb / Ṣanma şafaḳ aḳdı biraz ḫūn-ı nāb

2. tohumların fırlayıp dağılması için kuru meyve kabuğunun yarılması

S731 Yetişmiş kimi ḥāṣıl itmiş yemiş / Virüp mīve kestānesi **çatlamış**

3. yarılmak, patlamak

S1414 Hevāyile pürdür o mest-i ḫarāb / Cüdā olsa **çatlar** miṣāl-i ḥabāb

4. aşırı dereceden sabırsızlanmak

NE2355 **Çatlasalar** çıḳmaz idi ṭaşra ger / Ṣānelemezse ṣaḳalın ser-be-ser

çatmaḳ [5] iyice yaklaşmak; vakti zamanı, sırası gelmek

S342 Açup ṣuḳḳadan her ṭaraf bād-bān / Cünūd-ı ẓafer geldi **çatdı** hemān
SE2817 Ebr-i bārende gibi tīr-niṣār / Geldi **çatdı** nice yüz biñ tatar
S302 Olup şāhid-i nuṣretüñ ṭālibi / Hemān **çatdılar** ṭaş gemisi gibi
HH2634 Her ṭarafdan atıldı ṭob u tüfeng / **Çatdılar** birbirine iki neheng
NE1570 Her biri ḳalʿā-i müsellaḥ içi / **Çatmaġa** ammā ki ṭayanmaz ḳaçı

çavḳ çavḳ [2] küme küme, takım takım; çok çok

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh **çavḳ çavḳ** / Çep ü rāst pīş ü pes ü taḫt u fevḳ

çayr [1] üzerinde ot biten yeşillik arazi

NE2975 Cūy-ı revān-ı bāġdan itse ibā / Sāyesi **çayr** üzre ururdı añа

çeb-endāz [2]

1. işi ters giden

NE1939 Kār-gil ü sengde nāsāz iken / Ḫāṣılı ırġād-ı **çeb-endāz** iken

2. hilekar, hileci

NE2727 Fikr-i fücūr ile daġal-bāz olan / Fācir ü cellāḳ ü **çeb-endāz** olan

çeg çegi [1] yaş lamba fitilinin titreyerek yanma sesi ‖ titreme sesi

NE2653 Ṭolanur aġlardı virürdi bengi / Deg degi vü seg segi vü **çeg çegi**

çegāne [1] çengilerin dans ederken çaldıkları zilli küçük def. Genellikle "çeng" ile birlikte "çeng ü çegāne" şeklinde kullanılır.

NE2925 Çeng ü **çegāne** ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü def ü naʿre-i ehl-i hücūm

çehende [1] sıçrayan, fırlayan

S1305 Eṣer itse püştine germī-i ḫāk / Olurdı **çehende** semek-tā-semek

çehre [20] yüz, surat

NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / **Çehre-i** pür-nūrına çekdi niḳāb
NE292 Tāb-ı rikāb-ı zeri bī-iştibāh / Yaḳdı Zuḥal **çehresin** itdi siyāh
NE643 **Çehresine** curʿa-feşān olalum / Giryesine ḫande-zenān olalum
NE1292 Sille urur nice perī-rū nigār / **Çehresi** Nīl olduġunun vechi var
NE1975 Olmuş idi masḫaralıḳ pāyesi / **Çehre-i** uḍḥūkesi ser-māyesi
NE1976 Yüzine gülse n'ola ḫalḳ-ı cihān / **Çehre** ne çehre idi görseñ hemān
NE1976 Yüzine gülse n'ola ḫalḳ-ı cihān / Çehre ne **çehre** idi görseñ hemān
NE2023 Anuñ ile **çehreye** virüp cilā / Rūyine vü rīşine itdi ṭılā
NE2143 Ḫalḳa döküp kelb-i ziyān-kār-veş / **Çehreñi** evkār ide dinār-veş
NE2430 Evde bulan **çehresin** evkār ider / Her ne ḳadar let yise inkār ider
NE2435 **Çehre** döner dökülüp āḫir ṣakal / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine fi'l-meşel
NE2515 Çenber ile **çehre-i** bī-nūr u fer / Bir çeñesi baġlu ölüye döner
NE2822 Ṭaşladı etfāl üşüp ol nākesi / Döndi eşek türbesine **çehresi**
NE2896 Rūy-ı tirāşīde vü dendāne-vār / **Çehre** ḫırāşīde çü sūhān-kār
NE3043 **Çehresi** evkār eli raʿşedār / Ḳan çıbanı gibi gözi pür-ḫumār
NE3165 Eyleye her ṣafḫasını ol ġabī / **Çehre-i** maʿkūs-ı muḳallid gibi
SE1202 Oldı ʿālemde ġarazla rüşvet / Kelef-i **çehre-i** dīn ü devlet
SE2623 Ġażaba geldi didi iy nādān / Bozarın **çehreñi** va'llāh hemān
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı tāze ṭārī / **Çehre-i** ābdār-i verd-i teri
HH1126 Kelef-i **çehre-i** ḳamer-vārı / Ruḫda ẓāhir ġubār-ı idbārı
HH2222 Buldı ruḫṣat o ẓālim-i ġaddār / İtdi müşt ile **çehresin** ifgār

çehre-fürūz [1] yüz aydınlatan, güzellik ve neşe veren

NE1068 Söyleye ey bülbül-i bāġ-ı suḫan / **Çehre-fürūz-ı** gül-i bāġ-ı suḫan

çehre-güşā(yende) [3] yüz açan; iç aydınlatan, ferahlık veren

NE91 Nūr-ı ḳurʾānīde-i ʿayn-ı ʿamā / **Çehre-güşāyende-i** naḳş-ı fenā

SE791 Virmese ṣūret aña **çehre-güşā** / Eyler idi dönüp iẓhār-ı ẕekā

SE798 Şāhid-i ḳıṣṣa olup rūy-nümā / Sözin itmām idicek **çehre-güşā**

çehre-pīrā [1] yüzü süsleyen, çehreyi bezeyen

HH456 Ḫāme-fersā-yı ṣafḥa-yı ġarrā / **Çehre-pīrā-yı** şāhid-i maʿnā

çehresi eşek türbesine dönmek [1] yüzün çok kötü bir görüntü arz etmesi, utanmak ‖ yüzsüzleşmek, arsızlaşmak

NE2822 Ṭaşladı eṭfāl üşüp ol nākesi / **Döndi eşek türbesine çehresi**

çek-ā-çāk [1] kılıç, mızrak gibi silahların çarpışmasından çıkan ses, silah şakırtısı

S357 Ṣaf-ı ceyşini ḳıldı bārende-mīġ / Şeb-ā-şāb-ı nāvek **çek-ā-çāk-ı** tīġ

çekdürmek [3]

1. içirmek

S1566 Ḫumārını **çekdürme** ferdā-yı ḥaşr / Beni ḳılma bed-mest-i rüsvā-yı ḥaşr

2. birinin sıkıntı ve eza görmesine, zor duruma düşmesine sebep olmak

HH2232 **Çekdürüp** ara yirde baña ḥicāb / Yaḳa yazdı şirār-ı nār-ı ʿitāb

Aşağıdaki tanıkta "çekdürmek eza ve sıkıntı vermenin yanında kürek çektirmek bağlamında da kullanılmıştır.

HH2507 **Çekdürüp** itdi fırḳa-ı şirrīr / O belā-keşleri kürekde esīr

çekilmek [22]

1. bir yöne doğru yürütülmek

NE13 Besmeledür mecrā-yı fülk-i emān / Heyʾet-i meddi **çekilen** rīsmān

2. geriye gitmek

S564 Ḥişāruñ ṭolaşdıḳça pīrāmenin / **Çekilür** edeble öpüp dāmenin

NE2602 Daʿvet ider ṣadmeye ṣandı yine / Bir iki ḫaṭve **çekilüp** ardına

3. bulunulan yerden başka bir yere gitmek; uzaklaşmak

S610 **Çekilmiş** biri Gökṣu ırmaġına / Aḳıtmış biri baḥrı ayaġına

SE161 Oynadur bir iki gün gerçi felek / **Çekilür** perde-i ġayba giderek

SE3179 Uġrın uġrın **çekilüp** ḫānesine / Oldı nāṣıḥ dil-i dīvānesine

SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥīme iy dil / Meyli ḳo āb-ı revān gibi **çekil**

4. sürüklenmek; çekilerek götürülmek

SE3503 **Çekile** cevr-ile maḥbūs gibi / Özge şekle gire cāsūs gibi

5. ayrılmak, uzaklaşmak

S508 O küstāḫlardan ṣıḳıldı göñül / Żarūrī kenāra **çekildi** göñül

S1495 Nemek ṣaçalı hāmem ehl-i süḫan / **Çekildi** mey-i naẓm-ı ḫamriyyeden

6. (kulak için) ceza vermek amacıyla çekilmek

NE1137 Ṭās-ı felek gulguleden iñledi / Gökde hilālüñ ḳulaġı **çekildi**

7. yazılmak, çizilmek

SE437 Eṣer-i kilki olup ḳavl-i eṣaḥ / **Çekilür** ḫame-i ḳudretden ṣaḥ

SE694 Nirede olur ise bī-kem ü kāst / **Çekilür** çevresine ḥalḳa-i rāst

8. dizilmek, sıralanmak

SE1482 Çünki dīvān-ı Ḫudādur ʿaraṣāt / **Çekilür** tuḥfe-i ḫayr ü ṣadaḳāt

HH560 **Çekilüp** farḳa bürd-i zenbūrī / İtdiler ferş-i rāh semmūrı

9. (silah için) kullanmak için davranılmak

NE26 Beyże iken ḳudret-i settāra baḳ / Ol **çekilen** tīġ-i güher-bāra baḳ

10. tahammül olunmak, katlanılmak

SE150 Şāh olup geyseñ eger tāc-ı zeri / **Çekilür** āḫir anuñ derd-i seri

SE1147 **Çekilen** zaḥmet olur hep żayiʿ / Bildiginden yine ḳalmaz ṭāliʿ

SE2039 Ḳanı evvelki ḫumār-ı seḥerī / **Çekilürdi** nice baş aġrıları

SE2273 Aṣlını ḥikmetini şāh bilür / **Çekilen** zaḥmeti Allāh bilür

SE2352 Bes idi aña şafa vü leẕẕet / ʿIṭra bī-hūde **çekilmiş** zaḥmet

HH2631 Hecr-i dār u diyār ṭāġ-ı ciger / **Çekilen** miḥnet anlara ber-ser

çekile {çekila} [4] "Kenara git! Uzaklaş!" anlamında uyarı ifade eden söz

SE3285 **Çekile** sen de behey āvāre / Çekerek kullanalum bir pāre

çekinmek [4]

1. utanmak, sıkılmak

NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı nāra sürer / Cennete de girse **çekinür** ṭurur

NE1982 Ṣoḥbet-i yārāna **çekinmezdi** hiç / Minber ile kürsiden inmezdi hiç

2. yükselmek

S277 O zencīr ile nerre-şīr-i veġā / **Çekinür** göge ya mehīb ejdehā

3. dövüşmek, savaşmak

SE1118 Şāh-ı şatranc gibi itdi vuḳūf / Birbirin **çekindi** ammā ki şufūf

çekirdek [2]

1. tohum

HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande söz ḳoparur / Sīb-i müşküñ **çekirdegüñ** çıḳarur

2. kuyumculukta kullanılan beş santigram değerinde ağırlık ölçüsü. Ayrıca bkz. 'iki dirhem bir çekirdek' md.

HH2546 Maġz-ı bādām kim ẓarifekdür / İki dirhemle bir **çekirdekdür**

çekişmek [2] bir şeyi uçlarından utarak karışılıklı çekmek; münakaşa etmek, bkz. 'cān çekişmek' md.

SE884 Öldürüp nefsini tā bula felāḥ / Mevt için cān **çekişür** ehl-i ṣalāḥ

HH2011 Ṭutuşup gerdene o ḥabl-i metīn / Cān **çekişmede** idi merd-i güzīn

çekmek [166]

1.bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek

S752 Muġannī ne ṭurursun eyle nevā / Bizi sāḥil-i şevḳa **çekdi** hevā

S1034 Aña keşti-i Nūḥ dirsem ne var / Ki **çekmiş** ḳaraya anı rūzgār

NE558 Ṣırça sarāy içre idüp cāyını / **Çekdi** hemān dāmenine pāyını

NE870 Ḥabl-i metin şīme-i peyġamberi / **Çekdi** getürdi yola sıġmazları

NE1896 Yola **çeküp** ḥaṭır-ı gümrāhını / Ḥāteme ḳul oldı ḳodı şāhını

NE2294 Ḥādiseyi **çekdi** çıḳardı hemān / Dal-ı zıbıḳ oldı ḫarīfe hemān

NE2460 Ḥādisesi nefsine ṭaḳmış zimām / İstedügi yere **çekerdi** müdām

NE2766 Tenüñe **çeküp** fikretle kelleyi / Pīş-nihād itmiş idi zelleyi

SE279 Oldı deryā-yı muḥabbet mevvāc / **Çekdi** aldı ceẕebāt-ı emvāc

SE1058 Öperek oḫşayaraḳ her yanuñ / Sīneye **çekmeñ** ol ādem cānın

SE1162 Ḳāʿid-i devlet olup rāhberi / Sürerek **çekdi** getürdi ileri

SE2023 Cezr ü med gibi **çekeydüñ** anı / Bir de ṣulatmaz idüñ ʿummānı

SE2236 Gördi kim ḳurtaramaz **çekse** eger / Keskin ibrīşim anı iki böler

SE2978 **Çekdi** kaʿra nicesin bu girdāb / Görinür farḳ-ı seri ṣañma ḥabāb

SE3285 Çekile sen de behey āvāre / **Çekerek** kullanalum bir pāre

SE3335 Çoḳ zaman geçmedin āḫir bī-bāk / **Çekdi** pehlüye o sīmīn-teni ḫak

HH682 Bildi mollā ki vardurur bir ḫāl / Anı tenhāya **çekdi** itdi suʾāl

HH937 Lücce-i ʿışḳ-ı pākün emvācı / **Çekdi** aldı o dürretü't-tācı

HH1247 Ḥā'il olmazsa ḳahrı sulṭānuñ / Her biri kendüye **çeker** anuñ

HH1462 Ḳalbe ḳullāb-ı ceẕbe ṭaḳdı resen / Beni bunda odur **çeküp** getüren

HH1500 Ceẕbe-i nūr-ı ʿışḳ-ı mihr-āṣār / Kendüye **çekdi** yārı ṣebnem-vār

HH1644 İl **çeker** sīnesine cānānı / Ḳapu ardında sen nigāh-bānı

SE2435 Ceybdür mevridi ṣeyü'llāhuñ / Çoġalur **çekmeden** ābı çahuñ

SE3183 İtme ṣarḳındı ruḫ-ı cānāna / Ṭurre-veş pāyuñı **çek** dāmāna

SE3292 Yā **çeküp** ṣūʿle-i ḫāra şikeni / Tīġ-i ġayret ne seni ḳor ne beni

HH1628 **Çekdi** virdikçe naḳş-ı dil-keşe āb / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb-ı ḥicāb

2. katlanmak, tahammül etmek

SR7/1 Germiyyet-i meyle beni ṣanmañ ḫandān / Bir ben bilürin **çekdügim** ālāmı hemān

S436 **Çeken** ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya emek / Muḳaddem maḥallin tedārik gerek

S923 N'ola bād-ı ġam ḥavfı **çekmezse** mest / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum şikest

S1458 **Çeküp** Ḳays Leylāsına intiẓār / Ayaġ üstüne itdi bir yıl ḳarār

NE575 Nāle ḳılup gerdiş-i eyyāmdan / Didüm aña **çekdigüm** ālāmdan

NE630 Ḫalḳ **çeker** ṣıḳletin ol dirhemüñ / Ṭut ki velī niʿmetidür ʿālemüñ

NE1037 Yaʿni **çeküp** anda daḫı firḳati / Menʿ ide dīn ayrılıġı vuṣlatı

NE1276 Ḫūr ile ġılmāna **çeken** işṭār / Mīve uman bī-meded-i nevbahār

NE1753 Ṭutalum ol sūrete **çekmiş** emek / Ḳanġı şerīʿatde olur yek-be-yek

NE1772 Ġayra ḳalur ol derem-i bī-ḥesāb / İller ider zevḳi **çeker** ol ʿazāb

NE1812 Beẕlini ceybinden iden hem-çüyem / **Çekmez** o dünān gibi ṣanki nedem

NE1966 Ḫāʾib olup ṣoñra **çeker** kesel / Kār-ı ṭabībān gibi itmez ʿamel

NE2005 Ṣeb daḫı ṣeb-dīze virüp dirhemin / Ol boyanuñ **çekdi** hezārān ġamın

NE2262 **Çekmez** idüm ġam yerine düşse ger / Korḳum odur irişe nā-geh żarar

NE2659 Bāri hiç olmazsa **çeküp** zaḥmeti / Eyler idi dil-bere zen ṣoḥbeti

NE3051 **Çekmez** idi devrden aṣla keder / Sāġar-ı mey eglene elde meger

SE537 **Çeker** anuñ yılına varınca / Ḥasretin her kişi miḳdārınca

SE653 Düşmen-i dīni idince iġrāk / **Çekdi** dīn uġrına envaʿ-i meşāḳ

SE855 Kesbine **çekmeyesiz** zaḥmetler / Yimede gösteresiz ṣanʿatlar
SE857 İl **çeke** balı için derd ü belā / Sofrañuzda ola ḫāżır ḥalvā
SE878 Mevt için virme ṣaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf ṣanup **çekme** elem
SE1458 Güş idince süḫan-ı pīri püser / Didi bī-hūde yire **çekme** keder
SE1661 Zaḥmete girme çün oldı olacaḳ / **Çekme** ġam anuñ için hey aḥmaḳ
SE1715 Baḫt uyur ben **çekerin** bīdārī / Eylerin ṣubḥa-degin şeb-kārı
SE1861 Zār olup **çekmeye** zenbūr-āsā / Bir oġul balı içün derd ü belā
SE1887 Sen **çekersin** arada derd ü belā / Olur eṭfāline ḫāżır ḥalvā
SE2032 Līk dil-ber idüp iẕhār-ı melāl / Ġam **çeker** şübhe virüp baʿżı ḫayāl
SE2355 Ne ʿArab ṣaṭṭı görüp **çekdi** ḥicāb / Kimsene ābı görüp çekdi ʿitāb
SE2355 Ne ʿArab ṣaṭṭı görüp çekdi ḥicāb / Kimsene ābı görüp **çekdi** ʿitāb
SE2420 İbn-i vaḳt olup iden beẕl-i niʿam / **Çekmez** ebnā-yı zamān gibi elem
SE2646 Zī-ḥamāḳat ki **çekersin** hem-dem / Ḫalḳa göstermeg-içün bunca elem
SE2799 Ḳıllet-i ʿaskere ġam **çekme** ṣaḳın / Yitüre āyeti “kem min fi’etin”
SE2968 İncinür mi ne ḳadar **çekse** ḫaṭar / Āşinā vaż‘ına hīç ʿārifler
HH333 Ḳatl-i gūra niçün **çeker** emegi / İtmez ol itdügin yaban eşegi
HH509 Kimi keşf-i żamīre **çekdi** emek / Añdı ḫūbān-ı şehri yek-ber-yek
HH835 Pīr-i Kenʿān gibi **çeküp** ġamını / Ṭutdı Mollā Efendi mātemini
HH1098 Kimseye açmayup ġam u miḥeni / Dil-i zārı bilürdi **çekdügini**
HH1161 Ġāfil iken sürūr ile bu ferīk / **Çekdiler** ṭīġ o ḳaṭiʿān-ı ṭarīḳ
HH1601 Bir iki gün iderse ʿayş ü ṭarab / Nice yıllar **çeker** belā vü taʿb
HH1983 Seng-i ḫārāya seyl ider żarar / Tīġ-i emvācdan **çeker** mi ḫaṭar
HH1988 İşidüp anı ol şeh-i ḫūn-rīz / **Çekdi** nār-ı ġazab şerāre-i tīz
HH2282 **Çekme** ġam kim bu nāle vü feryād / Kūh-ı pūlādı eyleye ber-bād
HH2373 Ne bilür āb-ı vaṣl leẕẕetini / **Çekmeyen** firḳatün ḥarāretini
HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu zār u giryāndan / Işlanan ġam **çeker** mi bārāndan

3. (silah için) kullanmaya davranmak

S303 **Çeküp** tīġ-ı mihr-incilāsın hemān / Ḳoyuldı aña her cılasın hemān
S340 **Çeküp** müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i çarḫda oynadı çaḳ rimāḥ
S618 Güneş kim **çeke** tīġ-ı āteş cilā / İder Gökṣuya urmaġı iḳtiżā
NE412 Tiġ **çeküp** Rūm ili serverleri / Hep seferī itdi tırāş anları
NE933 Gāhī **çeküp** tīġ-i cevāhir-feşān / Tīġ gibi gāh ola raṭbü’l-lisān
NE1180 **Çekdi** ḳılıç aña celāle miṣāl / Eyledi bin ḳahr ile ʿarż-ı celāl
NE1886 Gel beri **çek** ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin al kām-ı dil ü cānuñı
SE1507 **Çekse** ejder dili tīġ-i pür-tāb / Ṣoñra kim virebilür aña cevāb
SE2846 Merd-i meydān ki **çeke** tīġ-i ḥadīd / Olur elbette ya ġāzī ya şehīd
SE3237 Ẕerreye mihr **çeküp** nāvek-i tīz / Mūra ḫançerle olınsun mı sitīz
SE3323 Aġlayup derd-ile mānende-i mīġ / Berḳ-veş **çekdi** çıḳardı bir tīġ
HH1014 **Çekdi** Sührābuñ üstine deşne / Nice İskender oldı dil-teşne
HH1086 Her biri **çekse** tīġ-ı bürrānı / Ḫacil eyler tabīb-i nā-dānı
HH1435 Pāy ber-cāy olur o küh-vekār / **Çekdi** merdāne tīġ-i āteş-bār

4. (yay için) asılmak, germek

SE1943 Şāh da girdi hemān meydāna / **Çekdi** ser-deste-i dervişāne
SE3398 Acurın sen büt-i meh-sīmāyı / **Çekemezsin** bu demirden yayı

5. sıralamak, çizmek

S65 **Çekem** levḥ-i cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem cedvel olursa dīn-i ḳavīm
S654 Anuñla **çeküp** anda bir dāʾire / Şeyāṭīn-i küfri ḳomuş ḫāʾire
NE16 Fırḳ-ı şeyāṭīne **çeker** dūr-baş / Noḳṭa ile tīġdür ol ḳaṭre-pāş
NE373 Eyledi ol ḥışn-ı ḫaṣīni hiṣār / Dāʾireler **çekdi** aña hāle-vār
SE494 Sūzen-i naẓma **çeken** tār-ı beyān / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne zamān
SE3206 Kimisi şerḥa **çeke** sīnesine / Nesine yaraya anuñ nesine
SE3489 Ḳalemi kāfe keşīde **çekicek** / Ola gūyā kef-i kāfirde tüfek
SE3462 **Çekdi** her saṭrı ʿadūya sāṭūr / Baġlasın zaḫmı ḥasedden nāsūr
HH438 İrdi būstān-ı feyże dest-i emel / **Çekdüm** ol çeşmeden nice cedvel
HH1634 Ki **çeküp** kilk-i ṣafḥa-pīrāyı / Yaza şeh-zāde birle Şeydāyı
SE1492 **Çeke** çün ḫayṭ-ı sefīd-i ṭārem / Mücrimüñ ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına ḳalem

6. içki içmek

S939 Ḫarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı Cem **çeker** / Şu mest ejdehā gibi kim dem çeker
S939 Ḫarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı Cem çeker / Şu mest ejdehā gibi kim dem **çeker**
S1395 **Çeküp** her nefes sāġar-ı ʿışreti / El irdikçe fevt eyleme furṣatı
S1468 Şu sāġar ki pür-bāde-i ʿışḳ ola / **Çeküp** nūş iden ʿāşıḳa ʿışḳ ola
NE2656 Geh **çeke** geh bāde-i ḫamrā ile / Geh zerd ü sīm ü gehī esmā ile
NE3020 Ḫūn-ı ciger nūş idüp ol ġuṣṣadār / Şīşe **çeküp** olma ṣaḳın mey-güsār
SE743 Bozılursa dem-i fāsidle mizāc / Şīşe **çekmekle** olur aña ʿilāc

SE3190 Bir içim şu ise daḫı **çek** al / N'eyler anı çün ola müstaʿmel
HH2308 Kām alup āsumān ü aḫterden / **Çekdiler** laʿli sāġar-ı zerden
HH2600 Kelle germ olup iki dil-berler / **Çekdiler** ʿāşıḳāne sāġarlar

7. yüksek sesle, uzun uzun söylemek

NE2330 Ḥarfi potur **çekmede** zūr-bāz-veş / Hemzesinin her biri mihmāz-veş
HH1442 Dem **çeküp** şaldı şuʿle-i şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün mināre-i ḳīr
HH1527 **Çekdi** bir āh-ı ʿāşıḳāne hemān / Dögünüp başladı fiġāna hemān
HE89 Atup tīr-i duʿā nāvek-fikenler / Fenā gülbangı **çekdi** ḍarb-zenler

8. ayırmak, uzaklaştırmak

SR4/2 Esbāb-ı şafādan elimiz **çekdik** biz / Muṭribde bulundı hele birḳaç evtār
NE67 Gāh ṭarīḳī gibi tehlīl ḳıl / Gāh **çeküp** pāyüñi ḳındīl ḳıl
NE2929 Olma iñen gördügüne dest-yāz / **Çek** elüñi kim kesilür her dırāz
NE2935 ʿİbret alup ġonca-i sīrābdan / **Çek** elüñi dirhem-i pür-tābdan
NE1708 Sen de geçüp zerḳ ile ṭāmātdan / **Çekme** elüñ rind-i ḫarābātdan
SE3073 Vaʿdüñ incāzına ḳıl saʿy-i belīġ / **Çekse** dendānuñı da itme dirīġ

9. (elbise vb. için) ucundan asılarak giymek

S1151 **Çeküp** dāmen-i ḫırḳasın āsumān / ʿAyān oldı ṭās-ı pür-āteş hemān
NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / Çehre-i pür-nūrına **çekdi** niḳāb
NE2357 **Çekse** ġılāf aña alup müşteri / Olur idi bir eyü göt minderi
HH226 Eylemez şayd-i kebk içün pervāz / Başını **çekdi** ḫırḳaya şehbāz
HH376 ʿAselī ḫırḳayı siyeh şālı / Başına **çekse** ʿışḳ-abdālı

10. sürme çekmek

SE598 Dīde-i cāna **çeküp** kuḥl-i sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep naḳş-ı midād

11. sürmek ‖ dağlamak

HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra **çekerdi** mīl-i fenā
HH1732 Münḥasif māh gibi gözlerine / Mīl **çek** mīl-i sürme-dān yirine

12. getirmek ‖ hazırlamak

S137 Burāḳı **çeküp** öñüne Cibrīl / Yañaşdurdı ḫidmet o peyk-i celīl
S227 **Çeküp** tuḥfe şehen-şehe her ṭaraf / Gelüp dest-pūs ile buldı şeref
S295 Serīr-i Süleymān o fülk-i revān / **Çeken** dīvlerdür esārā hemān
SE250 Başlayup ḫidmete peyk-i raḥmān / **Çekdi** bir raḫş-ı felek-seyri hemān
SE2349 Göricek pādişehi Aʿrābī / Pīşkeş **çekdi** heman ol ābı
HH1447 Nerdübān-ı şuʿāʿı **çekdi** felek / Revzen-i āfitābı yapdı melek

13. sıralamak, dizmek

S1000 **Çeküp** ʿāleme sofra-i ḫātemi / Niʿamla aġırlar bütün ʿālemi
NE1575 Şayḳaları **çeker** alur intiḳām / Māhī-i seg gibi ider iltiḳām
NE1836 Didi eger Ḥātem idüp beẕl-i nān / **Çekdi** ise merdüm-i şaḥrāya ḫān
HH250 **Çekdi** dünyāya ḫˇān-ı iḥsānı / ʿĀlem olsa n'ola senā-ḫˇānı

14. bağlamak

S604 ʿAdū üzre zencīr atup ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i āhen **çeker**
NE1610 Bende **çeküp** pāy-ı ʿazīmetlerin / Yükledüp anlara ġanīmetlerin
NE1868 Tāriki bir mūr ider tārmār / Şīri **çeker** bende be-hem olsa kār
SE963 Zülf-i pür-ʿuḳde **çekerse** tāra / Yek yā beş sübḥa-i istiġfāra
SE1525 Bendeyi bende **çeken** iḥsāndur / Yoḫsa zencīrüñ işi āsāndur
SE2560 **Çekerek** ceẕbe-i zencīr-i cünūn / Menzilüm eyledi semt-i hāmūn

15. kapatmak, örtmek

S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı ferāġ / Dükān-i dil öñüne **çekmişdi** āġ
NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı müseddes yine / Perde-i zenbūrı **çeker** önüne
NE1313 Perde **çeküp** farḳ-ı felek sāyine / Zülf gibi sāye iner pāyine
NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla semend / Şaldı eger **çekdi** gümüş siyeh-bend
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları cüst / ʿAskerüñ yolına sed **çekdi** dürüst
SE1950 Semt-i inkāra **çeküp** sedd-i sedīd / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü vaʿīd
HH1696 **Çekdi** sedd rūy-ı ḫaşm-ı ḫūn-ḫˇāra / Girdi ḥışn-ı ḥaṣīn-i inkāra
HH2386 **Çekdi** ḳandilli köşke perde seḥāb / Kehkeşān nehr-i Gökşudan pür-āb

16. (bayrak, sancak vb. için) açmak, göndere asmak

S434 Ḥişāruñ idüp vaṣfını pīşvā / Süḫan mülkine **çek** hümāyūn-livā
NE76 **Çek** yürü ey ḫāme-i kişver-güşā / Milket-i maʿnāya hümāyūn-livā
NE809 **Çekdi** hemān şuʿle-i şevḳum ʿalem / Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm o dem
SE1505 **Çeke** nā-geh ʿalem-i istiḳlāl / Ola bāʿiş ḫalel-i mülke bu ḫāl

17. gönlünde taşımak, sürdürmek

NE604 Nāmını **çekmekde** Ḫudāyīlerüñ / Dād elinden bu mürāyilerüñ
SE3203 **Çekdiler** nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / Tek ṭururken varup azıtdı ṭarīḳ

18. yükseltmek

SE1424 Naẓar it kūhda seng ü ḫāke / Baş **çeker** himmet-ile eflāke
SE2116 Taze şāḫı ki eger bād-ı şimāl / Ḳad **çeker** dil-ber-i nevreste-miş̲āl
HH2537 Ḳad **çeküp** servi ṭāḳı-ı mı̄nāya / Serzeniş eyler idi Tūbāya

19. taşımak

NE1730 Gāh **çeker** nice ḳaṭār ile yük / Gāh ṭutar sikke-i surḫ ile yük
SE121 **Çekemez** bār-ı ġamum arż u semā / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı mı̄nā
SE1857 Ol tecerrüdle Mesı̄ḥā-yı zaman / Ḫar gibi **çekme** yürü bār-ı girān

20. çıkarmak

S864 İder çāk dı̄v-i ẓulām-ı ġamı / **Çeküp** şuʿleden şārim-i ġamġamı
NE597 İşler ider ʿāşıḳ-ı derd-keşe / Gāh **çeker** gāh soḳar āteşe
NE724 Yaʿni **çeküp** ʿasker-i deryā-nehı̄b / Eyleye bir ḫalḳı vaṭandan ġarı̄b
NE1699 Şundı hemān niteki şı̄r-i ecel / **Çekdi** ḫaşı̄rinden iki dāne bel
SE2400 **Çekdi** çöpin ki içe āb-ı revān / Tı̄r-veş üstine atladı hemān

çelebi [6]

1. efendi, ağa, bey yerine kullanılan unvan

NE2041 ʿĀrif-i ehl-i dil ü müşkil-küşā / Pı̄r Meḥemmed **Çelebi** sābıḳā
NE2202 Manẓarasından **Çelebi** gāh gāh / Fürce bulup aña ider idi nigāh

2. okumuş, kibar kimse

NE2188 Zevci olan nikbetı̄ köhne pūç / Ya **çelebi** ya kölemen ya ulaç
SE622 Ger fülān ibnü fülān olsa ġābı̄ / Sāde-levḥ olsa olur ṭaş **çelebi**
SE1871 Pedere "tebbet" oḳur çoḳ **çelebi** / Bulsa nāra atar ol Bū-Lehebi
SE3016 Şive şanur anı nice **çelebi** / İtdi taḥṣı̄l-i edebde edebi

çelı̄pā [2] Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın üzerine çakılarak öldürüldüğü çarmıha takliden Hristiyanların kutsal saydıkları birbirini kesen iki dik parçadan oluşan şekil, haç ‖ put, sanem

S1361 Ṭoñup çār-ʿunşur **çelı̄pā** gibi / Şitā ḳıldı deryāyı şaḥrā gibi
S1362 **Çelı̄pā** ki cūy içre yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża şan tı̄ġa peyvestedür

çemen [44] ağaç ve çiçekleri olan çayır, bahçenin oturulacak gölgelik çayırı; çimenle örtülü yer, yeşillik, çimenlik

S197 **Çemen** ferş-i zı̄bā-yı gül-rı̄zidür / Anuñ ġonca naḳş-ı dil-āvı̄zidür
S392 Meger bir dem irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i **çemen** ne temāşā-yı bāġ
S689 **Çemen** şuffeler reşk-i burc-ı ḥamel / Şüküfe şevābit-i sipihre ol maḥal
S692 **Çemenden** revān olup āb-ı ẕülāl / Olur lāciverd içre cedvel-miş̲āl
S699 Ḳadehler şalup āteşı̄n şuʿleler / **Çemen** şuffe ḳandı̄lli köşke döner
S971 Dönüp zevraḳa cām ü baḥra **çemen** / Şurāḥı̄ sütūn ü ḥuṭūṭı resen
S1243 **Çemende** ḳızıl tāc ile lāleler / Silāhdār-ı sulṭān-ı güldür meger
S1255 ʿArūs-ı güle sebze ile semen / Yeter lāzım ise cihāz ü **çemen**
S1262 Ṣalar mühre-i şeb-nemi ṭurma bād / N'ola görse naṭʿ-ı **çemende** güşād
S1271 Dizüp lāle vü gül yine kāseler / **Çemen** cemʿ-i bārān-ı nı̄sān ider
S1277 Yaḳı̄n oldı gömgök şu olup **çemen** / Aḳa āb-ı fısḳıyye-i lāleden
S1316 Eş̲er ḳıldı bāḫūr-ı āteş-fiken / Ṣararmaġa yüz ṭutdı berg-i **çemen**
S1335 Gidüp reng-i rūy-ı gül ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra döndi **çemen**
S1340 Dönüp kāha berg-i **çemen** cā-be-cā / Seḥāb oldı ḫalkār-ı ḳaṣr-ı ṣafā
S1364 Müheyyā olupdur şeh-i Behmene / **Çemenlerde** buz gibi dı̄bā yine
NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ eli / Yazdı **çemenden** yere ḫaṭṭ-ı celı̄
NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niş̲ār / Ṭutdı **çemen** dāmen el açdı çenār
NE541 Berg-i giyeh kim dökülür sebzeden / Ḫāvı giden çūḳaya döndi **çemen**
NE546 Dögünerek aḳmada cūy-ı **çemen** / Ṭurma yolınmaḳda idi yāsemen
NE903 Bı̄ḫ u bün-i zümre-i ehl-i fiten / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol **çemen**
NE2946 Bı̄dgeh-i zı̄b-i **çemen-i** bāġ olur / Güçlük ile yayılan alçaġ olur
NE2976 Ferşe ne ḫācet ki döşenmiş **çemen** / Rı̄şeli ḳalınca bir yeşimden
NE498 Gördüm irüp mevsı̄m-i bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı **çemen** çün hat-ı müşkı̄n-bār
SE21 **Çemen-i** maʿnı̄ye anuñla varur / Mı̄ve-i ter yirine söz ḳoparur
SE106 İrişince aña ḫayl-i Behmen / Pı̄rehenle ḳalur eşcār-ı **çemen**
SE133 Eyle ḳaddüm **çemen-i** zühde ṭırāz / Tā ki ḫam ide anı berg-i niyāz
SE350 Cemreler düşdi **çemen** tāze vü ter / Lāle pı̄rāhenine şaldı şerer
SE359 Eyledik şaḫn-ı **çemende** meclis / Ġuşşa bı̄gāne vü şādı̄ munı̄s
SE550 Vech-i pākizesi olur enver / **Çemen-i** sünnete gūyā gül-i ter
SE1301 Naḫl-pı̄rā-yi **çemen** gibi müdām / ʿĀcizı̄ ḳıldı nüvāzişle be-kām
SE1302 Şāh kim maẓhar ola merḥamete / Bāġ-bāndur **çemen-i** memlekete
SE1446 Ṭāze naḫl-i **çemen-i** ʿizzetsün / Ġonca-veş perdeg̲ı̄-i iffetsün
SE2080 Bāġ-bān-ı **çemen-i** luṭf u kerem / Şarşar-ı gülbün-i dı̄nār u direm

SE2312 İtse ʿazm-i **çemen-i** niʿmet ü nāz / Bir yeşil yapraġ-ıla ehl-i niyāz
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep ehl-i **çemen** / Ġonca ġonca yine sūsen sūsen
SE2856 Tel-ile ḳana yunup kelleleri / Erguvān açdı **çemen** telleleri
SE3134 İstiḳāmet bir ulu devletdür / Tāze serv-i **çemen-i** ʿizzetdür
SE3333 Baḳmaġa ol **çemen-i** ümmīde / Ḫākda oldı ser-ā-pā dīde
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze **çemen** / Ḫoş gelüp şāha indi raḫşından
HH1132 Ol cevān ise tāze serv-i **çemen** / Yaʿnī ḫālī degil aşāletden
HH1297 Ḫāki berg-i zümürrüdīn-i **çemen** / Ḫoşter itmiş sipihr-i aḫżerden
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i **çemenle** al varaḳ / Ḳomamış bir maḥal ayaḳ başacaḳ
HH1307 Zeyn olup sūr-ı dilkeş ile **çemen** / Oldı dīvār aña bedenlerden
HH2247 **Çemeninde** nücūm jāle gibi / Hāle pīrāmeninde lāle gibi

çemen-zār [11] çimenle örtülmüş yer, çimenlik, çayırlık
S15 **Çemen-zār** olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / Gören ṣunʿ-ı pākin oḳur āferīn
S250 **Çemen-zārı** ʿadl-i bahār itdi şād / Nitekim şehen-şāh-ı Kisrā-nihād
S805 **Çemen-zāra** vir sāḳiyā revnaḳı / Yem-i sebzede ḳullan ol zevraḳı
S1333 **Çemen-zāra** gerdūn içürdi şereng / Ruḫı zerd anuñçün dili sebze-reng
S1348 **Çemen-zāra** irdi yine bād-ı dey / Dem irdi bisāṭ-ı ṣafā ola ṭay
NE244 Ya gül-i ḫurşīde ṭoḳundı ṣabā / Düşdi **çemen-zāra** varaḳ cā-be-cā
NE520 Yaʿni gelüp mevsīm-i tāb-ı temūz / Ṣaldı hep eczā-yı **çemen-zāra** sūz
NE1331 Vaṣf-ı **çemenzārı** idüp rūy-pūş / Fikr-i ḫaṭ-ı yār ile eyler ḫurūş
NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı **çemen-zāra** ḫūb / Medrese vü tekye ḳapusına çūb
NE1560 Ḫāki **çemen-zār-ı** füyūżāt olur / Muḥīṭ-i envār-ı fütūḥāt olur
NE3106 Ṣafḥa **çemenzār-ı** Ḫutendür meger / Nāfe-i misk oldı aña noḳṭalar

çenār [5] Türklerin neredeyse bütün yerleşim merkezlerinin vazgeçilmez sembollerinden olan, uzun ömürlü ve güçlü bir ağaç, çınar ağacı. Tanıklarda yaprakları el şeklinde olması bakaımından ellerini dua için göğe açmış insana benzetilerek dua sembolü olarak kullanılmıştır.
S743 Düşürse güneş tācın olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin ḫake dest-i **çenār**
NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen el açdı **çenār**
SE1311 Kef-ber-āverde nümūdār-ı **çenār** / Olalar şām ü seḥer sübḥa-güzār
SE1426 El ṣunar şahı **çenāruñ** gāhī / Çarḫdan almaġa sīb-i māhı

Aşağıdaki tanıkta, yıldırım çekmesi sonucu yanması, bazı tarihi çınarların içinin yanık olması ya da yüzyıllar boyunca çınar içinde biriken ateşin zaman zaman ağacı kendiliğinden yaktığı inancı sebebiyle çınar ağacı ateşli olması bağlamında kullanılmıştır.
S1339 **Çenār** oldı teb-lerzeden nātüvān / Elinde olan regler oldı ʿayān

çenārī [1] çınara ait
SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı **çenārīnüñ** / Ḥabībā nabẓını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür derdi

çenber [7]
1. feleğin yuvarlaklığını niteleme bağlamında felek çemberi ‖ talih
S343 Anuñ **çenber** olmaġıla yelkeni / Devürdi başup nice fülk-i teni
HH44 ʿIhn-ı menfūş-veş olup tārāc / Hep bu **çenberden** olalar ḫallāc
2. yeni ayın etrafında görülen ışıklı halka
HH406 Ḫum-ı feyż açdı pīr-i çarḫ-ı dü-tā / **Çenber-i** māh-ı nev ʿalāmet aña
3. yelken kumaşı, yelken ‖ güzelin saç kıvrımı
NE1577 Oldı sütūn **çenber** ile bir nigār / Kim ḳıla zülfi resen-i tārmār
4. sarığa sarılan kumaş
NE2467 Giydügi cümle alaca perniyān / **Çenber-i** destārı miṣāl-i zenān
5. başa bağlanan yazma, yemeni
NE2515 **Çenber** ile çehre-i bī-nūr u fer / Bir çeñesi baġlu ölüye döner
6. gösteriden sonra yere atılan ve üzerine bahşiş toplanan mendil
S1071 N'ola muṭribā **çenber** itseñ defi / Ki ʿarż itdi yüz ḳızdurup eşrefi

çenber-rān [1] çember çeviren ‖ felek
S362 Miyānında çetr-i şeh-i nām-ver / Çözer ḳubbe vü **çenber-rān** siper

çeñe [3] başta bulunan altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın kapanıp açılmasını sağlayan bölüm
NE2551 Olup o merdek aña germ-iştihā / Ḫüt ḫüt ider idi **çeñesi** dāʾimā
SE1985 Naẓar itdükçe o perverde göte / Eşḳıyānuñ **çeñesi** çat çat öte
SE2375 **Çeñe** midür o ki dil-gīr eyler / Ādemi azılı ḫınzīr eyler

çeñe ḫaffāfı [3] çok konuşan, geveze
NE758 Hiç ola mı itse ne deñlü ḫurūş / Her **çeñe ḫaffāfı** cevāhir-fürūş
NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i riyā lāfidur / Māyesi yoḳ heb **çeñe ḫaffāfidur**

SE1624 **Çeñe ḫaffāfı** meṣel ṣarrāfı / Cāhilüñ mükṣiri vü leffāfı

çeñesi bağlu ölüye dönmek [1] yüzün renksizleşmesi ve parlaklığını, ferini kaybetmesi ‖ hiç konuşmamak, sesssizliğe bürünmek

NE2515 Çenber ile çehre-i bī-nūr u fer / Bir **çeñesi bağlu ölüye döner**

çeng [6] batı müziğindeki arpa benzeyen ve arp gibi dik tutularak çalınan, tınıyı artırmak amacıyla eğri boyun kısmındaki ses tablası üzerine ceylan vb. derisi gerilen, bu tabla içinden ipek ya da at kuyruğu kıllarından yapılan sekizerden üç grup olmak üzere yirmi dört adet tel çıkan Türk musikisinde XII. yüzyıl sonlarına kadar kullanılan müzik aleti

S1070 Ki **çeng** ile def beñzemez sā'ire / O pergārdur saña bu dā'ire
S1077 Muġannī olup naġmeñe **çeng** ü ʿūd / Ḳumāş-ı ṣafāya uzat tār u pūd
S1091 Öper biri laʿlüñ biri der-kenār / Nedür **çeng** ü neyde bu feryād ü zār
NE283 Zühre sipihrine olınca revān / İtdi pes-i **çengde** rūyin nihān
NE2925 **Çeng** ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü def ü naʿre-i ehl-i hücūm
HH2762 **Çengimiz** ʿışḳla olup her dem / Tīġ-i ġam oldı ġamġam-ı Rüstem

çengel [2] üzerine bir şey asmaya ya da bir şeyi bir yere tutturmaya yarayan ucu eğri kanca; çengel, tanıklarda hilalin sivri uçları bağlamında kullanılmıştır.

S124 Düşürdi güneş çāha zer-heykelin / Hilāl itse hāẓır n'ola **çengelin**
S861 Hilālüñ ide **çengelini** şikest / Eger ḳatresin içse bir pīl-i mest

çengelistān [1] sık orman. Kelime tanıkta mızrak taşıyan askerler bağlamında kullanılmıştır.

S328 Ṣaf-ı nīze-keş **çengelistān-ı** kūh / Gürūha gürūh ü şukūhā şükūh

çengāl [4]

1. çengel

NE969 Diller alur zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil ṣaydına **çengāldür**

2. pençe ‖ diken

NE1675 Dāmen-i āzādeye **çengāl-i** ḫār / Pāy-i dil-i ʿārife pīçīde mār

3. yırtıcı hayvan veya kuş pençesi

NE2957 Var idi bir rūbeh-i **çengāl-i** rüst / Olmuş idi ṣayd içün engüşti süst
HH2053 Zūr-ı **çengāl-i** ʿışḳ olup der-kār / İtdi güncişk bir hümā-yı şikār

çep ü rāst [2]

1. sağ ve sol

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / **Çep ü rāst** pīş ü pes ü taḫt u fevḳ

2. iyi ve kötü

NE824 Rāh-ı **çep ü rāsta** mānend-i rūd / Gidüp olur birbirine tār u pūd

çerā [1] otlama ‖ Farsça "neden, niye?"

HH1367 Ġarazın fehm idüp ṣadāsından / Marażın añların **çerāsından**

çerāgāh [2] otlak, çayır ‖ belde, memleket

HH1401 Nā-gehān irdi mevkib-i şāhī / Ṭutdı ḫayl ü ḫaşem **çerāgāhı**
HH1408 Şeh geçinmekden ol **çerāgāha** / Ḳaṣdı taʿlīm imiş meger şāha

çerāġ [21] kandil, meşale vb. yanarak ışık veren nesne

S412 Ṭuyılur nevā-yı hezār ile bāġ / Olur şuʿlesi reh-nümā-yı **çerāġ**
S588 Güẓār eyleyüp ḫayl-i abdāl-ı Rūm / Pür eyler **çerāġını** ḫaḳḳu'l-ḳudūm
S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü genc-i ferāġ / Güneş olmuş ol tekyede zer **çerāg**
S773 Getür şīşe-i cāmı raḫşende ḳıl / **Çerāġ-ı** ümīdüm dıraḫşende ḳıl
S945 Zücācı ʿaceb perdedür cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü **çerāġ-ı** selefdür sülāf
S1126 Ele evvel-i şebden alup ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa **çerāġ**
S1213 Bir elde **çerāġ** u bir elde duḫān / Bu ḥāletle āteş-zen-i mülk-i cān
S1444 O mihrüñ ṣuʿāʿı olup tābdār / **Çerāġı** dili yaḳdı kibrīt-vār
S1445 Yanup ḫāne-i sīnede ol **çerāġ** / ʿAyān oldı rāz-ı dil dāġ dāġ
NE223 İki **çerāġ** itdi kerem eyledi / Zīnet-i miḥrābı himem eyledi
NE485 Sefere ṣalup dikdi bir aʿlā **çerāġ** / Yaḳdı ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE1196 Encümen-ārā-yı **çerāġān-ı** bāġ / Şemʿa-fürūz-ı ser-i aġsān-ı bāġ
NE1585 Tekye velī reşk-i sipihr-i esīr / Oldı **çerāġ-ı** zeri mihr-i münīr
NE1589 Aldı **çerāġın** bir iki der-be-der / Nergis-i gülzārı telef ḳıldılar
NE2089 Añа uyup ʿaḳldan eyle ferāġ / Mihr ṭururken yine yanar **çerāġ**
NE3088 Nūr-ı maʿānī ki dıraḫşān olur / Heyʿet-i saṭr ile **çerāġān** olur
SE267 Ġamdan āzād ḳılup virdi ferāġ / İtdi Keyvānı fürūzende **çerāġ**
SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide **çerāġ** / Yaḳa ẓulmetle dil-i ʿāleme daġ
SE3464 Tek ṭur iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle söyinmez bu **çerāġ**
HH520 Umaruz bula semt-i şıḥḥate rāh / Ola dūd-ı **çerāġı** nūr-ı siyah

HH1736 Gördi çeşmi **çerāġ-ı** devletdür / Çeşmine bed-naẓar ḫıyānetdür

çerāġ uyanmaḳ [1] kandilin, mumun yakılması; tasavvuf terminolojisinde tekkelerde çerağın yakılması ya da söndürülmesi gerektiği zaman "çerağı uyandır", "çerağı dinlendir" tabirleri kullanılır.

S461 Muġannī üfür nāyı itme ferāġ / Nefesle **uyansun** söyünmüş **çerāġ**

çerāġ uyarmaḳ [1] kandilin, mumun yakılması; tanıkta kelime "dost, sevgili" anlamında da kullanılmıştır.

HH646 Bir giçe ḥücrede o ġonce-i bāġ / Uyudup ġayrīyi **uyardı çerāġ**

çerāġ yaḳmaḳ [3] ateş almak; kandil, mum vb.nin yakılması

S1184 Eger **yaḳsa** gündüz ḳadeḥden **çerāġ** / ʿAraḳ şevḳını bulmaz ehl-i ferāġ

S1270 **Yaḳup** lāle vü gül ser-ā-pā **çerāġ** / Yine döndi gün yüzine şehr-i bāġ

NE1586 Māh-ı felek **yaḳmaġa** andan **çerāġ** / Yüreġi yaġın eridüp oldı dāġ

çerb [1] hoş, tatlı

HH1354 Ḫāne-i germ ü cāme-i peşmīn / Loḳma-ı **çerb-i** ṭuʿme-i şīrīn

çerb-i zebān [2] hoş sohbet, tatlı dil

NE462 **Çerb-i zebāndur** ḳılıcı dāʾimā / Dem-be-dem içmekde mey-i dil-güşā

NE488 Görüp anı maḥrem-i rāz añladum / **Çerb-i zebān** ehl-i niyāz añladum

çer(r)ende [1] otlayan, ot yiyen hayvan ‖ yürüyen canlılar

HH1323 Yirde gökde sibāʿ-ı derrende / Ne **çerende** ḳodı ne perrende

çerez [1] yemek dışında yenen, leblebi, nohut, fındık, fıstık, ay çiçeği gibi kavrulmuş yiyecekler; kuru yemiş ‖ meze

HH1344 Bezm-i üns itdi şāh anuñla biraz / Çeşm-i bādāmın itdi çeşm-i **çerez**

çerge [2] padişah için kurulan çadır, otağ

S270 Hevā-yı ẓaferle yine mevc-sān / Yeşil **çerge** şişdi ḳabardı hemān

NE366 **Çerge** ile çāder-i ʿālī ḳıbāb / Ol yem-i zeḫḫārda mevc ü ḥabāb

çeşm [61] göz ‖ bakış

S12 Gelür gözine bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī girye-i **çeşm-i** tāk

S16 Hezāra virüp nūr-ı **çeşm-i** şühūd / İder gülde iẓhār-ı sırr-ı vücūd

S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i sitem / ʿAdū **çeşmini** aldı ḫˇāb-ı ʿadem

S836 Keser ḳanını ol leb-i cān-fezā / Olur **çeşm-i** maʿlūle şekker devā

S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı **çeşm-i** ẓevk u ṣafā

S1221 O gürg ile **çeşmine** eyle naẓar / Hemān mürde-i gusfende döner

S1449 O meydür iden ʿāşıḳı mey-perest / O meydür iden **çeşm-i** maʿşūḳı mest

S1545 Be-leb-teşne-gān-ı beyābān-ı ʿışḳ / Be-fevvāre **çeşmān-ı** bostān-ı ʿışḳ

S1546 Be-çīn ebruvān-ı melāḥat-ṭırāz / **Be-çeşmān-ı** ḥayrān-ı efsūn-ı nāz

NE584 İtse taḥassür naẓarın her zamān / Leb yerine **çeşmi** ter olur hemān

NE610 **Çeşmine** pirāhen-i bādām-veş / Ḫūn-ı dil-i ʿāşıḳ olur perde-keş

NE1047 Didi ki ol **çeşmi** ḥarāmī ġazāl / Nān u nemek ḥaḳḳını itsün ḥelāl

NE1175 Bir şeb alup **çeşmini** ḫāb-ı ḥuzūr / Eyledi eşkāl-i miṣāli ẓuhūr

NE1255 Ḫāṣılı seyrinde olurdı ʿayān / Perde-i **çeşmi** gibi heft āsumān

NE1488 İtmiş idi ḫācibi **çeşmin** nihān / Ṣaʿṣaʿada niteki mihr-i cihān

NE1649 **Çeşmi** mey-i ʿışḳ ile pür-ḫūn-nāb / Bādeden ammā ki tehī çün ḥabāb

NE1698 Ġālib olup **çeşmine** tāb-ı celāl / Ḫāṣılı irdi aña bir özge hāl

NE1847 Ḫīlesi cāndārūy-ı maʿcūn-ı şer / Sözleri ḫāb-āver-i **çeşm-i** seḥer

NE2047 Ṣāṭır idi ṣūḫ idi dānā idi / **Çeşmi** gibi fitnede yektā idi

NE2101 Müfti-i sābıḳ ki bilā-redd ü hışm / Olmuş idi nükte-ver-i ṣūḫ-ı **çeşm**

NE2111 Nuḳre-i **çeşmin** iki ehl-i naẓar / Bezme ḥarīfāne çıḳarmış meger

NE2133 Perde de yoġ ise arada eger / Baḳmamaġa perde-i **çeşmüñ** yeter

NE2354 Līk ʿaceb şaḫṣ-ı müşekkel idi / Rīşi uzun **çeşmi** mukeḫḫel idi

NE2549 Ḥaşmına göz dikmede bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī **çeşmi** gibi şaḳḳı rāst

SE61 Naẓar-ı ʿaḳl tecellāgeh-i ẓāt / **Çeşm-hā** vādī-i pehn-i heyhāt

SE89 Pes-i mīnādan idüp seyr-i celī / Dūr-bīn eyledi **çeşm-i** Zuḥali

SE242 İḫtilāc üzre idi **çeşm-i** sürūr / Dārabān üzre idi ġarḳ-ı ḫubūr

SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze bahār / Ġamzesi fitne dü-**çeşmi** seḫḫār

SE1380 Sırra sīması delālet eyler / **Çeşm** ü ebrūsı işāret eyler

SE1896 **Çeşm-i** ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / Dehrde yaş yaşamış iş görmiş

SE3161 Bir zaman Mışra varup bir ʿayyār / **Çeşm-i** dil-ber gibi oldı mekkār

SE3222 Gönli bī-raḥm idi **çeşmi** ḫūn-rīz / Ṭabʿı tīr-müje gibi nebtīz

SE3254 Oldı ḫūn içre ki **çeşmi** nā-yāb / Gūyiyā söndi şarāb içre ḥabāb

SE3332 Eşk-i **çeşm-ile** idüp ḫākini ter / Bitdi üstinde o dem nergisler

HH12 Ṭabaḳāt-ı zūcācī-i şeffāf / **Çeşm-i** ḫurşīde heft perde-i şāf

HH140 Gūyiyā aḥvel idi **çeşm-i** cihān / Şaḫṣ-ı rūz iki görinürdi ʿayān

HH155 Bulsa ger mīḫ-i naʿlini encüm / **Çeşm-i** pür-nūrına ide merdüm
HH361 Müstaḥıḳ olsa ʿāşıḳ-ı bīmār / Gūşe-i **çeşmi** ʿarż ide tīmār
HH778 Söyleyince aġız egilse gerek / Baḳıcaḳ **çeşmi** kör ḳalsa gerek
HH1039 Her taraf bir neheng-i ejder-dem / Şuʿle-i **çeşmi** şemʿ-i rāh-ı ʿadem
HH1239 Eşk-i **çeşmi** fiġān iden zāruñ / ʿAynine gelmez idi anlaruñ
HH1336 **Çeşmini** ġarḳ-ı āb iden oldur / Bir naẓarda ḫarāb iden oldur
HH1451 Zaḫm-ı **çeşm** ile kendüden gitdi / Gürz ile kellesini ḫurd itdi
HH1660 Düşdi ġayretle cānına āteş / Oldı **çeşmi** devāt-ı laʿlin-veş
HH1730 Mīl ile **çeşmini** idüp bī-nūr / Eyleye menzilin çeh-i deycūr
HH1733 **Çeşminüñdür** bu fitne vü teşvīr / Eyle ol mesti mīl ile taʿzīr
HH1736 Gördi **çeşmi** çerāġ-ı devletdür / Çeşmine bed-naẓar ḫıyānetdür
HH1736 Gördi çeşmi çerāġ-ı devletdür / **Çeşmine** bed-naẓar ḫıyānetdür
HH1865 Ġark olup **çeşmden** aḳan yaşa / Başını urdı ṭaşdan ṭaşa
HH2162 Çeşme-i **çeşmi** eyleyüp seyyāl / İşlesün dāġ-ı sīne şemʿa-mişāl
HH2200 Bāʿiş-i ḫışm olup ġurūr-ı cemāl / Eyledi **çeşmi** sell-i seyf-i cemāl
HH2301 Zevraḳ-ı **çeşmi** oldı baḫr-efşān / Batdı deryā-yı fikre nice zamān
HH2357 Nā-gehānī göründi deryāda / **Çeşm-i** cānāneye ol üftāde
HH2402 Gūş idüp eşk-i **çeşm-i** gevher-zā / Oldı mālī ṣaḥīfe-i ġabrā
HH2404 Oldı tennūr-ı **çeşmi** ṭūfān-ḫīz / Kendüden gitdi āḫir ol nāçīz
HH2597 Dīde-i yār kevkeb-i ṣākib / Ṭayyibüñ **çeşmi** ṭayyib ü sākib
HH2645 Ṣaldılar baḫra āḫir iki neheng / İtdiler baḫr-ı **çeşm-i** düşmene teng
HH2693 **Çeşm-i** ʿāşıḳda her biri anuñ / Gevher-i tācı idi şāhānuñ
HH2776 Eşk-i **çeşm-i** ġarīb ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı şevḳ-ı şādıḳ içün
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i **çeşm** itmesün būs-ı rūḫ-ı ḫˇāb
HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve **çeşm-i** mekkār

çeşm-bend [3] göz bağı
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre aşdı siyeh **çeşm-bend**
HH400 ʿĀḳıbet mest idüp mey-i ḫayret / **Çeşm-bend** oldı perde-i ġaflet
SE2474 **Çeşm-bendi** anuñ ibrişim bāl / Eylemiş eñse şaçın ʿaḳla ʿıḳāl

çeşm-i ʿalīl [1] hastalıklı göz
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı hecre delīl / Baḳamaz rūşenāya **çeşm-i ʿalīl**

çeşm-i aʿver [1] kör olmuş göz; "aʿver" kelimesi "tek gözü kör olan" anlamına da gelmektedir.
SE2334 **Çeşm-i aʿver** gibi bī-fer olmış / Ḫas ü ḫāşāk ü veseḫle ṭolmış

çeşm-i bādām [1] badem şeklinde göz
HH1344 Bezm-i üns itdi şāh anuñla biraz / **Çeşm-i bādāmın** itdi çeşm-i çerez

çeşm-i belā [1] bela gözü ‖ kötü nazar
HH545 Cisme olmış sevādı **çeşm-i belā** / Yumamış ol ḳarayı bir deryā

çeşm-i bīdār [1] uyanık, uykusuz göz
HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş ten-i zārı / ʿAyn-i ʿışḳ idi **çeşm-i bīdārı**

çeşm-i bīmār [6] baygın bakışlı göz
SE605 Siḥrden tāʾib olup ġamze-i yār / Def ider zaḥmeti **çeşm-i bīmār**
SE1158 Nite kim ġamze-i **çeşm-i bīmār** / Żaʿf-ıla olmasa ṭāliʿ bīdār
SE3291 Yā serim tīġ-ile ġalṭān eyle / **Çeşm-i bīmārına** ḳurban eyle
HH940 Bildi cām-ı lebi görümlüsidür / **Çeşm-i bīmārınuñ** ölümlüsidür
HH1310 Bend-i fitrāk ü āhū-yı derhem / **Çeşm-i bīmār** u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH2190 Vardı semt-i ʿillāca çün her bār / **Çeşm-i bīmārı** görmege bīmār

çeşm-i cādū [1] büyüleyen göz
HH1608 Siḥr idüp **çeşm-i cādū-yı** eṭfāl / Anı geh gürk iderdi gāhī ġazāl

çeşm-i cān [4] gönül gözü ‖ ibret gözü
NE1377 Ṣaʿ ṣaʿadan ḫīrelenüp **çeşm-i cān** / Ṣoñra yüzüm gözüm alışdı hemān
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele ṣaldı **çeşm-i cāna** nehīb
HH1931 Ayaġuñ tozı sürme-sā-yı emel / Ḫāk-pāyüñle **çeşm-i cān** ekḥal
HH2684 **Çeşm-i cān** ḫˇāb-nāk-i ḥayret iken / Ḫāk-i ten çāk çāk-i fürḳat iken

çeşm-i çerez [1] göz çerezi; terkip, ancak gözle görmek suretiyle yararlanılabilen, gerçek anlamda o an için yenilmesi mümkün olmayan şey, işret mezesi anlamının yanında sevgilinin vuslatına eremeyip uzaktan görmekle yetinmek anlamına da gelmektedir. Terkibin doğru yazımı "çeşm-çerez" ya da "çerez-i çeşm" şeklindedir ancak 'çeşm-i çerez' yoğun bir şekilde kullanılmış galat-ı meşhurdur.
HH1344 Bezm-i üns itdi şāh anuñla biraz / Çeşm-i bādāmın itdi **çeşm-i çerez**

çeşm-i ejder [1] ejder gözü; ateş, ışık saçan ‖ güneş
HH1450 Oḳ yılanı gibi atıldı ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı **çeşm-i ejdere** teng

çeşm-i giryān [1] ağlayan göz
HH1312 Döndi āhū da **çeşm-i giryāna** / Ṣāḥ-ı pür-ḫūnı ṣāḥ-ı mercāna

çeşm-i ha [1] "he"nin gözü. Arap alfabesinin yirmi altıncı harfi olan he harfi edebi metinlerde şekli itibarıyla sıklıkla göze benzetilmiş ve bu bağlamda kullanılmıştır.
SE3253 Çünki bir dīdesi pür-ḫūn oldı / **Çeşm-i ha** surḫıla gülgūn oldı

çeşm-i ḥasūd [1] kıskanç, hasetle bakan göz
HH2038 Bī-riyā ʿāṣıḳa budur maḳṣūr / Ola bend-i zebūn ü **çeşm-i ḥasūd**

çeşm-i ḫıred [1] akıl gözü ‖ ibret gözü
NE2087 **Çeşm-i ḫıred** gümreh ider ṭālibi / Ṣūbhe virür dīde-i uṣūl gibi

çeşm-i ḫūn-bār [1] kan yağdıran (ağlayan) göz
HH497 Yoḳ yüzinde ḥayāt āṣārı / Meger āh ile **çeşm-i ḫūn-bārı**

çeşm-i ḫūn-ḫˇār [1] kan döken, kana susamış göz
HH1467 **Çeşm-i ḫūn-ḫˇār** āfetüm oldı / Çāre-i kar luṭfuña ḳaldı

çeşm-i ḫūn-rīz [1] kan döken göz
HH2123 **Çeşm-i ḫūn-rīz** ü laʿl-i şekker-ḫā / Gösterür ehl-i ʿışḳa ḫavf u recā

çeşm-i luṭf [1] lutuf nazarı, iyi davranma, güleryüz
HH360 Gözleye **çeşm-i luṭfa** istiḥḳāḳ / Biline hep merātib-i ʿuşşāḳ

çeşm-i mūr [1] (en küçük şey bağlamında) karınca gözü
HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i ḳażā / **Çeşm-i mūra** çekerdi mīl-i fenā

çeşm-i nāvek-efşān [1] ok yağdıran göz
HH1286 Baḳdı ol **çeşm-i nāvek-efşāna** / Bir naẓarda uruldı cānāna

çeşm-i neẕẓāre [1] dikkatle bakan, izleyen göz
HH502 **Çeşm-i neẕẓāre** birle ol bed-ḥāl / Beden-i mürde kūze-i ġassāl

çeşm-i nīzedār [1] mızrakları olan göz; güzelin göz ve kirpikleri bağlamında
HH2127 İtmedin **çeşm-i nīzedārı** sitīz / Tīz ṭutdı o ġamze-i ḫūn-rīz

çeşm-i siyeh [1] kara gözlü
NE2765 Fikr idüp ol **çeşm-i siyeh** merdümi / Naḳşını gözler gözedürdi demi

çeşm-i şahbāz [1] şahin bakışlı, bakışları keskin ve sert olan ‖ yiğit
S863 Kebūter ile olsa himmet-fezāy / İde **çeşm-i şāhbāzı** ḥalḫāl-ı pāy
HH1575 Bāġ-ı ḥüsn içre serv-i āzāde / **Çeşmi şehbāzına** biñ üftāde
HH1857 **Çeşm-i şāhbāzı** gibi ol server / Farḳına ṭaḳmış idi şeh-berler

çeşm-i şūḫ [1] küstah bakışlı, edepsiz bakışlı
HH1859 **Çeşm-i Şūḫ** aña çünki ṭūş oldı / İstiyordu belāsını buldı

çeşm-i taḥassür [1] üzüntü, hasret, özlem dolu göz
HH1264 Gördi bāġ-ı behişt-revnaḳı şāh / İtdi **çeşm-i taḥassür** ile nigāh

çeşm-i ter [2] ıslak, sulu göz
S684 Meger merdüm-i **çeşm-i terdür** ḥışār / Şeref virmiş aña ṭolayı nigār
S848 Anuñla döküp ḳaṭreler **çeşm-i ter** / Dil ü dīdeden ḳarʿ u inbīḳ ider

çeşm-i yaḳīn [1] tanık olan, müşahade eden göz
HH1250 Bir şeb ol fikr ile figār yü ḥazīn / Ḫˇābe vardı açıldı **çeşm-i yaḳīn**

çeşm-i Yaʿḳūb [1] Hz. Yakb'un gözü. Hz. Yakub Yusuf peygamberin babası olup, Hz. Yusuf'u kaybedince ağlamaktan kör olmuştur. Başına gelenlerden dolayı edebiyatta üzüntü ve kaygının sembolü olmuştur.
S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim rūzgār / Aġardı ufuḳ **çeşm-i Yaʿḳūb**-vār

çeşm ü çerāġ [1] göz nuru ‖ seçkin, güzide (evlat)
S945 Zücācı ʿaceb perdedür cām-ı ṣāf / Ki **çeşm ü çerāġ-ı** selefdür sülāf

çeşm ü gūş olmaḳ [4] göz kulak olmak, dikkat etmek, korumak
NE307 Her yañadan eyledi esrār-ı cūş / **Oldı** ser-ā-pā bedeni **çeşm ü gūş**
NE1533 Ḥażret-i üstādda her ehl-i hūş / Feyż içün **olurlar** imiş **çeşm ü gūş**
HH928 İḫtiyaṭında itmeyüp taḳṣīr / **Çeşm ü gūş oldı** eyledi tedbīr
HH1316 Gerçi ḫar-gūş uyurdı ṣaḥrāda / **Çeşm ü gūş** idi rāh-ı ṣayyāda

çeşm ü gūş ṭutmaḳ [2] göz kulak olmak
NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı hūş / Nergis ü gül gibi **ṭutup çeşm ü gūş**
NE2921 Ḥālet-i maʿhūde **ṭutup çeşm ü gūş** / Zurnaları elde ṭururlar ḫamūş

çeşme [22] içilecek su akan yer ‖ pınar, su kaynağı
S371 Revān itdi ḳan **çeşmesin** her ḫadeng / Düşüp döndi ḫak içre künge tüfeng

S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür **çeşme** çaḳ kūy-ı sürḫ-ābdan
NE527 **Çeşmedeki** lüle-i deryā-feşān / Tāb ile çün lüle-i berg-i duḫān
NE1121 Her biri ser **çeşme-i** sırr-ı ʿazīm / Her birisi maẓhar-ı feyż-i ʿamīm
NE2438 Lüle düşüp ola ʿamelden beri / **Çeşme** gibi aḳa cerāhatleri
NE2817 Ḫançer ile eylediler zaḫm-ı zār / Ṣıçradı kan **çeşmesi** fevvāre-vār
SE35 Cūy-ı medd oldı çü mīme peyvend / Lüle-i **çeşme** gibi eyledi bend
SE573 Fāyiż-i **çeşme-i** ʿilm-i ezelī / Menbaʿ-ı maʿrifet-i lem-yezelī
SE1533 Ola çün cevher-i paḳ ü şeffāf / Ḥāyil olmaz naẓara **çeşme-i** ṣāf
SE2385 Ḫāce-i ʿuḳde-güşā Naṣre'd-dīn / Oldı bir **çeşme** kenārında mekīn
SE2398 Göricek **çeşmeyi** rāh üzre hemān / Çeşme-veş aġzı ṣuyı oldı revān
SE2398 Göricek çeşmeyi rāh üzre hemān / **Çeşme-veş** aġzı ṣuyı oldı revān
SE2409 Dilüñi żabṭ idegör sālim-iken / **Çeşme-veş** tā ki başuñ ola esen
SE2404 **Çeşmeye** itdi ʿitāb-ıla ḫiṭāb / Ḫışm-ıla aḳdı feminden ẓehr-āb
SE3111 Molla Ḫünkār güvāh-ı ʿādil / **Çeşme** ḫod ḳābil-i inkār degil
SE3317 İtdiler **çeşme** kenārın menzil / Ol perī ile bu sevdā-zede dil
SE3340 Şimdi ol **çeşme-i** pāke iller / Nām-ıla Ferdī buñarı dirler
HH96 Lücce-i cemʿa kevni ġark itdi / Maḳsem-i **çeşme** oldı fark itdi
HH404 Āsümān oldı ṣanki çeşme-i şīr / **Çeşmede** keçgül idi māh-ı münīr
HH425 Fāyiż-i **çeşme-i** maʿārif idi / Rāyiż-i tevsen-i leṭāyif idi
HH434 **Çeşme** nāmiyle itdügi işʿār / Oldı ġālib selāset-i eşʿār
HH438 İrdi būstān-ı feyże dest-i emel / Çekdüm ol **çeşmeden** nice cedvel

çeşme-i āb-ı ḥayvān [1] bkz. 'āb-ı ḥayāt' md.

SE596 Gele ey sālik-i rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i **çeşme-i āb-ı ḥayvān**

çeşme-i cān [1] gönül pınarı

S1494 Alup **çeşme-i cāndan** āb-ı mīdād / Revānīnüñ itdüm revānını ṣād

çeşme-i cān-baḫş [1] can veren, hayat bağışlayan çeşme, hayat pınarı

SE54 Fāyiz-i **çeşme-i cān-baḫş-i** vücūd / Ḳādir ü Ḳāhir ü Vehhāb ü Vedūd

çeşme-i çeşm [1] göz çeşmesi ‖ göz bebeği

HH2162 **Çeşme-i çeşmi** eyleyüp seyyāl / İşlesün dāġ-ı sīne şemʿa-mişāl

çeşme-i Ḫıżr [6] âb-ı hayât; bkz. 'āb-ı ḥayāt' md.

S712 O kūh üzre var bir ʿacib çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol **çeşme-i Ḫıżr**-vār
S930 Odur maḫzen-i **çeşme-i Ḫıżr**-ı cān / Ya ḫāk içre şahrınc-ı deyr-i muġān
SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla dürr-i süḫan / **Çeşme-i Ḫıżr** u dem-i ʿĪsādan
SE2336 **Çeşme-i Ḫıżra** irişdi gūyā / Ṣatdı İskendere ṣad istiġnā
SE2383 Eylemez nāza taḥammül ẓürefā / **Çeşme-i Ḫıżra** satar istiġna
SE2601 **Çeşme-i Ḫıżr**-ıla hem-meşreb olup / Sīne-ber-sīne vü leb-ber-leb olup

çeşme-i ḫūn [1] kan çeşmesi

HE65 Ne şādırvān olur bu çetr-i gülgūn / Ki eṭrāfı serāser **çeşme-i ḫūn**

çeşme-i ḫūr, çeşme-i ḫurşīd [3] güneş

NE119 **Çeşme-i ḫūr**-maḳsim-i eflāk anuñ / Feyżinüñ icrā ḫūrıdur hāk anuñ
SE2338 Nāʾil-i **çeşme-i ḫurşīd** oldı / Vāṣıl-ı daḫme-i Cemşīd oldı
SE3308 Çeşmesi **çeşme-i ḫurşīd** gibi / Kemter āvāresi Nāhīd gibi

çeşme-i mihr [3] güneş

S1452 Virüp **çeşme-i mihrden** āb aña / Olur çarḫı gerdende dolāb aña
SE93 **Çeşme-i mihr-ile** ol fāʾiż-i nūr / Eyledi şemʿ-i ʿaselden kāfūr
SE96 **Çeşme-i mihrüñ** ider yirini ḫāk / Ṣeb-i tārīki ẓemīn-i gil-nāk

çeşme-sār [1] bol çeşmeli yer, çeşmelik; çeşme başı

S712 O kūh üzre var bir ʿacib **çeşme-sār** / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār

çeşme-i şīr [3] süt çeşmesi ‖ meme

HH404 Āsümān oldı ṣanki **çeşme-i şīr** / Çeşmede keçgül idi māh-ı münīr
HH430 Eylemişdüm bina bu ḫānede ben / Bir aḳar **çeşme şīr-i** ṣāfīden
HH436 Eyledi ṭıfl-ı şīr-veş ol pīr / **Çeşme-i şīr** ile beni tebşīr

çeşn [1] şölen, eğlence, bayram

HH213 **Çeşn-i** şādīye eylese āġāz / Baḥr-ı milḥ ola çāşnī-perdāz

çetr [7] güneşten korunmak için yapılan gölgelik, çadır

HH1149 **Çetr** ü ḫargāh-ı ḫusrevāne ile / Bār u büngāh-ı bī-kerāne ile
S362 Miyānında **çetr-i** şeh-i nām-ver / Çözer ḳubbe vü çenber-rān siper
S905 Anuñ ṭāremi **çetr-i** şahānedür / Ṣafā murġına dām ile dānedür
NE367 **Çetr-i** sefīdī seḥer-i nev-mīd / Oldı ṭınābı aña ḫayṭ-ı sefīd
HH909 Çünki Ḫurşīd geldi ol cāya / Ḳurdı bir **çetr-i** āsumān-pāye
HH2472 O sütūn üzre gūyiyā gülek / Fülke-i **çetr-i** zer-nigār-ı felek

HE65 Ne şādırvān olur bu **çetr-i** gülgūn / Ki eṭrāfı serāser çeşme-i ḫūn

çevgān [8] cirit oyununda hayvan üstünden topu tutup almaya mahsus ucu eğri değnek, cirit değneği, polo sopası

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü **çevgān-ı** tāk
SE19 Besmele noḳṭa-i bā ile hemīn / Oldı **çevgānıla** gūy-ı müşgīn
SE20 Ṣaldı anuñla dil-i nūrānī / Ṣāḥ-sār-ı süḫana **çevgānı**
SE948 Ser ü pā olmasa gūy u **çevgān** / Yaʿnī ham ḳalmasa mānend-i kemān
SE2471 Teni altun ṭopa beñzerdi hemān / Anı taḫrike ayaġı **çevgān**
SE2733 Eylemiş bu ḳad-i ḫam fikret-i ḫām / Seni **çevgān-ı** ṣimār-ı evhām
HH1167 Ol hayāl ile oldılar şādān / Gūy-ı maḳṣūda urdılar **çevgān**
HH2540 Ṣāḥ-ı nev-berde miyve bār-ı girān / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş **çevgān**

çevgānī [2] çevgan oyunu için yetiştirilmiş at

SE22 Yine **çevgānī-i** gülgūn-i zebān / Demidür ḳılsa anuñla cevelān
SE2481 Oldı **çevgānī-i** ferḫunde-liḳā / Dil-i pür-şefḳatına gūy-riyā

çevirmek [1] bir şeyi kendi ekseni etrafında döndürmek. Ayrıca bkz. ‘dümen çevirmek’ md.

HH2664 **Çevirüp** her biri o semte dümen / Dosta irdi düşmen arar iken

çevre [2] bir nesnenin etrafını kuşatan, ona yakın olan yer ve nesnelerin bütünü; etraf, civar, muhit, dolay

SE694 Nirede olur ise bī-kem ü kāst / Çekilür **çevresine** ḫalḳa-i rāst
HH2109 Ḫūblar **çevresinde** ḫāle gibi / Kimi miḫber getürdi lāle gibi

çevrilme [1] çevirilir gibi

NE2314 Ḫande virür ḫarḫarīden ḫāları / Çıḳrıġa **çevrilme** çıḳar rāları

çıbıḳ çalmaḳ {çibik çalmaḳ} [1] el çırpmak, alkışlamak

S1455 Nice aña cān virmeye her dilīr / **Çıbıḳ çalmaya** naḳd-i cāna o tīr

çıkarmaḳ [38]

1. bir şeyi bulunduğu yerden dışarı almak

S304 Olup yemde Bektāşiyān şīr-gīr / **Çıḳardı** ṣudan keçesin her dilīr
S1245 Olup sāġar-ı mihr ile neşve-nāk / **Çıḳardı** nesi varsa ceybinde ḫāk
S1473 Nesīmī-veş itme anı āşikār / **Çıḳarmasun** ṣaḳın postdan nāfe-vār
NE2294 Ḥādiṣeyi çekdi **çıḳardı** hemān / Dal-ı zıbıḳ oldı ḫarīfe hemān
NE2574 Bir gözümüz ursa **çıḳarsaydı** er / İtmez idük bir ara egri naẓar
SE360 **Çıḳarup** cöngini bir ehl-i süḫan / Şāh-ı gül gibi hemān ḳoynından
SE1667 İndürür mürġı seçer şaḫından / **Çıḳarur** efʿīyi sūrāḫından
SE2488 Cāy-ı cān içre iken pinhānī / **Çıḳarup** virebilür-ise anı
SE3323 Aġlayup derd-ile mānende-i mīġ / Berḳ-veş çekdi **çıḳardı** bir tīġ
SE3487 Hā yazarsa döne ʿayn-ı baḳara / Başını yara gözini **çıḳara**
HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande söz ḳoparur / Sīb-i müşküñ çekirdegüñ **çıḳarur**
HH552 Dil-i mecrūḥa kim batar peykān / Var mı yarup **çıḳarmaġa** dermān
HH2403 Ġarḳ idüp āb-ı seyl-i cūşāndan / Dil **çıḳarmadı** ʿummāndan

2. (giyecek vs. için) vücut üzerinden sıyırıp atmak

S249 **Çıḳardı** yeşil cāmesin çün ṣabā / Güli açdı el-ḫaḳ bu gülgūn ḳabā
NE2954 Gāh ṭutılur meh-i şeb-rev- miṣāl / Māh-ı nev-āsā **çıḳarırlar** düvāl
SE1186 Pençe-i şīr-i nere ḳarşu vara / Ḫātem-i devleti elden **çıḳara**
HH1317 Ḳayddan gürk ü rūbeh oldı rehā / **Çıḳarup** kürkin itdi ʿazm-i veġā
HH2042 Vardı tenhāya çün iki hem-rāz / **Çıḳarup** bendin eyledi iʿzāz
HH2050 **Çıḳarup** aṭlasın giyüp jende / Yola girdi o māh-ı tābende

3. hasıl etmek, meydana getirmek

S679 Beden burc-ı ābīye olmuş meʾāb / Kemerler **çıḳarmış** felek anda āb
S1154 Şafaḳdan ẓuhūr itdi mihr-i münīr / **Çıḳardı** ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı pīr
S1341 Hevādan kim nem ḳapdı berg-i giyāh / **Çıḳardı** ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
NE1984 ʿUcb u riyā ile de mālā-kelām / Masḥaralıḳ deñlü **çıḳarmışdı** nām
SE3123 Her şerer kim **çıḳarur** kebkeb-i peyk / Dirdi gūyā aña fāḫlaʿ naʿleyk
HH2334 Keşti-i cismine ḳoyıldı hemān / Dil **çıḳarmadı** ʿasker-i cūşān
HE43 Ney-i hālī iken bu kilk-i sertīz / **Çıḳarur** şekkerin ṭabʿ-ı güher-rīz

4. bir şeyi bulundupu yerden daha yüksek bir yere götürmek, yükseltmek

S1275 **Çıḳarmaġiçün** ḳaṣr-ı eşcāra āb / Hevāya terāzū uzatdı seḫāb
SE2945 Ögerek göge **çıḳardı** anı / Şīr-i çarḫ itdi Ḳızıl Arslanı

5. bir yerden dışarı atmak, kovmak

SE2530 Eyleyen Ādem ü Ḥavvaya fiten / Ol degil mi **çıḳaran** cennetden

6. ortaya koymak, yanlış olan bir şeyin doğru olarak anlaşılmasına neden olmak

NE2498 Duḫter idüp ḳahbe-i ṣad-sāleyi / Ḳız **çıkarur** delle-i muḥtāleyi

7. doğruluktan uzaklaştırmak, saptırmak

NE2136 Gül gibi mestūreleri mekr ü fen / Ġonca-veş āḫir **çıḳarır** başdan
NE3021 Alma ele meşʿal-i cām-ı Cemi / Mekr ile yoldan **çıḳarır** ādemi
SE3186 Seni başdan **çıkarur** āl eyler / Ser-i zülfi gibi pā-māl eyler

8. getirmek

NE2111 Nuḳre-i çeşmin iki ehl-i naẓar / Bezme ḥarīfāne **çıḳarmış** meger

9. öfkesini yöneltmek, intikam almak

HH1843 **Çıḳarur** ḳat ḳat anı çarḫ-ı dü-tā / Bir bir eyler geçen belāyı ḳażā

10. hastalığa tutulmak

HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki şīr-i ġarīn / Şīr pençe **çıḳardı** ṣanki zemīn

11. geri almak

SE1238 Reʿs-i māla varup itsün mi zarar / Virdügin ol da **çıḳarmaḳ** ister

12. tecrübe etmek. Ayrıca bkz. ‘çile çıkarmak’ md.

SE3511 Erbaʿīni iricek itmāma / Ḫaylice çille **çıḳardı** ḫāme

çıḳmaḳ [145]

1. bir yerden, bir yerin içinden dışarı varmak

S439 **Çıḳa** bir ḳadem ṭaşra andan eger / Olur ḫūn-ı cām ü ṣurāḫī heder
S634 Kühenden rücūʿ anda düşvār olur / Giren **çıḳmadan** çünki bī-zār olur
S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i cām-ı Cem’i / **Çıḳar** sīneden kārvān-ı ġamı
S1146 Güşād eyledi ṣubḥ-ı ẓulmet-fiken / Ki bir levḥ-i zer **çıḳdı** bu daḫmeden
NE497 Ben de **çıḳup** ḫāneden oldum revān / Ṣu gibi bir gülşene vardum hemān
NE528 Şöyle ḳurutmuşdı anı āfitāb / Burmaġ ile **çıḳmaya** her ḳatre āb
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider baḥra rūd / Ṭaşraya dil **çıḳmaz** olur bī-vücūd
NE1916 Zehr-i derūnundan olur zerd ü zār / Yüzüne urur **çıḳup** andan buḫār
NE2236 Kimde olur ta bu ḳadar ḥavṣala / **Çıḳmaya** dil ṭaşra anı kem ḳıla
NE2275 Āb-ı zülālüñ şevḳidür māʾili / **Çıḳmış** idi teşneliginden dili
NE2355 Çatlasalar **çıḳmaz** idi ṭaşra ger / Şānelemezse ṣaḳalın ser-be-ser
NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası **çıḳmış** göne beñzer ḳulaḳ
NE2803 Ol seg ise şevḳ ile maṣrūʿ olur / Gözleri dönmüş dili **çıḳmış** ṣolur
NE2962 Ṣaʿṣaʿa-i mār ile **çıḳup** ḫākden / Tāc ḳopar idi ser-i eflākden
SE945 Çāk olup ḫırḳa-i ḫāk-i fānī / **Çıḳdı** andan cesed-i nūrānī
SE943 Nā-gehān rūḥ bedenden **çıḳdı** / Dirilüp mürde kefenden çıḳdı
SE943 Nā-gehān rūḥ bedenden çıḳdı / Dirilüp mürde kefenden **çıḳdı**
SE1114 Görinür her biri bir ḳalʿa-miṣāl / Ki **çıḳa** aña tulumbayla zülāl
SE1347 Pençesi kec mec ü bāzū muʿvec / **Çıḳdı** ṣan Ḳara denizden yengeç
SE1524 Çün saña ḫalḳa-be-gūş oldı göñül / Ser gide **çıḳmaya** boynından o ġul
SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne ḫod şebpereyin / Giceler ṭaşra **çıḳup** ne arayın
SE1930 **Çıḳdı** ol ḫālde ṭaşra yelerek / Elde şemşīr ü şişi belde yedek
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı beden / Cān çıḳar **çıḳmaz** o hergīz dilden
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı beden / Cān **çıḳar** çıḳmaz o hergīz dilden
SE2823 Şehrden **çıḳmaġa** ʿazm itmiş iken / Gördi bir bīve anı bāmından
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i ser-keş / **Çıḳdı** yaş yirine gözden āteş
HH348 Eyleye kim ki daḳḳ-ı bāb-ı murād / **Çıḳa** ʿuryānlar iderek feryād
HH626 Żāyiʿ olur güher daḫı kānda / **Çıḳmayan** ṭaşra ḳala yābānda
HH798 **Çıḳdı** zindandan ol meh-i Kenʿān / Geldi mollāyı eyledi ḫandān
HH886 Ortasından **çıḳar** bir āb-ı zülāl / Dil-i dil-ber-veş alçaġa meyyāl
HH998 **Çıḳdılar** ṭaşra bunca dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm
HH1007 Olmadı kimse maḳṣada reh-yāb / **Çıḳmadı** ṭaşraya meger ki ḫabāb
HH1050 Sürerek oldılar kenara revān / **Çıḳdı** ṭaşra iki dür-i ġalṭān
HH1156 Cāy idüp dilde ḫubb-ı mesned-i şāh / Gān çıḳar **çıḳmaz** idi dilden cāh
HH1158 Hiç dil **çıḳmaya** o tāyifeden / Olmaya kimse rāzdār-ı fiten
HH1333 Ḫāneden **çıḳdı** bir gözi āhū / Yaʿni bir nev-cevān-ı müşgīn-mū
HH1368 Ġanemümden **çıḳan** ʿizām-ı remīm / Baña olur delīl-i emr-i ʿaẓīm
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan **çıḳdı** ṣanki dīv-i siyāh
HH2366 **Çıḳdı** çün ṭaşra dil-ber-i çālāk / Gördi ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı pāk
HH2508 Gemiden **çıḳdı** maḫbese gitdi / Her biri bir ṭarafda cāy itdi

2. aşağıdan yukarı çıkmak, yükselmek

S319 Hevāya **çıḳup** gerd-i ḫayl-i revān / Pür oldı ġubārıyla bu ḫāk-dān
S327 Sipihre **çıḳup** ṣuḳḳahā-yı bülend / O raḫşa güneş zeyn ü bu ṣuḳḳa-bend
S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker **çıḳup** göklere / Düşeyazdı çaḳ ser-i ṭāʾir yere
S348 Sipihre **çıḳup** ṣuʿle-i ser-keşī / Kebūd aṭlasın eyledi āteşī
S1126 Ele evvel-i şebden alup ayaġ / **Çıḳar** māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ

S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre ʿaraḳ / **Çıḳup** bir ʿalev yana bu nüh varaḳ
S1178 **Çıḳar** neşvesi başuña gül gibi / Alur ʿaḳluñı aḳ ḳaranfil gibi
S1412 **Çıḳar** āh idüp ṭurma dūd-ı kebūd / Piyāz üzre sünbül gibidür o dūd
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki çarḫa **çıḳa** naʿra-i sūz-ı ʿışḳ
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / Çarḫa **çıḳar** zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ
NE354 Çarḫa **çıḳup** debdebe-i ṭabl u kūs / İtdi cülūsunda cihān dest-pūs
NE360 Çarḫa **çıḳup** ġulġule-i kerre-nāy / Ṭās-ı felek oldı muʿallaḳ derāy
NE507 Tār-ı şuʿāʿı gör o ḳındīl ile / **Çıḳmaġa** ṭurur göke zenbīl ile
NE1613 Çarha **çıḳup** ġulġule-i āḫirīn / Eyledi gülbang-ı şenā pür-ṭanīn
SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki ṣalā / **Çıḳdı** nüh günbede gül-bang-i şenā
SE682 Rüzgār ile göge **çıḳsa** ġubār / Yine bulur yirini āḫir-i kār
SE697 Yüz urup dāmene-i ṣaḥrāya / Giderek āb **çıḳar** bālāya
SE3278 Göklere **çıḳsa** eger māh gibi / Yol bulurdı felege āh gibi
HH40 **Çıḳa** eflāke gūy-ı ʿarṣa-i ḫāk / Biribirine ṭoḳına eflāk
HH584 Nuṣret itdikçe meẕheb-i pāke / **Çıḳdı** ينصر الله eflāke
HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup niḥāl-i şecer / **Çıḳa** eflāke ḫūb günbedler
HH1445 Başı oldı ber-ā-ber-i eflāk / Gūyiyā **çıḳdı** ṭāreme ser-i tāk
HH1790 Şehre geldükde ʿāṣıḳ-ı meʾyūs / **Çıḳdı** eflāke bang-ı ṭabl-ı cülūs
HH1896 Āh ü feryādı oldı perde-bīrūn / **Çıḳdı** ṭāḳ-ı sipihre āh-ı derūn
HE106 Fenā vir dirhemine aḫterānuñ / Gel altından gir üstinden **çıḳ** anuñ

3. bir amaç için bir yer doğru gitmek

S596 Kimisi faḳīrāne seyrānda / **Çıḳup** baḥra şām-ı ġarībānda
NE205 **Çıḳdı** ise cānib-i Ṭūra Kelīm / Oldı nebī meclis-i ḫāṣṣa nedīm
NE1606 Yine velāyetle ġuzāt-ı dilīr / **Çıḳmış** idi ṣayd u şikāra çū şīr
SE821 Nāmını terk ü tevekkül ḳorlar / Gāfil olma ötesi cerre **çıḳar**
SE1763 Bir yaña **çıḳdı** şikāre tenhā / Şīr-veş eyledi ʿazm-i ṣaḥrā
SE2348 Oldı baḫtı ʿAraba rāh-nümūn / Seyre **çıḳmışdı** o semte Meʾmūn
HH292 İtdi herkes bahāra istikbāl / **Çıḳdı** seyre miṣāl-i bād-ı şimāl
HH880 Bir gün ol pādişāh-ı ʿālī-şān / Gün gibi seyre **çıḳdı** cilve-künān
HH2018 **Çıḳdı** bir püşte üzre seyrāna / Naẓar eylerdi cenk-cūyāna
HH2470 Bindiler keştī-i sebük-pāya / **Çıḳdılar** bād gibi deryāya
HH2633 **Çıḳmış** idi şikāra bunca laʿīn / Rāst geldi aña ġuzāt-ı güzīn

4. (özellik ve nitelik için) anlaşılmak

S93 Mehüñ eşrefisi meger **çıḳdı** sīm / Hemān itdi ṣarrāf-ı ḳadri dü-nīm
S748 Virüp nice dāʾim kebūterleri / **Çıḳar** māhiyān anda tāze ṭarı
S885 Derūnına uymazmış anuñ yüzi / Ḳabaḳ ṣandıġum **çıḳdı** ḳan ḳarpuzı
NE1758 Aña zekāt añsañ ider iftiḫār / Vaḳf **çıkar** cümle nüḳūd u ʿaḳār
HH2459 Şenlik oġlanıdur zamāne hemān / Āşinā **çıḳmaz** ertesi yārān

5. (bitki için) bitmek

S252 **Çıḳup** lāleler tūġ-ı şāhī gibi / Ḳızıl bayraḳ açdı sipāhī gibi
S1246 İrince der-i bāġa bād-ı vezān / Hemān ġonca **çıḳdı** tebessüm-künān
NE903 Bīḫ u bün-i zümre-i ehl-i fiten / **Çıḳmayacaḳ** sebz olamaz ol çemen
SE2325 İnmedi ḫāke felekden bārān / Ḫākden **çıḳmadı** berg-i reyyān

6. (duman için) tütmek

SE488 **Çıḳa** āh eyledügince her ān / Dehenüñden şerer-ālūde duḫān

7. hatırda kalmamak, zihinden silinmek, akıldan gitmek, unutmak

SE2247 Ne ḳadar ḳalbi olursa vīrān / Ḫaṭıruñdan yine **çıḳmaz** yārān

8. gerçekleşmek, gerçek olduğu anlaşılmak

SE521 **Çıḳdı** şahuñ süḫanı āḫir-i kār / Zāyiʿ olmadı o dürr-i şeh-vār
SE1412 ʿĀḳıbet **çıḳdı** be-vefk-i ẓāhir / Aḳsarı ẓālim ü ḫaşmı ḳāṣır
HH2444 Her kenīz oldı küçede dāʾir / **Çıḳdı** bāzāra ipligi āḫir

9. ayrılmak, terk etmek, uzaklaşmak

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāṣ-ı nigūn / **Çıḳam** ḥadd-i heyʾetden āḫir birūn
NE1627 Sünnet-i Aḥmede eslemdür ol / **Çıḳma** şaḳın şārīʿ-i aʿẓamdur ol
SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i ʿAden / Dil-i dil-ber **çıḳamaz** sözlerden
SE3153 İstiḳāmet ki ola tabʿa medār / Ṭoġru yoldan **çıḳamaz** cedvel-vār
SE3377 Geçse bir ḫāne öñinde meşelā / Ḫaşre dek **çıḳmaya** andan ġavġa
HH794 Güş olunmaḳ gerek bu fermānum / **Çıḳamam** ben ḳızumdan oġlanum

10. (can için) çıkmak, ölmek

NE736 Merşiyesin oḳumadum anlaruñ / Cānları **çıḳsun** o nādānlaruñ
HH1226 Eglemezlerse bir nefes anı / **Çıḳmaḳ** üzre fiġān ile cānı

11. (Güneş ve ay vs. için) doğmak

S676 **Çıḳup** ḥandaḳ-ı ḫākden mihr ü māh / İder evvelā ḳullesin cilvegāh

S1072 Def üzre pulı seyr idüp şandılar / Ufuḳdan **çıḳar** nīm-i ḳurṣ-ı ḳamer
S1144 Ḳanı sāḳiyā ol cihān-ı fütūḥ / Ṣabāḥ oldı **çıḳmaz** mı mihr-i ṣabūḥ
S1304 Furundur meger günbed-i ḫaver ḫāveri / Ṣafaḳdur öñine **çıḳan** aḫkeri
SE1033 Gözlerüm yolda idi semʿ gibi / Diri **çıḳdım** seḥere şemʿ gibi
HH2073 Seḥeri **çıḳdı** neyyir-i aʿẓam / Zerd-gūn oldı ḳubbe-i ṭārem
HH2081 Baḥr-ı sīm-ābdan **çıḳup** Ḫurşīd / Āşinā rūşenā hep oldı bedīd

12. (ses için) duyulmak, yükselmek

NE2314 Ḫande virür ḫarḫarīden ḫāları / Çıḳrıġa çevrilme **çıḳar** rāları
SE3048 **Çıḳmayup** muṭrıb u nāyın nefesi / Gizli idi çü kelām-ı nefsī
HH996 Ne fiġān eyledi ne **çıḳdı** sesi / Oldı feryād-res ne hem-nefesī

13. ortaya çıkmak, belirmek

S1244 Şeh-i gül ki taḫtında itdi ḳarār / Ġulām-ı derūn idi **çıḳdı** bahār
SE2542 Dīk-i ḫālīlerini ol iki zen / Ne **çıḳar** ola ḳapışdurmaḳdan
HH722 Ehl-i Şama vedāʿ idüp ol dem / Gün gibi **çıḳdı** şevḳ ile ḫurrem
HH846 Çün Siyāhī kelāmın itdi temām / **Çıḳdı** nā-gāh şāh-ı kişver-i şām
HH1100 Nā-gehān **çıḳdı** bir emīr-i dilīr / Bunları cümle itdi der-zencīr
HH1295 **Çıḳdı** ṣaf ṣaf sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü zīverle çarḫa döndi zemīn
HH1430 **Çıḳdı** ardınca bir peleng-i mehīb / Heyʾet-i münker ü ṣadāsı ġarīb
HH1708 Bu muʿammā ʿaceb muʿammādur / Ne **çıḳar** bundan ey şeh-i Ḳāhir
HH1905 Baña mı ḳaldı şāhuñ āzārı / Şimdi mi **çıḳdı** bu cefā-karı
HH2478 Nā-gehān **çıḳdı** tünd-bād-ı ʿazīm / Virdi hevl-i peyām-ı bād-ı ʿaḳīm
HH2710 **Çıḳdı** nā-geh o mihr-i ʿālem-tāb / Ẓulmet-i hecri eyledi nā-yāb

14. ulaşmak, erişmek, bir sonuca sebep olmak

S865 Dimāġa **çıḳup** alsa burc-ı seri / Buḫārı açar şuḳḳa-i ṣafderi
S1238 Bahāra **çıḳarsa** o muḫtel mizāc / Ṣarāb-ı uṣūl ile itsün ʿilāc
NE296 Vardı o şeh maʿbed-i rūḥānīye / **Çıḳsa** nʾola maḥfil-i fevḳānīyye
NE1307 Seyrine gelse nʾola dünyā anuñ / Ṭopıġına **çıḳmadı** deryā anuñ
SE833 Māyilim tāk-i rezüñ himmetine / Gör şu żaʿf-ile **çıḳan** niʿmetine
SE873 Āḫir eyler dönerek çarḫ-ı denī / Kösreden **çıḳma** libās-ı bedeni
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı efsürde bu ten / **Çıḳan** ammā yine ʿayınıyla beden
SE1591 Döndi çıḳmaz ṣoḳaġa kiẕb ü ḥıyel / Ötesi **çıḳmaz** o yoldan dön gel
SE2647 ʿAmeli ola ser-ā-ser aʿmāl / **Çıḳa** hep ḫayret ü ḫüsrana meʿāl
HH252 **Çıḳdı** söz narḫ-ı dürr-i meknūna / Ṭartılur ağırınca altūna
HH1328 Şīr-veş gitdi ol ġazal ile şāh / ʿĀḳıbet **çıḳdı** bir ḳabileye rāh
HH1156 Cāy idüp dilde ḥubb-ı mesned-i şāh / Gān **çıḳar** çıḳmaz idi dilden cāh
HH1662 Yine fikr idüp eyledi teʾḫīr / Tā beyāża **çıḳa** bu emr-i ḫaṭīr

15. yüksekteki bir yere çıkmak, tırmanmak

NE595 Ebr-i bahār u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur üstine **çıḳar** ʿāḳıbet
NE2016 ʿIyd namāzına irüp ihtimām / **Çıḳdı** muṣallaya seḥer ḫāṣ u ʿām
NE2134 Taḫta delüp nite ki aġaçḳaḳan / Bāma **çıḳup** gāhī miṣāl-i zeġan
NE2139 **Çıḳmaġa** dīvārına düzdān gibi / Ṣalma hemān ʿāşıḳ-ı bīcān gibi
SE1945 Nā-gehān kürbe **çıḳup** dīvāra / Saḳfdan düşdi yire bir fāre
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra kemend atup **çıḳdı**
HH1291 Oldı gün geldügince āvāre / **Çıḳdı** geh deşte gāh kūhsāra
HH2028 Ṭāliʿ i gör ki Ṣāṭır-ı ġarrā / **Çıḳdı** ol püşteye tek ü tenhā

16. fırlamak

HH2555 Tīr-veş **çıḳdı** āb-ı şād-revān / Eyledi çaḳ kedū-yı çarḫ-ı nişān

17. kaybetmek

SE2631 **Çıḳdı** elden eşer olmadı bedīd / Ẕevḳ-ı yek-laḥẓaya ʿıyş-i cāvid

18. solmak, eskimek

HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i maġlūb / Ḫāke urmaġla yüni **çıḳmış** ṭob

19. (birinin yanına) gitmek, varmak

NE1514 **Çıḳmada** mihmānlara ḫān-ı niʿam / Kendüyi mihmān-ı serāy ʿadem
SE2510 Mīzbān **çıḳdı** yine mihmāna / Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna

çıḳmaz ṣoḳaḳ [1] ileriye devam etmeyen, önü binalar veya arsa ile kapalı sokak ‖ sonu olmayan, faydasız iş

SE1591 Döndi **çıḳmaz ṣoḳaġa** kiẕb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel

çıḳrıḳ [1] değirmen, dolap gibi şeylerin dönen bölümü, makara

NE2314 Ḫande virür ḫarḫarīden ḫāları / **Çıḳrıġa** çevrilme çıḳar rāları

çıñ çıñ ötdürmek [2] gür ve keskin ses çıkartmak, inletmek

SE2668 **Çıñ çıñ ötdürdi** urup silleleri / Eñsesin dürre-i ʿadl-i ʿÖmeri

HH1113 Derd ile ʿāşıḳāne feryādı / **Çıñ çıñ ötdürdi** ṭās-ı pūlādı

ıplaḳ [1] üzerinde giyecek olmayan, yalın

NE2804 Bu arada fırsat olup nā-gehān / Ayaġı **ıplaḳ** bulınur ol zamān

çift [3] eşlerden her biri

SE2540 **Çiftin** eyler fuḳarāya nāḳa / ʿİffeti olan olur seḫḫāḳa

SE3432 Neylesin şīr-i ner āhū-beresin / **Çifti** kendüye münāsib arasın

çift itmek [3] eşleştirmek

SE1963 **Çift idüp** ol segi bir murdāra / Kendüsi başladı istiġfāra

çifte [2]

1. iki adet olarak bulunan, ikili

SE3402 Olalar **çifte** gögercin gibi yār / Ḳılalar yavruların zīb-i kenar

2. erkek cinsel organı ‖ iki namlulu tüfek ‖ çift ağızlı bir tür zurna

NE2678 Bir zene ardından idüp yaʿni kār / Bir pisere **çifteden** olduñ süvār

çifte-zen itmek [1] çifte vurmak, iki ayakla vurmak, tepmek

SE2626 Gördi kim żāyiʿ olup hep süḫanı / Mādiyān gibi **idüp çifte-zeni**

çignemek [1] birbirinin üzerine basmak, ezmek

NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i envār-ı cūş / Birbirini **çignedi** mevc-i sürūş

çihr(e) [4] bkz. ‘çehre’ md.

SG1/2 Ṣararmış **çihresi** teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabżını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür derdi

NE1181 Yürüdi üstüne o mirrīḫ-i **çihr** / İtmege ġaltīde serin hem-çü mihr

HH139 Oldı pür-nūr **çihre-i** şeb-i tār / Āşikār oldı ʿālem-i envār

HH2257 Hiç degil ʿışḳdur senüñ derdüñ / Şāhid-i ḥāl **çihre-i** zerdüñ

çille çıḳarmaḳ [1] (kalem için) çok çalışmak, çok yazmak

SE3511 Erbaʿīni iricek itmāma / Ḫaylice **çille çıḳardı** ḫāme

çille-ḫāne [1] dervişlerin çile doldurdukları yer

S719 Ḳarībinde var bir mübārek maḳām / Ricāle olur **çille-ḫāne** müdām

Çīn [7] Asya’nın doğusunda bulunan büyük ülke

NE3099 Ṭabʿam olup hem-ser-i naḳḳāş-ı **Çīn** / Eyledi bir büt-gede-i dil-nişīn

SE777 Cem ʿidüp bir nice ṣūret-ger-i **Çīn** / Eyledi ḥidmet-i naḳşa taʿyīn

SE1109 Kevkebe başdurarak her şāhı / Milket-i **Çīne** irişdi rāhı

SE1124 Şāh-ı **Çīn** oldı be-vefk-i fermān / Ṭabaḳ-ı ʿarża güher-rīz-i beyān

HH229 Rāy-ı Hindūstān ü Dāver-i **Çīn** / Bir iki şaḫne-hā-yı kūçe-nişīn

HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı iltifat żāmīn / Ola reşk-i nigār ḫāne-i **Çīn**

HH2575 Būseli ṭolılarla her büt-i **Çin** / Biribirinden oldılar gülçīn

Çīn-i Māçin [1] Çin ve Çin’in güney kısmı

HH870 **Çīn-i Māçinde** var idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i semendi efser-i māh

çīn [6] kıvrım

S260 Cebīninde **çīn** ü dürülmüş yüzi / Ḥabābun bu ġamdan ḳarармış gözi

S393 Ṣadef-veş olup baḥr-ı ġamda mekīn / Dehen beste idi cebīn **çīn çīn**

S1546 **Be-çīn** ebruvān-ı melāḥat-ṭırāz / Be-çeşmān-ı ḫayrān-ı efsūn-ı nāz

NE973 Cebhe-i pür-nūrı ṣalar fer ü tāb / **Çīni** olur ṣaʿṣaʿa-i āfitāb

NE1178 Yaʿni gelüp ḥażret-i şeyḫ-i güzīn / Erre-i ʿömr oldı cebīninde **çīn**

NE2749 Ḥalḳa-i **çīnīnüñ** olup ṭālibi / Żevḳin ider şābūnı ḥelvā gibi

çīnī [1] Çin’de imal olunan yüksek kalitede çeşitli toprak eşya. Çini denilen porselen ve fayans kapların en eskisi ve en iyisi Çin’den geldiği için, bunların hepsine birden “Çīnī” denmiştir.

NE2790 Ḳırmızı çaḳşırla ḳubādī ṣarıḳ / Mest ise **çīni** idi ökçe çarıḳ

çīn-i cebīn [3] alın kırışığı ‖ alın kırıştırarak gösterilen memnuniyetsizlik, hoşnutsuzluk

S398 Bu ġam nüsḫasın bildi her ḫurde-bīn / Aña fihris olmuşdı **çīn-i cebīn**

NE681 **Çīn-i cebīn** ile şifā nüsḫası / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı devā nüsḫası

SE2278 Ġoncaya **çīn-i cebīni** vire şān / Gevşedikçe ola ḳadri erzān

çīn-i pīşān [1] alındaki kırışıklık

SE1138 **Çīn-i pīşānı** ile ebrūsı / Alnınuñ ola ḳara yazısı

çīr [1] kelime ‘ālūde’ kelimesinden ayrı müstakil olarak okunduğunda baskın, üstün, galip anlamlarını da karşılamaktadır.

SE3188 Ṣanma pīrāheni zer-tārīdür / Olup ālūde-**çīr** şikārīdür

çirk [4] kir, pislik, pas

SE2160 Kāsede āb yāḫūd **çirk** ü ḳaẕer / Her ne olsa o tereşşuḥ eyler

SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü iḫlās / Cehl **çirkinden** ider ḳalbi ḫalāṣ

SE797 Şükr kim dīde-i ʿibret baḳıyor / **Çirk-i** meẕkūr yüzüñden aḳıyor
HH2709 Çünki **çirk-i** hevesden itdi ḫalāş / Oldı şāyān-ı bezm-i ḫāṣṣu'l-ḫāṣ

çirk-āb [1] pis su

S1433 Düşer mi ki **çirk-āb-ı** mey töhmeti / Mülevveṯ ide cāme-i ʿişmeti

çivīd [1] koyu mavi rengiyle bilinen, çivit ağacından elde edilen boya

NE1731 Kim ki metāʿın ala eyler ziyān / Ḳara boya gök **çivīd** olur hemān

çizmek [2] resmetmek ‖ çizgi çekmek

S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan ḫiżāb / **Çizer** resm-i edbārı gökden şihāb
SE3515 Līk ḫāme ḳalem-i cedvel-vār / Başladı **çizmege** sürʿatle kenār

çoġalmaḳ [1] azken çok olmak, çok duruma gelmek, sayısı artmak

SE2435 Ceybdür mevridi şeyü'llāhuñ / **Çoġalur** çekmeden ābı çahuñ

çoġı [5] (bir şeyin) büyük bir bölümü

NE2039 Ḳazdığı ḳuyuya düşer ḫışm-nāk / **Çoġın** ider kendi tüfengin helāk
NE2098 **Çoġı** ferāset ile geçer ehl-i fen / Ādemi işte budur öldüren
NE3149 Pend içün anlar da yazılmalıdur / **Çoġı** senüñ gibilerüñ ḫālidür
SE3154 Seriḳa şāʿire de nekbetdür / **Çoġı** cerrār-ı denī-himmetdür
SE3210 **Çoġı** yoḳ yire ṣatıldı gitdi / Eblehüñ birisi de gör n'itdi

çoġ, çoḫ, çoḳ [75] çok

S256 Ḳazaḳ itdi sāḥillere **çoḳ** sitīz / Leh-i dil-siyehde velī fitne-ḫīz
S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i ter / Elin alana **çoḳ** şafā feyż ider
S1391 **Çoḳ** eglenmez āḫir cezāsın bulur / Bunuñ nesri ġāyet ziyān-kār olur
NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı melānuñ ġulām / Çarḫ-ı berīn eyledi **çoḳ** iltiyām
NE402 Tīġ gelüp mevce-i deryā gibi / Oynadı **çoḳ** kelleler alma gibi
NE441 Ḳulları silkinde **çoḳ** encüm gibi / Nice vezīri var Arisṭo gibi
NE571 Geşt ü güzār eyledüm āfāḳı **çoḳ** / Bildüm anı ḫāṣılı hem-ḫāl yoḳ
NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün az **çoḳ** / Düşse ṭarīḳatden eger bāki yoḳ
NE896 **Çoḳ** yaşamaz ẓulm ile ehl-i ḍalāl / Devleti ġayriye ider intiḳāl
NE1099 Āteşi fevvāre gibi cūş ider / Şuʿlesi **çoḳ** saḳf-ı sipihri döger
NE1537 **Çoḳ** mıdur insan gibi aṣl-ı şerīf / Fazl ile olsa gül ü mülden laṭīf
NE1563 Oldı bu vādīde rivāyāt **çoḳ** / Yazılup oḳındı ḥikāyāt **çoḳ**
NE1750 Yaʿni metāʿına irişüp kesād / ʿAḳd-i beyāʿātı bula **çoḳ** fesād
NE1785 Her ne ḳadar **çoġ** ise de mülk ü māl / Ḫār u ḫaşıyla ola deryā-miṣāl
NE1864 Gördi şitāb ile **çoḳ** efkārı var / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı var
NE2105 Olmuş idi belki o ferḫunde-zāt / Faż̌l ile **çoḳ** hem-ser-i ʿAynü'l-ḳuḍāt
NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise çāre yoḳ / Anı arar derdli bī-çāre **çoḳ**
NE2501 Vāṣıl olup ḥiffetine mışrāʿ-bāb / **Çoḳ** ḳapu yapıldı o ḫāne ḫarāb
NE2522 **Çoḳ** zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı sipihrin ulu ḳız ḳardeşi
NE2542 İnce beli ḳad güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az aşağısı **çoḳ**
NE2558 Cümlesinüñ daġdaġası derd-i kīr / Sözleri **çoḳ** gerçi ki maẕmūnı bir
NE2996 ʿIşḳ ile cāna ṣalup iżṭırāb / Şimdi neden **çoḳ** bu ḳadar ictināb
SE1305 Terbiyet **çoḳ** ḳaba ḳor insānı / Ḥabbeyi ḳubbe ider būstānı
SE1316 **Çoḳ** yaşatmaz anı āh-ı fuḳara / Yıḳıla ḳalmaya dīn ü dünyā
SE1551 **Çoḳ** kerāmet yazar ehl-i ḥikmet / Diñle bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret
SE1612 Kiẕbüñ envāʿı **çoḳ** ammā ki riyā / Dūzaḫa oldı reh-i rāst-nümā
SE1687 Ḥāl **çoḳdur** süḫan-ı fāyıḳda / Ṣanʿat ammā ki maḥal-ḫānlıḳda
SE1789 Ḫarc idüp arada **çoḳ** luṭf-ı ḥıyel / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne ʿamel
SE1856 Zene meyl itme ziyānı **çoḳdur** / Ḳarı dünyā gibi raḥmı yoḳdur
SE1865 Düşürür ḳayda **çoḳ** āzādeleri / Bende eyler nice beg-zādeleri
SE1871 Pedere "tebbet" oḳur **çoḳ** çelebi / Bulsa nāra atar ol Bū-Lehebi
SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ **çoḳ** dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ dirler
SE2202 Üsküdāra varup itmişdi maḳām / Ḫayli saʿy itdi **çoḳ** olınca cüẕām
SE2262 Ḫaşma **çoḳ** ḥīle dimişler ʿuḳalā / Cümleden eslemi terk-i ġavġā
SE2436 Gönül āyinesini ṣāf eyle / **Çoḳ** degil mi gel e inṣāf eyle
SE2468 Yetişüp geldi o perī-peyker / Ḳıldı ardınca **çoḳ** āhū-yı naẕar
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / **Çoḳ** süḫan ṣādıḳ u çoḳ māl ḥalāl
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / Çoḳ süḫan ṣādıḳ u **çoḳ** māl ḥalāl
SE2704 Kimde kim **çoġ** ola and ü iḳrār / Az olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār
SE2707 Tecribe ehli bunı böyle bilür / Kim ki **çoḳ** söyler ise çoḳ yañılur
SE2707 Tecribe ehli bunı böyle bilür / Kim ki çoḳ söyler ise **çoḳ** yañılur
SE2796 Az u **çoḳ** bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı ādem yirine şaymaya hīç
SE2798 Keşrete baḳma ki ṣoñı yoḳdur / Ḥaḳḳuñ az nesnede luṭfı **çoḳdur**
SE3143 Bāz kim kār ide ḫūn-ḫārlıġı / **Çoḳ** yaşatmaz anı ġaddārlıġı
SE3209 Telef-i nefs ider āḫir sürerek / Var durur ḥāṣılı **çoḳ** öldürecek
SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir müy-i dü-tā / Ḳatı **çoḳ** diḳḳate ṭoymaz cānā

SE3335 **Çoḳ** zaman geçmedin āḫir bī-bāk / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni ḫak
SE3417 Ne ḳadar olsa sipāhīliği **çoḳ** / ʿAvrata ẕerre ḳadar fāʾide yoḳ
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ tek ü pū
SE3456 Görinürden ki görinmez **çoḳdur** / Gizli maʿnālarına ḫad yoḳdur
SE3457 Döndi bir mezraʿaya ṣafḥa-i rāz / Ki ola ḥaṣılı **çoḳ** yazısı az
SE3479 Nükte-verlikde naẕīri yoḳdur / Söyledürlerse leṭāyif **çoḳdur**
HH145 Didi ʿizzetle Yā Ḥabību'l-lah / **Çoḳ** selām eyledi saña Allāh
HH475 Gerçi şükr ü şikāyeti **çoġ** idi / Arada yārdan eṣer yoġ idi
HH492 İtdiler cüst ü cūda **çoḳ** tek ü pū / Gitdi aḫbāb bulmaġa her sū
HH638 Nāzügāne geçerdi **çoḳ** ḥālāt / Hep suʾāl ü cevābı ẕevḳiyyāt
HH686 Buña bir çāre olmaz ise eger / **Çoḳ** yaşatmaz beni helāk eyler
HH721 Oldı **çoḳ** geçmeden o merd-i be-nām / Bursaya ḫākim-i bülend-maḳām
HH839 Ḳıldı **çoḳ** geçmeden sipihr-i denī / Ṭuʿme-i mār u mūr ol iki teni
HH988 Ḳıldı **çoḳ** ser-firāzı efgende / Tācıdur ol ḥabāb gerdende
HH1018 Salṭanatdur bu düşmeni **çoḳdur** / Fitne küncinde reh-zeni **çoḳdur**
HH1027 Reh-i dūr idi reh-zeni **çoġidi** / Mār u timsāh ü evreni çoġidi
HH1027 Reh-i dūr idi reh-zeni çoġidi / Mār u timsāh ü evreni **çoġidi**
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i ʿaẕīm / Niʿmeti **çoḳ** miṣāl-i Dār-i Naʿīm
HH1392 Ḫāṣılı pādişāh-ı Cem-rifʿat / İtdi tesḫīre yārı **çoḳ** himmet
HH1506 Ol cevān-baḫtı çün vezīr itdi / Reşk **çoḳ** nev-cevānı pīr itdi
HH1650 Arayup aḳçelerle pullarla / **Çoḳ** emek żāyiʿ eyledi bu yola
HH1724 N'ola olsam rumūzda nā-dān / Ṭıfl-ı deh-sāle **çoḳdur** ol iẕʿān
HH1767 **Çoḳ** ḳabā terk olur cihāndur bu / Ḫoş dimişler ki câme-kāndur bu
HH2023 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāyā / **Çoḳ** niyāz itdi Ḥaḳḳ Teʿālāya
HH2098 Farḳı mirriḫ-i çarḫdan **çoḳ** idi / Ḳılıcı üstine ḳılıç yoḳ idi
HH2238 Bunda ṭurmaḳda **çoḳ** ḫaṭar vardur / Sūd-ı sūdāsı yoḳ żarar vardur
HH2276 Dögdiler ḳarşusında ben zārı / **Çoḳ** ḫuḳūḳ oldı arada cāri
HH2559 Yel gibi **çoḳ** yelüp yepürmiş idi / Germ ü serd-i cihanı görmiş idi
HE85 Sözüñ **çoḳ** anı ammā yazmaġ ister / Ne ḫāme ḳaldı yanmadıḳ ne defter

çoḳ görmek [3] esirgemek ‖ uygun bulmamak
S1193 Ḥekīmāne iç dir yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp **çoḳ görür** bādeyi
NE2597 Ṭāliʿi gör kim felek-i bī-emān / **Çoḳ görür** anlara bu zevḳı hemān
HH1602 **Çoḳ görür** çarḫ vaṣl-ı cānānı / Luṭfuña gösterür peşīmānī

çoḳluḳ [1] çok olma durumu, fazlalık
S1557 Güneh **çoḳluġı** aña ḥaclet yeter / Ḳuluñdur ne deñlü ise ʿafv umar
SE2721 Egilüp ḫāke teveccühde hemān / Ḳalmamış arada **çoḳluḳ** meydān

çoḳ süḫan ṣādıḳ u çoḳ māl ḥalāl [1] bugünkü kullanımı "Çok söz yalansız çok mal haramsız olmaz" şeklinde olan atasözü
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / **Çoḳ süḫan ṣādıḳ u çoḳ māl ḥalāl**

çomaḳ [1] ağacın budaklı yerinden yapılan iri ve yuvarlak başlı, kısa ve az kalınca değnek ‖ erkek cinsel organı
NE2296 Ḫāṣılı ṭutup **çomaġa** geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden ehl-i hūş

çökmek [2]
1. (tortu için) dibe oturmak, dibe inmek, dipte toplanmak
NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp müzd-i pāy / **Çökmüş** idi ḫum dibine hem-çü lāy
2. oturmak, ilişmek ‖ muhtaç olmak
SE3192 Başma ol ṭurfe ġazālüñ izine / Ki **çökesüñ** ṣoftānuñ dizine

çölmek, çömlek [6] topraktan hazırlanan özel bir çamurdan yapılan ve pişirilerek sertleştirilen kap, toprak tencere
NE2492 Ṭolı yüki **çömlegi** her bucaġı / Kör ṣobaya dönmiş idi ocaġı
NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her ṣubḥ u şām / Söyler idi **çömlege** çömlek müdām
NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her ṣubḥ u şām / Söyler idi çömlege **çömlek** müdām
HH757 Maṭbaḫuñ aşı ḫādimü'l-leẕẕāt / Bügi **çömlekleriyle** nārencāt
HH761 Bügi **çömlekleri** idi iki gözi / Dil zefer nār-ı duzaḫ idi sözi
SE1756 Seyr iden diye sipihrüñ ṭabaġın / Şimdi buldı daḫı **çölmek** ḳapaġın

çöp [3]
1. saman inceliğinde dal, sap veya tahta parçası ‖ süprüntü, artık
SE2396 Dilini ṭutmadıġ-içün her bār / Deheni **çöp** ile olmışdı figār
SE2400 Çekdi **çöpin** ki içe āb-ı revān / Tīr-veş üstine atladı hemān
2. çok küçük şey, önemsiz ve değersiz şey
SE2406 **Çöpden** zaḥmetüñe riḳḳat idüp / Yanuña gelmiş-idim şefḳat idüp

çözmek [6]

1. düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak

NE787 Zāʾir olup ḳabr-i pür-envārını / **Çözdüm** o benderde duʿā bārını

2. (düşman, siper vs. için) birlikteliğini bozmak, dağıtmak

S362 Miyānında çetr-i şeh-i nām-ver / **Çözer** ḳubbe vü çenber-rān siper

NE2381 Muṣṭalıḥātuñ **çözüp** enbānını / Zīnet idüp maʿreke dükkānını

3. (kuşak bağlamında) bağlı veya sarılı bir şeyi açmak

NE2987 **Çözdi** miyānında anı itdi dūr / Ḳodı başı altında itdi ḥuẓūr

4. örülmüş saçı açmak

NE2020 Dikkat ile şāneleyüp rīşini / **Çözdi** ḥaṭın ʿuḳde-i teşvīşini

SE3082 **Çözmeye** ʿuḳde-i tār-i süḥanı / Bend-ber-bend kesilse bedeni

çözilmek [2] bağından kurtulmak, açılmak

SE1562 Eyleyüp tār-ı taʿalluḳ peyvend / Tevʿemān gibi **çözilmezdi** o bend

HH535 Dil-i pür-ʿuḳde birle her ġam-ḫˇār / Ḳoyup anı **çözüldi** āḫir-i kār

çūb [6] değnek, sopa ‖ tahta

NE2319 Her elif oldı birer deste **çūb** / İtmege taġrīr olur güş-ı kūb

NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı çemen-zāra ḫūb / Medrese vü tekye ḳapusına **çūb**

HH2487 Çünki meʾyus oldılar cāndan / Geldi bir **çūb** ṭarf-ı ʿummāndan

çūb-ı şatranc [1] satranç tahtası

HH2056 **Çūb-ı şatranca** döndürüp kāhı / Oynadup ortada iki şahı

çūbīn [2] ağaçtan yapılan, tahta

SE1004 Ṭıfldur bilmez ol anuñ żararın / Esb-i **çūbīne** süvār itme ṣaḳın

SE500 Şāh-ı **çūbīn-i** hümāyūn-maḳdem / Aña nisbet bir aġaçdan ādem

çuft {çüft} [1] çift, eş

NE2677 Ṭutalum ol **çufta** degilmiş zenk / Ez-ḳabā ḥatemi aña beñzemek

çuḳa [2] tüysüz, ince ve dimi ya da bez ayağı örgüsü ile dokunmuş ince yün kumaş, çuha

NE541 Berg-i giyeh kim dökülür sebzeden / Ḫāvı giden **çūḳaya** döndi çemen

HH2547 Ḫoḳḳasın nāzügāne berkitmiş / **Çuḳa-ı** sebzden ġılāf itmiş

çul yırtmaḳ [1] (ahırda beslenen atlar için) sıkıntıdan, üzerlerine konan çulları, dişleriyle çekip yırtmak

SE2502 Mādiyān-ıla nice tevsen-i ner / Oynayup cümle **çulın yırtmışlar**

çürümek [1] sağlamlığını yitirmek, bozulmak, yıpranmak

NE3166 Heyʿet-i ḥaṭṭı ide ol pür-gezend / Taḫtası ḳopmış **çürümüş** taḫta-bend

HH2441 **Çürüdi** cümle dirhem ü dinār / Naḳd-i vaḳt oldı hep metāʿ ü ʿaḳār

çürük [3] çürümüş, bozulmuş, kokuşmuş

NE2437 Ḫāye döne iki **çürük** ḥanẓala / Cümle ḳopa belki eline gele

NE2579 Ṣoñra **Çürük** Rāziye açdı dehān / Ṭoldı neccār-ı necr ile cihān

SE1346 Bīnī-i efṭas-ı sūrāḫ-nümā / Bir **çürük** baḳlaya beñzer meṣelā

çürüklük [1] kötülük ‖ iffetsizlik

NE2132 Eskise de taḫtası olmaz ziyān / Senden olur yine **çürüklük** hemān

çütāk {çü tāk} [1] ?

S855 Anuñ feyżidür kim idüp tābnāk / Olur serv-ḳadler mülāyim **çütāk**

dāc [1] karanlık ‖ kara, bkz. ‘şeb-i dāc’ md.

HH138 Ḳıldı rūşen ruḫ-ı şeb-i **dācı** / Māh-ı meşşāṭanuñ sefīdācı

dād [22]

1. adalet, doğruluk

NE474 Rābiʿ-i hem-nāmıdur ecdādınuñ / **Dād** olur ḳāfiyesi adınuñ
NE890 İtdi o kim kişverine ʿadl ü **dād** / Adını ḫalḳ itdi duʿā ile yād
NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar
SE325 Ebr-i bārende-i ʿadl ü **dādı** / Sürdi hep ḫār u ḫas-ı bī-dādı
SE497 ʿAdl ü **dād** ü kerem himmet ü hūş / Bezm-i ḳudretde olup dūş-be-dūş
SE1042 Cemʿ olup ide melāyik feryād / Diye iy pādişeh-i ʿādil-i **dād**
SE1655 Didi ey ḥākim-i pür-dāniş ü **dād** / Baña ẓulm itdi bu ẓālim feryād
HH191 Kişver-efrūz-ı ʿadl ü reʾfet ü **dād** / Ḫānümān-sūz-ı bidʿat ü ilḥād
HH1904 Şeh ḳapusında ʿadl ü **dād** olunur / Zār u nā-kām ber-murād olunur
SE1498 ʿAdl-i pāyende ḳılup devletini / Eyledi **dād-ıla** pür milketini
SE1748 Ṣaldı bu ḳubbe-i zer-pervāza / ʿAdl ü **dād-ıla** ʿaceb āvāza
HH1796 Mesned-i salṭanatda şeh-zāde / Başladı çünki ʿadl ile **dāda**

2. hak

SE1397 Ḥāżır it ḫaşmımı **dādum** alıvir / Diñle şekvāmı murādım alıvir

3. ihsan, bağış

SE563 Bā-ḥuṣūṣ itmek-ile ṣavm u ṣalāt / Olamaz **dāda** refī’üʿd-derecāt

4. “Eyvah!, İnsaf!, Meded!” anlamında ünlem

NE604 Nāmını çekmekde Ḫudāyīlerüñ / **Dād** elinden bu mürāyilerüñ
NE1905 Masḫaralardan hele feryād u **dād** / Ḫande-i maġrūr iken andan murād
SE1357 Didi kim **dād** eyā şāh-i cihān / Ḫānümānum benüm oldı vīrān
SE3484 **Dād-ı** feryād iki şaḫṣ-ı nādān / Oldılar düşmen-i cān-ı ʿirfān
HH52 Dil-figārım hücūm-ı sevdādan / **Dād** ü feryād hep süveydādan
HH1811 Didi derd ile eyleyüp feryād / **Dād** ey gerdiş-i cefā-muʿtād
HH1903 Didi baña niçün ola bī-dād / **Dād** ey pādişāh-ı ʿālem dād
HH1903 Didi baña niçün ola bī-dād / Dād ey pādişāh-ı ʿālem **dād**

dādār [1] adaletli ve doğru olan hükümdar ‖ Allah

SE324 Sāye-i ʿadlidür ol **dādāruñ** / ʿAybın örten felek-i ġaddāruñ

dād dād [1] “Meded!, İnsaf!” anlamında ünlem

S463 Bu çarḫ-ı daġal-pīşeden **dād dād** / Ki yoḳ Kaʿbeteyninde naḳş-ı murād

dād-ḫāh [1] adalet talep eden, şikayetçi, davacı

SE1365 İrişüp oldı kelām meliki / **Dād-ḫāhe** bir iken müşkil iki

dād-ı Ḫudā [1] Allah vergisi, Allah’ın ihsanı

NE148 **Dād-ı Ḫudāya** ki bu naḳş-ı ẓulūm / Eyledi ben ḫasta-i ʿışḳa hücūm

dād itmek [1] adil davranmak

SE2997 Ẓulm-ı bi-dādı görüp **dād itdüñ** / Ḳuşça cānum benüm āzād itdüñ

dād-sitān [1] İmdada yetişen, yardım eden

NE882 Dāver-i bī-ḫayl-i şeh-i bī-vezīr / **Dād-sitānında** semīʿ u başīr

dād u sited [1] alışveriş

SE2428 Mālı ider yıl on iki ay sefer / ʿÖmri hep **dād** u sited birle geçer

dād ü dihiş [1] bağış, ihsan

SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ **dād ü dihiş** / ʿAmelidür eyiye varmaz ol iş

dāfʿ {dāfiʿ} [1] bkz. ‘dāfiʿ’ md.

HH2679 Nice efsāne kim füsūn oldı / Eṣeri **dāfʿ-i** cünūn oldı

dāfʿ [1] def edici, uzaklaştırıcı

SE766 Līk envār-ı riyāżāt-ı ʿulūm / Oldılar **dāfiʿ-i** ḫulḳ-ı meẓmūm

dāġ [14] kızgın bir şeyle yanma sonucu oluşan yanık ‖ yara

S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle mey-i āteşīn / Olur **dāġ-ı** pür-ḫūn-ı ḳalb-i ḫazīn
S846 Gül-i neşveye nār-ı Nemrūddur / Dile āteş-i **dāġ-ı** Mehbūddur
NE1586 Māh-ı felek yaḳmaġa andan çerāġ / Yüreġi yaġın eridüp oldı **dāġ**
NE2476 Ṣıçrar idi gülse aña **daġlar** / Yürütmüş idi niçe niçe aġlar
NE3118 Ehl-i dilin ayaġı topraġuyuz / Cāhilüñ ammā cigeri **dāġıyuz**
SE2195 Gözlerüñ ḫalḳalana zāġ gibi / Pullaruñ mühfelene **dāġ** gibi

SE1542 Oldı mānende-i **dāġ-ı** ʿāşıḳ / Anda ol şekl-i süveydā yanıḳ
HH601 Geldi nā-geh el öpmege bir ḫūb / Penbe-i keffī zīb-i **dāġ-ı** ḳulūb
HH2162 Çeşme-i çeşmi eyleyüp seyyāl / İşlesün **dāġ-ı** sīne şemʿa-miṣāl
HH1955 Ney gibi **dāġı** zaḫm-kārıdur / Sīne-ifgār u kārı zārīdur
HH2539 Gülşen-i ʿışḳ idi meger ol bāġ / Şeceri şerḥadār u lālesi **dāġ**

Dâğın tedavide kullanımı; meczupları hem zayıf düşürmek hem de cinlerini yakmak için başlarına dâğ vurma ve üzerine de pamuk yapıştırma adetleri ile ilgili inanış, ritüeller, geniş bilgi ve tanıklar için bkz.

S214 Zeri eyledi **dāġ-ı** miḫnet ü sitem / Anuñ penbe-i dāġıdur ḳurş-ı sīm
S214 Zeri eyledi dāġ-ı miḫnet ü sitem / Anuñ penbe-i **dāġıdur** ḳurş-ı sīm
NE1199 Lāleyi pür-sūziş-i **dāġ** eyledüñ / Ġoncaya tarṭīb-i dimāġ eyledüñ
NE2026 Ġaflet idüp ta ki o muḫtel dimāg / Cehl mürekkebine olur **dāġ** dimāg

dāġ dāġ [2] yaralı bereli, yanık

S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı nevrūz-ı bāġ / Şeh-i ʿışḳa gūyā dil-i **dāġ dāġ**
S1445 Yanup ḫāne-i sīnede ol çerāġ / ʿAyān oldı rāz-ı dil **dāġ dāġ**

dāġ dāġ itmek [3] ateşle yara açmak, dağlamak

NE2931 Ol zer-i pür-tāb ki çün verd-i bāġ / Ḥasreti **itmişdi** dilüñ **dāġ dāġ**
HH1285 Sīnesin ʿışḳ **dāġ dāġ itdi** / Āteşin gülle zeyn-i bāġ itdi
HH1432 Ḥālet-i şīrden alup ʿibret / **Daġ daġ itdi** āteş-i ġayret

dāġdār [1] yaralı, üzgün

S1312 Hilālüñ ḳızup mihrden āheni / Gice **dāġdār** itdi bu tevseni

dāġ-ı cedīd [1] taze yara

NE152 Kande ki bir lāle-ruḫ ola bedīd / Ẓāhir olur sīnede **dāġ-ı cedīd**

dāġ-ı dil [2] gönül yarası, aşk acısı

HH548 **Dāġ-ı dildür** yaḳan o müştāḳı / Ḳalbe ḳālıbdan olamaz yāḳı
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş bitmez / **Dāġ-ı dil** āb-ı eşk ile gitmez

dāġ-ı ḥasret [2] büyük hasret, çok özlem

HH1396 Ṣadr-ı devlet ki āḫiri letdür / Mühr-i laʿlini **dāġ-ı ḥasretdür**
HH1535 Belki ṣubḥ-ı ḳıyamet oldı baña / Penbe-i **dāġ-ı ḥasret** oldı baña

dāġ-ı ʿışḳ [1] aşk acısı

S1451 Bulur nār ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede **dāġ-ı ʿışḳ**

dāġ-ı nih {dāġ-nih} [1] dağ koyan, dağlayan

NE96 **Dāġ-ı nih-i** nāṣiye-i lāle-zār / Ḥalḳa-dih-i gūş-ı meh-i hāledār

daġ yaḳmaḳ [3] işaretlemek, nişan vurmak ‖ kızgın demir veya bıçakla vücudun muhtelif yerlerine yara açmak. Abdallara ve dervişlere özgü olan bu dağ yakma işlemi Hz. Ali ve Hüseyin sevgisinin iz ve işaretlerini teşhir etmek için yapılırmış.

NE485 Sefere şalup dikdi bir aʿlā çerāġ / **Yaḳdı** ışıḳlar gibi farḳına **dāġ**
SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide çerāġ / **Yaḳa** ẓulmetle dil-i ʿāleme **daġ**
SE3205 **Daġ yaḳsa** ḳolına her ebter / Bil hemān saġ degildür ol ḫar

daġal [6] hileci, aldatan

NE1767 Bunları fikr eyler iken ol **daġal** / Nā-geh esüp ṣarṣar-ı bād-ı ecel
NE2743 Nice **daġal** ʿarża ḳılup sīm ü zer / Öyle metāʿı aşağıdan döker
NE2842 ʿAḳsine devr itdi sipihr-i **daġal** / ʿĀmil olan oldı maḥall-i ʿamel
SE1632 Ṣaṣdı ḥākim göricek şaḫṣ-ı **daġal** / Gördi bir merd-i muḳallaḳ heykel
SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān nefs-i **daġal** / Şarṭ-ı fāsıd gibi mensūḫ ʿamel
SE2635 Ḳoymaya sikke-i kārında **daġal** / Eyleyen zer gibi iḫlāṣ-ı ʿamel

daġal-bāz [1] hileci, oyun eden

NE2727 Fikr-i fücūr ile **daġal-bāz** olan / Fācir ü cellāḳ ü çeb-endāz olan

daġal-kār [1] hilekar, hileci

HH2399 Zaḥmete girme ṭuyduḳ eṭvāruñ / Gözi yaşlu olur **daġal-kāruñ**

daġal-pīşe [2] aldatmayı huy edinmiş, çok hileci

S463 Bu çarḫ-ı **daġal-pīşeden** dād dād / Ki yoḳ Kaʿbeteyninde naḳş-ı murād
HH1697 Bābına urdı ol **daġal-pīşe** / Siḥr ile biñ kilīd-i endīşe

daġdaġa [19]

1. gürültü patırtı

NE1646 Nefret idüp **daġdaġa-i** ḫalḳdan / Ṭaşra gelür dāmuña dalaḳdan
NE2086 **Daġdaġa-i** ʿaḳl olup āḫir ʿuḳāl / Oldılar üftāde-i çāh-ı ḍalāl
NE2179 Cünbüş-i merdānesi yoḳ çün erüñ / **Daġdaġası** ġālib olur zenlerüñ

NE2228 Vālih olup **daġdaġa-i** şevḳdan / Didi biraz daḫı bu kūteh sühan
SE716 Bir zamān **daġdaġadan** olmadı ṣāf / Bu müşelleşle o cām-ı şeffaf
SE1460 Mehri ḫod himmetiñüzle ḥāżır / Oluñuz **daġdaġadan** ḫoş-ḫāṭır
SE2102 Ṭuyıcaḳ ḥavṣalaya çalamadı / Kendin ol **daġdaġadan** alamadı
SE2445 Ḳalacaḳ saña hep ol iḫsāndur / Ġayrısı **daġdaġa-i** şeyṭāndur
SE2550 Kār ider **daġdaġa-i** şevḳ ü ṭarāb / ʿİffete ġālib olur sūr ü şaġab

2. telaş ve sıkıntı

NE1038 Ḳalbine bu **daġdaġa** idüp ḥulūl / Millet-i Naṣrānīye itdi duḫūl
NE1672 Birgün olup çarḫ-ı ḥavādiṣ-nümā / İtdi beni **daġdaġaya** mübtelā
NE2187 **Daġdaġa-i** nefsini telyīn ider / Āteşini āb ile teskīn ider
NE2402 **Daġdaġa-i** ḥırş ile bī-iḫtiyār / Cismini teb-lerze ṭutan her zikār
NE2558 Cümlesinüñ **daġdaġası** derd-i kīr / Sözleri çoḳ gerçi ki maẕmūnı bir
NE3064 Cāmuñ olup teşne-i deryā-keşi / **Daġdaġadan** ḥālī degildi başı
NE720 Derd-i seri **daġdaġa-i** tāc-ı zer / Gönüli miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher
SE731 Muḫbir-i ṣādıḳ olup müjde-resān / Buldı üç **daġdaġadan** ḥükm-i emān
SE922 Gelmedi līk teselli cāna / **Daġdaġa** düşdi dil-i nālāna
SE2934 Dīdeler şaʿşaʿasından ḫīre / ʿAḳıllar **daġdaġasından** tīre

daġdaġa-endāz [1] gürültü patırtı eden

NE454 İns ü peri dīv ü ded ü vaḥş u ṭayr / Hiç degil **daġdaġa-endāz-ı** ġayr

daġdaġa-engīz [1] gürültü patırtı koparan; sıkıntı veren

NE713 Tāb-ı ciger **daġdaġa-engīz** idi / Nabżını tutdum ḳalemüñ tīz idi

daġdaġa-nāk [1] telaşlı, üzgün

SE3062 Ḥayret ol şaḥṣı idüp **daġdaġa-nāk** / Ḥākim oldı bu ḫacāletle helāk

daġdaġa-sāz [1] elem verici, can sıkıcı

SE1846 Gerçi inkār ile eyler feryād / Olamaz **daġdaġa-sāz-ı** cellād

daġdaġa virmek [5] elem ve sıkıntı vermek, telaşlandırmak

S1434 Ne baş aġrısıdur semāʿ-ı nevā / **Virür daġdaġa** fikrüñe dāʾimā
NE781 Ḥayli dem idi iki nesne baña / **Daġdaġa virürdi** ṣabāḥ u mesā
SE752 **Daġdaġa virse** mizācında fütūr / Ola mı cānda ṣafā dilde ḥużūr
SE1946 **Daġdaġa virdi** şehe ḥālet-i mūş / Süzilüp indi şikār umdugı ḳuş
HH1420 Düşdi bir vādī-i ḥatar-nāka / **Daġdaġa virdi** merd-i bī-bāke

daġdaġa-zen [1] sıkıntı verici

HH336 Sāniyā miḫnet-i maḥabbet-i zen / ʿĀrife niçün ola **daġdaġa-zen**

daġlamaḳ [1] ateşle ya da kızgın demirle yakarak yaralamak

NE2806 Ol tabānı **daġlanacaḳ** ṣaḥṣ-ı şūm / Başıcaḳ o şiddeti eyler hücūm

dağıtmaḳ [2] bir şein düzenini bozmak, karıştırmak

NE1022 Sūziş ile göz yaşın aḳıtdılar / ʿAḳlı fitīle gibi **dağıtdılar**
SE105 **Dağıdur** ḳahrıla hengāmesini / Naḳd-ı vaḳt eyler alup cāmesini

Ḍaḫḫāk [1] Cemşid'i öldürerek saltanat tahtına oturan efsanevî İran hükümdarıdır. Şehnâme'de kötülüğün, zulmün ve şerrin temsilcisi olarak anılır. İran folklorunda büyük bir hayvan şeklinde tasvir edilen Dahhâk, bazen yılan, bazen de aslan olarak düşünülür. Birçok teşbihe konu olan Dahhâk'ın omuz başlarında bulunan ve insan beyniyle beslenen yılanları tanıkta erkek cinsel organı-nefs bağlamında yer almıştır.

NE2756 Eyleme **Ḍaḫḫāk** gibi dāʾimā / Kendi vücūdumdaki mārı belā

daḫīl [1] dahil olan, müdahil

SE630 Līk olʿilm degildür maḳṣūd / Ki ide ādemi **daḫīl** ü ʿanūd

dāḫil [2] iç, içeri

NE792 Ḳıldı beni ḳāfile-bend-i ḥayāl / **Dāḫil-i** maʿmūre-i şehr-miṣāl
HH1002 Eyleyüp ʿazm-i **dāḫil-i** girdāb / Kendüyi ḳıldı nā-gehān per-tāb

dāḫil eylemek/itmek/ḳılmaḳ [2] bir şeyin içine almak, katmak

SE2617 Saña bu deñlü keremler ḳıldum / **Dāḫil-i** daḫme-i gevher **ḳıldum**
HH2573 Ṭayyibi **itdi dāḫil-i** meclis / Murġ-ı vaḥşiyi eyledi mūnis

dāḫil olmaḳ [7] içinde olmak, katılmak

NE257 Gel beri Mevlā ile hem-ṣoḥbet ol / **Dāḫil-i** niʿmet-gede-i vaḥdet **ol**
NE419 Maẓhar olup merḥamet-i dāvere / **Dāḫil olur** meclis-i peyġambere
SE395 Ṣoñradan **dāḫil olanlaruñ** işi / Oldı pes-māndesine ferrāşī
SE1395 Velvele salmaġ-içün dīvāna / **Dāḫil olmış** der-i Nūşrevāna
SE2219 Ḳalmayup ṣabrı hemān eyledi ʿazm / Ki laṭīf ile **ola dāḫil-i** bezm
SE2566 Ṭolanup nite ki mihr-i sāʾil / **Oldum** āḫir ḳapusından **dāḫil**

SE3259 Bu ḥuḳuḳ aña bahāne oldı / **Dāḫil-i** meclis-i cānān **oldı**

dāhiye [2] bela, musibet ‖ çok kurnaz kişi

SE1247 Diñle bu **dāhiye-i** kübrāyı / Gör ne dir rū-siyehi rüsvāyı
SE1622 Birisin **dāhiye-i** zerḳ ü riyā / Gör nice eyledi āḫir rüsvā

daḫl [4]

1. alaka ‖ nüfuz

S437 Göze gelmeye bāde-i hoş-güvār / Naẕargāhı ḫūb olmanuñ **daḫli** var
NE2054 Müfti olup ṭālib-i ışlāḥ-ı beyn / İtmiş idi **daḫlden** iġmāż-ı ʿayn

2. (harc ile birlikte) gelir, kâr

NE1815 Ḫarc ile **daḫli** ki tedennī bulur / Maʿnīde ol ḥubb-ı selāṭīn olur
SE2424 Ḫarcı **daḫlına** idenler taṭbīḳ / ʿÖmri de idebileydi tevfīḳ

daḫl-i suḫān [1] söze karışma

NE3141 **Daḫl-i suḫan** ʿarż-ı ẕarāfet midür / Yā ġaraż iẕhār-ı faẕīlet midür

daḫme [9]

1. mezar, türbe

S1385 Neler yutdı bu **daḫme-i** hevl-nāk / Dili olsa da söylese saña ḫāk
S1146 Güşād eyledi ṣubḥ-ı ẕulmet-fiken / Ki bir levḥ-i zer çıḳdı bu **daḫmeden**
SE328 **Daḫme-i** Ḫusrev ü genc-i Cemşīd / Kim ġulāmiyye-i mersūm-ı ʿabīd
SE389 Ḫusrev ol **daḫmeye** kim oldı revān / Ẕikr ü tesbīḥ ile lā-ḥavl-künān
SE1935 Aşlı köki ḳatı aʿlādan mı? / Genc-i Cem **daḫme-i** Dārādan mı?
SE2338 Nāʿil-i çeşme-i Ḫurşīd oldı / Vāṣıl-ı **daḫme-i** Cemşīd oldı
SE2617 Saña bu deñlü keremler ḳıldum / Dāḫil-i **daḫme-i** gevher ḳıldum

2. çukur

HH645 ʿĀded üzre deri idüp dīvār / Eyledi feth-i **daḫme-i** efkār
HH1205 ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki çālāk / Oldı genc-i nihān-ı **daḫme-i** ḫāk

daḫmegeh [1] mezar yeri, makber

SE407 Çün ḥabāb olmış içi ṭaşı tehī / Gerçi gösterdi reh-i **daḫmegehi**

dāʿī [2]

1. dua eden, duacı

SE1279 Cümleden **dāʿī-i** efkende faḳīr / Yeʿs-ile olmış idi ʿuzlet-gīr

2. davet eden, çağıran

HH313 Līk bu **dāʿī-i** daḳīḳa-güẕār / Buldı üç güne ʿitirāża medār

dā'im(ā), dāyim(ā) [91] her zaman, sürekli olarak

S7 Ḫum-ı şevḳden çün ola curʿa-keş / N'ola **dā'im** itse ṭolusun güneş
S53 İdüp rūy-ı cānāna **dā'im** nigāh / Revā mı idem maşrıḳı ḳıblegāh
S259 Olup tīre çün vādī-i ejdehā / Yüzünden anuñ zehr aḳar **dā'imā**
S325 Ne pīl ol ki kūh-ı ʿibret-nümā / Olur münʿakis **dā'im** andan ṣadā
S444 Mekānum ṣaf-ı naʿl iken **dā'imā** / Deger mi bu meclisde hīç söz baña
S544 Olup bādbānī gibi pür-hevā / Gelür seyre sürʿat-künān **dā'imā**
S614 Egerçi nice baḫş olur **dā'imā** / Ki taḥrīri tafṣīl ider iḳtiżā
S728 Güneş ṭolanur seyr içün **dā'imā** / Dili beste-bāb-ı icāzet aña
S748 Virüp nice **dā'im** kebūterleri / Çıḳar māhiyān anda tāze ṭarı
S789 Ḳanı sāḳiyā seyl-i sürḫī-nümā / Ḳızılırmaġ olsun aḳup **dā'imā**
S829 Ṭoluñ **dā'im** ey sāḳī-i dil-sitān / Dem-ā-dem o fısḳiye olsun revān
S867 O mihrüñ olur meclisi pür-ṣafā / N'ola ṣıçrasa ẕerresi **dā'imā**
S949 Sebūdan akındı aḳar **dā'imā** / Boġazda fenerdür ḳadeḥ gūyiyā
S1003 Ezel bezminüñ mestine **dā'imā** / Görince ider ḫande-i āşinā
S1042 Olur deyr-i pīr-i muġān pür-ṣafā / Varan anda taḫta ḳaḳar **dā'imā**
S1057 Nedür muṭribā **dā'im** ol hūy ü hāy / Meger aġzuñ ölçüsüni aldı nāy
S1104 Ṭolar **dā'imā** kendiden sāġarı / Meger oldı meh cām-ı İskenderi
S1190 Müşaʿbid gibi **dā'imā** el ider / Dizüp mühre-i ḥabb ile ḥoḳḳalar
S1207 Kesel **dā'imā** şevḳa ġālib gibi / Varur ḫʿāba şeyḫ-i murāḳıb gibi
S1394 Emel tārı pür-ʿuḳdedür **dā'imā** / Anı gösterür tāc-ı ehl-i fenā
S1401 Ṭoluñ **dā'im** ey sīne-i bī-sükūn / Yeter saña dil sāġar-ı lāle-gūn
S1403 Ṭolar kendiden sāġarı **dā'imā** / Ḳanı öyle bir cām-ı ʿālem-nümā
S1434 Ne baş aġrısıdur semāʿ-ı nevā / Virür daġdaġa fikrüñe **dā'imā**
NE17 Besmele bālāda ṭurur **dā'imā** / Oldı meger evc-i hevāda hümā
NE433 Kişver-i maʿnada ola **dā'imā** / Ḫāme-i teʿlīfi muẕaffer livā
NE462 Çerb-i zebāndur ḳılıcı **dā'imā** / Dem-be-dem içmekde mey-i dil-güşā
NE692 **Dā'im** o bendergehe olur revān / Anda olur cins-i ḫurd-ı rāyegān
NE733 Görmedügi ḳavmi añup **dā'imā** / İde nice mürdelere iftirā

NE944 Çarḫ-ṣıfat mā’il-i ʿıyş müdām / Mihr gibi **dā’im** elinde idi cām
NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu ṣanma hevā / Feyżi ḥaḳīḳatden alur **dā’imā**
NE1032 Dīdesi pür-āb u dilinde hevā / Gönli ḥayālinde velī **dā’imā**
NE1110 Feyż-i Ḫudā ḫod mütenāhī degil / Maẓhar olur **dā’im** aña ehl-i dil
NE1448 Yād ile bil ki bir olup āşinā / Luṭf ile yād eyler idi **dā’imā**
NE1511 Eşigini mesned ider her gedā / Tekyelenür anda gelüp **dā’imā**
NE1525 Ḳubbe-i çarha ʿalemi **dā’ima** / Dil-āvīz idüp ṭaʿna iderse revā
NE1805 ʿAybını setr etmek içün **dā’imā** / Züll-i ṭamaʿ ehline eyler seḫā
NE1807 Bāʿiş-i ḫayrāt ola māl-ı zinā / Ḳurı yere köpri yapa **dā’imā**
NE1825 Mevc-ṣıfat kellelere **dā’imā** / Sāḥil-i cūdında irerdi fenā
NE1832 **Dā’im** o maʿnī dilin eylerdi teng / Ḫāteme teşbīhden alurdı reng
NE1849 Būy-ı güli ḳurtaramazdı ṣabā / Yolın ururdı irüşüp **dā’imā**
NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / **Dā’im** o yoldan ṭuta rāh-ı girīz
NE2125 ʿIşḳ ile rūḥ olmuş iken āşinā / Araya yalġım bıraġur **dā’imā**
NE2135 **Dā’im** işāretle olup fitne-ger / Eyleme hem-sāyelere kec naẓar
NE2321 Gāh nişānlar gehī eyler ḫaṭā / Meclis-i suḥriyye olur **dā’imā**
NE2348 Poḫlı ẓarāfetler idüp **dā’ima** / Koḳudur idi nite kim ḥunefā
NE2404 **Dā’im** olup zaḫm-zen-i levc-i ʿāc / Eyleyesin bulduġuñı at aġaç
NE2531 Ḳaṣnaġına bir teber urmuş ḳażā / Düşmege ṭurur yüregi **dā’imā**
NE2551 Olup o merdek aña germ-iştihā / Ḫüt ḫüt ider idi çeñesi **dā’imā**
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp eyler cefā / Dirligüm it dirligi dir **dā’imā**
NE2625 Söyleşerek vaşlın idersin ricā / Söz söz açar söz göt açar **dā’imā**
NE2630 Gevher-i eşki gibi ṣubḥ u mesā / Anı gözünden ṣaḳına **dā’imā**
NE2681 Cānına od ṣaldı velī bu cefā / Gözler idi furṣatını **dā’imā**
NE2725 Nefse uyup **dā’im** olan ḫār u zār / Mühmel ü bednām u siyeh rūzgār
NE2731 Genc-i ḫayāle getürüp **dā’imā** / İtmedesin aña hezārān cefā
NE2735 **Dā’im** idersin anı işkeste-ḥāl / Kāruñ olur zehre-şikāf-ı ḫayāl
NE2741 Ẕelle-i dilānı görüp **dā’imā** / Eyleme ol genc-i nihānı recā
NE2750 **Dā’im** olur lücce-i efkāra ġarḳ / Gāhī miyān-pāça ider gāhī larḳ
NE2756 Eyleme Ḍaḫḫāk gibi **dā’imā** / Kendi vücūdumdaki mārı belā
NE2848 Ḥālet-i inzālden eyler ṣafā / Yüregine ṣu sepilür **dā’imā**
NE2854 **Dā’im** idüp fikr ü ḫayāl-i ẕeker / Ḳalbi yalancı ḳutusuna döner
NE2859 Türkī vü Tatarīden idüp ibā / Meyli ġalāt-ı ʿaceme **dā’imā**
NE2951 Ḳomaduġın almaġa ṣubḥ u mesā / Ekmedügüñ yerde biter **dā’imā**
NE3007 Niteki āvāre vü cām-ı ṣafā / Gönli gözi meyde olan **dā’imā**
NE3055 Ṣıḥḥat uman ḫaste-i derd-i hevā / Neẓrin aña eyler idi **dā’imā**
SE502 **Dāyimā** eyler-idi meyl-i şikār / Andan özge yoġ-ıdı ḫāhiş-kār
SE522 Ey gönül eyle ʿibādet **dāyim** / Kişi ḳulluġını bilmek lāzım
SE548 Her kişi ḳılsa namazın **dāyim** / Meclis-i ḫażrete olur ḳāʿim
SE600 Līk envār-ı cihān-tāb-ı cemāl / **Dāyim** olmaz bulur elbette zevāl
SE923 Fikr idüp **dāyim** anuñ ḫāletini / Saʿy idüp bilmege māhiyyetini
SE1806 Eyle **dāyim** yürü mānende-i mīġ / Maşlaḥat bitmek için saʿy-i belīġ
SE1809 Eyle encāh-ı murāda iḳdām / **Dāyim** ol bedreḳa-i rāh-i merām
SE2206 **Dā’imā** itmege keşf-i ʿavrat / Perdedārāne idermiş ġılẓat
SE2216 Ṭurmadın bir birine naḳş geçer / Müje süzenleri **dāyim** işler
SE2290 İtmeden **dāyim** anı düşmen-i cān / Düşmene salsaña ol şīri hemān
SE2407 **Dā’imā** eylemeseñ ḫalḳ-ıla lec / Götüne ṣoḳmaz-ıdı kimse aġaç
SE2457 Devr-i **dāyimle** sipihr-i devvār / Pes degil mi bize enmūzec-i kār
SE2759 Yoḫsa ḫasta degilem ben nācīz / Ki idem mīveye **dāyim** perhīz
SE3099 Ḳaraman oġlı olup ehl-i nifaḳ / **Dāyimā** olur idi ʿāṣī vü ʿāḳ
SE3132 Āl-i Oṣmān-ıla düşmen olıcaḳ / Eksik olmaz bize **dāyim** ḳaçmaḳ
HH74 **Dā’imā** kārı cürm ü ʿışyāndur / Dār-ı dünyā başına zındāndur
HH277 Kārı **dā’im** ʿibāda reʾfetdür / ʿAmeli efḍal-i ʿibādetdür
HH469 ʿIşḳ ile **dā’imā** olup ḫayrān / Bī-ser ü pā idi o ser-gerdān
HH929 **Dā’imā** oġluna idüp tehdīd / Mümkin olduḳça eyledi tebʿīd
HH1550 Dergeh-i şehde merdek-i muḫtāl / **Dā’im** eksük degildi kefş miṣāl
HH1555 ʿAlemi eyler idi ol ġammāz / **Dā’imā** vāḳıf-ı daḳīḳa-i raz
HH1664 Sırrını ketme eyleyüp himmet / Gözledi **dā’im** anlara furṣat
HH1799 **Dā’imā** ser-figende ola raḳīb / Uġraya biñ belāya bī-taḳrīb
HH1837 Meyl-i bālā hevā-yı ḳāmet ile / ʿÖmri **dā’im** geçerdi miḫnet ile
HH2315 **Da’imā** bī-ḫużūr olup cānān / Anı eylerdi seng-i cevre nişān
HH2324 **Dā’im** ol mevc-ḫīz-i mekr ü fiten / Olup eṭrafa şerr ü şūr-efgen
HE9 Gönül seng ise de eyle mülāyim / Ġama seng-i fesān it anı **dā’im**

dā’ir [1] dönen, devreden

HH2444 Her kenīz oldı kūçede **dā’ir** / Çıḳdı bāzāra ipligi āḫir

dā’ir eylemek [1] (kadeh için) dönmek, devretmek, meclisi dolaşmak

HH298 Devr-i gül ḥükmüni virüp āḫir / Cām-ı gül-rengi **eyledük dā’ir**

dā’ire [29]

1. daire, çember

NE1376 Eyledi envār-ı ilāhī maḳām / **Dā’ire** mi niteki bedr-i temām
NE1530 Cümle telāmīẕi varurlar yine / Ḫalḳa olup **dā’ire-i** ḳabrine
NE2624 **Dā’ire-i** dil ṭaşra güzār eyleme / Arzū-yı būs u kenār eyleme
SE461 ʿAynınuñ **dā’ire-i** bī-dādı / ʿĀşıḳuñ gerdene-i fülādı
SE909 Merḳadı nāyire-i ḥasret ola / Ḫufre-i **dāyire-i** miḥnet ola
SE2217 Biri biri ile āheng olmış / Zühre ol **dāyireye** denk olmış

2. sınırlandırılmış yer, meclis, topluluk

NE213 **Dā’ire-i** hey’et ise ʿaṣl-ı fen / Neyler anı ʿilmi yerinden gören
NE968 Ol ḫam-ı zülf içre olan pür-şiken / Diller için **dā’ire-i** encümen
NE1923 Kārı gehī luʿbet-i mehcūrdur / Anuñ için **dā’ireden** dūrdur
NE2059 Līk o nādān-ı sefāhat-me’āb / Olmayup ol **dā’ireden** behre-yāb
NE2688 **Dā’ire** olur o mehe hāle-vār / Renc-i ḫusūfı o siyeh rūz-gār
NE2707 Oldı ḫaber heb orada ḫāżıra / Baş götürüp olmuş idi **dā’ire**
NE2708 **Dā’irede** her kişi itdi ḳarār / Şemʿ kenārındaki dendāne-vār
HH805 O perī ḳurtılup bu **dā’ireden** / Yaʿni girdāb-ı baḥr-ı ḫāṭırādan
HH972 Hele Ḫaḳ ṣaḳladı bu ḫaṭıradan / Ṣıfr-ı teklīf resm-i **dā’ireden**

3. sınır içi, manevî bir hududun dâhili; bir hükmün ya da bir kimsenin nüfuzunun etkili olduğu saha, hakimiyet bölgesi

NE986 Nāire-i ʿışḳ-ı bülend-i işti̇ġāl / **Dā’ire-i** maʿrifet-i zü’l-celāl
SE419 Mültekü’l-ebḥur-i envāʿ-ı ʿulūm / Merkez-i **dā’ire-i** ehl-i rüsūm
SE572 Noḳṭa-i **dā’ire-i** ṣıdk u ṣafā / Nükte-i nādire-i sırr-ı Ḫudā
SE695 Yaʿni ser-ḫalḳa-i cemʿiyyetdür / Noḳṭa-i **dā’ire-i** şevketdür
SE3449 Her biri sāḥire-i behcetdür / Cedvel-i **dā’ire-i** daʿvetdür

4. gökyüzü, felek

S481 ʿUḳūl oldı bu nüsḫada ḫā’ire / Bilinmez nücūmuyla bu **dā’ire**
NE1132 Hest derīn-i **dā’ire-i** lācüverd / Mertebe-i merd be-mikdār-ı merd

5. kadeh devri, işret meclisi

NE3017 Ẕerre ḳadar var ise ʿaḳlın senüñ / Uġrama hiç **dā’iresine** anuñ
SE1983 Var ise zerre ḳadar iẕʿānuñ / Uġrama **dā’iresine** anuñ

6. hane

SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp nefs ü hevā / ʿİffetüñ **dāyiresin** raḫne bula
HH321 Ateş olur ḫayāli **dā’iresi** / Ḳande ḳaldı vişāli ḫāṭırası

7. tef

S591 Gelür naġme-zen **dā’ireyle** zenān / Ḫurūşende cin ʿaskeridür hemān
S1070 Ki çeng ile def beñzemez sā’ire / O pergārdur saña bu **dā’ire**
NE1126 Bulmaġa ol **dā’ireye** dest-i res / Ya nefes-i pīr gerek ya nefes

dā’ire çekmek [2] etrafını çizmek, sınırını belirlemek, daire içine almak

S654 Anuñla **çeküp** anda bir **dā’ire** / Şeyāṭīn-i küfri ḳomuş ḫā’ire
NE373 Eyledi ol ḥışn-ı ḥaṣīni hiṣār / **Dā’ireler çekdi** aña hāle-vār

dā’ire-i cām [1] içki kadehinin meclisi dolaşması, kadeh devri

NE168 **Dā’ire-i cāmda** āvāreler / Elde ola sübḥa-i billūr-ter

dā’iretü’s-sū {dā’iretü’s-sev’} [1] kötülük, fenalık dairesi, felaket

SE2811 Tīġ-i ḳahr oldı ol mülke seyl-āb / Üstine **dā’iretü’s-sū** girdāb

dāʿiye [4] niyet, maksat; içten gelen istek, rica

SE166 Cezr ü medd-i yem-i feyżi nice göl / Eyleyüp **dāʿiye-i** redd ü ḳabūl
SE784 Kimisi **dāʿiye-i** menʿ-i vuṣūl / Kimisi şūret-i fetvā-yı ḳabūl
SE1084 Kendüye **dāʿiye-i** şöhret ola / Ḫalḳı taḫvīfe bu bir ʿillet ola
SE1608 Kimisi bir ḫaber eyler peydā / Yoġ-iken **dāʿiye-i** ḫavf u recā

daḳīḳ [2] (fikir, düşünce için) ince, nazik, anlaşılması emek isteyen

NE1797 Nuḳrededür fikr-i **daḳīḳ-i** nekāt / Ḥīle-i şerʿiyye-i devr-i zekāt
SE3461 Rūşenā lafzda ʿinde’t-taḥḳīḳ / Görinür mū gibi her fikr-i **daḳīḳ**

daḳīḳa [3]

1. ince, incelik

HH1129 Didi ḳalsunlar ol iki dem-sāz / Olalum vāḳıf-ı **daḳīḳa-ı** rāz
HH1555 ʿAlemi eyler idi ol ġammāz / Dā’imā vāḳıf-ı **daḳīḳa-i** raz

2. çok kısa zaman parçası, an
HH1677 Oḳıdı köhne defteri ġammāz / Şöyle kim bir **daḳīḳa** ḳalmadı rāz

daḳīḳa-dān [2] en güç şeyleri, incelik fikirleri bilen, nüktedan
HH296 Dil ü tabʿ ehl-i yār-ı canlar idi / Nükte-gūlar **daḳīḳa-dānlar** idi
HH574 Ol ferīḳuñ **daḳīḳa-dānı** idi / Nükte-senci sevād-ḫ̔ānı idi

daḳīḳa-güẕār [1] müşkül şeyleri çözen, gerçeği bulup çıkaran, muhakkik
HH313 Līk bu dāʿī-i **daḳīḳa-güẕār** / Buldı üç güne ʿitirāża medār

daḳḳ-ı bāb [1] kapı çalma, kapıyı vurma
HH348 Eyleye kim ki **daḳḳ-ı bāb-ı** murād / Çıka ʿuryānlar iderek feryād

daḳ u laḳ {daḳḳ u laḳḳ} [1] vurma, vuruş; an, zaman ‖ saatin çalışırken çıkardığı "tik tak" sesi
NE2394 Rāst-reviş-i ḥākim-i fevvāl-i ḥaḳ / Pāk-meniş-i ḥāsim her **daḳ u laḳ**

dal [1] Arap alfabesinin sekizinci, Arap asıllı Türk alfabesinin onuncu harfi
NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan dise **dal** / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar duvāl

dal [] ağacın uzantılarının her biri, sopa

dal-ı zıbıḳ [1] cilalı ağaç ya da şimşirden imal edilen yapay erkek cinsel organı
NE2294 Ḥādiṣeyi çekdi çıḳardı hemān / **Dal-ı zıbıḳ** oldı ḥarīfe hemān

dal urmaḳ [1] dal vurmak, sopa vurmak, dövmek
S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i ṭaʿn / **Urup dal** başdı aña seng-i taʿn

dalaḳ {dalḳ} [1] dervişlerin giydiği eski ve yamalı hırka, cübbe
NE1646 Nefret idüp daġdaġa-i ḫalḳdan / Ṭaşra gelür dāmuña **dalaḳdan**

ḍalāl [9] yoldan çıkma, azma, sapma, dalalet
NE200 Hādī-i dīn hādim-i küfr ü **ḍalāl** / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u celāl
NE386 Olmuş o tābūr-ı perīşān meʾāl / Mecmaʿ-ı mecmūʿ-ı gürūh-ı **ḍalāl**
NE896 Çoḳ yaşamaz ẓulm ile ehl-i **ḍalāl** / Devleti ġayriye ider intiḳāl
NE2712 Meclis olup ʿarşa-i maḫşer-miṣāl / Ḳopdı çatışmış iki ehl-i **ḍalāl**
NE2086 Daġdaġa-i ʿaḳl olup āḫir ʿuḳāl / Oldılar üftāde-i çāh-ı **ḍalāl**
SE1048 Sen de fikr eyleye iy ehl-i **ḍalāl** / Ḥāżır u nāẓır iken Celle Celāl
SE2183 Çünki mümkin ola ber-vech-i ḫalāl / İḫtiyār itme varup rāh-ı **ḍalāl**
HH261 Birisi kāti-i ʿurūḳ-ı **ḍalāl** / Biri dendān-ı ʿuḳde-i işkāl
HH1235 Kendüsi nev-cevān-ı endek-sāl / Vükelā pīr-i ḫānḳāh-ı **ḍalāl**

ḍalālet [1] yoldan çıkma, azma, sapma
NE1625 Ẓulmet olup pīş u pes-i sāliki / Çāh-ı **ḍalāletde** bil ol hāliki

dalmaḳ [1] suyun içine bütünüyle ve hızla girmek
HH1750 Gāh ḳaʿre **dalup** dür-i nā-yāb / Geh göründi seri miṣāl-i ḥabāb

dam [2] evin üstü, çatı
SE2119 Ḳırılur cām-ı dürüşt-i faġfūr / **Damdan** düşse ağırmaz semmūr
SE3003 Zīr-i dīvārda genci bilesün / **Damdan** nice teġāfül ḳılasun

dām [13]
1. tuzak
S555 Yenür diyu dil ṣaydına ʿazm ider / Velī **dām-ı** āġūşı görse yılar
S852 N'ola olsa dil-beste-i cām-ı mey / Ayaḳ baġıdur ādeme **dām-ı** mey
S905 Anuñ ṭāremi çetr-i şahānedür / Ṣafā murġına **dām** ile dānedür
S1217 Aña ḳahve-ḫāne ʿaceb **dāmdur** / Ki bir murġ-ı işkeste-endāmdur
NE1646 Nefret idüp daġdaġa-i ḫalḳdan / Ṭaşra gelür **dāmuña** dalaḳdan
NE2786 Gördi ki bir meclis idüp ḥoḳḳabāz / İtmiş anı **dām-ı** tezervān-ı nāz
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan alur **dām-ı** mey
SE1874 Olma üftāde-i **dām-ı** evlād / Ekme bu mezraʿada toḫm-ı fesād
SE3392 Yek biñ ṣanʿatın itdi der-kār / Ol hümā olmadı **dām-ıla** şikār daḫı
HH813 Bildi yoḳ **dāmdan** ümīd-i ḫalāṣ / İtdi ʿarż-ı maḥabbet ü iḫlāṣ
HH1399 Bildi kim ṣayd-ı **dām-ı** keyd olmaz / Mihre nūr-ı eşiʿʿa ḳayd olmaz
2. ağ
S568 Ḳafeslerle varınca ʿālī-maḳām / Olur ʿaksi deryāya düşdükce **dām**
NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup ṣubḥ u şām / Ḥalḳa-i **dām** itme benānuñ müdām

dāma düşürmek [1] tuzağa düşürmek ‖ aldatmak, kandırmak
HH1391 Nesneye ḳādir olmayan nā-şād / **Düşürür dāma** eyleyüp dāmād

dām eylemek/itmek [2] tuzak kurmak
S395 Degil mūy-ı ebrū zamān-ı sükūt / Ki **dām eylemiş** ṭākda ʿankebūt

NE178 Gerçi geçer cāy-ı nişīn-i imām / Sübḥa vü seccādeyi **itmekde dām**

dāmgāh, dāmgeh [3] tuzak kurulan yer

SE888 Çünki naḳl eyleye bu ʿālemden / Ḳurtıla **dāmgeh-i** mātemden
S797 İçür sāḳiyā ḳıl beni ser-mest / Ṣalam tā ki bu **dāmgāha** şikest
SE1863 Olmadı **dāmgeh-i** ġaflete bend / Ne ġam-ı ḫāne ne fikr-i ferzend

dām-ı belā [3] bela tuzağı

NE2171 **Dām-ı belādur** o ḫar-ı künde-bāz / Nice gülüp oynasun ol kebg-nāz
NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i hevā / Ola ne var uçḳur saña **dām-ı belā**
SE1980 Ḫalḳa-i bezmi olur **dām-ı belā** / Ṭutılur ayaġı ile ʿuḳalā

dām-ı ecel [1] ecel tuzağı

SE867 İy olan beste-i evtār-ı emel / Mübtelā-yı elem-i **dām-ı ecel**

dām-ı fiten [1] fitne tuzağı, hile, düzen

NE2215 Yem döküp ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi **dām-ı fiten**

dām-ı heves [1] heves tuzağı

SE75 Meyl ider miydi bu **dām-ı hevese** / Murġ-ı rūḥı ḳomasaydı ḳafese

dām-ı ḥıyel [1] aldatıcı tuzak, hile

SE1514 Anı rām eyledi çün **dām-ı ḥıyel** / Ḳahr-ıla olsa gerek ḍarb-ı meṣel

dām-ı tezvīr [4] yalan tuzağı

S57 O seccāde bir ḥüsn-i tedbīrdür / Anuñ riştesi **dām-ı tezvīrdür**
S1189 Döküp ḥabbını söyler efsānesin / Ṣaçar **dām-ı tezvīrine** dānesin
SE156 Ḳıblegāh idüp anı peyveste / **Dām-ı tezvīrine** olma beste
SE2605 Didi himmet midür iy bī-tedbīr / Olasun beste-i **dām-ı tezvīr**

dām ḳurmaḳ [1] tuzak kurmak

NE2884 Ḳaplıca ḥavzına girüp ṣubḥ u şām / Anda balıḳ ṣaydına **ḳurmuş** idi **dām**

dāmād [5] koca, güveyi

NE2277 Emr ile müfti-yi müvellā olur / Ḳāḍıya **dāmādını** daʿvet ḳılur
SE3442 Sāʿatinde olup āmāde murād / Mekr-i muḥtāl-ıla oldı **dāmād**
HH787 İsterin kim seni idem **dāmād** / Sen daḫı ʿāḳıl iseñ itme ʿinād
HH825 Gelse fikr-i ʿarūs **dāmāda** / Zehr olurdı ol içdügi bāde
HH1391 Nesneye ḳādir olmayan nā-şād / Düşürür dāma eyleyüp **dāmād**

dāmān, dāmen [39]

1. etek

S710 Ṭırāzende-i çarḫ-ı aṭlasdur ol / Ki **dāmān-ı** arż-ı muḳaddesdür ol
S903 Nihān eyleyüp **dāmen** içre kemend / Ṣalar gerden ü sāʿid-i şāḫa bend
S1151 Çeküp **dāmen-i** ḫırḳasın āsumān / ʿAyān oldı ṭās-ı pür-āteş hemān
S1526 Olup dür-feşān kilk-i muʿciz-nesaḳ / Pür itdi hemān **dāmenin** her varaḳ
NE63 Naḫl-i ṭırāzende-i ṭarz-ı kelām / Mīve-feşānende-i **dāmān-ı** kām
NE374 İndi ṣunulduḳça girībānına / Her bedenüñ yaḳası **dāmānına**
NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen **dāmen** el açdı çenār
NE558 Ṣırça sarāy içre idüp cāyını / Çekdi hemān **dāmenine** pāyını
NE567 Sönmeye ta ṣemʿa-i çārüm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı **dāmeni** içre sehāb
NE1433 İrmese el itmege ḫidmetlerin / Ṭut yüri **dāmān-ı** muḥabbetlerin
NE1675 **Dāmen-i** āzādeye çengāl-i ḫār / Pāy-i dil-i ʿārife pīçīde mār
NE1695 Gördü ki pey-der-pey olundı ricā / **Dāmeni** pīçān-ı kef-i ilticā
NE2082 Sen de delīl iste yürü uluya / Rāh-nümā **dāmenin** elden ḳoma
NE2907 Hem-reh olup menzil-i maḳṣūda dek / **Dāmenin** alur yigidüñ ol köpek
SE36 Elifi devḥa-i serv ü şimşād / **Dāmeni** ḫārdan olmış āzād
SE132 Olmasun ḫār-ı ʿalāyıḳ peyvend / Pāyımı ḳıl tih-i **dāmānıla** bend
SE971 **Dāmen-i** pīri ṭutup şām u seḥer / Yaḳañı dest-i nevādan ḳurtar
SE1074 Kūteh itseydi libāsunı ṭavīl / **Dāmenin** başa düşe ola ẕelīl
SE1594 El urur virmek-için iṭmīnān / **Dāmen-i** muṣḥaf-ı eymāne hemān
SE2192 Götürürler yapışup **dāmāna** / Nefse uydum diyerek meydāna
SE2495 Ḫātem-i Ṭay göricek mihmānı / Der-miyān itdi hemān **dāmānı**
SE3183 İtme ṣarḳındı ruḫ-ı cānāna / Ṭurre-veş pāyuñı çek **dāmāna**
SE3187 Pāk-dāmen geçinen ḫīz-i denī / **Dāmenin** ḳaldırıcaḳ görseñ anı
HH280 Ola Yā Rabb bu cāh-ı bende-nevāz / **Dāmen-i** āḫirü'z-zamāne ṭarāz
HH369 Yıḳılup ger ḫarāb ola ʿālem / Ḳonmaya **dāmenine** gerd-i elem
HH766 **Dāmeninden** kesüp getür ammā / Aña zinhār söyleme ḳatʿā
HH774 Aġız açmadı dil-rübā bir kez / **Dāmeninden** kesüp getürdi birez
HH843 Defn idüp ḫāke ol iki pāki / İrdi **dāmāna** sīneler çāki
HH1718 Añarın nām-ı būseyi gāhī / Göricek dest ü **dāmen-i** şāhı
HH1808 İtdi **dāmān-ı** çarḫı ġarka-ı ḫūn / Hem-cū **dāmān-ı** ʿāṣıḳ-ı maḥzūn

HH2249 Gördi kim **dāmeninde** ejder var / Ser-i rāha güşāde bir der-i ġār
HH2350 Maḥv olup levş-i **dāmen-i** mülki / Eyledi pāk taḫta-ı fülki

2. iffet, namus

NE607 Beẕl ḳılup mihr ü vefā ḫırmenin / Bir iki zer viren alur **dāmenin**
NE1647 İtmeye tā keşmekeş-i ḫalḳ-ı çāk / **Dāmeni** ālūde velī ḳalbi pāk
NE2425 **Dāmen-i** pāk ile çū serv-i revān / Olıgör āzād-ı ḳubūr-ı cihān
NE2810 Anı görüp ardına baḳdı hemān / **Dāmen-i** pākin şaḳınup ol cüvān
NE2820 Şuşada ol perdeleri çāk olan / **Dāmeni** ālūde vü nemnāk olan
SE1064 Cevher-i ʿiffetümi ḫaḳ itme / **Dāmen-i** ʿismetümi çāk itme
HH1686 İrgürüp levş **dāmen-i** pāke / Dökesin āb-ı rūyını ḫāke

dāmen-ālūd [1] keteği kirlenmiş, itibarsız

SE136 Eyleme bendeñi iy Rabb-i Ḳadīr / **Dāmen-ālūd-ı** der-i mīr ü vezīr

dāmen dāmen [1] etek etek, etek dolusu, bol bol

SE411 Virdi ol deñli ġına kān-ı süḫan / Şaçdım eṭrafıma **dāmen dāmen**

dāmen-gīr [4] etek tutan ‖ yalvaran

SE973 Elüñ alursa eger luṭf-ıla pīr / Saña eṭfāl olamaz **dāmen-gīr**
SE2129 Ḳarşu ḳoduḳça segān-ı şirrīr / Saʿy ider olmaġ-için **dāmen-gīr**
SE2863 İtmedi cürʾet içinden biri / Ki ola seg gibi **dāmen-gīri**
HH930 Mānīʿ-i ẕevḳ olup seg-i şirrīr / Rāh-ı vuṣlatda oldı **dāmen-gīr**

dāmene [1] dağ eteği ve çevresi

SE697 Yüz urup **dāmene-i** ṣaḥrāya / Giderek āb çıḳar bālāya

dāmen-i kuh [2] dağ eteği

SE774 Ser-be-ser ṭālib-i ʿilm ü ʿirfān / **Dāmen-i kūhda** ṭutmışdı mekān
HH2298 Ayrılup pīrden o ser-gerdān / **Dāmen-i kūhı** ṭutdı oldı revān

dāmen öpmek [1] etek öpmek, aşırı saygı göstermek, hürmet etmek

S564 Ḥişāruñ ṭolaşdıḳça pīrāmenin / Çekilür edeble **öpüp dāmenin**

dāmen silkmek [1] etek silkmek, el etek çekmek, bir şeyden vazgeçmek

NE1788 Naḫl-i ḫazan-ı dīde-veş azād ola / **Dāmenini silke** gide şād ola

dāne [13]

1. adet

NE1699 Şundı hemān niteki şīr-i ecel / Çekdi ḫaṣīrinden iki **dāne** bel
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i ḫıred / Bulınur bu söze biñ **dāne** sened
HH2349 Geldi bir **dāne** mevc-i kūh-efgen / Aldı gitdi raḳībi zevraḳdan

2. meyve

S906 İdüp feyż ol **dāne-i** ābdār / Nice murġ-ı nāçīzi eyler hezār
S910 Görüp **dāne** vü bergin itdüm ḫayāl / Ki ṭūṭī ide beyżesin zīr-i bāl

3. kuş avlamak için tuzağa koyulan yem

S905 Anuñ ṭāremi çetr-i şahānedür / Şafā murġına dām ile **dānedür**
S1189 Döküp ḫabbını söyler efsānesin / Şaçar dām-ı tezvīrine **dānesin**

4. buğday tanesi, tahıl

S1386 Murāduñca da dönse bu āsiyā / Dögünmekdedür **dāne** ṣubḥ ü mesā
SE2326 Oldı her **dāne-i** ber güm-şude-nām / Ceyb-i anbārda çün birr-i liʾām

5. pamuk liflerinin bağlı olduğu tohum; pamuk çekirdeği, çiğit

HH43 Ebr ü aḫter dökile meydāne / Ḳavsden şanki penbe vü **dāne**

6. (Hz. Adem'in ilk günahı işlemesi bağlamında) tohum

HH73 Oldı bir **dāne** aña kūh-ı günāh / Ḥabbeyi kubbe itdi baḫt-ı siyāh

dāne-i nār [1] nar tanesi

S1363 Bu demler ki āteş şerer-bār ola / Ṭoñup her şerer **dāne-i nār** ola

dānelemek [1] tanelerini ayırmak

HH306 Vaṣf-ı lebde dehān-ı gevher-bār / Dil-i bīmāra **dānelerdi** enār

dāne-niṣār [1] tane serpen, tohum saçan

NE100 **Dāne-niṣār-ı** baṭ-ı zerrīn-cenāḥ / Ḳatre-feşān-ı yem-i ḳabr-i revāḥ

dāne-nümā [1] (yüz bağlamında) meyveli, bereket saçan

HH1549 Āsumānī edīm-i **dāne-nümā** / Mūzesinde şerāk idi gūyā

dāniş [7] ilim, bilgi, biliş, bilim

SE3058 Ġurre-i **dāniş-i** ḫādim maḥdūm / Ḥāl ise aña degildi maʿlūm
HH627 Gördi çün ʿaḳl ü **dāniş-i** püseri / Ḥayli maʿḳūl-fehm idi pederi
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki ṣāf **dānişi** pāk

HH2116 Bir zamān **dānişe** olup meşġūl / Görmiş idi birez kitāb-ı uṣūl
HH2202 Var idi bir ḥarīf-i yāve-sitīz / **Dānişi** künd ü ḫışm ü ḥiddet-i tīz
HH2425 Defter-i **dānişüñ** güli ṣoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi ḫod öldi
HH2527 Ḫūb idi **dāniş** ü ḳıyāfetde / Ferd ü kāmil idi firāsetde

dānişver [1] bilgin, alim

SE1387 Oldı erbāba fesāset zīver / Bā-ḫuṣūṣ ola ṣeh-i **dānişver**

dānā [10] bilen, bilgili, zeki

NE921 Hem-demi hem ʿāḳıl u **dānā** gerek / Pend-i ḥakīmānesin aṣġā gerek
NE932 Ḥākim olan ʿākil ü **dānā** gerek / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile tüvānā gerek
NE941 Ṣāh-ı cevān baḫt u ḳavīdār idi / Pādişāh-ı ʿāḳıl u **dānā** idi
NE2047 Ṣāṭır idi ṣūḥ idi **dānā** idi / Çeşmi gibi fitnede yektā idi
SE1790 ʿĀḳıbet didi vezīr-i **dānā** / Müjde kim ṣulḥ için alındı rıżā
SE2061 Nice **dānālar** olur efgende / Gūşe-i ḳahvede yā külḫende
SE3513 Keşret-i feyż-niṣār-ı maʿnā / Oldı ḥayret-dih-i ṭabʿ-ı **dānā**
HH442 Pey-rev oldum o pīr-i **dānāya** / Beñzemek ḫoşdur Ādem ataya
HH1277 Gūş idüp pendini ṣeh-i **dānā** / Elini öpdi luṭfun itdi recā
HH1795 Eyledi ṣeh edīb-i **dānāyı** / Cümletü'l-mülk-i kişver-ārāyī

dānā-dil [1] gönül gözyle gören, anlayan, hikmet sahibi, bilgin

HH2227 Gördi anı ṭabīb-i **dānā-dil** / Didi ey cām-ı ʿışḳ ile ḳanzil

dār [4]

1. yurt, memleket

S115 Der-i **dār-ı** ʿirfān olup ol ulu / Kime açılupdur o ḳutlu ḳapu
NE1915 Ḳabża-i **dār** ḫayli dilinde ġażab / Münḳabıż olduġına budur sebeb

2. vücut, beden

SE1899 Oldı gīsūlarınuñ her tarı / Bī-güneh nice faḳīrüñ **dārı**

3. kavga, mücadele 'gīr' ile birlikte kullanıldığında

HH2763 Gīr ü **dār-ı** ġamı beyān itdüm / Nāmın illerde Heft-ḫ̇ān itdüm

dār-ı dünyā [1] düya yurdu, dünya

HH74 Dāimā kārı cürm ü ʿışyāndur / **Dār-ı dünyā** başına zındāndur

dār-ı İslām [1] İslâm ülkesi, Müslümanların egemenliğinde olan yer

NE1058 Şehd-i şehādetle olup dost-kām / Menzilini eyledi **dār-ı İslām**

Dār-ı Naʿīm [2] cennet, Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen sekiz cennetten dördüncüsünün adı, Firdevs cenneti

HH464 Şehr ammā ki reşk-i **Dār-ı Naʿīm** / Taḫtgāh-ı şehān-ı heft iḳlīm
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i ʿaẓīm / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i **Dār-i Naʿīm**

dāreyn [1] iki dünya, bu dünya ve öbür dünya

SE1203 İrtişā virdi iki cānibe şeyn / Sebeb-i laʿnet ü ẕüll-i **dāreyn**

dār u dīyār [3] yurt, memleket

SE2459 Ḥatim oldı meşel-i **dār u diyār** / Ne revāḳı ne ʿimaretleri var
HH2274 Şimdi ġurbetde zār u maḥzūnem / Yār u **dār u diyārdan** dūrem
HH2631 Hecr-i **dār u diyār** ṭāḳ-ı ciger / Çekilen miḥnet anlara ber-ser

dār u gīr [3] kavga, savaş

S279 Yere muşt urunca dem-i **dār u gīr** / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr
S363 Bu vech üzre her rūz olup **dār u gīr** / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı tīr
HH2589 Benüm ile bile esīr oldı / Bend ü zencīr-i **dār u gīr** oldı

dārü'l-ʿadāle [1] adalet kapısı

HH242 Ṣadr-ı Bercīs-ḳadr-i ʿālī-şān / Zīb-i **dārü'l-ʿadāle-i** dīvān

dārü'l-bevār [1] yokluk kapısı ‖ ölüm

HH782 İdüp itmām o kārı döndi yine / Geldi **dārü'l-bevār-ı** pīre-zene

dārü'ş-şifā [1] şifa kapısı, hastane

HH1055 Hāneye daʿvet itdi anları / Ḳodı **dārü'ş-şifāya** bīmārı

Dārā [5] Şehnâme'de adı Keyâniyân sülâlesinin son hükümdarı olarak geçen efsanevî kahraman. Art arda yaptığı üç savaşın sonunda İskender'e yenilerek Kirman'a kaçmış, hizmetkârları tarafından düzenlen bir suikastla öldürülmüştür. Mecazen "padişah" karşılığında kullanılır. Tanıklarda şan, ihtişam ve İskender'e yenilmesi bağlamlarında kullanılmıştır.

NE436 Tāc-ı rubā-yı ser-i gerden-keşān / Bāc-nihi-i gerden-i **Dārā** vü şān
SE321 Ḳulları eylese āheng-i vefā / Ola muḥtāc-ı müdārā **Dārā**

SE1935 Aṣlı köki ḳatı aʿlādan mı? / Genc-i Cem daḫme-i **Dārādan** mı?
SE1733 Kinini alamadı **Dārānuñ** / Ḳanına girdi hemān Sührābuñ
SE1729 Ḳuvvet-i ḥikmetile Eflāṭūn / Ḳıldı İskendere **Dārāyı** zebūn

Dārā-ʿaẓamet [1] Dârâ gibi ulu ve iştihamlı olan
SE1771 Tāzedür Ḫusrev-i **Dārā-ʿaẓamet** / Tāze sulṭāna güç olur ḥidmet

Dārāb [1] Behmen-i Dırâz-dest'in oğludur. Oğlu Dârâ'yı çok sevdiğinden ona kendi adını vermiştir. Ancak ikisini birbirinden ayırt etmek için babasına Dârâb (şan ve şeref sahibi) oğluna da Dârâ denmiştir.
SE151 Ṭāḳ-ı Kisrā ile tāc-ı **Dārāb** / ʿĀḳıbet oldı nümūdār-ı ḥabāb

dārabān üzre olmaḳ [1] değişmek, değişken durumda olmak
SE242 İḫtilāc üzre idi çeşm-i sürūr / **Dārabān üzre idi** ġarḳ-ı ḥubūr

dārāt [3] ihtişam, gösteriş, azamet
NE2157 Kimi şu ḥāliyle mübāhāt ider / Naḥvet ile ʿarṣa-i **dārāt** ider
NE3052 Gerçi ki bī-şevket ü **dārāt** idi / Pādişeh-i mülk-i ḫarābāt idi
SE1472 ʿAdl ü iḥsānuñ olur āyātı / Şehlerüñ ḫuṭbe gibi **dārātı**

ḍarb(et) [13] vurma, vuruş, darp
S112 Yedi **ḍarb-ı** redden mey-i tündḫū / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı rū
S239 İdüp **ḍarb** uṣūl ile dil-keş nevā / Ney-i kilki ile nefīr-i veġā
S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i şarḳ u ġarb / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u **ḫarb**
NE1316 Baḫra kürekler ki ider **ḍarbeti** / Ḫall ider ol kefce ile şerbeti
NE1937 Faḳr ile aḥvāli dīger-gūn iken / **Ḍarbet-i** şaḫneyle ciger-ḫūn iken
NE2705 Ḥāṣılı bir **ḍarb** ile ol pür-sitīz / Urdı ol āyineye peykān-ı tīz
NE3039 Bezme olup ḳarnı şikeste ḳabaḳ / Eyledi pür zaḫm anı **ḍarb-ı** tabaḳ
SE2536 Şerʿ ile lā-büd olup aña cezā / Ayaġuñ ḳalḳa dem-i **ḍarb-ı** ʿaṣā
HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i yek **ḍarb** / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb
HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı ṭurraya ḥarbi / Būseler aldı yārdan **ḍarbı**
HH1839 Degmeyüp derd-mende nevbet-i ʿışḳ / Aralıḳ virmiş idi **dārbet-i** ʿışḳ
HH1900 **Ḍarb** ü müşt ü lekedle bī-taḳrīb / Oldı mehcūr ol gedā-yı ġarīb
HH2495 Ṭop ṭolı içi kāfir-i ḥarbī / Nice ʿasker şikest eder **ḍarbı**

ḍarben [1] vurarak, döverek
SE626 Bilemeyüp ṭafra iderse cühelā / Bildürür ḥaddini **ḍarben** ʿulemā

ḍarb-ı ḥadīd [1] şiddetli vuruş
HH2005 Cevşenüñ bendin açdı **ḍarb-ı ḥadīd** / Sīne şanduḳasında ḳırdı kilīd

ḍarb-ı ḫıyām [1] çadır kurma
NE872 Faẓl u maʿārifden olan dost-kām / İtdi felek farḳına **ḍarb-ı ḫıyām**

ḍarb-ı meṣel [3] atasözü
SE1514 Anı rām eyledi çün dām-ı ḥıyel / Ḳahr-ıla olsa gerek **ḍarb-ı meṣel**
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili ḥal / Nāmı dillerde ḳala **ḍarb-ı meṣel**
HH1619 Buldı tafṣīl nükte-i mücmel / Tā ki ḫalḳ içre oldı **ḍarb-ı meṣel**

ḍarb-ı tīr [3] ok vuruşu
HH1177 Gördi kim **ḍarb-ı tīr** ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra kemend atup çıḳdı

ḍarb-ı ṭurra [1] tura vurmak, yazı tura atma oyunu
HH1606 Ṭayanup **ḍarb-ı ṭurraya** ḥarbi / Būseler aldı yārdan ḍarbı

ḍarb-ı zen {ḍarb-zen} [1] bkz. 'ḍarb-zen' md.
S322 Ġurunbüş-künān nāy-ı rūyīn-ten / Mehābetde mānende-i **ḍarb-ı zen**

ḍarb itmek/urmaḳ [4]
1. el ile vurmak
SE877 **Ḍarb idüp** ḫāke yed-i ḳahhārı / Ḫurd u ḫaşḫaş ide cism-i zārı
SE1045 Emr idersen aña bir **ḍarb uralum** / Ki yaradulmamışa döndürelüm
2. kesmek, bkz. 'çār-ı ḍarb' md.
NE413 Semm-i sütūr **itdi** kimin çār-ı **ḍarb** / Şoydı tırāş itdi kimin ehl-i ḥarb
3. (erkek için) mastrubasyon yapmak
NE2745 Engerek öldürmek içün müşt ile **/** Ṭurma **urur ḍarbı** beş engüşt ile

ḍarbī uṣūl [1] müzikte vuruş usulü; "düm ve tek" kelimelerinin zaman içinde söylenişine "darb" vuruş denir.
NE1929 Bir iki oġlanı dirür yanına / **Ḍarbī uṣūl** ögredür oġlanına

ḍarb-zen [2] kale surlarını dövmekte kullanılan altı yedi metre uzunluğunda olan ve gülle atan büyük top

NE384 Ura ura **ḍarb-zen-i** āheni / Döge döge aldılar āḫir anı
HE89 Atup tīr-i duʿā nāvek-fikenler / Fenā gülbangı çekdi **ḍarb-zenler**

ḍarbu'l-meṣel [1] atasözü, darb-ı mesel

NE2428 Ẕüll-i Yehūdiler olup mübteẕel / Kiẕb- ü ḥīlede ola **ḍarbu'l-meṣel**

dās(i)tān [5] bir olayı ya da durumu hikâye eden âmiyane manzume, hikâye, masal

S419 Niçün itmeye bunda bir **dāsitān** / Ẓuhūrī-pesendāne rūḥı zebān
NE1247 Naḳl ideyin gel saña bir **dāsitān** / Ṣanma anı menḳıbe-i bāstān
HH446 Hasb-i ḥāl olsa **dāstān** diyecek / Kime yalan ise baña gerçek
HH2128 Yaḳasın çāk idüp figān itdi / ʿIşḳını ḫalḳa **dāsitān** itdi
HH2777 Ḳalemüm sükkerīn beyān eyle / Sözlerüm ḫalḳa **dāsitān** eyle

dāsitānhā-yı bāsitānī [2] eskilere dair destanlar

HH2092 Didi gördüm dem-i cevānīde / **Dāsitānhā-yı bāsitānīde**
HH2570 Ṣordılar merd-i būsitānīden / **Dāsitānhā-yı bāsitanīden**

daʿvā, daʿvī [20]

1. mesele, sorun

S1514 Dilā aşırı atma **daʿvāyı** ḳo / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı ḳo / Edeb gözet bī-hūde **daʿvāyı** ḳo
NE1632 Ṭurmaz **ider daʿvī-yi** ṭayy-ı mekān / Uçurur eblehler anı her zamān
SE1606 Kimisi ola temeddüḥ-pīrā / **İde** bī-hūde hezerān **daʿvā**
HH1980 Ola naḫcīr çünki cāndan şīr / Eyleye **daʿvī-i** ḫusūmet-i şīr

2. iddia

NE600 Baḳma riyāżetdeki **daʿvāsına** / Aş yerürler ölü ḥelvāsına
NE1633 **Daʿvī-yi** keşf eylemez ehl-i hedā / Müddeʿī-i keşf gerek müddeʿā
NE1761 Ṭurmaz ider **daʿvī-i** ḫayr ü sevāb / Sāʾile heb ḫayr ile virür cevāb
NE2366 Merkebine yapuşup anuñ o dem / **Daʿvī-i** mülkiyet ider lā-cerem
SE769 Ṣıdḳ-ı **daʿvāma** be-vech-i temṣīl / Oldı bu ḳıṣṣa-i pür-ḥiśśe delīl
SE1473 Eylese **daʿvī-i** merdi ʿuḳālā / ʿAdl ü iḥsān iki şāhiddür aña
SE1614 Ḫırḳa vü tāc-ıla nice ebter / **Daʿvī-i** keşf ü kerāmet eyler
SE2903 İtse **daʿvā-yı** kerāmet ʿulemā / Şiʿr ü inşā iki şāhiddür aña
HH329 ʿĀşıḳam diyü ide **dāʿvī-i** zūr / Ḳıla cürmin utanmadın meşhūr
HH1242 **Daʿvī-i** ṣıdḳı hīle vü tezvīr / Ḥiśśe ister vekīl olan şirrīr

3. dava

S1564 Şehādetle **daʿvāya** virüp şübūt / Dehāna o nām ura mühr-i sükūt
NE2280 Germ olup iki yañadan ḳāl u ḳīl / Her biri **daʿvāsına** söyler delīl
NE2368 Münkir olup şāḥib-i ḫar itdi şek / Ḳadı didi **daʿvīye** maʿnī gerek
SE336 Şüfʿa **daʿvāsını** itse lāyıḳ / Milket-i maġribe ehl-i maşrıḳ
SE1670 Şāhid-i ʿādili bu **daʿvānuñ** / Mütekellim ṣıfatı Mevlānuñ

daʿvā, daʿvī itmek/eylemek [4]

1. mücadele etmek

S1202 Nice **eyleye daʿvī-i** girūdār / Bir ayaġı ile başılur ġubār
NE727 **Daʿvī-i** cāh **eylemede** iki şāh / Ortada aḥvāl-i raʿiyyet tebāh
SE1411 **İdicek** biri biriyle **daʿvā** / İtdi yir ḳuḳlası ẕevḳın ẕürefā

2. hakkını aramak

SE1418 Himmete oldı şecāʿatla seḫā / İki şāhid kim **iderse daʿvā**

dāver [8] doğru ve âdil hükümdar

NE14 Besmeledür **dāver-i** bālā-nişīn / Ḫusrev-i ḫāver gitī-nümā-nişīn
NE419 Maẕhar olup merḥamet-i **dāvere** / Dāḫil olur meclis-i peyġambere
NE442 Bulmadı bābında maḥall-i cülūs / Ḳulluḳ ider **dāver-i** Efrenc ü Rūs
NE882 **Dāver-i** bī-ḫayl-i şeh-i bī-vezīr / Dād-sitānında semīʿ u başīr
HH229 Rāy-ı Hindūstān ü **Dāver-i Çīn** / Bir iki şaḥne-hā-yı kūçe-nişīn
HH240 Himmet-i şaha şāhid-i ʿādil / Ṣadr-ı sencīde **dāver-i** kāmil
HH275 Mesned-i ʿadl **dāverin** buldı / Olmış idi maḥal yirin buldı
HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i zer ü sīm / Oturur **dāverān-ı** heft iḳlīm

dāver-gītī-penāh {dāver-i gītī-penāh} [1] dünyanın sığınağı, dünyanın koruyucusu, adil hükümdar

NE435 Sāye-i ḫaḳḳ-ı **dāver-gitī-penāh** / Ḫusrev-i dīn şāh-ı selāṭīn-sipāh

daʿvet [1] toplantı

SE3449 Her biri sāḥire-i behcetdür / Cedvel-i dāʾire-i **daʿvetdür**

daʿvet buyurmak/eylemek/itmek/ḳılmaḳ [23] çağırmak

S135 Didi ḫak bu şeb **itdi daʿvet** seni / Müheyyā ḳılup ḫān-ı luṭfa seni

NE2277 Emr ile müfti-yi müvellā olur / Ḳāḍıya dāmādını **daʿvet ḳılur**
NE2365 Raġbet-i iẓhār-ı kerāmet ḳılur / Bir kişiyi ḳadıya **daʿvet ḳılur**
NE2602 **Daʿvet ider** ṣadmeye ṣandı yine / Bir iki ḫaṭve çekilüp ardına
SE244 Didi **daʿvet ḳılup** iy bedr-i semā / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse ṣalā
SE1407 Vechi var mı sözümüñ bārī görüñ / Görecekdür hele **daʿvet buyuruñ**
SE1516 Gördi çün şāh-ı cihān-sālārı / **Daʿvet itdi** o cihān-sālārı
SE2579 Birine emridüp ol meh-ṭalʿat / **Eyledi** meclis-i ḫāṣa **daʿvet**
SE2750 Şāh idüp her ṭabaḳa luṭf u kerem / **Daʿvet eyler** yanına anı o dem
SE2919 Cān-ıla mayil olup ṣoḥbetine / **Eyledi daʿvet** anı ḥażretine
HH146 **Eyledi** bezm-i ḫāṣṣına **daʿvet** / Olmadı bir nebiye bu ʿizzet
HH820 Şevḳ ile zenler eyledi ḫizmet / **İtdiler** sūra ʿālemi **daʿvet**
HH1055 Hāneye **daʿvet itdi** anları / Ḳodı dārü'ş-şifāya bīmārı
HH1673 Baḫteki **daʿvet eyleyüp** fi'l-ḥāl / Sebeb-i ḫandesinden itdi suʾāl
HH1922 İtmeyüp müflis ü gedādan ʿār / **Daʿvet eylerdi** yanına her bār
HH2437 Şāhid-i şūḫı **eyleyüp daʿvet** / Ṣarı Ḳāḍıya vardılar ḳat ḳat
HH2569 Meclise geldi çünki germiyyet / Pīr-i dihḳānı **itdiler daʿvet**
HH2572 Gördi çün-kim ʿumūm-ı iḥsānı / Yanına **daʿvet itdi** mihmānı
NE252 Didi ki Mevlā kerem-i ʿām idüp / **Daʿvet-i** ḫās **eyledi** ikrām idüp
NE320 Ḫān-ı nevālinden idüp kām-bīn / **Daʿvet-i** ʿām **itdi** o sulṭān-ı dīn
NE1463 Cāẕibe-i luṭfı kemend eylemiş / **Daʿvet-i** dergāh-ı bülend **eylemiş**
HH185 Meclis-i ḫāṣṣda çün oldı be-kām / **Eyledi** ḫalḳa geldi **daʿvet-i** ʿām
HH1456 **Eyleyüp** anı **daʿvet-i** ḫāne / ʿAyş ü nūş itdiler levendāne

daʿvet-i meydān itmek [1] bir kişinin başka bir kişiyi dövüş, müsabaka vs.'ye çağırması, meydan okuması

NE729 Gürz ü kemān semtine ermān ide / Biri birin **daʿvet-i meydān ide**

daʿvet olmaḳ [2] çağırılmak

NE2051 Bir gün olup şehrde bir bezm-i ḫāṣ / **Daʿvet olunmuşdı** ser-ā-ser ḫavāṣ
SE541 **Daʿvet olduḳda** Resūl-i ʿArabī / Oldı aḥbāba reh-āverd-i nebī

Dāvūd [1] Calud ile savaşı bağlamında iyi bir savaşçı olması, zırh yapmak için demirin yumuşatılmasının yanı sıra sesinin gürlüğü, tokluğu ve güzelliğiyle ünlü peygamber; aşağıdaki tanıkta gür ve kalın ses bağlamında kullanılmıştır.

NE270 Anuñ ile ṭutdı ṭarīḳ-i hüdā / Naġme-i **Dāvūd** ile gūyā ṣabā

davul çalmaḳ [1] davula vurmak suretiyle ses çıkarmak ‖ (erkek için) mastrubasyon yapmak

NE2764 Zelle ḫayāliyle virüp almada / Ṣolaġına ṭurma **davul çalmada**

dayanmaḳ [1] tahammül göstermek, sabretmek

NE2226 Żāyiʿ olur diyu **dayanmaz** yürek / İtsem anı ḳaṣr-ı ṣafāya direk

dāye [1] süt nine, dadı

NE1956 **Dāye** ḫırāmından olınca ḫabīr / Sāye-ṣıfat pāyine ṣaldı ḫarīr

de'b [1] gelenek, âdet, usûl

SE3019 Lā-cerem eni ü ʿiyāl ü evlād / Olalar **de'b-i** edībe muʿtād

deb-deb [1] dudak sesi, pıtırtı

HH1570 İtdi menʿ-i kināye vü taṣrīḥ / **Deb-deb-i** leb şeḳāşıḳ-ı tesbīḥ

debdebe [2] gürültü, yüksek ses, sadâ

NE354 Çarḫa çıḳup **debdebe-i** ṭabl u kūs / İtdi cülūsunda cihān dest-pūs
SE2789 Güş idüp **debdebesin** ṭablarınuñ / Yüregi oynamaġa başlar anuñ

debdebe-endāz [1] tantanalı, ihtişam saçan

NE2298 **Debdebe-endāz-ı** revāḳ-ı kühen / Laḳlaḳa-pīrāy-ı edā-yı suḫan

debīr [1] katip, kendisine danışılan kimse

HH120 Muʿcizine delīl ararsa **debīr** / Māh ider müddeʿāmızı tenvīr

debīr-i felek [1] feleğin katibi; Utarit, Merkür. Nücum ilmine göre yeri göğün ikinci katı olan bu gezegen şiir ve inşanın timsali hükmündedir.

NE282 İtdi **debīr-i felege** iltifāt / Ḳıldı anı defterī-i vāridāt

debistān [2] okul, mektep; edep öğrenecek yer. Sözcüğün aslı "edebistân"dır.

SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i **debistān-ı** cemāl / Resm-i tevḳīʿ-i miṣāl-i iclāl
SE57 Şemʿa-pīrā-yı şebistān-ı beḳā / Revnaḳ-ārā-yı **debistān-ı** fenā

debrenmek [2] kımıldanmak, hareket etmek

HH1404 İbtidādan o lebleri ʿunnāb / Ḫām **debrenmedi** ki ide ḥicāb
SE987 **Debrenüp** ʿırḳ-ı ḫābīş-i ʿişyān / İdicek sehv-ile ẓulm ü tuġyān

debretmek [1] hareket ettirmek, kımıldatmak

SE339 **Debredüp** Zühre felekden sāzı / Raḳsa ḳor yerde ḳadeḥ-perdāzı

Deccāl [1] Zuhuru kıyamet alametlerinden olan ve ahir zamanda meydana çıkarak insanları dalalete sürükleyeceği din kitaplarında bildirilen meşhur yalancı ve fesatçı. Tanıkta tek gözlü olması fitne saçması bağlamında kullanılmıştır.

SE3376 Vāḥidü'l-ʿayn idi **Deccāl-ṣıfat** / Yoġ-ıdı bir gözi olsa ḥürmet

ded [4] et yiyen yırtıcı hayvan

NE454 İns ü peri dīv ü **ded** ü vaḥş u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr

SE31 Dīv ü **ded** ḳahrı ile sākindür / Sözi üstün ḳılıcı keskindür

SE68 Dīv ü **ded** rātibe-ḫār-ı keremi / İns ü cin ḥalḳa-i ḫān-ı niʿami

SE28 Ḳahriçün dīv ü **ded-i** merdūde / Oldı ġaddāre-i ḫūn-ālūde

dede [4] [tas.] Mevlevî tarikatında bin bir günlük çileyi dolduran dervişe verilen unvan. Zamanla diğer batınî tarikatların mensuplarına da dede denmiştir.

S664 Olup pīr-i merdān-ı ʿuzlet-gede / Ḳarār eylemiş anda Ṭurmış **Dede**

S670 Muḥīṭ-i ḥabāb-āveri kef-zede / Bir abdālīdür nāmı Ṭaşḳın **Dede**

NE779 Ẓahiri vīrāne vü mihnet-zede / Bāṭını maʿmūr Meḥemmed **Dede**

HH575 Tekyegāh-ı ʿacāyibüñ **dedesi** / Ḳalbi ʿibret-nümā müsevvedesi

def [9] yuvarlak bir tahta kasnağın çoğunlukla bir tarafına deri gerilerek parmakla çalınan vurmalı çalgı, tef

S1071 N'ola muṭribā çenber itseñ **defi** / Ki ʿarż itdi yüz ḳızdurup eşrefi

S1070 Ki çeng ile **def** beñzemez sāʾire / O pergārdur saña bu dāʾire

S1072 **Def** üzre pulı seyr idüp ṣandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurṣ-ı ḳamer

S1073 Ṣalup muṭribā **def** sipihre ṣadā / Olur ḥalḳa-cünbān-ı bāb-ı hedā

S1096 **Defüñ** muṭribā her gice hāle-vār / Olur māh-ı ruḫsāruña perdedār

NE1773 Cāy-ı zer ü simi olur bī-niyāz / Yā kef-i sāḳī ya **def-i** naġme-sāz

NE2925 Çeng ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü **def** ü naʿre-i ehl-i hücūm

SE446 Gül gibi pür-ẕeheb eyler kefini / Muṭribüñ nite ki mollā **defini**

SE2574 Nāy u **def** ġulġule-i nūş-ā-nūş / Eylemiş ṭāḳını pür-cūş u ḫurūş

defʿ [2] savma, yok etme

NE1691 Gerçi beni **defʿ** içün itdi baña / Didi ki ey sāde-dil ü bī-nevā

SE3270 **Defʿ** için bir yere geldi nice ḫas / Menʿ olınmadı ol üftāde meges

defʿ -i ʿaraḳ itmek [1] sarhoşluktan kurtulmak

S1153 Bih-i mihri ḳoynına alup ṣafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi **defʿ -i ʿaraḳ**

defʿ -i ġam [6] üzüntüyü yok etme, neşelenme

S769 Ṣavup zāhidi al ele cām-ı Cem / İçilsün ṣarāb idelim **defʿ -i ġam**

NE640 Gel beri ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile **ḳıl defʿ -i ġam**

SE742 **Def-i** derd-i ġama eyler ẕürefā / Mey-i gülgūn-i mürüvvetle devā

SE1731 Mülk-i Īrānda çalışdı Rüstem / **Def-i ġam** ḳılmadı tīġ-i ġam-ġam

SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti **defʿ -i teb-i ġam** / Nüsḫasın almaġa ṭālib ʿālem

HH660 Bizi ḳorḳıtma hiç celālüñle / **Defʿ -i ġam** ide gör cemālüñle

defʿ -i ḫumār itmek [2] baş ağrısından (sarhoşluktan) kurtulmak

S1162 Getür sāḳiyā bir mey-i ḫoş-güvār / Yine **idelüm defʿ -i** ḫʿāb u **ḫumār**

NE3031 Ṣoñra ṭuyar ṣabr u ḳarār idemez / Niçe zamān **defʿ -i ḫumār idemez**

defʿ -i illet [1] hastalıktan kurtulma

SE745 Ḳondı her şeyde birer ḫāṣiyyet / Ki ola ʿillet-i **defʿ -i ʿillet**

defʿ -i ḳażā itmek [1] kazayı başından savmak

SE3293 Beni öldür yürü bul sen de rehā / Yaʿnī ḳurbān ile **it defʿ -i ḳaża**

defʿ -i keder [1] üzüntüden kurtulma

SE3070 Bu nezāketle olup **defʿ -i keder** / Ḳaldı dillerde bu aḥvāl-ı semer

defʿ -i maraż [2] hastalıktan kurtulma

SE753 Līk **defʿ -i maraż-ı** cismānī / Sehldür olmayıcaḳ rūḥānī

SE2329 İtdi olʿacz-ile bir Aʿrābī / Fikr-i **defʿ -i maraż-ı** bī-tābī

defʿ -i meclis [1] toplantıyı bitirme

HH2318 ʿĀḳıbet itdi gerdiş-i eyyām / **Defʿ -i meclis** tedārükine ḳıyām

defʿ itmek [16] ortadan kaldırmak, bertaraf etmek, gidermek

S83 Mey-i ʿışḳını içdi mānend-i Cem / Cihān **itdi defʿ -i** ḥicāb-ı ʿadem

NE1394 Var idi aṣlumda siyādet benüm / Şüphemi **defʿ itdi** bu ḫilʿat benüm

NE2424 Saña ki müfsid didi ḫüsn-i melek / Töhmeti **defʿ itmege** himmet gerek

SE179 Umarın rehber olup Faḫr-ı enām / **İde** envār-ı Ḫudā **defʿ -i** ẓalām

SE435 Kilk-i fetvası ider **defʿ -i** fesād / İctihādında var āṣār-ı cihād
SE480 Rāh-ı Ḥaḳda giderür vaḥşetüñi / **Defʿ ider** vaṣf-ı behīmiyyetüñi
SE605 Siḥrden tā'ib olup ġamze-i yār / **Def ider** zaḥmeti çeşm-i bīmār
SE614 **Defʿ ider** cehl ü hevā ẓulmetini / Bildürür ādeme māhiyyetini
SE737 Vesaḳ-i mis gibidür bed-aḫlāk / **Defʿ ider** şerrini lā-büd iḫrāk
SE741 Her kimüñ ki ola ḳalbinde maraż / Cidd ü cehd-ile ider **def-i** ʿaraż
SE747 **İtmese** āb u hevā **defʿ -i** ḥazen / Deli olmadı ya yabanda gezen
SE800 Gerçi teslīm iderin sözüñe hep / Līk **defʿ itdi** anı ʿilm ü edeb
SE1414 **Def idüp** ẓulm-i ḳabīḥ āṣārın / Aña bildürdi hemān miḳdārın
SE2142 Olsa ger cāme-i tende kelefi / **Defʿ iderdi** lekesin degse kefi
SE2258 Nefʿi de olmaz ise devletdür / Şerrini **def** büyük himmetdür
SE3232 Āh-ı serd ile o dil-ḫasta-i ġam / **İtmeyüp def-i** ḥarāret ol dem

defʿ olmaḳ [10] ortadan kalkmak, savuşmak

SE760 **Defʿ olur** ʿilm-ile her ḥulḳ-ı zemīn / Nūr-ı īmān ile çün nār-ı cehīm
SE1294 Ẓulmet-i ẓulm idi **defʿ oldı** yine / Uġradı ikisi üç günlügine
SE2125 Ṣaḫs-ı şerrīre uyar mı ādem / **Defʿ olur** şerri olursañ ebsem
HH274 Ḥamdü'li'l-lāh ki **defʿ olındı** ẓalām / Ṣaʿṣaʿa ṣaldı neyyir-i İslām
HH522 **Defʿ olursa** bu żaʿf ile yereḳan / Ṣarı Ṣāltuḳ Babaya bir ḳurbān
HH720 **Defʿ olunca** o ġuṣṣalar ġamlar / Sürdiler şevḳ ile nice demler
HH783 Gülerek didi ol zen-i seḫḥār / Müjde kim **defʿ olundı** ol mekkār
HH1147 Çünki **defʿ oldı** zaḥmet-i esfār / Dilde ḥubb-ı vaṭan ḳomadı ḳarār
HH1186 Didiler çünki **defʿ ola** şeb-i tār / Kendümüz ḫalḳa idelüm iẓhār
HH1971 Līk **defʿ olmadı** teb-i ġażabı / Ṣuʿle ṣaldı zebān-ı bū-Lehebi

defʿa [1] defa, kez

SE3067 İşte bu **defʿ ada** var mı inkār / Eyledüm meclisi ile iḫżār

defāyin [1] gömülü olan altın vb. kıymetli şeyler, defineler

NE1422 Her birine genc ü **defāyin** açıḳ / Her birine bāb-ı ḫazāyin açıḳ

deffeteyn [1] kitap kabı gibi açılır kapanır iki kanat şeklindeki çift sayfalara verilen ad, varak

HH247 Ṭola mābeyn-i **deffeteyn-i** kitāb / Ṣadef-āsā nice dür-i nā-yāb

def(ī)n [6] gömülü ‖ gizli

NE1176 Oldı hemān niteki rūz-ı şümār / Gencedeki genc-i **defīn-i** āşikār
NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı faṣīḥ / **Defn-i** murād üzre edā-yı ṣarīḥ
SE409 Bulmaġa genc-i **defīnin** güherüñ / Altın üstine getürdüm o yirüñ
SE2692 Bu emānetlere cāndur gencūr / Ḥıfẓ için genc-i **defīn** oldı ḳubūr
SE2999 Var durur pür-güher-i dürr-i şemīn / Zīr-i dīvārda bir genc-i **defīn**
SE3093 Lāẓım olsa nite kim genc-i **defīn** / Ḳodugı yirde bula ola emīn

defīne [1] bulunuşundan çok önceleri gömüldüğü ve saklandığı anlaşılan ve artık kimin malı olduğu anlaşılamayan değerli şeyler veya sanat eserleri, gömü

HH831 Yıḳılup ol ḫarābe-zār-ı fenā / Oldı nice **defīneler** peydā

defn itmek [2] gömmek

HH776 Anda **defn it** bu pāreyi bī-bāk / Depren ammā ki dönicek çālāk
HH843 **Defn idüp** ḫāke ol iki pāki / İrdi dāmāna sīneler çāki

defn olmaḳ [1] gömülmek

NE1559 Ṣanma ki **defn olmaġıla** maḥv olur / Ḫāke girince daḥı ḳuvvet bulur

defter [19] yazı yazmak üzere dikilip kitap şekline getirilmiş beyaz evrak

S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ müdām / Döner **defter-i** ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
NE7 Rādde-i **defter-i** dīn-i ḳadīm / Ẕerre-i mensūc-ı kelām-ı ḳadīm
NE1590 Kimi bisāṭın dürüp aldı hemān / Dürdi velī **defter-i** ʿömrin zamān
NE1809 Muẓlimedür māḥaṣal rātibi / Ḳarmacıdur **defter** iden kātibi
NE195 Besmele-i fātihā-i serveri / Ḫātime-i **defter-i** Peyġamberi
SE118 Oldı efsānelerüm şöyle dırāz / Şeb-i yeldā olamaz **defter-i** rāz
SE219 **Defter-i** ḥikmet-i ḥaḳ oldı tamām / Şāhid-i ḥatmi o zībende ḥitām
SE1258 Şekli müsvedde-i ḳanūn-ı ġaraż / Bedeni **defter-i** icmāl-i maraż
SE1740 Ser-be-ser kevn aña pā-māl oldı / Āyine-i **defter** icmāl oldı
SE3481 Her ṭarafdan virür aḫbāba ḫaber / Yaraşur dense ayaḳlı **defter**
HH359 Yaʿni **defterde** yoḳlayup mürde / Cān bula gāhī nice efsürde
HH582 Ser ü ser **defter-i** efāżıl idi / Fihris-i nüsḫa-ı feżā'il idi
HH1284 Seyr idüp rūy-ı āteş-endāzın / Āteşe urdı **defter-i** rāzın
HH1557 Söz ki dil ṣafḥasında mużmer idi / Dest-i yārānda köhne **defter** idi
HH1677 Oḳıdı köhne **defteri** ġammāz / Şöyle kim bir daḳīḳa ḳalmadı rāz
HH2425 **Defter-i** dānişüñ güli ṣoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi ḫod öldi

HH2443 Oḳuduñ **defter** ü kitābı temām / ʿĀḳıbet ḫ̆āceye virildi ġulām
HH2681 Eyleyen sözde nükte-perdāzī / Böyle ḫatm itdi **defter-i** rāzı
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā yazmaġ ister / Ne ḫāme ḳaldı yanmadıḳ ne **defter**

defterī [1] defter tutan görevli, defterci; tanıkta kelime Hz. Muhammed bağlamında kullanılmıştır.
NE282 İtdi debīr-i felege iltifāt / Ḳıldı anı **defterī-i** vāridāt

defter-i aʿmāl [1] insanın yaptığı iyiliklerle kötülüklerin kaydedildiği ve kıyamet gününde kendisine gösterilerek hesap sorulacağı Kur'an-ı Kerim'de bildirilen defter, amel defteri.
NE2668 İkisi de fennini taḥḳīḳ ider / **Defter-i aʿmālini** taṭbīḳ ider

defterini dürmek [2] hesabını görmek, öldürmek, yok etmek
NE496 **Dürdi** şebüñ **defter-i** ʿömrün sipihr / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE1590 Kimi bisāṭın dürüp aldı hemān / **Dürdi** velī **defter-i** ʿömrin zamān

defteri ṭayy olmaḳ [1] defteri dürülmek
HH2380 Tā ki **ṭayy oldı defter-i** nāsūt / Ḳıldılar seyr-i ṣafḥa-ı lāhūt

deġā [2] hile, düzen
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u riyā / Yol bulur ḫāṭırına mekr ü **deġā**
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı riyā / Şekl-i timṣāl-i mekr ü naḳş ü **deġā**

deġal {daġal} [1] kıymetsiz ‖ fânî
HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i **deġal** / Buldı dehlīz-i ḳalbe rāh ecel

deg degī [1] vücudun titremesi
NE2653 Ṭolanur aġlardı virürdi bengi / **Deg deg** i vü seg segi vü çeg çegi*

deg(e)nek [3] ağaç sopa, değnek ‖ değnekle vurmak suretiyle verilen ceza
NE3024 İçme sen ol şerbeti mecnūn-ṣıfat / Kim **degenek** lāzım ola ʿāḳıbet
NE2446 Kāruñ ola bir ʿamel-i nā-sezā / Yüz **degnek** ola aña iẕn-i cezā
HH1351 **Degnek** ile yasaḳçı oldı ṣobān / Giremez gelse ʿasker-i gürkān

deger [1] kıymet
SE2417 Yalıñız bu ne **deger** dünyāda / Ḳul ola luṭfuña her āzāde

degin [1] değin, kadar
NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı mey-i pür-feraḥ / Ḥaşre **degin** saña yeter bir ḳadeḥ

degirmen [1] taneli bitkileri öğütüp un hâline getirmeye yarar alet
NE2777 Döner idi saḫt idüp āhen gibi / Milinüñ üstünde **degirmen** gibi

degiş ṭoḳuş itmek [1] karşılıklı değişme, takas
NE2661 Gāhi **degiş ṭoḳuş iden** dil-bere / Ṭoḳışur idi getürüp bir yere

degişdürmek [1] bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere koymak; farklı duruma getirmek, değişikliğe uğratmak
SE2861 Göricek şīr-ṣıfat ḫamlelerin / Ḳalbgāh içre **degişdürdi** yerin

degişmek [1] takas etmek, mübadele etmek
NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen ġoncalar / Bir iki cāme **degişen** verd-i ter
SE337 Belki bu emni görüp mihr-āsā / Tīġini cāma **degişdi** ẕürefā

degme [1] her; türlü türlü
SE2246 Unudulmaz sitem itseñ de ḫuḳūḳ / Eylemez **degme** belāyıla ʿuḳūḳ

degmek [27]

1. dokunmak
S1090 Nedür muṭribā neyde bu nāleler / Ki zaḫmına el **degse** efġān ider
NE981 Kim şererinden yaña kevn u mekān / ʿĀḳil iseñ **degme** ṭoḳınma hemān
SE2142 Olsa ger cāme-i tende kelefī / Defʿ iderdi lekesin **degse** kefī
HH2611 Nā-gehān vāḳıf oldı o ḫāle / **Degdi** bu ḳāle dest-i dellāle

2. ulaşmak, erişmek
S444 Mekānum ṣaf-ı naʿl iken dāʾimā / **Deger** mi bu meclisde hīç söz baña
S751 Yürüt zevraḳı **degdi** nevbet saña / Ne eylersen eyle icāzāt saña
SE3118 Vardı Eflāḳ ilin itdi ġāret / Ḳaraman oġlına **degdi** furṣat
SE3228 Giderek saʿy-i ḫasūd-ıla meger / Gūş-i cānāneye **degdi** bu ḫaber
HH1112 Çünki Behzāda **degdi** nevbet-i tīġ / Ḳopdı nā-gāh bir fiġān-ı dirīġ
HH1221 Anlar efsāneden varup ḫ̆āba / **Degdi** nevbet bu zār u bī-tāba
HH1743 Ber-ṭaraf oldı kār-ı şeh-zāde / **Degdi** nevbet edīb-i nā-şāde
HH1786 Geçdi şeh-zāde mesned-i pedere / **Degdi** nevbet o şāh-ı tāc-vere
HH1825 Nevbet-i naẓm-ı dürr-i efsāne / **Degdi** çün Laʿlī-i suḫan-dāna
HH1839 **Degmeyüp** derd-mende nevbet-i ʿışḳ / Aralıḳ virmiş idi dārbet-i ʿışḳ

HH1963 **Degdi** ḳāṣıd eline çün nāme / ʿAzm ḳıldı bu kārı itmāma
HH2217 Ḳuvvet-i ḳalb olup o ḫūn-ḫ̇āra / **Degdi** furṣat seg-i cefā-kāra
HH2340 Hātem-i mülk **degdi** Ṣādāna / Oldı mātem-gede ṭarab-ḫāne
HH2405 İtdi aḥbābı tesliyet vāfir / **Degdi** nevbet Seḥābīye āḫir

3. layık olmak, karşılamak

S644 N'ola bāç alınsa geçenden eger / Anuñ seyri dünyā ḫarācı **deger**
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem yanına / El uranuñ kārı **dege** cānına
NE2232 ʿĀṣüfte rāst gelür ise eger / Zencegizi Rūm ḫarācın **deger**
SE380 Didim ey yār-ı maʿārif-güster / Sözlerüñ naẓma degil cāna **deger**
SE795 Ḳayd virsek dil-i āsūdemüze / **Degmeye** zaḥmet-i bī-hūdemize
SE804 Ḳatı yabana da atmañ ḫarfī / Hele bir tecrübeye **degmez** mi
SE1242 Dikḳḳat olınsa eger devletine / Ẕilleti **degmez** anuñ ʿizzetine
HH1475 Gördi ol pādişāh-ı ṣāf-güher / Bendesi olup iltifāta **deger**
HH2768 Ehl-i miʿyāra idelüm cezmi / Üç yüz akçe ḳażāya **degmez** mi

deh-sāle [1] on yıllık, on yaşında

HH1724 N'ola olsam rumūzda nā-dān / Ṭıfl-ı **deh-sāle** çoḳdur ol iẕʿān

dehān, dehen [44] ağız

S26 Ṣenāsıyla açmazsa māhī **dehān** / Tenin çāk ide erre-i üstüḫān
S42 Mühürli **dehen** gerçi vaḳt-i ṣıyām / Derūnum ḫum-ı mey gibi pür-ḫarām
S68 N'ola olsañ ey kilk-i ṣīrīn-nikāt / Şeker-rīz-i kām ü **dehān-ı** divāt
S84 Ḳılan midḥatında anuñ güft ü gū / **Dehānın** bu meyle ide ṣüst ü ṣū
S326 **Dehānındaki** nāy-ı neb-tīzdür / Çeh-i Rüstem ü sīḫ-i ser-tīzdür
S369 İrişdi sipihre ṣeb-ā-ṣāb-ı tīr / Ḫadeng itdi būs-ı **dehān-ı** dilīr
S393 Ṣadef-veş olup baḥr-ı ġamda mekīn / **Dehen** beste idi cebīn çīn çīn
S547 Şu girdāb kim keffīn eyler ʿayān / Leb-i ṣīşedür penbesidür **dehān**
S767 Gerekdür ki leb-teşne-i nātüvān / O yāḳūt-ı nābı ide dür **dehān**
S802 Ṭutup kāse-i reng-i laʿlīye fem / **Dehānuñda** misvākını ḳıl ḳalem
S890 **Dehānında** sīb oldı farḳ-ı seri / Ġurūrıyla bögründedür elleri
S940 Tehī vü nigūn olsa cām-ı ṣarāb / **Dehen** ola girdāb ü sāġar ḥabāb
S1058 Yanup sūz-ı ʿışḳ ile itdikçe āh / **Dehānı** bu sūzişle olmuş siyāh
S1177 Perī-veş ṭutar ṣīşe içre maḳar / **Dehānı** açıḳ ḳalsa rūḥı uçar
S1475 **Dehānuñdan** almasun anı ʿavām / Ne girse ḳulaġuña mānend-i cām
S1563 Ḳadeḫ-veş **dehāna** gele cān-ı pāk / Mekānum ola dürd-i mey gibi ḫāk
S1564 Şehādetle daʿvāya virüp şübūt / **Dehāna** o nām ura mühr-i sükūt
NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng açdı **dehen** saçdı nār
NE392 Çün **dehen-i** ejder-i āteş-feşān / Ḫandeḳī hep ṭopṭolı nār u duḫān
NE463 Ḫaşmuñ ider yüregi yaġın müzāb / Anda ḳalur niteki **dehen** ber-āb
NE495 İtdi teneffüs **dehen-i** ṣubḥgāh / Oldı mükedder yine mirʾāt-ı māh
NE511 Ṣīşe-i rengīn ile verd-i sepīd / Penbe **dehānında** pür olmuş nebīd
NE1033 Fikret-i laʿlinle taḥayyül-künān / Ḫasret ile geldi **dehānına** cān
NE1076 Līk kimi māye-i tımār olur / Kimisi zehr-i **dehen-i** mār olur
NE1726 Ṣaḳlar anı sīnede cānı gibi / Kīsesi memhūr-ı **dehānı** gibi
NE2318 İtse ḳaçan ḫarfe **dehānın** ferāḫ / Yırtıla çāḳ perde-i ḳaṣr-ı sımāḫ
NE2347 Olmuş idi rābıṭadan bī-vuḳūf / Kim **deheninden** dökülürdi ḫurūf
NE2966 Rişte-i mihr ile idüp mekr ü fen / Saḳız alurdı **dehen-i** ġoncadan
SE488 Çıḳa āh eyledügince her ān / **Dehenüñden** şerer-ālūde duḫān
SE1617 Ana misvaḳ ü **dehān-ı** pür-lāf / Oldı ferrāşe vü cārūb-ı güẕāf
SE1625 Sine enbān ü **dehen** kīse-i lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i lāf ü güẕāf
SE2392 **Dehenin** öpse eger ʿāṣıḳ-ı pāk / Dilin aġzına virürdi bī-bāk
SE2396 Dilini ṭutmadıġ-içün her bār / **Deheni** çöp ile olmışdı figār
SE2399 **Dehen-i** yār gibi gördi laṭīf / Lülesin öpmege ḳaṣd itdi ḫarīf
SE2401 **Deheninden** aña su püskürdi / Ṭoḳınup ḫayli beri tüskürdi
SE2705 ʿAhd ü peymān-ıla ḫulḳı biledür / **Deheni** lāf-ıla dibsiz kiledür
HH82 Her ḳılum tende bir zebān olsa / Her bün-i mūy bir **dehān** olsa
HH183 İtdi bī-ḫarf ü ṣavt nice kelām / Ne **dehen** āşikāre idi ne kām
HH306 Vaṣf-ı lebde **dehān-ı** gevher-bār / Dil-i bīmāra dānelerdi enār
HH1440 Meger ol şuʿle-i şerāre-figen / Görinürmiş **dehān-ı** ejderden
HH1443 **Deheni** meşʿal-i reh-i idbār / Mühresi şekl-i ṭop-ı meşʿaledār
HH1444 Nīş-i tīziyle **dehānı** hemān / Sīḫ ile çāh-ı Rüstem-i destān
HH1470 Geldi biñ derd ile **dehānuma** cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı dehān
HH1470 Geldi biñ derd ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı **dehān**

dehān açmaḳ [1] ağız açmak, konuşmaya başlamak. Ayrıca bkz. 'ağız açmaḳ' md.

S929 Derūnı olup lücce-i bī-gerān / Cevāhir nişār eyler **açsa dehān**
NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye **açdı dehān** / Ṭoldı neccār-ı necr ile cihān

dehen-būs [1] ağız öpen

S575 Müferriḥ o laʿl-i ter-i ābdār / **Dehen-būs-ı** mevʿūd-ı yeksāle-vār

dehlemek [1] dinlemek, dikkatle üzerinde durmak

NE1189 **Dehledi** bu vāḳıʿayı Dehlevī / Eyledi iḫlāṣ ile ṣıdḳın ḳavī

Dehlev [1] Orta Hindistan'ın kuzeyinde bugün Hindistan'ın başkenti "Delhi" olarak bilinen şehir

NE1167 Var idi **Dehlevde** meger ol zamān / Bir ulu sulṭān bülend-i āsitān

Dehlevī [2] Emîr Husrev-i Dihlevî (ö. 725/1325) Hindistan'da yaşayan Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıf

NE1135 Taḫtuña maʿrifetüñ ḫusrevi / Yaʿni şehenşāh-ı suḫan-ı **Dehlevī**

NE1189 Dehledi bu vāḳıʿayı **Dehlevī** / Eyledi iḫlāṣ ile ṣıdḳın ḳavī

dehlīz [1] geçit, koridor

HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i deġal / Buldı **dehlīz-i** ḳalbe rāh ecel

dehmenī [2] sersem, budala kimse ‖ içki meclisine katılan kimse

SE2022 Kime baḫṣ eyler-ise mülzem ola / **Dehmenīlerde** meger Rüstem ola

HH299 Behmenī **dehmenī-ṣıfat** yārān / Ḳaldırup birbirine raṭl-ı girān

dehr [34] dünya, felek ‖ devir, zamane

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı **dehre** yüregim / Ṣun destime ol ʿaṣā-yı pīrānı meded

S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / Emān vir ġam-ı **dehrden** bir nefes

S1437 N'ider niʿmet-i **dehri** ʿuṣṣāḳ-ı zār / Meze istemez müdmin-i bāde-ḫār

NE645 **Dehre** yine ġulġule-i tāze ṣal / Günbed-i gerdūna bir āvāze ṣal

NE878 Şiʿri ile **dehr-i** pür-āvāzedür / Baġlasalar n'ola gül-i tāzedür

NE1420 Nice ʿaṭā luṭf-ı cihān-der-cihān / Salṭanat-ı **dehr-i** girān-tā-girān

NE1652 Baḫr ola enhār anı ḳandurmaya / Ḫār u ḫüsn-i **dehr** bulandurmaya

NE1724 Ṣalmada taḫṣīl ile dünyāya şūr / **Dehre** ne virdi alamaz bī-ḫuzūr

NE1769 Māmelekin cümle döker ḳor gider / **Dehr** aña bir ḫādiṣi vāriṣ ider

NE1817 Ḫātem olur **dehrde** ḫayr ile yād / Bin yıl iñen eyleye bi-ḫayr-ı yād

NE1904 Masḫara-i **dehr** ü tebāhī ola / Hādim-i bünyān-ı ilāhī ola

NE1994 Nāz götürmez ḳatı ebnā-yı **dehr** / Nāzı içün itdi teberrā-yı **dehr**

SE174 Naḳş ider biñ ṣuver-i münʿadime / **Dehri** bir dest-ḫūş eyler elüme

SE412 Dest-i endīşe dür-efşān oldı / **Dehr** pür-gevher-i raḫşān oldı

SE1150 Gāh ider pādişeh **dehri** gedā / Bir gedāya geh ider anı fidā

SE1221 Ḳollanur **dehre** ṣalup bünyādı / Aḳçasıyıla bir iki ırġadı

SE1383 Başı sivri ola vü ḳaddı ḳaṣīr / Ola ser-fitne-i **dehr** ü ṣirrīr

SE1603 Yıḳıla yapdıġı ṭāḳ-ı ʿālī / **Dehr** ola ġulġulesinden ḫālī

SE1714 **Dehr** sermāyemi ifnā itdi / Dīde-i baḫtımı aʿşā itdi

SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / **Dehrde** yaş yaşamış iş görmiş

SE3168 Gördi nā-gāh giçer şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i **dehr**

SE3344 Zāl-ı **dehr-ile** cefāda ortaḳ / Çarḫ-ı bed-mihre vekīl-i muṭlaḳ

HH121 Burc-ı ḳadrinde heft seyyāre / Yedi seyyāḥ-ı dehr āvāre

HH132 Bir şebāngeh ki luṭf-ı Rabbānī / Bürüdi **dehre** bürd-i nūrānī

HH244 Nām ile **dehrüñ** erc-mendidür / Aḫī-zāde Ḥüseyn Efendidür

HH318 ʿIşḳ olur ʿāşıḳa delīl-i fena / ʿIşḳ ider pādişāh-ı **dehr-i** gedā

HH763 Hem-ser-i zāl-ı **dehr** idi māder / Naḳd-i vaḳti idi anuñ duḫter

HH848 **Dehre** pertev salup meh-i ġarrā / Ṣandalī renge girdi rūy-ı semā

HH849 **Dehri** bir cām ile meh-i rūşen / Sīr ḳıldı şarāb-ı ṣandaldan

HH881 Geşt iderken ḫavālī-i şehri / Oldı bir ḫoş ḫavāli-i **dehri**

HH922 Der ü dīvār-ı **dehr** idüp feryād / Diye rüsvāylıḳ mübārek-bād

HH1010 **Dehr** Ḫurşīd Şāha cevr itdi / Ḫāke ṣaldı garīb-i devr itdi

HH1574 Şūḫ-ı perri nihād-ı pāk-nijād / Fitne-i **dehr** nāmı Ferruḫ-zād

HH2102 Büyüdi çün o ġonce-i tāze / Ḥüsn ile ṣaldı **dehre** āvāze

dehr-i denī [1] aşağılık dünya

SE147 Ẓıll-ı bī-fāʿidedür **dehr-i denī** / Kendüñ aldırma görüp diñle beni

dehr-i dūn [1] kötü, alçak dünya

NE2823 Āh ki bu ḳaḥbe-zen-i **dehr-i dūn** / İtmede erbābına mekr ü füsūn

dehr-i muḥtāl [1] hileci, aldatan dünya ‖ felek

SE1291 Müddet-i manṣıb-ı **dehr-i muḥtāl** / Vaḳt-i maġrūrī-i aṣḥāb-ı Celāl

dek [30] kadar, değin

S922 Sifāl olsa ol ḫum olup pāymāl / Ḳaranfil vire ḫaşre **dek** ol sifāl

NE554 Derd-i dile çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm gel beri deryāya **dek**

NE954 Uçdı melek gibi o tīr-i şeh-per / İtdi sī-rūze yere **dek** tā güzer

NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle bulup kāmını / Ḥaşre **dek** añdurdı hele nāmını
NE1210 Cümlesi iḥsan umar Allāh'dan / Arż u semāya **dek** māhdan
NE1766 Biri de buyur idüp altunını / Ḥaşre **dek** icrā ide ḳānūnını
NE1898 Gerçi ki cān virdi velīkin felek / Eyledi iḥyā adını ḥaşre **dek**
NE2003 Şaʿşaʿadan ḳıl geçürüp itdi cevr / Çarḫ anı aḫşāma **dek** itdürdi devr
NE2182 Cānına yanıncaya **dek** ide cebr / Fikr ide nefsinde güç olmaz mı ṣabr
NE2282 Yaʿni ki tefrīḳ olınur bī-cidāl / Bir yıla **dek** olmaz ise ittiṣāl
NE2503 Cānum oġul niceye **dek** bu hevā / Olmaz imiş cemʿ-i zinā vü ġınā
NE2728 Niceye **dek** idesin ey nikbeti / Ġaybiyeti vü şiddet ü ḥiddeti
NE2907 Hem-reh olup menzil-i maḳṣūda **dek** / Dāmenin alur yigidüñ ol köpek
NE2916 Ḫāye anı ḳapuya **dek** gönderür / Ẕülle ise ḳarşu gelür dönderür
NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki mihr-i felek / Sāgar döndürdiler aḫşāma **dek**
NE2985 Līk o ṭarrārgeh-i der-kār idi / Ṣubḥa **dek** encüm gibi bīdār idi
NE3074 Didi ki yoḳ mı ötesi içmenüñ / Niceye **dekdür** bu ʿilācuñ senüñ
SE298 Eyledi müjde-i fermān-ı ṣalāt / Ḥaşre **dek** rūḥına olsun ṣalavāt
SE313 Nesli çaḳ Ādeme **dek** ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i dīn ü dünyā
SE579 Gündüzi efḍal-i ṭāʿatda idi / Ṣubḥa **dek** gice ʿibādetde idi
SE841 Ḥaşra **dek** rūḥuna olsun rıḍvān / Ola aḫbābı ile ṣadr-ı cinān
SE1484 Kimde kim şāh-per-i himmet ola / Ḥaşre **dek** mirvaḥa-i rāḥat ola
SE1495 Ḫaşre **dek** ḫayr-ıla taʿdād olınur / Lā-cerem eylik iden yād olınur
SE1872 Gören ecdādına **dek** laʿnet oḳur / Babasın göz göre ol düzaḫa ḳor
SE2330 Ḳandasın bāb-ı ḫalīfe diyerek / Sürdi reh-vārım bir vādiye **dek**
SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda tedbīr / Ḥaşre **dek** devr ide ol ḫayr-ı keşīr
SE2634 Ḥaşre **dek** eyler-isem terk-i hevā / Olmaya nefsüme göñlümce cezā
SE2897 Zemzemeyle pür ider āfāḳı / Eşeri ḥaşra **dek** olur bāḳī
SE3273 Anı gencīne gibi biñ ejder / Ṣubḥa **dek** ḥalḳa olup bekleseler
SE3377 Geçse bir ḫāne öñinde meşelā / Ḥaşre **dek** çıḳmaya andan ġavġa

dek [1] oyun, düzen

NE2311 Sözde ider lafẓ u ḥurūfı setr-i **dek** / Bosnada Potur Anaṭolıda Türk

deḳāyıḳ {daḳāyıḳ} [1] ince ve anlaşılması güç şeyler

HH2214 Oldı bir bir o ẓālim-i ḳattāl / Rāzdār-ı **deḳāyıḳ-ı** aḥvāl

delāl [1] insana hoş, sevimli, güzel görünen hâl; naz, işve

SE2214 Ġamzesi sūzen-i dil-dūz-ı ḫayāl / Ṭurresi tāb-dih-i ġonca vü **delāl**

delālet [1] belirti, işaret, delil

NE1800 Ḫayra **delālet** ki güzel ḥāldür / Ḳadri velī rütbe-i dellāldür

delālet eylemek/itmek [3] göstermek, belirtmek; sezdirmek

NE2327 Ṣanʿata simāsı işāret ider / İsm-i müsemmāya **delālet ider**
SE1380 Sırra sīması **delālet eyler** / Çeşm ü ebrūsı işāret eyler
HH1339 Reh-i vaşla **delālet itdi** bize / Bu nezāket ile ḥidmet itdi bize

deli [1] aklî dengesi bozulmuş, aklını kaçırmış, mecnun

SE747 İtmese āb u hevā defʿ-i ḥazen / **Deli** olmadı ya yabanda gezen

deli göñül [2] akıl ve mantık kurallarını dinlemeyen, gönülden geçen ve insanı delice şeyeler yapmaya yönelten istekler için kullanılan deyiş

HH485 Menzili ṣadr iken türāb oldı / **Deli göñli** gibi ḫarāb oldı
HH1906 **Deli göñli** gibi ol āvāre / Başladı geşt-i deşt ü kuhsāra

Deli Sultan [1] bkz. 'Ḳızıl Deli Sultan' md.

HH526 Olalum ṣıdḳ ile meded-cūyān / Gerçek erdür Ḳızıl **Deli** Sulṭān

delik [1] delinmiş yer, tahta üzerindeki oyuk

SE2218 Göricek anı **delikden** o denī / Oldı ol taḫtanuñ aġaç ḳaḳanı

delikli ḳaya [1] erkek cinsel organı

NE2748 Ḳalıp ṣābūnı olur gūyiyā / Gerden-i ʿavc üzre **delikli** ḳaya

delikli ṣābūn [1] erkek cinsel organı

NE2771 Baġlayup anı yanına bī-direng / İtdi **delikli** ṣābūnı pāleheng

delīl [35]

1. kılavuz, rehber, yol gösterici

S771 O ḳındīl-i raḫşende-i bī-fitīl / Olur güm-reh-i şām-ı hicre **delīl**
S1123 Bu ẓulmetde āb-ı ḥayāt oldı mey / **Delīl-i** ṭarīḳ-ı necāt oldı mey
S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı hedāya **delīl** / Güzīn ġonca-i gülsitān-ı Ḫalīl
S1440 İdüp rişte-i cānı rūşen fetīl / Yüri cüst ü cū ile aña **delīl**
NE1278 Gel beri ben saña **delīl** olayın / Rāhber-i ḫayr-ı sebīl olayın
NE1067 Her birine ola o şemʿa **delīl** / Birine tīr ola birine fetīl

NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya **delīl** / Bir yere gelse ola pīçān-ı fetīl
NE2082 Sen de **delīl** iste yürü uluya / Rāh-nümā dāmenin elden ḳoma
SE278 Nefḥa-i şevḳ-ı viṣal oldı **delīl** / Ḳıldı rūşen yolını nūr-ı Celīl
SE2408 Bu laṭīfe saña oldı temṣīl / Pertev-i ʿaḳlı yürü eyle **delīl**
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı cān-ı ʿalīl / Ṭutdum anı reh-i maḳṣūda **delīl**
HH1422 İtdi pervāne-veş o şuya ḫırām / Bildi anı **delīl-i** rāh-ı merām

2. kanıt ‖ işaret

NE1094 Yoḳ ötesin bilmege hergiz **delīl** / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE1440 İster iseñ ḳavlüme rūşen-i **delīl** / Saña yeter ḳıṣṣa-i şeyḫ-i celīl
NE1674 Her biri emmāreye muṭlaḳ vekīl / Belki ʿAzāzile muʿīn-i **delīl**
NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu kāra **delīl** / Kim bulasın rehber-i ḫayr-ı sebīl
NE2114 Bildi nişānın çün o ehl-i sebīl / Ġırra olup istemedi hiç **delīl**
SE293 Ne tevaḳḳuf yiridür ehl-i dile / Ne **delīl** isteye ne şübhe ḳıla
SE769 Ṣıdḳ-ı daʿvāma be-vech-i temṣīl / Oldı bu ḳıṣṣa-i pür-ḫişşe **delīl**
SE1154 Oldı insāna **delīl-i** nekbā / Fikr-i bī-hūde vü zāʿid sevdā
SE1415 Oldı īmāna **delīl-i** ḳuvvet / ʿAzm-i ṣādıḳla ʿulüvv-i himmet
SE2983 İşte vardum dimez irdikçe ḳażā / Bir **delīl** ister-iseñ işte saña
SE3020 Bunlaruñ ẓāhir olan aḥvāli / Kendinüñ oldı **delīl-i** ḫāli
HH120 Muʿcizine **delīl** ararsa debīr / Māh ider müddeʿāmızı tenvīr
HH318 ʿIşḳ olur ʿāşıḳa **delīl-i** fena / ʿIşḳ ider pādişāh-ı dehr-i gedā
HH390 Didiler gerçi sözlerüñ maʿkūl / Līk cümle **delīl-i** bi-medlūl
HH727 İtmiş anı **delīl-i** baḫt-ı siyah / Nā-gehānī belā gibi hem-rāh
HH1368 Ġanemümden çıḳan ʿizām-ı remīm / Baña olur **delīl-i** emr-i ʿaẓīm
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı hecre **delīl** / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i ʿalīl
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü mekr ü şiḳāḳ / Ṣūret-i vuṣlat-ı **delīl-i** firāḳ
HH1706 ʿIşḳ u müşke **delīl-i** meşk nedür / Müşki bilmem velīkin ʿışḳ nedür
HH2264 Eşk ü āhum **delīl-i** ḫāl-i figār / ʿĀşıḳuñ bir bilinmedik nesi var

3. Mekke'de hac görevini yapanlara önderlik eden ve ziyaret yerlerini gösteren kimse

NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle bilinmez sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd **delīl**

4. bir davayı ispata yarayan şey, senet, belge, tanık

NE2280 Germ olup iki yañadan ḳāl u ḳīl / Her biri daʿvāsına söyler **delīl**
SE643 Aradı sözlerimi menʿa sebīl / Müddeʿāya diledi yaʿnī **delīl**

delīl-i ʿaḳlī [1] akla dayalı, düşünerek bulunan kanıt

SE646 Didi kim olsa **delīl-i ʿaḳlī** / Zāyil itse şübühāt-i aḳlı

delīl-i naḳlī [1] nakil yoluyla, aktarma ile elde edilen delil

SE644 Ẕikr idüp nice **delīl-i naḳlī** / Eyledüm ʿaḳla mülāyim naḳli

delinmek [2] üzerinde delik açılmak, delik oluşmak

NE527 Yer **delinüp** geçdi yere āblar / Bulmaġa dolanmada girdāblar
NE2439 Rāh-ı dimāġı **delinüp** cā-be-cā / Nāy-i gülūdan gele hoş ṣadā

dellāl [12]

1. eskiden bir duyuruyu çarşı pazar gibi kalabalık yerlerde bağırarak halka duyuran kimse, tellâl

NE1800 Ḫayra delālet ki güzel ḫāldür / Ḳadri velī rütbe-i **dellāldür**
SE1229 Bula mı hīç mehābetle celāl / Ṭutalum tīġ ḳuşanmış **dellāl**
SE1584 Şehre **dellāl** ṣalup āvāze / Anlara virdi ḫayāt-ı tāze
HH2611 Nā-gehān vāḳıf oldı o ḫāle / Degdi bu ḳāle dest-i **dellāle**

2. bir satışta aracı olan kimse

NE1635 Kim ki kerāmet ṣata **dellāldür** / Keşf-i zamīr ehline remmāldür
SE699 Aşaġıdan daḫı ṭutsa **dellāl** / Müşteri arturur anı fi'l-ḫāl
SE2055 ʿAḳl-ıla olsa eger kesret-i māl / Olmaya ṣaḥṣ-ı mubaṣṣır **dellāl**
SE3371 Var-ıdı bir zen-i muḫtāle miṣāl / Delleyi ṣatmaġa belki **dellāl**
SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir miḳdār / Döşi **dellāle** düşer āḫir-i kār
HH301 Sāḳī **dellāl-ı** laʿl-i nāb oldı / Devr idüp mey ḳararını buldı
HH1979 Ṣatmasuñ bize germ olup iclāl / ʿAskerüm içre olamaz **dellāl**
HH2445 Dūş-ı **dellāle** düşdi câme-i āl / Ḳaldı bī-berg ü bār ol iki nihāl

dellāle [1] bir kadın ile erkek arasında aracılık eden kadın, muhabbet tellalı

HH339 Ola bend-i kemend-i muḫtala / İde ʿışḳ-ı **dellāleden** nāle

delle [6] hilekâr, kötü kadın. Ayrıca bkz. 'delle-i muḫtāle' md.

SE3393 ʿĀḳıbet düşdi ḫarīfe ġayret / İtdi ol **delle-i** ʿaşra minnet
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i kār / Didi ey ṭurfe **delle-i** bī-ʿār
HH678 Ṣubḥ olınca o **delle-i** pür-fen / Emdi ol dil-berüñ zülālinden

SE3371 Var-ıdı bir zen-i muḥtāle miṣāl / **Delleyi** ṣatmaġa belki dellāl

delle-i muḥtāl(e) [2] Arap edebiyatı kaynaklı bir tip olan "delle-i muhtâle" kötü sıfatlara sahip hilekâr kadın demektir.

NE2498 Duḫter idüp ḳahbe-i ṣad-sāleyi / Ḳız çıkarur **delle-i muḥtāleyi**
SE3355 Ḳız iken **delle-i muḥtāl** eyler / Yüzine kir getürür al eyler

delmek [8]

1. delik açmak, oymak

NE2131 ʿİffeti fülkine olup raḫne-der / Taḫta **delüp** itme ḥarāma naẕar
NE2134 Taḫta **delüp** nite ki aġaçḳaḳan / Bāma çıḳup gāhī miṣāl-i zeġan
SE1842 Beñzer-imiş ḳatı bī-żann ü gümān / Biri zindān **delenüñ** aña hemān
SE2815 Ḫançeri ḳaṭre-i sīm-āb-miṣāl / Cāme-i cismi **delerdi** fi'l-ḥāl
SE2818 Bu ḫaber baġrını **deldi** ṭopuñ / Yüregi aġızına geldi ṭopuñ

2. üzmek, acı vermek; çok dokunmak, içine işlemek

S586 **Deler** lüccenüñ baġrını ol nevā / Gelür raḳṣa girdāblar cā-be-cā
SE1780 Bu kühen-muḫliṣ o ḥāli göricek / Raḥm ü ṣefḳat yüregim **delse** gerek
SE1841 Kārı ol ḳavm-i ḳabāḥat eserüñ / Yüregin **delmiş-idi** ṣaḫnelerüñ

delv [1] kova, su kovası

S488 Düşüp **delvi** cāh-ı zemīne meger / Bu dolāb-ı gerdūne ḫālī döner

dem [184]

1. an, zaman, lahza

S104 Ḥabībe o **dem** yār-ı ġār-ı ṣadīḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ
S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o **dem** / Sipihr atlasın itdi ferş-i ḳadem
S168 O **dem** ḳıldı Refrefle Haḳḳa sefer / Uçup gitdi seccādesiyle meger
S179 Çün āġāz-ı feyż eyledi ol seḫāb / O **dem** ḳıldı her teşne ẕarfın pür-āb
S210 Eger ġarba ṣalsaydı mānend-i berḳ / O **dem** eyler Aḳṣā-yı maġribde ṣarḳ
S219 Şu **demler** ki ḫan Aḥmed-i nev-cevān / Ḳoyup taḫtını itdi ʿazm-i cinān
S234 Zihī vaḳt-i ʿıyş-ı **dem-i** cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i zamān
S243 **Dem-i** ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü ḫurrem zamān tābdār
S267 O **dem** ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i sipāh
S279 Yere muşt urunca **dem-i** dār u gīr / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr
S392 Meger bir **dem** irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı bāġ
S407 **Dem** irdi idüp cevherüñ āşikār / Revān eyle bir baḥr-ı gevher-nişār
S430 O **dem** içlerinden bir ehl-i kemāl / Nişār eyledi dürr-i dürc-i maḳāl
S603 N'ola baḥruñ olsa kilīdi ḥişār / Girer birbirine **dem-i** kār-zār
S619 Bu cānib o **demlerde** nüzhet-gede / Ḥużūr eyleriz sāye-i ḳalʿada
S656 Ṣurāḥī-veş olmuş ciger ḫūn-ı ġam / Boġazı ele virdügünden o **dem**
S776 Ḳanı sāḳiyā pūte-i laʿl-i nāb / Ki her **dem** aña kūze-keşdür ḥabāb
S790 **Demidür** iderse o cūşende āb / Kühen-ḫāne-i ʿaḳl u fikri ḫarāb
S850 O gülgūn ki olur **dem-i** türk-tāz / Ayaġını ḳındīl idüp cilve-sāz
S892 **Demi** olsun ey dil cihānda meyüñ / Aġarmaya başı sebū-yı meyüñ
S968 Lebüñ būs idüp bulsa ḫāṣiyyeti / Ṣurāḥīnüñ ol **dem** gide lükneti
S1240 **Dem** irdi ki çün sāġar-ı pür-ḥabāb / Ṣıġışmaya kendüye mest-i ḫarāb
S1291 Gören dir bu **demde** mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S1317 Yine geldi sāḳī **dem-i** mihr-i cān / Yine şoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1347 Bu **demlerde** bezm-i şarāb it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe şitāb it müdām
S1348 Çemen-zāra irdi yine bād-ı dey / **Dem** irdi bisāṭ-ı şafā ola ṭay
S1363 Bu **demler** ki āteş şerer-bār ola / Ṭoñup her şerer dāne-i nār ola
S1372 Bu **demlerde** her rind-i peşmīne-çāk / K'ola cām-ı dūşīneden lerze-nāk
S1542 **Dem** irdi ki olup bu ser-rişte bend / Tamām ola manẕūme-i dil-pesend
S1543 **Dem** irdi ki bu meclis āḫir ola / Duʿā ide her kim ki ḥāżır ola
S1560 Şu **demler** ki pür ola peymānemiz / Geçe kendiden yaʿni mestānemiz
S1561 Gele bir nefes kim gülū ola teng / O **dem** vire mirʾāt-ı āmāle jeng
S1565 Şu **dem** kim idem terk-i bezm-i cihān / Beni şoñ ḳadeḥ eyleye ser-girān
S1567 Şu **demler** ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫir nefes hū diyem
NE251 Geldi burāḳ ile o **dem** Cibrīl / Ḥażrete irgürdi ey peyām-ı Celīl
NE279 Vardı o **dem** menzil-i māha o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh
NE295 Oldı o **dem** cilve-ger-i bām-ı ʿarş / ʿArş aña atlasını itdi ferş
NE311 Geldi o **dem** müjde-i tebcīl ile / Sürʿat ile ġāyet taʿcīl ile
NE376 Her bedeninden görünüp feṭḥ-i bāb / Cünd-i ẕafer oldı o **dem** feṭḥ-i yāb
NE405 Ḳahr-ı ilāhī idüp ol **dem** ẕuhūr / Ġayret-i Ḥaḳ eyledi āheng-i zūr
NE459 Şāh ki maḳṣūd ide küşte ḳışāş / Olmaz o **dem** kebk ü kebūm ḫalāş
NE550 Bir **dem** anuñ yanına itdüm güẕār / Ḳıldum anı āyine-i ḳalb-i zār
NE555 Gördüm anı dökdi baña ṭatlı dil / Düşdüm o **dem** yanına mānend-i ẕıl

NE682 Ḳaṣr-ı Cem olunduġı **demde** binā / Āb-keş olmuşdı bu pīr-i dü-tā
NE781 Ḫayli **dem** idi iki nesne baña / Daġdaġa virürdi ṣabāḥ u mesā
NE796 Oldı o **dem** can gözine āşikār / Ḫırḳada bir pīr-i fütüvvet-şiʿār
NE809 Çekdi hemān şuʿle-i şevḳum ʿalem / Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm o **dem**
NE831 Ol **dem** olup silsile-cünbān-ı ḳāl / Eyledi Behlüle bu sırrı suʾāl
NE974 Fikr-i leb-i laʿli leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i **dem-i** vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ
NE1024 Virmege can tuḫfesini mā-ḫażar / İkisi de oldı o **dem** muḥtażar
NE1051 Āteş-i ʿışḳ eyledi tābın ʿayān / Nārını nūr itdi o **demde** hemān
NE1182 ʿĀciz olup ḫusrev-i şīrīn-suḫan / Ḫaḳḳa niyāz itdi o **dem** ḳalbden
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o **dem** / Sā'id-i Hindīyi miṣāl-i ḳalem
NE1268 Her **dem** olur baña bu luṭf-ı aẕīm / Bilmezem esrārını Mevlā ʿalīm
NE1281 Semt-i ḥışāra gelüp it ʿālemi / ʿÖmre sürer ʿişretinüñ her **demi**
NE1312 Ol **dem** olur ḳarşusı ārāmgāh / Ḳaʿbe gibi pūşīşi ẕıll-ı siyāh
NE1362 İrmiş idi bir **dem-i** pür-mihmene / Ḫams ü elf idi ḥisāb-ı sene
NE1431 İtmege tedbīr-i umūr-ı cihān / Her **dem** olur ʿaṣrda ṣāḥib-i zamān
NE1582 Oldı o **dem** her ṭaraf āteş-fiken / Girdi şerer gibi der ü bāmdan
NE1624 Uymayacaḳ şerʿa mededüʿl-ḫudā / Dīv-i recīm olur o **dem** rāhber
NE1694 Ḫāşılı gitdükçe ḳızışdı niyāz / Oldı müselsel **dem-i** āheng-i rāz
NE1697 Ol **dem** esüp şurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı feyż
NE1701 İtdi o **dem** baña beşāret hemān / Virdi işāret ile icāzet hemān
NE1882 İrdi o **dem** yolları bir vādīye / Her yaña pür-hevl ḫaṭar-ı bādeye
NE2112 Geldi o **dem** bir kişi fetvā içün / Anuñ ile ḥaḳḳını icrā içün
NE2121 Vāḳıf olup müfti-i şīrīn-cevāb / Açdı ruḫ-ı şübheden ol **dem** niḳāb
NE2279 Bulmadın evvel ki faṣl-ı feẕleke / Rāst gelür ol **deme** bu maʿreke
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda diyüp ḥikmetin / Söyler o **dem** mühletinüñ ʿilletin
NE2293 Virdi keder aña o nādānlar / Girdi o **dem** içine şeyṭānlar
NE2366 Merkebine yapuşup anuñ o **dem** / Daʿvī-i mülkiyet ider lā-cerem
NE2376 Ḳıldı o **dem** vaʿdeye īcāz şeyḫ / İtdi kerāmetini ibrāz şeyḫ
NE2692 Vāḳıf olup mesʿeleye ehl-i bezm / Ol **dem** iderler anı teşhīre ʿazm
NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i siyeh merdümi / Naḳşını gözler gözedürdi **demi**
SE9 Ṣubḥ olup irdi **dem-i** feyż-i ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE22 Yine çevgānī-i gülgūn-i zebān / **Demidür** ḳılsa anuñla cevelān
SE104 **Dem** olur kim irişür derd-i ḫazān / Ṣararur ḫavfıla rūy-ı būstān
SE303 **Demidür** destini açup nāme / Secde-i şükre varursa ḫāme
SE557 Ṣoḥbet-i ünsde merdūd olasın / Ki cemāʿat **demi** nābūd olasın
SE591 Gündüzi rāḥat olursam bir **dem** / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı ümem
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ içinde ādem / Hīç ḥużur idebilür mi bir **dem**
SE640 Yaʿnī ş'ol **dem** ki seyāḥat düşdi / Bir Mesīḥī ile ṣoḥbet düşdi
SE689 Ḫalḳa-i bezm-i fenāda her **dem** / Zīr ü bālā gözedür mi ādem
SE743 Bozılursa **dem-i** fāsidle mizāc / Şīşe çekmekle olur aña ʿilāc
SE851 İtdi Fārūḳ ol eşḫāṣa ʿitāb / Ḳahr-ıla ḳıldı o **dem** redd-i cevāb
SE915 Diñle bu vāḳıʿa-i zībāyı / Añla icmāl-i **dem-i** ʿuḳbāyı
SE1038 Ḫābda oldı o **dem** baña ʿiyān / Didi iy bende-i bend-i ʿişyān
SE1046 Ḫażret-i Ḫaḳdan o **dem** ire nidā / ʿAcele eylemeñüz diye Ḫudā
SE1053 Vardum üstād ḫużūrına o **dem** / Dilde ṣad tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE1248 Bir **dem** itmişdi sipihr-i ġaddār / Cāhiliyyet feterātın iẕhār
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün ṭoġup gitdi o **dem** şām-ı siyāh
SE1310 Lāle-veş dergeh-i Ḫaḳḳa ʿālem / Baş açup ide duʿāsın her **dem**
SE1329 Saġ olduḳça vücūdı her **dem** / Pür-fesād ola mizāc-ı ʿālem
SE1332 ʿĀleminde ola kendi her **dem** / Ṭuymaya ger yıḳılursa ʿālem
SE1413 Oldı ol **demde** ferāset lāmiʿ / Olmadı ḥükm-i ḳıyāfet żāyiʿ
SE1431 Himmet erbābınuñ olsa nefesi / Bun **deminde** ide feryād-resi
SE1552 İtdi Tīmūr şu **demler** ki sefer / Eyledi Ḫindi varup zīr ü zeber
SE1554 Baḥr-veş aḳın idüp kişverine / Ḳatl-i ʿām itdi o **dem** ʿaskerine
SE1569 Yaʿnī ol iki şefīḳ ü hem-dem / İntiẕār üzre iken ḳatle o **dem**
SE1576 Bir **dem** evvel ayırup cān ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla öldürme beni
SE1580 Oldı ol **dem** müteḫayyir tatar / Neylesin arada ḳaldı nāçār
SE1631 Bī-mesās olur o **dem** laḳlaḳadan / Oy virüp āmeden-i laḫlaḳadan
SE1707 Kefş-gerlikle olup mest-i naġam / ʿĀleme taḫta ḳaḳardı her **dem**
SE1800 Gün gibi ḫusrev-i seyyāre-ḫaşem / Taḫtına geçdi oturdı ol **dem**
SE1804 Cizye mālın eger itmezse edā / Ḫażır olsun **demine** vardım aña
SE1884 Müteselli i demezler bir **dem** / Bir yire gelse eger kim ʿālem
SE1914 İtdi teslim o **dem** cānānı / Gūyiyā ḳābıż-ı rūḥa cānı
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol **demde** ḳıvām / Tābiş-i naḳş-ıla vaṣl oldı merām
SE2089 Cūş idüp ḫabş-i cibillī her **dem** / Luṭf-ı şāh anı iderdi pür-ġam
SE2207 Görse her ḳanda ki dīvār-ı ḥarem / Anda fürce gözedürmiş her **dem**

SE2227 Kimi dir görince oynar her **dem** / Kör yılandur aña ben yapışamam
SE2240 Ol **dem** igne yemişe döndi köpek / Süpüri ṭutdı ipin süriyerek
SE2241 Bu ḳażiyye olup ifṣāya sebeb / Ḳaldı ol **dem** bu zamandur o laḳab
SE2300 Cānāvar gibi görinseñ her **dem** / Ürkişe ṭurmaya ḫalḳ-ı ʿālem
SE2335 Göricek ābı o **dem** Aʿrābī / Atdı can aña çü mürġ-ı ābī
SE2403 Aḳdı şu cübbe vü destārından / Ġażaba geldi o **dem** ʿārından
SE2477 Kūh iken ʿarbede iñletmez-idi / **Dem-i** ṣūr anı beliñletmez idi
SE2478 Ḳılsa ejder gibi şol **dem** ki ṣuheyl / Ger ola ġulġuleden güş-i Süheyl
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi **dem** / Ṣandı at meyli durur bādī-i ġam
SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile döndi o **dem** / Ḳaldı bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı ḫātem
SE2536 Şerʿ-ile lā-büd olup aña cezā / Ayaġuñ ḳalḳa **dem-i** ḍarb-ı ʿaṣā
SE2556 Geh şu **demlerde** ki itmişdi ḫarāb / ʿAḳlı ser-ḫoş-i mey-i faṣl-ı şebāb
SE2667 Geldi cellād o **dem** meydāna / Kārlar eyledi üstādāne
SE2678 İtdi ol **demde** ki baña düşnām / Nefse teʿsīri degil cāy-ı kelām
SE2750 Şāh idüp her ṭabaḳa luṭf u kerem / Daʿvet eyler yanına anı o **dem**
SE2763 Eyleyüp bāġa olan himmetini / Düzdi az **demde** şehüñ milketini
SE2776 Muʿtedil vaṣfı anuñ ʿiffetdür / Ṣabr u ārām **dem-i** ḳudretdür
SE2822 **Dem-i** fürḳat gelüp itdi feryād / Ḫafaḳānı ceresüñ oldı ziyād
SE2826 Yir iken rātibe-i memleketi / Pehlevān idüñ o **demlerde** ḳatı
SE2853 Yem-i mevvāc-ı şufūfı **dem-i** ceng / Yardı geçdi nice kerre o neheng
SE2994 Olup āzād ol iki bī-çāre / Birisi geldi o **dem** güftāra
SE3035 ʿAbd anuñ kārını teʿyīd itdi / Şeklini gördügi **dem** ʿīd itdi
SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi **dem-i** ʿaṣr / Fāżıl-ı ʿālim olurdı cem-i ʿaḳr
SE3061 Oldı bu ḫāl ile nā-geh peydā / Ne **dem-i** ʿöẕr ü ne tāb-ı iḫfā
SE3125 Senglāḫı **dem** idüp maʿden-i lāl / Meh-i nev oldı şafaḳda her naʿl
SE3232 Āh-ı serd ile o dil-ḫasta-i ġam / İtmeyüp def-i ḫarāret ol **dem**
SE3322 Düşdi pāyına o dem nāle-künān / Didi furṣat **demidür** virme āmān
SE3322 Düşdi pāyına o **dem** nāle-künān / Didi furṣat **dem** idür virme āmān
SE3332 Eşk-i çeşm-ile idüp ḫākini ter / Bitdi üstinde o **dem** nergisler
SE3427 O perīye idüp efsūnı eṣer / Girdi ol **dem** içine şeyṭānlar
SE3436 Ḳutlu **demdür** bu zamān-ı ḫurrem / Gönderüñ şimdi nikāḫa ādem
HH63 Beni dūr itme ṣaff-ı tāʿatden / Bir **dem** ayırma ol cemāʿatden
HH173 Olmadı çün ol āfitāba mekān / Gitdi yanın ḳıçın o **dem** Sereṭan
HH197 Her ḳulı Rüstem-i **dem-i** heycā / Heft-ḫᵛān oldı heft kişver aña
HH269 Ḳanı ol **dem** ki heb murād-ı fuād / Alınurmıydı olmayınca mezād
HH347 Ġaraż ol ḫālden tenāsüldür / Ṣanmaʿayş-i **dem-i** tevāsüldür
HH586 İrdi bir **dem** ki rūz-ı aẕīne / Şehr içi döndi şehr-āyīne
HH673 İrişür ṣoñra bir perīşānī / Aşşı itmez o **dem** peşīmānī
HH697 Vardılar bir ḫarābe-zāra o **dem** / Tār u mūhiş çü sīne-i pür-ġam
HH907 ʿĀşıḳ olmuşdı cān ile aña şāh / Her **dem** eylerdi zīr-i lebden āh
HH994 Her ṭaraf oldı nāle vü feryād / Gitdi döne döne o **dem** Behzād
HH1162 Hiç ferd olmadı o **dem** āzād / Şāh-ı Hurşīd ile meger Behzād
HH1192 Şehre düşdi bu güft ü gū ol **dem** / Kimi sūr eyledi kimi mātem
HH1318 İtdiler gūrı peyk-i rāh-ı ʿa **dem** / Vardı Behrāma vāṣıl oldı o **dem**
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir **dem** içre sögündi şemʿ-i nücūm
HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı **dem** / Gözi ṭolar miṣāl-i sāġar-ı Cem
HH1691 Görmeyeydüm n'olaydı bu güni ben / İrmeyeydüñ yaḫud bu **demlere** sen
HH1800 Ol iki pāk-bāz ü pāk-naẕar / Kām-rān oldılar nice **demler**
HH1913 Var idi Işfahānda ol **demler** / Bir şehin-şāh-ı muʿadelet-güster
HH2270 Ne **dem-i** būs-ı leb ne tāb-ı recā / Dilüm aġzum ṭoḳunmamışdur aña
HH2314 Her **dem** eylerdi tünd-ḫuluḳlar / Ḫaḳḳ-ı ʿāşıḳda herze-gūluḳlar
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / Bir nefesde kenāra geldi o **dem**
HH2506 Bir **dem** ayrılmayan refīḳ-i şefīḳ / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı tefrīḳ
HH2705 Cümle ṭuymış mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol **dem** güşāde bāb-ı fütūḥ
HH2723 İki ḥasret ḳavuşduġı **demler** / Çünki maḳbūl olur duʿā dirler
HH2762 Çengimiz ʿışḳla olup her **dem** / Tīġ-i ġam oldı ġamġam-ı Rüstem
HE13 **Dem-i** ḫāyretde tevfīḳuñ refḳ it / Beni gümreh ḳoma ehl-i ṭarīḳ it
HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı taẕallüm / İder bir **demde** yüz biñ ādemi güm

2. soluk, nefes

S462 İdüp yaʿni cellād-ı çarḫı ḫacīl / **Demüñle** bu ġam mürdesin zinde ḳıl
NE222 Buldı **deminden** iki mürde revān / Ḳıldı fürūzende iki şemʿ-i cān
NE905 Rāḥat olur mı dil-i halḳ-ı cihān / Olmaya tā kim **dem-i** fāsid revān
NE953 İtdi revān bir **dem-i** ḫāṭır-güşā / Ol oḳı mānende-i ṭīr-i duʿā
NE1192 Kāmil olup himmet-i merdān ile / Ḳadre irişdi **dem-i** ʿirfān ile
NE1432 Münḳatıʿ olmaz **dem-i** feyż-i İlāh / Hiç tehī ḳala mı bu kārgāh
NE1469 Fülki dumandan **demi** var ejdehā / Ḳuyruġın aldı eline Nāhidā

NE2299 Her sözi āyine-i şekl-i güzāf / Her **demi** jeng-āver-i maʿnā-yı ṣāf
NE2694 Her **demi** çün kūre-i āhengerān / Sönmüş iken şemʿa virür tāze cān
NE2774 Her **dem** alup deste ilikli kemik / Silker idi sofra-i fıṣḳa ilik
HH588 İtdi ʿĪsā **demān-ı** naġz-edā / Her menārı menāre-i ʿĪsā
HH2638 Nā-gehān ṭob-ı ejdehā-timṣāl / Virdi bir **demde** ol laʿīne zevāl

3. işret

SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i ʿıyş u **demden** / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı Cemden
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u **dem** / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem
S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı **dem** / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S1396 Dem-i ʿıyş u **demde** tekāsül neden / Bilürken sipihri teġāfül neden
NE2649 Gözlük ile irmese ʿıyş u **deme** / Ḳāyil idi itmege gözlükleme

dem-ā-dem [4] zaman zaman, ara ara

S778 **Dem-ā-dem** üfür āteşīn sāġarı / Aḳıt pūteden külçe külçe zeri
S829 Ṭoluñ dāʾim ey sāḳī-i dil-sitān / **Dem-ā-dem** o fısḳiye olsun revān
S1411 **Dem-ā-dem** ider sūz-ı ʿışḳ ile āh / Olur ḫāṣılı şekl-i dūd-ı siyāh
NE2091 Aḳluñı cemʿ eyle dilā sen de gel / İtme ferāsetle **dem-ā-dem** ʿamel

dem-ālūd(e) [2] kana bulanmış

NE339 Tīġ-i **dem-ālūd** gibi tünd-ḫū / Ḫaclet-i taḳsīr ile sürḫ-rū
S366 **Dem-ālūde** tīr idi yāhū kīş / O zenbūr-ı sürḫ oldı peykānı nīş

dem-be-dem [11]

1. zaman zaman, ara ara

S6 Virür māha ḫāṣiyyet-i cām-ı Cem / Döküldükçe leb-rīz olur **dem-be-dem**
S920 Ḫalāş iden oldur yine **dem-be-dem** / Ḫurūş itse ṭūfān-ı deryā-yı ġam
NE462 Çerb-i zebāndur ḳılıcı dāʾimā / **Dem-be-dem** içmekde mey-i dil-güşā
NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile mey ṣun **dem-be-dem** / Baña ne dīnār gerek ne direm
NE1256 Kesb-i meʿārifde idi **dem-be-dem** / Gözi öñünde idi levḥ u ḳalem
NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o ferḫunde-zāt / **Dem-be-dem** alup ele aġaçdan at
HH979 **Dem-be-dem** seyr idüp bu ḫāli vezīr / Dūd-ı āhı olurdı ʿālem-gīr

2. git gide, zaman geçtikçe

NE653 **Dem-be-dem** üftāde-i ṭāḳ-ı fenā / Meyde bulur ḫāsiyet-i mūmiyā
NE810 Virdi göñül aḫkerine iştigāl / **Dem-be-dem** ol vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE1804 Ḫāṣılı ol zālim-i caʿl-i kerem / Beñzer mecʿūle-zene **dem-be-dem**
NE2846 Olmaġ içün yaʿni erenler atı / **Dem-be-dem** āhūluḳ olur ṣanʿatı

dem-beste [1] sesi soluğu kesilmiş, dili tutulmuş

NE532 Her kişi **dem-beste** vü bī-tāb idi / Cūy-ı ʿaraḳ mevcine ġarḳ-āb idi

dem çekmek [1] âh etmek, uzun uzun söylemek

S939 Ḫarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı Cem çeker / Şu mest ejdehā gibi kim **dem çeker**

demdür [3] zamanıdır, zamanı gelmiştir...

S972 O zevraḳla **demdür** görüp zār-ı rāh / İdem ʿazm-i ser-menzil-i bezmgāh
NE3170 **Demdür** olup naẓm-ı huceste niẓām / Kilk-i ʿAṭāyī diye temmü'l-kelām
NE644 **Demdür** eyā nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz bezme münāsib naġem

dem-i ʿadl [1] adaletli çağ

HH204 **Dem-i ʿadli** cihāna rāḥat-res / Ḳāleb-i ādeme miṣāl-i nefes

dem-i āteş-tāb [1] yakıcı, sıcak nefes

SE1934 Nereden alduñ ola bevvābı / Rumḥ-ı ejder **dem-i āteş-tābı**

dem-i bād-ı seḥer [1] sabah rüzgarının zamanı, şafak vakti

NE241 İrişüp āḫir **dem-i bād-ı seḥer** / Āyine-i māha irişdi keder

dem-i bāḫūr [1] çok sıcak nefes

NE523 Ṣaldı zemīne **dem-i bāḫūr** tef / İtdi şular ḳaynayup iẓhār kef

dem-i bülbül [1] bülbül sesi

SR5/2 Yer yer görinen ḳaṭreleri jāle degil / Nemdür ki **dem-i bülbül** ider anı bedīd

dem-i cān-baḫş [1] hayat veren nefes

NE2386 Ey **dem-i cān-baḫş** ile ʿĪsī-nefes / ʿAdl-i şer bahānesi feryād-ı res

dem-i Cem [1] Cem'in meclisi, işret meclisi

S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / **Dem-i Cemden** oy virür itseñ ṣadā

dem-i cevānī [1] gençlik zamanı

HH2092 Didi gördüm **dem-i cevānīde** / Dāsitānhā-yı bāsitānīde

dem-i ḫaşr ü mīzān [1] mahşer günü

SE897 İntiẓār-ı **dem-i ḫaşr ü mīzān** / Ola göz yumup açınca güẓerān

dem-i ḫınzīr [1] erkek yaban domuzunun alt çenesindeki köpek dişi, domuz çalağı, çalgıç
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı varup perde-keş / Yeri yarardı **dem-i ḫınzīr-veş**

dem-i ʿıyd [3] bayram günü
S815 **Dem-i ʿıyddur** sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān yirine şarāb
S817 **Dem-i ʿıydıdur** meclisüñ sāḳiyā / Ṭolı şun olunsun yine merḥabā
NE1364 Olmuş idüm maẓhar-ı nūr-ı cemāl / Çün dil-i ʿāşıḳ **dem-i ʿıyd-ı** viṣāl

dem-i ʿıyş u dem [1] eğlence ve işret zamanı
S1396 **Dem-i ʿıyş u demde** tekāsül neden / Bilürken sipihri teġāfül neden

dem-i ʿĪsā [5] İsa Peygamber'in ölüleri dirilten nefesi; can bağışlayan soluk
NE1282 Āb u hevā itmede tefrīḥ-i zāt / Bu **dem-i ʿĪsādur** ol āb-ı ḥayāt
NE1668 Nāye ki feyż-i **dem-i ʿĪsā** ider / Bir nefes ile anı iḥyā ider
SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla dürr-i süḫan / Çeşme-i Ḫıżr u **dem-i ʿĪsādan**
SE2872 Süḫānuñ reşk-i **dem-i ʿĪsadur** / Nāy da naġme-i rūḥ-efzādur
SE2873 Ẓāhir oldı **dem-i ʿĪsā** sende / Bi'llāh iy ḫāme nefes payende

dem-i ʿişret [1] zevk ve sefa zamanı
SE891 İntiḳāli şeb-i vuṣlat gibidür / Sekerātı **dem-i ʿişret** gibidür

dem-i kerre-nāy [1] kerrenây (borazan) sesi
NE2924 Tantana-i ṭabl u **dem-i kerre-nāy** / Ḳahḳaha vü heyheyle hūy ü hāy

dem-i nāy [1] ney sesi
S271 Ya şandūḳa-i ḳabr-i Mollā-miṣāl / **Dem-i nāy-ı** rūyīn ile buldı ḫāl

dem-i seffāḥ [1] kan dökücü ağız; "seffāḥ" kelimesi "söyleyen-hatip" ve "kan dökücü" anlamlarını karşılamaktadır.
SE1179 Tīġ-i bürrende **dem-i seffāḥı** / Ol yemüñ olmış-ıdı timsāḥı

dem-i serd [3] şiddetli âh
SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ **dem-i serdi** bize ḫayli fenā verdi
SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ **dem-i serdi**
SE3464 Tek ṭur iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / **Dem-i serdüñle** söyinmez bu çerāġ

dem-i şubḥ [3] ilk sabah, sabah vakti
S629 Bu sözde ḳarār eylesün güft ü gū / **Dem-i şubḥa** odur şeb-i ʿıyşa bu
S1159 **Dem-i şubḥ** kim ḳaldura āfitāb / Bir altun ḳadeḥ güher-pāy-i şarāb
SE2470 Aġarup cismi **dem-i şubḥ**-misāl / Oldı ḫayṭ-ı siyeh ol müşgīn-bāl

dem-i sürḫ [1] kızıl nefesli; terkip, ağzından ateş saçan, fitne çıkaran bağlamında kullanılmıştır.
NE904 Oldı **dem-i sürḫ** u ser-i müşrikīn / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı zemīn

dem-i şām [6] akşam vakti
S609 Birinüñ **dem-i şāmı** maḥmūddur / Ki cennet gibi ẓılli memdūddur
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi **dem-i şām** / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i tamām
SE581 Görmege maṣlaḥat-ı ḫalḳı tamām / İhtimām eyler idi tā **dem-i şām**
SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı kem-nām / Rūz-i fīrūzına irdi **dem-i şām**
HH385 Olur irdikçe ẓulmet-i **dem-i şām** / Günbed-efrāz mesken-i Behrām
HH819 İdelüm ʿayş ü nūş ta **dem-i şām** / Bārī olsun bu günlicek bayrām

dem-i tīġ [1] kılıcın keskin tarafı, ucu
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı nizār / Ḳıl yararken **dem-i tīġ-i** ḫūn-ḫār

dem-i vāpesīn [1] son nefes ‖ son
S1289 ʿAmelden ḳalup naḫl-i cünbüş-nümā / İrişdi **dem-i vāpesīn-i** ṣabā

dem-i vuṣlat [1] kavuşma, buluşma zamanı
HH2371 **Dem-i vuṣlat** ġarīb ḥāletdür / Dil-i mehcūra ḫod ḳıyāmetdür

demler çekmek [1] âh etmek, uzun uzun söylemek
HH1442 **Dem çeküp** ṣaldı ṣuʿle-i şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün mināre-i ḳīr

demler sürmek [3] neşeli, güzel ve zevkli zaman geçirmek
SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi **demler sürmiş** / Dehrde yaş yaşamış iş görmiş
HH720 Defʿ olunca o ġuṣṣalar ġamlar / **Sürdiler** şevḳ ile nice **demler**
HH1810 Ḫāṭıra geldi **sürdügi demler** / Bezm-i vuṣlatda sāġar-ı cemler

dem-sāz [3] samimi dost
S549 Ḥabāb ile yārāna **dem-sāz** olur / Ḳadeh ḳırmada yaʿni hem-rāz olur
HH1129 Didi ḳalsunlar ol iki **dem-sāz** / Olalum vāḳıf-ı daḳīḳa-ı rāz
HH1143 Çün bilindi ṣadāḳat-i **dem-sāz** / Ḳıldılar keşf-i mużmere āġāz

dem-serd [2] soğuk nefesli

NE623 Ṣubḥ-ı nuḥustīn gibi **dem-serddür** / Ḳaḥbe-i dünyā gibi nāmerddür
SE2697 Böyledür ḳavli cüvān-merdlerin / Baḳma inkārına **dem-serdlerüñ**

dem urmaḳ [3] anmak, dile getirmek, bahsetmek

S595 **Dem urduḳça** maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı men dir kimi cān-ı men
S1055 Ṣenelsün biraz muṭribā encümen / **Dem ur** yine sūr-ı Sirāfilden
SE1999 Melekiyyetden **urup dem** niceler / Ger saña ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ giceler
SE2210 Giçse bir taḫta ḥarem yanuñdan / **Dem ura** burġucı dükkānından

demʿ dökmek [1] gözyaşı dökmek, ağlamak

HH2596 Ṭurma pār pār yanardı ol iki ṣemʿ / Ḳarşuda **dökdi** iki ʿāṣıḳ **demʿ**

demek, dimek [454]

1. söylemek

S40 Ṣeb oldı ḳarardı gice **diseler** / Göñül ḳara mey-ḫānesine gider
S63 Olup rismān-bāz-ı ḥabl-ı recā / Ḳadem başdum aña **diyüp** yā ḫudā
S262 **Didi** cemʿ idüp cümle erkānını / Güher-bār idüp laʿl-i ḫandānını
S401 **Didi** müjde kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı feyż
S432 Baña itdi ʿatf-ı ʿinān-ı ḫiṭāb / **Didi** sen virürsün suʾāle cevāb
S443 Faḳīr eyleyüp anlara iʿtiẕār / **Didüm** bende yoḳ ol ḳadar iḳtidār
S451 Sözüm istimāʿ eyleyüp **didiler** / Bu ʿöẕr ü bahāne degil muʿteber
S595 Dem urduḳça maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı men **dir** kimi cān-ı men
S602 N'ola **dinse** yir yüzinüñ ʿaybı var / Ki baḥrı sefīd ü siyeh-bīni var
S732 Ḫazān faşlı seyr eyleyen anı **der** / ʿAceb ṭopraġı var ki altun biter
S761 İdüp anda ʿaks-i ʿiẕāruñ ẕuhūr / Görenler **disün** indi üstüne nūr
S871 **Dime** duḫter-i rez yaḫud şīredür / Leb-i laʿl-i cānāna hem-şīredür
S1193 Ḥekīmāne iç **dir** yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür bādeyi
S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i rāhı yeter / Eger lüle **dirseñ** ṣurāḥī yeter
S1291 Gören **dir** bu demde mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S135 **Didi** ḥak bu şeb itdi daʿvet seni / Müheyyā ḳılup ḫān-ı luṭfa seni
S1410 **Dime** ḳaṭre-i ḫūn-ı miḥnetdür ol / Bu ḫāk içre toḫm-ı muḥabbetdür ol
S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū **diyem** / Ümīd ol ki āḫir nefes hū diyem
S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫir nefes hū **diyem**
NE252 **Didi** ki Mevlā kerem-i ʿām idüp / Daʿvet-i ḫās eyledi ikrām idüp
NE274 Oldı gürūh-ı rüsüle muḳtedā / Ḳıldı iki rekʿat ü **didi** duʿā
NE421 Birisi **dir** kim irişüp ḳahr-ı Rab / Gitmiş idi ʿasker-i İslām heb
NE518 Āteş-i gülden kül olup nātüvān / Ṭāḳati yoḳ üf **diseñ** uçar hemān
NE552 **Didi** benüm daḫı odur sürʿatüm / Ġarḳa-i girdāb-ı yem-i hayretüm
NE575 Nāle ḳılup gerdiş-i eyyāmdan / **Didüm** aña çekdigüm ālāmdan
NE635 Şiʿr **diyen** mücrim olur lā-cerem / Siḥr gibi ehlüñ ider müttehem
NE745 Her biri luṭf ile olup bezle-senc / **Didiler** olmaḳ gerek ol genc-i penc
NE756 **Didüm** eyā zümre-i erbāb-ı dil / Baña bu teklīf münāsib degil
NE776 Ḫamsede Yaḥyā-yı ḫuceste edā / **Dir** ki anuñ himmeti oldı baña
NE797 Hātif-i ġayb işte o vālih **didi** / Ḳaddesanallahu bi-sırrih didi
NE797 Hātif-i ġayb işte o vālih didi / Ḳaddesanallahu bi-sırrih **didi**
NE806 **Didi** yürü müjde-i himmet saña / Naẕm ile taḥrīre icāzāt saña
NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı şıʿāb / **Didi** ki ey hem-dem-i şīrin ḫıṭāb
NE848 Ḫāṣılı taḥsīn ile her ḫurde-bīn / **Didiler** üstād ki ṣad āferīn
NE1029 **Didi** ki dildāruñuñ ey mübtelā / Ḥālini Allāh bilür ḥāliyā
NE1035 **Didi** ki vāhayf sipihr-i denī / İtmedi dildāruma vāṣıl beni
NE1043 **Didi** ki meftūnuñ olan nātüvān / ʿIşḳuñ ile eyledi cānın revān
NE1047 **Didi** ki ol çeşmi ḥarāmī ġazāl / Nān u nemek ḥaḳḳını itsün ḥelāl
NE1052 **Didi** çün ayrıḳsı olup ḫāl-i zār / Olmadı meşhūd baña vaṣl-ı yār
NE1125 Şiʿr bunuñ gibilerinüñ ḫālidür / Ben **didigüm** bunlaruñ emṣālidür
NE1138 Gūş idüp anı **didi** ehl-i şuʿūr / Geldi suḫan mülküne ṣāḥib-ẕuhūr
NE1150 Ġurre olup ḳuvvet-i bāzūsına / **Dimedi** ger irişe yazusına
NE1174 Ġālib olup ġurreligi gālibā / Ḫamsesi ḥaḳḳında **didi** nā-sezā
NE1258 **Didi** ki ḥaẕẕ alalı aʿmāldan / Cān gibi nūr oldı ser-ā-pā beden
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı ġırīv ü ṣadā / Ḫāl-i dil ile baña **dir** esṣalā
NE1491 ʿAynı ile eyledi nāmını yād / **Didi** ki ey sālik-i pāk-iʿtiḳād
NE1667 Nāyi idüp terbiyesi naġme-ḫān / Ne **dise** aġzından alurdı hemān
NE1691 Gerçi beni defʿ içün itdi baña / **Didi** ki ey sāde-dil ü bī-nevā
NE1709 Cānıb-i şerʿi gözedüp her zamān / İtdügin itme **didügin** ṭut hemān
NE1789 Necmüñ olup çādırı mīḫ-i derem / **Dirdi** ki der-ḫāk nedür dil-revem
NE1819 Diñle ne **dir** şāʿir-i şīrīn-i suḫan / Sözüne gelmezsen eger işte ben
NE1836 **Didi** eger Ḫātem idüp beẕl-i nān / Çekdi ise merdüm-i şaḥrāya ḫān
NE184 Ḫayf ki sermāyeyi itdüñ ḫarāb / Ya ḳanı sevdüñ **dir** iseñ yoḳ cevāb

NE1867 Çün ki ṭarīḳ oldı ṭufeyl-i refīḳ / Rehber-i ʿālem **didi** şümme'ṭ-ṭarīḳ
NE1872 Bir bir olub ʿarża key pişgāh / **Didi** ki ey yār-ı ṣadāḳat-penāh
NE1883 Rāh-nümā itdi hemān bī-fütūr / **Didi** tenezzül idüp aña buyur
NE1885 İşte o **didükleri** Ḥātem benüm / Ḳatline cān virdügüñ ādem benüm
NE1893 Böyle **diyüp** ol kerem issi cevān / Gerden-i teslīmi uzatdı hemān
NE2010 Ḫalḳa **didürme** ki ol āfet budur / Ṭaʿnayı terk eyleye ẕarāfet budur
NE2019 Girdi ʿacib ḳalıba ḥīle-miṣāl / Ṣaldı rıżā ger **dine** çün vebāl
NE2064 **Didi** hemān ḫayflar ey müslimīn / Gitdi ḫarāb oldı bu gün ʿilm-i dīn
NE2066 Ṣoñra idüp müfti-i şūḫa ḥitāb / **Didi** ki bu müşkile var mı cevāb
NE2068 Virdi cevābını o rind-i cihān / **Didi** götüñ gibi yazılur hemān
NE2115 Oldı ikisin göricek end-bend / Müşkil iki oldı **didi** derd-mend
NE2117 Kendüsine **didi** ol ehl-i ẕekā / Baġlusı cāʾiz ki remedden ola
NE2122 **Didi** hemān aña o rind-i zarīf / Her köri müfti mi ṣanursun ḫarīf
NE2225 Fikre varup **didi** ʿaceb neylesem / Cān gözine mükḫüle mi eylesem
NE2228 Vālih olup dagdaga-i şevḳdan / **Didi** biraz daḫı bu kūteh süḫan
NE2242 **Didi** hemān bāri bir eş alayın / Nolsa gerek baġruma pek başayın
NE2249 Böyle **diyüp** ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / Hāle idüp bir fiġan ol reşk-i māh
NE2250 Müftiye **didi** ḫaber-i tāzeyi / Ṣundı anuñ destine endāzeyi
NE2254 Seyr idicek ḫayrete vardı ḫarīf / Derdin aña **didi** o şūh-ı ẕarīf
NE2255 Vāḳıf olup eyledi ʿazm-i devā / Teselliyet idüp **didi** ey dil-rübā
NE2259 Böyle **diyüp** gizledi ol ḳışşayı / ʿAvret ise döndi alup ḥişşeyi
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda **diyüp** ḥikmetin / Söyler o dem mühletinüñ ʿilletin
NE2284 İstemeyüp ḥükmünü ḳız cānibi / **Dir** ki eyā fażl u hüner ṣāḥibi
NE2295 **Didi** olınca zeker-i bü'l-ʿaceb / İşte bu deñlü gerek ey zenceleb
NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan **dise** dal / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar duvāl
NE2320 Herze dise gösderüp ādāblar / ʿÖẕr ile **dir** yüziñe küllāblar
NE2323 Ḳatline saʿy eylesek olmaz baʿīd / Yüzüñe ḳamḳām **dise** de bir pelīd
NE2367 Maḥkeme bābında **dir** aña hemān / İşte eşek işte begüm nerd-bān
NE2368 Münkir olup ṣāḥib-i ḫar itdi şek / Ḳadı **didi** daʿvīye maʿnī gerek
NE2370 **Didi** ki yoḳ şāhidüm ammā eger / Söylesün emr eyler iseñ saña ḫar
NE2372 İşidecek bu sözi ḫayrān olup / **Didiler** ol ḥikmeti cūyān olup
NE2373 **Didigüñ** iş çünki elüñden gele / Gerçi degil gördigümüz mesʾele
NE2377 **Didi** aña söyleye ey bī-zebān / Eyle bu esrārı cihāna ʿayān
NE2384 **Didi** ki ḫar ḳadıya idüp ḥiṭāb / Didi bu taʿbīr ile bī-irtiyāb
NE2384 Didi ki ḫar ḳadıya idüp ḥiṭāb / **Didi** bu taʿbīr ile bī-irtiyāb
NE2399 Her biri idüp o ḫarīfe naẓar / **Didiler** ey muṣtaliḥ ancaḳ bu ḫar
NE2502 **Didi** oġullıġına pend eyleyüp / Pend ile ol eblehi bend eyleyüp
NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ **dir** neʿūẕ / Vehm ile oḳur bir iki ḳulʾeʿūẕ
NE2561 Kimisi **dir** var er ile birligüm / Ġāyet ile ṭatlu hele dirligüm
NE2563 Kimisi **dir** gerçi kesüp biçmede / Nicesi yanımca yiyüp içmede
NE2565 Kimisi **dir** gerçi beni de sever / Cāriye meyli virür ammā gider
NE2567 Kimisi **dir** āh ki oġlancıdur / Kendi de burnı gibi yalancıdır
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp eyler cefā / Dirligüm it dirligi **dir** dāʾimā
NE2572 Cümlesi o cānibini ṭutdılar / Baş götürüp **didi** Sidikli Ḳamer
NE2580 **Didi** ki evvelki eri ādemüñ / Beñzemez imiş birine maḥremüñ
NE2582 Kirli Fatı **didi** ki hey dostlar / Pāk olana ḫayf ola nā-pāk er
NE2586 **Didi** ki heb erlerüm aʿlā idi / Ḳuvveti yerinde tüvānā idi
NE2593 Cāriye **didi** ṭurayın saña ben / Ḳapu arasında baḳup perdeden
NE2669 **Dir** aña kim sen ne yüzi ḳarasın / Merd degil am biti zen-pāresin
NE2674 Bu miṣilli hūb **dimiş** bir feke / ʿĀlem içinde er odur er sike
NE2715 ʿIyd-ı sürūr eyleyüp ol bī-nevā / Bu ḫar-ı nādāna **didi** merḫaba
NE2716 Serzeniş idüp **didi** ey küşteni / Ḫalḳdan iḫfā idi ṣıfat anı
NE2995 Oḫşayaraḳ **dirdi** kemer de aña / Ḳaçma bu efkendeden ey dil-rübā
NE3003 **Didi** işi nāle vü veyl olduġın / Hem meṣel-i ḫāṭib-i leyl olduġın
NE3016 **Dime** olup dürde-i cāma esīr / Aḥsen-i eşkāl olur müstedīr
NE3018 **Dime** ṣaḳın şīşe-i raḫşāndur ol / Şaşıla ḳārūre-i şeyṭāndur ol
NE3068 **Dir** aña ey merd-i Arisṭo-mizāc / Var mı ola derd-i ḫumāra ʿilāc
NE3071 Ṣoñra ne çāre diyū etdi suʾāl / **Didi** yine sāġar-ı ṣahbā-yı āl
NE3074 **Didi** ki yoḳ mı ötesi içmenüñ / Niceye dekdür bu ʿilācuñ senüñ
NE3075 ʿĀḳıbeti virdi cevābın revān / **Didi** ki çaḳ baña dönünce hemān
NE3105 Nāy-ı ḳalem eyledi dil-keş-nevā / Gūş ḳılan **didi** nefesdār ola
NE3121 **Didi** ki gördügi eyā pür-himem / Kimsede hiç kendüñe ġālib kerem
NE3122 Virdi cevābın **didi** kim bir zamān / Gördüm idi bir Ḥabeşī bāġ-bān
NE3142 Añlamayup nüktesin itme ḫayfā / Ṭuysañ eger ben de ne **dirdüm** saña
SE244 **Didi** daʿvet ḳılup iy bedr-i semā / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse ṣalā
SE361 **Didi** kim Sübḥa-i Cāmīʿdür bu / Reşk-i āşār-ı Nizāmīdür bu

SE364 **Didiler** söylemiyor bize kitāb / Tercemān olsa bize virse cevāb
SE367 Ben **didim** terceme olmaz maḳbūl / Tercemān olmaġı kim ide ḳabūl
SE373 ʿĀḳıbet döndi biri **didi** baña / Bilmezin anı bunı ben ammā
SE380 **Didim** ey yār-ı maʿārif-güster / Sözlerüñ naẓma degil cāna deger
SE397 Līk bu maʿẕeretim eyledi red / **Didi** kim feyż-i Ḫudaya yoḳ ḥad
SE512 ʿArż idüp ḫālī ḥużūr-ı şāha / **Didi** ol pādişeh-i āgāha
SE516 Gelicek ʿarṣa-i ʿarża bu kelām / Gülerek **didi** edībe Behrām
SE517 Süḫanuñ virdi dile rāḥat-ı cān / Bārī müjde **diseñe** hey nādān
SE553 Bulayın **dirseñ** bu ṭūfānda necāt / Var yüri mescide ol ehl-i ṣalāt
SE554 Olayım **dirseñ** eger āzāde / Saña sidr-i ṭaleb-i seccāde
SE587 **Didi** bir ʿāṣıḳ-ı bī-bāki aña / Ne revā cān-ı ʿazīze bu cefā
SE590 Gūş idince **didi** ol server-i pāk / Bu ne sözdür ḳanı ʿaḳl u idrāk
SE646 **Didi** kim olsa delīl-i ʿaḳlī / Zāyil itse şübühāt-i aḳlı
SE724 **Didi** Sulṭāna Resūl-i Yezdān / Pederi ismi ile yā ibn fülān
SE793 Göricek şeklini naḳḳāş hemān / **Didi** bu şekle düşer mi iẕʿān
SE799 Bed-nümā eyledi āġāz-ı beyān / Yüzin alup eline **didi** hemān
SE847 **Didi** kim ḳavm-i sebük-bāruz biz / Rāżī-i ḳısmet-i Cebbāruz biz
SE852 **Didi** iy ḳavm-i baṭālet-muʿtād / Bu mıdur emr-i tevekkülde murād
SE924 **Dir** idüm olsa ne var luṭf-ı Ḫudā / Baña bildürse anı icmālā
SE932 Kimi **dir** kim uça mānend-i ṭuyūr / Kimi dir ola miṣāl-i zenbūr
SE932 Kimi dir kim uça mānend-i ṭuyūr / Kimi **dir** ola miṣāl-i zenbūr
SE965 Meger şeyṭāndan olam **dirseñ** emīn / Ol yürü kūşe-i ʿuẕletde mekīn
SE988 Remz-ile ruḥ diye iy gevden / **Didigüm** vaṣl bu mıydı andan
SE999 Severin **dirseñ** o sīmīn-bergi / Düşmen itmez senüñ itdiklerüñi
SE1024 **Didi** kim tāzeligüm çaġında / Bir gülüñ bülbül idim bāġında
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña ʿiyān / **Didi** iy bende-i bend-i ʿişyān
SE1056 **Didi** bī-vāsıṭa-i basṭ-i siyāḳ / Ṣanma ʿāṣıḳ bizi maḥrūm-ı meẕāḳ
SE1200 Göricek ʿibret alan ehl-i naẓar / Gitdi bir bevleye devlet **didiler**
SE1230 Ḫalḳa şatsa ne ḳadar zīnet ü fer / Gülerek niceye alduñ **dirler**
SE1247 Diñle bu dāhiye-i kübrāyı / Gör ne **dir** rū-siyehi rüsvāyı
SE1280 Ḥırş itdükçe dil-i zāre güẕār / **Dir-idim** tesliyet idüp her bār
SE1357 **Didi** kim dād eyā şāh-i cihān / Ḫānümānum benüm oldı vīrān
SE1362 Ḫışm-ıla **didi** ki iy ẓālim-i bed / Cürmüñe göre budur ẓulm-i eşed
SE1376 Görmese tīr-i ferāsetde eşer / "İttekū" **dimez** idi Ḫayr-ı beşer
SE1382 **Dimiş** erbāb-ı ḫıred el-ḳıṣṣa / Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı ḳıṣa
SE1396 **Dimiş** iy şāh-ı ʿadālet-muʿtād / Baña ẓulm eyledi bir ehl-i fesād
SE1398 **Dimiş** ol Ḫusrev-i pür-dāniş ü dīd / Ẓulm olınmaḳ saña ġāyetde baʿīd
SE1401 Böyle **dir** ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme / Ki ide ẓulmı ḳaṣīrüʿl-ḳāme
SE1402 Ṣaḫṣ-ı kūteh virüp ol laḫza cevāb / **Dimiş** iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE1419 Mālı cāndan **dimiş** erbāb-ı naẓar / Ḫāṣılı māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1443 **Didi** pend eyleyüp aña pederi / Pederin iy püser-i pür-hüneri
SE1458 Gūş idince süḫan-ı pīri püser / **Didi** bī-hūde yire çekme keder
SE1463 **Didi** ben istedügim hem-ser-i ḫūb / Ḫıṭbe-i himmete lāyıḳ maḥbūb
SE1476 Ḥasenātuñ olamaz ḫayrı ḥisāb / ʿÖşr emṣāli **dimişdür** Vehhāb
SE1502 Nüdemā bir gün idüp ʿazm-i nifāḳ / **Didiler** ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE1520 **Didi** kim olmadı niyyet taġyīr / Çünki bend itmek olındı tedbīr
SE1573 **Didi** evvel beni ḳatl it bārī / Görmeyin ṣūret-i ḳatl-i yāri
SE1575 Bu daḫı derd-ile itdi feryād / **Didi** kim eyleme ẓulm ü bī-dād
SE1633 Merḥabā ḳıldı taʿaccubla aña / **Didi** ḥoş āmedī ehlen sehlā
SE1637 **Didi** kim Kaʿbeʿye düşmişdi sefer / Eyledik saʿy-ile ḥacc-ı ekber
SE1655 **Didi** ey ḥākim-i pür-dāniş ü dād / Baña ẓulm itdi bu ẓālim feryād
SE1658 **Didi** ol ḥākim-i şāḥib-izʿān / Ġam yime ʿırzuñ içün hey nādān
SE1659 Ol zamān kim **dimiş** idüñ baña sen / Geldim üç günde bu şehre ḥacdan
SE1689 Diñle bu nādire-i zībāyı / Gör ne **dir** ḫāl-i süḫan-ārāyı
SE1708 Göricek Ḫākim anı itdi ġażab / **Didi** kāruñ ne dükān içre bu şeb
SE1713 **Didi** bir merd-i faḳīrem bu ḥaḳīr / İḫtiyāç itdi beni kāre dilīr
SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i fehm ü rāyı / Gör ne **dir** kār-ı cihān-ārāyı
SE1790 ʿĀḳıbet **didi** vezīr-i dānā / Müjde kim şulḥ için alındı rıżā
SE1793 **Didi** elçi ki ṭılāye seḥerī / Ṭutdı bir nice siyāhī nūgeri
SE1802 **Didi** ol elçiye şāh-ı İslām / Yürü var Ḳayṣara eyle iʿlām
SE1803 ʿAḳd-i şulḥı **dimesin** gerçek idi / Ġarażum kendümi bildürmek idi
SE1836 Çün der-i mürşide rū-māl itdi / **Didiler** bāb-ı emīre gitdi
SE1838 **Didi** andan ne umar ehl-i ḫıred / Şeyḫe kim dergeh-i mīr ola sened
SE1848 **Dir** ki eblehlik idüpdür bu faḳīr / Cürmi miḳdārı olındı taʿzīr
SE1852 Ġūşına **didi** anuñ pinhānī / İtme taʿyīb şaḳın merdānı
SE1933 Cāriye gördi begendi ol ān / **Didi** kim Hāşim-i yek-ḍarb-ı zamān

SE1952 Şāhdan ʿahd-ile çün buldı emān / **Didi** biñ şerm-ile çün oldı olan
SE1953 Pehlevān itdi dü-pāre esedi / Ṣavul endāze bozarsın **dimedi**
SE1960 **Didi** derd-i dil-ile eyleyüp āh / İtmedi kimse benümdür bu günāh
SE1976 Ḥāsılı yoḳ **diyemez** ehl-i seḫā / Cebli ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña
SE2011 **Didiler** ḫayf o nihāl-i şād-āb / Olmaya bāde-i terden sīr-āb
SE2020 Ṭolu ḳaldurmada ol ehl-i şaḳā / **Dir** idi yaʿnī taʿaccubla aña
SE2034 Kimi **dir** böylece bir ince şarāb / Leb-i dil-ber gibi oldı nāyāb
SE2035 Kimi **dir** ḫāliş idi hem şeffāf / Hīç görilmiş degil ol bāde-i ṣāf
SE2040 Güş idüp sözlerin ol tāze cüvān / **Didi** biñ ḫayret-ile iy yārān
SE2095 Şāh aña **didi** göñülden bu geçer / Ki virem bir kese on hemyān zer
SE2098 **Didi** şerʿan olur isrāf ü vebāl / Olmasın māl-i ḫazīne pā-māl
SE2104 **Didi** ḳahr-ıla aña şāh-ı kerīm / İy fürūmāye-i mennāʿ ü leʾīm
SE2151 Bir müselmān görüp ol aḥvāli / **Didi** iy cevher-i pāk ü ʿālī
SE2159 Sāʾile virdi cevābın ʿİşā / **Didi** ṣanma ġaraż ögretmek ola
SE2192 Götürürler yapışup dāmāna / Nefse uydum **diyerek** meydāna
SE2222 Ḳızlaruñ biri görüp **didi** be baḳ / Kimüñiki bu ḳınalı parmaḳ
SE2223 Birisi **didi** ʿaceb būm mıdur / Yoḫsa bir ucı ḳızıl mum mıdur
SE2224 Biri **didi** a ḳız o mum degil / Barmaḳ oldığı da maʿlūm degil
SE2226 Kimi **dir** bārī bir oyun idelüm / Alalum ḳuḳla idüp oynadalum
SE2227 Kimi **dir** görince oynar her dem / Kör yılandur aña ben yapışamam
SE2231 **Didi** vehm eyleyene hey aḥmaḳ / Yā nice olurmış aña yapşıcaḳ
SE2268 Cem olup yanına bir gün vüzerā / **Didiler** iy şeh-i iḳlīm-güşā
SE2271 Saña taḳlīd-ile **dir** ḫalḳ-ı cihān / Erdeşīrāne gerek tāb ü tüvān
SE2275 **Didiler** ḥākim-i ceng-āver-i Rūm / Ne ḳadar ser-keş idügi maʿlūm
SE2330 Ḳandasın bāb-ı ḫalīfe **diyerek** / Sürdi reh-vārım bir vādiye dek
SE2339 **Dirdi** vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / İy güzīn şīre-i engūr-ı ṭarab
SE2351 **Didi** bu tuḥfe degil āb-ı ḥayāt / Cān-fezā cünbüş ü şīrīn ḥarekāt
SE2405 **Didi** iy ḥaddini bilmez cāhil / Beni itmişdi sükūtuñ ġāfil
SE2443 **Dime** ṣoñuñda idüp evḳāfı / Şülüşi bārī ḳalursa kāfī
SE2485 **Didi** Ḫātem ki seḫā-güsterdür / İmtiḥān eyleyecek yerlerdür
SE2514 Başlayup tesliyeye **didi** ne var / Vāṣıṭa çünki ola kār-güẕār
SE2517 **Didi** ol istedügin raḫş-ı revān / Tepsi içre dönüp iden cevelān
SE2593 Açup āyīne-ṣıfat sīne-i ṣāf / **Didi** gül görince olurmış elṭāf
SE2597 **Didüm** iy pādişeh-i ḥüsn ü bahā / Heves-i taḫt ide mi rind-i gedā
SE2605 **Didi** himmet midür iy bī-tedbīr / Olasun beste-i dām-ı tezvīr
SE2616 **Didi** iy ādemī-i dīv-liḳā / Yoġ-ımış ẕerre ḳadar mihr ü vefā
SE2623 Ġażaba geldi **didi** iy nādān / Bozarın çehreñi vaʾllāh hemān
SE2624 **Didüm** iy şūḫ olurın mā-ḥażarı / Aġzı egrilerünüñ bende-beri
SE2673 Oldılar ḫāżır olanlar ḫayrān / **Didiler** cümleten iy şāh-ı cihān
SE2677 **Didi** kim şerʿ-ile ol şaḫṣa cezā / Ḥaḳḳ-ı ġayr idi olındı icrā
SE2694 Olmaya müslimüñ iḳrārı yalan / Ḥaḳ **dimişler** bunı iḳrār-ı īmān
SE2701 Tīr-veş ṭoġru söze ṭālib-i ḫaḳ / Daḫı aġzındayiken **dirse** ṣadaḳ
SE2708 Ehl-i dil fikr iderek **dir** süḫanı / Söylemez ṭurma zebāna geleni
SE2722 Naḫl içün ḳazduġı çeh diḳḳat-ile / Aġız açup **dir-idi** ḫayret-ile
SE2724 Seyr iden **dirdi** bu ḫāletde anı / Ḫasta kendüye ider gürgeni
SE2729 **Didi** şeh-zāde idüp pīre ḫiṭāb / Nedür iy gül bu bī-hūde ʿaẕāb
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek virdi cevāb / **Didi** iy taze nihāl-i şādāb
SE2738 **Didi** şeh-zāde irirseñ aña sen / Üç ṭalaḳ boş ola Zühre benden
SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp şehe gebr / **Dir** ki farż oldı baña mīveye ṣabr
SE2753 **Didi** kim bāġı dikerken bu żaʿīf / Geldi bir taze cüvān-merd-i ẕarīf
SE2825 Ḳahr-ıla aña idüp ṭaʿne-zeni / **Didi** iy şāh-ı cihān ʿār ḳanı
SE2827 Bir mehābetli dil-āver er idüñ / Menem ol şāh-ı bahādur **dir** idüñ
SE2834 **Didi** hem-rāhına iy merd-i neberd / Düşmen-i dūna zebūn olmaya merd
SE2841 **Didi** bismiʾllāh eyā ehl-i veġā / Bize bir niʿmet-i ḫaḳdur bu ġazā
SE2894 **Didi** taʿrīf iden erbāb-ı fünūn / Şiʿr içün ʿarż-ı niyāz-ı mevzūn
SE2904 Yazdılar her birinüñ evṣāfın / Bilmezin ḳanġı birini **diyeyin**
SE2920 **Didiler** şeyḫ idüp ḫalvet-i ḫāṣ / Baḥr-ı vaḥdetde olupdur ġavvāṣ
SE2922 Güş idüp **didi** şeh-i ferruḫ-fāl / Ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl
SE2983 İşte vardum **dimez** irdikçe ḳażā / Bir delīl ister-iseñ işte saña
SE2995 **Didi** iy zāhid-i ferhunde-ḳadem / Bġreke'llāh ne keremdür bu kerem
SE3001 **Didi** ol zāhid-i pākize-sirişt / Nefesüñ var ola iy murġ-ı behişt
SE3005 **Didi** ol murġ ki luṭf-ı Mevlā / İtdi bu ḫāṣiyyeti baña ʿaṭā
SE3055 Yine bir gün oturur-ken tenhā / **Didi** gelsin beri esbāb-ı ṣafā
SE3065 **Didi** ḫāneñde fülān-ile fülān / Fısḳ iderler diyü itdükçe fiġān
SE3072 Kim ki aġzuñdan ala iḳrārı / Ne ise yoḳ **dime** bezl it varı
SE3123 Her şerer kim çıḳarur kebkeb-i peyk / **Dirdi** gūyā aña fāḫlaʿ naʿleyk

SE3138 Gūş iden **dir** ki sözinüñ yeri var / Bilür aşlında anuñ cevheri var
SE3139 Ṭoġruluḳ mertebe-i vālādur / Ṭoġrusın mı **diyeyin** aʿlādur
SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol nā-şād / **Didi** iy vālī-i ḳāhir feryād
SE3174 Fikr idüp ḥālin o düzd-i nākes / **Didi** ḥaḳḳa ne hevesdür bu heves
SE3234 **Didi** iy şāh-ı cihanım Ferdī / Güneşe lāyıḳ olur mı serdī
SE3239 Ġamzenüñ mekri de olmaz ebedī / Ur **didiyse** saña öldür dimedi
SE3239 Ġamzenüñ mekri de olmaz ebedī / Ur didiyse saña öldür **dimedi**
SE3244 Mülzem itmez mi idi bizi sizi / **Dise** al ʿışḳuñı vir gönlümüzi
SE3245 Āteş oldı o gül-endām bu kez / **Didi** il baña ne virdi alamaz
SE3263 Āḫir aġız bir idüp yārānı / **Didi** iy ḥüsn ü bahānuñ ḫānı
SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı niyāz / **Didi** iy ʿāşıḳ-ı cüsd ü ser-bāz
SE3289 Hīç aldırmayup ol āvāre / **Didi** efsūn yaramaz bīmāra
SE3299 **Didi** bir yola ʿazīmet düşdi / Fālımız ṣūret-i riḥlet düşdi
SE3301 **Didiler** ṭanz-ıla ġam-ḫˇār gibi / Yine dīvāne sefer var gibi
SE3303 ʿĀḳil olan **didi** vardur bir ḥāl / Ḳatı bī-hūde degildür bu maḳāl
SE3322 Düşdi pāyına o dem nāle-künān / **Didi** furṣat demidür virme āmān
SE3324 İline eyledi yārüñ ol ān / **Didi** gel ʿahde vefa eyle hemān
SE3325 Merḥabā **didi** o tünd ü āfat / Aldı ḫançer ele Mirrīḫ-ṣıfat
SE3338 Bir zaman düşmiş-idi anda güẕer / Ṣordum ol iki mezārı **didiler**
SE3353 Yüz aġardur **dime** meşşāṭaları / Şīşesi maḥbes-i dīv ü perrī
SE3357 Şevheri şīr-iken olur āhū / **Dir** hemān ʿiffet ü ʿişmet yā hū
SE3396 **Didi** bir āh-ıla giryān giryān / Ḥaḳ ṣabırlar vire iy rūḥ-ı revān
SE3409 **Didi** cānāna idüp ʿarż-ı celāl / Öyle mechūli neden baña suʾāl
SE3413 **Didi** iy duḫter-i aḫter-şānum / Şükr kim yirine geldi cānum
SE3420 **Didi** iy māder-i şefḳat-pīrā / Yā nedür ʿaybını bilsek ʿacabā
SE3421 **Didi** āh eyleyüp iy ġonca-dehen / Yavrucaḳsın ne bilürsin daḥı sen
SE3425 Ben de **dirdüm** orası olmasa ger / Hīç saña olmaz-ıdı böylece er
SE3428 Ḳoca iblīs ise aşlın dimedi / Yimişin yi aġacın ṣorma **didi**
SE3428 Ḳoca iblīs ise aşlın **dimedi** / Yimişin yi aġacın ṣorma didi
SE3429 Çün ḳızışdırdı anı nār-ı firāḳ / **Didiler** āḫir işidenler ırāḳ
SE3435 Ḳodı ol ḥālet-i ḥayretde anı / Beriye geldi **didi** müjde ḳanı
SE3440 **Didiler** istemezüz hengāme / Ḳalmasın sūr-ı ṣafa aḫşāma
SE3529 **Didi** uran ʿuḳde-i ḥatmin anuñ / Naẓmına tārīḫ "zihī naẓm-ı pāk"
HH83 Olamaz şükrini edā mümkin / Niʿmetün ḳanġı birini **diyeyin**
HH145 **Didi** ʿizzetle Yā Ḥabību'l-lah / Çok selām eyledi saña Allāh
HH314 Üç suʾāl eyleyüp faḳirāne / Yek-be-yek **didim** anda yārāna
HH390 **Didiler** gerçi sözlerüñ maʿkūl / Līk cümle delīl-i bi-medlūl
HH424 ʿİlm ü faẕl-ı müsellem-i ʿālem / Naẓm-ı cān-perverīni ḫod **diyemem**
HH429 **Didi** luṭf ile eyleyüp iḳbāl / Ey nihāl-i nev-i ḥadīḳa-yı bāl
HH513 Kimi **dir** kim sefer mübārekdür / Gerçek erler kelāmı gerçekdür
HH521 Kimisi **dir** ki ṣarf idüp nice zer / Virelüm ol żaʿife ḳuvvet ü fer
HH523 Kimi **dir** seyr-i sebze-i ḫurrem / Oldı ġamla zümürrüd ü erḳām
HH525 Kimi **dir** eşk-i dīde-i gülgūn / Gösterür baġrı oldıġın pür-ḫūn
HH527 Kimi **dir** oldı zaḫm-ı nā-bihbūd / Ten-i zārındaḳi nişān-ı kebūd
HH529 Kimi **dir** ṣandala ḳoyup tenhā / Nūş olınsun ṣarāb-ı ṣandal-sā
HH531 Kimi **dir** ʿazm olınsa kūhsāra / Birebirdür havāsı bīmāra
HH615 Rāst gelse **dir** idi Ḳays aña / مرحباً بالوفاق مولانا
HH617 Ḫalḳ **dirdi** ʿaceb ne ḥikmetdür / Hafta ḫummāsı özge ʿilletdür
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i kār / **Didi** ey ṭurfe delle-i bī-ʿār
HH659 Gūş idüp bu muḳaddemātı nigār / Gülerek **didi** ey perī-ruḫsār
HH684 **Didi** her şeb işim keşā-keşdür / Bedeni serd ü būyı nāḫoşdur
HH688 **Didiler** bunda vardurur bir pīr / Oldı rāh-ı hudāya şemʿ-i münīr
HH714 Ḳahr ile **didi** şāh o mekkāra / Bir daḥı cürʾet itme ol kāra
HH728 **Didi** ḥiddetle tünd ü pür-āteş / Nicesin şimdi ey büt-i ser-keş
HH738 **Didi** bir bende-i güneh-kārem / Şerm-sār-ı cenāb-ı dildārem
HH759 Anaya ġāyet ile beñzer idi / Dīv görse anacıġum **dir** idi
HH765 Çün temām itdi mekr ile rīvi / **Didi** gir ḫāneye gör ol dīvi
HH770 Dil-bere **didi** ey mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa raḥmi yoḳ ḥaḳīḳatsüz
HH775 Virdi zen yine pāreyi yedine / **Didi** var bir Yahūdi meşhedine
HH783 Gülerek **didi** ol zen-i seḫḥār / Müjde kim defʿ olundı ol mekkār
HH803 O da biñ nāz ile virür destūr / **Dir** ki bu vaʿde çünki ide mürūr
HH811 Başı ucında māder ü duḫter / Zehr-i ḫand ile merḥaba **didiler**
HH816 **Didi** müştāḳ-ı rūy-ı bānūyam / Ḫaste ḥāl-i dü-çeşm-i cādūyam
HH879 Māh-rūyānı her ṭaraf tābān / Vechi var **diseler** aña Māhān
HH921 Nā-gehānī ḳażāya dūş oldum / **Didi** özge belāya dūş oldum
HH948 Āh u zāruñ ḳulaġına girmez / Baḳa nem var **dir** velī virmcz

HH951 Dil-berüñ muḳteżāsını gözler / Her ne **dirse** rıżāsını gözler
HH1009 Çarḫ-ı bī-mihr eyledi **didügin** / Yirde buldı felekde istedügin
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o tünd-i ʿanīd / **Didi** mātem olur mı hiç müfīd
HH1062 **Didiler** bu kerem kerāmetdür / Ġurebāya ġarīb himmetdür
HH1064 Īʿtīzār iderek **didi** ol pīr / Anı yanumdan itmedüm bu faḳīr
HH1071 Mīzbān **didi** kim ʿAdendür bu / Pāy-ı taḫt-ı şeh-i Yemendür bu
HH1129 **Didi** ḳalsunlar ol iki dem-sāz / Olalum vāḳıf-ı daḳīḳa-ı rāz
HH1138 **Didi** luṭf idüp eylemeñ inkār / Bizi nā-maḥrem añlamañ zinhār
HH1153 Ṣandı şevḳ ile ide istiḳbāl / **Dimedi** kim taḳallüb eyleye ḥāl
HH1186 **Didiler** çünki defʿ ola şeb-i tār / Kendümüz ḫalḳa idelüm iẓhār
HH1229 **Didi** kim bir zamānda bir ustād / Bir ʿaceb ḳıṣṣa eyledi inşād
HH1267 **Didi** maḳṣūd ise bu resme maḥal / Size bir bāġ-bān gerek evvel
HH1279 **Didi** kim işte ey şeh-i ʿāḳıl / Saña bir kār-dīde-i muḳbil
HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir āhū / Gitdi bir cānibe **diyüp** yā hū
HH1338 **Didi** ey dil-ber-i firīşte-ḫıṣāl / Size ḫiẓmet ider gibi bu ġazāl
HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı şevk ü sürūr / **Didi** şāh-ı cihān-penāha buyur
HH1346 **Didi** ḫānum Ayazdur nāmum / Gūsfend oldı māye-i kāmum
HH1383 **Didi** ey serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne revā cāyüñ ola deşt ü cibāl
HH1478 Bildi anı ki pāk-ʿāṣıḳdur / Her ne **derse** sözünde ṣādıḳdur
HH1482 **Didi** ey ḫusrev-i sitāre ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ ola merāmuña rām
HH1488 **Didi** bir şeb bu zār u sevdāyī / Gördi bir ḫˇāb-ı behcet-efzāyı
HH1528 Yüz ṭutup bārgāh-ı Mevlāya / **Didi** ey şāh-ı lā-mekān-pāye
HH1540 **Didi** kim bir zamān ile bir pīr / Āşinā-lafẓ u rūşenā-taʿbīr
HH1541 Göçüb aḥvāl-i ʿāleme ḥāvi / **Didi** العهدة على الروای
HH1561 Her ne kim **dirse** maḥrem-i rāza / Şehr ü bāzāra ṣaldı āvāze
HH1674 Ṭoḳınur zaḫmı olana gül-i ter / Ḳocınur yaġırı olan **derler**
HH1683 Tek ü tenhā ḳalup anuñla peder / **Didi** ey rū-siyāh-ı tīre-güher
HH1700 **Didi** ey Ḫusrev-i zamāne peder / Şefḳat ü ʿadl ile yegāne peder
HH1710 Miyve ḳısmı mıdur yenür mi ola / Yoḳsa bir sözmidür **denür** mi ola
HH1731 Emr idüp bir vezīre ol kārı / **Didi** al bu meh-i siyeh-kārı
HH1738 **Didi** şeh-zādeye naṣīḥatle / Ki ʿamā ʿarża ḳıl ẕarafetle
HH1742 **Didi** bir bir edā-yı ḫiẓmetini / İtdi ḫoş-dil veliyy-i niʿmetini
HH1767 Çoḳ ḳabā terk olur cihāndur bu / Ḫoş **dimişler** ki cāme-kāndur bu
HH1782 **Didi** kim vaṣla yoḳ ise imkān / Dūrdan bāri olurın nigerān
HH1811 **Didi** derd ile eyleyüp feryād / Dād ey gerdiş-i cefā-muʿtād
HH1832 Bilmeyüp kendü kendünüñ kāmın / ʿĀṣıḳam **dirdi** ṣorsalar nāmın
HH1845 Cevr-i ʿāṣıḳda eylemez iḥmāl / Bu sözi ḫoş **dimiş** bir ehl-i kemāl
HH1872 **Didi** kim görmek olmasa yārı / Görürin bārı bam ü divārı
HH1903 **Didi** baña niçün ola bī-dād / Dād ey pādişāh-ı ʿālem dād
HH1927 **Didi** şefḳat bu zāra andan olur / Eger olursa çāre andan olur
HH1930 **Didi** ey pādişāh-ı ʿāli-cāh / Kevkebüñ kelle-küb-i ḫusrev-i māh
HH1957 Çāre fikr eyleyüp o nā-kāma / **Didi** ol şāha yazalum nāme
HH1972 Ḳāṣıda **didi** eyleyüp düşnām / Ey fürū-māye ebter-i ḫod-kām
HH1976 Eyleyüp dest-i redle rūy-berāh / **Didi** var eyle şāhuñı āgāh
HH2036 El-ḫased aña kim urup dil-ber / Zaḫm-ı tāze mübāreki **diyeler**
HH2046 **Didi** aḥsent ḫüsn-i sīretüñe / Āferinler senüñ ṣadāḳatüñe
HH2083 **Didi** ey mihr zerd ü lerzānsın / Cüdā ʿaksüm gibi nümāyānsın
HH2092 **Didi** gördüm dem-i cevānīde / Dāsitānhā-yı bāsitānīde
HH2143 Göricek **didi** yār-ı şīrīn-leb / Ne yatur bunda bu fütāde ʿaceb
HH2145 **Didiler** ḫastedür o bī-ṭāḳat / Nā-gehān irdi aña bir āfet
HH2148 Birine emr idüp o meh-pāre / **Didi** bir çāre gör bu bīmāra
HH2157 Güft ü gū eyleyüp mīzācınca / **Didi** ey dil-şikeste ḫāl nice
HH2165 Göz açup başladı niyāza hemān / **Didi** ey feylesof-ı devr-i zamān
HH2182 **Didi** ey teşne-i viṣāl-i ḥabīb / Rū-be-rū kerde-i ḫayāl-i ḥabīb
HH2198 Añlayup **didi** gūşe-i ebrū / Tīrine ġamze virdi zehrli ṣu
HH2218 **Didi** bunda bu bī-ḥayā n'eyler / Bezm-i şāhīde bir gedā n'eyler
HH2227 Gördi anı ṭabīb-i dānā-dil / **Didi** ey cām-ı ʿışḳ ile ḳanzil
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer **dirler** / Ṣabra hod çāre yoḳ görindi sefer
HH2255 **Didi** ey mübtelā-yı bend-i hevā / Mūy-veş başdan ayaġa sevdā
HH2261 Rūy-ı dil gördi çünki ol nā-şād / **Didi** ey ḫˇāce-i ḫuceste-nihād
HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i rūşen-dil / **Didi** ey rāh-ı ġamda pā-der-gil
HH2290 Bilmege ḥāl-i zārı cānı iver / Göreyin n'eyler ola **dir** dil-ber
HH2295 **Didi** āḫir o deşt-peymāya / Yüri ʿazm it kenār-ı deryāya
HH2391 Baḳdı zāl-ı sipihre itdi ḫiṭāb / **Didi** ey tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb
HH2529 **Didi** bu ḫaste bī-mecāl ancaḳ / Düşkün ancaḳ şikeste-ḥāl ancaḳ
HH2588 **Didi** ey tāze naḫl-i āzādum / Var idi bir refīḳ-i hem-zādum

HH2619 **Didi** cellāda eyleme teʾhīr / Eyle bunları tīġ ile taʿzīr
HH2623 **Didiler** var bu işde iki keder / Biri bu yayılur bu ḳara ḫaber
HH2655 **Didi** ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı güşād
HH2695 Ne **dimekdür** ki bir fürū-mānde / Zār iken künc-i tār-ı ḫırmānde

2. anlatmak, rivayet etmek, nakletmek

S425 **Dinilseydi** bir naẓm-ı gevher-nişār / Ki her beyti bir müfred-i rūzgār
NE844 Yaʿni o vādīde **diyüp** bir kitāb / Eyledüm aṣlına göre faṣl ü bāb
NE1162 Ḫamse **diyin** çünki degil hem-iʿnān / Hiç ber-ā-ber mi olur beş benān
NE1191 Ḫamse **didi** ṣoñra tevaġġul idüp / Rūḥ-ı şerīfine tevessül idüp
NE1945 Kimisi efsāne **dir** eglendürür / Kimisi efsūn ile diñlendürür
NE2180 Nefsi ṭoḳuz **dirler** efendi zenüñ / Ḥırṣını fikr eyle zen-i tāzenüñ
NE2260 Līk bu vazʿına pişīmān olup / Nāleler itdi **didi** giryān olup
NE2352 **Dise** laṭīfe ṣanup ol bī-ṣuʿūr / Herzedür ülf-i ṣadedinde büyür
NE2362 ʿĀḳıbetü'l-lām olup ḳıṣṣa-ḫān / Başladı bir ḳıṣṣaya **didi** hemān
SE123 **Dinilür** mi hīç o ders-i cāngāh / Ki ola fātihası bismilgāh
SE865 Gerçi el üzre el olur **dirler** / Cümleden dest-i seḫādur ber-ter
SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ **dirler** / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ dirler
SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ **dirler**
SE2262 Ḫaşma çoḳ ḥīle **dimişler** ʿuḳalā / Cümleden eslemi terk-i ġavġā
SE3416 Dirligi daḫı yirinde **dirler** / N'eyleyin āb-ı ḥayāt olsa eger
HH1715 Līk nām u vişāli itdüm yād / Ki **demişdi** zamān ile ustād
HH2062 Ṭālib-i ʿışḳı itmege irşād / Bu iki beyti ḫoş **dimiş** ustād
HH2723 İki ḥasret ḳavuşduġı demler / Çünki maḳbūl olur duʿā **dirler**

3. adlandırmak

S160 Mübārek ḳudūmıyla buldı şafā / Aña Saʿd-i Zengī **dinilse** revā
S181 Aña **dinse** miʿrāc-ı müʾmin ne var / Yeter şāhidi minber ile menār
S828 Gelürse eger ḫāne-i ḫāṭıra / Emān virme ġam **dinilen** kāfire
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim **dinür** cān meze
S858 ʿAceb mi **dinilse** aña şīr ü ner / Ḳılur mest ü medhūş-ı ġurrende ner
S900 Şarābına yaġlı **dinilse** n'ola / O bir üstüḫᵕāndur ki pür-maġz ola
S958 Leb-i yār-i sāġarda cāy idicek / Görinür meye rūḥ-ı şānī **dimek**
S1034 Aña keşti-i Nūḥ **dirsem** ne var / Ki çekmiş ḳaraya anı rūzgār
S1037 **Dinilse** n'ola ʿArş-ı Belḳıs aña / Olur anda rez duḫteri rū-nümā
S1129 N'ola aña **dinse** ʿaṣā-yı Kelīm / Olur baḥr-ı ẓulmet anuñla dü-nīm
S1529 Nümāyān ider gūne gūne ṣafā / N'ola nāmına **dinse** ʿĀlem-nümā
NE268 Hāk-i rehi eyledi sermāyedār / Müşk-i terāzūsı **dinilse** ne var
NE812 Oldı vekālet **didügi** ġālibā / Ḫidmet-i seccāde-i şerʿ-i Ḫudā
NE813 Daḥi kefālet **didüginden** murād / Hem-demüm olan fuḳarā-yı ʿibād
NE1234 Rūḥı içün erbāb-ı ḫıred **didiler** / Heyet-i zenbūra temessül ider
NE1297 Ḳule-i gerdūn **disem** aña eḥaḳ / Oldı ʿadüv ḳahrı içün pür-berḳ
NE1801 Līk seḫā **dinmez** aña kim müdām / Eyler anı erẓel-i ḳavm-i ʿavām
NE1831 Līk olınsa keremine şenā / Ḫātem-i şānı **dinilürdi** aña
NE2320 Herze **dise** gösderüp ādāblar / ʿÖẕr ile dir yüziñe küllāblar
NE2325 Matraḳadur **dinse** gül alaād / Ẕevḳi olan eyleye mi iʿtimād
NE2326 Kim inanur ger **dise** cemʿ-i kesīr / Bir güzelüñ nāmı imiş ḳamṭarīr
NE2388 ʿĀleme her bir suḫanuñ bir kitāb / Ḥükmüñe **dinse** n'ola faṣlu'l-ḫiṭāb
NE2424 Saña ki müfsid **didi** ḫüsn-i melek / Töhmeti defʿ itmege himmet gerek
NE2458 Diñle bu efsāneyi de ʿārif ol / Hezl **dime** nüktesine vāḳıf ol
NE2470 Bir yerini bulsa ḳırardı eger / Tek aña bir hoşça ḳırıḳ **diseler**
NE2856 Oldı ḳazıḳ bābı **deñilmek** aña / ʿĀḳıbeti ḫayr ola diyu duʿā
NE2870 Merd iseñ epşet **diyemezler** saña / Kimseye ḫāşā ki ola iftirā
SE272 Sidrede ḳaldı Burāḳıla berīd / Müntehā **dense** degil aña baʿīd
SE539 Yaraşur **dinse** ʿimādü'l-İslām / Ṭurur anuñla yevm-i ḳıyām
SE885 Saʿy ider zād-i reh-i ʿuḳbāya / Oldı dünyā **didigüñ** sermāye
SE860 Mütevekkil aña **dirler** ki müdām / Eyleyüp rızḳı için sayʿ-ı tamām
SE929 Kimi eczā-i laṭīfe **dir** anı / Kimisi dir beden-i nūrānī
SE929 Kimi eczā-i laṭīfe dir anı / Kimisi **dir** beden-i nūrānī
SE1404 Ḫaşmınuñ ḳaddine nisbet ammā / Serv-ḳāmet **diseler** baña revā
SE1471 Oldı aḫrāra fütüvvet ʿunvān / **Dindi** insāna ʿabīdü'l-iḥsān
SE1613 Olmasa maʿnīde küfrüñ ḫalefī / Nāmına **dinmez-idi** şirk-i ḫafī
SE1954 Saña merdāne **dinür** mi el-ḥaḳ / Ḥamle-i müş-ile çün ḳaldı yaraḳ
SE2017 Dil-rübā sözlerini güş idicek / Ṭatlıca geldi aña ekşi **dimek**
SE2413 Ṭaş u ṭopraġı degil mi kānuñ / Dür ü gevher **didügi** dünyānuñ
SE2612 Naẓara ḳaṣrı gider sen de dilā / Ḫar-ı ḫayrān **dimiş** aña ẓürefā
SE3109 Farż olur anda şahādet kiẓbe / Ehl-i ġayret **dinilür** ol ḥizbe

SE3126 Şiddet-i rāh-ıla tefsīde-lebān / Reh-nümāya **didi** İbn-i Ḳaraman
SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir ḳarye-i dūr / Baba Naḳḳaş **dimekle** meşhur
SE3340 Şimdi ol çeşme-i pāke iller / Nām-ıla Ferdī buñarı **dirler**
SE3481 Her ṭarafdan virür aḥbāba ḫaber / Yaraşur **dense** ayaḳlı defter
HH47 ʿAdedi zāya çün muvaffıḳdur / Aña zāyid **dinilse** lāyıḳdur
HH809 Ḫātıra geldi vaʿdi seḥḥāruñ / Ay başı **didügi** o murdāruñ
HH2454 Medḥ idüp her biri ḳaṣīde **diyen** / Ṣoñra hicv ile oldı nādire-fen

deyicek, diyucek [2] deyince, dediği zaman

NE1143 İtdi ḳasīde **diyucek** ol ferīd / Yek-be-yek ebyātını beytü'l-ḳasīd
HH446 Hasb-i ḥāl olsa dāstān diyecek / Kime yalan ise baña gerçek

demir, demür [4] metal, metalden yapılmış

NE1556 Cism miṣāli eyleye āyine-sān / Gök **demüre** ġarḳ olur imiş ʿayān
NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye urma kerh / Çarḫ söker olsa **demirden** zırıh
SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḥr-ı mevvāc / Gök **demir** içre ṣufūfı emvāc
SE3398 Acurın sen büt-i meh-sīmāyı / Çekemezsin bu **demirden** yayı

demir-bend [1] demirle bağlanmış

SE2358 Dili ucından atarlar tīri / Dil **demir-bende** ḳodı şemşīri

demirḳır [1] griye yakın, siyah ve beyaz karışımı, koyu kır at donu

S278 **Demirḳır** olup kūh-ı āhen gibi / Teni pul pul olmuşdı evren gibi

denā'et [1] alçaklık, bayağılık

SE2180 Baḳa iy zānī-i şūm u bed-ḫū / Ne **denā'et** ne ḳabāḥatdur bu

dendān [10] diş

S308 ʿAmelden ḳalup yaʿni **dendān-ı** tīġ / Neverdīde oldı simāṭ-ı dirīġ
NE3001 İtmiş anuñ destine ol pür-sitīz / Heşşini **dendān-ı** ṭamāʿ gibi tīz
SE33 Bāyile sīn midür anda ʿaceb / Yā tebessümde mi **dendān** ile leb
SE853 Gird-i ḫānuñ olasız gerdānı / Lūt u pūta urasız **dendānı**
SE1801 Göricek nāme-ber ol ḥāli hemān / Ḳodı **dendānına** ḥayretle benān
SE3073 Vaʿdüñ incāzına ḳıl saʿy-i belīġ / Çekse **dendānuñı** da itme dirīġ
SE3494 Yaza mışrāʿ ını artıḳ eksik / Bīve **dendānı** gibi ola gedik
HH261 Birisi kātiʿ-i ʿurūḳ-ı ḍalāl / Biri **dendān-ı** ʿuḳde-i işkāl
HH2485 Pāre pāre olup o fülk-i revān / Oldı eşdāfa rāḥet-i **dendān**
HE94 Ṭurur **dendān-ı** encüm tīzkerde / Ki bir ṭuṭaġı gökde biri yerde

dendāne [4]

1. diş tanesi

SE32 Medd-i memdūdı zülāl-i Tesnīm / Mevc-i **dendānesi** āşār-ı nesīm
SE3458 Görinür şafḥaları şāne gibi / Heyʾet-i saṭr-ısa **dendāne** gibi

2. tarak dişleri

NE2896 Rūy-ı tirāşīde vü **dendāne-vār** / Çehre ḫırāşīde çü sühān-kār

2. mum mahfazındaki çentikler

NE2708 Dāʾirede her kişi itdi ḳarār / Şemʿ kenārındaki **dendāne-vār**

deng, denk [4] eşit, eşdeğer

NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i kūh-ı **deng** / Pençe urup ḫāke miṣāl-i peleng
NE3130 Līk yine olamadum **denk** aña / Ġālib idi faż l u keremde baña
SE221 Çünki dünyā aña hem-seng olmaz / Ṭaġlar deñlü güneh **denk** olmaz
SE2217 Biri biri ile āheng olmış / Zühre ol dāyireye **denk** olmış

deng ü ḥayrān olmaḳ [1] şaşakalmak, afallamak

HE48 Ḥasūd olsa ʿaceb mi **deng** ü ḥayrāñ / Olur naḳşın gören kāfir müselmān

denī [26] alçak, rezil, soysuz

S489 **Denī** luṭf u iḥsānda zāl-ı zamān / Cefāya gelince cihān pehlevān
NE1035 Didi ki vāhayf sipihr-i **denī** / İtmedi dildāruma vāṣıl beni
NE1720 Nice **denī** çün meh ü çarḫ-ı esīr / Gerçi yalar şişe içinde pinīr
NE1727 Āteş-i dūzaḫ gibi altunını / Ocaġ içine göme ḳor ol **denī**
NE1940 Bulmaġıla iki gün ol küştenī / Terbiyet-i luṭf-ı sipihr-i **denī**
NE2844 Ḥāl-i cihān şimdi dīger-gūn olup / Niçe **denī** epşet ü meʾbūn olup
NE2949 Himmeti yoḳ niçe **denī** nikbeti / Mūş-veş uġurluḳ olur şanʿatı
NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice gövdeni / Burḳıla der bir iki dūn-ı **denī**
NE3102 Seylī-i pey-der-pey-i çarḫ-ı **denī** / Āh ki söyletmege ḳor mı beni
SE143 Gerçi ʿuryānlıġıla çarḫ-ı **denī** / Küpe ḳoydı nice Eflātūnı
SE147 Ẓıll-ı bī-fāʿidedür dehr-i **denī** / Kendüñ aldırma görüp diñle beni
SE157 Mültecā olmaḳ olur mı cāʿiz / Bir **denī** kim ola senden ʿāciz
SE873 Āḫir eyler dönerek çarḫ-ı **denī** / Kösreden çıḳma libās-ı bedeni

SE1077 Oldı teşhīre sebeb bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı ʿālī yapıcaḳ şaḫs-ı **denī**
SE1256 Yaʿnī bir mürteşī-i nādānı / İtdi sadrü'l-ʿulemā çarḫ-ı **denī**
SE1281 Müft manṣıb mı virür hīç o **denī** / Kim yavı ḳıldı ki ben bulam anı
SE1436 Merciʿi çünki ola Rabb-i ġanī / Az ile ḳāniʿ olan ola **denī**
SE1619 Yoḳ yire bekler o nebbāş-ı **denī** / Kim inanur aña taze kefeni
SE2205 Ki o zānī-i ziyānkār u **denī** / Zen için yolda idüp rāh-zenī
SE2218 Göricek anı delikden o **denī** / Oldı ol taḫtanuñ aġaç ḳaḳanı
SE2548 Yeder olʿużv-i ḫabīsüñle seni / Ḳapı ḳapı iledür nefs-i **denī**
SE2633 Eyledi nefs-i **denī** ṭabʿ-ı leʿīm / Menzilüm cennet-iken ḳaʿr-ı caḥīm
SE2801 Keşret-i şaff-ıla aʿdā-yı **denī** / Ḫaṭṭ-ı cāhil-veş olur bī-maʿnī
SE3187 Pāk-dāmen geçinen ḫīz-i **denī** / Dāmenin ḳaldırıcaḳ görseñ anı
HH839 Ḳıldı çoḳ geçmeden sipihr-i **denī** / Ṭuʿme-i mār u mūr ol iki teni
HH1654 Aşdı bir tār ile o şaḫṣ-ı **denī** / Manẓar-ı şāh öñünde şāḫa anı

denī-ḫilḳat [1] kötü yaradılışlı, soysuz

SE1405 Ḫaşm Yeʾcūc-i **denī-ḫilḳatdür** / Cürre-bāz-ı sitem ü şirretdür

denī-himmet [1] himmetsiz, emeksiz, gayretsiz

SE3154 Serīḳa şāʿire de nekbetdür / Çoġı cerrār-ı **denī-himmetdür**

deñiz [3] derya, bahr

S258 Ṣalup nehbi Baḥr-ı siyāha nehīb / **Deñiz** baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb
S538 Olur mevcden fülke kehfü'l-emān / **Deñiz** daḫı aña ṣıġınur hemān
S556 Firībinde zülf-i ḫum-ender-ḫumı / **Deñiz** mālikidür alur ādemi

depe [1] tepe, dağın en üst kısmı

SE3342 Ḳullanur gāhī idüp merg ü feni / **Depesin** döge döge kūh-keni

depmek [1] (değeri anlaşılmayan şey için) geri çevirmek

HH925 Bī-tereddüd yine ola olacaḳ / Devletüm **depdügüm** ḳala ancaḳ

deprenmek [6] kıpırdanmak, hareket etmek, yerinden oynamak

S36 Ḳaçan ġamze-i dil-rübā **deprenür** / Yürekde nişān-ı belā **deprenür**
S524 Olup pür-ḫurūş-ı raḫīḳ-i beyān / Güzel **deprene** tā kümeyt-i zebān
S791 Ḳanı sāḳiyā ol külāh-ı Keyān / Aġır **deprenür** oldı raṭl-ı girān
S891 Aġır **deprenür** itmede ser-fürū / Göñülli gibi sāḳiyā pek sebū
HH776 Anda defn it bu pāreyi bī-bāk / **Depren** ammā ki dönicek çālāk
HH2229 Oldı tedbīr derd-i hicrāna / Līk **deprenmedüñ** haḳīmāne

depreşdürmek [1] yeniden ortaya çıkarmak, nüksettirmek

NE2258 Añdurup unutduġuñ ol bī-ḥicāb / Derdüñi **depreşdürüp** itmiş ʿaẕāb

depretmek [2]

1. ortaya çıkarmak, nüksettiermek

S559 Hevā **depredüp** derd-i dirīnesin / Muḥīṭ-i sipihre sürer sīnesin

2. (müzik aleti için) çalmak

S1080 Düzüp tārı **depret** biraz erġanūn / Yine eyle taḫrīk-i ġark-ı cünūn

der [2] ter

SE825 Kesb ü kār üzre olur ehl-i ḫayā / Aḳıdur alnı **derin** ebr-āsā

der [44] kapı

S52 **Der-i** tevbeyi ṭāḳ-ı ebrū-yı yār / Ḳıla beste-dīvār miḥrāb-vār
S114 **Der-i** Ḫaybere urdı ḳahr ile dest / Ayırdı nitekim girībān-ı mest
S115 **Der-i** dār-ı ʿirfān olup ol ulu / Kime açılupdur o ḳutlu ḳapu
S177 **Der-i** luṭf-ı ḫalḳa güşād eyledi / Hedāyāyı raḥmetle şād eyledi
S341 Hilālüñ ḳapup ḫalḳasın nīzeler / **Der-i** ḳalʿa-i heftümi nīzeler
S410 O būy oldı hādī reh-i maḳṣada / ʿAyān oldı nā-geh **der-i** mey-gede
S998 **Der-i** Cemde eski emekdār miş / Felek gibi ḳoca güneh-kār imiş
S1032 **Derinde** daḫı cāy-ı naʿl āşikār / Leked-ḫurde-i tevsen-i rūzgār
S1246 İrince **der-i** bāġa bād-ı vezān / Hemān ġonca çıḳdı tebessüm-künān
S1478 Der-i muġdan ayrılma şām u seḥer / Eger **der** gibi iki ayırsalar
S1480 Ten-i zār eger ola serden cüdā / Ser olmaya ol ḫāk-i **derden** cüdā
NE10 Şaʿşaʿa-i maṭlaʿ u'l-envār-ı dīn / Ḳufl-ı **der-i** maḫzenü'l-esrār-ı dīn
NE23 Hāne-i dīn-i düveli taʿmīr ider / Hem **der-i** şūr u şeri tesmīr ider
NE55 Noḳṭa-i bā nükte-i pinhān imiş / Ḫatm-i **der-i** maḫzen-i ʿirfān imiş
NE78 Oldı bu gence iki mışrāʿ **der** / Tāʾir-i ḳudse bā iki şāh-per
NE341 Ḳahrı ile ayırdı **der-i** Ḫayberi / Hem-çü girībān-ı **der-i** Ḫayderi
NE345 Dīn evine her biri dīvardur / ʿAyn-ı ʿAli **der** gibi bīdārdır
NE793 Bend olıcaḳ manẓarahā-yı ḫavās / Açdı **der-i** feyżi Ḫudāvend-i nās
NE798 Feyżi ile şaldı dile nūr u tāb / Girdi **der-i** ḫāneden ol āfitāb

NE1406 Cām ile dīvār u **deri** tābdār / Curʿa ile ḫāki daḫı ḥiṣṣedār
NE1411 Feyż alamaz tā ki açılmasa **der** / Kendüsini yoḳ yere ihlāk ider
NE1416 Anlara lāyıḳ kerem-i şāndur / Kārları luṭf-ı **der-i** iḥsāndur
NE1582 Oldı o dem her ṭaraf āteş-fiken / Girdi şerer gibi **der** ü bāmdan
NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice gövdeni / Burḳıla **der** bir iki dün-ı denī
SE126 Pençe-i zūr-ver-i ʿışḳ u hevā / Oldı dürrāʿa **der-i** ẕerk ü riyā
SE135 Āsitānuñda feraḥ-yāb eyle / Secdegāhum **der-i** miḥrāb eyle
SE136 Eyleme bendeñi iy Rabb-i Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı **der-i** mīr ü vezīr
SE348 Berg-i gül zīb-i **der** ü dest oldı / Bād-ı şubḥuñ işi gül-geşt oldı
SE390 Açdı efsūn-ı niyāz ile **deri** / Aldı getürdügi deñli güheri
SE574 **Der-i** ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE1395 Velvele salmaġ-içün dīvāna / Dāḫil olmış **der-i** Nūşrevāna
SE1835 Eyledi ʿazm-i **der-i** feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp gün gibi yek māha rehi
SE1836 Çün **der-i** mürşide rū-māl itdi / Didiler bāb-ı emīre gitdi
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü **derini** / Şeb irüp ḳurdı siyeh çāderini
SE2691 Levḥ-i sīne **deri** itmiş dīvār / Ḳufldur aña içerden dil-i zār
SE2881 Oldı şāhīn-i terāzū usṭūr / Seng-i mizānı **der-i** pāk-i buḥūr
SE3037 **Der-i** Mevlādan anuñ baḫtı saʿīd / İtdi Keyvān gibi ḳadrini mezīd
HH645 ʿĀded üzre **deri** idüp dīvār / Eyledi feth-i daḫme-i efkār
HH1185 Geldi iki ġarīb-i bī-behre / Mütevekkil olup **der-i** şehre
HH1196 Ki **der-i** şehri çün güşād ideler / Kim ki dervāzede bulma seḥer
HH1198 Çünki **derden** seḥer açıldı kilīd / Gün gibi ṭoġdı ḳapudan Ḫārşīd
HH2188 Virdi Maḫzun daḫı bu ḳavle ḳarār / İtdi bir gün **der-i** emīre güẕār
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder var / Ser-i rāha güşāde bir **der-i** ġār
HH2656 Çünki göz açdı iki zār u esīr / Gördiler **der** açıḳ ḳırıḳ zencīr

der-i devlet [1] devlet kapısı

NE414 Baġlu gelüp kimi **der-i devlete** / Cān ile el baġladılar ḫidmete

der-i muġ [2] meyhane

S1478 **Der**-i **muġdan** ayrılma şām u seḥer / Eger der gibi iki ayırsalar
S1478 **Der-i muġdan** ayrılma şām u seḥer / Eger der gibi iki ayırsalar

der ü dīvār [2] kapı duvar ‖ her yer

HH667 Ḫāʾil olmaz bize **der ü dīvār** / Cism içün cān arar mı rāh-güzār
HH922 **Der ü dīvār-ı** dehr idüp feryād / Diye rüsvāylıḳ mübārek-bād

der-āteş olmaḳ [1] ateşte olmak, yanmak

HH2285 Naʿl-i ḫūnīn-i sīne-i bī-ġaş / Ceẕb içün **oldı** naʿl **der-āteş**

der-āġuş itmek [1] kucaklamak, sarmak

HE77 **İder** biñ zārı ol zülf-i girih-gīr / **Der-āġuş-ı** ḫam-ı fitrāk-i tedbīr

derāy [2] çıngırak, zil

S272 İrüp çarḫa āvāzı rūyīne-nāy / Bu heft üştür-i meste oldı **derāy**
NE360 Çarḫa çıḳup ġulġule-i kerre-nāy / Ṭās-ı felek oldı muʿallaḳ **derāy**

der-baġal ḳılmaḳ [1] kucaklamak

NE2989 Oldı güşāyende-i ceyb-i ḫayl / **Ḳıldı** nezāketle anı **der-baġal**

der-bān [2] kapıcı, kapı bekçisi

S1007 O pīr-i muġān kān-ı ümmīd imiş / ʿAṣāsıyla **derbān-ı** Cemşīd imiş
HH2304 Ḫār ḫāli bulup gülistānı / Gördi yoḳ bāġ-bān u **der-bānı**

derbeder [8] kapı kapı dolaşan, serseri, avare

NE1025 Görmege vardı o cevānı meger / Bād-ı suḫan cin gibi bir **der-be-der**
NE1589 Aldı çerāġın bir iki **der-be-der** / Nergis-i gülzārı telef ḳıldılar
NE1725 Şanki zer ü sīmini ol **der-be-der** / Bir daḫı dünyāya gelür ḫarc ider
NE2636 Ol ʿameli żaʿīf iden **der-be-der** / Fikr idene ḳapuya ḥidmet ider
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli kelb u ḫar / Bizden iyü başarur ey **der-be-der**
NE2432 Siñsi olur kürbe-veş ol **derbeder** / Ṣabr idemez yine uġurluḳ ider
NE2667 Bir soñra **derbeder** anı bulur / Pīş-i ḳademlikde muʿārıż olur
SE2211 Bir gün ol **derbeder-i** bī-ser ü pā / Şehrde bir yola gitdi tenhā

der-bend [2] dar geçit, boğaz

HH1079 Sedd-i rāh oldı bir ʿaceb **der-bend** / Perde-i revzen-i sipihr-i bülend
HH1081 Şāḫlar baġlayup o **der-bendi** / Ṣalmış ol dergehe Semerḳandī

derc eylemek/itmek [1] toplamak, biriktirmek

NE1493 Sırr-ı ḫaḳīḳatden olup nükte-senc / Dürcine **derc** eyledi bisyār-ı genc
HH2765 Naḳd-i ʿömri ḳılup bu ṣanʿata ḫarc / Varum **itdüm** bu dürc-i gevhere **derc**

dercūze {der-cevze} [1] bkz. ‘cezve’ md.

S1223 Seri dīk-i sevdā dili derd-keş / Ki bī-maġz-ı **dercūze-i** ḳahve-veş

derd [93]

1. keder, gam, kaygı, manevi hoşnutsuzluk

SR5/1 Bülbül olıcaḳ **derd** ile cāndan nevmīd / Āyinesini ṭutdı aña verd-i sefīd
SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabẕını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür **derdi**
S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş şitāb / Ḥişārī-i **derde** getür āb u tāb
S765 Yine bāde-i nābı sürmek gerek / Bu **derdüñ** ʿilācını görmek gerek
S873 Ḥabābın görünce göñül cūş ider / Ki ṭaġlarca **derdin** ferāmūş ider
S1118 Şeb-i ʿıyşdur māye-i ehl-i **derd** / Odur vaḳt-i şebkār-ı āh-ı serd
S1389 Olup dest-i fersūde **derd** ü miḥen / Anuñ naḳşı da ḳalmış oḳunmadan
S1430 Derūna virüp **derd-i** meyle keder / Ṣafā-yı dili żāyiʿ itme gider
S1521 Müʾeşşir süḫan nitekim āh-ı serd / Olur tercemān-ı dil ehl-i **derd**
NE150 Kendüsüne **derdi** yeterken yine / Düşmede dil ḫūblaruñ derdine
NE625 Ṣoñra bürūdetle ider münfaʿil / Ḥāṣıl ider **derd** hemān ehl-i dil
NE977 Sadme-i ġam ṭaġları hāmūn ider / Kūh-keni **derd** ile Mecnūn ider
NE982 ʿĀşıḳa bu **derd** ide çünkim eşer / Yāre de elbette sirāyet ider
NE1279 Maḳṣada irer **derd-i** riyāżātsız / Vāʿiẓ-i şehr ile müdāratsız
NE1690 **Derdüm** añup ʿarż-ı niyāz eyledüm / Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz eyledüm
NE1739 **Derdi** hemān sīm ü sīm ü zeheb / Birbirine ḳatmada dünyāyı heb
NE2248 Kim bilür ol müfti-i müşkil-güşā / Bildügi gibi ide **derde** devā
NE2254 Seyr idicek ḥayrete vardı ḥarīf / **Derdin** aña didi o şūh-ı ẓarīf
NE2289 **Derdümüze** çünki idersiz devā / Müşkilümüz ḥal buyuruñ evvelā
NE2462 **Derdi** hemān ḥoḳḳa-i laʿli ferāḫ / Vaṣfına virdi anuñ berḳ ü şāḫ
NE2558 Cümlesinüñ daġdaġası **derd-i** kīr / Sözleri çoḳ gerçi ki maẕmūnı bir
NE2637 Eyle Ḫudāyā dilümüz derd-nāk / **Derdümüz** olsun maraż-ı ʿışḳ-ı pāk
NE2689 Ḫābe olup muntaẓır ol nā-tıraş / Olur o **derd** ile esīr-i firāş
NE2690 **Derdi** anuñ vuṣlat-ı dürūd-ı rāz / Bunlaruñ ise naẓar-ı pāk-bāz
NE2857 Kimi anuñ māʾil-i iʿcām olur / **Derdi** hemān şiddet-i iġlām olur
NE2860 Bilmez o ser-defteri meftūnlaruñ / **Derdi** füzūn bundan o bānūlaruñ
NE2888 Germī-i gīr āñsalar ol ehl-i **derd** / Eyler idi **derd** ile bir āh-ı serd
NE3055 Ṣıḥḥat uman ḫaste-i **derd-i** hevā / Neẓrin aña eyler idi dāʾimā
NE3068 Dir aña ey merd-i Arisṭo-mizāc / Var mı ola **derd-i** ḫumāra ʿilāc
NE3070 Virdi ḥakīmāne cevāb-ı ṣavāb / Kim yetişincedür o **derde** ṣarāb
SE104 Dem olur kim irişür **derd-i** ḫazān / Ṣararur ḥavfıla rūy-ı būstān
SE122 Olalı mübtedī-i mekteb-i ʿışḳ / Görürin nüsḫa-i **derd-i** teb-i ʿışḳ
SE684 Berg-i ter dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet **derd-ile** yüz ḳor ḫāke
SE912 **Derd-ile** müntaẓır-ı maḫşer ola / Seneden her güni efzūn-ter ola
SE1218 Yetüre ʿāleme kendi **derdi** / Ne belā cilf-i ṣafā-perverdi
SE1575 Bu daḫı **derd-ile** itdi feryād / Didi kim eyleme ẓulm ü bī-dād
SE1888 **Derd-ile** olsa da biñ kerre eri / Şefḳat itmez aña melʿūneleri
SE1993 Baba dostı geçinen bed-meẓheb / **Derdi** saña babalanmaḳdur hep
SE1997 **Derdi** bu gitmeyesin yabana / Hep naṣīḥatları babayāne
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i envāʿ-ı niʿam / Seni girdāba sala **derd** ü elem
SE2070 Nice bir bī-ḫıredi nā-merdi / Ḳanda bulduñ bu dükenmez **derdi**
SE2237 İtdi biñ **derd-ile** bī-çāre fiġān / Ṭurmayup ḳaynadı her ignede ḳan
SE2500 Kūşt **derdi** ḳomamış gürbede fer / Kendüni ceng ile urmaġ ister
SE2630 Zār olup **derd-ile** giryān oldum / İtdügim kāra peşīmān oldum
SE2643 Keremüñ **derd-ile** ḳahr olur aña / Bir ṭulum bāl ise zehr olur aña
SE2964 ʿUsr ile yüsri odur tevʾem iden / Ālemi māye-i **derd** ü ġam iden
SE3169 Sürüyüp anı ʿases-i mūy-keşān / Ṭurma **derd-ile** ider āh ü fiġān
SE3213 Ṣadme-i ʿışḳ-ıla pā-māl olmış / **Derd-ile** mużṭaribü'l-ḥāl olmış
SE3282 Bildüm üftādeligüñ sāye-miṣāl / Çāre yoḳ **derdine** illā ki viṣāl
SE3323 Aġlayup **derd-ile** mānende-i mīġ / Berḳ-veş çekdi çıḳardı bir tīġ
SE3472 Ḥācet olmaz sitem-i üstāda / Kendi **derdi** yetüre ḫussāda
HH271 Sīne-kūbān-ı **derd-i** ḥirmāne / Yaʿni taḥta ḳaḳardı rindāne
HH273 Manṣıbı ol ki rāyegān ister / **Derdi** ʿömrüm aña zamān ister
HH487 Çāk idüp **derd** ile giribānın / Āşikār itdi rāz-ı pinhānın
HH547 İdemez **derdine** tabīb deva / Gördügi bildügi degil zīrā
HH687 Vākīʿ-i ḥāli ṭuydı çün mollā / Cüst ü cü eyledi bu **derde** devā
HH788 Göñli düşmiş kerīhe bānūnuñ / **Derdi** budur ki ola ḫātūnuñ
HH931 Ser-be-ser **derddür** hevā-yi ḥabīb / Cümleden müşkili cefā-yı raḳīb
HH1083 Ḳavm-i kāfir dilān-ı ḫūn-ḫˇāre / Ḥaşm bī-raḥm **derd** bī-çāre
HH1113 **Derd** ile ʿāşıḳāne feryādı / Çıñ çıñ ötdürdi ṭās-ı pūlādı
HH1220 Müteselli o künc-i vīrānda / **Derd** ile bunlar ise der-mānde
HH1470 Geldi biñ **derd** ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı dehān

HH1526 Yine ol ḫaste-i şikestemi ʿışḳ / Ṣayd-ı fitrāk-i **derd** ü beste-i ʿışḳ
HH1595 Ey ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i zār u ġarī / Ki ola **derdinüñ** ṭabībi Ḥabīb
HH1779 Ḫātıra geldügince Ferruḫ-zād / **Derd** ile itdi nāle vü feryād
HH1811 Didi **derd** ile eyleyüp feryād / Dād ey gerdiş-i cefā-muʿtād
HH1846 ʿĀşıḳa dil-rübā mı eksük olur / Ehl-i **derde** belā mı eksük olur
HH1863 Bir ʿaceb derde uġradı ol zār / **Derd** ammā ki çāresi düşvār
HH1956 Meded irmezse ḥāl bed-terdür / **Derd** ile ölmesi muḳarrerdür
HH2040 **Derd** ile yāra keşf-i rāz itdi / Beni öldür diyü niyāz itdi
HH2167 Ḥükemānuñ bülend-ḳadrisin / Ehl-i **derdüñ** şifā-yı ṣadrısın
HH2172 Gelmedüm rast merd-i āgāha / **Derd** ile ḳaldı kārum Allāha
HH2174 Merḥamet ḳıl ki zār u bīmāram / **Derd** ile müstaḥiḳ-i tīmāram
HH2178 Sabr idüp sırrum eyledüm pinhān / Tā ki **derd** ile geldi aġzuma cān
HH2215 Naẓar-ı ʿāşıḳāne-i Maḥzūn / İtdi **derd-i** ḫasedle baġrını ḫūn
HH2233 **Derdüñe** āḫirü'd-devā idi ol / Umma şimden gerü o māha vuṣūl
HH2257 Hiç degil ʿışḳdur senüñ **derdüñ** / Şāhid-i ḥāl çihre-i zerdüñ
HH2260 Sırruñı ṣaḳlama bilenlerden / **Derde** dermān irer erenlerden
HH2266 **Derd** ile bī-ḳarār u hūş oldum / Bir görünmez belāya düş oldum
HH2292 Yoḳlayup ḫastesin ider dermān / **Derd** ḥāṣıl ider raḳīb hemān
HH2450 İki devletlüden ḳaçup bari / Olmasun **derdi** nikbeti sāri
HH2528 Baḳduġı gibi ʿāşıḳ-ı zāra / **Derdini** bildi eyledi çāre
HH2648 Her biri bār-ı mihnet ile dü-tā / Oldı ḳat ḳat belā vü **derd** ü ʿanā
HH2704 Her ne oldıysa arada güẓerān / **Derd-i** ʿāşıḳ tesellī-i yārān

2. illet, hastalık

S75 Anuñ himmetinden alup bir nefes / Mesīḥ oldı her **derde** feryād-res
S1237 Ḥużūrın uçurma ṣalup ṣūr u ṣer / O bī-çārenüñ kendi **derdi** yeter
NE1693 Benden ümīd eyleme **derde** devā / Var yüri olmuş olacaḳ saña
NE2519 Berd-i ʿacūzī gibi her yeri serd / Mergine merg idi vü **derdine** derd
NE2519 Berd-i ʿacūzī gibi her yeri serd / Mergine merg idi vü derdine **derd**
NE2904 Āteşine ḳatre-i bārān arar / Şehri gezer **derdine** dermān arar
NE3060 Rūzede sermest-i mey-i erġuvān / **Derdi** çaġırı çaġırı her zamān
SE742 Def-i **derd-i** ġama eyler ẓürefā / Mey-i gülgūn-i mürüvvetle devā
HH1594 Nabżını ṭutdı **derdini** bildi / Dil-i mecrūḥuña devā ḳıldı

derd-ālūd [1] derde bulanmış, dertli

HH812 Göricek itdi āh-ı **derd-ālūd** / Elif-i āhı eyledi memdūd

derd-cūy [1] bela arayan

HH1840 Bir gün ol **derd-cūy-ı** āvāre / Gezerek vardı kūy-ı bāzāra

derde düşmek [1] hastalanmak

HH2209 ʿĀşıḳ-ı zāra itdigüñ bulsun / **Derde düşsün** cevān merg olsun

derde uġramaḳ [1] belaya maruz kalmak, sıkıntı çekmek

HH1863 Bir ʿaceb **derde uġradı** ol zār / Derd ammā ki çāresi düşvār

derdine düşmek [1] bir amaç için çabalamak

NE150 Kendüsüne derdi yeterken yine / **Düşmede** dil ḫūblaruñ **derdine**

derdini depreşdürmek/derpretmek [2] derdini hatırlatmak, yarasını deşmek

S559 Hevā **depredüp derd-i** dirīnesin / Muḥīṭ-i sipihre sürer sīnesin
NE2258 Añdurup unutduġuñ ol bī-ḥicāb / **Derdüñi depreşdürüp** itmiş ʿaẓāb

derdini dökmek [1] sıkıntılarını anlatmak

NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / **Derdüñi dök** iñle biraz zār zār

derd-i derūn [1] gönül derdi, kalp sızısı

HH2171 Oldı **derd-i derūnuma** vāḳıf / Reg-i cān nabżını ṭutan ʿārif

derd-i dil [4] gönül derdi

NE515 **Derd-i dilümden** aña virdüm peyām / Ṣandum anı ḳābil-i sevḳ-i kelām
NE553 **Derd-i dile** çāre idüp cüst ü cū / Bunca zamān gezmedeyin sū-be-sū
NE554 **Derd-i dile** çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm gel beri deryāya dek
SE1960 Didi **derd-i dil-ile** eyleyüp āh / İtmedi kimse benümdür bu günāh

derd-i firāḳ [2] ayrılık üzüntüsü

NE1030 **Derd-i firāḳuñla** olup nā-tüvān / Anuñ işi ḳaldı Ḫudāya hemān
HH2401 Aġlamaḳ baña yaraşur ki müdām / Geçdi **derd-i firaḳ** ile eyyām

derd-i fürḳat [1] ayrılık üzüntüsü

HH999 Bir yaña **derd-i fürḳat-i** Behzād / Bir yaña bīm-i ḫançer-i cellād

derd-i ḫasret [1] özlemden dolayı duyulan üzüntü

SE2067 Ḥased ü buḫl ʿaceb ʿilletdür / **Derd-i ḫasret** marażı nekbetdür

derd-i hecr [2] ayrılık üzüntüsü
HH1458 Ki eyā āfitāb-ı ʿālem-tāb / **Derd-i hecrünle** ḳalmışam bī-tāb
HH2591 **Derd-i hecr** ile kārum efgāndur / Bir tefaḥḥuṣ olunsa iḥsāndur

derd-i hicrān [1] ayrılığın verdiği üzüntü
HH2229 Oldı tedbīr **derd-i hicrāna** / Līk deprenmedüñ haḳīmāne

derd-i ʿışḳ [6] sevgiden dolayı çekilen acı, aşk acısı
SE886 **Derd-i ʿışḳ** eylese cāndan bī-zār / Ölmeden evvel ölür ʿāşıḳ-ı zār
HH495 **Derd-i ʿışḳıyla** ḫaste-ḥāl olmış / Bār-ı miḥnetle bī-mecāl olmış
HH1290 Merḥabā ḳıldı **derd-i ʿışḳ-ı** nigār / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u ṣabr u ḳarār
HH2122 Ṭāḳ-ı bīmār-ḫāne ol ebrū / Lebleri **derd-i ʿışḳa** cāndārū
HH2152 Ḫaste-i **derd-i ʿışḳ** ü küşte-i ġam / Feylesof-ı mücerreb-i ʿālem
HH2438 **Derd-i ʿışḳ** ile gāh olup ḫaste / İçmeye gitdi iki işkeste

derd-i nihān [1] gizli üzüntü
HH683 Bīm ü şerm ile eyledi āḫir / Aña **derd-i nihānını** ẓāhir

derd-i ser [6] baş ağrısı, sıkıntı
S491 Bu meclisde oldı naṣībüm ḫumār / Hemān **derd-i ser** gördi cān-figār
NE720 **Derd-i seri** daġdaġa-i tāc-ı zer / Gönli miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher
NE3065 Yaʿni dimāġın idüp ilġa buḫār / Olmuş idi **derd-i ser** aña ḫumār
SE150 Şāh olup geyseñ eger tāc-ı zeri / Çekilür āḫir anuñ **derd-i seri**
SE2041 Vāḳıʿā gerçi ki yoḳ **derd-i serī** / Līk muʿtāde muḫālif eşeri
HH449 ʿĀşıḳāne sözinde var ḫālet / ʿĀşıḳa **derd-i ser** degil şanʿat

derd-i pinhān [1] saklanmış, gizlenmiş üzüntü
HH2158 Güm idüp nā-gehān dil ü cānı / Ḳande bulduñ bu **derd-i pinhānı**

derd-i ter [1] taze, yeni üzüntü
NE151 Kande ẓuhūr eyledi bir **derd-i ter** / Murġ-ı seḥer nālelerümden ṭoyar

derd-keş [2] acı çeken, dertlenen
S1223 Seri dīk-i sevdā dili **derd-keş** / Ki bī-maġz-ı dercūze-i ḳahve-veş
NE597 İşler iderʿāşıḳ-ı **derd-keşe** / Gāh çeker gāh soḳar āteşe

derdli [1] derdi olan, üzüntülü
NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise çāre yoḳ / Anı arar **derdli** bī-çāre çoḳ

derd-mend [13] dertli, kaygılı, üzüntülü
NE2115 Oldı ikisin göricek end-bend / Müşkil iki oldı didi **derd-mend**
NE2902 Bir gün o ẓikr eyledigüm **derd-mend** / ʿĀşıḳ-ı serdeste-i bālā-bülend
SE1718 İtmedi göz göre maʿḳūle ʿinād / **Derd-mend** oldı sitemden āzād
SE2316 Sen de bir yañadan itme işʿāl / **Derd-mende** yetüre şerm-i suʾāl
SE3492 Nice olmaya muʿallim nādim / **Derd-mendüñ** adın eyler muġlim
HH1611 Nice dürlü ḫaḳāret eyler idi / **Derd-mende** siyāset eyler idi
HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabīb / Ḳomadı **derd-mende** ṣabr ü şigīb
HH1820 Ḳatı şefḳatli şāh-ı ʿādil idi / ʿĀşıḳ-ı **derd-mende** māʾil idi
HH1839 Degmeyüp **derd-mende** nevbet-i ʿışḳ / Aralıḳ virmiş idi dārbet-i ʿışḳ
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā yüzin iẓhār / **Derd-mende** göründi terk-i diyār
HH2531 Acıdum **derd-mende** ġāyet ile / Ḫayfdur ölmesüñ felāket ile
HH358 Bir işāretle ġamze-i bī-bāk / Gāhī biñ **derd-mendi** ide helāk
HH2033 Baġlayup **derd-mendi** ḳıldı esīr / Sürüdi ḫāke itdi ḫˇār u ḫaḳīr

derd-nāk [2] dertli, kaygılı, üzüntülü
NE1777 Rūḥı taʿalluḳdan olupdur **derd-nāk** / Nāʾire-i ḥasret ola zīr-i ḫāk
NE2637 Eyle Ḫudāyā dilümüz **derd-nāk** / Derdümüz olsun maraż-ı ʿışḳ-ı pāk

derd ü belā [5] üzüntü ve musibet
S1406 Göñül tācir-i şehr-i **derd ü belā** / Meger sīnedür bār-ḫāne aña
SE857 İl çeke balı için **derd ü belā** / Sofrañuzda ola ḫāżır ḥalvā
SE1201 Mürteşīye vire Ḫaḳ **derd ü belā** / Eyleye iki cihānda rüsvā
SE1861 Zār olup çekmeye zenbūr-āsā / Bir oġul balı için **derd ü belā**
SE1887 Sen çekersin arada **derd ü belā** / Olur eṭfāline ḫāżır ḥalvā

derdleşmek [2] karşılıklı olarak birbirine dertlerini anlatmak, içini dökmek
NE551 Ḫāl-i dil ile aña itdüm suʾāl / **Derdleşüp** ta ki ṭuyam ḥasb-i ḥāl
HH500 **Derdleşdikçe** baḳdı miḥnetine / Ḫaste oldı varanʿıyādetine

dere [1] küçük akarsu
SE994 Özleme semt-i kenārı güẓer it / O cehennem **deresinden** ḫaẓer it

derem, direm [11]
1. para, akçe

S55 **Direm** fikreti cānı rencver ide / Cehennem bināsına müzd-ver ide
NE605 Dilde ṭolı ḥubb-ı **direm** muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i ḫafī
NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile mey ṣun dem-be-dem / Baña ne dīnār gerek ne **direm**
NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler kerem / Nāḳıs alur luṭf ile birḳaç **derem**
NE1772 Ġayra ḳalur ol **derem-i** bī-ḥesāb / İller ider zevḳi çeker ol ʿaẕāb
NE1779 Ḳalbine fikr-i **derem-i** bī-ḥesāb / Ḫār-ı ḫalīde gibi vere ʿaẕāb
NE1789 Necmüñ olup çādırı mīḫ-i **derem** / Dirdi ki der-ḫāk nedür dil-revem
NE2890 Ḥāṣılı mānende-i ceyb-i **derem** / Çaḳşırı ceybinden umar idi germ
SE1001 Ne niyāz eyle ne ʿarż-ı **direm** it / Başma ḳocunduġı yire kerem it
SE1420 Merd-i meydāndur iden beẕl-i **direm** / Bir gelür aña vücūd-ile ʿadem
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i luṭf u kerem / Ṣarṣar-ı gülbün-i dīnār u **direm**

dergāh, dergeh **[28]** kapı yeri, kapı önü ‖ herkesin kendisine başvurduğu devlet büyüklerinin kapıları, saray

S1015 Ne bilsün nedür şiddet-i rūzgār / Düşen ḫāk-i **dergāhına** curʿa-vār
S1036 Serīr-i Süleymān o cāy-ı sürūr / Gelür **dergehine** vuḥūş u ṭuyūr
S1423 Açıḳdur meẕāḳ ehline bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu **dergāha** erbāb-ı şevḳ
NE147 ʿArż-ı vāsuḫtegī-i münācāt / **Be-dergāh-ı** ḫażret-i Ḳāḍi'l-ḥācāt
NE874 **Dergeh-i** iḫsānı cihāna penāh / İşigi dervīşlere tekyegāh
NE1415 Çün vara deryūzeye ol **dergehi** / Kāsesin elbette ḳomazlar tehī
NE1463 Cāẕibe-i luṭfı kemend eylemiş / Daʿvet-i **dergāh-ı** bülend eylemiş
NE2094 **Dergeh-i** sulṭānda çü meʾvā gerek / Ḥācibe elbette müdārā gerek
SE788 Fehm olınmazsa eger istiʿdād / Ḥāṣıl olmazdı o **dergāhda** murād
SE1838 Didi andan ne umar ehl-i ḫıred / Şeyḫe kim **dergeh-i** mīr ola sened
SE2108 Yaʿnī şükrāne-i tāc ü taḫtı / Sürdi **dergāhdan** ol bed-baḫtı
HH23 Ḫidmet-i **dergehüñde** her kāʿin / Müteḥarrik kimi kimi sākin
HH259 Maʿden-i luṭf **dergeh-i** keremi / Ḫırmen-i faż̇l şafḥa-ı ḫaremi
HH330 Böyle mi gözleye ülü'l-elbāb / **Dergeh-i** şāh-ı ʿışḳda ādāb
HH518 Evliyā **dergehin** meṭāf itsün / Fuḳarā Kaʿbesin ṭavāf itsün
HH691 ʿĀḳıbet ḳıldılar bunı tedbīr / İtdiler rūy-māl-i **dergeh-i** pīr
HH1081 Şāḥlar baġlayup o der-bendi / Ṣalmış ol **dergehe** Semerḳandī
HH1111 **Dergeh-i** mire geldi çün düzdān / Ṣādır oldı siyāsete ferman
HH1190 Bu yaña ḫārisān-ı **dergeh-i** şāh / Ḫālden çünki oldılar āgāh
HH1193 Geldi **dergāh-ı** şāha mīr ü vezīr / Ṣalṭanat emrin itdiler tedbīr
HH1461 Şāh iken mübtelā-yı ʿışḳ oldum / **Dergehüñde** gedā-yı ʿışḳ oldum
HH1550 **Dergeh-i** şehde merdek-i muḫtāl / Dāʾim eksük degildi kefş miṣāl
HH1571 Ol suḫan-çīni meclis-i şāhuñ / Gözcüsi ṣayılurdı **dergāhuñ**
HH1929 Pīş-i **dergāha** rūy-māl itdi / Aġladı aña ʿarż-ı ḥāl itdi
HH2085 Ḳatı ʿālī maḫalde cāyüñ var / ʿAceb olmaz görinse **dergeh-i** yār
HH2184 İdicek rūy-māl-i **dergeh-i** şāh / Seni yanumca ideyin hem-rāh
HH2192 Bir bahāneyle yine ol nā-çār / Eyledi rūy-māl-i **dergeh-i** yār
HH2687 Baḳdı etrafa eyledi zārī / Gördi nā-gāh **dergeh-i** yārı

dergeh-i Ḥaḳḳ **[2]** Allah'ın huzuru

SE939 İḫtiżār üzre görüp kendüzümi / Ṭutmışam **dergeh-i Ḥaḳḳa** yüzümi
SE1310 Lāle-veş **dergeh-i Ḥaḳḳa** ʿālem / Baş açup ide duʿāsın her dem

dergāh-ı Ḳuds **[1]** Allah'ın huzuru

NE253 Oldı müheyyā saña **dergāh-ı Ḳuds** / Ol yüri mihmān-ı ṭarabgāh-ı üns

der-ġılāf eylemek **[1]** (kılıç vs. için) kınına sokmak, kılıfına koymak

NE451 Nīzelerin eylediler **der-ġılāf** / Oldı biri birisine sīne-ṣāf

der-ḫāk **[1]** toprakta, toprağın altında

NE1789 Necmüñ olup çādırı mīḫ-i derem / Dirdi ki **der-ḫāk** nedür dil-revem

der-ḫ̆āb **[1]** uykuda, uyumuş

HE104 Zemīn **der-ḫ̆āb** idi gerdūn murāḳıb / Baḳardı yollara her necm-i şāḳıb

derhem **[3]** birbirine girmiş, karışık

HH1310 Bend-i fitrāk ü āhū-yı **derhem** / Çeşm-i bīmār u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH1642 Ola āzāde ser-be-ser ʿālem / Sen kemīngāh-ı fitnede **derhem**
HH1888 Oldı tār-ı eşiʿʿadan **derhem** / Ḳıldı bend-i ʿalāḳayı muḥkem

derhem olmaḳ **[2]** üzülmek, ıstırap çekmek

NE601 **Derhem** olur dirhem ü ḳīrāt içün / Biri birin öldürür isḳāṭ içün
SE2788 Ceng-i ḫarbī işidüp **derhem** olur / Ana ol sūr-i şafā mātem olur

deri **[7]** vücudun dışını örten tabaka, ten

NE2527 İtse ḳınalı topuġın āşikār / Şan **derisin** yüzmüş idi rūzgār

derī **[3]** havası iyi ve yeşilliği bol olan dağ eteği

NE2174 Eñ eyüsi kebg-i **derī-veş** dilīr / Biri biriyle ola bālā vü zīr
S862 Baṭ-ı meyden olsa eger yāveri / Ayaḳlanmaya bāza kebg-i **derī**
S1369 Gezer berf ü yaḫ üzre kebg-i **derī** / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları

derīde [1] yırtık, yırtılmış

NE2440 Nice berāy nikbetī-i bed-kān / Hāven-i **derīde** içün pūhevān

derilmek [2] toplanmak, bir araya gelmek

HH499 Ṭuyıcaḳ hep **derildiler** aḥbāb / Göreni ḫayret eyledi bī-tāb
NE3030 Puḫte ile ḫāṭırını nerm ider / Yaʿni ki **derilmek** içün nerm ider

derīn [1] bir hayli içeriye giren, dalan

NE1132 Hest **derīn-i** dāʾire-i lācüverd / Mertebe-i merd be-mikdār-ı merd

der-kāb [1]

NE391 Baġladılar heft ṣufūf-ı ʿaẓīm / Ḫandeḳī-var çün **der-kāb-ı** caḥīm

der-ḳabża [1] (yay için) atıma hazır, tutulmuş

HH325 Yār ḥāżır zamāne bī-teşvīş / Tīr **der-ḳabża** vü hedef der-pīş

der-kār [2] işin içinde bulunan, iş üstünde olan

NE2985 Līk o ṭarrārgeh-i **der-kār** idi / Ṣubḥa dek encüm gibi bīdār idi
NE2646 Aleti **der-kār-ı** anaḫtar gibi / Elleri murdār-ı melaḫtar gibi

der-kār eylemek/itmek/ḳılmaḳ [6]

1. kesbetmek, almak

NE2751 Cāzibe-i fikri ki **der-kār ider** / İstedügin önüne iḥżār ider
SE403 **Ḳıldım** ādāb-ı sülūki **der-kār** / Eyledim dilde duʿāsın tekrār

2. yırtmak

SE1199 **İtdi** dūlāb-ı sipihr-i ġaddār / Yine āyīn-i ḳadīmi **der-kār**
SE1706 Ḥücrede ḳapıyı dīvār itmiş / Rişte vü sūzını **der-kār itmiş**

3. aşikar etmek, ortaya çıkarmak

SE3392 Yek biñ ṣanʿatın **itdi der-kār** / Ol hümā olmadı dām-ıla şikār daḫı

4. işletmek

HH254 ʿAdl-i mīzānın **eyledi der-kār** / Aġar ol senge rāstdur miʿyār

der-kār olmaḳ [4]

1. iş görmek, işlemek

SE809 Meḥek-i tecribe **oldı der-kār** / Güher-i maʿrifet oldı miʿyār
SE2981 Nice cān-bāz kim **olsa der-kār** / Eyleye tār-ı şihāb üzre güẓār

2. aşikar olmak, ortaya çıkmak

SE1543 **Olsa** ḳullāb-ı muḥabbet **der-kār** / Ceẓb ider kūhde olsa dildār
HH2053 Zūr-ı çengāl-i ʿışḳ **olup der-kār** / İtdi güncişk bir hümā-yı şikār

der-kemān itmek [1] atmak üzere yaya sürmek

NE2060 Nāvek-i dil-dūzın **idüp der-kemān** / Müftiye furṣat gözedürdi hemān

der-kemīn olmaḳ [1] pusuya yatmak

S359 Olup ḫayl-i āhen-dilān **der-kemīn** / Çü şimşīr ü ḫançer yesār u yemīn

der-kenār [1] kenarda

S1091 Öper biri laʿlüñ biri **der-kenār** / Nedür çeng ü neyde bu feryād ü zār

der-mānde [4] çaresiz, ümitsiz, bitkin

HH493 ʿĀḳıbet bir muḥibb-i **dermānde** / Buldı ol zārı künc-i vīrānda
HH1220 Müteselli o künc-i vīrānda / Derd ile bunlar ise **der-mānde**
HH1463 Ḳays-veş itmeseydi **dermānde** / Ne işüm var idi beyābānda
HH1530 Luṭf umar şāh ile gedā senden / Cümle **dermāndeye** devā senden

der-meşher [1] sergi, teşhir yeri

NE1517 Merḳadi **der-meşher-i** setr-i ʿaẓīm / Taḫtası tabūt-ı necāt-ı kelīm

der-meyān {der-miyān} [1] ortada, arada

NE619 Luṭf ile māhī gibi raṭbü'l-lisān / Nişter-i nebtīzi velī **der-meyān**

der-miyān [2] ortada, açıkta

S747 Ṣalar cūya timṣālini āşiyān / Gelür murġ ü māhī olur **der-miyān**
S1388 ʿAmel-mānde bir pīrdür ancaḳ cihān / Degil māh bir zārı var **der-miyān**

der-miyān eylemek/itmek [3] ortaya dökmek, ortaya koymak

NE2988 Düzd-i cihān göricek anı hemān / **Eyledi** ḥīle kemerin **der-miyān**
SE2495 Ḫātem-i Ṭay göricek mihmānı / **Der-miyān itdi** hemān dāmānı
HH362 **Der-miyān ide** cānı ʿāşıḳ-ı zār / İtmeye ʿırḳ-ı şehveti zünnār

der-niyām itmek [1] (kılıç için) kılıfına koymak, kınına sokmak

HH1115 Ḳıldı teʾḫīr kār-ı cellādı / **Der-niyām itdi** tīġ-i bī-dādı

der-pey [2] ardı sıra, peşi sıra

NE2553 Līk olup saḫt-ı ʿaẕīm ol ʿacūz / **Der-pey** idi hem çū bahār u temūz

SE2374 Şerbet-i ʿöẕrini eyler pür-şūr / Çünki **der-pey** ola nīş-i zenbūr

der-pīş [3] önde

SE2608 Ne tereddüd yiridür iy dil-rīş / Tīr der-şaşt u nişāne **der-pīş**

HH325 Yār ḥāżır zamāne bī-teşvīş / Tīr der-ḳabża vü hedef **der-pīş**

HH2430 Şīşe **der-pīş** ü zevraḳ āmāde / Leb-i deryāda içdiler bāde

der-post [1] postta, postun içinde

S1220 Eyin gürgidür ekşerine şiʿār / Olur çünki **der-post-ı** cism-i figār

derrende [3] yırtıcı, yırtan

SE2301 Sen de fikr it ne şekil insānsın / Ḫūk-i **derrende** ile yeksānsın

HH1313 Dil-ber-i nāz-perver idi ġazāl / Yüzi **derrende** nāşi-i ḳaṭṭāl

HH1323 Yirde gökde sibāʿ-ı **derrende** / Ne çerende ḳodı ne perrende

der-rīşte [1] ipe dizilmiş, dizili

HH2758 Żāyiʿ olmadan elde ser-rīşte / Büyüdi gevher oldı **der-rīşte**

ders [4] öğrenilmek üzere okunan şey

SE123 Dinilür mi hīç o **ders-i** cāngāh / Ki ola fātihası bismilgāh

SE472 Göricek mihr ü muḥabbet **dersin** / ʿIşḳ n'eydügini fehm eylersin

HH634 İtdi taʿlīme yümn ile āġāz / Hep mezāyā-yi **ders-i** nāz ü niyāz

HH1597 Gitdi ādāb-ı **ders** ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i ḫˇāce ṭarz-ı ġarīb

der-şaşt [1] (ok için) parmağa takılmış, atıma hazır, zihgirde

SE2608 Ne tereddüd yiridür iy dil-rīş / Tīr **der-şaşt** u nişāne der-pīş

derlemek [2]

NE277 Gerçi ki ferş eyledi askerleri / Ṣanma şafaḳ şerm ile ḳan **derledi**

dermān [8]

1. çare

S483 Felekden şu kim luṭf u iḥsān umar / ʿAdūdan dil-i zāra **dermān** umar

NE2904 Āteşine ḳatre-i bārān arar / Şehri gezer derdine **dermān arar**

HH553 Gördiler semt-i ʿaḳldan mehcūr / Oldı **dermān** ḫıredden dūr

HH2260 Sırruñı şaḳlama bilenlerden / Derde **dermān** irer erenlerden

2. ilaç, şifa

NE94 Kārgeh-ārā-yı zemīn-i **dermān** / Ḳāfile-pīrā-yı bahār u ḫazān

SE1444 Tenimüñ tābı dilüñ **dermānı** / Gözümüñ nūrı babanuñ cānı

HH695 Ki olup şāh-ı cennīyāna revān / İsteye bu ʿalīle bir **dermān**

3. takat, güç, mecal

HH552 Dil-i mecrūha kim batar peykān / Var mı yarup çıḳarmaġa **dermān**

dermān eylemek/itmek [3] şifa vermek, iyileştirmek

HH51 Vesvese virdi fikr-i şeyṭānī / **Eyledüñ** ḫaste-ḥāle **dermānı**

HH2090 Tesliyet-baḫş olup yine yārān / Ḫayr-ḫˇāhāne **itdiler dermān**

HH2292 Yoḳlayup ḫastesin **ider dermān** / Derd ḥāṣıl ider raḳīb hemān

dermān olmaḳ [3] çare bulmak, iyileştirmek

SE2505 Raḫşeden ġayra çün **olmaz dermān** / Bī-tereddüd anı itmiş ḳurbān

HH690 Buña **dermān olursa** andan olur / Ejder olsa daḥı fürū-ten olur

HH2161 Buna ḳan dökmeden **olur dermān** / Kebş-i cāndur fidā içün ḳurbān

derūn [39] iç, iç taraf, dahil ‖ kalp, gönül, gönül alemi

S42 Mühürli dehen gerçi vaḳt-i ṣıyām / **Derūnum** ḫum-ı mey gibi pür-ḫarām

S504 Riyā ile aña nemeddür şiʿār / **Derūnı** mükedderdür āyīne-vār

S824 Olup āteş-efrūz-ı sūz-ı **derūn** / İdem lenger-i ṣabrı ṭavḳ-ı cünūn

S845 Ne mey ḫāli kesb itmiş ehl-i **derūn** / Bulanmış biraz tā bulunca sükūn

S885 **Derūnına** uymazmış anuñ yüzi / Ḳabaḳ şandıġum çıḳdı ḳan ḳarpuzı

S929 **Derūnı** olup lücce-i bī-gerān / Cevāhir nişār eyler açsa dehān

S966 Virüp sāḳiyā mey şurāḥīye tāb / **Derūnunda** cūş eyledi ḫūn-ı nāb

S992 **Derūnı** ḳadeḥ gibi bī-reyb ü şek / Aña cümle maʿlūm-ı rāz-ı felek

S993 Şurāḥī-i mey gibi ṣāfī **derūn** / Ḫum-ı bāde-veş ḫurrem ü pür-sükūn

S1033 Miṣāl-i ḫarābātiyān-ı ṣarāb / **Derūnunda** şenlik birūnı ḫarāb

S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḫall ile başdı māh / **derūnunda** yer yer görinür siyāh

S1136 Şuʿā-ı fitīl ile ḫurşīd lemʿ / **Derūnunda** esbāb-ı şevḳ oldı cemʿ

S1244 Şeh-i gül ki taḫtında itdi ḳarār / Ġulām-ı **derūn** idi çıḳdı bahār

S1430 **Derūna** virüp derd-i meyle keder / Ṣafā-yı dili żāyiʿ itme gider
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı Cemi / **Derūna** ṣafā vir de görʿālemi
NE706 Olmuş idi günbed-i mīnā-nümūn / Tūde-i kālā-yı ṣafā-yı **derūn**
NE1689 Şevḳ-ı **derūn** ile hemān ney gibi / Düşdüm ayaġına anuñ mey gibi
NE1762 Līk **derūnında** olan ġayrıdur / Ḳalbi ṭolu fikret-i lā-ġayrıdur
NE1916 Zehr-i **derūnundan** olur zerd ü zār / Yüzüne urur çıḳup andan buḫār
NE2170 Sitt üʿamel-mānde olup püşt-ḫār / Ḥikke **derūn-ı** zeni eyler figār
NE2292 Güş idicek müfti-i ḥāżır-cevāb / Ḳalmadı hiç ṣabr-ı **derūnında** tāb
NE2509 Alup anı bāri gel eyle ḥużūr / Dīdeye ṣal nūr-ı **derūne** sürür
SE2025 Aldanur sāde **derūn** ol renge / Boyanur ḥīleyile nīrenge
SE2679 Belki mümted olıcaḳ ṣoñra cezā / Ḥaẓẓ-ı nefs ola **derūnde** peydā
HH484 Kūre-keş oldı yād-ı āh-ı **derūn** / Lenger-i ṣabrı itdi ṭavḳ-ı cünūn
HH550 Urulup seng-dil cevānāna / Ḳan otırmış **derūn-ı** nālāna
HH853 Māh-ı nāḫış sipihr-i ezraḳda / Ṣandal idi **derūn-ı** zevraḳda
HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-i ġam **derūnı** dü-nīm
HH1025 Hep neheng idi reh-nümūnı anuñ / Çāh-ı mārān idi **derūnı** anuñ
HH1033 Dest ü pālar olup ʿamel-mānde / Ġarḳ olurken **derūn-ı** ʿummānda
HH1474 Eṣer itdi aña bu sūz u **derūn** / Serdlik oldı sīneden birūn
HH1809 Baḳıcaḳ aña ʿāṣıḳ-ı nā-ṣād / Oldı ḫūn-ı **derūnı** dilde ziyād
HH1896 Āh ü feryādı oldı perde-bīrūn / Çıḳdı ṭāḳ-ı sipihre āh-ı **derūn**
HH2082 Mihri gördi o ḫaste-i dil-rīş / Yine düşdi **derūnına** teşvīş
HH2171 Oldı derd-i **derūnuma** vāḳıf / Reg-i cān nabżını ṭutan ʿārif
HH2392 Nedür ehl-i dile bu mekr ü fūsūn / Ṣūret-i mihrüñ oldı ṭāḳ-ı **derūn**
HH2519 Biribirinden olmayup āgāh / Eylediler **derūn-ı** dilden āh
HE2 Dilüm aḫker **derūnum** eyle tennūr / K'ola her ṣuʿlesi fevvāre-i nūr
HE62 Nice sālim yüriye keştī-i ten / **Derūnunda** biledür çünki düşmen

derūnī {derūn+ı} **[2]** bkz. 'derūn' md.

NE2882 Ḥikkeden olmuş idi **derūnī** fiġār / Umar idi her kişiden püşt-ḫār

derūnī **[2]** içsel, içe ait

NE2647 Levs-i **derūnīsi** olup āşikār / Yüzine urmuşdı ṣuçın rūzgār

derūn u birūn **[1]** iç ve dış

HH1124 Gördi Hurşīd Şāh-ı maḥzūnı / Ġarḳa-ı ḫūn **derūn u birūnı**

derviş [14]

1. fakir ve muhtaç adam, yoksul, dilenci

NE637 Nāmı anuñ rind ise ṭarrār olur / Merdek-i **dervīş** ise cerrār olur
NE874 Dergeh-i iḥsānı cihāna penāh / İşigi **dervīşlere** tekyegāh
NE1926 Ol ḫarını maġrūsunun künde-post / Nāmın ider şehrde **dervīş-i** dost
NE3138 Bu suḫan-ı ʿāşıḳ-ı dil-rīşdür / Māḫażar-ı niʿmet-i **dervīşdür**
NE3139 Niʿmet-i **dervīş** ḳurı nān olur / Bunda ne ʿunvān ü ne elvān olur
SE153 Geyse **derviş** nemedden efser / Farḳ ile ola fenāsı ser-ber
SE445 Oldı **derviş** ü gedā muḥteremi / Şevḳıla ḳoydı semāʿa keremi
SE2419 Kerem ehli gibi olmaz **dervīş** / Fikr-i ferda aña virmez teşvīş
HH2049 ʿĀḳıbet dil-ber-i maḥabbet-kīş / Oldı hem-reng-i ʿāşıḳ-ı **dervīş**
HH2376 Geldiler taḫtgāha bī-teşvīş / Oldı hem-kāre şāh ile **dervīş**

2. bir tarikata girmiş ve onun kurallarına sıkı sıkıya bağlı, çile ve riyazetle uğraşan ve dünyevî hayata itibar etmeyen kimse

NE1930 Tāzeler içinde nice iş olur / Vāy ol eyvāna ki **dervīş** olur
NE1931 Ola şu **dervīş** ki bī-maʿrifet / Bāb-ı ekābirde bulur menzilet
NE3140 Sāde ise ʿözri cerīü'l-ʿādedür / Cāmesi **dervīşlerüñ** sādedür
HH2467 Oldılar iki vālih ü dil-rīş / Ḫırḳa vü tāc-ı faḳr ile **dervīş**

dervişāne **[1]** dervişçesine, dervişlere yakışır biçimde

SE1943 Şāh da girdi hemān meydāna / Çekdi ser-deste-i **dervişāne**

dervīşī **[1]** dervişlik

S651 İdüp yaʿni **dervīşī-i** bī-riyā / İder post miḳdārı menzil ricā

dervāze [3]

1. büyük kapı

S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki **dervāzede** ceyş-i ġam var şaḳın

2. büyük kapı ‖ gökyüzü, sema

HH1196 Ki der-i şehri çün güşād ideler / Kim ki **dervāzede** bulma seḥer
NE1821 Açdı yed-i luṭf ile **dervāzeyi** / Ṣaldı bu nüh-künbede āvāzeyi

deryā [93]

1. deniz

S171 O nūr oldı var ise **deryā-yı** jerf / Kim anda kelām oldı bī-ṣavt ü ḥarf
S255 Bu eṣnāda **deryādan** irdi ḫaber / Ki emvāc-ı ṣer ḳıldı zīr ü zeber
S261 Ṭuyunca bu aḥvāli ṣāḥib-ḳırān / Ḫurūş itdi **deryā-yı** ġayret hemān
S300 Veġā sūrına oldı baḥrī fişek / Atıldıḳça **deryāda** ṭūb u tüfek
S315 Ki çün itdi **deryāda** ol feṯḥ-i gūş / Dil-i şāh-ı deryā-ṣıfat itdi cūş
S338 Ṭurup ḳalbde Ṣāh-ı **deryā** yesār / İki yañada oldı anlar ḥişār
S345 Başup nice yerler o **deryā-yı** kīn / Yudı yayḳadı hep yesār u yemīn
S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni beste-dem / Pey-ā-pey gelüp mevc-i **deryā-yı** ġam
S557 Urur berḳ o **deryāda** pehlū-yı ter / Ne deryā ki üstünde gevher yüzer
S557 Urur berḳ o deryāda pehlū-yı ter / Ne **deryā** ki üstünde gevher yüzer
S568 Ḳafeslerle varınca ʿālī-maḳām / Olur ʿaksi **deryāya** düşdükce dām
S583 Meşāyıḫ gelür huy ile hāy ile / Geçer her biri ẕikr-i **deryā** ile
S584 Dil-i ʿārif-āsā olur pür-ḫurūş / Gelür ol hevā ile **deryāya** cūş
S920 Ḫalāṣ iden oldur yine dem-be-dem / Ḫurūş itse ṭūfān-ı **deryā-yı** ġam
S1176 Anuñçün bu resme şerer-veşdür ol / Ki bārān-ı **deryā-yı** āteşdür ol
S1358 Olup yaḫdan āyīne **deryā-yı** jerf / Rıżāsıyla aña ṭılā itdi berf
S1361 Ṭoñup çār-ʿunṣur çelīpā gibi / Şitā ḳıldı **deryāyı** ṣaḥrā gibi
NE349 Olmaya maḳdūr-ı dil-i pür-melāl / Ala mı **deryāyı** bu ṣunmuş sifāl
NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni ehl-i ḳıtāl / Cümle yudı yayḳadı **deryā-miṣāl**
NE402 Tīġ gelüp mevce-i **deryā** gibi / Oynadı çoḳ kelleler alma gibi
NE450 Māhī-i **deryā** ki olup bī-emān / Biri birin yerdi ġażabdan hemān
NE522 Buldı temūz ile ḫarāret cihān / Girmege **deryāya** ṣular atdı cān
NE554 Derd-i dile çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm gel beri **deryāya** dek
NE698 Yek-dem ider ḫumını ṣahbālaruñ / Ṣunsa dibin göstere **deryālaruñ**
NE978 Gelse velī ḳalbe hevā-yı viṣāl / Mevce gelür lücce-i **deryā-miṣāl**
NE1075 Sebze biter uġrasa ṣaḥrālara / Gevher olur ṣaçduġı **deryālara**
NE1078 Sözdür olan ḫāṣıl-ı kān-ı vücūd / Sözdür olan gevher-i **deryā-yı** cūd
NE1307 Seyrine gelse n'ola dünyā anuñ / Ṭopıġına çıḳmadı **deryā** anuñ
NE1311 Būseye ʿazm eylese **deryā** eger / Nāz ile yükini yuḳarı yaġar
NE1323 Rūy-ı yeme zevraḳ-ı **deryā** mesīr / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i ḫarīr
NE1423 Dilleri **deryā-yı** güher-rīz-i cūd / Hiç kerem-i Ḥaḳḳa gelir mi nüfūd
NE1435 Pāk olanı gevher-i yektā gibi / Ceẕb ider ol kendüye **deryā** gibi
NE1452 Keştī-i **deryā-yı** sükūn idi ol / Ceẕbesi ḳullābī anuñ ṣaġ ü ṣol
NE1466 Mışrdan āheng-i sefer eylemiş / Lücce-i **deryāya** güẕer eylemiş
NE1468 Ṣaldı ṣu üzre aña seccāde fülk / Felekde **deryā** idi deryāda fülk
NE1468 Ṣaldı ṣu üzre aña seccāde fülk / Felekde deryā idi **deryāda** fülk
NE1477 İtdi ol eṣnāda meger ittiṣāl / Sāḥile bir keştī-i **deryā** nevāl
NE1785 Her ne ḳadar çoġ ise de mülk ü māl / Ḫār u ḫaşıyla ola **deryā-miṣāl**
NE2979 Kim ki o **deryāya** olup āşinā / Her ṭarafında ḳabaḳ olsa revā
SE25 Oldı sürḫ-ile o saṭr-ı zībā / Ṣāḫ-ı mercān-ı kenār-ı **deryā**
SE279 Oldı **deryā-yı** muḥabbet mevvāc / Çekdi aldı ceẕebāt-ı emvāc
SE405 Nice **deryā** ki ṭılısm-ı maʿnā / Mevcesi tīġ-ı-ṭılısm olmış aña
SE457 ʿIşḳdur gevher-i **deryā-yi** vücūd / ʿIşḳdur şayḳal-i mirʿāt-ı şühūd
SE1104 Açdı şandūḳa-i mīnā ile rāh / Çün ḥabāb eyledi **deryāya** şināh
SE1178 Virdi **deryā** gibi ʿaskerle heves / Dürr-i pākize-i baḥr-ı ʿAbbās
SE1678 Ḳıl naẕar ḳaṭre-i gevher-ẕāye / Kimse baḳmaz şaçılur **deryaya**
SE1759 Gelerek ol iki **deryā-yı** nehīb / Oldı mābeynleri ḫayli ḳarīb
SE2376 Dili **deryā** gibi ḳıl ehl-i sükūn / Seyl-veş cuşişüñ itme efzūn
SE2870 İy ḳılan ġavṭa-i **deryā-yı** süḫan / Ṭālib-i gevher-i yektā-yı süḫan
SE2954 Ṭaʿn iden kendüyi eyler rüsvā / ʿAvʿav-ı segle bulanmaz **deryā**
HH161 Yedi **deryā-yı** çarḫı peyveste / Geçdi mānend-i cūy-ı yaḫ-beste
HH19 Yedi **deryā-yı** bī-sükūn eflāk / Yedi keştī-i bī-sütūndur ḫāk
HH374 Leb-i **deryāya** gel ḥabābına baḳ / Oldı mānend-i günbed-i ezraḳ
HH545 Cisme olmış sevādı çeşm-i belā / Yumamış ol ḳarayı bir **deryā**
HH608 İtdi **deryā-yı** şevk cāna hücūm / Olmadı pāyidār sedd-i ʿulūm
HH823 Ṣofra üzre revān olup bāde / Döndi ḳalḳana ḳaʿr-ı **deryāda**
HH1026 Ġavr idüp āb-ı āsumān-pāye / Ayaġı dökilürdi **deryāya**
HH1030 Biñ belā ile oldılar vāṣıl / Leb-i **deryāya** mest-i lā-yaʿḳıl
HH1031 Nice **deryā** kenāre-i ẓulumāt / Evveli aña nisbet āb-ı hayāt
HH1042 Nice ḫarçengi var idi anuñ / Boġazına ṭururdı **deryanuñ**
HH1052 Ḳapusı rū-yı baḥra dīde-güşā / Keşret-i ḫalḳ ḳaṭre-i **deryā**
HH1536 İtdi **deryā-yı** şevḳi cūş u ḫurūş / Geldi feryāda gitdi ḳuvvet ü hūş
HH1580 Dili **deryā-yı** mevc-ḫīz-i hevā / İsmi Maḥmūd u maḫlaşı Şeydā
HH1748 Anı söyletmeyüp şeh-i devrān / İtdi **deryāya** atmaġa fermān
HH1762 Seyr iderken kenār-ı **deryāda** / Buldı bir cāme cāy-ı tenhāda

HH1775 Meyyitin arayorken aʿvānı / Leb-i **deryāda** buldılar anı
HH1984 Biñ ḳılıç balığı ile **deryāda** / Hiç gezend irişür mi şayyāda
HH1990 Oldı **deryā-yı** ġayreti cūşān / Eyledi cemʿ-i ʿaskere fermān
HH2295 Didi āḫir o deşt-peymāya / Yüri ʿazm it kenār-ı **deryāya**
HH2296 Leb-i **deryāda** ola saña vişāl / Oldur āyine-i ruḫ-i āmāl
HH2299 Gāh **deryāya** indi yaşı gibi / Geh ḳaradan ṭolaşdı ḳaşı gibi
HH2300 Leb-i **deryāda** merd-i üftāde / Mevc-veş ṭaşa olup istāde
HH2301 Zevraḳ-ı çeşmi oldı baḥr-efşān / Batdı **deryā-yı** fikre nice zamān
HH2320 Eylemiş ol neheng-i bī-pervā / Cayını çaḳ miyāne-i **deryā**
HH2336 Kesilüp kelle-i fürū-māye / Döndi **deryāya** düşmiş elmāya
HH2357 Nā-gehānī göründi **deryāda** / Çeşm-i cānāneye ol üftāde
HH2361 Emr idüp sürdi zevraḳı o yaña / Sākin oldı temevvüc-i **deryā**
HH2430 Şīşe der-pīş ü zevraḳ āmāde / Leb-i **deryāda** içdiler bāde
HH2470 Bindiler keştī-i sebük-pāya / Çıḳdılar bād gibi **deryāya**
HH2658 Seyr iderken kenār-ı **deryāda** / Buldı bir şandal iki beg-zāde
HH2659 Şaldı **deryāya** iki bī-reh ü rūy / Fikr-i ḥayretle itdiler tek ü pūy
HH2720 Cūy-ı şaḥrā neverd-i ʿışḳ ü cünūn / Çünki **deryāya** irdi buldı sükūn
HE3 Dili **deryā-yı nūra** ġūte-zen ḳıl / O şemʿa şuʿlesinden pīrehen ḳıl
HE99 Şebangeh ki ṭaşup **deryā-yı** sīmāb / Veliy-yi ʿahd-i ḥurşid oldu mehtāb

2. çokluk ve yoğunluğu kuvvetlendirme bağlamında

NE1294 Baḥr olup ʿasker-i **deryā** hücūm / Ṣola Anaṭolı durur saġa Rūm
NE3090 Maʿnīde **deryā** gibi ʿaskerdür ol / Dizdi ḳalem her birini ṣaġ u ṣol
SE60 ʿAḳl anı bilmege himmet idemez / Mūr **deryāyı** mesāḥat idemez
SE610 Ṭālibe çün irişe feyż-i Ḫudā / Ḳaṭreyi mevc ide mevci **deryā**
SE2333 Gūyiyā maġsel-i ḳavm-i Musā / Ṣāfiʿī ḥavżı yanında **deryā**
SE2426 Ḳaṭre almaḳ ne imiş **deryādan** / Bī-ḥisāb isteyelüm Mevlādan
SE2877 Gūyiyā rişte-i rindān yiri / Oldı **deryā-yı** leṭāfet güheri
HH2369 Gördi Maḥzūn o māh-sīmāyı / Gözlerinden aḳıtdı **deryayı**

3. cömertlik bağlamında

S315 Ki çün itdi deryāda ol feṭḥ-i gūş / Dil-i şāh-ı **deryā-ṣıfat** itdi cūş

deryā-dil [9] gönlü deniz kadar geniş olan; hoşgörülü, kalender

S294 O **deryā-dilüñ** Ḫıżr imiş reh-beri / Velī fülki ġayb ü kederden berī
NE1605 Ḫāṣılı ol şayḳa urup sāḥile / Rāst gelür ʿasker-i **deryā-dile**
SE305 Nice şeh pādişeh-i **deryā-dil** / Aḫterān-mevkib ü ḫāver-menzil
SE707 Ḫusrev-i Cem-meniş ü ʿādil idi / Kāmil ü fāżıl ü **deryā-dil** idi
SE1742 Şāh kim ʿāḳil olur kāmil olur / Hem-demi Āṣaf-ı **deryā-dil** olur
SE2350 ʿAraba luṭf-ıla oldı māʾil / Ṣu gibi aḳdı şeh-i **deryā-dil**
SE2937 Eyledi şeyḫ o ḥāli zāʿil / Gözini sildi şeh-i **deryā-dil**
HH1405 Ṭurdı ḥüsn-i edeb ile el-ḥāṣıl / Hiç bulanmadı ṣūḫ-ı **deryā-dil**
HH1719 Şāh-ı **deryā-dil** eylemişdi beyān / Dil-güşādur kenār-ı āb-ı revān

deryā-feşān [1] (göz için) çok ağlayan

NE527 Çeşmedeki lüle-i **deryā-feşān** / Tāb ile çün lüle-i berg-i duḫān

deryā-güẕār [1] denizde gezen, (göz için) seyreden

NE1476 Gözler idi keştī-i **deryā-güẕār** / Zevraḳ-ı cāmı nitekim bāde-ḫār

deryā-keş [3] çok içen, ayyaş

HH2732 Ḫāme mest oldı bir sebūda daḫı / Dil-i **deryā-keş** arzūda daḫı
NE3064 Cāmuñ olup teşne-i **deryā-keşi** / Daġdaġadan ḥālī degildi başı
HE18 Dil-i pürtābı ḳıl **deryākeş-i** ẕevḳ / Meẕāḳ-ı cānı it müteskī-i şevḳ

deryā-nehīb [1] (asker, ordu için) yağmacı, dehşetli

NE724 Yaʿni çeküp ʿasker-i **deryā-nehīb** / Eyleye bir ḫalḳı vaṭandan ġarīb

deryā-yı ʿışḳ [1] aşk denizi

S1460 Yine dilde cūş itdi **deryā-yı ʿışḳ** / Ḫurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ

deryā-yı muḥīṭ [3] okyanus

NE855 Fażl ile **deryā-yı muḥīṭ-i** ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı rūm
NE1521 Pūşiş-i şundūḳası ile ḳıbāb / Mevce-i **deryā-yı muḥīṭ** ü ḥabāb
SE424 Ola mı şāḥib-i Ḳāmūs-ı Vasīṭ / Hem-ser-i mālik-i **deryā-yı muḥīṭ**

deryā-yı nār [1] ateş denizi

NE394 Cūşa gelüp ol yedi **deryā-yı nār** / Toz degil eflāke erişdi buḫār

deryā-yı Nīl [1] Nil nehri

NE1094 Yoḳ ötesin bilmege hergiz delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı **deryā-yı nīl**

deryā-yı nūr [4] nur denizi

NE221 Oldı ḳarīn ebre bu **deryā-yı nūr** / İtdi dür-i muʿcize bir bir ẓuhūr
NE1113 Yoġ iken eyler bu maʿāni ẓuhūr / Cūşa gelür sīnede **deryā-yı nūr**
NE1350 Māhi-i Yūşaʿ gibi ehl-i ḥuzūr / Cānı ider ġarḳa-ı **deryā-yı nūr**
NE3089 Oldı suḫan ṣafḥası **deryā-yı nūr** / ʿAnberini atmada mevc-i sütūr

deryā-zede [1] denize kapılmış; denizin hışmına uğramış

SE1315 Terk idüp mülkin iderler nāçār / Fülk-i **deryā-zede-veş** ʿazm-i kenār

deryūze [4] dilenme, isteme, talep

NE1415 Çün vara deryūze**ye** ol dergehi / Kāsesin elbette ḳomazlar tehī
NE2169 Ḫayf aña ol gülbün-i nādide āb / Eyleye **deryūze-i** feyż-i serāb
NE3058 Ḥāṣılı deryūze**sin** abdāl-vār / Heb naẓar-ı pīre iderdi niṣār
SE323 Olmaġa curʿa-i luṭfa maẓhar / Camını kāse-i **deryūze** ider

deryūze-ger [1] dilenen, isteyen

SE3519 El açup bu eşer-i bī-hem-tā / Oldı **deryūze-ger-i** ḫayr-duʿā

der-zencīr itmek [1] zincire çekmek, zincirlemek

HH1100 Nā-gehān çıḳdı bir emīr-i dilīr / Bunları cümle **itdi der-zencīr**

derzi [1] terzi

SE1237 İster ol ḫāme ya mubṭıl ya muḥıḳ / **Derzi** miḳrāżı gibi ḥalvālıḳ

dest [73] el

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre yüregim / Ṣun **destime** ol ʿaṣā-yı pīrānı meded
S142 ʿİnān oldı **destin** öpüp ser-firāz / Bulup cān-ı sermedle ʿömr-i dırāz
S377 Alup nīze **destine** merd-i veġā / Sinān oldı tinnīn-i merdüm-rübā
S582 Güher ṣandı baḥruñ ḥabābın meger / Ṣoḳup **destini** anda gevher arar
S826 Alup **destine** sāġar-ı sādeyi / Ḳoma yerde ḳanum gibi bādeyi
S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı eşcāra **dest**
S1049 Alup **deste** āyīne-i sāḳarı / Yine göster āyin-i İskenderi
S1332 Yele virdi eczāsını gülsitān / Ki **destinde** cüzdānı ḳaldı hemān
S1389 Olup **dest-i** fersūde derd ü miḥen / Anuñ naḳşı da ḳalmış oḳunmadan
NE269 Bendi aña şāh-ı firişte ġulām / **Destin** öpüp ḫidmetin itdi liḥam
NE342 **Dest-i** şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng açdı dehen saçdı nār
NE406 **Dest-i** ricāl ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin ehl-i şer
NE788 **Destüm** açup çün ṣuḥuf-ı fāyiḥa / Oḳudum iḫlāṣ ile bir fātiḥa
NE841 Ḫāme alup **destüme** mānend-i tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş ṣarīr
NE1126 Bulmaġa ol dā'ireye **dest-i** res / Ya nefes-i pīr gerek ya nefes
NE1465 Ġonca-veş ol nāme bulunca vuṣūl / Açmış anı **dest-i** nesīm-i ḳabūl
NE1485 Düşdi hemān pāyına şebnem gibi / **Destini** būs eyledi ḫātem gibi
NE1544 **Dest-i** taṣarrufları bī-pākdür / Āb u gil ālāyişi yoḳ pākdür
NE1702 Şevḳ ile ki raḳṣ ḳılup ki semaʿ / **Destin** öpüp eyledüm aña vedaʿ
NE1714 Beẕl ü niṣār ile miṣāl-i nesīm / Açа dür-i ḥabbını **dest-i** kerīm
NE1716 Mihr-i münevver gibi şām u seḥer / Beẕl ile eksilmeye **destüñde** zer
NE1837 **Dest-i** güher-bārum olup dür-niṣār / Berrī idüm baḥr-ı cevāhir kenar
NE1947 Nabżı kef-i **dest-i** ṭabībānda / Ḳabżı velī kīse vü hemyānda
NE1952 Mehd-i mülevvende ṣarıldı ḥarīr / **Dest-i** ṣabā ile ṣalındı serīr
NE2247 Ḳıṣṣayı **destine** ṣunup nāme-veş / Aġlasa ḫālinden aña ḫāme-veş
NE2250 Müftiye didi ḫaber-i tāzeyi / Ṣundı anuñ **destine** endāzeyi
NE2390 Mihr alup **destine** zerrīn ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam
NE2497 **Dest-i** müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki eli ḳanda idi ṣubḥ u şām
NE2739 Alma hemān **destüñe** melʿūnuñı / Yaʿni başı elde o gülgūnuñı
NE2768 Virmege menkūḥasına zīb u tām / **Destini** ḥınālar idi ṣubḥ u şām
NE2774 Her dem alup **deste** ilikli kemik / Silker idi sofra-i fısḳa ilik
NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / Māl-ı ḥarāma uzadan ṭurma **dest**
NE3001 İtmiş anuñ **destine** ol pür-sitīz / Heşşini dendān-ı ṭamāʿ gibi tīz
NE3078 Ḫāme bu efsāne ile ḫāliyā / Eyledi **dest** āḫir-i bezm-i ṣafā
NE3085 Bāfte-i **dest-i** aġānīdür ol / Rişte-i ebkār-ı maġānīdür ol
NE3100 Ḫāme-i ter **desti** be-kār eyledi / Her ṭarafın naḳş u nigār eyledi
NE3111 Ṣubḥa-ṣıfat naẓmını seyr idicek / **Dest-i** naẓardan geçürüp yek-be-yek
SE303 Demidür **destini** açup nāme / Secde-i şükre varursa ḫāme
SE322 Gelse dīvānına hemçün Ḫurşīd / Tācını **destine** alur Cemşīd
SE348 Berg-i gül zīb-i der ü **dest** oldı / Bād-ı ṣubḥuñ işi gül-geşt oldı
SE412 **Dest-i** endīşe dür-efşān oldı / Dehr pür-gevher-i raḫşān oldı
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ şerefi / Ḳadr-i dürr **dest-i** ḫoş itdi ṣadefi
SE790 Yazdurup ṣūretin āyīne-miṣāl / **Dest-i** ḫuddāma ṣunardı fiʿl-ḥāl
SE858 Baḳmaz il **destine** ehl-i ġayret / ʿĀr yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE971 Dāmen-i pīri ṭutup şām u seḥer / Yaḳañı **dest-i** nevādan ḳurtar
SE1286 Ṣundılar **destime** bir ḫūb kitāb / Faṣlı vuṣlat gibi hep fetḥü'l-bāb

SE1370 Ḳaldurur perdeyi **dest-i** ilhām / Ḥāyil olmaz aña şekk ü evhām
SE1571 Ḳatl-i merdümde ḳażādan bī-bāk / Tīz-ter **dest-i** ecelden çālāk
SE1626 Sübḥada **desti** ʿaṣāda bir eli / Dīde mekḥūl ü muṣayḳal ṣaḳalı
SE1651 Birisi ḳaḳdı hemān **destān** / İtdi āzārı bozup bāzān
SE1739 Oldı **destindeki** usṭurlābı / Fihris-i kārgeh-i dūlābī
SE2561 Seyr iderken reh-i **dest** ü derini / Şeb irüp ḳurdı siyeh çāderini
SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp dil-beste / Ṣundı ḫoş geldi ṭolusın **deste**
SE2911 **Dest-i** endīşe olur gevher-i pāk / Ġayb gencīnelerinden bī-bāk
SE2982 Uġrasa sille-i **dest-i** ḳadere / Bisterinden düşe boyunca yere
SE3142 Şūm olup ḫırş anı ac eyler / İllerüñ **destine** muḥtac eyler
SE3362 Giricek **destine** ser-rişte-i kār / Yedilür bir ḳıl-ıla taze nigār
HH398 İtmeyüp **dest-i** sūdına iḳdām / Döndi ġavvāṣ-ı himmetüm nā-kām
HH1176 Aldı Behzād **deste** tīr ü kemān / İtdi bir tīr-i sīne-dūz revān
HH1252 Oldı naḳḳāş-ı ṣafḥa-i evhām / **Dest-i** teʾyīd ü ḫāme-i ilhām
HH1557 Söz ki dil ṣafḥasında mużmer idi / **Dest-i** yārānda köhne defter idi
HH1718 Añarın nām-ı būseyi gāhī / Göricek **dest** ü dāmen-i şāhı
HH1807 Ṣunıcaḳ camı neyyir-i vālā / Kesdi **destin** kenāre-i mīnā
HH1924 Teng **destāna** açıḳ idi eli / İltizām itmiş idi ol ʿameli
HH1947 ʿAlev-i nār-ı ʿışḳa ḫār-veşem / Kef-i **dest-i** hevāya dest-ḫaşem
HH1965 Şāh-ı Rey **destine** irüp nāme / Açılınca büyüdi hengāme
HH2021 Ḥaḳḳa el ḳaldurup iderdi duʿā / **Dest-i** ḫaşma virürdi tīġ-i belā
HH2175 Nā-gehān bir periye çarpıldum / **Dest-i** ʿışḳ ile merḥabā ḳıldum
HH2317 Meclis olmazdı ki o bed-mesti / İtmeye ser-şikeste-i **desti**
HH2543 **Dest-i** ṭāremde ḫūşe-i engūr / Oldı nā-rīşte ṣubḥa-ı billūr
HH2611 Nā-gehān vāḳıf oldı o ḥāle / Degdi bu ḳāle **dest-i** dellāle
HE24 Yine ḳıl **deste** alup kilk-i cārī / Gülāb-efşānī vü ʿanber-nişārī
HE51 Her iki ṣafḥa kim behcet-nümādur / Açılmış göklere **dest-i** duʿādur

dest-āvīz [1] dayanak, yardımcı

S1490 Olup **dest-āvīz-i** ehl-i ṣafā / Revādur ki dillerde tesbīḥ ola

dest-berārende [1] ele getitilen, elde

NE2391 **Dest-berārende-i** nīk aḫteri / Pest-güzārende-i ẓulm-āveri

dest-ber-dest [1] eli bağlı, çağresiz

HE75 Odur her küştigīr-i ʿaşḳ-ı sermest / Nedāmetler ṣoñ ucı **dest-ber-dest**

dest-bāz [2] eli çabuk, hokkabaz

NE1145 Ḥāṣılı her ḳande kʾola **dest-bāz** / Eyledi ḳufl-ı dür-i iʿcāz-ı bāz
S230 Per-i bāz olup bād-bīz-i ḥamām / İder sebzede **dest-bāzı** müdām

dest-būs, dest-pūs [4] el öpme

S225 Alup mülk-i mūr-veşin itdi cülūs / Cihān itdi biʿat-künān **dest-būs**
S227 Çeküp tuḥfe şehen-şehe her ṭaraf / Gelüp **dest-pūs** ile buldı şeref
HH1199 Pāyine zerre-veş olup rīzān / İtdiler **dest-būs-ı** şāh-ı cihān
NE354 Çarḫa çıḳup debdebe-i ṭabl u kūs / İtdi cülūsunda cihān **dest-pūs**

dest-dırāz olmaḳ [1] eli uzun olmak, çalmak

SE3165 Ceybe itmekde o cüst-i ser-bāz / Oldı çün zülf-i siyeh **dest-dırāz**

dest-geş {dest-keş} [1] el uzatan, dilenci

NE2948 Egri olan kendüye eyler ziyān / **Dest-geş-i** ʿālem olur çün kemān

dest-gīr [1] yardımcı, elden tutan

SE86 **Dest-gīr** olmasa luṭf-ı ezelī / Raʿşeden ṭutmazıdı mihrüñ eli

dest-ḫaş {dest-ḫūş} [1] oyuncak

HH1947 ʿAlev-i nār-ı ʿışḳa ḫār-veşem / Kef-i dest-i hevāya **dest-ḫaşem**

dest-ḫoş, dest-ḫūş [5] oyuncak

SE174 Naḳş ider biñ ṣuver-i münʿadime / Dehri bir **dest-ḫūş** eyler elüme
SE2843 **Dest-ḫoşdur** siper ü gürz ü gümān / Bize rāḥatuñdadur ẓıll-ı sinān
NE2543 İki meme **dest-ḫūş-ı** sīm-i nāb / Āb-ı ḥayāt üzre ya iki ḥabāb
NE2724 **Dest-ḫūşı** deste-i murdār olan / Deste-zen-i hāven-i efkār olan
NE3110 **Dest-ḫūş-ı** zümre-i yārān ola / Ehl-i naẓar bezmini gören ola

dest-i çenār [1] çınar yapraklarının ele benzemesi bağlamında çınarın eli

S743 Düşürse güneş tācın olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin ḫake **dest-i çenār**

dest-i dırāz [1] uzun elli, hırsız

NE3005 Oldı cezā-yı ʿamel-i mühmeli / **Dest-i dırāz** idi kesildi eli

dest-i himmet [2] çalışma ve gayret eli

S474 Eger **dest-i himmet** ola perde-der / Bilür nidügin anuñ ehl-i naẓar

HE21 Küşād it **dest-i himmetle** kitābı / Ṣarir-endāz ḳıl mışraʿ-ı bābı

dest-i ḳudret [3] kudret eli ‖ Allah

SE831 **Dest-i ḳudretde** olup efşürde / Feyż alur ḳālıb-ı ḫāk-i mürde
SE2787 **Dest-i ḳudretde** iken rişte-i kār / ʿAcabā ḳanda ḳaçar ol nāçār
SE2973 **Dest-i ḳudretdedür** ıḳlīd-i umūr / Anı feth eyleyemez himmet ü zūr

dest-i red [2] geri döndürme, reddetme

HH1976 Eyleyüp **dest-i redle** rūy-berāh / Didi var eyle şāhuñı āgāh
HH2271 ʿĀḳıbet **dest-i reddle** bir ẓālim / İtdi ṣad-pāre cām-ı āmālum

dest irmek [3] eli ermek, ulaşmak

SE76 Bāreke'llāh zihī ḳudret-i pāk / **İremez** ẕeyline **dest-i** idrāk
HH438 **İrdi** būstān-ı feyże **dest-i** emel / Çekdüm ol çeşmeden nice cedvel
HH2752 **İrdi** ol gevher-i miyāneye **dest** / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya irişdi şikest

dest-i seḫā [2] cömertlik eli

NE1715 Gül gibi aç **dest-i seḫā** perveri / Ḫalḳa güler yüzle niṣār it zeri
SE865 Gerçi el üzre el olur dirler / Cümleden **dest-i seḫādur** ber-ter

dest-keş [1] el uzatan

HH906 Rütbe-i müntehāda idi ḳaşı / Dil-i eşkeste-beste **dest-keşi**

dest-māl [3] mendil

S843 Seḥāb olsa ol nārdan şuʿle-yāb / ʿAraḳ-veş yana **dest-mālinde** āb
SE1989 İllere söyler iken şīve ile / **Dest-māluñ** götüre mīve ile
HH2398 Gözlerün yaşın eyledüñ seyl-āb / Ġark-ı āb oldı **dest-māl-i** seḥāb

dest-res [5] eli yetişme, ulaşma, erişme

S1383 Ne mümkün ki ʿömrü bula **dest-res** / Ḥabāb itse biñ kerre ḥabs-i nefes
NE2963 Bulmaz idi **dest-resinden** emān / Naḳd-i kevākib kemer-i Kehkeşān
NE3048 Bulsa şurāḥīye ḳaçan **dest-res** / Almaz idi sözine zen-āsā nefs
SE414 Bu ḳadar **dest-res-i** genc-ī murād / Degil illā ki be-yümn-i üstād
SE2606 Vuṣlatuñ mümkin iken **dest-resi** / İdesin naḳd-i revanı viresi

dest urmaḳ [2] el sürmek, dokunmak, el atmak

S114 Der-i Ḫaybere **urdı** ḳahr ile **dest** / Ayırdı nitekim girībān-ı mest
S793 **Urup** sāḳiyā maḫber-i sürḫa **dest** / Gehī yaz ḫumārum gehī eyle mest

dest ü kef [1] el ve avuç

S47 Tehī **dest ü kef** rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i dil ṭālib-i bādeyim

dest ü pā(y) [8] el ve ayak

S360 Helāk-i ʿadūda urup **dest ü pā** / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ yere urma yüri var **dest ü pā**
SE2977 İy geçen baḥr-ı fenāda ġavvās / **Dest ü pā** urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
HH610 Bir ḳadem seyre ḳalmadı mededi / Ditredi **dest ü pāyi** sendeledi
HH1033 **Dest ü pālar** olup ʿamel-mānde / Ġarḳ olurken derūn-ı ʿummānda
HH2009 **Dest ü pāyinden** ayırup merdi / Tiġ her irdigün saḳatlardı
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı ḫalāṣ / **Dest ü pāy** urdı çāre-cū-yı ḫalāṣ
HH2503 **Dest ü pāy** urmadan figār idiler / Oldı zencīr-i āhenin ber-ser

dest-yār [2] yardımcı

NE2726 Yaʿni tavınca soġuyup vaḳt-i kār / Fitne-i nefsine olan **dest-yār**
HH437 **Dest-yār** oldı zūr-ı istiʿdād / İtdüm ol kāra himmet-i Ferhād

dest-yāz {dest-bāz} [1] bkz. 'dest-bāz' md.

NE2929 Olma iñen gördügüne **dest-yāz** / Çek elüñi kim kesilür her dırāz

destān [4] manzum hikaye

NE2956 ʿĀḳıbet elbette cezāsın bulur / Māṣadaḳ-ı ḫāli bu **destān** olur
SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i **destān-ı** hüner / Sīḫ-i düşmen cigerinde oynar
HH1444 Nīş-i tīziyle dehānı hemān / Sīḫ ile çāh-ı Rüstem-i **destān**
HH2406 ʿIşḳ **destānınuñ** nevā-sāzı / İtdi āġāz-ı kıṣṣa-perdāzī

destān-serā [1] destan yazan ‖ bülbül

S733 Bu faṣl içre vardıḳ pederle aña / Ḳalem oldı vaṣfında **destān-serā**

destār [4]

1. taçların üzerine katlanıp şerit haline getirilerek sarılan ince kumaş ve tülbent

NE2467 Giydügi cümle alaca perniyān / Çenber-i **destārı** miṣāl-i zenān
SE2174 Ḫaşm-ı ferrāce vü **destār** olur / Giderek peyk-i sebük-bār olur

2. sarık

NE1978 ʿArża çalup cübbe vü **destār** ile / Girdi ʿacib şekle bu eṭvār ile
SE2403 Aḳdı şu cübbe vü **destārından** / Ġażaba geldi o dem ʿārından

destār-pūş [1] sarık sarınmış ‖ miğferli
NE401 ʿAsker olup lücce gibi pür-ḫurūş / Mevc-i kef-endāz idi **destār-pūş**

deste [6]

1. tutam, demet
NE540 **Deste** iken laʿli vü aḳ kāġıdı / Uçdı gülüñ bunca ṭabaḳ kāġıdı
NE984 Rişte ile niteki bir **deste** gül / ʿĀḳıbeti bir olur iki göñül
SE959 Yaʿnī dil **deste-i** zerrīn-kemerān / Pür-hevā-yi ḳad-i bālā-püserān
SE1929 **Destesi** gürz-i Nerimān kendi / Şekl-i ḳanṭār ile baṭman kendi

2. avuç dolusu
NE2724 Dest-ḫūşı **deste-i** murdār olan / Deste-zen-i hāven-i efkār olan

3. havan destesi, tokmak
NE2466 Baş götürüp **deste-i** hāven gibi / Aġzı şulanurdı kes-i zen gibi

deste-çūb [1] değnek, sopa
NE2319 Her elif oldı birer **deste-çūb** / İtmege taġrīr olur gūş-ı kūb

deste-ger [1] avucunda bulunduran, elde tutan
NE102 **Deste-ger-i** mühre-i püşt-i peder / Rişte-keş-i gevher-i nesl-i beşer

deste-zen [1] tokmak vuran, ezen
NE2724 Dest-ḫūşı deste-i murdār olan / **Deste-zen-i** hāven-i efkār olan

destūr [9] izin, ruhsat, müsaade
NE2351 ʿAḳlı yoġ idi sözi maʿẕūr idi / Gelse hemān yāveye **destūr** idi
SE775 Pīrden olmaya tā kim **destūr** / Kimse olmazdı şeref-yāb-ı ḥużūr
SE776 Kime kim rehber olurdı tevfīḳ / Bu idi ḥāṣılı **destūra** ṭarīḳ
SE789 Oldı bu ḳıṣṣa şu deñli meşhūr / Ki olan ṭālib-i ʿizz-i **destūr**
SE1646 Açılup meclis-i pür-şūr oldı / Ḥāṣılı yāveye **destūr** oldı
SE1920 Çadır içre olıcaḳ hem-ḫābe / Oldı **destūr** ḳarār u tābe
SE2277 Gül gibi ḫandeye **destur** ammā / Nerm-rūluḳ ḳılıca oldı ḫaṭā
SE2837 Kime kim ḫavf ü ḫaṭar ide ḥuṭūr / Gelmesin şimdiden aña **destūr**
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / Yılda bir kez el öpmege **destūr**

destūr-ı ʿamel [4] iş kuralı, kanun, prensip
NE1202 ʿİbret ile ḳıl naẓar-ı bī-bedel / Ḥikmet-i **destūr-ı ʿamel** ile gel
NE1970 Ḳavlimi **destūr-ı ʿamel** eyle heb / Söyleyeyin bir semer-i bü'l-ʿaceb
NE2075 ʿAḳlını mezdūr-ı emel eyleyen / Reʾyini **destūr-ı ʿamel** eyleyen
SE808 Āteşe urdı hemān taşvīri / Ḳıldı **destūr-i ʿamel** taḳrīri

destūr virmek [4] izin vermek
HH803 O da biñ nāz ile **virür destūr** / Dir ki bu vaʿde çünki ide mürūr

deşne [1] deşne
HH1014 Çekdi Sührābuñ üstine **deşne** / Nice İskender oldı dil-teşne

deşt [13] çöl, ova, kır
SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu **deştüñ** dem-i serdi
S232 İder bir başıyla sefer şarḳdan / Geçer bī-keder nice **deşt** ü dimen
S276 Dil-āver semend-i semendūn-miṣāl / Süheyl ile lerzende **deşt-i** cidāl
NE176 **Deştte** mānend-i seg-i Kerbelā / Bād-be-kef ola vü serder-hevā
NE2967 Bir nice yārān ile ol nā-bekār / Bir gün ider cānib-i **deşte** güẕār
NE3125 **Deşt** ü beyābānı görüp serseri / Geldi aña itdi temelluḳları
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı **deşt-i** hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı fenā
HH724 Düşdiler rāh-ı **deşt** ü hāmūna / İrdiler tā ki cisr-i Ceyḥūna
HH1291 Oldı gün geldügince āvāre / Çıḳdı geh **deşte** gāh kūhsāra
HH1309 Süzülüp bīşe-zār u **deşt** ü cibāl / Aḳdı geldi şikārı seyl-miṣāl
HH1326 **Deşt** ü kūhsārda ġazāle miṣāl / Geh ẕuhūr itdi ṭolındı ġazāl
HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne revā cāyüñ ola **deşt** ü cibāl
HH1906 Deli göñli gibi ol āvāre / Başladı geşt-i **deşt** ü kuhsāra

deşt-i fenā [2] fanilik ovası, dünya
S50 Hevāya uyup nice bir hem-çü gerd / Bu **deşt-i fenāda** olam herze-gerd
SE2458 İricek **deşt-i fena** seyl-ābı / Sāzikār olmaya hīç dūlābı

Deşt-i Ḳıpçaḳ [1] Kıpçak Bozkırı, Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinin tamamını kapsayan Kuman-Kıpçak sahası
HH196 Ḳahr ile çün ḥavāle eyleye gürz / **Deşt-i Ḳıpçaḳ** ola ser-i Elbürz

deşt-neverd [1] çölde, kırda gezen
HH1329 Cümle şaḥra-nişīn-i bādiye-gerd / Ḳays-ı āvāre gibi **deşt-neverd**

deşt-nişīn [1] çölde, kırda oturan

SE99 Gāva yüklense n'ola bār-ı ẕemīn / Bārını gāva şalar **deşt-nişīn**

deşt-peymā [1] çölde, kırda dolaşan ‖ çölü, kırı arşınlayan, avare

HH2295 Didi āḫir o **deşt-peymāya** / Yüri ʿazm it kenār-ı deryāya

deştī [1] çöle ait ‖ yabani

HH2641 Ḳahr idüp ol segān-ı **deştīyi** / Aldılar döge döge keştīyi

dev [1] bkz. 'tek ü dev' md.

SE2475 Luṭf-ı nermi ile vaḳt-i tek ü **dev** / Oldı mānende-i mihr-pertev

devā [18] ilaç, çare, derman

S217 **Devādur** ki andan dili kef ḳıla / Ki bir ḳatʿ ile ḫatm-i muṣḥaf ḳıla

S836 Keser ḳanını ol leb-i cān-fezā / Olur çeşm-i maʿlūle şekker **devā**

S967 Bilürsün **devāsın** her üftādenüñ / El ur nabżına şīşe-i bādenüñ

S1192 Dile ḫabb ü şerbetle olmaz **devā** / Ne bilsün anı murġ-ı āteş-ġıdā

NE681 Çīn-i cebīn ile şifā nüsḫası / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı **devā** nüsḫası

NE1693 Benden ümīd eyleme derde **devā** / Var yüri olmuş olacaḳ saña

NE2248 Kim bilür ol müfti-i müşkil-güşā / Bildügi gibi ide derde **devā**

NE2255 Vāḳıf olup eyledi ʿazm-i **devā** / Teselliyet idüp didi ey dil-rübā

NE3072 Ḫāṣılı olduḳça **devā** ṭālibi / İçmegi sevḳ eyledi sāḳī gibi

SE742 Def-i derd-i ġama eyler ẕürefā / Mey-i gülgūn-i mürüvvetle **devā**

SE2372 Ṭaʿnı terk eyle ki ʿöẕr olmaz aña / Olımaz zehirli peykāne **devā**

SE2772 Mār u tiryāḳ gibidür meşelā / Zehrdür her yanı ortası **devā**

SE2958 Gelmeyince görinüp sehm-i ḳażā / Ḳaçınup ṭurmaġ-ıla umma **devā**

SE3042 Ḫasta-i ʿışḳ idi ḳılmaġa **devā** / Gūyiyā eyledi tebdīl-i hevā

HH687 Vākīʿ-i ḥāli ṭuydı çün mollā / Cüst ü cū eyledi bu derde **devā**

HH1530 Luṭf umar şāh ile gedā senden / Cümle dermāndeye **devā** senden

HH1537 Yine aḥbāba bir belā oldı / Cümle cüyende-i **devā** oldı

HH2181 Yüregi acıdı ṭabībüñ aña / İtdi fikr-i ʿilāc ü ʿazm-i **devā**

devā itmek/ḳılmaḳ [4] çare bulmak, iyileştirmek

S484 **Devāsın** ki cellād **ide** ḫastenüñ / N'olur ḫāli eyā ol işkestenüñ

NE2289 Derdümüze çünki **idersiz devā** / Müşkilümüz ḥal buyuruñ evvelā

HH547 **İdemez** derdine tabīb **deva** / Gördügi bildügi degil zīrā

HH1594 Nabżını ṭutdı derdini bildi / Dil-i mecrūḥuña **devā ḳıldı**

devāʿü'l-kürūb [1] kaygıların, üzüntülerin dermanı

NE1348 Āb-ı revān oldı **devāʿü'l-kürūb** / Bād-ı ṣabā baḫş-i cilā-i ḳulūb

devām [1] daim olma, sürme

NE624 Resm-i muḥabbetde ṣebāt u **devām** / Sāye-i zülf büt-i ʿarʿar ḫırām

devāt, divāt [10] yazı yazmak üzere mürekkep ve kalem konacak yeri olan madenden yapılan, belde taşınabilir özel bir âlet, hokka ve kalemden meydana gelen yazı takımıı divit

S68 N'ola olsañ ey kilk-i şīrīn-nikāt / Şeker-rīz-i kām ü dehān-ı **divāt**

S101 Ne mümkin ki evṣafın ide raḳam / O ḥavż u livānüñ **divāt** ü ḳalem

NE62 Hāmil-i sırr-ı dil-i muʿciz-nikāt / Nükte güẕārende-i gūş-ı **devāt**

NE190 Çāh-ı **devāt** içre be-şarṭ-ı cefā / Eyle Bilāl-i Ḥabeşī-veş ṣalā

NE800 Eyledi ben bendesine iltifāt / Luṭf ile şundı elüme bir **devāt**

NE1122 Ṭurmadın aḳar ṣu gibi vāridāt / Ẕabṭ idemez lüle-i kilk ü **devāt**

NE2389 Baḥr-ı güher-rīz-i **devātuñ** senüñ / Silk-i dürerdür kelimātuñ senüñ

SE1541 Ne **devāt** ü ne ḳalem var ne midād / İtdi bir noḳṭada icmāl-i murād

HH1660 Düşdi ġayretle cānına āteş / Oldı çeşmi **devāt-ı** laʿlin-veş

HE39 Küşād eyle ser-i ḫumm-ı **devātı** / Sebīl it ʿāleme ḳaṭr-ı nebātı

devḫa [9] büyük ve ulu ağaç

SE36 Elifi **devḫa-i** serv ü şimşād / Dāmeni ḫārdan olmış āzād

SE504 Oldı ol gülbün-i terden ẕāhir / **Devḫa-i** tāze-i ʿırḳ-ı ṭāhir

SE1309 Nite kim **devḫa-i** pür-ġonca-i hūb / Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳulūb

SE2719 Bende-i **devḫa-i** āzād olmış / Beste-i ṭurre-i şimşād olmış

HH2544 Ḫūb-ı meyyāl-i **devḫa-i** dil-cū / Bī-tereddüd virürdi şeftālū

HH257 **Devḫa-ı** luṭfı itdi medd-i ẓılāl / Fuḳarā sayesinde fārıġ-bāl

HH372 Oldı bir günbed-i zeberced-gūn / Berg-i sebz ile **devḫa-ı** mevzūn

HH956 **Devḫa-ı** luṭfı sāye-güster idi / İltifata bahāne ister idi

HH1737 Bir nihāle görümlü **devḫa-ı** şāh / Anı da kör iderse ḫāl-tebāh

devirmek [4] yıkmak, dağıtmak

S343 Anuñ çenber olmağıla yelkeni / **Devürdi** başup nice fülk-i teni

SE1666 Ṭatlı sözle açılur ḥışn-ı ḥaṣīn / **Devirür** ṭaġı kelām-ı şīrīn
HH2283 Hāʾil olmaz cihānda ehl-i dile / **Devirür** ṭāġı bir teveccüh ile
HH1996 Nice ʿasker ki ursalar gürzi / **Devirürlerdi** Kūh-ı Elbürzi

devirür ṭaġı āhı maẓlūmuñ [1] “ Mazlumun ahı dağı devirir” anlamında atasözü
HH1703 Hele olsun bu nükte maʿlūmuñ / **Devirür tāġı āhı maẓlūmuñ**

devlet [101]

1. mutluluk ‖ talih ‖ makam

S289 Ṭuna cisrine irdi **devletle** rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh
NE172 Dīni şata **devlet-i** dünyā içün / Olmaya zārī reh-i ʿuḳbā içün
NE469 İtse n’ola ehl-i dile iltifāt / Oldur olan **devlete** lāyıḳ zekāt
NE892 Ḫalḳuñ ulu **devletidür** şāhlar / Mülke Ḥaḳḳuñ raḥmetidür şāhlar
NE896 Çoḳ yaşamaz ẓulm ile ehl-i ḍalāl / **Devleti** ġayriye ider intiḳāl
NE928 **Devlet-i** sulṭān-ı felek bārgāh / Olmaġa pāyende gerekdür sipāh
NE1158 Kendüye bu **devlet** ola muḥżar / Olmaya bir ferde müyesser bu ser
NE1159 Ḫātime-i **devlet-i** ʿirfān ola / Ol da bu vādīde Süleymān ola
NE1227 Ḳudretine göre degil berḳgāh / **Devlet-i** şāhān felek-i bārgāh
NE1253 Ḳudretine göre degil berḳgāh / **Devlet-i** şāhān felek-i bārgāh
NE1361 Şükr-i sipāsum aña kim ol ġanī / Eyledi bu **devlete** maẓhar beni
NE1379 **Devlet** ile ʿizzet ile şān ile / Peyrev olan zümre-i yārān ile
NE1473 Rūma gelüp **devlet-i** īmān gibi / İtdi nüzūl ol yere Ḳur’an gibi
NE1813 Himmeti de luṭfı da taḳlīddür / **Devleti** yoḳ nikbet-i cāviddür
NE1862 Āḫır öpüp südde-i **devlet** penāh / İtdi icāzet ṭalebin merd-i rāh
NE1949 Her biri bir ḥarfine taḳlīd ider / Kendi ise **devlete** taḳlīd ider
NE1958 Bāʿiş-i cāh oldı liyāḳāt aña / **Devleti** ceẓb itdi verāṣet aña
NE1963 Seyr iden ol eblehi taḥmīḳ ider / **Devlete** taḳlīdini taḥḳīḳ ider
NE2261 **Devletümü** itdüm elümle hebā / Ben baña itdüm bu işi ben baña
NE2422 Olmamaġın bend-i kemend-i hevā / Buldı mülk-i **devlet-i** ḳurb-ı Ḫudā
NE2943 İki cihān **devletidür** ṭoġrıluḳ / Ḥaḳḳın ulu niʿmetidür ṭoġrıluḳ
NE3066 Bir gün olup **devlet** ü iḳbāle dūş / Rāst gelür yolda şehe bāde-nūş
SE245 **Devletile** ḳo bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i raḫşānsın idin şırça serāy
SE300 Müʿminīnüñ ki odur miʿrācı / Oldı tekbīrli **devlet** tācı
SE313 Nesli çaḳ Ādeme dek ser-tā-pā / Zīver-i **devlet-i** dīn ü dünyā
SE318 **Devleti** ʿahd-i şebāb-ı ʿālem / ʿĪd-i pür-şevḳ u bahār-ı ḫurrem
SE496 Dönerek luʿbet-i çarḫ-ı **devlet** / Geldi Behrāma da çünki nevbet
SE649 Ki nübüvvet bir ulu **devletdür** / Maḥż-ı ḥikmet senem-i ʿizzetdür
SE1087 Kime kim ḥaḳ vire ferr ü iclāl / Eyleye **devlet** ü ʿizzet iḳbāl
SE1126 Göricek kevkebenüñ kevkebesin / Añladum **devletinüñ** mertebesin
SE1129 Baḫt u **devlet** ki ola ādeme yār / Çarḫ olur kevkebe-i cānibdār
SE1132 Oldı bir mevhibe-i bī-minnet / Neyyir-i baḫt u şuʿāʿ-ı **devlet**
SE1152 Lik idbār iricek bī-mühlet / Nekbete munḳalib olur **devlet**
SE1159 **Devleti** āḫir olup ḫāb ü ḫayāl / Ola Mervān-ı ḥimāra hem-ḫāl
SE1162 Ḳāʿid-i **devlet** olup rāhberi / Sürerek çekdi getürdi ileri
SE1200 Göricek ʿibret alan ehl-i naẓar / Gitdi bir bevleye **devlet** didiler
SE1298 Şāhlar memlekete **devletdür** / Sāye-i Ḥaḳ eşer-i raḥmetdür
SE1417 Gerçi **devlet** sebeb-i rifʿatidür / Aña bāʿiş kişinüñ himmetidür
SE1430 Nefes eylerse eger himmet-ile / Uçururlar felege **devlet-ile**
SE1464 Nev-ʿarūs-ı ṭuṭuḳ-i **devletdür** / Duḫter-i ḫaclegeh-i milketdür
SE1550 Olsalar birbirine **devlet-ḫāh** / Her birinüñ vire kāmın Allāh
SE1762 Şāh kim taze idi ġāfil idi / Ġırra-i **devlet-i** müstaʿcil idi
SE1812 Bundan özge daḫı **devlet** nic’olur / Böyle iẓhār-ı kerāmet nic’olur
SE1826 Yap göñül kaʿbelerini yap yap / Anı bil **devleti** varına sebeb
SE1970 Keyf-i bādeyle olup şāhenşāh / Żamm olur **devletine** bir iki cāh
SE2258 Nefʿi de olmaz ise **devletdür** / Şerrini def büyük himmetdür
SE2657 Bu ne **devlet** ne saʿādetdür kim / ʿİlm ile ʿāmil ola bir ḥākim
SE2836 Yā düşe sāye-i **devlet** başa / Yā ḳona zaġ ü zaġanlar lāşa
SE3040 Kedḫudālıḳda olup ḫiẓmetde / Oldılar **devlet-ile** ʿizzetde
SE3134 İstiḳāmet bir ulu **devletdür** / Tāze serv-i çemen-i ʿizzetdür
SE3403 Er olan evde begüm **devlet** var / Hīç degil arada bir ḥikmet var
HH103 İtmedi **devlet-i** cihānı penāh / Felege arḳa virmedi ol māh
HH214 Eylese **devlet** ile ʿazm-i şikār / Nesr-i vākiʿ düşerdi şeb-pere-vār
HH219 Oldı devrāna devri bir **devlet** / Buldı ḫalḳ içre luṭf ile şöhret
HH291 Rūz-ı nevrūz irüp saʿādetle / Geldi şāh-ı bahār **devletle**
HH625 Naẓarı kimiyā-yı **devlet** ola / Ḫiẓmeti māye-i saʿādet ola
HH631 Merḫabāya saʿādet el virdi / Baḫt yüz ṭutdı **devlet** el virdi
HH649 Anı güstāḫ idüp ḫayā-yı habīb / **Devlet-i** ḳurbe irdi bī-taḳrīb

HH1021 Müteʿayyin olup aña **devlet** / Çār u nā-çār itdiler beyʿat
HH1045 Oldı seyr-i ʿacāyib-i aḥvāl / Ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i **devlet** ü māl
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī el vire zihī **devlet**
HH1122 Gördi kim bir nigāhı tīr-güzār / Cebhesinde nişān-ı **devlet** var
HH1169 Müjde-i ḳatl-i ḫaşm ü istīṣāl / Oldı āṣār-ı **devlet** ü iḳbāl
HH1188 Yā ḳona başa ṭāʾir-i **devlet** / Yā ḳona būm-ı ḫāne-i nikbet
HH1232 Dürretü't-tāc-ı **devlete** Mesʿūd / Dürr-i baḥr-ı Sebüktekin Maḥmūd
HH1243 Şāh kim nev-niḫāl-i **devlet** ola / Ġonce-veş perdegī-i ʿiffet ola
HH1355 Bunlaruñla müyesser oldı baña / **Devlet** ü baḫt yāver oldı baña
HH1656 Ġurre-i cāh ü **devlet-i** cāvīd / Meyl-i iklīli ṭaʿne-i ḫurşīd
HH1736 Gördi çeşmi çerāġ-ı **devletdür** / Çeşmine bed-naẓar ḫıyānetdür
HH2060 Ele girincedür o mūy-miyān / El virür **devlet-i** vişāli hemān
HH2063 Gelmelü olsa o meh-i **devlet** / Yedilür bir ḳıl ile bī-zaḥmet
HH2307 **Devlet-i** mīr-i şīr-şavletde / Oldılar ẕevḳ u ʿayş u ʿişretde
HH2377 Buldı **devlet** anuñ duʿāsı ile / Ḫoş geçindi o mübtelāsı ile

2. bir hükümdar tarafından müstakilen idare olunan hükümet ve ülkesi

S190 Ser-efrāz-ı **devlet** sezā-vār-ı taḫt / Süleymān-ı eyvān-ı iḳbāl-i baḫt
S275 Semend-i saʿādet olup zīr-rān / Süvār oldı **devletle** şāh-ı cihān
NE414 Baġlu gelüp kimi der-i **devlete** / Cān ile el baġladılar ḫidmete
NE894 Ḫalḳ ʿuyūnında görinür zelīl / ʿÖmri olur **devleti** gibi ḳalīl
NE920 **Devletinüñ** şükri ʿadālet olur / İtmese mevdūʿa ḫıyānet olur
NE2930 N'eyledi gör **devlet-i** Ḳārūnı māl / Añma ki maḥşerde nice olur ḥāl
SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ rūşenī-i rūy-ı zemīn / Ḳuvvet-i kāhire-i **devlet** ü dīn
SE314 Ser-be-ser pādişeh-i ʿālemdür / **Devleti** ʿālem ile tevʾemdür
SE334 Şāhlar bende-i fermānıdur / **Devleti** cāh-ı Süleymānīdür
SE709 **Devleti** şāhid-i ʿadle mīʿād / Reʾsi tārīh-i nev-i rüşd ü sedād
SE1176 Vaḳt irişdi kʾola çün mihr nigūn / Raʾyet-i **devlet-i** Mervāniyyūn
SE1184 Ḥāşılı ġurre olup **devletine** / Germ idi ṭanṭana-i şevketine
SE1186 Pençe-i şīr-i nere ḳarşu vara / Ḫātem-i **devleti** elden çıḳara
SE1195 Oldı devrān-ı celāli maʿkūs / Rāʿyet-i **devleti** ḳıldı menkūs
SE1202 Oldı ʿālemde ġarazla rüşvet / Kelef-i çehre-i dīn ü **devlet**
SE1241 Oldı devletliler eṭfāl-ṣıfat / Oġlan oyuncaġı oldı **devlet**
SE1242 Diḳḳat olınsa eger **devletine** / Ẓilleti degmez anuñ ʿizzetine
SE1498 ʿAdl-i pāyende ḳılup **devletini** / Eyledi dād-ıla pür milketini
SE3131 Nesne fevt olmaz a iy şāh-ı cihān / **Devletüñde** var-iken daḫı zamān
HH237 Ḫaşre-dek **devletiyle** var olsun / Pāye-i ḳadri üstüvār olsun
HH239 **Devletin** ber-devām ḳıl Yā Rabb / ʿÖmrini müstedām ḳıl Yā Rabb
HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni ḥabl-i metīn / İtdi naẓm-ı umūr-ı **devlet** ü dīn
HH279 Ol hişāb üzre ola başt-ı sinīn / Ḫaşre-dek ide naẓm-ı **devlet** ü dīn
HH927 Ḫātem-i **devlet** oldı māniʿ-i kār / Ḳaldı mühriyle āḫir ol ifgār
HH1020 Cümle erkān-ı mülk āḫir-i kār / Virdiler **devlet-i** vezīre ḳarār
HH1187 Sürelüm pāy-ı taḫt-ı **devlete** raḫt / Cehd olunsun hele ya taḫt yā baḫt
HH1384 Māhsın burc-ı ʿizzet eyle yirüñ / Rūḥsun ṣadr-ı **devlet** eyle yirüñ
HH1396 Ṣadr-ı **devlet** ki āḫiri letdür / Mühr-i laʿlini dāġ-ı ḥasretdür

devleti depmek [1] fırsatı kaçırmak, talihi geri çevirmek

HH925 Bī-tereddüd yine ola olacaḳ / **Devletüm depdügüm** ḳala ancaḳ

devlet-mend [2]

1. mutlu, kutlu

SE1069 Rūz-ı mizānı añan **devlet-mend** / Aşaġı ḳor ne ḳadar olsa bülend

2. hali vakti yerinde, zengin

SE3387 Bir ḥelāl ister idi **devlet-mend** / Himmeti ḳadri gibi ola bülend

devletli, devletlü [5] devlet sahibi, talihli

NE2152 Olmaġa bu ʿārıża serden tırāş / Şimdi gerek ḫaylice **devletli** baş
SE2947 Bāreke'llāh hüner-perver imiş / Başı **devletli** şeh-i kişver imiş
SE1241 Oldı **devletliler** eṭfāl-ṣıfat / Oġlan oyuncaġı oldı devlet
SE3012 Līk ol kisvet-i vālā-yı edīb / Başı **devletlilere** oldı naṣīb
HH2450 İki **devletlüden** ḳaçup bari / Olmasun derdi nikbeti sāri

devr [18]

1. zaman

S962 Perīşān ider bezmi raṭl-ı girān / Odur fitne-i **devr-i** āḫir-zamān
NE1438 Pertev-i ḫūrşīd gibi müstemer / Himmetine **devr** ile nezdīk-ter
NE1754 Ḫalḳı ṭolandurmada bī-tābdur / **Devr** ise eblehlere dolābdur
NE1797 Nuḳrededür fikr-i daḳīḳ-i nekāt / Ḥīle-i şerʿiyye-i **devr-i** zekāt

SE232 Gerdiş-i **devr** ile irdi dem-i şām / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i tamām
SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i eyyām / **Devrini** sāl-i nev-i fitne-i ʿām
SE2731 Sezmezem kim irişe **devr-i** sinīn / Saña endīşe yaḳındur pervīn
SE3039 **Devr-i** eyyām-ıla ol merd-i benām / Oldı Mollā-yı hükūmetgehi Şām
HH219 Oldı devrāna **devri** bir devlet / Buldı ḥalḳ içre luṭf ile şöhret
HH771 ʿAcabā saña n'eyledüm n'itdüm / İşte bu **devre** geldüm ü gitdüm
HH1385 Ḥayf kim **devr-i** ḫüsnüñ ide tebāh / Aġıl içinde bir senüñ gibi māh

2. (mecliste) kadehin sırayla dönüşü. Bezm-i Cem'de bütün ihvanın bir kadehten içmeleri âdetti, bu mecliste kadehin elden ele dolaştırılması "devr" olarak nitelenmiştir.

S496 Bu **devr** içre sāġarda şanma ḥabāb / Olur bīm-i ḳahr ile her zehre āb
S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet gerek **devr-i** meyde müdām
S1051 Lebüñ **devr** uṣūlüyle ḳıl sāḳiye / Bizi ṣalma sāḳī gibi bāḳiye
S1069 Gözet muṭribā **devr-i** uṣūlün hemān / Dili eyle edvār ile ser-girān
NE3049 Yaʿni idüp **devr-i** teselsül medār / Ara yere hiç giremezdi ḥumār
NE3051 Çekmez idi **devrden** aşla keder / Sāġar-ı mey eglene elde meger
SE941 Dükenüp **devr-i** mey-i bezm-i ḥayāt / Dil-i ser-mestime irmiş sekerāt

3. dönme

HH2345 **Devr-i** girdabı oldı ḳaʿr-nümā / Cā-be-cā ḳande çāh idi gūyā

devr eylemek/itmek [17]

1. dönmek, dolaşmak

S435 Ki **devr eyledikçe** o gūş-ı kelām / Medār olmaḳ ister bu dil-keş maḳām
S816 Murād üzre **devr itdi** çarḫ-ı felek / İçilür getür bāri üç günlicek
NE666 Tāb virür ḫumda olup cāy-gīr / Sāyede **devr eyler** o mihr-i münīr
NE708 **Devr iderek** ḳubbe-i fīrūze-fām / Ṣundı meger herkese bir ṭolı cām
NE1410 Çün göre fānus-ṣıfat-ı tābdār / **Devr ider** eṭrāfını pervāne-vār
NE2003 Şaʿşaʿadan ḳıl geçürüp itdi cevr / Çarḫ anı aḫşāma dek **itdürdi devr**
NE2842 ʿAḳsine **devr itdi** sipihr-i daġal / ʿĀmil olan oldı maḥall-i ʿamel
SE95 Oldı miftāḥ-ı yed-i ṣunʿı medār / Bī-ḫalel **devr ide** tā yevm-i ḳarār
SE1100 Olmadı ḥāʿil aña heft iḳlīm / Cümle **devr eyledi** mānend-i nesīm
SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda tedbīr / Ḥaşre dek **devr ide** ol ḫayr-ı keşīr
HH1010 Dehr Ḫurşīd Şāha cevr itdi / Ḫāke ṣaldı garīb-i **devr itdi**
HE108 Bürücı **devr idüp** oldı o ḫurşīd / Dil-i işnā aşerde sırr-ı tevḥīd

2. kadeh dolaştırmak

S78 Anuñ şevḳına **devr ider** cām-ı ʿışḳ / O ḫātem içündür hemān nām-ı ʿışḳ
NE1405 Şevḳ ile **devr itmede** peymāneler / Kem küm öter ḫum gibi ḫum-ḫāneler
NE2983 Tā seḥer olınca çü bedr-i tamām / Ol gice **devr eyledi** meclisde cām
HH301 Sāḳī dellāl-ı laʿl-i nāb oldı / **Devr idüp** mey ḳararını buldı

3. (zaman için) geçmek

SE2703 Olmadı **devr ideliden** meh ü sāl / Çoḳ süḫan ṣādıḳ u çoḳ māl ḥalāl

devr-i dāyim [1] sürekli dönüş

SE2457 **Devr-i dāyimle** sipihr-i devvār / Pes degil mi bize enmūzec-i kār

devr-i felek [1] talih, kader

NE1315 Ḥāṣılı **devr-i felek-i** bī-ḳārar / ʿAḳsini iẓhār ider āyine-vār

devr-gerdūn [1] kader, talih

HH2463 Gördiler cevr-i **devr-i gerdūndan** / Oldılar saḫt baḫt-ı vāruñdan

devr-gül [1] gül mevsimi

HH298 **Devr-i gül** ḥükmüni virüp āḫir / Cām-ı gül-rengi eyledük dāʾir

devr-ḳadīm içre [2] eski zamanda, çok eskiden

NE1012 **Devr-i ḳadīm içre** meger bir cevān / Bir zene dil-beste olur nā-gehān
NE939 **Devr-i ḳadīm içre** bir ehl-i hüner / Oldı ʿAcem milketine tāc-ver

devr-i sipihr [1] talih, kader

SE1197 Eskiden **devr-i sipihrüñ** kārı / Gah ġam-ḫˇārı vü gāhī ḫārı

devr-i zamān [4] içinde bulunulan zaman

S234 Zihī vaḳt-i ʿıyş-ı dem-i cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı **devr-i zamān**
S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḥaşīr üzre **devr-i zamān**
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāşır-ı dīn / Müftī-i **devr-i zaman** māh-ı zemīn
HH2165 Göz açup başladı niyāza hemān / Didi ey feylesof-ı **devr-i zamān**

devr-nümā [1] dönme, dolaşma

NE2218 Nice zıbıḳ **devr-nümā-yı** ṣafā / Nīze-i merdāne-i merdüm-rübā

devrān [16]

1. zaman

SE304 Ki duʿāyile idüp ʿunvanı / Yazdıḳ evṣāf-ı şeh-i **devrānı**
HH189 Yine ey ḫāme ḳıl dür-efşānī / Yazalum vaṣf-ı şāh-ı **devrānı**
HH872 Nāmı Ḫurşīd Şāh idi anuñ / Cem ü Cemşīdi idi **devrānuñ**
HH1410 Oldı Ayaza ʿışḳı ṣad-çendān / Döndi āh iderek şeh-i **devrān**
HH1748 Anı söyletmeyüp şeh-i **devrān** / İtdi deryāya atmaġa fermān

2. felek, dünya

SE338 Böyle Cem gelmedi hīç **devrāna** / Ser-be-ser kişveri ʿişret-ḫāne
SE876 Eyleyüp kūşe-i ḳabr içre nihān / Bildürür ḫaddüñi āḫir **devrān**
SE1195 Oldı **devrān-ı** celāli maʿkūs / Rāʿyet-i devleti ḳıldı menkūs
SE1355 Geldi dīvānına bir gün anuñ / Bir felāket-zedesi **devrānuñ**
SE3223 Mübtelā eyledi āḫir **devrān** / Bu sitem-kāre o nā-şādı hemān
SE3343 Ṭoġar andan fiteni **devrānuñ** / Āḫiret anasıdur şeyṭānuñ
SE3348 Bükse ḳaddin sitemi **devrānuñ** / İki ḳat oldı fesādı anuñ
HH219 Oldı **devrāna** devri bir devlet / Buldı ḫalḳ içre luṭf ile şöhret
HH1578 Var idi bir muʿallimi anuñ / Fużalāsından idi **devrānuñ**
HH2258 Açmamış ġonce-i dilüñ **devrān** / Ḳalb-i nā-şāduñ olmamış şādān
HH2352 Gūyīyā mevc-i şafḥa-ı ʿummān / Dürdi ṭomār-ı ʿömrüni **devrān**

devrān sürmek [1] mutluluk ve rafah içinde yaşamak

S471 Murād üzre **devrānını** sürmedi / Ṭoyunca cihān leẕẕetin görmedi

devre [1] zaman

HH1204 Geçirüp ʿayş ü nūş ile eyyam / ʿĀḳıbet buldı **devresi** encām

devrilmek [2] yıkılmak, dağılmak

NE2632 Eyleye taḫrīk-i ʿadüvvi recīm / **Devrile** bir böyle binā-yı ʿaẕīm
NE834 Yaʿni ki perest-gen olup küm-künān / Fülk-i zemīn **devrilür** idi hemān

devşirme [1] düzensiz olarak bulunup derlenip bir araya getirilmiş olan

HE78 Meger **devşirmedür** ol zülf-i kāfir / Anı ḳılmış bölük bölük ol sāhir

devşirmek [3] toplamak, derlemek, bir araya getirmek

S812 Müselmān idüp ġamze-i sāhiri / Biraz **devşir** ol ṭurre-i ḳāfiri
SE2552 **Devşirüp** ʿaḳluñı başa gahī / Hele fikr eyle o gökde cāhī
HH612 **Devşirüp** kendin ol perīşān-dil / Ṭutdı mestāne-veş reh-i menzil

devvār [3] sürekli olarak dönen

SE2457 Devr-i dāyimle sipihr-i **devvār** / Pes degil mi bize enmūzec-i kār
SE3084 Gözleyüp encüm-i bīdār gibi / Dönmeye gerdiş-i **devvār** gibi
NE767 Ḫāṣılı bu şeşder-i **devvārda** / Resm idi ol naḳş-i dil-i zārda

dey [2] kış

S1348 Çemen-zāra irdi yine bād-ı **dey** / Dem irdi bisāṭ-ı şafā ola ṭay
HH2025 Bozdı fi'l-ḫāl ḫāṣımı ḥākim-i Rey / Ṣanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i **dey**

deyācīr [1] karanlıklar

SE55 Meṣʿal-efrūz-ı **deyācīr-i** ʿadem / Rāyet-efrāz-ı tebāşīr-i ḳıdem

deycūr [1] karanlık ‖ derin üzüntü

HH1730 Mīl ile çeşmini idüp bī-nūr / Eyleye menzilin çeh-i **deycūr**

deyn [4] belli bir süre sonra ödenmek üzere alınmış para, vadesi belli borç

SE593 **Deyndür** ādeme ṭāʿat-i Ḫudā / Ḫalḳuñ aḥvāli emānāt-i Ḫudā
SE1206 **Deyndür** boynına mānende-i ṭavḳ / Ki emānātı ide ehline sevḳ
SE3087 **Deyndür** zimmete şey-i mevʿūd / Ḫulf-ı vaʿd oldı ḫılāf-ı maʿhūd
SE3096 Viresiye inanur hem-nefesi / **Deyndür** ẕimmet-i merde viresi

deyr [14]

1. meyhane

S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫıżr-ı cān / Ya ḫāk içre şahrınc-ı **deyr-i** muġān
S1002 Ne taḳṣīr kim ide o sükkān-ı **deyr** / Bağışlar günāhını pīrān-ı deyr
S1002 Ne taḳṣīr kim ide o sükkān-ı deyr / Bağışlar günāhını pīrān-ı **deyr**
S1013 Ne **deyr-i** mübārek ne ḫoş yirdür / Ki her muġ-beçe şanki taşvīrdür
S1017 ʿAceb tekyedür **deyr-i** pīr-i muġān / Başı aġrıyan aña varur hemān
S1042 Olur **deyr-i** pīr-i muġān pür-şafā / Varan anda taḫta ḳaḳar dāʾimā
NE166 ʿĀşıḳ-ı şūrīde-dile tābe-key / Tāze ola raġbet-i **deyrine** mey
SE2008 Eşḳıyādan bir alay ḫāne-ḫarāb / İtdiler **deyr-i** ḫārābata şitāb

2. manastır

NE795 Ṭayy-ı reh-i mescid ü **deyr** eyledüm / Görmedigüm yerleri seyr eyledüm

3. dünya

NE683 Meykedesi keşt̄i-i **deyrin** Nūḥ / Ḳalmış içinde o reʾisü'l-fütūḥ
NE913 Tāḳ-ı felek **deyr-i** mükāfātdur / ʿAynını göstermede mirʾātdur
NE1209 Rātibe ḫār-i keremi vaḫş u ṭayr / Seyr-i naġam-ḫānesi güncişüñ **deyr**
NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiṯ yeri baṭn-ı zemīn / **Deyr-i** nūr emriyle miṣāl-i cenīn
HH1513 Ḫaşm ü ʿuzza ʿadū-yı lāt oldı / Fātih-i **deyr-i** sümenāt oldı

Dımışḳī̄ [1] Şam ahâlisinden olan kişi, Şamlı

SE1235 Manṣıba nice **dımışḳī̄** cāhil / Çün firengī̄ virüp ola vāṣıl
HH580 Ṭālib-i ʿilme virdi ḳuvvet ü fer / Kesb-i faẕl eyledi **dımışḳī̄ler**

dıraḫş(ān) [6] parıltı, ışık, nur

S764 Ḳanı sāḳiyā ol **dıraḫşān** zücāc / Ki taḥṣī̄l ide cism-i ḫāk-i müzāc
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler **dıraḫş** / Belki şeh-i şarḳa olur tāc-ı baḫş
S1554 Be-şemʿ-i **dıraḫşān-ı** meydān-ı bezm / Ki eṭrāfını ala mihmān-ı bezm
NE618 Yüze güler sāġar-ı raḫşān gibi / Līk yaḳar mihr-i **dıraḫşān** gibi
NE1472 Mevce-i tevfīḳ olup rāhber / Sāḥile geldi o **dıraḫşān** güher
NE3088 Nūr-ı maʿānī̄ ki **dıraḫşān** olur / Heyʿet-i saṭr ile çerāġān olur

dıraḫşende [4] parlak, parıldayan

S770 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i şuʿle-zen / **Dıraḫşende** şemʿ-i muraṣṣaʿ legen
S773 Getür şīşe-i cāmı raḫşende ḳıl / Çerāġ-ı ümīdüm **dıraḫşende** ḳıl
S878 Dönüp zevraḳ-ı sürḫa cām-ı şarāb / **Dıraḫşende** fānūs ola her ḥabāb
S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ḫurşīd-i lemʿ / Görülsün mey olup **dıraḫşende** şemʿ

dıraḫt [5] ağaç

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı **dıraḫtın** hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
S726 **Dıraḫtān-ı** ʿālī̄ olup ser-be-evc / Gelür ehl-i ʿişret aña fevc fevc
S1318 Yine şiddet itdi gelüp bād-ı saḫt / Görüp anı kendin ṭaġıtdı **dıraḫt**
HH1035 Ol **dıraḫt** oldı bāʿiṣ-i vuṣlat / Anlara oldı bister-i rāḥat
HH1065 Hem-reh olan **dıraḫt-ı** ṣandal-sā / ʿUd-ı māverdi idi ser-tā-pā
HH1034 Elleri irdi bir **dıraḫta** hemān / Oldı rāh-ı necāta fülk-i revān

dırra-ı ʿadl [1] adalet kırbacı

NE333 **Dırra-ı ʿadli** ki sipihre ura / Eñsesini ṭās gibi ötdüre

dırāz, dirāz [9] uzun

S142 ʿİnān oldı destin öpüp ser-firāz / Bulup cān-ı sermedle ʿömr-i **dırāz**
S288 Süḫan kūteh ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı şaḥrā-yı dūr u **dırāz**
S1539 Nefes-vār ola ey nevā-sāz-ı rāz / Ḳarār eylesün bu nevā-yı **dırāz**
NE2929 Olma iñen gördügüne dest-yāz / Çek elüñi kim kesilür her **dırāz**
NE3005 Oldı cezā-yı ʿamel-i mühmeli / Dest-i **dırāz** idi kesildi eli
HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i nişīb ü ferāz / İrdi bir sebze-zāra rāh-ı **dırāz**
SE1035 Uzanup fikret-i ḳadd-i mevzūn / Oldum efkār-ı **dırāz-ıla** zebūn
SE1512 Ol güni bildi gürūh-ı ġammāz / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i girān-ḳadr-i **dirāz**
HH2731 Ḳader-endāz-ı ṭabʿ-ı mevzūn-bāz / Azmāyişler itdi dūr ü **dirāz**

dırāz itmek [5] uzatmak

NE1986 Ḫalḳa **idüp** ṭaʿna zebānın **dırāz** / Oynadur oldı ili ol künde-bāz
NE3137 **İtme** hemān ṭaʿna zebānın **dırāz** / Ḫiffeti ḳo tek otur ey künde-bāz
NE3169 Saṭrı **ide** biribirinden **dırāz** / Bozıla ẓulm ile bu ḳānūn-ı rāz
SE371 Keserin ḫāme elin **itse dırāz** / Gerçi ʿālem ṭolı gencīne-i rāz
HH1043 Nicesi kelbeteynin **itse dırāz** / Miḫ-i zerrīn-i encümi ide bāz

dırāz olmaḳ [3] uzamak

S1370 Şu deñlü **dırāz oldı** şimdi leyāl / Ki uyḫu yetişdürmek oldı muḥāl
NE1019 Müddet-i hicrān ile sūz u güdāz / Şavm-ı naṣārā gibi **olur dırāz**
SE118 **Oldı** efsānelerüm şöyle **dırāz** / Şeb-i yeldā olamaz defter-i rāz

ḍıyyıḳü'l-nefs {ḍayḳu'n-nefs} [1] nefes darlığı

NE2851 Ḥaḳḳına şāḳīler ider imtizāc / İtmege **ḍıyyıḳü'l-nefsine** ʿilāc

dīḳ [1] erime hastalığı, bkz. "ḥummā-yı dīḳ" md.

S1224 Muṣavvir-i heyūla-yı ḥummā-yı **dīḳ** / Aña ḳahve sevdā imiş muhteriḳ

dībā [3] ipek saten veya ipek kadife üzerine altın ve gümüş işlemeli ağır kumaş, İran şahlarının saltanat göstergesi olarak giydikleri çok süslü bir giyecek

S1364 Müheyyā olupdur şeh-i Behmene / Çemenlerde buz gibi **dībā** yine
SE495 Kesdi **dībā-yı** süḫandan ḫālā / Şāhid-i ḳışşaya bu resme ḳabā
NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa sāye resm / İtdi sülük naḳşını **dībāya** resm

dībāce [3] kitaplarda başlangıç, ön söz, mukaddime

SE181 Nūr-ı pīşānī̄-i ecdād-ı kirām / Levḥ-i **dībāce-i** āyāt-ı ʿiẓām
SE402 ʿĀḳıbet itdüm anuñ bendini ben / Zīb-i **dībāce-i** dīvān-ı süḫan

HH93 Nüsḫa-ı heft cilde **dībāçe** / Faḫr-ı kevneyn Ḥażret-i Ḫˇâce

dībek [1] taş veya ağaçtan içi oyularak yapılmış, içinde buğday, kuru biber, kahve vb. şeyler dövülen büyük bir havan ‖ pasif eşcinsel erkek

NE2883 İllere dökdürmek idi kār aña / Vaḳf-ı **dībek** olmuş idi nām aña

Dicle [1] Türkiye'de doğup birçok kolları olan ve Irak topraklarına geçip Fırat'la birleşerek Şattülarap'ta Basra Körfezi'ne dökülen nehir, Dicle nehri

NE259 Kāhkeşān-ı **Diclesine** ṣal bıraḳ / Çünkü degil ʿāṣıḳa Baġdad ıraḳ

dīd [1] görme, izleme, görüş

SE1398 Dimiş ol Ḫusrev-i pür-dāniş ü **dīd** / Ẓulm olınmaḳ saña ġāyetde baʿīd

dīdār [9] yüz, çehre, güzel yüz, [tas.] ilâhî güzelliği temaşa

NE305 İtdi tecellī aña envār-ı Ḥaḳ / Virdi tesellī aña **dīdār-ı** Ḥaḳ

SE657 "Erinī" diye görüp leyl ü nehār / Ḳaldı kūh üzre ümīd ü **dīdār**

SE979 Şemʿada lemʿa-i **dīdārı** görüp / Ẕerrede mihr-i pür-envārı görüp

SE2595 Kāniʿ-i leẕẕet-i **dīdār** olasın / Ebedī vaṣla sezā-vār olasın

SE3329 Ẕevḳ-i **dīdār-ıla** ol mest-i naẓar / Ṭuymadı can acısın ẕerre ḳadar

HH147 Ḫāṣṣ-der-ḫāṣṣ ṣoḥbet-i **dīdār** / ليس فى الدار غيره ديار

HH355 Olmaya kimsede ümīd-i kinār / Gāyet-i ẕevḳı leẕẕet-i **dīdār**

HH1261 Cāmesi sebz-i ter felek-vārī / Neyyir-i pür-eşiʿʿa **dīdārı**

HH1885 Cāmdan itdi ʿarża-ı **dīdār** / Merdüm-i dīde-i ulü'l-ebṣār

dīde [57] göz

S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı pāk / Dil ü **dīde-veş** rūşen ü tāb-nāk

S175 Ḳılup nūr-ı **dīde** gibi ḳaṭʿ-ı rāh / Yine perdesin eyledi cilvegāh

S848 Anuñla döküp ḳaṭreler çeşm-i ter / Dil ü **dīdeden** ḳarʿ u inbīḳ ider

S1510 Ḳaçan esb-i ṭabʿ ola şarṣar-güẕār / Tozın görmeye **dīde-i** rūzgār

NE33 **Dīde-i** mīm eyledi sīneye naẓar / Meddi şuʿāʿ-ı başarīdür meger

NE98 Sürme-keş-i **dīde-i** ʿayne'l-yaḳīn / Perde-güşā-yı tutuḳ-ı ḫūr-ı ʿīn

NE478 **Dīde-i** māhīye dönüp encümi / Ṭaşdı şebüñ yine siyeh ḳulzümi

NE865 Şarṣar idi gibi iden şiddeti / Ebre döner **dīde-i** pür ḥasreti

NE972 **Dīde** vü ebrū-yı cefā cūy-ı nāz / Keffe vü şāhin-terāz idi nāz

NE1032 **Dīdesi** pür-āb u dilinde hevā / Gönli ḥayālinde velī dāʾimā

NE1197 Mihrüñ idüp meyl-keş-i envārını / Bāġın açan **dīde-i** ezhārını

NE1236 **Dīde-i** rāḥat çün ola seyr-i ḫāb / Ḫāne-i yāfūḫ olur aña bāb

NE1262 **Dīde** vü ʿaynīye ṣalup ṣer ü ṣūr / Ḫābda elbette ider bī-ḫużūr

NE1266 **Dīde** vü ʿaynīde iderken fiġān / Olur iki göz arasında nihān

NE1286 Gökṣu olup **dīde-i** rūşen-dilān / İki yanında müjesi neysitān

NE1334 Ol nemekin baḥr ile rūşen-fezā / Yir yüzüne **dīde-i** behcet-fezā

NE1336 Mihr-i felek gibi cihān-**dīdeler** / Müttefiḳ olup bunı taḥḳīḳ ider

NE1341 Līk nice ḫāṣṣası vardur ḥafī / **Dīde-i** eşḫāṣa olur muḫtefī

NE1372 **Dīde** dükānın ḳapayup ḫāṣılı / Yaḳmış idüm ḫāṣılı ṣemʿ-i dili

NE1454 Ḫirelenüp **dīdeler** envārdan / Atdı kimi kendüyi dīvārdan

NE1788 Naḥl-i ḥazan-ı **dīde-veş** azād ola / Dāmenini silke gide ṣād ola

NE1846 **Dīdesi** necm-i seḥer-i kārbān / Sīnesi ebnān-ı ḥıdāʿ-ı cihān

NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün şām-ı tār / **Dīde-i** ḫūrşīde ururdı ġubār

NE2072 ʿAybumuz it **dīdeye** ḥāʾil yine / Baḳmıyalum ʿayn-veş il ʿaybına

NE2087 Çeşm-i ḫıred gümreh ider ṭālibi / Şübhe virür **dīde-i** uṣūl gibi

NE2127 Manẓara-veş **dīdeni** bend eyle tā / Baḳmaya ġayruñ ḥareminden yaña

NE2199 Var idi hem-sāyesi bezme ḫīn / Merdüm-i **dīde** gibi ḥalvet-nişīn

NE2509 Alup anı bāri gel eyle ḫużūr / **Dīdeye** ṣal nūr-ı derūne sürūr

SE130 Eyleme muntaẓır-ı rāh-ı emel / Gösterüp **dīde-i** ḫırṣumda ḫivel

SE198 Nūrda ġālib idi ḫūrşīde / Cismi bīnende idi çün **dīde**

SE237 Ayaġı tozı ile şām-ı siyāh / İtdi rūşen-gerī-i **dīde-i** māh

SE428 Nite kim **dīde-i** şaḥṣ-ı ḫāyin / Bir baḳışda bile hep esrārın

SE608 ʿAyn-ı ʿilmi yürü pür-nūr eyle / Hevesüñ **dīdesini** kūr eyle

SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı tāb / Geldi bu **dīde-i** ġam-dīdeye ḫāb

SE966 **Dīdedür** ʿışḳa viren neşve-i mül / Ḳatlanur görmeyicek çünki göñül

SE1036 Sadef-i **dīde** dökerken gevher / Yumulup ḫābıla oldı bī-fer

SE1626 Sübḥada desti ʿaṣāda bir eli / **Dīde** mekḫūl ü muṣayḳal ṣaḳalı

SE1714 Dehr sermāyemi ifnā itdi / **Dīde-i** baḫtımı aʿṣā itdi

SE2164 Oldı zen-pārelerüñ ḫāli tebāh / Sürmeli **dīde** gibi baḫt-ı siyāh

SE2386 Āb-ı ṣāfī çü dil-i ṣūrīde / Oldı yir yüzine nūr-ı **dīde**

SE2559 Cām-veş **dīdede** nem sīnede tāb / Pür-hevā kelle nümūdār-ı ḥabāb

SE2934 **Dīdeler** ṣaʿṣaʿasından ḫīre / ʿAḳıllar daġdaġasından tīre

SE3253 Çünki bir **dīdesi** pür-ḫūn oldı / Çeşm-i ha surḫıla gülgūn oldı

SE3333 Baḳmaġa ol çemen-i ümmīde / Ḫākda oldı ser-ā-pā **dīde**
HH13 Oldı kuhlü'l-cevāhir-i şeb-i tār / **Dīde-i** māha fāyiżü'l-envār
HH525 Kimi dir eşk-i **dīde-i** gülgūn / Gösterür baġrı oldıġın pür-ḫūn
HH544 Āteş-i ʿışḳ ḥadden aşmışdur / **Dīdeden** çaḳ dile ulaşmışdur
HH1251 Eyledi sayḳalī-i nūr-ı hüdā / Dil ü can **dīdesini** dūr-nümā
HH1287 Ḫˇābdan oldı eşki dīde-güşā / Ṣan gülāb ile **dīde-i** remdā
HH1789 Şükrler itdi Ḥaḳḳa ḫalḳ-ı cihān / Oldı pür-nūr **dīde-i** ʿıyān
HH1885 Cāmdan itdi ʿarża-ı dīdār / Merdüm-i **dīde-i** ulü'l-ebṣār
HH1895 Oldı çün kim güsiste tār-ı naẓar / **Dīdesinden** döküldi gevherler
HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden eşk-güẕer / Ḳatı açıḳ boyadı **dīde-i** ter
HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i naẓar / **Dīdeden** virdi ḳalbe ḳara ḫaber
HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ başda şarāb / **Dīde** vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb
HH2597 **Dīde-i** yār kevkeb-i ṣākib / Ṭayyibüñ çeşmi ṭayyib ü sākib
HH2652 Bir gice fikr ile olup bī-tāb / Nergis-i **dīde** oldı ġonca-ı ḫˇāb

dīde-bān [1] gözcü, gözetleyen
NE2539 Zīr-i liḥāfından olup **dīde-bān** / Beyżayı gözler idi keşf-veş hemān

dīde-güşā [4] göz açan
SE1515 Ḥāṣılı cümle olup **dīde-güşā** / Olmış-iken müteraḳḳıb aʿdā
SE3314 Bār-ı ümmīde olup **dīde-güşā** / Pür-şükūfe şecer idi gūyā
HH1052 Ḳapusı rū-yı baḥra **dīde-güşā** / Keşret-i ḫalḳ ḳaṭre-i deryā
HH1287 Ḫˇābdan oldı eşki **dīde-güşā** / Ṣan gülāb ile dīde-i remdā

dīde-i aʿver [1] kör göz
SE3374 **Dīde-i aʿveri** ṭarḥ olmış-ıdı / Zūr-ı şāhid gibi çarḫ olmış-ıdı

dīde-i cān [6] can gözü, gönül gözü, basiret
NE1369 Oldı beşīr-i eşer-i ibtihāc / **Dīde-i cānumda** olan iḫtilāc
SE490 Açıla **dīde-i can** ġafletden / Ḳurtula sālik-i dil ẓulmetden
SE598 **Dīde-i cāna** çeküp kuḥl-i sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep naḳş-ı midād
SE767 **Dīde-i cāna** virüp nūr u feri / Rāst-bīn eyleye her kec naẓarı
SE1369 **Dīde-i cānı** olur dilde güşād / Gūyiyā anda süveydāsı sevād
HH410 Ḫˇāb ammā ki reşk-i bīdārī / **Dīde-i cānı** açdı envārı

dīde-i ḫūn-feşān [1] kan saçan göz
S519 Baña vāye-i ʿıyş-ı bezm-i cihān / Fiġān-ı dil ü **dīde-i ḫūn-feşān**

dīde-i ḫūn-pāş [1] kan saçan göz
NE1692 Aġlama benüm **dīde-i ḫūn-pāşuma** / Olsa meded eyler idüm başuma

dīde-i ʿibret [3] ibret gözü, ibret bakışı, ibret almak için bakan göz
NE821 Yaʿni idüp ḥalḳı ḥaḳḳa rāhber / **Dīde-i ʿibretle** iderdi naẓar
SE797 Şükr kim **dīde-i ʿibret** baḳıyor / Çirk-i meẕkūr yüzüñden aḳıyor
SE828 **Dīde-i ʿibret**-ile eyle naẓar / Cins-i ḥayvān ü cemād-ile beşer

dīde-i pür-ḫūn [2] kanlı göz
NE509 Şīşe-i rengīn ile güller ki var / **Dīde-i pür-ḫūn** ile ʿaks-i ʿiẕār
HH2632 Eyledi eşk-i **dīde-i pür-ḫūn** / Zevraḳı cām-ı bāde-i gülgūn

dīde-i pür-nur [1] ışık saçan, nurlu göz
NE280 **Dīde-i pür-nūrına** sürmüş meger / Var daḫı ol sürmeden anda eşer

dīde-i şeng [1] ıslak, nemli göz
HH341 Gözden eyler vebāle āhengi / Necm-i ġaddār **dīde-i şengi**

dīde-i ter [1] ıslak, nemli göz
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin görse eger / Aḳıdur aġzı ṣuyın **dīde-i ter**

didüm didi [1] sıklıkla halk şiirinde kullanılan, aşıkla sevgilinin karşılıklı konuşma esasına dayalı şiir türü
SE1611 Naḳl idüp her sözi teʿyīdi ile / Pür ider bezmi **didüm didi** ile

dīg, dīk {dīg} [4] toprak tencere, çömlek
S927 Ne ḫum **dīg-i** seccāde-i mey-gede / Ki siḥr eyleyüp fitne ḳaynatmada
S1302 Ḳapaġın atup yaʿni **dīk-i** zemīn / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı çarḫ-ı berīn
HH762 Meşk-i ḳaṭran idi iki memesi / Cūşişī **dīk-i** mekr zemzemesi
HH749 Ḳaynadup fitne mekr ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden oy virür her **dīk**

dīg-i fiten [1] fitne kazanı
HH746 Ḳaddi ḫam fikri ḫām ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i **dīk-i fiten**

dīg-i ḫālī [1] boş çömlek, bu terkip kadınların girdiği eşcinsel cinsî münasebet tavsifinde kullanılmıştır.
SE2542 **Dīk-i ḫālīlerini** ol iki zen / Ne çıḳar ola ḳapışdurmaḳdan

dīg-i sevdā [1] aşk tenceresi, sevgi kazanı

S1223 Seri **dīk-i sevdā** dili derd-keş / Ki bī-maġz-ı dercūze-i ḳahve-veş

digal {daġal} [1] bkz. 'daġal' md.

HH1653 İtdi taşvīri ol **digal** muʿtād / Şaha āyīne gibi pīş-nihād

dīger [2] başka

NE2303 Zurna döner her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı **dīger**

SE1599 Ne ḳadar tīz-süḫan olsa eger / Bulamaz kār-ı **dīger** deñlü eşer

diger-gūn [5] değişik, başka türlü, bozuk

NE1937 Faḳr ile aḥvāli **dīger-gūn** iken / Ḍarbet-i şaḥneyle ciger-ḫūn iken

NE2844 Ḥāl-i cihān şimdi **dīger-gūn** olup / Niçe denī epşet ü meʾbūn olup

SE3225 Ḥālini ʿışḳ **dīger-gūn** itdi / Anı günden güne mecnūn itdi

SE3498 Biri ol ṭāʾife-i nā-mevzūn / Ki ide naẓmuñ işin **dīger-gūn**

HH1460 Baña raḥm it ki zār u maḥzūnem / Ḥālet-i ʿışḳ ile **dīger-günem**

digmek {degmek} [1] değmek, dokunmak

S464 Gelelden bu bezm-i bed-encāmına / Anuñ **digmedik** bir ṭolum cāmına

dih [2] köy

S347 **Dih** ü şehre āteş şalup ser-be-ser / Fişek çādırı oldı ol ḫaneler

SE953 N'eyler ādem bu **dih-i** vīrānı / Cān-ı ʿālem sefer-i ruḥānī

dihiş [1] verme, bağışlama, bağış

SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ dād ü **dihiş** / ʿAmelidür eyiye varmaz ol iş

dihḳān [6] çiftçi

NE1936 Belki eben ʿan ced o **dihḳān** reviş / Bulmuş iken anuñ ile perveriş

SE2735 Pīr-i **dihḳān** gülerek virdi cevāb / Didi iy taze nihāl-i şādāb

SE2742 Ḫāṭıra geldi o **dihḳān** ile baġ / Hem anuñla olınan suḥre vü lāġ

SE3145 Gāv-ı **dihḳāne** ḫıyānet naẓarı / Gürbeden bed-ter ider şīr-i neri

HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i **dihḳān-veş** / Şaḥn-ı baġa ʿasāyı dikdi güneş

HH2569 Meclise geldi çünki germiyyet / Pīr-i **dihḳānı** itdiler daʿvet

dijem [2] öfkeli, hiddetli

SE2327 Aldı niʿmetlerini çarḫ-ı **dijem** / Bir birin yirdi elemden ʿālem

HH1423 Gördi bir nerre-şīr-i tünd-i **dijem** / Kejdüm-i zehr-nāki ejder-dem

dik dik atmaḳ [2] anlaşılmayan gürültüleri, telaşları, ağrılı, acılı olmayı ve sıkıntıyı anlatan ünlem

NE2252 **Dik dik atar** nite ki şāṭır ḳulaḳ / Yatmaz oturdı ḳavsüñ bir ayaḳ

NE2809 **Dik dik atup** mühmeli şüʿbān gibi / Ḳaynar idi ṭurma şadırvān gibi

diken [2] bazı bitkilerin gövde ve dalları ile bazı hayvanların derisinde bulunan ucu sivri ve delici sert çıkıntılar

NE1990 Ḳankı zebān kim ide ḫalḳa ziyān / Vire ışırġan **dikeninden** nişān

SE2279 Ḳuvvet-i ḳahire bu ḥadde iken / Ne revā olmaya berkende **diken**

dikilmek [4]

1. bir yere dik olarak yerleştirilmek

S268 **Dikildi** güneş gibi meydāna tūġ / Degil rīşe şaldı cihāna fürūġ

S711 **Dikilmiş** ṭuran ḳulle-i aʿẓamı / Felek düşunun cāme-i muʿlemi

2. baş aşağı gelmek, yıkılmak

HH1321 Şāhbāz itdi çün gülengi nigūn / Burnı yire **dikildi** oldı zebūn

3. (gözler için) sabit bir noktaya hareketsiz olarak bakmak

NE2108 Gerçi ki bī-şaʿşaʿa-i nūr idi / Göz **dikile** mühre-i billūr idi

diḳḳat [10] inceden inceye düşünme veya bakma, büyük özenle inceleme ya da bakma, incelik

NE2020 **Diḳḳat** ile şāneleyüp rīşini / Çözdi ḫaṭın ʿuḳde-i teşvīşini

SE470 **Diḳḳat** ile ruḫ-ı cānāneye baḳ / Sebaḳ-ı mihr ü vefādur bu varaḳ

SE1242 **Dİḳḳat** olınsa eger devletine / Żilleti degmez anuñ ʿizzetine

SE2422 Eyleme fikr-i maʿāşa **diḳḳat** / Bulmaya **diḳḳat** idenler bereket

SE2722 Naḫl içün ḳazduġı çeh **diḳḳat-ile** / Ağız açup dir-idi ḫayret-ile

SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir mūy-i dü-tā / Ḳatı çoḳ **diḳḳate** ṭoymaz cānā

SE3426 İtdi bu ḥīle nigārı meyyāl / Başladı itmege **diḳḳatle** suʾāl

SE1995 İlden ayırmaġa şirretler ider / Seni incitmege **diḳḳatler** ider

SE2437 Bu ḳadar ʿömr için ol **diḳḳatler** / Luṭf-ı Ḥaḳḳa bu ḳadar ḫissetler

HH477 ʿĀlim idi kitāb ḥükmince / **Diḳḳat-i** fikri inceden ince

dikmek [14]

1. bir şeyi bir yere dik olarak yerleştirmek

S1393 **Diker** māh-ı nev anuñ içün nişān / Dökündilidür miʿber-i keh-keşān
NE485 Sefere şalup **dikdi** bir aʿlā çerāġ / Yaḳdı ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE493 Rāʾyetini **dikdi** sipihre hemān / Aldı bu bārū-yı şeh-i ḫāverān
NE957 Mervedeki mīl gibi evvel zamān / **Dikdi** hemān serḥadd-i Merve nişān
NE1156 Tozḳoparan gibi **dike** bir nişān / Ṣaḳḳ-ı ġubār itmeye bir pehlevān
SE2716 Gördi bir gebr **diker** bāġa şecer / Ṣāh-ı ḳaddin iki bükmişdi kiber
SE2753 Didi kim bāġı dikerken bu żaʿīf / Geldi bir taze cüvān-merd-i ẓarīf
SE3194 Nīze alsa ele her dīvāne / Bir gümüş ḫalḳa **diküp** meydāna
HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i dihḳān-veş / Ṣaḥn-ı baġa ʿasāyı **dikdi** güneş
HH1166 Başların **dikdi** rumḥa anlaruñ / Göklere aġdı ṭopı serdāruñ
HH2476 **Dikdi** çarḥa sütūn-ı mihver-sā / Ṭurdı baḥruñ boġazına gūyā

2. (gözler için) sabit bir noktaya hareketsiz olarak bakmak

NE2549 Ḥaşmına göz **dikmede** bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳḳı rāst
SE3328 Gözini **dikdi** ruḫ-ı yāra hemān / Cānını itdi bu ḫāletle revān

3. biçilmiş veya yırtılmış kumaş ve deri gibi malzemelerin parçalarını birbirine iğne iplik ile birleştirmek

SE992 Rişte ḳıl tār-ı şuʿāʿ-ı başarı / **Dik** hemān perde-i çāk-i naẓarı

dil [400]

1. gönül

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi ṣanduñ ey **dil**
SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse **dili** ʿışḳ eger / Bir ġonca iken biñ gül-i maʿnāya maḳar
S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u **dil** / Leṭāfet-dih-i ṭıynet-i āb u gil
S17 **Dil-i** şāfı mücellā ḳılup ẓātına / Ṣalar pertev-i mihri mirʾātına
S34 Meded ṭaş baġırlı güzellerden āh / **Dil-i** saḫti oldı baña seng-i rāh
S37 Hücūm itdi ḥayret **dil-i** pür-ġama / Unutdı niçün geldügin ʿāleme
S45 Görüp minberi bu **dil-i** pür-melāl / İder mey-gede nerdübānın ḫayāl
S47 Tehī dest ü kef rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i **dil** ṭālib-i bādeyim
S62 Ḫudāyā ʿAṭāyīye eyle ʿaṭā / **Dilin** āşinā ḳıl gözin rūşenā
S66 İdüp şerʿi reh-ber **dil-i** pür-ġama / Beni vāṣıl it şāriʿ-i aʿẓama
S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı pāk / **Dil** ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk
S111 Yem-i ʿışḳda cān u **dili** āşinā / İki şemʿ ile ḫānesi rūşenā
S113 Fedā cān u **dil** ḥażret-i ḥaydere / İmām-ı hüdā sāḳī-i Kevṣere
S178 İdüp feyż ile **dilleri** ḫumm-ı māl / Ṣıġışmadı kendüye her ehl-i ḫāl
S215 Anuñ muṣḥaf-ı medḥine ṭıfl-ı **dil** / Ṣürūʿ itse ḫatmi müyesser degil
S217 Devādur ki andan **dili** kef ḳıla / Ki bir ḳatʿ ile ḫatm-i muṣḥaf ḳıla
S247 Güler yüzle ḫurşīd olup dil-sitān / **Dil-i** cūy-ı yaḫ-beste aḳdı hemān
S248 Silüp berfi itdi nevāziş bahār / Açıldı **dil-i** ġonca gitdi ġubār
S315 Ki çün itdi deryāda ol feth-i gūş / **Dil-i** şāh-ı deryā-ṣıfat itdi cūş
S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / **Dil-i** çarḫda oynadı çaḳ rimāḥ
S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı ferāġ / Dükān-i **dil** öñüne çekmişdi āġ
S399 Ḫum-ı **dil** ki pür-dürr-i meknūn idi / Ġubār-ıġumūm içre medfūn idi
S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı Rabb-i Mecīd / **Dilüñ** ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı kilīd
S413 **Dile** nūr-ı tevfīḳ idüp rūşeni / İrişdürdi bir bezm-i ḫāṣa beni
S494 Ġıdāḫūn-ı **dildür** ne ḫurd u ne ḫˇāb / Meze istemez çünki yaġlı şarāb
S519 Baña vāye-i ʿıyş-ı bezm-i cihān / Fiġān-ı **dil** ü dīde-i ḫūn-feşān
S546 Aḳıtdı **dil-i** ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār / Ki yoḳ anda hergiz ümīd-i kenār
S555 Yenür diyu **dil** ṣaydına ʿazm ider / Velī dām-ı āġūşı görse yılar
S584 **Dil-i** ʿārif-āsā olur pür-ḫurūş / Gelür ol hevā ile deryāya cūş
S613 Ber-ā-ber ṭutup seyr ider ehl-i **dil** / Birin kimse tercīhe ḳādir degil
S666 Girenler o meydāna hep merd-i pāk / Teni şerḥa şerḥa **dili** çāk çāk
S728 Güneş ṭolanur seyr içün dāʾimā / **Dili** beste-bāb-ı icāzet aña
S737 Anuñ feyżidür **dilde** olan güher / Hem üstāddur baña ol hem peder
S762 Ḳanı sākiyā ol fuḳāʿ-ı revāḳ / Ki ehl-i **dili** ide şīrīn meẓāḳ
S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i sīne-sūz / Tehī sāz-ı **dil** āteş-i kīne-sūz
S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i tābdār / **Dile** ṣal o kibrīt-i aḥmerle nār
S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ġam-ı küsl / Ki feyżine leb-teşnedür cān u **dil**
S782 **Dili** pür-veleh cānı mestāne ḳıl / Beni kendi kendümle bīgāne ḳıl
S794 İrişsün beḳāya fenā içre **dil** / Anı ṣafḥa-i maḥv u işbāt ḳıl
S846 Gül-i neşveye nār-ı Nemrūddur / **Dile** āteş-i dāġ-ı Mehbūddur
S848 Anuñla döküp ḳaṭreler çeşm-i ter / **Dil** ü dīdeden ḳarʿ u inbīḳ ider
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol āteşle naḳd-i **dil-i** tāb ile

S892 Demi olsun ey **dil** cihānda meyüñ / Aġarmaya başı sebū-yı meyüñ
S908 Filizzātı n'eyler **dil-i** neşve-nāk / Yeter aña kibrīṭ-i aḥmer o tāk
S953 Sebū cāma meyl itse maʿḳūl olur / Muḥabbetle **dilden** dile yol olur
S953 Sebū cāma meyl itse maʿḳūl olur / Muḥabbetle dilden **dile** yol olur
S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı ḥāl-i **dil** / Vaṣī-i mürebbī-i eṭfāl-i dil
S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı ḥāl-i dil / Vaṣī-i mürebbī-i eṭfāl-i **dil**
S1069 Gözet muṭribā devr-i uṣūlün hemān / **Dili** eyle edvār ile ser-girān
S1081 **Dile** muṭribā irdi zaḫm-ı cefā / Bir yeşīm-i sāzı yetişdür aña
S1140 Virür süz-ı **dil** aña tāb u tüvān / Olur ʿışḳ ile pīr iken nev-cevān
S1165 O şemʿ-i dil-fürūz olup kelle germ / **Dili** seng-i ḫārā iken ola nerm
S1171 **Dil-i** bī-ġılı pāk it ol āb ile / Zer-i ḫāliş it anı tīz-āb ile
S1174 **Dil-i** tāb-nāki ider şuʿledār / Ki nūrun ʿalā nūr olur āşikār
S1175 Dökülseydi nār-ı **dil** üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh varaḳ
S1187 Ḳoyan renge oldur **dil-i** sādeyi / Başīretle gör sāġar-ı bādeyi
S1192 **Dile** ḥabb ü şerbetle olmaz devā / Ne bilsün anı murġ-ı āteş-ġıdā
S1223 Seri dīk-i sevdā **dili** derd-keş / Ki bī-maġz-ı dercūze-i ḳahve-veş
S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı nevrūz-ı bāġ / Şeh-i ʿışḳa gūyā **dil-i** dāġ dāġ
S1374 **Dil** efsürde iken bulur fer ü tāb / İçerden giyüp kürki mest-i ḫarāb
S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile cām-ı **dil** / Bi-ḥamdillah āmādedür kām-ı dil
S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile cām-ı dil / Bi-ḥamdillah āmādedür kām-ı **dil**
S1401 Ṭoluñ dāʾim ey sīne-i bī-sükūn / Yeter saña **dil** sāġar-ı lāle-gūn
S1409 Yoḳ āyīne-i **dilde** rūy-ı riyā / Bu ʿālem-nümādur degil ḫod-nümā
S1419 Olur ṭıyneti pāk olan bī-ḫılâf / Ḳadeḥ gibi rūşen **dil** ü sīne şāf
S1430 Derūna virüp derd-i meyle keder / Ṣafā-yı **dili** żāyiʿ itme gider
S1444 O mihrüñ şuʿāʿı olup tābdār / Çerāġı **dili** yaḳdı kibrīt-vār
S1445 Yanup ḫāne-i sīnede ol çerāġ / ʿAyān oldı rāz-ı **dil** dāġ dāġ
S1446 Muḥabbet **dile** yār-ı dīrīnedür / O da mest-i ḫum-hāne-i sīnedür
S1457 **Dili** şal o nāra Siyāvuş-vār / Ki taḳılmaya töhmet-i iḫtiyār
S1460 Yine **dilde** cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / Ḫurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ
S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola olsa **dil** ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i āb u gil / Sevād-ı dü-çeşm ü süveydā-yı **dil**
S1479 Kesilmez o meyden **dil-i** müstemend / Eger tāk-veş kesseler bend bend
S1492 Hünerler ki gösterdi üstād-ı **dil** / Ẓahīr itmemişdür ẓuhūrī degil
S1519 Bu mātem-serā ḫod müsāʿid degil / Meger merṣiye naẓm ide ehl-i **dil**
S1521 Müʾeşşir süḫan nitekim āh-ı serd / Olur tercemān-ı **dil** ehl-i derd
S1551 Be-ḫamyāze-i sākī-i pür-ḫumār / Be-āh-ı **dil-i** ʿāşıḳ-ı dil-figār
NE58 Gel beri ey kilk-i bediʿ ü'l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı **dil-i** kārdān
NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı ġam-ı hüşyār / Kāşif-i estār-ı **dil-i** perdedār
NE104 Tāb-dih-i laʿl-i **dil-i** ābdār / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i cism-i zār
NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i şerʿ-i ḳadīm / Vesvese-sūz-ı **dil-i** teng-i ḥakīm
NE109 İtmiş iken cānı **dilüñ** mūnisi / Yoġ idi ṭoḳuz düzenüñ birisi
NE123 Fikret-i ʿışḳ ile **dil-i** pür-melāl / Oldı saḳal ile reyāḥīn-miṣāl
NE150 Kendüsüne derdi yeterken yine / Düşmede **dil** ḫūblaruñ derdine
NE180 Eyledi seccāde-i ḥükm-i enām / Rīşede murġ-ı **dilini** pāy-dām
NE183 Bār-ı emānetle **dil-i** güm-rehüñ / Seyrine aldandı bu luʿbetgehüñ
NE349 Olmaya maḳdūr-ı **dil-i** pür-melāl / Ala mı deryāyı bu şunmuş sifāl
NE469 İtse n'ola ehl-i **dile** iltifāt / Oldur olan devlete lāyıḳ zekāt
NE486 Buldı **dil-i** rūşeni nūr-ı hedā / Oldı ṭarīḳ erlerine reh-nümā
NE512 Ġonca gelüp şīşe-i gülgūn ile / Bülbüli ḳodı **dil-i** pür-ḫūn ile
NE515 Derd-i **dilümden** aña virdüm peyām / Ṣandum anı ḳābil-i sevḳ-i kelām
NE521 Yandı şükūfe **dil-i** Vāmıḳ gibi / Nāme-i küstāhī-i ʿāşıḳ gibi
NE551 Ḫāl-i **dil** ile aña itdüm suʾāl / Derdleşüp ta ki ṭuyam ḥasb-i ḥāl
NE553 Derd-i **dile** çāre idüp cüst ü cū / Bunca zamān gezmedeyin sū-be-sū
NE554 Derd-i **dile** çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm gel beri deryāya dek
NE557 Rūy-ı **dile** asdı bürūdet niḳāb / Aramıza geldi yaḫ oldı ḥicāb
NE590 Gözümi açar ehl-i **dil** ālāmdan / Ṣaʿṣaʿa-i ḫançer-i Behrāmdan
NE605 **Dilde** ṭolı ḥubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i ḫafī
NE610 Çeşmine pirāhen-i bādām-veş / Ḫūn-ı **dil-i** ʿāşıḳ olur perde-keş
NE625 Ṣoñra bürūdetle ider münfaʿil / Ḫāṣıl ider derd hemān ehl-i **dil**
NE632 Cümlesi nādān u ḫar-ı nāpesend / Düşmen-i erbāb-ı **dil** ü hūşmend
NE662 Bütler olup şemʿ-ṣıfat gele germ / **Diller** olur ṣaʿṣaʿa-i meyle nerm
NE693 Nāle-günān her birisi pīş ü pes / Gūy-ı süveydā ile **diller** ceres
NE709 Ben de o feyż ile olup neşvedār / Lücce-i şevḳ oldı **dil-i** bī-ḳarār
NE711 **Dilde** idüp ḳulzüm-i envār-ı cūş / Birbirini çignedi mevc-i sürūş
NE751 Ḫumm-ı **dilüñ** cām-ı edā ṭālibi / Māyeli ḫum-ḫāne-i cāmı gibi
NE756 Didüm eyā zümre-i erbāb-ı **dil** / Baña bu teklīf münāsib degil

NE790 Ḫābda göz ḳalb ise bī**dil**dār idi / Şevḳı ile **dilde** veleh-vār idi
NE791 Ġāfil olınca beden-i ḫāksār / Perdeyi refʿ itdi **dil-i** perdedār
NE798 Feyżi ile ṣaldı **dile** nūr u tāb / Girdi der-i ḫāneden ol āfitāb
NE820 Milket-i Baġdādda bir ehl-i **dil** / Seyrine eṣḥāṣuñ olur müşteġil
NE840 İki sözüm var çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i **dil** sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE905 Rāḥat olur mı **dil-i** halḳ-ı cihān / Olmaya tā kim dem-i fāsid revān
NE946 Hemdemi Rıṣṭo-menişān-ı cihān / Hem-nefesi zümre-i zende **dilān**
NE968 Ol ḫam-ı zülf içre olan pür-şiken / **Diller** içün dāʾire-i encümen
NE969 Diller alur zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i **dil** ṣaydına çengāldür
NE969 **Diller** alur zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil ṣaydına çengāldür
NE975 Gāh naẓardan düşürüp dil-rübā / Münkesir olur **dil-i** ʿālem-nümā
NE976 Levḥ-i **dili** ṣāfī ider rūzgār / Rūḥ-ı ḫaṭ-āverde gibi pür-gubār
NE980 Tiġ-i ġam-ı ʿışḳ ṭoḳınsa yine / Seng ise de **dil** olur āteş-zene
NE983 **Diller** ol āteşle müşevveş gibi / Evden eve ulaşır āteş gibi
NE987 ʿIşḳ-ı **dili** sāġar-ı mīnā ider / Neşvede yekmürdī-i ṣahbā ider
NE990 ʿIşḳ ile **dil-i** cām-ı ṣafāya döner / Şāhid-i maḳṣūd olur cilve-ger
NE999 Oldı hevā ile ẓuhūra ḳarīn / Ġonca-i **dilden** o gül-i āteşīn
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşkīn kemān / Tīr-i şuʿāʿ-ı başara **dil** nişān
NE1018 Ġāret idüp naḳd-i **dil-i** cānını / Hey nice dil dīnini īmānını
NE1018 Ġāret idüp naḳd-i dil-i cānını / Hey nice **dil** dīnini īmānını
NE1018 Ġāret idüp naḳd-i **dil-i** cānını / Hey nice dil dīnini īmānını
NE1045 Līk budur saña vaṣiyetleri / Cān u **dili** gibi emānetleri
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı **dil-i** ter mizāc / Şīr ü şükker gibi bulur imtizāc
NE1110 Feyż-i Ḫudā ḫod mütenāhī degil / Maẓhar olur dāʾim aña ehl-i **dil**
NE1142 Ḥālet-i pür-sūzuñ olup ṣāhibi / Yaḳdı cihānı **dil-i** ḫāsid gibi
NE1201 Ḥāl-i **dil** ile bize söyler varaḳ / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı ṣunʿa baḳ
NE1241 Oldı cihān çün **dil-i** işkeste-bāl / Peşşe-i ḫān-ı niʿam-ı zü'l-celāl
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı ġırīv ü ṣadā / Ḥāl-i **dil** ile baña dir esṣalā
NE1280 Belki ṣafā ide ide vāṣıl ol / ʿĀrif-i cān-perver-i ehl-i **dil** ol
NE1298 **Dilde** dönüp ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi düşüp āba olur berḫ-i ḫūt
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i **dil** esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
NE1343 Semt-i Anaṭolıdaki bā-ḫuṣūṣ / Feyż ile pür çün **dil-i** ṣāḥib-ḫulūṣ
NE1364 Olmuş idüm maẓhar-ı nūr-ı cemāl / Çün **dil-i** ʿāṣıḳ dem-i ʿıyd-ı viṣāl
NE1372 Dīde dükānın ḳapayup ḫāṣılı / Yaḳmış idüm ḫāṣılı şemʿ-i **dili**
NE1386 Ẕevki **dil-i** ḫāk-i nihādumdadur / Daḥi bu günki gibi yādumdadur
NE1437 Yek **dil** ü yek rūy olup mihribān / Her ṭarafa oldı teveccüh-künān
NE1453 **Dilleri** ceẕb idüp o mihr-i hedā / Olmuş idi hem çū geh ü güher-bā
NE1479 Yūsuf-ı Mıṣrī gibi pür-ʿazīz / Eyledi şevḳ odını **dillerde** tīz
NE1483 Ced daḥı biñ cidd ile itdi duḫūl / Buldı **dil-i** sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
NE1512 **Dil** gibi pür-şevḳ ider ol ḫāneyi / Şenlik ider gūşe-i vīrāneyi
NE1538 ʿİlm ile çün ʿālim-i kübrā ola / Levḥ-i **dili** nuṣḫa-i āsmān ola
NE1664 Ṭıfl-ı **dilin** egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem alup ele aġaçdan at
NE1675 Dāmen-i āzādeye çengāl-i ḫār / Pāy-i **dil-i** ʿārife pīçīde mār
NE1679 Mülhem olup itdi **dil-i** mübtelā / Zikr olınan rinde hemān ilticā
NE1681 Tecrübesi sebḳ iden erbāb-ı **dil** / İtmiş idi şübhemizi mużmaḥil
NE1832 Dāʾim o maʿnī **dilin** eylerdi teng / Ḫāteme teşbīhden alurdı reng
NE1875 Gūş idicek ḳıldı taʿahhüd hemān / Oldı mühim-sāz-ı **dil-i** mihmān
NE1915 Ḳabża-i dār ḫayli **dilinde** ġażab / Münḳabıż olduġına budur sebeb
NE2007 Ṣıdḳ ile rūşen **dil** olup ṣubḥgāh / Olmadı hiç aña biri seng-rāh
NE2041 ʿĀrif-i ehl-i **dil** ü müşkil-küşā / Pīr Meḥemmed Çelebi sābıḳā
NE2095 Uyma ṣaḳın fikr-i **dil-i** ṣāʾibe / Olmaya tā kim bir iki tecrübe
NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim nigār / Jāle-ṣıfat düşse **dile** vechi zār
NE2233 Az bulınur **dilüñ** içün laʿl-i nāb / Böylece bir müṣaḳḳab elmās-ı tāb
NE2342 İtmemege cāna cehālet gezend / ʿĀrif-i ehl-i **dile** besdür bu pend
NE2353 Ḫaẓlanup anuñ ile **dil-i** bī-ġamı / Ṣarṣar idi ḳahḳahadan ʿālemi
NE2375 Taḫt-ı **dile** gel beri sulṭānlıḳ it / Söylet o ḫayvānı Süleymānlıḳ it
NE2463 Ḫāṭıra-i kāse-i laʿli ile / Naʿṣ-ı Ḫaṭāyīler iderdi **dile**
NE2485 Āb-feşān-ı **dil** her gülle-i ḫuşk / Bād-ı ṣabā-yı ḫaber-i ʿışḳ u meşk
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i raʿnā-yı nāz / Maḥrem-i esrār-ı **dil-i** pür-niyāz
NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i cān u **dil** / ʿIşḳladur āmīziş-i āb u gil
NE2624 Dāire-i **dil** ṭaşra güzār eyleme / Arzū-yı būs u kenār eyleme
NE2637 Eyle Ḫudāyā **dilümüz** derd-nāk / Derdümüz olsun maraż-ı ʿışḳ-ı pāk
NE2683 Eyledi maẓmūn-ı żamīrin ʿayān / Ṣundı **dil** āyinesin añla hemān
NE2741 Ẕelle-i **dilānı** görüp dāʾimā / Eyleme ol genc-i nihānı recā
NE2760 Żabṭ ide gör var **dil** ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi
NE2931 Ol zer-i pür-tāb ki çün verd-i bāġ / Ḥasreti itmişdi **dilüñ** dāġ dāġ

NE2992 Ḫār-ı ġamı **dilden** idüp rüft rūb / Olmuş idi çarḫ-ı zamān pāy-kūb
NE3040 Naḳd-i **dili** cāma virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü lāy
NE3108 Pāk-naẓar-ı ehl-i **dile** eṣṣelā / Her varaḳı ṣundı kef-i merḥabā
NE3116 Ben bilüp eksiklügüm oldum ḥacil / Ḳalmasın eksiklügüme ehl-i **dil**
NE3118 Ehl-i **dilin** ayaġı toprağuyuz / Cāhilüñ ammā cigeri dāġıyuz
SE20 Ṣaldı anuñla **dil-i** nūrānī / Ṣāḥ-sār-ı süḥana çevgānı
SE128 **Dilde** endīşe vü zāyid sevdā / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi ser-cümle ḫaṭā
SE144 İtmedi ṣīre-i ḫam gibi ḫurūş / Açmadı rāz-ı **dilinden** ser-pūş
SE152 Tāc-ı lāʿlīn ile **dil** rence olur / Āteşin tās-ile işkence olur
SE271 Ṭabaḳātına Celālüñ gūyā / Vardı efkār-ı **dil-i** ʿuḳde-güşā
SE288 Fehm ider bu süḥānı ʿāḳıl olan / Tercemānı nider ehl-i **dil** olan
SE293 Ne tevaḳḳuf yiridür ehl-i **dile** / Ne delīl isteye ne şübhe ḳıla
SE356 Ẓullelerden **dil-i** şūrīde zamān / Sāyeden nite ki sevdā-zede-gān
SE368 Ehl-i **dil** tercemeden ʿār eyler / Āriyet ṣāḥibini ḫār eyler
SE374 Ḥamdüli'llāh ṭolı gencīne-i **dil** / Güheri kimseden almalı degil
SE423 Ol ki maġrūr-ı kedū-yi **dildür** / Kūdek-i nev-heves-i sāḥildür
SE430 **Dil-i** ṣāfıla nigāh-ı vālā / Naẓar-ı ʿibretine dūr-nümā
SE463 Dil-i dil-ber aña peyvend oldı / Gerden-i cān u **dile** bend oldı
SE463 **Dil-i** dil-ber aña peyvend oldı / Gerden-i cān u dile bend oldı
SE467 Nūr-ı ḫurşīd gibi bārikadur / **Dil** ise āyine-i muḫriḳadur
SE474 Kec ise ṣāḥ-ı **dilüñ** bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla rāst
SE484 Ḫaṭṭ-ı cānāneye olur meftūn / Ṭıfl-ı **dil** ilmeg-için meşḳ-i cünūn
SE490 Açıla dīde-i can ġafletden / Ḳurtula sālik-i **dil** ẓulmetden
SE517 Süḫanuñ virdi **dile** rāḥat-ı cān / Bārī müjde diseñe hey nādān
SE520 Tābiş-i ʿışḳ ʿaceb āteşdür / Ḳanḳı **dilde** ki ola bī-ġaṣdur
SE533 Ḳılmaġa çāre teb-i ʿiṣyāna / Bire birdür **dil-i** ser-gerdāna
SE578 Naḳd-i vaḳti idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı miḥrāb-i **dili** ṣavb-i ṣavāb
SE612 Ehl-i **dil** her nireye itse güẓār / Nāfiʿ olur nitekim ebr-i bahār
SE623 Ṣorudup her ne kadar ṣatsa vaḳar / Ehl-i **dil** anı ṣayar seng-i mezār
SE752 Daġdaġa virse mizācında fütūr / Ola mı cānda ṣafā **dilde** ḫużūr
SE755 Sereyān ide **dile** ʿillet-i cehl / Ḳaplaya gösgötüri ẓulmet-i cehl
SE795 Ḳayd virsek **dil-i** āsūdemüze / Degmeye zaḫmet-i bī-hūdemize
SE922 Gelmedi līk teselli cāna / Daġdaġa düşdi **dil-i** nālāna
SE936 **Dilde** efsāneleri ḳomadı tāb / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb
SE941 Dükenüp devr-i mey-i bezm-i ḥayāt / **Dil-i** ser-mestime irmiş sekerāt
SE959 Yaʿnī **dil** deste-i zerrīn-kemerān / Pür-hevā-yi ḳad-i bālā-püserān
SE1278 Ehl-i **dil** itmiş-idi yeʿsi penāh / Ser-be-ser müntaẓır-ı luṭf-ı İlāh
SE1284 Bir şeb ol fikr-ile efkār-ı ḥazīn / Ḫābe vardı **dil-i** peyġūle-nişīn
SE1369 Dīde-i cānı olur **dilde** güşād / Gūyiyā anda süveydāsı sevād
SE1444 Tenimüñ tābı **dilüñ** dermānı / Gözümüñ nūrı babanuñ cānı
SE1528 Mihr-i raḫşān gibi yār-ı dil-cūy / Rūy-ı **dil** görse olur ḫandān-rūy
SE1534 İtdi her muḫliş-i dīrīne-i ʿışḳ / **Dil-i** pür-derdini gencīne-i ʿışḳ
SE1536 Gerçi her tuḥfeye cān māyildür / Cümleden ḫūbı ḫulūṣ-ı **dildür**
SE1538 Oldı **dil** mihr ü vefā ṭumārı / Nūr-ı ʿışḳ itse nʿola ḥalkārı
SE1540 **Dildür** ol ṭurfe muḥabbet-nāme / Ḫarfsiz noḳṭa ḳomışdur hāme
SE1560 Silmiş āyīne-i **dilden** jengi / Arada mişḳale-i yek-rengi
SE1587 **Dili** ḳıl cilvegeh-i ṣıdḳ u ṣafā / Nʿeyler ol āyīnede rūy-ı riyā
SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i ʿAden / **Dil-i** dil-ber çıḳamaz sözlerden
SE1677 Sözden aʿlā güher olsa iy **dil** / Söz yirine ol olurdı nāzil
SE1688 Ehl-i **dil** gāhī idüp şūr u şeġab / Bir laṭīfeyle olur luṭfa sebeb
SE1817 Şevḳ-ıla gül gibi iḳbāl idesin / Rūy-ı **dille** anı ḫoş-ḫāl idesin
SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı **dilde** ḳarār / İtdi tedbīr-i ṭaleb āḫir-i kār
SE1960 Didi derd-i **dil-ile** eyleyüp āh / İtmedi kimse benümdür bu günāh
SE2188 Aldanup rūy-ı **dil-i** sāhireye / İltifat itme şaḳın fācireye
SE2244 Rıfḳ-ıla ḳıl **dil-i** aʿdāyı şikār / Eyle her emre müdārāyı medār
SE2257 Tīrelikden **dilini** ṣāf eyler / Baḳar evżāʿuña inṣāf eyler
SE2294 İy olan ġılżet-i ṭabʿıyla meşel / Ḳarış ehl-i **dile** sen de incel
SE2363 Cümlenüñ neşteri ammā **dildür** / Dilde zehr olmayıcaḳ kabildür
SE2363 Cümlenüñ neşteri ammā dildür / **Dilde** zehr olmayıcaḳ kabildür
SE2376 **Dili** deryā gibi ḳıl ehl-i sükūn / Seyl-veş cuşişüñ itme efzūn
SE2386 Āb-ı ṣāfī çü **dil-i** şūrīde / Oldı yir yüzine nūr-ı dīde
SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan ḫalḳuñ eli / İle ṭoḳınmaz-ıdı aġzı **dili**
SE2481 Oldı çevgānī-i ferḫunde-liḳā / **Dil-i** pür-şefḳatına gūy-riyā
SE2562 Eyledi şuʿbede perdāz-ı ḥayāl / **Dil-i** sevdāyīye ʿarż-ı eşkāl
SE2577 Baḳaraḳ **dil** o büt-i raḫşāna / Döndi pervāne-i ser-gerdāna
SE2598 Can u **dil** bende-i fermānuñdur / Her ne kim luṭf ola iḥsānuñdur

SE2682 İy olan maṣlaḥat-ı ḫalḳa emīn / İtmesün mekr ü ḥıyel **dilde** mekīn
SE2684 Ḳalbüñi mehbiṭ-i envār eyle / **Dili** gencīne-i esrār eyle
SE2685 **Dil-i** mü'min nola olsa bī-ʿayb / Oldı gencūr-ı nihān-ḫāne-i ġayb
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı beden / Cān çıḳar çıḳmaz o hergīz **dilden**
SE2693 Ḳulle-i **dil** yiri can ḥāfıẓıdur / Ḳuvvet-i ḥāfıẓa müstaḥfıẓıdur
SE2699 Gerçek erler bu yola māyildür / Ehl-i **dil** hep bu söze ḳāyildür
SE2708 Ehl-i **dil** fikr iderek dir süḫanı / Söylemez ṭurma zebāna geleni
SE2712 Her nefes kim ḳıla **dilden** pertāb / Ola mānend-i ḫadeng-i pertāb
SE2764 Var ise **dilde** şecāʿat güheri / Yürü şemşīr gibi var ileri
SE2832 Berḳ urup **dilde** şecāʿat güheri / Tīr-mānendī atıldı ileri
SE2879 Eṣer eyler **dile** her saṭr-ı laṭīf / Tīrdür kim ola peykānı redīf
SE2891 Göñül eglencesidür ehl-i **dile** / Eglenür ʿāşıḳ ol efsāne ile
SE2916 Oldı erbāb-ı **dile** hādī-i reh / Kuddise'llāhu taʿālā sırreh
SE2966 Şu ki inṣaf ide ehl-i **dildür** / Her kişi nevbetine ḳayildür
SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide çerāġ / Yaḳa ẓulmetle **dil-i** ʿāleme daġ
SE3046 Sırr-ı ser-beste-i cām-ı raḫşān / **Dil** gibi ḳat ḳat olurdı pinhān
SE3050 **Dil-i** ʿāşıḳda çü laʿl-i dil-ber / Enderūnīde idi aña maḳar
SE3070 Bu nezāketle olup defʿ-i keder / Ḳaldı **dillerde** bu aḫvāl-ı semer
SE3119 Bursanuñ şehrini ṭālān itdi / **Dil-i** ʿāşıḳ gibi vīrān itdi
SE3179 Uġrın uġrın çekilüp ḫānesine / Oldı nāşıḥ **dil-i** dīvānesine
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥīme iy **dil** / Meyli ḳo āb-ı revān gibi çekil
SE3224 ʿIşḳdur cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Eksik olmaz **dil-i** ʿuşşāḳa belā
SE3226 Sūzişin eyler iken **dilde** nihān / Şuʿle-i āhdan uc virdi hemān
SE3240 **Dil-i** pür-tāb ise bir mūy-i dü-tā / Ḳatı çoḳ diḳḳate ṭoymaz cānā
SE3317 İtdiler çeşme kenārın menzil / Ol perī ile bu sevdā-zede **dil**
SE3444 Minnet Allāha tamām oldı kitāb / Ṭoġdı **dilden** bu meh-i ʿālem-tāb
SE3476 Ehl-i **dil** ṣoḥbeti için maḥżā / Ġurbete düşdi bu ṭıfl-ı zībā
SE3509 Nāvdān-ı **dil-i** fevvāre-feşān / İtdi ser-çeşme-i hayvānı revān
SE3520 Ehl-i dildür bilen anuñ **dilini** / Ehliden ġayrıya açmaz elini
SE3520 Ehl-i **dildür** bilen anuñ dilini / Ehliden ġayrıya açmaz elini
HH55 İrmese luṭfun ey Kerīm-i Cevād / Kime feryād ide **dil-i** nā-şād
HH211 Rümḥ-i ser-tīzi taʿne itse eger / **Dil-i** düşmen ider müdāḥaneler
HH234 Eylemez oldı ʿāşık-ı nā-şād / **Dil-i** men cān-ı men deyü feryād
HH258 **Dil-i** şāfīsi menbaʿ-ı ʿirfān / Kef-i kāfīsi maḳsem-i iḥsān
HH296 **Dil** ü tabʿ ehl-i yār-ı canlar idi / Nükte-gūlar daḳīḳa-dānlar idi
HH297 **Dil-i** rūşenle fikr-i mūy-şikāf / Bāde-i ṣāf ü sāġar-ı şeffāf
HH370 **Dil-i** ehl-i fenāya yirler olur / Heft günbed yire ber-ā-ber olur
HH414 Resm-i pā-der-hevā-yı muḥteşemi / **Dil-i** sevdāyīnüñ siyeh-ḳalemi
HH473 Arada dil-rübā degil ẓāhir / **Dil-i** men cān-ı men velī vāfir
HH535 **Dil-i** pür-ʿuḳde birle her ġam-ḫˇār / Ḳoyup anı çözüldi āḫir-i kār
HH544 Āteş-i ʿışḳ ḥadden aşmışdur / Dīdeden çaḳ **dile** ulaşmışdur
HH548 Dāġ-ı **dildür** yaḳan o müştāḳı / Ḳalbe ḳālıbdan olamaz yāḳı
HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı ḥaste-i **dil** / Reg-i cān fasda ola mı ḳābil
HH552 **Dil-i** mecrūha kim batar peykān / Var mı yarup çıḳarmaġa dermān
HH596 Gitdi Ḳāḍı Efendi şevketle / **Dil-i** ṣāf u ḫulūṣ-ı niyyetle
HH604 Müjeler fitne-i zamān u zemīn / Ġamze-i kāfir āfet-i **dil** ü dīn
HH611 Bir fenā virdi aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı **dilden** sedād ü ʿaḳl birūn
HH661 Saña oldumsa cān u dilden esīr / Ṣanma ḥükm ide baña ḳāḍı vü mīr
HH807 Edrine şehrine olup vāṣıl / Gülüp açıldı iki ġonce-i **dil**
HH886 Ortasından çıḳar bir āb-ı zülāl / **Dil-i** dil-ber-veş alçaġa meyyāl
HH904 Ġamze-i mesti eyleyüp idmān / **Dil-i** ʿuşşāḳı eyler idi nişān
HH906 Rütbe-i müntehāda idi ḳaşı / **Dil-i** eşkeste-beste dest-keşi
HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca dürr-i yetīm / **Dili** sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş bitmez / Dāġ-ı **dil** āb-ı eşk ile gitmez
HH1080 Seng-laḫ içre bir reb-i bārīk / Teng-destān **dili** gibi tārīk
HH1083 Ḳavm-i kāfir **dilān-ı** ḫūn-ḫˇāre / Ḥaşm bī-raḥm derd bī-çāre
HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i esfār / **Dilde** ḥubb-ı vaṭan ḳomadı ḳarār
HH1156 Cāy idüp **dilde** ḥubb-ı mesned-i şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH1156 Cāy idüp dilde ḥubb-ı mesned-i şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi **dilden** cāh
HH1209 Şuʿle-i necm ile sipihr-i kebūd / Şevḳ-i Ayaz ile **dil-i** Maḥmūd
HH1263 Rūy-ı **dil** gösterüp şehe ol pīr / Yanına aldı eyledi tevḳīr
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī **dil** ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki ṣāf dānişi pāk
HH1466 Ḥarekāt-ı niḫāl-i ḫoş-reftār / Ḳomadı **dilde** ṣabr ü cānda ḳarār
HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu ṭāḳ-ı aḫżerde / Ḥās Ayaz ile ḳaldı **dillerde**
HH1557 Söz ki **dil** ṣafḥasında mużmer idi / Dest-i yārānda köhne defter idi
HH1577 Oldı ol nev-ẓuhūr-ı mülk-i cemāl / Taḫt-ı **dilde** şeh-i be-istiḳbāl

HH1580 **Dili** deryā-yı mevc-ḫīz-i hevā / İsmi Maḥmūd u maḫlaṣı Şeydā
HH1581 **Dilde** sevdā-yı ʿışḳ-ı bī-sūdı / Oldı zīb-i ḫıṣāl-i Maḥmūdı
HH1809 Baḳıcaḳ aña ʿāṣıḳ-ı nā-şād / Oldı ḫūn-ı derūnı **dilde** ziyād
HH1819 ʿAcabā yār ḫāli bilmez mi / Sūz-ı **dil** aña kār ḳılmaz mı
HH1833 **Dili** bend-i kemend-i kākül idi / Ḳande bir gül işitse bülbül idi
HH1848 Naḳd-i **dil** elde kendi sūda-ger / Virmege arar idi bir dil-ber
HH1861 Virdi bergin hevāya ġonce-i **dil** / Şāh-veş oldı Şūḥ aña māʾil
HH1892 Meyl-i **dil** oldı şāhid-i ʿādil / Bildi kendüye oldıġun māʾil
HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı **dilden** eşk-güzer / Ḳatı açıḳ boyadı dīde-i ter
HH1942 Aldı **dil** naḳdīn eyledi iḫfā / Bu ḫiyānet-i emānet oldı aña
HH1997 Merd-i āhen-**dilān** giyüp cevşen / Döndi āyīneci dükānına ten
HH2043 ʿĀşıḳun gönlüni alup ele yār / Gitdi **dilden** nevāziş ile ġubār
HH2044 Ḫāṭırın şordı şefḳat itdi aña / Cān u **dilden** maḥabbet itdi aña
HH2097 **Dil-i** rūşenle cevher-i şeffāf / Anı itmişdi zübde-i eşrāf
HH2120 Gördi bir āfitāb-ı ʿālem-tāb / Ceẕbe-i ḫüsni **dillere** ḳullāb
HH2159 Bu maraż kim hücūm-ı sevdādur / Aşlı **dil** menbaʿı süveydādur
HH2163 Gerçi kim cān ü dil hirāsāndur / **Dile** perhīz olursa āsāndur
HH2163 Gerçi kim cān ü **dil** hirāsāndur / Dile perhīz olursa āsāndur
HH2163 Gerçi kim cān ü dil hirāsāndur / **Dile** perhīz olursa āsāndur
HH2201 Meyl-i **dil** yine araya girdi / ʿĀşıḳ-ı mücrime amān virdi
HH2203 Ṭabʿı muʿvec **dilinde** cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi ısı sözi sovuḳ
HH2206 Cān u **dilden** o mücrim-i cānī / Sever imiş meger ki Şādānı
HH2258 Açmamış ġonce-i **dilüñ** devrān / Ḳalb-i nā-şāduñ olmamış şādān
HH2261 Rūy-ı **dil** gördi çünki ol nā-şād / Didi ey ḫ̆āce-i ḫuceste-nihād
HH2283 Hāʾil olmaz cihānda ehl-i **dile** / Devirür ṭāġı bir teveccüh ile
HH2284 Sūz-ı sīne ki çarḫı germ eyler / **Dil-i** pūlād-ı yārı nerm eyler
HH2334 Keşti-i cismine ḳoyıldı hemān / **Dil** çıḳarmadı ʿasker-i cūşān
HH2392 Nedür ehl-i **dile** bu mekr ü füsūn / Ṣūret-i mihrüñ oldı ṭāġ-ı derūn
HH2403 Ġarḳ idüp āb-ı seyl-i cūşāndan / **Dil** çıḳarmadı ʿummāndan
HH2423 **Dilde** sevdā-yı ʿışḳ başda şarāb / Dīde vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb
HH2433 Ṣaḳalı bitdi ʿiffetüñ āḫir / Mū-be-mū oldı rāz-ı **dil** ẕāhir
HH2468 **Dil-i** pür-ʿuḳde gibi başda fenā / Cism-i ṣad-çāk gibi tende ḳabā
HH2519 Biribirinden olmayup āgāh / Eylediler derūn-ı **dilden** āh
HH2520 Cān u **dilden** çün iki ʿāṣıḳ-ı zār / Oldılar mübtelā-yı ʿışḳ-ı nigār
HH2579 Rūy-ı **dil** gördi çünki zār u esīr / Cümle aḥvālin eyledi taḳrīr
HH2584 Meclisi tāb-ı bāde germ itdi / **Dil-i** pūlād-ı yārı nerm itdi
HH2598 Ṭāhirüñ ẓāhir idi ḫāli **dili** / Yāre rūşen idi melāli **dili**
HH2651 **Dilde** bu fikr cāy-gīr olmış / Nūr-baḫşende-i żamīr olmış
HH2714 **Dil-i** ʿāşıḳ ki yandı ḳāl oldı / Ġıll u ġışş gitdi ehl-i ḫāl oldı
HH2729 Edhem-i kilküm oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i **dilde** yoḳ ḳarār u sükūn
HH2732 Ḫāme mest oldı bir sebūda daḫı / **Dil-i** deryā-keş arzūda daḫı
HE3 **Dili** deryā-yı nūra ġūte-zen ḳıl / O şemʿa şuʿlesinden pīrehen ḳıl
HE18 **Dil-i** pürtābı ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / Meẕāḳ-ı cānı it müsteskī-i şevḳ
HE58 Ol kebke **dil** viren vaṣla maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meşeldür
HE66 Hezāruñ **dilde** biñ āzārı vardur / Gülüñ pirāmeninde ḫārı vardur
HE67 **Dil-i** ʿuṣṣāḳda bīgāne şādī / Ġam u miḥnet ġulām-ı ḫāne-zādı
HE108 Bürūcı devr idüp oldı o ḫurşīd / **Dil-i** işnā aşerde sırr-ı tevḥīd

2. tat alma, konuşma ve yutkunma organı

S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni tabʿ-ı edeb / **Dil** olmuşdı mānend-i tīġ-ı ḫuṭeb
S1333 Çemen-zāra gerdūn içürdi şereng / Ruḫı zerd anuñçün **dili** sebze-reng
S1490 Olup dest-āvīz-i ehl-i şafā / Revādur ki **dillerde** tesbīḥ ola
S1532 Ola şanʿat-ı naẕmdan bī-vuḳūf / **Dilinden** dökile perīşān ḫurūf
S1533 Selīḳa dürüst olmasa şöyle bil / Ki taḳṭīʿ ile hiç oḳutmaya **dil**
NE62 Hāmil-i sırr-ı **dil-i** muʿciz-nikāt / Nükte güẕārende-i güş-ı devāt
NE464 Ḫūn ile olduḳça **dili** laʿl-fām / Gevher-i nā-süfte tekerler müdām
NE609 Tir-keşe dönse **dil-i** mübtelā / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol ḳaşı yā
NE1032 Dīdesi pür-āb u **dilinde** hevā / Gönli ḫayālinde velī dāʾimā
NE1423 **Dilleri** deryā-yı güher-rīz-i cūd / Hiç kerem-i Ḥaḳka gelir mi nüfūd
NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile cünbüş-nümā / **Dil** kesilür irse ḫazān-ı fenā
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider baḫra rūd / Ṭaşraya **dil** çıḳmaz olur bī-vücūd
NE1747 Ḫāceler içre adı Ḥacı Ḥusām / **Dil** zaġara tīġi gibi bī-niyām
NE1987 Ey **dili** ser-nīze-i dil-dūr olan / Ṭaʿna ḫalḳıyla bed-āmūz olan
NE2011 Ṭaʿna ider ādemi ḫār u ḫaḳīr / Heb **dili** ucından atılmaz mı tīr
NE2236 Kimde olur ta bu ḳadar ḫavṣala / Çıḳmaya **dil** ṭaşra anı kem ḳıla
NE2275 Āb-ı zülālüñ şevḳidür māʾili / Çıḳmış idi teşneliginden **dili**
NE2803 Ol seg ise şevḳ ile maşrūʿ olur / Gözleri dönmüş **dili** çıḳmış şolur

NE3054 Raḫt-ı **dili** meyde idüp ġarḳ-ı āb / Ḳaldı görinürde hemān bir ḥabāb
SE403 Ḳıldım ādāb-ı sülūki der-kār / Eyledim **dilde** duʿāsın tekrār
SE454 Eylesem nʿola duʿāsın her bār / Vird-i Yaḥyā gibi **dilde** tekrār
SE1053 Vardum üstād ḥużūrına o dem / **Dilde** ṣad tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE1343 **Dil** zebāne gözi aḫker-veş idi / Başı bir ḳunbara-i āteş idi
SE1493 Ḳul ide ʿafvı ḫaṭā-kerdeleri / Bend ide **dil** gibi bir ṣīr-i neri
SE1507 Çekse ejder **dili** tīġ-i pür-tāb / Ṣoñra kim virebilür aña cevāb
SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı şimşīr / **Dilde** söz sözdeki ḥüsn-i taʿbīr
SE2358 Dili ucından atarlar tīri / **Dil** demir-bende ḳodı şemşīri
SE2359 Buldı **dilden** bu ḳadar fitne ṣübūt / Ur hemān ḳapusına mühr-i sükūt
SE2360 **Dili** çün mār-ı gezende Ḫallāḳ / Eyledi māye-i zehr ü tiryāḳ
SE2392 Dehenin öpse eger ʿāṣıḳ-ı pāk / **Dilin** aġzına virürdi bī-bāk
SE2409 **Dilüñi** żabṭ idegör sālim-iken / Çeşme-veş tā ki başuñ ola esen
SE2985 Eylemişdi **dilin** ol şeyḫ-i ferīd / Bülbül-i gülşen-i rāz-ı tevḥīd
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili ḥal / Nāmı **dillerde** ḳala ḍarb-ı meṣel
HH761 Bügi çömlekleri idi iki gözi / **Dil** zefer nār-ı duzaḫ idi sözi
HH1155 Ḳalbi taṣdīḳ idüp **dili** tekẕīb / İtdi ḫalḳa hezār mekr ü firīb
HH1381 O cemāl ü kemāle itdi nigāh / Gān ü **dilden** ḳul oldı ol mehe şāh
HH1618 Söylenür oldı ilde vü **dilde** / Naḳl-i bezm oldı cümle maḥfilde
HH1945 **Dil** ucından bu ḫāle ḳoydı beni / Şehrden sürdi ṭoġrı söyleyeni
HH2270 Ne dem-i būs-ı leb ne tāb-ı recā / **Dilüm** aġzum ṭoḳunmamışdur aña
HE2 **Dilüm** aḫker derūnum eyle tennūr / K'ola her şuʿlesi fevvāre-i nūr

3. lisan, konuşma yetisi

NE1401 Ḳuş **dilini** añlamaḳ āsān degil / Añlamayan anı Süleymān degil
SE2228 İçlerinden biri kim ʿārif idi / Yaʿnī bu ḳuş **diline** vāḳıf idi
SE3502 Ḥarf-ı zāyidle döne ḳuş **diline** / Āḫiri ḳāfiyesinden biline
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ evde nān / Tatlı **diliyle** ṭoyurur her zamān
HH791 Nāzlıdur ḫaylice niyāz ister / Ṭatlı **dille** biraz piyāz ister
HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān **dilinde** ʿışḳ ola nām

4. kamış kalemin kağıda temas ederek yazı yazan, çizgi çeken kısmı

SE3496 **Dili** çalup ḳalemüñ Hindī-vār / Ola çün mest-i perişān güftār

dilā [13] "Ey gönlül!" anlamında hitap sözü

S1428 Ṣaḳın olma meyden **dilā** curʿa-rīz / Göñül şīşe mey āteş-i tünd ü tīz
S1514 **Dilā** aşurı atma daʿvāyı ḳo / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
NE81 Sen de **dilā** ḥamd ile ol ter-zebān / İtmege şükr-i niʿam-ı bī-kerān
NE424 Diñle bu maẕmūn-ı bedīʿi **dilā** / Añla nedür cāh-ı ceyb-i Ḫudā
NE1242 Sen de nigāhında **dilā** ḥāzır ol / Her ṭarafa ʿibret ile nāẓır ol
NE1615 Sen de **dilā** gūş ḳılup ḳıṣṣayı / Ḳıṣṣadan ol ʿārif isen ḥiṣṣeyi
NE1818 Sen daḫı beẕl eyle **dilā** ḳudretüñ / Ḫayrını gör var yüri bu himmetüñ
NE2091 Aḳluñı cemʿ eyle **dilā** sen de gel / İtme ferāsetle dem-ā-dem ʿamel
NE2759 Ḥırş ile umma niʿam ḫalḳdan / Farḳı yoḳ anuñ da **dilā** calḳdan
SE676 O Mesīḥā-demi seyr eyle **dilā** / Bir Mesīḥī sözin itdi imlā
SE1438 Nev-ʿarūs-ı tutuḳ-ı milke **dilā** / Oldı tīġ āyine-i rūy-nümā
SE2612 Naẓara ḳaṣrı gider sen de **dilā** / Ḫar-ı ḫayrān dimiş aña ẕürefā
HE20 Yine başla **dilā** bir ḫoş fesāne / Ne efsāne füsūn-ı cāvidāne

dil alıcı [1] gönül alıcı, cezbedici

SE1537 Hīç maḥabbet gibi cevher olmaz / Böyle **dil alıcı** dil-ber olmaz

dil almaḳ [1] gönül çalmak, cezbetmek,

NE969 **Diller alur** zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil ṣaydına çengāldür

dil-ārā [4] gönlü hoş eden, gönlün sevdiği

S574 Dü-laʿl-i **dil-ārā** gibi nūşdür / Dü-pāre ʿaceb laʿl-i mengūşdür
NE61 Halk-ı şürāḥī-i **dil-ārā** naġam / Curʿa niṣār-ı mey-i surḫī raḳam
NE500 Ṣunmuş elin nahl-i **dil-ārā** yine / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ elmāsına
NE1308 Her biri Belḳıs-ı **dil-ārā** gibi / Baḥr aña ṣafḥa-i mīnā gibi

dil-āver [6] yürekli, cesur, kahraman

S276 **Dil-āver** semend-i semendūn-miṣāl / Süheyl ile lerzende deşt-i cidāl
NE2163 Mehlikedür aña **dil-āver** gerek / ʿAvreti zabṭ eylemege er gerek
SE1452 Nefs-i emmāre ʿaceb ejderdür / Żabṭ iden anı **dil-āver** erdür
SE1500 Merd-i ḫūş-yār u **dil-āver** idi / Lāyıḳ-ı salṭanat ü efser idi
SE2827 Bir mehābetli **dil-āver** er idüñ / Menem ol şāh-ı bahādur dir idüñ
HH2095 Var idi şehr-i Belḫ içinde meger / Bir **dil-āver** emīr-i ferruḫ-fer

dil-āvīz [3] gönüle asılan, gönlü çeken

S197 Çemen ferş-i zībā-yı gül-rīzidür / Anuñ ġonca naḳş-ı **dil-āvīzidür**

NE1346 Ḫāk-i **dil-āvīzi** ter olsa ḳaçan / Cāna virür şemme-i būy-ı vaṭan
NE1525 Ḳubbe-i çarha ʿalemi dāʾima / **Dil-āvīz** idüp ṭaʿna iderse revā

dil-ber [67] gönül alan, kalbi cezbeden ‖ sevgili

S39 Nihāl-i güli görse **dil-ber** şanur / Eger gül şunarlarsa sāġar şanur
S975 Leb-i **dil-ber** itmiş aña nefḫ-i rūḥ / Taharrükdedür her ḥabāb-ı şabūḥ
NE465 **Dil-ber-i** ter-dāmen-i rūy-ı zemīn / Oldı tevellā-yı şaḳīden emīn
NE1290 Döndi kedū cūyda nīlüfere / **Dil-ber** ise sebzede verd-i tere
NE1330 Şevḳ ṭolu ḳalb-i ġam-ı endīşede / Cām be-kef-i **dil-ber** ise pīşede
NE1332 **Dil-berine** ḳarşu olur naġmezen / Ḫāl ü ḥaṭı nüsḫa-i fenn-i fiten
NE2659 Bāri hiç olmazsa çeküp zaḥmeti / Eyler idi **dil-bere** zen ṣoḥbeti
NE2661 Gāhi degiş ṭoḳuş iden **dil-bere** / Ṭoḳışur idi getürüp bir yere
NE2852 Gāh olur **dil-ber** içün vāsıṭa / Gāh olur zenler içün rābıṭa
NE3086 Naḳşı güzel **dil-ber-i** raʿnā miṣāl / Oldı ḥaṭı zīver-i ḥüsn ü cemāl
SE125 **Dil-berüñ** cām-ı lebin görse eger / Aḳıdur aġzı şuyın dīde-i ter
SE128 Dilde endīşe vü zāyid sevdā / Ḫaṭṭ-ı **dil-ber** gibi ser-cümle ḫaṭā
SE463 Dil-i **dil-ber** aña peyvend oldı / Gerden-i cān u dile bend oldı
SE466 Ḫüsndür pertev-i envār-ı Ḫudā / Ruḫ-ı **dil-berden** olur rūy-nümā
SE958 **Dil-berüñ** ʿāşıḳ-ı bīmārı olan / Zülfinüñ zār u giriftārı olan
SE1537 Hīç maḥabbet gibi cevher olmaz / Böyle dil alıcı **dil-ber** olmaz
SE1674 **Dil-berüñ** sāġar-ı nāzı sözdür / ʿĀşıḳuñ cām-ı niyāzı sözdür
SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i ʿAden / Dil-i **dil-ber** çıḳamaz sözlerden
SE2032 Līk **dil-ber** idüp iẓhār-ı melāl / Ġam çeker şübhe virüp baʿżı ḫayāl
SE2034 Kimi dir böylece bir ince şarāb / Leb-i **dil-ber** gibi oldı nāyāb
SE2116 Taze şāḫı ki eger bād-ı şimāl / Ḳad çeker **dil-ber-i** nevreste-miṣāl
SE3050 Dil-i ʿāşıḳda çü laʿl-i **dil-ber** / Enderūnīde idi aña maḳar
SE3161 Bir zaman Mışra varup bir ʿayyār / Çeşm-i **dil-ber** gibi oldı mekkār
HH352 **Dil-ber-i** şīve-kāra ʿışḳ olsun / ʿİşve-i cān-şikāra ʿışḳ olsun
HH602 Gördi bir **dil-ber-i** żarīf-simāt / Başdan ayaġa ʿişve vü ḫarekāt
HH678 Ṣubḥ olınca o delle-i pür-fen / Emdi ol **dil-berüñ** zülālinden
HH770 **Dil-bere** didi ey mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa raḥmi yoḳ ḫaḳīḳatsüz
HH802 Īʿtẕār iderek varur **dil-ber** / Pīre-zenden bir ay mehil ister
HH842 Leẕẕet-i vaṣl-ı **dil-ber-i** fāḫir / Merḥabā idi evvel ü āḫir
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı **dil-bere** çāre / Bārī egler fesāne bir pāre
HH886 Ortasından çıḳar bir āb-ı zülāl / Dil-i **dil-ber-veş** alçaġa meyyāl
HH951 **Dil-berüñ** muḳteżāsını gözler / Her ne dirse rıżāsını gözler
HH964 Ābda mīzer ile her **dil-ber** / Ṣīşede sünbül içre ġonce-i ter
HH977 Cünbüşi **dil-berān-ı** berrāḳun / Yüregin oynadurdı ʿuşşāḳuñ
HH1181 Biñ yaşasın ol ādemī **dil-ber** / Ki ide ʿāşıḳa fedā-yı peder
HH1313 **Dil-ber-i** nāz-perver idi ġazāl / Yüzi derrende nāşi-i ḳaṭṭāl
HH1338 Didi ey **dil-ber-i** firīşte-ḫıṣāl / Size ḫizmet ider gibi bu ġazāl
HH1345 Evvelā ṣordı **dil-berüñ** adın / Ṣoñra vech-i maʿāş-ı muʿtādın
HH1498 Oldı **dil-ber** miṣāl-i gül-deste / Ḫizmet-i ʿāşıḳa miyān-beste
HH1532 Ṣubḥı gördüm ġamum ziyād itdüm / **Dil-ber-i** sīne-çākı yād itdüm
HH1848 Naḳd-i dil elde kendi sūda-ger / Virmege arar idi bir **dil-ber**
HH1856 Çāpük ü cüst **dil-ber-i** raʿnā / Mülk-i ḥüsn içre fitne-i ber-pā
HH2036 El-ḥased aña kim urup **dil-ber** / Zaḥm-ı tāze mübāreki diyeler
HH2049 ʿĀḳıbet **dil-ber-i** maḥabbet-kīş / Oldı hem-reng-i ʿāşıḳ-ı dervīş
HH2130 Dil-i zār oldı **dil-ber** ile revān / Ṭurma ol gögsüni dögerdi hemān
HH2136 İtdi bu ḫāl **dil-beri** ḫayrān / Geçdi ömri gibi o naḫl-i revān
HH2196 **Dil-berün** ġamze-i zebān-dānı / Yek-be-yek ṭuydı sırr-ı pinhānı
HH2197 **Dil-beri** ḳıldı ʿāḳıbet āgāh / ʿĀşıḳ-ı zāruñ oldı ḫāli tebāh
HH2216 **Dil-berüñ** ol nigāh-ı ḫūn-rīzi / Naẓar-ı tīz-i renciş-āmīzi
HH2256 Zülf-ı **dil-ber** gibi perīşānsın / Ebr-i bārānde gibi giryānsın
HH2273 Ṭutmaḳ olurdı cümlesin maʿẕūr / Līk **dil-berden** eyledi beni dūr
HH2275 Umarın şefḳat eyleye **dil-ber** / Ḥaḳḳ-ı ṣoḥbet var arada bu ḳadar
HH2288 **Dil-ber** ile münāsebet bu yeter / Ki seni ʿāşıḳı diyü dögeler
HH2290 Bilmege ḫāl-i zārı cānı iver / Göreyin n'eyler ola dir **dil-ber**
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra **dil-ber-i** çālāk / Gördi ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı pāk
HH2432 Ḫatları gelmedin iki **dil-ber** / Oldı erbāb-ı ʿışḳa ser-defter
HH2521 İtdi teʾsīr ʿışḳ-ı merd-efgen / Merḥamet ḳopdı ḳalb-i **dil-berden**
HH2535 Emr idüp anı **dil-ber-i** meyyāl / Eyledi kendi bāġına irsāl
HH2586 ʿĀşıḳın itdi **dil-ber-i** hem-rāz / İltifāt-ı nihān ile mümtāz
HH2600 Kelle germ olup iki **dil-berler** / Çekdiler ʿāşıḳāne sāġarlar
HH2602 Ol bahāneyle **dil-ber-i** fāʾik / Būseler virdi cānuña lāyıḳ
HH2605 Nāẓır-ı yāl ü bāl-i **dil-ber** idi / Birbiriyle parānḳun eyler idi
HH2665 Gördiler geldi ol iki **dil-ber** / Ṣandala kendin atdı ʿāşıḳlar

HH2683 Mest ü medhūş-ı ʿışḳ-ı **dil-ber** iken / Sāye-veş ḫāk ile ber-ā-ber iken
HH2688 Meger ol ser ḳoduġı virane / Gene imiş **dil-ber-i** perīşāna
HH2689 Pīşgāh-ı sarāy-ı **dil-ber** imiş / Maṭlaʿ-ı āfitāb-ı enver imiş
HH2701 Bālişi seng-i kūy-ı **dil-ber** imiş / Uñmadık başına ber-ā-ber imiş

dil-berāne [1] dilbere yakışır surette
NE1152 Ḫayli **dil-berāne** ẓuhūr eyledi / Terk-i edeb itdi ġurūr eyledi

dil-beste [7] gönül bağlamış ‖ aşık
S852 N'ola olsa **dil-beste-i** cām-ı mey / Ayaḳ baġıdur ādeme dām-ı mey
NE1012 Devr-i ḳadīm içre meger bir cevān / Bir zene **dil-beste** olur nā-gehān
SE460 ʿIşḳdur silsile-cünbān-ı hüdā / ʿIşḳa **dil-beste** olur şah u gedā
SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp **dil-beste** / Ṣundı ḫoş geldi ṭolusın deste
SE2887 Şiʿrdür ġonca-i **dil-beste-i** rāz / Şiʿrdür tuḥfe-i erbāb-ı niyaz
HH2061 Zülfüñe olmaḳ ile **dil-beste** / Yārı rām idemez dil-i ḫaste
HH2682 Ki o ḫayrān u zār u **dil-beste** / Merd-i bī-çāre ʿāşıḳ-ı ḫaste

dil-cū [14] gönlün istediği, aranan, çekici
S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı **dil-cū** ile / Pür itdi yemi bir içim şu ile
NE1014 Mışr-ı melāḥat ruḫ-ı **dil-cūları** / Ḳanṭaratü'l-misk idi ebrūları
SE248 Ḳopdı şevḳıla yirinden o kerīm / Nite kim nefḥa-i **dil-cūy-ı** nesīm
SE1528 Mihr-i raḫşān gibi yār-ı **dil-cūy** / Rūy-ı dil görse olur ḫandān-rūy
SE2138 Gūyiyā nefḥa-i **dil-cūy-ı** nesīm / Nefes itdügi olurdı pür-sīm
SE2389 Āb-ı **dil-cūyla** meyl-i maʿmūr / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda ʿamūd-i pür-nūr
SE3215 Ṣīve-i ḳaddi ḳıyāmet ḳopdı / Mūy-ı **dil-cūları** āfet ḳopdı
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı **dil-cū** / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ tek ü pū
HH1159 Emn ile yolda reh-rev-i **dil-cū** / Mekre ḫāżır o ḳavm-i furṣat-cū
HH2440 Gökṣūya gitse bir büt-i **dil-cū** / Yelmede bunlar oldı gömgök ṣu
HH2544 Ḫūb-ı meyyāl-i devḥa-i **dil-cū** / Bī-tereddüd virürdi şeftālū
HH2601 Meclis-i meyde her büt-i **dil-cū** / ʿĀṣıḳı ʿışḳına içerdi ṭolu
HH2678 ʿĀṣıḳuñ fesāne-i **dil-cū** / Ṣadef-i gūşın itdi pür-lü'lü
HH2690 Kūy-ı **dil-cū-yı** şāh-ı ʿālem imiş / Ḥarem-i Ḳaʿbe-i mükerrem imiş

dil çıḳmamaḳ [1] haber çıkmamak ‖ konuşmamak
HH1158 Hiç **dil çıḳmaya** o tāyifeden / Olmaya kimse rāzdār-ı fiten

dil-dāde [4] gönül vermiş ‖ aşık
S1236 Ḳoyup ḳahveye mest-i **dil-dādeyi** / Beliñletme bir iki üftādeyi
SE961 Olma **dil-dāde-i** mūy-ı pür-çīn / ʿAḳluñı başına cemʿ it miskīn
HH1882 Tāliʿ i gör ki Ṣūḫ-ı **dil-dāde** / Gelicek buldı yārı āmāde
HH2029 Ṣūh-ı **dil-dāde** ol arada idi / Ṭurma feryād ile duʿāda idi

dildār [14] gönül alan, sevgili ‖ güzel
S853 Anuñla niyāz ehli ʿizzet bulur / Ne söylerse **dildāra** maʿẕūr olur
NE1029 Didi ki **dildāruñuñ** ey mübtelā / Ḥālini Allāh bilür ḫāliyā
NE1035 Didi ki vāhayf sipihr-i denī / İtmedi **dildāruma** vāṣıl beni
NE1053 Bāri girüp dinine **dildārumuñ** / Gitdügi yola gideyin yārumuñ
SE1543 Olsa ḳullāb-ı muḥabbet der-kār / Ceẕb ider kūhde olsa **dildār**
SE2892 Gördi nāz-ıla söz açmaz **dildār** / Söyleşür kendü ile ʿāşıḳ-ı zār
SE3164 Kīse-i naḳdi çalardı her bār / ʿĀşıḳuñ ṣabrını gūyā **dildār**
HH738 Didi bir bende-i güneh-kārem / Şerm-sār-ı cenāb-ı **dildārem**
HH955 Baḳıcaḳ ḫāl-i ʿāşıḳ-ı zāra / Merḥamet düşdi ḳalb-i **dildāra**
HH1593 Merḥamet düşdi ḳalb-i **dildāra** / Yumuşadı şemʿ-veş o meh-pāre
HH1607 İtse ol kār-ı ṭurra-ı **dildār** / Leb-i cān-baḫşı eyledi timār
HH1908 Söz açа ġonce-veş diyü **dildār** / Söylenür yürür idi bülbül-vār
HH2594 O da **dildārına** mülāzim imiş / Yārı gönlünce çaḳ mülāyim imiş
HH2628 Kürege ḳodı ol iki zārı / Cürm ʿadd itdi ʿışḳ-ı **dildārı**

dil dökmek [1] inandırmak, razı etmek için güzel sözler söylemek
NE555 Gördüm anı **dökdi** baña ṭatlı **dil** / Düşdüm o dem yanına mānend-i ẓıl

dil-dūr {dil-dūz} [1] bkz. 'dil-dūz' md.
NE1987 Ey dili ser-nīze-i **dil-dūr** olan / Ṭaʿna ḫalḳıyla bed-āmūz olan

dil-dūz [4] kalbe batan, yüreği delen, üzüntü verici
S1520 Bilinmez mi bu naẓm-ı **dil-dūzdan** / Ẓuhūr itdügi ḳalb-i pür-sūzdan
NE2060 Nāvek-i **dil-dūzın** idüp der-kemān / Müftiye furṣat gözedürdi hemān
SE1912 Gelicek nāvek-i **dil-dūz-ı** ḳażā / Siper olmaz aña illā ki rıżā
SE2214 Ġamzesi sūzen-i **dil-dūz-ı** ḫayāl / Ṭurresi tāb-dih-i ġonca vü delāl

dile almamaḳ [1] anmamak, sözünü etmemek
NE2666 Zen deyu **almazdı dile** anasın / Kendüsi kevn-zāde idi şanasın

dile düşmek [2] bir şeyin akla, hatıra gelmesi ‖ bir şeye özlem duyulması
NE714 **Düşdi dile** ḫāṭıra-i meşnevī / Eyledüm üstādlara peyrevī
HH2492 **Dillere düşdi** arzū-yı ḫalāṣ / Dest ü pāy urdı çāre-cū-yı ḫalāṣ

dile gelmemek [1] bir şeyin akla, hatıra gelmemesi
S221 Ġazāsına ʿālem idüp iştiġāl / **Dile gelmedi** hiç ne mülk ü ne māl

dil-fersāy [1] gönlü yoran
HH2479 Tünddür rūzigār-ı **dil-fersāy** / Ḥāṣılı olsa vāy olmasa vāy

dil-figār, dil-ifgār [6] gönlü yaralı
S1551 Be-ḫamyāze-i sākī-i pür-ḫumār / Be-āh-ı dil-i ʿāşıḳ-ı **dil-figār**
NE249 Cevr-i ʿadüv ile **dil-figār** idi / Müntaẓır-ı şefḳat-ı Cebbār idi
HH52 **Dil-figārım** hücūm-ı sevdādan / Dād ü feryād hep süveydādan
HH1792 Gördi maʿşūḳ ʿāşıḳ-ı zārı / Tesliyyet itdi ol **dil-ifgārı**
HH1943 Çün ṭolandurdı ben **dil-ifgārı** / Böyle ser-geşte itmese bāri
HH2133 Sāye-veş düşdi iderek zārī / Öldi şandılar ol **dil-ifgārı**

dil-firīb [2] gönül aldatıcı, cezbeden
NE2329 Ola mı cāy-ı suḫan-ı **dil-firīb** / Ḳuṭr-ı ḳırāṭīs-i ḳamṭaru't-ṭabīb
HH623 Bir gün ol **dil-firīb-i** māh-liḳā / Peder ü māderinden itdi recā

dil-fürūz [1] gönlü aydınlatan, neşelendiren
S1165 O şemʿ-i **dil-fürūz** olup kelle germ / Dili seng-i ḫārā iken ola nerm

dil-germ [1] gönlü coşmuş, âşık
HH936 Oldı **dil-germ** ġonce-i raʿnā / Ḥiẓmet-i şāha şemʿ-i bezm-āsā

dil-gīr [2] kalbi incinmiş, gönlü kırık
NE2583 Evvel erüm ḫasta vü **dil-gīr** idi / Cānına güç gelmeye pek pīr idi
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde mīr ü vezīr / Şāh ise germ ü serdden **dil-gīr**

dil-gīr eylemek [1] kalbini kırmak, gücendirmek
SE2375 Çeñe midür o ki **dil-gīr eyler** / Ādemi azılı ḫınzīr eyler

dil-güşā [7] iç açan, gönüle ferahlık veren
S630 ʿAceb **dil-güşā** ḳalʿa-i semt-i Rūm / Ki olmuş helāk-i firāḳ-ı ġumūm
S1426 Kümeyt-i mey-i sāġar-ı **dil-güşā** / O bir naʿl idi bāz-gūne saña
S1487 Ḥaḳīḳatle hem-reng olupdur mecāz / ʿAceb **dil-güşā** naẓm-ı muʿciz-ṭırāz
NE462 Çerb-i zebāndur ḳılıcı dā'imā / Dem-be-dem içmekde mey-i **dil-güşā**
HH882 Ṣuffe-i **dil-güşā** çü sīne-i ṣāf / Sengi mānend-i gevher-i şeffāf
HH1375 Bende ṭutdum bu **dil-güşā** rāhı / Herkes olur ḫarīminüñ şāhı
HH1719 Şāh-ı deryā-dil eylemişdi beyān / **Dil-güşādur** kenār-ı āb-ı revān

dil-ḫˇāh [1] gönlün arzu ettiği, sevilen
HH86 Ancaḳ oldur cihānda **dil-ḫˇāhı** / Gidicek hem zevāde-i rāhı

dil-ḫaste [5] gönlü hasta, üzüntülü
S238 Muġannī el ur naḳş-ı nev-besteye / Anuñla ʿilāc it **dil-ḫasteye**
SE750 Ten-dürüst olmasa **dil-ḫaste-i** süst / Olamaz kār-ı ʿibādetde dürüst
SE3232 Āh-ı serd ile o **dil-ḫasta-i** ġam / İtmeyüp def-i ḫarāret ol dem
HH50 Beni **dil-ḫaste** itdi ʿışḳ ü hevā / Mededüñ irmez ise vāy baña
HH1891 Ṭuydı maḥbūb mācerāsından / Bildi **dil-ḫastedür** hevāsından

dil-ḫırāş [1] gönlü parçalayan, üzücü
NE1023 ʿĀḳıbet oldı ol iki **dil-ḫırāş** / Sāye-veş üftāde-i şāḥib-firāş

dil-i āşüfte-ḥāl [1] perişan, aşık gönül
HH334 **Dil-i āşüfte-ḥāle** düşmez bu / ʿĀşıḳ-ı bī-mecāle düşmez bu

dil-i āvāre [2] ne yapacağını bilemez hâlde olan, serseri gönül
SE3212 Gözi bāzīçe-i ġılmānda idi / **Dil-i āvāresi** yabanda idi
HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı bīmār / **Dil-i āvāre** ṭutdı semt-i ḳarār

dil-i bīmār [1] hasta gönül
HH306 Vaṣf-ı lebde dehān-ı gevher-bār / **Dil-i bīmāra** dānelerdi enār

dil-i ḫāk [2] toprağın altı, mezar
SE972 **Dil-i ḫākī** çün ide ʿazm-i firāz / Etegin ṭut yürü mānend-i ṭırāz

dil-i ḫaste [1] hasta, üzüntülü gönül
HH2061 Zülfüñe olmaḳ ile dil-beste / Yārı rām idemez **dil-i ḫaste**

dil-i mecrūḥ [1] yaralı gönül
HH1594 Nabżını ṭutdı derdini bildi / **Dil-i mecrūḥuña** devā ḳıldı

dil-i mehcūr [1] ayrılık acısı çeken, ayrı düşmüş gönül

HH2371 Dem-i vuṣlat ġarīb ḥāletdür / **Dil-i mehcūra** ḫod ḳıyāmetdür

dil-i nākām [1] muradına ermemiş gönül

NE951 Eyledi āh-ı **dil-i nākāmdan** / Perrin alup ṭā'ir-i evhāmdan

dil-i nālān [4] inleyen, dertli gönül

SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i ābdānı meded / Pīr itdi ġamuñ bu **dil-i nālānı** meded

NE86 Nāyüñi ḳıl nālem ile hem-nefes / Ol **dil-i nālānuma** feryād-res

NE574 Yād idüp aḥvāl-i perīşānumı / Cūşa getürdüm **dil-i nālānumı**

NE1696 Şefḳat idüp hāl-i perīşānuma / Döymedi sūz-ı **dil-i nālānuma**

dili olsa da söylese [1] (herhangi bir nesne için) "konuşabilse neler neler olduğunu nasıl da anlatırdı" anlamında deyim

S1385 Neler yutdı bu daḫme-i hevl-nāk / **Dili olsa da söylese** saña ḫāk

dilini ṭutmamaḳ [1] sonunu düşünmeden konuşmak

SE2396 **Dilini ṭutmadıġ**-içün her bār / Deheni çöp ile olmışdı figār

dil-i pāk [1] temiz, saf gönül

NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki var / Fikr ile zaʿmınca **dil-i pāki** var

dil-i sengīn [1] taştan kalp, merhametsiz gönül

HH450 Ehl-i ʿışḳa virür teselliler / **Dil-i sengīn**-i yārı nerm eyler

dili uzun [1] iyi konuşan, doğru ve etkili sözlü

SE1205 Ḥākim olan buña āgāh gerek / **Dili uzun** eli kūtāh gerek

dil-i zār [24] ağlayan, dertli gönül

S483 Felekden şu kim luṭf u iḥsān umar / ʿAdūdan **dil-i zāra** dermān umar

S511 **Dil-i zāra** nāz-ı zamāne ider / Zen-i çarḫa uydı bu nā-merdler

S965 **Dil-i zār** olup ḳānīʿ-i ḫuşk ü ter / Baña şiş kebābıyla şīşe yeter

S1064 ʿAnāṣır belāsından eyle ḫalāṣ / **Dil-i zārı** it ʿālem-i āba ḫāṣ

S1345 **Dil-i zār** idüp cām-ı gül-fāmı nūş / O murġ-ı ḫazān-dīde ḳılsun ḫurūş

S1559 **Dil-i zārum** idüp girih-gīr-i ʿışḳ / Ḳıl ol rişteyi sübḥa-i pīr-i ʿışḳ

NE146 Zerre-i luṭfuñla idüp behre-yāb / Miss-i **dil-i zārını** it zer-yāb

NE155 Gerçi düşer mescide gāhi güzer / Līk **dil-i zār** yabānda gezer

NE2755 İtme Ḫudāyā **dil-i zāra** ʿaẕāb / Ḥırṣ ile şehvet ile şalup ıżṭırāb

NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup keşreti / Düşdi **dil-i zār** ile cān ṣoḥbeti

NE767 Ḥāṣılı bu şeşder-i devvārda / Resm idi ol naḳş-i **dil-i zārda**

NE1082 Çün ola mıżrāb-ı zebānuñ be-kār / Tār-ı **dil-i zār** olur naġmezār

SE880 Mevtdür perde-der-i rūy-ı nigār / Mevtdür tesliye-baḫş-ı **dil-i zār**

SE1280 Ḥırṣ itdükçe **dil-i zāre** güzār / Dir-idim tesliyet idüp her bār

SE1529 Keşf-i estār-ı **dil-i zār** eyler / Her nesi var ise iẓhār eyler

SE2691 Levḥ-i sīne deri itmiş dīvār / Ḳufldur aña içerden **dil-i zār**

HH1098 Kimseye açmayup ġam u miḥeni / **Dil-i zārı** bilürdi çekdügini

HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb bilür / **Dil-i zāra** ʿillācı ḫūb bilür

HH1939 **Dil-i zārum** yanında ben mehcūr / Oldı bu vaẕʿ-ı bed ḫıredden dūr

HH1951 **Dil-i zārum** olup fedāyī-vār / İtdi cānı fidāyi ġamze-i yār

HH2130 **Dil-i zār** oldı dil-ber ile revān / Ṭurma ol gögsüni dögerdi hemān

HH2286 Seni aʿdā ki ġamz ide yāra / Müjde-i vaṣldur **dil-i zāra**

HE23 Bu yüzden eyle ʿaşḳuñ ḫalḳa ıẓhār / Anı ḳıl ḫüsn-i taʿbir ey **dil-i zār**

HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ ister ammā ey **dil-i zār**

dil-keş [23]

1. gönül çekici, cezbeden

S239 İdüp ḍarb uṣūl ile **dil-keş** nevā / Ney-i kilki ile nefīr-i veġā

S435 Ki devr eyledikçe o gūş-ı kelām / Medār olmaḳ ister bu **dil-keş** maḳām

S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / ʿAceb cāy-ı şāhāne **dil-keş** maḳām

S612 Muḳābil ṭurur iki **dil-keş** maḥal / Gören meyl ider bibirinden güzel

S708 Virür ḫāṣıl ol yerde toḫm-ı emel / Duʿā ḫırmenidür o **dil-keş** maḥal

S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı **dil-keş** ʿaceb lāledür

S1022 Felek gibi ḳat ḳat bināsı anuñ / Cinān gibi **dil-keş** hevāsı anuñ

S1538 Ḫudā ḥıfẓ idüp ikisinden müdām / Bozulmaya bu naẓm-ı **dil-keş**-niẓām

NE841 Ḫāme alup destüme mānend-i tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi **dilkeş** şarīr

NE1337 Kim daḫı bu naḳşda **dilkeş-i** zemīn / Olmadı peydā olalı mā'-i ṭıyn

SE6 Sebze-i **dil-keş-i** cennāt-ı naʿīm / Sāye-i raḥmet-i Raḥmān u Raḥīm

SE740 Ṭīb-i aʿrāḳı olan bī-ġaş olur / Kendüden būy-ı semen **dil-keş** olur

SE1098 Ḫāṭıra geldi iderken imlā / İşte bir ḳıṣṣa-i **dil-keş** meselā

SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü ḫoş-ḫān muṭrib / Naġme-i **dil-keş** ü keyf-i ġālib

SE3182 Kākül-i **dil-keşe** olma mayil / Virme her ṣaçı kesik ḳahbeye dil

SE3423 Ṭabʿı nāzük süḫan-ı nermi ḫarīr / Ṣūret-i **dil-keşi** güya taṣvīr

HH382 Reng-i surḫ ile zeyn idince ṣafaḳ / Günbed-i lāle-gūn-ı **dil-keşe** baḳ
HH1123 Ḳıldı iẕhār ʿadl ü reʾfet ü bād / İtdi ol naḫl-i **dil-keşi** āzād
HH1307 Zeyn olup sūr-ı **dilkeş** ile çemen / Oldı dīvār aña bedenlerden
HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı **dil-keşe** āb / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb-ı ḥicāb
HH2750 Būy-ı **dil-keşle** ḫalḳı mest itdi / Maḫzenüñ pāyesini pest itdi
HH2770 Naẓm olundı bu dürr-i baḥr-ı ʿulūm / Oldı tārīḫ-i **dil-keşi** manẓūm

2. Türk musikisinde bir makam

NE3105 Nāy-ı ḳalem eyledi **dil-keş-nevā** / Güş ḳılan didi nefesdār ola

dil-mürde [1] kalbi ölmüş, duygusuz

SE754 Levḥaşa'llāh ki olup pejmürde / Ola **dil-mürde** vü cān-efsürde

dil-nevāzāne [1] gönlü okşarcasına, sevgiliye yaraşır biçimde

HH1137 **Dil-nevāzāne** itdi luṭf-ı su'āl / Münkeşif ola tā ḫaḳīḳat-ı ḫāl

dil-nişīn [2] gönülde yer tutan, hoş, latif

NE3099 Ṭabʿam olup hem-ser-i naḳḳāş-ı Çīn / Eyledi bir büt-gede-i **dil-nişīn**
HH891 Menzil-i **dil-nişīn** ü taze çemen / Ḫoş gelüp şāha indi raḫşından

dil-nüvāz [3] gönül okşayıcı

S597 Gehī saṭr-ı eşʿārdan **dil-nüvāz** / Gehī söyledür tārı ol naġme-sāz
S768 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **dil-nüvāz** / O laʿlīn libās ü zümürrüd-ṭırāz
S1191 Ele kāse al ey büt-i **dil-nüvāz** / Bu hengāmede n'eyler ol ḥoḳḳabāz

dil-pesend [6] gönlün beğendiği, gönüle hoş gelen

S1542 Dem irdi ki olup bu ser-rişte bend / Tamām ola manẓūme-i **dil-pesend**
S1549 Be-laʿl-i leb şāġar-ı nūş-ḫand / Be-reng-i ruḫ-ı sāḳī-i **dil-pesend**
NE263 Mūyı bir yeşīm-şıfāt ü **dil-pesend** / Añsa şaçı gibi muʿanber kemend
NE1494 Aña tezevvücle idüp nusḫ u pend / Müjde ider bir veled-i **dil-pesend**
NE2378 Güş ḳabardup o ḫar-ı **dil-pesend** / Baş götürüp itdi şadā-yı bülend
NE2622 Zülf ü ḫaṭṭı gerçi olur **dil-pesend** / Cāzibe-i ānı ver ammā kemend

dil-peẕīr [6] gönlün kabul ettiği, gönüle hoş gelen

S127 ʿAceb şām-ı ferḫunde-i **dil-peẕīr** / Ki mehtāb ile oldı misk ü ʿabīr
NE262 Ġurresi raḫşında çū mihr-i münīr / Bāli aña şaʿşaʿa-i **dil-peẕīr**
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu ʿabd-i faḳīr / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i **dil-peẕīr**
NE949 Nāfiz olup ol suḫan-ı **dil-peẕīr** / Vardı icābet hedefine o tīr
NE2096 Tecrübesiz kār olamaz **dil-peẕīr** / Rüstem iseñ ḳıl yine idmān-ı tīr
NE3080 Oldı ẕarāfet ile adīmü'n-naẓīr / Ehl-i suḫan-ı ḫūb gibi **dil-peẕīr**

dil-rev [1]

NE1789 Necmüñ olup çādırı mīḫ-i derem / Dirdi ki der-ḫāk nedür **dil-revem**

dil-rīş [6] gönlü yaralı, dertli

NE3138 Bu suḫan-ı ʿāşıḳ-ı **dil-rīşdür** / Māḫaẓar-ı niʿmet-i dervīşdür
HH866 İtdi āḫir o fırḳa-yı **dil-rīş** / Fikr-i itmām-ı ẕikr ü nışfü'l-ʿayş
HH1829 Olmış idi o zār-ı **dil-rīşe** / ʿIşḳ pīşe viṣāl endīşe
HH2082 Mihri gördi o ḫaste-i **dil-rīş** / Yine düşdi derūnına teşvīş
HH2467 Oldılar iki vālih ü **dil-rīş** / Ḫırḳa vü tāc-ı faḳr ile dervīş
SE2608 Ne tereddüd yiridür iy **dil-rīş** / Tīr der-şaṣt u nişāne der-pīş

dil-rübā [17] gönül kapan, gönül alan, herkesi kendine âşık eden, dilber

S36 Ḳaçan ġamze-i **dil-rübā** deprenür / Yürekde nişān-ı belā deprenür
S1371 Meger uyḫuluk nūş idüp mey-perest / Ola ġamze-i **dil-rübā** gibi mest
NE651 Oldı ʿaraḳ bir yaḳıcı **dil-rübā** / ʿAḳlını aldursa görenler revā
NE975 Gāh naẓardan düşürüp **dil-rübā** / Münkesir olur dil-i ʿālem-nümā
NE1333 ʿĀrıż-ı pür-ḫāl ü ḫaṭṭ-ı **dil-rübā** / İki sefīne varaḳ gūyiyā
NE2255 Vāḳıf olup eyledi ʿazm-i devā / Teselliyet idüp didi ey **dil-rübā**
NE2995 Oḫşayaraḳ dirdi kemer de aña / Ḳaçma bu efkendeden ey **dil-rübā**
SE2017 **Dil-rübā** sözlerini gūş idicek / Ṭatlıca geldi aña ekşi dimek
HH232 **Dil-rübālar** da idemez bī-dād / Diñlenür oldı nāle vü feryād
HH451 Bu eṣer ol kitāba lāzım olur / Oḳıyan **dil-rübā** mülāyim olur
HH473 Arada **dil-rübā** degil ẓāhir / Dil-i men cān-ı men velī vāfir
HH774 Aġız açmadı **dil-rübā** bir kez / Dāmeninden kesüp getürdi birez
HH1219 Ol ġam-ı **dil-rübāyile** ḫaste / Bunlar anuñ ġamiyle işkeste
HH1596 **Dil-rübālar** ġam-ı ḳulūb bilür / Dil-i zāra ʿillācı ḫūb bilür
HH1846 ʿĀşıḳa **dil-rübā** mı eksük olur / Ehl-i derde belā mı eksük olur
HH2045 Ṣarılup meskenetle öpdi elin / **Dil-rübā** itdi ʿāşıḳ ideceġin
HH2524 **Dil-rübā** ḫaḳīm-meşreb idi / Rāzdār-ı sipihr ü kevkeb idi

dil-sitān [5] gönül alan, gönül zapteden, kendine meftûn eden

S247 Güler yüzle ḫurşīd olup **dil-sitān** / Dil-i cūy-ı yaḫ-beste aḳdı hemān

S829 Ṭoluñ dāʾim ey sāḳī-i **dil-sitān** / Dem-ā-dem o fısḳiye olsun revān
S1254 ʿArūs oldı her ġonca-i **dil-sitān** / Gül-i āl düzdi ṭabaḳla nişān
NE1306 İki ḥişār iki büt-i **dil-sitān** / Oldı beden gevheri çün istifān
HH2055 Ḥālet-i ʿışḳ-ı **dil-sitāndur** bu / Cāh-ı maḫṣūṣ-ı ʿāşıḳāndur bu

dil-siyeh [1] gönlü kara, kötülük isteyen
S256 Ḳazaḳ itdi sāḥillere çok sitīz / Leh-i **dil-siyehde** velī fitne-ḫīz

dil-suḫte [1] yüreği yanık, kederli
HH642 Ḫˇāce **dil-suḫte** olup pür-tāb / Suḫte buldı ḫˇāce gibi nişāb

dil-sūz [2] yürek yakan
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **dil-sūz-ı** ʿışḳ / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i sūz-ı ʿışḳ
HH394 İtdüm ol baḫr-i āteşine şināh / Āh-ı **dil-sūzum** açdı ḳaʿrına rāh

dil-şād [1] gönlü hoş, sevinçli
HH1049 Nā-gehān dūrdan Şeh ü Behzād / Oldı şenlik görüp biraz **dil-şād**

dil-şikār [1] gönül avcısı, sevgili
HH459 Ṭarḫ-ı mevzūn-ı **dil-şikār** itdi / Sözi bu yüzden āşikār itdi

dil-şiken [1] gönül kırıcı
S1084 Ṣaḳın tel ḳırar zāhid-i **dil-şiken** / Ne arar bu meclisde ol it üzen

dil-şikeste [3] gönlü kırılmış, hüzünlü
HH2157 Güft ü gū eyleyüp mīzācınca / Didi ey **dil-şikeste** ḫāl nice
HH2259 Söyle ey **dil-şikeste** ḫāl nedür / Bu ḳadar bāʿiş-i melāl nedür
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra dil-ber-i çālāk / Gördi ol **dil-şikeste** ʿāşıḳ-ı pāk

dil-şüde [1] gönlü gitmiş, aşık
NE2336 Cāhil olur **dil-şüde-i** ışṭılāḥ / Köhne puluç māʾil-i zikr-i sefāḥ

dil-teşne [3] gönlü susamış, istekli
HH1014 Çekdi Sührābuñ üstine deşne / Nice İskender oldı **dil-teşne**
NE224 Lüʾle-i simīn olup engüşt-i pāk / Eyledi **dil-teşneleri** feyż-nāk
NE1502 Umarız iʿlām ide Rabb-i Kerīm / ʿĀşıḳ-ı **dil-teşnesiyüz** Ḥaḳ ʿalīm

dil uzatmaḳ [2] ileri geri konuşmak, biri veya bir şey için kötü ve aşağılayıcı sözler söylemek
SE684 Berg-i ter **dil uzadur** eflāke / ʿĀḳıbet derd-ile yüz ḳor ḫāke
SE3136 Müstaḳim olmaġ-ıla nīze-i tīz / **Dil uzadur** kime kim itse sitīz

dil ü cān [10] kalp ve ruh ‖ gönül ve can
S533 **Dil ü cāna** ḫoş cāy-ı zībādur ol / Meger mecmaʿ-ı Ḫıżr u Mūsādur ol
NE1841 Nār-ı ḥased yaḳdı **dil ü cānımı** / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını
NE1886 Gel beri çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin al kām-ı **dil ü cānuñı**
NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı **dil ü cāna** ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ
SE531 **Dil ü cān** mürdesin itdi ihḥyā / Bir nefesde o kelām-ı zībā
HH233 Ġamze-i mest olup ṣalāḥa ḳarīn / **Dil ü cān** oldılar sitemden emīn
HH494 Gördi ifkār olup **dil ü cānı** / Cemʿ olup māye-i perīşānī
HH1251 Eyledi sayḳalī-i nūr-ı hüdā / **Dil ü can** dīdesini dūr-nümā
HH2158 Güm idüp nā-gehān **dil ü cānı** / Ḳande bulduñ bu derd-i pinhānı
HH2490 Olmadılar ḫalāṣ ʿummandan / Āḫir el yudılar **dil ü cāndan**

dil virmek [4] gönül vermek, âşık olmak
SE510 ʿAḳlınuñ yitmez-iken noḳṣānı / **Virdi dil** bir güzele pinhānī
SE967 Ġamze-i yārı görüp **dil virme** / Göz göre uġruya yol gösterme
SE1858 **Dil virüp** ʿavrete meftūn olma / Ḳays-veş göz göre mecnūn olma
SE3182 Kākül-i dil-keşe olma mayil / **Virme** her ṣaçı kesik ḳahbeye **dil**

dil-zār [1] gönlü mahzûn, zavallı, kederli
HH1464 Gerçi **dil-zār** u bī-ḳarāruñdur / Hep güneh zülf-i tābdāruñdur

dilek [2] isteme, arzu etme
SE1244 Yüklü itse anı bir māl eşegi / Ḳalmaz altında geçer hep **dilegi**
HH1609 Şāh-zāde iderdi yine **dilek** / Beglerüñ luṭfına bahāne gerek

dilemek [4] arzu etmek, istemek, murat etmek
SE643 Aradı sözlerimi menʿa sebīl / Müddeʿāya **diledi** yaʿnī delīl
NE603 Seg gibi ḳurbān etine diş biler / El alanuñ ayaġın almaḳ **diler**
NE1665 Bir büt ile şanki ḳonuşmaḳ **diler** / Vuṣlat içün vefḳ-i murabbaʿ ḳonar
NE2418 Olmuş iken ol ṣıfat-ı pāk-i Rab / Müşterek olmaḳ **diler** ol bī-edeb

dilim [1] bütünden ayrılmış parça, (elma dilimi)
SE2429 Eline girse eger bir alma / Bir **dilimdür** ḳalacaḳ yine aña

dilīr [22] cesur, yiğit, korkusuz

S284 **Dilīrān-ı** berhem-zen-i şarḳ u ġarb / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u ḫarb
S304 Olup yemde Bektāşiyān şīr-gīr / Çıḳardı ṣudan keçesin her **dilīr**
S321 Baḥr u berde āheng idüp her **dilīr** / Döküldi naḳāre çalındı nefīr
S369 İrişdi sipihre şeb-ā-şāb-ı tīr / Ḫadeng itdi būs-ı dehān-ı **dilīr**
S749 Bu resme ola çünki luṭf-ı Ḳadīr / Nice olmayalum günāha **dilīr**
S1455 Nice aña cān virmeye her **dilīr** / Çıbıḳ çalmaya naḳd-i cāna o tīr
NE1606 Yine velāyetle ġuzāt-ı **dilīr** / Çıḳmış idi ṣayd u şikāra çū şīr
NE1700 Her birini pāreleyüp ol **dilīr** / Atdı iki yanına mānend-i tīr
NE2174 Eñ eyüsi kebg-i derī-veş **dilīr** / Biri biriyle ola bālā vü zīr
NE2629 Ḫūn-ı cigerde peder ü māderi / Besleye bir **dilīr-i** sīmīn-beri
NE2696 **Dilīr-i** tevsen redīf-i kūh-ı deng / Pençe urup ḫāke miṣāl-i peleng
NE3131 Māmelekin itdi niṣār ol **dilīr** / Biñde birin itmedüm ammā faḳīr
SE1462 Berḳ-i ḫāṭıf gibi ol merd-i **dilīr** / ʿArża ḳıldı pedere bir şimşīr
SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol şāh-ı **dilīr** / Ḳabża-i tīġ-ile milki teshīr
SE1713 Didi bir merd-i faḳīrem bu ḥaḳīr / İḥtiyāç itdi beni kāre **dilīr**
SE1772 Şīr-dildür ḳatı ol şāh-ı **dilīr** / Şīr lā-büd olamaz bī-naḫcīr
SE2761 Gördi çün kār-ı emānetde **dilīr** / Eyledi ḳoca günah-kārı vezīr
SE2766 Düşmene arḳada virseydi **dilīr** / Yā gibi yine siper ardına tīr
SE2859 İtdi üç kerre o ser-bāz-ı **dilīr** / Farḳ-ı Timura ḥavāle şemşīr
HH1100 Nā-gehān çıḳdı bir emīr-i **dilīr** / Bunları cümle itdi der-zencīr
HH1402 Şāh ṣandı kim ol cevān-ı **dilīr** / Göricek ide vażʿını taġyīr
HH1448 Şāh oldı muḳābilinde **dilīr** / Mest-i ʿışḳ idi hem-çü ġurrān şīr

dilmek [2] dilimlere ayırmak, kesmek

SE1931 Ḳuvvet-i baḫt aña yārī ḳıldı / Şīri bir ḥamlede iki **dildi**
S653 ʿAceb ṣanʿat itmiş ol İslām-dost / Ki hem **dilmiş** anı hem itmiş dü-post

dimāġ [19]

1. beyin ‖ akıl, şuur

S60 Olup hem-ser itdi **dimāġum** ḫarāb / Buḫār-ı şarāb ü cünūn-ı şebāb
S389 **Dimāġı** ḳılup kibr ü kinden berī / Añup ṣulḥ-ı şāhı yürüt sāġarı
S847 Odur sāḳiyā kimiyā-yı sürūr / Ki nārı **dimāġa** ider feyż-i nūr
S1214 **Dimāġı** duḫānıyla fānūs-veş / Yanar āteşe ṭurma ḳaḳnūs-veş
S1432 Çü fānūs-ı maḥbūs-ı mürde-çerāġ / Buḫār-ı ḫumār ide muḫtel **dimāġ**
NE719 Ṭāḳ-ı **dimāġı** ṭolı kibr ü ġurūr / Sinede merkūzı bürūz-ı ẓuhūr
NE2026 Ġaflet idüp ta ki o muḫtel **dimāg** / Cehl mürekkebine olur dāg dimāg
NE2026 Ġaflet idüp ta ki o muḫtel dimāg / Cehl mürekkebine olur dāg **dimāg**
NE2439 Rāh-ı **dimāġı** delinüp cā-be-cā / Nāy-i gülūdan gele hoş ṣadā
NE2830 Gāh **dimāġuña** ṣalup şer ü şūr / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı kibr ü gurūr
SE236 Dūd-ı ḥayretle **dimāġı** ṭoldı / Ṣanasın kim gemisi ġark oldı
HH530 Zaʿf ile çün **dimāġı** muḫteldür / Buña çāre şarāb-ı ṣandaldur
HH1011 Ṭoldı sevdā-yı salṭanatla **dimāġ** / Oġlınuñ māteminden itdi ferāġ
HH1289 Mey-i dūşīneden olup maḫmūr / Ṣaldı cāna şerer **dimāġına** şūr

2. damak

NE657 Nüsḫa-i terkīb-i zemīn ü zamān / Bāʿiṣ-i tertīb-i **dimāġ-ı** cihān
NE1199 Lāleyi pür-sūziş-i dāġ eyledüñ / Ġoncaya tarṭīb-i **dimāġ** eyledüñ
SE3043 Eyleyüp gül gibi terṭīb-i **dimāġ** / Lāle-veş yoġ-idi sevdā-yı ferāġ

3. burun

S865 **Dimāġa** çıḳup alsa burc-ı seri / Buḫārı açar şuḳḳa-i ṣafderi
NE3065 Yaʿni **dimāġın** idüp ilġa buḫār / Olmuş idi derd-i ser aña ḫumār

dimen [1] süprüntülük, çöplük

S232 İder bir başıyla sefer şarḳdan / Geçer bī-keder nice deşt ü **dimen**

dīn [65] Allah'a ibadet ve maneviyata itikat hususunda her milletin tuttuğu yol

S65 Çekem levḥ-i cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem cedvel olursa **dīn-i** ḳavīm
S74 Odur mürşid-i rāh-ı **dīn-i** ḳavīm / ʿAṣādārı olsa ʿaceb mi Kelīm
S458 İdüp ʿuhde-i **dīne** āḫir vefā / Velī eyledüm ʿöẕri pīşīn-edā
NE7 Rādde-i defter-i **dīn-i** ḳadīm / Ẕerre-i mensūc-ı kelām-ı ḳadīm
NE10 Ṣaʿṣaʿa-i maṭlaʿu'l-envār-ı **dīn** / Ḳufl-ı der-i maḫzenü'l-esrār-ı dīn
NE10 Ṣaʿṣaʿa-i maṭlaʿu'l-envār-ı dīn / Ḳufl-ı der-i maḫzenü'l-esrār-ı **dīn**
NE15 Besmele-i şāhin-terāzū-yı **dīn** / Besmele serpençe-i bazū-yı dīn
NE15 Besmele-i şāhin-terāzū-yı dīn / Besmele serpençe-i bazū-yı **dīn**
NE23 Hāne-i **dīn-i** düveli taʿmīr ider / Hem der-i şūr u şeri tesmīr ider
NE46 Birbirine mümtezic elfāẕ-ı çār / **Dīne** ʿanāṣır nitekim çār-yār
NE172 **Dīni** ṣata devlet-i dünyā içün / Olmaya zārī reh-i ʿuḳbā içün

NE200 Hādī-i **dīn** hādim-i küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u celāl
NE215 Mühr-i şerīf ile o şāh-ı güzīn / Ḥüccet-i ẓahriyye-i menşūr-ı **dīn**
NE285 Ḳıldı saʿādetle o sulṭān-ı **dīn** / Rūyini şemʿ-i felek-i çār-bīn
NE320 Ḫān-ı nevālinden idüp kām-bīn / Daʿvet-i ʿām itdi o sulṭān-ı **dīn**
NE324 Şerʿini anuñ eylediler pāydār / Rükn-i nihān-ḫāne-i **dīn** çār-yār
NE326 Oldı fütūḥat ile ol şeyḫ-i **dīn** / Ekber-i esḥāb-ı resūl-i güzīn
NE330 Birisi de pādişāh-ı **dīn** ʿÖmer / Ḥażret-i Fārūḳ-ı ʿadālet-eser
NE345 **Dīn** evine her biri dīvardur / ʿAyn-ı ʿAli der gibi bīdārdır
NE417 Düşmen-i **dīn** ola diyū münkesir / Ḫalḳ-ı cihān olmuş idi muntaẓir
NE431 Budur ümīdim ki o sulṭān-ı **dīn** / Nefs-i cihādına da ola muʿīn
NE435 Sāye-i ḫaḳḳ-ı dāver-gitī-penāh / Ḫusrev-i **dīn** şāh-ı selāṭīn-sipāh
NE440 Ḳıble ki **dīn** u düvel-i Ḫān Murād / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i Sulṭān Murād
NE852 Müctehid-i mesʾele-āmūz-ı **dīn** / Ya pīş ü zümre-i ehl-i yaḳīn
NE856 Müfti-i **dīn** mürşid-i eyyāmdur / Şeyḫ-i hüdā nāṣır-ı İslāmdur
NE888 **Dīni** ʿayān itdi nebī-i emīn / Oldı ḫalīfe ḫalef-i ṣāliḥīn
NE893 Ẓālim olan kendüye eyler zarar / **Dīnini** dünyāsını taḫrīb ider
NE915 Maṣlaḥata muṣlıḥı itmek emīn / Oldı şehe lāzıme-i ʿaḳl u **dīn**
NE1018 Ġāret idüp naḳd-i dil-i cānını / Hey nice dil **dīnini** īmānını
NE1037 Yaʿni çeküp anda daḫı firḳati / Menʿ ide **dīn** ayrılıġı vuṣlatı
NE1053 Bāri girüp **dīnine** dildārumuñ / Gitdügi yola gideyin yārumuñ
NE1185 Menʿ ḳılup ḫamlesin ol pāk-i **dīn** / Ḳaldı eser yaralanup āsetīn
NE1751 Aḳçesini cümle ribāya virür / **Dīnini** dünyāda hevāya virür
NE1757 Ḳarżına bir kez ol anuñ dūçār / Vaʿde-i **dīni** ola rūz-ı şümār
NE1783 Ehl-i seḫā hāline eyle naẓar / **Dīnini** dünyāsını maʿmūr ider
NE2064 Didi hemān ḫayflar ey müslimīn / Gitdi ḫarāb oldı bu gün ʿilm-i **dīn**
NE2083 ʿAḳl ile bulınsa eger rāh-ı **dīn** / Āyet ile gelmez idi Mürselīn
NE2181 Aşırı iken sen olamazsın emīn / Ṣabr ide mi nāḳıṣatü'l-ʿaḳl u **dīn**
NE2307 Maġz-ı suḫan ẕevḳini bilmez gider / دنقوزه دنجوز **dīn-i** bī-hüner
NE2392 Kevkebe baḫşā-yı esātīn-i dīn / Laḫlaḫa-fersā-yı ḳavānīn-i **dīn**
NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i māl ü cāh / **Dīni** ider nikbet-i dünyā tebāh
SE146 **Dīn** virüp alma şaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre gider sevdāyı
SE308 Emel-i **dīn** ü düvel Ḫān Murād / Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata Sulṭān Murād
SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ rūşenī-i rūy-ı zemīn / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü **dīn**
SE313 Nesli çaḳ Ādeme dek ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i **dīn** ü dünyā
SE316 Habbeẓā Kisrī-i inṣāf-āyīn / ʿAdl zencīri aña ʿurve-i **dīn**
SE416 Ser-firāz-ı ʿulemā-yı iʿlām / Rükn-i **dīn** Ḥażret-i Şeyhü'l-İslām
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāṣır-ı **dīn** / Müftī-i devr-i zaman māh-ı zemīn
SE632 **Dīni** ögretmek iken kendüye kār / Ḳahr-ıla müslimi ide ikfār
SE653 Düşmen-i **dīni** idince iġrāk / Çekdi dīn uġrına envaʿ-i meşāḳ
SE653 Düşmen-i dīni idince iġrāk / Çekdi **dīn** uġrına envaʿ-i meşāḳ
SE671 **Dīni** ikmāl ḳılup Faḫr-ı Enām / Buldı manẓūme-i aḥkām niẓām
SE1202 Oldı ʿālemde ġarazla rüşvet / Kelef-i çehre-i **dīn** ü devlet
SE1217 Eyledi luṭfını maḥṣūr-ı ʿamel / Ḫāyinān-ı ʿamel-i **dīn** ü düvel
SE1226 İltizām-ıla nice ehl-i ʿamel / Oldılar raḫne-ger-i **dīn** ü düvel
SE1316 Çoḳ yaşatmaz anı āh-ı fuḳara / Yıḳıla ḳalmaya **dīn** ü dünyā
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i **dīn** güher-i kār-ı enām
SE1723 ʿAḳldur ḫāfıẓ-ı **dīn** ser-ḥadinüñ / ʿAḳldur mesned-i cān maḳṣadınuñ
SE2783 Ṣıdḳ-ıla diye tevekkeltü ʿālā / Düşmen-i **dīne** ola tīġ-i belā
SE3032 Ne saʿadetdür o kim āḳil ola / Edeb ü **dīni** ola ḳābil ola
HH223 İtdi ḥıfẓı hiżānesin meʾvā / Beyże-i **dīn** ü millet-i beyżā
HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni ḥabl-i metīn / İtdi naẓm-ı umūr-ı devlet ü **dīn**
HH279 Ol hişāb üzre ola baṣt-ı sinīn / Ḥaşre-dek ide naẓm-ı devlet ü **dīn**
HH604 Müjeler fitne-i zamān u zemīn / Ġamze-i kāfir āfet-i dil ü **dīn**
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i ṣubḥ-ı ümīd / Oldı **dīnün** ṣuʿāʿı nūrı bedīd

dīn-penāh **[1]** dini koruyan, dinin destekçisi

S357 Muḳābil olunca Şeh-i **dīn-penāh** / Ḳoyuldı olup pey-rev-i gerd-i rāh

dīnār **[5]** altın liranın dörtte biri (4.25 gram) değerinde eski para birimi

NE171 Laʿnet o **dīnār** ile ol dirheme / Kim sebeb-i laʿnet ola ʿavāma
NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile mey ṣun dem-be-dem / Baña ne **dīnār** gerek ne direm
NE2143 Ḫalḳa döküp kelb-i ziyān-kār-veş / Çehreñi evkār ide **dīnār-veş**
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i luṭf u kerem / Ṣarṣar-ı gülbün-i **dīnār** u direm
HH1060 Gül-i ṣad-berg-veş hem itdi niṣār / Pençe-i şāha penc-ṣad **dīnār**
HH2441 Çürüdi cümle dirhem ü **dīnār** / Naḳd-i vaḳt oldı hep metāʿ ü ʿaḳār

dīniyye **[1]** bkz. 'ġayret-i dīniyye' md.

NE387 İtmiş idi ser-be-ser ehl-i nifāḳ / Ġāyret-i **dīniyye** ile ittifāḳ

diñlemek [34]

1. işitmek için kulak vermek

S237 Bu şevḳ ile şun baña raṭl-ı girān / Fütūḥāt-ı şāhiyi **diñle** hemān
S594 Ser-āġāz-ı şevḳ eylese **diñledür** / İdüp nāle kūhsārı da iñledür
NE87 Künbed-i gerdūna şal āvāzeñi / **Diñleyelüm** biz daḫı āġāzeñi
NE352 Bāri nümūne ideyin saña gel / **Diñler** iseñ bir süḫan-ı bī-bedel
NE424 **Diñle** bu maʾmūn-ı bedīʿi dilā / Añla nedür cāh-ı ceyb-i Ḫudā
NE938 **Diñle** bu rengīn-i suḫanı ḫāmeden / Ḥışṣe yeter saña ḫıred-nāmeden
NE1360 Ṭut sözümi **diñleme** efsāne hiç / Gitmeyelüm gel beri yabana hiç
NE1735 Nāmın ider şehrde ḫacı falan / Ḳaʿbeye īmānını **diñle** hemān
NE1819 **Diñle** ne dir şāʿir-i şīrīn-i suḫan / Sözüne gelmezsen eger işte ben
NE2100 ʿĀḳil iseñ reʾy ile ḳılma ʿamel / **Diñle** inanmazsan eger bir meṣel
NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḫanın maḫż-ı ḳāl / **Diñle** bu efsāneyi de ʿibret al
NE2458 **Diñle** bu efsāneyi de ʿārif ol / Hezl dime nüktesine vāḳıf ol
NE2760 Żabṭ ide gör var dil ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ **diñle** bu efsāneyi
SE493 Eṣer-i ʿışḳ olamaz vaṣf ü beyān / **Diñle** bu ḳıṣṣayı da añla hemān
SE836 Sen daḫı öldürecek olma ṣaḳın / **Diñle** Fārūḳ-ı Celīlüñ ḫabarın
SE915 **Diñle** bu vāḳıʿa-i zībāyı / Añla icmāl-i dem-i ʿuḳbāyı
SE1247 **Diñle** bu dāhiye-i kübrāyı / Gör ne dir rū-siyehi rüsvāyı
SE1392 **Diñle** bu ḳıṣṣayı ruḫṣat var ise / Ḳadrüñi añla ferāset var ise
SE1397 Ḥāżır it ḫaşmımı dādım alıvir / **Diñle** şekvāmı murādım alıvir
SE1551 Çoḳ kerāmet yazar ehl-i ḥikmet / **Diñle** bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret
SE1689 **Diñle** bu nādire-i zībāyı / Gör ne dir ḫāl-i süḫan-ārāyı
SE1746 **Diñle** bu ḳuvvet-i fehm ü rāyı / Gör ne dir kār-ı cihān-ārāyı
SE1901 Baḳma yüz görmiş olanuñ yüzine / Ṣāʿiri **diñle** gelürsin sözine
SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı niyāzın **diñler** / Ḫastalar aña pek aġlar inler
SE2319 **Diñle** luṭf u kerem-i Meʾmūnı / Nice olmaya göñül meftūnı
SE2672 **Diñledi** çünki ḫalīfe anı / İtdi taḫlīsi için fermānı
HH232 Dil-rübālar da idemez bī-dād / **Diñlenür** oldı nāle vü feryād
HH311 Oḳıyup biz güzel ḥikāyetini / **Diñledük** ʿışḳ ile rivāyetini
HH795 **Diñledi** çün ʿacūzeyi o cevān / Neye uġraduġını bildi hemān

2. birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak, uymak, itaat etmek

SE147 Ẓıll-ı bī-fāʿidedür dehr-i denī / Kendüñ aldırma görüp **diñle** beni
SE571 Ne buyurdı göre şāh-ı merdān / Uy imāma sözini **diñle** hemān
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü ṭut bu süḫanı / Pende meylüñ var ise **diñle** beni
HH655 Müşfiḳāne bu pendi **diñle** hele / Geldügüñ yola ḳıl yüri ʿacele
HH1985 **Diñlemezse** eger naṣiḥatımuz / Ṭokınur tünd-bād-ı ṣavletimüz

diñlendürmek [1] dinlenmesini sağlamak ‖ uyutmak, kandırmak

NE1945 Kimisi efsāne dir eglendürür / Kimisi efsūn ile **diñlendürür**

diñmek [1] (ses için) kesilmek, susmak

NE284 **Diñdi** nevā-sāz-ı süvüm encümen / Yaʿni ki ḫavf eyledi tel ḳırmadan

dip [5] bir şeyin en alt kısmı

S541 Sütūnı idüp āsumāna güẕār / **Dibi** püşt-i māhīyi eyler figār
NE698 Yek-dem ider ḫumını ṣahbālaruñ / Ṣunsa **dibin** göstere deryālaruñ
NE2251 Gördügi bir ṭurfe muḳallef-meçik / Ucu kemik **dibi** frengī-çelik
NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi ḫum **dibine** hem-çü lāy
HH985 Var imiş cūda bir ʿaceb girdāb / Çāh-ı Bābil gibi **dibi** nā-yāb

dibini bulmaḳ [1] (şarap küpü için) içip bitirmek

S1373 **Bulup** ḫum **dibin** dürd-i rāḥī gibi / Pür-āteş gerekdür ṣurāḥī gibi

dipsiz kile [1] (ağız için) çok ama boş konuşan ‖ değersiz, verimsiz

SE2705 ʿAhd ü peymān-ıla ḫulḳı biledür / Deheni lāf-ıla **dibsiz kiledür**

dīr [1] eski, yaşlı

HH1236 Kendü endek-şenīde nā-dīde / Vükelā **dīr** ü tāze verzīde

dirʿ {dırʿ} [1] deri veya telden yapılmış savaş zırhı

SE2782 İʿtimād itmeye **dirʿ** ü sipere / İʿtiḳād ide ḳażā vü ḳadere

dirāyet [1] zeka, yetenek, bilgi ve kavrayış

SE294 ʿUlemā kim vereṣe oldı aña / Buldı miʿrāc **dirāyetle** ʿalā

direfş [2] bayrak, sancak

S296 Müẕehheb nişīmengehi taḫt-ı Cem / **Direfş-i** Keyānī o zerrīn-ʿalem
S1135 İder şuʿlesi cemʿ ḫalḳ-ı cihān / Sütūn üzre gūyā **direfş-i** Keyān

direk [2] ağaç, metal veya beton gibi malzemelerden yapılma düşey doğrultuda yerleştirilen uzun ve kalın destek

NE2226 Żâyiʿ olur diyu dayanmaz yürek / İtsem anı ḳaşr-ı şafāya **direk**
HH323 Gāhī zīr-i liḥāfı itse maḳar / Ḳura iki **direkli** bir çāder

direng [1] bekleme, durma

SE1572 İbtidā ḳıldı birine āheng / İtmedi ol birisi şabr ü **direng**

dirgürmek [1] diriltmek, canlandırmak

NE2932 Ḳabrüñe girdükde seni **dirgürüp** / Cismüñe başılsa gerek ḳızdırup

dirhem [16]

1. gümüş para

NE171 Laʿnet o dīnār ile ol **dirheme** / Kim sebeb-i laʿnet ola ʿavāma
NE601 Derhem olur **dirhem** ü ḳīrāt içün / Biri birin öldürür isḳāṭ içün
NE630 Ḫalḳ çeker ṣıḳletin ol **dirhemüñ** / Ṭut ki velī niʿmetidür ʿālemüñ
NE1719 Neyledi gör ġonca-i pür-şebnemi / Ḫırs ile aġzına alup **dirhemi**
NE2005 Şeb daḫı şeb-dīze virüp **dirhemin** / Ol boyanuñ çekdi hezārān ġamın
NE2441 **Dirhem-i** encümle ṭolaldan semā / Gelmedi bir yire zinā vü ġınā
NE2935 ʿİbret alup ġonca-i sīrābdan / Çek elüñi **dirhem-i** pür-tābdan
NE3053 İdeli teşrīf-i serīr-i Cemi / Görmedi bir yerde iki **dirhemi**
SE2063 Ḳosa her ḫānesine ṣaṭrancuñ / **Dirhemin** żaʿf iderek bir gencüñ
HH231 Cigerin ḫūn idüp ḫumın **dirhem** / Oldı evtārı muṭribüñ dirhem
HH231 Cigerin ḫūn idüp ḫumın dirhem / Oldı evtārı muṭribüñ **dirhem**
HH2441 Çürüdi cümle **dirhem** ü dinār / Naḳd-i vaḳt oldı hep metāʿ ü ʿaḳār
HE106 Fenā vir **dirhemine** aḫterānuñ / Gel altından gir üstinden çıḳ anuñ

2. bir okkanın dört yüzde biri oranında, bölgelere ve ülkelere göre ağırlığı değişen ve İstanbul için 3,207 gram tespit edilen, eski bir ağırlık ölçüsü birimi

SE2991 Virdi ṣayyāda iki **dirhem** sīm / O da hüdhüdleri itdi teslīm
HH2546 Maġz-ı bādām kim ẓarifekdür / İki **dirhemle** bir çekirdekdür

3. çok az miktar

SE1477 İtmez ol ḫayrı varanlar Yemene / Yazılur **dirhemine** on ḥasene

diri [2] canlı ‖ uyanık

SE1033 Gözlerüm yolda idi semʿ gibi / **Diri** çıḳdım seḥere şemʿ gibi
SE1870 Nā-ḫalefden kişi bī-zār olur / Ölüsi **dirisi** murdār olur

dirīġ [4]

1. esirgeme, reddetme

S308 ʿAmelden ḳalup yaʿni dendān-ı tīġ / Neverdīde oldı simāṭ-ı **dirīġ**
SE1466 Bilürin ḫāṣılı bī-ḫayf ü **dirīġ** / ʿAḳdına mehr-i muʿacceldür tīġ
SE3128 Var-iken rāh-güẓer her ḳoldan / Gitmedik ḫayf ü **dirīġ** ol yoldan

2. yazık, hayf, eyvâh

HH1112 Çünki Behzāda degdi nevbet-i tīġ / Ḳopdı nā-gāh bir fiġān-ı **dirīġ**

dirīġ eylemek/itmek [9]

1. birinden bir şeyi esirgemek, vermemek

S183 **Dirīġ eyleme** mūrdan ḫırmeni / O pesmāndeden ḫuşe-çīn it beni
S465 **Dirīġ itdi** ḫoş geldisin āsumān / Ḳurı bir ḫoş-āmedle geçdi zamān
S1001 Açıḳ bāb-ı luṭfı niʿam bī-gerān / **Dirīġ itmez** alana minnet hemān
NE871 Luṭfi **dirīġ eylemedi** ehline / Ḫāʾib olan levmi ider cehline
NE1447 Vāris olan öyle kerem kānına / Feyżi **dirīġ ide** mi yārānına
SE2487 Görelüm **itmez-ise** anı **dirīġ** / Fażlı ẓāhir ola mānende-i mīġ
SE3073 Vaʿdüñ incāzına ḳıl saʿy-i belīġ / Çekse dendānuñı da **itme dirīġ**
HH1960 Sözümüz redd idüp **iderse dirīġ** / İdelüm kārını ḫavāle-i tīġ

2. yazıklanmak, eyvâh etmek

SE1837 Gūş idüp aġladı mānende-i mīġ / Bu ḳadar zaḥmetine **itdi dirīġ**

dirīġā [1] "Yazık!, Eyvâhlar olsun!" anlamında ünlem

S58 **Dirīġā** olup ḫʷāb-ı ġaflet girān / Göz açdırmadı fikr-i mekr-i cihān

dirilmek [3] diri hale gelmek, canlanmak

S1212 Gözin açamaz çaḳ ġıdā yinmedin / **Dirilmez** seḥerden zehrlenmedin
SE943 Nā-gehān rūḥ bedenden çıḳdı / **Dirilüp** mürde kefenden çıḳdı
SE2874 Cān-fezālıḳda o maġz-ı cānuñ / Nefes oġlı **dirilür** ʿİsānuñ

dirīn(e) [10] eski

S559 Hevā depredüp derd-i **dirīnesin** / Muḥīṭ-i sipihre sürer sīnesin

S1446 Muḥabbet dile yār-ı **dīrīnedür** / O da mest-i ḫum-hāne-i sīnedür
S1522 Bunuñ cāy-ı mişṭarla sürḫı hemān / Virür zaḫm-ı **dīrīn** ü nevden nişān
NE1611 Ehl-i ġazā geldi bu āyin ile / Tekyeye ol düşmen-i **dīrīn** ile
NE2824 Merd odur kim vire aña ṭalāḳ / Düşmen-i **dīrīn** ile ḫoşdur firāḳ
NE3036 Tāze ʿasīr-i süḫanum nūş ḳıl / Bāde-i **dīrīni** ferāmūş ḳıl
SE1534 İtdi her muḫliş-i **dīrīne-i** ʿışḳ / Dil-i pür-derdini gencīne-i ʿışḳ
HH1201 Taḫt-ı pīşine şāh-ı **dīrīne** / Geçdi emr oldı şehr-āyīne
HH2319 Meger ol mīre ḫaşm-ı **dīrīne** / Var imiş bir ʿadū-yı pür-kīne
HH2452 Köhne püşişlerin giyen ebter / Ḫaşm-ı **dīrīne** oldı ser-tā-ser

dirlik, dirlük [5]

1. hayat, yaşayış

NE2561 Kimisi dir var er ile birligüm / Ġāyet ile ṭatlu hele **dirligüm**
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp eyler cefā / Dirligüm it **dirligi** dir dāʾimā
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp eyler cefā / **Dirligüm** it dirligi dir dāʾimā
NE2657 Gāh idüp **dirligi** rū-pūş-kār / Gāh inüp binmede şīr ü şikār

2. eskiden devlet hizmetinde görev alanlara tahsis edilen geçim kaynağı, maaş, aylık

HH1390 Aldadur kimi keṯḫudālıḳ ile / Kimi **dirlük** kimi aġalıḳ ile

dirligi yirinde [1] maddeten hiçbir eksiği, manen hiçbir üzüntüsü olmama durumu

SE3416 **Dirligi** daḫı **yirinde** dirler / N'eyleyin āb-ı ḥayāt olsa eger

dirmek [1] toplamak, dermek

NE1929 Bir iki oġlanı **dirür** yanına / Ḍarbī uṣūl ögredür oġlanına

diş [6] çene kemiklerinin üzerine dizili, koparıp ısırmaya ve çiğnemeye yarar beyaz ve sert organlardan her biri

S810 Ṣadef-veş şu üzre gelürse ḥabāb / **Dişüñ** ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ uruḳ zişt idi / Sözleri āteş **dişi** engüşt idi
NE2910 Çāt çāt ider ditremeden **dişleri** / Küt küt ider kīr-i muḳallef-seri
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ ṭudaġı mevc-i belā / **Dişleri** keff-i sefīd olmış aña
SE3074 Ḫāme-veş gerdenüñe alınca / Saʿy ḳıl iki **dişüñ** ḳalınca
HH760 Küre-i nār-ı mekr idi pistān / **Dişi** ḳara kömür zebāne zebān

diş bilemek [2] iştahlanmak, tamah etmek, fırsat kollamak

NE603 Seg gibi ḳurbān etine **diş biler** / El alanuñ ayaġın almaḳ diler
NE2641 **Diş bileyüp** her büte şer-gīr idi / Bir göt eti salıcı ḫınzīr idi

diş şırıtmaḳ [3] dişlerini göstererek gülmek

NE1071 Cevhere şarrāfdur iden naẓar / Ġayra **şırıtma dişüñ** ey pür-güher
SE3076 Nādim olup urıcaḳ kef-be-kef / **Diş şırıtma** ile mānend-i ṣadef
HE41 Düri şarrāfa göster żāyiʿ itme / Meded nādāna luṭf it **diş şırıtma**

ditremek [12] titremek, sallanmak

HH610 Bir ḳadem seyre ḳalmadı mededi / **Ditredi** dest ü pāyi sendeledi
HH674 Ṭıfl-ı nevres olunca vāḳıf-ı ḥāl / **Ditredi** bāddan miṣāl-i nihāl
HH1693 Güş idüp bu kelāmı Ferruḫ-zād / **Ditredi** bīd-veş ḳad-ı āzād
NE2496 **Ditremede** żaʿf ile gerçi beşi / Oynamada mekr ile gözi ḳaşı
NE2910 Çāt çāt ider **ditremeden** dişleri / Küt küt ider kīr-i muḳallef-seri
NE115 **Ditrer** iken mihr-i sipihrüñ eli / Yazdı çemenden yere ḫaṭṭ-ı celī
NE2792 Yürümede **ditrer** idi her biri / Ditreme ṭutar idi görenleri
SE3352 Ṣanma **ditrer** başı mānende-i bīd / Sabaḳın bilmese eyler tehdīd
SE2728 Baḳmayup zelzelesine bedenüñ / Üstine **ditrer-idi** nārvenüñ
SE1006 Ḫarekātuñla senüñ iy nādān / **Ditreye** ʿarş-ı ʿaẓīm-i Raḥmān
NE2898 Her būyı şimşāda çū berg-i ḫazān / **Ditreyerek** ʿarża girerdi hemnān
SE1052 Ḫavf-ıla **ditreyerek** hem-çü bahār / Ḫābdan göz açup oldum bīdār

ditreme ṭutmaḳ [1] korku sebebiyle titremek

NE2792 Yürümede ditrer idi her biri / **Ditreme ṭutar** idi görenleri

dīv [31]

1. şeytan, cin, ifrit‖benzerlerine nispetle iri ve kuvvetli olan kötülükle dolu efsanevî yaratık. İri yarı, korkunç, kuvvetli ve bazen insanı andıran biçimlerde düşünülür, insan gibi yaşadıklarına ve dişili erkekli olduklarına inanılır.

S295 Serīr-i Süleymān o fülk-i revān / Çeken **dīvlerdür** esārā hemān
S864 İder çāk **dīv-i** ẓulām-ı ġamı / Çeküp şuʿleden şārim-i ġamġamı
NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra ism-i Raḥīm / Aldayamaz ādemi **dīv-i** recīm
NE454 İns ü peri **dīv** ü ded ü vaḥş u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr
NE864 Kibr ü ġurūr ehline virmez vücūd / Görse erir niteki **dīv-i** ʿanūd

NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur behredār / **Dīv** ü perī ile cinn mūr ü mār
NE1205 **Dīv** ki döymez aña pūlādlar / Şīşede timsāl gibi habs ider
NE1624 Uymayacaḳ şerʿa mededüʿl-ḫudā / **Dīv-i** recīm olur o dem rāhber
NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i **dīv** / Bir aradan ʿāleme düşdi ġırīv
NE2549 Ḥaşmına göz dikmede bī-kemm ü kāst / **Dīv** ü perī çeşmi gibi şaḳḳı rāst
NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u **dīv** / Ṣanki kesik ḳolını ḳapmışdı dīv
NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u dīv / Ṣanki kesik ḳolını ḳapmışdı **dīv**
SE28 Ḳahriçün **dīv** ü ded-i merdūde / Oldı ġaddāre-i ḫūn-ālūde
SE31 **Dīv** ü ded ḳahrı ile sākindür / Sözi üstün ḳılıcı keskindür
SE68 **Dīv** ü ded rātibe-ḫār-ı keremi / İns ü cin ḥalḳa-i ḫān-ı niʿami
SE1271 **Dīv** iken ṣadrı Süleymānī idi / ʿAḳlı başında perīşānī idi
SE2479 Düşe zindān-ı Süleymana ġırīv / Ḳıra zencīrini ürküp her **dīv**
SE3353 Yüz aġardur dime meşşāṭaları / Şīşesi maḥbes-i **dīv** ü perrī
SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola ḳarīn / Arḳası üzre yatar **dīv-i** leʾīn
HH704 Şīr-veş nice **dīv** olup ġurrān / Pāy-ı taḫtında oldı ser-ḳablān
HH712 Olmasa himmet-i ʿazīz eger / Bulmaz idi **dīvi** şeyṭānlar
HH733 Ya ḳoyup āşiyān-ı ʿAnḳāya / **Dīv** ile eyleyün mi hem-sāye
HH750 Rīv-i **dīv** ana göre şehd ü şeker / Sāmirī sihri ise maḥż-ı şemer
HH759 Anaya ġāyet ile beñzer idi / **Dīv** görse anacıġum dir idi
HH765 Çün temām itdi mekr ile rīvi / Didi gir ḫāneye gör ol **dīvi**
HH986 **Dīv** olursa ölürdi aña düşen / Māhī-i arża loḳma ġāyibden
HH1041 Nerre **dīvi** iderdi tīġı helāk / Erresi taḫta-ı sipihri dü-çāk
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan çıḳdı ṣanki **dīv-i** siyāh

2. Aşağıdaki tanıklarda kelime şeytan tabiatlı, kötü kişi bağlamında kullanılmıştır.

NE1673 Ḥaşmum olup bir iki **dīv-i** recīm / Eylediler fikret-i mekr-i ʿazīm
SE1265 Eyledi kiẕb ü ḥıyelde teslīm / Aña inandı yirin **dīv-i** recīm
HH1543 Tīre-baḫt idi nāmı Baḫtek idi / **Dīv** aña şeyṭānetde köçek idi

dīv-liḳā [1] dev suratlı, dev çehreli

SE2616 Didi iy ādemī-i **dīv-liḳā** / Yoġ-ımış ẕerre ḳadar mihr ü vefā

dīv-sigāl [1] dev fikirli, kötü düşünceli

HH1359 Beni bu fırḳa-ı firişte-ḫıṣāl / İtdi bī-zār-ı yār-ı **dīv-sigāl**

dīvādda {dīv ü ded+e} [1] bkz. ‘dīv’ ve ‘ded’ md.

NE395 Kimse bu cemʿiyyeti **dīvādda** / Görmedi dīvān-ı Süleymānda

dīvān [23]

1. kapı ‖ huzur, makam

NE395 Kimse bu cemʿiyyeti dīvādda / Görmedi **dīvān-ı** Süleymānda
NE879 Ṣafḥa-i **dīvānı** olup pür-ṭaraf / Gevher ile oldı miṣāl-i ṣadef
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi **dīvānı** ṭurur ṣubḥ u şām
NE2722 Sīnesi efkār ile mālī olan / Ṣafḥa-i **dīvān-ı** ḫayālī olan
SE299 Oldı **dīvān-ı** Ḥaḳa çünki ṣalā / Çıḳdı nüh günbede gül-bang-i şenā
SE301 Yā İlāhī kerem-i şānuñdan / Bizi dūr eyleme **dīvānuñdan**
SE322 Gelse **dīvānına** hemçün Ḫurşīd / Tācını destine alur Cemşīd
SE542 Çünki dīvān-ı Ḫudā oldı namāz / Ehl-i **dīvānıdur** erbāb-ı niyāz
SE542 Çünki **dīvān-ı** Ḫudā oldı namāz / Ehl-i dīvānıdur erbāb-ı niyāz
SE720 Pür-tefekkür iken ol maʿden-i ḥilm / Geldi **dīvānına** bir ṭālib-i ʿilm
SE1355 Geldi **dīvānına** bir gün anuñ / Bir felāket-zedesi devrānuñ
SE1395 Velvele salmaġ-içün **dīvāna** / Dāḫil olmış der-i Nūşrevāna
SE1482 Çünki **dīvān-ı** Ḫudādur ʿaraṣāt / Çekilür tuḫfe-i ḫayr ü ṣadaḳāt
SE1660 Kiẕb idüp göz göre **dīvānumda** / ʿIrżuñı yıḳmış-idüñ yanımda
SE2921 ʿAḳlı var gelmez anuñ **dīvāna** / Ḫalvetinden olamaz bī-gāne
SE2929 Ehl-i **dīvānı** müzeyyen ṣaf ṣaf / Cāmeler zer-keş ü envāʿ-ı ṭaraf
HH242 Ṣadr-ı Bercīs-ḳadr-i ʿālī-şān / Zīb-i dārü’l-ʿadāle-i **dīvān**
HH700 Ṭavr-ı şāhāne birle **dīvānı** / Reşk-i zer-ḫayme-i Süleymānī

2. meclis, toplantı

S204 Görüp dürr-i naẓmın miṣāl-i ṣadef / Taʿaccüble **dīvān urur** kef-be-kef
SE402 ʿĀḳıbet itdüm anuñ bendini ben / Zīb-i dībāce-i **dīvān-ı** süḫan
SE1027 Yolda gördüm o şeh-i ḫūbānı / Gūyiyā itmiş ayaḳ **dīvānı**
SE1797 İçlerinde göricek sulṭānı / Ġulġule ṭutdı hemān **dīvānı**

3. eskiden şâirlerin aruz vezniyle yazdıkları şiirlerini, nazım şekillerine ve kāfiyelerinin son harfine göre belli bir sıraya bağlı kalarak düzenledikleri şiir mecmuası, divan

S734 Ṣalup ṣūret-i nev-beste gülzārına / Bu ebyātı naḳş itdi **dīvānına**

dīvān-ı hümāyūn [1] padişah divanı

SE1511 Varıcaḳ emr-i celīlü'l-teşrīf / Geldi **dīvān-ı hümāyūna** ḥarīf

dīvān itmek [2] meclis kurmak, toplanmak

SE2665 Bir seḥer Şamda **dīvān itdi** / ʿAdlini neyyir-i raḫşān itdi
HH156 **İtdi dīvān** o server-ı ebrār / Ḥarem-i Ḳudsde Süleymān-vār

dīvāne [11] deli, meczup, çılgın

S313 Beni mest-i şevḳ itdi ġamzeñ senüñ / Olur cengden baḫşı **dīvānenüñ**
NE161 Şemʿ-i cemālüñ ola pervānesi / Māh-ı ʿizāruñ ola **divānesi**
NE461 Rāʾyet-i pür-nūrına **divāne-veş** / Kendin uran per yaḳa pervāne-veş
NE832 Virdi o **dīvāne** cevāb-ı şıʿāb / Didi ki ey hem-dem-i şīrin ḫıṭāb
NE835 Söyledi mermūze-i ḥikmet şemer / Ḥaşılı **dīvāneden** uşlu ḫaber
NE836 Kim ki ide bu suḫana iʿtibār / Aġzı şuyın aḳıda **dīvāne-vār**
NE2760 Żabṭ ide gör var dil ü **dīvāneyi** / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi
SE3179 Uġrın uġrın çekilüp ḫānesine / Oldı nāşıḥ dil-i **dīvānesine**
SE3194 Nīze alsa ele her **dīvāne** / Bir gümüş ḫalḳa diküp meydāna
SE3301 Didiler ṭanz-ıla ġam-ḫˇār gibi / Yine **dīvāne** sefer var gibi
HH2135 Kimisi şandı anı mestāne / Kimi maṣrūʿ ü kimi **dīvāne**

dīvār [26] duvar

SR3/2 Pāyende olur mıydı bu **dīvār-ı** vücūd / Cām-ı mey eger olmasa pāyendānı
S1134 Anı muḥriḳa eylemiş bī-mecāl / Yapışmada **dīvāra** ṭurmaḳ muḥāl
NE245 Şalmaġiçün māh-ı nev āfāḳa lemʿ / Ol gice **dīvāra** yapuşdurdı şemʿ
NE345 Dīn evine her biri **dīvardur** / ʿAyn-ı ʿAli der gibi bīdārdır
NE1406 Cām ile **dīvār** u deri tābdār / Curʿa ile ḫāki daḫı ḫiṣṣedār
NE1454 Ḫirelenüp dīdeler envārdan / Atdı kimi kendüyi **dīvārdan**
NE2139 Çıḳmaġa **dīvārına** düzdān gibi / Şalma hemān ʿāşıḳ-ı bīcān gibi
SE1706 Ḥücrede ḳapıyı **dīvār** itmiş / Rişte vü sūzını der-kār itmiş
SE1945 Nā-gehān kürbe çıḳup **dīvāra** / Saḳfdan düşdi yire bir fāre
SE2207 Görse her ḳanda ki **dīvār-ı** ḫarem / Anda fürce gözedürmiş her dem
SE2209 Ḳanḳı **dīvārda** görse sūrāḫ / Mār-veş aḳar-ımış ol küstāḫ
SE2691 Levḥ-i sīne deri itmiş **dīvār** / Ḳufldur aña içerden dil-i zār
SE2993 Bir ḫarabe var-ıdı anda meger / Ḳondı **dīvārına** ol hüdhüdler
SE2999 Var durur pür-güher-i dürr-i şemīn / Zīr-i **dīvārda** bir genc-i defīn
SE3003 Zīr-i **dīvārda** genci bilesün / Damdan nice teġāfül ḳılasun
SE3276 İtseler ḳapıyı **dīvār** eger / Aña her sū açılırdı ḳapılar
HH266 Kime **dīvār-ı** luṭfı olsa penāh / Ḳaldurur ḫākden çü sāye-i rāh
HH645 ʿĀded üzre deri idüp **dīvār** / Eyledi feth-i daḫme-i efkār
HH667 Ḫāʾil olmaz bize der ü **dīvār** / Cism içün cān arar mı rāh-güzār
HH828 Gördiler münhedim olup **dīvār** / Ḳalmış altında ol iki seḫḫār
HH922 Der ü **dīvār-ı** dehr idüp feryād / Diye rüsvāylıḳ mübārek-bād
HH1307 Zeyn olup sūr-ı dilkeş ile çemen / Oldı **dīvār** aña bedenlerden
HH1722 Çār-dīvār içinde cilvegehüm / Ḳaṣr-ı maḳṣūradur benüm nigehüm
HH1872 Didi kim görmek olmasa yārı / Görürin bārı bam ü **divārı**
HH2691 Sengin itmiş ḫarābe-i **dīvār** / ʿĀşıḳa sīne dögmege iḫżār
HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün naḳş-ı **dīvār** / ʿAmelden ḳalmış idi raḫş-ı efkār

dīvāra {dīvāre} [1] duvar

HH1308 Zer-ḳabā māh-sīm-berler ile / Döndi **dīvāraya** güherler ile

diyār [21] memleket, ülke

S683 Müşaʿşaʿ **diyārına** dönmüş mezār / Güneş aña bir şemleli türbedār
NE416 Oldı ol eşnāda cemiʿ-i **diyār** / Teşne-i aḫbār-ı meserret-şiʿār
NE757 Sifle ki taḳlīd-i kibār eyleye / Kendüyi rüsvāy-ı **diyār** eyleye
NE759 Müflis-i ʿāciz ki ide terk-i **diyār** / Fāʾide ne eylese Mışra güzār
NE889 Şoñra ḫavāḳīn ü mülūk-ı **diyār** / Oldı ṭırāzende-i eyvān-ı yār
NE1131 Ṭaʿna iderse ẕurafā-yı **diyār** / Cümleye bu beyt ider iʿtizār
NE1820 Ḫātem olup cūd ile pür-iştihār / Ṣīt ü şadāsıyla pür olur **diyār**
NE2309 Söz ḳaçırup söyleme bī-gāne-vār / Yāveñi ṭutar ẕurafā-yı **diyār**
NE2880 Bursada meşhūr idi bir nā-be-kār / Olmuş idi şöhre-i şehr ü **diyār**
SE1142 Bir işaretle ḳılur ʿazm-i **diyār** / Tīr-i bārān-ıla eyler efkār
SE2459 Ḥatim oldı meşel-i dār u **diyār** / Ne revāḳı ne ʿimaretleri var
HH731 Ḥasret idüp ya rubʿ-ı meskūna / Şalayın mı **diyār-ı** meymūna
HH877 Şehrler içre ol **diyār-ı** laṭīf / Oldı mānend-i māh-ı rūze-şerīf
HH1756 Dūrdan gördi bir laṭīf **diyār** / İçi şehr-i ʿaẓīm ü ṭaşı ḫişār
HH1812 Beni dūr eyleyüp **diyārumdan** / Niçün ayırduñ ola yārumdan
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā yüzin iẓhār / Derd-mende göründi terk-i **diyār**
HH2274 Şimdi ġurbetde zār u maḥzūnem / Yār u dār u **diyārdan** dūrem
HH2325 Gemilerle iderdi gāhi güẓār / Pāy-māl eyler idi nice **diyār**

HH2332 Eyledi çün **diyār-ı** ḫasma ʿubūr / Ceng idüp itdi düşmeni maḳhūr
HH2631 Hecr-i dār u **diyār** ṭāḳ-ı ciger / Çekilen miḥnet anlara ber-ser
HH2650 Söyledürken **diyār-ı** İslāmı / Begenürmiş şiʿār-ı İslāmı

dizi [1] bir iplik üzerine dizilmiş şeylerin oluşturduğu bütün, sıra

HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i pür şehd ü leẕẕet / Olupdur bir **dizi** incir-i cennet

dizilmek [7] sıraya, diziye girmek, sıralanmak

S417 **Dizilmiş** dutup silk-i pür-gevhere / Ḳomuşlar süḫan riştesin bir yere
S729 **Dizilmiş** ṭurur mīvesi rāygān / Nitekim şalıncaḳdaġı sāyebān
S1031 **Dizilmiş** o ḫumlar ki maḫtūmedür / Meger baḥr-ı maḫzende manẕūmedür
S529 Söz aç yine vaṣf-ı nev ü köhneden / **Dizilsün** sütūruñ miṣāl-i beden
S1078 Dizüp sīne-i sāza silk-i güher / **Dizilsün** güher gibi ḫoş naġmeler
S1089 Virüp sīne-i sāza silk-i güher / **Dizilsün** güher gibi ḫoş naġmeler
SE1014 **Dizilüp** meclise çün ʿıḳd-i peren / Oldılar encümen-ārā-yı süḫan

dizine çökmek [1] ders almak için birine tabi olmak, baş eğmek

SE3192 Başma ol ṭurfe ġazālüñ izine / Ki **çökesüñ** şoftānuñ **dizine**

dizmek [16] yan yana veya üst üste sıralamak, düzenlemek, hazırlamak

S880 Mey üstünde yer yer görinür ḫabāb / **Dizer** levḫ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
S1078 **Dizüp** sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1190 Müşaʿbid gibi dāʾimā el ider / **Dizüp** mühre-i ḫabb ile ḫoḳḳalar
S1261 Gülüñ pulların **dizdi** nerrād-ı şubḥ / Yine oynar altun ile bād-ı şubḥ
S1271 **Dizüp** lāle vü gül yine kāseler / Çemen cemʿ-i bārān-ı nīsān ider
NE716 Ḫāme olup tīz bu hengāmede / **Dizdi** güher baḥr-ı ḫıred-nāmede
NE1134 Gevher-i esmāra viren intizām / Böyle **dizer** ʿaḳd-i şüreyyā nizām
NE3090 Maʿnīde deryā gibi ʿaskerdür ol / **Dizdi** ḳalem her birini ṣaġ u ṣol
SE376 **Diz** bu resme nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle āvīze-i gūş-ı ebrār
SE394 İtdi manẕūme-i pākin taḫmis / **Dizdi** ḫaḳḳā ki ʿaceb ʿıḳd-i nefīs
SE1017 **Dizdiler** bir nice ʿıḳd-ı fāḫir / Ḳışşadan ḫişşe alındı vāfir
SE2875 Rişte-i naẕma **dizüp** dürlerüñi / Göster ehl-i süḫana cevherüñi
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı şebistān-ı sürūr / Birbiri üzre anı **dizdi** süṭūr
HH407 **Dizdi** bezme benāt-ı Pervīnin / Giydi ḳarpuz ḳabı ʿaraḳçīnin
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp dür-bār / **Dizdi** bu resme gevher-i esrār
HH1962 **Dizdi** bu resme rīşte-i güheri / Kātibü's-sırr-ı kilk-i nükte-veri

doġrulmak [1] bir tarafa doğru yönelmek

NE2119 Fikr iderek ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe / Ḫāşılı **doġruldı** o bir cānibe

dolāb, dūlāb [5]

1. çark (gökyüzünün şekil olarak nitelenmesi bağlamında)

S1452 Virüp çeşme-i mihrden āb aña / Olur çarḫı gerdende **dolāb** aña
SE1199 İtdi **dūlāb-ı** sipihr-i ġaddār / Yine āyīn-i ḳadīmi der-kār
SE2458 İricek deşt-i fena seyl-ābı / Sāzikār olmaya hīç **dūlābı**

2. bayramlarda binilen dönme dolap

HH29 ʿİdgāh oldı ʿarṣa-yı imkān / Bindi **dolāba** encüm-i raḫşān
NE1754 Ḫalḳı ṭolandurmada bī-tābdur / Devr ise eblehlere **dolābdur**

dolāb-ı gerdūne [1] değirmen dolabı ‖ felek, dünya

S488 Düşüp delvi cāh-ı zemīne meger / Bu **dolāb-ı gerdūne** ḫālī döner

dūlābī [1] dünyaya ile ilgili, dünyaya ait

SE1739 Oldı destindeki usṭurlābı / Fihris-i kārgeh-i **dūlābī**

dolanmaḳ [1] gelişigüzel gezinmek, aranmak

NE527 Yer delinüp geçdi yere āblar / Bulmaġa **dolanmada** girdāblar

dolaşmak [1] ilişmek, sataşmak

S1226 Şu ṣuretle mest-i meye **dolaşur** / Ki ṭuramaz o yine öper ulaşur

dolmak [1] dolu hale gelmek

NE684 Her ṭabaḳa **dolmuşa** beñzer hemān / Pīş-i ḳadem cām ile pīr-i muġān

dolu [1] bir şeyle fazlaca kaplanmış

NE2986 Vār idi bir şaḫş-ı bülendde meger / Sīm ü zer ile **dolu** fāḫir kemer

donanma [2] bir ülkenin savaşa hazır deniz kuvvetleri gücü

S298 ʿAdūnuñ **donanmasın** itmiş şikār / Donanma velīkin melāmet-şiʿār
S298 ʿAdūnuñ donanmasın itmiş şikār / **Donanma** velīkin melāmet-şiʿār

donatmak [1] (sofra için) hazırlamak, yiyecekle doldurmak

SE3059 Pīş-ḫᵛānın **donadup** oldı revān / Pīş-keş ṭablasına döndi heman

doñuz ferci [1] domuzun arkası. Ayrıca bkz. 'ferc' md.

NE2885 Ḥayli açıḳ ḳaḥbe-i nāmerd idi / Göti **doñuz ferci** gibi serd idi

dost, dūst [19] sevilen kimse, arkadaş

S633 İçi maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı berīn / Gelür **dost** u düşmen olur hem-nişīn
S658 O seg eylemiş postını **dostı** / Ḫalāṣ itmemiş ʿāḳıbet postı
S842 O tīġ ile bir rind-i peymāne **dost** / İde ṣafḥa-i rūz ü şāmı dü-post
S1496 Zihī luṭf-ı ṭabʿ u nişār-ı dürer / Ki hep **dost** düşmen ola behre-ver
NE1926 Ol ḫarını maġrūsunun künde-post / Nāmın ider şehrde dervīş-i **dost**
NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre **dost** / Maġza irişdür ḳoma meftūn-ı post
NE2582 Kirli Fatı didi ki hey **dostlar** / Pāk olana ḥayf ola nā-pāk er
NE2640 Vār idi bir müdbir-i iġlām-ı **dost** / Rīşini maḳʿadlara itmişdi post
NE2866 İtse taḳiyye o seg-i künde-post / Nāmın ider gerçi ki maḥbūb-ı **dost**
SE1421 Baş virür **dost** yolında gūyā / Āşināsına şunar bir alma
SE1993 Baba **dostı** geçinen bed-meẕheb / Derdi saña babalanmaḳdur hep
SE2006 Hep emīn añladıġuñ reh-zendür / **Dost** ṣandıġuñ ulu düşmendür
SE2251 **Dostı** luṭf-ıla iḥyā eyle / Düşmen-i dūna müdārā eyle
SE2252 **Dost** bī-şübhe muhabbet eyler / Meylüñe ḳalbi şehādet eyler
SE2286 Düşmen olsa ne żarar idebilür / **Dost** olmayup elinden ne gelür
HH1099 İtdi ʿayyārlar ile ol āfet / **Dūstān-ı** zamāne-veş ülfet
HH1358 **Dūstān-ı** zamāne āfetdür / Ādemīlik hemān ḥaḳīḳatdür
HH2624 Ey'midür itmek ile ḫod-kāmı / **Dost** ü düşmen içinde bed-nāmī
HH2664 Çevirüp her biri o semte dümen / **Dosta** irdi düşmen arar iken

dost-kām [2] dost meramlı, dostane

NE872 Faẓl u maʿārifden olan **dost-kām** / İtdi felek farḳına ḍarb-ı ḫıyām
NE1058 Şehd-i şehādetle olup **dost-kām** / Menzilini eyledi dār-ı İslām

dostī [1] dostluk

NE446 Ḳahr-ı ġazāla ger ide **dostī** / Ḳurtaramaz şīr-i ġarīn postı

dostluḳ [2] çıkar ilişkisine dayanmaksızın kişilerin birbirlerine karşı duydukları bağlılık

SE2264 **Dostluḳdan** kime irişdi żarar / İʿtibār idene bu ḳıṣṣa yeter
SE2287 Çünki ḫaşm olsa ola ḳādir-i şer / **Dostluḳdan** ola ḫayra aḳder

döginmek, dögünmek, dövünmek [8] aşırı üzüntü ve pişmanlık gibi sebeplerle çırpınmak, başa, göğse veya dizlere ellerle vurmak suretiyle üzüntüyü belli etmek

S220 Ṭutup mātemin cümle fermān-beri / **Dögündi** melāʾik yolundı peri
S1386 Murāduñca da dönse bu āsiyā / **Dögünmekdedür** dāne ṣubḥ ü mesā
NE546 **Dögünerek** aḳmada cūy-ı çemen / Ṭurma yolınmaḳda idi yāsemen
SE2103 **Döginüp** zār u perişān oldı / İtdügi kāre peşīmān oldı
HH66 İtdi ḳahruñ Ḫorūs-ı ʿArşı remān / **Dögünüp** eylese ʿaceb mi figān
HH543 Yaḳmış ol zārı ʿışḳ-ı merd-efgen / Teni ḳara bere **dögünmekden**
HH1527 Çekdi bir āh-ı ʿāşıḳāne hemān / **Dögünüp** başladı figāna hemān
HE37 Seḥer vaḳti ḫoros-ı subḥgāhī / **Dövünüp** itmede feryād ü āhī

dögme {dügme} [1] tomurcuk, gonca ‖ güneş ışığı, hüzme

HH2078 Açılup saḳfdan meger revzen / **Dögme-i** zerle pür oldı maḥzen

dögmek [9]

1. vurmak, ezmek

S1074 Felek gördi her ferdi nālān ider / **Dögüp** sīne aḫterden efgān ider
SE3342 Ḳullanur gāhī idüp merg ü feni / Depesin **döge döge** kūh-keni
HH2130 Dil-i zār oldı dil-ber ile revān / Ṭurma ol gögsüni **dögerdi** hemān
HH2691 Sengin itmiş ḫarābe-i dīvār / ʿĀşıḳa sīne **dögmege** iḥżār

2. ulaşmak, çarpmak

HH2556 Felegi **dögdi** āb-ı cān-baḫşā / Güneş üstinde gūy-ı şemʿa-nümā
NE1099 Āteşi fevvāre gibi cūş ider / Şuʿlesi çoḳ saḳf-ı sipihri **döger**

3. vurmak, dayak atmak

HH2272 **Dögdi** sögdi cefālar itdi baña / Nice dürlü ezālar itdi baña
HH2276 **Dögdiler** ḳarşusında ben zārı / Çoḳ ḫuḳūḳ oldı arada cāri
HH2288 Dil-ber ile münāsebet bu yeter / Ki seni ʿāşıḳı diyü **dögeler**

döge döge [4]

1. vurarak, döverek

SE3116 Böyle mülki yedürürdi o sege / Ḳonya ḥalvāsı gibi **döge döge**
HH1771 Töhmet-i ḳatl idüb o nālāna / Ḳoydılar **döge döge** zındāna

2. topa tutarak, bombardıman ederek

NE384 Ura ura ḍarb-zen-i āheni / **Döge döge** aldılar āḫir anı
HH2641 Ḳahr idüp ol segān-ı deştīyi / Aldılar **döge döge** keştīyi

dögülmek [1] dövülmek

S263 Ne bī-ʿār olur ol meẕellet-zede / **Dögüldükçe** iġmāż-ı ʿayn itmede

döğüş [1] karşılıklı vuruşma, kavga

SE2543 ʿAmelī ālet-ile ḥarbe-zenān / Bir yalancı **döğüşe** döndi hemān

dökdürmek {dögdürmek} [1] dövdürmek ‖ eşcinsel ilişkide pasif rol oynamak

NE2883 İllere **dökdürmek** idi kār aña / Vaḳf-ı dībek olmuş idi nām aña

dökmek {degmek} [1] değmek, ulaşmak

NE2791 Kendi ḳılıc-varsaġı ṭopuḳ **döker** / Öñüne kim ṭurabilirdi meger

dökmek [33]

1. akıtmak

S925 Ne ḫum ḳālıb-ı ḳubbe-i āsumān / Ne ḫum **dökme** gencīne-i ḫusrevān

S1189 **Döküp** ḥabbını söyler efsānesin / Ṣaçar dām-ı tezvīrine dānesin

S1325 Girüp şaḥnesi gülşene şarşaruñ / Ḳırup **dökdi** peymānesin güllerüñ

NE278 **Dökdi** ʿaraḳ çarh-ı kevākib-nümūn / Ḳaṭreleri cāmeden oldı birūn

NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem **döker** / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem döker

NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem **döker**

NE914 ʿUnf ile bī-hūde yere **dökme** ḳan / Arżı da yaḳmaḳ aña beñzer hemān

NE2143 Ḫalḳa **döküp** kelb-i ziyān-kār-veş / Çehreñi evkār ide dinār-veş

NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup sīm ü zer / Öyle metāʿı aşaġıdan **döker**

NE2847 Aña **döker** her kişi melʿūnını / Tecrübe ḳapusı ider kūnını

SE211 Zehrini **dökdi** çün itdi şekvā / Kāfirān-ı niʿam oldı rüsvā

SE234 Zāyiʿ oldı yine bir gevher-i pāk / Şeb-i tārīk **döker** ise n'ola ḫāk

HH2161 Buna ḳan **dökmeden** olur dermān / Kebş-i cāndur fidā içün ḳurbān

2. (gözyaşı için) akıtmak

S848 Anuñla **döküp** ḳaṭreler çeşm-i ter / Dil ü dīdeden ḳarʿ u inbīḳ ider

S1143 Söyünmez odı bunca kim yaş **döker** / Teneffüs ide ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger

S1491 Bu dürr-i naẓıma Niẓām ide reşk / Ḥasedden Niẓāmī **döke** dürr-i eşk

NE410 Gitdi ḳırāl anda **döküp** āb-ı rū / Ḥāl u menāl oldı nāṣib-i ʿadū

NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu ḫāle naẓar / **Dökdi** gözinden yere ḫūn-ı ciger

NE2732 Ḳāmetini iki bükersen anuñ / Yüzi ṣuyın hāke **dökersen** anuñ

SE1036 Sadef-i dīde **dökerken** gevher / Yumulup ḫābıla oldı bī-fer

HH1686 İrgürüp levş dāmen-i pāke / **Dökesin** āb-ı rūyını ḫāke

HH1894 Ḳapadı manẓarı o māh-iʿzār / Yumdı göz **dökdi** eşk ʿāşıḳ-ı zār

HH2596 Ṭurma pār pār yanardı ol iki şemʿ / Ḳarşuda **dökdi** iki ʿāşıḳ demʿ

3. (kanat için) bırakmak, sallandırmak

S1322 Ḳılup cilve bād ile ṭāvūş-vār / **Döker** bāl ü per gülbün-i sebze-zār

SE46 Fetḥa vü kesresi zīb-i tenzīl / **Dökdi** per sidrede gūyā Cibrīl

HH227 Per **döker** şimdi görse tīḫūyı / Maḳaṣ añlar per-i piristūyı

4. işemek bkz. 'şu dökmek' md.

SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı bevār / İndi şu **dökmege** Mervān-ı ḥimār

5. söylemek, anlatmak

NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / Derdüñi **dök** iñle biraz zār zār

NE555 Gördüm anı **dökdi** baña ṭatlı dil / Düşdüm o dem yanına mānend-i ẓıl

6. yazmak

S1016 Bu gün rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẕer / Ḳaşāyidde beyt-i güzīde **döker**

SE2062 Noḳṭa **dökse** bilinür bī-şütülüm / Ṭırnaġı üzre ḥisāb-ı encüm

7. bırakmak, terk etmek

NE1769 Māmelekin cümle **döker** ḳor gider / Dehr aña bir ḫādiṣi vāriṣ ider

8. koymak, serpmek

NE2215 Yem **döküp** ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi dām-ı fiten

döke şaça [2] özensizce, ziyan ederek

S757 **Döke şaça** ḳullañ mey-i aḫmeri / Degil çünki ey ġonca alnuñ teri

SE2306 Ġonca-veş şarmaya evrāḳa zeri / Gül gibi **döke şaça** mā-ḥażarı

dökülmek {dögülmek} [1] (davul için) çalınmak, vurulmak

S321 Baḥr u berde āheng idüp her dilīr / **Döküldi** naḳāre çalındı nefīr

dökülmek, dökilmek [18]

1. (sıvı için) kabından akmak, boşalmak

S6 Virür māha ḫāṣiyyet-i cām-ı Cem / **Döküldükçe** leb-rīz olur dem-be-dem

S1175 **Dökülseydi** nār-ı dil üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh varaḳ

S1324 **Döküldi** ṣuya nitekim dürd ü mül / Gelüp bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı gül

2. (yaprak, saç, tane vb. için) bağlı bulunduğu yerden kopup düşmek

S572 **Döküldükçe** girdāba berg-i bahār / Görinür münebbit yeşil kāse-vār
S1327 Gidüp ġoncalar şemʿ-i kāşāne-veş / **Döküldi** varaḳ per-i pervāne-veş
NE541 Berg-i giyeh kim **dökülür** sebzeden / Ḫāvı giden çūḳaya döndi çemen
NE2435 Çehre döner **dökülüp** āḫir şakal / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine fi'l-meşel
SE893 Ḳabr anuñ ravża-i envārı ola / Nūrlar **dökilen** ezhārı ola
HH135 İtdi pervāz murġ-ı zerrīn-per / Yemliginden **döküldi** erzenler
HH1304 **Dökülüp** şāḫ-ı mīveden ezhār / İtmiş evrāḳa sīm ile ḥalkār

3. saçılmak

S1532 Ola şanʿat-ı naẓmdan bī-vuḳūf / Dilinden **dökile** perīşān ḥurūf
NE156 Şīşe-i nāmūsı çalup yerlere / Yüz suyu **döküldi** hemān yoḳ yere
NE2347 Olmuş idi rābıṭadan bī-vuḳūf / Kim deheninden **dökülürdi** ḥurūf
SE406 Ṭabʿıma rīze-i hakkāk-i süḫan / Şaḳḳ-ı engüşt-i ḳalemdür **dökilen**
SE3500 Köhne câme gibi lafẓı sökile / Ḫırḳadan zer gibi maʿnā **dökile**
HH43 Ebr ü aḫter **dökile** meydāne / Ḳavsden şanki penbe vü dāne
HH1895 Oldı çün kim güsiste tār-ı naẓar / Dīdesinden **döküldi** gevherler

4. (akarsular için) suyunu denize, göle veya başka büyük bir akarsuya boşaltmak

HH1026 Ġavr idüp āb-ı āsumān-pāye / Ayaġı **dökilürdi** deryāya

döküntili [1] saçılmış durumda, dağınık

S1393 Diker māh-ı nev anuñ için nişān / **Döküntilidür** miʿber-i keh-keşān

döndermek [1] çevirmek, geri döndürmek

NE2916 Ḫāye anı ḳapuya dek gönderür / Ẕülle ise ḳarşu gelür **dönderür**

döndürmek [10]

1. çevirmek

NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa **döndürdi** yüzin ehl-i şer
NE2895 Ḫaşmı gibi **döndürüp** ardını pek / Giymiş idi bir kūteh kūsdī yelek

2. dolaştırmak

NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki mihr-i felek / Sāgar **döndürdiler** aḫşāma dek

3. bir durumda olan şeyi başka bir duruma sokmak, başka biçime sokmak, çevirmek

NE524 Lāneleri pūteye **döndürdi** tāb / Ḫançer-i sūsende ḳomamışdı āb
NE1478 İrdi hemān ġulġule-i Gülşenī / Gülşene **döndürdü** o pīrāmeni
SE1045 Emr idersen aña bir ḍarb uralum / Ki yaradulmamışa **döndürelüm**
HH208 Tīġ urup kāfirān-ı evbāşa / **döndürür** anı da ḳızıl-başa
HH947 ʿĀşıḳ oynına **döndürüp** fi'l-ḥāl / Oynadur yürür ādemi eṭfāl
HH1638 Resm-i būs-ı kinār-ı cānāne / **Döndüre** ṣafḥayı şebistāne
HH2056 Çūb-ı şatranca **döndürüp** kāhı / Oynadup ortada iki şahı

dönmek [167]

1. kendi ekseni üzerinde ya da başka bir şeyin etrafında hareket etmek, dolanmak, devretmek

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda **döner** cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek
S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde **döner** bī-direng
S488 Düşüp delvi cāh-ı zemīne meger / Bu dolāb-ı gerdūne ḫālī **döner**
S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı cām-ı şarāb / Ḳapanmış **döner** nice fülk-i ḥabāb
S1386 Murāduñca da **dönse** bu āsiyā / Dögünmekdedür dāne ṣubḥ ü mesā
NE2777 **Döner** idi saḫt idüp āhen gibi / Milinüñ üstünde degirmen gibi
SE246 Muntaẓırdur saña sükkān-ı felek / Hep **dönüp** ṭurmada ervāḥ-ı melek
SE496 **Dönerek** luʿbet-i çarḫ-ı devlet / Geldi Behrāma da çünki nevbet
SE678 Olmamışdur **döneli** çarḫ-ı kühen / Hīç tevāżuʿ gibi bir vech-i ḥasen
SE873 Āḫir eyler **dönerek** çarḫ-ı denī / Kösreden çıḳma libās-ı bedeni
SE2517 Didi ol istedügin raḫş-ı revān / Tepsi içre **dönüp** iden cevelān
SE2709 Ḳuṭb-i ṣābit gibi erbāb-ı vaḳār / **Dönmeye** münḳalib olsa edvār
SE2740 **Dönerek** taḫt-ı revān-ı eyyām / Oldı şeh-zāde şehin-şāh-ı be-nām
SE3084 Gözleyüp encüm-i bīdār gibi / **Dönmeye** gerdiş-i devvār gibi
HH806 Ardına baḳmayup dönüp gitdi / **Dönerek** şevḳ ile semāʿ itdi
HH1410 Oldı Ayaza ʿışḳı ṣad-çendān / **Döndi** āh iderek şeh-i devrān

2. gittiği yerden ilk çıktığı yere tekrar gelmek, geri gelmek

S360 Helāk-i ʿadūda urup dest ü pā / **Dönüp** ḳondı her şāhbāz -ı veġā
NE38 **Döndi** sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele ʿarş-ı felege feyż u nūr
NE1445 Baḥra **dönüp** ḥāṣılı her ḳatre āb / Şaḳdı dür-i feyżi miṣāl-i seḥāb
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme ṭaʿn oḳına / Belki **döne** yine saña ṭoḳına
SE7 Semen ü sünbül ile şaḥn-ı riyāż / Ufuḳa **döndi** sevād ile beyāż
SE289 Oldı çün ḥikmet-i miʿrāc tamām / **Döndi** menzilgehe ol şāh-ı kirām

SE862 Meşelā kendümi şaçar ḫāke / Toḫm-ı encümle **döner** eflāke
SE1591 Döndi çıḳmaz şoḳaġa kiẕb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan **dön** gel
SE1839 Bu elemle **dönüp** o āvāre / Gezerek geldi ser-i bāzāra
SE1932 **Dönicek** kārına tīz-ender-tīz / Ḳomamışdı aşaġı rumḫ-ı sitīz
SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile **döndi** o dem / Ḳaldı bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı ḫātem
SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola eri / Çāre var mı ki süḫan **döne** geri
HH398 İtmeyüp dest-i sūdına iḳdām / **Döndi** ġavvāṣ-ı himmetüm nā-kām
HH782 İdüp itmām o kārı **döndi** yine / Geldi dārü'l-bevār-ı pīre-zene
HH806 Ardına baḳmayup **dönüp** gitdi / Dönerek şevḳ ile semāʿ itdi
HH1308 Zer-ḳabā māh-sīm-berler ile / **Döndi** dīvāraya güherler ile
HH1322 Ten-i ḫākīsin itdi pāy-endāz / **Dönüp** itdi ḫalāscıya niyāz
HH2142 Oradan bir bahāne ile hemān / **Döndi** geçdi yine o şūḫ-ı cihān

3. hareket etmek, oynamak

NE84 Eyle biraz mest-i raḫīḳ-i beyān / Ta **döne** şevḳ ile kümeyt-i zebān
NE1298 Dilde **dönüp** ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi düşüp āba olur berḫ-i ḫūt
HH344 **Döndi** enbān-ı ʿömrde çeh-i kūn / Nice Rüstemler anda süst ü zebūn
HH776 Anda defn it bu pāreyi bī-bāk / Depren ammā ki **dönicek** çālāk

4. (göz için) şehvetle bakmak

NE2803 Ol seg ise şevḳ ile maşrūʿ olur / Gözleri **dönmüş** dili çıḳmış şolur

5. vazgeçmek, geri dönmek

SE2687 İki ḳat olsa belā bārından / Merd olan **dönmeye** iḳrārından
SE2696 Bir nefes kim ide miḳdārınca / **Dönmeye** şoñ nefese varınca

6. konumunu değiştirmek, yönelmek

NE826 Kimi gider ḳıbleye eshāb-veş / Kimi **döner** bu yaña mihrāb-veş
NE1603 Anları girdāba şalup rüzgār / **Döndi** yürüdi ḫar-ı ṭāḫūne-vār
NE2259 Böyle diyüp gizledi ol ḳıṣṣayı / ʿAvret ise **döndi** alup ḥışşeyi
NE3075 ʿĀḳıbeti virdi cevābın revān / Didi ki çaḳ baña **dönünce** hemān
SE257 Ḳıldı anlarla şalāt oldı imām / **Döndi** her cānibine virdi selām
SE373 ʿĀḳıbet **döndi** biri didi baña / Bilmezin anı bunı ben ammā
SE791 Virmese ṣūret aña çehre-güşā / Eyler idi **dönüp** iẕhār-ı ẕekā
SE1272 Ḳollarıyla şarıġı **döndi** ʿiyān / Şāh-ı merdāne sütūn üzre hemān
SE1591 **Döndi** çıḳmaz şoḳaġa kiẕb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel
SE2831 Güş idüp şah bu merdāne sözi / **Döndi** ġayretle hemān ḫaşma yüzi
SE3079 **Dönme** ol rind-i ḳadeḫ-peymāye / Naḳż-ıla ʿahdi ola hem-sāye
HH718 Edeb ile **dönüp** mürīd ü refīk / Ṭutdılar ḫānḳāha ṭoġrı ṭarīk

7. tersyüz olmak, baş aşağı gelmek, devrilmek

HE110 Giderken āb ile pür āftābe / Nigūn olmışdı **dönüp** āftābe

8. durumu ve niteliği değişmek, şekle girmek ‖ benzemek, gibi olmak

S21 İder baḫrı nīsān ile pür-güher / Şu virdükçe cevherli tīġa **döner**
S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o şāh / Etekli zere **döndi** hāleyle māh
S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḫadeng / Düşüp **döndi** ḫak içre künge tüfeng
S372 **Dönüp** miḫber-i surḫa miġfer hemān / Anuñ līḳası perçem-i ḫūn-feşān
S683 Müşaʿşaʿ diyārına **dönmüş** mezār / Güneş aña bir şemleli türbedār
S699 Ḳadehler şalup āteşīn şuʿleler / Çemen şuffe ḳandīlli köşke **döner**
S746 Şu içre ḳonulmuş sebū-yı şarāb / Şu gence **döner** kim ṭılısm olmuş āb
S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ müdām / **Döner** defter-i ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
S878 **Dönüp** zevraḳ-ı sürḫa cām-ı şarāb / Dıraḫşende fānūs ola her ḫabāb
S971 **Dönüp** zevraḳa cām ü baḫra çemen / Şurāḫī sütūn ü ḫuṭūṭı resen
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı ter / Aḳan bāde minḳār-ı sürḫa **döner**
S1100 Şeb-i ḳadre **döndi** bu hengām-ı cūd / Şurāḫīler itse ʿaceb mi sücūd
S1221 O gürg ile çeşmine eyle naẕar / Hemān mürde-i gusfende **döner**
S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine **döndi** gün yüzine şehr-i bāġ
S1278 Yine sebze **döndi** yem-i aḫżara / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı sāġara
S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı tebāh / Yine **döndi** bārūta ḫāk-i siyāh
S1311 Eger berf ḳonsa mey-i aḫmere / **Döne** āteş üstünde hākistere
S1335 Gidüp reng-i rūy-ı gül ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra **döndi** çemen
S1340 **Dönüp** kāha berg-i çemen cā-be-cā / Seḫāb oldı ḫalkār-ı ḳaṣr-ı şafā
S1344 Şu meyden ki bir curʿa şaçsañ ḫemān / **Döne** verd-i raʿnāya berg-i ḫazān
S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ idmāndan / Şişüp şekl-i memsūḫa **döne** beden
NE113 Naḫle **dönüp** günbed-i sebz-i sipihr / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i mihr
NE138 Luṭfı eger itmese teʾyid-i kevn / Ṭoġmaduga **döne** mevālid-i kevn
NE228 Havż u livā ile görünse o şāh / Servili bostāna **döne** ḫaşrgāh
NE365 Ṣaf ṣaf olup altı bölük bir yere / Kūy-ı zemīn **döndi** hemān şeş-pere
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḫ idüp ehl-i sitīz / **Döndi** çeh-i Rüsteme pür-senc-i tīz

NE400 Gürz pey-ā-pey ṭoḳınup miġfere / **Döndü** veġā ʿarṣa-i āhengere
NE478 Dīde-i māhīye **dönüp** encümi / Ṭaşdı şebüñ yine siyeh ḳulzümi
NE479 Necm ile mecdūra **dönüp** āsumān / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ aldı ḳan
NE526 Rūmı temūz eyledi mülk-i ʿArab / **Döndi** ʿaraḳ-ḫāneye her ḫāne heb
NE541 Berg-i giyeh kim dökülür sebzeden / Ḥāvı giden çūḳaya **döndi** çemen
NE566 Laġma **dönüp** cūy-ı revān zīr-i berf / Yaḫdan aña köprüler oldı şigerf
NE572 Rāciʿ olup gūşe-i ġam-ḫāneye / Bülbüle **döndüm** ki gire lāneye
NE609 Tir-keşe **dönse** dil-i mübtelā / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol ḳaşı yā
NE620 Hezle **dönüp** ʿarż-ı muḥabbetleri / Masḫaralıḳ oldı ḥaḳiḳatleri
NE827 Ṭutmuş iken ḫalḳ ile rāh-ı merām / Yine **döner** biri miṣāl-i imām
NE865 Ṣarṣar idi gibi iden şiddeti / Ebre **döner** dīde-i pür ḥasreti
NE990 ʿIşḳ ile dil-i cām-ı ṣafāya **döner** / Şāhid-i maḳṣūd olur cilve-ger
NE1290 **Döndi** kedū cüyda nīlüfere / Dil-ber ise sebzede verd-i tere
NE1300 ʿIyd güni ṣūr-ı ṣafāya **dönер** / Āteş işi gösterir ol ḳalʿalar
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i zer / Reng-i şafaḳ birle nücūma **döner**
NE1371 Ḫāba varup bir gice kāşānede / **Dönmüş** idüm gence o vīrānede
NE1636 Baḥra **döner** kümmel-i ḥayl-i ricāl / Pür-güher ammā velī ḥayretle lāl
NE1824 Sufra salup çün maʿan-ı zāʾide / Yer güline **döndü** hemān māide
NE2223 Seyr idicek anı o ṣūḫ-ı cihān / Cebde yılan bulmuşa **döndi** hemān
NE2303 Zurna **döner** her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı dīger
NE2435 Çehre **döner** dökülüp āḫir ṣakal / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine fiʾl-meṣel
NE2437 Ḥāye **döne** iki çürük ḥanẓala / Cümle ḳopa belki eline gele
NE2469 Ṣanıcaḳ ʿāşūre **dönüp** gūyiyā / Ṣarḳar idi maḳremeler her yaña
NE2492 Ṭolı yüki çömlegi her bucaġı / Kör ṣobaya **dönmiş** idi ocaġı
NE2515 Çenber ile çehre-i bī-nūr u fer / Bir çeñesi baġlu ölüye **döner**
NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş nihāl / **Döne** ʿazāb evine ṣaḫn-ı ḫayāl
NE2822 Ṭaşladı eṭfāl üşüp ol nākesi / **Döndi** eşek türbesine çehresi
NE2833 Māra **döner** nefs ile cāhil müdām / Aña ġıdā semm-i helāhil müdām
NE2854 Dāʾim idüp fikr ü ḫayāl-i ẕeker / Ḳalbi yalancı ḳutusuna **döner**
NE2909 Tāblanup āteş-i germiyyeti / Aḫker-i sūzana **döner** āleti
SE38 ʿAyn-ı hā zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / **Döndi** mirʾāt-ı siyeh pervāze
SE212 Cāhiliyyet ẓulümātıyla hemān / Leyle-i māteme **dönmişdi** cihān
SE319 Ṣaldı eṭrafa ʿadālet-nāme / **Döndi** her nāme gül-i bādāme
SE899 ʿArş ḳandili olup şaʿşaʿa-nāk / Burc-ı ḫurşīde **döne** tūde-i ḫāk
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup içi nār / İki ocaḳlı eve **döne** mezār
SE1078 Nā-münāsib giyicek cāme-i zer / Suḫre olur işi taḳlīde **döner**
SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i Ḳadre **döner** / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i ḳamer
SE1318 Levḥaşeʾllāh ki ola bī-iẕʿān / Kār-ı ʿācmāya **döne** ẓulmı hemān
SE1327 Cümle baş ḳaldurur ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı mārāna **döner** ol nādān
SE1591 **Döndi** çıḳmaz şoḳaġa kiẕb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel
SE1889 Bīve-zen merdek-i naşşāba **döner** / Ölü göre göre ḳaşşāba döner
SE1889 Bīve-zen merdek-i naşşāba döner / Ölü göre göre ḳaşşāba **döner**
SE2170 Ṭonanup nice ḳırıḳ zen-pāre / Alalar geyse **dönüp** gülnāra
SE2240 Ol dem igne yemişe **döndi** köpek / Süpüri ṭutdı ipin süriyerek
SE2362 **Döndi** aḫlāḳ-ı ẕemīme māra / Şāh-ı mārānı anuñ emmāra
SE2499 Ser-nigūn ṭencere ḫālī ḳazġan / Şikem-i rāhibe **dönmişdi** hemān
SE2543 ʿAmelī ālet-ile ḥarbe-zenān / Bir yalancı dögüşe **döndi** hemān
SE2577 Baḳaraḳ dil o büt-i raḫşāna / **Döndi** pervāne-i ser-gerdāna
SE2720 Ṭarayup tūde-i ser-sebz teli / Pençe-i ḫār-keşe **dönmiş** eli
SE2852 Urdılar düşmene merdāne süyūf / Mıstar-ı meşnevīye **döndi** ṣufūf
SE2862 Bulmayup ḫasmı yerinde āḫir / **Döndi** ol nerre hizebr-i ḳāhir
SE2880 Ḳāfiye virse o saṭra zīver / Şīve-i gūşe-i ebrūya **döner**
SE3010 Kör ider can gözini tīr-i ḳażā / Ḥalḳa-i mīme **döner** pehn-i ḳażā
SE3059 Pīş-ḫ˘ānın donadup oldı revān / Pīş-keş ṭablasına **döndi** heman
SE3455 Ṣaflara **döndi** ḫuṭūṭ-ı mıstar / Nükteler puşuya girmiş ʿasker
SE3457 **Döndi** bir mezraʿaya ṣafḥa-i rāz / Ki ola ḥaşılı çoḳ yazısı az
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aṣl ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa **döne** ḥarfi tamām
SE3487 Hā yazarsa **döne** ʿayn-ı baḳara / Başını yara gözini çıḳara
SE3495 **Döne** ḫayyāṭ-ı ḫıyānet-kāra / Hem boza hem çala andan pāra
SE3502 Ḥarf-ı zāyidle **döne** ḳuş diline / Āḫiri ḳāfiyesinden biline
HH236 Şenlik oldı ḫarābe-zār-ı ġumūm / Feraḥābāda **döndi** mülket-i Rūm
HH367 Ḳays-ı şeydāya **döner** eṭvārı / Nerede ḳaldı ʿaḳl-miʿmārı
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i nūra **döndi** tāk u rivāḳ
HH503 Āhını göricek iden nāle / Ṭarf-ı āteşde **döndi** eṭfāle
HH508 **Döndi** teʾsīrde o pend-i girān / Suḫan-i vāʿıẓān-ı ʿaşra hemān
HH534 ʿĀḳıbet ḥasbe olmayup çāre / **Döndi** efkārı ʿāşıḳ-ı zāre

HH586 İrdi bir dem ki rūz-ı aẕīne / Şehr içi **döndi** şehr-āyīne
HH679 Geçdi ol ḥāl ile nice eyyām / **Döndi** māh-ı neve o bedr-i temām
HH698 Ẓāhir oldı o ḳavm-i ḫūn-ḫˇāra / **Dönmiş** ol ʿarṣa ordı bāzāra
HH823 Ṣofra üzre revān olup bāde / **Döndi** ḳalḳana ḳaʿr-ı deryāda
HH845 Varıcaḳ vādī-i ḫāmuşāna / **Döndi** şehr-i siyāh-pūşāna
HH852 Ḥabeşī ḥādım eyleyüp anı māh / Ṣandal aġaya **döndi** şām-ı siyāh
HH912 Nice bütler maḳām-ı ḫıdmetde / **Döndi** ḥavrāya bāġ-ı cennetde
HH1101 Āhenin bende urdı Behzādı / **Döndi** zencīrli serve şimşādı
HH1210 İdüp ebr-i sefīd anı tezyīn / Sīne-i bāza **döndi** çarḫ-ı berīn
HH1215 Encüm eṭrafda idüp lemeʿān / **Döndi** ḳandilli köşke bu eyvān
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü zīverle çarḫa **döndi** zemīn
HH1306 Şāh fermān idüp şikāra hemān / **Döndi** girdāba baḫr-ı ceyş-i revān
HH1312 **Döndi** āhū da çeşm-i giryāna / Ṣāḫ-ı pür-ḫūnı şāḫ-ı mercāna
HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu nüh bama / **Döndi** ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma
HH1559 Bār-ı mekr ile **döndi** ḥammāle / Oldı ʿayn-i cimāl-i naḳḳāle
HH1997 Merd-i āhen-dilān giyüp cevşen / **Döndi** āyīneci dükānına ten
HH2223 Bozdı şeklin sürüp yüzüni yire / **Döndi** nā-dān elinde taşvīre
HH2331 Taḫtını bād sürdi ʿummāna / **Döndi** İskender ü Süleymāna
HH2336 Kesilüp kelle-i fürū-māye / **Döndi** deryāya düşmiş elmāya
HH2385 ʿAḳs idüp āb-ı ṣāf-sīmāya / **Döndi** her cūy ʿayn-ı zerḳāya
HH2473 Vardı keşṭī ki rūy-ı ʿummāna / **Döndi** taşvīr-i naḳş-ı bī-cāna

döne döne [1] kendi ekseninde dönerek, çevrilerek

HH994 Her ṭaraf oldı nāle vü feryād / Gitdi **döne döne** o dem Behzād

döş [1] göğüs, sine ‖ elbisenin ön kısmı

SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir miḳdār / **Döşi** dellāle düşer āḫir-i kār

döşemek [1] yaymak, sermek

S11 O şevḳ ile yırtar yaḳasın seḥer / **Döşer** jāle şanma gümüş dügmeler

döşenmek [6]

1. yayılmak, serilmek ‖ bezenmek

S1099 **Döşendi** şebistān-ı bezm-i şarāb / Ḳanı ol ʿarūs-ı şafaḳ-gūn nikāb
S1147 **Döşendi** yine pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ açdı büt-i erġavānı tutuḳ
S77 Ger olmasa mihmān o faḫr-ı cihān / **Döşenmezdi** ṣaḥrā-yı kevn ü mekān
NE2976 Ferşe ne ḥācet ki **döşenmiş** çemen / Rīşeli ḳalınca bir yeşimden
NE2886 Her kişiye **döşenüp** ol pür-fiten / Sürmeli gözler mütekessir beden

2. düşkünlük göstermek, kendini vermek

NE2747 Suḫteler aña **döşenür** beng ile / Yaʿni ṭutar māhī-i ḫarçeng ile

döymek [10] dayanmak, tahammül etmek, katlanmak

NE589 Mışḳalenüñ minnetine **döyemez** / Pārelenür ṣıḳletine döyemez
NE589 Mışḳalenüñ minnetine döyemez / Pārelenür ṣıḳletine **döyemez**
NE1205 Dīv ki **döymez** aña pūlādlar / Şīşede timsāl gibi habs ider
NE1696 Şefḳat idüp hāl-i perīşānuma / **Döymedi** sūz-ı dil-i nālānuma
NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı āc / **Döymez** öter ṭabʿa bu nāzik müzāc
SE1107 Ḳalʿalar kim ṭavḳına himmetine / **Döymedi** zelzele-i şavletine
SE1577 **Döyemem** göz göre bu acıya ben / Cāndan ayır tek ayırma ondan
SE1973 Yüzi **döymez** o gül-i gülzāruñ / Sözini redde hezār āzāruñ
SE2490 Vāḳıʿā sinede cāy eyleyicek / Anı ayırmaġa **döysün** mi yürek
HH2228 **Döymeyüp** nār-ı vaṣla itdüñ cūş / Ḫām imişsin nedür o deñlü ḫurūş

duʿā [40] Allah'a yalvarma, niyaz; birinin iyiliği için Allah'a yalvarma, yakarış

S186 Ki çün eyledüñ ḫamd ü naʿtı edā / Mühimm oldı şāh-ı cihāna **duʿā**
S675 **Duʿā** siñmiş elvāḥı saḫt ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı ḫışn-ı ḥaṣīn
S708 Virür ḫāṣıl ol yerde toḫm-ı emel / **Duʿā** ḫırmenidür o dil-keş maḥal
S1260 Kelīm-i hezār itdi ḫaḳḳa **duʿā** / Zebānındaki ʿuḳde gitse n'ola
S1442 Bu yoldan baña yoḳ ümīd-i felāḥ / **Duʿādan** unutmasun ehl-i ṣalāḥ
S1543 Dem irdi ki bu meclis āḫir ola / **Duʿā** ide her kim ki ḥāżır ola
NE274 Oldı gürūh-ı rüsüle muḳtedā / Ḳıldı iki rekʿat ü didi **duʿā**
NE787 Zāʾir olup ḳabr-i pür-envārını / Çözdüm o benderde **duʿā** bārını
NE849 Ben de bu taḥsīne ṣafā eyledüm / Ḥażret-i üstāda **duʿā** eyledüm
NE890 İtdi o kim kişverine ʿadl ü dād / Adını ḫalḳ itdi **duʿā** ile yād
NE953 İtdi revān bir dem-i ḫāṭır-güşā / Ol oḳı mānende-i tīr-i **duʿā**
NE1355 Medḫali teʾsīr-i **duʿāda** ʿayān / Feyżi de olmaḳla zamān u mekān
NE1358 Baʿzı yeri eyledi Rab ġanī / Keşt-i emānī-i ü **duʿā** ḫırmeni
NE1522 Ḳabre ki ṣunduḳası virmiş şeref / Olsa n'ola tīr-i **duʿāya** hedef
NE2856 Oldı ḳazıḳ bābı deñilmek aña / ʿĀḳıbeti ḫayr ola diyu **duʿā**

NE3112 Ḫayr **duʿādan** beni yād ideler / Ḫāṭır-ı maḥzūnumı şād ideler
NE3154 Nite ki bir şeyḫ-i kerāmet-nümā / Ḫayr ile eşrāra idermiş **duʿā**
SE304 Ki **duʿāyile** idüp ʿunvanı / Yazdıḳ evṣāf-ı şeh-i devrānı
SE403 Ḳıldım ādāb-ı sülūki der-kār / Eyledim dilde **duʿāsın** tekrār
SE454 Eylesem nʿola **duʿāsın** her bār / Vird-i Yaḥyā gibi dilde tekrār
SE455 Uralum naẓma **duʿāsıyla** binā / Ev ṣala'llāhü ilā mātlabinā
SE722 Ṣād-kām oldı o nā-kām-ı felek / Gitdi şevḳ-ıla **duʿā** eyleyerek
SE1310 Lāle-veş dergeh-i Ḫaḳḳa ʿālem / Baş açup ide **duʿāsın** her dem
SE1770 Baʿde İṣār-ı **duʿā-hāy-ı** keşīr / Budur inhā-yi keşīrü't-taḳsīr
SE2942 Eyledi ṣıdḳ-ıla iẓhār-ı velā / İstedi himmet-ile ḫayr **duʿā**
SE3026 Luṭf-ıla bī-kesi eyle iḥyā / Ölmez oġuldur ider celb-i **duʿā**
SE3490 Elifi kim kec idüp yazsa **duʿā** / Ṣarıġın egmiş ider ʿazm-i veġā
HH150 Ḳoltuġına girüp ḥamā'il-vār / Ḳıldı anı **duʿālar** ile süvār
HH1880 Çāre enfās-ı mübtelāsıdur / Ṣıdḳ ile ʿāṣıḳun **duʿāsıdur**
HH2021 Ḫaḳḳa el ḳaldurup iderdi **duʿā** / Dest-i ḫaṣma virürdi tīġ-i belā
HH2024 İtdi mānend-i tīr-i tīz eṣer / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳuñ **duʿāsı** meger
HH2029 Ṣūh-ı dil-dāde ol arada idi / Ṭurma feryād ile **duʿāda** idi
HH2297 Ṣoñra el ḳaldurup **duʿā** itdi / Himmetin aña reh-nümā itdi
HH2363 Vara būs eyleye kef-i pāsın / Ḳıla andan **duʿā** temennāsın
HH2377 Buldı devlet anuñ **duʿāsı** ile / Ḫoş geçindi o mübtelāsı ile
HH2637 Her biri zaḥmet-i ʿanāda idi / Ḫaḳḳa el ḳaldurup **duʿāda** idi
HH2723 İki ḥasret ḳavuşduġı demler / Çünki maḳbūl olur **duʿā** dirler
HH2724 Biz de yārān-ı bā-ṣafā ile / Sözi ḫatm idelüm **duʿā** ile
HE51 Her iki ṣafḥa kim behcet-nümādur / Açılmış göklere dest-i **duʿādur**
HE89 Atup tīr-i **duʿā** nāvek-fikenler / Fenā gülbangı çekdi ḍarb-zenler

duʿā-nāme [1] birinin hayır duası yazılı mektup

SE2492 Āb-ı rūdan ter idüp ḫāmesini / Yazdı ʿizzetle **duʿā-nāmesini**

duʿā-yı ḫayr [1] hayırlı dua

HH1074 Çün müyesser ola vuṣūl-ı murād / Beni eyleñ **duʿā-yı ḫayr** ile yād

dūçār [5] kötü bir duruma uğramış, yakalanmış, tutulmuş

NE48 Her ki bu çār ile bu gün ola yār / Heşt-cinān zevkine olur **dūçār**
NE1572 Gāhī ḳadırġalara olur **dūçār** / Zevraḳ-ı mey gibi bulur inkisār
NE1609 Cürm-i cezāsına o ḳavm-i şerār / Haftasına varmadın oldı **dūçār**
NE1757 Ḳarżına bir kez ol anuñ **dūçār** / Vaʿde-i dīni ola rūz-ı şümār
SE1557 ʿAskerinden birisi fürḳat-vār / Oldı nā-gāh iki yāra **dūçār**

dūd [6] duman

S1219 Olur **dūddan** pertev olup hemān / Ten-i süsti mānende-i süstmān
S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma dūd-ı kebūd / Piyāz üzre sünbül gibidür o **dūd**
NE1212 Peşşe gibi kerem-i zaʿīfü'l-vücūd / Āteş-i Nemrūdı ider ḳara **dūd**
NE1581 Ṣubḥ-ı nahītin idi vaḳt-i ẓulām / **Dūd** ile olmuşdı hevā kabr-fām
SE84 Ser-i kilk ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / Dutdı bu micmer-i pür-aḫkeri **dūd**
SE1143 Beriden ol da ider āh-ıla ceng / **Dūd** u şuʿle per ü peykān-ı ḫadeng

dūd-ı āh [8] duman gibi kara âh ‖ yürek yangını

S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı **dūd-ı āh** / Ne şeb sālike maḥẓ-ı nūr-ı siyāh
NE1600 Geldi hemān yoluna çün **dūd-ı āh** / İtdi iḫāṭa anı ebr-i siyāh
HH501 **Dūd-ı āh** ile ḫalḳı aġlatdı / Her gören baḫr-ı ḫayrete batdı
HH541 Baḳup ol ḫaste-ḫāl-i pür-sūza / **Dūd-ı āhı** gibi siyeh-rūza
HH563 Ol gice heft ʿārif-i āgāh / ʿĀṣıḳun **dūd-ı āhın** itdi penāh
HH614 **Dūd-ı āhiyle** ṣaḫn-ı kişver-i Şām / Oldı mānend-i ṭārem-i aḫşām
HH979 Dem-be-dem seyr idüp bu ḫāli vezīr / **Dūd-ı āhı** olurdı ʿālem-gīr
HH2235 **Dūd-ı āhuñ** gibi giyüp ḳara / Olasın bād gibi āvāre

dūd-ı çerāġ [1] kandil veya çıra isi

HH520 Umaruz bula semt-i ṣıḥḥate rāh / Ola **dūd-ı çerāġı** nūr-ı siyah

dūd-ı ḫayret [1] hayret dumanı

SE236 **Dūd-ı ḫayretle** dimāġı ṭoldı / Ṣanasın kim gemisi ġark oldı

dūd-ı kebūd [2]

1. mavi, lacivert duman

S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma **dūd-ı kebūd** / Piyāz üzre sünbül gibidür o dūd

2. öd ağacının yakılmasıyla ortaya çıkan duman, tütsü

NE2021 Yaḳdı yine rīşine şol deñlü ʿūd / Ṣāl-ṣıfat büridi **dūd-ı kebūd**

dūd-ı pīçān [1] kıvrılarak yükselen duman

HE6 Bu nārın **dūd-ı pīçānın** ʿıyān it / Sipihre pāye nerdübān it

dūd-ı siyāh [2] kara duman

S1411 Dem-ā-dem ider sūz-ı ʿışḳ ile āh / Olur ḥāṣılı şekl-i **dūd-ı siyāh**
NE2033 Gitdi cihetler diyu āh eyledi / Şeş-ciheti **dūd-ı siyāh** eyledi

dūde [1] mürekkep yapılan çıra isi ‖ göze çekilen sürme

SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir zengī-i zişt / Zift ile **dūde** ile ḳīr-ı sirişt

dudaḳ [1] ağzın dış kısmında dişleri örten kalın ve etli organ. Ayrıca bkz. ‘leb’ md.

S952 Mülāyim güzeldür ayaġını öp / Zenaḫdānın oḫşa **dudaġını** öp

dūġ [1]

SE1598 Eyleyen meşʿalini **dūġ-ı** dürūġ / Viremez şemʿ-i ḫalā deñlü fürūġ

duḫan [13] duman. Ayrıca bkz. ‘dūd’ md.

S1196 N’ider ẕevḳ alan cām-ı raḫşān ile / **duḫānı** fitīl-i fürūzān ile
S1201 Eger bezme gelse mey-i erġavān / Tozardı ġubār u tüterdi **duḫan**
S1214 Dimāġı **duḫānıyla** fānūs-veş / Yanar āteşe ṭurma ḳaḳnūs-veş
S1199 Yine meclisi ṭutdı būy-ı **duḫān** / Meded micmer-i cāmı gezdür hemān
S1213 Bir elde çerāġ u bir elde **duḫān** / Bu ḫāletle āteş-zen-i mülk-i cān
S1218 **Duḫān** ile maʿcūn ile aldanur / Bucaḳda kalur islenür paşlanur
NE21 Sürḫ-ı siyāh ile bir hūr-ı emān / Ḳuledeki āteş ider **duḫān**
NE392 Çün dehen-i ejder-i āteş-feşān / Ḫandeḳī hep ṭopṭolı nār u **duḫān**
NE510 Şīşede sünbülle gül-i erġavān / Oldı şulı lülede nār u **duḫān**
NE527 Çeşmedeki lüle-i deryā-feşān / Tāb ile çün lüle-i berg-i **duḫān**
NE1595 Başın alup şehrden oldı revān / Āteş urup tütdi miṣāl-i **duḫān**
SE488 Çıḳa āh eyledügince her ān / Dehenüñden şerer-ālūde **duḫān**
HH564 Anlara ol **duḫān-ı** şuʿle-figen / Sāyebān oldı bürd-i şāmīden

duḫter [22] kız çocuk, kız

S870 Ne rez **duḫter-i** ʿġayret-i ḫūrdur / Şuʿāʿı aña ḫulle-i nūrdur
S1008 Zen-i ʿālemüñ evvelīn şevheri / Anuñ ḥāṣıl-ı ʿömri rez **duḫteri**
S1037 Dinilse n’ola ʿArş-ı Belḳıs aña / Olur anda rez **duḫteri** rū-nümā
NE494 Cümlesin āreste idüp ufuḳ / Açdı ruḫun **duḫter-i** laʿli tutuḳ
NE1013 Kendüsi bir müslim-i pāk-iʿtiḳād / Sevdügi bir **duḫter-i** kāfir-nejād
NE1166 Nīk ü bed āḫir bulunur müşteri / Kimsenüñ evde ḳala mı **duḫteri**
NE2214 Şu ḫalefin seyr idicek **duḫterüñ** / Ġālib olup şevḳi o nīk-aḫterüñ
NE2217 Şaḥşına remz idüp o meh-peykerin / Bir zıbıḳ atdı evine **duḫterin**
NE2495 Yine kūpe nite ki zāl-ı kühen / **Duḫter-i** rāyi getürür Hindden
NE2498 **Duḫter** idüp ḳahbe-i ṣad-sāleyi / Ḳız çıkarur delle-i muḥtāleyi
NE2971 **Duḫter-i** ṭannāz gibi verd-i ter / Olmuş idi çādır ile cilve-ger
SE628 Şeref-i ʿilme nesebden bu yiter / Küfv olur Zühre de olsa **duḫter**
SE1464 Nev-ʿarūs-ı ṭuṭuḳ-i devletdür / **Duḫter-i** ḥaclegeh-i milketdür
SE2213 Şekl-i pervīnde birḳaç **duḫter** / Nice **duḫter** ki fürūzān-aḫter
SE2239 Gördi **duḫter** ki uzandı feryād / Ḳuşça cānın anuñ itdi āzād
SE2572 Cümlesi **duḫter-i** aḫter-sīmā / Meclisi ṭaʿne-i Nāhid-i semā
SE3380 Oldı çün maʿnī-i bikr-i şāʿir / **Duḫterān** içre bekāret nādir
SE3381 Olsa ger ḳabile ol ālet-i şer / Anadan süfte ṭoġardı **duḫter**
HH664 Kūh-ı āteş emīrī **duḫteriyim** / Āteş-i maʿreke semenderiyim
HH763 Hem-ser-i zāl-ı dehr idi māder / Naḳd-i vaḳti idi anuñ **duḫter**
HH789 Erlerin hep o **duḫter-i** bed-ḫū / Kimin āhū ider kimin tīhū
HH811 Başı ucında māder ü **duḫter** / Zehr-i ḫand ile merḥaba didiler

duḫter-i pādişeh-i perrī [10] peri padişahının kızı ‖ çok güzel, en güzel

SE2619 Beni şanma ki zen-i berrīyem / **Duḫter-i pādişeh-i perrīyem**

duḫter-i rez [10] asma kızı ‖ şarap

S869 Hemīşe olup **duḫter-i rezle** yār / Ḫum-ı sīne olmaḳ gerek māyedār
S871 Dime **duḫter-i rez** yaḫud şīredür / Leb-i laʿl-i cānāna hem-şīredür
S875 Ṭolı **duḫter-i rezle** cām-ı şarāb / Miyānında Ḳız Ḳulesidür ḥabāb
S987 Meger **duḫter-i rez** olup zer-nişār / Büyük küçük oldı yine ḥişşedār
NE680 **Duḫter-i rez** çün ola sermāyesi / Olsa ʿaceb mi bu ḳadar māyesi
NE2201 **Duḫter-i rez** gibi füsūn-sāz idi / Māye-i ʿişve meh-i ṭınāz idi
NE3033 Āḫir idüp **duḫter-i rezden** cüdā / Ḫānesini yaḳdı ḥabābuñ hevā
SE1981 **Duḫter-i rez-ile** ḫoş eyler başuñ / Eski sermayesidür ḳallaşuñ
SE3413 Didi iy **duḫter-i aḫter-şānum** / Şükr kim yirine geldi cānum
HH230 **Duḫter-i rez** gibi cihān-peymā / Ḫayli ʿiffetle añılur ḫālā

duḫter-i zehr [1] zehir kızı ‖ şarap

NE2245 Kim varup ol **duḫter-i zehre** ḥamāl / Ḫażret-i müftiye ideʿarż-ı ḥāl

duḫūl [1] içeri girme, giriş

NE2855 Olmagla anda da muḫaṣṣa **duḫūl** / Bulsa olur tābiʿ-i ehl-i ḥulūl

duḫūl itmek [7] girmek, dahil olmak

S97 İdüp fetḥe tebşīr o şāh-ı güzīn / **Duḫūl itdiler** Mekkeye müʾminīn
S146 Gidüp çarḫ-ı mīnā-nümādan yaña / **Duḫūl itdi** mānend-i nūr ü żiyā
S166 **İde** ḫˇāce çün bezm-i ḫāṣa **duḫūl** / Virilmez o ṣoḥbetde ḫuddāma yol
NE1038 Ḳalbine bu daġdaġa idüp ḥulūl / Millet-i Naṣrānīye **itdi duḫūl**
NE1483 Ced daḫı biñ cidd ile **itdi duḫūl** / Buldı dil-i sāḳī ṣafā-yı ḳabūl
SE1939 ʿĀḳıbet cāriye kim buldı vüṣūl / Ḥarem-i pādişāha **itdi duḫūl**
SE2527 Ḳatʿ-i āletle ṭavāşī gibi gūl / Ḥarem-i pādişehe **itdi duḫūl**

duman [1] yanan cisimlerden çıkan gaz ve toz karışımı, dûd

NE1469 Fülki **dumandan** demi var ejdehā / Ḳuyruġın aldı eline Nāhidā

dūn [10] alçak, soysuz

S54 Nice bir beni şuġl-ı dünyā-yı **dūn** / İde şaḫṣ-ı zen-pāre gibi zebūn
S859 Eger neşvesin bulsa gerdūn-ı **dūn** / İde şevr-i gerdūnesin ser-nigūn
S1517 Ḫuṣūṣā olup cām-ı ʿişret nigūn / Bāña gün mi gösterdi gerdūn-ı **dūn**
NE1812 Beẕlini ceybinden iden hem-çüyem / Çekmez o **dūnān** gibi şanki nedem
NE2823 Āh ki bu ḳaḥbe-zen-i dehr-i **dūn** / İtmede erbābına mekr ü füsūn
NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice gövdeni / Burḳıla der bir iki **dūn-ı** denī
SE1435 Himmetin **dūn** ḳılan alçaḳdur / Ḳudret-i ḥaḳḳı azırġanmaḳdur
SE2251 Dostı luṭf-ıla iḥyā eyle / Düşmen-i **dūna** müdārā eyle
SE2834 Didi hem-rāhına iy merd-i neberd / Düşmen-i **dūna** zebūn olmaya merd
HE70 Nice bir curʿaveş her **dūna** pestī / Ḳadeḥ gibi olasın zīrdestī

dūn-himmet [1] isteksiz

SE1427 Şaḫṣ-ı **dūn-himmet** olur ʿayn-ı ḳader / Cümleden kim ne şecerdür ne ḫacer

dūr [27] uzak

SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa ṣad beyābān **dūruz**
S766 Ḳanı sāḳiyā ol kümeyt-i sürūr / Ki ṭayy oluna bu beyābān-ı **dūr**
S943 Ṣurāḥī nümāyende-i **dūrdur** / Ḳadeh ʿaynek-i ṣāf-ı billūrdur
NE900 Rūz u şeb eyler sefer-i rāh-ı **dūr** / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur bī-ḫużūr
NE1449 **Dūrı** da nezdīk-veş itmek mürīd / Olmaz idi hiç kereminden baʿīd
NE1778 Māl ü ʿıyāline baḳa **dūrdan** / Alıḳoya cennet ile ḫūrdan
NE1923 Kārı gehī luʿbet-i mehcūrdur / Anuñ içün dāʾireden **dūrdur**
NE2195 Belde-i Üskübde itdüm suʾāl / Müfti-i yek-çeşme olup **dur** bu ḫāl
SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı fitnede tāb / **Dūrdan** baḳsa ola zehresi ʿāb
SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir ḳarye-i **dūr** / Baba Naḳḳaş dimekle meşhur
SE3370 Ṭuna küffār arasında berzāḫ / **Dūrdan** baḳar ol ehl-i dūzaḫ
HH516 Ḫayyiz-i ʿaḳldan degildür **dūr** / Zāʾil itmek bu ẓulmeti ol nūr
HH553 Gördiler semt-i ʿaḳldan mehcūr / Oldı dermān ḫıredden **dūr**
HH734 Ḳulle-i Ḳāfdan olup nigerān / İdesin ḫalḳı **dūrdan** seyrān
HH1027 Reh-i **dūr** idi reh-zeni çoġidi / Mār u timsāh ü evreni çoġidi
HH1049 Nā-gehān **dūrdan** Şeh ü Behzād / Oldı şenlik görüp biraz dil-şād
HH1246 Fitneler araya alup şāhı / **Dūrdan** baḳdırur ḫayr-ḫˇāhı
HH1421 **Dūrdan** gördi iki şemʿ-i münīr / Ferḳadān gibi birbirine naẓīr
HH1667 Bir gün ol fikr ile olup ḫayrān / Ḥavża olmış idi **dūrdan** nigerān
HH1756 **Dūrdan** gördi bir laṭīf diyār / İçi şehr-i ʿaẓīm ü ṭaşı ḥişār
HH1782 Didi kim vaṣla yoḳ ise imkān / **Dūrdan** bāri olurın nigerān
HH1784 İtdi āşār-ı ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / Luṭf-ı Ḫaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i **dūr**
HH1939 Dil-i zārum yanında ben mehcūr / Oldı bu vaẓʿ-ı bed ḫıredden **dūr**
HH2267 Bezmine gāhi ḥāżır olur idüm / **Dūrdan** bāri nāẓır olur idüm
HH2273 Ṭutmaḳ olurdı cümlesin maʿẓūr / Līk dil-berden eyledi beni **dūr**
HH2274 Şimdi ġurbetde zār u maḥzūnem / Yār u dār u diyārdan **dūrem**
HH2323 **Dūrdan** görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda ṣan miṣāl-i ḥabāb

dūr-ā-dūr [1] uzun uzadıya, çok uzun

SE249 İtdi ʿazm-i sefer-i **dūr-ā-dūr** / Güyiyā pertev-i mihr-i pür-nūr

dūr-baş çekmek, {dūrbāş çekmek} [1] sopa çekmek, değnekle dövmek; ‘dūrbāş’ kelimesi Farsça dūr (uzak) + bāş (ol) kelimeleriyle oluşturulmuş “uzak ol, uzak dur” anlamına gelen bir tabirdir. Eskiden devlet adamlarının önünde bulunan görevliler halkın içinde yol açmak ve izdihamı dağıtmak için ellerinde sağa sola bir değnek sallarlar ve “Dûrbâş!-Uzak dur!” diyerek insanlara seslenirlermiş.

NE16 Fırḳ-ı şeyāṭīne **çeker dūr-baş** / Noḳṭa ile tīġdür ol ḳaṭre-pāş

dūr-bīn [4]

1. uzağı görmeye yarayan alet, dürbün
SE89 Pes-i mīnādan idüp seyr-i celī / **Dūr-bīn** eyledi çesm-i Zuḥali
2. uzağı gören; ileriyi gören; anlayışlı
SE1300 **Dūr-bīn** olmaġ-ıla encüm-vār / Naẓarın eyledi iksīr-āṣār
HH672 **Dūr-bīn** ol egerçi serkeş iseñ / Yavaş ol her ne deñlü āteş iseñ
HH989 Ġavṭa-ı ʿaḳl-ı **dūr-bīni** nā-kām / ʿĀciz idi mesāḥat-ı evhām

dūr eylemek/itmek [5] uzaklaştırmak
SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i ʿıyş u demden / Yaḫ-pāreyi **dūr eyleme** cām-ı Cemden
NE2987 Çözdi miyānında anı **itdi dūr** / Ḳodı başı altında itdi ḫużūr
SE301 Yā İlāhī kerem-i şānuñdan / Bizi **dūr eyleme** dīvānuñdan
HH63 Beni **dūr itme** ṣaff-ı tāʿatden / Bir dem ayırma ol cemāʿatden
HH1812 Beni **dūr eyleyüp** diyārumdan / Niçün ayırduñ ola yārumdan

dur ḳafā {durḳafa} [2] değnek, sopa, âsâ; bkz. 'dūrbāş' md. Tanıkta Farsça "bâş" kelimesinin yerine Türkçe'de "baş"ın Türkçe anlamını karşılayan "kafa" kelimesi kullanılmıştır.
NE2893 Burma bıyıḳları olup **dur ḳafā** / Ol ḫara fütreme idi gūyiyā

dūr-nümā(yende) [3] uzağı gösteren
NE60 Ḳufl-ı keşānīde genc-i kühen / **Dūr-nümāyende-i** baḫr-ı suḫan
SE430 Dil-i ṣāfıla nigāh-ı vālā / Naẓar-ı ʿibretine **dūr-nümā**
HH1251 Eyledi sayḳalī-i nūr-ı hüdā / Dil ü can dīdesini **dūr-nümā**

dūr u dırāz [2] uzun uzadıya
S288 Süḫan kūteh ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı ṣaḫrā-yı **dūr u dırāz**
HH2731 Ḳader-endāz-ı ṭabʿ-ı mevzūn-bāz / Azmāyişler itdi **dūr ü dirāz**

durmaḳ [6]
1. hareketsiz olmak ‖ varlığını sürdürmek
NE2257 Her ne cefā eylesem aña revā / Tek **durur** iken saña itmiş cefā
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / Ṣandı at meyli **durur** bādī-i ġam
HH603 Ḳāmeti **durduġınca** āfet idi / Yürise şūriş-i ḳıyāmet idi
2. bulunmak, mevcut olmak
NE1294 Baḫr olup ʿasker-i deryā hücūm / Ṣola Anaṭolı **durur** saġa Rūm
3. beklemek, demlenmek
NE1007 Zerre iken āḫir olup āfitāb / Ṣıra iken **duraraḳ** olur şarāb
4. (fiilin sonuna gelerek) meydana gelmek, başlamak
NE2993 Bu arada gördi o ḫāʾin meger / Düşmege **durur** baġalından kemer

dūş [9] omuz
S241 Alup **dūşına** Gāveyānī siper / Ḳuşandı miyāna Keyānī kemer
S711 Dikilmiş ṭuran ḳulle-i aʿẓamı / Felek **dūşunun** cāme-i muʿlemi
S896 Ṣalar **dūşuna** sebz-i seccādesin / Velī eksük itmez yine bādesin
S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ **dūş-ı** eşcāra dest
NE2984 Tā ki düşüp her biri bī-ʿaḳl u hūş / Oldı serüñ bālişi pehlū vü **dūş**
SE848 Zaḥmete **dūş-i** taḥammül ṭutduḳ / Meslek-i şaʿb-i tevekkül ṭutduḳ
SE1335 Her uşūle ide bir āhengi / Nite kim naġmeye **dūş-i** zengī
HH515 Alsa iḥrām-ı ʿazmini **dūşa** / Sürse yüz Kaʿbe-i siyeh-pūşa
HH2445 **Dūş-ı** dellāle düşdi cāme-i āl / Ḳaldı bī-berg ü bār ol iki nihāl

dūş-be-dūş [3] omuz omuza
NE83 **Dūş-be-dūş** olmayup elfāẓı sen / Ḳıl yüri tevḫīd-i şeh-i Zü'l-minen
SE497 ʿAdl ü dād ü kerem himmet ü hūş / Bezm-i ḳudretde olup **dūş-be-dūş**
HH216 Nīze vü tīri oldı sīḫ-i vüḫūş / İtdi kebk ü ġazāli **dūş-be-dūş**

dūş gelmek [1] rast gelmek, tesadüf etmek
NE2296 Ḥāşılı ṭutup çomaġa **geldi dūş** / Ḳıldı taʿccüb işiden ehl-i hūş

dūşīne [2] dün geceki, dün akşamki
S1372 Bu demlerde her rind-i peşmīne-çāk / K'ola cām-ı **dūşīneden** lerze-nāk
HH1289 Mey-i **dūşīneden** olup maḫmūr / Ṣaldı cāna şerer dimāġına şūr

dūş olmaḳ [4]
1. rastlamak, rast gelmek
NE3066 Bir gün **olup** devlet ü iḳbāle **dūş** / Rāst gelür yolda şehe bāde-nūş
2. uğramak, müptela olmak
HH921 Nā-gehānī ḳażāya **dūş oldum** / Didi özge belāya **dūş oldum**

HH1836 Her güzel şevḳine olub medhūş / Bir belā yoḳ idi ki **olmaya düş**
HH2266 Derd ile bī-ḳarār u hūş oldum / Bir görünmez belāya **düş oldum**

dūtā, {dü-tā} [3] iki kat olmuş, kamburu çıkmış

NE1169 Ḳadr ile hem-pāye-i çarḫ-ı **dūtā** / Ṣubḥa şüreyyā idi mihver-āsā
NE1172 Olmuş idi himmetini pīr-i **dūtā** / Ṣayḳalī-i şārim-i Hindī cilā
NE2635 ʿĀlem-i bālā pīrān-ı **dūtā** / ʿĀlem-i belādan iner bir belā

dü-tā itmek [1] ikiye katlamak

NE2999 Sebzede pür-piç ider iken ṣafā / Büzmüş anuñ ḳalıbın itmiş **dūtā**

dutmaḳ [3]

1. tutmak, kavramak

S417 Dizilmiş **dutup** silk-i pür-gevhere / Ḳomuşlar süḫan riştesin bir yere

2. kaplamak

SE84 Ser-i kilk ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / **Dutdı** bu micmer-i pür-aḫkeri dūd
NE266 Olmaya meydān **dutup** kemīn / Basṭ-ı mekān itse basīṭ-i zemīn

duvāl [1] tasma, kayış

NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan dise dal / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar **duvāl**

duymaḳ [3] işitmek, bir şeyden haberdar olmak

SE121 Çekemez bār-ı ġamum arż u semā / **Duyamaz** sūzumı çarḫ-ı mīnā
NE2141 Ṣāḥibi ḳatl itse **duyunca** seni / Mefte gidersin gibi ey küşteni
NE2224 Gerçi ki vehm itdi görüp heybetin / Ṣoñra aluşdurdı **duyup** ḥikmetin

dūzaḫ [9] cehennem

NE1727 Āteş-i **dūzaḫ** gibi altunını / Ocaġ içine göme ḳor ol denī
SE1041 İtse ol fiʿli ʿiyāẕen biʿllāh / Bir seg-i **dūzaḫ** olan ehl-i günāh
SE3370 Ṭuna küffār arasında berzāḫ / Dūrdan baḳar ol ehl-i **dūzaḫ**
SE1612 Kiẕbüñ envāʿı çoḳ ammā ki riyā / **Dūzaḫa** oldı reh-i rāst-nümā
SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet oḳur / Babasın göz göre ol **dūzaḫa** ḳor
HH24 Yedi **dūzaḫ** sekiz cinān senden / Yedi ḳat yir nüh āsumān senden
HH56 ʿAdle kalursa vāy ḥālümüze / Ehl-i **dūzāḫ** güler melālümüze
HH761 Bügi çömlekleri idi iki gözi / Dil zefer nār-ı **duzaḫ** idi sözi
HH756 Çāh-ı **duzaḫ-mişāl** hevl-āṣār / Gūr-ı kāfir gibi maḫall-i bevār

dūzaḫī [1] cehenneme ait, cehennemlik

NE2829 Vāy eger ḥāline ḳorsañ anı / İde seni **dūzaḫī** vü küşteni

dübāre [1] tavlada her iki zarın da iki gelmesi durumu; iki iki

HH2446 Birbiriyle enīs olup iki zār / Olmış idi **dü-bāre-veş** hem-ḥāl

düb(b) [1] ayı

SE1269 Nice **düb** görse yüzin ol gülüñ / Yüregi düb düb öterdi ġülüñ

dübb-i ekber [1] Büyük ayı takım yıldızı

SE1268 Oldı bu cehl-ile meymūn-aḫter / Mesned oldı aña **dübb-i ekber**

düb düb ötmek [3] (kalp için) küt küt atmak

SE1269 Nice **düb** görse yüzin ol gülüñ / Yüregi **düb düb** öterdi ġülüñ

dübūr {debūr} [1] batıdan esen rüzgar

NE828 Kimi ḳabūl ile iderken mürūr / Ḳarşu gelür kimi miṣāl-i **dübūr**

dü-cihān [1] iki dünya, bu dünya ve ahiret

NE677 Cām-ı Cemüñ belki budur mışḳalı / K'oldı nuḳūş **dü-cihān** müncelī

dü-çāk [1] iki parça olmuş, yırtılmış

HH1041 Nerre dīvi iderdi tīġı helāk / Erresi taḫta-ı sipihri **dü-çāk**

düçār olmaḳ [4] yakalanmak, uğramak, tutulmak

SE1764 **Oldı** nā-geh ḳaravulda küffār / Bir iki ādem-ile şāha **duçār**
HH540 Çünki birbirine **düçār oldı** / Cemʿ olup heşt yār-gār oldı
HH1769 Girdi bāzāra çünki vālih ü zār / **Oldı** şaḫne o nīm-cāna **düçār**
HH2006 Tīġa ġaddāre kim **düçār oldı** / Çāk olup şekl-i ẕülfiḳār oldı

dü-çeşm [5] iki göz

S835 Firāḳuñda sāḳī ciger ḫūn olur / **Dü-çeşmim** iki cām-ı gülgūn olur
S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i āb u gil / Sevād-ı **dü-çeşm** ü süveydā-yı dil
SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze bahār / Ġamzesi fitne **dü-çeşmi** seḥḥār
HH409 Ḫʿāb tutdı **dü-çeşm-i** giryānı / Baġladı birbirine müjgānı
HH816 Didi müştāḳ-ı rūy-ı bānūyam / Ḫaste ḥāl-i **dü-çeşm-i** cādūyam

dü-ebr {devābir-dābir} [2] son, nihayet, âhir

SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü gül-ḫad / Ḥüsn-i maṭlaʿ da **dü-ebr** ü müfred

dügāh [2] Türk müziğinde orta sekizlideki lâ sesinin adı ve mürekkep bir makam

S528 Ney-i kilküñ eyle nevāsın **dügāh** / Açılsun iki ḳalʿa ẕikrine rāh

NE2753 Gāh **dügāh** eyleye geh çārgāh / Seyr-i maḳāmāt ide ol rū-siyāh

dügme [1] şarabın üzerindeki kabarcıklar, habâb ‖ giyeceklerin birbirine kavuşması, kapanması, iliklenmesi için konulan parça

S11 O şevḳ ile yırtar yaḳasın seḥer / Döşer jāle şanma gümüş **dügmeler**

dügün aşı [1] düğün töreni dolayısıyla gelen davetlilere verilen yemek

NE2577 Ṭutmaz idük sebḅ-ı mezāḥim yine / **Dügün aşı** merd olanuñ ḳırḳına

dühn [1] bitkilerden elde edilen sürünecek güzel kokulu yağ

NE2018 **Dühn-i** ziyāde şu ḳadar oldı ġarḳ / Kendi daḳı ṭīġi gibi urdı berḳ

dühūr [1] dünyalar, "dehr" kelimesinin çoğulu. Kelime çokluk, uzunluk bağlamında kullanılmıştır.

HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı ʿömri ola **dühūr** / Neşr-i ʿadl ide tā zamān-ı nüşūr

dükenmek [3] tükenmek, bitmek

S1168 **Dükendiyse** ol āb-ı āteş-nümūn / Ḳanı sāḳiyā āteş-i āb-gūn

SE2070 Nice bir bī-ḫıredi nā-merdi / Ḳanda bulduñ bu **dükenmez** derdi

SE941 **Dükenüp** devr-i mey-i bezm-i ḥayāt / Dil-i ser-mestime ırmiş sekerāt

dü-kevn [4] iki dünya, dünya ve ahiret

NE235 Halḳ **dü-kevnüñ** ki odur ʿilleti / Vaṣf ola mı rütbe-i ḳurbiyyeti

SE220 Rūz-ı mīzānda yiter ẕerrece ʿavn / Rīzesi seng-i terāzū-yı **dü-kevn**

HH7 Eṣer-i ṣunʿun ey keşīrü'l-cavn / Oldı reng-i taʿayyünāt-ı **dü-kevn**

HH123 Oldı mānend-i noḳṭa-ı per-gār / Gerdiş-i ḥalḳa-ı **dü-kevne** medār

dük(k)ān [9] meşgale, eğlenme yeri ‖ perakende satış yapan esnafın, küçük zanaat sahiplerinin satış yaptıkları veya çalıştıkları yer

S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı ferāġ / **Dükān-i** dil öñüne çekmişdi āġ

NE1372 Dīde **dükānın** ḳapayup ḫāṣılı / Yaḳmış idüm ḫāṣılı şemʿ-i dili

NE1734 Ġāret içün ʿālemi **dükkān** açar / Söze gelince dürr ü gevher ṣaçar

NE2381 Muṣṭalıḥātuñ çözüp enbānını / Zīnet idüp maʿreke **dükkānını**

SE1708 Göricek Ḥākim anı itdi ġażab / Didi kāruñ ne **dükān** içre bu şeb

SE2210 Giçse bir taḫta ḥarem yanuñdan / Dem ura burġucı **dükkānından**

SE2497 Şöyle bezl eylemiş ol reşk-i bahār / Olmış ol ḫāne **dükān-ı** ʿaṭṭār

HH1997 Merd-i āhen-dilān giyüp cevşen / Döndi āyīneci **dükānına** ten

HE40 **Dükān-ı** miḥberüñ ḳaldur kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ aç yine tengin

dükkānçe [2] küçük dükkan

S571 Ḳafesden göründükçe laʿl-i teri / İder ḳaṣrı **dükkānçe-i** cevherī

SE1926 Yırtup atmaḳda ser-ā-ser nası / Ṣanki **dükkānçe-nişīn** kirbāsı

dü-laḫt itmek [1] iki parçaya bölmek

NE217 **İtdi dü-laḫt** anı hilāl-i benān / Oldı mehüñ ġurresi daḫı ʿayān

dü-laʿl [1] (renginden dolayı) sevgilinin iki dudağı

S574 **Dü-laʿl-i** dil-ārā gibi nūşdür / Dü-pāre ʿaceb laʿl-i mengūşdür

dülbend [1] çok ince pamuklu dokuma kumaştan yapılan baş örtüsü

NE1980 Kevreli **dülbendi** inüp ḳaşına / Vay hemān ṭaʿn idenüñ başına

düm [3] kuyruk

HH1361 İtdi taḳdīm-i mū-şikāf-ı kühen / **Düm-i** mışı burūt-ı nā-dāndan

HH1425 **Düm-i** pīçān-ı kehrübā-gūne / Ḳulb ṭaḳmışdı şīr-i gerdūna

HH1426 Püşte-i püşti üzre **düm** gūyā / Şīre binmiş mehīb ejderhā

dümdār [1] ordunun arkasından gidip arka tarafını muhafaza eden sınıf, pīşdār

HH342 Ola ḳuyruḳlı sürmeler her bār / Fitnecūluḳda kevkeb-i **dümdār**

düm urmaḳ [1] vurmak, yumruklamak

HH1428 **Düm urup** tā ziyāne-veş ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı bī-bāke

dümen [3] deniz taşıtlarının yönlendirilmesini sağlayan düzenek

S299 **Dümenle** olup şayḳa kejdüm-miṣāl / Hücūm eylemiş ḳatle ehl-i ḳıtāl

S803 Sürüp sāḳiyā zevraḳ-ı cāmı sen / Ḳıl engüşt-i zībāñı aña **dümen**

SE1113 Filler barça gibi mevc-şiken / Ḳulaġı yelken ü ḫorṭumı **dümen**

dümen çevirmek [1] (deniz taşıtları için) bir tarafa yönelmek

HH2664 **Çevirüp** her biri o semte **dümen** / Dosta irdi düşmen arar iken

dü-menār [1] çifte minare

SE901 Tūde-i ḳabr ve iki mīl mezār / Mescid-i pāk-ile güya **dü-menār**

dün [1] gece

NE3061 Şāhid-i mey zevķi niçün olmaya / **Dün** ola lāyıķ mı bu gün olmaya

dünemek [1] tünemek, geceyi geçirmek

NE2269 İsli idi yaşlı idi şūm idi / Şanki uçuķda **dünemiş** būm idi

dünbāledār [2] kuyruklu

S976 Ṣurāḫīdür ol necm-i **dünbāledār** / N'ola olsa ser-fitne-i rūzgār

NE25 Noķṭa olup kevkeb-i **dünbāledār** / Noķṭadan oldı ol elif āşikār

dünbe [1] eşcinsel erkek, oğlan

NE2738 Her büt-i sīmīnini fikr eyleyüp / Ķubbe görüp **dünbeyi** ẕikr eyleyüp

dü-nīm [4] iki parça

S1129 N'ola aña dinse ʿaṣā-yı Kelīm / Olur baḥr-ı ẕulmet anuñla **dü-nīm**

NE633 Oldı husūsa ki günāh-ı ʿaẕīm / Ṣāḥibinüñ bīm ile ķalbi **dü-nīm**

HH998 Çıķdılar ṭaşra bunca dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı **dü-nīm**

HH2110 Levḥ-i meşki miṣāl-i ṣafḥa-ı sīm / Ki sevād itmiş anda kilk-i **dü-nīm**

dü-nīm eylemek/itmek [4] iki parçaya ayırmak

S93 Mehüñ eşrefisi meger çıķdı sīm / Hemān **itdi** ṣarrāf-ı ķadri **dü-nīm**

S381 Ser-i ḫaşmı şemşīr-i Hindī ẕülāl / **Dü-nīm eyledi** hindüvāne miṣāl

S535 ʿAşāyıla baḥrı **iderken dü-nīm** / Göñül ḫūtın anda düşürmüş Kelīm

NE1040 Seyr idicek anı o şaḫṣ-ı leʾīm / Bīm-i ʿaẕāb **eyledi** ķalbin **dü-nīm**

dünyā [67]

1. âlem, ahirete nispetle şimdi yaşadığımız âlem‖ [tas.] insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey

SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā **dünyā** evin ehl-i fenā yerdi

S54 Nice bir beni şuġl-ı **dünyā-yı** dūn / İde şaḫṣ-ı zen-pāre gibi zebūn

S917 Bahār oldı **dünyā** ḫumuñ ṭālibi / Yere geçdi lāle piyāzı gibi

S1436 Mey-i telḫīnüñ leẕẕetin alsa kām / Ola ḫān-ı **dünyāya** merre'l-fiṭām

S1438 Nice cemʿ olur ʿışķ-ı **dünyā** ile / Mey-i telḫ içilsün mi ḥelvā ile

NE170 Ḥayf ki **dünyānuñ** olup māʾili / Akçe ṣayılmış ķavl ide ʿāķılı

NE172 Dīni ṣata devlet-i **dünyā** içün / Olmaya zārī reh-i ʿuķbā içün

NE173 Kir getüre yüzüne ʿuķbā gide / Ṣuratına beñzeye **dünyāsı** da

NE623 Ṣubḫ-ı nuḥustīn gibi dem-serddür / Ķaḥbe-i **dünyā** gibi nāmerddür

NE868 Sevmedi māl ehlini Mevlā gibi / Buġżı var erbābına **dünyā** gibi

NE893 Ẓālim olan kendüye eyler zarar / Dīnini **dünyāsını** taḫrīb ider

NE1634 Çünki degil ʿārife **dünyā** murād / İtme ʿarż-ı cūylara iʿtimād

NE1751 Akçesini cümle ribāya virür / Dīnini **dünyāda** hevāya virür

NE1783 Ehl-i seḫā hāline eyle naẕar / Dīnini **dünyāsını** maʿmūr ider

NE2144 Ḥāṣılı **dünyāda** ḥicāb-ı ʿaẕīm / ʿĀlem-i ʿuķbāda ʿaẕāb-ı caḥīm

NE2145 Ekṣeri **dünyāda** cezāsın bulur / Kendi daḫı bir zene meftūn olur

NE2456 Ṭālib-i **dünyā** gibidür zen-perest / Ḥırsı ider ķadrini her yerde pest

NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i māl ü cāh / Dīni ider nikbet-i **dünyā** tebāh

SE137 Ķayd-ı **dünyāyıla** ķılma meftūn / Eyleme müflis-i iķbāl-nümūn

SE146 Dīn virüp alma şaķın **dünyāyı** / Sūdı yoķ kāre gider sevdāyı

SE221 Çünki **dünyā** aña hem-seng olmaz / Ṭaġlar deñlü güneh denk olmaz

SE281 Çünki **dünyāyıla** mābeyn oldı / Lāzım olan aña ķavseyn oldı

SE313 Nesli çaķ Ādeme dek ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i dīn ü **dünyā**

SE885 Saʿy ider zād-i reh-i ʿuķbāya / Oldı **dünyā** didigüñ sermāye

SE906 Bulmadın leẕẕet-i cāvide ẓafer / Ķıla **dünyāya** taʿalluķla naẕar

SE911 Fikr-i **dünyā** aña ejder-veş ola / Ṣarıla silsile-i āteş ola

SE1094 Sen ulu bildügüñ ehl-i **dünyā** / Ḥaķ yanında ʿacabā nice ola

SE1316 Çoķ yaşatmaz anı āh-ı fuķara / Yıķıla ķalmaya dīn ü **dünyā**

SE1326 Şaḫṣ-ı nādān-ı muġaffal ammā / Ṭurduġınca ola **dünyāya** belā

SE1592 Yer ķomaz kāẕibe kiẕbi aṣlā / Teng olur başa yalancı **dünyā**

SE1856 Zene meyl itme ziyānı çoķdur / Ķarı **dünyā** gibi raḥmı yoķdur

SE1867 Çünki nāçār ola terk-i **dünyā** / Zeyd ü ʿAmruñ ne imiş farķı saña

SE1894 Ṭamaʿ ü ḥırş ķılup rüsvāyī / Başuña alma ġam-ı **dünyāyı**

SE2051 Oldı çün sofra-i **dünyā** seferi / Ķāniʿ ol her ne ise mā-ḥażarı

SE2186 Bulmaġa bir zen-i bī-pervāyı / Fışķ-ıla aralama **dünyāyı**

SE2266 Rubʿ-i meskūna olup ṭamġa-zenān / Ḥişşesin aldı zen-i **dünyādan**

SE2417 Yalıñız bu ne deger **dünyāda** / Ķul ola luṭfuña her āzāde

SE2418 İʿtimād eylemeyüp **dünyāya** / Ķıl tevekkül kerem-i Mevlāya

SE2433 Göre aḥvālini her nādānuñ / Mühmelātını virür **dünyānuñ**

SE2434 Ḫunfesāveş anı ehl-i **dünyā** / Götürür çāh-ı mezara güyā

SE2546 Oldı seḫḫākalar ile **dünyā** / ʿAks-i teʾnīṣ-i cemīʿ-i eşyā

SE2998 ʿİvaż olur mı bu luṭfa **dünyā** / Hele maʿẕūr buyur icmāla
SE3171 Ne sebeb var bu ḳadar bī-dāda / Ḳanlı ḫırsız degilem **dünyāda**
SE3389 Ola bir kelle eri **dünyānuñ** / Her biri ola mükemmel anuñ
HH74 Dāimā kārı cürm ü ʿışyāndur / Dār-ı **dünyā** başına zındāndur
HH245 Ḳalbi baḫr-ı muḥīṭ-i faẕl ü hüdā / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser **dünyā**
HH250 Çekdi **dünyāya** ḫˇān-ı iḥsānı / ʿĀlem olsa n'ola senā-ḫˇānı
HH1397 Fikr idüp anı merd-i āzāde / ʿAbd-i meʾmūr olur mı **dünyāda**
HH1569 Ḳullanup söz yirine imāyı / Söylemezdi kelām-ı **dünyāyı**
HH1757 Şehr-i meşhūrı idi **dünyānuñ** / Nāmı Gevher-nigīn idi anuñ
HH2456 Budur aḥvāli ehl-i **dünyānuñ** / Cāhunadur maḥabbeti anuñ
HH2457 Çün teḳallüb ide sipihr-i dü-tā / Rūy-gerdān olur bütün **dünyā**
HH2536 Gördi ol bāġ-ı cennet-āsāyı / Merd-i ḫayrān unutdı **dünyāyı**

2. gökyüzüne ve gökyüzündeki cisimlere nispetle yerküre

S644 N'ola bāç alınsa geçenden eger / Anuñ seyri **dünyā** ḫarācı deger
NE998 Mādde-i lücce-i baḥrā-ver ol / ʿİllet-i ġāʾibe-i **dünyā-ver** ol
NE1724 Ṣalmada taḥṣīl ile **dünyāya** şūr / Dehre ne virdi alamaz bī-ḫuzūr
NE1725 Ṣanki zer ü sīmini ol der-be-der / Bir daḫı **dünyāya** gelür ḫarc ider
SE875 Kibr-ile ṣıġmaz-iken **dünyāya** / Geçinürken felege hem-pāye
SE2706 Aġzınuñ ölçüsin alsañ ammā / Ola **dünyā** ṭolusı ʿahd ü vefā
HH538 Yedi hem-rāzı var idi anuñ / Heft seyyārı gibi **dünyānuñ**

3. âlem ‖ dünyada yaşayan herkes, el gün

NE163 Ḫaşm ola **dünyāya** cevānān içün / Cāna ḳıya vuṣlat-ı cānān içün
NE1307 Seyrine gelse n'ola **dünyā** anuñ / Ṭopıġına çıḳmadı deryā anuñ
NE1443 Ḫüsn-i irādetle ḳılup iʿtiḳād / İtdi mürīd olmaġı **dünyā** murād
SE315 Kevkeb-i baḫtı güneşden vālā / Gözin açup anı gördi **dünyā**
SE2413 Ṭaş u ṭopraġı degil mi kānuñ / Dür ü gevher didügi **dünyānuñ**

4. istek, amaç, murat

NE1903 Aḳṣaya yürüye temāşa içün / Aġzın aña bir iki **dünyā** içün
SE1095 Olıcaḳ rātibesi nādānuñ / Ne ḳadar ḳadri ola **dünyānuñ**

dünyā-perest [1] dünyaya tapan, mal düşkünü

NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i **dünyā-perest** / Māl-ı ḫarāma uzadan ṭurma dest

dünyāyı başına teng ḳılmaḳ [1] dünyayı başına dar etmek, birini çok sıkıntılı bir duruma sokmak

SE168 Aşıra nāz-ile istiġnāyı / **Başına teng ḳıla dünyāyı**

dünyāyı birbirine ḳatmaḳ [1] çıkarı için ortalığı karıştırmak

NE1739 Derdi hemān sīm ü sīm ü zeheb / **Birbirine ḳatmada dünyāyı** heb

dünyāyı ṭutmaḳ [1] çok yayılmak, her yere duyulmak

HH1822 Başladı āh u zāra ol nā-şād / **Ṭutdı dünyāyı** nāle vü feryād

dü-pā [1] iki ayaklı

HH2207 Ki ata beg geçüp gehi lālā / Māniʿ-i ẕevḳ idi o gāv-ı **dü-pā**

dü-pāre [1] iki parça

S574 Dü-laʿl-i dil-ārā gibi nūşdür / **Dü-pāre** ʿaceb laʿl-i mengūşdür

dü-pāre itmek [1] iki parçaya ayırmak, ikiye bölmek

SE1953 Pehlevān **itdi dü-pāre** esedi / Ṣavul endāze bozarsın dimedi

dü-post itmek [2] iki takım haline getirmek ‖ ikiye katlamak

S653 ʿAceb ṣanʿat itmiş ol İslām-dost / Ki hem dilmiş anı hem itmiş **dü-post**
S842 O tīġ ile bir rind-i peymāne dost / İde ṣafḥa-i rūz ü şāmı **dü-post**

dürr {der} [1] bkz. 'der' md.

NE1409 Şuʿle-i raḫşānı görüb cāmdan / Kendin urur aña **dürr** ü bāmdan

dür-i feyż {der-i feyż} [1] feyiz kapısı

NE1244 Ṭut **dür-i feyże** ḳulaġın ḫalḳa-vār / Ḫaḳḳı murād eyler iseñ ḫalḳa var

dür(r) [42] inci, lülü. Basra ve Hint denizinden çıkarılan inci, "ṣadef" adı verilen bir çeşit istiridyenin içinde oluşur.

S204 Görüp **dürr-i** naẓmın miṣāl-i ṣadef / Taʿaccüble dīvān urur kef-be-kef
S404 Göñül baḫrı bir **dürr-i** fāḫir ola / Sözüñ āb-ı rūy-ı cevāhir ola
S416 Ṣaçar **dürr** ü gevher süḫan yerine / Ṣüreyyā-veş uymuş biribirine
S430 O dem içlerinden bir ehl-i kemāl / Nişār eyledi **dürr-i** dürc-i maḳāl
S448 Ne göstersün ol kūçede pīlever / Ki her kūşesi ṭola **dürr** ü güher
S767 Gerekdür ki leb-teşne-i nātüvān / O yāḳūt-ı nābı ide **dür** dehān
S1407 **Dür-i** dürc-i ṣandūḳa-i sīnedür / Göñül laʿl bu gerek bu gencīnedür

S1491 Bu dürr-i naẓıma Niẓām ide reşk / Ḥasedden Niẓāmī döke **dürr-i** eşk
NE5 Perde-rübā-yı **dür-i** mülk-i beḳā / Ḳıble-nümā-yı ḥarem-i kibriyā
NE221 Oldı ḳarīn ebre bu deryā-yı nūr / İtdi **dür-i** muʿcize bir bir ẓuhūr
NE261 Saldı yed-i ḳudret o rehvāra zīn / **Dür** gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn
NE808 Bend olunup rişte-i **dürr-i** maḳāl / Geldi o cemʿiyyete çün inḥilāl
NE840 İki sözüm var çū **dürr-i** güher / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE1090 Ḳalbe suḫan şanma hevādan gelür / Ḳaṭre-i **dürr** gibi semādan gelür
NE1091 ʿĀlem-i ḳudsīden olup armaġan / Ḳadri olur **dürr** ü güherden girān
NE1144 Ḳıtʿaları ḳıtʿa-i yāḳūt-vār / Müfredi şehdāne **dür-i** ābdār
NE1145 Ḫāṣılı her ḳande k'ola dest-bāz / Eyledi ḳufl-ı **dür-i** iʿcāz-ı bāz
NE1403 Gerçi dürli **dürle** gencīneler / Ṣāḥibi var her birisi beste-der
NE1421 Ḳalbüñi de alamaz elüñden senüñ / Belki olur **dürle** ṭolı maḫzenüñ
NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre āb / Ṣaçdı **dür-i** feyżi miṣāl-i seḥāb
NE1467 Bulıcaḳ ol **dürr** ile keştī şeref / Oldı şu üstünde güşāde ṣadef
NE1714 Beẕl ü nişār ile miṣāl-i nesīm / Açа **dür-i** ḥabbını dest-i kerīm
NE1734 Ġāret içün ʿālemi dükkān açar / Söze gelince **dürr** ü gevher ṣaçar
NE1816 Ehl-i seḫā oldur ide kesb ü kār / Alnı **düriyle** ola gevher-nişār
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı **dür-i** genc ola / Bunı bulan maḳṣadına yol bula
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur **dür-i** genc-i Ḥalīl / Ḳalmış idi yine çū māl-i necīl
NE2274 Teşne-i **dür** idi o laʿlīn ṣadef / İnci gözlerdi o sīmīn hedef
NE2959 **Dürri** yem-i perver-i nā-yābdan / Girüp alurdı reh-i girdābdan
SE413 Feyż-ile ʿālemi yeksān itdüm / Tūde tūde **düri** ġalṭān itdüm
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ şerefi / Ḳadr-i **dürr** dest-i ḫoş itdi ṣadefi
SE1055 Keşf idüp mihr ü muḥabbet süḫenin / Açdı dürc-i **dür-i** gevher-şikenin
SE1066 Feyż idüp **dürr-i** yem-i men ʿarafı / Ḳalbümüz ḳıldı maʿārif ṣadefi
SE1178 Virdi deryā gibi ʿaskerle heves / **Dürr-i** pākize-i baḥr-ı ʿAbbās
SE2413 Ṭaş u ṭopraġı degil mi kānuñ / **Dür** ü gevher didügi dünyānuñ
SE2875 Rişte-i naẓma dizüp **dürlerüñi** / Göster ehl-i süḫana cevherüñi
SE3475 Cümlesi **dürr-i** girān-ḳadr ü şemīn / Kendüsi yeyni bahāsı sengīn
HH1232 Dürretü't-tāc-ı devlete Mesʿūd / **Dürr-i** baḥr-ı Sebüktekin Maḥmūd
HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı ümīd / Dürc-i **dürde** belürdi laʿl kilīd
HH1825 Nevbet-i naẓm-ı **dürr-i** efsāne / Degdi çün Laʿlī-i suḫan-dāna
HH2484 Ayrılup ʿāḳıbet miṣāl-i ṣadef / Düşdi ol iki **dür-i** dürc-i şeref
HH2770 Naẓm olundı bu **dürr-i** baḥr-ı ʿulūm / Oldı tārīḫ-i dil-keşi manẓūm
HE41 **Düri** şarrāfa göster żāyiʿ itme / Meded nādāna luṭf it diş ṣırıtma

dür-bār [2] inci yağdıran, inci saçan

SE3510 Ser-ḳalemden yine ṭabʿ-ı **dür-bār** / Ber-i şāḫ-ı hüneri itdi nişār
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp **dür-bār** / Dizdi bu resme gevher-i esrār

dür-dāne [1] inci tanesi

S1378 Nücūmuñ tükenmekde **dür-dānesi** / Mehin de pür olmaḳda peymānesi

dür-efşān, dür-feşān [2] inci saçan

S1526 Olup **dür-feşān** kilk-i muʿciz-nesaḳ / Pür itdi hemān dāmenin her varaḳ
SE412 Dest-i endīşe **dür-efşān** oldı / Dehr pür-gevher-i raḫşān oldı

dür-efşānī ḳılmaḳ [1] inci saçmak

HH189 Yine ey ḫāme **ḳıl dür-efşānī** / Yazalum vaṣf-ı şāh-ı devrānı

dürr-i ʿAden [1] Aden incisi, eskiden en güzel inciler Aden'den çıkarılırmış.

SE274 ʿĀḳıbet ḳaldı o da ḫidmetden / Ṣadefin itdi cüdā **dürr-i ʿAden**

dürr-i ferīd [1] çok değerli, eşsiz, benzersiz inci

SE1454 Ḥüsn-i ḫulḳ ile cihān içre vaḥīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir **dürr-i ferīd**

dürr-i ġalṭān [2] eşsiz, yuvarlak ve iri inci

SE2585 Cām-ı firūze vü laʿlīn bāde / **Dür-i ġalṭān** gibi biñ üftāde
HH1050 Sürerek oldılar kenara revān / Çıḳdı ṭaşra iki **dür-i ġalṭān**

dürr-i manẓūm [1] dizilmiş inci

NE1087 Ḳande olur kim **dürr-i manẓūm** ola / Kīse-i zer-veş ṭolı mefhūm ola

dürr-i meknūn [2] saklı, muhafazalı parlak inci

SE2884 Vezne geldi nice **dürr-i meknūn** / Oldı sermāyesi ṭabʿ-ı mevzūn
HH252 Çıḳdı söz narḫ-ı **dürr-i meknūna** / Ṭartılur aġırınca altūna

dürr-i nāb [4] parlak ve beyaz inci

S810 Ṣadef-veş şu üzre gelürse ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña **dürr-i nāb**
S1295 Kef-endāz idüp baḥr-ı cūşānı tāb / Pişer beyże anda degil **dürr-i nāb**
NE740 Ḫāṣılı itmāma irüp ol kitāb / Cild ile oldı ṣadef-i **dürr-i nāb**
HE15 Seḥāb-ı feyż ṣaçsun **dürr-i nābı** / Ṣadef olsun bu baḥruñ her ḥabābı

dürr-i nā-yāb [5] az bulunan, benzeri olmayan inci

SE2345 Görmemişdür bu **dürr-i nā-yābı** / Ḳanda gördügi var anuñ ābı
HH247 Ṭola mābeyn-i deffeteyn-i kitāb / Ṣadef-āsā nice **dür-i nā-yāb**
HH441 Āb u tāb-ı suḫanla çün o kitāb / Oldı bu baḥra bir **dür-i nā-yāb**
HH959 Atılup ḥavża her **dür-i nā-yāb** / Oldı gūyā güher-niṣār seḫāb
HH1750 Gāh ḳa‘re dalup **dür-i nā-yāb** / Geh göründi seri miṣāl-i ḥabāb

dürr-i naẓım [1] dizilmiş inci; terkip tanıkta Sâkînâme tavsifi bağlamında kullanılmıştır.

S1491 Bu **dürr-i naẓıma** Niẓām ide reşk / Ḥasedden Niẓāmī döke dürr-i eşk

dürr-i şemīn [2] pahalı inci

SE2077 Kāsesin eyledi pür **dürr-i şemīn** / Şāh-ı nergis gibi biñ ḫāk-nişīn
SE2999 Var durur pür-güher-i **dürr-i şemīn** / Zīr-i dīvārda bir genc-i defīn

dürr-i suḫan [3] söz incisi

NE1089 **Dürr-i suḫan-ı** gevher-i pāşīdedür / Naẓma gelen la‘l-i tirāşīdedür
NE2058 Bulmuş idi **dürr-i suḫan** intiẓām / Gelmiş idi meclise revnaḳ tamām
SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla **dürr-i süḫan** / Çeşme-i Ḫızır u dem-i ‘Īsādan

dür-i şāhvār, dürr-i şehvār [5] padişaha layık, iri inci

S590 Olur kimi tenhāca şandal-süvār / Ṣadefle nitekim **dür-i şāh-vār**
NE300 Ol **dür-i şeh-vāra** nigīn-dān idi / Yāḫūd uçar taḫt-ı Süleymān idi
SE521 Çıḳdı şahuñ süḫanı āḫir-i kār / Zāyi‘ olmadı o **dürr-i şeh-vār**
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme zīb-i kenār / Bir nefesde nice **dür-i** şeh-vār

Aşağıdaki tanıkta terkip Sultan II. Osman tavsifinde kullanılmıştır.

S189 **Dür-i şāh-vār-ı** hümāyūn-şadef / Ferīdūn-nejād ü Sikender-şeref

dürr-i yegāne [1] tek, eşi bulunmaz inci

NE1161 Ḫamsesinüñ hem-seri nā-yābdur / **Dürr-i yegāne** güher-i tābdur

dürr-i yek-dāne [1] tek parça iri taneli inci

SE3217 **Dürr-i yek-dāne** idügin bilmiş / Maḫlaş-ı pākini Ferdī ḳılmış

dürr-i yektā [2] eşsiz ve benzersiz inci

SE1862 **Dürr-i yektā** gibi ehl-i tecrīd / Oldılar kūşe-i vaḥdetde ferīd
HH960 Pirehen-çāk olup ḥabāb-āsā / Oldı bir ḳaṭre her **dür-i yekta**

dürr-i yetīm [5] sedefinden tek parça olarak çıkan inci

HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca **dürr-i yetīm** / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm

dür-niṣār [4] inci saçan, inci dağıtan

S1267 Ṣabā sūr-ı gülde olup **dür-niṣār** / Biribirine düşdi ḫayl-i bahār
NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup **dür-niṣār** / Ṭutdı çemen dāmen el açdı çenār
NE1811 Ebriñe yemden ola sermāyedār / Baḳma anuñ oldıġına **dür-niṣār**
NE1837 Dest-i güher-bārum olup **dür-niṣār** / Berrī idüm baḥr-ı cevāhir kenar

dür-pāş [1] inci saçan, inci serpen

NE1712 Ey kef-i **dür-pāş** ile ḫātem-i kerem / Ekremek Allāhu bi-beẓli’n-ni‘am

dür-perver [1] inci bulunduran, inci büyüten

SE58 Mevce geldi yem-i **dür-perver-i** cūd / ‘Adem itse n’ola işbāt-ı vücūd

dür-rīz [1] inci döken, inci akıtan

NE2644 Ya bineginden kārı tīz idi heb / Her sözi kec-vār u **dür-rīz** idi heb

dürc [12] mücevher kutusu

S430 O dem içlerinden bir ehl-i kemāl / Niṣār eyledi dürr-i **dürc-i** maḳāl
S589 Geçer gāhi ālāy ile ḫūblar / Olur zevraḳ anlarla **dürc-i** güher
S960 Görür müydük ol **dürc-i** pür-gevheri / Eger ḳoymasaḳ araya sāġarı
S1407 Dür-i **dürc-i** şandūḳa-i sīnedür / Göñül la‘l bu gerek bu gencīnedür
NE1493 Sırr-ı ḥaḳīḳatden olup nükte-senc / **Dürcine** derc eyledi bisyār-ı genc
SE362 Fāl idüp açdı o **dürc-i** hüneri / Ṣaçdı bir ‘ıḳd-ile bezme güheri
SE1055 Keşf idüp mihr ü muḥabbet süḫenin / Açdı **dürc-i** dür-i gevher-şikenin
HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı ümīd / **Dürc-i** dürde belürdi la‘l kilīd
HH1573 Var idi şāha bir ḫuceste ḫalef / Gevher-i şāh-vār-ı **dürc-i** şeref
HH1721 Gerçi ben bī-vücūd müşt ü ḫasem / Güher-i **dürc** ü ṭūṭī-i ḳafesem
HH2484 Ayrılup ‘āḳıbet miṣāl-i ṣadef / Düşdi ol iki dür-i **dürc-i** şeref
HH2765 Naḳd-i ‘ömri ḳılup bu ṣan‘ata ḫarc / Varum itdüm bu **dürc-i** gevhere derc

dürd(e), dürdī [15] tortu, çöküntü, şarap tortusu

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i ‘ışḳ-ı pāk / Buḫārı sehāb oldı **dürdisi** ḫāk
S61 Süveydā-yı nūş-ı mey itdi tebāh / Ḳılup **dürd-i** mey gibi ġarḳ-ı günāh
S438 Ḥişār olmasa bezmgāh-ı feraḥ / Ḥarām ola isrāf-ı **dürd-i** ḳadeḥ
S779 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ḫoş-güvār / O ḫumdan ki **dürdi** ide tābdār

S780 Ne **dürdi** ʿaceb sūde cevherdür ol / Ne cevher ki iksīr-i ekberdür ol
S868 Ṣanur şemmesin şem iden ḫūn-ı müşk / ʿAbīr ola ger **dürdisi** ola ḫuşk
S1324 Döküldi şuya nitekim **dürd** ü mül / Gelüp bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı gül
S1373 Bulup ḫum dibin **dürd-i** rāḥī gibi / Pür-āteş gerekdür şurāḥī gibi
S1563 Ḳadeḥ-veş dehāna gele cān-ı pāk / Mekānum ola **dürd-i** mey gibi ḫāk
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī **dürd-i** mül / Bezme şaçıldı yine gül üzre gül
NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü gül / Lāle şaçıldı yere çün **dürd-i** mül
NE669 Ġam degil ol ḫumma irerse ḫaṭar / **Dürdī-i** bāde ile reyāhīn biter
NE3016 Dime olup **dürde-i** cāma esīr / Aḥsen-i eşkāl olur müstedīr
NE3038 Var idi bir müdmin-i evkār-ı mest / **Dürd-i** mey-ālūd gibi ḳaderi pest
SE1349 Mūmiyā olsa eger **dürd-i** ḥadīd / İtseler mürde-i timsāḥı ḳadīd

dürdī-keşān [1] şarap tortusu içenler
S893 Ḳırılsaydı sāġar iderler hemān / Tehī ḳor mı hiç anı **dürdī-keşān**

dürer [3] büyük inci taneleri
S1496 Zihī luṭf-ı ṭabʿ u nişār-ı **dürer** / Ki hep dost düşmen ola behre-ver
NE2389 Baḥr-ı güher-rīz-i devātuñ senüñ / Silk-i **dürerdür** kelimātuñ senüñ
SE436 Silk-i saṭrında olan naẓm-ı **dürer** / Cümle müftābihe naḳl-i mistar

dürli, dürlü [9] türlü, çeşit çeşit, muhtelif
S1530 Ricām ol ki yārān idüp ihtimām / Nice **dürlü** noḳṣānın ide tamām
NE1198 Feyż idüp ezhāra birer gūne āb / Ḥāṣıl idersin nice **dürli** şarāb
NE1403 Gerçi **dürli** dürle gencīneler / Ṣāḥibi var her birisi beste-der
NE1993 Çarḫ virür iken ki **dürli** nevāl / Yine cefāsına tahammül muḫāl
SE167 Saña Ḥaḳ rātibesin ṣubḥ u mesā / Virmede eyleye biñ **dürlü** cefā
SE1034 Eyleyüp vesvese iblīs-i leʿīn / İtdim ol şeb nice **dürlü** taḫmīn
SE3391 Gönderüp ʿavrata biñ **dürlü** ḫaber / İtmedi hīç birisi aña eşer
HH1611 Nice **dürlü** ḥaḳāret eyler idi / Derd-mende siyāset eyler idi
HH2272 Dögdi sögdi cefālar itdi baña / Nice **dürlü** ezālar itdi baña

dürmek [5]
1. kıvırıp katlamak
S1485 Mey-i naẓm-ı cān-baḫşı itdüñ sebīl / **Dürüp** mıstar-ı şafḥadan selsebīl
NE1590 Kimi bisāṭın **dürüp** aldı hemān / Dürdi velī defter-i ʿömrin zamān
2. hesabını görmek ‖ ortadan kaldırmak. Ayrıca bkz. ‘defterini dürmek’ md.
NE496 **Dürdi** şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE1590 Kimi bisāṭın dürüp aldı hemān / **Dürdi** velī defter-i ʿömrin zamān
HH2352 Güyīyā mevc-i şafḥa-ı ʿummān / **Dürdi** ṭomār-ı ʿömrüni devrān

dürrāʿa [1] önü açık üstlük, ferace
SE126 Pençe-i zūr-ver-i ʿışḳ u hevā / Oldı **dürrāʿa** der-i ẕerk ü riyā

dürre [1] Hz. Ömer’in sopası ‖ kırbaç
SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi urup silleleri / Eñsesin **dürre-i** ʿadl-i ʿÖmeri

dürretü’t-tāc [3] taçtaki inci ‖ en kıymetli, müstesna
SE307 **Dürretü’t-tāc-ı** ser-i ilḫānī / Zīver-i silsile-i ʿOṣmānī
HH1232 **Dürretü’t-tāc-ı** devlete Mesʿūd / Dürr-i baḥr-ı Sebüktekin Maḥmūd
HH937 Lücce-i ʿışḳ-ı pākün emvācı / Çekdi aldı o **dürretü’t-tācı**

Dürrü’l-Vişāḥ {dürrü’l-vişāḥ} [1] vişah incisi; “vişāḥ” boyundan koltukaltına doğru çapraz kuşanılan, üzeri sırma ve mücevherlerle süslü bir zinet eşyası, bir tür muskadır. Kelime tanıkta Sultan IV. Murâd’ın övgüsünde kullanılmıştır.
HH248 Tercemānü’ş-Ṣıḥāḥdur ḳalemi / Silk-i **Dürrü’l-Vişāḥdur** raḳamı

dürülmek [1] kırışıp buruşmak, bkz. ‘yüz dürmek’ md.
S260 Cebīninde çīn ü **dürülmüş** yüzi / Ḥabābun bu ġamdan ḳararmış gözi

dürüst [12] düzgün, doğru, hatasız
S64 Ṭutup elde mīzān-ı şerʿi **dürüst** / Ümid ol ki olam bu rāh üzre cüst
S655 Tekūr idicek ʿahd-i esāsın **dürüst** / Binā itmiş ol ḳalʿayı anda cüst
S1533 Selīḳa **dürüst** olmasa şöyle bil / Ki taḳṭīʿ ile hiç oḳutmaya dil
S1536 **Dürüst** oḳuya yañlış imlā ide / Boza veznini şiʿri inşā ide
NE1299 Cennet anuñ ḳutr-ı **dürüstündedür** / Ḥāṣılı altında ya üstündedür
NE2474 Yol eri olınca bu yolda **dürüst** / Bir nice ṣoyġın virüp olmuşdı cüst
SE205 Cām-ı leb-rīzi **dürüst** oldı tamām / Yine eksilmedi bir barmaḳ o cām
SE750 Ten-**dürüst** olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz kār-ı ʿibādetde dürüst
SE750 Ten-dürüst olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz kār-ı ʿibādetde **dürüst**
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları cüst / ʿAskerüñ yolına sed çekdi **dürüst**
SE3052 Kedḫudālıḳ olup ol ḫizmet-i cüst / Ḥāżır eylerdi mühimmātı **dürüst**

SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine cüst / Gelse biñ ṭaʿne ṭaşı ṭura **dürüst**

dürüst eylemek/itmek [3] düzeltmek, doğrultmak

S5 Güneş nārına ol virüp iştiʿāl / **Dürüst eyler** işkeste cāmın hilāl
S1241 Bahār **itdi** bāġuñ mizācın **dürüst** / ʿAceb mi şükūfe uyanursa cüst
SE3091 ʿAhduñı **eyle dürüst** itme güẕāf / Ḥīzler şanʿatıdur sözde ḫilāf

dürüşt [3]

1. kalın

NE2861 Tāc idinüp her biri şāḫ-ı **dürüşt** / Kendi degil şāhları dahī püşt

2. haşin, acımasız

NE2865 Lābüd olur şāḥib-i ḫalḳ-ı **dürüşt** / Ḫarlı felān itdigüm olur mı puşt

3. katı, sert

SE2119 Ḳırılur cām-ı **dürüşt-i** faġfūr / Damdan düşse ağırmaz semmūr

dü-rū [1] iki yüzlü, riyakâr

NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde **dü-rū** / Ḫāşılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū

dürūġ [1] yalan

SE1598 Eyleyen meşʿalini dūġ-ı **dürūġ** / Viremez şemʿ-i ḫalā deñlü fürūġ

dürūd [2] saygı ile anma

S29 Nice itsün īfā-yı ḫaḳḳ-ı **dürūd** / ʿAṭāyī gibi bī-dil ü bī-vücūd
NE2690 Derdi anuñ vuṣlat-ı **dürūd-ı** rāz / Bunlaruñ ise naẓar-ı pāk-bāz

dü-şad [1] iki yüz

NE2483 Var idi bir analığı pīre-zen / Bī-ḫen-i ʿömri **dü-şad-ı** Kūh-ken

dü-saḫā [1] iki el açıklığı

SE2532 Nice bir ḳayd-ı zen idüp rüsvāy / Boynuña ura **dü-saḫā** iki pay

dü-sarāy [1] iki dünya, dünya ve âhiret

S133 Meger ḳıldı sulṭān her **dü-sarāy** / O şeb Ümmühānī **sarāyında** cāy

düstūr [3] davranış kuralı, prensip, uyma zorunluluğu olan kanun

SE783 Mantıḳ eşkāli gibi ol heykel / Olmış-ıdı aña **düstūr-ı ʿamel**
SE1813 Ḳılasın şefḳatı **düstūr-ı ʿamel** / Olasın mezraʿa-i toḫm-ı emel
SE3094 Olasın kār-ı emānetde meṣel / İdeler ḳavlüñi **düstūr-ı ʿamel**

düş [5] rüya

NE1776 **Düşde** işitseydi de hāʾil sözi / Varmaya ḫāba yumulunca gözi
SE2587 Böyle bir meclis-i pür-zīver-i Cem / **Düşde** gördiyse orayı bilmem
HH705 **Düşde** cümle gürz-i ser-gāvi / Ṣalıġın vermedi anuñ rāvī
HH1335 Yaʿni reşk-i ġazāl-ı Kenʿānī / **Düşde** gördügi Yūsuf-ı Ṣānī
HH1495 Çün merāyā-yı ḫaclegāh-ı miṣāl / **Düşleri** itdi şaḫs ile timṣāl

düşte görse ḫayra yormamaḳ [1] beklenmedik, güzel ama kuşkulandıran bir davranış veya durumla karşılaşmak

NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez gider / **Düşde gören ḫayr ile yormaz** gider

dü-şaḳ [2] ikiye bölünmüş, ikiye ayrılmış

SE204 İtdi ol neyyir-i iʿcāz-ı nesaḳ / Bir hilāl-ile meh-i bedri **dü-şaḳ**
NE189 Nevk-i **dü-şaḳḳuñla** olursun müdām / Ṣukḳa ṭırāzende-i meydān-ı kām

düşeyazmaḳ [1] düşecekmiş gibi olmak

S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker çıḳup göklere / **Düşeyazdı** çaḳ ser-i tāʾir yere

düşkin [1] bkz. ‘yıldızı düşkün olmak’ md.

SE3400 İt ḳadar raġbeti olmaz ṭuluñ / Yıldızı **düşkin** olur maʿzūlüñ

düşkün [1] çalışma gücünü yitirmiş, halsiz ve zayıf

HH2529 Didi bu ḫaste bī-mecāl ancaḳ / **Düşkün** ancaḳ şikeste-ḥāl ancaḳ

düşmek [177]

1. durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak ve dayanağını, desteğini yitirerek kendi ağırlığı ile aşağı inmek

S368 **Düşüp** ḫāke mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin oydı minḳār-ı zāġ-ı kemān
S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḫadeng / **Düşüp** döndi ḫak içre künge tüfeng
S488 **Düşüp** delvi cāh-ı zemīne meger / Bu dolāb-ı gerdūne ḫālī döner
S743 Düşürse güneş tācın olmaz ġubār / Ṭutar **düşmedin** ḫake dest-i çenār
S1056 Girüp heft bendekle çarḫa melek / **Düşe** ḫake raḳş itmeden nüh felek
S1284 Yine sāḳiyā irdi vaḳt-i temūz / Yine **düşdi** şeb-nem gibi çarḫa sūz
S1328 Muraḳḳaʿla gör naḫl-i verd-i teri / **Düşer** eskiyüp arasından zeri
S1330 **Düşüp** sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḫaṣīr üzre devr-i zamān

S1338 **Düşüp** ḫāke oldı varaḳ genc-i zer / Nişān oldı üstünde yer yer şecer
S1503 Bu meyden ki ḫāke **düşe** reşḥ-ı cām / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı meşām
NE116 Kilk-i zer-i lemʿa-i mihr-i cihān / **Düşmege** ṭurdı elinde hemān
NE244 Ya gül-i ḫurşīde ṭoḳundı şabā / **Düşdi** çemen-zāra varaḳ cā-be-cā
NE503 **Düşdi** külāhı eġilüp ġoncanuñ / Sünbüli ṭaġladı yine gülşenüñ
NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i dīv / Bir aradan ʿāleme **düşdi** ġırīv
NE2438 Lüle **düşüp** ola ʿamelden beri / Çeşme gibi aḳa cerāhatleri
NE2776 Üstüne yüz taḳla ḳılup ḳaṣṣanuñ / **Düşse** de üstüne düşerdi anuñ
NE2993 Bu arada gördi o ḫāʾin meger / **Düşmege** durur baġalından kemer
SE264 Ṣarṣılup cünbüş-i raḫş-ile sipihr / Ṭāḳdan **düşdi** yire kāse-i mihr
SE350 Cemreler **düşdi** çemen tāze vü ter / Lāle pīrāhenine ṣaldı şerer
SE357 Biz daḫı evden olup āvāre / **Düşdük** ezhār gibi gülzāre
SE1945 Nā-gehān kürbe çıḳup dīvāra / Saḳfdan **düşdi** yire bir fāre
SE1947 Ṣalınup ṭurur-iken befteresi / Vehm-ile **düşdi** hemān şeh-peresi
SE2119 Ḳırılur cām-ı dürüşt-i faġfūr / Damdan **düşse** aġırmaz semmūr
SE2196 Ola aʿżā-yı vücūduñ fāsid / **Düşe** mānende-i laḫm-ı zāyid
SE2590 Ḳızarup tābıla gülnār gibi / **Düşdi** her zühre-veş ezhār gibi
SE2982 Uġrasa sille-i dest-i ḳadere / Bisterinden **düşe** boyunca yere
SE3121 Pīç ü tābından olup ḳameti lām / **Düşdi** at boynına mānend-i licām
SE3150 Bilinür düzdi müzaḫref ṣanʿat / Ki **düşer** üstine ẕüll ü nekbet
SE3268 Līk olmadı ḫalāṣa imkān / Ẕerre gibi bacadan **düşdi** hemān
SE3521 Umarın kim idüp aña ikrām / Ḫākdan refʿ ide **düşdükçe** kirām
HH42 Ḳavlayup lāciverd-i ṭāḳ-ı kühen / Pāre pāre **düşe** bu günbedden
HH166 Ṭarabından semāʿ idüp ʿĪsā / Ṭokınup **düşdi** ḫāke cām-ı ṭalā
HH986 Dīv olursa ölürdi aña **düşen** / Māhī-i arża loḳma ġāyibden
HH992 **Düşdi** girdāba nā-gehān ol māh / Çāh-ı Naḫşebde ḳıldı menzilgāh
HH1256 Ḥavża **düşmiş** sevād-ı ẕıll-ı şecer / İtmiş ābı şerāb nilüfer
HH2336 Kesilüp kelle-i fürū-māye / Döndi deryāya **düşmiş** elmāya
HH2486 Kesdi ḫabl-i recāyı ol iki zār / Çāhı girdāba **düşdiler** ifgār

2. dengesini kaybederek bir tarafa yıkılmak

NE504 Bād ile ezhār ki ḳalḳar **düşer** / Sanki adım ḳalḳar idi tāzeler
NE2002 Mihre daḫı irtesi irdi zevāl / Oldı yüzi yere **düşüp** pāy-māl
NE2039 Ḳazdığı ḳuyuya **düşer** ḫışm-nāk / Çoġın ider kendi tüfengin helāk
NE2099 Reʾy-i ʿaṣā eyleyen aʿmā-ṣıfat / Ġaflet ile çāha **düşer** ʿāḳıbet
NE2776 Üstüne yüz taḳla ḳılup ḳaṣṣanuñ / Düşse de üstüne **düşerdi** anuñ
NE2808 Ürküşür anda bulınan her ẕarīf / Ṣırtınuñ üstüne **düşer** ol ḫarīf
NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı tamām / **Düşdi** yüzi üzre o rüsvāy-ı ʿām
NE2984 Tā ki **düşüp** her biri bī-ʿaḳl u hūş / Oldı serüñ bālişi pehlū vü dūş
SE1074 Kūteh itseydi libāsunı ṭavīl / Dāmenin başa **düşe** ola ẕelīl
SE2136 Sāyesi nite ki ebr-i raḥmet / **Düşdügi** ḫāke virürdi bereket
SE2627 Eyledi ʿaḳlumı başdan zayil / **Düşdüm** ol laḫża yere lā-yaʿḳil
HH840 Cām-ı merg ile oldılar ḳanzil / **Düşdiler** rūy-ı ḫāke lā-yaʿḳil
HH1015 Oldı efgende Rüstem ü Bījen / Aġlamaz bu cihānda kendi **düşen**
HH2133 Sāye-veş **düşdi** iderek zārī / Öldi şandılar ol dil-ifgārı
HH2137 Ser-i rāh üzre **düşdi** ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2146 Sāye-veş kendüyi bıraḳdı hemān / **Düşdi** ḳaldı o bī-dil ü bī-cān

3. yansımak, aksetmek

S89 Hüdā burcına oldı raḫşende mihr / Ki **düşmedi** ẕıllı çü mihr-i sipihr
S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i peleng / Ḳalurdı **düşüp** sāyesi süst ü leng
S568 Ḳafeslerle varınca ʿālī-maḳām / Olur ʿaksi deryāya **düşdükce** dām
S744 **Düşüp** cūlara sāye-i ḫoş-nihād / İder şāḫlar levḥ-ı sīme sevād
S982 **Düşüp** ʿaks-i zülf-i bütān-ı cemīl / Olur bezme şemʿ-i muʿanber fitīl
S1019 **Düşüp** ʿaksi saḳf-ı sipihre yine / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob āyīne
S1180 **Düşüp** ʿaksi müjgānı cānānenüñ / ʿAceb uçdı mı beñzi peymānenüñ
NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi **düşüp** āba olur berḥ-i ḫūt
NE1459 Tāb **düşüp** sīnesine mihr-veş / Başın alup gitdi miṣāl-i güneş
SE235 Zevraḳın baḥr-ı felek eyledi güm / Yayılı **düşdi** şu üzre encüm
SE2836 Yā **düşe** sāye-i devlet başa / Yā ḳona zaġ ü zaġanlar lāşa
HE101 **Düşüp** zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup ṭutdı cihānı cūy-ı kāfūr

4. kapanmak, sığınmak

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña tāb / **Düş** kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb
S1015 Ne bilsün nedür şiddet-i rūzgār / **Düşen** ḫāk-i dergāhına curʿa-vār
NE555 Gördüm anı dökdi baña ṭatlı dil / **Düşdüm** o dem yanına mānend-i ẕıl
NE1485 **Düşdi** hemān pāyına şebnem gibi / Destini būs eyledi ḫātem gibi
NE1689 Şevḳ-ı derūn ile hemān ney gibi / **Düşdüm** ayaġına anuñ mey gibi

NE2812 Cūy-ṣıfat **düşdi** yüzi yirlere / Yir yarılaydı girer idi yire
SE723 O gice **düşdi** şeh-i ṣāf-ṣıfat / Ḥażreti gördi ʿaleyhi’ṣ-ṣalavāt
SE1120 Vehm idüp ṭurur-iken anda hemān / Geldi ayaġına **düşdi** ḥāḳān
SE2580 Yüzüm üzre sürinüp āb gibi / **Düşdüm** ayaġına mehtāb gibi
SE2936 Göricek ḥaşmetini şāh-ı cihān / Bī-tereddüd ayaġa **düşdi** hemān
SE3184 **Düşme** ter-dāmene mānend-i ġubār / Leke götürmez imiş cāme-i ʿār
SE3322 **Düşdi** pāyına o dem nāle-künān / Didi furṣat demidür virme āmān

5. bir yere uğramak, bir yerde bulunmak

NE155 Gerçi **düşer** mescide gāhi güẕer / Līk dil-i zār yabānda gezer
NE1855 **Düşdi** o saḥrālara mānend-i cū / İtdi ḳabāilde anı cüst ü cū
NE2361 **Düşdi** nice vādīye ol ḫar bu kez / Kim eşegin yavuḳlun uġramaz
SE2553 Nefsüñi körelmeg-içün maḥżā / **Düşme** her cāha miṣāl-i aʿmā
SE3122 Ḳaçaraḳ **düşdi** yolı küh-sāra / Rāh-ı fırḳat gibi seng-i ḫāra
SE3144 Mākiyān meyli **düşerse** cāha / Tilkilenmek görinür rūbāha
SE3338 Bir zaman **düşmiş-idi** anda güẕer / Ṣordum ol iki mezārı didiler
SE3476 Ehl-i dil ṣoḥbeti için maḥżā / Ġurbete **düşdi** bu ṭıfl-ı zībā
HH393 Eyledüm sözlerin ḳabūle şitāb / **Düşdüm** endīşe baḫrına bī-tāb
HH724 **Düşdiler** rāh-ı deşt ü hāmūna / İrdiler tā ki cisr-i Ceyḥūna
HH1028 **Düşdiler** yola ol iki nā-şād / Yaʿni Ḫurşīd Şāh ile Behzād
HH1400 Buldı rāh-ı niyāz ü nāz encām / **Düşdi** bir ġayri semte şevḳ-i kelām
HH1420 **Düşdi** bir vādī-i ḫatar-nāka / Daġdaġa virdi merd-i bī-bāke
HH2117 **Düşüp** āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı ṣanki levḥ-i mezār
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi bī-pervā / Ṭaġdan ṭāġa **düşdi** bī-ser ü pā
HH2244 **Düşdi** bir kūha ʿāḳıbet güẕeri / Faṣṣ-ı fīrūze gibi sebz ü ṭarī
HH2439 Gāhī semt-i ḥiṣāra **düşdi** güẕār / Buldı ḥışn-ı ṣalāḥ raḫne-i ʿār
HH2733 Vādī-i mesnevīye **düşdi** güẕer / İtdüm ol rāh-ı bī-kerāna sefer

6. nasip olmak, kısmet olmak ‖ payına verilmek

S254 Şehen-şāh idüp ʿazm-i geşt ü güẕār / O şāhbāza **düşdi** hevā-yı şikār
S521 **Düşer** mi baña curʿa-nūş olmamaḳ / Ḳala tā ki cismimde cāndan ramaḳ
S1088 Neden **düşdi** aña bu deñlü fiġān / Ki cisminde nāy oldı her üstüḫān
S1272 **Düşüp** şevḳ-ı bezm-i ṣafā güllere / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
S1433 **Düşer** mi ki çirk-āb-ı mey töhmeti / Mülevveṣ ide cāme-i ʿışmeti
NE159 Hiç **düşe** mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse uyup ḳaṣd ide öz cānına
NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup keşreti / **Düşdi** dil-i zār ile cān ṣoḥbeti
NE1164 Az **düşer** kim ola luṭf-ı ḳadīr / Ḫāṣ-ı pesend ola vehm-i ʿām-gīr
NE3010 Hiç **düşe** mi ʿaḳl ile iẕʿānına / Maluñ ile ḫaşm olasın cānuña
SE640 Yaʿnī ṣʿol dem ki seyāḥat **düşdi** / Bir Mesīḥī ile ṣoḥbet düşdi
SE640 Yaʿnī ṣʿol dem ki seyāḥat düşdi / Bir Mesīḥī ile ṣoḥbet **düşdi**
SE793 Göricek şeklini naḳḳāş hemān / Didi bu şekle **düşer** mi iẕʿān
SE817 **Düşe** mi ādeme olmaḳ tenbel / ʿAybdur gāv daḫı olsa kehel
SE1090 İʿtirāz itseñ uyup şeyṭāna / Ki bu niʿmet ne **düşer** nādāna
SE1637 Didi kim Kaʿbeʿye **düşmişdi** sefer / Eyledik saʿy-ile ḥacc-ı ekber
SE1972 Virür elbette murādın ḳat ḳat / Salṭanat ʿırżına **düşmez** ḫısset
SE3227 Buldı şehr içre muḥaṣṣal şöhret / **Düşdi** erbāb-ı nifāḳa ḫidmet
SE3299 Didi bir yola ʿazīmet **düşdi** / Fālımız ṣūret-i rihlet düşdi
SE3299 Didi bir yola ʿazīmet düşdi / Fālımız ṣūret-i rihlet **düşdi**
SE3393 ʿĀḳıbet **düşdi** ḥarīfe ġayret / İtdi ol delle-i ʿaşra minnet
HH214 Eylese devlet ile ʿazm-i şikār / Nesr-i vāki ʿ **düşerdi** şeb-pere-vār
HH334 Dil-i āşüfte-ḫāle **düşmez** bu / ʿĀşıḳ-ı bī-mecāle **düşmez** bu
HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı tāze / Yine iş **düşdi** ʿişve vü nāza
HH1006 Şol ḳadar **düşdi** aña çāre-ṭaleb / Ḳaʿri olsa olurdı leb-ber-leb

7. aldanmak ‖ tutulmak

S1132 Yayılsa n’ola rāzı her maḥfile / **Düşüp** ʿışḳa ser-rişte virmiş ele
NE150 Kendüsüne derdi yeterken yine / **Düşmede** dil ḫūblaruñ derdine
NE2531 Ḳaşnaġına bir teber urmuş ḳażā / **Düşmege** ṭurur yüregi dāʾimā
NE2673 **Düşme** kes-i mādeye ey bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur şaḳın andan meded
NE3032 Uyma hevā ehline ṭanbūr-veş / **Düşme** çeh-i cām-ı meye gūr-veş
HH788 Göñli **düşmiş** kerīhe bānūnuñ / Derdi budur ki ola ḫātūnuñ
HH1395 Ḳayd-ı keyde **düşe** müsellem iken / Ḳul ola pādişāh-ı ʿālem iken
HH1586 Ḫaberi gerçi yoḳ idi yāruñ / **Düşdi** göñli o mest-i evgāruñ
HH2224 Bamdan uçdı murġ-ı per-beste / **Düşdi** göñli gibi ol işkeste
HH2209 ʿĀşıḳ-ı zāra itdigüñ bulsun / Derde **düşsün** cevān merg olsun

8. ortaya çıkmak, akla gelmek

NE714 **Düşdi** dile ḫāṭıra-i meşnevī / Eyledüm üstādlara peyrevī

NE769 **Düşdi** hemān ḫātıra-i Penc-Genc / Naḳş-ı murād itdi sarāy-ı sipenc
NE1148 Oldı o vādīde çün endīşe-senc / Gönlüne **düşdi** heves-i penç-genc
NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim nigār / Jāle-ṣıfat **düşse** dile vechi zār
SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu büt-i tāze-resi / Gönline **düşdi** seyaḥat hevesi
HH955 Baḳıcaḳ ḫāl-i ʿāṣıḳ-ı zāra / Merḥamet **düşdi** ḳalb-i dildāra
HH1593 Merḥamet **düşdi** ḳalb-i dildāra / Yumuşadı ṣemʿ-veş o meh-pāre
HH2492 Dillere **düşdi** arzū-yı ḫalāṣ / Dest ü pāy urdı çāre-cū-yı ḫalāṣ

9. beklenmedik veya kötü bir durumla karşılaşmak

S649 Alur ḳarṣuyı çünki idüp hücūm / **Düşer** ḳalbine ṣevḳ-ı tesḫīr-i Rūm
S1141 **Düşünce** bu āteşden aña şerer / Siyāh oldı anuñ seri ser-be-ser
NE556 Oldı şitā ṣarṣarı cünbüş-künān / **Düşdi** bürūdet araya nā-gehān
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i nās / Ḫāṭır-ı ḫannāsa **düşerdi** hirās
SE330 **Düşse** bārūlara nār-ı ġażabı / Yana ḫālī ḳala hep lāle gibi
SE922 Gelmedi līk teselli cāna / Daġdaġa **düşdi** dil-i nālāna
SE1193 Şāh düşdi diyü meydānda hemān / **Düşdi** ʿasker içine bir efgān
SE1924 Ser-be-ser ʿaskere **düşdi** efġān / Anda bir ḫamle ḫaṭā geçdi hemān
SE2171 **Düşicek** nekbete mānend-i ḫazān / Ṣolar egnindeki gülgūn ḳaftān
SE3280 **Düşdi** can ḫavfına āḫir cānān / Başladı luṭf u müdārāya hemān
HH300 Geldi şol-deñlü bezme istīnās / Felek-i ḥīlekāra **düşdi** hirās
HH1192 Şehre **düşdi** bu güft ü gū ol dem / Kimi sūr eyledi kimi mātem
HH1660 **Düşdi** ġayretle cānına āteş / Oldı çeşmi devāt-ı laʿlin-veş
HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / **Düşdi** tāb ü tebe o mihr-i münir
HH2012 **Düşdi** teb-lerzeye ʿadū-yı cebān / Rīsmān ṭaḳdı boynına merdān
HH2082 Mihri gördi o ḫaste-i dil-rīş / Yine **düşdi** derūnına teşvīş
HH2089 Yine şehr içre ġulġule **düşdi** / Yine aḥbābı başına üşdi
HH2306 Oldı çün-kim remīde murġ-ı seḥer / Ṭamaʿa **düşdi** zāġ-ı bed-manẓar

10. bulunduğu mevkiyi kaybetmek, aşağı seviyeye inmek

S904 ʿAṣāya **düşer** gerçi pīrān gibi / Ṣarar bulduġın ʿışḳ-ı pīçān gibi
NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün az çoḳ / **Düşse** ṭarīḳatden eger bāki yoḳ
NE2085 Felsefeden esfele **düşdi** ḥakīm / Olmadı reh-bürde-i semt-i selīm
NE2604 Zenlere ol merdek olup masḫara / Göti açıldı yüzi **düşdi** yere
SE1177 Eṣer-i zelzele-i ṣavletden / Yıldızı **düşdi** irüp vaḳt-ı fiten

11. uzaklaşmak, ayrı kalmak

SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā **düşüp** şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa şad beyābān dūruz
S1323 Serīrinden ayrı **düşüp** verd-i ter / Yine rūzgāruñ öñünce ḳaçar
HH1327 Şāh ümīd-i şikār ile cūyān / Hāḍeminden cüdā **düşüp** pūyān
HH2484 Ayrılup ʿāḳıbet miṣāl-i ṣadef / **Düşdi** ol iki dür-i dürc-i şeref

12. uygun bulunmak, icap etmek

S946 **Düşer** allar geyse cām-ı meye / Şu şarṭ ile kim sincefī olmaya
NE2262 Çekmez idüm ġam yerine **düşse** ger / Korḳum odur irişe nā-geh żarar
SE1634 Nereden **düşdi** bu luṭf-ı teşrīf / Eyledüñ rence ḳadem bī-teklīf
SE2198 İtme cerrāḥa ḫaḳāret naẓarı / Belki muḥtāc olasın **düşe** yeri

13. tuzağa düşmek, yakalanmak

NE2500 Bendine **düşmüş** idi anuñ niçe merd / Aldamadıḳ ḳomadı ʿālemde ferd
SE869 Bir gün āḫir **düşeceksin** bende / Bilelüm ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE2193 **Düşme** ḳan ḳuyusına ġaflet-ile / Girme ḳanlı ḳuyuya ẕillet-ile

14. tutsak olmak ‖ ölmek

SE1193 Şāh **düşdi** diyü meydānda hemān / Düşdi ʿasker içine bir efgān
SE2479 **Düşe** zindān-ı Süleymana ġırīv / Ḳıra zencīrini ürküp her dīv

15. satışa sunulmak

SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir miḳdār / Döşi dellāle **düşer** āḫir-i kār
HH2445 Düş-ı dellāle **düşdi** câme-i āl / Ḳaldı bī-berg ü bār ol iki nihāl

16. çatışmak, anlaşmazlık çıkmak

S1267 Ṣabā sūr-ı gülde olup dür-niṣār / Biribirine **düşdi** ḫayl-i bahār

17. önemi haiz olmak

SE2199 Anı ṭut luṭf-ıla cānuñdan eʿaz / Ki burun yüzün olınca **düşmez**

düşmen [61] düşman, hasım

S633 İçi maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı berīn / Gelür dost u **düşmen** olur hem-nişīn
S1496 Zihī luṭf-ı ṭabʿ u nişār-ı dürer / Ki hep dost **düşmen** ola behre-ver
NE358 Ḳanı o server gibi ṣāḥib-ḳırān / **Düşmeni** ḳahr eylemede pehlivān
NE370 Ġāret idüp **düşmen** ilen ġāziyān / Ḳomadılar anda mekīn ü mekān
NE371 Ḫār u ḫās-ı **düşmeni** ehl-i ḳıtāl / Cümle yudı yayḳadı deryā-miṣāl

NE404 Ferce bulup **düşmen-i** furṣat-ṭaleb / Ḥaymegehüñ yollarına girdi heb
NE417 **Düşmen-i** dīn ola diyü münkesir / Ḫalḳ-ı cihān olmuş idi muntaẓir
NE632 Cümlesi nādān u ḫar-ı nāpesend / **Düşmen-i** erbāb-ı dil ü hūşmend
NE964 Böyle olur resm-i şeh-i pür-hüner / **Düşmeni** manṣūbe ile māt ider
NE1557 Ḥāl-i şehādetdeki gibi yine / Ṣalar imiş **düşmenüñ** ālāyına
NE1611 Ehl-i ġazā geldi bu āyin ile / Tekyeye ol **düşmen-i** dīrīn ile
NE1721 Miḫnet ile ḳāmetini lām ider / **Düşmen** olur kendüye bed-nām ider
NE2038 Bil ki gözetsen neresin **düşmenüñ** / Ol birüñ urur o da gāhī senüñ
NE2053 **Düşmen-i** ʿaḳil gözedür furṣatı / Ṣabr idemez cāhil ider ḥiddeti
NE2556 Müctemiʿ olur nice mekkāreler / Erlerinüñ **düşmeni** seḥḥāreler
NE2824 Merd odur kim vire aña ṭalāḳ / **Düşmen-i** dīrīn ile ḫoşdur fırāḳ
SE653 **Düşmen-i** dīni idince iġrāk / Çekdi dīn uġrına envaʿ-i meşāḳ
SE999 Severin dirseñ o sīmīn-bergi / **Düşmen** itmez senüñ itdiklerüñi
SE2006 Hep emīn añladıġuñ reh-zendür / Dost ṣandıġuñ ulu **düşmendür**
SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i destān-ı hüner / Sīḫ-i **düşmen** cigerinde oynar
SE2166 Ṣaḫṣ-ı zen-dost ʿaceb gūdek olur / Göz göre kendüsine **düşmen** olur
SE2249 Ṭutalum nāzik ü nerm ola süḫan / Ḳocınur lā-cerem andan **düşmen**
SE2251 Dostı luṭf-ıla iḫyā eyle / **Düşmen-i** dūna müdārā eyle
SE2263 **Düşmeni** eyle müdārāyıla rām / Tā bula şūriş-i fitne ārām
SE2286 **Düşmen** olsa ne żarar idebilür / Dost olmayup elinden ne gelür
SE2290 İtmeden dāyim anı **düşmen-i** cān / Düşmene salsaña ol şīri hemān
SE2290 İtmeden dāyim anı düşmen-i cān / **Düşmene** salsaña ol şīri hemān
SE2290 İtmeden dāyim anı **düşmen-i** cān / Düşmene salsaña ol şīri hemān
SE2523 İy bilen nefs ü nevāyı **düşmen** / Ḫaşmuña eyle tedārük erken
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu ṭur **düşmene** mānend-i siper
SE2766 **Düşmene** arḳada virseydi dilīr / Yā gibi yine siper ardına tīr
SE2783 Ṣıdḳ-ıla diye tevekkeltü ʿālā / **Düşmen-i** dīne ola tīġ-i belā
SE2795 Cisme zaḫm irse de izḫār itmez / Çünki **düşmen** aña tīmār itmez
SE2834 Didi hem-rāhına iy merd-i neberd / **Düşmen-i** dūna zebūn olmaya merd
SE2835 Ururın kendümi bu **düşmene** ben / Ḥāl ḫālī degil āḫir ikiden
SE2840 Yār olan ceyş-ile olup peyvend / **Düşmene** sürdi ḫarīfāne semend
SE2844 İltifat eylemezüz **düşmene** biz / Kārını gürze ḫavāle iderüz
SE2852 Urdılar **düşmene** merdāne süyūf / Mıṣṭar-ı meşnevīye döndi ṣufūf
SE2857 Nice kez **düşmene** vardı geldi / Tīġ-veş süre süre inceldi
SE3132 Āl-i Oṣmān-ıla **düşmen** olıcaḳ / Eksik olmaz bize dāyim ḳaçmaḳ
SE3484 Dād-ı feryād iki ṣaḫṣ-ı nādān / Oldılar **düşmen-i** cān-ı ʿirfān
HH211 Rümḥ-i ser-tīzi taʿne itse eger / Dil-i **düşmen** ider müdāḫaneler
HH670 Şöyle ḳaḫr iderin seni ki hemān / **Düşmenüñ** raḫm idüp olur giryān
HH726 Gördi ol fitne-cū-yi pinhānı / Cinnī-i şūm u **düşmen-i** canı
HH768 Girdi çün ḫāneye o ber-geşte / **Düşmeni** gördi zar ü ser-geşte
HH832 Aldı mirās-ı **düşmen-i** cānı / Yola girdi o Yūsuf-ı Ṣānī
HH1018 Salṭanatdur bu **düşmeni** çoḳdur / Fitne küncinde reh-zeni çoḳdur
HH1084 Cümle ḳaṭʿ-i ṭarīḳ ider düzdān / Hep zebūna kıyıcı **düşmen-i** cān
HH1093 Oldı zerrīn ḫadeng-i **düşmen-i** māl / Cism-i Ḫurşīdde eşiʿʿa-miṣāl
HH1233 Ġazneden şaldı tīġ-i bürrānı / Hindi ġarḳ itdi **düşmenüñ** ḳanı
HH2278 Girdi mābeyne yār ile **düşmen** / Bilmezin n'eyleyin bu arada ben
HH2287 Ġamz-ı **düşmen** ḫabībe rābıṭadur / Engel añlarsın anı vāṣıtadur
HH2313 **Düşmen-i** mār-ḫaşlete ammā / Zehr olurdı o cām-ı ġam-fersā
HH2332 Eyledi çün diyār-ı ḫasmaʿ ubūr / Ceng idüp itdi **düşmeni** maḳhūr
HH2333 Mevc-i tīġ oldı çün ḫavāle aña / **Düşmeni** itdi ġarḳ-ı baḥr-ı belā
HH2624 Ey'midür itmek ile ḫod-kāmı / Dost ü **düşmen** içinde bed-nāmī
HH2645 Ṣaldılar baḫra āḫir iki neheng / İtdiler baḥr-ı çeşm-i **düşmene** teng
HH2646 Çünki **düşmen** yaḳasın aldı ele / Velvele ṣaldı iki şīr ile
HH2663 Ṣandalı görüp ol iki bī-tāb / İtdi **düşmen** ṣanup şikāra şitāb
HH2664 Çevirüp her biri o semte dümen / Dosta irdi **düşmen** arar iken
HE62 Nice sālim yüriye keştī-i ten / Derūnunda biledür çünki **düşmen**

düşnām [3] azarlama, sövüp sayma

NE2322 Medḥi anuñ ḳarm ile ḳamḳām olur / Medḥ degil bu saña **düşnām** olur
SE2678 İtdi ol demde ki baña **düşnām** / Nefse teʿ şīri degil cāy-ı kelām
HH1972 Ḳāṣıda didi eyleyüp **düşnām** / Ey fürū-māye ebter-i ḫod-kām

düşinmek [2] muhakeme etmek ‖ kaygı duymak

SE995 Nefse uyma şaḳın ādemlikdür / **Düşine** ḫayf cehennemlikdür

düşünmek {döşenmek} [1] yere yayılmak, serilmek

SE2026 **Düşünür** sāye-veş ol serv-i revān / Naḳş-ı maḳʿad gibi meydāna hemān

düşürmek [10]

1. düşmesine yol açmak

S124 **Düşürdi** güneş çāha zer-heykelin / Hilāl itse hāẕır n'ola çengelin
S743 **Düşürse** güneş tācın olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin ḫake dest-i çenār

2. uğratmak

SE1003 Pāreye çalup o cān pāresini / **Düşürürsin** yire ruḥsāresini
SE1865 **Düşürür** ḳayda çoḳ āzādeleri / Bende eyler nice beg-zādeleri
SE2260 Kendüñi ḳayda **düşürmek** ne belā / Ḫavfı terk eylememekdür evlā
SE3358 Germ ider istese mānend-i temūz / **Düşürür** araya ki berd-i ʿacūz

3. değerini azaltmak, aşağı seviyeye indirmek

NE975 Gāh naẓardan **düşürüp** dil-rübā / Münkesir olur dil-i ʿālem-nümā
SE3251 Ṭoḳunup ḫātem-i elmās-şiken / Şeb-çerāġını **düşürdi** gözden

4. avlamak

S535 ʿAṣāyıla baḫrı iderken dü-nīm / Göñül ḥūtın anda **düşürmüş** Kelīm
HH1391 Nesneye ḳādir olmayan nā-şād / **Düşürür** dāma eyleyüp dāmād

düşvār [3] güç, zor

S634 Kühenden rücūʿ anda **düşvār** olur / Giren çıḳmadan çünki bī-zār olur
NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ efkārı var / Bildi ki bir maṭlab-ı **düşvārı** var
HH1863 Bir ʿaceb derde uġradı ol zār / Derd ammā ki çāresi **düşvār**

dü-tā(h) [13] iki kat, iki büklüm ‖ kamburu çıkmış

NE682 Ḳaṣr-ı Cem olunduġı demde binā / Āb-keş olmuşdı bu pīr-i **dü-tā**
SE203 Nūr-baḫş idi o gīsū-yı **dü-tāh** / Gūyiyā ṣaʿṣaʿa-i nūr-ı siyāh
SE2718 Belini iki büküp bād-ı fenā / Gūyiyā olmış-ıdı bil **dü-tā**
SE3004 Müştgāh içre olan mūy-ı **dü-tā** / Saña lāyıḳ mı ayaḳ bağı ola
SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir mūy-i **dü-tā** / Ḳatı çoḳ diḳḳate ṭoymaz cānā
HH406 Ḫum-ı feyż açdı pīr-i çarḫ-ı **dü-tā** / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o gāv **dü-tā** / İtdi şevḳ ile ʿayş ü nūşa ṣalā
HH1380 Ẓāhire urdı ṣūret-i rüʾyā / Bend-i tār-ı taʿalluḳ oldı **dü-tā**
HH1523 Aḳ bayrāmīlerle ser-tā-pā / Pīr-i nūrānī idi çarḫ-ı **dü-tā**
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı çarḫ-ı **dü-tā** / Bir bir eyler geçen belāyı ḳażā
HH2383 Urdı pīrūze şafḥasiyle binā / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne çarḫ-i **dü-tā**
HH2457 Çün teḳallüb ide sipihr-i **dü-tā** / Rūy-gerdān olur bütün dünyā
HH2648 Her biri bār-ı mihnet ile **dü-tā** / Oldı ḳat ḳat belā vü derd ü ʿanā

düvāl [1] kayış, kemer

NE2954 Gāh ṭutılur meh-i şeb-rev- miṣāl / Māh-ı nev-āsā çıḳarırlar **düvāl**

düvel [5] devletler

SE308 Emel-i dīn ü **düvel** Ḫān Murād / Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata Sulṭān Murād
SE1217 Eyledi luṭfını maḥṣūr-ı ʿamel / Ḫāyinān-ı ʿamel-i dīn ü **düvel**
SE1226 İltizām-ıla nice ehl-i ʿamel / Oldılar raḫne-ger-i dīn ü **düvel**
NE440 Ḳıble ki dīn u **düvel-i** Ḫān Murād / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i Sulṭān Murād
NE23 Hāne-i dīn-i **düveli** taʿmīr ider / Hem der-i şūr u şeri tesmīr ider

düvūm ġurfe [1] ikinci köşk ‖ feleğin ikinci burcu

NE281 İrdi **düvūm ġurfeye** ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña ṣaçdı nūr

düyek [1] bkz. 'uṣūl-i dü-yek' md.

S526 Muḥarriḳ olup tā uṣūl-i **dü-yek** / Ḥiṣāruñ idem vaṣfını yek-be-yek

düzd [6] hırsız

NE2139 Çıḳmaġa dīvārına **düzdān** gibi / Ṣalma hemān ʿāṣıḳ-ı bīcān gibi
NE2988 **Düzd-i** cihān göricek anı hemān / Eyledi ḫīle kemerin der-miyān
SE3174 Fikr idüp ḫālin o **düzd-i** nākes / Didi ḫaḳḳa ne hevesdür bu heves
HH1111 Dergeh-i mire geldi çün **düzdān** / Ṣādır oldı siyāsete ferman
HH1084 Cümle ḳaṭʿ-i ṭarīḳ ider **düzdān** / Hep zebūna kıyıcı düşmen-i cān
HH1587 Öteden **düzd-i** ġamze-han-dīde / Berüden hep nigāh-ı düz-dīde

düz-dīde {düzdī+de} [1] hırsızlık

HH1587 Öteden düzd-i ġamze-han-dīde / Berüden hep nigāh-ı **düz-dīde**

düzen [3]

1. feleğin dokuz katından her biri

NE109 İtmiş iken cānı dilüñ mūnisi / Yoġ idi ṭoḳuz **düzenüñ** birisi

2. bir iş için kurulan tertip, ayarlama

NE2595 Vāṣıl-ı kām olup iki pür-mihen / Ḳurdılar ol şevḳ ile aʿlā **düzen**

3. hile, aldatmaca

NE2838 Tābiʿ-i nefs olmadadur merd ü zen / Her biri ḳurmaḳla aña bir **düzen**

düzetmek [1] tertip etmek, düzene koymak, (müzik aleti için) akort etmek, makama uydurmak

S1076 **Düzet** tār-ı ḳānūnı nikrīz ḳıl / Gel emvāc-ı şevḳı güher-rīz ḳıl

düzmek [8]

1. tertip etmek, düzene koymak

HH597 Yol açup ortadan aña ṣaflar / **Düzdi** taḥrīr-i naẓm içün mıṣṭar

HH1995 Baġlayup çeşi āhenin ṣaflar / **Düzdi** mānend-i sedd-i İskender

2. süslemek, nakşetmek

S254 ʿArūs oldı her ġonca-i dil-sitān / Gül-i āl **düzdi** ṭabaḳla nişān

SE2763 Eyleyüp bāġa olan himmetini / **Düzdi** az demde şehüñ milketini

SE3150 Bilinür **düzdi** müzaḫref ṣanʿat / Ki düşer üstine ẕüll ü nekbet

3. (şiir için) telif etmek, nazmetmek

SE3505 Bikr-i maʿnāya taṣarruflar ide / **Düzmede** boza tekellüfler ide

4. (müzik aleti için) akrot etmek

S1080 **Düzüp** tārı depret biraz erġanūn / Yine eyle taḥrīk-i ġark-ı cünūn

5. (erkek için) birinin ırzına geçmek; cinsel ilişkide bulunmak

NE2664 Bāde ḥırṣıyla olup bī-ḫaber / Kendüyi **düzerdi** bulaydı eger

düzmek koşmaḳ [1] atı biniş için süsleyip koşumlarını giydirmek

NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini mühreler / Yüzini yazar atı **düzer ḳoşar**

E

ebced-ḫān [1] ebcet okuyan, okula yeni başlayan

SE1251 Maḥv olup ṣafḥa-i **ebced-ḫānı** / Sikke-i rāyic idi nādānı

ebdān [1] bedenler, bkz. ‘ʿilm-i ebdān’ md.

SE749 ʿİlm-i **ebdānı** o sulṭān-ı kerīm / ʿİlm-i edyāndan itdi taḳdīm

ebed [9] ebedî, sonsuz

S79 O şāh oldı ceyş-i vücūda sened / Ḳafādārı ezel çarḫacısı **ebed**

S80 Yed-i ḳudretinde **ebedle** ezel / İki parmaḳ arası deñlü maḥal

S138 O bir berḳ-i raḫşende endām idi / Ezelden **ebed** aña bir kām idi

SE13 Oldı Yeʿcūc-i fiten ṭard-ı **ebed** / İtdi şemşīr-i güher-bārını sed

SE486 ʿIşḳdur vāsıṭa-i zevḳ-ı **ebed** / ʿIşḳdur māye-i ʿömr-i sermed

SE904 Līk ṣad ḥasret ü ḫüsrān-ı **ebed** / İtmeye ḳāʿid-i tevfīḳ meded

SE1072 Eyleyen ṭavrını taġyīr ile bed / Ḫalḳ içinde ola mezmūm-ı **ebed**

SE2107 Gördi kim şūmdur erbāb-ı ḥased / Eyledi şāh anı merdūd-ı **ebed**

SE2594 Līk şol şarṭıladur vaṣla rıżā / Ola mehcūr-ı **ebed** nefs ü hevā

ebedü’l-ābād [1] sonsuzluk

SE345 ʿÖmrinüñ sūr-i bülend-ābādı / Ola ḫāvī **ebedü’l-ābādı**

ebedī [7] sonsuz, sürekli kalıcı olan

SE607 Buldı bu ʿālemin ehl-i ḫıredi / Feyż-i faż-ıla ḥayāt-ı **ebedī**

SE660 Buldı ʿĪsā ki ḥayāt-ı **ebedī** / Ḥikmeti ḥikmet-i ʿilmiyye idi

SE881 Mevtdür maşrıḳ-ı nūr-ı aḥadī / Mevtdür yaʿnī ḥayāt-ı **ebedī**

SE1228 Beñzemez ehl-i ġazāya **ebedī** / Ḳılıcın ṣalsa ne deñlü senedi

SE2595 Ḳāniʿ-i lezzet-i dīdār olasın / **ebedī** vaṣla sezā-vār olasın

SE3239 Ġamzenüñ mekri de olmaz **ebedī** / Ur didiyse saña öldür dimedi

SE3372 Yoġ-ıdı ʿaybı o şehrüñ **ebedī** / Var ise ancaḳ o menḫūse idi

eben ʿan ced [1] babadan, atadan

NE1936 Belki **eben ʿan ced** o dihḳān reviş / Bulmuş iken anuñ ile perveriş

Ebī {eb+i} [1]

SE3488 Faṣl u vaṣlı ola nā-bercā hep / Belī bal eyleye gāhī **Ebī** Leb

ebkār [1] bekarlar, bakireler

NE3085 Bāfte-i dest-i aġānīdür ol / Rişte-i **ebkār-ı** maġānīdür ol

ebkār-ı fikr [1] daha önce hiçbir kimse tarafından düşünülmemiş, ortaya atılmamış fikir

HE16 Virüp **ebkār-ı fikre** zīb ü zīver / Anı ḫusrevlere şīrīn göster

ebkār-ı süḫan [2] daha önce söylenmemiş söz

SE3448 Yine tertīb-ile oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı **ebkār-ı süḫan** meclis-i ḫāṣ

SE3452 Görmedi nādire bīnān-ı kühen / Böyle cemʿiyyet-i **ebkār-ı süḫan**

ebleh [9] akılsız, budala

NE2076 **Ebleh** ü ḫod-reʾy ü hod-ārāy olan / Cehli ile ʿāleme rüsvāy olan

NE2717 Yaʿni ki çün **ebleh-i** rūy-ı yār / Ḳarda yürü itme izüñ āşikār

NE1963 Seyr iden ol **eblehi** taḫmīḳ ider / Devlete taḳlīdini taḫḳīḳ ider

NE2502 Didi oġullıġına pend eyleyüp / Pend ile ol **eblehi** bend eyleyüp

NE1632 Ṭurmaz ider daʿvī-yi ṭayy-ı mekān / Uçurur **eblehler** anı her zamān

NE1754 Ḫalḳı ṭolandurmada bī-tābdur / Devr ise **eblehlere** dolābdur

SE2610 Zen ki zevḳinden anuñ āgehdür / Pāk-dāmen geçinen **eblehdür**

SE2773 Naẓaruñ cerbezedür ikṣārı / **Eblehüñ** naḳış olur efkārı

SE3210 Çoġı yoḳ yire ṣatıldı gitdi / **Eblehüñ** birisi de gör n’itdi

ebleh-firīb [1] ahmak aldatan, ahmakların inandığı

NE1746 Laḳlaḳa-i nādire şekl-i garīb / Cümlesi sermāye-i **ebleh-firīb**

eblehāne [1] akılsızca, ahmakçasına

HH507 **Eblehāne** kimi idüp pendi / Ṣıdḳına vāfir itdi sevgendi

eblehlik [1] akılsızlık, ahmaklık

SE1848 Dir ki **eblehlik** idüpdür bu faḳīr / Cürmi miḳdārı olındı taʿzīr

ebnā [3] oğullar ‖ insanoğulları

NE2631 İki büküp ḳāmet-i **ebnasını** / Ḫāke ṣalup ʿārıż-ı raʿnāsını

SE3024 Terbiyet itmelidür **ebnāyı** / Añdurur raḥmet ile babayı

NE1846 Dīdesi necm-i seḥer-i kārbān / Sīnesi **ebnān-ı** ḫıdāʿ-ı cihān

ebnā-yı ʿaṣr [2] içinde bulunulan asrın insanları

S999 Rebīb-i kerem ḳıldı her ʿāṣıḳı / Ol **ebnā-yı ʿaṣruñ** āb-ı müşfiki

NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i **ebnā-yı ʿaṣr**

ebnā-yı dehr [1] zamana uyanlar, kendi çıkarını gözetenler

NE1994 Nāz götürmez ḳatı **ebnā-yı dehr** / Nāzı içün itdi teberrā-yı dehr

ebnā-yı zamān [1] devrin insanları

SE2420 İbn-i vaḳt olup iden beẕl-i niʿam / Çekmez **ebnā-yı zamān** gibi elem

ebr [23] bulut

S246 Ḳaraltılar aşmışdı **ebr-i** şitā / Güzel sürdi gülşenden anı sabā

S370 İdüp tīr ü bārān o **ebr-i** sitem / ʿAdū çeşmini aldı ḫˇāb-ı ʿadem

S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı **ebr** ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş āsitānında baş

NE220 **Ebr** ile olsa n'ola ol ser-firāz / Şukḳa-ṭırāz-ı ʿilm-i ʿızz u niyāz

NE221 Oldı ḳarīn **ebre** bu deryā-yı nūr / İtdi dür-i muʿcize bir bir ẓuhūr

NE264 Lücce-güẕār olmada hem-çün nihenk / **Ebre** atılmaḳda mişāl-i pelenk

NE865 Şarşar idi gibi iden şiddeti / **Ebre** döner dīde-i pür ḥasreti

NE1811 **Ebriñe** yemden ola sermāyedār / Baḳma anuñ oldığına dür-nişār

NE2008 Gördi ḳaraltı asamaz la-cerem / **Ebr** gibi şavılur andan ẓulem

SE193 **Ebr-ile** ḳadd-ı ser-efrāz-i nebī / Şemʿ-i raḫşānıla pervāne gibi

SE825 Kesb ü kār üzre olur ehl-i ḥayā / Aḳıdur alnı derin **ebr-āsā**

SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı ḳıdem / Ala pīş ü pesini **ebr-i** ẓulem

SE1141 Ḳulle-i çarḫda necm-i iḳbāl / Eyleyüp **ebr-i** belāyı irsāl

SE2814 ʿAskeri **ebr-i** şerer-bār-ı ʿaẕāb / Bī-günāh itdi ol iḳlīmi ḫarāb

SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü gül-ḫad / Ḥüsn-i maṭlaʿda dü-**ebr** ü müfred

HH36 Eyledüñ ey Kerīm-i bende-nevāz / **Ebri** nessāc ü māhı naḳş-endāz

HH43 **Ebr** ü aḫter dökile meydāne / Ḳavsden şanki penbe vü dāne

HH105 Sāyebān oldı **ebr** ol pāke / Gūyīyā sāye şaldı eflāke

HH222 **Ebr-i** şuḳḳa kef-i ḥümātında / Ḳodı çarḫı ḥicāb altında

HH943 **Ebr-i** fürḳat araya yol buldı / Berḳ-veş gāhī görünür oldı

HH2246 Zöhreyi manẓarından ürkütmiş / **Ebr** gelmiş ḥavālīsin ṭutmış

HH2346 **Ebr** ġarrende baḫr bī-temkīn / Āsumān ḫışmgīn zemīn pür-kīn

HH2388 Şuḳḳa-ı **ebr** kim ḫurūş itdi / Gökde bārān cüyūş-ı cūş itdi

ebrden nem ḳapmaḳ [1] çok alınganlık etmek; olur olmaz şeylere bir anlam vererek şüphelenmek

HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her ān / **Ebrden nem ḳapardı** şāh-ı cihān

ebr-i ʿaẕāb [2] azap yağdıran bulut

NE1601 Nāzil olup niteki **ebr-i ʿaẕāb** / Baġladı nā-geh yolını ol seḥāb

SE1312 Ẓālim olursa olur **ebr-i ʿaẕāb** / Mülke āteş urur ol ḫāne-ḫarāb

ebr-i bahār(ī) [5] bahar bulutu

S742 Nihāli olup şol ḳadar sāyedār / Güẕār idemez tīr-i **ebr-i bahār**

NE595 **Ebr-i bahār** u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur üstine çıḳar ʿāḳıbet

NE1074 **Ebr-i bahārīden** idüp iʿtibār / Yoḳ yere itme güherin tārumār

SE612 Ehl-i dil her nireye itse güẕār / Nāfiʿ olur nitekim **ebr-i bahār**

SE830 İtmege kesb-i ruṭūbet her bār / Ṣarḳıdur süngerini **ebr-i bahār**

ebr-i bārān [1] yağmur bulutu

HH79 **Ebr-i bārān-ı** niʿmetüñ her ān / ʿĀbid ü ʿāṣiye olur yeksān

ebr-i bārende [5] yağmakta olan bulut

SE325 **Ebr-i bārende-i** ʿadl ü dādı / Sürdi hep ḫār u ḫas-ı bī-dādı

SE2073 **Ebr-i bārende** gibi şām u seḥer / ʿĀlemi eyler-idi ġarḳ-ı güher

SE2817 **Ebr-i bārende** gibi tīr-nişār / Geldi çatdı nice yüz biñ tatar

HH286 **Ebr-i bārende** ḳıldı tāze ṭārī / Çehre-i ābdār-i verd-i teri

HH2256 Zülf-ı dil-ber gibi perīşānsın / **Ebr-i bārānde** gibi giryānsın

ebr-i kebūd [3] mavi bulut, gökyüzü renginde bulut

HH384 Gelse **ebr-i kebūd-ı** nevrūzī / Pür-cilā saḳfın ide fīrūzī

HH2382 Āḫir oldı felekde **ebr-i kebūd** / İtdi bu ṭāḳı lāciverd-endūd

HH2384 Şekl-i **ebr-i kebūd** u āb-ı revān / Mülk-i Şām içre oldı Gök Meydān

ebr-i müşgīn [2] kara bulut

S87 Olup sāye-bān **ebr-i müşgīn** ẓılāl / Anı ḳıldı ḫaḳ sāye-perver nihāl

SE40 Rāları ġurre-i māh-ı ramaẓān / **Ebr-i müşgīn** arasından raḫşān

ebr-i nīsān [3] nisan bulutu

SE1299 Mihr-i raḫşān gibidür āṣārı / **Ebr-i nīsān** gibidür idrārı

SE2169 **Ebr-i nīsān-ıla** mānend-i şitā / Olmadı cemʿ ẓināyıla ġınā

HH246 **Ebr-i nīsān-ı** ḫāmesi her bār / Ṣafaḥāt üzre olsa gevher-bār

ebr-i raḥmet [3] rahmet bulutu

SE10 **Ebr-i raḥmet** gibi irdi pür-nem / Oldı feyżi ile sebz ü ḫurrem

SE2136 Sāyesi nite ki **ebr-i raḥmet** / Düşdügi ḥāke virürdi bereket
SE2158 **Ebr-i raḥmet** ide mi ṭaşa eşer / Bite mi şaḫrā-i şammāda şemer

ebr-i sefīd [2] beyaz bulut

NE1319 Anda ṭuran her kimi ḳūh-ı girān / **Ebr-i sefīd** olmuş aña bād-bān
HH1210 İdüp **ebr-i sefīd** anı tezyīn / Sīne-i bāza döndi çarḫ-ı berīn

ebr-i siyāh, ebr-i siyeh [3] kara bulut

NE660 Ġam ile ider neşvesi merdāne cenk / **Ebr-i siyāh** ile miṣāl-i pelenk
NE1600 Geldi hemān yoluna çün dūd-ı āh / İtdi iḥāṭa anı **ebr-i siyāh**
NE1604 Cümle refīḳānı olup bād-ı seyr / Görmedi ol **ebr-i siyeh-fāmı** ġayr

ebrār [6] iyi insanlar, hayır sahipleri

S1556 ʿAṭāyīnüñ it menzilin bāġ-ı ḳuds / Ḳıla anda **ebrār** ile bezm-i üns
SE23 Meddi gūyā ki şırāṭ-ı **ebrār** / Olur üstinde naẓar berk-güẓār
SE376 Diz bu resme nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle āvīze-i gūş-ı **ebrār**
SE392 Kimisiñ şubḥa idüp **Ebrāra** / Tuḥfe itdi kimisin Aḥrāra
SE2914 Şiʿrdür çünki şiʿār-ı **ebrār** / İdelüm şemme-i ḫālin işʿar
HH156 İtdi dīvān o server-i **ebrār** / Ḥarem-i Ḳudsde Süleymān-vār

ebrū [18] kaş

S52 Der-i tevbeyi ṭāḳ-ı **ebrū-yı** yār / Ḳıla beste-dīvār miḥrāb-vār
S395 Degil mūy-ı **ebrū** zamān-ı sükūt / Ki dām eylemiş ṭākda ʿankebūt
NE970 Kūşe-i **ebrūları** şayyād-ı cān / İtdi meger riştede şüstin nihān
NE972 Dīde vü **ebrū-yı** cefā cūy-ı nāz / Keffe vü şāhin-terāz idi nāz
NE1014 Mışr-ı melāḥat ruḫ-ı dil-cūları / Ḳanṭaratü'l-misk idi **ebrūları**
NE1016 **Ebrū-yı** ġazā iki müşkīn kemān / Tīr-i şuʿāʿ-ı başara dil nişān
NE1489 Ḳaldurup **ebrū-yı** mübāreklerin / Açdı gözin şaçdı suḫan gevherin
NE2525 Vesmeli **ebrūları** māh-ı maḫāḳ / Ya şıvası ḳopmuş iki köhne ṭāḳ
SE134 Cāy-ı **ebrūyıla** rūyum meşelā / Ola seccāde-i miḥrāb-nümā
SE536 Ḫam-ı **ebrū-yı** hilāl-i ramażān / Yılda bir kerre olur ḫalḳa ʿiyān
SE1138 Çīn-i pīşānı ile **ebrūsı** / Alnınuñ ola ḳara yazısı
SE1380 Sırra sīması delālet eyler / Çeşm ü **ebrūsı** işāret eyler
SE2014 Ḫam-ı **ebru** gibi ʿālem yek-ser / Ġamze-i mestine efgende geçer
SE2880 Ḳāfiye virse o saṭra zīver / Şīve-i gūşe-i **ebrūya** döner
HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide zīver / Ṭāḳ-ı **ebrūya** şanki nūr-ı başar
HH903 Ḫam-ı **ebrūsı** ṭāk-ı ʿarş-ı berīn / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn
HH2122 Ṭāḳ-ı bīmār-ḫāne ol **ebrū** / Lebleri derd-i ʿışḳa cāndārū
HH2198 Añlayup didi gūşe-i **ebrū** / Tīrine ġamze virdi zehrli şu

ebrū-peleng [1] kaş kaldıran. Ayrıca bkz. 'peleng, pelenk' md.

NE165 Ġayret-i bī-hūde ile ide ceng / ʿĀlem ile ola çū **ebrū-peleng**

ebruvān [2] mihrabı andıran kaşlar

S1546 Be-çīn **ebruvān-ı** melāḥat-ṭırāz / Be-çeşmān-ı ḫayrān-ı efsūn-ı nāz
HH113 Olıcaḳ zīr-i **ebru-vān-ı** Ḫalīl / Oldı miḥrāba nūrdan ḳandīl

ebsem olmaḳ [1] susmak

SE2125 Şaḫs-ı şerrīre uyar mı ādem / Defʿ olur şerri **olursañ ebsem**

ebter [8] yararsız, değersiz, yaramaz

NE2035 Masḫaralıḳ şūm olup ol **ebtere** / ʿĀḳıbet oldı yine yüzi ḳara
SE1400 Ḳadd u ḳāmetde ki **ebtersin** sen / Ḳatı ẓālımcıġa beñzersin sen
SE1406 Cüceler içre ḳatı **ebterdür** / Bendeñizden hele beş bed-terdür
SE1614 Ḫırḳa vü tāc-ıla nice **ebter** / Daʿvī-i keşf ü kerāmet eyler
SE2156 Nā-ḳabūl ü ḫacer-i **ebter** iken / Tīre-dil olduġı rūşen-ter iken
SE3205 Daġ yaḳsa ḳolına her **ebter** / Bil hemān saġ degildür ol ḫar
HH1972 Ḳāşıda didi eyleyüp düşnām / Ey fürū-māye **ebter-i** ḫod-kām
HH2452 Köhne pūşişlerin giyen **ebter** / Ḫaşm-ı dīrīne oldı ser-tā-ser

Ebū ʿAlī [1] İbn Sînâ, tam adı Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ'dır (ö. 428/1037).

İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisidir. Detaylı bilgi için bkz.

HH2168 ʿĀşıḳun yāver ü velīsisin / Fenn-i ʿışḳuñ **Ebū ʿAlīsisin**

Ebū Bekr [1] Hz. Ebû Bekir. Ayrıca bkz. 'Bū Bekr' md.

S104 Ḥabībe o dem yār-ı ġār-ı şadīḳ / Cenāb-ı **Ebū Bekr** o pīr-i ʿatīḳ

Ebü'l-Ḳāsım [2] Hz. Muhammed

S73 İmāmü'l-verā şāḥibü'l-ḳıbleteyn / **Ebü'l-Ḳāsım** ol mefḫari'n-neş'eteyn

HH94 Şāh-ı Yeṯrib sülāle-i Hāşim / Māh-ı ümmü'l-ḳurā **Ebü'l-Ḳāsım**

Ebü'l-feṯḥ [2] fetih babası; Fatih Sultan Mehmed

S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı maġāzī-şi'ār / **Ebü'l-feṯḥ-i** şānī şeh-i Cem-tebār

S646 Kilīd-i fütūḥ-ı Sitanbuldur ol / **Ebü'l-feṯḥe** miftāḥ-ı maḳbūldür ol

Ebü'l-feṯḥ-i şānī [1] İkinci fetih babası, ikinci Fâtih. Terkip tanıkta Sultan II. Osman övgüsünde kullanılmıştır.

S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı maġāzī-şi'ār / **Ebü'l-feṯḥ-i şānī** şeh-i Cem-tebār

Ebü'l-Hevl [1] korku babası; Mısır'da, Cîze'deki (Giza) piramitlerin karşısına başı ve göğsü insana, vücudu aslana benzetilerek oturmuş vaziyette yapılmış olan büyük Sfenks heykelidir. İlk önce Antik Mısır'da rastlanan Sfenksler Yunan mitolojisinde de mevcuttur. Yunan mitolojisindeki sfensksler Mısır'dakilerden farklı olarak kanatlara da sahiptir. Bu sfenskslerin yol üzerinde durup geçenlere bilmece sorduklarına ve bilmeceyi çözemeyenleri denize attıklarına veya yuttuklarına inanılırmış.

SE1270 Nā-gehān na're ideydi el-ḥaḳ / Ḳorḳuda Mışruñ **Ebü'l-Hevlini** çaḳ

Ebü'l-Müslim [1] Emevî Devleti'nin sona ermesinde en önemli rolü oynayan ve idarenin Abbâsîler'e intikalini sağlayan Ebû Müslim-i Horasânî (ö. 137/755).

SE1175 Çün **Ebü'l-Müslimüñ** oldı teberi / Ol şebüñ ġurre-i 'iyd-i ẓaferi

ebvāb [3] kapılar, "bāb" kelimesinin çoğulu

SE388 Ḳıldı ol şeyḫ-i kerāmet-mesned / Tīġ-i elmas ile **ebvābını** sed

SE949 Līk **ebvāb-ı** ṣafā oldı güşād / Ṣanki mürg oldı ḳafesden āzād

HH148 Oldı **ebvāb-ı** feyż cümle güşād / Ṭoldı yerden göge şu'ā'-ı murād

ebyāt [3] beyitler ‖ şiir

S734 Ṣalup ṣūret-i nev-beste gülzārına / Bu **ebyātı** naḳş itdi dīvānına

NE1143 İtdi ḳasīde diyucek ol ferīd / Yek-be-yek **ebyātını** beytü'l-ḳasīd

HH2771 Elf-i ḥamd ü elf elf-i ṣalāt / Ki ḳarīb oldı üç biñe **ebyāt**

ecdād [3] dedeler, büyük babalar, atalar, cedd kelimesinin çoğulu.

NE474 Rābi'-i hem-nāmıdur **ecdādınuñ** / Dād olur ḳāfiyesi adınuñ

SE181 Nūr-ı pīşānī-i **ecdād-ı** kirām / Levḥ-i dībāce-i āyāt-ı 'iẓām

SE1872 Gören **ecdādına** dek la'net oḳur / Babasın göz göre ol dūzaḫa ḳor

ecel [9] her ruh sahibi ve özellikle insanın ölüm zamanı, ömrün sonu, hayatın son demi

S306 Ḥayātından el yudı her ehl-i şer / **Ecel** teknesiymiş o zevraḳ meger

NE1699 Ṣundı hemān niteki şīr-i **ecel** / Çekdi ḥaṣīrinden iki dāne bel

NE1767 Bunları fikr eyler iken ol daġal / Nā-geh esüp ṣarṣar-ı bād-ı **ecel**

SE867 İy olan beste-i evtār-ı emel / Mübtelā-yı elem-i dām-ı **ecel**

SE1571 Ḳatl-i merdümde ḳażādan bī-bāk / Tīz-ter dest-i **ecelden** çālāk

SE1581 Tīz iken ḫançer-i bürrān-ı **ecel** / Bulmadı tār-ı tereddüd fayṣal

HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i deġal / Buldı dehlīz-i ḳalbe rāh **ecel**

HH1785 Gülşen-i şāha esdi bād-ı **ecel** / Oldı endaḫte niḥāl-i emel

HH2339 Oldı āḫir şikeste cām-ı emel / Bezmi telḫ eyledi ḥarīf-i **ecel**

ecelsiz ölmek [2] zamansız ölmek, ölüm sebebinin yaşlılık vb. doğal sebepler olmaması

HH2149 Bir ṭabīb olsa aña ḥāl bilür / Böyle ḳalursa ol **ecelsiz ölür**

HH2533 Görmezem ben revā bu kārı hele / Gele bir mübtelā **ecelsiz öle**

ecīr [1] yalnız belli bir iş ve zaman için çalışan kişi, işçi

NE1935 Lāzıme-i ḫilḳati olup **ecīr** / Olmaḳ iñen ḳuvveti niyāzla sīr

HH1950 Kūh-kenlikler eyledüm vāfir / Ben **ecīr-i** ġamı gören acır

ecnād [1] askerler, cünd kelimesinin çoğulu

SE1125 Ki iden bendeñi saña münḳād / Ṣanma ḫavf ola yā ża'f-ı **ecnād**

ecr [1] karşılık, ahirete ait mükâfat, sevap

NE1806 Ücret ile ide metā'ın sebīl / Beẕl ide ḫalḳa uma **ecr-i** cezīl

eczā [5] parçalar, kısımlar, cüz' kelimesinin çoğulu

S638 'Aceb hāvan ancaḳ o rūyine tūb / Ki **eczā-yı** fersūde tīġ-ı ḳal'a-kūb

S1133 İdüp rişte-i cānını tābdār / Ṣalar 'ışḳ-ı **eczā-yı** cismine nār

S1332 Yele virdi **eczāsını** gülsitān / Ki destinde cüzdānı ḳaldı hemān

NE520 Ya'ni gelüp mevsīm-i tāb-ı temūz / Ṣaldı hep **eczā-yı** çemen-zāra sūz

SE929 Kimi **eczā-i** laṭīfe dir anı / Kimisi dir beden-i nūrānī

eczā-yı vücūd [1] vücudun parçaları

SE216 Buldı fer nūrı ile heft aḫter / Oldı **eczā-yı vücūda** cevher

edā [11]

1. yapma, yerine getirme ‖ ödeme, verme

S30 Meger neşve-i ʿışḳ ḥālet vire / **Edāsına** Allāh ḳuvvet vire
S202 Odur fārisü'l-ḫayl-i ḥüsn-i **edā** / N'ola fārisī muḫliş olsa aña
NE751 Ḫumm-ı dilüñ cām-ı **edā** ṭālibi / Māyeli ḫum-ḫāne-i cāmı gibi
NE776 Ḫamsede Yaḥyā-yı ḫuceste **edā** / Dir ki anuñ himmeti oldı baña
NE2298 Debdebe-endāz-ı revāḳ-ı kühen / Laḳlaḳa-pīrāy-ı **edā-yı** suḫan
NE2300 Semt-i **edāda** gözedüp tumturaḳ / Olma ṭarrāḳa-fiken nüh revāḳ
NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı faṣīḥ / Defn-i murād üzre **edā-yı** ṣarīḥ
SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i ḥamd-ı Ḫudā / Kilk-i bī-gāneyile ḥaḳḳ-ı **edā**
HH312 Olınup midḥetinde ḥāḳ **edā** / Oldı naẓmı müsellem-i ẓürefā
HH1742 Didi bir bir **edā-yı** ḥizmetini / İtdi ḫoş-dil veliyy-i niʿmetini

2. (dini vecibeler için) yerine getirme, icra etme

HH83 Olamaz şükrini **edā** mümkin / Niʿmetün ḳanġı birini diyeyin

edā itmek [6]

1. söylemek

S621 Cevābın bu güne **iderler edā** / Bu gün baña ise o yarın saña
NE2380 Bu sözi ol merd-i muḳallaḳ-liḳā / Enker-i eṣvāt ile **itdi edā**
HH184 Ḫāme keyfiyyetini **itmez edā** / Her maḳāmuñ maḳāli var zīrā

2. (dini vecibeler için) yerine getirmek, icra etmek

S186 Ki çün **eyledüñ** ḥamd ü naʿtı **edā** / Mühimm oldı şāh-ı cihāna duʿā
SE580 **Eylese** ṣubḥ namāzını **edā** / Her ṭaraf olur idi ḫalḳa ṣalā

3. ödemek, vermek

SE1804 Cizye mālın eger **itmezse edā** / Ḥażır olsun demine vardım aña

edbār {idbār} [1] bkz. 'idbār' md.

S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan ḫiżāb / Çizer resm-i **edbārı** gökden şihāb

edeb [19] terbiye, güzel ahlâk ve uygun davranış; hatalardan sakınmanın yolunu bilme, akıllılık, usluluk

S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni tabʿ-ı **edeb** / Dil olmuşdı mānend-i tīġ-ı ḫuṭeb
S564 Ḥişāruñ ṭolaşdıḳça pīrāmenin / Çekilür **edeble** öpüp dāmenin
S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı ḳo / **Edeb** gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
NE1152 Ḫayli dil-berāne ẓuhūr eyledi / Terk-i **edeb** itdi ġurūr eyledi
NE1193 Olup **edeb** birle ḳafadār-ı şeyḫ / Kilki ile oldı ʿaṣādār-ı şeyḫ
NE3157 İller içinde bu meṣel söylenür / ʿĀḳil edebsizden **edeb** ögrenür
SE800 Gerçi teslīm iderin sözüñe hep / Līk defʿ itdi anı ʿilm ü **edeb**
SE812 Saʿy iden olmaya maḥrūm-ı **edeb** / Müttefiḳdür burada ehl-i ḫıred
SE2304 Ṣaḳla yüz şuyını çün ṣāġar-ı mey / **Edebe** oldı nişān ḫaclet ü ḫūy
SE2356 Bāreke'llāh zihī luṭf u **edeb** / Ki ne minnet ne ḫacālet ne ṭaʿab
SE3011 **Edeb** insāna ʿaceb zīverdür / Nūrdan tāc-ı ḳiyā-güsterdür
SE3016 Şive ṣanur anı nice çelebi / İtdi taḥṣīl-i edebde **edebi**
SE3016 Şive ṣanur anı nice çelebi / İtdi taḥṣīl-i **edebde** edebi
SE3018 Budur ehl-i **edebüñ** bürhānı / Ki müeddeb ola hep aʿvānı
SE3032 Ne saʿadetdür o kim āḳil ola / **Edeb** ü dīni ola ḳābil ola
HH332 Yedi ʿAẕrā ʿizāra Vāmıḳ imiş / Bārek-Allāh **edebde** ʿāşıḳ imiş
HH453 Ẕikr-i nām-ı cevān-ı şekker-leb / Oldı erbāb-ı ʿışḳa terk-i **edeb**
HH718 **Edeb** ile dönüp mürīd ü refīk / Ṭutdılar ḫānḳāha ṭoġrı ṭarīk
HH1405 Ṭurdı ḥüsn-i **edeb** ile el-ḫāṣıl / Hiç bulanmadı ṣūḥ-ı deryā-dil

edebsiz [1] edep yoksunu, utanmaz

NE3157 İller içinde bu meṣel söylenür / ʿĀḳil **edebsizden** edeb ögrenür

Edhem [1] tasavvuf erbabının büyüklerinden biri olarak kabul edilen ünlü sufî İbrâhim b. Edhem. Bir hükümdar olarak bolluk ve refah içinde yaşarken ilahî bir ikazla her şeyden vazgeçerek tasavvuf yoluna girmiştir.

NE356 Pādişeh-i ṣāliḥ ü ʿādil idi / **Edheme** zühd ile mümāṣil idi

edhem [1] kara yağız at

HH2729 **Edhem-i** kilküm oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i dilde yoḳ ḳarār u sükūn

edīb [12]

1. edepli, terbiyeli; zarif, nazik ‖ [tas.] Hakk'ın mertebesinin ehli olan gerçek arif

S201 İder vaşfını minber üzre ḫaṭīb / N'ola arḳasın oḫşasa her **edīb**
SE1022 Bezme rengīn söz-ile nice **edīb** / Virdiler meclis-i Manī gibi zīb

SE3012 Lîk ol kisvet-i vālā-yı **edîb** / Başı devletlilere oldı naṣîb
SE3017 Ḥadd-i ẕātında şu kim ola **edîb** / Ġayrıya ola şiʿārı teʿdîb
SE3019 Lā-cerem eni ü ʿiyāl ü evlād / Olalar deʾb-i **edîbe** muʿtād
HH862 Gördiler ẕāyi oldı pend-i **edîb** / Ne naṣîḥat bilür ne ḫod teʾdîb
HH1743 Ber-ṭaraf oldı kār-ı şeh-zāde / Degdi nevbet **edîb-i** nā-şāde
HH1795 Eyledi şeh **edîb-i** dānāyı / Cümletü'l-mülk-i kişver-ārāyî
HH2150 Var idi ḥāẕıḳ-ı **edîb** ü lebîb / Mîre maḫṣūṣ bir güzîde ṭabîb
HH2262 Bir ḥaḳîm-i **edîbe** beñzersin / Sözlerüñden ṭabîbe beñzersin

2. edebi eser meydana getiren, yazar, şair

SE516 Gelicek ʿarṣa-i ʿarża bu kelām / Gülerek didi **edîbe** Behrām
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı **edîb** / Aldı āyîn-i ḫ̆āce ṭarz-ı ġarîb

edîm [1] yüz, satıh

HH1549 Āsumānî **edîm-i** dāne-nümā / Mūzesinde şerāk idi gūyā

Edrine [3] Edirne, Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti ve Rumeli topraklarındaki İstanbul'dan sonraki ikinci şehridir.

HH801 Bu arada o fāżıl-ı ʿālî / **Edrine** şehrine olur vālî
HH807 **Edrine** şehrine olup vāṣıl / Gülüp açıldı iki ġonce-i dil
HH844 **Edrine** şehri pür-ḫurūş oldı / Cümle ḫalḳı siyāh-pūş oldı

edvār [3]

1. doğu mûsikîsine âit eski nazariyat kitapları (makamlar ve usûller dâire şeklinde şemalarla gösterildiği için bu isim verilmiştir) ‖ musiki

S1069 Gözet muṭribā devr-i uṣūlün hemān / Dili eyle **edvār** ile ser-girān
NE1928 Ḳaṣdı bu taʿlim-i ġulām eyleye / Nüsḫa-i **edvārı** tamām eyleye

2. devirler, asırlar, çağlar

SE2709 Ḳuṭb-i ṣābit gibi erbāb-ı vaḳār / Dönmeye münḳalib olsa **edvār**

edyān [1] dinler, bkz. 'ilm-i edyān' md.

SE749 ʿİlm-i ebdānı o sulṭān-ı kerîm / ʿİlm-i **edyāndan** itdi taḳdîm

eʿamm [1] en umûmî, pek şâmil

NE1925 Vardur ekābirde **eʿamm-ı** ʿavām / Anları şanur sebeb-i iḫtişām

eʿaz [1] aziz, değerli, saygın

SE1877 Mekrametle ola ger cāndan **eʿaz** / ʿÖẕr-ḫāh-ı ġam-ı māder olmaz

eʿaz ṭutmaḳ [1] değerini bilmek, el üstünde tutmak, baş tacı etmek

SE2199 Anı **ṭut** luṭf-ıla cānuñdan **eʿaz** / Ki burun yüzün olınca düşmez

efāʿî [1] engerek yılanları

HE64 Görünse rūy-ı mihr-i pür şuʿāʿı / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı **efāʿî**

efʿāl [1] işler, eylemler

SE1391 Ḥāline şāhid olur **efʿālı** / Ṭuyulur söylemedin aḥvālı

efʿāl-i şūm [1] uğursuz işler

NE2478 Gözi ile itdügi **efʿāl-i** şūm / Ṣayılamazdı çū vebāl-ı nücūm

efāżıl [1] en faziletli, en değerli

HH582 Ser ü ser defter-i **efāżıl** idi / Fihris-i nüsḫa-ı feżāʾil idi

efḍal, efżal [6]

1. en üstün

NE204 ʿAzmi ledün ʿilmi içün cezm idi / **Efḍal** ü evlā-yı ulu'l-ʿazm idi
NE1794 Ḫalḳa sirāyet cihetinden velî / Cūd ü seḫā cümlesinüñ **efḍali**
HH122 Cümle-i enbiyādan **efḍāldür** / Ekmel-i evliyā-yı kümmeldür
SE636 **Efżal-i** nükte-verān-ı kümmel / Yaʿnî ʿallāme-i aʿẓam Ekmel
HH277 Kārı dāʾim ʿibāda reʾfetdür / ʿAmeli **efḍal-i** ʿibādetdür

2. en fazla

SE579 Gündüzi **efḍal-i** ṭāʿatda idi / Ṣubḥa dek gice ʿibādetde idi

efendi [10]

1. seyit, çelebi, hoca. Okuyup yazması olanlara unvan olarak verilen bir tabirdir; ululama unvanı olup başlıca âlimlere ve kalem ehline mahsustur.

NE2788 Bir yañadan gün gibi oldı ʿayān / Nāmı Kuloğlı bir **efendi** hemān
HH423 Şāh-i maʿnî-sipāh-ı fażl-penāh / Yaʿnî Nevʿî **Efendi**
HH596 Gitdi Ḳāḍı **Efendi** şevketle / Dil-i şāf u ḫulūṣ-ı niyyetle
HH835 Pîr-i Kenʿān gibi çeküp ġamını / Ṭutdı Mollā **Efendi** mātemini
HH244 Nām ile dehrüñ erc-mendidür / Aḫî-zāde Ḥüseyn **Efendidür**

HH628 Bildi Ḳāḍı **Efendidür** ancaḳ / Himmetine göre murād alacaḳ
HH656 ʿAfvı yoḳdur görince bī-edebi / Ḫayli güçdür **efendinün** ġażabı

2. sahip

HH632 Oldı nā-geh o māh tābende / Ḳulı olan **efendiye** bende
HH2517 Oldı cāndan ol iki efgende / Her biri bir **efendiye** bende

3. (erkekler için) seslenme sözü

NE2180 Nefsi ṭoḳuz dirler **efendi** zenüñ / Ḥırṣını fikr eyle zen-i tāzenüñ

efġān [8] acı ile bağırma, inleme

S274 İrişdi semāvāta **efġān-ı** kūs / Felek oldı pür-nāle kazġān-ı kūs
SE1193 Şāh düşdi diyü meydānda hemān / Düşdi ʿasker içine bir **efgān**
SE1924 Ser-be-ser ʿaskere düşdi **efġān** / Anda bir ḥamle ḫaṭā geçdi hemān
SE3241 İstemezseñ eger āh u **efġān** / Ġamze-i mestüñi żabṭ eyle heman
SE1880 Ölüsin aña gele **efġāna** / İde kāşāneñi mātem-ḫāne
HH1434 Oldı ġurrende geldi **efġāna** / Atdı kendin şeh-i cihān-bāna
HH2591 Derd-i hecr ile kārum **efġāndur** / Bir tefaḥḥuş olunsa iḥsāndur
HH1803 Gördi var her firāḳuñ orānı / Kesdi bir laḥẓa āh u **efġānı**

efġān itmek [3] acı ile bağırmak, ıstırapla inlemek

S1074 Felek gördi her ferdi nālān ider / Dögüp sīne aḫterden **efġān ider**
S1090 Nedür muṭribā neyde bu nāleler / Ki zaḫmına el degse **efġān ider**
NE2246 Ḳapuda ṣad nāle vü **efġān idüp** / Ḳapu gibi çāk-ı girībān idüp

efgende, efkende [14] yıkılmış, yıkık ‖ çaresiz düşmüş ‖ aşık

S517 Zer içün ṣavar mest-i **efgendesin** / Çaġırdı çaġırdı ṣatar bendesin
S1060 O ney tīr-i **efkende-veş** oldı zār / Ki iñler yürür çaḳ bulunca ḳarār
NE2156 Boġçası bārı ile zār u zebūn / Yolda ser-i **efgende** vü ḫaclet-nümūn
NE2995 Oḫşayaraḳ dirdi kemer de aña / Ḳaçma bu **efkendeden** ey dil-rübā
SE1105 Cümleten şāhlar oldı bende / Ser-be-ser taḫt-nişīn **efkende**
SE1279 Cümleden dāʿī-i **efkende** faḳīr / Yeʿs-ile olmış idi ʿuzlet-gīr
SE2014 Ḫam-ı ebru gibi ʿālem yek-ser / Ġamze-i mestine **efgende** geçer
SE2061 Nice dānālar olur **efgende** / Gūşe-i ḳahvede yā külḫende
HH317 ʿIşḳ ider kūh-ı Ḳāfı **efgende** / ʿIşḳ ḳande o bī-nevā ḳande
HH988 Ḳıldı çoḳ ser-firāzı **efgende** / Tācıdur ol ḥabāb gerdende
HH1005 Oldı **efgende** ber-ṭaraf ġavvāṣ / Gitdi her sūye çāre-cūy-ı ḫalāṣ
HH1015 Oldı **efgende** Rüstem ü Bījen / Aġlamaz bu cihānda kendi düşen
HH1270 Ḫas ü ḫāşāki eyleyüp kende / Bī-şemer şaḫı itsün **efgende**
HH2517 Oldı cāndan ol iki **efgende** / Her biri bir efendiye bende

efʿī [1] engerek yılanı

SE1667 İndürür mürġı seçer şaḫından / Çıḳarur **efʿīyi** sūrāḫından

efkār {efgār} [2] yara

NE2722 Sīnesi **efkār** ile mālī olan / Ṣafḥa-i dīvān-ı ḫayālī olan
SE271 Ṭabaḳātına Celālüñ gūyā / Vardı **efkār-ı** dil-i ʿuḳde-güşā

efkār [23]

1. fikirler, düşünceler

S1506 Bi-ḥamdi'llāh **efkār-ı** ḫāṭır-fürūz / Murād itdügim gibi itdi bürūz
NE1843 Eyledi tercīḥ bu **efkārdan** / Çāre ṭaleb olmaġı ʿayyārdan
NE2045 Gerçi ki bir gözli idi mihr-veş / Sözün **efkāra** velī rişte-keş
SE1503 Ḳıl tedārük ne ise **efkāruñ** / Ṭutumı ḫırlı degil sālāruñ
SE2773 Naẓaruñ cerbezedür ikṣārı / Eblehüñ naḳış olur **efkārı**
SE3433 Güş idüp bu sözi ol şūḫ-ı cihān / Saḫt olup başladı **efkāra** hemān
HH58 Niçe **efkār** olur namāzumda / El namāzında ben niyāzumda
HH514 Oldı **efkār** içinde reʾy-i sefer / Hem-çü reng-i siyāh bālā-ter
HH980 Lāḥẓa lāḥẓa iderdi ol ḫāʾin / Gūne gūne ḫıyānet **efkārın**
HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün naḳş-ı dīvār / ʿAmelden ḳalmış idi raḫş-ı **efkār**

2. kaygı, üzüntü, tasa

NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ **efkārı** var / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı var
NE2724 Dest-ḫūşı deste-i murdār olan / Deste-zen-i hāven-i **efkār** olan
NE2750 Dāʾim olur lücce-i **efkāra** ġarḳ / Gāhī miyān-pāça ider gāhī larḳ
SE217 Ḫavż-ı ḥikmetde iden ḫavż-ı biḫār / Ola vaṣfında ġarīḳ-ı **efkār**
SE1035 Uzanup fikret-i ḳadd-i mevzūn / Oldum **efkār-ı** dırāz-ıla zebūn
SE1142 Bir işaretle ḳılur ʿazm-i diyār / Tīr-i bārān-ıla eyler **efkār**
SE1284 Bir şeb ol fikr-ile **efkār-ı** ḫazīn / Ḫābe vardı dil-i peyġūle-nişīn
SE2648 Budur iblīs-i leʿīnüñ kārı / Getürür ḳalbe nice **efkārı**
HH534 ʿĀḳıbet ḥasbe olmayup çāre / Döndi **efkārı** ʿāşıḳ-ı zāre

HH645 ʿĀded üzre deri idüp dīvār / Eyledi feṯḥ-i daḫme-i **efkār**
HH2004 Nīzeler kim zırıhdan itdi güẕār / Açdı endīşe ḳuflını **efkār**
HH2420 Rāh-ı **efkārdan** olup pūyān / İleri geldi iki naḫl-i revān
HE72 Ḳaşım **efkār-ı** ġamla pīç-der-pīç / Açılmaz ḳufl-i endīşe gibi hiç

Eflāk [2] Tuna ile Karpatlar arasında bulunan ve Osmanlı hâkimiyeti döneminde özel bir idarî statü tanınan, bugünkü Romanya'nın güney kısmını oluşturan bölge.

NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḫ-ı Rūm ili / Serḥad-i **Eflāk** u Ṭuna sāḥili
SE3118 Vardı **Eflāḳ** ilin itdi ġāret / Ḳaraman oġlına degdi furṣat

eflāk [30] felekler ‖ gökyüzü

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i **eflāk** ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı tāk
NE110 Ḳubbe-i **eflāki** idüp lācüverd / Yazdı güneşden aña zerrīn verd
NE119 Çeşme-i ḫūr-maḳsim-i **eflāk** anuñ / Feyżinüñ icrā ḫūrıdur hāk anuñ
NE258 Cilvegehüñ şaḥn-ı İrem bāġıdur / ʿArṣa-i **eflāk** atuñ oynaġıdur
NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi semekden semmāk / İki izi noḳṭa-i **eflāk** ü ḫāk
NE287 Uġradı **eflāke** giderken o şāh / Günbed-i fīrūze-i Behrām-ı rāh
NE290 Cāmiʿ-i **eflāke** iderken ʿubūr / Yaḳdı o maḳṣūrede ḳındīl-i nūr
NE394 Cūşa gelüp ol yedi deryā-yı nār / Toz degil **eflāke** erişdi buḫār
NE2801 Ṭuydı neye uġradığın neylesün / Cān gibi **eflāke** mi ʿazm eylesün
NE2962 Şaʿşaʿa-i mār ile çıḳup ḫākden / Tāc ḳopar idi ser-i **eflākden**
SE427 Eylese encüm-i **eflāke** naẕar / Olalar manẓara-i rāz-ı ḳader
SE666 Birisi eyledi Ṭūr üzre kelām / Birisi eyledi **eflāke** ḫırām
SE684 Berg-i ter dil uzadur **eflāke** / ʿĀḳıbet derd-ile yüz ḳor ḫāke
SE862 Meşelā kendümi şaçar ḫāke / Toḫm-ı encümle döner **eflāke**
SE1101 Varduġı milkete girdi bī-bāk / Nite kim pertev-i mihr-i **eflāk**
SE1424 Naẕar it kūhda seng ü ḫāke / Baş çeker himmet-ile **eflāke**
SE1425 Şeh-per-i ʿazm-ile her ẕerre gubār / Gāh olur kim ider **eflāke** güẕār
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler açar / Nāvek-i fikri nüh **eflāki** giçer
HH18 Ṭās-ı gerdūnı heft-cūş itdüñ / Kūs-ı **eflāki** pür-ḫurūş itdüñ
HH19 Yedi deryā-yı bī-sükūn **eflāk** / Yedi keştī-i bī-sütūndur ḫāk
HH26 Yediler virdiler şeref ḫāke / Heft aḫter niteki **eflāke**
HH40 Çıḳa eflāke gūy-ı ʿarṣa-i ḫāk / Biribirine ṭoḳına **eflāk**
HH105 Sāyebān oldı ebr ol pāke / Gūyīyā sāye şaldı **eflāke**
HH175 Zehrini ʿAḳrebüñ idüp tiryāk / Ḳıldı anı münebbih-i **eflāk**
HH1433 Urdı pūlād şānesin ḫāke / Ḫas ü ḫārı şavurdı **eflāke**
HH1445 Başı oldı ber-ā-ber-i **eflāk** / Gūyiyā çıḳdı ṭāreme ser-i tāk
HH1446 Baḳup ol ejder-i ġażab-nāke / Ḳaçdı eṭfāl-i encüm **eflāke**
HE31 Kederden sāde çarḫı pāk ḳıldı / Menār-ı cāmīʿi **eflāk** ḳıldı
HE36 Olupdur ẕullesüz bir ḫayme **eflāk** / Kenārı ḫendeḳ-i jerf ü ḫaṭar-nāk
HE60 Ṣadā-yı raʿd ile berḳ-i şerer-nāk / Olur hengāme-gīr-i şaḥn-ı **eflāk**

eflāke çıḳmaḳ [4] göklere yükselmek, her yana yayılmak

HH40 **Çıḳa eflāke** gūy-ı ʿarṣa-i ḫāk / Biribirine ṭoḳına eflāk
HH584 Nuṣret itdikçe meẕheb-i pāke / **Çıḳdı** ينصر الله **eflāke**
HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup niḫāl-i şecer / **Çıḳa eflāke** ḫūb günbedler
HH1790 Şehre geldükde ʿāṣıḳ-ı meʾyūs / **Çıḳdı eflāke** bang-ı ṭabl-ı cülūs

eflāke irgürmek [1] göklere ulaştırmak, göklere çıkarmak, yüceltmek

SE1198 Birin **irgürse** eger **eflāke** / Birini ḳahr-ıla urur ḫāke

eflāke irişmek [1] göklere ulaşmak, yükselmek

S663 Ḥişāra idüp tekye-ber-ḫānḳāh / **İrişmişdür eflāke** saḳfı külāh

Eflātūn [5] M.Ö. 430-348 yılları arasında yaşamış, Aristo'nun hocası olan antik klasik Yunan filozofu. Asıl adı Platon'dur. Edebiyatta akıl, hikmet ve iasbetli görüş timsali olarak kabul edilir. Ayrıca bkz. 'Felāṭūn' md.

SE143 Gerçi ʿuryānlıġıla çarḫ-ı denī / Küpe ḳoydı nice **Eflātūnı**
SE770 Ḥükemāya olıcaḳ **Eflāṭun** / Meşʿal-i fikret-ile rāh-nümūn
SE1729 Ḳuvvet-i ḥikmet-ile **Eflāṭūn** / Ḳıldı İskendere Dārāyı zebūn
HH21 Ḥikmet-i bāliġañda zār u zebūn / Heft-sāle ṣabiyy-veş **Eflaṭūn**
HH2169 Marażum oldı fenn-i ʿışḳ-ı cünūn / Görmemişdi bu fenni **Eflāṭūn**

Efrenc [1] Avrupalı, Frenk

NE442 Bulmadı bābında maḥall-i cülūs / Ḳulluḳ ider dāver-i **Efrenc** ü Rūs

efrūḫte [1] yanmış

NE2938 Çarḫ gibi ḫırḳa-i zer-rūḫte / Bir gün olur nār ile **efrūḫte**

efrūz [1] alev, parıltı

NE1573 Başdan alup meşʿale **efrūz-ı** ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki ider reft ü rūb

efsāne [19]

1. dillere düşen olay, hâl ve destan, meşhur olmuş hadise

S660 Bu **efsāne** bir ḳıṣṣa-i naġzdur / Tehī post ṣanma ṭolı maġzdur
S1189 Döküp ḥabbını söyler **efsānesin** / Ṣaçar dām-ı tezvīrine dānesin
NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḫanın maḫż-ı ḳāl / Diñle bu **efsāneyi** de ʿibret al
NE2458 Diñle bu **efsāneyi** de ʿārif ol / Hezl dime nüktesine vāḳıf ol
NE2760 Żabṭ ide gör var dil ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu **efsāneyi**
NE3078 Ḫāme bu **efsāne** ile ḫāliyā / Eyledi dest āḫir-i bezm-i ṣafā
SE118 Oldı **efsānelerüm** şöyle dırāz / Şeb-i yeldā olamaz defter-i rāz
SE936 Dilde **efsāneleri** ḳomadı tāb / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb
HH1825 Nevbet-i naẓm-ı dürr-i **efsāne** / Degdi çün Laʿlī-i suḫan-dāna
HH2679 Nice **efsāne** kim füsūn oldı / Eṣeri dāfʿ-i cünūn oldı
HE22 İdüp **efsāneyi** naẓma bahāne / Suḫan bezminde ḳıl ġarra terāne

2. gerçeğe dayanmayan, asılsız söz ve hikâye

S427 Ṣarāb olsa maẓmūn-ı cām-ı süḫan / Kesel geldi zīrā ki **efsāneden**
S1232 İder bunda pür-neşve naḳş-ı ʿamel / Virür anda **efsāne** ḫˇāb-ı kesel
NE1360 Ṭut sözümi diñleme **efsāne** hiç / Gitmeyelüm gel beri yabana hiç
NE1945 Kimisi **efsāne** dir eglendürür / Kimisi efsūn ile diñlendürür
SE2071 Sözüm **efsāne** degil ḥikmetdür / Bu meṣelden ġarażum ʿibretdür
SE2891 Göñül eglencesidür ehl-i dile / Eglenür ʿāşıḳ ol **efsāne** ile
HH1221 Anlar **efsāneden** varup ḫˇāba / Degdi nevbet bu zār u bī-tāba
HE20 Yine başla dilā bir ḫoş fesāne / Ne **efsāne** füsūn-ı cāvidāne

efsār [1] yular

SE1161 Eyleyüp efser-i baḫtı **efsār** / Ser-firāz oldı çü Mervān-ı ḥimār

efser [2] padişah başlığı, taç

SE153 Geyse derviş nemedden **efser** / Farḳ ile ola fenāsı ser-ber
SE1500 Merd-i ḫūş-yār u dil-āver idi / Lāyıḳ-ı salṭanat ü **efser** idi
SE1161 Eyleyüp **efser-i** baḫtı efsār / Ser-firāz oldı çü Mervān-ı ḥimār
HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i semendi **efser-i** māh
HH2640 Oldı bürrīde-ser o baḥra ḥabāb / **Efser-i** bāz-günları girdāb

efsūn [10] sihir, büyü

S662 Ki bir luʿb ile ḫaşmı maġbūn ide / Gehī tīġ ura gāhi **efsūn** ide
S1546 Be-çīn ebruvān-ı melāḥat-ṭırāz / Be-çeşmān-ı ḥayrān-ı **efsūn-ı** nāz
NE1008 Nāfiʿ olur gāh olur **efsūn** gibi / Ḳātil olur gāh gül- **efsūn** gibi
NE1945 Kimisi efsāne dir eglendürür / Kimisi **efsūn** ile diñlendürür
SE390 Açdı **efsūn-ı** niyāz ile deri / Aldı getürdügi deñli güheri
SE2000 Bil ki öte ucıdur melʿūnuñ / Baḳma **efsūnına** ol maġbūnuñ
SE3289 Hīç aldırmayup ol āvāre / Didi **efsūn** yaramaz bīmāra
SE3383 Açsa **efsun** u fesāneyle maḳāl / Feṯḥ ola nice ṭılısm-ı eşkāl
SE3427 O perīye idüp **efsūnı** eṣer / Girdi ol dem içine şeyṭānlar
HH1726 Āb-ı **efsūn** ile o sāḥir-çeşm / İtdi teskīn-i tāb ü āteş-i ḫaşm

efsūn-ger [1] büyü yapan, sihirbaz

S1427 Ṣaḳın aldanup şiʿr-i **efsūn-gere** / Ḳoyulma hemān zevraḳ-ı sāġara

efsūs [5]

1. üzüntü, tahassür

HH76 Her füsūnkār günbed-i fāḫir / Āh-ı **efsūs** ile ṭolar āḫir
HH506 Āh ü **efsūsı** terk idüp āḫir / Çāre fikr itdiler aña vāfir
HH1600 Āh ü **efsūs-ı** ʿāşıḳa her bār / Bir görünmez belā olur aġyār

2. yazık, eyvâh

NE1039 Ḫayf u ṣad **efsūs** irüp vaḳt-i ḫāl / Eyledi ol ḫālet ile irtiḥāl
NE1968 Ḫayf ü ṣad **efsūs** ki ʿömr-i ʿazīz / Dāʾim o yoldan ṭuta rāh-ı girīz

efsürde [6] donmuş, donuk

S216 Eger ḳılsa taḥrīr içün imtiḥān / Ḳalem gibi **efsürde** ola benān
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / Vir **efsürde** cisme yine tāb u fer
S1374 Dil **efsürde** iken bulur fer ü tāb / İçerden giyüp kürki mest-i ḫarāb
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı **efsürde** bu ten / Çıḳan ammā yine ʿayınıyla beden
SE1878 Levḥaşa'llāh zen-i şevher-mürde / Ḳālıb-ı mürde gibi **efsürde**
HH359 Yaʿni defterde yoḳlayup mürde / Cān bula gāhī nice **efsürde**

efsürde-dimāġ [1] beyni donmuş, düşünemez olmuş

SE3464 Tek ṭur iy ḫāsid-i **efsürde-dimāġ** / Dem-i serdüñle söyinmez bu çerāġ

efsürde-hūş [1] aklı tutulmuş, şuurunu yitirmiş
NE3006 Ey mey-i ġafletle olan tīre-hūş / Sāġar-ı ḫālī gibi **efsürde-hūş**

efsürde itmek [1] dondurmak
SR8/2 **Efsürde idüp** ābı ider bezmi müzāb / El-ḳışşa fenāyile beḳā ʿışḳ iledür

efsürde-licām [1] donmuş gem, (at için) hareketsiz, gemi kasılmış
SE2484 Eyledi Ḳayṣar-i Rūmuñ bu peyām / Tevsen-i şevḳını **efsürde-licām**

efsürde-mār [1] donmuş yılan
S1211 Baḳar aña tiryāki-i nā-bekār / Şitā vaḳti mānend-i **efsürde-mār**

efsürde-ḥicāb [1] utanma duygusunu yitirmiş, arsız hale gelmiş
SE2539 Ekşer ol fiʿli iden ḫāne-ḫarāb / Ḳıldı mestūresin **efsürde-ḥicāb**

efsürdegī [1] donukluk, duygusuzluk
S558 Ḳomaz sūz-ı ʿaşḳ anda pejmürdegī / Mey-i ṣāf-veş bilmez **efsürdegī**

efsürdelik [1] donukluk, duygusuzluk
HE4 Süveydāyı ḫalāṣ it mürdelikden / Nişāne ḳalmasun **efsürdelikden**

efşürde [1] iyice sıkılmış
SE831 Dest-i ḳudretde olup **efşürde** / Feyż alur ḳālıb-ı ḫāk-i mürde

efṭas [1] (burun için) yassı, basık
SE1346 Bīnī-i **efṭas-ı** sūrāḫ-nümā / Bir çürük baḳlaya beñzer meşelā

efzūn [3] fazla, aşkın
SE1115 İtmege āteş-i ḫarbi **efzūn** / Eylemiş kīse-i bārūtı nigūn
SE2054 Kesb-ile olsa muḳadder **efzūn** / Ḫār-kenler bula Genc-i Ḳarūn
SE3415 Gerçi kim māl u menāl **efzūndur** / Yere giçsin ṭutalum Ḳarundur

efzūn itmek [1] artırmak
SE2376 Dili deryā gibi ḳıl ehl-i sükūn / Seyl-veş cuşişüñ **itme efzūn**

efzūn-ter [3] daha çok, daha fazla
SE912 Derd-ile müntaẓır-ı maḥşer ola / Seneden her güni **efzūn-ter** ola
SE1455 Ḥadden **efzūn-ter** ola müktesebi / Ḥasebi ẓāhir ü ṭāhir nesebi
SE3514 Feyż pey-der-pey ü ḥırş **efzūn-ter** / Baḥr cūşende vü ben teşne-ciger

eger [2] binek hayvanlarının sırtına konulan ve binicinin rahat oturmasını sağlayan nesne; eyer
NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla semend / Ṣaldı **eger** çekdi gümüş siyeh-bend
NE2464 Eyler idi bulsa caḥīme sefer / Urmaġa gül-gūnına laʿlin **eger**

egerçi [4] her ne kadar, gerçi
S614 **Egerçi** nice baḫş olur dā'imā / Ki taḥrīri tafṣīl ider iḳtiżā
S1061 Nedür muṭribā neyde bu naġmeler / **Egerçi** hep aġzuñdan alur ṣatar
S1137 **Egerçi** ṭutupdur reh-i rūşeni / Geyer şemle mānende-i Gülşenī
HH672 Dūr-bīn ol **egerçi** serkeş iseñ / Yavaş ol her ne deñlü āteş iseñ

egilmek [7]
1. belinden öne doğru bükülerek durmak
SE155 Ehl-i cāhe **egilüp** virme müdām / Büt-perestāna ḫuşūʿyile selām
SE2117 **Egilüp** buldı selāmet mirfaḳ / Olmasa rıfḳı olurdı iki şaḳ
SE2721 **Egilüp** ḫāke teveccühde hemān / Ḳalmamış arada çoḳluḳ meydān
SE1240 Mürteşī oldı ḫayāsız oġlan / **Egilür** aḳçayı gördükde hemān
2. (ağız için) yamulmak, çarpılmak
HH778 Söyleyince aġız **egilse** gerek / Baḳıcaḳ çeşmi kör ḳalsa gerek
3. bükülmek, yamulmak
SE1977 Bādedür cevher-i iksīr-i fesād / **Egilür** olsa da lā-büd pūlād
4. eğik duruma gelmek, bir tarafa doğru kaymak
NE503 Düşdi külāhı **egilüp** ġoncanuñ / Sünbüli ṭaġladı yine gülşenüñ

egin [3] sırt, omuz
SE2171 Düşicek nekbete mānend-i ḫazān / Ṣolar **egnindeki** gülgūn ḳaftān
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle ḳadr-i celī / **Egnine** giydi cübbe-i ʿaselī
SE3006 **Egnüme** naḳışlı ḫilʿat virdi / Başuma tāc-ı kerāmet virdi

eġlami {iġlām+ı} [1] şehvet uyandırıcı ‖ azgın
NE2714 Yaʿni galātın başı eñ **eġlami** / Muġlim-i mezbūruñ olan mülzemi

eglemek [6] oyalamak, avutmak
NE1664 Ṭıfl-ı dilin **egler** o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem alup ele aġaçdan at

SE1157 Mālih̤ulyā ile **egler** gönlin / K̤uru sevdāyıla egler gönlin
SE1157 Mālih̤ulyā ile egler gönlin / K̤uru sevdāyıla **egler** gönlin
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı dil-bere çāre / Bārī **egler** fesāne bir pāre
HH569 Gördi āh̤ir o heft āvāre / **Eglemekdür** hemān anı çāre
HH1226 **Eglemezlerse** bir nefes anı / Çıḳmaḳ üzre fiġān ile cānı

eglence [5] neşeli ve hoşça vakit geçirten şey

SE896 Aña **eglence** olup fikr-i liḳā / Mūnis ü hem-dem ola luṭf-ı Ḫudā
SE2632 Fikri **eglence** olup şām ü seḥer / O perī ḥāşılı gözümde uçar
HH2779 Nuḳl-i bezm eyle ehl-i ʿirfāna / Olsun **eglence** ḥayl-i rindāna
SE2891 Göñül **eglencesidür** ehl-i dile / Eglenür ʿāşıḳ ol efsāne ile
HH572 Göñül **eglencesiyle** ol ġamgīn / Ḥafaḳanın biraz ide teskīn

eglendürmek [1] hoşça vakit geçirtmek

NE1945 Kisi efsāne dir **eglendürür** / Kimisi efsūn ile diñlendürür

eglenmek [5]

1. durmak, vakit geçirmek, oyalanmak

S1391 Çoḳ **eglenmez** āh̤ir cezāsın bulur / Bunuñ nesri ġāyet ziyān-kār olur
NE3051 Çekmez idi devrden aṣla keder / Sāġar-ı mey **eglene** elde meger
HH1881 Āh̤ir **eglenmeyüp** o mihr-i cihān / K̤aṣrdan şeh-nīşīne oldı revān
HH1292 Baḥrda bād āb idi berde / Göñli **eglenmez** idi bir yirde

2. hoşça vakit geçirmek

SE2891 Göñül eglencesidür ehl-i dile / **Eglenür** ʿāşıḳ ol efsāne ile

egmek [5]

1. eğik duruma getirmek

SE2625 Ḥāşılı zūr-ıla zaḥmet virdüm / **Egdüm** ol naḫlı çatala girdüm
SE2910 Ravża-i K̤udsüñ olur güstāḫı / K̤oparur mīve **egüp** her şāḫı

2. (baş için) bükmek

SE3149 Yire baḳmaḳdadur **egmiş** serini / Gözedür mekr-ile furṣat yerini
SE3351 Baş **egüp** ṭalṣa yem-i ʿişyāna / Ḥīle taʿlīmin ider şeyṭāna
SE3490 Elifi kim kec idüp yazsa duʿā / Ṣarıġın **egmiş** ider ʿazm-i veġā

Egri [1] Bugünkü Macaristan'ın kuzeyinde yer alan Eger şehri; burada bulunan Osmanlı kalesi, Egri kalesi

NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile ḳaddin ḳemān / **Egriye** ṭoġruldı o şāh-ı cihān

egri [5]

1. doğru ve düzgün olmayan

SE3493 Saṭrını **egri** ide yay gibi / Uymaya zīr ü bem-i nāy gibi

2. kötü, kötü yola sapmış kişi

NE2948 **Egri** olan kendüye eyler ziyān / Dest-geş-i ʿālem olur çün kemān
SE3349 **Egridür** ḳābil-i ıṣlāḥ olmaz / Yaşadıḳça güc olan ṭoġrılmaz
SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil alur / **Egriler** yay gibi bend içre ḳalur

3. (ağız için) şom, uğursuz

SE2624 Didüm iy şūḫ olurın mā-ḥażarı / Aġzı **egrilerünüñ** bende-beri

egri gitmek [1] doğru yoldan çıkmak, kötü yola sapmak

SE1071 Ḥaddüni yaʿnī tecāvüz itmez / Toġru yolı ḳoyup **egri gitmez**

egri naẓar itmek [1] itaatsizlik etmek, kötü davranmak

NE2574 Bir gözümüz ursa çıḳarsaydı er / İtmez idük bir ara **egri naẓar**

eḥādiṣ [1] ortaya çıkan şeyler, olaylar

NE2407 Geldi **eḥādiṣde** ḳavl-i şarīḥ / Oldı bu maẓmūn ile naḳl-i şahīḥ

eḥaḳ [2] yakışır, en layık, müstehak ve şayan

NE1297 K̤ule-i gerdūn disem aña **eḥaḳ** / Oldı ʿadüv ḳahrı içün pür-berḳ
SE2734 Terbiyet itmek için oldı **eḥaḳ** / Bir iki şāḫı saña ṭutdurmaḳ

eḥibbā [1] dostlar, sevilenler

HH2466 Gerçi güçdür ḳomaḳ **eḥibbāyı** / Ẕevḳdür görmemekde aʿdāyı

ehl [128]

1. sahip, malik ‖ bir vasfı taşıyanlar

S281 Yemīninde **ehl-i** yemīn oldı yār / Solaġ olsa aña ʿaceb mi yesār
S299 Dümenle olup şayḳa kejdüm-miṣāl / Hücūm eylemiş ḳatle **ehl-i** ḳıtāl
S383 Bunı bildi ol cünd-i **ehl-i** ḥalāl / Ki iḳbāle ḳarşu ḳonulmaḳ muḥāl
S468 Ġam **ehli** ki feyż almaya cāmdan / Ne farḳı olur cām-ı ḥammāmdan

S578 Ṭabīb andan almazsa ger vāyesin / Meẕāḳ **ehli** olmayacaḳ ṭaş yesin
S814 Ṭurur sāḥil-i ġamda **ehl-i** melāl / Ḥarīfān-ı keştī-i şikeste-miṣāl
S845 Ne mey ḥāli kesb itmiş **ehl-i** derūn / Bulanmış biraz tā bulunca sükūn
S957 Ṣurāḥīden irdikçe cāma meded / Olur bāde **ehl-i** ḥulūle sened
S1119 Şeb-i ʿıyşdur ḥırmen-i **ehl-i** hūş / Nihānı ṣafāya odur rūy-ı pūş
S1184 Eger yaḳsa gündüz ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ şevḳını bulmaz **ehl-i** ferāġ
S1499 Ḥased **ehli** naḳşına ḥayrān olur / Eger görse kāfir müselmān olur
NE47 Müstenid-i mezheb-i **ehl-i** yaḳīn / Münteḥib-i çār-ı kitāb-ı güzīn
NE196 Ġāyet-i emniyye-i **ehl-i** şühūd / ʿİllet-i ġaʾibe-i būd u nebūd
NE472 Oldı Sikender gibi evzāʿı ḫūb / Āyinesi ser-be-ser **ehl-i** ḳulūb
NE626 Kimi olur ġırre-i cāh-ı ḳavī / **Ehl-i** ṭamaʿ nikbetī-i maʿnevī
NE852 Müctehid-i mesʾele-āmūz-ı dīn / Ya pīş ü zümre-i **ehl-i** yaḳīn
NE864 Kibr ü ġurūr **ehline** virmez vücūd / Görse erir niteki dīv-i ʿanūd
NE875 Faḳr-ı fenā **ehline** yār u naṣīr / Münkesirüʾẕ-ẕühra muʿīn ü ẓahīr
NE896 Çoḳ yaşamaz ẓulm ile **ehl-i** ḍalāl / Devleti ġayriye ider intiḳāl
NE901 Tīġi olur reg-zen-i **ehl-i** ʿinād / Sākin olur cünbiş-i ʿırḳ-ı fesād
NE918 Şāhlara cümle budur emr-i Rab / Sevḳ ideler **ehl-i** emānātı heb
NE1138 Güş idüp anı didi **ehl-i** şuʿūr / Geldi suḫan mülküne şāḥib-ẓuhūr
NE1510 Kimisi bir ḫāniḳa ibdāʿ ider / **Ehl-i** ṭarīḳat gelür iḥyā eder
NE1533 Ḥażret-i üstādda her **ehl-i** hūş / Feyż içün olurlar imiş çeşm ü güş
NE1555 Gördi ġazāda nice **ehl-i** şühūd / Oldı ġanī rūh şehīdān-ı cünūd
NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez **ehl-i** hedā / Müddeʿī-i keşf gerek müddeʿā
NE1635 Kim ki kerāmet ṣata dellāldür / Keşf-i zamīr **ehline** remmāldür
NE1805 ʿAybını setr etmek içün dāʾimā / Züll-i ṭamaʿ **ehline** eyler seḫā
NE2098 Çoġı ferāset ile geçer **ehl-i** fen / Ādemi işte budur öldüren
NE2114 Bildi nişānın çün o **ehl-i** sebīl / Ġırra olup istemedi hiç delīl
NE2117 Kendüsine didi ol **ehl-i** ẕekā / Baġlusı cāʾiz ki remedden ola
NE2296 Ḥāṣılı ṭutup çomaġa geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden **ehl-i** hūş
NE2712 Meclis olup ʿarṣa-i maḥşer-miṣāl / Ḳopdı çatışmış iki **ehl-i** ḍalāl
NE2855 Olmagla anda da muḫaṣṣa duḫūl / Bulsa olur tābiʿ-i **ehl-i** ḥulūl
SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / **Ehl-i** zühde ne selām ü ne ṣabāḥ
SE418 Ḳıdve-i ṭāyife-i **ehl-i** yaḳīn / ʿUmde-i ḳāṭıbe-i müctehidīn
SE419 Mültekü'l-ebḥur-i envāʿ-ı ʿulūm / Merkez-i dāʾire-i **ehl-i** rüsūm
SE542 Çünki dīvān-ı Ḫudā oldı namāz / **Ehl-i** dīvānıdur erbāb-ı niyāz
SE545 Ābdest alsa ḳaçan **ehl-i** ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el yur evvel
SE615 Bir işāretle idüp **ehl-i** żamīr / Sırr-ı Hūʿdan giderek ola ḫabīr
SE704 Anı bu **ehl-i** kerāmet eyler / Giderek şāh-ı vilāyet eyler
SE733 Ḳadr-i ʿilmi yürü idrāk eyle / **Ehl-i** ʿilme naẕaruñ pāk eyle
SE825 Kesb ü kār üzre olur **ehl-i** ḫayā / Aḳıdur alnı derin ebr-āsā
SE955 **Ehl-i** īmān ile iy Rabb-i mucīb / Raḥmetüñ eyle ʿAṭāyīye naṣīb
SE1041 İtse ol fiʿli ʿiyāẕen biʿllāh / Bir seg-i dūzaḫ olan **ehl-i** günāh
SE1048 Sen de fikr eyleye iy **ehl-i** ḍalāl / Ḥāżır u nāẕır iken Celle Celāl
SE1206 Deyndür boynına mānende-i ṭavḳ / Ki emānātı ide **ehline** sevḳ
SE1223 Bu tesāmuḥla olaldan ruḫṣat / **Ehl-i** rüşvetde bulupdur fırṣaṭ
SE1226 İltizām-ıla nice **ehl-i** ʿamel / Oldılar raḫne-ger-i dīn ü düvel
SE1428 Himmet **ehline** yürü yoldaş ol / Yollarında sürinüp ferrāş ol
SE1483 Ola sermāye-i ḫayrāt-ı ḥısān / Kām-baḫşende-i **ehl-i** iḥsān
SE1551 Çoḳ kerāmet yazar **ehl-i** ḥikmet / Diñle bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret
SE1662 Ḥadeş olur işi **ehl-i** lāfuñ / ʿIrżı da püs pas olur leffāfuñ
SE1873 ʿİbret **ehline** yiter ḥışşe tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām
SE2204 Laḳabuñ aşlını itdükde suʾāl / Böyle naḳl eyledi bir **ehl-i** maḳāl
SE2282 Güş idüp eyledi aheng-i ʿitāb / Virdi **ehl-i** ġaraza böyle cevāb
SE2376 Dili deryā gibi ḳıl **ehl-i** sükūn / Seyl-veş cuşişüñ itme efzūn
SE2419 Kerem **ehli** gibi olmaz dervīş / Fikr-i ferda aña virmez teşvīş
SE2686 Ṣādıḳāne idicek ʿahd ü emān / Ḫulf-ı vaʿd eylemez **ehl-i** īmān
SE2707 Tecribe **ehli** bunı böyle bilür / Kim ki çoḳ söyler ise çok yañılur
SE2929 **Ehl-i** dīvānı müzeyyen ṣaf ṣaf / Cāmeler zer-keş ü envāʿ-ı ṭaraf
SE3008 Līk pā-bend idicek ḥükm-i ḳażā / Yedilür bir ḳıl ile **ehl-i** rıżā
SE3018 Budur **ehl-i** edebüñ bürhānı / Ki müeddeb ola hep aʿvānı
SE3049 Yaʿnī ol bezm-i ḫarīm-i ḥürmet / İtdi rez-duḫterin **ehl-i** ʿiffet
SE3337 Şimdi ol ḫāk ziyāretgehdür / Ġam-ı ʿışḳ **ehline** ḫācetgehdür
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i cūd u kerem / Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı **ehl-i** ẓulm ü sitem
HH272 Alışup mürteşī ile rāşī / Arada **ehl-i** ʿilm idi nāşī
HH293 Oldı **ehl-i** sevād sevdāyī / Özledi semt-i Ḳays-ı Şeydāyı
HH296 Dil ü tabʿ **ehl-i** yār-ı canlar idi / Nükte-gūlar daḳīḳa-dānlar idi
HH337 **Ehl-i** ḥikmet bu ḳavle ḳāʾildür / Zene māʾil zināya māʾildür

HH345 İtme ol fürceyi teferrücgāh / Ki ola ġarḳagāh-ı **ehl-i** günāh
HH349 ʿİsmet **ehline** ibtilādur bu / Emr-i Ḥaḳḳ ile bir belādur bu
HH351 Ḥālet-i cān-güdāz-ı **ehl-i** ḳulūb / Degil illā maḥabbet-i maḥbūb
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā **ehli** / Ḳaldı mānend-i zer ṣafā ehli
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā ehli / Ḳaldı mānend-i zer ṣafā **ehli**
HH1299 El ṣalup **ehl-i** ʿayşa berg-i şecer / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler
HH1374 Böyledür resm ü rāh-i **ehl-i** himem / ŞāhLĪk budur ey ḫuceste-şiyem
HH2629 **Ehl-i** redd ü ḳabūlden ol iki yār / صیه و رنقه fikri ile figār
HE13 Dem-i ḫāyretde tevfīḳuñ refḳ it / Beni gümreh ḳoma **ehl-i** ṭarīḳ it

2. bir işe muktedir olan, ehil, erbap

SR2/1 Bir ḫumdan olur **ehl-i** ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine ġavṭa urulsa ḳābil
S726 Dıraḫtān-ı ʿālī olup ser-be-evc / Gelür **ehl-i** ʿişret aña fevc fevc
S740 İder ʿıyş u nūş **ehlini** kām-yāb / Ḳavī gölgelerde ṭurulmuş şarāb
S853 Anuñla niyāz **ehli** ʿizzet bulur / Ne söylerse dildāra maʿẕūr olur
S833 Ṣunup sāḳiyā laʿl-i ḫandānuñı / Meẕāḳ **ehline** vir nemek-dānuñı
S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / Meẕāḳ **ehline** şemʿ ile şehd-i nāb
S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ Ḫusrevānī binā / İder anda ʿıyş **ehli** ḳat ḳat ṣafā
S1423 Açıḳdur meẕāḳ **ehline** bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ
NE199 Ḫavf u recā **ehline** niʿmü'n-naṣīr / Ḫayr-ı şefīʿ u beşīr-i neẕīr
NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni **ehl-i** ḳıtāl / Cümle yudı yayḳadı deryā-miṣāl
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḥ idüp **ehl-i** sitīz / Döndi çeh-i Rüsteme pür-senc-i tīz
NE413 Semm-i sütūr itdi kimin çār-ı ḍarb / Ṣoydı tırāş itdi kimin **ehl-i** ḥarb
NE635 Şiʿr diyen mücrim olur lā-cerem / Siḥr gibi **ehlüñ** ider müttehem
NE642 Eyle ġurūr **ehlini** āzürde-dil / Ta ki helāk ola gören mürde-dil
NE868 Sevmedi māl **ehlini** Mevlā gibi / Buġżı var erbābına dünyā gibi
NE2304 **Ehl-i** belāġatda budur iʿtidāl / Kʿola maḳāmına muvāfıḳ maḳāl
NE2925 Çeng ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü def ü naʿre-i **ehl-i** hücūm
NE3032 Uyma hevā **ehline** ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i cām-ı meye gūr-veş
SE206 Gelicek mülk-i vücūda ol şāh / Oldı küfr **ehlinin** aḥvāli tebāh
SE449 Şiʿrinüñ ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Oldı ʿışḳ **ehline** bir sermāye
SE631 Ola ḫalḳ içre miṣāl-i iblīs / Müftī-i mācin ü **ehl-i** telbīs
SE763 Göricek ḫüsni olan cānānı / Ḫüsn-i ḫulḳ **ehli** olur sev anı
SE858 Baḳmaz il destine **ehl-i** ġayret / ʿĀr yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE978 ʿIşḳ u şevḳ **ehli** olanlar ḳodılar / Ḥubb-ı āşārı ile nice eşer
SE1327 Cümle baş ḳaldurur **ehl-i** ṭuġyān / Şāh-ı mārāna döner ol nādān
SE1487 Kim gerekse ider **ehline** ʿaṭā / Hüner oldur ki ola cürme cezā
SE1810 Meslek-i **ehl-i** fütüvvet oldur / Cennet-i ʿālīye ṭoġru yoldur
SE2167 Ṣūmdur fi'l-i zinā ġāyet-ile / **Ehlinüñ** ʿömri geçer ẕillet-ile
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol **ehl-i** sitīz / Ṣalmadı nār-ı ġażab şuʿle-i tīz
SE2792 Ṣoñını fikr idemez **ehl-i** veġā / Yürüse ardına baḳmaz meşelā
SE2841 Didi bismi'llāh eyā **ehl-i** veġā / Bize bir niʿmet-i ḥaḳdur bu ġazā
SE3109 Farż olur anda şahādet kiẕbe / **Ehl-i** ġayret dinilür ol ḥizbe
SE3155 **Ehl-i** ṭabʿa hīç olur mı lāyıḳ / Öẕr idüp diye ṭabīʿat sārıḳ
SE3437 Varıcaḳ istemege **ehl-i** recā / Eyledi istemedin ʿarż-ı rıżā
SE3520 Ehl-i dildür bilen anuñ dilini / **Ehliden** ġayrıya açmaz elini
HH235 **Ehl-i** ṭabʿı idüp ġarīḳ-ı niʿam / Ḫalḳa şimdi ṭabiʿat oldı kerem
HH923 Ġayret **ehlini** öldürür ol ʿār / İḫtiyāre kimüñ ne zehresi var
HH2511 Her biri **ehl-i** ḥarbe ser-defter / Birbirinden nesebde bālā-ter
HH2768 **Ehl-i** miʿyāra idelüm cezmi / Üç yüz aḳçe ḳażāya degmez mi

3. bir yerde oturan, sâkin, ahali

NE2692 Vāḳıf olup mesʿeleye **ehl-i** bezm / Ol dem iderler anı teşhīre ʿazm
SE336 Ṣüfʿa daʿvāsını itse lāyıḳ / Milket-i maġribe **ehl-i** maşrıḳ
SE355 Ḫāneden oldı remīde ʿuşşāḳ / Nite kim zelzelede **ehl-i** revāḳ
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep **ehl-i** çemen / Ġonca ġonca yine sūsen sūsen
HH722 **Ehl-i** Ṣama vedāʿ idüp ol dem / Gün gibi çıḳdı şevḳ ile ḫurrem
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr **ehli** cümle mest-i müdām
HH1053 **Ehli** cümle ġarīb-perver idi / Mihmān-dost ādemīler idi
SE129 Yā İlāhī beni ḳıl **ehl-i** veraʿ / Teng-çeşm eyleme çün ʿayn-ı ṭamaʿ
SE1308 Güneşe mihr-i giyā gibi hemīn / Luṭfına baḳar anuñ **ehl-i** zemīn

4. aile ‖ cemaat

NE871 Luṭfı dirīġ eylemedi **ehline** / Ḫāʾib olan levmi ider cehline

ehl-i arż [1] yer yüzünde yaşayanlar, yer ehli

SE195 **Ehl-i arżile** semāvāta emān / Oldı ol mühre zemīn-ile zamān

ehl-i başar [1] sağduyu ve zeka sahipleri

NE1628 Nice ḳaraçı ki kerāmet ṣatar / Munḳura almaz anı **ehl-i başar**

ehl-i cāh [1] mevki düşkünleri ‖ dünyevî hırslara kapılanlar

SE155 **Ehl-i cāhe** egilüp virme müdām / Büt-perestāna ḫuṣūʿyile selām

ehl-i derd [5] dert sahibi, derdi başkasının yüreğini bile yakan ‖ âşık

S1118 Ṣeb-i ʿıyṣdur māye-i **ehl-i derd** / Odur vaḳt-i ṣebkār-ı āh-ı serd

S1521 Müʾeṣṣir süḫan nitekim āh-ı serd / Olur tercemān-ı dil **ehl-i derd**

NE2888 Germī̇-i gī̇r āñsalar ol **ehl-i derd** / Eyler idi derd ile bir āh-ı serd

HH1846 ʿĀşıḳa dil-rübā mı eksük olur / **Ehl-i derde** belā mı eksük olur

HH2167 Ḥükemānuñ bülend-ḳadrisin / **Ehl-i derdüñ** şifā-yı ṣadrısın

ehl-i dil [30] gönül dilinden anlayan kimse, [tas.] neşeli, zevkli, hâl ehli, aşk ve şevk sahibi kimse, kalbi Allah'ın nuruyla aydınanan kimse, ârif-i billâh

S613 Ber-ā-ber ṭutup seyr ider **ehl-i dil** / Birin kimse tercī̇he ḳādir degil

S762 Ḳanı sākiyā ol fuḳāʿ-ı revāḳ / Ki **ehl-i dili** ide ṣī̇rī̇n meẕāḳ

S1519 Bu mātem-serā ḫod müsāʿid degil / Meger merṣiye naẓm ide **ehl-i dil**

NE469 İtse n'ola **ehl-i dile** iltifāt / Oldur olan devlete lāyıḳ zekāt

NE590 Gözümi açar **ehl-i dil** ālāmdan / Ṣaʿṣaʿa-i ḫançer-i Behrāmdan

NE625 Ṣoñra bürūdetle ider münfaʿil / Ḥāṣıl ider derd hemān **ehl-i dil**

NE820 Milket-i Baġdādda bir **ehl-i dil** / Seyrine eṣḫāṣuñ olur müşteġil

NE1110 Feyż-i Ḫudā ḫod mütenāhī̇ degil / Maẓhar olur dāʾim aña **ehl-i dil**

NE1280 Belki ṣafā ide ide vāṣıl ol / ʿĀrif-i cān-perver-i **ehl-i dil** ol

NE2041 ʿĀrif-i **ehl-i dil** ü müşkil-küşā / Pī̇r Meḥemmed Çelebi sābıḳā

NE2342 İtmemege cāna cehālet gezend / ʿĀrif-i **ehl-i dile** besdür bu pend

NE3108 Pāk-naẓar-ı **ehl-i dile** eṣṣelā / Her varaḳı ṣundı kef-i merḥabā

NE3116 Ben bilüp eksiklügüm oldum ḥacil / Ḳalmasın eksiklügüme **ehl-i dil**

NE3118 **Ehl-i dilin** ayaġı topraġuyuz / Cāhilüñ ammā cigeri dāġıyuz

SE288 Fehm ider bu süḫānı ʿāḳıl olan / Tercemānı nider **ehl-i dil** olan

SE293 Ne tevaḳḳuf yiridür **ehl-i dile** / Ne delī̇l isteye ne şübhe ḳıla

SE368 **Ehl-i dil** tercemeden ʿār eyler / Āriyet şāḥibini ḫār eyler

SE612 **Ehl-i dil** her nireye itse güẕār / Nāfiʿ olur nitekim ebr-i bahār

SE623 Ṣorudup her ne kadar ṣatsa vaḳar / **Ehl-i dil** anı ṣayar seng-i mezār

SE1278 **Ehl-i dil** itmiş-idi yeʿsi penāh / Ser-be-ser müntaẓır-ı luṭf-ı İlāh

SE1688 **Ehl-i dil** gāhī̇ idüp şūr u şeġab / Bir laṭī̇feyle olur luṭfa sebeb

SE2294 İy olan ġılżet-i ṭabʿıyla meṣel / Ḳarış **ehl-i dile** sen de incel

SE2699 Gerçek erler bu yola māyildür / **Ehl-i dil** hep bu söze ḳāyildür

SE2708 **Ehl-i dil** fikr iderek dir süḫanı / Söylemez ṭurma zebāna geleni

SE2891 Göñül eglencesidür **ehl-i dile** / Eglenür ʿāşıḳ ol efsāne ile

SE2966 Şu ki inṣaf ide **ehl-i dildür** / Her kişi nevbetine ḳayildür

SE3476 **Ehl-i dil** ṣoḥbeti için maḥżā / Ġurbete düşdi bu ṭıfl-ı zī̇bā

SE3520 **Ehl-i dildür** bilen anuñ dilini / Ehliden ġayrıya açmaz elini

HH2283 Hāʾil olmaz cihānda **ehl-i dile** / Devirür ṭāġı bir teveccüh ile

HH2392 Nedür **ehl-i dile** bu mekr ü füsūn / Ṣūret-i mihrüñ oldı ṭāġ-ı derūn

ehl-i dūzaḫ [2] cehenneme gitmeye layık olanlar, günahkarlar

SE3370 Ṭuna küffār arasında berzāḫ / Dūrdan baḳar ol **ehl-i dūzaḫ**

HH56 ʿAdle kalursa vāy ḫālümüze / **Ehl-i dūzāḫ** güler melālümüze

ehl-i dünyā [3] dünya nimetlerine düşkün olanlar, ahreti düşünmeyenler

SE1094 Sen ulu bildügüñ **ehl-i dünyā** / Ḫaḳ yanında ʿacabā nice ola

SE2434 Ḫunfesāveş anı **ehl-i dünyā** / Götürür çāh-ı mezara güyā

HH2456 Budur aḥvāli **ehl-i dünyānuñ** / Cāhunadur maḥabbeti anuñ

ehl-i fenā [6] kendilerini Tanrı'ya adayanlar

SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endī̇şe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin **ehl-i fenā** yerdi

S1394 Emel tārı pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı gösterür tāc-ı **ehl-i fenā**

NE786 **Ehl-i fenā** ḳabri nider türbeyi / Ḫāk-i fenā ṭutmaz imiş ḳubbeyi

NE2363 Bir var imiş yoġ imiş bir sābıḳā / ʿĀlem-i fānī̇de bir **ehl-i fenā**

SE64 Nūrı her zerrede zāhir ammā / Ḳanı tāb-ı naẓar-ı **ehl-i fenā**

HH370 Dil-i **ehl-i fenāya** yirler olur / Heft günbed yire ber-ā-ber olur

ehl-i fesād [2] bozgunculuk yanlıları, hilebaz

SE1396 Dimiş iy şāh-ı ʿadālet-muʿtād / Baña ẓulm eyledi bir **ehl-i fesād**

SE1636 Aġız açdı söze ol **ehl-i fesād** / Ser-i hemyān-ı ḥıyel oldı güşād

ehl-i fiten [3] ara bozucular, fitneciler

NE903 Bī̇ḫ u bün-i zümre-i **ehl-i fiten** / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol çemen

SE2866 Nā-gehān vāḳıf olup **ehl-i fiten** / Anı bend eylediler ġāfil iken

HH2610 Sırr-ı ser-besteyi ol **ehl-i fiten** / Ceẕb iderdi daḫı göñülde iken

ehl-i ġazā [5] İslâm savaşçıları, gaziler
NE1611 **Ehl-i ġazā** geldi bu āyin ile / Tekyeye ol düşmen-i dīrīn ile
SE1228 Beñzemez **ehl-i ġazāya** ebedī / Ḳılıcın ṣalsa ne deñlü senedi
SE2800 Ṣeyf-i muṭlaḳla idüp ʿazm-i veġā / Ġālib-i muṭlaḳ olur **ehl-i ġazā**
SE2847 Size de ḫāb gibi itdi ṣafā / Ḳılıcı üzre olan **ehl-i ġazā**
HH2643 Görüp ol iki merdi **ehl-i ġazā** / İtdiler fülki anlara iʿṭā

ehl-i ḥāl [5] [tas.] Allah adamı, vecd ve hâl sahibi, derviş
S178 İdüp feyż ile dilleri ḫumm-ı māl / Ṣıġışmadı kendüye her **ehl-i ḥāl**
S672 Ser-ā-ser içinde olan **ehl-i ḥāl** / Olup tāb-ı mihr-i Ḫudādan hilāl
S894 Ne mey kim olup tākide **ehl-i ḥāl** / Ola şekli bīd-i müvelleh-miṣāl
NE418 Şehr-i Sitanbulda bir **ehl-i ḥāl** / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i bī-miṣāl
HH2714 Dil-i ʿāṣıḳ ki yandı ḳāl oldı / Ġıll u ġışş gitdi **ehl-i ḥāl** oldı

ehl-i hevā [5] haylaz, hovarda; nefsin arzularına uyanlar ‖ ehl-i sünnet mezhebinden başka mezheplere mensup olanlar
NE1127 Yoḫsa bizüm gibiler olmaz şümār / **Ehl-i hevā** ḳavline ne iʿtibār
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṣāl-i hümā / Görmez idi hiç izin **ehl-i hevā**
NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı bed bir laʿīn / **Ehl-i hevā** ḥāṣılı kedd-i yemīn
SE114 Ṣol müezzin gibi ben **ehl-i hevā** / Ṭutarın ḳulaġumı olsa ṣalā
HH1584 Gerçi **ehl-i hevādan** idi müdām / Meẕheb-i ʿışḳa olmış idi imām

ehl-i ḫıred [7] akıl sahipleri, akıllı uslu olanlar
NE1359 Şāhid aña Yeṣrib ü Baṭḥa yeter / Her birine **ehl-i ḫıred** cān atar
SE607 Buldı bu ʿālemin **ehl-i ḫıredi** / Feyż-i faż-ıla ḥayāt-ı ebedī
SE812 Saʿy iden olmaya maḥrūm-ı edeb / Müttefiḳdür burada **ehl-i ḫıred**
SE916 Bir iki **ehl-i ḫıred** yār-ı sadīk / Olmış-ıdı baña ġam-ḫˇār u şefīḳ
SE1323 Nice yād eylemesün **ehl-i ḫıred** / Oldı bu zīrā ki ṣad-bār eşed
SE1838 Didi andan ne umar **ehl-i ḫıred** / Şeyḫe kim dergeh-i mīr ola sened
SE2057 İʿtibār eyleyicek **ehl-i ḫıred** / Bulınur bu söze biñ dāne sened

ehl-i ḫıref [1] sanat sahipleri, sanatçılar
SE333 Kendüye ekler-idi ʿizz ü eşref / İtse Cemşīdi ser-i **ehl-i ḥiref**

ehl-i ḫibret [1] bilgi ve tecrübe sahibi
HH1114 Vālī-i şehr **ehl-i ḫibret** idi / Fāris-i ʿarṣa-ı firāset idi

ehl-i ḥużūr [3] kendisini her an Allah'ın huzurunda hissedenler
NE1252 Olsa merāḳıb ger o **ehl-i ḥużūr** / Olur idi ġūte-ḫār-ı baḥr-ı nūr
NE1350 Māhi-i Yūşaʿ gibi **ehl-i ḥuzūr** / Cānı ider ġarḳa-ı deryā-yı nūr
SE844 Kesb ü kārı ḳomış ol **ehl-i ḥużūr** / Eylemiş ẕevki fütūḥa maḥṣūr

ehl-i hüner [3] hüner sahipleri, ustalar
S1508 Bu vādīde bir nice **ehl-i hüner** / Ḳoşup esb-i ṭabʿı gelüp geçdiler
NE939 Devr-i ḳadīm içre bir **ehl-i hüner** / Oldı ʿAcem milketine tāc-ver
NE2343 Bir gün olup meclis-i **ehl-i hüner** / Bir yere geldi nice ṣāḥib-i hüner

ehl-i ʿışḳ [3] aşk ehli, aşıklar
HH450 **Ehl-i ʿışḳa** virür tesellīler / Dil-i sengīn-i yārı nerm eyler
HH2035 Reşk ol ʿāṣıḳa ki maẕhar olur / **Ehl-i ʿışḳ** içre ḳadri ber-ter olur
HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i şekker-ḫā / Gösterür **ehl-i ʿışḳa** ḫavf u recā

ehl-i ʿirfān [2] irfan sahipleri, arifler
HH253 Keffe-i keff-i gevher-efşānı / Ṭutar el üzre **ehl-i ʿirfānı**
HH2779 Nuḳl-i bezm eyle **ehl-i ʿirfāna** / Olsun eglence ḫayl-i rindāna

ehl-i kemāl [3] ilim ve fazilet sahipleri, olgun kimseler
S430 O dem içlerinden bir **ehl-i kemāl** / Nişār eyledi dürr-i dürc-i maḳāl
S685 Olup ḳullesi minber-i vecd ü ḥāl / Meger bābı miḥrāb-ı **ehl-i kemāl**
HH1845 Cevr-i ʿāṣıḳda eylemez iḫmāl / Bu sözi ḫoş dimiş bir **ehl-i kemāl**

ehl-i kerem [1] iyilik sahibi, cömert kimseler
NE3119 ʿAṣr-ı keremde nice **ehl-i kerem** / Eyler iken baḫs-i seḫā vü kerem

ehl-i keyf [1] keyfine, zevkine düşkün kimseler
S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳi uyur **ehl-i keyf** / O keyfiyyet ile geçen ʿömre ḥayf

ehl-i meẕāḳ [1] zevk sahibi, keyfine düşkün, rind meşrep kimseler
NE2153 Münfer ḫāra sunmayan **ehl-i meẕāḳ** / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ

ehl-i nāmūs [1] namuslu ve dürüst insanlar
S1026 Aña kāselīs **ehl-i nāmūsdur** / Meger maṭbaḫ-ı ḫāṣ-ı Kāvūsdur

ehl-i naẓar [9] görüş sahipleri, gönül erleri, [tas.] bakış ve nazarları ile diğer insanları etki altında bırakan, bakış yoluyla telkin eden kimse ‖ arif

S474 Eger dest-i himmet ola perde-der / Bilür nidügin anuñ **ehl-i naẓar**
NE583 Māh-ı nūk-i cāna ider cilve-ger / **Ehl-i naẓar** aña ırakdan bakar
NE2046 **Ehl-i naẓar** ʿārif idi ḫāṣılı / Rişte degil ḳırḳ yarardı ḳılı
NE2111 Nuḳre-i çeşmin iki **ehl-i naẓar** / Bezme ḥarīfāne çıḳarmış meger
NE3110 Dest-ḫūş-ı zümre-i yārān ola / **Ehl-i naẓar** bezmini gören ola
SE1200 Göricek ʿibret alan **ehl-i naẓar** / Gitdi bir bevleye devlet didiler
SE1378 Görse bir şaḥṣı ḳaçan **ehl-i naẓar** / Ḥālini nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE1531 Ṣıdḳ-ıla baḳsa aña **ehl-i naẓar** / Göremez rūy-ı riyā ẕerre ḳadar
SE2120 İʿtibār itdügi **ehl-i naẓaruñ** / Yüzi yumşaḳlıġıdur verd-i terüñ

ehl-i nifāḳ [3] bozguncular, ara bozucular

NE387 İtmiş idi ser-be-ser **ehl-i nifāḳ** / Ġāyret-i dīniyye ile ittifāḳ
SE3099 Ḳaraman oġlı olup **ehl-i nifaḳ** / Dāyimā olur idi ʿāṣī vü ʿāḳ
HH2359 Ẓāhir oldı kerāmet-i ʿuṣṣāḳ / Vāḳıf olmadı līk **ehl-i nifāḳ**

ehl-i niyāz [7] şeriat ve tarikata bağlı kimseler, dervişler

NE157 Ṭurma göñül **ehl-i niyāz** olmada / ʿIşḳ-ı mecāzīde mecāz olmada
NE488 Görüp anı maḥrem-i rāz añladum / Çerb-i zebān **ehl-i niyāz** añladum
NE866 Nāz götürmez olup **ehl-i niyāz** / Ḳıldı ḥaḳīr olanı gerden-firāz
SE483 Arada ḳanṭaradur rāh-ı mecāz / Uġrar elbette aña **ehl-i niyāz**
SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir **ehl-i niyāz** / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz
SE1971 Bu ṣafā üzre iken **ehl-i niyāz** / İtseler keşf-i serā-perde-i rāz
SE2312 İtse ʿazm-i çemen-i niʿmet ü nāz / Bir yeşil yapraġ-ıla **ehl-i niyāz**

ehl-i riyā [6] riyakarlar, iki yüzlüler

S1059 Ḳosun muṭribā ṭaʿnı **ehl-i riyā** / Olur nāy aña ḫayzrān-ı ʿaṣā
S1083 İdüp muṭribā tāruñı hoş-nevā / Anı ḳıl zebān-bend-i **ehl-i riyā**
S1234 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / Ṣafā nic'olur görsün **ehl-i riyā**
S1286 Pür it cāmı bī-çārelerle baña / Meyi ḳaynamış içsün **ehl-i riyā**
NE1799 Luṭf-ı suḫan **ehl-i riyā** lāfıdur / Māyesi yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur
HH1097 Ẓāhirā ḳıldı gerçi ʿarż-ı rıżā / Līk ḳalbi miṣāl-i **ehl-i riyā**

ehl-i ṣafā [3] gönlü şen kimseler, gönül adamları ‖ zevk ve safaya düşkün olanlar

S705 O cūyuñ olup menbaʿı reh-nümā / ʿAlem Ṭaġına varur **ehl-i ṣafā**
S1490 Olup dest-āvīz-i **ehl-i ṣafā** / Revādur ki dillerde tesbīḥ ola
NE3113 Āyine-i ṣafḥa-i rūşen-cilā / Ola naẓar-gerde-i **ehl-i ṣafā**

ehl-i ṣalāḥ [4] namuslu, doğru ve dürüst olan kimseler

S1442 Bu yoldan baña yoḳ ümīd-i felāḥ / Duʿādan unutmasun **ehl-i ṣalāḥ**
NE2834 Taḳviyet itmez anı **ehl-i ṣalāḥ** / Kāfir-i ḥarbīye verilmez silāḥ
SE884 Öldürüp nefsini tā bula felāḥ / Mevt için cān çekişür **ehl-i ṣalāḥ**
HH587 Oldı **ehl-i ṣalāḥa** cümle ṣalā / Ḳopdı her ḥayda ṣavt-ı ḥayy-ı ʿalā

ehl-i ṣalāt [2] namaz kılan kimseler

SE544 Ẓahir ü bāṭın ider **ehl-i ṣalāt** / Ḥālini ʿarż-ı semīʿü'd-daʿavāt
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda necāt / Var yüri mescide ol **ehl-i ṣalāt**

ehl-i seḫā [5] cömertler

NE1783 **Ehl-i seḫā** hāline eyle naẓar / Dīnini dünyāsını maʿmūr ider
NE1791 **Ehl-i seḫā** pür-dil olur merd olur / Varını virmede cevān-merd olur
NE1816 **Ehl-i seḫā** oldur ide kesb ü kār / Alnı düriyle ola gevher-niṣār
SE1976 Ḥāsılı yoḳ diyemez **ehl-i seḫā** / Cebli ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña
SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy **ehl-i seḫā** / Bir avuç ḫāk-ile ucuz maʿnā

ehl-i süḫan [8] söz ehli, söz söylemeye muktedir kimseler, şairler ve edipler

S1495 Nemek ṣaçalı hāmem **ehl-i süḫan** / Çekildi mey-i naẓm-ı ḫamriyyeden
S1518 Meyüñ vaṣfın itmiş her **ehl-i süḫan** / Ne gördüm ki vaṣf eyleyem anı ben
NE470 **Ehl-i suḫan** oldı naẓar kerdesi / Gevher olur feyż ile perverdesi
NE3080 Oldı ẓarāfet ile adīmü'n-naẓīr / **Ehl-i suḫan**-ı ḫūb gibi dil-peẕīr
NE3117 Sözlerümüz şanma ki yabānadur / **Ehl-i suḫan** zümre-i yārānadur
NE3132 Ḳıṣṣada bu ḥiṣṣe-i **ehl-i suḫan** / Ḥāṣılı yād olmadı varan viren
SE360 Çıḳarup cöngini bir **ehl-i süḫan** / Şāh-ı gül gibi hemān ḳoynından
SE2875 Rişte-i naẓma dizüp dürlerüñi / Göster **ehl-i süḫana** cevherüñi

ehl-i sülūk [2] bir tarikata bağlı olan kimseler, salikler

SE1827 Ṭutdı bu yolı nice **ehl-i sülūk** / Oldılar ehl-i sülūk içre mülūk
SE1827 Ṭutdı bu yolı nice ehl-i sülūk / Oldılar **ehl-i sülūk** içre mülūk

ehl-i şeḳā [2] haydutlar, eşkıyalar

SE2020 Ṭolu ḳaldurmada ol **ehl-i şaḳā** / Dir idi yaʿnī taʿaccubla aña
HH1974 Ḳatl-i ḳāṣıd eger olaydı revā / Senden alurdı ʿibret **ehl-i şeḳā**

ehl-i şer [2] kötülük yapabilecek nitelikte olanlar
S306 Ḥayātından el yudı her **ehl-i şer** / Ecel teknesiymiş o zevraḳ meger
NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin **ehl-i şer**

ehl-i tecrīd [1] [tas.] maddî bağlardan, tabiî alâkalardan ve helâk edici hissî lezzetlerden kendilerini kurtarmış, insanı saadete ve yüce makamlara ulaşmaktan alıkoyan şeylerden arınmış olanlar, dervişler
SE1862 Dürr-i yektā gibi **ehl-i tecrīd** / Oldılar kūşe-i vaḥdetde ferīd

ehl-i temkīn [1] ağır başlı kimse
S543 ʿAceb **ehl-i temkīn** ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz vaḳārın yem-i mevc-ḫīz

ehl-i vaḳār [4] ağır başlı olanlar, yerine uygun davrananlar
NE2193 ʿArż-ı veraʿla ḳılup **ehl-i vaḳār** / Perde-der itme bizi ḳıl perdedār
SE1648 Şaḥṣ-ı maʿhūd olup **ehl-i vaḳār** / Ṣıḳlet itmişdi bilüp ḫiffeti ʿār
SE2377 Sākin ü **ehl-i vaḳar** ol yaʿnī / Olagör tārik-i mālāyāʿnī
HH478 Ṣābıḳā gerçi ol zebūn ü figār / Bir ḳavī fāżıl idi **ehl-i veḳār**

ehl-i vuḳūf [1] tecrübe sahibi, işinin ehli olmuş kimse
NE471 Fikreti ḥayretde **ehl-i vuḳūf** / Sözleri reşk-i ḥükm-i feylesof

ehl ü ʿiyāl [1] ev halkı, aile
NE2129 Yaʿni civāruñda olan müslimīn / **Ehl ü ʿiyāli** ile olsun emīn

ehlen sehlā [1] Arapça orijinal hali "ehlen ve sehlen" olan "Hoş geldin, sefalar getirdin!" anlamında kullanılan karşılama sözü
SE1633 Merḥabā ḳıldı taʿaccubla aña / Didi ḫoş āmedī **ehlen** sehlā

ejdehā, ejder, ejderhā [36]
1. yılana benzer, ancak dört ayaklı; kanatlı, ağzından alevler püskürdüğüne inanılan bir mevhum hayvan
S259 Olup tīre çün vādī-i **ejdehā** / Yüzünden anuñ zehr aḳar dāʾimā
S277 O zencīr ile nerre-şīr-i veġā / Çekinür göge ya mehīb **ejdehā**
S361 Muḥīṭ olup o genc-i baḫt-ı sipāh / Ṭolanmışdı çün **ejder-i** kīne-ḫāh
S375 Ḳaparlardı ṣalup kemend ejderīn / O ṣaḥrādaki ādem **ejderlerin**
S600 Boġaz kām-ı **ejder** gibi pür-nehīb / Öñünde ḫışār iki bāb-ı ʿacīb
S939 Ḥarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı Cem çeker / Şu mest **ejdehā** gibi kim dem çeker
NE393 Heft ḳıral ile o ḳavm-i ġabī / Yürüdiler heft ser-i **ejder** gibi
NE1177 Genc velī **ejderi** var sehm-nāk / Tīġ-i ṭılısmuñdan oluruz hirre-çāk
NE1469 Fülki dumandan demi var **ejdehā** / Ḳuyruġın aldı eline Nāhidā
NE1470 Oldı meger şeyḫ-i bülend-i iḳtidār / ʿArż-ı kerāmet idüp **ejder** süvār
NE1851 Nice mekr-i **ejder-i** pīçān idi / Her ḫamı bir ṭavḳ-ı girībān idi
NE2908 Vuṣlasını ḳavrayup eyler niyāz / **Ejder-i** nefsine olur fitne-sāz
NE3147 Siḥr ile ḥayāt-ı ḫayālin hemān / Maḥv ide bu **ejder-i** āteş-feşān
SE911 Fikr-i dünyā aña **ejder-veş** ola / Ṣarıla silsile-i āteş ola
SE1452 Nefs-i emmāre ʿaceb **ejderdür** / Żabṭ iden anı dil-āver erdür
SE1507 Çekse **ejder** dili tīġ-i pür-tāb / Ṣoñra kim virebilür aña cevāb
SE1934 Nereden alduñ ola bevvābı / Rumḥ-ı **ejder** dem-i āteş-tābı
SE2478 Ḳılsa **ejder** gibi şol dem ki ṣuheyl / Ger ola ġulġuleden gūş-i Süheyl
SE2793 Baḥr-ı ḫūn içre birer **ejder** olur / Güyiyā tīġlı manīler olur
SE3273 Anı gencīne gibi biñ **ejder** / Ṣubḥa dek ḫalḳa olup bekleseler
HH690 Buña dermān olursa andan olur / **Ejder** olsa daḫı fürū-ten olur
HH1024 Nice girdāb kām-ı **ejder** idi / Ābı zehr ü hevāsı āzer idi
HH1450 Oḳ yılanı gibi atıldı ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i **ejdere** teng
HH1477 **Ejdehālarla** cengi tenhādur / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur
HH1477 Ejdehālarla cengi tenhādur / Pīçiş-i **ejdehā** vü ʿanḳādur
HH2249 Gördi kim dāmeninde **ejder** var / Ser-i rāha güşāde bir der-i ġār
HH2550 Naḫl ile tāklar ki ber-pādur / Pīçiş-i **ejdehā** vü ʿanḳādur
HH2552 Bü'l-ʿaceb **ejdehāyimiş** ol tāk / Mühresi pād-ı zehr-i pür-tiryāk
HE91 Felek bir **ejdehā-yı** heft serdür / Yedi aḫter serinde mührelerdür
HE93 Sevād-ı şām kim ḫayret-fezādur / Feżā-yı hevl-nāk-i **ejdehādur**
2. büyük top; on altıncı yüzyılın son yarısı ile on yedinci yüzyılda kullanılmış olan toplardan birinin adı "ejderhān"dır. Bu sözcük büyük ağızlı toplara nispeten "ejder-dehān"dan bozmadır.
NE392 Çün dehen-i **ejder-i** āteş-feşān / Ḫandeḳī hep ṭopṭolı nār u duḫān
HH1440 Meger ol şuʿle-i şerāre-figen / Görinürmiş dehān-ı **ejderden**

HH1441 Göricek ḳalmadı mecāl-i firār / Yürüdi **ejdehā-yı** āteş-bār
HH1446 Baḳup ol **ejder-i** ġażab-nāke / Ḳaçdı eṭfāl-i encüm eflāke
HH2497 Gerçi gencīne gibi pür-zer idi / **Ejder-i** ṭop ile pür-āẕer idi
HH2638 Nā-gehān ṭob-ı **ejdehā-timsāl** / Virdi bir demde ol laʿīne zevāl

ejdehā-ten [1] teni ejder gibi olan ‖ zırhlı
HH2013 Yardı her ṣaffı **ejdehā-tenler** / Pullı cevşenler ile evrenler

ejder-dem [2] ejder nefesli ‖ yakıcı
HH1039 Her taraf bir neheng-i **ejder-dem** / Ṣuʿle-i çeşmi şemʿ-i rāh-ı ʿadem
HH1423 Gördi bir nerre-şīr-i tünd-i dijem / Kejdüm-i zehr-nāki **ejder-dem**

ejderīn [1] ejdere ait, ejdere mahsus
S375 Ḳaparlardı ṣalup kemend **ejderīn** / O ṣaḥrādaki ādem ejderlerin

ekābir [8] görgü, erdem ve makam bakımından büyük olanlar; ileri gelenler, devlet büyükleri
NE1931 Ola şu dervīş ki bī-maʿrifet / Bāb-ı **ekābirde** bulur menzilet
NE1933 Niçe **ekābir** ṣanılan nikbeti / Eyler o nādān ile cān ṣoḥbeti
NE2874 Ṯābit olur eylemeyen iḥtiḳān / Zaḥmet-i maʿhūd-ı **ekābir** cihān
NE2875 Sen de fakīrāne gözet neng ü nām / Eyleme taklīd-i **ekābir** müdām
NE1907 Nāmın **ekābirde** muṣāḥib ider / Suḥre ile ḳaṭʿ-ı münāṣib ider
NE1925 Vardur **ekābirde** eʿamm-ı ʿavām / Anları ṣanur sebeb-i iḥtişām
NE2013 Līk **ekābirde** geh tenhā ola / Keyf ola iḥsān ola ḥulv ola
SE2713 Ḥüsni bu nādireden ẓāhir olur / Ki **ekābirde** begüm söz bir olur

ekābirde söz bir olur [1] "Büyük olan insanlar sözüne sadıktır" anlamında atasözü
SE2713 Ḥüsni bu nādireden ẓāhir olur / Ki **ekābirde** begüm **söz bir olur**

eḳālim-i sebʿ [1] yedi iklim, yedi düvel, bütün devletler
NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı **eḳālim-i sebʿ** / Gürk ü seg u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ

eḳānīm [1] asıllar, temeller
NE2393 Silsile peyvend-i **ekānīm-i** şerʿ / Mürsele-bend-i güher-i aṣl u ferʿ

ekāsir [1] İran hükümdarları, kisrâlar
SE1775 Kāṣirü'z-ẓahr-i **ekāsirdür** bu / Ḫān Melikşāh-ı bahādırdur bu

ekber [10] en büyük
S106 Mihin cā-nişīn-i peyemberdür ol / Ser-i eṭkıyā şeyḫ-i **ekberdür** ol
S780 Ne dürdi ʿaceb sūde cevherdür ol / Ne cevher ki iksīr-i **ekberdür** ol
NE326 Oldı fütūḥat ile ol şeyḫ-i dīn / **Ekber-i** eṣḥāb-ı resūl-i güzīn
SE1080 Rā gibi kendin araya ḳatmaz / Cāhen **ekber** olana ḥarf atmaz
SE1268 Oldı bu cehl-ile meymūn-aḫter / Mesned oldı aña dübb-i **ekber**
SE1637 Didi kim Kaʿbeʿye düşmişdi sefer / Eyledik saʿy-ile ḥacc-ı **ekber**
SE1828 Şeyḫ-i **ekber** gibi ʿālī-server / Bildi bu meslegi ḥacc-i **ekber**
HH932 Ḳoltuġına girüp ider ıḍlāl / Oldı ṭaʿūn-ı **ekber** ol ḳattāl
HH2069 Ṭutdılar rāh-ı Kaʿbe-i tevfīḳ / Ḳıldılar ḥacc-ı **ekber-i** taḥḳīḳ
HE33 Olup ḳürsi-nişīni ṣaʿd-i **ekber** / Mecerre oldı süllem-sāz-ı minber

ekḫal [1] göze çekilen sürmeler
HH1931 Ayaġuñ tozı sürme-sā-yı emel / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i cān **ekḫal**

eḳım {ʿaḳīm} [1] verimsiz, semeresiz
NE917 Oldı kemān gülbün-i bāġ-ı **eḳım** / Bār-ı emānet ṣalıcaḳ festeḳım

ekīd [1] kuvvetli, kat'i
NE762 Līk idüp her biri ḳavlin **ekīd** / Olmadı hiç ʿöẕr ü tüvānı müfīd

ekl [1] yeme, yutma
SE1620 **Ekl** içün şeklini taġyīr eyler / Gürbe-i ʿābidi taṣvir eyler

eklemek [1] ilave etmek, katmak
SE333 Kendüye **ekler-idi** ʿizz ü eşref / İtse Cemşīdi ser-i ehl-i ḥiref

ekletmek [1] ilave ettirmek, ekleme işini yaptırmak
NE2341 Faṣl u meʿārifle idüp berre-ver / Cevher-āver **ekledür** zīb ü fer

ekmek [3] tohumu toprağa gömmek ‖ bir şeyin başlamasına yol açacak sebepleri hazırlamak
SE1874 Olma üftāde-i dām-ı evlād / **Ekme** bu mezraʿada toḫm-ı fesād
HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb Ādem / Meyl-i gendümle **ekdi** toḫm-ı elem
HH2219 Ḫas yaraşmaz bu sebze-i terde / Nice bitdi **ekilmedük** yerde

ekmedigüñ yerde bitmek [1] birisinin umulmadık ve istenmedik bir yerde insanın karşısına çıkması

NE2951 Ḳomadugın almaġa ṣubḥ u mesā / **Ekmedügüñ yerde biter** dā'imā

ekmel [3] (insan için) kusursuz, en mükemmel

HH2775 Āb-ı rūy-ı Nebiy-yi mürsel içün / Pey-rev olan ẕevāt-ı **ekmel** içün
SE636 Efżal-i nükte-verān-ı kümmel / Ya'nī 'allāme-i a'ẓam **Ekmel**
HH122 Cümle-i enbiyādan efḍāldür / **Ekmel-i** evliyā-yı kümmeldür

ekrem [1] en cömert, en şerefli

SE1156 Kendiden a'lem olur **ekrem** olur / Ki faḵīrāne şeh-i 'ālem olur

ekṣer [8] çoğunlukla

S1220 Eyin gürgidür **ekṣerine** ṣi'ār / Olur çünki der-post-ı cism-i figār
NE1912 **Ekṣeri** tiryāḳi ḳaḳnüs-nümā / Zehr-i pesendān-ı helāhil-ġıdā
NE2145 **Ekṣeri** dünyāda cezāsın bulur / Kendi daḫı bir zene meftūn olur
SE2168 Aña raġbet iden üftāde olur / **Ekṣer** erbābı zinā-ẕāde olur
SE2539 **Ekṣer** ol fi'li iden ḫāne-ḫarāb / Ḳıldı mestūresin efsürde-ḥicāb
SE3031 Nā-ḫalef oldı ḫilāf-ı bī-ber / **Ekṣer** itdügi olur zaḫm-ı ciger
HH262 Ṭīġ-ı faṣlü'l-hitāb ile **ekṣer** / Maḳṭa'a ermeden nizā'ı keser
HH1389 Böyledür ḫūb ṣayd iden **ekṣer** / Ḫayr-ḫᵛāhāne va'deler eyler

ekṣeri [1] çoğu

NE1629 Geçse yedilerden eger **ekseri** / Kim ṣayar ādem yerine anları

eksik, eksük [8]

1. noksan, bütüne göre tam olmayan

S750 Ḳanı sāḳiyā māh-ı pertev-feşān / Ki bu meclisüñ cāmı **eksik** hemān
NE1225 Ḥikmete bir kimse meşārik degil / Gerçi zırıldısı da **eksik** degil
NE1284 Her ṭarafı ṭolı cevānāndan / **Eksigi** yoḳ ḥūr ile ġılmāndan
NE2000 Olma bunı ġaflet ile mürtekib / Şehrde **eksigi** olur muḥtesib
SE3494 Yaza mışrā'ı artıḳ **eksik** / Bī̇ve dendānı gibi ola gedik
HH1550 Dergeh-i şehde merdek-i muḫtāl / Dā'im **eksük** degildi kefş mişāl

2. mükemmel olmayan, kusurlu

NE2036 Kārı nedür şaḫnesi ile beyinüñ / Baḳma ilüñ 'aybına ne **eksigüñ**
SE1167 Cem' olup ḫāṣılı esbāb-ı ẓafer / Yoġ-ıdı **eksigi** hīç zerre ḳadar

eksigini ṭutmaḳ [2] birinin kusurunu yakalamak

NE1999 **Ṭutma** iñen **eksügini** 'ālemüñ / 'Irżına noḳṣan virür ol ādemüñ
NE2001 **Ṭutdı** mehüñ **eksigini** gerçi mihr / Mıḫladı anı ḳulaġından sipihr

eksik itmek [2] eksik bırakmak, mahrum etmek

S896 Ṣalar dūşuna sebz-i seccādesin / Velī̇ **eksük itmez** yine bādesin
SE2456 Yine beẕl eyle anuñ-ıla anı / **Eksik itmez** uran ol bünyānı

eksiklük [4] mükemmel olmama durumu, kusur

NE3116 Ben bilüp **eksiklügüm** oldum ḥacil / Ḳalmasın eksiklügüme ehl-i dil
SE1079 Ḥālüne nāẓır olan 'ārif olur / Kendü **eksiklügine** vāḳıf olur
HH255 Cāh-ı pā-der-hevāyile cehele / Bilüp **eksiklügini** itdi hele
HH1484 Benüm **eksükligüm** nümāyandur / Bilürin maḥẓ-ı luṭf-ı iḥsāndur

eksiklügüne ḳalmamak [1] kusuruna bakmamak

NE3116 Ben bilüp eksiklügüm oldum ḥacil / **Ḳalmasın eksiklügüme** ehl-i dil

eksik olmamaḳ [4] hep bulunmak, her zaman var olmak

SE3132 Āl-i Oṣmān-ıla düşmen olıcaḳ / **Eksik olmaz** bize dāyim ḳaçmaḳ
SE3224 'Işḳdur cāẕibe-i ḫükm-i ḳażā / **Eksik olmaz** dil-i 'uşşāḳa belā
HH1846 'Āşıḳa dil-rübā mı **eksük olur** / Ehl-i derde belā mı eksük olur
HH1846 'Āşıḳa dil-rübā mı eksük olur / Ehl-i derde belā mı **eksük olur**

eksilmek [2] azalmak

SE205 Cām-ı leb-rī̇zi dürüst oldı tamām / Yine **eksilmedi** bir barmaḳ o cām
NE1716 Mihr-i münevver gibi şām u seḥer / Beẕl ile **eksilmeye** destüñde zer

eksūn, eksün [1] siyah renkli kıymetli kumaş ‖ süslü elbise

SE365 Biçse **eksūn** siyāhı ḫāme / Bu 'Acem şūḫına Rūmī̇ cāme
SE1350 Aña nisbet ola **eksün** ü ḥarī̇r / Beden-i ziştine olmaya naẕī̇r

ekşi [3] ağızda buruk, keskin, kekre bir duyum bırakan tat; limon veya sirke tadı ‖ tadı bozulmuş, tatsız

SE2017 Dil-rübā sözlerini güş idicek / Ṭatlıca geldi aña **ekşi** dimek
NE608 La'li ki şükker gibi leẕẕetlidür / **Ekşiye** taḳlī̇di 'acib ṭatlıdur

NE1920 Ṭatlu bulunmazsa yüzin ekşidür / Ġāret-i ḥelvāda ʿaceb **ekşidür**

ekşitmek [1] bkz. ‘yüzin ekşitmek’ md.

NE1920 Ṭatlu bulunmazsa yüzin **ekşidür** / Ġāret-i ḥelvāda ʿaceb ekşidür

ekvān [2] varlık düzlemi ‖ âlem

NE2608 Sırrı ẓuhūr eyledi **ekvānda** / Seng ü bütānānda ḥayvānda

HH17 Heft kişverle oldı bu **ekvān** / Heft-ḫ̔ān-ı maʿārik-i ʿirfān

el [4] yabancı, başkası

SE1030 Ṣoffa-i sı̄nede yer gösterdim / Yüzüm alup **ele** zer gösterdim

SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde bile / Baş vire virmeye ser-rişte **ele**

HH58 Niçe efkār olur namāzumda / **El** namāzında ben niyāzumda

HH81 **El** günāh ide sen ʿaṭā idesin / ʿAfvüñi pūşiş-i ḫatā idesin

el [82]

1. el, kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü

S33 **Elinden** ḫalāṣa anuñ çāre ḳıl / Ya bu ḳalb-i meyyāli ṣad-pāre ḳıl

S64 Ṭutup **elde** mı̄zān-ı şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh üzre cüst

S119 O bezm-i servere semen ṣaça nūr / Gele ḥūr **elinden** şarāb-ı ṭahūr

S820 **Elüñde** ola tā ki mirʾāt-ı cām / Elüñe baḳarlar senüñ ḫāṣ ü ʿām

S827 Meded öldük ey sāḳı̄-i nev-cevān / **Elüñde** degil mi o mühr-i emān

S887 Mey-āver **elinde** sebūlar mıdur / Ya şāḫ üzre bār-ı ṣanavber midür

S895 Ura ʿışḳ **elinden** ciger-ḫūn gibi / Ki jülı̄de-mū oldı Mecnūn gibi

S911 N’ola eylese tevsen-i şevḳı rām / Ṭutar tāziyāne **elinde** müdām

S1009 **Elinden** görülmüşdi nice fütūḥ / Ki olmuşdı miʿmār-ı keşṭı̄-i Nūḥ

S1090 Nedür muṭribā neyde bu nāleler / Ki zaḫmına **el** degse efġān ider

S1160 Ḫumārından olup **eli** raʿşedār / Ḳıla cām-ı pür-feyżini reşḥa-bār

S1169 Pür olsa ʿaraḳ cāma vaḳt-i ḫumār / Olur lerze-nāk **elde** sı̄m-āb-vār

S1213 Bir **elde** çerāġ u bir elde duḫān / Bu ḥāletle āteş-zen-i mülk-i cān

S1213 Bir elde çerāġ u bir **elde** duḫān / Bu ḥāletle āteş-zen-i mülk-i cān

S1339 Çenār oldı teb-lerzeden nātüvān / **Elinde** olan regler oldı ʿayān

NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ **eli** / Yazdı çemenden yere ḫaṭṭ-ı celı̄

NE116 Kilk-i zer-i lemʿa-i mihr-i cihān / Düşmege ṭururdı **elinde** hemān

NE154 Sübḥa **elümde** naẓarumda kitāb / Fikr-i ḫaṭ u ḫāl ile ḥālüm ḫarāb

NE168 Dāʾire-i cāmda āvāreler / **Elde** ola sübḥa-i billūr-ter

NE700 Vir bize sāḳı̄ hele bir iki cām / İdek **el** ile be-şürbü’l-müdām

NE800 Eyledi ben bendesine iltifāt / Luṭf ile şundı **elüme** bir devāt

NE944 Çarḫ-ṣıfat māʾil-i ʿıyş müdām / Mihr gibi dāʾim **elinde** idi cām

NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti mānend-i berḳ / Tı̄ġi **elinde** nitekim şāh-ı şarḳ

NE1207 Üns ile cin ḳahrı **elinde** zebūn / Oldı görünmez görinürden füzūn

NE1249 Cephesi seccāde gibi secde-senc / Gevher-i sübḥa ile **eli** penç-genc

NE1421 Ḳalbüñi de alamaz **elüñden** senüñ / Belki olur dürle ṭolı maḫzenüñ

NE1469 Fülki dumandan demi var ejdehā / Ḳuyruġın aldı **eline** Nāhidā

NE1938 Ṣayf ü şitā illere mazdūr iken / **Elleri** ayaḳları nāsūr iken

NE2261 Devletümü itdüm **elümle** hebā / Ben baña itdüm bu işi ben baña

NE2494 **Elde** ʿaşā eylemiş ol nātüvān / Mār-ı münaḳḳaş gibi bir ḫı̄zrān

NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki **eli** ḳanda idi ṣubḥ u şām

NE2540 Korur idi āleti ol nā-be-kār / Ṣanki yetim almış **eline** ḫıyār

NE2562 Yufḳa **eli** gerçi ki yoḳ evde nān / Tatlı diliyle ṭoyurur her zamān

NE2646 Aleti der-kār-ı anaḫtar gibi / **Elleri** murdār-ı melaḫtar gibi

NE2721 Ey ki uyup nefs-i habı̄se müdām / İki **eli** ḳanda olan ṣubḥ u şām

NE2739 Alma hemān destüñe melʿūnuñı / Yaʿni başı **elde** o gülgūnuñı

NE2767 Çün ola **elden** aġıza ihtiyāc / Merhem-i şeyṭāna virirdi revāc

NE2773 **Elde** idi ālet-i nı̄reng u dı̄v / Ṣanki kesik ḳolını ḳapmışdı dı̄v

NE2879 Sübḥa-ṣıfat **elde** olup bu maḳāl / Pākluġuñ şükrine ḳıl iştiġāl

NE2889 Çaḳşıra **el** ṣoḳsa biri nā-gehān / Kes gibi aġzı ṣulanurdı hemān

NE2921 Ḫālet-i maʿhūde ṭutup çeşm ü gūş / Zurnaları **elde** ṭururlar ḫamūş

NE3005 Oldı cezā-yı ʿamel-i mühmeli / Dest-i dırāz idi kesildi **eli**

NE3043 Çehresi evkār **eli** raʿşedār / Ḳan çıbanı gibi gözi pür-ḫumār

NE3051 Çekmez idi devrden aşla keder / Sāġar-ı mey eglene **elde** meger

NE3063 ʿĀlem-i ābın olup İskenderi / **Elde** idi āyine-i sāġarı

SE86 Dest-gı̄r olmasa luṭf-ı ezelı̄ / Raʿşeden ṭutmazıdı mihrüñ **eli**

SE174 Naḳş ider biñ ṣuver-i münʿadime / Dehri bir dest-ḫūş eyler **elüme**

SE371 Keserin ḫāme **elin** itse dırāz / Gerçi ʿālem ṭolı gencı̄ne-i rāz

SE799 Bed-nümā eyledi āġāz-ı beyān / Yüzin alup **eline** didi hemān

SE1160 Bıyıġın kesmez-idi balṭa velı̄ / Virdi seffāḫuñ **eline** ṣaḳalı

SE1205 Ḫākim olan buña āgāh gerek / Dili uzun **eli** kūtāh gerek

SE1276 Manṣıbuñ aḳça idi miʿyārı / **Elde** mizānı ile ḳanṭārı
SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı vezāret virdi / **Eline** mühr-i ṣadāret virdi
SE1626 Sübḥada desti ʿaṣāda bir **eli** / Dīde mekḥūl ü muṣayḳal ṣaḳalı
SE1930 Çıḳdı ol ḫālde ṭaşra yelerek / **Elde** şemşīr ü şişi belde yedek
SE2075 Beẕl idi kendi **eliyle** kārı / Ṣāḫ-ı miyve nite kim ezhārı
SE2141 Körler ṭutar-iken **elde** ʿaṣā / Açılurdı gözi nergis-āsā
SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan ḫalḳuñ **eli** / İle ṭoḳınmaz-ıdı aġzı dili
SE2444 İtme taḳlīd-i gürūh-ı süfehā / Sen sen ol eyle **elüñle** ʿaṭā
SE2498 Kefçe vü tābesinüñ **elleri** boş / Megesi nevha-ger-i mürde-i mūş
SE2720 Ṭarayup tūde-i ser-sebz teli / Pençe-i ḫār-keşe dönmiş **eli**
SE3022 **Eli** altında olanlar her bār / Terbiyetle olalar berḫūrdār
SE3148 Bulduġın alur ider tuġyanı / Ṣanasın ḳodı **eliyile** anı
SE3157 Belki ḳahr-ıla bükerler belini / Ḳomayup şoñra keserler **elini**
SE3166 Ḫançeri ḫār-ṣıfat **elde** idi / Gözi yolda etegi belde idi
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya mihrüñ yüzine / Yār mühr urdı **eliyle** gözine
SE3313 Aḳ sādeyile ṭonatdı bedenin / Ölmedin geydi **eliyle** kefenin
HH101 Yazmadı ṣafḥaya ḫaṭ-ı fāḫir / **Elinüñ** gölgesi degil ẓāhir
HH606 Yaḳdı anı **eliyle** ol meh-veş / Merḥabayā şalındı bir āteş
HH651 Yüzin alup **eline** āḫir-i kār / Didi ey ṭurfe delle-i bī-ʿār
HH790 Ḫar olanları kim ḳaṭāra ḳatar / Hep **eli** işidür bu ḫergeleler
HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o māh-cebīn / **Elde** kelle bir elde ḫançer-i kīn
HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o māh-cebīn / Elde kelle bir **elde** ḫançer-i kīn
HH1848 Naḳd-i dil **elde** kendi sūda-ger / Virmege arar idi bir dil-ber
HH1924 Teng destāna açıḳ idi **eli** / İltizām itmiş idi ol ʿameli
HH1963 Degdi ḳāṣıd **eline** çün nāme / ʿAzm ḳıldı bu kārı itmāma
HH2108 Naḫl-i gül gibi **elde** cüzdānı / Ġonce zanbaḳ gümüş ḳalem-dānı
HH2223 Bozdı şeklin sürüp yüzüni yire / Döndi nā-dān **elinde** taşvīre
HH2625 Biri bu resme olsa ḳaṭl-i esīr / Yoḳ mı İslām **elinde** ya şemşīr
HH2758 Żāyiʿ olmadan **elde** ser-rīşte / Büyüdi gevher oldı der-rīşte

2. sebebiyle, nedeniyle

NE604 Nāmını çekmekde Ḫudāyīlerüñ / Dād **elinden** bu mürāyilerüñ

3. el ‖ kendisine yabancı olanlar, başkası

SE154 Yiyeler sille bir **elden** āḫir / Nemed-i köhne vü tāc-ı fāḫir

el açmaḳ [4]

1. dilenmek, avuç açmak

NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen **el açdı** çenār
SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen nefse şeref / Ġayra **el açmaya** mānend-i ṣadef
SE3520 Ehl-i dildür bilen anuñ dilini / Ehliden ġayrıya **açmaz elini**

2. ellerini dua için havaya kaldırmak

SE3519 **El açup** bu eşer-i bī-hem-tā / Oldı deryūze-ger-i ḫayr-duʿā

el almaḳ [1] birine bağlanmak, izini takip etmek ‖ yardımda bulunmak

NE603 Seg gibi ḳurbān etine diş biler / **El alanuñ** ayaġın almaḳ diler

el bağlamaḳ [2] mecaz yoluyla ellerini birbirinin üzerine koyup ayakta durmak yerinde kullanılan bir tabirdir buna "dîvan durmak" da denir. Eskiden hürmet makamında büyüklerin huzurunda bu şekilde durulduğu için bu tabir ortaya çıkmıştır.

NE414 Baġlu gelüp kimi der-i devlete / Cān ile **el bağladılar** ḫidmete
NE2451 Belki **elin bağlayasın** çün nihāl / Aşaḳoyasın anı ḫūşe-miṣāl

el bir eylemek/itmek [2] yapılacak işte birlik olmak, birleşmek

SE37 Lāmlar luṭfıla **el bir itmiş** / Cezmi engüştine zihgīr itmiş
HH490 Bir gün aḥbābı **eyleyüp el bir** / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler tedbīr

el çekmek [4] vazgeçmek, bırakmak

SR4/2 Esbāb-ı şafādan **elimiz çekdik** biz / Muṭribde bulundı hele birḳaç evtār
NE1708 Sen de geçüp zerḳ ile ṭāmātdan / **Çekme elüñ** rind-i ḫarābātdan
NE2929 Olma iñen gördügüne dest-yāz / **Çek elüñi** kim kesilür her dırāz
NE2935 ʿİbret alup ġonca-i sīrābdan / **Çek elüñi** dirhem-i pür-tābdan

elde avuçda [1] bütün var olan, hepsi

NE2770 El kiri yoḳ kim süre ḫarca revān / Kīri idi **elde avuçda** hemān

elde itmek [1] edinmek, sahip olmak

HH2426 Gül-i cāma virüp gülistānı / Curʿādan **itdi elde** cüzdānı

elde ḳalmamaḳ [1] bir şeyi elden kaçırmak, sahip olamamak

SE1650 İḫtiyār **elde ḳalur** mı el-ḫaḳ / Masḫara böyle maḥallin bulıcaḳ

elden çıḳarmaḳ [1] kaybetmek
SE1186 Pençe-i şīr-i nere ḳarşu vara / Ḫātem-i devleti **elden çıḳara**

elden çıḳmaḳ [1] kaybolmak
SE2631 **Çıḳdı elden** eşer olmadı bedīd / Ẕevḳ-ı yek-laḥẓaya ʿıyş-i cāvid

elden ele [2] bir kişinin elinden başka birisine, bir yerden başka bir yere geçme
SE1681 Süḫanuñ mertebesin gör ki müdām / Ḳapışur **elden ele** ḫāṣ-ıla ʿām
HH2483 Āḫir **elden ele** ḳoyup emvāc / Saḥile urdı eyledi tārāc

elden ḳomamaḳ [4] elden bırakmamak, sıkıca tutmak, vazgeçmemek
NE2082 Sen de delīl iste yürü uluya / Rāh-nümā dāmenin **elden ḳoma**
SE635 Güş idüp süḫan-ı bü'l-ʿacebi / Gice gündüz **ḳoma elden** ṭalebi
SE1470 **Ḳoma elden** kerem ü iḥsānı / Beẕl ü iḥsān ḳul ider insānı
SE2412 Gice gündüz **ḳoma** mānend-i meʿan / Elüñ irdikçe seḫāyı **elden**

elde (olmaḳ) [5] sahiplik, sahip olma
NE909 Ḳahr ile bend olmaġ içün mücrimīn / **Elde** gerek **elde** o ḥabl-i metīn
SE1480 Himmet eyle yürü var sen de hemān / Olmasın **elde** biẓāʿat ḫüsrān
SE2607 Ṣayda mühlet viresün **elde** iken / Olasun teşne-i sāḥil-mesken
SE2962 Kim ṣavar luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / Nesne yoḳ **elde** rıżādan ġayrı
HH658 Bu muḥāli olur biter ṣanma / Ḥürmetüñ **elde** iken aldanma

ele almaḳ [20]
1. eline almak, tutmak
S769 Ṣavup zāhidi **al ele** cām-ı Cem / İçilsün şarāb idelim defʿ-i ġam
S807 İdüp sāḳiyā bezmi pür-velvele / Yine alıcı çaḳıruñ **al ele**
S1126 **Ele** evvel-i şebden **alup** ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ
S1191 **Ele** kāse **al** ey büt-i dil-nüvāz / Bu hengāmede n'eyler ol ḥoḳḳabāz
NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem **alup ele** aġaçdan at
NE2062 **Alup ele** bir iki fetvāsını / Lafẓına baḳdı ḳodı maʿnasını
NE2663 Eyler idi itmese bir kebgi rām / Ḳuyruġın **alup ele** rüsvāy-ı ʿām
NE2680 **Aldı ele** çün kim anı ol belīd / Alup elin ol daḫı oldı mürīd
NE2734 Ḫāne-i cismine virüp zelzele / Yumruġuña tükürüp **alup ele**
NE3021 **Alma ele** meşʿal-i cām-ı Cemi / Mekr ile yoldan çıḳarır ādemi
SE2393 Gāh ṣu serpecegin **alup ele** / Ulaşurdı eyle bu ʿişve ile
SE3194 Nīze **alsa ele** her dīvāne / Bir gümüş ḫalḳa diküp meydāna
SE3325 Merḥabā didi o tünd ü āfat / **Aldı** ḫançer **ele** Mirrīḫ-ṣıfat
2. ele geçirmek, zaptetmek
HH2646 Çünki düşmen yaḳasın **aldı ele** / Velvele ṣaldı iki şīr ile
3. bir şey üzerinde çalışmaya başlamak
NE908 Çün **ala** ser-rişte-i şerʿi **ele** / Pādişehüñ ṭutduġı āsān gele
NE1413 **Ala** meger berḳ-i niyāzı **ele** / Sālik-i āh ola yolından gele
NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u ṣafā niyetin / **Almış** idi yine **ele** ṣanʿatın
4. hoş tutmak, gönlünü yapmak
NE2014 Ṭaşra idüp torbadaġı ṣūretin / Yine **alurdı eline** ṣanʿatın
SE3478 **Alalar** luṭf-ıla gönlini **ele** / Açılup şevḳ-ıla güftāra gele
HH2043 ʿĀşıḳun gönlüni **alup ele** yār / Gitdi dilden nevāziş ile ġubār

ele girmek [6] bir şeye sahip olmak, bir şeyin ele geçmesi
NE3104 **Girdi** güç ile **ele** birḳaç ḳalem / Oldı şarīr ile cihān pür-naġam
SE950 Görinür oldı ne kim ḳalbe gele / **Girür** oldı görinen cümle **ele**
SE1998 **Eline girseñ** eger kim tenhā / Ḳoca-vārī neler işlerdi saña
SE2429 **Eline girse** eger bir alma / Bir dilimdür ḳalacaḳ yine aña
SE3451 **Ele girince** bu ṣūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ tek ü pū
HH2060 **Ele girincedür** o mūy-miyān / El virür devlet-i viṣāli hemān

ele virmek [3] teslim etmek ‖ kaybetmek
S656 Ṣurāḫī-veş olmuş ciger ḫūn-ı ġam / Boġazı **ele virdügünden** o dem
S1132 Yayılsa n'ola rāzı her maḥfile / Düşüp ʿışḳa ser-rişte **virmiş ele**
S1166 Güşāde ola cām olup ḫātırı / **Virile ele** ḳalʿa-i kāfiri

eli aġzına uymamaḳ [1] okuduğunu yanlış yazmak ‖ hata yapmak
S1537 Naẓīre ola ḫaṭṭı ol cāhilüñ / **Eli aġzına uymaya** bāṭıluñ

eli irmek [12] fırsat bulmak, gücü yetmek
S1395 Çeküp her nefes sāġar-ı ʿişreti / **El irdikçe** fevt eyleme furṣatı
NE1433 İrmese **el** itmege ḫidmetlerin / Ṭut yüri dāmān-ı muḥabbetlerin
NE1507 Āyine-i rūḥı bulur ṣayḳalī / Tāk-ṣıfat her yere **irer eli**
NE1550 Gün gibi meşrıḳde iken bir velī / Ġarba kerāmetle **irişür eli**

NE2216 Āḫir olup yāl ile āşüfte-ḥāl / Bildi ki ol māha **el irmek** muḥāl
NE2468 **İrse eli** bulsa eger bir mesās / Eyler idi ḳavs-i ḳuzaḫdan libās
SE410 ʿĀḳıbet olmadı żāyiʿ emelim / **İrdi** bir genc-i firāvāna **elim**
SE651 Oldı çün ḥikmet-i Mūsā ʿameli / **İrdi** iksīr-i füyūżāta **eli**
SE1148 Tīr-i pür-zūrı varur kār itmez / **Eli irmez** aña güci yitmez
SE2412 Gice gündüz ḳoma mānend-i meʿan / **Elüñ irdikçe** seḫāyı elden
HH1034 **Elleri irdi** bir dıraḫta hemān / Oldı rāh-ı necāta fülk-i revān
HE81 **El irmez** gerçi ṣarḳar zülf-i pürham / Elin būs itmez illā laʿl-i ḫātem

elin almaḳ [7] elinden tutmak, [tas.] dervişin mürside tabi olması

S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i ter / **Elin alana** çoḳ ṣafā feyż ider
NE2505 Gel saña alıvirelüm bir gelin / Cennete gir göz göre **alup elin**
NE2680 Aldı ele çün kim anı ol belīd / **Alup elin** ol daḫı oldı mürīd
SE973 **Elüñ alursa** eger luṭf-ıla pīr / Saña eṭfāl olamaz dāmen-gīr
SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña raḥmet oḳur / **Elüñ alur** da seni cennete ḳor
HH629 **Elin aldı** peder o cānānuñ / Pençe-i āfitāb-ı raḫşānuñ

elin būs itmek [1] elini öpmek

HE81 El irmez gerçi ṣarḳar zülf-i pür-ham / **Elin būs itmez** illā laʿl-i ḫātem

elinden gelmek [1] becermek, yapabilmek

NE2373 Didigüñ iş çünki **elüñden gele** / Gerçi degil gördigümüz mesʾele

elinden ne gelür [1] "Yapılacak bir şey yok." anlamında çaresizlik ifade eden söz

SE2286 Düşmen olsa ne żarar idebilür / Dost olmayup **elinden ne gelür**

eline baḳmaḳ [1] birinden yardım ummak; onun yardım veya kazancı ile geçinir olmak

S820 Elüñde ola tā ki mirʾāt-ı cām / **Elüñe baḳarlar** senüñ ḫāṣ ü ʿām

eline gelmek [1] bir şeyin sabit olduğu yerden koparak elde kalması

NE2437 Ḫāye döne iki çürük ḥanẓala / Cümle ḳopa belki **eline gele**

elini gögsüne ḳomaḳ [1] doğru olanı yapmak, gerçekten ayrılmamak, vicdanını dinlemek anlamında söz

SE3242 Sineñi gerd-i kederden ṣāf it / **Elüñi gögsüñe ḳo** inṣāf it

el itmek [1] el sallamak, türlü el hareketleri yapmak

S1190 Müşaʿbid gibi dāʾimā **el ider** / Dizüp mühre-i ḥabb ile ḥoḳḳalar

eli uzun [1] fırsatını bulduğunda çalmaktan çekinmeyen

SE3156 **Eli uzun** olanuñ tāk-miṣāl / Yüzi yapraḳ gibi olur pā-māl

el ḳaldurmaḳ [3] dua etmek amacıyla ellerini göğe açarak yukarı kaldırmak

HH2021 Ḫaḳḳa **el ḳaldurup** iderdi duʿā / Dest-i ḥaşma virürdi tīġ-i belā
HH2297 Ṣoñra **el ḳaldurup** duʿā itdi / Himmetin aña reh-nümā itdi
HH2637 Her biri zaḥmet-i ʿanāda idi / Ḫaḳḳa **el ḳaldurup** duʿāda idi

el kiri [1] para

NE2770 **El kiri** yoḳ kim süre ḫarca revān / Kīri idi elde avuçda hemān

elleri bögründe (olmaḳ) [1] gurur ve kibir göstergesi olarak ellerini göğsünde birleştirmek

S890 Dehānında sīb oldı farḳ-ı seri / Ġurūrıyla **bögründedür elleri**

el oyunu [2] el çabukluğu ile yapılan aldatma

NE1151 Ḳahr ola küstāḫlıġına cezā / Şāha **el oyunını** itse gedā
HH650 İtdi **el oyının** miṣāl-i nihāl / Münfaʿil oldı bundan ol gül-i āl

el öpmek [10] saygı veya sevgi göstergesi olarak birinin elini öpmek

NE1482 Yol yol olup mihr ile zerre-miṣāl / Vardı **elin öpmege** cümle ricāl
SE1915 Geldi çün kim yirine emr-i muṭāʿ / Pehlevāndur **el öpüp** ḳıldı vedāʿ
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / Yılda bir kez **el öpmege** destūr
HH601 Geldi nā-geh **el öpmege** bir ḫūb / Penbe-i keffī zīb-i dāġ-ı ḳulūb
HH719 **El öpüp** şeyḫden icāzet ile / Geldi ḫaste yirine şıḥḥat ile
HH815 Ḳalḳup ayaġa **öpdi ellerini** / Ḳodı hem-ser ayaġına serini
HH1277 Gūş idüp pendini şeh-i dānā / **Elini öpdi** luṭfun itdi recā
HH1499 **El öpüp** ḫiẓmet iḫtiyar itdi / ʿĪd-ı vaṣlıyla kām-kār itdi
HH2045 Ṣarılup meskenetle **öpdi elin** / Dil-rübā itdi ʿāşıḳ ideceġin
HH2368 Göricek aña merḥamet ḳopdı / İʿtiẓār eyledi **elin öpdi**

el şalmaḳ [1] el uzatmak, elle dokunmak

HH1299 **El şalup** ehl-i ʿayşa berg-i şecer / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler

el şunmaḳ [4] el uzatmak, cüret etmek

NE41 Şekl-i elif-lāmına bak fi'l-meṣel / Raḥmet umar şefḳat için **şunmuş el**
NE448 **Şunmadı** hiç ḫān-ı ḥarāma **eli** / Gergedān oldı başı hevā güli
NE500 **Şunmuş elin** nahl-i dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ elmāsına

SE1426 **El ṣunar** ṣahı çenāruñ gāhī / Çarḫdan almaġa sīb-i māhı

el urmaḳ [10] dokunmak, ele almak

S238 Muġannī **el ur** naḳş-ı nev-besteye / Anuñla ʿilāc it dil-ḫasteye
S967 Bilürsün devāsın her üftādenüñ / **El ur** nabżına şīşe-i bādenüñ
S983 Yeter ġuṣṣanuñ kūh-ı Elburzına / Ṣurāḫīnüñ **el ur** yine gürzine
NE1149 Ḥażret-i şeyḫ ile olup pençe-gīr / Ḫamseye **el urdı** o ʿızzinde şīr
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem yanına / **El uranuñ** kārı dege cānına
NE2271 Müflis iken baḳ bu fürū-māyeye / **El ura** anuñ gibi sermāyeye
SE1594 **El urur** virmek-için iṭmīnān / Dāmen-i muṣḥaf-ı eymāne hemān
SE1921 **El urup** nīze-i pür-tābe hemān / Çünki gülgūnına virdi meydān
SE3384 Eyler idi **urıcaḳ** sübḥaya **el** / Ser-i engüşt-ile ṣad ʿuḳdeyi ḥal
HH1449 **El urup** ḳabża-ı kemāne hemān / Ḳaddini itdi bir oḳ ile keman

el uzatmaḳ [1] bir şeyi gasp etme girişiminde bulunmak, bir şeyi almaya yeltenmek

NE2130 Genc-i nihānīye **uzatma elüñ** / Olma ḥavāle ḥarīmine ilüñ

el üzre el olur [1] "Her zaman üstün olandan daha üstün biri vardır." anlamında atasözü

SE865 Gerçi **el üzre el olur** dirler / Cümleden dest-i seḫādur ber-ter

el üzre ṭutmaḳ [1] aşırı derecede saygı göstermek, çok ilgilenmek

HH253 Keffe-i keff-i gevher-efşānı / **Ṭutar el üzre** ehl-i ʿirfānı

el virmek [4] müsaade etmek ‖ yardım etmek

HH631 Merḥabāya saʿādet **el virdi** / Baḫt yüz ṭutdı devlet el virdi
HH631 Merḥabāya saʿādet el virdi / Baḫt yüz ṭutdı devlet **el virdi**
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī **el vire** zihī devlet
HH2060 Ele girincedür o mūy-miyān / **El virür** devlet-i vişāli hemān

el yumaḳ [3] bir şeyden vazgeçmek, bir şeyi terk etmek

S306 Ḥayātından **el yudı** her ehl-i şer / Ecel teknesiymiş o zevraḳ meger
SE545 Ābdest alsa ḳaçan ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan **el yur** evvel
HH2490 Olmadılar ḫalāṣ ʿummandan / Āḫir **el yudılar** dil ü cāndan

elān [1] şu anda şidmdi

HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı vaṣl-ı cānān / Alanlar teẕkere ile alur **elān**

elbette [23] mutlaka, hiç şüphesiz, muhakkak

S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u ḳahr / Virür neşve **elbette** tiryāk ü zehr
NE982 ʿĀşıḳa bu derd ide çünkim eşer / Yāre de **elbette** sirāyet ider
NE1262 Dīde vü ʿaynīye şalup şer ü şūr / Ḫābda **elbette** ider bī-ḫużūr
NE1415 Çün vara deryūzeye ol dergehi / Kāsesin **elbette** ḳomazlar tehī
NE1792 Merddür **elbette** ʿaṭā eyleyen / Cāna ḳıyar māla seḫā eyleyen
NE1834 Merd olan **elbette** gelür ġayrete / ʿĀr degil mi şeh-i pür-haşmete
NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü me'vā gerek / Ḫācibe **elbette** müdārā gerek
NE2956 ʿĀḳıbet **elbette** cezāsın bulur / Māṣadaḳ-ı ḥāli bu destān olur
SE483 Arada ḳanṭaradur rāh-ı mecāz / Uġrar **elbette** aña ehl-i niyāz
SE600 Līk envār-ı cihān-tāb-ı cemāl / Dāyim olmaz bulur **elbette** zevāl
SE679 İrse başı göge gün gibi müdām / Yüzi yirde olur **elbette** kirām
SE698 Gevher **elbette** bulur raġbetini / Ḳaldurur anı bilen ḳıymetini
SE870 Hīç ülfet mi ider çār-eżdād / Olur **elbette** ara yirde fesād
SE1145 Her oḳı şaşt-ı seḥergāhında / Oynar **elbette** cigergāhında
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın **elbette** bulur / Bu ḳara gün de giçer bir gün olur
SE1972 Virür **elbette** murādın ḳat ḳat / Salṭanat ʿırżına düşmez ḫısset
SE2172 Geyse arıḳlasa nā-gāh eger / Cāmenüñ birini **elbette** ḳışar
SE2248 Līk ḫaşmuñ bed olur aḫlāḳı / Ḳalur **elbette** ceraḥat bāḳī
SE2283 Merd kim ola ḫuṣūmetde ḳavi / Olur **elbette** muḥabbetde ḳavi
SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı ʿurūḳ-ı ifsād / Bāb-ı Ḥaḳda bulur **elbette** murād
SE2846 Merd-i meydān ki çeke tīġ-i ḥadīd / Olur **elbette** ya ġāzī ya şehīd
SE3152 Gürbe-i cüst gibi segisi olur / Bir gün **elbette** cezāsını bulur
HH1133 Vardur **elbette** bunda bir ḳıṣṣa / Aluruz belki ḳıṣṣadan ḥiṣṣe

Elbürz [4] bkz. 'Kūh-ı Elbürz' md.

S983 Yeter ġuṣṣanuñ kūh-ı **Elburzına** / Ṣurāḫīnüñ el ur yine gürzine
HH196 Ḳahr ile çün ḥavāle eyleye gürz / Deşt-i Ḳıpçaḳ ola ser-i **Elbürz**
HH1996 Nice ʿasker ki ursalar gürzi / Devirürlerdi Kūh-ı **Elbürzi**
HH2248 Kūh-ı **Elbürz** olsa Ḳafa ḳarīn / Noḳṭa-ı ḳāf ola yanında hemīn

elçi [3] bir devleti veya devlet başkanını başka bir devlette temsil eden kişi, sefir

SE1786 Eyledi **elçiyi** irsāle şitāb / Ḳıldı tennūr-ı recāyı pür-tāb
SE1793 Didi **elçi** ki ṭılāye seḥerī / Ṭutdı bir nice siyāhī nūgeri
SE1802 Didi ol **elçiye** şāh-ı İslām / Yürü var Ḳayṣara eyle iʿlām

elem **[13]** gam, keder, hüzün, ıstırap. Kelime maddi ve manevi hoşnutsuzluğu ifade eder.

S1381 Benefşe olup ser-bezānū-yı ġam / Olur sebzeler ʿuḳdedār-ı **elem**
NE577 Menḳabet-i gerdişi aṣl eyledi / Çarḫ **elemin** başḳaca faṣl eyledi
SE210 Söyledi berre-i biryān aña hem / Ciger-i ḫaṣmı kebāb itdi **elem**
SE655 ʿĀlem-i fānīye basduḳda ḳadem / Oldı tābutla īfā-yı **elem**
SE867 İy olan beste-i evtār-ı emel / Mübtelā-yı **elem-i** dām-ı ecel
SE878 Mevt için virme şaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf ṣanup çekme **elem**
SE1839 Bu **elemle** dönüp o āvāre / Gezerek geldi ser-i bāzāra
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i envāʿ-ı niʿam / Seni girdāba sala derd ü **elem**
SE2327 Aldı niʿmetlerini çarḫ-ı dijem / Bir birin yirdi **elemden** ʿālem
SE2646 Zī-ḥamāḳat ki çekersin hem-dem / Ḥalḳa göstermeg-içün bunca **elem**
SE2732 Çünki ġayra ḳalacaḳdur o niʿam / Yā ne zaḥmet il için bunca **elem**
HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb Ādem / Meyl-i gendümle ekdi toḫm-ı **elem**
HH369 Yıḳılup ger ḫarāb ola ʿālem / Ḳonmaya dāmenine gerd-i **elem**

elem çekmek **[1]** üzülmek, tasalanmak

SE2420 İbn-i vaḳt olup iden beẕl-i niʿam / **Çekmez** ebnā-yı zamān gibi **elem**

elem virmek **[1]** üzmek, acı ve ıstırap vermek

HH2461 Ṣoñra bārı ġubār gösterme / Yoḳ yire kendüne **elem virme**

elest **[6]** "Değil miyim?" anlamında Arapça bir soru kelimesi. Allah'ın beşeri yaratıp "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" buyurduğu zaman; beşerin yaratılış zamanı. A'râf Suresi 172. ayette bu hadise şu şekilde anlatılır: "Kıyamet gününde 'biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' Onlar da 'Evet, buna şahit olduk.' dediler."

S1416 Göñüldür şarāb-ı belā ile mest / Göñüldür velī ʿahd-i mülk-i **elest**
S1544 İlāhī be-āyin-i bezm-i **elest** / Be-ʿahd ü be-peymān-ı rindān-ı mest
S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı **elest** / O būy ile gıriv beyān ola mest
SE1671 Sözdür āġāze-i ḳanūn-ı **elest** / Sözdür āvāze-i her vālih ü mest
SE2688 Bāde-i bezm-i **elest** o kārı / Unudur mı göre ol iḳrārı
SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i **elest** / ʿAhd-i evveldeki iḳrārı şikest

elfāẕ **[6]** kelimeler, sözler, lafẓ kelimesinin çoğulu

NE817 Ḳālıb-ı **elfāẓa** salup reng-i nazm / Ḫamse için eyledüm āheng-i nazm
NE83 Dūş-be-dūş olmayup **elfāẓı** sen / Ḳıl yüri tevḥīd-i şeh-i Zü'l-minen
NE46 Birbirine mümtezic **elfāẓ-ı** çār / Dīne ʿanāṣır nitekim çār-yār
NE2297 Ey ki çalup lāfları bī-dirīġ / Eyleyeyin **elfāẓına** saʿy-i belīġ
NE2324 Ẕevḳ ider anı şevke ṭālib olur / Müftīye **elfāz-ı** münāsib olur
HH448 Oldı çün-kim sözi zebān-ı vuḳūʿ / Buldı **elfāza** āşināsı şuyūʿ

el-ḥaḳ **[8]** doğrusu, gerçekten

S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün şabā / Güli açdı **el-ḥaḳ** bu gülgūn ḳabā
S433 Süḫan mülkünüñ merd-i pür-zūrusun / Bu meydānuñ **el-ḥaḳ** silaḥşorusun
SE34 Bā-i ẕībādaki noḳṭa **el-ḥāk** / Ḫāl-i leb gibi viripdür revnaḳ
SE1270 Nā-gehān naʿre ideydi **el-ḥaḳ** / Ḳorḳuda Mışruñ Ebü'l-Hevlini çaḳ
SE1650 İḫtiyār elde ḳalur mı **el-ḥaḳ** / Masḫara böyle maḥallin bulıcaḳ
SE1954 Saña merdāne dinür mi **el-ḥaḳ** / Ḥamle-i mūş-ile çün ḳaldı yaraḳ
SE1958 Aşçı merdānesi gibi **el-ḥaḳ** / Ortası idi hemān ḳollanacaḳ
SE2737 İrtenüñ ışşı var **el-ḥaḳ** ammā / İrgüre ol güne de belki Ḫudā

el-ḥāṣıl **[1]** sonuç olarak

HH1405 Ṭurdı ḥüsn-i edeb ile **el-ḥāṣıl** / Hiç bulanmadı şūḫ-ı deryā-dil

el-ḥaẕer **[3]** sakın ha! Tehlikeli bir duruma karşı yapılan uyarıyı ifade eden söz

NE910 Kibr ü ġurūr ile meded **el-ḥaẕer** / Eyleme bünyān-ı Ḫudāya żarar
SE1992 Hīç ḥaḳīkat mi gelür fācirden / **El-ḥaẕer el-ḥaẕer** ol kāfirden

el-ḥased **[1]** haset olunur

HH2036 **El-ḥased** aña kim urup dil-ber / Zaḫm-ı tāze mübāreki diyeler

el-ḥücec **[1]** deliller, belgeler

NE1119 Münkir olan her ne ḳadar itse lec / Şāʿire bu beytidür okur **el-ḥücec**

elif **[17]**

1. Arap alfabesinin ve Arap asıllı Türk alfabesinin ilk harfi

NE24 Anda nihāndur **elif-i** ism-i ẕāt / Oldı meger cedvel-i āb-ı ḥayāt

NE25 Noḳṭa olup kevkeb-i dünbāledār / Noḳṭadan oldı ol **elif** āşikār
NE41 Şekl-i **elif-lāmına** bak fi'l-meṣel / Raḥmet umar şefḳat içün ṣunmuş el
NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı māh / Her **elif** Allāha gider şāh-ı rāh
NE45 Çün **elif** ülfet iden ol rāh ile / Zāhir ü bāṭın olur Allāh ile
NE2319 Her **elif** oldı birer deste çūb / İtmege taġrīr olur gūş-ı kūb
NE2328 Ḫaṭda daḫı ẕevḳ olınur bī-ḫilāf / Hiç **elif** ola mı medlūl-ı ḳāf
NE2534 Fikri **elif** gibi heb iḫlīlde / Mīm-ṣıfat iki gözi mesīlde
SE36 **Elifi** devḥa-i serv ü şimşād / Dāmeni ḫārdan olmış āzād
SE47 Arada üç **elif** olmadı ʿiyān / Oldı üçler gibi gözden pinhān
SE201 Var idi sīne-i pākinde hemān / Bir **elif** nite ki ṣaff-ı müjgān
SE202 Oldı mānend-i şikāf-ı meh-i bedr / Ol **elif** ṣanki "elem neşraḥ"a ṣadr
SE3490 **Elifi** kim kec idüp yazsa duʿā / Ṣarıġın egmiş ider ʿazm-i veġā
HH124 Cümleye ḫātime o serverdür / Ṣıfr evvel **elif** muʾaḫḫardür
HH125 Noḳṭalar gerçi görinür aḳdem / Ḫaṭda ammā **elīfdür** aṣl-ı raḳam
HH812 Göricek itdi āh-ı derd-ālūd / **Elif-i** āhı eyledi memdūd

2. sevgilinin boyu bağlamında

SE3216 **Elif-i** ḳadd-i ṣafā-perverdi / ʿĀlem-i ḫüsn ü bahānuñ ferdi

elifi elf itmek **[1]** biri bin etmek

NE753 Geldüñ ise ṣoñra nʾola cümleden / Ṣıfr degil mi **elifi elf iden**

elif-lām-rā **[1]** Kur'ân-ı Kerîm'de beş sûrenin başında bulunan ve kendi adlarıyla kıraat edilen harfler. Bu harfler "Hurûf-ı mukattaa"dandır. Hurûf-ı mukattaa, ne mânaya geldikleri veya sûrelerin başında hangi amaçla yer aldıkları kesin olarak bilinmediğinden hurûf-ı mübheme olarak da adlandırılmışlardır. İslâm alimleri huruf-ı mukattaaya anlam vermekten kaçınmışlardır bunun en önemli sebebi ise söz konusu harflerin müteşabihattan olduğu ve müteşabihatın tevilinin de dinen yasaklandığı hususudur.

NE40 Aḥsen-i cümle ḳaṣaṣ olsa revā / Çünki ʿayān anda **elif-lām-rā**

elli ḳulaç **[1]** halk arasında pratik bir ölçü birimi olarak kullanılan kulaç, iki yana gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasında kalan uzaklık anlamındadır, 'elli ḳulaç' uzaklık ifadesi olarak kullanılmıştır.

NE2550 Şehveti ol ceẕbe-i zerraḳa ṣān / **Elli ḳulaç** yirden iderdi revān

elma **[5]** aslı "alma" olan yeşil, sarı ve kırmızı renkli olan yuvarlak meyve; sib

S1461 Olup mevci Ṭūr-ı tecellā gibi / Göñül zevraḳın atdı **elma** gibi
NE500 Ṣunmuş elin nahl-i dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ **elmāsına**
NE979 Mevci olur ṭūr-ı tecellā gibi / Zevraḳ-ı ṣabrı atar **elma** gibi
HH207 İtse şemşīr-i intiḳamın medd / Ḳızıl **elmāyile** ṭola ser-ḥadd
HH2336 Kesilüp kelle-i fürū-māye / Döndi deryāya düşmiş **elmāya**

elmas **[3]**

1. beyaz, billûr gibi şeffaf ve azlığından dolayı kıymetli olan bir mücevher

NE2233 Az bulınur dilüñ içün laʿl-i nāb / Böylece bir müṣaḳḳab **elmās-ı** tāb

2. şarap bağlamında

NE3034 Nūş-ı ʿarāḳ eyleme zehr-ābdur / Sūde-i **elmās** yā tīzābdur

2. çelik; kılıcın niteleyicisi bağlamında

SE388 Ḳıldı ol şeyḫ-i kerāmet-mesned / Tīġ-i **elmas** ile ebvābını sed

elmās-şiken **[1]** elmas kıran

SE3251 Ṭoḳunup ḫātem-i **elmās-şiken** / Şeb-çerāġını düşürdi gözden

elṭāf **[6]**

1. en güzel, en hoş, çok latif

NE1396 Ser-be-ser **elṭāf** idi iḥsān idi / Niʿmet-i bī-minnet-i Mennān idi
SE2593 Açup āyīne-ṣıfat sīne-i ṣāf / Didi gül görince olurmış **elṭāf**

2. lütuflar, iyilikler

S403 Bi-ḥamdi'llāh **elṭāf-ı** Rabb-i Mecīd / Dilüñ ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı kilīd
S172 Şu **elṭāfı** kim ḳıldı perverdigār / Olur biñde biri hezārān-hezār
S1417 Cem ü cām ü sāḳī vü müldür göñül / Bu **elṭāfa** mazḥar göñüldür göñül
NE1354 Gūşiş iden kümmel-i eşrāf-ı nās / Gördüġi **elṭāfı** olunmaz ḳıyās

el-ḳıṣṣa **[3]** sözün kısası, sözün özü

SR8/2 Efsürde idüp ābı ider bezmi müẕāb / **El-ḳıṣṣa** fenāyile beḳā ʿışḳ iledür
SE1382 Dimiş erbāb-ı ḫıred **el-ḳıṣṣa** / Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı ḳıṣa
SE3310 Oldı **el-ḳıṣṣa** ol iki hem-rāz / Berg-i rāha giceden tehyiʾe-sāz

elvāḥ [3]

1. düz yüzeyler

S675 Duʿā siñmiş **elvāḥı** saḫt ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaṣīn
SE2388 Her terāzūsı bu nüh ṭāḳa ʿimād / Belki **elvāḥ-ı** zemīne evtād

2. üzerine yazılan levhalar, tablolar

S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı nesīm / Yere urdı **elvāḥını** şan Kelīm

elvān [2] rengârenk ‖ çeşitli

S1292 Temūz āteş-efrūz olup gülşene / İder puḫte **elvān-ı** niʿmet yine
NE3139 Niʿmet-i dervīş ḳurı nān olur / Bunda ne ʿunvān ü ne **elvān** olur

elvedāʿ [2] bir daha karşılaşmamak üzere ayrılırken söylenen “Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet olun.” anlamında ayrılış selamı

HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i ʿışḳ-ı nigār / **Elvedāʿ** itdi ʿaḳl u ṣabr u ḳarār
SE2842 **El-vedāʿ** iy ser-i bālīn-i şafā / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i heycā

elyaḳ [1] daha layık, en layık olan

SE680 Budur erbāb-ı kemāle **elyaḳ** / Ḳadri ʿālī ola gönli alçaḳ

emān [19] eminlik, korkusuzluk

S228 ʿAdāletle şaldı girān-tā-girān / Basīṭ-i zemīne bisāṭ-ı **emān**
S827 Meded öldük ey sāḳī-i nev-cevān / Elüñde degil mi o mühr-i **emān**
NE13 Besmeledür mecrā-yı fülk-i **emān** / Heyʾet-i meddi çekilen rīsmān
NE21 Sürḫ-ı siyāh ile bir hūr-ı **emān** / Ḳuledeki āteş ider duḫān
NE426 İsm-i Meḥemmed ola ḥırz-ı **emān** / Ḳudret ile añıla bu ceyş-girān
NE434 Şükr-i Ḫudā buldı ser-ā-ser cihān / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü **emān**
NE460 Urdı leb-i fitnesine mühr-i **emān** / Koz ḳabına ḳoydı cihānı hemān
NE940 Vasıṭatü’l-ʿaḳd-i niẓām-ı cihān / Rābıṭa-i rişte-i emn ü **emān**
SE195 Ehl-i arżile semāvāta **emān** / Oldı ol mühre zemīn-ile zamān
SE399 Nām-ı üstādı ḳılup ḥırz-ı **emān** / İleri ṭur ki senüñdür meydān
SE731 Muḫbir-i ṣādıḳ olup müjde-resān / Buldı üç daġdaġadan ḥükm-i **emān**
SE1331 Ola emvāl-ı reʿāyā tālān / Ḥaşere ḳalka hemān emn ü **emān**
SE1539 Ola çün naḳş-i muḥabbet ʿunvān / Cān-ı bīmāra olur ḥırz-ı **emān**
SE1583 İrdi nā-gāh münādī-i **emān** / Oldı bī-çārelere müjde-resān
SE1833 Bir yaña gitmez idi bād-ı vezān / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḥırz-ı **emān**
SE2686 Ṣādıḳāne idicek ʿahd ü **emān** / Ḫulf-ı vaʿd eylemez ehl-i īmān
SE3092 Ne ṣafādur ki idüp ʿahd ü **emān** / İʿtimād ide saña pīr ü cüvān
SE3112 Ḥāṣılı şāh-ıla İbn-i Ḳaraman / Nice kez itmiş-iken ʿahd ü **emān**
HH224 Kevne zīr-i nigīni lūtf-resān / Ḫalḳa taḫte’ş-şuʿā-ı emn ü **emān**

emān bulmaḳ [2] kurtulmak, emniyete ulaşmak

NE2963 **Bulmaz** idi destresinden **emān** / Naḳd-i kevākib kemer-i Kehkeşān
SE1952 Şāhdan ʿahd-ile çün **buldı emān** / Didi biñ şerm-ile çün oldı olan

emān virmemek [7] rahat bırakmamak, göz açtırmamak

S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / **Emān vir** ġam-ı dehrden bir nefes
S632 Seḥer ṭablın urdukça nevbet zamān / **Virür** cāna girdāb-ı ġamdan **emān**
S828 Gelürse eger ḫāne-i ḫāṭıra / **Emān virme** ġam dinilen kāfire
NE2190 Köfte-ḫora **virmeyup** aşlā **emān** / Ögredesin ḫocaya virüp hemān
NE2554 **Virmez** idi anlara hergiz **emān** / Vuṣlata bulmazlar idi bir zamān
SE1844 Göricek **virmedi** küffāra **emān** / Bogazın aldı anuñ şaḫne hemān
HH1844 Hiç felek ʿāṣıḳa **emān** mı **virür** / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı virür

emānī [4] emniyette olma durumu

NE1358 Baʿzı yeri eyledi Rab ġanī / Keşt-i **emānī-i** ü duʿā ḫırmeni
SE786 Olsa ol ḥırz-ı **emānī** vü emel / Müntic-i ḫayr çü şekl-i evvel
SE1672 Cümletü’l-mülk-i maʿānī sözdür / Belki fihrist-i **emānī** sözdür
HH319 ʿIşḳ terk-i ser-i **emānīdür** / Belki maḥv-ı vücūd-ı fānīdür

emānāt [3] emanetler

NE918 Şāhlara cümle budur emr-i Rab / Sevḳ ideler ehl-i **emānātı** heb
SE1206 Deyndür boynına mānende-i ṭavḳ / Ki **emānātı** ide ehline sevḳ
SE593 Deyndür ādeme ṭāʿat-i Ḫudā / Ḫalḳuñ aḥvāli **emānāt-i** Ḫudā

emānet [9] güven duyulan birisine korunmak, saklanmak üzere geçici olarak bırakılan eşya veya kimse

NE183 Bār-ı **emānetle** dil-i güm-rehüñ / Seyrine aldandı bu luʿbetgehüñ
NE917 Oldı kemān gülbün-i bāġ-ı eḳım / Bār-ı **emānet** şalıcaḳ festeḳım
NE1045 Līk budur saña vaṣiyetleri / Cān u dili gibi **emānetleri**
SE2004 Ḥāṣılı tāzeye ḫürmet olmaz / Öyle kālāya **emānet** olmaz

SE2692 Bu **emānetlere** cāndur gencūr / Ḥıfẓ için genc-i defīn oldı ḳubūr
SE2761 Gördi çün kār-ı **emānetde** dilīr / Eyledi ḳoca günah-kārı vezīr
SE3094 Olasın kār-ı **emānetde** meṣel / İdeler ḳavlüñi düstūr-ı ʿamel
HH1942 Aldı dil naḳdīn eyledi iḫfā / Bu ḫiyānet-i **emānet** oldı aña
HH2087 Ḥālümi ʿarż ḫayli minnetdür / Ṣaḳın unutma kim **emānetdür**

emek [1] zahmet, zahmetli çalışma

HH1650 Arayup aḳçelerle pullarla / Çok **emek** żāyiʿ eyledi bu yola

emek çekmek [4] bir işte aşırı ölçüde çalışarak çok yorulmak

S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya **emek** / Muḳaddem maḥallin tedārik gerek
NE1753 Ṭutalum ol sūrete çekmiş **emek** / Ḳanġı ṣerīʿatde olur yek-be-yek
HH333 Ḳatl-i gūra niçün çeker **emegi** / İtmez ol itdügin yaban eşegi
HH509 Kimi keşf-i żamīre çekdi **emek** / Añdı ḫūbān-ı şehri yek-ber-yek

emekdār [1] emeği geçmiş olan, bir yerde uzun süre bulunmuş olan

S998 Der-i Cemde eski **emekdār** imiş / Felek gibi ḳoca güneh-kār imiş

emel [22] istek, arzu

SR12/1 Biz şāhid-i ʿıyşe ʿāşıḳ-ı mehcūruz / Kūhsār-ı **emelde** reh-rev-i şebgūruz
S487 **Emel** būstānı olup nā-bedīd / Kül oldı ocaġında toḫm-ı ümīd
S708 Virür ḥāṣıl ol yerde toḫm-ı **emel** / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş maḥal
S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i hevlnāk / **Emel** zevraḳın bir gün eyler helāk
S1394 **Emel** tārı pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı gösterür tāc-ı ehl-i fenā
NE175 Berr-i **emelde** su görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü tāb
NE712 Kilk-i **emel** hem-ser-i taḳdīr idi / Ṣafḥa-i endīşe ḳalem-gīr idi
NE958 Āmil olup vāṣıl-ı ṭūl-ı **emel** / İtdi anı ṣāḥib-i Merv ol ʿamel
NE1891 Ṭuymaya bir ferd bu esrārı hiç / Olmaya o tār-ı **emel** pīç pīç
NE2075 ʿAḳlını mezdūr-ı **emel** eyleyen / Reʾyini destūr-ı ʿamel eyleyen
SE130 Eyleme muntaẓır-ı rāh-ı **emel** / Gösterüp dīde-i ḥırṣumda ḫivel
SE308 **Emel-i** dīn ü düvel Ḫān Murād / Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata Sulṭān Murād
SE410 ʿĀḳıbet olmadı żāyiʿ **emelim** / İrdi bir genc-i firāvāna elim
SE786 Olsa ol ḥırz-ı emānī vü **emel** / Müntic-i ḫayr çü şekl-i evvel
SE867 İy olan beste-i evtār-ı **emel** / Mübtelā-yı elem-i dām-ı ecel
SE1813 Ḳılasın şefḳatı düstūr-ı ʿamel / Olasın mezraʿa-i toḫm-ı **emel**
SE2680 Mezc olup ḥükm-i Ḫudāyıla **Emel** / Lavġ ola arada iḫlāṣ-ı ʿamel
SE2726 Tā ki pīçīde gibi ṭūl-ı **emel** / Eylemişdi anı meşġūl-i ʿamel
HH438 İrdi būstān-ı feyże dest-i **emel** / Çekdüm ol çeşmeden nice cedvel
HH1785 Gülşen-i şāha esdi bād-ı ecel / Oldı endaḫte niḫāl-i **emel**
HH1931 Ayaġuñ tozı sürme-sā-yı **emel** / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i cān ekḫal
HH2339 Oldı āḫir şikeste cām-ı **emel** / Bezmi telḫ eyledi ḫarīf-i ecel

Emeviyyūn [2] Hulefâ-yı Râşidîn'den sonra 661-750 yılları arasında hüküm süren ilk İslâm hânedanı, Emeviler

SE1163 **Emeviyyūnuñ** olup ol ḫalefi / Virdi şevketle o ṣınfa şerefi
SE2663 **Emeviyyūne** olup ḫayr-ı ḫalef / Oldı ʿözr-āver-i taḳṣīr-i selef

emīn [11]

1. güvenilir, emniyetli

NE465 Dil-ber-i ter-dāmen-i rūy-ı zemīn / Oldı tevellā-yı şaḳīden **emīn**
NE466 Mülk-i **emīn** Vādī-i Eymen gibi / Niʿmet ile tūde-i ḫırmen gibi
NE915 Maṣlaḥata muṣlıḥı itmek **emīn** / Oldı şehe lāzıme-i ʿaḳl u dīn
NE1618 Cānuñ ider çāh-ı ḫaṭādan **emīn** / Şerʿi gibi olmaya ḫabl-i metīn
SE88 Eyledi maḥkeme-i çarḫı metīn / Şāhid-i maḥkeme Bercīs-i **emīn**
SE2006 Hep **emīn** añladıġuñ reh-zendür / Dost şandıġuñ ulu düşmendür

2. kendisine güvenilebilir, emniyet edilebilecek olan. Hz. Muhammed'in sıfatı

NE187 Mürşid ola sırr-ı nebī-i **emīn** / Binehhinallahu meʿa'l-gāfilīn
NE197 Maḫzen-i Esrār-ı Ḫudā-yı muʿīn / Maṭlaʿ-ı Envār-ı Muḥammed **emīn**
NE348 Menḳıbet-i cāh-ı nebiy-yi **emīn** / Maḫmidet-i ʿutret ü saḥb-ı güzīn
NE888 Dīni ʿayān itdi nebī-i **emīn** / Oldı ḫalīfe ḫalef-i ṣāliḥīn
HH143 Ol gice Ḥażret-i Nebiyy-i **emīn** / Kaʿbede olmış idi rükn-i rekīn

emīn olmaḳ [9] korunmak, zarar görmemek

NE579 Kimse **olur** mı siteminden **emīn** / İtmeyecek yerini zīr-i zemīn
NE1803 Cāhil olur ḥākim-i şerʿ-i mübīn / Ḫırsız **olur** māl-ı ġuzāta **emīn**
NE2129 Yaʿni civāruñda olan müslimīn / Ehl ü ʿiyāli ile **olsun emīn**
NE2181 Aşırı iken sen **olamazsın emīn** / Ṣabr ide mi nāḳışatü'l-ʿaḳl u dīn
SE965 Meger şeyṭāndan **olam** dirseñ **emīn** / Ol yürü kūşe-i ʿuzletde mekīn
SE1234 İltizām-ıla **ola** ḫalḳa **emīn** / Ḫākim-i maḥkeme-i şerʿ-i mübīn

SE2682 İy **olan** maṣlaḥat-ı ḫalḳa **emīn** / İtmesün mekr ü ḥıyel dilde mekīn
SE3093 Lāẕım olsa nite kim genc-i defīn / Ḳoduġı yirde bula **ola emīn**
HH233 Ġamze-i mest olup ṣalāḫa ḳarīn / Dil ü cān **oldılar** sitemden **emīn**

emīr [10] emir veren, başkan

S339 Vezīrān-ı Cem-ḳadr ü Āṣaf-maḳām / **Emīrān-ı** ṣāḥib-livā-yı be-nām
SE1224 Nesi varısa virür bir şirrīr / Olur anuñla yā ḳāḍı yā **emīr**
SE1232 Nāfiẕü'l-emr ola mı ḥükm-pezīr / ʿAbd-i memlūk hīç olsun mı **emīr**
SE1836 Çün der-i mürşide rū-māl itdi / Didiler bāb-ı **emīre** gitdi
SE1853 Varmasa bāb-ı **emīre** ṣuleḫā / Ẓulmden bī-güneh olmazdı rehā
HH2188 Virdi Maḥzun daḫı bu ḳavle ḳarār / İtdi bir gün der-i **emīre** güẕār
HH1100 Nā-gehān çıḳdı bir **emīr-i** dilīr / Bunları cümle itdi der-zencīr
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i ʿaẕīm / ʿAdlüñe geldüm ey **emīr-i** kerīm
HH2095 Var idi şehr-i Belḫ içinde meger / Bir dil-āver **emīr-i** ferruḫ-fer
HH2330 Bir gemide **emīr-i** ferruḫ-fer / Āsumān zevraḳ ü zemīn lenger

emīrī {emīr+i} [1] bkz. 'emīr' md.

HH664 Kūh-ı āteş **emīrī** duḫteriyim / Āteş-i maʿreke semenderiyim

emmāre, emmāra [5]

1. çok zorlayan, emredici, buyurucu

SE2362 Döndi aḫlāḳ-ı ẕemīme māra / Şāh-ı mārānı anuñ **emmāra**
SE2596 Ruḫṣat olmaya gezende māra / İtmeye vaṣla gezend **emmāra**
NE1674 Her biri **emmāreye** muṭlaḳ vekīl / Belki ʿAzāzile muʿīn-i delīl

2. bkz. 'nefs-i emmāre' md.

SE1452 Nefs-i **emmāre** ʿaceb ejderdür / Żabṭ iden anı dil-āver erdür
HH363 ازه از غام انفله مارین / Nefs-i **emmāre** bile mikdārın

emmek [1] içmek

HH678 Ṣubḥ olınca o delle-i pür-fen / **Emdi** ol dil-berüñ zülālinden

emn [2] güvenlik, eminlik

HH1159 **Emn** ile yolda reh-rev-i dil-cū / Mekre ḥāżır o ḳavm-i furṣat-cū
SE337 Belki bu **emni** görüp mihr-āsā / Tīġini cāma degişdi ẕürefā

emn-ābād [1] çok güvenli, çok emniyetli

SE2321 ʿAdl-ile mülk ü milel **emn-ābād** / Ġarḳa-i luṭfı ḫalīc-i Baġdād

emngeh [1] emin olunan yer, emniyetli yer

SE131 Menzilüm **emngeh-i** ʿuzleṭ ḳıl / Şehr-bend-i ḥarem-i ʿiffet ḳıl

emn ü emān [4] huzur ve güven

NE434 Şükr-i Ḫudā buldı ser-ā-ser cihān / Şāh-ı cihān-bān ile **emn ü emān**
NE940 Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i niẓām-ı cihān / Rābıṭa-i rişte-i **emn ü emān**
SE1331 Ola emvāl-ı reʿāyā tālān / Ḫaşere ḳalka hemān **emn ü emān**
HH224 Kevne zīr-i nigīni lūtf-resān / Ḫalḳa taḥte'ş-şuʿā-ı **emn ü emān**

emniyye(t) [3] güvenlik, eminlik, korkusuzluk

NE196 Ġāyet-i **emniyye-i** ehl-i şühūd / ʿİllet-i ġa'ibe-i būd u nebūd
NE458 İrmek içün ġayet **emniyyete** / Bende-i şāh oldı gelüp ḫidmete
NE3158 Kātib olanlara da var minnetüm / Ẓāhir ü bāṭın budur **emniyetüm**

emr [28] buyurma, buyruk, ferman

NE859 Tābʿ-ı fetevāsı şaġīr ü kebīr / Mūr u milḫ **emrine** fermān-pezīr
NE918 Şāhlara cümle budur **emr-i** Rab / Sevḳ ideler ehl-i emānātı heb
NE922 İtdi Arisṭoyı Sikender vezīr / Oldı cihān **emrine** fermān-pezīr
NE1213 Ṭıfl-ı ḫavādiş yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr **emriyle** miṣāl-i cenīn
NE1565 Belde-i Babada bu ʿabd-i ḥaḳīr / Ḳaḍı iken oldı bu **emr-i** ḫaṭīr
NE2277 **Emr** ile müfti-yi müvellā olur / Ḳāḍıya dāmādını daʿvet ḳılur
NE2374 Ḫar degil iy ḫusrev-i ʿālī-mekān / Ḥükm senüñ **emr** senüñdür hemān
NE2412 Kim idüp aḥkām-ı İlāhī ẓuhūr / **Emr-i** Ḫudā ile bülendi umūr
NE2576 Biri ḥaḳ **emriyle** girince yere / Gerçi ki ḳırḳında varırdıḳ ere
SE282 Gūş-i cāna irişüp **emr-i** teʿāl / Gördi meclā-yı ev ednā da cemāl
SE570 Tābiʿ-i **emr-i** ẕevi'l-Ḳurān ol / Gül gibi ṣubḥ u mesā ḫandān ol
SE852 Didi iy ḳavm-i baṭālet-muʿtād / Bu mıdur **emr-i** tevekkülde murād
SE1511 Varıcaḳ **emr-i** celīlü't-teşrīf / Geldi dīvān-ı hümāyūna ḥarīf
SE1795 Vāḳıʿā eyledi ol **emre** revān / Bir iki ḥādimini anda hemān
SE1915 Geldi çün kim yirine **emr-i** muṭāʿ / Pehlevāndur el öpüp ḳıldı vedāʿ
SE2053 Ḥırş-ıla ṭālib-i **emr-i** mevhūm / Ḥāżırından bile oldı maḥrūm
SE2244 Rıfḳ-ıla ḳıl dil-i aʿdāyı şikār / Eyle her **emre** müdārāyı medār
HH779 Varıcaḳ **emri** üzre ol cāya / Uġradı nice şūr u ġavġāya

HH1193 Geldi dergāh-ı şāha mīr ü vezīr / Ṣalṭanat **emrin** itdiler tedbīr
HH1201 Taḫt-ı pīşine şāh-ı dīrīne / Geçdi **emr** oldı şehr-āyīne
HH1363 Ḥıfẓ **emrinde** eyleyüp tedbīr / Ser-i mū deñlü eylemem taḳṣīr
HH1491 Ṭoġrusı bu sözümde lāf idemem / **emrini** gözlerüm ḫilāf idemem
HH1662 Yine fikr idüp eyledi teʾḫīr / Tā beyāża çıḳa bu **emr-i** ḫaṭīr
HH1729 Ḳatli **emrinde** eyleyüp teʾḫīr / Āḫir itdi bu vech ile tedbīr
HH1734 **Emr-i** şāh ile āṣaf-ı Cem-şān / Bend idüp ol nihāl-i nāzı hemān
HH1797 Evvelin ḥükm-i şāh-ı ẓulm-güdāz / Oldı **emr-i** siyāset-i ġammāz
HH2153 Getürüp **emrini** yirine hemān / İtdiler ḫasteyi ṭabībe revān
HH2627 Fikr idüp āḫir ol seg-i şirrīr / Ḳatl **emrinde** eyledi teʾhīr

emr eylemek/itmek [10] buyurmak, emir vermek

NE2370 Didi ki yoḳ şāhidüm ammā eger / Söylesün **emr eyler** iseñ saña ḫar
SE1045 **Emr idersen** aña bir ḍarb uralum / Ki yaradulmamışa döndürelüm
SE1408 Gūş idince süḫanuñ şāh-ı cihān / Anuñ iḫżārına **emr itdi** hemān
SE1847 İrişüp şeyḫ-i kerīmü'l-aḫlāḳ / **Emr idüp** itdürür anı ıṭlāḳ
SE2579 Birine **emridüp** ol meh-ṭalʿat / Eyledi meclis-i ḫāṣa daʿvet
SE3266 **Emr iderseñ** anı itsin yārān / Gözi gibi ḳapıdan ṭaşra hemān
HH1731 **Emr idüp** bir vezīre ol kārı / Didi al bu meh-i siyeh-kārı
HH2148 Birine **emr idüp** o meh-pāre / Didi bir çāre gör bu bīmāra
HH2361 **Emr idüp** sürdi zevraḳı o yaña / Sākin oldı temevvüc-i deryā
HH2535 **Emr idüp** anı dil-ber-i meyyāl / Eyledi kendi bāġına irsāl

emr-i ʿaẓīm [1] büyük iş, önemli iş

HH1368 Ġanemümden çıḳan ʿizām-ı remīm / Baña olur delīl-i **emr-i ʿaẓīm**

emr-i Ḥaḳḳ [2] Allah'ın emri ‖ ölüm

SE928 **Emr-i Ḥaḳḳ-ıla** ʿaceb ḫāl ancaḳ / Ḥikmet-i ḳādir-i faʿʿāl ancaḳ
HH349 ʿİsmet ehline ibtilādur bu / **Emr-i Ḥaḳḳ** ile bir belādur bu

emr-i Ḫudā [1] Allah'ın emri ‖ ölüm

NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp **emr-i Ḫudā** / Lāneyi terk itdi miṣāl-i hümā

emr-i muḥāl [2] gerçekleşmesi, yerine getirilmesi olanaksız buyruk

NE2288 Āḫire irsün burada ḳīl u ḳāl / Ṣabr ise şimdengerü **emr-i muḥāl**
SE1334 İde eşḫās-ı keẕūbı ṭaṣdīḳ / Ḳıla her **emr-i muḥāli** taḥḳīḳ

emṣāl [4]

1. eş, benzer

SE1476 Ḥasenātuñ olamaz ḫayrı ḥisāb / ʿÖşr **emṣāli** dimişdür Vehhāb
NE1125 Şiʿr bunuñ gibilerinüñ ḫālidür / Ben didigüm bunlaruñ **emṣālidür**
SE535 ʿÖşr-i **emṣālini** virür Allāh / Arturur beẕl-ile envārını māh

2. yaşıtlar

SE2620 Kerem it ḳılma bu ibrāmı baña / İtme **emṣālüm** içinde rüsvā

emvāc [15] dalgalar

S255 Bu eṣnāda deryādan irdi ḫaber / Ki **emvāc-ı** şer ḳıldı zīr ü zeber
S671 Leb-i baḥra olsa n'ola būsegāh / Gögüs virmiş ol **emvāca** ḫānḳāh
S1076 Düzet tār-ı ḳānūnı nikrīz ḳıl / Gel **emvāc-ı** şevḳı güher-rīz ḳıl
SE279 Oldı deryā-yı muḥabbet mevvāc / Çekdi aldı ceẕebāt-ı **emvāc**
SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḥr-ı mevvāc / Gök demir içre ṣufūfı **emvāc**
HH937 Lücce-i ʿışḳ-ı pākün **emvācı** / Çekdi aldı o dürretü't-tācı
HH1983 Seng-i ḫārāya seyl ider żarar / Tīġ-i **emvācdan** çeker mi ḫaṭar
HH2242 Ḫas-ı **emvāc** gibi bī-pervā / Ṭaġdan ṭāġa düşdi bī-ser ü pā
HH2302 Ġark-ı **emvāc-ı** ıżṭırāb oldı / Tābı gitdi zebūn-ı ḫ̆āb oldı
HH2326 Ṣaldı **emvāc-ı** tīġ-i şeffāfı / Yine ḳahr ile urdı eṭrafı
HH2343 Kef ber-āverde lücce-i mevāc / Ḳarlı ṭāġlar gibi yürür **emvāc**
HH2480 Oldı limān ü sāḥili nā-yāb / Sedd-i **emvāc** ile meger girdāb
HH2481 Şekl-i **emvāc** üştür-i kef-zen / Oynayup sāde ḳaldı hevdecden
HH2482 Kef-i **emvācda** o fülk-i girān / Oynadı sīb gibi nice zamān
HH2483 Āḫir elden ele ḳoyup **emvāc** / Saḥile urdı eyledi tārāc

emvāl [4] taşınır ve taşınmaz bütün mallar

SE1331 Ola **emvāl-ı** reʿāyā tālān / Ḥaşere ḳalka hemān emn ü emān
SE534 Farżdur ḳādir olanlara zekāt / Virür **emvāl-i** ġanīye berekāt
SE845 Vech-i āmālleri **emvāl-i** zekāt / Ḫarc-ı maṭbaḫları neẕr ü ṣadaḳāt
HH1240 Şāha esbāb-ı ʿayş āmāde / Bunlar **emvāl-i** mülki yaġmada

enām [8] bütün varlıklar, yaratılmışlar

NE180 Eyledi seccāde-i ḥükm-i **enām** / Rīşede murġ-ı dilini pāy-dām
NE207 Çarḫda itdi ise ʿİsā maḳām / ʿArşı güzār itdi nebī-i **enām**

NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı **enām** / Ṣıdḳ ile çalışdı o şāh-ı b **enām**
NE1456 Güş idüp ol ceẕbeyi cümle **enām** / Uçmaġa ʿazm itdi miṣāl-i ḥamām
SE179 Umarın rehber olup Faḫr-ı **enām** / İde envār-ı Ḫudā defʿ -i ẓalām
SE671 Dīni ikmāl ḳılup Faḫr-ı **Enām** / Buldı manẓūme-i aḥkām niẓām
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i dīn güher-i kār-ı **enām**
HH599 Çün temām eyledi nemāzı imām / Merḥabāya teveccüh itdi **enām**

enʿām [1] iyilik etme, ihsanda buulnma

NE467 İtdi cülūsındaki **enʿām-ı** ʿām / Ġarḳa-i sīm itdi cihānı tamām

enāniyet [1] kendini düşünme, kendini kayırma, bencillik

NE1229 Her biri terk itsün **enāniyeti** / Peşşeye taḳlīd iledür şöhreti

enār [1] nar

HH306 Vaṣf-ı lebde dehān-ı gevher-bār / Dil-i bīmāra dānelerdi **enār**

enbā-yı sebīl {ebnā-yı sebīl} [1] yolcular, seyahat edenler

NE2952 Virmeyüp **enbā-yı** sebīle ḥużūr / Yolda ṭurur niteki kelb-i ʿaḳūr

enbān [3] dağarcık, heybe

SE1625 Sine **enbān** ü dehen kīse-i lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i lāf ü güẕāf
NE2381 Muṣṭalıḥātuñ çözüp **enbānını** / Zīnet idüp maʿreke dükkānını
HH344 Döndi **enbān-ı** ʿömrde çeh-i kūn / Nice Rüstemler anda süst ü zebūn

enbīḳ [1] damıtma kabı, imbik

SE637 Eyleyüp nevki yaraġın **enbīḳ** / İtmiş icrāy-ı zülāl-i taḥḳīḳ

enbiyā [9] peygamberler

NE231 Olsa n'ola ḫātime-i **enbiyā** / Ġayra degil mülk-i Süleymān sezā
NE1120 Pīş ü pesi best-i ṣaf-ı evliyā / Pes ṣuʿārā āmed ü pīş **enbiyā**
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı ṣaf-ı **enbiyā** / Ṣaldı güneş gibi ev içre żiyā
SE184 Evliya ṣadrı refīʿü'd-derecāt / **enbiyā** faḫrı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
SE719 Biri de ḳavl-i eṣaḥ mı eyā / **enbiyā** vārişi olmaḳ ʿulemā
SE734 Maẓhar-ı luṭf olur erbāb-ı ʿulūm / **enbiyā** vārişin itmez maḥrūm
HH122 Cümle-i **enbiyādan** efḍāldür / Ekmel-i evliyā-yı kümmeldür
HH159 **enbiyāya** imām olup o hümām / Ḳıldı çün-kim ṣalātı virdi selām
HH2774 **enbiyā** gördügi tecellī içün / Evliyā bulduġı tesellī içün

enbūbe [1] ince boru

NE2544 İki gümüş ḥoḳḳa idi gūyiyā / Laʿl idi **enbūbe-i** ḥumret-nümā

encāh {incāh} [1] işi bitirme, tamamlama; amacına ulaşma

SE1809 Eyle **encāh-ı** murāda iḳdām / Dāyim ol bedreḳa-i rāh-i merām

encām [1] bitiş, son, akıbet

NE304 Bir yere irişdi ki **encāmı** yoḳ / Seyr ü sükūn arż u semā nāmı yoḳ

encām bulmaḳ [2] sona ermek, bitmek

HH1204 Geçirüp ʿayş ü nūş ile eyyam / ʿĀḳıbet **buldı** devresi **encām**
HH1400 **Buldı** rāh-ı niyāz ü nāz **encām** / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i kelām

encāz {incāz} [1] yerine getirme, verilen sözü tutma

SE3297 Ḳıldı **encāzına** şol deñlü şitāb / Ricʿat eyler şanasın ʿahd-i şebāb

encüm [38] yıldızlar

S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı **encüm-sipāh** / Binüp raḫşına giydi zerrīn külāh
S356 Görünseydi anda benān-ı hilāl / Yaġardı tüfenk aña **encüm-miṣāl**
S569 Ḳafes içre raḫşān olup mehveşān / Olur peyker-i **encüm** ü āsumān
NE291 Rūşen idüp encümen-i heftümi / Başdı daḫı şaʿşaʿa-i **encümi**
NE383 Cisri olup şekl-i ḫaṭ-ı istivā / **Encüm** idi ʿasker-i zerrīn-ḳabā
NE441 Ḳulları silkinde çok **encüm** gibi / Nice vezīri var Arisṭo gibi
NE478 Dīde-i māhīye dönüp **encümi** / Ṭaşdı şebüñ yine siyeh ḳulzümi
NE480 Añdurur **encüm** ile meh rūşeni / Yıldırım ile ḳafes-i āheni
NE945 Ḳande ki bir curʿa şaça cāmeden / **Encüm** olurdı o yere būse-zen
NE1295 Ḳuleleri ḳalʿa-i heftüm gibi / Şemʿaları lemʿa-i **encüm** gibi
NE1546 Üstüne bir bād ḳılup ser-be-ser / **Encüm-i** raḫşān gözini kör ider
NE2429 Ḫāyin olur çarḫ-ı sitem-kār-veş / Yere baḳar **encüm-i** ġaddār-veş
NE2441 Dirhem-i **encümle** ṭolaldan semā / Gelmedi bir yire zinā vü ġınā
NE2985 Līk o ṭarrārgeh-i der-kār idi / Ṣubḥa dek **encüm** gibi bīdār idi
SE235 Zevraḳın baḫr-ı felek eyledi güm / Yayılı düşdi şu üzre **encüm**
SE427 Eylese **encüm-i** eflāke naẓar / Olalar manẓara-i rāz-ı ḳader
SE862 Meşelā kendümi şaçar ḫāke / Toḫm-ı **encümle** döner eflāke
SE1300 Dūr-bīn olmaġ-ıla **encüm-vār** / Naẓarın eyledi iksīr-āṣār
SE1698 Seḥerī ḫalḳ miṣāl-i **encüm** / Hep olup gūşe-i kāşānede güm

SE2062 Noḳṭa dökse bilinür bī-şütülüm / Ṭırnaġı üzre ḥisāb-ı **encüm**
SE3084 Gözleyüp **encüm-i** bīdār gibi / Dönmeye gerdiş-i devvār gibi
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i zemīn ü zamān / Ẕāt-ı insān ü **encüm-i** raḫşān
HH29 ʿİdgāh oldı ʿarṣa-yı imkān / Bindi dolāba **encüm-i** raḫşān
HH155 Bulsa ger miḫ-i naʿlini **encüm** / Çeşm-i pür nūrına ide merdüm
HH203 Gevheri **encüm-i** bilūrīn-dürc / Oldı bir küngüre aña her bürc
HH405 Oldı seyyārenüñ gözi aydın / Ḳurdı **encümde** encümen Pervīn
HH871 **Encüm** içre miṣāl-i māh-ı temām / Şāhlar içre ser-fırāz ü be-nām
HH997 Ṭaliʿ i gör ki ʿuḳde-i idbār / Bunca **encümde** māha eyledi kār
HH1043 Nicesi kelbeteynin itse dırāz / Miḫ-i zerrīn-i **encümi** ide bāz
HH1207 Şeb ki levḥ-i zümürrüd idi semā / Zer-nişān itdi **encüm-i** zehrā
HH1215 **Encüm** eṭrafda idüp lemeʿān / Döndi ḳandilli köşke bu eyvān
HH1216 Naḳş-ı **encümle** çarḫ-ı minā-fām / Oldı evrāk-ı gül yapışmış cām
HH1217 Yemyeşil görinürdi baḥr-ı semā / **encüm** anda ḥabāb-ı şuʿle-nümā
HH1231 Şāh-ı meh-ferr ü müşterī-ferheng / Māh-ı **encüm** ḥaşem sipihr-evreng
HH1418 Reh-nümāsı o yolda **encüm** idi / Şeb-i tār içre sāye-veş güm idi
HH1446 Baḳup ol ejder-i ġażab-nāke / Ḳaçdı eṭfāl-i **encüm** eflāke
HE32 ʿİbādet üzre **encüm** her kemerde / Yanar ḳandili fevḳaniyyelerde
HE94 Ṭurur dendān-ı **encüm** tīzkerde / Ki bir ṭuṭaġı gökde biri yerde

encümen [6]

1. meclis, cemiyet, şûrâ

NE2080 Evveli maḥrūm idüp ögrenmeden / Āḫir ider masḥara-i **encümen**
HH405 Oldı seyyārenüñ gözi aydın / Ḳurdı encümde **encümen** Pervīn
HH561 Şeb-i tār içre heft yār-i güzīn / **Encümen** ḳurdı nitekim Pervīn

2. eğlence meclisi

S1055 Şenelsün biraz muṭribā **encümen** / Dem ur yine sūr-ı Sirāfilden
NE968 Ol ḫam-ı zülf içre olan pür-şiken / Diller içün dāʾire-i **encümen**

3. meclis ‖ göğün katı

NE284 Diñdi nevā-sāz-ı süvüm **encümen** / Yaʿni ki ḫavf eyledi tel ḳırmadan

encümen-ārā [2] meclisin süsü olan, davet ya da meclis sahibi

NE1196 **encümen-ārā-yı** çerāġān-ı bāġ / Şemʿa-fürūz-ı ser-i aġsān-ı bāġ
SE1014 Dizilüp meclise çün ʿıḳd-i peren / Oldılar **encümen-ārā-yı** süḫan

encümen-i heftüm [1] yedinci meclis, göğün yedinci katı

NE291 Rūşen idüp **encümen-i heftümi** / Başdı daḫı şaʿşaʿa-i encümi

endaḫte olmaḳ [1] atılmak, bir yana bırakılmış olmak

HH1785 Gülşen-i şāha esdi bād-ı ecel / **Oldı endaḫte** niḫāl-i emel

endām [2] vücudun biçimi, boy bos

S138 O bir berḳ-i raḫşende **endām** idi / Eẕelden ebed aña bir kām idi
NE935 Sanʿat ile Ḫusrev alup kāmını / Zevraḳ ilen ḫūrd ider **endāmını**

endāz [1] atıcı, atan

NE2272 İrgüremezdi açup **endāz-ı** mest / Pişrevīn menzil-kāme vü rest

endāze [5]

1. belli bir miktar (60 santimetre) ifade eden uzunluk; ölçü, mikyas ‖ hesap

NE3160 Müntaẓam ide suḫan-ı tāzeyi / Bozmaya luṭf eyleye **endāzeyi**
SE1953 Pehlevān itdi dü-pāre esedi / Şavul **endāze** bozarsın dimedi
SE1890 Ḫalel irişse ger **endāzesine** / Ḥāżır olur yine bir tāzesine

2. ölçek

S1063 Getür muṭribā nāyı it çārgāh / Ki **endāzesiz** ġamla ḫālim tebāh
NE2250 Müftiye didi ḫaber-i tāzeyi / Şundı anuñ destine **endāzeyi**

end-bend [1] şaşırmış, utanmış

NE2115 Oldı ikisin göricek **end-bend** / Müşkil iki oldı didi derd-mend

endek-sāl [1] yaşı küçük

HH1235 Kendüsi nev-cevān-ı **endek-sāl** / Vükelā pīr-i ḫānḳāh-ı ḍalāl

endek-şenīde [1] az duyulmuş

HH1236 Kendü **endek-şenīde** nā-dīde / Vükelā dīr ü tāze verzīde

enderūnīde [1] kalbe ait. Kelime tanıkta kalp bağlamında kullanılmıştır.

SE3050 Dil-i ʿāşıḳda çü laʿl-i dil-ber / **Enderūnīde** idi aña maḳar

endīşe [15]

1. fikir, düşünce

NE712 Kilk-i emel hem-ser-i taḳdīr idi / Ṣafḥa-i **endīşe** ḳalem-gīr idi
NE1128 Tāb viren bāde-i **endīşedür** / Sözlerümüz laḳlaḳa-i şīşedür
NE1195 Ey nesek-āmuz-ı ḫıred pīş-gān / Zābıṭa bend ḥikem-i **endīşe-gān**
NE1330 Şevḳ ṭolu ḳalb-i ġam-ı **endīşede** / Cām be-kef-i dil-ber ise pīşede
HH1829 Olmış idi o zār-ı dil-rīşe / ʿIşḳ pīşe vişāl **endīşe**
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım tīşe / Yedi ḳat yirde bulur **endīşe**
SE408 Kāviş-i nāḫun-ı **endīşe** ile / Belki nevk-i ḳalem-i tīşe ile
SE412 Dest-i **endīşe** dür-efşān oldı / Dehr pür-gevher-i raḫşān oldı
SE2911 Dest-i **endīşe** olur gevher-i pāk / Ġayb gencīnelerinden bī-bāk
HH393 Eyledüm sözlerin ḳabūle şitāb / Düşdüm **endīşe** baḥrına bī-tāb

2. gam ‖ telaş
SE128 Dilde **endīşe** vü zāyid sevdā / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi ser-cümle ḫaṭā
SE2731 Sezmezem kim irişe devr-i sinīn / Saña **endīşe** yaḳındur pervīn

3. hokkabazların gösteri yapmak için kullandıkları iç içe geçen halkalar ‖ çözülmesi güç durum
HH1697 Bābına urdı ol daġal-pīşe / Siḥr ile biñ kilīd-i **endīşe**
HH2004 Nīzeler kim zırıhdan itdi güẕār / Açdı **endīşe** ḳuflunı efkār
HE72 Ḳaşım efkār-ı ġamla pīç-der-pīç / Açılmaz ḳufl-i **endīşe** gibi hiç

endīşe-i riḫlet [1] ölüm kaygısı
SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür **endīşe-i riḫlet** / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi

endīşe ḳılmaḳ [1] düşünmek
SE2317 **Ḳıl** cüvān-merdligi **endīşe** / Hīç semāḥat gibi olmaz pīşe

endīşe-senc olmaḳ [1] endişelenmek ‖ düşünmek
NE1148 **Oldı** o vādīde çün **endīşe-senc** / Gönlüne düşdi heves-i penç-genc

endişegār {endīşe-kār} [1] endişeli, telaşlı
NE1230 Peşşe velī peşşe-i **endişegār** / Ḫidmete pervāne ʿaceb pīşe-kār

enfāş [2] nefesler, dualar
SE638 Açup **enfāsı** ile bir gül-i ter / Erbaʿīne anı ḳılmış zīver
HH1880 Çāre **enfās-ı** mübtelāsıdur / Ṣıdḳ ile ʿāşıḳun duʿāsıdur

enfāṣ-ı nebī [1] peygamberin makbul dualarını
SE213 Ḳıldı ʿİsā gibi **enfās-ı nebī** / Ẕikr ü tesbīḥle ihyā o şebi

enfāṣ-ı ṣabā [2] saba rüzgarı, sabah yeli
NE533 Olmayup **enfāṣ-ı ṣabādan** eşer / Atmaz idi nabżını şāḫ-ı şecer
SE2036 İçmesi būse gibi rūḥ-efzā / Tāzeler ḳalbi çü **enfās-ı ṣabā**

engel [1] tuzak, mâniâ
HH2287 Ġamz-ı düşmen ḥabībe rābıṭadur / **Engel** añlarsın anı vāṣıtadur

Engelyūn [1] meşhur nakkaş ve ressam Mani'nin yaptığı resimleri içeren kitap ‖ yedi renkli ipek kumaş
HH5 İtdi resm-i zamānı **Engelyūn** / Ḳıldı naḳş-ı zemīni būḳalemūn

enker-i eṣvāt [1] seslerin en çirkini
NE2380 Bu sözi ol merd-i muḳallaḳ-liḳā / **Enker-i eṣvāt** ile itdi edā

engerek [1] başı üç köşeli, rengi siyah veya siyaha yakın, taşlık ve güneşli yerlerde yaşayan zehirli bir yılan ‖ erkek cinsel organı
NE2745 **Engerek** öldürmek içün müşt ile / Ṭurma urur ḍarbı beş engüşt ile

engūr [2] üzüm
NE1536 Gül ki fenā bulsa eşerdür gülāb / Ḫūşe-i **engüre** ḫalefdür şarāb
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / İy güzīn şīre-i **engūr-ı** ṭarab
HH2543 Dest-i ṭāremde ḫūşe-i **engūr** / Oldı nā-rīşte ṣubḥa-ı billūr

Engürüs [1] Macaristan
NE359 Ḳıldı ġazā ḳaṣdına cemʿ-i nüfūs / Eyledi ʿazm-i sefer-i **Engürüs**

engüşt [17] parmak
S211 İşāret ḳılup tīri **engüşt** ile / Yıḳar ḫaşmı gürzi birer müşt ile
S803 Sürüp sāḳiyā zevraḳ-ı cāmı sen / Ḳıl **engüşt-i** zībāñı aña dümen
NE12 Besmeledür her ḫayra mübtedā / Sālike yol gösterür **engüşt-i** bā
NE71 Başdan ayaġ it reh-i taḥmīde gir / Hem-ser ol **engüşt** ile tevḥīde gir
NE224 Lüʾle-i simīn olup **engüşt-i** pāk / Eyledi dil-teşneleri feyż-nāk
NE321 Şehd-i şehādetden olup ḫiṣṣedār / Eyledi **engüştini** herkes be-kār
NE2168 Ṭutmaya **engüşt** ile perverdesin / Mīl ile açmaya gözi perdesin
NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ uruḳ zişt idi / Sözleri āteş dişi **engüşt** idi

NE2745 Engerek öldürmek içün müşt ile / Ṭurma urur ḍarbı beş **engüşt** ile
NE2957 Var idi bir rübeh-i çengāl-i rüst / Olmuş idi ṣayd içün **engüşti** süst
SE37 Lāmlar luṭfıla el bir itmiş / Cezmi **engüştine** zihgīr itmiş
SE406 Ṭabʿıma rīze-i hakkāk-i süḫan / Ṣaḳḳ-ı **engüşt-i** ḳalemdür dökilen
SE2058 Nice eyle ki ṣayarsa biñ kez / Kendi **engüşti** ḥisābın bilmez
SE3252 Eyledi ḫāme-i **engüşti** ḫaṭā / Ṣafḥa-i ruḫda bozıldı ol hā
SE3384 Eyler idi urıcaḳ sübḥaya el / Ser-i **engüşt-ile** ṣad ʿuḳdeyi ḥal
HH102 Ḳalem **engüştine** olur mı be-hem / Naḫl-i pür-bāra aşlanur mı ḳalem

engüşt-der-dehān [1] parmağı ağzında, şaşakalmış

HH1069 Çünki bunlar şeker-fişān oldı / Pīr **engüşt-der-dehān** oldı

enhār [5] nehirler

NE1652 Baḥr ola **enhār** anı ḳandurmaya / Ḫār u ḥüsn-i dehr bulandurmaya
HH590 Sā-be-sū ḫalḳ idüp namāza güẕār / Ḳıbleye toġrı aḳdı ol **enhār**
S290 Revān olup **enhār-ı** cemʿ-i keşīr / O ṣaḥrāyı itdi miṣāl-i ġadīr
NE1320 Oldı riyāżet ile şu deñlü nizār / Ravża-i cennet gibi **enhārı** var
HH1303 Sū-be-sū sebze-zāruñ **enhārı** / Gedvel-i sīm-i levḥ-i cengārı

eni [1] kardeş

SE3019 Lā-cerem **eni** ü ʿiyāl ü evlād / Olalar deʾb-i edībe muʿtād

enīs [6] yakın arkadaş, dost

SE1558 Olmış-ıdı iki ġam-ḫˇār u **enīs** / Ṣīşe vü cām gibi yār u celīs
HH1349 O ġazāl ise yār-ı ġārumdur / Naṣb-ı ʿaynum **enīs** ü yārumdur
HH2410 Birbiriyle **enīs** ü hem-dem idi / Yolda hem-rāh ü evde maḥrem idi
HH2446 Birbiriyle **enīs** olup iki zār / Olmış idi dü-bāre-veş hem-ḫāl
HH539 Ol ġarībüñ **enīs-i** hem-ḫāli / Kimi hemşehri kimi hem-sāli
HH1356 Sāl-ḫurde **enīs-i** yoldāşum / Ḳuzıcaḳları süd karındāşum

enmūzec [3] örnek, nümune

NE846 ʿArz idüp aḥbāba ol **enmūzeci** / Silk ü ṭılāsız güher-i Sāveci
SE2457 Devr-i dāyimle sipihr-i devvār / Pes degil mi bize **enmūzec-i** kār
SE2927 ʿĀlem-i ġaybdan itdi iẓhār / Ẕerre **enmūzec-i** feyż-i envār

eñse [3] boynun arka bölümü; boyun arkası

NE333 Dırra-ı ʿadli ki sipihre ura / **Eñsesini** ṭās gibi ötdüre
SE2474 Çeşm-bendi anuñ ibrişim bāl / Eylemiş **eñse** şaçın ʿaḳla ʿıḳāl
SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi urup silleleri / **Eñsesin** dürre-i ʿadl-i ʿÖmeri

envāʿ [10] çeşitler, türler

NE1217 Her biri āṣār-ı füyūżāttır / Cümlesi **envāʿ-ı** ẓuhūrāttır
NE1388 Ḥulle-i pīrāye-i ʿārif midür / Ḥilye-i **envāʿ-ı** meʿarif midür
SE419 Mültekü'l-ebḥur-i **envāʿ-ı** ʿulūm / Merkez-i dāʾire-i ehl-i rüsūm
SE476 Naḳş olur ḫāṭıra **envāʿ-i** rüsūm / Keşf olur bilmedigüñ nice ʿulūm
SE503 Ṣaydı ki ṭurfe ġazālān-ı Ḥaṭā / Gah **envāʿ-ı** vuḥūş-ı ṣaḥrā
SE653 Düşmen-i dīni idince iġrāk / Çekdi dīn uġrına **envaʿ-i** meşāḳ
SE1092 Nice sır var bunuñ **envāʿında** / Kendide yoġ-ısa etbāʿında
SE1612 Kiẓbüñ **envāʿı** çoḳ ammā ki riyā / Dūzaḫa oldı reh-i rāst-nümā
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i **envāʿ-ı** niʿam / Seni girdāba sala derd ü elem
SE2929 Ehl-i dīvānı müzeyyen ṣaf ṣaf / Cāmeler zer-keş ü **envāʿ-ı** ṭaraf

envār [50] nurlar

S128 Bulup feyz-i **envār** ile mertebe / O şeb beñzedi ʿanber-i eşhebe
S170 Varup nūr-ı **envāra** ol şehriyār / Cüdā oldı Refref daḫı sāye-vār
S479 Añar seyr idenler meh-i **envārı** / Ṣalıncaḳdaġı ḳalıb-ı sükkeri
S682 Bu sāhilde olmuş maḳarr Yūṣaʿa / Ki **envār-ı** feyżi ṣalar ṣaʿṣaʿa
S709 Bu nām olsa aña n'ola ger ʿalem / Ki **envār-ı** feyżi ʿalem-ber-ʿalem
NE197 Maḫzen-i Esrār-ı Ḫudā-yı muʿīn / Maṭlaʿ-ı **Envār-ı** Muḥammed emīn
NE200 Hādī-i dīn hādim-i küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i **Envār-ı** cemāl u celāl
NE260 Sürʿat idüp raḫş ile mānend-i berḳ / Eyle felek fülkini **envāra** ġarḳ
NE286 Ġarḳa-i nūr oldı raḫneden sipihr / Olsa n'ola müżmaḥil **envār-ı** mihr
NE305 İtdi tecellī aña **envār-ı** Ḥaḳ / Virdi tesellī aña dīdār-ı Ḥaḳ
NE363 Urdı ʿalem sille meh-i **envāra** / Ṣanma kelef eyledi ḳara yere
NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i **envār-ı** cūş / Birbirini çignedi mevc-i sürūş
NE777 Bülbül olup vaṣfını teẕkārda / Böyle yazar Gülşen-i **Envārda**
NE842 Fāl ḳılup Maḫzen-i Esrārdan / Pertev alup Maṭlaʿ-ı **Envārdan**
NE1123 Her birinüñ ḳıl naẓar āṣārına / Maḫzenine maṭlaʿ-ı **envārına**
NE1197 Mihrüñ idüp meyl-keş-i **envārını** / Bāġın açan dīde-i ezhārını
NE1250 Ḳalbi olup kāse-i fevvāre-vār / Ġarḳa-i **envār** idi leyl ü nehār
NE1352 Her ṭarafı Maṭlaʿ-ı **Envār-ı** ḳuds / Gūşeleri Maḫzen-i Esrār-ı üns

NE1373 Ẓāhir olup ol gice **envār-ı** ḳuds / Oldı o vaḥşet-gede gülzār-ı üns
NE1375 Lücce-i **envār-ı** ʿayān itdi mevc / Cān evine ṭoldı hemān fevc fevc
NE1376 Eyledi **envār-ı** ilāhī maḳām / Dāʾire mi niteki bedr-i temām
NE1454 Ḫirelenüp dīdeler **envārdan** / Atdı kimi kendüyi dīvārdan
NE1499 Perdesini ḳaldurup **envār-ı** Ḥaḳ / Ẓāhir olur ser-be-ser esrār-ı Ḥaḳ
NE1560 Ḫāki çemen-zār-ı füyūżāt olur / Muḥīṭ-i **envār-ı** fütūḥāt olur
NE1826 Ṭolmuş idi nite ki **envār-ı** berḳ / Şaʿşaʿa-i luṭfı ile ġarb u şarḳ
SE179 Umarın rehber olup Faḫr-ı enām / İde **envār-ı** Ḫudā defʿ-i ẓalām
SE233 Oldı **envār** u eşiʿa pinhān / Ṣanki rīşin boyadı zāl-ı zamān
SE466 Ḥüsndür pertev-i **envār-ı** Ḫudā / Ruḫ-ı dil-berden olur rūy-nümā
SE535 ʿÖşr-i emṡālini virür Allāh / Arturur beẓl-ile **envārını** māh
SE600 Līk **envār-ı** cihān-tāb-ı cemāl / Dāyim olmaz bulur elbette zevāl
SE662 Ẓāhir ü bāṭını **envār** oldı / Bedeni rūḥ-ı müṣavver oldı
SE663 Ḳıldı ḫurşīd gibi çarḫı maḳām / Oldı **envār-ı** maʿārifle be-kām
SE766 Līk **envār-ı** riyāżāt-ı ʿulūm / Oldılar dāfiʿ-i ḫulḳ-ı meẓmūm
SE893 Ḳabr anuñ ravża-i **envārı** ola / Nūrlar dökilen ezhārı ola
SE907 Olmaya bedreḳa **envār-ı** ḳıdem / Ala pīş ü pesini ebr-i ẓulem
SE1297 Oldı **envār-ı** ʿadālet tābān / Ḳaldı yüzi ḳarası aña hemān
SE1373 Virdi ol fāyiż-i **envār-ı** ẓekā / Başara kuhl-i başīretle cilā
SE1722 ʿAkldur pertev-i **envār-ı** Hudā / ʿAkldur meşʿale-i rāh-ı hüdā
SE2684 Ḳalbüñi mehbiṭ-i **envār** eyle / Dili gencīne-i esrār eyle
SE2926 Şeyḫe de münʿakis oldı ol ān / Ḳışṣa **envār-ı** kerāmetle hemān
SE2927 ʿĀlem-i ġaybdan itdi iẓhār / Ẓerre enmūzec-i feyż-i **envār**
HH251 Keremüñ ẓāhir oldı **envārı** / Hünerin irdi rūz-ı bāzārı
HH410 Ḫʿāb ammā ki reşk-i bīdārī / Dīde-i cānı açdı **envārı**
HH621 ʿIşḳ-ı pāk itdi āḫir āşārı / Ẓāhir oldı o mihrüñ **envārı**
HH855 Ḳaldurup perde-i şeb-i tārı / Ṭoldı āfāka māhuñ **envārı**
HH139 Oldı pür-nūr çihre-i şeb-i tār / Āşikār oldı ʿālem-i **envār**
HH165 Oldı **envār-ı** feyż ile Nāhīd / Hem-ser-i māh tevʾem-i ḫurşīd
HH2074 Eyledi āfitābuñ **envārı** / Ahek-i ṣubḥ üzre ḥalkārī
HH2698 Āḫir ol tīre-baḫt ü āvāre / Maẓhar oldı şuʿāʿ-ı **envāra**
HE103 Şebüñ **envār-ı** mehle ittiḥādı / Güzel gösterdi sīm üzre sevādı

enver [6] nurlu, parlak

SR10/2 Ol ġonca-dehen sāġar içerken seyr it / Nice kim olur zerrede mihr-i **enver**
NE1902 Renk vire vara ruḫ-ı **envera** / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o levḥ-i zeri / Sirr ile indürdi meh-i **enveri**
SE550 Vech-i pākizesi olur **enver** / Çemen-i sünnete gūyā gül-i ter
HH1920 Mihr-i **enver** yanında ẓerre degil / Kūh-ı Ḳāf ise berg-i terre degil
HH2689 Pīşgāh-ı sarāy-ı dil-ber imiş / Maṭlaʿ-ı āfitāb-ı **enver** imiş

epçemine {içmeyene} [1] bkz. ‘içmek’ md.

NE2974 **Epçemine** gül gibi cām-ı nübīd / Üstüne ṭutardı ʿaşā şāḫ-ı bīd

epşet [4] pasif eşcinsel erkek

NE2844 Ḫāl-i cihān şimdi dīger-gūn olup / Niçe denī **epşet** ü meʾbūn olup
NE2864 Ḫīz olan āḫir ile olur meze / Çāre degil **epşet** olur ya püze
NE2870 Merd iseñ **epşet** diyemezler saña / Kimseye ḥāşā ki ola iftirā
NE2911 **Epşet** ise ḫak-i yek olur hemān / Ser-be-zemīn gön be-hevā ḳad kemān

er [37]

1. erkek, adam, yiğit

NE486 Buldı dil-i rūşeni nūr-ı hedā / Oldı ṭarīḳ **erlerine** reh-nümā
NE2159 Baġçe bekçisi eylese zenleri / Boġçaları ḥıfāẓına ḳalur **eri**
NE2179 Cünbüş-i merdānesi yoḳ çün **erüñ** / Daġdaġası ġālib olur zenlerüñ
NE2600 Ṣadmeye ögretmiş idi anı **er** / Boġça vü bālin ṭutup aña siper
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir feke / ʿĀlem içinde **er** odur er sike
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir feke / ʿĀlem içinde er odur **er** sike
NE2845 İtmege bir gör yüz **er** ile ṣafā / ʿAvreti oġlanı ider hep fedā
SE1452 Nefs-i emmāre ʿaceb ejderdür / Żabṭ iden anı dil-āver **erdür**
SE2699 Gerçek **erler** bu yola māyildür / Ehl-i dil hep bu söze ḳāyildür
SE2808 Gerçek **er** olduġına merd-i hüner / Bu süḫan tīġ-veş arayı keser
SE2827 Bir mehābetli dil-āver **er** idüñ / Menem ol şāh-ı bahādur dir idüñ
SE3085 Gerçek **erdür** o cüvān-merd-i kerīm / Ki ide ṣıdḳ-ıla cānın teslīm
SE3389 Ola bir kelle **eri** dünyānuñ / Her biri ola mükemmel anuñ
HH513 Kimi dir kim sefer mübārekdür / Gerçek **erler** kelāmı gerçekdür
HH526 Olalum ṣıdḳ ile meded-cūyān / Gerçek **erdür** Ḳızıl Deli Sulṭān
HH789 **Erlerin** hep o duḫter-i bed-ḫū / Kimin āhū ider kimin tīhū

HH1986 Varıruz biz cedel muḳarrer ise / Ḥāżır olsun o da hemān **er** ise

2. eş, koca

NE2163 Mehlikedür aña dil-āver gerek / ʿAvreti zabṭ eylemege **er** gerek
NE2538 Nā-geh uġurluḳ ide deyu **eri** / Uyḥu mı görür idi ʿaceb gözleri
NE2561 Kimisi dir var **er** ile birligüm / Ġāyet ile ṭatlu hele dirligüm
NE2574 Bir gözümüz ursa çıḳarsaydı **er** / İtmez idük bir ara egri naẓar
NE2576 Biri ḥaḳ emriyle girince yere / Gerçi ki ḳırḳında varırdıḳ **ere**
NE2580 Didi ki evvelki **eri** ādemüñ / Beñzemez imiş birine maḥremüñ
NE2582 Kirli Fatı didi ki hey dostlar / Pāk olana ḥayf ola nā-pāk **er**
NE2556 Müctemiʿ olur nice mekkāreler / **Erlerinüñ** düşmeni seḥḥāreler
NE2559 Şāh-ı cihān olsa **eri** faḥri yoḳ / Ḳoş var ise aña yeter bir yoluḳ
NE2573 Bilmedüñiz ḳıymetini **erlerüñ** / Ḳadrini şarrāf bilür güherüñ
NE2583 Evvel **erüm** ḥasta vü dil-gīr idi / Cānına güç gelmeye pek pīr idi
NE2584 Olmuş idi zaʿf ile ḥāli tebāh / Elli ṭoḳuzıncı **erüm** āh āh
NE2586 Didi ki heb **erlerüm** aʿlā idi / Ḳuvveti yerinde tüvānā idi
NE2588 Kāşki öñünde öleydük **erüñ** / Gire idük altına ḳara yerüñ
SE1888 Derd-ile olsa da biñ kerre **eri** / Şefḳat itmez aña melʿūneleri
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek ẓāhir olur / **Ere** ʿavrat zene şevher bir olur
SE3403 **Er** olan evde begüm devlet var / Hīç degil arada bir ḥikmet var
SE3425 Ben de dirdüm orası olmasa ger / Hīç saña olmaz-ıdı böylece **er**

3. sözünde duran kişi

SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola **eri** / Çāre var mı ki süḥan döne geri

4. salik, tarikat ehli

NE2474 Yol **eri** olınca bu yolda dürüst / Bir nice şoyġın virüp olmuşdı cüst

erlik [2] erkeklik, yiğitlik

S1112 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā **erlik** it / Ẓalām-ı şeb içre Sikenderlikit

erlik on ise toḳuzı ḥīledür [2] "Erkekliğin, yiğitliğin onda dokuzu hile ve aldatmaya dayanır." anlamında atasözü

NE965 Ḥüsn-i ḥāyl-i himmet ile biledür / **Erlik on ise toḳuzı ḥīledür**

er ölür adı ḳalur [1] "Yaşarken iyi işler yapan, iyi eserler bırakan kimseler öldükten sonra da unutulmazlar." anlamında atasözü

NE1889 Şanma ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa gerek **er ölür adı ḳalur**

erbāb [48] usta, ehil, becerikli, rabb kelimesinin çoğulu. Belli bir özelliği, sıfatı fazlasıyla taşıyan, o işte usta olan kimseler hakkında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. 'ehl' md.

S799 İdüp sāḳiyā ṭāşbāzī yine / Getür raḳṣa **erbāb-ı** rāzı yine
S1423 Açıḳdur meẓāḳ ehline bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha **erbāb-ı** şevḳ
NE8 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i lāl-i maḳāl / Rābıṭa-i şubḥa-i **erbāb-ı** ḥāl
NE632 Cümlesi nādān u ḫar-ı nāpesend / Düşmen-i **erbāb-ı** dil ü hūşmend
NE756 Didüm eyā zümre-i **erbāb-ı** dil / Baña bu teklīf münāsib degil
NE868 Sevmedi māl ehlini Mevlā gibi / Buġżı var **erbābına** dünyā gibi
NE1234 Rūḥı içün **erbāb-ı** ḫıred didiler / Heyet-i zenbūra temessül ider
NE1328 Maʿrifet **erbābı** gezer sū-be-sū / Cins-i meʿārif ile sefīne ṭolu
NE1342 Buldı nice ḫāṣṣadan imtiyāz / Fehm ider ol nükteyi **erbāb-ı** rāz
NE1681 Tecrübesi sebḳ iden **erbāb-ı** dil / İtmiş idi şübhemizi mużmaḥil
NE1932 Maʿrifet **erbābı** ṭufeyl olamaz / Anuñ içün ḳadr-i celī bulamaz
NE2057 Bir birine ser-be-ser **erbāb-ı** hūş / Nergis ü gül gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2398 Gūş idicek meclisüñ **erbābı** heb / Böyle muşannaʿ suḥan-ı bü'l-ʿaceb
NE2823 Āh ki bu ḳaḥbe-zen-i dehr-i dūn / İtmede **erbābına** mekr ü füsūn
NE3002 Nāle-günān muʿẓire-gūyān hemān / Meclisin **erbābına** oldı revān
SE65 Naẓarı pāk olan **erbāb-ı** şühūd / Göremez ẓerre ḳadar ġayrı vücūd
SE528 Cümlenüñ oldı ser-efrāzı namāz / Ki odur hem-dem-i **erbāb-ı** niyāz
SE542 Çünki dīvān-ı Ḫudā oldı namāz / Ehl-i dīvānıdur **erbāb-ı** niyāz
SE680 Budur **erbāb-ı** kemāle elyaḳ / Ḳadri ʿālī ola gönli alçaḳ
SE691 Hep teveccühdedür **erbāb-ı** ḳabūl / Aña farḳ eylemeye şaġ ile şol
SE734 Maẓhar-ı luṭf olur **erbāb-ı** ʿulūm / Enbiyā vārişin itmez maḥrūm
SE838 Şeref-şānende-i **erbāb-ı** ḫilāf / Gül-nişānende-i ʿadl ü inṣāf
SE1309 Nite kim devḥa-i pür-ġonca-i hūb / Hep teveccühdedür **erbāb-ı** ḳulūb
SE1382 Dimiş **erbāb-ı** ḫıred el-ḳıṣṣa / Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı ḳıṣa
SE1387 Oldı **erbāba** fesāset zīver / Bā-ḫuṣūṣ ola şeh-i dānişver
SE1419 Mālı cāndan dimiş **erbāb-ı** naẓar / Ḥāṣılı māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1431 Himmet **erbābınuñ** olsa nefesi / Bun deminde ide feryād-resi
SE1433 Himmet **erbābına** ḫidmet eyle / Kendüñi lāyıḳ-ı himmet eyle

SE1811 Himmet **erbābı** mürüvvetli olur / Kerem aṣḥābı kerāmetli olur
SE2107 Gördi kim şümdur **erbāb-ı** ḥased / Eyledi şāh anı merdūd-ı ebed
SE2121 İtdi ol mā-ṣadaḳ-ı ḫulk-ı ʿaẕīm / Kerem **erbābına** bī-ḥad tekrīm
SE2168 Aña raġbet iden üftāde olur / Ekṣer **erbābı** zinā-ẕāde olur
SE2653 Ola çün tābiş-i maḥşer peydā / Yüzi ḳara ḳoya **erbāb-ı** riyā
SE2709 Ḳuṭb-i ṣābit gibi **erbāb-ı** vaḳār / Dönmeye münḳalib olsa edvār
SE2887 Şiʿrdür ġonca-i dil-beste-i rāz / Şiʿrdür tuḥfe-i **erbāb-ı** niyaz
SE2894 Didi taʿrīf iden **erbāb-ı** fünūn / Şiʿr içün ʿarż-ı niyāz-ı mevzūn
SE2900 Bu maʿānī yoġ-iken buldı vücūd / Oldı ḫayret-dih-i **erbāb-ı** şühūd
SE2916 Oldı **erbāb-ı** dile hādī-i reh / Kuddise'llāhu taʿālā sırreh
SE3227 Buldı şehr içre muḥaṣṣal şöhret / Düşdi **erbāb-ı** nifāḳa ḫidmet
HH172 Umdılar hep şefāʿat ide Nebī / On iki pāyenüñ de **erbābı**
HH221 Rāyet-i şerʿi ser-bülend itdi / Şerʿüñ **erbābın** erc-mend itdi
HH294 Ol gün **erbāb-ı** tābʿdan nice yār / Eyledük semt-i bāġ u rāġa güẕār
HH357 Olur **erbāb-ı** ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / Yılda bir kez el öpmege destūr
HH453 Ẕikr-i nām-ı cevān-ı şekker-leb / Oldı **erbāb-ı** ʿışḳa terk-i edeb
HH1921 Gerçi cāh ü celāli ġālib idi / Līk **erbāb-ı** faḳra ṭālib idi
HH2358 Yüriyüp rūy-ı yemmde bād-āsā / Oldı **erbāb-ı** fülke rāh-nümā
HH2432 Ḫatları gelmedin iki dil-ber / Oldı **erbāb-ı** ʿışḳa ser-defter
HH2746 Ḫamse **erbābına** idüp taḳlīd / Eyledüm pençe-gīrī-i ḫurşīd

erbaʿīn **[3]** kırk; [tas.] tarikat mensuplarının nefis eğitimi ve kalp temizliği maksadıyla bir hücrede geçirdikleri kırk günlük süre; tanıklarda kelime Sohbetü'l-ebkâr'ın içerdiği kırk dâstân bağlamında kullanılmıştır.

SE976 Eylese lemʿa-i irşādı ẓuhūr / **Erbaʿīn** içre ider nāruñı nūr
SE638 Açup enfāsı ile bir gül-i ter / **Erbaʿīne** anı ḳılmış zīver
SE3511 **Erbaʿīni** iricek itmāma / Ḫaylice çille çıḳardı ḫāme

ercegiz **[1]** bkz. 'er' md.

SE3401 Ne şafādur kişinüñ **ercegizi** / Yār olup cennet ola yircegizi

ercmend **[3]** şerefli, muhterem

HH1388 Kendüñe himmet-i bülend eyle / Menzillüñ ṣadr-ı **ercmend** eyle
HH221 Rāyet-i şerʿi ser-bülend itdi / Şerʿüñ erbābın **erc-mend** itdi
HH244 Nām ile dehrüñ **erc-mendidür** / Aḫī-zāde Ḥüseyn Efendidür

Erdeşīr **[1]** Sâsânî Devleti'nin kurucusu ve destan kahramanı hükümdar

SE2265 **Erdeşīr** olmış-ıdı ʿālem-gīr / Eyledi tevsen-i mülki teshīr

Erdeşīrāne **[1]** Erdeşir gibi, çok cesur bir şekilde

SE2271 Saña taḳlīd-ile dir ḫalḳ-ı cihān / **Erdeşīrāne** gerek tāb ü tüvān

eren **[3]** [tas.] Allah yolunda bir takım sırlara vakıf olmuş tarikat ehli

NE775 Ġāʾib **erenlerle** idi ṣoḥbeti / Üstümüze ḫāzır ola himmeti
NE2846 Olmaġ içün yaʿni **erenler** atı / Dem-be-dem āhūluḳ olur ṣanʿatı
HH2260 Sırruñı şaḳlama bilenlerden / Derde dermān irer **erenlerden**

erġanūn **[2]** muhtelif düdüklere körükle ses verilerek çalınan büyük müzik aleti, org

S1080 Düzüp tārı depret biraz **erġanūn** / Yine eyle taḥrīk-i ġark-ı cünūn
S1045 Gelür **erġanūndan** āvāz-ı rūd / Olur her ṭaraf fāryāb-ı sürūd

erġavān, erġuvān **[15]** eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan, güzel bir süs ağacı. Bu ağacın çiçeğinden yapılan şerbet sarhoşu ayıltır, mahmurluğu giderir, şarabı ise ferahlık verirmiş.

S253 Ḫurūş itdi yine bedenlerde ḳan / Miṣāl-i nihāl-i gül ü **erġavān**
S311 Girüp çarḫaya bāde-i **erġavān** / Yine şīşenüñ ḫalḳın it ḫūn-çegān
S741 Cinān-veş ider serv ile **erġavān** / Zümürrüdle yāḳūt ḳaşrın ʿayān
S974 Anuñ rūḥıdur bāde-i **erġavān** / Ki ḫūn ü şadāsı ḫayāta nişān
S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ açdı büt-i **erġavānı** tutuḳ
S1195 Ḳanı şāḳiyā bāde-i **erġavān** / ʿAlevlensün ol āteş-i bī-duḫān
S1201 Eger bezme gelse mey-i **erġavān** / Tozardı ġubār u tüterdi duḫan
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine şoldı rūy-ı gül ü **erġavān**
NE510 Şīşede sünbülle gül-i **erġavān** / Oldı şulı lülede nār u duḫān
NE702 Ayaġa pür eyle mey-i **erġavān** / Pāye murād eyleyene ṣun hemān
NE3044 Şām u seḥer mest-i mey-i **erġuvān** / Ḫābda görürdi ḫumārı hemān
NE3060 Rūzede sermest-i mey-i **erġuvān** / Derdi çaġırı çaġırı her zamān
SE26 **Erguvān** şāḫıdur ol peyker-i āl / Gūyiyā şaṭr-ı siyah aña ẓılāl
SE2856 Tel-ile ḳana yunup kelleleri / **Erguvān** açdı çemen telleleri
HH371 Bize yetmez mi günbed-i laʿli / Nev-bahār olsa **ergevān** naḫli

ergenlik [1] dul bir kadının bekar bir erkekle evlenirken bekarlık hakkı olarak verdiği hediye

SE3439 ʿAḳd-içün itdi şu deñlü şenlik / Virdi hep mā-melekin **ergenlik**

erimek [3]

1. sıcaklıktan dolayı sıvı duruma geçmek

S1309 Degil gāhi bārānı bu ṭāremüñ / **Erir** ḳurşunı ḳubbe-i ʿālemüñ

2. zayıflamak, tükenmek, yok olmak

NE864 Kibr ü ġurūr ehline virmez vücūd / Görse **erir** niteki dīv-i ʿanūd

HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i ṣādıḳ / Yār işitse **erür** gider ʿāşık

erişmek [1] bir yere ulaşmak, varmak

NE394 Cūşa gelüp ol yedi deryā-yı nār / Toz degil eflāke **erişdi** buḫār

eritmek [1] erimesini sağlamak, bkz. 'yüregi yaġın eritmek' md.

NE1586 Māh-ı felek yaḳmaġa andan çerāġ / Yüreġi yaġın **eridüp** oldı dāġ

Erjeng [2] İranlıların efsanevî ressamı. Bu sözcüğün işaret ettiği özel isim, farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Bu anlamda Erjeng, "İran anlatılarına göre meşhur ressam Mânî'nin yaptığı resimleri ihtiva eden mecmua." Bir başka rivayete göre ise, "Mânî'nin resim atölyesi"dir.

HH1627 Ḳalemi mūy-ı ḫāme-i **erjeng** / Kilk-i Behzādı eylemiş bī-reng

HH1806 Revzen-i mihre gūyiyā **erjeng** / Eyledi bir kitābe-i gül-reng

erḳām [3] yazılar, sayılar

SE3445 Şeb-i yeldā-yı sevād-ı **erḳām** / Oldı bir rūz-i mübārekde tamām

HH523 Kimi dir seyr-i sebze-i ḫurrem / Oldı ġamla zümürrüd ü **erḳām**

HH2728 Minnet Allaha ṣafḥa-i **erḳām** / Gördi tevkiʿ-i luṭf u ḫüsn-i ḫitām

erkān [6]

1. esaslar, temeller

NE2710 Ġāfil iken gelmiş idi yanına / Nāẓır idi ṣoḥbetüñ **erkānına**

2. sütunlar, direkler

HH1020 Cümle **erkān-ı** mülk āḫir-i kār / Virdiler devlet-i vezīre ḳarār

HH1273 Her ṭaraf rüste naḫl-i gūn-ā-gūn / Olsun **erkān-ı** Kaʿbe-veş mevzūn

3. önemli kişiler, ileri gelenler

S262 Didi cemʿ idüp cümle **erkānını** / Güher-bār idüp laʿl-i ḫandānını

NE857 Müʾtemen-i millet ü āyindür / Nāṣıḥ-ı **erkān** ü selāṭīndür

NE317 Āmed ü reftinde **erkān-ı** veḳār / Sürʿat ile gitdüginüñ sırrı var

erkeklik itmek [1] (kadınlar için) eşcinsel ilişkide bulunmak

SE2545 Şol kebūter gibi kim beglik ider / Biri birisine **erkeklik ider**

erken [1] geç kalmadan

SE2523 İy bilen nefs ü nevāyı düşmen / Ḫaşmuña eyle tedārük **erken**

erken {ergen} [1] henüz evli olmayan kimse, bekar

NE2504 Göre mi rāḥat yüzün **erken** yigit / Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit

ermān itmek [1] istemek, dilemek ‖ çağırmak

NE729 Gürz ü kemān semtine **ermān ide** / Biri birin daʿvet-i meydān ide

ermek [1] varmak, ulaşmak

HH262 Ṭīġ-ı faṣlü'l-hitāb ile ekṣer / Maḳṭaʿa **ermeden** nizāʿı keser

erre [5] testere

S26 Şenāsıyla açmazsa māhī dehān / Tenin çāk ide **erre-i** üstüḫān

NE1178 Yaʿni gelüp ḥażret-i şeyḫ-i güzīn / **Erre-i** ʿömr oldı cebīninde çīn

SE814 Olsa ger naḫl-i bīḫ-āver / Saʿy anı **erre-i** sīn-ile keser

SE1307 Ḳaṭʿ idüp ʿırḳını eyler zāyil / **Erre-i** ḳahr-ıla şāh-ı ʿādil

HH1041 Nerre dīvi iderdi tīġı helāk / **Erresi** taḫta-ı sipihri dü-çāk

ertesi [1] bir sonraki

HH2459 Şenlik oġlanıdur zamāne hemān / Āşinā çıḳmaz **ertesi** yārān

ervāh [10] ruhlar

S144 İmām olup **ervāḥa** ḳıldı namāz / İmāme-ṣıfat cümleden ser-firāz

NE1374 Feyż-i fütūḥāt irüp **ervāḥdan** / Ġāʾib idüm ʿālem-i eşbāḥdan

NE2611 Laʿli gelüp ʿālem-i **ervāhdan** / Fitne kopar milket-i eşbāhdan

SE218 Noḳṭa-i mebdeʾ-i **ervāḥ** oldur / Ḫātem-i ḥikmet-i eşbāḥ oldur

SE246 Muntaẓırdur saña sükkān-ı felek / Hep dönüp ṭurmada **ervāḥ-ı** melek

SE256 Evvelīn menzili oldı Aḳṣā / Rüsül **ervāḥına** hep itdi ṣalā
SE552 Her kişi kim ola bīdār-ı seḥer / Anı **ervāḥ** ziyāret eyler
HH91 Mihr-i pür-nūr-ı ʿālem-i eşbāḥ / Feyż-baḫş-ı eşiʿʿa-i **ervāḥ**
HH157 Ḳıldı cān ile ḫidmetin **ervāḥ** / İtdiler ol gice selām ü ṣabāḥ
HH420 Bāʿiṣ-i naḳl-i ʿālem-i **ervāḥ** / Rehber-i seyr-i mülket-i eşbāḥ

erẕāl [1] reziller

HH2449 Çün felāketde oldılar hem-ḥāl / İtdi āġāz taʿneye **erẕāl**

erzān [3] ucuz, bol

SE1556 Zer-i sencīde ki **erzān** oldı / Senc-i zer keffe-i mīzān oldı
SE2027 Naḫlını ḫāk-ile yeksān eyler / Mīve-i vaṣlını **erzān** eyler
SE2278 Ġoncaya çīn-i cebīni vire ṣān / Gevşedikçe ola ḳadri **erzān**

erzānī [6] layık, liyakatli

SE142 Sīr-çeşmān-i ḳanāʿat anı / Görmeye bir nigeh-i **erzānī**
HH48 Şeş-cihet nüh felek ḳamū fānī / Vech-i Rabbdur beḳāyā **erzānī**
HH896 Līk maḥż-ı ʿaṭā-yı Sübḥānī / Bir oġul gördi aña **erzānī**
HH1387 Ḥaḳḳ bu kim saña oldı **erzānī** / Mesned-i Aṣāf-ı Süleymānī
HH1483 Ben ne ḫākem ki rāʾyi sulṭānī / Göre bu iltifāta **erzānī**
HH2712 Ḳaldurup ḫākden o nālānı / Gördi bezm-i viṣale **erzānī**

erẕel [1] en rezil

NE1801 Līk seḫā dinmez aña kim müdām / Eyler anı **erẕel-i** ḳavm-i ʿavām

erzen [1] darı

HH135 İtdi pervāz murġ-ı zerrīn-per / Yemliginden döküldi **erzenler**

eṣaḥ [2] en doğru

SE437 Eṣer-i kilki olup ḳavl-i **eṣaḥ** / Çekilür ḫame-i ḳudretden ṣaḥ
SE719 Biri de ḳavl-i **eṣaḥ** mı eyā / Enbiyā vārisi olmaḳ ʿulemā

esāmī [1] isimler, nâmlar

HH581 Merḥabā idi ism-i sāmīsi / Feẕlek-i faẕl idi **esāmīsi**

esārā [1] esirler, köleler

S295 Serīr-i Süleymān o fülk-i revān / Çeken dīvlerdür **esārā** hemān

esās [3] temel, kök, asıl

NE476 İde serīrinde müşeyyid **esās** / ʿAvn-i Ḫudāvend-i serīre şinās
S352 Tabur ḳurdı ḫandaḳ kesüp her yaña / Ola tā ki muḥkem **esās-ı** veġā
S655 Tekūr idicek ʿahd-i **esāsın** dürüst / Binā itmiş ol ḳalʿayı anda cüst

esātīn [1] ileri gelenler

NE2392 Kevkebe baḫşā-yı **esātīn-i dīn** / Laḥlaḥa-fersā-yı ḳavānīn-i din

esb [3] at, beygir

NE1881 **Esb-i** ṣabā seyri ḳılup hem-ʿinan / Eylediler ṭayy-ı menāzil hemān
HH1698 **Esb-i** cādū-yı fikreti sürdi / Pāyına naʿl-i bāz-gūn urdı
HH2442 Gitdi **esb** ü şütür mehārı ile / Aṣdı ḫar-bende ḫod ḳaṭārı ile

esb-i çūbīn [1] tahta at, ağaç at

SE1004 Ṭıfldur bilmez ol anuñ żararın / **Esb-i çūbīne** süvār itme şaḳın

esb-i ṣabā-şitāb [1] rüzgar gibi giden at

HH1294 Oldı **esb-i ṣabā-şitāba** süvār / Seḥeri ḳıldı ʿazm-i ṣayd ü şikār

esb-i ṭabʿ [2] tabiat atı ‖ şairlik yeteneği

S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i hüner / Ḳoşup **esb-i ṭabʿı** gelüp geçdiler
S1510 Ḳaçan **esb-i ṭabʿ** ola ṣarṣar-güẕār / Tozın görmeye dīde-i rūzgār

esb-rān [1] at süren, at koşturan

S155 Beşinci sipihre olup **esb-rān** / Şeref buldı Behrām-ı şāḥib-ḳırān

esbāb [20] sebepler, nedenler, vasıtalar, gerekli şeyler

SR4/2 **Esbāb-ı** ṣafādan elimiz çekdik biz / Muṭribde bulundı hele birḳaç evtār
S1136 Şuʿāʿ-ı fitīl ile ḫurşīd lemʿ / Derūnunda **esbāb-ı** şevḳ oldı cemʿ
NE967 Cezbe ṣalup ʿāṣıḳa ḳullāb-ı mīl / Kākül ile zülf olur **esbāb-ı** meyl
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil **esbāb-ı** ṭarab ʿışḳ u meşk
NE1340 Vaṣf olan **esbāb-ı** ṣafā biʾt-tamām / Oldı pesendīde-i ḫāṣ u ʿavām
NE1742 Ṣatduġunı ḫulle-i cennet ider / Alduġın **esbāb-ı** melāmet ider
SE820 Pek yapış ḥikmet-i **esbāba** ṣaḳın / İtme ol tenbel ışıḳlar kārın
SE827 Ṣaʿṣaʿa tārı ki pür-tāb oldı / Ālet-i ʿālem-i **esbāb** oldı
SE861 Gerçi **esbāba** tevessül eyler / Līk Allāha tevekkül eyler
SE1119 Eyledi Ḥaḳḳa Sikender zārī / Ḳalbin **esbābdan** itdi ʿārī
SE1167 Cemʿ olup ḫāṣılı **esbāb-ı** ẓafer / Yoġ-ıdı eksigi hīç zerre ḳadar

SE1379 Feyż-i ḥikmetle olup nādire-fen / Bilür **esbāb** u ʿalāmātinden
SE1941 Yapdı **esbāb-ı** neşātı ferrāş / Oldılar şevḳ-ıla üftān-ı fırāş
SE2005 Gizle **esbābuñı** bir ḫoşça götür / Bend idüp boġcañı üstine otur
SE2510 Mi̇zbān çıḳdı yine mihmāna / Geldi **esbāb-ı** ṭarab meydāna
SE3044 Bezmüñ **esbābı** be-şarṭ-ı iḫfā / ʿUhdesindeydi anuñ ṣubḥ u mesā
SE3055 Yine bir gün oturur-ken tenhā / Didi gelsin beri **esbāb-ı** ṣafā
SE3318 Geldi **esbāb-ı** ṭarab meydāna / Ṣundı yāra bir iki peymāne
HH1240 Şāha **esbāb-ı** ʿayş āmāde / Bunlar emvāl-i mülki yaġmada
HH1493 Güş-ı şāha irişdi çün bu cevāb / Ḳat ḳat oldı ʿalāḳa-i **esbāb**

eṣdāf [1] midye ve istiridye gibi inci elde edilen deniz hayvanlarının kabukları

HH2485 Pāre pāre olup o fülk-i revān / Oldı **eṣdāfa** rāḥet-i dendān

esed [2] aslan

SE1953 Pehlevān itdi dü-pāre **esedi** / Ṣavul endāze bozarsın dimedi
HH174 **Esede** Luṭf ile nigāh itdi / Kendi cinsine pādişāh itdi

esedu'llāh [1] Allah'ın aslanı; Hz. Ali

SE575 Sened-i gül veled-i Bū Ṭālib / **Esedu'llāh** ʿAliyy-i ġālib

esen olmaḳ [1] sağ salim, sıhhatli, afiyette olmak

SE2409 Dilüñi żabṭ idegör sālim-iken / Çeşme-veş tā ki başuñ **ola esen**

eṣer [36]

1. iz, alamet, nişan, bir şeyin varlığına delalet eden şey

S456 Olur nevk-i ti̇r-i süḫanda **eṣer** / Aña āb virdikçe ḫūn-ı ciger
S1365 Aña mihrüñ itmez şuʿāʿı **eṣer** / Şikest eylese sūzenin ser-be-ser
NE198 Aḥmed-i Maḥmūd **eṣer-i** muʿcizāt / Seyyid-i kevneyn-i ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt
NE280 Di̇de-i pür-nūrına sürmüş meger / Var daḫı ol sürmeden anda **eṣer**
NE533 Olmayup enfāṣ-ı ṣabādan **eṣer** / Atmaz idi nabżını ṣāḥ-ı ṣecer
NE982 ʿĀṣıḳa bu derd ide çünkim **eṣer** / Yāre de elbette sirāyet ider
NE1369 Oldı beşi̇r-i **eṣer-i** ibtihāc / Di̇de-i cānumda olan iḫtilāc
NE1536 Gül ki fenā bulsa **eṣerdür** gülāb / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür şarāb
NE1967 Cāʾizesi ḫande-i taḥsi̇n olur / Çün **eṣer-i** şerbet-i telʾi̇n olur
NE3095 Saṭr ile mābeyn-i muḫālif **eṣer** / Birbirine girdi çū şām u seḥer
SE240 Nā-gehān oldı vücūdında bedi̇d / **Eṣer-i** müjde-i cāh-ı cāvi̇d
SE437 **Eṣer-i** kilki olup ḳavl-i eṣaḥ / Çekilür ḫame-i ḳudretden ṣaḥ
SE493 **Eṣer-i** ʿışḳ olamaz vaṣf ü beyān / Diñle bu ḳıṣṣayı da añla hemān
SE518 ʿIşḳdan çünki ola ẕerre **eṣer** / ʿĀḫir anuñ işin altun eyler
SE978 ʿIşḳ u şevḳ ehli olanlar ḳodılar / Ḥubb-ı āṣārı ile nice **eṣer**
SE1177 **Eṣer-i** zelzele-i ṣavletden / Yıldızı düşdi irüp vaḳt-ı fiten
SE1222 Her biri ṣūret-i ʿaḳliyyesidür / **Eṣer-i** ḳuvvet-i cehliyyesidür
SE1298 Şāhlar memlekete devletdür / Sāye-i Ḥaḳ **eṣer-i** raḥmetdür
SE1376 Görmese ti̇r-i ferāsetde **eṣer** / "İttekū" dimez idi Ḫayr-ı beşer
SE1599 Ne ḳadar ti̇z-süḫan olsa eger / Bulamaz kār-ı di̇ger deñlü **eṣer**
SE1841 Kārı ol ḳavm-i ḳabāḥat **eserüñ** / Yüregin delmiş-idi şaḫnelerüñ
SE1966 **Eṣer-i** būyı zükām-ı ḫayret / Āḫiri renc-i ḫumār-ı miḫnet
SE2041 Vāḳıʿā gerçi ki yoḳ derd-i seri̇ / Li̇k muʿtāde muḫālif **eṣeri**
SE2309 Kimde kim ola aṣāletden **eṣer** / Ola mānende-i naḫl-i pür-ber
SE2631 Çıḳdı elden **eṣer** olmadı bedi̇d / Ẕevḳ-ı yek-laḥẓaya ʿıyş-i cāvid
SE3250 Yir yir ol pençe-i mihrüñ **eṣeri** / Māhda şehper-i cibri̇l peri̇
HH7 **Eṣer-i** ṣunʿun ey keṣi̇rü'l-cavn / Oldı reng-i taʿayyünāt-ı dü-kevn
HH475 Gerçi şükr ü şikāyeti çoġ idi / Arada yārdan **eṣer** yoġ idi
HH1712 Vākıʿa mihrede **eṣer** vardur / Tābişinde anuñ żarār vardur
HH2679 Nice efsāne kim füsūn oldı / **Eṣeri** dāfʿ-i cünūn oldı

2. bir çalışmanın, emeğin, gayretin sonucu, telif

SE762 **Eṣerinden** ola ḫāṣṣ ü ʿāma / Nāṣıḥ-ı ḫükm-i Ḳıyāfet-nāme
SE2768 İki ḳuvvetdür iden her **eṣeri** / ʿAmeli̇dür biri biri naẓari̇
SE2897 Zemzemeyle pür ider āfāḳı / **Eṣeri** ḥaşra dek olur bāḳi̇
SE3519 El açup bu **eṣer-i** bi̇-hem-tā / Oldı deryūze-ger-i ḫayr-duʿā
HH447 Rūmda oldı gerçi Şah ü Gedā / **Eṣer-i** ḫāṣ-ı ḫāme-i Yaḥyā
HH451 Bu **eṣer** ol kitāba lāzım olur / Oḳıyan dil-rübā mülāyim olur

eṣer eylemek/itmek/ḳılmaḳ [18] etkisi olmak, tesir etmek

S231 **İdüp** ḫıfẓ-ı ʿadli cihāna **eṣer** / Güneş gezdürür başda tebsiyle zer
S1305 **Eṣer itse** püştine germi̇-i ḫāk / Olurdı çehende semek-tā-semek
S1316 **Eṣer ḳıldı** bāḫūr-ı āteş-fiken / Ṣararmaġa yüz ṭutdı berg-i çemen
NE1020 Tāb-ı teb-i ʿışḳ olup kār-ger / **Eyledi** maʿṣūḳda āḫir **eṣer**
NE1050 Vāṣıl olınca ṣerer-āsā ḫaber / Cānına **itdi** bu ḥarāret **eṣer**

SE1146 Eyleyüp māh-ı cihān-tābı siper / Kevkeb-i baḫta yine **itmez eser**
SE2158 Ebr-i raḥmet **ide** mi ṭaşa **eşer** / Bite mi şaḫrā-i şammāda şemer
SE2804 **İtse** ḳol ḳol şalınan tīġ **eşer** / Ḥamza bulmazdı semend ü ne ẓafer
SE2879 **Eşer eyler** dile her saṭr-ı laṭīf / Tīrdür kim ola peykānı redīf
SE3391 Gönderüp ʿavrata biñ dürlü ḫaber / **İtmedi** hīç birisi aña **eşer**
SE3427 O perīye **idüp** efsūnı **eşer** / Girdi ol dem içine şeyṭānlar
HH566 Līk vaḥşet **idüp** o zāre **eşer** / Gördiler nāle eylemek ister
HH935 Giderek ʿāşıḳa söz **itdi eşer** / Olmadı sūd-men pend-i peder
HH1474 **Eşer itdi** aña bu sūz u derūn / Serdlik oldı sīneden birūn
HH1878 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / **Eşer eyler** cevāna da fi'l-ḫāl
HH2024 **İtdi** mānend-i tīr-i tīz **eşer** / ʿĀşıḳ-ı şādıḳuñ duʿāsı meger
HH2071 Çün temām oldı bu ḫuceste-ḫaber / ʿĀşıḳ-ı zāra ḫayli **itdi eşer**
HH2715 **Eşer itdi** şuʿāʿ-ı mihr-i şühūd / Ḳalmadı ẓerre deñlü reng-i vücūd

eşer ḳalmaḳ [1] iz kalmak, belirti olmak

NE1185 Menʿ ḳılup ḫamlesin ol pāk-i dīn / **Ḳaldı eser** yaralanup āsetīn

eser-i mevt [1] ölüm rüzgarı

NE1759 Niyyet-i ḫayrāt ile maʿrūf olur / Līk **eser-i mevtine** mevḳūf olur

esfār [1] seferler, yolculuklar

HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i **esfār** / Dilde ḫubb-ı vaṭan ḳomadı ḳarār

esfār [1] büyük kitaplar

NE1356 Bu ḥikem-i **esfārda** mesṭūrdur / Yaʿni müʾeşşirligi meʾşūrdur

esfel [2] en alçak, en sefil

NE2085 Felsefeden **esfele** düşdi ḥakīm / Olmadı reh-bürde-i semt-i selīm
NE1962 Merdek-i rīşine iken nāzenīn / **Esfel-i** pīşine-i mesned-nişīn

eşḥāb [3]

1. sahip olanlar, malik olanlar

NE420 Gördü ki **eşḥāb-ı** bediʿü'l-beyān / Cümlesi ol feṯḥ ile rāṭbü'l-lisān

2. Hz. Muhammed'i gören ve sohbetine katılan kimseler

NE826 Kimi gider ḳıbleye **eshāb-veş** / Kimi döner bu yaña mihrāb-veş
NE326 Oldı fütūḥat ile ol şeyḫ-i dīn / Ekber-i **eşḥāb-ı** resūl-i güzīn

esī {āsī} [1] mahzun, kederli

HH2565 Ḫoş görüp ol **esī-i** bīmārı / İtdi pejmürde naḫle tīmārı

eşīr [2] evrenin ruhu, hava, bkz. 'çarḫ-ı eşīr' md.

NE1720 Nice denī çün meh ü çarḫ-ı **esīr** / Gerçi yalar şişe içinde pinīr
SE79 Faẓlı mecmūʿ asıdur çarḫ-ı **eşīr** / Yazdı her şafḥasına bir taşvīr

eşīr {esīr} [1] düşman eline düşen kişi, tutsak

NE1607 Cümlesini aḫz u **eşīr** itdiler / Baġladılar ḫār u ḫaḳīr itdiler

esīr [12] tutsak, kul, köle ‖ müptela, düşkün

S635 Naẓargāhı hem baḥr hem sebze-zār / Nice olmasunlar **esīr-i** ḥışār
NE1585 Tekye velī reşk-i sipihr-i **esīr** / Oldı çerāġ-ı zeri mihr-i münīr
NE1720 Nice denī çün meh ü çarḫ-ı **esīr** / Gerçi yalar şişe içinde pinīr
SE1796 Geldi kāfirde olan cümle **esīr** / Ḫargeh-i şāha gelüp ḳopdı nefīr
HH460 Var idi bir **esīr-i** āvāre / Mübtelā-yı belā-yı hem-vāre
HH1110 Gördi zencīr içinde zār u **esir** / segān içre bir ḫırāman şīr
HH1469 Şanma būs u kināre ḫayrānum / Bir güler yüz **esīri** giryānum
HH1741 Ḳodı zındānda anı zār u **esīr** / Geldi şāh-ı cihān-penāha vezīr
HH2390 Bir iki ḳatre olıcaḳ nāzil / Açdı göz ol **esīr-i** şīfte-dil
HH2579 Rūy-ı dil gördi çünki zār u **esīr** / Cümle aḥvālin eyledi taḳrīr
HH2625 Biri bu resme olsa ḳaṭl-i **esīr** / Yoḳ mı İslām elinde ya şemşīr
HH2656 Çünki göz açdı iki zār u **esīr** / Gördiler der açıḳ ḳırıḳ zencīr

esīr eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] tutsak etmek, müptela etmek

S309 **Esīr eyleyüp** tāzesin hep levend / O pes-mändeden oldılar zelle-bend
NE2192 **İtme** Ḫudāyā bizi nefse **esīr** / Nefsüñ olur fitnesi āfāḳ-gīr
HH427 Nā-gehān irtiḥāl idüp ol pir / **Eylemişdi** beni firāḳa **esīr**
HH1916 Ḳadr ile olmış idi ʿālem-gīr / Luṭf ile **eylemişdi** ḫalḳı **esīr**
HH2033 Baġlayup derd-mendi **ḳıldı esīr** / Sürüdi ḫāke itdi ḫˇār u ḫaḳīr
HH2493 Geldi ʿuḳḳāb-ı tīz-i nā-geh-gīr / **İtdi** murgābī-i zebūnı **esīr**
HH2507 Çekdürüp **itdi** fırḳa-ı şirrīr / O belā-keşleri kürekde **esīr**

esīr-i firāş [1] yatağa esir olmuş, yatalak

NE2689 Ḫābe olup muntaẓır ol nā-tıraş / Olur o derd ile **esīr-i firāş**

esīr-i ʿışḳ [1] aşk esiri, sevgi tutsağı

HH953 Pādişeh kim **esīr-i ʿışḳ** oldı / Sīne-sūrāḫ-ı tīr-i ʿışḳ oldı

esīr olmaḳ [9] müptelâ olmak, kendini kaptırmak, buyruğu altına girmek

NE992 ʿIşḳdur ol ḫusrev-i kişver-sitān / ʿIşḳa **esir oldı** kühhān-ı mihān

NE3016 Dime **olup** dürde-i cāma **esīr** / Aḥsen-i eşkāl olur müstedīr

SE1902 Var-ıdı Şamda bir vālī-i pīr / Bir güzel cariyeye **oldı esīr**

SE1918 Cāriye daḫı görüp bī-tedbīr / Yāl ü bālına anuñ **oldı esīr**

SE3041 Aẕdurup āb u havāsı Şāmuñ / **Oldı** maḫdūm **esīri** cāmuñ

HH661 Saña **oldumsa** cān u dilden **esīr** / Şanma ḫükm ide baña ḳāḍı vü mīr

HH2027 Kimi maḳtūl **olup** kimisi **esīr** / Güc ile ḳaçdı şāh-ı māh-mesīr

HH2512 Bend olup ol iki şikeste-ẕamīr / Her biri **oldı** bir cevāna **esir**

HH2589 Benüm ile bile **esīr oldı** / Bend ü zencīr-i dār u gīr oldı

esirgemek [1] merhamet etmek, şefkat göstermek

HH536 Ḳaldı ammā **esirgeyüp** anı / Maḥrem-i sırr olan yārānı

eṣḳāl [1] en ağır, bkz. 'cerr-i eṣḳāl' md.

HH1566 Aḫiẕ-i nezr ü ẕekāt idi ḫāli / Cerde gösterdi cerr-i **eṣḳāli**

eski [6]

1. kullanılmış, yıpranmış, yeni özelliğini yitirmiş

NE819 Açup ol **eski** yolu başdum ḳadem / Köhne raḳam üzre yürütdüm ḳalem

NE1684 Curʿa-veş üftāde-i ḫāk-i ḥaḳīr / Anda bıraḳmışdı ol **eski** ḥaşīr

NE2529 **Eski** semer gibi ḫaşīn bānları / Yorġun eşek hāyesi pistānları

NE2939 Nice baḳar görememiş zer-geri / Sīmi içün **eski** ser-ā-serleri

2. uzun süredir devam eden; kökeni uzak geçmişe dayanan

S998 Der-i Cemde **eski** emekdār miş / Felek gibi ḳoca güneh-kār imiş

SE1981 Duḫter-i rez-ile ḫoş eyler başuñ / **Eski** sermayesidür ḳallaşuñ

eskiden [2] geçmiş zamanda, uzun zaman önce

NE1961 Her biri nev-devlet ü köhne-keçel / **Eskiden** iş tāzeligi mübteẕel

SE1197 **Eskiden** devr-i sipihrüñ kārı / Gah ġam-ḫˇārı vü gāhī ḫārı

eskimek [3] eski duruma gelmek, yıpranmak

S1328 Muraḳḳaʿla gör naḫl-i verd-i teri / Düşer **eskiyüp** arasından zeri

NE2132 **Eskise** de taḫtası olmaz ziyān / Senden olur yine çürüklük hemān

HH1520 **Eskidi** saḳf-ı günbed-i vālā / Nūr-ı şubḥ oldı aña ḳuḫl-i cilā

eslāf [1] geçmiş kimseler, evvelkiler

NE782 Birisi manẓūme-i ḥikmet nişāb / Vādī-i **eslāfda** birḳaç kitāb

eslem [2] çok sağlam, en güvenilir

NE1627 Sünnet-i Aḥmede **eslemdür** ol / Çıḳma şaḳın şāriʿ-i aʿẓamdur ol

SE2262 Ḫaşma çoḳ ḫīle dimişler ʿuḳalā / Cümleden **eslemi** terk-i ġavġā

eslemek [1] dinlemek ‖ aldırış etmek, dikkate almak

SE991 Beni **eslerseñ** eger eyle ḫaẕar / Olma üftāde-i ālūde-naẕar

esmā [2]

1. isimler, adlar

NE2656 Geh çeke geh bāde-i ḥamrā ile / Geh zerd ü sīm ü gehī **esmā** ile

2. (Esmâ-i hüsnâ tamlamasının kısaltılmışı olarak) Allah'ın en güzel isimleri

HH2773 Be-ẕevāt-ı meẓāhir-i **esmā** / Be-nebiyyi وسره الاسما

esmār [1] gece masalları, hikayeler, kıssalar

NE1134 Gevher-i **esmāra** viren intizām / Böyle dizer ʿaḳd-i şüreyyā nizām

esmek [10]

1. (hava için) bir yerden bir yere akmak, rüzgar olmak

NE1344 Şubḥ-ı şafā kim **esse** bād-ı şabā / Nefḫası olur nefes-i āşinā

SE515 Bir būy-i serve hevādār giçer / Şimdi başında ḳavaḳ yeli **eser**

HH39 **Esse** ammā irüp zamān-ı celāl / Şarşar-ı ḥevl-nāk-i sebʿa leyāl

2. meydana gelmek, tecelli etmek

NE1697 Ol dem **esüp** şurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı feyż

NE1767 Bunları fikr eyler iken ol daġal / Nā-geh **esüp** şarşar-ı bād-ı ecel

SE277 **Esdi** bād-ı nefes-i Raḥmānī / Gitdi cümle ḫücūb-i ẓulmānī

HH1785 Gülşen-i şāha **esdi** bād-ı ecel / Oldı endaḫte niḫāl-i emel

HH2365 **Esdi** nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / Bir nefesde kenāra geldi o dem

HH2653 **Esdi** nā-geh nesīm-i şubḥ-ı ümīd / Oldı dīnün şuʿā'ı nūrı bedīd

HH2685 **Esdi** nā-geh nesīm-i bīdārī / İrdi feyż-i ʿināyet-i Bārī

esüp savurmaḳ [1] rastgele konuşmak, palavra atmak
NE1768 ʿÖmri nihāline ider bir girīz / Ḳanı **esüp şavuran** ol pür-sitīz

eşnā [5] bir işin, bir hareketin yapıldığı, bir olayın gerçekleştiği veya bir durumun sürdüğü zaman, an, sıra
S255 Bu **eşnāda** deryādan irdi ḫaber / Ki emvāc-ı şer ḳıldı zīr ü zeber
NE416 Oldı ol **eşnāda** cemiʿ-i diyār / Teşne-i aḫbār-ı meserret-şiʿār
NE1173 Līk bu **eşnāda** o şīr-i ġarīn / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i sehm-gīn
NE1477 İtdi ol **eşnāda** meger ittişāl / Sāḥile bir keştī-i deryā nevāl
HH1174 Ḫ ʿāb-ı mūḥiş görüp ol **eşnāda** / Fikre varmışdı yaʿnī tenhāda

esr itmek [1] savaşta düşmanı canlı olarak yakalamak, tutsak etmek
NE725 Bir bölügüñ nāmını aʿdā ide / Memleketi **esr** ile yaġma **ide**

esrār [26] gizlenilen ve bilinmeyen şeyler, gizli hususlar; aklın ermeyeceği işler
NE52 Nām ile çün sebʿ-i meşānīdür ol / Maḫzen-i **esrār-ı** nihānīdür ol
NE58 Gel beri ey kilk-i bediʿ ü'l-beyān / Maḫrem-i **esrār-ı** dil-i kārdān
NE64 Vāḳıf-ı **esrār-ı** ġam-ı hüşyār / Kāşif-i estār-ı dil-i perdedār
NE307 Her yañadan eyledi **esrār-ı** cūş / Oldı ser-ā-pā bedeni çeşm ü gūş
NE842 Fāl ḳılup Maḫzen-i **Esrārdan** / Pertev alup Maṭlaʿ-ı Envārdan
NE1268 Her dem olur baña bu luṭf-ı azīm / Bilmezem **esrārını** Mevlā ʿalīm
NE1352 Her ṭarafı Maṭlaʿ-ı Envār-ı ḳuds / Gūşeleri Maḫzen-i **Esrār-ı** üns
NE1562 Her birinüñ muḫtelif **esrārı** var / Meşrebine göre heb āşārı var
NE1711 Çünki bilinmez imiş ol **esrār** hiç / Bilmedügüñ eyleme inkār hiç
NE1870 Āḫir aña ḥāli beyān eyledi / Maḫrem-i **esrār-ı** nihān eyledi
NE1891 Ṭuymaya bir ferd bu **esrārı** hiç / Olmaya o tār-ı emel pīç pīç
NE2377 Didi aña söyleye ey bī-zebān / Eyle bu **esrārı** cihāna ʿayān
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i raʿnā-yı nāz / Maḫrem-i **esrār-ı** dil-i pür-niyāz
SE51 İsm-i Aʿẓamı bilüp eyle tekrār / Açıla tā saña genc-i **esrār**
SE428 Nite kim dīde-i şahş-ı ḫāyin / Bir baḳışda bile hep **esrārın**
SE477 Refʿ olup perde-i **esrār-ı** ḳażā / Görmedin mesʾele maʿlūmuñ ola
SE2684 Ḳalbüñi mehbiṭ-i envār eyle / Dili gencīne-i **esrār** eyle
SE2689 Oldı gencīne-i **esrār-ı** beden / Cān çıḳar çıḳmaz o hergīz dilden
SE2690 Cism ü cān oldı ṭılışm-ı ʿirfān / Tā ki ḫıfẓ olma **esrār-ı** nihān
HH1118 Līk menşeʾden açmayup **esrār** / Bīm-i ġadr oldı mānīʿ-i iẓhār
HH1145 Ṭuydı fiʿl-i taʿaccüb-āşārı / Verdi ḫayret bu kāruñ **esrārı**
HH131 Oldı ol cemʿa şemʿ-i pür-envār / Şeb-i **Esrār** da keşf olan esrār
HH131 Oldı ol cemʿa şemʿ-i pür-envār / Şeb-i Esrārda keşf olan **esrār**
HH826 Līk pinhān ṭutup ol **esrārı** / Ḥaḳḳa tefvīz eyledi kārı
HH1562 Oldı **esrār-ı** şāh-ı nīk-nihād / Şehr ü bāzāra ḳışşa-ı şeyyād
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp dür-bār / Dizdi bu resme gevher-i **esrār**

esrārı bāz itmek [1] gizli olanı açıklamak, sırrı ortaya çıkarmak
NE1257 Bir gün **idüp** ḫoḳḳa **esrārı bāz** / İtdi bu vech ile baña keşf-i rāz

esrār-ı Ḥaḳ [1] Tanrının sırları, hakikat sırları
NE1499 Perdesini ḳaldurup envār-ı Ḥaḳ / Ẓāhir olur ser-be-ser **esrār-ı Ḥaḳ**

esrār-ı Ḫudā [1] Tanrının sırları, hakikat sırları
NE197 Maḫzen-i **Esrār-ı Ḫudā-yı** muʿīn / Maṭlaʿ-ı Envār-ı Muḥammed emīn

esṣalā, esṣelā [2] "Selamlar, selam olsun." anlamında selamlama sözü
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı ġırīv ü ṣadā / Ḥāl-i dil ile baña dir **esṣalā**
NE3108 Pāk-naẓar-ı ehl-i dile **eṣṣelā** / Her varaḳı ṣundı kef-i merḥabā

estār [2] örtüler, perdeler ‖ örten, gizleyen
NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı ġam-ı hüşyār / Kāşif-i **estār-ı** dil-i perdedār
SE1529 Keşf-i **estār-ı** dil-i zār eyler / Her nesi var ise iẓhār eyler

ester [1] katır
HH1078 Bir iki aya vardı çünki sefer / Bī-mecāl oldı üştür ü **ester**

eşvāt [1] sesler, bkz. 'enker-i eşvāt' md.
NE2380 Bu sözi ol merd-i muḳallaḳ-liḳā / Enker-i **eşvāt** ile itdi edā

eş [2] evli çiftlerden her biri, hayat arkadaşı
NE2242 Didi hemān bāri bir **eş** alayın / Nolsa gerek baġruma pek başayın
SE3397 Yavru şahin gibi aldurduñ **eşüñ** / Bu ḳadar yaşda neler gördi başuñ

eşʿār [3] şiirler, vezinli ve kafiyeli sözler
S597 Gehī saṭr-ı **eşʿārdan** dil-nüvāz / Gehī söyledür tārı ol naġme-sāz
SE611 Baḥr-ı **eşʿār** gibi kāmil ider / Lücce-ves pür-dür ü şāḥib-dil ider
HH434 Çeşme nāmiyle itdügi işʿār / Oldı ġālib selāset-i **eşʿār**

eşbāh [4] cisimler, varlıklar

NE1374 Feyż-i fütūḥāt irüp ervāḥdan / Ġā'ib idüm ʿālem-i **eşbāḥdan**
SE218 Noḳṭa-i mebde'-i ervāḥ oldur / Ḥātem-i ḥikmet-i **eşbāḥ** oldur
HH91 Mihr-i pür-nūr-ı ʿālem-i **eşbāḥ** / Feyż-baḫş-ı eşiʿʿa-i ervāḥ
HH420 Bāʿiṯ-i naḳl-i ʿālem-i ervāḥ / Rehber-i seyr-i mülket-i **eşbāḥ**

eşbāh [5] benzerler, denkler, misaller bkz. 'milket-i eşbāh' md.

NE2611 Laʿli gelüp ʿālem-i ervāhdan / Fitne kopar milket-i **eşbāhdan**

eşcār [9] ağaçlar

S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı **eşcāra** dest
S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı **eşcāra** āb / Hevāya terāzū uzatdı seḥāb
S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına **eşcār-ı** bāġ
NE112 Künbed-i **eşcārı** ki zīnet ider / Her yıl açup anı meremmet ider
NE1283 ʿIşḳ ile bülbül gibi murġānı zār / Sīne-i **eşcārı** daḫı şerḥadār
SE106 İrişince aña ḫayl-i Behmen / Pīrehenle ḳalur **eşcār-ı** çemen
SE1303 Sāye-dih taḳ żaʿīf olsa nizār / Ḳaplasa farḳını berg-i **eşcār**
SE2725 Ḥāṣılı uymaz-ıdı taḫmine / Görmesi sebzī-i **eşcārı** yine
HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i vaḳt-i ezhārın / Ṭutdı **eşcārı** miyveden bārın

eşed [3] en çetin, en şiddetli

SE1323 Nice yād eylemesün ehl-i ḫıred / Oldı bu zīrā ki şad-bār **eşed**
SE1362 Ḫışm-ıla didi ki iy ẓālim-i bed / Cürmüñe göre budur ẓulm-i **eşed**
SE2302 Gider ol ḫaṣlet-i meẕmūmı meded / Oldı her güne ḳabāḥatden **eşed**

eşek [11] tek tırnaklılardan binek ve yük hayvanı, merkep

NE2361 Düşdi nice vādīye ol ḫar bu kez / Kim **eşegin** yavuḳlun uġramaz
NE2367 Maḥkeme bābında dir aña hemān / İşte **eşek** işte begüm nerd-bān
NE2371 Şöyle ki raḳībe ide iʿtirāf / Ẓulm olur mı bu **eşek** bī-ḫilāf
NE2435 Çehre döner dökülüp āḫir ṣakal / Ḳulaḳ **eşek** ḫāyesine fi'l-meṣel
NE2529 Eski semer gibi ḫaşīn bānları / Yorġun **eşek** hāyesi pistānları
NE2822 Ṭaşladı eṭfāl üşüp ol nākesi / Döndi **eşek** türbesine çehresi
NE2849 Ḫalḳ biner aña **eşekler** gibi / Ṭurma çatışmakda köpekler gibi
SE3177 **Eşege** bindigin iḳrār ideler / Anı añdıḳça velī ʿār ideler
SE1244 Yüklü itse anı bir māl **eşegi** / Ḳalmaz altında geçer hep dilegi
SE3200 Götürür bunı ʿaşḳuñ nāmı / Geçe yaban **eşegi** Behrāmı
HH333 Ḳatl-i gūra niçün çeker emegi / İtmez ol itdügin yaban **eşegi**

eşer [1] çok şerli ve kötü

SE1375 Olmasa ger **eşeri** ol tīrüñ / Ḥükmi nafiẕ olamaz tedbīrüñ

eşfāḳ [1] çok şefkatli, pek müşfik

HH2696 İde ḫurşīd-i ʿātifet īşrāḳ / Nergisin aça māliş-i **eşfāḳ**

eşḫāṣ [5] kişiler, şahıslar

S623 Virüp cemʿ-i **eşḫāṣ** aña ṣıḳleti / Ṣıḳar keṣret ol kūşe-i vaḥdeti
NE820 Milket-i Baġdādda bir ehl-i dil / Seyrine **eşḫāṣuñ** olur müşteġil
NE1341 Līk nice ḫāṣṣası vardur ḫafī / Dīde-i **eşḫāṣa** olur muḫtefī
SE851 İtdi Fārūḳ ol **eşḫāṣa** ʿitāb / Ḳahr-ıla ḳıldı o dem redd-i cevāb
SE2028 Olur **eşḫāṣa** güzergāh-ı ʿazīm / Ḳarlı ṭaġlar gibi ol ḳubbe-i sīm

eşḫāṣ-ı keẕūb [1] yalancılar, çok yalan söyleyenler

SE1334 İde **eşḫās-ı** keẕūbı ṭaşdīḳ / Ḳıla her emr-i muḥāli taḥḳīḳ

eşheb [4]

1. kır, beyaz

S128 Bulup feyz-i envār ile mertebe / O şeb beñzedi ʿanber-i **eşhebe**

2. kır at, beyaz at

S1181 ʿAraḳla mey-i nābı eyle revān / Kümeyti o **eşheble** ḳıl hem-ʿinān
NE1880 Kendi de bir **eşhebe** oldı süvār / Ḳāmeti serv idi atı cūybār
SE97 Olmasa terbiyesi ger nice yıl / **Eşheb-i** ṣubḥ ḳala pā-der-gil

eşiʿa [5] ışıklar, aydınlıklar

SE233 Oldı envār u **eşiʿa** pinhān / Ṣanki rīşin boyadı zāl-ı zamān
HH91 Mihr-i pür-nūr-ı ʿālem-i eşbāḥ / Feyż-baḫş-ı **eşiʿʿa-i** ervāḥ
HH1093 Oldı zerrīn ḫadeng-i düşmen-i māl / Cism-i Ḫurşīdde **eşiʿʿa-miṣāl**
HH1399 Bildi kim ṣayd-ı dām-ı keyd olmaz / Mihre nūr-ı **eşiʿʿa** ḳayd olmaz
HH1888 Oldı tār-ı **eşiʿʿadan** derhem / Ḳıldı bend-i ʿalāḳayı muḥkem

eşiʿʿa-nümā [1] ışığı gösteren, yansıtan

HH200 Burc-ı ḳavs oldı yaylıḳ gūyā / Tīr-keşi neyyir-i **eşiʿʿa-nümā**

eşik, işik [2] kapı önü, kapı ‖ dergah

NE874 Dergeh-i iḥsānı cihāna penāh / **İşigi** derv̄işlere tekyegāh
NE1511 **Eşigini** mesned ider her gedā / Tekyelenür anda gelüp dāʾimā

eşḳ {eşk} [1] bkz. ‘eşk’ md.

NE1326 Cins-i ḫūr-ı **eşḳ-i** ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk

eşk [21] gözyaşı ‖ yaş, su

S783 Ḳanı sāḳiyā berḳ-i bārān-ı **eşk** / O ser-çeşme-i baḥr-ı ʿummān-ı **eşk**
S1491 Bu dürr-i naẓıma Niẓām ide reşk / Ḥasedden Niẓāmī döke dürr-i **eşk**
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḥī be-naḳş-ı ḳadeḥ / Be-feryād-ı mest ü **be-eşk-i** feraḥ
NE443 Maẓhar-ı luṭf olalı cengīziyān / Ḫusrev ider reşk ile **eşkin** revān
NE2630 Gevher-i **eşki** gibi ṣubḥ u mesā / Anı gözünden ṣaḳına dāʾimā
SE1356 Naʿra ḳıldı yaḳasın çāk itdi / Ḫākini **eşk-ile** nemnāk itdi
SE3332 **Eşk-i** çeşm-ile idüp ḫākini ter / Bitdi üstinde o dem nergisler
HH54 Oldı rūy-ı siyāhuma kef-zen / Siylī-i seyl-i **eşk** ḫacletden
HH525 Kimi dir **eşk-i** dīde-i gülgūn / Gösterür baġrı oldıġın pür-ḫūn
HH814 Āh ü **eşkin** ḫaste-i rencūr / Gösterüp āh-ı ḥasret eşk-i sürūr
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş bitmez / Dāġ-ı dil āb-ı **eşk** ile gitmez
HH1044 **Eşk** rīzān olup revān idiler / Bīm-i can ile nīm-cān idiler
HH1224 Açdılar yine gözlerin aḥbāb / Seyl-i **eşk-i** revāna oldı ḥabāb
HH1239 **Eşk-i** çeşmi fiġān iden zāruñ / ʿAynine gelmez idi anlaruñ
HH1287 Ḫʿābdan oldı **eşki** dīde-güşā / Ṣan gülāb ile dīde-i remdā
HH1894 Ḳapadı manẓarı o māh-iʿzār / Yumdı göz dökdi **eşk** ʿāşıḳ-ı zār
HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden **eşk-güzer** / Ḳatı açıḳ boyadı dīde-i ter
HH2264 **Eşk** ü āhum delīl-i ḥāl-i figār / ʿĀşıḳuñ bir bilinmedik nesi var
HH2402 Gūş idüp **eşk-i** çeşm-i gevher-zā / Oldı mālī ṣaḥīfe-i ġabrā
HH2632 Eyledi **eşk-i** dīde-i pür-ḫūn / Zevraḳı cām-ı bāde-i gülgūn
HH2776 **Eşk-i** çeşm-i ġarīb ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı şevḳ-ı ṣādıḳ içün

eşk-i sürūr [4] sevinç gözyaşı

SE1799 Şükr idüp Bārīye her ʿabd-i şekūr / Ṣuladı yollarım **eşk-i sürūr**
HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i rencūr / Gösterüp āh-ı ḥasret **eşk-i sürūr**
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan **eşk-i sürūr** / Ṣaldı bu sūz-ı girye ʿāleme şūr
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme şūr / Keştiyi ġarḳa virdi **eşk-i sürūr**

eşk ü āh eylemek/itmek [2] gözyaşı döküp inlemek

HH976 **Eşk ü āh itdiler** hele çāre / Perde oldılar ana bir pāre
HH1898 Gördi Ṣatır ki keşf ider rāzı / **Eyleyüp eşk ü āh** ġammāzī

eşkāl [11] şekiller, suretler

S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ müdām / Döner defter-i ḫāṣ-ı **eşkāle** ḫām
NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i ḥükemā safsaṭa / Manṭıḳın **eşkāli** ḳuru maġlaṭa
NE212 Oldı her **eşkāle** kelāmı ʿilāc / Manṭıḳuñ eşkāline yoḳ iḥtiyāc
NE212 Oldı her eşkāle kelāmı ʿilāc / Manṭıḳuñ **eşkāline** yoḳ iḥtiyāc
NE1175 Bir şeb alup çeşmini ḫāb-ı ḥuzūr / Eyledi **eşkāl-i** miṣāli ẓuhūr
NE3016 Dime olup dürde-i cāma esīr / Aḥsen-i **eşkāl** olur müstedīr
SE160 Yed-i ḳudretde görinen **eşkāl** / Oldı gūyā ṣuver-i ẓıll-ı ḫayāl
SE783 Manṭıḳ **eşkāli** gibi ol heykel / Olmış-ıdı aña düstūr-ı ʿamel
SE1285 Perde-i ġaflet olınca sātir / Oldı **eşkāl-i** miṣāli ẓāhir
SE2562 Eyledi şuʿbede perdāz-ı ḫayāl / Dil-i sevdāyīye ʿarż-ı **eşkāl**
SE3383 Açsa efsun u fesāneyle maḳāl / Feth ola nice ṭılısm-ı **eşkāl**

eşkāl-nümā [1] şekilleri, suretleri gösteren ayna

SE3460 Ṣafḥa āyīne-i **eşkāl-nümā** / Görinür anda nuḳūş-ı maʿnā

eşkeste {işkeste} [2] şikeste, kırık, kırılmış

HH1302 Jālelerle şuʿāʿ-ı mihr-i cihān / Silk-i **eşkeste** gevher-i ġalṭān
HH906 Rütbe-i müntehāda idi ḳaşı / Dil-i **eşkeste**-beste dest-keşi

eşḳıyā [7] haydutlar

NE3155 ʿÖẓri bu kim olmasa ger **eşḳıyā** / ʿAḳsine saʿy itmez idi etḳıyā
SE1336 Olup Aḫfeş keçisine şānī / **Eşḳıyā** oynadur ol ḫayvānı
SE2008 **Eşḳıyādan** bir alay ḫāne-ḫarāb / İtdiler deyr-i ḫārābata şitāb
SE2033 **Eşḳıyā** virmege aña raġbet / Vaṣf iderler mey-i nābı ḳat ḳat
SE1985 Naẓar itdükçe o perverde göte / **Eşḳıyānuñ** çeñesi çat çat öte
NE902 Ḳatʿ-ı yed-i ẓulm ü ser-i **eşḳiyā** / ʿAdl-i nihāline mümidd-nümā
NE1579 Ḫāṣılı andan ḳaçup ol **eşḳiyā** / Sāḥile gelmiş idi çü mevc-i belā

eşrāf [8] itibarlı kimseler, ileri gelenler

S445 Bu kāra olur mı gönül meyl-ḫīz / Ki ṭolabı **eşrāf** ü maṭlab ʿazīz

NE1553 Rütbe-i **eşrāfı** çü mihr ü münīr / Ḳalbi olur meşriḳ-i sırr-ı żamīr
NE1354 Güşiş iden kümmel-i **eşrāf-ı** nās / Gördüġi elṭāfı olunmaz ḳıyās
NE2102 Bir gün olup meclis-i **eşrāf-ı** nās / Bezleyi bezl itmiş idi bī-ḳıyās
SE1054 İtdi ol mihr-i celī ḳadr-i ḫaṭīr / Nūr-ı işrāḳ-ıla **eşrāf-ı** żamīr
SE2790 Böyle taḥḳīk ider **eşrāf-ı** ümem / Ki kerāmetle şecāʿat tevʿem
HH600 Ḳıldı bir bir muṣāfaha **eşrāf** / Oldı maẓhar nevāzeşe eṭrāf
HH2097 Dil-i rūşenle cevher-i şeffāf / Anı itmişdi zübde-i **eşrāf**

eşrār [3]

1. en şerli, en kötü

SE2194 Ḳorḳarın kim o silāḥ-ı **eşrār** / Hem firengī ola hem cevherdār

2. çok kötü kimseler, esatçılar

NE230 Semt-i ḫilāfın ṭutan **eşrār** heb / Ola sezā-vār-ı fünūn-ı ġazāb
NE3154 Nite ki bir şeyḫ-i kerāmet-nümā / Ḫayr ile **eşrāra** idermiş duʿā

eşref [2] çok şerefli, en şerefli

SE333 Kendüye ekler-idi ʿizz ü **eşref** / İtse Cemşīdi ser-i ehl-i ḫiref
SE1824 Küremā **eşrefidür** insānuñ / Sāye-i raḥmetidür Mevlānuñ

eşrefī [2] Mısır ve İstanbul'da bastırılan 3.5 gram ağırlığında bir altın sikke; Yavuz Sultan Selim'in Mısır'da adına altın sikke kestirmesinden sonra Osmanlı altınlarına eşrefî denilmiştir

S93 Mehüñ **eşrefisi** meger çıḳdı sīm / Hemān itdi şarrāf-ı ḳadri dü-nīm
S1071 N'ola muṭribā çenber itseñ defi / Ki ʿarż itdi yüz ḳızdurup **eşrefi**

eşyā [1] cansız varlıkların tümü

SE2546 Oldı seḫḫāḳalar ile dünyā / ʿAks-i teʾnīş-i cemīʿ-i **eşyā**

et [3] deri ile kemik arasındaki kas ve yağ yığınlarından meydana gelen kısım

NE2641 Diş bileyüp her büte şer-gīr idi / Bir göt **eti** salıcı ḫınzīr idi
NE603 Seg gibi ḳurbān **etine** diş biler / El alanuñ ayaġın almaḳ diler
NE2545 Yarma bilekli evcesi bir yığın / Şımsıḳı **et** heb yaḳışıḳ bel bıḳın

etci [1] kadın düşkünü, cinsel bakımdan aşırı istek duyan kimse

NE2772 **Etci** bir kāfir-i şer-gīr idi / Ṣābūn aña balġamī zihgīr idi

etine ṭolı [1] etine dolgun, biraz şişmanca

NE2793 Ḳaddi güzel ḥüsn ise muġlim-pend / Yaʿni **etine ṭolı** bālā-bülend

etbāʿ [1] tabi olanlar

SE1092 Nice sır var bunuñ envāʿında / Kendide yoġ-ısa **etbāʿında**
HH1764 Meger **etbāʿ-ı** şaḫneden bir kes / İtmiş ol yemmde sedd-i rāh-ı nefes

etek [2] giysilerin belden aşağıda kalan kısmı

S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o şāh / **Etekli** zere döndi hāleyle māh
NE2811 Gördi ki gül-berg-i ter olmuş **etek** / Gezmiş o gülşende sümükli böcek

etegini ṭutmaḳ [1] birine tabi olmak, yolundan gitmek

SE972 Dil-i ḫākī çün ide ʿazm-i firāz / **Etegin ṭut** yürü mānend-i ṭırāz

etegi belde [2] kıvrak, becerikli || hizmete hazır

SE1987 Gele perrende ile şoḫbetüñe / **Etegi belde** ṭura ḫıdmetüñe
SE3166 Ḫançeri ḫār-ṣıfat elde idi / Gözi yolda **etegi belde** idi

eṭfāl [13]

1. çocuklar

NE2822 Ṭaşladı **eṭfāl** üşüp ol nākesi / Döndi eşek türbesine çehresi
SE973 Elüñ alursa eger luṭf-ıla pīr / Saña **eṭfāl** olamaz dāmen-gīr
SE1241 Oldı devletliler **eṭfāl-ṣıfat** / Oġlan oyuncaġı oldı devlet
SE1887 Sen çekersin arada derd ü belā / Olur **eṭfāline** ḫāżır ḫalvā
HH488 Gördiler ʿışḳla perīşān-ḫāl / Ṭaʿne ṭaşını urdılar **eṭfāl**
HH503 Āhını göricek iden nāle / Ṭarf-ı āteşde döndi **eṭfāle**
HH1446 Baḳup ol ejder-i ġażab-nāke / Ḳaçdı **eṭfāl-i** encüm eflāke
HH1604 Gördi kim ne sekīne var ne veḳār / Ḫˇāce **eṭfāl** ile gülüp oynar

2. tazeler, yeni yetme güzeller

S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı ḫāl-i dil / Vaṣī-i mürebbī-i **eṭfāl-i** dil
HH944 Ezelī kārı budur **eṭfāluñ** / Ḫaste eyler de ṣormaz aḥvālüñ
HH947 ʿĀşıḳ oynına döndürüp fi'l-ḫāl / Oynadur yürür ādemi **eṭfāl**
HH1608 Siḥr idüp çeşm-i cādū-yı **eṭfāl** / Anı geh gürk iderdi gāhī ġazāl
HH2291 Vaṣl içün ḳıblegāh-ı ḥācetdür / O da **eṭfāle** bir mürüvvetdür

eṭḳıyā [2] Allah korkusundan dolayı günah işlemekten çekinenler

S106 Mihin cā-nişīn-i peyemberdür ol / Ser-i **eṭkıyā** şeyḫ-i ekberdür ol
NE3155 ʿÖẕri bu kim olmasa ger eşḳıyā / ʿAḳsine saʿy itmez idi **etḳıyā**

etmegini it yir yaḳasını bit [1] özellikle bekarlar için kullanılan "kazandığının faydasını görememek" anlamında deyim
NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken yigit / **Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit**

eṭrāf [18] çevre ‖ her yer
S633 İçi maḥbes **eṭrāfı** ḫuld-ı berīn / Gelür dost u düşmen olur hem-nişīn
S675 Duʿā siñmiş elvāḥı saḫt ü metīn / İçi seyf ü **eṭrāfı** ḫışn-ı ḥaşīn
S707 ʿAceb ḫayme ol ḳulle-i sebz-fām / Ki **eṭrāfı** ortada olmuş maḳām
NE1410 Çün göre fānus-ṣıfat-ı tābdār / Devr ider **eṭrāfını** pervāne-vār
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i şūm / Her yıl ider ġāret-i **eṭrāf-ı** Rūm
NE1944 Māliş-i **eṭrāfda** birḳaç ġulām / Kimi mükesserānlıġın eyler müdām
SE319 Ṣaldı **eṭrafa** ʿadālet-nāme / Döndi her nāme gül-i bādāme
SE411 Virdi ol deñli ġına kān-ı süḫan / Ṣaçdım **eṭrafıma** dāmen dāmen
SE1590 Ẓurna-zen gibi üfürme lāfı / Hele mişḳalleye bir **eṭrāfı**
SE2569 Levḥ-i billūr ile gūyā **eṭrāf** / Ḳulle-i sāʿatde ġılāf-ı şeffāf
SE2628 Cem idüp kendümi ṭurdum seḥeri / İtdüm **eṭrafa** taḥayyür naẓarı
SE2935 Berḳ urur yüzde şuʿāʿ-ı meliki / İtmiş **eṭrafı** müşaʿşaʿ milki
HH600 Ḳıldı bir bir muṣāfaha eşrāf / Oldı maẓhar nevāzeşe **eṭrāf**
HH1215 Encüm **eṭrafda** idüp lemeʿān / Döndi ḳandilli köşke bu eyvān
HH2324 Dā'im ol mevc-ḫīz-i mekr ü fiten / Olup **eṭrafa** şerr ü şūr-efgen
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı tīġ-i şeffāfı / Yine ḳahr ile urdı **eṭrafı**
HH2687 Baḳdı **etrafa** eyledi zārī / Gördi nā-gāh dergeh-i yārı
HE65 Ne şādırvān olur bu çetr-i gülgūn / Ki **eṭrāfı** serāser çeşme-i ḫūn

etrāfını almaḳ [2] çevresini kuşatmak, ortaya almak
S1554 Be-şemʿ-i dıraḫşān-ı meydān-ı bezm / Ki **eṭrāfını ala** mihmān-ı bezm
SE940 Uzanup pisterim üzre bedenim / **Almış eṭrafımı** aḫbāb benüm

eṭvār [7] hâl ve hareketler, işler; tarzlar
NE829 Ḥaşılı **eṭvār-ı** muġāyir sebeb / Muḫtelif evżāʿ-ı cihān gibi heb
NE1232 Pāyemiz ol ḳaşrı bu **etvār** ile / Ḫulḳ-ı terāzū ile pergār ile
NE1978 ʿArża çalup cübbe vü destār ile / Girdi ʿacib şekle bu **eṭvār** ile
SE2165 Ola çün fısḳ u fücur **eṭvārı** / İleri vara mı anuñ kārı
SE2638 Niyyetüñ ḫayr ise **eṭvāruñda** / Ḥasene yazıla her kāruñda
HH367 Ḳays-ı şeydāya döner **eṭvārı** / Nerede ḳaldı ʿaḳl-miʿmārı
HH2399 Zaḥmete girme ṭuyduḳ **eṭvāruñ** / Gözi yaşlu olur daġal-kāruñ

ev [22] yaşanılan yer, hâne
SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā **evin** ehl-i fenā yerdi
NE1166 Nīk ü bed āḫir bulunur müşteri / Kimsenüñ **evde** ḳala mı duḫteri
NE1375 Lücce-i envār-ı ʿayān itdi mevc / Cān **evine** ṭoldı hemān fevc fevc
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı ṣaf-ı enbiyā / Ṣaldı güneş gibi **ev** içre żiyā
NE2217 Ṣaḥşına remz idüp o meh-peykerin / Bir zıbıḳ atdı **evine** duḫterin
NE2240 Kimin **evin** yıḳdı ʿaceb rüzgār / Mandalını virdi baña yādigār
NE2430 **Evde** bulan çehresin evkār ider / Her ne ḳadar let yise inkār ider
NE2555 ʿĀḳıbet ol deñlü bulur furṣatı / Kim olur ol **evde** zenān ṣoḥbeti
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ **evde** nān / Tatlı diliyle ṭoyurur her zamān
NE2603 Eyledi bir ḫamlede anı zebūn / İtdi **evüñ** ortasına ser-nigūn
NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş nihāl / Döne ʿazāb **evine** ṣaḫn-ı ḫayāl
NE345 Dīn **evine** her biri dīvardur / ʿAyn-ı ʿAli der gibi bīdārdır
NE983 Diller ol āteşle müşevveş gibi / **Evden** eve ulaşır āteş gibi
NE983 Diller ol āteşle müşevveş gibi / Evden **eve** ulaşır āteş gibi
SE1855 İy olan māʾil-i ruḫsāre-i zen / Olma ʿiffet **evine** āteş-zen
SE239 Ol gice Ḥażret-i sulṭān-ı kirām / Ümmehānī **evini** ḳıldı maḳām
SE3403 Er olan **evde** begüm devlet var / Hīç degil arada bir ḥikmet var
SE3405 Bir siñek deñlü nihādı olsun / Tek hemān **evde** āzādı olsun
SE357 Biz daḫı **evden** olup āvāre / Düşdük ezhār gibi gülzāre
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup içi nār / İki ocaḳlı **eve** döne mezār
HH2410 Birbiriyle enīs ü hem-dem idi / Yolda hem-rāh ü **evde** maḥrem idi

evdeki söz bāzāra uymamaḳ [1] işlerin planlandığı gibi gitmemesi
SE2603 İnbisāṭın göricek ben zāra / **Uymadı evdeki söz bāzāra**

evāni [1] kaplar, kap kacak
NE1591 Aldı **evāniyi** nice nā-sipās / Çarḫ-ı felek başına geydürdi ṭās

evbāş [1] terbiyesiz ve aşağılık kişi, ayak takımı, serseri
HH208 Tīġ urup kāfirān-ı **evbāşa** / Döndürür anı da ḳızıl-başa

evc [2]

1. doruk, zirve, en üst makam

HH2342 Nā-gehānī ḳopup ḳıyāmet-i mevc / Geh ḥażīż itdi cāyını geh **evc**

NE1545 Her birinüñ ʿarṣa-i ġabrā-şiʿār / Ḳabża-i ḳudretde bir **evc-i** ġubār

2. gökyüzü

HH1319 Ṣalınup **evce** bāz-ı pervāzı / Ḫānegī ḳıldı ördegi ḳazı

evc-i aʿlā [1] makamların en yükseği

HE29 İder mihrüñ maḳāmın **evc-i aʿlā** / Geçer ḫoş sayesinde māh-ı ġarrā

evc-i hevā [1] havanın en üstü, en yüksek tabakası

NE17 Besmele bālāda ṭurur dāʾimā / Oldı meger **evc-i hevāda** hümā

evc-i şeref [1] şerefin en yüce noktası

HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i **evc-i** şeref / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i ḫalef

evce {uça} [2] kalça, kaba et; kıç

NE2545 Yarma bilekli **evcesi** bir yığın / Şımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

ev ednā [3] "Belki daha az." anlamında bir söz olup Mi'râc gecesinde Hz.Muhammed'in Allah'a olan yakınlığının "İki yay aralığından daha az" oluşunu anlatır. Kur'ân-ı Kerim'de Necm Suresi 9. ayetten iktibastır. Bu Âyetin tamamı "Kâ'be kavseyni ev ednâ" şeklindedir.

SE282 Gūş-i cāna irişüp emr-i teʿāl / Gördi meclā-yı **ev ednā** da cemāl

evgār [2] sarhoş

S650 Tekūr-ı Sitanbulı taḫmīḳ ider / Ṣalar bezle-gūne **evgāra** ḫaber

HH1586 Ḫaberi gerçi yoḳ idi yāruñ / Düşdi göñli o mest-i **evgāruñ**

evgārlıḳ [1] sarhoşluk, mestlik

NE85 Beste-dem itse beni **evgārlıḳ** / Ḳıl yine ey ḫāme meded-kārlıḳ

evhām [10] yersiz kuşkular, zanlar, kuruntular

NE951 Eyledi āh-ı dil-i nākāmdan / Perrin alup ṭāʾir-i **evhāmdan**

SE386 Ṭaleb-i şoḥbet-i Behrām ancaḳ / Fikr-i şāʿir gibi **evhām** ancaḳ

SE431 Münkeşif ṭabʿına bāb-ı ilhām / Mündefiʿ perde-i şekk ü **evhām**

SE1370 Ḳaldurur perdeyi dest-i ilhām / Ḫāyil olmaz aña şekk ü **evhām**

SE2733 Eylemiş bu ḳad-i ḫam fikret-i ḫām / Seni çevgān-ı şimār-ı **evhām**

SE2913 Açılup perde-i şekk ü **evhām** / Tercemān oldı arada ilhām

HH33 Oldı her rütbe vāḥidiyle temām / Yā nedür bunda keşret-i **evhām**

HH260 Ḫall-i işkāl ü ḳatʿ-ı **evḫāma** / Ser-i maḳtaʿda gezlik ü ḫame

HH989 Ġavṭa-ı ʿaḳl-ı dūr-bīni nā-kām / ʿĀciz idi mesāḥat-ı **evhām**

HH1252 Oldı naḳḳāş-ı ṣafḥa-i **evhām** / Dest-i teʾyīd ü ḫāme-i ilhām

evḳāf [1] vakıflar

SE2443 Dime şoñuñda idüp **evḳāfi** / Şülüşi bārī ḳalursa kāfī

evkār {evgār} [4] bkz. 'evgār' md.

NE2143 Ḫalḳa döküp kelb-i ziyān-kār-veş / Çehreñi **evkār** ide dinār-veş

NE2430 Evde bulan çehresin **evkār** ider / Her ne ḳadar let yise inkār ider

NE3043 Çehresi **evkār** eli raʿşedār / Ḳan çıbanı gibi gözi pür-ḫumār

NE3038 Var idi bir müdmin-i **evkār-ı** mest / Dürd-i mey-ālūd gibi ḳaderi pest

evḳāt [2]

1. namaz vakitleri

SE538 Ḫabbeẕā rātibe-i penç **evḳāt** / ʿAmel-i şāliḥ-i ferḫunde-şıfāt

2. vakitler, zamanlar

NE1265 Sāʿat-i **evḳāta** müşābih olur / Zemzemesi bağa münebbeh olur

evlā [5] daha uygun, daha iyi

NE310 Vuṣlat-ı maḥbūbda luṭf u ʿaṭā / Mümkin olur mı buña ihşā **evlā**

SE259 Şaḫra kim pāye-i **evlā** oldı / Fikr-i fānīye muşallā oldı

SE2260 Kendüñi ḳayda düşürmek ne belā / Ḫavfı terk eylememekdür **evlā**

SE1821 Herkese luṭf u kerem **evlādur** / Saʿy ḳıl sen virici Mevlādur

NE204 ʿAzmi ledün ʿilmi içün cezm idi / Efḍal ü **evlā-yı** ulu'l-ʿazm idi

evlād [7]

1. (anne ve baba için) oğullar ve kızlar, çocuk

NE1393 Kisve ile ḳulına imdāddan / Ẓāhir idi oldığum **evlāddan**

SE1874 Olma üftāde-i dām-ı **evlād** / Ekme bu mezraʿada toḫm-ı fesād

SE3019 Lā-cerem eni ü ʿiyāl ü **evlād** / Olalar deʾb-i edībe muʿtād

SE1885 Bā-ḫuṣūṣ olsa eger **evlādı** / Ola ser-fitne-i māder-zādı

2. soy, nesil

S117 İlāhī be-nūr-ı cebīn-i Resūl / Be-āl ü **be-evlād-ı** pāk-i Betūl
SE1185 Kim bilürdi ki olup ḫāli tebāh / Diye **evlād-ı** Ümeyye ümmāh
SE2328 Rīg-i beriyyede **evlād-ı** ʿArab / Ḫuşk-leb ḳalmış idi nite ki żab

evli [2] evlenmiş

NE2769 Olsa n'ola nikbetī-i sermedi / Maʿnide zīra iki **evli** idi
NE2569 Nevbet irince iki **evlilere** / Başladılar nāle vü veylīlere

evliya [9] keramet sahibi olanlar, erenler; İslâm dinine bağlılıkları, Allah'a ibadetleri geniş bilgi ve derin inançları sayesinde Allah tarafından dost edinilmiş kimseler

SE184 **Evliya** ṣadrı refīʿü'd-derecāt / Enbiyā faḫrı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
NE1104 Şiʿr ile fehm oldı kelām-ı Ḫudā / Şiʿri şiʿār eylediler **evliyā**
NE1116 Ṣaysa kerāmet o ser-i **evliyā** / Evveli şiʿr idi soñı kimiyā
NE1120 Pīş ü pesi best-i ṣaf-ı **evliyā** / Pes şuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE1498 Gör ne imiş mertebe-i **evliyā** / Vāḳıf olur ʿāşıḳ olan aṣfiyā
NE1503 Ey ki olup muʿteḳid-i **evliyā** / Merḳadi ḫākīne iden ilticā
HH518 **Evliyā** dergehin meṭāf itsün / Fuḳarā Kaʿbesin ṭavāf itsün
HH2774 Enbiyā gördügi tecellī içün / **Evliyā** bulduġı tesellī içün
HH122 Cümle-i enbiyādan efḍāldür / Ekmel-i **evliyā-yı** kümmeldür

evrād [2]

1. dualar, virdler ‖ yakarmalar

S1548 **Be-evrād-ı** bülbül be-evrāḳ-ı gül / Be-ʿışḳ u cevānī vü sāḳī vü mül

2. belirli günlerde ve zamanlarda okunması âdet hâline gelen dinî sözler, dualar ve ayetler, virdler HH1568 Olmasun diyu mānīʿ-i **evrād** / Olmış idi sükūt ile muʿtād

evrāḳ [7] yapraklar, kağıtlar

S150 Yazup vaṣfını virmek içün revāc / Ṣafaḳla nüh **evrāḳa** itdi ʿilāc
S1481 Gel ey ṣāḥ-ı kilk-i bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ **evrāḳı** reşk-i bahār
NE191 Maḥfel-i **evrāḳı** yine zeyn ḳıl / Naʿt-ı şerīf-i şeh-i kevneyn ḳıl
NE3167 Neşf ide **evrāḳa** midād-ı raḳam / Yürüdügünce geçe pāy-ı ḳalem
SE2306 Ġonca-veş ṣarmaya **evrāḳa** zeri / Gül gibi döke ṣaça mā-ḥażarı
HH1304 Dökülüp ṣāḥ-ı mīveden ezhār / İtmiş **evrāḳa** sīm ile ḥalkār
HE38 Gel ey Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / Yine naḳşuñla ḳıl **evrāḳı** gül-rīz

evrāḳ-ı dıraḫt [1] ağaç yaprakları

SG1/3 Vücūdum gibi **evrāḳ-ı dıraḫtın** hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi

evrāḳ-ı ezhār [1] çiçek yaprakları

S411 Gören cūda **evrāḳ-ı ezhārını** / Bulur cüst ü cūy ile gülzārını

evrāḳ-ı gül [3] gül yaprağı

S1324 Döküldi ṣuya nitekim dürd ü mül / Gelüp bāġa alçaḳdan **evrāḳ-ı gül**
S1548 Be-evrād-ı bülbül **be-evrāḳ-ı gül** / Be-ʿışḳ u cevānī vü sāḳī vü mül
HH1216 Naḳş-ı encümle çarḫ-ı minā-fām / Oldı **evrāk-ı gül** yapışmış cām

evren [4] ejderha. Ayrıca bkz. 'ejdehā, ejder, ejderhā' md.

S278 Demirḳır olup kūh-ı āhen gibi / Teni pul pul olmuşdı **evren** gibi
S636 N'ola ḫaşm-ı ṭobundan itse ḫaẕer / Ki **evren** yataġıdur ol ḳalʿalar
HH1027 Reh-i dūr idi reh-zeni çoġidi / Mār u timsāh ü **evreni** çoġidi
HH2013 Yardı her ṣaffı ejdehā-tenler / Pullı cevşenler ile **evrenler**

evreng [2] taht ‖ irfan, yücelik

NE438 Şāh-ı kerem vāriṣ-i **evreng-i** cem / Ḫāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i ümem
SE1196 Tāc u **evreng-i** memālik ne ki var / Oldı bir anda nasīb-i aġyār

evṣāf [6] bir şeyin veya kimsenin taşıdığı nitelikler, sıfatlar, vasıflar

S101 Ne mümkin ki **evṣafın** ide raḳam / O ḥavż u livānüñ divāt ü ḳalem
NE1335 Biñ yıl olur saḳ ḳalma hem-zebān / Biñde bir **evṣāfı** olunmaz beyān
NE853 Variṣ-i **evṣāf-ı** nebī-i ḥużūr / Ḳalbi füyūżāt ile ḳandīl-i nūr
SE304 Ki duʿāyile idüp ʿunvanı / Yazdıḳ **evṣāf-ı** şeh-i devrānı
SE2779 Bir ṣıfatdur bu ki żımnında nihān / Nice **evṣāf-ı** fütüvvet-ʿunvān
SE2904 Yazdılar her birinüñ **evṣāfın** / Bilmezin ḳanġı birini diyeyin

evtād [1] ağaç veya demir kazıklar, direkler

SE2388 Her terāzüsı bu nüh ṭāḳa ʿimād / Belki elvāḥ-ı zemīne **evtād**

evtār [4]

1. saz telleri

SR4/2 Esbāb-ı ṣafādan elimiz çekdik biz / Muṭribde bulundı hele birḳaç **evtār**
SE867 İy olan beste-i **evtār-ı** emel / Mübtelā-yı elem-i dām-ı ecel
HH231 Cigerin ḫūn idüp ḫumın dirhem / Oldı **evtārı** muṭribüñ dirhem

2. çadırı gergin tutan ipler, kirişler

NE1558 Himmet-i **evtār** ile eyler ḳıyām / ʿArṣa-i ʿālemde bu köhne ḫıyām

evvel [44]

1. birinci, ilk, önce

SG1/5 Nüzūl itmezden **evvel** ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi
S1126 Ele **evvel-i** şebden alup ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ
NE766 Var idi **evvelde** daḫı niyyetüm / Ḳāṣır idi ʿazme veli himmetüm
NE957 Mervedeki mīl gibi **evvel** zamān / Dikdi hemān serḥadd-i Merve nişān
NE1116 Ṣaysa kerāmet o ser-i evliyā / **Evveli** şiʿr idi soñı kimiyā
NE1876 **Evvel** idüp peşkeş-i aʿla semend / Ṣaldı eger çekdi gümüş siyeh-bend
NE2080 **Evveli** maḫrūm idüp ögrenmeden / Āḫir ider masḫara-i encümen
NE2279 Bulmadın **evvel** ki faṣl-ı feẕleke / Rāst gelür ol deme bu maʿreke
NE2457 Görinür **evvel** saña vech-i sabīḥ / Perde ki gözden gide olur ḳabīḥ
NE2580 Didi ki **evvelki** eri ādemüñ / Beñzemez imiş birine maḫremüñ
NE2583 **Evvel** erüm ḫasta vü dil-gīr idi / Cānına güç gelmeye pek pīr idi
SE545 Ābdest alsa ḳaçan ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el yur **evvel**
SE583 **Evvel-i** şebden idüp Ḥaḳḳa niyāz / Ṣemʿ-i miḥrāb idi tā vaḳt-i namāz
SE786 Olsa ol ḫırz-ı emānī vü emel / Müntic-i ḫayr çü şekl-i **evvel**
SE886 Derd-i ʿışḳ eylese cāndan bī-zār / Ölmeden **evvel** ölür ʿāşıḳ-ı zār
SE990 Odur ol ḫüzn ü nedāmetler hep / Gider **evvelki** olan şūr u şeġab
SE1254 Manṣıba ʿilm-iken **evvel** miʿyār / Ṣarṭ-ı vāḳıf gibi cehl oldı medār
SE1288 Geldi bir beyt-i laṭīf ü zībā / Bildügim şiʿr-idi **evvel** gūya
SE1573 Didi **evvel** beni ḳatl it bārī / Görmeyin ṣūret-i ḳatl-i yāri
SE1576 Bir dem **evvel** ayırup cān ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla öldürme beni
SE1736 Oldı Ristoya meḳārın **evvel** / Ḥükemā ḳavliyile itdi ʿamel
SE1957 **Evveli** vālī idi āḫiri şāh / Ortada ḫayr-ı umūr oldı güvāh
SE2039 Ḳanı **evvelki** ḫumār-ı seḥerī / Çekilürdi nice baş aġrıları
SE2888 Şiʿrdür zemzeme-i ṭāʿir-i rūḥ / Şiʿrdür **evvel-i** āṣār-ı fütūḥ
SE3438 Hibe kābīnden **evvel** oldı / Müjdesi mehr-i müʿeccel oldı
HH89 Levḥa-ı nūr-pāş-ı nüh cedvel / Āḫirin resm-i nüsḫa-ı **evvel**
HH124 Cümleye ḫātime o serverdür / Ṣıfr **evvel** elif muʾaḫḫardür
HH505 ʿAḳl-ı **evvel** geçen ẕarāfetde / Ḳaysı geçmiş ṭarīḳ-i miḥnetde
HH619 Vażʿı taġyīr olındı mollānuñ / Ḳanı **evvelki** hāleti anuñ
HH743 Yine **evvelki** ḫāle ʿavd itdi / Ol gül-i ter şolup şolup gitdi
HH946 **Evvel-i** kārı ʿarża-ı Kālā / Ṣoñra bāzāra gelse istiġnā
HH1031 Nice deryā kenāre-i ẕulumāt / **Evveli** aña nisbet āb-ı hayāt
HH1267 Didi maḳṣūd ise bu resme maḫal / Size bir bāġ-bān gerek **evvel**
HH1503 Ṣubḥ-ı kāẕibden **evvel** ol ṣādıḳ / Yaʿnī sulṭān-ı ʿışḳ olan ʿāşıḳ
HH1701 Baña bildür günahumı **evvel** / Ṣoñra ḫışm ile ḳıl ʿıtāba maḫel
HH2094 **Evveli** zehr ü āḫiri tiryaḳ / Oldı bu resme şöhre-i āfāḳ
HH2205 Bilmemiş ʿömri içre ṣavm ü ṣalāt / Ölü mi idi **evvel-i** ḫasenat
HH2422 ʿÖmrün **evvel** bahārı itdi ẕuhūr / Muḳteżā-yı bahār ḫod meşhūr

2. eski, geçmiş, kadim

NE124 **Evvel** evvel ki yoġ idi cihān / Olmuş idi ketm-i ʿademde nihān
NE124 Evvel **evvel** ki yoġ idi cihān / Olmuş idi ketm-i ʿademde nihān
SE66 **Evvelüñ** evveli ẕāt-ı aḥadī / Āḫirüñ āḫiri nūr-ı Ṣamedī
SE66 Evvelüñ **evveli** ẕāt-ı aḥadī / Āḫirüñ āḫiri nūr-ı Ṣamedī
SE1654 Ḳanı **evvelki** sükūn-ile vaḳar / Germ olup ṣaçdı müşaʿbiz gibi nār
SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i elest / ʿAhd-i **evveldeki** iḳrārı şikest

evvelā [11] her şeyden önce, ilk önce

S676 Çıḳup ḫandaḳ-ı ḫākden mihr ü māh / İder **evvelā** ḳullesin cilvegāh
NE80 Besmeledür lāzım olan **evvelā** / Ḥamd iledür vācib olan sāniyā
NE1552 Maḥv-ı vücūdıyla olup āşinā / Keşf-i ḳubūr eyler imiş **evvelā**
NE2067 Söyleye ey müfti-i müşkil-güşā / Nice yazarsız kütügi **evvelā**
NE2289 Derdümüze çünki idersiz devā / Müşkilümüz ḫal buyuruñ **evvelā**
NE2594 Arduma geç sen benüm eyle ṣafā / Līk şu şarṭ ile yolundan **evvelā**
NE2671 Bilmemesin ḳabir ʿaẕābı saña / Bevl ṭoḳunmaḳdan olur **evvelā**
SE1091 **Evvelā** añla bunı icmāla / Belki sen bilmedügin ḫāli ola
HH315 **Evvelā** şāh-ı ʿışḳ-ı ʿālem-gīr / Oldı bu turfe nāmede taḥḳīr
HH1345 **Evvelā** ṣordı dil-berüñ adın / Ṣoñra vech-i maʿāş-ı muʿtādın
HH2747 **Evvelā** vādī-i Şeref-nāme / Oldı cā-yı tetebbuʿ-ı ḫāme

evvelce [1] eskiden, önceleri

NE803 Bir gice **evvelce** görülmüş meger / Var idi bir vāḳıʿa-i pür-ʿiber

evvelīn [6] evvelki, en baştaki, önceki

S1008 Zen-i ʿālemüñ **evvelīn** şevheri / Anuñ ḫāṣıl-ı ʿömri rez duḫteri

SE256 **Evvelīn** menzili oldı Aḳṣā / Rüsül ervāḥına hep itdi ṣalā

SE2780 **Evvelīn** lāzimesi ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen terk-i ser ü beẕl-i ḥayāt

HH90 Noḳṭa-ı **evvelīn-i** ḫāme-i cūd / Mebde'-i ḥaṭṭ-ı ḫoş-liḳā-yı vücūd

HH163 **Evvelin** çarḫa çünki itdi güẕār / Meh rikābında oldı meşʿaledār

HH1797 **Evvelin** ḥükm-i şāh-ı ẓulm-güdāz / Oldı emr-i siyāset-i ġammāz

evvel ü āḫir [7] başında ve sonunda, eninde sonunda, er geç, mutlaka

NE57 **Evvel ü āḫir** anı kıl ḥırz-ı cān / Eyle ʿAṭāyī gibi vird-i zebān

NE201 Pişrev u **evvel u āḫirdür** ol / Nükte-ver-i bāṭın u ẓāhirdür ol

SE67 Bu söze sūre-i İḫlāṣ sened / **Evvel ü āḫir-i** kevneyn-i aḥad

SE2749 **Evvel ü āḫire** ġafletle meger / Getürür nice ṭabaḳ mīve-i ter

HH32 Zāhir itdüñ merātib-i ʿadedi / **Evvel ü āḫir** eyledüñ aḥadi

HH126 Sübḥada çün imāme-i fāhir / Oldı bu ʿuḳde **evvel ü āhir**

HH842 Leẕẕet-i vaṣl-ı dil-ber-i fāḫir / Merḥabā idi **evvel ü āḫir**

evzāʿ [7] haller, durumlar, vaziyetler

S1376 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i cān-fezā / Sipihrüñ bu **evżāʿı** virdi fenā

NE472 Oldı Sikender gibi **evzāʿı** ḫūb / Āyinesi ser-be-ser ehl-i ḳulūb

NE829 Ḥaşılı eṭvār-ı muġāyir sebeb / Muḫtelif **evżāʿ-ı** cihān gibi heb

NE1960 Cümle-i **evżāʿı** görinür ḥasen / Vay hemān şaḫş-ı fürū-māyeden

NE2055 Görse de görmezlenüp **evżāʿını** / Fāriġ idi ẓāhiri vü bāṭını

SE1854 İtme **evżāʿ-i** recāyı inkār / Nice sen bilmedigüñ yirler var

SE2257 Tīrelikden dilini ṣāf eyler / Baḳar **evżāʿuña** inṣāf eyler

evżāʿ-ı ġarībe [1] şaşılacak durumlar, garip haller

SE2533 İdüp **evżāʿ-ı ġarībe** peydā / Ola cenbinde ser-ā-ser aʿżā

ey! [120] "Hey, yâhu, bana bak!" anlamında kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde kullanılan hitap. Arapça, Farsça ya da Türkçe kelime ve terkiplere getirilebilir.

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi ṣanduñ **ey** dil

S67 Gel **ey** ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey

S68 N'ola olsañ **ey** kilk-i şīrīn-nikāt / Şeker-rīz-i kām ü dehān-ı divāt

S185 Gel **ey** kilk-i şūḫ-ı bedīʿu'l-beyān / Biraz ol bu meclisde Şehnāme-ḫān

S402 Ne ṭurursun baḫr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş

S527 Gel **ey** kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i kelām / Müheyyā ḳıl aña münāsib maḳām

S757 Döke ṣaça ḳullañ mey -i aḫmeri / Degil çünki **ey** ġonca alnuñ teri

S827 Meded öldük **ey** sāḳī-i nev-cevān / Elüñde degil mi o mühr-i emān

S829 Ṭoluñ dāʾim **ey** sāḳī-i dil-sitān / Dem-ā-dem o fısḳiye olsun revān

S892 Demi olsun **ey** dil cihānda meyüñ / Aġarmaya başı sebū-yı meyüñ

S1191 Ele kāse al **ey** büt-i dil-nüvāz / Bu hengāmede n'ey ler ol ḫoḳḳabāz

S1401 Ṭoluñ dāʾim **ey** sīne-i bī-sükūn / Yeter saña dil sāġar-ı lāle-gūn

S1481 Gel **ey** şāḫ-ı kilk-i bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār

S1539 Nefes-vār ola **ey** nevā-sāz-ı rāz / Ḳarār eylesün bu nevā-yı dırāz

NE58 Gel beri **ey** kilk-i bediʿü'l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı dil-i kārdān

NE76 Çek yürü **ey** ḫāme-i kişver-güşā / Milket-i maʿnāya hümāyūn-livā

NE85 Beste-dem itse beni evgārlıḳ / Ḳıl yine **ey** ḫāme meded-kārlıḳ

NE188 Söyleye **ey** kilk-i bediʿu'l-maḳāl / Mihbere ḫumında Felaṭūn-miṣāl

NE251 Geldi burāḳ ile o dem Cibrīl / Ḥażrete irgürdi **ey** peyām-ı Celīl

NE640 Gel beri **ey** sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i ġam

NE646 Şevḳe gel **ey** curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Şāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns

NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı ṣıʿāb / Didi ki **ey** hem-dem-i şīrin ḫıṭāb

NE966 **Ey** ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı ḫüsn / Şevḳı iden pençe-i şehbāz-ı ḫüsn

NE1029 Didi ki dildāruñuñ **ey** mübtelā / Ḥālini Allāh bilür ḫāliyā

NE1068 Söyleye **ey** bülbül-i bāġ-ı suḫan / Çehre-fürūz-ı gül-i bāġ-ı suḫan

NE1071 Cevhere ṣarrāfdur iden naẕar / Ġayra ṣırıtma dişüñ **ey** pür-güher

NE1194 **Ey** nesek-āmūz-ı serāy-ı cihān / Nāẕır-ı aḥvāl-verā-yı cihān

NE1195 **Ey** nesek-āmuz-ı ḫıred pīş-gān / Zābıṭa bend ḥikem-i endīşe-gān

NE1275 **Ey** ṭaleb-i cennet ile zār olan / Niʿmet-i cāvidi ṭaleb-kār olan

NE1398 **Ey** ki ḳılup ḳahr ile teẕlīl-i nefs / İtmek uman faẕl ile tekmīl-i nefs

NE1402 Gördüñ ise manṭıḳı ʿAṭṭārdan / Şimdi ḳuşa benzedüñ **ey** ḫāce sen

NE1428 Maʿnīde **ey** perr ü ḫayrü'l-ʿibād / Muʿcize inkārı olur bu ʿinād

NE1491 ʿAynı ile **ey** ledi nāmını yād / Didi ki **ey** sālik-i pāk-iʿtiḳād

NE1503 **Ey** ki olup muʿteḳid-i evliyā / Merḳadi ḫākīne iden ilticā
NE1617 **Ey** ʿamel-i ẕāhire mesrūr olan / Zühd ü ṣalāḥiyyete maġrūr olan
NE1691 Gerçi beni defʿ içün itdi baña / Didi ki **ey** sāde-dil ü bī-nevā
NE1712 **Ey** kef-i dür-pāş ile ḫātem-i kerem / Ekremek Allāhu bi-beẕli'n-niʿam
NE1872 Bir bir olub ʿarża key pişgāh / Didi ki **ey** yār-ı ṣadāḳat-penāh
NE1987 **Ey** dili ser-nīze-i dil-dūr olan / Ṭaʿna ḫalḳıyla bed-āmūz olan
NE2064 Didi hemān ḫayflar **ey** müslimīn / Gitdi ḫarāb oldı bu gün ʿilm-i dīn
NE2067 Söyleye **ey** müfti-i müşkil-güşā / Nice yazarsız kütügi evvelā
NE2074 **Ey** geçinen ʿaḳl u ẕekāda ferīd / Fikrini ʿaḳlınca şananlar sedīd
NE2141 Ṣāḥibi ḳatl itse duyunca seni / Mefte gidersin gibi **ey** küştenī
NE2255 Vāḳıf olup eyledi ʿazm-i devā / Teselliyet idüp didi **ey** dil-rübā
NE2291 Ḥükm-i kitāb üzre keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü gerek **ey** pür-hüner
NE2295 Didi olınca zeker-i bü'l-ʿaceb / İşte bu deñlü gerek **ey** zenceleb
NE2297 **Ey** ki çalup lāfları bī-dirīġ / Eyleyeyin elfāẕına saʿy-i belīġ
NE2303 Zurna döner her sözüñ **ey** bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı dīger
NE2377 Didi aña söyleye **ey** bī-zebān / Eyle bu esrārı cihāna ʿayān
NE2386 **Ey** dem-i cān-baḫş ile ʿĪsī-nefes / ʿAdl-i şer bahānesi feryād-ı res
NE2397 Bendesiyüz ḫaẕret-i şeyḫin tamām / Şanma yanaşma bizi **ey** nīk-nām
NE2399 Her biri idüp o ḫarīfe naẕar / Didiler **ey** muṣtaliḥ ancaḳ bu ḫar
NE2634 Maḫşeri bād ile ṣaḳın **ey** nesīm / Zelzeletü'ssāʿati şey'in ʿaẕīm
NE2670 Gerçi ki iġlām ile **ey** ḳaltabān / Fırḳı anuñ poḫlı sidikli hemān
NE2673 Düşme kes-i mādeye **ey** bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur ṣaḳın andan meded
NE2676 Nefse uyup ikiniz **ey** nā-bekār / Oldı zinā eyledügüñ āşikār
NE2716 Serzeniş idüp didi **ey** küştenī / Ḫalḳdan iḫfā idi ṣıfat anı
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli kelb u ḫar / Bizden iyü başarur **ey** der-be-der
NE2721 **Ey** ki uyup nefs-i habīse müdām / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u şām
NE2728 Niceye dek idesin **ey** nikbeti / Ġaybiyeti vü şiddet ü ḥiddeti
NE2928 **Ey** ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / Māl-ı ḫarāma uzadan ṭurma dest
NE2995 Oḫşayaraḳ dirdi kemer de aña / Ḳaçma bu efkendeden **ey** dil-rübā
NE3006 **Ey** mey -i ġafletle olan tīre-hūş / Sāġar-ı ḫālī gibi efsürde-hūş
NE3012 Sāġar-ı zerrin-i Cem-i kāmkār / Ḳaşıġını aġzınuñ **ey** nā-bekār
NE3068 Dir aña **ey** merd-i Arisṭo-mizāc / Var mı ola derd-i ḫumāra ʿilāc
NE3133 **Ey** bu nihāl üzre atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn
NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / Ḫiffeti ḳo tek otur **ey** künde-bāz
SE111 **Ey** Ḫudāvend-i ʿamīmü'l-iḥsān / Ḫāliḳu'l ḫalḳ-ı kerīmüʿl-Mennān
SE380 Didim **ey** yār-ı maʿārif-güster / Sözlerüñ naẕma degil cāna deger
SE522 **Ey** göñül eyle ʿibādet dāyim / Kişi ḳulluġını bilmek lāzım
SE560 Varısa ʿaḳluñ eger **ey** nādān / Eyleme Ḥażret-i Ḫaḳḳa ʿişyān
SE588 ʿĀlemüñ cānısın **ey** şāh-ı Necef / Naḳd-i kevneyni meded itme telef
SE596 Gele **ey** sālik-i rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı ḥayvān
SE1655 Didi **ey** ḥākim-i pür-dāniş ü dād / Baña ẓulm itdi bu ẕālim feryād
HH1 **Ey** naşāḳ-sāz-ı bāġ-ı heft-evreng / Naḳş-perdāz-ı levḥ-i reng-ā-reng
HH7 Eşer-i ṣunʿun **ey** keşīrü'l-cavn / Oldı reng-i taʿayyünāt-ı dü-kevn
HH11 İtdüñ **ey** Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi ḳat çarḫı mihre şırça sarāy
HH36 Eyledüñ **ey** Kerīm-i bende-nevāz / Ebri nessāc ü māhı naḳş-endāz
HH49 Meded **ey** ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / Meded ey sātirü'l-ʿuyūb meded
HH49 Meded ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / Meded **ey** sātirü'l-ʿuyūb meded
HH55 İrmese luṭfun **ey** Kerīm-i Cevād / Kime feryād ide dil-i nā-şād
HH189 Yine **ey** ḫāme ḳıl dür-efşānī / Yazalum vaṣf-ı şāh-ı devrānı
HH429 Didi luṭf ile eyleyüp iḳbāl / **Ey** nihāl-i nev-i ḥadīḳa-yı bāl
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i kār / Didi **ey** ṭurfe delle-i bī-ʿār
HH659 Gūş idüp bu muḳaddemātı nigār / Gülerek didi **ey** perī-ruḫsār
HH728 Didi ḥiddetle tünd ü pür-āteş / Nicesin şimdi **ey** büt-i ser-keş
HH770 Dil-bere didi **ey** mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa raḥmi yoḳ ḫaḳīḳatsüz
HH818 Çünki gün gicelidür **ey** meh-rū / ʿİşret içün şalā olup her sū
HH1279 Didi kim işte **ey** şeh-i ʿāḳıl / Saña bir kār-dīde-i muḳbil
HH1338 Didi **ey** dil-ber-i firīşte-ḫıṣāl / Size ḫizmet ider gibi bu ġazāl
HH1374 Böyledür resm ü rāh-i ehl-i himem / ŞāhLīk budur **ey** ḫuceste-şiyem
HH1383 Didi **ey** serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne revā cāyüñ ola deşt ü cibāl
HH1482 Didi **ey** ḫusrev-i sitāre ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ ola merāmuña rām
HH1528 Yüz ṭutup bārgāh-ı Mevlāya / Didi **ey** şāh-ı lā-mekān-pāye
HH1595 **Ey** ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i zār u ġarī / Ki ola derdinüñ ṭabībi Ḥabīb
HH1683 Tek ü tenhā ḳalup anuñla peder / Didi **ey** rū-siyāh-ı tīre-güher
HH1700 Didi **ey** Ḫusrev-i zamāne peder / Şefḳat ü ʿadl ile yegāne peder
HH1708 Bu muʿammā ʿaceb muʿammādur / Ne çıḳar bundan **ey** şeh-i Ḳāhir
HH1711 Kim bilür mihr **ey** şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām

HH1811 Didi derd ile eyleyüp feryād / Dād **ey** gerdiş-i cefā-muʿtād
HH1903 Didi baña niçün ola bī-dād / Dād **ey** pādişāh-ı ʿālem dād
HH1930 Didi **ey** pādişāh-ı ʿāli-cāh / Kevkebüñ kelle-küb-i ḫusrev-i māh
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i ʿaẕīm / ʿAdlüñe geldüm **ey** emīr-i kerīm
HH1972 Ḳāşıda didi eyleyüp düşnām / **Ey** fürū-māye ebter-i ḫod-kām
HH2034 **Ey** ḫoş ol iltifāt-ı pinhānī / Ki görenler cefā şaña anı
HH2083 Didi **ey** mihr zerd ü lerzānsın / Cüdā ʿaksüm gibi nümāyānsın
HH2157 Güft ü gū eyleyüp mīzācınca / Didi **ey** dil-şikeste ḥāl nice
HH2165 Göz açup başladı niyāza hemān / Didi **ey** feylesof-ı devr-i zamān
HH2182 Didi **ey** teşne-i viṣāl-i ḥabīb / Rū-be-rū kerde-i ḫayāl-i ḥabīb
HH2227 Gördi anı ṭabīb-i dānā-dil / Didi **ey** cām-ı ʿışḳ ile ḳanzil
HH2255 Didi **ey** mübtelā-yı bend-i hevā / Mūy-veş başdan ayaġa sevdā
HH2259 Söyle **ey** dil-şikeste ḥāl nedür / Bu ḳadar bāʿiş-i melāl nedür
HH2261 Rūy-ı dil gördi çünki ol nā-şād / Didi **ey** ḫ̃āce-i ḫuceste-nihād
HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i rūşen-dil / Didi **ey** rāh-ı ġamda pā-der-gil
HH2391 Baḳdı zāl-ı sipihre itdi ḫiṭāb / Didi **ey** tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb
HH2588 Didi **ey** tāze naḫl-i āzādum / Var idi bir refīḳ-i hem-zādum
HE23 Bu yüzden eyle ʿaşḳuñ ḥalḳa ıẕhār / Anı ḳıl ḥüsn-i taʿbir **ey** dil-i zār
HE38 Gel **ey** Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / Yine nakşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ ister ammā **ey** dil-i zār
HE84 Gel **ey** āteş-fürūz-ı ḳışşa-i ʿaşḳ / Yeter ṣalduñ cihāna ġuşşa-i ʿaşḳ

eyā [12] “Ey, hey, bak, dinle, dikkat et!” anlamında ünlem. Kelimenin sözlüklerde sadece Arapça ve Farsça terkiplerle birlikte kullanıldığı belirtilmiştir fakat tanıklarda Türkçe kelime ve tamlamalarla da kullanıldığı görülmektedir.

S484 Devāsın ki cellād ide ḫastenüñ / N’olur ḫāli **eyā** ol işkestenüñ
NE192 Sensin **eyā** ḫāme-i ʿanber-şemīm / Ṭurfe siyer-ḫān-ı nebī-i kerīm
NE644 Demdür **eyā** nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz bezme münāsib naġem
NE756 Didüm **eyā** zümre-i erbāb-ı dil / Baña bu teklīf münāsib degil
NE2284 İstemeyüp ḫükmünü ḳız cānibi / Dir ki **eyā** faẕl u hüner ṣāḥibi
NE3121 Didi ki gördügi **eyā** pür-himem / Kimsede hiç kendüñe ġālib kerem
SE719 Biri de ḳavl-i eṣaḥ mı **eyā** / Enbiyā vārişi olmaḳ ʿulemā
SE1357 Didi kim dād **eyā** şāh-i cihān / Ḫānümānum benüm oldı vīrān
SE2342 Her neye ḳonsañ **eyā** āb-ı zülāl / Ḳalb-i māhiyyet iderdüñ fi’l-ḥāl
SE2841 Didi bismi’llāh **eyā** ehl-i veġā / Bize bir niʿmet-i ḫaḳdur bu ġazā
SE2908 Gider inkārı **eyā** tünd-ʿanūd / İtdiler ḳadr-ıla işbāt-ı vücūd
HH1458 Ki **eyā** āfitāb-ı ʿālem-tāb / Derd-i hecrünle ḳalmışam bī-tāb

eyi, eyü [5] iyi

NE2174 Eñ **eyüsi** kebg-i derī-veş dilīr / Biri biriyle ola bālā vü zīr
NE2357 Çekse ġılāf aña alup müşteri / Olur idi bir **eyü** göt minderi
HH2624 **Ey’midür** itmek ile ḫod-kāmı / Dost ü düşmen içinde bed-nāmī
HH1936 Şehr-i Reyden bu bende-i kem-ter / **Eyü** aduñ işidüp itdi sefer

eyiye varmamaḳ [2] bir işin sonunun kötü olması

SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ dād ü dihiş / ʿAmelidür **eyiye varmaz** ol iş

eyin [1] boyundan bele kadar olan vücut bölümü, sırt, arka. Ayrıca bkz. ‘egin’ md.

S1220 **Eyin** gürgidür ekşerine şiʿār / Olur çünki der-post-ı cism-i figār

eylik itmek [1] yararlı olmak, iyilik yapmak

SE1495 Ḫaşre dek ḫayr-ıla taʿdād olınur / Lā-cerem **eylik iden** yād olınur

eymān [2]

1. yeminler

SE1595 Eylemez vāḳıf olanlar teslīm / ʿAhd ü **eymān** ola canuña ġarīm

2. kutlu, mübarek

SE1594 El urur virmek-için iṭmīnān / Dāmen-i muṣḥaf-ı **eymāne** hemān

eymen [2] çok uğurlu, çok kutlu, bkz. ‘Vādī-i Eymen’ md.

NE466 Mülk-i emīn Vādī-i **Eymen** gibi / Niʿmet ile tūde-i ḫırmen gibi
S981 O mīnā-yı aḫżar ṣalar bezme nūr / Bu vādī-i **Eymendür** ol naḫl-i Ṭūr

eyvān [9] saray, köşk

S153 Başup geçdi **eyvān-ı** mihri o şāh / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
S190 Ser-efrāz-ı devlet sezā-vār-ı taḫt / Süleymān-ı **eyvān-ı** iḳbāl-i baḫt
S226 İrüp çarḫa gülbang-ı nāy-ı sürūr / Bu mātem-gede oldı **eyvān-ı** sūr
NE889 Ṣoñra ḫavāḳīn ü mülūk-ı diyār / Oldı ṭırāzende-i **eyvān-ı** yār
NE1321 Şemse-i **eyvānuñ** olup ʿaks-i āb / Ṭārım-ı Nīli de olur āfitāb

NE1930 Tāzeler içinde nice iş olur / Vāy ol **eyvāna** ki dervīş olur
SE2465 Güyiyā naḳş-ı zemīn-i pūlād / Ḳodı **eyvān-ı** felekde bir ad
HH1215 Encüm eṭrafda idüp lemeʿān / Döndi ḳandilli köşke bu **eyvān**
HH1508 Rāʾy-i rūşenle ʿaḳl-ı pīrāne / İki şemʿ oldı ṭāḳ-ı **eyvāne**

eyvān-ı fenā [1] yokluk sarayı, dünya

NE1787 İtse bu **eyvān-ı fenādan** ḫırām / Baḳmaya ardına çü bedr-i tamām

eyyām [20]

1. zaman, devir

S401 Didi müjde kim irdi **eyyām-ı** feyż / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı feyż
NE575 Nāle ḳılup gerdiş-i **eyyāmdan** / Didüm aña çekdigüm ālāmdan
NE856 Müfti-i dīn mürşid-i **eyyāmdur** / Şeyḫ-i hüdā nāṣır-ı İslāmdur
NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı reca zevraḳı **eyyām-ı** feyż
NE2015 Bir gün irüp mevsim-i **eyyām-ı** ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE3059 Ḫasta olurdı Ramażan iricek / ʿÖẕr ise maḫmūre-i **eyyām-ı** şek
HH1204 Geçirüp ʿayş ü nūş ile **eyyam** / ʿĀḳıbet buldı devresi encām
SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i **eyyām** / Devrini sāl-i nev-i fitne-i ʿām
SE2740 Dönerek taḫt-ı revān-ı **eyyām** / Oldı şeh-zāde şehin-şāh-ı be-nām
HH2318 ʿĀḳıbet itdi gerdiş-i **eyyām** / Defʿ-i meclis tedārükine ḳıyām

2. günler

S243 Dem-i ṣubḥ u **eyyām-ı** faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü ḫurrem zamān tābdār
SE594 İkisinde daḫı ihmāl muḫāl / Lā-büd öyle geçer **eyyām** ü leyāl
HH62 Böyle **eyyām** ʿömre ṣayılmaz / Gün ḥesābına gice ḳatılmaz
HH620 Cehd idüp ṭuymadı bu rāzı ʿavām / Geçdi ol ḫāl ile nice **eyyām**
HH679 Geçdi ol ḫāl ile nice **eyyām** / Döndi māh-ı neve o bedr-i temām
HH2401 Aġlamaḳ baña yaraşur ki müdām / Geçdi derd-i firaḳ ile **eyyām**
HH2606 Geçdi bu vech ile nice **eyyām** / Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrām

3. nüfuz, iktidar

SE3039 Devr-i **eyyām-ıla** ol merd-i benām / Oldı Mollā-yı hükūmetgehi Şām

4. yelkenlere uygun rüzgar ‖ fırsat

SE1249 Raʾyet-i cehl olup ʿālem-gīr / Buldı **eyyāmını** fülk-i tezvīr
SE1749 Çün vezir itdi Nizāmü'l-Mülki / Buldı **eyyām-ı** müsāʿid fülki

Eyyūb [1] İstanbul'un Eyüp semti

NE2480 Sebt güni Ḥażret-i **Eyyūbda** / Kūçe-güzār idi bu üslūbda

eẕālar itmek [1] eziyet etmek, zulmetmek, incitmek

HH2272 Dögdi sögdi cefālar itdi baña / Nice dürlü **eẕālar** itdi baña

ezān [1] namaz vaktini bildirmek ve cemaatle namaz kılmak üzere Müslümanları camiye çağırmak için minareden günde beş vakit, yüksek sesle okunan çağrı, davet

SE558 Bir maḥalde eger oḳınsa **ezān** / İdesin kendüñi sen anda nihān

ezber oḳumaḳ [1] hatırda tutularak hafızaya yerleştirilen metin ya da sözü söyleyebilmek; ezberden okumak

S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāḡar alur ḥışşesin / **Oḳur ezber** aḥbāba Cem ḳıṣṣasın

eżdād [2]

1. dört unsur. Ayrıca bkz. 'çār-eżdāḍ' md.

SE870 Hīç ülfet mi ider **çār-eżdād** / Olur elbette ara yirde fesād

2. karşıtlar, zıtlar, ters şeyler

SE1259 Ḫulḳı mecmūʿa-i ḥükm-i **eżdād** / Ṭabʿı fihrist-i menāşīr-i fesād

eẕel [2] aşağılık, çok bayağı, çok zelil

S886 Alışdı anuñla **eẕel-i** ḫāk-i ten / Mey oldı ḳıvām-ı sebū-yı beden

ezel [7] başlangıcı olmayan, bilinemeyen geçmiş zaman, öncesizlik, ebed karşılığı

S79 O şāh oldı ceyş-i vücūda sened / Ḳafādārı **ezel** çarḫacısı ebed
S80 Yed-i ḳudretinde ebedle **ezel** / İki parmaḳ arası deñlü maḥal
S138 O bir berḳ-i raḫşende endām idi / **Eẕelden** ebed aña bir kām idi
NE6 Cedvel-i taḳvīm-i Ḥakīm-i ezel / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı ʿilm ü ʿamel
NE130 Nāẓır u manẓūr olup āşikār / Mihr-i **ezel** oldı tecellī-şiʿār
SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı **ezel** naḳş-ı bedīʿ / Eyledi fihris-i aḫlāḳ-ı redi
SE2079 ʿAdl ü iḥsān-ıla olmışdı meṣel / Ṭabʿını eyledi Ḫallāḳ-ı **ezel**

ezel bezmi [1] bkz. 'bezm-i elest' md.

S1003 **Ezel bezminüñ** mestine dāʾimā / Görince ider ḫande-i āşinā

ezelī [4]

1. ezele mensup ve onunla ilgili, başlangıcı olmayacak surette eski, başlangıçsız

SE86 Dest-gīr olmasa luṭf-ı **ezelī** / Raʿşeden ṭutmazıdı mihrüñ eli

SE573 Fāyiż-i çeşme-i ʿilm-i **ezelī** / Menbaʿ-ı maʿrifet-i lem-yezelī

SE3014 Oldı sermāyesi feyż-i **ezelī** / Ḳābiliyyet gerek olmaġa velī

2. ezelden beri, çok eskiden beri

HH944 **Ezelī** kārı budur eṭfāluñ / Ḥaste eyler de ṣormaz aḥvālüñ

ezhār [15] çiçekler

S411 Gören cūda evrāḳ-ı **ezhārını** / Bulur cüst ü cūy ile gülzārını

S1308 Helāk itdi **ezhār-ı** bāġı güneş / Yarıldı zemīn cā-be-cā gūr-veş

NE1197 Mihrüñ idüp meyl-keş-i envārını / Bāġın açan dīde-i **ezhārını**

NE1198 Feyż idüp **ezhāra** birer güne āb / Ḥāṣıl idersin nice dürli ṣarāb

NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı feyż / Her ṭaraf **ezhār** ṣunar cām-ı feyż

NE1235 Gahi şeker-i ḫābda olduḳça sen / Feyż alur **ezhār-ı** füyūżatdan

NE504 Bād ile **ezhār** ki ḳalḳar düşer / Sanki adım ḳalḳar idi tāzeler

SE353 Gül ṭonanması idüp faṣl-ı bahār / Oḳudı gülşene **ezhārı** hezār

SE357 Biz daḫı evden olup āvāre / Düşdük **ezhār** gibi gülzāre

SE893 Ḳabr anuñ ravża-i envārı ola / Nūrlar dökilen **ezhārı** ola

SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i şeb-i tār / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i **ezhār**

SE2075 Bezl idi kendi eliyle kārı / Şāḫ-ı miyve nite kim **ezhārı**

SE2590 Ḳızarup tābıla gülnār gibi / Düşdi her zühre-veş **ezhār** gibi

HH1304 Dökülüp şāḫ-ı mīveden **ezhār** / İtmiş evrāḳa sīm ile ḥalkār

HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i vaḳt-i **ezhārın** / Ṭutdı eşcārı miyveden bārın

ezher [1] bembeyaz, parlak

HH401 Bir giçe kim sipihr-i pür-aḫter / Oldı bir tūde gevher-i **ezher**

ezīyyet eylemek [1] canını yakmak, incitmek

NE2061 Ḥarf atup eylerdi **ezīyyet** aña / Görmeze ururdı iderdi cefā

ezkār itmek [1] Allah'ı çokça anmak, zikretmek

HE30 Ḥışār-ı çarḫda necm-i pür-envār / İder Allāh yekdür deyu **ezkār**

ezraḳ [4] mavi renkli

NE288 **Ezraḳ** iken günbed-i pencüm-maḳām / Nūrı ile eyledi kāfur-fām

HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı **ezraḳda** / Gök tere batdı yek muʿallaḳda

HH374 Leb-i deryāya gel ḥabābına baḳ / Oldı mānend-i günbed-i **ezraḳ**

HH853 Māh-ı nāḳış sipihr-i **ezraḳda** / Ṣandal idi derūn-ı zevraḳda

ez-ḳabā {ez-ḳażā} [1] kazara, yanlışlıkla

NE2677 Ṭutalum ol çufta degilmiş zenk / **Ez-ḳabā** ḥatemi aña beñzemek

ezmek [2]

1. bir şeyin üstünü örtmek, altta bırakmak

NE564 Sebze ḫatın berf yaġup bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı **ezüp** sīm-i nāb

2. sindirmek, alt etmek, bkz. 'başını ezmek' md.

SE2365 Ṭolaşur fürce bulup āzāde / **Ezmedür** başını anuñ çāre

F

fā [1] Arap alfabesinin yirminci, Osmanlı ve Fars alfabesinin yirmi üçüncü harfi, fe harfi

NE22 Noḳṭa vü med zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya ser-i mismāra iner **fāsıdur**

faʿāl [1] çok işleyen, hiç durmadan daima fiil ve harekette bulunan ‖ Allah

SE928 Emr-i Ḥaḳḳ-ıla ʿaceb ḥāl ancaḳ / Ḥikmet-i ḳādir-i **faʿāl** ancaḳ

fācir(e) [5]

1. şehvet düşkünü

NE2626 Nefse uyan **fācire-i** bī-neng ü nām / Kendüye ʿışḳ adını itdi ḥırām

NE2727 Fikr-i fücūr ile daġal-bāz olan / **Fācir** ü cellāḳ ü çeb-endāz olan

SE2188 Aldanup rūy-ı dil-i sāhireye / İltifat itme ṣaḳın **fācireye**

SE2775 Şehvet artıḳ olıcaḳ **fācir** olur / Olmasa cāmid olup ḳāṣır olur

2. günahkar, rezil

SE1992 Hīç ḥaḳīkat mi gelür **fācirden** / El-ḥaẕer el-ḥaẕer ol kāfirden

faġfūr [1] çini, porselen

SE2119 Ḳırılur cām-ı dürüşt-i **faġfūr** / Damdan düşse ağırmaz semmūr

fāhir [11] iftihar edilecek nitelikte, ihtişamlı, şaşaalı

S404 Göñül baḥrı bir dürr-i **fāḫir** ola / Sözüñ āb-ı rūy-ı cevāhir ola

NE2986 Vār idi bir şaḫṣ-ı bülendde meger / Sīm ü zer ile dolu **fāḫir** kemer

SE154 Yiyeler sille bir elden āḫir / Nemed-i köhne vü tāc-ı **fāḫir**

SE1017 Dizdiler bir nice ʿıḳd-ı **fāḫir** / Ḳıṣṣadan ḫişṣe alındı vāfir

SE2896 İricek maḳṭaʿa ʿömr-i şāʿir / Añdurur nāmını şiʿr-i **fāḫir**

SE3499 Gire bir surete şiʿr-i **Fāḫir** / Ki anı bilmeye görse şāʿir

HH76 Her füsūnkār günbed-i **fāḫir** / Āh-ı efsūs ile ṭolar āḫir

HH101 Yazmadı ṣafḥaya ḫaṭ-ı **fāḫir** / Elinüñ gölgesi degil ẓāhir

HH126 Sübḥada çün imāme-i **fāhir** / Oldı bu ʿuḳde evvel ü āhir

HH842 Leẕẕet-i vaṣl-ı dil-ber-i **fāḫir** / Merḥabā idi evvel ü āḫir

HH1760 Güyiyā bir ʿarūs-ı **fāḫir** idi / Baḥruñ āyīnesine nāẓır idi

faḥme [1] odun kömürü

SE930 Nite kim **faḥmede** od gülde gülāb / Cisme sārī diyü yazmış aṣḥāb

faḫr [4] kendisiyle övünülen, iftihar sebebi, kıvanç

S191 Şehen-şāh-ı ʿOṣmān-ı ṣāḥib-ḳırān / Ḫidīv-i zamān **faḫr-ı** ʿOṣmāniyān

NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri **faḫri** yoḳ / Ḳoş var ise aña yeter bir yoluḳ

SE184 Evliya ṣadrı refīʿü'd-derecāt / Enbiyā **faḫrı** ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt

HH93 Nüsḫa-ı heft cilde dībāçe / **Faḫr-ı** kevneyn Ḫażret-i Ḫᵛāce

faḫr-ı ʿālem [2] alemin övüncü ‖ Hz. Muhammed

SE540 **Faḫr-ı ʿĀlem** sefer-i İsrādan / Geldi ol tuḥfeyile Mevlāʿdan

SE732 Bāreke'llāh ne keremdür bu kerem / Eyledi Ḫażret-i **faḫr-i ʿālem**

faḫr-ı cihān [4] dünyanın övüncü ‖ Hz. Muhammed

S77 Ger olmasa mihmān o **faḫr-ı cihān** / Döşenmezdi ṣaḥrā-yı kevn ü mekān

S180 İnüp minber-i āsumāndan hemān / Ṣalāt ü ṣalā ḳıldı **faḫr-i cihān**

NE1385 Virdi baña şān ile **faḫr-i cihān** / Mūr-ı Süleymān gibi nām u nişān

NE430 Şerʿi ḳavī müstenid-i pākdür / **Fahr-i cihān** maẕhar-ı levlākdür

faḫr-ı enām, faḫrü'l-enām [3] tüm yaratılmışların övüncü ‖ Hz. Muhammed

NE1446 Oldı verāsetle o şeyḫ-i benām / Ṣāḥib-i seccāde-i **faḫrü'l-enām**

SE179 Umarın rehber olup **Faḫr-ı enām** / İde envār-ı Ḫudā defʿ-i ẓalām

SE671 Dīni ikmāl ḳılup **Faḫr-ı Enām** / Buldı manẓūme-i aḥkām niẓām

faḫr-ı rüsūl {faḫr-i rüsül} [1] peygamberlerin övüncü ‖ Hz. Muhammed

SE668 Ḫażret-i **Faḫr-i Rüsūl** ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden alup feyż-i tamām

fā'ide [5] yarar, fayda

NE759 Müflis-i ʿāciz ki ide terk-i diyār / **Fā'ide** ne eylese Mışra güzār

NE1760 Ṣāhib-i ḫayr olmaġıçün lāf ider / Ḫayrı anuñ **fā'ide-i** sīm ü zer

NE3120 İtmege bir maʿnī ile **fā'ide** / Ṣordı birisi maʿan-ı zā'ide

SE807 Bildi külliyye degil ḳāʿidesi / Yoġ-ımış şanʿatınuñ **fā'idesi**

SE3417 Ne ḳadar olsa sipāhīliği çoḳ / ʿAvrata ẓerre ḳadar **fā'ide** yoḳ

fā'iḳ [1] üstün nitelikli, makbul

HH2602 Ol bahāneyle dil-ber-i **fā'ik** / Būseler virdi cānuña lāyıḳ

fāʿil [3] yapan, eden

NE2869 Çün ḥarekāt ile ide keşf-i rāz / **Fāʿil** ü mefʿūl bulur imtiyāz
NE2891 **Fāʿile** mālıyla olup ʿöẕr-ḫāh / Oldı niçe müflise püşt ü penāh
NE2900 Muġlim adın ṭaḳınup ol bī-nevā / **Fāʿiline** eyler idi iftirā

fāʿili mefʿūl ḳılmaḳ [1] işi tersine döndürmek

NE2843 **Fāʿili mefʿūl ḳılup** rūzgār / Ḳaldı ʿamelden ḫıred-i ḫurde-gār

fā'iż, fāyiż [8] taşan, artan

S431 O ser-çeşme-i ḥikmetüñ **fāyiżi** / Kümeyt-i süḫan Rāyiżī Fayiżī
NE428 Eyledi ol **fāyiż-i** cūd u kerem / Ḫayr-ı nebīye bizi ḫayrü'l-ümem
SE54 **Fāyiz-i** çeşme-i cān-baḫş-i vücūd / Ḳādir ü Ḳāhir ü Vehhāb ü Vedūd
SE93 Çeşme-i mihr-ile ol **fā'iż-i** nūr / Eyledi şemʿ-i ʿaselden kāfūr
SE573 **Fāyiż-i** çeşme-i ʿilm-i ezelī / Menbaʿ-ı maʿrifet-i lem-yezelī
SE1373 Virdi ol **fāyiż-i** envār-ı ẕekā / Başara kuhl-i başīretle cilā
HH425 **Fāyiż-i** çeşme-i maʿārif idi / Rāyiż-i tevsen-i leṭāyif idi
HH589 Şāmda hem-çü şemʿa-i kāfūr / Aḳ menār oldı şehre **fāyiz-i** nūr

fāyiżü'l-envār [1] nur bolluğu, aydınlık

HH13 Oldı kuhlü'l-cevāhir-i şeb-i tār / Dīde-i māha **fāyiżü'l-envār**

fāḳa [1] fakirlik, yoksulluk, ihtiyaç

SE1208 Ḳıdem ü mesned ü aṣl ü **fāḳa** / Ḳatılaldan beri istiḥḳāḳa

faḳīr [21]

1. muhtaç, yoksul, parasız; zavallı, âciz

S1029 **Faḳīri** şeh eyler gedāyı ġanī / Ḫum-ı ḫusrevānī ile maḫzenī
S1121 Ne şeb perde-i rāz-ı bernā vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü **faḳīr**
NE1748 Vāy o **faḳīre** ki ucun ildüre / Ḥacı Ḫusām olduġunı bildüre
NE2239 Kim bilür ol ʿıyş u şafā māyesi / Ḳanḳı **faḳīrin** ola sermāyesi
SE1899 Oldı gīsülarınuñ her tarı / Bī-güneh nice **faḳīrüñ** dārı
SE2414 Zer-ile kesb-i şevāb itse **faḳīr** / Bundan özge daḫı olmaz iksīr
HH87 Ḫʿān-ı iḫsān-ı bī-kerānı görür / Anı hem yer **faḳīr** hem götürür

2. (Allah'ın gücü karşısında bir hiç olduğu bilincinden hareketle) kendinden bahsederken kullanılan saygı sözü

S443 **Faḳīr** eyleyüp anlara iʿtiẕār / Didüm bende yoḳ ol ḳadar iḳtidār
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu ʿabd-i **faḳīr** / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i dil-peẕīr
NE1738 Ḳanġı **faḳīre** ki ola nīş-zen / Anı iletmez güneşe gölgeden
NE3131 Māmelekin itdi nişār ol dilīr / Biñde birin itmedüm ammā **faḳīr**
SE1279 Cümleden dāʿī-i efkende **faḳīr** / Yeʿs-ile olmış idi ʿuzlet-gīr
SE1289 Uyanup ḳıldım o beyti taḥrīr / Görmemişdüm anı ʿömrümde **faḳīr**
SE1360 Gördügüm ḳana ber-ā-ber suçdur / Böyle ḳalursa **faḳīre** güçdür
SE1713 Didi bir merd-i **faḳīrem** bu ḥaḳīr / İḫtiyāç itdi beni kāre dilīr
SE1848 Dir ki eblehlik idüpdür bu **faḳīr** / Cürmi miḳdārı olındı taʿzīr
SE2331 Gördi pür-āb-ıla bir ṭurfe ġadīr / Ṣuyı çün ābile-i pāy-ı **faḳīr**
SE2938 Gördi bir ġāruñ öñinde bir pīr / Post üzre nite kim merd-i **faḳīr**
SE3247 Ḳahrıla söyledügi gibi hemān / Gūy-veş itdi **faḳīri** ġalṭan
HH1064 Īʿtīzār iderek didi ol pīr / Anı yanumdan itmedüm bu **faḳīr**
HH2144 Şöyle beñzer ġarībdür bu **faḳīr** / Kimse raḥm idüp itmemiş tedbīr

faḳirāne [5] fakire yaraşır şekilde, mütevazı bir şekilde

S596 Kimisi **faḳīrāne** seyrānda / Çıḳup baḥra şām-ı ġarībānda
NE2875 Sen de **faḳīrāne** gözet neng ü nām / Eyleme taklīd-i ekābir müdām
SE1156 Kendiden aʿlem olur ekrem olur / Ki **faḳīrāne** şeh-i ʿālem olur
HH314 Üç suʾāl eyleyüp **faḳirāne** / Yek-be-yek didim anda yārāna
HH1486 Bir sözüm var hele **faḳīrāne** / ʿArz olunsun rikāb-ı sulṭāna

faḳr [12]

1. yoksulluk, fakirlik, fukaralık, ihtiyaç

NE636 Vāy aña kim şāʿir-i muḫtāc ola / **Faḳr** ile şāyende-i iḫrāc ola
NE785 Kendi gibi ḳabri de ʿuryān idi / **Faḳr** u fenā anda nümāyān idi
NE1526 Kimisi ne ḳubbe ṭutar ne binā / Ẓāhir ider ṣūret-i **faḳr** u fenā
NE1937 **Faḳr** ile aḥvāli diger-gūn iken / Ḍarbet-i şaḫneyle ciger-ḫūn iken
NE1973 Olmuş idi **faḳr** ile zār u zebūn / Fiske ile olur idi ser-nigūn
SE854 **Faḳr-ıla** ḳāniʿ iken ḫuşk u tere / Ṭatlı ṭuysa biriñüz aş yere
SE2065 Ḫānesi ḫāne-i satranc miṣāl / **Faḳr-ıla** ḥabbeye muḫtāc ʿiyāl

2. [tas.] varlıktan kurtulma, fenafillâha erme, çokluk ve sapmanın etkilerinden, alışkanlık ve arzuların hükümlerinden tamamlıyla soyutlanma, dervişlik

NE862 **Faḳr** ile ol rütbe-i pür ibtihāc / Ṣīr ü şükker gibi bulup imtizāc
NE875 **Faḳr-ı** fenā ehline yār u naṣīr / Münkesirü'ẕ-ẕühra muʿīn ü ẓahīr
HH104 **Faḳr** ile şāh-ı kām-yāb oldı / Ḫādım-ı ḫaymesi seḥāb oldı
HH1921 Gerçi cāh ü celāli ġālib idi / Līk erbāb-ı **faḳra** ṭālib idi
HH2467 Oldılar iki vālih ü dil-rīş / Ḫırḳa vü tāc-ı **faḳr** ile dervīş

fāl [3] baht ve talihi anlamak için bir takım garip vasıtlara müracaat etme, atılan boncuk ve baklaya, tesadüfen açılan bir kitabın satırına, koyunun kürek kemiğine ve benzeri şeylere bakıp bunlardan çeşitli anlamlar çıkarma

SE1171 Kim bilür ʿāḳıbet-i aḥvāli / Ṭutalum ola mübarek **fālı**
SE1469 Bedr olup māh-i nev-i iḳbāli / ʿĀḳıbet oldı mübarek **fālı**
SE3299 Didi bir yola ʿazīmet düşdi / **Fālımız** ṣūret-i riḥlet düşdi

fāl itmek/ḳılmaḳ [3] fal açmak, fala bakmak ‖ kitap açmak

NE842 **Fāl ḳılup** Maḫzen-i Esrārdan / Pertev alup Maṭlaʿ-ı Envārdan
SE362 **Fāl idüp** açdı o dürc-i hüneri / Ṣaçdı bir ʿıḳd-ile bezme güheri
SE1287 Hātıra geldi hemān **fāl itdüm** / Niyyet-i ʿāḳıbet-i ḥāl itdüm

fāl ṭutmaḳ [1] aklından bir şey geçirip belli bir işin olup olmamasında veya oluş tarzında ona cevap aramak, niyet tutmak

S318 **Ṭutup fāl** anı Şāh-ı ferḫunde-fāl / Hemān itdi şevḳ ile ʿazm-i ḳıtāl

fām [1] renk görünüş

S1352 Şikest oldı cām-ı mey-i laʿl-i **fām** / Ṭonup her ḥabāb oldı billūr cām

fāni [7] gelip geçici, bâkî olmayan, ölümlü

SR3/1 Sāḳi getür ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim cāmdur ārāyiş-i ḳaṣr-ı **fānī**
NE2363 Bir var imiş yoḫ imiş bir sābıḳā / ʿĀlem-i **fānide** bir ehl-i fenā
SE182 Bāʿiṣ-i ḫılḳat-i ḫāk-i **fānī** / Aḥmed-ābād iden ol vīrānı
SE259 Ṣaḫra kim pāye-i evlā oldı / Fikr-i **fānīye** muṣallā oldı
SE655 ʿĀlem-i **fānīye** basduḳda ḳadem / Oldı tābutla īfā-yı elem
SE945 Çāk olup ḫırḳa-i ḫāk-i **fānī** / Çıḳdı andan cesed-i nūrānī
HH48 Şeş-cihet nüh felek ḳamū **fāni** / Vech-i Rabbdur beḳāyā erzānī
HH319 ʿIşḳ terk-i ser-i emānīdür / Belki maḥv-ı vücūd-ı **fānīdür**

fāniyyāt [1] faniler, gelip geçici şeyler

NE306 Virdi fenā şaʿşaʿa-i nūr-ı zāt / Yandı vücūdında olan **fāniyyāt**

fānīd [2] akide şekeri, beyaz şeker

NE569 Bād-ı şitānuñ işi taʿḳīd idi / Şu şeh-i yaḫ şükker-i **fānīd** idi

fānūs [11] kubbe gibi cam kapak, fener

S878 Dönüp zevraḳ-ı sürḫa cām-ı şarāb / Dıraḫşende **fānūs** ola her ḥabāb
S985 Ṣurāḥī mi bu ya terāzū-yı āb / Yaḫud şīşe **fānūs** u şemʿi şarāb
S1214 Dimāġı duḫānıyla **fānūs-veş** / Yanar āteşe ṭurma ḳaḳnūs-veş
S1432 Çü **fānūs-ı** maḫbūs-ı mürde-çerāġ / Buḫār-ı ḫumār ide muḫtel dimāġ
NE1410 Çün göre **fānus-ṣıfat-ı** tābdār / Devr ider eṭrāfını pervāne-vār
SE229 Şeb-i tār olmagıla māh yine / Aşdı **fanūsını** gerdūnesine
SE1652 Keli açıldı yıḳıldı nāmūs / Meclise oldı firengī **fānūs**
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o naḫl-i zībā / Şīşe-i **fānūs** aña ḳaṣr-ı vālā
HH112 Nūr-ı **fānūs-veş** olup raḫşān / Ḳıldı Nūḫ-ı Neciyyi keştī-bān
HH2499 Başda **fānūs-ı** şuʿle-rīzi meger / Oldı ser-pūş ile piyāle-i ze
HE8 Ġamuñ nārından itme ḳalbi ḫālī / Uyandur şemʿa-ı **fānus-ı** āli

fāre [1] küçük sıçan

SE1945 Nā-gehān kürbe çıḳup dīvāra / Saḳfdan düşdi yire bir **fāre**

fāriġ [3] rahat, sıkıntıdan uzak

NE2055 Görse de görmezlenüp evżāʿını / **Fāriġ** idi ẓāhiri vü bāṭını
NE2941 Sīmsiz olmaġ ile köhne nemed / **Fāriġ** olur şāḥibi itdükde red
SE856 Geçinüp **fāriġ** ü āzāde yine / Ṣalasız bārī ilüñ gerdenine

fāriġ-bāl [3] kaygısız, rahat gönüllü

HH257 Devḫa-ı luṭfı itdi medd-i ẓılāl / Fuḳarā sayesinde **fāriġ-bāl**
HH1552 Ḳahr-i şāhīden oldı **fāriġ-bāl** / Oldı iblīs-i āsumān-ı celāl
HH1646 Mebḥūş-ı kār-ḫāne-i aḥvāl / Kendi kāruñdan ide **fāriġ-bāl**

fāris [2] ata binen, binici ‖ anlayışlı, zekî

S202 Odur **fārisü'l-ḫayl-i** ḥüsn-i edā / N'ola fārisī muḫliş olsa aña
HH1114 Vālī-i şehr ehl-i ḫibret idi / **Fāris-i** ʿarṣa-ı firāset idi

Fārisī [2] Fars dili, Farsça

S202 Odur fārisü'l-ḫayl-i ḫüsn-i edā / N'ola **fārisī** muḫliṣ olsa aña
SE1290 **Fārisī** lafẓın iki beyt-ile ben / Terceme itdüm idi bu yüzden

farḳ [37]

1. varlıklar arasındaki ayırıcı özellik, başkalık, ayrım, ayrılık

S468 Ġam ehli ki feyż almaya cāmdan / Ne **farḳı** olur cām-ı ḫammāmdan
NE206 Rütbesi vaṣfuñ idelüm iḫtiṣār / Ḥāṣılı yerden gögeden **farḳı** var
NE628 Kimisi ādem geçinür māl ile / **Farḳı** yoġ iken ḫar-ı ḫammāl ile
NE2759 Ḥırṣ ile umma niʿam ḫalḳdan / **Farḳı** yoḳ anuñ da dilā calḳdan
NE2818 Oldı semek gibi yem-i ḫūna ġarḳ / Başı balıḳlarsa olunurdı **farḳ**
SE617 Şerefi gevher-iledür ṣadefüñ / Yoḫsa az **farḳı** var andan ḫazefüñ
SE153 Geyse derviş nemedden efser / **Farḳ** ile ola fenāsı ser-ber
SE1668 Söz degil mi şerefi insānuñ / Belki ḫayvān-ıla **farḳı** anuñ
SE1867 Çünki nāçār ola terk-i dünyā / Zeyd ü ʿAmruñ ne imiş **farḳı** saña
SE2905 **Farḳı** ammā ki degil cāy-ı maḳāl / Māʾ-i rākidle bir olur mı zülāl
HH595 **Farḳdan** ḳaldı ṣavt-ı muḳriyi semʿ / Oldı cāmiʿ maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ
HH885 Berg-i gül taḫtına ʿaḳīk-i Yemen / **Farḳı** yoḳ şāhınuñ zümürrüdden
HH1364 Yoġ iken **farḳı** reng ü ḫāli ile / Bilürin her birin kemāli ile
HH2098 **Farḳı** mirriḫ-i çarḫdan çoḳ idi / Ḳılıcı üstine ḳılıç yoḳ idi

2. miktar fazlalığı, iki nicelik arasındaki fazlalık

NE2315 Varken arada ʿadedi deñlü **farḳ** / Ḳāfı ider ġavṭageh-i ġayna ġarḳ

3. tepe, üst

S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki **farḳında** ṭob-ı zeri mihr ü māh
S890 Dehānında sīb oldı **farḳ-ı** seri / Ġurūrıyla bögründedür elleri
NE748 Şükr-i Ḫudā az degil ḳudretüñ / **Farḳ-ı** felekde ʿalem-i rifʿatüñ
NE872 Faż̇l u maʿārifden olan dost-kām / İtdi felek **farḳına** ḍarb-ı ḫıyām
NE1313 Perde çeküp **farḳ-ı** felek sāyine / Zülf gibi sāye iner pāyine
SE1303 Sāye-dih taḳ żaʿīf olsa nizār / Ḳaplasa **farḳını** berg-i eşcār
SE2568 Ṭāḳ-ı zer künküre-i pür-envār / Ferḳadān **farḳına** tāc-ı zer-kār
SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu girdāb / Görinür **farḳ-ı** seri şañma ḫabāb
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / Tāk-i rez **farḳ-ı** ṭāreme beste
HH2621 Kesilür **farḳ-ı** merdek-i güstāḫ / Ser-keş olunca ḳaṭʿ olunur şāḫ

4. baş

S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / Ḳapar mevci **farḳ-ı** Zuḫalden külāh
S643 Ṭurur Ḳays-veş ḳulle ḫayret-künān / Ki **farḳında** var heyʾet-i āşiyān
S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle **farḳına** eşcār-ı bāġ
NE485 Sefere şalup dikdi bir aʿlā çerāġ / Yaḳdı ışıḳlar gibi **farḳına** dāġ
NE867 Çarḫa irüp **farḳ-ı** zaʿīf u gedā / Oldı külāhında hilāl-ı istivā
SE2850 **Farḳını** lāle-ṣıfat çāk ideler / Bedenin ḳana yuyup pāk ideler
SE2859 İtdi üç kerre o ser-bāz-ı dilīr / **Farḳ-ı** Timura ḫavāle şemşīr
SE2930 Ortada taḫt-ı muraṣṣaʿ pāye / Ferḳadan **farḳına** ṣalmış sāye
SE2933 **Farḳ-ı** pākinde muraṣṣaʿ bir tāc / Kürsī üstinde sirāc-ı vehhāc
HH202 Oldı **farḳında** bir muʿallaḳ tāc / Günbed-i çarḫ-ı şeb-çerāġ mizāc
HH560 Çekilüp **farḳa** bürd-i zenbūrī / İtdiler ferş-i rāh semmūrı
HH1857 Çeşm-i şāhbāzı gibi ol server / **Farḳına** ṭaḳmış idi şeh-berler

farḳ itmek [4] varlığını anlamak, sezmek, görmek

NE538 Zerd ü nizār olmaġıla her biri / **Farḳ idemezler** gül-i raʿnāları
SE1352 Rutbe-i ʿaḳlı nisāb-ı ẕevḳi / Bu ki **farḳ itmeye** taḫt u fevḳi
HH96 Lücce-i cemʿa kevni ġark itdi / Maḳsem-i çeşme oldı **fark itdi**
HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ başdan ide güẕer / Mest olan **farḳ idermi** pāy ile ser

farḳ eylememek/itmemek [2] önemi olmamak, farkı olmamak

SE691 Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳabūl / Aña **farḳ eylemeye** ṣaġ ile ṣol
SE2153 Bāreke'llāhu zihī vüsʿat-ı ṣadr / Ẕerre **farḳ itmeye** mānende-i bedr

Fars [1] İranlı

S205 Göñüllü yazup ṣalsa mānend-i pars / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı **Fars**

farṭ [1] aşırılık, fazlalık

S213 Virüp anlara **farṭ-ı** beẕli keder / Ṭaġıtdı hemān kendüyi sīm ü zer

Fārūḳ [4] haklıyı haksızdan tam olarak ayırt edebilen kimse ‖ Hz. Ömer'in lakabı

S109 İdüp şerʿi tiryāk-ı **Fārūḳvār** / Zehrlenmeden geçdi her bāde-ḫār
NE330 Birisi de pādişāh-ı dīn ʿÖmer / Ḥażret-i **Fārūḳ-ı** ʿadālet-eser
SE836 Sen daḫı öldürecek olma ṣaḳın / Diñle **Fārūḳ-ı** Celīlüñ ḫabarın
SE851 İtdi **Fārūḳ** ol eṣḥāṣa ʿitāb / Ḳahr-ıla ḳıldı o dem redd-i cevāb

fāryāb [1] çay veya ırmak suyu ile sulanan havza. Ayrıca bkz. 'rūd' md.

S1045 Gelür erġanūndan āvāz-ı rūd / Olur her ṭaraf **fāryāb-ı** sürūd

Fāryābī [1] Nizâmî-i Gencevî'nin çağdaşı İranlı kaside şairi, Zâhir-i Faryâbî. Gazelleri ve aşırı derecede mübalağa, yeni mazmun ve manalara yer verdiği kasideleriyle meşhurdur. Hâfız-ı Şîrâzî ve Molla Câmî gibi şairler tarafından taklit edilmiştir. Nitekim şiirleri hakkında bir atasözü haline gelen, "Eğer Zahîr'in divanını bulursan Kâbe'de bile olsa onu çal." sözü onun şiirlerine olan rağbeti gösterir.

S1483 Virüp nāyuña **Fāryābī** nevā / Yeter eyledüñ gūne gūne ṣadā

farż [3] Allah'ın yapılmasını istediği ve mazeret olmadıkça mutlaka yerine getirilmesi gereken, aksi hâlde günah sayılan kesin emirler ve hükümler

NE1710 Sevmez iseñ bari ṣaḳın itme taʿn / **Farżumı** eylese daḫı sebb ü laʿn

SE534 **Farżdur** ḳādir olanlara zekāt / Virür emvāl-i ġanīye berekāt

SE1882 Olsa **farża** ki ʿālā vefḳ-i murād / Belki idman iderek zaḫm-i ziyād

farż olınmamaḳ [1] zorunlu olmamak, gerekli olmamak

SE63 Ẕātına nisbet-ile yoḳ imkān / **Farż olınmaz** ne zaman u ne mekān

farż olmaḳ [2] yapılması, yerine getirilmesi zorunlu hâle gelmek

SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp şehe gebr / Dir ki **farż oldı** baña mīveye ṣabr

SE3109 **Farż olur** anda şahādet kiẕbe / Ehl-i ġayret dinilür ol ḥizbe

farż-ı maḥāl {farż-ı muḥāl} [1] tutalım ki, var sayalım ki

HH1919 ʿUḳde kim ḥalli ola **farż-ı maḥāl** / Anı vācib bilürdi bī-iḥmāl

farżıyyet [1] farz olma durumu

SE532 Ḥac ki **farżıyyetine** var āyet / Lāzım īfāsı be-şarṭ-ı ḳudret

fas [1] yüz, cephe ‖ vücudun dış kısmı, derinin altı

HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı ḥaste-i dil / Reg-i cān **fasda** ola mı ḳābil

fāsıḳlık [1] bozgunculuk, fitneclik, günahkarlık

SE1609 ʿArż ider bī-meze **fāsıḳlıġını** / Yalanuñ ẕātına ʿāṣıḳlıġını

fāsid [7]

1. bozuk, kötü, fena

NE905 Rāḥat olur mı dil-i halḳ-ı cihān / Olmaya tā kim dem-i **fāsid** revān

NE2723 Balġam-ı **fāsidle** olan bed-müzāc / Merhem-i şeyṭān ile iden ʿilāc

SE743 Bozılursa dem-i **fāsidle** mizāc / Şīşe çekmekle olur aña ʿilāc

SE2196 Ola aʿżā-yı vücūduñ **fāsid** / Düşe mānende-i laḥm-ı zāyid

SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān nefs-i daġal / Şarṭ-ı **fāsıd** gibi mensūḫ ʿamel

2. ara bozan, bozguncu, fesat çıkaran

NE2763 **Fāsid** idi fikri gibi meşrebi / Kāsid idi ḳarı gibi meẕhebi

SE3198 Oldı çün pey-rev-i nefs-i maġbūn / **Fāsidüñ** öte ucıdur melʿūn

faṣīḥ [2]

1. açık, doğru ve düzgün biçimde konuşan

NE2107 Noḳṭa-i şekki giderüp ol **faṣīḥ** / Nusḫasın itmişdi beyāż-ı ṣaḥīḥ

2. açık, doğru ve düzgün

NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı **faṣīḥ** / Defn-i murād üzre edā-yı ṣarīḥ

fasl [30]

1. zaman, vakit. Ayrıca bkz. 'dem' md.

S1285 Yine bezmi germ it mey-i nāb ile / Bu **faṣluñ** da ḥükmin vir ol tāb ile

S1375 ʿAraḳla virüp meclise revnaḳı / Yanar **faṣlıdur** sürına zevraḳı

NE738 Oldı nice **faṣl-ı** bedīʿ u ẕarīf / Faṣl-ı bahārī gibi cümle laṭīf

2. senenin bölündüğü dört kısmın her biri, mevsim

S22 Ḳılur cūy-ı tīġ-ı firengī-miṣāl / Şitā **faṣl-ı** āyīne açup şimāl

S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı **faṣl-ı** bahār / Zemīn sebz ü ḥurrem zamān tābdār

S732 Ḫazān **faṣlı** seyr eyleyen anı der / ʿAceb ṭopraġı var ki altun biter

S733 Bu **faṣl** içre vardıḳ pederle aña / Ḳalem oldı vaṣfında destān-serā

S901 Kesilse n'ola tāki **faṣl-ı** bahār / Olur çünki tiryāk içün ḳatʿ-ı mār

S1264 Meger bāde-nūşāna **faṣl-ı** bahār / Tegerg eyledi ḥurde-i yaḫ-nişār

S1337 Ġurūr-ı gül ü revnaḳ-ı gülsitān / Geçüp oldıçün ḫūn-ı **faṣl-ı** ḫazān

S1342 Ḫazān **faṣlı** pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı nev ṣaldı köhne bahār

NE738 Oldı nice faṣl-ı bedīʿ u ẕarīf / **Faṣl-ı** bahārī gibi cümle laṭīf

NE1291 **Faṣl-ı** temūz irse olur şöyle serd / Gömgök ider cismini teʾsīr-i berd

NE1566 **Faşl-ı** bahār irmiş idi gülşene / Ḳāf ile ġayn idi ḥesāb-ı sene
NE2968 **Faşl-ı** bahār olmaġa ṭaraf-geşt / Olmuş idi ġayret-i bāġ-ı behişt
SE100 İtmege günbed-i naḫli ḥalkār / Eyledi **faşl-ı** bahārı miʿmār
SE102 İrişüp gāretī-i **faşl-ı** temūz / Ṣalar ol günbed-i pür-zīnete süz
SE353 Gül ṭonanması idüp **faşl-ı** bahār / Oḳudı gülşene ezhārı hezār
HH6 Māh-ı behmenle **faşl-ı** ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i ḫaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

3. bir kitabın ana bölümlerinden her biri

S91 Cemāli olup muṣḥaf-ı bī-miṣāl / Aña **faşl** ü āyāt idi ḫaṭṭ u ḫāl
NE844 Yaʿni o vādīde diyüp bir kitāb / Eyledüm aşlına göre **faşl** ü bāb
NE845 Çün bir iki **faşlı** beyāż eyledüm / Ṣafḥaların reşk-i riyāż eyledüm
SE1286 Ṣundılar destime bir ḫūb kitāb / **Faşlı** vuṣlat gibi hep fetḥü'l-bāb

4. (insan hayatının bölümleri bağlamında) çağ, dönem, zaman

SE1013 Bir iki mürġ-i gülistān-ı ṣafā / Eyledi **fasl-ı** cüvānīde nevā
SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı pür-tāb / Ḥükmini virse gerek **faşl-ı** şebāb
SE2556 Geh şu demlerde ki itmişdi ḫarāb / ʿAḳlı ser-ḫoş-i mey-i **faşl-ı** şebāb
HH2421 Aḫir ammā yetişdi **faşl-ı** şebāb / Virdi ḥükmin miṣāl-i cām-ı şarāb

5. (gramer terimi olarak vasl zıtlığında) ayırma

SE3488 **Faşl** u vaṣlı ola nā-bercā hep / Belī bal eyleye gāhī Ebī Leb

6. çözüm getirme, halletme

NE2341 **Faşl** u meʿārifle idüp berre-ver / Cevher-āver ekledür zīb ü fer

7. asıl, esas

NE2279 Bulmadın evvel ki **faşl-ı** feẕleke / Rāst gelür ol deme bu maʿreke

faşl eylemek [1] ayırmak ‖ halletmek

NE577 Menḳabet-i gerdişi aṣl eyledi / Çarḫ elemin başḳaca **faşl eyledi**

faşlu'l-ḫiṭāb [3] hak ile batılı ayıran hüküm ve kaza ‖ Kurân-ı Kerîm

NE3 Ser suḫan-ı nusḫa-i **faslu'l-ḫiṭāb** / Tāc-ı ṭırāzende-i ümmü'l-kitāb
NE2388 ʿĀleme her bir suḫanuñ bir kitāb / Ḥükmüñe dinse n'ola **faşlu'l-ḫiṭāb**
HH262 Ṭīġ-ı **faşlü'l-hitāb** ile ekşer / Maḳṭaʿa ermeden nizāʿı keser

faşş [3] yüzük taşı ‖ mühür yüzüğü

NE1593 Şoñra iḫāṭa idicek müʾminīn / Oldı ʿadū zehrini **faşş-ı** nigīn
SE2464 Oldı ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i kerem / Küremā ṣaffına **faşş-ı** ḫātem
HH1758 Gevher-āsā o şehr-i ḫuld-āyīn / Sīm-dīvāra içre **faşş-ı** nigīn

faşş-ı fīrūze [1] firuze taşı

HH2244 Düşdi bir kūha ʿāḳıbet güẕeri / **Faşş-ı fīrūze** gibi sebz ü ṭarī

fāş itmek [1] açığa vurmak, ortaya çıkarmak

HH1663 Kimseye **idemezdi** rāzını **fāş** / Cāna kār itdi fikr-i sīne-ḫırāş

fāş olmaḳ [2] ortaya çıkmak; bilinir, konuşulur olmak

SE178 **Olmadın** ṣubḥ-ı ḳıyāmet **fāşı** / Eyle bīnende bu ben ḫuffāşı
HH924 Līk **fāş olıcaḳ** bu rāz-ı nihān / Ḳahr ide ḳorḳarın ki şāh-ı cihan

Fāṭıma [1] Hz. Muhammed'in soyunu devam ettiren kızı

HH128 Oldı üç bendi zerr-i şāfīden / Ḥażret-i **Fāṭıma** Ḥüseyn ü Ḥasen

Fāṭımiyyūn [1] 909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Şiî devleti, Fâtımîler

SE1690 **Fāṭımiyyūn** ālāyından Ḥākim / Mışra müstevlī idi vaḳtā kim

fātih [1] fetheden, ülke alan ‖ Gazneli Mahmud

HH1513 Ḫaşm ü ʿuzza ʿadū-yı lāt oldı / **Fātih-i** deyr-i sümenāt oldı

fātiha [3]

1. başlangıç, giriş

NE195 Besmele-i **fātihā-i** serveri / Ḫātime-i defter-i Peyġamberi
SE123 Dinilür mi hīç o ders-i cāngāh / Ki ola **fātihası** bismilgāh

2. Kur'ân-ı Kerim'in birinci suresi

NE788 Destüm açup çün ṣuḥuf-ı fāyiḥa / Oḳudum iḫlāṣ ile bir **fātiḥa**

Fātiḥü'l-ebvāb [1] kapıları açan, Allah

HH2657 Buldılar ihtidā-yı rāh-ı ṣavāb / Ḳıldılar şükr-i **Fātiḥü'l-ebvāb**

fāyıḳ [2] üstün, yüksek

SE2600 Büseler virdi ki cana lāyıḳ / Ṣundı laʿl-i lebi şehd-i **fāyıḳ**
SE1687 Ḫāl çoḳdur süḫan-ı **fāyıḳda** / Ṣanʿat ammā ki maḥal-ḫānlıḳda

fāyiḥa [1] güzel kokulu

NE788 Destüm açup çün ṣuḥuf-ı **fāyiḥa** / Oḳudum iḥlāṣ ile bir fātiḥa

Fāyiżī [1] tezkire yazarı ve divan şairi Kafzâde Fâizî (ö. 1031/1622)

S431 O ser-çeşme-i ḥikmetüñ fāyiżi / Kümeyt-i süḫan Rāyiżī **Fāyiżī**

fayṣal bulmamaḳ [1] hükme varmamak, sonuç bulmamak

SE1581 Tīz iken ḫançer-i bürrān-ı ecel / **Bulmadı** tār-ı tereddüd **fayṣal**

fāż {fażż} [7] dağılmış, açık ‖ bol, çok

SE607 Buldı bu ʿālemin ehl-i ḫıredi / Feyż-i **faż-ıla** ḥayāt-ı ebedī

fāżıl [7] faziletli, iyi ahlak ve erdem sahibi

NE1981 Olmuş idi yaʿni hevādan geçüp / **Fāżıl-ı** ʿālem-i ʿulemādan geçüp
SE641 ʿİlm-i ḥikmetde ḳavī **fāżıl** idi / Heyʾeti naḳış iken kāmil idi
SE707 Ḫusrev-i Cem-meniş ü ʿādil idi / Kāmil ü **fāżıl** ü deryā-dil idi
SE1296 Geldi bir **fāżıl-ı** ifżāl-penāh / Gün ṭoġup gitdi o dem şām-ı siyāh
SE3051 Her ḳaçan kim ilişürdi dem-i ʿaşr / **Fāżıl-ı** ʿālim olurdı cem-i ʿaḳr
HH478 Ṣābıḳā gerçi ol zebūn ü figār / Bir ḳavī **fāżıl** idi ehl-i veḳār
HH801 Bu arada o **fāżıl-ı** ʿālī / Edrine şehrine olur vālī

fażīlet [2] meziyet, hüner, marifet, ilim; güzel ahlâk, yaradılıştaki güzellik, insanda iyilik yapmaya ve kötülükten kaçınmaya olan devamlı ve değişmez eğilim, güzel vasıf

NE3141 Daḫl-i suḫan ʿarż-ı ẓarāfet midür / Yā ġaraż iẓhār-ı **fażīlet** midür
SE2410 Hiç seḫā gibi **fażīlet** olamaz / Böyle ʿayb örtücü ḫılʿat olamaz

faż̧l [38]

1. ilim, irfan, hüner

S158 Virüp **faż̧l** ile rütbe-i Cāḥiẓi / Anı ḳıldı ol maḥfilüñ vāʿiẓi
NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḥr u ber-i **faż̧l** u hüner
NE855 **Faż̧l** ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı rūm
NE872 **Faż̧l** u maʿārifden olan dost-kām / İtdi felek farḳına ḍarb-ı ḫıyām
NE1140 Eyledi beş beyt ile **faż̧lın** ʿayān / Ḫamsesine oldı berāʿat hemān
NE1160 **Faż̧lı** ḥaḳīḳatde ʿayāndur yine / Gevher-i yektā-yı zamāndur yine
NE1398 Ey ki ḳılup ḳahr ile teẕlīl-i nefs / İtmek uman **faż̧l** ile tekmīl-i nefs
NE1537 Çoḳ mıdur insan gibi aṣl-ı şerīf / **Fazl** ile olsa gül ü mülden laṭīf
NE1661 **Faż̧lı** velī ẓāhir idi gün gibi / ʿAḳlı Risṭo işi Mecnūn gibi
NE1793 Gerçi ki **faż̧l-ı** beşeri bī-ḥesāb / Yazdılar aḫlāḳda nice kitāb
NE2105 Olmuş idi belki o ferḫunde-zāt / **Faż̧l** ile çoḳ hem-ser-i ʿAynü'l-ḳuḍāt
NE3130 Līk yine olamadum denk aña / Ġālib idi **faż̧l** u keremde baña
SE79 **Faż̧lı** mecmūʿ asıdur çarḫ-ı eṣīr / Yazdı her ṣafḥasına bir taṣvīr
SE185 Mekteb-i **faż̧lına** irse Mūsā / Göricek olurıdı aña ʿaṣā
SE186 Oldı ʿİsā gibi ṣāḥib-kelime / Bāb-ı **faż̧lından** anuñ bir kelime
SE422 **Faż̧lınuñ** baḥrı degil ḳaʿr-nümā / Ḥikmetinde müteḥayyir ʿuḳalā
SE715 Rāyet-i **faż̧lı** irüp ʿayyūḳa / Sāye ṣaldı meh-i zer mancūḳa
SE1459 Bulmışam ʿaḳdime lāyıḳ zeni ben / Umarum **faż̧l** u kerem Mevlādan
SE2106 Ṣoḥbetüñ baña da oldı meşʾūm / **Faż̧l** u iḥsāndan itdi maḥrūm
HH164 Sebaḳ-ı **faż̧lına** idüp tedbīr / Güdecek eyledi yerāʿanı tīr
HH259 Maʿden-i luṭf dergeh-i keremi / Ḫırmen-i **faż̧l** ṣafḥa-ı ḥaremi
HH424 ʿİlm ü **faż̧l-ı** müsellem-i ʿālem / Naẓm-ı cān-perverīni ḫod diyemem
HH573 Biri kim **faż̧l** ile mübāhī idi / Maḫlaṣı şiʿrde Siyāhī idi
HH580 Ṭālib-i ʿilme virdi ḳuvvet ü fer / Kesb-i **faż̧l** eyledi dımışkīler
HH581 Merḥabā idi ism-i sāmīsi / Feẕlek-i **faż̧l** idi esāmīsi
HH868 Pertev-endāz-ı āsumān-ı yaḳīn / Neyyir-i **faż̧l** yaʿni Bedrü'd-dīn

2. lütuf ve kerem

NE1548 Nice velī var ki olup **faż̧l-ı** Rab / Meh gibi bulur beden-i mükteseb
NE1833 **Faż̧l-ı** taḳaddümle ciger-ḫūn idi / Nāmını güm ḳılmaġa meftūn idi
NE1906 Şimdi nice nikbetī ḫᵛānendeler / **Faż̧l** u maʿārifle muṣannif geçer
NE2071 Şaḳla Ḫudāyā bizi **faż̧luñla** sen / Eyleme ṭaʿʿān ile laʿʿāndan
NE2284 İstemeyüp ḥükmünü ḳız cānibi / Dir ki eyā **faż̧l** u hüner şāḥibi
SE665 ʿAyn-ı ʿilm eyledi **faż̧l-ı** hādī / Kelime olsa ʿaceb mi ādī
SE2487 Görelüm itmez-ise anı dirīġ / **Faż̧lı** ẓāhir ola mānende-i mīġ

3. ilim, irfan ‖ lütuf ve kerem

HH88 Ol ġarībi ḳoma ḫazīn ü melūl / Eyle mihmān-ı ḫᵛān-ı **faż̧l-ı** Resūl
HH245 Ḳalbi baḥr-ı muḥīṭ-i **faẓl** ü hüdā / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser dünyā
HH115 Ḫıżr kim maʿrifet-şiʿār oldı / Ḫᵛān-ı **faż̧lında** ābdār oldı

4. fazlalık, aşırılık

NE2691 Ḳavli anuñ **fazl-ı** sükūt u menām / Bunlar ise uyḫuyı eyler merām
SE509 Līk mānende-i serv ü şimşād / Nevber-i **faż̧ldan** oldı āzād

fażl-penāh [1] fazilet sığınağı; faziletin koruyucusu
HH423 Şāh-i maʿnī-sipāh-ı **fażl-penāh** / Yaʿnī Nevʿī Efendi

fażla [2] daha çok, gereğinden çok, aşırı
NE2719 Mülzem olup ol dahī itdi sükūt / Bundan anuñ **fażlası** buldı şübūt
HH2221 Olmaya **fażla** meyli ile fużūl / Vara öz ḥāline ola meşġūl

fażż [1] huysuz, kaba
SE2295 Vaṣf-ı ġılżetde olındı taġlīz / Tünd olup olma ṣaḳın **fażż-ı** ġalīz

fedā, fidā [4] gözden çıkarma, uğruna harcama, bir kimsenin uğruna verilen, harcanan şey
S113 **Fedā** cān u dil ḫażret-i ḥaydere / İmām-ı hüdā sāḳī-i Kevṣere
HH353 ʿAḳl ü ṣabr u ḳarār u zühd ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna **fedā**
HH1951 Dil-i zārum olup fedāyī-vār / İtdi cānı **fidāyi** ġamze-i yār
HH2161 Buna ḳan dökmeden olur dermān / Kebş-i cāndur **fidā** içün ḳurbān

fedā eylemek/itmek [9] gözden çıkarmak, uğruna harcamak, vermek, kıymak
S385 Żarūrī idüp iltizām-ı ḫarāc / Bu ṣulḥa **fedā eyledi** taḫt u tāc
NE1044 **Eyledi** naḳdīne-i ʿömrin **fedā** / Saña ʿömürler vire bāri Ḥudā
NE2845 İtmege bir gör yüz er ile ṣafā / ʿAvreti oġlanı **ider** hep **fedā**
NE3127 Kendi o gün eyledi terk-i ġıdā / Yek-be-yek **itdi** ikisinde **fedā**
SE1150 Gāh ider pādişeh dehri gedā / Bir gedāya geh **ider** anı **fidā**
HH1181 Biñ yaşasın ol ādemī dil-ber / Ki **ide** ʿāşıḳa **fedā-yı** peder
HH1357 Taleb itsem **feda iderler** cān / Ḳoç yigit gibi olmaġa ḳurbān
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre mest-i bī-pervā / Yoluna baş ü canın **itdi fedā**
HH2353 Çünki gerdūn anı **fidā itdi** / Rūzigāruñ yavuzlığı gitdi

fedāyī [3] bir ülkü uğruna tehlikeli işlere girişerek canını esirgemeyen kimse, serdengeçti
NE1852 Ġamze gibi tünd ü **fedāyī** imiş / Ḫançeri nebtīz ki göz görmemiş
HH1171 ʿĀḳıbet ol iki zebūn ü figār / Oldılar ye'ş ile **fedāyī-vār**
HH1951 Dil-i zārum olup **fedāyī-vār** / İtdi cānı fidāyi ġamze-i yār

fedāyilik [2] fedaice davranış, serdengeçtilik
NE1822 Şöhre-i şehr oldı çü Ṭāyılıġı / Vird-i zebān oldı **fedāyiliġi**
HH1975 Nār-ı süzān idüp hevāyiliġi / Gösterürdüm saña **fedāyīliġi**

fehm [2] anlama, anlayış, kavrama
SE738 İctihād-ile olur merdüm pāk / Zer-i sencīde-i **fehm** ü idrāk
SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i **fehm** ü rāyı / Gör ne dir kār-ı cihān-ārāyı

fehm eylemek/itmek [14] anlamak, idrak etmek ‖ farketmek
NE1073 Ḳıymetini bilmeyene itme ṣarf / Nükteyi **fehm itmeyene** atma ḫarf
NE1077 Cāy-ı suḫan yoḳ suḫanuñda senüñ / Ḳadrini **fehm itmededür** söz anuñ
NE1342 Buldı nice ḫāṣṣadan imtiyāz / **Fehm ider** ol nükteyi erbāb-ı rāz
NE1654 Kişi metāʿı ne bilür tengde / **Fehm idemez** kim ki degil rengde
NE2073 ʿAybını **fehm iden** olur ʿayb-pūş / Būy-ı meyi ṭuymaz olan bāde-nūş
NE2862 **Fehm idemez** içmiş iken şerbetin / Rūm ili ṭorlaḳlarınuñ ḳıymetin
SE50 Nazaruñ eyle ʿAṭāyī vālā / Bunı **fehm eyle** yürü icmāla
SE163 Beyyināt ile olurken işbāt / Belki **fehm eyler** iken ḫayvānāt
SE288 **Fehm ider** bu süḫānı ʿāḳıl olan / Tercemānı nider ehl-i dil olan
SE291 Güneşin cirmiyile sürʿatini / Fikr iden **fehm ide** māhiyyetini
SE472 Göricek mihr ü muḥabbet dersin / ʿIşḳ n'eydügini **fehm eylersin**
SE1233 Ebʿadu'llāh ki ola ḥākim-i şerʿ / Ne bile aşl ü ne **fehm eyleye** ferʿ
HH1367 Ġarazın **fehm idüp** ṣadāsından / Marażın añların çerāsından
HH2113 Oldı maḥfūẓı ser-be-ser menḳūl / Nükte **fehm itdi** añladı maʿḳūl

fehm olmaḳ [4] anlaşılmak
NE1104 Şiʿr ile **fehm oldı** kelām-ı Ḥudā / Şiʿri şiʿār eylediler evliyā
NE1501 **Fehm olamaz** rütbe-i ʿilm-i ricāl / Ḥāl gerek vaṣf idemez anı ḳāl
SE788 **Fehm olınmazsa** eger istiʿdād / Ḥāṣıl olmazdı o dergāhda murād
SE933 **Fehm olınmadı** ne mebde'ne me'āb / Bilmedik hīç nereye gitdi cevāb

feke {fike} [1] düğüne davet edilecek kimseleri bir takım tekerlemelerle çağıran kadın, okuntucu
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir **feke** / ʿĀlem içinde er odur er sike

fekk, fekke [1] çene
SE1990 Ḫayr-ḫāhuñ **fekke-i** her kāruñ / Ḳılıcuñ bende-i cānibdāruñ

fekk-i aʿlā [2] üst çene

SE1180 Kendüsi gerçi görinmez ammā / **Fekk-i aʿlāsı** durur ḫaşma fenā
SE1181 Çalınurdı ḳılıcı Seffāḥuñ / **Fekk-i aʿlāsı** gibi timsāḥuñ

fekk-i kelām itmek [1] söz açmak

SE1023 Nā-gehān arada bir merd-i benām / K̄ise-i sırdan **idüp fekk-i kelām**

felāḫ [2] kurtuluş, selâmet, mutluluk

S1442 Bu yoldan baña yoḳ ümīd-i **felāḫ** / Duʿādan unutmasun ehl-i ṣalāḥ
SE884 Öldürüp nefsini tā bula **felāḫ** / Mevt için cān çekişür ehl-i ṣalāḥ

felāḫan [1] taş atmaya yarayan araç, sapan

HH256 Pāk gevherle tartılan ahcār / Oldı seng-i **felāḫan-ı** idbār

felāket [3] musibet, büyük bela, afet ‖ talihsizlik

HH2449 Çün **felāketde** oldılar hem-ḥāl / İtdi āġāz taʿneye erẕāl
HH2464 Ṣabr ḳābil **felākete** ammā / Müşkil olur şemātet-i aʿdā
HH2531 Acıdum derd-mende ġāyet ile / Ḥayfdur ölmesüñ **felāket** ile

felāket-zede [3] felakete uğramış kimse

NE2166 Zevc ola çün böyle **felāket-zede** / Neylesün ol olduġiçün ortada
SE1355 Geldi dīvānına bir gün anuñ / Bir **felāket-zedesi** devrānuñ
SE3390 Geldi maḥlūl işidüp anda hemān / Bir **felāket-ẕede** ḳallāş-ı cihan

Felātūn [3] İslâm felsefesi üzerinde önemli tesirleri olan ilkçağ Yunan filozofu, Platon

NE664 Meydür o hoş neşve-i ferḫunde-zāt / Sırr-ı **Felāṭun-ı** ḫum-ı Sumenāt
NE188 Söyleye ey kilk-i bediʿu'l-maḳāl / Mihbere ḫumında **Felaṭūn-miṣāl**

Aşağıdaki tanıkta kelime akıl ve hikmet sahibi kimseler bağlamında kullanılmıştır.

NE2084 ʿAḳla uyan nice **Felātunlar** / Vādī-i taḥḳīḳde Mecnūnlar

felek [112] gök, sema ‖ talih, baht, kader. Eskilerin inancına göre her bir gök cismine mahsus bir gök tabakası ki dokuz adet olup sekizincisinin sabitlere mahsus ve dokuzuncusunda yıldız bulunmadığına inanılırdı. Batlamyus sisteminden çıkarılan bir düşünceye göre, dünya evrenin merkezidir. Dünyayı iç içe geçmiş dokuz kat felek çevreler. Dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Eskiden, kaza ve kadere itiraz edemeyen şairler, dünyada olup biteni feleğe isnat etmişlerdir.

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda döner cām-ı **felek** / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek
SR4/1 Sāḳī **felegüñ** cevri idüp cānuma kār / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan bī-zār
S88 **Felek** feyż umup itdi andan ḥicāb / N'ola girse aralarına seḥāb
S123 **Felek** secde-i şükre vardı meger / Başından yuvarlandı iklīl-i zer
S126 Olup necm-i raḫşende-i mānend-i ḫāl / **Felek** oldı ḫaşḫaşı ʿanber-miṣāl
S195 Nücūm-ı **felek** ḫākinüñ rīzesi / Güneş ḳaṣrınuñ kemter āvīzesi
S235 Rivāḳ-ı **felek** bezmgāh-ı sürūr / Bisāṭ-ı zemīn ḫ̆ābgāh-ı ḥużūr
S274 İrişdi semāvāta efġān-ı kūs / **Felek** oldı pür-nāle kazġān-ı kūs
S450 Olup berg-rīz-i sitem sermedī / **Felek** bülbül-i cānı söyletmedi
S469 Bu zāl-ı **felek** virmeyüp kāmını / Tehī ḳodı İskenderüñ cāmını
S483 **Felekden** şu kim luṭf u iḥsān umar / ʿAdūdan dil-i zāra dermān umar
S641 **Felek** olsa muḥtāc-ı feyżi ne var / Ki sāḥilde şu ḳullesidür ḥişār
S642 Ne ḳulle ḫum-ı bāde gibi metīn / Yanında **felek** ḳulle-i kemterīn
S679 Beden burc-ı ābīye olmuş me'āb / Kemerler çıḳarmış **felek** anda āb
S711 Dikilmiş ṭuran ḳulle-i aʿẕamı / **Felek** dūşunun cāme-i muʿlemi
S816 Murād üzre devr itdi çarḫ-ı **felek** / İçilür getür bāri üç günlicek
S992 Derūnı ḳadeḥ gibi bī-reyb ü şek / Aña cümle maʿlūm-ı rāz-ı **felek**
S998 Der-i Cemde eski emekdār miş / **Felek** gibi ḳoca güneh-kār imiş
S1022 **Felek** gibi ḳat ḳat bināsı anuñ / Cinān gibi dil-keş hevāsı anuñ
S1056 Girüp heft bendekle çarḫa melek / Düşe ḫake raḳş itmeden nüh **felek**
S1074 **Felek** gördi her ferdi nālān ider / Dögüp sīne aḫterden efġān ider
S1101 İdüp māh-ı bedri gümüş āyine / **Felek** itdi tebdīl-i ṣūret yine
S1110 **Felek** ṭurma şaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler izin kūy-ı yāre giden
S1149 Seḥer keff-i şābūn-veş olup ʿayān / **Feleklerde** göz yumdılar aḫterān
S1301 Zemīn ü zamān oldı pür-tef ü tāb / **Felek** az ḳaldı ki ola ḫarāb
S1384 **Felek** ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı sebū / Cemūñ menzilinde bitürdi kedū
S1453 Muḥabbet ʿaceb genc-i nā-yāb imiş / Yedi ḳat **felek** aña serdāb imiş
S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile **felek** ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele ʿarş-ı **felege** feyż u nūr
NE135 Şeş-cihet ü nüh **felek** oldı ʿayān / Birligine oldı şehādet-künān
NE247 Leyle-i ʿıyd idi o gice meger / Geydi **felek** nūr ile bayrāmiler
NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar nüh **felek** / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek

NE260 Sürʿat idüp raḫş ile mānend-i berḳ / Eyle **felek** fülkini envāra ġarḳ
NE282 İtdi debīr-i **felege** iltifāt / Ḳıldı anı defterī-i vāridāt
NE285 Ḳıldı saʿādetle o sulṭān-ı dīn / Rūyini şemʿ-i **felek-i** çār-bīn
NE289 Vardı şeşüm maḥfele ol āfitāb / Eyledi saʿd-i **felegi** feyż-yāb
NE293 İtdi şevābit **feleginden** güẕār / Hem-çü nesīm ü ṭaraf-ı lāle-zār
NE313 Āb u żū ẕürefā olup bī-sükūn / Olmuş imiş ṭaşt-ı **felek-veş** nigūn
NE344 Ol **felege** çāre mükemmeldür ol / Ḥāmil-i ḫurşīd-i feżāʾildür ol
NE360 Çarḫa çıḳup ġulġule-i kerre-nāy / Ṭās-ı **felek** oldı muʿallaḳ derāy
NE499 Pür-varaḳ-ı sebz idi her naḫl-i verd / Ḳavladı gūyā **felek-i** lācüverd
NE364 Cūşiş-i ʿaskerle zemīn bī-sükūn / Semm-i sütūrıyla **felek** ḳīr-gūn
NE500 Ṣunmuş elin nahl-i dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı **felekde** mehüñ elmāsına
NE362 Çarḫa irüp bayrak-ı cünbüş-künān / Eyledi çāḳ nesri **felekden** remān
NE525 Cām-ı **felek** olmuş iken ser-nigūn / Olmadı bir reşḥa-i kemter birūn
NE591 Kāḫ-ı **felek** ḳaṣr-ı Züleyḫā miṣāl / İtdi nice Yūsufa nīreng ü āl
NE668 Ḫum mı yāḫūd menzil-i ḫūrşid mi / Ya **felek-i** kevkeb-i Nāhīd mi
NE704 Kimseye yoḳdur **felegin** ḫürmeti / Biz dahi fevt itmeyelüm furṣatı
NE707 Ḳaṣr-ı **felek** meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i mey-i ẕevḳ idi
NE748 Şükr-i Ḫudā az degil ḳudretüñ / Farḳ-ı **felekde** ʿalem-i rifʿatüñ
NE872 Fażl u maʿārifden olan dost-kām / İtdi **felek** farḳına ḍarb-ı ḫıyām
NE883 Cāhına nisbetle degil berḳgāh / Geşt-i **felek** ḫırmen-i ḫūrşīd ü māh
NE913 Ṭāḳ-ı **felek** deyr-i mükāfātdur / ʿAynını göstermede mirʾātdur
NE928 Devlet-i sulṭān-ı **felek** bārgāh / Olmaġa pāyende gerekdür sipāh
NE961 Ceẕb idüp anı **felege** tāb-ı ḫūr / Oldı hevā menzīline rāhber
NE1137 Ṭās-ı **felek** gulguleden iñledi / Gökde hilālüñ ḳulaġı çekildi
NE1227 Ḳudretine göre degil berḳgāh / Devlet-i şāhān **felek-i** bārgāh
NE1243 İtme ḫaḳāret naẕarın ʿāleme / Mūr-ı zaʿīfe **felek-i** aʿẓāma
NE1253 Ḳudretine göre degil berḳgāh / Devlet-i şāhān **felek-i** bārgāh
NE1315 Ḥāṣılı devr-i **felek-i** bī-ḳārar / ʿAḳsini iẕhār ider āyine-vār
NE1336 Mihr-i **felek** gibi cihān-dīdeler / Müttefiḳ olup bunı taḫḳīḳ ider
NE1461 Ḥikmeti gör ḫusrev-gitī penāh / Şāh-ı Süleymān-ı **felek-i** bārgāh
NE1468 Ṣaldı şu üzre aña seccāde fülk / **Felekde** deryā idi deryāda fülk
NE1586 Māh-ı **felek** yaḳmaġa andan çerāġ / Yüreġi yaġın eridüp oldı dāġ
NE1591 Aldı evāniyi nice nā-sipās / Çarḫ-ı **felek** başına geydürdi ṭās
NE1597 Ol gün olup rūy-ı hevā rūşenā / **Felege** yem itdi rūşen āşinā
NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü cihān-baḫş idi / Māh-ı melek ḳadr u **felek** raḫş idi
NE1898 Gerçi ki cān virdi velīkin **felek** / Eyledi iḥyā adını ḫaşre dek
NE2484 Zāl-ı **felek** gibi cihān fitnesi / Nice cihān fitnesi cān fitnesi
NE2532 Bir keçi baṣdurmasıdur bī-nemek / Kim cigerin bile ḳurutmuş **felek**
NE2597 Ṭāliʿ i gör kim **felek-i** bī-emān / Çoḳ görür anlara bu zevḳı hemān
NE2697 Ḳurmaġ içün çādır-ı ʿıyş u ṣafā / **Felek-i** sīmīni ṭurur ber-hevā
NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki mihr-i **felek** / Sāgar döndürdiler aḫşāma dek
SE71 Ḥamdini itmese mürgān-ı **felek** / Ola her rīşi ḫalīde-nāvek
SE161 Oynadur bir iki gün gerçi **felek** / Çekilür perde-i ġayba giderek
SE192 **Felegüñ** olmaġıla ẓıllı girān / Sāyebān oldı seḫāb-ı nīsān
SE235 Zevraḳın baḫr-ı **felek** eyledi güm / Yayılı düşdi şu üzre encüm
SE246 Muntaẕırdur saña sükkān-ı **felek** / Hep dönüp ṭurmada ervāḥ-ı melek
SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü melegi / Geçdi sürʿatle ṭoḳuz ḳat **felegi**
SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir giderek / Tek ü tenhā ne melek var ne **felek**
SE324 Sāye-i ʿadlidür ol dādāruñ / ʿAybın örten **felek-i** ġaddāruñ
SE339 Debredüp Zühre **felekden** sāzı / Raḳsa ḳor yerde ḳadeḥ-perdāzı
SE489 Her şerāre ola bir necm-i hüdā / Vire ḫurşīd-i **felek** gibi ziyā
SE498 Ḳodı bu ṭāḳ-ı fenāda bir nām / Nite kim ḳaṣr-ı **felekde** Behrām
SE722 Şād-kām oldı o nā-kām-ı **felek** / Gitdi şevḳ-ıla duʿā eyleyerek
SE875 Kibr-ile ṣıġmaz-iken dünyāya / Geçinürken **felege** hem-pāye
SE1149 Anı çün arḳasına ala **felek** / Güç olur ṭāliʿ ile söyleşmek
SE1430 Nefes eylerse eger himmet-ile / Uçururlar **felege** devlet-ile
SE2024 Görmedi miṣlüñi bir daḫı **felek** / Yigit olınca senüñ gibi gerek
SE2078 Nūr-baḫş-ı **felek-i** himmet idi / Luṭf aña lāzım-i māhiyyet idi
SE3278 Göklere çıḳsa eger māh gibi / Yol bulurdı **felege** āh gibi
SE2325 İnmedi ḫāke **felekden** bārān / Ḫākden çıḳmadı berg-i reyyān
SE2431 Mülk-i ḫaḳdur götüri ḫāk-i **felek** / Neñ var arada taṣarruf idecek
SE2465 Gūyiyā naḳş-ı zemīn-i pūlād / Ḳodı eyvān-ı **felekde** bir ad
SE2480 Berg-i ter deñlü degilken bī-şek / Naẕar-ı himmet-i Ḫātemde **felek**
HH16 Genc-i ḥikmetle nüh **felek** ṭoldı / Tīġ-ı Behrām aña ṭılısm oldı
HH48 Şeş-cihet nüh **felek** ḳamū fāni / Vech-i Rabbdur beḳāyā erzānī
HH103 İtmedi devlet-i cihānı penāh / **Felege** arḳa virmedi ol māh

HH134 Sefer itdi bediʿ-i rūşen-çehr / Ṭoġdı māh-ı **felek** çü nūrü'd-dehr
HH199 Ḫādim-i pīşgāhı hūr ü melek / Bir füsūskārı pīş-taḫta **felek**
HH201 Kehkeşān süddesiyle leb-ber-leb / Kemer-i ṭāḳına **felek** ḳāleb
HH300 Geldi şol-deñlü bezme istīnās / **Felek-i** ḥīlekāra düşdi hirās
HH381 **Felegüñ** vaḳt-i ṣubḥ-ı pür-nūrı / Saña yetmez mi ṭāḳ-ı kāfūrı
HH1009 Çarḫ-ı bī-mihr eyledi didügin / Yirde buldı **felekde** istedügin
HH1197 Bī-tereddüd aña idüp beyʿat / İdeler ḫusrev-i **felek** rifʿat
HH1261 Cāmesi sebz-i ter **felek-vārī** / Neyyir-i pür-eşiʿʿa dīdārı
HH1447 Nerdübān-ı şuʿāʿı çekdi **felek** / Revzen-i āfitābı yapdı melek
HH1844 Hiç **felek** ʿāşıḳa emān mı virür / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı virür
HH2382 Āḫir oldı **felekde** ebr-i kebūd / İtdi bu ṭāḳı lāciverd-endūd
HH2427 Meded itdi **felek** hevālarına / Rūzigār uydı muḳteżālarına
HH2472 O sütūn üzre gūyiyā gülek / Fülke-i çetr-i zer-nigār-ı **felek**
HH2510 Var idi keşt-i **felek-sāda** / Mihr ü meh gibi iki beg-zāde
HH2556 **Felegi** dögdi āb-ı cān-baḫşā / Güneş üstinde gūy-ı şemʿa-nümā
HH2673 Kām alup ol iki meleklerden / Ẕevḳi aşurdılar **feleklerden**
HH2761 Nūr-ı fikretle bu şükūfe-i şeng / **Felek-i** naẓma oldı Heft-Evreng
HE34 **Felekler** āyet-i şunʿiyle ḥamīd / Zemīn seccāde-i āb üzre sācid
HE91 **Felek** bir ejdehā-yı heft serdür / Yedi aḫter serinde mührelerdür
HE102 **Felek** güm ḳıldı fülk-i āftābı / Meger ṣıçratdı zencīr-i şihābı

felek-mesned [1] yüce makamlı, derecesi ve rütbesi yüksek olan

HH190 Ḫān bin Ḫān Şeh-i **felek-mesned** / Vāriṣ-i memleket ابا عن جد

felek-pāye [2] felek makamlı ‖ yüce

HH37 Zer-ger-i mihrden alur vāye / Hefte göngi meh-i **felek-pāye**
HH1551 İtdi ṣanʿatla ol fürū-māye / Pāy-būs-ı şeh-i **felek-pāye**

felek-seyr [2] feleği dolaşan, yürüyüşü hızlı, çabuk

SE250 Başlayup ḫidmete peyk-i raḥmān / Çekdi bir raḫş-ı **felek-seyri** hemān
SE3527 Neyyir-i ḳadri **felek-seyr** olsun / Āḫiri ʿaḳıbeti ḫayr olsun

felek-sīmā [1] yüce

SE2838 Yā ser-i taḫt-ı **felek-sīmāda** / Ḫāk u ḫūn içre yā zīr-i pāda

felek-tāz [1] koşan ‖ hızlı giden

NE298 Oldı cüdā şāh-ı **felek-tāzdan** / Bāz gibi kim ḳala pervāzdan

felek-tāze {felek-tāz} [1] bkz. 'felek-tāz' md.

NE255 Sen bu füyūżat ile mümtāzsın / Şāh-ı melek ḫayl-i **felek-tāzesin**

felek sāyine {felek-sā+yine} [1] feleği döndüren, hareket ettiren

NE1313 Perde çeküp farḳ-ı **felek** sāyine / Zülf gibi sāye iner pāyine

felsefe [1] hikmet ve marifet; ilahiyat, tabiiyat, riyaziyat, ahlâk, mantık gibi şubeleri bulunan büyük ilim

NE2085 **Felsefeden** esfele düşdi ḥakīm / Olmadı reh-bürde-i semt-i selīm

fem [3] ağız

S802 Ṭutup kāse-i reng-i laʿlīye **fem** / Dehānuñda misvākını ḳıl ḳalem
SE2404 Çeşmeye itdi ʿitāb-ıla ḫiṭāb / Ḫışm-ıla aḳdı **feminden** ẕehr-āb
SE2512 Ṭuydı maẓmūnını oldı mebhūṭ / Urdı Ḫātem **femine** mühr-i sükūt

fem-i ḫum [1] şarap küpünün ağzı

S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i ʿıyş azdur / **Fem-i ḫumda** ḫamyāzeden bāẓdur

fen(n) [20]

1. hüner, ilim, sanat

NE213 Dāʾire-i heyʾet iseʿaṣl-ı **fen** / Neyler anı ʿilmi yerinden gören
NE1332 Dil-berine ḳarşu olur naġmezen / Ḫāl ü ḫaṭı nüsḫa-i **fenn-i** fiten
NE1671 Şu gibi her vādīye rehvār-ı cüst / ʿĀrif idi ḥāşılı her **fenn** ü rüst
NE2098 Çoġı ferāset ile geçer ehl-i **fen** / Ādemi işte budur öldüren
NE2668 İkisi de **fennini** taḥḳīḳ ider / Defter-i aʿmālini taṭbīḳ ider
SE109 Görmeyen **fenn-i** fenādan varaḳı / Hece ṭaşından alur çaḳ sebaḳı
SE384 Kīmiya gibi ḫayālāt ancaḳ / Fihris-i **fenn-i** muḫālat ancaḳ
SE1393 Fitne **fenninde** büyük ʿallāme / Yaʿnī bir şaḫṣ-ı ḳaṣīrüʿl-ḳāme
HH2151 Nabż **feninde** inceden ince / Ḫāẓıḳ idi kitāb-ḫükmünce
HH309 Heft-Peyker ḫuceste nāmı idi / Nāẓımı şeyḫ-i **fen** Niẓāmī idi
HH421 Pīr-i rāhum kefīl-i irşādum / Pederüm niçe **fende** ustādum
HH900 Ḳader-endāz idi bahādur idi / Ḳabża **fenninde** miṣli nādir idi
HH2168 ʿĀṣıḳun yāver ü velīsisin / **Fenn-i** ʿışḳuñ Ebū ʿAlīsisin
HH2169 Marażum oldı fenn-i ʿışḳ-ı cünūn / Görmemişdi bu **fenni** Eflāṭūn

HH2169 Marażum oldı **fenn-i** ʿışḳ-ı cünūn / Görmemişdi bu fenni Eflāṭūn

2. hile, tuzak

NE2124 Nefs-i bed itmekde bize mekr ü **fen** / ʿĀḳil iseñ ḳaç yüri bed nefsden
NE2136 Gül gibi mestūreleri mekr ü **fen** / Gonca-veş āḫir çıḳarır başdan
NE2901 Nicesi mecrūḥ idi ol ḳışşadan / Eyler idi ḫāṭıra-i mekr ü **fen**
NE2966 Rişte-i mihr ile idüp mekr ü **fen** / Saḳız alurdı dehen-i ġoncadan
SE3342 Ḳullanur gāhī idüp merg ü **feni** / Depesin döge döge kūh-keni

fenā **[48]** gelip geçici olma, ölümlülük, yok olma, zeval bulma, [tas.] insanın kendinden ve bütün masivadan geçip vahdet denizinde boğulması, kulun Hak'ta yok olması

SR8/2 Efsürde idüp ābı ider bezmi müẕāb / El-ḳışşa **fenāyile** beḳā ʿışḳ iledür
SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i **fenā** yerdi
S50 Hevāya uyup nice bir hem-çü gerd / Bu deşt-i **fenāda** olam herze-gerd
S485 Bizi ṣıḳdı bu tengnā-yı sipihr / N'ola maṭlab olsa **fenā-yı** sipihr
S673 **Fenā** içre cūyā-yı sırr-ı vücūd / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd
S794 İrişsün beḳāya **fenā** içre dil / Anı ṣafḥa-i maḥv u işbāt ḳıl
S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr gerek / Mürīd-i **fenā** pīr-i perver gerek
S1387 Görenler kitāb-ı **fenādan** varaḳ / Hece ṭaşı levḥında alsun sebaḳ
S1394 Emel tārı pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı gösterür tāc-ı ehl-i **fenā**
NE91 Nūr-ı ḳurʾānīde-i ʿayn-ı ʿamā / Çehre-güşāyende-i naḳş-ı **fenā**
NE502 Ṭamladı gūyā ki bu tāḳ-ı **fenā** / Kāse ḳodı nergis ü gül cā-be-cā
NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir lisān / Cümle **fenā** ẕikri ile hem-zebān
NE639 Ḫāṣılı yoḳ cisr-i **fenāda** ḫużūr / Cāy-ı ḫużūr ister iseñ ḳıl ʿubūr
NE653 Dem-be-dem üftāde-i ṭāḳ-ı **fenā** / Meyde bulur ḫāsiyet-i mūmiyā
NE785 Kendi gibi ḳabri de ʿuryān idi / Faḳr u **fenā** anda nümāyān idi
NE786 Ehl-i **fenā** ḳabri nider türbeyi / Ḫāk-i **fenā** ṭutmaz imiş ḳubbeyi
NE875 Faḳr-ı **fenā** ehline yār u naṣīr / Münkesirü'ẕ-ẕühra muʿīn ü ẓahīr
NE117 Nīl-i **fenāda** pür olup ʿābirīn / Ber-ʿaḳabe oldı basīṭ-i zemīn
NE1526 Kimisi ne ḳubbe ṭutar ne binā / Ẓāhir ider ṣūret-i faḳr u **fenā**
NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile cünbüş-nümā / Dil kesilür irse ḫazān-ı **fenā**
NE1688 Ḫāṣılı göñlümce **fenāsın** görüp / Böyle fenādan içre ṣafāsın görüp
NE1688 Ḫāṣılı göñlümce fenāsın görüp / Böyle **fenādan** içre ṣafāsın görüp
NE1787 İtse bu eyvān-ı **fenādan** ḫırām / Baḳmaya ardına çü bedr-i tamām
NE2363 Bir var imiş yoġ imiş bir sābıḳā / ʿĀlem-i fānīde bir ehl-i **fenā**
SE57 Şemʿa-pīrā-yı şebistān-ı beḳā / Revnaḳ-ārā-yı debistān-ı **fenā**
SE64 Nūrı her zerrede zāhir ammā / Ḳanı tāb-ı naẓar-ı ehl-i **fenā**
SE108 Her varaḳ oldı bir icmāl saña / Cümlenüñ ʿāḳıbet-i kārı **fenā**
SE109 Görmeyen fenn-i **fenādan** varaḳı / Hece ṭaşından alur çaḳ sebaḳı
SE153 Geyse derviş nemedden efser / Farḳ ile ola **fenāsı** ser-ber
SE149 Ṣaplanup ḳalma ḫar-ı leng-āsā / Yolda ḳor ādemi bu cisr-i **fenā**
SE498 Ḳodı bu ṭāḳ-ı **fenāda** bir nām / Nite kim ḳaṣr-ı felekde Behrām
SE555 Bu ne sözdür bu ʿiyāẓen biʾllāh / Olasın ġarḳa-i girdāb-ı **fenā**
SE556 İdesin ʿömr-i ʿazīzüñi hebā / Olasın göz göre girdāb-ı **fenā**
SE627 Ger **fenāsın** görüp itse inkār / Gelür anuñ sözine āḫir-i kār
SE689 Ḫalḳa-i bezm-i **fenāda** her dem / Zīr ü bālā gözedür mi ādem
SE701 İndürür narḫına bāzār-ı **fenā** / Bildürür ḫāṣılı miḳdārın aña
SE883 Kime kim rehber olup nūr-ı hüdā / İde bu neşʿede taḫṣīl-i **fenā**
SE1180 Kendüsi gerçi görinmez ammā / Fekk-i aʿlāsı durur ḫaşma **fenā**
SE2458 İricek deşt-i **fena** seyl-ābı / Sāzikār olmaya hīç dūlābı
SE2718 Belini iki büküp bād-ı **fenā** / Gūyiyā olmış-ıdı bil dü-tā
SE2977 İy geçen baḫr-ı **fenāda** ġavvās / Dest ü pā urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
HH318 ʿIşḳ olur ʿāṣıḳa delīl-i **fena** / ʿIşḳ ider pādişāh-ı dehr-i gedā
HH370 Dil-i ehl-i **fenāya** yirler olur / Heft günbed yire ber-ā-ber olur
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı **fenā**
HH831 Yıḳılup ol ḫarābe-zār-ı **fenā** / Oldı nice defīneler peydā
HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra çekerdi mīl-i **fenā**
HH2465 Aldılar gülşen-i **fenādan** būy / ʿĀḳıbet ṭutdılar seyāḥate rūy
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi başda **fenā** / Cism-i şad-çāk gibi tende ḳabā

fenā bulmaḳ **[8]** mahvolmak, yok olmak, ölmek

S1463 Şu āvāre kim meyde olmuş ola / Yine ʿāḳıbet **bulur** anda **fenā**
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile bulmuş cilā / Yine ʿāḳıbet **bulur** anda **fenā**
NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı bahār / **Buldı fena** berḳ ü nevāteng-bār
NE1237 Cism-i **fenā bulsa** küvāre-miṣāl / Yine o şekl ile ider irtiḥāl
NE1515 **Bulmuş** iken ḫāk-i vücūdı **fenā** / ʿIşḳ ile sulṭānlıḳ ider bir gedā
NE1536 Gül ki **fenā bulsa** eşerdür gülāb / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür şarāb

NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki **virür** ḳubbe-i çarḫa **fenā**
SE469 Perde çün kim ṭutuşup **bula fenā** / Ẓāhir olur gözüñe nūr-ı Ḫudā

fenā gülbangı [1] beddua içeren mürettep dua, beddua gülbangı. Ayrıca bkz. ‘gülbang çekmek’ md.

HE89 Atup ṯīr-i duʿā nāvek-fikenler / **Fenā gülbangı** çekdi ḍarb-zenler

fenā irmek [2] mahvolmak, yok olmak

NE1825 Mevc-ṣıfat kellelere dāʾimā / Sāḥil-i cūdında **irerdi fenā**
NE2044 Var iken iki gözi mānend-i hā / Ṣıfr-veş **irmiş** idi birine **fenā**

fenā(ya) virmek [11] mahvetmek, harap etmek, yok etmek

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli **fenā verdi**
S18 Anuñla bu mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā / Yaḳup penbe-i cisme **virdi fenā**
S1321 Yine ḫāki nemnāk olup gülşenüñ / **Fenā virdi** şimşīrine sūsenüñ
S1376 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i cān-fezā / Sipihrüñ bu evżāʿı **virdi fenā**
S1528 **Fenāya virür** ṣad cihān-ı ġamı / Ki var her birinüñ birer ʿālemi
NE306 **Virdi fenā** ṣaʿṣaʿa-i nūr-ı zāt / Yandı vücūdında olan fāniyyāt
NE378 Bu ṣaʿab ammā ki taharrük-nümā / **Virdi** pençe zevraḳ-ı cisme **fenā**
NE1347 **Virse fenā** n’ola cihān-ı ġama / Būy-ı **fenā** gelmededür ādeme
HH468 İḫtiyārın hevāya virmiş idi / Naḳd-i ḳalbin **fenāya virmiş-idi**
HH611 Bir **fenā virdi** aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı dilden sedād ü ʿaḳl birūn
HE106 **Fenā vir** dirhemine aḫterānuñ / Gel altından gir üstinden çıḳ anuñ

fener, fenār [4]

1. içine mum veya lamba konan etrafı camlı ışık mahfazası

NE2536 Barmaġına od geçürüp yā hemān / Şemʿ idi işkembe **fenerde** hemān
NE585 Ḫarca sürüp niceyi lāri gibi / Mürde-çerāġ itdi **fenārlar** gibi

2. kulelere yerleştirilmiş ve yanıp sönerek gemicilere yol gösteren fener; deniz feneri

S532 Ḫalīc añdurur mācerāsın anuñ / **Fener** meyl-i ʿālem-nümāsın anuñ
S949 Sebūdan akındı aḳar dāʾimā / Boġazda **fenerdür** ḳadeḥ gūyiyā

ferʿ [4] bir asıldan ayrılan kolların her biri, kol, şube. Tanıklarda zıddı olan “aṣl” ile birlikte kulanılmıştır.

NE850 Yaʿni imām-ı ṭaraḳ-ı aṣl u **ferʿ** / Sürūr-ı seccāde-nişīnān-ı şerʿ
NE2393 Silsile peyvend-i ekānīm-i şerʿ / Mürsele-bend-i güher-i aṣl u **ferʿ**
SE1233 Ebʿadu’llāh ki ola ḫākim-i şerʿ / Ne bile aṣl ü ne fehm eyleye **ferʿ**
SE2452 Üşürürseñ o ġurābü’z-zerʿi / Gide ber-bād ola aṣl u **ferʿī**

fer(r) [10]

1. ışık, aydınlık ‖ zinet, süs

S531 Budur maẓhar-ı **ferr** ü İskenderi / Ki birbirine ḳoydı baḫr u beri
NE2341 Faṣl u meʿārifle idüp berre-ver / Cevher-āver ekledür zīb ü **fer**
NE2515 Çenber ile çehre-i bī-nūr u **fer** / Bir çeñesi baġlu ölüye döner
SE1087 Kime kim ḫaḳ vire **ferr** ü iclāl / Eyleye devlet ü ʿizzet iḳbāl
SE1230 Ḫalḳa ṣatsa ne ḳadar zīnet ü **fer** / Gülerek niceye alduñ dirler
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i ter / Mey-i gülgūn-ıla vir zīnet ü **fer**
HH178 Virdi ẕāt-ı şerīfi ziynet ü **fer** / Oldı ol levḥde nişānde güher

2. canlılık

SE439 İctihada var iken ḳuvvet ü **fer** / İḳtidā eylese ġayra ne żarar
SE2500 Kūşt derdi ḳomamış gürbede **fer** / Kendüni ceng ile urmaġ ister

3. kuvvet

NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i Cemşīd-i **fer** / Cem-meniş-i İskender vālā Güher

fer (ü tāb) bulmaḳ [2] canlılık ve parlaklığa sahip olmak

S1374 Dil efsürde iken **bulur fer ü tāb** / İçerden giyüp kürki mest-i ḫarāb
SE216 **Buldı fer** nūrı ile heft aḫter / Oldı eczā-yı vücūda cevher

fer şalmaḳ [1] parlaklaştırmak, güzelleştirmek

S218 **Şalup** nesl-i ʿOşmānīye zīb ü **fer** / Şeref virdi ol rişteye bu güher

fer virmek [10] parlaklık vermek, canlılık vermek

S121 Şebāngeh ki şāhenşeh-i bāḫter / Çerāġān ile ḳaṣrına **virdi fer**
S996 **Viren** bezme **fer** ḫüsn-i tedbīridür / Bu gün şanʿat-ı ʿışretüñ pīridür
S1130 **Virür** nūr-ı **fer** şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı māle geçmiş ayaġı anuñ
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / **Vir** efsürde cisme yine tāb u **fer**
NE973 Cebhe-i pür-nūrı **şalar fer ü tāb** / Çīni olur şaʿṣaʿa-i āfitāb
SE767 Dīde-i cāna **virüp** nūr u **feri** / Rāst-bīn eyleye her kec naẓarı
HH521 Kimisi dir ki şarf idüp nice zer / **Virelüm** ol żaʿife ḳuvvet ü **fer**

HH580 Ṭālib-i ʿilme **virdi** ḳuvvet ü **fer** / Kesb-i faẕl eyledi dımışḳīler
HH2103 Nūr u **fer virdi** bu köhen ṭāḳa / Gün gibi hep yayıldı āfāḳa
HH2121 **Fer virür** ruḥlarında nūr-ı cemāl / Mevc urur cebhesinde baḥr-ı celāl

ferāġ [8]

1. vazgeçme, bırakma, işten çekilme

SE267 Ġamdan āzād ḳılup virdi **ferāġ** / İtdi Keyvānı fürūzende çerāġ
SE3043 Eyleyüp gül gibi terṭīb-i dimāġ / Lāle-veş yoġ-idi sevdā-yı **ferāġ**
HE57 **Ferāġın** rāʿiż-ı ṭabʿuñ görürdi / Kümeyt-i ḫāme ayaġın sürüdi

2. rahat, eziyet ve kederden uzak

S392 Meger bir dem irişdi vaḳt-i **ferāġ** / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı bāġ
S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı **ferāġ** / Dükān-i dil öñüne çekmişdi āġ
S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü genc-i **ferāġ** / Güneş olmuş ol tekyede zer çerāg
S1184 Eger yaḳsa gündüz ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ şevḳını bulmaz ehl-i **ferāġ**
HH1841 Olub āzāde ḳalb-i ḫāżır ile / Seyr iderdi **ferāġ-ı** ḫāṭır ile

ferāġ eylemek/itmek [5] el çekmek, vazgeçmek

S265 Yine **eylemez** keşmekeşden **ferāġ** / Yeñildikçe itmez güreşden ferāġ
S265 Yine eylemez keşmekeşden ferāġ / Yeñildikçe **itmez** güreşden **ferāġ**
S461 Muġannī üfür nāyı **itme ferāġ** / Nefesle uyansun söyünmüş çerāġ
NE2089 Aña uyup ʿaḳldan **eyle ferāġ** / Mihr ṭururken yine yanar çerāġ
HH1011 Ṭoldı sevdā-yı salṭanatla dimāġ / Oġlınuñ māteminden **itdi ferāġ**

feraḥ [7] sevinç, iç açıklığı

S438 Ḥişār olmasa bezmgāh-ı **feraḥ** / Ḥarām ola isrāf-ı dürd-i ḳadeḥ
S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḥr-ı **ferāḥ** / Yine cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ
S948 Olur ṣufr-ı ḫāli kenār-ı ḳadeḥ / Ṭolularla olur ḥesāb-ı **feraḥ**
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḥī be-naḳş-ı ḳadeḥ / Be-feryād-ı mest ü be-eşk-i **feraḥ**
NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı **ferāḥ-ı** mā ʾa şūr u şaġāb
NE674 Ḫumlar olup baḫr-ı muḥīṭ-i **feraḥ** / Sanki anuñ bir ḳulaġıdur ḳadeḥ
HH1497 Gördiler kim biribirine uyar / **Ferāḥından** görüşdi ol iki yār

feraḥ-be-feraḥ [1] çok mutluluk verici, çok iç açıcı

NE974 Fikr-i leb-i laʿli leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı **feraḥ-be-feraḥ**

feraḥ-yāb eylemek [1] iç açmak, sıkıntıyı gidermek, sevindirmek

SE135 Āsitānuñda **feraḥ-yāb** eyle / Secdegāhum der-i miḥrāb eyle

ferāḥ [5] geniş; açık

NE380 Cāyın idüp raḫnegeh-i seng-lāḥ / Başına teng oldı cihān-ı **ferāḥ**
NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın **ferāḥ** / Yırtıla çāḳ perde-i ḳaṣr-ı sımāḥ
NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i laʿli **ferāḥ** / Vaṣfına virdi anuñ berḳ ü şāḥ
SE2482 Kesb iderdi olup aña naẓır / **Feraḥ-ı** sīne ṣafā-yı ḫaṭır
HH1485 Çünki meydān-ı luṭfuñ oldı **ferāḥ** / Ḳıldı bu ʿabd-i kem-terīn küstāḥ

feraḥābād [1] sevinç veren yer, ferahlık yeri

HH236 Şenlik oldı ḫarābe-zār-ı ġumūm / **Feraḥābāda** döndi mülket-i Rūm

ferā'id-nişān [1] iz bırakmış, kalmış

NE65 Levḥ-ı saḥāyifde **ferā'id-nişān** / Bezm-i leṭāyifte cevāhir-feşān

ferāmūş itmek/ḳılmaḳ [2] hatırdan çıkarmak, unutmak

S873 Ḥabābın görünce göñül cūş ider / Ki ṭaġlarca derdin **ferāmūş ider**
NE3036 Tāze ʿasīr-i süḫanum nūş ḳıl / Bāde-i dīrīni **ferāmūş ḳıl**

ferāset, firāset [16] anlayış, idrâk, seziş

NE2077 Böyle **ferāset** saña eyler żarār / Çünki başīretle bir olmaz başar
NE2091 Aḳluñı cemʿ eyle dilā sen de gel / İtme **ferāsetle** dem-ā-dem ʿamel
NE2098 Çoġı **ferāset** ile geçer ehl-i fen / Ādemi işte budur öldüren
NE2116 Yek-be-yek anlara baḳup bī-ḥicāb / Ḥükm-i **ferāset** aña geldi şavāb
SE1366 Oldı insāna **ferāsetle** zekā / Lemʿa-i bāriḳa-i nūr-ı Ḫudā
SE1371 Kimde kim ola **ferāset** feresi / Rāʿiz ola aña feryād-resi
SE1374 Naẓarı eyledi tīr-i bürrān / Oldı ol tire **ferāset** peykān
SE1376 Görmese tīr-i **ferāsetde** eşer / "İttekū" dimez idi Ḫayr-ı beşer
SE1378 Görse bir şaḫṣı ḳaçan ehl-i naẓar / Ḫālini nūr-ı **ferāsetle** ṭuyar
SE1388 Ḥikmete ursa **ferāsetle** binā / Bulmaya mülki tezelzül aşlā
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı ruḫṣat var ise / Ḳadrüñi añla **ferāset** var ise
SE1413 Oldı ol demde **ferāset** lāmiʿ / Olmadı ḥükm-i ḳıyāfet żāyiʿ
SE2508 Fikri bu alsa **firāsetle** ḫaber / Virmesem böyle cüvān-merde keder
HH1114 Vālī-i şehr ehl-i ḥibret idi / Fāris-i ʿarṣa-ı **firāset** idi
HH1407 Kendüyi bilmiş ol **firāset** ile / Līk ṭuyurmamış nezāket ile

HH2527 Ḫūb idi dāniş ü ḳıyāfetde / Ferd ü kāmil idi **firāsetde**

ferāvān, firāvān [5] fazla, bol, aşırı ‖ sonsuz

SE404 Ṭutdum āḫır o kühen-daḫmeye rāh / İtdim ol baḫr-ı **firāvāna** şināh
SE410 ʿĀḳıbet olmadı żāyiʿ emelim / İrdi bir genc-i **firāvāna** elim
SE1628 Basmış üstine **ferāvān** kevri / Kevr ammā ki lisānü'ş-şevri
SE2354 İtdi iḥsān-ı **ferāvān** aña şāh / Oradan ḳıldı anı rūy-be-rāh
SE3412 Ṣanasın mürde idi cān buldı / Nā-gehān genc-i **ferāvān** buldı

ferāz [1] yokuş, çıkış

HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i nīşīb ü **ferāz** / İrdi bir sebze-zāra rāh-ı dırāz

ferc(e), fürce [7]

1. aralık, yarık, aralık ‖ fırsat

SE2207 Görse her ḳanda ki dīvār-ı ḥarem / Anda **fürce** gözedürmiş her dem

2. fırsat

NE404 **Ferce** bulup düşmen-i furṣat-ṭaleb / Ḥaymegehüñ yollarına girdi heb
NE2202 Manẓarasından Çelebi gāh gāh / **Fürce** bulup aña ider idi nigāh
NE2591 Bu arada ol iki hasret hemān / Vuṣlat içün **ferce** bulup ol zamān
SE2365 Ṭolaşur **fürce** bulup āzāde / Ezmedür başını anuñ çāre

3. dişi üreme organının dış kısmı, dişi üreme organı

NE2885 Ḥayli açıḳ ḳaḥbe-i nāmerd idi / Göti doñuz **ferci** gibi serd idi
HH345 İtme ol **fürceyi** teferrücgāh / Ki ola ġarḳagāh-ı ehl-i günāh

ferd [15]

1. şahıs, kişi, her bir insan

S1074 Felek gördi her **ferdi** nālān ider / Dögüp sīne aḫterden efġān ider
NE1158 Kendüye bu devlet ola muḥżar / Olmaya bir **ferde** müyesser bu ser
NE1891 Ṭuymaya bir **ferd** bu esrārı hiç / Olmaya o tār-ı emel pīç pīç
NE2500 Bendine düşmüş idi anuñ niçe merd / Aldamadıḳ ḳomadı ʿālemde **ferd**
SE275 Ḥarem-i ḳurba idüp vażʿ-ı ḳadem / Hīç **ferd** olmadı aña maḥrem
SE1506 Ser-keş olursa maʿāẕallah o merd / Ṭuramaz ḳarşu bilürsiz bir **ferd**
SE2858 Eyledi ḫaşm-ıla merdāne neberd / Ḳalmayınca ḫaşeminden bir **ferd**
HH1162 Hiç **ferd** olmadı o dem āzād / Şāh-ı Hurşīd ile meger Behzād
HH1414 Hiç bir **ferdi** itmedi āgāh / Gitdi pey-güm-künān çü nāvek-i āh
HE92 Ḳomaz bir **ferde** yārā-yı taẕallüm / İder bir demde yüz biñ ādemi güm

2. benzeri olmayan, tek

SE1164 **Ferd-idi** cāhı gibi ḳuvvet-ile / Himmeti ġālib idi ġāyet-ile
SE3216 Elif-i ḳadd-i ṣafā-perverdi / ʿĀlem-i ḫüsn ü bahānuñ ferdi
HH479 Şiʿri ḫod sihr idi nezāketde / **Ferd** idi vādi-i ẕarāfetde
HH1914 Vādi-i luṭf u himmetüñ **ferdi** / Ḫusrev-i ʿālem-ü cevān-merdi
HH2527 Ḫūb idi dāniş ü ḳıyāfetde / **Ferd** ü kāmil idi firāsetde

ferdā [6]

1. ertesi gün, yarın

S516 Hevālar virüp her hevādārına / İder cümle **ferdāların** yādına
NE3046 Bālişi gāhī ḫum idi ki sebū / Bī-ġam-ı **ferdā** idi ol tünd-ḫū
SE843 Cümle bī-daġdaġa-i fikr-i meʿāl / Ne ġam-ı şām ü ne **ferdā** vü ne ḥāl
SE2419 Kerem ehli gibi olmaz dervīş / Fikr-i **ferda** aña virmez teşvīş

2. ahret, kıyamet

S1566 Ḫumārını çekdürme **ferdā-yı** ḥaşr / Beni ḳılma bed-mest-i rüsvā-yı ḥaşr
SE564 Bilmese ki yine yār-ı Ḫudā / Ādeme maġfiret eyler **ferdā**

Ferdī [4] Kânûnî Sultan Süleyman dönemi şairlerindendir. Eşsiz güzelliğinden dolayı kendisine bu mahlas verilmiş olan şair şiirlerinden ziyade karıştığı aşk hadiseleriyle anılmıştır. Atâyî Ferdî'ye dair tezkirelerde de geçen hikayelerin birini Sohbetü'l-ebkâr'da ele almıştır.

SE3217 Dürr-i yek-dāne idügin bilmiş / Maḫlaş-ı pākini **Ferdī** ḳılmış
SE3234 Didi iy şāh-ı cihanım **Ferdī** / Güneşe lāyıḳ olur mı serdī
SE3339 Birisi **Ferdī-i** ʿāşık-kuşdur / Biri kurbānı olan bī-hūşdur
SE3340 Şimdi ol çeşme-i pāke iller / Nām-ıla **Ferdī** buñarı dirler

feres [1] at

SE1371 Kimde kim ola ferāset **feresi** / Rāʿiz ola aña feryād-resi

Ferhad [4] Hüsrev ile Şîrîn hikâyesinin başkahramanlarından birisidir. İlk defa Nizâmî-i Gencevî'nin Ḫüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinde yer almıştır. Hüsrev adlı İran

padişahının sevgilisi olan Şîrîn'e âşıktır. Şîrîn'in arzusu ile Bî-sütûn dağını delmesi istenir. Çünkü kendisi bir mimar-mühendistir, sevgilisine kavuşma uğrunda gerçekleşmesi imkânsız görünen İşleri göze alan, fakat aşkının derin ıstırabı içinde vuslata eremeden ölen âşığı simgeler.

NE1003 Ḫusrev ü **Ferhādı** idüp bī-şekīb / Şāha ider gāhī gedā-yı raḳīb
NE2522 Çok zen-i **Ferhād-keşüñ** beñdeşi / Zāl-ı sipihrin ulu ḳız ḳardeşi
HH437 Dest-yār oldı zūr-ı istiʿdād / İtdüm ol kāra himmet-i **Ferhād**
HE87 Cihān ḫuṣrevleri yanında **Ferhad** / ...

ferḫunde [3] mübarek, uğurlu, mesut

S127 ʿAceb şām-ı **ferḫunde-i** dil-peẕīr / Ki mehtāb ile oldı misk ü ʿabīr
S1011 Eger himmet itse o **ferḫunde** pīr / Gedālar olur şāh-ı şāḥib-serīr
SE538 Ḥabbeẕā rātibe-i penç evḳāt / ʿAmel-i şāliḥ-i **ferḫunde-ṣıfāt**

ferḫunde-dem [1] zamanı uğurlu ve mübarek olan

SE3090 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi **ferḫunde-dem** ol / Kūh-veş ṭut sözi ṣābit-ḳadem ol

ferḫunde-fāl [3] talihli, kutlu ve uğurlu olan

S143 İdüp rūḥ-ı ḳudsī-ṣıfat irtiḥāl / Hemān irdi Ḳudse o **ferḫunde-fāl**
S169 Olup keff-i mīzānda Yūsuf-miṣāl / Ṣuʿūd itdi ʿulve o **ferḫunde-fāl**
S318 Ṭutup fāl anı Şāh-ı **ferḫunde-fāl** / Hemān itdi şevḳ ile ʿazm-i ḳıtāl

ferḫunde-ḫiṣāl [1] mübarek yaratılışlı, uğurlu, kutlu

SE2700 Buldı ṣıdḳı berekātında viṣāl / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳ-ı **ferḫunde-ḫiṣāl**

ferḫunde-ḳadem [1] adımı uğurlu olan

SE2995 Didi iy zāhid-i **ferḫunde-ḳadem** / Bġreke'llāh ne keremdür bu kerem

ferḫunde-likā [2] mübarek simalı

SE2481 Oldı çevgānī-i **ferḫunde-liḳā** / Dil-i pür-şefḳatına gūy-riyā
SE3214 Nāhegān bir meh-i **ferḫunde-likā** / Ṣaldı şehr içre ʿaceb şīt u ṣadā

ferḫunde-pey [1] ayağı uğurlu olan

S1052 Ḫoşā vāye-i bāḫt u **ferḫunde-pey** / Muġannī vü sāḳī vü maḥbūb u mey

ferḫunde-peyām [1] kutlu, uğurlu haber

SE2493 Ṣaldı bir ḳāṣid-i **ferḫunde-peyām** / Ḳıla tā kim bu mühimmi itmām

ferḫunde-siyer [1] mübarek, kutlu tabiatlı ‖ Hz. Muhammed

SE727 Bir tevāżuʿ la o **ferḫunde-siyer** / Oldı üç luṭf-ı ʿaẕīme maẓhar

ferḫunde-zāt [4] hayırlı, kutlu, doğuştan uğurlu

NE664 Meydür o hoş neşve-i **ferḫunde-zāt** / Sırr-ı Felāṭun-ı ḫum-ı Sumenāt
NE1338 Mīr ʿAli Şīr o **ferḫunde-zāt** / İtdi kitābındaki ẕikr-i Herāt
NE1664 Ṭıfl-ı dilin egler o **ferḫunde-zāt** / Dem-be-dem alup ele aġaçdan at
NE2105 Olmuş idi belki o **ferḫunde-zāt** / Faẓl ile çoḳ hem-ser-i ʿAynü'l-ḳuḍāt

ferīd [7]

1. tek, eşi bulunmayan, benzersiz

NE1143 İtdi ḳasīde diyucek ol **ferīd** / Yek-be-yek ebyātını beytü'l-ḳasīd
NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u ẕekāda **ferīd** / Fikrini ʿaḳlınca şananlar sedīd
SE1165 Cümletü'l-mülki idi ʿabd-i ḥamīd / Reʾy ü tedbīr ile olmışdı **ferīd**
SE2985 Eylemişdi dilin ol şeyḫ-i **ferīd** / Bülbül-i gülşen-i rāz-ı tevḥīd
HH2417 Az zamānda ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı cümle fünūn içinde **ferīd**

2. dizilmiş inci tanesi; çok değerli inci

SE1454 Ḥüsn-i ḫulḳ ile cihān içre vaḥīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i **ferīd**
SE1862 Dürr-i yektā gibi ehl-i tecrīd / Oldılar kūşe-i vaḥdetde **ferīd**

Ferīdūn [] Pişdadiyan sülâlesinin altıncı hükümdarı. 500 yıl hükümdarlık yaptığı söylenmektedir. Şehnâme ve İran dinsel metinleriyle, İslâm sonrası Arpça ve Farsça kaynaklarda geçen en eski mitolojik çehrelerdendir. Şehnâme'de yeryüzü padişahı olması, adaleti, doğruluğu ve iyilikseverliği ile anılır.

Ferīdūn-nejād [1] Feridun soyundan, Feridun yaradılışlı ‖ Sultan II. Osman

S189 Dür-i şāh-vār-ı hümāyūn-ṣadef / **Ferīdūn-nejād** ü Sikender-şeref

ferīḳ [1] insan topluluğu, cemaat

HH574 Ol **ferīḳuñ** daḳīḳa-dānı idi / Nükte-senci sevād-ḫ ̌ānı idi

ferīk [2] taze, genç, körpe

SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu **ferīḳ** / Tek ṭururken varup azıtdı ṭarīḳ
HH1161 Ġāfil iken sürūr ile bu **ferīk** / Çekdiler ṭīġ o ḳaṭīʿān-ı ṭarīḳ

Ferḳadān, Ferḳadeyn [6] Küçük Ayı kümesinin en parlak iki yıldızı olan Düb ve Merak adlı yıldızların ikisine birden verilen ad

S212 Eger gūy-ı mihre ura ṣavlecān / Anuñ cāygāhı ola **Ferḳadān**
NE1289 Kendi olur mihr-i şeref-i ıḳtırān / İki kedū ʿaynı ile **Ferḳadān**
NE2490 Olsa eger ʿāzim-i ifsād-ı beyn / Nefret ile ayrılalar **Ferḳadeyn**
SE2568 Ṭāḳ-ı zer künküre-i pür-envār / **Ferḳadān** farḳına tāc-ı zer-kār
SE2930 Ortada taḫt-ı muraṣṣaʿ pāye / **Ferḳadān** farḳına ṣalmış sāye
HH1421 Dūrdan gördi iki şemʿ-i münīr / **Ferḳadān** gibi birbirine naẕīr

ferḳānī {fevḳānī} [1] bkz. ‘fevḳānī(ye)’ md.

S320 Olup gerd-dih-i saḳf-ı meydān-ı kīn / Meger oldı **ferḳānī-i** ʿanberīn

fermān [24]

1. buyruk, emir, irade

NE1516 Ḥāṣılı hem-ḥāl-i Süleymān olur / İns ü perī tābiʿ-i **fermān** olur
NE3123 Bir kişiye bende-i **fermān** imiş / Rātibesi günde iki nān imiş
SE284 Mīminüñ nüktesine eyle naẓar / Ḫatṭ-ı **fermanı** ḳılı ḳırḳ yarar
SE298 Eyledi müjde-i **fermān-ı** ṣalāt / Ḥaşre dek rūḥına olsun ṣalavāt
SE334 Şāhlar bende-i **fermānıdur** / Devleti cāh-ı Süleymānīdür
SE1555 Mālı yaġmasına ḳıldı **fermān** / Gūyiyā gülşene sulṭān-ı ḫazān
SE2269 Minnet Allāha ki ser-cümle cihān / Oldılar ḥalḳa-be-gūş-i **fermān**
SE2598 Can u dil bende-i **fermānuñdur** / Her ne kim luṭf ola iḥsānuñdur
SE2672 Diñledi çünki ḫalīfe anı / İtdi taḫlīsi için **fermānı**
HH594 İtdi **fermān-ı** Ḥaḳḳa istiʿcāl / Gitdi yüzler süre vücūh-ı ricāl
HH794 Gūş olunmaḳ gerek bu **fermānum** / Çıḳamam ben ḳızumdan oġlanum
HH1529 Cümle ʿālem muṭīʿ-i **fermānuñ** / Mihr ü meh ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ
HH1911 İtdi **fermān** ki nā-bedīd ideler / Şehrden şöhretin baʿīd ideler

2. padişah tarafından çıkarılan yazılı emir, buyruk

S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi **fermān-ı** cemʿ-i sipāh
NE1853 Şāh aña vaʿde-i iḥsān idüp / Ḥātemi ḳatl itmege **fermān** idüp
NE1871 Şāhın aña vaʿde-i iḥsānını / Ḥātemi ḳatl itmege **fermānını**
SE1124 Şāh-ı Çīn oldı be-vefk-i **fermān** / Ṭabaḳ-ı ʿarża güher-rīz-i beyān
SE1788 Şaha ʿarż itdi ke-enne anı / Göre tā kim ne olur **fermānı**
SE1907 Ṣaldı ışdār ḳılup **fermānın** / Pāy-ı taḫtındaḳi ser-ḳaplānın
HH1111 Dergeh-i mire geldi çün düzdān / Ṣādır oldı siyāsete **ferman**
HH1306 Şāh **fermān** idüp şikāra hemān / Döndi girdāba baḥr-ı ceyş-i revān
HH1748 Anı söyletmeyüp şeh-i devrān / İtdi deryāya atmaġa **fermān**
HH1990 Oldı deryā-yı ġayreti cūşān / Eyledi cemʿ-i ʿaskere **fermān**
HH2618 Ṭayyib ü Tāhiri getürdi hemān / Eyledi ḳatl olunmasın **fermān**

fermān-ber [3] aldığı emre uyan

S141 Nebī bindi o raḫş-ı rahşān-pere / Ya şāḥib-ḳırān murġ-ı **fermān-bere**
S220 Ṭutup mātemin cümle **fermān-beri** / Dögündi melāʾik yolundı peri
HH675 Gördi yoḳ çāre uçsa daḫı eger / Murġ da olsa ola **fermān-ber**

fermān-peẕīr [2] emri kabul eden, emre uyan

NE859 Tābʿ-ı fetevāsı şaġīr ü kebīr / Mūr u milḫ emrine **fermān-peẕīr**
NE922 İtdi Arisṭoyı Sikender vezīr / Oldı cihān emrine **fermān-peẕīr**

ferrāce [1] eskiden genellikle kadınların sokağa çıkarken üstlerine giydikleri bir tür manto

SE2174 Ḫaşm-ı **ferrāce** vü destār olur / Giderek peyk-i sebük-bār olur

ferrāş(e) [4]

1. içine süprüntü toplanan kap, süprüntü küreği

SE686 Ṣadr-ı ʿālī ki celī merḥaledür / Çünki **ferrāşe** ḳona mezbeledür
SE1428 Himmet ehline yürü yoldaş ol / Yollarında sürinüp **ferrāş** ol
SE1617 Ana misvaḳ ü dehān-ı pür-lāf / Oldı **ferrāşe** vü cārūb-ı güẕāf

2. cami, mecit, imarethane gibi yerlerin temizliğini sağlayan; halı, kilim, hasır gibi mefruşatını yayma hizmetiyle görevli olan kimse

SE1941 Yapdı esbāb-ı neşāṭı **ferrāş** / Oldılar şevḳ-ıla üftān-ı fırāş

ferrāşī [1] temizlikçilik, hizmetçilik

SE395 Ṣoñradan dāḫil olanlaruñ işi / Oldı pes-māndesine **ferrāşī**

ferruḫ [] kutlu, mübarek ‖ fer-ruḫ (aydınlık yüzlü/nur yüzlü)

ferruḫ-dem [2] zamanı uğurlu ve mübarek olan

SE1750 Ne vezir ol ki şeh-i **ferruḫ-dem** / Pādişāh-ı vüzerā-yı ʿālem

HH1406 Görüp ol servde şebāt-ı ḳadem / Ṭuydı anı ki şāh-ı **ferruḫ-dem**

ferruḫ-fāl [3] bahtı açık, talihli, uğurlu

SE2922 Gūş idüp didi şeh-i **ferruḫ-fāl** / Ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl
SE3526 Her ki iḳbāl ide bulsun iḳbāl / Olsun ol nāme gibi **ferruḫ-fāl**
HH308 Nā-gehān açdı bir firişte-ḫışāl / Bir kitāb-ı bedīʿ-i **ferruḫ-fāl**

ferruḫ-fer [2] kutlu, uğurlu

HH2095 Var idi şehr-i Belḫ içinde meger / Bir dil-āver emīr-i **ferruḫ-fer**
HH2330 Bir gemide emīr-i **ferruḫ-fer** / Āsumān zevraḳ ü zemīn lenger

ferruḫ-ḳadem [1] ayağı uğurlu olan

NE640 Gel beri ey sāḳī-i **ferruḫ-ḳadem** / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i ġam

ferruḫ-zad [4] hayırlı, uğurlu, mübarek

HH1574 Şūḫ-ı perri nihād-ı pāk-nijād / Fitne-i dehr nāmı **Ferruḫ-zād**
HH1585 İtdi cān ü göñülden ol nā-şād / ʿIşḳ-bāzī-i ḫüsn-i **Ferruḫ-zad**
HH1693 Gūş idüp bu kelāmı **Ferruḫ-zād** / Ditredi bīd-veş ḳad-ı āzād
HH1779 Ḫāṭıra geldigünce **Ferruḫ-zād** / Derd ile itdi nāle vü feryād

ferruḫ-ẓılāl [1] gölgesi kutlu ve uğurlu olan

S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı **ferruḫ-ẓılāl** / Ṣu üzre ṭurur ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl

fersūde [7] eskimiş, yıpranmış, bozulmuş

S638 ʿAceb hāvan ancaḳ o rūyine tūb / Ki eczā-yı **fersūde** tīġ-ı ḳalʿa-kūb
S686 Muṣallāsı yüz ḫāfıẓa cilvegāh / Ḳamer rūy-ı **fersūde** vü ḫāk-i rāh
S1389 Olup dest-i **fersūde** derd ü miḥen / Anuñ naḳşı da ḳalmış oḳunmadan
NE2535 Ḳālib-i **fersūde** idi ser-be-ser / Rūḥ-ı ḥulūli idi aña ẕeker
SE1086 Baş uran taşa belī sūde olur / Kūhken-veş teni **fersūde** olur
HH141 İtdi ḫakkāk-i çarḫ-ı **fersūde** / Gevher-i mihri çün şeb-i sūde
HH854 İtdiler levḥ-i māhı **fersūde** / Ṭoldı bu kāse ṣandal-i sūde

ferş [8] yeryüzü, zemin

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur **ferşinüñ** gerdi
S197 Çemen **ferş-i** zībā-yı gül-rīzidür / Anuñ ġonca naḳş-ı dil-āvīzidür
S720 O bir ġāribī ḳaʿr ü künc-i meġāk / Ki **ferş** aña gusāle-i gāv-ı ḫāk
S1038 Aña cilvegeh cām-ı şahbā imiş / O Belḳısa bir **ferş-i** mīnā imiş
NE39 ʿArş aña nisbet ile **ferşdür** / Maẓhar-ı Raḥmān-ı ʿale'l-ʿarşdur
NE2976 **Ferşe** ne ḥācet ki döşenmiş çemen / Rīşeli ḳalınca bir yeşimden
HH1635 Resm ide ḥüsn-i irtibāṭ üzre / Naḳş ide **ferş-i** inbisāṭ üzre
HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i **ferş** oldı örte ġubā

ferş eylemek/itmek [2] yaymak, sermek, döşemek

NE277 Gerçi ki **ferş eyledi** askerleri / Ṣanma şafaḳ şerm ile ḳan derledi
NE295 Oldı o dem cilve-ger-i bām-ı ʿarş / ʿArş aña aṭlasını **itdi ferş**

ferş-i ḳadem itmek [1] ayağının altına sermek

S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o dem / Sipihr aṭlasın **itdi ferş-i ḳadem**

ferş-i pāy itmek [1] ayağının altına sermek

S159 Yedinci göge sürdi reh-vārını / Zuḥal **ferş-i pāy itdi** ruḫsārını

ferş-i pā olmaḳ [1] ayak altında olmak

S1331 **Olup ferş-i pā** berg-i zerd-i şecer / Yine başma naḳş eyledi ser-be-ser

ferş-i rāh itmek [2] yoluna sermek

S161 Ṣevābit-i sipihrinüñ **itdi** o şāh / Muraṣṣaʿ serā-perdesin **ferş-i rāh**
HH560 Çekilüp farḳa bürd-i zenbūrī / **İtdiler ferş-i rāh** semmūrı

fertūt [1] çok ihtiyar, kocamış, bunak

NE2537 Zūḫabuñ ol zevce-i **fertūt-ı** şūm / Oldı yıḳıḳ göñlüne mānend-i būm

ferverdīn [1] Celâlî takviminde baharın ilk ayı ‖ İranlıların bayram olarak kabul ettikleri Güneş yılının ilk ayı ve her ayın on dokuzuncu günü

HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı **ferverdīn** / Maḥv ü ışbāt-i ḫaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

feryād [21]

1. bağırma, inleme, yardım çığlığı

S1091 Öper biri laʿlüñ biri der-kenār / Nedür çeng ü neyde bu **feryād** ü zār
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḫī be-naḳş-ı ḳadeḥ / **Be-feryād-ı** mest ü be-eşk-i feraḥ
SE2239 Gördi duḫter ki uzandı **feryād** / Ḳuşça cānın anuñ itdi āzād
HH67 Ẕikrüñ ile piristū-yı nā-şād / Bayılı bayılı ider **feryād**
HH232 Dil-rübālar da idemez bī-dād / Diñlenür oldı nāle vü **feryād**
HH466 Bir periye urulmış ol nā-şād / Rūz u şeb kārı nāle vü **feryād**
HH994 Her ṭaraf oldı nāle vü **feryād** / Gitdi döne döne o dem Behzād

HH1113 Derd ile ʿāşıḳāne **feryādı** / Çıñ çıñ ötdürdi ṭās-ı pūlādı
HH1822 Başladı āh u zāra ol nā-şād / Ṭutdı dünyāyı nāle vü **feryād**
HH1834 Cām-ı leb gelse her ḳaçan yāda / Mest olup başlar idi **feryāda**
HH1896 Āh ü **feryādı** oldı perde-bīrūn / Çıḳdı ṭāḳ-ı sipihre āh-ı derūn
HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm hecr ü cevr-i raḳīb / Oldı **feryāda** gül gibi taḳrīb
HH2029 Şūh-ı dil-dāde ol arada idi / Ṭurma **feryād** ile duʿāda idi
HH2282 Çekme ġam kim bu nāle vü **feryād** / Kūh-ı pūlādı eyleye ber-bād
HE37 Seḥer vaḳti ḫoros-ı subḥgāhī / Dövünüp itmede **feryād** ü āhī

2. “İmdat! Medet!” anlamında ünlem

NE1905 Masḫaralardan hele **feryād** u dād / Ḫande-i maġrūr iken andan murād
SE1655 Didi ey ḥākim-i pür-dāniş ü dād / Bańa ẓulm itdi bu ẓālim **feryād**
SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol nā-şād / Didi iy vālī-i ḳāhir **feryād**
SE3484 Dād-ı **feryād** iki şaḫş-ı nādān / Oldılar düşmen-i cān-ı ʿirfān
HH52 Dil-figārım hücūm-ı sevdādan / Dād ü **feryād** hep süveydādan

3. (bülbül için) elhân, ezgi, hüzünlü nağme

NE1329 Bülbüli **feryāda** ser-āġāz ider / Mest işidüp naġmeye āġāz ider

feryāda gelmek **[1]** feryat etmeye başlamak

HH1536 İtdi deryā-yı şevḳi cūş u ḫurūş / **Geldi feryāda** gitdi ḳuvvet ü hūş

feryād eylemek/itmek **[15]** bağırmak, çığlık atmak, sızlanmak

SE1042 Cemʿ olup **ide** melāyik **feryād** / Diye iy pādişeh-i ʿādil-i dād
SE1575 Bu daḫı derd-ile **itdi feryād** / Didi kim eyleme ẓulm ü bī-dād
SE1846 Gerçi inkār ile **eyler feryād** / Olamaz daġdaġa-sāz-ı cellād
SE2097 Ḫayrdan menʿ için **itdi feryād** / Ḳıldı peydā-gerī-i ḫubş-nihād
SE2822 Dem-i fürḳat gelüp **itdi feryād** / Ḫafaḳānı ceresüñ oldı ziyād
SE3506 Gül görüp **eyleye feryād** hezār / Ḫaṭṭ-ı sebzi ḳazıyup eyleye ḫār
HH55 İrmese luṭfun ey Kerīm-i Cevād / Kime **feryād ide** dil-i nā-şād
HH234 **Eylemez** oldı ʿāşık-ı nā-şād / Dil-i men cān-ı men deyü **feryād**
HH348 Eyleye kim ki daḳḳ-ı bāb-ı murād / Çıka ʿuryānlar **iderek feryād**
HH858 Māha baḳdıḳça **eyledi feryād** / İtdi mahbūb-ı māh-peykeri yād
HH922 Der ü dīvār-ı dehr **idüp feryād** / Diye rüsvāylıḳ mübārek-bād
HH1365 Birisi gürkden görüp bīdād / Şeb-i tār içre **eylese feryād**
HH1779 Ḫātıra geldügince Ferruḫ-zād / Derd ile **itdi** nāle vü **feryād**
HH1811 Didi derd ile **eyleyüp feryād** / Dād ey gerdiş-i cefā-muʿtād
HH2505 Ayrılup ʿāḳıbet iki hem-zād / **İtdiler** ṭıfl-ı şīr-veş **feryād**

feryād-ı res {feryād-res} **[1]** yardım isteyenin yardımına yetişen

NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile ʿĪsī-nefes / ʿAdl-i şer bahānesi **feryād-ı res**

feryād-res **[7]** feryâd edenin imdadına koşan, yardımına gelen

S75 Anuñ himmetinden alup bir nefes / Mesīḥ oldı her derde **feryād-res**
S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **feryād-res** / Emān vir ġam-ı dehrden bir nefes
S520 Gülū-yı şurāḥī gibi her nefes / Olur nāleme bāde **feryād-res**
NE86 Nāyüñi ḳıl nālem ile hem-nefes / Ol dil-i nālānuma **feryād-res**
SE1371 Kimde kim ola ferāset feresi / Rāʿiz ola aña **feryād-resi**
SE1431 Himmet erbābınuñ olsa nefesi / Bun deminde ide **feryād-resi**
HH996 Ne fiġān eyledi ne çıḳdı sesi / Oldı **feryād-res** ne hem-nefesī

ferzāne **[1]** ârif, bilge, ilim ve irfan sahibi; benzerlerinden farklı, seçkin

HH1417 Ḫāṣılı pādişāh-ı **ferzāne** / Çünki ʿazm itdi kūy-ı cānāna

ferzend **[2]** oğul, çocuk. Kelime çoğunlukla erkek evlat için kullanılır.

SE214 Oldı mātem-zede bir ṣāḥib-i ḥay / İki **ferzendi** ölüp pey-der-pey
SE1863 Olmadı dāmgeh-i ġaflete bend / Ne ġam-ı ḫāne ne fikr-i **ferzend**

fesād **[17]** (maddî ve manevî) çürüme, bozulma; karışıklık, fenalık

S991 Zihī feylesof-ı Aristo-nihād / Kühen-sāl-i bāzār-gūn u **fesād**
NE887 ʿAdl ile ḥāmi-i bilād u ʿıbād / Kahr ile māḥī-i **fesād** u ʿinād
NE901 Tīġi olur reg-zen-i ehl-i ʿinād / Sākin olur cünbiş-i ʿırḳ-ı **fesād**
NE1750 Yaʿni metāʿına irişüp kesād / ʿAḳd-i beyāʿātı bula çoḳ **fesād**
SE435 Kilk-i fetvası ider defʿ-i **fesād** / İctihādında var āşār-ı cihād
SE764 Her kimüñ kim ola ḳalbinde **fesād** / Bil hemān heyʾetini pīş-nihād
SE870 Hīç ülfet mi ider çār-eżdād / Olur elbette ara yirde **fesād**
SE1259 Ḫulḳı mecmūʿa-i ḥükm-i eżdād / Ṭabʿı fihrist-i menāşīr-i **fesād**
SE1396 Dimiş iy şāh-ı ʿadālet-muʿtād / Bańa ẓulm eyledi bir ehl-i **fesād**
SE1504 Eyledi reʿyine āheng-i ʿinād / Ḳorḳarın ki büyüye sonra **fesād**
SE1636 Aġız açdı söze ol ehl-i **fesād** / Ser-i hemyān-ı ḥıyel oldı güşād
SE1783 Belki ḳalḳup aradan ḫār-ı **fesād** / Maḥv olup fitne ḫalāṣ ola ʿinād
SE1874 Olma üftāde-i dām-ı evlād / Ekme bu mezraʿada toḫm-ı **fesād**

SE1977 Bādedür cevher-i iksīr-i **fesād** / Egilür olsa da lā-büd pūlād
SE2449 Ḫayr içün şaḳladıġuñ sīm ü ẕeheb / Ālet-i fısḳ u **fesād** olur hep
SE2451 Tīz günlerde bula ża῾f u **fesād** / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa verād
SE3348 Bükse ḳaddin sitemi devrānuñ / İki ḳat oldı **fesādı** anuñ

fesād-engīz [1] fesat çıkaran, karışıklık çıkaran
HH1649 Ḫāṣılı Baḫtek-i **fesād-engīz** / Seg-i şerze ῾adū-yı herze-sitīz

fesān [1] bileği taşı. Ayrıca bkz. 'seng-i fesān' md.
HE9 Göñül seng ise de eyle mülāyim / Ġama seng-i **fesān** it anı dā᾽im

fesāne [9] gerçeğe dayanmayan söz ve hikaye. Ayrıca bkz. 'efsāne' md.
NE717 Sözleri ammā ki yabāne degil / Cümle füsūn oldı **fesāne** degil
SE3383 Açsa efsun u **fesāneyle** maḳāl / Feth ola nice ṭılısm-ı eşkāl
HH863 Aña tedbīr-i ῾āşıḳāne gerek / Yā füsūn diye ḫod **fesāne** gerek
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı dil-bere çāre / Bārī egler **fesāne** bir pāre
HH1539 Başladı Ṣubḥī-i suḫan-āver / Bu'l-῾aceb bir **fesāne-i** ḫoş-ter
HH2093 Bü'l-῾aceb bir **fesāne-i** ġarrā / Cümle mevżū῾-ı baḫş ῾ışḳ ü hevā
HH2678 ῾Āşıḳuñ **fesāne-i** dil-cū / Ṣadef-i gūşın itdi pür-lü'lü
HH2781 Tesliyet-sāz idüp terānesini / Ḥişşe-baḫş eyle her **fesānesini**
HE20 Yine başla dilā bir ḫoş **fesāne** / Ne efsāne füsūn-ı cāvidāne

fesāset {ferāset} [1] bkz. 'ferāset' md.
SE1387 Oldı erbāba **fesāset** zīver / Bā-ḫuṣūṣ ola şeh-i dānişver

fesḫ [1] hukuken geçersiz kılma; dağıtma, kapatma, son verme
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i hāṣ / **Fesḫ-i** ῾azmüñ sebebin şordı ḫavāṣ

feş [2] kıl, tüy
NE1901 Ṣarḳıda suḫriyye içün rīş ü **feş** / Ṣem῾a şoḳup oynaya şeb-tāb-veş
NE2894 Gitdi uzanduḳça heb ol rīş-i **feş** / Ardına şākird-i resen-tāb-veş

feterāt [1] iki olay arasındaki zaman parçaları, fetretler
SE1248 Bir dem itmişdi sipihr-i ġaddār / Cāhiliyyet **feterātın** iẕhār

fetevā [2] müftülerin, halkın dinî konulardaki sorularına verilen cevaplar, fetvalar
NE859 Tāb῾-ı **fetevāsı** ṣaġīr ü kebīr / Mūr u milḫ emrine fermān-peẕīr
SE443 Olsa muḫtac su᾽āle fuḳarā / Müşkilin ḥall ide birḳaç **fetevā**

feth [6]

1. açma
S315 Ki çün itdi deryāda ol **feth-i** gūş / Dil-i şāh-ı deryā-ṣıfat itdi cūş
HH645 ῾Āded üzre deri idüp dīvār / Eyledi **feth-i** daḫme-i efkār

2. [tas.] Allah'ın maddî ve mânevî lütuflarını kuluna açması
NE420 Gördü ki eṣḥāb-ı bedi῾ü'l-beyān / Cümlesi ol **feth** ile rāṭbü'l-lisān

3. bir şehri ya da memleketi düşman elinden alma ve özellikle İslâm memleketine dâhil etme
S97 İdüp **fethe** tebşīr o şāh-ı güzīn / Duḫūl itdiler Mekkeye mü᾽minīn
NE334 ῾Adli idüp naẓm-ı umūr-ı ῾ıbād / Ḳahrı ile eyledi **feth-i** bilād
HH1168 Getürüp başlarını ser-῾asker / İki başdan göründi **feth** ü ẓafer

feth olmaḳ [2] açılmak, tılsımı çözülmek, bilinir hale gelmek
SE935 Añlanılmadı bu ma῾nā gördüm / **Feth olınmadı** mu῾ammā gördüm
SE3383 Açsa efsun u fesāneyle maḳāl / **Feth ola** nice ṭılısm-ı eşkāl

feth eylemek/itmek [7] ele geçirmek, zaptetmek
S108 Olup tīġı miftāḥ-ı kişver-güşā / O **feth eyledi** Pārisi pārsā
SE329 **Feth ider** tīgi nice ḳal῾aları / Nite kim ġoncayı mihr-i seḥerī
SE1182 Yürüdi **feth iderek** baḥr ü beri / Nev-ẓuhūrāne çü mihr-i seḥeri
SE1725 Ḳuvvet-i ῾aḳl-ıla bir merd-i benām / **Feth ider** ḫāṣılı bir mülki tamām
SE1744 ῾Askeri eylemedin cem῾iyyet / **Feth ider** Āṣaf-ı ṣāḥib-himmet
SE2973 Dest-i ḳudretdedür ıḳlīd-i umūr / Anı **feth eyleyemez** himmet ü zūr
HH290 Bir ṭalī῾a ile **feth idüp** ḫurşīd / Ḳulle-i ġonceden gül oldı bedīd

feth-i bāb [7] kapının açılması ‖ yardım görme, nusret
S1540 Bi-ḥamdi'llāh irdi hele **feth-i bāb** / Ki oldı leb-ā-leb bu cām-ı şarāb
NE376 Her bedeninden görünüp **feth-i bāb** / Cünd-i ẓafer oldı o dem feth-i yāb
NE432 Bula ῾Atā᾽ī gibi işkeste-tāb / Nāmını ẓikr itmekle **feth-i bāb**
NE815 Bildüm anı herkese bī-irtiyāb / Kendi ṭarīḳinden olur **feth-i bāb**
NE937 Bir söz ile gāhī olur **feth-i bāb** / Kim ider āṯār-ı ketā᾽ib kitāb
NE1641 Cümlesine bāb-ı şerī῾at-ı hāb / Yine şerī῾atden olur **feth-i bāb**
NE1917 Gözin açup eyleyemez terk-i ḫāb / Ḳahveciden ola meger **feth-i bāb**

feth-i bāb-ı süḫān itmek [1] söz kapısını açmak, söze başlamak

SE52 **Feṯḥ-i bāb-ı süḫān** itseñ gāhī / Ḳıl kitāba āgeh bismi'l-lāhı

feṯḥ-i kelām itmek [2] söze başlamak

S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i niẕāmī niẕām / Bu resme **ider** bunda **feṯḥ-i kelām**

SE648 ʿĀḳıbet kendi **idüp feṯḥ-i kelām** / İtdi bu vech-ile taḥḳīḳ-i maḳām

feṯḥ-i yāb olmaḳ {fetiḥ-yāb olmaḳ} [1] fetih bulmak, zafer kazanmak

NE376 Her bedeninden görünüp feṯḥ-i bāb / Cünd-i ẓafer **oldı** o dem **feṯḥ-i yāb**

feṯḥü' l-bāb [3] bkz. 'feṯḥ-i bāb' md.

SE16 Zer-kitābeyle olur zīb-i kitāb / Sālike andan olur **feṯḥü' l-bāb**

SE391 Oldı Cāmīye daḫı **feṯḥü'l-bāb** / Buldı vāfir güher-i ʿālem-tāb

SE1286 Ṣundılar destime bir ḫūb kitāb / Faṣlı vuṣlat gibi hep **feṯḥü'l-bāb**

fetḥa [1] Arap alfabesinde a, e ünlülerini karşılamak için harflerin üzerine konulan üstün (ـَـ) adı verilen işaret

SE46 **Fetḥa** vü kesresi zīb-i tenzīl / Dökdi per sidrede gūyā Cibrīl

fettān(e) [6] karışıklık çıkaran, fitneci ‖ gönül alan, baştan çıkaran

NE2150 Ṣāḥlanur ṣāḥib-i **fettāneden** / Āhu iken yaʿni olur gergedān

HH742 ʿIşḳı ġālib idi o **fettānuñ** / ʿÖẕrin itdi ḳabūl o cānānuñ

HH949 Hep bu āṣār-ı ʿışḳ **fettāndur** / Ṣāh ü gedā bunda yeksāndur

HH1334 Gördügi gibi bildi cānāndur / ʿAḳlın alan cevān-ı **fettāndur**

HH1695 Cemʿ idüp kendin ol büt-i **fettān** / Açdı mecmuʿa-yı füsūnı hemān

HH1842 Bilmez anı ki çarḫ **fettāndur** / O ḳadar ruḫṣata peşīmāndur

HH1862 İşledi cana nāvek-i müjgān / Gönlini ḳapdı ġamze-i **fettān**

fetvā [8] bir mesele veya bir hukukî davanın çözümünü açıklamak amacıyla müftü veya şeyhülislam tarafından isim zikredilmeden yapılan açıklama, hüküm veya cevap

NE2062 Alup ele bir iki **fetvāsını** / Lafẓına baḳdı ḳodı maʿnasını

NE2065 Olmaya **fetvādaki** imlā ṣaḥīḥ / Nice olur öyleye fetvā ṣaḥīḥ

NE2065 Olmaya fetvādaki imlā ṣaḥīḥ / Nice olur öyleye **fetvā** ṣaḥīḥ

NE2112 Geldi o dem bir kişi **fetvā** içün / Anuñ ile ḥaḳḳını icrā içün

NE2120 Ṭutdı aña rūy-ı temennāsını / Ṣundı hemān ṣūret-i **fetvāsını**

SE435 Kilk-i **fetvası** ider defʿ-i fesād / İctihādında var āṣār-ı cihād

SE442 Kātib-i ḫaṭṭ-ı **fetāvāsı** müdām / Naḳde ḳadir ʿulemā-yı iʿlām

SE784 Kimisi dāʿiye-i menʿ-i vuṣūl / Kimisi ṣūret-i **fetvā-yı** ḳabūl

fevc fevc [3] akın akın, bölük bölük

S329 Revān oldı rūyin-tenān **fevc fevc** / Biri biri ardınca mānend-i mevc

S726 Dıraḫtān-ı ʿālī olup ser-be-evc / Gelür ehl-i ʿişret aña **fevc fevc**

NE1375 Lücce-i envār-ı ʿayān itdi mevc / Cān evine ṭoldı hemān **fevc fevc**

fevḳ [4]

1. üst

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü pes ü taḫt u **fevḳ**

NE127 Cilve-i ḥüsn eyler idi zāt-ı baḫt / Bī-kem ü keyf idi ne **fevḳ** u ne taḫt

SE1352 Rutbe-i ʿaḳlı nisāb-ı ẕevḳi / Bu ki farḳ itmeye taḫt u **fevḳi**

2. yukarı

NE37 İsm-i Celāli gören āgāhdur / **Fevḳde** ol serīr-i Allāhdur

fevḳānī(ye) [5] üstte olan, yukarıdaki

NE296 Vardı o şeh maʿbed-i rūḥānīye / Çıḳsa nʾola maḥfil-i **fevḳānīyye**

HH326 Gāh günbedde żevḳ-i **fevḳānī** / Gāh ine seyr ide şādırvānı

HH335 Bilmeye ḫaste-ḥāl-i rūḥānī / Ẕevḳ-i **fevḳānī** ʿayş-i taḫtānī

HH592 Her ṭaraf sākinān-ı **fevḳanī** / Heyʾet-i heykelān-ı nūrānī

HE32 ʿİbādet üzre encüm her kemerde / Yanar ḳandili **fevḳaniyyelerde**

fevt [] bir daha elde edemeyecek veya bulamayacak şekilde elden çıkarma; kaybetme; kaçırma

fevt eylemek/itmek [3] elden çıkarmak; kaybetmek

S1395 Çeküp her nefes sāġar-ı ʿişreti / El irdikçe **fevt eyleme** furṣatı

NE704 Kimseye yoḳdur felegin ḥürmeti / Biz dahi **fevt itmeyelüm** furṣatı

SE2609 **Fevt iden** furṣatı nādānlıġ-ıla / Geçürür ʿömri peşīmānlıġ-ıla

fevt olmaḳ [3] elden çıkmak; kaybolmak

SE3131 Nesne **fevt olmaz** a iy şāh-ı cihān / Devletüñde var-iken daḫı zamān

SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i ibrāma ʿinān / Nesne **fevt olmaz** a öldüñ mi hemān

HH2428 Peder ü māderi iki püserüñ / **Fevt olup** gitdi ḫāfıẓı güherüñ

fevt-i furṣat [1] fırsatı elden kaçırma

HH1175 Şāh ü Behzād gördi fursatdur / **Fevt-i furşat** ḳavī ḥamāḳatdur

fevvāl {nevāl} [1] bkz. ‘nevāl’ md.

NE2394 Rāst-reviş-i ḥākim-i **fevvāl-i** ḥaḳ / Pāk-meniş-i ḥāsim her daḳ u laḳ

fevvāre [7] suyu çeşitli şekillerde yukarı doğru fışkırtan boru, fıskiye

S1276 Yaḳīn oldı kim şāḥ ola ḳaṭre bār / Yüridükçe şu aña **fevvāre-vār**
S1545 Be-leb-teşne-gān-ı beyāban-ı ʿışḳ / **Be-fevvāre** çeşmān-ı bostān-ı ʿışḳ
NE350 Ḫāmeye sıġsun mı bu baḫr-ı revān / Ola mı **fevvāre** yarıḳ nāve-dān
NE1099 Āteşi **fevvāre** gibi cūş ider / Şuʿlesi çoḳ saḳf-ı sipihri döger
NE1250 Ḳalbi olup kāse-i **fevvāre-vār** / Garḳa-i envār idi leyl ü nehār
NE2817 Ḫançer ile eylediler zaḫm-ı zār / Ṣıçradı kan çeşmesi **fevvāre-vār**
HE2 Dilüm aḫker derūnum eyle tennūr / K’ola her şuʿlesi **fevvāre-i** nūr

fevvāre-feşān {fevvāre-i feşān} [1] (su) saçan fıskiye

SE3509 Nāvdān-ı dil-i **fevvāre-feşān** / İtdi ser-çeşme-i hayvānı revān

fevvāre-i selsebīl [1] Kur’ân-ı Kerîm’de cennette varolduğu bildirilen “Selsebīl” adlı çeşmenin fıskiyesi

S984 Ṣurāḥī midür bu ya miḳyās-ı Nīl / Ya cennetde **fevvāre-i selsebīl**

feylesof [5] filozof‖kalender

S991 Zihī **feylesof-ı** Aristo-nihād / Kühen-sāl-i bāzār-gūn u fesād
NE471 Fikreti ḥayretde ehl-i vuḳūf / Sözleri reşk-i ḥükm-i **feylesof**
NE1529 Ḫālet-i taḥṣīlde her **feylesof** / Bulmasa bir mesʾeleye ger vuḳūf
HH2152 Ḫaste-i derd-i ʿışḳ ü küşte-i ġam / **Feylesof-ı** mücerreb-i ʿālem
HH2165 Göz açup başladı niyāza hemān / Didi ey **feylesof-ı** devr-i zamān

feyż [93]

1. suyun taşıp akması, taşma, taşkın

S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i ins ü cān / Yüzi şuyına oldı **feyż-i** revān
S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı **feyż**
S931 O ser-çeşme itmezse **feyż-i** müdām / Pür olmaya ḥavż-ı bilūrīn cām
NE1121 Her biri ser çeşme-i sırr-ı ʿaẓīm / Her birisi maẓhar-ı **feyż-i** ʿamīm
NE1414 Sāġar-ı iḫlāṣı yuya ṣāf ide / Ḳābil-i **feyż-i** mey-i ṣeffāf ide
SE10 Ebr-i raḥmet gibi irdi pür-nem / Oldı **feyżi** ile sebz ü ḫurrem
SE166 Cezr ü medd-i yem-i **feyżi** nice göl / Eyleyüp dāʿiye-i redd ü ḳabūl
SE832 Eyleyüp ʿādet-i **feyżi** cārī / Ḫāke de vāṣıl olur idrārı
HH1917 **Feyż-i** idrārı nehr-i sāʾyil idi / Tīġ-i ḳahrı ʿaẓāb-ı nāzil idi

2. bolluk, bereket, [tas.] ârifin kalbinde beliren ilâhî ilham, ruhanî zevk; bütün bilgi ve varlıkların Allah’tan zuhur etmesi

SR1/2 Çün şerbet-i **feyżi** baña ṣunduñ yā Rab / Anı içene lāzım olur ḥamd itmek
SR11/2 Zāhidden uman **feyż-i** ṣafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i nāb
S88 Felek **feyż** umup itdi andan ḥicāb / N’ola girse aralarına seḥāb
S128 Bulup **feyz-i** envār ile mertebe / O şeb beñzedi ʿanber-i eşhebe
S173 Ḳalemle bilinmez o **feyż-i** nevāl / Benānıyla taʿdād-ı yāran muḥāl
S178 İdüp **feyż** ile dilleri ḫumm-ı māl / Ṣıġışmadı kendüye her ehl-i ḥāl
S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı **feyż** / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı feyż
S478 Kişi **feyżin** ummaz bu nüh ṭāremüñ / Gözine ḳorḳu mı virür ādemüñ
S560 Olur **feyż** ile mevcesi gūyiyā / Yeşil ṣūf ile meşhed-i aṣfiyā
S682 Bu sāhilde olmuş maḳarr Yūşaʿa / Ki envār-ı **feyżi** ṣalar şaʿşaʿa
S709 Bu nām olsa aña n’ola ger ʿalem / Ki envār-ı **feyżi** ʿalem-ber-ʿalem
S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ġam-ı küsl / Ki **feyżine** leb-teşnedür cān u dil
S847 Odur sāḳiyā kimiyā-yı sürūr / Ki nārı dimāġa ider **feyż-i** nūr
S928 Olup ṭālib-i **feyż-i** pīr-i muġān / Yuvarlanmış ol yolda nice zamān
S1399 Ḫum-ı sīneye bādeden māye ḳıl / Mey-i **feyż-i** cāvīdī ser-māye ḳıl
S1413 Göñül **feyż-i** ʿışḳ ile ḫandān imiş / Açılmış ḫudāyī gülistān imiş
NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele ʿarş-ı felege **feyż** u nūr
NE470 Ehl-i suḫan oldı naẓar kerdesi / Gevher olur **feyż** ile perverdesi
NE709 Ben de o **feyż** ile olup neşvedār / Lücce-i şevḳ oldı dil-i bī-ḳarār
NE710 Şaʿşaʿa-i neyyir-i **feyż-i** ilāh / İtmiş idi ḳalbümi āmācgāh
NE784 Bir gün idüp merḳadine rūy-māl / Eyledüm andan ṭaleb-i **feyż-i** hāl
NE119 Çeşme-i ḫūr-maḳsim-i eflāk anuñ / **Feyżinüñ** icrā ḫūrıdur hāk anuñ
NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu şanma hevā / **Feyżi** ḥaḳīḳatden alur dāʾimā
NE1110 **Feyż-i** Ḫudā ḫod mütenāhī degil / Maẓhar olur dāʾim aña ehl-i dil
NE1170 İtmiş idi ḫusreve **feyż-i** nefes / Anuñ ile şuʿlelendürdi o ḫas
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı **feyż** / Her ṭaraf ezhār şunar cām-ı feyż
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı feyż / Her ṭaraf ezhār şunar cām-ı **feyż**

NE1244 Ṭut dür-i **feyże** ḳulaġın ḥalḳa-vār / Ḥaḳḳı murād eyler iseñ ḥalḳa var
NE1343 Semt-i Anaṭolıdaki bā-ḫuşūş / **Feyż** ile pür çün dil-i şāḥib-ḫulūş
NE1355 Medḫali teʾsīr-i duʿāda ʿayān / **Feyżi** de olmaḳla zamān u mekān
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i **feyż-i** İlāh / Hiç tehī ḳala mı bu kārgāh
NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre āb / Ṣaçdı dür-i **feyżi** miṣāl-i seḥāb
NE1533 Ḥażret-i üstādda her ehl-i hūş / **Feyż** içün olurlar imiş çeşm ü güş
NE1668 Nāye ki **feyż-i** dem-i ʿĪsā ider / Bir nefes ile anı iḥyā ider
NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i hengām-ı **feyż** / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı feyż
NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı **feyż**
NE2387 Bāṭıl ile Ḥaḳḳa virüp **feyżini** / Oldı sözüñ hem-ser-i tīġ-i ʿAli
SE9 Ṣubḥ olup irdi dem-i **feyż-i** ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE224 Bunlara **feyż-i** müdām olduḳça / Ṣalavātıla selām olduḳça
SE397 Līk bu maʿẕeretim eyledi red / Didi kim **feyż-i** Ḫudaya yoḳ ḥad
SE413 **Feyż-ile** ʿālemi yeksān itdüm / Tüde tüde düri ġalṭān itdüm
SE513 Ḳābil-i **feyż** degil şeh-zāde / Ḥayfdur aña olan irşāda
SE607 Buldı bu ʿālemin ehl-i ḫıredi / **Feyż-i** faż-ıla ḥayāt-ı ebedī
SE610 Ṭālibe çün irişe **feyż-i** Ḫudā / Ḳaṭreyi mevc ide, mevci deryā
SE667 İrişüp **feyż-i** Ḫudāvend-i kerīm / Oldı biri kelime biri Kelīm
SE677 Şeref-i ʿilmi ḳıyās it andan / Alıgör **feyż** yem-i ʿirfāndan
SE772 Ḳays-ı ser-geşte gibi meşşāʾün / Oldılar lemʿa-i **feyże** meftūn
SE974 Pāk ider levṣ-i hevādan cānı / Mürşidüñ **feyż-i** yem-i ʿirfānı
SE1379 **Feyż-i** ḥikmetle olup nādire-fen / Bilür esbāb u ʿalāmātinden
SE1832 Gün gibi baḳmayup istiḥḳāḳa / **Feyżi** yayılmış idi āfāḳa
SE2307 Olsa ẕātında eger **feyż-i** nevāl / Ḫayr ider güle güle mihr-miṣāl
SE2917 Şiʿr-ile ḳadri irüp Şaʿrāya / Virdi **feyżi** şuʿarāya vāye
SE2927 ʿĀlem-i ġaybdan itdi iẓhār / Ẕerre enmūzec-i **feyż-i** envār
SE3014 Oldı sermāyesi **feyż-i** ezelī / Ḳābiliyyet gerek olmaġa velī
SE3023 Eyleye pertev-i **feyżi** memdūd / Gün gibi vire o ẕerrāta vücūd
SE3447 Nite kim ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı aḥbāb / Sāġar-ı **feyż-ile** oldı pür-tāb
SE3514 **Feyż** pey-der-pey ü ḫırş efzūn-ter / Baḫr cūşende vü ben teşne-ciger
HH80 Bu ne luṭf-ı ʿazīm olur Yā Rabb / Bu ne **feyż-i** ʿamīm olur Yā Rabb
HH114 Ṭālib-i **feyż-i** ḥikmet-i Mūsā / Cān-sipār-ı maḥabbet-i ʿĪsā
HH117 Ġurre-i meh rikābdārıdur / **Feyż-i** ḳudsī kitābdārıdur
HH165 Oldı envār-ı **feyż** ile Nāhīd / Hem-ser-i māh tevʾem-i ḫurşīd
HH282 Seḥerüñ bāb-ı **feyżi** açıldı / Ẕerre-veş ḥalḳ taşra yayıldı
HH406 Ḫum-ı **feyż** açdı pīr-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH433 Uyanup eyledüm bunı taʿbīr / Ki ola **feyż-i** maʿrifet ol şīr
HH438 İrdi būstān-ı **feyże** dest-i emel / Çekdüm ol çeşmeden nice cedvel
HH439 **Feyż-i** himmetle geldi bir ḳuvvet / Eyledüm naẓma ṣıdk ile himmet
HH639 İtdi **feyż-i** naẓarla ṣadr-ı be-nām / Az zamānda o māhı bedr-i temām
HH1265 **Feyż-i** işrāk ile o nūrānı / İtdi işrāf ḳalb-i sulṭānı
HH2685 Esdi nā-geh nesīm-i bīdārī / İrdi **feyż-i** ʿināyet-i Bārī

3. nimet, ihsan, kerem

S641 Felek olsa muḥtāc-ı **feyżi** ne var / Ki sāḥilde şu ḳullesidür ḥiṣār
S737 Anuñ **feyżidür** dilde olan güher / Hem üstāddur baña ol hem peder
S855 Anuñ **feyżidür** kim idüp tābnāk / Olur serv-ḳadler mülāyim çütāk
S936 İder ḫaste-i ʿışḳa **feyż-i** revān / Meded cānı pek ola cāmuñ hemān
S1274 İdüp **feyż-i** sulṭān-ı zerrīne kāḫ / Yine ġarḳ-ı sīm oldı bir nice şāḫ
NE79 Nūş idicek nite ki ḳoṭr-ı nebāt / Meşrebe-i **feyżden** āb-ı ḥayāt
NE793 Bend olıcaḳ manẓarahā-yı ḥavās / Açdı der-i **feyżi** Ḫudāvend-i nās
NE798 **Feyżi** ile şaldı dile nūr u tāb / Girdi der-i ḫāneden ol āfitāb
NE1374 **Feyż-i** fütūḥāt irüp ervāḥdan / Ġāʾib idüm ʿālem-i eşbāḥdan
NE1447 Vāris olan öyle kerem kānına / **Feyżi** dirīġ ide mi yārānına
NE2169 Ḫayf aña ol gülbün-i nādide āb / Eyleye deryūze-i **feyż-i** serāb
SE1807 Nāfīʿ ol ʿāleme mānend-i seḥāb / Neyyir-i **feyżüñi** ḳıl ʿālem-tāb
SE2052 Şükr idüp **feyż-i** yem-i niʿmetine / Ġarḳa ol niʿmet-i bī-minnetine
HH148 Oldı ebvāb-ı **feyż** cümle güşād / Ṭoldı yerden göge şuʿāʿ-ı murād
HH1915 Luṭfı mebzūl idi seḥāb gibi / **Feyż-i** ʿamm idi āfitāb gibi
HE15 Seḥāb-ı **feyż** ṣaçsun dürr-i nābı / Ṣadef olsun bu baḥruñ her ḥabābı

feyż almaḳ [7] ihsana ermek, feyizlenmek, ilham almak

S468 Ġam ehli ki **feyż almaya** cāmdan / Ne farḳı olur cām-ı ḥammāmdan
S897 Vire gevherīn sübḥadan çün nişān / **Alurlar** varup **feyżini** her zamān
S1486 Bulur nūş iden neşve-i cāvidān / Ola **feyż alan** ʿārife nūş-ı cān
NE1235 Gahi şeker-i ḫābda olduḳça sen / **Feyż alur** ezhār-ı füyūżatdan
NE1411 **Feyż alamaz** tā ki açılmasa der / Kendüsini yoḳ yere ihlāk ider

SE668 Ḥażret-i Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden **alup feyż-i** tamām
SE831 Dest-i ḳudretde olup efşürde / **Feyż alur** ḳālıb-ı ḫāk-i mürde

feyż-baḫş [1] bereket ve nimet veren; fayda sağlayan, cömert
HH91 Mihr-i pür-nūr-ı ʿālem-i eşbāḥ / **Feyż-baḫş-ı** eşiʿʿa-i ervāḥ

feyż-ber-feyẓ [2] çok bereketli, nimeti bol
S244 Zemīn **feyż-ber-feyẓ** ḥüsn ü bahā / Zamān nūr-ber-nūr ṣıdḳ u ṣafā
HH287 Gül ḳadeḥ tutdı lāleler şemʿa / **Feyż-ber-feyż** ü lemʿa-ber-lemʿa

feyż eylemek/itmek [6] feyiz vermek, fayda sağlamak, ihsanda bulunmak
S179 Çün āḫāz-ı **feyż eyledi** ol seḥāb / O dem ḳıldı her teşne ẓarfın pür-āb
S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i ter / Elin alana çoḳ ṣafā **feyż ider**
S906 **İdüp feyż** ol dāne-i ābdār / Nice murḫ-ı nāçīzi eyler hezār
NE1198 **Feyż idüp** ezhāra birer gūne āb / Ḥāṣıl idersin nice dürli ṣarāb
SE262 Kātib-i çarḫa **idüp feyż-i** ʿaẓīm / Eyledi kilk-i ʿaṣāsını Kelīm
SE452 Ḥaḳ bu kim oldı kerāmātından / Baña **feyż eyledügi** tāb-ı süḫan
SE1066 **Feyż idüp** dürr-i yem-i men ʿarafı / Ḳalbümüz ḳıldı maʿārif ṣadefi

feyżgeh [1] bereket ve ihsan yeri, feyiz kaynağı
SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i **feyżgehi** / Ḳaṭʿ idüp gün gibi yek māha rehi

feyż-i baḫşā {feyż-baḫşā} [1] bkz. 'feyz-baḫş' md.
S877 O şengerfi kim **feyż-i baḫşa** ola / Eger lāle-reng ise būya ola

feyż-i cān itmek [1] can bağışlamak; hayat vermek
NE648 **İtdi** lebüñ aña meǧer **feyż-i cān** / Söylemeǧe başladı şīşe hemān

feyż-i ṣabāḥ [1] sabahın verdiği huzur
S608 Birinüñ seḥerden hevāsı güzel / Ki **feyż-i ṣabāḥı** ṣabūḥa bedel

feyż-nāk [3] bereketli, bol
S647 Feżāsı ʿaceb meşhed-i **feyż-nāk** / Ki ḳabr-i şehīdānda bir tūde ḫāk
NE224 Lüʾle-i simīn olup engüşt-i pāk / Eyledi dil-teşneleri **feyż-nāk**
NE685 Gülşen-i rāz oldı o genc-i mefāḳ / Maḫzen-i gencīne gibi **feyż-nāk**

feyż-nişār [1] feyiz saçan, feyiz dağıtan
SE3513 Keşret-i **feyż-nişār-ı** maʿnā / Oldı ḥayret-dih-i ṭabʿ-ı dānā

feyż-yāb [1] feyze kavuşmuş, feyizli, bereketli
NE289 Vardı şeşüm maḥfele ol āfitāb / Eyledi saʿd-i felegi **feyż-yāb**

feżā [5]
1. gök, gökyüzü
S286 Bu ḫāletle ol baḥr-ı cūşān-ı kīn / Yayıldı **feẓāya** yesār u yemīn
HE93 Sevād-ı şām kim ḫayret-fezādur / **Feẓā-yı** hevl-nāk-i ejdehādur
2. bir şeyin mevcudiyetinin sonsuz genişliği
S647 **Feżāsı** ʿaceb meşhed-i feyż-nāk / Ki ḳabr-i şehīdānda bir tūde ḫāk
S697 Meger vādi-i ʿışḳdur ol **feżā** / Mecāz ü ḥaḳīḳat iki rāh aña
SE3525 Nāz-perverd-i ḥarīm-i lāhūt / Ḳıldı çün ʿazm-i **feżā-yı** nā-sūt

feżāʾil [3] insanda var olan, iyilik etmeye ve kötülükten çekinmeye yönelik sürekli ve değişmez davranışlar, güzel vasıflar, erdemler, faziletler
NE344 Ol felege çāre mükemmeldür ol / Ḥāmil-i ḥurşīd-i **feżāʾildür** ol
HH582 Ser ü ser defter-i efāżıl idi / Fihris-i nüsḫa-ı **feżāʾil** idi
HH898 Pederi fihris-i reżāʾil idi / Püseri cāmiʿ-i **feżāʾil** idi

feẓlek(e) [1] hulasa ‖ netice
NE2279 Bulmadın evvel ki faṣl-ı **feẓleke** / Rāst gelür ol deme bu maʿreke
HH581 Merḥabā idi ism-i sāmīsi / **Feẓlek-i** fażl idi esāmīsi

Fırāt [1] Osmanlı asyasının en büyük ırmağı, Anadolu topraklarından doğup Irak'ta Dicle ile birleştikten sonra denize ulaşan akarsu. Kelime "furat" şeklinde okunursa suyun tatlılığı ve tatlı su anlamlarını da karşılamaktadır.
NE1293 Gerçi **Fırāt** āb-ı şeker-vārdur / Bunda veli ḫayli nemek-vardur

fırḳ(a) [5] bölük, takım, insan topluluğu
NE16 **Fırḳ-ı** şeyāṭīne çeker dūr-baş / Noḳṭa ile tīǧdür ol ḳaṭre-pāş
NE2670 Gerçi ki iǧlām ile ey ḳaltabān / **Fırḳı** anuñ poḫlı sidikli hemān
HH1359 Beni bu **fırḳa-ı** firişte-ḫıṣāl / İtdi bī-zār-ı yār-ı dīv-sigāl
HH2507 Çekdürüp itdi **fırḳa-ı** şirrīr / O belā-keşleri kürekde esīr
HH866 İtdi āḫir o **fırḳa-yı** dil-rīş / Fikr-i itmām-ı ẓikr ü nışfü'l-ʿayş

fısıldı [1] başkalarının duyamayacağı kadar alçak sesle yapılan konuşma

HH568 Vehmi olanlar itdi ḫayli gile / Sögdi birbirine **fısıldı** ile

fısḳ [7] Allah'a isyan etme, doğru yoldan çıkma; kötü işlere, ahlaksızlığa dalma

NE2433 **Fısḳ** olıcaḳ vaḳtine ḥāzır olur / ʿArṣada nefsiyle bahādır olur
NE2648 Kūh-ken-i **fısḳ** olup ol bī-ḥicāb / Nice gümüş ḳubbeyi itdi ḫarāb
NE2774 Her dem alup deste ilikli kemik / Silker idi sofra-i **fısḳa** ilik
SE2165 Ola çün **fısḳ** u fücur eṭvārı / İleri vara mı anuñ kārı
SE2186 Bulmaġa bir zen-i bī-pervāyı / **Fışḳ-ıla** aralama dünyāyı
SE2449 Ḫayr içün ṣaḳladıġuñ sīm ü ẕeheb / Ālet-i **fısḳ** u fesād olur hep
SE3065 Didi ḫāneñde fülān-ile fülān / **Fısḳ** iderler diyü itdükçe fiġān

fısḳiyye [6] suyu yukarıya atıp yükselten havuz musluğu. Ayrıca bkz. 'fevvāre' md.

S567 İdüp āb-ı **fısḳıyye** çarḫa şitāb / Olur baḥr öñünde anuñ ḥavż-ı āb
S829 Ṭoluñ dā'im ey sāḳī-i dil-sitān / Dem-ā-dem o **fısḳiye** olsun revān
S889 Sebū ḳuvvetiyle olur bāḫte / Ḳadeh oldı **fısḳıyye-i** sāḫte
S1277 Yaḳīn oldı gömgök şu olup çemen / Aḳa āb-ı **fısḳıyye-i** lāleden
S1404 Virür başlar āb-ı **fısḳıyye-sān** / Revān eyleyüp ḫūn-ı bālā-revān
HH1886 Birbirine iki ṣuʿāʿ-ı baṣar / Āb-ı **fısḳıyye-veş** görindi meger

fıṭnat [1] çabuk anlayış ve kavrayış, zekâ

SE1386 Ḳoya ḫayretde nice rindānı / **Fıṭnat-ı** kūsec-i Nūşrevānı

figān [7] bağırıp çağırma, ıstırapla inleme

S519 Baña vāye-i ʿıyş-ı bezm-i cihān / **Fiġān-ı** dil ü dīde-i ḫūn-feşān
S1088 Neden düşdi aña bu deñlü **fiġān** / Ki cisminde nāy oldı her üstüḫān
HH1112 Çünki Behzāda degdi nevbet-i tīġ / Ḳopdı nā-gāh bir **fiġān-ı** dirīġ
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa irdi āh ü **fiġān**
HH1226 Eglemezlerse bir nefes anı / Çıḳmaḳ üzre **fiġān** ile cānı
HH1527 Çekdi bir āh-ı ʿāşıḳāne hemān / Dögünüp başladı **fiġāna** hemān
HH2088 Yine unutdığın añup ol ān / Yeñiden başladı **fiġāna** hemān

figān eylemek/itmek [19]

1. haykırıp bağırmak

S324 Ḫum-ı kūs-ı pīl üzre **itdi figān** / Yaḫud gürledi raʿddan āsumān
S1093 Anuñçün yatup ʿud ü şeştā hemān / Ḳurulduḳça aʿṣābı **eyler fiġān**
SE3065 Didi ḫāneñde fülān-ile fülān / Fısḳ iderler diyü **itdükçe fiġān**

2. yüksek sesle şarkı söylemek, terennüm etmek

S1097 Görüp münḥasif bedr-i ʿıyşı hemān / Muġannī vü ceng ü ney **eyler fiġān**

3. ötmek

HH1525 **İtdi** nā-geh horos-ı ʿarş **fiġān** / Ḫ̆ābdan hep uyandı ḫalḳ-ı cihān

4. yüksek sesle inlemek, ağlamak

S1326 Pür ola mı peymāne-i nev-bahār / Yoruldı **fiġān eylemekden** hezār
NE1266 Dīde vü ʿaynīde **iderken figān** / Olur iki göz arasında nihān
NE2249 Böyle diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / Hāle **idüp** bir **fiġan** ol reşk-i māh
NE2265 Bu ġam ile **iderek** āh u **fiġān** / Ḳaldı taḥayyür ile te'sīf-künān
SE2237 **İtdi** biñ derd-ile bī-çāre **fiġān** / Ṭurmayup ḳaynadı her ignede ḳan
SE2531 **İtdiler** ṣoñra nedāmetle **fiġān** / Ana baba güni idi o zamān
SE3114 Ṣıḳılup **eyleyicek** āh u **fiġān** / ʿAfv iderdi ṣuçını şāh-ı cihān
SE3169 Sürüyüp anı ʿases-i mūy-keşān / Ṭurma derd-ile **ider** āh ü **fiġān**
HH66 İtdi ḳahruñ Ḫorūs-ı ʿArşı remān / Dögünüp **eylese** ʿaceb mi **figān**
HH996 Ne **fiġān eyledi** ne çıḳdı sesi / Oldı feryād-res ne hem-nefesī
HH1106 Yād-ı maḥbūb-ı nev-cevān itdi / Ölilere ḳatup **figān itdi**
HH1223 Bayılınca **fiġān ider** oldı / Geh gelür ʿaḳlı geh gider oldı
HH1239 Eşk-i çeşmi **fiġān iden** zāruñ / ʿAynine gelmez idi anlaruñ
HH2128 Yaḳasın çāk idüp **fiġān itdi** / ʿışḳını ḫalḳa dāsitān itdi

figār [14] yaralı

S1131 **Figār** olmaġıla ser-ā-pā teni / Şemʿidür üstünde pīrāheni
S1220 Eyin gürgidür ekşerine şiʿār / Olur çünki der-post-ı cism-i **figār**
NE1680 Buldum anı bī-taʿb-ı intiẓār / Kūşe-i meyḫānede mest ü **figār**
NE2882 Ḥikkeden olmuş idi derūnī **figār** / Umar idi her kişiden püşt-ḫār
SE1676 Oldı söz rābıṭa-i ḳalb-i **figār** / Oldı söz vāsıṭa-i vuṣlat-ı yār
SE2396 Dilini ṭutmadıġ-içün her bār / Deheni çöp ile olmışdı **figār**
HH478 Ṣābıḳā gerçi ol zebūn ü **figār** / Bir ḳavī fāżıl idi ehl-i veḳār
HH1171 ʿĀḳıbet ol iki zebūn ü **figār** / Oldılar ye's ile fedāyī-vār
HH1250 Bir şeb ol fikr ile **figār** u ḥazīn / Ḫ̆ābe vardı açıldı çeşm-i yaḳīn
HH1774 Bu tereddüdle şaḫne mest ü **figār** / Seḥeri oldı ḫ̆ābdan bīdār

HH2264 Eşk ü āhum delīl-i ḫāl-i **figār** / ʿĀşıḳuñ bir bilinmedik nesi var
HH2503 Dest ü pāy urmadan **figār** idiler / Oldı zencīr-i āhenin ber-ser
HH2629 Ehl-i redd ü ḳabūlden ol iki yār / صیه و رنقه fikri ile **figār**
HH2730 Vāridātī-i ḫāme süst ü **figār** / Yoḳ velī vāridāta ḥadd ü kenār

figār eylemek/itmek [3] yaralamak

S541 Sütūnı idüp āsumāna güẕār / Dibi püşt-i māhīyi **eyler figār**
NE2170 Sitt ü ʿamel-mānde olup püşt-ḫār / Ḥikke derūn-ı zeni **eyler figār**
HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun **itdi figār** / Buldı murġ-ı remlde rāh-ı firār

fihris [12] kitabın içindekiler bölümü, dizin‖ bir özelliği bünyesinde çokça bulundurma, bir şeyle özdeşleşme

S398 Bu ġam nüsḫasın bildi her ḫurde-bīn / Aña **fihris** olmuşdı çīn-i cebīn
NE1 Bismillahirraḥmānirraḥīm / **Fihris-i** ġarrā-yı Kitāb-ı Kerīm
NE43 Oldı ḥaḳīḳatde ol ʿuḳd-i naẕīm / **Fihrisi-i** maʿnā-yı kelām-ı ḳadīm
SE77 Levḥa-i Levḥa idüp vaż'-ı ḳalem / Ḳıldı **fihrist** tebāşīr-i ḳıdem
SE384 Kīmiya gibi ḫayālāt ancaḳ / **Fihris-i** fenn-i muḫālat ancaḳ
SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı ezel naḳş-ı bedīʿ / Eyledi **fihris-i** aḫlāḳ-ı redi
SE1259 Ḫulḳı mecmūʿa-i ḥükm-i eżdād / Ṭabʿı **fihrist-i** menāşīr-i fesād
SE1381 Naẕar it ṣūret-i ḫāṣ u ʿāma / Oldı **fihrist-i** Ḳıyāfet-nāme
SE1672 Cümletü'l-mülk-i maʿānī sözdür / Belki **fihrist-i** emānī sözdür
SE1739 Oldı destindeki usṭurlābı / **Fihris-i** kārgeh-i dūlābī
HH582 Ser ü ser defter-i efāżıl idi / **Fihris-i** nüsḫa-ı feżā'il idi
HH898 Pederi **fihris-i** reżā'il idi / Püseri cāmiʿ-i feżā'il idi

fikr [54]

1. fikir, düşünce

S58 Dirīġā olup ḫˇāb-ı ġaflet girān / Göz açdırmadı **fikr-i** mekr-i cihān
S790 Demidür iderse o cūşende āb / Kühen-ḫāne-i ʿaḳl u **fikri** ḫarāb
S1434 Ne baş aġrısıdur semāʿ-ı nevā / Virür daġdaġa **fikrüñe** dā'imā
NE139 ʿAḳl-ı ser-efrāzı ʿalemdār idüp / Ḳāfile-i **fikri** ḳafadār idüp
NE169 ʿİşret ola **fikri** zer-gerī müdām / Cāmı gönülden geçüre ṣubḥ u şām
NE1764 Vaḳf-ı nüḳūd itmeden ol nā-be-kār / Ḫayra degil ḳaşdı iki **fikri** var
NE1797 Nuḳrededür **fikr-i** daḳīḳ-i nekāt / Ḥīle-i şerʿiyye-i devr-i zekāt
NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u ẕekāda ferīd / **Fikrini** ʿaḳlınca şananlar sedīd
NE2095 Uyma şaḳın **fikr-i** dil-i ṣā'ibe / Olmaya tā kim bir iki tecrübe
NE2475 Çabuḳ idi ḫayli miṣāl-i ġazāl / Başḳın idi heb aña **fikr** ü ḫayāl
NE2534 **Fikri** elif gibi heb iḫlīlde / Mīm-ṣıfat iki gözi mesīlde
NE2727 **Fikr-i** fücūr ile daġal-bāz olan / Fācir ü cellāḳ ü çeb-endāz olan
NE2751 Cāzibe-i **fikri** ki der-kār ider / İstedügin önüne iḫżār ider
NE2763 Fāsid idi **fikri** gibi meşrebi / Kāsid idi ḳarı gibi meẕhebi
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki var / **Fikr** ile zaʿmınca dil-i pāki var
SE259 Ṣaḫra kim pāye-i evlā oldı / **Fikr-i** fānīye muṣallā oldı
SE386 Ṭaleb-i ṣoḥbet-i Behrām ancaḳ / **Fikr-i** şāʿir gibi evhām ancaḳ
SE843 Cümle bī-daġdaġa-i **fikr-i** meʿāl / Ne ġam-ı şām ü ne ferdā vü ne ḫāl
SE905 Fikr ola münḥaşır-ı milket ü māl / Ḫāṭıra gelmeye hiç **fikr-i** meʿāl
SE905 **Fikr** ola münḥaşır-ı milket ü māl / Ḫāṭıra gelmeye hiç **fikr** -i meʿāl
SE911 **Fikr-i** dünyā aña ejder-veş ola / Ṣarıla silsile-i āteş ola
SE1284 Bir şeb ol **fikr-ile** efkār-ı ḥazīn / Ḫābe vardı dil-i peyġüle-nişīn
SE1361 Ḥükm-içün fikre varup nice zamān / Eyleyüp ʿaḳl-ıla **fikri** mīzān
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler açar / Nāvek-i **fikri** nüh eflāki giçer
SE1863 Olmadı dāmgeh-i ġaflete bend / Ne ġam-ı ḫāne ne **fikr-i** ferzend
SE2491 Ḳayṣar ol **fikre** olınca cāzim / Oldı irsāl-i peyāma ʿazim
SE2508 **Fikri** bu alsa firāsetle ḫaber / Virmesem böyle cüvān-merde keder
SE2632 **Fikri** eglence olup şām ü seḥer / O perī ḫāṣılı gözümde uçar
SE3461 Rūşenā lafzda ʿinde't-taḥḳīḳ / Görinür mū gibi her **fikr-i** daḳīḳ
HH51 Vesvese virdi **fikr-i** şeyṭānī / Eyledüñ ḫaste-ḫāle dermānı
HH249 Bikr-i **fikrin** ki nev-ʿarūs itdi / Ḫāme pīşinde ḫāk-būs itdi
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra **fikr-i** ʿivaz
HH399 Rīşte-i **fikre** virmege revnaḳ / Bulmadum bir güher ipe ṭaḳacaḳ
HH477 ʿĀlim idi kitāb ḥükmince / Dikḳat-i **fikri** inceden ince
HH746 Ḳaddi ḫam **fikri** ḫām ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i dīk-i fiten
HH825 Gelse **fikr-i** ʿarūs dāmāda / Zehr olurdı ol içdügi bāde
HH866 İtdi āḫir o fırḳa-yı dil-rīş / **Fikr-i** itmām-ı ẕikr ü nışfü'l-ʿayş
HH1045 Oldı seyr-i ʿacāyib-i aḥvāl / Ber-ṭaraf-sāz-ı **fikr-i** devlet ü māl
HH1250 Bir şeb ol **fikr** ile figār u ḥazīn / Ḫˇābe vardı açıldı çeşm-i yaḳīn
HH1663 Kimseye idemezdi rāzını fāş / Cāna kār itdi **fikr-i** sīne-ḫırāş

HH1667 Bir gün ol **fikr** ile olup ḥayrān / Ḥavża olmış idi dūrdan nigerān
HH1969 **Fikr-i** ʿāşıḳ gibi olup pür-pīç / Gelmedi iki ḥarfi bir yire hīç
HH2301 Zevraḳ-ı çeşmi oldı baḥr-efşān / Batdı deryā-yı **fikre** nice zamān
HH2629 Ehl-i redd ü ḳabūlden ol iki yār / صیه و رنقه **fikri** ile figār
HH2651 Dilde bu **fikr** cāy-gīr olmış / Nūr-baḫşende-i żamīr olmış
HH2652 Bir gice **fikr** ile olup bī-tāb / Nergis-i dīde oldı ġonca-ı ḫ̆āb
HH2659 Ṣaldı deryāya iki bī-reh ü rūy / **Fikr-i** ḥayretle itdiler tek ü pūy
HE16 Virüp ebkār-ı **fikre** zīb ü zīver / Anı ḫusrevlere şīrīn göster

2. hayal

NE154 Sübḥa elümde naẓarumda kitāb / **Fikr-i** ḫaṭ u ḫāl ile ḥālüm ḫarāb
NE974 **Fikr-i** leb-i laʿli leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ
NE1331 Vaṣf-ı çemenzārı idüp rūy-pūş / **Fikr-i** ḫaṭ-ı yār ile eyler ḫurūş
NE1779 Ḳalbine **fikr-i** derem-i bī-ḥesāb / Ḫār-ı ḥalīde gibi vere ʿaẕāb
SE896 Aña eglence olup **fikr-i** liḳā / Mūnis ü hem-dem ola luṭf-ı Ḫudā
HH1470 Geldi biñ derd ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe **fikr-i** būs-ı dehān

fikre varmaḳ [3] bir konuda düşünce sahibi olmak, düşünmeye başlamak

NE2225 **Fikre varup** didi ʿaceb neylesem / Cān gözine mükḥüle mi eylesem
SE1361 Ḥükm-içün **fikre varup** nice zamān / Eyleyüp ʿaḳl-ıla fikri mīzān
HH1174 Ḫ̆āb-ı mūḥiş görüp ol eşnāda / **Fikre varmışdı** yaʿnī tenhāda

fikr eylemek/itmek [41] düşünmek

NE1767 Bunları **fikr eyler** iken ol daġal / Nā-geh esüp şarṣar-ı bād-ı ecel
NE2119 **Fikr iderek** ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe / Ḥāṣılı doġruldı o bir cānibe
NE2180 Nefsi ṭoḳuz dirler efendi zenüñ / Ḥırṣını **fikr eyle** zen-i tāzenüñ
NE2182 Cānına yanıncaya dek ide cebr / **Fikr ide** nefsinde güç olmaz mı ṣabr
NE2244 **Fikr iderek** nice anuñ gibi kār / Reʾyi bunuñ üstüne itdi ḳarār
NE2445 Ḥāzır iken nāẓır iken Zü'l-celāl / **Fikr ide** inṣāf olur mı bu ḥāl
NE2592 Nice nice ḥīle ki **fikr itdiler** / Ḳavli bunuñ üstüne berkitdiler
NE2636 Ol ʿameli żaʿīf iden der-be-der / **Fikr idene** ḳapuya ḥidmet ider
NE2738 Her büt-i sīmīnini **fikr eyleyüp** / Ḳubbe görüp dünbeyi ẕikr eyleyüp
NE2765 **Fikr idüp** ol çeşm-i siyeh merdümi / Naḳşını gözler gözedürdi demi
NE2854 Dāʾim **idüp fikr** ü ḫayāl-i ẕeker / Ḳalbi yalancı ḳutusuna döner
SE291 Güneşin cirmiyile sürʿatini / **Fikr iden** fehm ide māhiyyetini
SE923 **Fikr idüp** dāyim anuñ ḥāletini / Saʿy idüp bilmege māhiyyetini
SE1009 Anı **fikr eyle** ki maḥşerde saña / Olınur odlu ṭopuzlarla cezā
SE1048 Sen de **fikr eyleye** iy ehl-i ḍalāl / Ḥāżır u nāẓır iken Celle Celāl
SE1509 **Fikr idüp** şāh ü vezīr āḫir-i kār / Virdiler reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1579 Yār-ı cān ayrılıġı müşkil olur / Sen de **fikr it** aña kim ḳāʾil olur
SE1726 İtmez ol kārı hezārān ʿasker / Belki **fikr eyleyemez** İskender
SE1781 Şöyle **fikr itdi** bu ʿizzet-ḫ̆āhān / Ki münāsib budur iy şāh-ı cihān
SE1883 Birbirinden mütefāvit göricek / Daḫı aʿlāsını **fikr itse** gerek
SE1891 ʿĀḳile **fikr idicek** ẕāhir olur / Ereʿavrat zene şevher bir olur
SE2181 Sen de inṣāf idüp **fikr eyle** / İtdügin yüz ḳarasın ẕikr eyle
SE2301 Sen de **fikr it** ne şekil insānsın / Ḫūk-i derrende ile yeksānsın
SE2329 **İtdi** ol ʿacz-ile bir Aʿrābī / **Fikr-i** def-i maraż-ı bī-tābī
SE2552 Devşirüp ʿaḳluñı başa gahī / Hele **fikr eyle** o gökde cāhī
SE2708 Ehl-i dil **fikr iderek** dir süḫanı / Söylemez ṭurma zebāna geleni
SE2792 Ṣoñını **fikr idemez** ehl-i veġā / Yürüse ardına baḳmaz meşelā
SE3174 **Fikr idüp** ḫālin o düzd-i nākes / Didi ḫaḳḳa ne hevesdür bu heves
SE3350 Rūzgār-ıla olup pīç-ā-pīç / Girecek yirini **fikr itmez** hīç
HH506 Āh ü efsūsı terk idüp āḫir / Çāre **fikr itdiler** aña vāfir
HH533 Ḳaldılar nūr-ı ʿaḳlı rāh-nümūn / **İtdiler** ḫayli **fikr-i** gūn-ā-gūn
HH745 Çāre **fikr itdiler** yine vāfir / Buldular bir ʿacūzeyi āḫir
HH982 **Fikr iderdi** ki eyleye tesmīm / Şah ile oġlunı o mār-ı leʾīm
HH984 Bunı **fikr eyliyorken** ol ġaddār / Gör ne luʿb itdi gerdiş-i ḫūn-ḫ̆ār
HH1377 Līk **fikr eyledikçe** ol ḫ̆ābı / Rūşen olurdı ʿışḳ mehtābı
HH1397 **Fikr idüp** anı merd-i āzāde / ʿAbd-i meʾmūr olur mı dünyāda
HH1662 Yine **fikr idüp** eyledi teʾḫīr / Tā beyāża çıḳa bu emr-i ḫaṭīr
HH1817 Cevr ü ẓulmünden ictināb itdüñ / **Fikr idüp** cürmüñi hicāb itdüñ
HH1957 Çāre **fikr eyleyüp** o nā-kāma / Didi ol şāha yazalum nāme
HH2181 Yüregi acıdı ṭabībüñ aña / **İtdi fikr-i** ʿilāc ü ʿazm-i devā
HH2627 **Fikr idüp** āḫir ol seg-i şirrīr / Ḳatl emrinde eyledi teʾhīr

fikr-i bī-hūde [1] yararsız ve anlamsız düşünce

SE1154 Oldı insāna delīl-i nekbā / **Fikr-i bī-hūde** vü zāʿid sevdā

fikr-i ferdā [1] yarın düşüncesi; gelecek kaygısı

SE2419 Kerem ehli gibi olmaz dervīş / **Fikr-i ferdā** aña virmez teşvīş

fikr-i maʿāş [2] geçim endişesi

SE1860 Ḳılmaya **fikr-i maʿāş** āvāre / Ṣalmaya suḫre idüp bāzāra
SE2422 Eyleme **fikr-i maʿāşa** diḳḳat / Bulmaya diḳḳat idenler bereket

fikr-i mūy-şikāf [1] kılı kırk yaran düşünce, bir şeyi bütün ayrıntıları ile detaylı düşünme

HH297 Dil-i rūşenle **fikr-i mūy-şikāf** / Bāde-i ṣāf ü sāġar-ı şeffāf

fikret [18] düşünme, tefekkür

S55 Direm **fikreti** cānı rencver ide / Cehennem bināsına müzd-ver ide
NE123 **Fikret-i** ʿışḳ ile dil-i pür-melāl / Oldı saḳal ile reyāḥīn-miṣāl
NE471 **Fikreti** ḫayretde ehl-i vuḳūf / Sözleri reşk-i ḥükm-i feylesof
NE1033 **Fikret-i** laʿlinle taḥayyül-künān / Ḥasret ile geldi dehānına cān
NE1673 Ḥaşmum olup bir iki dīv-i recīm / Eylediler **fikret-i** mekr-i ʿaẕīm
NE1762 Līk derūnında olan ġayrıdur / Ḳalbi ṭolu **fikret-i** lā-ḫayrıdur
NE2766 Tenüñe çeküp **fikretle** kelleyi / Pīş-nihād itmiş idi zelleyi
SE426 **Fikret-i** nükte-i vālā güheri / Sühreverdīye virürdi seḥeri
SE432 Rehber-i **fikret-i** pāki tevfīḳ / Ḳarşular meslek-i haḳda taḥḳīḳ
SE770 Ḥükemāya olıcaḳ Eflāṭun / Meşʿal-i **fikret-ile** rāh-nümūn
SE942 Ne cihan **fikreti** ne mülk ü ne māl / Ne ġam-ı cāh ne yārān ne ʿiyāl
SE1035 Uzanup **fikret-i** ḳadd-i mevzūn / Oldum efkār-ı dırāz-ıla zebūn
SE2347 Çünki bu **fikreti** bünyād itdi / Ḳırbayı tuḥfe-i Baġdād itdi
SE2733 Eylemiş bu ḳad-i ḫam **fikret-i** ḫām / Seni çevgān-ı şimār-ı evhām
SE2972 Neyleye **fikret-ile** rāy saña / Anlara ḳalur ise vāy saña
HH1415 ʿĀşıḳa **fikret-i** gezend olmaz / Bīm-i ser aña pāy-bend olmaz
HH1698 Esb-i cādū-yı **fikreti** sürdi / Pāyına naʿl-i bāz-gūn urdı
HH2761 Nūr-ı **fikretle** bu şükūfe-i şeng / Felek-i naẓma oldı Heft-Evreng

fil [4]

1. Hint ve Afrika gibi sıcak iklimlerde yabanî ya da alışkın olarak bulunan, burnu hortum şeklinde olan büyük bir hayvan

NE449 **Fil** ṭurup ḫidmet-i mihmānına / Açmış iki sofra iki yanına
SE1113 **Filler** barça gibi mevc-şiken / Ḳulaġı yelken ü ḫorṭumı dümen
HH1631 Kilki mānend-i şūr-ı İsrāfīl / Nefḫ-i rūḥ ide yazsa ṣūret-i **fil**

2. satrançta çapraz hareket eden taş

NE1663 Bāzī-i şaṭrancda ḫūd-ı bī-bedel / **File** atın bekledür itse ʿamel

fiʿl [9] iş, amel

NE2675 **Fiʿlüñe** şeytāñı refīḳ eyledüñ / Kendüñi mürtedd-i ṭarīḳ eyledüñ
NE3144 **Fiʿle** getür var ise ṭabʿuñda tāb / Söyleşelüm gel beru işte kitāb
SE1037 Var-ıdı şehrde bir üstādım / Ḳavl ü **fiʿli** sebeb-i irşādım
SE1041 İtse ol **fiʿli** ʿiyāẕen biʿllāh / Bir seg-i dūzaḫ olan ehl-i günāh
SE2167 Şūmdur **fiʾl-i** zinā ġāyet-ile / Ehlinüñ ʿömri geçer zillet-ile
SE2535 Eyleme **fiʿl-i** zināyıla müdām / Kendüñi şöhre idüp suḫre-i ʿām
SE2539 Ekṣer ol **fiʿli** iden ḫāne-ḫarāb / Ḳıldı mestūresin efsürde-ḥicāb
SE2541 Oldı Ḥaḳḳā ki bed-aḫlāḳa naẓīr / Zenlerüñ itdügi **fiʿl-i** tezvīr
HH1145 Ṭuydı **fiʿl-i** taʿaccüb-āṣārı / Verdi ḫayret bu kāruñ esrārı

fiʾl-cümle [1] sonunda, nihayette

SE1777 Sizlerüñle gözedüp semt-i ḫuḳūḳ / İstemem kim ola **fiʾl-cümle** ʿuḳūḳ

fiʾl-ḥaḳīḳa [4] gerçekte, doğrusu

S1429 Seḥer ser-girānī-i raṭl-ı girān / Aġır başmadur **fiʾl-ḥaḳīḳa** hemān
SE2178 **Fiʾl-ḥaḳīḳa** ḳatı ʿācızlıḳdur / Özge bī-fāʾide ḫırsızlıḳdur
HH34 **Fiʾl-haḳīḳa** bu keşret-i aʿdād / Oldı ancaḳ tekerrür-i āḥād
HH46 Çünki lā şeklidür yediye raḳam / Cümlesi **fiʾl-ḥaḳīḳa** ʿayn-ı ʿadem

fiʾl-ḥāl [19] şu anda, şimdi, hemen

SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı **fiʾl-ḥāl** / Gösterür rūy-ı Cemāl ism-i Celāl
SE260 İrdi nüh günbed-i çarḫa **fiʿl-ḥāl** / Levḥ-i āyīneye gūyā timṣāl
SE699 Aşağıdan daḫı ṭutsa dellāl / Müşteri arturur anı **fiʾl-ḥāl**
SE780 ʿArz iderlerde ḫaḳime **fiʿl-ḥāl** / Ol da anuñla idüp istidlāl
SE790 Yazdurup ṣūretin āyīne-miṣāl / Dest-i ḫuddāma ṣunardı **fiʿl-ḥāl**
SE1564 Birisin eylese taṣvīr-i ḫayāl / Mütemeṣṣil ola āhar **fiʾl-ḥāl**
SE1794 İdelüm ʿizz ü ḫuẓūra īṣāl / Belki biz bunda ṭururken **fiʾl-ḥāl**
SE1849 Vāḳıʿā ḥāli olınduḳda suʾāl / Ġalaṭ olduġı ṭuyıldı **fiʾl-ḥāl**
SE2003 Seni gördügi gibi şemʿ-miṣāl / Baş vire yine yirinden **fiʾl-ḥāl**
SE2342 Her neye ḳonsañ eyā āb-ı zülāl / Ḳalb-i māhiyyet iderdüñ **fiʾl-ḥāl**
SE2815 Ḫançeri ḳaṭre-i sīm-āb-miṣāl / Câme-i cismi delerdi **fiʾl-ḥāl**

SE3331 Lîk **fi'l-ḥāl** peşîmān oldı / Mātemin eyledi giryān oldı
HH947 ʿĀşıḳ oynına döndürüp **fi'l-ḥāl** / Oynadur yürür ādemi eṭfāl
HH971 Yaʿnî sîmîn sebîkeler **fi'l-ḥāl** / Ola gülmîḫ-i şeh-nişîn-i vişāl
HH1632 Cān bulup safha üzre şîr ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup **fi'l-ḥāl**
HH1673 Baḫteki daʿvet eyleyüp **fi'l-ḥāl** / Sebeb-i ḫandesinden itdi suʾāl
HH1878 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / Eşer eyler cevāna da **fi'l-ḥāl**
HH1967 Çāk çāk itdi nāmeyi **fi'l-ḥāl** / Atup anı ṭaġıtdı penbe-miṣāl
HH2025 Bozdı **fi'l-ḥāl** ḥāşımı ḥākim-i Rey / Ṣanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey

filizzāt [1] altın, gümüş, bakır gibi ham madenler

S908 **Filizzātı** n'eyler dil-i neşve-nāk / Yeter aña kibrîṭ-i aḥmer o tāk

fi'l-meşel [3] mesela

NE41 Şekl-i elif-lāmına bak **fi'l-meşel** / Raḥmet umar şefḳat için şunmuş el
NE2310 **Fi'l-meşel** olur ʿaceb-ender-ʿaceb / Ṣoḥbet-i rūmî kelîmāt-ı ʿArab
NE2435 Çehre döner dökülüp āḫir ṣakal / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine **fi'l-meşel**

fincān [1] çay, kahve gibi sıcak içecekleri içmek için porselenden yapılmış, küçük, kulplu kap

S1230 Anuñ pāy-ı taḫt ise **fincānları** / Bunuñ cāmı mirʾāt-ı İskenderî

firaḳ [17] ayrılık, hicran

S630 ʿAceb dil-güşā ḳalʿa-i semt-i Rūm / Ki olmuş helāk-i **firāḳ-ı** ġumūm
S835 **Firāḳuñda** sāḳî ciger ḫūn olur / Dü-çeşmim iki cām-ı gülgūn olur
NE1030 Derd-i **firāḳuñla** olup nā-tüvān / Anuñ işi ḳaldı Ḫudāya hemān
NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı vişāl-i **firāḳ** / Belki müyesser ola ʿıyd-ı talāḳ
NE2824 Merd odur kim vire aña ṭalāḳ / Düşmen-i dîrîn ile ḫoşdur **firāḳ**
NE3124 Gördi ki bir kelb-gedesine hemān / Ṭuʿme **firaḳ** ile olup nātüvān
SE3429 Çün ḳızışdırdı anı nār-ı **firāḳ** / Didiler āḫir işidenler ırak
HH427 Nā-gehān irtiḥāl idüp ol pir / Eylemişdi beni **firāḳa** esîr
HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı şām-ı firāḳ / Göreyüm kim yoḳ ola nām-ı **firaḳ**
HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı şām-ı **firāḳ** / Göreyüm kim yoḳ ola nām-ı firaḳ
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü mekr ü şiḳāḳ / Ṣūret-i vuṣlat-ı delîl-i **firāḳ**
HH1745 Bîm-i ḳahr ü **firāḳ-ı** vaṣl-ı ḥabîb / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü şigîb
HH1803 Gördi var her **firāḳuñ** orānı / Kesdi bir laḥẓa āh u efġānı
HH1959 Rūzedār-ı **firaḳ** ü nā-kāmı / Ölmeden görse bāri bayrāmı
HH2294 Müjde kim āḫir oldı şām-ı **firaḳ** / Ḳıldı Ḫurşîd-i taliʿüñ işrāḳ
HH2401 Aġlamaḳ baña yaraşur ki müdām / Geçdi derd-i **firaḳ** ile eyyām
HH2607 Var idi bir ḥarîf-i herze nifāḳ / Semm-i cām-ı şafā semūm-ı **firāḳ**

firār [3] bulunmak zorunda olunan yerden kaçma, kurtulma

NE2455 Naḫl-i vücūd olmaz imiş pāydār / Umma sifāl içre şecerden **firār**
HH1441 Göricek ḳalmadı mecāl-i **firār** / Yürüdi ejdehā-yı āteş-bār
HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun itdi figār / Buldı murġ-ı remlde rāh-ı **firār**

firār eylemek/itmek/ḳılmaḳ [3] kaçmak

S245 İdüp ʿasker-i ḫusrev-i nev-bahār / Yelān-ı şeh-i Behmen **itdi firār**
NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya ḳaçan ḫūk-vār / Per şanup **eylerdi** öñünden **firār**
HE69 ʿAceb mi müşterî **ḳılsa firārı** / Hilāl-i baḫtınuñ aġzı yuḳarı

firāş [2] yatak, döşek

NE2689 Ḫābe olup muntaẓır ol nā-tıraş / Olur o derd ile esîr-i **firāş**
SE1941 Yapdı esbāb-ı neşāṭı ferrāş / Oldılar şevḳ-ıla üftān-ı **firāş**

Firʿavn [1] Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan, firavun ‖ Tanıkta kelime Hz. Musa dönemindeki Mısır kralı Firavun bağlamında ve II. Osman'ın Lehistan seferinin anlatıldığı kısımda Lehistan kralının tavsifinde kullanılmıştır.

S353 Yarup baḥr-ı ġarbā-yı ḫark itdiler / O **firʿavnı** ceyş ile ġarḳ itdiler

firāz [1] yüksek

SE972 Dil-i ḫākî çün ide ʿazm-i **firāz** / Etegin ṭut yürü mānend-i ṭırāz

fireng [1] Osmanlı'da Avrupalılara özellikle de Fransızlara verilen ad

HH2504 Oldılar āḫir ol iki hem-reng / Bende-i bend-i reh-zenān-ı **fireng**

firengî [9]

1. Avrupalılara ait ‖ Avrupa işi

SE1652 Keli açıldı yıḳıldı nāmūs / Meclise oldı **firengî** fānūs
HH2553 Būstanda **firengi** ḫarbüzeler / Çarḫ-ı ẕātü'l-bürūc ile hem-ser
HH2636 Uyup ulaşmış idi ol mekkār / Anlara zaḥmet-i **firengi-vār**

Aşağıdaki tanıklarda kelime Frenk kılıcı, Avrupa işi kılıç bağlamında kullanılmıştır.

S22 Ḳılur cūy-ı tīġ-ı **firengī-miṣāl** / Ṣitā faṣl-ı āyīne açup ṣimāl
SE2194 Ḳorḳarın kim o silāḥ-ı eşrār / Hem **firengī** ola hem cevherdār
HH2583 Her nigehde o ġamze-i ḳattāl / Zaḥm ururdı **firengi** tīġ-miṣāl

2. Avrupalılara ait altın para, Frank

NE1988 Ḳahrı gider kāfir-i cengi gibi / İllere ulaşma **firengī** gibi
NE2434 Zer virür o yüzlenür arar bulur / Pulları ile ṣāfī **frengi** olur
SE1235 Manṣıba nice Dımışḳī cāhil / Çün **firengī** virüp ola vāṣıl

firengī-çelik [1] Avrupa işi çelik, Avrupa çeliği

NE2251 Gördügi bir ṭurfe muḳallef-meçik / Ucu kemik dibi **frengī-çelik**

firīb [2] oyun, hile

HH1155 Ḳalbi taṣdīḳ idüp dili tekẕīb / İtdi ḫalḳa hezār mekr ü **firīb**
S556 **Firībinde** zülf-i ḫum-ender-ḫumı / Deñiz mālikidür alur ādemi

firişte [2] melek ‖ güzel ve yumuşak huylu kimse

NE269 Bendi aña şāh-ı **firişte** ġulām / Destin öpüp ḫidmetin itdi liḥam
HH1259 Ṣāḥibi bir meh-i ḫuceste-cemāl / Câme-i sebz ile **firişte-miṣāl**

firişte-ḫıṣāl [3] melek tabiatlı, yumuşak huylu kimse

HH308 Nā-gehān açdı bir **firişte-ḫıṣāl** / Bir kitāb-ı bedīʿ-i ferruḫ-fāl
HH1338 Didi ey dil-ber-i **firişte-ḫıṣāl** / Size ḫizmet ider gibi bu ġazāl
HH1359 Beni bu fırḳa-ı **firişte-ḫıṣāl** / İtdi bī-zār-ı yār-ı dīv-sigāl

firḳat, fürḳat [12] sevgiliden, dosttan ayrılma, ayrılık

NE1037 Yaʿni çeküp anda daḫı **firḳati** / Menʿ ide dīn ayrılıġı vuṣlatı
NE2237 Ḫāke gömersem bunı mānend-i genc / **Firḳati** olur içüme gizli renc
NE2518 Ṣoñra ki ḳıldı iki rekʿat namāz / Ḥaḳdan anuñ **firḳatin** eyler niyāz
SE1557 ʿAskerinden birisi **fürḳat-vār** / Oldı nā-gāh iki yāra düçār
SE1576 Bir dem evvel ayırup cān ü teni / **Fırḳat-ı** yār-ıla öldürme beni
SE2822 Dem-i **fürḳat** gelüp itdi feryād / Ḫafaḳānı ceresüñ oldı ziyād
SE3122 Ḳaçaraḳ düşdi yolı küh-sāra / Rāh-ı **firḳat** gibi seng-i ḫāra
HH943 Ebr-i **fürḳat** araya yol buldı / Berḳ-veş gāhī görünür oldı
HH999 Bir yaña derd-i **fürḳat-i** Behzād / Bir yaña bīm-i ḫançer-i cellād
HH1531 Ṣubḥ olup buldı ḫasteler sıḥḥat / Beni öldürdi nāliş-i **fürḳat**
HH2373 Ne bilür āb-ı vaṣl leẕẕetini / Çekmeyen **firḳatün** ḫarāretini
HH2684 Çeşm-i cān ḫ̆āb-nāk-i ḥayret iken / Ḫāk-i ten çāk çāk-i **fürḳat** iken

firūz [3] talihli, bahtlı ‖ mutlu

SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı kem-nām / Rūz-i **firūzına** irdi dem-i şām
HH1008 Bu yaña ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi yüz ṭutdı ṭāliʿ-i **firūz**
HH2408 Yār olup aha baḫtı **firūzı** / Kārınuñ olmış idi zer-dūzı

firūzī [1] uğurluluk, kutluluk

HH384 Gelse ebr-i kebūd-ı nevrūzī / Pür-cilā saḳfın ide **firūzī**

firūze [5] Nişabur'da çıkan, açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşı

NE287 Uġradı eflāke giderken o şāh / Günbed-i **firūze-i** Behrām-ı rāh
SE2585 Cām-ı **firūze** vü laʿlīn bāde / Dür-i ġalṭān gibi biñ üftāde
HH15 Oldı pencüm revāḳ-ı azraḳ-fām / Ḳaṣr-ı **firūze** güne-i Behrām
HH657 Benden ise saña yaḳındur māh / Rūz-ı **firūzuñ** itme şām-ı siyāh
HH2244 Düşdi bir kūha ʿāḳıbet güzeri / Faşş-ı **firūze** gibi sebz ü ṭarī

firūze-fām [1] mavi renkli, gök renginde, turkuaz

NE708 Devr iderek ḳubbe-i **firūze-fām** / Ṣundı meger herkese bir ṭolı cām

firūze-gūn [1] mavi renkli

HH2383 Urdı pīrūze ṣafḥasiyle binā / Ḳaṣr-ı **firūze-gūne** çarḫ-i dü-tā

firūze-reng [1] gök mavisi, turkuaz

S388 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **firūze-reng** / Bedel ola tā ṣulḥa ġavġā-yı ceng

fiske [2]

1. parmak uçlarıyla yapılan hafif vuruş

NE1973 Olmuş idi faḳr ile zār u zebūn / **Fiske** ile olur idi ser-nigūn

2. kandil, idare lambası

SE1649 Büyüdüp burnını ikrām-i vifāḳ / **Fiskeye** gelmiş idi istiḫḳāḳ

fişek [4]

1. tüfek, tabanca gibi ateşli silahların cephanesi, mermi

S347 Dih ü şehre āteş ṣalup ser-be-ser / **Fişek** çādırı oldı ol ḫaneler
S637 ʿAdū mülkünüñ ṭob-ı kūh-efgeni / Aña nisbet ile **fişek** hāveni
NE1296 Ṭoptolu hep ḳuleleri otla / Ṣanki **fişek** ḳalʿası bārutla

2. eğlence amacıyla ışık, ses veya renkli duman gösterisi yapmakta kullanılan patlayıcı, havai fişek

S300 Veġā sūrına oldı baḥrī **fişek** / Atıldıḳça deryāda ṭūb u tüfek

fiten [19] fitneler, ayartmalar, azdırmalar, ara bozmalar

S269 Ḳurup ḫaymeler ʿasker-i bī-kerān / **Fiten** oldı ber-pā cihān-der-cihān
NE903 Bīḫ u bün-i zümre-i ehl-i **fiten** / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol çemen
NE1332 Dil-berine ḳarşu olur naġmezen / Ḫāl ü ḫaṭı nüsḫa-i fenn-i **fiten**
NE2215 Yem döküp ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi dām-ı **fiten**
SE13 Oldı Yeʿcūc-i **fiten** ṭard-ı ebed / İtdi şemşīr-i güher-bārını sed
SE757 Cehldür maṣdar-ı her şerr ü **fiten** / Ṭoġar aḫlāḳ-ı zemīme andan
SE1177 Eşer-i zelzele-i şavletden / Yıldızı düşdi irüp vaḳt-ı **fiten**
SE2394 Atılup eyler-idi ṭanz u **fiten** / Gāh ḳoynına girürdi yaḳadan
SE2530 Eyleyen Ādem ü Ḥavvaya **fiten** / Ol degil mi çıḳaran cennetden
SE2866 Nā-gehān vāḳıf olup ehl-i **fiten** / Anı bend eylediler ġāfil iken
SE3343 Ṭoġar andan **fiteni** devrānuñ / Āḫiret anasıdur şeyṭānuñ
HH605 Ruḫı āteş nigāhı ġāret-zen / Ceẕbe-i ḫüsni merḥabā-yı **fiten**
HH662 Ḳādirüm ṣalmaġa cihāna **fiten** / Nev-cevānum beni ne ṣanduñ sen
HH746 Ḳaddi ḫam fikri ḫām ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i dīk-i **fiten**
HH941 Açdı mekr ü **fiten** ḫum-ı tāze / Yine iş düşdi ʿişve vü nāza
HH1158 Hiç dil çıḳmaya o tāyifeden / Olmaya kimse rāzdār-ı **fiten**
HH2054 Allāh Allāh nedür bu şūr ü **fiten** / Ceẕb-i ḳullāb-ı ʿışḳ-ı kūh-efgen
HH2324 Dā'im ol mevc-ḫīz-i mekr ü **fiten** / Olup eṭrafa şerr ü şūr-efgen
HH2610 Sırr-ı ser-besteyi ol ehl-i **fiten** / Ceẕb iderdi daḫı göñülde iken

fiten-sāz [1] fitneci, ara bozucu

NE2473 Muġlime ardı ġalṭan-dāz idi / Zenler içün o ki **fiten-sāz** idi

fitīl, fetīl [12]

1. kandil ve muma konulan, emdiği yağ ile yanıp ışık veren pamuktan bükülmüş ip, fitil

S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i bütān-ı cemīl / Olur bezme şemʿ-i muʿanber **fitīl**
S1136 Şuʿāʿ-ı **fitīl** ile ḫurşīd lemʿ / Derūnunda esbāb-ı şevḳ oldı cemʿ
S1440 İdüp rişte-i cānı rūşen **fetīl** / Yüri cüst ü cū ile aña delīl
S1196 N'ider ẕevḳ alan cām-ı raḫşān ile / Duḫānı **fitīl-i** fürūzān ile
NE19 Levḥa degil lemʿa-i müşkīn **fitīl** / Ya per-i pür-şaʿşaʿa-i cibrīl
NE561 Söndü şebüñ şemʿa-i bālā-keşi / Ḳaldı **fitil** uçlarınuñ āteşi
NE985 Çünki ola hemser ol iki ʿalīl / Şuʿle bülend ola çü becān-ı **fitīl**
SE2047 İşledi aña **fitīl-i** sūzān / Badenüñ girdi günāhına hemān
HE71 Başımda od yanar çün şemʿ-i sūzan / **Fetil-āsā** olur ʿaḳlum perīşān

2. eski tüfek ve topların namlusundaki baruta ateş vermek için kullanılan kükürtlü ip veya kaytan

S1315 Bu sūzişle az ḳaldı kim yana heb / **Fetīl-i** şihāb ile bārūt-ı şeb
NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya delīl / Bir yere gelse ola pīçān-ı **fetīl**

3. derin yaraların kanını durdurmak veya irinini akıtmak için yaraya konulan steril uzun şerit

NE1067 Her birine ola o şemʿa delīl / Birine tīr ola birine **fetīl**

fitīle [1] fitil ‖ örgü

NE1022 Sūziş ile göz yaşın aḳıtdılar / ʿAḳlı **fitīle** gibi daġıtdılar

fitne [31] karışıklık, fesat, azdırma, baştan çıkarma, bozgunculuk, ara bozma

S962 Perīşān ider bezmi raṭl-ı girān / Odur **fitne-i** devr-i āḫir-zamān
NE460 Urdı leb-i **fitnesine** mühr-i emān / Koz ḳabına ḳoydı cihānı hemān
NE899 Şehdür iden **fitneye** bend-i kemend / Çar-sū-yı ʿāleme āzīn-bend
NE1850 **Fitnedür** āġūş-ı kemendi müdām / Mekr ü ḥıyel murġ gibi pāydām
NE2047 Şāṭır idi şūḫ idi dānā idi / Çeşmi gibi **fitnede** yektā idi
NE2192 İtme Ḫudāyā bizi nefse esīr / Nefsüñ olur **fitnesi** āfāḳ-gīr
NE2421 **Fitne-i** ḳābil ola mı āşikār / Oldı beşer-i şehvet ile ḫār u zār
NE2484 Zāl-ı felek gibi cihān **fitnesi** / Nice cihān **fitnesi** cān **fitnesi**
NE2726 Yaʿni tavınca soġuyup vaḳt-i kār / **Fitne-i** nefsine olan dest-yār
SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı **fitnede** tāb / Dūrdan baḳsa ola zehresi ʿāb
SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze bahār / Ġamzesi **fitne dü-**çeşmi seḫḫār
SE1275 **Fitnede** beñzer idi şeyṭāna / Ṭamaʿ itmezdi velī īmāna
SE1390 Ḥīle-ger **fitneye** furṣat bulamaz / Ṣūret uġrıları ṣūret bulamaz
SE1393 **Fitne** fenninde büyük ʿallāme / Yaʿnī bir şaḫṣ-ı ḳaşīrüʿl-ḳāme
SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i eyyām / Devrini sāl-i nev-i **fitne-i** ʿām
SE1737 Ḳaydefā kişverini itdi tebāh / Āteş-i **fitneye** ṣu ṣaldı o şāh
SE1783 Belki ḳalḳup aradan ḫār-ı fesād / Maḥv olup **fitne** ḫalāṣ ola ʿinād

SE2111 Nefsini bilmege saʿy itdi ḫavāṣ / Sen daḫı saʿy ḳılup **fitneyi** baş
SE2263 Düşmeni eyle müdārāyıla rām / Tā bula şüriş-i **fitne** ārām
SE2359 Buldı dilden bu ḳadar **fitne** ṣübūt / Ur hemān ḳapusına mühr-i sükūt
SE2810 Yaʿnī ṭūfān-ı celāl itdi bürūz / Ḳaynadı **fitne** hemān rūz-be-rūz
HH218 Mevc-i ḫūn itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / Kesdi seyl-āb-ı **fitnenüñ** başın
HH228 Eyledi Ḳāfı seyl-i **fitneye** sedd / Ḳıldı sīmurġı ḫāfıẓ-ı ser-ḥadd
HH604 Müjeler **fitne-i** zamān u zemīn / Ġamze-i kāfir āfet-i dil ü dīn
HH1246 **Fitneler** araya alup şāhı / Dūrdan baḳdırur ḫayr-ḫʷāhı
HH1249 Ṭuymaġa başladı bu **fitneyi** şāh / Bildi böyle ḳalursa ḫāl tebāh
HH1574 Şūḫ-ı perri nihād-ı pāk-nijād / **Fitne-i** dehr nāmı Ferruḫ-zād
HH1642 Ola āzāde ser-be-ser ʿālem / Sen kemīngāh-ı **fitnede** der-hem
HH1733 Çeşminünñdür bu **fitne** vü teşvīr / Eyle ol mesti mīl ile taʿẕīr
HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i raʿnā / Mülk-i ḫüsn içre **fitne-i** ber-pā
HH1961 Şöyle kim **fitneyi** ide taḥrīk / Bu muḳarrer ki ola ḳana şerīk

fitne-bāz [1] fitne çıkaran
NE2778 Arar idi muttaşıl ol **fitne-bāz** / Ḫalḳa-i hengāme-i gerd ḥoḳḳabāz

fitne-cū [3] fitne çıkarmak için fırsat kollayan
NE1288 Mihr ü meh-āsā o büt-i **fitne-cū** / Yanına bend eylese iki kedū
NE2654 Ḥīle-ger ü perde-der ü **fitne-cū** / Kīne-der ü ẕelle-ber ü suḫte-rū
HH726 Gördi ol **fitne-cū-yi** pinhānı / Cinnī-i şūm u düşmen-i canı

fitnecūluḳ [1] ortalık karıştırmak, ara bozmak için fırsat kollama
HH342 Ola ḳuyruḳlı sürmeler her bār / **Fitnecūluḳda** kevkeb-i dümdār

fitne-engīz [2] fitne dolu, hep fitne çıkaran
HE38 Gel ey Şāpur-ı kilk-i **fitne-engīz** / Yine naḳşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE63 Füsūsā kim cihān-ı **fitne-engīz** / İder baḥr-ı ġamı mevc-i belā-ḫīz

fitne-ger [3] fitneci
NE2135 Dāʾim işāretle olup **fitne-ger** / Eyleme hem-sāyelere kec naẓar
NE2623 Ḥüsn ile ān olmag içün tüvānān / Yār olamaz **fitne-ger** ʿaḳl u cān
HH1315 Bebre beñzer raḳīb-i **fitne-gere** / Ki ne kendi yiye ne ḫod yedüre

fitne-ḫīz [2] fitne kaldıran, fitne uyandıran, fitne çıkaran
S256 Ḳazaḳ itdi sāḥillere çok sitīz / Leh-i dil-siyehde velī **fitne-ḫīz**
NE1650 Keşret-i ḫalḳ olmayan ta **fitne-ḫīz** / Genc-i muġāndur aña cāy-ı kürīz

fitne-i ḫāk-i beden [1] beden toprağının bozulması ‖ doğru yoldan çıkma, ahlaken bozulma
NE2454 Ḳorḳuludur **fitne-i ḫāk-i beden** / Ṭāyir-i Ḳudsi ḳaça gül-mühreden

fitne ḳaynatmaḳ [3] ara bozmak, fitne çıkarmak
S927 Ne ḫum dīg-i seccāde-i mey-gede / Ki sihr eyleyüp **fitne ḳaynatmada**
NE2493 **Fitneyi ḳaynatmada** her ṣubḥ u şām / Söyler idi çömlege çömlek müdām
HH749 **Ḳaynadup fitne** mekr ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden oy virür her dīk

fitne ḳoparmak [1] bela çıkarmak, sıkıntıya sebep olmak
SE2197 **Koparup fitne** ara yirde cüẕām / Silmesin burnunı mānend-i zükām

fitne ḳopmak [1] fitne çıkması, fitne başlaması
NE2611 Laʿli gelüp ʿālem-i ervāhdan / **Fitne kopar** milket-i eşbāhdan

fitne künci [2] fitne köşesi, bela ve sıkıntıların çok olduğu yer
HH1018 Salṭanatdur bu düşmeni çoḳdur / **Fitne küncinde** reh-zeni çoḳdur
HH2612 **Fitne küncinüñ** ol raṣad-sāzı / Çaḳ ṭoḳuz ḳatdan añladı rāzı

fitne-sāz [1] (bozan, başkaldıran bağlamında) fitne çıkaran
NE2908 Vuṣlasını ḳavrayup eyler niyāz / Ejder-i nefsine olur **fitne-sāz**

fitrāk [4] eğerin arkasında özel kayışlarla bağlanan eşya, terki
HH1178 Kesdi başın o server-i bī-bāk / Eyledi gūy-ı ḫalḳa-i **fitrāk**
HH1310 Bend-i **fitrāk** ü āhū-yı derhem / Çeşm-i bīmār u zülf-i ḫam-der-ḫam
HH1526 Yine ol ḫaste-i şikestemi ʿışḳ / Ṣayd-ı **fitrāk-i** derd ü beste-i ʿışḳ
HE77 İder biñ zārı ol zülf-i girih-gīr / Der-āġuş-ı ḫam-ı **fitrāk-i** tedbīr

foya [] parlaklığını artırmak amacıyla bir elmas taşın altına konulan altın, gümüş veya bakır yaprak

foya virmek [1] foya işlemi uygulamak, parlatmak
S995 ʿAceb cevherīdür o şāfī güher / **Virüp foya** mīnā-yı laʿlīn ider

fuād [2] kalp, gönül
SE729 Şāniyen oldı **fuʿādında** ḳavī / Sened-i pāk-i ḥadīṣ-i nebevī
HH269 Ḳanı ol dem ki heb murād-ı **fuād** / Alınurmıydı olmayınca mezād

fuḥş [1] yasal evlilik dışında cinsel ilişkide bulunma ‖ aşırı davranış, haddini aşma

NE2173 **Fuḥş** ile mezbūrayı meẕkūr iden / Şehrde mestūrayı meşhūr iden

fuḳara [14]

1. yoksullar, yoksul

NE861 Hem ʿulemā ḫayline sulṭāndur ol / Hem **fuḳarā** ṣaffına ʿunvāndur ol

SE443 Olsa muḥtac suʾāle **fuḳarā** / Müşkilin ḥall ide birḳaç fetevā

SE527 Aġniyā pīşesidür ḥacc ü zekāt / **Fuḳara** ḥişşesidür ṣavm ü ṣalāt

SE1225 Manṣıba aḳça virince vālī / Nice olur **fuḳarānuñ** ḥāli

SE1314 Mülk olur zelzele-nāk-i yaġmā / Ṭurmayup mużṭarib olur **fuḳarā**

SE1316 Çoḳ yaşatmaz anı āh-ı **fuḳara** / Yıḳıla ḳalmaya dīn ü dünyā

SE1333 Eyleye bister-i ġafletde ṣafā / Ola pür-ḫˇāb çü baḫt-ı **fuḳarā**

SE2310 Ḳıla bī-daġdaġa-i zerḳ ü riyā / Luṭf-ı pinhānını beẕl-i **fuḳarā**

SE2540 Çiftin eyler **fuḳarāya** nāḳa / ʿİffeti olan olur seḫḫāḳa

SE2641 **Fuḳaraya** idicek beẕl-i ʿatā / İtmesün ḫayrıuñ ibṭāl riyā

SE2662 ʿAyn-ı ʿadl-ile olup ḫalḳa ʿiyān / Gözedürdi **fuḳarāyı** her ān

HH257 Devḥa-ı luṭfı itdi medd-i ẓılāl / **Fuḳarā** sayesinde fārıġ-bāl

2. derviş

NE813 Daḫi kefālet didüginden murād / Hem-demüm olan **fuḳarā-yı** ʿibād

HH518 Evliyā dergehin meṭāf itsün / **Fuḳarā** Kaʿbesin ṭavāf itsün

fuḳarā-dost [1] yoksulları kollayıp gözeten, fakirlerin dostu

HH2515 **Fuḳarā-dost** u mekrūmet-perdāz / Mübtelā-perver ü ġarīb-nevāz

fuḫūl [1] ileri gelenler, üstün olanlar

NE742 Oldı bāña hüccet-i ʿızz-i ḳabūl / Eyledi imżā ʿulemā-yı **fuḫūl**

fuḳāʿ [1] şerbet ‖ şarap

S762 Ḳanı sākiyā ol **fuḳāʿ-ı** revāḳ / Ki ehl-i dili ide şīrīn meẕāḳ

fūlād [1] çelik

SE461 ʿAynınuñ dāʾire-i bī-dādı / ʿĀşıḳuñ gerdene-i **fūlādı**

funduḳ [1] fındık ‖ atılan kurşun tanesi

S365 İdüp şaçma **funduḳ** ġırīv ü ġareng / Küvāre-mişāl işledi her tüfeng

funduḳ-ı āb [1] (bir şeyin başka bir şeye oranla küçüklüğü bağlamında) suda yüzen fındık

HH225 Mülk-i maḥrūs olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña baḫr-ı muḥīṭ **funduḳ-ı** āb

furṣat [6] bir şeyin yapılması veya gerçekleşmesi için en uygun durum, zaman veya şart

NE2804 Bu arada **fırsat** olup nā-gehān / Ayaġı çıplaḳ bulınur ol zamān

NE2665 Pīri iken girse eger **furṣatı** / Yoġ idi şeyṭāna daḫı ḥürmeti

SE3149 Yire baḳmaḳdadur egmiş serini / Gözedür mekr-ile **furṣat** yerini

SE3322 Düşdi pāyına o dem nāle-künān / Didi **furṣat** demidür virme āmān

HH1175 Şāh ü Behzād gördi **fursatdur** / Fevt-i furṣat ḳavī ḥamāḳatdur

HH1175 Şāh ü Behzād gördi fursatdur / Fevt-i **furṣat** ḳavī ḥamāḳatdur

furṣat bulmaḳ [4] en uygun yararlanma zamanını elde etmek

NE2555 ʿĀḳıbet ol deñlü **bulur furṣatı** / Kim olur ol evde zenān ṣoḥbeti

SE1223 Bu tesāmuḥla olaldan ruḫṣat / Ehl-i rüşvetde **bulupdur fırṣaṭ**

SE1390 Ḥīle-ger fitneye **furṣat bulamaz** / Ṣūret uġrıları ṣūret bulamaz

SE3275 Kīmiyāyiken o şūha vuṣlat / Sīmyāyıla **bulurdı furṣat**

furṣat-cū [1] fırsat arayan, fırsat kollayan

HH1159 Emn ile yolda reh-rev-i dil-cū / Mekre ḥāżır o ḳavm-i **furṣat-cū**

furṣat degmek [2] bir şeyi gerçekleştirmek için en uygun zaman ve durumun belirmesi

SE3118 Vardı Eflāḳ ilin itdi ġāret / Ḳaraman oġlına **degdi furṣat**

HH2217 Ḳuvvet-i ḳalb olup o ḫūn-ḫˇāra / **Degdi furṣat** seg-i cefā-kāra

furṣatı fevt eylememek/itmemek [3] fırsatı kaçırmamak, elverişli durumdan yararlanmak

S1395 Çeküp her nefes sāġar-ı ʿişreti / El irdikçe **fevt eyleme furṣatı**

NE704 Kimseye yoḳdur felegin ḥürmeti / Biz dahi **fevt itmeyelüm furṣatı**

SE2609 **Fevt iden furṣatı** nādānlıġ-ıla / Geçürür ʿömri peşīmānlıġ-ıla

furṣat gözetmek/gözlemek [8] bir şeyi gerçekleştirmek için uygun zaman ve durumu beklemek

NE2053 Düşmen-i ʿaḳıl **gözedür furṣatı** / Ṣabr idemez cāhil ider ḥiddeti

NE2060 Nāvek-i dil-dūzın idüp der-kemān / Müftiye **furṣat gözedürdi** hemān

NE2681 Cānına od ṣaldı velī bu cefā / **Gözler** idi **furṣatını** dāʾimā

NE2784 İtmek içün ḫāṣılı rüsvāy-ı ʿām / Ol ḫara **furṣat gözedürdi** müdām

SE1991 Ṣanma kim nān-ıla niʿmet gözedür / Ḳoca pīrān gibi **furṣat gözedür**
SE3101 **Gözedüp furṣatı** ʿayyār gibi / Gürbe-i cüst ü ziyān-kār gibi
HH1172 Bildiler ol següñ ḫıyānetini / **Gözlediler** maḥall-i **furṣatını**
HH1664 Sırrını ketme eyleyüp himmet / **Gözledi** dāʾim anlara **furṣat**

furṣatı ġanīmet bilmek [1] ele geçen fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeye gayret etmek
S310 Ḳanı sāḳiyā zevraḳ-ı pür-ṣarāb / **Ġanīmet bilüp furṣatı** ḳıl ṣitāb

furṣat-ṭaleb [1] fırsat kollayan, fırsat bekleyen
NE404 Ferce bulup düşmen-i **furṣat-ṭaleb** / Ḥaymegehüñ yollarına girdi heb

furṣat virmemek [1] bir şeyin gerçekleşmesine izin vermemek, şans tanımamak
SE1325 Ḥāṣılı ġayrıya **furṣat virmez** / Ẓulmde kimseye nevbet virmez

furun [2] fırın
S1304 **Furundur** meger günbed-i ḫaver ḫāveri / Ṣafaḳdur öñine çıḳan aḫkeri
NE598 **Furnı** idi tut ki cehennem anuñ / Tābesi içinde bu ʿālem anuñ

fuṣūl [1] bölümler, fasıllar, kısımlar
NE2283 Çār-ı **fuṣūluñda** diyüp ḥikmetin / Söyler o dem mühletinüñ ʿilletin

fuṭā [1] hamam havlusu, peştemal
HH965 Gāhī güstāḫi-i nesīm-i şimāl / **Fuṭāyı** açdı berg-i ġonce-miṣāl

fużalā [2] ilim irfan sahipleri, faziletli kimseler
SE447 Luṭf-ı maḥṣūṣına maẓhar **fużalā** / Nite kim maʿnī-i ḫāṣṣa ṣuʿarā
HH1578 Var idi bir muʿallimi anuñ / **Fużalāsından** idi devrānuñ

fużūl [1] lüzumsuz, fazla, aşırı davranış
HH2221 Olmaya fażla meyli ile **fużūl** / Vara öz ḥāline ola meşġūl

fücūr [1]
1. ahlaksızlık, sefihlik
NE2727 Fikr-i **fücūr** ile daġal-bāz olan / Fācir ü cellāḳ ü çeb-endāz olan
2. doğru yoldan çıkma, günahkarlık
SE2165 Ola çün fısḳ u **fücur** eṭvārı / İleri vara mı anuñ kārı

fülān, felān [5] herhangi bir kimse, bilmem kim
NE2865 Lābüd olur ṣāḥib-i ḫalḳ-ı dürüşt / Ḫarlı **felān** itdigüm olur mı puşt
SE724 Didi Sulṭāna Resūl-i Yezdān / Pederi ismi ile yā ibn **fülān**
SE3065 Didi ḫāneñde **fülān-ile** fülān / Fısḳ iderler diyü itdükçe fiġān
SE3065 Didi ḫāneñde fülān-ile **fülān** / Fısḳ iderler diyü itdükçe fiġān
SE3407 Ṣoñradan itdi tecāhülle suʾāl / Ki **fülān** kesden işitdüm bir ḥāl

fülān ibn fülān [1] bilmem kim oğlu bilmem kim, herhangi biri
SE622 Ger **fülān ibnü fülān** olsa ġābī / Sāde-levḥ olsa olur ṭaş çelebi

fülfül [1] biber, karabiber
NE1084 Ḥāl-ı tābān-ı vaṣfı ḳaranfil-miṣāl / Virür aña leẕẕeti **fülfül-miṣāl**

fülk {felek} [1] bkz. ‘felek’ md.
NE1468 Ṣaldı ṣu üzre aña seccāde **fülk** / Felekde deryā idi deryāda **fülk**

fülk [26] gemi; sandal, kayık
S294 O deryā-dilüñ Ḫıżr imiş reh-beri / Velī **fülki** ġayb ü kederden berī
S295 Serīr-i Süleymān o **fülk-i** revān / Çeken dīvlerdür esārā hemān
S343 Anuñ çenber olmaġıla yelkeni / Devürdi başup nice **fülk-i** teni
S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı cām-ı şarāb / Ḳapanmış döner nice **fülk-i** ḥabāb
S538 Olur mevcden **fülke** kehfü’l-emān / Deñiz daḫı aña ṣıġınur hemān
NE13 Besmeledür mecrā-yı **fülk-i** emān / Heyʾet-i meddi çekilen rīsmān
NE118 İtmese sükkān-ı hilālı be-dest / Eyler idi **fülkini** gerdūn şikest
NE260 Sürʿat idüp raḫş ile mānend-i berḳ / Eyle felek **fülkini** envāra ġarḳ
NE834 Yaʿni ki perest-gen olup küm-künān / **Fülk-i** zemīn devrilür idi hemān
NE1469 **Fülki** dumandan demi var ejdehā / Ḳuyruġın aldı eline Nāhidā
NE1599 Tekye metāʿı ile ġāret-girān / Cümlesi bir **fülk** ile oldı revān
NE2131 ʿİffeti **fülkine** olup raḫne-der / Taḫta delüp itme ḥarāma naẓar
NE2617 Ḳaşları **fülk-i** muḥabbet olur / Ḳantara-i rāh-ı ḥaḳīḳat olur
SE1249 Raʾyet-i cehl olup ʿālem-gīr / Buldı eyyāmını **fülk-i** tezvīr
SE1315 Terk idüp mülkin iderler nāçār / **Fülk-i** deryā-zede-veş ʿazm-i kenār
SE1749 Çün vezir itdi Nizāmü’l-Mülki / Buldı eyyām-ı müsāʿid **fülki**
HH1034 Elleri irdi bir dıraḫta hemān / Oldı rāh-ı necāta **fülk-i** revān
HH2341 Oldı bu **fülk-i** lücce-i nāsūt / Birine mehd ü birine tābūt
HH2348 İki mevc arasına itse ʿubūr / **Fülk** tābūt idi o menzil gūr
HH2350 Maḥv olup levṣ-i dāmen-i mülki / Eyledi pāk taḫta-ı **fülki**

HH2358 Yüriyüp rūy-ı yemmde bād-āsā / Oldı erbāb-ı **fülke** rāh-nümā
HH2482 Kef-i emvācda o **fülk-i** girān / Oynadı sīb gibi nice zamān
HH2485 Pāre pāre olup o **fülk-i** revān / Oldı eşdāfa rāḥet-i dendān
HH2498 Kūh-ı Ḳāf idi **fülk-i** gerdūn-sā / Gülegi āşiyāne-i ʿanḳā
HH2643 Görüp ol iki merdi ehl-i ġazā / İtdiler **fülki** anlara iʿṭā
HE102 Felek güm ḳıldı **fülk-i** āftābı / Meger ṣıçratdı zencīr-i şihābı

fülke {felke} [2] çadır ağırşağı, çadırın direk başlığı

HH2472 O sütūn üzre gūyiyā gülek / **Fülke-i** çetr-i zer-nigār-ı felek

fünūn [6] fenler, ilimler

S964 Baña ṣun ki Ḳaysa cünūn ögredem / O nā-şāda birḳaç **fünūn** ögredem
NE230 Semt-i ḥilāfın ṭutan eşrār heb / Ola sezā-vār-ı **fünūn-ı** ġazāb
SE2894 Didi taʿrīf iden erbāb-ı **fünūn** / Şiʿr içün ʿarż-ı niyāz-ı mevzūn
HH641 Oldı birbirine ṭarīka-nümūn / Biri rāh-ı cünūn ü biri **fünūn**
HH2115 Pür-ġam-ı ʿışḳ idi adı Maḥzūn / Nasb-ı ʿaynı idi **fünūn-ı** cünūn
HH2417 Az zamānda ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı cümle **fünūn** içinde ferīd

fürū [] aşağı

fürū-dāş [1] musikide icranın sonu, hanendelerin okumayı bitirmesi ‖ güzel bir şekilde sonlanma, hüsn-i hatime

S1075 Ḳoma muṭribā sāzı eyle nevā / Bize ṣun **fürū-dāşı** itme cefā

fürū-mānde [2] yorgun, bitkin ‖ ezilmiş, zayıf

HH2477 Ḳaldılar nice gün **fürū-mānde** / Müteḥayyir miyān-ı ʿummānda
HH2695 Ne dimekdür ki bir **fürū-mānde** / Zār iken künc-i tār-ı ḫırmānde

fürū-māye [9] aşağılık, soysuz, sütü bozuk

NE1960 Cümle-i evżāʿı görinür ḥasen / Vay hemān şaḫṣ-ı **fürū-māyeden**
NE2271 Müflis iken baḳ bu **fürū-māyeye** / El ura anuñ gibi sermāyeye
SE1623 İtdi bir şaḫs-ı **fürūmāye** meger / Ṭaleb-i rızḳ içün āfāḳa sefer
SE2104 Didi ḳahr-ıla aña şāh-ı kerīm / İy **fürūmāye-i** mennāʿ ü leʾīm
HH1551 İtdi şanʿatla ol **fürū-māye** / Pāy-būs-ı şeh-i felek-pāye
HH1564 Līk merdek-i **fürū-māye** / İtdi şekl-i şalāḫı pīrāye
HH1972 Ḳāşıda didi eyleyüp düşnām / Ey **fürū-māye** ebter-i ḫod-kām
HH2220 Bu **fürū-māye** şaḫṣ-ı güstāḫı / Şöyle itmek gerek ki bir dāḫı
HH2336 Kesilüp kelle-i **fürū-māye** / Döndi deryāya düşmiş elmāya

fürū-ten [1] zayıf, bitkin

HH690 Buña dermān olursa andan olur / Ejder olsa daḫı **fürū-ten** olur

fürūʿ [1] bir merkez ve esastan ayrılan kollar ‖ fıkıh bilgileri. Ayrıca bkz. ‘uṣūl ü fürūʿ’ md.

NE1642 Rāh-ı şenā sān-ı uṣūl ü **fürūʿ** / Bāb-ı şerīʿatden iderler şürūʿ

fürūġ [2] parlaklık, ışık

S268 Dikildi güneş gibi meydāna tūġ / Degil rīşe şaldı cihāna **fürūġ**
SE1598 Eyleyen meşʿalini dūġ-ı dürūġ / Viremez şemʿ-i ḫalā deñlü **fürūġ**

fürūz [1] parlatan, aydınlatan

NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i ābdār / Ḫāne **fürūz-ı** ḳafes-i cism-i zār

fürūzende [3] parlak, aydınlık

S71 **Fürūzende** ḫūrşīd-i burc-ı hüdā / Şükūhende sulṭān-ı şāḥib-livā
NE222 Buldı deminden iki mürde revān / Ḳıldı **fürūzende** iki şemʿ-i cān
SE267 Ġamdan āzād ḳılup virdi ferāġ / İtdi Keyvānı **fürūzende** çerāġ

fürūzān [3] parlak

S1116 **Fürūzān** idüp şemʿ-i cām-ı Cem’i / Çıḳar sīneden kārvān-ı ġamı
S1196 N’ider ẕevḳ alan cām-ı raḫşān ile / Duḫānı fitīl-i **fürūzān** ile
S1421 Meger āteş-i ʿışḳ-ı süzān ola / Ḫum iken tenūr-ı **fürūzān** ola

fürūzān-aḫter [1] parlayan yıldız

SE2213 Şekl-i pervīnde birḳaç duḫter / Nice duḫter ki **fürūzān-aḫter**

fürūzān-çerāġ [1] yanmakta olan, ışık veren kandil. Ayrıca bkz. ‘çerāġ’ md.

NE103 Tīregi-i ḫücre-i teng-dimāġ / Rūşenī-i ʿaḳl-ı **fürūzān-çerāġ**

füsūn [10] sihir, büyü. Ayrıca bkz. ‘efsūn’ md.

NE717 Sözleri ammā ki yabāne degil / Cümle **füsūn** oldı fesāne degil
NE2643 Her būy-ı şimşāda iderdi **füsūn** / İtmege ṭūbā-yı ḳaddin ser-nigūn
NE2823 Āh ki bu ḳaḫbe-zen-i dehr-i dūn / İtmede erbābına mekr ü **füsūn**
SE2254 Hüner oldur ki idüp mekr ü **füsūn** / İdesin kendüñe ḫaşmı meftūn
SE2622 Bildügim ṭutdura mizmāra **füsūn** / Her ne şeyṭān olursa olsun

HH863 Aña tedbīr-i ʿāşıḳāne gerek / Yā **füsūn** diye ḫod fesāne gerek
HH1695 Cemʿ idüp kendin ol büt-i fettān / Açdı mecmuʿa-yı **füsūnı** hemān
HH2392 Nedür ehl-i dile bu mekr ü **füsūn** / Ṣūret-i mihrüñ oldı ṭāḳ-ı derūn
HH2679 Nice efsāne kim **füsūn** oldı / Eşeri dāfʿ -i cünūn oldı
HE20 Yine başla dilā bir ḫoş fesāne / Ne efsāne **füsūn-ı** cāvidāne

füsūnkār [1] büyüleyen, büyücü

HH76 Her **füsūnkār** günbed-i fāḫir / Āh-ı efsūs ile ṭolar āḫir

füsūn-sāz [1] büyüleyici ‖ çekici

S959 Ḳadeḥdür **füsūn-sāz-ı** genc-i ümīd / Olur ḳufl-ı laʿle bilūrīn kilīd
NE2201 Duḫter-i rez gibi **füsūn-sāz** idi / Māye-i ʿişve meh-i ṭınāz idi

füsūn-sāzī [1] büyüleyicilik ‖ çekicilik

NE2488 İtse **füsūn-sāzi-i** mihr ü vefā / Zühreyi keyvāna ider mübtelā

füsūsā [1] "Eyvâh!, Yazık!" anlamında ünlem

HE63 **Füsūsā** kim cihān-ı fitne-engīz / İder baḫr-ı ġamı mevc-i belā-ḫīz

füsūskār [1] iş gören, yapan

HH199 Ḫādim-i pīşgāhı hūr ü melek / Bir **füsūskārı** pīş-taḫta felek

fütāde [1] düşkün ‖ âşık

HH2143 Göricek didi yār-ı şīrīn-leb / Ne yatur bunda bu **fütāde** ʿaceb

fütreme [1]

NE2893 Burma bıyıḳları olup dur ḳafā / Ol ḫara **fütreme** idi gūyiyā

fütūḥ [12]

1. fetih, fetihler, zafer

S98 O ṣaflardan oldı **fütūḥ** āşikār / Sütūr-ı Fütūḥāt-ı Mekkīyye-vār
S646 Kilīd-i **fütūḥ-ı** Sitanbuldur ol / Ebü'l-fetḥe miftāḥ-ı maḳbūldür ol
S1009 Elinden görülmüşdi nice **fütūḥ** / Ki olmuşdı miʿmār-ı keştī-i Nūḥ
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o cāy-ı **fütūḥ** / Nefḫa Mesīḥa-veş ider nefḥ-i rūḥ
NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i Naṣūḥ / Pir ʿAli sālik-i ṣāḥib-i **fütūḥ**
HH481 Ṣohbetüñ bāʿiş-i **fütūḥı** idi / Sözi ḫalḳuñ ġıdā-yı rūḥı idi
HH2338 Gerçi şād itdi mīri bunca **fütūḥ** / Līk bir nāvek eyledi mecrūḥ

2. gönül ferahlığı, açılma

S1144 Ḳanı sāḳiyā ol cihān-ı **fütūḥ** / Ṣabāḥ oldı çıḳmaz mı mihr-i ṣabūḥ
SE844 Kesb ü kārı ḳomış ol ehl-i ḥużūr / Eylemiş ẕevki **fütūḥa** maḥṣūr
SE2888 Şiʿrdür zemzeme-i ṭāʿir-i rūḥ / Şiʿrdür evvel-i āḫār-ı **fütūḥ**
HH2166 Sözlerüñ māye-i **fütūḥumdur** / Ḥabb-ı ḥubbuñ ġıdā-yı rūḥumdur

3. Allah'ın rahmeti

HH2705 Cümle ṭuymış mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol dem güşāde bāb-ı **fütūḥ**

fütūḥat [5] fetihler, zaferler

S237 Bu şevḳ ile şun baña raṭl-ı girān / **Fütūḥāt-ı** şāhiyi diñle hemān
NE326 Oldı **fütūḥat** ile ol şeyḫ-i dīn / Ekber-i esḥāb-ı resūl-i güzīn
NE1374 Feyż-i **fütūḥāt** irüp ervāḥdan / Ġā'ib idüm ʿālem-i eşbāḥdan
NE1560 Ḫāki çemen-zār-ı füyūżāt olur / Muḥīṭ-i envār-ı **fütūḥāt** olur

Fütūḥat-ı Mekkiyye [1] Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseri

S98 O ṣaflardan oldı fütūḥ āşikār / Sütūr-ı **Fütūḥāt-ı Mekkiyye-vār**

fütūr [2]

1. umutsuzluk, usanç, keder

SE752 Daġdaġa virse mizācında **fütūr** / Ola mı cānda ṣafā dilde ḥużūr

2. gevşeklik, tembellik

SE1879 Göre çün kim ḥarekātuñda **fütūr** / Bula yāḫūd ḫidemātuñda ḳuṣūr

fütüvvet [3] mertlik, yiğitlik

SE1471 Oldı aḥrāra **fütüvvet** ʿunvān / Dindi insāna ʿabīdü'l-iḥsān
SE1810 Meslek-i ehl-i **fütüvvet** oldur / Cennet-i ʿālīye ṭoġru yoldur
SE2311 İşte aḥkām-ı **fütüvvet** budur / Maġz-ı maʿnā-yı mürüvvet budur

fütüvvet-evṣāf [1] mert, yiğit, ihsan sahibi

SE421 Muḥyī-i sünnet-i ʿadl ü inṣāf / Yāʿnī Yaḥyā-yı **fütüvvet-evṣāf**

fütüvvet-şiʿār [1] fütüvvet sahibi

NE796 Oldı o dem can gözine āşikār / Ḫırḳada bir pīr-i **fütüvvet-şiʿār**

fütüvvet-ʿunvān [1] fütüvvet namlı

SE2779 Bir ṣıfatdur bu ki żımnında nihān / Nice evṣāf-ı **fütüvvet-ʿunvān**

füyūżat **[7]** bolluklar, nimetler. Ayrıca bkz. ‘feyż’ md.

NE255 Sen bu **füyūżat** ile mümtāzsın / Şāh-ı melek ḫayl-i felek-tāzesin
NE853 Variṣ-i evṣāf-ı nebī-i ḥużūr / Ḳalbi **füyūżāt** ile ḳandīl-i nūr
NE1217 Her biri āṣār-ı **füyūżāttır** / Cümlesi envāʿ-ı ẓuhūrāttır
NE1235 Gahi şeker-i ḫābda oldukça sen / Feyż alur ezhār-ı **füyūżatdan**
NE1426 Bende-i maḳbule **füyūżāt-ı** Ḥaḳ / Muʿcize-veş oldı kerāmet-i ḥaḳ
NE1560 Ḫāki çemen-zār-ı **füyūżāt** olur / Muḥīṭ-i envār-ı fütūḥāt olur
SE651 Oldı çün ḥikmet-i Mūsā ʿamelī / İrdi iksīr-i **füyūżāta** eli

füzūn **[6]** fazla, ziyade, çok. Ayrıca bkz. ‘efzūn’ md.

NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı görünmez görinürden **füzūn**
NE2423 Līk iden nefs ü hevā-yı zebūn / Rütbe ile ṣınf-ı melekden **füzūn**
NE2860 Bilmez o ser-defteri meftūnlaruñ / Derdi **füzūn** bundan o bānūlaruñ
SE1747 Oldı iḳbāl-i Melikşāh **füzūn** / Ṭoldı nāmıyla revāḳ-ı gerdūn
HH310 Ne Niẓāmī ki ḫamsesin gerdūn / Heft-Seyyareden bilürdi **füzūn**
HH2582 Ṭayyibüñ līk baġrı ḫūn oldı / ʿIşḳı günden güne **füzūn** oldı

G / Ġ

ġāb [1] sık ağaçlık, orman

S229 Tezerve olup perde-bāl-i ʿuḳāb / Ġazāl oldu hem-ḫābe-i şīr-i **ġāb**

ġabġaba [1] çene altındaki yumuşak gerdan,çifte gerdan

NE1015 **Ġabġaba-i** nisbet ile gökde māh / Sīb idi būsīde biri var siyāh

ġābī [4] anlayışı kıt, ahmak

NE393 Heft ḳıral ile o ḳavm-i **ġabī** / Yürüdiler heft ser-i ejder gibi

NE1900 Laʿnet o nāmerde ki olup **ġabī** / Kendüyi barmaḳlada ḫātem gibi

NE3165 Eyleye her ṣafḥasını ol **ġabī** / Çehre-i maʿkūs-ı muḳallid gibi

SE622 Ger fülān ibnü fülān olsa **ġābī** / Sāde-levḥ olsa olur ṭaş çelebi

ġabrā [1] çok tuzlu (gözyaşı bağlamında) ‖ yeryüzü, dünya. Ayrıca bkz. ‘ṣāḥife-i ġabrā’ md.

HH2402 Güş idüp eşk-i çeşm-i gevher-zā / Oldı mālī ṣaḥīfe-i **ġabrā**

ġabrā-şiʿār [1] toprak renginde olan ‖ fakir, düşkün

NE1545 Her birinüñ ʿarṣa-i **ġabrā-şiʿār** / Ḳabża-i ḳudretde bir evc-i ġubār

ġaddār [8] çok fazla zulüm ve haksızlık eden, merhametsiz

NE582 Ṭāliʿ-i bed hem-dem ü hem-kārıdur / Kevkeb-i **ġaddār** ṭarafdārıdur

NE2429 Ḫāyin olur çarḫ-ı sitem-kār-veş / Yere baḳar encüm-i **ġaddār-veş**

SE1199 İtdi dūlāb-ı sipihr-i **ġaddār** / Yine āyīn-i ḳadīmi der-kār

SE1248 Bir dem itmişdi sipihr-i **ġaddār** / Cāhiliyyet feterātın iẓhār

HH341 Gözden eyler vebāle āhengi / Necm-i **ġaddār** dīde-i şengi

HH984 Bunı fikr eyliyorken ol **ġaddār** / Gör ne luʿb itdi gerdiş-i ḫūn-ḫᵛār

HH1173 Bir gice eylemişdi ol **ġaddār** / Ḳalʿa üstinde şeh-nişīnde ḳarār

HH2222 Buldı ruḫṣat o ẓālim-i **ġaddār** / İtdi müşt ile çehresin ifgār

ġaddārlıḳ [2] insafsızlık, acımasızlık

SE324 Sāye-i ʿadlidür ol dādāruñ / ʿAybın örten felek-i **ġaddāruñ**

SE3143 Bāz kim kār ide ḫūn-ḫārlıġı / Çoḳ yaşatmaz anı **ġaddārlıġı**

ġaddāre [2] iki yüzü keskin ve ağır kılıç, büyük bıçak

HH2006 Tīġa **ġaddāre** kim düçār oldı / Çāk olup şekl-i ẓülfiḳār oldı

SE28 Ḳahriçün dīv ü ded-i merdūde / Oldı **ġaddāre-i** ḫūn-ālūde

ġadīr [2] durgun su, göl

S290 Revān olup enhār-ı cemʿ-i keşīr / O ṣaḥrāyı itdi miṣāl-i **ġadīr**

SE2331 Gördi pür-āb-ıla bir ṭurfe **ġadīr** / Ṣuyı çün ābile-i pāy-ı faḳīr

ġadr [1] acımasızlık, zalimlik

HH1118 Līk menşe’den açmayup esrār / Bīm-i **ġadr** oldı mānīʿ-i iẓhār

ġāfil [13]

1. yapacağını ve başına geleceği önceden düşünmeyip ihmal eden, gaflette bulunan, dikkatsiz, dalgın

NE1263 Zūr eyleyen **ġāfili** pedār ider / Nāle-i tesbīḥi beni zār ider

NE2710 **Ġāfil** iken gelmiş idi yanına / Nāẓır idi ṣoḥbetüñ erkānına

NE2805 Ol kūzeden kimse alup iki ḳor / **Ġāfil** iken şemʿini içine ḳor

SE1337 Beñzemez **ġāfile** ẓālim ʿālim / Bir mi bir ẓālim-ile biñ ẓālim

SE1762 Şāh kim taze idi **ġāfil** idi / Ġırra-i devlet-i müstaʿcil idi

SE2395 Sıçrar-ıdı yüzine **ġāfil-iken** / Gah ḳoynına girürdi yaḳadan

SE2405 Didi iy ḥaddini bilmez cāhil / Beni itmişdi sükūtuñ **ġāfil**

SE2866 Nā-gehān vāḳıf olup ehl-i fiten / Anı bend eylediler **ġāfil** iken

HH1161 **Ġāfil** iken sürūr ile bu ferīḳ / Çekdiler ṭīġ o ḳaṭiʿān-ı ṭarīḳ

HH1751 Şeb-i tār idi ḥalḳ ise **ġāfil** / Oldı bir taḥta pāreye vāṣıl

HH1847 Ḫāṣılı anda Şūḫ-ı şīfte-dil / Seyr iderdi sürūr ile **ġāfil**

2. habersiz

NE1474 **Ġāfil** idi ceddüm o aḥvālden / Kevkeb-i baḫt itdügi iḳbālden

SE2519 Ḳışṣadan **ġāfil** iken yaʿnī hemān / Maḳdemüñ-çün anı itdüm ḳurbān

ġāfil avlamaḳ [1] birinin dalgınlığından yararlanmak, aldatmak, hazırlıksız yakalamak

HH1860 **Ġāfil avladı** bülbül-i zārı / Tiz ṭutup ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı

ġāfil olmaḳ [5] gafil davranmak, habersiz olmak

NE791 **Ġāfil olınca** beden-i ḫāksār / Perdeyi refʿ itdi dil-i perdedār

NE2706 **Ġāfil olup** ḥīleden ol bed-gümān / Ṭurma virüp almada idi hemān

SE821 Nāmını terk ü tevekkül ḳorlar / **Ġāfil olma** ötesi cerre çıḳar

HH327 **Ġāfil olup** çü ṭıfl-ı günbed-zen / Ḥarekāt-ı ġarīb-i günbedden
HH1768 **Oldı** Şeydā-yı sāde-dil **ġāfil** / Ḫaber-i cāmeden ḫabīr degil

ġāfirü'ẕ-ẕünūb [1] günahları örtüp affeden, suçları bağışlayan, Allah
HH49 Meded ey **ġāfirü'ẕ-ẕünūb** meded / Meded ey sātirü'l-ʿuyūb meded

ġaflet [27] gafillik, habersizlik, dalgınlık, boş bulunma
S58 Dirīġā olup ḫˇāb-ı **ġaflet girān** / Göz açdırmadı fikr-i mekr-i cihān
S525 Muġannī meded aldı **ġaflet** beni / Göñül burcına eyle nevbet-zeni
S754 Getür sāḳiyā sāġar-ı ʿişreti / Hebā itme **ġafletle** bir sāʿati
NE1021 **Ġaflet** ile uyur iken uyanup / Şemʿ gibi biri birinden yanup
NE1201 Ḥāl-i dil ile bize söyler varaḳ / **Ġafleti** ḳo gül-varaḳ-ı ṣunʿa baḳ
NE1260 Kah virüp ḥükmini ḫāk-i beden / **Ġaflet** ile ḫābda oldıḳça ben
NE2000 Olma bunı **ġaflet** ile mürtekib / Şehrde eksigi olur muḥtesib
NE2027 Cehl-i mürekkeb gibi ol rū-siyāh / **Ġaflet** ile kārını itdi tebāh
NE2099 Reʾy-i ʿaṣā eyleyen aʿmā-ṣıfat / **Ġaflet** ile çāha düşer ʿāḳıbet
NE2754 Āḫir ola cümlesi ḫāb u ḫayāl / Zāʾil olup **ġafleti** ḳala vebāl
NE2919 **Ġaflet** ile ẕevḳlenür iken ḥarīf / Vāḳıf olur ḳışşaya birḳaç ẕarīf
NE3006 Ey mey-i **ġafletle** olan tīre-hūş / Sāġar-ı ḫālī gibi efsürde-hūş
NE3076 Sen de ʿAṭāyī unudup ʿişreti / Ḫāṭır it ḥaşrı gider **ġafleti**
SE3414 Aldayup buġz u bir-ile ẕürefā / Hele **ġafletle** olınmadı ḫaṭā
SE490 Açıla dīde-i can **ġafletden** / Ḳurtula sālik-i dil ẕulmetden
SE1059 Ṣanma kim ẕevḳ idügin bilmeyevüz / Aña **ġafletle** heves ḳılmayavuz
SE1285 Perde-i **ġaflet** olınca sātir / Oldı eşkāl-i miṣāli ẓāhir
SE1333 Eyleye bister-i **ġafletde** ṣafā / Ola pür-ḫˇāb çü baḫt-ı fuḳarā
SE1863 Olmadı dāmgeh-i **ġaflete** bend / Ne ġam-ı ḫāne ne fikr-i ferzend
SE1898 Ṣarf idüp **ġaflet-ile** sermāye / Niceler ser virür ol sevdāya
SE2193 Düşme ḳan ḳuyusına **ġaflet-ile** / Girme ḳanlı ḳuyuya ẕillet-ile
SE2315 Gösterüp tuḥfesine raġbetler / Ḳıl ʿuyūbın göricek **ġafletler**
SE2749 Evvel ü āḫire **ġafletle** meger / Getürür nice ṭabaḳ mīve-i ter
SE3056 Kedḫudā müşteġıl-i ḫidmet idi / Gūyiyā ḥükm-i ḳażā **ġaflet** idi
HH61 ʿÖmr kim geçdi ḫˇāb-ı **ġafletle** / Rūzı şebdür ẕalām-ı ḫayretle
HH400 ʿĀḳıbet mest idüp mey-i ḫayret / Çeşm-bend oldı perde-i **ġaflet**
HH2686 Ṭuydı bir şemme bāġ-ı vuṣlatdan / Gözini açdı ḫˇāb-ı **ġafletden**

ġaflet-efrūz [1] gafleti gideren
S1120 Ne şeb **ġaflet-efrūz-ı** merdān-ı ġayb / Ne şeb sāye-i luṭf-ı settār-ı ʿayb

ġaflet itmek [1] dikkatsiz ve ihtiyatsız davranmak, dalgın hareket etmek
NE2026 **Ġaflet idüp** ta ki o muḫtel dimāg / Cehl mürekkebine olur dāg dimāg

Ġafūr [1] bağışlayan, günahları bağışlaması çok olan; acıyan, çok affeden, Allah
SE546 Mażmaża remzi bu kim aġzın yur / İtmege ẕikr-i Ḫudāvend-i **ġafūr**

gāh {kāh} [2] saman çöpü
SE2951 O kerāmet ki görüpdür anı şāh / Naẓmına nisbet-ile bürke-i **gāh**

gāh [2] zaman
HH1347 Pādişāhāne ʿayş idüp her **gāh** / Vaḳtime māLīkem bi-ḥamdi'llāh
HH2194 Ġamze-i yāra vālihāne nigāh / Uġruya gösterürdi yol her **gāh**

ġāʾib(e), ġāyib [9]

1. göz önünde olmayan, görünür bir yerde bulunmayan. Ayrıca bkz. 'ġayb' md.
NE196 Ġāyet-i emniyye-i ehl-i şühūd / ʿİllet-i **ġāʾibe-i** būd u nebūd
NE322 Ḳaldı niʿam bī-ḥadd ü pāyān bize / Ḥişşe-i **ġāʾib** yeter īmān bize
NE998 Mādde-i lücce-i baḥrā-ver ol / ʿİllet-i **ġāʾibe-i** dünyā-ver ol
NE1108 İkisi de luṭfdur inʿāmdur / **Ġāʾibi** ol vaḥy bu ilhāmdur
NE1374 Feyż-i fütūḥāt irüp ervāḥdan / **Ġāʾib** idüm ʿālem-i eşbāḥdan
SE1170 Olmamış niʿmet-i iḥsāna rebīb / Ḳonmamış ḥişşe-i **ġāyibde** naṣīb
SE2050 Ḥişşe-i **ġāyib-i** ḳısmet saña bes / Ḥırṣ-ıla eyleme tekṣīr-i heves
HH986 Dīv olursa ölürdi aña düşen / Māhī-i arża loḳma **ġāyibden**

2. madde âlemi dışında olan manevi varlıklar âlemi, görünmeyen âlem
NE775 **Ġāʾib** erenlerle idi ṣoḥbeti / Üstümüze ḫāzır ola himmeti

ġāʾib olmaḳ [1] göz önünde bulunmamak, görünmemek, kaybolmak
HH834 Bu yaña çünki ol perī-peyker / **Ġāʾib olup** ṭuyulmamışdı ḫaber

ġalaṭ [4]

1. yanlış, yanılma, hata
NE2024 Ṭāliʿ i gör kim ʿaceleyle hemān / Ḳumḳumada itdi **ġalaṭ-ı** nā-gehān

NE2714 Yaʿni **galāṭın** başı eñ eğlami / Muġlim-i mezbūruñ olan mülzemi
SE1849 Vāḳıʿā ḥāli olınduḳda suʾāl / **Ġalaṭ** olduġı ṭuyıldı fi'l-ḥāl

2. yanlış olduğu bilinmesine rağmen kullanılan söz

NE2859 Türkī vü Tatarīden idüp ibā / Meyli **ġalāṭ-ı** ʿaceme dāʾimā

Ġalata **[2]** Galata Kulesi çevresindeki Ceneviz dönemine ait eski semt ve son asırda buradaki rıhtıma verilen isim

S440 Odur cāy-ı bezm-i ḫarābatiyān / **Ġalatadur** andan geçince hemān
HH2431 Oldı mirʾāt-ı cām-ı mey-gerdān / Geh **Ġalatāyı** itdiler seyrān

ġaleb(e) **[1]** üstün gelme, galip olma, zafer

NE473 Eyledi çün sāl-i **ġalebde** cülūs / Ser-keş olan itdi gelüp hāk-būs

ġalebe eylemek/itmek/ḳılmaḳ **[3]** üstün gelmek, yenmek

SE801 Eyledim tezkiye-i nefs-i leʿīm / **Ġalebe ḳıldı** aña ṭabʿ-ı selīm
SE739 **Eyledikçe ġalebe** nefs-i leʿīm / Sālim eyler kişiye ṭabʿ-ı selīm
SE1083 Yaʿnī bir merd-i celīlü'r-rütbe / Şirret ü şūr ile **itse ġalebe**

ġālib **[29]** galebe eden, üstün gelen, yenen ‖ daha kuvvetli

S1207 Kesel dāʾimā şevḳa **ġālib** gibi / Varur ḫˇāba şeyḫ-i murāḳıb gibi
S422 Ki medḥ-i taġazzülde Rūmī-ḳalem / Olup **ġālib-i** sāḥirān-ı ʿAcem
NE490 **Ġālib** imiş gördüm anuñ riḳḳati / Sūzuma vü āhuma yoḳ ṭāḳati
NE816 **Ġālib** idüp himmet-i merdānemi / İtdi ḳavī pençe-i şīrānemi
NE3121 Didi ki gördügi eyā pür-himem / Kimsede hiç kendüñe **ġālib** kerem
NE3130 Līk yine olamadum denk aña / **Ġālib** idi faẕl u keremde baña
SE198 Nūrda **ġālib** idi ḫūrşīde / Cismi bīnende idi çün dīde
SE575 Sened-i gül veled-i Bū Ṭālib / Esedu'llāh ʿAliyy-i **ġālib**
SE1164 Ferd-idi cāhı gibi ḳuvvet-ile / Himmeti **ġālib** idi ġāyet-ile
SE1245 Ḥırş-ı **ġālib** anı maġlūb eyler / Şūm olup kendüyi menkūb eyler
SE2576 Ceẕb idüp şuʿle-i şevḳ-ı **ġālib** / Cāmdan seyrine oldum ṭālib
SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü ḫoş-ḫān muṭrib / Naġme-i dil-keş ü keyf-i **ġālib**
SE2797 Ḥüsn-i ẓannı kerem-i Mevlāya / Ādemi **ġālib** ider aʿdāya
HH742 ʿIşḳı **ġālib** idi o fettānuñ / ʿÖẕrin itdi ḳabūl o cānānuñ
HH1921 Gerçi cāh ü celāli **ġālib** idi / Līk erbāb-ı faḳra ṭālib idi
HH2706 Raḥmı **ġālib** cevād-ı ʿālem imiş / Bende-perver şeh-i mükerrem imiş

ġālib-i muṭlaḳ **[1]** kesin olarak üstün gelen, üstünlüğü herkesçe görülen

SE2800 Şeyf-i muṭlaḳla idüp ʿazm-i veġā / **Ġālib-i muṭlaḳ** olur ehl-i ġazā

ġālib olmaḳ **[12]** ağır basmak, üstün gelmek

NE1174 **Ġālib olup** ġurreligi gālibā / Ḫamsesi ḥaḳḳında didi nā-sezā
NE1698 **Ġālib olup** çeşmine tāb-ı celāl / Ḥāşılı irdi aña bir özge hāl
NE1979 **Ġālib olup** cāhına ʿırż u vaḳār / Aşırı atdı ḳatı ol nā-bekār
NE2179 Cünbüş-i merdānesi yoḳ çün erüñ / Daġdaġası **ġālib olur** zenlerüñ
NE2214 Şu ḫalefin seyr idicek duḫterüñ / **Ġālib olup** şevḳi o nīk-aḫterüñ
NE2827 Līk ḳaçan kim yüki **ġālib olur** / Ḳaʿruma ṭalmaġa ṭālib olur
SE2126 Kimse **ġālib olamaz** bed-nāma / Aña uyunca büyür hengāme
SE2148 Seg gibi ʿavʿavın itdükçe bülend / **Ġālib oldı** beriden luṭf-ıla pend
SE2550 Kār ider daġdaġa-i şevḳ ü ṭarāb / ʿİffete **ġālib olur** sūr ü şaġab
SE2803 Ḳuvvet-i ḳalb-ile şaġ u şolda / Merd olan **ġālib olur** her ḳolda
HH434 Çeşme nāmiyle itdügi işʿār / **Oldı ġālib** selāset-i eşʿār
HH622 ʿĀşıḳun ceẕbesi **olup ġālib** / İtdi maṭlūbı kendüye ṭālib

ġāliba **[2]** sanılan o ki, anlaşılan, öyle görünüyor ki

NE812 Oldı vekālet didügi **ġālibā** / Ḫidmet-i seccāde-i şerʿ-i Ḫudā
NE1174 Ġālib olup ġurreligi **ġālibā** / Ḫamsesi ḥaḳḳında didi nā-sezā

ġāliyā, ġāliye **[]** saça ve kaşa sürülen misk ve anberden oluşan güzel kokulu siyah bir macun

ġaliya-fām **[1]** gâliye renginde, siyah

HH556 Şeb ki mānend-i günbed-i Behrām / Oldı gerdūn rivāḳ-ı **ġāliyā-fām**

ġāliye-fersā **[1]** gâliyeyi aşan, karanlığı gideren, aydınlığa çıkaran

NE59 Müşg-feşānende-i mergūle-i tāb / **Ġāliye-fersā-yı** ʿarūs-ı kitāb

ġalīẓ **[1]** kaba ‖ tembel

SE2295 Vaṣf-ı ġılẓetde olındı taġlīz / Tünd olup olma ṣaḳın faẕż-ı **ġalīẓ**

ġalṭān **[5]** yuvarlanan, tekerlenen

S1279 Varaḳ üzre şeb-nem ki **ġalṭān** olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi cān bulur
NE2212 Zīr ü zeber olup o **ġalṭān-ı** güher / Geh ḳapaḳ olurdı gehi cām-ı zer

HH1050 Sürerek oldılar kenara revān / Çıḳdı ṭaşra iki dür-i **ġalṭān**
HH1302 Jālelerle şuʿāʿ-ı mihr-i cihān / Silk-i eşkeste gevher-i **ġalṭān**
SE2585 Cām-ı firūze vü laʿlīn bāde / Dür-i **ġalṭān** gibi biñ üftāde

ġalṭan eylemek/itmek [4]

1. yuvarlamak

SE3247 Ḳahrıla söyledügi gibi hemān / Gūy-veş **itdi** faḳīri **ġalṭan**

2. yuvarlamak ‖ toplamak

SE413 Feyż-ile ʿālemi yeksān itdüm / Tūde tūde düri **ġalṭān itdüm**

3. başını keserek öldürmek, kellesini uçurmak

SE1657 **İtse ġalṭān** ser-i bīdevletimi / Hezl-ile ḳaḳmasa tek kisvetimi
SE3291 Yā serim tīġ-ile **ġalṭān eyle** / Çeşm-i bīmārına ḳurban eyle

ġalṭan olmaḳ [1] yuvarlanmak ‖ alt üst olmak

SE1358 Gūyiyā cīb-i nigūndan hemyān / Ḥāṣılı eyleyüp **oldı ġalṭān**

ġalṭan-dāz {ġalat-endāz} [1] hileci, aldatıcı

NE2473 Muġlime ardı **ġalṭan-dāz** idi / Zenler içün o ki fiten-sāz idi

ġaltīde [2] bkz. ‘ġalṭān’ md.

S8 O ṣahbāya peymānedür māh u mihr / Tehī ḫumm-ı **ġaltīdesidür** sipihr
NE1181 Yürüdi üstüne o mirrīḫ-i çihr / İtmege **ġaltīde** serin hem-çü mihr

ġam [105] kaygı, tasa, keder

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i **ġam** cānuña tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb
SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i **ġamuñ** yoḳ ḫaberi ʿālemden
SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i ābdānı meded / Pīr itdi **ġamuñ** bu dil-i nālānı meded
S260 Cebīninde çīn ü dürülmüş yüzi / Ḥabābun bu **ġamdan** ḳararmış gözi
S393 Ṣadef-veş olup baḫr-ı **ġamda** mekīn / Dehen beste idi cebīn çīn çīn
S397 Yürek zaḫm-ı guṣṣayla ḫūn-bār idi / Cebīnümde āṣār-ı **ġam-vār** idi
S398 Bu **ġam** nüsḫasın bildi her ḫurde-bīn / Aña fihris olmuşdı çīn-i cebīn
S402 Ne ṭurursun ey baḫr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı **ġama** rūy-ı pūş
S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni beste-dem / Pey-ā-pey gelüp mevc-i deryā-yı **ġam**
S455 Ṣafā-baḫş ise naġme-i ḫurremī / **Ġam** āhenginüñ de olur ʿālemi
S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i **ġam** var şaḳın
S462 İdüp yaʿni cellād-ı çarḫı ḫacīl / Demüñle bu **ġam** mürdesin zinde ḳıl
S468 **Ġam** ehli ki feyż almaya cāmdan / Ne farḳı olur cām-ı ḫammāmdan
S631 Ṭılısm itmiş üstād aña vaḳt-i kār / N’ola būm-ı **ġam** eylemezse güẕār
S632 Seḥer ṭablın urduḳça nevbet zamān / Virür cāna girdāb-ı **ġamdan** emān
S656 Ṣurāḥī-veş olmuş ciger ḫūn-ı **ġam** / Boġazı ele virdügünden o dem
S769 Ṣavup zāhidi al ele cām-ı Cem / İçilsün şarāb idelim defʿ-i **ġam**
S814 Ṭurur sāḥil-i **ġamda** ehl-i melāl / Ḥarīfān-ı keştī-i şikeste-miṣāl
S828 Gelürse eger ḫāne-i ḫāṭıra / Emān virme **ġam** dinilen kāfire
S832 Ṣıḳılmazdı ʿāṣıḳ **ġam-ı** ġamzeden / O zülf-i muṭavvaḳdur anı boġan
S849 Ḳaçan nār-ı mey kimiyā-sāz olur / O meclisde **ġam** simiyā-bāz olur
S864 İder çāk dīv-i ẓulām-ı **ġamı** / Çeküp şuʿleden ṣārim-i ġamġamı
S920 Ḫalāṣ iden oldur yine dem-be-dem / Ḫurūş itse ṭūfān-ı deryā-yı **ġam**
S923 N’ola bād-ı **ġam** ḫavfı çekmezse mest / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum şikest
S924 Ne **ġam** şīşede ḳalmasa bādesi / Ḫuma ṭayanur mest-i üftādesi
S1030 O maḫzen ki genc-i nihāndur baña / **Ġam** irdikçe kehfü’l-emāndur baña
S1035 Olup pūṣıla cām-ı ʿālem-nümā / Anı ḳıldı ṭūfān-ı **ġamdan** rehā
S1063 Getür muṭribā nāyı it çārgāh / Ki endāzesiz **ġamla** ḫālim tebāh
S1114 Şu kim şebde ṣahbā-yı gülgūn ider / Sipāh-ı **ġam** üzre şebḫūn ider
S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı zer / Şeb-i **ġamda** mānend-i necm-i seḥer
S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i cām-ı Cem’i / Çıḳar sīneden kārvān-ı **ġamı**
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / Uyansun yine şemʿ-i zindān-ı **ġam**
S1231 Ḳadeh reʾs-i māl-i ṣafā vü niʿam / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı **ġam**
S1381 Benefşe olup ser-bezānū-yı **ġam** / Olur sebzeler ʿuḳdedār-ı elem
S1439 Reh-i **ġamda** bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur püşt ü pā
S1528 Fenāya virür ṣad cihān-ı **ġamı** / Ki var her birinüñ birer ʿālemi
S1558 İdüp rişte-i cānı ʿışḳuñla zār / Anı sāẕ-ı bezm-i **ġama** eyle tār
NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı **ġam-ı** hüşyār / Kāşif-i estār-ı dil-i perdedār
NE517 Bildüm anuñ da sözi yoḳ arada / **Ġam** ḳomamış tāb o bī-çārede
NE576 Zaḫm-ı **ġam** itdi nemek-pāşlıḳ / Ḳıldı tesellī ile yoldāşlıḳ
NE640 Gel beri ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i **ġam**
NE660 **Ġam** ile ider neşvesi merdāne cenk / Ebr-i siyāh ile miṣāl-i pelenk
NE661 Keyfi ki bir kez olına ḫātıra / Bir daḫı **ġam** gelmeye hiç ḫāṭıra
NE669 **Ġam** degil ol ḫumma irerse ḫaṭar / Dürdī-i bāde ile reyāḥīn biter

NE697 Mülk-i **ġama** her biri Gīv-i belā / Ṣandali-i ṣadra geçer ser-revā
NE977 Sadme-i **ġam** ṭaġları hāmūn ider / Kūh-keni derd ile Mecnūn ider
NE1330 Şevḳ ṭolu ḳalb-i **ġam-ı** endīşede / Cām be-kef-i dil-ber ise pīşede
NE1347 Virse fenā n'ola cihān-ı **ġama** / Būy-ı fenā gelmededür ādeme
NE2005 Şeb daḥı şeb-dīze virüp dirhemin / Ol boyanuñ çekdi hezārān **ġamın**
NE2032 Ṭuydı ne ḥāl oldıġın āḫir ḥatīb / Oldı **ġam-ı** ḥaclet ile nā-şekīb
NE2265 Bu **ġam** ile iderek āh u fiġān / Ḳaldı taḥayyür ile teʾsif-künān
NE2992 Ḫār-ı **ġamı** dilden idüp rüft rūb / Olmuş idi çarḫ-ı zamān pāy-kūb
NE3019 Ḳıl bir ḳān-ı **ġam** ile imtizāc / Bevl-i şeyāṭīn ile itme ʿilāc
NE3101 Olmasa bīm-i **ġam** ile lerze-nāk / Eyler idi daḥı niçe naḳş-i pāk
SE121 Çekemez bār-ı **ġamum** arż u semā / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı mīnā
SE267 **Ġamdan** āzād ḳılup virdi ferāġ / İtdi Keyvānı fürūzende çerāġ
SE742 Def-i derd-i **ġama** eyler ẓürefā / Mey-i gülgūn-i mürüvvetle devā
SE843 Cümle bī-daġdaġa-i fikr-i meʿāl / Ne **ġam-ı** şām ü ne ferdā vü ne ḥāl
SE878 Mevt için virme ṣaḳın kendüñe **ġam** / ʿAdem-i ṣırf ṣanup çekme elem
SE942 Ne cihan fikreti ne mülk ü ne māl / Ne **ġam-ı** cāh ne yārān ne ʿiyāl
SE956 Bend-i **ġamdan** anı āzād eyle / Rūḥın iḥsānuñ-ıla ṣad eyle
SE1664 Ḫıżr olup gāhī nice ʿĪsī-dem / Cān bulur bir söz-ile mürde-i **ġam**
SE1731 Mülk-i Īrānda çalışdı Rüstem / Def-i **ġam** ḳılmadı tīġ-i ġamġam
SE1863 Olmadı dāmgeh-i ġaflete bend / Ne **ġam-ı** ḫāne ne fikr-i ferzend
SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu şular ḳor **ġam-ı** zen
SE1877 Mekremetle ola ger cāndan eʿaz / ʿÖẕr-ḫāh-ı **ġam-ı** māder olmaz
SE1974 Ḫastasın **ġamla** helak itsün mi / Yine boynın buraraḳ gitsün mi
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / Ṣandı at meyli durur bādī-i **ġam**
SE2714 Bir zaman Belḫde bir şehzāde / Serv-veş **ġamdan** olup āzāde
SE2964 ʿUsr ile yüsri odur tevʾem iden / Ālemi māye-i derd ü **ġam** iden
SE2967 Kim ki Ḥaḳdan bile her aḥvāli / Ḳalbini eyleye **ġamdan** ḫālī
SE3232 Āh-ı serd ile o dil-ḫasta-i **ġam** / İtmeyüp def-i ḫarāret ol dem
SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ -i teb-i **ġam** / Nüsḫasın almaġa ṭālib ʿālem
HH69 Semeküñ sūz-ı **ġamla** var hevesi / İki yanında iki mirvaḥası
HH305 Eyledi telḫ-kām sāġar-ı **ġam** / Ẕevḳ-i nev-bāve-i nihāl-i ḳalem
HH523 Kimi dir seyr-i sebze-i ḫurrem / Oldı **ġamla** zümürrüd ü erḳām
HH660 Bizi ḳorḳıtma hiç celālüñle / Defʿ -i **ġam** ide gör cemālüñle
HH720 Defʿ olunca o ġuṣṣalar **ġamlar** / Sürdiler şevḳ ile nice demler
HH800 Biri ḫandān u biri pür **ġam** idi / Anda sūr berüde mātem idi
HH856 Oldı ol sākinān-ı künc-i meġāk / ʿĀṣıḳ-ı ḫastenüñ **ġamıyla** helāk
HH942 Cām-ı vaṣla şereng-i **ġam** ḳatdı / Kendüyi şāha ṭatluca ṣatdı
HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-ı **ġam** derūnı dü-nīm
HH1098 Kimseye açmayup **ġam** u miḥeni / Dil-i zārı bilürdi çekdügini
HH1219 Ol **ġam-ı** dil-rübāyile ḫaste / Bunlar anuñ ġamiyle işkeste
HH1219 Ol ġam-ı dil-rübāyile ḫaste / Bunlar anuñ **ġamiyle** işkeste
HH1532 Ṣubḥı gördüm **ġamum** ziyād itdüm / Dil-ber-i sīne-çākı yād itdüm
HH1596 Dil-rübālar **ġam-ı** ḳulūb bilür / Dil-i zāra ʿillācı ḫūb bilür
HH1950 Kūh-kenlikler eyledüm vāfir / Ben ecīr-i **ġamı** gören acır
HH2017 Bu arada o vālih ü şeydā / Mest-i **ġam** yaʿni şūḫ-ı bī-pervā
HH2119 Bir gün ol cām-ı **ġamla** mestāne / Nā-gehān rāst geldi Ṣādāna
HH2152 Ḫaste-i derd-i ʿışḳ ü küşte-i **ġam** / Feylesof-ı mücerreb-i ʿālem
HH2170 Zehr-i **ġamdur** ṣarābı Mecnūnuñ / Uymaz ana şifāsı Ḳānūnuñ
HH2179 Luṭfuñ olmazsa ben helāk oldum / Bir sehi ḳadd **ġamiyle** ḫāk oldum
HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i rūşen-dil / Didi ey rāh-ı **ġamda** pā-der-gil
HH2518 Yetmeyüp kelle-kūb-ı **ġam** ber-ser / Ṭāġ-ı ʿışḳ oldı anlara ser-ber
HH2566 Bir gün ol bāġa geldi beg-zāde / Serv-veş oldı **ġamdan** āzāde
HH2762 Çengimiz ʿışḳla olup her dem / Tīġ-i **ġam** oldı ġamġam-ı Rüstem
HH2763 Gīr ü dār-ı **ġamı** beyān itdüm / Nāmın illerde Heft-hˇān itdüm
HE8 **Ġamuñ** nārından itme ḳalbi ḫālī / Uyandur şemʿa-ı fānus-ı āli
HE9 Göñül seng ise de eyle mülāyim / **Ġama** seng-i fesān it anı dāʾim
HE11 Müdām it külḫan-ı **ġamda** mücāvir / Göñül od ṭaşıdur oda yaraşur
HE56 ʿIḳal-i **ġamla** hemçün naḳş-ı dīvār / ʿAmelden ḳalmış idi raḫş-ı efkār
HE63 Füsūsā kim cihān-ı fitne-engīz / İder baḥr-ı **ġamı** mevc-i belā-ḫīz
HE67 Dil-i ʿuṣṣāḳda bīgāne ṣādī / **Ġam** u miḥnet ġulām-ı ḫāne-zādı
HE72 Ḳaşım efkār-ı **ġamla** pīç-der-pīç / Açılmaz ḳufl-i endīşe gibi hiç

ġam çekmek [7] tasalanmak, üzülmek

NE2262 **Çekmez** idüm **ġam** yerine düşse ger / Korḳum odur irişe nā-geh żarar
SE1661 Zaḥmete girme çün oldı olacaḳ / **Çekme ġam** anuñ için hey aḥmaḳ
SE2032 Līk dil-ber idüp iẓhār-ı melāl / **Ġam çeker** şübhe virüp baʿżı ḫayāl
SE2799 Ḳıllet-i ʿaskere **ġam çekme** ṣaḳın / Yitüre āyeti "kem min fiʾetin"

HH835 Pīr-i Kenʿān gibi **çeküp ġamını** / Ṭutdı Mollā Efendi mātemini
HH2282 **Çekme ġam** kim bu nāle vü feryād / Kūh-ı pūlādı eyleye ber-bād
HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu zār u giryāndan / Işlanan **ġam çeker** mi bārāndan

ġam degil [1] ne çıkar, zararı yok
SE2807 **Ġam degil** rūḥuñı itseñ teslīm / Saña sermāye yiter ḳalb-i selīm

ġam-dīde [1] gam görmüş, kederli, tasalı
SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı tāb / Geldi bu dīde-i **ġam-dīdeye** ḫāb

ġam-fersā [2] üzüntüyü dağıtan
SE2083 Nite kim cām-ı mey-i **ġam-fersā** / Ṣoḥbetinden anuñ eyledi ṣafa
HH2313 Düşmen-i mār-ḫaşlete ammā / Zehr olurdı o cām-ı **ġam-fersā**

ġam-fezā [1] üzüntüyü artıran
S1233 Bu ṣāfī muḥabbetle ṣıdḳ u ṣafā / Müsāvī vü ġıybetle ol **ġam-fezā**

ġamgīn [1] tasalı, kederli
HH572 Gönül eglencesiyle ol **ġamgīn** / Ḥafaḳanın biraz ide teskīn

ġam-güsār [1] gam ve kederi def eden, teselli veren
SE3260 Bir zaman itdi mürüvvet kārın / **Ġam-güsār eyledi** ol ġam-ḫˇārın

ġam-güzār [1] gam ve tasayı geçiren
S795 İdüp sāḳiyā çāre-sāzı baña / Ṣun ol āteş-i **ġam-güẕārı** baña

ġam-ḫāne [1] üzüntü, keder yurdu ‖ dünya, hayat
NE572 Rāciʿ olup gūşe-i **ġam-ḫāneye** / Bülbüle döndüm ki gire lāneye

ġam-ḫˇār [6] gam yiyen, kederlenen, tasalanan
SE916 Bir iki ehl-i hıred yār-ı sadīk / Olmış-ıdı baña **ġam-ḫˇār** u şefīḳ
SE1197 Eskiden devr-i sipihrüñ kārı / Gah **ġam-ḫˇārı** vü gāhī ḫārı
SE1558 Olmış-ıdı iki **ġam-ḫˇār** u enīs / Şīşe vü cām gibi yār u celīs
SE3260 Bir zaman itdi mürüvvet kārın / Ġam-güsār eyledi ol **ġam-ḫˇārın**
SE3301 Didiler ṭanz-ıla **ġam-ḫˇār** gibi / Yine dīvāne sefer var gibi
HH535 Dil-i pür-ʿuḳde birle her **ġam-ḫˇār** / Ḳoyup anı çözüldi āḫir-i kār

ġam-ı dehr [2] dünya tasası, zamane dertleri
SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz **ġam-ı dehre** yüregim / Ṣun destime ol ʿaṣā-yı pīrānı meded
S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / Emān vir **ġam-ı dehrden** bir nefes

ġam-ı dünyā [1] bkz. ‘ġam-ı dünyā’ md.
SE1894 Ṭamaʿ ü ḥırş ḳılup rüsvāyī / Başuña alma **ġam-ı dünyāyı**

ġam-ı ʿışḳ [6] aşk derdi
SR1/1 Bezm-i **ġam-ı ʿışḳuñda** döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek
S704 Ḫamīr-i muḥabbet gili ser-be-ser / **Ġam-ı ʿışḳdan** ġayrı yoḳ bir keder
NE606 Ḫūblaruñ ʿışḳı da serīr-i belā / Oldı **ġam-ı ʿışḳı** belā-ber-belā
NE966 Ey **ġam-ı ʿışḳı** idüp iʿcāz-ı ḥüsn / Ṣevḳı iden pençe-i şehbāz-ı ḥüsn
NE980 Tiġ-i **ġam-ı ʿışḳ** ṭoḳınsa yine / Seng ise de dil olur āteş-zene
SE3337 Şimdi ol ḫāk ziyāretgehdür / **Ġam-ı ʿışḳ** ehline ḫācetgehdür

ġam-ı küsl {ġam-güsil} [1] gamı, tasayı ortadan kaldıran, efkar dağıtan
S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i **ġam-ı küsl** / Ki feyżine leb-teşnedür cān u dil

ġam u şādī [2] üzüntü ve mutluluk
SE1561 **Ġam u şādīde** olurdı yek-sān / Ol iki ġonca-i bī-ḫār u ḫazān
HH2448 Birbiriyle birāder olmış idi / **Ġam u şādīde** hem-ser olmış idi

ġam-nāk [1] üzüntülü, kaygılı
HH1563 İtdi şāhı bu ġuṣṣalar **ġam-nāk** / Niceler töhmet ile oldı helāk

ġam virmek [1] kaygılandırmak, üzmek
SG1/5 Nüzūl itmezden evvel **ġam virür** endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi

ġam yimemek [1] hiç üzülmemek, kaygılanmamak
SE1658 Didi ol ḥākim-i şāḥib-izʿān / **Ġam yime** ʿırzuñ içün hey nādān

ġam-zede [1] keder ve hüzne uğramış
NE153 Şevḳ-ı ruḥı ḳalbüm idüp **ġam-zede** / Ṣavmaʿayı eyledi āteş-gede

ġamām [1] bulut
SE2308 Kim baḳar itse ne deñlü inʿām / Aġlamış ṣurete mānend-i **ġamām**

ġamġam [4] kılıç ‖ efsanevî bir kişilik olan Kahramân-ı Kâtil’in karanlıkta mehtap gibi parlayan elmastan kılıcının adı. Ayrıca bkz. ‘tīġ-ı ġamġam’ md.
S864 İder çāk dīv-i ẓulām-ı ġamı / Çeküp şuʿleden şārim-i **ġamġamı**
SE1731 Mülk-i Īrānda çalışdı Rüstem / Def-i ġam ḳılmadı tīġ-i **ġamġam**

HH1429 Şāh idüp tīġ-i **ġamġamı** ʿuryān / İtdi bir ḥamlede anı bī-cān
HH2762 Çengimiz ʿışḳla olup her dem / Tīġ-i ġam oldı **ġamġam-ı** Rüstem

ġammāz [11] insanların ayıplarını, noksanlarını araştırıp kötülük için söyleyen, söz getirip götüren, koğucu, gammaz, fitneci

SE1512 Ol güni bildi gürūh-ı **ġammāz** / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i girān-ḳadr-i dirāz
HH454 Lāyıḳ oldur açılmaya ol rāz / Bulmaya söz hasüd ile **gammaz**
HH1555 ʿAlemi eyler idi ol **ġammāz** / Dāʾimā vāḳıf-ı daḳīḳa-i raz
HH1599 Germ olup ara yirde nāz ü niyāz / Başladı vāḳıf olmaġa **ġammāz**
HH1603 Ḥāṣılı bu ki Baḫtek-i **ġammāz** / Nā-gehān bir gün oldı vāḳıf-ı rāz
HH1633 Vardı naḳḳāşa Baḫtek-i **ġammāz** / Eyledi keşf-i rāz u ʿarż-ı niyāz
HH1651 Yazdı maḳsūdı üzre ol ustād / Şaḫş-ı **ġammaza** oldı naḳş-ı murād
HH1676 Merd-i **ġammāza** ḥod bahāne gerek / Şeh suʾāl idicek aña ne gerek
HH1677 Oḳıdı köhne defteri **ġammāz** / Şöyle kim bir daḳīḳa ḳalmadı rāz
HH1797 Evvelin ḥükm-i şāh-ı ẓulm-güdāz / Oldı emr-i siyāset-i **ġammāz**
HH2608 Zāġ-ı **ġammāz-veş** ġurābüʾl-beyn / Serd-sāz-ı miyāne-i ḳamereyn

ġammāzī [2] koğuculuk, gammazlık

HH1640 Boylayup kaʿr-i lücce-i rāzı / Rūz u şeb kāruñ ola **ġammāzī**
HH1898 Gördi Şaṭır ki keşf ider rāzı / Eyleyüp eşk ü āh **ġammāzī**

ġamz [2]

1. kaş ve gözle işaret etme

HH1645 Yār u aġyāra **ġamzı** kār idesin / Cevr ü mahbūb-ı ġamze-kār idesin

2. münafıklık etme, iftira ile zarar verme

HH2287 **Ġamz-ı** düşmen ḥabībe rābıṭadur / Engel añlarsın anı vāṣıtadur

ġamz itmek [1] kaş ve gözle işaret ederek göstermek

HH2286 Seni aʿdā ki **ġamz ide** yāra / Müjde-i vaṣldur dil-i zāra

ġamze [27] naz ve işve ile kirpik süzerek dilberâne bakma, sitem dolu bakış

S36 Ḳaçan **ġamze-i** dil-rübā deprenür / Yürekde nişān-ı belā deprenür
S313 Beni mest-i şevḳ itdi **ġamzeñi** senüñ / Olur cengden baḫşi dīvānenüñ
S832 Ṣıḳılmazdı ʿāşıḳ ġam-ı **ġamzeden** / O zülf-i muṭavvaḳdur anı boġan
S1371 Meger uyḫuluk nūş idüp mey-perest / Ola **ġamze-i** dil-rübā gibi mest
NE164 Kīnesi ḫançer gibi şaḳlı ola / **Ġamze** gibi ḳanlı bıçaḳlı ola
NE611 Her biri bir Rüstem-i şaḥib-ḳıran / Kendi ḳılıç **ġamze** cihān pehlivān
NE1852 **Ġamze** gibi tünd ü fedāyī imiş / Ḫançeri nebtīz ki göz görmemiş
SE605 Siḥrden tāʾib olup **ġamze-i** yār / Def ider zaḫmeti çeşm-i bīmār
SE967 **Ġamze-i** yārı görüp dil virme / Göz göre uġruya yol gösterme
SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze bahār / **Ġamzesi** fitne dü-çeşmi seḫḫār
SE1158 Nite kim **ġamze-i** çeşm-i bīmār / Żaʿf-ıla olmasa ṭāliʿ bīdār
SE1570 Geldi gāh oraya bir tatar / Tīġ-i ser-tīz ile çün **ġamze-i** yār
SE1916 İtdi nā-gāh ḫaṭāyıla nigāh / Eyledi ṣabrını bir **ġamze** tebāh
SE2214 **Ġamzesi** sūzen-i dil-dūz-ı ḫayāl / Ṭurresi tāb-dih-i ġonca vü delāl
SE3167 Bir gice yine idüp ʿazm-i şikār / Sindi bir gūşeye çün **ġamze-i** yār
SE3239 **Ġamzenüñ** mekri de olmaz ebedī / Ur didiyse saña öldür dimedi
HH358 Bir işāretle **ġamze-i** bī-bāk / Gāhī biñ derd-mendi ide helāk
HH604 Müjeler fitne-i zamān u zemīn / **Ġamze-i** kāfir āfet-i dil ü dīn
HH939 Muḳrī-i naḳş **ġamze-i** pür-fen / Yeg bilürdi o sırrı bakıcıdan
HH1288 Çünki şeh zaḫmī-ı nigāh oldı / **Ġamze** ḫātır-nişān-ı şāh oldı
HH1465 Reng-i ruḫsāre ṣaldı cānuma tāb / ʿİşve vü **ġamzeñi** itdi mest-i ḫarāb
HH1576 Kendi şeh-zāde **ġamze** şehr aşup / Nice şeh-zāde pādişāh-ı ḳulūb
HH1951 Dil-i zārum olup fedāyī-vār / İtdi cānı fidāyi **ġamze-i** yār
HH2176 Nāvek-i **ġamze** urdı cānuma nīş / Oldı peydā yürekde zaḫmet-i rīş
HH2194 **Ġamze-i** yāra vālihāne nigāh / Uġruya gösterürdi yol her gāh
HH2198 Añlayup didi gūşe-i ebrū / Tīrine **ġamze** virdi zehrli ṣu
HE59 Zebān sākit ve līkin **ġamze** pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve çeşm-i mekkār

ġamze-han-dīde {…ġamze ḫandīde} [1] bkz. ‘ġāmze’ ve ‘han-dīde {ḫandīde}’ md.

HH1587 Öteden düzd-i **ġamze-han-dīde** / Berüden hep nigāh-ı düz-dīde

ġamze-i fettān [1] aldatıcı bakış; cezbeden, süzgün bakış

HH1862 İşledi cana nāvek-i müjgān / Gönlini ḳapdı **ġamze-i fettān**

ġamze-i ḫūn-ḫˇār [1] kan dökücü yan bakış

HH364 Ḳılıç olur o **ġamze-i ḫūn-ḫˇār** / ʿArż-ı ḥāle kimüñ ne zehresi var

ġamze-i ḫūn-rīz [2] kan akıtan bakış

HH1694 Ḳanlar aġlatdı bīm-i ḫançer-i tīz / Ġarḳ-ı ḫūn itdi **ġamze-i ḫūn-rīz**

HH2127 İtmedin çeşm-i nīzedārı sitīz / Tīz ṭutdı o **ġamze-i ḫūn-rīz**

ġamze-i ḳattāl [1] öldürücü bakış

HH2583 Her nigehde o **ġamze-i ḳattāl** / Zaḫm ururdı firengi tīġ-miṣāl

ġamze-i mest [6] sarhoş, mahmur bakış

SE2014 Ḫam-ı ebru gibi ʿālem yek-ser / **Ġamze-i mestine** efgende geçer
SE3221 **Ġamze-i mestine** içmek biñ ḳan / Ḳan bulaşmaḳla olurdı yek-sān
SE3238 ʿIşḳ-ise ben ḳula ger rençiş-i şah / **Ġamze-i mestüñ** olupdur o günāh
SE3241 İstemezseñ eger āh u efġān / **Ġamze-i mestüñi** żabṭ eyle heman
HH233 **Ġamze-i mest** olup ṣalāḥa ḳarīn / Dil ü cān oldılar sitemden emīn
HH904 **Ġamze-i mesti** eyleyüp idmān / Dil-i ʿuṣṣāḳı eyler idi nişān

ġamze-i sāhir [1] büyüleyici bakış

S812 Müselmān idüp **ġamze-i sāhiri** / Biraz devşir ol ṭurre-i ḳāfiri

ġamze-i zebān-dān [1] bir şeyler anlatan, konuşan bakış

HH2196 Dil-berün **ġamze-i zebān-dānı** / Yek-be-yek ṭuydı sırr-ı pinhānı

ġamze-kār [1] işveli bakan, bakış atan

HH1645 Yār u aġyāra ġamzı kār idesin / Cevr ü mahbūb-ı **ġamze-kār** idesin

ġanem [3] koyun

NE2164 Çün ayaġından aşılur her **ġanem** / Sen yüri tecrīd ile ol müftenem
HH1352 Her **ġanem** beẕl-i nezl ü niʿmetde / Bir ṭulum yaġdur ġanimetde
HH1368 **Ġanemümden** çıḳan ʿizām-ı remīm / Baña olur delīl-i emr-i ʿaẕīm

ġanī [9]

1. zengin

S1029 Faḳīri şeh eyler gedāyı **ġanī** / Ḫum-ı ḫusrevānī ile maḫzenī
S1121 Ne şeb perde-i rāz-ı bernā vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı **ġanī** vü faḳīr
NE1358 Baʿzı yeri eyledi Rab **ġanī** / Keşt-i emānī-i ü duʿā ḫırmeni
NE1361 Şükr-i sipāsum aña kim ol **ġanī** / Eyledi bu devlete maẕhar beni
SE534 Farżdur ḳādir olanlara zekāt / Virür emvāl-i **ġanīye** berekāt

2. tatmin olmuş, doymuş

NE1555 Gördi ġazāda nice ehl-i şühūd / Oldı **ġanī** rūh şehīdān-ı cünūd

3. gerek zatında, gerek sıfatlarında, gerek eylemlerinde hiçbir zaman, hiçbir şekilde hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, kullarının bütün ihtiyaçlarını karşılayan, cömertliğine sınır olmayan Allah

SE1097 Milkinüñ ḳāhiridür Rabb-i **ġanī** / Yıḳamaz kimse Ḫudā yapduġını
SE1436 Merciʿi çünki ola Rabb-i **ġanī** / Az ile ḳāniʿ olan ola denī
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden Rabb-i **ġanī** / Māh-veş kāse tehī ḳor mı seni

ġanīmet [4]

1. savaşta düşmandan ele geçirilen her türlü mal, eşya, para

NE1610 Bende çeküp pāy-ı ʿazīmetlerin / Yükledüp anlara **ġanīmetlerin**
HH1096 Anı ıḍlāle himmet eylediler / ʿIrż-ı māl-ı **ġanimet** eylediler

2. çalışmaksızın elde edilen şey, beklenmeyen kazanç

S310 Ḳanı sāḳiyā zevraḳ-ı pür-şarāb / **Ġanīmet** bilüp furṣatı ḳıl şitāb
HH1352 Her ġanem beẕl-i nezl ü niʿmetde / Bir ṭulum yaġdur **ġanimetde**

ġār [15] mağara

S102 O sulṭāna olduḳda cāy-ı ḳarār / Ḥicāb eyleyüp yerlere geçdi **ġār**
S103 O **ġār** oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı pāk / Dil ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk
S104 Ḥabībe o dem yār-ı **ġār-ı** ṣadīḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ
NE226 Yūsuf-ı ʿaşr idi nebī **ġārı** çāh / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde māh
NE227 Rūh-ı revān idi şeh-i pāk-zāt / **Ġār** ise oldı çeh-i ʿaynü'l-ḥayāt
NE328 Mekkeden ittükde peyember güzār / ṣāni-i işneyn idi ol yār-ı **ġār**
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh üzre vaṭan / Ṭutdı bir **ġārda** tenhā mesken
SE2938 Gördi bir **ġāruñ** öñinde bir pīr / Post üzre nite kim merd-i faḳīr
SE2939 Künc-i **ġār** içre ṭurur āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū seccāde
HH1349 O ġazāl ise yār-ı **ġārumdur** / Naṣb-ı ʿaynum enīs ü yārumdur
HH1438 Gördi bir gūşeden ki meşʿal-veş / Görinür **ġār** içinde bir āteş
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / **Ġārdan** çıḳdı ṣanki dīv-i siyāh
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder var / Ser-i rāha güşāde bir der-i **ġār**
HH2251 Āb-ı şāfı żamīr-veş bir pīr / Olmış ol **ġār** içinde ʿuzlet-gīr
HH2500 Ṭolı bārūt u ṭop ile anbār / Oldı çāh-ı caḥīm ü **ġār-ı** mār

ġaraż [19] amaç, arzu, istek

S1200 Mey-i nābı saʿy it bu tedbīri ḳo / **Ġaraż** cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
NE2877 Olmasa bu ʿārıża müşkil maraż / Neydi bu murdāra hevesden **garaż**

NE3141 Daḫl-i suḫan ʿarż-ı ẕarāfet midür / Yā **ġaraż** iẓhār-ı faẕīlet midür
SE485 **Ġaraż** üstāduñ olur imlāsı / Yoḫsa müşkil ola mı maʿnāsı
SE1202 Oldı ʿālemde **ġarazla** rüşvet / Kelef-i çehre-i dīn ü devlet
SE1258 Şekli müsvedde-i ḳanūn-ı **ġaraż** / Bedeni defter-i icmāl-i maraż
SE1803 ʿAḳd-i ṣulḥı dimesin gerçek idi / **Ġarażum** kendümi bildürmek idi
SE1808 Zāhid-i ḥuşk geçen ṭāliḥdür / **Ġaraż** andan ʿamel-i ṣāliḥdür
SE2071 Sözüm efsāne degil ḥikmetdür / Bu meẕelden **ġarażum** ʿibretdür
SE2159 Sā'ile virdi cevābın ʿĪṣā / Didi ṣanma **ġaraż** ögretmek ola
SE2282 Gūş idüp eyledi aheng-i ʿitāb / Virdi ehl-i **ġaraza** böyle cevāb
SE2924 **Ġarazı** görmede bezm-i ḫāṣın / İmtiḫān itmek idi iḫlāṣın
SE3066 **Ġaraża** ḥaml idüp inanmaz idüñ / Bendeñi rāst-süḫan ṣanmaz idüñ
SE3523 Ṣanmañuz kim **ġarazum** şöhretdür / Belki beẕl-i süḫan-ı ḥikmetdür
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı **ġaraż** / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz
HH347 **Ġaraż** ol ḥālden tenāsüldür / Ṣanma ʿayş-i dem-i tevāsüldür
HH1367 **Ġarazın** fehm idüp ṣadāsından / Marażın añların çerāsından
HH1613 Eyleyüp ṣūret-i cefāda vefā / **Ġarazı** iltifāt idi maḥżā
HH2707 **Ġarażı** ṣūretā teġāfülden / Vāḳıf-ı rāz iken tecāhülden

ġaraż-ālūd [1] özel amacı bulunan, garazı olan

SE1207 **Ġaraz-ālūd** olıcaḳ dād ü dihiş / ʿAmelidür eyiye varmaz ol iş

ġaraż-āmīz [1] gizli maksadı bulunan ‖ kinli

HH2458 Kimse būy almadı ḥaḳīḳatden / **Ġaraz-āmīz** olan maḥabbetden

ġarb [9] güneşin battığı yön, batı

S209 Olup **ġarbdan** mihr-i tīġı ʿayān / Ḳıyāmet ḳopar şarḳ ilinden hemān
S210 Eger **ġarba** ṣalsaydı mānend-i berḳ / O dem eyler Aḳṣā-yı maġribde şarḳ
S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i şarḳ u **ġarb** / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u ḫarb
NE825 Kimi ṭutup mihr gibi şarḳa rāh / **Ġarba** gider kimisi mānend-i māh
NE1549 Mihr-ṣıfat şaʿşaʿa vü berḳde / **Ġarbda** iken görinür şarḳda
NE1550 Gün gibi meşrıḳde iken bir velī / **Ġarba** kerāmetle irişür eli
NE1729 Gāh ticāret ile olup kām-zen / Başın alur şarḳa gider **ġarbdan**
NE1826 Ṭolmuş idi nite ki envār-ı berḳ / Şaʿşaʿa-i luṭfı ile **ġarb** u şarḳ
NE2489 **Ġarbı** güne maẕhar ider istese / Ṣubḥı şebe hem-ser ider istese

ġarbā-yı {ġarbī+yi} [1] batıdaki

S353 Yarup baḥr-ı **ġarbā-yı** ḫark itdiler / O fırʿavnı ceyş ile ġarḳ itdiler

ġareng [1] çığlık, inleme sesi ‖ tüfek namlusundan çıkan mermi sesi

S365 İdüp ṣaçma funduḳ ġırīv ü **ġareng** / Küvāre-mişāl işledi her tüfeng

ġaret [3] yağma, yağmalama

NE1587 **Ġāretine** tekyenüñ itdi şitāb / Bir kiminüñ ʿaskeri olan kilāb
NE1734 **Ġāret** içün ʿālemi dükkān açar / Söze gelince dürr ü gevher ṣaçar
NE1920 Ṭatlu bulunmazsa yüzin ekşidür / **Ġāret-i** ḥelvāda ʿaceb ekşidür

ġaret itmek [5] yağmalamak, talan etmek

NE370 **Ġāret idüp** düşmen ilen ġāziyān / Ḳomadılar anda mekīn ü mekān
NE1018 **Ġāret idüp** naḳd-i dil-i cānını / Hey nice dil dīnini īmānını
NE1592 Mest gelüp **ġāret idüp** gitdiler / Bilmediler kendülere n'itdiler
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i şūm / Her yıl **ider ġāret-i** eṭrāf-ı Rūm
SE3118 Vardı Eflāḳ ilin **itdi ġāret** / Ḳaraman oġlına degdi furṣat

ġāret-girān {ġāret-geran} [1] yağmacılar, çapulcular

NE1599 Tekye metāʿı ile **ġāret-girān** / Cümlesi bir fülk ile oldı revān

ġāretī [1] yağmacılık, çapulculuk

SE102 İrişüp **ġāretī-i** faṣl-ı temūz / Ṣalar ol günbed-i pür-zīnete sūz

ġāret-zen [1] yağmacı, çapulcu

HH605 Ruḫı āteş nigāhı **ġāret-zen** / Ceẕbe-i ḥüsni merḥabā-yı fiten

ġarī {ġıriv} [1] bağırma, çığlık, feryat

HH1595 Ey ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i zār u **ġarī** / Ki ola derdinüñ ṭabībi Ḥabīb

ġarīb(e) [29]

1. gurbet elde kalmış ‖ âşık

HH88 Ol **ġarībi** ḳoma ḥazīn ü melūl / Eyle mihmān-ı ḫ̆ān-ı faẓl-ı Resūl
HH539 Ol **ġarībüñ** enīs-i hem-ḥāli / Kimi hemşehri kimi hem-sāli
HH1010 Dehr Ḫurşīd Şāha cevr itdi / Ḫāke şaldı **ġarīb-i** devr itdi
HH1130 Ol **ġarībüñ** ġarīb ḥaleti var / Anda bir şalṭanat ʿalāmeti var
HH2578 Açılup gül gibi o ġonce-dehen / Ṣordı merd-i **ġarībe** ḫālinden
HH2776 Eşk-i çeşm-i **ġarīb** ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı şevḳ-ı şādıḳ içün

2. zavallı, kimsesiz

HH1185 Geldi iki **ġarīb-i** bī-behre / Mütevekkil olup der-i şehre
HH1900 Ḍarb ü müşt ü lekedle bī-taḳrīb / Oldı mehcūr ol gedā-yı **ġarīb**
HH1928 Işfahāna varup o zār u **ġarīb** / Ḳurb-ı sulṭāna buldı bir taḳrīb
HH2144 Şöyle beñzer **ġarībdür** bu faḳīr / Kimse raḥm idüp itmemiş tedbīr
HH2532 Her ne deñlü ise hele cāndur / Bā-ḥuşūş ol **ġarīb** mihmāndur
HH2725 Herkese Ḥaḳ murādını virsün / Her **ġarībi** merama irgürsün

3. tuhaf, acayip, alışılmamış

S587 İder Gülşenīler nevā-yı **ġarīb** / Olur gülşen-i şoḥbete ʿandelīb
NE1746 Laḳlaḳa-i nādire şekl-i **ġarīb** / Cümlesi sermāye-i ebleh-firīb
NE1977 ʿĀḳıbet-i kār o şaḥş-ı **ġarīb** / Oldı vilāyetde imām u ḫaṭīb
NE2335 Lafẓ-ı **ġarībin** çalışup ṣatmaġa / Saʿy ider aña ṣaded uġratmaġa
SE2533 İdüp evżāʿ-ı **ġarībe** peydā / Ola cenbinde ser-ā-ser aʿżā
SE2890 Gāh olur vāsıṭa-i luṭf-ı ḫabīb / Gāh olur terceme-i sevḳ-ı **ġarīb**
HH327 Ġāfil olup çü ṭıfl-ı günbed-zen / Ḥarekāt-ı **ġarīb-i** günbedden
HH780 Nice āvāz işitdi bī-taḳrīb / Kimisi āşinā kimisi **ġarīb**
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı **ġarīb** / Zelzele ṣaldı çeşm-i cāna nehīb
HH1062 Didiler bu kerem kerāmetdür / Ġurebāya **ġarīb** himmetdür
HH1130 Ol ġarībüñ **ġarīb** ḥaleti var / Anda bir ṣalṭanat ʿalāmeti var
HH1200 Maḥż-ı tevfīk olup bu vażʿ-ı **ġarīb** / İtdiler şükr-i bārgāh-ı mucīb
HH1268 Yeñiden eylemek gerek tertīb / Vażʿı maṭbūʿ u ṭarḥı ola **ġarīb**
HH1430 Çıḳdı ardınca bir peleng-i mehīb / Heyʾet-i münker ü ṣadāsı **ġarīb**
HH1453 Serv-i gülzār-ı nāz yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol semtden **ġarīb** āvāz
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i ḫˇāce ṭarz-ı **ġarīb**
HH2371 Dem-i vuṣlat **ġarīb** ḥāletdür / Dil-i mehcūra ḫod ḳıyāmetdür

ġarībān [1] bkz. ‘şām-ı ġarībān’ md.

S596 Kimisi faḳīrāne seyrānda / Çıḳup baḥra şām-ı **ġarībānda**

ġārib eylemek [1] uzaklaştırmak, vatanından çıkarmak

NE724 Yaʿni çeküp ʿasker-i deryā-nehīb / **Eyleye** bir ḫalḳı vaṭandan **ġarīb**

ġāribī [1] gariplere mensup, zavallı

S720 O bir **ġāribī** ḳaʿr ü künc-i meġāk / Ki ferş aña gusāle-i gāv-ı ḫāk

ġarīb-nevāz [1] kimsesizleri koruyan, gariplere iltifat eden, gariban dostu

HH2515 Fuḳarā-dost u mekrūmet-perdāz / Mübtelā-perver ü **ġarīb-nevāz**

ġarīb ölüsi [1] kimsesi olmayan ölmüş kimse

HH2134 Bezm-i ʿışḳuñ o ser-şiken ṭolısı / İtdi ol ḫasteyi **ġarīb ölüsi**

ġarīb-perver [1] gariplerin koruyucusu

HH1053 Ehli cümle **ġarīb-perver** idi / Mihmān-dost ādemīler idi

ġarīḳ [2] bir şeye bol miktarda sahip olmuş, gark olmuş

SE217 Ḥavż-ı ḥikmetde iden ḥavż-ı biḥār / Ola vaṣfında **ġarīḳ-ı** efkār
HH235 Ehl-i ṭabʿı idüp **ġarīḳ-ı** niʿam / Ḫalḳa şimdi ṭabiʿat oldı kerem

ġarīm [2] hasım, rakip ‖ alacaklı

SE1595 Eylemez vāḳıf olanlar teslīm / ʿAhd ü eymān ola canuña **ġarīm**
SE1895 Bā-ḥuşūş ola ʿacūze mekkār / Nice mekkār **ġarīm-i** ḫūn-ḫār

ġarīn [5] içinde aslan yaşayan orman ya da sahra. Kelime “şīr” sözcüğünün sıfatı olarak kullanılır.

NE446 Ḳahr-ı ġazāla ger ide dostī / Ḳurtaramaz şīr-i **ġarīn** postı
NE1173 Līk bu eşnāda o şīr-i **ġarīn** / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i sehm-gīn
SE444 Himmeti olsa eger mūra ḳarīn / Postın ḳurtaramaz şīr-i **ġarīn**
HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki şīr-i **ġarīn** / Şīr pençe çıḳardı şanki zemīn
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı ḥaşma kemin / Ḳırdı zencīri iki şīr-i **ġarīn**

ġarḳ(a) [4] boğma, batırma ‖ bir şeye bol miktarda sahip olma

S1080 Düzüp tārı depret biraz erġanūn / Yine eyle taḥrīk-i **ġark-ı** cünūn
SE242 İḫtilāc üzre idi çeşm-i sürūr / Dārabān üzre idi **ġarḳ-ı** ḫubūr
SE2430 **Ġark-iken** mevhibe-i bārīye / Ḳāniʿ olmaḳ gereke yārīye
SE2906 Şuʿarā **ġarḳ-ı** yem-i naʿmādur / Āyet-i luṭf-ıla müsteşnādur

ġarka virmek [1] suya batırmak

HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme şūr / Keştiyi **ġarḳa virdi** eşk-i sürūr

ġark(a) eylemek/itmek/ḳılmaḳ [27] batırmak, bulamak, bir şeye çokça sahip olmasını sağlamak

S24 Ṣalup reşḥa-i cūdan ol bī-zevāl / **İder** murġ u māhı **ġarḳ-ı** nevāl

S61 Süveydā-yı nūş-ı mey itdi tebāh / **Ḳılup** dürd-i mey gibi **ġarḳ-ı** günāh
S353 Yarup baḥr-ı ġarbā-yı ḫark itdiler / O fırʿavnı ceyş ile **ġarḳ itdiler**
NE129 ʿIşḳ-ı taḳazā-yı ẓuhūr eyledi / Āyineyi **ġarḳa-i** nūr eyledi
NE260 Sürʿat idüp raḫş ile mānend-i berḳ / **Eyle** felek fülkini envāra **ġarḳ**
NE467 İtdi cülūsındaki enʿām-ı ʿām / **Ġarḳa-i** sīm itdi cihānı tamām
NE552 Didi benüm daḫı odur sürʿatüm / **Ġarḳa-i** girdāb-ı yem-i hayretüm
NE690 Anuñ çün **ġarḳa** iken kāʾināt / Buldı o ṭūfān-ı belādan necāt
NE995 Mihr-i muḥabbet ki ẓuhūr eyledi / Yiri gögi **ġarḳa-i** nūr eyledi
NE997 Şebnem-i ʿışḳ olsa eger ḳatre-bār / Ġarḳa olur **ġarḳa**-i ʿulvī şiʿār
NE1250 Ḳalbi olup kāse-i fevvāre-vār / **Ġarḳa-i** envār idi leyl ü nehār
NE1350 Māhi-i Yūşaʿ gibi ehl-i ḥuzūr / Cānı ider **ġarḳa-ı** deryā-yı nūr
NE1830 İtmiş idi ʿālemi **ġarḳ-ı niʿam** / Bulmuş idi şöhret-i cūd u kerem
NE2315 Varken arada ʿadedi deñlü farḳ / Ḳāfı **ider** ġavṭageh-i ġayna **ġarḳ**
SE227 Bir şebāngāh ki nūr-ı mehtāb / **Eyledi** ʿālemi **ġarḳ-ı sīm-āb**
SE2069 Ġarḳ ola **ġarḳa-i** envāʿ-ı niʿam / Seni girdāba sala derd ü elem
SE2073 Ebr-i bārende gibi şām u seḥer / ʿĀlemi **eyler-idi** ġarḳ-ı güher
SE2074 **Ġarḳa-i** baḥr-ı belā kim açа kef / Pür olurdı kefi mānend-i ṣadef
SE2321 ʿAdl-ile mülk ü milel emn-ābād / **Ġarḳa-i** luṭfı ḫalīc-i Baġdād
SE2344 Lāzım oldı pür idüp ḳurrāba / **Ġarḳ idem** şāh-ı cihānı āba
HH53 **Ġarka-i** mevc-ḫīz-i ʿışyānım / Mevc-veş kef-be-ẕeyl-i ġufrānım
HH96 Lücce-i cemʿa kevni **ġark itdi** / Maḳsem-i çeşme oldı fark itdi
HH729 Seni **ġarḳ ideyin** mi Ceyhūna / Atayın mı ya ṭāḳ-ı gerdūna
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim ura berḳ / **İde** seyl-āb-ı ḫūna ʿālemi **ġarḳ**
HH1233 Ġazneden şaldı tīġ-i bürrānı / Hindi **ġarḳ itdi** düşmenüñ ḳanı
HH2333 Mevc-i tīġ oldı çün ḥavāle aña / Düşmeni **itdi ġarḳ-ı** baḥr-ı belā
HH2403 **Ġarḳ idüp** āb-ı seyl-i cūşāndan / Dil çıḳarmadı ʿummāndan

ġark-āb [3] suya batmış, suda boğulmuş

S1041 Ṣalup baḥra ʿaks o ṭāḳ-ı ḫarāb / Meger Ḳaydafā mülkidür **ġarḳ-āb**
NE532 Her kişi dem-beste vü bī-tāb idi / Cūy-ı ʿaraḳ mevcine **ġarḳ-āb** idi
NE789 Şeb ki ḫurūş itdi yem-i ḳīr-nāb / Oldı gözüm zevraḳı **ġarḳ-āb-ı** āb

ġarḳagāh [1] boğulma yeri

HH345 İtme ol fürceyi teferrücgāh / Ki ola **ġarḳagāh-ı** ehl-i günāh

ġarḳ-ı āb [4] kana batmış, kana bulanmış

NE3054 Raḫt-ı dili meyde **idüp ġarḳ-ı āb** / Ḳaldı görinürde hemān bir ḥabāb
SE238 Ṭoldı mehtābıla çarḫuñ bāmı / **Ġarḳ-ı** āb itdi sevād-ı şāmı
HH1336 Çeşmini **ġarḳ-ı āb iden** oldur / Bir naẓarda ḫarāb iden oldur
HH2398 Gözlerün yaşın eyledüñ seyl-āb / **Ġark-ı āb** oldı dest-māl-i seḫāb

ġarḳ-ı ḫūn [5] kana batmış, kana bulanmış

HH1694 Ḳanlar aġlatdı bīm-i ḫançer-i tīz / **Ġarḳ-ı ḫūn** itdi ġamze-i ḫūn-rīz
SE2509 Ṣubḥ kim tīġ-keşān-ı gerdūn / Eyledi raḫş-ı şebi **ġarḳa-i ḫūn**
SE3256 **Ġarḳ-ı ḫūn oldı** çün ol āvāre / Geldi bir pāre nedāmet yāre
HH1124 Gördi Hurşīd Şāh-ı maḥẓūnı / **Ġarḳa-ı ḫūn** derūn u birūnı
HH1808 İtdi dāmān-ı çarḫı **ġarka-ı ḫūn** / Hem-cū dāmān-ı ʿāşıḳ-ı maḥẓūn

ġarḳ(a) olmaḳ [26]

1. suya batmak

SE236 Dūd-ı ḫayretle dimāġı ṭoldı / Ṣanasın kim gemisi **ġark oldı**
SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya **ġark olsa** yeme / Çāre yok ḫuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
HH1033 Dest ü pālar olup ʿamel-mānde / **Ġarḳ olurken** derūn-ı ʿummānda
HH1776 Gördiler zaḫmdan yoḳ anda nişān / Bildiler **oldı ġarḳa-i** ʿummān
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup sipāh-ı güzīn / Baḥr-ı cūşāna **ġarḳ oldı** zemīn

2. batmak, gömülmek, -e bulanmak

NE2818 **Oldı** semek gibi yem-i ḫūna **ġarḳ** / Başı balıḳlarsa olunurdı farḳ
SE555 Bu ne sözdür bu ʿiyāẕen bi'llāh / **Olasın ġarḳa-i** girdāb-ı fenā
HH1865 **Ġark olup** çeşmden aḳan yaşa / Başını urdı ṭaşdan ṭaşa

3. bir şeyden bol miktarda olmak

S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrīne kāḫ / Yine **ġarḳ-ı** sīm **oldı** bir nice şāḫ
S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola **olsa** dil **ġarḳ-ı** baḥr-ı şühūd
NE286 **Ġarḳa-i** nūr **oldı** raḫneden sipihr / Olsa n'ola müżmaḥil envār-ı mihr
NE351 Ḫāsılı zer-i süḫan-ı ābdār / **Ġarḳa-i** iġrāk **olur** ḳatre-vār
NE997 Şebnem-i ʿışḳ olsa eger ḳatre-bār / **Ġarḳa olur** ġarḳa-i ʿulvī şiʿār
NE1556 Cism miṣāli eyleye āyine-sān / Gök demüre **ġarḳ olur** imiş ʿayān
NE2018 Dühn-i ziyāde şu ḳadar **oldı ġarḳ** / Kendi daḫı tīġi gibi urdı berḳ
NE2620 ʿĀşıḳ **olur ġarḳ-ı** yem-i vecd-i ḥāl / Aġzın açup istese bir ittiṣal

NE2750 Dāʾim **olur** lücce-i efkāra **ġarḳ** / Gāhī miyān-pāça ider gāhī larḳ
SE902 Ola her mīli **olup ġarka-i** nūr / Ṭarf-ı miḥrābda şemʿ-i kāfūr
SE1481 **Ġarḳa-i** ḥayret **olup** hem-çü ṣadef / Urma ol ḥasret-ile kef-ber-kef
SE1815 ʿArż-ı ḫāl ide ʿiẕārın pür-tāb / **Ola ġarḳ-ı** ʿaraḳ-ı şerm ü ḥicāb
SE2052 Şükr idüp feyż-i yem-i niʿmetine / **Ġarḳa ol** niʿmet-i bī-minnetine
SE2069 **Ġarḳ ola** ġarḳa-i envāʿ-ı niʿam / Seni girdāba sala derd ü elem
HH281 Bir seḥergeh ki nūr olup cüşān / Baḥr-ı sīm-āba **ġarḳa oldı** cihān
HH403 **Ġarḳ-ı** nūr **oldı** ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i nūra döndi tāk u rivāḳ
HH1992 **Ġarḳ-ı** āhen **olup** sipāh-ı güzīn / Baḥr-ı cūşāna ġarḳ oldı zemīn
HH2302 **Ġark-ı** emvāc-ı ıżṭırāb **oldı** / Tābı gitdi zebūn-ı ḫ̆āb oldı

ġarrā **[10]** ak, parlak; güzel, gösterişli

NE1 Bismillahirraḥmānirraḥīm / Fihris-i **ġarrā-yı** Kitāb-ı Kerīm
NE44 Lāmları ġurre-i **garrā-yı** māh / Her elif Allāha gider şāh-ı rāh
HH456 Ḫāme-fersā-yı ṣafḥa-yı **ġarrā** / Çehre-pīrā-yı şāhid-i maʿnā
HH848 Dehre pertev salup meh-i **ġarrā** / Ṣandalī renge girdi rūy-ı semā
HH1802 İrdi pāyāna kışşa-ı **ġarrā** / Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH2028 Ṭāliʿ i gör ki Ṣāṭır-ı **ġarrā** / Çıḳdı ol püşteye tek ü tenhā
HH2093 Bü'l-ʿaceb bir fesāne-i **ġarrā** / Cümle mevżūʿ-ı baḫş ʿışḳ ü hevā
HH2571 İtdi nice ḥikāyet-i **ġarrā** / Ṭutdılar gūş her gül-i raʿnā
HE22 İdüp efsāneyi naẓma bahāne / Suḥan bezminde ḳıl **ġarra** terāne
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i aʿlā / Geçer ḫoş sayesinde māh-ı **ġarrā**

ġarre {ġurre} **[1]** beyazlık ‖ parlaklık

SE1168 Milket-i ḫayl ü ḫaşem sāz u seleb / **Ġarre** olduġı ḳadar var-ıdı hep

ġarrende {ġurrende} **[1]** gürleyen

HH2346 Ebr **ġarrende** baḫr bī-temkīn / Āsumān ḫışmgīn zemīn pür-kīn

ġaslgāh **[1]** yıkanma yeri, ölen kimsenin yıkandığı yer

HH1752 Taḫta üzre o bī-dil-i şeydā / Mürde-i **ġaslgāh** idi gūyā

ġassāl **[3]** ölü yıkayıcı

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i ṣafā-yı ʿışḳı / **Ġassāl-ı** sebūsundan umar bāde-i nāb
NE2520 Ḳaṣṣası çün kūze-i **ġassāl** idi / Ḳarnı ise ḳubbe-i nehcāl idi
HH502 Çeşm-i neẕẕāre birle ol bed-ḫāl / Beden-i mürde kūze-i **ġassāl**

ġassāle **[1]** (kadın için) ölü yıkayıcı

NE3056 Ḥişşe virürdi aña her pür-miḥen / Ṣülüş-i vaṣiyet gibi **ġassāleden**

ġassāl-ı sebūsu {ġassāl sebūsu} **[1]** ölü yıkarken kullanılan su kabı, gassal ibriği

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i ṣafā-yı ʿışḳı / **Ġassāl-ı sebūsundan** umar bāde-i nāb

ġāv **[6]**

1. öküz, sığır

SE817 Düşe mi ādeme olmaḳ tenbel / ʿAybdur **gāv** daḫı olsa kehel
SE99 Gāva yüklense n'ola bār-ı ẕemīn / Bārını **gāva** ṣalar deşt-nişīn
SE2503 **Gāv** u büzgāle yiyüp cümle bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir ipe taḳacaḳ
SE3145 **Gāv-ı** dihḳāne ḫıyānet naẓarı / Gürbeden bed-ter ider şīr-i neri

Aşağıdaki tanıklarda kelime 'gāv-ı arz' bağlamında kullanılmıştır.

SE99 **Gāva** yüklense n'ola bār-ı ẕemīn / Bārını gāva ṣalar deşt-nişīn
HE35 Zemīne pāy-i **gāvı** itti pāye / Hem itti māhiyi nūn-ı viḳāye

gāv-ı dü-pā **[1]** (hakaret bağlamında) iki ayaklı öküz

HH2207 Ki ata beg geçüp gehi lālā / Mānīʿ-i ẕevḳ idi o **gāv-ı dü-pā**

gāv dü tā {gāv-ı dü-tā} **[1]** (hakaret bağlamında) iki büklüm, kamburu çıkmış öküz, yaşlı öküz

HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o **gāv** dü-tā / İtdi şevḳ ile ʿayş ü nūşa ṣalā

gāv-ı ḫāk **[1]** bkz. "gāv-ı zemīn" md.

S720 O bir ġāribī ḳaʿr ü künc-i meġāk / Ki ferş aña gusāle-i **gāv-ı ḫāk**

ġāv-ı zemīn **[1]** arz öküzü, Eski inanışa göre dünya bir öküzün boynuzları arasında durmaktadır. Öküz, balığın sırtında balık ise suyun içindedir.

S860 Eger içse bir curʿa-i kemterīn / Nice żabṭ olınurdı **gāv-ı zemīn**

gāvmīşāne **[1]** öküz gibi

SE1630 **Gāvmīşāne** nigāhıyla tamām / Virür ol mīre süser gibi selām

ġāv-süvār **[1]** sığıra binen, sığır binicisi

SE3176 Olalar şöhre-i şehr ü bāẕār / Meşele-i ʿālem olup **gāv-süvār**

Gāve [] Dahhâk'ın zulmüne karşı "Drefş-i Gâveyânî" adlı demirci önlüğünü bir bayrak hâline getirerek halkı isyana davet eden ve Ferîdûn'un Dahhâk'a karşı mücadelesinde yer alan Şehnâme kahramanı demirci

Gāveyānī [] Gâve'nin "Drefş-i Gâveyânî" adlı demirci önlüğü

S241 Alup dūşına **Gāveyānī** siper / Ḳuşandı miyāna Keyānī kemer

ġavġā [6] kavga, dövüşme, vuruşma

S388 Ḳanı sāḳiyā cām-ı fīrūze-reng / Bedel ola tā ṣulḥa **ġavġā-yı** ceng
SE1328 Gūşe gūşe ola celb ü yaġma / Ḳalḳa her nāḥiyeden bir **ġavġā**
SE2261 Lā-cerem aña müdārāt gerek / Terk-i **ġavġā** vü muʿādāt gerek
SE2262 Ḫaṣma çoḳ ḥīle dimişler ʿuḳalā / Cümleden eslemi terk-i **ġavġā**
SE3377 Geçse bir ḫāne öñinde meşelā / Ḫaşre dek çıḳmaya andan **ġavġā**
HH779 Varıcaḳ emri üzre ol cāya / Uġradı nice şūr u **ġavġāya**

ġavr itmek [2] en dibe inmek, dibe ulaşmak

SE1755 Az ḳaldı ki ola şaḥn-ı şaḥrā / **Ġavr idüp** çarḫ-ı muḥaddeb-āsā
HH1026 **Ġavr idüp** āb-ı āsumān-pāye / Ayaġı dökilürdi deryāya

ġavta, ġūte [4]

1. dalma, suya dalıp çıkma

S536 Olur **ġavṭa-i** lüccesinden zebūn / Gerek ḥūt-ı Yūnus gerek İbn-i Nūn
S716 Aña şāmuñ olmaz bedel ġūṭesi / Ki mehden alurdı meger **ġavṭası**
HE107 Uruc it bir nefesde nüh ḳıbāba / Nedür **ġūte** saña birḳaç ḥabāba

2. batma, güneşin batması

S716 Aña şāmuñ olmaz bedel **ġūṭesi** / Ki mehden alurdı meger ġavṭası

ġavṭagāh, ġavṭageh [4] dalma yeri

NE2315 Varken arada ʿadedi deñlü farḳ / Ḳāfı ider **ġavṭageh-i** ġayna ġarḳ
HH417 Hāsılı **ġavṭagāh-ı** baḥr-ı ḥayāl / Ṣadef-i keffümi pür itdi leʾāl
HH1032 **Ġavṭagāh-ı** nuḫust ü merg-encām / Oldı anuñ yanında ġavṭa-i Şām
HH1004 Kimisi cāme-çāk-i künc-i meġāk / Kimi üftān-ı **ġavṭagāh-ı** helāk

ġavṭa itmek [1] dalmak

SE2870 İy **ḳılan ġavṭa-i** deryā-yı süḫan / Ṭālib-i gevher-i yektā-yı süḫan

ġavṭa urmaḳ [2] dalmak

SR2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine **ġavṭa urulsa** ḳābil
S714 Aña zāġ-ı şeb **ġavṭa ursa** eger / Ola reşk-bāz-ı sefīd-i seḥer

ġavṭa-zen, ġūte-zen [3] dalan, dalgıç

NE1301 Her atılan mühre-i āhen-beden / Gāh cehende geh olur **ġavṭe-zen**
SE116 Gūyiyā **ġavṭa-zen-i** baḥr-ı revān / Ṭuramam secdeye varsam bir an
HE3 Dili deryā-yı nūra **ġūte-zen** ḳıl / O şemʿa şuʿlesinden pīrehen ḳıl

ġūte-ḫar [1] dalan, batan

NE1252 Olsa merāḳıb ger o ehl-i ḥużūr / Olur idi **ġūte-ḫār-ı** baḥr-ı nūr

ġavṭa [1] düzlük yer, ova

HH989 **Ġavṭa-ı** ʿaḳl-ı dūr-bīni nā-kām / ʿĀciz idi mesāḥat-ı evhām

ġavṭa-i Şām [1] Şam ovası

HH1032 Ġavṭagāh-ı nuḫust ü merg-encām / Oldı anuñ yanında **ġavṭa-i Şām**

ġavvāṣ [9] dalgıç, inci ve sünger bulmak için denize dalan, denizin dibine inen kimse

S673 Fenā içre cūyā-yı sırr-ı vücūd / Ser-efkende **ġavvāṣ-ı** baḥr-ı şühūd
SE2920 Didiler şeyḫ idüp ḫalvet-i ḫāṣ / Baḥr-ı vaḥdetde olupdur **ġavvāṣ**
SE2977 İy geçen baḥr-ı fenāda **ġavvās** / Dest ü pā urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
HH395 Baḥr-ı pür-gevher oldı ol **ġavvāṣ** / Bulmadum līk anda gevher-i ḫāṣ
HH398 İtmeyüp dest-i sūdına iḳdām / Döndi **ġavvāṣ-ı** himmetüm nā-kām
HH810 Çünki **ġavvāṣ-ı** baḥr-ı ḫˇāb oldı / Kendüyi şehr-i Bursada buldı
HH1005 Oldı efgende ber-ṭaraf **ġavvāṣ** / Gitdi her sūye çāre-cūy-ı ḫalāṣ
HH2699 Buldı **ġavvās-ı** lücce-i ḥayret / Kendin üftān-ı sāḥil-i vuṣlat
HH2764 İtdi **ġavvāṣ-ı** ḫāme zīb-i kenār / Bir nefesde nice dür-i şeh-vār

ġavvāṣī [1] inci çıkarmak için yapılan dalgıçlık

SE2871 İt yüri ḫāme-ṣıfat **ġavvāṣī** / Ḳıl ʿAden sāḥili bezm-i ḫaṣı

ġayb(et) [19] gizli olan, görünmeyen; belirsiz bilinmeyen şeyler; [tas.] Madde âlemi dışında olan; manevi âlem; duyularla kavranamayan, ancak peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilen ve yalnızca Allah katında olan, yalnızca Allah tarafından bilinen âlem

S69 Yine naẓm-ı pāk ile ol ter-zebān / Yine mülhim-i **ġayba** ol tercemān
S294 O deryā-dilüñ Ḫıżr imiş reh-beri / Velī fülki **ġayb** ü kederden berī
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı **ġayb** / Ne şeb sāye-i luṭf-ı settār-ı ʿayb
NE768 Olmuş idi bir ulu himmet baña / **Ġaybdan** irmiş idi beşāret baña
NE797 Hātif-i **ġayb** işte o vālih didi / Ḳaddesanallahu bi-sırrih didi
NE1103 Şiʿrdür ilhām-ı nigehbān-ı **ġayb** / Şiʿrdür Īhām-ı zebāndān-ı **ġayb**
NE1220 Ẓāhir olur **ġaybdan** ol cām-ı ṣāf / Sāġarı şeffāf-ı ṣarābı kefāf
NE1561 Şemʿa-i **ġayb** ile olur rūşenā / Her gice zeyn ider anı şeb-güşā
NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü bī-ḫaber / **Ġayb** bilür ṣanma yabana öter
SE161 Oynadur bir iki gün gerçi felek / Çekilür perde-i **ġayba** giderek
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i kesb ü sefer / **Ġaybdan** vāṣıl olur şām u seḥer
SE900 **Ġaybdan** şemʿalar olup peydā / Beñzeye lāleli kūye meşelā
SE1172 Ḥażret-i Ḥaḳdur olan bī-şekk ü reyb / ʿĀlemü's-sırrı serā-perde-i **ġayb**
SE2421 **Ġayb** gencīneleri vāfirdür / İʿtiḳād eylemeyen kāfirdür
SE2685 Dil-i müʾmin nola olsa bī-ʿayb / Oldı gencūr-ı nihān-ḫāne-i **ġayb**
SE2889 Şiʿrdür nādire-i ʿālem-i **ġayb** / Şiʿrdür ʿuḳde-güşā-yı lā-reyb
SE2911 Dest-i endīşe olur gevher-i pāk / **Ġayb** gencīnelerinden bī-bāk
SE2927 ʿĀlem-i **ġaybdan** itdi iẓhār / Ẕerre enmūzec-i feyż-i envār
HH2451 Mā-ḫażar-ḫˇār-ı ṣofra-i seferi / **Ġaybete** ağız açdı mā-ḥażeri

ġaybī(yet) **[5]** göze görünmeyen şeylere ait, görünmezlik dünyasına mensup

NE818 Niʿmet-i **ġaybiyyeye** bismil-künān / Ḫams-i mübārek diyu ṣundum hemān
NE1105 Şiʿr-i ʿaceb ḥikmet-i **ġaybiyyedür** / Menşeʾi yoḳ niʿmet-i **ġaybiyyedür**
NE1223 Her ḳadeḥi niʿmet-i **ġaybiyyedür** / Kını daḫı ḥikmet-i **ġaybiyyedür**
HH411 Cilvegāh-ı ʿarāis-i **ġaybī** / Naḳş-bend-i nikāt-ı lā-reybī
HH2293 İrişür bir laṭīfe-i **ġaybī** / Hüner olur o nākesüñ ʿaybı

ġaybiyyet **[1]** bilinmeme, görülmeme, gizli olma durumu

NE2728 Niceye dek idesin ey nikbeti / **Ġaybiyyeti** vü şiddet ü ḥiddeti

ġāyet **[15]**

1. çok, pek, epey

S1391 Çoḳ eglenmez āḫir cezāsın bulur / Bunuñ nesri **ġāyet** ziyān-kār olur
NE196 **Ġāyet-i** emniyye-i ehl-i şühūd / ʿİllet-i ġaʾibe-i būd u nebūd
NE311 Geldi o dem müjde-i tebcīl ile / Sürʿat ile **ġāyet** taʿcīl ile
NE458 İrmek içün **ġayet** emniyyete / Bende-i şāh oldı gelüp ḫidmete
NE2154 Bula Sikender gibi ḳadr-i celīl / Līk ola her ḳarnda **ġāyet** celīl
HH2397 Gösterüp ṣūretā yine riḳḳat / Acıduñ aġladun baña **ġāyet**

2. nihayet, neticede

S961 Ḳatı ince olmaḳ gerekdür şarāb / Ki **ġāyetde** nāzükdür ol laʿl-i nāb
NE237 ʿAczüñi bil **ġāyet** himmet budur / ʿArż-ı zekā ile ẕarāfet budur
SE1398 Dimiş ol Ḫusrev-i pür-dāniş ü dīd / Ẓulm olınmaḳ saña **ġāyetde** baʿīd
SE1499 Var-ıdı bir begi **ġāyetde** ʿaẕīm / Serḥad-i milkde olmışdı muḳīm
SE2928 Şah gördi bir ulu ṭāḳ-ı refīʿ / Ḳalb-i müʾmin gibi **ġāyetde** vesīʿ

3. gâye, amaç

NE453 **Ġāyet-i** ümn ile vuḥūş u ṭuyūr / İtmede gülbank-ı şafā vü sürūr
NE455 Her biri öz hāline meşġūldür / Behre-ver-i **ġāyet-i** meʾmūldür
HH355 Olmaya kimsede ümīd-i kinār / **Ġāyet-i** ẕevḳı leẕẕet-i dīdār
HH990 Naẓaruñ anda **ġāyet-i** seferi / Āḫir olunca rişte-i başarı

ġayet ile **[5]** son derece, çok fazla

NE2561 Kimisi dir var er ile birligüm / **Ġāyet** ile ṭatlu hele dirligüm
SE1164 Ferd-idi cāhı gibi ḳuvvet-ile / Himmeti ġālib idi **ġāyet-ile**
SE2167 Ṣūmdur fi'l-i zinā **ġāyet-ile** / Ehlinüñ ʿömri geçer ẕillet-ile
HH759 Anaya **ġāyet** ile beñzer idi / Dīv görse anacıġum dir idi
HH2531 Acıdum derd-mende **ġāyet** ile / Ḫayfdur ölmesüñ felāket ile

ġayn **[2]** Arap alfabesinin dokuzuncu harfi. Ebced hesabında değeri bindir. Ayrıca bkz. 'ḳāf ile ġayn' md.

NE1566 Faṣl-ı bahār irmiş idi gülşene / Ḳāf ile **ġayn** idi ḥesāb-ı sene

Aşağıdaki tanıkta ebced değeri yüz olan "ḳaf" ile birlikte çokluk bağlamında kullanılmıştır.

NE2315 Varken arada ʿadedi deñlü farḳ / Ḳāfı ider ġavṭageh-i **ġayna** ġarḳ

ġayr **[21]**

1. başkası, başkaları ‖ yabancı

NE231 Olsa n'ola ḫātime-i enbiyā / **Ġayra** degil mülk-i Süleymān sezā
NE454 İns ü peri dīv ü ded ü vaḥş u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı **ġayr**

NE1071 Cevhere şarrāfdur iden naẓar / **Ġayra** ṣırıtma dişüñ ey pür-güher
NE1604 Cümle refīḳānı olup bād-ı seyr / Görmedi ol ebr-i siyeh-fāmı **ġayr**
NE1772 **Ġayra** ḳalur ol derem-i bī-ḥesāb / İller ider zevḳi çeker ol ʿaẕāb
NE1795 **Ġayrda** da gerçi var īṣār-ı sūd / Līk żarar vermez vādīde cūd
NE2127 Manẓara-veş dīdeni bend eyle tā / Baḳmaya **ġayruñ** ḥareminden yaña
SE439 İctihada var iken ḳuvvet ü fer / İḳtidā eylese **ġayra** ne żarar
SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen nefse şeref / **Ġayra** el açmaya mānend-i ṣadef
SE1961 **Ġayruñ** oldum ḥaremine naẓır / Baña da oldı ḫıyānet āḫir
SE2505 Raḫşeden **ġayra** çün olmaz dermān / Bī-tereddüd anı itmiş ḳurbān
SE2677 Didi kim şerʿ-ile ol şaḫṣa cezā / Ḥaḳḳ-ı **ġayr** idi olındı icrā
SE2732 Çünki **ġayra** ḳalacaḳdur o niʿam / Yā ne zaḫmet il için bunca elem
SE2736 İller itdi bize ḫāżır ḥalvā / Biz daḫı **ġayr** içün itsek ne ḫaṭā
SE2829 Mākiyānlar ki ʿiyāl oldı baña / Ḥıfẓ idüp **ġayra** yedürmem ḳaṭʿā
SE2830 Ḥaremüñ gibi iken mülk ü ümem / Vire mi **ġayra** ʿiyālin ādem
SE3147 Ḫāne-i **ġayra** giren bī-meẓheb / Ne arar ḳomadıġı yerde ʿaceb
HH1614 Aña maḫṣūṣ idi münāẓarası / **Ġayre** ṣūri idi muḥāveresi
HH2716 Terk idüp **ġayrı** oldı hem-dem-i yār / Aña yārānı oldı hep aġyār
HH2737 Tīr-veş **ġayrı** ḳodı pā-der-gil / Ḥadd-ı iʿcāzı eyledi menzil

2. değil, …sız" anlamında, yolsuzluk, başka yol

NE1425 Muʿtezilī gibi ṭutup **ġayr-ı** rāh / İtme kerāmetde ṣaḳın iştibāh

ġayret [24]

1. bıkıp usanmadan çalışma, çaba, uğraşma

NE165 **Ġayret-i** bī-hūde ile ide ceng / ʿĀlem ile ola çū ebrū-peleng
NE2410 Līk yine **ġayret-i** nevʿ-i beşer / Olmaya Mevlā-yı ḥaḳiḳı ḳader
NE2419 İşte hemān bāʾiṣ-i **ġayret** budur / Maẓhar-ı ḳahr olmaġa ḥikmet budur
SE1351 Ḫalḳ beñzetmiş aña ḳoncolozı / **Ġayretinden** götürüpdür ḳopuzı
SE2504 Ġayrıdan istemege **ġayret** var / Belki ne vaḳt ü ne ḫod ruḫṣat var
SE3393 ʿĀḳıbet düşdi ḥarīfe **ġayret** / İtdi ol delle-i ʿaşra minnet
HH1412 Bir iki gün geçüp bu ḥālet ile / ʿIşḳını ketm iderdi **ġayret** ile
HH1432 Ḫālet-i şīrden alup ʿibret / Daġ daġ itdi āteş-i **ġayret**
HH1660 Düşdi **ġayretle** cānına āteş / Oldı çeşmi devāt-ı laʿlin-veş

2. cesaret, yiğitçe davranış

S261 Ṭuyunca bu aḥvāli şāḥib-ḳırān / Ḫurūş itdi deryā-yı **ġayret** hemān
SE2831 Gūş idüp şah bu merdāne sözi / Döndi **ġayretle** hemān ḫaşma yüzi
SE3110 İçlerinden yürür aḥkāmı anuñ / Ḳaraman **ġayretidür** nāmı anuñ
SE3292 Yā çeküp şūʿle-i ḫāra şikeni / Tīġ-i **ġayret** ne seni ḳor ne beni
HH1990 Oldı deryā-yı **ġayreti** cūşān / Eyledi cemʿ-i ʿaskere fermān

3. esirgeme, koruma

NE405 Ḳahr-ı İlāhī idüp ol dem ẓuhūr / **Ġayret-i** Ḥaḳ eyledi āheng-i zūr
NE422 Virmedi maġlūbī-i şāha rıżā / **Ġayret-i** hem-nāmī-i ḫayrü'l-verā
NE2411 Ol ki beyān eyledi keyfiyetin / Böyle yazar **ġayretinüñ** ḥikmetin
SE858 Baḳmaz il destine ehl-i **ġayret** / ʿĀr yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE1293 Ḥikmeten **ġayret-i** Ḥaḳ itdi ẓuhūr / İtmedin arada bir ḫafta mürūr
SE2284 Ādemüñ bu iki ḫaṣlet her ān / **Ġayret** ü himmetine oldı nişān
SE2785 **Ġayreti** lāzime-i himmet olur / Ḫaşma żaʿfı sebeb-i ḳuvvet olur
SE3109 Farż olur anda şahādet kiẓbe / Ehl-i **ġayret** dinilür ol ḥizbe

4. kıskançlık

S1018 Ḳadeḫle olur **ġayret-i** gülsitān / Ki bir taḫta lāle olur pīş-ḫᵛān
NE2968 Faṣl-ı bahār olmaġa ṭaraf-geşt / Olmuş idi **ġayret-i** bāġ-ı behişt

ġayret ehli [1] yiğitçe davrananlar, çalışıp çabalayanlar

HH923 **Ġayret ehlini** öldürür ol ʿār / İḫtiyāre kimüñ ne zehresi var

ġayrete gelmek [1] bir işi yapmak, bitirmek için kendinde bir güç bulmak ‖ harekete geçmek

NE1834 Merd olan elbette **gelür ġayrete** / ʿĀr degil mi şeh-i pür-haşmete

ġayret-i dīniyye [1] din uğruna çalışıp çabalama

NE387 İtmiş idi ser-be-ser ehl-i nifāḳ / **Ġāyret-i dīniyye** ile ittifāḳ

ġayret-i ḫūr [1] hurileri kıskandıran

S870 Ne rez duḫter-i **ʿġayret-i ḫūrdur** / Ṣuʿāʿı aña ḫulle-i nūrdur

ġayret-i ʿışḳ [1] aşk uğruna çabalama, aşıklık

HH2020 Cūş idüp sīnede ḥamiyyet-i ʿışḳ / Aña rāżı degildi **ġayret-i ʿışḳ**

ġayret itmek [2] çalışıp çabalamak, uğraşmak

SE2794 Cisme zaḫm irse daḫı **ġayret ider** / Ḫaşma ṭuyurmamaġa himmet ider
SE2828 Merd iseñ **ġayret idersin** şimdi / Bizi ḳor ḳanda gidersin şimdi

ġayrı [20]

1. başkası/başkaları

NE1762 Līk derūnında olan **ġayrıdur** / Ḳalbi ṭolu fikret-i lā-ḫayrıdur
NE896 Çoḳ yaşamaz ẓulm ile ehl-i ḍalāl / Devleti **ġayriye** ider intiḳāl
SE1324 Ḳendi n'eylerse ider ʿāḳıl olan / **Ġayrısı** ẓulm idicek virmez āmān
SE1325 Ḥāşılı **ġayrıya** furṣat virmez / Ẓulmde kimseye nevbet virmez
SE2504 **Ġayrıdan** istemege ġayret var / Belki ne vaḳt ü ne ḫod ruḫṣat var
SE2882 Nevʿ-i insān ki ser-efrāz oldı / **Ġayrıdan** nuṭḳ-ıla mümtāz oldı
SE3017 Ḥadd-i ẓātında şu kim ola edīb / **Ġayrıya** ola şiʿārı teʿdīb
SE3520 Ehl-i dildür bilen anuñ dilini / Ehliden **ġayrıya** açmaz elini
HH646 Bir giçe ḫücrede o ġonce-i bāġ / Uyudup **ġayrīyi** uyardı çerāġ

2. başka

S704 Ḥamīr-i muḥabbet gili ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan **ġayrı** yoḳ bir keder
S1472 Helāk olmadan **ġayrı** yoḳ çāresi / Olur çaḳ ḳulaġınca her pāresi
SE2962 Kim şavar luṭf-ı Ḫudadan **ġayrı** / Nesne yoḳ elde rıżādan ġayrı
SE2962 Kim şavar luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / Nesne yoḳ elde rıżādan **ġayrı**
HH772 Sevmeden **ġayrı** eyledüm mi günāh / Seni şanur mısın ki ṭutmaya āh
HH1400 Buldı rāh-ı niyāz ü nāz encām / Düşdi bir **ġayri** semte şevḳ-i kelām
HH1944 ʿIşḳ içün baña itdi cevr ü sitem / Sevmeden **ġayri** cürmümi bilmem

3. başka ‖ bundan böyle, artık

SE65 Naẓarı pāk olan erbāb-ı şühūd / Göremez ẓerre ḳadar **ġayrı** vücūd
HH914 Naẓar-ı şāh-ı ʿāleme ḳatʿā / Ḥāʾil olmazdı **ġayri** māh-liḳā

4. başka ‖ öte

SE2445 Ḳalacaḳ saña hep ol iḫsāndur / **Ġayrısı** daġdaġa-i şeyṭāndur
HH1720 Bu ḳadardur yaḳīn ile şübhem / Ḥaḳḳa maʿlūm **ġayrisin** bilmem

ġayūr [1] gayretli, çalışkan

S364 Olurdı gelen ṣaff-ı ḫaşm-ı **ġayūr** / Şikeste ḫuṭūṭ-ı perīşān süṭūr

ġazā [11] savaş, din uğruna savaş

S221 **Ġazāsına** ʿālem idüp iştiġāl / Dile gelmedi hiç ne mülk ü ne māl
NE1016 Ebrū-yı **ġazā** iki müşkīn kemān / Tīr-i şuʿā-ı başara dil nişān
NE1555 Gördi **ġazāda** nice ehl-i şühūd / Oldı ġanī rūh şehīdān-ı cünūd
NE1611 Ehl-i **ġazā** geldi bu āyin ile / Tekyeye ol düşmen-i dīrīn ile
NE359 Ḳıldı **ġazā** ḳaşdına cemʿ-i nüfūs / Eyledi ʿazm-i sefer-i Engürüs
SE1228 Beñzemez ehl-i **ġazāya** ebedī / Ḳılıcın şalsa ne deñlü senedi
SE2800 Şeyf-i muṭlaḳla idüp ʿazm-i veġā / Ġālib-i muṭlaḳ olur ehl-i **ġazā**
SE2841 Didi bismi'llāh eyā ehl-i veġā / Bize bir niʿmet-i ḫaḳdur bu **ġazā**
SE2847 Size de ḫāb gibi itdi şafā / Ḳılıcı üzre olan ehl-i **ġazā**
SE3117 Yine bir gün şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i **ġazā**
HH2643 Görüp ol iki merdi ehl-i **ġazā** / İtdiler fülki anlara iʿṭā

ġazā itmek [3] savaşmak, sefere çıkmak

NE1614 Zāl-ı Zer-āsā Ṣarı Ṣaltuḳ Baba / Ḳuvvetin iẓhār idüp **itdi ġazā**
SE1753 Bir zamān eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki **ide** Ḳayṣar-ı Rūm üzre **ġazā**
SE3102 Rūma **itseydi ġażā** şāh-ı cihān / Anaṭolıyı iderdi vīrān

ġażab [15] hiddet, kızgınlık, öfke

S1227 İder rinde bī-hūde buġż u **ġażab** / Vücūd-ı żaʿīfine virür taʿab
NE230 Semt-i ḫilāfın ṭutan eşrār heb / Ola sezā-vār-ı fünūn-ı **ġazāb**
NE450 Māhī-i deryā ki olup bī-emān / Biri birin yerdi **ġażabdan** hemān
NE1915 Ḳabża-i dār ḫayli dilinde **ġażab** / Münḳabiż olduġına budur sebeb
NE2994 İtdi **ġażab** ile anı pür-pīç ü tāb / Pireheni içre ḳodı pür-şitāb
SE330 Düşse bārūlara nār-ı **ġażabı** / Yana ḫālī ḳala hep lāle gibi
SE1708 Göricek Ḥākim anı itdi **ġażab** / Didi kāruñ ne dükān içre bu şeb
SE1773 **Ġażab** itdikçe ʿiyāẓen biʿllāh / Aña yek-sān görinür kūh-ile kāh
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı nār-ı **ġażab** şuʿle-i tīz
SE2777 Cānibeyni **ġażabuñ** oldı yaman / Mütehevvir birisi, cebān
SE3069 Gördi ḥākimde çün āṣār-ı **ġażab** / Ṭurmadı gitdi o Mollā-yı ʿArab
HH656 ʿAfvı yoḳdur görince bī-edebi / Ḫayli güçdür efendinün **ġażabı**
HH1971 Līk defʿ olmadı teb-i **ġażabı** / Şuʿle şaldı zebān-ı bū-Lehebi
HH1988 Işidüp anı ol şeh-i ḫūn-rīz / Çekdi nār-ı **ġazab** şerāre-i tīz
HH2616 Gūşuna girdi çün anuñ bu nüvīd / Āteş oldı hemān **ġażabla** pelīd

ġażaba gelmek [2] hiddetlenmek, öfkelenmek

SE2403 Aḳdı şu cübbe vü destārından / **Ġażaba geldi** o dem ʿārından
SE2623 **Ġażaba geldi** didi iy nādān / Bozarın çehreñi vaʾllāh hemān

ġażab-ı sübhānī [1] ilâhî gazap
SE1060 Līk bīm-i **ġażab-ı sübhānī** / Menʿ ider aña hevesden cānı

ġażab itmek [1] kızmak, öfkelenmek
HH1681 **Ġażab itdi** bu ḥāle Ḳāhir Şāh / Ḥāl-i maʿşūḳ u ʿāşıḳ oldı tebāh

ġażabiyye [1] hiddetlenme, öfkelenme
SE2770 ʿAmelī oldı dü nevʾe ḳısmet / **Ġażabiyye** biri biri şehvet

ġażab-nāk [1] hiddetli, öfkeli
HH1446 Baḳup ol ejder-i **ġażab-nāke** / Ḳaçdı eṭfāl-i encüm eflāke

ġazāl [19] ahu, ceylan
S229 Tezerve olup perde-bāl-i ʿuḳāb / **Ġazāl** oldu hem-ḫābe-i şīr-i ġāb
S1367 İder bī-ḥużūr anı bād-ı şimāl / N'ola ʿaksine geyse kürkin **ġazāl**
NE446 Ḳahr-ı **ġazāla** ger ide dostī / Ḳurtaramaz şīr-i ġarīn postı
NE885 ʿAdli eger olsa muʿīn-i **ġazāl** / Şīr süvār ola ġazāle miṣāl
NE1047 Didi ki ol çeşmi ḥarāmī **ġazāl** / Nān u nemek ḥaḳḳını itsün ḥelāl
NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çü nāf-ı **ġazāl** / Ġonca-i ter beste-i gülnār-ı āl
NE2475 Çabuḳ idi ḫayli miṣāl-i **ġazāl** / Başḳın idi heb aña fikr ü ḫayāl
SE208 Oldı çün nāfe-güşā-yı iḳbāl / ʿArż-ı ḥāl itdi o sulṭāna **ġazāl**
SE503 Ṣaydı ki ṭurfe **ġazālān-ı** Ḫaṭā / Gah envāʿ-ı vuḥūş-ı ṣaḥrā
SE3192 Başma ol ṭurfe **ġazālüñ** izine / Ki çökesüñ ṣoftānuñ dizine
HH216 Nīze vü tīri oldı sīḫ-i vüḫūş / İtdi kebk ü **ġazāli** düş-be-düş
HH1313 Dil-ber-i nāz-perver idi **ġazāl** / Yüzi derrende nāṣi-i ḳaṭṭāl
HH1326 Deşt ü kūhsārda ġazāle miṣāl / Geh ẓuhūr itdi ṭolındı **ġazāl**
HH1328 Şīr-veş gitdi ol **ġazal** ile şāh / ʿĀḳıbet çıḳdı bir ḳabileye rāh
HH1335 Yaʿni reşk-i **ġazāl-ı** Kenʿānī / Düşde gördügi Yūsuf-ı Ṣānī
HH1338 Didi ey dil-ber-i firīşte-ḫıṣāl / Size ḫizmet ider gibi bu **ġazāl**
HH1349 O **ġazāl** ise yār-ı ġārumdur / Naṣb-ı ʿaynum enīs ü yārumdur
HH1608 Siḥr idüp çeşm-i cādū-yı eṭfāl / Anı geh gürk iderdi gāhī **ġazāl**
HH1632 Cān bulup safha üzre şīr ü **ġazāl** / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḥāl

ġazāle [3] ceylan yavrusu
NE885 ʿAdli eger olsa muʿīn-i ġazāl / Şīr süvār ola **ġazāle** miṣāl
NE1139 Semt-i taġazzülde olup bī-bedel / Her ġazeli oldı **ġazzāle** maḥal
HH1326 Deşt ü kūhsārda **ġazāle** miṣāl / Geh ẓuhūr itdi ṭolındı ġazāl

ġāze [2] kızıllık
S475 Gūra ʿarż ider mi ruḫ-ı tāzesin / Seḥer sürmeyince şafaḳ **ġāzesin**
NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i müşrikīn / Ḥāl-ı ruḫ-ı **ġāze-i** rūy-ı zemīn

ġāze-ṭırāz olmaḳ [1] " 'mihr-i muḥabbet'in tavsifi bağlamında" allık süren, süsleyen ‖ ısıtan ‖ şenlendiren
NE1000 **Ġāze-ṭırāz** oldı ruḫ-ı ʿāleme / ʿUnsur-ı nārı gibidür ādeme

ġazel [5]
1. klasik Tük şiirinde kulanılan en az beş, en fazla on beş beyitlik nazım şekli
NE1139 Semt-i taġazzülde olup bī-bedel / Her **ġazeli** oldı ġazzāle maḥal
NE1327 Baḥr-ı **ġazel** gibi yemi pür-ṣafā / Mevcesi gūyā suḥan-ı āşinā
NE3146 Ḳuvvet-i tabʿ ile olur bu ʿamel / Pāreler iseñ anı olur biñ **ġazel**
SE450 **Ġazeli** tāb-dih-i seyyare / Müfred ü ḳıṭʿ ası āteş-pāre
2. musikîde belli bir kurala bağlı olmadan türlü makamlarda dolaşarak yapılan taksim
NE1141 Saldı **ġazel** pençgehinden şarīr / Senderedi husrev-i necm-i serīr

ġazel-güster [1] çokça gazel okuyan, gazeli her yere yayan
SE358 Bir iki yār-ı süḫan-perver ile / Nükte-perdāz ü **ġazel-güster** ile

ġazel-ḫānlıḳ [1] gazel okuma, gazel söyleme
SE3480 Gāh rindāna maḥal-ḫānlıḳ ide / Gāh ʿuşşāḳa **ġazel-ḫānlıḳ** ide

ġāzī [4]
1. gaza eden, din uğruna savaşan; savaştan sağ ve muzaffer dönen
NE370 Ġāret idüp düşmen ilen **ġāziyān** / Ḳomadılar anda mekīn ü mekān
SE2846 Merd-i meydān ki çeke tīġ-i ḥadīd / Olur elbette ya **ġāzī** ya şehīd
2. (sultanlatın sıfatı bağlamında) komutan
HH193 Yaʿni ʿOsmānlınuñ ser-efrāzı / Ḫān Murād ibn-i Aḥmed-i **Ġazī**
SE706 Şāh-ı **ġāzī** melīk-i milket-i cūd / Ġaznenüñ ḥākimi Sulṭān Maḥmūd

Ġazne [2] Afganistan'da Kâbil'in 145 km güneybatısında yer alan ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezi

SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i milket-i cūd / **Ġaznenüñ** ḥākimi Sulṭān Maḥmūd
HH1233 **Ġazneden** şaldı tīġ-i bürrānı / Hindi ġarḳ itdi düşmenüñ ḳanı

gebr {kiber} [2] büyük, ulu

SE2716 Gördi bir **gebr** diker bāġa şecer / Şāh-ı ḳaddin iki bükmişdi kiber
SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp şehe **gebr** / Dir ki farż oldı baña mīveye ṣabr

geçgin [1] etkin, tesirli. Ayrıca bkz. 'sözi geçgin' md.

SE3137 İstiḳāmetle olan tīz-lisān / Sözi **geçgin** ola mānend-i sinān

geçinmek [18]

1. kendi ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamını sürdürmek

SE864 Meksebinden **geçinür** bī-minnet / Belki eyler nice beẕl-i niʿmet

2. ömür sürmek, yaşamak

SE856 **Geçinüp** fāriġ ü āzāde yine / Ṣalasız bārī ilüñ gerdenine

3. uyum içinde olmak, anlaşmak

NE1259 Alışalı cism-i ʿibādet ile / Ḫoş **geçinür** oldı riyāżet ile
HH2377 Buldı devlet anuñ duʿāsı ile / Ḫoş **geçindi** o mübtelāsı ile

4. (kendisi için) öyle olduğu izlenimi vermeye çalışmak; …gibi saymak; …taslamak

NE628 Kimisi ādem **geçinür** māl ile / Farḳı yoḳ iken ḫar-ı ḥammāl ile
NE2074 Ey **geçinen** ʿaḳl u ẕekāda ferīd / Fikrini ʿaḳlınca ṣananlar sedīd
NE3145 Şāʿir-i sāḥir **geçinürseñ** eger / Naẕmum aña muʿciz-i Mūsā yeter
SE681 Ḫāk-i ten kim bir avuç ṭopraḳdur / Hep yuḳardan **geçinen** alçaḳdur
SE875 Kibr-ile ṣıġmaz-iken dünyāya / **Geçinürken** felege hem-pāye
SE1986 Geh saña bende-i ḫāliş **geçine** / Geh muḥibb-i müteḫaṣṣıṣ geçine
SE1986 Geh saña bende-i ḫāliş geçine / Geh muḥibb-i müteḫaṣṣıṣ **geçine**
SE1993 Baba dostı **geçinen** bed-meẕheb / Derdi saña babalanmaḳdur hep
SE2610 Zen ki ẕevḳinden anuñ āgehdür / Pāk-dāmen **geçinen** eblehdür
SE3187 Pāk-dāmen **geçinen** ḫīz-i denī / Dāmenin ḳaldırıcaḳ görseñ anı
SE3504 Bu aġızla yine ʿārif **geçine** / Nükte-i nāzuña vāḳıf geçine
SE3504 Bu aġızla yine ʿārif geçine / Nükte-i nāzuña vāḳıf **geçine**
HH270 Manṣıba kim ki müstaḥiḳ **geçine** / Yapışurlardı aḳçe taḥtasına
HH1408 Şeh **geçinmekden** ol çerāgāha / Ḳaṣdı taʿlīm imiş meger şāha

geçmek [115]

1. bir yerden gelip başka bir yere gitmek, geçip gitmek

S579 Ḳuṣūr anda o reng-i şāhāne-veş / Sefā'in öñünden **geçen** pīş-keş
S583 Meşāyıḫ gelür huy ile hāy ile / **Geçer** her biri ẕikr-i deryā ile
S589 **Geçer** gāhi ālāy ile ḫūblar / Olur zevraḳ anlarla dürc-i güher
S592 **Geçüp** gāhi rindān-ı peymāne-nūş / İder curʿadan lücceyi pür-ḫurūş
S593 Virür ḫūblar meclise āb u tāb / Boġazdan **geçer** mi güzelsiz şarāb
S644 N'ola bāç alınsa **geçenden** eger / Anuñ seyri dünyā ḫarācı deger
NE178 Gerçi **geçer** cāy-ı nişīn-i imām / Sübḥa vü seccādeyi itmekde dām
NE3167 Neṣf ide evrāḳa midād-ı raḳam / Yürüdügünce **geçe** pāy-ı ḳalem
SE2210 **Giçse** bir taḫta ḫarem yanuñdan / Dem ura burġucı dükkānından
SE2739 Söyleyüp bu sözi ol naḫl-i revān / **Geçdi** ʿömri gibi sürʿatle hemān
SE3133 Bir ḳaçışda daḫı andan **geçelüm** / Sizi ol yoldan alalum kaçalum
SE3168 Gördi nā-gāh **giçer** şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i dehr
SE3230 Gör ḳażāyı ki **giçerken** ol māh / İtdi ol ḫasta-i sevdā-zede āh
SE3377 **Geçse** bir ḫāne öñinde meṣelā / Ḫaşre dek çıḳmaya andan ġavġa
HH2142 Oradan bir bahāne ile hemān / Döndi **geçdi** yine o şūḫ-ı cihān

2. bir tarafa ilerlemek

NE2594 Arduma **geç** sen benüm eyle ṣafā / Līk şu şarṭ ile yolundan evvelā
NE2795 Şuʿbedenüñ seyrine meşġūl iken / **Geçdi** anuñ ardına ol pür-fiten

3. geride bırakmak, aşmak

S465 Dirīġ itdi ḫoş geldisin āsumān / Ḳurı bir ḫoş-āmedle **geçdi** zamān
S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳi uyur ehl-i keyf / O keyfiyyet ile **geçen** ʿömre ḫayf
S1337 Ġurūr-ı gül ü revnaḳ-ı gülsitān / **Geçüp** oldı çün ḫūn-ı faṣl-ı ḫazān
NE185 ʿÖmür **geçüp** eylemedüñ iʿtibār / Vāy eger böyle iderse güzār
NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze **geçüp** geldi o vaḳt-i saʿīd
SE594 İkisinde daḫı ihmāl muḫāl / Lā-büd öyle **geçer** eyyām ü leyāl
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara gün de **giçer** bir gün olur
SE2167 Şūmdur fi'l-i zinā ġāyet-ile / Ehlinüñ ʿömri **geçer** ẕillet-ile

SE2428 Mālı ider yıl on iki ay sefer / ʿÖmri hep dād u sited birle **geçer**
SE2741 **Geçüp** ol arada bir nice sene / Seyr içün vardı ḫıyābāna yine
SE3335 Çoḳ zaman **geçmedin** āḫir bī-bāk / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni ḫak
HH61 ʿÖmr kim **geçdi** ḫˇāb-ı ġafletle / Rūzı şebdür ẓalām-ı ḥayretle
HH620 Cehd idüp ṭuymadı bu rāzı ʿavām / **Geçdi** ol ḫāl ile nice eyyām
HH679 **Geçdi** ol ḫāl ile nice eyyām / Döndi māh-ı neve o bedr-i temām
HH721 Oldı çok **geçmeden** o merd-i be-nām / Bursaya ḥākim-i bülend-maḳām
HH839 Ḳıldı çoḳ **geçmeden** sipihr-i denī / Ṭuʿme-i mār u mūr ol iki teni
HH1412 Bir iki gün **geçüp** bu ḥālet ile / ʿIşḳını ketm iderdi ġayret ile
HH1831 Bir nefes terk-i cām ḳılmaz idi / Yıl **geçer** kendüsini bilmez idi
HH1837 Meyl-i bālā hevā-yı ḳāmet ile / ʿÖmri dāʾim **geçerdi** miḥnet ile
HH1867 ʿÖmri **geçdi** belā ile ammā / Görmedi ʿömri içre böyle belā
HH2136 İtdi bu ḫāl dil-beri ḥayrān / **Geçdi** ömri gibi o naḫl-i revān
HH2401 Aġlamaḳ baña yaraşur ki müdām / **Geçdi** derd-i firaḳ ile eyyām
HH2606 **Geçdi** bu vech ile nice eyyām / Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrām
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i aʿlā / **Geçer** ḫoş sayesinde māh-ı ġarrā

4. geride bırakmak, kat etmek

S153 Başup **geçdi** eyvān-ı mihri o şāh / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
S232 İder bir başıyla sefer şarḳdan / **Geçer** bī-keder nice deşt ü dimen
S287 **Geçüp** Balḳanı şāh-ı ḥaydar-meşāf / O ṣāḥib-ḳırān eyledi seyr-i ḳāf
S440 Odur cāy-ı bezm-i ḫarābatiyān / Ġalatadur andan **geçince** hemān
NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / **Geçdi** atı bir nice menzil-i ırāḳ
SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü melegi / **Geçdi** sürʿatle ṭoḳuz ḳat felegi
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler açar / Nāvek-i fikri nüh eflāki **giçer**
SE2977 İy **geçen** baḫr-ı fenāda ġavvās / Dest ü pā urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
HH161 Yedi deryā-yı çarḫı peyveste / **Geçdi** mānend-i cūy-ı yaḫ-beste
HH181 Lā-mekān menzilin **geçüp** bī-bāk / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ Şeh-i Levlāk

5. üstünlük sağlamak, öne geçmek

S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i hüner / Ḳoşup esb-i ṭabʿı gelüp **geçdiler**
S1509 Ṣalup soñra meydāna ben tevsenüm / **Geçüp** cümleyi oldı meydān benüm
SE1244 Yüklü itse anı bir māl eşegi / Ḳalmaz altında **geçer** hep dilegi
SE3200 Götürür bunı ʿaşḳuñ nāmı / **Geçe** yaban eşegi Behrāmı
HH505 ʿAḳl-ı evvel geçen ẓarāfetde / Ḳaysı **geçmiş** ṭarīḳ-i miḥnetde
HH470 Āh ü vāh eyleyüp maḥabbetle / Rūzigārı **geçerdi** miḥnetle
HH2740 Nice pey-revler itdi ṣoñra ẓuhūr / Her biri **geçdi** Rüstem-i pür-zūr

6. vazgeçmek

NE158 Şimdi bu pülden **geçebilmek** muḥāl / Cisr-i ṣırāṭ üzre nice olur ki ḫāl
NE1708 Sen de **geçüp** zerḳ ile ṭāmātdan / Çekme elüñ rind-i ḫarābātdan
NE1981 Olmuş idi yaʿni hevādan **geçüp** / Fāżıl-ı ʿālem-i ʿulemādan geçüp
NE1981 Olmuş idi yaʿni hevādan geçüp / Fāżıl-ı ʿālem-i ʿulemādan **geçüp**
SE970 **Geçmeyüp** seyr ü ṣafādan ḫaṭır / Naẓarī ḫabse degilseñ ḳādir
SE1264 N'ola iblīs aña olsa köçek / Şeyṭānetde budur andan **geçicek**
SE2128 ʿAvʿav itdükçe yol üzre segler / Sākit olursañ o da vaz **geçer**
HH1189 Başdan **geçmeyen** alur mı murād / İdelüm saʿy her-çi bād-ā-bād
HH1952 Başınuñ yazısını bilmişdür / ʿIşḳa serden **geçen** yazılmışdur

7. (durum) yaşamak; atlatmak; uğramak

S109 İdüp şerʿi tiryāk-ı Fārūḳ-vār / Zehrlenmeden **geçdi** her bāde-ḫār
NE1187 Ṣubḥ gelüp ḥażret-i şeyḫe mürīd / Virdi **geçen** vāḳıʿasından nüvīd
SE1924 Ser-be-ser ʿaskere düşdi efġān / Anda bir ḫamle ḫaṭā **geçdi** hemān
HH638 Nāzügāne **geçerdi** çoḳ ḫālāt / Hep suʾāl ü cevābı ẓevḳiyyāt
HH838 Unudup ol **geçen** melāleti heb / Rūz u şeb itdiler ṣafā vü ṭarab
HH1615 **Geçdi** bu luʿb ile nice aḥvāl / Bildi ḳahrın ṣafā belāsını bal
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı çarḫ-ı dü-tā / Bir bir eyler **geçen** belāyı ḳażā

8. varıp oturmak

NE697 Mülk-i ġama her biri Gīv-i belā / Ṣandali-i ṣadra **geçer** ser-revā
SE1800 Gün gibi ḫusrev-i seyyāre-ḫaşem / Taḫtına **geçdi** oturdı ol dem
SE2745 Pīr ise **geçmiş** oturmış handān / Revnaḳ-ı bagına olmış nigerān
SE2932 Üstine **geçmiş** oturmış bir pīr / Lemʿa-i vechi żiyā-baḫş-i serīr
HH1022 Şāh olup **geçdi** mesned-i şāha / Ḳaldı maẓlūmuñ işi Allāha
HH1201 Taḫt-ı pīşine şāh-ı dīrīne / **Geçdi** emr oldı şehr-āyīne
HH1655 Seḥeri taḫta **geçdi** çün sulṭān / Tāc-ı zerle miṣāl-i mihr-i cihān
HH1786 **Geçdi** şeh-zāde mesned-i pedere / Degdi nevbet o şāh-ı tāc-vere

9. geçinmek, kendini … saymak

NE599 Nice kefen şoyıcı nebbāşeler / Keşf-i ḳubūr itmege mālik **geçer**

NE1629 **Geçse** yedilerden eger ekseri / Kim ṣayar ādem yerine anları
NE1906 Şimdi nice nikbetī ḫ ̆ānendeler / Faż̇l u maʿārifle muṣannif **geçer**
NE2098 Çoġı ferāset ile **geçer** ehl-i fen / Ādemi işte budur öldüren
SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile **geçmege** reng / Gösterür günde hezerān nīreng
SE515 Bir būy-i serve hevādār **giçer** / Şimdi başında ḳavaḳ yeli eser
SE1808 Zāhid-i ḥuşk **geçen** ṭāliḥdür / Ġaraż andan ʿamel-i ṣāliḥdür
SE2014 Ḫam-ı ebru gibi ʿālem yek-ser / Ġamze-i mestine efgende **geçer**
HH505 ʿAḳl-ı evvel **geçen** ẓarāfetde / Ḳaysı geçmiş ṭarīḳ-i miḥnetde
HH2207 Ki ata beg **geçüp** gehi lālā / Māniʿ-i ẕevḳ idi o gāv-ı dü-pā

10. işlemek, etki etmek

S1476 Virür serd sözlerle aʿdā keder / Ṣaḳın sen de açılma ṣovuḳ **geçer**
NE2287 Cānuma **geçdi** ḳızumuñ nālişi / Çāresi yoḳ neylesün ol bālişi
HH968 İtdi birbirine **geçen** nāzı / Zehreler āb ider nice bāzı

11. bir şeyin bir yanından girip öbür yanından çıkmak

NE2944 Ṭoġrılara himmet olur bāl ü per / Tīr-ṣıfat her sözi taşdan **geçer**
SE2853 Yem-i mevvāc-ı ṣufūfı dem-i ceng / Yardı **geçdi** nice kerre o neheng
HH182 Vardı bir menzile ki yoḳ menzil / **Geçdi** bir perdeden ki yoḳ ḥāʾil

12 .(yer için) girmek

S102 O sulṭāna olduḳda cāy-ı ḳarār / Ḥicāb eyleyüp yerlere **geçdi** ġār
S917 Bahār oldı dünyā ḫumuñ ṭālibi / Yere **geçdi** lāle piyāzı gibi
NE527 Yer delinüp **geçdi** yere āblar / Bulmaġa dolanmada girdāblar
SE3415 Gerçi kim māl u menāl efzūndur / Yere **giçsin** ṭutalum Ḳarundur
HH22 Māhī-i arż ṭoydı ḥikmetden / Yedi ḳat yire **geçdi** ḫacletden

13. işlemek; nüfûz etmek

S132 Ne şeb çarḫdan ʿanber-i bīḫteye / Bu ġırbāle belki **geçer** rīḫteye
SE2216 Ṭurmadın bir birine naḳş **geçer** / Müje süzenleri dāyim işler
SE2235 Ḳaraçı ṭuḍaġı gibi meṣelā / **Geçdi** bir naḳş ki olmaz aşla
HH1626 Naḳş **geçmişdi** nice ustāda / Reng virmişdi resm-i Behzāda

14. takılmak

S1130 Virür nūr-ı fer şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı māle **geçmiş** ayaġı anuñ
SE1656 ʿIrżımı yıḳdı ḥużūruñda senüñ / Yeg idi boynuma **geçse** resenüñ

15. devredilmek; el değiştirmek

SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ yollu ḳılıç / Ḳahramāndan **geçicek** gelmedi hīç

16. hoşa gitmek, yaramak

SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā peyvend / Ḫoşa **geçdi** baña bu yüzden pend

17. (kılıçla) doğranmak

NE411 **Geçdi** ḳılıçdan ser-erbāb-ı şer / Ḫat-ı ruḫ-ı yār gibi ser-be-ser

18. aşmak; -den fazla olmak

NE580 Ṣaʿṣaʿa-i mihrüñ işi ḳahrdur / Luṭfı yedi tası **geçen** zehrdür

19. bilincini yitirmek, mest olmak

S1560 Şu demler ki pür ola peymānemiz / **Geçe** kendiden yaʿni mestānemiz

20. (düşünce için) bir an belirip kaybolmak

SE2095 Şāh aña didi göñülden bu **geçer** / Ki virem bir kese on hemyān zer

geçürmek [8]

1. önünden geçmesini sağlamak

NE2003 Ṣaʿṣaʿadan ḳıl **geçürüp** itdi cevr / Çarḫ anı aḫşāma dek itdürdi devr

2. bir işi birden çok kişi üzerinde uygulamak, işleme tâbi tutmak

S351 Bu iḳdām ile itdiler çün hücūm / Ḳılıcdan **geçürse** n'ola Şāh-ı Rūm
NE3111 Ṣubḥa-ṣıfat naẓmını seyr idicek / Dest-i naẓardan **geçürüp** yek-be-yek

3. akla gerirmek; düşünmek

NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī müdām / Cāmı göñülden **geçüre** ṣubḥ u şām

4. bir şeyi bir yere takmak, yerleştirmek

NE2536 Barmaġına od **geçürüp** yā hemān / Şemʿ idi işkembe fenerde hemān
SE3195 Hātemin ide nişāne tīre / **Geçüre** ol da oḳın zihgīre

5. yaşamak, vakit harcamak

SE2609 Fevt iden furṣatı nādānlıġ-ıla / **Geçürür** ʿömri peşīmānlıġ-ıla
HH1204 **Geçürüp** ʿayş ü nūş ile eyyam / ʿĀḳıbet buldı devresi encām

gedā [38] dilenci ‖ yoksul, fakir, zavallı

S184 İdüp ḳaṣr-ı cāhum menīʿü'l-cihāt / Beni ḳıl **gedā-yı** şefīʿu'l-ʿuṣāt

S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü neng / **Gedā** naḫl-i bostān-ı şāhīye seng
S787 Ḳanı sāḳiyā ḫūn-bahā-yı ḫıred / Yetişdür anı ben **gedāya** meded
S988 Olursa eger pīr-i muġdan naẓar / **Gedālar** ṣurāḫīsini pür ider
S1011 Eger himmet itse o ferḫunde pīr / **Gedālar** olur şāh-ı ṣāḥib-serīr
S1029 Faḳīri şeh eyler **gedāyı** ġanī / Ḫum-ı ḫusrevānī ile maḫzenī
S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i ṣubḥ-ı ṣafā / Odur naḳd ü vaḳt-i bürehne **gedā**
S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her **gedā** / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur püşt ü pā
NE867 Çarḫa irüp farḳ-ı zaʿīf u **gedā** / Oldı külāhında hilāl-ı istivā
NE1003 Ḫusrev ü Ferhādı idüp bī-şekīb / Şāha ider gāhī **gedā-yı** raḳīb
NE1151 Ḳahr ola küstāḫlıġına cezā / Şāha el oyununı itse **gedā**
NE1511 Eşigini mesned ider her **gedā** / Tekyelenür anda gelüp dāʾimā
NE1515 Bulmuş iken ḫāk-i vücūdı fenā / ʿIşḳ ile sulṭānlıḳ ider bir **gedā**
NE1814 Ṭaʿma-i şāhīye uzansa **gedā** / Ḳahr ile zehr olur aña ol ġıdā
NE1838 İtdi bu baḫş ile şu deñlü seḫā / Oldı **gedā** pādişāh-veş-i gedā
NE1838 İtdi bu baḫş ile şu deñlü seḫā / Oldı gedā pādişāh-veş-i **gedā**
SE445 Oldı derviş ü **gedā** muḥteremi / Şevḳıla ḳoydı semāʿa keremi
SE460 ʿIşḳdur silsile-cünbān-ı hüdā / ʿIşḳa dil-beste olur şah u **gedā**
SE1150 Gāh ider pādişeh dehri **gedā** / Bir gedāya geh ider anı fidā
SE1150 Gāh ider pādişeh dehri gedā / Bir **gedāya** geh ider anı fidā
SE2323 Şaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama bay ü **gedā**
SE2597 Didüm iy pādişeh-i ḫüsn ü bahā / Heves-i taḫt ide mi rind-i **gedā**
SE3236 Sen şeh-i ʿālem ü ben rind-i **gedā** / İtme bī-hūde yire istiġna
HH318 ʿIşḳ olur ʿāşıḳa delīl-i fena / ʿIşḳ ider pādişāh-ı dehr-i **gedā**
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i bī-ser ü pā / Genc-i Ḳārūnda kemīne **gedā**
HH447 Rūmda oldı gerçi Şah ü **Gedā** / Eşer-i ḫāş-ı ḫāme-i Yaḥyā
HH949 Hep bu āşār-ı ʿışḳ fettāndur / Şāh ü **gedā** bunda yeksāndur
HH1461 Şāh iken mübtelā-yı ʿışḳ oldum / Dergehüñde **gedā-yı** ʿışḳ oldum
HH1530 Luṭf umar şāh ile **gedā** senden / Cümle dermāndeye devā senden
HH1830 Bāde peymā idi **gedā-veş** idi / Şīşe-i mey gibi pür-āteş idi
HH1900 Ḍarb ü müşt ü lekedle bī-taḳrīb / Oldı mehcūr ol **gedā-yı** ġarīb
HH1922 İtmeyüp müflis ü **gedādan** ʿār / Daʿvet eylerdi yanına her bār
HH1925 Müflise itdi ol ḳadar iḥsān / Ḥasret oldı **gedāya** ḫalḳ-ı cihān
HH2057 Şaha kem-ter **gedāyı** itse raḳīb / Şāhı ḳor yüz ṭutar gedāya ḥabīb
HH2057 Şaha kem-ter gedāyı itse raḳīb / Şāhı ḳor yüz ṭutar **gedāya** ḥabīb
HH2218 Didi bunda bu bī-ḥayā n'eyler / Bezm-i şāhīde bir **gedā** n'eyler
HH2560 Pir-i pür-dil **gedā-yı** Cem-meşreb / Merḥamet-kīş ü mekrūmet-meẕheb
HH2694 Birisin bulsa bir **gedā-yı** ḥazīn / Ola şarrāf-ı şehr-veş sengīn

gedāyī [1] işi gedâlık olan; gedâlara mensup

HH2180 Nice ḳābil ola vuṣūl-i murād / Ben **gedāyī** ḥaḳīr o şāh-nihād

gedik [1] ön dişlerdeki eksiklik

SE3494 Yaza mışrāʿ ını artık eksik / Bīve dendānı gibi ola **gedik**

gedvel [1] su kanalı, ark. Ayrıca bkz. 'cedvel' md.

HH1303 Sū-be-sū sebze-zāruñ enhārı / **Gedvel-i** sīm-i levḥ-i cengārı

gehvāre [1] bebekleri yatırıp uyutmaya yarayan yatak, beşik

HH861 Ḫıffet-i ʿaḳl ile ol āvāre / Oldı mānend-i ṭıfl-ı **gehvāre**

gelin [1] genç kız, eş

NE2505 Gel saña alıvirelüm bir **gelin** / Cennete gir göz göre alup elin

gelle-i guşfend {kelle-i guşfend} [1] koyun başı. Ayrıca bkz. 'kelle' md.

HH1331 **Gelle-i güşfend** ile her tel / Zīb ü ziynetde reşk-i burc-ı ḥamel

gelmek [435]

1. bulunulan yere başka bir yerden ulaşmak, varmak

S37 Hücūm itdi ḥayret dil-i pür-ġama / Unutdı niçün **geldügin** ʿāleme
S147 Varup menzil-i māha ol şeh-süvār / Ḳamer ḳarşuya **geldi** āyīne-vār
S176 Maḳāmına **geldükde** ol āfitāb / Ne sırdur bu kim germ idi cāme-ḫˇāb
S227 Çeküp tuḥfe şehen-şehe her ṭaraf / **Gelüp** dest-pūs ile buldı şeref
S364 Olurdı **gelen** ṣaff-ı ḫaşm-ı ġayūr / Şikeste ḫuṭūṭ-ı perīşān süṭūr
S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni beste-dem / Pey-ā-pey **gelüp** mevc-i deryā-yı ġam
S464 **Gelelden** bu bezm-i bed-encāmına / Anuñ digmedik bir ṭolum cāmına
S465 Dirīġ itdi ḫoş **geldisin** āsumān / Ḳurı bir ḫoş-āmedle geçdi zamān
S539 **Gelür** bād ile ṭolı keştīleri / Ne keştī ki gencīne-i Ḳayseri
S540 Niʿamla **gelen** ṭolı keştīleri / Bize añdurur genc-i Bād-āveri
S544 Olup bādbānī gibi pür-hevā / **Gelür** seyre sürʿat-künān dāʾimā
S739 Ḫişāra **gelince** nice kūşe-vār / Ki vaṣfı gibi mümteniʿdür şümār

S583 Meşāyıḫ **gelür** huy ile hāy ile / Geçer her biri ẕikr-i deryā ile
S585 Gehī Mevlevīler ki seyrān ider / **Gelüp** ol kenārı neyistān ider
S591 **Gelür** naġme-zen dā'ireyle zenān / Ḫurūşende cin ʿaskeridür hemān
S693 Aḳup **gelmede** nice zevraḳ müdām / Gelür ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle şām
S935 **Gelür** cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / Meẕāḳ ehline şemʿ ile şehd-i nāb
S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı naḳş u ʿamel / Teb-i ġussayı bağla anuñla **gel**
S1086 Eger muṭribā bezme **gelse** o ḫar / Ḳulaġına ṭoldursa idüp naġmeler
S1201 Eger bezme **gelse** mey-i erġavān / Tozardı ġubār u tüterdi duḫan
S1324 Döküldi ṣuya nitekim dürd ü mül / **Gelüp** bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı gül
NE136 Beste olup silsile-i mümkünāt / **Geldi** nüh-ābāyla çār-ı ümmehāt
NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup süst ü leng / Mey-gedeye **gelse** ola cüst ü şeng
NE251 **Geldi** burāḳ ile o dem Cibrīl / Ḫażrete irgürdi ey peyām-ı Celīl
NE311 **Geldi** o dem müjde-i tebcīl ile / Sürʿat ile ġāyet taʿcīl ile
NE316 Halḳa **gelüp** luṭfı tamām eyledi / Cümle hediyye ile be-kām eyledi
NE318 Gitmede var ceẕbe-i şevḳ-i viṣāl / **Gelmede** tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl
NE389 Heft ḳıral ile **gelüp** bānları / Gelmiş idi her ṭarafuñ ʿaskeri
NE389 Heft ḳıral ile gelüp bānları / **Gelmiş** idi her ṭarafuñ ʿaskeri
NE402 Tīġ **gelüp** mevce-i deryā gibi / Oynadı çoḳ kelleler alma gibi
NE408 **Geldi** ḳırāl anda ḫaṭā eyledi / ʿĀḳıbet iẓhār-ı ẕekā eyledi
NE414 Bağlu **gelüp** kimi der-i devlete / Cān ile el bağladılar ḫidmete
NE458 İrmek içün ġayet emniyyete / Bende-i şāh oldı **gelüp** ḫidmete
NE473 Eyledi çün sāl-i ġalebde cülūs / Ser-keş olan itdi **gelüp** hāk-būs
NE492 Ṣubh irüp mevce-i sīmāb-ı nāb / **Geldi** kenāra güher-i āfitāb
NE512 Ġonca **gelüp** şīşe-i gülgūn ile / Bülbüli ḳodı dil-i pür-ḫūn ile
NE557 Rūy-ı dile asdı bürūdet niḳāb / Aramıza **geldi** yaḫ oldı ḥicāb
NE614 Ṭaşrada mirrīḫ gibi tīġ-keş / Ḫāneye **geldükçe** olur zühre-veş
NE753 **Geldüñ** ise ṣoñra n'ola cümleden / Ṣıfr degil mi elifi elf iden
NE754 Ṣoñra **gelen** bezme zeber-dest olur / ʿĀdet odur curʿa içen mest olur
NE978 Gelse velī ḳalbe hevā-yı viṣāl / Mevce **gelür** lücce-i deryā-misāl
NE1090 Ḳalbe suḫan ṣanma hevādan **gelür** / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan gelür
NE1090 Ḳalbe suḫan ṣanma hevādan gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan **gelür**
NE1138 Gūş idüp anı didi ehl-i şuʿūr / **Geldi** suḫan mülküne ṣāḥib-ẕuhūr
NE1157 ʿArṣageh-i naẓmuñ olup kāmili / Ṣoñra **gelen** bozmaya bu menzili
NE1178 Yaʿni **gelüp** ḫażret-i şeyḫ-i güzīn / Erre-i ʿömr oldı cebīninde çīn
NE1187 Ṣubḥ **gelüp** ḫażret-i şeyḫe mürīd / Virdi geçen vāḳıʿasından nüvīd
NE1202 ʿİbret ile ḳıl naẓar-ı bī-bedel / Ḥikmet-i destūr-ı ʿamel ile **gel**
NE1215 Ḳursa siyeh ḫānesin ol mīzbān / Aña ḳonar peşşe **gelür** her zamān
NE1281 Semt-i ḥışāra **gelüp** it ʿālemi / ʿÖmre sürer ʿişretinüñ her demi
NE1380 **Geldi** o şāhenşeh-i Yeṣrib-ḥarem / Ṣalını şalını miṣāl-i ʿalem
NE1460 Ṭālib-i baḫr oldı cevāb-ı revān / Sāḥil-i Istanbula **geldi** hemān
NE1471 İtdi kimi ḫalḳı riʿāyet aña / **Geldi** yanaşdurmaġa ḫidmet aña
NE1472 Mevce-i tevfīḳ olup rāhber / Sāḥile **geldi** o dıraḫşān güher
NE1473 Rūma **gelüp** devlet-i īmān gibi / İtdi nüzūl ol yere Ḳur'an gibi
NE1510 Kimisi bir ḫāniḳa ibdāʿ ider / Ehl-i ṭarīḳat **gelür** iḥyā eder
NE1523 Ḫidmet-i ʿışḳ ile bulur menzilet / Ḳubbenüñ altına **gelür** ʿāḳıbet
NE1567 **Geldi** Ḳazaḳ başdı o şehri tamām / Oldı peyām-āver-i rūz-ı ḳıyām
NE1579 Ḫāṣılı andan ḳaçup ol eşḳiyā / Sāḥile **gelmiş** idi çü mevc-i belā
NE1592 Mest **gelüp** ġāret idüp gitdiler / Bilmediler kendülere n'itdiler
NE1611 Ehl-i ġazā **geldi** bu āyin ile / Tekyeye ol düşmen-i dīrīn ile
NE1646 Nefret idüp daġdaġa-i ḫalḳdan / Ṭaşra **gelür** dāmuña dalaḳdan
NE1725 Ṣanki zer ü sīmini ol der-be-der / Bir daḫı dünyāya **gelür** ḫarc ider
NE1890 Bunda da **gelmekde** budur çün merām / Kim ola tenhāda müyesser bu kām
NE2058 Bulmuş idi dürr-i suḫan intiẓām / **Gelmiş** idi meclise revnaḳ tamām
NE2083 ʿAḳl ile bulınsa eger rāh-ı dīn / Āyet ile **gelmez** idi Mürselīn
NE2112 **Geldi** o dem bir kişi fetvā içün / Anuñ ile ḫaḳḳını icrā içün
NE2350 Cūşa **gelür** idi o ṣafādan hemān / Niteki bir beyża içün mākiyān
NE2351 ʿAḳlı yoġ idi sözi maʿẕūr idi / **Gelse** hemān yāveye destūr idi
NE2358 Ḫāṣılı ol merdek-i sıḳlet-me'āb / Virdi o yārāna **gelüp** ıztırāb
NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan semā / **Gelmedi** bir yire zinā vü ġınā
NE2481 Öñin alurdı **geliyorken** zenān / ʿIyd salıncaḳcısı gibi hemān
NE2611 Laʿli **gelüp** ʿālem-i ervāhdan / Fitne kopar milket-i eşbāhdan
NE2687 Ḫikmeti gör nice misāfir **gelür** / İkisin ol gice araya alur
NE2710 Ġāfil iken **gelmiş** idi yanına / Nāẓır idi şoḫbetüñ erkānına
NE2713 **Geldi** o bālāda mürūr eyleyen / İki zinā ile ḳuşūr eyleyen
NE2839 Ādem ü Havā **geleli** ʿāleme / Oldı musallaṭ bu maraż ādeme
NE3125 Deşt ü beyābānı görüp serseri / **Geldi** aña itdi temelluḳları

SE2 Sālike olmaġ-içün rāh-nümā / İleri **geldi** bu saṭr-ı zībā
SE162 Çünki ḥaluñ ola Ḥaḳḳa maʿlūm / Bī-taḥallüf **gele** rızḳ-ı maḳsūm
SE206 **Gelicek** mülk-i vücūda ol şāh / Oldı küfr ehlinin aḥvāli tebāh
SE243 **Geldi** biñ ʿizzetile Cebrāʾīl / Virdi peygām-ı Ḫudāvend-i Celīl
SE255 Taḫt-ı zeyn üzre cülūs itdi o şāh / **Geldi** güyā ki şeref burcına māh
SE322 **Gelse** dīvānına hemçün Ḫurşīd / Tācını destine alur Cemşīd
SE338 Böyle Cem **gelmedi** hīç devrāna / Ser-be-ser kişveri ʿişret-ḫāne
SE540 Faḫr-ı ʿĀlem sefer-i İsrādan / **Geldi** ol tuḥfeyile Mevlāʿdan
SE720 Pür-tefekkür iken ol maʿden-i ḥilm / **Geldi** dīvānına bir ṭālib-i ʿilm
SE1110 **Geldi** ḥāḳānı hedāyāsı ile / Bende oldı begi paşası ile
SE1120 Vehm idüp ṭurur-iken anda hemān / **Geldi** ayaġına düşdi ḥāḳān
SE1214 **Geldi** meydāna nice masḫaralar / Ḫāṣılı masḫaralıḳ oldı hüner
SE1296 **Geldi** bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün ṭoġup gitdi o dem şām-ı siyāh
SE1355 **Geldi** dīvānına bir gün anuñ / Bir felāket-zedesi devrānuñ
SE1409 Ḫaşmına çünki ber-ā-ber **geldi** / Pāy-ı aʿrec gibi aḳṣar geldi
SE1409 Ḫaşmına çünki ber-ā-ber geldi / Pāy-ı aʿrec gibi aḳṣar **geldi**
SE1420 Merd-i meydāndur iden beẕl-i direm / Bir **gelür** aña vücūd-ile ʿadem
SE1511 Varıcaḳ emr-i celīlü't-teşrīf / **Geldi** dīvān-ı hümāyūna ḫarīf
SE1570 **Geldi** gāh oraya bir tatar / Tīġ-i ser-tīz ile çün ġamze-i yār
SE1659 Ol zamān kim dimiş idüñ baña sen / **Geldim** üç günde bu şehre ḥacdan
SE1704 **Geldi** nā-gāh ser-i bāzāra / Ḫalḳa bī-hūde yire āzāra
SE1787 **Geldi** çün nāme-ber-i Ḳayṣar-ı Rūm / Āṣafa oldı ḳażıyye maʿlūm
SE1796 **Geldi** kāfirde olan cümle esīr / Ḫargeh-i şāha gelüp ḳopdı nefīr
SE1796 Geldi kāfirde olan cümle esīr / Ḫargeh-i şāha **gelüp** ḳopdı nefīr
SE1814 **Gele** biñ ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz
SE1839 Bu elemle dönüp o āvāre / Gezerek **geldi** ser-i bāzāra
SE1843 Mīrden **gelmiş** imiş nāme-i ḳahr / Cüst ü cū üzre imiş şahne-i şehr
SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri bī-ṣabr u şekīb / Pehlevān çadırına **geldi** ḳarīb
SE1987 **Gele** perrende ile ṣoḥbetüñe / Etegi belde ṭura ḫıdmetüñe
SE2094 Çün ṣabāḥ oldı yine **geldi** nedīm / Oldı hem-ṣoḥbet-i sulṭān-ı kerīm
SE2314 Berg-i terreyle **gelirse** sikke-ger / Eyle iʿzāz-ıla ḳadrin ber-ter
SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / **Geldi** ḫān-ı niʿama bay ü gedā
SE2406 Çöpden zaḥmetüñe riḳḳat idüp / Yanuña **gelmiş-idim** şefḳat idüp
SE2667 **Geldi** cellād o dem meydāna / Kārlar eyledi üstādāne
SE2753 Didi kim bāġı dikerken bu żaʿīf / **Geldi** bir taze cüvān-merd-i ẕarīf
SE2901 Nereden **geldi** naẓar ḳılduñ mı / Sözümüz ḳanda gider bildüñ mi
SE2921 ʿAḳlı var **gelmez** anuñ divāna / Ḫalvetinden olamaz bī-gāne
SE2922 Gūş idüp didi şeh-i ferruḫ-fāl / Ṭaġ **gelmezse** yürüsün abdāl
SE2969 Ürküdür mi seni seng ü nāvek / Nereden **geldügin** idrāk idicek
SE3057 Bir mühim ile aña bī-hengām / **Geldi** bir muḥteşem-i kişver-i Şām
SE3264 Ne revā bezme **gele** böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf
SE3270 Defʿ için bir yere **geldi** nice ḫas / Menʿ olınmadı ol üftāde meges
SE3318 **Geldi** esbāb-ı ṭarab meydāna / Ṣundı yāra bir iki peymāne
SE3390 **Geldi** maḥlūl işidüp anda hemān / Bir felāket-ẕede ḳallāş-ı cihan
HH118 **Geldi** Ḳurʾān ile berīd-i Ḫudā / Hvāceye ṭıfl-ı levḥ-hˇān-āsā
HH144 Bir Burāḳ ile **geldi** Cebrāʾīl / Ḳıldı ʿarż-ı selām ile tebcīl
HH185 Meclis-i ḫāṣṣda çün oldı be-kām / Eyledi ḫalḳa **geldi** daʿvet-i ʿām
HH291 Rūz-ı nevrūz irüp saʿādetle / **Geldi** şāh-ı bahār devletle
HH374 Leb-i deryāya **gel** ḥabābına baḳ / Oldı mānend-i günbed-i ezraḳ
HH384 **Gelse** ebr-i kebūd-ı nevrūzī / Pür-cilā saḳfın ide fīrūzī
HH558 **Geldi** sūdā-ger-i sevād-ı Ḫuten / Ṭoldı bu ḫāne misk ü ʿanberden
HH601 **Geldi** nā-geh el öpmege bir ḫūb / Penbe-i keffi zīb-i dāġ-ı ḳulūb
HH648 Bī-tekellüf idüp söze āġāz / Yanına **geldi** itdi ʿarż-ı niyāz
HH653 Oḳımaduḳ seni yazılma iñgen / Böyle küstaḫ olur mı kendi **gelen**
HH655 Müşfiḳāne bu pendi diñle hele / **Geldügüñ** yola ḳıl yüri ʿacele
HH754 **Geldi** çün ḫāne-i ʿacūze püser / Burc-ı ʿAḳrebde oldı şekl-i ḳamer
HH771 ʿAcabā saña n'eyledüm n'itdüm / İşte bu devre **geldüm** ü gitdüm
HH782 İdüp itmām o kārı döndi yine / **Geldi** dārü'l-bevār-ı pīre-zene
HH786 Çünki maḥşūş oġlum olduñ sen / Şimdi **geldüñ** bu ʿāleme yeñiden
HH798 Çıḳdı zindandan ol meh-i Kenʿān / **Geldi** mollāyı eyledi ḫandān
HH836 İrdi nā-gāh bir peyām-ı sürūr / **Geldi** ol şeh muẓaffer ü manṣūr
HH909 Çünki Ḫurşīd **geldi** ol cāya / Ḳurdı bir çetr-i āsumān-pāye
HH973 **Geldi** Ḫurşīd seyre ol cāyı / Gördi ʿuryān o māh-sīmāyı
HH1054 **Geldi** bir pīr luṭf ile ileri / Gösterüp mihr ü şefḳat-i pederī
HH1111 Dergeh-i mire **geldi** çün düzdān / Ṣādır oldı siyāsete ferman
HH1117 **Geldi** Ḫurşīd şāh-ı ser-gerdān / Vākiʿ-i ḫāli itdi şerḥ ü beyān

HH1163 Oldılar yine iki bī-çāre / **Gelmiş** iken vaṭana āvāre
HH1180 **Geldi** mirrīḫ-veş o māh-cebīn / Elde kelle bir elde ḫançer-i kīn
HH1185 **Geldi** iki ġarīb-i bī-behre / Mütevekkil olup der-i şehre
HH1193 **Geldi** dergāh-ı şāha mīr ü vezīr / Ṣalṭanat emrin itdiler tedbīr
HH1244 Her ṭarafdan **gele** raḫīḳ-i sürūr / Levm olunmaz olursa mest-i gurūr
HH1309 Süzülüp bīşe-zār u deşt ü cibāl / Aḳdı **geldi** şikārı seyl-miṣāl
HH1351 Degnek ile yasaḳçı oldı şobān / Giremez **gelse** ʿasker-i gürkān
HH1452 Meger ol reh-neverd-i semt-i ḥabīb / Kūy-ı cānāna **gelmiş** idi ḳarīb
HH1510 **Geldi** taʿbir-i ḫᵛāb-ı hūb-āṣār / Ravża-i mülket oldı cennet-vār
HH1741 Ḳodı zındānda anı zār u esīr / **Geldi** şāh-ı cihān-penāha vezīr
HH1744 **Geldi** meydān-ı ʿışḳa ʿāşıḳ-ı zār / Yaʿni Şeydā o mest-i şīne-figār
HH1787 Burcına **geldi** kevkeb-i pür-nūr / Āṣafuñ oldı ḫizmeti meşkūr
HH1790 Şehre **geldükde** ʿāşıḳ-ı meʾyūs / Çıḳdı eflāke bang-ı ṭabl-ı cülūs
HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra ḳalmayup çāre / **Geldi** pīş-i sarāy-ı ḫünkāra
HH1882 Tāliʿ i gör ki Şūḫ-ı dil-dāde / **Gelicek** buldı yārı āmāde
HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı şevḳ olup ḳullāb / **Geldi** ṭāḳa o mihr-i ʿālem-tāb
HH1893 Līk ber-muḳteżā-yı ḫüsn ü bahā / **Geldi** araya girdi istiġnā
HH1907 Kesmeyüp vaṣl-ı yārdan ṭalebi / Geh **gelür** geh giderdi ʿaḳlı gibi
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i ʿaẕīm / ʿAdlüñe **geldüm** ey emīr-i kerīm
HH2063 **Gelmelü** olsa o meh-i devlet / Yedilür bir ḳıl ile bī-zaḫmet
HH2107 Ḫᵛācesine kitāb ile **gelicek** / Gūyiyā şuḫf ile inerdi melek
HH2349 **Geldi** bir dāne mevc-i kūh-efgen / Aldı gitdi raḳībi zevraḳdan
HH2376 **Geldiler** taḫtgāha bī-teşvīş / Oldı hem-kāre şāh ile dervīş
HH2419 Sırr-ı nā-güftada yiri geldi / Her biri öteden beri **geldi**
HH2487 Çünki meʾyus oldılar cāndan / **Geldi** bir çūb ṭarf-ı ʿummāndan
HH2493 **Geldi** ʿuḳḳāb-ı tīz-i nā-geh-gīr / İtdi murgābī-i zebūnı esīr
HH2522 **Geldi** zindāna yār bī-taḳrīb / Ṭayyibi itdi luṭf ile taṭyīb
HH2533 Görmezem ben revā bu kārı hele / **Gele** bir mübtelā ecelsiz öle
HH2566 Bir gün ol bāġa **geldi** beg-zāde / Serv-veş oldı ġamdan āzāde
HH2595 **Geldi** bir burca māh ile ḫurşīd / Oldı bir şāḫa iki verd-i sefīd
HH2654 **Geldi** bir pīr-i sebz-bürd ü külāh / Bunları itdi ḫᵛābdan āgāh
HH2665 Gördiler **geldi** ol iki dil-ber / Ṣandala kendin atdı ʿāşıḳlar

2. çıkmak, belirmek

S810 Ṣadef-veş şu üzre **gelürse** ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
NE1413 Ala meger berḳ-i niyāzı ele / Sālik-i āh ola yolından **gele**
NE1600 **Geldi** hemān yoluna çün dūd-ı āh / İtdi iḫāṭa anı ebr-i siyāh
HH1798 İtdügin buldı Baḫtek-i bed-kār / Yolına **geldi** itdügi āzār

3. gelmek ‖ buyurmak, şereflendirmek

S185 **Gel** ey kilk-i şūḫ-ı bedīʿ u'l-beyān / Biraz ol bu meclisde Şehnāme-ḫān
S527 **Gel** ey kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i kelām / Müheyyā ḳıl aña münāsib maḳām
S1481 **Gel** ey şāḫ-ı kilk-i bedāyiʿ -nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār
NE58 **Gel** beri ey kilk-i bediʿ ü'l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı dil-i kārdān
NE257 **Gel** beri Mevlā ile hem-ṣoḥbet ol / Dāḫil-i niʿmet-gede-i vaḥdet ol
NE640 **Gel** beri ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ -i ġam
NE2375 Taḫt-ı dile **gel** beri sulṭānlıḳ it / Söylet o ḥayvānı Süleymānlıḳ it
SE957 **Gele** iy perde-der-i ḫalvet-i rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde mücāz
HE38 **Gel** ey Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / Yine nakşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE84 **Gel** ey āteş-fürūz-ı ḳışşa-i ʿaşḳ / Yeter ṣalduñ cihāna ġuşşa-i ʿaşḳ

4. yaklaşmak, zamanı gelmek

HH954 Oldı gün **geldüginee** şevḳı ziyād / Ṭuydı mā-fi'ż-żamīrini Behzād
HH1291 Oldı gün **geldüginee** āvāre / Çıḳdı geh deşte gāh kūhsāra
HH1877 Gitdi gün **geldüginee** tāb u tüvān / Żaʿ fı żāhir velīkin aṣlı nihān
HH2420 Rāh-ı efkārdan olup pūyān / İleri **geldi** iki naḫl-i revān
NE554 Derd-i dile çünki tesellī gerek / ʿAzm idelüm **gel** beri deryāya dek
NE1069 Cevherüñi ʿarż-ı ḫuridār ḳıl / Söyleşelüm **gel** beri bāzār ḳıl
NE1278 **Gel** beri ben saña delīl olayın / Rāhber-i ḫayr-ı sebīl olayın
NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne hiç / Gitmeyelüm **gel** beri yabana hiç
NE1886 **Gel** beri çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin al kām-ı dil ü cānuñı
NE3135 Vār ise bu güftelerüñ göreyin / **Gel** beri sen de hünerüñ göreyin
NE3144 Fiʿ le getür var ise ṭabʿ uñda tāb / Söyleşelüm **gel** beru işte kitāb
SE3055 Yine bir gün oturur-ken tenhā / Didi **gelsin** beri esbāb-ı şafā
SE3435 Ḳodı ol ḥālet-i ḫayretde anı / Beriye **geldi** didi müjde ḳanı

5. yetişmek, ulaşmak

S46 **Gelür** baña ser-maḥfil āvāzesi / Ser-i ṭāḳdan muṭrib āġāzesi

S119 O bezm-i servere semen ṣaça nūr / **Gele** ḥūr elinden ṣarāb-ı ṭahūr
S292 O menzilde **geldi** ḳazaḳdan ḫaber / Ki bozmuş anı cünd-i āyin-ẓafer
S342 Açup ṣuḳḳadan her ṭaraf bād-bān / Cünūd-ı ẓafer **geldi** çatdı hemān
S387 **Gelüp** yirine ʿasker-i bī-kerān / O baḫr eyledi cezr ü meddin ʿayān
S626 Meḥāṣinde Gökṣu ki aḳar **gelür** / Bu söz baña nā-der-ber-ā-ber gelür
S626 Meḥāṣinde Gökṣu ki aḳar gelür / Bu söz baña nā-der-ber-ā-ber **gelür**
S1045 **Gelür** erġanündan āvāz-ı rūd / Olur her ṭaraf fāryāb-ı sürūd
S1067 Seper muṭribā cāna ṣu ol sürūd / **Gelür** ravżadan ṣanki āvāz-ı rūd
S1105 Bu deñlü nizār olmuş iken yine / Görüp cām-ı mihri **gelür** yirine
S1317 Yine **geldi** sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine ṣoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1318 Yine şiddet itdi **gelüp** bād-ı saḫt / Görüp anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt
S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i hüner / Ḳoşup esb-i ṭabʿı **gelüp** geçdiler
S1561 **Gele** bir nefes kim gülū ola teng / O dem vire mir'āt-ı āmāle jeng
S1568 O hūdan **gelüp** būy-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān ola mest
NE315 **Geldi** yetişti o Ḫudāvend-i nās / Sürʿat-i seyrini ḳıl andan ḳıyās
NE520 Yaʿni **gelüp** mevsīm-i tāb-ı temūz / Ṣaldı hep eczā-yı çemen-zāra sūz
NE662 Bütler olup şemʿ-ṣıfat **gele** germ / Diller olur ṣaʿṣaʿa-i meyle nerm
NE1092 Cism ile sen maʿden-i gevher misin / Söz nereden **geldügin** añlar mısın
NE1347 Virse fenā n'ola cihān-ı ġama / Būy-ı fenā **gelmededür** ādeme
NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp **geldi** o vaḳt-i saʿīd
NE2090 Anuñ ile buldı hidāyet selef / Her yañadan gūşe **gelür** lā-tuḫaf
NE2407 **Geldi** eḥādiṣde ḳavl-i ṣarīḥ / Oldı bu mażmūn ile naḳl-i ṣaḥīḥ
NE2437 Ḥāye döne iki çürük ḫanẓala / Cümle ḳopa belki eline **gele**
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp cā-be-cā / Nāy-i gülūdan **gele** hoş ṣadā
NE2798 ʿĀḳıbet uzandı miṣāl-i yılān / Parmaġınuñ üstüne **geldi** hemān
SE296 Yirine **geldi** çün ol çarḫ-ı münīr / İtdi aṣḥāba bu luṭfı taḳrīr
SE496 Dönerek luʿbet-i çarḫ-ı devlet / **Geldi** Behrāma da çünki nevbet
SE507 **Geldi** çün rütbe-i istiʿdāda / Virdi taʿlīme anı üstāda
SE516 **Gelicek** ʿarṣa-i ʿarża bu kelām / Gülerek didi edībe Behrām
SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı tāb / **Geldi** bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb
SE950 Görinür oldı ne kim ḳalbe **gele** / Girür oldı görinen cümle ele
SE2468 Yetişüp **geldi** o perī-peyker / Ḳıldı ardınca çoḳ āhū-yı naẓar
SE2817 Ebr-i bārende gibi tīr-niṣār / **Geldi** çatdı nice yüz biñ tatar
SE2822 Dem-i fürḳat **gelüp** itdi feryād / Ḫafaḳānı ceresüñ oldı ziyād
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol āvāre / **Geldi** bir pāre nedāmet yāre
HH27 **Geldi** revnaḳ bu ḳasr-ı rengīne / Ḳondı her ṭāḳına bir āyīne
HH300 **Geldi** şol-deñlü bezme istīnās / Felek-i ḥīlekāra düşdi hirās
HH439 Feyż-i himmetle **geldi** bir ḳuvvet / Eyledüm naẓma ṣıdk ile himmet
HH1239 Eşk-i çeşmi fiġān iden zāruñ / ʿAynine **gelmez** idi anlaruñ
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / Bir nefesde kenāra **geldi** o dem
HH2674 Luʿbet-i nāza ḫaṭṭ-ı bī-bedeli / **Geldi** bitdi bu oyunuñ saḳalı

6. katılmak

SE425 Baḥşine **gelse** eger ʿallāme / Aḳṣadur anı miṣāl-i ḫāme

7. toplanmak, bir araya gelmek

S633 İçi maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı berīn / **Gelür** dost u düşmen olur hem-nişīn
S726 Dıraḫtān-ı ʿālī olup ser-be-evc / **Gelür** ehl-i ʿişret añа fevc fevc
S747 Ṣalar cūya timṣālini āşiyān / **Gelür** murġ ü māhī olur der-miyān
S1036 Serīr-i Süleymān o cāy-ı sürūr / **Gelür** dergehine vuḥūş u ṭuyūr
NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya delīl / Bir yere **gelse** ola pīçān-ı fetīl
NE1307 Seyrine **gelse** n'ola dünyā anuñ / Ṭopıġına çıḳmadı deryā anuñ
NE1511 Eşigini mesned ider her gedā / Tekyelenür anda **gelüp** dā'imā
NE2343 Bir gün olup meclis-i ehl-i hüner / Bir yere **geldi** nice ṣāḥib-i hüner
SE1759 **Gelerek** ol iki deryā-yı nehīb / Oldı mābeynleri ḫayli ḳarīb
SE1884 Müteselli idemezler bir dem / Bir yire **gelse** eger kim ʿālem
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir bezm-i ṣafā / Yine bir yire **gelirler** ẓürefā
SE2238 Ṭuyıcaḳ **geldi** segirdüp ẓürefā / Üşdiler mā-ḫalaḳa'llāh aña
HH1824 Yine bir yire **geldiler** yārān / Her biri oldı tesliyet-cūyān
HH1969 Fikr-i ʿāşıḳ gibi olup pür-pīç / **Gelmedi** iki ḥarfi bir yire hīç

8. dönmek

SE985 Tāzeler olsa n'ola şūr-engīz / Ṣıladan taze **gelen** oldı ʿazīz
SE1591 Döndi çıḳmaz şoḳaġa kiẓb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön **gel**
SE2857 Nice kez düşmene vardı **geldi** / Tīġ-veş süre süre inceldi
SE290 Nite kim pertev-i mihr-i raḫşān / Varması **gelmesi** bir oldı hemān
HH719 El öpüp şeyḫden icāzet ile / **Geldi** ḫaste yirine ṣıḥḥat ile
HH1058 **Geldi** bāzārdan o pīr-i kerīm / Bir nefesde miṣāl-i bād-ı nesīm

HH1504 Yirine **geldi** meh gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem miṣāl-i necm-i seḥer
HH2195 Her ṭaraf vardı **geldi** peyk-i naẓar / Dīdeden virdi ḳalbe ḳara ḫaber

9. (can için) olması gereken yere dönmek ‖ rahatlamak

SE175 Kendüme **gelsem** idüp ḫāle naẓar / Göremem kendümi bir ẕerre ḳadar
SE922 **Gelmedi** līk teselli cāna / Daġdaġa düşdi dil-i nālāna
SE1816 İdesin tesliye ol nālānı / **Gele** bir pāre yerine cānı
SE3413 Didi iy duḫter-i aḫter-şānum / Ṣükr kim yirine **geldi** cānum
HH1202 Ṣāḥibin buldı mesned-i ḫānī / ʿĀlemüñ **geldi** yirine cānı
HH1223 Bayılınca fiġān ider oldı / Geh **gelür** ʿaḳlı geh gider oldı
HH1987 Ḳāṣıd-ı nīm-cān **gelüp** yirine / ʿArż-ı ḥāl itdi şāh-ı kişverine

10. zuhur etmek, hasıl olmak

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden **gele** mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi ṣanduñ ey dil
S1423 Açıḳdur mezāḳ ehline bāb-ı şevḳ / Ḳo **gelsün** bu dergāha erbāb-ı şevḳ
NE134 **Geldi** ẓuhūr eyledi maḥfī künüz / Ḳudret-i Ḥaḳḳa eylemişdi rumūz
NE808 Bend olunup riṣte-i dürr-i maḳāl / **Geldi** o cemʿiyyete çün inḥilāl
NE2711 Vaḳt iricek ḳıldı hemān āşikār / **Geldi** ẓuhūra ol iki yādigār
NE2832 Gāh **gelüp** miʿdeye germ-iştihā / Saña ider māl-ı ḥarāmı ġıdā
SE459 ʿIşḳdur meşʿale-i bezm-i ḳadem / ʿIşḳ-ıla **geldi** ẓuhūra ʿālem
SE1942 Şehd-i ẕevḳe **gelüp** ol demde ḳıvām / Tābiş-i naḳş-ıla vaṣl oldı merām
SE1992 Hīç ḫaḳīkat mi **gelür** fācirden / El-ḫaẓer el-ḫaẓer ol kāfirden
SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ yollu ḳılıç / Ḳahramāndan geçicek **gelmedi** hīç
SE2286 Düşmen olsa ne żarar idebilür / Dost olmayup elinden ne **gelür**
SE2510 Mīzbān çıḳdı yine mihmāna / **Geldi** esbāb-ı ṭarab meydāna
SE2683 **Gelmesün** mekr ü ḫıyanet senden / İdegör gūşe-i ḳalbi meʾmen
SE2837 Kime kim ḫavf ü ḫaṭar ide ḫuṭūr / **Gelmesin** şimdiden aña destūr
SE2963 Olıgör her ne **gelürse** şākir / Cebr-i kesr itmege Mevlā ḳādir
HH946 Evvel-i kārı ʿarża-ı Kālā / Ṣoñra bāzāra **gelse** istiġnā
HH952 Yārdan her ne **gelse** olur şād / Ḳahr eger luṭf her-çi bād-ā-bād
HH1222 Ḫ̔āb gelmez o ḫasteye muṭlaḳ / Gözini yuınsa yaş **gelür** ancaḳ
HH1222 Ḫ̔āb **gelmez** o ḫasteye muṭlaḳ / Gözini yuınsa yaş gelür ancaḳ
HH1834 Cām-ı leb **gelse** her ḳaçan yāda / Mest olup başlar idi feryāda
HH2246 Zöhreyi manẓarından ürkütmiş / Ebr **gelmiş** ḥavālīsin ṭutmış
HH2432 Ḫatları **gelmedin** iki dil-ber / Oldı erbāb-ı ʿışḳa ser-defter
HH2569 Meclise **geldi** çünki germiyyet / Pīr-i dihḳānı itdiler daʿvet
HH2585 Ḫāṭırına mülāyemet geldi / Serdlik gitdi merḥamet **geldi**

11. gerçekleşmek

SE2976 Başı biñ kerre urursan ṭaşa / Ne yazılsa **gelecekdür** başa

12. isabet etmek

S384 Ne ışşı belā **gelse** tedbīrden / Ḳażā tīridür ḳavs-i taḳdīrden
NE661 Keyfi ki bir kez olına ḫātıra / Bir daḫı ġam **gelmeye** hiç ḫātıra
NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i cūd / Hiç kerem-i Ḥaḳḳa **gelir** mi nüfūd
NE1786 Ṣanma ki ḳalbine taġayyür **gele** / Bād-ı ġurūr ile tekebbür gele
NE1786 Ṣanma ki ḳalbine taġayyür gele / Bād-ı ġurūr ile tekebbür **gele**
NE2043 Gerçi ki **gelmiş** başarına ḫalel / Olmuş aña līk başīret bedel
NE2296 Ḫāşılı ṭutup çomaġa **geldi** dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden ehl-i hūş
SE1912 **Gelicek** nāvek-i dil-dūz-ı ḳażā / Siper olmaz aña illā ki rıżā
SE2114 Bir belā **gelse** taḥammül yegdür / Ḳudret-i Ḥaḳḳa tevekkül yegdür
SE2455 Āsiyāb gibi olur ser-gerdān / **Gelse** biñ sille bulınca bir nān
SE2958 **Gelmeyince** görinüp sehm-i ḳażā / Ḳaçınup ṭurmaġ-ıla umma devā
SE2980 Bī-mededdür bu yem-i nīlī reng / Ki görinmez **gelicek** anda neheng
SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine cüst / **Gelse** biñ ṭaʿne ṭaşı ṭura dürüst
HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i mevc-i biḥār / **Gelmesün** ḫāṭır-ı şerīfe ġubār

13. rastlamak

NE830 Nāẓır iken ʿāleme bī-kem ü kāst / **Geldi** ser-i rāhda Behlüle rāst
NE1605 Ḫāşılı ol şayḳa urup sāḥile / Rāst **gelür** ʿasker-i deryā-dile
NE2232 ʿĀşüfte rāst **gelür** ise eger / Zencegizi Rūm ḫarācın deger
NE2279 Bulmadın evvel ki faṣl-ı feẓleke / Rāst **gelür** ol deme bu maʿreke
NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur melūl / Rāst **gelür** bir göti ḳılluya ol
NE3066 Bir gün olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst **gelür** yolda şehe bāde-nūş
SE2143 Rast **geldi** aña yolda nā-gāh / Bir ʿaceb türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2425 Ḫāce riḳḳatle virür cānına tāb / Rāst **gelmez** geh olur ṣoñra ḥisāb
HH615 Rāst **gelse** dir idi Ḳays aña / مرحباً بالوفاق مولانا
HH1075 Oldı Ḥaḳḳa ʿalāmet-i tevfīk / Mevsime rāst **geldi** ʿazm-i ṭarīk
HH1454 Cüst ü cūya gelürken ol sūye / Rast **geldi** şeh-i cihān-cūye

HH2119 Bir gün ol cām-ı ġamla mestāne / Nā-gehān rāst **geldi** Ṣādāna
HH2172 **Gelmedüm** rast merd-i āgāha / Derd ile ḳaldı kārum Allāha
HH2633 Çıḳmış idi şikāra bunca laʿīn / Rāst **geldi** aña ġuzāt-ı güzīn

14. (olumlu emir kipinde) öğüt vermek, tavsiye etmek ‖ çağırmak

S67 **Gel** ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey
S1076 Düzet tār-ı ḳānūnı nikrīz ḳıl / **Gel** emvāc-ı şevḳı güher-rīz ḳıl
S1465 Hemān maḥv it ü noḳṭa-i şekki **gel** / Ola tā saña müşkil-i ʿışḳ ḥal
NE352 Bāri nümūne ideyin saña **gel** / Diñler iseñ bir süḫan-ı bī-bedel
NE646 Şevḳe **gel** ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns
NE1247 Naḳl ideyin **gel** saña bir dāsitān / Ṣanma anı menḳıbe-i bāstān
NE1657 **Gel** saña bir ḳıṣṣa beyān ideyin / Gördiġüm aḥvāli ʿayān ideyin
NE2091 Aḳluñı cemʿ eyle dilā sen de **gel** / İtme ferāsetle dem-ā-dem ʿamel
NE2505 **Gel** saña alıvirelüm bir gelin / Cennete gir göz göre alup elin
NE2509 Alup anı bāri **gel** eyle ḥużūr / Dīdeye ṣal nūr-ı derūne sürūr
SE567 Olma **gel** tābiʿ-i şeyṭān-ı racīm / Ki ider ādemi ol vaḳf-ı cahīm
SE596 **Gele** ey sālik-i rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı ḥayvān
SE1011 Eyle tevcīh baña sāmiʿayı / **Gel** gör imdi bu ʿaceb vāḳıʿayı
SE1734 **Gel** gör İskenderi kim olsa revān / Atı öñince yürürdi ḫāḳān
SE2436 Göñül āyinesini ṣāf eyle / Çoḳ degil mi **gel** e inṣāf eyle
SE3243 Ṣuç kimüñdür idelüm **gel** iṣbāt / Ḥākem olsun aramızda mirʾāt
SE3324 İline eyledi yārüñ ol ān / Didi **gel** ʿahde vefa eyle hemān
HE106 Fenā vir dirhemine aḫterānuñ / **Gel** altından gir üstinden çıḳ anuñ

15. hatıra gelmek, zihinde belirmek, bir şeyi düşünmek

S12 **Gelür** gözine bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī girye-i çeşm-i tāk
S221 Ġazāsına ʿālem idüp iştiġāl / Dile **gelmedi** hiç ne mülk ü ne māl
S437 Göze **gelmeye** bāde-i hoş-güvār / Naẕargāhı ḫūb olmanuñ daḫli var
S693 Aḳup gelmede nice zevraḳ müdām / **Gelür** ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle şām
S828 **Gelürse** eger ḫāne-i ḫāṭıra / Emān virme ġam dinilen kāfire
S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı tāb-nāk / Gözüme **gele** bāde-i ʿışḳ-ı pāk
NE802 Ṣāf idicek āyine-i rūşenüm / Ḫāṭıruma **geldi** o laḥẓa benüm
NE978 **Gelse** velī ḳalbe hevā-yı viṣāl / Mevce gelür lücce-i deryā-miṣāl
NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza ḥatīb / Cāme giyüp ḫāṭırına **geldi** tīb
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de āḫir söze / Cām-ı ṭarab şevḳ ile **geldi** göze
NE2638 Pāk naẕar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet göze **gelsün** müdām
NE2831 Gāh **gelüp** ḫāṭıra-i māl ü cāh / Dīni ider nikbet-i dünyā tebāh
SE647 Ḫing-i ʿaḳla urulup anda ʿiḳāl / **Gelmedi** cilveye ḫayyāl-i ḥayāl
SE905 Fikr ola münḥaṣır-ı milket ü māl / Ḫāṭıra **gelmeye** hiç fikr-i meʿāl
SE1098 Ḫāṭıra **geldi** iderken imlā / İşte bir ḳıṣṣa-i dil-keş meẕelā
SE1212 Yazıḳ ol ḳavm-i perīşān-ḥāle / Ki ḳala **gelmeye** naḳdı ḳāle
SE1287 Hātıra **geldi** hemān fāl itdüm / Niyyet-i ʿāḳıbet-i ḥāl itdüm
SE1288 **Geldi** bir beyt-i laṭīf ü zībā / Bildügim şiʿr-idi evvel gūya
SE2708 Ehl-i dil fikr iderek dir süḫanı / Söylemez ṭurma zebāna **geleni**
SE2742 Ḫāṭıra **geldi** o dihḳān ile baġ / Hem anuñla olınan suḫre vü lāġ
SE3319 Çünki yāruñ gözine **geldi** şarāb / Virdi tīġ müje-i tīzine āb
HH809 Ḫātıra **geldi** vaʿdi seḥḫāruñ / Ay başı didügi o murdāruñ
HH825 **Gelse** fikr-i ʿarūs dāmāda / Zehr olurdı ol içdügi bāde
HH1470 Geldi biñ derd ile dehānuma cān / **Gelmedi** ḳalbe fikr-i būs-ı dehān
HH1671 Ḫāṭıra **geldi** şāh-ı gergedenī / İtdi bī-iḫtiyār ḫande-zenī
HH1779 Ḫātıra **geldüginde** Ferruḫ-zād / Derd ile itdi nāle vü feryād
HH1810 Ḫāṭıra **geldi** sürdügi demler / Bezm-i vuṣlatda sāġar-ı cemler
HH2141 Ḥāli maḥzūn-ı zār u nālānuñ / Yādına **geldi** çünki Ṣādānuñ
HH2585 Ḫātırına mülāyemet **geldi** / Serdlik gitdi merḥamet geldi

16. "-e gelmek" biçiminde bir davranışın ilk defa olarak ve bir anda ortaya çıkmasını ifade eder

S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ müdām / Söze **gelse** ḫūn-ı kebūter ḥarām
S584 Dil-i ʿārif-āsā olur pür-ḫurūş / **Gelür** ol hevā ile deryāya cūş
S586 Deler lüccenüñ baġrını ol nevā / **Gelür** raḳṣa girdāblar cā-be-cā
S809 **Gelüp** sāḳiyā cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ
NE394 Cūşa **gelüp** ol yedi deryā-yı nār / Toz degil eflāke erişdi buḫār
NE1089 Dürr-i suḫan-ı gevher-i pāşīdedür / Naẕma **gelen** laʿl-i tirāşīdedür
NE1113 Yoġ iken eyler bu maʿāni ẓuhūr / Cūşa **gelür** sīnede deryā-yı nūr
NE1834 Merd olan elbette **gelür** ġayrete / ʿĀr degil mi şeh-i pür-haşmete
SE58 Mevce **geldi** yem-i dür-perver-i cūd / ʿAdem itse n'ola iṣbāt-ı vücūd
SE1880 Ölüsin aña **gele** efġāna / İde kāşāneñi mātem-ḫāne

SE2403 Aḳdı şu cübbe vü destārından / Ġażaba **geldi** o dem ʿārından
SE2623 Ġażaba **geldi** didi iy nādān / Bozarın çehreñi vaʾllāh hemān
SE2884 Vezne **geldi** nice dürr-i meknūn / Oldı sermāyesi ṭabʿ-ı mevzūn
SE2994 Olup āzād ol iki bī-çāre / Birisi **geldi** o dem güftāra
SE3478 Alalar luṭf-ıla göñlini ele / Açılup şevḳ-ıla güftāra **gele**
HH1227 **Geldi** güftāra Sebzī-i şeydā / Oldı hem-reng-i ṭūṭī-i güyā
HH1434 Oldı ġurrende **geldi** efġāna / Atdı kendin şeh-i cihān-bāna
HH1454 Cüst ü cūya **gelürken** ol sūye / Rast geldi şeh-i cihān-cüye
HH1481 Söze **geldi** açıldı ḳufl-ı ümīd / Dürc-i dürde belürdi laʿl kilīd
HH1536 İtdi deryā-yı şevḳi cūş u ḫurūş / **Geldi** feryāda gitdi ḳuvvet ü hūş
HH1818 Bir senüñ gibi tünd ü bī-pervā / **Geldi** inṣāfa çünki itdi ḫayā
HH1854 Maḥv olurdı ḫırāma **gelse** eger / Cilve-i āb ü sürʿat-i şarṣar

17. "…söz konusu olduğunda" bağlamında

S489 Denī luṭf u iḥsānda zāl-ı zamān / Cefāya **gelince** cihān pehlevān
NE1734 Ġāret içün ʿālemi dükkān açar / Söze **gelince** dürr ü gevher ṣaçar
NE1798 Zāhidi gör ṣavm u ṣalātına cüst / Ḥacc u zekāta **gelicek** līk süst

18. bir durum ya da bir duygu hâlinin ortaya çıkışını ifade etme bağlamında

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş **geldi** bu deştüñ dem-i serdi
S427 Ṣarāb olsa maẕmūn-ı cām-ı süḫan / Kesel **geldi** zīrā ki efsāneden
S1563 Ḳadeḥ-veş dehāna **gele** cān-ı pāk / Mekānum ola dürd-i mey gibi ḫāk
NE529 Her kişi leb-teşne vü bīmār idi / Yüze **gelür** cūy-ı ʿaraḳ-vār idi
NE908 Çün ala ser-riṣte-i şerʿi ele / Pādişehüñ ṭutduġı āsān **gele**
NE1033 Fikret-i laʿlinle taḥayyül-künān / Ḥasret ile **geldi** dehānına cān
NE2116 Yek-be-yek anlara baḳup bī-ḥicāb / Ḥükm-i ferāset aña **geldi** ṣavāb
NE2583 Evvel erüm ḫasta vü dil-gīr idi / Cānına güç **gelmeye** pek pīr idi
SE892 **Gelse** can aġzına görmez āzār / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i yār
SE1005 İtme ol ġoncaya zūr u sitemi / Nefse ʿarż eyle saña ḫoş **gele** mi
SE1717 Böylece nükte-i ḫoş ṭabʿāne / Ḫoş **gelüp** ḫākim-i bī-iẕʿāne
SE2017 Dil-rübā sözlerini gūş idicek / Ṭatlıca **geldi** aña ekşi dimek
SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp dil-beste / Ṣundı ḫoş **geldi** ṭolusın deste
SE2614 Gūş idince süḫan ser-tā-ser / Nefse ḫoş **geldi** müʿeṣṣir sözler
SE2818 Bu ḫaber baġrını deldi ṭopuñ / Yüregi aġızına **geldi** ṭopuñ
SE2893 Ẕikr-i vuṣlatla virür naẕma nizām / Ḫoş **gelür** kendüye göñlince kelām
SE3364 Olup andan yaña hep laḳlaḳa-zen / Ḫoş **gelür** nefsine ʿaḳlınca süḫan
SE3516 Ḳalmadı ḫāṣılı iḳbāl-i ʿamel / Ṣoḥbetüñ āḫiridür **geldi** kesel
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze çemen / Ḫoş **gelüp** şāha indi raḫşından
HH1470 **Geldi** biñ derd ile dehānuma cān / Gelmedi ḳalbe fikr-i būs-ı dehān
HH2178 Sabr idüp sırrum eyledüm pinhān / Tā ki derd ile **geldi** aġzuma cān

19. karşısına çıkmak

NE828 Kimi ḳabūl ile iderken mürūr / Ḳarşu **gelür** kimi miṣāl-i dübūr
NE2596 Ḳarşu **gelür** ol bu olur zaḫme-zen / Ḳoç toḳışur gibi iki yañadan
NE2916 Ḫāye anı ḳapuya dek gönderür / Ẕülle ise ḳarşu **gelür** dönderür
SE1183 Cūş idüp nite ki baḫr-ı ʿummān / Ḳarşı **geldi** aña ḫayl-i Mervān
SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā Ḳaysar / Ḳarşu **geldi** bir iki merḥale yer

20. düşmek, rast gelmek

NE530 Ḳalmadı hiç hālümi şerḥe mecāl / Tābiş ile **gelmiş** idi başa ḫāl
SE1649 Büyüdüp burnını ikrām-i vifāḳ / Fiskeye **gelmiş** idi istiḫḳāḳ
SE2299 Birisi çalımuña **gelse** hemān / Çalasun virmeyesün hīç āmān

21. denk düşmek

HH2419 Sırr-ı nā-güftada yiri **geldi** / Her biri öteden beri geldi

22. sonradan hak vermek, inanmak

NE1819 Diñle ne dir şāʿir-i şīrīn-i suḫan / Sözüne **gelmezsen** eger işte ben
SE627 Ger fenāsın görüp itse inkār / **Gelür** anuñ sözine āḫir-i kār
SE1901 Baḳma yüz görmiş olanuñ yüzine / Şāʿiri diñle **gelürsin** sözine

23. gerçekleşmek

SE1915 **Geldi** çün kim yirine emr-i muṭāʿ / Pehlevāndur el öpüp ḳıldı vedāʿ

24. (el sözcüğü ile birlikte) muktedir olmak, yapabilmek

NE2373 Didigüñ iş çünki elüñden **gele** / Gerçi degil gördigümüz mesʾele

gemi **[6]** su üstünde yük ve insan taşımaya yarar, tekne biçiminde yapılmış büyük yüzer taşıt, sefine

S302 Olup şāhid-i nuṣretüñ ṭālibi / Hemān çatdılar ṭaş **gemisi** gibi
SE975 ʿAzm-i ṣādıḳla olup mültemisi / Göñlüñi eyle mücāhid **gemisi**

HH2329 Bir **gemide** raḳīb ile cānān / Zehr ü pā-zehr bir ḳadeḥde nihān
HH2330 Bir **gemide** emīr-i ferruḥ-fer / Āsumān zevraḳ ü zemīn lenger
HH2508 **Gemiden** çıḳdı maḥbese gitdi / Her biri bir ṭarafda cāy itdi
HH2325 **Gemilerle** iderdi gāhi güẕār / Pāy-māl eyler idi nice diyār

gemisi ġarḳ olmaḳ [1] gemisi batmak, çok şaşırmak, hayrette kalmak

SE236 Dūd-ı ḥayretle dimāġı ṭoldı / Ṣanasın kim **gemisi ġark oldı**

genc [42] yere gömülmüş mal, define, hazine

S361 Muḥīṭ olup o **genc-i** baḫt-ı sipāh / Ṭolanmışdı çün ejder-i kīne-ḫāh
S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü **genc-i** ferāġ / Güneş olmuş ol tekyede zer çerāg
S746 Ṣu içre ḳonulmuş sebū-yı şarāb / Şu **gence** döner kim ṭılısm olmuş āb
S883 Eger tā bilinmezse ḳalur tebāh / O naḳd olmaya lāyıḳ **genc-i** şāh
S959 Ḳadeḥdür füsūn-sāz-ı **genc-i** ümīd / Olur ḳufl-ı laʿle bilūrīn kilīd
S1222 Bozulmuş teni **genc-i** nāsūtda / Süzülmüş gözi seyr-i lāhūtda
S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ **genc-i** zer / Nişān oldı üstünde yer yer şecer
NE60 Ḳufl-ı keşānīde **genc-i** kühen / Dūr-nümāyende-i baḫr-ı suḫan
NE78 Oldı bu **gence** iki mışrāʿ der / Tāʾir-i ḳudse bā iki şāh-per
NE685 Gülşen-i rāz oldı o **genc-i** mefāḳ / Maḫzen-i gencīne gibi feyż-nāk
NE1155 Ḳaṣdı bu kim olmaya hergiz güṣād / Ḳala ṭılısmıyla bu **genc-i** murād
NE1177 **Genc** velī ejderi var sehm-nāk / Tīġ-i ṭılısmuñdan oluruz hirre-çāk
NE1214 Kārgehini **gence** ḳurup ʿankebūt / Tār ile pūdında ḳomaz zerre pot
NE1371 Ḫāba varup bir gice kāṣānede / Dönmüş idüm **gence** o vīrānede
NE1422 Her birine **genc** ü defāyin açıḳ / Her birine bāb-ı ḫazāyin açıḳ
NE1493 Sırr-ı ḥaḳīḳatden olup nükte-senc / Dürcine derc eyledi bisyār-ı **genc**
NE1650 Keşret-i ḫalḳ olmayan ta fitne-ḫīz / **Genc-i** muġāndur aña cāy-i kürīz
NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü sāġar be-ser / Künc-i ḫarābātda **genc-i** güher
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı dür-i **genc** ola / Bunı bulan maḳṣadına yol bula
NE2237 Ḫāke gömersem bunı mānend-i **genc** / Firḳati olur içüme gizli renc
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i **genc-i** Ḫalīl / Ḳalmış idi yine çū māl-i necīl
NE2731 **Genc-i** ḫayāle getürüp dāʾimā / İtmedesin aña hezārān cefā
SE328 Daḫme-i Ḫusrev ü **genc-i** Cemşīd / Kim ġulāmiyye-i mersūm-ı ʿabīd
SE379 Bunı da başḳaca bir **genc** eyle / Bārī gencīnelerin penc eyle
SE382 Penc **gence** ẓafer ümmīd-i muḫāl / Māliḫulyāyıla bir naḳş-ı ḫayāl
SE387 Gencevī itdi bu **genci** peydā / Her iki mışrāʿ ı şimşīr-nümā
SE393 Oldı ol **gence** Nevāyī de revān / Eyleyüp peyrevī-i üstādān
SE410 ʿĀḳıbet olmadı żāyiʿ emelim / İrdi bir **genc-i** firāvāna elim
SE414 Bu ḳadar dest-res-i **genc-ī** murād / Degil illā ki be-yümn-i üstād
SE1680 **Genc-i** Cem künc-i beyābānda yatur / Sīm ü zer maʿdeni yabanda yatur
SE1935 Aṣlı köki ḳatı aʿlādan mı? / **Genc-i** Cem daḫme-i Dārādan mı?
SE2113 Ṣabr-ıla buldı bulan maḳṣūdı / Açdı miftāḥ-ıla **genc-i** cūdı
SE2242 İsteyen **genc-i** selāmetde ḫużūr / Eylesin rıfḳı ser-cümle-i umūr
SE2439 Mührdār-ı ser-i **genc-i** zersin / ʿAcabā ne günüñe şaḳlarsın
SE2063 Ḳosa her ḫānesine ṣaṭrancuñ / Dirhemin żaʿf iderek bir **gencüñ**
SE2948 Ki aña şeyḫ gibi nādire-senc / Oldı **genc** ūr-ı güher ḫāne-i **genc**
SE3003 Zīr-i dīvārda **genci** bilesün / Damdan nice teġāfül ḳılasun
SE3330 Āb-ı şemşīr-ile ḳıldı çün pāk / **Genc-i** ʿışḳ-ıdı yirin eyledi ḫāk
SE3412 Ṣanasın mürde idi cān buldı / Nā-gehān **genc-i** ferāvān buldı
SE3518 Yaʿnī nüzhetgeh-i ejderhāda / Oldı bu **genc-i** hüner āmāde
HH16 **Genc-i** ḥikmetle nüh felek ṭoldı / Tīġ-ı Behrām aña ṭılısm oldı
HH1272 Ṭarḥ idüp tāze nahli ṣatrancī / Ṭolsun ol ḫāke meyvenüñ **genci**

Genc-i Bād-āver [1] Hüsrev-i Pervîz'in sekiz meşhur hazinesinden ikincisi. Ayrıca bkz. 'Bād-āver' md.

S540 Niʿamla gelen ṭolı keştīleri / Bize añdurur **genc-i Bād-āveri**

genc-i bī-renc [1] zahmetsiz ele geçen hazine

S1197 Mey ol nūr-ı raḫşendedür nārı yoḳ / Ḫum ol **genc-i bī-rencdür** mārı yoḳ

genc-i defīn [5] gömülü, gizlenmiş hazine

NE1176 Oldı hemān niteki rūz-ı şümār / Gencedeki **genc-i defīn-i** āşikār
SE409 Bulmaġa **genc-i defīnin** güherüñ / Altın üstine getürdüm o yirüñ
SE2692 Bu emānetlere cāndur gencūr / Ḥıfẓ için **genc-i defīn** oldı ḳubūr
SE2999 Var durur pür-güher-i dürr-i şemīn / Zīr-i dīvārda bir **genc-i defīn**
SE3093 Lāẓım olsa nite kim **genc-i defīn** / Ḳoduġı yirde bula ola emīn

genc-i esrār [1] sırlar hazinesi

SE51 İsm-i Aʿẓamı bilüp eyle tekrār / Açıla tā saña **genc-i esrār**

Genc-i Ḳārūn [2] Kârun'un hazinesi; servet çokluğunun ifadesi bağlamında kullanılır. Ayrıca bkz. 'Ḳārūn' md.

SE2054 Kesb-ile olsa muḳadder efzūn / Ḥār-kenler bula **Genc-i Ḳarūn**
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i bī-ser ü pā / **Genc-i Ḳārūnda** kemīne gedā

genc-i maʿnā [1] manâ hazinesi, şiir hazinesi

SE401 **Genc-i maʿnāya** ne lāzım tīşe / Yedi ḳat yirde bulur endīşe

genc-i nā-yāb [1] bulunmaz hazine

S1453 Muḥabbet ʿaceb **genc-i nā-yāb** imiş / Yedi ḳat felek aña serdāb imiş

genc-i nihān [9] gizli hazine

S223 Velī ṭurduġunca çü **genc-i nihān** / Ḫarāba varur gördi cümle cihān
S916 Saña munṭaẓırdur ḫarābātiyān / Ḫum-ı mey yeter oldı **genc-i nihān**
S1030 O maḫzen ki **genc-i nihāndur** baña / Ġam irdikçe kehfü'l-emāndur baña
NE927 Eyledi bu ḥikmeti Nuşirevān / Levḥ-i zere yazılu **genc-i nihān**
NE2130 **Genc-i nihānīye** uzatma elüñ / Olma ḥavāle ḫarīmine ilüñ
NE2741 Ẕelle-i dilānı görüp dā'imā / Eyleme ol **genc-i nihānı** recā
SE2865 Güm idüp **genc-i nihān** gibi yerin / Bend idüp ṭurur-iken yārelerin
HH1205 ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki çālāk / Oldı **genc-i nihān-ı** daḫme-i ḫāk
HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿışḳa **genc-i nihān** / Regleri şekl-i ʿāşıḳ-ı pīçān

genc-i penc [1] beş hazine, Nizâmî'nin hamsesi

NE745 Her biri luṭf ile olup bezle-senc / Didiler olmaḳ gerek ol **genc-i penc**

Gence [1] Azerbaycan'ın ikinci büyük şehri. Nizâmî-i Gencevî'nin doğduğu ve bugün mezarının bulunduğu şehir.

NE1176 Oldı hemān niteki rūz-ı şümār / **Gencedeki** genc-i defīn-i āşikār

Gencevī [1] Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair, Nizâmî-i Gencevî. Ayrıca bkz. 'Niẓāmī' md.

SE387 **Gencevī** itdi bu genci peydā / Her iki mışrāʿı şimşīr-nümā

gencīne [19] hazine

S539 Gelür bād ile ṭolı keştīleri / Ne keştī ki **gencīne-i** Ḳayseri
S925 Ne ḫum ḳālıb-ı ḳubbe-i āsumān / Ne ḫum dökme **gencīne-i** ḫusrevān
S1407 Dür-i dürc-i ṣandūḳa-i sīnedür / Göñül laʿl bu gerek bu **gencīnedür**
NE439 Zīver-i zer silsile-i Ḫusrevān / Gevher-i **gencīne-i** ʿOşmāniyān
NE685 Gülşen-i rāz oldı o genc-i mefāḳ / Maḫzen-i **gencīne** gibi feyż-nāk
NE1403 Gerçi dürli dürle **gencīneler** / Ṣāḥibi var her birisi beste-der
NE2936 Bir gül-i ter var mı ki ḫār olmaya / Ḳanı o **gencīne** ki mār olmaya
NE3092 Nīze degil her ṭaraf āyinedür / Tīġ-i ṭılısm-ı ser-i **gencīnedür**
SE371 Keserin ḫāme elin itse dırāz / Gerçi ʿālem ṭolı **gencīne-i** rāz
SE374 Ḥamdüli'llāh ṭolı **gencīne-i** dil / Güheri kimseden almalı degil
SE379 Bunı da başḳaca bir genc eyle / Bārī **gencīnelerin** penc eyle
SE1534 İtdi her muḫliş-i dīrīne-i ʿışḳ / Dil-i pür-derdini **gencīne-i** ʿışḳ
SE2421 Ġayb **gencīneleri** vāfirdür / İʿtiḳād eylemeyen kāfirdür
SE2684 Ḳalbüñi mehbiṭ-i envār eyle / Dili **gencīne-i** esrār eyle
SE2689 Oldı **gencīne-i** esrār-ı beden / Cān çıḳar çıḳmaz o hergīz dilden
SE2911 Dest-i endīşe olur gevher-i pāk / Ġayb **gencīnelerinden** bī-bāk
SE3273 Anı **gencīne** gibi biñ ejder / Ṣubḥa dek ḫalḳa olup bekleseler
HH1873 Cān görünmezse görinür sīne / Anuñ içindedür o **gencīne**
HH2497 Gerçi **gencīne** gibi pür-zer idi / Ejder-i ṭop ile pür-āẕer idi

gencīnedār [1] bir hazineyi bekleyen veya yöneten kişi, hazinedar

S997 Odur ʿaṣr-ı Cemden ḳalan yādigār / Ki olmuşdı Cemşīde **gencīnedār**

gencīne-güşā [2] hazine bulan, hazineyi meydana çıkaran

SE1768 İtmedi hīç bu sırrı ifşā / Olmadı kimseye **gencīne-güşā**
SE2915 Ḳıldı çün küncde **gencīne-güşā** / Ḥażret-i Şeyḫ Niẓāmīyi Ḫudā

gencūr [4] hazine bekçisi, gencînedâr

SE2438 Sehv-ile maṣrafa rencūr olmaḳ / İllerüñ mālına **gencūr** olmaḳ
SE2692 Bu emānetlere cāndur **gencūr** / Ḥıfẓ için genc-i defīn oldı ḳubūr
SE2685 Dil-i mü'min nola olsa bī-ʿayb / Oldı **gencūr-ı** nihān-ḫāne-i ġayb
SE2948 Ki aña şeyḫ gibi nādire-senc / Oldı **gencūr-ı** güher ḫāne-i genc

genç irisi [1] yaşına göre iri yapılı olan

NE2872 Tāze müzellef daḥı maḳbūldür / **Genc irisi** olsa da maḳbūldür

gendüm [1] buğday. Ayrıca bkz. 'meyl-i gendüm' md.

HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb Ādem / Meyl-i **gendümle** ekdi toḫm-ı elem

gerçek [8]

1. asıl, hakiki

SE1803 ʿAḳd-i ṣulḥı dimesin **gerçek** idi / Ġarażum kendümi bildürmek idi
SE2699 **Gerçek** erler bu yola māyildür / Ehl-i dil hep bu söze ḳāyildür
SE2808 **Gerçek** er olduġına merd-i hüner / Bu süḫan tīġ-veş arayı keser
SE3085 **Gerçek** erdür o cüvān-merd-i kerīm / Ki ide ṣıdḳ-ıla cānın teslīm
HH513 Kimi dir kim sefer mübārekdür / **Gerçek** erler kelāmı gerçekdür
HH526 Olalum ṣıdḳ ile meded-cūyān / **Gerçek** erdür Ḳızıl Deli Sulṭān

2. doğru, sahi

HH446 Hasb-i ḥāl olsa dāstān deyicek / Kime yalan ise baña **gerçek**
HH513 Kimi dir kim sefer mübārekdür / Gerçek erler kelāmı **gerçekdür**

gerd {gird} [1] yuvarlak, değirmi

NE2546 Yumrı idi **gerd** idi hem tort mort / Yaşmaġı biñ ḳadına virürdi zort

gerd [4] toz

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ **gerdi**
S50 Hevāya uyup nice bir hem-çü **gerd** / Bu deşt-i fenāda olam herze-gerd
S319 Hevāya çıḳup **gerd-i** ḫayl-i revān / Pür oldı ġubārıyla bu ḫāk-dān
NE2778 Arar idi muttaṣıl ol fitne-bāz / Ḫalḳa-i hengāme-i **gerd** ḥoḳḳabāz

gerd-dīh [1] toz veren; bulandıran

S320 Olup **gerd-dih-i** saḳf-ı meydān-ı kīn / Meger oldı ferḳānī-i ʿanberīn

gerd eylemek [1] toza toprağa bulamak

HH1999 **Eyledi gerd** ʿālemi tīre / Şuʿle-i tīġ gözleri ḫıyre

gerd-i elem [1] elem tozu

HH369 Yıḳılup ger ḫarāb ola ʿālem / Ḳonmaya dāmenine **gerd-i elem**

gerd-i keder [1] gam, kederlilik tozu, kederlilik eseri

SE3242 Sineñi **gerd-i kederden** ṣāf it / Elüñi gögsüñe ḳo inṣāf it

gerd-i rāh [2] yol tozu

S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o şāh / Güneş şafḥasın ḳapladı **gerd-i rāh**
S356 Muḳābil olunca Şeh-i dīn-penāh / Ḳoyuldı olup pey-rev-i **gerd-i rāh**

gerdān [4] dönen, devreden, dönücü

S140 Olup her iki ayaġı ḫālgāh / Aña gūy ü **gerdān** idi mihr ü māh
S548 Kef iẓhār idüp ṭurma **gerdāndur** / O sūde nemek bu nemek-dāndur
SE853 Gird-i ḫānuñ olasız **gerdānı** / Lūt u pūta urasız dendānı
HH824 Kelle **gerdān** ü ser-girān idi hep / Pāy-kūbān ü kef-zenān idi hep

gerden(e) [20] boyun, gerdan

S903 Nihān eyleyüp dāmen içre kemend / Ṣalar **gerden** ü sāʿid-i şāḫa bend
S986 Ṣurāḫī vü sāġar olur cilve-ger / Ṭolı **gerden** ü gūş ü laʿl ü güher
S1452 Virüp çeşme-i mihrden āb aña / Olur çarḫı **gerdende** dolāb aña
NE31 Meddini seyr eyle ser-i mīmde / **Gerdeni** besmeleñe teslīmde
NE1893 Böyle diyüp ol kerem issi cevān / **Gerden-i** teslīmi uzatdı hemān
NE2748 Ḳalıp şābūnı olur gūyiyā / **Gerden-i** ʿavc üzre delikli ḳaya
NE3047 Olmuş idi **gerdeni** zerrāḳe-vār / Meyle alurdı nefes ol bāde-ḫār
NE436 Tāc-ı rubā-yı ser-i gerden-keşān / Bāc-nihi-i **gerden-i** Dārā vü şān
SE461 ʿAynınuñ dā'ire-i bī-dādı / ʿĀşıḳuñ **gerdene-i** fūlādı
SE463 Dil-i dil-ber aña peyvend oldı / **Gerden-i** cān u dile bend oldı
SE856 Geçinüp fārīġ ü āzāde yine / Ṣalasız bārī ilüñ **gerdenine**
SE1510 Getürüp luṭf u ḥıyel birle hemān / Uralar **gerdenine** bend-i-girān
SE2472 **Gerdeni** şekl-i kemān-ı Rüstem / İki ḳat zihle ḳurılmış muḥkem
SE2710 İy ḫoş ol merd kim itse peymān / **Gerden-i** himmetine olaʿ inān
SE3074 Ḫāme-veş **gerdenüñe** alınca / Saʿy ḳıl iki dişüñ ḳalınca
HH68 Zīr-i **gerden** ki ala mā'ildür / Tīġ-i ʿışḳuñla nīm-bismildür
HH988 Ḳıldı çoḳ ser-firāzı efgende / Tācıdur ol ḥabāb **gerdende**
HH1102 Gördiler **gerdenin** o bende muḥal / Oldı zülf-i müselseline bedel
HH1692 ʿĀḳıbet **gerdenüñ** bu sü'i ʿamel / Būse-i tīġ-i tīze itdi maḥel
HH2011 Ṭutuşup **gerdene** o ḥabl-i metīn / Cān çekişmede idi merd-i güzīn

gerden-firaz [2] boynu yukarıda ‖ kendini beğenmiş

NE866 Nāz götürmez olup ehl-i niyāz / Ḳıldı ḫaḳīr olanı **gerden-firāz**
NE2178 Ḫalḳ-ı ḫarāmī gibi **gerden-firāz** / Ṭolusın içre nice sermest-i nāz

gerden-keş [1] dik başlı, asi

NE436 Tāc-ı rubā-yı ser-i **gerden-keşān** / Bāc-nihi-i gerden-i Dārā vü şān

gerdiş [7] dönme, dönüş, devrediş

NE577 Menḳabet-i **gerdişi** aṣl eyledi / Çarḫ elemin başḳaca faṣl eyledi
NE234 **Gerdiş-i** pür-kār-ı nübüvvet medār / Başladuġı noḳṭada itdi ḳarār
NE578 Kimseye hiç **gerdiş-i** pür-ṣer ü ṣūr / İstedügi gibi virür mi ḫużūr
NE641 **Gerdiş-i** gerdūndan alup intiḳām / Eyleye kim tūs-ı iḳbāli rām
HH123 Oldı mānend-i noḳṭa-ı per-gār / **Gerdiş-i** ḥalḳa-ı dü-kevne medār
HH984 Bunı fikr eyliyorken ol ġaddār / Gör ne luʿb itdi **gerdiş-i** ḫūn-ḫᵛār
HH1811 Didi derd ile eyleyüp feryād / Dād ey **gerdiş-i** cefā-muʿtād

gerdiş-i devr [1] zamanın değişimi

SE232 **Gerdiş-i devr** ile irdi dem-i şām / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i tamām

gerdiş-i devvār [1] feleğin dönüşü

SE3084 Gözleyüp encüm-i bīdār gibi / Dönmeye **gerdiş-i devvār** gibi

gerdiş-i eyyām [2] zamanın dönüşü, günlerin geçmesi

NE575 Nāle ḳılup **gerdiş-i eyyāmdan** / Didüm aña çekdigüm ālāmdan
HH2318 ʿĀḳıbet itdi **gerdiş-i eyyām** / Defʿ-i meclis tedārükine ḳıyām

gerdiş itmek [1] dönmek

SR8/1 Gülşende olan āb-ı hevā ʿışḳ iledür / Hep **gerdiş iden** ṣayf ü şitā ʿışḳ iledür

gerdūn [36]

1. felek ‖ talih, baht

S157 Şeşüm-i çarḫda Seyyidü'l-Mürselīn / İdüp saʿd-i **gerdūne** luṭfın muʿīn
S289 Ṭuna cisrine irdi devletle rāh / O pil ṭāḳ-ı **gerdūn** idi Şāh māh
S523 Getür sāḳi yāḳūt-ı seyyāleyi / Zebān-bend-i **gerdūn-ı** muḫtāleyi
S1333 Çemen-zāra **gerdūn** içürdi şereng / Ruḫı zerd anuñçün dili sebze-reng
NE118 İtmese sükkān-ı hilālı be-dest / Eyler idi fülkini **gerdūn** şikest
NE641 Gerdiş-i **gerdūndan** alup intiḳām / Eyleye kim tūs-ı iḳbāli rām
SE889 Vire **gerdūna** tecerrüdle ṭalāḳ / Ola sulṭān-ı serīr-i ıṭlāḳ
HH310 Ne Niẓāmī ki ḫamsesin **gerdūn** / Heft-Seyyareden bilürdi füzūn
HH1013 Kimse **gerdūndan** almadı kāmı / Gūre iletmedi mi Behrāmı
HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye mihr-i **gerdūn** taḫt
HH1554 Ṭāḳ-ı **gerdūn** rivāḳa ol muḫtāl / Gūş urup rūz u şeb hilāl-miṣāl
HH1912 Ḳıldı **gerdūn** cefā yüzin iẓhār / Derd-mende göründi terk-i diyār
HH2353 Çünki **gerdūn** anı fidā itdi / Rūzigāruñ yavuzlıġı gitdi
HH2463 Gördiler cevr-i devr-i **gerdūndan** / Oldılar saḫt baḫt-ı vāruñdan

2. felek ‖ dünya ‖ âlem

S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı ferruḫ-ẕılāl / Şu üzre ṭurur ṭāḳ-ı **gerdūn-miṣāl**
S1299 Seḥerden ḳızup tābe-i āsumān / Şıdı beyża-i māhi **gerdūn** hemān
NE595 Ebr-i bahār u mehe **gerdūn-ṣıfat** / Ḳüpi yur üstine çıḳar ʿāḳıbet
SE1144 Eyleyüp şīşe-i **gerdūnı** tebāh / Menzil-i tīre varur nāvek-i āh
SE1317 Vire bu ṭārem-i **gerdūnda** zevāl / Boynı altında ḳala tāk-miṣāl
SE1747 Oldı iḳbāl-i Melikşāh füzūn / Ṭoldı nāmıyla revāḳ-ı **gerdūn**
SE2509 Ṣubḥ kim tīġ-keşān-ı **gerdūn** / Eyledi raḫş-ı şebi ġarḳa-i ḫūn
HH18 Ṭās-ı **gerdūnı** heft-cūş itdüñ / Kūs-ı eflāki pür-ḫurūş itdüñ
HH151 Çün Burāḳ üzre ol meh-i berrāḳ / Mihr-i **gerdūn-veş** oldı ḫüsn ile ṭāḳ
HH380 İki günlük müsāfire **gerdūn** / Oldı bir ḳāʿe-i zümürrüd-gūn
HH729 Seni ġarḳ ideyin mi Ceyhūna / Atayın mı ya ṭāḳ-ı **gerdūna**
HH1425 Düm-i pīçān-ı kehrübā-gūne / Ḳulb ṭaḳmışdı şīr-i **gerdūna**
HH1805 Reng-i şengerf ile meger **gerdūn** / Oldı Behrāma günbed-i gülgūn

3. dönücü, dönen

S488 Düşüp delvi cāh-ı zemīne meger / Bu dolāb-ı **gerdūne** ḫālī döner
NE87 Künbed-i **gerdūna** ṣal āvāzeñi / Diñleyelüm biz daḫı āġāzeñi
NE645 Dehre yine ġulġule-i tāze ṣal / Günbed-i **gerdūna** bir āvāze ṣal
NE1297 Ḳule-i **gerdūn** disem aña eḫaḳ / Oldı ʿadüv ḳahrı içün pür-berḳ
HH556 Şeb ki mānend-i günbed-i Behrām / Oldı **gerdūn** rivāḳ-ı ġāliyā-fām
HH1144 İtdiler nāle çarḫ-ı **gerdūndan** / Ṭāli-i naḫs ü baḫt-ı vārūndan
HH2498 Kūh-ı Ḳāf idi fülk-i **gerdūn-sā** / Gülegi āşiyāne-i ʿanḳā

4. gökyüzü, sema

SE2320 Oldı çün şīt u ṣadā-yı Meʿmūn / Ġulġul-endāz-ı verā-yı **gerdūn**
HE104 Zemīn der-ḫᵛāb idi **gerdūn** murāḳıb / Baḳardı yollara her necm-i ṣāḳıb

gerdūn-ı dūn [2] alçak felek

S859 Eger neşvesin bulsa **gerdūn-ı dūn** / İde ṣevr-i gerdūnesin ser-nigūn
S1517 Ḫuṣūṣā olup cām-ı ʿişret nigūn / Baña gün mi gösterdi **gerdūn-ı dūn**

gerdūn-karīn [1] yüksek, feleğe yakın

NE772 Ḳarşusı bir ḳalʿa-i **gerdūn-ḳarīn** / Yergöki nāmındaki ḥışn-ı ḥaṣīn

gerdūn-penāh [1] feleğin sığınağı

HH192 Şāh-ı Ḥāḳān-sipāh-ı Cem-sālār / Māh-ı **gerdūn-penāh-ı** mihr-āṣār

gerdūn-res [1] feleğe yetişen, yüksek, yüce

SE2902 Bu kerāmet şuʿarāya besdür / Pāye-i himmeti **gerdūn-resdür**

gerdūn-seyr [1] feleği dolaşma

HH2786 Çün temām oldı eyle **gerdūn-seyr** / Rabb-i temmim umurenā bi'l-ḫayr

gerdūne [10] araba

S859 Eger neşvesin bulsa gerdūn-ı dūn / İde ṣevr-i **gerdūnesin** ser-nigūn

NE1418 Bulsa eger terbiyesinden zimām / Tevsen-i **gerdūne-i** çarḫ ola rām

NE2487 İstese māhı getürür bī-gümān / Ḳapuya **gerdūnesi** ile hemān

SE98 İre **gerdūne-i** gerdūne şikest / Ḳıla her çarḫı zemīn içre nişest

SE229 Şeb-i tār olmagıla māh yine / Aşdı fanūsını **gerdūnesine**

SE3315 Bindi **gerdūneye** ol ser-gerdān / Gitdi bir ḳālıb içinde iki cān

gerek [92]

1. mutlaka, herhalde mutlaka. Aşağıdaki tanıklarda kelime güçlü ihtimal bildirir.

NE1889 Ṣanma ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa **gerek** er ölür adı ḳalur

NE2242 Didi hemān bāri bir eş alayın / Nolsa **gerek** baġruma pek başayın

NE2932 Ḳabrüñe girdükde seni dirgürüp / Cismüñe başılsa **gerek** ḳızdırup

SE592 Giceler ḫāba teveccüh idicek / Ḥaḳḳa ṭāʿatlerimüz ḳalsa **gerek**

SE1514 Anı rām eyledi çün dām-ı ḥıyel / Ḳahr-ıla olsa **gerek** ḍarb-ı meṣel

SE1779 Olasız çünki muḳābil şāha / Kāruñuz ḳalsa **gerek** Allāha

HH778 Söyleyince aġız egilse **gerek** / Baḳıcaḳ çeşmi kör ḳalsa gerek

HH778 Söyleyince aġız egilse gerek / Baḳıcaḳ çeşmi kör ḳalsa **gerek**

2. lâzım, bir şeyin yapılabilmesinin veya olabilmesinin bağlı olduğu şey

S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya emek / Muḳaddem maḥallin tedārik **gerek**

S628 Kirās ile āb u hevā müşterek / Hemān ikisi bir ṭutulmaḳ **gerek**

S765 Yine bāde-i nābı sürmek **gerek** / Bu derdüñ ʿilācını görmek gerek

S765 Yine bāde-i nābı sürmek gerek / Bu derdüñ ʿilācını görmek **gerek**

S767 **Gerekdür** ki leb-teşne-i nātüvān / O yāḳūt-ı nābı ide dür dehān

S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet **gerek** devr-i meyde müdām

S869 Hemīşe olup duḫter-i rezle yār / Ḫum-ı sīne olmaḳ **gerek** māyedār

S907 Ṣarābuñ ki vaṣfı olına raḳam / Alınmaḳ **gerek** tāk-ı zerden ḳalem

S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ **gerek** tāze ter

S961 Ḳatı ince olmaḳ **gerekdür** ṣarāb / Ki ġāyetde nāzükdür ol laʿl-i nāb

S989 Bilinmek **gerek** ḥürmet-i mey-fürūş / Olur luṭfı āsāyiş-i ʿaḳl u hūş

S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr **gerek** / Mürīd-i fenā pīr-i perver gerek

S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr gerek / Mürīd-i fenā pīr-i perver **gerek**

S1010 Riʿāyet idüp ḥaḳḳ-ı nān u nemek / O pīrüñ rıżāsın gözetmek **gerek**

S1205 Bu bezme raḥīḳüñ ʿaḳīḳi **gerek** / Ne afyon gerek ne raḥīḳī gerek

S1205 Bu bezme raḥīḳüñ ʿaḳīḳi gerek / Ne afyon **gerek** ne raḥīḳī **gerek**

S1205 Bu bezme raḥīḳüñ ʿaḳīḳi gerek / Ne afyon gerek ne raḥīḳī **gerek**

S1373 Bulup ḫum dibin dürd-i rāḥī gibi / Pür-āteş **gerekdür** ṣurāḥī gibi

S1407 Dür-i dürc-i ṣandūḳa-i sīnedür / Göñül laʿl bu **gerek** bu gencīnedür

NE554 Derd-i dile çünki teselli **gerek** / ʿAzm idelüm gel beri deryāya dek

NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i gülgūn **gerek** / Ṣubḥ-ı ṣafādur ṭarab-efzūn gerek

NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i gülgūn gerek / Ṣubḥ-ı ṣafādur ṭarab-efzūn **gerek**

NE687 Her kişi müstaʿcil-i menzil **gerek** / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ-ı menāzil gerek

NE687 Her kişi müstaʿcil-i menzil gerek / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ-ı menāzil **gerek**

NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile mey ṣun dem-be-dem / Baña ne dīnār **gerek** ne direm

NE745 Her biri luṭf ile olup bezle-senc / Didiler olmaḳ **gerek** ol genc-i penc

NE907 Gerçi ḥükūmetde siyāset **gerek** / Līk güẕārişde ʿadālet gerek

NE907 Gerçi ḥükūmetde siyāset gerek / Līk güẕārişde ʿadālet **gerek**

NE909 Ḳahr ile bend olmaġ içün mücrimīn / Elde **gerek** elde o ḥabl-i metīn

NE921 Hem-demi hem ʿāḳıl u dānā **gerek** / Pend-i ḥakīmānesin aṣġā gerek

NE921 Hem-demi hem ʿāḳıl u dānā gerek / Pend-i ḥakīmānesin aṣġā **gerek**

NE928 Devlet-i sulṭān-ı felek bārgāh / Olmaġa pāyende **gerekdür** sipāh

NE930 Māla daḥı çünki raʿiyyet **gerek** / Ḥāl-i reʿāyāya riʿāyet gerek

NE930 Māla daḥı çünki raʿiyyet gerek / Ḥāl-i reʿāyāya riʿāyet **gerek**

NE932 Ḥākim olan ʿākil ü dānā **gerek** / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile tüvānā gerek

NE932 Ḥākim olan ʿākil ü dānā gerek / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile tüvānā **gerek**

NE936 Reʾy **gerek** ʿasker-i manṣūr ile / Hiç ṭılısm açıla mı zūr ile

NE1126 Bulmaġa ol dāʾireye dest-i res / Ya nefes-i pīr **gerek** ya nefes
NE1501 Fehm olamaz rütbe-i ʿilm-i ricāl / Ḥāl **gerek** vaṣf idemez anı ḳāl
NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez ehl-i hedā / Müddeʿī-i keşf **gerek** müddeʿā
NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü meʾvā **gerek** / Ḥācibe elbette müdārā gerek
NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü meʾvā gerek / Ḥācibe elbette müdārā **gerek**
NE2152 Olmaġa bu ʿārıża serden tırāş / Şimdi **gerek** ḫaylice devletli baş
NE2163 Mehlikedür aña dil-āver **gerek** / ʿAvreti zabṭ eylemege er gerek
NE2163 Mehlikedür aña dil-āver gerek / ʿAvreti zabṭ eylemege er **gerek**
NE2290 Ḳavl-i ḳavī üzre o ṭurfe göcek / Bāri hiç olmazsa ne deñlü **gerek**
NE2291 Ḥükm-i kitāb üzre keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü **gerek** ey pür-hüner
NE2295 Didi olınca zeker-i bü'l-ʿaceb / İşte bu deñlü **gerek** ey zenceleb
NE2306 Sözde **gerekdür** suḫan-ı āşinā / Gün gibi maʿnası ola rūşenā
NE2339 Cāhil olan sözde **gerekdür** ḫamūş / Ḫayr ide mi müflis-i gevher-fürūş
NE2368 Münkir olup ṣāḥib-i ḫar itdi şek / Ḳadı didi daʿvīye maʿnī **gerek**
NE2424 Saña ki müfsid didi ḥüsn-i melek / Töhmeti defʿ itmege himmet **gerek**
SE370 Urıcaḳ beyt-i ṣafā-baḫşa binā / Kişinüñ mülki **gerekdür** maʿnā
SE1096 Luṭf-ı Ḥaḳḳa ne liyāḳat ne ṭaleb / Ne bahāne **gerek** aña ne sebeb
SE1205 Ḥākim olan buña āgāh **gerek** / Dili uzun eli kūtāh gerek
SE1205 Ḥākim olan buña āgāh gerek / Dili uzun eli kūtāh **gerek**
SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı pür-tāb / Ḥükmini virse **gerek** faṣl-ı şebāb
SE1724 Kime kim yār ola ʿaḳl u tedbīr / Aña ne nīze **gerek** ne şemşīr
SE1780 Bu kühen-muḫliş o ḥāli göricek / Raḥm ü şefḳat yüregim delse **gerek**
SE1883 Birbirinden mütefāvit göricek / Daḫı aʿlāsını fikr itse **gerek**
SE2024 Görmedi mişlüñi bir daḫı felek / Yigit olınca senüñ gibi **gerek**
SE2261 Lā-cerem aña müdārāt **gerek** / Terk-i ġavġā vü muʿādāt gerek
SE2261 Lā-cerem aña müdārāt gerek / Terk-i ġavġā vü muʿādāt **gerek**
SE2271 Saña taḳlīd-ile dir ḫalḳ-ı cihān / Erdeşīrāne **gerek** tāb ü tüvān
SE2289 Böyle işbāt-i vücūb eyleyicek / Merd imiş aña müdārāt **gerek**
SE2637 Maşlaḥat ṣaḥibi āgāh **gerek** / Kişinüñ her işi li'llāh gerek
SE2637 Maşlaḥat ṣaḥibi āgāh gerek / Kişinüñ her işi li'llāh **gerek**
SE2702 Līk bu nüktede maʿlūm **gerek** / Ṣafḥa-i ḫāṭıra mersūm gerek
SE2702 Līk bu nüktede maʿlūm gerek / Ṣafḥa-i ḫāṭıra mersūm **gerek**
SE3014 Oldı sermāyesi feyż-i ezelī / Ḳābiliyyet **gerek** olmaġa velī
HH392 Söz senüñdür suḫan o gūne **gerek** / Bize ammā ki bir nümūne gerek
HH392 Söz senüñdür suḫan o gūne gerek / Bize ammā ki bir nümūne **gerek**
HH794 Gūş olunmaḳ **gerek** bu fermānum / Çıḳamam ben ḳızumdan oġlanum
HH863 Aña tedbīr-i ʿāşıḳāne **gerek** / Yā füsūn diye ḫod fesāne gerek
HH863 Aña tedbīr-i ʿāşıḳāne gerek / Yā füsūn diye ḫod fesāne **gerek**
HH1017 Olan oldı bu kāra çāre **gerek** / Çāre çün āḫrīn-i kāre gerek
HH1017 Olan oldı bu kāra çāre gerek / Çāre çün āḫrīn-i kāre **gerek**
HH1241 Şāh vāḳıf **gerekdür** aḥvāle / Vükelāya ḳalursa vāy ḥāle
HH1267 Didi maḳṣūd ise bu resme maḥal / Size bir bāġ-bān **gerek** evvel
HH1268 Yeñiden eylemek **gerek** tertīb / Vażʿı maṭbūʿ u ṭarḥı ola ġarīb
HH1609 Şāh-zāde iderdi yine dilek / Beglerüñ luṭfına bahāne **gerek**
HH1676 Merd-i ġammāza ḫod bahāne **gerek** / Şeh suʾāl idicek aña ne gerek
HH1676 Merd-i ġammāza ḫod bahāne gerek / Şeh suʾāl idicek aña ne **gerek**
HH2220 Bu fürū-māye şaḫṣ-ı güstāḫı / Şöyle itmek **gerek** ki bir dāḫı

gerek… gerek… **[4]** eğer… eğer…; ister… ister…

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında pest / **Gerek** hūy-ı zāhid **gerek** hāy-i mest
S200 Maḥal aña her vech ile lā-cerem / **Gerek** ṣandalīdür **gerek** taḫt-ı Cem
S453 Muḳarrer ki ṭabʿa virüp infiʿāl / **Gerek** gūş-ı müjde **gerek** gūş-māl
S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden zebūn / **Gerek** ḫūt-ı Yūnus **gerek** İbn-i Nūn

gerekmek **[7]** icap etmek; lazım olmak

S509 **Gerekmez** baña cām-ı gītī-nümā / Göñül naḳş-ı keşretden itdi abā
S1188 Ṭabībüñ **gerekmez** baña şerbeti / Getür kāseyi şun birer şerbeti
NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz **gerekir** Ḥażrete yalvaracaḳ
SE1487 Kim **gerekse** ider ehline ʿaṭā / Hüner oldur ki ola cürme cezā
SE2430 Ġark-iken mevhibe-i bārīye / Ḳāniʿ olmaḳ **gereke** yārīye
SE2618 Bu ḳadar luṭfa ḳanāʿat **gereke** / Ḳatı inşāf-ı mürüvvet gereke
SE2618 Bu ḳadar luṭfa ḳanāʿat gereke / Ḳatı inşāf-ı mürüvvet **gereke**

gergedan, gergeden **[4]** ağır, kuvvetli, üç parmaklı, burnunda bir veya iki boynuzu olan toynaklı, kalın derili saldırgan hayvan

S503 Ṣoḳar şāḫ-ı misvāki başa yine / Ṣalar **gergedan** gibi gördügüne
NE448 Ṣunmadı hiç ḫān-ı ḥarāma eli / **Gergedān** oldı başı hevā güli

NE2150 Şāḫlanur şāḥib-i fettāneden / Āhu iken yaʿni olur **gergedān**
NE2598 Var idi bir kebş-i ḳaviyü'l-beden / Ḳoç degil kūh-şıfat-ı **gergedan**

gergedenī [1] gergedanlara mensup, gergedan gibi
HH1671 Ḫātıra geldi şāh-ı **gergedenī** / İtdi bī-iḫtiyār ḫande-zenī

germ {kerem} [11] bkz. 'kerem' md.
NE2890 Ḥāşılı mānende-i ceyb-i derem / Çaḳşırı ceybinden umar idi **germ**

germ [10] sıcak
S176 Maḳāmına geldükde ol āfitāb / Ne sırdur bu kim **germ** idi cāme-ḫʷāb
S1165 O şemʿ-i dil-fürūz olup kelle **germ** / Dili seng-i ḫārā iken ola nerm
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i **germ** ü ter / Vir efsürde cisme yine tāb u fer
NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı üsti nerm / Serper anuñ ile içine āb-ı **germ**
NE2980 **Germ** bulıcaḳ nite ki mihr-i felek / Sāgar döndürdiler aḫşāma dek
NE662 Bütler olup şemʿ-şıfat gele **germ** / Diller olur şaʿşaʿa-i meyle nerm
SE1184 Ḥāşılı ġurre olup devletine / **Germ** idi ṭanṭana-i şevketine
HH983 Ḫalefi olmamaḳla ḫünkāruñ / **Germ** idi mülke ḥırsı sālāruñ
HH1354 Ḫāne-i **germ** ü cāme-i peşmīn / Loḳma-ı çerb-i ṭuʿme-i şīrīn
HH2600 Kelle **germ** olup iki dil-berler / Çekdiler ʿāşıḳāne sāġarlar

germ eylemek/itmek [7]
1. ısıtmak
S1285 Yine bezmi **germ it** mey-i nāb ile / Bu faşluñ da ḥükmin vir ol tāb ile
SE3358 **Germ ider** istese mānend-i temūz / Düşürür araya ki berd-i ʿacūz
HH607 **Germ idüb** tāb-ı ʿışḳ bāzārı / Oldı biñ cān ile ḫārīdārı
HH2284 Sūz-ı sīne ki çarḫı **germ eyler** / Dil-i pūlād-ı yārı nerm eyler
HH2584 Meclisi tāb-ı bāde **germ itdi** / Dil-i pūlād-ı yārı nerm itdi
2. kızıştırmak
NE1983 Vaʿẓ u naṣīḥatle ḳılup ḫalḳı nerm / Ḥāşılı hengāmeyi **itmişdi germ**
NE2552 Āh-ı ciger-sūzını **germ eyledi** / Şemʿ-sıfat göñlüni nerm eyledi

germ ü serd [2] sıcak ve soğuk ‖ iyilik ve kötülük
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde mīr ü vezīr / Şāh ise **germ ü serdden** dil-gīr
HH2559 Yel gibi çoḳ yelüp yepürmiş idi / **Germ ü serd-i** cihanı görmiş idi

germ olmaḳ [8] ısınmak, hararetlenmek ‖ canlanmak
S617 Ki baʿde'ẕ-ẓuhr **germ olup** āfitāb / İder murġ u māhīyi anda kebāb
NE2280 **Germ olup** iki yañadan ḳāl u ḳīl / Her biri daʿvāsına söyler delīl
NE2853 Medḥ iderek **germ olıcaḳ** iştihā / Kendüsin eyler siper ol bī-nevā
SE1654 Ḳanı evvelki sükūn-ile vaḳar / **Germ olup** şaçdı müşaʿbiẓ gibi nār
HH1479 **Germ olup** germī-i münādemete / Şemʿ-veş başladı mülāyemete
HH1599 **Germ olup** ara yirde nāz ü niyāz / Başladı vāḳıf olmaġa ġammāz
HH1979 Ṣatmasuñ bize **germ olup** iclāl / ʿAskerüm içre olamaz dellāl
HH2199 Kurdı yayın o türk-i tīr-efgen / **Germ olup** āḫir atdı ṭuncından

germā [1] hararet, susuzluk
SE2397 Ḫāce kim teşne-leb-i raḥāt idi / Tāb-ı **germā** ile bī-ṭāḳat idi

germ-ābe [1] sıcak su hamamı, ılıca
HH295 Hep bahār u şitāda yārānum / Yār-i **germ-ābe** vü gülistānum

germ-ā-germ [1] aşırı derecede ısınmış, çok şevkli ‖ sıcağı sıcağına, hemen
HH2574 Āteşin meyle bezm **germ-ā-germ** / Şemʿ-veş oldı seng-diller nerm

germ-ḫīz [1] çabuk, seri
S457 Bulunmadı çün kim mecāl-i gürīz / Hemān **oldum** ol ḫidmete **germ-ḫīz**

germī [4]
1. sıcaklık
S1305 Eşer itse püştine **germī-i** ḫāk / Olurdı çehende semek-tā-semek
NE2888 **Germī-i** gīr āñsalar ol ehl-i derd / Eyler idi derd ile bir āh-ı serd
SE2557 **Germī-i** vaḳt-i cüvānī ber-ser / Ḥālet-i cām-ı muḥabbet ser-ber
2. sıcaklık; gayret
HH1479 Germ olup **germī-i** münādemete / Şemʿ-veş başladı mülāyemete

germ-iḫtilaṭ [1] karışıp kaynaşma, katışma
NE1598 Şayḳa olup mevc ile **germ-iḫtilāṭ** / Baḥr aña göstermişdi inbisāṭ

germ-iştihā [2]
1. şehvetli, arzulu
NE2551 Olup o merdek aña **germ-iştihā** / Ḥüt ḫüt ider idi çeñesi dāʾimā

2. aşırı istek, açlık

NE2832 Gāh gelüp miʿdeye **germ-iştihā** / Saña ider māl-ı ḥarāmı ġıdā

germiyyet [8]

1. sıcaklık, hararet ‖ duyguda aşırılık

SR7/1 **Germiyyet-i** meyle beni şanmañ ḫandān / Bir ben bilürin çekdügim ālāmı hemān

S466 Seḥer ḳaldurup sāġar-ı ʿişretin / Bize ʿarż ider yaʿni **germiyyetin**

NE1728 Surḫ ile pür-ḫamdan alup leẕẕeti / Ḫalḳa ṣatar māl ile **germiyyeti**

NE2909 Tāblanup āteş-i **germiyyeti** / Aḫker-i sūzana döner āleti

SE1122 Hem ṣata şevket-ile **germiyyet** / Hem ide ʿarż-ı ḥulūş u ḫidmet

HH2569 Meclise geldi çünki **germiyyet** / Pīr-i dihḳānı itdiler daʿvet

2. arzu; ateşli çalışma, gayret

NE1897 Sen daḫı inṣāf ḳıl ol himmete / Ḫāṣılı iḥsān it o **germiyete**

3. süratle

NE2991 İtmege pinhān anı ol kīne-ḫāh / Eyledi **germiyet** ile ʿazm-i rāh

germek [1] bir şeyi olanca genişliği ile açmak, düzgün durumda tutmak

SE2215 Öñine ṣafḥalarını **germiş** / Yazmış üstād ḳabāle virmiş

gerpās {kirpās} [1] ham pamuk ve keten bezi

SE618 Kise mūyīn ola yāḫūd **gerpās** / Zer olınca żarar itmez kirüpās

gerü [1] geri. Ayrıca bkz. 'şimden gerü' md.

HH2233 Derdüñe āḫirü'd-devā idi ol / Umma şimden **gerü** o māha vuṣūl

gerü dönmek [1] (söz için) geri alınmak

SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola eri / Çāre var mı ki süḫan **döne gerü**

gerü virmek [1] iade etmek, ödemek

NE2892 Tāze iken alduġı sīm ü zeri / **Virmiş** idi ribḥi ile hep **gerü**

geşt [2] gezip dolaşma, seyir

NE883 Cāhına nisbetle degil berḳgāh / **Geşt-i** felek ḫırmen-i ḫūrşīd ü māh

HH1906 Deli göñli gibi ol āvāre / Başladı **geşt-i** deşt ü kuhsāra

geşt itmek [2] dolaşmak, gezmek

HH696 **Geşt idüp** her yaña ol iki refīḳ / Mezbele ḫırmeni mezār-ı ʿatīḳ

HH881 **Geşt iderken** ḫavālī-i şehri / Oldı bir ḫoş ḫavāli-i dehri

geşt ü güẕār [2] gezip tozma, dolaşma

S254 Şehen-şāh idüp ʿazm-i **geşt ü güẕār** / O şāhbāza düşdi hevā-yı şikār

NE571 **Geşt ü güzār** eyledüm āfāḳı çoḳ / Bildüm anı ḫāṣılı hem-ḫāl yoḳ

SE1703 Bir gün ol ẓālim-i tünd ü bed-kār / Pās-bānlarla idüp **geşt ü güẕār**

getürmek [61]

1. gelmesini sağlamak, getirmek, ulaştırmak

SR3/1 Sāḳi **getür** ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim cāmdur ārāyiş-i ḳaṣr-ı fānī

SR6/1 Sāḳī **getür** ol māye-i ʿıyş u demden / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı Cemden

SR9/1 Sāḳī **getür** ol ḳuvvet-i ābdānı meded / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i nālānı meded

S312 Muġannī **getür** nāy-i cān-sūzuñı / O ḳındīl-i tīr-i ciger-dūzuñı

S390 Muġannī **getür** nāyı şehnāz ḳıl / Bize ceng-i ḥarbī münāsib degil

S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş ṣitāb / Ḥiṣārī-i derde **getür** āb u tāb

S523 **Getür** sāḳi yāḳūt-ı seyyāleyi / Zebān-bend-i gerdūn-ı muḫtāleyi

S754 **Getür** sāḳiyā sāġar-ı ʿişreti / Hebā itme ġafletle bir sāʿati

S773 **Getür** şīşe-i cāmı raḫşende ḳıl / Çerāġ-ı ümīdüm dıraḫşende ḳıl

S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / **Getür** çeşme çaḳ kūy-ı sürḫ-ābdan

S796 **Getür** bādeyi cāmı medhūş ḳıl / Baña şükri sermāye-i hūş ḳıl

S801 **Getür** sāḳiyā rūzedār-ı sebū / Ki būy-ı riyādan ola şüst ü şū

S816 Murād üzre devr itdi çarḫ-ı felek / İçilür **getür** bāri üç günlicek

S819 **Getür** bezm-i rindāna mey sāḳiyā / Sürülsün ḥarīfāna mey sāḳiyā

S825 **Getür** sāḳiyā gülşen-i bezme āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ vire tāb

S932 **Getür** sāḳiyā bezme bir ṭolı cām / Yine çarḫa girsün o bedr-i tamām

S1048 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / Maḥallidür anı **getür** ṣun baña

S1050 Muġannī **getür** nāvdān-ı neyi / Terāzūdan aşurdı sāḳī meyi

S1063 **Getür** muṭribā nāyı it çārgāh / Ki endāzesiz ġamla ḫālim tebāh

S1113 **Getür** şeb-çerāġ-ı mey-i rūşeni / Bu şeb yine seyr idelüm gülşeni

S1162 **Getür** sāḳiyā bir mey-i ḫoş-güvār / Yine idelüm defʿ-i ḫˇāb u ḫumār

S1188 Ṭabībüñ gerekmez baña şerbeti / **Getür** kāseyi şun birer şerbeti

S1501 Degil naẕm-ı taʿvīzedür bu sürūd / Velī söyleseñ söz **getürmez** ḥasūd

NE173 Kir **getüre** yüzüne ʿuḳbā gide / Ṣuratına beñzeye dünyāsı da

NE870 Ḫabl-i metin şīme-i peyġamberi / Çekdi **getürdi** yola sıġmazları
NE2487 İstese māhı **getürür** bī-gümān / Ḳapuya gerdūnesi ile hemān
NE2495 Yine kūpe nite ki zāl-ı kühen / Duḫter-i rāyi **getürür** Hindden
NE2661 Gāhi degiş ṭoḳuş iden dil-bere / Ṭoḳışur idi **getürüp** bir yere
NE2731 Genc-i ḫayāle **getürüp** dā'imā / İtmedesin aña hezārān cefā
NE2920 Bir niçe mehter **getürürler** hemān / Perdenüñ ardında iderler nihān
NE3134 Sen de **getür** var ise bir şiʿr-i ter / Yoḫsa ḳuru ṭaʿna degildür hüner
SE390 Açdı efsūn-ı niyāz ile deri / Aldı **getürdigi** deñli güheri
SE481 Eyleyüp himmet-i üstādāne / Terbiyetle **getürür** meydāna
SE1162 Ḳāʿid-i devlet olup rāhberi / Sürerek çekdi **getürdi** ileri
SE1211 **Getürür** gāhī şefāʿat ileri / Bir nice ḳoca günahkārları
SE1479 Keffeler keffin açup rūz-i şumār / Diye ol günki **getür** sende ne var
SE1510 **Getürüp** luṭf u ḥıyel birle hemān / Uralar gerdenine bend-i-girān
SE2749 Evvel ü āḫire ġafletle meger / **Getürür** nice ṭabaḳ mīve-i ter
SE2992 **Getürüp** şehr kenarına hemān / Eyledi ikisini de perrān
SE3053 **Getürüp** bir siniyi hāle gibi / Zeyn iderdi gül-i pür-jāle gibi
HH713 Hācibe bir işāret itdi hemān / Pīş-i şaha **getürdi** mūy-keşān
HH766 Dāmeninden kesüp **getür** ammā / Aña zinhār söyleme ḳatʿā
HH774 Aġız açmadı dil-rübā bir kez / Dāmeninden kesüp **getürdi** birez
HH1059 Her birine **getürdi** ser-tā-pā / Ġonce-i gül gibi ḫarīr ḳabā
HH1168 **Getürüp** başlarını ser-ʿasker / İki başdan göründi feṭḥ ü ẓafer
HH1462 Ḳalbe ḳullāb-ı ceẕbe ṭaḳdı resen / Beni bunda odur çeküp **getüren**
HH1682 **Getürüp** ol nihāl-i āzādı / Yaʿni şeh-zāde-i perī-zādı
HH1973 İtmeyüp tīġ-i ḳahrdan ḫaẕeri / Ne yürekle **getürdüñ** ol ḫaberi
HH2109 Ḫūblar çevresinde ḫāle gibi / Kimi miḫber **getürdi** lāle gibi
HH2618 Ṭayyib ü Tāhiri **getürdi** hemān / Eyledi ḳatl olunmasın fermān

2. sebep olmak

S799 İdüp sāḳiyā ṭāṣbāzī yine / **Getür** raḳṣa erbāb-ı rāzı yine
S1259 **Getürse** anı raḳṣa bād-ı vezān / İder āteşīn ṭāsı bir bir ʿayān
NE574 Yād idüp aḥvāl-i perīşānumı / Cūşa **getürdüm** dil-i nālānumı
NE3144 Fiʿle **getür** var ise ṭabʿuñda tāb / Söyleşelüm gel beru işte kitāb
SE375 Sen de naẕm eyle **getür** meydāna / Şübḥa-vārī güher-i şehdāne
SE2648 Budur iblīs-i leʿīnüñ kārı / **Getürür** ḳalbe nice efkārı
SE3355 Ḳız iken delle-i muḥtāl eyler / Yüzine kir **getürür** al eyler

3. çevirmek, döndürmek

SE409 Bulmaġa genc-i defīnin güherüñ / Altın üstine **getürdüm** o yirüñ

4. uygulamak, yapmak

HH2153 **Getürüp** emrini yirine hemān / İtdiler ḫasteyi ṭabībe revān

5. söylemek, zikretmek

SE2140 Ḳālıb-ı mürdeye virürdi hayāt / **Getürürlerdi** görenler ṣalavāt
SE2660 Bu ḥikāyet ki **getürdi** ḫāme / Yetüre ḫākime Ḳānūn-nāme

gevden [4] aptal, ahmak

SE988 Remz-ile ruḥ diye iy **gevden** / Didigüm vaṣl bu mıydı andan
SE1127 Baḫṣ iden baḫtuñ-ıla **gevdendür** / Mededüñ ʿālem-i bālādandur
SE1605 Kiẕb içün nāra giden **gevdendür** / Gerçi kim her biri bir yoldandur
SE3265 ʿÖmrümüz ḫāṣılına bir **gevden** / Vāv-ı ʿAmr ola zevāyidden iken

gevher [52]

1. elmas, mücevher, cevher

S416 Ṣaçar dürr ü **gevher** süḫan yerine / Ṣüreyyā-veş uymuş biribirine
S1291 Gören dir bu demde mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ **gevheri**
NE2 Ser-suḫan-ı naẕm-ı kerīm / **Gevher-i** sertāc-ı kelām-ı kadīm
NE4 Tār-ı bem-i naġme-i ḳānūn-ı rāz / Rişte-keş-i **gevher-i** meknūn-ı rāz
NE70 Miḫbere ceybine inüp her zamān / **Gevher** alursun ṣoḳup iki benān
NE102 Deste-ger-i mühre-i püşt-i peder / Rişte-keş-i **gevher-i** nesl-i beşer
NE346 Oldı iki **gevhere** baḥr-ı kemāl / Vāṣıṭatüʿl-ʿaḳd-i imāme miṣāl
NE439 Zīver-i zer silsile-i Ḫusrevān / **Gevher-i** gencīne-i ʿOṣmāniyān
NE470 Ehl-i suḫan oldı naẓar kerdesi / **Gevher** olur feyż ile perverdesi
NE1092 Cism ile sen maʿden-i **gevher** misin / Söz nereden geldügin añlar mısın
NE1102 Şiʿrdür āvāze-i ḳānūn-ı rāz / Şiʿrdür āvīze-i **gevher-i** ṭırāz
NE1134 **Gevher-i** esmāra viren intizām / Böyle dizer ʿaḳd-i şüreyyā nizām
NE1249 Cephesi seccāde gibi secde-senc / **Gevher-i** sübḥa ile eli penç-genc
NE1306 İki ḥışār iki büt-i dil-sitān / Oldı beden **gevheri** çün istifān
NE1734 Ġāret içün ʿālemi dükkān açar / Söze gelince dürr ü **gevher** ṣaçar

SE234 Zāyiʿ oldı yine bir **gevher-i** pāk / Ṣeb-i tārīk döker ise n'ola ḫāk
SE396 Ḳalmadı raġbete ṣāliḥ **gevher** / Bulduġın sildi süpürdi iller
SE458 ʿIşḳdur **gevher-i** iksīr-i kemāl / ʿIşḳdur lemʿa-i ḫurşīd-i cemāl
SE698 **Gevher** elbette bulur raġbetini / Ḳaldurur anı bilen ḳıymetini
SE2413 Ṭaş u ṭopraġı degil mi kānuñ / Dür ü **gevher** didügi dünyānuñ
SE2617 Saña bu deñlü keremler ḳıldum / Dāḫil-i daḫme-i **gevher** ḳıldum
SE2911 Dest-i endīşe olur **gevher-i** pāk / Ġayb gencīnelerinden bī-bāk
SE2931 Zer ü **gevherle** örilmiş bünyād / Ṣeb-çirāġ olmış aña rükn ü ʿimād
HH141 İtdi ḫakkāk-i çarḫ-ı fersūde / **Gevher-i** mihri çün ṣeb-i sūde
HH203 **Gevheri** encüm-i bilūrīn-dürc / Oldı bir küngüre aña her bürc
HH256 Pāk **gevherle** tartılan ahcār / Oldı seng-i felāḫan-ı idbār
HH395 Baḫr-ı pür-gevher oldı ol ġavvāṣ / Bulmadum līk anda **gevher-i** ḫāṣ
HH401 Bir giçe kim sipihr-i pür-aḫter / Oldı bir tūde **gevher-i** ezher
HH480 Nükte-dān ü ẕarīf ü ʿārif idi / Lücce-i **gevher-i** maʿārif idi
HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü sīne-i ṣāf / Sengi mānend-i **gevher-i** ṣeffāf
HH1573 Var idi şāha bir ḫuceste ḫalef / **Gevher-i** şāh-vār-ı dürc-i şeref
HH1758 **Gevher-āsā** o şehr-i ḫuld-āyīn / Sīm-dīvāra içre faṣṣ-ı nigīn
HH2693 Çeşm-i ʿāṣıḳda her biri anuñ / **Gevher-i** tācı idi şāhānuñ
HH2752 İrdi ol **gevher-i** miyāneye dest / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya irişdi şikest
HH2758 Żāyiʿ olmadan elde ser-rīşte / Büyüdi **gevher** oldı der-rīşte
HH2765 Naḳd-i ʿömri ḳılup bu ṣanʿata ḫarc / Varum itdüm bu dürc-i **gevhere** derc
HH2769 **Gevheri** ṣāḥibü'l-ʿayār bilür / Orayı ṣadr-i kām-kār bilür
HE54 Olup her mışraʿı bir ʿıḳd-ı **gevher** / Olupdur sübḥadan ṣad bār ber-ter

2. inci

S557 Urur berḳ o deryāda pehlū-yı ter / Ne deryā ki üstünde **gevher** yüzer
S582 Güher ṣandı baḫruñ ḫabābın meger / Ṣoḳup destini anda **gevher** arar
NE879 Ṣafḥa-i dīvānı olup pür-ṭaraf / **Gevher** ile oldı miṣāl-i ṣadef
NE1075 Sebze biter uġrasa ṣaḫrālara / **Gevher** olur ṣaçduġı deryālara
NE1078 Sözdür olan ḫāṣıl-ı kān-ı vücūd / Sözdür olan **gevher-i** deryā-yı cūd
NE1089 Dürr-i suḫan-ı **gevher-i** pāşīdedür / Naẓma gelen laʿl-i tirāşīdedür
NE1489 Ḳaldurup ebrū-yı mübāreklerin / Açdı gözin ṣaçdı suḫan **gevherin**
SE311 Ḫān bin ḫān-ı şeref-efzā-yı selef / **Gevher-i** mertebe-baḫşa-yı ṣadef
SE457 ʿIşḳdur **gevher-i** deryā-yi vücūd / ʿIşḳdur ṣayḳal-i mirʿāt-ı şühūd
SE617 Şerefi **gevher-iledür** ṣadefüñ / Yoḫsa az farḳı var andan ḫazefüñ
SE925 Ne güherdür ʿaceb ol nūr-ı basīṭ / Kʿola hem **gevher** ü hem baḫr-ı muḥīṭ
HH396 Ḳaʿr-ı girdābı kūre-i pür-tāb / **Gevheri** aḫker ābı āteş-tāb
HH1302 Jālelerle şuʿāʿ-ı mihr-i cihān / Silk-i eşkeste **gevher-i** ġalṭān
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp dür-bār / Dizdi bu resme **gevher-i** esrār

gevher-āvīze {gevher-i āvīze} [1] asılı mücevher

HH2548 Her şecer günbed-i zeberced idi / **Gevher-āvīze** anda bī-ḫadd idi

gevher-bār [3] mücevher, inci yağdıran

SE2516 Laʿlini ḫātem idüp **gevher-bār** / Eyledi nakş-ı żamīrin iẓhār
HH246 Ebr-i nīsān-ı ḫāmesi her bār / Ṣafaḫāt üzre olsa **gevher-bār**
HH306 Vaṣf-ı lebde dehān-ı **gevher-bār** / Dil-i bīmāra dānelerdi enār

gevher dökmek [2] inci dökmek ‖ gözyaşı dökmek, ağlamak

SE1036 Sadef-i dīde **dökerken gevher** / Yumulup ḫābıla oldı bī-fer
HH1895 Oldı çün kim güsiste tār-ı naẓar / Dīdesinden **döküldi gevherler**

gevher-efşān [2] mücevher, inci saçan

HH253 Keffe-i keff-i **gevher-efşānı** / Ṭutar el üzre ehl-i ʿirfānı
HH2783 **Gevher-efşān-ı** meclis eyle müdām / ʿĀşıḳ-ı zāra mūnis eyle müdām

gevher-fürūş [1] mücevher satan, kuyumcu

NE2339 Cāhil olan sözde gerekdür ḫamūş / Ḫayr ide mi müflis-i **gevher-fürūş**

gevher-fürūz [1] mücevher parlatan

HE61 Kimin **gevher-fürūz-ı** tāc idersin / Kimisin ḫabbeye muḥtāç idersin

gevher-i eşk [1] gözyaşı mücevheri, incisi

NE2630 **Gevher-i eşki** gibi ṣubḥ u mesā / Anı gözünden ṣaḳına dā'imā

gevherīn [1] mücevher gibi ‖ mücevherli

S897 Vire **gevherīn** sübḥadan çün nişān / Alurlar varup feyżini her zamān

gevher-i nā-süfte [2] delinmemiş inci ‖ söylenmemiş söz

NE308 Güşe ṭaḳup **gevher-i nā-süfteyi** / Ṭuydı nice nükte-i nā-güfteyi
NE464 Ḫūn ile olduḳça dili laʿl-fām / **Gevher-i nā-süfte** tekerler müdām

gevherīn-dendān [1] inci gibi dişler

HH958 Girmege ḥavża oldılar ʿuryān / Leb-i cūy oldı **gevherīn-dendān**

gevher-i yektā [4] eşi benzeri olmayan inci, mücevher

NE131 Eyledi bir **gevher-i yektā** ẓuhūr / Oldı sezā-vār-ı tecellī-i nūr
NE1160 Fażlı ḥaḳīḳatde ʿayāndur yine / **Gevher-i yektā-yı** zamāndur yine
NE1435 Pāk olanı **gevher-i yektā** gibi / Ceẕb ider ol kendüye deryā gibi
SE2870 İy ḳılan ġavṭa-i deryā-yı süḫan / Ṭālib-i **gevher-i yektā-yı** süḫan

gevher-nişār [3]

1. inciler saçan ‖ güzel sözler söyleyen

S407 Dem irdi idüp cevherüñ āşikār / Revān eyle bir baḥr-ı **gevher-nişār**
S425 Dinilseydi bir naẓm-ı **gevher-nişār** / Ki her beyti bir müfred-i rūzgār

2. inciler saçan ‖ ihsanda bulunan

NE1816 Ehl-i seḫā oldur ide kesb ü kār / Alnı düriyle ola **gevher-nişār**

gevher-nümā [1] inciler gösteren

NE133 Ābı olup lücce-i **gevher-nümā** / Kefi türāb oldu buḫārı semā

gevher-şiken [1] mücevheri çatlatan, kıran (incinin güzelliği bağlamında)

SE1055 Keşf idüp mihr ü muḥabbet süḫenin / Açdı dürc-i dür-i **gevher-şikenin**

gevher-zā [2] inciler doğuran, inciler çıkaran

SE1678 Ḳıl naẓar ḳaṭre-i **gevher-zāye** / Kimse baḳmaz ṣaçılur deryaya
HH2402 Gūş idüp eşk-i çeşm-i **gevher-zā** / Oldı mālī ṣaḥīfe-i ġabrā

Gevher-nigīn [1] Kabil yakınlarında bir kale

HH1757 Şehr-i meşhūrı idi dünyānuñ / Nāmı **Gevher-nigīn** idi anuñ

gevsāle, gusāle [2] buzağı, dana

S720 O bir ġāribī ḳaʿr ü künc-i meẖāk / Ki ferş aña **gusāle-i** gāv-ı ḫāk
SE1219 Veled-i ṣāliḥ-i nev-sāleleri / Meʿak ü mużhıḳ ü **gevsāleleri**

gevşemek [1] (gonca için) yumuşamak ‖ açılmak

SE2278 Ġoncaya çīn-i cebīni vire şān / **Gevşedikçe** ola ḳadri erzān

geydürmek [2]

1. giydirmek; geçirmek. Ayrıca bkz. ‘başına ṭās geydürmek’ md.

NE1591 Aldı evāniyi nice nā-sipās / Çarḫ-ı felek başına **geydürdi** ṭās

2. kaftan giydirmek

SE1518 **Geydürüp** gül gibi bir ḫilʿat-i nev / Yeñiden anı ḳul itdi Ḫusrev

geymek, giymek [33] giymek giyinmek, üzerini örtmek

S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / Binüp raḫşına **giydi** zerrīn külāh
S505 Abā **giymek** ile iş olsa hemān / Her ırġad olur Bāyezīd-i zamān
S695 Ya ol servler kim ser-efrāzdur / Yeşiller **giyer** ḫūb-ı ṭannāzdur
S946 Düşer allar **geyse** cām-ı meye / Şu şarṭ ile kim sincefī olmaya
S1137 Egerçi ṭutupdur reh-i rūşeni / **Geyer** şemle mānende-i Gülşenī
S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / **Giyer** şemle farḳına eşcār-ı bāġ
S1367 İder bī-ḫużūr anı bād-ı şimāl / N’ola ʿaksine **geyse** kürkin ġazāl
S1368 Olur müncemid şimdi ṣaḥrā-nişīn / Eger nāfe-veş **giyse** de postın
S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü tāb / İçerden **giyüp** kürki mest-i ḫarāb
NE247 Leyle-i ʿıyd idi o gice meger / **Geydi** felek nūr ile bayrāmiler
NE452 **Geydi** yeşil ṣūfını ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi uçmaġa açdı ḳanāt
NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza ḥatīb / Cāme **giyüp** ḫāṭırına geldi tīb
NE2467 **Giydügi** cümle alaca perniyān / Çenber-i destārı miṣāl-i zenān
NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp ardını pek / **Giymiş** idi bir kūteh kūsdī yelek
SE127 Ḳara **giyse** n’ola mānende-i āh / Oldı mātem-zede bu baḫt-ı siyāh
SE150 Şāh olup **geyseñ** eger tāc-ı zeri / Çekilür āḫir anuñ derd-i seri
SE340 Ṣundı gūyā ki ṣafaḳ bāde-i āl / Ḳızırup **geydi** ʿaraḳçīni hilāl
SE1078 Nā-münāsib **giyicek** câme-i zer / Suḫre olur işi taḳlīde döner
SE153 **Geyse** derviş nemedden efser / Farḳ ile ola fenāsı ser-ber
SE2170 Ṭonanup nice ḳırıḳ zen-pāre / Alalar **geyse** dönüp gülnāra
SE2172 **Geyse** arıḳlasa nā-gāh eger / Cāmenüñ birini elbette ḳışar
SE2949 Olmadı hīç buña lāyıḳ bir şāh / **Giyeli** tāc-ı zer-endūzını māh
SE3313 Aḳ sādeyile ṭonatdı bedenin / Ölmedin **geydi** eliyle kefenin
HH9 Ḫilʿat-ı ḫāṣṣı **giydi** her mevcūd / Oldılar cilve-sāz-ı bāġ-ı vücūd
HH407 Dizdi bezme benāt-ı Pervīnin / **Giydi** ḳarpuz ḳabı ʿaraḳçīnin
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle ḳadr-i celī / Egnine **giydi** cübbe-i ʿaselī
HH1105 Bend idüp zaḫmını şarındı palās / **Giydi** bulup bir iki köhne libās
HH1545 Yoḳ idi şanʿatında ana naẓīr / Kefşi andan **giyerdi** mīr ü vezīr
HH1997 Merd-i āhen-dilān **giyüp** cevşen / Döndi āyīneci dükānına ten

HH2050 Çıḳarup aṭlasın **giyüp** jende / Yola girdi o māh-ı tābende
HH2187 Ṭuyulursa eger Maʿāẕallah / Ḳara **giysüñ** hemān bu baḫt-ı siyāh
HH2235 Dūd-ı āhuñ gibi **giyüp** ḳara / Olasın bād gibi āvāre
HH2452 Köhne püşişlerin **giyen** ebter / Ḫaşm-ı dīrīne oldı ser-tā-ser

gezdürmek [2] dolaştırmak, sunmak

S1199 Yine meclisi ṭutdı būy-ı duḫān / Meded micmer-i cāmı **gezdür** hemān
S231 İdüp ḥıfẓ-ı ʿadli cihāna eşer / Güneş **gezdürür** başda tebsiyle zer

gezend [7] zarar, ziyan ‖ afet

NE807 Daḥi vekāletden olup behre-mend / Saña kefāletden irişmez **gezend**
NE2342 İtmemege cāna cehālet **gezend** / ʿĀrif-i ehl-i dile besdür bu pend
NE2633 Belki o taḥrīk ile irüp **gezend** / Zelzele-nāk ola revāḳ-ı bülend
SE2596 Ruḫṣat olmaya gezende māra / İtmeye vaṣla **gezend** emmāra
HH793 Eger olmazsa mehrüñe peyvend / Cism ü cān arasına gire **gezend**
HH1415 ʿĀşıḳa fikret-i **gezend** olmaz / Bīm-i ser aña pāy-bend olmaz
HH1984 Biñ ḳılıç balığı ile deryāda / Hiç **gezend** irişür mi şayyāda

gezende [3] zararlı, saldırgan, zehirli (yılan)

NE1736 Gerçi reh-i ḥacda revende olur / Maʿnīde ol mār-ı **gezende** olur
SE2360 Dili çün mār-ı **gezende** Ḫallāḳ / Eyledi māye-i zehr ü tiryāḳ
SE2596 Ruḫṣat olmaya **gezende** māra / İtmeye vaṣla gezend emmāra

gezlik, gizlik [1] hattat kalemtraşı ‖ kalemtraşın keskin tarafı, ağzı

HH260 Ḫall-i işkāl ü ḳaṭʿ-ı evḫāma / Ser-i maḳtaʿda **gezlik** ü ḫame

gezmek [17] bir yerde dolaşmak, yürümek

S580 **Gezüp** şebde şeş-pā-yı baḥrīleri / Şerer-nāk ider uġraduġı yeri
S1369 **Gezer** berf ü yaḫ üzre kebg-i derī / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları
NE553 Derd-i dile çāre idüp cüst ü cū / Bunca zamān **gezmedeyin** sū-be-sū
NE627 Şöhret içün ḥaşmeti tevfīr ider / Şehri **gezer** kendüyi teşhīr ider
NE1002 Ḳays-veş ol ḫānkāhuñ bī-şümār / Nice soyunmuş **gezer** idi abdāl-vār
NE1328 Maʿrifet erbābı **gezer** sū-be-sū / Cins-i meʿārif ile sefīne ṭolu
NE1424 Var yüri bir mürşidüñ ol ṭālibi / **Gezme** yabana yürü ʿacem gibi
NE155 Gerçi düşer mescide gāhi güzer / Līk dil-i zār yabānda **gezer**
NE1869 Şīr ki tenhā **geze** taḫcīr olur / Ḫalḳa ki mecmūʿ ola zencīr olur
NE2730 Kendü hevāsına **gezüp** bir tezerv / Olmuş iken ḥüsn ile āzāde serv
NE2811 Gördi ki gül-berg-i ter olmuş etek / **Gezmiş** o gülşende sümükli böcek
NE2904 Āteşine ḳatre-i bārān arar / Şehri **gezer** derdine dermān arar
SE747 İtmese āb u hevā defʿ-i ḥazen / Deli olmadı ya yabanda **gezen**
SE1839 Bu elemle dönüp o āvāre / **Gezerek** geldi ser-i bāzāra
HH699 **Gezerek** itdi ol iki hem-dem / Bir ulı bārgāha vazʿ-ı ḳadem
HH887 Bī-tefekkür ṭutup seyāḥate rūy / Rind-i şūrīde-veş **gezer** her sūy
HH1840 Bir gün ol derd-cūy-ı āvāre / **Gezerek** vardı kūy-ı bāzāra

ġıdā [14]

1. yiyecek ve içecek

S494 **Ġıdā** ḫūn-ı dildür ne ḥurd u ne ḫˇāb / Meze istemez çünki yaġlı şarāb
S1209 İder zāġ-veş ḥabb ü keyfi nihān / Ġıdā bulmasa saḳṣaġanlar hemān
S1212 Gözin açamaz çaḳ **ġıdā** yinmedin / Dirilmez seḥerden zehrlenmedin
S1215 **Ġıdāsını** yir keyf irişmez aña / Yidikçe ġıdālar yetişmez aña
S1215 Ġıdāsını yir keyf irişmez aña / Yidikçe **ġıdālar** yetişmez aña
NE1814 Ṭaʿma-i şāhīye uzansa gedā / Ḳahr ile zehr olur aña ol **ġıdā**
NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden **ġıdā-yı** kemīn / Ḥabbe-ger-i şekl-i başīt-i zemīn
NE2832 Gāh gelüp miʿdeye germ-iştihā / Saña ider māl-ı ḥarāmı **ġıdā**
NE2833 Māra döner nefs ile cāhil müdām / Aña **ġıdā** semm-i helāhil müdām
NE3127 Kendi o gün eyledi terk-i **ġıdā** / Yek-be-yek itdi ikisinde fedā
HH215 İtse baz-ı hümā-şikāra **ġıdā** / İde şābit vücūdını ʿAnkā

2. ruhu ve zihni geliştirmeye yarayan her şey

NE1106 Rūha **ġıda** heb niʿām-ı maʿnevī / Gökden iner mā'ide-i ʿĪsevī
HH481 Ṣohbetüñ bāʿiş-i fütūḥı idi / Sözi ḫalḳuñ **ġıdā-yı** rūḥı idi
HH2166 Sözlerüñ māye-i fütūḥumdur / Ḫabb-ı ḥubbuñ **ġıdā-yı** rūḥumdur

ġılāf [4] kılıf, kın

NE2357 Çekse **ġılāf** aña alup müşteri / Olur idi bir eyü göt minderi
SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i çarḫı şeffāf / Ḳapladı ʿaḳrebe billūr **ġılāf**
SE2569 Levḥ-i billūr ile gūyā eṭrāf / Ḳulle-i sāʿatde **ġılāf-ı** şeffāf
HH2547 Ḥoḳḳasın nāzügāne berkitmiş / Çuḳa-ı sebzden **ġılāf** itmiş

ġılle ġış {ġıll u ġış} [1] bkz. 'ġıll u ġış' md.

SE2636 Rūz u şeb eyle ḫulūṣa verzīş / Ḳalb ḥālīdür olur **ġılle ġış**

ġıll u ġış [4] kin ve fesat ‖ düşmanlık ve hile

NE2940 Cismüñi de öyle yaḳar Zü'l-celāl / **Ġıll u ġışuñ** tāḳ idüp olınca ḳāl
SE475 **Ġıll u ġışdan** tenüñi paḳ eyler / Ḳābil-i sikkeyi idrāk eyler
HH2714 Dil-i ʿâşıḳ ki yandı ḳāl oldı / **Ġıll u ġışş** gitdi ehl-i ḥāl oldı

ġılmān [3]

1. cennette hizmet eden delikanlılar

NE1276 Ḥūr ile **ġılmāna** çeken işṭār / Mīve uman bī-meded-i nevbahār
NE1284 Her ṭarafı ṭolı cevānāndan / Eksigi yoḳ ḥūr ile **ġılmāndan**

2. bıyığı çıkmamış gençler

SE3212 Gözi bāzīçe-i **ġılmānda** idi / Dil-i āvāresi yabanda idi

ġıẓat, ġılẓet [4] sertlik, kabalık

SE792 Vardı bir gün aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı ruḫṣat ṭalebinde **ġılẓet**
SE1475 Sen de kendüñ aña şāyān eyle / **Ġılẓat** ü buḫlu ḳo iḥsān eyle
SE2206 Dā'imā itmege keşf-i ʿavrat / Perdedārāne idermiş **ġılẓat**
SE2295 Vaṣf-ı **ġılżetde** olındı taġlīz / Tünd olup olma ṣaḳın fażż-ı ġalīz

ġılẓet-i ṭabʿ [2] yaradılıştaki katılık, kabalık

NE1934 **Ġılẓet-i tabʿına** ʿalāmet olur / Sıḳleti müstevcib-i rifʿat olur
SE2294 İy olan **ġılżet-i ṭabʿıyla** meṣel / Ḳarış ehl-i dile sen de incel

ġınā [4] zenginlik

NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan semā / Gelmedi bir yire zinā vü **ġınā**
NE2503 Cānum oġul niceye dek bu hevā / Olmaz imiş cemʿ-i zinā vü **ġınā**
SE411 Virdi ol deñli **ġına** kān-ı süḫan / Ṣaçdım eṭrafıma dāmen dāmen
SE2169 Ebr-i nīsān-ıla mānend-i şitā / Olmadı cemʿ zināyıla **ġınā**

ġırbāl [2] elek, kalbur

S132 Ne şeb çarḫdan ʿanber-i bīḫteye / Bu **ġırbāle** belki geçer rīḫteye
HE64 Görünse rūy-ı mihr-i pür şuʿāʿı / Olur **ġırbāl-i** zehrāb-ı efāʿī

ġırīv [5] çığlık, feryat

S365 İdüp şaçma funduḳ **ġırīv** ü ġareng / Küvāre-miṣāl işledi her tüfeng
S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı elest / O būy ile **ġırīv** beyān ola mest
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı **ġırīv** ü ṣadā / Ḥāl-i dil ile baña dir esṣalā
NE2030 Göricek ol şekl ile mānend-i dīv / Bir aradan ʿāleme düşdi **ġırīv**
SE2479 Düşe zindān-ı Süleymana **ġırīv** / Ḳıra zencīrini ürküp her dīv

ġırīvān olmaḳ [1] feryat etmek, çığlık atmak

SE2854 Mühreler ḳazdı **ġırīvān** oldı / Surḫ-ı zenbūr ḫurūşān oldı

ġırra, ġırre [6]

1. çok övünen, gururlu, kibirli

NE482 Zengī-i şāmā meh-i **ġırrā** ḥabīb / Āyine-i rūyine olmuş raḳīb
NE2114 Bildi nişānın çün o ehl-i sebīl / **Ġırra** olup istemedi hiç delīl
SE1762 Şāh kim taze idi ġāfil idi / **Ġırra-i** devlet-i müstaʿcil idi
SE2650 **Ġırra** olup ʿameline ṭayanur / Ḥaḳ yanında anı bir nesne ṣanur

2. ihmalkâr ‖ asılsız bir şeye aldanmış

NE626 Kimi olur **ġırre-i** cāh-ı ḳavī / Ehl-i ṭamaʿ nikbetī-i maʿnevī
SE874 Ḳılmasun **ġırre** seni tāb ü tüvān / Ḫāh u nā-ḫāh yıḳar zāl-ı zaman

ġış [1] kalp, yürek

SE802 Bulmışam nār-ı riyāzatla halās / Ḳılmışam **ġışşı** karīn-i ihlās

ġıyāb [1] gizlilik, görünmezlik

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle kesr-i ḳulūb / İder ṭurma keşf-i **ġıyāb-ı** ʿuyūb

ġıybet [2] yanında bulunmayan kişileri çekiştirme ve onlar tarafından işitildiğinde hoşlarına gitmeyecek sözler söyleme, aleyhte bulunma, dedikodu yapma

S1233 Bu şāfī muḥabbetle ṣıdḳ u ṣafā / Müsāvī vü **ġıybetle** ol ġam-fezā
NE1997 Olma şaḳın **ġıybet** ile nükte-der / Kāġıdı ardından oḳur ḫāceler

gice [50] güneş battıktan gün ağarmaya başlayıncaya kadar geçen süre

S40 Şeb oldı ḳarardı **gice** diseler / Gönül ḳara mey-ḫānesine gider
S1096 Defüñ muṭribā her **gice** hāle-vār / Olur māh-ı ruḫsāruña perdedār
S1312 Hilālüñ ḳızup mihrden āheni / **Gice** dāġdār itdi bu tevseni
S1314 **Gice** kūteh olduġı bu kim seḥer / Teneffüs içün cāmesin çāk ider
NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı nev āfāḳa lemʿ / Ol **gice** dīvāra yapuşdurdı şemʿ
NE247 Leyle-i ʿıyd idi o **gice** meger / Geydi felek nūr ile bayrāmiler

NE248 Kaʿbede ol **gice** resūl-i güzīn / Olmuş idi gün gibi tenha-nişīn
NE477 Bir **gice** kim şuʿbede-bāz-ı cihān / İtmiş idi mühre-i mihri nihān
NE483 Ḳalb-i perīşan o **gice** cemʿ idi / Bir ben idüm sāye idi şemʿ idi
NE803 Bir **gice** evvelce görülmüş meger / Var idi bir vāḳıʿa-i pür-ʿiber
NE1371 Ḫāba varup bir **gice** kāşānede / Dönmüş idüm gence o vīrānede
NE2686 Bulmayup ammā ki viṣāle mahall / Vaʿde alup **giceye** ḳalur ʿamel
NE2687 Ḫikmeti gör nice misāfir gelür / İkisin ol **gice** araya alur
NE1373 Ẓāhir olup ol **gice** envār-ı ḳuds / Oldı o vaḥşet-gede gülzār-ı üns
NE1561 Şemʿa-i ġayb ile olur rūşenā / Her **gice** zeyn ider anı şeb-güşā
NE2142 Bir **gice** nā-geh ṭutulup hem-çü māh / ʿĀlem içinde olasın rū-siyāh
NE2983 Tā seḥer olınca çü bedr-i tamām / Ol **gice** devr eyledi meclisde cām
SE239 Ol **gice** Ḥażret-i sulṭān-ı kirām / Ümmehānī evini ḳıldı maḳām
SE579 Gündüzi efḍal-i ṭāʿatda idi / Ṣubḥa dek **gice** ʿibādetde idi
SE592 **Giceler** ḫāba teveccüh idicek / Ḥaḳḳa ṭāʿatlerimüz ḳalsa gerek
SE723 O **gice** düşdi şeh-i ṣāf-ṣıfat / Ḥażreti gördi ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
SE919 Bir **gice** bezmde bir ʿārif-i cān / Eyleyüp güft ü şinīd-i ʿirfān
SE1032 Ol **gice** başımı yire ḳomadım / Mālīḫulyālar ile uyumadım
SE1699 **Gice** olduġı gibi şebpere-vār / Her kişi kārına eylerdi güẕār
SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne ḫod şebpereyin / **Giceler** ṭaşra çıḳup ne arayın
SE1999 Melekiyyetden urup dem niceler / Ger saña ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ **giceler**
SE2518 **Gice** itmişdi ḥużūra güẕeri / Ol idi ṣofradaḳi mā-ḥażarı
SE3060 Lemʿa-i şīşe-i mey ʿālem-gīr / Ṣañki ḥınnā **gicesi** şemʿ-i münīr
SE3167 Bir **gice** yine idüp ʿazm-i şikār / Sindi bir güşeye çün ġamze-i yār
SE3310 Oldı el-ḳıṣṣa ol iki hem-rāz / Berg-i rāha **giceden** tehyi'e-sāz
HH62 Böyle eyyām ʿömre ṣayılmaz / Gün ḥesābına **gice** ḳatılmaz
HH143 Ol **gice** Ḥażret-i Nebiyy-i emīn / Kaʿbede olmış idi rükn-i rekīn
HH157 Ḳıldı cān ile ḫidmetin ervāḥ / İtdiler ol **gice** selām ü ṣabāḥ
HH401 Bir **giçe** kim sipihr-i pür-aḫter / Oldı bir tūde gevher-i ezher
HH428 Ol **gice** vāḳıʿamda baña hemān / Ẓāhir oldı o mihr-i ʿālem-i cān
HH519 Ḳarac'Aḥmed mezārına bāri / Götirüñ bir **gice** bu bīmārı
HH563 Ol **gice** heft ʿārif-i āgāh / ʿĀṣıḳun dūd-ı āhın itdi penāh
HH643 **Giceler** şemʿin itmeyüp iṭfā / Şuġl iderdi o ṭıfl-ı māh-liḳā
HH646 Bir **giçe** ḫücrede o ġonce-i bāġ / Uyudup ġayrīyi uyardı çerāġ
HH808 Bir **gice** bister içre tenhāda / Yatıyorken o şūḫ-ı āzāde
HH818 Çünki gün **gicelidür** ey meh-rū / ʿİşret içün ṣalā olup her sū
HH1038 Oldılar üç gün üç **gice** cārī / İderek āh u nāle vü zārī
HH1173 Bir **gice** eylemişdi ol ġaddār / Ḳalʿa üstinde şeh-nişīnde ḳarār
HH1413 ʿĀḳıbet hecri cāna kār itdi / Bir **gice** ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1772 O **gice** yatdı ṣaḫne ḫayretle / Seḥer-i niyyet-i siyāsetle
HH2606 Geçdi bu vech ile nice eyyām / **Gicesi** ḳadr ü gündüzi bayrām
HH2652 Bir **gice** fikr ile olup bī-tāb / Nergis-i dīde oldı ġonca-ı ḫ̆āb

gice gündüz [2] gece gündüz ‖ durmadan, devamlı
SE635 Güş idüp süḫan-ı bü'l-ʿacebi / **Gice gündüz** ḳoma elden ṭalebi
SE2412 **Gice gündüz** ḳoma mānend-i meʿan / Elüñ irdikçe seḫāyı elden

giceyi gündüze ḳatmaḳ [1] gece ve gündüzü birleştirerek çalışmak, gece gündüz demeden, aralıksız ve yoğun bir şekilde çalışmak
SE713 Nūr-ı re'yiyle cihān pür-lemeʿān / **Giceyi gündüze ḳatdı** rindān

gice ḳuşı [1] kadın düşkünü, kadınları gözetleyen
SE2201 Bir yüzi ḳara seg-i āvāre / Būm-veş **gice ḳuşı** zen-pāre

gidermek [13] ortadan kaldırmak, yok etmek
NE2107 Noḳṭa-i şekki **giderüp** ol faşīḥ / Nusḫasın itmişdi beyāż-ı ṣaḥīḥ
NE3013 Āyine-i cāma **gider** raġbeti / Umma bu ṣūret ile ṣaḳın cenneti
NE3076 Sen de ʿAṭāyī unudup ʿişreti / Ḫāṭır it ḥaşrı **gider** ġafleti
NE1988 Ḳahrı **gider** kāfir-i cengi gibi / İllere ulaşma firengi gibi
SE146 Dīn virüp alma ṣaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre **gider** sevdāyı
SE480 Rāh-ı Ḥaḳda **giderür** vaḥşetüñi / Defʿider vaṣf-ı behīmiyyetüñi
SE519 ʿĀṣıḳa ṭaʿnı **gider** ʿār eyle / Yürü var ʿaḳluña timār eyle
SE2302 **Gider** ol ḫaṣlet-i meẕmūmı meded / Oldı her güne ḳabāḥatden eşed
SE2368 **Gider** ol nükte-ver-i ṭaʿne-zeni / Ṭoḳına kesme gibi her süḫanı
SE2612 Nażara ḳaşrı **gider** sen de dilā / Ḫar-ı ḥayrān dimiş aña ẓürefā
SE2908 **Gider** inkārı eyā tünd-ʿanūd / İtdiler ḳadr-ıla işbāt-ı vücūd
SE3185 **Gider** ol ʿılḳı ki ḳuyruḳ bulaya / Zülf-i kec-bāz-veş ayaḳ ṭolaya
HH2668 **Giderüp** şekki ḳaldurup ibhām / Her biri itdi ʿarża-ı İslām

gil **[6]** yapışkan toprak, balçık. Tanıklarda “āb” ile birlikte insan vücudunun aslını oluşturan balçık kastedilerek kullanılmıştır. Ayrıca bkz. ‘āb u gil’ md.

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u dil / Leṭâfet-dih-i ṭıynet-i āb u **gil**
S704 Ḫamīr-i muḥabbet **gili** ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı yoḳ bir keder
S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i āb u **gil** / Sevād-ı dü-çeşm ü süveydā-yı dil
NE1544 Dest-i taṣarrufları bī-pākdür / Āb u **gil** ālāyişi yoḳ pākdür
NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i cān u dil / ʿIşḳladur āmīziş-i āb u **gil**
SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i āb u **gili** / Ayaġı altına aldı o velī

gil-nāk **[1]** balçıklı, çamurlu

SE96 Çeşme-i mihrüñ ider yirini ḫāk / Şeb-i tārīki ẕemīn-i **gil-nāk**

gile **[1]** şikayet, yanıp yakılma

HH568 Vehmi olanlar itdi ḫayli **gile** / Sögdi birbirine fısıldı ile

giñ {geñ} **[1]** çözülmüş, geniş, bol, gevşek

SE3163 Göricek **giñ** yaḳadan kīse-i zer / Cāme-i cisme açardı yaḳalar

gīr **[5]** tutuş, savaş, kavga. Tanıklarda “dār” ile birlikte “savaş, kavga” kastedilerek kullanılmıştır. Ayrıca bkz. ‘dār u gīr’ md.

S279 Yere muşt urunca dem-i dār u **gīr** / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr
S363 Bu vech üzre her rūz olup dār u **gīr** / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı tīr
NE2888 Germī-i **gīr** āñsalar ol ehl-i derd / Eyler idi derd ile bir āh-ı serd
HH2589 Benüm ile bile esīr oldı / Bend ü zencīr-i dār u **gīr** oldı
HH2763 **Gīr** ü dār-ı ġamı beyān itdüm / Nāmın illerde Heft-ḫˇān itdüm

girān **[33]**

1. maddî ve manevî olarak ağır, kıymetli

S350 İdüp ʿahd o **girān-ı** peymān-şiken / Güzār itdiler zīr-i şimşīrden
NE1091 ʿĀlem-i ḳudsīden olup armaġan / Ḳadri olur dürr ü güherden **girān**
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma **girān** / Bir pula almaz ẓürefā-yı zamān
HH508 Döndi teʾşīrde o pend-i **girān** / Suḫan-i vāʿıẓān-ı ʿaṣra hemān

2. ağır ve iri

S379 Urup ḫaşma gürz-i **girān** merd-i ceng / Külāhın anuñ başına itdi teng
HE88 Şebükbār özge ḳavm-i bī-emāndur / Ki ancaḳ aġırlığı gürz-i **girāndur**

3. ağır ‖ usandırıcı

SE1510 Getürüp luṭf u ḥıyel birle hemān / Uralar gerdenine bend-i **girān**
SE1522 Bir ʿaceb bend-i **girān** urdum ben / Ki aña kār-ger olmaz āhen
SE1857 Ol tecerrüdle Mesīḥā-yı zaman / Ḫar gibi çekme yürü bār-ı **girān**
SE2187 Ayaġın almaġa saʿy itme hemān / Boynuña ṣalma ṣaḳın bār-i **girān**
HH2540 Şāḫ-ı nev-berde miyve bār-ı **girān** / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş çevgān

4. büyük, yüce

NE1319 Anda ṭuran her kimi ḳūh-ı **girān** / Ebr-i sefīd olmuş aña bād-bān
SE1774 Sözini ḳarşulamaz kūh-ı **girān** / Ṭuramaz ḫamlesine şīr-i jeyān

5. ağır, yoğun

S58 Dirīġā olup ḫˇāb-ı ġaflet **girān** / Göz açdırmadı fikr-i mekr-i cihān
SE192 Felegüñ olmaġıla ẓıllı **girān** / Sāyebān oldı seḥāb-ı nīsān

6. büyük

SE3463 Ṣafḥa-i naẓmı gibi ser-tā-ser / Ḫarf-i **gīrānı** iki pare ider

7. sayıca çok ‖ güçlü

NE53 Besmelede ol daḫı oldı nihān / Ṭutdı kemin anda bu ceyş-i **girān**
SE1754 İtdi bir ceyş-i **girānla** seferi / Zīr-i pāyında aġır başdı yiri
HH1403 Lerze virdi zemine ceyş-i **girān** / Līk şarşılmadı o serv-i revān

8. büyük, heybetli

HH2475 Ṭurdı keştī-i kūh şekl-i **girān** / Ṣanki ḳaʿrı bulup oturdı hemān
HH2482 Kef-i emvācda o fülk-i **girān** / Oynadı sīb gibi nice zamān

9. zor, meşakkatli

NE2305 Muṣṭalıḫı cāhilüñ olur **girān** / Bed nefesin naġmesi gibi hemān

Aşağıdaki tanıkta geçen “raṭl-ı girān”, büyük kadeh anlamına gelmektedir.

S237 Bu şevḳ ile ṣun baña raṭl-ı **girān** / Fütūḥāt-ı şāhiyi diñle hemān
S791 Ḳanı sāḳiyā ol külāh-ı Keyān / Aġır deprenür oldı raṭl-ı **girān**
S962 Perīşān ider bezmi raṭl-ı **girān** / Odur fitne-i devr-i āḫir-zamān
S1429 Seḥer ser-girān īi-i raṭl-ı **girān** / Aġır başmadur fi’l-ḫaḳīḳa hemān
NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki mey-i şāfla raṭl-ı **girān**

NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı cerr-i sifāl / Raṭl-ı **girān** ile ṭolı ṣahbā-yı āl
SE2019 Camdan rıṭl-ı **girāne** vardı / Giderek ḳışṣa yamana vardı
HH299 Behmenī dehmenī-ṣıfat yārān / Ḳaldırup birbirine raṭl-ı **girān**

girān-bār [1] ağır yüklü
NE2825 Niʿmetine aldanup anuñ ṣaḳın / İtme **girān-bār** beden zevraḳın

girān-cān [1] ağır canlı, canından bezmiş ‖ can sıkıcı
SE3262 ʿAyb-ı kāşāne-i cānān oldı / Bezmde ḫayli **girān-cān** oldı

girān-ḳadr [3] değeri büyük, çok değerli
SE3475 Cümlesi dürr-i **girān-ḳadr** ü ṣemīn / Kendüsi yeyni bahāsı sengīn
SE2781 Eyleyen ʿömr-i **girān-ḳadre** seḫā / Göstere meslek-i teslim ü rıżā
SE1512 Ol güni bildi gürūh-ı ġammāz / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i **girān-ḳadr-i** dirāz

girān-māye [1] çok değerli
NE3084 Kūy-ı **girān-māyesi** ṭaḳılmaduḳ / Belki daḫı yaḳası açılmaduḳ

girān-tā-girān {kerān-tā-kerān} [2] bir taraftan bir tarafa, uçtan uca, boydan boya
S228 ʿAdāletle ṣaldı **girān-tā-girān** / Basīṭ-i zemīne bisāṭ-ı emān
NE1420 Nice ʿaṭā luṭf-ı cihān-der-cihān / Salṭanat-ı dehr-i **girān-tā-girān**

gird [2] çevre, çepeçevre ‖ yuvarlak
SE853 **Gird-i** ḫānuñ olasız gerdānı / Lūt u pūta urasız dendānı
SE2463 Ḫalḳ olup ḥalḳa-i **gird-i** ḫānı / Bedr-idi hāle içinde nānı

girdāb [37] denizlerde, nehirlerde suların döndüğü tehlikeli yer, anafor ‖ tehlikeli yer
S297 Muḥarrik olup aña **girdāb** ü mevc / Olur pāy-kūp ü cehende bāvec
S492 Ṣurāḥīleri oldı mīzāb-ı ḫūn / Ṣarāb ile pür-cāmı **girdāb-ı** ḫūn
S547 Şu **girdāb** kim keffin eyler ʿayān / Leb-i şīşedür penbesidür dehān
S563 Açar ḳaʿr-ı **girdābı** bir burma rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḥalden külāh
S570 Ṭurur kef-i **girdāb** ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı kefgīre ʿaks-i ḳafes
S572 Döküldükçe **girdāba** berg-i bahār / Görinür münebbit yeşil kāse-vār
S586 Deler lüccenüñ baġrını ol nevā / Gelür raḳṣa **girdāblar** cā-be-cā
S632 Seḥer ṭablın urduḳça nevbet zamān / Virür cāna **girdāb-ı** ġamdan emān
S940 Tehī vü nigūn olsa cām-ı şarāb / Dehen ola **girdāb** ü sāġar ḥabāb
S942 Yem-i ʿıyşe **girdāb-ı** cām-ı şarāb / Ḳapanmış döner nice fülk-i ḥabāb
S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek āfitāb / Ḳalur yerleri şanma **girdāb-ı** āb
NE526 Yer delinüp geçdi yere āblar / Bulmaġa dolanmada **girdāblar**
NE552 Didi benüm daḫı odur sürʿatüm / Ġarḳa-i **girdāb-ı** yem-i hayretüm
NE1603 Anları **girdāba** şalup rüzgār / Döndi yürüdi ḫar-ı ṭāḫūne-vār
NE2959 Dürri yem-i perver-i nā-yābdan / Girüp alurdı reh-i **girdābdan**
SE555 Bu ne sözdür bu ʿiyāẓen bi'llāh / Olasın ġarḳa-i **girdāb-ı** fenā
SE556 İdesin ʿömr-i ʿazīzüñi hebā / Olasın göz göre **girdāb-ı** fenā
SE824 İtmesin tabʿuñı **girdāb-ı** kesel / Ḫar-ı leng-ile nümūdār-ı veḫel
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i envāʿ-ı niʿam / Seni **girdāba** sala derd ü elem
SE2185 ʿİffet ü ʿişmeti var eyle penāh / Olma üftāde-i **girdāb-ı** günāh
SE2811 Tīġ-i ḳahr oldı ol mülke seyl-āb / Üstine dāʾiretü's-sü **girdāb**
SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu **girdāb** / Görinür farḳ-ı seri ṣañma ḥabāb
HH396 Ḳaʿr-ı **girdābı** kūre-i pür-tāb / Gevheri aḫker ābı āteş-tāb
HH805 O perī ḳurtılup bu dāʾireden / Yaʿni **girdāb-ı** baḫr-ı ḫāṭırādan
HH985 Var imiş cūda bir ʿaceb **girdāb** / Çāh-ı Bābil gibi dibi nā-yāb
HH992 Düşdi **girdāba** nā-gehān ol māh / Çāh-ı Naḫşebde ḳıldı menzilgāh
HH993 Oldı **girdāb** ol mehe ḫāle / İtdi mānend-i şuʿle cevvāle
HH1000 Ḫalḳ gözden aḳıtdı seyl-ābı / İtdi pür-ḫūn o ḳanlı **girdābı**
HH1002 Eyleyüp ʿazm-i dāḫil-i **girdāb** / Kendüyi ḳıldı nā-gehān per-tāb
HH1023 Bu yaña çün ol iki āzāde / Oldı **girdāb-ı** āba üftāde
HH1024 Nice **girdāb** kām-ı ejder idi / Ābı zehr ü hevāsı āzer idi
HH1306 Şāh fermān idüp şikāra hemān / Döndi **girdāba** baḫr-ı ceyş-i revān
HH1765 Ġusl içün kendin idicek pertāb / Olmış üftāde-i çeh-i **girdāb**
HH2345 Devr-i **girdabı** oldı ḳaʿr-nümā / Cā-be-cā ḳande çāh idi gūyā
HH2480 Oldı limān ü sāḥili nā-yāb / Sedd-i emvāc ile meger **girdāb**
HH2486 Kesdi ḥabl-i recāyı ol iki zār / Çāhı **girdāba** düşdiler ifgār
HH2640 Oldı bürrīde-ser o baḫra ḥabāb / Efser-i bāz-günları **girdāb**

girdāb-ḫīz [1] girdabı yükselten, coşturan
S346 Siperle per ü miġfer ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü kef ü mevc ü **girdāb-ḫīz**

girde-bāliş [1] yuvarlak yastık
S196 Aña **girde** bāliş olurdı ḳamer / Ḳonulsa per ü bāl-i bāz-ı seḥer

girībān [8] yaka, elbise yakası

S114 Der-i Ḫaybere urdı ḳahr ile dest / Ayırdı nitekim **girībān-ı** mest
S640 Ḥişār-ı nev ol sīmden ḳubbedür / **Girībān-ı** baḥre gümüş tügmedür
S1268 **Girībānı** çāk oldı verd-i terüñ / Ṭaġılsa n'ola şaçı sünbüllerüñ
NE341 Ḳahrı ile ayırdı der-i Ḫayberi / Hem-çü **girībān-ı** der-i Ḫayderi
NE374 İndi şunulduḳça **girībānına** / Her bedenüñ yaḳası dāmānına
NE1851 Nice mekr-i ejder-i pīçān idi / Her ḫamı bir ṭavḳ-ı **girībān** idi
NE2246 Ḳapuda şad nāle vü efġān idüp / Ḳapu gibi çāk-ı **girībān** idüp
HH487 Çāk idüp derd ile **giribānın** / Āşikār itdi rāz-ı pinhānın

girībānını almaḳ [1] yakasını tutmak, yakasına yapışmak, hesap sormak

S918 Ḫum itmezse mebẕūl iḥsānını / **Alam** rūz-ı maḥşer **girībānını**

giriftār [1] tutulmuş, yakalanmış

SE958 Dil-berüñ ʿāşıḳ-ı bīmārı olan / Zülfinüñ zār u **giriftārı** olan

girih [2] bağ, düğüm

SE2876 ʿUḳde-i bād-ı şabādur o güher / **Girih-i** rişte-i cāna beñzer
SE3229 Tünd olup şaldı **girih** ḳaşlara / Ḳaşdı ḫod ṭaġlara ṭaşlara

girih-gīr [2] düğümlenmiş, karmaşık

HE77 İder biñ zārı ol zülf-i **girih-gīr** / Der-āġuş-ı ḫam-ı fitrāk-i tedbīr
S1559 Dil-i zārum idüp **girih-gīr-i** ʿışḳ / Ḳıl ol rişteyi sübḥa-i pīr-i ʿışḳ

girīz [1] kaçış, kaçma

NE1968 Ḫayf ü şad efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / Dā'im o yoldan ṭuta rāh-ı **girīz**

girīz itmek [1] oyun oynamak, hileyle aldatmak

NE1768 ʿÖmri nihāline **ider** bir **girīz** / Ḳanı esüp şavuran ol pür-sitīz

girmek [129]

1. dış sayılan yerden içeri geçmek, duhûl etmek

S550 **Girüp** aña ḫūbān-ı sīmīn-beden / Görinür ruḫı gül gibi şīşeden
S606 Velī baḫr olup mānīʿ-i ittişāl / **Girer** araya tīġ-ı hicrān-mişāl
S634 Kühenden rücūʿ anda düşvār olur / **Giren** çıḳmadan çünki bī-zār olur
S666 **Girenler** o meydāna hep merd-i pāk / Teni şerḥa şerḥa dili çāk çāk
S694 Gümüş serv aña şalsa ʿaksin ḳaçan / **Girer** şuya bir şūh-ı nāzük-beden
S88 Felek feyż umup itdi andan ḥicāb / N'ola **girse** aralarına seḥāb
S1139 **Girüp** nūr-ı baḫşı gibi ḫalvete / Hevādan ḳaçar kūşe-i ʿuzlete
S1325 **Girüp** şaḫnesi gülşene şarşaruñ / Ḳırup dökdi peymānesin güllerüñ
NE379 Şāhı görüp ḳalʿaya **girdi** ʿadū / Başladılar cenge hemān sū-be-sū
NE404 Ferce bulup düşmen-i furṣat-ṭaleb / Ḫaymegehüñ yollarına **girdi** heb
NE522 Buldı temūz ile ḥarāret cihān / **Girmege** deryāya şular atdı cān
NE534 **Girmiş** idi ḫāke şular çün künūz / Līk ayaġı şoġumamış idi henüz
NE798 Feyżi ile şaldı dile nūr u tāb / **Girdi** der-i ḫāneden ol āfitāb
NE1287 Aña **giren** ḫūb-ı şafā kānıdur / Gökyüzünüñ kevkeb-i raḫşānıdır
NE1582 Oldı o dem her ṭaraf āteş-fiken / **Girdi** şerer gibi der ü bāmdan
NE1623 Şerʿa muvāfıḳ olıcaḳ bir tarīḳ / **Gir** ki Ḫudādur saña ḫayrü'r-refīḳ
NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı nāra sürer / Cennete de **girse** çekinür ṭurur
NE2301 Oldı ḳaba rūzına **giren** me'āl / Ġunne-i tecvīd-i mülemmaʿ maḳāl
NE2482 ʿArża **girüp** olmasa ger feṭḥ-i bāb / Bir ālāya daḫı ider idi şitāb
NE2505 Gel saña alıvirelüm bir gelin / Cennete **gir** göz göre alup elin
NE2560 **Girmeyecek** araya bir ter-zebān / Eyleyemez tesliye cümle cihān
NE2588 Kāşki öñünde öleydük erüñ / **Gire** idük altına ḳara yerüñ
NE2737 Eyleme ḫammāma **girüp** ṣubḥgāh / Ustura ḫalvetlerini tekyegāh
NE2884 Ḳaplıca ḫavzına **girüp** ṣubḥ u şām / Anda balıḳ şaydına ḳurmuş idi dām
NE2898 Her būyı şimşāda çū berg-i ḫazān / Ditreyerek ʿarża **girerdi** hemnān
NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o bayḳuş-ı ser / Ẕüllesi* sürāḫına **girer** gider
NE2932 Ḳabrüñe **girdükde** seni dirgürüp / Cismüñe başılsa gerek ḳızdırup
NE2959 Dürri yem-i perver-i nā-yābdan / **Girüp** alurdı reh-i girdābdan
NE3049 Yaʿni idüp devr-i teselsül medār / Ara yere hiç **giremezdi** ḫumār
SE285 **Girmedin** ara yire ḫarf ü şadā / Söyledi luṭfıla ol şaha Ḫudā
SE1028 Sürünüp sāye-i ṭūbāsı gibi / ʿArża **girdim** aña paşası gibi
SE1653 Başladı naʿraya bī-bākāne / Baş açup **girdi** hemān meydāna
SE1925 Gördiler orduya **girmiş** bir şīr / Şīr ammā ki be-ġāyet şerrīr
SE1943 Şāh da **girdi** hemān meydāna / Çekdi ser-deste-i dervişāne
SE2193 Düşme ḳan ḳuyusına ġaflet-ile / **Girme** ḳanlı ḳuyuya ẕillet-ile
SE2337 ʿÖmrde görmedigin gördi hemān / **Girdi** cāmūs gibi aña revān
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i çarḫa irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine **girmiş**
SE2390 Eylemiş bād-ıla baḫş-ı ḫiffet / Ki terāzūlara **girmiş** ḳat ḳat
SE2394 Atılup eyler-idi ṭanz u fiten / Gāh ḳoynına **girürdi** yaḳadan

SE2395 Sıçrar-ıdı yüzine ġāfil-iken / Gah ḳoynına **girürdi** yaḳadan
SE2599 Gerçi vardum iderek şerm ü ḥicāb / Câme-ḫāba **giricek** ḳalmadı tāb
SE2849 Ne ṣafādur ki **girüp** meydāna / Boyana gül gibi cismi ḳana
SE3064 Ḳapudan **girmede** irkilmedi hīç / Oldı maḥdūmı ile pīç-ā-pīç
SE3147 Ḫāne-i ġayra **giren** bī-meẕheb / Ne arar ḳomadıġı yerde ʿaceb
SE3350 Rūzgār-ıla olup pīç-ā-pīç / **Girecek** yirini fikr itmez hīç
SE3378 **Girse** bir ḳapıya nā-gāh ol şūm / Müjde eylerdi hemān bāmına būm
HH765 Çün temām itdi mekr ile rīvi / Didi **gir** ḫāneye gör ol dīvi
HH768 **Girdi** çün ḫāneye o ber-geşte / Düşmeni gördi zar ü ser-geşte
HH793 Eger olmazsa mehrüñe peyvend / Cism ü cān arasına **gire** gezend
HH958 **Girmege** ḥavża oldılar ʿuryān / Leb-i cūy oldı gevherin-dendān
HH1191 **Girdiler** ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa irdi āh ü fiġān
HH1194 **Girdi** araya kār-ı mekr ü ḥased / İtdiler birbirün kelāmını redd
HH1332 Şāh gördi ol āhū-yı pūyān / **Girdi** bir tārem içre oldı nihān
HH1769 **Girdi** bāzāra çünki vālih ü zār / Oldı şaḫne o nīm-cāna düçār
HH1893 Līk ber-muḳteżā-yı ḥüsn ü bahā / Geldi araya **girdi** istiġnā
HH1909 Bildürüp ḥāli geh kitābetle / ʿArża **girerdi** geh ẓarāfetle
HH2201 Meyl-i dil yine araya **girdi** / ʿĀşıḳ-ı mücrime amān virdi
HH2278 **Girdi** mābeyne yār ile düşmen / Bilmezin n'eyleyin bu arada ben
HH2587 Anı güstāḫ idüp bu luṭf-ʿaṭā / ʿArża **girdi** o şāha bī-pervā
HE106 Fenā vir dirhemine aḫterānuñ / Gel altından **gir** üstinden çıḳ anuñ

2. bir topluluğa katılmak, iltihak etmek, dâhil olmak

S1424 Reh-i ʿışḳa **gir** hūy ile hāy ile / İç ol bādeyi ṭabl u surnāy ile
HH723 Yārī-i ṭālīʿ ü sitāre ile / Yola **Girdi** o māh-pāre ile
HH832 Aldı mirās-ı düşmen-i cānı / Yola **girdi** o Yūsuf-ı Ṣānī
HH1077 Mīz-bāna vedāʿ idüp ol dem / **Girdiler** yola her biri ḫurrem
HH1151 Merḥale merḥale **girüp** rāha / Ḳıldı mā-beyn çünki yek māha
HH1320 **Girdi** üsküfliler hemān ki yola / Aldılar turna telli bāzı ḳola
HH1437 İki ḥaşm-ı ḳavīyi itdi helaḳ / Yola **girdi** yine şeh-i bī-bāk
HH2050 Çıḳarup aṭlasın giyüp jende / Yola **girdi** o māh-ı tābende
HH2067 **Girdiler** rāh-ı ʿışḳa bī-ser ü pā / Ṭuydılar nice sırr-ı nā-peydā
HH2375 Aldı Maḥzūnı yanına Şādān / **Girdiler** yola ḫurrem ü ḫandān

3. fethetmek, ele geçirmek

SE1101 Varduġı milkete **girdi** bī-bāk / Nite kim pertev-i mihr-i eflāk
HH1019 **Girmesün** mülke şāh-ı bīgāne / Āteş olur sipāh-ı bīgāne
HH1351 Degnek ile yasaḳçı oldı şobān / **Giremez** gelse ʿasker-i gürkān

4. eylemde bulunmak, işlemek

NE2155 Nice ṭarldār ki **girüp** zaḥmete / ʿAvret ü oġlan ile gider ṣoḥbete
SE119 Gūş ṭutsa ola necm-i pür-tāb / Ṣadede **girmedin** ālūde-i ḫāb
SE1661 Zaḥmete **girme** çün oldı olacaḳ / Çekme ġam anuñ için hey aḥmaḳ
SE2047 İşledi aña fitīl-i sūzān / Badenüñ **girdi** günāhına hemān
SE3288 Gerçi bend itdi ṣevāba **girdi** / Kendüye yoḳ yire zaḥmet virdi
SE3455 Ṣaflara döndi ḫuṭūṭ-ı mıṣṭar / Nükteler puṣuya **girmiş** ʿasker
SE3469 Hem-ser olur mı Süheyl-ile Sühā / Zaḥmete **girme** söz añlar ẓürefā
HH2399 Zaḥmete **girme** ṭuyduḳ eṭvāruñ / Gözi yaşlu olur daġal-kāruñ

5. yeni bir duruma girmek, dönüşmek, değişime uğramış olmak

NE863 Ḳalb ile bir renge **girüp** ḳālıbı / Bāṭını da ẓāhir bāki gibi
NE1053 Bāri **girüp** dinine dildārumuñ / Gitdügi yola gideyin yārumuñ
NE1669 Bir mütelāşi mütelevvin-müzāc / **Girmede** her renge miṣāl-i zücāc
NE1921 Ḫırḳaya da **girse** ṭarab-sāzdur / Ḫırḳası çün ḫırḳa-i ṭās-bāzdır
NE1914 Olur iñen kürküne **girse** ḳaçan / Postda Mecnūn-ı zaʿīfü'l-beden
NE1978 ʿArża çalup cübbe vü destār ile / **Girdi** ʿacib şekle bu eṭvār ile
NE2019 **Girdi** ʿacib ḳalıba ḫīle-miṣāl / Ṣaldı rıżā ger dine çün vebāl
SE3499 **Gire** bir surete şiʿr-i Fāḫir / Ki anı bilmeye görse şāʿir
SE3503 Çekile cevr-ile maḥbūs gibi / Özge şekle **gire** cāsūs gibi
HH848 Dehre pertev salup meh-i ġarrā / Ṣandalī renge **girdi** rūy-ı semā

6. karışmak

S257 İrişdürdi Boġdāna daḫı żarar / Yine **Girdi** birbirine baḫr u ber
S603 N'ola baḫruñ olsa kilīdi ḫişār / **Girer** birbirine dem-i kār-zār
NE397 Pençeleşüp her yaña merdān-ı kār / **Girdi** biribirine şaf pençe-vār
NE1559 Ṣanma ki defn olmaġıla maḥv olur / Ḫāke **girince** daḫı ḳuvvet bulur
NE2293 Virdi keder aña o nādānlar / **Girdi** o dem içine şeyṭānlar
NE2576 Biri ḥaḳ emriyle **girince** yere / Gerçi ki ḳırḳında varırdıḳ ere
NE2812 Cūy-ṣıfat düşdi yüzi yirlere / Yir yarılaydı **girer** idi yire

NE3095 Saṭr ile mābeyn-i muḫālif eṣer / Birbirine **girdi** çū şām u seḥer
NE3096 Oldı biri birine **girmiş** benān / Pençe ṭutar zengī ile Rūmiyān
SE3427 O perīye idüp efsūnı eṣer / **Girdi** ol dem içine şeyṭānlar
SE3501 Ṣıḳa işkence idüp mışrāʿı / **Gire** biri birine aḍlāʿı
HH2014 Birbirine **girüp** ṣufūf-ı neberd / Pençe-gīr oldı gūyiyā iki merd

7. hüküm altına geçmek, tasarruf altına geçmek

NE3104 **Girdi** güç ile ele birḳaç ḳalem / Oldı ṣarīr ile cihān pür-naġam
SE950 Görinür oldı ne kim ḳalbe gele / **Girür** oldı görinen cümle ele
NE2665 Pīri iken **girse** eger furṣatı / Yoġ idi şeyṭāna daḫı ḥürmeti
SE1733 Kinini alamadı Dārānuñ / Ḳanına **girdi** hemān Sührābuñ
SE1998 Eline **girseñ** eger kim tenhā / Ḳoca-vārī neler işlerdi saña
SE2429 Eline **girse** eger bir alma / Bir dilimdür ḳalacaḳ yine aña
SE3362 **Giricek** destine ser-rişte-i kār / Yedilür bir ḳıl-ıla taze nigār
SE3451 Ele **girince** bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ tek ü pū
HH2060 Ele **girincedür** o mūy-miyān / El virür devlet-i viṣāli hemān

Aşağıdaki tanıklarda “girmek” sığınmak bağlamında kullanılmıştır.

HH150 Ḳoltuġına **girüp** ḥamā'il-vār / Ḳıldı anı duʿālar ile süvār
HH932 Ḳoltuġına **girüp** ider ıḍlāl / Oldı ṭaʿūn-ı ekber ol ḳattāl

8. başlamak, girişmek

S311 **Girüp** çarḫaya bāde-i erġavān / Yine şīşenüñ ḥalḳın it ḫūn-çegān
S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolı cām / Yine çarḫa **girsün** o bedr-i tamām
S1056 **Girüp** heft bendekle çarḫa melek / Düşe ḫake raḳṣ itmeden nüh felek
NE71 Başdan ayaġ it reh-i taḫmīde **gir** / Hem-ser ol engüşt ile tevḫīde gir
NE71 Başdan ayaġ it reh-i taḫmīde gir / Hem-ser ol engüşt ile tevḫīde **gir**
NE572 Rāciʿ olup gūşe-i ġam-ḫāneye / Bülbüle döndüm ki **gire** lāneye
HH1696 Çekdi sedd rūy-ı ḫaṣm-ı ḫūn-ḫˇāra / **Girdi** ḥışn-ı ḥaṣīn-i inkāra

9. ulaşmak, erişmek

S1475 Dehānuñdan almasun anı ʿavām / Ne **girse** ḳulaġuña mānend-i cām
NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet vire / Şīr-i nerüñ vara gözine **gire**
SE1962 Şāhda ser-keş olınca an kez / Mışr şahı ḳulaġına **girmez**
HH948 Āh u zāruñ ḳulaġına **girmez** / Baḳa nem var dir velī virmcz
HH1565 Kimseler iḫtimāl virmez idi / Virse de gūş-ı şāha **girmez** idi
HH2616 Gūşuna **girdi** çün anuñ bu nüvīd / Āteş oldı hemān ġażabla pelīd

10. yanaşmak

NE2780 Ardına **girerdi** güzel bulıcaḳ / Yaʿni ṭayardı o nihāle ṭıbıḳ
SE2625 Ḥāşılı zūr-ıla zaḥmet virdüm / Egdüm ol naḫlı çatala **girdüm**

girūdār [1] kavga, savaş, mücadele. Ayrıca bkz. ‘dār u gīr’ md.

S1202 Nice eyleye daʿvī-i **girūdār** / Bir ayaġı ile başılur ġubār

giryān [8] ağlayan

SE3396 Didi bir āh-ıla **giryān giryān** / Ḥaḳ ṣabırlar vire iy rūḥ-ı revān
HH409 Ḫˇāb tutdı dü-çeşm-i **giryānı** / Baġladı birbirine müjgānı
HH1312 Döndi āhū da çeşm-i **giryāna** / Ṣāḫ-ı pür-ḫūnı şāḫ-ı mercāna
HH1469 Ṣanma būs u kināre ḫayrānum / Bir güler yüz esīri **giryānum**
HH1612 Ḥükmin icrā idüp o **giryānda** / ʿAdlini gösterürdi hep anda
HH2256 Zülf-ı dil-ber gibi perīşānsın / Ebr-i bārānde gibi **giryānsın**
HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu zār u **giryāndan** / Işlanan ġam çeker mi bārāndan
HH2400 İʿtimād eylesün mi hiç insān / Mihr ḳoynuñda gözlerüñ **giryān**

giryān olmaḳ [7] ağlamak

S1047 Kimi iñleyüp kimi **giryān olur** / Kimi āh ider kimi ḫandān olur
NE1041 Eyledügi kāra peşīmān olup / Tevbe velā ḥavle ile **giryān olup**
NE2260 Līk bu vazʿına pişīmān olup / Nāleler itdi didi **giryān olup**
SE2630 Zār olup derd-ile **giryān oldum** / İtdügim kāra peşīmān oldum
SE3331 Līk fi'l-ḥāl peşīmān oldı / Mātemin eyledi **giryān oldı**
HH670 Şöyle ḳaḫr iderin seni ki hemān / Düşmenüñ raḥm idüp **olur giryān**
HH2253 Burdı boynın miṣāl-i ṭāḳ-ı rezān / **Oldı** yaşin yaşin gözi **giryān**

girye [8]

1. gözyaşı

S12 Gelür gözine bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī **girye-i** çeşm-i tāk
NE1034 Gūş idicek bu ḫaber-i mevḥişi / Eyledi biñ **girye** ile nālişi
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı **girye** ʿāleme ṣūr / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i sürūr

2. ağlama

NE643 Çehresine curʿa-feşān olalum / **Giryesine** ḫande-zenān olalum

NE2953 Siñsi olup kimisi ʿayyār olur / **Girye-i** mekkār u ziyān-kār olur
HH2240 Bu sözi ol muḥibb-i ṣādıkdan / Güş idüp **girye** ḳopdı ʿāṣıḳdan
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i sürūr / Ṣaldı bu süz-ı **girye** ʿāleme şūr
HH1727 Cūş idüp baḫr-ı şefḳat-i pederi / **Giryeler** itdi acıdı püseri

girye-ḫīz [1] ağlatan, gözyaşı döktüren

S1504 Bu tāze ʿaşīrüñ olup keyfi tīz / ʿAdū-yı ḥasūde olur **girye-ḫīz**

girye-künān [1] ağlayarak, gözyaşı dökerek

HH2509 Mevc-veş kef-zenān ü **girye-künān** / Her biri oldı bir kenāra revān

gīsū [3] kadınların arkalarına saldıkları saç bölüğü; omza dökülen saç, zülüf

SE203 Nūr-baḫş idi o **gīsū-yı** dü-tāh / Gūyiyā şaʿşaʿa-i nūr-ı siyāh
SE1899 Oldı **gīsūlarınuñ** her tarı / Bī-güneh nice faḳīrüñ dārı
HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam **gīsū-yı** pürnūr / Resīde bī-miṣāl-i raḳḳ-ı menşūr

gitī [] dünya

gitī-füruz [1] dünyayı aydınlatan

S1443 Muḥabbetdür ol mihr-i **gitī-fürūz** / Muḥabbetdür ol āteş-i sīne-sūz

gitī-nümā [3] dünyayı gösteren

S509 Gerekmez baña cām-ı **gitī-nümā** / Göñül nakş-ı keşretden itdi abā
S944 Hüner gösterüp cām-ı **gitī-nümā** / Bize ʿarż ider şanʿat-ı sīmiyā
NE14 Besmeledür dāver-i bālā-nişīn / Ḫusrev-i ḫāver **gītī-nümā-nişīn**

gitmek [178]

1. bir yerden başka bir yere doğru ilerlemek

S40 Şeb oldı ḳarardı gice diseler / Göñül ḳara mey-ḫānesine **gider**
S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / ʿAceb nā-maḥal ṣarf olup **gitdi** tīz
S146 **Gidüp** çarḫ-ı mīnā-nümādan yaña / Duḫūl itdi mānend-i nūr ü żiyā
S168 O dem ḳıldı Refrefle Haḳḳa sefer / Uçup **gitdi** seccādesiyle meger
S545 Velī **gitmede** irkilür her zamān / Güc ile sürerler ṭaḳup rīsmān
S851 Şu mey-ḫāre kim ola āvāresi / Ḳalur mı ḳoyup **gitmeye** çāresi
S1327 **Gidüp** ġoncalar şemʿ-i kāşāne-veş / Döküldi varaḳ per-i pervāne-veş
S1425 Reh-i ʿāşıḳāndur benüm **gitdigüm** / Bu meydür saña vaşfını itdigüm
S1430 Derūna virüp derd-i meyle keder / Ṣafā-yı dili żāyiʿ itme **gider**
NE208 Soñra **gidüp** şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi atı bir nice menzil-i ıraḳ
NE287 Uġradı eflāke **giderken** o şāh / Günbed-i fīrūze-i Behrām-ı rāh
NE303 **Getdi** bu üslūb ile ṣad-sāle rāh / Ḳalmadı hiç reng-i sefīd ü siyāh
NE317 Āmed ü reftinde erkān-ı veḳār / Sürʿat ile **gitdüginüñ** sırrı var
NE318 **Gitmede** var ceẕbe-i şevḳ-i viṣāl / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl
NE421 Birisi dir kim irişüp ḳahr-ı Rab / **Gitmiş** idi ʿasker-i İslām heb
NE824 Rāh-ı çep ü rāsta mānend-i rūd / **Gidüp** olur birbirine tār u pūd
NE825 Kimi ṭutup mihr gibi şarḳa rāh / Ġarba **gider** kimisi mānend-i māh
NE826 Kimi **gider** ḳıbleye eshāb-veş / Kimi döner bu yaña mihrāb-veş
NE833 **Gitse** eger ḫalḳ-ı cihān bir yaña / Olur idi resm-i ʿadālet hebā
NE1053 Bāri girüp dinine dildārumuñ / **Gitdügi** yola gideyin yārumuñ
NE1053 Bāri girüp dinine dildārumuñ / Gitdügi yola **gideyin** yārumuñ
NE1302 **Gitse** uçar şuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī miṣāl
NE1459 Tāb düşüp sīnesine mihr-veş / Başın alup **gitdi** miṣāl-i güneş
NE1592 Mest gelüp ġāret idüp **gitdiler** / Bilmediler kendülere n'itdiler
NE1602 Bilmediler hiç nice **gitdüklerin** / Kendülere bildiler itdüklerin
NE1638 Cūş u ḫurūş ile **gider** baḫra rūd / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur bī-vücūd
NE1729 Gāh ticāret ile olup kām-zen / Başın alur şarḳa **gider** ġarbdan
NE1839 **Gitdi** ḫazā'inde aramaz sīm-nāb / Berri pür-āb eyledi baḫrı serāb
NE2155 Nice ṭarldār ki girüp zaḫmete / ʿAvret ü oġlan ile **gider** ṣoḥbete
NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā **gider** / Ser ü ser-efrāz büti ṭūbā gider
NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā gider / Ser ü ser-efrāz büti ṭūbā **gider**
NE2307 Maġz-ı suḫan ẕevḳini bilmez **gider** / دنقوزه دنجوز dīn-i bī-hüner
NE2565 Kimisi dir gerçi beni de sever / Cāriye meyli virür ammā **gider**
NE2578 **Gitdi** bu vech üzere otuzı bile / Hurmet ile ʿizzet ü ikrām ile
NE2787 Seyrine her serv ü şanavber-ḫırām / Ṣalını ṣalını **giderler** müdām
NE2813 Her yañadan zūretle şaḳlu revān / **Gitdi** götine baḳaraḳ ol cevān
NE2894 **Gitdi** uzanduḳça heb ol rīş-i feş / Ardına şākird-i resen-tāb-veş
SE273 Sīnesin ref-ref idüp taḫt-ı revān / **Gitdi** anuñla o Sulṭān-ı cihān
SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir **giderek** / Tek ü tenhā ne melek var ne felek
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı **git** kec yola aşla gitme
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı git kec yola aşla **gitme**
SE704 Anı bu ehl-i kerāmet eyler / **Giderek** şāh-ı vilāyet eyler

SE722 Şād-kām oldı o nā-kām-ı felek / **Gitdi** şevḳ-ıla duʿā eyleyerek
SE890 Çünki cān ʿālemine ricʿat ide / Kūy-ı cānāna **gide**r gibi gide
SE890 Çünki cān ʿālemine ricʿat ide / Kūy-ı cānāna gider gibi **gide**
SE931 ʿAcabā cismden itdikde güẕer / Cāy-ı aṣlīye ne şekl-ile **gider**
SE980 **Giderek** vāsıṭa oldı biʿẕ-ẕāt / ʿIşḳ-ı ẕatīye tecellī-i ṣıfāt
SE1031 Yüz yire ḳodı tevāżuʿ itdi / İrteye vaʿdeler itdi **gitdi**
SE1836 Çün der-i mürşide rū-māl itdi / Didiler bāb-ı emīre **gitdi**
SE1913 Ḥāṣılı ḳıṣṣa degil münferide / Ger ʿinād itse **gider** ikisi de
SE1974 Ḫastasın ġamla helak itsün mi / Yine boynın burarak **gitsün** mi
SE2211 Bir gün ol derbeder-i bī-ser ü pā / Şehrde bir yola **gitdi** tenhā
SE2828 Merd iseñ ġayret idersin şimdi / Bizi ḳor ḳanda **gidersin** şimdi
SE3038 **Giderek** ḫādimi maḫdūm-ı kerīm / Cümletü'l-mülk idüp itdi terkīm
SE3069 Gördi ḥākimde çün āṣār-ı ġażab / Ṭurmadı **gitdi** o Mollā-yı ʿArab
SE3128 Var-iken rāh-güẕer her ḳoldan / **Gitmedik** ḫayf ü dirīġ ol yoldan
SE3231 Kime kim ṭāliʿ-i bed rehber olur / Nereye **gitse** belāsını bulur
SE3315 Bindi gerdūneye ol ser-gerdān / **Gitdi** bir ḳālıb içinde iki cān
HH173 Olmadı çün ol āfitāba mekān / **Gitdi** yanın ḳıçın o dem Sereṭan
HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ tek ü pū / **Gitdi** aḫbāb bulmaġa her sū
HH537 **Gitdi** pür-ġaşş olan riyā ehli / Ḳaldı mānend-i zer ṣafā ehli
HH594 İtdi fermān-ı Ḫaḳḳa istiʿcāl / **Gitdi** yüzler süre vücūh-ı ricāl
HH596 **Gitdi** Ḳāḍı Efendi şevketle / Dil-i ṣāf u ḫulūṣ-ı niyyetle
HH753 Boynına aldı zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi aldı **gitdi** tīmāra
HH771 ʿAcabā saña n'eyledüm n'itdüm / İşte bu devre geldüm ü **gitdüm**
HH806 Ardına baḳmayup dönüp **gitdi** / Dönerek şevḳ ile semāʿ itdi
HH833 Her cihetden Hüdāya şükr itdi / Reh-i maḳṣūda raḳṣ ile **gitdi**
HH935 **Giderek** ʿāşıḳa söz itdi eṣer / Olmadı sūd-men pend-i peder
HH994 Her ṭaraf oldı nāle vü feryād / **Gitdi** döne döne o dem Behzād
HH1005 Oldı efgende ber-ṭaraf ġavvāṣ / **Gitdi** her sūye çāre-cūy-ı ḫalāṣ
HH1056 Her birin sīr ḳıldı niʿmet ile / Kendi **gitdi** yine icāzet ile
HH1073 Yılda bir ḳāfile **gider** her gāh / Sizi anlara ideyin hem-rāh
HH1135 Çünki **gitdi** ʿavām belki ḫavāṣṣ / İtdiler bezm-i üns-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ
HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir āhū / **Gitdi** bir cānibe diyüp yā hū
HH1328 Şīr-veş **gitdi** ol ġazal ile şāh / ʿĀḳıbet çıḳdı bir ḳabileye rāh
HH1753 Taḫta pāreyle ḫaste vü bed-ḥāl / Yana yana **giderdi** şemʿa miṣāl
HH1754 Nice gün **gitdi** āh u zārı ile / Saḥile irdi luṭf-ı Bārī ile
HH2064 **Gitmelü** olsa eylemeñ tedbīr / Ṭutamaz anı nice biñ zencīr
HH2243 Aġlayu aġlayu seḥāb gibi / Başın alup **giderdi** āb gibi
HH2438 Derd-i ʿışḳ ile gāh olup ḫaste / İçmeye **gitdi** iki işkeste
HH2440 Gökṣūya **gitse** bir büt-i dil-cū / Yelmede bunlar oldı gömgök ṣu
HH2442 **Gitdi** esb ü şütür mehārı ile / Aṣdı ḫar-bende ḫod ḳaṭārı ile
HH2489 **Gitdiler** nice gün şikeste-derūn / Oldılar gide gide zār u zebūn
HH2508 Gemiden çıḳdı maḥbese **gitdi** / Her biri bir ṭarafda cāy itdi
HH2660 **Gitdi** pey-güm-künān iki ḫayrān / Ḳande gitdikleri degildi ʿayān
HH2660 Gitdi pey-güm-künān iki ḫayrān / Ḳande **gitdikleri** degildi ʿayān
HE110 **Giderken** āb ile pür āftābe / Nigūn olmışdı dönüp āftābe

2. kaybolmak, yok olmak

S248 Silüp berfi itdi nevāziş bahār / Açıldı dil-i ġonca **gitdi** ġubār
S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḫr-ı siyāh / **Gidüp** ẓulmet açıldı her yaña rāh
S391 Bu günden virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / **Gider** rezmi bezm ile leyl ü nehār
S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı lāle-reng / Açıldı gülüñ sāġarı **gitdi** jeng
S968 Lebüñ būs idüp bulsa ḫāṣiyyeti / Ṣurāḫīnüñ ol dem **gide** lükneti
S1153 Bih-i mihri ḳoynına alup şafaḳ / **Gidüp** ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ
S1260 Kelīm-i hezār itdi ḫaḳḳa duʿā / Zebānındaki ʿuḳde **gitse** n'ola
S1335 **Gidüp** reng-i rūy-ı gül ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra döndi çemen
NE173 Kir getüre yüzüne ʿuḳbā **gide** / Ṣuratına beñzeye dünyāsı da
NE541 Berg-i giyeh kim dökülür sebzeden / Ḫāvı **giden** çūḳaya döndi çemen
NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i ṭanz / **Gitdi** ruḫundan tutuḳ-ı küntü kenz
NE2064 Didi hemān ḫayflar ey müslimīn / **Gitdi** ḫarāb oldı bu gün ʿilm-i dīn
NE2457 Görinür evvel saña vech-i sabīḥ / Perde ki gözden **gide** olur ḳabīḥ
NE2802 Ṣabrdan özge yoġ idi çāresi / **Gitdi** ḫarāb oldı budur arası
SE277 Esdi bād-ı nefes-i Raḥmānī / **Gitdi** cümle ḫücūb-i ẓulmānī
SE283 Mīm-i imkān aradan **gitdi** hemān / Aḥmede nūr-ı aḥad oldı ʿiyān
SE990 Odur ol ḫüzn ü nedāmetler hep / **Gider** evvelki olan şūr u şeġab
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün ṭoġup **gitdi** o dem şām-ı siyāh
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki **gider** ḫāb u ḫumār / Ḳaldırur başını gün gibi o yār
SE2452 Üşürürseñ o ġurābü'z-zerʿi / **Gide** ber-bād ola aṣl u ferʿī

SE3210 Çoġı yoḳ yire ṣatıldı **gitdi** / Eblehüñ birisi de gör n'itdi
HH86 Ancaḳ oldur cihānda dil-ḫᵛāhı / **Gidicek** hem zevāde-i rāhı
HH418 Cān gözin açdı nūr-ı Rabbānī / **Gitdi** cümle ḥicāb-ı ẓulmānī
HH677 Ṣarılup ʿazm-i cāme-ḫᵛāb itdi / Perde-i ʿişmet aradan **gitdi**
HH1016 Āh u nāleyle hergiz iş bitmez / Dāġ-ı dil āb-ı eşk ile **gitmez**
HH1223 Bayılınca fiġān ider oldı / Geh gelür ʿaḳlı geh **gider** oldı
HH1451 Zaḫm-ı çeşm ile kendüden **gitdi** / Gürz ile kellesini ḫurd itdi
HH1536 İtdi deryā-yı ṣevḳi cūş u ḫurūş / Geldi feryāda **gitdi** ḳuvvet ü hūş
HH1597 **Gitdi** ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i ḫᵛāce ṭarz-ı ġarīb
HH1877 **Gitdi** gün geldügince tāb u tüvān / Żaʿfı żāhir velīkin aṣlı nihān
HH1907 Kesmeyüp vaṣl-ı yārdan ṭalebi / Geh gelür geh **giderdi** ʿaḳlı gibi
HH2043 ʿĀṣıḳun göñlüni alup ele yār / **Gitdi** dilden nevāziş ile ġubār
HH2302 Ġark-ı emvāc-ı ıżṭırāb oldı / Tābı **gitdi** zebūn-ı ḫᵛāb oldı
HH2353 Çünki gerdūn anı fidā itdi / Rūzigāruñ yavuzlıġı **gitdi**
HH2428 Peder ü māderi iki püserüñ / Fevt olup **gitdi** ḥāfızı güherüñ
HH2436 Ḳāḳumuñ **gitdi** reng ü ʿunvānı / Bedel itdi bıyıḳlı yorġānı
HH2585 Ḫātırına mülāyemet geldi / Serdlik **gitdi** merḥamet geldi
HH2714 Dil-i ʿāṣıḳ ki yandı ḳāl oldı / Ġıll u ġışş **gitdi** ehl-i ḥāl oldı

3. elden çıkmak; yok olmak

S1441 O mey-ḫāne ṣevḳ ile medhūş olup / Göñül kendiden **gitdi** bī-hūş olup
S1462 Yanup **gitdi** ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
NE2033 **Gitdi** cihetler diyu āh eyledi / Şeş-ciheti dūd-ı siyāh eyledi
HH472 Yollar üzre iderdi vāveylā / Ḳurı bir ʿışḳ idi **gider** ammā
HH740 Olan oldı hele **giden** gitdi / Ḥasretüñ şimdi cāna kār itdi
HH740 Olan oldı hele giden **gitdi** / Ḥasretüñ şimdi cāna kār itdi
HH2404 Oldı tennūr-ı çeşmi ṭūfān-ḫīz / Kendüden **gitdi** āḫir ol nāçīz

4. ölmek

NE891 Kendi **gider** iylüġü bāḳī ḳalur / İki cihāndan daḫı maḳṣūd alur
NE2141 Ṣāḥibi ḳatl itse duyunca seni / Mefte **gidersin** gibi ey küşteni
SE1524 Çün saña ḫalḳa-be-gūş oldı göñül / Ser **gide** çıḳmaya boynından o ġul
SE2806 İtse ol ḫālde rūḥın teslīm / **Gide** īmān-ıla ol merd-i kerīm
HH1472 Saña mā-fi'ż-żamīri ʿarż itdüm / Luṭfuñ olmazsa işte ben **gitdüm**

5. çıkmak

SE2520 Yoḫsa ṭālib buradan boş **gitmez** / Olan oldı kesilen baş bitmez

6. yol tutmak ‖ yönelmek

NE1048 Rāh-ı cefā vü siteme **gitmesün** / Yoluna cān vireni unutmasun
NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne hiç / **Gitmeyelüm** gel beri yabana hiç
SE1997 Derdi bu **gitmeyesin** yabana / Hep naṣīḥatları babayāne
SE1071 Ḥaddüni yaʿnī tecāvüz itmez / Toġru yolı ḳoyup egri **gitmez**
SE1200 Göricek ʿibret alan ehl-i naẓar / **Gitdi** bir bevleye devlet didiler
SE1605 Kiẓb içün nāra **giden** gevdendür / Gerçi kim her biri bir yoldandur
SE2085 Gūyiyā taze sebū-yı ḫummār / İçdügi ayrı **giderdi** her bār

7. ulaşmak, varmak

S1110 Felek ṭurma ṣaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler izin kūy-ı yāre **giden**
NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı māh / Her elif Allāha **gider** şāh-ı rāh
NE1093 Ḳāfilesi ḳandan ider irtiḥāl / Ḳande **gider** rāh-ı revān-ı ḫayāl
SE933 Fehm olınmadı ne mebdeʾ ne meʾāb / Bilmedik hīç nereye **gitdi** cevāb
SE2901 Nereden geldi naẓar ḳılduñ mı / Sözümüz ḳanda **gider** bildüñ mi

8. götürülmek, gönderilmek, taşınmak

SE3228 **Giderek** saʿy-i ḥasūd-ıla meger / Gūş-i cānāneye degdi bu ḫaber

9. uzaklaşmak

NE410 **Gitdi** ḳırāl anda döküp āb-ı rū / Ḫāl u menāl oldı nāṣib-i ʿadū
NE1888 Sen dahi lāyıḳ mı idüp ḳaṣd kām / Şimdi ḳapumdan **gidesin** bī-merām
NE2031 Ḳahḳaya başladı bālā vü pest / **Gitdi** ne tekbīr ne ḫod ābdest
SE1833 Bir yaña **gitmez** idi bād-ı vezān / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḥırz-ı emān
HH1414 Hiç bir ferdi itmedi āgāh / **Gitdi** pey-güm-künān çü nāvek-i āh
HH2349 Geldi bir dāne mevc-i kūh-efgen / Aldı **gitdi** raḳībi zevraḳdan

10. yavaş yavaş, zamanla

NE1694 Ḫāṣılı **gitdükçe** ḳızışdı niyāz / Oldı müselsel dem-i āheng-i rāz
SE161 Oynadur bir iki gün gerçi felek / Çekilür perde-i ġayba **giderek**
SE586 **Giderek** oldı riyāżatla naḥīf / Leyş-i maḥmūm-veş ol ẕāt-ı şerīf
SE615 Bir işāretle idüp ehl-i żamīr / Sırr-ı Hūʿdan **giderek** ola ḫabīr
SE697 Yüz urup dāmene-i ṣaḥrāya / **Giderek** āb çıḳar bālāya

SE2019 Camdan rıṭl-ı girāne vardı / **Giderek** ḳıṣṣa yamana vardı
SE2174 Ḫaşm-ı ferrāce vü destār olur / **Giderek** peyk-i sebük-bār olur
SE3404 **Giderek** ṭulluġuñ olur ṣoñı kem / Altun adın baḳır eyler ādem
HH220 Terk idüp ḥalka cevr ü ālāmın / **Gide gide** unıtdurur nāmın
HH1047 **Giderek** oldılar şu deñlü ḫarāb / İtdi zaʿf-ı gürisnegī bī-tāb
HH1910 **Giderek** oldı her kişi āgāh / Ṭuydı çün ʿāḳıbet bu ḳıṣṣayı şāh
HH2489 Gitdiler nice gün şikeste-derūn / Oldılar **gide gide** zār u zebūn

11. (sürerlik bildirme bağlamında) sürme, devam etme

NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez **gider** / Düşde gören ḫayr ile yormaz gider
NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez gider / Düşde gören ḫayr ile yormaz **gider**
NE1769 Māmelekin cümle döker ḳor **gider** / Dehr aña bir ḥādiṣi vāriş ider
NE1788 Naḥl-i ḫazan-ı dīde-veş azād ola / Dāmenini silke **gide** şād ola
NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o bayḳuş-ı ser / Ẕüllesi* sürāḫına girer **gider**
HH99 İçmedi **gitdi** ol kerem kānı / Karañulıḳda Āb-ı Ḥayvānı
HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i şādıḳ / Yār işitse erür **gider** ʿāşık
HH343 Sīne açsa iner **gider** şikeme / Mülḥid-i yek gibi ol iki meme
HH743 Yine evvelki ḫāle ʿavd itdi / Ol gül-i ter şolup şolup **gitdi**

Gīv [1] yaptığı savaşlar ve maceralarıyla Şehnâme'de geçen kahraman, Rüstem'in damadı ve Bijen'in babasıdır. Klasik Türk şiirinde genellikle memduhun övgüsünde yer verilen bir isimdir.

NE697 Mülk-i ġama her biri **Gīv-i** belā / Ṣandali-i ṣadra geçer ser-revā

giyā [2] bitki, taze ot, "giyâh"ın muhaffefidir. Ayrıca bkz. 'mihr-i giyā' md.

SE692 Olsa mihrüñ yiri zīr ü bālā / Andan ırmaz gözini mihr-i **giyā**
SE1308 Güneşe mihr-i **giyā** gibi hemīn / Luṭfına baḳar anuñ ehl-i zemīn

giyāh, giyeh [3] ot, taze ot, bitki

S1341 Hevādan kim nem ḳapdı berg-i **giyāh** / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
HH883 Sünbüli bī-ʿaded güli ḫod-rū / Ḫāki ʿanber **giyāhı** ʿanber-bū
NE541 Berg-i **giyeh** kim dökülür sebzeden / Ḫāvı giden çūḳaya döndi çemen

gizlemek [6] saklamak

NE2234 Böyle güher-gīrdi ala rāygān / Ṣoḥbet anı **gizlemededür** hemān
NE2259 Böyle diyüp **gizledi** ol ḳıṣṣayı / ʿAvret ise döndi alup ḥışşeyi
SE2005 **Gizle** esbābuñı bir ḫoşça götür / Bend idüp boġcañı üstine otur
SE2506 Olmadı ḳāṣıd o şeb nāme-güzār / **Gizledi** anı miṣāl-i şeb-i tār
HH966 Oynayup luʿbetān-ı sīmīn-ber / Ḫātemi mīzer içre **gizlediler**
HH970 Ġonceyi penbe içre **gizleyeler** / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i ter

gizlenmek [1] saklanmak

HH711 Gördi bir gūşede o ġūl-meniş / Pes seng-i mezāra **gizlenmiş**

gizli [6] saklı kalan, niteliği anlaşılmayan

NE2237 Ḫāke gömersem bunı mānend-i genc / Firḳati olur içüme **gizli** renc
SE1596 Nice kāẕib ṭuyılup aldandı / Anı bir **gizli** ẕarāfet şandı
SE3048 Çıḳmayup muṭrıb u nāyın nefesi / **Gizli** idi çü kelām-ı nefsī
SE3456 Görinürden ki görinmez çoḳdur / **Gizli** maʿnālarına ḥad yoḳdur
HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha **gizlü** ḫaber / Virdi āyīne-i żamīre keder
HE80 Şu deñlü **gizlidür** ol şāh-ı ʿālem / Ki nāmın alamaz aġzına ḫātem

gizlice [1] belli etmeden, saklayarak

SE3286 Ḳavl idüp **gizlice** bir ḫāl idelüm / Bir zaman ʿālemi iġfal idelüm

ġonca, ġonce [75] yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek, özellikle gül tomurcuğu

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili ʿışḳ eger / Bir **ġonca** iken biñ gül-i maʿnāya maḳar
S197 Çemen ferş-i zībā-yı gül-rīzidür / Anuñ **ġonca** naḳş-ı dil-āvīzidür
S248 Silüp berfi itdi nevāziş bahār / Açıldı dil-i **ġonca** gitdi ġubār
S757 Döke şaça ḳullañ mey-i aḫmeri / Degil çünki ey **ġonca** alnuñ teri
S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı hedāya delīl / Güzīn **ġonca-i** gülsitān-ı Ḫalīl
S1246 İrince der-i bāġa bād-ı vezān / Hemān **ġonca** çıḳdı tebessüm-künān
S1247 Zamāne gülüñ cāmın itmişdi kim / Açıldı yine **ġoncadan** tāze ḫum
S1254 ʿArūs oldı her **ġonca-i** dil-sitān / Gül-i āl düzdi ṭabaḳla nişān
S1256 Degil **ġonca** bir şarılı tengdür / İçi aṭlas-ı āl-ı ḫod-rengdür
S1266 Ki parmaḳ ḳadar kāġıd ile seḥer / İder ser-fürū zanbaḳa **ġoncalar**
S1273 Şafāsın görüp **ġoncalar** güllerüñ / Şulanmaya mı aġzı ya sāġaruñ
S1327 Gidüp **ġoncalar** şemʿ-i kāşāne-veş / Döküldi varaḳ per-i pervāne-veş
S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ **ġoncalar** / Urup sille bād itdi zīr ü zeber

NE20 Meddi ile heyʾet-i bā-āşikār / Şāḫda bir **ġonca-i** zülf-i nigār
NE250 Gerçi ki nergisleri pür-ḫˇāb idi / Ḳalbi velī **ġonca-i** pür-tāb idi
NE456 Nāle-i bülbül pür ider gūşını / **Ġoncalar** açmaz leb-i ḫāmūşunı
NE503 Düşdi külāhı eġilüp **ġoncanuñ** / Sünbüli ṭaġladı yine gülşenüñ
NE512 **Ġonca** gelüp şīşe-i gülgūn ile / Bülbüli ḳodı dil-i pür-ḫūn ile
NE513 Şevḳ ile az ḳaldı olup naġme-zen / **Ġonca-i** gül nāle ḳıla ḳalbden
NE999 Oldı hevā ile ẓuhūra ḳarīn / **Ġonca-i** dilden o gül-i āteşīn
NE1199 Lāleyi pür-sūziş-i dāġ eyledüñ / **Ġoncaya** tarṭīb-i dimāġ eyledüñ
NE1465 **Ġonca-veş** ol nāme bulunca vuṣūl / Açmış anı dest-i nesīm-i ḳabūl
NE1718 **Ġonca-ṣıfat** kīseye urma kerh / Çarḫ söker olsa demirden zırıh
NE1719 Neyledi gör **ġonca-i** pür-şebnemi / Ḥırs ile aġzına alup dirhemi
NE1951 Ṭut ki ṭoġup büyüdi iʿzāz ile / **Ġonca-ṣıfat** niʿmet ile nāz ile
NE2136 Gül gibi mestūreleri mekr ü fen / **Ġonca-veş** āḫir çıḳarır başdan
NE2161 **Ġonca** gibi açıla çün kim nigār / Jāle-ṣıfat düşse dile vechi zār
NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çü nāf-ı ġazāl / **Ġonca-i** ter beste-i gülnār-ı āl
NE2211 Yār ile leb-ber-leb olup **ġonca-vār** / Olur idi mühre-geş-i rūy-ı kār
NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen **ġoncalar** / Bir iki cāme degişen verd-i ter
NE2934 Ṣaḳlama zer **ġonca-i** raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün iller açar ʿāḳıbet
NE2935 ʿİbret alup **ġonca-i** sīrābdan / Çek elüñi dirhem-i pür-tābdan
NE2966 Rişte-i mihr ile idüp mekr ü fen / Saḳız alurdı dehen-i **ġoncadan**
SE329 Fetḥ ider tīgi nice ḳalʿaları / Nite kim **ġoncayı** mihr-i seḥerī
SE351 **Ġoncalar** gerçi ki ḫandān oldı / Bülbülüñ göñli perīşān oldı
SE726 Uyanup baḫtı gibi şāh-ı cihān / **Ġonca-i** ḫāṭırı oldı ḫandān
SE1005 İtme ol **ġoncaya** zūr u sitemi / Nefse ʿarż eyle saña ḫoş gele mi
SE1446 Ṭāze naḫl-i çemen-i ʿizzetsün / **Ġonca-veş** perdegī-i iffetsün
SE1561 Ġam u şādīde olurdı yek-sān / Ol iki **ġonca-i** bī-ḫār u ḫazān
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy **ġonca-i** ter / Mey-i gülgūn-ıla vir zīnet ü fer
SE2214 Ġamzesi sūzen-i dil-dūz-ı ḫayāl / Ṭurresi tāb-dih-i **ġonca** vü delāl
SE2278 **Ġoncaya** çīn-i cebīni vire şān / Gevşedikçe ola ḳadri erzān
SE2306 **Ġonca-veş** ṣarmaya evrāḳa zeri / Gül gibi döke ṣaça mā-ḫażarı
SE2378 **Ġonca** nāzikdür ider ḥıfẓ-ı lisān / Sūsen olmış ṭutalum tīġ-i zebān
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep ehl-i çemen / Ġonca **ġonca** yine sūsen sūsen
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep ehl-i çemen / **Ġonca** ġonca yine sūsen sūsen
SE2507 Açmadı gül gibi maẕmūnını hīç / **Ġonca-veş** ḫāṭır ammā pür-pīç
SE2887 Şiʿrdür **ġonca-i** dil-beste-i rāz / Şiʿrdür tuḥfe-i erbāb-ı niyaz
HH290 Bir ṭalīʿa ile fetḥ idüp ḫurşīd / Ḳulle-i **ġonceden** gül oldı bedīd
HH646 Bir giçe ḫücrede o **ġonce-i** bāġ / Uyudup ġayrīyi uyardı çerāġ
HH736 Sözlerin gūş idince ol gül-i al / Yüregi kopa yazdı **ġonce-miṣāl**
HH965 Gāhī güstāḫi-i nesīm-i şimāl / Fuṭāyı açdı berg-i **ġonce-miṣāl**
HH807 Edrine şehrine olup vāṣıl / Gülüp açıldı iki **ġonce-i** dil
HH884 İtdi māʾ-i İlāhi ile nesīm / **Ġonce-i** zanbaḳı sebīke-i sīm
HH936 Oldı dil-germ **ġonce-i** raʿnā / Ḥiẓmet-i şāha şemʿ-i bezm-āsā
HH964 Ābda mīzer ile her dil-ber / Şīşede sünbül içre **ġonce-i** ter
HH969 Az ḳaldı ki **ġonce-i** zanbaḳ / Aḳ gül içre ola mustaġraḳ
HH970 **Ġonceyi** penbe içre gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i ter
HH975 Görüp anı helāk ola yazdı / **Ġonce-veş** zehre-çāk ola yazdı
HH1059 Her birine getürdi ser-tā-pā / **Ġonce-i** gül gibi ḫarīr ḳabā
HH1070 Birbirine açıldı hem-rāzān / Leb-güşā oldı **ġonce-i** pijmān
HH1243 Şāh kim nev-niḫāl-i devlet ola / **Ġonce-veş** perdegī-i ʿiffet ola
HH1473 Çünki güftār-ı şāhı eyledi gūş / **Ġonce-veş** ol gül-i ter oldı ḫāmūş
HH1501 Rişte-i meyi ile çü **ġonce-i** gül / ʿĀḳıbet hem-ser oldı iki göñül
HH1735 Eyledi ḳahḳahada zindānī / **Ġoncada** ṣanki verd-i ḫandānı
HH1858 Laḳabı **Ġonca** kendi Ṣāṭır idi / Gül-ʿiẓār u güşāde-ḫāṭır idi
HH1861 Virdi bergin hevāya **ġonce-i** dil / Ṣāh-veş oldı Ṣūḥ aña māʾil
HH1908 Söz açа **ġonce-veş** diyü dildār / Söylenür yürür idi bülbül-vār
HH2102 Büyüdi çün o **ġonce-i** tāze / Ḥüsn ile ṣaldı dehre āvāze
HH2108 Naḫl-i gül gibi elde cüzdānı / **Ġonce** zanbaḳ gümüş ḳalem-dānı
HH2177 Ṭutmadı yāre ṭaşradan bendi / **Ġonce-veş** ṭurmadın havālandı
HH2258 Açmamış **ġonce-i** dilüñ devrān / Ḳalb-i nā-şāduñ olmamış şādān
HH2652 Bir gice fikr ile olup bī-tāb / Nergis-i dīde oldı **ġonca-ı** ḫˇāb
HH2760 Heft-reng oldı bu gül-i tāze / Gül iken **ġonce** itdi şīrāze

ġonca-dehen [3] gonca ağızlı, ağzı gonca gibi dar olan

SR10/2 Ol **ġonca-dehen** sāġar içerken seyr it / Nice kim olur zerrede mihr-i enver
SE3421 Didi āh eyleyüp iy **ġonca-dehen** / Yavrucaḳsın ne bilürsin daḫı sen
HH2578 Açılup gül gibi o **ġonce-dehen** / Ṣordı merd-i ġarībe ḫālinden

ġonce-i ḫandān [2] yeni açılmış gonca ‖ genç, delikanlı
HH2411 Virdi ol iki gülbün-i reyyān / Nā-gehān iki **ġonce-i ḫandān**

ġonca-leb [2] gonca dudaklı, dudakları gonca gibi dar olan
SE1002 Peder ü māderi bir **ġonca-lebi** / Sīnede besler-iken cānı gibi
SE3419 Ḳarınuñ bu süḫan-ı bü'l-ʿacebi / İtdi ḫayrān o büt-i **ġonca-lebi**

ġonca-verd [1] gonca gül, gül tomurcuğu
S1356 Yapup ḳar ṭopın her nihāl-i ümīd / Olur pençesi **ġonca-verd-i** sefīd

göcek [1] yeni yetme, genç ‖ taze ekin, ağaç sürgünü
NE2290 Ḳavl-i ḳavī üzre o ṭurfe **göcek** / Bāri hiç olmazsa ne deñlü gerek

göçmek [1]
1. bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yere yerleşmek üzere gitmek
HH2677 ʿIşḳ-ı pāk ile **göçdiler** āḫir / Ravża-ı ḳudse Ṭayyib ü Ṭāhir
2. ayak uydurmak, akışa uymak
HH1541 **Göçüb** aḥvāl-i ʿāleme ḥāvi / Didi العهدة على الروای

gögercin [1] güvercin
SE3402 Olalar çifte **gögercin** gibi yār / Ḳılalar yavruların zīb-i kenar

gögüs [3] vücudun boyunla karın arasında bulunan ön kısmı, bağır
HE96 Kimi yol sürdi baḫr-ı bī-ḳarāra / Velī āḫir ṭayandı **gögsi** yāra
SE3242 Sineñi gerd-i kederden ṣāf it / Elüñi **gögsüñe** ḳo inṣāf it
HH2130 Dil-i zār oldı dil-ber ile revān / Ṭurma ol **gögsüni** dögerdi hemān

gögüs virmek [1] karşı koymak, karşısına durmak, göğüs germek
S671 Leb-i baḥra olsa n'ola būsegāh / **Gögüs virmiş** ol emvāca ḫānḳāh

gök [25]
1. gökyüzü, semâ, asuman
S149 İkinci **göge** itdi çün kim güẕer / ʿUṭārid ḳudūmünden aldı ḫaber
S159 Yedinci **göge** sürdi reh-vārını / Zuḥal ferş-i pāy itdi ruḫsārını
S277 O zencīr ile nerre-şīr-i veġā / Çekinür **göge** ya mehīb ejdehā
S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan ḫiżāb / Çizer resm-i edbārı **gökden** şihāb
NE206 Rütbesi vaṣfuñ idelüm iḫtiṣār / Ḥāṣılı yerden **gögeden** farḳı var
NE507 Tār-ı şuʿāʿı gör o ḳındīl ile / Çıḳmaġa ṭurur **göke** zenbīl ile
NE995 Mihr-i muḥabbet ki ẓuhūr eyledi / Yiri **gögi** ġarḳa-i nūr eyledi
NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile **gökde** māh / Sīb idi būsīde biri var siyāh
NE1106 Rūha ġıda heb niʿām-ı maʿnevī / **Gökden** iner mā'ide-i ʿİsevī
NE1137 Ṭās-ı felek gulguleden iñledi / **Gökde** hilālüñ ḳulaġı çekildi
SE679 İrse başı **göge** gün gibi müdām / Yüzi yirde olur elbette kirām
SE826 Beyża-i jāle ki bī-fā'idedür / Ḥārişe **gökden** iner mā'idedür
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme ḫiṭāb / Tācın atdı **göge** mānend-i ḥabāb
SE2552 Devşirüp ʿaḳluñı başa gahī / Hele fikr eyle o **gökde** cāhī
SE2945 Ögerek **göge** çıḳardı anı / Şīr-i çarḫ itdi Ḳızıl Arslanı
SE3379 İndürüp sihr-ile **gökden** ayı / Zühreyi eyler idi rüsvāyī
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż cümle güşād / Ṭoldı yerden **göge** şuʿāʿ-ı murād
HH1166 Başların dikdi rumḥa anlaruñ / **Göklere** aġdı ṭopı serdāruñ
HH1323 Yirde **gökde** sibāʿ-ı derrende / Ne çerende ḳodı ne perrende
HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / **Gök** tere batdı yek muʿallaḳda
HH2388 Ṣuḳḳa-ı ebr kim ḫurūş itdi / **Gökde** bārān cüyūş-ı cūş itdi
HE51 Her iki ṣafḥa kim behcet-nümādur / Açılmış **göklere** dest-i duʿādur
HE94 Ṭurur dendān-ı encüm tīzkerde / Ki bir ṭuṭaġı **gökde** biri yerde
HE100 Ṭolup yerden **göge** nūr-ı ilāhī / Ruḫ-ı mehde idi bir pāre siyāhī
2. mavi
NE1731 Kim ki metāʿın ala eyler ziyān / Ḳara boya **gök** çivīd olur hemān

göge çıḳmaḳ [3] göğe yükselmek
S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker **çıḳup göklere** / Düşeyazdı çaḳ ser-i ṭā'ir yere
SE682 Rüzgār ile **göge çıḳsa** ġubār / Yine bulur yirini āḫir-i kār
SE3278 **Göklere çıḳsa** eger māh gibi / Yol bulurdı felege āh gibi

gökde ararken yerde bulmaḳ [1] çok zor elde edilebileceği sanılan bir şeyi hemen ve kolayca elde edebilmek
NE1481 Ādeme luṭf-ı Ḥaḳ olınca gehī / **Yerde bulur gökde ararken** mehi

gökçek [1] güzel, sevimli, hoş
HE98 O zülfe beñzemez ẓılli hümānuñ / Hemāna gölgesi **gökçekdür** anuñ

gök demir [1] demir. Eski zamanlardan beri demircilik Türkler için kutsal bir iş olduğundan demire genel olarak "kök temür" yani gök demir denilmiştir.

SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḥr-ı mevvāc / **Gök demir** içre ṣufūfı emvāc

gök demüre ġarḳ olmaḳ [1] iyice zırhlanıp silahlanmak

NE1556 Cism miṣāli eyleye āyine-sān / **Gök demüre ġarḳ olur** imiş ʿayān

Gök Meydan [1] şehir surlarının dışında gezinti ve idman sahası olarak yapılan yeşil ve çimenlik saha; Selçuklu ve Osmanlı'da at esaslı hayata göre düzenlenmiş olan bu sahalar atların nal dökmemesi için yeşil ve çimenlik olarak tasarlanmıştır ve kaynaklarda "Gök meydan" veya bunun çevirileri ile anılmaktadır.

HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı revān / Mülk-i Şām içre oldı **Gök Meydān**

Gökṣu [11] İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Anadoluhisarı yakınında boğaza dökülen dere, Göksu Deresi. Kayık sefaları, mehtap âlemleri, ortaoyunları ve fasılları ile 17. yüzyılda İstanbul'un sosyal merkezlerinden biri haline gelmiş ve IV. Murâd döneminde adı Gümüş Servi olarak değiştirilmiştir.

S610 Çekilmiş biri **Gökṣu** ırmaġına / Aḳıtmış biri baḥrı ayaġına

S611 Yanında anuñ **Gökṣudan** tīġı var / Bunuñ arḳasında siper kūhsār

S618 Güneş kim çeke tīġ-ı āteş cilā / İder **Gökṣuya** urmaġı iḳtižā

S626 Meḥāşinde **Gökṣu** ki aḳar gelür / Bu söz baña nā-der-ber-ā-ber gelür

S687 Cihānuñ maṭāfı vü mesʿāsıdur / Anuñ **Gökṣuyı** ʿayn-ı zerḳāsıdur

NE1285 Nehr-i cinān olmasa ger rū-nümā / **Gökṣu** yeter aña muʿādil saña

NE1286 **Gökṣu** olup dīde-i rūşen-dilān / İki yanında müjesi neysitān

NE1304 **Gökṣu** ile baḥr degil ṣanasın / Pīş ü perine ḳomuş āyinesin

HH528 Taşradandur bu cevr-i bī-dādı / **Gökṣuya** koyalum o nā-şādı

HH2386 Çekdi ḳandilli köşke perde seḥāb / Kehkeşān nehr-i **Gökṣudan** pür-āb

HH2440 **Gökṣūya** gitse bir büt-i dil-cū / Yelmede bunlar oldı gömgök ṣu

gökyüzü [1] göğün görünen yüzü, sema

NE1287 Aña giren ḫūb-ı ṣafā kānıdur / **Gökyüzünüñ** kevkeb-i raḫşānıdır

göl [1] kara ile çevrili su birikintisi. Kelime tanıkta denize nispetle küçüklük-acizlik bağlamında kullanılmıştır.

SE166 Cezr ü medd-i yem-i feyżi nice **göl** / Eyleyüp dāʿiye-i redd ü ḳabūl

gölge [5] bir cismin ışığa engel olmasıyla karanlıkta bıraktığı yer, zıll, sâye

S740 İder ʿıyş u nūş ehlini kām-yāb / Ḳavī **gölgelerde** ṭurulmuş şarāb

NE1738 Ḳanġı faḳīre ki ola nīş-zen / Anı iletmez güneşe **gölgeden**

NE1810 Çün olsa sāde-dile nīş-zen / Anı iletmez güneşe **gölgeden**

HH101 Yazmadı şafḥaya ḫaṭ-ı fāḫir / Elinüñ **gölgesi** degil ẓāhir

HE98 O zülfe beñzemez ẓılli hümānuñ / Hemāna **gölgesi** gökçekdür anuñ

gölge ḥarāmīsi [] hilekâr, insanları hor ve hakir gören kimse

gölge ḥarāmīliġi eylemek [1] hilekârlık yapmak; insanları hor ve hakir görmek, deyim tanıkta oyun etmek, hile yapmak, oyuna getirmek anlamlarında kullanılmıştır.

NE1737 Şīre gibi oldı şırası ḥarām / **Gölge ḥarāmīliġi eyler** müdām

gömgök [2] yeşil, koyu yeşil, yemyeşil ‖ aşırı derecede

S1277 Yaḳīn oldı **gömgök** ṣu olup çemen / Aḳa āb-ı fıskıyye-i lāleden

HH2440 Gökṣūya gitse bir büt-i dil-cū / Yelmede bunlar oldı **gömgök** ṣu

gömgök itmek [1] morartmak, mosmor etmek

NE1291 Faṣl-ı temūz irse olur şöyle serd / **Gömgök ider** cismini teʾsīr-i berd

gömmek [6]

1. ölüyü mezara indirmek, defnetmek

NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi leyl ü nehār / Ṭurma **gömer** ölüsün ol türbedār

SE3336 Sırrına maḥrem olan yārānı / ʿĀşıḳı yanuña **gömdi** anı

2. toprağa açılan çukura yerleştirip üzerini örtmek

NE2237 Ḫāke **gömersem** bunı mānend-i genc / Firḳati olur içüme gizli renc

3. bir şeyi başka bir nesnenin içine yerleştirmek, üzerini örtmek

NE1727 Āteş-i dūzaḫ gibi altunını / Ocaġ içine **göme** ḳor ol denī

NE2914 Tīr-i ḳavī şaşt-ı keyānī kemān / Perine varınca **gömilür** hemān

4. recm etmek için bedenin bir kısmını yere açılan çukura yerleştirmek

NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına bulup zevāl / Ḫalḳ **gömüp** ṭaşlayalar çün nemmāl

gön [2]

1. cilt, ten

NE2911 Epşet ise ḫak-i yek olur hemān / Ser-be-zemīn **gön** be-hevā ḳad kemān

2. ham kösele, deri

NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası çıḳmış **göne** beñzer ḳulaḳ

göndermek [9] bir yere gitmek üzere yola çıkmasını sağlamak, yollamak

NE1462 **Gönderüp** ol pīre mukaddem ḫaber / İtmiş imiş ḳaṣd-ı ziyāret meger
NE1464 Nāme ile **gönderüp** aña peyām / Ḫidmet-i tevḳīrini itmiş tamām
NE1887 İdeli teşḫiş beyāż u sevād / Bir kesi **göndermemişüm** nā-murād
NE2916 Ḫāye anı ḳapuya dek **gönderür** / Ẕülle ise ḳarşu gelür dönderür
SE226 **Gönder** īmānla o muḥtācı / Rütbe-i ḳurb ola ṣoñ miʿrācı
SE3391 **Gönderüp** ʿavrata biñ dürlü ḫaber / İtmedi hīç birisi aña eṣer
SE3436 Ḳutlu demdür bu zamān-ı ḫurrem / **Gönderüñ** şimdi nikāḥa ādem
HH717 Şāhlar eyleyüp hezār ikrām / Şeyḫe **gönderdiler** selām ü peyām
HH1958 Bize **göndersin** ol cefā-kārı / İtsüñ iḫyā bu zār u bīmārı

gönül [86] yürekte var olduğu kabul edilen sevgi, düşünme, anma, istek ve hatır gibi duygu kaynağı, yüreğin manevî gücü

S40 Şeb oldı ḳarardı gice diseler / **Gönül** ḳara mey-ḫānesine gider
S51 Olup reng-i āmāl ile süst-pā / **Gönül** ola güm-kerde rāh-ı hüdā
S404 **Gönül** baḫrı bir dürr-i fāḫir ola / Sözüñ āb-ı rūy-ı cevāhir ola
S445 Bu kāra olur mı **gönül** meyl-ḫīz / Ki ṭolabı eṣrāf ü maṭlab ʿazīz
S508 O küstāḫlardan ṣıḳıldı **gönül** / Żarūrī kenāra çekildi **gönül**
S509 Gerekmez baña cām-ı gītī-nümā / **Gönül** naḳş-ı keṣretden itdi abā
S525 Muġannī meded aldı ġaflet beni / **Gönül** burcına eyle nevbet-zeni
S535 ʿAṣāyıla baḫrı iderken dü-nīm / **Gönül** ḫūtın anda düşürmüş Kelīm
S691 Olup sīne-i ṣāf-veş ṣuffeler / **Gönül** gibi ṣūrīde ṣular aḳar
S700 Anuñ Ḳaysı jūlīde-mū sünbüli / **Gönül** gibi ṣūrīde her bülbüli
S721 Iraḳdan görüp anda bir murġ-zār / Süzilür **gönül** murġı şehbāz-vār
S735 N'ola olsa ser-meşḳ-i naẓm-ı süḫan / Ki yazdum **gönül** levḥına anı ben
S800 **Gönül** tās-ı pür-āteş ü ḫırḳa-ten / ʿAyān ideyin anı bu cübbeden
S831 **Gönül** sāḳiyā saña naḥcīrdür / Ṣaçuñla müjeñ bend ü şīmşīrdür
S873 Ḫabābın görünce **gönül** cūş ider / Ki ṭaġlarca derdin ferāmūş ider
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol bahār-ı cünūn / **Gönüllerde** ḳalmadı ṣabr u sükūn
S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i mihr-tāb / **Gönülden** yine ḳopdı şevḳ-i şarāb
S1400 Bulup cām-ı gülgūn ile reng-i mül / Hemān ol degil gibi oldı **gönül**
S1402 **Gönülden** o tāze sebū-yı şarāb / Ki ceẓb eyleyüp ṭola ṣahbā-yı nāb
S1406 **Gönül** tācir-i şehr-i derd ü belā / Meger sīnedür bār-ḫāne aña
S1407 Dür-i dürc-i ṣandūḳa-i sīnedür / **Gönül** laʿl bu gerek bu gencīnedür
S1413 **Gönül** feyż-i ʿışḳ ile ḫandān imiş / Açılmış ḫudāyī gülistān imiş
S1415 **Gönülden** o āzāde murġ-ı cerm / Ya āvāre-i mevc-i baḥr-ı ḳadem
S1416 **Gönüldür** şarāb-ı belā ile mest / **Gönüldür** velī ʿahd-i mülk-i elest
S1417 Cem ü cām ü sāḳī vü müldür gönül / Bu elṭāfa maẓḫar **gönüldür** gönül
S1417 Cem ü cām ü sāḳī vü müldür **gönül** / Bu elṭāfa maẓḫar **gönül** dür **gönül**
S1418 **Gönül** kim göre yār-ı ṭannāzını / Nihān idemez sīnede rāzını
S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / **Gönül** şīşe mey āteş-i tünd ü tīz
S1441 O mey-ḫāne şevḳ ile medhūş olup / **Gönül** kendiden gitdi bī-hūş olup
S1461 Olup mevci Ṭūr-ı tecellā gibi / **Gönül** zevraḳın atdı elma gibi
S1466 **Gönül** nār-ı ʿışḳ ile bulmuş cilā / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
NE157 Ṭurma **gönül** ehl-i niyāz olmada / ʿIşḳ-ı mecāzīde mecāz olmada
NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī müdām / Cāmı **gönülden** geçüre ṣubḥ u şām
NE720 Derd-i seri daġdaġa-i tāc-ı zer / **Gönli** miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher
NE810 Virdi **gönül** aḫkerine iştiġāl / Dem-be-dem ol vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE811 **Gönlüm** açıldı nefes-i pīrden / Bād-ı ṣabādan nitekim yāsemen
NE843 ʿAzm idüp ol baḫra **gönül** zevraḳı / Virdüm o yüzden suḫana revnākı
NE984 Riṣte ile niteki bir deste gül / ʿĀḳıbeti bir olur iki **gönül**
NE1032 Dīdesi pür-āb u dilinde hevā / **Gönli** ḫayālinde velī dāʾimā
NE1148 Oldı o vādīde çün endīşe-senc / **Gönlüne** düşdi heves-i penç-genc
NE1271 Virdi **gönül** ẓulmetine rūşeni / Eyledi irşād bu yüzden beni
NE2537 Zūḫabuñ ol zevce-i fertūt-ı şūm / Oldı yıḳılıḳ **gönlüne** mānend-i būm
NE2552 Āh-ı ciger-sūzını germ eyledi / Şemʿ-sıfat **gönlüni** nerm eyledi
NE3007 Niteki āvāre vü cām-ı ṣafā / **Gönli** gözi meyde olan dāʾimā
SE351 Ġoncalar gerçi ki ḫandān oldı / Bülbülüñ **gönli** perīşān oldı
SE522 Ey **gönül** eyle ʿibādet dāyim / Kişi ḳulluġını bilmek lāzım
SE680 Budur erbāb-ı kemāle elyaḳ / Ḳadri ʿālī ola **gönli** alçaḳ

SE703 Ne ḳadar ḫāk-nihād olsa kişi / Çün **gönül** yapmaḳ ola anuñ işi
SE705 **Gönül** alçaḳlıġın itdi bir şāh / Gör nice mertebe virdi Allāh
SE966 Dīdedür ʿışḳa viren neşve-i mül / Ḳatlanur görmeyicek çünki **gönül**
SE975 ʿAzm-i ṣādıḳla olup mültemisi / **Gönlüñi** eyle mücāhid gemisi
SE1157 Māliḫulyā ile egler **gönlin** / Ḳuru sevdāyıla egler **gönlin**
SE1524 Çün saña ḫalḳa-be-gūş oldı **gönül** / Ser gide çıḳmaya boynından o ġul
SE1547 Naẓar it cām ü ṣurāḥīde hele / Yol olur çünki göñülden **gönüle**
SE1547 Naẓar it cām ü ṣurāḥīde hele / Yol olur çünki **gönülden** göñüle
SE1826 Yap **gönül** kaʿbelerini yap yap / Anı bil devleti varına sebeb
SE1919 ʿĀḳıbet iki **gönül** bir oldı / Şīr āhū-bere naḫcīr oldı
SE2095 Şāh aña didi **gönülden** bu geçer / Ki virem bir kese on hemyān zer
SE2319 Diñle luṭf u kerem-i Meʾmūnı / Nice olmaya **gönül** meftūnı
SE2415 Yap **gönül** kaʿbesin iy ehl-i seḫā / Bir avuç ḫāk-ile ucuz maʿnā
SE2436 **Gönül** āyinesini ṣāf eyle / Çoḳ degil mi gel e inṣāf eyle
SE2851 Şāhdan gūş idicek bu süḫanı / İtdiler cümle **gönül** birlügini
SE2891 **Gönül** eglencesidür ehl-i dile / Eglenür ʿāşıḳ ol efsāne ile
SE3162 Ceyb-der kīse-bür ü şāṭır idi / **Gönül** uġrılamaġa ḳādir idi
SE3222 **Gönli** bī-raḥm idi çeşmi ḫūn-rīz / Ṭabʿı tīr-müje gibi nebtīz
SE3244 Mülzem itmez mi idi bizi sizi / Dise al ʿışḳuñı vir **gönlümüzi**
SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu büt-i tāze-resi / **Gönline** düşdi seyaḥat hevesi
SE3478 Alalar luṭf-ıla **gönlini** ele / Açılup şevḳ-ıla güftāra gele
HH485 Menzili ṣadr iken türāb oldı / Deli **gönli** gibi ḫarāb oldı
HH572 **Gönül** eglencesiyle ol ġamgīn / Ḥafaḳanın biraz ide teskīn
HH788 **Gönli** düşmiş kerīhe bānūnuñ / Derdi budur ki ola ḫātūnuñ
HH1292 Baḥrda bād āb idi berde / **Gönli** eglenmez idi bir yirde
HH1411 Ḳul idüp **gönlüñi** ḫükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı ẓillet-i ʿışḳ
HH1501 Rişte-i meyi ile çü ġonce-i gül / ʿĀḳıbet hem-ser oldı iki **gönül**
HH1585 İtdi cān ü **gönülden** ol nā-şād / ʿIşḳ-bāzī-i ḫüsn-i Ferruḫ-zad
HH1586 Ḫaberi gerçi yoḳ idi yāruñ / Düşdi **gönli** o mest-i evgāruñ
HH1862 İşledi cana nāvek-i müjgān / **Gönlini** ḳapdı ġamze-i fettān
HH1906 Deli **gönli** gibi ol āvāre / Başladı geşt-i deşt ü kuhsāra
HH1938 Var yanında bir āfet-i cānī / Ḳapdı **gönlüm** nigāhı pinhānī
HH1941 Ne virür **gönlümi** ʿināyet ider / Ne alur bāra şemʿ-i ṣoḥbet ider
HH2043 ʿĀşıḳun **gönlüni** alup ele yār / Gitdi dilden nevāziş ile ġubār
HH2224 Bamdan uçdı murġ-ı per-beste / Düşdi **gönli** gibi ol işkeste
HH2610 Sırr-ı ser-besteyi ol ehl-i fiten / Ceẓb iderdi daḫı **gönülde** iken
HE9 **Gönül** seng ise de eyle mülāyim / Ġama seng-i fesān it anı dāʾim
HE11 Müdām it külḫan-ı ġamda mücāvir / **Gönül** od ṭaşıdur oda yaraşur
HE76 Nice baḳsuñ bu ḫāk-i nā-murāda / Ḥabāb-āsā gözi **gönli** hevāda

gönli büyük [1] eli açık, cömert

NE1919 **Gönli büyük** müflis-i ʿālī-cenāb / Zuʿmı yerinde şeh-i nekbet-meʾāb

gönli gözi açılmaḳ [1] gördüğü güzel bir şey ile içi huzura kavuşmak, neşelenmek, sevinmek, gözü gönlü açılmak‖fiil "gönül gözü açılmak-kalp gözü açılmak" olarak da anlamlandırılabilir.

NE2618 ʿIşḳı olur ʿāşıḳa nūr-ı başar / **Gönli gözi açılup** eyler güẓer

gönlin itmek [1] sevindirmek, mutlu etmek

NE2510 **Gönlin iderseñ** iresin bolluġa / Vāṣıl olursuñ tevbe yoḫsulluġa

gönlünce [5] gönlüne göre, arzusuna isteğine göre

S933 Mizācumca bir şerbet içür baña / Bulunmaz mı **gönlümce** cām-ı ṣafā
NE1688 Ḥāṣılı **gönlümce** fenāsın görüp / Böyle fenādan içre ṣafāsın görüp
SE2634 Ḥaşre dek eyler-isem terk-i hevā / Olmaya nefsüme **gönlümce** cezā
SE2893 Ẓikr-i vuṣlatla virür naẓma nizām / Ḫoş gelür kendüye **gönlünce** kelām
HH2594 O da dildārına mülāzim imiş / Yārı **gönlünce** çaḳ mülāyim imiş

gönülce [1] gönülden, içten

NE484 Şemʿüñ olup ʿaşḳdan āmūzişi / Ḥāsılı **gönülce** idi sūzişi

gönülden gönüle yol olur [1] bugünkü kullanımı "Gönülden gönüle yol vardır" şeklinde olan atasözü

SE1547 Naẓar it cām ü ṣurāḥīde hele / **Yol olur** çünki **gönülden gönüle**

gönülli [2] zor bir işi kendisine hiçbir baskı olmadan kendi rızasıyla üstlenen veya yapan, istekli

S891 Aġır deprenür itmede ser-fürū / **Gönülli** gibi sāḳiyā pek sebū
S205 **Gönüllü** yazup ṣalsa mānend-i pars / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı Fars

görinmek, görünmek [69]

1. başkaları tarafından görülür duruma gelmek, görülür olmak

SR5/2 Yer yer **görinen** ḳaṭreleri jāle degil / Nemdür ki dem-i bülbül ider anı bedīd
S205 Göñüllü yazup ṣalsa mānend-i pars / **Görünmez** ḳaçar nerre-şīrān-ı Fars
S291 Ḳurup ḫaymeler ʿizz ü iclāl ile / **Göründi** leb-i ābda āb ile
S356 **Görünseydi** anda benān-ı hilāl / Yaġardı tüfenk aña encüm-miṣāl
S476 ʿİlāc itmeseydi güneş gāh gāh / Kelefden **görünmezdi** ruḫ-sāra māh
S550 Girüp aña ḫūbān-ı sīmīn-beden / **Görinür** ruḫı gül gibi ṣīṣeden
S562 Olur şöyle ʿālī burūc-ı ḥabāb / **Görünmez** olur ḫandaḳī içre āb
S571 Ḳafesden **göründükçe** laʿl-i teri / İder ḳaṣrı dükkānçe-i cevherī
S880 Mey üstünde yer yer **görinür** ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḥall ile başdı māh / Derūnunda yer yer **görinür** siyāh
S1108 Yanup saḳf-ı zer şemse-i bāmdād / **Göründi** yerinde pür-aḫker remād
S1447 O mey ḳıldı mestāneyi bī-ṣuʿūr / Irāḳdan **görünce** ṣanur nārı nūr
S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i rūy-ı baḫt / **Görinür** siyāh raḳam laḫt laḫt
NE228 Havż u livā ile **görünse** o şāh / Servili bostāna döne ḥaşrgāh
NE376 Her bedeninden **görünüp** feṭḥ-i bāb / Cünd-i ẓafer oldı o dem feṭḥ-i yāb
NE631 Sofrası nān hicri ile pīç pīç / Hāle-i bī-māh **görünsün** mi hiç
NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı **görünmez** görinürden füzūn
NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı görünmez **görinürden** füzūn
NE1549 Mihr-ṣıfat ṣaʿṣaʿa vü berḳde / Ġarbda iken **görinür** ṣarḳda
NE2198 Bir gözi olmayan o nūr-ı baṣar / ʿAybı **görünmezdi** aña ḳıl ḳadar
NE2457 **Görinür** evvel saña vech-i sabīḥ / Perde ki gözden gide olur ḳabīḥ
SE160 Yed-i ḳudretde **görinen** eşkāl / Oldı gūyā ṣuver-i ẓıll-ı ḫayāl
SE1180 Kendüsi gerçi **görinmez** ammā / Fekk-i aʿlāsı durur ḫaşma fenā
SE2565 Gördüm ol ṣuʿle-i semʿ-i rūşen / **Görinür** bir ḫaremüñ camından
SE2567 İçi bir gülşen-i cennet-mānend / **Görinür** ortada bir ḳaṣr-ı bülend
SE2958 Gelmeyince **görinüp** sehm-i ḳażā / Ḳaçınup ṭurmaġ-ıla umma devā
SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu girdāb / **Görinür** farḳ-ı seri ṣañma ḥabāb
SE2980 Bī-mededdür bu yem-i nīlī reng / Ki **görinmez** gelicek anda neheng
SE3460 Ṣafḥa āyīne-i eşkāl-nümā / **Görinür** anda nuḳūş-ı maʿnā
HH140 Gūyiyā aḥvel idi çeşm-i cihān / Ṣaḫş-ı rūz iki **görinürdi** ʿayān
HH943 Ebr-i fürḳat araya yol buldı / Berḳ-veş gāhī **görünür** oldı
HH1168 Getürüp başlarını ser-ʿasker / İki başdan **göründi** feṭḥ ü ẓafer
HH1438 Gördi bir gūşeden ki meşʿal-veş / **Görinür** ġār içinde bir āteş
HH1440 Meger ol ṣuʿle-i şerāre-figen / **Görinürmiş** dehān-ı ejderden
HH1750 Gāh ḳaʿre dalup dür-i nā-yāb / Geh **göründi** seri miṣāl-i ḥabāb
HH1755 Çün kenāra idüp **görindi** cibāl / Secde-i şükre vardı mevce-miṣāl
HH1804 Ṣubḥ kim **görinür** ufuḳda ṣafaḳ / Virdi rengi bu ḳubbeye revnaḳ
HH1849 Bir ṭarafdan **görindi** mevkib-i şāh / Ṭurdı yolda selāma ḫayl-i sipāh
HH1873 Cān **görünmezse** görinür sīne / Anuñ içindedür o gencīne
HH1873 Cān görünmezse **görinür** sīne / Anuñ içindedür o gencīne
HH1873 Cān **görünmezse** görinür sīne / Anuñ içindedür o gencīne
HH2085 Ḳatı ʿālī maḥalde cāyüñ var / ʿAceb olmaz **görinse** dergeh-i yār
HH2234 **Görinen** saña şimdi bu ki hemān / Cān gibi gözden olasın pinhān
HH2323 Dürdan **görinürdi** ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda ṣan miṣāl-i ḥabāb
HH2357 Nā-gehānī **göründi** deryāda / Çeşm-i cānāneye ol üftāde
HE64 **Görünse** rūy-ı mihr-i pür ṣuʿā ı / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı efāʿī

2. insanda belirli bir izlenim bırakmak, benzemek, görünüşünde olmak

S572 Döküldükçe girdāba berg-i bahār / **Görinür** münebbit yeşil kāse-vār
S678 Burūcunda anuñ meh-i hāle-vār / **Görinür** ṭob azġındaki mühre-vār
S840 Ṣuʿā ı idüp şāmı kāfūr-reng / **Görine** nücūm anda şekl-i peleng
NE175 Berr-i emelde su **görinür** serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü tāb
NE894 Ḫalḳ ʿuyūnında **görinür** zelīl / ʿÖmri olur devleti gibi ḳalīl
NE1705 Gerçi ki mey-ḫāne idi ol maḳām / Mest **görinürdi** o rind-i be-nām
NE1960 Cümle-i evżāʿı **görinür** ḥasen / Vay hemān şaḫş-ı fürū-māyeden
SE1114 **Görinür** her biri bir ḳalʿa-miṣāl / Ki çıḳa aña tulumbayla zülāl
SE1773 Ġażab itdikçe ʿiyāẕen biʿllāh / Aña yek-sān **görinür** kūh-ile kāh
SE2212 Taḫta ḥavlı arasından nā-gāh / **Görinür** şemʿa-ṣıfat bir iki māh
SE2300 Cānāvar gibi **görinseñ** her dem / Ürkişe ṭurmaya ḫalḳ-ı ʿālem
SE2652 Şaşırup sāliki eyler güm-rāh / Necm-i hādī **görinür** pertev-i māh
SE3458 **Görinür** ṣafḥaları şāne gibi / Hey ʾet-i saṭr-ısa dendāne gibi
SE3461 Rūşenā lafzda ʿinde'-taḫḳīḳ / **Görinür** mū gibi her fikr-i daḳīḳ
HH125 Noḳṭalar gerçi **görinür** aḳdem / Ḫaṭda ammā elīfdür aṣl-ı raḳam
HH1217 Yemyeşil **görinürdi** baḥr-ı semā / Encüm anda ḥabāb-ı ṣuʿle-nümā

HH1886 Birbirine iki şuʿāʿ-ı başar / Āb-ı fısḳıyye-veş **görindi** meger

3. gerekli olmak, uygun düşmek, münasip olmak

S958 Leb-i yār-i sāġarda cāy idicek / **Görinür** meye rūḥ-ı şānī dimek
NE783 Birisi de terk-i tarīḳ-i ḳażā / Kim **görinür** tabʿa ḫilāf-ı rıżā
SE3144 Mākiyān meyli düşerse cāha / Tilkilenmek **görinür** rūbāha
HH1899 Söyledi ḥācib-i cefā-kāra / Ḥacb-i ḥırmān **göründi** ol zāra
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā yüzin iẓhār / Derd-mende **göründi** terk-i diyār
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / Ṣabra hod çāre yoḳ **görindi** sefer

görinmez [2] görünmeyen, gayba ait şeyler

NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı **görünmez** görinürden füzūn
SE3456 Görinürden ki **görinmez** çoḳdur / Gizli maʿnālarına ḥad yoḳdur

görinür [4] gözle görülebilen şeyler

NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı görünmez **görinürden** füzūn
SE950 **Görinür** oldı ne kim ḳalbe gele / Girür oldı görinen cümle ele
SE950 Görinür oldı ne kim ḳalbe gele / Girür oldı **görinen** cümle ele
SE3456 **Görinürden** ki görinmez çoḳdur / Gizli maʿnālarına ḥad yoḳdur

görinürde ḳalmaḳ [1] gözle görülebilecek yerde, meydanda kalmak

NE3054 Raḫt-ı dili meyde idüp ġarḳ-ı āb / **Ḳaldı görinürde** hemān bir ḥabāb

görünmez belā [4] umulmadık zamanda, beklenmedik biçimde ortaya çıkan fenalık, bela, görünmez kaza

NE2123 Āh ki bu nefs-i ḫabīṣ ü hevā / Oldılar insana **görünmez belā**
HH1600 Āh ü efsūs-ı ʿāşıḳa her bār / Bir **görünmez belā** olur aġyār
HH2266 Derd ile bī-ḳarār u hūş oldum / Bir **görünmez belāya** dūş oldum
HH2502 Şefḳat umup ʿanāye uġradılar / Bir **görünmez belāya** uġradılar

görünürde [1] dıştan bakılınca, görünüşe göre

HH2367 Yaşdanup ṭaşa bī-mecāl olmış / **Görünürde** hemān ḫayāl olmış

görmek [513]

1. göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak; bir olaya tanık olmak, yaşamak, izlemek

SG1/4 Ḫuşuşā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını **gördük** / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi
S10 Nedür **gör** o meyde olan tef ü tāb / Ki peydā ide böyle ḳat ḳat ḥabāb
S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / **Gören** şunʿ-ı pākin oḳur āferīn
S39 Nihāl-i güli **görse** dil-ber ṣanur / Eger gül ṣunarlarsa sāġar ṣanur
S45 **Görüp** minberi bu dil-i pür-melāl / İder mey-gede nerdübānın ḫayāl
S90 İḫāṭa idüp anı nūr-ı cemāl / **Görüp** resmini alamazdı ẓalāl
S204 **Görüp** dürr-i naẓmın miṣāl-i ṣadef / Taʿaccüble dīvān urur kef-be-kef
S223 Velī ṭurduġunca çü genc-i nihān / Ḫarāba varur **gördi** cümle cihān
S378 **Görüp** süzen-i nīze yalmānını / Güm itdi ʿadū rişte-i cānını
S411 **Gören** cūda evrāḳ-ı ezhārını / Bulur cüst ü cūy ile gülzārını
S486 Helākin **görüp** ʿīd idersem ne var / Bulur ṣanurın şīşesi inkisār
S491 Bu meclisde oldı naşībüm ḫumār / Hemān derd-i ser **gördi** cān-figār
S503 Ṣoḳar şāḫ-ı misvāki başa yine / Ṣalar gergedan gibi **gördügüne**
S510 Cemüñ baña ʿarż itme cām-ı meyin / O bed-mestlerüñ yüzini **görmeyin**
S555 Yenür diyu dil ṣaydına ʿazm ider / Velī dām-ı āġūşı **görse** yılar
S612 Muḳābil ṭurur iki dil-keş maḥal / **Gören** meyl ider bibirinden güzel
S721 Iraḳdan **görüp** anda bir murġ-zār / Süzilür göñül murġı şehbāz-vār
S730 Anuñ şāḫ-ı mevzūnı merġūbdur / Ki her biri gün **görmedik** ḫūbdur
S761 İdüp anda ʿaks-i ʿiẕāruñ ẓuhūr / **Görenler** disün indi üstüne nūr
S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / **Görüp** reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S873 Ḥabābın **görünce** göñül cūş ider / Ki ṭaġlarca derdin ferāmūş ider
S879 Ḥabāb-ı meyüñ şişdügü çün **görür** / Ṣabā sürḫ-ı bād oḳuyup üfürür
S910 **Görüp** dāne vü bergin itdüm ḫayāl / Ki ṭūṭī ide beyżesin zīr-i bāl
S960 **Görür** müydük ol dürc-i pür-gevheri / Eger ḳoymasaḳ araya sāġarı
S972 O zevraḳla demdür **görüp** zār-ı rāh / İdem ʿazm-i ser-menzil-i bezmgāh
S994 **Görür** gözi cām-ı ṣafādur hemān / İder yeke ʿaynekle seyr-i cihān
S1003 Ezel bezminüñ mestine dāʾimā / **Görince** ider ḫande-i āşinā
S1074 Felek **gördi** her ferdi nālān ider / Dögüp sīne aḫterden efġān ider
S1097 **Görüp** münḥasif bedr-i ʿıyşı hemān / Muġannī vü ceng ü ney eyler fiġān
S1105 Bu deñlü nizār olmuş iken yine / **Görüp** cām-ı mihri gelür yirine
S1187 Ḳoyan renge oldur dil-i sādeyi / Başīretle **gör** sāġar-ı bādeyi
S1262 Ṣalar mühre-i şeb-nemi ṭurma bād / N'ola **görse** naṭʿ-ı çemende güşād
S1273 Ṣafāsın **görüp** ġoncalar güllerüñ / Ṣulanmaya mı aġzı ya sāġaruñ
S1291 **Gören** dir bu demde mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S1318 Yine şiddet itdi gelüp bād-ı saḫt / **Görüp** anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt

S1328 Murakḳaʿla **gör** naḫl-i verd-i teri / Düşer eskiyüp arasından zeri
S1387 **Görenler** kitāb-ı fenādan varaḳ / Hece ṭaşı levḥında alsun sebaḳ
S1418 Göñül kim **göre** yār-ı ṭannāzını / Nihān idemez sīnede rāzını
S1448 **Görüp** birinüñ rūy-ı zībāsını / Ḳıyās eyledi Ḳays Leylāsını
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı Cemi / Derūna ṣafā vir de **gör** ʿālemi
S1488 **Gör** āyīne-i naẓmumuñ ḥālini / Ki hem-ser ider şaḫṣ u timṡālini
S1499 Ḥased ehli naḳṣına ḫayrān olur / Eger **görse** kāfir müselmān olur
S1510 Ḳaçan esb-i ṭabʿ ola ṣarṣar-güẕār / Tozın **görmeye** dīde-i rūzgār
S1518 Meyüñ vaṣfın itmiş her ehl-i süḫan / Ne **gördüm** ki vaṣf eyleyem anı ben
S152 **Görüp** ol şeh-i lā-mekān sāliki / Ḳul oldı süvüm lüccenüñ māliki
NE213 Dāʾire-i heyʾet ise ʿaṣl-ı fen / Neyler anı ʿilmi yerinden **gören**
NE379 Şāhı **görüp** ḳalʿaya girdi ʿadū / Başladılar cenge hemān sū-be-sū
NE395 Kimse bu cemʿiyyeti dīvādda / **Görmedi** dīvān-ı Süleymānda
NE418 Şehr-i Sitanbulda bir ehl-i ḥāl / **Gördi** ʿaceb vāḳıʿa-i bī-miṡāl
NE420 **Gördü** ki eṣḥāb-ı bediʿü'l-beyān / Cümlesi ol feṯḥ ile rāṭbü'l-lisān
NE429 Kāfir-i nefs eyleye mi hiç ziyān / Biz nice ḫünkāra ḳuluz **gör** hemān
NE488 **Görüp** anı maḫrem-i rāz añladum / Çerb-i zebān ehl-i niyāz añladum
NE490 Ġālib imiş **gördüm** anuñ riḳḳati / Sūzuma vü āhuma yoḳ ṭāḳati
NE498 **Gördüm** irüp mevsīm-i bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı müşkīn-bār
NE507 Tār-ı şuʿāʿı **gör** o ḳındīl ile / Çıḳmaġa ṭurur göke zenbīl ile
NE514 **Gördüm** olur naʿra-zenān şevḳ ile / Bülbüli mest eyledüm ol ẕevḳ ile
NE547 Cūları **gördüm** ki olup ḳalbi pāk / Pister ü bālinin idüp seng ü hāk
NE555 **Gördüm** anı dökdi baña ṭatlı dil / Düşdüm o dem yanına mānend-i ẓıl
NE642 Eyle ġurūr ehlini āzürde-dil / Ta ki helāk ola **gören** mürde-dil
NE651 Oldı ʿaraḳ bir yaḳıcı dil-rübā / ʿAḳlını aldursa **görenler** revā
NE733 **Görmedügi** ḳavmi añup dāʾimā / İde nice mürdelere iftirā
NE763 **Gördüm** olur bunlaruñ ile nizāʿ / Nāz-ı ḫarīfān-ı müzaḫref metāʿ
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu ʿabd-i faḳīr / **Gördi** ʿaceb vāḳıʿa-i dil-peẕīr
NE795 Ṭayy-ı reh-i mescid ü deyr eyledüm / **Görmedigüm** yerleri seyr eyledüm
NE822 **Görür** geh yolda geh rehe bī-ʿaded / Lücce gibi ẓāhir ider cezr ü med
NE864 Kibr ü ġurūr ehline virmez vücūd / **Görse** erir niteki dīv-i ʿanūd
NE895 Ẓulm gören cānına laʿnet ider / **Görmeyen** işitse melāmet ider
NE895 Ẓulm **gören** cānına laʿnet ider / Görmeyen işitse melāmet ider
NE1025 **Görmege** vardı o cevānı meger / Bād-ı suḫan cin gibi bir der-be-der
NE1028 Ḥālet-i ʿışḳı ile melālin **görüp** / ʿArż-ı selām eyledi ḥālin sorup
NE111 Kudretini **gör** bu ne tedbīr olur / Hiç ne tecdīd ü ne taʿmīr olur
NE1173 Līk bu eṣnāda o şīr-i ġarīn / **Gördi** ʿaceb vāḳıʿa-i sehm-gīn
NE1254 Cān gözin açdıḳça **görürdi** müdām / ʿĀlem-i mülk ü melekūtı tamām
NE1277 Cām-ı meyi Kevṡer iden cüst ü cū / **Görmedüġin** görmek iden arzū
NE1277 Cām-ı meyi Kevṡer iden cüst ü cū / Görmedüġin **görmek** iden arzū
NE1353 Nice benüm gibi ḥaḳīrü'l-vücūd / **Gördi** nice lemʿa-i nūr-i şühūd
NE1378 **Gördüm** ol sulṭān-ı ṣaf-ı enbiyā / Ṣaldı güneş gibi ev içre żiyā
NE1409 Şuʿle-i raḫşānı **görüb** cāmdan / Kendin urur aña dürr ü bāmdan
NE1410 Çün **göre** fānus-ṣıfat-ı tābdār / Devr ider eṭrāfını pervāne-vār
NE1461 Ḥikmeti **gör** ḫusrev-gitī penāh / Şāh-ı Süleymān-ı felek-i bārgāh
NE1555 **Gördi** ġazāda nice ehl-i şühūd / Oldı ġanī rūh şehīdān-ı cünūd
NE1564 Şemme beyān eyleyeyin saña ben / **Gördigüm** işitdigüm aḫvālden
NE1604 Cümle refīḳānı olup bād-ı seyr / **Görmedi** ol ebr-i siyeh-fāmı ġayr
NE1657 Gel saña bir ḳıṣṣa beyān ideyin / **Gördiġüm** aḫvāli ʿayān ideyin
NE1695 **Gördü** ki pey-der-pey olundı ricā / Dāmeni pīçān-ı kef-i ilticā
NE1706 Līk anuñ **gördügini** görmedüm / Bāʿiṣ-i keyfiyyetini sormadum
NE1706 Līk anuñ gördügini **görmedüm** / Bāʿiṣ-i keyfiyyetini sormadum
NE1719 Neyledi **gör** ġonca-i pür-ṣebnemi / Ḥırs ile aġzına alup dirhemi
NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez gider / Düşde **gören** ḫayr ile yormaz gider
NE1798 Zāhidi **gör** ṣavm u ṣalātına cüst / Ḥacc u zekāta gelicek līk süst
NE1852 Ġamze gibi tünd ü fedāyī imiş / Ḫançeri nebtīz ki göz **görmemiş**
NE1856 **Gördü** ki bir ḫūb-ı şemāʾil cüvān / Yolda ṭurur muntaẓır-ı mihmān
NE1864 **Gördi** şitāb ile çoḳ efkārı var / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı var
NE1976 Yüzine gülse n'ola ḫalḳ-ı cihān / Çehre ne çehre idi **görseñ** hemān
NE2004 Şeb de sipihre neler itdi **göre** / Renkleyüp eyledi yüzin ḳara
NE2008 **Gördi** ḳaraltı asamaz la-cerem / Ebr gibi ṣavılur andan ẓulem
NE2024 Ṭāliʿ i **gör** kim ʿaceleyle hemān / Ḳumḳumada itdi ġalaṭ-ı nā-gehān
NE2030 **Göricek** ol şekl ile mānend-i dīv / Bir aradan ʿāleme düşdi ġırīv
NE2055 **Görse** de görmezlenüp evżāʿını / Fāriġ idi ẓāhiri vü bāṭını
NE2115 Oldı ikisin **göricek** end-bend / Müşkil iki oldı didi derd-mend
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṡāl-i hümā / **Görmez** idi hiç izin ehl-i hevā

NE2208 Yırtıcıdan ḳaçup o şāhin-bāz / **Görmemiş** idi sitem-i cürre-bāz
NE2224 Gerçi ki vehm itdi **görüp** heybetin / Ṣoñra aluşdurdı duyup ḥikmetin
NE2251 **Gördügi** bir ṭurfe muḳallef-meçik / Ucu kemik dibi frengī-çelik
NE2538 Nā-geh uġurluḳ ide deyu eri / Uyḫu mı **görür** idi ʿaceb gözleri
NE2601 İdicek āmed-şüd-i rāh-ı ṣafā / Boġçasını **gördi** taḥarrük-nümā
NE2650 Eyler idi yaʿni o rüsvā-yı ʿām / **Gördügi** oġlanı gözüyle tamām
NE2695 **Gördi** ki her birisi mışmış uyur / Ḥāzır o meh-pāre ise ṭurıyor
NE2738 Her büt-i sīmīnini fikr eyleyüp / Ḳubbe **görüp** dünbeyi ẕikr eyleyüp
NE2741 Ẕelle-i dilānı **görüp** dāʾimā / Eyleme ol genc-i nihānı recā
NE2781 Ḳande ki bir ḳırmızı çaḳşır **göre** / Cebler açardı aña süre süre
NE2786 **Gördi** ki bir meclis idüp ḥoḳḳabāz / İtmiş anı dām-ı tezervān-ı nāz
NE2792 Yürümede ditrer idi her biri / Ditreme ṭutar idi **görenleri**
NE2810 Anı **görüp** ardına baḳdı hemān / Dāmen-i pākin şaḳınup ol cüvān
NE2811 **Gördi** ki gül-berg-i ter olmuş etek / Gezmiş o gülşende sümükli böcek
NE2887 Ẕüll ü tevāżuʿ la iderdi naẓar / Şefḳat iderdi **gören** āzādeler
NE2906 Bir yigidi yolda **görüp** niceler / Aldanup ol da ṭamaʿ-ı ḫām ider
NE2929 Olma iñen **gördügüne** dest-yāz / Çek elüñi kim kesilür her dırāz
NE2939 Nice baḳar **görememiş** zer-geri / Sīmi içün eski ser-ā-serleri
NE2988 Düzd-i cihān **göricek** anı hemān / Eyledi ḫīle kemerin der-miyān
NE2993 Bu arada **gördi** o ḫāʾin meger / Düşmege durur baġalından kemer
NE3044 Şām u seḥer mest-i mey-i erġuvān / Ḫābda **görürdi** ḫumārı hemān
NE3045 Şenbih ü āẕīne **görürdi** şarāb / Mevsim-i taʿtili hemān vaḳt-i ḫāb
NE3053 İdeli teşrīf-i serīr-i Cemi / **Görmedi** bir yerde iki dirhemi
NE3110 Dest-ḫūş-ı zümre-i yārān ola / Ehl-i naẓar bezmini **gören** ola
NE3121 Didi ki **gördügi** eyā pür-himem / Kimsede hiç kendüñe ġālib kerem
NE3122 Virdi cevābın didi kim bir zamān / **Gördüm** idi bir Ḥabeşī bāġ-bān
NE3124 **Gördi** ki bir kelb-gedesine hemān / Ṭuʿme firaḳ ile olup nātüvān
NE3125 Deşt ü beyābānı **görüp** serseri / Geldi aña itdi temelluḳları
NE3128 **Gördüm** anuñ himmetini bī-riyā / Bāġı ile itdüm anı iştirā
NE3135 Vār ise bu güftelerüñ **göreyin** / Gel beri sen de hünerüñ göreyin
NE3135 Vār ise bu güftelerüñ göreyin / Gel beri sen de hünerüñ **göreyin**
SE65 Naẓarı pāk olan erbāb-ı şühūd / **Göremez** ẕerre ḳadar ġayrı vücūd
SE83 Māh-ı raḫşānı **gör** ol hāle ile / Cemredür şuʿle-i cevvāle ile
SE109 **Görmeyen** fenn-i fenādan varaḳı / Hece ṭaşından alur çaḳ sebaḳı
SE115 Cumʿada çünki cüvānı **göremem** / Bir nefes anda ṭurup oturamam
SE122 Olalı mübtedī-i mekteb-i ʿışḳ / **Görürin** nüsḫa-i derd-i teb-i ʿışḳ
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin **görse** eger / Aḳıdur aġzı şuyın dīde-i ter
SE142 Sīr-çeşmān-i ḳanāʿat anı / **Görmeye** bir nigeh-i erzānī
SE147 Ẕıll-ı bī-fāʿidedür dehr-i denī / Kendüñ aldırma **görüp** diñle beni
SE175 Kendüme gelsem idüp ḥāle naẓar / **Göremem** kendümi bir ẕerre ḳadar
SE185 Mekteb-i fażlına irse Mūsā / **Göricek** olurıdı aña ʿaṣā
SE199 **Görmede** pīş ü pes olup yek-sān / Ardına baḳmaz idi şems-i cihān
SE263 **Gördi** kim mihr-ṣıfat ıssı yüzi / Şerm-ile Zühre götürdi ḳopuzı
SE282 Gūş-i cāna irişüp emr-i teʿāl / **Gördi** meclā-yı ev ednā da cemāl
SE297 Ḥāl-i İsrāyı idüp şerḥ ü beyān / **Görüp** işitdigini ḳıldı ʿiyān
SE315 Kevkeb-i baḫtı güneşden vālā / Gözin açup anı **gördi** dünyā
SE433 **Görse** āṣārın eger Necmü'd-dīn / Kendi tefsirine eylerdi yemīn
SE477 Refʿ olup perde-i esrār-ı ḳażā / **Görmedin** mes'ele maʿlūmuñ ola
SE581 **Görmege** maṣlaḥat-ı ḫalḳı tamām / İhtimām eyler idi tā dem-i şām
SE602 Ḥāl-i ruḫsār ki bu ḫāli **görür** / Āteş üstinde ṭurur gibi ṭurur
SE657 "Erinī" diye **görüp** leyl ü nehār / Ḳaldı kūh üzre ümīd ü dīdār
SE675 Ḥażret-i şeyḫ sözin itdi ḳabūl / **Gördi** taḥrīrini vech-i maʿḳūl
SE723 O gice düşdi şeh-i ṣāf-ṣıfat / Ḥażreti **gördi** ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
SE763 **Göricek** ḫüsni olan cānānı / Ḥüsn-i ḫulḳ ehli olur sev anı
SE793 **Göricek** şeklini naḳḳāş hemān / Didi bu şekle düşer mi iẕʿān
SE833 Māyilim tāk-i rezüñ himmetine / **Gör** şu żaʿf-ile çıḳan niʿmetine
SE846 **Görüp** ol tāʿife-i baṭṭālı / Birine şordı hemān aḥvālı
SE866 **Gör** meh ü mihr-i cihān-ārāyı / Eyle tercīḥ yed-i ʿulyāyı
SE934 **Gördiler** irmez aña ẓann ü gümān / ʿAcz-ile ḫayrete vardı yārān
SE939 İḫtiżār üzre **görüp** kendüzümi / Ṭutmışam dergeh-i Ḥaḳḳa yüzümi
SE966 Dīdedür ʿışḳa viren neşve-i mül / Ḳatlanur **görmeyicek** çünki göñül
SE967 Ġamze-i yārı **görüp** dil virme / Göz göre uġruya yol gösterme
SE979 Şemʿada lemʿa-i dīdārı **görüp** / Ẕerrede mihr-i pür-envārı görüp
SE979 Şemʿada lemʿa-i dīdārı görüp / Ẕerrede mihr-i pür-envārı **görüp**
SE1027 Yolda **gördüm** o şeh-i ḫūbānı / Gūyiyā itmiş ayaḳ dīvānı
SE1117 **Göricek** cünbüş-i yem peykerini / Gerçi sedd itdi ṭurup ʿaskerini

SE1126 **Göricek** kevkebenüñ kevkebesin / Añladum devletinüñ mertebesin
SE1192 **Göricek** ḫāne-i zeyni ḫāli / ʿAskerüñ muṣṭarib oldı ḫālı
SE1200 **Göricek** ʿibret alan ehl-i naẓar / Gitdi bir bevleye devlet didiler
SE1240 Mürteşī oldı ḫayāsız oġlan / Egilür aḳçayı **gördükde** hemān
SE1247 Diñle bu dāhiye-i kübrāyı / **Gör** ne dir rū-siyehi rüsvāyı
SE1255 İtdi bu ḫāli **görince** ẓürefā / Aḳçası olmayan iẓhār-ı zekā
SE1269 Nice düb **görse** yüzin ol gülüñ / Yüregi düb düb öterdi ġülüñ
SE1289 Uyanup ḳıldım o beyti taḥrīr / **Görmemişdüm** anı ʿömrümde faḳīr
SE1360 **Gördügüm** ḳana ber-ā-ber suçdur / Böyle ḳalursa faḳīre güçdür
SE1376 **Görmese** tīr-i ferāsetde eṣer / "İttekü" dimez idi Ḫayr-ı beşer
SE1378 **Görse** bir ṣaḫṣı ḳaçan ehl-i naẓar / Ḥālini nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE1407 Vechi var mı sözümüñ bārī görüñ / **Görecekdür** hele daʿvet buyuruñ
SE1494 **Göre** Kisrā-yı ʿaẓīmü'ş-şānı / Var-iken küfri ile ṭuġyānı
SE1516 **Gördi** çün şāh-ı cihān-sālārı / Daʿvet itdi o cihān-sālārı
SE1528 Mihr-i raḫşān gibi yār-ı dil-cūy / Rūy-ı dil **görse** olur ḫandān-rūy
SE1531 Ṣıdḳ-ıla baḳsa aña ehl-i naẓar / **Göremez** rūy-ı riyā ẓerre ḳadar
SE1573 Didi evvel beni ḳatl it bārī / **Görmeyin** ṣūret-i ḳatl-i yāri
SE1604 Kiẓbe her bengī ışıḳ kim ṭaldı / Nefes oġlına **görmeli** ḳaldı
SE1632 Şaşdı ḥākim **göricek** şaḫṣ-ı daġal / Gördi bir merd-i muḳallaḳ heykel
SE1632 Şaşdı ḥākim göricek şaḫṣ-ı daġal / **Gördi** bir merd-i muḳallaḳ heykel
SE1700 Herkesüñ rūz olup aḫşāmı / Güni ṭoġardı **görince** şāmı
SE1705 **Gördi** bir merd-i siyeh-rūzı meger / Mihr-veş şemʿ yaḳup vaḳt-i seḥer
SE1708 **Göricek** Ḥākim anı itdi ġażab / Didi kāruñ ne dükān içre bu şeb
SE1734 Gel **gör** İskenderi kim olsa revān / Atı öñince yürürdi ḫāḳān
SE1780 Bu kühen-muḫliṣ o ḥāli **göricek** / Raḥm ü şefḳat yüregim delse gerek
SE1797 İçlerinde **göricek** sulṭānı / Ġulġule ṭutdı hemān dīvānı
SE1801 **Göricek** nāme-ber ol ḥāli hemān / Ḳodı dendānına ḫayretle benān
SE1830 ʿĀrdur nefʿden olmaḳ ʿārī / **Göre** bu şeyḫ-i şefāʿat-kārı
SE1844 **Göricek** virmedi küffāra emān / Bogazın aldı anuñ şaḫne hemān
SE1869 Veled olursa eger ḫayr-ı ḫalef / Biñde bir **görmedi** ābā-yı selef
SE1872 **Gören** ecdādına dek laʿnet oḳur / Babasın göz göre ol dūzaḫa ḳor
SE1879 **Göre** çün kim ḫarekātuñda fütūr / Bula yāḫūd ḫidemātuñda ḳuṣūr
SE1889 Bīve-zen merdek-i naṣṣāba döner / Ölü **göre göre** ḳaṣṣāba döner
SE1901 Baḳma yüz **görmiş** olanuñ yüzine / Ṣāʿiri diñle gelürsin sözine
SE1918 Cāriye daḫı **görüp** bī-tedbīr / Yāl ü bālına anuñ oldı esīr
SE1925 **Gördiler** orduya girmiş bir şīr / Ṣīr ammā ki be-ġāyet şerrīr
SE1933 Cāriye **gördi** begendi ol ān / Didi kim Hāşim-i yek-ḍarb-ı zamān
SE1940 **Göricek** şāh anı mesrūr oldı / Mūşıluñ ḫidmeti meşkūr oldı
SE1948 **Göricek** cāriyede ḳalmadı tāb / Gülşen-i ḫandeyi itdi sīrāb
SE1949 Şāh çün anda bu ḥāli **gördi** / Ḫandesinüñ sebebinden şordı
SE2003 Seni **gördügi** gibi şemʿ-miṣāl / Baş vire yine yirinden fi'l-ḥāl
SE2024 **Görmedi** miṣlüñi bir daḫı felek / Yigit olınca senüñ gibi gerek
SE2140 Ḳālıb-ı mürdeye virürdi hayāt / Getürürlerdi **görenler** ṣalavāt
SE2151 Bir müselmān **görüp** ol aḥvāli / Didi iy cevher-i pāk ü ʿālī
SE2176 Başılursa **göresin** seyrānı / Seyr-ider ʿāḳıbet ol zindānı
SE2207 **Görse** her ḳanda ki dīvār-ı ḫarem / Anda fürce gözedürmiş her dem
SE2209 Ḳanḳı dīvārda **görse** sūrāḫ / Mār-veş aḳar-ımış ol küstāḫ
SE2218 **Göricek** anı delikden o denī / Oldı ol taḫtanuñ aġaç ḳaḳanı
SE2222 Ḳızlaruñ biri **görüp** didi be baḳ / Kimüñiki bu ḳınalı parmaḳ
SE2227 Kimi dir **görince** oynar her dem / Kör yılandur aña ben yapışamam
SE2315 Gösterüp tuḫfesine raġbetler / Ḳıl ʿuyūbın **göricek** ġafletler
SE2331 **Gördi** pür-āb-ıla bir ṭurfe ġadīr / Ṣuyı çün ābile-i pāy-ı faḳīr
SE2332 Mā'-i rākid müteʿaffin-mesken / Nuḫ Ṭūfānını **görmişlerden**
SE2335 **Göricek** ābı o dem Aʿrābī / Atdı can aña çü mürġ-ı ābī
SE2337 ʿÖmrde **görmedigin** gördi hemān / Girdi cāmūs gibi aña revān
SE2337 ʿÖmrde görmedigin **gördi** hemān / Girdi cāmūs gibi aña revān
SE2345 **Görmemişdür** bu dürr-i nā-yābı / Ḳanda gördügi var anuñ ābı
SE2345 Görmemişdür bu dürr-i nā-yābı / Ḳanda **gördügi** var anuñ ābı
SE2349 **Göricek** pādişehi Aʿrābī / Pīşkeş çekdi heman ol ābı
SE2353 Cām-ıla **gördi** vü ḳoydı yirine / Virdi ḥıfẓ itmek-içün çākerine
SE2355 Ne ʿArab şaṭṭı **görüp** çekdi ḥicāb / Kimsene ābı görüp çekdi ʿitāb
SE2355 Ne ʿArab şaṭṭı görüp çekdi ḥicāb / Kimsene ābı **görüp** çekdi ʿitāb
SE2370 Ne revādur olasın kelb-i ʿaḳūr / İde **gördükçe** cihān ḫalḳı nüfūr
SE2398 **Göricek** çeşmeyi rāh üzre hemān / Çeşme-veş aġzı ṣuyı oldı revān
SE2399 Dehen-i yār gibi **gördi** laṭīf / Lülesin öpmege ḳaṣd itdi ḫarīf
SE2487 **Görelüm** itmez-ise anı dirīġ / Fażlı ẓāhir ola mānende-i mīġ

SE2495 Ḫātem-i Ṭay **göricek** mihmānı / Der-miyān itdi hemān dāmānı
SE2513 Nāme-ber ol kederi **gördügi** dem / Ṣandı at meyli durur bādī̇-i ġam
SE2565 **Gördüm** ol şuʿle-i semʿ-i rūşen / Görinür bir ḥaremüñ camından
SE2584 Seyriden ʿālemi cām-ı cemde / **Görmedi** miṣlin anuñ ʿālemde
SE2587 Böyle bir meclis-i pür-zī̇ver-i Cem / Düşde **gördiyse** orayı bilmem
SE2593 Açup āyī̇ne-ṣıfat sī̇ne-i ṣāf / Didi gül **görince** olurmış elṭāf
SE2603 İnbisāṭın **göricek** ben zāra / Uymadı evdeki söz bāzāra
SE2611 Cān virür ölüsini **görse** eger / Bikr iken ṭurşusına aş yerer
SE2688 Bāde-i bezm-i elest o kārı / Unudur mı **göre** ol iḳrārı
SE2716 **Gördi** bir gebr diker bāġa şecer / Şāh-ı ḳaddin iki bükmişdi kiber
SE2725 Ḥāşılı uymaz-ıdı taḫmine / **Görmesi** sebzī̇-i eşcārı yine
SE2743 **Gördi** ol bāġ-ı behişt-āsāyı / Baḫş ider cennet-ile raʿnāyı
SE2748 Pī̇r şāhı **görüp** iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde bilür
SE2761 **Gördi** çün kār-ı emānetde dilī̇r / Eyledi ḳoca günah-kārı vezī̇r
SE2762 Ol daḫı himmet-i şāhı **gördi** / Kesdi zünnārı ocaġa urdı
SE2823 Şehrden çıḳmaġa ʿazm itmiş iken / **Gördi** bir bī̇ve anı bāmından
SE2861 **Göricek** şī̇r-ṣıfat ḥamlelerin / Ḳalbgāh içre degişdürdi yerin
SE2924 Ġarazı **görmede** bezm-i ḫāṣın / İmtiḫān itmek idi iḫlāṣın
SE2928 Şah **gördi** bir ulu ṭāḳ-ı refī̇ʿ / Ḳalb-i müʾmin gibi ġāyetde vesī̇ʿ
SE2936 **Göricek** ḥaşmetini şāh-ı cihān / Bī̇-tereddüd ayaġa düşdi hemān
SE2938 **Gördi** bir ġāruñ öñinde bir pī̇r / Post üzre nite kim merd-i faḳī̇r
SE2951 O kerāmet ki **görüpdür** anı şāh / Naẓmına nisbet-ile bürke-i gāh
SE2987 **Gördi** bāzārda bir ṣayyādı / Eylemiş bend nice āzādı
SE2990 **Göricek** eyledi zāhid şefḳat / İtdi mürġānı ḫalāṣa niyyet
SE2996 **Görmedik** böyle ḫışāl-i melekī̇ / Eyledüñ beẕl bize mā-meleki
SE2997 Ẓulm-ı bi-dādı **görüp** dād itdüñ / Ḳuşça cānum benüm āzād itdüñ
SE3035 ʿAbd anuñ kārını teʿyī̇d itdi / Şeklini **gördügi** dem ʿī̇d itdi
SE3069 **Gördi** ḥākimde çün āṣār-ı ġażab / Ṭurmadı gitdi o Mollā-yı ʿArab
SE3105 Nice kez **görmiş** o yoldan ḳahrı / Eylemiş mülkini vī̇rān şehri
SE3141 Müfte ḳonmaġı iden kendüye kār / **Gördügin** bāz gibi görse şikār
SE3163 **Göricek** giñ yaḳadan kī̇se-i zer / Câme-i cisme açardı yaḳalar
SE3168 **Gördi** nā-gāh giçer şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i dehr
SE3187 Pāk-dāmen geçinen ḫī̇z-i denī̇ / Dāmenin ḳaldırıcaḳ **görsefi** anı
SE3220 Mihr-veş ıssı idi ḫayli yüzi / Ẕerrece **görmez-idi** ḫalḳı gözi
SE3258 Yārda merḥamet āṣārı **görüp** / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin ḫāke sürüp
SE3368 **Göricek** ṣandum anı ḫuld-i berī̇n / Ṣañki ol naḳş-ı zamāndur bu zemī̇n
SE3397 Yavru şahin gibi aldurduñ eşüñ / Bu ḳadar yaşda neler **gördi** başuñ
SE3441 Ḥādiṣe şevḳına virdi varın / **Görmege** uydı metāʿ-ı yārın
SE3452 **Görmedi** nādire bī̇nān-ı kühen / Böyle cemʿiyyet-i ebkār-ı süḫan
SE3499 Gire bir surete şiʿr-i Fāḫir / Ki anı bilmeye **görse** şāʿir
SE3506 Gül **görüp** eyleye feryād hezār / Ḫaṭṭ-ı sebzi ḳazıyup eyleye ḫār
HH87 Ḫˇān-ı iḥsān-ı bī̇-kerānı **görür** / Anı hem yer faḳī̇r hem götürür
HH227 Per döker şimdi **görse** tī̇ḫūyı / Maḳaṣ añlar per-i piristūyı
HH488 **Gördiler** ʿışḳla perī̇şān-ḥāl / Ṭaʿne ṭaşını urdılar eṭfāl
HH491 İtmege rāh-ı ʿaḳla irşādı / **Görmege** vardılar o nā-şādı
HH494 **Gördi** ifkār olup dil ü cānı / Cemʿ olup māye-i perī̇şānī̇
HH499 Ṭuyıcaḳ hep derildiler aḥbāb / **Göreni** ḥayret eyledi bī̇-tāb
HH501 Dūd-ı āh ile ḫalḳı aġlatdı / Her **gören** baḥr-ı ḥayrete batdı
HH503 Āhını **göricek** iden nāle / Ṭarf-ı āteşde döndi eṭfāle
HH547 İdemez derdine tabī̇b deva / **Gördügi** bildügi degil zī̇rā
HH566 Lī̇k vaḥşet idüp o zāre eşer / **Gördiler** nāle eylemek ister
HH569 **Gördi** āḫir o heft āvāre / Eglemekdür hemān anı çāre
HH576 Böyle naḳl eyledi menāḳıbdan / **Gördügi** bildügi ʿacāyibden
HH602 **Gördi** bir dil-ber-i żarī̇f-simāt / Başdan ayaġa ʿişve vü ḫarekāt
HH647 Nā-gehān **gördi** bir zen-i zībā / Gūşe-i ḫücreden olup peydā
HH656 ʿAfvı yoḳdur **görince** bī̇-edebi / Ḫayli güçdür efendinün ġażabı
HH676 Gerçi ʿarż eyledi rıżā-yı vişāl / **Gördügi** bildügi degil ol ḫāl
HH711 **Gördi** bir gūşede o ġūl-meniş / Pes seng-i mezāra gizlenmiş
HH726 **Gördi** ol fitne-cū-yi pinhānı / Cinnī̇-i şūm u düşmen-i canı
HH730 Çünki itdüñ tebāh-kāreligi / Sen daḫı **gör** hezār-pāreligi
HH755 **Gördi** bir cin yataḳı künc-i megāk / Būy-ı bādı nüvī̇d-i peyk-i helāk
HH759 Anaya ġāyet ile beñzer idi / Dī̇v **görse** anacıġum dir idi
HH765 Çün temām itdi mekr ile rī̇vi / Didi gir ḫāneye **gör** ol dī̇vi
HH768 Girdi çün ḫāneye o ber-geşte / Düşmeni **gördi** zar ü ser-geşte
HH773 **Göreyün** baña itdügün bulasın / Bir cefā-kāre mübtelā olasın
HH812 **Göricek** itdi āh-ı derd-ālūd / Elif-i āhı eyledi memdūd

HH828 **Gördiler** münhedim olup dīvār / Ḳalmış altında ol iki seḫḫār
HH862 **Gördiler** żāyi oldı pend-i edīb / Ne naṣīḥat bilür ne ḫod teʾdīb
HH938 **Gördi** Behzād ḫālet-i şāhı / Vālihāne nigāh-ı bī-gāhı
HH967 Tenlerüñ nūrı ṭaşraya urdı / Mīzerüñ gözleri neler **gördi**
HH973 Geldi Ḫurşīd seyre ol cāyı / **Gördi** ʿuryān o māh-sīmāyı
HH975 **Görüp** anı helāk ola yazdı / Ġonce-veş zehre-çāk ola yazdı
HH1001 **Gördi** çün-kim ġurūbın ol māhuñ / Ḳalmadı ṣabra ṭāḳati şāhuñ
HH1008 Bu yaña ol vezīr-i vizr-endūz / **Gördi** yüz ṭutdı ṭāliʿ-i firūz
HH1049 Nā-gehān dūrdan Şeh ü Behzād / Oldı şenlik **görüp** biraz dil-şād
HH1051 **Gördiler** bir güşāde şehr-i ʿazīm / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i Dār-i Naʿīm
HH1057 Nice günden beri iki bī-tāb / **Görmemişdi** ḫużūr eyledi ḫ̆āb
HH1061 **Göricek** pīrden cevān-merdī / Ḥayret aldı ol iki pür-derdi
HH1095 **Gördiler** yāl ü bāl-i Behzādı / Baġladılar o serv-i āzādı
HH1102 **Gördiler** gerdenin o bende muḥal / Oldı zülf-i müselseline bedel
HH1104 Seyr idüp puşte üzre ṣaḥrāyı / **Gördi** bir şehr-i cennet-āsāyı
HH1108 Şehre vardıḳda **gördi** ḫalḳ-ı cihān / Ḥarāmīleri ider seyrān
HH1110 **Gördi** zencīr içinde zār u esir / segān içre bir ḫırāman şīr
HH1122 **Gördi** kim bir nigāhı tīr-güzār / Cebhesinde nişān-ı devlet var
HH1124 **Gördi** Hurşīd Şāh-ı maḥzūnı / Ġarḳa-ı ḫūn derūn u birūnı
HH1128 **Göricek** vażʿ ile veḳārların / Bildi icmāl-i ḥāl-i zārların
HH1142 Himmet-i mīri **gördi** mihmānlar / Oldılar luṭfına ṣenā-ḫ̆ānlar
HH1148 **Görüp** āḫir levāzım-ı rāhı / İtdi hem-rāh nice āgāhı
HH1174 Ḫ̆āb-ı mūḥiş **görüp** ol eṣnāda / Fikre varmışdı yaʿnī tenhāda
HH1177 **Gördi** kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra kemend atup çıḳdı
HH1255 **Gördi** bir sebze-zār-ı bī-mānend / Saye de cūylar mülevven-ḳand
HH1262 **Gördi** çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle pīre virdi selām
HH1264 **Gördi** bāġ-ı behişt-revnaḳı şāh / İtdi çeşm-i taḥassür ile nigāh
HH1282 **Gördi** şeh bir niḥāl-i bāġ-ı cemāl / Başdan ayaġa nūrdan timṣāl
HH1325 **Göricek** anı şāh-ı cūyende / Pey-i āhūya oldı pūyende
HH1332 Şāh **gördi** ol āhū-yı pūyān / Girdi bir tārem içre oldı nihān
HH1334 **Gördügi** gibi bildi cānāndur / ʿAḳlın alan cevān-ı fettāndur
HH1335 Yaʿni reşk-i ġazāl-ı Kenʿānī / Düşde **gördügi** Yūsuf-ı Ṣānī
HH1398 **Gördi** şāh ol bülend-pervāzı / Ki aşurdı niyāzdan nāzı
HH1402 Şāh ṣandı kim ol cevān-ı dilīr / **Göricek** ide vażʿ ını taġyīr
HH1406 **Görüp** ol servde ṣebāt-ı ḳadem / Ṭuydı anı ki şāh-ı ferruḫ-dem
HH1421 Dūrdan **gördi** iki şemʿ-i münīr / Ferḳadān gibi birbirine naẓīr
HH1423 **Gördi** bir nerre-şīr-i tünd-i dijem / Kejdüm-i zehr-nāki ejder-dem
HH1438 **Gördi** bir güşeden ki meşʿal-veş / Görinür ġār içinde bir āteş
HH1441 **Göricek** ḳalmadı mecāl-i firār / Yürüdi ejdehā-yı āteş-bār
HH1455 **Gördi** çün pādişāh-ı ser-bāzı / Āferin itdi ḳıldı iʿzāzı
HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı şām-ı firāḳ / **Göreyüm** kim yoḳ ola nām-ı firaḳ
HH1475 **Gördi** ol pādişāh-ı şāf-güher / Bendesi olup iltifāta deger
HH1488 Didi bir şeb bu zār u sevdāyī / **Gördi** bir ḫ̆āb-ı behcet-efzāyı
HH1494 Kendüde **gördigün** ʿayān itdi / Ḳıṣṣa-ı ḫ̆ābını beyān itdi
HH1497 **Gördiler** kim biribirine uyar / Ferāḫından görüşdi ol iki yār
HH1532 Ṣubḥı **gördüm** ġamum ziyād itdüm / Dil-ber-i sīne-çākı yād itdüm
HH1591 **Gördi** berg-i ḫazān gibi her ān / Ṣūreti zerd olup olur lerzān
HH1604 **Gördi** kim ne sekīne var ne veḳār / Ḫ̆āce eṭfāl ile gülüp oynar
HH1659 **Göricek** resm-i kilk-i naḳḳāşı / Bildi maḳṣūd-ı şaḫṣ-ı ḳallāşı
HH1670 Sāye-i ḳaṣrda meger Baḫtek / **Gördi** anı ṣūya nigāh iderek
HH1691 **Görmeyeydüm** n'olaydı bu güni ben / İrmeyeydüñ yaḫud bu demlere sen
HH1718 Añarın nām-ı būseyi gāhī / **Göricek** dest ü dāmen-i şāhı
HH1747 **Gördi** āmāde tīg-i tīz-i ḳażā / Virdi nā-çār olup ḳażaya rıżā
HH1756 Dūrdan **gördi** bir laṭīf diyār / İçi şehr-i ʿazīm ü ṭaşı ḥışār
HH1773 Ḫ̆ābda **gördi** mürdeyi nā-gāh / Eyledi ḫasb-i ḥālden āgāh
HH1776 **Gördiler** zaḫmdan yoḳ anda nişān / Bildiler oldı ġarḳa-i ʿummān
HH1788 **Gördiler** irmeyüp gözine żarār / Kevkeb-i baḫtı gibi tīz-naẓar
HH1792 **Gördi** maʿşūk ʿāşıḳ-ı zārı / Tesliyyet itdi ol dil-ifgārı
HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl maḥz-ı ḥavāl / Bir dāḫi **görmesi** ümīd-i muḥāl
HH1867 ʿÖmri geçdi belā ile ammā / **Görmedi** ʿömri içre böyle belā
HH1872 Didi kim görmek olmasa yārı / **Görürin** bārı bam ü divārı
HH1872 Didi kim **görmek** olmasa yārı / Görürin bārı bam ü divārı
HH1940 Bunı kim **gördi** kim işitdi ʿaceb / Ḫışm ü kīne maḥabbet ola sebeb
HH1950 Kūh-kenlikler eyledüm vāfir / Ben ecīr-i ġamı **gören** acır
HH1959 Rūzedār-ı firaḳ ü nā-kāmı / Ölmeden **görse** bāri bayrāmı
HH1989 **Göre** sūz-ı ḥamiyyet-i şāhı / Pür şirār eyledi bu ḫargāhı

HH2034 Ey ḫoş ol iltifāt-ı pinhānī / Ki **görenler** cefā ṣaña anı
HH2072 **Gördi** ʿışḳuñ ṣarāb-ı bī-ġışını / Ṣu sepüp sāḳin itdi āteşini
HH2082 Mihri **gördi** o ḫaste-i dil-rīş / Yine düşdi derūnına teşvīş
HH2084 Yoḳsa **gördün** mi ol cefā-kārı / Yaʿni bālā-yı bāmdan yārı
HH2092 Didi **gördüm** dem-i cevānīde / Dāsitānhā-yı bāsitānīde
HH2120 **Gördi** bir āfitāb-ı ʿālem-tāb / Ceẕbe-i ḫüsni dillere ḳullāb
HH2126 **Gördi** murġ-ı şikeste-bāl-i niyāz / Nā-gehānī ṣalındı ol şehbāz
HH2140 ʿĀşıḳuñ şoḥbetine rāġıb olur / **Görmege** bestesini ṭālib olur
HH2143 **Göricek** didi yār-ı şīrīn-leb / Ne yatur bunda bu fütāde ʿaceb
HH2169 Marażum oldı fenn-i ʿışḳ-ı cünūn / **Görmemişdi** bu fenni Eflāṭūn
HH2185 Ḫiẕmetüm iḫtiyar idüp bāri / Bu bahāneyile **göresin** yārı
HH2189 **Gördi** ol āfitāb-ı pür-tābı / Nergis-i gülden aldı sīr-ābı
HH2190 Vardı semt-i ʿillāca çün her bār / Çeşm-i bīmārı **görmege** bīmār
HH2193 **Gördi** cānānı ṣadr-ı ʿizzetde / Ṭurdı kendi maḳām-ı ḫiẕmetde
HH2227 **Gördi** anı ṭabīb-i dānā-dil / Didi ey cām-ı ʿışḳ ile ḳanzil
HH2249 **Gördi** kim dāmeninde ejder var / Ser-i rāha güşāde bir der-i ġār
HH2261 Rūy-ı dil **gördi** çünki ol nā-şād / Didi ey ḫ̆āce-i ḫuceste-nihād
HH2263 **Görmedüm** bir senüñ gibi müşfiḳ / Luṭf idüp baña eyle babalıḳ
HH2290 Bilmege ḥāl-i zārı cānı iver / **Göreyin** n'eyler ola dir dil-ber
HH2304 Ḫār ḥāli bulup gülistānı / **Gördi** yoḳ bāġ-bān u der-bānı
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra dil-ber-i çālāk / **Gördi** ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı pāk
HH2368 **Göricek** aña merḥamet ḳopdı / İʿtiẕār eyledi elin öpdi
HH2369 **Gördi** Maḥzūn o māh-sīmāyı / Gözlerinden aḳıtdı deryayı
HH2374 Ḳande bilsün nesīm-i iḥsānı / **Görmeyenler** semüm-ı hicrānı
HH2418 Ḫācet olmadı **görmege** sebaḳı / Bunlar ardından oḳudı varaḳı
HH2463 **Gördiler** cevr-i devr-i gerdūndan / Oldılar saḫt baḫt-ı vāruñdan
HH2466 Gerçi güçdür ḳomaḳ eḥibbāyı / Ẕevḳdür **görmemekde** aʿdāyı
HH2523 Ḫaste-i bī-mecālini **gördi** / Yanına aldı ḫāṭırın şordı
HH2536 **Gördi** ol bāġ-ı cennet-āsāyı / Merd-i ḫayrān unutdı dünyāyı
HH2559 Yel gibi çoḳ yelüp yepürmiş idi / Germ ü serd-i cihanı **görmiş** idi
HH2562 **Göricek** Ṭayyibi terraḥḥum ider / Pürsiş-i ḥāl ile tekellüm ider
HH2572 **Gördi** çün-kim ʿumūm-ı iḥsānı / Yanına daʿvet itdi mihmānı
HH2579 Rūy-ı dil **gördi** çünki zār u esīr / Cümle aḥvālin eyledi taḳrīr
HH2622 **Göricek** ḫalḳ şefḳat eylediler / Cümle begden şefāʿat eylediler
HH2642 **Gördiler** iki çāre-cū-yı ḫalāṣ / Baḥruñ āyīnesinde rūy-ı ḫalāṣ
HH2643 **Görüp** ol iki merdi ehl-i ġazā / İtdiler fülki anlara iʿṭā
HH2656 Çünki göz açdı iki zār u esīr / **Gördiler** der açıḳ ḳırıḳ zencīr
HH2663 Ṣandalı **görüp** ol iki bī-tāb / İtdi düşmen ṣanup şikāra şitāb
HH2665 **Gördiler** geldi ol iki dil-ber / Ṣandala kendin atdı ʿāşıḳlar
HH2687 Baḳdı etrafa eyledi zārī / **Gördi** nā-gāh dergeh-i yārı
HH2728 Minnet Allāha şafḥa-i erḳām / **Gördi** tevkiʿ-i luṭf u ḫüsn-i ḫitām
HH2734 Anda menzil-be-menzil ustādān / **Gördüm** itmiş hezār ṭurfe-nişān
HH2774 Enbiyā **gördügi** tecellī içün / Evliyā bulduġı tesellī içün
HE47 Oluıp sūr-ı kemālüñ naḫl-bendi / **Görenler** ṣanʿat-ı naẕmum begendi
HE48 Ḫasūd olsa ʿaceb mi deng ü ḫayrāñ / Olur naḳşın **gören** kāfir müselmān
HE57 Ferāġın rāʿiż-ı ṭabʿuñ **görürdi** / Kümeyt-i ḫāme ayaġın sürüdi
HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü tābı / Ḫayāl eyler **gören** zerrīn rikabı

2. anlamak, kavramak, sezmek

S1234 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / Ṣafā nic'olur **görsün** ehl-i riyā
NE37 İsm-i Celāli **gören** āgāhdur / Fevḳde ol serīr-i Allāhdur
NE409 ʿAsker ile **gördi** ki bulmaz ḫalāṣ / Ger ola biñ cān biri olmaz ḫalāṣ
NE743 Sebk u niẕāmın **göricek** lāfsız / Eyledi inṣāf her inṣāfsız
NE746 Yaʿni **görüp** ḫamse-i şeyḫi tamām / Eyle cevābına heman ihtimām
NE1498 **Gör** ne imiş mertebe-i evliyā / Vāḳıf olur ʿāşıḳ olan aṣfiyā
NE1594 **Gördi** ki ceng eylemeġe çāre yok / Ḫāriş-i ḫāre idene pāre yoḳ
NE1688 Ḫāşılı göñlümce fenāsın **görüp** / Böyle fenādan içre ṣafāsın görüp
NE1688 Ḫāşılı göñlümce fenāsın görüp / Böyle fenādan içre ṣafāsın **görüp**
NE1842 **Gördi** taḥammül bu ki himmet degil / Göz göre öldürse mürüvvet degil
NE1866 **Gördi** misāfir sözi maʿḳūldür / Tārik-i maʿḳūl olan güldür
NE2266 Ṣoñra baḳ ammā ki temāşaya sen / **Gör** ne ẓuhūr eyledi ol ḳıṣṣadan
NE2373 Didigüñ iş çünki elüñden gele / Gerçi degil **gördigümüz** mesʾele
NE2597 Ṭāliʿi **gör** kim felek-i bī-emān / Çoḳ görür anlara bu zevḳı hemān
NE2687 Ḫikmeti **gör** nice misāfir gelür / İkisin ol gice araya alur
NE2930 N'eyledi **gör** devlet-i Ḳārūnı māl / Añma ki maḫşerde nice olur ḥāl
NE2997 Böyle şetāretle olurken revān / Neyledi **gör** şuʿbede bāz-ı zamān
SE187 Levḥa çün tevsen-i ʿazmin sürdi / Müşkilin cümle yirinden **gördi**

SE337 Belki bu emni **görüp** mihr-āsā / Tīġini cāma degişdi ẕürefā
SE472 **Göricek** mihr ü muḥabbet dersin / ʿIşḳ n'eydügini fehm eylersin
SE511 Ḫāce çün ḥāl-i ẕekāsın **gördi** / Bu belāhatla hevāsın gördi
SE511 Ḫāce çün ḥāl-i ẕekāsın gördi / Bu belāhatla hevāsın **gördi**
SE571 Ne buyurdı **göre** şāh-ı merdān / Uy imāma sözini diñle hemān
SE627 Ger fenāsın **görüp** itse inkār / Gelür anuñ sözine āḫir-i kār
SE705 Gönül alçaḳlıġın itdi bir şāh / **Gör** nice mertebe virdi Allāh
SE935 Añlanılmadı bu maʿnā **gördüm** / Feṯḥ olınmadı muʿammā gördüm
SE935 Añlanılmadı bu maʿnā gördüm / Feṯḥ olınmadı muʿammā **gördüm**
SE1011 Eyle tevcīh baña sāmiʿayı / Gel **gör** imdi bu ʿaceb vāḳıʿayı
SE1155 Nice **gör** bengī yabān ḳallāşı / Yoġ-iken kāsesi içre āşı
SE1407 Vechi var mı sözümüñ bārī **görüñ** / Görecekdür hele daʿvet buyuruñ
SE1622 Birisin dāhiye-i zerḳ ü riyā / **Gör** nice eyledi āḫir rüsvā
SE1681 Süḫanuñ mertebesin **gör** ki müdām / Ḳapışur elden ele ḫāṣ-ıla ʿām
SE1689 Diñle bu nādire-i zībāyı / **Gör** ne dir ḥāl-i süḫan-ārāyı
SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i fehm ü rāyı / **Gör** ne dir kār-ı cihān-ārāyı
SE1788 Şaha ʿarż itdi ke-enne anı / **Göre** tā kim ne olur fermānı
SE1840 **Gör** ḳażāyı ki o şeb zindānı / Naḳb idüp bir nice merd-i cānı
SE1951 Cāriye **gördi** ki iḫfāsı muḫāl / Başladı itmege tafṣīl-i maḳāl
SE2107 **Gördi** kim şūmdur erbāb-ı ḥased / Eyledi şāh anı merdūd-ı ebed
SE2133 Gūş iderken süḫan-ı Bū Lehebi / Ne buyurdı **göre** ʿĪsā-yı Nebi
SE2200 Murġ-ı zeyrek ṭutılur pāyından / **Gör** ne söyler ḳalem-i nādire-fen
SE2236 **Gördi** kim ḳurtaramaz çekse eger / Keskin ibrīşim anı iki böler
SE2239 **Gördi** duḫter ki uzandı feryād / Ḳuşça cānın anuñ itdi āzād
SE2433 **Göre** aḥvālini her nādānuñ / Mühmelātını virür dünyānuñ
SE2466 Oḳu **gör** levḥ-i mezārın ne yazar / Luṭf iden sikkeyi mermerde ḳazar
SE2626 **Gördi** kim żāyiʿ olup hep süḫanı / Mādiyān gibi idüp çifte-zeni
SE2629 **Gördüm** aḥvāli perişan olmış / Menzilüm berr ü beyābān olmış
SE2892 **Gördi** nāz-ıla söz açmaz dildār / Söyleşür kendü ile ʿāşıḳ-ı zār
SE2925 Yaʿnī āşār-ı riyā var mı **göre** / Ḥāli aḳvāline uyar mı göre
SE2925 Yaʿnī āşār-ı riyā var mı göre / Ḥāli aḳvāline uyar mı **göre**
SE3210 Çoġı yoḳ yire şatıldı gitdi / Eblehüñ birisi de **gör** n'itdi
SE3230 **Gör** ḳażāyı ki giçerken ol māh / İtdi ol ḫasta-i sevdā-zede āh
SE3277 ʿĀciz oldı o ḳamer-ruḫsāra / **Gördi** yoḳ hīç ḫalāṣa çāre
SE3320 **Gördi** sevdā-zede bu aḥvāli / Ālem aġyārdan olmış ḫālī
HH504 **Gördiler** ʿışḳ cānına yetmiş / ʿAḳlın alup işin temām itmiş
HH553 **Gördiler** semt-i ʿaḳldan mehcūr / Oldı dermān ḫıredden dūr
HH627 **Gördi** çün ʿaḳl ü dāniş-i püseri / Ḫayli maʿḳūl-fehm idi pederi
HH675 **Gördi** yoḳ çāre uçsa daḫı eger / Murġ da olsa ola fermān-ber
HH981 **Gördi** izhārdan meded yoḳdur / Bīm-i cāna o yolda ḫadd yoḳdur
HH984 Bunı fikr eyliyorken ol ġaddār / **Gör** ne luʿb itdi gerdiş-i ḫūn-ḫᵛār
HH997 Ṭaliʿi **gör** ki ʿuḳde-i idbār / Bunca encümde māha eyledi kār
HH1175 Şāh ü Behzād **gördi** fursatdur / Fevt-i furṣat ḳavī ḥamāḳatdur
HH1225 **Gördiler** ḫaste naḳl-i rāz ister / Ḳışṣa-ḫᵛān-ı nefes-dırāz ister
HH1538 **Gördüler** yoḳ o zār u bīmāra / Ḳışṣa-ḫᵛānlıḳdan özge bir çāre
HH1672 **Gör** każāyı ki ḳaşrdan ol ān / Ḫande-zen şekli oldı şāha ʿıyān
HH1736 **Gördi** çeşmi çerāġ-ı devletdür / Çeşmine bed-naẕar ḫıyānetdür
HH1803 **Gördi** var her firāḳuñ orānı / Kesdi bir laḥẓa āh u efġānı
HH1882 Tāliʿi **gör** ki Şūḫ-ı dil-dāde / Gelicek buldı yārı āmāde
HH1898 **Gördi** Şaṭır ki keşf ider rāzı / Eyleyüp eşk ü āh ġammāzī
HH1954 **Gördi** kim ʿışḳ tāḳatin almış / Ten-i zārında bir nefes ḳalmış
HH2028 Ṭāliʿi **gör** ki Şāṭır-ı ġarrā / Çıḳdı ol püşteye tek ü tenhā
HH2700 **Gördi** bulmış maḳām-ı ḳurbete rāh / Eylemiş tekye-i visāde-i māh

3. yapmak, etmek

S765 Yine bāde-i nābı sürmek gerek / Bu derdüñ ʿilācını **görmek** gerek
NE2185 Bellerine bend idüp ol āleti / ʿĀdet-i ḫalḳ üzre **görür** ḫidmeti
SE892 Gelse can aġzına **görmez** āzār / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i yār
SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / Dehrde yaş yaşamış iş **görmiş**
SE3141 Müfte ḳonmaġı iden kendüye kār / Gördügin bāz gibi **görse** şikār
HH1076 **Gördiler** çün levāzım-ı seferi / Ḳāfile ṭutdı semt-i reh-güẕeri
HH2148 Birine emr idüp o meh-pāre / Didi bir çāre **gör** bu bīmāra

4. bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirme yapmak

S1186 Ḥekīmāna sürme meyi sāḳiyā / Şaḳın az **görme** meyi sāḳiyā
S1193 Ḥekīmāne iç dir yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ **görür** bādeyi
NE2597 Ṭāliʿi gör kim felek-i bī-emān / Çoḳ **görür** anlara bu zevḳı hemān

SE1883 Birbirinden mütefāvit **göricek** / Daḫı aʿlāsını fikr itse gerek
SE3410 Ṣaḥṣ-ı bī-gāneye **gördün** mi revā / Bir münāsib bulamaduñ mı baña
HH896 Līk maḥż-ı ʿaṭā-yı Sübḥānī / Bir oġul **gördi** aña erzānī
HH1483 Ben ne ḫākem ki rāʾyi sulṭānī / **Göre** bu iltifāta erzānī
HH1602 Çoḳ **görür** çarḫ vaṣl-ı cānānı / Luṭfuña gösterür peşīmānī
HH2156 Ḫoş **görüp** ol şikeste-i ʿışḳı / Tesliyet ḳıldı ḫaste-i ʿışḳı
HH2533 **Görmezem** ben revā bu kārı hele / Gele bir mübtelā ecelsiz öle
HH2565 Ḫoş **görüp** ol esī-i bīmārı / İtdi pejmürde naḫle tīmārı
HH2712 Ḳaldurup ḫākden o nālānı / **Gördi** bezm-i viṣale erzānī

5. "-i vermek" anlamında birleşik fiil yapar

NE2845 İtmege bir **gör** yüz er ile ṣafā / ʿAvreti oġlanı ider hep fedā
NE2760 Żabṭ ide **gör** var dil ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi
HH660 Bizi ḳorḳıtma hiç celālüñle / Defʿ -i ġam ide **gör** cemālüñle

6. ders almak, okumak

NE1402 **Gördüñ** ise manṭıḳı ʿAṭṭārdan / Şimdi ḳuşa benzedüñ ey ḫāce sen
HH2116 Bir zamān dānişe olup meşġūl / **Görmiş** idi birez kitāb-ı uṣūl

7. kendisine karşı bir eylemde bulunulmak, bir davranışla karşılaşmak

S471 Murād üzre devrānını sürmedi / Ṭoyunca cihān leẕẕetin **görmedi**
NE1354 Gūşiş iden kümmel-i eşrāf-ı nās / **Gördüġi** elṭāfı olunmaz ḳıyās
NE1763 Kimse anuñ ḫayrını **görmez** gider / Düşde gören ḫayr ile yormaz gider
NE1818 Sen daḫı beẕl eyle dilā ḳudretüñ / Ḫayrını **gör** var yüri bu himmetüñ
NE2504 **Göre** mi rāḥat yüzün erken yigit / Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit
HH1365 Birisi gürkden **görüp** bīdād / Şeb-i tār içre eylese feryād

göre (göre) **[13]** görerek, farkında olarak. Ayrıca bkz. 'göz göre (göre)' md.

NE1842 Gördi taḥammül bu ki himmet degil / Göz **göre** öldürse mürüvvet degil
NE2118 Göz **göre göre** ḳoyup aña eger / Var resīm-i bendede yoḳdur naẓar
NE2505 Gel saña alıvirelüm bir gelin / Cennete gir göz **göre** alup elin
SE556 İdesin ʿömr-i ʿazīzüñi hebā / Olasın göz **göre** girdāb-ı fenā
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil virme / Göz **göre** uġruya yol gösterme
SE997 İdüp ol ḳubbe-i sīmīne nigāh / Eyleme göz **göre** ṭaġlarca günāh
SE1049 Ne yürekle aña iḳdām idesin / Kendüñi göz **göre** bed-nām idesin
SE1577 Döyemem göz **göre** bu acıya ben / Cāndan ayır tek ayırma ondan
SE1660 Kiẕb idüp göz **göre** dīvānumda / ʿIrżuñı yıḳmış-idüñ yanımda
SE1718 İtmedi göz **göre** maʿḳūle ʿinād / Derd-mend oldı sitemden āzād
SE1858 Dil virüp ʿavrete meftūn olma / Ḳays-veş göz **göre** mecnūn olma
SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet oḳur / Babasın göz **göre** ol dūzaḫa ḳor
SE2166 Şaḥṣ-ı zen-dost ʿaceb gūdek olur / Göz **göre** kendüsine düşmen olur

görmeze urmaḳ **[1]** görmemiş gibi davranmak, görmezden gelmek

NE2061 Ḥarf atup eylerdi eẕiyyet aña / **Görmeze ururdı** iderdi cefā

görmezlenmek **[1]** görmez gibi davranmak, görmezden gelmek

NE2055 Görse de **görmezlenüp** evżāʿ ını / Fāriġ idi ẓāhiri vü bāṭını

görükmek **[1]** gözükmek, görünmek ‖ benzemek, görünüşünde olmak

NE1317 Zerdi mülevven **görüken** her ḳayıḳ / Şanki simāṭ üzre ḫoşāba ḳaşıḳ

görülmek **[11]**

1. göz yardımıyla bir şey, bir varlık algılanmak, seçilmek

S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb **görüldi** yine cām-ı feyż
S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ḫurşīd-i lemʿ / **Görülsün** mey olup draḫşende şemʿ
NE803 Bir gice evvelce **görülmüş** meger / Var idi bir vāḳıʿa-i pür-ʿiber
NE1395 Bir kerem idi bu ki olmuş degil / Vaṣf idemem mişli **görülmüş** degil
SE2035 Kimi dir ḫāliş idi hem şeffāf / Hīç **görilmiş** degil ol bāde-i ṣāf

2. anlaşılmak, sezilmek

HH785 Mala yok ẕerre deñlü raġbetümüz / Kārda ḫod **görüldi** ḳudretümüz

3. bir şey hakkında bir yargıya varılmak, değerlendirme yapılmak

S193 Münāsib **görülmez** anuñ şānına / Ḳonulsa eger kim ser-i ḫānına
NE1238 Rūḥa bu yüzden olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile teşrīfe **görüldi** sezā

4. yapılmak, edilmek

S1009 Elinden **görülmüşdi** nice fütūḥ / Ki olmuşdı miʿmār-ı keşṭī-i Nūḥ
HH821 **Görilüp** berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr ehli cümle mest-i müdām

5. marız kalmak, uğramak

HH1793 Birbiriyle görüşdiler iki yār / Unuduldı o **görilen** āzār

görümlü **[2]**

1. görünüşlü, benzer

HH1737 Bir nihāle **görümlü** devḥa-ı şāh / Anı da kör iderse ḥāl-tebāh

2. bakmaya mecbur

HH940 Bildi cām-ı lebi **görümlüsidür** / Çeşm-i bīmārınuñ ölümlüsidür

görüşmek [3] birbirini görmek, buluşup konuşmak

HH1497 Gördiler kim biribirine uyar / Ferāḥından **görüşdi** ol iki yār

HH1793 Birbiriyle **görüşdiler** iki yār / Unuduldı o görilen āzār

HH2666 **Görüşüp** her birisi ʿāşıḳla / Hem-nīşīn oldı yār-i ṣādıḳla

gösgötüri [2] büsbütün, tamamıyla

NE722 Ḳasdı anuñ şāh-ı cihāndārlıḳ / **Gösgötüri** ʿāleme ḫünkārlıḳ

SE755 Sereyān ide dile ʿillet-i cehl / Ḳaplaya **gösgötüri** ẓulmet-i cehl

gösteriş [1] göz kamaştırıcılık, şatafat

NE676 Cāmdur āyine-i ṣāfī-meniş / Kār-ı Sikenderde yoḳ ol **gösteriş**

göstermek [54]

1. görülmesini sağlamak, göz önüne koymak, sergilemek

S376 Hüner **gösterüp** ʿarṣada tīrler / Hemān aşılı ḳaldı şemşīrler

S448 Ne **göstersün** ol kūçede pīlever / Ki her kūşesi ṭola dürr ü güher

S561 Yapar ḳulleler **gösterüp** māhīye / İner ḫandaḳī māhdan māhīye

S944 Hüner **gösterüp** cām-ı gitī-nümā / Bize ʿarż ider ṣanʿat-ı sīmiyā

S1049 Alup deste āyīne-i sāġarı / Yine **göster** āyin-i İskenderi

S1394 Emel tārı pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı **gösterür** tāc-ı ehl-i fenā

S1492 Hünerler ki **gösterdi** üstād-ı dil / Ẓahīr itmemişdür ẓuhūrī degil

S1517 Ḫuṣūṣā olup cām-ı ʿişret nigūn / Baña gün mi **gösterdi** gerdūn-ı dūn

NE698 Yek-dem ider ḫumını ṣahbālaruñ / Ṣunsa dibin **göstere** deryālaruñ

NE913 Tāḳ-ı felek deyr-i mükāfātdur / ʿAynını **göstermede** mirʾātdur

NE1300 ʿIyd güni ṣūr-ı ṣafāya döner / Āteş işi **gösterir** ol ḳalʿalar

NE1598 Şayḳa olup mevc ile germ-iḫtilāṭ / Baḥr aña **göstermişdi** inbisāṭ

SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı fi'l-ḥāl / **Gösterür** rūy-ı Cemāl ism-i Celāl

SE30 **Gösterür** rūy-ı Celāl ism-i Celāl / Pür-cilā tīġ-i celāle meh ü şāl

SE81 **Gösterüp** ʿışḳıla bī-çāreligin / Ber-ḳarār eyledi āvāreligin

SE130 Eyleme muntaẓır-ı rāh-ı emel / **Gösterüp** dīde-i ḥırṣumda ḥivel

SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile geçmege reng / **Gösterür** günde hezerān nīreng

SE407 Çün ḥabāb olmış içi ṭaşı tehī / Gerçi **gösterdi** reh-i daḫmegehi

SE778 Her biri Mānī-i resm ü ṣūret / **Gösterürlerdi** bu yüzden ṣanʿat

SE855 Kesbine çekmeyesiz zaḥmetler / Yimede **gösteresiz** ṣanʿatlar

SE894 Bāġ-ı ḫulda açılup pencereler / Aña her istedigin **göstereler**

SE1215 Yolda parmaḳladıġın oġlanı / **Gösterür** parmaġ-ıla yārānı

SE1818 **Gösterüp** maṣlaḥatında iḳdām / Ḳılup itmāmı içün saʿyi tamām

SE2163 **Gösterür** nükte-şināsān-ı ḳażā / Ḫār u gül her ne ise ḫüsn ü rıżā

SE2315 **Gösterüp** tuḥfesine raġbetler / Ḳıl ʿuyūbın göricek ġafletler

SE2646 Zī-ḥamāḳat ki çekersin hem-dem / Ḫalḳa **göstermeg-içün** bunca elem

SE2781 Eyleyen ʿömr-i girān-ḳadre seḫā / **Göstere** meslek-i teslim ü rıżā

SE2875 Rişte-i naẓma dizüp dürlerüñi / **Göster** ehl-i süḫana cevherüñi

SE3311 Seḥeri çünki sipihr-i ḫūn-rīz / Ṣafaḳ u mihr-ile **gösterdi** sitīz

SE3375 **Gösterüp** naṭʿ-ı başīretde ṣebāt / Ṭarḥ-ıla eyler-idi ʿālemi māt

HH525 Kimi dir eşk-i dīde-i gülgūn / **Gösterür** baġrı oldıġın pür-ḫūn

HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i rencūr / **Gösterüp** āh-ı ḥasret eşk-i sürūr

HH1054 Geldi bir pīr luṭf ile ileri / **Gösterüp** mihr ü şefḳat-i pederī

HH1254 Resmin alup ḳaşā ile ḳaderüñ / ʿAynine **gösterürdi** ḫayr ü şerüñ

HH1263 Rūy-ı dil **gösterüp** şehe ol pīr / Yanına aldı eyledi tevḳīr

HH1566 Aḫiẓ-i nezr ü ẓekāt idi ḥāli / Cerde **gösterdi** cerr-i eṣḳāli

HH1602 Çoḳ görür çarḫ vaṣl-ı cānānı / Luṭfuña **gösterür** peşīmānī

HH1612 Ḥükmin icrā idüp o giryānda / ʿAdlini **gösterürdi** hep anda

HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i şekker-ḫā / **Gösterür** ehl-i ʿışḳa ḫavf u recā

HH2397 **Gösterüp** ṣūretā yine riḳḳat / Acıduñ aġladun baña ġāyet

HH2516 **Gösterüp** şevḳ merd-i müştāḳa / Her biri cān virirdi ʿuşşāḳa

HE41 Düri ṣarrāfa **göster** żāyiʿ itme / Meded nādāna luṭf it diş ṣırıtma

2. görünmek, … gibi görünmesini sağlamak

NE2320 Herze dise **gösderüp** ādāblar / ʿÖẕr ile dir yüziñe küllāblar

SE1030 Ṣoffa-i sīnede yer gösterdim / Yüzüm alup ele zer **gösterdim**

HH1652 Şöyle **gösterdi** naḳş-ı bī-cānı / Ṣanki āyīne ʿaks-i cānānı

HH2461 Ṣoñra bārı ġubār **gösterme** / Yoḳ yire kendüne elem virme

HE16 Virüp ebkār-ı fikre zīb ü zīver / Anı ḫusrevlere şīrīn **göster**

HE103 Şebüñ envār-ı mehle ittiḥādı / Güzel **gösterdi** sīm üzre sevādı

3. öğretmek

NE12 Besmeledür her ḫayra mübtedā / Sālike yol **gösterür** engüşt-i bā
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil virme / Göz göre uġruya yol **gösterme**
SE3347 Her biri ʿāḳıle-i nā-maʿḳūl / **Gösterür** ġūl-i beyābānīye yol
HH1975 Nār-ı sūzān idüp hevāyiliġi / **Gösterürdüm** saña fedāyīliġi
HH2194 Ġamze-i yāra vālihāne nigāh / Uġruya **gösterürdi** yol her gāh
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir āh-ı seḥergāh / Maḳām-ı ḳurbuña **göster** güzergāh

göt [10] kıç, makat

NE2068 Virdi cevābını o rind-i cihān / Didi **götüñ** gibi yazılur hemān
NE2357 Çekse ġılāf aña alup müşteri / Olur idi bir eyü **göt** minderi
NE2625 Söyleşerek vaṣlın idersin ricā / Söz söz açar söz **göt** açar dā'imā
NE2641 Diş bileyüp her büte şer-gīr idi / Bir **göt** eti salıcı ḫınzīr idi
NE2867 Ḫalḳ bilür aña inanmaz cihān / Kendi **götine** żarar eyler hemān
NE2885 Ḫayli açıḳ ḳaḥbe-i nāmerd idi / **Göti** doñuz ferci gibi serd idi
NE2912 Yerde yüzi ṣaḥṣ-ı mürāyī gibi / **Göti** de ṣıḳı ṭop hevāyī aṣlan gibi
NE2918 **Götini** ol ṭıfla idüp mehd-i nāz / Çalḳamaġa başladı ol künde-bāz
SE1985 Naẓar itdükçe o perverde **göte** / Eşḳıyānuñ çeñesi çat çat öte
SE2407 Dāʿimā eylemeseñ ḫalḳ-ıla lec / **Götüne** ṣoḳmaz-ıdı kimse aġaç

göti açılmaḳ [1] rezil olmak, utanılacak duruma düşmek

NE2604 Zenlere ol merdek olup masḫara / **Göti açıldı** yüzi düşdi yere

göti ḳılluya rāst gelmek [1] kendinden daha güçlü biriyle karşılaşmak

NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur melūl / **Rāst gelür** bir **göti ḳılluya** ol

götin açmaḳ [1] dalga geçmek, rezil etmek

NE2927 Şöhre-i şehr itdiler ālāy ile / **Götin açup** ṭabl ile sürnāy ile

götinden ṭutuşmaḳ [1] aşırı cinsel arzu duymak, kızışmak

NE2903 Gözi ḳızar aḫker-i pür-nār olur / Yaʿni **götinden ṭutuşup** zār olur

götine baḳaraḳ gitmek [1] zor durumda kalarak, istediğini elde edemeyerek uzaklaşmak

NE2813 Her yañadan zūretle ṣaḳlu revān / **Gitdi götine baḳaraḳ** ol cevān

götüri [1] tamam, toptan, büsbütün

SE2431 Mülk-i ḥaḳdur **götüri** ḫāk-i felek / Neñ var arada taṣarruf idecek

götürmek [24]

1. beraberinde taşımak, ulaştırmak, koymak

NE2413 Tilke ḥudūdallah olup pās-bān / Ḥaddini bildi **götürüp** ins ü cān
SE1351 Ḫalḳ beñzetmiş aña ḳoncolozı / Ġayretinden **götürüpdür** ḳopuzı
SE1845 **Götürüp** anı ḥużūr-ı mīre / Ṭayanur kārı ser-i şemşīre
SE1989 İllere söyler iken şīve ile / Dest-māluñ **götüre** mīve ile
SE2005 Gizle esbābuñı bir ḫoşça **götür** / Bend idüp boġcañı üstine otur
SE2192 **Götürürler** yapışup dāmāna / Nefse uydum diyerek meydāna
SE2434 Ḫunfesāveş anı ehl-i dünyā / **Götürür** çāh-ı mezara güyā
SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat ısı yüzi / Şerm-ile Zühre **götürdi** ḳopuzı
SE3474 Aldı **götürdüġi** deñlü güheri / İḫtiyār eyledi ʿazm-i seferi
HH87 Ḫʿān-ı iḥsān-ı bī-kerānı görür / Anı hem yer faḳīr hem **götürür**
HH519 Ḳarac'Aḥmed mezārına bāri / **Götürüñ** bir gice bu bīmārı
HH752 **Götürüp** aña minnet eylediler / Bu mühimmi şefāʿat eylediler

2. tahammül etmek, kaldırmak

S792 **Götürmez** diyu ṣunmaz olduñ baña / Neden bu cefā merḥabā merḥabā
NE866 Nāz **götürmez** olup ehl-i niyāz / Ḳıldı ḫaḳīr olanı gerden-firāz
NE1994 Nāz **götürmez** ḳatı ebnā-yı dehr / Nāzı içün itdi teberrā-yı dehr
SE1532 Pür-ġubār itse eger jeng-i melāl / Hīç **götürsün** mi anı āb-ı zülāl
SE2245 Nāz iderseñ **götürür** yār-ı ṣadīḳ / Hażm ider şīve-i hem-rāhı refīḳ
SE3184 Düşme ter-dāmene mānend-i ġubār / Leke **götürmez** imiş cāme-i ʿār
SE3200 **Götürür** bunı ʿaşḳuñ nāmı / Geçe yaban eşegi Behrāmı

3. kaldırmak

NE2378 Güş ḳabardup o ḫar-ı dil-pesend / Baş **götürüp** itdi ṣadā-yı bülend
NE2466 Baş **götürüp** deste-i hāven gibi / Aġzı ṣulanurdı kes-i zen gibi
NE2572 Cümlesi o cānibini ṭutdılar / Baş **götürüp** didi Sidikli Ḳamer
NE2707 Oldı ḫaber heb orada ḫāżıra / Baş **götürüp** olmuş idi dā'ire

4. ortadan kaldırmak, gidermek, yok etmek

SE604 Ḳaldırur ayaġı ẓülf-i pür-çīn / **Götürür** ḳoḫuyı ḫāl-i müşgīn

gövden {gevden} [2] bkz. 'gevden' md.

NE2720 Ḳatline ʿazm itdiler o **gövdenüñ** / İrteye ḳaldı iyüsi ḳışṣanuñ
NE3028 Añma ki ḫar-kesī nice **gövdeni** / Burḳıla der bir iki dün-ı denī

göz [94] görme organı. Ayrıca bkz. ‘çeşm’ md.

S62 Ḫudāyā ʿAṭāyīye eyle ʿaṭā / Dilin āşinā ḳıl **gözin** rūşenā
S702 Ṣabā ḫaste şūrīde āb-ı revān / Ḥabābuñ cünūnı **gözünden** ʿayān
S994 Görür **gözi** cām-ı ṣafādur hemān / İder yeke ʿaynekle seyr-i cihān
S1222 Bozulmuş teni genc-i nāsūtda / Süzülmüş **gözi** seyr-i lāhūtda
S1431 Revā mı yüzüñ **gözüñ** idmāndan / Şişüp şekl-i memsūḫa döne beden
S1482 Bu naḳş-ı nigār arturup ḫayretim / Ḳamaşdı **gözüm** ḳalmadı ṭākatim
NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet vire / Şīr-i nerüñ vara **gözine** gire
NE789 Şeb ki ḫurūş itdi yem-i ḳīr-nāb / Oldı **gözüm** zevraḳı ġarḳ-āb-ı āb
NE790 Ḫābda **göz** ḳalb ise bīdār idi / Ṣevḳı ile dilde veleh-vār idi
NE796 Oldı o dem can **gözine** āşikār / Ḫırḳada bir pīr-i fütüvvet-şiʿār
NE996 Mürde iken ʿāleme virdi ḥayāt / Açdı şükūfe gibi **göz** kāʾināt
NE1017 Lebleri pür ʿişve ḳadeḫ-kār idi / **Gözleri** cādū-yı ciger-ḫār idi
NE1022 Sūziş ile **göz** yaşın aḳıtdılar / ʿAḳlı fitīle gibi daġıtdılar
NE1251 Şu sepüp ol kāse-i pür-ābdan / Cān **gözin** uyarmış idi ḫābdan
NE1254 Cān **gözin** açdıḳça görürdi müdām / ʿĀlem-i mülk ü melekūtı tamām
NE1256 Kesb-i meʿārifde idi dem-be-dem / **Gözi** öñünde idi levḥ u ḳalem
NE1266 Dīde vü ʿaynīde iderken figān / Olur iki **göz** arasında nihān
NE1377 Şaʿşaʿadan ḫīrelenüp çeşm-i cān / Ṣoñra yüzüm **gözüm** alışdı hemān
NE1546 Üstüne bir bād ḳılup ser-be-ser / Encüm-i raḫşān **gözini** kör ider
NE1776 Düşde işitseydi de hāʾil sözi / Varmaya ḫāba yumulunca **gözi**
NE1852 Ġamze gibi tünd ü fedāyī imiş / Ḫançeri nebtīz ki **göz** görmemiş
NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu ḥāle naẓar / Dökdi **gözinden** yere ḫūn-ı ciger
NE2044 Var iken iki **gözi** mānend-i hā / Ṣıfr-veş irmiş idi birine fenā
NE2045 Gerçi ki bir **gözli** idi mihr-veş / Sözün efkāra velī rişte-keş
NE2093 Cān **gözini** uyarasın ḫābdan / Ummayasın meşʿale şeb-tābdan
NE2106 Bir **gözi** anuñ da miṣāl-i ḥıyāż / Olmuş idi ḳara ṣu inüp beyāż
NE2109 Müftinin ammā **gözi** baġlu idi / Ṣanki başı örtüli uġru idi
NE2168 Ṭutmaya engüşt ile perverdesin / Mīl ile açmaya **gözi** perdesin
NE2198 Bir **gözi** olmayan o nūr-ı baṣar / ʿAybı görünmezdi aña ḳıl ḳadar
NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi ḫüsn-i celī / Ayaġı ḳınalı **gözi** sürmeli
NE2225 Fikre varup didi ʿaceb neylesem / Cān **gözine** mükḫüle mi eylesem
NE2332 Söz ider medd ile ḫāzır süri / Sürmesi ḳuyruḳlı **göz** eyler köri
NE2436 İki **gözi** kör ola suʿbān gibi / Burnı vü **gözi** ḳala şeyṭān gibi
NE2457 Görinür evvel saña vech-i sabīḥ / Perde ki **gözden** gide olur ḳabīḥ
NE2478 **Gözi** ile itdügi efʿāl-i şūm / Ṣayılamazdı çū vebāl-ı nücūm
NE2524 Sürmesi ṭaşḳın **gözi** şāfī çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki mühmel çanaḳ
NE2534 Fikri elif gibi heb iḫlīlde / Mīm-ṣıfat iki **gözi** mesīlde
NE2538 Nā-geh uġurluḳ ide deyu eri / Uyḫu mı görür idi ʿaceb **gözleri**
NE2566 İki **gözüm** gibi tutardum anı / Baḳmasa yabāna gözetse beni
NE2571 Bīve-zenān işidüp ol sözleri / Aġzı şulanur süzilüp **gözleri**
NE2574 Bir **gözümüz** ursa çıḳarsaydı er / İtmez idük bir ara egri naẓar
NE2650 Eyler idi yaʿni o rüsvā-yı ʿām / Gördügi oġlanı **gözüyle** tamām
NE2651 Şehveti yüzünden olurdı revān / **Göz** ṭuşaġın urur idi her zaman
NE2814 Üşdiler ol nikbetīnüñ başına / Müşt ü lükd ile **gözine** ḳaşına
NE2886 Her kişiye döşenüp ol pür-fiten / Sürmeli **gözler** mütekessir beden
NE2903 **Gözi** ḳızar aḫker-i pür-nār olur / Yaʿni götinden ṭutuşup zār olur
NE2961 Sürmeyi **gözden** silüp ol ḫīle-ger / Māh-ı kelefdāra bulurdı ẓafer
NE3007 Niteki āvāre vü cām-ı ṣafā / Göñli **gözi** meyde olan dāʾimā
NE3043 Çehresi evkār eli raʿşedār / Ḳan çıbanı gibi **gözi** pür-ḫumār
NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle yazıldı yüzi / Sürme-i siḥr ile pür-efsūn **gözi**
SE85 Ḥaclegāhında ʿarūs-ı Nāhīd / Baş **göz** oldı miṣāl-i ḫurşīd
SE200 N’ola bī-mūyise ol nūr-ı baṣar / **Gözde** ḳıl olsa virür çünki keder
SE469 Perde çün kim ṭutuşup bula fenā / Ẓāhir olur **gözüñe** nūr-ı Ḫudā
SE938 Ẓāhir oldı **gözüme** bir ʿālem / Ṣoñı ḫurrem öñi ammā mātem
SE1343 Dil zebāne **gözi** aḫker-veş idi / Başı bir ḳunbara-i āteş idi
SE2195 **Gözlerüñ** ḫalḳalana zāġ gibi / Pullaruñ mühfelene dāġ gibi
SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi gūşı müdām / Şeh-nişīnde **gözi** mānende-i cam
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i Mūsā-vār / **Gözüme** bir yañadan şuʿle-i nār
SE2632 Fikri eglence olup şām ü seḥer / O perī ḫāşılı **gözümde** uçar
SE2937 Eyledi şeyḫ o ḫāli zāʿil / **Gözini** sildi şeh-i deryā-dil
SE2989 Āşiyān ḫasreti itmiş maḫzūn / Kebg-i kūhsār gibi **gözleri** ḫūn
SE3010 Kör ider can **gözini** tīr-i ḳażā / Ḫalḳa-i mīme döner pehn-i ḳażā
SE3193 Siper-i āynesine arḳalana / **Gözi** mānend-i zırıh ḫalḳalana

SE3212 **Gözi** bāzīçe-i ġılmānda idi / Dil-i āvāresi yabanda idi
SE3220 Mihr-veş ıssı idi ḫayli yüzi / Ẕerrece görmez-idi ḫalḳı **gözi**
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i ser-keş / Çıḳdı yaş yirine **gözden** āteş
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya mihrüñ yüzine / Yār mühr urdı eliyle **gözine**
SE3261 ʿĀḳıbet yāra göz açdırmaz olup / **Gözlerinden** gözini ırmaz olup
SE3261 ʿĀḳıbet yāra göz açdırmaz olup / Gözlerinden **gözini** ırmaz olup
SE3266 Emr iderseñ anı itsin yārān / **Gözi** gibi ḳapıdan ṭaşra hemān
SE3373 **Gözinüñ** birisi olup cāmid / Oldı şeyṭanlıġına bir şāhid
SE3376 Vāḥidü'l-ʿayn idi Deccāl-ṣıfat / Yoġ-ıdı bir **gözi** olsa ḥürmet
SE3487 Hā yazarsa döne ʿayn-ı baḳara / Başını yara **gözini** çıḳara
HH341 **Gözden** eyler vebāle āhengi / Necm-i ġaddār dīde-i şengi
HH418 Cān **gözin** açdı nūr-ı Rabbānī / Gitdi cümle ḥicāb-ı ẓulmānī
HH432 Eyledi çün vaṣiyyetini temām / Ol ṣafāyile **gözden** uçdı menām
HH761 Bügi çömlekleri idi iki **gözi** / Dil zefer nār-ı duzaḫ idi sözi
HH967 Tenlerüñ nūrı ṭaşraya urdı / Mīzerüñ **gözleri** neler gördi
HH1000 Ḫalḳ **gözden** aḳıtdı seyl-ābı / İtdi pür-ḫūn o ḳanlı girdābı
HH1087 **Gözleri** tār-ı şebde meşʿale-fer / Kevkeb-i kār-bān-küşe beñzer
HH1222 Ḫʿāb gelmez o ḫasteye muṭlaḳ / **Gözini** yumsa yaş gelür ancaḳ
HH1333 Ḫāneden çıḳdı bir **gözi** āhū / Yaʿni bir nev-cevān-ı müşgīn-mū
HH1732 Münḫasif māh gibi **gözlerine** / Mīl çek mīl-i sürme-dān yirine
HH1788 Gördiler irmeyüp **gözine** żarār / Kevkeb-i baḫtı gibi tīz-naẓar
HH1894 Ḳapadı manẓarı o māh-iʿzār / Yumdı **göz** dökdi eşk ʿāşıḳ-ı zār
HH1999 Eyledi gerd ʿālemi tīre / Şuʿle-i tīġ **gözleri** ḫıyre
HH2253 Burdı boynın miṣāl-i ṭāḳ-ı rezān / Oldı yaşin yaşin **gözi** giryān
HH2369 Gördi Maḫzūn o māh-sīmāyı / **Gözlerinden** aḳıtdı deryayı
HH2390 Bir iki ḳatre olıcaḳ nāzil / Açdı **göz** ol esīr-i şīfte-dil
HH2398 **Gözlerün** yaşın eyledüñ seyl-āb / Ġark-ı āb oldı dest-māl-i seḫāb
HH2399 Zaḥmete girme ṭuyduḳ eṭvāruñ / **Gözi** yaşlu olur daġal-kāruñ
HH2400 İʿtimād eylesün mi hiç insān / Mihr ḳoynuñda **gözlerüñ** giryān
HH2530 **Gözlerinde** cünūn ʿalāmeti var / Hiç degildür yürekde zaḥmeti var
HE82 **Gözi** ʿuşşāḳa necm-i kārban-küş / Haṭ-ı laʿli olur candārū-yı huş

göz açdurmamaḳ [2] zaman ve imkan bırakmamak, fırsat tanımamak

S58 Dirīġā olup ḫʿāb-ı ġaflet girān / **Göz açdurmadı** fikr-i mekr-i cihān
SE3261 ʿĀḳıbet yāra **göz açdurmaz** olup / Gözlerinden gözini ırmaz olup

gözden düşürmek [1] birinin sevgi ve ilgiyi kaybetmesine neden olmak

SE3251 Ṭoḳunup ḫātem-i elmās-şiken / Şeb-çerāġını **düşürdi gözden**

gözden pinhān olmaḳ [2] gözle görülmemek, gizli kalmak

SE47 Arada üç elif olmadı ʿiyān / **Oldı** üçler gibi **gözden pinhān**
HH2234 Görinen saña şimdi bu ki hemān / Cān gibi **gözden olasın pinhān**

göz dikmek [3]

1. bir şey elde etmeyi aklına koymak

NE2108 Gerçi ki bī-şaʿşaʿa-i nūr idi / **Göz dikile** mühre-i billūr idi
SE3328 **Gözini dikdi** ruḫ-ı yāra hemān / Cānını itdi bu ḫāletle revān

2. gözünü ayırmadan bakmak

NE2549 Ḥaşmına **göz dikmede** bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳḳı rāst

göze gelmek [6] hayalinde canlanmak, akla gelmek

S12 **Gelür gözine** bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī girye-i çeşm-i tāk
S437 **Göze gelmeye** bāde-i hoş-güvār / Naẓargāhı ḫūb olmanuñ daḫli var
S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı tāb-nāk / **Gözüme gele** bāde-i ʿışḳ-ı pāk
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de āḫir söze / Cām-ı ṭarab şevḳ ile **geldi göze**
NE2638 Pāk naẓar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet **göze gelsün** müdām
SE3319 Çünki yāruñ **gözine geldi** şarāb / Virdi tīġ müje-i tīzine āb

gözi dönmek [1] aşırı istek veya ihtirastan dolayı olağan dışı davranışlarda bulunmak

NE2803 Ol seg ise şevḳ ile maşrūʿ olur / **Gözleri dönmüş** dili çıḳmış ṣolur

göz göre (göre) [13] göz göre göre, herkesin gözü önünde, apaçık olarak

NE1842 Gördi taḥammül bu ki himmet degil / **Göz göre** öldürse mürüvvet degil
NE2118 **Göz göre göre** ḳoyup aña eger / Var resīm-i bendede yoḳdur naẓar
NE2505 Gel saña alıvirelüm bir gelin / Cennete gir **göz göre** alup elin
SE556 İdesin ʿömr-i ʿazīzüñi hebā / Olasın **göz göre** girdāb-ı fenā
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil virme / **Göz göre** uġruya yol gösterme
SE997 İdüp ol ḳubbe-i sīmīne nigāh / Eyleme **göz göre** ṭaġlarca günāh
SE1049 Ne yürekle aña iḳdām idesin / Kendüñi **göz göre** bed-nām idesin
SE1577 Döyemem **göz göre** bu acıya ben / Cāndan ayır tek ayırma ondan

SE1660 Kiẕb idüp **göz göre** dīvānumda / ʿIrżuñı yıḳmış-idüñ yanımda
SE1718 İtmedi **göz göre** maʿḳüle ʿināḍ / Derd-mend oldı sitemden āzād
SE1858 Dil virüp ʿavrete meftūn olma / Ḳays-veş **göz göre** mecnūn olma
SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet oḳur / Babasın **göz göre** ol dūzaḫa ḳor
SE2166 Şaḫṣ-ı zen-dost ʿaceb güdek olur / **Göz göre** kendüsine düşmen olur

gözi açılmaḳ [1] görmeye başlamak, görme yetisi kazanmak

SE2141 Körler ṭutar-iken elde ʿaṣā / **Açılurdı gözi** nergis-āsā

gözi ilmek [1] gözü ilişmek, gözüne çarpmak

SE2578 **Gözi ilmişdi** baḳarken nā-gāh / Baña mānend-i ḫādeng-i cāngāh

gözine ḳorḳu virmemek {gözine ḳoruḳ virmemek} [1] yararı olmayan bir şeyi bile vermekten çekinmek, esirgemek

S478 Kişi feyżin ummaz bu nüh ṭāremüñ / **Gözine ḳorḳu** mı **virür** ādemüñ

göz ḳıpmaḳ [2] göz kırpmak ‖ gözle işaret etmek

HH1299 El ṣalup ehl-i ʿayṣa berg-i şecer / **Göz ḳıpar** nev-şüküfte ʿabherler
HH1739 Ne bilür zīr-i ṭāḳ-ı mīnūda / Şāh **göz ḳıpdıġuñ** ḳarañuda

göz yumup açınca [1] çok kısa sürede, hemen, bir anda

SE897 İntiẓār-ı dem-i ḥaşr ü mīzān / Ola **göz yumup açınca** güẕerān

gözi açuḳ [2] uyanık, becerikli, işini bilen

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / **Gözi açuklara** kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi
HH408 Yumdı baḫtı gibi gözin aġyār / **Gözi açuḳlar** oldılar bīdār

gözi aydın (olmaḳ) [2] iyi bir haberi duyurma sırasında söylenen sevinç sözü

HH405 **Oldı** seyyārenüñ **gözi aydın** / Ḳurdı encümde encümen Pervīn
SE268 **Gözi** seyyārenüñ **oldı aydın** / Buldı cemʿiyyet-i ḫāṭır Pervīn

gözi göñli açılmaḳ [1] neşelenmek, sevinmek. Ayrıca bkz. ‘göñli gözi açılmaḳ’ md.

NE2618 ʿIşḳı olur ʿāşıḳa nūr-ı baṣar / **Göñli gözi açılup** eyler güẕer

gözi göñli hevāda [1] yüce, makamı yüksek

HE76 Nice baḳsuñ bu ḫāk-i nā-murāda / Ḥabāb-āsā **gözi göñli hevāda**

gözi ḳararmaḳ [1] umutsuzluk veya üzüntü sonucu davranışlarını kontrol edemez olmak ‖ ağlamaktan gözleri görmez olmak

S260 Cebīninde çīn ü dürülmüş yüzi / Ḥabābun bu ġamdan **ḳararmış gözi**

gözi ḳaşı oynamaḳ [1] hileci ve düzenbaz kişinin özelliklerini belirtme bağlamında

NE2496 Ditremede żaʿf ile gerçi beşi / **Oynamada** mekr ile **gözi ḳaşı**

gözin oymaḳ [1] delici bir aletle gözünü çıkarmak

S368 Düşüp ḫāke mürd oldı ḥaşmı hemān / **Gözin oydı** minḳār-ı zāġ-ı kemān

gözi tolmaḳ [1] gözü yaşla dolmak, ağlayacak hale gelmek

HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı dem / **Gözi ṭolar** miṣāl-i sāġar-ı Cem

gözi ṭūş olmaḳ [3] bakışın bir şeye yönelmesi, bakakalmak

HH1109 Ṭurdı baḳdı o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / **Gözi ṭūş oldı** nā-gehān yāra
HH1658 Manẓarı açdı baḳdı gülzāra / **Gözi ṭūş oldı** kār-ı mekkāra
HH2213 Pās-bān iken ol ḥarīmgehe / **Gözi ṭūş oldı** nā-geh ol nigehe

gözi yolda olmaḳ [2] özlemle beklemek

SE1033 **Gözlerüm yolda** idi semʿ gibi / Diri çıḳdım seḥere şemʿ gibi
SE3166 Ḫançeri ḫār-ṣıfat elde idi / **Gözi yolda** etegi belde idi

gözinden şaḳınmaḳ [1] bir şeye aşırı ilgi gösterip korumak

NE2630 Gevher-i eşki gibi ṣubḥ u mesā / Anı **gözinden şaḳına** dāʾimā

gözini açmaḳ [11]

1. gözünü açıp bakmak

NE1489 Ḳaldurup ebrū-yı mübāreklerin / **Açdı gözin** şaçdı suḫan gevherin

2. uyanmak

S1212 **Gözin açamaz** çaḳ ġıdā yinmedin / Dirilmez seḥerden zehrlenmedin
NE1917 **Gözin açup** eyleyemez terk-i ḫāb / Ḳahveciden ola meger feth-i bāb
SE1052 Ḫavf-ıla ditreyerek hem-çü bahār / Ḫābdan **göz açup** oldum bīdār
HH1224 **Açdılar** yine **gözlerin** aḥbāb / Seyl-i eşk-i revāna oldı ḥabāb
HH2656 Çünki **göz açdı** iki zār u esīr / Gördiler der açıḳ ḳırıḳ zencīr

3. farketmek, gerçeğe yönelmek

SE315 Kevkeb-i baḫtı güneşden vālā / **Gözin açup** anı gördi dünyā
HH2686 Ṭuydı bir şemme bāġ-ı vuṣlatdan / **Gözini açdı** ḫˇāb-ı ġafletden

4. kurtarmak

NE590 **Gözümi açar** ehl-i dil ālāmdan / Ṣaʿṣaʿa-i ḫançer-i Behrāmdan

5. ayılmak, kendine gelmek

HH2165 **Göz açup** başladı niyāza hemān / Didi ey feylesof-ı devr-i zamān

HH2680 Ṣu sepüp āteşine bir pāre / **Gözin açdı** biraz o bī-çāre

gözini ırmamaḳ [1] gözünü ayırmamak, sürekli bakmak

SE692 Olsa mihrüñ yiri zīr ü bālā / Andan **ırmaz gözini** mihr-i giyā

gözini ḳan bürümek [1] birini öldürecek kadar öfkelenmek

SE3207 Kimine vesvese virür şeyṭān / Şerḫası gibi **bürür gözini ḳan**

gözini yummaḳ [2]

1. (yıldızlar için) kaybolmak, sönmek

S1149 Seḥer keff-i şābūn-veş olup ʿayān / Feleklerde **göz yumdılar** aḫterān

2. uykuya dalmak, uyumak

HH408 **Yumdı** baḫtı gibi **gözin** aġyār / Gözi açuḳlar oldılar bīdār

gözümüñ nūrı [1] sevilen kimseler için kullanılan seslenme sözü

SE1444 Tenimüñ tābı dilüñ dermānı / **Gözümüñ nūrı** babanuñ cānı

gözci [3] gözetleyen, koruyucu

NE773 Eylemiş ol ḳalʿa civārın penāh / **Gözcisi** mecẕūb-ı cenāb-ı İlāh

NE1505 Ḫākde ten lebüñ açıḳ nergisī / Her birisi yer yüzinüñ **gözcisi**

HH1571 Ol suḫan-çīni meclis-i şāhuñ / **Gözcisi** ṣayılurdı dergāhuñ

gözetmek [25]

1. korumak, kollamak, özen göstermek

S1010 Riʿāyet idüp ḥaḳḳ-ı nān u nemek / O pīrüñ rıżāsın **gözetmek** gerek

S1069 **Gözet** muṭribā devr-i uṣūlün hemān / Dili eyle edvār ile ser-girān

S1085 **Gözet** muṭribā bezmi miṣḳāl ile / Ṣafā-baḫş ol aḥbāba miṣḳāl ile

S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı ḳo / Edeb **gözet** bī-hūde daʿvāyı ḳo

NE177 Hākim olanlar **gözedüp** ṣadr-ı cāh / Cānına ol mesned olur ḳıblegāh

NE1709 Cānib-i şerʿi **gözedüp** her zamān / İtdügin itme didügin ṭut hemān

NE2300 Semt-i edāda **gözedüp** tumturaḳ / Olma ṭarrāḳa-fiken nüh revāḳ

NE2566 İki gözüm gibi tutardum anı / Baḳmasa yabāna **gözetse** beni

SE1777 Sizlerüñle **gözedüp** semt-i ḥuḳūḳ / İstemem kim ola fi'1-cümle ʿuḳūḳ

SE2662 ʿAyn-ı ʿadl-ile olup ḫalḳa ʿiyān / **Gözedürdi** fuḳarāyı her ān

SE2756 **Gözedüp** lāzime-i ʿahd-i ḳadīm / Yimedüm mīveden Allāh ʿalīm

SE3045 **Gözedüp** ʿarż-ı velī niʿmetini / Ṣıdḳ-ıla eyler-idi ḫizmetini

2. beklemek, kollamak

NE2053 Düşmen-i ʿaḳıl **gözedür** furṣatı / Ṣabr idemez cāhil ider ḥiddeti

NE2060 Nāvek-i dil-dūzın idüp der-kemān / Müftiye furṣat **gözedürdi** hemān

NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i siyeh merdümi / Naḳşını gözler **gözedürdi** demi

NE2784 İtmek içün ḫāṣılı rüsvāy-ı ʿām / Ol ḫara furṣat **gözedürdi** müdām

NE2875 Sen de fakīrāne **gözet** neng ü nām / Eyleme taklīd-i ekābir müdām

SE689 Ḫalḳa-i bezm-i fenāda her dem / Zīr ü bālā **gözedür** mi ādem

SE1991 Ṣanma kim nān-ıla niʿmet gözedür / Ḳoca pīrān gibi furṣat **gözedür**

SE1991 Ṣanma kim nān-ıla niʿmet **gözedür** / Ḳoca pīrān gibi furṣat gözedür

SE3101 **Gözedüp** furṣatı ʿayyār gibi / Gürbe-i cüst ü ziyān-kār gibi

3. gözlemek, gizlice izlemek

NE2038 Bil ki **gözetsen** neresin düşmenüñ / Ol birüñ urur o da gāhī senüñ

SE2207 Görse her ḳanda ki dīvār-ı ḥarem / Anda fürce **gözedürmiş** her dem

HH2277 Līk ol bezme eylemez taḳrīb / **Gözedür** seg gibi ḳapuyı rāḳīb

SE3149 Yire baḳmaḳdadur egmiş serini / **Gözedür** mekr-ile furṣat yerini

gözlemek [17]

1. dikkatle bakmak, izlemek

S460 Ḫum-ı bādenüñ **gözle** ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i ġam var şaḳın

NE1476 **Gözler** idi keştī-i deryā-güẕār / Zevraḳ-ı cāmı nitekim bāde-ḫār

NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i siyeh merdümi / Naḳşını **gözler** gözedürdi demi

SE3084 **Gözleyüp** encüm-i bīdār gibi / Dönmeye gerdiş-i devvār gibi

2. özlemle beklemek, intizar etmek

NE2274 Teşne-i dür idi o laʿlīn ṣadef / İnci **gözlerdi** o sīmīn hedef

NE2539 Zīr-i liḥāfından olup dīde-bān / Beyżayı **gözler** idi keşf-veş hemān

HH360 **Gözleye** çeşm-i luṭfa istiḥḳāḳ / Biline hep merātib-i ʿuşşāḳ

HH951 Dil-berüñ muḳteżāsını **gözler** / Her ne dirse rıżāsını gözler

HH1977 **Gözleyüp** rāh ü resm-i şāhānı / İtmesün ḫāme gibi ṭuġyānı
HH2469 Ṭutdılar semt-i Gülşenīye ṭarīḳ / **Gözlediler** ṭarīḳ-i Mıṣra refīḳ

3. beklemek, kollamak

NE2681 Cānına od ṣaldı velī bu cefā / **Gözler** idi furṣatını dāʾimā
HH1172 Bildiler ol següñ ḫıyānetini / **Gözlediler** maḥall-i furṣatını
HH1491 Ṭoġrusı bu sözümde lāf idemem / Emrini **gözlerüm** ḫilāf idememem
HH1664 Sırrını ketme eyleyüp himmet / **Gözledi** dāʾim anlara furṣat

4. kollamak, özen göstermek

HH330 Böyle mi **gözleye** ülüʾl-elbāb / Dergeh-i şāh-ı ʿışḳda ādāb
HH354 Ola şāh-ı cemāl bā-temkīn / Nāzenīn ola **gözleye** āyīn
HH951 Dil-berüñ muḳteżāsını gözler / Her ne dirse rıżāsını **gözler**

gözlüklemek [1] dikkatlice şehvetli bir şekilde bakmak, tepeden tırnağa şehvetle incelemek

NE2649 Gözlük ile irmese ʿıyş u deme / Ḳāyil idi itmege **gözlükleme**

ġū(y) [7] bkz. ‘güft ü gū’ md.

S19 Nedür rind ü zāhiddeki hāy ü hūy / Yine aña ʿāʾid hep ol güft ü **gūy**
S84 Ḳılan midḥatında anuñ güft ü **gū** / Dehānın bu meyle ide şüst ü şū
S629 Bu sözde ḳarār eylesün güft ü **gū** / Dem-i ṣubḥa odur şeb-i ʿıyşa bu
NE726 Her biri bī-sābıḳa-i güft ü **gū** / Biri birin bilmedin ola ʿadū
NE2278 Biri birisiyle idüp güft ü **gū** / Müfti ḥuzūrında olur rū-be-rū
HH1192 Şehre düşdi bu güft ü **gū** ol dem / Kimi sūr eyledi kimi mātem
HH2157 Güft ü **gū** eyleyüp mīzācınca / Didi ey dil-şikeste ḫāl nice

gūyende [2] söyleyen, konuşan

SE1647 Ḳıldı uḍḥūkeyi her **gūyende** / Meclisi gülşen-i verd-i ḫande
HH1598 Oḳumaḳ oldı ṣavt-ı **gūyende** / Çalġısız oynar oldı ḫᵛānende

ġubār [18]

1. toz, toprak

S319 Hevāya çıḳup gerd-i ḫayl-i revān / Pür oldı **ġubārıyla** bu ḫāk-dān
S1202 Nice eyleye daʿvī-i girūdār / Bir ayaġı ile başılur **ġubār**
NE1156 Tozḳoparan gibi dike bir nişān / Ṣaḳḳ-ı **ġubār** itmeye bir pehlevān
NE1545 Her birinüñ ʿarṣa-i ġabrā-şiʿār / Ḳabża-i ḳudretde bir evc-i **ġubār**
NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün şām-ı tār / Dīde-i ḫūrşīde ururdı **ġubār**
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa **ġubār** / Yine bulur yirini āḫir-i kār
SE1425 Şeh-per-i ʿazm-ile her ẕerre **gubār** / Gāh olur kim ider eflāke güẕār
SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı naḳş u nigār / Ṣaldı büt-ḫāne-i mānīye **ġubār**
SE3184 Düşme ter-dāmene mānend-i **ġubār** / Leke götürmez imiş cāme-i ʿār
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi **ġubār-ı** kūy-ı fenā
HH1126 Kelef-i çehre-i ḳamer-vārı / Ruḫda ẓāhir **ġubār-ı** idbārı
HH1136 Mīr mihmānlara idüp tevḳīr / Oldı saykal-keş-i **ġubār-ı** żamīr
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i ifgār / Ṣafḥa-ı mekre böyle saçdı **ġubār**
HH2043 ʿĀṣıḳun göñlüni alup ele yār / Gitdi dilden nevāziş ile **ġubār**
HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı örte **ġubār**

2. (büyüğe nispetle küçüklük bağlamında) toz, zerre

HH2461 Ṣoñra bārı **ġubār** gösterme / Yoḳ yire kendüne elem virme

3. toz ‖ esrâr

S1201 Eger bezme gelse mey-i erġavān / Tozardı **ġubār** u tüterdi duḫan
S1203 **Ġubār** aña nisbetle ẕerre degil / Tütün yapraġı berg-i tere degil

ġubār gelmek [1] tozlanmak, kirlenmek

HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i mevc-i biḥār / **Gelmesün** ḫāṭır-ı şerīfe **ġubār**

ġubār(ı) gitmek [1] gam ve kederin dağılması, içi açılmak, neşelenmek

S248 Silüp berfi itdi nevāziş bahār / Açıldı dil-i ġonca **gitdi ġubār**

ġubār-ı ġumūm [1] gam tozu ‖ esrâr

S399 Ḫum-ı dil ki pür-dürr-i meknūn idi / **Ġubār-ı ġumūm** içre medfūn idi

ġubār olmaḳ [1] tozlanmak ‖ yok olmak

S743 Düşürse güneş tācın **olmaz ġubār** / Ṭutar düşmedin ḫake dest-i çenār

ġūdek [2]

1. çocuk, çocuksu, tıfıl

SE2166 Şaḥş-ı zen-dost ʿaceb **gūdek** olur / Göz göre kendüsine düşmen olur

2. çocuk ‖ yeni yetme

SE3088 Kiẕbi terk it zen-i muḥtāle gibi / Ḫulfı ḳo **gūdek-i** nev-sāle gibi

ġufrān [2] Allah'ın kullarının günahlarını affetmesi, merhamet etme

SE914 Sen daḫı saʿy idüp insān olıgör / Lāyıḳ-ı raḥmet ü **ġufrān** olıgör
HH53 Ġarḳa-i mevc-ḫīz-i ʿışyānım / Mevc-veş kef-be-ẕeyl-i **ġufrānım**

ġul [2] suçlu kimsenin boynuna veya ellerine takılan halka, kelepçe

NE1622 ʿİlm ki olmaya ḳarīn-i ʿamel / Heb ʿameli nuḳre gibi per ü **ġull**
SE1524 Çün saña ḥalḳa-be-gūş oldı göñül / Ser gide çıḳmaya boynından o **ġul**

ġūl [1] hortlak, hayalet. Arap mitolojisinde insanlara kötülük eden, her türlü kılığa giren bir cin

SE1269 Nice düb görse yüzin ol gūlüñ / Yüregi düb düb öterdi **ġūlüñ**

ġūl-i beyābānī [1] tenha ve karanlık yerlerde, kırlarda insanların önüne çıktığına inanılan korkunç hayalet, hortlak, gulyabânî

SE3347 Her biri ʿāḳıle-i nā-maʿḳūl / Gösterür **ġūl-i beyābānīye** yol

ġūl-heykel [1] büyük, heybetli ve duygusuz

HH2635 Ol münāfıḳ ki **ġūl-heykel** idi / Ol iki ʿāṣıḳa müvekkel idi

ġūl-meniş [1] hortlak gibi olan, hortlak kılıklı

HH711 Gördi bir gūşede o **ġūl-meniş** / Pes seng-i mezāra gizlenmiş

gūl [1] ahmak, sersem

SE1269 Nice düb görse yüzin ol **gūlüñ** / Yüregi düb düb öterdi ġūlüñ
SE2527 Ḳaṭʿ-i āletle ṭavāşī gibi **gūl** / Ḥarem-i pādişehe itdi duḫūl

ġulam [11]

1. erkek çocuk, oğlan

S1244 Şeh-i gül ki taḫtında itdi ḳarār / **Ġulām-ı** derūn idi çıḳdı bahār
NE269 Bendi aña şāh-ı firişte **ġulām** / Destin öpüp ḫidmetin itdi liḥam
NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı melānuñ **ġulām** / Çarḫ-ı berīn eyledi çoḳ iltiyām
NE1928 Ḳaṣdı bu taʿlim-i **ġulām** eyleye / Nüsḫa-i edvārı tamām eyleye
NE2682 Muġlim-i maʿhūd bulup bir **ġulām** / Eyledi bir gün aña ibrām-ı tām
SE1873 ʿİbret ehline yiter ḫışşe tamām / Ḳışşa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i **ġulām**
HH2414 Kār-ı sūr u sürūr olunca temām / Zer-gere Ṭayyib oldı nām-ı **ġulām**

2. köle, hizmetçi

NE1944 Māliş-i etrāfda birḳaç **ġulām** / Kimi mükesserānlıġın eyler müdām
HH1482 Didi ey ḫusrev-i sitāre **ġulām** / Ḥaşre-dek çarḫ ola merāmuña rām
HH2443 Oḳuduñ defter ü kitābı temām / ʿĀḳıbet ḫ˘āceye virildi **ġulām**
HE67 Dil-i ʿuşşāḳda bīgāne şādī / Ġam u miḥnet **ġulām-ı** ḫāne-zādı

ġulamiyye [1] kulluk, kölelik

SE328 Daḫme-i Ḫusrev ü genc-i Cemşīd / Kim **ġulāmiyye-i** mersūm-ı ʿabīd

ġulġul(e) [17]

1. gürültü, şamata

S625 Biz urduḳça bunda ḳulaḳ bülbüle / Kimi ḫalḳı aña şalar **ġulġule**
NE360 Çarḫa çıḳup **ġulġule-i** kerre-nāy / Ṭās-ı felek oldı muʿallaḳ derāy
NE645 Dehre yine **ġulġule-i** tāze şal / Günbed-i gerdūna bir āvāze şal
NE847 Her biri naẓmına pesend eyledi / **Ġulġul-i** taḥsīni bülend eyledi
NE1137 Ṭās-ı felek **gulguleden** iñledi / Gökde hilālüñ ḳulaġı çekildi
NE1228 **Ġulġul-ı** kūs ile tefāḫur neden / Hey'et-i pür-peşşeye āheng iken
NE1478 İrdi hemān **ġulġule-i** Gülşenī / Gülşene döndürdü o pīrāmeni
NE1513 **Ġulġul-i** ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u şām
NE1613 Çarha çıḳup **ġulġule-i** āḫirīn / Eyledi gülbang-ı şenā pür-ṭanīn
NE2923 Bir aradan nevbet-i cūyī-miṣāl / **Ġulġuleden** ṭoldı yemīn ü şimāl
SE1603 Yıḳıla yapdıġı ṭāḳ-ı ʿālī / Dehr ola **ġulġulesinden** ḫālī
SE1797 İçlerinde göricek sulṭānı / **Ġulġule** ṭutdı hemān dīvānı
SE2478 Ḳılsa ejder gibi şol dem ki ṣuheyl / Ger ola **ġulġuleden** gūş-i Süheyl
HH2089 Yine şehr içre **ġulġule** düşdi / Yine aḫbābı başına üşdi

2. dar ağızlı bir kaptan akan suyun çıkardığı ses, şarabın dökülürken çıkardığı ses

S755 Bulunmazsa āvāze-i ney saña / Münebbih yeter **ġulġul-i** mey saña
S1562 Ṣurāḫī-ṣıfat **ġulġul** ide gülū / Tehī ḳala ḫāk-i beden çün sebū
SE2574 Nāy u def **ġulġule-i** nūş-ā-nūş / Eylemiş ṭāḳını pür-cūş u ḫurūş

ġulġul-endāz [1] gürültü yapan, ses çıkaran, yankılanan

SE2320 Oldı çün ṣīt u ṣadā-yı Meʿmūn / **Ġulġul-endāz-ı** verā-yı gerdūn

ġumūm [3] gamlar, üzüntüler

S399 Ḫum-ı dil ki pür-dürr-i meknūn idi / Ġubār-ı **ġumūm** içre medfūn idi

S630 ʿAceb dil-güşā ḳalʿa-i semt-i Rūm / Ki olmuş helāk-i fırāḳ-ı **ġumūm**
HH236 Şenlik oldı ḫarābe-zār-ı **ġumūm** / Feraḥābāda döndi mülket-i Rūm

gūn-ā-gūn [3]

1. renk renk

HH8 Bir kalemden bu naḳş-ı **gūn-ā-gūn** / Kudretüñden yeter nümūne-nümūn

2. çeşitli, türlü türlü

HH533 Ḳaldılar nūr-ı ʿaḳlı rāh-nümūn / İtdiler ḫayli fikr-i **gūn-ā-gūn**
HH1273 Her ṭaraf rüste naḫl-i **gūn-ā-gūn** / Olsun erkān-ı Kaʿbe-veş mevzūn

ġūne [7] tür, çeşit, tarz

S621 Cevābın bu **ġūne** iderler edā / Bu gün baña ise o yarın saña
S1046 Ṣalar bezme her tārı bir **ġūne** ṣevḳ / Virür her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
NE1198 Feyż idüp ezhāra birer **ġūne** āb / Ḥāṣıl idersin nice dürli şarāb
HH392 Söz senüñdür suḫan o **ġūne** gerek / Bize ammā ki bir nümūne gerek
HH1394 Virdi şāha bu **ġūne** pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i merd
SE1967 İtmesün **ġūne-i** surḫ-ı saña āl / Oldı merdānelere ḫayż-ı ricāl
HH15 Oldı pencüm revāḳ-ı azraḳ-fām / Ḳaṣr-ı fīrūze **ġūne-i** Behrām

ġūne ġūne [4] çeşit çeşit, türlü türlü

S1483 Virüp nāyuña Fāryābī nevā / Yeter eyledüñ **ġūne ġūne** ṣadā
S1529 Nümāyān ider **ġūne ġūne** ṣafā / N'ola nāmına dinse ʿĀlem-nümā
HH378 Çün degilsin Zöhre ne Behrām / Neye yarar bu **ġūne ġūne** ḫıyām
HH980 Lāḫża lāḫża iderdi ol ḫā'in / **Ġūne ġūne** ḫıyānet efkārın

ġunne [1] kırâat ve tecvid ilimlerinde "genizden gelen ses"

NE2301 Oldı ḳaba rūzına giren me'āl / **Ġunne-i** tecvīd-i mülemmaʿ maḳāl

ġūr [9]

1. kabir, mezar

S475 **Gūra** ʿarż ider mi ruḫ-ı tāzesin / Seḥer sürmeyince şafaḳ ġāzesin
S1308 Helāk itdi ezhār-ı bāġı güneş / Yarıldı zemīn cā-be-cā **gūr-veş**
NE3032 Uyma hevā ehline ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i cām-ı meye **gūr-veş**
HH756 Çāh-ı duzaḫ-miṣāl hevl-āṣār / **Gūr-ı** kāfir gibi maḥall-i bevār
HH1013 Kimse gerdūndan almadı kāmı / **Gūre** iletmedi mi Behrāmı
HH1318 İtdiler **gūrı** peyk-i rāh-ı ʿadem / Vardı Behrāma vāṣıl oldı o dem
HH2348 İki mevc arasına itse ʿubūr / Fülk tābūt idi o menzil **gūr**

2. yaban eşeği

SE501 Vaḥş ü ṭayr olmış-ıdı meʿmūrı / Şīr-veş itdi musaḫḫar **gūrı**
HH333 Ḳatl-i **gūra** niçün çeker emegi / İtmez ol itdügin yaban eşegi

ġurāb [2] karga, kuzgun ‖ kötü kimse

HH895 Būm-veş şūm idi o ḫāne-ḫarāb / Ḫā'in-i mubṭın idi hem-çü **ġurāb**
HH1092 Āḫir anlarda oldılar bī-tāb / Üşdi her şāhbāza nice **ġurāb**

ġurābü'l-beyn [1] alakarga

HH2608 Zāġ-ı ġammāz-veş **ġurābü'l-beyn** / Serd-sāz-ı miyāne-i ḳamereyn

ġurābü'z-zerʿ [1] en küçük karga türü, küçük karga

SE2452 Üşürürseñ o **ġurābü'z-zerʿi** / Gide ber-bād ola aṣl u ferʿī

ġurbet [1] vatanından uzakta yaşama, yabancılık, gariplik

HH2274 Şimdi **ġurbetde** zār u maḥzūnem / Yār u dār u diyārdan dūrem

ġurbete düşmek [1] vatandan uzakta bir yere gitmek

SE3476 Ehl-i dil ṣoḥbeti için maḥżā / **Ġurbete düşdi** bu ṭıfl-ı zībā

ġurebā [1] garipler, dervişler

HH1062 Didiler bu kerem kerāmetdür / **Ġurebāya** ġarīb himmetdür

ġurfe [2] köşk

NE281 İrdi düvūm **ġurfeye** ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña ṣaçdı nūr
HH557 Şemse-i ṭāḳ-ı **ġurfe-i** ḫaḍrā / Ḳavladı lāciverd ile gūyā

ġurrān [2] kükreyen, homurdayan

HH704 Şīr-veş nice dīv olup **ġurrān** / Pāy-ı taḫtında oldı ser-ḳablān
HH1448 Şāh oldı muḳābilinde dilīr / Mest-i ʿışḳ idi hem-çü **ġurrān** şīr

ġurre [14]

1. beyazlık, parlaklık

S1379 İderken ḫum-ı bāde gibi ḫurūş / Ṣatıldı nice **ġurre-i** ḫūḥ-fürūş
NE217 İtdi dü-laḫt anı hilāl-i benān / Oldı mehüñ **ġurresi** daḫı ʿayān
NE1150 **Ġurre** olup ḳuvvet-i bāzūsına / Dimedi ger irişe yazusına

SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i Ḳadre döner / **Ġurre-i** vechi żiyā-baḫş-i ḳamer
SE3058 **Ġurre-i** dāniş-i ḫādim maḫdūm / Ḥāl ise aña degildi maʿlūm
HH117 **Ġurre-i** meh rikābdārıdur / Feyż-i ḳudsī kitābdārıdur

2. şafağın beyazlığı

HH1656 **Ġurre-i** cāh ü devlet-i cāvīd / Meyl-i iklīli ṭaʿne-i ḫurşīd

3. yeni ay, hilal

NE44 Lāmları **ġurre-i** garrā-yı māh / Her elif Allāha gider şāh-ı rāh
SE40 Rāları **ġurre-i** māh-ı ramaẓān / Ebr-i müşgīn arasından raḫşān
SE1025 Ḳaşları **ġurre** ruḫı tāze bahār / Ġamzesi fitne dü-çeşmi seḫḫār
SE1175 Çün Ebü'l-Müslimüñ oldı teberi / Ol şebüñ **ġurre-i** ʿiyd-i ẓaferi
SE1184 Ḥāşılı **ġurre** olup devletine / Germ idi ṭanṭana-i şevketine

4. atın alnındaki beyazlık

NE262 **Ġurresi** raḫşında çū mihr-i münīr / Bāli aña şaʿşaʿa-i dil-peẕīr
SE251 Raḫş-i raḫşende-beden yaʿnī / Burāḳ Berḳ-veş **ġurresi** māh-ı berrāḳ

ġurrelik {ġırralıḳ} [1] kendini beğenme, gururlanma, kibir. Ayrıca bkz. 'ġırra, ġırre' md.

NE1174 Ġālib olup **ġurreligi** gālibā / Ḫamsesi ḥaḳḳında didi nā-sezā

ġurrende [2] korkunç şekilde bağıran, kükreyen, haykıran

S858 ʿAceb mi dinilse aña şīr ü ner / Ḳılur mest ü medhūş-ı **ġurrende** ner
HH1434 Oldı **ġurrende** geldi efġāna / Atdı kendin şeh-i cihān-bāna

ġurret {ġırret} [1] gaflet, dikkatsizlik

NE1270 Ḳudret-i settārı idüp ḳıblegāh / Peşşeye **ġurret** ile iderdüm nigāh

ġurūb [2] bir gök cisminin batıda görünmez olması, batma, batış

SE582 Her ḳaçan vaḳt-i **ġurūb** olsa yaḳīn / Gün gibi olur-ıdı perde-nişīn
HH1001 Gördi çün-kim **ġurūbın** ol māhuñ / Ḳalmadı ṣabra ṭāḳati şāhuñ

ġurunbüş [] korkunç ses

ġurunbüş-künan [1] korkunç ses çıkaran; nâra atan

S322 **Ġrunbüş-künān** nāy-ı rūyīn-ten / Mehābetde mānende-i ḍarb-ı zen

ġurūr [14]

1. kendini beğenme, büyüklenme

S107 Neler itdi mest-i **ġurūra** neler / Reh-i şerʿde iḫtisāb-ı ʿÖmer
S890 Dehānında sīb oldı farḳ-ı seri / **Ġurūrıyla** bögründedür elleri
NE642 Eyle **ġurūr** ehlini āzürde-dil / Ta ki helāk ola gören mürde-dil
NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı kibr ü **ġurūr** / Sinede merkūzı bürūz-ı ẓuhūr
NE864 Kibr ü **ġurūr** ehline virmez vücūd / Görse erir niteki dīv-i ʿanūd
NE910 Kibr ü **ġurūr** ile meded el-ḥaẓer / Eyleme bünyān-ı Ḫudāya żarar
NE1152 Ḫayli dil-berāne ẓuhūr eyledi / Terk-i edeb itdi **ġurūr** eyledi
NE1786 Ṣanma ki ḳalbine taġayyür gele / Bād-ı **ġurūr** ile tekebbür gele
NE2830 Gāh dimāġuña ṣalup şer ü şūr / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı kibr ü **gurūr**
SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿizz-i ḥużūr / Ḫāṭırında var-ıdı kibr ü **ġurūr**
HH950 Ṣahlıḳ sıġmaz anda zūr olmaz / Bende-i ʿışḳda **ġurūr** olmaz
HH1244 Her ṭarafdan gele raḫīḳ-i sürūr / Levm olunmaz olursa mest-i **gurūr**

2. kurum, çalım, iftihar

S1337 **Ġurūr-ı** gül ü revnaḳ-ı gülsitān / Geçüp oldı çün ḫūn-ı faṣl-ı ḫazān
HH2200 Bāʿiş-i ḫışm olup **ġurūr-ı** cemāl / Eyledi çeşmi sell-i seyf-i cemāl

gusfend [6] koyun

S1221 O gürg ile çeşmine eyle naẓar / Hemān mürde-i **gusfende** döner
SE2501 **Gūsfend** ü şütürüñ kelleleri / Cümle virmiş yolına kelleleri
HH1331 Gelle-i **gūsfend** ile her tel / Zīb ü ziynetde reşk-i burc-ı ḥamel
HH1346 Didi ḫānum Ayazdur nāmum / **Gūsfend** oldı māye-i kāmum
HH1350 **Gūsfendüm** raʿiyyetüm gibidür / Segler aʿvān-ı mülketüm gibidür
HH1386 Reme-i **gusfende** olma şobān / Sür alaya semend-i ʿazmi hemān

ġusl {ġasl} [1] su ile temizlenme, yıkanma

HH1765 **Ġusl** içün kendin idicek pertāb / Olmış üftāde-i çeh-i girdāb

ġussa [8] keder, kaygı, üzüntü

S397 Yürek zaḫm-ı **guşşayla** ḫūn-bār idi / Cebīnümde āşār-ı ġam-vār idi
S983 Yeter **ġuşşanuñ** kūh-ı Elburzına / Ṣurāḫīnüñ el ur yine gürzine
S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı naḳş u ʿamel / Teb-i **ġussayı** baġla anuñla gel
SE359 Eyledik şaḫn-ı çemende meclis / **Ġuşşa** bīgāne vü şādī munīs
HH720 Defʿ olunca o **ġuşşalar** ġamlar / Sürdiler şevḳ ile nice demler

HH1563 İtdi şāhı bu **ġuṣṣalar** ġam-nāk / Niceler töhmet ile oldı helāk
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳışṣa-i ʿaşḳ / Yeter ṣalduñ cihāna **ġuṣṣa-i** ʿaşḳ

ġussadār [1] kederli, üzgün

NE3020 Ḫūn-ı ciger nūş idüp ol **ġuṣṣadār** / Ṣīşe çeküp olma ṣaḳın mey-güsār

ġussa-i hicrān [1] ayrılık üzüntüsü

SE1578 Ḳalamam **ġuṣṣa-i hicrānında** / Sehldür ölmek anuñ yanında

gūş {kūş} [1] çaba, emek, zahmet

SE376 Diz bu resme nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle āvīze-i **gūş-ı** ebrār

gūş [21]

1. kulak

S315 Ki çün itdi deryāda ol feṯḥ-i **gūş** / Dil-i şāh-ı deryā-ṣıfat itdi cūş
S986 Ṣurāḥī vü sāġar olur cilve-ger / Ṭolı gerden ü **gūş** ü laʿl ü güher
S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup ḫurde-i zer aña zehr-i **gūş**
NE62 Hāmil-i sırr-ı dil-i muʿciz-nikāt / Nükte güẕārende-i **gūş-ı** devāt
NE96 Dāġ-ı nih-i nāṣiye-i lāle-zār / Ḥalḳa-dih-i **gūş-ı** meh-i hāledār
NE307 Her yañadan eyledi esrār-ı cūş / Oldı ser-ā-pā bedeni çeşm ü **gūş**
NE308 **Gūşe** ṭaḳup gevher-i nā-süfteyi / Ṭuydı nice nükte-i nā-güfteyi
NE456 Nāle-i bülbül pür ider **gūşını** / Ġoncalar açmaz leb-i ḫāmūşını
NE1533 Ḥażret-i üstādda her ehl-i hūş / Feyż içün olurlar imiş çeşm ü **gūş**
NE2319 Her elif oldı birer deste çūb / İtmege taġrīr olur **gūş-ı** kūb
SE1461 **Gūş-ı** pīre ṭoḳınınca bu süḫan / Ṣordı çünkim gülerek aşlından
SE1852 **Gūşına** didi anuñ pinhānī / İtme taʿyīb ṣaḳın merdānı
SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi **gūşı** müdām / Şeh-nişīnde gözi mānende-i cam
SE2478 Ḳılsa ejder gibi şol dem ki ṣuheyl / Ger ola ġulġuleden **gūş-i** Süheyl
SE3228 Giderek saʿy-i ḥasūd-ıla meger / **Gūş-i** cānāneye degdi bu ḫaber
HH154 Meh-i nev naʿl aña kevākīb mīḫ / **Gūş-ı** ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḫ
HH928 İḥtiyatında itmeyüp taḳṣīr / Çeşm ü **gūş oldı** eyledi tedbīr
HH1493 **Gūş-ı** şāha irişdi çün bu cevāb / Ḳat ḳat oldı ʿalāḳa-i esbāb
HH2678 ʿĀṣıḳuñ fesāne-i dil-cū / Ṣadef-i **gūşın** itdi pür-lü'lü

2. dinleme, işitme

S435 Ki devr eyledikçe o **gūş-ı** kelām / Medār olmaḳ ister bu dil-keş maḳām
S453 Muḳarrer ki ṭabʿa virüp infiʿāl / Gerek **gūş-ı** müjde gerek gūş-māl

gūşa gelmek [1] duyulmak

NE2090 Anuñ ile buldı hidāyet selef / Her yañadan **gūşe gelür** lā-tuḫaf

gūş-be-gūş [1] kulak kulağa ‖ yan yana

NE2486 **Gūş-be-gūş** gül-i raʿnā-yı nāz / Maḫrem-i esrār-ı dil-i pür-niyāz

gūş eylemek/itmek/ḳılmaḳ [59] dinlemek, işitmek

NE780 **Gūş ideli** vaṣfını ben nā-murād / Olmuş idüm rūḥına pāk-iʿtiḳād
NE1034 **Gūş idicek** bu ḫaber-i mevḥişi / Eyledi biñ girye ile nālişi
NE1133 **Gūş ḳılup** vāḳıʿa-i ḫusrevi / Eyle ḥulūşuñ şuʿarā-yı ḳavī
NE1138 **Gūş idüp** anı didi ehl-i şuʿūr / Geldi suḫan mülküne şāḥib-ẕuhūr
NE1456 **Gūş idüp** ol ceẕbeyi cümle enām / Uçmaġa ʿazm itdi miṣāl-i ḫamām
NE1615 Sen de dilā **gūş ḳılup** ḳışṣayı / Ḳıṣṣadan ol ʿārif isen ḥiṣṣeyi
NE1678 Ḳaṣd-ı żarar ḳılduġın **itdükde gūş** / Kendüyi ṭaġıttı ʿameldār-ı ḫūş
NE1875 **Gūş idicek** ḳıldı taʿahhüd hemān / Oldı mühim-sāz-ı dil-i mihmān
NE1957 **Gūş ḳılınca** peder ü māderi / İtdi taṣadduḳları kurbānları
NE2069 Şöhre-i şehr idüp anı ol ẓarīf / **Güş idicek** ḳılleyi yumdı ḫarīf
NE2292 **Gūş idicek** müfti-i ḫāżır-cevāb / Ḳalmadı hiç ṣabr-ı derūnında tāb
NE2369 **Gūş idicek** şeyḫ-i muʿallā-cenāb / Eyleyüp ol ḳāḍı-i ʿadle ḫiṭāb
NE2398 **Gūş idicek** meclisüñ erbābı heb / Böyle muṣannaʿ suḫan-ı bü'l-ʿaceb
NE3105 Nāy-ı ḳalem eyledi dil-keş-nevā / **Güş ḳılan** didi nefesdār ola
NE3153 **Gūş idüp** aḥvāl-i perīşān ḫaber / Neyleyeyin söyleyecegüm ṭutar
SE119 **Güş ṭutsa** ola necm-i pür-tāb / Ṣadede girmedin ālūde-i ḫāb
SE590 **Güş idince** didi ol server-i pāk / Bu ne sözdür ḳanı ʿaḳl u idrāk
SE635 **Güş idüp** süḫan-ı bü'l-ʿacebi / Gice gündüz ḳoma elden ṭalebi
SE805 **Güş idüp** ḫayrete vardı huddām / Ḳıldılar ḫażret-i pīre iʿlām
SE1359 **Güş idüp** ḫaşmını iḫżār itdi / Ṣorıcaḳ cürmini iḳrār itdi
SE1408 **Güş idince** süḫanuñ şāh-ı cihān / Anuñ iḫżārına emr itdi hemān
SE1458 **Güş idince** süḫan-ı pīri püser / Didi bī-hūde yire çekme keder
SE1757 **Güş idüp** oldı müheyyā Ḳaysar / Ḳarşu geldi bir iki merḥale yer
SE1837 **Güş idüp** aġladı mānende-i mīġ / Bu ḳadar zaḥmetine itdi dirīġ
SE1905 Mıṣr sulṭānı **idüp** vaṣfını **güş** / Nīl-veş ʿışḳı hemān eyledi cūş
SE2017 Dil-rübā sözlerini **güş idicek** / Ṭatlıca geldi aña ekşi dimek

SE2040 **Gūş idüp** sözlerin ol tāze cüvān / Didi biñ ḥayret-ile iy yārān
SE2087 **Gūş iden** gül gibi olup ḫandān / Cām-veş aġzı şulanurdı hemān
SE2096 **Gūş idüp** anı nedīm-i nādān / Olmadın vāḳıf-ı rāz-ı pinhān
SE2133 **Gūş iderken** süḫan-ı Bū Lehebi / Ne buyurdı göre ʿĪsā-yı Nebi
SE2282 **Gūş idüp** eyledi aheng-i ʿitāb / Virdi ehl-i ġaraza böyle cevāb
SE2614 **Gūş idince** süḫan ser-tā-ser / Nefse ḫoş geldi müʿeşşir sözler
SE2789 **Gūş idüp** debdebesin ṭablarınuñ / Yüregi oynamaġa başlar anuñ
SE2831 **Gūş idüp** şah bu merdāne sözi / Döndi ġayretle hemān ḫaşma yüzi
SE2851 Şāhdan **gūş idicek** bu süḫanı / İtdiler cümle göñül birlügini
SE2918 Çünki **gūş itdi** Atabeg anı / ʿAşrınuñ yaʿni Ḳızıl Arslanı
SE2922 **Gūş idüp** didi şeh-i ferruḫ-fāl / Ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl
SE2950 **Gūş iden** bu süḫanı ʿārif olur / Şāʿirüñ rütbesine vāḳıf olur
SE3138 **Gūş iden** dir ki sözinüñ yeri var / Bilür aşlında anuñ cevheri var
SE3173 **Gūş idince** bu kelāmı ʿayyār / İtdi peykān gibi çaḳ cānına kār
SE3365 Resm-i temşīl-ile itdüm imlā / Bunı **gūş eyledügim** gibi saña
SE3411 **Gūş idüp** anı o muḫtāle-ṣıfat / İtdi iẓhār-ı sürūr-ı behcet
SE3433 **Gūş idüp** bu sözi ol şūḫ-ı cihān / Saḫt olup başladı efkāra hemān
HH389 **Gūş idince** bu sözleri ẓürefā / Oldı cümle müsellemü'l-feḥvā
HH510 Yaʿni ol ʿāṣıḳ-ı şikeste żamīr / **Gūş idüp** ide vaż'ını taġyīr
HH659 **Gūş idüp** bu muḳaddemātı nigār / Gülerek didi ey perī-ruḫsār
HH736 Sözlerin **gūş idince** ol gül-i al / Yüregi kopa yazdı ġonce-miṣāl
HH794 **Gūş olunmaḳ** gerek bu fermānum / Çıḳamam ben ḳızumdan oġlanum
HH1277 **Gūş idüp** pendini şeh-i dānā / Elini öpdi luṭfun itdi recā
HH1341 **Gūş idüp** ʿarża ḳıldı şevk ü sürūr / Didi şāh-ı cihān-penāha buyur
HH1376 Şāh Maḥmūd **idüp** kelāmını **gūş** / Vaşf-ı ḫālinden oldı kendi ḫāmūş
HH1473 Çünki güftār-ı şāhı **eyledi gūş** / Ġonce-veş ol gül-i ter oldı ḫāmūş
HH1693 **Gūş idüp** bu kelāmı Ferruḫ-zād / Ditredi bīd-veş ḳad-ı āzād
HH1791 **Gūş idüp** oldı ḫurrem ü ḫandān / Eyledi pāy-būs-ı şāh-ı cihān
HH1794 Her biri ser-güẕeştin itdi beyān / **Gūş iden** oldı vālih ü ḫayrān
HH1926 **Gūş idüp** nāmını o bī-çāre / Ṭutdı yüz ol şeh-i kerem-kāra
HH2240 Bu sözi ol muḥibb-i ṣādıḳdan / **Gūş idüp** girye ḳopdı ʿāṣıḳdan
HH2402 **Gūş idüp** eşk-i çeşm-i gevher-zā / Oldı mālī ṣaḥīfe-i ġabrā
HH2580 **Gūş iden** oldı vālih ü ḫayrān / Raḥm idüp aġladı biraz mestān

gūş-ı cān [4] can kulağı

S408 Bu müjde olup vāṣıl-ı **gūş-ı cān** / Nişān-ı sürūrum siñirdi hemān
S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh **gūş-ı cān** / Ṭuyar nā-şīnīde peyām-ı nihān
NE837 Ben de ṭutup bu suḫana **gūş-ı cān** / İstedigüm cānibe oldum revān
SE282 **Gūş-i cāna** irişüp emr-i teʿāl / Gördi meclā-yı ev ednā da cemāl

gūşına girmek [2] söylenenler doğrultusunda hareket etmek, söylenen sözü anlamak, kabul etmek

HH1565 Kimseler iḫtimāl virmez idi / Virse de **gūş-ı** şāha **girmez** idi
HH2616 **Gūşuna girdi** çün anuñ bu nüvīd / Āteş oldı hemān ġażabla pelīd

gūş ḳabartmaḳ [1] belli etmeden dinlemek, işitmeye, anlamaya çalışmak

NE2378 **Gūş ḳabardup** o ḫar-ı dil-pesend / Baş götürüp itdi ṣadā-yı bülend

ġuş-māl [1] kulak bükme, yola getirme

S453 Muḳarrer ki ṭabʿa virüp infiʿāl / Gerek gūş-ı müjde gerek **gūş-māl**

gūş ṭutmaḳ [5] kulak vermek, dinlemek

NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı hūş / Nergis ü gül gibi **ṭutup** çeşm ü **gūş**
NE2921 Ḥālet-i maʿhūde **ṭutup** çeşm ü **gūş** / Zurnaları elde ṭururlar ḫamūş
NE3037 Bāde gibi ḫāliş idüp hūşuñı / Cām-ṣıfat **ṭut** bu söze **gūşuñı**
SE998 **Gūş ṭut** pendümi iʿlām ideyin / Seni maʿḳūl ile ilzām ideyin
HH2571 İtdi nice ḥikāyet-i ġarrā / **Ṭutdılar gūş** her gül-i raʿnā

gūş urmaḳ [3]

1. kulak vermek, dinlemek ‖ önem vermek

HH1517 **Gūş urup** bu kelām-ı şīrīne / Vardı ol ḫaste ḫˇāb-ı nūşine
HH1666 **Gūş ururdı** ṣadā işitse eger / Zāġdan umar idi ḳuşça ḫaber

2. gizlice dinlemek

HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol muḫtāl / **Gūş urup** rūz u şeb hilāl-miṣāl

gūşe [16] köşe

S537 Nice ḫūb limānı var bī-keder / Muḥīṭ-i sipihre ider **gūşeler**
NE1352 Her ṭarafı Maṭlaʿ-ı Envār-ı ḳuds / **Gūşeleri** Maḫzen-i Esrār-ı üns
NE1512 Dil gibi pür-şevḳ ider ol ḫāneyi / Şenlik ider **gūşe-i** vīrāneyi

NE572 Rāciʿ olup **gūşe-i** ġam-ḫāneye / Bülbüle döndüm ki gire lāneye
SE1698 Seḥerī ḫalḳ miṣāl-i encüm / Hep olup **gūşe-i** kāşānede güm
SE2061 Nice dānālar olur efgende / **Gūşe-i** ḳahvede yā külḫende
SE2683 Gelmesün mekr ü ḫıyanet senden / İdegör **gūşe-i** ḳalbi meʾmen
SE2864 ʿĀḳıbet bulmaġ-içün rāḥat-ı can / Oldı bir **gūşe-i** tenhāya revān
SE3167 Bir gice yine idüp ʿazm-i şikār / Sindi bir **gūşeye** çün ġamze-i yār
SE3295 İtdiler ḥāşılı bir ḳavl u ḳarār / Ki ola **gūşe-i** tenhāda bu kār
SE616 **Gūşe-i** ḥücrede nice nāçīz / Nüsḫa-veş ʿilm-ile ṭutıldı ʿazīz
HH35 **Gūşe-i** şehr-i kudretüñde semā / Yediḳulle ḥişārıdur gūyā
HH647 Nā-gehān gördi bir zen-i zībā / **Gūşe-i** ḥücreden olup peydā
HH711 Gördi bir **gūşede** o ġūl-meniş / Pes seng-i mezāra gizlenmiş
HH1342 Ḫāne bī-ġayr u **gūşe** tenhādur / Müstmendāne ḫˇān-mehiyyādur
HH1438 Gördi bir **gūşeden** ki meşʿal-veş / Görinür ġār içinde bir āteş

gūşe gūşe [1] taraf taraf, yer yer

SE1328 **Gūşe gūşe** ola celb ü yaġma / Ḳalḳa her nāḥiyeden bir ġavġā

gūşe-i çeşm [1] göz ucu

HH361 Müstaḥıḳ olsa ʿāşıḳ-ı bīmār / **Gūşe-i çeşmi** ʿarż ide tīmār

gūşe-i ebrū [2] kaşın köşesi, ucu

SE2880 Ḳāfiye virse o saṭra zīver / Şīve-i **gūşe-i ebrūya** döner
HH2198 Añlayup didi **gūşe-i ebrū** / Tīrine ġamze virdi zehrli şu

gūşe-i rāḥat [1] dinlenme köşesi

HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü **gūşe-i rāḥat** / Bir daḫī el vire zihī devlet

gūşe-i vaḥdet [1] yalnızlık köşesi, tenha köşe

SE3316 Bundan özge daḫı vuṣlat nic'olur / Böyle bir **gūşe-i vaḥdet** nic'olur

ġūşiş itmek [1] uğraşmak, çabalamak, çalışmak

NE1354 **Ġūşiş iden** kümmel-i eşrāf-ı nās / Gördüġi elṭāfı olunmaz ḳıyās

gūy [17]

1. top

S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh **gūy-ı** çarḫa urur püşt ü pā
NE693 Nāle-günān her birisi pīş ü pes / **Gūy-ı** süveydā ile diller ceres
SE117 **Gūy-veş** bu ser-i bī-sermāye / Ḳalḳar indigi gibi bālāya
SE3247 Ḳahrıla söyledügi gibi hemān / **Gūy-veş** itdi faḳīri ġalṭan
HH40 Çıḳa eflāke **gūy-ı** ʿarṣa-i ḫāk / Biribirine ṭoḳına eflāk
HH1178 Kesdi başın o server-i bī-bāk / Eyledi **gūy-ı** ḫalḳa-i fitrāk
HH1870 **Gūy-veş** başın urur idi yire / Oldı māh-ı cebīni ḳara bere
HH2540 Şāḫ-ı nev-berde miyve bār-ı girān / **Gūy-ı** zer ḳaddin eylemiş çevgān

2. çevgân adı verilen aletle oynanan topa verilen isim

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i **gūy** u çevgān-ı tāk
S212 Eger **gūy-ı** mihre ura ṣavlecān / Anuñ cāygāhı ola Ferḳadān
SE19 Besmele noḳṭa-i bā ile hemīn / Oldı çevgānıla **gūy-ı** müşgīn
SE948 Ser ü pā olmasa **gūy** u çevgān / Yaʿnī ham ḳalmasa mānend-i kemān
SE2481 Oldı çevgānī-i ferḫunde-liḳā / Dil-i pür-şefḳatına **gūy-riyā**
HH1167 Ol hayāl ile oldılar şādān / **Gūy-ı** maḳṣūda urdılar çevgān
HH2556 Felegi dögdi āb-ı cān-baḫşā / Güneş üstinde **gūy-ı** şemʿa-nümā

3. küre

HH41 Gāh ine gāh ola hevā-pervāz / Oynaya hem-çü **gūy-ı** şuʿbede-bāz

4. düğme

S140 Olup her iki ayaġı ḫālgāh / Aña **gūy** ü gerdān idi mihr ü māh

gūy-ı tegerg [1] dolu tanesi

S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa berg / Yaġar tīr-i bārān u **gūy-ı tegerg**

gūyā [1] söyleyen, konuşan

HH636 **Levḥī** mirʾāt-ı ṣāf idi gūyā / İtdi taʿlīm-i ṭūṭī-i **gūyā**

ġuzat [4] gaziler

S374 **Ġuzāt** eyledi tīr-keş-i perr ü bāl / ʿAẕāba müvekkil melāyik-miṣāl
NE1803 Cāhil olur ḥākim-i şerʿ-i mübīn / Ḫırsız olur māl-ı **ġuzāta** emīn
NE1606 Yine velāyetle **ġuzāt-ı** dilīr / Çıḳmış idi şayd u şikāra çū şīr
HH2633 Çıḳmış idi şikāra bunca laʿīn / Rāst geldi aña **ġuzāt-ı** güzīn

güç [16]

1. zor, çetin

NE2182 Cānına yanıncaya dek ide cebr / Fikr ide nefsinde **güç** olmaz mı ṣabr

NE2583 Evvel erüm ḫasta vü dil-gīr idi / Cānına **güç** gelmeye pek pīr idi
SE381 Ṭutalım naẓm olına penc kitāb / Ḥażret-i şeyḫe **güç** olmaz mı cevāb
SE1149 Anı çün arḳasına ala felek / **Güç** olur ṭāliʿ ile söyleşmek
SE1360 Gördügüm ḳana ber-ā-ber suçdur / Böyle ḳalursa faḳīre **güçdür**
SE1771 Tāzedür Ḫusrev-i Dārā-ʿaẓamet / Tāze sulṭāna **güç** olur ḫidmet
SE2099 Şeh kim itlāf ide beytüʿl-mālı / Āḫiretde **güç** olur aḥvāli
SE3104 **Güç** olur kişide ʿār olmayıcaḳ / ʿUhde-i ḳavl ü ḳarār olmayıcaḳ
SE3349 Egridür ḳābil-i ıṣlāḥ olmaz / Yaşadıḳça **güc** olan ṭoġrılmaz
HH656 ʿAfvı yoḳdur görince bī-edebi / Ḫayli **güçdür** efendinün ġażabı
HH1704 Cürmümi şorup andan eyle ʿaẓāb / Ḫayli **gücdür** cevāb-ı rūz-ı ḥesāb
HH2466 Gerçi **güçdür** ḳomaḳ eḥibbāyı / Ẕevḳdür görmemekde aʿdāyı

2. kuvvet

NE2744 İrmese vaṣlına o sīmīn-tenüñ / **Gücü** hemān ḳendüye yeter anuñ
SE1148 Tīr-i pür-zūrı varur kār itmez / Eli irmez aña **güci** yitmez
SE1732 **Güci** Sührāba yitüp itdi helāk / Cigerin ḳahr-ıla itdi ṣad-çāk

3. sıkıntı

SE2043 Ḥikmetinden de tabībe şoramam / Bir **gücüm** var ki ṭurup oturamam

güç ile [19] zoraki, zorla, güç bela

S545 Velī gitmede irkilür her zamān / **Güc ile** sürerler ṭaḳup rīsmān
NE3104 Girdi **güç ile** ele birḳaç ḳalem / Oldı şarīr ile cihān pür-naġam
HH2027 Kimi maḳtūl olup kimisi esīr / **Güc ile** ḳaçdı şāh-ı māh-mesīr

güçlük ile [1] zorla

NE2946 Bīdgeh-i zīb-i çemen-i bāġ olur / **Güçlük** ile yayılan alçaġ olur

güdāz [2] yanma

NE1019 Müddet-i hicrān ile sūz u **güdāz** / Ṣavm-ı naṣārā gibi olur dırāz
NE1080 Sözdür olan naġme-i bī-hevā-rāz / Sözdür olan lemʿa-i sūz u **güdāz**

güdecek [1] okurken satırları izlemekte kullanılan çubuk

HH164 Sebaḳ-ı faẓlına idüp tedbīr / **Güdecek** eyledi yerāʿ anı tīr

güftār [6] söz

SE1445 Rūḥumuñ lezẕeti **güftāruñdur** / ʿÖmrümüñ ḥaṣılı reftāruñdur
SE3434 İtdi ber-vech-ile **güftārı** tamām / Ki ne taṣdīḳ ne yārā-yı kelām
SE3496 Dili çalup ḳalemüñ Hindī-vār / Ola çün mest-i perişān **güftār**
HH1228 Vażıu'l-aṣlı idi **güftāruñ** / Pey-revi idi Kaʿb-ı Aḫbāruñ
HH1379 Ḳıṣṣa-ı ḫˇāb-ı ḥayret-āṣārı / Ḫüsn-i taʿbīr iderdi **güftārı**
HH1473 Çünki **güftār-ı** şāhı eyledi gūş / Ġonce-veş ol gül-i ter oldı ḫāmūş

güftāra gelmek [3] dile gelmek, konuşmaya başlamak

SE2994 Olup āzād ol iki bī-çāre / Birisi **geldi** o dem **güftāra**
SE3478 Alalar luṭf-ıla gönlini ele / Açılup şevḳ-ıla **güftāra gele**
HH1227 **Geldi güftāra** Sebzī-i şeydā / Oldı hem-reng-i ṭūṭī-i gūyā

güfte [1] söz, nükte ‖ şiir

NE3135 Vār ise bu **güftelerüñ** göreyin / Gel beri sen de hünerüñ göreyin

güft ü gū [7] dedikodu

S19 Nedür rind ü zāhiddeki hāy ü hūy / Yine aña ʿā'id hep ol **güft ü gūy**
S84 Ḳılan midḥatında anuñ **güft ü gū** / Dehānın bu meyle ide şüst ü şū
S629 Bu sözde ḳarār eylesün **güft ü gū** / Dem-i ṣubḥa odur şeb-i ʿıyşa bu
NE726 Her biri bī-sābıḳa-i **güft ü gū** / Biri birin bilmedin ola ʿadū
NE2278 Biri birisiyle idüp **güft ü gū** / Müfti ḥuzūrında olur rū-be-rū
HH1192 Şehre düşdi bu **güft ü gū** ol dem / Kimi sūr eyledi kimi mātem
HH2157 **Güft ü gū** eyleyüp mīzācınca / Didi ey dil-şikeste ḫāl nice

güft ü şinīd(e) [2] söyleyip işitme, duyulan haberler

SE919 Bir gice bezmde bir ʿārif-i cān / Eyleyüp **güft ü şinīd**-i ʿirfān
SE1610 Kimi aḥvālini eyler mebḥas / Var-iken **güft ü şinīdende** ḥadeş

güher [69]

1. elmas, mücevher, "gevher" in muhaffefidir ‖ kıymetli şey ‖ hüner, marifet. Ayrıca bkz. 'gevher', 'cevher' md.

S448 Ne göstersün ol kūçede pīlever / Ki her kūşesi ṭola dürr ü **güher**
S589 Geçer gāhi ālāy ile ḫūblar / Olur zevraḳ anlarla dürc-i **güher**
S737 Anuñ feyżidür dilde olan **güher** / Hem üstāddur baña ol hem peder
S986 Ṣurāḥī vü sāġar olur cilve-ger / Ṭolı gerden ü gūş ü laʿl ü **güher**
S995 ʿAceb cevherīdür o şāfī **güher** / Virüp foya mīnā-yı laʿlīn ider
NE331 Ṣāf-ı **güher** ḫakīm-i pür-iştihār / Tīġ gibi cismi ṣalābet-medār

NE492 Ṣubh irüp mevce-i sīmāb-ı nāb / Geldi kenāra **güher-i** āfitāb
NE720 Derd-i seri daġdaġa-i tāc-ı zer / Gönli miyān-beste-i ʿışḳ-ı **güher**
NE840 İki sözüm var çū dürr-i **güher** / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i Cemşīd-i fer / Cem-meniş-i İskender vālā **Güher**
NE1074 Ebr-i bahārīden idüp iʿtibār / Yoḳ yere itme **güherin** tārumār
NE1091 ʿĀlem-i ḳudsīden olup armaġan / Ḳadri olur dürr ü **güherden** girān
NE1161 Ḫamsesinüñ hem-seri nā-yābdur / Dürr-i yegāne **güher-i** tābdur
NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde ʿayān oldı tāb / Ḳondı aña ṣan **güher-i** āfitāb
NE1472 Mevce-i tevfīḳ olup rāhber / Sāḥile geldi o dıraḫşān **güher**
NE1509 Refʿ-i tebā ile **güher** türbeti / Zerre-i ḳadr cānda ḳomaz ʿilleti
NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü sāġar be-ser / Künc-i ḫarābātda genc-i **güher**
NE1953 Başlıyacaḳ ḫandeye bī-iḫtiyār / Kef-i seḫāb itdi **güherler** niṣār
NE1954 Şebnem anuñ aḳçe ṭaḳup başına / Ṣundı şeker laʿl-i **güher** başına
NE2393 Silsile peyvend-i ekānīm-i şerʿ / Mürsele-bend-i **güher-i** aṣl u ferʿ
NE2573 Bilmedüñiz ḳıymetini erlerüñ / Ḳadrini ṣarrāf bilür **güherüñ**
NE3161 Vāy başına şiʿrüñ olursa eger / Kātibi bir bed-güher ü bī-hüner
SE374 Ḥamdüli'llāh ṭolı gencīne-i dil / **Güheri** kimseden almalı degil
SE390 Açdı efsūn-ı niyāz ile deri / Aldı getürdügi deñli **güheri**
SE391 Oldı Cāmīye daḫı fetḥü'l-bāb / Buldı vāfir **güher-i** ʿālem-tāb
SE409 Bulmaġa genc-i defīnin **güherüñ** / Altın üstine getürdüm o yirüñ
SE426 Fikret-i nükte-i vālā **güheri** / Sühreverdīye virürdi seḥeri
SE809 Meḥek-i tecribe oldı der-kār / **Güher-i** maʿrifet oldı miʿyār
SE925 Ne **güherdür** ʿaceb ol nūr-ı basīṭ / Kʿola hem gevher ü hem baḫr-ı muḥīṭ
SE1439 Himmetüñ ḳıymetini merd-i ceri / Bildi mengūş idinüp bu **güheri**
SE1677 Sözden aʿlā **güher** olsa iy dil / Söz yirine ol olurdı nāzil
SE2073 Ebr-i bārende gibi şām u seḥer / ʿĀlemi eyler-idi ġarḳ-ı **güher**
SE2109 ʿAḳldur cevheri nevʿ-i beşerüñ / Ṣabr-ımış yüzi suyı ol **güherüñ**
SE2764 Var ise dilde şecāʿat **güheri** / Yürü şemşīr gibi var ileri
SE2832 Berḳ urup dilde şecāʿat **güheri** / Tīr-mānendī atıldı ileri
SE2876 ʿUḳde-i bād-ı ṣabādur o **güher** / Girih-i rişte-i cāna beñzer
SE2948 Ki aña şeyḫ gibi nādire-senc / Oldı gencūr-ı **güher** ḫāne-i genc
SE3474 Aldı götürdüġi deñlü **güheri** / İḫtiyār eyledi ʿazm-i seferi
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i siyahı cevher / Vir ʿAṭāyī sözine ḳadr-i **güher**
SE3528 Sübḥa-ṣıfat Ṣoḥbetüʿl-ebkārʿda / Oldı maʿani **güher-i** tāb-nāk
HH178 Virdi ẕāt-ı şerīfi ziynet ü fer / Oldı ol levḥde nişānde **güher**
HH463 Şehr-i Ḳosṭantiniyye idi yiri / Buldı ol kānda terbiyet **güheri**
HH626 Żāyiʿ olur **güher** daḫı kānda / Çıḳmayan ṭaşra ḳala yābānda
HH1214 Oldı yāḳūt-ı aşfer-i aḫter / Kāse-i yeşimde nişānde **güher**
HH1308 Zer-ḳabā māh-sīm-berler ile / Döndi dīvāraya **güherler** ile
HH1721 Gerçi ben bī-vücūd müşt ü ḫasem / **Güher-i** dürc ü ṭūṭī-i ḳafesem
HH2428 Peder ü māderi iki püserüñ / Fevt olup gitdi ḫāfızı **güherüñ**

2. inci

S218 Ṣalup nesl-i ʿOṣmānīye zīb ü fer / Şeref virdi ol rişteye bu **güher**
S582 **Güher** ṣandı baḫruñ ḫabābın meger / Ṣoḳup destini anda gevher arar
S1078 Dizüp sīne-i sāza silk-i **güher** / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1078 Dizüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün **güher** gibi ḫoş naġmeler
S1089 Virüp sīne-i sāza silk-i **güher** / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1089 Virüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün **güher** gibi ḫoş naġmeler
NE716 Ḫāme olup tīz bu hengāmede / Dizdi **güher** baḫr-ı ḫired-nāmede
NE846 ʿArz idüp aḫbāba ol enmūzeci / Silk ü ṭılāsız **güher-i** Sāveci
NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb **güher** / Ḫusrev-i baḫr u ber-i faẕl u hüner
NE2212 Zīr ü zeber olup o ġalṭān-ı **güher** / Geh ḳapaḳ olurdı gehi cām-ı zer
NE2308 Biribirisiyle olup mülteʾim / Silk-i **güher** gibi ola muntaẓım
NE3109 Budur ümīdüm ki bu silk-i **güher** / Varıcaḳ illerde olur muʿteber
SE194 Mührile mühre-i ẓahr-i pür-nūr / Gūyiyā ʿıḳd-i **güherdür** memhūr
SE362 Fāl idüp açdı o dürc-i hüneri / Ṣaçdı bir ʿıḳd-ile bezme **güheri**
SE375 Sen de naẓm eyle getür meydāna / Ṣübḥa-vārī **güher-i** şehdāne
SE672 İtdi ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i **güher** / Silk-i ʿilm ü ʿameli pür-gevher
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i dīn **güher-i** kār-ı enām
SE2877 Gūyiyā rişte-i rindān yiri / Oldı deryā-yı leṭāfet **güheri**
SE3201 Ḫāşeli'llāh kʿola bunlar ʿāşıḳ / Saña ʿıḳd-ı **güher** olmaz lāyıḳ
HH399 Rīşte-i fikre virmege revnaḳ / Bulmadum bir **güher** ipe ṭaḳacaḳ
HH1962 Dizdi bu resme rīşte-i **güheri** / Kātibü's-sırr-ı kilk-i nükte-veri
HH2751 Ṣālişā naẓm-ı Ṣoḥbetü'l-Ebkār / Oldı silk-i **güher** gibi hem-vār

güher-bā(r) **[9]** mücevher, inci yağdıran

S203 Silāḥdārı ṭabʿ-ı **güher-bārıdur** / Ḳalem-dānı anuñ ʿalemdārıdur
S262 Didi cemʿ idüp cümle erkānını / **Güher-bār** idüp laʿl-i ḫandānını
S823 Ḳanı sāḳiyā **güher-bā-yı** şarāb / Ki bu zerd ü zārı ider ceẕbe-yāb
NE26 Beyże iken ḳudret-i settāra baḳ / Ol çekilen tīġ-i **güher-bāra** baḳ
NE1837 Dest-i **güher-bārum** olup dür-niṣār / Berrī idüm baḥr-ı cevāhir kenar
SE13 Oldı Yeʿcūc-i fiten ṭard-ı ebed / İtdi şemşīr-i **güher-bārını** sed
NE1436 Ḫidmeti cevher-şiken-i kimiyā / Himmeti hem ḫāṣiyet-i **güher-bā**
NE1453 Dilleri ceẕb idüp o mihr-i hedā / Olmuş idi hem çü geh ü **güher-bā**
NE2609 Sengde oldıgına ʿışḳ u hevā / Şāhid-i āhen-keş ile **güher-bā**

güher-gīr [1] mücevher, inci tutan
NE2234 Böyle **güher-gīrdi** ala rāygān / Ṣoḥbet anı gizlemededür hemān

güher-niṣar [1] mücevher, inci saçan
HH959 Atılup ḫavża her dür-i nā-yāb / Oldı gūyā **güher-niṣār** seḫāb

güher-pāy {güher-bā} [1] bkz. ‘güher-bā(r)’ md.
S1159 Dem-i ṣubḥ kim ḳaldura āfitāb / Bir altun ḳadeḥ **güher-pāy-i** şarāb

güher-rīz [6] inciler döken ‖ ihsanlarda bulunan
S1076 Düzet tār-ı ḳānūnı nikrīz ḳıl / Gel emvāc-ı şevḳı **güher-rīz** ḳıl
NE1423 Dilleri deryā-yı **güher-rīz-i** cūd / Hiç kerem-i Ḥaḳka gelir mi nüfūd
NE2389 Baḥr-ı **güher-rīz-i** devātuñ senüñ / Silk-i dürerdür kelimātuñ senüñ
SE372 Olıcaḳ bezme **güher-rīz** beyān / Sözümi cümle begendi yārān
SE1124 Şāh-ı Çīn oldı be-vefk-i fermān / Ṭabaḳ-ı ʿarża **güher-rīz-i** beyān
HE43 Ney-i hālī iken bu kilk-i sertīz / Çıḳarur şekkerin ṭabʿ-ı **güher-rīz**

güher-zā [1] inciler doğuran
S1460 Yine dilde cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / Ḫurūş itdi baḥr-ı **güher-zā-yı** ʿışḳ

gül [138]

1. gül. Küçük, dikenli bir ağaçta yetişen çiçektir ki şeklinin ve kokusunun güzelliğiyle meşhurdur. Klasik Türk şiirinde güzel ve sevgili bağlamında geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Şairler arasında bülbülün maşûku olarak bilinir.

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili ʿışḳ eger / Bir ġonca iken biñ **gül-i** maʿnāya maḳar
S16 Hezāra virüp nūr-ı çeşm-i şühūd / İder **gülde** iẓhār-ı sırr-ı vücūd
S35 Güneş yüzlüler ḳande şalaydı tāb / Teveccühdeyüm çün **gül-i** āfitāb
S39 Nihāl-i **güli** görse dil-ber şanur / Eger gül şunarlarsa sāġar şanur
S39 Nihāl-i güli görse dil-ber şanur / Eger **gül** şunarlarsa sāġar şanur
S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün şabā / **Güli** açdı el-ḥaḳ bu gülgūn ḳabā
S253 Ḫurūş itdi yine bedenlerde ḳan / Miṣāl-i nihāl-i **gül** ü erġavān
S550 Girüp aña ḫūbān-ı sīmīn-beden / Görinür ruḫı **gül** gibi şīşeden
S703 **Gülüñ** āşiyānın ṭaġıtmış şabā / Hümā gibi murġān-ı pā-der-hevā
S821 Bahār oldı sāḳī ṭolunsun şarāb / Bitürsün **gül-i** neşve ol āfitāb
S846 **Gül-i** neşveye nār-ı Nemrūddur / Dile āteş-i dāġ-ı Mehbūddur
S956 Mey olmazsa sāġar ne raġbet bulur / Gülābı alınmış şoluḳ **gül** olur
S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı lāle-reng / Açıldı **gülüñ** sāġarı gitdi jeng
S1178 Çıḳar neşvesi başuña **gül** gibi / Alur ʿaḳluñı aḳ ḳaranfil gibi
S1243 Çemende ḳızıl tāc ile lāleler / Silāhdār-ı sulṭān-ı **güldür** meger
S1244 Şeh-i **gül** ki taḫtında itdi ḳarār / Ġulām-ı derūn idi çıḳdı bahār
S1247 Zamāne **gülüñ** cāmın itmişdi kim / Açıldı yine ġoncadan tāze ḫum
S1249 Hezārı mey-i şevḳ iderdi ḫarāb / **Gülüñ** cāmına ḳatmasa jāle-āb
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı gülgūn şunar / Seḥer aḳ **güller** gül-efsūn şunar
S1258 Olup ḫırḳa-i sebz ile cilve-ger / Meger naḫl-i **gül** ṭās-bāzī ider
S1261 **Gülüñ** pulların dizdi nerrād-ı ṣubḥ / Yine oynar altun ile bād-ı ṣubḥ
S1267 Ṣabā sūr-ı **gülde** olup dür-niṣār / Biribirine düşdi ḫayl-i bahār
S1270 Yaḳup lāle vü **gül** ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün yüzine şehr-i bāġ
S1271 Dizüp lāle vü **gül** yine kāseler / Çemen cemʿ-i bārān-ı nīsān ider
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i şafā **güllere** / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
S1273 Şafāsın görüp ġoncalar **güllerüñ** / Ṣulanmaya mı aġzı ya sāġaruñ
S1255 ʿArūs-ı **güle** sebze ile semen / Yeter lāzım ise cihāz ü çemen
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine şoldı rūy-ı **gül** ü erġavān
S1320 Ṭaġıtdı **gül-i** laʿl-gūnı nesīm / Yere urdı elvāḫını şan Kelīm
S1324 Döküldi şuya nitekim dürd ü mül / Gelüp bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı **gül**
S1325 Girüp şaḫnesi gülşene şarşaruñ / Ḳırup dökdi peymānesin **güllerüñ**
S1329 Ciger-kūşesiyken **gülüñ** ġoncalar / Urup sille bād itdi zīr ü zeber
S1334 Tutar şāḫ-ı **gül** mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ
S1335 Gidüp reng-i rūy-ı **gül** ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra döndi çemen
S1337 Ġurūr-ı **gül** ü revnaḳ-ı gülsitān / Geçüp oldı çün ḫūn-ı faṣl-ı ḫazān

S1548 Be-evrād-ı bülbül be-evrāḳ-ı **gül** / Be-ʿışḳ u cevānī vü sāḳī vü mül
NE122 Bād-ı seḥer-ḫīzi idüp pāk-bāz / Naḫl-i **güli** itdi ḫırāmān-ı nāz
NE244 Ya **gül-i** ḫurşīde ṭoḳundı ṣabā / Düşdi çemen-zāra varaḳ cā-be-cā
NE448 Ṣunmadı hiç ḫān-ı ḥarāma eli / Gergedān oldı başı hevā **güli**
NE502 Ṭamladı güyā ki bu tāḳ-ı fenā / Kāse ḳodı nergis ü **gül** cā-be-cā
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı yine **gül** üzre gül
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı yine gül üzre **gül**
NE509 Şīşe-i rengīn ile **güller** ki var / Dīde-i pür-ḫūn ile ʿaks-i ʿizār
NE513 Şevḳ ile az ḳaldı olup naġme-zen / Ġonca-i **gül** nāle ḳıla ḳalbden
NE518 Āteş-i **gülden** kül olup nātüvān / Ṭāḳati yoḳ üf diseñ uçar hemān
NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü **gül** / Lāle ṣaçıldı yere çün dürd-i mül
NE540 Deste iken laʿli vü aḳ kāġıdı / Uçdı **gülüñ** bunca ṭabaḳ kāġıdı
NE542 Ayaġa saldı **güli** bād-ı vezān / İtdi hevā berk-i ḫazānı ḫizān
NE878 Şiʿri ile dehr-i pür-āvāzedür / Baġlasalar n'ola **gül-i** tāzedür
NE984 Rişte ile niteki bir deste **gül** / ʿĀḳıbeti bir olur iki gönül
NE999 Oldı hevā ile ẕuhūra ḳarīn / Ġonca-i dilden o **gül-i** āteşīn
NE1068 Söyleye ey bülbül-i bāġ-ı suḫan / Çehre-fürūz-ı **gül-i** bāġ-ı suḫan
NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile yayarız ṭāġ / Nergis ü **gül** her yaña zerrīn-çerāġ
NE1536 **Gül** ki fenā bulsa eṣerdür gülāb / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür şarāb
NE1537 Çoḳ mıdur insan gibi aṣl-ı şerīf / Fazl ile olsa **gül** ü mülden laṭīf
NE1687 Eylememiş bir **güle** ol pāk-ẕāt / Aña ayaḳ baġı diyü iltifāt
NE1715 **Gül** gibi aç dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa güler yüzle niṣār it zeri
NE1824 Sufra salup çün maʿan-ı zāʾide / Yer **güline** döndü hemān māide
NE1849 Būy-ı **güli** ḳurtaramazdı ṣabā / Yolın ururdı irüşüp dāʾimā
NE1866 Gördi misāfir sözi maʿḳūldür / Tārik-i maʿḳūl olan **güldür**
NE1884 Nezl ü niʿam ḫāzır u āmādedür / Ḫārdan ümīd-i **güli** sādedür
NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı hūş / Nergis ü **gül** gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2136 **Gül** gibi mestūreleri mekr ü fen / Ġonca-veş āḫir çıḳarır başdan
NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i meẕāḳ / **Gül** gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ
NE2325 Matraḳadur dinse **gül** alaād / Ẕevḳi olan eyleye mi iʿtimād
NE2662 Bir biri üstüne kesüp bir bahā / Eyler idi **gül** gibi ḳatmer-i ṣafā
NE2965 Ceyb-i **güli** çāk ḳılup mihrimān / Jāle nüḳūdını silerdi hemān
NE2974 Epçemine **gül** gibi cām-ı nübīd / Üstüne ṭutardı ʿaşā şāḫ-ı bīd
SE252 Muʿtedil-ten mütenāsib-aʿżā / Berg-i **gül** ṭolı ḥarīr-i zībā
SE341 Lāle vü nergis ü **gül** āmāde / Her biri çaḳ olıcaḳ üftāde
SE348 Berg-i **gül** zīb-i der ü dest oldı / Bād-ı ṣubḥuñ işi **gül** -geşt oldı
SE353 **Gül** ṭonanması idüp faṣl-ı bahār / Oḳudı gülşene ezhārı hezār
SE360 Çıḳarup cöngini bir ehl-i süḫan / Şāh-ı **gül** gibi hemān ḳoynından
SE446 **Gül** gibi pür-ẕeheb eyler kefini / Muṭribüñ nite ki mollā defini
SE570 Tābiʿ-i emr-i ẕevi'l-Ḳurān ol / **Gül** gibi ṣubḥ u mesā ḫandān ol
SE575 Sened-i **gül** veled-i Bū Ṭālib / Esedu'llāh ʿAliyy-i ġālib
SE930 Nite kim faḫmede od **gülde** gülāb / Cisme sārī diyü yazmış aṣḥāb
SE977 Līk olmaz naẕar-ı pāke yasaġ / **Güle** baḳsa ne ḫaṭā bülbül-i bāġ
SE1000 Ṭaladup ḫāre o **gül** pīreheni / Yürü nefs atına bindürme anı
SE1012 ʿİbret almaġ-için itdüm tedbīr / Eyledim **gül** gibi ḫüsn-i taʿbīr
SE1024 Didi kim tāzeligüm çaġında / Bir **gülüñ** bülbül idim bāġında
SE1448 Yüzüñi iy püser-i māh-liḳā / **Gül** gibi açmaġa başladı hevā
SE1518 Geydürüp **gül** gibi bir ḫilʿat-i nev / Yeñiden anı ḳul itdi Ḫusrev
SE1817 Şevḳ-ıla **gül** gibi iḳbāl idesin / Rūy-ı dille anı ḫoş-ḥāl idesin
SE1973 Yüzi döymez o **gül-i** gülzāruñ / Sözini redde hezār āzāruñ
SE2087 Gūş iden **gül** gibi olup ḫandān / Cām-veş aġzı ṣulanurdı hemān
SE2147 Ḫiddet itdükçe o tünd-i bed-ḫū / **Gül** gibi oldı Nebī ḫandān-rū
SE2155 Her sözi olmış-iken ḫār-ı cefā / **Gül** gibi siz olasız ʿuḳde-güşā
SE2163 Gösterür nükte-şināsān-ı ḳażā / Ḫār u **gül** her ne ise ḫüsn ü rıżā
SE2277 **Gül** gibi ḫandeye destur ammā / Nerm-rūluḳ ḳılıca oldı ḫaṭā
SE2306 Ġonca-veş ṣarmaya evrāḳa zeri / **Gül** gibi döke ṣaça mā-ḫażarı
SE2462 Açdı **gül** gibi kef-i himmetini / Ṣaçdı sīm ü zer-i bī-minnetini
SE2507 Açmadı **gül** gibi maẕmūnını hīç / Ġonca-veş ḫāṭır ammā pür-pīç
SE2593 Açup āyīne-ṣıfat sīne-i ṣāf / Didi **gül** görince olurmış elṭāf
SE2729 Didi şeh-zāde idüp pīre ḫiṭāb / Nedür iy **gül** bu bī-hūde ʿaẕāb
SE2849 Ne ṣafādur ki girüp meydāna / Boyana **gül** gibi cismi ḳana
SE3043 Eyleyüp **gül** gibi terṭīb-i dimāġ / Lāle-veş yoġ-idi sevdā-yı ferāġ
SE3053 Getürüp bir siniyi hāle gibi / Zeyn iderdi **gül-i** pür-jāle gibi
SE3431 Senüñ ol **gül** gibi nāzik bedenüñ / Pīç ü ṭabına ṭayansın mı anuñ
SE3506 **Gül** görüp eyleye feryād hezār / Ḫaṭṭ-ı sebzi ḳazıyup eyleye ḫār
HH10 Naḫl-i sebzī keşīde-i ḳalemüñ / **Gül-i** her-heft kerde-i raḳamuñ

HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı ümem / Berg-i **gül** üzre ḳatre-i şebnem
HH268 Yoḳ **gül-i** gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz
HH287 **Gül** ḳadeḥ tutdı lāleler şemʿa / Feyż-ber-feyż ü lemʿa-ber-lemʿa
HH290 Bir ṭalīʿa ile feṯḥ idüp ḫurşīd / Ḳulle-i ġonceden **gül** oldı bedīd
HH298 Devr-i **gül** ḥükmüni virüp āḫir / Cām-ı gül-rengi eyledük dāʾir
HH654 **Gül** iseñ de bu yerde hodrūsın / Sünbül iseñ būrīde-gisūsın
HH680 Beden-i nāzügi olup bī-tāb / **Gül** ruḫında yeriyle ḳalmadı āb
HH681 Ṣafḥa-yı rūyı oldı ḥalkārī / Ṣoldı **gül** güldügince ruḫsārı
HH764 Aldı mihmānı yanına ol **gül** / Pīre-zen oldı siḫrine meşġūl
HH883 Sünbüli bī-ʿaded **güli** ḫod-rū / Ḫāki ʿanber giyāhı ʿanber-bū
HH885 Berg-i **gül** taḫtına ʿaḳīk-i Yemen / Farḳı yoḳ şāhınuñ zümürrüdden
HH963 **Gül** ü zanbaḳ miyān-ı ʿarʿarda / Berg-i süsenden eylemiş perde
HH969 Az ḳaldı ki ġonce-i zanbaḳ / Aḳ **gül** içre ola mustaġraḳ
HH978 **Gül** gibi pāk-dāmenān-ı cihān / Pāk-bāzānı itdiler ḥayrān
HH1059 Her birine getürdi ser-tā-pā / Ġonce-i **gül** gibi ḥarīr ḳabā
HH1216 Naḳş-ı encümle çarḫ-ı minā-fām / Oldı evrāk-ı **gül** yapışmış cām
HH1285 Sīnesin ʿışḳ dāġ dāġ itdi / Āteşin **gülle** zeyn-i bāġ itdi
HH1300 Ṣadef-i **gülde** jāleler lüʾlü / ʿAnber-i baḥr sebz ü ʿanber-bū
HH1501 Rişte-i meyi ile çü ġonce-i **gül** / ʿĀḳıbet hem-ser oldı iki göñül
HH1688 Bite mi naḫl-i **gülde** şeftālū / Serv-i āzād vire mi ālū
HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol **güle** ḳarşu
HH1833 Dili bend-i kemend-i kākül idi / Ḳande bir **gül** işitse bülbül idi
HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm hecr ü cevr-i raḳīb / Oldı feryāda **gül** gibi taḳrīb
HH2079 Ṣaʿṣaʿa birle Ḫusrev-i Ḫāver / **Gül-i** berrāḳ idi zer-ender-zer
HH2108 Naḫl-i **gül** gibi elde cüzdānı / Ġonce zanbaḳ gümüş ḳalem-dānı
HH2147 Raḥm idüp **gül** gibi o kān-ı seḫā / Bir avuç sīm-i ḫāliş itdi ʿaṭā
HH2189 Gördi ol āfitāb-ı pür-tābı / Nergis-i **gülden** aldı sīr-ābı
HH2425 Defter-i dānişüñ **güli** şoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi ḫod öldi
HH2538 Pāy-der-gil nihāli āb-ı revān / **Güli** ḫandān ü bülbüli nālān
HH2576 Oldı beg-zāde gülbün-i iḥsān / **Gül-i** iḥsānı eyledi rīzān
HH2578 Açılup **gül** gibi o ġonce-dehen / Ṣordı merd-i ġarībe ḫālinden
HH2722 Bülbüle vaṣl-ı **gül** olur mı baʿīd / Sende Ḥaḳdan ʿAṭāyī kesme ümīd
HH2760 Heft-reng oldı bu **gül**-i tāze / Gül iken ġonce itdi şīrāze
HH2760 Heft-reng oldı bu gül-i tāze / **Gül** iken ġonce itdi şīrāze
HE66 Hezāruñ dilde biñ āzārı vardur / **Gülüñ** pirāmeninde ḫārı vardur

2. çiçek

NE510 Şīşede sünbülle **gül-i** erġavān / Oldı şulı lülede nār u duḫān
SE319 Ṣaldı eṭrafa ʿadālet-nāme / Döndi her nāme **gül-i bādāme**

gülāb [7]

1. gül suyu ‖ gül yağı

S956 Mey olmazsa sāġar ne raġbet bulur / **Gülābı** alınmış şoluḳ gül olur
NE1536 Gül ki fenā bulsa eşerdür **gülāb** / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür şarāb
SE930 Nite kim faḥmede od gülde **gülāb** / Cisme sārī diyü yazmış aṣḥāb
HH1287 Ḫʿābdan oldı eşki dīde-güşā / Ṣan **gülāb** ile dīde-i remdā

2. şarap

S756 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven **gülāb** / Ṣudāʿ-ı ḫumār ile ḫālüm ḫarāb
S818 Bize ʿıydgāh oldı bezm-i şarāb / Nişār eyle şīşeyle gülgūn **gülāb**
S1179 **Gülāb-ı** gül-i cām-ı ʿişret midür / Yaḫud cūy-ı kāfūr-ı cennet midür

gülāb-efşanī [1] gül suyu serpme

HE24 Yine ḳıl deste alup kilk-i cārī / **Gülāb-efşānī** vü ʿanber-nişārī

gül-berg [2] gül yaprağı

S518 Ḳadeḥ şunsa biñ ḳahr ider ādeme / O **gül-bergi** pür-zehr ider ādeme
NE2811 Gördi ki **gül-berg-i** ter olmuş etek / Gezmiş o gülşende sümükli böcek

gülbün [9] gül fidanı

S1322 Ḳılup cilve bād ile ṭāvūş-vār / Döker bāl ü per **gülbün-i** sebze-zār
NE917 Oldı kemān **gülbün-i** bāġ-ı eḳım / Bār-ı emānet ṣalıcaḳ festeḳım
NE2169 Ḫayf aña ol **gülbün-i** nādide āb / Eyleye deryūze-i feyż-i serāb
NE3098 Saṭrı ʿacib **gülbün-i** pür-şīve-dür / Nükte varaḳ içre biter meyvedür
SE504 Oldı ol **gülbün-i** terden ẓāhir / Devḥa-i tāze-i ʿırḳ-ı ṭāhir
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i luṭf u kerem / Ṣarṣar-ı **gülbün-i** dīnār u direm
HH1763 Ol ḫazān-dīde-i cefā vü sitem / Oldı ḫilʿatle **gülbün-i** ḫurrem
HH2411 Virdi ol iki **gülbün-i** reyyān / Nā-gehān iki ġonce-i ḫandān
HH2576 Oldı beg-zāde **gülbün-i** iḥsān / Gül-i iḥsānı eyledi rīzān

gülçīn [1] gül toplayan
HH2575 Būseli ṭolılarla her büt-i Çin / Biribirinden oldılar **gülçīn**

gül-deste [3] gül demeti
S736 Teberrük ṭarīḳ ile itsem ne var / O **gül-desteyi** revnaḳ-ı ḥarzār
HH962 Mīzer-i nīl-gūn olup beste / Oldı berg ile bağlu **gül-deste**
HH1498 Oldı dil-ber miṣāl-i **gül-deste** / Ḥiẕmet-i ʿāṣıḳa miyān-beste

gül-efsūn [2] büyülü şarap
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı gülgūn ṣunar / Seḥer aḳ güller **gül-efsūn** ṣunar
NE1008 Nāfiʿ olur gāh olur efsūn gibi / Ḳātil olur gāh **gül-efsūn** gibi

gül-endām [1] gül boylu ‖ ince ve güzel
SE3245 Āteş oldı o **gül-endām** bu kez / Didi il baña ne virdi alamaz

gül-fām [1] gül renkli, pembe (şarap)
S1345 Dil-i zār idüp cām-ı **gül-fāmı** nūş / O murġ-ı ḥazān-dīde ḳılsun ḫurūş

gül-geşt [1] gül seyri, gül gezintisi
SE348 Berg-i gül zībi-der ü dest oldı / Bād-ı ṣubḥuñ işi **gül-geşt** oldı

gül gül [2] gül gibi, gül renginde, kırmızı kırmızı
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i bezme āb / Ki **gül gül** idüp ruḫlaruñ vire tāb
HE83 Ruḫı kim reng-i meyden ola **gül gül** / İder şevḳ ile bu tīmārı bülbül

gülgūn [24] gül renkli, pembe
S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün ṣabā / Güli açdı el-ḥaḳ bu **gülgūn** ḳabā
S818 Bize ʿıydgāh oldı bezm-i ṣarāb / Nişār eyle şīşeyle **gülgūn** gülāb
S835 Firāḳuñda sāḳī ciger ḫūn olur / Dü-çeşmim iki cām-ı **gülgūn** olur
S1114 Şu kim şebde ṣahbā-yı **gülgūn** ider / Sipāh-ı ġam üzre şebīḫūn ider
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı **gülgūn** ṣunar / Seḥer aḳ güller gül-efsūn ṣunar
S1278 Yine sebze döndi yem-i aḫżara / O **gülgūnı** ḳoy zevraḳ-ı sāġara
S1400 Bulup cām-ı **gülgūn** ile reng-i mül / Hemān ol degil gibi oldı göñül
NE512 Ġonca gelüp şīşe-i **gülgūn** ile / Bülbüli ḳodı dil-i pür-ḫūn ile
NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i **gülgūn** gerek / Ṣubḥ-ı ṣafādur ṭarab-efzūn gerek
NE1877 Zīnet idüp ḫılʿat-ı **gülgūn** ile / Ceybini pür eyledi altun ile
NE2739 Alma hemān destüñe melʿūnuñı / Yaʿni başı elde o **gülgūnuñı**
SE742 Def-i derd-i ġama eyler ẓürefā / Mey-i **gülgūn-ı** mürüvvetle devā
SE1965 Rāḫ-ı reyḥān u ṣarāb-ı **gülgūn** / Reng ü būyına ki eyler meftūn
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i ter / Mey-i **gülgūn-ıla** vir zīnet ü fer
SE2171 Düşicek nekbete mānend-i ḫazān / Ṣolar egnindeki **gülgūn** ḳaftān
SE3253 Çünki bir dīdesi pür-ḫūn oldı / Çeşm-i ha surḫıla **gülgūn** oldı
HH525 Kimi dir eşk-i dīde-i **gülgūn** / Gösterür bağrı oldıġın pür-ḫūn
HH1805 Reng-i şengerf ile meger gerdūn / Oldı Behrāma günbed-i **gülgūn**
HH2632 Eyledi eşk-i dīde-i pür-ḫūn / Zevraḳı cām-ı bāde-i **gülgūn**
HE65 Ne şādırvān olur bu çetr-i **gülgūn** / Ki eṭrāfı serāser çeşme-i ḫūn

"Gülgūn" Husrev'in Şîrîn'e hediye ettiği, babası olarak dünyaya gelen atın adıdır. Kelime aşağıdaki tanıklarda al at bağlamında kullanılmıştır.

S850 O **gülgūn** ki olur dem-i türk-tāz / Ayaġını ḳındīl idüp cilve-sāz
NE2464 Eyler idi bulsa caḥīme sefer / Urmaġa **gülgūnına** laʿlin eger
SE22 Yine çevgānī-i **gülgūn-ı** zebān / Demidür ḳılsa anuñla cevelān
SE1921 El urup nīze-i pür-tābe hemān / Çünki **gülgūnına** virdi meydān

gül-ḫad [1] gül gibi, gül mesabesinde
SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü **gül-ḫad** / Ḥüsn-i maṭlaʿ da dü-ebr ü müfred

gül-ḫīz [1] gül yetiştiren
S192 O şeh kim kefinde kemān ile tīġ / Olur cūy-ı **gül-ḫīz** ü bārende mīġ

gül-i āl [3] kırmızı gül
S1252 **Gül-i āl** pür-cām-ı gülgūn ṣunar / Seḥer aḳ güller gül-efsūn ṣunar
S1254 ʿArūs oldı her ġonca-i dil-sitān / **Gül-i āl** düzdi ṭabaḳla nişān
HH650 İtdi el oyının miṣāl-i nihāl / Münfaʿil oldı bundan ol **gül-i āl**
HH736 Sözlerin gūş idince ol **gül-i al** / Yüregi kopa yazdı ġonce-miṣāl

gül-i cām [3] şarap kadehi
S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şīşeler / **Gül-i cām** ṭurmaḳ gerek tāze ter
S1179 Gülāb-ı **gül-i cām-ı** ʿişret midür / Yaḫud cūy-ı kāfūr-ı cennet midür
HH2426 **Gül-i cāma** virüp gülistānı / Curʿādan itdi elde cüzdānı

gül-i ḫandān [2] gülen gül ‖ açılmış gül
NE1713 Nuḳre-feşān ol kef-i nisān gibi / Sofra-güşā ol **gül-i ḫandān** gibi

HH2305 Sürinür oldı pāy-ı cānāna / **Gül-i ḫandāna** yaʿni Şādāna

gül-i raʿnā [5] güzel gül, içi kırmızı, dışı sarı olan iki renkli gül

NE538 Zerd ü nizār olmaġıla her biri / Farḳ idemezler **gül-i raʿnāları**
NE2486 Gūş-be-gūş **gül-i raʿnā-yı** nāz / Maḥrem-i esrār-ı dil-i pür-niyāz
SE822 Zer-i surḫ issine ṣıḳlet virme / **Gül-i raʿnā** gibi yüz ḳızdurma
HH1301 **Gül-i raʿnā-yı** sürḫ ü zerd-evrāḳ / Ṣafaḥat-ı muvaṣṣıl u berrāḳ
HH2571 İtdi nice ḥikāyet-i ġarrā / Ṭutdılar gūş her **gül-i raʿnā**

gül-i ṣad-berg [1] büyük ve katmerli gül

HH1060 **Gül-i ṣad-berg-veş** hem itdi nişār / Pençe-i şāha penc-ṣad dīnār

gülistān, gülsitān [17] gül bahçesi, gül ağaçları çok olan bahçe, güllük

S1018 Ḳadeḫle olur ġayret-i **gülsitān** / Ki bir taḫta lāle olur pīş-ḫᵛān
S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı hedāya delīl / Güzīn ġonca-i **gülsitān-ı** Ḫalīl
S1332 Yele virdi eczāsını **gülsitān** / Ki destinde cüzdānı ḳaldı hemān
S1337 Ġurūr-ı gül ü revnaḳ-ı **gülsitān** / Geçüp oldı çün ḫūn-ı faṣl-ı ḫazān
S1413 Göñül feyż-i ʿışḳ ile ḫandān imiş / Açılmış ḫudāyī **gülistān** imiş
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i şāh-ı ḫazān / Ṣaçdı yolına zerini **gülsitān**
NE539 Oldı ya vīrān şehr-i **gülsitān** / Eyledi hep ḫāsılını zaʿferān
NE688 Manẓaradan cāmuña raḫşāndur / Her yaña barmaḳlı **gülistāndur**
SE1013 Bir iki mürġ-i **gülistān-ı** ṣafā / Eyledi fasl-ı cüvānīde nevā
SE1559 Yaz u ḳış hem-dem ü yārān idiler / Yār-ı ḫummām ü **gülistān** idiler
SE2909 Oldı iclāl-ile ḳavm-i şuʿarā / Nāz-perverd-i **gülistān-ı** ṣafā
HH45 Yedi ḳat ḫākdan ne bir ẓerre / Ne **gülistāndan** ne bir terre
HH142 Āsumān necm-i rūşenālar ile / **gülsitān** itdi şeb-güşālar ile
HH295 Hep bahār u şitāda yārānum / Yār-i germ-ābe vü **gülistānum**
HH1266 Ṭuydı çün raġbetin **gülistāna** / Başladı nuşḫ u pende pīrāne
HH2304 Ḫār ḫāli bulup **gülistānı** / Gördi yoḳ bāġ-bān u der-bānı
HH2426 Gül-i cāma virüp **gülistānı** / Curʿādan itdi elde cüzdānı

gül-i ter [9] taze gül

NE2936 Bir **gül-i ter** var mı ki ḫār olmaya / Ḳanı o gencīne ki mār olmaya
SE349 **Gül-i ter** ḫirmen-i aḫker kendi / Bülbül āteşde semender kendi
SE525 Senevīdür ikisi çün **gül-i ter** / İkisi ruḥ gibi ʿömre sürer
SE550 Vech-i pākizesi olur enver / Çemen-i sünnete gūyā **gül-i ter**
SE638 Açup enfāsı ile bir **gül-i ter** / Erbaʿīne anı ḳılmış zīver
HH743 Yine evvelki ḫāle ʿavd itdi / Ol **gül-i ter** ṣolup ṣolup gitdi
HH970 Ġonceyi penbe içre gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir **gül-i ter**
HH1473 Çünki güftār-ı şāhı eyledi gūş / Ġonce-veş ol **gül-i ter** oldı ḫāmūş
HH1674 Ṭoḳınur zaḫmı olana **gül-i ter** / Ḳocınur yaġırı olan derler

gül-ʿizār [1] gül yüzlü, gül yanaklı, pembe yanaklı

HH1858 Laḳabı Ġonca kendi Ṣāṭır idi / **Gül-ʿiẓār** u güşāde-ḫāṭır idi

gül-nişanende [1] gül dikmiş, gül diken

SE838 Şeref-şānende-i erbāb-ı ḫilāf / **Gül-nişānende-i** ʿadl ü inṣāf

gül-reng [4] gül renkli

HH298 Devr-i gül ḥükmüni virüp āḫir / Cām-ı **gül-rengi** eyledük dāʾir
HH1657 Cām-ı **gül-reng-i** pür-ṣafāsında / Seyr iderdi cihān-nümāsında
HH1806 Revzen-i mihre gūyiyā erjeng / Eyledi bir kitābe-i **gül-reng**
SE2012 Ruḫ-ı **gül-rengüñe** iy ġonca-i ter / Mey-i gülgūn-ıla vir zīnet ü fer

gül-rīz [2] gül saçan, gül serpen

HE38 Gel ey Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / Yine naḳşuñla ḳıl evrāḳı **gül-rīz**
S197 Çemen ferş-i zībā-yı **gül-rīzidür** / Anuñ ġonca naḳş-ı dil-āvīzidür

gül-rīzī [1] gül saçma ‖ gül açma, çiçeklenme

S1547 Be-rūz-ı temennā be-şām u viṣāl / **Be-gül-rīzī-i** naḫl-i bāġ-ı ḫayāl

gül-ruḫsar [1] gül yanaklı

HH1884 Şeh-nīşīnde o şūḫ-ı **gül-ruḫsār** / Oldı gūyā ḳafesde bülbül-i zār

gülşen [30] gül bahçesi, gül veya çiçek dikili bahçe

SR8/1 **Gülşende** olan āb-ı hevā ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü şitā ʿışḳ iledür
S246 Ḳaraltılar aşmışdı ebr-i şitā / Güzel sürdi **gülşenden** anı sabā
S266 Olur **gülşen-i** mülke çün ḫār-hīz / Kökin kesmek ister anuñ tīġ-ı tīz
S428 Mey-i āteşīn ol güvārende āb / Süḫan **gülşenine** virür āb u tāb
S587 İder Gülşenīler nevā-yı ġarīb / Olur **gülşen-i** şoḥbete ʿandelīb
S825 Getür sāḳiyā **gülşen-i** bezme āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ vire tāb
S1113 Getür şeb-çerāġ-ı mey-i rūşeni / Bu şeb yine seyr idelüm **gülşeni**
S1292 Temūz āteş-efrūz olup **gülşene** / İder puḫte elvān-ı niʿmet yine

S1321 Yine ḫāki nemnāk olup **gülşenüñ** / Fenā virdi şimşīrine sūsenüñ
S1325 Girüp şaḥnesi **gülşene** ṣarṣaruñ / Ḳırup dökdi peymānesin güllerüñ
S1527 Bu **gülşende** ṭarḥ eyledi kilk-i ter / Biribirine beñzemez kūşeler
NE497 Ben de çıḳup ḫāneden oldum revān / Ṣu gibi bir **gülşene** vardum hemān
NE503 Düşdi külāhı eġilüp ġoncanuñ / Sünbüli ṭaġladı yine **gülşenüñ**
NE685 **Gülşen-i** rāz oldı o genc-i mefāḳ / Maḫzen-i gencīne gibi feyż-nāk
NE1478 İrdi hemān ġulġule-i Gülşenī / **Gülşene** döndürdü o pīrāmeni
NE1566 Faṣl-ı bahār irmiş idi **gülşene** / Ḳāf ile ġayn idi ḥesāb-ı sene
NE2811 Gördi ki gül-berg-i ter olmuş etek / Gezmiş o **gülşende** sümükli böcek
SE353 Gül ṭonanması idüp faṣl-ı bahār / Oḳudı **gülşene** ezhārı hezār
SE1555 Mālı yaġmasına ḳıldı fermān / Güyiyā **gülşene** sulṭān-ı ḫazān
SE1647 Ḳıldı uḏḫūkeyi her gūyende / Meclisi **gülşen-i** verd-i ḫande
SE1948 Göricek cāriyede ḳalmadı tāb / **Gülşen-i** ḫandeyi itdi sīrāb
SE2567 İçi bir **gülşen-i** cennet-mānend / Görinür ortada bir ḳaṣr-ı bülend
SE2985 Eylemişdi dilin ol şeyḫ-i ferīd / Bülbül-i **gülşen-i** rāz-ı tevḥīd
HH268 Yoḳ gül-i **gülşeninde** būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz
HH1283 Bāġ-bān **gülşen-i** cinān kendi / Bāġ-ı ḥüsne niḥāl-i bān kendi
HH1785 **Gülşen-i** şāha esdi bād-ı ecel / Oldı endaḫte niḥāl-i emel
HH2465 Aldılar **gülşen-i** fenādan būy / ʿĀḳıbet ṭutdılar seyāḥate rūy
HH2539 **Gülşen-i** ʿışḳ idi meger ol bāġ / Şeceri şerḥadār u lālesi dāġ
HH2581 Ḳaldılar nice gün o **gülşende** / İtdiler bezmi gülşen-i ḫande
HH2581 Ḳaldılar nice gün o gülşende / İtdiler bezmi **gülşen-i** ḫande

gül-varak [2] gül yaprağı

NE506 **Gül-varaḳ-ı** sebzden itmiş zuhūr / Ṣuʿle ṣalar her biri ḳındīl-i nūr
NE1201 Ḥāl-i dil ile bize söyler varaḳ / Ġafleti ḳo **gül-varaḳ-ı** ṣunʿa baḳ

gülzār [14] gül bahçesi ‖ bahçe

S411 Gören cūda evrāḳ-ı ezhārını / Bulur cüst ü cūy ile **gülzārını**
S698 Gehī Gülşenīler pür-envār ider / Ḳadeh-nūşlar gāhi **gülzār** ider
S734 Ṣalup ṣūret-i nev-beste **gülzārına** / Bu ebyātı naḳş itdi dīvānına
S913 Ḳılur şaḫn-ı **gülzārı** reşk-i cinān / İder bir ḳalem ṣuyı bāġa revān
NE1373 Ẓāhir olup ol gice envār-ı ḳuds / Oldı o vaḥşet-gede **gülzār-ı** üns
NE1441 Mışr-ı sevādına viren rūşeni / Bülbül-i **gülzār-ı** cinān Gülşenī
NE1589 Aldı çerāġın bir iki der-be-der / Nergis-i **gülzārı** telef ḳıldılar
NE3107 Ḫaṭṭı reyāhīn ile **gülzārdur** / Nāmı anuñ Nefḥatü'l-Ezhārdur
SE357 Biz daḫı evden olup āvāre / Düşdük ezhār gibi **gülzāre**
SE1973 Yüzi döymez o gül-i **gülzāruñ** / Sözini redde hezār āzāruñ
SE1984 Levḥaṣa'llāh olasın tāze ʿiẕār / Daḫı yol bulmaya **gülzāruña** ḫār
HH1453 Serv-i **gülzār-ı** nāz yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol semtden ġarīb āvāz
HH1658 Manẓarı açdı baḳdı **gülzāra** / Gözi ṭūş oldı kār-ı mekkāra
HE27 Bahar-efrūz-ı **gülzār-ı** cüvānī / Varaḳsuz ḫazān-ı nātüvānī

gülbang [5]

1. bir topluluğun yüksek sesle yaptığı dua

NE453 Ġāyet-i ümn ile vuḥūş u ṭuyūr / İtmede **gülbank-ı** ṣafā vü sürūr
NE1613 Çarha çıḳup ġulġule-i āḫirīn / Eyledi **gülbang-ı** ṣenā pür-ṭanīn
SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki ṣalā / Çıḳdı nüh günbede **gül-bang-i** ṣenā

2. yüksek ses, bir ağızdan çıkan ses

S226 İrüp çarḫa **gülbang-ı** nāy-ı sürūr / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı sūr
NE1136 Eyledi çün mesned-i naẓma cülūs / Ṭutdı buna künbedi **gülbāng-ı** kūs

gülbang çekmek [1] bir topluluğun bir ağızdan yüksek sesle dua etmesi

HE89 Atup tīr-i duʿā nāvek-fikenler / Fenā **gülbangı çekdi** ḍarb-zenler

güldürmek [2] gülmesini sağlamak, mutlu etmek

NE1974 **Güldürüp** anuñla cihānı tamām / Çarḫ anı güldürmez idi ṣubḥ u şām
NE1974 Güldürüp anuñla cihānı tamām / Çarḫ anı **güldürmez** idi ṣubḥ u şām

gülek {gölek} [2]

1. su birikintisi, gölet

HH2498 Kūh-ı Ḳāf idi fülk-i gerdūn-sā / **Gülegi** āṣiyāne-i ʿanḳā

2. araba tekerleğinin ortasındaki başlık

HH2472 O sütūn üzre gūyiyā **gülek** / Fülke-i çetr-i zer-nigār-ı felek

güleng [1] turna kuşu

HH1321 Şāhbāz itdi çün **gülengi** nigūn / Burnı yire dikildi oldı zebūn

gülle-i ḫuşk {kelle-i ḫuşk} [1] dili damağı kurumuş, susuz

NE2485 Āb-feşān-ı dil her **gülle-i ḫuşk** / Bād-ı şabā-yı ḫaber-i ʿışḳ u meşk

gülmek {gelmek} [1] bkz. ‘gelmek’ md.

NE2476 Şıçrar idi **gülse** aña daġlar / Yürütmüş idi niçe niçe aġlar

gülmek [13]

1. hoşuna veya tuhafına giden şeyler karşısında sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak; neşe ve mutluluk belirten bir durum almak, gülmek

SE516 Gelicek ʿarṣa-i ʿarża bu kelām / **Gülerek** didi edībe Behrām
SE1461 Gūş-ı pīre ṭoḳınınca bu süḫan / Şordı çünkim **gülerek** aşlından
SE2735 Pīr-i dihḳān **gülerek** virdi cevāb / Didi iy taze nihāl-i şādāb
HH659 Güş idüp bu muḳaddemātı nigār / **Gülerek** didi ey perī-ruḫsār
HH681 Ṣafḥa-yı rūyı oldı ḫalkārī / Şoldı gül **güldügince** ruḫsārı
HH783 **Gülerek** didi ol zen-i seḫḥār / Müjde kim defʿ olundı ol mekkār
HH807 Edrine şehrine olup vāṣıl / **Gülüp** açıldı iki ġonce-i dil

Aşağıdaki tanıkta ifade “gülmek” ve “gül” olarak okunabilir ve iki farklı şekilde anlamlandırılabilir.

HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol **güle** ḳarşu

2. içten olmayan, yapmacık olarak güler yüz göstermek

NE618 Yüze **güler** sāġar-ı raḫşān gibi / Līk yaḳar mihr-i dıraḫşān gibi
NE1976 Yüzine **gülse** n’ola ḫalḳ-ı cihān / Çehre ne çehre idi görseñ hemān
SE1230 Ḫalḳa ṣatsa ne ḳadar zīnet ü fer / **Gülerek** niceye alduñ dirler

3. bir kimseyle alay etmek

HH56 ʿAdle kalursa vāy ḫālümüze / Ehl-i dūzāḫ **güler** melālümüze

güle güle [1] gülerek, mutlu ve rahat bir şekilde

SE2307 Olsa ẕātında eger feyż-i nevāl / Ḫayr ider **güle güle** mihr-miṣāl

güler yüz [3] içten ve yapmacıksız bir gülümseme, yumuşak ve hoşa giden davranış

S247 **Güler yüzle** ḫurşīd olup dil-sitān / Dil-i cūy-ı yaḫ-beste aḳdı hemān
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa **güler yüzle** nişār it zeri
HH1469 Ṣanma būs u kināre ḫayrānum / Bir **güler yüz** esīri giryānum

gülüp oynamaḳ [3] neşeli ve hoşça vakit geçirmek, eğlenmek

NE2171 Dām-ı belādur o ḫar-ı künde-bāz / Nice **gülüp oynasun** ol kebg-nāz
HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile serv / **Gülüp oynardı** ṭurma kebk ü tezerv
HH1604 Gördi kim ne sekīne var ne veḳār / Ḫˇāce eṭfāl ile **gülüp oynar**

gülmīḫ [2] düzgün kabartılar hâlinde sıra veya başka bir düzen içinde bakla ya da yumurta biçiminde yapılmış yüzey süslemesi

HH971 Yaʿnī sīmīn sebīkeler fi’l-ḫāl / Ola **gülmīḫ-i** şeh-nişīn-i viṣāl
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile **gülmīḫ-i** zer / Reng-i şafaḳ birle nücūma döner

gül-mühre {gilmühre} [1] taş gülle, saçma tanesi

NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i ḫāk-i beden / Ṭāyir-i Ḳudsi ḳaça **gül-mühreden**

gülnār [3] nar çiçeği

NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i ter beste-i **gülnār-ı** āl
SE2590 Ḳızarup tābıla **gülnār** gibi / Düşdi her zühre-veş ezhār gibi
SE2170 Ṭonanup nice ḳırıḳ zen-pāre / Alalar geyse dönüp **gülnāra**

Gülşenī [6]

1. Halvetiyye-Gülşeniyye tarikatının kurucusu, şâir İbrâhim Gülşenî (ö. 940/1534)

NE1441 Mışr-ı sevādına viren rūşeni / Bülbül-i gülzār-ı cinān **Gülşenī**
NE1478 İrdi hemān ġulġule-i **Gülşenī** / Gülşene döndürdü o pīrāmeni
HH2469 Ṭutdılar semt-i **Gülşeniye** ṭarīḳ / Gözlediler ṭarīḳ-i Mışra refīḳ

2. Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye koluna mensup kişi

S587 İder **Gülşenīler** nevā-yı ġarīb / Olur gülşen-i şoḥbete ʿandelīb
S698 Gehī **Gülşenīler** pür-envār ider / Ḳadeh-nūşlar gāhi gülzār ider
S1137 Egerçi ṭutupdur reh-i rūşeni / Geyer şemle mānende-i **Gülşenī**

Gülşen-i envar [1] Taşlıcalı Yahyâ’nın (ö. 990/1582) dinî-ahlâkî ve tasavvufî konulardan bahseden mesnevisi

NE777 Bülbül olup vaṣfını teẕkārda / Böyle yazar **Gülşen-i Envārda**

gülū [5] boğaz

S520 **Gülū-yı** ṣurāḥī gibi her nefes / Olur nāleme bāde feryād-res
S1561 Gele bir nefes kim **gülū** ola teng / O dem vire mirʾāt-ı āmāle jeng
S1562 Ṣurāḥī-ṣıfat ġulġul ide **gülū** / Tehī ḳala ḫāk-i beden çün sebū

NE960 Nāy-ı tehī maġzı bulup ṭa **gülü** / Eylediler şebnem ile ṭopṭolu
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp cā-be-cā / Nāy-i **gülüdan** gele hoş ṣadā

güm [1] kaybolmuş, kayıp

HH1418 Reh-nümāsı o yolda encüm idi / Ṣeb-i tār içre sāye-veş **güm** idi

güm eylemek/itmek/ ḳılmaḳ [13]

1. kaybetmek

S378 Görüp sūzen-i nīze yalmānını / **Güm itdi** ʿadū rişte-i cānını
S1110 Felek ṭurma ṣaçmaḳda misk-i Ḫuten / **Güm eyler** izin kūy-ı yāre giden
NE3008 **Eyleme** naḳdīne-i idrāki **güm** / Ḳuflın idüp güm-şüde-i ceyb-i ḫum
SE2865 **Güm idüp** genc-i nihān gibi yerin / Bend idüp ṭurur-iken yārelerin
HH1419 Var iken tāb-ı meşʿal-i āhı / Ḥayretinden **güm eyledi** rāhı
HH2158 **Güm idüp** nā-gehān dil ü cānı / Ḳande bulduñ bu derd-i pinhānı

2. yok etmek

S38 **İdüp güm** vücūd-ı ḫıred-mendini / Hemān bezm-i meyde bulur kendini
S125 Güneş ḥavżınuñ ābın irdikçe şām / **Güm itdi** içüp tīre-ḫāk-i ẓalām
NE1833 Fażl-ı taḳaddümle ciger-ḫūn idi / Nāmını **güm ḳılmaġa** meftūn idi
SE235 Zevraḳın baḫr-ı felek **eyledi güm** / Yayılı düşdi şu üzre encüm
HH1933 ʿĀleme velvele ṣalup nāmuñ / Ṣıyt-ı ʿadlin **güm itdi** Behrāmuñ
HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı taẓallüm / **İder** bir demde yüz biñ ādemi **güm**
HE102 Felek **güm ḳıldı** fülk-i āftābı / Meger ṣıçratdı zencīr-i şihābı

güm-geşte [1] kaybolmuş

SE3385 Nā-gehān bir zen-i zībende-cemāl / Oldı maḥlūle-i **güm-geşte** ḥelāl

güm-kerde [1] kaybedilmiş; izi kalmamış

S51 Olup reng-i āmāl ile süst-pā / Göñül ola **güm-kerde** rāh-ı hüdā

güm-künān [1] kaybederek; yitirerek

HH1699 Oldı pey **güm-künān** tecāhülle / Ṭıfl-ı nā-dān gibi teġāfülle

güm olmaḳ [2] kaybomak; yok olmak

S122 Olup şemʿ-i mihre ufk-ı şem'adān / **Güm oldı** inüp yana yana hemān
SE1698 Seḥerī ḫalḳ miṣāl-i encüm / Hep **olup** gūşe-i kāşānede **güm**

güm-rāh, güm-reh [10] yolunu kaybetmiş, yolunu şaşırmış

S771 O ḳındīl-i raḫşende-i bī-fitīl / Olur **güm-reh-i** şām-ı hicre delīl
NE97 Rāhber-i vāṣıla-i **güm-rehān** / Ḳaʿbe-i maḳṣūd-ı kühān ü mihān
NE183 Bār-ı emānetle dil-i **güm-rehüñ** / Seyrine aldandı bu luʿbetgehüñ
NE1027 Yaʿni ki Ṣāpūr-ı peyām-ı belā / Rehber-i **güm-reh-şüde-i** ibtilā
NE1059 Bu ne ʿaceb ḥikmet olur yā İlāh / **Güm-reh** ola biri bula biri rāh
NE1896 Yola çeküp ḫaṭır-ı **güm-rāhını** / Ḥāteme ḳul oldı ḳodı şāhını
NE2087 Çeşm-i ḫıred **güm-reh** ider ṭālibi / Şübhe virür dīde-i uṣūl gibi
SE2143 Rast geldi aña yolda nā-gāh / Bir ʿaceb türk-i leʾīm ü **güm-rāh**
SE2652 Şaşırup sāliki eyler **güm-rāh** / Necm-i hādī görinür pertev-i māh
HE13 Dem-i ḫāyretde tevfīḳuñ refḳ it / Beni **güm-reh** ḳoma ehl-i ṭarīḳ it

güm-şüde [4] kaybolmuş, yitmiş

NE1094 Yoḳ ötesin bilmege hergiz delīl / **Güm-şüde** çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE1619 Bedreḳa-i sālik-i āgāh odur / Meşʿale-i **güm-şüde-i** rāh odur
NE3008 Eyleme naḳdīne-i idrāki güm / Ḳuflın idüp **güm-şüde-i** ceyb-i ḫum
SE2326 Oldı her dāne-i ber **güm-şude-nām** / Ceyb-i anbārda çün birr-i liʾām

gümān [5]

1. sanma, zan

NE2523 Ṣāfī siñirle kemik idi hemān / Ḳāmet-i ḫam-geşte sanırsuñ **gümān**

2. şüphe

SE934 Gördiler irmez aña ẓann ü **gümān** / ʿAcz-ile ḥayrete vardı yārān
SE1842 Beñzer-imiş ḳatı bī-żann ü **gümān** / Biri zindān delenüñ aña hemān
SE2839 Beni yoḳlarsa eger kim yārān / Yoḳlasun bī-taʿab ü ẓann ü **gümān**
SE2843 Dest-ḫoşdur siper ü gürz ü **gümān** / Bize rāḥatuñdadur ẓıll-ı sinān

gümüş [16]

1. gümüş, gümüşten yapılmış, gümüşle kaplanmış

S11 O şevḳ ile yırtar yaḳasın seḥer / Döşer jāle şanma **gümüş** dügmeler
S640 Ḥişār-ı nev ol sīmden ḳubbedür / Girībān-ı baḥre **gümüş** tügmedür
S1355 Atar ḳar ṭopın nev-cevānlar yine / Ṣaḳındı **gümüş** ṣavlecānlar yine
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre **gümüş** taḫta bend
S1362 Çelīpā ki cūy içre yaḫ-bestedür / **Gümüş** ḳabża şan tīġa peyvestedür

NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla semend / Ṣaldı eger çekdi **gümüş** siyeh-bend
NE2544 İki **gümüş** ḥoḳḳa idi gūyiyā / Laʿl idi enbūbe-i ḥumret-nümā
NE2648 Kūh-ken-i fisḳ olup ol bī-ḥicāb / Nice **gümüş** ḳubbeyi itdi ḫarāb
NE2699 Ṭutmuş o ser-nīzeye karşu meger / Bir **gümüş** āyineli çarḫī siper
NE3035 Zehrlenüp bir daḫı anı yine / Aḳçeni ṣarf itme **gümüş** ṣuyına
SE3194 Nīze alsa ele her dīvāne / Bir **gümüş** ḥalḳa diküp meydāna
HH2108 Naḫl-i gül gibi elde cüzdānı / Ġonce zanbaḳ **gümüş** ḳalem-dānı

2. parlak

S694 **Gümüş** serv aña ṣalsa ʿaksin ḳaçan / Girer ṣuya bir şūh-ı nāzük-beden
S934 Müşelleş ḳo cām-ı müseddeslere / Ṭılādur münāsib **gümüş** sāġara
S1101 İdüp māh-ı bedri **gümüş** āyine / Felek itdi tebdīl-i ṣūret yine
HH2125 Ḳadd-i mevzūnı sīm-i māh-ḳabā / Bir **gümüş** serv idi yürür gūyā

gümüşlü [1] gümüşle süslenmiş, gümüşle kaplanmış

NE2471 Çaḳşırı yanında **gümüşlü** bıçaḳ / Ḳoca zıbıḳçı gibi heb pür-berḳ

gün {kūn} [2] kıç, arka, makat

NE2652 Çāh-ı **gün** ü ḳalb-i zen ü türbedār / Pür-fiten ü naḳb-i zen ü .....
NE2899 Ṭavḳ-ı **gün** ile o seg-i serseri / Avlar idi kīr-i muḳallef-seri

gün [112]

1. güneş

NE248 Kaʿbede ol gice resūl-i güzīn / Olmuş idi **gün** gibi tenha-nişīn
NE1524 Zer ʿalemi **gün** gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i şarḳa olur tāc-ı baḫş
NE1550 **Gün** gibi meşrıḳde iken bir velī / Ġarba kerāmetle irişür eli
NE2306 Sözde gerekdür suḫan-ı āşinā / **Gün** gibi maʿnası ola rūşenā
SE398 Yaʿnī **gün** gibi degil mi ẓāhir / Nükte-i "ken terekū liʿl-āhir"
SE499 Aña virilmiş idi tīġ-i veġā / **Gün** gibi tīġ ile ṭoġdı gūyā
SE582 Her ḳaçan vaḳt-i ġurūb olsa yaḳīn / **Gün** gibi olur-ıdı perde-nişīn
SE679 İrse başı göge **gün** gibi müdām / Yüzi yirde olur elbette kirām
SE1102 Ḫāşılı oldı ser-ā-ser āfāḳ / **Gün** gibi zīr-i nigīn-i berrāḳ
SE1800 **Gün** gibi ḫusrev-i seyyāre-ḥaşem / Taḫtına geçdi oturdı ol dem
SE1832 **Gün** gibi baḳmayup istiḫḳāḳa / Feyżi yayılmış idi āfāḳa
SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp **gün** gibi yek māha rehi
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider ḫāb u ḫumār / Ḳaldırur başını **gün** gibi o yār
SE3023 Eyleye pertev-i feyżi memdūd / **Gün** gibi vire o ẕerrāta vücūd
HH722 Ehl-i Ṣama vedāʿ idüp ol dem / **Gün** gibi çıḳdı şevḳ ile ḫurrem
HH880 Bir gün ol pādişāh-ı ʿālī-şān / **Gün** gibi seyre çıḳdı cilve-künān
HH1198 Çünki derden seḥer açıldı kilīd / **Gün** gibi ṭoġdı ḳapudan Ḫārşīd
HH2103 Nūr u fer virdi bu köhen ṭāḳa / **Gün** gibi hep yayıldı āfāḳa

2. gündüz

NE2489 Ġarbı **güne** maẓhar ider istese / Ṣubḥı şebe hem-ser ider istese
HH818 Çünki **gün** gicelidür ey meh-rū / ʿİşret içün ṣalā olup her sū

3. yirmi dört saatlik süre

NE1300 ʿIyd **güni** ṣūr-ı ṣafāya döner / Āteş işi gösterir ol ḳalʿalar
NE1703 Üç **güne** ḳalmadı ol iki leʾīm / Oldı sefer-kerde-i rāh-ı caḥīm
NE1782 İşte ölüm üzre ölüm bu imiş / Hiç ötesin añma ḳara **gün** imiş
NE1860 Ḫāşılı üç **gün** anı mihmān idüp / Her gününi ʿıyd ile yeksān idüp
NE1860 Ḫāşılı üç gün anı mihmān idüp / Her **gününi** ʿıyd ile yeksān idüp
NE1940 Bulmaġıla iki **gün** ol küştenī / Terbiyet-i luṭf-ı sipihr-i denī
NE2480 Sebt **güni** Ḫażret-i Eyyūbda / Kūçe-güzār idi bu üslūbda
NE3123 Bir kişiye bende-i fermān imiş / Rātibesi **günde** iki nān imiş
SE161 Oynadur bir iki **gün** gerçi felek / Çekilür perde-i ġayba giderek
SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile geçmege reng / Gösterür **günde** hezerān nīreng
SE700 Ḫāmil-i mīve-i nev-bāve-ṣıfat / Bir iki **günde** bulursa rifʿat
SE868 Mevtden ḳaçmaġ-için ḥaşyetle / **Günde** biñ kerre ölen miḥnetle
SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i mevlūde velī / Ḳutlu **gün** çaḳ ṭoġışından belli
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara **gün** de giçer bir gün olur
SE1294 Ẓulmet-i ẓulm idi defʿ oldı yine / Uġradı ikisi üç **günlügine**
SE1640 İtdik üç **günde** bu şehri mesken / Ḫāşılı olduḳ irişmişlerden
SE1659 Ol zamān kim dimiş idüñ baña sen / Geldim üç **günde** bu şehre ḥacdan
HH313 Līk bu dāʿī-i daḳīḳa-güẓār / Buldı üç **güne** ʿitirāżа medār
HH346 Nām-ı ʿışḳa nice olur lāyıḳ / **Günde** beş kez güzel seven ʿāşıḳ
HH380 İki **günlük** müsāfire gerdūn / Oldı bir ḳāʿe-i zümürrüd-gūn
HH893 Üç **gün** ol ʿarṣa cāy-ı şāh oldı / Reşk-i meydāndı ʿīdgāh oldı

4. gün ‖ zaman

S391 Bu **günden** virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider rezmi bezm ile leyl ü nehār
S621 Cevābın bu güne iderler edā / Bu **gün** baña ise o yarın saña
S996 Viren bezme fer ḥüsn-i tedbīridür / Bu **gün** ṣanʿat-ı ʿişretüñ pīridür
S1016 Bu **gün** rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẕer / Ḳaṣāyidde beyt-i güzīde döker
S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i hevlnāk / Emel zevraḳın bir **gün** eyler helāk
NE784 Bir **gün** idüp merḳadine rūy-māl / Eyledüm andan ṭaleb-i feyż-i hāl
NE1257 Bir **gün** idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi bu vech ile baña keşf-i rāz
NE1458 Bir **gün** irüp cezbe-i himmet aña / Malġara'dan itdi ʿazīmet aña
NE1597 Ol **gün** olup rūy-ı hevā rūşenā / Felege yem itdi rūşen āşinā
NE1879 İrdi o **gün** keşt-i ümīde dü-rū / Ḥāşılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū
NE2015 Bir **gün** irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE2051 Bir **gün** olup şehrde bir bezm-i ḫāṣ / Daʿvet olunmuşdı ser-ā-ser ḫavāṣ
NE2102 Bir **gün** olup meclis-i eşrāf-ı nās / Bezleyi beẕl itmiş idi bī-ḳıyās
NE2110 Hem-ser olup bezmde ol **gün** aña / İkisi bir ādem idi gūyiyā
NE2343 Bir **gün** olup meclis-i ehl-i hüner / Bir yere geldi nice ṣāḥib-i hüner
NE2679 Nice muʿārıż olasın sen baña / Bildüririn ḥaddüñi bir **gün** saña
NE2682 Muġlim-i maʿhūd bulup bir ġulām / Eyledi bir **gün** aña ibrām-ı tām
NE2785 Bir **gün** idüp ʿıyş u ṣafā niyetin / Almış idi yine ele ṣanʿatın
NE2902 Bir **gün** o ẕikr eyledigüm derd-mend / ʿĀşıḳ-ı serdeste-i bālā-bülend
NE2938 Çarḫ gibi ḫırḳa-i zer-rūḫte / Bir **gün** olur nār ile efrūḫte
NE2967 Bir nice yārān ile ol nā-bekār / Bir **gün** ider cānib-i deşte-güẕār
NE3066 Bir **gün** olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst gelür yolda şehe bāde-nūş
NE3127 Kendi o **gün** eyledi terk-i ġıdā / Yek-be-yek itdi ikisinde fedā
SE228 Oldı tābende o şeb cirm-i ḳamer / Nite kim bedr **güni** nūr ṭoġar
SE792 Vardı bir **gün** aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı ruḫṣat ṭalebinde ġılẕet
SE869 Bir **gün** āḫir düşeceksin bende / Bilelüm ḳanda ḳaçarsın ḳanda
SE912 Derd-ile müntaẓır-ı maḫşer ola / Seneden her **güni** efzūn-ter ola
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara gün de giçer bir **gün** olur
SE1355 Geldi dīvānına bir **gün** anuñ / Bir felāket-zedesi devrānuñ
SE1479 Keffeler keffin açup rūz-i şumār / Diye ol **günki** getür sende ne var
SE1502 Nüdemā bir **gün** idüp ʿazm-i nifāḳ / Didiler ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE1512 Ol **güni** bildi gürūh-ı ġammāz / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i girān-ḳadr-i dirāz
SE1644 Bir **gün** āḫir irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı ẕürefā
SE1703 Bir **gün** ol ẓālim-i tünd ü bed-kār / Pās-bānlarla idüp geşt ü güẕār
SE2091 Bir **gün** ol beẕle ved-i bezm-ārā / Virdi bir nükte ile bezme ṣafā
SE2211 Bir **gün** ol derbeder-i bī-ser ü pā / Şehrde bir yola gitdi tenhā
SE2268 Cem olup yanına bir **gün** vüzerā / Didiler iy şeh-i iḳlīm-güşā
SE2302 Gider ol ḫaşlet-i meẕmūmı meded / Oldı her **güne** ḳabāḥatden eşed
SE2439 Mührdār-ı ser-i genc-i zersin / ʿAcabā ne **günüñe** ṣaḳlarsın
SE2451 Tīz **günlerde** bula ża'f u fesād / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa verād
SE2531 İtdiler ṣoñra nedāmetle fiġān / Ana baba **güni** idi o zamān
SE2737 İrtenüñ ışşı var el-ḥaḳ ammā / İrgüre ol **güne** de belki Ḫudā
SE3055 Yine bir **gün** oturur-ken tenhā / Didi gelsin beri esbāb-ı ṣafā
SE3117 Yine bir **gün** şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i ġazā
SE3152 Gürbe-i cüst gibi segisi olur / Bir **gün** elbette cezāsını bulur
SE3382 Vażʿ-ı ḥaml idene itseydi ʿilāc / Mümkin olmazdı nice **gün** īlāc
HH294 Ol **gün** erbāb-ı tābʿdan nice yār / Eyledük semt-i bāġ u rāġa güẕār
HH490 Bir **gün** aḥbābı eyleyüp el bir / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler tedbīr
HH623 Bir **gün** ol dil-firīb-i māh-liḳā / Peder ü māderinden itdi recā
HH637 Her **gün** olurdı özge meclīs-i ḫāṣṣ / Ol mezāyāyi añlamazdı ḫavāṣṣ
HH797 İtdi ol **gün** nikāḥ içün ʿacele / Mühlet aldı şeb-i zifāfa hele
HH880 Bir **gün** ol pādişāh-ı ʿālī-şān / Gün gibi seyre çıḳdı cilve-künān
HH957 Bir **gün** ol māh-rū püserler ile / Hem-seri māh-ı sīm-berler ile
HH1038 Oldılar üç **gün** üç gice cārī / İderek āh u nāle vü zārī
HH1057 Nice **günden** beri iki bī-tāb / Görmemişdi ḥużūr eyledi ḫˇāb
HH1293 Bir **gün** ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye mihr-i gerdūn taḫt
HH1412 Bir iki **gün** geçüp bu ḥālet ile / ʿIşḳını ketm iderdi ġayret ile
HH1533 Çünki olmaya ṭālīʿüm yāver / Ḳara **günlüye** ṣubḥdan ne ṭoġar
HH1601 Bir iki **gün** iderse ʿayş ü ṭarab / Nice yıllar çeker belā vü taʿb
HH1603 Ḥāşılı bu ki Baḫtek-i ġammāz / Nā-gehān bir **gün** oldı vāḳıf-ı rāz
HH1667 Bir **gün** ol fikr ile olup ḫayrān / Ḥavża olmış idi dūrdan nigerān
HH1691 Görmeyeydüm n'olaydı bu **güni** ben / İrmeyeydüñ yaḫud bu demlere sen
HH1754 Nice **gün** gitdi āh u zārı ile / Saḥile irdi luṭf-ı Bārī ile
HH1840 Bir **gün** ol derd-cūy-ı āvāre / Gezerek vardı kūy-ı bāzāra
HH2119 Bir **gün** ol cām-ı ġamla mestāne / Nā-gehān rāst geldi Ṣādāna
HH2188 Virdi Maḥzun daḫı bu ḳavle ḳarār / İtdi bir **gün** der-i emīre güẕār

HH2477 Ḳaldılar nice **gün** fürū-mānde / Müteḥayyir miyān-ı ʿummānda
HH2489 Gitdiler nice **gün** şikeste-derūn / Oldılar gide gide zār u zebūn
HH2566 Bir **gün** ol bāġa geldi beg-zāde / Serv-veş oldı ġamdan āzāde
HH2581 Ḳaldılar nice **gün** o gülşende / İtdiler bezmi gülşen-i ḫande
HH2675 İrişür çünki her kemāle zevāl / Anlara bir **gün** irdi ʿayn-ı kemāl

günden güne [5] gün geçtikçe, gitgide, her gün biraz daha

NE1146 Yaʿni olup her sözi sihr-i helāl / Meh gibi **günden güne** buldı kemāl
NE1190 Şeyh Niẓāmīʿye idüp iʿtiḳād / Ḳadrini **günden güne** bildi ziyād
SE1026 İtdi müşgīn şaçını bend-i cünūn / Beni **günden güne** itdi mecnūn
SE3225 Ḥālini ʿışḳ dīger-gūn itdi / Anı **günden güne** mecnūn itdi
HH2582 Ṭayyibüñ līk baġrı ḫūn oldı / ʿIşḳı **günden güne** füzūn oldı

gün geldügince [3] zaman yaklaştıkça

HH954 Oldı **gün geldügince** şevḳı ziyād / Ṭuydı mā-fi'ż-żamīrini Behzād
HH1291 Oldı **gün geldügince** āvāre / Çıḳdı geh deşte gāh kūhsāra
HH1877 Gitdi **gün geldügince** tāb u tüvān / Żaʿf ı żāhir velīkin aşlı nihān

gün görmedik [1] olgunlaşmamış, taze ‖ eşsiz, benzersiz

S730 Anuñ şāḫ-ı mevzūnı merġūbdur / Ki her biri **gün görmedik** ḫūbdur

gün ḥesābına gice ḳatılmaz [1]

HH62 Böyle eyyām ʿömre şayılmaz / **Gün ḥesābına gice ḳatılmaz**

gün gibi [2] âşikâr, ortada

NE1661 Faẓlı velī ẓāhir idi **gün gibi** / ʿAḳlı Risṭo işi Mecnūn gibi
SE1082 **Gün gibi** rūşen iken bu maʿnā / Heves eyler yine baʿżı süfehā

gün gibi ʿayān olmaḳ [1] belirmek, ortaya çıkmak

NE2788 Bir yañadan **gün gibi oldı ʿayān** / Nāmı Kuloġlı bir efendi hemān

gün göstermemek [1] mutlu etmemek, rahat ettirmemek

S1517 Ḫuşūşā olup cām-ı ʿişret nigūn / Baña **gün** mi **gösterdi** gerdūn-ı dūn

günlicek [2] gün boyunca, gün süresince

S816 Murād üzre devr itdi çarḫ-ı felek / İçilür getür bāri üç **günlicek**
HH819 İdelüm ʿayş ü nūş ta dem-i şām / Bārī olsun bu **günlicek** bayrām

gün olur [1] zaman gelir

SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara gün de giçer bir **gün olur**

gün ṭoġmaḳ [2] güneş doğmak

SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / **Gün ṭoġup** gitdi o dem şām-ı siyāh
SE1700 Herkesüñ rūz olup aḫşāmı / **Güni ṭoġardı** görince şāmı

gün yüzine dönmek [1] gün gibi aydınlık olmak

S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine **döndi gün yüzine** şehr-i bāġ

günāh, güneh [24]

1. Allah'ın emirlerine aykırı görülen iş, dinî suç, ahirette ceza gerektiren amel, cürüm

S61 Süveydā-yı nūş-ı mey itdi tebāh / Ḳılup dürd-i mey gibi ġarḳ-ı **günāh**
S749 Bu resme ola çünki luṭf-ı Ḳadīr / Nice olmayalum **günāha** dilīr
S1557 **Güneh** çoḳluġı aña ḥaclet yeter / Ḳuluñdur ne deñlü ise ʿafv umar
NE2733 Bilsen anuñ cürm ü **günāhı** nedür / Ṣuçu yoġ ise bu tebāhı nedür
SE113 ʿAmelim oldı **güneh** ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i zühde ne selām ü ne ṣabāḥ
SE221 Çünki dünyā aña hem-seng olmaz / Ṭaġlar deñlü **güneh** denk olmaz
SE997 İdüp ol ḳubbe-i sīmīne nigāh / Eyleme göz göre ṭaġlarca **günāh**
SE1041 İtse ol fiʿli ʿiyāẓen biʿllāh / Bir seg-i dūzaḫ olan ehl-i **günāh**
SE1062 Biñ nedāmetle idüp nāle vü āh / Eyledüm tevbe-i nā-kerde **günāh**
SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini ʿafv eyledi şāh / Zād'allāh zihī ʿafv-ı **günāh**
SE1960 Didi derd-i dil-ile eyleyüp āh / İtmedi kimse benümdür bu **günāh**
SE2002 Eyleyüp cürm ü **günāhına** cezā / Ḳoruyacaġını kesseñ meşelā
SE2185 ʿİffet ü ʿişmeti var eyle penāh / Olma üftāde-i girdāb-ı **günāh**
SE3238 ʿIşḳ-ise ben ḳula ger rençiş-i şah / Ġamze-i mestüñ olupdur o **günāh**
SE3394 Boynına aldı **güneh** gibi hemān / Oldı sürʿatle ḳażā gibi revān
HH72 Ne **günāh** eyledi ʿaceb Ādem / Meyl-i gendümle ekdi toḫm-ı elem
HH73 Oldı bir dāne aña kūh-ı **günāh** / Ḥabbeyi kubbe itdi baḫt-ı siyāh
HH81 El **günāh** ide sen ʿaṭā idesin / ʿAfvüñi pūşiş-i ḫatā idesin
HH345 İtme ol fürceyi teferrücgāh / Ki ola ġarḳagāh-ı ehl-i **günāh**
HH772 Sevmeden ġayrı eyledüm mi **günāh** / Seni şanur mısın ki ṭutmaya āh

2. suç, kabahat

S1002 Ne taḳṣīr kim ide o sükkān-ı deyr / Baġışlar **günāhını** pīrān-ı deyr
NE1010 Suç yine bedmest olan üftādenüñ / Var mı **günāhı** arada bādenüñ

HH1464 Gerçi dil-zār u bī-ḳarāruñdur / Hep **güneh** zülf-i tābdāruñdur
HH1701 Baña bildür **günahumı** evvel / Ṣoñra ḫışm ile ḳıl ʿıtāba maḥel

günah-ı ʿaẓīm [1] büyük günah

NE633 Oldı husūsa ki **günāh-ı ʿaẓīm** / Ṣāḥibinüñ bīm ile ḳalbi dü-nīm

günahına girmek [1] hakkında kötü düşünmek, haksız yere suçlamak

SE2047 İşledi aña fiṭīl-i sūzān / Badenüñ **girdi günāhına** hemān

günah-kār, güneh-kār [5] günah işleyen kimse, suçlu

S998 Der-i Cemde eski emekdār miş / Felek gibi ḳoca **güneh-kār** imiş
SE1211 Getürür gāhī şefāʿat ileri / Bir nice ḳoca **günahkārları**
SE2761 Gördi çün kār-ı emānetde dilīr / Eyledi ḳoca **günah-kārı** vezīr
HH738 Didi bir bende-i **güneh-kārem** / Şerm-sār-ı cenāb-ı dildārem
HH1507 Ḳahr idüp ol ḳoca **güneh-kārı** / İtdi taʿẕib şaḫs-ı mekkārı

günbed [35]

1. gökyüzü ‖ kubbe

S1304 Furundur meger **günbed-i** ḫaver ḫāveri / Ṣafaḳdur öñine çıḳan aḫkeri
NE113 Naḫle dönüp **günbed-i** sebz-i sipihr / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i mihr
NE256 Raḫş-ı Burāḳıyla ser-efrāz olup / **Günbed-i** çarḫa ʿalem-efrāz olup
NE287 Uġradı eflāke giderken o şāh / **Günbed-i** fīrūze-i Behrām-ı rāh
NE288 Ezraḳ iken **günbed-i** pencüm-maḳām / Nūrı ile eyledi kāfur-fām
NE361 Rumḥı irüp **günbed-i** nīlüfere / Māhī-i sīm oldı yem-i aḫżara
NE645 Dehre yine ġulġule-i tāze ṣal / **Günbed-i** gerdūna bir āvāze ṣal
NE706 Olmuş idi **günbed-i** mīnā-nümūn / Tūde-i kālā-yı ṣafā-yı derūn
SE100 İtmege **günbed-i** naḫli ḥalkār / Eyledi faṣl-ı bahārı miʿmār
SE102 İrişüp gāretī-i faṣl-ı temūz / Ṣalar ol **günbed-i** pür-zīnete sūz
SE260 İrdi nüh **günbed-i** çarḫa fiʿl-ḫāl / Levḥ-i āyīneye gūyā timṣāl
SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki ṣalā / Çıḳdı nüh **günbede** gül-bang-i şenā
HH42 Ḳavlayup lāciverd-i ṭāḳ-ı kühen / Pāre pāre düşe bu **günbedden**
HH76 Her füsūnkār **günbed-i** fāḫir / Āh-ı efsūs ile ṭolar āḫir
HH202 Oldı farḳında bir muʿallaḳ tāc / **Günbed-i** çarḫ-ı şeb-çerāġ mizāc
HH324 Yapdura nice günbed-i vālā / Ṣala nüh **günbed-i** sipihre ṣadā
HH326 Gāh **günbedde** żevḳ-i fevḳānī / Gāh ine seyr ide şādırvānı
HH327 Ġāfil olup çü ṭıfl-ı günbed-zen / Ḥarekāt-ı ġarīb-i **günbedden**
HH370 Dil-i ehl-i fenāya yirler olur / Heft **günbed** yire ber-ā-ber olur
HH372 Oldı bir **günbed-i** zeberced-gūn / Berg-i sebz ile devḥa-ı mevzūn
HH373 **Günbed-i** pür-şükūfe-i bādām / Ḳaṣr-ı kāfūr-güne-i Behrām
HH374 Leb-i deryāya gel ḥabābına baḳ / Oldı mānend-i **günbed-i** ezraḳ
HH377 Eylemez reşk ṭāḳ-ı rengīne / **Günbed-i** ṣandalī vü müşgīne
HH382 Reng-i surḫ ile zeyn idince ṣafaḳ / **Günbed-i** lāle-gūn-ı dil-keşe baḳ
HH443 Gerçi ustādlar idüp īcād / Urdılar heft **günbede** bünyād
HH556 Şeb ki mānend-i **günbed-i** Behrām / Oldı gerdūn rivāḳ-ı ġāliyā-fām
HH591 Oldı maḳṣūrelerdeki ʿulemā / Şekl-i Bercīs-i **günbed-i** vālā
HH1520 Eskidi saḳf-ı **günbed-i** vālā / Nūr-ı ṣubḥ oldı aña ḳuḫl-i cilā
HH1805 Reng-i şengerf ile meger gerdūn / Oldı Behrāma **günbed-i** gülgūn
HH2080 Mihr idüp zeyn-i **günbed-i** mīnā / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı sebze ṭılā
HH2322 Baḥr içinde çü **günbed-i** minā / Nāmı olmış Cezīre-i Ḫaḍrā
HH2548 Her şecer **günbed-i** zeberced idi / Gevher-āvīze anda bī-ḥadd idi

2. kümbet, kubbe

HH324 Yapdura nice **günbed-i** vālā / Ṣala nüh günbed-i sipihre ṣadā
HH371 Bize yetmez mi **günbed-i** laʿli / Nev-bahār olsa ergevān naḫli
HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup niḥāl-i şecer / Çıḳa eflāke ḫūb **günbedler**

günbed-efraz [1] gökyüzüne yükselten

HH385 Olur irdikçe ẓulmet-i dem-i şām / **Günbed-efrāz** mesken-i Behrām

günbed-efruz [1] gökyüzünü aydınlatan

HH2 **Günbed-efrūz-ı** mihr-i nūrānī / Hānümān-süz-ı şām-ı zulmānī

günbed-saray [1] gökyüzü sarayı ‖ güneş

HH1518 Nā-gehān ṣubḥ-ı ṣādıḳ oldı bedīd / Ḳıldı **günbed-sarāyı** çarḫı sefīd

günbed-zen [2] gökyüzüne basan, gökyüzünde gezen

HH327 Ġāfil olup çü ṭıfl-ı **günbed-zen** / Ḥarekāt-ı ġarīb-i günbedden
HH328 Vire meydān idince nefsini künd / Ola **günbed-zenān-ı** tevsen-i tünd

günciş(k) [2] serçe kuşu

NE1209 Rātibe ḫār-i keremi vaḫş u ṭayr / Seyr-i naġam-ḫānesi **güncişüñ** deyr
HH2053 Zūr-ı çengāl-i ʿışḳ olup der-kār / İtdi **güncişk** bir hümā-yı şikār

gündüz [8] günün aydınlık geçen zamanı

S1184 Eger yaḳsa **gündüz** ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ şevḳını bulmaz ehl-i ferāġ
SE579 **Gündüzi** efḍal-i ṭāʿatda idi / Ṣubḥa dek gice ʿibādetde idi
SE591 **Gündüzi** rāḥat olursam bir dem / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı ümem
SE635 Gūş idüp süḥan-ı bü'l-ʿacebi / Gice **gündüz** ḳoma elden ṭalebi
SE713 Nūr-ı reʾyiyle cihān pür-lemeʿān / Giceyi **gündüze** ḳatdı rindān
SE1701 Kimsenüñ cānı mı var-ıdı heman / **Gündüzin** cān gibi olmaya nihān
SE2412 Gice **gündüz** ḳoma mānend-i meʿan / Elüñ irdikçe seḥāyı elden
HH2606 Geçdi bu vech ile nice eyyām / Gicesi ḳadr ü **gündüzi** bayrām

güneş [42]

1. Güneş sistemindeki gezegenlerin merkezinde yer alan, ısı ve ışık kaynağı, büyük gök cismi. Ayrıca bkz. 'āfitāb, ḫurşīd, mihr, şems' md.

S5 **Güneş** nārına ol virüp iştiʿāl / Dürüst eyler işkeste cāmın hilāl
S7 Ḫum-ı şevḳden çün ola curʿa-keş / N'ola dāʾim itse ṭolusun **güneş**
S35 **Güneş** yüzlüler ḳande şalaydı tāb / Teveccühdeyüm çün gül-i āfitāb
S124 Düşürdi **güneş** çāha zer-heykelin / Hilāl itse hāẕır n'ola çengelin
S125 **Güneş** ḥavżınuñ ābın irdikçe şām / Güm itdi içüp tīre-ḫāk-i ẓalām
S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o şāh / **Güneş** ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
S195 Nücūm-ı felek ḫākinüñ rīzesi / **Güneş** ḳaṣrınuñ kemter āvīzesi
S208 **Güneş** ṣanma kim nīzesi her seḥer / Bu saḳf-ı sipihrüñ kepengin açar
S231 İdüp ḥıfẓ-ı ʿadli cihāna eṣer / **Güneş** gezdürür başda tebsiyle zer
S268 Dikildi **güneş** gibi meydāna tūġ / Degil rīşe ṣaldı cihāna fürūġ
S327 Sipihre çıḳup şuḳḳahā-yı bülend / O raḫşa **güneş** zeyn ü bu şuḳḳa-bend
S476 ʿİlāc itmeseydi **güneş** gāh gāh / Kelefden görünmezdi ruḫ-sāra māh
S618 **Güneş** kim çeke tīġ-ı āteş cilā / İder Gökṣuya urmaġı iḳtiżā
S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü genc-i ferāġ / **Güneş** olmuş ol tekyede zer çerāg
S683 Müşaʿşaʿ diyārına dönmüş mezār / **Güneş** aña bir şemleli türbedār
S728 **Güneş** ṭolanur seyr içün dāʾimā / Dili beste-bāb-ı icāzet aña
S743 Düşürse **güneş** tācın olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin ḫake dest-i çenār
S969 Ḫuṭūṭ-ı sefīd ile mīnā hemān / **Güneşdür** ki eyler şuʿā'ın ʿayān
S1106 Ṣalar gāh olur anı nāra **güneş** / İder beyże mānend iken tīġ-veş
S1156 Zen-i çarḫ ider var ise ibtiyāʿ / **Güneş** keff-i mīzān ü rişte şuʿā'
S1253 Hevā nefḥasından bunuñ pür-ḫurūş / **Güneş** reşḥasından anuñ curʿa-nūş
S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ üzre ḥelvā pişirdi **güneş**
S1300 **Güneş** beyża-i nev-birişte-miṣāl / Anuñ pāre-i ẓarfı sulḫ u hilāl
S1303 Tenūr-ı sipihre **güneş** ṣaldı tāb / İder sīḫ-ı miḥverde ṣevri kebāb
S1308 Helāk itdi ezhār-ı bāġı **güneş** / Yarıldı zemīn cā-be-cā gūr-veş
S1366 **Güneş** nice ṣalsun cihāna żiyā / Yerini ışıtmadan olur cüdā
NE110 Ḳubbe-i eflāki idüp lācüverd / Yazdı **güneşden** aña zerrīn verd
NE219 Hiç **güneşüñ** ẓıllı olur muʿayān / Nūr ile ẓulmet nice itsün Ḳurʾān
NE225 Kefi **güneş** oldı benānı şuʿā / Āb aña pertev-i pür-iltimāʿ
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı ṣaf-ı enbiyā / Ṣaldı **güneş** gibi ev içre żiyā
NE1459 Tāb düşüp sīnesine mihr-veş / Başın alup gitdi miṣāl-i **güneş**
NE1738 Ḳanġı faḳīre ki ola nīş-zen / Anı iletmez **güneşe** gölgeden
NE1810 Çün olsa sāde-dile nīş-zen / Anı iletmez **güneşe** gölgeden
SE180 Ṣubḥ-ı ḫandān hidāyet **güneşi** / Şeh-i kevneyn nebiy-yi Ḳureşī
SE291 **Güneşin** cirmiyile sürʿatini / Fikr iden fehm ide māhiyyetini
SE292 ʿAzm ide iki cihānuñ **güneşi** / Şāh-ı levlāk-ı nebiyy-i Ḳureşi
SE315 Kevkeb-i baḫtı **güneşden** vālā / Gözin açup anı gördi dünyā
SE1308 **Güneşe** mihr-i giyā gibi hemīn / Luṭfına baḳar anuñ ehl-i zemīn
SE3234 Didi iy şāh-ı cihanım Ferdī / **Güneşe** lāyıḳ olur mı serdī
HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i dihḳān-veş / Ṣaḥn-ı baġa ʿasāyı dikdi **güneş**
HH2556 Felegi dögdi āb-ı cān-baḫşā / **Güneş** üstinde güy-ı şemʿa-nümā

2. şarap

NE1211 **Güneşe** irişmişdi milḥden zevāl / Āḫir anuñ ayaġın aldı nemmāl

gürbe [6] kedi

SE1620 Ekl içün şeklini taġyīr eyler / **Gürbe-i** ʿābidi taṣvir eyler
SE2500 Kūşt derdi ḳomamış **gürbede** fer / Kendüni ceng ile urmaġ ister
SE2671 Ṣavlet-i **gürbe-i** maġlūb-ṣıfat / Başladı yāveye ol bī-devlet
SE3101 Gözedüp furṣatı ʿayyār gibi / **Gürbe-i** cüst ü ziyān-kār gibi
SE3145 Gāv-ı dihḳāne ḫıyānet naẓarı / **Gürbeden** bed-ter ider şīr-i neri
SE3152 **Gürbe-i** cüst gibi segisi olur / Bir gün elbette cezāsını bulur

güreş [2] pehlivanlrarın birbirinin sırtını yere getirmek için yaptıkları müsabaka; dövüş

S265 Yine eylemez keşmekeşden ferāġ / Yeñildikçe itmez **güreşden** ferāġ
SE3106 Yine maʿḳūl söze uymaz imiş / Yeñilirken **güreşe** ṭoymaz imiş

gürg {kürk} [4] bkz. 'kürk' md.

S1220 Eyin **gürgidür** ekşerine şiʿār / Olur çünki der-post-ı cism-i figār

gürg, gürk [11] kurt, canavar

S1027 Olup kürbe-i bāmı hep şīr-gīr / Şikār-ı seg-i kūyı bu **gürk-i** pīr
S1221 O **gürg** ile çeşmine eyle naẓar / Hemān mürde-i gusfende döner
NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / **Gürk** ü seg u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ
NE447 Oldı ʿaşāsıyla yasaḳçı şebān / **Gürk-i** ḥarāmīye irişdi ziyān
SE3146 Eyledi lāzime-i baḫt-ı nigūn / Seglere **gürg-i** ziyānkārı zebūn
SE2297 Senden iller ṣaḳına mār gibi / Ḳaçalar **gürg-i** ziyān-kār gibi
HH1317 Ḳayddan **gürk** ü rūbeh oldı rehā / Çıḳarup kürkin itdi ʿazm-i veġā
HH1351 Degnek ile yasaḳçı oldı şobān / Giremez gelse ʿasker-i **gürkān**
HH1360 Yār iden kebş-i **gürkden** selebi / N'eylesün şāhdār-ı zencelebi
HH1365 Birisi **gürkden** görüp bīdād / Şeb-i tār içre eylese feryād
HH1608 Siḥr idüp çeşm-i cādū-yı eṭfāl / Anı geh **gürk** iderdi gāhī ġazāl

gürk-i bārān-keşīde [1] yağmur yemiş kurt ‖ çok şey görmüş geçirmiş kimse

HH1237 **Gürk-i bārān-keşīde mīr ü vezīr** / Şāh ise germ ü serdden dil-gīr

gürgeni itmek {kürkenī itmek} [1] mezarcılık yapmak ‖ kendi mezarını kazmak

SE2724 Seyr iden dirdi bu ḥāletde anı / Ḥasta kendüye **ider gürgeni**

gürisnegī [1] açlık, fakirlik

HH1047 Giderek oldılar şu deñlü ḫarāb / İtdi zaʿf-ı **gürisnegī** bī-tāb

gürīz [3] kaçma, kaçış, firar

S457 Bulunmadı çün kim mecāl-i **gürīz** / Hemān oldum ol ḫidmete germ-ḫīz
NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i **gürīz** / Teng idi ḫalḳa yarusı tünd ü tīz
HH2010 Kim ki rāh-ı **gürīze** ṣalsa semend / Ṣarılup alıḳordı ḫamm-ı kemend

gürlemek [2] kalın ve gür ses çıkarmak

S324 Ḫum-ı kūs-ı pīl üzre itdi figān / Yaḫud **gürledi** raʿddan āsumān
S323 Ḫum-ı kūsınuñ **gürleyüp** sīnesi / Remān oldı aʿdā-yı pür-kīnesi

gürūh [10] kalabalık, topluluk

S367 Ḳażā ḳavsi oldı **gürūha** zebān / Gürūha gürūh uçdı murġān-ı cān
NE274 Oldı **gürūh-ı** rüsüle muḳtedā / Ḳıldı iki rekʿat ü didi duʿā
NE386 Olmuş o tābūr-ı perīşān meʾāl / Mecmaʿ-ı mecmūʿ-ı **gürūh-ı** ḍalāl
NE854 Ḥażret-i maḫdūm-ı **gürūh-ı** ricāl / Ḫidmet-i Yaḥyā-yı Meḥemmed ḫişāl
SE1512 Ol güni bildi **gürūh-ı** ġammāz / Ḥāṣıl-ı ʿömr-i girān-ḳadr-i dirāz
SE2444 İtme taḳlīd-i **gürūh-ı** süfehā / Sen sen ol eyle elüñle ʿaṭā
HH663 Ser-firāz-ı **gürūh-ı** ser-bāzım / Ben de cinnīler içre mümtāzım
HH2337 Ol **gürūhuñ** bitürdiler kārın / Ne serin ḳodılar ne serdārın
HH2496 Heyʾet-i muʿveci **gürūha** kemān / Mühre-i ṭopla gürūha zenān
HH2496 Heyʾet-i muʿveci gürūha kemān / Mühre-i ṭopla **gürūha** zenān

gürūha gürūh [2] takım takım, bölük bölük

S328 Ṣaf-ı nīze-keş çengelistān-ı kūh / **Gürūha gürūh** ü şukūhā şükūh
S367 Ḳażā ḳavsi oldı gürūha zebān / **Gürūha gürūh** uçdı murġān-ı cān

gürz [12] ağır demir topuz, matrak

S211 İşāret ḳılup tīri engüşt ile / Yıḳar ḫaşmı **gürzi** birer müşt ile
S983 Yeter ġuşşanuñ kūh-ı Elburzına / Ṣurāḫīnüñ el ur yine **gürzine**
NE400 **Gürz** pey-ā-pey ṭoḳınup miġfere / Döndü veġā ʿarṣa-i āhengere
NE729 **Gürz** ü kemān semtine ermān ide / Biri birin daʿvet-i meydān ide
NE732 Kendüsini Ḥaydar-ı Kerrār ide / **Gürzini** baṭmān ise ḳanṭār ide
SE1929 Destesi **gürz-i** Nerimān kendi / Şekl-i ḳanṭār ile baṭman kendi
SE2843 Dest-ḫoşdur siper ü **gürz** ü gümān / Bize rāḥatuñdadur ẓıll-ı sinān
SE2844 İltifat eylemezüz düşmene biz / Kārını **gürze** ḫavāle iderüz
HH196 Ḳahr ile çün ḫavāle eyleye **gürz** / Deşt-i Ḳıpçaḳ ola ser-i Elbürz
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz tācına baḳdı / Ḳahr ile **gürzi** başına ḳaḳdı
HH1451 Zaḫm-ı çeşm ile kendüden gitdi / **Gürz** ile kellesini ḫurd itdi
HH1996 Nice ʿasker ki ursalar **gürzi** / Devirürlerdi Kūh-ı Elbürzi

gürz-i girān [2] iri ve ağır topuz

S379 Urup ḫaşma **gürz-i girān** merd-i ceng / Külāhın anuñ başına itdi teng
HE88 Şebükbār özge ḳavm-i bī-emāndur / Ki ancaḳ aġırlıġı **gürz-i girāndur**

gürz-i ser-gavī [1] öküz başı şeklinde topuz
HH705 Düşde cümle **gürz-i ser-gāvi** / Ṣalıġın vermedi anuñ rāvī

güsiste [2] kopmuş
SE3497 Sübḥa-i tār-ı **güsiste** gibi hem / Uymaya birbirine ḥarf-i raḳam
HH1895 Oldı çün kim **güsiste** tār-ı naẓar / Dīdesinden döküldi gevherler

güstāḫ [6] utanmaz, saygısız, küstah
SE603 Ḫaṭṭ-ı **güstāḫ** ʿaceb ḥāl eyler / ʿĀrıżuñ ʿırżını pā-māl eyler
SE2910 Ravża-i Ḳudsüñ olur **güstāḫı** / Ḳoparur mīve egüp her şāḫı
HH649 Anı **güstāḫ** idüp ḥayā-yı habīb / Devlet-i ḳurbe irdi bī-taḳrīb
HH2587 Anı **güstāḫ** idüp bu luṭf-ʿaṭā / ʿArża girdi o şāha bī-pervā
HH2621 Kesilür farḳ-ı merdek-i **güstāḫ** / Ser-keş olunca ḳaṭʿ olunur şāḫ
HH2220 Bu fürūmāye şaḫṣ-ı **güstāḫı** / Şöyle itmek gerek ki bir dāḫı

güstāḫī [1] utanmazlık, küstahlık
HH965 Gāhī **güstāḫī-i** nesīm-i şimāl / Fuṭāyı açdı berg-i ġonce-miṣāl

güşād [4] açma, açılma; hoşluk, güzellik
S1262 Ṣalar mühre-i şeb-nemi ṭurma bād / N'ola görse naṭʿ-ı çemende **güşād**
HH1089 Ṭurdı merdāne Şāh ile Behzād / Virdiler tīġ-ı sīne-dūza **güşād**
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı **güşād**
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ içlerinde üç ustād / Şaṣt-ı pür-zūrına virince **güşād**

güşād eylemek/itmek [6] açmak
S177 Der-i luṭf-ı ḫalḳa **güşād eyledi** / Hedāyāyı raḥmetle şād eyledi
S441 **Güşād eyleyüp** maʿrifet kişverin / Yüri iḫtiyār it bir aʿlā yerin
S1146 **Güşād eyledi** ṣubḥ-ı ẓulmet-fiken / Ki bir levḥ-i zer çıḳdı bu daḫmeden
HH1196 Ki der-i şehri çün **güşād ideler** / Kim ki dervāzede bulma seḥer
HE21 **Küşād it** dest-i himmetle kitābı / Ṣarir-endāz ḳıl mışraʿ-ı bābı
HE39 **Küşād eyle** ser-i ḫumm-ı devātı / Sebīl it ʿāleme ḳaṭr-ı nebātı

güşād olmaḳ [8] açılmak
S336 Kimisi mülemmaʿ beyāż ile āl / **Güşād oldı** pervāz-ı lāle-miṣāl
NE1155 Ḳaṣdı bu kim **olmaya** hergiz **güşād** / Ḳala ṭılısmıyla bu genc-i murād
NE1273 Olur iseñ her kime pāk iʿtiḳād / Anda **olur** bāb-ı hidāyet **güşād**
SE949 Līk ebvāb-ı şafā **oldı güşād** / Ṣanki mürg oldı ḳafesden āzād
SE1369 Dīde-i cānı **olur** dilde **güşād** / Gūyiyā anda süveydāsı sevād
SE1636 Aġız açdı söze ol ehl-i fesād / Ser-i hemyān-ı ḥıyel **oldı güşād**
HH148 **Oldı** ebvāb-ı feyż cümle **güşād** / Ṭoldı yerden göge şuʿāʿ-ı murād
HH2395 Ṭurmuşām biñ kemīn **olursa güşād** / Tīr-i bārāna her-çi bād-ā-bād

güşāde [6]
1. açılmış, açık
S1166 **Güşāde** ola cām olup ḫāṭırı / Virile ele ḳalʿa-i kāfiri
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile keşṭī şeref / Oldı şu üstünde **güşāde** ṣadef
HH1487 İtdi şeh āyīne-ṣıfāt iḳbāl / Söyledi ṭūṭī-i **güşāde** maḳāl
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder var / Ser-i rāha **güşāde** bir der-i ġār
HH2705 Cümle ṭuymış mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol dem **güşāde** bāb-ı fütūḥ
2. ferah, mesrur
HH1051 Gördiler bir **güşāde** şehr-i ʿaẓīm / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i Dār-i Naʿīm

güşāde-ḫāṭır [1] gönlü rahat
HH1858 Laḳabı Ġonca kendi Şāṭır idi / Gül-ʿiẓār u **güşāde-ḫāṭır** idi

güşāyende [1] açıcı, açan
NE2989 Oldı **güşāyende-i** ceyb-i ḫayl / Ḳıldı nezāketle anı der-baġal

gütmek [1] (koyun için) önüne katarak otlatmak, sürmek
SE1277 Aḳçalı Türk ḳoyun **gütmez** idi / Ṭoḳ olan ḳarnını aç ṭutmaz idi

güvāh [5] şahit
NE216 Olmaġiçün ṣadrını şerḥa **güvāh** / İtdi ʿayān muʿcize-i şaḳḳ-ı māh
SE1745 Ḥaḳ bu kim oldı vezīr-i ʿāḳıl / Ḳuvvet-i baḫta **güvāh-i** ʿādil
SE1957 Evveli vālī idi āḫiri şāh / Ortada ḫayr-ı umūr oldı **güvāh**
SE3111 Molla Ḫünkār **güvāh-ı** ʿādil / Çeşme ḫod ḳābil-i inkār degil
HH1121 Şekl-i Behzāda eyleyince nigāh / Manẓarı ḥüsn-i ḥāle oldı **güvāh**

güvārende [1] sindirimi kolay
S428 Mey-i āteşīn ol **güvārende** āb / Süḫan gülşenine virür āb u tāb

güvlek [1] tahta fıçı
S301 Sütūn üzre **güvlek** olup lāne-vār / Tüfenk mühresi eyledi beyżadār

güẕāf [4] anlamsız, beyhude ‖ anlamsız söz

NE2299 Her sözi āyine-i şekl-i **güzāf** / Her demi jeng-āver-i maʿnā-yı şāf
SE1617 Ana misvaḳ ü dehān-ı pür-lāf / Oldı ferrāşe vü cārūb-ı **güẕāf**
SE1625 Sine enbān ü dehen kīse-i lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i lāf ü **güẕāf**
SE3091 ʿAhduñı eyle dürüst itme **güẕāf** / Ḥīzler şanʿatıdur sözde ḫilāf

güẕār, güzer [6] geçme, geçiş

NE155 Gerçi düşer mescide gāhi **güẕer** / Līk dil-i zār yabānda gezer
SE2984 İtdi bir zāhid-i pākize-naẓar / Ser-i bāzāra ḳażā ile **güẕer**
SE3338 Bir zaman düşmiş-idi anda **güẕer** / Ṣordum ol iki mezārı didiler
HH2733 Vādī-i mesnevīye düşdi **güẕer** / İtdüm ol rāh-ı bī-kerāna sefer
HH2244 Düşdi bir kūha ʿāḳıbet **güẕeri** / Faşş-ı fīrūze gibi sebz ü ṭarī
HH2439 Gāhī semt-i ḥışāra düşdi **güẕār** / Buldı ḥışn-ı şalāḥ raḫne-i ʿār

güẕārende [1] geçen, gelip geçen

NE62 Hāmil-i sırr-ı dil-i muʿciz-nikāt / Nükte **güẕārende-i** gūş-ı devāt

güẕarende-ḫiṭāb [1] sözü geçen

SE840 Tīġ-i bürrān-ı **güẕārende-ḫiṭāb** / Yār-ı şānī ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb

güẕār eylemek/itmek [52] geçmek

S149 İkinci göge **itdi** çün kim **güẕer** / ʿUṭārid ḳudūmünden aldı ḫaber
S254 Şehen-şāh **idüp** ʿazm-i geşt ü **güẕār** / O şāhbāza düşdi hevā-yı şikār
S335 **İdüp** aḳ bayraḳ sipihre **güẕār** / Meger kāġıd uçurdı her nīzedār
S337 **Güẕār itdi** ḳol ḳol sipāh-ı güzīn / Müsellaḥ müretteb yesār u yemīn
S350 İdüp ʿahd o girān-ı peymān-şiken / **Güzār itdiler** zīr-i şimşīrden
S354 Pil-i çarḫa muḥtāc olup āfitāb / **Güẕār itse** pür-tāb iderdi şihāb
S541 Sütūnı **idüp** āsumāna **güẕār** / Dibi püşt-i māhīyi eyler figār
S588 **Güẕār eyleyüp** ḫayl-i abdāl-ı Rūm / Pür eyler çerāġını ḫaḳḳu'l-ḳudūm
S615 **İdüp** ḫalḳa-i āsumāna **güẕer** / Olur ḳalʿa cengi gibi baḥşler
S631 Ṭılısm itmiş üstād aña vaḳt-i kār / N'ola būm-ı ġam **eylemezse güẕār**
S742 Nihāli olup şol ḳadar sāyedār / **Güẕār idemez** tīr-i ebr-i bahār
NE185 ʿÖmür geçüp eylemedüñ iʿtibār / Vāy eger böyle **iderse güzār**
NE207 Çarḫda itdi ise ʿĪsā maḳām / ʿArşı **güzār itdi** nebī-i enām
NE293 **İtdi** şevābit feleginden **güẕār** / Hem-çü nesīm ü ṭaraf-ı lāle-zār
NE328 Mekkeden **ittükde** peyember **güzār** / şāni-i işneyn idi ol yār-ı ġār
NE550 Bir dem anuñ yanına **itdüm güẕār** / Ḳıldum anı āyine-i ḳalb-i zār
NE571 Geşt ü **güzār eyledüm** āfāḳı çoḳ / Bildüm anı ḫāṣılı hem-ḫāl yoḳ
NE759 Müflis-i ʿāciz ki ide terk-i diyār / Fā'ide ne **eylese** Mışra **güzār**
NE838 Her ne yaña ʿārif **iderse güẕer** / Mürşidi li'n-nās-i müẕāhib yeter
NE954 Uçdı melek gibi o tīr-i şeh-per / **İtdi** sī-rūze yere dek tā **güẕer**
NE1466 Mışrdan āheng-i sefer eylemiş / Lücce-i deryāya **güẕer eylemiş**
NE1571 Baḫra **güẕār eylese** mānend-i rūd / İde kürek sillesi rūyin kübūd
NE2618 ʿIşḳı olur ʿāşıḳa nūr-ı başar / Gönli gözi açılup **eyler güẕer**
NE2624 Dāire-i dil ṭaşra **güzār eyleme** / Arzū-yı būs u kenār eyleme
NE3000 Ṭaşraya bir daḫı **iderken güẕār** / Saḫt ṭutup eyleyecek tābdār
SE120 Māh-ı tābāna ḫiṭāb itsem eger / Ṭurmayup **eyleye** sürʿatle **güẕer**
SE612 Ehl-i dil her nireye **itse güẕār** / Nāfiʿ olur nitekim ebr-i bahār
SE842 Bir zamān eyler iken ʿazm-i sefer / Yolı bir ṭā'ifeye **itdi güẕer**
SE931 ʿAcabā cismden **itdikde güẕer** / Cāy-ı aşlīye ne şekl-ile gider
SE952 Yā İlāhī kişi **eylerse** eger / Ṣoñ nefes böyle şafāyıla **güẕer**
SE994 Özleme semt-i kenārı **güẕer it** / O cehennem deresinden ḫaẕer it
SE1280 Ḥırş **itdükçe** dil-i zāre **güẕār** / Dir-idim tesliyet idüp her bār
SE1425 Şeh-per-i ʿazm-ile her ẕerre gubār / Gāh olur kim **ider** eflāke **güẕār**
SE1699 Gice olduġı gibi şebpere-vār / Her kişi kārına **eylerdi güẕār**
SE1703 Bir gün ol ẓālim-i tünd ü bed-kār / Pās-bānlarla **idüp** geşt ü **güẕār**
SE2494 Ṭayy-ı rāh eyleyerek leyi ü nehār / **Eyledi** menzil-i maḳṣūda **güẕār**
SE2518 Gice **itmişdi** ḫużūra **güẕeri** / Ol idi şofradaḳı mā-ḫażarı
SE2981 Nice cān-bāz kim olsa der-kār / **Eyleye** tār-ı şihāb üzre **güẕār**
HH163 Evvelin çarḫa çünki **itdi güẕār** / Meh rikābında oldı meşʿaledār
HH294 Ol gün erbāb-ı tābʿdan nice yār / **Eyledük** semt-i bāġ u rāġa **güẕār**
HH590 Sā-be-sū ḫalḳ **idüp** namāza **güẕār** / Ḳıbleye toġrı aḳdı ol enhār
HH899 Nāvek-i sīne-dūzı sūzen-vār / Çarḫ-ı Aṭlasdan eyler **idi güẕār**
HH1107 Ye's ü ḫırmān ile o ḫaste vü zār / Ol maḫall-i ḫaṭardan **itdi güzār**
HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ başdan **ide güẕer** / Mest olan farḳ idermi pāy ile ser
HH1869 **İtdi** şaḥrāya sāye gibi **güẕer** / Ḳomadı secde itmedik bir yir
HH1897 **Eyleyüp** ḫūn-ı dilden eşk-**güẕer** / Ḳatı açıḳ boyadı dīde-i ter
HH2004 Nīzeler kim zırıhdan **itdi güẕār** / Açdı endīşe ḳuflunı efkār

HH2188 Virdi Maḥzun daḫı bu ḳavle ḳarār / **İtdi** bir gün der-i emīre **güẕār**
HH2226 Üft ü hīz iderek o ḫaste-i zār / Āsitān-ı ṭabībe **itdi güẕār**
HH2321 Lücce-i hevl-nāk ü cāy-ı ḫaṭar / Mevc **iderdi** iderse aña **güẕer**
HH2325 Gemilerle **iderdi** gāhi **güẕār** / Pāy-māl eyler idi nice diyār
HH2672 **İtdiler** şehre şenlik ile **güẕār** / Oldı Ḳosṭanṭaniyye cāy-ı ḳarār

güẕāriş [1] geçme, geçiş ‖ idare, yönetme

NE907 Gerçi ḥükūmetde siyāset gerek / Līk **güẕārişde** ʿadālet gerek

güẕār itdürmek [1] geçirmek

S49 İlāhī ḳılup şemʿ-i tevfīḳi yār / Ẓalām-ı ṭabīʿatdan **itdür güẕār**

güẕeran [2] geçici, geçen

SE897 İntiẓār-ı dem-i ḫaşr ü mīzān / Ola göz yumup açınca **güẕerān**
HH2704 Her ne oldıysa arada **güẕerān** / Derd-i ʿāşıḳ teselllī-i yārān

güzergāh [4] geçilecek yer

NE715 İtdüm o vādīde çün āheng-i naẓm / Oldı **güzergāh-ı** reh-i teng-i naẓm
SE2028 Olur eşḫāṣa **güzergāh-ı** ʿazīm / Ḳarlı ṭaġlar gibi ol ḳubbe-i sīm
HH1040 Kūh-peyker ṭurup nice māhī / Tīġı kesmişdi ol **güzergāhı**
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir āh-ı seḥergāh / Maḳām-ı ḳurbuña göster **güẕergāh**

güzel [24]

1. iyi, hoş

S246 Ḳaraltılar aşmışdı ebr-i şitā / **Güzel** sürdi gülşenden anı sabā
S524 Olup pür-ḫurūş-ı raḥīḳ-i beyān / **Güzel** deprene tā kümeyt-i zebān
S608 Birinüñ seḥerden hevāsı **güzel** / Ki feyż-i ṣabāḥı ṣabūḥa bedel
S724 Uçup ṭā'ir-i rūḥı bu lāneden / **Güzel** kūşede vāḳıʿ olmuş beden
NE1800 Ḫayra delālet ki **güzel** ḥāldür / Ḳadri velī rütbe-i dellāldür
NE2541 Var idi bir cāriye-i bī-bedel / ʿAvretinin bedligi deñlū **güzel**
SE369 Vaḳf-ı maʿnā kişiye mülk olmaz / Sübḥāya öyle **güzel** silk olmaz
HH311 Oḳıyup biz **güzel** ḥikāyetini / Diñledük ʿışḳ ile rivāyetini
HE103 Şebüñ envār-ı mehle ittiḥādı / **Güzel** gösterdi sīm üzre sevādı

2. üstün, hayranlık uyandıran

S612 Muḳābil ṭurur iki dil-keş maḥal / Gören meyl ider bibirinden **güzel**
NE2542 İnce beli ḳad **güzel** aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ
NE2793 Ḳaddi **güzel** ḥüsn ise muġlim-pend / Yaʿni etine ṭolı bālā-bülend
NE3086 Naḳşı **güzel** dil-ber-i raʿnā miṣāl / Oldı ḥaṭı zīver-i ḥüsn ü cemāl
SE1902 Var-ıdı Şamda bir vālī-i pīr / Bir **güzel** cariyeye oldı esīr

3. güzel kız veya kadın

S34 Meded ṭaş baġırlı **güzellerden** āh / Dil-i saḫti oldı baña seng-i rāh
S593 Virür ḫūblar meclise āb u tāb / Boġazdan geçer mi **güzelsiz** şarāb
S952 Mülāyim **güzeldür** ayaġını öp / Zenaḫdānın oḫşa dudaġını öp
S1250 Yine bülbüli ḳıldı meftūn u zār / Mülāyim **güzel** gibi bād-ı bahār
NE2326 Kim inanur ger dise cemʿ-i kesīr / Bir **güzelüñ** nāmı imiş ḳamṭarīr
NE2780 Ardına girerdi **güzel** bulıcaḳ / Yaʿni ṭayardı o nihāle ṭıbıḳ
SE510 ʿAḳlınuñ yitmez-iken noḳṣānı / Virdi dil bir **güzele** pinhānī
HH71 Alışup yār-ı sīm-berler ile / Sāde-pehlū olur **güzeller** ile
HH346 Nām-ı ʿışḳa nice olur lāyıḳ / Günde beş kez **güzel** seven ʿāşıḳ
HH1836 Her **güzel** şevḳine olub medhūş / Bir belā yoḳ idi ki olmaya dūş

güzīde [2] beğenilmiş, seçkin

S1016 Bu gün rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẕer / Ḳaşāyidde beyt-i **güzīde** döker
HH2150 Var idi ḫāẕıḳ-ı edīb ü lebīb / Mīre maḫṣūṣ bir **güzīde** ṭabīb

güzīn [22] beğenilmiş, seçilmiş

S70 Nice naẓm-ı naʿt-ı Resūl-i **güzīn** / Ḥabīb-i ḫudā Seyyidü'l-Mürselīn
S97 İdüp fetḥe tebşīr o şāh-ı **güzīn** / Duḫūl itdiler Mekkeye müʾminīn
S222 Peder ḥasretinden o şāh-ı **güzīn** / Mesīḥā-ṣıfat oldı ʿuzlet-nişīn
S337 Güẕār itdi ḳol ḳol sipāh-ı **güzīn** / Müsellaḥ müretteb yesār u yemīn
S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı hedāya delīl / **güzīn** ġonca-i gülsitān-ı Ḫalīl
NE47 Müstenid-i mezheb-i ehl-i yaḳīn / Münteḫib-i çār-ı kitāb-ı **güzīn**
NE215 Mühr-i şerīf ile o şāh-ı **güzīn** / Ḥüccet-i ẓahriyye-i menşūr-ı dīn
NE248 Kaʿbede ol gice resūl-i **güzīn** / Olmuş idi gün gibi tenha-nişīn
NE326 Oldı fütūḥat ile ol şeyḫ-i dīn / Ekber-i esḥāb-ı resūl-i **güzīn**
NE348 Menḳıbet-i cāh-ı nebiy-yi emīn / Maḥmidet-i ʿutret ü saḥb-ı **güzīn**
NE1111 Çünki nebi olmaġa yoḳdur mecāl / Şāʿir olur bāri **güzīn-i** ricāl
NE1429 Her birisi sadr-ı **güzīn-i** nebī / Her biri seccāde-nişīn-i nebī
NE1178 Yaʿni gelüp ḫażret-i şeyḫ-i **güzīn** / Erre-i ʿömr oldı cebīninde çīn

NE1651 Meygede-i ʿışḳda ʿuzlet-nişīn / Şekl-i melāmetde selāmet **güzīn**
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / İy **güzīn** şīre-i engūr-ı ṭarab
SE3021 Ḳadr-i ʿālī ile her ṣadr-nişīn / Oldı ḫurşīd-i żiyā-baḫş-ı **güzīn**
HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu sübḥaya zīver / Çār-ı yār-ı **güzīn-i** pāk-güher
HH561 Şeb-i tār içre heft yār-i **güzīn** / Encümen ḳurdı nitekim Pervīn
HH701 Ḳarşuda heft mesned-i zerrīn / Yedi taḫt üzre heft şāh-ı **güzīn**
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup sipāh-ı **güzīn** / Baḥr-ı cūşāna ġarḳ oldı zemīn
HH2011 Ṭutuşup gerdene o ḥabl-i metīn / Cān çekişmede idi merd-i **güzīn**
HH2633 Çıḳmış idi şikāra bunca laʿīn / Rāst geldi aña ġuzāt-ı **güzīn**

H / Ḥ / Ḫ

ḥā [2] Arap alfabesinin altıncı, Arap asıllı Türk alfabesinin sekizinci harfi

NE2314 Ḫande virür ḫarḫarīden **ḥāları** / Çıḳrıġa çevrilme çıḳar rāları
SE41 **Ḥāsı** çün mīm ile revnaḳ buldı / Tāc-ı ser-sūre-i Ḥā Mīm oldı

Ḥā Mīm [1] Kur'ân-ı Kerîm'de yedi sûrenin başında bulunan ve kendi adlarıyla kıraat edilen harfler

SE41 Ḥāsı çün mīm ile revnaḳ buldı / Tāc-ı ser-sūre-i **Ḥā Mīm** oldı

ha [5] Arap alfabesinin yirmi altıncı, Arap asıllı Türk alfabesinin otuzuncu harfidir. Halk arasında adı "he" olarak bilinir ve Türkçe'de diğer "hâ"lardan ayırt edilmesi için "güzel he" de denilir. Özellikle sülüs ve nesih yazılarındaki şekli göze benzetildiğinden "gözlü he" diye de anılır. Tanıklarda da bu bağlamda kullanılmıştır.

NE2044 Var iken iki gözi mānend-i **hā** / Ṣıfr-veş irmiş idi birine fenā
SE38 ʿAyn-ı **hā** zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi mir'āt-ı siyeh pervāze
SE3252 Eyledi ḫāme-i engüşti ḫaṭā / Ṣafḥa-i ruḫda bozıldı ol **hā**
SE3253 Çünki bir dīdesi pürḫūn oldı / Çeşm-i **ha** surḫıla gülgūn oldı
SE3487 **Hā** yazarsa döne ʿayn-ı baḳara / Başını yara gözini çıḳara

ḫ̆āb [48]

1. uyku

S134 Nüzūl itdi Rūḥu'l-emīn vaḳt-i **ḫ̆āb** / O şāha ḳılup müjde ile ḥitāb
S494 Ġıdā ḫūn-ı dildür ne ḫurd u ne **ḫ̆āb** / Meze istemez çünki yaġlı şarāb
S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı **ḫ̆āb** / Pür it keştī-i Nūḥa nūḥī şarāb
S1162 Getür sāḳiyā bir mey-i ḫoş-güvār / Yine idelüm defʿ-i **ḫ̆āb** u ḫumār
S1232 İder bunda pür-neşve naḳş-ı ʿamel / Virür anda efsāne **ḫ̆āb-ı** kesel
S1257 Hezār eylese **ḫ̆āb-ı** nāz-ı seḥer / Aña rūy-ı bālin olur verd-i ter
NE491 Aḫir olup żaʿf file bī-hūş-ı **ḫ̆āb** / Buldı sükūn tāb-ı tebʿ-i ıżṭırāb
NE790 **Ḫ̆ābda** göz ḳalb ise bīdār idi / Şevḳı ile dilde veleh-vār idi
NE1235 Gahi şeker-i **ḫ̆ābda** olduḳça sen / Feyż alur ezhār-ı füyūżatdan
NE1236 Dīde-i rāḥat çün ola seyr-i **ḫ̆āb** / Ḫāne-i yāfūḫ olur aña bāb
NE1251 Şu sepüp ol kāse-i pür-ābdan / Cān gözin uyarmış idi **ḫ̆ābdan**
NE1260 Kah virüp ḫükmini ḫāk-i beden / Ġaflet ile **ḫ̆ābda** oldıḳça ben
NE1262 Dīde vü ʿaynīye şalup şer ü şūr / **Ḫ̆ābda** elbette ider bī-ḫużūr
NE1641 Cümlesine bāb-ı şerīʿat-ı **ḫ̆āb** / Yine şerīʿatden olur fetḥ-i bāb
NE1917 Gözin açup eyleyemez terk-i **ḫ̆āb** / Ḳahveciden ola meger fetḥ-i bāb
NE2093 Cān gözini uyarasın **ḫ̆ābdan** / Ummayasın meşʿale şeb-tābdan
NE2689 **Ḫābe** olup muntaẓır ol nā-tıraş / Olur o derd ile esīr-i firāş
NE3044 Şām u seḥer mest-i mey-i erġuvān / **Ḫ̆ābda** görürdi ḫumārı hemān
NE3045 Şenbih ü āzīne görürdi şarāb / Mevsim-i taʿtili hemān vaḳt-i **ḫ̆āb**
SE119 Gūş ṭutsa ola necm-i pür-tāb / Ṣadede girmedin ālūde-i **ḫ̆āb**
SE529 Seḥeri **ḫ̆ābdan** eyler bīdār / Şeb-i tār içre olur mūnis ü yār
SE592 Giceler **ḫ̆āba** teveccüh idicek / Ḥaḳḳa ṭāʿatlerimüz ḳalsa gerek
SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı tāb / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye **ḫ̆āb**
SE1036 Sadef-i dīde dökerken gevher / Yumulup **ḫ̆ābıla** oldı bī-fer
SE1052 Ḫavf-ıla ditreyerek hem-çü bahār / **Ḫ̆ābdan** göz açup oldum bīdār
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider **ḫ̆āb** u ḫumār / Ḳaldırur başını gün gibi o yār
SE2847 Size de **ḫ̆āb** gibi itdi ṣafā / Ḳılıcı üzre olan ehl-i ġazā
HH409 **Ḫ̆āb** tutdı dü-çeşm-i giryānı / Bağladı birbirine müjgānı
HH410 **Ḫ̆āb** ammā ki reşk-i bīdārī / Dīde-i cānı açdı envārı
HH810 Çünki ġavvāṣ-ı baḥr-ı **ḫ̆āb** oldı / Kendüyi şehr-i Bursada buldı
HH1057 Nice günden beri iki bī-tāb / Görmemişdi ḫużūr eyledi **ḫ̆āb**
HH1222 **Ḫ̆āb** gelmez o ḫasteye muṭlaḳ / Gözini yuınsa yaş gelür ancaḳ
HH1287 **Ḫ̆ābdan** oldı eşki dīde-güşā / Şan gülāb ile dīde-i remdā
HH1377 Līk fikr eyledikçe ol **ḫ̆ābı** / Rūşen olurdı ʿışḳ mehtābı
HH1488 Didi bir şeb bu zār u sevdāyī / Gördi bir **ḫ̆āb-ı** behcet-efzāyı
HH1510 Geldi taʿbir-i **ḫ̆āb-ı** hūb-āṣār / Ravża-i mülket oldı cennet-vār
HH1525 İtdi nā-geh horos-ı ʿarş fiġān / **Ḫ̆ābdan** hep uyandı ḫalḳ-ı cihān
HH1774 Bu tereddüdle şaḫne mest ü figār / Seḥeri oldı **ḫ̆ābdan** bīdār
HH2302 Ġark-ı emvāc-ı ıżṭırāb oldı / Tābı gitdi zebūn-ı **ḫ̆āb** oldı
HH2652 Bir gice fikr ile olup bī-tāb / Nergis-i dīde oldı ġonca-ı **ḫ̆āb**
HH2654 Geldi bir pīr-i sebz-bürd ü külāh / Bunları itdi **ḫ̆ābdan** āgāh
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i çeşm itmesün būs-ı rūḫ-ı **ḫ̆āb**

2. rüya

NE1397 Olamaz inʿām-ı ilāhī ḥisāb / Ḥāṣılı taʿbir olunamaz bu **ḫˇāb**
SE1038 **Ḫˇābda** oldı o dem baña ʿiyān / Didi iy bende-i bend-i ʿişyān
HH1379 Ḳışṣa-ı **ḫˇāb-ı** ḥayret-āṣārı / Ḥüsn-i taʿbīr iderdi güftārı
HH1494 Kendüde gördigün ʿayān itdi / Ḳışṣa-ı **ḫˇābını** beyān itdi
HH1496 Yaʿnī levḥ-i ḫayālde ol **ḫˇāb** / ʿAyniydi bunuñ çü ṣūret-i āb
HH1773 **Ḫˇābda** gördi mürdeyi nā-gāh / Eyledi ḥasb-i ḥālden āgāh

ḫˇaba varmaḳ [6] uykuya dalmak, uyumaya başlamak
S1207 Kesel dāʾimā şevḳa ġālib gibi / **Varur ḫˇāba** şeyḫ-i murāḳıb gibi
NE1371 **Ḫˇāba varup** bir gice kāşānede / Dönmüş idüm gence o vīrānede
NE1776 Düşde işitseydi de hāʾil sözi / **Varmaya ḫˇāba** yumulunca gözi
SE1284 Bir şeb ol fikr-ile efkār-ı ḥazīn / **Ḫˇāba vardı** dil-i peyġūle-nişīn
HH1221 Anlar efsāneden **varup ḫˇāba** / Degdi nevbet bu zār u bī-tāba
HH1250 Bir şeb ol fikr ile figār u ḥazīn / **Ḫˇāba vardı** açıldı çeşm-i yaḳīn

ḫˇab-āver [1] uyku getirici, uyutucu
NE1847 Ḥīlesi cāndārūy-ı maʿcūn-ı şer / Sözleri **ḫˇāb-āver-i** çeşm-i seḥer

ḫˇābgāh [1] uyunacak yer, yatak
S235 Rivāḳ-ı felek bezmgāh-ı sürūr / Bisāṭ-ı zemīn **ḫˇābgāh-ı** ḥużūr

ḫˇab-ı ʿadem [1] yokluk uykusu; ölüm
S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i sitem / ʿAdū çeşmini aldı **ḫˇāb-ı ʿadem**

ḫˇab-ı ġaflet [3] gaflet uykusu, uyanık ve dikkatli olunması gereken bir durumda uyuşuklukla gelen uyku hâli
S58 Dirīġā olup **ḫˇāb-ı ġaflet girān** / Göz açdırmadı fikr-i mekr-i cihān
HH61 ʿÖmr kim geçdi **ḫˇāb-ı ġafletle** / Rūzı şebdür ẓalām-ı ḥayretle
HH2686 Ṭuydı bir şemme bāġ-ı vuṣlatdan / Gözini açdı **ḫˇāb-ı ġafletden**

ḫˇab-ı ḥużūr [2] huzur uykusu, rahat uyku
NE1175 Bir şeb alup çeşmini **ḫˇāb-ı ḥuzūr** / Eyledi eşkāl-i miṣāli ẓuhūr
SE589 Bir iki sāʿat idüp **ḫˇāb-ı ḥużūr** / Sāʾirin ḳıl yine kāre maḥṣūr

ḫˇab-ı mūḥiş [1] korkulu rüya, kabus
HH1174 **Ḫˇāb-ı mūḥiş** görüp ol eṣnāda / Fikre varmışdı yaʿnī tenhāda

ḫˇab-ı nūşīn [1] tatlı uyku
HH1517 Gūş urup bu kelām-ı şīrīne / Vardı ol ḫaste **ḫˇāb-ı nūşine**

ḫˇāb-nak [1] uykulu, uykusu gelmiş
HH2684 Çeşm-i cān **ḫˇāb-nāk-i** ḥayret iken / Ḫāk-i ten çāk çāk-i fürḳat iken

ḫˇāb u ḫayāl olmaḳ [2] yok olup gitmek
NE2754 Āḫir **ola** cümlesi **ḫˇāb u ḫayāl** / Zāʾil olup ġafleti ḳala vebāl
SE1159 Devleti āḫir **olup ḫāb ü ḫayāl** / Ola Mervān-ı ḥimāra hem-ḥāl

ḥabāb [62] su üzerindeki hava kabarçıkları
S10 Nedür gör o meyde olan tef ü tāb / Ki peydā ide böyle ḳat ḳat **ḥabāb**
S260 Cebīninde çīn ü dürülmüş yüzi / **Ḫabābun** bu ġamdan ḳararmış gözi
S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳı ḫūn-ı nāb / Bürīde-ser ol meyde yer yer **ḥabāb**
S346 Siperle per ü miġfer ü tīġ-ı tīz / **Ḫabāb** ü kef ü mevc ü girdābḥīz
S495 Hevālandı baġrumdaki ḳanlu yaş / **Ḫabāb** itdi peydā o ḫūnābe-pāş
S496 Bu devr içre sāġarda şanma **ḥabāb** / Olur bīm-i ḳahr ile her zehre āb
S549 **Ḫabāb** ile yārāna dem-sāz olur / Ḳadeh ḳırmada yaʿni hem-rāz olur
S562 Olur şöyle ʿālī burūc-ı **ḥabāb** / Görünmez olur ḫandaḳī içre āb
S582 Güher şandı baḥruñ **ḥabābın** meger / Ṣoḳup destini anda gevher arar
S702 Ṣabā ḫaste şūrīde āb-ı revān / **Ḫabābuñ** cünūnı gözünden ʿayān
S713 Şifā-sāz-ı ʿālemdür ol āb ü nāb / Ki bir mār-ı zehr anda her **ḥabāb**
S776 Ḳanı sāḳiyā pūte-i laʿl-i nāb / Ki her dem aña kūze-keşdür **ḥabāb**
S806 Niçün keştī-i bāde āsūdedür / **Ḫabābuñ** neden yelkeni ṣudadur
S810 Ṣadef-veş şu üzre gelürse **ḥabāb** / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
S873 **Ḫabābın** görünce göñül cūş ider / Ki ṭaġlarca derdin ferāmūş ider
S874 Naẓar ḳıl **ḥabāb-ı** mey-i bī-ġışe / ʿAceb şīşedür kim ḳonur āteşe
S875 Ṭolı duḫter-i rezle cām-ı şarāb / Miyānında Ḳız Ḳulesidür **ḥabāb**
S876 Bula bāde şengerfī tā kim cilā / **Ḫabāb** oldı billūr mühre aña
S878 Dönüp zevraḳ-ı sürḫa cām-ı şarāb / Dıraḫşende fānūs ola her **ḥabāb**
S879 **Ḫabāb-ı** meyüñ şişdügü çün görür / Ṣabā sürḫ-ı bād oḳuyup üfürür
S880 Mey üstünde yer yer görinür **ḥabāb** / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
S940 Tehī vü nigūn olsa cām-ı şarāb / Dehen ola girdāb ü sāġar **ḥabāb**
S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı cām-ı şarāb / Ḳapanmış döner nice fülk-i **ḥabāb**
S975 Leb-i dil-ber itmiş aña nefḫ-i rūḥ / Taharrükdedür her **ḥabāb-ı** ṣabūḥ

S1025 O ḳaṣr üzre ser-germ olan Cem-cenāb / Hevāya atar tācını çün **ḥabāb**
S1298 **Ḥabāb** itdi ḥayretle her su-naẓar / Ḳoyup başına cüy-ı ıssı ṣular
S1352 Ṣikest oldı cām-ı mey-i laʿl-i fām / Ṭonup her **ḥabāb** oldı billūr cām
S1383 Ne mümkün ki ʿömrü bula dest-res / **Ḥabāb** itse biñ kerre ḥabs-i nefes
S1414 Hevāyile pürdür o mest-i ḫarāb / Cüdā olsa çatlar miṣāl-i **ḥabāb**
NE1031 İtmede peymāne pür olup ṣitāb / Bir nefesi ḳaldı miṣāl-i **ḥabāb**
NE1521 Pūṣiṣ-i ṣundūḳası ile ḳıbāb / Mevce-i deryā-yı muḥīṭ ü **ḥabāb**
NE1649 Çeşmi mey-i ʿışḳ ile pürḫūn-nāb / Bādeden ammā ki tehī çün **ḥabāb**
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı sīm-i nāb / Āb-ı ḥayāt üzre ya iki **ḥabāb**
NE2960 Ḳaṣr-ı **ḥabāba** ger ola naḳb-zen / Ṭāḳına irmezdi ḫalel naḳbdan
NE3033 Āḫir idüp duḫter-i rezden cüdā / Ḫānesini yaḳdı **ḥabābuñ** hevā
NE3054 Raḫt-ı dili meyde idüp ġarḳ-ı āb / Ḳaldı görinürde hemān bir **ḥabāb**
NE366 Çerge ile çāder-i ʿālī ḳıbāb / Ol yem-i zeḫḫārda mevc ü **ḥabāb**
NE663 Bulsa hevā ile n'ola iltihāb / Kūze-keş-i āteş-i meydür **ḥabāb**
SE151 Ṭāḳ-ı Kisrā ile tāc-ı Dārāb / ʿĀḳıbet oldı nümūdār-ı **ḥabāb**
SE407 Çün **ḥabāb** olmış içi ṭaşı tehī / Gerçi gösterdi reh-i daḫmegehi
SE1104 Açdı ṣandūḳa-i mīnā ile rāh / Çün **ḥabāb** eyledi deryāya şināh
SE1345 Kelle güya ser-i ḳaṭrānda **ḥabāb** / Cezve-i ḳahve gibi maġzı ḫarāb
SE1489 Surḫ olup ḳala ḥicāb altında / Reng-i mey gibi **ḥabāb** altında
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme ḥiṭāb / Tācın atdı göge mānend-i **ḥabāb**
SE2559 Cām-veş dīdede nem sīnede tāb / Pürḥevā kelle nümūdār-ı **ḥabāb**
SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu girdāb / Görinür farḳ-ı seri şañma **ḥabāb**
SE3254 Oldı ḫūn içre ki çeşmi nā-yāb / Gūyiyā söndi şarāb içre **ḥabāb**
HH374 Leb-i deryāya gel **ḥabābına** baḳ / Oldı mānend-i günbed-i ezraḳ
HH960 Pirehen-çāk olup **ḥabāb-āsā** / Oldı bir ḳaṭre her dür-i yekta
HH987 Nice İskender anda nā-peydā / Her **ḥabāb** oldı ḥücre-i minā
HH988 Ḳıldı çoḳ ser-firāzı efgende / Tācıdur ol **ḥabāb** gerdende
HH1007 Olmadı kimse maḳṣada reh-yāb / Çıḳmadı ṭaşraya meger ki **ḥabāb**
HH1217 Yemyeşil görinürdi baḥr-ı semā / Encüm anda **ḥabāb-ı** şuʿle-nümā
HH1224 Açdılar yine gözlerin aḥbāb / Seyl-i eşk-i revāna oldı **ḥabāb**
HH1258 Anda bir ḳubbe var zümürrüdden / İçi ṭaşı **ḥabāb-veş** rūşen
HH1750 Gāh ḳaʿre dalup dür-i nā-yāb / Geh göründi seri miṣāl-i **ḥabāb**
HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda şan miṣāl-i **ḥabāb**
HH2335 Ḫūn ile zevraḳ oldı cām-ı şarāb / Oldı bürrīde-ser o meyde **ḥabāb**
HH2640 Oldı bürrīde-ser o baḥra **ḥabāb** / Efser-i bāz-günları girdāb
HE15 Seḥāb-ı feyż ṣaçsun dürr-i nābı / Ṣadef olsun bu baḥruñ her **ḥabābı**
HE76 Nice baḳsuñ bu ḫāk-i nā-murāda / **Ḥabāb-āsā** gözi gönli hevāda
HE107 Uruc it bir nefesde nüh ḳıbāba / Nedür ġute saña birḳaç **ḥabāba**

ḥabāb-āver [2] kabarcık çıkaran, köpüren

S2 Nigārende-i ḳubbe-i āb-gūn / **Ḥabāb-āver-i** sāgar-ı ser-nigūn
S670 Muḥīṭ-i **ḥabāb-āveri** kef-zede / Bir abdālīdür nāmı Ṭaşḳın Dede

ḫabar [1] haber

SE836 Sen daḫı öldürecek olma şaḳın / Diñle Fārūḳ-ı Celīlüñ **ḫabarın**

ḥabb [7]

1. tane

S1189 Döküp **ḥabbını** söyler efsānesin / Ṣaçar dām-ı tezvīrine dānesin
NE605 Dilde ṭolı **ḥabb-ı** direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i ḫafī

2. ufak taneler halinde yapılmış ilaç, hap

S1192 Dile **ḥabb** ü şerbetle olmaz devā / Ne bilsün anı murġ-ı āteş-ġıdā

3. tahıl tanesi, tohum, çekirdek

S1209 İder zāġ-veş **ḥabb** ü keyfi nihān / Ġıdā bulmasa saḳṣaġanlar hemān
NE1714 Beẕl ü niṣār ile miṣāl-i nesīm / Açа dür-i **ḥabbını** dest-i kerīm
HH2166 Sözlerüñ māye-i fütūḥumdur / **Ḥabb-ı** ḥubbuñ ġıdā-yı rūḥumdur

4. kandırıcı, aldatıcı

S1190 Müşaʿbid gibi dāʾimā el ider / Dizüp mühre-i **ḥabb** ile ḥoḳḳalar

ḥabbe [3] buğday, arpa gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler, taneler, çekirdek

NE1755 Bulduġı şıfrü'l-yedi maġbūn ider / Yanına bir **ḥabbe** ḳosa on ider
SE2065 Ḫānesi ḫāne-i satranc miṣāl / Faḳr-ıla **ḥabbeye** muḥtāc ʿiyāl
HE61 Kimin gevher-fürūz-ı tāc idersin / Kimisin **ḥabbeye** muḥtāç idersin

ḥabbe-ger [1] habbeci, hileci, düzenbaz

NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden ġıdā-yı kemīn / **Ḥabbe-ger-i** şekl-i başīt-i zemīn

ḥabbetü'l-ḳalb [1] kalpte bulunduğuna inanılan küçük siyah nokta. Kelime tanıkta kelime miğfere saplanmış bir kurşun tanesi bağlamında kullanılmıştır.

HH2002 Tüfegüñ mühresi olurdı hemīn / **Ḥabbetü'l-ḳalb-i** miġfer-i ḫunīn

ḥabbeyi ḳubbe itmek [2] önemsiz ve küçük bir şeyi büyütmek, abartmak

SE1305 Terbiyet çoḳ ḳaba ḳor insānı / **Ḥabbeyi ḳubbe ider** būstānı

HH73 Oldı bir dāne añа kūh-ı günāh / **Ḥabbeyi kubbe itdi** baḫt-ı siyāh

ḥabbeẕā [4] "Ne güzel! Ne kadar latif! Ne hoş!" anlamıda hitap sözü

SE316 **Ḥabbeẕā** Kisrī-i inṣāf-āyīn / ʿAdl zencīri añа ʿurve-i dīn

SE487 **Ḥabbeẕā** nāyire-i ʿışḳ u hevā / Ki anuñ kūre-keşi sīne ola

SE538 **Ḥabbeẕā** rātibe-i penç evḳāt / ʿAmel-i ṣāliḥ-i ferḫunde-ṣıfāt

SE1751 **Ḥabbeẕā** Āṣaf-ı Cem-istiʿdād / Kemterīn ʿabd añа İbn-i ʿAbbād

ḥabbeze'l-maḳṣad [1] gayelerin en güzeli

SE2774 ʿİlmdür rütbe-i ʿadl-i merġūb / **Ḥabbeẕe'l-maḳṣad** ü niʿme'l-maṭlūb

ḫaber [31] haber, öğrenilen şey, bilgi

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ **ḫaberi** ʿālemden

S255 Bu eṣnāda deryādan irdi **ḫaber** / Ki emvāc-ı şer ḳıldı zīr ü zeber

S292 O menzilde geldi ḳazaḳdan **ḫaber** / Ki bozmuş anı cünd-i āyin-ẓafer

S650 Tekūr-ı Sitanbulı taḫmīḳ ider / Ṣalar bezle-gūne evgāra **ḫaber**

NE835 Söyledi mermūze-i ḥikmet şemer / Ḥaşılı dīvāneden uşlu **ḫaber**

NE959 Nāḳıl olan bu **ḫaberüñ** şoḥbetin / Böyle yazar sürʿatinüñ ḥikmetin

NE1034 Gūş idicek bu **ḫaber-i** mevḥişi / Eyledi biñ girye ile nālişi

NE1050 Vāṣıl olınca şerer-āsā **ḫaber** / Cānına itdi bu ḥarāret eşer

NE1462 Gönderüp ol pīre mukaddem **ḫaber** / İtmiş imiş ḳaṣd-ı ziyāret meger

NE2250 Müftiye didi **ḫaber-i** tāzeyi / Ṣundı anuñ destine endāzeyi

NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i ḫuşk / Bād-ı ṣabā-yı **ḫaber-i** ʿışḳ u meşk

NE2707 Oldı **ḫaber** heb orada ḫāżıra / Baş götürüp olmuş idi dāʾire

NE3153 Gūş idüp aḥvāl-i perīşān **ḫaber** / Neyleyeyin söyleyecegüm ṭutar

SE1085 **Ḫaberi** yoḳ ide baḫtın yitire / Cehl-ile pençe uranlar şīre

SE1546 Biri birine şuʿā-i naẓarı / İledür ḫāṣılı maḫfī **ḫaberi**

SE1608 Kimisi bir **ḫaber** eyler peydā / Yoġ-iken dāʿiye-i ḫavf u recā

SE2555 Böyle naḳl itdi ṣaḥīḥin **ḫaberin** / Birisi ʿāṣıḳ-ı āvārelerüñ

SE2818 Bu **ḫaber** baġrını deldi ṭopuñ / Yüregi aġızına geldi ṭopuñ

SE3228 Giderek saʿy-i ḫasūd-ıla meger / Gūş-i cānāneye degdi bu **ḫaber**

SE3391 Gönderüp ʿavrata biñ dürlü **ḫaber** / İtmedi hīç birisi aña eşer

SE3466 Oldı biñ nükteye her noḳṭa medār / **Ḫaberüñ** yoḳ ki ṭutuşdı bu şerār

HH799 Ḥāʾil oldı ḥicāb perdeleri / Açmadı aña bu ḳara **ḫaberi**

HH834 Bu yaña çünki ol perī-peyker / Ġāʾib olup ṭuyulmamışdı **ḫaber**

HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha gizlü **ḫaber** / Virdi āyīne-i żamīre keder

HH1586 **Ḫaberi** gerçi yoḳ idi yāruñ / Düşdi göñli o mest-i evgāruñ

HH1665 **Ḫabere** teşne-leb olup her ān / Ebrden nem ḳapardı şāh-ı cihān

HH1666 Gūş ururdı ṣadā işitse eger / Zāġdan umar idi ḳuşça **ḫaber**

HH1768 Oldı Şeydā-yı sāde-dil ġāfil / **Ḫaber-i** cāmeden ḫabīr degil

HH1973 İtmeyüp tīġ-i ḳahrdan ḫaẓeri / Ne yürekle getürdüñ ol **ḫaberi**

HH2613 İtdi ifşā cihāna bu **ḫaberi** / Ṣaçdı aġzıyla ʿāleme şereri

HH2623 Didiler var bu işde iki keder / Biri bu yayılur bu ḳara **ḫaber**

ḫaber almaḳ [5] bilgi edinmek, öğrenmek

S149 İkinci göge itdi çün kim güẓer / ʿUṭārid ḳudūmünden **aldı ḫaber**

NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur micmeʿi / Var **ḫaber al** zāʾir olup Yūşaʿı

NE2113 Müftinüñ **alup ḫaberin** ol zamān / Oldı hemān meclis-i ḫāṣa revān

SE2508 Fikri bu **alsa** firāsetle **ḫaber** / Virmesem böyle cüvān-merde keder

SE2986 Manṭıḳu't-ṭayruñ olup nükte-veri / Ḥāl-i mürġāndan **alurdı ḫaberi**

ḫaber-i vāḥid [1] herkesçe bilinmeyen bilgi, mütevâtir derecesine ulaşmayan haber

HH1728 Basṭ idince muḳaddemātı veled / **Ḫaber-i vāḥide** ḳalur mı sened

ḫaberü'l-veled [1] bkz. 'ḫaber' md.

NE2197 Olmuş idi ol ḫalef-i pür-ḫıred / Maẓhar-ı sırr-ı **ḫaberü'l-veled**

ḫaber virmek [2] söylemek, bildirmek

SE3481 Her ṭarafdan **virür** aḥbāba **ḫaber** / Yaraşur dense ayaḳlı defter

HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i naẓar / Dīdeden **virdi** ḳalbe ḳara **ḫaber**

Ḫabeşī [1] bkz. 'Bilāl-i Ḥabeşī' md.

NE190 Çāh-ı devāt içre be-şarṭ-ı cefā / Eyle Bilāl-i **Ḥabeşī-veş** ṣalā

Ḫabeşī [2] Habeş ahalisinden ya da Habeşliler gibi esmer kimse

NE3122 Virdi cevābın didi kim bir zamān / Gördüm idi bir **Ḥabeşī** bāġ-bān
HH852 **Ḥabeşī** ḥādım eyleyüp anı māh / Ṣandal aġaya döndi şām-ı siyāh

ḥabīb **[20]** sevgili, dost

NE482 Zengī-i şāmā meh-i ġırrā **ḥabīb** / Āyine-i rūyine olmuş raḳīb
SE258 Minber-i çarḫa revān oldı **ḥabīb** / Gūyiyā ʿīd namāzında ḫaṭīb
SE2890 Gāh olur vāsıṭa-i luṭf-ı **ḥabīb** / Gāh olur terceme-i sevḳ-ı ġarīb
SE3267 Çünki āzāra rıżā virdi **ḥabīb** / Sürdiler ṭaşra hemān bī-taḳrīb
HH649 Anı güstāḫ idüp ḫayā-yı **ḥabīb** / Devlet-i ḳurbe irdi bī-taḳrīb
HH931 Ser-be-ser derddür hevā-yı **ḥabīb** / Cümleden müşkili cefā-yı raḳīb
HH933 Bizi Yārab raḳībden şaḳla / Söze uyan **ḥabībden** şaḳla
HH1452 Meger ol reh-neverd-i semt-i **ḥabīb** / Kūy-ı cānāna gelmiş idi ḳarīb
HH1595 Ey ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i zār u ġarī / Ki ola derdinüñ ṭabībi **Ḥabīb**
HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı **ḥabīb** / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü şigīb
HH1821 N'oldı yād itmedi bu zārı **ḥabīb** / Belki ıḍlāl idüp azıtdı raḳīb
HH1879 Āh-ı ʿāşıḳla ḫaste olsa **ḥabīb** / Ne muʿazzim ʿillāc ider ne ṭabīb
HH2057 Ṣaha kem-ter gedāyı itse raḳīb / Ṣāhı ḳor yüz ṭutar gedāya **ḥabīb**
HH2068 Ne belā-yı ḫased ne ḫavf-ı raḳīb / Ne cefā-yı ʿadū ne cevr-i **ḥabīb**
HH2182 Didi ey teşne-i viṣāl-i **ḥabīb** / Rū-be-rū kerde-i ḫayāl-i **ḥabīb**
HH2287 Ġamz-ı düşmen **ḥabībe** rābıṭadur / Engel añlarsın anı vāṣıtadur

Aşağıdaki tanıklarda kelime Hz. Muhammed'in sıfatı bağlamında geçmektedir.

S70 Nice naẓm-ı naʿt-ı Resūl-i güzīn / **Ḥabīb-i** ḫudā Seyyidü'l-Mürselīn
S104 **Ḥabībe** o dem yār-ı ġār-ı ṣadīḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ
NE1384 Şehd-i şühūd-ı ruḫ-ı āl-i **ḥabīb** / Bir ʿaselī ḫırḳa da oldı naṣīb
HH95 Nāmı Aḥmed **Ḥabīb-i** Rabb-i Vedūd / Muṣṭafā vü Muḥammed ü Maḥmūd

ḥabībā **[1]** "Ey sevgili!" anlamında hitap sözü

G1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / **Ḥabībā** nabẓını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür derdi

Ḥabību'l-lah **[1]** Allah'ın sevdiği kimse ‖ Hz. Muhammed

HH145 Didi ʿizzetle Yā **Ḥabību'l-lah** / Çok selām eyledi saña Allāh

ḫabīr **[5]** bilgili; haberli, vâkıf

NE1956 Dāye ḫırāmından olınca **ḫabīr** / Sāye-ṣıfat pāyine ṣaldı ḫarīr
SE615 Bir işāretle idüp ehl-i żamīr / Sırr-ı Hūʿdan giderek ola **ḫabīr**
SE1767 Bu yaña çünki vezīr oldı **ḫabīr** / Eyledi cezm-ile ḫüsn-i tedbīr
HH1343 Gerçi kim ḫālden degildi **ḫabīr** / Līk ḫiẓmetde itmedi taḳṣīr
HH1768 Oldı Şeydā-yı sāde-dil ġāfil / Ḫaber-i cāmeden **ḫabīr** degil

ḫabīṣ **[8]** kötü; fenâ; fâsid

NE2123 Āh ki bu nefs-i **ḫabīṣ** ü hevā / Oldılar insana görünmez belā
NE2449 Ṭaşra ḳalan şāḫ gibi bī-emān / Ḳatʿ idesin ʿużv-ı **ḫabīṣin** hemān
NE2721 Ey ki uyup nefs-i **ḫabīṣe** müdām / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u şām
NE2835 Taʿma ḳavi sāz-ı cevāriḥ olur / Nefs-i **ḫabīṣ** ālet-i cāriḥ olur
SE882 Herkesüñ cevherin eyler ẓāhir / Seçilür anda **ḫabīṣ** ü ṭāhir
SE987 Debrenüp ʿırḳ-ı **ḫābīṣ-i** ʿışyān / İdicek sehv-ile ẓulm ü tuġyān
SE1008 Ne revā ʿużv-ı **ḫabīṣüñ** büyüye / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı ḳoya
SE2548 Yeder ol ʿużv-i **ḫabīṣüñile** seni / Ḳapı ḳapı iledür nefs-i denī

ḥabl **[]** ip, urgan

ḥabl-i metīn **[5]** sağlam ip ‖ Allah'ın ipi, kurtuluş yolu, Kur'ân-ı Kerim, İslâm dini. Kur'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân suresinin 103. ayetinde geçen bir ifadedir. "Topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın."

NE870 **Ḥabl-i metīn** şīme-i peyġamberi / Çekdi getürdi yola sıġmazları
NE909 Ḳahr ile bend olmaġ içün mücrimīn / Elde gerek elde o **ḥabl-i metīn**
NE1618 Cānuñ ider çāh-ı ḫaṭādan emīn / Şerʿi gibi olmaya **ḥabl-i metīn**
HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni **ḥabl-i metīn** / İtdi naẓm-ı umūr-ı devlet ü dīn
HH2011 Ṭutuşup gerdene o **ḥabl-i metīn** / Cān çekişmede idi merd-i güzīn

ḥabl-i recā **[2]** recâ ipi, umut ipi

S63 Olup rismān-bāz-ı **ḥabl-ı recā** / Ḳadem başdum aña diyüp yā ḫudā
HH2486 Kesdi **ḥabl-i recāyı** ol iki zār / Çāhı girdāba düşdiler ifgār

ḥabl-i verīd **[1]** şah damarı

SE3327 Ẓulm-ıla ḳıldı o nā-kāmı şehīd / Ṣaçdı laʿlin kesilüp **ḥabl-i verīd**

ḥabs **[3]** alıkoyma, hapis

SE970 Geçmeyüp seyr ü şafādan ḫaṭır / Naẓarī **ḥabse** degilseñ ḳādir
HH1777 Ṣaḫnenüñ şübhesi olup ber-bād / Bī-güneh oldı **ḥabsden** āzād
HH2617 Ṣalınup **ḥabse** iki beg-zāde / Bend olundı ol iki āzāde

ḥabs-i nefes [1] nefesini tutma
S1383 Ne mümkün ki ʿömrü bula dest-res / Ḥabāb itse biñ kerre **ḥabs-i nefes**

ḥabs itmek [2] alıkoymak, hapsetmek
NE1205 Dīv ki döymez aña pūlādlar / Şīşede timsāl gibi **habs ider**
NE2165 Nice ḳoca nikbetī ʿınnīnler / Bir büt-i raʿnāyı alur **ḥabs ider**

ḫabş-i cibillī [1] doğuştan gelen çirkinlik, kötü haslet
SE2089 Cūş idüp **ḫabş-i cibillī** her dem / Luṭf-ı şāh anı iderdi pür-ġam

ḥac [8] İslam'ın beş şartından birisi olarak Kurban bayramından önce Arafat'ta belli bir süre bulunmayı, Kâbe'nin belirlenen kurallara göre ziyaret ve tavafını, Kurban bayramının en az iki gününü Mekke'de geçirmeyi emreden ibadet
NE1736 Gerçi reh-i **ḥacda** revende olur / Maʿnīde ol mār-ı gezende olur
NE1744 Müddet-i ʿömründeki ḥarcın tamām / Ṣarf-ı reh-i **ḥaccını** mālā-kelām
NE1798 Zāhidi gör ṣavm u ṣalātına cüst / **Ḥacc** u zekāta gelicek līk süst
SE524 İki rükn aña şahādetle ṣalāt / Üçi ṣavm-ı ramażān, **ḥacc** ü zekāt
SE526 **Ḥacc** ü İslāmı biraz yazdı kitāb / Birdür ol iki ʿibādetde nişāb
SE527 Aġniyā pīşesidür **ḥacc** ü zekāt / Fuḳara ḥişşesidür ṣavm ü ṣalāt
SE532 **Ḥac** ki farżıyyetine var āyet / Lāzım īfāsı be-şarṭ-ı ḳudret
SE1659 Ol zamān kim dimiş idüñ baña sen / Geldim üç günde bu şehre **ḥacdan**

ḥacc-ı ekber [3] büyük hac, Arafat'a çıkılma gününün Cuma gününe denk geldiği yılki hac
SE1637 Didi kim Kaʿbeʿye düşmişdi sefer / Eyledik saʿy-ile **ḥacc-ı ekber**
SE1828 Şeyḫ-i ekber gibi ʿālī-server / Bildi bu meslegi **ḥacc-i ekber**
HH2069 Ṭutdılar rāh-ı Ḳaʿbe-i tevfīḳ / Ḳıldılar **ḥacc-ı ekber-i** taḥḳīḳ

ḫacālet [2] utanma, utanç
SE2356 Bāreke'llāh zihī luṭf u edeb / Ki ne minnet ne **ḫacālet** ne ṭaʿab
SE3062 Ḥayret ol şaḫṣı idüp daġdaġa-nāk / Ḥākim oldı bu **ḫacāletle** helāk

ḫacālet virmek [1] utanmasına sebep olmak, utandırmak
NE2126 Şu ḫalḳ-ı ʿāleme ḥayret virür / Niçe müselmāna **ḫacālet virür**

ḥacb-i ḥirmān [2] istenilen şeyi elde edememenin verdiği üzüntü, ümitsizlik
SE908 Ola maḥcūb-ı cemāl-i Raḥmān / Ḳıla merdūd anı **ḥacb-i ḥirmān**
HH1899 Söyledi ḥācib-i cefā-kāra / **Ḥacb-i ḥirmān** göründi ol zāra

ḫˇāce [22]
1. hoca (müderris, mektep hocası, sufi, vaiz vb. bağlamında)
S166 İde **ḫˇāce** çün bezm-i ḫāṣa duḫūl / Virilmez o ṣoḥbetde ḫuddāma yol
NE1402 Gördüñ ise mantıḳı ʿAṭṭārdan / Şimdi ḳuşa benzedüñ ey **ḫˇāce** sen
NE1747 **Ḫˇāceler** içre adı Ḥacı Ḥusām / Dil zaġara tīġi gibi bī-niyām
NE1997 Olma şaḳın ġıybet ile nükte-der / Kāġıdı ardından oḳur **ḫāceler**
SE511 **Ḫˇāce** çün ḫāl-i ẕekāsın gördi / Bu belāhatla hevāsın gördi
SE2397 **Ḫˇāce** kim teşne-leb-i raḥāt idi / Tāb-ı germā ile bī-ṭāḳat idi
SE2402 İtdi taʿẕīr-i lisān oynatdı / **Ḫˇāceyi** ḫāṣılı pek ışlatdı
SE2425 **Ḫˇāce** riḳḳatle virür cānına tāb / Rāst gelmez geh olur ṣoñra ḥisāb
SE3360 Adı yā **ḫˇāce** yāḫūd ḫācıdur / Āḫiret ḫatunı bir bācıdur
HH118 Geldi Ḳurʾān ile berīd-i Ḥudā / **Ḫˇāceye** ṭıfl-ı levḥ-ḫˇān-āsā
HH640 Kesb-i sermāye-i kemāl itdi / **Ḫˇāce** taḥṣīl-i vecd ü ḥāl itdi
HH642 **Ḫˇāce** dil-suḫte olup pür-tāb / Suḫte buldı ḫˇāce gibi nişāb
HH642 Ḫˇāce dil-suḫte olup pür-tāb / Suḫte buldı **ḫˇāce** gibi nişāb
HH644 **Ḫˇāce** de şemʿ-i āh ile hem-ser / Eyler idi nice mütālaʿalar
HH1579 Ṭabʿ-ı naḳḳādı pür-leṭāʾif idi / **Ḫˇāce-i** kūçe-i maʿrif idi
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i **ḫˇāce** ṭarz-ı ġarīb
HH1604 Gördi kim ne sekīne var ne veḳār / **Ḫˇāce** eṭfāl ile gülüp oynar
HH2107 **Ḫˇācesine** kitāb ile gelicek / Gūyiyā ṣuḫf ile inerdi melek
HH2261 Rūy-ı dil gördi çünki ol nā-şād / Didi ey **ḫˇāce-i** ḫuceste-nihād
HH2443 Oḳuduñ defter ü kitābı temām / ʿĀḳıbet **ḫˇāceye** virildi ġulām
2. Hz. Muhammed
HH93 Nüsḫa-ı heft cilde dībāçe / Faḫr-ı kevneyn Ḥażret-i **Ḫˇāce**
3. Nasreddin Hoca
SE2385 **Ḫāce-i** ʿuḳde-güşā Naṣre'd-dīn / Oldı bir çeşme kenārında mekīn

ḥacer [2] taş
SE1427 Ṣaḫṣ-ı dūnḥimmet olur ʿayn-ı ḳader / Cümleden kim ne şecerdür ne **ḥacer**
SE2156 Nā-ḳabūl ü **ḥacer-i** ebter iken / Tīre-dil olduġı rūşen-ter iken

ḫācet [5] herhangi bir şey için gerekli olma, gerek, gereklilik, lüzum, ihtiyaç

NE2976 Ferşe ne **ḥācet** ki döşenmiş çemen / Rīşeli ḳalınca bir yeşimden
SE3472 **Ḥācet** olmaz sitem-i üstāda / Kendi derdi yetüre ḥussāda
HH379 Belki yoḳ anlara dahi **ḥācet** / Var iken ḫāne-i bilā-minnet
HH2291 Vaṣl içün ḳıblegāh-ı **ḥācetdür** / O da eṭfāle bir mürüvvetdür
HH2418 **Ḥācet** olmadı görmege sebaḳı / Bunlar ardından oḳudı varaḳı

ḥācetgeh [1] dilekte bulunulan yer

SE3337 Şimdi ol ḫāk ziyāretgehdür / Ġam-ı ʿışḳ ehline **ḥācetgehdür**

ḥacı [2] hac ibadetini yerine getirmiş müslüman

NE1735 Nāmın ider şehrde **ḥacı** falan / Ḳaʿbeye īmānını diñle hemān
SE3360 Adı yā ḫāce yāḫūd **ḥācıdur** / Āḫiret ḥatunı bir bācıdur

Ḥacı Ḳıvam [1] Hacı Kıvâmüddin Hasan. 1303-1357 yıllarında Şiraz'da hüküm süren Ebû İshak İncû hanedanının hükümdarı Ebû İshak ve oğlu Şah Şücâ'ın vezîr-i azamı ve Hafız-ı Şirâzî'nin hamisidir.

SE3388 ʿAcem içre nite kim **Ḥacı Ḳıvām** / Rūmda miṣli bulınmaya tamām

ḥācib [7]

1. kapıcı, perdeci

NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb āyin ḳodı / **Ḥācib-i** ḫuddām u selāṭin ḳodı
NE1488 İtmiş idi **ḥācibi** çeşmin nihān / Ṣaʿṣaʿada niteki mihr-i cihān
HH1899 Söyledi **ḥācib-i** cefā-kāra / Ḥacb-i ḥırmān göründi ol zāra

2. sadrazam, vezir ve mabeyinci gibi üst düzey devlet görevlilerine verilen unvan

NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü me'vā gerek / **Ḥācibe** elbette müdārā gerek
HH708 Şehlere ʿarż-ı ḥāl idüp ṭālib / Her biri ḳoşdılar birer **ḥācib**
HH709 Ḳangı mülketden ise ol mekkār / Ol şehüñ **ḥācibi** ide iḥzār
HH713 **Ḥācibe** bir işāret itdi hemān / Pīş-i şaha getürdi mūy-keşān

ḫacil [2] utanmış

NE3116 Ben bilüp eksiklügüm oldum **ḫacil** / Ḳalmasın eksiklügüme ehl-i dil
HH1815 Añların sen de münfaʿil olduñ / İtdigüñ kārdan **ḫacil** olduñ

ḫacil eylemek/itmek [2] utandırmak, mahçup etmek

S462 **İdüp** yaʿni cellād-ı çarḫı **ḫacil** / Demüñle bu ġam mürdesin zinde ḳıl
HH1086 Her biri çekse tīġ-ı bürrānı / **Ḫacil eyler** tabīb-i nā-dānı

ḫaclegāh, ḫaclegeh [4] gelin odası, gerdek

S1148 Müzeyyen olup **ḫaclegāh-ı** sipihr / Ḳodı başma yüz yaşduġı bu aña mihr
SE85 **Ḫaclegāhında** ʿarūs-ı Nāhīd / Baş göz oldı miṣāl-i ḫurşīd
SE1464 Nev-ʿarūs-ı ṭuṭuḳ-i devletdür / Duḫter-i **ḫaclegeh-i** milketdür
HH1495 Çün merāyā-yı **ḫaclegāh-ı** miṣāl / Düşleri itdi şaḫs ile timṣāl

ḫaclet [13] utanma ‖ şaşırma

S112 Yedi ḍarb-ı redden mey-i tündḫū / Bu **ḫacletle** olsa n'ola sürḫ-ı rū
S1208 Bu **ḫacletle** varmış ʿacib ʿāleme / Başın ḳaldurup baḳamaz ādeme
S1557 Güneh çoḳluġı aña **ḫaclet** yeter / Ḳuluñdur ne deñlü ise ʿafv umar
NE339 Tīġ-i dem-ālūd gibi tündḫū / **Ḫaclet-i** taḳsīr ile sürḫ-rū
NE2032 Ṭuydı ne ḥāl oldıġın āḫir ḥatīb / Oldı ġam-ı **ḫaclet** ile nā-şekīb
SE2190 Ḥumreti gerçi olur pīrāye / **Ḫaclete** oldı ḳavī sermāye
SE2304 Şaḳla yüz şuyını çün şāġar-ı mey / Edebe oldı nişān **ḫaclet** ü ḫūy
SE2318 Kerem oldur ki ola bī-minnet / Ne ḥicāb-ı ṭaleb ü ne **ḫaclet**
HH22 Māhī-i arż ṭoydı ḥikmetden / Yedi ḳat yire geçdi **ḫacletden**
HH54 Oldı rūy-ı siyāhuma kef-zen / Siylī-i seyl-i eşk **ḫacletden**
HH59 Ḫāṭırayla bilüp anuñ ḥaṭarın / **Ḫacletümden** ṭurup yire baḳarım
HH512 Līk oldı vuḳūf-ı ḥāl-muḥāl / Ḳaldı **ḫacletle** merdek-i muḥtāl
HH1816 Reng-i **ḫaclet** ile kim nümāyānsın / Belki bīdāddan peşīmānsın

ḫaclet-nümūn [1] şaşırmış

NE2156 Boġçası bārı ile zār u zebūn / Yolda ser-i efgende vü **ḫaclet-nümūn**

ḥad(d) [9]

1. sınır

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāṣ-ı nigūn / Çıḳam **ḥadd-i** hey'etden āḫir birūn
NE309 Haşrına hiç boyun ura mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı **ḥad**

2. nihayet, sınır

NE2413 Tilke ḥudūdallah olup pās-bān / **Ḥaddini** bildi götürüp ins ü cān
SE397 Līk bu maʿẕeretim eyledi red / Didi kim feyż-i Ḫudaya yoḳ **ḥad**
SE3456 Görinürden ki görinmez çoḳdur / Gizli maʿnālarına **ḥad** yoḳdur
HH981 Gördi izhārdan meded yoḳdur / Bīm-i cāna o yolda **ḥadd** yoḳdur

HH2730 Vāridātī-i ḫāme süst ü figār / Yoḳ velī vāridāta **ḥadd** ü kenār
HH2737 Tīr-veş ġayrı ḳodı pā-der-gil / **Ḥadd-ı** iʿcāzı eyledi menzil

3. derece, mertebe

SE2279 Ḳuvvet-i ḳahire bu **ḥadde** iken / Ne revā olmaya berkende diken

ḥadden aşmaḳ [1] aşırı kaçmak, çok fazla olmak

HH544 Āteş-i ʿışḳ **ḥadden aşmışdur** / Dīdeden çaḳ dile ulaşmışdur

ḥadden efzūn-ter [1] haddinden fazla, çok fazla

SE1455 **Ḥadden efzūn-ter** ola mükteseb i / Ḥasebi ẓāhir ü ṭāhir nesebi

ḥaddini bildürmek [3] gerekli olan cezayı vermek

SE626 Bilemeyüp ṭafra iderse cühelā / **Bildürür ḥaddini** ḍarben ʿulemā
SE876 Eyleyüp kūşe-i ḳabr içre nihān / **Bildürür ḥaddüñi** āḫir devrān
NE2679 Nice muʿārıż olasın sen baña / **Bildüririn ḥaddüñi** bir gün saña

ḥaddini bilmez [1] terbiyesiz, edepsiz

SE2405 Didi iy **ḥaddini bilmez** cāhil / Beni itmişdi sükūtuñ ġāfil

ḥaddini tecāvüz itmek [2] haddini aşmak, aşırı davranmak

NE2415 Bildiler aḥkām-ı Ḫudā seddini / Kimse **tecāvüz idemez ḥaddini**
SE1071 **Ḥaddüni** yaʿnī **tecāvüz itmez** / Toġru yolı ḳoyup egri gitmez

ḥadd-i ẕātında [1] aslında, yaratılışında

SE3017 **Ḥadd-i ẕātında** şu kim ola edīb / Ġayrıya ola şiʿārı teʿdīb

ḫadem [3] hizmetçiler

SE1765 Ḳaçdı yanındaġı ḫayl ü ḫaşemi / Ṭutdılar şāh-ıla bir kaç **ḫademi**
SE3029 **Ḫadem** insāna cevāriḥ gibidür / Bed olan ālet-i cāriḥ gibidür
HH1327 Şāh ümīd-i şikār ile cüyān / **Ḫaḍeminden** cüdā düşüp pūyān

ḫadeng [10] kayın ağacından yapılmış ok

S369 İrişdi sipihre şeb-ā-şāb-ı tīr / **Ḫadeng** itdi būs-ı dehān-ı dilīr
S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her **ḫadeng** / Düşüp döndi ḫak içre künge tüfeng
S373 Ḳalem vażʿ idüp aña nāy-ı **ḫadeng** / Nuḳāṭ oldı aña her ḳaṭre-i lāle-reng
NE2006 Yāreler açdı aña idüp hücūm / Tīġ ü **ḫadeng** ile şihāb u nücūm
SE1143 Beriden ol da ider āh-ıla ceng / Dūd u şuʿle per ü peykān-ı **ḫadeng**
SE2578 Gözi ilmişdi baḳarken nā-gāh / Baña mānend-i **ḫādeng-i** cāngāh
SE2712 Her nefes kim ḳıla dilden pertāb / Ola mānend-i **ḫadeng-i** pertāb
SE2959 Yed-i ḳudretden irişdikçe **ḫadeng** / Bilmeyen ḫaşmı ile eyler ceng
HH1093 Oldı zerrīn **ḫadeng-i** düşmen-i māl / Cism-i Ḫurşīdde eşiʿʿa-mişāl
HH1450 Oḳ yılanı gibi atıldı **ḫadeng** / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i ejdere teng

ḥadeş [2] pislik, necaset

SE1610 Kimi aḥvālini eyler mebḥas / Var-iken güft ü şinīdende **ḥadeş**
SE1662 **Ḫadeş** olur işi ehl-i lāfuñ / ʿIrżı da püs pas olur leffāfuñ

ḫādım [1]

1. hizmetçi, yardımcı

HH104 Faḳr ile şāh-ı kām-yāb oldı / **Ḫādım-ı** ḫaymesi seḥāb oldı

2. iğdiş edilmiş erkek, harem ağası

HH852 Ḥabeşī **ḫādım** eyleyüp anı māh / Ṣandal aġaya döndi şām-ı siyāh

hādī [8] doğru yol gösteren, kılavuz

S410 O būy oldı **hādī** reh-i maḳṣada / ʿAyān oldı nā-geh der-i mey-gede
NE200 **Hādī-i** dīn hādim-i küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u celāl
SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl **hādī-yi** kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül
SE665 ʿAyn-ı ʿilm eyledi fażl-ı **hādī** / Kelime olsa ʿaceb mi ādī
SE1061 Oldı bu vāḳıʿa-i pür-ʿibret / Baña **hādī-i** ṭarīḳ-ı ʿiffet
SE1368 Müʿminüñ oldı o nūrı **hādī** / Meşʿal-efrūz-i reh-i irşādı
SE2652 Şaşırup sāliki eyler güm-rāh / Necm-i **hādī** görinür pertev-i māh
HH435 Oldı bu vāḳıʿa baña **hādī** / Meslegüm oldı āḫir ol vādī

hādī-i rāh, hādī-i reh [3] yol gösteren, kılavuz

NE2088 Oldı bize **hādi-i rāh-ı** ḳavim / Mihr-i cihān-tāb-ı Kitāb-ı Kerīm
SE1 İdelim besmele-i **hādī-i rāh** / Yürüsüñ ḳāfile-i ḥamd-i İlāh
SE2916 Oldı erbāb-ı dile **hādī-i reh** / Kuddise'llāhu taʿālā sırreh

ḥadīd [3]

1. keskin ‖ sert

SE1349 Mūmiyā olsa eger dürd-i **ḥadīd** / İtseler mürde-i timsāḥı ḳadīd
HH2005 Cevşenüñ bendin açdı ḍarb-ı **ḥadīd** / Sīne şanduḳasında ḳırdı kilīd

2. haddelenmiş demir, çelik

SE2846 Merd-i meydān ki çeke tīġ-i **ḥadīd** / Olur elbette ya ġāzī ya şehīd

ḥadīḳa [1] etrafı duvarla çevrilmiş bahçe, ağaçlı bahçe, bostan

HH429 Didi luṭf ile eyleyüp iḳbāl / Ey nihāl-i nev-i **ḥadīḳa-yı** bāl

ḫādim [7] hizmet eden, hizmetçi

NE926 Bir iş ider gahī kelām-ı **ḥadīm** / İdemez ol kārı sipāh-ı ʿazīm

NE1904 Masḫara-i dehr ü tebāhī ola / **Ḫādim-i** bünyān-ı ilāhī ola

SE1795 Vāḳıʿā eyledi ol emre revān / Bir iki **ḫādimini** anda hemān

SE2573 Ṣadr-ı meclisde biri nāzende / Kimi **ḫādim** kimisi sāzende

SE3058 Ġurre-i dāniş-i **ḫādim** maḫdūm / Ḫāl ise aña degildi maʿlūm

SE3038 Giderek **ḫādimi** maḫdūm-ı kerīm / Cümletü'l-mülk idüp itdi terkīm

HH199 **Ḫādim-i** pīşgāhı hūr ü melek / Bir füsūskārı pīş-taḫta felek

ḫādimü'l-leẕẕāt [1] tatları bozan, ölüm

HH757 Maṭbaḫuñ aşı **ḫādimü'l-leẕẕāt** / Bügi çömlekleriyle nārencāt

hādim [1] yıkan, ortadan kaldıran

NE200 Hādī-i dīn **hādim-i** küfr ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u celāl

hadīṣ [1] Hz. Muhammed'in gelişen olaylar ve konular üzerinde müminleri aydınlatmak, Kur'an'ın bazı ayetlerini açıklamak için söylediği sözler

SE729 Ṣāniyen oldı fuʿādında ḳavī / Sened-i pāk-i **ḥadīṣ-i** nebevī

ḥādiṣ [1] sonradan ortaya çıkan, zuhur eden

NE1769 Māmelekin cümle döker ḳor gider / Dehr aña bir **ḥādiṣi** vāriṣ ider

ḥādiṣāt [1] olaylar, hadiseler

HH2609 **Ḥādiṣāt-ı** cihāna bāʿiṣ idi / ʿĀleme nāme-i ḥavādiṣ idi

ḥādiṣe [5]

1. meydana çıkan durum, olay

NE2177 Arada bir **ḥādiṣe** iḥdāṣ ider / Kendüsine teselliyet īrāṣ ider

NE2294 **Ḥādiṣeyi** çekdi çıḳardı hemān / Dal-ı zıbıḳ oldı ḥarīfe hemān

SE2007 Tek otur ʿırżuña irgürme şiken / ʿİbret al ḥāṣılı bu **ḥādiṣeden**

SE3441 **Ḥādiṣe** şevḳına virdi varın / Görmege uydı metāʿ-ı yārın

2. cinsel arzu, şehvet

NE2460 **Ḥādiṣesi** nefsine ṭaḳmış zimām / İstedügi yere çekerdi müdām

ḫaḍrā [2] yeşil, pek yeşil

HH557 Şemse-i ṭāḳ-ı ġurfe-i **ḫaḍrā** / Ḳavladı lāciverd ile gūyā

HH2322 Baḥr içinde çü günbed-i minā / Nāmı olmış Cezīre-i **Ḫaḍrā**

ḫafakān [2] yürek oynaması, çarpıntı, sıkıntı

SE2822 Dem-i fürḳat gelüp itdi feryād / **Ḫafaḳānı** ceresüñ oldı ziyād

HH572 Göñül eglencesiyle ol ġamgīn / **Ḫafaḳānın** biraz ide teskīn

ḫaffāf [3] ayakkabı, terlik vb. şeyler yapan ve satan, kavaf. Ayrıca bkz. 'çeñe ḫaffāfı' md.

NE758 Hiç ola mı itse ne deñlü ḫurūş / Her çeñe **ḫaffāfı** cevāhir-fürūş

SE1624 Çeñe **ḫaffāfı** meṣel ṣarrāfı / Cāhilüñ mükṣiri vü leffāfı

NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i riyā lāfıdur / Māyesi yoḳ heb çeñe **ḫaffāfıdur**

Ḥāfiẓ [1] 14. yüzyılda yaşamış İran'ın en meşhur şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî

NE1117 **Ḥāfiz** ile Saʿdī vü Cāmī daḫı / Ḫusrev-i Hindī vü Niẓāmī daḫı

ḥāfiẓ [5]

1. koruyucu, koruyan

SE1723 ʿAḳldur **ḫāfiẓ-ı** dīn ser-ḥadinüñ / ʿAḳldur mesned-i cān maḳṣadınuñ

SE2693 Ḳulle-i dil yiri can **ḫāfiẓıdur** / Ḳuvvet-i ḥāfıẓa müstaḥfıẓıdur

HH228 Eyledi Ḳāfı seyl-i fitneye sedd / Ḳıldı sīmurġı **ḫāfiẓ-ı** ser-ḥadd

HH2428 Peder ü māderi iki püserüñ / Fevt olup gitdi **ḫāfiẓı** güherüñ

2. Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona sırasıyla ezberleyen ve okuyan kişi

S686 Muṣallāsı yüz **ḫāfıẓa** cilvegāh / Ḳamer rūy-ı fersūde vü ḫāk-i rāh

ḥāfıẓa [1] insan zihninin her türlü algıyı belleme ve hatırda tutma yetisi

SE2693 Ḳulle-i dil yiri can ḥāfıẓıdur / Ḳuvvet-i **ḫāfıẓa** müstaḥfıẓıdur

ḫafī [5] gizli

NE605 Dilde ṭolı ḥubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i **ḫafī** yerine şirk-i ḫafī

NE605 Dilde ṭolı ḥubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i **ḫafī**

NE1341 Līk nice ḫāṣṣası vardur **ḫafī** / Dīde-i eşḫāṣa olur muḫtefī

NE1644 Ḥaḳḳuñ olur nice ʿibādı **ḫafī** / Ḳurbı ḳubābında velī muḫtefī
SE1613 Olmasa maʿnīde küfrüñ ḫalefī / Nāmına dinmez-idi şirk-i **ḫafī**

ḫafīd [1] bir kimsenin çocuğunun erkek çocuğu, erkek torun

HH689 Şeyḫ Saʿdī ṭarīḳına mürşid / Hem ḫalīfe ʿazīz ü hem **ḫāfīd**

ḫafiyyeten [1] gizlice

HH1157 **Ḫafiyyeten** şaldı ḳarşuya ʿasker / Ki varup cümlesin helāk ideler

hafta, hefte [6] yedi günlük müddet, pazartesi ile pazar arasındaki günler dizisi

S502 Mey içdi deyu iftirāsın ḳomaz / Bize **hefte** cengin cefāsın ḳomaz
NE1609 Cürm-i cezāsına o ḳavm-i şerār / **Haftasına** varmadın oldı dūçār
SE1293 Ḥikmeten ġayret-i Ḥaḳ itdi ẓuhūr / İtmedin arada bir **hafta** mürūr
HH37 Zer-ger-i mihrden alur vāye / **Hefte** döngi meh-i felek-pāye
HH38 Eyledüñ **hefte** olmadın īcād / Bir kemer üzre ḳaṣr-ı sebʿ-i şidād
HH617 Ḫalḳ dirdi ʿaceb ne ḥikmetdür / **Hafta** ḥummāsı özge ʿilletdür

hafta bāzārcılıġı [1] pazar esnaflığı, haftada bir gün yapılan pazarcılık

SE2423 Can virür aḳçası üzre nice ḫar / **Hafta bāzārcılıġı** mı eyler

hefte bāzārı [1] haftada bir kurulan pazar

HH616 Çün ki her cumʿa bu idi kārı / Kār-ı ʿışḳ oldı **hefte** bāzārı

ḫ̆āh u nā-ḫ̆āḫ [3] ister istemez, zoraki

SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü tüvān / **Ḫ̆āh** u nā-ḫāh yıḳar zāl-ı zaman
SE1174 **Ḫ̆āh** u nāḫāh miṣāl-i şeb-i tār / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i eẕhār
HH2241 **Ḫ̆āh** nā-ḫ̆āh ʿāḳıbet Maḥẓūn / ʿIşḳ-ı Şādān ile olup Mecnūn

ḫ̆āhiş [1] istek, arzu

NE840 İki sözüm var çū dürr-i güher / **Ḫāhiş-i** dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader

ḫ̆āhiş-āmāde [1] elde etmeye hazır

SE3369 **Ḫ̆āhiş-āmāde** müretteb niʿmet / Müteʿākib çü nevāl-i cennet

ḫ̆āhiş-kar [1] istekli

SE502 Dāyimā eyler-idi meyl-i şikār / Andan özge yoġ-ıdı **ḫ̆āhiş-kār**

ḫā'ib [2] yoksun, mahrum

NE871 Luṭfı dirīġ eylemedi ehline / **Ḫā'ib** olan levmi ider cehline
NE1966 **Ḫā'ib** olup şoñra çeker kesel / Kār-ı ṭabībān gibi itmez ʿamel

ḫā'il [10] engel

NE1776 Düşde işitseydi de **hā'il** sözi / Varmaya ḫ̆āba yumulunca gözi
NE2072 ʿAybumuz it dīdeye **ḫā'il** yine / Baḳmıyalum ʿayn-veş il ʿaybına
SE1100 Olmadı **ḫā'il** aña heft iḳlīm / Cümle devr eyledi mānend-i nesīm
HH182 Vardı bir menzile ki yoḳ menzil / Geçdi bir perdeden ki yoḳ **ḫā'il**
HH667 **Ḫā'il** olmaz bize der ü dīvār / Cism içün cān arar mı rāh-güzār
HH799 **Ḫā'il** oldı ḥicāb perdeleri / Açmadı aña bu ḳara ḫaberi
HH914 Naẓar-ı şāh-ı ʿāleme ḳatʿā / **Ḫā'il** olmazdı ġayri māh-liḳā
HH1247 **Ḫā'il** olmazsa ḳahrı sulṭānuñ / Her biri kendüye çeker anuñ
HH1918 ʿAzmine yoḳ idi anuñ **ḫā'il** / Sehl olurdı öñünde her müşkil
HH2283 **Ḫā'il** olmaz cihānda ehl-i dile / Devirür ṭāġı bir teveccüh ile

ḫā'in [4] kötü niyet taşıyan, hıyanet eden kimse

NE2993 Bu arada gördi o **ḫā'in** meger / Düşmege durur baġalından kemer
HH895 Būm-veş şūm idi o ḫāne-ḫarāb / **Ḫā'in-i** mubṭın idi hem-çü ġurāb
HH980 Lāḫẓa lāḫẓa iderdi ol **ḫā'in** / Gūne gūne ḫıyānet efkārın
HH1154 Vāṣıl oldı vezīre çünki peyām / Nuẓṭarib oldı **ḫā'in-i** ḫod-kām

ḫā'ir [1] hayrette kalmış, şaşırmış

S481 ʿUḳūl oldı bu nüsḫada **ḫā'ire** / Bilinmez nücūmuyla bu dā'ire

ḫā'ire ḳomaḳ [1] hayrette bırakmak, şaşırtmak

S654 Anuñla çeküp anda bir dā'ire / Şeyāṭīn-i küfri ḳomuş **ḫā'ire**

Ḫaḳ(ḳ) [98] gerçekten var olan, varlığında şüphe bulunmayan, eşyayı var eden, gerçek anlamda mülk sahibi olan, yok olmayan, hakkı izhar eden ve âdil olan, Allah, Tanrı. Esma-i hüsnadandır.

S87 Olup sāye-bān ebr-i müşgīn ẓılāl / Anı ḳıldı **Ḫaḳ** sāye-perver nihāl
S120 Ṣalāt ü selām ola **Ḫaḳdan** müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta selām
S135 Didi **Ḫaḳ** bu şeb itdi daʿvet seni / Müheyyā ḳılup ḫān-ı luṭfa seni
S168 O dem ḳıldı Refrefle **Haḳḳa** sefer / Uçup gitdi seccādesiyle meger
S174 Murād üzre **ḫaḳdan** olup kām-bīn / Nüzūl itdi ol Raḥmete'l-lilʿālemīn
S1260 Kelīm-i hezār itdi **Ḫaḳḳa** duʿā / Zebānındaki ʿuḳde gitse n'ola
NE56 Besmeledür **Ḫakkuñ** ulu niʿmeti / Anda mükerrer ṣıfat-ı raḥmeti

NE134 Geldi ẓuhūr eyledi maḫfī künūz / Ḳudret-i **Ḥaḳḳa** eylemişdi rumūz
NE305 İltdi tecellī aña envār-ı **Ḥaḳ** / Virdi tesellī aña dīdār-ı **Ḥaḳ**
NE405 Ḳahr-ı ilāhī idüp ol dem ẓuhūr / Ġayret-i **Ḥaḳ** eyledi āheng-i zūr
NE435 Sāye-i **ḥaḳḳ-ı** dāver-gitī-penāh / Ḫusrev-i dīn şāh-ı selāṭīn-sipāh
NE475 ʿÖmrüni **Ḥaḳ** ol ḳadar itsün ziyād / Tā ki ola naẓm-ı cihān müstezād
NE821 Yaʿni idüp ḫalḳı **ḥaḳḳa** rāhber / Dīde-i ʿibretle iderdi naẓar
NE880 Ḥażret-i **Ḥaḳ** ʿömrüni ide ziyād / Ola muʿīn-i ẓuʿafa-yı ʿıbād
NE881 İki cihān mülkine bī-iştibāh / Ḥażret-i **Ḥaḳ** oldı ḥaḳiḳatde şāh
NE892 Ḫalḳuñ ulu devletidür şāhlar / Mülke **Ḥaḳḳuñ** raḥmetidür şāhlar
NE1109 Sırr-ı serā-perde-i ḥaḳdur suḫan / Niʿmet-i perverde-i **ḥaḳdur** suḫan
NE1182 ʿĀciz olup ḫusrev-i şīrīn-suḫan / **Ḥaḳḳa** niyāz itdi o dem ḳalbden
NE1244 Ṭut dür-i feyże ḳulaġın ḥalḳa-vār / **Ḥaḳḳı** murād eyler iseñ ḥalḳa var
NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i cūd / Hiç kerem-i **Ḥaḳḳa** gelir mi nüfūd
NE1426 Bende-i maḳbule füyūżāt-ı **ḥaḳ** / Muʿcize-veş oldı kerāmet-i **Ḥaḳ**
NE1481 Ādeme luṭf-ı **Ḥaḳ** olınca gehī / Yerde bulur gökde araken mehi
NE1499 Perdesini ḳaldurup envār-ı **Ḥaḳ** / Ẓāhir olur ser-be-ser esrār-ı **Ḥaḳ**
NE1644 **Ḥaḳḳuñ** olur nice ʿibādı ḫafī / Ḳurbı ḳubābında velī muḫtefī
NE2364 Yaʿni ki bir şeyḫ-i kerāmet-penāh / Vāṣıl-ı **ḥaḳḳa** ʿārif bī-iştibāh
NE2387 Bāṭıl ile **Ḥaḳḳa** virüp feyżini / Oldı sözüñ hem-ser-i tīġ-i ʿAli
NE2394 Rāst-reviş-i ḥākim-i fevvāl-i **ḥaḳ** / Pāk-meniş-i ḥāsim her daḳ u laḳ
NE2443 ʿAḳlı olan itmez aña ictirā / Lābüd ider Ḥazret-i **Ḥaḳdan** ḥayā
NE2518 Ṣoñra ki ḳıldı iki rekʿat namāz / **Ḥaḳdan** anuñ fırḳatin eyler niyāz
NE2576 Biri **Ḥaḳ** emriyle girince yere / Gerçi ki ḳırḳında varırdıḳ ere
NE2840 Eyleye **Haḳ** ʿiffet ü ʿismet naṣīb / Cümlemize vire ḳarār u şekīb
NE2943 İki cihān devletidür ṭoġrıluḳ / **Ḥaḳḳın** ulu niʿmetidür ṭoġrıluḳ
NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı **Ḥaḳḳa** varacaḳ / Yüz gerekir Ḥażrete yalvaracaḳ
SE42 Ḥarim-i ḥürmet-i **Ḥaḳ** cilvegehi / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla kecdür külehi
SE162 Çünki ḥaluñ ola **Haḳḳa** maʿlūm / Bī-taḫallüf gele rızḳ-ı maḳsūm
SE167 Saña **Ḥaḳ** rātibesin ṣubḥ u mesā / Virmede eyleye biñ dürlü cefā
SE207 Ṭāḳ-i Kisrā gibi nice muʿvec / **Ḥaḳḳa** ṭoġrıldı hemān itmedi lec
SE219 Defter-i ḥikmet-i **Ḥaḳ** oldı tamām / Şāhid-i ḫatmi o zībende ḫitām
SE299 Oldı dīvān-ı **Ḥaḳa** çünki ṣalā / Çıḳdı nüh günbede gül-bang-i şenā
SE310 Ẓıll-ı **Ḥaḳ** rūşenī-i rūy-ı zemīn / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü dīn
SE480 Rāh-ı **Ḥaḳda** giderür vaḫşetüñi / Defʿider vaṣf-ı behīmiyyetüñi
SE482 ʿIşḳıla sālik-i **Ḥaḳ** menzil alur / Bilmeyen yolını yabanda ḳalur
SE549 İşini eyler anuñ **Ḥaḳ** āsān / Aña rāġıb olur Ḫalḳ-ı cihān
SE560 Varısa ʿaḳluñ eger ey nādān / Eyleme Ḥażret-i **Ḥaḳḳa** ʿışyān
SE583 Evvel-i şebden idüp **Ḥaḳḳa** niyāz / Şemʿ-i miḥrāb idi tā vaḳt-i namāz
SE592 Giceler ḫ̆āba teveccüh idicek / **Ḥaḳḳa** ṭāʿatlerimüz ḳalsa gerek
SE634 Eyleyüp kendüyi **Ḥaḳḳa** taḳrīb / İde aḫlāḳ-ı redīsin tehẕīb
SE818 Eyleme ḥikmet-i **Ḥaḳḳı** ilġā / Seni bīḫūde mi ḫalḳ itdi Ḫudā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām icmāla / **Ḥaḳ** bilür miḥnetini rūz-ı ceza
SE928 Emr-i **Ḥaḳḳıla** ʿaceb ḥāl ancaḳ / Ḥikmet-i ḳādir-i faʿʿāl ancaḳ
SE939 İḫtiżār üzre görüp kendüzümi / Ṭutmışam dergeh-i **Ḥaḳḳa** yüzümi
SE1046 Ḥażret-i **Ḥaḳdan** o dem ire nidā / ʿAcele eylemeñüz diye Ḫudā
SE1070 Raḥmet-i **Ḥaḳḳa** o kes vāṣıl olur / Ki bilür mertebesin kāmil olur
SE1087 Kime kim **Ḥaḳ** vire ferr ü iclāl / Eyleye devlet ü ʿizzet iḳbāl
SE1093 Ṭutalum kim yoġ-ımış istiʿdād / Luṭf-ı **Ḥaḳḳıla** münāsib mi ʿinād
SE1094 Sen ulu bildügüñ ehl-i dünyā / **Ḥaḳ** yanında ʿacabā nice ola
SE1096 Luṭf-ı **Ḥaḳḳa** ne liyāḳat ne ṭaleb / Ne bahāne gerek aña ne sebeb
SE1119 Eyledi **Ḥaḳḳa** Sikender zārī / Ḳalbin esbābdan itdi ʿārī
SE1172 Ḥażret-i **Ḥaḳdur** olan bī-şekk ü reyb / ʿĀlemü’s-sırrı serā-perde-i ġayb
SE1201 Mürteşīye vire **Ḥaḳ** derd ü belā / Eyleye iki cihānda rüsvā
SE1293 Ḥikmeten ġayret-i **Ḥaḳ** itdi ẓuhūr / İtmedin arada bir ḫafta mürūr
SE1295 İtdi **Ḥaḳ** püşt ü penāhın maḫẓūl / Püşti maʿzūl ü penāhı maḳtūl
SE1298 Şāhlar memlekete devletdür / Sāye-i **Ḥaḳ** eşer-i raḥmetdür
SE1310 Lāle-veş dergeh-i **Ḥaḳḳa** ʿālem / Baş açup ide duʿāsın her dem
SE1403 Ḥükmüñe lāzım olan ṭāʿatdur / Maḫż-ı **ḥaḳdur** süḫan-ı ḥikmetdür
SE1435 Himmetin dūn ḳılan alçaḳdur / Ḳudret-i **ḥaḳḳı** azırġanmaḳdur
SE2049 ʿĀleme niʿmet-i **Ḥaḳ** yeksāndur / Ḥırş iden ḫar-ṣıfāt nādāndur
SE2114 Bir belā gelse taḥammül yegdür / Ḳudret-i **Ḥaḳḳa** tevekkül yegdür
SE2431 Mülk-i **ḥaḳdur** götüri ḫāk-i felek / Neñ var arada taṣarruf idecek
SE2437 Bu ḳadar ʿömr için ol diḳḳatler / Luṭf-ı **Ḥaḳḳa** bu ḳadar ḥissetler
SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı ʿurūḳ-ı ifsād / Bāb-ı **Ḥaḳda** bulur elbette murād
SE2650 Ġırra olup ʿameline ṭayanur / **Ḥaḳ** yanında anı bir nesne şanur
SE2798 Keşrete baḳma ki ṣoñı yoḳdur / **Ḥaḳḳuñ** az nesnede luṭfı çoḳdur

SE2805 Ḳudret-i **Ḥaḳḳa** tevekkül yegdür / Luṭf-ı Bārīye tevessül yegdür
SE2841 Didi bismi'llāh eyā ehl-i veġā / Bize bir niʿmet-i **ḥaḳdur** bu ġazā
SE2867 Peyrev-i şāh-ı şehīdān oldı / Yaʿnī **Ḥaḳ** yolına ḳurbān oldı
SE2967 Kim ki **Ḥaḳdan** bile her aḥvāli / Ḳalbini eyleye ġamdan ḫālī
SE3025 Vire mānende-i āşār-ı cemīl / Veled-i şāliḥa **Ḥaḳ** ʿömr-i ṭavīl
SE3258 Yārda merḥamet āşārı görüp / **Ḥaḳḳa** ḥamd itdi yüzin ḫāke sürüp
SE3396 Didi bir āh-ıla giryān giryān / **Ḥaḳ** ṣabırlar vire iy rūḥ-ı revān
HH127 Virdi **Ḥaḳḳa** bu sübḥaya zīver / Çār-ı yār-ı güzīn-i pāk-güher
HH181 Lā-mekān menzilin geçüp bī-bāk / Oldı mihmān-ı **Ḥaḳḳ** Şeh-i Levlāk
HH312 Olınup midḥetinde **ḥāḳ** edā / Oldı naẓmı müsellem-i ẓürefā
HH349 ʿİsmet ehline ibtilādur bu / Emr-i **Ḥaḳḳ** ile bir belādur bu
HH594 İtdi fermān-ı **Ḥaḳḳa** istiʿcāl / Gitdi yüzler süre vücūh-ı ricāl
HH826 Līk pinhān ṭutup ol esrārı / **Ḥaḳḳa** tefvīz eyledi kārı
HH972 Hele **Ḥaḳ** ṣaḳladı bu ḫaṭıradan / Ṣıfr-ı teklīf resm-i dā'ireden
HH1075 Oldı **Ḥaḳḳa** ʿalāmet-i tevfīk / Mevsime rāst geldi ʿazm-i ṭarīk
HH1784 İtdi āşār-ı ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / Luṭf-ı **Ḥaḳḳ** oldı meşʿal-i reh-i dūr
HH1789 Şükrler itdi **Ḥaḳḳa** ḫalḳ-ı cihān / Oldı pür-nūr dīde-i ʿıyān
HH1868 Bārgāh-ı **Ḥaḳḳa** niyāz itdi / Ṭaleb-i luṭf-ı çāre-sāz itdi
HH2021 **Ḥaḳḳa** el ḳaldurup iderdi duʿā / Dest-i ḫaşma virürdi tīġ-i belā
HH2023 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāyā / Çok niyāz itdi **Ḥaḳḳ** Teʿālāya
HH2059 Luṭf-ı **Ḥaḳdan** olur mı hiç muhāl / ʿĀşıḳ-ı zār u nā-ümīde viṣāl
HH2637 Her biri zaḥmet-i ʿanāda idi / **Ḥaḳḳa** el ḳaldurup duʿāda idi
HH2697 Uyarup pertev-i hidāyet-i **Ḥaḳ** / Bula kendüyi nūra müstaġraḳ
HH2722 Bülbüle vaṣl-ı gül olur mı baʿīd / Sende **Ḥaḳdan** ʿAṭāyī kesme ümīd
HH2725 Herkese **Ḥaḳ** murādını virsün / Her ġarībi merama irgürsün

Ḥaḳ ʿalīm [1] "Allah şahit, Allah bilir." anlamında söz
NE1502 Umarız iʿlām ide Rabb-i Kerīm / ʿĀşıḳ-ı dil-teşnesiyüz **Ḥaḳ ʿalīm**

Ḥaḳḳa maʿlūm [1] "Allah bilir." anlamında söz
HH1720 Bu ḳadardur yaḳīn ile şübhem / **Ḥaḳḳa maʿlūm** ġayrisin bilmem

ḥaḳ(ḳ) [20]

1. doğru, gerçek, inkârı mümkün olmayan sabit şey
S29 Nice itsün īfā-yı **ḥaḳḳ-ı** dürūd / ʿAṭāyī gibi bī-dil ü bī-vücūd
NE1109 Sırr-ı serā-perde-i **ḥaḳdur** suḫan / Niʿmet-i perverde-i ḥaḳdur suḫan
NE1640 Gerçi ṭarīḳatle ḥaḳiḳat de **ḥaḳ** / Maʿrifetde oldı sebaḳ-ber-sebaḳ
NE3009 Virme mey-i āl ile kendüñe reng / Olma reh-i **ḥaḳda** şaḳın süst ü leng
SE432 Rehber-i fikret-i pāki tevfīḳ / Ḳarşular meslek-i **ḥaḳda** taḥḳīḳ
SE1204 Ne revā bir iki baṭṭal ü şaḳī / Māl için eyleye ibṭāl **ḥaḳḳı**
SE1236 Lā-cerem **ḥaḳḳı** ḳoya mubṭıl ola / Yā bile ẓulm ide yā cāhil ola
SE2694 Olmaya müslimüñ iḳrārı yalan / **Ḥaḳ** dimişler bunı iḳrār-ı īmān
SE2701 Tīr-veş ṭoġru söze ṭālib-i **ḥaḳ** / Daḫı aġzındayiken dirse ṣadaḳ

2. kutsal şeyleri anlatan kelimelerden sonra getirilerek ant içme yemin etme bağlamında
SE177 Yā İlāhī lemeʿātuñ **ḥaḳḳı** / Ẕāt-ı paḳuñla ṣıfatuñ ḥaḳḳı
SE177 Yā İlāhī lemeʿātuñ ḥaḳḳı / Ẕāt-ı paḳuñla ṣıfatuñ **ḥaḳḳı**
SE223 Āl ü aṣḥābıla ʿişret **ḥaḳḳı** / Şeb-i İsrādaḳi ṣoḥbet ḥaḳḳı
SE223 Āl ü aṣḥābıla ʿişret ḥaḳḳı / Şeb-i İsrādaḳi ṣoḥbet **ḥaḳḳı**

3. pay, hisse
SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i ḥamd-ı Ḫudā / Kilk-i bī-gāneyile **ḥaḳḳ-ı** edā
HH149 Ḳıldı ḫidmet Resūle peyk-i Ḫudā / İtdi **ḥaḳḳ-ı** risāleti īfā
HH2275 Umarın şefḳat eyleye dil-ber / **Ḥaḳḳ-ı** ṣoḥbet var arada bu ḳadar
HH2314 Her dem eylerdi tündḫuluḳlar / **Ḥaḳḳ-ı** ʿāşıḳda herze-gūluḳlar

4. adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey
NE2112 Geldi o dem bir kişi fetvā içün / Anuñ ile **ḥaḳḳını** icrā içün
NE2851 **Ḥaḳḳına** şāḳīler ider imtizāc / İtmege ḍıyyıḳü'l-nefsine ʿilāc
SE2677 Didi kim şerʿ-ile ol şaḫṣa cezā / **Ḥaḳḳ-ı** ġayr idi olındı icrā

ḥaḳ-bīn [1] hak gözeten, hak tanıyan
HH278 ʿAdl olur çün vülāt-ı **ḥaḳ-bīne** / ʿAdl-i yek-sāʿa sāl-i sebʿāīne

ḥaḳ bu kim [4] doğrusu şu ki; gerçekte, aslında
NE2227 Ḥüsne göre cānı olaydı eger / **Ḥaḳ bu kim** olurdı ʿacib cān-ver
SE452 **Ḥaḳ bu kim** oldı kerāmātından / Bāña feyż eyledügi tāb-ı süḫan
SE1745 **Ḥaḳ bu kim** oldı vezīr-i ʿāḳıl / Ḳuvvet-i baḫta güvāh-i ʿādil
HH1387 **Ḥaḳḳ bu kim** saña oldı erzānī / Mesned-i Aṣāf-ı Süleymānī

ḥaḳḳā [4] doğrusu, gerçekten de

SE394 İtdi manẕūme-i pākin taḫmis / Dizdi **ḥaḳḳā** ki ʿaceb ʿıḳd-i nefīs
SE2541 Oldı **Ḥaḳḳā** ki bed-aḥlāḳa naẕīr / Zenlerüñ itdügi fiʿl-i tezvīr
SE3174 Fikr idüp ḥālin o düzd-i nākes / Didi **ḥaḳḳa** ne hevesdür bu heves
HH84 Oldı **ḥaḳḳā** ki niʿmet-i imān / Mih-terīn luṭf-ı Ḥażret-i Mennān

ḥakkāk [2] oymacı

SE406 Ṭabʿıma rīze-i **ḥakkāk-i** süḫan / Şaḳḳ-ı engüşt-i ḳalemdür dökilen
HH141 İtdi **ḥakkāk-i** çarḫ-ı fersūde / Gevher-i mihri çün şeb-i sūde

ḥaḳḳ-ı nān u nemek [2] ekmek tuz hakkı. İyiliğini gördüğü, yemeğini yediği bir kimseye karşı duyulan gönül borcu

NE1047 Didi ki ol çeşmi ḫarāmī ġazāl / **Nān u nemek ḥaḳḳını** itsün ḥelāl
S1010 Riʿāyet idüp **ḥaḳḳ-ı nān u nemek** / O pīrüñ rıżāsın gözetmek gerek

ḥaḳḳında [1] ilgili olarak, hususunda

NE1174 Ġālib olup ġurreligi gālibā / Ḫamsesi **ḥaḳḳında** didi nā-sezā

ḥaḳḳını helal itmek [1] bir haktan başkasının yararına olarak içten gelerek vazgeçmek

SE3300 Eyleñüz cān-ı ḥazīnüm ḫoş-ḥāl / Āḫiret **ḥaḳḳın idüñ** baña **ḥelāl**

ḥaḳḳu'l-ḳudūm [1] kadem hakkı, ücret

S588 Güẕār eyleyüp ḫayl-i abdāl-ı Rūm / Pür eyler çerāġını **ḥaḳḳu'l-ḳudūm**

ḫāk [106]

1. toprak

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i ʿışḳ-ı pāk / Buḫārı sehāb oldı dürdisi **ḫāk**
S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḫadeng / Düşüp döndi **ḫāk** içre künge tüfeng
S647 Feżāsı ʿaceb meşhed-i feyż-nāk / Ki ḳabr-i şehīdānda bir tūde **ḫāk**
S764 Ḳanı sāḳiyā ol dıraḫşān zücāc / Ki taḫşīl ide cism-i **ḫāk-i** müzāc
S1305 Eşer itse püştine germī-i **ḫāk** / Olurdı çehende semek-tā-semek
S1321 Yine **ḫāki** nemnāk olup gülşenüñ / Fenā virdi şimşīrine sūsenüñ
S1338 Düşüp **ḫāke** oldı varaḳ genc-i zer / Nişān oldı üstünde yer yer şecer
S1384 Felek **ḫāk-i** Cemşīdi ḳıldı sebū / Cemüñ menzilinde bitürdi kedū
S1385 Neler yutdı bu daḫme-i hevl-nāk / Dili olsa da söylese saña **ḫāk**
S1410 Dime ḳaṭre-i ḫūn-ı miḫnetdür ol / Bu **ḫāk** içre toḫm-ı muḥabbetdür ol
S1505 Ne meydür bu kim **ḫāke** olsa revān / Bula ḫakde rind-i Şīrāzī cān
S1505 Ne meydür bu kim ḫāke olsa revān / Bula **ḫākde** rind-i Şīrāzī cān
S1563 Ḳadeḫ-veş dehāna gele cān-ı pāk / Mekānum ola dürd-i mey gibi **ḫāk**
NE95 Pest-güzārende-i **ḫāk-i** ḥaḳīr / Lemʿa-berārende-i mihr-i münīr
NE120 **Ḫāki** ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / Çarḫa çıḳar zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ
NE534 Girmiş idi **ḫāke** şular çün künūz / Līk ayaġı şoġumamış idi henüz
NE547 Cūları gördüm ki olup ḳalbi pāk / Pister ü bālinin idüp seng ü **ḫāk**
NE1406 Cām ile dīvār u deri tābdār / Curʿa ile **ḫāki** daḫı ḥışṣedār
NE1503 Ey ki olup muʿteḳid-i evliyā / Merḳadi **ḫākīne** iden ilticā
NE1504 **Ḫāk** degil māye-i ḥikmetdür ol / Cevher-i iksīr-i saʿādetdür ol
NE1505 **Ḫākde** ten lebüñ açıḳ nergisī / Her birisi yer yüzinüñ gözcisi
NE1506 Şanma ki ifnā ide merdānı **ḫāk** / Zer gibi batdukça olur sāf u pāk
NE1543 Ḥüḳmi ki her ʿunṣura cārī olur / **Ḫākde** de ḥikmeti sāri olur
NE1551 Cismin ide çünkü riyāzetle pāk / Pister ü bālinin ide seng ü **ḫāk**
NE1684 Curʿa-veş üftāde-i **ḫāk-i** ḥaḳīr / Anda bıraḳmışdı ol eski ḥaṣīr
NE2237 **Ḫāke** gömersem bunı mānend-i genc / Firḳati olur içüme gizli renc
NE2732 Ḳāmetini iki bükersen anuñ / Yüzi şuyın **hāke** dökersen anuñ
SE96 Çeşme-i mihrüñ ider yirini **ḫāk** / Şeb-i tārīki ẕemīn-i gil-nāk
SE234 Zāyiʿ oldı yine bir gevher-i pāk / Şeb-i tārīk döker ise n'ola **ḫāk**
SE832 Eyleyüp ʿādet-i feyżi cārī / **Ḫāke** de vāṣıl olur idrārı
SE862 Meşelā kendümi şaçar **ḫāke** / Toḫm-ı encümle döner eflāke
SE899 ʿArş ḳandili olup şaʿşaʿa-nāk / Burc-ı ḫurşīde döne tūde-i **ḫāk**
SE1424 Naẕar it kūhda seng ü **ḫāke** / Baş çeker himmet-ile eflāke
SE1434 Her kimüñ kim ola istiʿdādı / **Ḫāk-iken** cevher ider irşādı
SE1868 Seng ü **ḫāke** ḳoyacaḳsın çün baş / Ḳalmasun şoñraya ṭaş üstine ṭaş
SE2325 İnmedi ḫāke felekden bārān / **Ḫākden** çıḳmadı berg-i reyyān
SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy ehl-i seḫā / Bir avuç **ḫāk-ile** ucuz maʿnā
SE2431 Mülk-i ḥaḳdur götüri **ḫāk-i** felek / Neñ var arada taṣarruf idecek
SE2432 **Ḫāk-iken** ādem iden Rabb-i ġanī / Māh-veş kāse tehī ḳor mı seni
SE3330 Āb-ı şemşīr-ile ḳıldı çün pāk / Genc-i ʿışḳ-ıdı yirin eyledi **ḫāk**
SE3332 Eşk-i çeşm-ile idüp **ḫākini** ter / Bitdi üstinde o dem nergisler
SE3333 Baḳmaġa ol çemen-i ümmīde / **Ḫākda** oldı ser-ā-pā dīde
SE3335 Çoḳ zaman geçmedin āḫir bī-bāk / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni **ḫāk**
HH110 İtdi bir muşt-i **ḫāk** ile iṭfa / Ateş-i tīz-i ḫasmı rūz-ı vegā

HH517 Yoġ ise zaʿfdan ger aña mecāl / Eylesün rūy-māl-i **ḫāk-i** ricāl
HH843 Defn idüp **ḫāke** ol iki pāki / İrdi dāmāna s̄ineler çāki
HH883 Sünbüli b̄i-ʿaded güli ḫod-rū / **Ḫāki** ʿanber giyāhı ʿanber-bū
HH1271 Nerm idüp misk-i sūde-veş **ḫākin** / Ḳılsun āmāde ṣafḥa-ı pākin
HH1272 Ṭarḥ idüp tāze nahli ṣatranc̄ / Ṭolsun ol **ḫāke** meyvenüñ genci
HH1297 **Ḫāki** berg-i zümürrüd̄in-i çemen / Ḫoşter itmiş sipihr-i aḫżerden
HH1686 İrgürüp levş dāmen-i pāke / Dökesin āb-ı rūyını **ḫāke**
HH1709 **Ḫākdan** mı yaḫud hevādan mi / Arżdan mı yaḫud semādan mı
HH2070 Olup ālāyiş-i cihāndan pāk / ʿĀḳıbet oldılar mücāvir-i **ḫāk**
HH1483 Ben ne **ḫākem** ki rāʾyi sulṭān̄i / Göre bu iltifāta erzān̄i

2. toprak ‖ beden

SE1356 Naʿra ḳıldı yaḳasın çāk itdi / **Ḫākini** eşk-ile nemnāk itdi
HE76 Nice baḳsuñ bu **ḫāk-i** nā-murāda / Ḥabāb-āsā gözi göñli hevāda

3. yer

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü **ḫāk** / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı tāk
S676 Çıḳup ḥandaḳ-ı **ḫākden** mihr ü māh / İder evvelā ḳullesin cilvegāh
S720 O bir ġāribi̇̄ ḳaʿr ü künc-i meġāk / Ki ferş aña gusāle-i gāv-ı **ḫāk**
S743 Düşürse güneş tācın olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin **ḫāke** dest-i çenār
S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫıżr-ı cān / Ya **ḫāk** içre şahrınc-ı deyr-i muġān
S1056 Girüp heft bendekle çarḥa melek / Düşe **ḫāke** raḳş itmeden nüh felek
S1245 Olup sāġar-ı mihr ile neşve-nāk / Çıḳardı nesi varsa ceybinde **ḫāk**
NE73 Kavlüñ ile ḳulluġuñ iṣbāt ḳıl / Sür yüzüni **ḫāke** münācāt ḳıl
NE119 Çeşme-i ḫūr-maḳsim-i eflāk anuñ / Feyżinüñ icrā ḫūrıdur **ḫāk** anuñ
NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi semekden semmāk / İki izi noḳṭa-i eflāk ü **ḫāk**
NE1777 Rūḥı taʿalluḳdan olupdur derd-nāk / Nāʾire-i ḥasret ola z̄ir-i **ḫāk**
NE2200 Ḳonmaz idi **ḫāke** miṣāl-i hümā / Görmez idi hiç izin ehl-i hevā
NE2599 Çarḥa ki bir ṣadme çala ol ḳoyun / Eyledi **ḫāk-ṣıfat-ı** çalḳoyun
NE2696 Dil̄ir-i tevsen redif-i kūh-ı deng / Pençe urup **ḫāke** miṣāl-i peleng
NE2962 Ṣaʿṣaʿa-i mār ile çıḳup **ḫākden** / Tāc ḳopar idi ser-i eflākden
SE877 Darb idüp **ḫāke** yed-i ḳahhārı / Ḫurd u ḫaşḫaş ide cism-i zārı
SE1198 Birin irgürse eger eflāke / Birini ḳahr-ıla urur **ḫāke**
SE2137 Baṣduġı **ḫāk** bulup ḫażrāyı / Başma nakş eyler-idi ṣaḥrāyı
SE2325 İnmedi **ḫāke** felekden bārān / Ḫākden çıḳmadı berg-i reyyān
SE2721 Egilüp **ḫāke** teveccühde hemān / Ḳalmamış arada çoḳluḳ meydān
SE3258 Yārda merḥamet āṣārı görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin **ḫāke** sürüp
SE3521 Umarın kim idüp aña ikrām / **Ḫākdan** refʿ ide düşdükçe kirām
HH45 Yedi ḳat **ḫākdan** ne bir ẕerre / Ne gülistāndan ne bir terre
HH133 ʿAzm idüp **ḫāke** mihr-i evc-i şeref / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i ḫalef
HH288 Ṣāḥda naġme itse bülbül-i bāġ / **Ḫākdan** ḳalḳar idi şevḳ ile zāġ
HH1205 ʿIşḳ-ı pāk ile ol iki çālāk / Oldı genc-i nihān-ı daḫme-i **ḫāk**
HH1427 Çāk çāk itdi **ḫāki** ṣīr-i ġarīn / Ṣīr pençe çıḳardı ṣanki zemīn
HH1428 Düm urup tā ziyāne-veş **ḫāke** / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı b̄i-bāke
HH1433 Urdı pūlād şānesin **ḫāke** / Ḫas ü ḫārı ṣavurdı eflāke
HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i maġlūb / **Ḫāke** urmaġla yüni çıḳmış ṭob
HH2033 Baġlayup derd-mendi ḳıldı es̄ir / Sürüdi **ḫāke** itdi ḫ˘ār u ḫaḳ̄ir
HH2041 ʿĀṣıḳun pāy-māl idüp o nihāl / Süridi rūy-ı **ḫāke** sāye-miṣāl
HH266 Kime d̄ivār-ı luṭfı olsa penāh / Ḳaldurur **ḫākden** çü sāye-i rāh
HH2683 Mest ü medhūş-ı ʿışḳ-ı dil-ber iken / Sāye-veş **ḫāk** ile ber-ā-ber iken
HH2712 Ḳaldurup **ḫākden** o nālānı / Gördi bezm-i viṣale erzān̄i

4. eşik

S195 Nücūm-ı felek **ḫākinüñ** r̄izesi / Güneş ḳaṣrınuñ kemter āv̄izesi
NE1346 **Ḫāk-i** dil-āv̄izi ter olsa ḳaçan / Cāna virür şemme-i būy-ı vaṭan
NE1508 **Ḫākleri** mezraʿ-ı tuḫm-ı murād / Ḫāk-be-ser itmez iseñ iʿtiḳād
NE1560 **Ḫāki** çemen-zār-ı füyūżāt olur / Muḥiṭ-i envār-ı fütūḥāt olur
SE547 Yumayınca iki ayaġını çaḳ / Başamaz **ḫāk-i** muṣallāya ayaḳ

5. mezar

NE1559 Ṣanma ki defn olmaġıla maḥv olur / **Ḫāke** girince daḫı ḳuvvet bulur

6. toz

NE2911 Epşet ise **ḫak-i** yek olur hemān / Ser-be-zem̄in gön beḥevā ḳad kemān
SE2838 Yā ser-i taḫt-ı felek-s̄imāda / **Ḫāk** ü ḫūn içre yā z̄ir-i pāda
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿl idi her ṭaş / **Ḫāk** ü ḫūn içre ya kesilmiş baş

7. yer, memleket

SE898 **Ḫāki de** mezraʿa-yı himmet ola / Belki candārū-yı her ʿillet ola
SE3337 Şimdi ol **ḫāk** ziyāretgehdür / Ġam-ı ʿışḳ ehline ḫācetgehdür

8. yeryüzü, dünya

HH26 Yediler virdiler şeref **ḫāke** / Heft aḫter niteki eflāke
HH19 Yedi deryā-yı bī-sükūn eflāk / Yedi keştī-i bī-sütūndur **ḫāk**
HH40 Çıḳa eflāke gūy-ı ʿarṣa-i **ḫāk** / Biribirine ṭoḳına eflāk
HH1179 Āb-ı tīġi sürüp o nā-pāki / Eyledi pāk ʿarṣa-i **ḫāki**

ḫāk-be-ser [1] yerden göğe, tam olarak

NE1508 Ḫākleri mezraʿ-ı tuḫm-ı murād / **Ḫāk-be-ser** itmez iseñ iʿtiḳād

ḫāk-būs itmek [2] yeri öpmek, huzura varıp ayağa kapanmak veya basılan yeri öpmek

HH249 Bikr-i fikrin ki nev-ʿarūs itdi / Ḫāme pīşinde **ḫāk-būs itdi**
NE473 Eyledi çün sāl-i ġalebde cülūs / Ser-keş olan **itdi** gelüp **hāk-būs**

ḫāk-dān [1] dünya, yer

S319 Hevāya çıḳup gerd-i ḫayl-i revān / Pür oldı ġubārıyla bu **ḫāk-dān**
HH106 **Ḫāk-dān-ı** zemīn-i pür-elvān / Ḳaṣr-ı cāhında kāse-i reyḥan

ḫāke düşmek [6]

1. ölmek

S368 **Düşüp ḫāke** mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin oydı minḳār-ı zāġ-ı kemān
HH840 Cām-ı merg ile oldılar ḳanzil / **Düşdiler** rūy-ı **ḫāke** lā-yaʿḳil

2. yere dökülmek

S1015 Ne bilsün nedür şiddet-i rūzgār / **Düşen ḫāk-i** dergāhına curʿa-vār
S1503 Bu meyden ki **ḫāke düşe** reşḥ-ı cām / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı meşām
HH166 Ṭarabından semāʿ idüp ʿĪsā / Ṭokınup **düşdi ḫāke** cām-ı ṭalā

3. yağmak

SE2136 Sāyesi nite ki ebr-i raḥmet / **Düşdügi ḫāke** virürdi bereket

ḫāke rū ḳomaḳ, ḫāke yüz ḳomaḳ [2] eşiğe yüz sürmek

1. birinin üstünlüğünü kabul etmek, saygı göstermek

NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / Meskenet ü luṭf ile **ḳor ḫāke rū**

2. acziyet belli etmek, yalvarmak

SE684 Berg-i ter dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet derd-ile **yüz ḳor ḫāke**

ḫāke ṣalmaḳ [3] yere çalmak, hakir etmek

NE2631 İki büküp ḳāmet-i ebnasını / **Ḫāke ṣalup** ʿārıż-ı raʿnāsını
NE2704 **Ḫāke ṣalup** ḳahr ile sünbülcügün / Ḫār-sitān itdi ḳaranfilcigün
HH1010 Dehr Ḫurşīd Şāha cevr itdi / **Ḫāke ṣaldı** garīb-i devr itdi

ḫākī [3] toprağa ait

SE946 Cism-i **ḫākīye** ıraḳdan baḳıcaḳ / Bu ḳadar ḫāṭıra oldı ancaḳ
SE972 Dil-i **ḫākī** çün ide ʿazm-i fırāz / Etegin ṭut yürü mānend-i ṭırāz
HH1322 Ten-i **ḫākīsin** itdi pāy-endāz / Dönüp itdi ḫalāscıya niyāz

ḫāk-i beden [4] beden toprağı

S1562 Ṣurāḥī-ṣıfat ġulġul ide gülū / Tehī ḳala **ḫāk-i beden** çün sebū
NE1260 Kah virüp ḥükmini **ḫāk-i beden** / Ġaflet ile ḫʿābda oldıḳça ben
NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i **ḫāk-i beden** / Ṭāyir-i Ḳudsi ḳaça gül-mühreden
SE124 Alışup ʿışḳıla **ḫāk-i bedenüm** / Bir sebū oldı mey-i şevḳa tenüm

ḫāk-i cism [1] cisim toprağı, vücut

HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i hevā / **Ḫāk-i cismi** ġubār-ı kūy-ı fenā

ḫāk-i der [1] kapı ‖ eşik

S1480 Ten-i zār eger ola serden cüdā / Ser olmaya ol **ḫāk-i derden** cüdā

ḫāk-i fānī [2]

1. dünya

SE182 Bāʿiṣ-i ḫılḳat-i **ḫāk-i fānī** / Aḥmed-ābād iden ol vīrānı

2. beden

SE945 Çāk olup ḫırḳa-i **ḫāk-i fānī** / Çıḳdı andan cesed-i nūrānī

ḫāk-i fenā [1] fena toprağı ‖ gelip geçici dünya

NE786 Ehl-i fenā ḳabri nider türbeyi / **Ḫāk-i fenā** ṭutmaz imiş ḳubbeyi

ḫāk ile yeksān eylemek [1] tamamen yok etmek; yıkmak

SE2027 Naḫlını **ḫāk ile yeksān eyler** / Mīve-i vaṣlını erzān eyler

ḫāk-i meẕelletde [1] ayaklar altında

NE3103 **Ḫāk-i meẕelletde** ḳalup pāy-i best / İtdi beni teng-dil ü teng-dest

ḫāk-i mürde [1] ölmüş, verimsiz toprak

SE831 Dest-i ḳudretde olup efşürde / Feyż alur ḳālıb-ı **ḫāk-i mürde**

ḫāk-i nihād [2] yaradılış toprağı, tabiat, mizaç

NE1386 Ẕevki dil-i **ḫāk-i nihādumdadur** / Daḥi bu günki gibi yādumdadur

NE1527 Eyler o vādiyi idüp iḫtiyār / **Ḫāk-i nihād** olduġunı āşikār

ḫāk-i pāy [1] hükümdarın/sevgilinin ayağı tozu ‖ eşik

SE209 **Ḫāk-i pāyından** olup vāye-sitān / Kīse-i müşgini pür ḳıldı hemān

ḫāk-i rāh [4] padişahın, sevgilinin yürüdüğü yer ‖ eşik ‖ uğur

S686 Muṣallāsı yüz ḥāfıẓa cilvegāh / Ḳamer rūy-ı fersūde vü **ḫāk-i rāh**

NE268 **Ḫāk-i rehi** eyledi sermāyedār / Müşk-i terāzūsı dinilse ne var

NE427 Minnet ol Allāha ki ol padişāh / Eyledi ʿışḳında bizi **ḫāk-i rāh**

NE279 Vardı o dem menzil-i māha o şāh / **Ḫāk-i rehine** yüzüni sürdü māh

ḫāk-i siyāh [2] kara toprak

S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı tebāh / Yine döndi bārūta **ḫāk-i siyāh**

SE3524 İy ḳılan **ḫāk-i siyahı** cevher / Vir ʿAṭāyī sözine ḳadr-i güher

ḫāk-i ten [3] beden toprağı, vücut

S886 Alışdı anuñla eẕel-i **ḫāk-i ten** / Mey oldı ḳıvām-ı sebū-yı beden

SE681 **Ḫāk-i ten** kim bir avuç ṭopraḳdur / Hep yuḳardan geçinen alçaḳdur

HH2684 Çeşm-i cān ḫˇāb-nāk-i ḥayret iken / **Ḫāk-i ten** çāk çāk-i fürḳat iken

ḫāk itmek [1] toprak etmek, değersizleştirmek

SE1064 Cevher-i ʿiffetümi **ḫaḳ itme** / Dāmen-i ʿismetümi çāk itme

ḫāk-i vücūd [1] vücut toprağı; fani beden

NE1515 Bulmuş iken **ḫāk-i vücūdı** fenā / ʿIşḳ ile sulṭānlıḳ ider bir gedā

ḫāk-nihād [1] alçak gönüllü ‖ iyi huylu

SE703 Ne ḳadar **ḫāk-nihād** olsa kişi / Çün göñül yapmaḳ ola anuñ işi

ḫāk-nişīn [1] toprakta oturan ‖ hakir, fakir, dilenci

SE2077 Kāsesin eyledi pür dürr-i şemīn / Şāh-ı nergis gibi biñ **ḫāk-nişīn**

ḫāk olmaḳ [1] toprak olmak, ölmek

HH2179 Luṭfuñ olmazsa ben helāk oldum / Bir sehi ḳadd ġamiyle **ḫāk oldum**

ḫāk-pāy [2] ayağın toprağı, tozu, ayağın bastığı toprak, yer

HH578 **Ḫāk-pāyı** şemāme-i ʿâlem / Şāme-i maḳdemiyle müşgīn-dem

HH1931 Ayaġuñ tozı sürme-sā-yı emel / **Ḫāk-pāyüñle** çeşm-i cān ekḥal

ḫāk-rīzī [1] toprak saçma

HH1621 ʿĀḳıbet **ḫāk-rīzī-i** ifgār / Ṣafḥa-ı mekre böyle saçdı ġubār

ḫāk-sār [3] toprak içinde ‖ perişan, hakir

NE791 Ġāfil olınca beden-i **ḫāksār** / Perdeyi refʿ itdi dil-i perdedār

SE1050 Hīç ḫavf itmeyesin kim nā-gāh / **Ḫāksār** ide seni ḳahr-ı ilāh

HH830 Yaşşılup yirde **ḫāk-sār** oldı / Her biri ṣūret-i cidar oldı

ḫāk-sārāne [1] tevazu içinde, alçak gönüllülükle

SE2076 Sāye-veş cāmesin ol naḫl-i revān / **Ḫāksārāne** iderdi iḥsān

ḫāḳān [4] sultan, hükümdar

SE1110 Geldi **ḫāḳānı** hedāyāsı ile / Bende oldı begi paşası ile

SE1120 Vehm idüp ṭurur-iken anda hemān / Geldi ayaġına düşdi **ḫāḳān**

SE1734 Gel gör İskenderi kim olsa revān / Atı öñince yürürdi **ḫāḳān**

HH192 Şāh-ı **Ḫāḳān-sipāh-ı** Cem-sālār / Māh-ı gerdūn-penāh-ı mihr-āṣār

ḫaḳāret []

ḫaḳāret eylemek [1] birine küçük düşürücü, alçaltıcı söz söylemek, onurunu kırmak

HH1611 Nice dürlü **ḫaḳāret eyler** idi / Derd-mende siyāset eyler idi

ḫaḳāret naẓarı itmek [2] hor görmek, hakir görmek

NE1243 **İtme ḫaḳāret naẓarın** ʿāleme / Mūr-ı zaʿīfe felek-i aʿẓāma

SE2198 **İtme** cerrāḥa **ḫaḳāret naẓarı** / Belki muḥtāc olasın düşe yeri

ḫākem [1] bir anlaşmazlığı gidermek için vereceği karara uymak üzere taraflarca seçilmiş kişi

SE3243 Şuç kimüñdür idelüm gel işbāt / **Ḫākem** olsun aramızda mirʾāt

ḫaḳīḳat [20]

1. gerçek, doğru

NE32 Meddi ile mīmine eyle naẓar / Rāh-ı **ḫaḳīḳatde** ḳılı ḳırk yarar

SE1292 ʿÖmr-i ẓıl neşve-i mey gibi revān / Münʿadim oldı **ḫaḳīḳatde** hemān

SE1992 Hīç **ḫaḳīḳat** mi gelür fācirden / El-ḥaẓer el-ḥaẓer ol kāfirden

HH1358 Dūstān-ı zamāne āfetdür / Ādemīlik hemān **ḥaḳīḳatdür**
HH2458 Kimse būy almadı **ḥaḳīḳatden** / Ġaraz-āmīz olan maḥabbetden

2. nitelik bakımından asıl, esas

NE620 Hezle dönüp ʿarż-ı muḥabbetleri / Masḫaralıḳ oldı **ḥaḳiḳatleri**
SE2698 Pend-i pīrān-ı ṭarīḳatdur bu / Rāh-ı merdān-ı **ḥaḳīḳatdur** bu

3. kâinat, tabiat ve uluhiyet hakkında bütün teşbih ve mecazlardan arınmış olan doğruluk

S76 **Ḥaḳīḳatde** ser-ḥalḳa-i aṣfiyā / Velī ṣūretā ḫātemü'l-enbiyā
NE43 Oldı **ḥaḳīḳatde** ol ʿuḳd-i naẓīm / Fihrisi-i maʿnā-yı kelām-ı ḳadīm
NE881 İki cihān mülkine bī-iştibāh / Ḥażret-i ḥaḳ oldı **ḥaḳiḳatde** şāh
NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu şanma hevā / Feyżi **ḥaḳīḳatden** alur dā'imā
NE1160 Fażlı **ḥaḳīḳatde** ʿayāndur yine / Gevher-i yektā-yı zamāndur yine
NE1240 Bāġ-ı **ḥaḳīḳatden** zihī luṭf-ı vücūd / Peşşe ola nā'il-i şehd-i şühūd
NE1399 Mālik-i sermāye-i himmet olan / Sālik-i şehrāh-ı **ḥaḳīḳat** olan
NE1493 Sırr-ı **ḥaḳīḳatden** olup nükte-senc / Dürcine derc eyledi bisyār-ı genc
NE2617 Ḳaşları fülk-i muḥabbet olur / Ḳantara-i rāh-ı **ḥaḳīḳat** olur

4. [tas.] zahirin ardındaki gizli ve örtülü manâ, dinî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara aşina olunması

NE1389 Ya ḫulel-i maʿna vü sūret midür / Şerʿ ü ṭarīḳat ile **ḥaḳīḳat** midür
NE1640 Gerçi ṭarīḳatle **ḥaḳiḳat** de ḥaḳ / Maʿrifetde oldı sebaḳ-ber-sebaḳ

5. mecaz ve teşbih karşıtı, asıl

S697 Meger vādi-i ʿışḳdur ol feżā / Mecāz ü **ḥaḳīḳat** iki rāh aña
S1487 **Ḥaḳīḳatle** hem-reng olupdur mecāz / ʿAceb dil-güşā naẓm-ı muʿciz-ṭırāz

ḥaḳīḳat-i ḥāl [1] işin gerçeği, işin doğrusu

HH1137 Dil-nevāzāne itdi luṭf-ı su'āl / Münkeşif ola tā **ḥaḳīḳat-ı ḥāl**

ḥaḳīḳatsüz [2] bağlılığı, dostluğu ve yakınlığı olmayan, vefasız

SE3107 Ḳaraman ḫalḳı mürüvvetsüz olur / Nāmı seg kendi **ḥaḳīkatsüz** olur
HH770 Dil-bere didi ey mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa raḥmi yoḳ **ḥaḳīḳatsüz**

ḥaḳīḳī [2] kusursuz ve eksiksiz, gerçek olan

NE2410 Līk yine ġayret-i nevʿ-i beşer / Olmaya Mevlā-yı **ḥaḳīḳī** ḳader
NE2616 Tār-ı ḥaṭṭ-ı zülfi olup rābıṭa / ʿIşḳ-ı **ḥaḳīḳīye** olur vasıṭa

Ḥākim [4] Sert mizacı, merhametsizliği, zalimliği tutarsız söz ve davranışlarıyla bilinen Fâtımî Halîfesi Hâkim Biemrillah

SE1690 Fāṭımiyyūn ālāyından **Ḥākim** / Mışra müstevlī idi vaḳtā kim
SE1708 Göricek **Ḥākim** anı itdi ġażab / Didi kāruñ ne dükān içre bu şeb
SE1712 Merd-i nāzük idüp āheng-i ḥıṭāb / **Ḥākime** virdi nezāketle cevāb
SE1717 Böylece nükte-i ḫoş ṭabʿāne / Ḫoş gelüp **ḥākim-i** bī-iẕʿāne

ḥākim [27]

1. hükmeden, yönetici

NE177 **Ḥākim** olanlar gözedüp ṣadr-ı cāh / Cānına ol mesned olur ḳıblegāh
SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i milket-i cūd / Ġaznenüñ **ḥākimi** Sulṭān Maḥmūd
SE1205 **Ḥākim** olan buña āgāh gerek / Dili uzun eli kūtāh gerek
SE1629 ʿAzm idüp milket-i Nīşābūra / Bulışur **ḥākim** olan Manṣūra
SE1632 Şaşdı **ḥākim** göricek şaḫṣ-ı daġal / Gördi bir merd-i muḳallaḳ heykel
SE1641 Sözini **ḥākim** idince iẕʿān / Yādigār idügini bildi hemān
SE1655 Didi ey **ḥākim-i** pür-dāniş ü dād / Baña ẓulm itdi bu ẓālim feryād
SE1658 Didi ol **ḥākim-i** şāḥib-iẕʿān / Ġam yime ʿırzuñ içün hey nādān
SE1911 **Ḥākim-i** Şām ṭuyup iḳdāmı / Bildi kim naḳż idemez ibrāmı
SE2275 Didiler **ḥākim-i** ceng-āver-i Rūm / Ne ḳadar ser-keş idügi maʿlūm
SE2656 Bī-ġaraż **ḥākim** olanlar her gāh / Her işin ide rıżāen li'llāh
SE2657 Bu ne devlet ne saʿādetdür kim / ʿİlm ile ʿāmil ola bir **ḥākim**
SE2660 Bu ḥikāyet ki getürdi ḫāme / Yetüre **ḥākime** Ḳānūn-nāme
SE2820 Oldı çün vāḳıf-ı ḥāl-i Tīmūr / Işfahan **ḥākimi** yaʿnī Manṣūr
SE3062 Ḥayret ol şaḫṣı idüp daġdaġa-nāk / **Ḥākim** oldı bu ḫacāletle helāk
SE3069 Gördi **ḥākimde** çün āṣār-ı ġażab / Ṭurmadı gitdi o Mollā-yı ʿArab
HH721 Oldı çok geçmeden o merd-i be-nām / Bursaya **ḥākim-i** bülend-maḳām
HH2025 Bozdı fi'l-ḥāl ḥāşımı **ḥākim-i** Rey / Şanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḥāli **ḥākim-i** Belḫ / Kāmı telḫ oldı māh-ı ʿişreti selḫ

2. şer'î hükümlerin icra ve tatbikiyle görevli memur, kadı

NE916 **Ḥākim** olan ʿadl ile me'mūrdur / ʿAṣr-ı nebīden beri me'ṣūrdur
NE932 **Ḥākim** olan ʿākil ü dānā gerek / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile tüvānā gerek
NE1803 Cāhil olur **ḥākim-i** şerʿ-i mübīn / Ḫırsız olur māl-ı ġuzāta emīn

NE2394 Rāst-reviş-i **ḥākim-i** fevvāl-i ḥaḳ / Pāk-meniş-i ḥāsim her daḳ u laḳ
SE780 ʿArz iderlerde **ḥāḳime** fiʿl-ḥāl / Ol da anuñla idüp istidlāl
SE1233 Ebʿadu'llāh ki ola **ḥākim-i** şerʿ / Ne bile aṣl ü ne fehm eyleye ferʿ
SE1234 İltizām-ıla ola ḥalḳa emīn / **Ḥākim-i** maḥkeme-i şerʿ-i mübīn
HH194 Ol Ḫidīv-i ʿÖmer-ṣalābet kim / Tīġ-veş oldı **ḥākim-i** ḥāsim

ḥākimü1-vaḳt [4] zamanın hakimi, hükümdar

SE309 Ḳayṣar-ı Rūm u şehin-şāh-ı ʿAcem / **Ḥākimü'l-vaḳt** ü selāṭīn-i ümem
SE1216 Ne revā anlara himmet ideler / **Ḥākimü'1-vaḳt-i** şerīʿat ideler
SE1341 **Ḥākimü'l-vaḳtı** Ḳarakuş oldı / Ḫalḳ vaḥşī gibi medhūş oldı
HH241 **Ḥākimü'l-vaḳt-i** mülk-i cūd u kerem / Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı ehl-i ẓulm ü sitem

ḥakīm [7] hikmet sahibi, arif, bilge

NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i şerʿ-i ḳadīm / Vesvese-sūz-ı dil-i teng-i **ḥakīm**
NE331 Ṣāf-ı güher **ḥakīm-i** pür-iştihār / Tīġ gibi cismi ṣalābet-medār
NE2085 Felsefeden esfele düşdi **ḥakīm** / Olmadı reh-bürde-i semt-i selīm
SE674 Çün **ḥaḳīm** itdi kelāmın itmām / Oldı cām-ı süḥanı müşg-i ḫitām
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola kerīm / Nādire ḥükm-i ʿadem virdi **ḥakīm**
HH2262 Bir **ḥaḳīm-i** edībe beñzersin / Sözlerüñden ṭabībe beñzersin

ḥakīmāne [5] bilge kişiye yaraşır biçimde, ârifâne

NE921 Hem-demi hem ʿāḳıl u dānā gerek / Pend-i **ḥakīmānesin** aṣġā gerek
NE3070 Virdi **ḥakīmāne** cevāb-ı ṣavāb / Kim yetişincedür o derde ṣarāb
SE645 Gerçi redd idemeyüp oldı mücāb / İstedi līk **ḥakīmāne** cevāb
SE1789 Ḫarc idüp arada çoḳ luṭf-ı ḫıyel / Eyledi ḫaylī **ḥaḳīmāne** ʿamel
HH2229 Oldı tedbīr derd-i hicrāna / Līk deprenmedüñ **haḳīmāne**

Ḥakīm-i ezel [1] bütün ilim ve bilgilerin, marifetlerin öğreticisi, Âlim-i mutlak, Allah

NE6 Cedvel-i taḳvīm-i **Ḥakīm-i ezel** / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı ʿilm ü ʿamel

ḥākim-meşreb [1] bilge yaradılışlı

HH2524 Dil-rübā **ḥaḳīm-meşreb** idi / Rāzdār-ı sipihr ü kevkeb idi

ḥaḳīr [13] itibarsız, değersiz, zavallı

S447 Ne arar o ṣaḥrāda mūr-ı **ḥakīr** / Ki naḥcīrgāh eyleye nerre-şīr
NE95 Pest-güzārende-i ḫāk-i **ḥaḳīr** / Lemʿa-berārende-i mihr-i münīr
NE735 Eylediler gerçi selef-i iḫtiyār / İtmedüm ammā ki **ḥaḳīr** iʿtibār
NE866 Nāz götürmez olup ehl-i niyāz / Ḳıldı **ḥaḳīr** olanı gerden-firāz
NE1565 Belde-i Babada bu ʿabd-i **ḥaḳīr** / Ḳaḍı iken oldı bu emr-i ḫaṭīr
NE1607 Cümlesini aḫẕ u eşīr itdiler / Baġladılar ḫār u **ḥaḳīr** itdiler
NE1684 Curʿa-veş üftāde-i ḫāk-i **ḥaḳīr** / Anda bıraḳmışdı ol eski ḥaşīr
NE2011 Ṭaʿna ider ādemi ḫār u **ḥaḳīr** / Heb dili ucından atılmaz mı tīr
SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde **ḥaḳīr** / Yine aġżına baḳar mīr ü vezīr
SE1713 Didi bir merd-i faḳīrem bu **ḥaḳīr** / İḫtiyāç itdi beni kāre dilīr
HH445 İtmedüm meşḳ o vādiye bu **ḥaḳīr** / Eyledüm ḥasb-i ḫālümi tahrīr
HH2033 Baġlayup derd-mendi ḳıldı esīr / Sürüdi ḫāke itdi ḫˇār u **ḥaḳīr**
HH2180 Nice ḳābil ola vuṣūl-i murād / Ben gedāyī **ḥaḳīr** o şāh-nihād

ḥaḳīrü'l-vücūd [1] zavallı, değersiz ‖ fani

NE1353 Nice benüm gibi **ḥaḳīrü'l-vücūd** / Gördi nice lemʿa-i nūr-i şühūd

ḫākister [1] kül, ateşin külü

S1311 Eger berf ḳonsa mey-i aḥmere / Döne āteş üstünde **ḫākistere**

ḥāḳḳ itmek [1] metal, taş ve ağaç üzerine şekil ve resim kazımak, oyma yapmak

HH167 Resm-i idbārı **ḥaḳk idüp** Behrām / Oldı yañlış ḳazıyacaḳ o ḥüsām

ḥāl [148]

1. içinde bulunulan koşulların tümü, vaziyet

S484 Devāsın ki cellād ide ḫastenüñ / N'olur **ḥāli** eyā ol işkestenüñ
S845 Ne mey **ḥāli** kesb itmiş ehl-i derūn / Bulanmış biraz tā bulunca sükūn
S980 Olup şīşe mānend-i laʿlīn ḳabā / İder **ḥāl-i** Sührābı rengīn-edā
S1063 Getür muṭribā nāyı it çārgāh / Ki endāzesiz ġamla **ḥālim** tebāh
S1405 Olup maḥrem-i rāz-ı ʿışḳ-ı nihān / Virür **ḥāli** çāh-ı ʿAlīden nişān
S1465 Hemān maḥv it ü noḳṭa-i şekki gel / Ola tā saña müşkil-i ʿışḳ **ḥal**
S1488 Gör āyīne-i naẓmumuñ **ḥālini** / Ki hem-ser ider şaḫş u timṣālini
NE410 Gitdi ḳırāl anda döküp āb-ı rū / **Ḥāl** u menāl oldı nāṣib-i ʿadū
NE455 Her biri öz **hāline** meşġūldür / Behre-ver-i ġāyet-i meʾmūldür
NE530 Ḳalmadı hiç **hālümi** şerḥe mecāl / Tābiş ile gelmiş idi başa ḫāl
NE784 Bir gün idüp merḳadine rūy-māl / Eyledüm andan ṭaleb-i feyż-i **hāl**
NE930 Māla daḫı çünki raʿiyyet gerek / **Ḥāl-i** reʿāyāya riʿāyet gerek
NE1028 Ḥālet-i ʿışḳı ile melālin görüp / ʿArż-ı selām eyledi **ḥālin** sorup

NE1029 Didi ki dildāruñuñ ey mübtelā / **Ḥālini** Allāh bilür ḥāliyā
NE1052 Didi çün ayrıḳsı olup **ḥāl-i** zār / Olmadı meşhūd baña vaṣl-ı yār
NE1084 **Ḥāl-ı** tābān-ı vaṣfı ḳaranfil-mişāl / Virür aña leẕẕeti fülfül-mişāl
NE1125 Şiʿr bunuñ gibilerinüñ **ḥālidür** / Ben didigüm bunlaruñ emṣālidür
NE1531 **Ḥāl-i** ḥayātındaki gibi hemān / Olur imiş cümle teveccüh-künān
NE1557 **Ḥāl-i** şehādetdeki gibi yine / Ṣalar imiş düşmenüñ ālāyına
NE1653 **Ḥāline** ṭaʿn itme melāmilerüñ / Rengine aldanma ṣaḳın sāġaruñ
NE1659 Var idi bir ʿārif-i şūride **hāl** / Mey-gededе curʿa gibi pāy-māl
NE1698 Ġālib olup çeşmine tāb-ı celāl / Ḥāṣılı irdi aña bir özge **hāl**
NE1783 Ehl-i seḫā **hāline** eyle naẓar / Dīnini dünyāsını maʿmūr ider
NE1784 **Ḥāl-i** ḥayātında bulur iʿtibār / Ölse daḫı nāmı olur pāyidār
NE1800 Ḫayra delālet ki güzel **ḥāldür** / Ḳadri velī rütbe-i dellāldür
NE1870 Āḫir aña **ḥāli** beyān eyledi / Maḥrem-i esrār-ı nihān eyledi
NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu **ḥāle** naẓar / Dökdi gözinden yere ḫūn-ı ciger
NE2148 **Ḥāli** zegan gibi olur münḳalib / Olur o nā-merdligi mürtekib
NE2157 Kimi şu **ḥāliyle** mübāhāt ider / Naḫvet ile ʿarṣa-i dārāt ider
NE2247 Ḳışşayı destine ṣunup nāme-veş / Aġlasa **ḥālinden** aña ḫāme-veş
NE2289 Derdümüze çünki idersiz devā / Müşkilümüz **ḥal** buyuruñ evvelā
NE2337 Cehl ü suḥan āb ile āteş olur / Ṣāḥibinin **ḥāli** müşevveş olur
NE2409 İtse velīsi ger o **ḥāle** nigāh / Ḳatline saʿy eyleye bī-iştibāh
NE2499 Ḫaṭṭa-i irḥāma açup şāh-ı rāh / Mekri ile **ḥāl-i** bekāret tebāh
NE2584 Olmuş idi zaʿf ile **ḥāli** tebāh / Elli ṭoḳuzıncı erüm āh āh
NE2783 Vāḳıf olup bir kes anuñ **ḥāline** / Nāẓır idi ser-be-ser aʿmāline
NE2829 Vāy eger **ḥāline** ḳorsañ anı / İde seni dūzaḫī vü küştenī
NE2844 **Ḥāl-i** cihān şimdi dīger-gūn olup / Niçe denī epşet ü meʾbūn olup
NE2850 **Ḥālini** ol rencūruñ kim bilür / Kapusı iki uruşa açılur
NE2956 ʿĀḳıbet elbette cezāsın bulur / Māṣadaḳ-ı **ḥāli** bu destān olur
NE3149 Pend içün anlar da yazılmalıdur / Çoġu senüñ gibilerüñ **ḥālidür**
NE3156 ʿİbret alup **ḥallerinden** kişi / Himmet ider itmemege bed işi
SE162 Çünki **ḥaluñ** ola Haḳḳa maʿlūm / Bī-taḫallüf gele rızḳ-ı maḳsūm
SE175 Kendüme gelsem idüp **ḥāle** naẓar / Göremem kendümi bir ẕerre ḳadar
SE297 **Ḥāl-i** İsrāyı idüp şerḥ ü beyān / Görüp işitdigini ḳıldı ʿiyān
SE511 Ḫāce çün **ḥāl-i** ẕekāsın gördi / Bu belāhatla hevāsın gördi
SE512 ʿArż idüp **ḥāli** ḥużūr-ı şāha / Didi ol pādişeh-i āgāha
SE544 Ẓahir ü bāṭın ider ehl-i ṣalāt / **Ḥālini** ʿarż-ı semīʿ ü'd-daʿavāt
SE602 Ḫāl-i ruḥsār ki bu **ḥāli** görür / Āteş üstinde ṭurur gibi ṭurur
SE748 Oldı bu ḳavlüme burhān-ı ḳavī / **Ḥāl-i** Loḳmān ile ṭıbb-ı nebevi
SE1019 İtdi āġāz kimisi ḳāle / Kimisi başladı ḥasb-ı **ḥāle**
SE1039 Niyyetüñ n'eydügini bildüñ mi / Ṣafḥa-i **ḥāle** naẓar ḳıldüñ mı
SE1051 Tevbesiz ʿāṣī vü bed-kār olasın / Yaʿnī ol **ḥālde** murdār olasın
SE1079 **Ḥālüne** nāẓır olan ʿārif olur / Kendü eksiklügine vāḳıf olur
SE1091 Evvelā añla bunı icmāla / Belki sen bilmedügin **ḥāli** ola
SE1139 Ḳuvvet-i baḫt ü saʿādet-mesned / Vāy **ḥāle** eger itmezse meded
SE1185 Kim bilürdi ki olup **ḥāli** tebāh / Diye evlād-ı Ümeyye ümmāh
SE1192 Göricek ḫāne-i zeyni ḫāli / ʿAskerüñ muṣṭarib oldı **ḥālı**
SE1225 Manṣıba aḳça virince vālī / Nice olur fuḳarānuñ **ḥāli**
SE1255 İtdi bu **ḥāli** görince ẓürefā / Aḳçası olmayan iẓhār-ı zekā
SE1273 Oldılar birbirine püşt ü penāh / Arada **ḥāl-i** cihān oldı tebāh
SE1339 Bir zaman Mışruñ olup **ḥālı** tebāh / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı siyāh
SE1378 Görse bir şaḫṣı ḳaçan ehl-i naẓar / **Ḥālini** nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE1391 **Ḥāline** şāhid olur efʿālı / Ṭuyulur söylemedin aḥvālı
SE1689 Diñle bu nādire-i zībāyı / Gör ne dir **ḥāl-i** süḫan-ārāyı
SE1780 Bu kühen-muḫliṣ o **ḥāli** göricek / Raḥm ü şefḳat yüregim delse gerek
SE1801 Göricek nāme-ber ol **ḥāli** hemān / Ḳodı dendānına ḥayretle benān
SE1849 Vāḳıʿā **ḥāli** olınduḳda suʾāl / Ġalaṭ olduġı ṭuyıldı fi'l-ḥāl
SE1930 Çıḳdı ol **ḥālde** ṭaşra yelerek / Elde şemşīr ü şişi belde yedek
SE1949 Şāh çün anda bu **ḥāli** gördi / Ḫandesinüñ sebebinden şordı
SE2122 Oldı her merd kerīmü'l-aḫlāḳ / Vāriṣ-i **ḥāl-i** nebiyy-i Ḫallāḳ
SE2164 Oldı zen-pārelerüñ **ḥāli** tebāh / Sürmeli dīde gibi baḫt-ı siyāh
SE2534 Kendü kendüñden utanırduñ eger / İtseñ ol **ḥālde** mirʿata naẓar
SE2760 İşidüp sözlerini şāh-ı cihān / Vāḳıʿ-ı **ḥāli** aña itdi ʿiyān
SE2806 İtse ol **ḥālde** rūḥın teslīm / Gide īmān-ıla ol merd-i kerīm
SE2820 Oldı çün vāḳıf-ı **ḥāl-i** Tīmūr / Işfahan ḥākimi yaʿnī Manṣūr
SE2914 Şiʿrdür çünki şiʿār-ı ebrār / İdelüm şemme-i **ḥālin** işʿar
SE2925 Yaʿnī āṣār-ı riyā var mı göre / **Ḥāli** aḳvāline uyar mı göre
SE2937 Eyledi şeyḫ o **ḥāli** zāʿil / Gözini sildi şeh-i deryā-dil

SE2986 Mantıḳu't-ṭayruñ olup nükte-veri / **Ḥāl-i** mürġāndan alurdı ḫaberi
SE3020 Bunlaruñ ẓāhir olan aḥvāli / Kendinüñ oldı delīl-i **ḥāli**
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili **ḥal** / Nāmı dillerde ḳala ḍarb-ı meṡel
SE3063 Kedḫudā **ḥāli** idince izʿān / Ḳıldı ol arada bir ḥīle hemān
SE3098 Naḳz-ı ʿahd-ile olur **ḥāli** tebāh / Ḳaraman oġlı gibi rūy-ı siyah
SE3174 Fikr idüp **ḥālin** o düzd-i nākes / Didi ḥaḳḳa ne hevesdür bu heves
SE3225 **Ḥālini** ʿışḳ dīger-gün itdi / Anı günden güne mecnūn itdi
SE3384 Eyler idi urıcaḳ sübḥaya el / Ser-i engüşt-ile ṣad ʿuḳdeyi **ḥal**
SE3424 Līk bir **ḥāli** ʿiyāẓen bi'llāh / Canum ürkütdi ṭuyınca nā-gāh
HH56 ʿAdle kalursa vāy **ḥālümüze** / Ehl-i dūzāḫ güler melālümüze
HH347 Ġaraż ol **ḥālden** tenāsüldür / Ṣanma ʿayṣ-i dem-i tevāsüldür
HH364 Ḳılıç olur o ġamze-i ḫūn-ḫᵛār / ʿArẓ-ı **ḥāle** kimüñ ne zehresi var
HH440 Pederüñ ḥasb-i **ḥāline** baḳdum / Ṣīve-i bī-miṡāline baḳdum
HH445 İtmedüm meşḳ o vādiye bu ḥaḳīr / Eyledüm ḥasb-i **ḥālümi** tahrīr
HH687 Vāḳīʿ-i **ḥāli** ṭuydı çün mollā / Cüst ü cū eyledi bu derde devā
HH692 Naḳl idüp ḥażret-i ʿazīz selām / Vāḳiʿ-i **ḥāli** itdiler iʿlām
HH693 Raḥm idüp **ḥāline** o nāṣāduñ / Muḳtedāsı ṭarīḳ-ı irṣāduñ
HH741 Raḥm ḳıl **ḥālüme** şikeste-dilem / Baña şermüm yeter ki münfaʿilem
HH743 Yine evvelki **ḥāle** ʿavd itdi / Ol gül-i ter ṣolup ṣolup gitdi
HH816 Didi müştāḳ-ı rūy-ı bānūyam / Ḫaste **ḥāl-i** dü-çeşm-i cādūyam
HH955 Baḳıcaḳ **ḥāl-i** ʿāṣıḳ-ı zāra / Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra
HH979 Dem-be-dem seyr idüp bu **ḥāli** vezīr / Dūd-ı āhı olurdı ʿālem-gīr
HH1068 Bezm-i üns itdi anlaruñla o pīr / Her biri itdi **ḥālini** teḳrīr
HH1117 Geldi Ḫurşīd şāh-ı ser-gerdān / Vāḳiʿ-i **ḥāli** itdi şerḥ ü beyān
HH1121 Şekl-i Behzāda eyleyince nigāh / Manẓarı ḥüsn-i **ḥāle** oldı güvāh
HH1128 Göricek vażʿ ile veḳārların / Bildi icmāl-i **ḥāl-i** zārların
HH1134 Bunlaruñ **ḥāli** özge ḥikmetdür / Līk taḥt-el-ḥicāb-ı ʿiffetdür
HH1141 **Ḫalümüzce** idüp cihān-gerdī / Ṭutmuşuzdur reh-i cevān-merdī
HH1146 **Ḥāle** vāḳıf olup o mīr-i be-nām / İtdi ikrāma ihtimām-ı temām
HH1190 Bu yaña ḫārisān-ı dergeh-i şāh / **Ḥālden** çünki oldılar āgāh
HH1241 Şāh vāḳıf gerekdür aḥvāle / Vükelāya ḳalursa vāy **ḥāle**
HH1337 Şāh çün kim aña nigāh itdi / **Ḥālini** bir nigeh tebāh itdi
HH1343 Gerçi kim **ḥālden** degildi ḫabīr / Līk ḥiẓmetde itmedi taḳṣīr
HH1364 Yoġ iken farḳı reng ü **ḥāli** ile / Bilürin her birin kemāli ile
HH1376 Şāh Maḥmūd idüp kelāmını gūş / Vaṣf-ı **ḥālinden** oldı kendi ḫāmūş
HH1566 Aḥiẓ-i nezr ü ẓekāt idi **ḥāli** / Cerde gösterdi cerr-i eṣḳāli
HH1616 Çünki Baḫtek bu **ḥāle** buldı Vāḳıf / Kevkeb-i baḫta irdi renc-i ḫusūf
HH1620 Bīm-i ḳahr ile līk ol muḫtāl / Bulmadı şāha ʿarż-ı **ḥāle** mecāl
HH1679 **Ḥāli** Şeydā-yı şāh-zāde ile / Söyledi hep nice ziyāde ile
HH1681 Ġażab itdi bu ḥāle Ḳāhir Şāh / **Ḥāl-i** maʿşūḳ u ʿāṣıḳ oldı tebāh
HH1681 Ġażab itdi bu **ḥāle** Ḳāhir Şāh / Ḥāl-i maʿşūḳ u ʿāṣıḳ oldı tebāh
HH1766 Ṭuymayup **ḥāli** āşināsı anuñ / Ḳalmış ol arada libāsı anuñ
HH1773 Ḫᵛābda gördi mürdeyi nā-gāh / Eyledi ḥasb-i **ḥālden** āgāh
HH1819 ʿAcabā yār **ḥāli** bilmez mi / Sūz-ı dil aña kār ḳılmaz mı
HH1909 Bildürüp **ḥāli** geh kitābetle / ʿArża girerdi geh ẓarāfetle
HH1945 Dil ucından bu **ḥāle** ḳoydı beni / Şehrden sürdi ṭoġrı söyleyeni
HH2087 **Ḥālümi** ʿarż ḫayli minnetdür / Ṣaḳın unutma kim emānetdür
HH2141 **Ḥāli** maḥzūn-ı zār u nālānuñ / Yādına geldi çünki Şādānuñ
HH2164 Çünki ol ḥaste **ḥāl-i** bī-ārām / Müşfiḳāne işitdi böyle kelām
HH2197 Dil-beri ḳıldı ʿāḳıbet āgāh / ʿĀṣıḳ-ı zāruñ oldı **ḥāli** tebāh
HH2221 Olmaya faẓla meyli ile fużūl / Vara öz **ḥāline** ola meşġūl
HH2264 Eşk ü āhum delīl-i **ḥāl-i** figār / ʿĀṣıḳuñ bir bilinmedik nesi var
HH2279 Eyledi pīre ʿāṣıḳ-ı nālān / Ḫasb-i **ḥāli** bu resme şerḥ ü beyān
HH2290 Bilmege **ḥāl-i** zārı cānı iver / Göreyin n'eyler ola dir dil-ber
HH2304 Ḫār **ḥāli** bulup gülistānı / Gördi yoḳ bāġ-bān u der-bānı
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu **ḥāli** ḥākīm-i Belḫ / Kāmı telḫ oldı māh-ı ʿişreti selḫ
HH2429 Yidi mirāsı Ṭayyib ü Tāhir / **Ḥāli** mirāṣ-ḫᵛārenüñ ẓāhir
HH2578 Açılup gül gibi o ġonce-dehen / Ṣordı merd-i ġarībe **ḥālinden**
HH2598 Ṭāhirüñ ẓāhir idi **ḥāli** dili / Yāre rūşen idi melāli dili
HH2611 Nā-gehān vāḳıf oldı o **ḥāle** / Degdi bu ḳāle dest-i dellāle
HH2703 ʿĀṣıḳuñ rāzdār-ı **ḥāli** imiş / Vāḳıf-ı şiddet-i melāli imiş

2. Sufilerin kısa bir süreliğine tutuldukları cezbe, coşkunluk; manevi durum [tas.] insanın iradesi ve çabası olmadan ilâhî bir lütuf olarak kalbe gelen his ve bunun ruh ile bedene yansıması. Ayrıca bkz. 'vecd/vecd ü ḥāl' md.

S685 Olup ḳullesi minber-i vecd ü **ḥāl** / Meger bābı miḥrāb-ı ehl-i kemāl

S1117 Şeb-i ʿ ıyşdur mevsim-i vecd ü **ḥāl** / Siyeh zülfi çārūb-ı rāh-ı viṣāl
S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i vecd ü **ḥāl** / Ḳalemdür ḳalem yek imāme-miṣāl
NE194 Noḳṭa-piṣīn-i ḥaṭ-ı vecd u **ḥāl** / Merkez-i pergār-ı ʿ ulūm-ı ricāl
NE1475 İtmeġe sevdā-girī-i vecd ü **ḥāl** / Mışra idi niyyeti zevraḳ miṣāl
NE2620 ʿ Āşıḳ olur garḳ-ı yem-i vecd-i **ḥāl** / Aġzın açup istese bir ittiṣal
HH640 Kesb-i sermāye-i kemāl itdi / Ḫ ̌āce taḥṣīl-i vecd ü **ḥāl** itdi

3. haller, durumlar ‖ demler, zamanlar

HH638 Nāzügāne geçerdi çoḳ **ḥālāt** / Hep su ʾāl ü cevābı ẕevḳiyyāt

ḥal-i dil [4] gönül hali

S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı **ḥāl-i dil** / Vaṣī-i mürebbī-i eṭfāl-i dil
NE551 **Ḫāl-i dil** ile aña itdüm su ʾāl / Derdleşüp ta ki ṭuyam ḥasb-i ḥāl
NE1201 **Ḫāl-i dil** ile bize söyler varaḳ / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı şunʿ a baḳ
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı ġırīv ü şadā / **Ḫāl-i dil** ile baña dir esṣalā

ḥāli ḫarāb olmaḳ [5] durumu çok kötü olmak, çok perişan olmak

S756 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven gülāb / Ṣudāʿ -ı ḫumār ile **ḥālüm ḫarāb**
S1062 Ney olmasa **ḥālüñ olurdı ḫarāb** / İçürmezdi hiç kimse ḫumdan şarāb
NE154 Sübḥa elümde naẓarumda kitāb / Fikr-i ḥaṭ u ḥāl ile **ḥālüm ḫarāb**
NE3011 Paslanasın rūz u şeb içüp şarāb / **Ola** ṣalāḥiyyete **ḥālüñ ḫarāb**
HH366 Ṣālişā ʿ ışḳ olınca āteş-tāb / ʿ Āşıḳ-ı zāruñ **ola ḥāli ḫarāb**

ḥāl-i perīşān [3] acınacak durum

NE1645 Bakma anuñ **ḥāl-i perīşānına** / ʿ Aḳıllılar iremez şeref-i şānına
NE1696 Şefḳat idüp **ḥāl-i perīşānuma** / Döymedi sūz-ı dil-i nālānuma
SE3129 Reh-nümā kim uṣanup cānından / Zār idi **ḥāl-i perişānından**

ḥāl-muḥāl [1] çok zor durum; olanaksız, gerçekleşmesi çok zor olan hal

HH512 Līk oldı vuḳūf-ı **ḥāl-muḥāl** / Ḳaldı ḫacletle merdek-i muḥtāl

ḥāl-tebāh [1] çok kötü durum

HH1737 Bir nihāle görümlü devḥa-ı şāh / Anı da kör iderse **ḥāl-tebāh**

ḫāl [11] bedende ve özellikle yüzde bulunan siyah benek, ben, nokta

S91 Cemāli olup muṣḥaf-ı bī-miṣāl / Aña faṣl ü āyāt idi ḥaṭṭ u **ḫāl**
S126 Olup necm-i raḫşende-i mānend-i **ḫāl** / Felek oldı ḫaşḫaşı ʿ anber-miṣāl
S948 Olur ṣufr-ı **ḫāli** kenār-ı ḳadeḥ / Ṭolularla olur ḥesāb-ı feraḥ
NE154 Sübḥa elümde naẓarumda kitāb / Fikr-i ḥaṭ u **ḫāl** ile ḥālüm ḫarāb
NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i müşrikīn / **Ḫāl-i** ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı zemīn
NE1332 Dil-berine ḳarşu olur naġmezen / **Ḫāl ü** ḥaṭı nüsḫa-i fenn-i fiten
SE34 Bā-i ẕībādaki noḳṭa el-ḥāk / **Ḫāl-i** leb gibi viripdür revnaḳ
SE602 **Ḫāl-i** ruḫsār ki bu ḥāli görür / Āteş üstinde ṭurur gibi ṭurur
SE604 Ḳaldırur ayaġı ẕülf-i pür-çīn / Götürür ḳoḫuyı **ḫāl-i** müşgīn
SE1192 Göricek ḫāne-i zeyni **ḫāli** / ʿ Askerüñ muṣṭarib oldı ḥālı
HH307 Ol ki **ḫāl-i** zeḳande söz ḳoparur / Sīb-i müşküñ çekirdegüñ çıḳarur

ḫāldār [1] benli

S838 Leb-i **ḫāldāruñ** ḥayāli müdām / İder sāġar-ı ʿ ıyşı müşgīn-fām

ḥālā [3] şimdi, şu anda; henüz

SE495 Kesdi dībā-yı süḫandan **ḥālā** / Şāhid-i ḳıṣṣaya bu resme ḳabā
SE2272 Līk bir şübhelerinde **ḥālā** / Oldı cümle müteḥayyir ʿ uḳalā
HH230 Duḫter-i rez gibi cihān-peymā / Ḫayli ʿ iffetle añılur **ḥālā**

ḫalā [1] ayakyolu, tuvalet

SE1598 Eyleyen meşʿ alini dūġ-ı dürūġ / Viremez şemʿ -i **ḫalā** deñlü fürūġ

ḫalāṣ [11] kurtulma, kurtuluş

S33 Elinden **ḫalāṣa** anuñ çāre ḳıl / Ya bu ḳalb-i meyyāli ṣad-pāre ḳıl
SE2977 İy geçen baḫr-ı fenāda ġavvās / Dest ü pā urmaġ-ıla umma **ḫalāṣ**
SE2990 Göricek eyledi zāhid şefḳat / İtdi mürġānı **ḫalāṣa** niyyet
SE3268 Līk olmadı **ḫalāṣa** imkān / Ẕerre gibi bacadan düşdi hemān
SE3277 ʿ Āciz oldı o ḳamer-ruḫsāra / Gördi yoḳ hīç **ḫalāṣa** çāre
HH813 Bildi yoḳ dāmdan ümīd-i **ḫalāṣ** / İtdi ʿ arż-ı maḥabbet ü iḫlāṣ
HH1005 Oldı efgende ber-ṭaraf ġavvāṣ / Gitdi her sūye çāre-cūy-ı **ḫalāṣ**
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı **ḫalāṣ** / Dest ü pāy urdı çāre-cū-yı ḥalāṣ
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı ḥalāṣ / Dest ü pāy urdı çāre-cū-yı **ḫalāṣ**
HH2642 Gördiler iki çāre-cū-yı **ḫalāṣ** / Baḫruñ āyīnesinde rūy-ı ḥalāṣ
HH2642 Gördiler iki çāre-cū-yı ḥalāṣ / Baḫruñ āyīnesinde rūy-ı **ḫalāṣ**

ḫalāṣ bulmaḳ [7] kurtulmak, kurtuluşa ermek

NE409 ʿ Asker ile gördi ki **bulmaz ḫalāṣ** / Ger ola biñ cān biri olmaz ḫalāṣ

NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice yüz biñ kişi **buldı ḫalāṣ**
NE1186 Şeyḫden irdi aña imdād-ı ḫāṣ / Tevbe velā ḥavle ile **buldı ḫalāṣ**
SE802 **Bulmışam** nār-ı riyāzatla **halās** / Ḳılmışam gışşı karīn-i ihlās
SE1585 Ol iki yār-ı celīlü'l-iḫlās / **Buldı** ṣıdḳı berekāt-ile **ḫalāṣ**
SE1686 Ḥüsn-i taʿbīr ile mānend-i ḫavāṣ / Bīm-i candan niceler **buldı ḫalāṣ**
SE3115 Mülkini yine idüp kendüye ḫāṣ / ʿAbd-i muḫliṣ gibi **bulurdı ḫalāṣ**

ḫalāṣ eylemek/itmek [6] kurtarmak

S658 O seg eylemiş postını dostı / **Ḫalāṣ itmemiş** ʿāḳıbet postı
S920 **Ḫalāṣ iden** oldur yine dem-be-dem / Ḫurūṣ itse ṭūfān-ı deryā-yı ġam
S1064 ʿAnāṣır belāsından **eyle ḫalāṣ** / Dil-i zārı it ʿālem-i āba ḫāṣ
SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü iḫlās / Cehl çirkinden **ider** ḳalbi **ḫalāṣ**
HH2709 Çünki çirk-i hevesden **itdi ḫalāṣ** / Oldı şāyān-ı bezm-i ḫāṣṣu'lḫāṣ
HE4 Süveydāyı **ḫalāṣ it** mürdelikden / Nişāne ḳalmasun efsürdelikden

ḫalāṣcı [1] kurtarıcı

HH1322 Ten-i ḫāḳīsin itdi pāy-endāz / Dönüp itdi **ḫalāscıya** niyāz

ḫalāṣ olmaḳ [8] kurtulmak

S316 Kederden **ḫalāṣ oldı** baḥr-ı siyāh / Gidüp ẓulmet açıldı her yaña rāh
S1420 Kederden **ḫalāṣ olamaz** muṭṭaṣıl / Ḫum-ı mey gibi mubṭan u tīre-dil
NE409 ʿAsker ile gördi ki bulmaz ḫalāṣ / Ger ola biñ cān biri **olmaz ḫalāṣ**
NE459 Şāh ki maḳṣūd ide küşte ḳışāṣ / **Olmaz** o dem kebk ü kebūm **ḫalāṣ**
NE1704 Oldı o yüzden baña bu luṭf-ı ḫāṣ / **Oldum** iki ḥaşm-ı ḳavīden **ḫalāṣ**
SE1783 Belki ḳalḳup aradan ḫār-ı fesād / Maḥv olup fitne **ḫalāṣ ola** ʿinād
HH1778 Bu belādan **ḫalāṣ olup** Şeydā / Yine cūṣ itdi baḥr-ı ʿışḳ ü hevā
HH2490 **Olmadılar ḫalāṣ** ʿummandan / Āḫir el yudılar dil ü cāndan

hāle [15] bazen ayın etrafında görülen ışıklı halka, ay evi

S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o şāh / Etekli zere döndi **hāleyle** māh
S668 Ḳamer ser-bürehne bir abdālıdur / Anuñ **hāle** boynundaġı şālıdur
S678 Burūcunda anuñ meh-i **hāle-vār** / Görinür ṭob azġındaki mühre-vār
S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ **hāledür** / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S1096 Defüñ muṭribā her gice **hāle-vār** / Olur māh-ı ruḫsāruña perdedār
NE373 Eyledi ol ḥışn-ı ḥaşīni hişār / Dā'ireler çekdi aña **hāle-vār**
NE631 Sofrası nān hicri ile pīç pīç / **Hāle-i** bī-māh görünsün mi hiç
NE2249 Böyle diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / **hāle** idüp bir fiġan ol reşk-i māh
NE2688 Dā'ire olur o mehe **hāle-vār** / Renc-i ḫusūfı o siyeh rūz-gār
SE83 Māh-ı raḫşānı gör ol **hāle** ile / Cemredür şuʿle-i cevvāle ile
SE2463 Ḫalḳ olup ḫalḳa-i gird-i ḫānı / Bedr-idi **hāle** içinde nānı
SE3053 Getürüp bir siniyi **hāle** gibi / Zeyn iderdi gül-i pür-jāle gibi
HH993 Oldı girdāb ol mehe **ḫāle** / İtdi mānend-i şuʿle cevvāle
HH2109 Ḫūblar çevresinde **ḫāle** gibi / Kimi miḫber getürdi lāle gibi
HH2247 Çemeninde nücūm jāle gibi / **Hāle** pīrāmeninde lāle gibi

hāledār [1] hâleli

NE96 Dāġ-ı nih-i nāṣiye-i lāle-zār / Ḫalḳa-dih-i gūş-ı meh-i **hāledār**

ḫalecān [2] çarpıntı, heyecandan kaynaklanan kalp çarpıntısı

SE241 Nite kim şaʿşaʿa-i mihr-i cihān / Mevc-rīz oldı ḫalīc-i **ḫalacān**
SE714 Ṣāf-iken ḳalbi kederden her ān / Aña üç nesne virürdi **ḫalecān**

ḫalef [15] sonradan gelen, birinin yerine geçen, babadan sonra kalan oğul

NE888 Dīni ʿayān itdi nebī-i emīn / Oldı ḫalīfe **ḫalef-i** ṣāliḥīn
NE1536 Gül ki fenā bulsa eşerdür gülāb / Ḫūşe-i engüre **ḫalefdür** şarāb
NE2196 Var idi ol müfti-i şūḥun meger / Bir **ḫalef-i** şāṭır-ı pür-şūr u şer
NE2197 Olmuş idi ol **ḫalef-i** pür-ḫıred / Maẓhar-ı sırr-ı ḫaberü'l-veled
NE2214 Şu **ḫalefin** seyr idicek duḫterüñ / Ġālib olup şevḳi o nīk-aḫterüñ
SE1163 Emeviyyūnuñ olup ol **ḫalefi** / Virdi şevketle o ṣınfa şerefi
SE1602 ʿĀdetā nefsi daḫı ola telef / Ḫānedānında ḳala būmı **ḫalef**
SE1613 Olmasa maʿnīde küfrüñ **ḫalefi** / Nāmına dinmez-idi şirk-i ḫafī
SE1869 Veled olursa eger ḫayr-ı **ḫalef** / Biñde bir görmedi ābā-yı selef
SE2441 **Ḫalefüñ** ṭut ki saña raḥmet oḳur / Elüñ alur da seni cennete ḳor
SE2663 Emeviyyūne olup ḫayr-ı **ḫalef** / Oldı ʿözr-āver-i taḳṣīr-i selef
HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i evc-i şeref / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i **ḫalef**
HH462 **Ḫalef-i** ṣıdḳı Ḳays-ı şeydānuñ / Naḳd-i vaḳti o zār u nālānuñ
HH983 **Ḫalefi** olmamaḳla ḫünkāruñ / Germ idi mülke ḫırṣı sālāruñ
HH1573 Var idi şāha bir ḫuceste **ḫalef** / Gevher-i şāh-vār-ı dürc-i şeref

ḫalel [5] bozukluk, eksiklik, noksan

NE2043 Gerçi ki gelmiş başarına **ḫalel** / Olmuş aña līk başīret bedel

NE2960 Ḳaṣr-ı ḥabāba ger ola naḳb-zen / Ṭāḳına irmezdi **ḫalel** naḳbdan
SE1505 Çeke nā-geh ʿalem-i istiḳlāl / Ola bāʿiş **ḫalel-i** mülke bu ḥāl
SE1890 **Ḫalel** irişse ger endāzesine / Ḥāżır olur yine bir tāzesine
HH549 İrse ḳalb-i ṣanavberīye **ḫalel** / N'eylesün aña şerbet-i ṣandal

ḥālet [28] keyfiyet, nitelik, dikkate şayan durum. Kelime "ḥāl"in müennesidir ve aynı anlamda kullanılır.

S30 Meger neşve-i ʿışḳ **ḥālet** vire / Edāsına Allāh ḳuvvet vire
S286 Bu **ḥāletle** ol baḥr-ı cūşān-ı kīn / Yayıldı feẕāya yesār u yemīn
S442 Virür cām-ı mey-i **ḥāletin** verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S1213 Bir elde çerāġ u bir elde duḫān / Bu **ḥāletle** āteş-zen-i mülk-i cān
NE1028 **Ḫālet-i** ʿışḳı ile melālin görüp / ʿArż-ı selām eyledi ḥālin sorup
NE1039 Ḥayf u ṣad efsūs irüp vaḳt-i ḥāl / Eyledi ol **ḥālet** ile irtiḥāl
NE1142 **Ḫālet-i** pür-sūzuñ olup ṣāhibi / Yaḳdı cihānı dil-i ḥāsid gibi
NE1261 Irse o **ḥāletde** ki vaḳt-i namāz / Bir sarı zenbūr olur naġme-sāz
NE1529 **Ḫālet-i** taḥṣīlde her feylesof / Bulmasa bir mesʾeleye ger vuḳūf
NE2848 **Ḫālet-i** inzālden eyler ṣafā / Yüregine ṣu sepilür dāʾimā
NE2921 **Ḫālet-i** maʿhūde ṭutup çeşm ü gūş / Zurnaları elde ṭururlar ḥamūş
SE923 Fikr idüp dāyim anuñ **ḥāletini** / Saʿy idüp bilmege māhiyyetini
SE1946 Daġdaġa virdi şehe **ḥālet-i** mūş / Süzilüp indi şikār umdugı ḳuş
SE2557 Germī-i vaḳt-i cüvānī ber-ser / **Ḫālet-i** cām-ı muḥabbet ser-ber
SE2724 Seyr iden dirdi bu **ḥāletde** anı / Ḫasta kendüye ider gürgeni
SE3328 Gözini dikdi ruḥ-ı yāra hemān / Cānını itdi bu **ḥāletle** revān
SE3435 Ḳodı ol **ḥālet-i** ḥayretde anı / Beriye geldi didi müjde ḳanı
HH351 **Ḫālet-i** cān-güdāz-ı ehl-i ḳulūb / Degil illā maḥabbet-i maḥbūb
HH449 ʿĀşıḳāne sözinde var **ḥālet** / ʿĀşıka derd-i ser degil şanʿat
HH483 Nā-gehān irdi aña bir **ḥālet** / Virdi mīzān-ı ʿaḳlına ḫiffet
HH619 Vażʿı taġyīr olındı mollānuñ / Ḳanı evvelki **ḥāleti** anuñ
HH938 Gördi Behzād **ḥālet-i** şāhı / Vālihāne nigāh-ı bī-gāhı
HH1130 Ol ġarībüñ ġarīb **ḥaleti** var / Anda bir ṣalṭanat ʿalāmeti var
HH1412 Bir iki gün geçüp bu **ḥālet** ile / ʿIşḳını ketm iderdi ġayret ile
HH1432 **Ḫālet-i** şīrden alup ʿibret / Daġ daġ itdi āteş-i ġayret
HH1460 Baña raḥm it ki zār u maḥzūnem / **Ḫālet-i** ʿışḳ ile dīger-gūnem
HH2055 **Ḫālet-i** ʿışḳ-ı dil-sitāndur bu / Cāh-ı maḫṣūṣ-ı ʿāşıḳāndur bu
HH2371 Dem-i vuṣlat ġarīb **ḥāletdür** / Dil-i mehcūra ḫod ḳıyāmetdür

ḫālgāh [1] çevgān oynanan alan

S140 Olup her iki ayaġı **ḫālgāh** / Aña gūy ü gerdān idi mihr ü māh

ḫalḫal [1] kadınların ayak bileklerine taktıkları bir tür bilezik, ayak bileziği

S863 Kebūter ile olsa himmet-fezāy / İde çeşm-i şāhbāzı **ḫalḫāl-ı** pāy

ḫālī [14]

1. boş

NE1351 Hiç degil bir yeri **ḫālī** anuñ / Ḳatʿ-ı merātibde ricāli anuñ
NE3006 Ey mey-i ġafletle olan tīreḫūş / Sāġar-ı **ḫālī** gibi efsürdeḫūş
SE330 Düşse bārūlara nār-ı ġażabı / Yana **ḫālī** ḳala hep lāle gibi
SE2499 Ser-nigūn ṭencere **ḫālī** ḳazġan / Şikem-i rāhibe dönmişdi hemān
SE2542 Dīk-i **ḫālīlerini** ol iki zen / Ne çıḳar ola ḳapışdurmaḳdan
SE2636 Rūz u şeb eyle ḫulūṣa verzīş / Ḳalb **ḫālīdür** olur ġılle ġış
HE43 Ney-i **ḫālī** iken bu kilk-i sertīz / Çıḳarur şekkerin ṭabʿ-ı güher-rīz

2. gamsız, gailesiz

NE3064 Cāmuñ olup teşne-i deryā-keşi / Daġdaġadan **ḫālī** degildi başı

3. uzak

SE1603 Yıḳıla yapdıġı ṭāḳ-ı ʿālī / Dehr ola ġulġulesinden **ḫālī**
SE2835 Ururın kendümi bu düşmene ben / Ḫāl **ḫālī** degil āḫir ikiden
SE2967 Kim ki Ḥaḳdan bile her aḥvāli / Ḳalbini eyleye ġamdan **ḫālī**
SE3320 Gördi sevdā-zede bu aḥvāli / Ālem aġyārdan olmış **ḫālī**
HH1132 Ol cevān ise tāze serv-i çemen / Yaʿnī **ḫālī** degil aṣāletden
HE8 Ġamuñ nārından itme ḳalbi **ḫālī** / Uyandur şemʿa-ı fānus-ı āli

ḫālī dönmek [1] (dolap, çark vb için) sabitlendiği yerden kurtularak boşlukta dönmek

S488 Düşüp delvi cāh-ı zemīne meger / Bu dolāb-ı gerdūne **ḫālī döner**

Ḫalīc [2] İstanbul Boğazı'nın Marmara denizi ağzına yakın kesiminde karalar içine 8 km. kadar sokulan boynuz şeklindeki deniz girintisi

S1039 Ḫarābātuñ olur mı hem-tāsı hīç / Ḫuṣūṣā ki ola kenār-ı **Ḫālīc**
S532 **Ḫalīc** añdurur mācerāsın anuñ / Fener meyl-i ʿālem-nümāsın anuñ

ḫalīc [3] koy, körfez

S607 Boġaz oldı mışruñ **ḫalīci** meger / Ki mā-beyn ḳaşrını teẕkīr ider
SE241 Nite kim şaʿşaʿa-i mihr-i cihān / Mevc-rīz oldı **ḫalīc-i** ḥalacān
SE2321 ʿAdl-ile mülk ü milel emn-ābād / Ġarḳa-i luṭfı **ḫalīc-i** Baġdād

ḫalīde [1] dürterek saplanmış, batmış

NE1779 Ḳalbine fikr-i derem-i bī-ḥesāb / Ḫār-ı **ḫalīde** gibi vereʿaẕāb

ḫalīde-nāvek [1] saplanmış ok

SE71 Ḥamdini itmese mürgān-ı felek / Ola her rīşi **ḫalīde-nāvek**

ḫalīfe [5]

1. birinden sonra yüksek bir makama geçen, halef olan kimse

NE888 Dīni ʿayān itdi nebī-i emīn / Oldı **ḫalīfe** ḫalef-i ṣāliḥīn
HH1827 Var idi şehr-i Reyde bir ʿāṣıḳ / Naḳd-i Mecnūn **ḫalīfe-i** Vāmıḳ

2. tarikatlarda şeyhin yerine geçme yetkisi olan kimse

HH689 Şeyḫ Saʿdī ṭarīḳına mürşid / Hem **ḫalīfe** ʿazīz ü hem ḥāfīd

3. hükümdar

SE2330 Ḳandasın bāb-ı **ḫalīfe** diyerek / Sürdi reh-vārım bir vādiye dek
SE2672 Diñledi çünki **ḫalīfe** anı / İtdi taḫlīsi için fermānı

Ḫālik [3] yaratıcı, yaratan, yoktan var eden, Allah

SE69 Ümmehāt ile nüh-ābā-yı cihān / Ḥamd-i **Ḫālik** ile şükrḫān-ı beyān
SE164 Saña mı ḳaldı hemān rüsvālık / Ḫalḳ için terk-i rıżā-yı **Ḫālik**
HH11 İtdüñ ey **Ḫālik-ı** cihān-pīrāy / Yedi ḳat çarḫı mihre ṣırça sarāy

Ḫālikᵘ’l-ḫalḳ [1] bütün varlıkları yaratan Allah

SE111 Ey Ḫudāvend-i ʿamīmü’l-iḥsān / **Ḫālikᵘ’l-ḫalḳ-ı** kerīmüʿl-Mennān

hālik [1] helak olan, ölümlü

NE1625 Ẓulmet olup pīş u pes-i sāliki / Çāh-ı ḍalāletde bil ol **hāliki**

Ḫalīl [3] sadık dost, yâr, Allah’ın dostu anlamında Hz. İbrâhim için kullanılan lakap, Halîlullah

S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı hedāya delīl / Güzīn ġonca-i gülsitān-ı **Ḫalīl**
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i genc-i **Ḫalīl** / Ḳalmış idi yine çū māl-i necīl
HH113 Olıcaḳ zīr-i ebru-vān-ı **Ḫalīl** / Oldı miḥrāba nūrdan ḳandīl

ḫāliṣ [7] karışık olmayan, saf ve katışıksız

S1152 Yine tūde-i tibr-i pür-rīzeden / Zer-i **ḫāliṣ** itdi sipihr-i kühen
S1171 Dil-i bī-ġılı pāk it ol āb ile / Zer-i **ḫāliṣ** it anı tīz-āb ile
NE3037 Bāde gibi **ḫāliṣ** idüp hūşuñı / Cām-ṣıfat ṭut bu söze gūşuñı
SE717 Biri bu aşlı o ṣāḥib-güherüñ / Noḳṭa-i **ḫālisi** midür pederüñ
SE1986 Geh saña bende-i **ḫāliṣ** geçine / Geh muḥibb-i müteḫaṣṣıṣ geçine
SE2035 Kimi dir **ḫāliṣ** idi hem şeffāf / Hīç görilmiş degil ol bāde-i ṣāf
HH2147 Raḥm idüp gül gibi o kān-ı seḫā / Bir avuç sīm-i **ḫāliṣ** itdi ʿaṭā

ḫāliyā [2] şimdi, şimdiki zamanda, hâlâ

NE1029 Didi ki dildāruñuñ ey mübtelā / Ḥālini Allāh bilür **ḫāliyā**
NE3078 Ḫāme bu efsāne ile **ḫāliyā** / Eyledi dest āḫir-i bezm-i ṣafā

ḫalḳ [3] boğaz

S311 Girüp çarḫaya bāde-i erġavān / Yine şīşenüñ **ḫalḳın** it ḫūn-çegān
S978 Ṣalar ḳulḳuli meclise velvele / Bilür ḫarf-i **ḫalḳı** ider ḳalḳale
NE61 **Halk-ı** şürāḫī-i dil-ārā naġam / Curʿa niṣār-ı mey-i surḫī raḳam

ḫalḳ [111] insanlar, ahali

S177 Der-i luṭf-ı **ḫalḳa** güşād eyledi / Hedāyāyı raḥmetle şād eyledi
S622 Seḥerden idüp Rūma tābiş hücūm / Olur cümle ḫındī-ṣıfat **ḫalḳ-ı** Rūm
S625 Biz urduḳça bunda ḳulaḳ bülbüle / Kimi **ḫalḳı** aña ṣalar ġulġule
S648 Bu meşhūrdur **ḫalḳ** içinde tamām / Ki Sulṭān Meḥemmed o şāh-ı be-nām
NE316 **Ḫalḳa** gelüp luṭfı tamām eyledi / Cümle hediyye ile be-kām eyledi
NE615 Bir yaña cevr-i ẓürefā-yı zamān / **Ḫalḳa** sitem eylemede ḫurde-dān
NE630 **Ḫalḳ** çeker ṣıḳletin ol dirhemüñ / Ṭut ki velī niʿmetidür ʿālemüñ
NE724 Yaʿni çeküp ʿasker-i deryā-nehīb / Eyleye bir **ḫalḳı** vaṭandan ġarīb
NE821 Yaʿni idüp **ḫalḳı** ḫaḳḳa rāhber / Dīde-i ʿibretle iderdi naẓar
NE827 Ṭutmuş iken **ḫalḳ** ile rāh-ı merām / Yine döner biri miṣāl-i imām
NE890 İtdi o kim kişverine ʿadl ü dād / Adını **ḫalḳ** itdi duʿā ile yād
NE892 **Ḫalḳuñ** ulu devletidür şāhlar / Mülke Ḫaḳḳuñ raḥmetidür şāhlar
NE894 **Ḫalḳ** ʿuyūnında görinür zelīl / ʿÖmri olur devleti gibi ḳalīl
NE900 Rūz u şeb eyler sefer-i rāh-ı dūr / Rāḥat-ı **ḫalḳ** içün olur bī-ḥużūr

NE1244 Ṭut dür-i feyże ḳulaġın ḥalḳa-vār / Ḥaḳḳı murād eyler iseñ **ḥalḳa** var
NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā vücūd / **Ḥalḳdan** yoḳ ḥāṣılı bāṭıl-ı vücūd
NE1318 Ol yere maḥşūş ḳılup anı halḳ / Oldı boġaz içre meger ḥavf-ı **ḥalḳ**
NE1318 Ol yere maḥşūş ḳılup anı **halḳ** / Oldı boġaz içre meger ḥavf-ı ḥalḳ
NE1471 İtdi kimi **ḥalḳı** riʿāyet aña / Geldi yanaşdurmaġa ḥidmet aña
NE1513 Ġulġul-i **ḥalḳ** ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u şām
NE1646 Nefret idüp daġdaġa-i **ḥalḳdan** / Ṭaşra gelür dāmuña dalaḳdan
NE1647 İtmeye tā keşmekeş-i **ḥalḳ-ı** çāk / Dāmeni ālūde velī ḳalbi pāk
NE1650 Keşret-i **ḥalḳ** olmayan ta fitneḥīz / Genc-i muġāndur aña cāy-ı kürīz
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā perveri / **Ḥalḳa** güler yüzle nişār it zeri
NE1728 Surḫ ile pürḥamdan alup leẕẕeti / **Ḥalḳa** ṣatar māl ile germiyyeti
NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād atar / **Ḥalḳı** ṭolandurmaġa alur ṣatar
NE1754 **Ḥalḳı** ṭolandurmada bī-tābdur / Devr ise eblehlere dolābdur
NE1790 Hiç mürüvvet gibi ḥaslet mi var / **Ḥalḳa** kerem gibi kerāmet mi var
NE1794 **Ḥalḳa** sirāyet cihetinden velī / Cūd ü seḫā cümlesinüñ efḍali
NE1806 Ücret ile ide metāʿın sebīl / Beẕl ide **ḥalḳa** uma ecr-i cezīl
NE1983 Vaʿẕ u naṣīḥatle ḳılup **ḥalḳı** nerm / Ḥāṣılı hengāmeyi itmişdi germ
NE1986 **Ḥalḳa** idüp ṭaʿna zebānın dırāz / Oynadur oldı ili ol künde-bāz
NE1987 Ey dili ser-nīze-i dil-dūr olan / Ṭaʿna **ḥalḳıyla** bed-āmūz olan
NE1989 **Ḥalḳı** nişān eyleme ṭaʿn oḳına / Belki döne yine saña ṭoḳına
NE1990 Ḳanḳı zebān kim ide **ḥalḳa** ziyān / Vire ışırġan dikeninden nişān
NE2010 **Ḥalḳa** didürme ki ol āfet budur / Ṭaʿnayı terk eyleye ẕarāfet budur
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme **ḥalḳa** kemīn / Ṭoḳınur āḫir saña da tīr-i kīn
NE2143 **Ḥalḳa** döküp kelb-i ziyān-kār-veş / Çehreñi evkār ide dinār-veş
NE2178 **Ḥalḳ-ı** ḥarāmī gibi gerden-firāz / Ṭolusın içre nice sermest-i nāz
NE2185 Bellerine bend idüp ol āleti / ʿĀdet-i **ḥalḳ** üzre görür ḥidmeti
NE235 **Ḥalḳ** dü-kevnüñ ki odur ʿilleti / Vaṣf ola mı rütbe-i ḳurbiyyeti
NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına bulup zevāl / **Ḥalḳ** gömüp ṭaşlayalar çün nemmāl
NE2716 Serzeniş idüp didi ey küşteni / **Ḥalḳdan** iḫfā idi ṣıfat anı
NE2759 Ḥırş ile umma niʿam **ḥalḳdan** / Farḳı yoḳ anuñ da dilā calḳdan
NE2849 **Ḥalḳ** biner aña eşekler gibi / Ṭurma çatışmakda köpekler gibi
NE2865 Lābüd olur ṣāḥib-i **ḥalḳ-ı** dürüşt / Ḥarlı felān itdigüm olur mı puşt
NE2867 **Ḥalḳ** bilür aña inanmaz cihān / Kendi götine żarar eyler hemān
SE111 Ey Ḫudāvend-i ʿamīmü'l-iḥsān / Ḫāliḳu'l **ḥalḳ-ı** kerīmüʿl-Mennān
SE164 Saña mı ḳaldı hemān rüsvālık / **Ḥalḳ** için terk-i rıżā-yı Ḫālıḳ
SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i ramażān / Yılda bir kerre olur **ḥalḳa** ʿiyān
SE580 Eylese ṣubḥ namāzını edā / Her ṭaraf olur idi **ḥalḳa** ṣalā
SE581 Görmege maṣlaḥat-ı **ḥalḳı** tamām / İhtimām eyler idi tā dem-i şām
SE593 Deyndür ādeme ṭāʿat-i Ḫudā / **Ḥalḳuñ** aḥvāli emānāt-i Ḫudā
SE625 Oldı iʿzāz-ıla ol ḳavm-i cerī / Cümleten **ḥalḳuñ** ülü'l-emrleri
SE631 Ola **ḥalḳ** içre miṣāl-i iblīs / Müftī-i mācin ü ehl-i telbīs
SE818 Eyleme ḥikmet-i Ḥaḳḳı ilġā / Seni bīḫūde mi **ḥalḳ** itdi Ḫudā
SE1072 Eyleyen ṭavrını taġyīr ile bed / **Ḥalḳ** içinde ola meẕmūm-ı ebed
SE1084 Kendüye dāʿiye-i şöhret ola / **Ḥalḳı** taḫvīfe bu bir ʿillet ola
SE1230 **Ḥalḳa** ṣatsa ne ḳadar zīnet ü fer / Gülerek niceye alduñ dirler
SE1234 İltizām-ıla ola **ḥalḳa** emīn / Ḥākim-i maḥkeme-i şerʿ-i mübīn
SE1319 **Ḥalḳ** ẓulm eyleye andan bileler / Kendi ḥod bilmeye ne ḫayr ü ne şer
SE1321 **Ḥalḳa** bunuñ gibi nikbet olmaz / Mülke bir böyle muṣībet olmaz
SE1322 Yād ider **ḥalḳı** buna nisbet-ile / Ẓālim-i ʿāḳılı hep raḥmet-ile
SE1341 Ḥākimüʿl-vaḳtı Ḳaraḳuş oldı / **Ḥalḳ** vaḥṣī gibi medhūş oldı
SE1351 **Ḥalḳ** beñzetmiş aña ḳoncolozı / Ġayretinden götürüpdür ḳopuzı
SE1698 Seḥeri **ḥalḳ** miṣāl-i encüm / Hep olup gūşe-i kāşānede güm
SE1704 Geldi nā-gāh ser-i bāzāra / **Ḥalḳa** bīḫūde yire āzāra
SE1923 **Ḥalḳ** ṣandı ki şebīḫūn oldı / Ḫaymeden cümlesi bīrūn oldı
SE2177 Zen gibi zānī-i şūm aḫmaḳdur / **Ḥalḳ** içinde yalımı alçaḳdur
SE2369 Ḥarf atup eyleme **ḥalḳa** āzār / Urma aġız tüfegiyle her bār
SE2370 Ne revādur olasın kelb-i ʿaḳūr / İde gördükçe cihān **ḥalḳı** nüfūr
SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan **ḥalḳuñ** eli / İle ṭoḳınmaz-ıdı aġzı dili
SE2407 Dāʿimā eylemeseñ **ḥalḳ-ıla** lec / Götüne ṣoḳmaz-ıdı kimse aġaç
SE2463 **Ḥalḳ** olup ḥalḳa-i gird-i ḫānı / Bedr-idi hāle içinde nānı
SE2646 Zī-ḥamāḳat ki çekersin hem-dem / **Ḥalḳa** göstermeg-içün bunca elem
SE2662 ʿAyn-ı ʿadl-ile olup **ḥalḳa** ʿiyān / Gözedürdi fuḳarāyı her ān
SE2682 İy olan maṣlaḥat-ı **ḥalḳa** emīn / İtmesün mekr ü ḥıyel dilde mekīn
SE3107 Ḳaraman **ḥalḳı** mürüvvetsiz olur / Nāmı seg kendi ḥaḳīkatsiz olur
SE3220 Mihr-veş ıssı idi ḥayli yüzi / Ẓerrece görmez-idi **ḥalḳı** gözi
SE3306 Şehrüñ olmışdı teferrücgāhı / **Ḥalḳ** seyrine varurdı gahī

HH97 Nūrdan **ḫalḳ** olındı ser-tā-pā / Ẓulmet-i sāye yaraşur mı aña
HH185 Meclis-i ḫāṣṣda çün oldı be-kām / Eyledi **ḫalḳa** geldi daʿvet-i ʿām
HH219 Oldı devrāna devri bir devlet / Buldı **ḫalḳ** içre luṭf ile şöhret
HH220 Terk idüp **ḫalka** cevr ü ālāmın / Gide gide unıtdurur nāmın
HH224 Kevne zīr-i nigīni lūtf-resān / **Ḫalḳa** taḥte'ş-şuʿā-ı emn ü emān
HH235 Ehl-i ṭabʿı idüp ġarīḳ-ı niʿam / **Ḫalḳa** şimdi ṭabiʿat oldı kerem
HH282 Seḥerüñ bāb-ı feyżi açıldı / Ẕerre-veş **ḫalḳ** taşra yayıldı
HH481 Ṣohbetüñ bāʿiş-i fütūḥı idi / Sözi **ḫalḳuñ** ġıdā-yı rūḥı idi
HH501 Dūd-ı āh ile **ḫalḳı** aġlatdı / Her gören baḥr-ı ḥayrete batdı
HH590 Sā-be-sū **ḫalḳ** idüp namāza güẕār / Ḳıbleye toġrı aḳdı ol enhār
HH617 **Ḫalḳ** dirdi ʿaceb ne ḥikmetdür / Hafta ḥummāsı özge ʿilletdür
HH734 Ḳulle-i Ḳāfdan olup nigerān / İdesin **ḫalḳı** dürdan seyrān
HH844 Edrine şehri pürḥurūş oldı / Cümle **ḫalḳı** siyāh-pūş oldı
HH1000 **Ḫalḳ** gözden aḳıtdı seyl-ābı / İtdi pürḥūn o ḳanlı girdābı
HH1003 **Ḫalḳ** içinde ʿaceb sitīz oldı / Nüsḫa-ı ḥevl-i resteḫīz oldı
HH1012 **Ḫalḳa** pend eyleyüp o tünd-i ʿanīd / Didi mātem olur mı hiç müfīd
HH1052 Ḳapusı rū-yı baḥra dīde-güşā / Keşret-i **ḫalḳ** ḳaṭre-i deryā
HH1088 Ḳāfile **ḫalḳını** ḳırup ol dem / İtdiler reh-revān-ı mülk-i ʿadem
HH1155 Ḳalbi taşdīk idüp dili tekẕīb / İtdi **ḫalḳa** hezār mekr ü firīb
HH1186 Didiler çünki defʿ ola şeb-i tār / Kendümüz **ḫalḳa** idelüm iẓhār
HH1619 Buldı tafṣīl nükte-i mücmel / Tā ki **ḫalḳ** içre oldı ḍarb-ı meṣel
HH1647 Seni menfūr-ı **ḫalḳ** idüp ol kār / Olasın ḳanġı bezme varsañ bār
HH1751 Şeb-i tār idi **ḫalḳ** ise ġāfil / Oldı bir taḥta pāreye vāṣıl
HH1916 Ḳadr ile olmış idi ʿālem-gīr / Luṭf ile eylemişdi **ḫalḳı** esīr
HH1923 Luṭfına **ḫalḳ** maẓhar olmış idi / Merd-i ʿāciz tüvān-ger olmuş idi
HH2128 Yaḳasın çāk idüp fiġān itdi / ʿışḳını **ḫalḳa** dāsitān itdi
HH2622 Göricek **ḫalḳ** şefḳat eylediler / Cümle begden şefāʿat eylediler
HH2750 Būy-ı dil-keşle **ḫalḳı** mest itdi / Maḫzenüñ pāyesini pest itdi
HH2777 Ḳalemüm sükkerīn beyān eyle / Sözlerüm **ḫalḳa** dāsitān eyle
HE23 Bu yüzden eyle ʿaşḳuñ **ḫalḳa** ıẓhār / Anı ḳıl ḥüsn-i taʿbir ey dil-i zār
HE25 Ne ʿanber belki şaç **ḫalḳa** cevāhir / ʿAṭāyī olduġun tā ola ẓāhir

ḫalḳ-ı ʿālem [3] bütün insanlar

NE2126 Şu **ḫalḳ-ı ʿāleme** ḥayret virür / Niçe müselmāna ḫacālet virür
SE2300 Cānāvar gibi görinseñ her dem / Ürkişe ṭurmaya **ḫalḳ-ı ʿālem**
SE3246 Naẓra ḳāyiliz ibrāma ne borc / **Ḫalḳ-ı ʿālemde** ya bu nāma ne borc

ḫalḳ-ı cihān [15] bütün insanlar

S1135 İder şuʿlesi cemʿ **ḫalḳ-ı cihān** / Sütūn üzre gūyā direfş-i Keyān
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i nihān / Ki başına and içe **ḫalḳ-ı cihān**
NE417 Düşmen-i dīn ola diyū münkesir / **Ḫalḳ-ı cihān** olmuş idi muntaẓir
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i şevḳ idi / **Ḫalḳ-ı cihān** mest-i mey-i ẕevḳ idi
NE833 Gitse eger **ḫalḳ-ı cihān** bir yaña / Olur idi resm-i ʿadālet hebā
NE905 Rāḥat olur mı dil-i **ḫalḳ-ı cihān** / Olmaya tā kim dem-i fāsid revān
NE919 **Ḫalḳ-ı cihān** oldı ʿıyāl-i Ḫudā / Oldı vedīʿāt bu raʿiyyet aña
NE1976 Yüzine gülse n'ola **ḫalḳ-ı cihān** / Çehre ne çehre idi görseñ hemān
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / **Ḫalḳ-ı cihān** aña virür berḳ-i şāḫ
SE549 İşini eyler anuñ Ḥaḳ āsān / Aña rāġıb olur **ḫalḳ-ı cihān**
SE2271 Saña taḳlīd-ile dir **ḫalḳ-ı cihān** / Erdeşīrāne gerek tāb ü tüvān
HH1108 Şehre vardıkda gördi **ḫalḳ-ı cihān** / O ḥarāmīleri ider seyrān
HH1525 İtdi nā-geh horos-ı ʿarş fiġān / Ḫ̇ābdan hep uyandı **ḫalḳ-ı cihān**
HH1789 Şükrler itdi Ḥaḳḳa **ḫalḳ-ı cihān** / Oldı pür-nūr dīde-i ʿıyān
HH1925 Müflise itdi ol ḳadar iḥsān / Ḥasret oldı gedāya **ḫalḳ-ı cihān**

ḥalḳa, ḫalḳa [19]

1. daire şeklinde olan şey

NE1869 Şīr ki tenhā geze taḫcīr olur / **Ḫalḳa** ki mecmūʿ ola zencīr olur
NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup ṣubḥ u şām / **Ḫalḳa-i** dām itme benānuñ müdām
HH31 Meh-i nev **ḫalḳa-ı** muṭabbaḳadur / Yediger sebʿa-i muʿallaḳadur
HH1178 Kesdi başın o server-i bī-bāk / Eyledi gūy-ı **ḫalḳa-i** fitrāk

2. çember meydana getirecek şekilde dizilmiş topluluk

NE2778 Arar idi muttaşıl ol fitne-bāz / **Ḫalḳa-i** hengāme-i gerd ḥoḳḳabāz
NE2794 **Ḫalḳa-i** cemʿiyete oldı revān / Bu daḫı ardın başup irdi hemān
NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i gürīz / Teng idi **ḫalḳa** yarusı tünd ü tīz
SE68 Dīv ü ded rātibeḫār-ı keremi / İns ü cin **ḫalḳa-i** ḫān-ı niʿami
SE689 **Ḫalḳa-i** bezm-i fenāda her dem / Zīr ü bālā gözedür mi ādem
SE1980 **Ḫalḳa-i** bezmi olur dām-ı belā / Ṭutılur ayaġı ile ʿuḳalā

HH123 Oldı mānend-i noḳṭa-ı per-gār / Gerdiş-i **ḥalḳa-ı** dü-kevne medār

3. yüzük

S341 Hilālüñ ḳapup **ḫalḳasın** nīzeler / Der-i ḳalʿa-i heftümi nīzeler
NE2548 **Ḫalḳa-şıfat** nīzeye ḥāżır gibi / Öñde idi zaḫm-ı bahādır gibi
SE3194 Nīze alsa ele her dīvāne / Bir gümüş **ḥalḳa** diküp meydāna

4. halka şeklinde kapı tokmağı

NE1244 Ṭut dür-i feyże ḳulaġın **ḥalḳa-vār** / Ḥaḳḳı murād eyler iseñ ḥalḳa var
SE2208 Ḳapıda **ḫalḳa** gibi gūşı müdām / Şeh-nişīnde gözi mānende-i cam

5. omuza dökülen saç kıvrımı

NE2749 **Ḫalḳa-i** çīnīnüñ olup ṭālibi / Ẕevḳin ider şābūnı ḥelvā gibi

6. mim harfinin yuvarlak baş kısmı

SE3010 Kör ider can gözini tīr-i ḳażā / **Ḫalḳa-i** mīme döner pehn-i ḳażā

7. gökyüzü

S615 İdüp **ḫalḳa-i** āsumāna güẕer / Olur ḳalʿa cengi gibi baḥşler

ḥalḳa-cünbān [1] kapının halkasını vuran, kapı çalan

S1073 Ṣalup muṭribā def sipihre ṣadā / Olur **ḥalḳa-cünbān**-ı bāb-ı hedā

ḥalḳa-i rāst çekmek [3] etrafını çevirmek, çember çizmek

SE694 Nirede olur ise bī-kem ü kāst / **Çekilür** çevresine **ḥalḳa-i rāst**

ḥalḳa olmaḳ [3] çember şeklinde dizilmek

NE1530 Cümle telāmīẕi varurlar yine / **Ḫalḳa olup** dā'ire-i ḳabrine
SE2463 Ḫalḳ **olup ḥalḳa-i** gird-i ḫānı / Bedr-idi hāle içinde nānı
SE3273 Anı gencīne gibi biñ ejder / Ṣubḥa dek **ḥalḳa olup** bekleseler

ḥalḳa-be-gūş [1] kulağı halkalı, kulağı küpeli ‖ köle

SE1524 Çün saña **ḫalḳa-be-gūş** oldı göñül / Ser gide çıḳmaya boynından o ġul
SE2269 Minnet Allāha ki ser-cümle cihān / Oldılar **ḥalḳa-be-gūş-i** fermān

ḥalḳa-dih [1] halkalandıran, küpe takan

NE96 Dāġ-ı nih-i nāṣiye-i lāle-zār / **Ḫalḳa-dih-i** gūş-ı meh-i hāledār

ḫalḳalanmaḳ [2] (göz için) çevresinde halka oluşmak

SE2195 Gözlerüñ **ḫalḳalana** zāġ gibi / Pullaruñ mühfelene dāġ gibi
SE3193 Siper-i āynesine arḳalana / Gözi mānend-i zırıh **ḫalḳalana**

ḥalkār [6] yazı veya minyatürü çevreleyen çiçek motiflerinden meydana gelmiş altın yaldızlı süsleme. Aynı zamanda klasik tezhip çeşitlerinden biridir.

S1340 Dönüp kāha berg-i çemen cā-be-cā / Seḥāb oldı **ḥalkār-ı** ḳaṣr-ı ṣafā
SE29 Lāciverd ile o saṭr-ı **ḥalkār** / İtdi remz-i şecer-i aḫżar-ı nār
SE346 Bir zaman kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı bahār / İtdi mecmūʿa-i verdi **ḥalkār**
SE100 İtmege günbed-i naḫli **ḥalkār** / Eyledi faṣl-ı bahārı miʿmār
SE1538 Oldı dil mihr ü vefā ṭumārı / Nūr-ı ʿışḳ itse nʿola **ḥalkārı**
HH1304 Dökülüp şāḫ-ı mīveden ezhār / İtmiş evrāḳa sīm ile **ḥalkār**

ḥalkārī [2] halkâr tarzındaki süsleme

HH681 Ṣafḥa-yı rūyı oldı **ḥalkārī** / Ṣoldı gül güldügince ruḫsārı
HH2074 Eyledi āfitābuñ envārı / Ahek-i ṣubḥ üzre **ḥalkārī**

ḥall [8]

1. çözme, bağlama karşıtı

HH1919 ʿUḳde kim **ḥalli** ola farż-ı maḥāl / Anı vācib bilürdi bī-iḫmāl

2. bilinmeyeni tereddüde yer bırakmayacak biçimde tam olarak ortaya çıkarma

NE2414 **Ḫall** ile ḥürmet ṣaçılup bī-gümān / Ẕulmet ü nūr oldı mefārīḳ hemān
HH169 Oldı nūr ile şekl-i noḳṭa-ı **ḥall** / Hindī-i āyīne-nümā-yı Zuḥal

3. eritme, çözme

S1103 Ḫat-ı şāmı zer **ḥall** ile başdı māh / Derūnunda yer yer görinür siyāh
NE243 Var ise ḥall oldı zer-tāb-ı mihr / **Ḫall** ile yazıldı ḳıbāb-ı sipihr
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / **Ḫall** ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE564 Sebze ḫatın berf yaġup bī̇ḥisāb / **Ḫall** ile başdurdı ezüp sīm-i nāb
HH3 Mühre-gerdān-ı **ḥall-i** sīm-i nehār / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i berḳ-i bahar

ḥall-i işkāl [1] güçlüğü giderme, problem çözme

HH260 **Ḫall-i işkāl** ü ḳaṭʿ-ı evḫāma / Ser-i maḳtaʿda gezlik ü ḫame

ḥall itmek [3]

1. güç bir iş, olay veya duruma çözüm getirmek

NE1770 Kīse-i zer-i mihrini münḥall ider / Anuñ ile müşkīlini **ḥall ider**

SE443 Olsa muḥtac su ʾāle fuḳarā / Müşkilin **ḥall ide** birḳaç fetevā

2. eritmek

NE1316 Baḥra kürekler ki ider ḍarbeti / **Ḥall ider** ol kefce ile şerbeti

ḥall olmaḳ [1] erimek, çözülmek

NE243 Var ise **ḥall** oldı zer-tāb-ı mihr / Ḥall ile yazıldı ḳıbāb-ı sipihr

ḥallāc [1] yün ve pamuğu yay veya tokmakla kabartan, diden ve atan kimse, atımcı

HH44 ʿIhn-ı menfūş-veş olup tārāc / Hep bu çenberden olalar **ḥallāc**

Ḫallāḳ [5] sürekli olarak yaratan, yaratıcı, Allah

SE796 Çünki **Ḫallāḳ-ı** ezel naḳş-ı bedīʿ / Eyledi fihris-i aḥlāḳ-ı redi

SE2079 ʿAdl ü iḥsān-ıla olmışdı meṡel / Ṭabʿını eyledi **Ḫallāḳ-ı** ezel

SE2122 Oldı her merd kerīmü'l-aḥlāḳ / Vāriṡ-i ḥāl-i nebiyy-i **Ḫallāḳ**

SE2162 Żayiʿ olmaz ḥikemi **Ḫallāḳuñ** / Muḳteżāsı virilür aḥlāḳuñ

SE2360 Dili çün mār-ı gezende **Ḫallāḳ** / Eyledi māye-i zehr ü tiryāḳ

ḥalvā [4] şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı, helva

SE857 İl çeke balı için derd ü belā / Sofrañuzda ola ḥāżır **ḥalvā**

SE1887 Sen çekersin arada derd ü belā / Olur eṭfāline ḥāżır **ḥalvā**

SE2736 İller itdi bize ḥāżır **ḥalvā** / Biz daḥı ġayr içün itsek ne ḥaṭā

SE3116 Böyle mülki yedürürdi o sege / Ḳonya **ḥalvāsı** gibi döge döge

ḥalvālıḳ [1] bahşiş

SE1237 İster ol ḥāme ya mubṭıl ya muḥıḳ / Derzi miḳrāżı gibi **ḥalvālıḳ**

ḫalvet [5]

1. tenhaya çekilme, yalnız kalma

S1139 Girüp nūr-ı baḫşı gibi **ḫalvete** / Hevādan ḳaçar kūşe-i ʿuzlete

2. hereksin giremediği tenha, hususi yer

NE2737 Eyleme ḥammāma girüp ṣubḥgāh / Ustura **ḫalvetlerini** tekyegāh

SE957 Gele iy perde-der-i **ḫalvet-i** rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde mücāz

3. biriyle yalnız kalma, başbaşa konuşma

SE2921 ʿAḳlı var gelmez anuñ divāna / **Ḫalvetinden** olamaz bī-gāne

4. [tas.] ibadet, zikir, riyâzet ve murakabe ile meşgul olmak için tenha bir hücreye kapanma

SE2920 Didiler şeyḫ idüp **ḫalvet-i** ḫāṣ / Baḥr-ı vaḥdetde olupdur ġavvāṣ

ḫalvet-nişīn [1] yalnız başına oturan

NE2199 Var idi hem-sāyesi bezme ḫīn / Merdüm-i dīde gibi **ḫalvet-nişīn**

ḫam [7]

1. büklüm, kıvrım

NE1851 Nice mekr-i ejder-i pīçān idi / Her **ḫamı** bir ṭavḳ-ı girībān idi

NE2742 Nice ṣunulsun o **ḫam-ı** pür-zerre / Tīġ-i ṭılısm olmuş aña usture

SE948 Ser ü pā olmasa gūy u çevgān / Yaʿnī **ḫam** ḳalmasa mānend-i kemān

HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze ṣalsa semend / Ṣarılup alıḳordı **ḫamm-ı** kemend

2. bükülmüş, eğrilmiş

SE2733 Eylemiş bu ḳad-i **ḫam** fikret-i ḫām / Seni çevgān-ı ṣimār-ı evhām

HH746 Ḳaddi **ḫam** fikri ḫām ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i dīk-i fiten

HE77 İder biñ zārı ol zülf-i girih-gīr / Der-āġuş-ı **ḫam-ı** fitrāk-i tedbīr

ḫam-be-ḫam [1] büklüm büklüm, kıvrım kıvrım

HE97 Ḳafada **ḫam-beḫam** gīsū-yı pürnūr / Resīde bī-miṡāl-i raḳḳ-ı menṡūr

ḫam-der-ḫam [1] büklüm büklüm, kıvrım kıvrım

HH1310 Bend-i fitrāk ü āhū-yı derḥem / Çeşm-i bīmār u zülf-i **ḫam-der-ḫam**

ḫam-geşte [2] bükülmüş, eğrilmiş

NE2523 Ṣāfī siñirle kemik idi hemān / Ḳāmet-i **ḫam-geşte** sanırsuñ gümān

HH905 Zülfi ḳullāb-ı tāb-dāde idi / Ḳad-i **ḫam-geşteler** piyāde idi

ḫam-ı ebrū [3] eğri kaş, kaşın kıvrık yeri

SE536 **Ḫam-ı ebrū-yı** hilāl-i ramażān / Yılda bir kerre olur ḫalḳa ʿiyān

SE2014 **Ḫam-ı ebru** gibi ʿālem yek-ser / Ġamze-i mestine efgende geçer

HH903 **Ḫam-ı ebrūsı** ṭāk-ı ʿarṣ-ı berīn / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn

ḫam itmek [1] bükmek, eğmek

SE133 Eyle ḳaddüm çemen-i zühde ṭırāz / Tā ki **ḫam ide** anı berg-i niyāz

ḫam olmaḳ [2] bükülmek, eğrilmek

HH1583 **Ḫam olup** ḳāf-veş ten-i zārı / ʿAyn-i ʿışḳ idi çeşm-i bīdārı

NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice **ḫam olmuş** nihāl / Döne ʿazāb evine ṣaḥn-ı ḫayāl

ḫam-ı zülf [1] zülfün kıvrımı, saç lülesinin büklümü

NE968 Ol **ḫam-ı zülf** içre olan pür-şiken / Diller içün dāʾire-i encümen

ḪĀM [8]

1. olmamış, kemale ermemiş

S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ müdām / Döner defter-i ḫāṣ-ı eşkāle **ḫām**

NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı **ḫām** / Sikke-i Ḥātem yine pür-nām ü kām

NE2906 Bir yigidi yolda görüp niceler / Aldanup ol da ṭamaʿ-ı **ḫām** ider

SE144 İtmedi ṣīre-i **ḫam** gibi ḫurūş / Açmadı rāz-ı dilinden ser-pūş

HH1404 İbtidādan o lebleri ʿunnāb / **Ḫām** debrenmedi ki ide ḥicāb

HH2228 Döymeyüp nār-ı vaṣla itdüñ cūş / **Ḫām** imişsin nedür o deñlü ḫurūş

2. gerçekleşmesi olanaksız, beyhude, boş

SE2733 Eylemiş bu ḳad-i ḫam fikret-i **ḫām** / Seni çevgān-ı ṣimār-ı evhām

HH746 Ḳaddi ḫam fikri **ḫām** ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i dīk-i fiten

ḥamāʾil [3]

1. omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç veya sancak askı bağı, hamaylı

HH150 Ḳoltuġına girüp **ḥamā'il-vār** / Ḳıldı anı duʿālar ile süvār

HH1991 Oḳınup her muḥibb-i bā-iḫlāṣ / Tīġ-i ʿazm-i **ḥamāyil** itdi ḫāvāṣ

2. gümüşten dört köşe, kabartmalı veya telkarî bir tarzda yapılan, içerisine muska, ayetler veya küçük din kitapları koyulan muska, tılsım

HH2778 Bu kitābum terāz-ı maḥfil ḳıl / Nüsḫasın ʿāṣıḳa **ḥamāyil** ḳıl

ḥamāḳat [2] ahmaklık, anlayışsızlık, aptalca davranma

SE2059 Bu **ḥamāḳatla** müreffeh-aḥvāl / Ṣaḳalı ṣaġışı var māl ü menāl

HH1175 Şāh ü Behzād gördi fursatdur / Fevt-i furṣat ḳavī **ḥamāḳatdur**

ḥamāḳat-şiar [1] ahmaklık, aptallık etmek

NE2340 İtme Ḫudāyā bizi cehl ile zār / Ola ḫuṣūṣa ki **ḥamākat-şi'ār**

ḥam(m)āl [3] ücret karşılığında arkasında yük taşıyan adam

NE628 Kimisi ādem geçinür māl ile / Farḳı yoḳ iken ḫar-ı **ḥammāl** ile

NE2245 Kim varup ol duḫter-i zehre **ḥamāl** / Ḥażret-i müftiye ide ʿarż-ı ḥāl

HH1559 Bār-ı mekr ile döndi **ḥammāle** / Oldı ʿayn-i cimāl-i naḳḳāle

hamām [2] güvercin

S230 Per-i bāz olup bād-bīz-i **ḥamām** / İder sebzede dest-bāzı müdām

NE1456 Gūş idüp ol ceẕbeyi cümle enām / Uçmaġa ʿazm itdi miṣāl-i **ḥamām**

ḥamd [11] şükür, şükran, teşekkür, yapılan bir iyiliği saygı ve gönül hoşluğu ile övüp anmak. İslâmî bir terim olarak kelime, bütün yaratıkların kendi dilleriyle Allah'ı anmaları ve övmeleridir. Hamd, Allah'a mahsustur.

S186 Ki çün eyledüñ **ḥamd** ü naʿtı edā / Mühimm oldı şāh-ı cihāna duʿā

NE77 Besmeleye **ḥamd** ile olsa redīf / Kāmil olur ḫüsn ile naẓm-ı şerīf

NE80 Besmeledür lāzım olan evvelā / **Ḥamd** iledür vācib olan sāniyā

NE81 Sen de dilā **ḥamd** ile ol ter-zebān / İtmege şükr-i niʿam-ı bī-kerān

NE82 Çünkü olur şükr ile niʿmet ziyād / **Ḥamd** ile ol şākir-i Rabbü'l-ʿıbād

NE88 **Ḥamd** aña kim ḥamde virür ḳudreti / Keşret ile ṣābit olur vaḥdeti

NE88 Ḥamd aña kim **ḥamde** virür ḳudreti / Keşret ile ṣābit olur vaḥdeti

SE1 İdelim besmele-i hādī-i rāh / Yürüsüñ ḳāfile-i **ḥamd-i** İlāh

SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i **ḥamd-ı** Ḫudā / Kilk-i bī-gāneyile ḥaḳḳ-ı edā

SE69 Ümmehāt ile nüh-ābā-yı cihān / **Ḥamd-i** ḫālıḳ ile şükrḥān-ı beyān

HH2771 Elf-i **ḥamd** ü elf elf-i ṣalāt / Ki ḳarīb oldı üç biñe ebyāt

ḥamd itmek [3] Tanrı'ya şükretmek

SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña ṣunduñ yā Rab / Anı içene lāzım olur **ḥamd itmek**

SE3258 Yārda merḥamet āṣārı görüp / Ḥaḳḳa **ḥamd itdi** yüzin ḫāke sürüp

SE71 **Ḥamdini itmese** mürgān-ı felek / Ola her rīşi ḫalīde-nāvek

Ḥamdüli'llāh [3] Allah'a hamdolsun, şükürler olsun

SE374 **Ḥamdüli'llāh** ṭolı gencīne-i dil / Güheri kimseden almalı degil

HH274 **Ḥamdüli'llāh** ki def' olındı ẓalām / Ṣaʿṣaʿa ṣaldı neyyir-i İslām

HH2726 **Ḥamdüli'llāh** ki bu cerīde-i rāz / İtdi temme'l-kitab naḳş-ı ṭarāz

Ḥamd livāsı [1] Hamd sancağı; kıyâmet gününde, canlılar dirilip, Arasat meydanında toplanınca, Allah tarafından Hz. Muhammed'e ihsân edilecek olan ve altında bütün inananların toplanacağı sancak.

NE75 **Ḫamd livāsını** ser-firāz idüp / Nāy-ı nefīrüñle ser-āġāz idüp

ḫāme [61] kalem

S67 Gel ey **ḫāme** ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey
S1495 Nemek ṣaçalı **hāmem** ehl-i süḫan / Çekildi mey-i naẕm-ı ḫamriyyeden
S1535 Ḫuṣūṣā ki ol kātib-i nā-ḳabūl / Ki ola anuñ **ḫāmesi** bī-uṣūl
NE76 Çek yürü ey **ḫāme-i** kişver-güşā / Milket-i maʿnāya hümāyūn-livā
NE144 Yol bulamaz kimse aña nāme-veş / Ḳatʿ-ı lisān itmeyecek **ḫāme-veş**
NE179 Ḫarbe-i **ḫāmeyle** salar ʿarbede / Neylesün il arḳası miḥrābda
NE192 Sensin eyā **ḫāme-i** ʿanber-şemīm / Ṭurfe-siyerḫān-ı nebī-i kerīm
NE350 **Ḫāmeye** sıġsun mı bu baḫr-ı revān / Ola mı fevvāre yarıḳ nāve-dān
NE433 Kişver-i maʿnada ola dāʾimā / **Ḫāme-i** teʿlīfi muẕaffer livā
NE716 **Ḫāme** olup tīz bu hengāmede / Dizdi güher baḫr-ı ḫıred-nāmede
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup behrever / Ṣaçdı noḳṭa yerine **ḫāmeñ** şerer
NE841 **Ḫāme** alup destüme mānend-i tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş ṣarīr
NE85 Beste-dem itse beni evgārlıḳ / Ḳıl yine ey **ḫāme** meded-kārlıḳ
NE858 **Ḫāme-i** hindūsı olup tercemān / Mesʾeleyi terceme eyler hemān
NE877 Ülfet idüp **ḫāmesi** teʾlif ile / Ṣaldı ḫoş āvāzeyi taṣnīf ile
NE938 Diñle bu rengīn-i suḫanı **ḫāmeden** / Ḥişşe yeter saña ḫıred-nāmeden
NE2247 Ḳıṣṣayı destine ṣunup nāme-veş / Aġlasa ḫālinden aña **ḫāme-veş**
NE3078 **Ḫāme** bu efsāne ile ḫāliyā / Eyledi dest āḫir-i bezm-i ṣafā
NE3083 Biçdi yine **ḫāme-i** seḫḫāre-fen / Şāhid-i maʿnāya ʿacib pīrehen
NE3097 **Ḫāmeden** oldı varaḳa sāye resm / İtdi sülük naḳşını dībāya resm
NE3100 **Ḫāme-i** ter desti be-kār eyledi / Her ṭarafın naḳş u nigār eyledi
NE3151 İtmedi kef **hāmeyi** taḥrīrden / Ṣaḳlamadı bir oḳı ḫınzīrden
SE303 Demidür destini açup nāme / Secde-i şükre varursa **ḫāme**
SE347 Ṣaʿṣaʿa **ḫāmeyidi** kudretden / Sebze bir ḳıṭʿa idi cennetden
SE365 Biçse eksün siyāhı **ḫāme** / Bu ʿAcem şūḫına Rūmī cāme
SE371 Keserin **ḫāme** elin itse dırāz / Gerçi ʿālem ṭolı gencīne-i rāz
SE383 Resm-i taṣvīr-i ʿale'l-mādur bu / Hep siyeh **ḫāme-i** sevdādur bu
SE425 Baḫşine gelse eger ʿallāme / Aḳṣadur anı miṣāl-i **ḫāme**
SE437 Eṣer-i kilki olup ḳavl-i eṣaḥ / Çekilür **ḫame-i** ḳudretden ṣaḥ
SE782 Yaʿnī ber-vefḳ-ı Şemāyil-nāme / Her ḳıyafet ki yazardı **ḫāme**
SE1237 İster ol **ḫāme** ya mubṭıl ya muḥıḳ / Derzi miḳrāżı gibi ḫalvālıḳ
SE1410 Hemser olup dü ḳaṣīruʿl-ḳāme / Güyiyā oldı muḥarref **ḫāme**
SE1540 Dildür ol ṭurfe muḥabbet-nāme / Ḫarfsiz noḳṭa ḳomışdur **hāme**
SE1769 Kendiden Ḳayṣara yazdı nāme / Bu idi vird-i zebān-i **ḫāme**
SE2492 Āb-ı rūdan ter idüp **ḫāmesini** / Yazdı ʿizzetle duʿā-nāmesini
SE2660 Bu ḥikāyet ki getürdi **ḫāme** / Yetüre ḫākime Ḳānūn-nāme
SE2871 İt yüri **ḫāme-ṣıfat** ġavvāṣī / Ḳıl ʿAden sāḥili bezm-i ḫaṣı
SE2873 Ẓāhir oldı dem-i ʿĪsā sende / Bi'llāh iy **ḫāme** nefes payende
SE3074 **Ḫāme-veş** gerdenüñe alınca / Saʿy ḳıl iki dişüñ ḳalınca
SE3252 Eyledi **ḫāme-i** engüşti ḫaṭā / Ṣafḥa-i ruḫda bozıldı ol hā
SE3511 Erbaʿīni iricek itmāma / Ḫaylice çille çıḳardı **ḫāme**
SE3515 Līk **ḫāme** ḳalem-i cedvel-vār / Başladı çizmege sürʿatle kenār
HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i **ḫāme-i** cūd / Mebde'-i ḥaṭṭ-ı ḫoş-liḳā-yı vücūd
HH184 **Ḫāme** keyfiyyetini itmez edā / Her maḳāmuñ maḳāli var zīrā
HH189 Yine ey **ḫāme** ḳıl dür-efşānī / Yazalum vaṣf-ı şāh-ı devrānı
HH246 Ebr-i nīsān-ı **ḫāmesi** her bār / Ṣafaḥāt üzre olsa gevher-bār
HH249 Bikr-i fikrin ki nev-ʿarūs itdi / **Ḫāme** pīşinde ḫāk-būs itdi
HH260 Ḫall-i işkāl ü ḳatʿ-ı evḫāma / Ser-i maḳtaʿda gezlik ü **ḫame**
HH447 Rūmda oldı gerçi Şah ü Gedā / Eṣer-i ḫāṣ-ı **ḫāme-i** Yaḥyā
HH1252 Oldı naḳḳāṣ-ı ṣafḥa-i evhām / Dest-i teʾyīd ü **ḫāme-i** ilhām
HH1627 Ḳalemi mūy-ı **ḫāme-i** erjeng / Kilk-i Behzādı eylemiş bī-reng
HH1636 **Ḫāme** tuġyānı ide küstāḫī / Vire şeftālū ol vefā şāḫı
HH1977 Gözleyüp rāh ü resm-i şāhānı / İtmesün **ḫāme** gibi ṭuġyānı
HH2730 Vāridātī-i **ḫāme** süst ü figār / Yoḳ velī vāridāta ḥadd ü kenār
HH2732 **Ḫāme** mest oldı bir sebūda daḫı / Dil-i deryā-keş arzūda daḫı
HH2747 Evvelā vādī-i Şeref-nāme / Oldı cā-yı tetebbuʿ-ı **ḫāme**
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı **ḫāme** zīb-i kenār / Bir nefesde nice dür-i şeh-vār
HE45 Olur ney-pāre-i **ḫāme** şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ ister ammā ey dil-i zār
HE57 Ferāġın rāʿiż-ı ṭabʿuñ görürdi / Kümeyt-i **ḫāme** ayaġın sürüdi
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā yazmaġ ister / Ne **ḫāme** ḳaldı yanmadıḳ ne defter
HE86 O **ḫāme** rigdāna oldı hemser / Ki noḳṭa yirine ṣaçdı şererler

ḫāme-fersā [1] kalemi aşındıran, bitiren

HH456 **Ḫāme-fersā-yı** ṣafḥa-yı ġarrā / Çehre-pīrā-yı şāhid-i maʿnā

ḫāme-zen [2] kalemle yazan

NE92 **Ḫāme-zen-i** nāme-i vaʿd-i kerīm / Tāzegi-i ʿuhde-i ʿahd-i ḳadīm

NE1357 Ola mı beyhūde yere **ḫāme-zen** / Ḥikmet-i tedbīr-i menāzil yazan

ḥamel [2] koç. Ayrıca bkz. 'Burc-ı ḥamel' md.

S689 Çemen şuffeler reşk-i burc-ı **ḥamel** / Şükūfe şevābit-i sipihre ol maḥal

HH1331 Gelle-i gūsfend ile her tel / Zīb ü ziynetde reşk-i burc-ı **ḥamel**

ḥāmi [1] koruyucu, himaye eden

NE887 ʿAdl ile **ḥāmi-i** bilād u ʿıbād / Kahr ile māḥī-i fesād u ʿinād

Ḥamīd [1] övgüye en çok layık olan Allah

SE1165 Cümletü'l-mülki idi ʿabd-i **ḥamīd** / Reʾy ü tedbīr ile olmışdı ferīd

ḥamīd [1] övgü ve teşekküre layık olan

HE34 Felekler āyet-i şunʿiyle **ḥamīd** / Zemīn seccāde-i āb üzre sācid

ḥamīde-kemān [1] eğri kaşlı ‖ bükülmüş yay

HH1761 Aña cān atdı ol **ḥamīde-kemān** / Oldı mānend-i tīr tīz-revān

ḥāmil [3] taşıyan, bulunduran, sahip olan

NE62 **Ḥāmil-i** sırr-ı dil-i muʿciz-nikāt / Nükte güẕārende-i gūş-ı devāt

NE344 Ol felege çāre mükemmeldür ol / **Ḥāmil-i** ḫurşīd-i feżāʾildür ol

SE700 **Ḥāmil-i** mīve-i nev-bāve-ṣıfat / Bir iki günde bulursa rifʿat

ḥāmil eylemek [1] hamile olmasını sağlamak, gebe bırakmak, yüklemek

SE1363 Yürü var ʿavratı **ḫāmil eyle** / Ḥamlın ol rütbeye nāʾil eyle

ḫamīr [3] hamur

S279 Yere muşt urunca dem-i dār u gīr / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü **ḫamīr**

S704 **Ḫamīr-i** muḥabbet gili ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı yoḳ bir keder

NE654 Cevher-i māhiyet-i Ḫātemdür ol / Āb-ı **ḫamīr-i** ṭarab-ı Cemdür ol

ḫāmis [1] öncü, sağ, sol, artçı ve merkez güçlerinden meydana gelmiş büyük ordu

HH107 İtdi tertīb her ḳaçan ki **ḫamīs** / Ḳıldı ṣaff-ı melāʾike taḫmīs

ḥamiyyet [3]

1. bir insanın yurdunu, milletini ve ailesini koruma duygusu ve çabası, insanlık, fazilet

HH1685 Bu mıdur resm-i salṭanatḥvāhī / Ḳanı ʿırv-ı **ḥamiyyet-i** şāhī

HH1989 Göre sūz-ı **ḥamiyyet-i** şāhı / Pür şirār eyledi bu ḫargāhı

2. sıcaklık, coşku

HH2020 Cūş idüp sīnede **ḥamiyyet-i** ʿışḳ / Aña rāżı degildi ġayret-i ʿışḳ

ḥaml [1] yük ‖ ana rahmindeki çocuk

SE1363 Yürü var ʿavratı ḫāmil eyle / **Ḫamlın** ol rütbeye nāʾil eyle

ḥaml itmek [3] bir nedene bağlamak, yormak, isnat etmek

NE2034 **Ḫaml idüp** ammā anı ḳaṣda ʿavām / Eylediler ḳahr ile rüsvāy-ı ʿām

SE3066 Ġaraża **ḫaml idüp** inanmaz idüñ / Bendeñi rāst-süḫan şanmaz idüñ

SE3382 Vażʿ-ı **ḫaml idene** itseydi ʿilāc / Mümkin olmazdı nice gün īlāc

ḥamle [8] saldırı, atılma, hücum etme

NE1185 Menʿ ḳılup **ḫamlesin** ol pāk-i dīn / Ḳaldı eser yaralanup āsetīn

NE2603 Eyledi bir **ḫamlede** anı zebūn / İtdi evüñ ortasına ser-nigūn

SE1774 Sözini ḳarşulamaz kūh-ı girān / Ṭuramaz **ḫamlesine** şīr-i jeyān

SE1924 Ser-be-ser ʿaskere düşdi efġān / Anda bir **ḫamle** ḫaṭā geçdi hemān

SE1931 Ḳuvvet-i baḫt aña yārī ḳıldı / Şīri bir **ḫamlede** iki dildi

SE1954 Saña merdāne dinür mi el-ḫaḳ / **Ḫamle-i** mūş-ile çün ḳaldı yaraḳ

SE2861 Göricek şīr-şıfat **ḫamlelerin** / Ḳalbgāh içre degişdürdi yerin

HH1429 Şāh idüp tīġ-i ġamġamı ʿuryān / İtdi bir **ḫamlede** anı bī-cān

hammām [2] yıkanmaya mahsus sıcak yer

S468 Ġam ehli ki feyż almaya cāmdan / Ne farḳı olur cām-ı **ḫammāmdan**

NE2737 Eyleme **ḫammāma** girüp şubḥgāh / Ustura ḫalvetlerini tekyegāh

ḥamrā [1] kırmızı. Ayrıca bkz. 'bāde-i ḥamrā' md.

NE2656 Geh çeke geh bāde-i **ḫamrā** ile / Geh zerd ü sīm ü gehī esmā ile

ḫamriyye [1] şarap hakkında yazılmış, şarabı öven kaside

S1495 Nemek şaçalı hāmem ehl-i süḫan / Çekildi mey-i naẓm-ı **ḫamriyyeden**

ḫams {ḫums} [2] beşte bir. Ganîmetten, mâdenlerden ve bulunan defînelerden beytülmâl denen devlet hazînesine ayrılan beşte bir hisse.

S482 İrişmez aña ʿaḳl ü pāy ü ḳıyāş / Ḳalur **ḫams-i** cāʾiz gibi beş ḥavāş

NE818 Niʿmet-i ġaybiyyeye bismil-künān / **Ḫams-i** mübārek diyu şundum hemān

ḫamse [13] manzum beş ayrı mesneviyi içine alan eser

S426 Olup **ḫamse** aṣḥābına nice tāb / Virilseydi ālāya tenhā cevāb
NE746 Yaʿni görüp **ḫamse-i** ṣeyḫi tamām / Eyle cevābına heman ihtimām
NE776 **Ḫamsede** Yaḥyā-yı ḥuceste edā / Dir ki anuñ himmeti oldı baña
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa salup reng-i nazm / **Ḫamse** içün eyledüm āheng-i nazm
NE1140 Eyledi beş beyt ile faẕlın ʿayān / **Ḫamsesine** oldı berāʿat hemān
NE1149 Ḥażret-i ṣeyḫ ile olup pençe-gīr / **Ḫamseye** el urdı o ʿızzinde ṣīr
NE1161 **Ḫamsesinüñ** hem-seri nā-yābdur / Dürr-i yegāne güher-i tābdur
NE1162 **Ḫamse** diyin çünki degil hem-iʿnān / Hiç ber-ā-ber mi olur beş benān
NE1174 Ġālib olup ġurreligi gālibā / **Ḫamsesi** ḥaḳḳında didi nā-sezā
NE1191 **Ḫamse** didi ṣoñra tevaġġul idüp / Rūḥ-ı şerīfine tevessül idüp
SE2946 Oldı ol şöhret-i ḥurşīd-naẓīr / Pençe-i **ḫamse** ile ʿâlem-gīr
HH310 Ne Niẓāmī ki **ḫamsesin** gerdūn / Heft-Seyyareden bilürdi füzūn
HH2746 **Ḫamse** erbābına idüp taḳlīd / Eyledüm pençe-gīrī-i ḥurşīd

hāmūn [3] geniş ova, büyük sahra, bozkır

NE977 Sadme-i ġam ṭaġları **hāmūn** ider / Kūh-keni derd ile Mecnūn ider
SE2560 Çekerek ceẕbe-i zencīr-i cünūn / Menzilüm eyledi semt-i **hāmūn**
HH724 Düşdiler rāh-ı deşt ü **hāmūna** / İrdiler tā ki cisr-i Ceyḥūna

ḫāmūş [5] sessiz, suskun

NE456 Nāle-i bülbül pür ider gūşını / Ġoncalar açmaz leb-i **ḫāmūşunı**
NE2339 Cāhil olan sözde gerekdür **ḫamūş** / Ḫayr ide mi müflis-i gevher-fürūş
NE2921 Ḥālet-i maʿhūde ṭutup çeşm ü gūş / Zurnaları elde ṭururlar **ḫamūş**
HH1376 Şāh Maḥmūd idüp kelāmını gūş / Vaşf-ı ḥālinden oldı kendi **ḫāmūş**
HH1473 Çünki güftār-ı şāhı eyledi gūş / Ġonce-veş ol gül-i ter oldı **ḫāmūş**

ḫāmuşān [1] suskunlar‖ Mevlevilikte ölüler veya mezarlık için kullanılan söz. Ayrıca bkz. ‘vādī-i ḫāmuşān’ md.

HH845 Varıcaḳ vādī-i **ḫāmuşāna** / Döndi şehr-i siyāh-pūşāna

ḫamyāze [2] esneme‖bezginlik, usanç

S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i ʿıyş azdur / Fem-i ḫumda **ḫamyāzeden** bāẓdur
S1551 **Be-ḫamyāze-i** sākī-i pür-ḫumār / Be-āh-ı dil-i ʿāşıḳ-ı dil-figār

Ḫamza [1] Hz. Muhammed’in amcasıdır. Uhud şehitlerinden olan Hz. Hamza, kahramanlığı ve cesaretiyle bilinir ve lakabı “Esedu’llâh” yani “Allah’ın aslanı”dır. Menkıbevi hayatı ve kahramanlıkları etrafında halk hikayeleri oluşmuş ve bu hikayeler genel adıyla “Hamzanâme” olarak adlandırılmıştır.

SE2804 İtse ḳol ḳol şalınan tīġ eşer / **Ḫamza** bulmazdı semend ü ne ẓafer

ḫān [12] hükümdar, emir, hâkim. Türk neslinden olan hükümdarlara mahsus bir unvandır.

S219 Şu demler ki **Ḫan** Aḥmed-i nev-cevān / Ḳoyup taḫtını itdi ʿazm-i cinān
S332 Anuñ kemteri eylemez ibtihāc / Keçebaş **ḫānından** alsaydı tāc
NE353 **Ḫan** Mehemmed o Sikender-serīr / Oldı biñ üçde şeh ʿālem-i maşīr
NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i **Ḫān** Murād / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i Sulṭān Murād
NE1666 **Ḫāna** şaṭranc-ı murabbaʿ-ı bisāṭ / Oldı yāḫūd pertev-i saḳf-ı ribāṭ
NE2782 Olmuş idi ol ḫara kesret-ümīd / ʿArṣageh-i Cāmiʿ-i **Ḫān** Bayezīd
SE308 Emel-i dīn ü düvel **Ḫān** Murād / Maḳṣadü’ṣ-ṣalṭanata Sulṭān Murād
SE1735 Aldı her milkete bir **ḫānı** ḳodı / Ol ne İrānı ne Tūrānʿı ḳodı
SE1775 Ḳāṣirü’z-ẓahr-i ekāsirdür bu / **Ḫān** Melikşāh-ı bahādırdur bu
SE3263 Āḫır aġız bir idüp yārānı / Didi iy ḫüsn ü bahānuñ **ḫānı**
HH193 Yaʿni ʿOṣmānlınuñ ser-efrāzı / **Ḫān** Murād ibn-i Aḥmed-i Ġazi
HH1346 Didi **ḫānum** Ayazdur nāmum / Gūsfend oldı māye-i kāmum

ḫān bin ḫān [2] han oğlu han, sultan oğlu sultan

SE311 **Ḫān bin ḫān** -ı şeref-efzā-yı selef / Gevher-i mertebe-baḫşa-yı ṣadef
HH190 **Ḫān bin ḫān** Şeh-i felek-mesned / Vāriṣ-i memleket ابا عن جد

ḫānī [1] hanlık, sultanlık

HH1202 Ṣāḥibin buldı mesned-i **ḫānī** / ʿĀlemüñ geldi yirine cānı

ḫˇān [22] sofra‖lutuf, ikram

S27 Ser-i **hānına** bu niʿamla zemīn / Ṭolı ṣaḫn-ı ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S193 Münāsib görülmez anuñ şānına / Ḳonulsa eger kim ser-i **ḫānına**
S645 O serpūşla ṣaḫn-ı ḫaşīn-i ḫaṭīr / Niʿamḥane-i **ḫān-ı** niʿmüʾl-emīr
S135 Didi ḫak bu şeb itdi daʿvet seni / Müheyyā ḳılup **ḫān-ı** luṭfa seni
S1436 Mey-i telḫīnüñ leẕẕetin alsa kām / Ola **ḫān-ı** dünyāya merre’l-fiṭām

NE320 **Ḫān-ı** nevālinden idüp kām-bīn / Daʿvet-i ʿām itdi o sulṭān-ı dīn
NE448 Ṣunmadı hiç **ḫān-ı** ḥarāma eli / Gergedān oldı başı hevā güli
NE1204 **Ḫān-ı** ilāhīden olur behredār / Dīv ü perī ile cinn mūr ü mār
NE1241 Oldı cihān çün dil-i işkeste-bāl / Peşşe-i **ḫān-ı** niʿam-ı zü'l-celāl
NE1514 Çıḳmada mihmānlara **ḫān-ı** niʿam / Kendüyi mihmān-ı serāy ʿadem
NE1823 Oldı kerem-güster-i **ḫān-ı** niʿam / Berr-i ʿArab birri ile mūġtenem
NE1836 Didi eger Ḥātem idüp beẕl-i nān / Çekdi ise merdüm-i ṣaḥrāya **ḫān**
SE68 Dīv ü ded rātibeḫār-ı keremi / İns ü cin ḥalḳa-i **ḫān-ı** niʿami
SE853 Gird-i **ḫānuñ** olasız gerdānı / Lūt u pūta urasız dendānı
SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi **ḫān-ı** niʿama bay ü gedā
SE2463 Ḫalḳ olup ḥalḳa-i gird-i **ḫānı** / Bedr-idi hāle içinde nānı
SE2878 Sözdür ol niʿmet-i **ḫān-ı** melekī / Ki anuñ vezn-ile ḳonmış nemeki
HH85 Yā İlāhi bu **ḫ̆ āndan** her bār / Kıl ʿAṭāyī-i zārı rātibeḫvār
HH87 **Ḫ̆ ān-ı** iḥsān-ı bī-kerānı görür / Anı hem yer faḳīr hem götürür
HH88 Ol ġarībi ḳoma ḥazīn ü melūl / Eyle mihmān-ı **ḫ̆ ān-ı** faẕl-ı Resūl
HH115 Ḫıżr kim maʿrifet-şiʿār oldı / **Ḫ̆ ān-ı** faẕlında ābdār oldı
HH250 Çekdi dünyāya **ḫ̆ ān-ı** iḥsānı / ʿĀlem olsa n'ola senāḫ̆ ānı

ḫançer [21] ucu sivri ve iki tarafı keskin, eğri biçimli kamaya benzer bıçak

S359 Olup ḫayl-i āhen-dilān der-kemīn / Çü şimşīr ü **ḫançer** yesār u yemīn
NE590 Gözümi açar ehl-i dil ālāmdan / Ṣaʿṣaʿa-i **ḫançer-i** Behrāmdan
NE658 Māşıta-i rū-yı ʿarūs-ı ṭırāz / Ṣayḳalī-i **ḫançer-i** müjgān-ı nāz
NE164 Kīnesi **ḫançer** gibi ṣaḳlı ola / Ġamze gibi ḳanlı bıçaḳlı ola
NE1852 Ġamze gibi tünd ü fedāyī imiş / **Ḫançeri** nebtīz ki göz görmemiş
NE2817 **Ḫançer** ile eylediler zaḫm-ı zār / Ṣıçradı kan çeşmesi fevvāre-vār
SE103 Ḳomayup cüyların ābını tāb / İncelür süre süre **ḫançer** āb
SE1377 Oldı ol cevheri tābende żiyā / Zīver-i **ḫançer-i** nebtīz-i ẕekā
SE1665 Var mı teʿşīrde sözden nebtīz / Tīġdan keskin ü **ḫançerden** tīz
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i **ḫançer** / Ḳarşu ṭur düşmene mānend-i siper
SE2815 **Ḫançeri** ḳaṭre-i sīm-āb-miṣāl / Cāme-i cismi delerdi fi'l-ḥāl
SE3166 **Ḫançeri** ḫār-ṣıfat elde idi / Gözi yolda etegi belde idi
SE3237 Ẕerreye mihr çeküp nāvek-i tīz / Mūra **ḫançerle** olınsun mı sitīz
SE3325 Merḥabā didi o tünd ü āfat / Aldı **ḫançer** ele Mirrīḫ-ṣıfat
HH154 Meh-i nev naʿl aña kevākīb mīḫ / Güş-ı ser-tīzi **ḫançer-i** Mirrīḫ
HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i yek ḍarb / **Ḫançeri** ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb
HH999 Bir yaña derd-i fürḳat-i Behzād / Bir yaña bīm-i **ḫançer-i** cellād
HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o māh-cebīn / Elde kelle bir elde **ḫançer-i** kīn
HH1694 Ḳanlar aġlatdı bīm-i **ḫançer-i** tīz / Ġarḳ-ı ḫūn itdi ġamze-i ḫūn-rīz
HH1981 Yürür üstine **ḫançer** ile hilāl / Mütezelzil olur mı hiç cibāl
HH1994 O da āmāde itdi ʿaskerini / Ḳıldı bürrende tīġ ü **ḫançerini**

ḫançerī [1] hançer gibi olan

HH1853 Ḳapdı zerrīn-külāhı ḫurşīdi / Bāddan aldı **hançerī** bīdi

ḫançer-i berrān, ḫançer-i bürrān [3] keskin hançer

NE906 Mülki hemān **hançer-i bürrān** tutar / ʿĀlemi ihmāl idicek ḳan ṭutar
NE1886 Gel beri çek **ḫançer-i berrānuñı** / Ölmedin al kām-ı dil ü cānuñı
SE1581 Tīz iken **ḫançer-i bürrān-ı** ecel / Bulmadı tār-ı tereddüd fayṣal

ḫançer-i sūsen [2] süsen çiçeğinin yaprağı

S1281 Bu āb itse sīrāb eger āheni / Yeşil berg ola **ḫançer-i sūseni**
NE524 Lāneleri pūteye döndürdi tāb / **Ḫançer-i sūsende** ḳomamışdı āb

ḫançer-nişān [1] hançer gibi, hançer alâmetli

HE95 Bürīde nāḫun-i **ḫançer-nişānı** / Olurdı beş kemānuñ üstüḫ̆ ānı

ḫand [1] gülme, gülüş

HH811 Başı ucında māder ü duḫter / Zehr-i **ḫand** ile merḥaba didiler

ḫandaḳ, ḫandeḳ [2] geçmeye engel olacak biçimde bir bina veya mülkün etrafına çekilen çukur

S355 Pes-i **ḫandaḳ** oldı maḥall-i ḳarār / Anı her ṭaraf itdi ʿasker ḥisār
S676 Çıḳup **ḫandaḳ-ı** ḫākden mihr ü māh / İder evvelā ḳullesin cilvegāh

ḫandaḳ kesmek [1] savaş alanında savunma hattı oluşturmak için hendek açmak, çukur açmak

S352 Tabur ḳurdı **ḫandaḳ kesüp** her yaña / Ola tā ki muḥkem esās-ı veġā

ḫandek-i jerf [1] derin çukur

NE382 **Ḫandeḳ-ı jerf** oldı yem-i ḫūn-ı nāb / Aña yetişmezdi ḥibāl-i şihāb

ḫandaḳī, ḫandeḳī **[5]** bkz. ‘ḫandaḳ, ḫandek’ md.

S561 Yapar ḳulleler gösterüp māhīye / İner **ḫandaḳī** māhdan māhīye
S562 Olur şöyle ʿālī burūc-ı ḥabāb / Görünmez olur **ḫandaḳī** içre āb
NE381 **Ḫandeḳī** pür-rümḥ idüp ehl-i sitīz / Döndi çeh-i Rüsteme pür-senc-i tīz
NE391 Baġladılar heft ṣufūf-ı ʿaẕīm / **Ḫandeḳī-var** çün der-kāb-ı caḥīm
NE392 Çün dehen-i ejder-i āteş-feşān / **Ḫandeḳī** hep ṭopṭolı nār u duḫān

ḫandān [16]

1. gülen, şen

SR7/1 Germiyyet-i meyle beni şanmañ **ḫandān** / Bir ben bilürin çekdügim ālāmı hemān
S262 Didi cemʿ idüp cümle erkānını / Güher-bār idüp laʿl-i **ḫandānını**
S833 Ṣunup sāḳiyā laʿl-i **ḫandānuñı** / Meẕāḳ ehline vir nemek-dānuñı
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i **ḫandān** bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür cān meze
S1413 Göñül feyż-i ʿışḳ ile **ḫandān** imiş / Açılmış ḫudāyī gülistān imiş
SE180 Ṣubḥ-ı **ḫandān** hidāyet güneşi / Şeh-i kevneyn nebiy-yi Ḳureşī
SE2745 Pīr ise geçmiş oturmış **handān** / Revnaḳ-ı bagına olmış nigerān
SE3367 Rūy-ı **ḫandān-ı** zemīndür o maḳam / Ṭunanuñ sāḥili ṣaġr-i İslām
HH2671 Her biri şād u ḫurrem ü **ḫandān** / Oldılar pāy-ı taḫt-ı Rūma revān
HH800 Biri **ḫandān** u biri pür ġam idi / Anda sūr berüde mātem idi
HH1735 Eyledi ḳahḳahada zindānī / Ġoncada şanki verd-i **ḫandānı**
HH2375 Aldı Maḥẓūnı yanına Şādān / Girdiler yola ḫurrem ü **ḫandān**
HH2411 Virdi ol iki gülbün-i reyyān / Nā-gehān iki ġonce-i **ḫandān**

2. gülen ‖ (gül için) açılmış

NE1713 Nuḳre-feşān ol kef-i nisān gibi / Sofra-güşā ol gül-i **ḫandān** gibi
HH2305 Sürinür oldı pāy-ı cānāna / Gül-i **ḫandāna** yaʿni Şādāna
HH2538 Pāy-der-gil nihāli āb-ı revān / Güli **ḫandān** ü bülbüli nālān

ḫandān eylemek **[1]** güldürmek, neşelendirmek

HH798 Çıḳdı zindandan ol meh-i Kenʿān / Geldi mollāyı **eyledi ḫandān**

ḫandān olmaḳ **[7]** gülmek, neşelenmek, açılmak

S1047 Kimi iñleyüp kimi giryān olur / Kimi āh ider kimi **ḫandān olur**
SE351 Ġoncalar gerçi ki **ḫandān oldı** / Bülbülüñ göñli perīşān oldı
SE570 Tābiʿ-i emr-i ẕevi’l-Ḳurān ol / Gül gibi ṣubḥ u mesā **ḫandān ol**
SE726 Uyanup baḫtı gibi şāh-ı cihān / Ġonca-i ḫāṭırı **oldı ḫandān**
SE2087 Güş iden gül gibi **olup ḫandān** / Cām-veş aġzı şulanurdı hemān
HH1791 Güş idüp **oldı** ḫurrem ü **ḫandān** / Eyledi pāy-būs-ı şāh-ı cihān
HH2101 Maḳdeminden **olup** peder **ḫāndān** / İsm-i sāmisini ḳodı Şādān

ḫandān-rū(y) **[3]** güler yüzlü, güleç

SE1528 Mihr-i raḫşān gibi yār-ı dil-cūy / Rūy-ı dil görse olur **ḫandān-rūy**
SE2147 Ḥiddet itdükçe o tünd-i bedḫū / Gül gibi oldı Nebī **ḫandān-rū**
SE2305 Ādem oldur ki ola **ḫandān-rū** / Ḫulḳı da ḥüsni gibi ola nīkū

ḫande [14] gülme, gülüş

S834 Lebüñ **ḫandesi** ḳalbe virür şafā / Bulur cām gūyā nemekle cilā
S1003 Ezel bezminüñ mestine dāʾimā / Görince ider **ḫande-i** āşinā
NE1905 Masḫaralardan hele feryād u dād / **Ḫande-i** maġrūr iken andan murād
NE971 Cezbe-i ḥüsn aña resen-tābdur / Baḫr-ı **ḫande** iki ḳullābdur
NE1953 Başlıyacaḳ **ḫandeye** bī-iḫtiyār / Kef-i seḫāb itdi güherler niṣār
NE1967 Cāʾizesi **ḫande-i** taḥsīn olur / Çün eşer-i şerbet-i telʾīn olur
NE2314 **Ḫande** virür ḫarḫarīden ḫāları / Çıḳrıġa çevrilme çıḳar rāları
SE1647 Ḳıldı uḍḥūkeyi her gūyende / Meclisi gülşen-i verd-i **ḫande**
SE1948 Göricek cāriyede ḳalmadı tāb / Gülşen-i **ḫandeyi** itdi sīrāb
SE1949 Şāh çün anda bu ḫāli gördi / **Ḫandesinüñ** sebebinden şordı
SE1955 Zenlerüñ çünki añadur naẕarı / Ol idi bāʿiş olan **ḫande** yeri
SE2277 Gül gibi **ḫandeye** destur ammā / Nerm-rūluḳ ḳılıca oldı ḫaṭā
HH1673 Baḫteki daʿvet eyleyüp fiʾl-ḫāl / Sebeb-i **ḫandesinden** itdi suʾāl
HH2581 Ḳaldılar nice gün o gülşende / İtdiler bezmi gülşen-i **ḫande**

ḫande-rū **[1]** güler yüzlü

NE1948 Masḫaralar ṭurmaz olur bezle-gūy / Kendüsi nāz ile olur **ḫande-rūy**

ḫande-zen **[5]** gülen

NE643 Çehresine curʿa-feşān olalum / Giryesine **ḫande-zenān** olalum
NE1969 Olma her uḍḥūke içün **ḫande-zen** / Masḫaradan masḫaradur ḫaẕ iden
NE2070 Kendüsini eyledi rüsvāy-ı ʿām / **Ḫande-zenān** oldı ḫavāṣ u ʿavām
HH1671 Ḫāṭıra geldi şāh-ı gergedenī / İtdi bī-iḫtiyār **ḫande-zenī**
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol ān / **Ḫande-zen** şekli oldı şāha ʿıyān

han-dīde {ḫandīde} [1] gülen, gülmüş

HH1587 Öteden düzd-i ġamze **han-dīde** / Berüden hep nigāh-ı düz-dīde

ḫāne [54] ev, mesken

S111 Yem-i ʿışḳda cān u dili āşinā / İki şemʿ ile **ḫānesi** rūşenā
S347 Dih ü şehre āteş şalup ser-be-ser / Fişek çādırı oldı ol **ḫaneler**
S828 Gelürse eger **ḫāne-i** ḫāṭıra / Emān virme ġam dinilen kāfire
S1012 Viren pīr-i mey-ḫāneye ḳadr ü şān / O **ḫāne** mübārekligidür hemān
S1390 Bu vīrāne bir **ḫane-i** şūmdur / Ṭuran nesr-i vāḳıʿ degil būmdur
NE23 **Ḫāne-i** dīn-i düveli taʿmīr ider / Hem der-i şūr u şeri tesmīr ider
NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i ābdār / **Ḫāne** fürūz-ı ḳafes-i cism-i zār
NE261 Saldı yed-i ḳudret o rehvāra zīn / Dür gibi ol **ḫāne-i** zeyne nigīn
NE497 Ben de çıḳup **ḫāneden** oldum revān / Şu gibi bir gülşene vardum hemān
NE526 Rūmı temūz eyledi mülk-i ʿArab / Döndi ʿaraḳ-ḫāneye her **ḫāne** heb
NE614 Ṭaşrada mirrīḫ gibi tīġ-keş / **Ḫāneye** geldükçe olur zühre-veş
NE798 Feyżi ile şaldı dile nūr u tāb / Girdi der-i **ḫāneden** ol āfitāb
NE1215 Ḳursa siyeh **ḫānesin** ol mīzbān / Aña ḳonar peşşe gelür her zamān
NE1236 Dīde-i rāḥat çün ola seyr-i ḫˇāb / **Ḫāne-i** yāfūḫ olur aña bāb
NE1512 Dil gibi pür-şevḳ ider ol **ḫāneyi** / Şenlik ider gūşe-i vīrāneyi
NE1857 İtdi aña baʿd-ı selām ü kelām / **Ḫāneye** teklīf idüp iʿzāz-ı tām
NE1927 **Ḫānesine** alur ider iḥtirām / Ḫāne-ḥarāb olduġun añmaz müdām
NE2138 Aşma şaḳın **ḫāne-i** nā-maḥreme / Köprü de olursa eger uġrama
NE2461 **Ḫānede** bir naḫli idüp ser-nigūn / Saḳfa ururdı iki yerden sütūn
NE2501 Vāṣıl olup ḥiffetine mıṣrāʿ-bāb / Çoḳ ḳapu yapıldı o **ḫāne** ḥarāb
NE2950 Gāh olur **ḫānelere** naḳb-ken / Gāh olur ceyblere çāk-zen
NE3033 Āḫir idüp duḫter-i rezden cüdā / **Ḫānesini** yaḳdı ḥabābuñ hevā
NE3057 **Ḫānesi** kim bī-derd-i bī-saḳf idi / Pīr-i muġān ocaġına vaḳf idi
SE355 **Ḫāneden** oldı remīde ʿuṣṣāḳ / Nite kim zelzelede ehl-i revāḳ
SE872 İḫtirāz itmek olur mı mümkin / **Ḫānede** olsa içerden ḫāyin
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta virme vücūd / **Ḫāne-i** ṣabra anuñla ḳoma od
SE1192 Göricek **ḫāne-i** zeyni ḫāli / ʿAskerüñ muṣṭarib oldı ḫālı
SE1220 **Ḫānesin** yapmaġa olmış ʿāzim / N'eylesin aña mülāzım lāzım
SE1851 Yanuña aldı anı şeyḫ hemān / **Ḫāneye** oldı rikābında revān
SE1863 Olmadı dāmgeh-i ġaflete bend / Ne ġam-ı **ḫāne** ne fikr-i ferzend
SE2013 Zen gibi olma muḳīm-i **ḫāne** / Merd-iseñ sen de ḳarış yārana
SE2063 Ḳosa her **ḫānesine** ṣaṭrancuñ / Dirhemin żaʿf iderek bir gencüñ
SE2065 **Ḫānesi** ḫāne-i satranc miṣāl / Faḳr-ıla ḥabbeye muḥtāc ʿiyāl
SE2497 Şöyle beẕl eylemiş ol reşk-i bahār / Olmış ol **ḫāne** dükān-ı ʿaṭṭār
SE2948 Ki aña şeyḫ gibi nādire-senc / Oldı gencūr-ı güher **ḫāne-i** genc
SE3065 Didi **ḫāneñde** fülān-ile fülān / Fısḳ iderler diyü itdükçe fiġān
SE3147 **Ḫāne-i** ġayra giren bī-meẕheb / Ne arar ḳomadıġı yerde ʿaceb
SE3179 Uġrın uġrın çekilüp **ḫānesine** / Oldı nāṣıḥ dil-i dīvānesine
SE3377 Geçse bir **ḫāne** öñinde meṣelā / Ḥaşre dek çıḳmaya andan ġavġa
HH379 Belki yoḳ anlara dahi ḥācet / Var iken **ḫāne-i** bilā-minnet
HH430 Eylemişdüm binā bu **ḫānede** ben / Bir aḳar çeşme şīr-i şāfīden
HH558 Geldi sūdā-ger-i sevād-ı Ḥuten / Ṭoldı bu **ḫāne** misk ü ʿanberden
HH633 Aña bir ḥücre eyledi taʿyīn / **Ḫāne** ustāda kendi cāna yaḳīn
HH754 Geldi çün **ḫāne-i** ʿacūze püser / Burc-ı ʿAḳrebde oldı şekl-i ḳamer
HH765 Çün temām itdi mekr ile rīvi / Didi gir **ḫāneye** gör ol dīvi
HH768 Girdi çün **ḫāneye** o ber-geşte / Düşmeni gördi zar ü ser-geşte
HH1055 **Ḫāneye** daʿvet itdi anları / Ḳodı dārü'ş-şifāya bīmārı
HH1188 Yā ḳona başa ṭā'ir-i devlet / Yā ḳona būm-ı **ḫāne-i nikbet**
HH1333 **Ḫāneden** çıḳdı bir gözi āhū / Yaʿni bir nev-cevān-ı müşgīn-mū
HH1342 **Ḫāne** bī-ġayr u gūşe tenhādur / Müstmendāne ḫˇān-mehiyyādur
HH1354 **Ḫāne-i** germ ü câme-i peşmīn / Loḳma-ı çerb-i ṭuʿme-i şīrīn
HH1456 Eyleyüp anı daʿvet-i **ḫāne** / ʿAyş ü nūş itdiler levendāne
HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı iltifat żāmīn / Ola reşk-i nigār **ḫāne-i** çīn
HH2564 Luṭf-ı baba-yı ʿālem ile hemān / Babası **ḫānesi** idi zındān

ḫāne-be-dūşāne [1] dervişane, dervişlere yakışır biçimde

NE876 **Ḫāne-be-dūşāne** miṣāl-i keşif / Sāḥil-i baḥr-ı keremi muʿterif

ḫāne-ber-endāz [1] yuva yıkan

NE2642 Perde-der-i ʿiffet u kūn-bāz idi / Ḫāyin idi **ḫāne-ber-endāz** idi

ḫāne-i cān [1] can evi ‖ gönül, can

HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü būs ü kenār / **Ḫāne-i cāna** şaldı āteş-i ʿār

ḫāne-i cism [1] beden, vücut

NE2734 **Ḫāne-i cismine** virüp zelzele / Yumruġuña tükürüp alup ele

ḫāne-i sīne [1] göğüs kafesi, bağır ‖ gönül

S1445 Yanup **ḫāne-i sīnede** ol çerāġ / ʿAyān oldı rāz-ı dil dāġ dāġ

ḫāne-i satranc [1] satranç evi, satranç tahtasındaki altmış dört karenin her biri

SE2065 Ḫānesi **ḫāne-i satranc** miṣāl / Faḳr-ıla ḥabbeye muḥtāc ʿiyāl

ḫānegī [2] eve mensup, hane halkından olan

HH1319 Ṣalınup evce bāz-ı pervāzı / **Ḫānegī** ḳıldı ördegi ḳazı

HH340 **Ḫānegīye** ḫōd olmaz ol bāzī / Mākiyān aldadur mı şāhbāzı

ḫāne-ḫarāb [7] harap olmuş, perişan

NE1927 Ḫānesine alur ider iḫtirām / **Ḫāne-ḫarāb** olduġun añmaz müdām

SE3361 Eylemek bir kişiyi **ḫāne-ḫarāb** / Köprü yapmaḳ gibi yanında ṣevāb

HH2391 Baḳdı zāl-ı sipihre itdi ḫiṭāb / Didi ey tīre-ḳalb-i **ḫāne-ḫarāb**

Aşağıdaki tanıklar evi yıkılmış ve perişan anlamının yanında "evi yıkılası, ocağı batası" şeklinde beddua bağlamında da kullanılmıştır.

SE1312 Ẓālim olursa olur ebr-i ʿaẕāb / Mülke āteş urur ol **ḫāne-ḫarāb**

SE2008 Eşḳıyādan bir alay **ḫāne-ḫarāb** / İtdiler deyr-i ḫārābata ṣitāb

SE2539 Ekṣer ol fiʿli iden **ḫāne-ḫarāb** / Ḳıldı mestūresin efsürde-ḥicāb

HH895 Būm-veş şūm idi o **ḫāne-ḫarāb** / Ḫā'in-i mubṭin idi hem-çü ġurāb

ḫāne-zād [1] hizmet gördüğü evde doğan köle ya da hizmetçi

HE67 Dil-i ʿuṣṣāḳda bīgāne ṣādī / Ġam u miḥnet ġulām-ı **ḫāne-zādı**

ḫāne-zen [1] "hânende-zen" okuyan, okuyucu

NE747 Çünki ṣunuldı saña naẓm-ı suḫan / Nāme cevābında var ol **ḫāne-zen**

ḫānedān [1] büyük sülâle, asil ve büyük aile

SE1602 ʿĀdetā nefsi daḫı ola telef / **Ḫānedānında** ḳala būmı ḫalef

ḫˇānende [2] gazel veya şarkı söylemeyi kendisine meslek edinmiş olan kişi, şarkıcı

NE1906 Şimdi nice nikbetī **ḫˇānendeler** / Faẓl u maʿārifle muṣannif geçer

HH1598 Oḳumaḳ oldı ṣavt-ı gūyende / Çalġısız oynar oldı **ḫˇānende**

ḫaniḳa [2] dergah, tekye

NE1510 Kimisi bir **ḫāniḳa** ibdāʿ ider / Ehl-i ṭarīḳat gelür iḥyā eder

NE2619 Olmaya ta sālik-i rāh-ı mecāz / **Ḫaniḳa-i** ʿaşḳda olamaz mecāz

ḫanḳ [1] boğma, boğazı sıkma

S718 Ṭoḳunduḳça ʿaksi olup pür-şitāb / Yürür nuḳre **ḫanḳ-ı** ṣabā sīrāb

ḫānḳāh [4] bir tarikatın, diğer tekkelerinin kendisine bağlı bulunduğu merkez durumundaki tekkesi, dergah

S671 Leb-i baḥra olsa n'ola būsegāh / Gögüs virmiş ol emvāca **ḫānḳāh**

NE1002 Ḳays-veş ol **ḫānkāhuñ** bī-şümār / Nice soyunmuş gezer idi abdāl-vār

HH718 Edeb ile dönüp mürīd ü refīḳ / Ṭutdılar **ḫānḳāha** ṭoġrı ṭarīḳ

HH1235 Kendüsi nev-cevān-ı endek-sāl / Vükelā pīr-i **ḫānḳāh-ı** ḍalāl

ḫˇan-mehiyyā {ḫˇān müheyyā} [1] bkz. 'ḫˇān' ve 'müheyyā' md.

HH1342 Ḫāne bī-ġayr u gūşe tenhādur / Müstmendāne **ḫˇān-mehiyyādur**

ḫannās [2] şeytan

NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i nās / Ḫāṭır-ı **ḫannāsa** düşerdi hirās

HH1544 Ayaġın almış idi **ḫannāsuñ** / Kefşini çalmış idi vesvāsuñ

ḫānümān [1] ev bark, yuva, ocak

SE1357 Didi kim dād eyā şāh-i cihān / **Ḫānümānum** benüm oldı vīrān

ḫānümān-sūz [2] evi barkı yakan, yuva yıkan

HH2 Günbed-efrūz-ı mihr-i nūrānī / **Ḫānümān-süz-ı** şām-ı zulmānī

HH191 Kişver-efrūz-ı ʿadl ü reʾfet ü dād / **Ḫānümān-sūz-ı** bidʿat ü ilḥād

ḫanẓal [1] ebucehil karpuzu, acı hıyar, it hıyarı, cırtatan olarak bilinen bitki

NE2437 Ḫāye döne iki çürük **ḫanẓala** / Cümle ḳopa belki eline gele

ḫar [33] eşek. Ayrıca bkz. 'eşek' md.

S1086 Eger muṭribā bezme gelse o **ḫar** / Ḳulaġına ṭoldursa idüp naġmeler

NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / Gürk ü seg u ḫūk u **ḫar-ı** sebʿ ü żabʿ

NE628 Kimisi ādem geçinür māl ile / Farḳı yoġ iken **ḫar-ı** ḥammāl ile

NE632 Cümlesi nādān u **ḫar-ı** nāpesend / Düşmen-i erbāb-ı dil ü hūşmend

NE1603 Anları girdāba şalup rüzgār / Döndi yürüdi **ḫar-ı** ṭāḫūne-vār

NE1926 Ol **ḫarını** maġrūsunun künde-post / Nāmın ider şehrde dervīş-i dost

NE2149 Mekr-i zenān ile olup ṭurfe-kār / Nefr-i **ḫar** āḫir anı eyler ḥimār
NE2171 Dām-ı belādur o **ḫar-ı** künde-bāz / Nice gülüp oynasun ol kebg-nāz
NE2345 Var idi bir muṣṭaliḥ-i rūzgār / Ḳāfiye cellādı **ḫar-ı** nā-bekār
NE2359 Ol **ḫar-ı** kābusı olup cālisi / Nā-geh aġır başdı hemān meclisi
NE2361 Düşdi nice vādīye ol **ḫar** bu kez / Kim eşegin yavuḳlun uġramaz
NE2368 Münkir olup ṣāḥib-i **ḫar** itdi şek / Ḳadı didi daʿvīye maʿnī gerek
NE2370 Didi ki yoḳ ṣāhidüm ammā eger / Söylesün emr eyler iseñ saña **ḫar**
NE2374 **Ḫar** degil iy ḫusrev-i ʿālī-mekān / Ḥükm senüñ emr senüñdür hemān
NE2378 Güş ḳabardup o **ḫar-ı** dil-pesend / Baş götürüp itdi ṣadā-yı bülend
NE2382 Gerçi **ḫar** aġzından idi ol cevāb / Laḳlaya virdi ʿaceb āb u tāb
NE2384 Didi ki **ḫar** ḳadıya idüp ḫiṭāb / Didi bu taʿbīr ile bī-irtiyāb
NE2399 Her biri idüp o ḫarīfe naẓar / Didiler ey muṣtaliḥ ancaḳ bu **ḫar**
NE2400 Ol **ḫar-ı** lā-yefhem olup müfteżiḥ / Nāmı anuñ ḳaldı ḫar-ı muṣṭaliḥ
NE2400 Ol ḫar-ı lā-yefhem olup müfteżiḥ / Nāmı anuñ ḳaldı **ḫar-ı** muṣṭaliḥ
NE2459 Var idi bir cām-ı hevā ile mest / Nefsine maġlūb **ḫar-ı** zen-perest
NE2715 ʿIyd-ı sürūr eyleyüp ol bī-nevā / Bu **ḫar-ı** nādāna didi merḥaba
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli kelb u **ḫar** / Bizden iyü başarur ey der-be-der
NE2782 Olmuş idi ol **ḫara** kesret-ümīd / ʿArṣageh-i Cāmiʿ-i Ḫān Bayezīd
NE2784 İtmek içün ḫāṣılı rüsvāy-ı ʿām / Ol **ḫara** furṣat gözedürdi müdām
NE2893 Burma bıyıḳları olup dur ḳafā / Ol **ḫara** fütreme idi gūyiyā
SE1857 Ol tecerrüdle Mesīḥā-yı zaman / **Ḫar** gibi çekme yürü bār-ı girān
SE2049 ʿĀleme niʿmet-i Ḥaḳ yeksāndur / Ḥırş iden **ḫar-ṣıfāt** nādāndur
SE2144 Sīreti seg ṣıfatı ādem idi / Rūstāyī **ḫar-ı** lā-yefhem idi
SE2423 Can virür aḳçası üzre nice **ḫar** / Hafta bāzārcılıġı mı eyler
SE2612 Naẓara ḳaṣrı gider sen de dilā / **Ḫar-ı** ḫayrān dimiş aña ẓürefā
SE3205 Daġ yaḳsa ḳolına her ebter / Bil hemān saġ degildür ol **ḫar**
HH790 **Ḫar** olanları kim ḳaṭāra ḳatar / Hep eli işidür bu ḫergeleler

ḫar-bende [1] yük hayvanı bakıcısı, katır bakıcısı

HH2442 Gitdi esb ü şütür mehārı ile / Aṣdı **ḫar-bende** ḫod ḳaṭārı ile

ḫar-ı leng [2] topal eşek

SE149 Ṣaplanup ḳalma **ḫar-ı leng-āsā** / Yolda ḳor ādemi bu cisr-i fenā
SE824 İtmesin tabʿuñı girdāb-ı kesel / **Ḫar-ı leng-ile** nümūdār-ı veḫel

ḫar-kesī {ḫar kes+i} [1] eşek tabiatlı kimse

NE3028 Añma ki **ḫar-kesī** nice gövdeni / Burḳıla der bir iki dūn-ı denī

ḫār [28] diken

NE1209 Rātibe **ḫār-i** keremi vaḫş u ṭayr / Seyr-i naġamḫānesi güncişüñ deyr
NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe çāre yok / Ḫāriş-i **ḫāre** idene pāre yoḳ
NE1675 Dāmen-i āzādeye çengāl-i **ḫār** / Pāy-i dil-i ʿārife pīçīde mār
NE1779 Ḳalbine fikr-i derem-i bī-ḥesāb / **Ḫār-ı** ḫalīde gibi vere ʿaẓāb
NE1884 Nezl ü niʿam ḫāzır u āmādedür / **Ḫārdan** ümīd-i güli sādedür
NE2153 Münfer **ḫāra** sunmayan ehl-i meẓāḳ / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ
NE2936 Bir gül-i ter var mı ki **ḫār** olmaya / Ḳanı o gencīne ki mār olmaya
NE2992 **ḫār-ı** ġamı dilden idüp rüft rūb / Olmuş idi çarḫ-ı zamān pāy-kūb
NE3069 Olmaz idi cām gibi verd-i ter / **Ḫār-ı** ḫumār olmasa ger kār-ger
SE36 Elifi devḫa-i serv ü şimşād / Dāmeni **ḫārdan** olmış āzād
SE132 Olmasun **ḫār-ı** ʿalāyıḳ peyvend / Pāyımı ḳıl tih-i dāmānıla bend
SE1000 Ṭaladup **ḫāre** o gül pīreheni / Yürü nefs atına bindürme anı
SE1131 Şeb-i tārīk-ile çün pençe-i **ḫār** / Yapışup ṭopraġa altun eyler
SE1197 Eskiden devr-i sipihrüñ kārı / Gah ġam-ḫˇārı vü gāhī **ḫārı**
SE1783 Belki ḳalḳup aradan **ḫār-ı** fesād / Maḫv olup fitne ḫalāṣ ola ʿinād
SE1984 Levḫaṣa'llāh olasın tāze ʿiẓār / Daḫı yol bulmaya gülzāruña **ḫār**
SE2155 Her sözi olmış-iken **ḫār-ı** cefā / Gül gibi siz olasız ʿuḳde-güşā
SE2163 Gösterür nükte-şināsān-ı ḳażā / **Ḫār** u gül her ne ise ḫüsn ü rıżā
SE2276 **Ḫār-veş** tünd-iken ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı nār-ı ġażab şuʿle-i tīz
SE2296 Ne revā cevr ü ḫuşūnetle müdām / Olasın **ḫār-ı** cefā gibi be-nām
SE2357 Bed-zebān olma şaḳın **ḫār** gibi / Ṭalama bulduġuñı mār gibi
SE3166 Ḫançeri **ḫār-ṣıfat** elde idi / Gözi yolda etegi belde idi
SE3292 Yā çeküp şūʿle-i **ḫāra** şikeni / Tīġ-i ġayret ne seni ḳor ne beni
SE3506 Gül görüp eyleye feryād hezār / Ḫaṭṭ-ı sebzi ḳazıyup eyleye **ḫār**
HH1901 **Ḫār-ı** ḫātırḥırāṣuñ āzārı / Baġdan sürdi bülbül-i zārı
HH1947 ʿAlev-i nār-ı ʿışḳa **ḫār-veşem** / Kef-i dest-i hevāya destḫaşem
HH2304 **Ḫār** ḫāli bulup gülistānı / Gördi yoḳ bāġ-bān u der-bānı
HE66 Hezāruñ dilde biñ āzārı vardur / Gülüñ pirāmeninde **ḫārı** vardur

ḫār-ḫīz [1] deve dikeni ‖ düşman

S266 Olur gülşen-i mülke çün **ḫār-ḥīz** / Kökin kesmek ister anuñ tīġ-ı tīz

ḫār-keş [1] yoksulluktan çalı çırpı toplayan kimse

SE2720 Ṭarayup tūde-i ser-sebz teli / Pençe-i **ḫār-keşe** dönmiş eli

ḫār-puşt [1] diken kaplı, diken sırtlı, kirpi

NE396 Saflar ile ʿarṣa-i kīn-i şekl-i muşt / Nīze ile kūy-ı zemīn-i **ḫār-puşt**

ḫār-sitān [1] dikenlik, çalılık

NE2704 Ḫāke şalup ḳahr ile sünbülcügün / **Ḫār-sitān** itdi ḳaranfilcigün

ḫār [1] hor, itibarsız

SE368 Ehl-i dil tercemeden ʿār eyler / Āriyet şāḥibini **ḫār** eyler

ḫ̆ār u ḫaḳīr itmek [3] itibarsızlaştırmak, aşağılık duruma düşürmek

HH2033 Baġlayup derd-mendi ḳıldı esīr / Sürüdi ḫāke itdi **ḫ̆ār u ḫaḳīr**

NE1607 Cümlesini aḫẕ u eşīr itdiler / Baġladılar **ḫār u ḫaḳīr** itdiler

NE2011 Ṭaʿna ider ādemi **ḫār u ḫaḳīr** / Heb dili ucından atılmaz mı tīr

ḫār u ḫās [5] çer çöp ‖ ayak takımı

S570 Ṭurur kef-i girdāb ile **ḫār u ḫās** / Ḳoyup āb-ı kefgīre ʿaks-i ḳafes

NE371 **Ḫār u ḫās-ı** düşmeni ehl-i ḳıtāl / Cümle yudı yayḳadı deryā-miṣāl

NE1785 Her ne ḳadar çoġ ise de mülk ü māl / **Ḫār u ḫaşıyla** ola deryā-miṣāl

SE325 Ebr-i bārende-i ʿadl ü dādı / Sürdi hep **ḫār u ḫas-ı** bī-dādı

HH1687 Naḫl-ı āzād-ı tayyibü'l-aʿrāk / İde mi **ḫār u ḫasle** pīçiş-i ṭāḳ

ḫār u ḥüsn [1] güzellik ve çirkinlik, iyilik ve kötülük

NE1652 Baḥr ola enhār anı ḳandurmaya / **Ḫār u ḥüsn-i** dehr bulandurmaya

ḫār u zār olmaḳ [2] hor hakir olmak

NE2421 Fitne-i ḳābil ola mı āşikār / **Oldı** beşer-i şehvet ile **ḫār u zār**

NE2725 Nefse uyup dā'im **olan ḫūr u zār** / Mühmel ü bednām u siyeh rūzgār

ḫār-zār [1] dikenlik, çalılık

S736 Teberrük ṭarīḳ ile itsem ne var / O gül-desteyi revnaḳ-ı **ḫār-zār**

ḫārā [4] mermer, pek sert taş. Ayrıca bkz. 'seng-i ḫārā' md.

S279 Yere muşt urunca dem-i dār u gīr / İder seng-i **ḫārāyı** ḫurd ü ḫamīr

S1165 O şemʿ-i dil-fürūz olup kelle germ / Dili seng-i **ḫārā** iken ola nerm

SE3122 Ḳaçaraḳ düşdi yolı küh-sāra / Rāh-ı firḳat gibi seng-i **ḫāra**

HH1983 Seng-i **ḫārāya** seyl ider żarar / Tīġ-i emvācdan çeker mi ḫaṭar

ḫarāb [16]

1. perişan, gamlı

S1033 Miṣāl-i ḫarābātiyān-ı şarāb / Derūnunda şenlik birūnı **ḫarāb**

NE154 Sübḥa elümde naẓarumda kitāb / Fikr-i ḫaṭ u ḫāl ile ḥālüm **ḫarāb**

SE1345 Kelle güya ser-i ḳaṭrānda ḥabāb / Cezve-i ḳahve gibi maġzı **ḫarāb**

2. sarhoşluktan bitkin düşmüş, geçkin

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i **ḫarāb**

S756 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven gülāb / Ṣudāʿ-ı ḫumār ile ḥālüm **ḫarāb**

S790 Demidür iderse o cūşende āb / Kühenḫāne-i ʿaḳl u fikri **ḫarāb**

S1240 Dem irdi ki çün sāġar-ı pür-ḫabāb / Ṣıġışmaya kendüye mest-i **ḫarāb**

S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü tāb / İçerden giyüp kürki mest-i **ḫarāb**

S1414 Hevāyile pürdür o mest-i **ḫarāb** / Cüdā olsa çatlar miṣāl-i ḥabāb

NE3073 Āhir idüp mest-i **ḫarāba** ʿitāb / Müşkiline istedi şāfī cevāb

SE3078 Olma çün ʿahd-şiken mest-i **ḫarāb** / Ki gehi and içe geh bāde-i nāb

HH1465 Reng-i ruḫsāre şaldı cānuma tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i **ḫarāb**

3. virane

S1041 Ṣalup baḫra ʿaks o ṭāḳ-ı **ḫarāb** / Meger Ḳaydafā mülkidür ġarḳ-āb

NE2501 Vāṣıl olup ḫiffetine mıṣrāʿ-bāb / Çoḳ ḳapu yapıldı o ḫāne **ḫarāb**

NE3026 Gerçi ider ẕevḳ ile bezm-i şarāb / Ger öñi maʿmūr ise ardı **ḫarāb**

HH225 Mülk-i maḫrūs olup bu ḫışn-ı **ḫarāb** / Aña baḫr-ı muḥīṭ funduḳ-ı āb

ḫarāba varmaḳ [1] viraneye dönmek, perişan olmak

S223 Velī ṭurduġunca çü genc-i nihān / **Ḫarāba varur** gördi cümle cihān

ḫarāb itmek [6] bozmak, yıkmak, perişan etmek

S1249 Hezārı mey-i şevḳ **iderdi ḫarāb** / Gülüñ cāmına ḳatmasa jāle-āb

NE184 Ḫayf ki sermāyeyi **itdüñ ḫarāb** / Ya ḳanı sevdüñ dir iseñ yoḳ cevāb

NE2648 Küh-ken-i fisḳ olup ol bī-ḥicāb / Nice gümüş ḳubbeyi **itdi ḫarāb**

SE2556 Geh şu demlerde ki **itmişdi ḫarāb** / ʿAḳlı serḫoş-i mey-i faṣl-ı şebāb

SE2814 ʿAskeri ebr-i şerer-bār-ı ʿaẕāb / Bī-günāh **itdi** ol iḳlīmi **ḫarāb**

HH1336 Çeşmini ġarḳ-ı āb iden oldur / Bir naẓarda **ḫarāb iden** oldur

ḫarāb olmaḳ [13] harap hâle gelmek, perişan olmak, yıkılmak

S60 **Olup** hem-ser itdi dimāġum **ḫarāb** / Buḫār-ı ṣarāb ü cünūn-ı ṣebāb
S1062 Ney olmasa ḥālüñ **olurdı ḫarāb** / İçürmezdi hiç kimse ḫumdan ṣarāb
S1229 **Ḫarāb olsa** da ḳaṣrı meyḫānenüñ / Yerin ṭuta mı ḳahveḫāne anuñ
S1301 Zemīn ü zamān oldı pür-tef ü tāb / Felek az ḳaldı ki **ola ḫarāb**
S1450 Ziyād olsa bunda n'ola sūz ü tāb / Belī soñ ḳadeḥ içen **olur ḫarāb**
NE2064 Didi hemān ḫayflar ey müslimīn / Gitdi **ḫarāb oldı** bu gün ʿilm-i dīn
NE2802 Ṣabrdan özge yoġ idi çāresi / Gitdi **ḫarāb oldı** budur arası
NE3011 Paslanasın rūz u şeb içüp şarāb / **Ola** ṣalāḥiyyete ḥālüñ **ḫarāb**
SE1566 Birisi içse eger cām-ı ṣarāb / Ṣevḳ-ıla āḫar **ola** mest ü **ḫarāb**
HH366 Ṣālişā ʿışḳ olınca āteş-tāb / ʿĀşıḳ-ı zāruñ **ola** ḥāli **ḫarāb**
HH369 Yıḳılup ger **ḫarāb ola** ʿālem / Ḳonmaya dāmenine gerd-i elem
HH485 Menzili ṣadr iken türāb oldı / Deli gönli gibi **ḫarāb oldı**
HH1047 Giderek **oldılar** şu deñlü **ḫarāb** / İtdi zaʿf-ı gürisnegī bī-tāb

ḫarābāt [6]

1. meyhane, içki ve eğlence yeri, [tas.] gerçeğe ulaşılan yer, rint ve olgun kişilerin buluşma yeri

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña tāb / Düş kūy-ı **ḫarābāta** olup mest-i ḫarāb
S1039 **Ḫarābātuñ** olur mı hem-tāsı hīç / Ḫuṣūṣā ki ola kenār-ı Ḫālīc
NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü sāġar be-ser / Künc-i **ḫarābātda** genc-i güher
NE1708 Sen de geçüp zerḳ ile ṭāmātdan / Çekme elüñ rind-i **ḫarābātdan**
NE3052 Gerçi ki bī-şevket ü dārāt idi / Pādişeh-i mülk-i **ḫarābāt** idi

2. yıkıntılar, harabeler

SE2008 Eşḳıyādan bir alay ḫāne-ḫarāb / İtdiler deyr-i **ḫārābata** şitāb

ḫarābātiyān [3] meyhane düşkünleri, rintler

S440 Odur cāy-ı bezm-i **ḫarābatiyān** / Ġalatadur andan geçince hemān
S916 Saña munṭaẓırdur **ḫarābātiyān** / Ḫum-ı mey yeter oldı genc-i nihān
S1033 Miṣāl-i **ḫarābātiyān-ı** ṣarāb / Derūnunda şenlik birūnı ḫarāb

ḫarābe [2] virane, yıkıntı

SE2993 Bir **ḫarabe** var-ıdı anda meger / Ḳondı dīvārına ol hüdhüdler
HH2691 Sengin itmiş **ḫarābe-i** dīvār / ʿĀşıḳa sīne dögmege iḥżār

ḫarābe-zār [3] viraneleri çok olan yer, viranelik

HH236 Şenlik oldı **ḫarābe-zār-ı** ġumūm / Feraḥābāda döndi mülket-i Rūm
HH697 Vardılar bir **ḫarābe-zāra** o dem / Tār u mūhiş çü sīne-i pür-ġam
HH831 Yıḳılup ol **ḫarābe-zār-ı** fenā / Oldı nice defīneler peydā

ḫarāc [5] zor kullanarak alınan para

S198 Şehān-ı cihānuñ **ḫarācın** alur / ʿİnād idenüñ taḫt u tācın alur
S385 Żarūrī idüp iltizām-ı **ḫarāc** / Bu ṣulḥa fedā eyledi taḫt u tāc
S644 N'ola bāç alınsa geçenden eger / Anuñ seyri dünyā **ḫarācı** deger
NE2232 ʿĀşüfte rāst gelür ise eger / Zencegizi Rūm **ḫarācın** deger
SE1106 Kiminüñ kesdi **ḫarāc** u bācın / Kiminüñ ḳahrıla aldı tācın

ḫarām [12] yasak, yapılması dinen yasak olan şey, helâl karşıtı

S438 Ḫişār olmasa bezmgāh-ı feraḥ / **Ḫarām** ola isrāf-ı dürd-i ḳadeḥ
S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ müdām / Söze gelse ḫūn-ı kebūter **ḫarām**
S1469 Ṣaḳın vāʿiẓ açma bu meyden kelām / Bu mey oldı bed-mest olana **ḫarām**
NE448 Ṣunmadı hiç ḫān-ı **ḫarāma** eli / Gergedān oldı başı hevā güli
NE1737 Şīre gibi oldı şırası **ḫarām** / Gölge ḫarāmīliği eyler müdām
NE2131 ʿİffeti fülkine olup raḫne-der / Taḫta delüp itme **ḫarāma** naẓar
NE2832 Gāh gelüp miʿdeye germ-iştihā / Saña ider māl-ı **ḫarāmı** ġıdā
NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / Māl-ı **ḫarāma** uzadan ṭurma dest
SE2182 Olsa bir kāre tedārük ḳābil / Müslim olur mı **ḫarāma** māyil
SE2658 Sālik-i rāh-ı hüdā ola müdām / Ḳaṭmaya adımına hīç **ḫaram**
SE2758 Eylemek çünki ḥelālini **ḫarām** / Küfrdür kişi mürüvvedde tamām
HH1716 Şerʿ ṣavm-ı viṣāli itdi **ḫarām** / Oldı memnūʿ vuṣlat üzre sıyām

ḫarāmī [6] haram şeylere el uzatan; haydut

S56 İdüp şerʿi rū-pūş-ı taḫṣīl-i māl / **Ḫarāmī-ṣıfat** kārum ola vebāl
NE447 Oldı ʿaşāsıyla yasaḳçı şebān / Gürk-i **ḫarāmīye** irişdi ziyān
NE1047 Didi ki ol çeşmi **ḫarāmī** ġazāl / Nān u nemek ḥaḳḳını itsün ḥelāl
NE2178 Ḫalḳ-ı **ḫarāmī** gibi gerden-firāz / Ṭolusın içre nice sermest-i nāz
SE3172 Baña bu cevr nedendür bilsem / Şükür Allāha **ḫarāmī** degilem
HH1108 Şehre vardıḳda gördi ḫalḳ-ı cihān / **Ḫarāmīleri** ider seyrān

ḥarāmīlik [1] hilekarlık, düzenbazlık. Ayrıca bkz. ‘gölge ḥarāmīsi’ md.

NE1737 Şīre gibi oldı şırası ḥarām / Gölge **ḥarāmīliği** eyler müdām

ḥarāret [5]

1. sıcaklık ‖ coşkunluk

NE522 Buldı temūz ile **ḥarāret** cihān / Girmege deryāya şular atdı cān

NE1050 Vāṣıl olınca şerer-āsā ḫaber / Cānına itdi bu **ḥarāret** eşer

SE2046 Sāde-dil maġlaṭaya aldandı / O **ḥararet** mey-i nābuñ ṣandı

2. susuzluk ‖ eziyet

SE3232 Āh-ı serd ile o dilḥasta-i ġam / İtmeyüp def-i **ḥarāret** ol dem

HH2373 Ne bilür āb-ı vaṣl leẕẕetini / Çekmeyen firḳatün **ḥarāretini**

ḥarāretli [1] ateşli, canlı, coşkun

NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol sūz u tāb / Ḫayli **ḥarāretlidür** ol şehr-i nāb

ḥarb [6] cenk, muharebe, kavga

S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i ṣarḳ u ġarb / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u **ḥarb**

NE413 Semm-i sütūr itdi kimin çār-ı ḍarb / Ṣoydı tırāş itdi kimin ehl-i **ḥarb**

SE1115 İtmege āteş-i **ḥarbi** efzūn / Eylemiş kīse-i bārūtı nigūn

HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i yek ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i **ḥarb**

HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı ṭurraya **ḥarbi** / Būseler aldı yārdan ḍarbı

HH2511 Her biri ehl-i **ḥarbe** ser-defter / Birbirinden nesebde bālā-ter

ḥarbī [4] düşman ‖ müslüman olmayan kimse

S390 Muġannī getür nāyı şehnāz ḳıl / Bize ceng-i **ḥarbī** münāsib degil

NE2834 Taḳviyet itmez anı ehl-i ṣalāḥ / Kāfir-i **ḥarbīye** verilmez silāḥ

SE2788 Ceng-i **ḥarbī** işidüp derhem olur / Ana ol sūr-i ṣafā mātem olur

HH2495 Ṭop ṭolı içi kāfir-i **ḥarbī** / Nice ʿasker şikest eder ḍarbı

ḥarb-i kūpāl [1] topuz dövüşü

S264 Nice **ḥarb-ı kūpāl** yer oldı pelīd / Müdām itmede nār-ı kīnin bedīd

ḥarbe [] kısa mızrak, süngü

ḥarbe-i ḫāme [1] kalem

NE179 **Ḫarbe-i** ḫāmeyle salar ʿarbede / Neylesün il arḳası miḥrābda

ḥarbe-zen [1] süngüleyen, mızrak vuran

SE2543 ʿAmelī ālet-ile **ḥarbe-zenān** / Bir yalancı dögüşe döndi hemān

ḫarbüze [1] karpuz

HH2553 Būstanda firengi **ḫarbüzeler** / Çarḫ-ı ẕātü’l-bürūc ile hem-ser

ḫarbüze-i bektāşī [1] bektaşi karpuzu

SE90 Bāġ-ı ṣunʿında bu ṭāḳ-ı kāşī / Oldı bir **ḫarbuze-i bektāşī**

ḫarc [6]

1. sarf olunacak akçe, masraf, harçlık

NE1744 Müddet-i ʿömründeki **ḫarcın** tamām / Ṣarf-ı reh-i ḥaccını mālā-kelām

SE845 Vech-i āmālleri emvāl-i zekāt / **Ḫarc-ı** maṭbaḫları neẕr ü ṣadaḳāt

HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i **ḫarc-ı** ʿişve çeşm-i mekkār

2. dış, dış taraf

NE1815 **Ḫarc** ile daḫli ki tedennī bulur / Maʿnīde ol ḥubb-ı selāṭīn olur

SE2424 **Ḫarcı** daḫlına idenler taṭbīḳ / ʿÖmri de idebileydi tevfīḳ

ḫarc itmek/ḳılmaḳ [4] harcamak, sarf etmek

NE1725 Ṣanki zer ü sīmini ol der-be-der / Bir daḫı dünyāya gelür **ḫarc ider**

SE1456 Līk **ḫarc itmeg-için** mā-ḥażarı / İdelüm mülk-i Ḥicāza seferi

SE1789 **Ḫarc idüp** arada çoḳ luṭf-ı ḥıyel / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne ʿamel

HH2765 Naḳd-i ʿömri **ḳılup** bu ṣanʿata **ḫarc** / Varum itdüm bu dürc-i gevhere derc

ḫarcanmaḳ [1] tükenmek

SE1422 Cevher-i cānı virür tīġa revān / **Ḫarcanur** tīġ gibi cevher-i cān

ḫarca sürmek [2]

1. sarf etmek, harcamak

NE2770 El kiri yoḳ kim **süre ḫarca** revān / Kīri idi elde avuçda hemān

2. tüketmek ‖ öldürmek

NE585 **Ḫarca sürüp** niceyi lāri gibi / Mürde-çerāġ itdi fenārlar gibi

ḫarçeng [3] yengeç

S681 Olur ṣuda ẓıllı burūc-ı semā / Velī ḫūt u **ḫarçengi** cünbüş-nümā

NE2747 Suḫteler aña döşenür beng ile / Yaʿni ṭutar māhī-i **ḫarçeng** ile

HH1042 Nice **ḫarçengi** var idi anuñ / Boġazına ṭururdı deryanuñ

ḫāre [1] sert taş, kaya. Ayrıca bkz. 'ḫārā' md.

NE549 Hem-rehi ki ḫārgehi **ḫāredür** / Ol da benüm gibi bir āvāredür

ḥarekāt [11]

1. davranışlar, hareketler, gidişat

NE1248 Var idi bir ṣāf-dil ü pāk-zāt / Rāḥatı ṣavm u **ḥarekātı** ṣalāt
NE2869 Çün **ḥarekāt** ile ide keşf-i rāz / Fāʿil ü mefʿūl bulur imtiyāz
SE1006 **Ḥarekātuñla** senüñ iy nādān / Ditreye ʿarş-ı ʿazīm-i Raḥmān
SE1879 Göre çün kim **ḥarekātuñda** fütūr / Bula yāḫūd ḫidemātuñda ḳuṣūr
SE2639 Vech-i meşruʿ ile olan **ḥarekāt** / Niyyet-i ḫayr-ıla olur ḥasenāt
HH327 Ġāfil olup çü ṭıfl-ı günbed-zen / **Ḥarekāt-ı** ġarīb-i günbedden
HH2526 **Ḥarekāt-ı** sipihr ü aḫterden / Zār ṭutmışdı çarḫ-ı şeşderden

2. hareket etme ‖ oyun

SE2351 Didi bu tuḥfe degil āb-ı ḥayāt / Cān-fezā cünbüş ü şīrīn **ḥarekāt**
HH602 Gördi bir dil-ber-i żarīf-simāt / Başdan ayaġa ʿişve vü **ḥarekāt**

3. yürüme

HH1630 Şest-māni ẓalām-ı āb-ı ḥayāt / Nakşı eylerdi saye-veş **ḥarekāt**
HH1466 **Ḥarekāt-ı** niḫāl-i ḫoş-reftār / Ḳomadı dilde ṣabr ü cānda ḳarār

ḥarekāt virmek [1] hareketlendirmek ‖ canlandırmak

SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i iksīr-i ḥayāt / Ḳālıb-ı mürdeye virür **ḥarekāt**

ḥareket eylemek [1] harekete geçmek; belirmek

SE1029 Ol perī eyledi şeyṭāniyyet / **Ḥareket eyledi** nefsāniyyet

ḥarem [19]

1. Kâbe, Mekke ve Medine'yi içine alan coğrafi bölge

NE273 Yürüdi miḥrāba o şāh-ı **ḥarem** / Ṣaff-ı mücāhidle miṣāl-i ʿalem
NE2128 Ḥürmet idüp niteki Beytü'l-Ḥarām / Eyle **ḥarem** ṣāḥibine iḥtirām
HH2690 Kūy-ı dil-cū-yı şāh-ı ʿālem imiş / **Ḥarem-i** Ḳaʿbe-i mükerrem imiş

2. Sidretü'l-müntehâ makamı

SE275 **Ḥarem-i** ḳurba idüp vażʿ-ı ḳadem / Hīç ferd olmadı aña maḥrem
NE5 Perde-rübā-yı dür-i mülk-i beḳā / Ḳıble-nümā-yı **ḥarem-i** kibriyā
NE302 Rūh-ı mücerred gibi oldı revān / Oldı mekānı **ḥarem-i** lā-mekān
HH156 İtdi dīvān o server-ı ebrār / **Ḥarem-i** Ḳudsde Süleymān-vār

3. herkesin girmesine izin verilmeyen kutsal yer

SE131 Menzilüm emngeh-i ʿuzleṭ ḳıl / Şehr-bend-i **ḥarem-i** ʿiffet ḳıl
SE3386 Niceler ṭālib olup vuṣlatına / İrmediler **ḥarem-i** ḥürmetine
HH259 Maʿden-i luṭf dergeh-i keremi / Ḥırmen-i fażl şafḥa-ı **ḥaremi**

4. sarayda kadınlara ayrılan bölüm

SE1939 ʿĀḳıbet cāriye kim buldı vüṣūl / **Ḥarem-i** pādişāha itdi duḫūl
SE2527 Ḳatʿ-i āletle ṭavāşī gibi gül / **Ḥarem-i** pādişehe itdi duḫūl

5. mahrem, yabancılar tarafından girilmesi görülmesi yasak olan yer, dokunulması yasak olan şey

NE2127 Manẓara-veş dīdeni bend eyle tā / Bakmaya ġayruñ **ḥareminden** yaña
SE1961 Ġayruñ oldum **ḥaremine** naẓır / Baña da oldı ḫıyānet āḫir
SE2207 Görse her ḳanda ki dīvār-ı **ḥarem** / Anda fürce gözedürmiş her dem
SE2210 Giçse bir taḫta **ḥarem** yanuñdan / Dem ura burġucı dükkānından
SE2565 Gördüm ol şuʿle-i semʿ-i rūşen / Görinür bir **ḥaremüñ** camından
SE2830 **Ḥaremüñ** gibi iken mülk ü ümem / Vire mi ġayra ʿiyālin ādem

6. sevgilinin yanı, odası

HH2191 Buldı Mecnūn-ı vādī-i ḥayret / **Ḥarem-i** ḥaṣṣ-ı Leylīye ruḫṣat

ḫāreş {ḫāriş} [1] kaşıntı

NE1941 Ḳand-i nebāt aña ki **ḫāreş** olur / Nāz ile muḫtāc-ı civāreş olur

ḥarf [14]

1. alfabeyi oluşturan ve okuyup yazmayı sağlayan işaretler ve bu işaretlerin adı

NE1949 Her biri bir **ḥarfine** taḳlīd ider / Kendi ise devlete taḳlīd ider
NE2318 İtse ḳaçan **ḥarfe** dehānın ferāḫ / Yırtıla çāḳ perde-i ḳaṣr-ı sımāḫ
NE2330 **Ḥarfi** potur çekmede zūr-bāz-veş / Hemzesinin her biri mihmāz-veş
SE45 Gerçi on **ḥarfdür** ol saṭr-ı laṭīf / Līk maʿnī nice biñ ʿīd-i şerīf
SE285 Girmedin ara yire **ḥarf** ü ṣadā / Söyledi luṭfıla ol şaha Ḫudā
SE286 **Ḥarfe** sıgmaz kelimāt-ı pāki / Zarf alur mı yem-i āteş-nāki

SE3497 Sübḥa-i tār-ı güsiste gibi hem / Uymaya birbirine **ḥarf-i** raḳam
SE1540 Dildür ol ṭurfe muḥabbet-nāme / **Ḥarfsiz** noḳṭa ḳomışdur hāme
SE3463 Ṣafḥa-i naẓmı gibi ser-tā-ser / **Ḥarf-i** gīrānı iki pare ider
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aṣl ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa döne **ḥarfi** tamām

2. söz

SE804 Ḳatı yabana da atmañ **ḥarfi** / Hele bir tecrübeye degmez mi

3. yazı

S171 O nūr oldı var ise deryā-yı jerf / Kim anda kelām oldı bī-ṣavt ü **ḥarf**
S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u **ḥarf** ü kelām / İç ol bāde-i nābı bī-cām u kām

4. taraf; cihet

HH1969 Fikr-i ʿāṣıḳ gibi olup pür-pīç / Gelmedi iki **ḥarfi** bir yire hīç

ḥarf atmaḳ [4]

1. söz atmak, söz söylemek

NE1073 Ḳıymetini bilmeyene itme ṣarf / Nükteyi fehm itmeyene **atma ḥarf**

2. sözlü sataşmak; uygunsuz söz söylemek

NE2061 **Ḥarf atup** eylerdi eẕiyyet aña / Görmeze ururdı iderdi cefā
SE1080 Rā gibi kendin araya ḳatmaz / Cāhen ekber olana **ḥarf atmaz**
SE2369 **Ḥarf atup** eyleme ḥalḳa āzār / Urma aġız tüfegiyle her bār

ḥarf-gīrī [1] her şeyde ayıp ve noksan arama

HH426 Olmasa **ḥarf-gīrī-i** ẓürefā / İtmek olurdı vaṣfda ıṭrā

ḥarf-i ḥalḳ [1] " ح خ ع غ " gibi boğazdan çıkan harfler

S978 Ṣalar ḳulḳuli meclise velvele / Bilür **ḥarf-i ḥalḳı** ider ḳalḳale

harf-i zāyid [1] bir kelimede asıl harfler dışında fazla olarak görülen ا elif, و vav, ى ye harfleri

SE3502 **Ḥarf-ı zāyidle** döne ḳuş diline / Āḫiri ḳāfiyesinden biline

ḫargāh, ḫargeh [12]

1. büyük çadır, otağ

S706 O ḳūh oldı bir **ḫārgeh-i** seyr-i şāh / Ki farḳında ṭob-ı zeri mihr ü māh
NE240 Oldı ṭırāzende-i **ḫargāh-ı** māh / Perde-i zenbūrī-i şām-ı siyāh
NE549 Hem-rehi ki **ḫārgehi** ḫāredür / Ol da benüm gibi bir āvāredür
SE354 Künc-i kāşāne olup vaḥşetgāh / Ḳurdı her naḫl-i ṭarī bir **ḫargāh**
SE551 Hem anı ḫayl-i melā'ik her bār / İdinür **ḫargeh-i** istiġfar
SE1796 Geldi kāfirde olan cümle esīr / **Ḫargeh-i** şāha gelüp ḳopdı nefīr
HH1149 Çetr ü **ḫargāh-ı** ḫusrevāne ile / Bār u büngāh-ı bī-kerāne ile
HH892 Leb-i cūya ḳuruldı **ḫargāhı** / Bün-i kūha ṣalındı büngāhı
HH910 Buldı **ḫargehle** zīnet āb-ı revān / Oldı ḫavzuñ kenārı şād-revān
HH911 Ẓıll-ı **ḫargehde** Ḫusrev oldı mekīn / Sāye-būs eyledi öñünde zemīn

2. gökyüzü, felek

NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu **ḫargehi** / Ḳodı ref-i ṭāreme sīb-i mehi
HH1989 Göre sūz-ı ḥamiyyet-i şāhı / Pür şirār eyledi bu **ḫargāhı**

ḫargele [1] binmeye ve yük taşımaya alışmamış at sürüsü

SE2467 İtdi ol şāh-süvār-ı Ṭāyī / Terbiye **ḫargeleden** bir ṭayı

ḫār-gūş [2] tavşan

NE2958 Ḳaçmada **ḫar-gūşe** olup pīşvā / Olur idi mūşlara reh-nümā
HH1316 Gerçi **ḫar-gūş** uyurdı ṣaḥrāda / Çeşm ü gūş idi rāh-ı ṣayyāda

ḫarḫarī [1] gırtlaktan çıkan hırıltı sesi, horlama sesi

NE2314 Ḫande virür **ḫarḫarīden** ḥāları / Çıḳrıġa çevrilme çıḳar rāları

ḫārīdār [1] satın alan kişi, müşteri

HH607 Germ idüb tāb-ı ʿışḳ bāzārı / Oldı biñ cān ile **ḫārīdārı**

ḥarīf [20]

1. işret ve eğlence arkadaşı, meclis ehli

S786 Lebüñ ʿaksi itsün kadeḥde ẓuhūr / O cān-ı **ḥarīfān** bu ḳandīl-i nūr
S819 Getür bezm-i rindāna mey sāḳiyā / Sürülsün **ḥarīfāna** mey sāḳiyā
S939 **Ḥarīf-i** ḳadeḥ sāġar-ı Cem çeker / Şu mest ejdehā gibi kim dem çeker
SE3264 Ne revā bezme gele böyle **ḥarīf** / Bed-nümā bed-reg ü bedḫulḳ u keşīf

2. adi ve bayağı adam, cahil kimse

NE2069 Şöhre-i şehr idüp anı ol ẓarīf / Gūş idicek ḳılleyi yumdı **ḥarīf**
NE2122 Didi hemān aña o rind-i zarīf / Her köri müfti mi ṣanursun **ḥarīf**

NE2254 Seyr idicek ḥayrete vardı **ḥarīf** / Derdin aña didi o şūh-ı ẓarīf
NE2294 Ḥādiṣeyi çekdi çıḳardı hemān / Dal-ı zıbıḳ oldı **ḥarīfe** hemān
NE2399 Her biri idüp o **ḥarīfe** naẓar / Didiler ey muṣtaliḥ ancaḳ bu ḫar
NE2693 Āḫir uyur gibi olup her ẓarīf / Şemʿa hemān püf-zen olur ol **ḥarīf**
NE2808 Ürküşür anda bulınan her ẓarīf / Ṣırtınuñ üstüne düşer ol **ḥarīf**
NE2919 Ġaflet ile ẕevḳlenür iken **ḥarīf** / Vāḳıf olur ḳıṣṣaya birḳaç ẓarīf
SE1511 Varıcaḳ emr-i celīlü't-teşrīf / Geldi dīvān-ı hümāyūna **ḥarīf**
SE3393 ʿĀḳıbet düşdi **ḥarīfe** ġayret / İtdi ol delle-i ʿaşra minnet
HH2202 Var idi bir **ḥarīf-i** yāve-sitīz / Dānişi künd ü ḫışm ü ḥiddet-i tīz
HH2607 Var idi bir **ḥarīf-i** herze nifāḳ / Semm-i cām-ı şafā semūm-ı firāḳ

3. aynı meslekten olan kimse

S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i şarḳ u ġarb / **Ḥarīfān-ı** hengāme-i ḍarb u ḫarb
S814 Ṭurur sāḥil-i ġamda ehl-i melāl / **Ḥarīfān-ı** keştī-i şikeste-miṣāl
NE763 Gördüm olur bunlaruñ ile nizāʿ / Nāz-ı **ḥarīfān-ı** müzaḫref metāʿ

4. adam

SE2399 Dehen-i yār gibi gördi laṭīf / Lülesin öpmege ḳaṣd itdi **ḥarīf**

ḥarīfāne [2] birlikte, ortaklaşa

NE2111 Nuḳre-i çeşmin iki ehl-i naẓar / Bezme **ḥarīfāne** çıḳarmış meger
SE2840 Yār olan ceyş-ile olup peyvend / Düşmene sürdi **ḥarīfāne** semend

ḥarīf-i ecel [1] ölüm meleği Azrail

HH2339 Oldı āḫir şikeste cām-ı emel / Bezmi telḫ eyledi **ḥarīf-i ecel**

ḥarīm [5] herkesin girmesine izin verilmeyen muhterem yer, başkasına kapalı olan yer, harem

NE2130 Genc-i nihānīye uzatma elüñ / Olma ḥavāle **ḥarīmine** ilüñ
SE42 **Ḥarim-i** ḥürmet-i Ḥaḳ cilvegehi / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla kecdür külehi
SE3049 Yaʿnī ol bezm-i **ḥarīm-i** ḥürmet / İtdi rez-duḫterin ehl-i ʿiffet
SE3525 Nāz-perverd-i **ḥarīm-i** lāḥūt / Ḳıldı çün ʿazm-i feżā-yı nā-sūt
HH1375 Bende ṭutdum bu dil-güşā rāhı / Herkes olur **ḥarīminüñ** şāhı

ḥarīmgeh [1] harem dairesi

HH2213 Pās-bān iken ol **ḥarīmgehe** / Gözi ṭūş oldı nā-geh ol nigehe

ḥarīr [10] ipek, ibrişim dokuma kumaş

NE1323 Rūy-ı yeme zevraḳ-ı deryā mesīr / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i **ḥarīr**
NE1952 Mehd-i mülevvende şarıldı **ḥarīr** / Dest-i şabā ile şalındı serīr
NE1956 Dāye ḫırāmından olınca ḫabīr / Sāye-ṣıfat pāyine şaldı **ḥarīr**
SE1350 Aña nisbet ola eksün ü **ḥarīr** / Beden-i ziştine olmaya naẓīr
SE252 Muʿtedil-ten mütenāsib-aʿżā / Berg-i gül ṭolı **ḥarīr-i** zībā
SE2469 Reng-i mūyı ki seçildi çü **ḥarīr** / Oldı ṣūretde hemān bir taşvīr
SE3423 Ṭabʿı nāzük süḫan-ı nermi **ḥarīr** / Ṣūret-i dil-keşi güya taşvīr
HH559 Oldı bu saḳfa-dek bu nüh-ḫargāh / Teng-eksün ile **ḥarīr-i** siyāh
HH1059 Her birine getürdi ser-tā-pā / Ġonce-i gül gibi **ḥarīr** ḳabā
HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur kepengin / **Ḥarir** ü ʿanberüñ aç yine tengin

ḥāriş [2] tarla sürüp eken kimse, ekici, çiftçi

SE826 Beyża-i jāle ki bī-fāʾidedür / **Ḥārişe** gökden iner māʾidedür
NE438 Şāh-ı kerem vāriş-i evreng-i cem / **Ḥāriş-i** maʿmūre-i mülk-i ümem

ḥarīş [1] hırslı, aç gözlü

SE138 Oldı taʿrīz-i **ḥarīş-i** ḫod-gām / Ẕillet-i minnet-i naʿmā-i liʿām

ḫārisān [1] koruyucular, muhafızlar

HH1190 Bu yaña **ḫārisān-ı** dergeh-i şāh / Ḥālden çünki oldılar āgāh

ḫāriş [1] kaşıntı

NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe çāre yok / **Ḫāriş-i** ḫāre idene pāre yoḳ

ḫār-ken [1] kazan, çıkaran

SE2054 Kesb-ile olsa muḳadder efzūn / **Ḫār-kenler** bula Genc-i Ḳarūn

ḫark itmek [1] yarıp yırtmak

S353 Yarup baḥr-ı ġarbā-yı **ḫark itdiler** / O fırʿavnı ceyş ile ġarḳ itdiler

ḫarlı {ḫırlı} [1] güvenilir, dürüst kimse

NE2865 Lābüd olur şāḥib-i ḫalḳ-ı dürüşt / **Ḫarlı** felān itdigüm olur mı puşt

ḫarmān [1] harman ‖ elde kalan mal, semere, sermaye

SE2105 Ḫubş-ı merkūzeñi iʿlān itdüñ / Buḫluñı māye-i **ḫarmān** itdüñ

ḫarṭ-ı ḳaṭād [1] katad ağacını soymak, dallarını sıyırmak, "ḫarṭ" kelimesi el ile ağacın dallarından yapraklarını sıyırmak anlamına gelir. "ḳaṭād" kalın ve dikenli bir tür ağaçtır. Terkip tanıkta "tıraşsız, pürüzlü, çirkin yüz" bağlamında kullanılmıştır.

NE2897 Kesb-i cemāl iken anuñla murād / Olmuş idi ḫāṣılı **ḫarṭ-ı ḳatād**

ḫaş [1] kışkırtma, ayartma

HH2139 Yaʿni bir meyl-i **ḫāş** olur peydā / Kendüde bilmez aşlını ammā

ḫas [3] dal parçası, ot parçası, çer çöp ‖ değersiz, önemsiz

HH2219 **Ḫas** yaraşmaz bu sebze-i terde / Nice bitdi ekilmedük yerde

HH2242 **Ḫas-ı** emvāc gibi bī-pervā / Ṭaġdan ṭāġa düşdi bī-ser ü pā

HH1721 Gerçi ben bī-vücūd müşt ü **ḫasem** / Güher-i dürc ü ṭūṭī-i ḳafesem

ḫās u ḫār [1] çer çöp

HH1433 Urdı pūlād şānesin ḫāke / **Ḫas ü ḫārı** şavurdı eflāke

ḫās u ḫāşāk [2] çer çöp

SE2334 Çeşm-i aʿver gibi bī-fer olmış / **Ḫas ü ḫāşāk** ü veseḫle ṭolmış

HH1270 **Ḫas ü ḫāşāki** eyleyüp kende / Bī-ṣemer şaḫı itsün efgende

ḫāṣ(ṣ) [40]

1. özel, bir kimseye veya bir şeye mahsus olan, hususî, mahsus

S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ müdām / Döner defter-i **ḫāṣ-ı** eşkāle ḫām

S1064 ʿAnāṣır belāsından eyle ḫalāṣ / Dil-i zārı it ʿālem-i āba **ḫāṣ**

NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı **ḫāṣ** / Bir nice yüz biñ kişi buldı ḫalāṣ

NE1163 Şiʿrüñ olur kimisi maḳbūl-i **ḫāṣ** / Kimi bulur ʿāmmeye ihtişāṣ

NE1164 Az düşer kim ola luṭf-ı ḳadīr / **Ḫāṣ-ı** pesend ola vehm-i ʿām-gīr

NE1186 Şeyḫden irdi aña imdād-ı **ḫāṣ** / Tevbe velā ḫavle ile buldı ḫalāṣ

NE1704 Oldı o yüzden baña bu luṭf-ı **ḫāṣ** / Oldum iki ḫaṣm-ı ḳavīden ḫalāṣ

SE447 Luṭf-ı maḫṣūṣına maẓhar fużalā / Nite kim maʿnī-i **ḫāṣṣa** şuʿarā

SE2920 Didiler şeyḫ idüp ḫalvet-i **ḫāṣ** / Baḥr-ı vaḥdetde olupdur ġavvāṣ

SE3115 Mülkini yine idüp kendüye **ḫāṣ** / ʿAbd-i muḫliṣ gibi bulurdı ḫalāṣ

HH395 Baḥr-ı pür-gevher oldı ol ġavvāṣ / Bulmadum līk anda gevher-i **ḫāṣ**

HH447 Rūmda oldı gerçi Şah ü Gedā / Eṣer-i **ḫāṣ-ı** ḫāme-i Yaḥyā

HH9 Ḫilʿat-ı **ḫāṣṣı** giydi her mevcūd / Oldılar cilve-sāz-ı bāġ-ı vücūd

2. halka ait olmayıp seçkin bir sınıfa yahut hükümdara ait olan

S166 İde ḫˇāce çün bezm-i **ḫāṣa** duḫūl / Virilmez o ṣoḥbetde ḫuddāma yol

S413 Dile nūr-ı tevfīḳ idüp rūşeni / İrişdürdi bir bezm-i **ḫāṣa** beni

S688 Kenārı olup **ḫāṣ-ı** şāh-ı be-nām / ʿAceb cāy-ı şāhāne dil-keş maḳām

S1026 Aña kāselīs ehl-i nāmūsdur / Meger maṭbaḫ-ı **ḫāṣ-ı** Kāvūsdur

NE205 Çıḳdı ise cānib-i Ṭūra Kelīm / Oldı nebī meclis-i **ḫāṣṣa** nedīm

NE252 Didi ki Mevlā kerem-i ʿām idüp / Daʿvet-i **ḫās** eyledi ikrām idüp

NE2051 Bir gün olup şehrde bir bezm-i **ḫāṣ** / Daʿvet olunmuşdı ser-ā-ser ḫavāṣ

NE2113 Müftinūñ alup ḫaberin ol zamān / Oldı hemān meclis-i **ḫāṣa** revān

SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i **ḫāṣ** / Fesḫ-i ʿazmüñ sebebin ṣordı ḫavāṣ

SE1644 Bir gün āḫir irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir ṣoḥbet-i **ḫāṣ-ı** ẓürefā

SE2579 Birine emridüp ol meh-ṭalʿat / Eyledi meclis-i **ḫāṣa** daʿvet

SE2871 İt yüri ḫāme-ṣıfat ġavvāṣī / Ḳıl ʿAden sāḥili bezm-i **ḫaṣı**

SE2924 Ġarazı görmede bezm-i **ḫāṣın** / İmtiḫān itmek idi iḫlāṣın

SE3447 Nite kim ṣoḥbet-i **ḫāṣ-ı** aḥbāb / Sāġar-ı feyż-ile oldı pür-tāb

SE3448 Yine tertīb-ile oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı süḫan meclis-i **ḫāṣ**

HH146 Eyledi bezm-i **ḫāṣṣına** daʿvet / Olmadı bir nebiye bu ʿizzet

HH185 Meclis-i **ḫāṣṣda** çün oldı be-kām / Eyledi ḫalḳa geldi daʿvet-i ʿām

HH637 Her gün olurdı özge meclīs-i **ḫāṣṣ** / Ol mezāyāyi añlamazdı ḫavāṣṣ

HH2191 Buldı Mecnūn-ı vādī-i ḫayret / Ḥarem-i **ḫaṣṣ-ı** Leylīye ruḫṣat

HH2713 Meclis-i **ḫaṣṣa** maḥrem itdi anı / Kendüye yār u hem-dem itdi anı

2. iyi niteliklerin kendinde toplandığı seçkin kimse

NE1170 İtmiş idi ḫusreve feyż-i nefes / Anuñ ile şuʿlelendürdi o **ḫas**

SE712 **Ḫāṣ** Āyāzı idinüp hem-sāye / Oldı mehtāb mülāzim aya

SE3270 Defʿ için bir yere geldi nice **ḫas** / Menʿ olınmadı ol üftāde meges

HH1234 Ol ser-efrāz-ı āsumān-pāye / İtmeden **ḫāṣ** Ayazı hem-sāye

HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu ṭāḳ-ı aḫżerde / **Ḫās** Ayaz ile ḳaldı dillerde

3. hükümdara ait olan

SE1517 Manṣıb-ı **ḫāṣ-ı** vezāret virdi / Eline mühr-i ṣadāret virdi

4. bir kimsenin yakını olup ona içten bağlılık gösteren

HH2708 Ḳāl idüp ḳalb-i bende-i **ḫāṣın** / İmtiḫān itmek imiş iḫlāṣın

ḫaṣṣa [2] bir insana ya da nesneye mahsus hâl, kuvvet, tesir
NE1341 Lîk nice **ḫāṣṣası** vardur ḫafî / Dîde-i eṣḫāṣa olur muḫtefî
NE1342 Buldı nice **ḫāṣṣadan** imtiyāz / Fehm ider ol nükteyi erbāb-ı rāz

ḫaṣṣ-der-ḫāṣṣ [1] en hususi, en özel, Hz. Muhammed'in Miraç'ta Allah ile görüşmesi bağlamında kullanılmıştır.
HH147 **Ḫāṣṣ-der-ḫāṣṣ** ṣoḥbet-i dîdār / ليس فى الدار غيره ديار

ḫāṣ u ʿām, ḫāṣ u ʿavām [8] seçkin ve avam ‖ halk
S820 Elüñde ola tā ki mirʾāt-ı cām / Elüñe baḳarlar senüñ **ḫāṣ ü ʿām**
NE1340 Vaṣf olan esbāb-ı ṣafā bi't-tamām / Oldı pesendîde-i **ḫāṣ u ʿavām**
NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o bî-neng ü nām / Seyrine ḫayrān idi heb **ḫāṣ u ʿām**
NE2016 ʿIyd namāzına irüp ihtimām / Çıḳdı muṣallaya seḥer **ḫāṣ u ʿām**
SE762 Eṣerinden ola **ḫāṣṣ u ʿāma** / Nāṣıḥ-ı ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme
SE1075 Tācı büyütse ḳaṣîrü'l-ḳāma / Ṣöhre-i şehr ola **ḫāṣ u ʿāma**
SE1381 Naẓar it ṣūret-i **ḫāṣ u ʿāma** / Oldı fihrist-i Ḳıyāfet-nāme
SE1681 Süḫanuñ mertebesin gör ki müdām / Ḳapışur elden ele **ḫāṣ-ıla ʿām**

ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ [2] hasların da hası, en has, en seçkin
HH1135 Çünki gitdi ʿavām belki ḫavāṣṣ / İtdiler bezm-i üns-i **ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ**
HH2709 Çünki çirk-i hevesden itdi ḫalāṣ / Oldı şāyān-ı bezm-i **ḫāṣṣu'lḫāṣ**

ḫaṣā [1] çakıltaşı. Tanıkta kelime Hz. Muhammed'in mucizelerinden biri olan eline aldığı çakıltaşlarının konuşması bağlamında kullanılmıştır.
SE191 Ger Ḳelîme sened oldıysa ʿaṣā / Kelimāt eyledi keffinde **ḫaṣā**

ḫasb [1] gereğince
HH534 ʿĀḳıbet **ḫasbe** olmayup çāre / Döndi efkārı ʿāṣıḳ-ı zāre

ḫasbî [1] isteyerek yapılan ‖ haksız yere, sebepsiz
SE1266 ʿĀleme cevr ü cefāsı **ḫasbî** / Kendi ümmî vü cehalet kesbî

ḫasb-i ḫāl [7]
1. konuşup dertleşme, sohbet etme
SE1019 İtdi āġāz kimisi ḳāle / Kimisi başladı **ḫasb-ı ḫāle**
HH446 **Ḫasb-i ḫāl** olsa dāstān deyicek / Kime yalan ise baña gerçek
HH1773 Ḫʿābda gördi mürdeyi nā-gāh / Eyledi **ḫasb-i ḫālden** āgāh
HH2279 Eyledi pîre ʿāṣıḳ-ı nālān / **Ḫasb-i ḫāli** bu resme şerḥ ü beyān
2. hal, vaziyet
NE551 Ḫāl-i dil ile aña itdüm suʾāl / Derdleşüp ta ki ṭuyam **ḫasb-i ḫāl**
HH440 Pederüñ **ḫasb-i ḫāline** baḳdum / Ṣîve-i bî-miṣāline baḳdum
HH445 İtmedüm meşḳ o vādiye bu ḫaḳîr / Eyledüm **ḫasb-i ḫālümi** tahrîr

ḫasb-i ḫāl eylemek [1] sohbet etmek, söyleşmek
HH2780 Oḳuyana ḫuceste-fāl eyle / ʿĀṣıḳ-ı zāra **ḫasb-i ḫāl eyle**

ḫaseb [3] baba tarafından gelen şeref; asalet
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḥüsn ü cemāl / ʿİffet-i aṣl u **ḫaseb** u mülk māl
SE1455 Ḫadden efzūn-ter ola müktesebi / **Ḫasebi** ẓāhir ü ṭāhir nesebi
SE1692 Nesebi gibi müzaḫref **ḫasebi** / Ẓulm-ıla laʿnet idi müktesebi

ḫased [14] kıskançlık, çekememe
S1163 Ṣun ol cāmı kim reşk-i ḫūrşîd ola / **Ḫased** bürde-i rūḥ-ı Cemşîd ola
S1491 Bu dürr-i naẓıma Niẓām ide reşk / **Ḫasedden** Niẓāmî döke dürr-i eşk
S1499 **Ḫased** ehli nakşına ḫayrān olur / Eger görse kāfir müselmān olur
NE1827 İtdi **ḫased** şöhretine şāhlar / Ḥasret ile eylediler āhlar
NE1841 Nār-ı **ḫased** yaḳdı dil ü cānını / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını
SE2066 Yoḳlasāñ böyle olan bîḥiredi / Bāʿiṣ-i nekbet olupdur **ḫasedi**
SE2067 **Ḫased** ü buḫl ʿaceb ʿilletdür / Derd-i ḫasret maraż-ı nekbetdür
SE2088 Lîk bed-aṣl idi ẓātında nedîm / **Ḫased** ü buḫl-ıla olmışdı leʾîm
SE2107 Gördi kim şūmdur erbāb-ı **ḫased** / Eyledi şāh anı merdūd-ı ebed
SE3462 Çekdi her saṭrı ʿadūya sāṭūr / Baġlasın zaḫmı **ḫasedden** nāsūr
HH1194 Girdi araya kār-ı mekr ü **ḫased** / İtdiler birbirün kelāmını redd
HH2068 Ne belā-yı **ḫased** ne ḫavf-ı raḳîb / Ne cefā-yı ʿadū ne cevr-i ḫabîb
HH2215 Naẓar-ı ʿāṣıḳāne-i Maḥẓūn / İtdi derd-i **ḫasedle** baġrını ḫūn
HH2312 ʿĀṣıḳın yād iderdi aġlar idi / Ḫaşmı nār-ı **ḫasedle** tāġlar idi

ḫased-kerde [1] çekememek, kıskanmak
NE741 Naẓmı pesend itmege şāyān olup / Ṭarzı **ḫased-kerde-i** yārān olup

Ḥasen [1] Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan

HH128 Oldı üç bendi zerr-i şāfīden / Ḥażret-i Fāṭıma Ḥüseyn ü **Ḥasen**

ḥasen [3] güzel, iyi, hoş

NE1960 Cümle-i evżāʿı görinür **ḥasen** / Vay hemān şaḫş-ı fürū-māyeden
NE3150 Ḳıṣṣa-i aḫlāḳ-ı ẕemīme yazan / Oldı saña rehber-i ḫulḳ-ı **ḥasen**
SE678 Olmamışdur döneli çarḫ-ı kühen / Hīç tevāżuʿ gibi bir vech-i **ḥasen**

ḥasenāt [3] yararlı, güzel ve iyi işler

SE1476 **Ḥasenātuñ** olamaz ḫayrı ḥisāb / ʿÖşr emṣāli dimişdür Vehhāb
SE2639 Vech-i meşruʿ ile olan ḥarekāt / Niyyet-i ḫayr-ıla olur **ḥasenāt**
HH2205 Bilmemiş ʿömri içre ṣavm ü ṣalāt / Ölü mi idi evvel-i **ḥasenat**

ḥasene [2] iyilik, hayır, sevap, yapılan hayırlı bir davranış karşısında Allah tarafından verileceğine inanılan ödül

SE1477 İtmez ol ḫayrı varanlar Yemene / Yazılur dirhemine on **ḥasene**
SE2638 Niyyetüñ ḫayr ise eṭvāruñda / **Ḥasene** yazıla her kāruñda

ḥāṣıl [16] netice, semere ‖ kazanç

S1008 Zen-i ʿālemüñ evvelīn şevheri / Anuñ **ḥāṣıl-ı** ʿömri rez duḫteri
S708 Virür **ḥāṣıl** ol yerde toḫm-ı emel / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş maḥal
NE143 **Ḥāṣıl-ı** ḳavl-i ḥükemā safsaṭa / Manṭıḳın eşkāli ḳuru maġlaṭa
NE539 Oldı ya vīrān şehr-i gülsitān / Eyledi hep **ḥāsılını** zaʿferān
NE1078 Sözdür olan **ḥāṣıl-ı** kān-ı vücūd / Sözdür olan gevher-i deryā-yı cūd
NE1671 Şu gibi her vādīye rehvār-ı cüst / ʿĀrif idi **ḥāṣılı** her fenn ü rüst
NE2507 Ancaḳ olur **ḥāṣılı** ḥüsn ü cemāl / ʿİffet-i aṣl u ḥaseb u mülk māl
NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā **ḥāṣılı** kedd-i yemīn
NE2897 Kesb-i cemāl iken anuñla murād / Olmuş idi **ḥāṣılı** ḫarṭ-ı ḳatād
SE788 Fehm olınmazsa eger istiʿdād / **Ḥāṣıl** olmazdı o dergāhda murād
SE1445 Rūḥumuñ leẕẕeti güftāruñdur / ʿÖmrümüñ **ḥaṣılı** reftāruñdur
SE1512 Ol güni bildi gürūh-ı ġammāz / **Ḥāṣıl-ı** ʿömr-i girān-ḳadr-i dirāz
SE1908 Nāmenüñ **ḥāṣılı** baʿdeʿt-taʿẕīm / Yārı ḳıl nāme-nümāya teslīm
SE1976 **Ḥāsılı** yoḳ diyemez ehl-i seḫā / Cebli ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña
SE3265 ʿÖmrümüz **ḥāṣılına** bir gevden / Vāv-ı ʿAmr ola zevāyidden iken
SE3457 Döndi bir mezraʿaya ṣafḥa-i rāz / Ki ola **ḥaṣılı** çoḳ yazısı az

ḥāṣıl itmek [8]

1. meydana getirmek, ortaya çıkarmak

S731 Yetişmiş kimi **ḥāṣıl itmiş** yemiş / Virüp mīve kestānesi çatlamış
S1170 Yine reng-i rū **ḥāṣıl it** lāle-vār / Seḥerden pür it sāġarı jāle-vār
NE1198 Feyż idüp ezhāra birer güne āb / **Ḥāṣıl idersin** nice dürli şarāb
SE803 Kīmiyā cevherin **itdüm ḥāṣıl** / Ḳalb-i māhiyyete oldum vāṣıl
SE3473 **Ḥaṣıl itdüm** bu büt-i tāze-resi / Göñline düşdi seyaḥat hevesi
HH1371 Üstüḫ ̆ānından ayırup maġzı / **Ḥāṣıl itdüm** bu ṣanʿat-ı naġzı

2. edinmek

NE625 Ṣoñra bürūdetle ider münfaʿil / **Ḥāṣıl ider** derd hemān ehl-i dil
HH2292 Yoḳlayup ḫastesin ider dermān / Derd **ḥāṣıl ider** raḳīb hemān

ḥāṣıl olmaḳ [2] meydana gelmek, ortaya çıkmak

NE2286 Bir sene içinde miṣāl-i ḫıyār / **Ḥāṣıl olup** hem bula mı intiṣār
SE2379 **Oldı ḥāṣıl** bu ki nā-pāk zeban / Laḥm-ı zāyid gibi ʿayb-ı merdān

ḥāṣılı [96] sözün kısası, doğrusu, nihayet

S627 Taʿaṣṣubda her birinüñ mā'ili / Ben anı bunı bilmezin **ḥāṣılı**
S1411 Dem-ā-dem ider sūz-ı ʿışḳ ile āh / Olur **ḥāṣılı** şekl-i dūd-ı siyāh
NE206 Rütbesi vaṣfuñ idelüm iḫtiṣār / **Ḥāṣılı** yerden gögeden farḳı var
NE351 **Ḥāsılı** zer-i süḫan-ı ābdār / Ġarḳa-i iġrāk olur ḳaṭre-vār
NE484 Şemʿüñ olup ʿaşḳdan āmūzişi / **Ḥāsılı** göñülce idi sūzişi
NE571 Geşt ü güzār eyledüm āfāḳı çoḳ / Bildüm anı **ḥāṣılı** hem-ḫāl yoḳ
NE639 **Ḥāṣılı** yoḳ cisr-i fenāda ḫużūr / Cāy-ı ḫużūr ister iseñ ḳıl ʿubūr
NE740 **Ḥāṣılı** itmāma irüp ol kitāb / Cild ile oldı ṣadef-i dürr-i nāb
NE744 **Ḥāṣılı** ol sifr-i belāġat-rüsūm / Oldı pesendīde-i yārān-ı Rūm
NE767 **Ḥāṣılı** bu şeşder-i devvārda / Resm idi ol naḳş-i dil-i zārda
NE829 **Ḥaṣılı** eṭvār-ı muġāyir sebeb / Muḫtelif evżāʿ-ı cihān gibi heb
NE835 Söyledi mermūze-i ḥikmet şemer / **Ḥaṣılı** dīvāneden uṣlu ḫaber
NE848 **Ḥāṣılı** taḫsīn ile her ḫurde-bīn / Didiler üstād ki ṣad āferīn
NE1145 **Ḥāṣılı** her ḳande k'ola dest-bāz / Eyledi ḳufl-ı dür-i iʿcāz-ı bāz

NE1255 **Ḥāşılı** seyrinde olurdı ʿayān / Perde-i çeşmi gibi heft āsumān
NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā vücūd / Ḫalḳdan yoḳ **ḥāşılı** bāṭıl-ı vücūd
NE1299 Cennet anuñ ḳutr-ı dürüstündedür / **Ḥāşılı** altında ya üstündedür
NE1315 **Ḥāşılı** devr-i felek-i bī-ḳārar / ʿAḳsini iẕhār ider āyine-vār
NE1372 Dīde dükānın ḳapayup **ḥāşılı** / Yaḳmış idüm ḥāşılı şemʿ-i dili
NE1372 Dīde dükānın ḳapayup ḥāşılı / Yaḳmış idüm **ḥāşılı** şemʿ-i dili
NE1397 Olamaz inʿām-ı ilāhī ḥisāb / **Ḥāşılı** taʿbir olunamaz bu ḫˇāb
NE1445 Baḥra dönüp **ḥāşılı** her ḳatre āb / Ṣaçdı dür-i feyżi miṣāl-i seḥāb
NE1497 **Ḥāşılı** idüp meded-i maʿnevī / Vālidi eyler veled-i maʿnevī
NE1516 **Ḥāşılı** hem-ḥāl-i Süleymān olur / İns ü perī tābiʿ-i fermān olur
NE1579 **Ḥāşılı** andan ḳaçup ol eşḳiyā / Sāḥile gelmiş idi çü mevc-i belā
NE1605 **Ḥāşılı** ol şayḳa urup sāḥile / Rāst gelür ʿasker-i deryā-dile
NE1688 **Ḥāşılı** göñlümce fenāsın görüp / Böyle fenādan içre ṣafāsın görüp
NE1694 **Ḥāşılı** gitdükçe ḳızışdı niyāz / Oldı müselsel dem-i āheng-i rāz
NE1698 Ġālib olup çeşmine tāb-ı celāl / **Ḥāşılı** irdi aña bir özge hāl
NE1756 Her sene żaʿf ile mürāyiʿ olur / **Ḥāşılı** ṣaṭranc ḥesābı olur
NE1804 **Ḥāşılı** ol zālim-i caʿl-i kerem / Beñzer mecʿūle-zene dem-be-dem
NE1860 **Ḥāşılı** üç gün anı mihmān idüp / Her gününi ʿıyd ile yeksān idüp
NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-rū / **Ḥāşılı** ṭutdı yükin ol rāh-ı rū
NE1897 Sen daḫı inṣāf ḳıl ol himmete / **Ḥāşılı** iḥsān it o germiyete
NE1939 Kār-gil ü sengde nāsāz iken / **Ḥāşılı** ırġād-ı çeb-endāz iken
NE1983 Vaʿẕ u naṣīḥatle ḳılup ḫalḳı nerm / **Ḥāşılı** hengāmeyi itmişdi germ
NE1995 Baḳmadı çārām u nüh ayasına / Ḫurmeti yoḳ **ḥāşılı** babasına
NE2046 Ehl-i naẓar ʿārif idi **ḥāşılı** / Rişte degil ḳırḳ yarardı ḳılı
NE2103 Eyler idi ṭurma muḥalḫānlıġın / Ḳomaz idi **ḥāşılı** şeyṭānlıġın
NE2119 Fikr iderek ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe / **Ḥāşılı** doġruldı o bir cānibe
NE2144 **Ḥāşılı** dünyāda ḥicāb-ı ʿaẓīm / ʿĀlem-i ʿuḳbāda ʿaẕāb-ı caḥīm
NE2296 **Ḥāşılı** ṭutup çomaġa geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden ehl-i hūş
NE2358 **Ḥāşılı** ol merdek-i sıḳlet-meʾāb / Virdi o yārāna gelüp ıztırāb
NE2705 **Ḥāşılı** bir ḍarb ile ol pür-sitīz / Urdı ol āyineye peykān-ı tīz
NE2784 İtmek içün **ḥāşılı** rüsvāy-ı ʿām / Ol ḫara furṣat gözedürdi müdām
NE2890 **Ḥāşılı** mānende-i ceyb-i derem / Çaḳşırı ceybinden umar idi germ
NE3058 **Ḥāşılı** deryūzesin abdāl-vār / Heb naẓar-ı pīre iderdi niṣār
NE3072 **Ḥāşılı** olduḳça devā ṭālibi / İçmegi sevḳ eyledi sāḳī gibi
NE3132 Ḳışşada bu ḥişşe-i ehl-i suḫan / **Ḥāşılı** yād olmadı varan viren
SE659 **Ḥāşılı** meşrebine göre hemān / İçdi bir maşraba āb-ı ḥayvān
SE701 İndürür narḫına bāzār-ı fenā / Bildürür **ḥāşılı** miḳdārın aña
SE776 Kime kim rehber olurdı tevfīḳ / Bu idi **ḥāşılı** destūra ṭarīḳ
SE1102 **Ḥāşılı** oldı ser-ā-ser āfāḳ / Gün gibi zīr-i nigīn-i berrāḳ
SE1167 Cemʿ olup **ḥāşılı** esbāb-ı ẓafer / Yoġ-ıdı eksigi hīç zerre ḳadar
SE1184 **Ḥāşılı** ġurre olup devletine / Germ idi ṭanṭana-i şevketine
SE1214 Geldi meydāna nice masḫaralar / **Ḥāşılı** masḫaralıḳ oldı hüner
SE1325 **Ḥāşılı** ġayrıya furṣat virmez / Ẓulmde kimseye nevbet virmez
SE1354 **Ḥāşılı** bīḥıred ü bīḥūş idi / Heyʾet-i zaġda özge ḳuş idi
SE1358 Gūyiyā cīb-i nigūndan hemyān / **Ḥāşılı** eyleyüp oldı ġalṭān
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı naẓar / **Ḥāşılı** māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1466 Bilürin **ḥāşılı** bī-ḫayf ü dirīġ / ʿAḳdına mehr-i muʿacceldür tīġ
SE1515 **Ḥāşılı** cümle olup dīde-güşā / Olmış-iken müteraḳḳıb aʿdā
SE1546 Biri birine şuʿāʿ-i naẓarı / İledür **ḥāşılı** maḫfī ḫaberi
SE1563 **Ḥāşılı** āyīne-i ʿālemde / Şahş ü timṣāl gibi her yirde
SE1640 İtdik üç günde bu şehri mesken / **Ḥāşılı** olduḳ irişmişlerden
SE1646 Açılup meclis-i pür-şūr oldı / **Ḥāşılı** yāveye destūr oldı
SE1725 Ḳuvvet-i ʿaḳl-ıla bir merd-i benām / Feṭḥ ider **ḥāşılı** bir mülki tamām
SE1913 **Ḥāşılı** ḳışşa degil münferide / Ger ʿinād itse gider ikisi de
SE1944 Tīr ḥāżır hedef āmāde iken / **Ḥāşılı** ḳışşa bu arada iken
SE2004 **Ḥāşılı** tāzeye ḥürmet olmaz / Öyle kālāya emānet olmaz
SE2007 Tek otur ʿırżuña irgürme şiken / ʿİbret al **ḥāşılı** bu ḥādiṣeden
SE2150 **Ḥāşılı** tīşe-i cevr ü sitemi / İtmedi muġber o kān-ı keremi
SE2402 İtdi taʿẕīr-i lisān oynatdı / Ḫāceyi **ḥāşılı** pek ışlatdı
SE2625 **Ḥāşılı** zūr-ıla zaḥmet virdüm / Egdüm ol naḫlı çatala girdüm
SE2632 Fikri eglence olup şām ü seḥer / O perī **ḥāşılı** gözümde uçar
SE2675 İtdügi ḳana ber-ā-ber işdür / **Ḥāşılı** aña kerem yañlışdur
SE2725 **Ḥāşılı** uymaz-ıdı taḫmine / Görmesi sebzī-i eşcārı yine
SE3112 **Ḥāşılı** şāh-ıla İbn-i Ḳaraman / Nice kez itmiş-iken ʿahd ü emān
SE3151 İltifāt itme tabaşbuş-kāre / Uġrıdur **ḥāşılı** yā zen-pāre
SE3209 Telef-i nefs ider āḫir sürerek / Var durur **ḥāşılı** çoḳ öldürecek

SE3295 İtdiler **ḫāṣılı** bir ḳavl u ḳarār / Ki ola gūşe-i tenhāda bu kār
SE3516 Ḳalmadı **ḫāṣılı** iḳbāl-i ʿamel / Ṣoḥbetüñ āḥiridür geldi kesel
HH198 Şāh-ı şeh ʿamm ü şeh birāderdür / **Ḫaṣılı** server oġlı serverdür
HH350 Ṣayḳal-endāz-ı cān ü ten ancaḳ / **Ḫāṣılı** rāḥat-ı beden ancaḳ
HH417 **Hāsılı** ġavṭagāh-ı baḥr-ı ḫayāl / Ṣadef-i keffümi pür itdi leʾāl
HH444 Her kitāb oldı reşk-i sebʿiyyāt / Sebʿadür **ḫāsılı** o ṭurfe nikāt
HH482 **Ḫāsılı** cemʿ olup ḫıṣāl-i melek / Her işe rükn idi her aşa nemek
HH1392 **Ḫāṣılı** pādişāh-ı Cem-rifʿat / İtdi tesḫīre yārı çoḳ himmet
HH1417 **Ḫāṣılı** pādişāh-ı ferzāne / Çünki ʿazm itdi kūy-ı cānāna
HH1603 **Ḫāṣılı** bu ki Baḫtek-i ġammāz / Nā-gehān bir gün oldı vāḳıf-ı rāz
HH1649 **Ḫāṣılı** Baḫtek-i fesād-engīz / Seg-i şerze ʿadū-yı herze-sitīz
HH1847 **Ḫāṣılı** anda Ṣūḫ-ı şīfte-dil / Seyr iderdi sürür ile ġāfil
HH2065 **Ḫāṣılı** berg-i ʿayş-i vāfir ile / Ṣūḫ u Ṣāṭır ṣafā-yı ḫātır ile
HH2210 **Ḫāṣılı** ol raḳīb-i bed-sīret / Her zamān ḥāżır idi sāye-ṣıfat
HH2462 **Ḫāṣılı** iki münkesirḥāṭır / Merd-i bī-māye Ṭayyib ü Tāhir
HH2479 Tünddür rūzigār-ı dil-fersāy / **Ḫāṣılı** olsa vāy olmasa vāy

ḫāṣım [2] düşmanlık eden, düşman

HH2025 Bozdı fi'l-ḫāl **ḫāṣımı** ḥākim-i Rey / Ṣanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i cūd u kerem / **Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı** ehl-i ẓulm ü sitem

ḫāsid [5] haset eden, kıskanç

NE1142 Ḥālet-i pür-sūzuñ olup ṣāhibi / Yaḳdı cihānı dil-i **ḫāsid** gibi
SE2293 İtdi ol pādişeh-i nīgū-nām / **Ḫāsidi** kendi söziyle ilzām
SE3464 Tek ṭur iy **ḫāsid-i** efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle söyinmez bu çerāġ
SE3470 **Ḫāsidi** itdi bu kilk-i ḫoş-dem / ʿĀḳıbet kendi söziyle mülzem
SE3471 Tīr urduḳ ciger-i **ḫāside** tīr / Besdür añlarsa bu deñlü taʿzīr

ḫāsim [2] kesip atan, halleden, çözen

NE2394 Rāst-reviş-i ḫākim-i fevvāl-i ḫaḳ / Pāk-meniş-i **ḫāsim** her daḳ u laḳ
HH194 Ol Ḫidīv-i ʿÖmer-ṣalābet kim / Tīġ-veş oldı ḫākim-i **ḫāsim**

ḫaşīn [6] sağlam, kuvvetli

S645 O serpūşla ṣaḫn-ı **ḫaşīn-i** ḫaṭīr / Niʿamḫane-i ḫān-ı niʿmüʾl-emīr
S675 Duʿā siñmiş elvāḥı saḫt ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı **ḫaşīn**
NE373 Eyledi ol ḥışn-ı **ḫaşīni** hişār / Dāʾireler çekdi aña hāle-vār
NE772 Ḳarşusı bir ḳalʿa-i gerdūn-ḳarīn / Yergöki nāmındaki ḥışn-ı **ḫaşīn**
SE1666 Ṭatlı sözle açılur ḥışn-ı **ḫaşīn** / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn
HH1696 Çekdi sedd rūy-ı ḫaşm-ı ḫūnḫˇāra / Girdi ḥışn-ı **ḫaşīn-i** inkāra

ḫaşīr [4] ince saz, hasırotu, rafya gibi bitkilerden örülmüş yere serilen döşeme, yaygı

NE1684 Curʿa-veş üftāde-i ḫāk-i ḥaḳīr / Anda bıraḳmışdı ol eski **ḫaşīr**
NE1685 Özge **ḫaşīr** ol ki keçe bilmeye / Aġına māhī-i zemīn ilmeye
NE1699 Ṣundı hemān niteki şīr-i ecel / Çekdi **ḫaşīrinden** iki dāne bel
HH2435 Oldı meyḫānenün **ḫaşīri** yataḳ / Curʿā-veş pā-yı ḫumda oldı bataḳ

ḫaşīr üzre ḳomaḳ [1] yoksul etmek

S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / **Ḳodı** bir **ḫaşīr üzre** devr-i zamān

ḫāṣiyet [11] bir şeye mahsus olan hâl, kuvvet ve tesir‖böyle bir kuvvet ve tesire sahip olma fazileti

S6 Virür māha **ḫāṣiyyet-i** cām-ı Cem / Döküldükçe leb-rīz olur dem-be-dem
S968 Lebüñ būs idüp bulsa **ḫāṣiyyeti** / Ṣurāḫīnüñ ol dem gide lükneti
NE653 Dem-be-dem üftāde-i ṭāḳ-ı fenā / Meyde bulur **ḫāsiyet-i** mūmiyā
NE655 Cüzʿ-i ḳavī **ḫāsiyet-i** pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḫ-ı māʾa şūr u şaġāb
NE1436 Ḫidmeti cevher-şiken-i kimiyā / Himmeti hem **ḫāṣiyet-i** güher-bā
NE1200 Cümle nebātāt degil serseri / Her biri tīr-i **ḫāṣiyetüñ** maẓharı
SE609 Kesb idüp men gibi nūrāniyyet / Bul sevād-ıla nice **ḫāṣiyyet**
SE745 Ḳondı her şeyde birer **ḫāṣiyyet** / Ki ola ʿillet-i defʿ-i ʿillet
SE3005 Didi ol murġ ki luṭf-ı Mevlā / İtdi bu **ḫāṣiyyeti** baña ʿaṭā
SE3482 Oldı **ḫāṣiyyeti** defʿ-i teb-i ġam / Nüsḫasın almaġa ṭālib ʿālem
SE2654 İdegör saʿy-ile iḫlāṣ-ı ʿamel / Ola **ḫāṣiyyet-i** iḫlāṣa bedel

ḫaṣlet [9] yaradılıştan gelen özellik, tabiat

NE1790 Hiç mürüvvet gibi **ḫaslet** mi var / Ḫalḳa kerem gibi kerāmet mi var
NE2210 Yaʿni zeġan gibi olup **ḫaṣleti** / Māde vü ner olmaġ idi ʿādeti
SE702 Hīç tevażuʿ gibi **ḫaṣlet** olmaz / Böyle sermāye-i rifʿat olmaz
SE2284 Ādemüñ bu iki **ḫaṣlet** her ān / Ġayret ü himmetine oldı nişān
SE1490 Mücrime luṭfʿaceb himmetdür / **Ḫaṣlet-i** vāhib-i bī-minnetdür

SE2048 Şūmdur **ḫaşlet-i** ḥırş-ı meẕmūm / Ṣaḥibin ʿāḳıbet eyler maḥrūm
SE2123 Ḥüsn-i ḫulḳ oldı ʿaceb **ḫaşlet-i** ḫūb / Ki ider ādemi maḥbūb-ı ḳulūb

ḫaşlet-bū [1] huy, yaradılış. "bū(y)" kelimesinin koku anlamının yanında "yaradılış, huy; tabiat" anlamları da mevcuttur.

SE2243 Oldılar mā-ḥaṣal-ı **ḫaşlet-bū** / Luṭf-ı aḥbāb u müdārāt-ı ʿadū

ḫaşlet-i meẕmūm [2] çirkin bulunan ve kınanan huy

SE819 Kehleden çün kehel olur murdār / İtme ol **ḫaşlet-i meẕmūmı** şiʿār
SE2302 Gider ol **ḫaşlet-i meẕmūmı** meded / Oldı her güne ḳabāḥatden eşed

ḫaşm [51] düşman, adû

S86 Nübüvvet kitābını ḫatm eyledi / Kitābı ile ilzām-ı **ḫaşm** eyledi
S206 Ḳaçan şarşar-ı ḳahrı olsa vezān / Tüyi ürperür ḫūk-i **ḫaşmuñ** hemāñ
S211 İşāret ḳılup tīri engüşt ile / Yıḳar **ḫaşmı** gürzi birer müşt ile
S364 Olurdı gelen ṣaff-ı **ḫaşm-ı** ġayūr / Ṣikeste ḫuṭūṭ-ı perīşān süṭūr
S368 Düşüp ḫāke mürd oldı **ḫaşmı** hemān / Gözin oydı minḳār-ı zāġ-ı kemān
S379 Urup **ḫaşma** gürz-i girān merd-i ceng / Külāhın anuñ başına itdi teng
S381 Ser-i **ḫaşmı** şemşīr-i Hindī ẕülāl / Dü-nīm eyledi hindüvāne miṣāl
S382 Bu resme hücūm idicek şehriyār / Nümāyān olup **ḫaşma** pāyān-ı kār
S636 N'ola **ḫaşm-ı** ṭobundan itse ḫaẕer / Ki evren yataġıdur ol ḳalʿalar
S662 Ki bir luʿb ile **ḫaşmı** maġbūn ide / Gehī tīġ ura gāhi efsūn ide
NE2549 **Ḫaşmına** göz dikmede bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳḳı rāst
NE2895 **ḫaşmı** gibi döndürüp ardını pek / Giymiş idi bir kūteh kūsdī yelek
NE372 **Ḫasmuñ** idüp ḳahr ile ḳaddin ḳemān / Egriye ṭoġruldı o şāh-ı cihān
NE463 **Ḫaşmuñ** ider yüregi yaġın müzāb / Anda ḳalur niteki dehen ber-āb
NE943 Nāmı olup Areş-i ṣāḥib-kemān / **Ḫaşma** Areş argaç olurdı hemān
SE210 Söyledi berre-i biryān aña hem / Ciger-i **ḫaşmı** kebāb itdi elem
SE1180 Kendüsi gerçi görinmez ammā / Fekk-i aʿlāsı durur **ḫaşma** fenā
SE1359 Gūş idüp **ḫaşmını** iḫżār itdi / Ṣorıcaḳ cürmini iḳrār itdi
SE1397 Ḥāżır it **ḫaşmını** dādım alıvir / Diñle şekvāmı murādım alıvir
SE1404 **Ḫaşmınuñ** ḳaddine nisbet ammā / Serv-ḳāmet diseler baña revā
SE1405 **Ḫaşm** Yeʾcūc-i denīḥilḳatdür / Cürre-bāz-ı sitem ü şirretdür
SE1409 **Ḫaşmına** çünki ber-ā-ber geldi / Pāy-ı aʿrec gibi aḳṣar geldi
SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı be-vefk-i ẕāhir / Aḳṣarı ẕālim ü **ḫaşmı** ḳāṣır
SE2174 **Ḫaşm-ı** ferrāce vü destār olur / Giderek peyk-i sebük-bār olur
SE2248 Līk **ḫaşmuñ** bed olur aḫlāḳı / Ḳalur elbette ceraḥat bāḳī
SE2254 Hüner oldur ki idüp mekr ü füsūn / İdesin kendüñe **ḫaşmı** meftūn
SE2262 **Ḫaşma** çoḳ ḥīle dimişler ʿuḳalā / Cümleden eslemi terk-i ġavġā
SE2523 İy bilen nefs ü nevāyı düşmen / **Ḫaşmuña** eyle tedārük erken
SE2785 Ġayreti lāzime-i himmet olur / **Ḫaşma** żaʿfı sebeb-i ḳuvvet olur
SE2794 Cisme zaḫm irse daḫı ġayret ider / **Ḫaşma** ṭuyurmamaġa himmet ider
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / **Ḫaşmı** ādem yirine ṣaymaya hīç
SE2831 Gūş idüp şah bu merdāne sözi / Döndi ġayretle hemān **ḫaşma** yüzi
SE2858 Eyledi **ḫaşm-ıla** merdāne neberd / Ḳalmayınca ḫaşeminden bir ferd
SE2862 Bulmayup **ḫasmı** yerinde āḫir / Döndi ol nerre hizebr-i ḳāhir
SE2868 Oldı şāhān cihān içre temām / **Ḫaşmı** ḫayf-ıla o seyf-ile benām
SE2959 Yed-i ḳudretden irişdikçe ḫadeng / Bilmeyen **ḫaşmı** ile eyler ceng
HH110 İtdi bir muşt-i ḫāk ile iṭfa / Ateş-i tīz-i **ḫasmı** rūz-ı vegā
HH205 **Ḫaşma** merdānedür mükāfaḥası / Hep meşāḥifledür muṣāfaḥası
HH212 Bezm-i rezminde tīġ-ı ḫūn-āşām / Kūfte itdi ḳalb-i **ḫasmı** temām
HH737 Zīr-i lebden bir ah idüp āḫir / İʿtiẕār itdi **ḫaşmına** vāfir
HH1083 Ḳavm-i kāfir dilān-ı ḫūnḫˇāre / **Ḫaşm** bī-raḥm derd bī-çāre
HH1090 Ḳoyılup tīġ ile iki bī-bāk / Sīne-i **ḫaşmı** itdiler ṣad-çāk
HH1164 Vardı ʿasker muẕaffer ü manṣūr / Oldılar ḳahr-ı **ḫaşm** ile maġrūr
HH1169 Müjde-i ḳatl-i **ḫaşm** ü istīṣāl / Oldı āṣār-ı devlet ü iḳbāl
HH1513 **Ḫaşm** ü ʿuzzaʿadū-yı lāt oldı / Fātih-i deyr-i sümenāt oldı
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı **ḫaşmı** tebāh / Ġārdan çıḳdı şanki dīv-i siyāh
HH2021 Ḥaḳḳa el ḳaldurup iderdi duʿā / Dest-i **ḫaşma** virürdi tīġ-i belā
HH2022 Şāh-ı maḥbūba istemezdi zevāl / **Ḫasma** taʿlīm iden sefīh-miṣāl
HH2312 ʿĀşıḳın yād iderdi aġlar idi / **Ḫaşmı** nār-ı ḥasedle tāġlar idi
HH2332 Eyledi çün diyār-ı **ḫasma** ʿubūr / Ceng idüp itdi düşmeni maḳhūr
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı **ḫaşma** kemin / Ḳırdı zencīri iki şīr-i ġarīn

ḫaşm-ı dīrīne [2] kadim düşman, eski düşman, eskiden beri düşman olan

HH2319 Meger ol mīre **ḫaşm-ı dīrīne** / Var imiş bir ʿadū-yı pür-kīne
HH2452 Köhne pūşişlerin giyen ebter / **Ḫaşm-ı dīrīne** oldı ser-tā-ser

ḫaşm-ı ḫūnḫˇār [1] kana susamış, zalim düşman

HH1696 Çekdi sedd rūy-ı **ḫaşm-ı ḫūnḫ̔āra** / Girdi ḥışn-ı ḥaşīn-i inkāra

ḫaşm-ı ḳavī [2] güçlü, zorlu düşman

NE1704 Oldı o yüzden baña bu luṭf-ı ḫāṣ / Oldum iki **ḫaşm-ı ḳavīden** ḫalāṣ
HH1437 İki **ḫaşm-ı ḳavīyi** itdi helaḳ / Yola girdi yine şeh-i bī-bāk

ḫaşm olmaḳ [6] düşman olmak, kin gütmek

NE163 **Ḫaşm ola** dünyāya cevānān içün / Cāna ḳıya vuṣlat-ı cānān içün
NE1673 **Ḫaşmum olup** bir iki dīv-i recīm / Eylediler fikret-i mekr-i ʿaẕīm
NE3010 Hiç düşe mi ʿaḳl ile iẕʿānına / Maluñ ile **ḫaşm olasın** cānuña
SE1128 **Ḫaşm olan** şāh-ı ḳavi baḫtlara / Ḳarşı ḳor ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1213 **Ḫaşm ola** şāḥib-i ʿilm ü ʿamele / Nekebāt ü kekezāt u cehele
SE2287 Çünki **ḫaşm olsa** ola ḳādir-i şer / Dostluḳdan ola ḫayra aḳder

ḥaṣr [2]

1. alıkoyma

NE489 Aña yanup yaḳılup itdüm ḥiṭāb / Virmedi **ḥaṣr** oldı suʾāle cevāb

2. had; muhit

NE309 **Ḫaṣrına** hiç boyun ura mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı ḥad

ḥasret [21]

1. özlem ‖ iştiyak

S222 Peder **ḥasretinden** o şāh-ı güzīn / Mesīḥā-ṣıfat oldı ʿuzlet-nişīn
NE457 Bāz-ı kebūterden idüp ictināb / **Ḫasret-i** kebk eyledi baġrın kebāb
NE865 Şarşar idi gibi iden şiddeti / Ebre döner dīde-i pür **ḥasreti**
NE1033 Fikret-i laʿlinle taḥayyül-künān / **Ḫasret** ile geldi dehānına cān
NE1777 Rūḥı taʿalluḳdan olupdur derd-nāk / Nāʾire-i **ḥasret** ola zīr-i ḫāk
NE1827 İtdi ḥased şöhretine şāhlar / **Ḫasret** ile eylediler āhlar
NE2931 Ol zer-i pür-tāb ki çün verd-i bāġ / **Ḫasreti** itmişdi dilüñ dāġ dāġ
SE537 Çeker anuñ yılına varınca / **Ḫasretin** her kişi miḳdārınca
SE904 Līk şad **ḥasret** ü ḫüsrān-ı ebed / İtmeye ḳāʿid-i tevfīḳ meded
SE909 Merḳadı nāyire-i **ḥasret** ola / Ḫufre-i dāyire-i miḥnet ola
SE1481 Ġarḳa-i ḫayret olup hem-çü ṣadef / Urma ol **ḥasret-ile** kef-ber-kef
SE2067 Ḫased ü buḫl ʿaceb ʿilletdür / Derd-i **ḥasret** maraż-ı nekbetdür
SE2989 Āşiyān **ḥasreti** itmiş maḥzūn / Kebg-i kūhsār gibi gözleri ḫūn
SE3399 Ṭulluġuñ zaḫmetini ben bilürin / Āteş-i **ḥasretini** ben bilürin
HH740 Olan oldı hele giden gitdi / **Ḫasretüñ** şimdi cāna kār itdi
HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i rencūr / Gösterüp āh-ı **ḥasret** eşk-i sürūr
HH1396 Ṣadr-ı devlet ki āḫiri letdür / Mühr-i laʿlini dāġ-ı **ḥasretdür**
HH1535 Belki ṣubḥ-ı ḳıyamet oldı baña / Penbe-i dāġ-ı **ḥasret** oldı baña

2. ayrı ve özlem içinde olan

NE2591 Bu arada ol iki **ḥasret** hemān / Vuṣlat içün ferce bulup ol zamān
HH1925 Müflise itdi ol ḳadar iḥsān / **Ḫasret** oldı gedāya ḫalḳ-ı cihān
HH2723 İki **ḥasret** ḳavuşduġı demler / Çünki maḳbūl olur duʿā dirler

ḥasret itmek [1] bir şeyden yoksun bırakmak, özlem duymasına sebep olmak

HH731 **Ḫasret idüp** ya rubʿ-ı meskūna / Ṣalayın mı diyār-ı meymūna

ḫasta, ḫaste [51]

1. sağlığı yerinde olmayan, bir hastalığa yakalanmış, keyifsiz

NE2583 Evvel erüm **ḫasta** vü dil-gīr idi / Cānına güç gelmeye pek pīr idi
NE3059 **Ḫasta** olurdı Ramażan iricek / ʿÖẕr ise maḫmūre-i eyyām-ı şek
SE2724 Seyr iden dirdi bu ḫāletde anı / **Ḫasta** kendüye ider gürgeni
SE2759 Yoḫsa **ḫasta** degilem ben nāciz / Ki idem mīveye dāyim perhīz
HH1531 Ṣubḥ olup buldı **ḫasteler** sıḥḥat / Beni öldürdi nāliş-i fürḳat
HH2372 Merhemüñ ḳadrini şikeste bilür / Şerbetüñ ḳıymetini **ḫaste** bilür

2. düşkün, tutkun

S32 Bulup **ḫaste-i** ʿışḳ-ı cān u teni / Zebūn avladı nefs-i ẓālim beni
S484 Devāsın ki cellād ide **ḫastenüñ** / N'olur ḫāli eyā ol işkestenüñ
S702 Ṣabā **ḫaste** şūride āb-ı revān / Ḫabābuñ cünūnı gözünden ʿayān
S936 İder **ḫaste-i** ʿışḳa feyż-i revān / Meded cānı pek ola cāmuñ hemān
NE148 Dād-ı Ḫudāya ki bu naḳş-ı ẓulūm / Eyledi ben **ḫasta-i** ʿışḳa hücūm
NE2206 **Ḫasta-i** ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / Ḳoymadı bir yaşduġa hem-serle baş
NE3055 Ṣıḥḥat uman **ḫaste-i** derd-i hevā / Neẕrin aña eyler idi dāʾimā
SE1974 **Ḫastasın** ġamla helak itsün mi / Yine boynın burarak gitsün mi
SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı niyāzın diñler / **Ḫastalar** aña pek aġlar inler
SE3042 **Ḫasta-i** ʿışḳ idi ḳılmaġa devā / Güyiyā eyledi tebdīl-i hevā

SE3230 Gör ḳażāyı ki giçerken ol māh / İtdi ol **ḫasta-i** sevdā-zede āh
HH500 Derdleşdikçe baḳdı miḥnetine / **Ḫaste** oldı varan ʿıyādetine
HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı **ḫaste-i** dil / Reg-i cān fasda ola mı ḳābil
HH719 El öpüp şeyḫden icāzet ile / Geldi **ḫaste** yirine ṣıḥḥat ile
HH753 Boynına aldı zāl-ı mekkāre / **Ḫasteyi** aldı gitdi ṯīmāra
HH814 Āh ü eşkin **ḫaste-i** rencūr / Gösterüp āh-ı ḥasret eşk-i sürūr
HH816 Didi müştāḳ-ı rūy-ı bānūyam / **Ḫaste** ḥāl-i dü-çeşm-i cādūyam
HH847 Buldı ol **ḫaste** selvet-i ḫāṭır / Oldı āṣār-ı tesliyet ẓāhir
HH856 Oldı ol sākinān-ı künc-i meġāk / ʿĀṣıḳ-ı **ḫastenüñ** ġamıyla helāk
HH857 Āḫir ol **ḫaste** arturup zārı / Pür-ṣadā itdi kūy u bāzārı
HH1085 Ser-be-ser **ḫaste-i** rehe reg-zen / Belki cellād-ı bi-güneh-düşmen
HH1107 Ye's ü ḫırmān ile o **ḫaste** vü zār / Ol maḥall-i ḫaṭardan itdi güzār
HH1219 Ol ġam-ı dil-rübāyile **ḫaste** / Bunlar anuñ ġamiyle işkeste
HH1222 Ḫˇāb gelmez o **ḫasteye** muṭlaḳ / Gözini yuınsa yaş gelür ancaḳ
HH1225 Gördiler **ḫaste** naḳl-i rāz ister / Ḳıṣṣaḫˇān-ı nefes-dırāz ister
HH1517 Güş urup bu kelām-ı şīrīne / Vardı ol **ḫaste** ḫˇāb-ı nūşine
HH1526 Yine ol **ḫaste-i** şikestemi ʿışḳ / Ṣayd-ı fitrāk-i derd ü beste-i ʿışḳ
HH1879 Āh-ı ʿāşıḳla **ḫaste** olsa ḥabīb / Ne muʿazzim ʿillāc ider ne ṭabīb
HH2061 Zülfüñe olmaḳ ile dil-beste / Yārı rām idemez dil-i **ḫaste**
HH2082 Mihri gördi o **ḫaste-i** dil-rīş / Yine düşdi derūnına teşvīş
HH2134 Bezm-i ʿışḳuñ o ser-şiken ṭolısı / İtdi ol **ḫasteyi** ġarīb ölüsi
HH2292 Yoḳlayup **ḫastesin** ider dermān / Derd ḥāṣıl ider raḳīb hemān
HH2438 Derd-i ʿışḳ ile gāh olup **ḫaste** / İçmeye gitdi iki işkeste
HH2682 Ki o ḥayrān u zār u dil-beste / Merd-i bī-çāre ʿāşıḳ-ı **ḫaste**

3. hasta ‖ düşkün, tutkun

HH944 Ezelī kārı budur eṭfāluñ / **Ḫaste** eyler de ṣormaz aḥvālüñ
HH1753 Taḥta pāreyle **ḫaste** vü bed-ḥāl / Yana yana giderdi şemʿa miṣāl
HH2145 Didiler **ḫastedür** o bī-ṭāḳat / Nā-gehān irdi aña bir āfet
HH2152 **Ḫaste-i** derd-i ʿışḳ ü küşte-i ġam / Feylesof-ı mücerreb-i ʿālem
HH2153 Getürüp emrini yirine hemān / İtdiler **ḫasteyi** ṭabībe revān
HH2156 Ḫoş görüp ol şikeste-i ʿışḳı / Tesliyet ḳıldı **ḫaste-i** ʿışḳı
HH2164 Çünki ol **ḫaste** ḥāl-i bī-ārām / Müşfiḳāne işitdi böyle kelām
HH2226 Üft ü hīz iderek o **ḫaste-i** zār / Āsitān-ı ṭabībe itdi güẕār
HH2523 **Ḫaste-i** bī-mecālini gördi / Yanına aldı ḫāṭırın şordı
HH2529 Didi bu **ḫaste** bī-mecāl ancaḳ / Düşkün ancaḳ şikeste-ḥāl ancaḳ
HH2534 Kāra ḳādir degil bu **ḫaste-i** zār / Ḳoşalum bāġ-bāna ḫiẕmet-kār

ḫaste-dil [2] gönlü hasta, dertli

NE2881 **Ḫasta-dil-i** ālet ü meʾbūn idi / Ṣaḫṣ-ı ḳavī heykele meftūn idi
HH1206 Çünki rāvī kelāmın itdi temām / Ḳıldı ol **ḫaste-dil** biraz ārām

ḫaste-ḥāl [5] perişan

HH51 Vesvese virdi fikr-i şeyṭānī / Eyledüñ **ḫaste-ḥāle** dermānı
HH335 Bilmeye **ḫaste-ḥāl-i** rūḥānī / Ẕevḳ-i fevḳānī ʿayş-i taḥtānī
HH495 Derd-i ʿışḳıyla **ḫaste-ḥāl** olmış / Bār-ı miḥnetle bī-mecāl olmış
HH541 Baḳup ol **ḫaste-ḥāl-i** pür-sūza / Dūd-ı āhı gibi siyeh-rūza
HH1595 Ey ḫoş ol **ḫaste-ḥāl-i** zār u ġarī / Ki ola derdinüñ ṭabībi Ḥabīb

ḥasūd [6] hasetçi, kıskanç

S1501 Degil naẓm-ı taʿvīzedür bu sürūd / Velī söyleseñ söz getürmez **ḥasūd**
S1504 Bu tāze ʿaşīrüñ olup keyfi tīz / ʿAdū-yı **ḥasūde** olur giryeḥīz
SE3228 Giderek saʿy-i **ḥasūd-ıla** meger / Güş-i cānāneye degdi bu ḫaber
HH454 Lāyıḳ oldur açılmaya ol rāz / Bulmaya söz **hasūd** ile gammaz
HH2038 Bī-riyā ʿāşıḳa budur maḳṣūr / Ola bend-i zebūn ü çeşm-i **ḥasūd**
HE48 **Ḥasūd** olsa ʿaceb mi deng ü ḫayrāñ / Olur naḳşın gören kāfir müselmān

ḥāşā [1] "Allah göstermesin, bizden uzak olsun." anlamında bir durum ya da davranışın kesinlikle reddedildiğini belirten söz

NE2870 Merd iseñ epşet diyemezler saña / Kimseye **ḥāşā** ki ola iftirā

ḫāşāk [2] süprüntü, çer çöp. Ayrıca bkz. 'ḫās ü ḫāşāk' md.

SE2334 Çeşm-i aʿver gibi bī-fer olmış / Ḫas ü **ḫāşāk** ü veseḫle ṭolmış
HH1270 Ḫas ü **ḫāşāki** eyleyüp kende / Bī-şemer şaḫı itsün efgende

ḥāşeli'llāh [1] "Allah korusun." anlamında dua sözü

SE3201 **Ḥāşeli'llāh** kʿola bunlar ʿāşıḳ / Saña ʿıḳd-ı güher olmaz lāyıḳ

ḫaşem [5] bir kimseye hizmet etmek, amacıyla yanında bulunanlar, mâiyet

SE1168 Milket-i ḫayl ü **ḫaşem** sāz u seleb / Ġarre olduġı ḳadar var-ıdı hep
SE1765 Ḳaçdı yanındaġı ḫayl ü **ḫaşemi** / Ṭutdılar şāh-ıla bir kaç ḫademi

SE2858 Eyledi ḫaşm-ıla merdāne neberd / Ḳalmayınca **ḫaşeminden** bir ferd
HH1231 Şāh-ı meh-ferr ü müşterī-ferheng / Māh-ı encüm **ḫaşem** sipihr-evreng
HH1401 Nā-gehān irdi mevkib-i şāhī / Ṭutdı ḫayl ü **ḫaşem** çerāgāhı

ḫaşerāt [1] değersiz ve zararlı kimseler, ayak takımı

SE1330 Cism-i insānda miṣāl-i beşerāt / Tağıla rūy-ı zemīne **ḫaşerāt**

ḫaşere [1] böcek, yılan, çıyan, akrep gibi küçük hayvan ‖ değersiz ve zararlı kimse

SE1331 Ola emvāl-ı reʿāyā tālān / **Ḫaşere** ḳalka hemān emn ü emān

ḫaşḫaş {ḫaşḫaş-ı ʿanber} [2] haşhaş bitkisinin kapsüllerinden afyon elde edilen, uyuşturucu özelliği bulunan bitkidir. Haşhaştan elde edilen afyon hap haline getirilirken avuç içinde tükrük ve tarçınla siyah anber kıvamına gelinceye kadar yoğrulur ve altın varak veya yaldızlı kağıt ile kefenlenirmiş ve özellikle ramazan ayında sahurda yutulurmuş. Terkip mesnevinin Sıfat-ı miraç bölümünde bulunmaktadır ve tanıkta sihaylaşmak, siyah nokta haline gelmek anlamında feleğin kararması bağlamında kullanılmıştır.

S126 Olup necm-i raḫşende-i mānend-i ḫāl / Felek oldı **ḫaşḫaşı** ʿanber-miṣāl

ḫaşḫaş itmek [1] hışırdamak, titremek

SE877 Darb idüp ḫāke yed-i ḳahhārı / Ḫurd u **ḫaşḫaş ide** cism-i zārı

Hāşim [1] Kureyş kabilesinin Hz. Muhammed'in de mensup olduğu kolu, Benî Hâşim, Hâşimoğulları

HH94 Şāh-ı Yeṣrib sülāle-i **Hāşim** / Māh-ı ümmü'l-ḳurā Ebü'l-Ḳāsım

Hāşim [2] kahramanlığı ile tanınan sahabe Hâşim b. Utbe (ö. 37/657)

SE1933 Cāriye gördi begendi ol ān / Didi kim **Hāşim-i** yek-ḍarb-ı zamān
HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı **Hāşim-i** yek ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb

ḫaşīn [2] kalın, sert, kaba

NE2529 Eski semer gibi **ḫaşīn** bānları / Yorġun eşek hāyesi pistānları
SE1348 Nā-münāsib bedeni cildi **ḫaşīn** / Sīne āhenger öñindeki meşīn

ḫāşiye [1] bir yazıya not veya açıklama eklemek

HH1558 Her sözi naḳl-i miṣṭar-ı mużmer / Belki eylerdi nice **ḫāşiyeler**

ḫaşlamaḳ [1] sokmak, ısırmak ‖ "haş!" sesi çıkarmak

NE2701 **Ḫaşlayaraḳ** oldı varup perde-keş / Yeri yarardı dem-i ḫınzīr-veş

ḫaşm {ḫışm} [1] kızgınlık, öfke

HH1726 Āb-ı efsūn ile o sāḥir-çeşm / İtdi teskīn-i tāb ü āteş-i **ḫaşm**

ḫaşmet [3] büyüklük; ihtişam; gösteriş

NE627 Şöhret içün **ḫaşmeti** tevfīr ider / Şehri gezer kendüyi teşhīr ider
NE1910 Übbeheti **haşmet-i** mūbid gibi / ʿIrż ise īmān-ı muḳallid gibi
SE2936 Göricek **ḫaşmetini** şāh-ı cihān / Bī-tereddüd ayaġa düşdi hemān

ḫaşr [4] Kıyamet günü ölülerin yeniden dirilip bu dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere bir araya toplanması

S1566 Ḫumārını çekdürme ferdā-yı **ḫaşr** / Beni ḳılma bed-mest-i rüsvā-yı **ḫaşr**
NE162 Rū-siyeh-i **haşr** ide ruḥsār-ı āl / Kendin ata āteşe hindī miṣāl
NE3076 Sen de ʿAṭāyī unudup ʿişreti / Ḫāṭır it **ḫaşrı** gider ġafleti
SE897 İntiẓār-ı dem-i **ḫaşr** ü mīzān / Ola göz yumup açınca güẓerān

ḫaşre dek, ḫaşre degin [16] kıyamet gününe kadar, sonsuza kadar

S922 Sifāl olsa ol ḫum olup pāymāl / Ḳaranfil vire **ḫaşre dek** ol sifāl
NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle bulup kāmını / **Ḫaşre dek** añdurdı hele nāmını
NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı mey-i pür-feraḥ / **Ḫaşre degin** saña yeter bir ḳadeḥ
NE1766 Biri de buyur idüp altunını / **Ḫaşre dek** icrā ide ḳānūnını
NE1898 Gerçi ki cān virdi velīkin felek / Eyledi iḥyā adını **ḫaşre dek**
SE298 Eyledi müjde-i fermān-ı ṣalāt / **Ḫaşre dek** rūḥına olsun ṣalavāt
SE841 **Ḫaşra dek** rūḥuna olsun rıḍvān / Ola aḥbābı ile ṣadr-ı cinān
SE1484 Kimde kim şāh-per-i himmet ola / **Ḫaşre dek** mirvaḥa-i rāḥat ola
SE1495 **Ḫaşre dek** ḫayr-ıla taʿdād olınur / Lā-cerem eylik iden yād olınur
SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda tedbīr / **Ḫaşre dek** devr ide ol ḫayr-ı keşīr
SE2634 **Ḫaşre dek** eyler-isem terk-i hevā / Olmaya nefsüme göñlümce cezā
SE2897 Zemzemeyle pür ider āfāḳı / Eşeri **ḫaşra dek** olur bāḳī
SE3377 Geçse bir ḫāne öñinde meşelā / **Ḫaşre** dek çıḳmaya andan ġavġa
HH237 **Ḫaşre-dek** devletiyle var olsun / Pāye-i ḳadri üstüvār olsun
HH279 Ol hiṣāb üzre ola baṣt-ı sinīn / **Ḫaşre-dek** ide naẓm-ı devlet ü dīn
HH1482 Didi ey ḫusrev-i sitāre ġulām / **Ḫaşre-dek** çarḫ ola merāmuña rām

ḥaşrgāh [1] Kıyamet günü toplanılacak yer

NE228 Havż u livā ile görünse o şāh / Servili bostāna döne **ḥaşrgāh**

haşr-sitān [1] toplanma yeri

NE66 Turfe kümeyt-i **ḥaşr-sitān-ı** kām / Raḥş-ı mübārek ḳadem-i bi-likām

ḫaşyet [3] korku, çekinme

NE1612 **Ḫaşyet** ile her birisi nīm-cān / Tekyeye ḳurbān eyledi gūyā hemān

NE2836 Şehvet ider ādeme şöyle hücūm / Kim unudur **ḫaşyeti** nefs-i ẕalūm

SE868 Mevtden ḳaçmaġ-için **ḫaşyetle** / Günde biñ kerre ölen miḥnetle

ḫaṭ(ṭ) [48]

1. (güzellik unusuru olarak) yeni beliren bıyık ve sakal teli, ayva tüyü

S91 Cemāli olup muṣḥaf-ı bī-miṯāl / Aña faṣl ü āyāt idi **ḫaṭṭ** u ḫāl

NE36 İsm-i Celāl ile keşīde hemān / Ṣāne ile tār-ı **ḫaṭ-ı** mehveşān

NE154 Sübḥa elümde naẓarumda kitāb / Fikr-i **ḫaṭ** u ḫāl ile ḥālüm ḫarāb

NE411 Geçdi ḳılıçdan ser-erbāb-ı şer / **Ḫaṭ-ı** ruḫ-ı yār gibi ser-be-ser

NE498 Gördüm irüp mevsīm-i bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı çemen çün **ḫaṭ-ı** müşkīn-bār

NE1331 Vaṣf-ı çemenzārı idüp rūy-pūş / Fikr-i **ḫaṭ-ı** yār ile eyler ḫurūş

NE1332 Dil-berine ḳarşu olur naġmezen / Ḫāl ü **ḫaṭı** nüsḫa-i fenn-i fiten

NE1333 ʿĀrıż-ı pürḥāl u **ḫaṭṭ-ı** dil-rübā / İki sefīne varaḳ gūyiyā

NE2020 Dikḳḳat ile şāneleyüp rīşini / Çözdi **ḫaṭın** ʿuḳde-i teşvīşini

NE2614 Lemʿa-i rūyı anı eyler nihān / **Ḫaṭṭı** başar-ı ḥılle gūyā hemān

NE2616 Tār-ı **ḫaṭṭ-ı** zülfi olup rābıṭa / ʿIşḳ-ı ḥaḳīḳīye olur vasıṭa

NE2622 Zülf ü **ḫaṭṭı** gerçi olur dil-pesend / Cāzibe-i ānı ver ammā kemend

NE3086 Naḳşı güzel dil-ber-i raʿnā miṯāl / Oldı **ḫaṭı** zīver-i ḥüsn ü cemāl

NE3107 **Ḫaṭṭı** reyāhīn ile gülzārdur / Nāmı anuñ Nefḥatü'l-Ezhārdur

SE39 Şedde mi ṣafḥa-i berrāk üzre / **Ḫaṭṭınuñ** şānesi mi ṭāḳ üzre

SE73 Yazdı **ḫaṭdan** ruḫ-ı insāna sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne mısṭar ne midād

SE128 Dilde endīşe vü zāyid sevdā / **Ḫaṭṭ-ı** dil-ber gibi ser-cümle ḫaṭā

SE190 **Ḫaṭṭ-ı** laʿl-i lebi sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı pāki şeref-i insāndur

SE484 **Ḫaṭṭ-ı** cānāneye olur meftūn / Ṭıfl-ı dil ilmeg-için meşḳ-i cünūn

SE603 **Ḫaṭṭ-ı** güstāh ʿaceb ḫāl eyler / ʿĀrıżuñ ʿırżını pā-māl eyler

HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i ḫāme-i cūd / Mebde'-i **ḫaṭṭ-ı** ḫoş-liḳā-yı vücūd

HH2432 **Ḫatları** gelmedin iki dil-ber / Oldı erbāb-ı ʿışḳa ser-defter

HH2674 Luʿbet-i nāza **ḫaṭṭ-ı** bī-bedeli / Geldi bitdi bu oyunuñ saḳalı

HE82 Gözi ʿuşşāḳa necm-i kārban-küş / **Ḫaṭ-ı** laʿli olur candārū-yı huş

2. yazı

S1537 Naẓīre ola **ḫaṭṭı** ol cāhilüñ / Eli aġzına uymaya bāṭıluñ

NE93 Zāyiçe-bend-i **ḫaṭ-ı** taḳvīm-i pār / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i tār u nehār

NE194 Noḳṭa-pişīn-i **ḫaṭ-ı** vecd u ḫāl / Merkez-i pergār-ı ʿulūm-ı ricāl

NE2081 **Ḫaṭṭ-ı** menāsikle bilinmez sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd delīl

NE2328 **Ḫaṭda** daḫı ẕevḳ olınur bīḥilāf / Hiç elif ola mı medlūl-ı ḳāf

NE3166 Heyʿet-i **ḫaṭṭı** ide ol pür-gezend / Taḫtası ḳopmuş çürümüş taḫta-bend

SE254 İzleri ḳaṭʿ-ı merātibde revān / Ṣıfr idi **ḫaṭṭ-ı** muḥāsibde hemān

SE284 Mīminüñ nüktesine eyle naẓar / **Ḫaṭṭ-ı** fermanı ḳılı ḳırḳ yarar

SE346 Bir zaman kim **ḫaṭ-ı** naḳḳāş-ı bahār / İtdi mecmūʿa-i verdi ḫalkār

SE442 Kātib-i **ḫaṭṭ-ı** fetāvāsı müdām / Naḳde ḳadir ʿulemā-yı iʿlām

SE2801 Keşret-i ṣaff-ıla aʿdā-yı denī / **Ḫaṭṭ-ı** cāhil-veş olur bī-maʿnī

SE2886 Heyʾet-i **ḫaṭṭı** şebistān-ı sürūr / Birbiri üzre anı dizdi süṭūr

HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i **ḫaṭṭ-ı** levḥ-i zemīn

HH101 Yazmadı ṣafḥaya **ḫaṭ-ı** fāḫir / Elinüñ gölgesi degil ẕāhir

HH1152 İtdi irsāl-ı pīşgāh-ı vezīr / Şāh **ḫaṭṭiyle** nāme-i tebşīr

HH125 Noḳṭalar gerçi görinür aḳdem / **Ḫaṭda** ammā elīfdür aṣl-ı raḳam

HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı ʿālem-i ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı **ḫaṭṭ-ı** ḫātem-i ʿaşḳ

3. bitki

S15 Çemen-zār olup **ḫaṭṭ-ı** rūy-ı zemīn / Gören şunʿ-ı pākin oḳur āferīn

NE564 Sebze **ḫaṭın** berf yaġup bīḥisāb / Ḫall ile başdurdı ezüp sīm-i nāb

SE3506 Gül görüp eyleye feryād hezār / **Ḫaṭṭ-ı** sebzi ḳazıyup eyleye ḫār

HH524 Çün ki bir sebz **ḫaṭṭa** ʿāşıḳdur / Buña çāre hemān Ḫıżırlıḳdur

HH1305 **Ḫaṭṭ-ı** sebz-i çemenle al varaḳ / Ḳomamış bir maḥal ayaḳ başacaḳ

4. çizgi

S954 Cem itmiş meger cāmı vaḳf-ı muġān / Kenārındaki **ḫaṭṭı** aña nişān

NE681 Çīn-i cebīn ile şifā nüsḫası / Resm-i **ḫaṭ-ı** cāmı devā nüsḫası

ḫaṭ-āver [1] tüylü, sakallı

NE976 Levḥ-i dili şāfī ider rūzgār / Rūḥ-ı **ḫaṭ-āverde** gibi pür-gubār

ḫaṭ-ı şām [2] akşam çizgisi, karanlık
S1103 **Ḫat-ı şāmı** zer ḥall ile başdı māh / Derūnunda yer yer görinür siyāh
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / Ḥall ile başdurdı **ḫaṭ-ı şāmı** mihr

ḫaṭ-ı istivā [1] dünyayı iki eşit parçaya böldüğü farzedilen daire çizgisi, ekvator
NE383 Cisri olup şekl-i **ḫaṭ-ı istivā** / Encüm idi ʿasker-i zerrīn-ḳabā

ḫaṭṭ-ı celī [1] uzaktan okunabilecek kadar iri yazılmış yazı, sülüs yazının irisi
NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ eli / Yazdı çemenden yere **ḫaṭṭ-ı celī**

ḫaṭṭ-ı ḫaṭā [1] kusur, günah
SE1492 Çeke çün ḫayṭ-ı sefīd-i ṭārem / Mücrimüñ **ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına** ḳalem

ḫaṭṭ-ı müstakīm [1] doğru çizgi
S65 Çekem levḥ-i cāna **ḫaṭṭ-ı müstaḳīm** / Ḳalem cedvel olursa dīn-i ḳavīm

ḫaṭṭ-ı siyāh [2]
1. satır, yazı
SE3459 Ṣanma kim **ḫaṭṭ-ı siyah** var anda / Ḳaldı pür-ʿuḳde olan tār anda
2. satır, yazı ‖ karanlık
SE9 Ṣubḥ olup irdi dem-i feyż-i ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol **ḫaṭṭ-ı siyāh**

ḫaṭṭ-ı tāze [1] yeni yazılmış yazı
SE38 ʿAyn-ı hā zīver-i **ḫaṭṭ-ı tāze** / Döndi mir'āt-ı siyeh pervāze

Ḫatā [1] Çin'in kuzeyi ve Doğu Türkistan topraklarına verilen ad
SE503 Ṣaydı ki ṭurfe ġazālān-ı **Ḫaṭā** / Gah envāʿ-ı vuḥūş-ı ṣaḥrā

Ḫaṭāyī [1] Hatâ bölgesine mahsus stilize edilmiş çiçek, dal ve yaprak motiflerinden oluşan süsleme türü
NE2463 Ḫāṭıra-i kāse-i laʿli ile / Naʿş-ı **Ḫaṭāyīler** iderdi dile

ḫaṭā [14] kusur, yanlış
NE1618 Cānuñ ider çāh-ı **ḫaṭādan** emīn / Şerʿi gibi olmaya ḥabl-i metīn
SE128 Dilde endīşe vü zāyid sevdā / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi ser-cümle **ḫaṭā**
SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke yasaġ / Güle baḳsa ne **ḫaṭā** bülbül-i bāġ
SE1399 Yürü uzatma **ḫaṭādan** ḥaẓer it / Ḳametüñ gibi sözi muḫtaṣar it
SE1492 Çeke çün ḫayṭ-ı sefīd-i ṭārem / Mücrimüñ ḫaṭṭ-ı **ḫaṭāsına** ḳalem
SE1916 İtdi nā-gāh **ḫaṭāyıla** nigāh / Eyledi ṣabrını bir ġamze tebāh
SE1924 Ser-be-ser ʿaskere düşdi efġān / Anda bir ḥamle **ḫaṭā** geçdi hemān
SE2277 Gül gibi ḫandeye destur ammā / Nerm-rūluḳ ḳılıca oldı **ḫaṭā**
SE2736 İller itdi bize ḫāżır ḥalvā / Biz daḫı ġayr içün itsek ne **ḫaṭā**
SE3414 Aldayup buġz u bir-ile ẕürefā / Hele ġafletle olınmadı **ḫaṭā**
SE3483 Ḥıfẓ ide anı **ḫaṭādan** Bārī / Bāḥuşūş iki belādan bārī
HH81 El günāh ide sen ʿaṭā idesin / ʿAfvüñi pūşiş-i **ḫatā** idesin
HH739 Gerçi oldı **ḫatā** ile bir kār / Līk hecrüñle olmuşam bīmār
HH767 Ne **ḫaṭā** ile aña eyle ḫiṭāb / Ne ḫitāb eylese vir aña cevāb

ḫaṭā eylemek/itmek [7] kusurda bulunmak, yanlış yapmak
NE408 Geldi ḳırāl anda **ḫaṭā eyledi** / ʿĀḳıbet iẓhār-ı ẕekā eyledi
NE2025 Ẓulmet-i şeb içre **ḫaṭā eyledi** / Ḳara mürekkeb ile ṭılā eyledi
NE2321 Gāh nişānlar gehī **eyler ḫaṭā** / Meclis-i suḫriyye olur dā'imā
SE989 Bilmeyüp özge **ḫaṭā eylersin** / Cāna taʿẕīb ü cefā eylersin
SE1696 Iştılāḥ oldı bunuñ üzre binā / Kim **ḫaṭā eyler-ise** vay aña
SE2727 Kefi lerzān idi ḫurşīd-āsā / Ḳalemi **itmez** idi yine **ḫaṭā**
SE3252 **Eyledi** ḫāme-i engüşti **ḫaṭā** / Ṣafḥa-i ruḫda bozıldı ol hā

ḫaṭā-kerde [1] hatada bulunmuş, suç işlemiş
SE1493 Ḳul ide ʿafvı **ḫaṭā-kerdeleri** / Bend ide dil gibi bir şīr-i neri

ḫaṭar [12] tehlike, emniyetsizlik
NE669 Ġam degil ol ḫumma irerse **ḫaṭar** / Dürdī-i bāde ile reyāhīn biter
NE1882 İrdi o dem yolları bir vādīye / Her yaña pürḥevl **ḫaṭar-ı** bādeye
NE2964 Var idi levḥ-i zer-i mihre **ḫaṭar** / Vay aña ki aḫşama ḳalursa eger
SE2837 Kime kim ḫavf ü **ḫaṭar** ide ḫuṭūr / Gelmesin şimdiden aña destūr
SE2968 İncinür mi ne ḳadar çekse **ḫaṭar** / Āşinā vażʿına hīç ʿārifler
HH59 Ḫāṭırayla bilüp anuñ **ḫaṭarın** / Ḫacletümden ṭurup yire baḳarım
HH777 Arduña baḳmada **ḫaṭar** vardur / Bilmedügüñ hezār yir vardur
HH1036 Gerçi yüz biñ **ḫaṭar** muḳarrer idi / Hele yāre naẓar müyesser idi
HH1107 Ye's ü ḫırmān ile o ḫaste vü zār / Ol maḫall-i **ḫaṭardan** itdi güzār
HH1983 Seng-i ḫārāya seyl ider żarar / Tīġ-i emvācdan çeker mi **ḫaṭar**
HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ **ḫaṭar** vardur / Sūd-ı sūdāsı yoḳ żarar vardur

HH2321 Lücce-i hevl-nāk ü cāy-ı **ḫaṭar** / Mevc iderdi iderse aña güẕer

ḫaṭar-nāk [2] tehlikeli, korkunç

HH1420 Düşdi bir vādī-i **ḫatar-nāka** / Daġdaġa virdi merd-i bī-bāke
HE36 Olupdur ẕullesüz bir ḫayme eflāk / Kenārı ḫendeḳ-i jerf ü **ḫaṭar-nāk**

Ḫātem, Ḫātem-i Ṭay [21] İslamiyet'ten önceki mert ve cömert Arap tipinin ideal örneği, Arap kabileleri arasında tanınmış "Tayy" kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur İbnü'l-Abdullah bin Sa'd'ın lâkabı. Hicretin sekizinci yılında vefat etmiştir.

S78 Anuñ şevḳına devr ider cām-ı ʿışḳ / O **ḫātem** içündür hemān nām-ı ʿışḳ
NE654 Cevher-i māhiyet-i **Ḫātemdür** ol / Āb-ı ḫamīr-i ṭarab-ı Cemdür ol
NE1712 Ey kef-i dür-pāş ile **ḫātem-i** kerem / Ekremek Allāhu bi-beẕli'n-niʿam
NE1817 **Ḫātem** olur dehrde ḫayr ile yād / Bin yıl iñen eyleye biḫayr-ı yād
NE1820 **Ḫātem** olup cūd ile pür-iştihār / Ṣīt ü ṣadāsıyla pür olur diyār
NE1831 Līk olınsa keremine ṣenā / **Ḫātem-i** ṣāni dinilürdi aña
NE1832 Dāʾim o maʿnī dilin eylerdi teng / **Ḫāteme** teşbīhden alurdı reng
NE1836 Didi eger **Ḫātem** idüp beẕl-i nān / Çekdi ise merdüm-i ṣaḫrāya ḫān
NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / Sikke-i **Ḫātem** yine pür-nām ü kām
NE1853 Şāh aña vaʿde-i iḥsān idüp / **Ḫātemi** ḳatl itmege fermān idüp
NE1871 Şāhın aña vaʿde-i iḥsānını / **Ḫātemi** ḳatl itmege fermānını
NE1885 İşte o didükleri **Ḫātem** benüm / Ḳatline cān virdügüñ ādem benüm
NE1895 **Ḫātemi** bağrına başup cān gibi / Sīnede cāy eyledi cānān gibi
NE1896 Yola çeküp ḫaṭır-ı gümrāhını / **Ḫāteme** ḳul oldı ḳodı şāhını
SE2461 **Ḫātem** olmışdı cihāna meşhur / Şevḳ-ıla nite ki mihr-i pür-nūr
SE2464 Oldı ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i kerem / Küremā ṣaffına faṣṣ-ı **Ḫātem**
SE2480 Berg-i ter deñlü degilken bī-şek / Naẕar-ı himmet-i **Ḫātemde** felek
SE2485 Didi **Ḫātem** ki seḫā-güsterdür / İmtiḥān eyleyecek yerlerdür
SE2495 **Ḫātem-i Ṭay** göricek mihmānı / Der-miyān itdi hemān dāmānı
SE2512 Ṭuydı mażmūnını oldı mebhūṭ / Urdı **Ḫātem** femine mühr-i sükūt

Ḫātem ‖ çok cömert

S1000 Çeküp ʿāleme sofra-i **ḫātemi** / Niʿamla aġırlar bütün ʿālemi

ḫātem [19]

1. mühür, mektubun sonuna basılmak üzere üzerine sahibinin ismi kazınmış olan damga

S1291 Gören dir bu demde mey ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol **ḫātemüñ** gevheri
NE1485 Düşdi hemān pāyına şebnem gibi / Destini būs eyledi **ḫātem** gibi
NE1900 Laʿnet o nāmerde ki olup ġabī / Kendüyi barmaḳlada **ḫātem** gibi
NE3029 Nice aḫriyān-ı yabān ırgādını / Suḫre ile **ḫātem** ider adını
SE1186 Pençe-i şīr-i nere ḳarşu vara / **Ḫātem-i devleti** elden çıḳara
SE1752 İtdi teʾyīd-i Ḫudāvend-i ḳadīr / **Ḫātemin** pertev-i naḳş-ı taḳdīr
SE2516 Laʿlini **ḫātem** idüp gevher-bār / Eyledi naḳş-ı żamīrin iẓhār
SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile döndi o dem / Ḳaldı bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı **ḫātem**
SE3195 **Hātemin** ide nişāne tīre / Geçüre ol da oḳın zihgīre
SE3196 ʿAhdin unutmaya diyü şaḳınur / Parmaġa ʿaksine **ḫātem** ṭaḳınur
SE3251 Ṭoḳunup **ḫātem-i** elmās-şiken / Şeb-çerāġını düşürdi gözden
HH927 **Ḫātem-i devlet** oldı mānīʿ-i kār / Ḳaldı mühriyle āḫir ol ifgār
HH966 Oynayup luʿbetān-ı sīmīn-ber / **Ḫātemi** mīzer içre gizlediler
HH2340 **Hātem-i** mülk degdi Şādāna / Oldı mātem-gede ṭarabḫāne
HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı ʿālem-i ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı **ḫātem-i** ʿaşḳ
HE80 Şu deñlü gizlidür ol şāh-ı ʿālem / Ki nāmın alamaz aġzına **ḫātem**
HE81 El irmez gerçi şarḳar zülf-i pürham / Elin būs itmez illā laʿl-i **ḫātem**

2. son, en sonuncu

NE2677 Ṭutalum ol çufta degilmiş zenk / Ez-ḳabā **ḫatemi** aña beñzemek
SE218 Noḳṭa-i mebdeʾ-i ervāḥ oldur / **Ḫātem-i** ḥikmet-i eşbāḥ oldur

ḫātem-nişān [1] Hz. Muhammed'in iki kürek kemiği arasındaki peygamberlik mührü ve nişanesi

NE214 Olmaġa ser-ḫalḳa-i peygamberān / Ẓuhr-ı şerīfindeki **ḫātem-nişān**

ḫātemü'l-enbiyā [1] peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed

S76 Ḫaḳīḳatde ser-ḫalḳa-i aṣfiyā / Velī ṣūretā **ḫātemü'l-enbiyā**

ḫāṭıf [1] göz alan, göz kamaştıran

SE1462 Berḳ-i **ḫāṭıf** gibi ol merd-i dilīr / ʿArża ḳıldı pedere bir şimşīr

ḫāṭır [31]

1. insanın düşünme ve hafıza kuvveti, zihin, fikir, akıl

S950 N'ola ṣafḥa-i **ḫāṭıra** virse tāb / O billūr mühreyle cām-ı şarāb

S1166 Güşāde ola cām olup **ḫātırı** / Virile ele ḳalʿa-i kāfiri
NE35 Cāna irerdi o resende **ḫatır** / Ḥoḳḳa-i mīm olmasa muḥkem eger
NE42 Nakş ola çün **ḫātıra** ism-i Raḥīm / Aldayamaz ādemi dīv-i recīm
NE588 Āyine-i **ḫātır** olup zenk-zār / Jeng ile pür-raḫne olur tīġ-vār
NE661 Keyfi ki bir kez olına **ḫātıra** / Bir daḫı ġam gelmeye hiç ḫātıra
NE69 Safḥa-i **ḫātırdaki** naḳş u nigār / Ḳıldı seni hindū-yı āyinedār
NE1267 **Ḫātır** anı şöyle taḫayyül ider / Rūḥıdur ol şekle temeşşül ider
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i nās / **Ḫātır-ı** ḫannāsa düşerdi hirās
NE1896 Yola çeküp **ḫatır-ı** gümrāhını / Ḥāteme ḳul oldı ḳodı şāhını
NE3030 Puḫte ile **ḫātırını** nerm ider / Yaʿni ki derilmek içün nerm ider
NE3077 Pend virüp **ḫātır-ı** ʿayyāşına / ʿAḳlını cemʿ eyle yüri başına
SE268 Gözi seyyārenüñ oldı aydın / Buldı cemʿiyyet-i **ḫātır** Pervīn
SE476 Naḳş olur **ḫātıra** envāʿ-i rüsūm / Keşf olur bilmedigüñ nice ʿulūm
SE946 Cism-i ḫākīye ıraḳdan bakıcaḳ / Bu ḳadar **ḫātıra** oldı ancaḳ
SE1053 Vardum üstād ḥużūrına o dem / Dilde şad tevbe vü **ḫātırda** nedem
SE2482 Kesb iderdi olup aña naẓır / Feraḫ-ı sīne ṣafā-yı **ḫatır**
SE2702 Līk bu nüktede maʿlūm gerek / Ṣafḥa-i **ḫātıra** mersūm gerek
SE2845 Şerḥādan münşeriḥ olsun **ḫātır** / Kesr-i ʿuẓv olsa Ḫudādur cābir
HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i mevc-i biḥār / Gelmesün **ḫātır-ı** şerīfe ġubār
HH1841 Olub āzāde ḳalb-i ḫāżır ile / Seyr iderdi ferāġ-ı **ḫātır** ile

2. kalp, gönül

NE3112 Ḫayr duʿādan beni yād ideler / **Ḫātır-ı** maḥzūnumı şād ideler
SE726 Uyanup baḫtı gibi şāh-ı cihān / Ġonca-i **ḫātırı** oldı ḫandān
SE970 Geçmeyüp seyr ü ṣafādan **ḫatır** / Naẓarī ḥabse degilseñ ḳādir
SE2507 Açmadı gül gibi maẓmūnını hīç / Ġonca-veş **ḫātır** ammā pür-pīç
SE2602 Her yerin öpdüm ışırdum vāfir / Bulmadı tesliye ammā **ḫātır**
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u riyā / Yol bulur **ḫātırına** mekr ü deġā
SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿizz-i ḥużūr / **Ḫātırında** var-ıdı kibr ü ġurūr
HH847 Buldı ol ḫaste selvet-i **ḫātır** / Oldı āṣār-ı tesliyet ẓāhir
HH2065 Ḫāṣılı berg-i ʿayş-i vāfir ile / Ṣūḫ u Ṣātır ṣafā-yı **ḫātır** ile
HH2670 Āḫir ol deñlü māl-i vāfir ile / Yār-ı cān u ṣafa-yı **ḫātır** ile

ḫātıra gelmek [14] akla gelmek, hatırlanmak

S693 Aḳup gelmede nice zevraḳ müdām / **Gelür ḫātıra** ṣafṣafiyyeyle şām
S828 **Gelürse** eger ḫāne-i **ḫātıra** / Emān virme ġam dinilen kāfire
NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza ḥatīb / Câme giyüp **ḫātırına geldi** tīb
NE661 Keyfi ki bir kez olına **ḫātıra** / Bir daḫı ġam **gelmeye** hiç **ḫātıra**
NE802 Ṣāf idicek āyine-i rūşenüm / **Ḫātıruma geldi** o laḥẓa benüm
SE905 Fikr ola münḥaşır-ı milket ü māl / **Ḫātıra gelmeye** hiç fikr-i meʿāl
SE1098 **Ḫātıra geldi** iderken imlā / İşte bir ḳıṣṣa-i dil-keş meşelā
SE1287 **Ḫātıra geldi** hemān fāl itdüm / Niyyet-i ʿāḳıbet-i ḫāl itdüm
SE2742 **Ḫātıra geldi** o dihḳān ile baġ / Hem anuñla olınan suḫre vü lāġ
HH809 **Ḫātıra geldi** vaʿdi seḥḥāruñ / Ay başı didügi o murdāruñ
HH1671 **Ḫātıra geldi** şāh-ı gergedenī / İtdi bī-iḫtiyār ḫande-zenī
HH1779 **Ḫātıra geldüginçe** Ferruḫ-zād / Derd ile itdi nāle vü feryād
HH1810 **Ḫātıra geldi** sürdügi demler / Bezm-i vuṣlatda sāġar-ı cemler
HH2585 **Ḫātırına** mülāyemet **geldi** / Serdlik gitdi merḥamet geldi

ḫātır-fürūz [1] iç açan, gönül aydınlatan

S1506 Bi-ḥamdi'llāh efkār-ı **ḫātır-fürūz** / Murād itdügim gibi itdi bürūz

ḫātır-güşā [1] gönlü açan, gönüle ferahlık veren

NE953 İtdi revān bir dem-i **ḫātır-güşā** / Ol oḳı mānende-i tīr-i duʿā

ḫātır-ḥıraş [1] hatır kıran, gönül inciten

HH1901 Ḫār-ı **ḫātırḥırāşuñ** āzārı / Baġdan sürdi bülbül-i zārı

ḫātırından çıḳmamaḳ [1] unutmamak, devamlı aklında olmak

SE2247 Ne ḳadar ḳalbi olursa vīrān / **Ḫatıruñdan** yine **çıḳmaz** yārān

ḫātırını yapmaḳ [1] gönlünü hoş etmek, dileğini yerine getirmek

NE2167 Anı yıḳup **ḫātırını yapmaya** / Āteş-i sūzanına şu serpmeye

ḫātır-nevāz [1] gönül okşayan

HH2711 Pertev-i luṭf-ı yār-ı mihr-āṣār / Oldı **ḫātır-nevāz-ı** ʿāşıḳ-ı zār

ḫātır-nişān [1] hatırda kalan, akılda kalan

HH1288 Çünki şeh zaḫmī-ı nigāh oldı / Ġamze **ḫātır-nişān-ı** şāh oldı

ḫātırın şormaḳ [3] halini sormak, gönlünü almak

SE3395 Vardı ol meh-veşeye virdi selām / **Ḫatırın şordı** idüp basṭ-ı kelām

HH2044 **Ḫāṭırın şordı** şefḳat itdi aña / Cān u dilden maḥabbet itdi aña
HH2523 Ḫaste-i bī-mecālini gördi / Yanına aldı **ḫāṭırın şordı**

ḫāṭır itmek [1] hatırlamak, akla getirmek

NE3076 Sen de ʿAṭāyī unudup ʿişreti / **Ḫāṭır it** ḥaşrı gider ġafleti

ḫāṭırā [9] hatırda kalmış şey, fikir

NE714 Düşdi dile **ḫāṭıra-i** meşnevī / Eyledüm üstādlara peyrevī
NE769 Düşdi hemān **ḫātıra-i** Penc-Genc / Naḳş-ı murād itdi sarāy-ı sipenc
NE2463 **Ḫāṭıra-i** kāse-i laʿli ile / Naʿş-ı Ḫaṭāyīler iderdi dile
NE2831 Gāh gelüp **ḫātıra-i** māl ü cāh / Dīni ider nikbet-i dünyā tebāh
NE2901 Nicesi mecrūḥ idi ol ḳışşadan / Eyler idi **ḫāṭıra-i** mekr ü fen
HH59 **Ḫāṭırayla** bilüp anuñ ḥaṭarın / Ḫacletümden ṭurup yire baḳarım
HH321 Ateş olur ḥayāli dā'iresi / Ḳande ḳaldı vişāli **ḫāṭırası**
HH805 O perī ḳurtılup bu dā'ireden / Yaʿni girdāb-ı baḥr-ı **ḫāṭırādan**
HH972 Hele Ḫaḳ şaḳladı bu **ḫaṭıradan** / Ṣıfr-ı teklīf resm-i dā'ireden

ḫaṭīb [6] camide hutbe okuyan kimse

S201 İder vaşfını minber üzre **ḫaṭīb** / N'ola arḳasın oḫşasa her edīb
S841 O meyden ki tīġ-ı **ḫaṭīb** alsa āb / Siper olmaya ḳubbe-i āfitāb
NE1977 ʿĀḳıbet-i kār o şaḫş-ı ġarīb / Oldı vilāyetde imām u **ḫaṭīb**
NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza **ḫaṭīb** / Câme giyüp ḫāṭırına geldi tīb
NE2032 Ṭuydı ne ḥāl oldıġın āḫir **ḫaṭīb** / Oldı ġam-ı ḥaclet ile nā-şekīb
SE258 Minber-i çarḫa revān oldı ḥabīb / Gūyiyā ʿīd namāzında **ḫaṭīb**

ḫaṭīb-i leyl [1] saçma sapan konuşan kimse

NE3003 Didi işi nāle vü veyl olduġın / Hem meşel-i **ḫāṭib-i leyl** olduġın

hātif-i ġayb [1] gâipten seslenir gibi haber veren melek, Cebrâil

NE797 **Hātif-i ġayb** işte o vālih didi / Ḳaddesanallahu bi-sırrih didi

Hātifī [1] Mevlânâ Abdullah Hâtifî (ö. 927/1521) İranlı meşhur divan şairi. Abdurrahman-ı Câmî'nin kız kardeşinin oğludur. Ali Şir Nevâî'nin himayesine mazhar olmuş ve Câmî'den ders almıştır.

S738 N'ola pīşvā itsem ol ʿārifi / O Cāmī-i ʿaşr idi ben **Hātifī**

ḫātime [4] son, nihayet

NE195 Besmele-i fātihā-i serveri / **Ḫātime-i** defter-i Peyġamberi
NE231 Olsa n'ola **ḫātime-i** enbiyā / Ġayra degil mülk-i Süleymān sezā
NE1159 **Ḫātime-i** devlet-i ʿirfān ola / Ol da bu vādīde Süleymān ola
HH124 Cümleye **ḫātime** o serverdür / Ṣıfr evvel elif mu'aḫḫardür

ḫaṭīr(e) [5] yüce, büyük

S645 O serpūşla ṣaḥn-ı ḥaşīn-i **ḫaṭīr** / Niʿamḥane-i ḫān-ı niʿmü'l-emīr
NE1565 Belde-i Babada bu ʿabd-i ḥaḳīr / Ḳadı iken oldı bu emr-i **ḫaṭīr**
SE1054 İtdi ol mihr-i celī ḳadr-i **ḫaṭīr** / Nūr-ı işrāḳ-ıla eşrāf-ı żamīr
HH1662 Yine fikr idüp eyledi te'ḫīr / Tā beyāża çıḳa bu emr-i **ḫaṭīr**
HH2676 İtdiler cilve-i **ḫaṭīre-i** ḳuds / Ḳıldılar ittifāḳī meclis-i üns

ḫatm [9]

1. sona erdirme, bitirme

NE55 Noḳṭa-i bā nükte-i pinhān imiş / **Ḫatm-i** der-i maḫzen-i ʿirfān imiş
NE232 Ḫatm-i rüsül āyet idi ber-kenār / Noḳṭası ol **ḫaṭm-i** nübüvvet-şiʿār
NE232 **Ḫatm-i** rüsül āyet idi ber-kenār / Noḳṭası ol ḫaṭm-i nübüvvet-şiʿār
SE3529 Didi uran ʿuḳde-i **ḫatmin** anuñ / Naẓmına tārīḫ "zihī naẓm-ı pāk"
HH130 Cümlesi reh-nümā-yı ḫayr-ı sübül / Cümlesi rāzdār-ı **ḫatm-i** rüsül

2. Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona kadar okuyup bitirme

S215 Anuñ muṣḥaf-ı medḥine ṭıfl-ı dil / Şürūʿ itse **ḫatmi** müyesser degil
S217 Devādur ki andan dili kef ḳıla / Ki bir ḳatʿ ile **ḫatm-i** muṣḥaf ḳıla
SE219 Defter-i ḥikmet-i ḥaḳ oldı tamām / Şāhid-i **ḫatmi** o zībende ḫitām

3. mühürleme

HH2727 Şükrü li'l-lāh ki ḫuceste-perend / Buldı tamġā-yı **ḫatm** ile peyvend

ḫatm eylemek/itmek [3]

1. bir kitabı baştan sona kadar okumak

S86 Nübüvvet kitābını **ḫatm eyledi** / Kitābı ile ilzām-ı ḫaşm eyledi
HH2681 Eyleyen sözde nükte-perdāzī / Böyle **ḫatm itdi** defter-i rāzı

2. sona erdirmek; bitirmek

HH2724 Biz de yārān-ı bā-ṣafā ile / Sözi **ḫatm idelüm** duʿā ile

ḫatmiyyet [2]

1. Hz. Muhammed

SE642 İtdim anuñla nübüvvetden baḫş / Soñra **ḫatmiyyet-i** ḥażretden baḫş

2. nihâî olma durumu

SE673 Baʿşuñ itmām idicek ḥikmetini / İḳtižā eyledi **ḫatmiyyetini**

ḫatm olmaḳ [2] sona ermek, bitmek

S110 Teferrüd idüp cemʿi Ḳurʾān ile / Şeref resmi **ḫatm oldı** ʿOṯmān ile

SE2459 **Ḫatim oldı** meṣel-i dār u diyār / Ne revāḳı ne ʿimaretleri var

ḫaṭṭa {ḫıṭṭa} [3] ülke, memleket

NE6 Cedvel-i taḳvīm-i Ḥakīm-i ezel / Rāhber-i **ḫaṭṭa-ı** ʿilm ü ʿamel

NE948 **Ḫaṭṭa-i** aʿdādan o vālā neseb / İtdi bir oḳ atımı menzil-i ṭaleb

NE2499 **Ḫaṭṭa-i** irḥāma açup şāh-ı rāh / Mekri ile ḥāl-i bekāret tebāh

ḫātun [2] kadın, hanım

SE3360 Adı yā ḫāce yāḫūd ḥācıdur / Āḫiret **ḫatunı** bir bācıdur

HH788 Göñli düşmiş kerīhe bānūnuñ / Derdi budur ki ola **ḫātūnuñ**

ḫaṭve [2] adım

NE265 **Ḫaṭve** ki ʿazmi semekden semmāk / İki izi noḳṭa-i eflāk ü ḫāk

NE2602 Daʿvet ider ṣadmeye ṣandı yine / Bir iki **ḫaṭve** çekilüp ardına

ḫāvı giden çūḳaya dönmek [1] ‘ḫāv’ kelimesi kadife, çuha gibi kumaşların yüzeyindeki ince tüyler anlamındadır. “Ḫāvı giden çūḳaya dönmek” telleri, tüyleri dökülmek, aşınmak ‖ yaprak dökmek, solmak bağlamında kullanılmıştır.

NE541 Berg-i giyeh kim dökülür sebzeden / **Ḫāvı giden çūḳaya döndi** çemen

ḫava [1] keyif, âlem etme, eğlence

NE1924 Kimisi bed-meẕheb ṣaḳī-pīşedür / Beng ile **ḫavaya** pür-endīşedür

havā [3] bkz. ‘hevā’ md.

S573 ʿAceb rūḥ-perver **ḫavāşı** anuñ / Leb-i yāra beñzer kirāsı anuñ

SE3041 Aẕdurup āb u **havāsı** Ṣāmuñ / Oldı maḫdūm esīri cāmuñ

HH531 Kimi dir ʿazm olınsa kūhsāra / Birebirdür **havāsı** bīmāra

ḫavādiṣ [2] haber

NE1213 Ṭıfl-ı **ḫavādiṣ** yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i cenīn

HH2609 Ḥādiṣāt-ı cihāna bāʿiṣ idi / ʿĀleme nāme-i **ḫavādiṣ** idi

ḫavādiṣ-nümā [1] hadiseler gösteren, olaylar ortaya çıkaran

NE1672 Birgün olup çarḫ-ı **ḫavādiṣ-nümā** / İtdi beni daġdaġaya mübtelā

ḫavāḳīn [1] hakanlar

NE889 Ṣoñra **ḫavāḳīn** ü mülūk-ı diyār / Oldı ṭırāzende-i eyvān-ı yār

ḫavāl [1] peçe, örtü

HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl maḥz-ı **ḫavāl** / Bir dāḫi görmesi ümīd-i muḫāl

havālanmaḳ [1] coşmak, hareketlenmek, yerinde duramaz hale gelmek

HH2177 Ṭutmadı yāre ṭaşradan bendi / Ġonce-veş ṭurmadın **havālandı**

ḫavāle []

ḫavāle eylemek/itmek [4]

1. bir şeyle vurmak

SE2859 **İtdi** üç kerre o ser-bāz-ı dilīr / Farḳ-ı Timura **ḫavāle** şemşīr

HH196 Ḳahr ile çün **ḫavāle eyleye** gürz / Deşt-i Ḳıpçaḳ ola ser-i Elbürz

HH1960 Sözümüz redd idüp iderse dirīġ / **İdelüm** kārını **ḫavāle-i** tīġ

2. yollamak, ısmarlamak, devretmek

SE2844 İltifat eylemezüz düşmene biz / Kārını gürze **ḫavāle iderüz**

ḫavāle olmaḳ [5]

1. yönelmek

S624 Ḳomaz iskele sāḥilinde ṣafā / **Ḫavāle olur** nice ırgād aña

S677 Bulur ḳulle-i çarḫa andan ẕafer / **Olupdur** sipihre **ḫavāle** meger

NE2130 Genc-i nihānīye uzatma elüñ / **Olma ḫavāle** ḫarīmine ilüñ

2. saldırmak

NE594 Kürsī-i vaʿẕında bahāne bulur / Üstümüze ṭurma **ḫavāle olur**

3. vurmak

HH2333 Mevc-i tīġ **oldı** çün **ḫavāle** aña / Düşmeni itdi ġarḳ-ı baḥr-ı belā

ḫavālī **[3]** yöre, çevre, dolay

HH881 Geşt iderken **ḫavālī-i** şehri / Oldı bir ḫoş ḥavāli-i dehri
HH881 Geşt iderken ḥavālī-i şehri / Oldı bir ḫoş **ḫavāli-i** dehri
HH2246 Zöhreyi manẓarından ürkütmiş / Ebr gelmiş **ḫavālīsin** ṭutmış

hāvan, hāven **[5]** aşırtma atış yapmakta kullanılan kısa namlulu top

S638 ʿAceb **hāvan** ancaḳ o rūyine tūb / Ki eczā-yı fersūde tīġ-ı ḳalʿa-kūb
S637 ʿAdū mülkünüñ ṭob-ı kūh-efgeni / Aña nisbet ile fişek **hāveni**
NE2440 Nice berāy nikbetī-i bed-kān / **Hāven-i** derīde içün pūhevān
NE2466 Baş götürüp deste-i **hāven** gibi / Aġzı şulanurdı kes-i zen gibi
NE2724 Destḫūşı deste-i murdār olan / Deste-zen-i **hāven-i** efkār olan

ḫavāṣ **[10]** saygın, seçkin kimseler

S1497 Revā lafẓ u maʿnāsına ṣubḥ u şām / Pesend-i **ḫavāṣ** āferīn-i ʿavām
NE793 Bend olıcaḳ manẓaraḥā-yı **ḫavās** / Açdı der-i feyżi Ḫudāvend-i nās
NE2051 Bir gün olup şehrde bir bezm-i ḫāṣ / Daʿvet olunmuşdı ser-ā-ser **ḫavāṣ**
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i hāṣ / Fesḫ-i ʿazmüñ sebebin şordı **ḫavāṣ**
SE1686 Ḥüsn-i taʿbīr ile mānend-i **ḫavāṣ** / Bīm-i candan niceler buldı ḫalāṣ
SE2111 Nefsini bilmege saʿy itdi **ḫavāṣ** / Sen daḫı saʿy ḳılup fitneyi baş
SE3448 Yine tertīb-ile oḳındı **ḫavāṣ** / Ḳıldı ebkār-ı süḫan meclis-i ḫāṣ
HH637 Her gün olurdı özge meclīs-i ḫāṣṣ / Ol mezāyāyi añlamazdı **ḫavāṣṣ**
HH1135 Çünki gitdi ʿavām belki **ḫavāṣṣ** / İtdiler bezm-i üns-i ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ
HH1991 Oḳınup her muḥibb-i bā-iḫlāṣ / Tīġ-i ʿazm-i ḫamāyil itdi **ḫāvāṣ**

ḫavāṣ u ʿavām **[1]** halk, herkes. Ayrıca bkz. 'ḫāṣ u ʿām, ḫāṣ u ʿavām' md.

NE2070 Kendüsini eyledi rüsvāy-ı ʿām / Ḫande-zenān oldı **ḫavāṣ u ʿavām**

ḫāver **[4]** güneşin doğduğu yön, doğu

S1304 Furundur meger günbed-i **ḫaver** ḫāveri / Şafaḳdur öñine çıḳan aḫkeri
S1304 Furundur meger günbed-i ḫaver **ḫāveri** / Şafaḳdur öñine çıḳan aḫkeri
NE14 Besmeledür dāver-i bālā-nişīn / Ḫusrev-i **ḫāver** gitī-nümā-nişīn
HH2079 Şaʿşaʿa birle Ḫusrev-i **Ḫāver** / Gül-i berrāḳ idi zer-ender-zer

ḫāverān **[3]** doğu ve batı ‖ cihân

NE99 Şukḳa-firāz-ı ʿalem-i **ḫāverān** / Laʿl-ṭırāz-ı kemer-i kehkeşān
NE107 Mertebe baḫşā-yı şeh-i **ḫāverān** / Rātibe-fermā-yı meh-i āsumān
NE493 Rāʾyetini dikdi sipihre hemān / Aldı bu bārū-yı şeh-i **ḫāverān**

ḫāver-menzil **[1]** güneşin doğduğu yerde oturan ‖ dünyaya hükmeden

SE305 Nice şeh pādişeh-i deryā-dil / Aḫterān-mevkib ü **ḫāver-menzil**

ḫavf **[10]** korku

S923 N'ola bād-ı ġam **ḫavfi** çekmezse mest / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum şikest
NE1318 Ol yere maḫşūş ḳılup anı halḳ / Oldı boġaz içre meger **ḫavf-ı** ḫalḳ
SE104 Dem olur kim irişür derd-i ḫazān / Şararur **ḫavfıla** rūy-ı būstān
SE569 Yüzüni paḳ ü ziyā-nāk eyle / **Ḫavf-ıla** sineñi ṣad-çāk eyle
SE1052 **Ḫavf-ıla** ditreyerek hem-çü bahār / Ḫ̌ābdan göz açup oldum bīdār
SE1125 Ki iden bendeñi saña münḳād / Şanma **ḫavf** ola yā żaʿf-ı ecnād
SE2260 Kendüñi ḳayda düşürmek ne belā / **Ḫavfi** terk eylememekdür evlā
SE3280 Düşdi can **ḫavfına** āḫir cānān / Başladı luṭf u müdārāya hemān
HH562 Şaḫne **ḫavfiyle** cümle hīle-güzār / Oldı mānend-i şeb-rev-i ʿayyār
HH2068 Ne belā-yı ḫased ne **ḫavf-ı** raḳīb / Ne cefā-yı ʿadū ne cevr-i ḫabīb

ḫavf eylemek/itmek **[3]** korkmak

NE284 Diñdi nevā-sāz-ı süvüm encümen / Yaʿni ki **ḫavf eyledi** tel ḳırmadan
SE1050 Hīç **ḫavf itmeyesin** kim nā-gāh / Ḫāksār ide seni ḳahr-ı ilāh
SE2837 Kime kim **ḫavf ü ḫaṭar ide** ḫuṭūr / Gelmesin şimdiden aña destūr

ḫavf u ḫaẕer itmek **[1]** korkmak ve çekinmek

SE3341 Zen-i mekkāreden **it ḫavf u ḫaẕer** / Ḳoca bayḳuş gibi ʿömrüñe ḳonar

ḫavf u recā **[3]** korku ve ümit

NE199 **Ḫavf u recā** ehline niʿmü'n-naşīr / Ḫayr-ı şefīʿ u beşīr-i neẕīr
SE1608 Kimisi bir ḫaber eyler peydā / Yoġ-iken dāʿiye-i **ḫavf u recā**
HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i şekkerḫā / Gösterür ehl-i ʿışḳa **ḫavf u recā**

ḫāvī **[1]** kapsamına alan, kapsayan

HH1541 Göçüb aḫvāl-i ʿāleme **ḫāvi** / Didi العهدة على الروای

ḫāvī olmaḳ **[1]** kapsamak; içine almak

SE345 ʿÖmrinüñ sūr-i bülend-ābādı / **Ola ḫāvī** ebedü'l-ābādı

ḫavlı **[1]** avlu

SE2212 Taḫta **ḫavlı** arasından nā-gāh / Görinür şemʿa-ṣıfat bir iki māh

ḥavrā {ḥūrā} [1] huriler

HH912 Nice bütler maḳām-ı ḥıdmetde / Döndi **ḥavrāya** bāġ-ı cennetde

ḥavṣala [1] zihnin bir şeyi anlama ve kavrama yetisi, anlayış, akıl

NE2236 Kimde olur ta bu ḳadar **ḥavṣala** / Çıḳmaya dil ṭaşra anı kem ḳıla

ḥavṣalaya çalamamaḳ [1] anlayamamak, akıl sır erdirememek

SE2102 Ṭuyıcaḳ **ḥavṣalaya çalamadı** / Kendin ol daġdaġadan alamadı

Ḥavvā [2] yaratılan ilk kadın, Hz. Âdem peygamberin eşi

NE2839 Ādem ü **Ḥavā** geleli ʿāleme / Oldı musallaṭ bu maraż ādeme

SE2530 Eyleyen Ādem ü **Ḥavvaya** fiten / Ol degil mi çıḳaran cennetden

ḥavż [20]

1. havuz, süs için, su biriktirmek için veya yüzmek için bahçe veya avluya yapılmış su çukuru

S125 Güneş **ḥavżınuñ** ābın irdikçe şām / Güm itdi içüp ṯireḫāk-i ẓalām

S567 İdüp āb-ı fısḳıyye çarḥa şitāb / Olur baḥr öñünde anuñ **ḥavż-ı** āb

NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı billūrīni celb / **Ḥavżını** murdarladı sūr-ı kelb

NE2884 Ḳaplıca **ḥavzına** girüp ṣubḥ u şām / Anda balıḳ ṣaydına ḳurmuş idi dām

SE217 **Ḥavż-ı** ḥikmetde iden ḥavż-ı biḥār / Ola vaṣfında ġarīḳ-ı efkār

SE217 Ḥavż-ı ḥikmetde iden **ḥavż-ı** biḥār / Ola vaṣfında ġarīḳ-ı efkār

SE2333 Gūyiyā maġsel-i ḳavm-i Musā / Ṣāfiʿī **ḥavżı** yanında deryā

HH888 Menbaʿı **ḥavż-ı** müstedīr çü mihr / Olmış āyīne-i cemāl-i sipihr

HH910 Buldı ḫargehle zīnet āb-ı revān / Oldı **ḥavzuñ** kenārı şād-revān

HH958 Girmege **ḥavża** oldılar ʿuryān / Leb-i cūy oldı gevherin-dendān

HH959 Atılup **ḥavża** her dür-i nā-yāb / Oldı gūyā güher-niṣār seḫāb

HH961 **Ḥavż** içinde o sīm-ten ḫūbān / Her biri bir içim ṣu idi hemān

HH1256 **Ḥavża** düşmiş sevād-ı ẓıll-ı şecer / İtmiş ābı şerāb nilüfer

HH1667 Bir gün ol fikr ile olup ḥayrān / **Ḥavża** olmış idi dūrdan nigerān

HH1668 Münʿaḳs oldı **ḥavżda** nā-gāh / Ṣāḥlar arasında ṣūret-i şāh

2. Kıyamet günü, cennette bulunanların su içeceğine inanılan havuz, Kevser

S99 Livā ile **ḥavż** ile rūz-ı cezā / Ser-efrāz-ı ʿālem ola çün livā

S100 İdüp ẓıll-ı şuḳḳa anı cilvegāh / O **ḥavẓ-ı** müdevver ola reşk-i māh

S101 Ne mümkin ki evṣafın ide raḳam / O **ḥavż** u livānüñ divāt ü ḳalem

NE228 **Ḥavż** u livā ile görünse o şāh / Servili bostāna döne ḥaşrgāh

3. şarap havuzu, kadeh

S931 O ser-çeşme itmezse feyż-i müdām / Pür olmaya **ḥavż-ı** bilūrīn cām

ḥay [1] canlılık, hayat

SE214 Oldı mātem-zede bir ṣāḥib-i **ḥay** / İki ferzendi ölüp pey-der-pey

hāy [7]

1. “hey!” anlamında seslenme sözü

SE2001 Mekr ü telbīsini ṣādıḳ ṣanma / **Ḥāy** va’llāhi ṣaḳın aldanma

2. haykırma, bağırma, nara

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek **hāy-i** mest

HH587 Oldı ehl-i ṣalāḥa cümle ṣalā / Ḳopdı her **ḥayda** ṣavt-ı ḥayy-ı ʿalā

3. gürültü patırtı

NE2924 Tantana-i ṭabl u dem-i kerre-nāy / Ḳahḳaha vü heyheyle hūy ü **hāy**

4. Allah’ın isimlerinden olan “Hû” zikri

S583 Meşāyıḫ gelür huy ile **hāy** ile / Geçer her biri ẕikr-i deryā ile

S1057 Nedür muṭribā dā’im ol hūy ü **hāy** / Meger aġzuñ ölçüsüni aldı nāy

S1424 Reh-i ʿışḳa gir hūy ile **hāy** ile / İç ol bādeyi ṭabl u surnāy ile

hāy u hūy [1] gürültü patırtı, şamata

S19 Nedür rind ü zāhiddeki **hāy ü hūy** / Yine aña ʿā’id hep ol güft ü gūy

ḥayā [3] utanma, sıkılma; ahlak kurallarına bağlılık, Allah’tan korkma

SE825 Kesb ü kār üzre olur ehl-i **ḥayā** / Aḳıdur alnı derin ebr-āsā

SE1088 Ḳarşı ḳorsa nice bī-ʿaḳl ü **ḥayā** / İde kendin hedef-i tīr-i belā

HH649 Anı güstāḫ idüp **ḥayā-yı** habīb / Devlet-i ḳurbe irdi bī-taḳrīb

ḥayā itmek [2] utanmak, çekinmek

NE2443 ʿAḳlı olan itmez aña ictirā / Lābüd **ider** Ḥazret-i Ḥaḳdan **ḥayā**

HH1818 Bir senüñ gibi tünd ü bī-pervā / Geldi inṣāfa çünki **itdi ḥayā**

ḫayāl [39] zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi istenen şey, imge, hülya

S599 Ne perde ol āyīne-i bī-mişāl / Yaḥud çāder-i ṭurfe-bāz-ı **ḫayāl**
S838 Leb-i ḫāldāruñ **ḫayāli** müdām / İder sāġar-ı ʿ ışşı müşgīn-fām
S1498 Bu müşgīn ḳafesden ʿarūs-ı **ḫayāl** / Bu vech ile kim itdi ʿarż-ı cemāl
S1547 Be-rūz-ı temennā be-şām u viṣāl / Be-gül-rīzī-i naḫl-i bāġ-ı **ḫayāl**
NE792 Ḳıldı beni ḳāfile-bend-i **ḫayāl** / Dāḫil-i maʿmūre-i şehr-miṣāl
NE1032 Dīdesi pür-āb u dilinde hevā / Gönli **ḫayālinde** velī dāʾimā
NE1093 Ḳāfilesi ḳandan ider irtiḥāl / Ḳande gider rāh-ı revān-ı **ḫayāl**
NE2475 Çabuḳ idi ḫayli miṣāl-i ġazāl / Başḳın idi heb aña fikr ü **ḫayāl**
NE2731 Genc-i **ḫayāle** getürüp dāʾimā / İtmedesin aña hezārān cefā
NE2735 Dāʾim idersin anı işkeste-ḫāl / Kāruñ olur zehre-şikāf-ı **ḫayāl**
NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş nihāl / Döne ʿazāb evine ṣaḫn-ı **ḫayāl**
NE2754 Āḫir ola cümlesi ḫ ̌āb u **ḫayāl** / Zāʾil olup ġafleti ḳala vebāl
NE2764 Zelle **ḫayāliyle** virüp almada / Ṣolaġına ṭurma davul çalmada
NE2775 Cüft-i **ḫayāl** ile ṭuramazdı tek / Ṭurma saġardı memesin ol inek
NE2821 Yād kılup kimi ḫıyānetlerin / Kimi **ḫayāline** ihānetlerin
NE2854 Dāʾim idüp fikr ü **ḫayāl-i** ẕeker / Ḳalbi yalancı ḳutusuna döner
NE3081 Aṣdı ṭuvaġını bu rengīn maḳāl / Cilve ḳıla tā ki arūs-ı **ḫayāl**
NE3147 Siḥr ile ḫayāt-ı **ḫayālin** hemān / Maḥv ide bu ejder-i āteş-feşān
SE91 İtdim ol ṭāḳı burūc-ile **ḫayāl** / On iki terkli tāc-ı abdāl
SE160 Yed-i ḳudretde görinen eşkāl / Oldı gūyā ṣuver-i ẕıll-ı **ḫayāl**
SE382 Penc gence ẓafer ümmīd-i muḥāl / Mālīḫulyāyıla bir naḳş-ı **ḫayāl**
SE647 Ḫing-i ʿaḳla urulup anda ʿiḳāl / Gelmedi cilveye ḫayyāl-i **ḫayāl**
SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı **ḫayāle** biʾẕ-ẕāt / Yumdı şehbāz-ı naẓar yaʿnī ḳanat
SE1111 İtdi ser-ʿasker-ile istiḳbāl / Ki muḫīṭ olmaya ṣaḥrā-yı **ḫayāl**
SE1159 Devleti āḫir olup ḫāb ü **ḫayāl** / Ola Mervān-ı ḥimāra hem-ḫāl
SE1372 Ḳullanur raḫşını ḫayyāl-i **ḫayāl** / Ḫunūk ʿaḳla uramaz şübhe ʿiḳāl
SE1564 Birisin eylese taṣvīr-i **ḫayāl** / Mütemeṣṣil ola āhar fiʾl-ḫāl
SE2032 Līk dil-ber idüp iẓhār-ı melāl / Ġam çeker şübhe virüp baʿżı **ḫayāl**
SE2214 Ġamzesi sūzen-i dil-dūz-ı **ḫayāl** / Ṭurresi tāb-dih-i ġonca vü delāl
SE2562 Eyledi şuʿbede perdāz-ı **ḫayāl** / Dil-i sevdāyīye ʿarż-ı eşkāl
HH321 Ateş olur **ḫayāli** dāʾiresi / Ḳande ḳaldı viṣāli ḫāṭırası
HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı baḥr-ı **ḫayāl** / Ṣadef-i keffümi pür itdi leʾāl
HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i cevher-i ḳāl / Sīmiyādār-ı naḳş-ı levḥ-i **ḫayāl**
HH1167 Ol **hayāl** ile oldılar şādān / Gūy-ı maḳṣūda urdılar çevgān
HH1496 Yaʿnī levḥ-i **ḫayālde** ol ḫ ̌āb / ʿAyniydi bunuñ çü ṣūret-i āb
HH1875 Nā-gehān aña bir **ḫayāl** oldı / Meh-i tābān iken hilāl oldı
HH2182 Didi ey teşne-i viṣāl-i ḥabīb / Rū-be-rū kerde-i **ḫayāl-i** ḥabīb
HH2360 Bu **ḫayāl** oldı aña ʿillet-i żem / Eyledi iʿtikādın muḥkem
HH2367 Yaṣdanup ṭaşa bī-mecāl olmış / Görünürde hemān **ḫayāl** olmış

ḫayālāt [3] hayaller

NE519 Ben bu **ḫayālāt** ile bī-tāb iken / İrdi hemān sūziş-i āteş-fiken
SE171 Mālīḫulyā-yı **ḫayālāt-ı** muḫāl / Oldı jeng-āver-i āyīne-i bāl
SE384 Kīmiya gibi **ḫayālāt** ancaḳ / Fihris-i fenn-i muḫālat ancaḳ

ḫayāl-bāz [1] hayal oynatan, gölge oyunu oynatan, karagözcü

HH415 Ṣuret-ārā-yi arzū-yı muḫāl / Perdedār-ı **ḫayāl-bāz-ı** miṣāl

ḫayā eylemek/itmek [3] bir şeyi gerçekmiş gibi düşünerek zihinde tasarlayıp canlandırmak

S45 Görüp minberi bu dil-i pür-melāl / **İder** mey-gede nerdübānın **ḫayāl**
S910 Görüp dāne vü bergin **itdüm ḫayāl** / Ki ṭūṭī ide beyżesin zīr-i bāl
HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü tābı / **Ḫayāl eyler** gören zerrīn rikabı

ḫayāl-i muḫāl [1] gerçekleşmesi mümkün olmayan düşünce

HH1746 Oġlına ḥürmet itmeyen ḳattāl / Aña raḥm eylemek **ḫayāl-i muḫāl**

ḫayālī [1] gerçekte var olmadığı hâlde hayal ürünü olan, hayal niteliği taşıyan

NE2722 Sīnesi efkār ile mālī olan / Ṣafḥa-i dīvān-ı **ḫayālī** olan

ḫayāl ignesi [1] kadınların ince el işlerinde kullandıkları iğne, nakıl iğnesi ‖ erkek cinsel organı

NE2761 Var idi bir calḳ-zen-i bī-emān / ʿUżvı **ḫayāl ignesi** idi hemān

ḥayāsız [1] utanma, çekinme duygusu olmayan, arsız

SE1240 Mürteşī oldı **ḥayāsız** oġlan / Egilür aḳçayı gördükde hemān

ḫayāt [29] yaşam, ömür ‖ dirilik, canlılık

S306 **Ḫayātından** el yudı her ehl-i şer / Ecel teknesiymiş o zevraḳ meger

S759 Meger Ḫıżruñ āb-ı **ḥayātıdur** ol / Ki her cisme rūḥ-ı nebātīdür ol
S974 Anuñ rūḥıdur bāde-i erġavān / Ki ḫūn ü ṣadāsı **ḥayāta** nişān
S1123 Bu ẓulmetde āb-ı **ḥayāt** oldı mey / Delīl-i ṭarīḳ-ı necāt oldı mey
S1569 Varam bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i **ḥayāt** ola müşgīn ḫıtām
NE24 Anda nihāndur elif-i ism-i ẕāt / Oldı meger cedvel-i āb-ı **ḥayāt**
NE79 Nūş idicek nite ki ḳoṭr-ı nebāt / Meşrebe-i feyżden āb-ı **ḥayāt**
NE647 Ḳand-i lebüñ ḳatre-i āb-ı **ḥayāt** / Curʿayı itseñ n'ola ḳaṭr-ı nebāt
NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre mümedd-i **ḥayāt** / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i zāt
NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu āb-ı **ḥayāt** / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1282 Āb u hevā itmede tefrīḥ-i zāt / Bu dem-i ʿĪsādur ol āb-ı **ḥayāt**
NE1381 Eyledi ben bendesine iltifāt / Mürde idüm ṣanki irişdi **ḥayāt**
NE1531 Ḥāl-i **ḥayātındaki** gibi hemān / Olur imiş cümle teveccüh-künān
NE1547 Çünki kişi rūḥ ile insān olur / Mevt ü **ḥayāt** anlara yeksān olur
NE1784 Ḥāl-i **ḥayātında** bulur iʿtibār / Ölse daḫı nāmı olur pāyidār
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı sīm-i nāb / Āb-ı **ḥayāt** üzre ya iki ḥabāb
NE3147 Siḥr ile **ḥayāt-ı** ḫayālin hemān / Maḥv ide bu ejder-i āteş-feşān
SE607 Buldı bu ʿālemin ehl-i ḫıredi / Feyż-i faż-ıla **ḥayāt-ı** ebedī
SE941 Dükenüp devr-i mey-i bezm-i **ḥayāt** / Dil-i ser-mestime irmiş sekerāt
SE1584 Şehre dellāl ṣalup āvāze / Anlara virdi **ḥayāt-ı** tāze
SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i iksīr-i **ḥayāt** / Ḳālıb-ı mürdeye virür ḥarekāt
SE2140 Ḳālıb-ı mürdeye virürdi **ḥayāt** / Getürürlerdi görenler ṣalavāt
SE2351 Didi bu tuḥfe degil āb-ı **ḥayāt** / Cān-fezā cünbüş ü şīrīn ḥarekāt
SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen terk-i ser ü beẕl-i **ḥayāt**
SE3416 Dirligi daḫı yirinde dirler / N'eyleyin āb-ı **ḥayāt** olsa eger
HH497 Yoḳ yüzinde **ḥayāt** āṣārı / Meger āh ile çeşm-i ḫūn-bārı
HH665 Bize ābişḫōr oldı ʿayn-i **ḥayāt** / Cāy-ı pür-şevḳ-i rūşenā ẓulumāt
HH1031 Nice deryā kenāre-i ẓulumāt / Evveli aña nisbet āb-ı **hayāt**
HH1630 Şest-māni ẓalām-ı āb-ı **ḥayāt** / Naḳşı eylerdi saye-veş ḥarekāt

ḥayāt virmek [1] canlandırmak, hareketlendirmek
NE996 Mürde iken ʿāleme **virdi ḥayāt** / Açdı şükūfe gibi göz kāʾināt

ḥayāt-ı ebedī [2] sürekli hayat, ölümsüzlük
SE660 Buldı ʿĪsā ki **ḥayāt-ı ebedī** / Ḥikmeti ḥikmet-i ʿilmiyye idi
SE881 Mevtdür maşrıḳ-ı nūr-ı aḥadī / Mevtdür yaʿnī **ḥayāt-ı ebedī**

ḥayāt-ı sermed [1] sürekli, sonsuz hayat
SE664 İtmedin rehberī-i Ḫıżr meded / Buldı ʿilm-ile **ḥayāt-ı sermed**

Ḫayber [2] Hicaz'da Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezidir. İslâm tarihinde Hz. Muhammed'in yönettiği savaştan dolayı meşhur olmuştur. Hayber edebiyatta genellikle Hz. Ali'nin kahramanlığı bağlamında işlenmiştir. Tanıklarda kelime Hz. Ali'nin Hayber'in (Kamus Kalesi) kapısını tek başına sökmesi bağlamında kullanılmıştır.

S114 Der-i **Ḫaybere** urdı ḳahr ile dest / Ayırdı nitekim girībān-ı mest
NE341 Ḳahrı ile ayırdı der-i **Ḫayberi** / Hem-çü girībān-ı der-i Ḫayderi

ḫaybet-hīz [1] mahrum ve meyus, sıkıntı içinde
HH2250 Çāh-ı bī-āb gibi **ḫaybet-ḫīz** / Kemer-i kūha kīse-i nāçīz

Ḥaydar-ı Kerrār [1] yiğit‖ dönüp dönüp, tekrar tekrar hamle eden, saldıran aslan, Hz. Ali
NE732 Kendüsini **Ḫaydar-ı Kerrār** ide / Gürzini baṭmān ise ḳanṭār ide

ḥaydar-mesāf [1] sıralanmış cenge durmuş yiğitler
S287 Geçüp Balḳanı şāh-ı **ḥaydar-meşāf** / O ṣāḥib-ḳırān eyledi seyr-i ḳāf

Ḫayder [2] Hz. Ali'nin lakabı
S113 Fedā cān u dil ḫażret-i **ḥaydere** / İmām-ı hüdā sāḳī-i Kevṣere
NE341 Ḳahrı ile ayırdı der-i Ḫayberi / Hem-çü girībān-ı der-i **Ḫayderi**

Ḫayderī-ʿirfān [1] Hz. Ali'ye özgü irfan, seziş, bilgi
HH265 ʿÖmerī-ʿadl ü **Ḫayderī-ʿirfān** / Bermekī-bezl ü Caʿferī-iḥsān

ḫāye [4] erbezi, haya, testis
NE2435 Çehre döner dökülüp āḫir ṣakal / Ḳulaḳ eşek **ḫāyesine** fi'l-meṣel
NE2437 **Ḫāye** döne iki çürük ḥanẓala / Cümle ḳopa belki eline gele
NE2529 Eski semer gibi ḫaşīn bānları / Yorġun eşek **hāyesi** pistānları
NE2916 **Ḫāye** anı ḳapuya dek gönderür / Ẓülle ise ḳarşu gelür dönderür

ḥayf(ā) [24]

1. “Eyvah!, Yazık!” anlamında ünlem

S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳi uyur ehl-i keyf / O keyfiyyet ile geçen ʿömre **ḥayf**
NE160 **Ḥayf** degil mi bu ki ʿaḳl-ı selīm / Vesvese-i nefs ile olup saḳīm
NE170 **Ḥayf** ki dünyānuñ olup māʾili / Akçe ṣayılmış ḳavl ide ʿāḳılı
NE184 **Ḥayf** ki sermāyeyi itdüñ ḥarāb / Ya ḳanı sevdüñ dir iseñ yoḳ cevāb
NE1039 **Ḥayf** u ṣad efsūs irüp vaḳt-i ḥāl / Eyledi ol ḥālet ile irtiḥāl
NE1899 **Ḥayf** ki muḍḥiklik olup muʿteber / Masḫaralıḳ oldı cihānda hüner
NE1968 **Ḥayf** ü ṣad efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / Dāʾim o yoldan ṭuta rāh-ı girīz
NE2169 **Ḥayf** aña ol gülbün-i nādide āb / Eyleye deryūze-i feyż-i serāb
NE2627 **Ḥayf** ki bir niçe yüzi ḳaralar / ʿIşḳ bināsın iden zīr ü zeber
NE3142 Añlamayup nüktesin itme **ḥayfā** / Ṭuysañ eger ben de ne dirdüm saña
SE513 Ḳābil-i feyż degil şeh-zāde / **Ḥayfdur** aña olan irşāda
SE995 Nefse uyma ṣaḳın ādemlikdür / Düşine **ḥayf** cehennemlikdür
SE2011 Didiler **ḥayf** o nihāl-i şād-āb / Olmaya bāde-i terden sīr-āb
SE2292 Ṭutalum kim ola ser-bāz ü ʿanūd / **Ḥayfdur** żāyiʿ ola öyle vücūd
SE2868 Oldı şāhān cihān içre temām / Ḫaşmı **ḥayf-ıla** o seyf-ile benām
SE3128 Var-iken rāh-güẕer her ḳoldan / Gitmedik **ḥayf** ü dirīġ ol yoldan
SE3202 **Ḥayf** u ṣad ḥayf ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir hüneri cürm-i ʿaẕīm
SE3202 Ḥayf u ṣad **ḥayf** ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir hüneri cürm-i ʿaẕīm
HH1385 **Ḥayf** kim devr-i ḥüsnüñ ide tebāh / Aġıl içinde bir senüñ gibi māh
HH1690 Bizi **ḫayfā** ki nā-ümīd itdüñ / Nāḥalef oldıġun bedīd itdüñ
HH2531 Acıdum derd-mende ġāyet ile / **Ḥayfdur** ölmesüñ felāket ile

2. haksızlık, zulüm

NE2205 Ṭurfe teẕerv idi o şūḫ-ı cihān / Olmaz idi **ḫayf** ile hem-āşiyān
NE2582 Kirli Fatı didi ki hey dostlar / Pāk olana **ḫayf** ola nā-pāk er
HH2099 Şiddet-i ḳahrı ḥiddet-i **ḥayfi** / İtdi teşhīr ʿāleme seyfi

ḥāyil [2] engel

SE1370 Ḳaldurur perdeyi dest-i ilhām / **Ḥāyil** olmaz aña şekk ü evhām
SE1533 Ola çün cevher-i paḳ ü şeffāf / **Ḥāyil** olmaz naẕara çeşme-i şāf

ḫāyin [7] kötü niyetli, ihanet eden, zulmeden

NE2429 **Ḫāyin** olur çarḫ-ı sitem-kār-veş / Yere baḳar encüm-i ġaddār-veş
NE2570 **Ḫāyin** imiş diyu idüp bed-duʿā / Eylediler laʿnet ile iktifā
NE2642 Perde-der-i ʿiffet u kūn-bāz idi / **Ḫāyin** idi ḫāne-ber-endāz idi
SE428 Nite kim dīde-i şahş-ı **ḫāyin** / Bir baḳışda bile hep esrārın
SE872 İḫtirāz itmek olur mı mümkin / Ḫānede olsa içerden **ḫāyin**
SE993 Nefs-i **ḫāyin-ṣıfāta** virme vücūd / Ḫāne-i ṣabra anuñla ḳoma od
SE1217 Eyledi luṭfını maḫṣūr-ı ʿamel / **Ḫāyinān-ı** ʿamel-i dīn ü düvel

ḫayl [17]

1. topluluk, zümre

S588 Güẕār eyleyüp **ḫayl-i** abdāl-ı Rūm / Pür eyler çerāġını ḥaḳḳu’l-ḳudūm
NE255 Sen bu füyūżat ile mümtāzsın / Şāh-ı melek **ḫayl-i** felek-tāzesin
NE861 Hem ʿulemā **ḫayline** sulṭāndur ol / Hem fuḳarā ṣaffına ʿunvāndur ol
NE965 Ḥüsn-i **ḥāyl-i** himmet ile biledür / Erlik on ise toḳuzı ḥīledür
NE1636 Baḥra döner kümmel-i **ḫayl-i** ricāl / Pür-güher ammā velī ḫayretle lāl
NE2989 Oldı güşāyende-i ceyb-i **ḫayl** / Ḳıldı nezāketle anı der-baġal
SE106 İrişince aña **ḫayl-i** Behmen / Pīrehenle ḳalur eşcār-ı çemen
SE551 Hem anı **ḫayl-i** melāʾik her bār / İdinür ḫargeh-i istiġfar
HH2779 Nuḳl-i bezm eyle ehl-i ʿirfāna / Olsun eglence **ḫayl-i** rindāna

2. süvari, asker

S319 Hevāya çıḳup gerd-i **ḫayl-i** revān / Pür oldı ġubārıyla bu ḫāk-dān
S359 Olup **ḫayl-i** āhen-dilān der-kemīn / Çü şimşīr ü ḫançer yesār u yemīn
S1267 Ṣabā sūr-ı gülde olup dür-niṣār / Biribirine düşdi **ḫayl-i** bahār
SE1183 Cūş idüp nite ki baḫr-ı ʿummān / Ḳarşı geldi aña **ḫayl-i** Mervān
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i idbār / Ṭutdı yüz ḳaçmaġa **ḫayl** ü sālār
HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / Ṭurdı yolda selāma **ḫayl-i** sipāh
HH1998 Yüriyüp iki **ḫayl-i** ḫūn-āşām / Rū-be-rū oldı tīġ-i āyīne-fām
HH2025 Bozdı fi’l-ḥāl ḥāşımı ḥākim-i Rey / Ṣanki **ḫayl-i** bahārı ḫusrev-i dey

ḫayl ü ḫaşem [3] emir ve hizmette bulunanlar, maiyet

SE1168 Milket-i **ḫayl ü ḫaşem** sāz u seleb / Ġarre olduġı ḳadar var-ıdı hep
SE1765 Ḳaçdı yanındaġı **ḫayl ü ḫaşemi** / Ṭutdılar şāh-ıla bir kaç ḥademi
HH1401 Nā-gehān irdi mevkib-i şāhī / Ṭutdı **ḫayl ü ḫaşem** çerāgāhı

ḫayli(ce) [31] çokça, epeyce, oldukça

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize **ḫayli** fenā verdi

NE781 **Ḫayli** dem idi iki nesne baña / Daġdaġa virürdi ṣabāḥ u mesā
NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol sūz u tāb / **Ḫayli** ḥarāretlidür ol şehr-i nāb
NE1152 **Ḫayli** dil-berāne ẓuhūr eyledi / Terk-i edeb itdi ġurūr eyledi
NE1293 Gerçi Fırāt āb-ı şeker-vārdur / Bunda veli **ḫayli** nemek-vardur
NE1305 Yapusı yerinde uyuşmuş beden / **Ḫayli** ṣafā eylemiş āyineden
NE1915 Ḳabża-i dār **ḫayli** dilinde ġażab / Münḳabıż olduġına budur sebeb
NE1972 Muḍḥik idi **ḫayli** o bī-neng ü nām / Seyrine ḫayrān idi heb ḫāṣ u ʿām
NE2152 Olmaġa bu ʿārıża serden tırāş / Şimdi gerek **ḫaylice** devletli baş
NE2475 Çabuḳ idi **ḫayli** miṣāl-i ġazāl / Başḳın idi heb aña fikr ü ḫayāl
NE2796 Kūteh idi **ḫayli** o bī-neng ü nām / Ol segīye irişmez idi tamām
NE2885 **Ḫayli** açıḳ ḳaḥbe-i nāmerd idi / Göti doñuz ferci gibi serd idi
SE1758 **Ḫayli** yaḫ-āver olup mezraʿ-ı kīn / Kişt-zār oldı rimāḥıyla zemīn
SE1759 Gelerek ol iki deryā-yı nehīb / Oldı mābeynleri **ḫayli** ḳarīb
SE1789 Ḫarc idüp arada çoḳ luṭf-ı ḥıyel / Eyledi **ḫaylī** ḫaḳīmāne ʿamel
SE2202 Üsküdāra varup itmişdi maḳām / **Ḫayli** saʿy itdi çoḳ olınca cüẕām
SE2401 Deheninden aña su püskürdi / Ṭoḳınup **ḫayli** beri tüskürdi
SE3220 Mihr-veş ıssı idi **ḫayli** yüzi / Ẕerrece görmez-idi ḫalḳı gözi
SE3262 ʿAyb-ı kāşāne-i cānān oldı / Bezmde **ḫayli** girān-cān oldı
SE3511 Erbaʿīni iricek itmāma / **Ḫaylice** çille çıḳardı ḫāme
HH230 Duḫter-i rez gibi cihān-peymā / **Ḫayli** ʿiffetle añılur ḥālā
HH533 Ḳaldılar nūr-ı ʿaḳlı rāh-nümūn / İtdiler **ḫayli** fikr-i gūn-ā-gūn
HH568 Vehmi olanlar itdi **ḫayli** gile / Sögdi birbirine fısıldı ile
HH627 Gördi çün ʿaḳl ü dāniş-i püseri / **Ḫayli** maʿḳūl-fehm idi pederi
HH656 ʿAfvı yoḳdur görince bī-edebi / **Ḫayli** güçdür efendinün ġażabı
HH791 Nāzlıdur **ḫaylice** niyāz ister / Ṭatlı dille biraz piyāz ister
HH1139 Belki **ḫayli** müʾellif-i ülfet / Ola keştī-keş-i yem-i ḫayret
HH1340 **Ḫayli** bī-ṭaḳat ü perīşānuz / Ger ḳabūl olunursa mihmānuz
HH1704 Cürmümi ṣorup andan eyle ʿaẕāb / **Ḫayli** gücdür cevāb-ı rūz-ı ḥesāb
HH2071 Çün temām oldı bu ḫuceste-ḫaber / ʿĀşıḳ-ı zāra **ḫayli** itdi eşer
HH2087 Ḥālümi ʿarż **ḫayli** minnetdür / Ṣaḳın unutma kim emānetdür

ḫayme [7] çadır

S269 Ḳurup **ḫaymeler** ʿasker-i bī-kerān / Fiten oldı ber-pā cihān-der-cihān
S291 Ḳurup **ḫaymeler** ʿizz ü iclāl ile / Göründi leb-i ābda āb ile
S707 ʿAceb **ḫayme** ol ḳulle-i sebz-fām / Ki eṭrāfı ortada olmuş maḳām
NE368 Ḳurdı ol orduda şeh-i kām-yāb / **Ḫayme-i** zer-beft-i mülemmaʿ-ṭınāb
SE1923 Ḫalḳ şandı ki şebīḥūn oldı / **Ḫaymeden** cümlesi bīrūn oldı
HH104 Faḳr ile şāh-ı kām-yāb oldı / Ḫādım-ı **ḫaymesi** seḥāb oldı
HE36 Olupdur ẓullesüz bir **ḫayme** eflāk / Kenārı ḫendeḳ-i jerf ü ḫaṭar-nāk

ḫaymegāh, ḫaymegeh [2] çadır yeri

NE404 Ferce bulup düşmen-i furṣat-ṭaleb / **Ḫaymegehüñ** yollarına girdi heb
NE2970 Naḫl-ı pür-ezhār ḳılup **ḫaymegāh** / İtmiş idi sebzeyi ordu-yı şāh

ḫayr [39] iyilik, iyi iş, şer karşıtı

NE12 Besmeledür her **ḫayra** mübtedā / Sālike yol gösterür engüşt-i bā
NE199 Ḫavf u recā ehline niʿmüʾn-naşīr / **Ḫayr-ı** şefīʿ u beşīr-i neẕīr
NE428 Eyledi ol fāyiż-i cūd u kerem / **Ḫayr-ı** nebīye bizi ḫayrüʾl-ümem
NE1278 Gel beri ben saña delīl olayın / Rāhber-i **ḫayr-ı** sebīl olayın
NE1760 Ṣāhib-i **ḫayr** olmaġıçün lāf ider / Ḫayrı anuñ fāʾide-i sīm ü zer
NE1760 Ṣāhib-i ḫayr olmaġıçün lāf ider / **Ḫayrı** anuñ fāʾide-i sīm ü zer
NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i **ḫayr** ü sevāb / Sāʾile heb ḫayr ile virür cevāb
NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i ḫayr ü sevāb / Sāʾile heb **ḫayr** ile virür cevāb
NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez gider / Düşde gören **ḫayr** ile yormaz gider
NE1764 Vaḳf-ı nüḳūd itmeden ol nā-be-kār / **Ḫayra** degil ḳaṣdı iki fikri var
NE1800 **Ḫayra** delālet ki güzel ḥāldür / Ḳadri velī rütbe-i dellāldür
NE1808 Ceyb-i reʿāyādan ider **ḫayrlar** / Ṣarf ide yanından anuñ ne ṣaḳar
NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu kāra delīl / Kim bulasın rehber-i **ḫayr-ı** sebīl
NE2856 Oldı ḳazıḳ bābı deñilmek aña / ʿĀḳıbeti **ḫayr** ola diyu duʿā
NE3112 **Ḫayr** duʿādan beni yād ideler / Ḫāṭır-ı maḥzūnumı şād ideler
NE3154 Nite ki bir şeyḫ-i kerāmet-nümā / **Ḫayr** ile eşrāra idermiş duʿā
SE786 Olsa ol ḥırz-ı emānī vü emel / Müntic-i **ḫayr** çü şekl-i evvel
SE1133 Kevkeb-i ṭāliʿ-i vālā seyri / Oldı alnında ṣabāḥüʾl-ḫayrı
SE1319 Ḫalḳ ẓulm eyleye andan bileler / Kendi ḫod bilmeye ne **ḫayr** ü ne şer
SE1476 Ḫasenātuñ olamaz **ḫayrı** ḥisāb / ʿÖşr emṣāli dimişdür Vehhāb
SE1477 İtmez ol **ḫayrı** varanlar Yemene / Yazılur dirhemine on ḫasene
SE1482 Çünki dīvān-ı Ḫudādur ʿaraṣāt / Çekilür tuḥfe-i **ḫayr** ü ṣadaḳāt
SE1495 Ḫaşre dek **ḫayr-ıla** taʿdād olınur / Lā-cerem eylik iden yād olınur

SE1957 Evveli vālī̄ idi āḫiri şāh / Ortada **ḫayr-ı** umūr oldı güvāh
SE2097 **Ḫayrdan** menʿ için itdi feryād / Ḳıldı peydā-gerī̄-i ḫubş-nihād
SE2287 Çünki ḫaşm olsa ola ḳādir-i şer / Dostluḳdan ola **ḫayra** aḳder
SE2440 Yā virüp ḳuvveti beytü'l-māle / **Ḫayrı** vāṣıl olasun bed-ḫāle
SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda tedbī̄r / Ḥaşre dek devr ide ol **ḫayr-ı** keşī̄r
SE2449 **Ḫayr** içün şaḳladıġuñ sī̄m ü ẕeheb / Ālet-i fısḳ u fesād olur hep
SE2451 Tī̄z günlerde bula ża ʿf u fesād / Küşteden **ḫayr** ola mı ḳonsa verād
SE2638 Niyyetüñ **ḫayr** ise eṭvāruñda / Ḥasene yazıla her kāruñda
SE2639 Vech-i meşruʿ ile olan ḫarekāt / Niyyet-i **ḫayr-ıla** olur ḫasenāt
SE2640 Her ʿamel kim idesin ḥikmet-ile / Maḥż-ı **ḫayr** ola hemān niyyet-ile
SE2641 Fuḳaraya idicek beẕl-i ʿatā / İtmesün **ḫayrıuñ** ibṭāl riyā
SE3527 Neyyir-i ḳadri felek-seyr olsun / Āḫiri ʿaḳıbeti **ḫayr** olsun
HH130 Cümlesi reh-nümā-yı **ḫayr-ı** sübül / Cümlesi rāzdār-ı ḫatm-i rüsül
HH431 Anı icrāya eyle saʿy-i cemī̄l / İtme ol **ḫayrı** sen sen ol taʿṭī̄l
HH1254 Resmin alup ḳaşā ile ḳaderüñ / ʿAynine gösterürdi **ḫayr** ü şerüñ
HH1648 Biricek zaḫmet iḫtiyār itseñ / Kārınuñ **ḫayrını** ḥisāb itseñ

ḫayrāt [3] hayır işleri, iyilikler

NE1759 Niyyet-i **ḫayrāt** ile maʿrūf olur / Lī̄k eser-i mevtine mevḳūf olur
NE1807 Bāʿiş-i **ḫayrāt** ola māl-ı zinā / Ḳurı yere köpri yapa dāʾimā
SE1483 Ola sermāye-i **ḫayrāt-ı** ḥısān / Kām-baḫşende-i ehl-i iḥsān

ḫayr-bād [1] "Hayır olsun!, Hayır ola!" anlamında dua sözü

HH1150 İtdiler **ḫayr-bād-ı** mī̄r-i kerī̄m / Ḳıldılar ʿazm-i taḫtgāh-ı ḳadī̄m

ḫayr-duʿā [2] iyilik isteme, dua etme

SE2942 Eyledi şıdḳ-ıla iẓhār-ı velā / İstedi himmet-ile **ḫayr duʿā**
SE3519 El açup bu eşer-i bī̄-hem-tā / Oldı deryūze-ger-i **ḫayr-duʿā**

ḫayr-ḫ̆ah [4] iyilik isteyen, iyilik dileyen

SE1990 **Ḫayr-ḫ̆āhuñ** fekke-i her kāruñ / Ḳılıcuñ bende-i cānibdāruñ
SE2288 Mülki iḫlāle olınca ḳudret / **Ḫayr-ḫ̆āh** olsa virürmiş ḳuvvet
HH748 Mekr ü telbī̄sinüñ yanında hemān / **Ḫayr-ḫ̆āh** idi ādeme şeyṭān
HH1246 Fitneler araya alup şāhı / Dūrdan baḳdırur **ḫayr-ḫ̆āhı**

ḫayr-ḫ̆āhāne [3] iyilik isteyerek, iyilik dileyerek, iyilik amacıyla

HH490 Bir gün aḫbābı eyleyüp el bir / **Ḫayr-ḫ̆āhāne** itdiler tedbī̄r
HH1389 Böyledür ḫūb ṣayd iden ekşer / **Ḫayr-ḫ̆āhāne** vaʿdeler eyler
HH2090 Tesliyet-baḫş olup yine yārān / **Ḫayr-ḫ̆āhāne** itdiler dermān

Ḫayr-ı beşer [1] insanların (en) hayırısı, Hz. Muhammed

SE1376 Görmese tī̄r-i ferāsetde eşer / "İttekū" dimez idi **Ḫayr-ı beşer**

ḫayr-ı ḫalef [3] sonradan gelenlerin hayırlısı, hayırlı oğul

SE1869 Veled olursa eger **ḫayr-ı ḫalef** / Biñde bir görmedi ābā-yı selef
SE2663 Emeviyyūne olup **ḫayr-ı ḫalef** / Oldı ʿözr-āver-i taḳşī̄r-i selef
HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i evc-i şeref / Nūr-ı mehtābı itdi **ḫayr-ı ḫalef**

ḫayrını görmek [2] yararını görmek, faydalanmak

NE1763 Kimse anuñ **ḫayrını görmez** gider / Düşde gören ḫayr ile yormaz gider
NE1818 Sen daḫı beẕl eyle dilā ḳudretüñ / **Ḫayrını gör** var yüri bu himmetüñ

ḫayr ile añmaḳ [1] ölen birini iyilikle anmak

NE2589 Küştelerin ʿadd idüp ol şūmlar / **Ḫayr ile añıldı** o merḥūmlar

ḫayr ile yād eylemek/itmek [3] iyilikle anmak, hakkında güzel şeyler söylemek

SE1020 Pāk-bāzānı **idüp ḫayrıla yād** / Urdılar ḳışşa-i pāke bünyād
SE3522 **Ḫayr-ıla** nāẕımını **yād ideler** / Cān-ı maḥẕūnumuzı şad ideler
HH1074 Çün müyesser ola vuṣūl-ı murād / Beni **eyleñ** duʿā-yı **ḫayr** ile **yād**

ḫayr ile yād olmaḳ [2] hayırla anılmak, iyilikleri söylenmek

NE1817 Ḥātem **olur** dehrde **ḫayr ile yād** / Bin yıl iñen eyleye bi-ḫayr-ı yād
SE3027 Terbiyet ide şu ki ḫuddāmı / **Ḫayr-ıla yād olur** anuñ nāmı

ḫayr itmek [3] yararı olmak, faydası dokunmak

NE2339 Cāhil olan sözde gerekdür ḫamūş / **Ḫayr ide** mi müflis-i gevher-fürūş
SE1892 Olma bī̄ḫūde yire pī̄ç-a-pī̄ç / **Ḫayr ider** mi saña il ʿavratı hī̄ç
SE2307 Olsa ẕātında eger feyż-i nevāl / **Ḫayr ider** güle güle mihr-miṣāl

ḫayrü'l-ḫalef [2] hayırlı halef, selef karşıtı

NE1430 Ḥażret-i Peyġambere **ḫayrü'l-ḫalef** / Cāh-ı verāṣetde ḳarī̄n-i şeref
SE728 Ḳalmadı şekki nesebde anuñ / Oldı **ḫayrü'l-ḫalefi** ābānuñ

ḫayrü'l-ʿibād [1] kulların hayırlısı

NE1428 Maʿnīde ey perr ü **ḫayrü'l-ʿibād** / Muʿcize inkārı olur bu ʿinād

ḫayrü'l-ümem [1] ümmetlerin hayırlısı, Hz. Muhammed'in ümmeti

NE428 Eyledi ol fāyiż-i cūd u kerem / Ḫayr-ı nebīye bizi **ḫayrü'l-ümem**

ḫayrü'l-verā [1] halkın hayırlısı ‖ âlemin hayırlısı, Hz. Muhammed

NE422 Virmedi maġlūbī-i şāha rıżā / Ġayret-i hem-nāmī-i **ḫayrü'l-verā**

ḫayrü'r-refīḳ [1] hayırlı dost

NE1623 Şerʿa muvāfıḳ olıcaḳ bir tarīḳ / Gir ki Ḫudādur saña **ḫayrü'r-refīḳ**

ḫayrān [8]

1. şaşkın, hayrette kalmış, ne yapacağını bilmeyen

S1546 Be-çīn ebruvān-ı melāḥat-ṭırāz / Be-çeşmān-ı **ḫayrān-ı** efsūn-ı nāz

SE2612 Naẓara ḳaṣrı gider sen de dilā / Ḫar-ı **ḫayrān** dimiş aña ẓürefā

HH1469 Ṣanma būs u kināre **ḫayrānum** / Bir güler yüz esīri giryānum

HH1890 Baḳdı ḳaldı o vālih ü **ḫayran** / Oldı mānend-i ṣūret-i bī-cān

HH2536 Gördi ol bāġ-ı cennet-āsāyı / Merd-i **ḫayrān** unutdı dünyāyı

HH2660 Gitdi pey-güm-künān iki **ḫayrān** / Ḳande gitdikleri degildi ʿayān

HH2682 Ki o **ḫayrān** u zār u dil-beste / Merd-i bī-çāre ʿāṣıḳ-ı ḫaste

2. düşkün, çok beğenen

NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o bī-neng ü nām / Seyrine **ḫayrān** idi heb ḫāṣ u ʿām

ḫayrān itmek/ḳılmaḳ [5] hayrete düşürmek, şaşırtmak

SE1121 Gerçi İskenderi şādān itdi / Līk bu cünbüşi **ḫayrān itdi**

SE1693 Şu sefāhatleri kim oldı ʿiyān / **Ḳıldı** iblīs-i laʿīni **ḫayrān**

SE3419 Ḳarınuñ bu süḫan-ı bü'l-ʿacebi / **İtdi ḫayrān** o büt-i ġonca-lebi

HH978 Gül gibi pāk-dāmenān-ı cihān / Pāk-bāzānı **itdiler ḫayrān**

HH2136 **İtdi** bu ḥāl dil-beri **ḫayrān** / Geçdi ömri gibi o naḫl-i revān

ḫayrān olmaḳ [10] iyi, güzel veya olağanüstü durum ve davranışlar karşısında beğenme duygusu ile birlikte saygı duymak

S1499 Ḥased ehli naḳşına **ḫayrān olur** / Eger görse kāfir müselmān olur

NE2372 İşidecek bu sözi **ḫayrān olup** / Didiler ol ḥikmeti cūyān olup

SE434 Vāʿiẓ-i Kāşifī **olup ḫayrān** / Minberiyyātın iderdi pinhān

SE1959 İşidüp şāh aña **ḫayrān oldı** / İtdügi kare peşīmān oldı

SE2673 **Oldılar** ḫāżır olanlar **ḫayrān** / Didiler cümleten iy şāh-ı cihān

HH469 ʿIşḳ ile dā'imā **olup ḫayrān** / Bī-ser ü pā idi o ser-gerdān

HH1667 Bir gün ol fikr ile **olup ḫayrān** / Ḥavża olmış idi dūrdan nigerān

HH1794 Her biri ser-güẕeştin itdi beyān / Güş iden **oldı** vālih ü **ḫayrān**

HH2580 Güş iden **oldı** vālih ü **ḫayrān** / Raḥm idüp aġladı biraz mestān

HE48 Ḥasūd **olsa** ʿaceb mi deng ü **ḫayrāñ** / Olur naḳşın gören kāfir müselmān

ḫayret [29] şaşkınlık, şaşırma, ne yapacağını bilememe

S37 Hücūm itdi **ḫayret** dil-i pür-ġama / Unutdı niçün geldügin ʿāleme

S1298 Ḥabāb itdi **ḫayretle** her su-naẓar / Ḳoyup başına cūy-ı ıssı şular

S1482 Bu naḳş-ı nigār arturup **ḫayretim** / Ḳamaşdı gözüm ḳalmadı ṭākatim

NE471 Fikreti **ḫayretde** ehl-i vuḳūf / Sözleri reşk-i ḥükm-i feylesof

NE552 Didi benüm daḫı odur sürʿatüm / Ġarḳa-i girdāb-ı yem-i **hayretüm**

NE1339 Olsa eger zā'iri bu revḫananuñ / **Ḫayretin** eyler idi ziyāde anuñ

NE1636 Baḫra döner kümmel-i ḫayl-i ricāl / Pür-güher ammā velī **ḫayretle** lāl

SE236 Dūd-ı **ḫayretle** dimāġı ṭoldı / Ṣanasın kim gemisi ġark oldı

SE1481 Ġarḳa-i **ḫayret** olup hem-çü ṣadef / Urma ol ḫasret-ile kef-ber-kef

SE1801 Göricek nāme-ber ol ḥāli hemān / Ḳodı dendānına **ḫayretle** benān

SE1966 Eṣer-i būyı zükām-ı **ḫayret** / Āḫiri renc-i ḫumār-ı miḫnet

SE2040 Güş idüp sözlerin ol tāze cüvān / Didi biñ **ḫayret-ile** iy yārān

SE2522 Nāme-ber **ḫayret-ile** döndi o dem / Ḳaldı bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı ḫātem

SE2647 ʿAmeli ola ser-ā-ser aʿmāl / Çıḳa hep **ḫayret** ü ḫüsrana meʿāl

SE2722 Naḫl içün ḳazduġı çeh diḳḳat-ile / Aġız açup dir-idi **ḫayret-ile**

SE3062 **Ḫayret** ol ṣaḫṣı idüp daġdaġa-nāk / Ḥākim oldı bu ḫacāletle helāk

HH61 ʿÖmr kim geçdi ḫ̆āb-ı ġafletle / Rūzı şebdür ẓalām-ı **ḫayretle**

HH400 ʿĀḳıbet mest idüp mey-i **ḫayret** / Çeşm-bend oldı perde-i ġaflet

HH499 Ṭuyıcaḳ hep derildiler aḥbāb / Göreni **ḫayret** eyledi bī-tāb

HH501 Dūd-ı āh ile ḫalḳı aġlatdı / Her gören baḫr-ı **ḫayrete** batdı

HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ ʿaḳlını aldı / Lücce-i **ḫayrete** ṭalup ḳaldı

HH1139 Belki ḫayli mü'ellif-i ülfet / Ola keştī-keş-i yem-i **ḫayret**

HH1419 Var iken tāb-ı meşʿal-i āhı / **Ḫayretinden** güm eyledi rāhı

HH1772 O gice yatdı şaḫne **ḫayretle** / Seḥer-i niyyet-i siyāsetle

HH2191 Buldı Mecnūn-ı vādī-i **ḫayret** / Ḥarem-i ḫaṣṣ-ı Leylīye ruḫṣat

HH2659 Ṣaldı deryāya iki bī-reh ü rūy / Fikr-i **ḫayretle** itdiler tek ü pūy

HH2684 Çeşm-i cān ḫˇāb-nāk-i **ḥayret** iken / Ḥāk-i ten çāk çāk-i fürḳat iken
HH2699 Buldı ġavvās-ı lücce-i **ḥayret** / Kendin üftān-ı sāḥil-i vuṣlat
HE13 Dem-i **ḥāyretde** tevfīḳuñ refḳ it / Beni gümreh ḳoma ehl-i ṭarīḳ it

ḥayret almaḳ [1] şaşakalmak, ne yapacağını bilmez duruma gelmek
HH1061 Göricek pīrden cevān-merdī / **Ḥayret aldı** ol iki pür-derdi

ḥayret-āṣār [1] şaşkınlığa sebep olan, şaşırtıcı
HH1379 Ḳıṣṣa-ı ḫˇāb-ı **ḥayret-āṣārı** / Ḥüsn-i taʿbīr iderdi güftārı

ḥayretde ḳomaḳ [2] şaşmasına sebep olmak, şaşırtmak
SE1386 **Ḳoya ḥayretde** nice rindānı / Fıṭnat-ı kūsec-i Nūşrevānı
SE3435 **Ḳodı** ol ḥālet-i **ḥayretde** anı / Beriye geldi didi müjde ḳanı

ḥayret-dih [2] hayret verici, şaşırtıcı
SE2900 Bu maʿānī yoġ-iken buldı vücūd / Oldı **ḥayret-dih-i** erbāb-ı şühūd
SE3513 Keşret-i feyż-niṣār-ı maʿnā / Oldı **ḥayret-dih-i** ṭabʿ-ı dānā

ḥayrete varmaḳ [3] şaşkınlığa düşmek, şaşıp kalmak
NE2254 Seyr idicek **ḥayrete vardı** ḥarīf / Derdin aña didi o şūh-ı ẓarīf
SE805 Güş idüp **ḥayrete vardı** huddām / Ḳıldılar ḥażret-i pīre iʿlām
SE934 Gördiler irmez aña ẓann ü gümān / ʿAcz-ile **ḥayrete vardı** yārān

ḥayret-fezā [1] hayret, şaşkınlık artıran
HE93 Sevād-ı şām kim **ḫayret-fezādur** / Feżā-yı hevl-nāk-i ejdehādur

ḥayret-künān [1] şaşkınlık vererek, hayret ettirerek
S643 Ṭurur Ḳays-veş ḳulle **ḥayret-künān** / Ki farḳında var heyʾet-i āşiyān

ḥayret virmek [3] şaşırtmak, hayrette kalmasına sebep olmak
NE2126 Şu ḫalḳ-ı ʿāleme **ḥayret virür** / Niçe müselmāna ḫacālet virür
SE1261 Maraż ü beşre ḳılup cemʿiyyet / **Virdi** cerrāḥ u ṭabībe **ḥayret**
HH1145 Ṭuydı fiʿl-i taʿaccüb-āṣārı / **Verdi ḥayret** bu kāruñ esrārı

ḫayṭ [5]

1. iplik, tel
NE3136 Olsa tevārüdleri ger **ḫayṭ** ile / Sāde söz olsa sebeb-i rabṭ ile

2. ışık demeti, hüzme
NE367 Çetr-i sefīdī seḥer-i nev-mīd / Oldı ṭınābı aña **ḫayṭ-ı** sefīd
SE1492 Çeke çün **ḫayṭ-ı** sefīd-i ṭārem / Mücrimüñ ḥaṭṭ-ı ḥaṭāsına ḳalem
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i **ḫayṭ-ı** seḥerī / Rişte-i cānda ḳomaz ʿuḳdeleri
SE2470 Aġarup cismi dem-i ṣubḥ-misāl / Oldı **ḫayṭ-ı** siyeh ol müşgīn-bāl

ḫayṭ-ı şuʿāʿ [1] ışık demetleri, güneşin iplik gibi görünen ışıkları
S1024 Zemīninde almaġa mihr irtifāʿ / Suṭrulābına ḳoydı **ḫayṭ-ı şuʿāʿ**

ḥayvān(āt) [12]

1. canlı varlıklar
NE2608 Sırrı ẓuhūr eyledi ekvānda / Seng ü bütānānda **ḥayvānda**
SE163 Beyyināt ile olurken işbāt / Belki fehm eyler iken **ḥayvānāt**

2. dil ve akıl yeteneğinden yoksun canlı varlık
SE828 Dīde-i ʿibret-ile eyle naẓar / Cins-i **ḥayvān** ü cemād-ile beşer
SE1668 Söz degil mi şerefi insānuñ / Belki **ḥayvān-ıla** farḳı anuñ
HH2354 Öyle ḳurbāna yaramaz **ḥayvān** / Oldı cānāne yoluna ḳurbān

3. canlılık, dirilik, hayat
SE596 Gele ey sālik-i rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı **ḥayvān**
SE659 Ḥāṣılı meşrebine göre hemān / İçdi bir maşraba āb-ı **ḥayvān**
SE2382 Öyle meşreb ki begenmez bir kes / Āb-ı **ḥayvān** ise de ḳılma heves
SE3509 Nāvdān-ı dil-i fevvāre-feşān / İtdi ser-çeşme-i **hayvānı** revān
HH99 İçmedi gitdi ol kerem kānı / Karañulıḳda Āb-ı **Ḥayvānı**

4. yeteneksiz, düşüncesiz, kaba ve ahmak kimse
NE2375 Taḫt-ı dile gel beri sulṭānlıḳ it / Söylet o **ḥayvānı** Süleymānlıḳ it
SE1336 Olup Aḫfeş keçisine şānī / Eşḳıyā oynadur ol **ḥayvānı**

ḥayvānī [1] ıslah olmamış, hayvan derecesinde
SE1257 ʿAḳl-ı ıfaʿʿāl-i cünūn ü şirret / Rūḥ-ı **ḥayvānī-i** cehl ü rişvet

ḥayvāniyyet [1] hayvan olma durum ve niteliği, insana yakışmayan durum, düşünce ve hareket
SE1040 Seg-i nefs eyledi **ḥayvāniyyet** / Ne ʿacep işlere itdüñ niyyet

Ḥayy [2] ezelî ve ebedî hayat sahibi olan; daima canlı, her şeyi yapan ve gücü yeten, Allah

NE89 Ṣāniʿ-i bī-māniʿ-i **Ḥayy** u Kadīr / Mübdiʿ-i bī-ʿavn-ı Semīʿ u Baṣīr
HH587 Oldı ehl-i ṣalāḥa cümle ṣalā / Ḳopdı her ḥayda ṣavt-ı **ḥayy-ı** ʿalā

ḫayyāl [] at terbiyecisi, seyis

ḫayyāl-i ḫayāl [2] hayal atının binicisi, hayal kuran kimse

SE647 Ḫing-i ʿaḳla urulup anda ʿiḳāl / Gelmedi cilveye **ḫayyāl-i ḫayāl**
SE1372 Ḳullanur raḫşını **ḫayyāl-i ḫayāl** / Ḫunük ʿaḳla uramaz şübhe ʿiḳāl

ḫayyāṭ [1] dikici, terzi

SE3495 Döne **ḫayyāṭ-ı** ḫıyānet-kāra / Hem boza hem çala andan pāra

ḫayyīz-i ʿaḳl [1] akıl çerçevesi, akıl mevkisi

HH516 **ḫayyiz-i ʿaḳldan** degildür dūr / Zāʾil itmek bu ẓulmeti ol nūr

ḥayż-ı ricāl [1] "ḥayż" kelimesi kadınlara mahsus aybaşı durumu anlamındadır, tanıktaki terkip "erkeklerin aybaşı" anlamına gelmektedir ve velî kişinin keramet göstermesi durumunu anlatmaktadır. Tasavvufta kerametin gizlenmesi esastır ve kerametin izharı ârifin gizliliğini ortaya çıkaran bir durumdur. Sofiler keramet göstermeyi bir kadının aybaşı kanı gibi kötü ve kaçınılması gereken bir durum olarak görürler.

SE1967 İtmesün gūne-i surḫ-ı saña āl / Oldı merdānelere **ḥayż-ı ricāl**

ḫayzrān, ḫīzrān [2] sıcak iklimlerde yetişen değnek, iskemle vs yapımında kullanılan uzun yapraklı esnek bir tür kamış, bambu

S1059 Ḳosun muṭribā ṭaʿnı ehl-i riyā / Olur nāy aña **ḫayzrān-ı** ʿaṣā
NE2494 Elde ʿaṣā eylemiş ol nātüvān / Mār-ı münaḳḳaş gibi bir **ḫīzrān**

ḫazā'in [1] hazineler

NE1422 Her birine genc ü defāyin açıḳ / Her birine bāb-ı **ḫazā'in** açıḳ
NE1839 Gitdi **ḫazā'inde** aramaz sīm-nāb / Berri pür-āb eyledi baḥrı serāb

ḫazān [25] güz mevsimi, yaprak dökümü zamanı, sonbahar

SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı **ḫazān**
SG1/1 **ḫazānda** bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep **ḫazān** buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
S732 **Ḫazān** faşlı seyr eyleyen anı der / ʿAceb ṭoprāġı var ki altun biter
S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i **ḫazān** / Ḳodı bir ḥaşīr üzre devr-i zamān
S1337 Ġurūr-ı gül ü revnaḳ-ı gülsitān / Geçüp oldı çün ḫūn-ı faşl-ı **ḫazān**
S1342 **Ḫazān** faşlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḫ-ı nev şaldı köhne bahār
S1344 Şu meyden ki bir curʿa şaçsañ ḫemān / Döne verd-i raʿnāya berg-i **ḫazān**
S1377 Bahār u **ḫazānı** degil ber-ḳarār / Zamāne televvünde leyl ü nehār
NE94 Kārgeh-ārā-yı zemīn-i dermān / Ḳāfile-pīrā-yı bahār u **ḫazān**
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i şāh-ı **ḫazān** / Ṣaçdı yolına zerini gülsitān
NE536 Baġ-ı bahār oldı **ḫazāndan** ḥazīn / İrdi ṣabāya nefes-i vāpesīn
NE542 Ayaġa saldı güli bād-ı vezān / İtdi hevā berk-i **ḫazānı** ḫizān
NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir lisān / Cümle fenā zikri ile hem-zebān
NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile cünbüş-nümā / Dil kesilür irse **ḫazān-ı** fenā
NE1788 Naḫl-i **ḫazan-ı dīde**-veş azād ola / Dāmenini silke gide şād ola
NE2898 Her būyı şimşāda çū berg-i **ḫazān** / Ditreyerek ʿarża girerdi hemnān
SE104 Dem olur kim irişür derd-i **ḫazān** / Ṣararur ḫavfıla rūy-ı būstān
SE1108 Burc u bārūları itdi vīrān / Varaḳ-ı lāleyi mānend-i **ḫazān**
SE1555 Mālı yaġmasına ḳıldı fermān / Gūyiyā gülşene sulṭān-ı **ḫazān**
SE1561 Ġam u şādīde olurdı yek-sān / Ol iki ġonca-i bīḫār u **ḫazān**
SE2171 Düşicek nekbete mānend-i **ḫazān** / Ṣolar egnindeki gülgūn ḳaftān
HH467 Rūy-ı zerdi **ḫazān-ı** deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı fenā
HH1591 Gördi berg-i **ḫazān** gibi her ān / Ṣūreti zerd olup olur lerzān
HE27 Bahar-efrūz-ı gülzar-ı cüvānī / Varaḳsuz **ḫazān-ı** nātüvānī

ḫazān-dīde [3] hazan görmüş, sararıp solmuş, felakete uğramış

S1345 Dil-i zār idüp cām-ı gül-fāmı nūş / O murġ-ı **ḫazān-dīde** ḳılsun ḫurūş
SE3189 Zerd olur naḫl-i **ḫazān-dīde-miṣāl** / Gūyiyā keşret-i āb-ıla nihāl
HH1763 Ol **ḫazān-dīde-i** cefā vü sitem / Oldı ḫilʿatle gülbün-i ḫurrem

ḫaẕar eylemek [1] hazer eylemek, sakınmak, çekinmek

SE991 Beni eslerseñ eger **eyle ḫaẕar** / Olma üftāde-i ālūde-naẕar

ḫazef [1] topraktan yapılmış çanak çömlek gibi şeyler

SE617 Şerefi gevher-iledür ṣadefüñ / Yoḫsa az farḳı var andan **ḫazefüñ**

ḥazen [1] tasa, kaygı, gam

SE747 İtmese āb u hevā defʿ-i **ḥazen** / Deli olmadı ya yabanda gezen

ḥaẕer eylemek/itmek [7] sakınmak, çekinmek, kaçınmak

S636 N'ola ḥaşm-ı ṭobundan **itse ḥaẕer** / Ki evren yataġıdur ol ḳalʿalar

SE994 Özleme semt-i kenārı güẕer it / O cehennem deresinden **ḥaẕer it**

SE1399 Yürü uzatma ḥaṭādan **ḥaẕer it** / Ḳametüñ gibi sözi muḥtaşar it

SE1964 **Ḥaẕer eyle** ḥaẕer iy tāze cüvān / Olma ser-mest-i şarāb-ı raḥşān

SE1964 Ḥaẕer **eyle ḥaẕer** iy tāze cüvān / Olma ser-mest-i şarāb-ı raḥşān

SE3341 Zen-i mekkāreden **it** ḥavf u **ḥaẕer** / Ḳoca bayḳuş gibi ʿömrüñe ḳonar

HH1973 **İtmeyüp** ṭīġ-i ḳahrdan **ḥaẕeri** / Ne yürekle getürdüñ ol ḥaberi

ḥāẕıḳ [2] (hekim için) ustalık sahibi, işinin ehli

HH2151 Nabż feninde inceden ince / **Ḥāẕıḳ** idi kitāb-ḥükmünce

HH2150 Var idi **ḥāẕıḳ-ı** edīb ü lebīb / Mīre maḥşūş bir güzīde ṭabīb

ḥāżır [23]

1. bir yerde bulunan, huzurda olan

S1543 Dem irdi ki bu meclis āḫir ola / Duʿā ide her kim ki **ḥāżır** ola

NE2052 **Ḥāzır** olup ikisi anda yine / Nāẕır idi bir birinin ʿaybına

NE2695 Gördi ki her birisi mışmış uyur / **Ḥāzır** o meh-pāre ise ṭurıyor

NE2707 Oldı ḫaber heb orada **ḥāżıra** / Baş götürüp olmuş idi dāʾire

SE2673 Oldılar **ḫāżır** olanlar ḫayrān / Didiler cümleten iy şāh-ı cihān

HH325 Yār **ḥāżır** zamāne bī-teşvīş / Tīr der-ḳabża vü hedef der-pīş

HH2210 Ḥāşılı ol raḳīb-i bed-sīret / Her zamān **ḥāżır** idi sāye-ṣıfat

HH2267 Bezmine gāhi **ḥāżır** olur idüm / Dūrdan bāri nāẕır olur idüm

2. hazırlanmış, amade

S124 Düşürdi güneş çāha zer-heykelin / Hilāl itse **hāẕır** n'ola çengelin

NE1884 Nezl ü niʿam **ḥāzır** u āmādedür / Ḫārdan ümīd-i güli sādedür

NE2332 Söz ider medd ile **ḥāzır** süri / Sürmesi ḳuyruḳlı göz eyler köri

NE2445 **Ḥāzır** iken nāẕır iken Zü'l-celāl / Fikr ide inṣāf olur mı bu ḥāl

NE2548 Ḥalḳa-ṣıfat nīzeye **ḥāżır** gibi / Öñde idi zaḫm-ı bahādır gibi

SE1397 **Ḥāżır** it ḫaşmımı dādım alıvir / Diñle şekvāmı murādım alıvir

SE1432 Umaruz luṭf ide pīrān-ı ṭarīḳ / Himmeti **ḥāżır** u tevfīḳı refīḳ

SE1460 Mehri ḫod himmetiñüzle **ḥāżır** / Oluñuz daġdaġadan ḫoşḥāṭır

SE1944 Tīr **ḥāżır** hedef āmāde iken / Ḥāşılı ḳıṣṣa bu arada iken

SE2053 Ḫırṣ-ıla ṭālib-i emr-i mevhūm / **Ḥāżırından** bile oldı maḥrūm

SE2230 **Ḥāżır** itmişdi kemend-i pür-tāb / Bend-i mahiye birīşim ḳullāb

SE3052 Kedḫudālıḳ olup ol ḫiẕmet-i cüst / **Ḥāżır** eylerdi mühimmātı dürüst

HH1140 Bizi bīgāne-i kerem şanmañ / Ḫiẕmete **ḥāżıruz** tek uşanmañ

HH1159 Emn ile yolda reh-rev-i dil-cū / Mekre **ḥāżır** o ḳavm-i furṣat-cū

HH1841 Olub āzāde ḳalb-i **ḥāżır** ile / Seyr iderdi ferāġ-ı ḫāṭır ile

ḥāżır-cevāb [3] derhal uygun bir cevap bulup söyleyen

NE2040 Saña yeter pend-i cevāhir niṣāb / Nādire-i müfti-i **ḥāżır-cevāb**

NE2042 Belde-i Üskübe virüp āb u tāb / Olmuş idi müfti-i **ḥāżır-cevāb**

NE2292 Gūş idicek müfti-i **ḥāżır-cevāb** / Ḳalmadı hiç ṣabr-ı derūnında tāb

ḥāżır ḥalvā [3] zahmetsiz ele geçen nimet, emek verilmeden erişilen şey

SE857 İl çeke balı için derd ü belā / Sofrañuzda ola **ḥāżır ḥalvā**

SE1887 Sen çekersin arada derd ü belā / Olur eṭfāline **ḥāżır ḥalvā**

SE2736 İller itdi bize **ḥāżır ḥalvā** / Biz daḫı ġayr içün itsek ne ḫaṭā

ḥāżır olmaḳ [8]

1. bir işe veya harekete girişecek durumda bulunmak

NE2017 **Ḥāzır olup** ṣubḥ namāza ḥatīb / Cāme giyüp ḫāṭırına geldi tīb

NE2433 Fısḳ olıcaḳ vaḳtine **ḥāzır olur** / ʿArṣada nefsiyle bahādır olur

SE1513 Müjdeler olmış-ıdı yārāna / Yaʿnī hep **ḥāżır olun** seyrāna

2. bir durumda bulunmak, hazır halde olmak

NE775 Ġāʾib erenlerle idi ṣoḥbeti / Üstümüze **ḥāzır ola** himmeti

NE1242 Sen de nigāhında dilā **ḥāzır ol** / Her ṭarafa ʿibret ile nāẕır ol

SE1804 Cizye mālın eger itmezse edā / **Ḥażır olsun** demine vardım aña

SE1890 Ḫalel irişse ger endāzesine / **Ḥāżır olur** yine bir tāzesine

HH1986 Varıruz biz cedel muḳarrer ise / **Ḥāżır olsun** o da hemān er ise

ḥāżır u nāẕır [1] her yerde her zaman bulunan; Allah

SE1048 Sen de fikr eyleye iy ehl-i ḍalāl / **Ḥāżır u nāẕır** iken Celle Celāl

ḥazīn [8] üzüntü içinde bulunan, hüzünlü, kederli

S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle mey-i āteşīn / Olur dāġ-ı pürḥūn-ı ḳalb-i **ḫazīn**
S657 Velī ṣoñra nādim olmuş ol laʿīn / İdince bu zaḥmetden olmuş **ḫazīn**
NE536 Baġ-ı bahār oldı ḫazāndan **ḫazīn** / İrdi ṣabāya nefes-i vāpesīn
SE3300 Eyleñüz cān-ı **ḫazīnüm** ḫoş-ḥāl / Āḫiret ḥaḳḳın idüñ baña ḥelāl
SE1284 Bir şeb ol fikr-ile efkār-ı **ḫazīn** / Ḫ̆āba vardı dil-i peyġüle-nişīn
HH88 Ol ġarībi ḳoma **ḫazīn** ü melūl / Eyle mihmān-ı ḫ̆ān-ı faż̀l-ı Resūl
HH1250 Bir şeb ol fikr ile figār u **ḫazīn** / Ḫ̆ābe vardı açıldı çeşm-i yaḳīn
HH2694 Birisin bulsa bir gedā-yı **ḫazīn** / Ola ṣarrāf-ı şehr-veş sengīn

ḫazīne [1] devletin her türlü mal ve para varlığı, devlet malı

SE2098 Didi şerʿan olur isrāf ü vebāl / Olmasın māl-i **ḫazīne** pā-māl

ḫaẓ(ẓ) [1] hoşlanma, zevklenme

SE2679 Belki mümted olıcaḳ ṣoñra cezā / **Ḫaẓẓ-ı** nefs ola derūnde peydā

ḫaẓ almaḳ [1] hoşlanmak, zevk almak

NE1258 Didi ki **ḫaẓẓ alalı** aʿmāldan / Cān gibi nūr oldı ser-ā-pā beden

ḫaẓ itmek [1] hoşlanmak, zevk almak

NE1969 Olma her uḍḥūke içün ḫande-zen / Masḫaradan masḫaradur **ḫaẓ iden**

ḫāż [1] kişi, adam

NE2022 Vār idi bir **ḫāżż-ı** muʿarrif kilāb / ʿIṭr u ʿabīriyle verilmişdi tāb

ḫażīż [1] en aşağı, yer, zemin

HH2342 Nā-gehānī ḳopup ḳıyāmet-i mevc / Geh **ḫażīż** itdi cāyını geh evc

ḫaẓlanmaḳ [1] keyiflenmek, neşelenmek

NE2353 **Ḫaẓlanup** anuñ ile dil-i bī-ġamı / Ṣarṣar idi ḳahḳahadan ʿālemi

ḫażm itmek [1] kabullenmek, sabretmek

SE2245 Nāz iderseñ götürür yār-ı ṣadīḳ / **Ḫażm ider** ṣīve-i hem-rāhı refīḳ

ḫażrā [1] yeşillik, tazelik

SE2137 Baṣduġı ḫāk bulup **ḫażrāyı** / Başma naḳş eyler-idi ṣaḥrāyı

ḫażret [48] saygı göstermek üzere din ve devlet büyüklerine, makam ve mevki sahiplerine verilen unvan

S113 Fedā cān u dil **ḫażret-i** ḥaydere / İmām-ı hüdā sāḳī-i Kevṣere
S136 Buyur bin Burāḳ-ı ṣabā-sürʿate / Bu şeb żayfsın **ḫażret-i** ʿİzzete
S167 Ola peyk-i **ḫażret** żarūrī cüdā / Ne sürʿatdür ol ʿaḳl irişmez aña
NE147 ʿArż-ı vāsuḫtegī-i münācāt / Be-dergāh-ı **ḫażret-i** Ḳāḍi'l-ḥācāt
NE251 Geldi burāḳ ile o dem Cibrīl / **Ḫażrete** irgürdi ey peyām-ı Celīl
NE330 Birisi de pādişāh-ı dīn ʿÖmer / **Ḫażret-i** Fārūḳ-ı ʿadālet-eṣer
NE804 ʿArż ḳılup **ḫażret-i** pīrānı / Söyledüm ol vāḳıʿa-i rūşeni
NE849 Ben de bu taḥsīne ṣafā eyledüm / **Ḫażret-i** üstāda duʿā eyledüm
NE854 **Ḫażret-i** maḥdūm-ı gürūh-ı ricāl / Ḫidmet-i Yaḥyā-yı Meḥemmed ḥişāl
NE880 **Ḫażret-i** Ḥaḳ ʿömrüni ide ziyād / Ola muʿīn-i żuʿafa-yı ʿıbād
NE881 İki cihān mülkine bī-iştibāh / **Ḫażret-i** ḥaḳ oldı ḥaḳiḳatde şāh
NE1115 Kāmil iken **ḫazret-i** Mollā-yı Rūm / Eyler idi şiʿr ile neşr-i ʿulūm
NE1149 **Ḫażret-i** şeyḫ ile olup pençe-gīr / Ḫamseye el urdı o ʿızzinde şīr
NE1178 Yaʿni gelüp **ḫażret-i** şeyḫ-i güzīn / Erre-i ʿömr oldı cebīninde çīn
NE1187 Ṣubḥ gelüp **ḫażret-i** şeyḫe mürīd / Virdi geçen vāḳıʿasından nüvīd
NE1430 **Ḫażret-i** Peyġambere ḫayrüʿlḥalef / Cāh-ı verāṣetde ḳarīn-i şeref
NE1528 Böyle yazar **ḫażret-i** İbn-i Kemāl / Yaʿni Arisṭo idicek intiḳāl
NE1533 **Ḫażret-i** üstādda her ehl-i hūş / Feyż içün olurlar imiş çeşm ü gūş
NE2245 Kim varup ol duḫter-i zehre ḫamāl / **Ḫażret-i** müftiye ide ʿarż-ı ḥāl
NE2397 Bendesiyüz **ḫaẓret-i** şeyḫin tamām / Ṣanma yanaşma bizi ey nīk-nām
NE2443 ʿAḳlı olan itmez aña ictirā / Lābüd ider **Ḫazret-i** Ḥaḳdan ḫayā
NE2480 Sebt güni **Ḫażret-i** Eyyūbda / Kūçe-güzār idi bu üslūbda
NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz gerekir **Ḫażrete** yalvaracaḳ
SE183 **Ḫażret-i** şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül
SE239 Ol gice **Ḫażret-i** sulṭān-ı kirām / Ümmehānī evini ḳıldı maḳām
SE381 Ṭutalım naẓm olına penc kitāb / **Ḫażret-i** şeyḫe güç olmaz mı cevāb
SE416 Ser-firāz-ı ʿulemā-yı iʿlām / Rükn-i dīn **Ḫażret-i** Şeyhü'l-İslām
SE548 Her kişi ḳılsa namazın dāyim / Meclis-i **ḫażrete** olur ḳāʿim
SE560 Varısa ʿaḳluñ eger ey nādān / Eyleme **Ḫażret-i** Ḥaḳḳa ʿişyān
SE642 İtdim anuñla nübüvvetden baḥṣ / Soñra ḫatmiyyet-i **ḫażretden** baḥṣ
SE668 **Ḫażret-i** Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden alup feyż-i tamām
SE675 **Ḫażret-i** şeyḫ sözin itdi ḳabūl / Gördi taḥrīrini vech-i maʿḳūl
SE723 O gice düşdi şeh-i ṣāf-ṣıfat / **Ḫażreti** gördi ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
SE732 Bāreke'llāh ne keremdür bu kerem / Eyledi **Ḫażret-i** faḫr-i ʿālem

SE805 Gūş idüp ḥayrete vardı huddām / Ḳıldılar **ḥażret-i** pīre iʿlām
SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā şemʿ-i sübül / Ṣāḥib-i **Ḥażret-i** Sulṭān-ı Rüsül
SE1043 **Ḥażretüñden** ne ḳabāḥatdur bu / Allāh Allāh ne cürʾetdür bu
SE1046 **Ḥażret-i** Ḥaḳdan o dem ire nidā / ʿAcele eylemeñüz diye Ḫudā
SE1172 **Ḥażret-i** Ḥaḳdur olan bī-şekk ü reyb / ʿĀlemüʾs-sırrı serā-perde-i ġayb
SE2134 Bir zamān **Ḥażret-i** İbn-i Meryem / Yaʿni ʿĪsā-yı mübārek-maḳdem
SE2915 Ḳıldı çün küncde gencīne-güşā / **Ḥażret-i** Şeyḫ Niẓāmīyi Ḫudā
SE2919 Cān-ıla mayil olup ṣoḥbetine / Eyledi daʿvet anı **ḥażretine**
HH84 Oldı ḥaḳḳā ki niʿmet-i imān / Mih-terīn luṭf-ı **Ḥażret-i** Mennān
HH93 Nüsḫa-ı heft cilde dībāçe / Faḫr-ı kevneyn **Ḥażret-i** Ḫˇāce
HH128 Oldı üç bendi zerr-i şāfīden / **Ḥażret-i** Fāṭıma Ḥüseyn ü Ḥasen
HH143 Ol gice **Ḥażret-i** Nebiyy-i emīn / Kaʿbede olmış idi rükn-i rekīn
HH1705 Şu sözi kim buyurdı **ḥażret-i** şāh / Hiç vech ile olmadum āgāh
HH692 Naḳl idüp **ḥażret-i** ʿazīz selām / Vāḳiʿ-i ḥāli itdiler iʿlām

hebā [2] hiçbir işe yaramadan yok olma; boşa gitme; yararsız duruma gelme

NE622 ʿAhdi de iḳrārı da cümle **hebā** / Şāhid-i bāzār gibi bī-vefā
HE74 Ḫıred miʿyārı ʿaşḳuñla **hebādur** / Ser-i zülfüñ gibi pā-derḥevādur

hebā itmek [4] boş yere harcamak, ziyan etmek

S754 Getür sāḳiyā sāġar-ı ʿişreti / **Hebā** itme ġafletle bir sāʿati
NE2261 Devletümü itdüm elümle **hebā** / Ben baña itdüm bu işi ben baña
SE556 İdesin ʿömr-i ʿazīzüñi **hebā** / Olasın göz göre girdāb-ı fenā
SE746 Ṣanma kim zaḥmetini **ide hebā** / Eyleyin saʿy-ile tebdīl-i hevā

hebā olmaḳ [3] boşa gitmek, ziyan edilmek

NE544 **Oldı hebā** şevket-i şāh-ı bahār / Buldı fena berḳ ü nevāteng-bār
NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı cihān bir yaña / **Olur** idi resm-i ʿadālet **hebā**
SE3113 Yine ikrārı **hebā olmış-ıdı** / Milki bir özge belā olmış-ıdı

hece ṭaşı [2] mezar taşı

S1387 Görenler kitāb-ı fenādan varaḳ / **Hece ṭaşı** levḥında alsun sebaḳ
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan varaḳı / **Hece ṭaşından** alur çaḳ sebaḳı

hecr [8] ayrılık, ayrılma

HH739 Gerçi oldı ḫatā ile bir kār / Līk **hecrüñle** olmuşam bīmār
HH1413 ʿĀḳıbet **hecri** cāna kār itdi / Bir gice ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1458 Ki eyā āfitāb-ı ʿālem-tāb / Derd-i **hecrünle** ḳalmışam bī-tāb
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı **hecre** delīl / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i ʿalīl
HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm **hecr** ü cevr-i raḳīb / Oldı feryāda gül gibi taḳrīb
HH2591 Derd-i **hecr** ile kārum efġāndur / Bir tefaḥḥuṣ olunsa iḫsāndur
HH2631 **Hecr-i** dār u diyār ṭāḳ-ı ciger / Çekilen miḥnet anlara ber-ser
HH2710 Çıḳdı nā-geh o mihr-i ʿālem-tāb / Ẓulmet-i **hecri** eyledi nā-yāb

hedā [6] hidayet, doğru yol, selamet yolu

S1073 Ṣalup muṭribā def sipihre ṣadā / Olur ḫalḳa-cünbān-ı bāb-ı **hedā**
S1128 Nice şemʿ-i rāh-ı **hedāya** delīl / Güzīn ġonca-i gülsitān-ı Ḫalīl
NE486 Buldı dil-i rūşeni nūr-ı **hedā** / Oldı ṭarīḳ erlerine reh-nümā
NE1098 İkisi de rāh-ı **hedāya** delīl / Bir yere gelse ola pīçān-ı fetīl
NE1453 Dilleri ceẓb idüp o mihr-i **hedā** / Olmuş idi hem çū geh ü güher-bā
NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez ehl-i **hedā** / Müddeʿī-i keşf gerek müddeʿā

hedāyā [2] hediyeler, armağanlar

S177 Der-i luṭf-ı ḫalḳa güşād eyledi / **hedāyāyı** raḥmetle şād eyledi
SE1110 Geldi ḫāḳānı **hedāyāsı** ile / Bende oldı begi paşası ile

hedef [12]

1. nişan alınacak nokta, nişangah

S1263 **Hedefdür** kemān-ı mühre-i çarḫa berg / Yaġar tīr-i bārān u gūy-ı tegerg
NE1522 Ḳabre ki ṣunduḳası virmiş şeref / Olsa nʾola tīr-i duʿāya **hedef**
NE2274 Teşne-i dür idi o laʿlīn ṣadef / İnci gözlerdi o sīmīn **hedef**
NE3133 Ey bu nihāl üzre atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme **hedef-i** sebb ü laʿn
SE1088 Ḳarşı ḳorsa nice bī-ʿaḳl ü ḥayā / İde kendin **hedef-i** tīr-i belā
SE1944 Tīr ḥāżır **hedef** āmāde iken / Ḥāşılı ḳıṣṣa bu arada iken
HH325 Yār ḥāżır zamāne bī-teşvīş / Tīr der-ḳabża vü **hedef** der-pīş
HH915 Oldı Ḫurşīde ol ḳamer-peyker / **Hedef-i** nāvek-i şuʿā-ı başar
HH1311 Bendden ḳurtılan her üftāde / **Hedef** olurdı tīr-i ṣayyāda

2. nişan noktası ‖ amaç

S515 Ya ḫūbān-ı şehrüñ cefāsı nedür / Ki tīr atsa lā-büd **hedef** sīnedür
S1513 Ṭutup tīr-i kilk ile meydān yerin / **Hedef** eyledüm seng menzillerin

NE949 Nāfiz olup ol suḫan-ı dil-peẕīr / Vardı icābet **hedefine** o tīr

heder ḳılmaḳ [1] boşa harcamak, ziyan etmek

NE2406 Muḫṣan iken eyleme meyl-i zinā / **Ḳıldı heder** ḳanġı şerʿ-i Ḫudā

heder olmaḳ [1] boşa harcanmak, ziyan olmak

S439 Çıḳa bir ḳadem ṭaşra andan eger / **Olur** ḫūn-ı cām ü şurāḥī **heder**

hediyye [3] hoşa gitmek için verilen şey, armağan

NE316 Halḳa gelüp luṭfı tamām eyledi / Cümle **hediyye** ile be-kām eyledi

NE801 Yaʿni ki ol rehber-i mülk-i beḳā / Anı **hediyye** diyu virdi baña

SE2346 Hīç bunuñ gibi **hediyye** olmaz / Böyle şahane ʿatıyye olmaz

hedm [1] yıkma, harap etme

SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel āḫir-i kār / Ḥükm-i şerʿ-ile saña **hedm-i** cidār

heft aḫter [3] eski astrolojiye göre yeryüzündeki bütün varlıklar ve olaylar üzerinde etkileri bulunduğuna ve bir kısmının uğurlu, bir kısmının uğursuz olduğu kabul edilen, dünyanın etrafında dönmekte olan yedi yıldız: Ay, Utarit, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri, Zuhal

SE216 Buldı fer nūrı ile **heft aḫter** / Oldı eczā-yı vücūda cevher

HH26 Yediler virdiler şeref ḫāke / **Heft aḫter** niteki eflāke

HH2757 Yedi meclis olup terāzende / **Heft aḫterle** oldı nāzende

heft āsumān [1] yedi kat gök

NE1255 Ḥāşılı seyrinde olurdı ʿayān / Perde-i çeşmi gibi **heft āsumān**

heft-bend [1] yedi bendden meydana gelen tercî ve terkiplere verilen isim

HH2755 **Heft-bendāna** nāy-ı kilk-i hüner / İtdi meclisde ṭurfe zemzemeler

heft-cūş [2] demir, çinko, kurşun, bakır, kalay, altın ve gümüşün eritilmesiyle meydana gelen alaşım

HH18 Ṭās-ı gerdūnı **heft-cūş** itdüñ / Kūs-ı eflāki pürḫurūş itdüñ

HH2756 Mihberüm kūs-ı **heft-cūş** oldı / ʿArşa-ı naẓm pürḫurūş oldı

Heft-Evreng [2] Büyük ayı veya Küçük ayı yıldız kümelerini oluşturan yedi yıldız ‖ Abdurrahman-ı Câmî'nin yedi mesneviden oluşan eseri

HH1 Ey naşāḳ-sāz-ı bāġ-ı **heft-evreng** / Naḳş-perdāz-ı levḥ-i reng-ā-reng

HH2761 Nūr-ı fikretle bu şükūfe-i şeng / Felek-i naẓma oldı **Heft-Evreng**

heft günbed [2] yedi kat gök

HH370 Dil-i ehl-i fenāya yirler olur / **Heft günbed** yire ber-ā-ber olur

HH443 Gerçi ustādlar idüp īcād / Urdılar **heft günbede** bünyād

Heft-ḫᵛān [4]

1. Şehnâme'de geçen sadece Rüstem ve İsfendiyar'ın geçebildiği yedi menzillik efsanevi tehlikeli geçit ‖ halledilmesi zor iş, çetin durum

HH17 Heft kişverle oldı bu ekvān / **Heft-ḫᵛān-ı** maʿārik-i ʿirfān

SE654 İbtilāgāhı olup çār-cihāt / **Heft-ḫᵛān** oldı aña nüh āyāt

Aşağıdaki tanıkta kelimenin "yedi sofra" anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır. Rüstem ve İsfendiyar'ın her zaferden sonra verdikleri ziyafet ve şölenlere de 'heft-ḫᵛān' yani "yedi sofra, yedi ziyafet" denilmiştir.

HH197 Her ḳulı Rüstem-i dem-i heycā / **Heft-ḫᵛān** oldı heft kişver aña

2. Hamse'nin dördüncü mesnevisi, 1036/1626'da kaleme alınmıştır.

HH2763 Gīr ü dār-ı ġamı beyān itdüm / Nāmın illerde **Heft-ḫᵛān** itdüm

heft iḳlīm [3] yedi iklim, yedi kıta ‖ bütün dünya

SE1100 Olmadı ḥāʿil aña **heft iḳlīm** / Cümle devr eyledi mānend-i nesīm

HH464 Şehr ammā ki reşk-i Dār-ı Naʿīm / Taḫtgāh-ı şehān-ı **heft iḳlīm**

HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i zer ü sīm / Oturur dāverān-ı **heft iḳlīm**

heft ḳıral [1] yedi kral; Avrupa'da yedi kralın din birliği ile oluşturdukları ittifak; "Kutsal İttifak" veya "Mukaddes İttifak", 16. yüzyılda Haçlı Seferlerinden ciddi bir sonuç alamayan Hristiyan alemini yeni uyanışa sevk etmek isteyen Papa VIII. Clement tarafından Türkleri Avrupa'dan atmak amacıyla kurulmuştur.

NE393 **Heft ḳıral** ile o ḳavm-i ġabī / Yürüdiler heft ser-i ejder gibi

heft kişver [3] yedi iklim, bütün dünya

HH17 **Heft kişverle** oldı bu ekvān / Heft-ḫᵛān-ı maʿārik-i ʿirfān

HH20 **Heft kişverde** ḥikmetüñ ẓāhir / Heft seyyāre üstine nāẓır

HH197 Her ḳulı Rüstem-i dem-i heycā / Heft-ḫᵛān oldı **heft kişver** aña

Heft-Peyker [1] Nizâmî-i Gencevî'nin 593/1197'de Merâga hâkimi Alâeddin Körpearslan'ın isteğiyle kaleme aldığı ve ona ithaf ettiği, Sâsânî Hükümdarı Behrâm-ı Gûr'un av eğlenceleri, evlilik hayatı ve yedi eşinin kendisine anlattığı hikâyelerin konu edildiği mesnevidir. Atâyî Heft-hân mesnevisini Heft-Peyker'e nazîre olarak yazmıştır.

HH309 **Heft-Peyker** ḫuceste nāmı idi / Nāẓımı şeyḫ-i fen Niẓāmī idi
HH2754 **Heft-peyker** ki oldı pīş-nihād / Oldı āḫir cevābı vefḳ-i murād

heft-reng [1] yedi renk ‖ Heft-hân'daki yedi hikaye

HH2760 **Heft-reng** oldı bu gül-i tāze / Gül iken ġonce itdi şīrāze

heft-sāle [1] yedi yaşında

HH21 Ḥikmet-i bāliġañda zār u zebūn / **Heft-sāle** ṣabiyy-veş Eflaṭūn

heft seyyār(e) [3] yedi gezegen, yedi seyyare

HH121 Burc-ı ḳadrinde **heft seyyāre** / Yedi seyyāḥ-ı dehr āvāre
HH310 Ne Niẓāmī ki ḫamsesin gerdūn / **Heft-seyyareden** bilürdi füzūn
HH538 Yedi hem-rāzı var idi anuñ / **Heft seyyārı** gibi dünyānuñ

heft üştür [1] yedi deve ‖ yedi gezegen

S272 İrüp çarḫa āvāzı rūyīne-nāy / Bu **heft üştür-i** meste oldı derāy

ḫekīm [1] hekim, tabip

S1186 **Ḫekīmāna** sürme meyi sāḳiyā / Ṣaḳın az görme meyi sāḳiyā

ḫekīmāne [1] hekim gibi, hekime yaraşır biçimde

S1193 **Ḫekīmāne** iç dir yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür bādeyi

ḫelā [1] boş alan, tenha yer ‖ tuvalet, abdesthane

NE2736 Gāh **ḫelālarda** olup münzevī / Āb u hevāsıyla olursuñ ḳavī

helāhil [1] öldürücü zehir

NE2833 Māra döner nefs ile cāhil müdām / Aña ġıdā semm-i **helāhil** müdām

helāhil-ġıdā [1] zehirli yiyecek

NE1912 Ekşeri tiryāḳi ḳaḳnüs-nümā / Zehr-i pesendān-ı **helāhil-ġıdā**

helāk [7]

1. yok olma, ölüm

S360 **Helāk-i** ʿadūda urup dest ü pā / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
S486 **Helākin** görüp ʿīd idersem ne var / Bulur şanurın şīşesi inkisār
HH755 Gördi bir cin yataḳı künc-i megāk / Būy-ı bādı nüvīd-i peyk-i **helāk**
HH1004 Kimisi cāme-çāk-i künc-i meġāk / Kimi üftān-ı ġavṭagāh-ı **helāk**
HH1041 Nerre dīvi iderdi tīġı **helāk** / Erresi taḫta-ı sipihri dü-çāk

2. perişanlık, bitkinlik

S630 ʿAceb dil-güşā ḳalʿa-i semt-i Rūm / Ki olmuş **helāk-i** firāḳ-ı ġumūm
NE730 Bir birine eyleye ḳaşduñ **helāk** / Birisi merd ola biri zaḫm-nāk

helāk eylemek/itmek [12] öldürmek, yok etmek ‖ aşırı derecede yormak, bitkin düşürmek

S472 **Helāk itdi** İsfendiyārı zamān / İki uçlı peykānīdür tev-emān
S1308 **Helāk itdi** ezhār-ı bāġı güneş / Yarıldı zemīn cā-be-cā gūr-veş
S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i hevlnāk / Emel zevraḳın bir gün **eyler helāk**
NE327 **Eyledi** keẕẕāb-ı laʿīni **helāk** / Oldı muḳābil aña şıddīḳ-i pāk
NE2039 Ḳazdığı ḳuyuya düşer ḫışm-nāk / Çoġın **ider** kendi tüfengin **helāk**
SE1732 Güci Sührāba yitüp **itdi helāk** / Cigerin ḳahr-ıla itdi ṣad-çāk
SE1974 Ḫastasın ġamla **helak itsün** mi / Yine boynın buraraḳ gitsün mi
HH358 Bir işāretle ġamze-i bī-bāk / Gāhī biñ derd-mendi **ide helāk**
HH686 Buña bir çāre olmaz ise eger / Çoḳ yaşatmaz beni **helāk eyler**
HH1157 Ḫafiyyeten ṣaldı ḳarşuya ʿasker / Ki varup cümlesin **helāk ideler**
HH1437 İki ḥaşm-ı ḳavīyi **itdi helaḳ** / Yola girdi yine şeh-i bī-bāk
HH1661 Az ḳaldı ki şāh-ı āteş-nāk / İkisinde o sāʿat **ide helāk**

helāk olmaḳ [8]

1. ölmek, yok olmak

S1472 **Helāk olmadan** ġayrı yoḳ çāresi / Olur çaḳ ḳulaġınca her pāresi
NE1775 İtse naẓar ʿavdet idüp cān-ı pāk / Zühresi çāk olup **olurdı helāk**
HH975 Görüp anı **helāk ola** yazdı / Ġonce-veş zehre-çāk ola yazdı
HH1563 İtdi şāhı bu ġuṣṣalar ġam-nāk / Niceler töhmet ile **oldı helāk**
HH2179 Luṭfuñ olmazsa ben **helāk oldum** / Bir sehi ḳadd ġamiyle ḫāk oldum

2. perişan olmak, bitkin düşmek

NE642 Eyle ġurūr ehlini āzürde-dil / Ta ki **helāk ola** gören mürde-dil

SE3062 Ḥayret ol şaḥṣı idüp daġdaġa-nāk / Ḥākim **oldı** bu ḫacāletle **helāk**
HH856 **Oldı** ol sākinān-ı künc-i meġāk / ʿĀşıḳ-ı ḫastenüñ ġamıyla **helāk**

ḥelāl, ḥalāl [9]

1. yasak olmayan, haram zıttı

S383 Bunı bildi ol cünd-i ehl-i **ḥalāl** / Ki iḳbāle ḳarşu ḳonulmaḳ muḥāl
NE1146 Yaʿni olup her sözi sihr-i **helāl** / Meh gibi günden güne buldı kemāl
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / Çoḳ süḫan şādıḳ u çoḳ māl **ḥalāl**
SE2758 Eylemek çünki **ḥelālini** ḥarām / Küfrdür kişi mürüvvedde tamām
SE3385 Nā-gehān bir zen-i zībende-cemāl / Oldı maḥlūle-i güm-geşte **ḥelāl**

2. nikahlı eş

SE3387 Bir **ḥelāl** ister idi devlet-mend / Himmeti ḳadri gibi ola bülend
SE3418 Ocaġa yansın o mülk ü ol māl / Adama olsa münāsibce **ḥelāl**

3. uygun, münasip

SE2183 Çünki mümkin ola ber-vech-i **ḥalāl** / İḫtiyār itme varup rāh-ı ḍalāl
SE3000 Kimsenüñ mālı degildür bu menāl / Yürü bizden saña ber-vech-i **ḥalāl**

helāl itmek [2] Allah'ı şahit tutarak hakkından vazgeçmek, hakkını bağışlamak

NE1047 Didi ki ol çeşmi ḥarāmī ġazāl / Nān u nemek ḥaḳḳını **itsün ḥelāl**
SE3300 Eyleñüz cān-ı ḥazīnüm ḫoş-ḥāl / Āḫiret ḥaḳḳın **idüñ** baña **ḥelāl**

ḥelvā [6] şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı

S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ üzre **ḥelvā** pişirdi güneş
S1438 Nice cemʿ olur ʿışḳ-ı dünyā ile / Mey-i telḫ içilsün mi **ḥelvā** ile
NE600 Baḳma riyāżetdeki daʿvāsına / Aş yerürler ölü **ḥelvāsına**
NE1083 Sözde olan sūz yaḳar tālibi / Tāze bişen şükker-i **ḥelvā** gibi
NE1920 Ṭatlu bulunmazsa yüzin ekşidür / Ġāret-i **ḥelvāda** ʿaceb ekşidür
NE2749 Ḥalḳa-i çīnīnüñ olup ṭālibi / Ẕevḳin ider şābūnı **ḥelvā** gibi

hemānā [1] tamamen, aynen

HE98 O zülfe beñzemez ẓılli hümānuñ / **Hemānā** gölgesi gökçekdür anuñ

hem-āşiyān [1] bir yerde, bir yuvada birlikte bulunan

NE2205 Ṭurfe teẕerv idi o şūḫ-ı cihān / Olmaz idi ḫayf ile **hem-āşiyān**

hem-civār [1] aynı yerde yaşayan, komşu

NE2146 Cevr ile āzürde iken **hem-civār** / İtdügüni aña ider rūzgār

hem-dem [24] çok yakın arkadaş, dost

NE582 Ṭāliʿ-i bed **hem-dem** ü hem-kārıdur / Kevkeb-i ġaddār ṭarafdārıdır
NE813 Daḫi kefālet didüginden murād / **Hem-demüm** olan fuḳarā-yı ʿibād
NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı ṣıʿāb / Didi ki ey **hem-dem-i** şīrin ḫıṭāb
NE921 **Hem-demi** hem ʿāḳıl u dānā gerek / Pend-i ḫakīmānesin aṣġā gerek
NE925 **Hem-dem** olanlar nefes-i pīr ile / Nice velāyet açа tedbīr ile
NE946 **Hemdemi** Risṭo-menişān-ı cihān / Hem-nefesi zümre-i zende dilān
NE1660 Gāh uyup ṣaff-ı imāmīlere / **Hem-dem** idi gāh Melāmīlere
SE528 Cümlenüñ oldı ser-efrāzı namāz / Ki odur **hem-dem-i** erbāb-ı niyāz
SE896 Aña eglence olup fikr-i liḳā / Mūnis ü **hem-dem** ola luṭf-ı Ḫudā
SE918 Her biri **hem-dem** ü hem-rāhum idi / Yār-ı her şām ü seḥergāhum idi
SE1559 Yaz u ḳış **hem-dem** ü yārān idiler / Yār-ı ḫummām ü gülistān idiler
SE1569 Yaʿnī ol iki şefīḳ ü **hem-dem** / İntiẓār üzre iken ḳatle o dem
SE173 Beni geh pādişeh-i ʿālem ider / Şāhid-i maḳṣad ile **hem-dem** ider
SE1742 Şāh kim ʿāḳil olur kāmil olur / **Hem-demi** Āṣaf-ı deryā-dil olur
SE2646 Zī-ḥamāḳat ki çekersin **hem-dem** / Ḫalḳa göstermeg-içün bunca elem
HH699 Gezerek itdi ol iki **hem-dem** / Bir ulı bārgāha vazʿ-ı ḳadem
HH1504 Yirine geldi meh gibi pür-fer / Yār-ı **hem-dem** miṣāl-i necm-i seḥer
HH1852 Peyk-i zer-tāc-ı şāh-ı ʿālem idi / Aḫter-i baḫtı gibi **hem-dem** idi
HH2378 Belki maʿşūk ʿāşıḳ oldı aña / **Hem-dem** ü yār-ı şādıḳ oldı aña
HH2410 Birbiriyle enīs ü **hem-dem** idi / Yolda hem-rāh ü evde maḥrem idi
HH2447 Mālı bir yirden itdiler ber-bād / İki hem-rāz ü **hem-dem** ü hem-zād
HH2713 Meclis-i ḫaṣṣa maḥrem itdi anı / Kendüye yār u **hem-dem** itdi anı
HH2716 Terk idüp ġayrı oldı **hem-dem-i** yār / Aña yārānı oldı hep aġyār
HH2782 **Hem-dem-i** merd-i ʿārif it anı / Şemʿ-i cemʿ-i maʿārif it anı

hemec [1] sivrisineğe benzer ufak bir böcek, övez denen at sineği

SE2285 **Hemecüñ** hiç vücūdı olmaz / Ḥubb-ıla buġżı tefāvüt bulmaz

hem-gūş [1] hem-gūşe, komşu

SE685 Nāḳışuñ oldı yiri şaff-ı niʿāl / Ṭutalım kim ola **hem-gūş-ı** hilāl

hem-ḫābe [2] yatak arkadaşı, oda arkadaşı

S229 Tezerve olup perde-bāl-i ʿuḳāb / Ġazāl oldu **hem-ḫābe-i** ṣīr-i ġāb
SE1920 Çadır içre olıcaḳ **hem-ḫābe** / Oldı destūr ḳarār u tābe

hem-ḥāl [8] hâldaş, dert ortağı

NE571 Geşt ü güzār eyledüm āfāḳı çoḳ / Bildüm anı ḥāṣılı **hem-ḥāl** yoḳ
NE1516 Ḥāṣılı **hem-ḥāl-i** Süleymān olur / İns ü perī tābiʿ-i fermān olur
SE1159 Devleti āḫir olup ḫāb ü ḫayāl / Ola Mervān-ı ḥimāra **hem-ḥāl**
HH539 Ol ġarībüñ enīs-i **hem-ḥāli** / Kimi hemşehri kimi hem-sāli
HH2446 Birbiriyle enīs olup iki zār / Olmış idi dü-bāre-veş **hem-ḥāl**
HH2449 Çün felāketde oldılar **hem-ḥāl** / İtdi āġāz taʿneye erẕāl
HH2593 O da ol servüñ oldı pā-māli / Ṭayyibüñ ʿaynı ile **hem-ḥāli**
HH2721 Ceẕb idüp anı mevc-i baḥr- viṣāl / Oldı pervane şemʿ ile **hem-ḥāl**

hem-ḫāne [1] arkadaş, dost

SE1893 Māl için itme zem **hem-ḫāne** / Māl cāndan diyü ḳıyma cāna

hemīn [1] her zaman bu şekilde, bu biçimde

HH160 İtdi nüh sülleme **ʿurūc** hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı pāye-i zīrīn

hem-ʿinān [6] yan yana, birlikte

S1181 ʿAraḳla mey-i nābı eyle revān / Kümeyti o eşheble ḳıl **hem-ʿinān**
NE650 Eyle ʿaraḳla mey-i nābı revān / Aḳlı ḳızıllı gibi ḳıl **hem-ʿinān**
NE923 Ḥikmet ile ḥükmi olup **hem-ʿinān** / Baḥr u ber-i ʿāleme oldı revān
NE1881 Esb-i ṣabā seyri ḳılup **hem-ʿinan** / Eylediler ṭayy-ı menāzil hemān
NE1162 Ḫamse diyin çünki degil **hem-iʿnān** / Hiç ber-ā-ber mi olur beş benān
NE1863 Ḳıldı taẕarruʿlar aña mīz-bān / Tā ki ṭarīḳinde ola **hem-ʿinān**

hemīşe [1] her zaman

S869 **Hemīşe** olup duḫter-i rezle yār / Ḫum-ı sīne olmaḳ gerek māyedār

hem-kār(e) [2] bir işte, aynı iş üzerinde (olan)

NE582 Ṭāliʿ-i bed hem-dem ü **hem-kārıdur** / Kevkeb-i ġaddār ṭarafdārıdur
HH2376 Geldiler taḫtgāha bī-teşvīş / Oldı **hem-kāre** şāh ile dervīş

hem-meclis [1] aynı mecliste olanlar

HH567 Şeb-i tār u sükūt-ı her mūnis / İtdi maḥrūm-ı üns-i **hem-meclis**

hem-meşreb [1] düşünce, ahlak ve alışkanlıkları bir olan, kafadar

SE2601 Çeşme-i Ḫıżr-ıla **hem-meşreb** olup / Sīne-ber-sīne vü leb-ber-leb olup

hem-nām [2] aynı ada sahip olan, adaş

NE355 Şāliş-i **hem-nāmı** idi bī-gümān / Hem daḫı sālis-i ʿöşri ḫusrevān
NE474 Rābiʿ-i **hem-nāmıdur** ecdādınuñ / Dād olur ḳāfiyesi adınuñ

hem-nāmī [1] adaşlık

NE422 Virmedi maġlūbī-i şāha rıżā / Ġayret-i **hem-nāmī-i** ḫayrü'l-verā

hemnān {hem-ʿinān} [1] bkz. 'hem-ʿinān' md.

NE2898 Her būyı şimşāda çū berg-i ḫazān / Ditreyerek ʿarża girerdi **hemnān**

hem-nefes [3] arkadaş, dost

NE86 Nāyüñi ḳıl nālem ile **hem-nefes** / Ol dil-i nālānuma feryād-res
NE946 Hemdemi Rīsṭo-menişān-ı cihān / **Hem-nefesi** zümre-i zende dilān
SE3096 Viresiye inanur **hem-nefesi** / Deyndür ẕimmet-i merde viresi

hem-nefesī [1] arkadaşlık, dostluk

HH996 Ne fiġān eyledi ne çıḳdı sesi / Oldı feryād-res ne **hem-nefesī**

hem-nişīn [2] beraber oturup kalkan, birlikte bulunan, teklifsiz arkadaş

S633 İçi maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı berīn / Gelür dost u düşmen olur **hem-nişīn**
HH2666 Görüşüp her birisi ʿāşıḳla / **Hem-nişīn** oldı yār-i ṣādıḳla

hem-pāye [1] makamlarının derecesi bir olan, rütbeleri denk olan

NE1169 Ḳadr ile **hem-pāye-i** çarḫ-ı dūtā / Ṣubḥa şüreyyā idi mihver-āsā

hem-pāye geçinmek [1] kendini biriyle aynı derecede görmek, denk tutmak

SE875 Kibr-ile ṣıġmaz-iken dünyāya / **Geçinürken** felege **hem-pāye**

hem-rāh, hem-reh [13] yol arkadaşı, yoldaş

NE549 **Hem-rehi** ki ḫārgehi ḫāredür / Ol da benüm gibi bir āvāredür
NE2907 **Hem-reh** olup menzil-i maḳṣūda dek / Dāmenin alur yigidüñ ol köpek
SE918 Her biri hem-dem ü **hem-rāhum** idi / Yār-ı her şām ü seḥergāhum idi
SE2245 Nāz iderseñ götürür yār-ı ṣadīḳ / Hażm ider şīve-i **hem-rāhı** refīḳ
SE2834 Didi **hem-rāhına** iy merd-i neberd / Düşmen-i dūna zebūn olmaya merd
HH694 Bir müridin ḳılup aña **hem-rāh** / İtdi bu resme anı rūy-be-rāh
HH727 İtmiş anı delīl-i baḫt-ı siyah / Nā-gehānī belā gibi **hem-rāh**
HH1037 Oldı maʿşūḳ ʿāşıḳa **hem-rāh** / Unuduldı o yolda şiddet-i rāh

HH1065 **Hem-reh** olan dıraḫt-ı ṣandal-sā / ʿUd-ı māverdi idi ser-tā-pā
HH1073 Yılda bir ḳāfile gider her gāh / Sizi anlara ideyin **hem-rāh**
HH1148 Görüp āḫir levāzım-ı rāhı / İtdi **hem-rāh** nice āgāhı
HH2184 İdicek rūy-māl-i dergeh-i şāh / Seni yanumca ideyin **hem-rāh**
HH2410 Birbiriyle enīs ü hem-dem idi / Yolda **hem-rāh** ü evde maḥrem idi

hem-rāz [7] birbirinin sırlarını bilenler, sırdaş

S549 Ḥabāb ile yārāna dem-sāz olur / Ḳadeh ḳırmada yaʿni **hem-rāz** olur
SE3310 Oldı el-ḳıṣṣa ol iki **hem-rāz** / Berg-i rāha giceden tehyiʾe-sāz
HH538 Yedi **hem-rāzı** var idi anuñ / Heft seyyārı gibi dünyānuñ
HH1070 Birbirine açıldı **hem-rāzān** / Leb-güşā oldı ġonce-i pijmān
HH2042 Vardı tenhāya çün iki **hem-rāz** / Çıḳarup bendin eyledi iʿzāz
HH2447 Mālı bir yirden itdiler ber-bād / İki **hem-rāz** ü hem-dem ü hem-zād
HH2586 ʿĀşıḳın itdi dil-ber-i **hem-rāz** / İltifāt-ı nihān ile mümtāz

hem-reng [4] aynı renkte olanlar ‖ aynı huy ve yaradılışta olanlar

S1487 Ḥaḳīḳatle **hem-reng** olupdur mecāz / ʿAceb dil-güşā naẓm-ı muʿciz-ṭırāz
HH2504 Oldılar āḫir ol iki **hem-reng** / Bende-i bend-i reh-zenān-ı fireng
HH1227 Geldi güftāra Sebzī-i şeydā / Oldı **hem-reng-i** ṭūṭī-i gūyā
HH2049 ʿĀḳıbet dil-ber-i maḥabbet-kīş / Oldı **hem-reng-i** ʿāşıḳ-ı dervīş

hem-sāl [1] akran, yaşıt

HH539 Ol ġarībüñ enīs-i hem-ḥāli / Kimi hemşehri kimi **hem-sāli**

hem-sāye [8] gölgesi bir ‖ komşu

NE2135 Dāʾim işāretle olup fitne-ger / Eyleme **hem-sāyelere** kec naẓar
NE2199 Var idi **hem-sāyesi** bezme ḫīn / Merdüm-i dīde gibi ḫalvet-nişīn
SE712 Ḫāṣ Āyāzı idinüp **hem-sāye** / Oldı mehtāb mülāzim aya
SE3079 Dönme ol rind-i ḳadeḥ-peymāye / Naḳż-ıla ʿahdi ola **hem-sāye**
HH733 Ya ḳoyup āşiyān-ı ʿAnḳāya / Dīv ile eyleyün mi **hem-sāye**
HH1234 Ol ser-efrāz-ı āsumān-pāye / İtmeden ḫāṣ Ayazı **hem-sāye**
HH2409 Aña bir tācir-i ḳavī-māye / Olmış idi ḳarīb ü **hem-sāye**
HH2413 Ṣaldı çün ol iki hümā sāye / Pür-sürūr oldı iki **hem-sāye**

hem-seng [1] bir tartıda, bir ölçüde, denk, eşit

SE221 Çünki dünyā aña **hem-seng** olmaz / Ṭaġlar deñlü güneh denk olmaz

hem-ser [21]

1. denk, eş

S1004 Cihān-ı ḫıred pīr-i ʿaḳl-ı maʿāş / Ki irşādda **hem-ser-i** Ḳarabaş
NE712 Kilk-i emel **hem-ser-i** taḳdīr idi / Ṣafḥa-i endīşe ḳalem-gīr idi
NE1161 Ḫamsesinüñ **hem-seri** nā-yābdur / Dürr-i yegāne güher-i tābdur
NE2105 Olmuş idi belki o ferḫunde-zāt / Faż‌l ile çoḳ **hem-ser-i** ʿAynü’l-ḳuḍāt
NE2221 Ṣāf-şiken-i ṭurfe tezervān-ı ṣayd / **Hem-ser-i** serdeste Baba ʿAbīd
SE424 Ola mı ṣāḥib-i Ḳāmūs-ı Vasīṭ / **Hem-ser-i** mālik-i deryā-yı muḥīṭ
HH402 Tūde-i ser-firāzı **hem-ser-i** Ṭūr / Rīz rīz eylemiş tecellī-i nūr
HH957 Bir gün ol māh-rū püserler ile / **Hem-seri** māh-ı sīm-berler ile
HH165 Oldı envār-ı feyż ile Nāhīd / **Hem-ser-i** māh tevʾem-i ḫurşīd
HH2553 Būstanda firengi ḫarbüzeler / Çarḫ-ı zātü’l-būrūc ile **hem-ser**
HH2604 Mālikāne ol iki ʿāşıḳlar / Māh-ı Yūsuf-cemāl ile **hem-ser**

2. benzer

NE2387 Bāṭıl ile Ḥaḳḳa virüp feyżini / Oldı sözüñ **hem-ser-i** tīġ-i ʿAli
SE1416 Baḫt kim murġ-ı hümā **hem-serdür** / ʿAzm u himmet aña bāl ü perdür

3. dost, kafadar

NE2448 **Hem-seri** şeyṭān imiş ol kötünüñ / Ḳaʿbe şevābı ola recmi anuñ
SE1738 ʿĀlemi itdi ser-ā-ser teshīr / Oldı tedbīrine **hem-ser** taḳdīr
SE3346 **Hem-ser-i** nefs-i bed-endīş ü leʾīm / Nefs oġlıdur anuñ diyü raḥīm
HH644 Ḫˇāce de şemʿ-i āh ile **hem-ser** / Eyler idi nice mütālaʿalar
HH763 **Hem-ser-i** zāl-ı dehr idi māder / Naḳd-i vaḳti idi anuñ duḫter
HH815 Ḳalḳup ayaġa öpdi ellerini / Ḳodı **hem-ser** ayaġına serini

4. eş, karı koca

NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / Ḳoymadı bir yaṣduġa **hem-serle** baş
SE1463 Didi ben istedügim **hem-ser-i** ḫūb / Ḫıṭbe-i himmete lāyıḳ maḥbūb

hem-ser eylemek/itmek [5]

1. bir/denk tutmak

S1488 Gör āyīne-i naẓmumuñ ḥālini / Ki **hem-ser ider** ṣaḥṣ u timṣālini
NE2489 Ġarbı güne maẓhar ider istese / Ṣubḥı şebe **hem-ser ider** istese

HH1436 Başdan ayaġa çāk idüp anı / **Hem-ser itdi** ol iki yārānı

2. birlikte kılmak, dost etmek

HH2394 Tīr ile Ḳavsi **eyleyüp hem-ser** / Sīnemi eyledüñ belāya siper

HE10 Anı şemşīr-i ʿaşḳa **eyle hem-ser** / Olup āteş-zede şaçsun şererler

hem-ser olmaḳ [15]

1. birlik olmak

S60 **Olup hem-ser** itdi dimāġum ḫarāb / Buḫār-ı şarāb ü cünūn-ı şebāb

NE71 Başdan ayaġ it reh-i taḫmīde gir / **Hem-ser ol** engüşt ile tevḫīde gir

2. dost olmak, birlikte olmak

NE985 Çünki **ola hem-ser** ol iki ʿalīl / Şuʿle bülend ola çü becān-ı fitīl

NE2110 **Hem-ser olup** bezmde ol gün aña / İkisi bir ādem idi gūyiyā

SE1410 **Hemser olup** dü ḳaṣīruʿl-ḳāme / Gūyiyā oldı muḫarref ḫāme

HH1274 Terbiyet eyleyüp cevānī-i baḫt / **Ola hem-ser** nihāl ile yek-laḫt

HH1501 Rişte-i meyi ile çü ġonce-i gül / ʿĀḳıbet **hem-ser oldı** iki göñül

HH1505 **Oldı hem-ser** ol iki bāzū-yı saḫt / Buldı pāyında āsumānı baḫt

HH2379 İtdi ḳullāb-ı meyl-i ceẕb-i ḳulūb / **Hem-ser oldı** muḥib ile maḥbūb

HH2448 Birbiriyle birāder olmış idi / Ġam u şādīde **hem-ser olmış** idi

3. benzemek, eş olmak

NE537 **Hem-ser olup** renkde nesrīn ü gül / Lāle ṣaçıldı yere çün dürd-i mül

NE3099 Ṭabʿam **olup hem-ser-i** naḳḳāş-ı Çīn / Eyledi bir büt-gede-i dil-nişīn

SE3469 **Hem-ser olur** mı Süheyl-ile Sühā / Zaḫmete girme söz añlar ẕürefā

HH583 **Oldı** Ḳāḍı Şüreyḥ ile **hem-ser** / Belki andan meḥāsini ber-ter

HE86 O ḫāme rigdāna **oldı hem-ser** / Ki noḳṭa yirine ṣaçdı şererler

hem-şoḥbet [3] sohbet arkadaşı

NE257 Gel beri Mevlā ile **hem-şoḥbet** ol / Dāḫil-i niʿmet-gede-i vaḥdet ol

NE1054 Ol sebeb ile umarın kim hemān / Cānuma **hem-şoḥbet** ola yār-i cān

SE2094 Çün ṣabāḥ oldı yine geldi nedīm / Oldı **hem-şoḥbet-i** sulṭān-ı kerīm

hemşehrī [5] aynı memleket, aynı şehir veya köyden olanlar, memleketli

NE1996 Ol ʿamelin ṣanma ki bī-behreyüz / Şehrī iseñ biz daḫı **hemşehrīyüz**

SE984 Birlige yitmege eyler ṭalebi / Āşinādur iki **hem-şehrī** gibi

HH539 Ol ġarībüñ enīs-i hem-ḫāli / Kimi **hemşehrī** kimi hem-sāli

HH465 Ādemī ādemī vü **hem-şehrī** / Māh-rūyānı mihre hem-şehri

HH465 Ādemī ādemī vü hem-şehrī / Māh-rūyānı mihre **hem-şehrī**

hemşīre [2] aynı memeden emmiş olanlar, kız kareş

SE473 Telḫi leẕẕet-dih-i ʿuşşāḳ ancaḳ / Zehri **hemşīre-i** tiryāḳ ancaḳ

S871 Dime duḫter-i rez yaḫud şīredür / Leb-i laʿl-i cānāna **hem-şīredür**

hem-tā [2] benzer ‖ denk

SE1956 İtdüm üç merd ṣafāsın ammā / Pehlevānuñkine olmaz **hemtā**

S1039 Ḫarābātuñ olur mı **hem-tāsı** hīç / Ḫuṣūṣā ki ola kenār-ı Ḫālīc

hem-vār(e) [2]

1. daima, her zaman

HH460 Var idi bir esīr-i āvāre / Mübtelā-yı belā-yı **hem-vāre**

2. yumuşak ‖ muvafık, münasip

HH2751 Şālişā naẓm-ı Ṣoḥbetü'l-Ebkār / Oldı silk-i güher gibi **hem-vār**

hem-vār itmek [1] daim eylemek, devam ettirmek

SE3446 Sübḥa-veş naẓmını **hem-vār itdüm** / Nāmını "Ṣoḥbetüʿl-Ebkār" itdüm

hemyān [4] heybe, çanta, torba

NE1947 Nabżı kef-i dest-i ṭabībānda / Ḳabżı velī kīse vü **hemyānda**

SE1636 Aġız açdı söze ol ehl-i fesād / Ser-i **hemyān-ı** ḥıyel oldı güşād

SE1358 Gūyiyā cīb-i nigūndan **hemyān** / Ḫāṣılı eyleyüp oldı ġalṭān

SE2095 Şāh aña didi göñülden bu geçer / Ki virem bir kese on **hemyān** zer

hem yan {hemyān} [1] bkz. 'hemyān' md.

NE1774 Cānı gibi tutduġı **hem yanına** / El uranuñ kārı dege cānına

hem-zād [4] birlikte doğmuş, yaşıt

HH2416 Büyüyüp oldı ol iki **hem-zād** / Rūz tā şeb mülāzım-ı üstād

HH2447 Mālı bir yirden itdiler ber-bād / İki hem-rāz ü hem-dem ü **hem-zād**

HH2505 Ayrılup ʿāḳıbet iki **hem-zād** / İtdiler ṭıfl-ı şīr-veş feryād

HH2588 Didi ey tāze naḫl-i āzādum / Var idi bir refīḳ-i **hem-zādum**

hemze [1] Arapça'da elif harfinin bir başka adı; ünsüz elif‖ "elif, vav, ye" harflerinin üzerine konan (ء) işareti

NE2330 Ḥarfi potur çekmede zūr-bāz-veş / **Hemzesinin** her biri mihmāz-veş

hem-zebān [3] ağız birliği edenler

S753 Hezār ile kuh-sār olup **hem-zebān** / Cefāya ṭutar şāh-ı cünbüş-künān

NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir lisān / Cümle fenā ẕikri ile **hem-zebān**

NE1335 Biñ yıl olur saḳ ḳalma **hem-zebān** / Biñde bir evṣāfı olunmaz beyān

ḫendeḳ [1] geçmeye engel olacak biçimde bir bina veya mülkün etrafına kazılan çukur

HE36 Olupdur ẓullesüz bir ḫayme eflāk / Kenārı **ḫendeḳ-i** jerf ü ḫaṭar-nāk

hengām(e) [17]

1. devir, zaman

S1098 Yine sāḳiyā irdi **hengām-ı** şeb / Ḳurulsun yine bezm-i ʿıyş u ṭarab

S1100 Şeb-i ḳadre döndi bu **hengām-ı** cūd / Ṣurāḥīler itse ʿaceb mi sücūd

NE716 Ḫāme olup tīz bu **hengāmede** / Dizdi güher baḥr-ı ḫıred-nāmede

NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i **hengām-ı** feyż / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı feyż

HH2015 İrdi **hengām-ı** ḳuvvet-i ṭāmiʿ / Yaʿni vaḳt-i ʿināyet-i tāliʿ

2. cemiyet, toplantı

S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i şarḳ u ġarb / Ḥarīfān-ı **hengāme-i** ḍarb u ḫarb

S1191 Ele kāse al ey büt-i dil-nüvāz / Bu **hengāmede** n'eyler ol ḥoḳḳabāz

NE1983 Vaʿẕ u naṣīḥatle ḳılup ḫalḳı nerm / Ḥāşılı **hengāmeyi** itmişdi germ

NE2778 Arar idi muttaşıl ol fitne-bāz / Ḫalḳa-i **hengāme-i** gerd ḥoḳḳabāz

3. gürültü patırtı, şamata

NE399 Biri biriyle atışup her merd-i cenk / Başladı **hengāmeye** ṭūb u tüfenk

SE105 Dağıdur ḳahrıla **hengāmesini** / Naḳd-ı vaḳt eyler alup cāmesini

SE2126 Kimse ġālib olamaz bed-nāma / Aña uyunca büyür **hengāme**

SE2220 Ḳışşasın ālet-i **hengāme** ide / Ṣuna ṭūmārını cer-nāme ide

SE3068 Begenüp maġlatayı ʿallāme / Kendi de ḳordı ʿacep **hengāme**

SE3440 Didiler istemezüz **hengāme** / Ḳalmasın sūr-ı ṣafa aḫşāma

HH1965 Şāh-ı Rey destine irüp nāme / Açılınca büyüdi **hengāme**

hengāme-gīr [1] gürültü şamata eden‖kavgacı

HE60 Ṣadā-yı raʿd ile berḳ-i şerer-nāk / Olur **hengāme-gīr-i** ṣaḥn-ı eflāk

hengāme itmek [1] çığlık atmak, gürültü, şamata çıkarmak

HH1770 Cāme içün büyüdi ten-cāme / Yaḳasın yırtup **itdi hengāme**

henüz [2] hâlâ, daha

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki **henüz** / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ ḫaberi ʿālemden

NE534 Girmiş idi ḫāke şular çün künüz / Līk ayaġı şoġumamış idi **henüz**

Herāt [1] Klasik Çağatay edebiyatının en büyük şairi ve devlet adamı olan Ali Şir Nevâî'nin doğduğu Afganistan'ın batısında tarihî bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalet

NE1338 Mīr ʿAli Şīr o ferḫunde-zāt / İtdi kitābındaki ẕikr-i **Herāt**

her bār [19] her defa, daima

SE454 Eylesem nʿola duʿāsın **her bār** / Vird-i Yaḥyā gibi dilde tekrār

SE551 Hem anı ḫayl-i melā'ik **her bār** / İdinür ḫargeh-i istiġfar

SE559 Ola ārāmgehi peyġūle-i nār / İgne yimiş köpek-āsā **her bār**

SE830 İtmege kesb-i ruṭūbet **her bār** / Şarḳıdur süngerini ebr-i bahār

SE1280 Ḥırş itdükçe dil-i zāre güẕār / Dir-idim tesliyet idüp **her bār**

SE1549 Meşelā şıdḳ-ıla li'llāh iki yār / İtseler meyl ü muḥabbet **her bār**

SE2085 Gūyiyā taze sebū-yı ḫummār / İçdügi ayrı giderdi **her bār**

SE2369 Ḥarf atup eyleme ḫalḳa āzār / Urma aġız tüfegiyle **her bār**

SE2396 Dilini ṭutmadıġ-içün **her bār** / Deheni çöp ile olmışdı figār

SE2953 Bize yitmez mi şeref kim **her bār** / Ana taḳlīd idevüz ṭūṭī-vār

SE3022 Eli altında olanlar **her bār** / Terbiyetle olalar berḫūrdār

SE3164 Kīse-i naḳdi çalardı **her bār** / ʿĀşıḳuñ şabrını gūyā dildār

HH85 Yā İlāhi bu ḫ ʿāndan **her bār** / Kıl ʿAṭāyī-i zārı rātibeḥvār

HH246 Ebr-i nīsān-ı ḫāmesi **her bār** / Ṣafaḥāt üzre olsa gev **her bār**

HH342 Ola ḳuyruḳlı sürmeler **her bār** / Fitnecūluḳda kevkeb-i dümdār

HH1600 Āh ü efsūs-ı ʿāşıḳa **her bār** / Bir görünmez belā olur aġyār

HH1922 İtmeyüp müflis ü gedādan ʿār / Daʿvet eylerdi yanına **her bār**

HH1932 Mihr-i ʿadlündür eyleyen **her bār** / Işfahānı Tevāliü'l-Envār

HH2190 Vardı semt-i ʿillāca çün **her bār** / Çeşm-i bīmārı görmege bīmār

her-çi bād-ā-bād [3] ne olursa olsun

HH952 Yārdan her ne gelse olur şād / Ḳahr eger luṭf **her-çi bād-ā-bād**
HH1189 Başdan geçmeyen alur mı murād / İdelüm saʿy **her-çi bād-ābād**
HH2395 Ṭurmuşām biñ kemīn olursa güşād / Tīr-i bārāna **her-çi bād-ābād**

her dem tāze [1] tazeliğini hiç kaybetmeyen ‖ yıl boyunca yeşil kalan bitki

SE2313 Eyleye himmet-i bī-endāze / Mīve-i luṭf ola **her dem tāze**

her gāh [4] her zaman, daima

SE2656 Bī-ġaraż ḥākim olanlar **her gāh** / Her işin ide rıżāen li'llāh
HH1073 Yılda bir ḳāfile gider **her gāh** / Sizi anlara ideyin hem-rāh
HH1370 Ṣafḥa-ı nā-nüvīşteden **her gāh** / Olurın nice ḳışşaya āgāh
HH1589 Sebeb-i āh idi aña **her gāh** / Āḫir-i ḳavlde işāret-i āh

her ġanem ayaġından aşılur [1] bugünkü kullanımı "Her koyun kendi bacağından asılır" şeklinde olan atasözü

NE2164 Çün **ayaġından aşılur her ġanem** / Sen yüri tecrīd ile ol müftenem

hergele [1] eşek sürüsü ‖ terbiyesiz ve görgüsüz kimse

HH790 Ḫar olanları kim ḳaṭāra ḳatar / Hep eli işidür bu **ḫergeleler**

hergiz [10] asla, hiçbir vakit, hiçbir suretle, katiyyen

S452 Müsellem degil **hergiz** ol iʿtiẕār / Keder mi virür lücceye rūzigār
S546 Aḳıtdı dil-i ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār / Ki yoḳ anda **hergiz** ümīd-i kenār
NE1094 Yoḳ ötesin bilmege **hergiz** delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE1155 Ḳaṣdı bu kim olmaya **hergiz** güşād / Ḳala ṭılısmıyla bu genc-i murād
NE2554 Virmez idi anlara **hergiz** emān / Vuṣlata bulmazlar idi bir zamān
NE3022 İtme o menḥūs ile **hergiz** ḳırān / Necme uyarsa ḳırılur kārbān
SE2250 Olmaz anuñla latife cāʿiz / Ṭoḳınan nükteyi añma **hergiz**
SE2689 Oldı gencīne-i esrār-ı beden / Cān çıḳar çıḳmaz o **hergīz** dilden
SE2940 Nesne yoḳ **hergiz** öñinde illā / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā
HH1016 Āh u nāleyle **hergiz** iş bitmez / Dāġ-ı dil āb-ı eşk ile gitmez

her-heft [1] kadınların süslenmekte kullandıkları kına, çivit, allık, üstübeç, antimon, altın varak ve miskten ibaret yedi nesne

HH10 Naḫl-i sebzī keşīde-i ḳalemüñ / Gül-i **her-heft** kerde-i raḳamuñ

herkes [10] insanların bütünü

NE321 Şehd-i şehādetden olup ḥiṣṣedār / Eyledi engüştini **herkes** be-kār
NE708 Devr iderek ḳubbe-i fīrūze-fām / Ṣundı meger **herkese** bir ṭolı cām
NE815 Bildüm anı **herkese** bī-irtiyāb / Kendi ṭarīḳinden olur feṭḥ-i bāb
NE823 Yol yol olup her yaña mānend-i mūr / Rızḳı içün itmede **herkes** mürūr
SE882 **Herkesüñ** cevherin eyler ẓāhir / Seçilür anda ḫabīṯ ü ṭāhir
SE1700 **Herkesüñ** rūz olup aḫşāmı / Güni ṭoġardı görince şāmı
SE1821 **Herkese** luṭf u kerem evlādur / Saʿy ḳıl sen virici Mevlādur
HH292 İtdi **herkes** bahāra istikbāl / Çıḳdı seyre miṣāl-i bād-ı şimāl
HH1375 Bende ṭutdum bu dil-güşā rāhı / **Herkes** olur ḫarīminüñ şāhı
HH2725 **Herkese** Ḥaḳ murādını virsün / Her ġarībi merama irgürsün

her kişi ḳalbinde bir arslan yatur [1] bugünkü kullanımı "Herkesin kalbinde bir arslan yatar" şeklinde olan atasözü

NE1655 **Her kişi ḳalbinde bir arslan yatur** / Kūşe-i vīrānede sulṭān yatur

her yer [1] beden, tüm vücut

NE2519 Berd-i ʿacūzī gibi **her yeri** serd / Mergine merg idi vü derdine derd

herze [4] saçma sapan, anlamsız konuşma, boş söz

NE1946 Kendüyi bilmezleri ʿārif ṣanur / **Herze** vü hezyānı leṭāyif ṣanur
NE2320 **Herze** dise gösderüp ādāblar / ʿÖẕr ile dir yüziñe küllāblar
NE2352 Dise laṭīfe ṣanup ol bī-ṣuʿūr / **Herzedür** ülf-i ṣadedinde büyür
HH2607 Var idi bir ḫarīf-i **herze** nifāḳ / Semm-i cām-ı ṣafā semūm-ı firāḳ

herze-gerd [1] amaçsızca, boş boş dolaşan, avare

S50 Hevāya uyup nice bir hem-çü gerd / Bu deşt-i fenāda olam **herze-gerd**

herze-güluḳ [1] saçma sapan, anlamsız konuşma

HH2314 Her dem eylerdi tündḫuluḳlar / Ḫaḳḳ-ı ʿāşıḳda **herze-güluḳlar**

herze-kār [1] saçma sapan konuşan

S854 Bu yetmez mi kim ide bī-iḫtiyār / Ḳala ṭaʿnadan nāṣiḥ-i **herze-kār**

herze-sitīz [1] boşu boşuna uğraşan

HH1649 Ḥāṣılı Baḫtek-i fesād-engīz / Seg-i şerze ʿadū-yı **herze-sitīz**

her zikār {herze-kār} [1] bkz. ‘herze-kār’ md.

NE2402 Daġdaġa-i ḥırş ile bī-iḫtiyār / Cismini teb-lerze ṭutan **her zikār**

ḥesāb, ḥisāb [10]

1. sayısal sonuç, hesaplama

NE1362 İrmiş idi bir dem-i pür-mihmene / Ḫams ü elf idi **ḥisāb-ı** sene
NE1566 Faṣl-ı bahār irmiş idi gülşene / Ḳāf ile ġayn idi **ḥesāb-ı** sene
NE1756 Her sene żaʿf ile mürāyiʿ olur / Ḥāṣılı şaṭranc **ḥesābı** olur
SE2058 Nice eyle ki şayarsa biñ kez / Kendi engüşti **ḥisābın** bilmez
SE2062 Noḳṭa dökse bilinür bī-şütülüm / Ṭırnaġı üzre **ḥisāb-ı** encüm
HH62 Böyle eyyām ʿömre şayılmaz / Gün **ḥesābına** gice ḳatılmaz

2. sayma ‖ tahmin

HH279 Ol **ḥişāb** üzre ola baṣt-ı sinīn / Ḥaşre-dek ide naẓm-ı devlet ü dīn
SE2425 Ḫāce riḳḳatle virür cānına tāb / Râst gelmez geh olur ṣoñra **ḥisāb**

3. durum, anlayış

S948 Olur ṣufr-ı ḫāli kenār-ı ḳadeḥ / Ṭolularla olur **ḥesāb-ı** feraḥ

4. (Hesap günü, Mahşer günü bağlamında) alacak verecek durumu. Ayrıca bkz. ‘rūz-ı ḥesāb’ md.

HH1704 Cürmümi ṣorup andan eyle ʿaẕāb / Ḫayli gücdür cevāb-ı rūz-ı **ḥesāb**

ḥisāb itmek [1] saymak, hesaplamak

HH1648 Biricek zaḫmet iḫtiyār itseñ / Kārınuñ ḫayrını **ḥisāb itseñ**

ḥisāb olmak [2] sayılma, hesaplanmak

NE1397 **Olamaz** inʿām-ı ilāhī **ḥisāb** / Ḥāṣılı taʿbir olunamaz bu ḫˇāb
SE1476 Ḥasenātuñ **olamaz** ḫayrı **ḥisāb** / ʿÖşr emṣāli dimişdür Vehhāb

heşş [1] yılan dişi

NE3001 İtmiş anuñ destine ol pür-sitīz / **Heşşini** dendān-ı ṭamāʿ gibi tīz

heşt-cinān [1] Kurân-ı Kerîm’de adı geçen sekiz cennet

NE48 Her ki bu çār ile bu gün ola yār / **Heşt-cinān** zevkine olur dūçār

hevā [81]

1. rüzgar

S270 **Hevā-yı** ẓaferle yine mevc-sān / Yeşil çerge şişdi ḳabardı hemān
NE961 Ceẕb idüp anı felege tāb-ı ḫūr / Oldı **hevā** menzīline rāhber

2. hava

NE1581 Ṣubḥ-ı nahītin idi vaḳt-i ẓulām / Dūd ile olmuşdı **hevā** kabr-fām
S608 Birinüñ seḥerden **hevāsı** güzel / Ki feyż-i ṣabāḥı ṣabūḥa bedel
S628 Kirās ile āb u **hevā** müşterek / Hemān ikisi bir ṭutulmaḳ gerek
S1022 Felek gibi ḳat ḳat bināsı anuñ / Cinān gibi dil-keş **hevāsı** anuñ
S1341 **Hevādan** kim nem ḳapdı berg-i giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
NE663 Bulsa **hevā** ile n’ola iltihāb / Kūze-keş-i āteş-i meydür ḥabāb
NE952 Ṣaṣtını bulupdı **hevāsıyla** ger / Çarḫa irüşürdi kelimḥi’l-baṣar
NE1282 Āb u **hevā** itmede tefrīḥ-i zāt / Bu dem-i ʿĪsādur ol āb-ı ḥayāt
NE2736 Gāh ḫelālarda olup münzevī / Āb u **hevāsıyla** olursuñ ḳavī
NE3033 Āḫir idüp duḫter-i rezden cüdā / Ḫānesini yaḳdı ḥabābuñ **hevā**
SE746 Ṣanma kim zaḥmetini ide hebā / Eyleyin saʿy-ile tebdīl-i **hevā**
SE747 İtmese āb u **hevā** defʿ-i ḥazen / Deli olmadı ya yabanda gezen
SE3042 Ḫasta-i ʿışḳ idi ḳılmaġa devā / Gūyiyā eyledi tebdīl-i **hevā**
HH781 Kimi mūḥiş kimisi naḳş-ı **hevā** / İtmedi hiç birisini ışḫā
HH1024 Nice girdāb kām-ı ejder idi / Ābı zehr ü **hevāsı** āzer idi
HH1709 Ḫākdan mı yaḫud **hevādan** mı / Arżdan mı yaḫud semādan mı
NE542 Ayaġa saldı güli bād-ı vezān / İtdi **hevā** berk-i ḫazānı ḫizān

3. gökyüzü

S319 **Hevāya çıḳup** gerd-i ḫayl-i revān / Pür oldı ġubārıyla bu ḫāk-dān
S1025 O ḳaṣr üzre ser-germ olan Cem-cenāb / **Hevāya** atar tācını çün ḥabāb
S1253 **Hevā** nefḥasından bunuñ pürḥurūş / Güneş reşḥasından anuñ curʿa-nūş
S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı eşcāra āb / **Hevāya** terāzū uzatdı seḫāb
NE17 Besmele bālāda ṭurur dā’imā / Oldı meger evc-i **hevāda** hümā
NE1597 Ol gün olup rūy-ı **hevā** rūşenā / Felege yem itdi rūşen āşinā
HE76 Nice baḳsuñ bu ḫāk-i nā-murāda / Ḥabāb-āsā gözi göñli **hevāda**

4. aşk, sevda

S559 **Hevā** depredüp derd-i dirīnesin / Muḥīṭ-i sipihre sürer sīnesin
S584 Dil-i ʿārif-āsā olur pürḥurūş / Gelür ol **hevā** ile deryāya cūş

S1414 **Hevāyile** pürdür o mest-i ḫarāb / Cüdā olsa çatlar miṣāl-i ḫabāb
NE1032 Dīdesi pür-āb u dilinde **hevā** / Gönli ḫayālinde velī dā'imā
NE3055 Ṣıḥḥat uman ḫaste-i derd-i **hevā** / Nezrin aña eyler idi dā'imā
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i **hevā** / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı fenā
HH931 Ser-be-ser derddür **hevā-yi** ḫabīb / Cümleden müşkili cefā-yı raḳīb
HH1580 Dili deryā-yı mevcḥīz-i **hevā** / İsmi Maḥmūd u maḫlaṣı Şeydā
HH1891 Ṭuydı maḥbūb mācerāsından / Bildi dil-ḫastedür **hevāsından**
HH2255 Didi ey mübtelā-yı bend-i **hevā** / Mūy-veş başdan ayaġa sevdā

5. makam, nağme

S752 Muġannī ne ṭurursun eyle nevā / Bizi sāḥil-i şevḳa çekdi **hevā**

6. nefsanî hazlar, sefahat

S1139 Girüp nūr-ı baḫşı gibi ḫalvete / **Hevādan** ḳaçar kūşe-i ʿuzlete
S1297 Olup āb-ı mir'āt-ı āhen-beden / **Hevā** ʿaksi maḥv eyler āyīneden
NE1127 Yoḫsa bizüm gibiler olmaz şümār / Ehl-i **hevā** ḳavline ne iʿtibār
NE2123 Āh ki bu nefs-i ḫabīṣ ü **hevā** / Oldılar insana görünmez belā
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṣāl-i hümā / Görmez idi hiç izin ehl-i **hevā**
NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i **hevā** / Ola ne var uçḳur saña dām-ı belā
NE2417 Ol ki olup tābiʿ-i nefs ü **hevā** / İstedügün eyleye ṣubḥ u mesā
NE2422 Olmamaġın bend-i kemend-i **hevā** / Buldı mülk-i devlet-i ḳurb-ı Ḫudā
NE2423 Līk iden nefs ü **hevā-yı** zebūn / Rütbe ile ṣınf-ı melekden füzūn
NE2503 Cānum oġul niceye dek bu **hevā** / Olmaz imiş cemʿ-i zinā vü ġınā
NE2639 Yine yeter itmege terk-i **hevā** / Ādeme bu ḳıṣṣa ʿibret-nümā
NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i **hevā** ḫāṣılı kedd-i yemīn
NE3032 Uyma **hevā** ehline ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i cām-ı meye gūr-veş
SE114 Ṣol müezzin gibi ben ehl-i **hevā** / Ṭutarın ḳulaġumı olsa ṣalā
SE487 Ḫabbeẕā nāyire-i ʿışḳ u **hevā** / Ki anuñ kūre-keşi sīne ola
SE614 Defʿ ider cehl ü **hevā** ẓulmetini / Bildürür ādeme māhiyyetini
SE974 Pāk ider levṣ-i **hevādan** cānı / Mürşidüñ feyż-i yem-i ʿirfānı
SE1448 Yüzüñi iy püser-i māh-liḳā / Gül gibi açmaġa başladı **hevā**
SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp nefs ü **hevā** / ʿİffetüñ dāyiresin raḫne bula
SE2594 Līk ṣol şarṭıladur vaṣla rıżā / Ola mehcūr-ı ebed nefs ü **hevā**
SE2634 Ḥaşre dek eyler-isem terk-i **hevā** / Olmaya nefsüme göñlümce cezā
HH1584 Gerçi ehl-i **hevādan** idi müdām / Meẕheb-i ʿışḳa olmış idi imām

7. arzu, istek, heves, aşk

SR8/1 Gülşende olan āb-ı **hevā** ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü şitā ʿışḳ iledür
S254 Şehen-şāh idüp ʿazm-i geşt ü güẕār / O şāhbāza düşdi **hevā-yı** şikār
NE149 Yaḳdı beni āh ki cām-ı **hevā** / İtdi reh-i ʿışḳda laġzīde-pā
NE978 Gelse velī ḳalbe **hevā-yı** viṣāl / Mevce gelür lücce-i deryā-miṣāl
NE999 Oldı **hevā** ile ẓuhūra ḳarīn / Ġonca-i dilden o gül-i āteşīn
NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu şanma **hevā** / Feyżi ḫaḳīḳatden alur dā'imā
NE1981 Olmuş idi yaʿni **hevādan** geçüp / Fāżıl-ı ʿālem-i ʿulemādan geçüp
NE2459 Var idi bir cām-ı **hevā** ile mest / Nefsine maġlūb ḫar-ı zen-perest
NE2609 Sengde oldıgına ʿışḳ u **hevā** / Şāhid-i āhen-keş ile güher-bā
NE2730 Kendü **hevāsına** gezüp bir tezerv / Olmuş iken ḫüsn ile āzāde serv
SE511 Ḫāce çün ḫāl-i ẕekāsın gördi / Bu belāhatla **hevāsın** gördi
SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u ẕekā / Ne belā başına bu ʿışḳ ü **hevā**
SE126 Pençe-i zūr-ver-i ʿışḳ u **hevā** / Oldı dürrāʿa der-i ẕerk ü riyā
HH50 Beni dilḫaste itdi ʿışḳ u **hevā** / Mededüñ irmez ise vāy baña
HH1778 Bu belādan ḫalāṣ olup Şeydā / Yine cūş itdi baḥr-ı ʿışḳ ü **hevā**
HH1837 Meyl-i bālā **hevā-yı** ḳāmet ile / ʿÖmri dā'im geçerdi miḫnet ile
HH1838 Bir nice vaḳt idi kim ol şeydā / Olmadı mübtelā-yı ʿışḳ u **hevā**
HH1947 ʿAlev-i nār-ı ʿışḳa ḫār-veşem / Kef-i dest-i **hevāya** dest-ḫaşem
HH2093 Bü'l-ʿaceb bir fesāne-i ġarrā / Cümle mevżūʿ-ı baḫş ʿışḳ u **hevā**
HH2427 Meded itdi felek **hevālarına** / Rūzigār uydı muḳteżālarına

8. geçici heves

NE1107 Şiʿri **hevā** añlama ḥikmetdür ol / Rütbe-i mādūn-ı nübüvvetdür ol
NE1090 Ḳalbe suḫan şanma **hevādan** gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan gelür

hevādār [4] dost, sevgili

S516 Hevālar virüp her **hevādārına** / İder cümle ferdāların yādına
NE2401 İy seg nefsine **hevādār** olan / Ḳurbet-i iblīsi ṭaleb-kār olan
SE515 Bir būy-i serve **hevādār** giçer / Şimdi başında ḳavaḳ yeli eser
SE2255 Ḳılıcuñ ṣala **hevādāruñ** ola / Ḫıfẓ-ı ʿayb ide ḳafādāruñ ola

hevā güli [1] rüzgar gülü

NE448 Ṣunmadı hiç ḫān-ı ḫarāma eli / Gergedān oldı başı **hevā güli**

hevālanmak [1] havaya çıkmak, artmak
S495 **Hevālandı** bağrumdaki ḳanlu yaş / Ḥabāb itdi peydā o ḫūnābe-pāş
hevālar virmek [1] meyletmek
S516 **Hevālar virüp** her hevādārına / İder cümle ferdāların yādına
hevā-pervāz olmaḳ [1] havaya uçmak, göğe yükselmek
HH41 Gāh ine gāh ola **hevā-pervāz** / Oynaya hem-çü güy-ı şuʿbede-bāz
hevāya uymaḳ [1] nefsin arzularına uymak
S50 **Hevāya uyup** nice bir hem-çü gerd / Bu deşt-i fenāda olam herze-gerd
hevāya virmek [3] boşa harcamak, heba etmek
NE1751 Aḳçesini cümle ribāya virür / Dīnini dünyāda **hevāya virür**
HH468 İḫtiyārın **hevāya virmiş** idi / Naḳd-i ḳalbin fenāya virmiş-idi
HH1861 **Virdi** bergin **hevāya** ġonce-i dil / Şāh-veş oldı Şūḥ aña māʾil
hevā-yı ʿaşḳ [1] aşk arzusu
HE1 İlāhī sīnemi ḳıl māye-i sūz / **Hevā-yı ʿaşḳuñ** olsun āteş-efrūz
hevā-yı nefs [1] nefsin istekleri
HH365 Nice itsün **hevā-yı nefse** heves / ʿĀṣıḳa ḳalmayınca tāb-ı nefes
hevāyī [2]
1. dikbaşlı, sert
NE2912 Yerde yüzi şaḥş-ı mürāyī gibi / Götü de ṣıḳı ṭop **hevāyī** aṣlan gibi
2. ciddî şeylerle ilgisiz, nefis ve şehvete düşkün, hafif mizaçlı, uçarı
SE287 Nola itmezse ṣadāyı maḥrem / Ola mı ṣaha **hevāyī** maḥrem
hevāyīlik [1] dikbaşlılık, kabadayılık
HH1975 Nār-ı sūzān idüp **hevāyīliġi** / Gösterürdüm saña fedāyīliġi
hevdec [1] kadınlar için deve üzerine yapılmış mahfe, sepet, tahtırevan
HH2481 Şekl-i emvāc üştür-i kef-zen / Oynayup sāde ḳaldı **hevdecden**
heves [13]
1. istek, arzu, meyil
NE1148 Oldı o vādīde çün endīşe-senc / Göñlüne düşdi **heves-i** penç-genc
NE2877 Olmasa bu ʿārıża müşkil maraż / Neydi bu murdāra **hevesden** garaż
SE1060 Līk bīm-i ġażab-ı sübhānī / Menʿ ider aña **hevesden** cānı
SE1178 Virdi deryā gibi ʿaskerle **heves** / Dürr-i pākize-i baḥr-ı ʿAbbās
SE2050 Ḥişşe-i ġāyib-i ḳısmet saña bes / Ḥırṣ-ıla eyleme tekşīr-i **heves**
SE2597 Didüm iy pādişeh-i ḥüsn ü bahā / **Heves-i** taḫt ide mi rind-i gedā
SE3174 Fikr idüp ḥālin o düzd-i nākes / Didi ḥaḳḳa ne **hevesdür** bu heves
SE3174 Fikr idüp ḥālin o düzd-i nākes / Didi ḥaḳḳa ne hevesdür bu **heves**
SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu büt-i tāze-resi / Göñline düşdi seyaḥat **hevesi**
HH69 Semeküñ sūz-ı ġamla var **hevesi** / İki yanında iki mirvaḥası
2. gelip geçici arzu, boş hayal
SE75 Meyl ider miydi bu dām-ı **hevese** / Murġ-ı rūḥı ḳomasaydı ḳafese
SE608 ʿAyn-ı ʿilmi yürü pür-nūr eyle / **Hevesüñ** dīdesini kūr eyle
HH2709 Çünki çirk-i **hevesden** itdi ḫalāṣ / Oldı şāyān-ı bezm-i ḫāṣṣu'lḫāṣ
heves eylemek/ḳılmaḳ [6] heveslenmek, arzulamak, meyletmek
SE1059 Ṣanma kim ẕevḳ idügin bilmeyevüz / Aña ġafletle **heves ḳılmayavuz**
SE1082 Gün gibi rūşen iken bu maʿnā / **Heves eyler** yine baʿżı süfehā
SE2045 Rūḥ-ı maḥż itse serāpā-yı tenī / Be yürü aña **heves eyleyeni**
SE2382 Öyle meşreb ki begenmez bir kes / Āb-ı ḥayvān ise de **ḳılma heves**
HH365 Nice **itsün** hevā-yı nefse **heves** / ʿĀṣıḳa ḳalmayınca tāb-ı nefes
HH991 ʿUmḳına **eylese heves** bir kes / Nışfa varmazdı rismān-ı nefes
hevl [2] korku, korkma, ürkme, dehşet
HH1003 Ḫalḳ içinde ʿaceb sitīz oldı / Nüsḫa-ı **hevl-i** resteḫīz oldı
HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı ʿaẕīm / Virdi **hevl-i** peyām-ı bād-ı ʿaḳīm
hevl-āṣār [1] korkunç, dehşetli
HH756 Çāh-ı duzaḫ-miṣāl **hevl-āṣār** / Gūr-ı kāfir gibi maḥall-i bevār
hevl-nāk [5] korkutucu, dehşetli
S1385 Neler yutdı bu daḫme-i **hevl-nāk** / Dili olsa da söylese saña ḫāk
S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i **hevl-nāk** / Emel zevraḳın bir gün eyler helāk
HH39 Esse ammā irüp zamān-ı celāl / Şarṣar-ı **ḥevl-nāk-i** sebʿa leyāl
HH2321 Lücce-i **hevl-nāk** ü cāy-ı ḫaṭar / Mevc iderdi iderse aña güẕer
HE93 Sevād-ı şām kim ḫayret-fezādur / Feẕā-yı **hevl-nāk-i** ejdehādur

hey [6] seslenme bildiren ünlem

NE1018 Ġāret idüp naḳd-i dil-i cānını / **Hey** nice dil dīnini īmānını
NE2582 Kirli Fatı didi ki **hey** dostlar / Pāk olana ḥayf ola nā-pāk er
SE517 Süḫanuñ virdi dile rāḥat-ı cān / Bārī müjde diseñe **hey** nādān
SE1658 Didi ol ḥākim-i şāḥib-izʿān / Ġam yime ʿırzuñ içün **hey** nādān
SE1661 Zaḥmete girme çün oldı olacaḳ / Çekme ġam anuñ için **hey** aḥmaḳ
SE2231 Didi vehm eyleyene **hey** aḥmaḳ / Yā nice olurmış aña yapşıcaḳ

hey-ā-hūy [1] şiddetli bağırtı, nâra

S344 **Hey-ā-hūy-ı** ʿasker çıḳup göklere / Düşeyazdı çaḳ ser-i ṭāʾir yere

heybet [1] büyüklük, gösteriş, görkem

NE2224 Gerçi ki vehm itdi görüp **heybetin** / Ṣoñra aluşdurdı duyup ḥikmetin

heycā [2] dövüş, savaş

SE2842 El-vedāʿ iy ser-i bālīn-i ṣafā / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i **heycā**
HH197 Her ḳulı Rüstem-i dem-i **heycā** / Heft-ḫᵛān oldı heft kişver aña

heyʾet [25]

1. şekil, suret, görünüş

S643 Ṭurur Ḳays-veş ḳulle ḥayret-künān / Ki farḳında var **heyʾet-i** āşiyān
NE13 Besmeledür mecrā-yı fülk-i emān / **Heyʾet-i** meddi çekilen rīsmān
NE20 Meddi ile **heyʾet-i** bā-āşikār / Şāḫda bir ġonca-i zülf-i nigār
NE213 Dāʾire-i **heyʾet** ise ʿaṣl-ı fen / Neyler anı ʿilmi yerinden gören
NE1234 Rūḥı içün erbāb-ı ḥıred didiler / **Heyʾet-i** zenbūra temessül ider
NE1576 Ẓāhir olur eylese ʿazm-i ʿazīm / **Heyʾet-i** şüʿbān u ʿAṣā-yı Kelīm
NE1631 **Heyʾet-i** meczūbda söyler rumūz / Gāhī ider yoḳ yere keşf-i ḳünūz
NE2431 Hiç o degil gibi olur irtesi / **Heyʾet-i** memsūḫa ḳor ol nākesi
NE3088 Nūr-ı maʿānī ki dıraḥşān olur / **Heyʾet-i** saṭr ile çerāġān olur
NE3166 **Heyʾet-i** ḫaṭṭı ide ol pür-gezend / Taḫtası ḳopmuş çürümüş taḫta-bend
SE641 ʿİlm-i ḥikmetde ḳavī fāżıl idi / **Heyʾeti** naḳış iken kāmil idi
SE1897 Mālı üstine müvekkil cinler / **Heyʾeti** şekl-i ṭılısm-ı münker
SE2886 **Heyʾet-i** ḫaṭṭı şebistān-ı sürūr / Birbiri üzre anı dizdi süṭūr
SE3458 Görinür ṣafḥaları şāne gibi / **Heyʾet-i** saṭr-ısa dendāne gibi
HH592 Her ṭaraf sākinān-ı fevḳani / **Heyʾet-i** heykelān-ı nūrānī
HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı lāle vü zerrīn / Meşʿal-i māh ü **heyʾet-i** pervīn
HH1430 Çıḳdı ardınca bir peleng-i mehīb / **Heyʾet-i** münker ü ṣadāsı ġarīb
HH1669 Şāh kim ʿaksin āşikār itdi / **Heyʾet-i** şāhı şāḫdār itdi
HH2496 **Heyʾet-i** muʿveci gürūha kemān / Mühre-i ṭopla gürūha zenān

2. hal, durum, keyfiyet

SE764 Her kimüñ kim ola ḳalbinde fesād / Bil hemān **heyʾetini** pīş-nihād

3. bir şeyin bütünü, tamamı ‖ topluluk

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāş-ı nigūn / Çıḳam ḥadd-i **heyʾetden** āḫir birūn
NE1228 Ġulġul-ı kūs ile tefāḫur neden / **Heyʾet-i** pür-peşşeye āheng iken
SE996 **Heyʾet-i** şūmı naşīḥat besdür / Lūṭ ḳavmi saña ʿibret besdür
SE1354 Ḥāşılı bīḫıred ü bīḫūş idi / **Heyʾet-i** zaġda özge ḳuş idi
HH2225 Nerdübān üzre ḫūn olup seyyāl / Baġladı mevci **heyʾet-i** selsāl

heyhāt [1] "Yazık!, Çok yazık!, Ne yazık", anlamında yitirilmiş bir şeye karşı duyulan hasret ve üzüntü bildirir ünlem

SE61 Naẓar-ı ʿaḳl tecellāgeh-i ẕāt / Çeşmḥā vādī-i pehn-i **heyhāt**

heyhey [1] eğlenme bildiren ünlem

NE2924 Tantana-i ṭabl u dem-i kerre-nāy / Ḳahḳaha vü **heyheyle** hūy ü hāy

heykel [4] mermer, tunç, taş, pişmiş toprak vb. malzemelerden yontulmuş şekil

NE2881 Ḫasta-dil-i ālet ü meʾbūn idi / Şaḫş-ı ḳavī **heykele** meftūn idi
SE783 Manṭıḳ eşkāli gibi ol **heykel** / Olmış-ıdı aña düstūr-ı ʿamel
SE1632 Şaşdı ḥākim göricek şaḫş-ı daġal / Gördi bir merd-i muḳallaḳ **heykel**
HH592 Her ṭaraf sākinān-ı fevḳani / Heyʾet-i **heykelān-ı** nūrānī

heyūlā [1] korkunç hayal

S1224 Muṣavvir-i **heyūla-yı** ḥummā-yı dīḳ / Aña ḳahve sevdā imiş muhteriḳ

hezār [24]

1. bin

NE415 Maʿreke ḳatlāsı olınsa şümār / Olur idi bir nice kez ṣad **hezār**

2. bin, binlerce, pek çok

NE2005 Şeb daḫı şeb-dīze virüp dirhemin / Ol boyanuñ çekdi **hezārān** ġamın

NE2731 Genc-i ḫayāle getürüp dā'imā / İtmedesin añа **hezārān** cefā
HH717 Şāhlar eyleyüp **hezār** ikrām / Şeyḫe gönderdiler selām ü peyām
HH777 Arduña baḳmada ḫaṭar vardur / Bilmedügüñ **hezār** yir vardur
HH1155 Ḳalbi taṣdīḳ idüp dili tekẕīb / İtdi ḫalḳa **hezār** mekr ü firīb
HH2734 Anda menzil-be-menzil ustādān / Gördüm itmiş **hezār** ṭurfe-nişān
SE1726 İtmez ol kārı **hezārān** ʿasker / Belki fikr eyleyemez İskender
SE3175 Laʿnet ol kāra **hezārān** laʿnet / Ki ide ḳahbeler andan nefret
SE3406 İtdi bu resme **hezārān** nīreng / Aġladup anı da oldı āheng

3. bülbül

S16 **Hezāra** virüp nūr-ı çeşm-i şühūd / İder gülde iẕhār-ı sırr-ı vücūd
S412 Ṭuyılur nevā-yı **hezār** ile bāġ / Olur şuʿlesi reh-nümā-yı çerāġ
S753 **Hezār** ile kuh-sār olup hem-zebān / Cefāya ṭutar şāh-ı cünbüş-künān
S906 İdüp feyż ol dāne-i ābdār / Nice murġ-ı nāçīzi eyler **hezār**
S1248 **Hezār** oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup ḫurde-i zer añа zehr-i güş
S1249 **Hezārı** mey-i şevḳ iderdi ḫarāb / Gülüñ cāmına ḳatmasa jāle-āb
S1257 **Hezār** eylese ḫ̈āb-ı nāz-ı seḫer / Añа rūy-ı bālin olur verd-i ter
S1260 Kelīm-i **hezār** itdi ḫaḳḳa duʿā / Zebānındaki ʿuḳde gitse n'ola
S1326 Pür ola mı peymāne-i nev-bahār / Yoruldı fiġān eylemekden **hezār**
NE543 Mātemiyān oldı **hezārān-ı** bāġ / Oldı siyeh-pūş anı şanma zāġ
SE353 Gül ṭonanması idüp faṣl-ı bahār / Oḳudı gülşene ezhārı **hezār**
SE1973 Yüzi döymez o gül-i gülzāruñ / Sözini redde **hezār** āzāruñ
SE3506 Gül görüp eyleye feryād **hezār** / Ḫaṭṭ-ı sebzi ḳazıyup eyleye ḫār
HE66 **Hezāruñ** dilde biñ āzārı vardur / Gülüñ pirāmeninde ḫārı vardur

hezārān-hezār [1] milyon tane, pek çok

S172 Şu elṭāfı kim ḳıldı perverdigār / Olur biñde biri **hezārān-hezār**
S480 Müşaʿbid gibi ʿālemi ḳıldı zār / Bu çāderde naḳş-ı **hezārān-hezār**

hezār-parelik [1] bin parça olmak;,perişanlık

HH730 Çünki itdüñ tebāh-kāreligi / Sen daḫı gör **hezār-pāreligi**

hezerān {hezārān} [2] bkz. 'hezār' md.

SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile geçmege reng / Gösterür günde **hezerān** nīreng
SE1606 Kimisi ola temeddüḥ-pīrā / İde bīḥūde **hezerān** daʿvā

hezeyān [1] anlamsız ve yersiz davranışta bulunma

NE1946 Kendüyi bilmezleri ʿārif şanur / Herze vü **hezyānı** leṭāyif şanur

hezl [5] bir şeyi alaya alma, eğlenme, maskaralık

NE620 **Hezle** dönüp ʿarż-ı muḥabbetleri / Masḫaralıḳ oldı ḫaḳiḳatleri
NE2458 Diñle bu efsāneyi de ʿārif ol / **Hezl** dime nüktesine vāḳıf ol
NE3148 **Hezl** yüzünden yazılan mudḥikāt / Baña degil bā'iṯ-i noḳṣan-zāt
SE1657 İtse ġalṭān ser-i bī-devletimi / **Hezl-ile** ḳaḳmasa tek kisvetimi
SE2366 Oldı yārān-ı sitem-pervāze / **Hezl-i** cid-güne zebān-i tāze

ḫıdāʿ [1] kandırma, hile

NE1846 Dīdesi necm-i seḫer-i kārbān / Sīnesi ebnān-ı **ḫıdāʿ-ı** cihān

ḥıfāẓ [1] koruma, muhafaza etme

NE2159 Baġçe bekçisi eylese zenleri / Boġçaları **ḥıfāẓına** ḳalur eri

ḥıfẓ [13]

1. saklama, koruma

S231 İdüp **ḥıfẓ-ı** ʿadli cihāna eṣer / Güneş gezdürür başda tebsiyle zer
SE78 Çün ḳażāyā-yı ḥikem oldı tamām / **Ḥıfẓ** olındı o sicill-i aḥkām
SE1209 Maḥż-ı ʿörf oldı reh-i seyf ü ḳalem / **Ḥıfẓ-ı** ẓāhirde ḳalıpdur ʿālem
SE2255 Ḳılıcuñ ṣala hevādāruñ ola / **Ḫıfẓ-ı** ʿayb ide ḳafādāruñ ola
SE2690 Cism ü cān oldı ṭılışm-ı ʿirfān / Tā ki **ḥıfẓ** olma esrār-ı nihān
SE2692 Bu emānetlere cāndur gencūr / **Ḥıfẓ** için genc-i defīn oldı ḳubūr
HH223 İtdi **ḥıfẓı** hiżānesin me'vā / Beyże-i dīn ü millet-i beyżā
HH1363 **Ḥıfẓ** emrinde eyleyüp tedbīr / Ser-i mū denlü eylemem taḳṣīr
HH2183 Saña bir çāre eyledüm tedbīr / Eyleme **ḥıfẓ-ı** rāzda taḳṣīr

2. ezberleme, akılda tutma

SE2378 Ġonca nāzikdür ider **ḥıfẓ-ı** lisān / Sūsen olmış ṭutalum tīġ-i zebān

3. Allah'ın koruması, esirgemesi

NE437 Taḫt-ı tırāzende-i zerrīn-külāh / Şemʿi ser-ā-perde-i **ḥıfz-ı** İlāh
NE1387 Cāmeleri ḫilʿat-i şāhī midür / Ya zırıh-ı **ḥıfẓ-ı** İlāhī midür
HH1029 **Ḥıfẓ-ı** Bārī idüp meded-kārī / Oldı ol iki bī-kesüñ yārı

ḥıfẓ eylemek/itmek [6]

1. korumak, saklamak

S1538 Ḫudā **ḥıfẓ idüp** ikisinden müdām / Bozulmaya bu naẓm-ı dil-keş-niẓām
SE2353 Cām-ıla gördi vü ḳoydı yirine / Virdi **ḥıfẓ itmek-içün** çākerine
SE2829 Mākiyānlar ki ʿiyāl oldı baña / **Ḥıfẓ idüp** ġayra yedürmem ḳaṭʿā

2. esirgemek, uzak tutmak

SE969 Naẓaruñ **ḥıfẓ idegör** sālim iken / Yoḫsa ṣabrı kim umar ʿāṣıḳdan
SE3483 **Ḥıfẓ ide** anı ḫaṭādan Bārī / Bāḫuṣūṣ iki belādan bārī

3. akılda tutmak, ezberlemek

NE1072 Nāfeyi **ḥıfẓ eyleme** ʿAṭṭārdan / Var yüri yum ḳılleyi aġyārdan

ḥın(n)ā [5] kına ağacının kurutulmuş yapraklarının öğütülmesi ile elde edilen ve saç, el, vb. boyamakta kullanılan toz, kına

S131 Ne şeb vesme-i nev-ʿarūs-ı hilāl / Ne şeb pençe-i mihre **ḥınnā-miṣāl**
SE2473 Reng-i **ḥınnā** vü nezāketle hemān / Nev-ʿarūs idi o raḫş-ı raḫşān

ḥınnā gicesi [1] geline kına yakılması münasebetiyle kız evinde yapılan şenlik ‖ mumun kızıl rengi, aydınığı

SE3060 Lemʿa-i şīşe-i mey ʿālem-gīr / Ṣañki **ḥınnā gicesi** şemʿ-i münīr

ḥınālamaḳ [1] kadınların süslenmek amacıyla kına sürmeleri, kına yakmaları

NE2768 Virmege menkūḥasına zīb u tām / Destini **ḥınālar** idi ṣubḥ u şām

ḥınā-yı şām [1] akşam, gece karanlığı; kına yeşil renklidir fakat yakılmak için suyla karılıp hamur haline getirildiğinde siyaha yakın koyu yeşil renk alır. Tanıkta terkip, gece karanlığı, el yıkanınca avuçta ortaya çıkan kırmızı renk, güneş bağlamında kullanılmıştır.

S1150 Yudı cürm-i **ḥınnā-yı şāmı** sipihr / Ṣafaḳda ḳızarduġı bu kef-i mihr

ḫınzīr [5] domuz ‖ pis, katı yürekli, hâin kimse

NE1596 Ṣayḳaya cān atdı ʿadū şīr-veş / Ṣaldı yeme bir süri **ḫınzīr-veş**
NE2641 Diş bileyüp her büte şer-gīr idi / Bir göt eti salıcı **ḫınzīr** idi
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı varup perde-keş / Yeri yarardı dem-i **ḫınzīr-veş**
NE3151 İtmedi kef hāmeyi taḥrīrden / Ṣaḳlamadı bir oḳı **ḫınzīrden**
SE2375 Çeñe midür o ki dil-gīr eyler / Ādemi azılı **ḫınzīr** eyler

ḫırām [3] salına salına naz ve eda ile yürüme

S577 Olur anda sulṭānı ile nihāl / **Ḫırāmında** naḫl-i muraṣṣaʿ-miṣāl
NE624 Resm-i muḥabbetde ṣebāt u devām / Sāye-i zülf büt-i ʿarʿar **ḫırām**
NE1956 Dāye **ḫırāmından** olınca ḫabīr / Sāye-ṣıfat pāyine ṣaldı ḫarīr

ḫırāma gelmek [1] naz ve eda ile yürümeye başlamak

HH1854 Maḥv olurdı **ḫırāma gelse** eger / Cilve-i āb ü sürʿat-i ṣarṣar

ḫırāmān [4] salına salına, naz ve eda ile yürüyen

S14 Olup çāder-i yāsemen perde-sāz / Ḳılur serv-i bāġı **ḫırāmān-ı** nāz
NE122 Bād-ı seḥerḥīzi idüp pāk-bāz / Naḫl-i güli itdi **ḫırāmān-ı** nāz
NE2204 Kebg-i **ḫırāmān** gibi ḫüsn-i celī / Ayaġı ḳınalı gözi sürmeli
HH1110 Gördi zencīr içinde zār u esir / Segān içre bir **ḫırāman** şīr

ḫırām eylemek/itmek [5] salınarak yürümek

NE1787 **İtse** bu eyvān-ı fenādan **ḫırām** / Baḳmaya ardına çü bedr-i tamām
NE2626 Nefse uyan fācire-i bī-neng ü nām / Kendüye ʿışḳ adını **itdi ḫırām**
SE265 Baḳup āyine tīġe Behrām / Bildi ol şehdür **iden** çarḫa **ḫırām**
SE666 Birisi eyledi Ṭūr üzre kelām / Birisi **eyledi** eflāke **ḫırām**
HH1422 **İtdi** pervāne-veş o ṣuya **ḫırām** / Bildi anı delīl-i rāh-ı merām

ḫırāşīde [1] tırmalanmış, yara bere içinde

NE2896 Rūy-ı tirāşīde vü dendāne-vār / Çehre **ḫırāşīde** çü sūhān-kār

ḫıred [17] insanın düşünme ve anlama yetisi, akıl

S787 Ḳanı sāḳiyā ḫūn-bahā-yı **ḫıred** / Yetişdür anı ben gedāya meded
S1004 Cihān-ı **ḫıred** pīr-i ʿaḳl-ı maʿāş / Ki irşādda hemser-i Ḳarabaş
NE1234 Rūḥı içün erbāb-ı **ḫıred** didiler / Heyet-i zenbūra temessül ider
NE1359 Şāhid aña Yeṣrib ü Baṭḥa yeter / Her birine ehl-i **ḫıred** cān atar
NE2087 Çeşm-i **ḫıred** gümreh ider ṭālibi / Şübhe virür dīde-i uṣūl gibi
NE2843 Fāʿili mefʿūl ḳılup rūzgār / Ḳaldı ʿamelden **ḫıred-i** ḫurde-gār
SE607 Buldı bu ʿālemin ehl-i **ḫıredi** / Feyż-i faż-ıla ḫayāt-ı ebedī
SE812 Saʿy iden olmaya maḥrūm-ı edeb / Müttefiḳdür burada ehl-i **ḫıred**
SE916 Bir iki ehl-i **ḫıred** yār-ı sadīḳ / Olmış-ıdı baña ġamḫār u şefīḳ
SE1323 Nice yād eylemesün ehl-i **ḫıred** / Oldı bu zīrā ki ṣad-bār eşed
SE1382 Dimiş erbāb-ı **ḫıred** el-ḳıṣṣa / Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı ḳıṣa

SE1838 Didi andan ne umar ehl-i **ḫıred** / Şeyḫe kim dergeh-i mī̇r ola sened
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i **ḫıred** / Bulınur bu söze biñ dāne sened
HH553 Gördiler semt-i ʿaḳldan mehcūr / Oldı dermān **ḫıredden** dūr
HH1939 Dil-i zārum yanında ben mehcūr / Oldı bu vaẓʿ-ı bed **ḫıredden** dūr
HE17 İdüp pī̇r-i **ḫıred** ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i çeşm itmesün būs-ı rūḫ-ı ḫˇāb
HE74 **Ḫıred** miʿyārı ʿaşḳuñla hebādur / Ser-i zülfüñ gibi pā-derḥevādur

ḫıred-mend [1] akıllı, anlayışlı
S38 İdüp güm vücūd-ı **ḫıred-mendini** / Hemān bezm-i meyde bulur kendini

ḫıred-nāme [2] akıl kitabı ‖ akıl, muhakeme
NE716 Ḫāme olup tī̇z bu hengāmede / Dizdi güher baḥr-ı **ḫıred-nāmede**
NE938 Diñle bu rengī̇n-i suḫanı ḫāmeden / Ḥişşe yeter saña **ḫıred-nāmeden**

ḫıred pī̇ş-gān {ḫıred-pī̇şe-gān} [1] derin bilgi sahipleri, âlimler, bilginler
NE1195 Ey nesek-āmuz-ı **ḫıred pī̇ş-gān** / Zābıṭa bend ḥikem-i endī̇şe-gān

ḫır ḫır itmek [1] (öfke belirtisi olarak) boğazdan hır sesi çıkarmak, hırlamak
NE1723 **Ḫır ḫır** ider kesb-i ḥiṭām-ı caḥī̇m / Seg gibi cān beler o şaḫṣ-ı leʾī̇m

ḫırıldı [1] köpeğin saldırmadan önce çıkardığı hır sesi ‖ geçimsizlik, kavga
NE182 Seg gibi nefsin ki işi kī̇nedür / Aña uyup bunca **ḫırıldı** nedür

ḫırḳa [15]

1. kalın kumaştan yapılmış veya içi pamukla beslenmiş ceket uzunluğunda bir giyecek
S1151 Çeküp dāmen-i **ḫırḳasın** āsumān / ʿAyān oldı ṭās-ı pür-āteş hemān
S1258 Olup **ḫırḳa-i** sebz ile cilve-ger / Meger naḫl-i gül ṭās-bāzī̇ ider
SE3500 Köhne cāme gibi lafẓı sökile / **Ḫırḳadan** zer gibi maʿnā dökile

Aşağıdaki tanıklarda hırkanın altından tas çıkarılması suretiyle yapılan göz aldatmacası konu edilmiştir. Sirklerde ve panayırlarda sihirbazlar, giydikleri cübbe ya da hırkanın altından fevkalâde büyüklükte nesneler çıkarmak suretiyle hüner gösterirlermiş.

NE1921 Ḫırḳaya da girse ṭarab-sāzdur / **Ḫırḳası** çün ḫırḳa-i ṭās-bāzdır
NE1921 Ḫırḳaya da girse ṭarab-sāzdur / Ḫırḳası çün **ḫırḳa-i** ṭās-bāzdır
SE1615 Kendüzin itdi ṣūret-bāz gibi / **Ḫırḳasın** cübbe-i ṭās-bāz gibi

2. dervişlere mahsus üstlük, derviş hırkası
NE796 Oldı o dem can gözine āşikār / **Ḫırḳada** bir pī̇r-i fütüvvet-şiʿār
NE1384 Şehd-i şühūd-ı ruḫ-ı āl-i ḥabī̇b / Bir ʿaselī̇ **ḫırḳa** da oldı naṣī̇b
NE2938 Çarḫ gibi **ḫırḳa-i** zer-rūḫte / Bir gün olur nār ile efrūḫte
SE1614 **Ḫırḳa** vü tāc-ıla nice ebter / Daʿvī̇-i keşf ü kerāmet eyler
HH226 Eylemez şayd-i kebk içün pervāz / Başını **çekdi ḫırḳaya** şehbāz
HH376 ʿAselī̇ **ḫırḳayı** siyeh şālı / Başına çekse ʿışḳ-abdālı
HH2467 Oldılar iki vālih ü dil-rī̇ş / **Ḫırḳa** vü tāc-ı faḳr ile dervī̇ş

3. gelip geçici vücut, ten
S800 Göñül tās-ı pür-āteş ü **ḫırḳa-ten** / ʿAyān ideyin anı bu cübbeden
SE945 Çāk olup **ḫırḳa-i** ḫāk-i fānī̇ / Çıḳdı andan cesed-i nūrānī̇

ḫırḳaya girmek [1] hırkaya bürünmek ‖ derviş olmak
NE1921 **Ḫırḳaya** da **girse** ṭarab-sāzdur / Ḫırḳası çün ḫırḳa-i ṭās-bāzdır

ḫırlı [1] güvenilir, sağlam ‖ hayırlı
SE1503 Ḳıl tedārük ne ise efkāruñ / Ṭutumı **ḫırlı** degil sālāruñ

ḫırmān, ḥırmān [5] istenilen şeyi elde edememenin verdiği üzüntü, ümitsizlik
SE908 Ola maḥcūb-ı cemāl-i Raḥmān / Ḳıla merdūd anı ḥacb-i **ḥırmān**
SE1283 Ser-fürū itmek aña ḫüsrāndur / Yine saña ḳalacaḳ **ḫırmāndur**
HH271 Sī̇ne-kūbān-ı derd-i **ḥırmāne** / Yaʿni taḫta ḳaḳardı rindāne
HH1107 Ye’s ü **ḫırmān** ile o ḫaste vü zār / Ol maḫall-i ḫaṭardan itdi güzār
HH1899 Söyledi ḥācib-i cefā-kāra / Ḥacb-i **ḥırmān** göründi ol zāra

ḫırmen [12]

1. harman, hububatın samandan ayrılması işlemi, dövülmeye hazırlanmış ekin demetleri topluluğu ‖ emek sarf edilerek toplanmış yahut elde edilmiş mahsul, varlık, elde bulunan şeyler
S183 Dirī̇ġ eyleme mūrdan **ḫırmeni** / O pesmāndeden ḫuşe-çī̇n it beni
S708 Virür ḫāṣıl ol yerde toḫm-ı emel / Duʿā **ḫırmenidür** o dil-keş maḫal
NE466 Mülk-i emī̇n Vādī̇-i Eymen gibi / Niʿmet ile tūde-i **ḫırmen** gibi
NE607 Beẕl ḳılup mihr ü vefā **ḫırmenin** / Bir iki zer viren alur dāmenin
NE1358 Baʿzı yeri eyledi Rab ġanī̇ / Keşt-i emānī̇-i ü duʿā **ḫırmeni**
HH259 Maʿden-i luṭf dergeh-i keremi / **Ḫırmen-i** faẓl şafḥa-ı ḫaremi
HH696 Geşt idüp her yaña ol iki refī̇ḳ / Mezbele **ḫırmeni** mezār-ı ʿatī̇ḳ

HH2695 Ne dimekdür ki bir fürū-mānde / Zār iken künc-i tār-ı **ḫırmānde**

2. hâle, ay evi

S1119 Şeb-i ʿıyşdur **ḫırmen-i** ehl-i hūş / Nihānı şafāya odur rūy-ı pūş
NE883 Cāhına nisbetle degil berḳgāh / Geşt-i felek **ḫırmen-i** ḫūrşīd ü māh
SE349 Gül-i ter **ḫirmen-i** aḫker kendi / Bülbül āteşde semender kendi
HH1211 Oldı altı bu sebzḥargāhuñ / Nūr ile ʿaynı **ḫirmen-i** māhuñ

ḫırmen-keş [1] harman çeken, harmanı kaldıran

SE72 Mūrı **ḫirmen-keş-i** idrāk itdi / Mārı cāndārū-yı tiryāk itdi

ḫırmen-sūzı {ḫırmen-sūzī} [1] harmanı yakma, harmanı tutuşturma ‖ büyük zarar verme

SE1313 Neyyir-i baḫt-ı cihān-efrūzı / Berḳ-veş eyleye **ḫırmen-sūzı**

ḫırş [25] açgözlülük, tamah, şiddet ve arzu ile bir şeyin üzerine düşme

NE174 **Ḫırşı** ucından ala yüz ḳızdura / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE1719 Neyledi gör ġonca-i pür-şebnemi / **Ḫırs** ile aġzına alup dirhemi
NE1765 Biri bu **ḫırşından** o ṣadr-ı liʾām / Kimseye mīrās ile itmez be-kām
NE2180 Nefsi ṭoḳuz dirler efendi zenüñ / **Ḫırşını** fikr eyle zen-i tāzenüñ
NE2402 Daġdaġa-i **ḫırş** ile bī-iḫtiyār / Cismini teb-lerze ṭutan her zikār
NE2456 Ṭālib-i dünyā gibidür zen-perest / **Ḫırsı** ider ḳadrini her yerde pest
NE2664 Bāde **ḫırşıyla** olup bīḥaber / Kendüyi düzerdi bulaydı eger
NE2755 İtme Ḫudāyā dil-i zāra ʿaẕāb / **Ḫırş** ile şehvet ile şalup ıżṭırāb
NE2758 **Ḫırşı** ḳaçan kim kişi bī-cāy ider / Kendüsini ʿāleme rüsvāy ider
NE2759 **ḫırş** ile umma niʿam ḫalḳdan / Farḳı yoḳ anuñ da dilā calḳdan
NE2937 Olma kemer-beste-i cāh ü niʿam / **Ḫırş** ile itme kemerüñ pür-derem
SE130 Eyleme muntaẓır-ı rāh-ı emel / Gösterüp dīde-i **ḫırşumda** ḫivel
SE139 **Ḫırş** ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / Sīlī-i yeʾse maḫal rūy-ı recā
SE1245 **Ḫırş-ı** ġālib anı maġlūb eyler / Ṣūm olup kendüyi menkūb eyler
SE1280 **Ḫırş** itdükçe dil-i zāre güẓār / Dir-idim tesliyet idüp her bār
SE165 **Ḫırşıla** maẓleme-endūz olma / Rızḳ içün murġ-ı kef-āmūz olma
SE1894 Ṭamaʿ ü **ḫırş** ḳılup rüsvāyī / Başuña alma ġam-ı dünyāyı
SE2048 Ṣūmdur ḫaṣlet-i **ḫırş-ı** meẓmūm / Ṣaḥibin ʿāḳıbet eyler maḥrūm
SE2049 ʿĀleme niʿmet-i Ḫaḳ yeksāndur / **Ḫırş** iden ḫar-ṣıfāt nādāndur
SE2050 Ḥişşe-i ġāyib-i ḳısmet saña bes / **Ḫırş-ıla** eyleme tekşīr-i heves
SE2053 **Ḫırş-ıla** ṭālib-i emr-i mevhūm / Ḫāżırından bile oldı maḥrūm
SE3142 Ṣūm olup **ḫırş** anı ac eyler / İllerüñ destine muḥtac eyler
SE3514 Feyż pey-der-pey ü **ḫırş** efzūn-ter / Baḥr cūşende vü ben teşne-ciger
HH983 Ḫalefi olmamaḳla ḫünkāruñ / Germ idi mülke **ḫırşı** sālāruñ
HE19 Suḫān seyrine var **ḫırş-ı** neẓāre / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i ābdāre

ḫırsız [2] başkasının malını çalan kimse, uğru

NE1803 Cāhil olur ḥākim-i şerʿ-i mübīn / **Ḫırsız** olur māl-ı ġuzāta emīn
SE3171 Ne sebeb var bu ḳadar bī-dāda / Ḳanlı **ḫırsız** degilem dünyāda

ḫırsızlıḳ [1] başkalarının malını çalma işi, uğruluk, sirkat

SE2178 Fiʾl-ḥaḳīḳa ḳatı ʿācızlıḳdur / Özge bī-fāʾide **ḫırsızlıḳdur**

ḫırz [1] tılsım, muska

NE3082 **Ḫırz-ı** muḥabbetle yazıldı yüzi / Sürme-i siḥr ile pür-efsūn gözi

ḫırz [] sığınak; emin yer

ḫırz-ı cān ḳılmaḳ [1] canı gibi saklamak

NE57 Evvel ü āḫir anı **kıl ḫırz-ı cān** / Eyle ʿAṭāyī gibi vird-i zebān

ḫırz-ı emān(ī) [5] düşman şerrinden korunmak için okunan meşhur, uzun bir dua ‖ muska

NE426 İsm-i Meḥemmed ola **ḫırz-ı emān** / Ḳudret ile añıla bu ceyş-girān
SE399 Nām-ı üstādı ḳılup **ḫırz-ı emān** / İleri ṭur ki senüñdür meydān
SE786 Olsa ol **ḫırz-ı emānī** vü emel / Müntic-i ḫayr çü şekl-i evvel
SE1539 Ola çün naḳş-i muḥabbet ʿunvān / Cān-ı bīmāra olur **ḫırz-ı emān**
SE1833 Bir yaña gitmez idi bād-ı vezān / Nāmını ḳılmayıcaḳ **ḫırz-ı emān**

ḫışāl [4] yaradılıştan gelen özellikler, huylar, hasletler

NE854 Ḥażret-i maḥdūm-ı gürūh-ı ricāl / Ḫidmet-i Yaḥyā-yı Meḥemmed **ḫişāl**
SE2996 Görmedik böyle **ḫışāl-i** melekī / Eyledüñ beẓl bize mā-meleki
HH482 Ḫāsılı cemʿ olup **ḫışāl-i** melek / Her işe rükn idi her aşa nemek
HH1581 Dilde sevdā-yı ʿışḳ-ı bī-sūdı / Oldı zīb-i **ḫışāl-i** Maḥmūdı

ḫısān [1] seçkin kişiler

SE1483 Ola sermāye-i ḫayrāt-ı **ḫısān** / Kām-baḫşende-i ehl-i iḫsān

ḫısār [1] kuşatma, etrafını çevirme

HE30 **Ḫışār-ı** çarḫda necm-i pür-envār / İder Allāh yekdür deyu eẓkār

ḫışn [2] korunmuş yer, kale

HH225 Mülk-i maḥrūs olup bu **ḫışn-ı** ḥarāb / Aña baḥr-ı muḥīṭ funduḳ-ı āb
HH2439 Gāhī semt-i ḥişāra düşdi güẕār / Buldı **ḫışn-ı** şalāḥ raḥne-i ʿār

ḫışn-ı ḥaşīn [5] sağlam, müstahkem kale

S675 Duʿā siñmiş elvāḥı saḫt ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı **ḫışn-ı ḥaşīn**
NE373 Eyledi ol **ḫışn-ı ḥaşīni** hişār / Dā'ireler çekdi aña hāle-vār
NE772 Ḳarşusı bir ḳalʿa-i gerdūn-ḳarīn / Yergöki nāmındaki **ḫışn-ı ḥaşīn**
SE1666 Ṭatlı sözle açılur **ḫışn-ı ḥaşīn** / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn
HH1696 Çekdi sedd rūy-ı ḥaşm-ı ḫūnḫˇāra / Girdi **ḫışn-ı ḥaşīn-i** inkāra

ḫısset [1] cimrilik

SE1972 Virür elbette murādın ḳat ḳat / Salṭanat ʿırżına düşmez **ḫısset**

ḫışm [7] öfke, kızgınlık

NE2101 Müfti-i sābıḳ ki bilā-redd ü **ḫışm** / Olmuş idi nükte-ver-i şūḫ-ı çeşm
SE1362 **Ḫışm-ıla** didi ki iy ẓālim-i bed / Cürmüñe göre budur ẓulm-i eşed
SE2404 Çeşmeye itdi ʿitāb-ıla ḫiṭāb / **Ḫışm-ıla** aḳdı feminden ẕehr-āb
HH1701 Bana bildür günahumı evvel / Şoñra **ḫışm** ile ḳıl ʿıtāba maḥel
HH1940 Bunı kim gördi kim işitdi ʿaceb / **Ḫışm** ü kīne maḥabbet ola sebeb
HH2200 Bāʿiş-i **ḫışm** olup ġurūr-ı cemāl / Eyledi çeşmi sell-i seyf-i cemāl
HH2202 Var idi bir ḥarīf-i yāve-sitīz / Dānişi künd ü **ḫışm** ü ḥiddet-i tīz

ḫışmgīn [1] öfkeli, kızgın

HH2346 Ebr ġarrende baḥr bī-temkīn / Āsumān **ḫışmgīn** zemīn pür-kīn

ḫışm-nāk [1] öfkeli, hışımlı

NE2039 Ḳazdıġı ḳuyuya düşer **ḫışm-nāk** / Çoġın ider kendi tüfengin helāk

ḫışṭ [1] küpün yapıldığı pişmiş toprak

S923 N'ola bād-ı ġam ḥavfı çekmezse mest / İder anı **ḫışṭ-ı** sır-ı ḫum şikest

ḫıtām [1] son, bitim, nihayet

S1569 Varam bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḥayāt ola müşgīn **ḫıtām**

ḫıtām bulmaḳ [1] son bulmak, bitmek

NE202 ʿİlm ü ʿamel ẓāhir ü bāṭın tamām / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur **ḫıtām**

ḫıṭbe [2] bir kadın ile evlenme iradesinin açıklanması, evlenme

SE1463 Didi ben istedügim hem-ser-i ḫūb / **Ḫıṭbe-i** himmete lāyıḳ maḥbūb
SE1465 Meyline lāyıḳ odur merdānuñ / Ḫuṭbedür **ḫıṭbe-i** ʿaḳdi anuñ

ḫıṭṭa [2] ülke, diyar

SE2135 İtdi bir **ḫıṭṭaya** tevcīh-i ʿinān / Āb-ı cān-baḫş gibi oldı revān
SE3366 Bir zaman oldı Silistre baña cā / İtdüm ol **ḫıṭṭada** tenfīz-i ḳażā

ḫıṭṭa-ı Şām [3] Şam ülkesi, Şam diyarı. Ayrıca bkz. 'Şām' md.

HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı **ḫıṭṭa-ı Şām** / Būy-ı ḫulḳiyle buldı ʿıṭr-ı meşām

ḫıyābān [1] iki tarafı sık ve yüksek ağaçlarla çevrili geniş yol; ortasından su akan ağaçlık yer

SE2741 Geçüp ol arada bir nice sene / Seyr içün vardı **ḫıyābāna** yine

ḫıyām [5] çadırlar

S727 Meger oldı ordū-yı şāh-ı be-nām / Mülāşık biribirine biñ **ḫıyām**
NE872 Faẕl u maʿārifden olan dost-kām / İtdi felek farḳına ḍarb-ı **ḫıyām**
NE1558 Himmet-i evtār ile eyler ḳıyām / ʿArşa-i ʿālemde bu köhne **ḫıyām**
HH375 Lāle-i zerd-gūne-i şaḥrā / Zaʿferani **ḫıyāmdur** ber-pā
HH378 Çün degilsin Zöhre ne Behrām / Neye yarar bu gūne gūne **ḫıyām**

ḫıyānet [8] sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme

NE920 Devletinüñ şükri ʿadālet olur / İtmese mevdūʿa **ḫıyānet** olur
NE2821 Yād kılup kimi **ḫıyānetlerin** / Kimi ḥayāline ihānetlerin
SE1961 Ġayruñ oldum ḥaremine naẓır / Baña da oldı **ḫıyānet** āḫir
SE2683 Gelmesün mekr ü **ḫıyanet** senden / İdegör gūşe-i ḳalbi me'men
SE3145 Gāv-ı dihḳāne **ḫıyānet** naẓarı / Gürbeden bed-ter ider şīr-i neri
HH980 Lāḫẓa lāḫẓa iderdi ol ḫā'in / Gūne gūne **ḫıyānet** efkārın
HH1172 Bildiler ol següñ **ḫıyānetini** / Gözlediler maḥall-i furṣatını
HH1736 Gördi çeşmi çerāġ-ı devletdür / Çeşmine bed-naẓar **ḫıyānetdür**

ḫıyānet-i emānet [1] kendisine güvenilerek emanet edilen bir şeyi korumama, kendi yararına kullanıp yıpratma

HH1942 Aldı dil naḳdīn eyledi iḫfā / Bu **ḫiyānet-i emānet** oldı aña

ḫıyanet-kār [1] hıyanet eden, hain

SE3495 Döne ḫayyāṭ-ı **ḫıyānet-kāra** / Hem boza hem çala andan pāra

ḫıyār [2] Kabakgillerden, yaprakları geniş ve parçalı, ana yurdu Hindistan olan, bir yıllık otsu sürüngen bitki, salatalık

NE2286 Bir sene içinde miṣāl-i **ḫıyār** / Ḥāṣıl olup hem bula mı intişār

NE2540 Korur idi āleti ol nā-be-kār / Ṣanki yetim almış eline **ḫıyār**

ḫıyāż [1] havuzlar

NE2106 Bir gözi anuñ da miṣāl-i **ḫıyāż** / Olmuş idi ḳara ṣu inüp beyāż

ḫıyel {ḫayl} [1] bir sürü, çok

SE1789 Ḫarc idüp arada çoḳ luṭf-ı **ḫıyel** / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne ʿamel

ḫıyel [8] aldatmalar, hileler, sahtekarlıklar

NE1850 Fitnedür āġūş-ı kemendi müdām / Mekr ü **ḫıyel** murġ gibi pāydām

SE1265 Eyledi kiẕb ü **ḫıyelde** teslīm / Aña inandı yirin dīv-i recīm

SE1510 Getürüp luṭf u **ḫıyel** birle hemān / Uralar gerdenine bend-i-girān

SE1514 Anı rām eyledi çün dām-ı **ḫıyel** / Ḳahr-ıla olsa gerek ḍarb-ı meṣel

SE1591 Döndi çıḳmaz ṣoḳaġa kiẕb ü **ḫıyel** / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel

SE1636 Aġız açdı söze ol ehl-i fesād / Ser-i hemyān-ı **ḫıyel** oldı güşād

SE2515 Virürüz luṭf-ı ḫıyel birle cevāb / Ne keder olsun arada ne ḥicāb

SE2682 İy olan maşlaḥat-ı ḫalḳa emīn / İtmesün mekr ü **ḫıyel** dilde mekīn

ḫıyre [1] (göz için) donuk, fersiz

HH1999 Eyledi gerd ʿālemi tīre / Şuʿle-i tīġ gözleri **ḫıyre**

Ḫıżr [17] Hz. Mûsâ döneminde yaşamış, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen, Âb-ı hayāt içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat

S294 O deryā-dilüñ **Ḫıżr** imiş reh-beri / Velī fülki ġayb ü kederden berī

S533 Dil ü cāna ḫoş cāy-ı zībādur ol / Meger mecmaʿ-ı **Ḫıżr** u Mūsādur ol

S712 O kūh üzre var bir ʿacib çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i **Ḫıżr-vār**

S759 Meger **Ḫıżruñ** āb-ı ḥayātıdur ol / Ki her cisme rūḥ-ı nebātīdür ol

S930 Odur maḫzen-i çeşme-i **Ḫıżr-ı** cān / Ya ḫāk içre şahrınc-ı deyr-i muġān

NE1349 **Ḫıżr** ile Mūsānuñ odur micmeʿi / Var ḫaber al zāʾir olup Yūşaʿı

SE215 İtdi mānende-i **Ḫıżr** ü ʿĪsā / Bir nefesle ikisin de iḥyā

SE664 İtmedin rehberī-i **Ḫıżr** meded / Buldı ʿilm-ile ḥayāt-ı sermed

SE1664 **Ḫıżr** olup gāhī nice ʿĪsī-dem / Cān bulur bir söz-ile mürde-i ġam

SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla dürr-i süḫan / Çeşme-i **Ḫıżr** u dem-i ʿĪsādan

SE1873 ʿİbret ehline yiter ḥişşe tamām / Ḳıṣṣa-i **Ḫıżr-ı** Nebī ḳatl-i ġulām

SE2336 Çeşme-i **Ḫıżra** irişdi gūyā / Ṣatdı İskendere ṣad istiġnā

SE2383 Eylemez nāza taḥammül ẕürefā / Çeşme-i **Ḫıżra** satar istiġna

SE2601 Çeşme-i **Ḫıżr-ıla** hem-meşreb olup / Sīne-ber-sīne vü leb-ber-leb olup

HH115 **Ḫıżr** kim maʿrifet-şiʿār oldı / Ḫˇān-ı faẕlında ābdār oldı

HH897 Āb-ı **Ḫıżrı** ʿayān idüp ẕulumāt / Yuḫricü'l-ḥayyı eyledi isbāt

HH1260 Yaʿnī bir pīr-i rūşenā-manẕar / Şübhesüz **Ḫıżr** yā aña beñzer

Ḫıżrlıḳ [2] yeşillik yer, çimenlik, mesire yeri

S717 **Ḫıżrlıḳdur** ol sebze-i bī-miṣāl / Yeşil tāziyāne ṭutar her nihāl

HH524 Çün ki bir sebz ḫaṭṭa ʿāşıḳdur / Buña çāre hemān **Ḫıżrlıḳdur**

ḥibāl-i şihāb [1] akan yıldız, kayan yıldız

NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı yem-i ḫūn-ı nāb / Aña yetişmezdi **ḥibāl-i şihāb**

hibe [1] birine bir şey bağışlama, karşılıksız verme, bağış

SE3438 **Hibe** kābīnden evvel oldı / Müjdesi mehr-i müʿeccel oldı

ḫibret [1] tecrübe

HH1114 Vālī-i şehr ehl-i **ḫibret** idi / Fāris-i ʿarṣa-ı firāset idi

ḥicāb [11]

1. perde, örtü

S83 Mey-i ʿışḳını içdi mānend-i Cem / Cihān itdi defˇ-i **ḥicāb-ı** ʿadem

NE557 Rūy-ı dile asdı bürūdet niḳāb / Aramıza geldi yaḫ oldı **ḥicāb**

SE2256 İʿtimād itmese de ide **ḥicāb** / Hīç olmazsa ide terk-i ʿitāb

SE2515 Virürüz luṭf-ı ḫıyel birle cevāb / Ne keder olsun arada ne **ḥicāb**

HH418 Cān gözin açdı nūr-ı Rabbānī / Gitdi cümle **ḥicāb-ı** ẓulmānī
HH799 Ḥāʾil oldı **ḥicāb** perdeleri / Açmadı aña bu ḳara ḫaberi
HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı dil-keşe āb / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb-ı **ḥicāb**

2. utanç

NE2144 Ḥāṣılı dünyāda **ḥicāb-ı** ʿaẓīm / ʿĀlem-i ʿuḳbāda ʿaẕāb-ı caḥīm

3. sıkılma, maçubiyet

SE1815 ʿArż-ı ḥāl ide ʿiẕārın pür-tāb / Ola ġarḳ-ı ʿaraḳ-ı şerm ü **ḥicāb**
SE2318 Kerem oldur ki ola bī-minnet / Ne **ḥicāb-ı** ṭaleb ü ne ḫaclet
SE2599 Gerçi vardum iderek şerm ü **ḥicāb** / Cāmeḥāba giricek ḳalmadı tāb

ḥicāb altında ḳalmaḳ [1] çok utanmak, utanç altında kalmak

SE1489 Surḫ olup **ḳala ḥicāb altında** / Reng-i mey gibi ḫabāb altında

ḥicāb altında ḳomaḳ [1] örtmek, kaplamak

HH222 Ebr-i şuḳḳa kef-i ḥümātında / **Ḳodı** çarḫı **ḥicāb altında**

ḥicāb çekdürmek [1] utandırmak, utanç içinde bırakmak

HH2232 **Çekdürüp** ara yirde baña **ḥicāb** / Yaḳa yazdı şirār-ı nār-ı ʿitāb

ḥicāb çekmek [1] utanmak

SE2355 Ne ʿArab şaṭṭı görüp **çekdi ḥicāb** / Kimsene ābı görüp çekdi ʿitāb

ḥicāb eylemek/itmek [5] utanmak, arlanmak

S88 Felek feyż umup **itdi** andan **ḥicāb** / N'ola girse aralarına seḥāb
S102 O sulṭāna olduḳda cāy-ı ḳarār / **Ḥicāb eyleyüp** yerlere geçdi ġār
S758 Ḳanı sāḳiyā ol nebātī ṣarāb / Ki ḳand-i nebāt **eyler** andan **ḥicāb**
HH1404 İbtidādan o lebleri ʿunnāb / Ḫām debrenmedi ki **ide ḥicāb**
HH1817 Cevr ü ẓulmünden ictināb itdüñ / Fikr idüp cürmüñi **hicāb itdüñ**

ḥicāb virmek [1] utanmasına sebep olmak, utandırmak

SE1488 İde iḥsān-ıla taʿzīre şitāb / **Virmeye** yüzine urmaġla **ḥicāb**

Ḥicāz [1] Arabistan yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn-i şerîfeyn (Mekke ve Medine) ile mîkātı (ihrama girme yerleri) içine alan coğrafî bölge. Osmanlı döneminde Mekke, Medine ve Cidde ve bunlara bağlı kaza ve nahiyelerden oluşan ve doğudan Necid, batıdan Kızıldeniz, güneyden Asîr sancağı, kuzeyden Kudüs ve Arîş, Akabe muhafızlıkları ile çevrili bölge Hicaz olarak adlandırılırdı.

SE1456 Līk ḫarc itmeg-için mā-ḥażarı / İdelüm mülk-i **Ḥicāza** seferi

hicr [2] ayrılık

S771 O ḳındīl-i raḫşende-i bī-fitīl / Olur güm-reh-i şām-ı **hicre** delīl
NE631 Sofrası nān **hicri** ile pīç pīç / Hāle-i bī-māh görünsün mi hiç

hicrān [6] ayrılık ‖ ayrılığın sebep olduğu büyük üzüntü, unutulmaz acı

S606 Velī baḫr olup mānīʿ-i ittiṣāl / Girer araya tīġ-ı **hicrān-miṣāl**
NE1019 Müddet-i **hicrān** ile sūz u güdāz / Ṣavm-ı naṣārā gibi olur dırāz
SE1578 Ḳalamam ġuṣṣa-i **hicrānında** / Sehldür ölmek anuñ yanında
HH511 Bile kim ḳanġı nām ider lerzān / Eyleye çāre-i teb-i **hicrān**
HH2229 Oldı tedbīr derd-i **hicrāna** / Līk deprenmedüñ haḳīmāne
HH2374 Ḳande bilsün nesīm-i iḥsānı / Görmeyenler semüm-ı **hicrānı**

hicv [2] kusur ve gülünçlüklerin anlatıldığı şiir, yergi

NE638 Medḥin iden kiẕb ile şöhret bulur / Ṭoġrusunı söyler ise **hicv** olur
HH2454 Medḥ idüp her biri ḳaṣīde diyen / Ṣoñra **hicv** ile oldı nādire-fen

hīç [123]

1. asla, katiyen

S221 Ġazāsına ʿālem idüp iştiġāl / Dile gelmedi **hiç** ne mülk ü ne māl
S1533 Selīḳa dürüst olmasa şöyle bil / Ki taḳṭīʿ ile **hiç** oḳutmaya dil
NE111 Kudretini gör bu ne tedbīr olur / **Hiç** ne tecdīd ü ne taʿmīr olur
NE448 Ṣunmadı **hiç** ḫān-ı ḥarāma eli / Gergedān oldı başı hevā güli
NE661 Keyfi ki bir kez olına ḫātıra / Bir daḫı ġam gelmeye **hiç** ḫātıra
NE762 Līk idüp her biri ḳavlin ekīd / Olmadı **hiç** ʿöẕr ü tüvānı müfīd
NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş ẕü'l-menen / **Hiç** żarar itmez kişiye ḥüsn-i ẓan
NE1351 **Hiç** degil bir yeri ḫālī anuñ / Ḳatʿ-ı merātibde ricāli anuñ
NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne **hiç** / Gitmeyelüm gel beri yabana hiç
NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne hiç / Gitmeyelüm gel beri yabana **hiç**
NE1449 Dūrı da nezdīk-veş itmek mürīd / Olmaz idi **hiç** kereminden baʿīd
NE1602 Bilmediler **hiç** nice gitdüklerin / Kendülere bildiler itdüklerin
NE1711 Çünki bilinmez imiş ol esrār **hiç** / Bilmedügüñ eyleme inkār hiç

NE1711 Çünki bilinmez imiş ol esrār hiç / Bilmedügüñ eyleme inkār **hiç**
NE1782 İşte ölüm üzre ölüm bu imiş / **Hiç** ötesin añma ḳara gün imiş
NE1891 Ṭuymaya bir ferd bu esrārı **hiç** / Olmaya o tār-ı emel pīç pīç
NE1982 Ṣoḥbet-i yārāna çekinmezdi **hiç** / Minber ile kürsiden inmezdi hiç
NE1982 Ṣoḥbet-i yārāna çekinmezdi hiç / Minber ile kürsiden inmezdi **hiç**
NE2007 Ṣıdḳ ile rūşen dil olup ṣubḥgāh / Olmadı **hiç** añа biri seng-rāh
NE2114 Bildi nişānın çün o ehl-i sebīl / Ġırra olup istemedi **hiç** delīl
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṣāl-i hümā / Görmez idi **hiç** izin ehl-i hevā
NE2431 **Hiç** o degil gibi olur irtesi / Heyʾet-i memsūḫa ḳor ol nākesi
NE2564 **Hiç** riʿāyetde de itmez ḳuṣūr / Neyleyeyin itmedi cānum ḥużūr
NE3017 Ẕerre ḳadar var iseʿaḳlın senüñ / Uġrama **hiç** dāʾiresine anuñ
NE3049 Yaʿni idüp devr-i teselsül medār / Ara yere **hiç** giremezdi ḫumār
SE338 Böyle Cem gelmedi **hiç** devrāna / Ser-be-ser kişveri ʿişretḫāne
SE585 Yaʿnī ol mihr-i sipihr-i ʿizzet / **Hiç** ḳarār itmez-idi bir sāʿat
SE678 Olmamışdur döneli çarḫ-ı kühen / **Hiç** tevāżuʿ gibi bir vech-i ḥasen
SE702 **Hiç** tevażuʿ gibi ḫaṣlet olmaz / Böyle sermāye-i rifʿat olmaz
SE905 Fikr ola münḥaṣır-ı milket ü māl / Ḫāṭıra gelmeye **hiç** fikr-i meʿāl
SE933 Fehm olınmadı ne mebdeʾ ne meʾāb / Bilmedik **hiç** nereye gitdi cevāb
SE951 **Hiç** olʿālemi taʿbīr idemem / Ẕevḳını şevḳını taḳrīr idemem
SE1050 **Hiç** ḫavf itmeyesin kim nā-gāh / Ḫāksār ide seni ḳahr-ı ilāh
SE1151 Baḳma **hiç** aṣl u neseble māla / Kimse ḳarşı ḳoyamaz iḳbāla
SE1167 Cemʿ olup ḥāṣılı esbāb-ı ẓafer / Yoḫ-ıdı eksigi **hiç** zerre ḳadar
SE1353 **Hiç** ṭoḫrusına yañılmaz idi / Kendisin āyīnede bilmez-idi
SE1537 **Hiç** maḥabbet gibi cevher olmaz / Böyle dil alıcı dil-ber olmaz
SE1768 İtmedi **hiç** bu sırrı ifşā / Olmadı kimseye gencīne-güşā
SE1909 Pehlevāna daḫı bu oldı ḫitāb / Ki müfīd olmaya **hiç** ʿöẕr ü cevāb
SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ yollu ḳılıç / Ḳahramāndan geçicek gelmedi **hiç**
SE2035 Kimi dir ḫāliş idi hem şeffāf / **Hiç** görilmiş degil ol bāde-i ṣāf
SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye **hiç** keder ol ṣaḫṣ-ı keşīf
SE2253 Bilinür rāh-ı muḥabbetde ṣebāt / **Hiç** lāzım degil añа iṣbāt
SE2285 Hemecüñ **hiç** vücūdı olmaz / Ḥubb-ıla buġżı tefāvüt bulmaz
SE2299 Birisi çalımuña gelse hemān / Çalasun virmeyesün **hiç** āmān
SE2317 Ḳıl cüvān-merdligi endīşe / **Hiç** semāḥat gibi olmaz pīşe
SE2346 **Hiç** bunuñ gibi hediyye olmaz / Böyle şahane ʿatıyye olmaz
SE2410 **Hiç** seḫā gibi fażilet olamaz / Böyle ʿayb örtücü ḫılʿat olamaz
SE2458 İricek deşt-i fena seyl-ābı / Sāzikār olmaya **hiç** dūlābı
SE2507 Açmadı gül gibi mażmūnını **hiç** / Ġonca-veş ḫāṭır ammā pür-pīç
SE2658 Sālik-i rāh-ı hüdā ola müdām / Ḳaṭmaya adımına **hiç** ḫaram
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı ādem yirine ṣaymaya **hiç**
SE2949 Olmadı **hiç** buña lāyıḳ bir şāh / Giyeli tāc-ı zer-endūzını māh
SE2960 Siper-āsā yüzin eyler pür-pīç / Neye uġradıġını bilmez **hiç**
SE3064 Ḳapudan girmede irkilmedi **hiç** / Oldı maḫdūmı ile pīç-ā-pīç
SE3277 ʿĀciz oldı o ḳamer-ruḫsāra / Gördi yoḳ **hiç** ḫalāṣa çāre
SE3289 **Hiç** aldırmayup ol āvāre / Didi efsūn yaramaz bīmāra
SE3304 Olmadı **hiç** birisi vāḳıf-ı sır / Sözleri oldı bu resme āḫir
SE3350 Rūzgār-ıla olup pīç-ā-pīç / Girecek yirini fikr itmez **hiç**
SE3425 Ben de dirdüm orası olmasa ger / **Hiç** saña olmaz-ıdı böylece er
HH660 Bizi ḳorḳıtma **hiç** celālüñle / Defʿ-i ġam ide gör cemālüñle
HH1131 Ṭurre-i baḫtı gerçi kim pür-pīç / Līk zā'il degil mehabeti **hiç**
HH1158 **Hiç** dil çıḳmaya o tāyifeden / Olmaya kimse rāzdār-ı fiten
HH1405 Ṭurdı ḫüsn-i edeb ile el-ḫāṣıl / **Hiç** bulanmadı ṣūḫ-ı deryā-dil
HH1705 Şu sözi kim buyurdı ḫażret-i şāh / **Hiç** vech ile olmadum āgāh
HH1969 Fikr-i ʿāṣıḳ gibi olup pür-pīç / Gelmedi iki ḫarfi bir yire **hiç**
HE19 Suḫān seyrine var ḫırṣ-ı neẕāre / Ṭoyulmaz **hiç** şiʿr-i ābdāre
HE72 Ḳaşım efkār-ı ġamla pīç-der-pīç / Açılmaz ḳufl-i endīşe gibi **hiç**

2. soru cümlelerine olumsuzluk anlamı katar

S444 Mekānum şaf-ı naʿl iken dāʾimā / Deger mi bu meclisde **hiç** söz baña
S893 Ḳırılsaydı sāġar iderler hemān / Tehī ḳor mı **hiç** anı dürdī-keşān
S1039 Ḫarābātuñ olur mı hem-tāsı **hiç** / Ḫuṣūṣā ki ola kenār-ı Ḫālīc
S1228 Yiyüp keyfi eyler mey-i ṣāfı ẕemm / Bedel mi olur **hiç** tiryāke semm
NE159 **Hiç** düşe mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse uyup ḳaṣd ide öz cānına
NE219 **Hiç** güneşüñ ẕıllı olur mu ʿayān / Nūr ile ẓulmet nice itsün Ḳurʾān
NE309 Haşrına **hiç** boyun ura mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı ḥad
NE429 Kāfir-i nefs eyleye mi **hiç** ziyān / Biz nice ḫünkāra ḳuluz gör hemān
NE578 Kimseye **hiç** gerdiş-i pür-şer ü şūr / İstedügi gibi virür mi ḫużūr
NE592 Aldana mı **hiç** ṭuyan bendini / Anlar o naḳş ile hemān kendini

NE631 Sofrası nān hicri ile pīç pīç / Hāle-i bī-māh görünsün mi **hiç**
NE758 **Hiç** ola mı itse ne deñlü ḫurūş / Her çeñe ḫaffāfı cevāhir-fürūş
NE936 Reʾy gerek ʿasker-i manṣūr ile / **Hiç** ṭılısm açıla mı zūr ile
NE1124 **Hiç** kerāmetsiz olur mı bu kār / Cümlemizüñ ʿaḳlı var idrāki var
NE1162 Ḫamse diyin çünki degil hem-iʿnān / **Hiç** ber-ā-ber mi olur beş benān
NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i cūd / **Hiç** kerem-i Ḥaḳka gelir mi nüfūd
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i feyż-i İlāh / **Hiç** tehī ḳala mı bu kārgāh
NE1790 **Hiç** mürüvvet gibi ḫaslet mi var / Ḫalḳa kerem gibi kerāmet mi var
NE2328 Ḫaṭda daḫı ẕevḳ olınur bīḥilāf / **Hiç** elif ola mı medlūl-ı ḳāf
NE2338 Żāyiʿ olur zaḥmet-i bī-hūdesi / Ṣatıla mı **hiç** şu pālūdesi
NE3010 **Hiç** düşe mi ʿaḳl ile iẕʿānına / Maluñ ile ḫaşm olasın cānuña
NE3121 Didi ki gördügi eyā pürḥimem / Kimsede **hiç** kendüñe ġālib kerem
SE123 Dinilür mi **hīç** o ders-i cāngāh / Ki ola fātihası bismilgāh
SE295 **Hīç** suʿāl eyleye mi ʿāḳıl olan / Şeref-i ẕātı olanlara zamān
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ içinde ādem / **Hīç** ḥużur idebilür mi bir dem
SE870 **Hīç** ülfet mi ider çār-eżdād / Olur elbette ara yirde fesād
SE1229 Bula mı **hīç** mehābetle celāl / Ṭutalum tīġ ḳuşanmış dellāl
SE1232 Nāfiẕü'l-emr ola mı ḥükm-pezīr / ʿAbd-i memlūk **hīç** olsun mı emīr
SE1281 Müft manṣıb mı virür **hīç** o denī / Kim yavı ḳıldı ki ben bulam anı
SE1532 Pür-ġubār itse eger jeng-i melāl / **Hīç** götürsün mi anı āb-ı zülāl
SE1892 Olma bīḥūde yire pīç-a-pīç / Ḫayr ider mi saña il ʿavratı **hīç**
SE1992 **Hīç** ḥaḳīkat mi gelür fācirden / El-ḥaẕer el-ḥaẕer ol kāfirden
SE2968 İncinür mi ne ḳadar çekse ḫaṭar / Āşinā vażʿına **hīç** ʿārifler
SE3155 Ehl-i ṭabʿa **hīç** olur mı lāyıḳ / Öẕr idüp diye ṭabīʿat sārıḳ
SE3269 Şehdi arar bulur āḫir zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı **hiç** mūr
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o tünd-i ʿanīd / Didi mātem olur mı **hiç** müfīd
HH1844 **Hiç** felek ʿāşıḳa emān mı virür / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı virür
HH1978 Şāhdan istenür mi **hiç** bende / Şahlıḳ ḳande bu suḫan ḳande
HH1981 Yürür üstine ḫançer ile hilāl / Mütezelzil olur mı **hiç** cibāl
HH1984 Biñ ḳılıç balığı ile deryāda / **Hiç** gezend irişür mi şayyāda
HH2059 Luṭf-ı Ḥaḳdan olur mı **hiç** muhāl / ʿĀşıḳ-ı zār u nā-ümīde vişāl
HH2400 İʿtimād eylesün mi **hiç** insān / Mihr ḳoynuñda gözlerüñ giryān

3. yok olan ya da yok denecek kadar az olan

NE303 Getdi bu üslūb ile ṣad-sāle rāh / Ḳalmadı **hiç** reng-i sefīd ü siyāh
NE530 Ḳalmadı **hiç** hālümi şerḥe mecāl / Tābiş ile gelmiş idi başa ḫāl
NE2292 Gūş idicek müfti-i ḥāżır-cevāb / Ḳalmadı **hiç** ṣabr-ı derūnında tāb
SE112 Merkebim leng ü ṭarīḳüm pür-pīç / Meded it kim mededüm ḳalmadı **hīç**
SE275 Ḥarem-i ḳurba idüp vażʿ-ı ḳadem / **Hīç** ferd olmadı aña maḥrem
SE2496 Aradı maṭbaḫ u kilārında / **Hīç** şey bulmadı anbārında
HH1162 **Hiç** ferd olmadı o dem āzād / Şāh-ı Hurşīd ile meger Behzād

4. önüne getirildiği isme ait varlıktan bir tane bile bulunmadığını ifade eder

S1062 Ney olmasa ḥālüñ olurdı ḫarāb / İçürmezdi **hiç** kimse ḫumdan şarāb
SE3391 Gönderüp ʿavrata biñ dürlü ḫaber / İtmedi **hīç** birisi aña eşer
HH781 Kimi mūḥiş kimisi naḳş-ı hevā / İtmedi **hiç** birisini ışġā
HH908 Līk bilmezdi meylini cānān / Belki vāḳıf degildi **hiç** bir cān
HH1414 **Hiç** bir ferdi itmedi āgāh / Gitdi pey-güm-künān çü nāvek-i āh
HH2269 Müteselli olup bu mertebeden / **Hiç** bir nesne istemezdüm ben

hīç degil **[5]** kesin olarak, kesinlikle

NE454 İns ü peri dīv ü ded ü vaḥş u ṭayr / **Hiç degil** daġdaġa-endāz-ı ġayr
SE3403 Er olan evde begüm devlet var / **Hīç degil** arada bir ḥikmet var
HH1714 **Hiç degil** mihrdür o şūr-efgen / Saḳınur ṭāyeler beni andan
HH2257 **Hiç degil** ʿışḳdur senüñ derdüñ / Şāhid-i ḥāl çihre-i zerdüñ
HH2530 Gözlerinde cünūn ʿalāmeti var / **Hiç degildür** yürekde zaḥmeti var

hīç olmazsa **[3]** en azından

NE2290 Ḳavl-i ḳavī üzre o ṭurfe göcek / Bāri **hiç olmazsa** ne deñlü gerek
NE2659 Bāri **hiç olmazsa** çeküp zaḥmeti / Eyler idi dil-bere zen ṣoḥbeti
SE2256 İʿtimād itmese de ide ḥicāb / **Hīç olmazsa** ide terk-i ʿitāb

hiç ber-ā-ber mi olur beş benān **[1]** "beş parmak bir olmaz" anlamında atasözü

NE1162 Ḫamse diyin çünki degil hem-iʿnān / **Hiç ber-ā-ber mi olur beş benān**

hidāyet **[12]** doğru yolu gösterme, doğru yola yöneltme. [tas.] Allah tarafından birinin gönlüne ilham olunan Hak yolunu arama arzusu

S31 Ḫudāyā Kerīmā ʿināyet senüñ / Yol azdum meded ḳıl **hidāyet** senüñ
S723 Meger ser-çarḫ-ı **hidāyetdür** ol / Ya bār-ı sefīd-i kerāmetdür ol

NE28 Noḳṭa degil toḫm-ı **hidāyetdür** ol / Sünbüle-pīrā-yı saʿādetdür ol
NE30 Sünbüle-i toḫm-ı **hidāyetdür** ol / Kevkebe-i burc-ı saʿādetdür ol
NE186 Umarın Allāh ʿināyet ḳıla / Bedreḳamız nūr-ı **hidāyet** ḳıla
NE1273 Olur iseñ her kime pāk iʿtiḳād / Anda olur bāb-ı **hidāyet** güşād
NE2090 Anuñ ile buldı **hidāyet** selef / Her yañadan gūşe gelür lā-tuḫaf
NE675 Cām mı ya micmer-i ʿişret midür / Meşʿale-i rāh-ı **hidāyet** midür
NE860 Her biri mazmūn-ı kitāb-ı kerīm / Levḥına ʿunvān-ı **hidāyet** raḳīm
SE180 Ṣubḥ-ı ḫandān **hidāyet** güneşi / Şeh-i kevneyn nebiy-yi Ḳureşī
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i **hidāyet** sözdür / ʿĀrife lemʿa-i ḥikmet sözdür
HH2697 Uyarup pertev-i **hidāyet-i** Ḥaḳ / Bula kendüyi nūra müstaġraḳ

ḫiddet [8] öfke, gazap

NE332 Eyledi teʾeddüble ḳadrini pest / Bildi hemān **ḫiddeti** bir mey-perest
NE1179 Ẓāhir idi **ḫiddeti** mānend-i berḳ / Tīġi elinde nitekim şāh-ı şarḳ
NE2728 Niceye dek idesin ey nikbeti / Ġaybiyeti vü şiddet ü **ḫiddeti**
SE2819 Nār-ı **ḫiddet** ki şerer-nāk oldı / Zehresi şuḳḳalaruñ çāk oldı
SE3219 Līk **ḫiddetde** hemān āteş idi / Tünd idi şuʿle gibi ser-keş idi
HH728 Didi **ḫiddetle** tünd ü pür-āteş / Nicesin şimdi ey büt-i ser-keş
HH2099 Şiddet-i ḳahrı **ḫiddet-i** ḥayfı / İtdi teşhīr ʿāleme seyfi
HH2202 Var idi bir ḥarīf-i yāve-sitīz / Dānişi künd ü ḫışm ü **ḫiddet-i** tīz

ḫiddet itmek [2] öfkelenmek, kızmak

NE2053 Düşmen-i ʿaḳıl gözedür furṣatı / Ṣabr idemez cāhil **ider ḫiddeti**
SE2147 **Ḫiddet itdükçe** o tünd-i bedḫū / Gül gibi oldı Nebī ḫandān-rū

ḫidemāt [1] görevler, hizmetler

SE1879 Göre çün kim ḥarekātuñda fütūr / Bula yāḫūd **ḫidemātuñda** ḳuṣūr

ḫidīv [2] hükümdar

S191 Şehen-şāh-ı ʿOṯmān-ı ṣāḥib-ḳırān / **Ḫidīv-i** zamān faḫr-ı ʿOṯmāniyān
HH194 Ol **Ḫidīv-i** ʿÖmer-ṣalābet kim / Tīġ-veş oldı ḥākim-i ḥāsim

ḫidmet, ḫizmet [54]

1. iş, görev, hizmet

S137 Burāḳı çeküp öñüne Cibrīl / Yañaşdurdı **ḫidmet** o peyk-i celīl
S457 Bulunmadı çün kim mecāl-i gürīz / Hemān oldum ol **ḫidmete** germ-ḫīz
S1043 İder **ḫidmetin** nice çāpük-reviş / Ḳadeḥ gibi hep pīşḫᵛān itmemiş
NE299 Refref idüp **ḫidmetine** buldı baḫt / Eyledi sadrında o sulṭān-ı taḫt
NE449 Fil ṭurup **ḫidmet-i** mihmānına / Açmış iki sofra iki yanına
NE458 İrmek içün ġayet emniyyete / Bende-i şāh oldı gelüp **ḫidmete**
NE694 Her biri bir ḫusrev-i Cem iʿtibār / **Ḫidmet-i** pīrān ile pür-iştihār
NE765 Eyleyüp ol **ḫidmetine** şedd-i niṭāḳ / Kilk-i hüner eyledi teşmīr-i sāḳ
NE812 Oldı vekālet didügi ġālibā / **Ḫidmet-i** seccāde-i şerʿ-i Ḫudā
NE854 Ḥażret-i maḥdūm-ı gürūh-ı ricāl / **Ḫidmet-i** Yaḥyā-yı Meḥemmed ḫişāl
NE1230 Peşşe velī peşşe-i endişegār / **Ḫidmete** pervāne ʿaceb pīşe-kār
NE1434 İster iseñ **ḫidmetine** vāsıṭa / Olamaz irādet gibi bir rābıṭa
NE1436 **Ḫidmeti** cevher-şiken-i kimiyā / Himmeti hem ḫāṣiyet-i güher-bā
NE1464 Nāme ile gönderüp aña peyām / **Ḫidmet-i** tevḳīrini itmiş tamām
NE1471 İtdi kimi ḫalḳı riʿāyet aña / Geldi yanaşdurmaġa **ḫidmet** aña
NE1523 **Ḫidmet-i** ʿışḳ ile bulur menzilet / Ḳubbenüñ altına gelür ʿāḳıbet
NE1802 Almaġa bir manṣıbı ya **hidmeti** / Cāʾize-i nām ile virür rüşveti
NE1859 Belki idüp **ḫidmet-i** cārū-keşān / Cān gibi şadrında yer itdi hemān
NE1873 Çünki bu **ḫıdmetde** baña yārsın / Himmet-i sulṭāna sezā-vārsın
SE250 Başlayup **ḫidmete** peyk-i raḥmān / Çekdi bir raḫş-ı felek-seyri hemān
SE274 ʿĀḳıbet ḳaldı o da **ḫidmetden** / Ṣadefin itdi cüdā dürr-i ʿAden
SE400 Çünki irdüñ şeref-i **ḫidmetine** / Ṭaġlar mı ṭayanur himmetine
SE779 Arzū itmese biri **ḫidmetini** / Naḳş iderlerdi hemān ṣūretini
SE1122 Hem ṣata şevket-ile germiyyet / Hem ide ʿarż-ı ḫulūṣ u **ḫidmet**
SE1433 Himmet erbābına **ḫidmet** eyle / Kendüñi lāyıḳ-ı himmet eyle
SE1771 Tāzedür Ḫusrev-i Dārā-ʿaẓamet / Tāze sulṭāna güç olur **ḫidmet**
SE1834 İtdi bir ʿāşıḳ-ı irşād ṭaleb / Şeref-i **ḫidmet-i** şeyḫi maṭlab
SE1940 Göricek şāh anı mesrūr oldı / Mūṣıluñ **ḫidmeti** meşkūr oldı
SE1987 Gele perrende ile ṣoḥbetüñe / Etegi belde ṭura **ḫıdmetüñe**
SE3056 Kedḫudā müşteġıl-i **ḫidmet** idi / Gūyiyā ḫükm-i ḳażā ġaflet idi
SE3227 Buldı şehr içre muḥaṣṣal şöhret / Düşdi erbāb-ı nifāḳa **ḫidmet**
HH23 **Ḫidmet-i** dergehüñde her kāʿin / Müteḥarrik kimi kimi sākin
HH267 **Ḫidmet-i** ḥükm-i şerʿ ü taʿlīme / Ṣaldı her bendesin bir iḳlīme
HH625 Naẓarı kimiyā-yı devlet ola / **Ḫizmeti** māye-i saʿādet ola
HH630 Ḳıldı şol şarṭ ile anı teslīm / Ki ola müzd-i **ḫidmeti** taʿlīm

HH784 Līk müzd isterin bu **ḫidmete** ben / Müzd ammā bahāsı cān ile ten
HH912 Nice bütler maḳām-ı **ḫıdmetde** / Döndi ḥavrāya bāġ-ı cennetde
HH936 Oldı dil-germ ġonce-i raʿnā / **Ḫiẕmet-i** şāha şemʿ-i bezm-āsā
HH1140 Bizi bīgāne-i kerem ṣanmañ / **Ḫiẕmete** ḥāżıruz tek uṣanmañ
HH1248 Ḫusrevüñ bīm-i tīġ-i bürrānı / **Ḫiẕmete** cüst iderdi pīr anı
HH1338 Didi ey dil-ber-i firīşteḥışāl / Size **ḫiẕmet** ider gibi bu ġazāl
HH1339 Reh-i vaṣla delālet itdi bize / Bu nezāket ile **ḫidmet** itdi bize
HH1343 Gerçi kim ḥālden degildi ḫabīr / Līk **ḫiẕmetde** itmedi taḳṣīr
HH1362 Bende ḳā'im olup ḥimāyetde / Pāyidārum maḳām-ı **ḫiẕmetde**
HH1490 İtdi bir şāh **ḫiẕmetin** telḳīn / Eyledi baġ-bānlıġa taʿyīn
HH1498 Oldı dil-ber miṣāl-i gül-deste / **Ḫiẕmet-i** ʿāşıḳa miyān-beste
HH1499 El öpüp **ḫiẕmet** iḫtiyar itdi / ʿĪd-ı vaṣlıyla kām-kār itdi
HH1742 Didi bir bir edā-yı **ḫiẕmetini** / İtdi ḫoş-dil veliyy-i niʿmetini
HH1787 Burcına geldi kevkeb-i pür-nūr / Āṣafuñ oldı **ḫiẕmeti** meşkūr
HH2185 **Ḫiẕmetüm** iḫtiyar idüp bāri / Bu bahāneyile göresin yārı
HH2193 Gördi cānānı ṣadr-ı ʿizzetde / Ṭurdı kendi maḳām-ı **ḫiẕmetde**

2. memuriyet

SE3040 Kedḫudālıḳda olup **ḫiẕmetde** / Oldılar devlet-ile ʿizzetde
SE3045 Gözedüp ʿarż-ı velī niʿmetini / Ṣıdḳ-ıla eyler-idi **ḫiẕmetini**
SE3052 Kedḫudālıḳ olup ol **ḫiẕmet-i** cüst / Ḥāżır eylerdi mühimmātı dürüst

ḫidmete el baġlamaḳ [1] hizmet için hazır bulunmak

NE414 Baġlu gelüp kimi der-i devlete / Cān ile **el baġladılar ḫidmete**

ḫidmet eylemek/itmek/ḳılmaḳ [10] bir şey veya biri için çalışmak, görev yapmak

S665 Ṣoyunmuş bulup ceẕbe-i himmetin / **İder** nice şāḥib köle **ḫidmetin**
NE269 Bendi aña şāh-ı firişte ġulām / Destin öpüp **ḫidmetin itdi** liḥam
NE1433 İrmese el **itmege ḫidmetlerin** / Ṭut yüri dāmān-ı muḥabbetlerin
NE2636 Ol ʿameli żaʿīf iden der-be-der / Fikr idene ḳapuya **ḫidmet ider**
SE777 Cem ʿidüp bir nice ṣūret-ger-i Çīn / **Eyledi ḫidmet-i** naḳşa taʿyīn
SE947 Bunca yıl **ḫidmetimiz itdi** beden / Paḳ olup bārī ṣarılsaydı kefen
SE1776 Ben ise **ḫidmetin eyler** pīrem / Ṣulḥ için ḥīle-ger-i tedbīrem
HH149 **Ḳıldı ḫidmet** Resūle peyk-i Ḫudā / İtdi ḥaḳḳ-ı risāleti īfā
HH157 **Ḳıldı** cān ile **ḫidmetin** ervāḥ / İtdiler ol gice selām ü ṣabāḥ
HH820 Şevḳ ile zenler **eyledi ḫiẕmet** / İtdiler sūra ʿālemi daʿvet

ḫidmet görmek [1] hizmet görmek ‖ işlemek, çalışmak

NE2185 Bellerine bend idüp ol āleti / ʿĀdet-i ḫalḳ üzre **görür ḫidmeti**

ḫiẕmet-güzār [1] hizmet eden, hizmetçi

NE678 Cāmıdur ol kūçek-i mengūşdār / Kim ola pīr-i muġā **ḫiẕmet-güẕār**

ḫiẕmet-kār [2] hizmet eden kimse, hizmetkâr

HH2534 Kāra ḳādir degil bu ḫaste-i zār / Ḳoşalum bāġ-bāna **ḫiẕmet-kār**
HH2592 Ṭāhire çün şalındı **ḫiẕmet-kār** / İtdi beg-zādesi ile iḫżār

ḫiffet [9]

1. hafiflik

S162 Ḳatār oldı aña bu **ḫiffet-i** āsumān / Ki üstünde var kürsi-i zer-nişān

2. hafifmeşreplik, hoppalık

NE1922 **Ḫiffet** ile cāna virür sıḳleti / Curcuna-bāzī rūşen-i luʿbeti
NE2501 Vāṣıl olup **ḫiffetine** mışrāʿ-bāb / Çoḳ ḳapu yapıldı o ḫāne ḫarāb
SE2390 Eylemiş bād-ıla baḫṣ-ı **ḫiffet** / Ki terāzūlara girmiş ḳat ḳat
HH671 Kendüñe şefḳat it ḫuşūneti ḳo / Aġır ol tāzesin bu **ḫiffeti** ḳo

3. temkinsizlik, sağlıklı düşünememe

HH483 Nā-gehān irdi aña bir ḫālet / Virdi mīzān-ı ʿaḳlına **ḫiffet**
HH861 **Ḫıffet-i** ʿaḳl ile ol āvāre / Oldı mānend-i ṭıfl-ı gehvāre

4. ciddiyetsizlik, vakarsızlık

NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / **Ḫiffeti** ḳo tek otur ey künde-bāz
SE1648 Ṣaḫṣ-ı maʿhūd olup ehl-i vaḳār / Ṣıḳlet itmişdi bilüp **ḫiffeti** ʿār

ḫikāyāt [2] hikayeler

NE1563 Oldı bu vādīde rivāyāt çoḳ / Yazılup oḳındı **ḫikāyāt** çoḳ
SE1621 Açılur keşf ü kerāmātından / Ṭuyılur kiẕbi **ḫikāyātından**

ḫikāyet [4] nakletme, bir bir olayı sırasıyla anlatma, rivayet, gerçek ya da kurmaca olay

HH311 Oḳıyup biz güzel **ḫikāyetini** / Diñledük ʿışḳ ile rivāyetini
HH570 Muʿtedil perdeden virüp āvāz / İdeler bir **ḫikāyete** āġāz

HH2571 İtdi nice **ḥikāyet-i** ġarrā / Ṭutdılar gūş her gül-i raʿnā
SE2660 Bu **ḥikāyet** ki getürdi ḫāme / Yetüre ḫākime Ḳānūn-nāme

ḥikem [5] hikmetler. Ayrıca bkz. 'ḥikmet' md.

NE1195 Ey nesek-āmuz-ı ḫıred pīş-gān / Zābıṭa bend **ḥikem-i** endīşe-gān
NE1356 Bu **ḥikem-i** esfārda mesṭūrdur / Yaʿni müʾeşşirligi meʾşūrdur
SE78 Çün ḳażāyā-yı **ḥikem** oldı tamām / Ḥıfẓ olındı o sicill-i aḥkām
SE471 **Ḥikem-i** nā-mütenāhīdür hep / Saña taʿlīm-i İlāhīdür hep
SE2162 Żayiʿ olmaz **ḥikemi** Ḫallāḳuñ / Muḳteżāsı virilür aḥlāḳuñ

ḥikke [2] kaşıntı ‖ kuşku, endişe, huzursuzluk

NE2170 Sitt ü ʿamel-mānde olup püşṭıār / **Ḥikke** derūn-ı zeni eyler figār
NE2882 **Ḥikkeden** olmuş idi derūnī figār / Umar idi her kişiden püşṭıār

ḥikmet [71]

1. yüce bilgi, bilgelik, Allah'ın kulun kalbine eşyânın hakîkati hakkında koyduğu, akılla elde edilemeyen kalbî ilim, eşyânın hakîkatini olduğu gibi bilme

S431 O ser-çeşme-i **ḥikmetüñ** fāyiżi / Kümeyt-i süḫan Rāyiżī Fayiżī
NE962 Ḳuvvet-i **ḥikmetle** bulup kāmını / Ḥaşre dek añdurdı hele nāmını
NE1112 **Ḥikmet-i** icād ile olur ḳavī / Her sözi olur veled-i maʿnevī
NE1202 ʿİbret ile ḳıl naẓar-ı bī-bedel / **Ḥikmet-i** destūr-ı ʿamel ile gel
NE2372 İşidecek bu sözi ḫayrān olup / Didiler ol **ḥikmeti** cūyān olup
NE2687 **Ḥikmeti** gör nice misāfir gelür / İkisin ol gice araya alur
SE641 ʿİlm-i **ḥikmetde** ḳavī fāżıl idi / Heyʾeti naḳış iken kāmil idi
SE649 Ki nübüvvet bir ulu devletdür / Maḫż-ı **ḥikmet** senem-i ʿizzetdür
SE650 **Ḥikmet-ise** iki ḳısma maḳsūm / ʿİlmi ile ʿamelidür maʿlūm
SE651 Oldı çün **ḥikmet-i** Mūsā ʿamelī / İrdi iksīr-i füyūżāta eli
SE652 Eyledi anı Ḫudāvend-i cevād / Maẓhar-ı **ḥikmet-i** aḥkām-ı ʿibād
SE660 Buldı ʿĪsā ki ḫayāt-ı ebedī / **Ḥikmeti** ḥikmet-i ʿilmiyye idi
SE660 Buldı ʿĪsā ki ḫayāt-ı ebedī / Ḥikmeti **ḥikmet-i** ʿilmiyye idi
SE668 Ḥażret-i Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı kirām / İki **ḥikmetden** alup feyż-i tamām
SE669 Meşrebi mevrid-i nehreyn oldı / **Ḥikmeti** mecmaʿ-i baḥreyn oldı
SE759 Çāresi ṭabʿ-i celī ḥimmet-ile / ʿİlme saʿy itmek imiş **ḥikmet-ile**
SE771 Oldı āyīne-ṣıfat işrāḳı / Pertev-i **ḥikmetinüñ** müştāḳı
SE1379 Feyż-i **ḥikmetle** olup nādire-fen / Bilür esbāb u ʿalāmātinden
SE1388 **Ḥikmete** ursa ferāsetle binā / Bulmaya mülki tezelzül aṣlā
SE1551 Çoḳ kerāmet yazar ehl-i **ḥikmet** / Diñle bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i hidāyet sözdür / ʿĀrife lemʿa-i **ḥikmet** sözdür
SE2640 Her ʿamel kim idesin **ḥikmet-ile** / Maḫż-ı ḫayr ola hemān niyyet-ile
SE3523 Ṣanmañuz kim ġarazum şöhretdür / Belki beẕl-i süḫan-ı **ḥikmetdür**
HH114 Ṭālib-i feyż-i **ḥikmet-i** Mūsā / Cān-sipār-ı maḥabbet-i ʿĪsā
HH337 Ehl-i **ḥikmet** bu ḳavle ḳāʾildür / Zene māʾil zināya māʾildür

2. Allah'ın her şeyi yerli yerince yaratma, her şeyi lâyık olduğu yere koyma sırrı, âlemin insanlar tarafından anlaşılamayan gizli amacı

NE1225 **Ḥikmete** bir kimse meşārik degil / Gerçi zırıldısı da eksik degil
NE1239 Bu ne ʿaceb **ḥikmet-i** mevfūr olur / Zīr-i pü-peşşede mestūr olur
NE1272 **Ḥikmet** ile oldı bu naʿmā vücūd / Ḫalḳdan yoḳ ḫāṣılı bāṭıl-ı vücūd
NE1357 Ola mı beyhūde yere ḫāme-zen / **Ḥikmet-i** tedbīr-i menāzil yazan
NE1543 Ḥüḳmi ki her ʿunṣura cārī olur / Ḫākde de **ḥikmeti** sāri olur
NE1620 Cüz-i ḳavī neşve-i **ḥikmet** odur / Aṣl-ı hüdā-yı rükn-i ʿibādet odur
SE59 **Ḥikmet-i** kāmilesi berr-i basīṭ / Ḳudret-i şāmilesi baḥr-i muḥīṭ
SE70 Mehd-i **ḥikmetdese** mevlūd-ı vücūd / Oldılar vaḥdet-i ẕātına şühūd
SE217 Ḥavż-ı **ḥikmetde** iden ḫavż-ı biḥār / Ola vaṣfında ġarīk-ı efkār
SE218 Noḳṭa-i mebdeʾ-i ervāḥ oldur / Ḫātem-i **ḥikmet-i** eşbāḥ oldur
SE219 Defter-i **ḥikmet-i** ḫaḳ oldı tamām / Şāhid-i ḫatmi o zībende ḫitām
SE289 Oldı çün **ḥikmet-i** miʿrāc tamām / Döndi menzilgehe ol şāh-ı kirām
SE818 Eyleme **ḥikmet-i** Ḥaḳḳı ilġā / Seni bīḥūde mi ḫalḳ itdi Ḫudā
SE829 Cümlesi kārdadur **ḥikmet-ile** / Ṭaleb-i niʿmet-i bī-minnet-ile
SE928 Emr-i Haḳḳ-ıla ʿaceb ḫāl ancaḳ / **Ḥikmet-i** ḳādir-i faʿʿāl ancaḳ
SE1403 Ḥükmüñe lāzım olan ṭāʿatdur / Maḫż-ı ḫaḳdur süḫan-ı **ḥikmetdür**
HH16 Genc-i **ḥikmetle** nüh felek ṭoldı / Tīġ-ı Behrām aña ṭılısm oldı
HH20 Heft kişverde **ḥikmetüñ** ẓāhir / Heft seyyāre üstine nāẓır
HH21 **Ḥikmet-i** bāliġañda zār u zebūn / Heft-sāle ṣabiyy-veş Eflaṭūn
HH22 Māhī-i arż ṭoydı **ḥikmetden** / Yedi ḳat yire geçdi ḫacletden

3. hak ve hakikate uygun anlamlı söz, şiir

NE782 Birisi manẓūme-i **ḥikmet** nişāb / Vādī-i eslāfda birḳaç kitāb

NE1107 Şiʿri hevā añlama **ḥikmetdür** ol / Rütbe-i mādūn-ı nübüvvetdür ol
SE2071 Sözüm efsāne degil **ḥikmetdür** / Bu meṣelden ġarażum ʿibretdür

4. yüce bilgi, hakikat, felsefe

NE923 **Ḥikmet** ile ḥükmi olup hem-ʿinān / Baḥr u ber-i ʿāleme oldı revān
NE927 Eyledi bu **ḥikmeti** Nuşirevān / Levḥ-i zere yazılu genc-i nihān
SE1729 Ḳuvvet-i **ḥikmet-ile** Eflāṭūn / Ḳıldı İskendere Dārāyı zebūn

5. bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen sebep, gizli sebep, hakikat

NE835 Söyledi mermūze-i **ḥikmet** ṣemer / Ḥaşılı dīvāneden uṣlu ḫaber
NE959 Nāḳıl olan bu ḫaberüñ ṣoḥbetin / Böyle yazar sürʿatinüñ **ḥikmetin**
NE1059 Bu neʿaceb **ḥikmet** olur yā İlāh / Güm-reh ola biri bula biri rāh
NE1461 **Ḥikmeti** gör ḫusrev-gitī penāh / Şāh-ı Süleymān-ı felek-i bārgāh
NE1504 Ḥāk degil māye-i **ḥikmetdür** ol / Cevher-i iksīr-i saʿādetdür ol
NE2224 Gerçi ki vehm itdi görüp heybetin / Ṣoñra aluşdurdı duyup **ḥikmetin**
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda diyüp **ḥikmetin** / Söyler o dem mühletinüñ ʿilletin
NE2411 Ol ki beyān eyledi keyfiyetin / Böyle yazar ġayretinüñ **ḥikmetin**
NE2419 İşte hemān bāʾiş-i ġayret budur / Maẓhar-ı ḳahr olmaġa **ḥikmet** budur
SE422 Fażlınuñ baḫrı degil ḳaʿr-nümā / **Ḥikmetinde** müteḥayyir ʿuḳalā
SE673 Baʿṣuñ itmām idicek **ḥikmetini** / İḳtiżā eyledi ḥatmiyyetini
SE820 Pek yapış **ḥikmet-i** esbāba ṣaḳın / İtme ol tenbel ışıḳlar kārın
SE2043 **Ḥikmetinden** de tabībe ṣoramam / Bir gücüm var ki ṭurup oturamam
SE2273 Aṣlını **ḥikmetini** şāh bilür / Çekilen zaḥmeti Allāh bilür
SE2674 İşidürken o següñ şirretini / Böyle vaż'uñ bilmeziz **ḥikmetini**
SE3160 Remz-i **ḥikmet** diyü ṭut bu süḫanı / Pende meylüñ var ise diñle beni
SE3403 Er olan evde begüm devlet var / Hīç degil arada bir **ḥikmet** var
SE3430 Ḳoruyacaġı ʿaceb ʿibret imiş / Üç ayaḳlı gibi bir **ḥikmet** imiş
HH617 Ḫalḳ dirdi ʿaceb ne **ḥikmetdür** / Hafta ḫummāsı özge ʿilletdür
HH1134 Bunlaruñ ḥāli özge **ḥikmetdür** / Līk taḥt-el-ḥicāb-ı ʿiffetdür

ḥikmeten [1] hikmet bakımından, hikmetle ilgili olarak

SE1293 **Ḥikmeten** ġayret-i Ḥaḳ itdi ẓuhūr / İtmedin arada bir ḥafta mürūr

ḥikmet-i ġaybiyye [2] yalnızca Allah'ın bildiği ve istediği kullarına bildirdiği, varlığına akıl erdirilemeyen gayba ait bilgi, ilâhî bilgi

NE1105 Şiʿr-i ʿaceb **ḥikmet-i ġaybiyyedür** / Menşeʾi yoḳ niʿmet-i ġaybiyyedür
NE1223 Her ḳadeḥi niʿmet-i ġaybiyyedür / Kını daḥı **ḥikmet-i ġaybiyyedür**

ḥikmeti Loḳmāndan ṣormaḳ [1] bilgiyi en güvenilir kaynaktan almak

NE587 Ṣaldı ṣuya nusḫayı çarḫ-ı kühen / **Ṣorar** isek **ḥikmeti Loḳmāndan**

ḫilāf [5]

1. karşıt, zıt, aykırı

NE230 Semt-i **ḫilāfin** ṭutan eşrār heb / Ola sezā-vār-ı fünūn-ı ġazāb
NE783 Birisi de terk-i tarīḳ-i ḳażā / Kim görinür tabʿa **ḫilāf-ı** rıżā

2. yalan

SE3031 Nāḫalef oldı **ḫilāf-ı** bī-ber / Ekṣer itdügi olur zaḫm-ı ciger
SE3091 ʿAhduñı eyle dürüst itme güẓāf / Ḥīzler ṣanʿatıdur sözde **ḫilāf**

3. halîfelik

SE838 Şeref-şānende-i erbāb-ı **ḫilāf** / Gül-nişānende-i ʿadl ü inṣāf

ḫilāf-ı maʿhūd [1] ağız birliği ile söylenmiş yalan

SE3087 Deyndür zimmete şey-i mevʿūd / Ḫulf-ı vaʿd oldı **ḫılāf-ı maʿhūd**

ḫilāf itmek [1] karşı durmak ‖ yalan söylemek

HH1491 Ṭoġrusı bu sözümde lāf idemem / Emrini gözlerüm **ḫilāf idemem**

ḫilāfet [1] Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların önderliğini veya şeriatın korunmasını üslenme, halifelik

SE577 Eyledi çünki o ḫürşīd-āṣār / Çārümīn taḫt-ı **ḫilāfetde** ḳarār

hilāl [25]

1. yeni ay, ayın yeni doğduğu zaman ilk üç günlük yay şeklindeki durumu

S5 Güneş nārına ol virüp iştiʿāl / Dürüst eyler işkeste cāmın **hilāl**
S124 Düşürdi güneş çāha zer-heykelin / **Hilāl** itse hāẓır n'ola çengelin
S131 Ne şeb vesme-i nev-ʿarūs-ı **hilāl** / Ne şeb pençe-i mihre ḫınnā-miṣāl
S341 **Hilālüñ** ḳapup ḫalḳasın nīzeler / Der-i ḳalʿa-i heftümi nīzeler
S356 Görünseydi anda benān-ı **hilāl** / Yaġardı tüfenk añа encüm-miṣāl
S672 Ser-ā-ser içinde olan ehl-i ḫāl / Olup tāb-ı mihr-i Ḫudādan **hilāl**
S861 **Hilālüñ** ide çengelini şikest / Eger ḳatresin içse bir pīl-i mest

S1300 Güneş beyża-i nev-birişte-miṣāl / Anuñ pāre-i ẓarfı sulḫ u **hilāl**
S1312 **Hilālüñ** ḳızup mihrden āheni / Gice dāġdār itdi bu tevseni
NE118 İtmese sükkān-ı **hilālı** be-dest / Eyler idi fülkini gerdūn şikest
NE314 Niteki inbīḳ-i **hilāl** ol zamān / Aḳmadın ibrīḳden āb-ı revān
NE867 Çarḫa irüp farḳ-ı zaʿīf u gedā / Oldı külāhında **hilāl-ı** istivā
NE1137 Ṭās-ı felek gulguleden iñledi / Gökde **hilālüñ** ḳulaġı çekildi
NE1444 Her biri buldı naẓar ile kemāl / Mihr-i cihān-tābla gūyiyā **hilāl**
SE340 Ṣundı gūyā ki şafaḳ bāde-i āl / Ḳızırup geydi ʿaraḳçīni **hilāl**
SE597 Şeb ü rūz itmeg-için kesb-i kemāl / Cismüñi eyle riyāżetle **hilāl**
SE685 Nāḳışuñ oldı yiri ṣaff-ı niʿāl / Ṭutalım kim ola hem-gūş-ı **hilāl**
SE1304 Künbed-i çarḫda mānend-i **hilāl** / Bāġ-bān buldurur ol tāke kemāl
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol muḫtāl / Gūş urup rūz u şeb **hilāl-miṣāl**
HH1875 Nā-gehān aña bir ḥayāl oldı / Meh-i tābān iken **hilāl** oldı
HH1981 Yürür üstine ḫançer ile **hilāl** / Mütezelzil olur mı hiç cibāl
HH2310 ʿĀṣıḳı ʿışḳına o ḳaşı **hilāl** / Ṭolılar ḳaldururdı mihr-miṣāl
HE69 ʿAceb mi müşterī ḳılsa firārı / **Hilāl-i** baḫtınuñ aġzı yuḳarı

2. (Hz. Muhammed'in mucize olarak ayı ikiye bölmesi bağlamında) tırnağın dibindeki beyaz leke

NE217 İtdi dü-laḫt anı **hilāl-i** benān / Oldı mehüñ ġurresi daḫı ʿayān
SE204 İtdi ol neyyir-i iʿcāz-ı nesaḳ / Bir **hilāl-ile** meh-i bedri dü-şaḳ

hilāl-i ramażān [1] Ramazan ayında görülen hilal

SE536 Ḫam-ı ebrū-yı **hilāl-i ramażān** / Yılda bir kerre olur ḫalḳa ʿiyān

ḫilʿat [8] eskiden padişah veya vezirler tarafından takdir edilen kişilere giydirilen kıymetli kaftan

NE1387 Cāmeleri **ḫilʿat-i** şāhī midür / Ya zırıh-ı ḥıfẓ-ı ilāhī midür
NE1394 Var idi aṣlumda siyādet benüm / Şüphemi defʿ itdi bu **ḫilʿat** benüm
NE1877 Zīnet idüp **ḫılʿat-ı** gülgūn ile / Ceybini pür eyledi altun ile
SE1518 Geydürüp gül gibi bir **ḫilʿat-i** nev / Yeñiden anı ḳul itdi Ḫusrev
SE2410 Hiç seḫā gibi fażilet olamaz / Böyle ʿayb örtücü **ḫılʿat** olamaz
SE3006 Egnüme naḳışlı **ḫilʿat** virdi / Başuma tāc-ı kerāmet virdi
HH9 **Ḫilʿat-ı** ḫāṣṣı giydi her mevcūd / Oldılar cilve-sāz-ı bāġ-ı vücūd
HH1763 Ol ḫazān-dīde-i cefā vü sitem / Oldı **ḫilʿatle** gülbün-i ḫurrem

ḥīle [16] birini aldatmak, yanıltmak, kandırmak için yapılan düzen veya oynanan oyun

NE965 Ḥüsn-i ḫāyl-i himmet ile biledür / Erlik on ise toḳuzı **ḥīledür**
NE1749 Nāmı ticāretdeki bedkār ola / **Ḥīle** ile şöhre-i bāzār ola
NE1847 **Ḥīlesi** cāndārūy-ı maʿcūn-ı şer / Sözleri ḫˇāb-āver-i çeşm-i seḥer
NE2019 Girdi ʿacib ḳalıba **ḥīle-miṣāl** / Ṣaldı rıżā ger dine çün vebāl
NE2428 Ẕüll-i Yehūdiler olup mübteẕel / Kiẕb- ü **ḥīlede** ola ḍarbu'l-meṣel
NE2511 **Ḫīle** ile aldar o zen-pāreyi / Alıvirür bir zen-i mekkāreyi
NE2592 Nice nice **ḥīle** ki fikr itdiler / Ḳavli bunuñ üstüne berkitdiler
NE2706 Ġāfil olup **ḥīleden** ol bed-gümān / Ṭurma virüp almada idi hemān
NE2988 Düzd-i cihān göricek anı hemān / Eyledi **ḥīle** kemerin der-miyān
SE2025 Aldanur sāde derūn ol renge / Boyanur **ḥīleyile** nīrenge
SE2262 Ḫaşma çoḳ **ḥīle** dimişler ʿuḳalā / Cümleden eslemi terk-i ġavġā
SE3063 Kedḫudā ḫāli idince izʿān / Ḳıldı ol arada bir **ḥīle** hemān
SE3351 Baş egüp ṭalşa yem-i ʿışyāna / **Ḫīle** taʿlīmin ider şeyṭāna
SE3363 Eyleye **ḥīle** vü mekr-ile müdām / Zümre-i nāḳışatü'l-ʿaḳlı tamām
SE3426 İtdi bu **ḥīle** nigārı meyyāl / Başladı itmege diḳḳatle suʾāl
HH1242 Daʿvī-i şıdḳı **ḥīle** vü tezvīr / Ḥişşe ister vekīl olan şirrīr

ḥīle-ger [4] hileci, düzenbaz

NE2654 **Ḫīle-ger** ü perde-der ü fitne-cū / Kīne-der ü ẕelle-ber ü suḫte-rū
NE2961 Sürmeyi gözden silüp ol **ḥīle-ger** / Māh-ı kelefdāra bulurdı ẓafer
SE1776 Ben ise ḫidmetin eyler pīrem / Ṣulḥ için **ḥīle-ger-i** tedbīrem
SE1390 **Ḫīle-ger** fitneye furṣat bulamaz / Ṣūret uġrıları ṣūret bulamaz

ḥīle-güzār [1] hile yapan, hileci

HH562 Şaḫne ḫavfiyle cümle **ḥīle-güzār** / Oldı mānend-i şeb-rev-i ʿayyār

ḥīle-i şerʿiyye [1] İslam hukukunda somut bir olayda hukukî bir çözüm yolu bulma veya yasak olan bir şeyi meşru yollardan hareketle yasaksız sayma, ustaca bir yol bulma

NE1797 Nuḳrededür fikr-i daḳīḳ-i nekāt / **Ḫīle-i şerʿiyye-i** devr-i zekāt

ḥīlekār [1] hile yapan, hileci

HH300 Geldi şol-deñlü bezme istīnās / Felek-i **ḫīlekāra** düşdi hirās

ḫilḳat [3] yaradılışta bulunan hâl, yaratılıştan gelen mizaç

NE1935 Lāzıme-i **ḫilḳati** olup ecīr / Olmaḳ iñen ḳuvveti niyāzla sīr
SE182 Bāʿiş-i **ḫulḳat-i** ḫāk-i fānī / Aḥmed-ābād iden ol vīrānı
SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup ḳānīʿdür / Nefs-i zen **ḫulḳat** ü ḫū ṭāmīʿdür

ḥilm [2] karakterdeki yumuşaklık, sakinlik

SE720 Pür-tefekkür iken ol maʿden-i **ḥilm** / Geldi dīvānına bir ṭālib-i ʿilm
HH263 **Hilmi** kūhsār-ı bā-temekkündür / ʿİlm-i baḥr-ı muḥiṭ-i bī-bündür

ḥilye [3] süs, ziynet, güzellik

S224 Belendi ser ü sīne-i taḫt u tāc / İder **ḥilye-i** ʿadl ile ibtihāc
NE1388 Ḥulle-i pīrāye-i ʿārif midür / **Ḥilye-i** envāʿ-ı meʿarif midür
SE606 İrmez ammā nite kim baḥr-ı revān / **Ḥilye-i** ʿilm ü kemāle noḳṣān

Hilyetü'l-Efkar [1] Hamse'nin beşinci mesnevisi

HE53 Muḥaṣṣāl Ṣoḥbetü'l-Ebkārdur bu / Ne ṣoḥbet **Ḫilyetü'l-Efkārdur** bu

ḥimār [5] erkek eşek

NE2149 Mekr-i zenān ile olup ṭurfe-kār / Nefr-i ḫar āḫir anı eyler **ḥimār**
NE2799 Ayaġı burnına başup vaḳt-i kār / Terk-i ḳātır oldı hemān ol **ḥimār**
SE1159 Devleti āḫir olup ḫāb ü ḫayāl / Ola Mervān-ı **ḥimāra** hem-ḥāl
SE1161 Eyleyüp efser-i baḫtı efsār / Ser-firāz oldı çü Mervān-ı **ḥimār**
SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı bevār / İndi ṣu dökmege Mervān-ı **ḥimār**

ḥimārī [1] eşeğe mahsus, eşekçe

HH331 Hiṣṣedār olup şeh-ı pür-fen / ʿIşḳ-ı meymūnī vü **ḥimārīden**

ḥimāyet [1] koruma, yardım etme, himâye

HH1362 Bende ḳā'im olup **ḥimāyetde** / Pāyidārum maḳām-ı ḥizmetde

himem [4] gayret ve çalışmalar, emekler

NE223 İki çerāġ itdi kerem eyledi / Zīnet-i miḥrābı **himem** eyledi
NE1168 Olmuş idi ḳutb-ı sipihr-i **himem** / Nāmı anuñ daḫı Niẓām idi hem
SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı ḫurrem / Rūzı bāzār-ı **himem** ʿahd-ı kerem
HH1374 Böyledür resm ü rāh-i ehl-i **himem** / ŞāhLīk budur ey ḫuceste-şiyem

himmet [98]

1. kasıt, niyet

NE766 Var idi evvelde daḫı niyyetüm / Ḳāṣır idi ʿazme veli **himmetüm**
NE2942 **Himmet-i** tecrīd ile ol bī-niyāz / Ṣubḥ-ṣıfat bul nefes-i zinde-sāz
SE1463 Didi ben istedügim hem-ser-i ḫūb / Ḫıṭbe-i **himmete** lāyıḳ maḥbūb

2. gayret, emek, çalışma, çabalama

NE816 Ġālib idüp **himmet-i** merdānemi / İtdi ḳavī pençe-i şīrānemi
NE911 Anı ki peydāsına yoḳ ḳudretüñ / Cehldür iʿdāmı içün **himmetüñ**
NE924 Lāzım olan **himmet-i** merdāndur / Ḫusrev iden Ḫusrevi pīrāndur
NE965 Ḥüsn-i ḫāyl-i **himmet** ile biledür / Erlik on ise toḳuzı ḫīledür
NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı bulup iltiyām / **Himmet-i** şāʿir vire aña niẓam
NE1192 Kāmil olup **himmet-i** merdān ile / Ḳadre irişdi dem-i ʿirfān ile
NE1392 Mūr iken arturdı benüm ḳuvvetüm / Ḳıldı mükerrer kemer-i **himmetüm**
NE1558 **Himmet-i** evtār ile eyler ḳıyām / ʿArṣa-i ʿālemde bu köhne ḫıyām
NE1813 **Himmeti** de luṭfı da taḳlīddür / Devleti yoḳ nikbet-i cāviddür
NE1897 Sen daḫı inṣāf ḳıl ol **himmete** / Ḫāṣılı iḫsān it o germiyete
NE2424 Saña ki müfsid didi ḥüsn-i melek / Töhmeti defʿ itmege **himmet** gerek
SE1107 Ḳalʿalar kim ṭavḳına **himmetine** / Döymedi zelzele-i şavletine
SE1164 Ferd-idi cāhı gibi ḳuvvet-ile / **Himmeti** ġālib idi ġāyet-ile
SE1416 Baḫt kim murġ-ı hümā hem-serdür / ʿAzm u **himmet** aña bāl ü perdür
SE1417 Gerçi devlet sebeb-i rifʿatidür / Aña bāʿiş kişinüñ **himmetidür**
SE1418 **Himmete** oldı şecāʿatla seḫā / İki şāhid kim iderse daʿvā
SE1423 **Himmet** insāna ʿaceb zīverdür / Ḳılıcuñ yüzi ṣuyı cevherdür
SE1424 Naẓar it kūhda seng ü ḫāke / Baş çeker **himmet-ile** eflāke
SE1437 Niceler şāh-ı cihān-gīr oldı / Şeh-per-i **himmeti** şimşīr oldı
SE1439 **Himmetüñ** ḳıymetini merd-i ceri / Bildi mengūş idinüp bu güheri
SE1484 Kimde kim şāh-per-i **himmet** ola / Ḥaşre dek mirvaḥa-i rāḥat ola
SE2973 Dest-i ḳudretdedür ıḳlīd-i umūr / Anı fetḥ eyleyemez **himmet** ü zūr
HH398 İtmeyüp dest-i sūdına iḳdām / Döndi ġavvāṣ-ı **himmetüm** nā-kām
HH628 Bildi Ḳāḍı Efendidür ancaḳ / **Himmetine** göre murād alacaḳ
HH1388 Kendüñe **himmet-i** bülend eyle / Menzillüñ ṣadr-ı ercmend eyle
HH1392 Ḫāṣılı pādişāh-ı Cem-rifʿat / İtdi tesḫīre yārı çoḳ **himmet**
HH1394 Virdi şāha bu gūne pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur nişān-ı **himmet-i** merd

HH2745 Raʿyet-i **himmeti** bülend itdüm / Tīġ-i ʿazmi miyāna bend itdüm
HE21 Küşād it dest-i **himmetle** kitābı / Ṣarir-endāz ḳıl mışraʿ-ı bābı

3. lütuf, iyi muamele; kerem, mürüvvet ‖ fayda, kazanç

S474 Eger dest-i **himmet** ola perde-der / Bilür nidügin anuñ ehl-i naẓar
NE237 ʿAczüñi bil ġāyet **himmet** budur / ʿArż-ı zekā ile ẓarāfet budur
NE764 Āḫir idüp sözlerine inḳıyād / Cān ile **himmetlerin** itdüm murād
NE776 Ḫamsede Yaḥyā-yı ḥuceste edā / Dir ki anuñ **himmeti** oldı baña
NE806 Didi yürü müjde-i **himmet** saña / Naẓm ile taḥrīre icāzāt saña
NE1436 Ḫidmeti cevher-şiken-i kimiyā / **Himmeti** hem ḫāṣiyet-i güher-bā
NE1438 Pertev-i ḫūrşīd gibi müstemer / **Himmetine** devr ile nezdīk-ter
NE1492 Müjde saña bāʿiṣi bu riḥletüñ / Oldı senüñ cāẓibe-i **himmetüñ**
NE1818 Sen daḥı beẓl eyle dilā ḳudretüñ / Ḫayrını gör var yüri bu **himmetüñ**
NE1835 **Himmet** ile yād ola ṣaḥrā-nişīn / Ola ṭufeyli şeh-i rūy-ı zemīn
NE1842 Gördi taḥammül bu ki **himmet** degil / Göz göre öldürse mürüvvet degil
NE1873 Çünki bu ḫıdmetde baña yārsın / **Himmet-i** sulṭāna sezā-vārsın
NE2944 Ṭoġrılara **himmet** olur bāl ü per / Tīr-ṣıfat her sözi taşdan geçer
NE2949 **Himmeti** yoḳ niçe denī nikbeti / Mūş-veş uġurluḳ olur ṣanʿatı
NE3128 Gördüm anuñ **himmetini** bī-riyā / Bāġı ile itdüm anı iştirā
SE444 **Himmeti** olsa eger mūra ḳarīn / Postın ḳurtaramaz şīr-i ġarīn
SE448 Şāʿire **himmet-ile** iḳbāli / Eyledi rütbe-i şiʿri ʿālī
SE453 Curʿa-i **himmet-i** Şeyḫü'l-İslām / Ṭabʿumı eyledi reşk-āver-i cām
SE479 Rāʾiż-i tevsen-i **himmetdür** ol / Ḳāhir-i ḫunk-i ṭabīʿatdur ol
SE481 Eyleyüp **himmet-i** üstādāne / Terbiyetle getürür meydāna
SE833 Māyilim tāk-i rezüñ **himmetine** / Gör şu żaʿf-ile çıḳan niʿmetine
SE1435 **Himmetin** dūn ḳılan alçaḳdur / Ḳudret-i ḥaḳḳı azırġanmaḳdur
SE1460 Mehri ḫod **himmetiñüzle** ḥāżır / Oluñuz daġdaġadan ḫoşḥāṭır
SE1490 Mücrime luṭfʿaceb **himmetdür** / Ḫaṣlet-i vāhib-i bī-minnetdür
SE1811 **Himmet** erbābı mürüvvetli olur / Kerem aṣḥābı kerāmetli olur
SE2078 Nūr-baḫş-ı felek-i **himmet** idi / Luṭf aña lāzım-i māhiyyet idi
SE2258 Nefʿi de olmaz ise devletdür / Şerrini def büyük **himmetdür**
SE2284 Ādemüñ bu iki ḫaṣlet her ān / Ġayret ü **himmetine** oldı nişān
SE2462 Açdı gül gibi kef-i **himmetini** / Ṣaçdı sīm ü zer-i bī-minnetini
SE2480 Berg-i ter deñlü degilken bī-şek / Naẓar-ı **himmet-i** Ḫātemde felek
SE2605 Didi **himmet** midür iy bī-tedbīr / Olasun beste-i dām-ı tezvīr
SE2710 İy ḫoş ol merd kim itse peymān / Gerden-i **himmetine** ola ʿinān
SE2762 Ol daḥı **himmet-i** şāhı gördi / Kesdi zünnārı ocaġa urdı
SE2778 İʿtidāl anda şecāʿat oldı / Ṣıfat-ı ṣāḥib-i **himmet** oldı
SE2785 Ġayreti lāzime-i **himmet** olur / Ḫaṣma żaʿfı sebeb-i ḳuvvet olur
SE2902 Bu kerāmet şuʿarāya besdür / Pāye-i **himmeti** gerdün-resdür
SE3387 Bir ḥelāl ister idi devlet-mend / **Himmeti** ḳadri gibi ola bülend
HH240 **Himmet-i** şaha şāhid-i ʿādil / Ṣadr-ı sencīde dāver-i kāmil
HH1062 Didiler bu kerem kerāmetdür / Ġurebāya ġarīb **himmetdür**
HH1142 **Himmet-i** mīri gördi mihmānlar / Oldılar luṭfına şenā-ḫˇānlar
HH1382 Bildi şāhāne **himmeti** vardur / Ḳadr ü cāha liyāḳatı vardur
HH1572 İʿtimād eyleyüp saġīr ü kebīr / **Himmetin** ister idi mīr ü vezīr
HH1935 **Himmetüñ** kevkebün gibi vālā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı şeydā

4. yüksek irade, manevi teveccüh, ruhanî imdat, [tas.] ermiş kişilerin maksadı hasıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren manevî güçleri

S75 Anuñ **himmetinden** alup bir nefes / Mesīḥ oldı her derde feryād-res
S665 Ṣoyunmuş bulup ceẓbe-i **himmetin** / İder nice ṣāḥib köle ḫidmetin
NE768 Olmuş idi bir ulu **himmet** baña / Ġaybdan irmiş idi beşāret baña
NE775 Ġāʾib erenlerle idi ṣoḥbeti / Üstümüze ḥāzır ola **himmeti**
NE1172 Olmuş idi **himmetini** pīr-i dūtā / Ṣayḳalī-i şārim-i hindī cilā
NE1399 Mālik-i sermāye-i **himmet** olan / Sālik-i şehrāh-ı ḥaḳīḳat olan
NE1458 Bir gün irüp cezbe-i **himmet** aña / Malġara'dan itdi ʿazīmet aña
SE400 Çünki irdüñ şeref-i ḫidmetine / Ṭaġlar mı ṭayanur **himmetine**
SE497 ʿAdl ü dād ü kerem **himmet** ü hūş / Bezm-i ḳudretde olup dūş-be-dūş
SE759 Çāresi ṭabʿ-i celī **ḫimmet-ile** / ʿİlme saʿy itmek imiş ḥikmet-ile
SE898 Ḫāki de mezraʿa-yı **himmet** ola / Belki candārū-yı her ʿillet ola
SE1415 Oldı īmāna delīl-i ḳuvvet / ʿAzm-i şādıḳla ʿulüvv-i **himmet**
SE1428 **Himmet** ehline yürü yoldaş ol / Yollarında sürinüp ferrāş ol
SE1429 **Himmetin** yoġ-ısa aṣlında eger / Anlaruñ bir naẓarı saña yiter
SE1430 Nefes eylerse eger **himmet-ile** / Uçururlar felege devlet-ile
SE1431 **Himmet** erbābınuñ olsa nefesi / Bun deminde ide feryād-resi
SE1432 Umaruz luṭf ide pīrān-ı ṭarīḳ / **Himmeti** ḥāżır u tevfīḳı refīḳ

SE1433 **Himmet** erbābına ḫidmet eyle / Kendüñi lāyıḳ-ı himmet eyle
SE1433 Himmet erbābına ḫidmet eyle / Kendüñi lāyıḳ-ı **himmet** eyle
SE2942 Eyledi ṣıdḳ-ıla iẓhār-ı velā / İstedi **himmet-ile** ḫayr duʿā
SE2943 Şeyḫ idüp şāh-ı cihāna ikbāl / İtdi **himmet** naẓarıyla ḫoş-ḥāl
HH439 Feyż-i **himmetle** geldi bir ḳuvvet / Eyledüm naẓma ṣıdk ile himmet
HH712 Olmasa **himmet-i** ʿazīz eger / Bulmaz idi dīvi şeyṭānlar
HH1914 Vādi-i luṭf u **himmetüñ** ferdi / Ḫusrev-i ʿālem-ü cevān-merdi
HH2297 Ṣoñra el ḳaldurup duʿā itdi / **Himmetin** aña reh-nümā itdi

himmet eylemek/itmek/ḳılmaḳ [14]

1. yardım etme, lütufta bulunmak

S1011 Eger **himmet itse** o ferḫunde pīr / Gedālar olur şāh-ı ṣāḥib-serīr
SE1216 Ne revā anlara **himmet ideler** / Ḥākimü'l-vaḳt-i şerīʿat ideler
SE1480 **Himmet eyle** yürü var sen de hemān / Olmasın elde biẓāʿat ḫüsrān
SE2313 **Eyleye himmet-i** bī-endāze / Mīve-i luṭf ola her dem tāze
SE2763 **Eyleyüp** bāġa olan **himmetini** / Düzdi az demde şehüñ milketini

2. niyet etmek

HH439 Feyż-i himmetle geldi bir ḳuvvet / **Eyledüm** naẓma ṣıdk ile **himmet**
HH458 **Ḳıldı** iẓhār-ı ṣanʿata **himmet** / Virdi ṣanʿatla kārına ṣūret
HH859 Yine irşāda **himmet eylediler** / Tesliyet ile naṣīḥat eylediler

3. gayret göstermek, çabalamak, uğraşmak

NE3156 ʿİbret alup ḫallerinden kişi / **Himmet ider** itmemege bed işi
SE2794 Cisme zaḫm irse daḫı ġayret ider / Ḫaşma ṭuyurmamaġa **himmet ider**
HH437 Dest-yār oldı zūr-ı istiʿdād / **İtdüm** ol kāra **himmet-i** Ferhād
HH1096 Anı ıḍlāle **himmet eylediler** / ʿIrż-ı māl-ı ġanimet eylediler
HH1664 Sırrını ketme **eyleyüp himmet** / Gözledi dāʾim anlara furṣat

4. güç yetirmek

SE60 ʿAḳl anı bilmege **himmet idemez** / Mūr deryāyı mesāḥat idemez

himmet-fezāy [1] himmeti artıran

S863 Kebūter ile olsa **himmet-fezāy** / İde çeşm-i şāhbāzı ḫalḫāl-ı pāy

ḥīn [1] zaman, zamanın bir parçası, an

NE2199 Var idi hem-sāyesi bezme **ḥīn** / Merdüm-i dīde gibi ḫalvet-nişīn

Hind [7] Hindistan. Ayrıca bkz. 'Hindūs(i)tān' md.

NE1732 **Hind-i** metāʿ ından alur teng teng / Tā ki nice sāde-dile vire reng
NE2495 Yine kūpe nite ki zāl-ı kühen / Duḫter-i rāyi getürür **Hindden**
SE710 Gūyiyā şayḳal-ı tīġ-i Hindī / Açdı şemşīrile **Hind** ü Sindi
SE1552 İtdi Tīmūr şu demler ki sefer / Eyledi **Ḫindi** varup zīr ü zeber
SE1553 Rāy-i **Ḫindi** bozup itdi tedbīr / Reʾy ü tedbīri nite kim taḳdīr
HH1233 Ġazneden şaldı tīġ-i bürrānı / **Hindi** ġarḳ itdi düşmenüñ ḳanı
HH1512 Açdı mānendi ṣārim-i Hindī / Mışḳal-ı tīġ-i tīz ile **Hindi**

Hindī, Hindū [16]

1. Hintli, Hindistan veya Hintlilerle ilgili olan

NE162 Rū-siyeh-i haşr ide ruḫsār-ı āl / Kendin ata āteşe **hindī** miṣāl
NE1117 Ḥāfız ile Saʿdī vü Cāmī daḫı / Ḫusrev-i **Hindī** vü Niẓāmī daḫı
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o dem / Sā'id-i **Hindīyi** miṣāl-i ḳalem

2. siyah, siyahlık bağlamında

NE858 Ḫāme-i **hindūsı** olup tercemān / Mesʾeleyi terceme eyler hemān
HH137 ʿİlm-i iḫfāyi eyledi izhār / Sīmiyāyile **hindū-yı** şeb-i tār

3. Zühal yıldızı. Zühal yıldızı yedi iklîme hâkimdir ve siyah rengi temsil etmektedir.

NE69 Safḥa-i ḫāṭırdaki naḳş u nigār / Ḳıldı seni **hindū-yı** āyinedār
NE242 Māh ile şeb **hindū-yı** āyinedār / Şanma kelef anda ruḥı ʿaksi var

Rûm (Anadolu) ülkesi beyaz tenli insanların memleketi olduğu için siyah ırka mensup insanların yaşadığı Hindistan ile tezat oluşturur. Bunun için biri beyazlığı, diğeri siyahlığı temsil eder.

S622 Seḥerden idüp Rūma tābiş hücūm / Olur cümle **ḫindī-ṣıfat** ḫalḳ-ı Rūm

4. yüzdeki siyah nokta, ben

HH169 Oldı nūr ile şekl-i noḳṭa-ı ḫall / **Hindī-i** āyīne-nümā-yı Zuḫal

5. Hindistan işi kılıç. Aşağıdaki tanıklarda kelime "kılıç" bağlamında kullanılmıştı. Hitliler ve Hindistan kılıç ve hançer gibi silahların yapımı konusunda meşhurdur.

S381 Ser-i ḫaşmı şemşīr-i **Hindī** ẕülāl / Dü-nīm eyledi hindüvāne miṣāl

S381 Ser-i ḫaşmı şemşīr-i Hindī żülāl / Dü-nīm eyledi **hindüvāne** mişāl
NE1172 Olmuş idi himmetini pīr-i dūtā / Ṣayḳalī-i şārim-i **Hindī** cilā
SE710 Güyiyā ṣayḳal-ı tīġ-i **Hindī** / Açdı şemşīrile Hind ü Sindi
SE3496 Dili çalup ḳalemüñ **Hindī-vār** / Ola çün mest-i perişān güftār
HH1512 Açdı mānendi ṣārim-i **Hindī** / Mışḳal-ı tīġ-i tīz ile Hindi

6. gözler. Hindistan'ın sıcak olması nedeniyle yüz güneşe, gözler de güneş altında yatan Hintlilere benzetilir ve mahmur halleriyle sıcaktan bunalmış ve kendinden geçmiş bir Hintli gibi dururlar.

HH2268 Tınmayup eyler idüm aña naẓar / Mihre ḳarşu niteki **Hindūlar**

hindüvī [1] (kalem bağlamında) Hindistan işi ‖ siyah, kara
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi **hindüvī** ḳalem çoḫ tek ü pū

hind ise {hendese} [1] geometri ‖ şekil
NE1231 **Hind ise** ḫūd ḳatı degilken yapar / Tāḳ-ver ü ak ile muʿallā kemer

Hindūs(i)tān [2] Hintlilerin ülkesi, Hindistan
NE2158 Teng-i tefārīḳ ile gūyā hemān / Ḳāfile-keş tācir-i **Hindū-sitān**
HH229 Rāy-ı **Hindüstān** ü Dāver-i Çīn / Bir iki şaḥneḥā-yı küçe-nişīn

ḫink-i ʿaḳl [1] akıl atı ‖ akıl, "ḫink" kelimesi kır at anlamına gelmektedir. Tanıkta geçen "ḫink-i ʿaḳla ʿiḳāl urmaḳ-akıl atına köstek vurmak" deyimi "aklın işlemez hale gelmesi, düşünememek, muhakeme yeteneğini kaybetmek" anlamına gelmektedir.
SE647 **Ḫing-i ʿaḳla** urulup anda ʿiḳāl / Gelmedi cilveye ḫayyāl-i ḫayāl

hirās [2] korku
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i nās / Ḫāṭır-ı ḫannāsa düşerdi **hirās**
HH300 Geldi şol-deñlü bezme istīnās / Felek-i ḥīlekāra düşdi **hirās**

hirāsān [1] korkmuş, korkak
HH2163 Gerçi kim cān ü dil **hirāsāndur** / Dile perhīz olursa āsāndur

ḫīre [1] (göz için) şaşırmış, şaşkın ‖ kamaşmış
SE2934 Dīdeler şaʿşaʿasından **ḫīre** / ʿAḳıllar daġdaġasından tīre

ḫīrelenmek [2] kamaşmak, bulanmak
NE1377 Şaʿşaʿadan **ḫīrelenüp** çeşm-i cān / Şoñra yüzüm gözüm alışdı hemān
NE1454 **Ḫīrelenüp** dīdeler envārdan / Atdı kimi kendüyi dīvārdan

ḥiref [1] sanatkarlar
SE333 Kendüye ekler-idi ʿizz ü eşref / İtse Cemşīdi ser-i ehl-i **ḥiref**

hirre-çāk [1] ?
NE1177 Genc velī ejderi var sehm-nāk / Tīġ-i ṭılısmuñdan oluruz **hirre-çāk**

ḥiṣār [24]

1. etrafı istihkamlı yer, müstahkem yer, kale ‖ Anadolu ve Rumeli hisarları
S338 Ṭurup ḳalbde Şāh-ı deryā yesār / İki yañada oldı anlar **ḥiṣār**
S355 Pes-i ḫandaḳ oldı maḫall-i ḳarār / Anı her ṭaraf itdi ʿasker **ḥisār**
S564 **Ḫiṣāruñ** ṭolaşdıḳça pīrāmenin / Çekilür edeble öpüp dāmenin
S600 Boġaz kām-ı ejder gibi pür-nehīb / Öñünde **ḥiṣār** iki bāb-ı ʿacīb
S603 N'ola baḫruñ olsa kilīdi **ḥiṣār** / Girer birbirine dem-i kār-zār
S635 Naẓargāhı hem baḥr hem sebze-zār / Nice olmasunlar esīr-i **ḥiṣār**
S639 **Ḫiṣār-ı** nev ile odur şehre bend / Zihi şehr-i zībā zihī şehr-i bend
S640 **Ḫiṣār-ı** nev ol sīmden ḳubbedür / Girībān-ı baḥre gümüş tügmedür
S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi ne var / Ki sāḥilde şu ḳullesidür **ḥiṣār**
S663 **Ḫiṣāra** idüp tekye-ber-ḫānḳāh / İrişmişdür eflāke saḳfı külāh
S684 Meger merdüm-i çeşm-i terdür **ḥiṣār** / Şeref virmiş aña ṭolayı nigār
S739 **Ḫiṣāra** gelince nice kūşe-vār / Ki vaşfı gibi mümteniʿdür şümār
NE373 Eyledi ol ḫışn-ı ḥaṣīni **ḥiṣār** / Dāʾireler çekdi aña hāle-vār
NE1306 İki **ḥiṣār** iki büt-i dil-sitān / Oldı beden gevheri çün istifān
NE1363 Mevṭınum olmuşdı ḳarīb-i **ḥiṣār** / Meskenümüñ her ṭarafı murġ-zār
HH35 Gūşe-i şehr-i kudretüñde semā / Yedi ḳulle **ḥiṣārıdur** gūyā
HH609 Meyi ʿiffet **ḥiṣārını** bozdı / ʿIşḳ vazʿ-ı veḳārını bozdı
HH1756 Dūrdan gördi bir laṭīf diyār / İçi şehr-i ʿaẓīm ü ṭaşı **ḥiṣār**
HH2439 Gāhī semt-i **ḥiṣāra** düşdi güẓār / Buldı ḫışn-ı şalāḥ raḫne-i ʿār

2. İstanbul'da eski kale surları civarında bir mesire yeri
S406 Ḫuṣūṣā irüp mevsim-i nev-bahār / Yerüñ ola nüzhet-serā-yı **ḥiṣār**
S434 **Ḫiṣāruñ** idüp vaşfını pīşvā / Süḫan mülkine çek hümāyūn-livā
S438 **Ḫiṣār** olmasa bezmgāh-ı feraḥ / Ḥarām ola isrāf-ı dürd-i ḳadeḥ

NE1281 Semt-i **ḥişāra** gelüp it ʿālemi / ʿÖmre sürer ʿişretinüñ her demi

3. Türk musikisinde birleşik bir makam

S526 Muḥarriḳ olup tā uṣūl-i dü-yek / **Ḥişāruñ** idem vaṣfını yek-be-yek

ḥişārī [1] hisarla çevrili

S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş ṣitāb / **Ḥişārī-i** derde getür āb u tāb

ḥişşe [19]

1. pay, nasip

NE322 Ḳaldı niʿam bī ḥadd ü pāyān bize / **Ḥişşe-i** ġāʾib yeter īmān bize

NE602 **Ḥişşe-i** isḳāṭ içün az çoḳ / Düşse ṭarīḳatden eger bāki yoḳ

NE1615 Sen de dilā güş ḳılup ḳıṣṣayı / Ḳıṣṣadan ol ʿārif isen **ḥişşeyi**

NE3056 **Ḥişşe** virürdi aña her pür-miḥen / Ṣülüş-i vaṣiyet gibi ġassāleden

SE527 Aġniyā pīşesidür ḥacc ü zekāt / Fuḳara **ḥişşesidür** ṣavm ü ṣalāt

SE1170 Olmamış niʿmet-i iḥsāna rebīb / Ḳonmamış **ḥişşe-i** ġāyibde naṣīb

SE2050 **Ḥişşe-i** ġāyib-i ḳısmet saña bes / Ḥırṣ-ıla eyleme teksīr-i heves

SE2266 Rubʿ-i meskūna olup ṭamġa-zenān / **Ḥişşesin** aldı zen-i dünyādan

HH1242 Daʿvī-i ṣıdḳı hīle vü tezvīr / **Ḥişşe** ister vekīl olan şirrīr

2. bir olaydan veya olay anlatımından çıkarılan öğüt, edinilen ders

S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar alur **ḥişşesin** / Oḳur ezber aḥbāba Cem ḳıṣṣasın

NE938 Diñle bu rengīn-i suḥanı ḫāmeden / **Ḥişşe** yeter saña ḫıred-nāmeden

NE1656 **Ḥişşe** yeter ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi meh-i bedr anı şems-i ʿulūm

NE2259 Böyle diyüp gizledi ol ḳıṣṣayı / ʿAvret ise döndi alup **ḥişşeyi**

NE2779 Ḳande ki bir meclis idi ḳıṣṣaḫān / Ḳıṣṣadan ol **ḥişşe** alurdı hemān

NE3132 Ḳıṣṣada bu **ḥişşe-i** ehl-i suḫan / Ḥāṣılı yād olmadı varan viren

SE1017 Dizdiler bir nice ʿıḳd-ı fāḫir / Ḳıṣṣadan **ḥişşe** alındı vāfir

SE1873 ʿİbret ehline yiter **ḥişşe** tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām

SE2554 Saña ẕikr eyleyeyin bir ḳıṣṣa / ʿArif ol ḳıṣṣadan alup **ḥişşe**

HH1133 Vardur elbette bunda bir ḳıṣṣa / Aluruz belki ḳıṣṣadan **ḥişşe**

ḥişşe-baḫş [1] hisse bağışlayan, ders veren

HH2781 Tesliyet-sāz idüp terānesini / **Ḥisse-baḫş** eyle her fesānesini

ḥişşedār [5] hisse sahibi, hissesi olan, behredâr

S987 Meger duḫter-i rez olup zer-nişār / Büyük küçük oldı yine **ḥişşedār**

NE321 Şehd-i şehādetden olup **ḥişşedār** / Eyledi engüştini herkes be-kār

NE749 Semt-i Niẓāmīden olup **ḥişşedār** / Oldı ṣufūf-ı suḫanuñ üstüvār

NE1406 Cām ile dīvār u deri tābdār / Curʿa ile ḫāki daḫı **ḥişşedār**

HH331 **Ḥişşedār** olup şeh-ı pür-fen / ʿIşḳ-ı meymūnī vü ḥimārīden

ḫisset [2] cimrilik, hasislik

NE629 **Ḥisset** ile cem-i zer ü sīm ider / Mālını sermāye-i taʿzīm ider

SE2437 Bu ḳadar ʿömr için ol dikḳatler / Luṭf-ı Ḥaḳḳa bu ḳadar **ḫissetler**

ḫˇiş [1] akrabaların her biri, akraba

HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı pāküñ āşārı / **Ḫˇīş** ü māderden ayırur yārı

ḫiṭāb [7]

S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı maḥbūb u mey / **Ḫiṭābāt-ı** sāḳī muġannī vü ney

NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı ṣıʿāb / Didi ki ey hem-dem-i şīrin **ḫıṭāb**

NE1490 Luṭf-ı **ḫıṭāb** eyleyüp ol ṣādıḳa / Söyledi bī-vāsıṭa-i sābıḳa

SE441 Her suʾāle virür iḥsānı cevāb / Bāreke'llāh zihī luṭf-ı **ḫiṭāb**

SE1712 Merd-i nāzük idüp āheng-i **ḫiṭāb** / Ḥākime virdi nezāketle cevāb

SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme **ḫiṭāb** / Tācın atdı göge mānend-i ḥabāb

SE1909 Pehlevāna daḫı bu oldı **ḫitāb** / Ki müfīd olmaya hīç ʿöẕr ü cevāb

ḫiṭāb eylemek/itmek/ḳılmaḳ [14] söz söylemek, seslenmek, söz yöneltmek

S134 Nüzūl itdi Rūḥu'l-emīn vaḳt-i ḫˇāb / O şāha **ḳılup** müjde ile **ḫitāb**

S432 Baña **itdi** ʿatf-ı ʿinān-ı **ḫiṭāb** / Didi sen virürsün suʾāle cevāb

NE489 Aña yanup yaḳılup **itdüm ḫiṭāb** / Virmedi ḥaṣr oldı suʾāle cevāb

NE2066 Ṣoñra **idüp** müfti-i şūḥa **ḫitāb** / Didi ki bu müşkile var mı cevāb

NE2369 Gūş idicek şeyḫ-i muʿallā-cenāb / **Eyleyüp** ol ḳāḍı-i ʿadle **ḫiṭāb**

NE2384 Didi ki ḫar ḳadıya **idüp ḫiṭāb** / Didi bu taʿbīr ile bī-irtiyāb

SE120 Māh-ı tābāna **ḫiṭāb itsem** eger / Ṭurmayup eyleye süʿatle güẕer

SE543 Ne şerefdür bu ki ḳavm-i bī-tāb / **İde** sırren vara Mevlāʿya **ḫiṭāb**

HH767 Ne ḫaṭā ile aña eyle ḫiṭāb / Ne **ḫitāb eylese** vir aña cevāb

HH767 Ne ḫaṭā ile aña **eyle ḫiṭāb** / Ne ḫitāb eylese vir aña cevāb

SE2404 Çeşmeye **itdi** ʿitāb-ıla **ḫiṭāb** / Ḫışm-ıla aḳdı feminden ẕehr-āb

SE2676 Şāh-ı ʿādil **idüp** anlara **ḫiṭāb** / Luṭf-ıla sāʾiline virdi cevāb

SE2729 Didi şeh-zāde **idüp** pīre **ḫiṭāb** / Nedür iy gül bu bīḥūde ʿaẕāb

HH2391 Baḳdı zāl-ı sipihre **itdi ḫiṭāb** / Didi ey tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb

ḫiṭām [5]

1. son, bitim, nihayet

SE219 Defter-i ḥikmet-i ḥaḳ oldı tamām / Şāhid-i ḫatmi o zībende **ḫitām**
SE674 Çün haḳīm itdi kelāmın itmām / Oldı cām-ı süḫanı müşg-i **ḫitām**
SE2898 Bula āḫir nefes ol ḥüsn-i **ḫitām** / Ḳoya naẓm içre muʿammā gibi nām
HH2728 Minnet Allāha ṣafḥa-i erḳām / Gördi tevkiʿ-i luṭf u ḥüsn-i **ḫitām**

2. dip

NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i **ḫiṭām-ı** caḥīm / Seg gibi cān beler o şaḫş-ı leʾīm

ḥivel [1] tükenme, ortadan kalkma, zeval

SE130 Eyleme muntaẓır-ı rāh-ı emel / Gösterüp dīde-i ḥırṣumda **ḥivel**

ḫīz [4] pasif eşcinsel erkek

NE2864 **Ḫīz** olan āḫir ile olur meze / Çāre degil epşet olur ya püze
SE3091 ʿAhduñı eyle dürüst itme güẓāf / **Ḫīzler** ṣanʿatıdur sözde ḫilāf
SE3187 Pāk-dāmen geçinen **ḫīz-i** denī / Dāmenin ḳaldırıcaḳ görseñ anı
SE3197 Muġlimān ʿāṣıḳ-ı bī-tābīdür / **Ḫīz-i** nā-pāk ḳazıḳ bābıdur

ḫīzgeh [1]

NE2863 Tāze iken **ḫīzgeh-i** mefʿūl ola / Āḫir olur ibne ile mübtelā

hīz [1] kalkma. Ayrıca bkz. ‘üft ü hīz itmek’ md.

HH2226 Üft ü **hīz** iderek o ḫaste-i zār / Āsitān-ı ṭabībe itdi güẓār

ḫizāb [1] kına, boya

S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan **ḫiżāb** / Çizer resm-i edbārı gökden şihāb

ḫizān [] kalkan, sıçrayarak kalkan

ḫizān itmek [1] sıçratmak, havalandırmak

NE542 Ayaġa saldı güli bād-ı vezān / **İtdi** hevā berk-i ḫazānı **ḫizān**

ḫizān olmaḳ [1] kalkmak

HH2347 Kārdan ḳaldı merd-i keştī-bān / Gāh üftān **olurdı** geh **ḫīzān**

ḫıżāne [1] sütanne, dadı

HH223 İtdi ḥıfẓı **ḫıżānesin** meʾvā / Beyże-i dīn ü millet-i beyżā

ḫizāne [1] gönül, hatır

S92 O ẓahrundaki mihr-i behcet-nümā / Meger oldı resm-i **ḫizāne** aña

ḥizb [1] taife, takım, fırka

SE3109 Farż olur anda şahādet kiẓbe / Ehl-i ġayret dinilür ol **ḥizbe**

hizebr [3] aslan

S285 Zırıh-pūş-ı bebr-i pelengī-şiʿār / Ciger-der **hizebrān-ı** āhū-süvār
SE2791 Cengde merd-i şecāʿat-pīşe / Ola mānend-i **hizebr-i** bīşe
SE2862 Bulmayup ḫasmı yerinde āḫir / Döndi ol nerre **hizebr-i** ḳāhir

ḥīzeg-i muġlim [1] oğlan oyunu ‖ önemsiz, ciddiyetten uzak iş. Ayrıca bkz. ‘oğlan oyuncaġı olmaḳ’ md.

SE1239 Bu teʿāmülde olan bī-pervā / **Ḫīzeg-i muġlime** beñzer meşelā

ḫoca [1] birine bir şeyler öğreten, usta, üstat. Ayrıca bkz. ‘ḫˇāce’ md.

NE2190 Köfteḫora virmeyup aşlā emān / Ögredesin **ḫocaya** virüp hemān

Ḫoca ḳadın [2]

NE2184 Nice zıbıḳçı zen-i mekkāreler / **Ḫoca ḳadın** nāmına seḫḫāreler
NE2189 **Ḫoca ḳadın** diyu riʿāyet ider / Cān-ı ʿazīzi gibi ʿizzet ider

ḫod [26]

1. kendi

S1519 Bu mātem-serā **ḫod** müsāʿid degil / Meger merşiye naẓm ide ehl-i dil
NE1110 Feyż-i Ḫudā **ḫod** mütenāhī degil / Maẓhar olur dāʾim aña ehl-i dil
HH340 Ḫānegīye **ḫōd** olmaz ol bāzī / Mākiyān aldadur mı şāhbāzı
HH2422 ʿÖmrün evvel bahārı itdi ẓuhūr / Muḳteżā-yı bahār **ḫod** meşhūr

2. bizzat, doğrudan

SE1460 Mehri **ḫod** himmetiñüzle ḫāżır / Oluñuz daġdaġadan ḫoşḫātır
HH479 Şiʿri **ḫod** sihr idi nezāketde / Ferd idi vādi-i ẓarāfetde
HH785 Mala yok ẓerre deñlü raġbetümüz / Kārda **ḫod** görüldi ḳudretümüz
HH2371 Dem-i vuṣlat ġarīb ḥāletdür / Dil-i mehcūra **ḫod** ḳıyāmetdür
HH2442 Gitdi esb ü şütür mehārı ile / Aşdı ḫar-bende **ḫod** ḳaṭārı ile

3. -de, dahi

S1435 İçerseñ iç ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti var ne **ḫod** ḥürmeti
NE581 Cevre ne ʿālem ne **ḫod** ādem döker / Zehre ne cām-ı mey ü ne Cem döker
NE2031 Ḳahḳaya başladı bālā vü pest / Gitdi ne tekbīr ne **ḫod** ābdest
SE317 Ḳaṣrı **ḫod** cāmiʿ-i raḫṣende-ḳıbāb / Kemer-i ṭāḳ-ı refīʿi miḥrāb
SE1319 Ḫalḳ ẓulm eyleye andan bileler / Kendi **ḫod** bilmeye ne ḫayr ü ne şer
SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne **ḫod** şebpereyin / Giceler ṭaşra çıḳup ne arayın
SE2504 Ġayrıdan istemege ġayret var / Belki ne vaḳt ü ne **ḫod** ruḫṣat var
SE3111 Molla Ḫünkār güvāh-ı ʿādil / Çeşme **ḫod** ḳābil-i inkār degil
SE3229 Tünd olup ṣaldı girih ḳaşlara / Ḳaṣdı **ḫod** ṭaġlara ṭaşlara
SE3284 İller içre beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u nāmūṣ işi **ḫod** oldı tamām
HH424 ʿİlm ü fażl-ı müsellem-i ʿālem / Naẓm-ı cān-perverīni **ḫod** diyemem
HH862 Gördiler żāyi oldı pend-i edīb / Ne naṣīḥat bilür ne **ḫod** teʾdīb
HH863 Aña tedbīr-i ʿāṣıḳāne gerek / Yā füsūn diye **ḫod** fesāne gerek
HH1315 Bebre beñzer raḳīb-i fitne-gere / Ki ne kendi yiye ne **ḫod** yedüre
HH1676 Merd-i ġammāza **ḫod** bahāne gerek / Şeh suʾāl idicek aña ne gerek
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / Ṣabra **ḫod** çāre yoḳ görindi sefer
HH2425 Defter-i dānişüñ güli ṣoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi **ḫod** öldi

ḫod-ārā [1] kendini süsleyen, kendini metheden

NE2076 Ebleh ü ḫod-reʾy ü **ḫod-ārāy** olan / Cehli ile ʿāleme rüsvāy olan

ḫod-kām [5] kendini beğenmiş, bencil

SE138 Oldı taʿrīz-i ḫarīṣ-i **ḫod-gām** / Ẕillet-i minnet-i naʿmā-i liʿām
HH1154 Vāṣıl oldı vezīre çünki peyām / Nużṭarib oldı ḫāʾin-i **ḫod-kām**
HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i **ḫod-kām** / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām
HH1972 Ḳāṣıda didi eyleyüp düşnām / Ey fürū-māye ebter-i **ḫod-kām**
HH2624 Ey'midür itmek ile **ḫod-kāmı** / Dost ü düşmen içinde bed-nāmī

ḫod-nümā [1] gösteriş meraklısı

S1409 Yoḳ āyīne-i dilde rūy-ı riyā / Bu ʿālem-nümādur degil **ḫod-nümā**

ḫod-reng [1] bir şeyin kendi doğal rengi

S1256 Degil ġonca bir ṣarılı tengdür / İçi aṭlas-ı āl-ı **ḫod-rengdür**

ḫod-reʾy [1] başına buyruk, dik başlı

NE2076 Ebleh ü **ḫod-reʾy** ü hod-ārāy olan / Cehli ile ʿāleme rüsvāy olan

ḫod-rū [2] kendi kendine yetişmiş, yabani

HH654 Gül iseñ de bu yerde **ḫod-rūsın** / Sünbül iseñ būrīde-gisūsın
HH883 Sünbüli bī-ʿaded güli **ḫod-rū** / Ḫāki ʿanber giyāhı ʿanber-bū

ḥoḳḳa [17]

1. maden, cam ya da topraktan yapılan içine mürekkep konan küçük kap

NE1257 Bir gün idüp **ḥoḳḳa** esrārı bāz / İtdi bu vech ile baña keşf-i rāz
NE1690 Derdüm añup ʿarż-ı niyāz eyledüm / Keşf-i ser-i **ḥoḳḳa-i** rāz eyledüm
SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i ser-i **ḥoḳḳa-i** rāz

2. küçük kap, mahfaza

NE1367 **Ḥoḳḳa-i** ḳalbümde ʿayān oldı tāb / Ḳondı aña şan güher-i āfitāb
SE1567 İtse bir mühre süveydā gibi ger / Birinüñ **ḥoḳḳa-i** ḳalbinde maḳar
SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler içre yiri **ḥoḳḳa-i** zer

3. ağız

NE2213 **Ḥoḳḳa-i** mihverine idüp yasaḳ / Mührinüñ üstüne ḳapardı ḳapaḳ
NE2462 Derdi hemān **ḥoḳḳa-i** laʿli ferāḫ / Vaṣfına virdi anuñ berḳ ü şāḫ
HH2124 Nevk-i müjgānı tīr-i zehr-ālūd / **Ḥoḳḳa-ı** laʿli merhem-i bih-būd

4. içine esrar ve afyon konan kap

S1216 Eger olmasa meblaʿı **ḥoḳḳanuñ** / Bıçaḳlarla açılmaz aġzı anuñ
NE1913 **Ḥoḳḳa-i** keyfinden ġıdā-yı kemīn / Ḥabbe-ger-i şekl-i başīt-i zemīn

5. hokkabazların gösteri yaptığı yuvarlak nesne veya küçük kap

S1190 Müşaʿbid gibi dāʾimā el ider / Dizüp mühre-i ḥabb ile **ḥoḳḳalar**
SE1616 **Ḥoḳḳa-i** şuʿbededür tācı anuñ / Hep tenezzül ola miʿrācı anuñ

6. meyve

HH2547 **Ḥoḳḳasın** nāzügāne berkitmiş / Çuḳa-ı sebzden ġılāf itmiş

7. kadın göğsü, meme

NE2175 Laʿl ile mercānı yanaşdurmada / **Ḥoḳḳaların** ṭurma ḳapışdurmada
NE2544 İki gümüş **ḥoḳḳa** idi gūyiyā / Laʿl idi enbūbe-i ḥumret-nümā

ḥoḳḳabāz [3] hokka ve benzer yuvarlak nesnelerle göz yanıltıcı, inanılması güç gösteriler yapan kişi ‖ insanları aldatarak iş çevirmeye kalkışan kimse, hileci

S1191 Ele kāse al ey büt-i dil-nüvāz / Bu hengāmede n'eyler ol **ḥoḳḳabāz**
NE2778 Arar idi muttaşıl ol fitne-bāz / Ḥalḳa-i hengāme-i gerd **ḥoḳḳabāz**
NE2786 Gördi ki bir meclis idüp **ḥoḳḳabāz** / İtmiş anı dām-ı tezervān-ı nāz

ḥoḳḳa-i mīm [1] mim harfinin küçük ve yuvarlak olan baş kısmı

NE35 Cāna irerdi o resende ḥaṭır / **Ḥoḳḳa-i mīm** olmasa muḥkem eger

ḫorasānī [2] eskiden İran'ın Horasan bölgesinde üretilmiş çimentonun icadından önce onun yerine kullanılmış tuğla tozu ve kireçten oluşan sağlam bir harç. Kelime tanıklarda şarap konulan küp bağlamında kullanılmıştır.

S921 Ṭururdı kemersiz binā-yı nühüm / Ḳonulsa **ḫorasānī-i** lāy-ı ḫum
NE670 Ẓarfını laġv itmek içün revā / Olsa **ḫorasānī-i** ḳaṣr-ı ṣafā

horos, ḫorūs [2] tavuk cinsinin dişisine göre daha iri ve gösterişli, renkleri parlak, ibiği büyük olan erkeği

SE2544 Biri birine ider ahengi / Güyiyā iki **ḫorūsuñ** cengi
HE37 Seḥer vaḳti **ḫoros-ı** subḥgāhī / Dövünüp itmede feryād ü āhī

Ḫorūs-ı ʿArş [2] Hz. Peygamber'e Miraç hadisesinde Cebrail'in birinci katta bildirdiği horoz. Bu horoz, gecenin bir vaktinde insanlara vaaz eder ve gaflet uykusundan uyanmalarını söyler. Diğer horozlar da onun öğütlerini tekrarlar nitelikte yeryüzünde öterler.

HH66 İtdi ḳahruñ **Ḫorūs-ı ʿArşı** remān / Dögünüp eylese ʿaceb mi figān
HH1525 İtdi nā-geh **horos-ı ʿarş** fiġān / Ḫ̈ābdan hep uyandı ḫalḳ-ı cihān

ḫorṭum [1] filin boru şeklinde olan uzun burnu

SE1113 Filler barça gibi mevc-şiken / Ḳulaġı yelken ü **ḫorṭumı** dümen

ḫoş [25] güzel, beğenilen

S533 Dil ü cāna **ḫoş** cāy-ı zībādur ol / Meger mecmaʿ-ı Ḫıżr u Mūsādur ol
S1013 Ne deyr-i mübārek ne **ḫoş** yirdür / Ki her muġ-beçe ṣanki taṣvīrdür
S1078 Dizüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi **ḫoş** naġmeler
S1089 Virüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi **ḫoş** naġmeler
NE664 Meydür o **ḫoş** neşve-i ferḫunde-zāt / Sırr-ı Felāṭun-ı ḫum-ı Sumenāt
NE877 Ülfet idüp ḫāmesi teʾlif ile / Ṣaldı **ḫoş** āvāzeyi taṣnīf ile
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp cā-be-cā / Nāy-i gülūdan gele **ḫoş** ṣadā
NE2824 Merd odur kim vire aña ṭalāḳ / Düşmen-i dīrīn ile **ḫoşdur** firāḳ
SE247 Eyle cān ṣoḥbetini bī-minnet / Ṣeb-i mehtābda **ḫoşdur** ṣoḥbet
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ şerefi / Ḳadr-i dürr dest-i **ḫoş** itdi ṣadefi
SE1005 İtme ol ġoncaya zūr u sitemi / Nefse ʿarż eyle saña **ḫoş** gele mi
SE1717 Böylece nükte-i **ḫoş** ṭabʿāne / Ḫoş gelüp ḫākim-i bī-iẕʿāne
SE1981 Duḫter-i rez-ile **ḫoş** eyler başuñ / Eski sermayesidür ḳallaşuñ
SE2710 İy **ḫoş** ol merd kim itse peymān / Gerden-i himmetine ola ʿinān
HH442 Pey-rev oldum o pīr-i dānāya / Beñzemek **ḫoşdur** Ādem ataya
HH881 Geşt iderken ḫavālī-i şehri / Oldı bir **ḫoş** ḫavāli-i dehri
HH1595 Ey **ḫoş** ol ḫaste-ḥāl-i zār u ġarī / Ki ola derdinüñ ṭabībi Ḥabīb
HH1767 Çoḳ ḳabā terk olur cihāndur bu / **Ḫoş** dimişler ki cāme-kāndur bu
HH1845 Cevr-i ʿāşıḳda eylemez iḫmāl / Bu sözi **ḫoş** dimiş bir ehl-i kemāl
HH2034 Ey **ḫoş** ol iltifāt-ı pinhānī / Ki görenler cefā ṣaña anı
HH2062 Ṭālib-i ʿışḳı itmege irşād / Bu iki beyti **ḫoş** dimiş ustād
HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i mīnā / **Ḫoş** yaḳışdı bu cām-ı sebze ṭılā
HH2377 Buldı devlet anuñ duʿāsı ile / **Ḫoş** geçindi o mübtelāsı ile
HE20 Yine başla dilā bir **ḫoş** fesāne / Ne efsāne füsūn-ı cāvidāne
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i aʿlā / Geçer **ḫoş** sayesinde māh-ı ġarrā

ḫoşā [1] ne güzel, çok hoş

S1052 **Ḫoşā** väye-i bāḫt u ferḫunde-pey / Muġannī vü sāḳī vü maḥbūb u mey

ḫoşa geçmek [1] iyi gelmek ‖ güzellikle kabul edilmek

SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā peyvend / **Ḫoşa geçdi** baña bu yüzden pend

ḫoş-aḥvāl [1] iyi durumda, geçimi yerinde, varlıklı

NE929 Līk sipāh olmaz imiş mālsız / Māl-ı reʿāyā-yı **ḫoş-aḥvālsiz**

ḫoş-āmed [3] bir yerde bulunanın, oraya yeni geleni karşılarken söylediği esenleme sözü, hoş geldin

S465 Dirīġ itdi ḫoş geldisin āsumān / Ḳurı bir **ḫoş-āmedle** geçdi zamān
SE2582 Biñ **ḫoş-āmedle** idüp dil-beste / Ṣundı ḫoş geldi ṭolusın deste

HH2381 Ḫāverī çün kelāmın itdi temām / Bu **ḫoş-āmedle** ʿāşıḳ oldı be-kām

ḫoş-āmedī [1] hoş geldin

SE1633 Merḥabā ḳıldı taʿaccubla aña / Didi **ḫoş āmedī** ehlen sehlā

ḫoşça [2] hoş olarak, güzelce

SE2005 Gizle esbābuñı bir **ḫoşça** götür / Bend idüp boġcañı üstine otur

NE2470 Bir yerini bulsa ḳırardı eger / Tek aña bir **hoşça** ḳırıḳ diseler

ḫoş geldi [1] konuk gelen kimseye söylenen esenleme sözü. Ayrıca bkz. ‘ḫoş-āmed’ md.

S465 Dirīġ itdi **ḫoş geldisin** āsumān / Ḳurı bir ḫoş-āmedle geçdi zamān

ḫoş geldi ṭolusı [1] konuk gelen kimseye ikram edilen kadeh

SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp dil-beste / Şundı **ḫoş geldi ṭolusın** deste

ḫoş gelmek [6] hoşa gitmek ‖ hoş görünmek, iyi gelmek

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma **ḫoş geldi** bu deştüñ dem-i serdi

SE1717 Böylece nükte-i ḫoş ṭabʿāne / **Ḫoş gelüp** ḥākim-i bī-iẕʿāne

SE2614 Gūş idince süḫan ser-tā-ser / Nefse **ḫoş geldi** müʿeṣṣir sözler

SE2893 Ẕikr-i vuṣlatla virür naẓma nizām / **Ḫoş gelür** kendüye gönlince kelām

SE3364 Olup andan yaña hep laḳlaḳa-zen / **Ḫoş gelür** nefsine ʿaḳlınca süḫan

HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze çemen / **Ḫoş gelüp** şāha indi raḫşından

ḫoş görmek [2] gerçekte kızılacak, gücenilecek bir davranışı affetmek, müsamaha ile karşılamak, hoşgörü ile karşılamak

HH2156 **Ḫoş görüp** ol şikeste-i ʿışḳı / Tesliyet ḳıldı ḫaste-i ʿışḳı

HH2565 **Ḫoş görüp** ol esīr-i bīmārı / İtdi pejmürde naḫle tīmārı

ḫoş ṭutmaḳ [1] iyi davranmak ‖ iyi olmasını sağlamak

SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü sitem / **Ḫoş ṭutar** zahmı mülāyim merhem

ḫoş-dem [1] arkadaş

SE3470 Ḥāsidi itdi bu kilk-i **ḫoş-dem** / ʿĀḳıbet kendi söziyle mülzem

ḫoş-dil [1] memnun, gönlü hoş

HH1742 Didi bir bir edā-yı ḫiẓmetini / İtdi **ḫoş-dil** veliyy-i niʿmetini

ḫoş geçinmek [1] iyi geçinmek, arası iyi olmak

NE1259 Alışalı cism-i ʿibādet ile / **Ḫoş geçinür** oldı riyāżet ile

ḫoş-güvār [3] lezzetli, içimi güzel, sindirimi kolay

S437 Göze gelmeye bāde-i **hoş-güvār** / Naẓargāhı ḫūb olmanuñ daḫli var

S779 Ḳanı sāḳiyā bāde-i **ḫoş-güvār** / O ḫumdan ki dürdi ide tābdār

S1162 Getür sāḳiyā bir mey-i **ḫoş-güvār** / Yine idelüm defʿ-i ḫ ʿāb u ḫumār

ḫoş-ḥal [3] memnun, mutlu, iyi durumda

SE1817 Şevḳ-ıla gül gibi iḳbāl idesin / Rūy-ı dille anı **ḫoş-ḥāl** idesin

SE2943 Şeyḫ idüp şāh-ı cihāna ikbāl / İtdi himmet naẓarıyla **ḫoş-ḥāl**

SE3300 Eyleñüz cān-ı ḫazīnüm **ḫoş-ḥāl** / Āḫiret ḥaḳḳın idüñ baña ḥelāl

ḫoş-ḫān [1] güzel okuyan

SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü **ḫoş-ḫān** muṭrib / Naġme-i dil-keş ü keyf-i ġālib

ḫoş-ḥāṭır [2] memnun, keyfi yerinde

SE1460 Mehri ḫod himmetiñüzle ḥāżır / Oluñuz daġdaġadan **ḫoş-ḥāṭır**

HH2415 Tācir oldı veledle **ḫoş-ḥāṭır** / Oġlınuñ adını ḳodı Ṭāhir

ḫoş-liḳā [1] güzel yüzlü ‖ hoş görünen

HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i ḫāme-i cūd / Mebde’-i ḫaṭṭ-ı **ḫoş-liḳā-yı** vücūd

ḫoş-nevā [1] güzel sesli

S1083 İdüp muṭribā tāruñı **hoş-nevā** / Anı ḳıl zebān-bend-i ehl-i riyā

S1525 Ṣarīr-i ney-i kilk olup **ḫoş-nevā** / Şikāfıyla ider bu deñlü ṣadā

ḫoş-nihād [1] iyi yaradılışlı, iyi huylu

S744 Düşüp cūlara sāye-i **ḫoş-nihād** / İder şāḫlar levḥ-ı sīme sevād

ḫoşnūd [1] bir kimseden, bir davranıştan veya bir durumdan memnun olan

SE327 Mülk pür-sāye-i reʿfet-i memdūd / ʿAsker āmāde raʿiyyet **ḫoşnūd**

ḫoşnūd itmek [1] mutlu etmek, memnun olmasını sağlamak

HH2058 Vaṣl ile ʿāşıḳı ider **ḫoşnūd** / Şehler olur vesile-i maḳṣūd

ḫoşnūdī [1] hoşnutluk, memnuniyet

SE2655 Bir ʿamel kim ola **ḫoşnūdī-i** Rab / Sebebi daḫı sebebli ola hep

ḫoş-reftār [2] yürüyüşü, gidişi güzel olan

HH1466 Ḥarekāt-ı niḫāl-i **ḫoş-reftār** / Ḳomadı dilde ṣabr ü cānda ḳarār

HH2542 Bir nigār idi naḫl-i **ḫoş-reftār** / Pirehen içre ʿanberīnesi var

ḫoş-ṣadā [1] güzel sesli

S785 Ḳanı sāḳiyā ol baṭ-ı **ḫoş-ṣadā** / O ser-sebz-i mīnā-yı ḥumret-nümā

hoş-ter [5] çok hoş

SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ **ḫoş-ter** / Penbeler içre yiri ḥoḳḳa-i zer

HH304 Naḳl-i bezm oldı maʿnī-i **ḫōş-ter** / Nice maʿnā ṭabaḳ ṭabaḳ cevher

HH1297 Ḫāki berg-i zümürrüdīn-i çemen / **Ḫoş-ter** itmiş sipihr-i aḫżerden

HH1539 Başladı Ṣubḥī-i suḫan-āver / Bu'l-ʿaceb bir fesāne-i **ḫoş-ter**

HE52 Murassaʿ lafẓıla maʿnā-yı **ḫoş-ter** / Cihazı kāmil olan bikre beñzer

ḫoşāb [1] kayısı, erik vb. meyve kurularının şekerli suda kaynatılması ile elde edilen tatlı içecek, hoşaf

NE1317 Zerdi mülevven görüken her ḳayıḳ / Ṣanki simāṭ üzre **ḫoşāba** ḳaşıḳ

ḫū [1] yaradılış, tabiat

SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup ḳānīʿdür / Nefs-i zen ḥılḳat ü **ḫū** ṭāmīʿdür

hū [6]

1. o, Allah adı yerine kullanılan zamirdir.

S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫir nefes **hū** diyem

S1568 O **hūdan** gelüp būy-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān ola mest

SE615 Bir işāretle idüp ehl-i żamīr / Sırr-ı **Hūʿdan** giderek ola ḫabīr

2. çağırma ve seslenme sözü. Ayrıca bkz. 'yā hū' md.

S1567 Şu demler ki bu bezme yā **hū** diyem / Ümīd ol ki āḫir nefes hū diyem

SE3357 Şevheri şīr-iken olur āhū / Dir hemān ʿiffet ü ʿişmet yā **hū**

HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir āhū / Gitdi bir cānibe diyüp yā **hū**

ḫūb [31]

1. sevgili, dilber

S589 Geçer gāhi ālāy ile **ḫūblar** / Olur zevraḳ anlarla dürc-i güher

S593 Virür **ḫūblar** meclise āb u tāb / Boġazdan geçer mi güzelsiz şarāb

S695 Ya ol servler kim ser-efrāzdur / Yeşiller giyer **ḫūb-ı** ṭannāzdur

S730 Anuñ şāḫ-ı mevzūnı merġūbdur / Ki her biri gün görmedik **ḫūbdur**

NE606 **Ḫūblaruñ** ʿışḳı da serīr-i belā / Oldı ġam-ı ʿışḳı belā-ber-belā

NE150 Kendüsüne derdi yeterken yine / Düşmede dil **ḫūblaruñ** derdine

NE1287 Aña giren **ḫūb-ı** ṣafā kānıdur / Gökyüzünüñ kevkeb-i raḫşānıdır

NE1856 Gördü ki bir **ḫūb-ı** şemā'il cüvān / Yolda ṭurur muntaẓır-ı mihmān

NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı çemen-zāra **ḫūb** / Medrese vü tekye ḳapusına çūb

HH601 Geldi nā-geh el öpmege bir **ḫūb** / Penbe-i keffī zīb-i dāġ-ı ḳulūb

HH725 İricek köprinüñ miyānına / Baḳdı ol **ḫūb** çünki yanına

HH878 **Ḫūblarla** bihişt idi pür-ḥūr / Beyt-i Maʿmūr ile ṭolı bir sūr

SE1969 **Ḫūblar** şāh-ı serīr-i āndur / Şehlere lāzım olan iḫsāndur

HH1184 **Ḫūb-ı** ʿāşıḳ-perest-i şāh-nihād / İtdi ḳatl-i pederle ʿāşıḳı şād

HH1389 Böyledür **ḫūb** ṣayd iden ekşer / Ḫayr-ḫᵛāhāne vaʿdeler eyler

HH2109 **Ḫūblar** çevresinde ḫāle gibi / Kimi miḫber getürdi lāle gibi

HH2513 Nām ile iki **ḫūb-ı** müşgīn-mū / Birisi Sir Con ü biri Cano

HH2544 **Ḫūb-ı** meyyāl-i devḥa-i dil-cū / Bī-tereddüd virürdi şeftālū

2. dilber ‖ iyi, güzel

HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb bilür / Dil-i zāra ʿillācı **ḫūb** bilür

3. iyi, hoş, güzel

S437 Göze gelmeye bāde-i hoş-güvār / Naẓargāhı **ḫūb** olmanuñ daḫli var

S537 Nice **ḫūb** limānı var bī-keder / Muḥīṭ-i sipihre ider güşeler

NE472 Oldı Sikender gibi evzāʿı **ḫūb** / Āyinesi ser-be-ser ehl-i ḳulūb

NE2674 Bu miṣilli **hūb** dimiş bir feke / ʿĀlem içinde er odur er sike

NE3080 Oldı ẓarāfet ile adīmü'n-naẓīr / Ehl-i suḫan-ı **ḫūb** gibi dil-peẓīr

SE1286 Ṣundılar destime bir **ḫūb** kitāb / Faṣlı vuṣlat gibi hep fetḥü'l-bāb

SE1309 Nite kim devḥa-i pür-ġonca-i **hūb** / Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳulūb

SE1463 Didi ben istedügim hem-ser-i **ḫūb** / Ḫıṭbe-i himmete lāyıḳ maḫbūb

SE1536 Gerçi her tuḫfeye cān māyildür / Cümleden **ḫūbı** ḫulūṣ-ı dildür

SE2123 Ḥüsn-i ḫulḳ oldı ʿaceb ḫaṣlet-i **ḫūb** / Ki ider ādemi maḫbūb-ı ḳulūb

HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup niḥāl-i şecer / Çıḳa eflāke **ḫūb** günbedler

HH2527 **Ḫūb** idi dāniş ü ḳıyāfetde / Ferd ü kāmil idi firāsetde

ḫūb-aṣar [1] (rüya için) hayırlı

HH1510 Geldi taʿbir-i ḫᵛāb-ı **ḫūb-āṣār** / Ravża-i mülket oldı cennet-vār

ḫūb-ḫisāl [1] yaradılışı güzel, hoş, iyi

SE761 Ḳalb-i māhiyyet idüp ʿilm ü kemāl / Nice bed-şekli ider **ḫūb-ḫisāl**

ḫūbān [6] güzeller, dilberler

S515 Ya **ḫūbān-ı** şehrüñ cefāsı nedür / Ki tīr atsa lā-büd hedef sīnedür
S550 Girüp aña **ḫūbān-ı** sīmīn-beden / Görinür ruḫı gül gibi şīşeden
SE1027 Yolda gördüm o şeh-i **ḫūbānı** / Gūyiyā itmiş ayaḳ dīvānı
SE1978 Vaṣlına bāʿiṣ olur **ḫubānuñ** / Bādedür vāṣıṭası rindānuñ
HH509 Kimi keşf-i żamīre çekdi emek / Añdı **ḫūbān-ı** şehri yek-ber-yek
HH961 Ḥavż içinde o sīm-ten **ḫūbān** / Her biri bir içim ṣu idi hemān

ḫubb [8] sevgi, muhabbet

NE617 **Ḫubb-ı** şefīḳ oldı şiḳāḳa bedel / Cāy-ı ḫuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa maḥal
NE718 Bunda ṣafā var mı ki bir kīneḥāh / Masdar-ı ḳahr u tamaʿ u **ḫubb-ı** cāh
NE1815 Ḫarc ile daḫli ki tedennī bulur / Maʿnīde ol **ḫubb-ı** selāṭīn olur
SE978 ʿIşḳ u şevḳ ehli olanlar ḳodılar / **Ḫubb-ı** āşārı ile nice eşer
SE2285 Hemecüñ hiç vücūdı olmaz / **Ḫubb-ıla** buġżı tefāvüt bulmaz
HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i esfār / Dilde **ḫubb-ı** vaṭan ḳomadı ḳarār
HH1156 Cāy idüp dilde **ḫubb-ı** mesned-i şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH2166 Sözlerüñ māye-i fütūḥumdur / Ḥabb-ı **ḫubbuñ** ġıdā-yı rūḥumdur

ḫubş [1] kötülük, fenalık

SE2105 **Ḫubş-ı** merkūzeñi iʿlān itdüñ / Buḫluñı māye-i ḫarmān itdüñ

ḫubş-nihād [1] kötü yaradılışlı

SE2097 Ḫayrdan menʿ için itdi feryād / Ḳıldı peydā-gerī-i **ḫubş-nihād**

ḫubūr [1] aşırı derecede sevinç

SE242 İḫtilāc üzre idi çeşm-i sürūr / Dārabān üzre idi ġarḳ-ı **ḫubūr**

ḫuceste [5] uğurlu, hayırlı, kutlu

NE3170 Demdür olup naẓm-ı **huceste** niẓām / Kilk-i ʿAṭāyī diye temmü'l-kelām
NE776 Ḫamsede Yaḥyā-yı **ḫuceste** edā / Dir ki anuñ himmeti oldı baña
HH309 Heft-Peyker **ḫuceste** nāmı idi / Nāẓımı şeyḫ-i fen Niẓāmī idi
HH1573 Var idi şāha bir **ḫuceste** ḫalef / Gevher-i şāh-vār-ı dürc-i şeref
HH2630 Oldı naḳş-ı **ḫuceste-i** ʿummān / Şekl-i sīmāda ṣūret-i bī-cān

ḫuceste-cemāl [2] mübarek çehreli, meymenetli

HH1259 Ṣāḥibi bir meh-i **ḫuceste-cemāl** / Cāme-i sebz ile firīşte-miṣāl
HH1876 Bī-ḳarār oldı ol **ḫuceste-cemāl** / Ṭurup oturmaz idi şemʿa-miṣāl

ḫuceste-fāl [1] iyi talihli, uğurlu

HH2780 Oḳuyana **ḫuceste-fāl** eyle / ʿĀşıḳ-ı zāra ḫasb-i ḥāl eyle

ḫuceste-ḫaber [1] hayırlı haber

HH2071 Çün temām oldı bu **ḫuceste-ḫaber** / ʿĀşıḳ-ı zāra ḫayli itdi eşer

ḫuceste-nihād [1] tabiatı uğurlu, huyu güzel, mübarek

HH2261 Rūy-ı dil gördi çünki ol nā-şād / Didi ey ḫˇāce-i **ḫuceste-nihād**

ḫuceste-nizām [1] kutlu düzen, saltanat

NE1226 Oldı bu āyin-i **ḫuceste-nizām** / Salṭanat-āmūz-ı şehān-ı be-nām

ḫuceste-perend [1] kutlu, uğurlu atlas‖mübarek kitap. Kelime Heft-hân mesnevisi tavsifinde kullanılmıştır.

HH2727 Şükrü li'l-lāh ki **ḫuceste-perend** / Buldı tamġā-yı ḫatm ile peyvend

ḫuceste-şiyem [1] tabiatı uğurlu, huyu güzel, mübarek

HH1374 Böyledür resm ü rāh-i ehl-i himem / ŞāhLīk budur ey **ḫuceste-şiyem**

ḫūd, hūd {ḫod} [4] bkz. 'ḫod' md.

S442 Virür cām-ı mey-i ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā **hūd** muḥarrik yeter
S512 Vefā **hūd** umulmaz cefāya ne borc / Ḳoduḳ medḥi yā iftirāya ne borc
NE1231 Hind ise **ḫūd** ḳatı degilken yapar / Tāḳ-ver ü ak ile muʿallā kemer
NE1663 Bāzī-i şaṭrancda **ḫūd-ı** bī-bedel / File atın bekledür itse ʿamel

Ḫudā [60] Allah

S63 Olup rismān-bāz-ı ḫabl-ı recā / Ḳadem başdum aña diyüp yā **ḫudā**
S70 Nice naẓm-ı naʿt-ı Resūl-i güzīn / Ḥabīb-i **ḫudā** Seyyidü'l-Mürselīn
S165 Varup Sidreye ḳaldı peyk-i **ḫudā** / Olup Sidre bir perde-i nūr aña
S672 Ser-ā-ser içinde olan ehl-i ḫāl / Olup tāb-ı mihr-i **Ḫudādan** hilāl
S1538 **Ḫudā** ḥıfẓ idüp ikisinden müdām / Bozulmaya bu naẓm-ı dil-keş-niẓām
NE148 Dād-ı **Ḫudāya** ki bu naḳş-ı ẓulūm / Eyledi ben ḫasta-i ʿışḳa hücūm
NE197 Maḫzen-i Esrār-ı **Ḫudā-yı** muʿīn / Maṭlaʿ-ı Envār-ı Muḥammed emīn
NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp emr-i **Ḫudā** / Lāneyi terk itdi miṣāl-i hümā
NE336 Cāmiʿ-i Ḳurʾān şeh-i ṣāḥib-ḫayā / Bende-i maḥcūb-ı ʿaṭā-yı **Ḫudā**
NE424 Diñle bu maẓmūn-ı bedīʿi dilā / Añla nedür cāh-ı ceyb-i **Ḫudā**

NE434 Şükr-i **Ḫudā** buldı ser-ā-ser cihān / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü emān
NE748 Şükr-i **Ḫudā** az degil ḳudretüñ / Farḳ-ı felekde ʿalem-i rifʿatüñ
NE812 Oldı vekālet didügi ġālibā / Ḫidmet-i seccāde-i şerʿ-i **Ḫudā**
NE814 Kim beni itmişdi **Ḫudā-yı** celīl / Vech-i maʿāşına o ḳavmüñ kefīl
NE910 Kibr ü ġurūr ile meded el-ḥaẕer / Eyleme bünyān-ı **Ḫudāya** żarar
NE919 Ḫalḳ-ı cihān oldı ʿıyāl-i **Ḫudā** / Oldı vedīʿāt bu raʿiyyet aña
NE1030 Derd-i firāḳuñla olup nā-tüvān / Anuñ işi ḳaldı **Ḫudāya** hemān
NE1044 Eyledi naḳdīne-i ʿömrin fedā / Saña ʿömürler vire bāri **Ḫudā**
NE1104 Şiʿr ile fehm oldı kelām-ı **Ḫudā** / Şiʿri şiʿār eylediler evliyā
NE1110 Feyż-i **Ḫudā** ḫod mütenāhī degil / Maẕhar olur dā'im aña ehl-i dil
NE1623 Şerʿa muvāfıḳ olıcaḳ bir tarīḳ / Gir ki **Ḫudādur** saña ḫayrü'r-refīḳ
NE2406 Muḥṣan iken eyleme meyl-i zinā / Ḳıldı heder ḳanġı şerʿ-i **Ḫudā**
NE2412 Kim idüp aḥkām-ı İlāhī ẓuhūr / Emr-i **Ḫudā** ile bülendi umūr
NE2415 Bildiler aḥkām-ı **Ḫudā** seddini / Kimse tecāvüz idemez ḥaddini
NE2416 Oldı sezā-vār **Ḫudā-yı** Mecīd / Naʿt-ı meşʿiyye-şıfat-ı mā-yürīd
NE2422 Olmamaġın bend-i kemend-i hevā / Buldı mülk-i devlet-i ḳurb-ı **Ḫudā**
NE3079 Şükr-i **Ḫudā** kim bu ʿarūs-ı kemāl / Eyledi biñ nāz ile ʿarż-ı cemāl
SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i ḥamd-ı **Ḫudā** / Kilk-i bī-gāneyile ḥaḳḳ-ı edā
SE110 Māha noḳṣan irişür mihre zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı **Ḫudā-yı** müteʿāl
SE179 Umarın rehber olup Faḫr-ı enām / İde envār-ı **Ḫudā** defʿ-i ẓalām
SE285 Girmedin ara yire ḥarf ü ṣadā / Söyledi luṭfıla ol şaha **Ḫudā**
SE397 Līk bu maʿẕeretim eyledi red / Didi kim feyż-i **Ḫudaya** yoḳ ḥad
SE466 Ḥüsndür pertev-i envār-ı **Ḫudā** / Ruḫ-ı dil-berden olur rūy-nümā
SE469 Perde çün kim ṭutuşup bula fenā / Ẓāhir olur gözüñe nūr-ı **Ḫudā**
SE542 Çünki dīvān-ı **Ḫudā** oldı namāz / Ehl-i dīvānıdur erbāb-ı niyāz
SE564 Bilmese ki yine yār-ı **Ḫudā** / Ādeme maġfiret eyler ferdā
SE572 Noḳṭa-i dā'ire-i ṣıdk u ṣafā / Nükte-i nādire-i sırr-ı **Ḫudā**
SE593 Deyndür ādeme ṭāʿat-i **Ḫudā** / Ḫalḳuñ aḥvāli emānāt-i **Ḫudā**
SE610 Ṭālibe çün irişe feyż-i **Ḫudā** / Ḳaṭreyi mevc ide, mevci deryā
SE718 Birisi daḫı bu kim rūz-i cezā / ʿAcabā luṭf ide mi aña **Ḫudā**
SE818 Eyleme ḥikmet-i Ḥaḳḳı ilġā / Seni bīḫūde mi ḫalḳ itdi **Ḫudā**
SE896 Aña eglence olup fikr-i liḳā / Mūnis ü hem-dem ola luṭf-ı **Ḫudā**
SE924 Dir idüm olsa ne var luṭf-ı **Ḫudā** / Baña bildürse anı icmālā
SE1046 Ḥażret-i Ḥaḳdan o dem ire nidā / ʿAcele eylemeñüz diye **Ḫudā**
SE1097 Milkinüñ ḳāhiridür Rabb-i ġanī / Yıḳamaz kimse **Ḫudā** yapduġını
SE1366 Oldı insāna ferāsetle zekā / Lemʿa-i bāriḳa-i nūr-ı **Ḫudā**
SE1482 Çünki dīvān-ı **Ḫudādur** ʿaraṣāt / Çekilür tuḥfe-i ḫayr ü ṣadaḳāt
SE1638 Olınup nice meşāhidde ṣafā / Nūr-ı maḥż itdi bizi luṭf-ı **Ḫudā**
SE1722 ʿAkldur pertev-i envār-ı **Ḫudā** / ʿAkldur meşʿale-i rāh-ı hüdā
SE1822 Ne ṣafādur ki idüp beẕl ü ʿatā / Olasın vāsıṭa-i luṭf-ı **Ḫudā**
SE2680 Mezc olup ḥükm-i **Ḫudāyıla** emel / Lavġ ola arada iḫlāṣ-ı ʿamel
SE2737 İrtenüñ ışşı var el-ḥaḳ ammā / İrgüre ol güne de belki **Ḫudā**
SE2845 Şerḥādan münşeriḥ olsun ḫāṭır / Kesr-i ʿuẕv olsa **Ḫudādur** cābir
SE2915 Ḳıldı çün küncde gencīne-güşā / Ḥażret-i Şeyḫ Niẓāmīyi **Ḫudā**
SE2962 Kim şavar luṭf-ı **Ḫudadan** ġayrı / Nesne yoḳ elde rıżādan ġayrı
SE2975 Eyledi çünki **Ḫudā-yı** ʿallām / Levḥ-i maḥfūẓı rü'ūs-i aḥkām
HH118 Geldi Ḳur'ān ile berīd-i **Ḫudā** / Hvāceye ṭıfl-ı levḥḥvān-āsā
HH149 Ḳıldı ḥidmet Resūle peyk-i **Ḫudā** / İtdi ḥaḳḳ-ı risāleti īfā
HH688 Didiler bunda vardurur bir pīr / Oldı rāh-ı **ḫudāya** şemʿ-i münīr
HH833 Her cihetden **Ḫudāya** şükr itdi / Reh-i maḳṣūda raḳṣ ile gitdi

Ḫudāyā [11] "Ey Allah'ım!" anlamında hitap

S31 **ḫudāyā** Kerīmā ʿināyet senüñ / Yol azdum meded ḳıl hidāyet senüñ
S62 **ḫudāyā** ʿAṭāyīye eyle ʿaṭā / Dilin āşinā ḳıl gözin rūşenā
S182 **ḫudāyā** baña eyle luṭfuñ muʿīn / K'olam pey-rev-i reh-nümā-yı yaḳīn
NE145 Eyle ʿAṭāyīye **Ḫudāyā** ʿaṭā / Her ʿameli tā ki ola kimiyā
NE2071 Şaḳla **Ḫudāyā** bizi faẕluñla sen / Eyleme ṭaʿʿān ile laʿʿāndan
NE2192 İtme **Ḫudāyā** bizi nefse esīr / Nefsüñ olur fitnesi āfāḳ-gīr
NE2340 İtme **Ḫudāyā** bizi cehl ile zār / Ola ḫuṣūṣa ki ḫamākat-şiʿār
NE2452 İtme **Ḫudāyā** bizi mekkāre dost / Maġza irişdür ḳoma meftūn-ı post
NE2637 Eyle **Ḫudāyā** dilümüz derd-nāk / Derdümüz olsun maraż-ı ʿışḳ-ı pāk
NE2755 İtme **Ḫudāyā** dil-i zāra ʿaẕāb / Ḥırş ile şehvet ile şalup ıżṭırāb
SE145 Saña maʿlūm **Ḫudaya** ki benüm / Rūz u şeb nefsüme budur suḫenüm

Ḫudāyī [2]

1. Allah'a bağlı olan, ilâhî

NE604 Nāmını çekmekde **Ḫudāyīlerüñ** / Dād elinden bu mürāyilerüñ

2. Allah tarafından verilen

S1413 Göñül feyż-i ʿışḳ ile ḫandān imiş / Açılmış **ḫudāyī** gülistān imiş

Ḫudāvend [13] sahip, malik, padişah ‖ Allah

S1 Be-nām-ı **Ḫudāvend-i** eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı tāk

NE315 Geldi yetişti o **Ḫudāvend-i** nās / Sürʿat-i seyrini ḳıl andan ḳıyās

NE476 İde serīrinde müşeyyid esās / ʿAvn-i **Ḫudāvend-i** serīre şinās

NE793 Bend olıcaḳ manẓaraḥā-yı ḫavās / Açdı der-i feyżi **Ḫudāvend-i** nās

SE111 Ey **Ḫudāvend-i** ʿamīmü'l-iḥsān / Ḫāliḳu'l ḫalḳ-ı kerīmüʿl-Mennān

SE243 Geldi biñ ʿizzetile Cebrāʾīl / Virdi peygām-ı **Ḫudāvend-i** Celīl

SE546 Mażmaża remzi bu kim aġzın yur / İtmege ẕikr-i **Ḫudāvend-i** ġafūr

SE652 Eyledi anı **Ḫudāvend-i** cevād / Maẓhar-ı ḥikmet-i aḥkām-ı ʿibād

SE667 İrişüp feyż-i **Ḫudāvend-i** kerīm / Oldı biri kelime biri Kelīm

SE1047 Belki tāʾib ola diyü o leʿīm / Ḳıla imhāl **Ḫudāvend-i** Kerīm

SE1169 Līk tevfīḳ-i **Ḫudāvend-i** kerīm / Olmış iḳbāline ḳısmetde saḳīm

SE1752 İtdi teʾyīd-i **Ḫudāvend-i** ḳadīr / Ḫātemin pertev-i naḳş-ı taḳdīr

SE2974 İricek ḥükm-i **Ḫudāvend-i** ḳadīr / Vire can naḳdini birbir taḳdīr

ḫuddām [4] hizmetçiler, hademeler

S166 İde ḫˇāce çün bezm-i ḫāṣa duḫūl / Virilmez o ṣoḥbetde **ḫuddāma** yol

NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb āyin ḳodı / Ḥācib-i **ḫuddām** u selāṭin ḳodı

SE790 Yazdurup ṣūretin āyīne-miṣāl / Dest-i **ḫuddāma** ṣunardı fiʿl-ḫāl

SE805 Gūş idüp ḫayrete vardı **ḫuddām** / Ḳıldılar ḫażret-i pīre iʿlām

SE3027 Terbiyet ide şu ki **ḫuddāmı** / Ḫayr-ıla yād olur anuñ nāmı

ḫuffāş [1] yarasa ‖ gözleri görmeyen, kör

SE178 Olmadın ṣubḥ-ı ḳıyāmet fāşı / Eyle bīnende bu ben **ḫuffāşı**

ḫufre [1] girdap

SE909 Merḳadı nāyire-i ḫasret ola / **Ḫufre-i** dāyire-i miḫnet ola

ḫūḫ-fürūş [1] ışık girecek delik ‖ kadeh

S1379 İderken ḫum-ı bāde gibi ḫurūş / Ṣatıldı nice ġurre-i **ḫūḫ-fürūş**

ḫūk [5] domuz

S206 Ḳaçan şarşar-ı ḳahrı olsa vezān / Tüyi ürperür **ḫūk-i** ḫaşmuñ hemāñ

NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / Gürk ü seg u **ḫūk** u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ

NE2426 Kāfir-i nefse şu ki tutsaġ olur / **Ḫūk-ṣıfat** pāyeli alçāġ olur

NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya ḳaçan **ḫūk-vār** / Per ṣanup eylerdi öñünden firār

SE2301 Sen de fikr it ne şekil insānsın / **Ḫūk-i** derrende ile yeksānsın

ḫuḳūḳ [5] sıkı dostluk, ahbaplık

NE617 Ḥubb-ı şefīḳ oldı şiḳāḳa bedel / Cāy-ı **ḫuḳūḳ** oldı ʿuḳūḳa maḥal

SE1777 Sizlerüñle gözedüp semt-i **ḫuḳūḳ** / İstemem kim ola fi'l-cümle ʿuḳūḳ

SE2246 Unudulmaz sitem itseñ de **ḫuḳūḳ** / Eylemez degme belāyıla ʿuḳūḳ

SE3259 Bu **ḫuḳuḳ** aña bahāne oldı / Dāḫil-i meclis-i cānān oldı

HH2276 Dögdiler ḳarşusında ben zārı / Çoḳ **ḫuḳūḳ** oldı arada cāri

ḫuld [3] cennet

S1569 Varam bezm-i **ḫulde** muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḫayāt ola müşgīn ḫıtām

SE230 Nūrile ʿarṣa-i şeb māl-ā-māl / Ṭaşdı nehrü'l-leben **ḫuld-misāl**

SE894 Bāġ-ı **ḫulda** açılup pencereler / Aña her istedigin göstereler

ḫuld-āyīn [1] cennet meclisi

HH1758 Gevher-āsā o şehr-i **ḫuld-āyīn** / Sīm-dīvāra içre faṣṣ-ı nigīn

ḫuld-ı berīn [2] en yüksek, en yüce cennet

S633 İçi maḥbes eṭrāfı **ḫuld-ı berīn** / Gelür dost u düşmen olur hem-nişīn

SE3368 Göricek şandum anı **ḫuld-i berīn** / Ṣañki ol naḳş-ı zamāndur bu zemīn

ḫulefā [1] halifeler, bkz. 'ḫalīfe' md.

SE839 Yaʿnī zeyn-i **ḫulefā** şemʿ-i sübül / Ṣāḥib-i Ḥażret-i Sulṭān-ı Rüsül

ḫulel [2] elbiseler, "cennet elbisesi" anlamına gelen "hulle"nin çoğuludur.

S13 Seḥāb-ı sefīdi ḳılup penbe-vār / İder riştesinden **ḫulel** nev-bahār

NE1389 Ya **ḫulel-i** maʿna vü sūret midür / Şerʿ ü ṭarīḳat ile ḫaḳīḳat midür

ḫulf [1] sözünde durmama

SE3088 Kiẕbi terk it zen-i muḥtāle gibi / **Ḫulfi** ḳo gūdek-i nev-sāle gibi

ḫulf-ı vaʿd [2] verdiği sözü tutmama, cayma

SE2686 Ṣādıḳāne idicek ʿahd ü emān / **Ḫulf-ı vaʿd** eylemez ehl-i īmān

SE3087 Deyndür zimmete şey-i mevʿūd / **Ḫulf-ı vaʿd** oldı ḫılāf-ı maʿhūd

ḫulḳ [14] huy, tabiat, her insanda bulunan iyi veya kötü huylar, insanı maddî ve manevî olarak süsleyen faziletler

NE1232 Pāyemiz ol ḳaṣrı bu etvār ile / **Ḫulḳ-ı** terāzū ile pergār ile
NE3150 Ḳışṣa-i aḥlāḳ-ı ẕemīme yazan / Oldı saña rehber-i **ḫulḳ-ı** ḥasen
SE760 Defʿ olur ʿilm-ile her **ḫulḳ-ı** zemīn / Nūr-ı īmān ile çün nār-ı cehīm
SE763 Göricek ḥüsni olan cānānı / Ḥüsn-i **ḫulḳ** ehli olur sev anı
SE766 Līk envār-ı riyāżāt-ı ʿulūm / Oldılar dāfiʿ-i **ḫulḳ-ı** meẕmūm
SE1259 **Ḫulḳı** mecmūʿa-i ḥükm-i eżdād / Ṭabʿı fihrist-i menāşīr-i fesād
SE1454 Ḥüsn-i **ḫulḳ** ile cihān içre vaḥīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd
SE169 Ebʿade'llāh zihī **ḫulḳ-ı** ẕemīm / Levḥaşa'llāh ʿaceb levm-i ʿaẕīm
SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup Rabb-i Kerīm / Sende ẓāhir ṣıfat-ı **ḫulḳ-ı** ʿaẕīm
SE2121 İtdi ol mā-ṣadaḳ-ı **ḫulḳ-ı** ʿaẕīm / Kerem erbābına bī-ḥad tekrīm
SE2123 Ḥüsn-i **ḫulḳ** oldı ʿaceb ḫaṣlet-i ḫūb / Ki ider ādemi maḥbūb-ı ḳulūb
SE2305 Ādem oldur ki ola ḫandān-rū / **Ḫulḳı** da ḥüsni gibi ola nīkū
SE2705 ʿAhd ü peymān-ıla **ḫulḳı** biledür / Deheni lāf-ıla dibsiz kiledür
HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı **ḫulḳiyle** buldı ʿıṭr-ı meşām

ḫulle [5] cennet elbisesi

S870 Ne rez duḫter-i ʿġayret-i ḫūrdur / Şuʿāʿı aña **ḫulle-i** nūrdur
NE1388 **Ḫulle-i** pīrāye-i ʿārif midür / Ḥilye-i envāʿ-ı meʿarif midür
NE1742 Ṣatduġunı **ḫulle-i** cennet ider / Alduġın esbāb-ı melāmet ider
NE1943 **Ḫulle-i** cennet ise de cāmeḫāb / Sāz ü nevā-sāz idemez meyl-i nāb
NE2977 Nergis ile **ḫulle-i** zer-tār idi / Ṣarı yataḳ bāliş-i zer-kār idi

ḫulle-sān [1] hulle gibi, hulleyi andıran

S554 Olur tāze-kār-ı ten-i **ḫulle-sān** / Ṭarāvetde laḫm-ı ṭarabdan nişān

ḫullet [1] içten sevgi, dostluk

NE621 **Ḫullet** ile ʿarż-ı ḫulūş u vedād / ʿIşḳ-ı mecāzī gibi heb bī-sedād

ḫulūl [3]

1. dahil olanlar, rindler

S957 Ṣurāḥīden irdikçe cāma meded / Olur bāde ehl-i **ḫulūle** sened

2. girme, nüfuz etme, ruhun bedene girmesi

NE2535 Ḳālib-i fersūde idi ser-be-ser / Rūḥ-ı **ḫulūli** idi aña ẕeker
NE2855 Olmagla anda da muḫaṣṣa duḫūl / Bulsa olur tābiʿ-i ehl-i **ḫulūl**

ḫulūl itmek [1] ulaşmak ‖ nüfuz etmek

NE1038 Ḳalbine bu daġdaġa **idüp ḫulūl** / Millet-i Naṣrānīye itdi duḫūl

ḫulūş [6] iyi niyetlilik, gönül temizliği; saflık, içtenlik

NE621 Ḫullet ile ʿarż-ı **ḫulūş** u vedād / ʿIşḳ-ı mecāzī gibi heb bī-sedād
NE1133 Gūş ḳılup vāḳıʿa-i ḫusrevi / Eyle **ḫulūşuñ** şuʿarā-yı ḳavī
SE1122 Hem şata şevket-ile germiyyet / Hem ideʿarż-ı **ḫulūş** u ḫidmet
SE1536 Gerçi her tuḫfeye cān māyildür / Cümleden ḫūbı **ḫulūş-ı** dildür
SE2636 Rūz u şeb eyle **ḫulūşa** verzīş / Ḳalb ḥālīdür olur ġılle ġış
HH596 Gitdi Ḳāḍı Efendi şevketle / Dil-i ṣāf u **ḫulūş-ı** niyyetle

ḫulūş-āyīn [1] samimi sevgi gösteren, içten

HH1183 ʿĀşıḳ-ı ṣādık-ı **ḫulūş-āyīn** / Peder ü māderinden ola yaḳīn

ḫulv [1] tatlı, şirin, hoş

NE2013 Līk ekābirde geh tenhā ola / Keyf ola iḥsān ola **ḫulv** ola

ḫum(m) [66] küp, şarap küpü

SR2/1 Bir **ḫumdan** olur ehl-i ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine ġavṭa urulsa ḳābil
S7 **Ḫum-ı** şevḳden çün ola curʿa-keş / N'ola dāʾim itse ṭolusun güneş
S8 O ṣahbāya peymānedür māh u mihr / Tehī **ḫumm-ı** ġaltīdesidür sipihr
S9 Bu **ḫumı** idüp pür-mey-i ʿışḳ-ı pāk / Buḫārı sehāb oldı dürdisi ḫāk
S42 Mühürli dehen gerçi vaḳt-i şıyām / Derūnum **ḫum-ı** mey gibi pür-ḥarām
S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i **ḫumm-ı** maʿnīden it ceẕb-i mey
S103 O ġār oldı **ḫum-ı** mey-i ʿışḳ-ı pāk / Dil ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk
S178 İdüp feyż ile dilleri **ḫumm-ı** māl / Ṣıġışmadı kendüye her ehl-i ḫāl
S323 **Ḫum-ı** kūsınuñ gürleyüp sīnesi / Remān oldı aʿdā-yı pür-kīnesi
S324 **Ḫum-ı** kūs-ı pīl üzre itdi figān / Yaḫud gürledi raʿddan āsumān
S399 **Ḫum-ı** dil ki pür-dürr-i meknūn idi / Ġubār-ı ġumūm içre medfūn idi
S460 **Ḫum-ı** bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i ġam var şaḳın
S642 Ne ḳulle **ḫum-ı** bāde gibi metīn / Yanında felek ḳulle-i kemterīn
S779 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ḫoş-güvār / O **ḫumdan** ki dürdi ide tābdār
S788 Aḳıt bāde **ḫumm-ı** mey-i nābdan / Getür çeşme çaḳ kūy-ı sürḫābdan

S869 Hemīşe olup duḫter-i rezle yār / **Ḫum-ı** sīne olmaḳ gerek māyedār
S915 Ḳanı sāḳiyā ol **ḫum-ı** māyedār / O naḳd-i revānı yine ḳıl nehār
S916 Saña munṭaẕırdur ḫarābātiyān / **Ḫum-ı** mey yeter oldı genc-i nihān
S917 Bahār oldı dünyā **ḫumuñ** ṭālibi / Yere geçdi lāle piyāzı gibi
S918 **Ḫum** itmezse mebẕūl iḥsānını / Alam rūz-ı maḥşer girībānını
S919 **Ḫum-ı** meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden oy virür itseñ ṣadā
S921 Ṭururdı kemersiz binā-yı nühüm / Ḳonulsa ḫorasānī-i lāy-ı **ḫum**
S922 Sifāl olsa ol **ḫum** olup pāymāl / Ḳaranfil vire ḫaşre dek ol sifāl
S923 N'ola bād-ı ġam ḫavfı çekmezse mest / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı **ḫum** şikest
S924 Ne ġam şīşede ḳalmasa bādesi / **Ḫuma** ṭayanur mest-i üftādesi
S925 Ne **ḫum** ḳālıb-ı ḳubbe-i āsumān / Ne **ḫum** dökme gencīne-i ḫusrevān
S926 Ne **ḫum** çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat şuʿle-zen / Ne **ḫum** kūh-ı kān gibi pür laʿlden
S927 Ne **ḫum** dīg-i seccāde-i mey-gede / Ki siḥr eyleyüp fitne ḳaynatmada
S993 Ṣurāḥī-i mey gibi ṣāfī derūn / **Ḫum-ı** bāde-veş ḫurrem ü pür-sükūn
S1029 Faḳīri şeh eyler gedāyı ġanī / **Ḫum-ı** ḫusrevānī ile maḫzenī
S1031 Dizilmiş o **ḫumlar** ki maḫtūmedür / Meger baḥr-ı maḫzende manẕūmedür
S1062 Ney olmasa ḥālüñ olurdı ḫarāb / İçürmezdi hiç kimse **ḫumdan** şarāb
S1130 Virür nūr-ı fer şeb-çerāġı anuñ / **Ḫum-ı** māle geçmiş ayaġı anuñ
S1182 Ḫurūş eyledi yine **ḫumdan** şarāb / Bu şevḳa muaʿllaḳlar itdi kebāb
S1197 Mey ol nūr-ı raḫşendedür nārı yoḳ / **Ḫum** ol genc-i bī-rencdür mārı yoḳ
S1247 Zamāne gülüñ cāmın itmişdi kim / Açıldı yine ġoncadan tāze **ḫum**
S1373 Bulup **ḫum** dibin dürd-i rāḥī gibi / Pür-āteş gerekdür ṣurāḥī gibi
S1379 İderken **ḫum-ı** bāde gibi ḫurūş / Ṣatıldı nice ġurre-i ḥūḥ-fürūş
S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i ʿıyş azdur / Fem-i **ḫumda** ḫamyāzeden bāẕdur
S1399 **Ḫum-ı** sīneye bādeden māye ḳıl / Mey-i feyż-i cāvīdī ser-māye ḳıl
S1420 Kederden ḫalāṣ olamaz muṭṭaṣıl / **Ḫum-ı** mey gibi mubṭan u tīre-dil
S1421 Meger āteş-i ʿışḳ-ı sūzān ola / **Ḫum** iken tenūr-ı fürūzān ola
NE188 Söyleye ey kilk-i bediʿu'l-maḳāl / Mihbere **ḫumında** Felaṭūn-miṣāl
NE665 Bulsa **ḫum** içre ne ʿaceb reng ü nāb / Sengde perverdedür ol laʿl-i nāb
NE666 Tāb virür **ḫumda** olup cāy-gīr / Sāyede devr eyler o mihr-i münīr
NE667 Her **ḫum-ı** mey-i kūh-ı bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur kāhī serinde buḫār
NE668 **Ḫum** mı yāḫūd menzil-i ḫūrşid mi / Ya felek-i kevkeb-i Nāhīd mi
NE669 Ġam degil ol **ḫumma** irerse ḫaṭar / Dürdī-i bāde ile reyāhīn biter
NE674 **Ḫumlar** olup baḫr-ı muḥīṭ-i feraḥ / Sanki anuñ bir ḳulaġıdur ḳadeḥ
NE698 Yek-dem ider **ḫumını** ṣahbālaruñ / Ṣunsa dibin göstere deryālaruñ
NE751 **Ḫumm-ı** dilüñ cām-ı edā ṭālibi / Māyeli ḫum-ḫāne-i cāmı gibi
NE1405 Şevḳ ile devr itmede peymāneler / Kem küm öter **ḫum** gibi **ḫum** ḫāneler
NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider rūy-i pūş / Meyle ider **ḫum** gibi cūş u ḫurūş
NE1683 **Ḫum** gibi pā-der-gil ü sāġar be-ser / Künc-i ḫarābātda genc-i güher
NE3008 Eyleme naḳdīne-i idrāki güm / Ḳuflın idüp güm-şüde-i ceyb-i **ḫum**
NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi **ḫum** dibine hem-çü lāy
NE3046 Bālişi gāhī **ḫum** idi ki sebū / Bī-ġam-ı ferdā idi ol tündḫū
NE664 Meydür o hoş neşve-i ferḫunde-zāt / Sırr-ı Felāṭun-ı **ḫum-ı** Sumenāt
SE2956 Şuʿarā oldı mey-i maʿnīye **ḫum** / Raẕiya'llāhü taʿālā ʿanhum
HH129 Oldılar cümle ṣāf-ı maʿnīye **ḫum** / رضى الله ربنا عنهم
HH231 Cigerin ḫūn idüp **ḫumın** dirhem / Oldı evtārı muṭribüñ dirhem
HH406 **Ḫum-ı** feyż açdı pīr-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH941 Açdı mekr ü fiten **ḫum-ı** tāze / Yine iş düşdi ʿişve vü nāza
HH1835 Ḳalbi ol rūḥ-ı şāniye ḳāleb / Bir **ḫum-ı** māyedār-ı leb-ber-leb
HH2435 Oldı meyḫānenün ḫaşīri yataḳ / Curʿā-veş pā-yı **ḫumda** oldı bataḳ
HE39 Küşād eyle ser-i **ḫumm-ı** devātı / Sebīl it ʿāleme ḳaṭr-ı nebātı

ḫum-ender-ḫum {ḫam-ender-ḫam} [1] büklüm büklüm, kıvrım kıvrım

S556 Firībinde zülf-i **ḫum-ender-ḫumı** / Deñiz mālikidür alur ādemi

ḫum-ḫāne [3] meyhane

S1446 Muḥabbet dile yār-ı dīrīnedür / O da mest-i **ḫum-ḫāne-i** sīnedür
NE751 Ḫumm-ı dilüñ cām-ı edā ṭālibi / Māyeli **ḫum-ḫāne-i** cāmı gibi
NE1405 Şevḳ ile devr itmede peymāneler / Kem küm öter ḫum gibi **ḫum-ḫāneler**

ḫumār [19] (içkiden sonra gelen) baş ağrısı, mahmurluk

S491 Bu meclisde oldı naṣībüm **ḫumār** / Hemān derd-i ser gördi cān-figār
S756 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven gülāb / Ṣudāʿ-ı **ḫumār** ile ḥālüm ḫarāb
S793 Urup sāḳiyā maḫber-i sürḫa dest / Gehī yaz **ḫumārum** gehī eyle mest
S1160 **Ḫumārından** olup eli raʿşedār / Ḳıla cām-ı pür-feyżini reşḫa-bār
S1162 Getür sāḳiyā bir mey-i ḫoş-güvār / Yine idelüm defʿ-i ḫ̆āb u **ḫumār**
S1169 Pür olsa ʿaraḳ cāma vaḳt-i **ḫumār** / Olur lerze-nāk elde sīm-āb-vār
S1432 Çü fānūs-ı maḥbūs-ı mürde-çerāġ / Buḫār-ı **ḫumār** ide muḫtel dimāġ

S1566 **Ḫumārını** çekdürme ferdā-yı ḥaşr / Beni ḳılma bed-mest-i rüsvā-yı ḥaşr
NE3031 Ṣoñra ṭuyar ṣabr u ḳarār idemez / Niçe zamān defʿ -i **ḫumār** idemez
NE3044 Şām u seḥer mest-i mey-i erġuvān / Ḫʿābda görürdi **ḫumārı** hemān
NE3049 Yaʿ ni idüp devr-i teselsül medār / Ara yere hiç giremezdi **ḫumār**
NE3065 Yaʿ ni dimāġın idüp ilġa buḫār / Olmuş idi derd-i ser aña **ḫumār**
NE3068 Dir aña ey merd-i Arisṭo-mizāc / Var mı ola derd-i **ḫumāra** ʿ ilāc
NE3069 Olmaz idi cām gibi verd-i ter / Ḫār-ı **ḫumār** olmasa ger kār-ger
SE159 ʿ Azli mānend-i **humār-ı** meydür / Nikbet-i mey ise pey-der-peydür
SE1966 Eṣer-i būyı zükām-ı ḥayret / Āḫiri renc-i **ḫumār-ı** miḥnet
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider ḫʿāb u **ḫumār** / Ḳaldırur başını gün gibi o yār
SE2039 Ḳanı evvelki **ḫumār-ı** seḥerī / Çekilürdi nice baş aġrıları
SE2085 Gūyiyā taze sebū-yı **ḫummār** / İçdügi ayrı giderdi her bār

ḫumḳ [1] ahmaklık, aptallık

SE2060 **Ḫumḳına** şāhid iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı ṣaġışı var niʿ met ü nāz

ḥummā [1] ateşli hastalık, nöbet

HH617 Ḫalḳ dirdi ʿ aceb ne ḥikmetdür / Hafta **ḥummāsı** özge ʿ illetdür

ḥummā-yı dīḳ [1] eritici humma hastalığı

S1224 Muṣavvir-i heyūla-yı **ḥummā-yı dīḳ** / Aña ḳahve sevdā imiş muhteriḳ

ḥummām {ḥammām} [1] bkz. ‘ḥammām’ md.

SE1559 Yaz u ḳış hem-dem ü yārān idiler / Yār-ı **ḥummām** ü gülistān idiler

ḥumret [2] kırmızılık, kızıllık

S1153 Bih-i mihri ḳoynına alup ṣafaḳ / Gidüp **ḫumreti** itdi defʿ -i ʿ araḳ
SE2190 **Ḫumreti** gerçi olur pīrāye / Ḫaclete oldı ḳavī sermāye

ḥumret-nümā [2] kızaran, kırmızılık gösteren, kızıl renkli

S785 Ḳanı sāḳiyā ol baṭ-ı ḫoş-ṣadā / O ser-sebz-i mīnā-yı **ḥumret-nümā**
NE2544 İki gümüş ḫoḳḳa idi gūyiyā / Laʿ l idi enbūbe-i **ḥumret-nümā**

ḫūn [34] kan

S492 Ṣurāḥīleri oldı mīzāb-ı **ḫūn** / Ṣarāb ile pür-cāmı girdāb-ı ḫūn
S492 Ṣurāḥīleri oldı mīzāb-ı ḫūn / Ṣarāb ile pür-cāmı girdāb-ı **ḫūn**
S656 Ṣurāḥī-veş olmuş ciger **ḫūn-ı** ġam / Boġazı ele virdügünden o dem
S760 Ḳanı sāḳiyā şişelerle nebīd / Revān eyle mānend-i **ḫūn-ı** şehīd
S815 Dem-i ʿ ıyddur sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt **ḫūn-ı** ḳurbān yirine şarāb
S868 Ṣanur şemmesin şem iden **ḫūn-ı** müşk / ʿ Abīr ola ger dürdisi ola ḫuşk
S974 Anuñ rūḥıdur bāde-i erġavān / Ki **ḫūn** ü ṣadāsı ḥayāta nişān
S1337 Ġurūr-ı gül ü revnaḳ-ı gülsitān / Geçüp oldı çün **ḫūn-ı** faṣl-ı ḫazān
S1404 Virür başlar āb-ı fısḳıyye-sān / Revān eyleyüp **ḫūn-ı** bālā-revān
S1410 Dime ḳaṭre-i **ḫūn-ı** miḥnetdür ol / Bu ḫāk içre toḫm-ı muḥabbetdür ol
NE464 **Ḫūn** ile olduḳça dili laʿ l-fām / Gevher-i nā-süfte tekerler müdām
NE659 **Ḫūn-ı** ʿ urūḳ içre mümedd-i ḥayāt / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i zāt
NE2816 Yaʿ ni ṣırtı ṣıyırup her yerin / İtdi revān **ḫūn** ile maġz-ı serin
NE2818 Oldı semek gibi yem-i **ḫūna** ġarḳ / Başı balıḳlarsa olunurdı farḳ
SE2509 Ṣubḥ kim tīġ-keşān-ı gerdūn / Eyledi raḫş-ı şebi ġarḳa-i **ḫūn**
SE2793 Baḥr-ı **ḫūn** içre birer ejder olur / Gūyiyā tīġlı manīler olur
SE2838 Yā ser-i taḫt-ı felek-sīmāda / Ḫāk u **ḫūn** içre yā zīr-i pāda
SE2855 **Ḫūn-ıla** ṭurna teli āl-i şiʿ ār / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i nigār
SE2989 Āşiyān ḥasreti itmiş maḥzūn / Kebg-i kūhsār gibi gözleri **ḫūn**
SE3254 Oldı **ḫūn** içre ki çeşmi nā-yāb / Gūyiyā söndi şarāb içre ḥabāb
SE3256 Ġarḳ-ı **ḫūn** oldı çün ol āvāre / Geldi bir pāre nedāmet yāre
HH218 Mevc-i **ḫūn** itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / Kesdi seyl-āb-ı fitnenüñ başın
HH231 Cigerin **ḫūn** idüp ḫumın dirhem / Oldı evtārı muṭribüñ dirhem
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim ura berḳ / İde seyl-āb-ı **ḫūna** ʿ ālemi ġarḳ
HH1124 Gördi Hurşīd Şāh-ı maḥzūnı / Ġarḳa-ı **ḫūn** derūn u birūnı
HH1694 Ḳanlar aġlatdı bīm-i ḫançer-i tīz / Ġarḳ-ı **ḫūn** itdi ġamze-i ḫūn-rīz
HH1808 İtdi dāmān-ı çarḫı ġarka-ı **ḫūn** / Hem-cū dāmān-ı ʿ āşıḳ-ı maḥzūn
HH1809 Baḳıcaḳ aña ʿ āşıḳ-ı nā-şād / Oldı **ḫūn-ı** derūnı dilde ziyād
HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı tīre mesāmm / Mevc-i **ḫūn** itdi sedd-i rāh-ı meşāmm
HH2215 Naẓar-ı ʿ āşıḳāne-i Maḥzūn / İtdi derd-i ḥasedle baġrını **ḫūn**
HH2225 Nerdübān üzre **ḫūn** olup seyyāl / Baġladı mevci heyʾ et-i selsāl
HH2335 **Ḫūn** ile zevraḳ oldı cām-ı şarāb / Oldı bürrīde-ser o meyde ḥabāb
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿ l idi her ṭaş / Ḫāk ü **ḫūn** içre ya kesilmiş baş
HE65 Ne şādırvān olur bu çetr-i gülgūn / Ki eṭrāfı serāser çeşme-i **ḫūn**

ḫūn-ābe-pāş [1] kanlı yaş saçan ‖ şarap

S495 Hevālandı baġrumdaki ḳanlu yaş / Ḫabāb itdi peydā o **ḫūn-ābe-pāş**

ḫūn-ālūde [1] kana bulanmış, kanlı
SE28 Ḳahriçün dīv ü ded-i merdūde / Oldı ġaddāre-i **ḫūn-ālūde**

ḫūn-āşām [2] kan içen ‖ gaddar
HH212 Bezm-i rezminde tīġ-ı **ḫūn-āşām** / Kūfte itdi ḳalb-i ḫasmı temām
HH1998 Yüriyüp iki ḫayl-i **ḫūn-āşām** / Rū-be-rū oldı tīġ-i āyīne-fām

ḫūn-bahā [1] kan pahası, kan bedeli ‖ şarap
S787 Ḳanı sāḳiyā **ḫūn-bahā-yı** ḫıred / Yetişdür anı ben gedāya meded

ḫūn-bār [3] kan yağdıran, kan ağlayan ‖ gamlı
S397 Yürek zaḫm-ı guṣṣayla **ḫūn-bār** idi / Cebīnümde āşār-ı ġam-vār idi
HH497 Yoḳ yüzinde ḫayāt āşārı / Meger āh ile çeşm-i **ḫūn-bārı**
HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i zārı / Tiz ṭutup ḳapdı ḳalb-i **ḫūn-bārı**

ḫūn-çegān [2] kan damlatan, şarap şişesi
S311 Girüp çarḫaya bāde-i erġavān / Yine şīşenüñ ḫalḳın it **ḫūn-çegān**
NE672 Şīşe-i mey ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya baṭ-ı berrīde ser-i **ḫūn-çekān**

ḫūn-feşān [2] kan saçan
S372 Dönüp miḥber-i surḫa miġfer hemān / Anuñ līḳası perçem-i **ḫūn-feşān**
S519 Baña vāye-i ʿıyş-ı bezm-i cihān / Fiġān-ı dil ü dīde-i **ḫūn-feşān**

ḫūn-ḫˇār [11] kana susamış, kan dökücü; gaddar, zalim
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı nizār / Ḳıl yararken dem-i tīġ-i **ḫūn-ḫˇār**
SE1895 Bāḫuşūş ola ʿacūze mekkār / Nice mekkār ġarīm-i **ḫūn-ḫˇār**
SE3294 ʿĀḳıbet ḳıldı o **ḫūn-ḫˇāra** ḳıyām / ʿĀşıḳuñ itmege kārın itmām
HH364 Ḳılıç olur o ġamze-i **ḫūn-ḫˇār** / ʿArż-ı ḥāle kimüñ ne zehresi var
HH698 Ẓāhir oldı o ḳavm-i **ḫūn-ḫˇāra** / Dönmiş ol ʿarṣa ordı bāzāra
HH984 Bunı fikr eyliyorken ol ġaddār / Gör ne luʿb itdi gerdiş-i **ḫūn-ḫˇār**
HH1083 Ḳavm-i kāfir dilān-ı **ḫūn-ḫˇāre** / Ḥaşm bī-raḥm derd bī-çāre
HH1109 Ṭurdı baḳdı o kavm-i **ḫūn-ḫˇāra** / Gözi ṭūş oldı nā-gehān yāra
HH1467 Çeşm-i **ḫūn-ḫˇār** āfetüm oldı / Çāre-i kar luṭfuña ḳaldı
HH1696 Çekdi sedd rūy-ı ḫaşm-ı **ḫūn-ḫˇāra** / Girdi ḥışn-ı ḫaşīn-i inkāra
HH2217 Ḳuvvet-i ḳalb olup o **ḫūn-ḫˇāra** / Degdi furṣat seg-i cefā-kāra

ḫūnḫārlıḳ [1] kan dökücülük, zalimlik
SE3143 Bāz kim kār ide **ḫūnḫārlıġı** / Çoḳ yaşatmaz anı ġaddārlıġı

ḫūn-ı cām [1] şarap
S439 Çıḳa bir ḳadem ṭaşra andan eger / Olur **ḫūn-ı cām** ü ṣurāḥī heder

ḫūn-ı ciger [4] ciğer kanı ‖ üzüntü, keder
S456 Olur nevk-i tīr-i süḫanda eşer / Aña āb virdikçe **ḫūn-ı ciger**
NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu ḥāle naẓar / Dökdi gözinden yere **ḫūn-ı ciger**
NE2629 **Ḫūn-ı cigerde** peder ü māderi / Besleye bir dilīr-i sīmīn-beri
NE3020 **Ḫūn-ı ciger** nūş idüp ol ġuṣṣadār / Şīşe çeküp olma şaḳın mey-güsār

ḫūn-ı dil [3] gönül kanı ‖ keder, kaygı
S494 Ġıdā **ḫūn-ı dildür** ne ḫurd u ne ḫˇāb / Meze istemez çünki yaġlı şarāb
NE610 Çeşmine pirāhen-i bādām-veş / **Ḫūn-ı dil-i** ʿāşıḳ olur perde-keş
HH1897 Eyleyüp **ḫūn-ı dilden** eşk-güẕer / Ḳatı açıḳ boyadı dīde-i ter

ḫūn-ı kebūter [2] güvercin kanı ‖ şarap
S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ müdām / Söze gelse **ḫūn-ı kebūter** ḥarām
S1183 Aḳup bāde **ḫūn-ı kebūter-miṣāl** / Kebūterler oynadı bī-per ü bāl

ḫūn-ı nāb [4] saf kan ‖ şarap
S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳı **ḫūn-ı nāb** / Būrīde-ser ol meyde yer yer ḥabāb
S966 Virüp sāḳiyā mey ṣurāḥīye tāb / Derūnunda cūş eyledi **ḫūn-ı nāb**
NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı yem-i **ḫūn-ı nāb** / Aña yetişmezdi ḥibāl-i şihāb
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / Ṣanma şafaḳ aḳdı biraz **ḫūn-ı nāb**

ḫūn-ı nā-ḥaḳ [1] haksız yere dökülen kan ‖ zulüm
S498 İçerler nice **ḫūn-ı nā-ḥaḳ** müdām / Söze gelse ḫūn-ı kebūter ḥarām

ḫūnī [1] kan dökmeye meyilli, zalim ‖ sevgili
HH2309 Līk mest oldıġunca ol **ḫūnī** / Muttaṣıl yād iderdi Maḥzūnı

ḫūnīn [4] kanlı, kana bulanmış
NE2222 Zümre-şikāf-ı kes-i **ḫūnīn** ciger / Kim daḫı nevkinden anuñ ḳan ṭamar
NE2207 Nāfe-i **ḫūnīni** çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i ter beste-i gülnār-ı āl
HH2002 Tüfegüñ mühresi olurdı hemīn / Ḥubbetü'l-ḳalb-i miġfer-i **ḫunīn**
HH2285 Naʿl-i **ḫūnīn-i** sīne-i bī-ġaş / Ceẕb içün oldı naʿl der-āteş

ḫūn olmaḳ [2] kanlanmak, kana boyanmak

S835 Firāḳuñda sāḳī ciger **ḫūn olur** / Dü-çeşmim iki cām-ı gülgūn olur
HH2582 Ṭayyibüñ lîk baġrı **ḫūn oldı** / ʿIşḳı günden güne füzūn oldı

ḫūn-pāş [1] kan saçan
NE1692 Aġlama benüm dîde-i **ḫūn-pāşuma** / Olsa meded eyler idüm başuma
HH218 Mevc-i ḫūn itdi tîġ-ı **ḫūn-pāşın** / Kesdi seyl-āb-ı fitnenüñ başın

ḫūn-rîz [10] kan döken, kan dökücü
S423 Çü şemşîr-i **ḫūn-rîz-i** ʿOṣmāniyān / Ẓuhūr itdi rücḥān-ı Türkî-zebān
S808 O şehbāz-ı **ḫun-rîzi** āmāde ḳıl / Hemān murġ-ı ʿıyşı ayaġuñda bil
NE1894 Ḳıldı o **ḫūn-rîz** bu ḥāle naẓar / Dökdi gözinden yere ḫūn-ı ciger
SE3222 Göñli bî-raḥm idi çeşmi **ḫūn-rîz** / Ṭabʿı tîr-müje gibi nebtîz
SE3311 Seḥeri çünki sipihr-ı **ḫūn-rîz** / Ṣafaḳ u mihr-ile gösterdi sitîz
HH1694 Ḳanlar aġlatdı bîm-i ḫançer-i tîz / Ġarḳ-ı ḫūn itdi ġamze-i **ḫūn-rîz**
HH1988 Işidüp anı ol şeh-i **ḫūn-rîz** / Çekdi nār-ı ġazab şerāre-i tîz
HH2123 Çeşm-i **ḫūn-rîz** ü laʿl-i şekkerḫā / Gösterür ehl-i ʿışḳa ḫavf u recā
HH2127 İtmedin çeşm-i nîzedārı sitîz / Tîz ṭutdı o ġamze-i **ḫūn-rîz**
HH2216 Dil-berüñ ol nigāh-ı **ḫūn-rîzi** / Naẓar-ı tîz-i renciş-āmîzi

ḫunefā [1] İslam'a sıkı sıkıya bağlı olanlar
NE2348 Poḫlı ẓarāfetler idüp dā'ima / Koḳudur idi nite kim **ḫunefā**

ḫunfesā [2]
1. mayıs böceği, bok böceği
SE2434 **Ḫunfesāveş** anı ehl-i dünyā / Götürür çāh-ı mezara güyā
2. piç, veled-i zina ‖ eşcinsel erkek, livatacı
SE2538 Laʿnet ol mezbeleci kāfirine / **Ḫunfesā** gibi bine birbirine

ḫunk {ḫink} [1] kır at
SE479 Rā'iż-i tevsen-i himmetdür ol / Ḳāhir-i **ḫunk-i** ṭabîʿatdur ol

ḫunük-i ʿaḳl {ḫink-i ʿaḳl} [1] akıl atı. Ayrıca bkz. 'ḫink-i ʿaḳl' md.
SE1372 Ḳullanur raḫşını ḫayyāl-i ḫayāl / **Ḫunük** ʿaḳla uramaz şübhe ʿiḳāl

ḫūr [8] cennet kızı, huri ‖ ahu gözlü dilber
SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ **ḫūr** ü melek
S119 O bezm-i servere semen ṣaça nūr / Gele **ḫūr** elinden şarāb-ı ṭahūr
S870 Ne rez duḫter-i ʿġayret-i **ḫūrdur** / Ṣuʿāʿı aña ḫulle-i nūrdur
NE98 Sürme-keş-i dîde-i ʿayne'l-yaḳîn / Perde-güşā-yı tutuḳ-ı **ḫūr-ı** ʿîn
NE1778 Māl ü ʿıyāline baḳa dūrdan / Alıḳoya cennet ile **ḫūrdan**
NE1276 **Ḫūr** ile ġılmāna çeken işṭār / Mîve uman bî-meded-i nevbahār
NE1284 Her ṭarafı ṭolı cevānāndan / Eksigi yoḳ **ḫūr** ile ġılmāndan
HH199 Ḫādim-i pîşgāhı **hūr** ü melek / Bir füsūskārı pîş-taḫta felek

ḫūr, hūr [13] güneş
S1310 Olur tāb-ı **ḫūr** idicek cilvegāh / Nemed içre āyîne-i yaḫ tebāh
NE21 Sürḫ-ı siyāh ile bir **hūr-ı** emān / Ḳuledeki āteş ider duḫān
NE119 Çeşme-i ḫūr-maḳsim-i eflāk anuñ / Feyżinüñ icrā **ḫūrıdur** hāk anuñ
NE275 Yaʿni vedāʿ eyleyüp itdi mürūr / ʿAzm-i semā eyledi mānend-i **hūr**
NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol reşk-i **hūr** / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña ṣaçdı nūr
NE961 Ceẓb idüp anı felege tāb-ı **ḫūr** / Oldı hevā menzîline rāhber
NE1310 Sūde sefîdāc sürer nūrdan / Teller aşar şaʿşaʿa-i **hūrdan**
NE1326 Cins-i **ḫūr-ı** eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
SE17 Sanki āb içre şuʿāʿ-ı **ḫūrdur** / Noḳṭalar ābda neylūferdür
SE1760 Her ṭaraf oldı ṭalîʿa peydā / Nūr-ı **ḫūr** gibi ufuḳda meşelā
HH177 Oradan ḳıldı Refref ile ʿubūr / **Ḫūr-ı** raḫşān ile nitekim nūr

ḫūr-maḳsim [1] güneş ışığını taksim eden
NE119 Çeşme-i **ḫūr-maḳsim-i** eflāk anuñ / Feyżinüñ icrā ḫūrıdur hāk anuñ

ḫurd [7]
1. yiyecek, azık
S279 Yere muşt urunca dem-i dār u gîr / İder seng-i ḫārāyı **ḫurd** ü ḫamîr
S494 Ġıdā ḫūn-ı dildür ne **ḫurd** u ne ḫˇāb / Meze istemez çünki yaġlı şarāb
2. önemsiz
NE692 Dā'im o bendergehe olur revān / Anda olur cins-i **ḫurd-ı** rāyegān

ḫurd itmek [2] kırmak, parçalamak
NE935 Sanʿat ile Ḫusrev alup kāmını / Zevraḳ ilen **ḫūrd ider** endāmını
HH1451 Zaḫm-ı çeşm ile kendüden gitdi / Gürz ile kellesini **ḫurd itdi**

ḫurd olmaḳ [1] kırılmak, parçalanmak

HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i zed ü bürd / Sīne çāk **oldı** üstüḫ̆ānlar **ḫurd**

ḫurd u ḫaşḫaş itmek [1] un ufak etmek

SE877 Darb idüp ḫāke yed-i ḳahhārı / **Ḫurd u ḫaşḫaş ide** cism-i zārı

ḫurde [4] parça, tane, zerre

S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup **ḫurde-i** zer aña zehr-i gūş

S1264 Meger bāde-nūşāna faṣl-ı bahār / Tegerg eyledi **ḫurde-i** yaḫ-niṣār

NE568 Berf yaġup **ḫurde-i** şükker gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı şükker leblebi

ḫurde-bīn [2] dikkat sahibi, incelikleri gören

S398 Bu ġam nüsḫasın bildi her **ḫurde-bīn** / Aña fihris olmuşdı çīn-i cebīn

NE848 Ḥāṣılı taḥsīn ile her **ḫurde-bīn** / Didiler üstād ki ṣad āferīn

ḫurde-dān [2] dikkat sahibi, sözdeki inceliği ve nükteyi anlayabilen

NE615 Bir yaña cevr-i ẓürefā-yı zamān / Ḥalḳa sitem eylemede **ḫurde-dān**

HH1119 Çünki taḳrīr olundı şiddet ü yās / **Ḫurde-dān** idi mīr-i nükte-şinās

ḫurde-gār [1] dikkat ve incelik sahibi, hurde-kâr

NE2843 Fāʿili mefʿūl ḳılup rūzgār / Ḳaldı ʿamelden ḫıred-i **ḫurde-gār**

ḫurde-naḳş [1] ince nakış

HH889 Her ṭaraf tāze naḫl ile ṭolmış / Ẓıll-ı berg anda **ḫurde-naḳş** olmış

ḫuridār {ḫārīdār} [1] istekli, müşteri. Ayrıca bkz. ‘ḫārīdār’ md.

NE1069 Cevherüñi ʿarż-ı **ḫuridār** ḳıl / Söyleşelüm gel beri bāzār ḳıl

ḫurrem [18]

1. gönül açıcı, şen

SE318 Devleti ʿahd-i şebāb-ı ʿālem / ʿĪd-i pür-şevḳ u bahār-ı **ḫurrem**

SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı **ḫurrem** / Rūzı bāzār-ı himem ʿahd-ı kerem

SE938 Ẓāhir oldı gözüme bir ʿālem / Ṣoñı **ḫurrem** öñi ammā mātem

SE3436 Ḳutlu demdür bu zamān-ı **ḫurrem** / Gönderüñ şimdi nikāḥa ādem

2. neşeli, mutlu

HH722 Ehl-i Şama vedāʿ idüp ol dem / Gün gibi çıḳdı şevḳ ile **ḫurrem**

HH1077 Mīz-bāna vedāʿ idüp ol dem / Girdiler yola her biri **ḫurrem**

HH1791 Güş idüp oldı **ḫurrem** ü ḫandān / Eyledi pāy-būs-ı şāh-ı cihān

HH2375 Aldı Maḥzūnı yanına Şādān / Girdiler yola **ḫurrem** ü ḫandān

HH2671 Her biri şād u **ḫurrem** ü ḫandān / Oldılar pāy-ı taḫt-ı Rūma revān

3. canlı, taze

S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü **ḫurrem** zamān tābdār

S993 Ṣurāḥī-i mey gibi ṣāfī derūn / Ḫum-ı bāde-veş **ḫurrem** ü pür-sükūn

SE10 Ebr-i raḥmet gibi irdi pür-nem / Oldı feyżi ile sebz ü **ḫurrem**

SE342 Yā İlāhī ṭura tā kim ʿālem / Baġ-ı ʿayşı ola sebz ü **ḫurrem**

SE2812 Hep yudı yayḳadı seyl-āb-ı sitem / Ḳalmadı bir yeri sebz ü **ḫurrem**

SE3036 Yitişüp oldı o naḫl-i **ḫurrem** / İstiḳāmetde nezāketde ʿalem

HH523 Kimi dir seyr-i sebze-i **ḫurrem** / Oldı ġamla zümürrüd ü erḳām

HH1763 Ol ḫazān-dīde-i cefā vü sitem / Oldı ḫilʿatle gülbün-i **ḫurrem**

4. (Ay için) yeni

SE261 Luṭfıla eyledi māh-ı **ḫurrem** / Cebr-i kesr eyledi ol kān-ı kerem

ḫurremī [1] sevinç, mutluluk

S455 Ṣafā-baḫş ise naġme-i **ḫurremī** / Ġam āhenginüñ de olur ʿālemi

ḫurşīd [48] güneş

S71 Fürūzende **ḫūrşīd-i** burc-ı hüdā / Şükūhende sulṭān-ı şāḥib-livā

S247 Güler yüzle **ḫurşīd** olup dil-sitān / Dil-i cūy-ı yaḫ-beste aḳdı hemān

S551 Ya āyīnede ʿaks-i **ḫūrşīddür** / Yaḫud çarḫı nīlīde nāhiddür

S722 Odur burc-ı **ḫurşīd-i** ṣubḥ-ı ṣafā / Ki anda maḳām eylemiş Aḳbaba

S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı **ḫurşīd-i** lemʿ / Görülsün mey olup draḫşende şemʿ

S1136 Şuʿāʿ-ı fitīl ile **ḫurşīd** lemʿ / Derūnunda esbāb-ı şevḳ oldı cemʿ

S1163 Ṣun ol cāmı kim reşk-i **ḫūrşīd** ola / Ḥased bürde-i rūḥ-ı Cemşīd ola

NE244 Ya gül-i **ḫurşīde** ṭoḳundı ṣabā / Düşdi çemen-zāra varaḳ cā-be-cā

NE344 Ol felege çāre mükemmeldür ol / Ḥāmil-i **ḫurşīd-i** feżā’ildür ol

NE668 Ḫum mı yāḫūd menzil-i **ḫūrşid** mi / Ya felek-i kevkeb-i Nāhīd mi

NE883 Cāhına nisbetle degil berḳgāh / Geşt-i felek ḫırmen-i **ḫūrşīd** ü māh

NE1171 İtdi teveccüh aña **ḫūrşīd-vār** / Ẓerre iken ḳıldı meh-i tābdār

NE1314 Çünki bulup rütbe-i ḳadri kemāl / Rā’yet-i **ḫūrşīde** irişse zevāl

NE1438 Pertev-i **ḫūrşīd** gibi müstemer / Himmetine devr ile nezdīk-ter

NE1450 İtse teveccüh kime **ḫūrşīd-vār** / Eyler idi ẓulmetini tār-mār

NE1455 Pertev-i **ḫūrşīd** gibi bīḥaber / Yārdan uçdı niçe üftādeler

NE1486 Pīr ki **ḫūrşīd-i** pür-envār idi / Ve'şteʿale'rreʾsü nümūdār idi
NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün şām-ı tār / Dīde-i **ḫūrşīde** ururdı ġubār
SE85 Ḥaclegāhında ʿarūs-ı Nāhīd / Baş göz oldı miṣāl-i **ḫurşīd**
SE107 Tāb-ı **ḫurşīd-ile** çün nūr-ı şühūd / Berf ü yaḫ āḫir ider maḥv-ı vücūd
SE198 Nūrda ġālib idi **ḫūrşīde** / Cismi bīnende idi çün dīde
SE280 Oldı **ḫūrşīd-i** ʿinayet tābān / Ṣaldı ḳullāb şuʿāʿ-ı iḥsān
SE385 Tamaʿ-i ḫuṭbe-i Nāhīd ancaḳ / Merḥabā-yı kef-i **ḫurşīd** ancaḳ
SE458 ʿIşḳdur gevher-i iksīr-i kemāl / ʿIşḳdur lemʿa-i **ḫurşīd-i** cemāl
SE467 Nūr-ı **ḫurşīd** gibi bāriḳadur / Dil ise āyine-i muḥriḳadur
SE489 Her şerāre ola bir necm-i hüdā / Vire **ḫurşīd-i** felek gibi ziyā
SE663 Ḳıldı **ḫurşīd** gibi çarḫı maḳām / Oldı envār-ı maʿārifle be-kām
SE899 ʿArş ḳandili olup şaʿşaʿa-nāk / Burc-ı **ḫurşīde** döne tūde-i ḫāk
SE2072 Var-ıdı bir şeh-i Cemşīd-ḥişāl / Luṭfı meşhūr-idi **Ḫurşīd-miṣāl**
SE2093 Şöyle ʿazm itdi ki aña seḥeri / Vire **ḫurşīd-veş** on bedre zeri
SE2338 Nāʿil-i çeşme-i **Ḫurşīd** oldı / Vāṣıl-ı daḫme-i Cemşīd oldı
SE2727 Kefi lerzān idi **ḫurşīd-āsā** / Ḳalemi itmez idi yine ḫaṭā
SE3021 Ḳadr-i ʿālī ile her ṣadr-nişīn / Oldı **ḫurşīd-i** żiyā-baḫş-ı güzīn
SE3308 Çeşmesi çeşme-i **ḫurşīd** gibi / Kemter āvāresi Nāhīd gibi
HH12 Ṭabaḳāṭ-ı zūcācī-i şeffāf / Çeşm-i **ḫurşīde** heft perde-i şāf
HH165 Oldı envār-ı feyż ile Nāhīd / Hem-ser-i māh tevʾem-i **ḫurşīd**
HH290 Bir ṭalīʿa ile feṭḥ idüp **ḫurşīd** / Ḳulle-i ġonceden gül oldı bedīd
HH1656 Ġurre-i cāh ü devlet-i cāvīd / Meyl-i iklīli ṭaʿne-i **ḫurşīd**
HH1853 Ḳapdı zerrīn-külāhı **ḫurşīdi** / Bāddan aldı hançerī bīdi
HH2081 Baḫr-ı sīm-ābdan çıḳup **Ḫurşīd** / Āşinā rūşenā hep oldı bedīd
HH2294 Müjde kim āḫir oldı şām-ı firaḳ / Ḳıldı **Ḫurşīd-i** taliʿ üñ işrāḳ
HH2412 Toġdı iki oġul necīb ü reşīd / Her biri ṭaʿne-i meh ü **ḫurşīd**
HH2595 Geldi bir burca māh ile **ḫurşīd** / Oldı bir şāḫa iki verd-i sefīd
HH2696 İde **ḫurşīd-i** ʿātifet īşrāḳ / Nergisin aça māliş-i eşfāḳ
HH2746 Ḫamse erbābına idüp taḳlīd / Eyledüm pençe-gīrī-i **ḫurşīd**
HE99 Şebangeh ki ṭaşup deryā-yı sīmāb / Veliy-yi ʿahd-i **ḫurşid** oldu mehtāb
HE108 Bürūcı devr idüp oldı o **ḫurşīd** / Dil-i işnā aşerde sırr-ı tevḥīd

Aşağıdaki tanıkta kelime Sultan IV. Murâd'ın vasfı olarak kullanılmıştır.

SE322 Gelse dīvānına hemçün **Ḫurşīd** / Tācını destine alur Cemşīd

ḫurşīd-āṣār [1] güneşin özelliklerini taşıyan, güneş gibi olan

SE577 Eyledi çünki o **ḫūrşīd-āṣār** / Çārümīn taḫt-ı ḫilāfetde ḳarār

ḫurşīd-naẓīr [1] güneşe eş olan

SE2946 Oldı ol şöhret-i **ḫurşīd-naẓīr** / Pençe-i ḫamse ile ʿālem-gīr

ḫurūb [1] savaşlar

SE1441 Yaʿnī Şiblü'l-esed-i yevm-i **ḫurūb** / Veled-i Leyṯ-i bahādur Yaʿḳūb

ḫurūf [4] harfler ‖ sözler

S1532 Ola şanʿat-ı naẓmdan bī-vuḳūf / Dilinden dökile perīşān **ḫurūf**
NE2311 Sözde ider lafẓ u **ḫurūfi** setr-i dek / Bosnada Potur Anaṭolıda Türk
NE2331 Noḳṭaları şaçma **ḫurūfi** silāḥ / Ṭopṭolu aġzı şıḳılı ışṭılāḥ
NE2347 Olmuş idi rābıṭadan bī-vuḳūf / Kim deheninden dökülürdi **ḫurūf**

ḫurūş [5]

1. coşma, kabarma, şamata

S242 **Ḫurūşunda** Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü pes ü taḫt u fevḳ
NE1638 Cūş u **ḫurūş** ile gider baḥra rūd / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur bī-vücūd
SE2574 Nāy u def ġulġule-i nūṣ-ā-nūṣ / Eylemiş ṭāḳını pür-cūş u **ḫurūş**

2. telaş

S1484 Ḳarār it meded kim bu cūş u **ḫurūş** / Beni eyledi mest-i bī-ʿaḳl u hūş
HH2228 Döymeyüp nār-ı vaṣla itdüñ cūş / Ḫām imişsin nedür o deñlü **ḫurūş**

ḫurūşan [2] coşan, coşkulu

NE377 Nīze-i ʿasker ki **ḫurūşān** idi / Yemde şaʿab gibi nümāyān idi
SE2854 Mühreler ḳazdı ġırīvān oldı / Surḫ-ı zenbūr **ḫurūşān** oldı

ḫurūşende [1] coşmuş, galeyana gelmiş

S591 Gelür naġme-zen dāʾireyle zenān / **Ḫurūşende** cin ʿaskeridür hemān

ḫurūş eylemek/itmek/ḳılmaḳ [14] coşmak, kabarmak

S253 **Ḫurūş itdi** yine bedenlerde ḳan / Miṣāl-i nihāl-i gül ü erġavān
S261 Ṭuyunca bu aḥvāli şāḥib-ḳırān / **Ḫurūş itdi** deryā-yı ġayret hemān
S920 Ḫalāṣ iden oldur yine dem-be-dem / **Ḫurūş itse** ṭūfān-ı deryā-yı ġam
S1182 **Ḫurūş eyledi** yine ḫumdan şarāb / Bu şevḳa muaʿllaḳlar itdi kebāb

S1345 Dil-i zār idüp cām-ı gül-fāmı nūş / O murġ-ı ḫazān-dīde **ḳılsun ḫurūş**
S1379 **İderken** ḫum-ı bāde gibi **ḫurūş** / Ṣatıldı nice ġurre-i ḫūḥ-fürūş
S1460 Yine dilde cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / **Ḫurūş itdi** baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ
NE758 Hiç ola mı **itse** ne deñlü **ḫurūş** / Her çeñe ḫaffāfı cevāhir-fürūş
NE789 Şeb ki **ḫurūş itdi** yem-i ḳīr-nāb / Oldı gözüm zevraḳı ġarḳ-āb-ı āb
NE1331 Vaṣf-ı çemenzārı idüp rūy-pūş / Fikr-i ḫaṭ-ı yār ile **eyler ḫurūş**
NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider rūy-i pūş / Meyle **ider** ḫum gibi cūş u **ḫurūş**
SE144 **İtmedi** şīre-i ḫam gibi **ḫurūş** / Açmadı rāz-ı dilinden ser-pūş
HH1536 **İtdi** deryā-yı şevḳi cūş u **ḫurūş** / Geldi feryāda gitdi ḳuvvet ü hūş
HH2388 Ṣuḳḳa-ı ebr kim **ḫurūş itdi** / Gökde bārān cüyūş-ı cūş itdi

Ḫusrev [16] İran'ın Sasâniyân sülalesinden adaletiyle ün salmış hükümdar, I. Husrev. 531 ve 579 yılları arasında hüküm sürmüştür. Akıllı, tedbirli, dirayetli, kudretli, hayırsever, sanat ve kültüre hizmet eden bir padişahmış. Klasik Türk şiirinde adalet timsali olarak yer alır.

NE924 Lāzım olan himmet-i merdāndur / **Ḫusrev** iden ḫusrevi pīrāndur
NE924 Lāzım olan himmet-i merdāndur / Ḫusrev iden **Ḫusrevi** pīrāndur
NE935 Sanʿat ile **Ḫusrev** alup kāmını / Zevraḳ ilen ḫūrd ider endāmını
SE312 Aḫ u ʿamm ü peder-i vālāsı / ʿAṣrınuñ **Ḫusrev-i** bī-hem-tāsı
SE328 Daḫme-i **Ḫusrev** ü genc-i Cemşīd / Kim ġulāmiyye-i mersūm-ı ʿabīd
SE389 **Ḫusrev** ol daḫmeye kim oldı revān / Ẕikr ü tesbīḥ ile lā-ḥavl-künān
SE707 **Ḫusrev-i** Cem-meniş ü ʿādil idi / Kāmil ü fāżıl ü deryā-dil idi
SE1398 Dimiş ol **Ḫusrev-i** pür-dāniş ü dīd / Ẓulm olınmaḳ saña ġāyetde baʿīd
SE1402 Şaḫṣ-ı kūteh virüp ol laḫẓa cevāb / Dimiş iy **Ḫusrev-i** seyyāre-cenāb
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i ʿAcemde **Ḫusrev** / Nūr-ı reʾy-ile cihāna pertev
SE1518 Geydürüp gül gibi bir ḫilʿat-i nev / Yeñiden anı ḳul itdi **Ḫusrev**
SE1728 Olmasa reʿy ḳılıcdan keskin / **Ḫusrev** olur mıydı pīrāna ḳarīn
SE1771 Tāzedür **Ḫusrev-i** Dārā-ʿaẓamet / Tāze sulṭāna güç olur ḫidmet
HH1700 Didi ey **Ḫusrev-i** zamāne peder / Şefḳat ü ʿadl ile yegāne peder

Ḫusrev [2] Husrev-i Şîrîn mesnevilerindeki erkek kahraman, Ferhat ile Şîrin hikâyesinde, Ferhat'ın rakibi olan hükümdar II. Husrev, Husrev-i Pervîz

NE1003 **Ḫusrev** ü Ferhādı idüp bī-şekīb / Şāha ider gāhī gedā-yı raḳīb
HE16 Virüp ebkār-ı fikre zīb ü zīver / Anı **ḫusrevlere** şīrīn göster

Ḫusrev, Ḫusrev-i Hindī [7] Hindistan'da yaşamış Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıf Emir Hüsrev-i Dihlevî. 1253 yılında Hindistan'da doğmuştur. Edebiyatımızda sultân-ı şuarâ mevkiindedir.

NE1117 Ḥāfız ile Saʿdī vü Cāmī daḫı / **Ḫusrev-i** Hindī vü Niẓāmī daḫı
NE1133 Güş ḳılup vāḳıʿa-i **ḫusrevi** / Eyle ḫulūṣuñ şuʿarā-yı ḳavī
NE1141 Saldı ġazel pençgehinden şarīr / Senderedi **husrev-i** necm-i serīr
NE1170 İtmiş idi **ḫusreve** feyż-i nefes / Anuñ ile şuʿlelendürdi o ḫas
NE1182 ʿĀciz olup **ḫusrev-i** şīrīn-suḫan / Ḥaḳḳa niyāz itdi o dem ḳalbden
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o dem / Sāʿid-i **Hindīyi** miṣāl-i ḳalem
HH2738 Biri **Ḫusrev** biri Nizāmīdür / Biri ser-mest-i ʿışḳ Cāmīdür

husrev [31] hükümdar, padişah

S245 İdüp ʿasker-i **ḫusrev-i** nev-bahār / Yelān-ı şeh-i Behmen itdi firār
S288 Süḫan kūteh ol **ḫusrev-i** ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı ṣaḥrā-yı dūr u dırāz
S925 Ne ḫum ḳālıb-ı ḳubbe-i āsumān / Ne ḫum dökme gencīne-i **ḫusrevān**
NE14 Besmeledür dāver-i bālā-nişīn / **Ḫusrev-i** ḫāver gitī-nümā-nişīn
NE355 Ṣāliş-i hem-nāmı idi bī-gümān / Hem daḫı sālis-i ʿöşri **ḫusrevān**
NE435 Sāye-i ḫaḳḳ-ı dāver-gitī-penāh / **Ḫusrev-i** dīn şāh-ı selāṭīn-sipāh
NE439 Zīver-i zer silsile-i **ḫusrevān** / Gevher-i gencīne-i ʿOṣmāniyān
NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i Ḫān Murād / **Ḫusrev-i** Cem kevkeb-i Sulṭān Murād
NE443 Maẓhar-ı luṭf olalı cengīziyān / **Ḫusrev** ider reşk ile eşkin revān
NE565 Nīze-i yaḫla nʾola itse ʿubūr / Oldı şitā **ḫusrev-i** sāhib-ẓuhūr
NE694 Her biri bir **ḫusrev-i** Cem iʿtibār / Ḫidmet-i pīrān ile pür-iştihār
NE750 Sūziş-i **ḫusrevden** olup behrever / Ṣaçdı noḳṭa yerine ḫāmeñ şerer
NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb güher / **Ḫusrev-i** baḥr u ber-i fażl u hüner
NE898 **Ḫusrev-i** ʿādil ki ʿadālet ide / ʿĀlemi luṭf ile ʿimāret ide
NE942 Şeh nice şeh **ḫusrev-i** Cemşīd-i fer / Cem-meniş-i İskender vālā Güher
NE992 ʿIşḳdur ol **ḫusrev-i** kişver-sitān / ʿIşḳa esir oldı kühhān-ı mihān
NE1135 Taḫtuña maʿrifetüñ **ḫusrevi** / Yaʿni şehenşāh-ı suḫan-ı Dehlevī
NE2374 Ḫar degil iy **ḫusrev-i** ʿālī-mekān / Ḥükm senüñ emr senüñdür hemān
NE3062 Pādişeh-i ʿaṣrī de ʿayyāş idi / **Ḫusrev** ü Cem meşreb-i ḳallāş idi

SE1800 Gün gibi **ḫusrev-i** seyyāre-ḥaşem / Taḫtına geçdi oturdı ol dem
HH911 Ẓıll-ı ḫargehde **Ḫusrev** oldı mekīn / Sāye-būs eyledi öñünde zemīn
HH1103 Bu yaña **Ḫusrev-i** sitem-dīde / Şāh-ı Ḫurşīd-i baḫt-gerdīde
HH1197 Bī-tereddüd aña idüp beyʿat / İdeler **ḫusrev-i** felek rifʿat
HH1248 **Ḫusrevüñ** bīm-i tīġ-i bürrānı / Ḫizmete cüst iderdi pīr anı
HH1293 Bir gün ol **ḫusrev-i** hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye mihr-i gerdūn taḫt
HH1482 Didi ey **ḫusrev-i** sitāre ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ ola merāmuña rām
HH1914 Vādi-i luṭf u himmetüñ ferdi / **Ḫusrev-i** ʿālem-ü cevān-merdi
HH1930 Didi ey pādişāh-ı ʿāli-cāh / Kevkebüñ kelle-küb-i **ḫusrev-i** māh
HH2025 Bozdı fi'l-ḥāl ḥāşımı ḥākim-i Rey / Şanki ḫayl-i bahārı **ḫusrev-i** dey
HE28 Virür irşāda ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / Urur **ḫusrevleri** zencīr-i ʿaşḳa
HE87 Cihān **ḫuşrevleri** yanında Ferhad / ...

ḫusrevāne [1] hükümdara mahsus

HH1149 Çetr ü ḫargāh-ı **ḫusrevāne** ile / Bār u büngāh-ı bī-kerāne ile

ḫusrevānī [2] hükümdarlara layık görülecek kadar güzel, hoş

S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ **ḫusrevānī** binā / İder anda ʿıyş ehli ḳat ḳat şafā
S1029 Faḳīri şeh eyler gedāyı ġanī / Ḫum-ı **ḫusrevānī** ile maḫzenī

ḫusrev-gitī penāh {ḫūsrev-i gītī-penāh} [1] dünya padişahlarının sığınağı

NE1461 Ḥikmeti gör **ḫusrev-gitī** penāh / Şāh-ı Süleymān-ı felek-i bārgāh

ḫusrevī [1] Husrev'e mahsus, Husrevce. Ayrıca bkz. 'Ḫusrev, Ḫusrev-i Hindī' md.

S420 İdüp müstaḳil yaʿni bir meşnevī / Unutdurmaya şīve-i **ḫusrevī**

ḫusrev-i ḫāver [1] Doğu'nun padişahı ‖ Güneş

HH2079 Şaʿşaʿa birle **Ḫusrev-i Ḫāver** / Gül-i berrāḳ idi zer-ender-zer

ḫussād [1] kıskananlar, hasetçiler

SE3472 Ḥācet olmaz sitem-i üstāda / Kendi derdi yetüre **ḫussāda**

ḫusūf [2] Ay tutulması

HH1616 Çünki Baḫtek bu ḥāle buldı Vāḳıf / Kevkeb-i baḫta irdi renc-i **ḫusūf**
NE2688 Dā'ire olur o mehe hāle-vār / Renc-i **ḫusūfı** o siyeh rūz-gār

ḫuṣūl [1] meydana çıkma, vücut bulma

S652 Tekūr eyleyüp post-veş iltiyām / Ḳarīn-i **ḫuṣūl** olmuş āḫir bu kām

ḫuṣūmet [2] düşmanlık, hasımlık

SE2283 Merd kim ola **ḫuṣūmetde** ḳavi / Olur elbette muḥabbetde ḳavi
HH1980 Ola naḫcīr çünki cāndan şīr / Eyleye daʿvī-i **ḫuṣūmet-i** şīr

ḫuṣūṣā, ḫuṣūṣan [13] bilhassa, özellikle

SG1/4 **ḫuṣuṣā** Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi
S59 **Ḫuṣūṣā** ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / ʿAceb nā-maḥal ṣarf olup gitdi tīz
S187 **Ḫuṣūṣā** ki şāh-ı maġāzī-şiʿār / Ebü'l-feṯḥ-i ṣānī şeh-i Cem-tebār
S406 **Ḫuṣūṣā** irüp mevsim-i nev-bahār / Yerüñ ola nüzhet-serā-yı ḥışār
S421 **Ḫuṣūṣā** bu maʿnī bulupdur ṣübūt / İder baḥş iden mülzim olup sükūt
S449 **Ḫuṣuṣā** ki itdi beni beste-dem / Pey-ā-pey gelüp mevc-i deryā-yı ġam
S1039 Ḫarābātuñ olur mı hem-tāsı hīç / **Ḫuṣūṣā** ki ola kenār-ı Ḫālīc
S1517 **Ḫuṣūṣā** olup cām-ı ʿişret nigūn / Baña gün mi gösterdi gerdūn-ı dūn
S1535 **Ḫuṣūṣā** ki ol kātib-i nā-ḳabūl / Ki ola anuñ ḫāmesi bī-uṣūl
NE633 Oldı **ḫuṣūṣa** ki günāh-ı ʿaẓīm / Ṣāḥibinüñ bīm ile ḳalbi dü-nīm
NE760 İtdi **ḫuṣuṣa** ki cefā-yı zamān / Miḥbere gibi yüregüm ṭolı ḳan
NE2340 İtme Ḫudāyā bizi cehl ile zār / Ola **ḫuṣūṣa** ki ḥamākat-şiʿār
NE2056 Meclis-i ʿilm idi **ḫuṣūṣan** o bezm / İtmiş idi her kişi bir baḫşe ʿazm

hūş [17] akıl, fikir, şuur

S796 Getür bādeyi cāmı medhūş ḳıl / Baña şükri sermāye-i **hūş** ḳıl
S989 Bilinmek gerek ḫürmet-i mey-fürūş / Olur luṭfı āsāyiş-i ʿaḳl u **hūş**
S1119 Şeb-i ʿıyşdur ḫırmen-i ehl-i **hūş** / Nihānı şafāya odur rūy-ı pūş
S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u **hūş** / Ḳonup ḫurde-i zer aña zehr-i gūş
S1484 Ḳarār it meded kim bu cūş u ḫurūş / Beni eyledi mest-i bī-ʿaḳl u **hūş**
NE1533 Ḥażret-i üstādda her ehl-i **hūş** / Feyż içün olurlar imiş çeşm ü gūş
NE1678 Ḳaṣd-ı żarar ḳılduġın itdükde gūş / Kendüyi ṭaġıttı ʿameldār-ı **ḫūş**
NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı **hūş** / Nergis ü gül gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2296 Ḥāşılı ṭutup çomaġa geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden ehl-i **hūş**
NE2789 İnce beli rāh-zen-i **hūş** idi / Orta ḳuşaġıyla siyeh-pūş idi
NE2984 Tā ki düşüp her biri bī-ʿaḳl u **hūş** / Oldı serüñ bālişi pehlū vü dūş
NE3037 Bāde gibi ḫāliş idüp **hūşuñı** / Cām-ṣıfat ṭut bu söze gūşuñı
SE497 ʿAdl ü dād ü kerem himmet ü **hūş** / Bezm-i ḳudretde olup dūş-be-dūş
HH1536 İtdi deryā-yı şevḳi cūş u ḫurūş / Geldi feryāda gitdi ḳuvvet ü **hūş**

HH2129 Başını urdı ṭaşa ol medhūş / Āşiyānından uçdı ṭā'ir-i **hūş**
HH2266 Derd ile bī-ḳarār u **hūş** oldum / Bir görünmez belāya düş oldum
HE82 Gözi ʿuşşāḳa necm-i kārban-küş / Haṭ-ı laʿli olur candārū-yı **huş**

hūş-mend [1] akıl ve anlayış sahibi, akıllı
NE632 Cümlesi nādān u ḫar-ı nāpesend / Düşmen-i erbāb-ı dil ü **hūşmend**

huşyār [2] aklı başında, akıllı uslu
SE1500 Merd-i **ḫūş-yār** u dil-āver idi / Lāyıḳ-ı salṭanat ü efser idi
NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı ġam-ı **huşyār** / Kāşif-i estār-ı dil-i perdedār

ḫūşe [5] salkım, üzüm salkımı
S477 Bozulmuş kühen bāğıdur bu cihān / Ki bālāda bir **ḫūşe** ḳalmış hemān
NE1536 Gül ki fenā bulsa eşerdür gülāb / **Ḫūşe-i** engüre ḫalefdür şarāb
NE2451 Belki elin bağlayasın çün nihāl / Aşaḳoyasın anı **ḫūşe-miṣāl**
HH2543 Dest-i ṭāremde **ḫūşe-i** engūr / Oldı nā-rīşte ṣubḥa-ı billūr
HE55 Ne sübḥa **ḫūşe-i** pür şehd ü leẕẕet / Olupdur bir dizi incir-i cennet

ḫūşe-çīn [1] başak toplayan, harman kaldıran, faydalanan
S183 Dirīġ eyleme mūrdan ḫırmeni / O pesmāndeden **ḫuşe-çīn** it beni

ḫuşk [8]

1. kuru
S868 Ṣanur şemmesin şem iden ḫūn-ı müşk / ʿAbīr ola ger dürdisi ola **ḫuşk**
S1330 Düşüp sebze-i **ḫuşka** berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḥaşīr üzre devr-i zamān
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i **ḫuşk** / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i **ḫuşk** / Bād-ı şabā-yı ḫaber-i ʿışḳ u meşk
SE2971 **Ḫuşk** ü ter olmaya ġark olsa yeme / Çāre yok ḥuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
HH1046 Tūşe-i **ḫuşg** ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī el vire zihī devlet

2. kaba, görgüsüz
NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle **ḫuşk** / Ḳalbin açar laḫlaḫa-i ʿışḳ u meşk
SE1808 Zāhid-i **ḫuşk** geçen ṭāliḥdür / Ġaraż andan ʿamel-i ṣāliḥdür

ḫuşkī [1] kuruluk
SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya ġark olsa yeme / Çāre yok **ḫuşkī-i** ceffe'l-ḳaleme

ḫuşk-leb ḳalmaḳ [1] susuz kalmak, dudağı kurumak
SE2328 Rīg-i beriyyede evlād-ı ʿArab / **Ḫuşk-leb** ḳalmış idi nite ki żab

ḫuşk olmaḳ [2] kurumak
S1296 **Olur ḫuşk** ʿaks idicek āfitāb / Ḳalur yerleri ṣanma girdāb-ı āb
S1307 Zemīn **ḫuşk olup** sebze oldı tebāh / Yine döndi bārūta ḫāk-i siyāh

ḫuşk ü ter [4] kuru ve yaş ‖ iyi ve kötü
S965 Dil-i zār olup ḳānīʿ-i **ḫuşk ü ter** / Baña şiş kebābıyla şīşe yeter
SE2971 **Ḫuşk ü ter** olmaya ġark olsa yeme / Çāre yok ḥuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
SE854 Faḳr-ıla ḳānīʿ iken **ḫuşk u tere** / Ṭatlı ṭuysa biriñüz aş yere

ḫuşūʿ [1] varlığının farkında olamayacak derecede kendini karşısında bulunduğu şeyin heybet ve câzibesine kaptırma, tevazu
SE155 Ehl-i cāhe egilüp virme müdām / Büt-perestāna **ḫuşūʿ yile** selām

ḫuşūnet [3] kabalık, sertlik
SE2130 Virme şirrīre **ḫuşūnetle** cevāb / ʿAybdur ādeme taḳlīd-i kilāb
SE2296 Ne revā cevr ü **ḫuşūnetle** müdām / Olasın ḫār-ı cefā gibi be-nām
HH671 Kendüñe şefḳat it **ḫuşūneti** ḳo / Aġır ol tāzesin bu ḥiffeti ḳo

ḫūt [5] büyük balık
S535 ʿAşāyıla baḫrı iderken dü-nīm / Göñül **ḫūtın** anda düşürmüş Kelīm
S681 Olur ṣuda ẓıllı burūc-ı semā / Velī **ḫūt** u ḫarçengi cünbüş-nümā
S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o laʿl-i teri / ʿAceb **ḫūt-ı** terkīb olur cevheri
S1306 Bu tāb itse **ḫūte** eger ittisāl / Balıḳlardı māhī-i Yūnus-miṣāl
NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile pūt / ʿAḳsi düşüp āba olur berḫ-i ḫūt

ḫūt-ı Yūnus [1] balinalardan, ılık ve sıcak denizlerde sürüler hâlinde yaşayan, boyu 3 metreyi bulan, özellikle denizde yukarı sıçraması ile tanınan, ağzı gaga şeklinde uzamış etçil memeli hayvan, yunus balığı
S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden zebūn / Gerek **ḫūt-ı** Yūnus gerek İbn-i Nūn

ḫuṭbe [5] Cuma ve bayram namazlarında camilerde minberde verilen öğüt ve edilen dua
SE385 Tamaʿ-i **ḫuṭbe-i** Nāhīd ancaḳ / Merḥabā-yı kef-i ḫurşīd ancaḳ

SE1472 ʿAdl ü iḥsānuñ olur āyātı / Şehlerüñ **ḫuṭbe** gibi dārātı
SE1465 Meyline lāyıḳ odur merdānuñ / **Ḫuṭbedür** ḫıṭbe-i ʿaḳdi anuñ
SE2664 **Ḫuṭbesi** āyet-i ʿadl ü iḥsān / Kārı bālā-kün-i ḥükm-i Ḳurʾān
SE2955 Buradan bil sühanuñ rütbesini / Şāh-ı ʿışḳuñ oḳınan **ḫuṭbesini**

ḫuṭeb [1] hutbeler

S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni tabʿ-ı edeb / Dil olmuşdı mānend-i ṭīġ-ı **ḫuṭeb**

Ḫuten [5] Çin ile Türkistan arasında misk geyikleri ile meşhur bölge, Hıtâ ülkesi

S1110 Felek ṭurma şaçmaḳda misk-i **Ḫuten** / Güm eyler izin kūy-ı yāre giden
NE68 Şaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne yine / Beñzesin āhū-yı **Ḫuten** bāyına
NE3106 Şafḥa çemenzār-ı **Ḫutendür** meger / Nāfe-i misk oldı aña noḳṭalar
SE813 Zāhid-i şavmaʿa tüccār-ı **Ḫuten** / Saʿy ider her birisi bir yüzden
HH558 Geldi sūdā-ger-i sevād-ı **Ḫuten** / Ṭoldı bu ḫāne misk ü ʿanberden

ḫuṭūr [1] hatıra gelme, akla düşme

SE2837 Kime kim ḫavf ü ḫaṭar ide **ḫuṭūr** / Gelmesin şimdiden aña destūr

ḫuṭūṭ [1]

1. çizgiler, hatlar

S969 **Ḫuṭūṭ-ı** sefīd ile mīnā hemān / Güneşdür ki eyler şuʿāʿın ʿayān
S971 Dönüp zevraḳa cām ü baḥra çemen / Ṣurāḥī sütūn ü **ḫuṭūṭı** resen
SE3455 Şaflara döndi **ḫuṭūṭ-ı** mıṣṭar / Nükteler puşuya girmiş ʿasker

2. yazılar

S364 Olurdı gelen şaff-ı ḫaşm-ı ġayūr / Şikeste **ḫuṭūṭ-ı** perīşān süṭūr
S970 ʿAceb şekl-i maḫrūṭī-i cilve-ger / Mücessem **ḫuṭūṭ-ı** şuʿāʿ-ı başar

ḫūy [1] ter

SE2304 Şaḳla yüz şuyını çün şāġar-ı mey / Edebe oldı nişān ḫaclet ü **ḫūy**

hūy [4]

1. Allah'ın isimlerinden olan "Hû" zikri

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında pest / Gerek **hūy-ı** zāhid gerek hāy-i mest
S583 Meşāyıḫ gelür **huy** ile hāy ile / Geçer her biri ẕikr-i deryā ile
S1424 Reh-i ʿışḳa gir **hūy** ile hāy ile / İç ol bādeyi ṭabl u surnāy ile

2. gürültü, şamata, bağırma

S19 Nedür rind ü zāhiddeki hāy ü **hūy** / Yine aña ʿāʾid hep ol güft ü gūy

hūy ü hāy [2] gürültü, patırtı, şamata

S1057 Nedür muṭribā dāʾim ol **hūy ü hāy** / Meger aġzuñ ölçüsüni aldı nāy
NE2924 Tantana-i ṭabl u dem-i kerre-nāy / Ḳahḳaha vü heyheyle **hūy ü hāy**

ḫużūr [21]

1. gönül hoşluğu, ruh dinginliği, memnuniyet

S235 Rivāḳ-ı felek bezmgāh-ı sürūr / Bisāṭ-ı zemīn ḫ̌ābgāh-ı **ḫużūr**
NE639 Ḥāṣılı yoḳ cisr-i fenāda **ḫużūr** / Cāy-ı ḫużūr ister iseñ ḳıl ʿubūr
NE1175 Bir şeb alup çeşmini ḫ̌āb-ı **ḫuzūr** / Eyledi eşkāl-i miṣāli ẓuhūr
SE589 Bir iki sāʿat idüp ḫ̌āb-ı **ḫużūr** / Sāʾirin ḳıl yine kāre maḥṣūr
SE752 Daġdaġa virse mizācında fütūr / Ola mı cānda şafā dilde **ḫużūr**
SE2242 İsteyen genc-i selāmetde **ḫużūr** / Eylesin rıfḳı ser-cümle-i umūr

2. kat, makam

NE639 Ḥāṣılı yoḳ cisr-i fenāda ḫużūr / Cāy-ı **ḫużūr** ister iseñ ḳıl ʿubūr
NE853 Variş-i evṣāf-ı nebī-i **ḫużūr** / Ḳalbi füyūżāt ile ḳandīl-i nūr
NE1252 Olsa merāḳıb ger o ehl-i **ḫużūr** / Olur idi ġūteḥār-ı baḥr-ı nūr
NE1350 Māhi-i Yūşaʿ gibi ehl-i **ḫuzūr** / Cānı ider ġarḳa-ı deryā-yı nūr
NE2278 Biri birisiyle idüp güft ü gū / Müfti **ḫuzūrında** olur rū-be-rū
SE512 ʿArż idüp ḫāli **ḫużūr-ı** şāha / Didi ol pādişeh-i āgāha
SE775 Pīrden olmaya tā kim destūr / Kimse olmazdı şeref-yāb-ı **ḫużūr**
SE787 Baḳdıġı gibi hemān taṣvīre / Ruḫṣat olurdı **ḫużūr-ı** pīre
SE844 Kesb ü kārı ḳomış ol ehl-i **ḫużūr** / Eylemiş ẕevki fütūḥa maḥṣūr
SE1053 Vardum üstād **ḫużūrına** o dem / Dilde şad tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE1656 ʿIrżımı yıḳdı **ḫużūruñda** senüñ / Yeg idi boynuma geçse resenüñ
SE1794 İdelüm ʿizz ü **ḫużūra** īṣāl / Belki biz bunda ṭururken fi'l-ḥāl
SE1845 Götürüp anı **ḫużūr-ı** mīre / Ṭayanur kārı ser-i şemṣīre
SE2518 Gice itmişdi **ḫużūra** güẕeri / Ol idi şofradaḳi mā-ḥażarı
SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿizz-i **ḫużūr** / Ḫāṭırında var-ıdı kibr ü ġurūr

ḫużūr eylemek/itmek [7] rahata kavuşmak, huzur bulmak

S619 Bu cānib o demlerde nüzhet-gede / **Ḫużūr eyleriz** sāye-i ḳalʿada

NE1942 Bāliş-i zer-kārdan eyler nüfūr / Pister-i semmūrda **itmez ḥużūr**
NE2509 Alup anı bāri gel **eyle ḥużūr** / Dīdeye ṣal nūr-ı derūne sürūr
NE2564 Hiç riʿāyetde de itmez ḳuṣūr / Neyleyeyin **itmedi** cānum **ḥużūr**
NE2987 Çözdi miyānında anı itdi dūr / Ḳodı başı altında **itdi ḥużūr**
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ içinde ādem / Hīç **ḥużur idebilür** mi bir dem
HH1057 Nice günden beri iki bī-tāb / Görmemişdi **ḥużūr eyledi** ḫᵛāb

ḥużūrın uçurmaḳ [2] rahatsız etmek, dirliğini bozmak, huzurunu kaçırmak

S1237 **Ḥużūrın uçurma** ṣalup şūr u şer / O bī-çārenüñ kendi derdi yeter
HH2131 Ḳafes-i cisme ṭaşlar urdı / Murġ-ı cānuñ **ḥużurın uçurdı**

ḥużūr virmemek [2] rahat ettirmemek, gönül rahatlığını bozmak

NE578 Kimseye hiç gerdiş-i pür-şer ü şūr / İstedügi gibi **virür** mi **ḥużūr**
NE2952 **Virmeyüp** enbā-yı sebīle **ḥużūr** / Yolda ṭurur niteki kelb-i ʿaḳūr

hüccet [2] kanıt, delil; senet, vesika

NE215 Mühr-i şerīf ile o şāh-ı güzīn / **Ḥüccet-i** ẓahriyye-i menşūr-ı dīn
NE742 Oldı bāña **hüccet-i** ʿızz-i ḳabūl / Eyledi imżā ʿulemā-yı fuḥūl

ḥücre [8] küçük oda, odacık

NE103 Tīregi-i **ḥücre-i** teng-dimāġ / Rūşenī-i ʿaḳl-ı fürūzān-çerāġ
SE616 Gūşe-i **ḥücrede** nice nāçīz / Nüsḫa-veş ʿilm-ile ṭutıldı ʿazīz
SE1706 **Ḥücrede** ḳapıyı dīvār itmiş / Rişte vü sūzını der-kār itmiş
HH633 Aña bir **ḥücre** eyledi taʿyīn / Ḫāne ustāda kendi cāna yaḳīn
HH635 Mekteb-ı ʿışḳ idi o **ḥücre** hemān / Mekteb ammā ki mekteb-i ʿirfān
HH646 Bir giçe **ḥücrede** o ġonce-i bāġ / Uyudup ġayrīyi uyardı çerāġ
HH647 Nā-gehān gördi bir zen-i zībā / Gūşe-i **ḥücreden** olup peydā
HH987 Nice İskender anda nā-peydā / Her ḥabāb oldı **ḥücre-i** minā

hücūb [1] perdeler ‖ kapılar

SE277 Esdi bād-ı nefes-i Raḥmānī / Gitdi cümle **ḥücūb-i** ẓulmānī

hücūm [5] bir kimseye veya topluluğa düşmanca saldırma, saldırı

NE1294 Baḥr olup ʿasker-i deryā **hücūm** / Ṣola Anaṭolı durur saġa Rūm
NE2925 Çeng ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü def ü naʿre-i ehl-i **hücūm**
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi **hücūm** / Bir dem içre sögündi şemʿ-i nücūm
HH2159 Bu maraż kim **hücūm-ı** sevdādur / Aşlı dil menbaʿı süveydādur
HH52 Dil-figārım **hücūm-ı** sevdādan / Dād ü feryād hep süveydādan

hücūm eylemek/itmek/ḳılmaḳ [15] saldırmak

S37 **Hücūm itdi** ḥayret dil-i pür-ġama / Unutdı niçün geldügin ʿāleme
S293 Ḳapudān-ı aʿẓam **hücūm eylemiş** / Ṣeyāṭīne sevḳ-i rücūm eylemiş
S299 Dümenle olup şayḳa kejdüm-miṣāl / **Hücūm eylemiş** ḳatle ehl-i ḳıtāl
S351 Bu iḳdām ile **itdiler** çün **hücūm** / Ḳılıcdan geçürse n'ola Şāh-ı Rūm
S382 Bu resme **hücūm idicek** şehriyār / Nümāyān olup ḥaşma pāyān-ı kār
S622 Seḥerden **idüp** Rūma tābiş **hücūm** / Olur cümle ḥindī-ṣıfat ḥalḳ-ı Rūm
S649 Alur ḳarşuyı çünki **idüp hücūm** / Düşer ḳalbine şevḳ-ı tesḫīr-i Rūm
NE148 Dād-ı Ḫudāya ki bu naḳş-ı ẓulūm / **Eyledi** ben ḥasta-i ʿışḳa **hücūm**
NE560 **İtdi** şitā ṣarṣarı şöyle **hücūm** / Şīşe-i çarḫ içre söyündi nücūm
NE1580 Şehre hemān bir saḥrā **itdi hücūm** / Kendi şeyāṭīn ü tüfengi rücūm
NE2006 Yāreler açdı aña **idüp hücūm** / Tīġ ü ḥadeng ile şihāb u nücūm
NE2806 Ol tabānı daġlanacaḳ şaḥş-ı şūm / Başıcaḳ o şiddeti **eyler hücūm**
NE2836 Şehvet **ider** ādeme şöyle **hücūm** / Kim unudur ḥaşyeti nefs-i ẓalūm
SE3120 Oldı çün şāha ḳażıyye maʿlūm / Şīr-veş **ḳıldı** o rūbāha **hücūm**
HH608 **İtdi** deryā-yı şevk cāna **hücūm** / Olmadı pāyidār sedd-i ʿulūm

hüdā [18] doğru yolu gösterme, hidayet

S51 Olup reng-i āmāl ile süst-pā / Göñül ola güm-kerde rāh-ı **hüdā**
S71 Fürūzende ḫūrşīd-i burc-ı **hüdā** / Şükūhende sulṭān-ı şāḥib-livā
S89 **Hüdā** burcına oldı raḫşende mihr / Ki düşmedi ẓıllı çü mihr-i sipihr
S113 Fedā cān u dil ḥażret-i ḥaydere / İmām-ı **hüdā** sāḳī-i Kevşere
NE29 Besmeledür sünbül-i bāġ-ı **hüdā** / Noḳṭa piyāz olmuş aña gūyiyā
NE270 Anuñ ile ṭutdı ṭarīḳ-i **hüdā** / Naġme-i Dāvūd ile gūyā şabā
NE856 Müfti-i dīn mürşid-i eyyāmdur / Şeyḫ-i **hüdā** nāṣır-ı İslāmdur
NE1480 İtmeden āheng-i yem-i nīlgūn / Necm-i **hüdā** oldı aña reh-nümūn
NE1620 Cüz-i ḳavī neşve-i ḥikmet odur / Aşl-ı **hüdā-yı** rükn-i ʿibādet odur
SE148 Ne revā şemʿ-i **hüdāyı** ḳoyasın / Ṭıfl-ı nādān gibi ẓılla uyasun
SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı **hüdā** şemʿ-i sübül
SE460 ʿIşḳdur silsile-cünbān-ı **hüdā** / ʿIşḳa dil-beste olur şah u gedā
SE489 Her şerāre ola bir necm-i **hüdā** / Vire ḫurşīd-i felek gibi ziyā
SE883 Kime kim rehber olup nūr-ı **hüdā** / İde bu neşʿede taḥşīl-i fenā

SE1722 ʿAkldur pertev-i envār-ı Hudā / ʿAkldur meşʿale-i rāh-ı **hüdā**
SE2658 Sālik-i rāh-ı **hüdā** ola müdām / Ḳaṭmaya adımına ḥīç ḥaram
HH245 Ḳalbi baḥr-ı muḥīṭ-i faẕl ü **hüdā** / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser dünyā
HH1251 Eyledi sayḳalī-i nūr-ı **hüdā** / Dil ü can dīdesini dūr-nümā

hüdhüd [3] ibibik ya da çavuş kuşu olarak bilinen kuş, hüthüt

SE2988 Bir ḳafes içre iki **hüdhüdi** var / Her biri ṭurma ider nāle vü zār
SE2991 Virdi ṣayyāda iki dirhem sīm / O da **hüdhüdleri** itdi teslīm
SE2993 Bir ḫarabe var-ıdı anda meger / Ḳondı dīvārına ol **hüdhüdler**

ḥükemā [6] âlimler, hakîmler

NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i **ḥükemā** safsaṭa / Manṭıḳın eşkāli ḳuru maġlaṭa
SE770 **Ḥükemāya** olıcaḳ Eflāṭun / Meşʿal-i fikret-ile rāh-nümūn
SE1736 Oldı Ristoya meḳārın evvel / **Ḥükemā** ḳavliyile itdi ʿamel
SE1741 Ḳaç bucaġ idügini arż u semā / Rehber-i ʿaḳl-ıla buldı **ḥükemā**
SE2767 Böyle taḥḳīḳ idüpdür **ḥükemā** / Ki müsellem ṭutar anı ʿulemā
HH2167 **Ḥükemānuñ** bülend-ḳadrisin / Ehl-i derdüñ şifā-yı ṣadrısın

ḥükm [24]

1. emir, irade, buyruk

HH1797 Evvelin **ḥükm-i** şāh-ı ẓulm-güdāz / Oldı emr-i siyāset-i ġammāz
SE731 Muḫbir-i ṣādıḳ olup müjde-resān / Buldı üç daġdaġadan **ḥükm-i** emān
SE1403 **Ḥükmüñe** lāzım olan ṭāʿatdur / Maḥż-ı ḥaḳdur süḫan-ı ḥikmetdür

2. egemenlik, hakimiyet

NE923 Ḥikmet ile **ḥükmi** olup hem-ʿinān / Baḥr u ber-i ʿāleme oldı revān

3. karar, hüküm

NE471 Fikreti ḫayretde ehl-i vuḳūf / Sözleri reşk-i **ḥükm-i** feylesof
NE2291 **Ḥükm-i** kitāb üzre keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü gerek ey pür-ḫüner
SE429 Ṭuyılup şırr-ı ḳażā-i sermed / Ola taḳvīm-i kühen **ḥükm-i** raṣad
SE762 Eşerinden ola ḫāṣṣ ü ʿāma / Nāṣıḥ-ı **ḥükm-i** Ḳıyāfet-nāme
SE1259 Ḫulḳı mecmūʿa-i **ḥükm-i** eżdād / Ṭabʿı fihrist-i menāşīr-i fesād
SE1375 Olmasa ger eşeri ol tīrüñ / **Ḥükmi** nafiẕ olamaz tedbīrüñ
SE1401 Böyle dir **ḥükm-i** Ḳıyāfet-nāme / Ki ide ẓulmı ḳaşīrüʿl-ḳāme
SE1413 Oldı ol demde ferāset lāmiʿ / Olmadı **ḥükm-i** ḳıyāfet żāyiʿ
HH477 ʿĀlim idi kitāb **ḥükmince** / Dikḳat-i fikri inceden ince

4. İslam'a göre, Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen ve Allah tarafından konulmuş, değişmez, tartışmasız kararlar

NE180 Eyledi seccāde-i **ḥükm-i** enām / Rīşede murġ-ı dilini pāy-dām
NE1245 Pīş-i nihād it nusḫ-ı ʿālemi / Anla anuñ ile **ḥükm-i** mübhemi
NE1246 Heb **ḥükm-i** nāmütenāhī imiş / Ādeme taʿlim-i İlahī imiş
SE2664 Ḫuṭbesi āyet-i ʿadl ü iḥsān / Kārı bālā-kün-i **ḥükm-i** Ḳurʾān
SE2680 Mezc olup **ḥükm-i** Ḫudāyıla emel / Lavġ ola arada iḫlāṣ-ı ʿamel
SE2974 İricek **ḥükm-i** Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire can naḳdini birbir taḳdīr

5. mahkemede verilen karar, kadı hükmü

NE2284 İstemeyüp **ḥükmünü** ḳız cānibi / Dir ki eyā faẕl u hüner şāḥibi
NE2374 Ḫar degil iy ḫusrev-i ʿālī-mekān / **Ḥükm** senüñ emr senüñdür hemān
NE2388 ʿĀleme her bir suḫanuñ bir kitāb / **Ḥükmüñe** dinse nʾola faṣlu'l-ḫiṭāb
SE1361 **Ḥükm-içün** fikre varup nice zamān / Eyleyüp ʿaḳl-ıla fikri mīzān

6. geçerlilik, önem, değer

NE2116 Yek-be-yek anlara baḳup bī-ḥicāb / **Ḥükm-i** ferāset aña geldi ṣavāb

ḥükm-āmiz [1] hüküm mahiyetinde, geçerli

NE1707 Sözleri cümle **ḥükm-āmiz** idi / Ḳavli müʾeṣṣir nefesi tīz idi

ḥükm eylemek/itmek [4]

1. karar vermek, kanıya varmak

NE1540 Mevtine **ḥükm eyleyemez** ẕū-fünūn / Naḳl yeter maʿni-i belyenḳılūn
NE2012 Boşanmaġa ṭaʿn idene ittifāḳ / Küfr ile **ḥükm eyler** idi üç ṭalaḳ

2. emretmek, söz geçirmek

HH661 Saña oldumsa cān u dilden esīr / Şanma **ḥükm ide** baña ḳāḍı vü mīr

3. egemenliği altında bulundurmak, yönetmek

HH735 Nehre-dek **ḥükm iderdi** Saʿdīler / Şimdiden şoñra oḳıma baña ẕafer

ḥükmi cārī olmaḳ [3] gücü yetmek, sözü geçmek

NE1543 **Ḥükmi** ki her ʿunṣura **cārī olur** / Ḫākde de ḥikmeti sārı olur
SE926 Hem ola kevn ü mekāndan ʿārī / Bedene hem **ola ḥükmi cārī**

SE2037 Rūḥ gibi hem bedene sārī idi / **Ḥükmi** her zaviyede **cārī idi**

ḥükm-i ḳażā [5] her konuda Allah tarafından önceden verilmiş bulunan karar

SE1644 Bir gün āḫir irişüp **ḥükm-i ḳażā** / Oldı bir şoḥbet-i ḫāṣ-ı ẕürefā
SE2970 İricek cāẕibe-i **ḥükm-i ḳażā** / Çāresi cān-ıla teslim ü rıżā
SE3008 Līk pā-bend idicek **ḥükm-i ḳażā** / Yedilür bir ḳıl ile ehl-i rıżā
SE3056 Kedḫudā müşteġıl-i ḫidmet idi / Gūyiyā **ḥükm-i ḳażā** ġaflet idi
SE3224 ʿIşḳdur cāẕibe-i **ḥükm-i ḳażā** / Eksik olmaz dil-i ʿuşşāḳa belā

ḥükmini icrā itmek [1] gerekeni yapmak, iradesini yürütmek

HH1612 **Ḥükmin icrā idüp** o giryānda / ʿAdlini gösterürdi hep anda

ḥükmini revān eylemek/itmek [2] hükmetmek, etkisi altında bulundurmak

S659 ʿAceb ḥāl imiş **itdi ḥükmin revān** / Zamān u zemīn tā-be şevr-i zamān
S1242 Bahār **eyledi** bāġa **ḥükmin revān** / Ocaḳlıḳ virildi aña būstān

ḥükm-i şerʿ [3] Şeriat kurallarına uygun olarak verilmiş karar

SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel āḫir-i kār / **Ḥükm-i şerʿ-ile** saña hedm-i cidār
HH267 Ḫidmet-i **ḥükm-i şerʿü** taʿlīme / Ṣaldı her bendesin bir iḳlīme
HH209 Eyleyüp **ḥükm-i şerʿi** ʿālem-gīr / Şāh-ı sebbābı eyledi taʾzīr

ḥükm-pezīr olmaḳ [1] hükmü kabul edilmek, hakim olmak

SE1232 Nāfiẕü'l-emr ola mı **ḥükm-pezīr** / ʿAbd-i memlūk hīç olsun mı emīr

ḥükm virmek [7]

1. irade göstermek, etkisi altına almak

S1285 Yine bezmi germ it mey-i nāb ile / Bu faṣluñ da **ḥükmin vir** ol tāb ile
NE1260 Kah **virüp ḥükmini** ḫāk-i beden / Ġaflet ile ḫˇābda oldıḳça ben
SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı pür-tāb / **Ḥükmini virse** gerek faṣl-ı şebāb
HH298 Devr-i gül **ḥükmüni virüp** āḫir / Cām-ı gül-rengi eyledük dāʾir
HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / **Virdi ḥükmin** miṣāl-i cām-ı şarāb

2. karar vermek, kanaate bulunmak

SE3485 Biri ol kātib-i taşḥīf-nüvīs / Ki **virür** maʿnīye **ḥükm-i** telbīs
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola kerīm / Nādire **ḥükm-i** ʿadem **virdi** ḥakīm

ḥükūmet [4]

1. idare, yönetim

NE907 Gerçi **ḥükūmetde** siyāset gerek / Līk güẕārişde ʿadālet gerek
NE2828 Nefse uyup eyleme ten perveri / Cismüñ olur başḳa **ḥükūmetleri**
SE927 Ne taʿalluḳ bu ne tedbīr olur / Ne **ḥükūmet** bu ne teʾşīr olur

2. devlet

HH1411 Ḳul idüp gönlüñi **ḥükūmet-i** ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı ẕillet-i ʿışḳ

ḥükūmetgeh [1] yönetim merkezi

SE3039 Devr-i eyyām-ıla ol merd-i benām / Oldı Mollā-yı **ḥükūmetgehi** Şām

Hümā [9] güvercin büyüklüğünde ve zümrüt yeşili kanatlı, Kaf Dağı'nda yaşayan, çok yükseklerde uçan, üzerinden geçtiği kimselere mutluluk ve zenginlik getireceğine inanılan efsanevi kuş, devlet kuşu ‖ saadet, kutluluk

S703 Gülüñ āşiyānın ṭaġıtmış ṣabā / **Hümā** gibi murġān-ı pā-der-hevā
NE17 Besmele bālāda ṭurur dāʾimā / Oldı meger evc-i hevāda **hümā**
NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp emr-i Ḫudā / Lāneyi terk itdi miṣāl-i **hümā**
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṣāl-i **hümā** / Görmez idi hiç izin ehl-i hevā
SE1416 Baḫt kim murġ-ı **hümā** hem-serdür / ʿAzm u himmet aña bāl ü perdür
SE3392 Yek biñ şanʿatın itdi der-kār / Ol **hümā** olmadı dām-ıla şikār daḫı
HH2053 Zūr-ı çengāl-i ʿışḳ olup der-kār / İtdi güncişk bir **hümā-yı** şikār
HH2413 Ṣaldı çün ol iki **hümā** sāye / Pür-sürūr oldı iki hem-sāye
HE98 O zülfe beñzemez ẕılli **hümānuñ** / Hemāna gölgesi gökçekdür anuñ

Hümā-şikār [1] hümâ avlayan

HH215 İtse baz-ı **hümā-şikāra** ġıdā / İde şābit vücūdını ʿAnkā

hümām [1] himmeti ve gayreti çok olan ‖ Hz. Muhammed

HH159 Enbiyāya imām olup o **hümām** / Ḳıldı çün-kim şalātı virdi selām

ḥümāt [1] koruyucular, hamiler

HH222 Ebr-i şuḳḳa kef-i **ḥümātında** / Ḳodı çarḫı ḥicāb altında

hümāyūn [1] padişaha ait, bkz. 'dīvān-ı hümāyūn' md.

SE1511 Varıcaḳ emr-i celīlü't-teşrīf / Geldi dīvān-ı **hümāyūna** ḥarīf

hümāyūn-baḫt [1] talihli, mutlu

HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i **hümāyūn-baḫt** / Şāh-ı mehpāye mihr-i gerdūn taḫt

hümāyūn-livā çekmek [2] hükümdar sancağı dikmek, hükmetmek

S434 Ḥişāruñ idüp vaṣfını pīşvā / Süḫan mülkine çek **hümāyūn-livā**

NE76 Çek yürü ey ḫāme-i kişver-güşā / Milket-i maʿnāya **hümāyūn-livā**

hümāyūn-maḳdem {hümāyūn-muḳaddem} [1] padişaha sunulan, takdim edilen

SE500 Şāh-ı çūbīn-i **hümāyūn-maḳdem** / Aña nisbet bir aġaçdan ādem

hümāyūn-ṣadef [1] padişahların sığınağı

S189 Dür-i şāh-vār-ı **hümāyūn-ṣadef** / Ferīdūn-nejād ü Sikender-şeref

hümāyūn-sāz [1] padişahlık eden, hükmedici

HE26 Be-nām-ı pādişāh-ı ʿālem-i ʿaşḳ / **Hümāyūn-sāz-ı** ḫaṭṭ-ı ḫātem-i ʿaşḳ

hüner [26] marifet, beceriklilik, ustalık, maharet

S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i **hüner** / Ḳoşup esb-i ṭabʿ ı gelüp geçdiler

S1516 Ṭutalum ki naḳḳāş-ı zīnet ider / Yine ṭarḥ-ı resm idenüñdür **hüner**

NE765 Eyleyüp ol ḫidmetine şedd-i niṭāḳ / Kilk-i **hüner** eyledi teşmīr-i sāḳ

NE851 Lücce-i pür cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḥr u ber-i faż l u **hüner**

NE939 Devr-i ḳadīm içre bir ehl-i **hüner** / Oldı ʿAcem milketine tāc-ver

NE950 ʿArż-ı **hüner** ḳıldı bir üstād-ı kār / Yapdı bir oḳ aña ki ṣarṣar-güẕār

NE1796 Eylese taʿlīm-i ʿulūm u **hüner** / Şāḥibi sermāyeden itmez żarar

NE1899 Ḫayf ki muḍḥiklik olup muʿteber / Masḫaralıḳ oldı cihānda **hüner**

NE2284 İstemeyüp ḥükmünü ḳız cānibi / Dir ki eyā faż l u **hüner** şāḥibi

NE2343 Bir gün olup meclis-i ehl-i **hüner** / Bir yere geldi nice şāḥib-i **hüner**

NE3134 Sen de getür var ise bir şiʿr-i ter / Yoḫsa ḳuru ṭaʿna degildür **hüner**

NE3135 Vār ise bu güftelerüñ göreyin / Gel beri sen de **hünerüñ** göreyin

SE362 Fāl idüp açdı o dürc-i **hüneri** / Ṣaçdı bir ʿıḳd-ile bezme güheri

SE1214 Geldi meydāna nice masḫaralar / Ḫāṣılı masḫaralıḳ oldı **hüner**

SE1487 Kim gerekse ider ehline ʿaṭā / **Hüner** oldur ki ola cürme cezā

SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i destān-ı **hüner** / Sīḫ-i düşmen cigerinde oynar

SE2254 **Hüner** oldur ki idüp mekr ü füsūn / İdesin kendüñe ḫaşmı meftūn

SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ merd-i **hüner** / Nevk-i tīġi cigerinde oynar

SE2808 Gerçek er olduġına merd-i **hüner** / Bu süḫan tīġ-veş arayı keser

SE3202 Ḫayf u ṣad ḫayf ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir **hüneri** cürm-i ʿaẓīm

SE3510 Ser-ḳalemden yine ṭabʿ -ı dür-bār / Ber-i şāḥ-ı **hüneri** itdi nişār

SE3518 Yaʿnī nüzhetgeh-i ejderhāda / Oldı bu genc-i **hüner** āmāde

HH251 Keremüñ ẓāhir oldı envārı / **Hünerin** irdi rūz-ı bāzārı

HH391 **Hüner** oldur ki idesin işbāt / Olmaya maḫż-ı iddiʿā kelimāt

HH2293 İrişür bir laṭīfe-i ġaybī / **Hüner** olur o nākesüñ ʿaybı

HH2755 Heft-bendāna nāy-ı kilk-i **hüner** / İtdi meclisde ṭurfe zemzemeler

hüner göstermek [3] başkalarının yapamayacağı bir işi yapmak, becerisini sergilemek

S1492 **Hünerler** ki **gösterdi** üstād-ı dil / Ẓahīr itmemişdür ẓuhūrī degil

S376 **Hüner gösterüp** ʿarṣada tīrler / Hemān aşılı ḳaldı şemşīrler

S944 **Hüner gösterüp** cām-ı gītī-nümā / Bize ʿarż ider şanʿat-ı sīmiyā

hüner-kār [1] marifetli, becerikli

NE2700 Buldı yataġında seg-i **hüner-kār** / Ṣīr-i miyān āhū-yı merdüm-şikār

hüner-perver [1] marifete değer veren, sanatsever

SE2947 Bāreke'llāh **hüner-perver** imiş / Başı devletli şeh-i kişver imiş

ḫünkār [4] İmparatorluk döneminde yalnızca padişahlar için kullanılan unvan, hükümdar, sultan

NE429 Kāfir-i nefs eyleye mi hiç ziyān / Biz nice **ḫünkāra** ḳuluz gör hemān

SE3111 Molla **Ḫünkār** güvāh-ı ʿādil / Çeşme ḫod ḳābil-i inkār degil

HH983 Ḫalefī olmamaḳla **ḫünkāruñ** / Germ idi mülke ḥırsı sālāruñ

HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra ḳalmayup çāre / Geldi pīş-i sarāy-ı **ḫünkāra**

ḫünkārlıḳ [1] hükümdarlık, sultanlık

NE722 Ḳasdı anuñ şāh-ı cihāndārlıḳ / Gösgötürü ʿāleme **ḫünkārlıḳ**

ḫürmet [13]

1. şeref, haysiyet, saygınlık

S989 Bilinmek gerek **ḫürmet-i** mey-fürūş / Olur luṭfı āsāyiş-i ʿaḳl u hūş

S1435 İçerseñ iç ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti var ne ḫod **ḫürmeti**

NE704 Kimseye yoḳdur felegin **ḫürmeti** / Biz dahi fevt itmeyelüm furṣatı

NE1995 Baḳmadı çārām u nüh ayasına / **Ḫürmeti** yoḳ ḫāṣılı babasına

NE2414 Ḫall ile **ḫürmet** ṣaçılup bī-gümān / Ẓulmet ü nūr oldı mefārīḳ hemān

NE2578 Gitdi bu vech üzere otuzı bile / **Ḫürmet** ile ʿizzet ü ikrām ile

NE2665 Pīri iken girse eger furṣatı / Yoġ idi şeyṭāna daḫı **ḥürmeti**
SE2004 Ḥāṣılı tāzeye **ḥürmet** olmaz / Öyle kālāya emānet olmaz
SE3049 Yaʿnī ol bezm-i ḥarīm-i **ḥürmet** / İtdi rez-duḫterin ehl-i ʿiffet
SE3376 Vāḥidü'l-ʿayn idi Deccāl-ṣıfat / Yoġ-ıdı bir gözi olsa **ḥürmet**
HH658 Bu muḥāli olur biter şanma / **Ḥürmetüñ** elde iken aldanma

2. mübarek ‖ şerefli

SE42 Ḥarim-i **ḥürmet-i** Ḥaḳ cilvegehi / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla kecdür külehi
SE3386 Niceler ṭālib olup vuṣlatına / İrmediler ḥarem-i **ḥürmetine**

ḥürmet itmek [2] saygı göstermek

NE2128 **Ḥürmet idüp** niteki Beytü'l-Ḥarām / Eyle ḥarem ṣāḥibine iḫtirām
HH1746 Oġlına **ḥürmet itmeyen** ḳattāl / Aña raḥm eylemek ḫayāl-i muḫāl

ḥüsām [1] iyi bilenmiş, keskin kılıç

HH167 Resm-i idbārı ḥaḳk idüp Behrām / Oldı yañlış ḳazıyacaḳ o **ḥüsām**

Ḥüseyn [1] Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu, Kerbelâ şehidi

HH128 Oldı üç bendi zerr-i şāfīden / Ḥażret-i Fāṭıma **Ḥüseyn** ü Ḥasen

Ḥüseyn Efendi [1] bkz. 'Aḫī-zāde Ḥüseyn Efendi' md.

HH244 Nām ile dehrüñ erc-mendidür / Aḫī-zāde **Ḥüseyn Efendidür**

ḥüsn [35] güzellik ‖ iyilik

NE77 Besmeleye ḥamd ile olsa redīf / Kāmil olur **ḥüsn** ile naẓm-ı şerīf
NE127 Cilve-i **ḥüsn** eyler idi zāt-ı baḫt / Bī-kem ü keyf idi ne fevḳ u ne taḫt
NE965 **Ḥüsn-i** ḫāyl-i himmet ile biledür / Erlik on ise toḳuzı ḫīledür
NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı **ḥüsn** / Şevḳı iden pençe-i şehbāz-ı ḥüsn
NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı ḥüsn / Şevḳı iden pençe-i şehbāz-ı **ḥüsn**
NE971 Cezbe-i **ḥüsn** aña resen-tābdur / Baḥr-ı ḫande iki ḳullābdur
NE1443 **Ḥüsn-i** irādetle ḳılup iʿtiḳād / İtdi mürīd olmaġı dünyā murād
NE1652 Baḥr ola enhār anı ḳandurmaya / Ḥār u **ḥüsn-i** dehr bulandurmaya
NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi **ḥüsn-i** celī / Ayaġı ḳınalı gözi sürmeli
NE2227 **Ḥüsne** göre cānı olaydı eger / Ḥaḳ bu kim olurdı ʿacib cān-ver
NE2424 Saña ki müfsid didi **ḥüsn-i** melek / Töhmeti defʿ itmege himmet gerek
NE2623 **Ḥüsn** ile ān olmag içün tüvānān / Yār olamaz fitne-ger ʿaḳl u cān
NE2730 Kendü hevāsına gezüp bir tezerv / Olmuş iken **ḥüsn** ile āzāde serv
NE2793 Ḳaddi güzel **ḥüsn** ise muġlim-pend / Yaʿni etine ṭolı bālā-bülend
SE42 Ḥarim-i ḥürmet-i Ḥaḳ cilvegehi / **Ḥüsn-i** bī-ḥaddıla kecdür külehi
SE466 **Ḥüsndür** pertev-i envār-ı Ḥudā / Ruḫ-ı dil-berden olur rūy-nümā
SE763 Göricek **ḥüsni** olan cānānı / Ḥüsn-i ḫulḳ ehli olur sev anı
SE1904 **Ḥüsn-ile** şöhre olup āfāḳa / Velvele şalmış-ıdı nüh ṭāḳa
SE2305 Ādem oldur ki ola ḫandān-rū / Ḫulḳı da **ḥüsni** gibi ola nīkū
SE2713 **Ḥüsni** bu nādireden ẓāhir olur / Ki ekābirde begüm söz bir olur
HH151 Çün Burāḳ üzre ol meh-i berrāḳ / Mihr-i gerdūn-veş oldı **ḥüsn** ile ṭāḳ
HH353 ʿAḳl ü ṣabr u ḳarār u zühd ü riyā / **Ḥüsni** ber-ḳāʿide cevāna fedā
HH605 Ruḫı āteş nigāhı ġāret-zen / Cezbe-i **ḥüsni** merḥabā-yı fiten
HH669 Yoġsa maġrūr-ı **ḥüsn** olup maḫżā / Vaṣla mānīʿ olursa istiġna
HH902 Nāmı Behzād **ḥüsni** ʿālem-gīr / Naḳş-ı zībāsı gūyiyā taṣvīr
HH1283 Bāġ-bān gülşen-i cinān kendi / Bāġ-ı **ḥüsne** niḥāl-i bān kendi
HH1385 Ḫayf kim devr-i **ḥüsnüñ** ide tebāh / Aġıl içinde bir senüñ gibi māh
HH1409 Bildi ol söz degil ḳolayına / Āferin itdi **ḥüsn-i** rāʾyına
HH1575 Bāġ-ı **ḥüsn** içre serv-i āzāde / Çeşmi şehbāzına biñ üftāde
HH1585 İtdi cān ü göñülden ol nā-şād / ʿIşḳ-bāzī-i **ḥüsn-i** Ferruḫ-zad
HH1635 Resm ide **ḥüsn-i** irtibāṭ üzre / Naḳş ide ferş-i inbisāṭ üzre
HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i raʿnā / Mülk-i **ḥüsn** içre fitne-i ber-pā
HH2102 Büyüdi çün o ġonce-i tāze / **Ḥüsn** ile şaldı dehre āvāze
HH2120 Gördi bir āfitāb-ı ʿālem-tāb / Cezbe-i **ḥüsni** dillere ḳullāb
HH2211 Olmış idi o bāġ-ı **ḥüsne** oyuḳ / Naẓarı her yaña atılmış oḳ

ḥüsn-i edā [1] en güzel ifade tarzı

S202 Odur fārisü'l-ḫayl-i **ḥüsn-i edā** / N'ola fārisī muḫliş olsa aña

ḥüsn-i edeb [1] iyi hal, güzel ahlak

HH1405 Ṭurdı **ḥüsn-i edeb** ile el-ḥāṣıl / Hiç bulanmadı şūḫ-ı deryā-dil

ḥüsn-i ḫitām [2] iyi sona erme

SE2898 Bula āḫir nefes ol **ḥüsn-i ḫitām** / Ḳoya naẓm içre muʿammā gibi nām
HH2728 Minnet Allāha şafḥa-i erḳām / Gördi tevkīʿ-i luṭf u **ḥüsn-i ḫitām**

ḥüsn-i ḥāl [1] yaşayışta aykırı davranış ve uygunsuz tutumun olmaması, iyi hal

HH1121 Şekl-i Behzāda eyleyince nigāh / Manẓarı **ḥüsn-i ḥāle** oldı güvāh

ḥüsn-i ḫulḳ [3] iyi hal ‖ güzel ahlak

SE2123 **Ḥüsn-i ḫulḳ** oldı ʿaceb ḥaṣlet-i ḫūb / Ki ider ādemi maḥbūb-ı ḳulūb
SE763 Göricek ḥüsni olan cānānı / **Ḥüsn-i ḫulḳ** ehli olur sev anı
SE1454 **Ḥüsn-i ḫulḳ** ile cihān içre vaḥīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd

ḥüsn-i maṭlaʿ [1] gazelin ikinci beytine verilen ad

SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü gülḥad / **Ḥüsn-i maṭlaʿda** dü-ebr ü müfred

ḥüsn-i sīret [1] iç güzelliği, yaradılış güzelliği

HH2046 Didi aḥsent **ḥüsn-i sīretüñe** / Āferinler senüñ ṣadāḳatüñe

ḥüsn-i taʿbīr [6] söyleyiş güzelliği, güzel ifade etme

SE1012 ʿİbret almaġ-için itdüm tedbīr / Eyledim gül gibi **ḥüsn-i taʿbīr**
SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı şimşīr / Dilde söz sözdeki **ḥüsn-i taʿbīr**
SE1686 **Ḥüsn-i taʿbīr** ile mānend-i ḥavāṣ / Bīm-i candan niceler buldı ḫalāṣ
SE1719 Ṭabʿa söz itmemek olmaz teʿṣīr / Ṭaṣa kār eyleye **ḥüsn-i taʿbīr**
HH1379 Ḳıṣṣa-ı ḫ̃āb-ı ḥayret-āṣārı / **Ḥüsn-i taʿbīr** iderdi güftārı
HE23 Bu yüzden eyle ʿaṣḳuñ ḫalḳa ıẓhār / Anı ḳıl **ḥüsn-i taʿbīr** ey dil-i zār

ḥüsn-i tedbīr [4] iyi tedbir ‖ ileri görüşlülük

S57 O seccāde bir **ḥüsn-i tedbīrdür** / Anuñ riştesi dām-ı tezvīrdür
S661 Zihī **ḥüsn-i tedbīrinüñ** aḫteri / Aristo-kemālī vü İskenderī
S996 Viren bezme fer **ḥüsn-i tedbīridür** / Bu gün ṣanʿat-ı ʿişretüñ pīridür
SE1767 Bu yaña çünki vezīr oldı ḫabīr / Eyledi cezm-ile **ḥüsn-i tedbīr**

ḥüsn-i tenāsüb [1] birbiri ile ilgili söz ya da kelimelerin bir dizede toplanması sanatı, tenasüp sanatı, bkz. 'tenāsüb' md.

SE3507 Ḳaṣd idüp **ḥüsn-i tenāsüb** yaʿnī / Ṣāʿirüñ ḳaṣdı ola bī-maʿnī

ḥüsn-i ẓan [2] başkası hakkında iyi şeyler düşünme, iyi kanaat sahibi olma

NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş ẕü'l-menen / Hiç żarar itmez kişiye **ḥüsn-i ẓan**
SE2797 **Ḥüsn-i ẓannı** kerem-i Mevlāya / Ādemi ġālib ider aʿdāya

ḥüsn ü bahā [6] güzellik ve zarafet

S244 Zemīn feyż-ber-feyż **ḥüsn ü bahā** / Zamān nūr-ber-nūr ṣıdḳ u ṣafā
NE128 İstedi bir āyine-i rū-nümā / Tā ki ola maẓhar-ı **ḥüsn ü bahā**
SE2597 Didüm iy pādişeh-i **ḥüsn ü bahā** / Heves-i taḫt ide mi rind-i gedā
SE3216 Elif-i ḳadd-i ṣafā-perverdi / ʿĀlem-i **ḥüsn ü bahānuñ** ferdi
SE3263 Āḫir aġız bir idüp yārānı / Didi iy **Ḥüsn ü bahānuñ** ḫānı
HH1893 Līk ber-muḳteżā-yı **ḥüsn ü bahā** / Geldi araya girdi istiġnā

ḥüsn ü cemāl [2] iyilik ve güzellik

NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı **ḥüsn ü cemāl** / ʿİffet-i aṣl u ḥaseb u mülk māl
NE3086 Naḳṣı güzel dil-ber-i raʿnā miṣāl / Oldı ḫaṭı zīver-i **ḥüsn ü cemāl**

ḥüsn ü rıżā [1] güzel bir şekilde razı olma, hoş karşılama

SE2163 Gösterür nükte-şināsān-ı ḳażā / Ḫār u gül her ne ise **ḥüsn ü rıżā**

ḫüsrān [4] zarar, ziyan; büyük üzüntü, acı

SE904 Līk ṣad ḥasret ü **ḫüsrān-ı** ebed / İtmeye ḳāʿid-i tevfīḳ meded
SE1283 Ser-fürū itmek aña **ḫüsrāndur** / Yine saña ḳalacaḳ ḫırmāndur
SE1480 Himmet eyle yürü var sen de hemān / Olmasın elde biẓāʿat **ḫüsrān**
SE2647 ʿAmeli ola ser-ā-ser aʿmāl / Çıḳa hep ḫayret ü **ḫüsrana** meʿāl

ḫüt ḫüt itmek [2] (çene için) titremek, iştahla oynamak

NE2551 Olup o merdek aña germ-iştihā / **Ḫüt ḫüt ider** idi çeñesi dā'imā

ḫüzn [1] gam, keder, üzüntü

SE990 Odur ol **ḫüzn** ü nedāmetler hep / Gider evvelki olan şūr u şeġab

I

ıḍlāl [2] dalalete düşürme, doğru yoldan ayırma

HH1096 Anı **ıḍlāle** himmet eylediler / ʿIrż-ı māl-ı ġanimet eylediler
HH1238 Saʿy iderlerdi başlayup āle / Şāhı iġfāl ü mülki **ıḍlāle**

ıḍlāl itmek [2] doğru yoldan saptırmak, dalalete düşürmek

HH932 Ḳoltuġına girüp **ider ıḍlāl** / Oldı ṭaʿūn-ı ekber ol ḳattāl
HH1821 N'oldı yād itmedi bu zārı ḥabīb / Belki **ıḍlāl idüp** azıtdı raḳīb

ıfaʿʿāl [1] yaptıran

SE1257 ʿAḳl-ı **ıfaʿʿāl-i** cünūn ü şirret / Rūḥ-ı ḥayvānī-i cehl ü rişvet

ʿıhn-ı menfūş [1] didilmiş kumaş

HH44 **ʿIhn-ı menfūş-veş** olup tārāc / Hep bu çenberden olalar ḥallāc

ʿıḳāl [1] ayak bağı, köstek

SE2474 Çeşm-bendi anuñ ibrişim bāl / Eylemiş eñse şaçın ʿaḳla **ʿıḳāl**
HE56 **ʿIḳal-i** ġamla hemçün naḳş-ı dīvār / ʿAmelden ḳalmış idi raḫş-ı efkār

ʿıḳd [5] gerdanlık, inci, cevher dizisi

SE362 Fāl idüp açdı o dürc-i hüneri / Şaçdı bir **ʿıḳd-ile** bezme güheri
SE376 Diz bu resme nice **ʿıḳd-i** şeh-vār / Eyle āvīze-i gūş-ı ebrār
SE394 İtdi manẓūme-i pākin taḫmis / Dizdi ḥaḳḳā ki ʿaceb **ʿıḳd-i** nefīs
SE1017 Dizdiler bir nice **ʿıḳd-ı** fāḫir / Ḳışşadan ḫişşe alındı vāfir
SE1454 Ḥüsn-i ḥulḳ ile cihān içre vaḥīd / **ʿIkde** lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd

ʿıḳd-ı gevher, ʿıḳd-ı güher [3] inci gerdanlık

SE194 Mührile mühre-i ẓahr-i pür-nūr / Gūyiyā **ʿıḳd-i güherdür** memhūr
SE3201 Ḥāşeli'llāh kʿola bunlar ʿāşıḳ / Saña **ʿıḳd-ı güher** olmaz lāyıḳ
HE54 Olup her mışraʿı bir **ʿıḳd-ı gevher** / Olupdur sübḥadan şad bār ber-ter

ʿıḳd-ı peren [1] Ülker yıldız kümesi

SE1014 Dizilüp meclise çün **ʿıḳd-i peren** / Oldılar encümen-ārā-yı süḫan

ıḳlīd [1] anahtar

SE2973 Dest-i ḳudretdedür **ıḳlīd-i** umūr / Anı fetḥ eyleyemez himmet ü zūr

ıḳtırān [1] yaklaşma, yakın olma, ulaşma

NE1289 Kendi olur mihr-i şeref-i **ıḳtırān** / İki kedū ʿaynı ile Ferḳadān

ʿılḳı [1] at sürüsü, yılkı

SE3185 Gider ol **ʿılḳı** ki ḳuyruḳ bulaya / Zülf-i kec-bāz-veş ayaḳ ṭolaya

ʿınnet-şiʿār [1] cinsel yönden iktidarsız olan

NE2267 Var idi bir merdek-i **ʿınnet-şiʿār** / Almış idi bir meh-i ʿözr-i iʿ ẕār

ʿınnīn [1] (erkek için) cinsel güçten yoksun olan, iktidarsız

NE2165 Nice ḳoca nikbetī **ʿınnīnler** / Bir büt-i raʿnāyı alur ḥabs ider

ırаḳ [7] uzak

S721 **Iraḳdan** görüp anda bir murġ-zār / Süzilür göñül murġı şehbāz-vār
S1447 O mey ḳıldı mestāneyi bī-şuʿūr / **Iraḳdan** görünce şanur nārı nūr
NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi atı bir nice menzil-i **ırаḳ**
NE259 Kāhkeşān-ı Diclesine şal bıraḳ / Çünkü degil ʿāşıḳa Baġdad **ırаḳ**
NE583 Māh-ı nūk-i cāna ider cilve-ger / Ehl-i naẓar aña **ırаḳdan** baḳar
SE946 Cism-i ḫāk-īye **ırаḳdan** baḳıcaḳ / Bu ḳadar ḫāṭıra oldı ancaḳ
SE3429 Çün ḳızışdırdı anı nār-ı firāḳ / Didiler āḫir işidenler **ırаḳ**

ırġād [5] beden gücü ile çalışan kimse, işçi

S505 Abā giymek ile iş olsa hemān / Her **ırġad** olur Bāyezīd-i zamān
S624 Ḳomaz iskele sāḥilinde şafā / Ḥavāle olur nice **ırġad** aña
NE1939 Kār-gil ü sengde nāsāz iken / Ḥāşılı **ırġād-ı** çeb-endāz iken
NE3029 Nice aḫriyān-ı yabān **ırġadını** / Suḥre ile ḫātem ider adını
SE1221 Ḳollanur dehre şalup bünyādı / Aḳçasıyıla bir iki **ırġadı**

ʿırḳ [7]

1. kök, asıl, soy

NE3094 Saṭrı gibi biri birinden cüdā / **ʿIrḳı** kesildi ʿadüvvünüñ revā
SE504 Oldı ol gülbün-i terden ẓāhir / Devḥa-i tāze-i **ʿırḳ-ı** ṭāhir
SE1307 Ḳaṭʿ idüp **ʿırḳını** eyler zāyil / Erre-i ḳahr-ıla şāh-ı ʿādil

2. damar

S1341 Hevādan kim nem ḳapdı berg-i giyāh / Çıḳardı **ʿırḳ-ı** kāhdan şubḥgāh
NE901 Tīġi olur reg-zen-i ehl-i ʿinād / Sākin olur cünbiş-i **ʿırḳ-ı** fesād

SE987 Debrenüp **ʿırḳ-ı** ḫābīş-i ʿışyān / İdicek sehv-ile ẓulm ü tuġyān
HH362 Der-miyān ide cānı ʿāşıḳ-ı zār / İtmeye **ʿırḳ-ı** şehveti zünnār

ırlamaḳ [1] şarkı söylemek ‖ açık açık anlatmak, şakımak
SE2669 Tāziyāneyle çü kānūn-ı tarab / **Irladı** itdügini bir bir hep

ırmaḳ [1] büyük akarsu, nehir
S610 Çekilmiş biri Gökşu **ırmaġına** / Aḳıtmış biri baḥrı ayaġına

ırmaḳ [2] ayırmak, uzaklaştırmak
SE692 Olsa mihrüñ yiri zīr ü bālā / Andan **ırmaz** gözini mihr-i giyā
SE3261 ʿĀḳıbet yāra göz açdırmaz olup / Gözlerinden gözini **ırmaz** olup

ʿırv {ʿurve} [1] (pek sağlam) ilmek, kulp
HH1685 Bu mıdur resm-i salṭanat-ḫ˘āhī / Ḳanı **ʿırv-ı** ḥamiyyet-i şāhī

ʿırż [12] namus, iffet
NE1910 Übbeheti haşmet-i mūbid gibi / **ʿIrż** ise īmān-ı muḳallid gibi
NE1979 Ġālib olup cāhına **ʿırż** u vaḳār / Aşırı atdı ḳatı ol nā-bekār
NE1999 Ṭutma iñen eksügini ʿālemüñ / **ʿIrżına** noḳṣan virür ol ādemüñ
SE603 Ḫaṭṭ-ı güstāh ʿaceb ḥāl eyler / ʿĀrıżuñ **ʿırżını** pā-māl eyler
SE1656 **ʿIrżımı** yıḳdı ḥużūruñda senüñ / Yeg idi boynuma geçse resenüñ
SE1658 Didi ol ḥākim-i şāḥib-izʿān / Ġam yime **ʿırzuñ** içün hey nādān
SE1660 Kiẓb idüp göz göre dīvānumda / **ʿIrżuñı** yıḳmış-idüñ yanımda
SE1662 Ḫadeş olur işi ehl-i lāfuñ / **ʿIrżı** da püs pas olur leffāfuñ
SE1972 Virür elbette murādın ḳat ḳat / Salṭanat **ʿırżına** düşmez ḫısset
SE2007 Tek otur **ʿırżuña** irgürme şiken / ʿİbret al ḫāṣılı bu ḥādiṣeden
SE3284 İller içre beni itdüñ bed-nām / **ʿIrż** u nāmūṣ işi ḫod oldı tamām
HH1684 Ḳadrüñ alçaḳlıḳ ile pest itdüñ / Şīşe-i **ʿırżumı** şikest itdüñ

ışdār ḳılmaḳ [1] (emir, ferman, berat vb. için) yazdırma, çıkartma
SE1907 Ṣaldı **ışdār ḳılup** fermānın / Pāy-ı taḫtındaḳi ser-ḳaplānın

Işfahān [7] Eskiden Dârü'l-yehûd olarak anılan, İspehan da denilen İran'da bir beldedir. Isfahan sürmesi meşhurdur. Bugün İran'ın dördüncü büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir.
SE2813 Ḳıldı tozutmaġa āḫir niyyet / **Işfahān** mülkini de kuḫl-ışfat
SE2820 Oldı çün vāḳıf-ı ḥāl-i Tīmūr / **Işfahān** ḥākimi yaʿnī Manṣūr
HH1928 **Işfahāna** varup o zār u ġarīb / Ḳurb-ı sulṭāna buldı bir taḳrīb
HH1932 Mihr-i ʿadlündür eyleyen her bār / **Işfahānı** Tevāliü'l-Envār
HH1953 ʿArż-ı ḥāl idicek o bī-devlet / **Işfahān** şāhı eyledi şefeḳat
HH1993 Reyde çün şāh-ı āsumān-mesned / Işfahānī kelāmın eyledi redd
HH2026 Sürme-i **Işfahān** gibi ol ān / Işfahānīler tozıtdı hemān

Işfahānī [1] Isfahan halkına mensup olan
HH1993 Reyde çün şāh-ı āsumān-mesned / **Işfahānī** kelāmın eyledi redd
HH2026 Sürme-i Işfahān gibi ol ān / **Işfahānīler** tozıtdı hemān

ışġā [2] kulak verme, dinleme ‖ isteği, arzuyu yerine getirme
SE1709 Çün yasaġum benüm olındı nidā / **İtmedüñ** gibi kelāmum **ışġā**
HH781 Kimi mūḥiş kimisi naḳş-ı hevā / **İtmedi** hiç birisini **ışġā**

ışırmaḳ [1] dişlemek
SE2602 Her yerin öpdüm **ışırdum** vāfir / Bulmadı tesliye ammā ḫāṭır

ışırġan [1] gövdesi ve dalları içinde karınca asidi bulunan ısırıcı tüylerle kaplı, kök, yaprak ve tohumlarından halk hekimliğinde yararlanılan bitki, ısırgan otu
NE1990 Ḳanḳı zebān kim ide ḫalḳa ziyān / Vire **ışırġan** dikeninden nişān

ışıtmaḳ [1] sıcak duruma getirmek
S1366 Güneş nice ṣalsun cihāna żiyā / Yerini **ışıtmadan** olur cüdā

ışlāḥ [1] barış, uzlaşma, sulh
NE2054 Müfti olup ṭālib-i **ışlāḥ-ı** beyn / İtmiş idi daḫlden iġmāż-ı ʿayn

ışlāḥ eylemek/itmek [2] düzeltmek, terbiye etmek, yola getirmek
SE751 **İtmese** kişi mizācın **ışlāḥ** / Olamaz ṭabʿı pezīrā-yı ṣalāḥ
SE3158 İʿvicāc üzre ise şāh eger / Ṣāḥibi nār-ıla **ışlāḥ eyler**

ışlāḥ olmaz [1] düzelmez, yola gelmez
SE3349 Egridür ḳābil-i **ışlāḥ olmaz** / Yaşadıḳça güc olan ṭoġrılmaz

Işlanan ġam çeker mi bārāndan [1] ıslanmışın yağmurdan korkusu olmaz "daha önce bir zarara uğramış kimse, kendisine aynı zararı verecek şeyden korkmaz" anlamında kullanılan söz

HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu zār u giryāndan / **Işlanan** ġam çeker mi bārāndan

ışlatmaḳ [1] ıslanmasına sebep olmak

SE2402 İtdi taʿzīr-i lisān oynatdı / Ḫāceyi ḥāşılı pek **ışlatdı**

ıssı [4] sıcak

S1298 Ḥabāb itdi ḥayretle her su-naẓar / Ḳoyup başına cūy-ı **ıssı** şular

SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat **ıssı** yüzi / Şerm-ile Zühre götürdi ḳopuzı

SE3220 Mihr-veş **ıssı** idi ḥayli yüzi / Ẕerrece görmez-idi ḥalḳı gözi

HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi **ıssı** sözi sovuḳ

ışşı [2] fayda, yarar. Ayrıca bkz. 'ne ışşı' md.

S384 Ne **ışşı** belā gelse tedbīrden / Ḳażā tīridür ḳavs-i taḳdīrden

SE2737 İrtenüñ **ışşı** var el-ḥaḳ ammā / İrgüre ol güne de belki Ḫudā

ışṭılāḥ [3] ilim veya sanata mahsus kelime ve tabir, herkesçe bilinen lügat manası dışında ilmî ve fennî özel bir anlam taşıyan kelime, tabir, terim

NE2331 Noḳṭaları ṣaçma ḥurūfı silāḥ / Ṭopṭolu aġzı ṣıḳılı **ışṭılāḥ**

NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i **ışṭılāḥ** / Köhne puluç māʾil-i zikr-i sefāḥ

SE1696 **Işṭılāḥ** oldı bunuñ üzre binā / Kim ḥaṭā eyler-ise vay aña

ışıḳ [3] ehl-i sünnetten olmayan, Bektaşî ve Hurufîler içinde yaşadığı sanılan, Batınî ve Şiâ eğilimli bir grup derviş

NE485 Sefere ṣalup dikdi bir aʿlā çerāġ / Yaḳdı **ışıḳlar** gibi farḳına dāġ

SE820 Pek yapış ḥikmet-i esbāba ṣaḳın / İtme ol tenbel **ışıḳlar** kārın

SE1604 Kiẕbe her bengī **ışıḳ** kim ṭaldı / Nefes oġlına görmeli ḳaldı

ʿışḳ [304] aşk, aşırı sevgi, gönül verme, [tas.] sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi

SR1/1 Bezm-i ġam-ı **ʿışḳuñda** döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü melek

SR8/1 Gülşende olan āb-ı hevā **ʿışḳ** iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü şitā ʿışḳ iledür

SR8/1 Gülşende olan āb-ı hevā ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü şitā **ʿışḳ** iledür

SR8/2 Efsürde idüp ābı ider bezmi müẕāb / El-ḳıṣṣa fenāyile beḳā **ʿışḳ** iledür

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili **ʿışḳ** eger / Bir ġonca iken biñ gül-i maʿnāya maḳar

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i ṣafā-yı **ʿışḳı** / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i nāb

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i **ʿışḳ-ı** pāk / Buḫārı sehāb oldı dürdisi ḫāk

S12 Gelür gözine bāde-i **ʿışḳ-ı** pāk / Degil ser-serī girye-i çeşm-i tāk

S20 Nevā-yı ney-i **ʿışḳı** yanında pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i mest

S30 Meger neşve-i **ʿışḳ** ḥālet vire / Edāsına Allāh ḳuvvet vire

S32 Bulup ḫaste-i **ʿışḳ-ı** cān u teni / Zebūn avladı nefs-i ẓālim beni

S78 Anuñ şevḳına devr ider cām-ı **ʿışḳ** / O ḫātem içündür hemān nām-ı ʿışḳ

S78 Anuñ şevḳına devr ider cām-ı ʿışḳ / O ḫātem içündür hemān nām-ı **ʿışḳ**

S83 Mey-i **ʿışḳını** içdi mānend-i Cem / Cihān itdi defʿ-i ḥicāb-ı ʿadem

S111 Yem-i **ʿışḳda** cān u dili āşinā / İki şemʿ ile ḫānesi rūşenā

S429 Añılmazsa Şīrīn ü Leylī n'ola / Hemān muṭrib ü sāḳiye **ʿışḳ** ola

S696 Ṣarılmaġa aña şitābān olur / Bütün sebzeler **ʿışḳ-ı** pīçān olur

S697 Meger vādi-i **ʿışḳdur** ol feżā / Mecāz ü ḥaḳīḳat iki rāh aña

S704 Ḫamīr-i muḥabbet gili ser-be-ser / Ġam-ı **ʿışḳdan** ġayrı yoḳ bir keder

S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i **ʿışḳ-ı** dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem

S895 Ura **ʿışḳ** elinden ciger-ḫūn gibi / Ki jülīde-mū oldı Mecnūn gibi

S904 ʿAṣāya düşer gerçi pīrān gibi / Ṣarar bulduġın **ʿışḳ-ı** pīçān gibi

S936 İder ḫaste-i **ʿışḳa** feyż-i revān / Meded cānı pek ola cāmuñ hemān

S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i **ʿışḳ-ı** pāk / Dil ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk

S1016 Bu gün rāh-ı **ʿışḳa** odur reh-güẕer / Ḳaṣāyidde beyt-i güzīde döker

S1058 Yanup sūz-ı **ʿışḳ** ile itdikçe āh / Dehānı bu sūzişle olmuş siyāh

S1132 Yayılsa n'ola rāzı her maḥfile / Düşüp **ʿışḳa** ser-rişte virmiş ele

S1133 İdüp rişte-i cānını tābdār / Ṣalar **ʿışḳ-ı** eczā-yı cismine nār

S1140 Virür sūz-ı dil aña tāb u tüvān / Olur **ʿışḳ** ile pīr iken nev-cevān

S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı tāb-nāk / Gözüme gele bāde-i **ʿışḳ-ı** pāk

S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı nevrūz-ı bāġ / Şeh-i **ʿışḳa** gūyā dil-i dāġ dāġ

S1397 Leb-ā-leb mey-i **ʿışḳ** ile cām-ı dil / Bi-ḥamdi'llāh āmādedür kām-ı dil

S1405 Olup maḥrem-i rāz-ı **ʿışḳ-ı** nihān / Virür ḥāli çāh-ı ʿAlīden nişān

S1411 Dem-ā-dem ider sūz-ı **ʿışḳ** ile āh / Olur ḫāşılı şekl-i dūd-ı siyāh

S1413 Gönül feyż-i **ʿışḳ** ile ḫandān imiş / Açılmış ḫudāyī gülistān imiş

S1421 Meger āteş-i **ʿışḳ-ı** sūzān ola / Ḫum iken tenūr-ı fürūzān ola
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı **ʿışḳ** / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i sūz-ı ʿışḳ
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i sūz-ı **ʿışḳ**
S1424 Reh-i **ʿışḳa** gir hūy ile hāy ile / İç ol bādeyi ṭabl u surnāy ile
S1438 Nice cemʿ olur **ʿışḳ-ı** dünyā ile / Mey-i telḫ içilsün mi ḥelvā ile
S1451 Bulur nār ile terbiyet bāġ-ı **ʿışḳ** / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı ʿışḳ
S1451 Bulur nār ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı **ʿışḳ**
S1454 N'ola işlese cāna teʾsīr-i **ʿışḳ** / Ki cān içün işlendi hep tīr-i ʿışḳ
S1454 N'ola işlese cāna teʾsīr-i ʿışḳ / Ki cān içün işlendi hep tīr-i **ʿışḳ**
S1456 Yine nār-ı **ʿışḳa** virüp iştiʿāl / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde ḳal
S1459 Beni cām-ı **ʿışḳ** itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
S1460 Yine dilde cūş itdi deryā-yı **ʿışḳ** / Ḫurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ
S1460 Yine dilde cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / Ḫurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı **ʿışḳ**
S1462 Yanup gitdi **ʿışḳ** ile felek ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
S1465 Hemān maḥv it ü noḳṭa-i şekki gel / Ola tā saña müşkil-i **ʿışḳ** ḥal
S1466 Göñül nār-ı **ʿışḳ** ile bulmuş cilā / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
S1468 Şu sāġar ki pür-bāde-i **ʿışḳ** ola / Çeküp nūş iden ʿāşıḳa ʿışḳ ola
S1468 Şu sāġar ki pür-bāde-i ʿışḳ ola / Çeküp nūş iden ʿāşıḳa **ʿışḳ** ola
S1545 Be-leb-teşne-gān-ı beyāban-ı **ʿışḳ** / Be-fevvāre çeşmān-ı bostān-ı ʿışḳ
S1545 Be-leb-teşne-gān-ı beyāban-ı ʿışḳ / Be-fevvāre çeşmān-ı bostān-ı **ʿışḳ**
S1548 Be-evrād-ı bülbül be-evrāḳ-ı gül / **Be-ʿışḳ** u cevānī vü sāḳī vü mül
S1558 İdüp rişte-i cānı **ʿışḳuñla** zār / Anı sāz-ı bezm-i ġama eyle tār
S1559 Dil-i zārum idüp girih-gīr-i **ʿışḳ** / Ḳıl ol rişteyi sübḥa-i pīr-i **ʿışḳ**
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı **ʿışḳ** / Çarḫa çıḳar zemzeme-i ʿışḳ ʿışḳ
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / Çarḫa çıḳar zemzeme-i **ʿışḳ** ʿışḳ
NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / Çarḫa çıḳar zemzeme-i ʿışḳ **ʿışḳ**
NE121 **ʿIşḳını** mebnā-yı vücūd eyledi / Ṣayḳal-ı mirʾāt-ı şühūd eyledi
NE123 Fikret-i **ʿışḳ** ile dil-i pür-melāl / Oldı saḳal ile reyāḥīn-miṣāl
NE129 **ʿIşḳ-ı** taḳazā-yı ẓuhūr eyledi / Āyineyi ġarḳa-i nūr eyledi
NE148 Dād-ı Ḫudāya ki bu naḳş-ı ẓulūm / Eyledi ben ḫasta-i **ʿışḳa** hücūm
NE149 Yaḳdı beni āh ki cām-ı hevā / İtdi reh-i **ʿışḳda** laġzīde-pā
NE329 Kim ki reh-i **ʿışḳda** ṣādıḳ olur / İki kişinüñ biri ʿāşıḳ olur
NE427 Minnet ol Allāha ki ol padişāh / Eyledi **ʿışḳında** bizi ḫāk-i rāh
NE606 Ḥūblaruñ **ʿışḳı** da serīr-i belā / Oldı ġam-ı ʿışḳı belā-ber-belā
NE606 Ḥūblaruñ ʿışḳı da serīr-i belā / Oldı ġam-ı **ʿışḳı** belā-ber-belā
NE720 Derd-i seri daġdaġa-i tāc-ı zer / Gönli miyān-beste-i **ʿışḳ-ı** güher
NE966 Ey ġam-ı **ʿışḳı** idüp iʿcāz-ı ḫüsn / Ṣevḳı iden pençe-i şehbāz-ı ḫüsn
NE980 Tiġ-i ġam-ı **ʿışḳ** ṭoḳınsa yine / Seng ise de dil olur āteş-zene
NE986 Nāire-i **ʿışḳ-ı** bülend-i iştiġāl / Dāʾire-i maʿrifet-i zü'l-celāl
NE987 **ʿIşḳ-ı** dili sāġar-ı mīnā ider / Neşvede yekmürdī-i şahbā ider
NE989 **ʿIşḳ** gibi ḳanı mey-i pür-feraḥ / Ḥaşre degin saña yeter bir ḳadeḥ
NE990 **ʿIşḳ** ile dil-i cām-ı ṣafāya döner / Şāhid-i maḳṣūd olur cilve-ger
NE991 **ʿIşḳdur** iksīr-i berā-yı vücūd / ʿIşḳdur āyine-güşā-yı şühūd
NE991 ʿIşḳdur iksīr-i berā-yı vücūd / **ʿIşḳdur** āyine-güşā-yı şühūd
NE992 ʿIşḳdur ol ḫusrev-i kişver-sitān / **ʿIşḳa** esir oldı kühhān-ı mihān
NE992 **ʿIşḳdur** ol ḫusrev-i kişver-sitān / ʿIşḳa esir oldı kühhān-ı mihān
NE993 Ḳulzüm-i **ʿışḳ** olmasa ger ser-bavc / Ḳande ẓuhūr eyleridi bunca mevc
NE994 Şahid-i **ʿışḳ** eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi ruḫundan tutuḳ-ı küntü kenz
NE997 Şebnem-i **ʿışḳ** olsa eger ḳatre-bār / Ġarḳa olur ġarḳa-i ʿulvī şiʿār
NE1004 **ʿIşḳuñ** olur mihneti ʿayn-ı ṣafā / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı maḫż-ı beḳā
NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti ʿayn-ı ṣafā / **ʿIşḳuñ** olur yoḳluġı maḫż-ı beḳā
NE1009 Bāde gibi **ʿışḳ-ı** bülend-i iştihār / Her kişinüñ sırruñ ider āşikār
NE1020 Tāb-ı teb-i **ʿışḳ** olup kār-ger / Eyledi maʿşūḳda āḫir eṣer
NE1028 Ḥālet-i **ʿışḳı** ile melālin görüp / ʿArż-ı selām eyledi ḫālin sorup
NE1043 Didi ki meftūnuñ olan nātüvān / **ʿIşḳuñ** ile eyledi cānın revān
NE1051 Āteş-i **ʿışḳ** eyledi tābın ʿayān / Nārını nūr itdi o demde hemān
NE1060 **ʿIşḳ** ile her biri yana zār zār / Birisine nūr ola birisine nār
NE1096 Söz ki olur mīve-i terden leẕīẕ / **ʿIşḳ** ile cüllāb-ı şükkerden leẕīẕ
NE1097 **ʿIşḳ** ile āmizīş idince suḫan / Ṭatlı olur şekerī palūdeden
NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / Ḳalbin açar laḫlaḫa-i **ʿışḳ** u meşk
NE1283 **ʿIşḳ** ile bülbül gibi murġānı zār / Sīne-i eşcārı daḫı şerḥadār
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşk-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab **ʿışḳ** u meşk
NE1515 Bulmuş iken ḫāk-i vücūdı fenā / **ʿIşḳ** ile sulṭānlıḳ ider bir gedā
NE1523 Ḫidmet-i **ʿışḳ** ile bulur menzilet / Ḳubbenüñ altına gelür ʿāḳıbet
NE1649 Çeşmi mey-i **ʿışḳ** ile pür-ḫūn-nāb / Bādeden ammā ki tehī çün ḥabāb
NE1651 Meygede-i **ʿışḳda** ʿuzlet-nişīn / Şekl-i melāmetde selāmet güzīn

NE2125 **ʿIşḳ** ile rūḥ olmuş iken āşinā / Araya yalġım bıraġur dāʾimā
NE2206 Ḫasta-i **ʿışḳ** ile olup bed-meʿāş / Ḳoymadı bir yaṣduġa hem-serle baş
NE2447 Sebeb-i ẕekan **ʿışḳına** bulup zevāl / Ḫalḳ gömüp ṭaşlayalar çün nemmāl
NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i ḫuşk / Bād-ı ṣabā-yı ḫaber-i **ʿışḳ** u meşk
NE2605 **ʿIşḳdur** ārāyiş-i kevn ü mekān / ʿIşḳla var oldı yoġ iken cihān
NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i kevn ü mekān / **ʿIşḳla** var oldı yoġ iken cihān
NE2606 **ʿIşḳdur** āsūdegī-i cān u dil / ʿIşḳladur āmīziş-i āb u gil
NE2606 ʿIşḳdur āsūdegī-i cān u dil / **ʿIşḳladur** āmīziş-i āb u gil
NE2607 **ʿIşḳdur** ol meyl-i ṭabʿı müdām / Kim sereyān itdi cināna tamām
NE2609 Sengde oldıgına **ʿışḳ** u hevā / Şāhid-i āhen-keş ile güher-bā
NE2626 Nefse uyan fācire-i bī-neng ü nām / Kendüye **ʿışḳ** adını itdi ḫırām
NE2637 Eyle Ḫudāyā dilümüz derd-nāk / Derdümüz olsun maraż-ı **ʿışḳ-ı** pāk
NE2996 **ʿIşḳ** ile cāna ṣalup ıżṭırāb / Şimdi neden çoḳ bu ḳadar ictināb
SE81 Gösterüp **ʿışḳıla** bī-çāreligin / Ber-ḳarār eyledi āvāreligin
SE122 Olalı mübtedī-i mekteb-i **ʿışḳ** / Görürin nüsḫa-i derd-i teb-i ʿışḳ
SE122 Olalı mübtedī-i mekteb-i ʿışḳ / Görürin nüsḫa-i derd-i teb-i **ʿışḳ**
SE124 Alışup **ʿışḳıla** ḫāk-i bedenüm / Bir sebū oldı mey-i şevḳa tenüm
SE126 Pençe-i zūr-ver-i **ʿışḳ** u hevā / Oldı dürrāʿa der-i ẕerk ü riyā
SE449 Şiʿrinüñ ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Oldı **ʿışḳ** ehline bir sermāye
SE456 **ʿIşḳdur** mevhibe-i Rabbāni / ʿIşḳdur cāzibe-i sübhānī
SE456 ʿIşḳdur mevhibe-i Rabbāni / **ʿIşḳdur** cāzibe-i sübhānī
SE457 **ʿIşḳdur** gevher-i deryā-yi vücūd / ʿIşḳdur ṣayḳal-i mirʿāt-ı şühūd
SE457 ʿIşḳdur gevher-i deryā-yi vücūd / **ʿIşḳdur** ṣayḳal-i mirʿāt-ı şühūd
SE458 **ʿIşḳdur** gevher-i iksīr-i kemāl / ʿIşḳdur lemʿa-i ḫurşīd-i cemāl
SE458 ʿIşḳdur gevher-i iksīr-i kemāl / **ʿIşḳdur** lemʿa-i ḫurşīd-i cemāl
SE459 **ʿIşḳdur** meşʿale-i bezm-i ḳadem / ʿIşḳ-ıla geldi ẕuhūra ʿālem
SE459 ʿIşḳdur meşʿale-i bezm-i ḳadem / **ʿIşḳ-ıla** geldi ẕuhūra ʿālem
SE460 ʿIşḳdur silsile-cünbān-ı hüdā / **ʿIşḳa** dil-beste olur şah u gedā
SE460 **ʿIşḳdur** silsile-cünbān-ı hüdā / ʿIşḳa dil-beste olur şah u gedā
SE472 Göricek mihr ü muḥabbet dersin / **ʿIşḳ** n'eydügini fehm eylersin
SE474 Kec ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü kāst / **ʿIşḳ** ider āteşe ṭutmaḳıla rāst
SE482 **ʿIşḳıla** sālik-i Ḥaḳ menzil alur / Bilmeyen yolını yabanda ḳalur
SE486 **ʿIşḳdur** vāsıṭa-i ẕevḳ-ı ebed / ʿIşḳdur māye-i ʿömr-i sermed
SE486 ʿIşḳdur vāsıṭa-i ẕevḳ-ı ebed / **ʿIşḳdur** māye-i ʿömr-i sermed
SE487 Ḫabbeẕā nāyire-i **ʿışḳ** u hevā / Ki anuñ kūre-keşi şīne ola
SE492 Kesb iden **ʿışḳıla** istiʿdādı / Ceẕb ider kendüsine irşādı
SE493 Eṣer-i **ʿışḳ** olamaz vaṣf ü beyān / Diñle bu ḳıṣṣayı da añla hemān
SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u ẕekā / Ne belā başına bu **ʿışḳ** ü hevā
SE518 **ʿIşḳdan** çünki ola ẕerre eṣer / ʿĀḫir anuñ işin altun eyler
SE520 Tābiş-i **ʿışḳ** ʿaceb āteşdür / Ḳanḳı dilde ki ola bī-ġaşdur
SE886 Derd-i **ʿışḳ** eylese cāndan bī-zār / Ölmeden evvel ölür ʿāşıḳ-ı zār
SE966 Dīdedür **ʿışḳa** viren neşve-i mül / Ḳatlanur görmeyicek çünki gönül
SE978 **ʿIşḳ** u şevḳ ehli olanlar ḳodılar / Ḫubb-ı āşārı ile nice eṣer
SE980 Giderek vāsıṭa oldı biʿẕ-ẕāt / **ʿIşḳ-ı** ẕatīye tecellī-i şıfāt
SE981 **ʿIşḳ** bir ceẕbe-i ruḥānīdür / Rabıṭa riṣte-i nūrānīdür
SE1015 Virdiler meclise özge ʿālem / **ʿIşḳ** u meşk-ile olup müşgīn-dem
SE1534 İtdi her muḫliş-i dīrīne-i **ʿışḳ** / Dil-i pür-derdini gencīne-i ʿışḳ
SE1534 İtdi her muḫliş-i dīrīne-i ʿışḳ / Dil-i pür-derdini gencīne-i **ʿışḳ**
SE1538 Oldı dil mihr ü vefā ṭumārı / Nūr-ı **ʿışḳ** itse nʿola ḫalkārı
SE1544 Zūr-ı **ʿışḳa** ṭayanur mı maḥbūb / Yetişincedür o ḳullāb-ı ḳulūb
SE1548 Vaṣf-ı **ʿışḳuñ** ola mı pāyānı / Oġlan oyuncaġı şanma anı
SE1905 Mışr sulṭānı idüp vaṣfını gūş / Nīl-veş **ʿışḳı** hemān eyledi cūş
SE2955 Buradan bil sühanuñ rütbesini / Şāh-ı **ʿışḳuñ** oḳınan ḫuṭbesini
SE3042 Ḫasta-i **ʿışḳ** idi ḳılmaġa devā / Gūyiyā eyledi tebdīl-i hevā
SE3203 Çekdiler nāmını **ʿışḳuñ** bu ferīḳ / Tek ṭururken varup azıtdı ṭarīḳ
SE3204 **ʿIşḳ-ı** pāki kim iderse bühtān / Ṣorusın vire ḳıyāmetde hemān
SE3213 Ṣadme-i **ʿışḳ-ıla** pā-māl olmış / Derd-ile mużṭaribü'l-ḥāl olmış
SE3224 **ʿIşḳdur** cāẕibe-i ḫükm-i ḳażā / Eksik olmaz dil-i ʿuşşāḳa belā
SE3225 Ḥālini **ʿışḳ dīger**-gūn itdi / Anı günden güne mecnūn itdi
SE3238 **ʿIşḳ-ise** ben ḳula ger rençiş-i şah / Ġamze-i mestüñ olupdur o günāh
SE3244 Mülzem itmez mi idi bizi sizi / Dise al **ʿışḳuñı** vir gönlümüzi
SE3330 Āb-ı şemşīr-ile ḳıldı çün pāk / Genc-i **ʿışḳ-ıdı** yirin eyledi ḫāk
SE3337 Şimdi ol ḫāk ziyāretgehdür / Ġam-ı **ʿışḳ** ehline ḫācetgehdür
HH50 Beni dil-ḫaste itdi **ʿışḳ** ü hevā / Mededüñ irmez ise vāy baña
HH68 Zīr-i gerden ki ala māʾildür / Tīġ-i **ʿışḳuñla** nīm-bismildür
HH70 **ʿIşḳ** şürīde ḳıldı ʿummānı / Baġrına başdı ʿaks-i cānānı

HH311 Oḳıyup biz güzel ḥikāyetini / Diñledük **ʿışḳ** ile rivāyetini
HH315 Evvelā şāh-ı **ʿışḳ-ı** ʿālem-gīr / Oldı bu turfe nāmede taḥḳīr
HH316 Medḥ-i Behrām Ṣāha itmiş meyl / Eylemiş pādişāh-ı **ʿışḳ-ı** tufeyl
HH317 **ʿIşḳ** ider kūh-ı Ḳāfı efgende / ʿIşḳ ḳande o bī-nevā ḳande
HH317 ʿIşḳ ider kūh-ı Ḳāfı efgende / **ʿIşḳ** ḳande o bī-nevā ḳande
HH318 **ʿIşḳ** olur ʿāşıḳa delīl-i fena / ʿIşḳ ider pādişāh-ı dehr-i gedā
HH318 ʿIşḳ olur ʿāşıḳa delīl-i fena / **ʿIşḳ** ider pādişāh-ı dehr-i gedā
HH319 **ʿIşḳ** terk-i ser-i emānīdür / Belki maḥv-ı vücūd-ı fānīdür
HH320 **ʿIşḳa** budur ʿalāmet-i ṣādıḳ / Yār işitse erür gider ʿāşık
HH322 **ʿIşḳmıdur** bu kim olup tenhā / İde maḥbūbesiyle ẕevḳ u ṣafā
HH330 Böyle mi gözleye ülü'l-elbāb / Dergeh-i şāh-ı **ʿışḳda** ādāb
HH339 Ola bend-i kemend-i muḥtala / İde **ʿışḳ-ı** dellāleden nāle
HH346 Nām-ı **ʿışḳa** nice olur lāyıḳ / Günde beş kez güzel seven ʿāşıḳ
HH357 Olur erbāb-ı **ʿışḳa** ʿīd-ı sürūr / Yılda bir kez el öpmege destūr
HH366 Ṣālişā **ʿışḳ** olınca āteş-tāb / ʿĀşıḳ-ı zārun ola ḥāli ḫarāb
HH450 Ehl-i **ʿışḳa** virür teselllīler / Dil-i sengīn-i yārı nerm eyler
HH452 Līk olur aña da bu söz vārid / **ʿIşḳı** iṣbāt içün yazar şāhid
HH453 Ẕikr-i nām-ı cevān-ı şekker-leb / Oldı erbāb-ı **ʿışḳa** terk-i edeb
HH469 **ʿIşḳ** ile dā'imā olup ḥayrān / Bī-ser ü pā idi o ser-gerdān
HH472 Yollar üzre iderdi vāveylā / Ḳurı bir **ʿışḳ** idi gider ammā
HH476 Ṣaldı şehr içre **ʿışḳı** āvāze / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH488 Gördiler **ʿışḳla** perīşān-ḥāl / Ṭaʿne ṭaşını urdılar eṭfāl
HH495 Derd-i **ʿışḳıyla** ḫaste-ḥāl olmış / Bār-ı miḥnetle bī-mecāl olmış
HH496 Mest-i medhūş-ı cām-ı **ʿışḳ** olmış / Kām-bend-i ligām-ı ʿışḳ olmış
HH496 Mest-i medhūş-ı cām-ı ʿışḳ olmış / Kām-bend-i ligām-ı **ʿışḳ** olmış
HH504 Gördiler **ʿışḳ** cānına yetmiş / ʿAḳlın alup işin temām itmiş
HH542 Bildiler ʿillet-i süveydādur / Zaḫm-ı şeb-ḫūn-ı **ʿışḳ** u sevdādur
HH543 Yaḳmış ol zārı **ʿışḳ-ı** merd-efgen / Teni ḳara bere dögünmekden
HH544 Āteş-i **ʿışḳ** ḥadden aşmışdur / Dīdeden çaḳ dile ulaşmışdur
HH554 Ḳaldılar bir zamān muḥāverede / Mebḥaş-ı **ʿışḳdan** müşaverede
HH607 Germ idüb tāb-ı **ʿışḳ** bāzārı / Oldı biñ cān ile ḫārīdārı
HH609 Meyi ʿiffet ḥişārını bozdı / **ʿIşḳ** vazʿ-ı veḳārını bozdı
HH611 Bir fenā virdi aña **ʿışḳ** ü cünūn / Oldı dilden sedād ü ʿaḳl birūn
HH616 Çün ki her cumʿa bu idi kārı / Kār-ı **ʿışḳ** oldı hefte bāzārı
HH621 **ʿIşḳ-ı** pāk itdi āḫir āşārı / Ẓāhir oldı o mihrüñ envārı
HH635 Mekteb-ı **ʿışḳ** idi o ḥücre hemān / Mekteb ammā ki mekteb-i ʿirfān
HH742 **ʿIşḳı** ġālib idi o fettānuñ / ʿÖẕrin itdi ḳabūl o cānānuñ
HH841 Oldı ālāyiş-i cihāndan pāk / **ʿIşḳ-ı** pāk ile ol iki çālāk
HH865 Suḫan-ı **ʿışḳ** añdurup yārı / Unudur kendin eylemez zārı
HH918 Rāyet-i ʿaḳlı seyl-i **ʿışḳ** u cünūn / İtdi ʿaks-i nihāi gibi nigūn
HH919 Ceẕbe-i **ʿışḳ** ʿaḳlını aldı / Lücce-i ḥayrete ṭalup ḳaldı
HH920 Seyr idüp bu muḳaddemātı vezīr / Bildi **ʿışḳ** olduġın netīce-peẕīr
HH937 Lücce-i **ʿışḳ-ı** pākün emvācı / Çekdi aldı o dürretü't-tācı
HH949 Hep bu āşār-ı **ʿışḳ** fettāndur / Şāh ü gedā bunda yeksāndur
HH950 Şahlıḳ sıġmaz anda zūr olmaz / Bende-i **ʿışḳda** ġurūr olmaz
HH953 Pādişeh kim esīr-i **ʿışḳ** oldı / Sīne-sūrāḫ-ı tīr-i **ʿışḳ** oldı
HH1182 Böyledür **ʿışḳ-ı** pāküñ āşārı / Ḥˇīş ü māderden ayırur yārı
HH1205 **ʿIşḳ-ı** pāk ile ol iki çālāk / Oldı genc-i nihān-ı daḫme-i ḫāk
HH1285 Sīnesin **ʿışḳ** dāġ dāġ itdi / Āteşin gülle zeyn-i bāġ itdi
HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i **ʿışḳ-ı** nigār / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u ṣabr u ḳarār
HH1377 Līk fikr eyledikçe ol ḫˇābı / Rūşen olurdı **ʿışḳ** mehtābı
HH1410 Oldı Ayaza **ʿışḳı** ṣad-çendān / Döndi āh iderek şeh-i devrān
HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i **ʿışḳ** / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı ẕillet-i ʿışḳ
HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı ẕillet-i **ʿışḳ**
HH1412 Bir iki gün geçüp bu ḥālet ile / **ʿIşḳımı** ketm iderdi ġayret ile
HH1416 Reh-rev-i **ʿışḳ** başdan ide güẕer / Mest olan farḳ idermi pāy ile ser
HH1448 Şāh oldı muḳābilinde dilīr / Mest-i **ʿışḳ** idi hem-çü ġurrān şīr
HH1457 Sūz-ı **ʿışḳıyla** şāh-ı bende-nevāz / Açılup eyledi Ayaza niyāz
HH1460 Baña raḥm it ki zār u maḥzūnem / Ḥālet-i **ʿışḳ** ile dīger-gūnem
HH1461 Şāh iken mübtelā-yı **ʿışḳ** oldum / Dergehüñde gedā-yı ʿışḳ oldum
HH1461 Şāh iken mübtelā-yı ʿışḳ oldum / Dergehüñde gedā-yı **ʿışḳ** oldum
HH1476 Rāh-ı **ʿışḳ** içre mest-i bī-pervā / Yoluna baş ü canın itdi fedā
HH1500 Ceẕbe-i nūr-ı **ʿışḳ-ı** mihr-āşār / Kendüye çekdi yārı şebnem-vār
HH1502 Aferin ola **ʿışḳ-ı** bī-bāke / Ki taʿalluḳ virür iki pāke
HH1503 Ṣubḥ-ı kāẕibden evvel ol ṣādıḳ / Yaʿnī sulṭān-ı **ʿışḳ** olan ʿāşıḳ
HH1526 Yine ol ḫaste-i şikestemi **ʿışḳ** / Ṣayd-ı fitrāk-i derd ü beste-i **ʿışḳ**

HH1581 Dilde sevdā-yı **ʿışḳ-ı** bī-sūdı / Oldı zīb-i ḫıṣāl-i Maḥmūdı
HH1582 Sīnesi naḳd-i **ʿışḳa** genc-i nihān / Regleri şekl-i ʿāşıḳ-ı pīçān
HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş ten-i zārı / ʿAyn-i **ʿışḳ** idi çeşm-i bīdārı
HH1584 Gerçi ehl-i hevādan idi müdām / Meẕheb-i **ʿışḳa** olmış idi imām
HH1689 **ʿIşḳ** u müşk ü viṣāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i ʿār
HH1706 ʿIşḳ u müşke delīl-i meşk nedür / Müşki bilmem velīkin **ʿışḳ** nedür
HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde **ʿışḳ** ola nām
HH1744 Geldi meydān-ı **ʿışḳa** ʿāşıḳ-ı zār / Yaʿni Şeydā o mest-i sīne-figār
HH1778 Bu belādan ḫalāṣ olup Şeydā / Yine cūş itdi baḫr-ı **ʿışḳ** ü hevā
HH1780 Ceẕbe-i **ʿışḳ** ile zebūn oldı / Ḳays-ı ṣahrā-rev-i cünūn oldı
HH1784 İtdi āşār-ı **ʿışḳ-ı** pāk ẓuhūr / Luṭf-ı Ḫaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i dūr
HH1829 Olmış idi o zār-ı dil-rīşe / **ʿIşḳ** pīşe viṣāl endīşe
HH1838 Bir nice vaḳt idi kim ol şeydā / Olmadı mübtelā-yı **ʿışḳ** u hevā
HH1839 Degmeyüp derd-mende nevbet-i **ʿışḳ** / Aralıḳ virmiş idi dārbet-i ʿışḳ
HH1839 Degmeyüp derd-mende nevbet-i ʿışḳ / Aralıḳ virmiş idi dārbet-i **ʿışḳ**
HH1874 Bu yaña sūz-ı **ʿışḳ** idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i münir
HH1913 Var idi **Işfahānda** ol demler / Bir şehin-şāh-ı muʿadelet-güster
HH1944 **ʿIşḳ** içün baña itdi cevr ü sitem / Sevmeden ġayri cürmümi bilmem
HH1947 ʿAlev-i nār-ı **ʿışḳa** ḫār-veşem / Kef-i dest-i hevāya dest-ḫaşem
HH1948 Curʿa-i cām-ı **ʿışḳum** oldı şafaḳ / Meh-i nev çarḫa aṣdıġum zevraḳ
HH1949 Mest ü medhūş-ı bāde-i **ʿışḳam** / ʿAḳl-ber-bād-dāde-i **ʿışḳam**
HH1952 Başınuñ yazısını bilmişdür / **ʿIşḳa** serden geçen yazılmışdur
HH1954 Gördi kim **ʿışḳ** tāḳatin almış / Ten-i zārında bir nefes ḳalmış
HH2020 Cūş idüp sīnede ḥamiyyet-i **ʿışḳ** / Aña rāżı degildi ġayret-i ʿışḳ
HH2020 Cūş idüp sīnede ḥamiyyet-i ʿışḳ / Aña rāżı degildi ġayret-i **ʿışḳ**
HH2035 Reşk ol ʿāşıḳa ki maẕhar olur / Ehl-i **ʿışḳ** içre ḳadri ber-ter olur
HH2039 Ḳaldı bend içre çünki bende-i **ʿışḳ** / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i ʿışḳ
HH2039 Ḳaldı bend içre çünki bende-i ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i **ʿışḳ**
HH2053 Zūr-ı çengāl-i **ʿışḳ** olup der-kār / İtdi güncişk bir hümā-yı şikār
HH2054 Allāh Allāh nedür bu şūr ü fiten / Ceẕb-i ḳullāb-ı **ʿışḳ-ı** kūh-efgen
HH2055 Ḥālet-i **ʿışḳ-ı** dil-sitāndur bu / Cāh-ı maḫṣūṣ-ı ʿāşıḳāndur bu
HH2062 Ṭālib-i **ʿışḳı** itmege irşād / Bu iki beyti ḫoş dimiş ustād
HH2067 Girdiler rāh-ı **ʿışḳa** bī-ser ü pā / Ṭuydılar nice sırr-ı nā-peydā
HH2072 Gördi **ʿışḳuñ** şarāb-ı bī-ġışını / Şu sepüp sāḳin itdi āteşini
HH2093 Bü'l-ʿaceb bir fesāne-i ġarrā / Cümle mevżūʿ-ı baḫş **ʿışḳ** ü hevā
HH2114 Var idi ol zamānda bir nā-şād / **ʿIşḳı** ẕātī cünūnı māder-zād
HH2115 Pür-ġam-ı **ʿışḳ** idi adı Maḥzūn / Nasb-ı ʿaynı idi fünūn-ı cünūn
HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı **ʿışḳa** o zār / Sāde levḥ oldı şanki levḥ-i mezār
HH2118 Yüzini ṣavb-ı **ʿışḳa** ṭutmış idi / Cümle bildiklerin unutmış idi
HH2122 Ṭāḳ-ı bīmār-ḫāne ol ebrū / Lebleri derd-i **ʿışḳa** cāndārū
HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i şekker-ḫā / Gösterür ehl-i **ʿışḳa** ḫavf u recā
HH2128 Yaḳasın çāk idüp fiġān itdi / **ʿışḳını** ḫalḳa dāsitān itdi
HH2134 Bezm-i **ʿışḳuñ** o ser-şiken ṭolısı / İtdi ol ḫasteyi ġarīb ölüsi
HH2152 Ḫaste-i derd-i **ʿışḳ** ü küşte-i ġam / Feylesof-ı mücerreb-i ʿālem
HH2156 Ḫoş görüp ol şikeste-i **ʿışḳı** / Tesliyet ḳıldı ḫaste-i ʿışḳı
HH2156 Ḫoş görüp ol şikeste-i ʿışḳı / Tesliyet ḳıldı ḫaste-i **ʿışḳı**
HH2168 ʿĀşıḳun yāver ü velīsisin / Fenn-i **ʿışḳuñ** Ebū ʿAlīsisin
HH2169 Marażum oldı fenn-i **ʿışḳ-ı** cünūn / Görmemişdi bu fenni Eflāṭūn
HH2175 Nā-gehān bir periye çarpıldum / Dest-i **ʿışḳ** ile merḥabā ḳıldum
HH2227 Gördi anı ṭabīb-i dānā-dil / Didi ey cām-ı **ʿışḳ** ile ḳanzil
HH2241 Ḫʿāh nā-ḫʿāh ʿāḳıbet Maḥzūn / **ʿIşḳ-ı** Şādān ile olup Mecnūn
HH2257 Hiç degil **ʿışḳdur** senüñ derdüñ / Şāhid-i ḥāl çihre-i zerdüñ
HH2265 Bir peri itdi ʿaḳlumı zāʾil / Cām-ı **ʿışḳ** ile ḳıldı lā-yaʿḳil
HH2310 ʿĀşıḳı **ʿışḳına** o ḳaşı hilāl / Ṭolılar ḳaldururdı mihr-miṣāl
HH2406 **ʿIşḳ** destānınuñ nevā-sāzı / İtdi āġāz-ı kıṣṣa-perdāzī
HH2423 Dilde sevdā-yı **ʿışḳ** başda şarāb / Dīde vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb
HH2432 Ḫatları gelmedin iki dil-ber / Oldı erbāb-ı **ʿışḳa** ser-defter
HH2438 Derd-i **ʿışḳ** ile gāh olup ḫaste / İçmeye gitdi iki işkeste
HH2518 Yetmeyüp kelle-kūb-ı ġam ber-ser / Ṭāġ-ı **ʿışḳ** oldı anlara ser-ber
HH2520 Cān u dilden çün iki ʿāşıḳ-ı zār / Oldılar mübtelā-yı **ʿışḳ-ı** nigār
HH2521 İtdi teʾsīr **ʿışḳ-ı** merd-efgen / Merḥamet ḳopdı ḳalb-i dil-berden
HH2539 Gülşen-i **ʿışḳ** idi meger ol bāġ / Şeceri şerḥadār u lālesi dāġ
HH2582 Ṭayyibüñ līk baġrı ḫūn oldı / **ʿIşḳı** günden güne füzūn oldı
HH2601 Meclis-i meyde her büt-i dil-cū / ʿĀşıḳı **ʿışḳına** içerdi ṭolu
HH2628 Kürege ḳodı ol iki zārı / Cürm ʿadd itdi **ʿışḳ-ı** dildārı
HH2644 Baḫr-ı **ʿışḳun** ol iki ḳorṣanı / Oldılar zevraḳuñ ḳapudānı

HH2677 **ʿIşḳ-ı** pāk ile göçdiler āḫir / Ravża-ı ḳudse Ṭayyib ü Ṭāhir
HH2683 Mest ü medhūş-ı **ʿışḳ-ı** dil-ber iken / Sāye-veş ḫāk ile ber-ā-ber iken
HH2720 Cūy-ı ṣaḥrā neverd-i **ʿışḳ** ü cünūn / Çünki deryāya irdi buldı sükūn
HH2738 Biri Ḫusrev biri Nizāmīdür / Biri ser-mest-i **ʿışḳ** Cāmīdür
HH2762 Çengimiz **ʿışḳla** olup her dem / Tīġ-i ġam oldı ġamġam-ı Rüstem

ʿışḳ-abdālı {ışıḳ abdālı} [1] derviş. Ayrıca bkz. ‘ʿışıḳ’ md.
HH376 ʿAselī ḫırḳayı siyeh şālı / Başına çekse **ʿışḳ-abdālı**

ʿışḳ-bāzī [1] aşıklık
HH1585 İtdi cān ü göñülden ol nā-şād / **ʿIşḳ-bāzī-i** ḥüsn-i Ferruḫ-zad

ʿışḳ-ı mecāzī [4] İlâhî aşk yerine Allah’ın yarattığı geçici suretlerden birini sevme, insana duyulan aşk
NE157 Ṭurma göñül ehl-i niyāz olmada / **ʿIşḳ-ı mecāzīde** mecāz olmada
NE621 Ḫullet ile ʿarż-ı ḫulūş u vedād / **ʿIşḳ-ı mecāzī** gibi heb bī-sedād
NE1006 **ʿIşḳ-ı mecāzī** diyu şanma hevā / Feyżi ḥaḳīḳatden alur dāʾimā
SE957 Gele iy perde-der-i ḫalvet-i rāz / Vādī-i **ʿışḳ-ı mecāzīde** mücāz

ʿışḳ-ı meymūnī vü ḥimārī [1] maymun ve eşeğe mahsus aşk, tensel hazlara dayalı dünyevi sevgi, hayvânî aşk
HH331 Hiṣṣedār olup şeh-ı pür-fen / **ʿIşḳ-ı meymūnī vü ḥimārīden**

ʿışḳ olsun [2] beğenilecek bir iş yapana söylenen takdir sözü aferin ‖ sitem sözü
HH352 Dil-ber-i şīve-kāra **ʿışḳ olsun** / ʿİşve-i cān-şikāra ʿışḳ olsun
HH352 Dil-ber-i şīve-kāra ʿışḳ olsun / ʿİşve-i cān-şikāra **ʿışḳ olsun**

ıṭbāḳ itmek [1] uymak, karar kılmak
HH1195 Çünki menʿ eyledi vifāḳı nifāḳ / Bu kelām üzre **itdiler ıṭbāḳ**

ıṭlāḳ [3]
1. boş, serbest
NE1370 Gerçi kemer içre bilem ṭāḳ idi / Cilvegehüm ʿâlem-i **ıṭlāḳ** idi
2. kayıtsız şartsız, mutlak
SE661 İçdi ṣahbā-yı taṣavvufdan cām / Buldı **ıṭlāḳ-ı** tecerrüdden kām
SE889 Vire gerdūna tecerrüdle ṭalāḳ / Ola sulṭān-ı serīr-i **ıṭlāḳ**

ıṭlāḳ itdürmek [1] affettirmek, cezadan kurtulmasını sağlamak
SE1847 İrişüp şeyḫ-i kerīmü’l-aḫlāḳ / Emr idüp **itdürür** anı **ıṭlāḳ**

ʿıtr [4] güzel koku
S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe reşḥ-ı cām / İde pīr-i cām anı **ʿıtr-ı** meşām
NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı muʿarrif kilāb / **ʿIṭr** u ʿabīriyle verilmişdi tāb
SE2352 Bes idi aña ṣafa vü leẕẕet / **ʿIṭra** bī-hūde çekilmiş zaḥmet
HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı ḫulḳiyle buldı **ʿıṭr-ı** meşām

ıṭrā [1] gereğinden ve hak ettiğinden fazla övme, methetmekte aşırılığa gitme
HH426 Olmasa ḥarf-gīrī-i ẓürefā / İtmek olurdı vaṣfda **ıṭrā**

ʿıyādet [1] gidip görme, hatır sorma, hasta ziyâreti
HH500 Derdleşdikçe baḳdı miḥnetine / Ḫaste oldı varan **ʿıyādetine**

ʿıyāl [1] çoluk çocuk, aile
NE919 Ḫalḳ-ı cihān oldı **ʿıyāl-i** Ḫudā / Oldı vedīʿāt bu raʿiyyet aña
NE1778 Māl ü **ʿıyāline** baḳa dūrdan / Alıḳoya cennet ile ḥūrdan

ʿıyān itmek [1] ortaya çıkarmak, gözle görülür hale getirmek
HE6 Bu nārın dūd-ı pīçānın **ʿıyān it** / Sipihre pāye nerdübān it

ʿıyān olmaḳ [1] açıkça belli olmak, aşikar olmak
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol ān / Ḫande-zen şekli **oldı** şāha **ʿıyān**

ʿıyd [12] bayram
S815 Dem-i **ʿıyddur** sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān yirine şarāb
S817 Dem-i **ʿıydıdur** meclisüñ sāḳiyā / Ṭolı şun olunsun yine merḥabā
S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i vaʿīd / Ki rehn ide vāʿiẓ meye rūz-ı **ʿıyd**
NE247 Leyle-i **ʿıyd** idi o gice meger / Geydi felek nūr ile bayrāmiler
NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı viṣāl-i firāḳ / Belki müyesser ola **ʿıyd-ı** talāḳ
NE1300 **ʿIyd** güni şūr-ı şafāya döner / Āteş işi gösterir ol ḳalʿalar
NE1364 Olmuş idüm maẓhar-ı nūr-ı cemāl / Çün dil-i ʿāşıḳ dem-i **ʿıyd-ı** viṣāl
NE1860 Ḫāṣılı üç gün anı mihmān idüp / Her gününi **ʿıyd** ile yeksān idüp
NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı **ʿıyd** / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE2016 **ʿIyd** namāzına irüp ihtimām / Çıḳdı muṣallaya seḥer ḫāṣ u ʿām
NE2715 **ʿIyd-ı** sürür eyleyüp ol bī-nevā / Bu ḫar-ı nādāna didi merḥaba

SE1175 Çün Ebü'l-Müslimüñ oldı teberi / Ol şebüñ ġurre-i **ʿıyd-i** ẓaferi

ʿıydgāh, ʿıydgeh [2] bayram yeri

S818 Bize **ʿıydgāh** oldı bezm-i şarāb / Niṣār eyle şīşeyle gülgūn gülāb

NE2220 Sūr-ı safā ṭablına zīna köçek / **ʿIydgeh-i** vaṣlda ṣu serpecek

ʿıyd şalıncaḳcısı [1] eskiden bayram, eğlence vb. zamanlarda bayram yerlerine kurulan salıncakları işleten kimse, bayram salıncakçısı ‖ (kadınların) yolunu kesen, önüne geçen

NE2481 Öñin alurdı geliyorken zenān / **ʿIyd salıncaḳcısı** gibi hemān

ʿıyş [21] iyi yaşama, gününü gün etme, yiyip içip zevk ve sefa etme

SR12/1 Biz şāhid-i **ʿıyşe** ʿāṣıḳ-ı mehcūruz / Kūhsār-ı emelde reh-rev-i şebgūruz

S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ Ḫusrevānī binā / İder anda **ʿıyş** ehli ḳat ḳat ṣafā

S1097 Görüp münḥasif bedr-i **ʿıyşı** hemān / Muġannī vü ceng ü ney eyler fiġān

S1112 Şeb-i **ʿıyşdur** sāḳiyā erlik it / Ẓalām-ı şeb içre Sikenderlik it

S1117 Şeb-i **ʿıyşdur** mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh zülfi çārūb-ı rāh-ı viṣāl

S1118 Şeb-i **ʿıyşdur** māye-i ehl-i derd / Odur vaḳt-i şebkār-ı āh-ı serd

S1119 Şeb-i **ʿıyşdur** ḥırmen-i ehl-i hūş / Nihānı ṣafāya odur rūy-ı pūş

S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı **ʿıyş-ı** ṭarab / İde neşve-i meyle iḥyā-yı şeb

S1125 Şeb-i **ʿıyşdur** sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur rūz-ı bāzār şeb-i zindedār

S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it müdām / Şitā vaḳti **ʿıyşe** şitāb it müdām

S1382 Cihān pür-kesel vaḳt-i **ʿıyş** azdur / Fem-i ḥumda ḥamyāzeden bāzdur

S234 Zihī vaḳt-i **ʿıyş-ı** dem-i cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i zamān

S519 Baña vāye-i **ʿıyş-ı** bezm-i cihān / Fiġān-ı dil ü dīde-i ḫūn-feşān

S629 Bu sözde ḳarār eylesün güft ü gū / Dem-i ṣubḥa odur şeb-i **ʿıyşa** bu

S763 Meded şīşeden şun şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi **ʿıyşı** bu şerr ü şūr

S808 O şehbāz-ı ḫun-rīzi āmāde ḳıl / Hemān murġ-ı **ʿıyşı** ayaġuñda bil

S838 Leb-i ḫāldāruñ ḫayāli müdām / İder sāġar-ı **ʿıyşı** müşgīn-fām

S898 Olur berg-i **ʿıyş** anda her berg-i ter / Elin alana çoḳ ṣafā feyż ider

S942 Yem-i **ʿıyşe** girdāb-ı cām-ı şarāb / Ḳapanmış döner nice fülk-i ḥabāb

NE944 Çarḫ-ṣıfat mā'il-i **ʿıyş** müdām / Mihr gibi dā'im elinde idi cām

SE2631 Çıḳdı elden eşer olmadı bedīd / Ẓevḳ-ı yek-laḥẓaya **ʿıyş-i** cāvid

ʿıyş u dem [4] içk içerek eğlenme

SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i **ʿıyş u demden** / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı Cemden

S1396 Dem-i **ʿıyş u demde** tekāsül neden / Bilürken sipihri teġāfül neden

S830 Lebüñden alup māye-i **ʿıyş u dem** / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem

NE2649 Gözlük ile irmese **ʿıyş u deme** / Ḳāyil idi itmege gözlükleme

ʿıyş u nūş [2] yeme içme, içki içme

S391 Bu günden virüp **ʿıyş u nūşa** ḳarār / Gider rezmi bezm ile leyl ü nehār

S740 İder **ʿıyş u nūş** ehlini kām-yāb / Ḳavī gölgelerde ṭurulmuş şarāb

ʿıyş u ṣafā [3] yiyip içip eğlenme

NE2239 Kim bilür ol **ʿıyş u ṣafā** māyesi / Ḳanḳı faḳīrin ola sermāyesi

NE2697 Ḳurmaġ için çādır-ı **ʿıyş u ṣafā** / Felek-i sīmīni ṭurur ber-hevā

NE2785 Bir gün idüp **ʿıyş u ṣafā** niyetin / Almış idi yine ele şanʿatın

ʿıyş u ṭarab [1] çalıp söyleyerek eğlenme, yiyip içme

S1098 Yine sāḳiyā irdi hengām-ı şeb / Ḳurulsun yine bezm-i **ʿıyş u ṭarab**

ızhār eylemek [1] açığa vurmak, göstermek, belirtmek

HE23 Bu yüzden **eyle** ʿaşḳuñ ḫalḳa **ızhār** / Anı ḳıl ḥüsn-i taʿbir ey dil-i zār

ıztırāb [4] acı, elem, sıkıntı, büyük zahmet ve eziyet

S1360 İder anda māhī-i bī-āb u tāb / Çü meylān-ı ḳıble-nümā **ıztırāb**

NE491 Aḫir olup żaʿf file bīhūş-ı ḫāb / Buldı sükūn tāb-ı tebʿ-i **ıztırāb**

SE3465 **Iztırābın** yine imdād itdi / Āh-ı reşküñ anı īḳād itdi

HH2302 Ġark-ı emvāc-ı **ıztırāb** oldı / Tābı gitdi zebūn-ı ḫˇāb oldı

ıztırāb şalmaḳ [3] acı çektirmek, sıkıntı vermek

NE2996 ʿIşḳ ile cāna **şalup ıztırāb** / Şimdi neden çoḳ bu ḳadar ictināb

NE3168 Şafḥada her saṭra **şalup ıztırāb** / Suda sülük gibi vire pīç ü tāb

NE2755 İtme Ḫudāyā dil-i zāra ʿazāb / Ḥırṣ ile şehvet ile **şalup ıztırāb**

ıztırāb virmek [1] üzmek, sıkıntı vermek

NE2358 Ḥāṣılı ol merdek-i sıḳlet-me'āb / **Virdi** o yārāna gelüp **ıztırāb**

İ

ʿibād [10]

1. kullar

NE334 ʿAdli idüp naẓm-ı umūr-ı **ʿibād** / Ḳaḥrı ile eyledi feth-i bilād
NE723 Eyleye izʿāc-ı ḳulūb-ı **ʿibād** / Ḳahrı ile odlara yana bilād
NE813 Daḥi kefālet didüginden murād / Hem-demüm olan fuḳarā-yı **ʿibād**
NE880 Ḥażret-i Ḥaḳ ʿömrüni ide ziyād / Ola muʿīn-i żuʿafa-yı **ʿibād**
NE887 ʿAdl ile ḥāmi-i bilād u **ʿibād** / Kahr ile māḥī-i fesād u ʿinād

2. ibadet edenler

NE1274 Ẓann-ı **ʿibādında** imiş ẕü'l-menen / Hiç żarar itmez kişiye ḥüsn-i ẓan
NE1643 Līk şaḳın ṭaʿn-ı **ʿibād** eyleme / Sırr-ı ilāhīde ʿinād eyleme
NE1644 Ḥaḳḳuñ olur nice **ʿibādı** ḥafī / Ḳurbı ḳubābında velī muḫtefī
SE652 Eyledi anı Ḫudāvend-i cevād / Maẓhar-ı ḥikmet-i aḥkām-ı **ʿibād**
HH277 Kārı dāʾim **ʿibāda** reʾfetdür / ʿAmeli efḍal-i ʿibādetdür

ʿibādāt [1] ibadetler

SE2659 İtdügi cümle **ʿibādāt** ola / Sāʿati bin sene ṭāʿāt ola

ibādet [9] buyruklarını yerine getirmek ve şükretmek üzere Allah'a tapınma

NE167 Rāh-ı **ʿibādetde** olup süst ü leng / Mey-gedeye gelse ola cüst ü şeng
NE1259 Alışalı cism-i **ʿibādet** ile / Ḫoş geçinür oldı riyāżet ile
NE1620 Cüz-i ḳavī neşve-i ḥikmet odur / Aşl-ı hüdā-yı rükn-i **ʿibādet** odur
SE522 Ey göñül eyle **ʿibādet** dāyim / Kişi ḳulluġını bilmek lāzım
SE526 Ḥacc ü İslāmı biraz yazdı kitāb / Birdür ol iki **ʿibādetde** nişāb
SE579 Gündüzi efḍal-i ṭāʿatda idi / Ṣubḥa dek gice **ʿibādetde** idi
SE750 Ten-dürüst olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz kār-ı **ʿibādetde** dürüst
HH277 Kārı dāʾim ʿibāda reʾfetdür / ʿAmeli efḍal-i **ʿibādetdür**
HE32 **ʿİbādet** üzre encüm her kemerde / Yanar ḳandili fevḳaniyyelerde

ibā itmek [3]

1. çekinmek, sakınmak

NE2859 Türkī vü Tatarīden **idüp ibā** / Meyli ġalāt-ı ʿaceme dāʾimā
NE2975 Cūy-ı revān-ı bāġdan **itse ibā** / Sāyesi çayr üzre ururdı aña

2. kabul etmemek

HH1314 Nāz idüp her ne deñlü **itse ibā** / Seg-i nā-sāz uyuzlanurdı aña

ibdāʿ itmek [1] meydana getirmek, yaratmak

NE1510 Kimisi bir ḫāniḳa **ibdāʿ ider** / Ehl-i ṭarīḳat gelür iḥyā eder

ibhām ḳaldurmaḳ [1] (Kelime-i şahadet getirirken) el baş parmağını kaldırmak ‖ gizliliği ortadan kaldırmak

HH2668 Giderüp şekki **ḳaldurup ibhām** / Her biri itdi ʿarża-ı İslām

iblīs [9]

1. şeytan

NE2401 İy seg nefsine hevādār olan / Ḳurbet-i **iblīsi** ṭaleb-kār olan
SE631 Ola ḫalḳ içre miṣāl-i **iblīs** / Müftī-i mācin ü ehl-i telbīs
SE1034 Eyleyüp vesvese **iblīs-i** leʿīn / İtdim ol şeb nice dürlü taḫmīn
SE1264 N'ola **iblīs** aña olsa köçek / Şeyṭānetde budur andan geçicek
SE1693 Şu sefāhatleri kim oldı ʿiyān / Ḳıldı **iblīs-i** laʿīni ḫayrān
SE2648 Budur **iblīs-i** leʿīnüñ kārı / Getürür ḳalbe nice efkārı
SE3345 Oldı sermāye-i kārı telbīs / Mekr ü telbīsde naḳd-i **iblīs**
HH1552 Ḳahr-i şāhīden oldı fārīġ-bāl / Oldı **iblīs-i** āsumān-ı celāl

2. şeytan ‖ kötü, lanetli, hileci

SE3428 Ḳoca **iblīs** ise aşlın dimedi / Yimişin yi aġacın şorma didi

İbn ʿAbbād [1] İsfahan ve Büveyhî sultanı Müeyyidüddevle b. Rüknüddevle'nin veziri; âlim, edip ve şair Sahib İsmail b. Abbâd (ö. 385/995)

SE1751 Ḫabbeẓā Āṣaf-ı Cem-istiʿdād / Kemterīn ʿabd aña **İbn-i ʿAbbād**

ibne [1] pasif eşcinsel erkek

NE2863 Tāze iken ḫīzgeh-i mefʿūl ola / Āḫir olur **ibne** ile mübtelā

ibn fülan [1] filanın oğlu

SE724 Didi Sulṭāna Resūl-i Yezdān / Pederi ismi ile yā **ibn fülān**

İbn ʿAmr [1] Uhud savaşında ilk şehit olan sahabe, Ebû Câbir Abdullāh b. Amr b. Harâm el-Ensârî es-Selemî (ö. 3/624)

SE1166 **İbn-i ʿAmr** olmış-ıdı sālārı / Ceng-cūyānuñ o da serdārı

İbn Kemāl [1] Sultan Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemlerinde yaşamış, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ilim ve kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olarak görülen şeyhülislam, alim ve şair Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed.

NE1528 Böyle yazar ḥażret-i **İbn-i Kemāl** / Yaʿni Arisṭo idicek intiḳāl

İbn Naṣūḥ [1] Atâyî'nin dedesi, Pîr Ali bin Nasûh

NE1457 Vālidümüñ vālidi **İbn-i Naṣūḥ** / Pir ʿAli sālik-i ṣāḥib-i fütūḥ

İbn Nūn [2] Hz. Yûşa' bkz. 'Yūşaʿ' md.

S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden zebūn / Gerek ḥūt-ı Yūnus gerek **İbn-i Nūn**

ibn vaḳt olmaḳ [1] bir vakitte yapılması en uygun olan işi gerçekleştirmek ve belli bir zamanda kendisinden isteneni yapmakla meşgul olmak

SE2420 **İbn-i vaḳt** olup iden beẕl-i niʿam / Çekmez ebnā-yı zamān gibi elem

ibrām [6] ısrar etme, üstüne düşme, zorlama

SE3246 Naẓra ḳāyiliz **ibrāma** ne borc / Ḫalḳ-ı ʿālemde ya bu nāma ne borc

SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i **ibrāma** ʿinān / Nesne fevt olmaz a öldüñ mi hemān

SE1911 Ḥākim-i Şām ṭuyup iḳdāmı / Bildi kim naḳż idemez **ibrāmı**

SE3208 İdüp **ibrām** ile yārı bī-zār / Nefsin öldürmek için cāna ḳıyar

HH744 Olıcaḳ Bursada nişīmen-sāz / Yine **ibrām** ile ṭuyuldı bu rāz

HH1393 Līk rām itmeyüp anı **ibrām** / Olmadı nerm māh-ı sīm-endām

ibrām eylemek/ḳılmaḳ [3] ısrar etmek, zorlamak

NE2682 Muġlim-i maʿhūd bulup bir ġulām / **Eyledi** bir gün aña **ibrām-ı** tām

SE2620 Kerem it **ḳılma** bu **ibrāmı** baña / İtme emṣālüm içinde rüsvā

SE2621 İtmedüm ʿöẕr ü niyāzın maḳbūl / **Eyledüm** maḳṣada **ibrām-ı** vüṣūl

ibrāz itmek [1] göstermek

NE2376 Ḳıldı o dem vaʿdeye īcāz şeyḫ / **İtdi** kerāmetini **ibrāz** şeyḫ

ʿibret [14] geçmişteki olaylardan çıkarılan ders, uyanışa neden olacak olay ve durum; olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışma, olaylardan ders alıp davranışlarını buna göre düzenleme

NE821 Yaʿni idüp ḫalḳı ḥaḳḳa rāhber / Dīde-i **ʿibretle** iderdi naẓar

NE1202 **ʿİbret** ile ḳıl naẓar-ı bī-bedel / Ḥikmet-i destūr-ı ʿamel ile gel

NE1242 Sen de nigāhında dilā ḫāzır ol / Her ṭarafa **ʿibret** ile nāẓır ol

NE1269 Terre ile zerreye ben nātüvān / Nāẓır idüm **ʿibret** ile her zaman

SE430 Dil-i ṣāfıla nigāh-ı vālā / Naẓar-ı **ʿibretine** dūr-nümā

SE690 ʿAyn-ı **ʿibretle** olursañ nigerān / Kāmilüñ menzili ṣadr ola hemān

SE797 Şükr kim dīde-i **ʿibret** baḳıyor / Çirk-i meẕkūr yüzüñden aḳıyor

SE828 Dīde-i **ʿibret-ile** eyle naẓar / Cins-i ḫayvān ü cemād-ile beşer

SE996 Heyʿet-i şūmı naṣīḥat besdür / Lūṭ ḳavmi saña **ʿibret** besdür

SE1873 **ʿİbret** ehline yiter ḥişşe tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām

SE2071 Sözüm efsāne degil ḥikmetdür / Bu meṣelden ġarażum **ʿibretdür**

SE3159 Bu cefā kim olınur şāḫ-ı tere / ʿĀḳil iseñ saña **ʿibret** yetüre

SE3430 Ḳoruyacaġı ʿaceb **ʿibret** imiş / Üç ayaḳlı gibi bir ḥikmet imiş

HH1974 Ḳatl-i ḳāṣıd eger olaydı revā / Senden alurdı **ʿibret** ehl-i şeḳā

ʿibret almaḳ [7] ders almak, hisse kapmak

NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḫanın maḫż-ı ḳāl / Diñle bu efsāneyi de **ʿibret al**

NE2935 **ʿİbret alup** ġonca-i sīrābdan / Çek elüñi dirhem-i pür-tābdan

NE3156 **ʿİbret alup** ḫallerinden kişi / Himmet ider itmemege bed işi

SE1012 **ʿİbret almaġ**-için itdüm tedbīr / Eyledim gül gibi ḫüsn-i taʿbīr

SE1200 Göricek **ʿibret alan** ehl-i naẓar / Gitdi bir bevleye devlet didiler

SE2007 Tek otur ʿırżuña irgürme şiken / **ʿİbret al** ḫāṣılı bu ḫādiṣeden

HH1432 Ḥālet-i şīrden **alup ʿibret** / Daġ daġ itdi āteş-i ġayret

ʿibret-dīh [1] ibret verici

HH837 Ser-güẕeştin çün eyledi taḳrīr / Oldı **ʿibret-dih-i** ṣaġīr ü kebīr

ʿİbret-nümā [2] Lâmiî Çelebi'nin 1525'te bitirip Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu tasavvufî ahlâkî menkıbe ve hikâyelerden meydana gelen eseri

HH575 Tekyegāh-ı ʿacāyibüñ dedesi / Ḳalbi **ʿİbret-nümā** müsevvedesi

HH715 Şöyle kim bir daḫı şikāyet ola / Saña **ʿİbret-nümā** siyāset ola

ʿibret-nümā [3] ibret gösteren, ibret olan

S325 Ne pīl ol ki kūh-ı **ʿibret-nümā** / Olur münʿakis dā'im andan ṣadā
NE2639 Yine yeter itmege terk-i hevā / Ādeme bu ḳıṣṣa **ʿibret-nümā**
HH2620 Bedeninden başın idüp ifrāz / Eyle **ʿibret-nümā-yı** her ser-bāz

ibrīḳ [2] kulplu, emzikli, karınlı ve ince boyunlu su kabı

NE314 Niteki inbīḳ-i hilāl ol zamān / Aḳmadın **ibrīḳden** āb-ı revān
SE2939 Künc-i ġār içre ṭurur āmāde / Ṭaşt ü **ibrīḳ-ı** vużū seccāde

ibrişim [3] ipeğin bükülmesi ile elde edilen iplik

SE2236 Gördi kim ḳurtaramaz çekse eger / Keskin **ibrişim** anı iki böler
SE2474 Çeşm-bendi anuñ **ibrişim** bāl / Eylemiş eñse ṣaçın ʿaḳla ʿıḳāl
SE3422 **İbrişim** gibi yigitdür kendi / Cān-fezādur leb-i şeker-ḫandi

ibṭāl eylemek/itmek [2] geçersiz kılmak, hükümsüz bırakmak

SE1204 Ne revā bir iki baṭṭal ü ṣaḳī / Māl için **eyleye ibṭāl** ḥaḳḳı
SE2641 Fuḳaraya idicek beẕl-i ʿatā / **İtmesün** ḫayrını **ibṭāl** riyā

ibtidā [2]

1. başlangıç, evvel; baştan, ilkin

SE1982 **İbtidāsı** şeh-i kişver eyler / Ṣoñra başıyla ber-ā-ber eyler
HH1404 **İbtidādan** o lebleri ʿunnāb / Ḫām debrenmedi ki ide ḥicāb

ibtidā itmek/ḳılmaḳ [2] (söz, musiki vb. için) başlamak, âğâz etmek

SE1572 **İbtidā ḳıldı** birine āheng / İtmedi ol birisi ṣabr ü direng
HH186 Pencgāh ile **ibtidā itdi** / Niʿmet-i raḥmete ṣalā itdi

ibtihāc [2] sevinçli olma, sevinme, gönlü açılma

NE862 Faḳr ile ol rütbe-i pür **ibtihāc** / Ṣīr ü şükker gibi bulup imtizāc
NE1369 Oldı beşīr-i eşer-i **ibtihāc** / Dīde-i cānumda olan iḫtilāc

ibtihāc eylemek/itmek [2] sevinmek

S224 Belendi ser ü sīne-i taḫt u tāc / **İder** ḥilye-i ʿadl ile **ibtihāc**
S332 Anuñ kemteri **eylemez ibtihāc** / Keçebaş ḫānından alsaydı tāc

ibtilā [3] bir şeye karşı aşırı düşkün olma, tutkunluk, alışkanlık, tiryakilik

NE1027 Yaʿni ki Şāpūr-ı peyām-ı belā / Rehber-i gümreh-şüde-i **ibtilā**
HH349 ʿİsmet ehline **ibtilādur** bu / Emr-i Ḥaḳḳ ile bir belādur bu
HH1639 Allāh Allāh ne **ibtilādur** bu / Özge mihnet ʿaceb belādur bu

ibtilāgāh [1] bir şeye iptila olunun yer

SE654 **İbtilāgāhı** olup çār-cihāt / Heft-ḫān oldı aña nüh āyāt

ibtiyāʿ [1] para karşılığında bir şeye sahip olma, satın alma

S1156 Zen-i çarḫ ider var ise **ibtiyāʿ** / Güneş keff-i mīzān ü rişte şuʿāʿ

icābet [1] çağrıya uyma, davete cevap verme

NE949 Nāfiz olup ol suḫan-ı dil-peẕīr / Vardı **icābet** hedefine o tīr

īcād [1] vücuda getirme, yoktan var etme, bulma, yeni bir şey çıkarma

NE1112 Ḥikmet-i **icād** ile olur ḳavī / Her sözi olur veled-i maʿnevī

īcād eylemek/itmek [2] meydana getirmek, binâ etmek

HH38 **Eyledüñ** hefte olmadın **īcād** / Bir kemer üzre ḳaṣr-ı sebʿ-i şidād
HH443 Gerçi ustādlar **idüp īcād** / Urdılar heft günbede bünyād

iʿcām {Aʿcām} [1] Acemler, İranlılar

NE2857 Kimi anuñ mā'il-i **iʿcām** olur / Derdi hemān şiddet-i iġlām olur

īcāz [1] sözü kısa ve özlü söyleme, az sözle çok şey anlatma

NE50 Besmelede var nice sırr-ı ʿaẕīm / Kim odur **īcāz-ı** kelām-ı ḳadīm

iʿcāz [5]

1. herkesi aciz bırakan şey, mucize, kermet

NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp **iʿcāz-ı** ḥüsn / Şevḳı iden pençe-i şehbāz-ı ḥüsn
NE1145 Ḥāşılı her ḳande k'ola dest-bāz / Eyledi ḳufl-ı dür-i **iʿcāz-ı** bāz
HH2737 Tīr-veş ġayrı ḳodı pā-der-gil / Ḥadd-ı **iʿcāzı** eyledi menzil

2. aciz bırakma

SE204 İtdi ol neyyir-i **iʿcāz-ı** nesaḳ / Bir hilāl-ile meh-i bedri dü-şaḳ

3. sözü herkesi şaşırtacak ve benzeri meydana getirilemeyecek şekilde söyleme

NE49 Heft buṭūnı yedi baḥr-ı ʿaẕīm / Maʿnīde **iʿcāz-ı** kelām-ı kadīm

iʿcāz ḳılmaḳ [1] aciz bırakmak

SE451 **Ḳıldı** teʿşīr-i cilāyı **iʿcāz** / Oldı taḫḳīḳ-nümā levh-i mecāz

icāz(āt), icāzet [7] izin, müsade

S728 Güneş ṭolanur seyr içün dā'imā / Dili beste-bāb-ı **icāzet** aña
S751 Yürüt zevraḳı degdi nevbet saña / Ne eylersen eyle **icāzāt** saña
NE806 Didi yürü müjde-i himmet saña / Naẓm ile taḥrīre **icāzāt** saña
NE2376 **Ḳıldı** o dem vaʿdeye **īcāz** şeyḫ / İtdi kerāmetini ibrāz şeyḫ
NE1862 Āḫir öpüp südde-i devlet penāh / İtdi **icāzet** ṭalebin merd-i rāh
HH719 El öpüp şeyḫden **icāzet** ile / Geldi ḫaste yirine ṣıḥḥat ile
HH1056 Her birin sīr ḳıldı niʿmet ile / Kendi gitdi yine **icāzet** ile

icāzet virmek [2] izin vermek, müsaade etmek

NE1701 İtdi o dem baña beşāret hemān / **Virdi** işāret ile **icāzet** hemān
SE806 Pīr aña **virdi icāzet** āḫir / Eyledi ṣıdḳ-ı kelāmın ẓāhir

iclāl [6] büyüklük, azamet; kuvvet, kudret

S94 Revādur ki her nışf-ı bedr-i tamām / Ola ḳaṣr-ı **iclāline** nīme-cām
S291 Ḳurup ḫaymeler ʿizz ü **iclāl** ile / Göründi leb-i ābda āb ile
NE1539 Nār-ı riyāżet ile yana ḳāl ola / Namzed-i sikke-i **iclāl** ola
SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i debistān-ı cemāl / Resm-i tevḳīʿ-i miṣāl-i **iclāl**
SE1087 Kime kim ḫaḳ vire ferr ü **iclāl** / Eyleye devlet ü ʿizzet iḳbāl
SE2909 Oldı **iclāl-ile** ḳavm-i şuʿarā / Nāz-perverd-i gülistān-ı ṣafā

iclāl itmek [1] büyük saymak, saygı göstermek

SE2511 Ḳāṣıd ol nāmeyi īṣāl itdi / Öpdi başa ḳodı **iclāl itdi**

iclāl ṣatmaḳ [1] büyüklük taslamak, tepeden bakmak

HH1979 **Ṣatmasuñ** bize germ olup **iclāl** / ʿAskerüm içre olamaz dellāl

icmāl [14] bir sözü ayrıntılarına inmeden kısa ve öz olarak anlatma, özet

NE1042 Vardı o cānāneye virdi selām / Eyledi **icmāl** ile ʿarż-ı peyām
SE50 Nazaruñ eyle ʿAṭāyī vālā / Bunı fehm eyle yürü **icmāla**
SE108 Her varaḳ oldı bir **icmāl** saña / Cümlenüñ ʿāḳıbet-i kārı fenā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām **icmāla** / Ḫaḳ bilür miḫnetini rūz-ı ceza
SE915 Diñle bu vāḳıʿa-i zībāyı / Añla **icmāl-i** dem-i ʿuḳbāyı
SE924 Dir idüm olsa ne var luṭf-ı Ḫudā / Baña bildürse anı **icmālā**
SE1091 Evvelā añla bunı **icmāla** / Belki sen bilmedügin ḫāli ola
SE1258 Şekli müsvedde-i ḳanūn-ı ġaraż / Bedeni defter-i **icmāl-i** maraż
SE1541 Ne devāt ü ne ḳalem var ne midād / İtdi bir noḳṭada **icmāl-i** murād
SE1635 Eyle **icmāl-i** beyān-ı aḥvāl / Nereden maḳdem ü ḳanda iḳbāl
SE1740 Ser-be-ser kevn aña pā-māl oldı / Āyine-i defter **icmāl** oldı
SE2998 ʿİvaż olur mı bu luṭfa dünyā / Hele maʿẓūr buyur **icmāla**
HH388 Budur aḫbāba pendüñ **icmāli** / Neñe yetmez bu ḳubbe-i ʿālī
HH1128 Göricek vażʿ ile veḳārların / Bildi **icmāl-i** ḥāl-i zārların

icrā [1] yapma, yerine getirme

NE119 Çeşme-i ḫūr-maḳsim-i eflāk anuñ / Feyżinüñ **icrā** ḫūrıdur hāk anuñ
NE1771 Lābüd olur māmelekinde be-kār / Sünnet-i muʿtādeyi **icrā** ider
NE2112 Geldi o dem bir kişi fetvā içün / Anuñ ile ḫaḳḳını **icrā** içün
SE2677 Didi kim şerʿ-ile ol şaḫṣa cezā / Ḫaḳḳ-ı ġayr idi olındı **icrā**
HH431 Anı **icrāya** eyle saʿy-i cemīl / İtme ol ḫayrı sen sen ol taʿṭīl

icrā eylemek/itmek [4] yapmak, uygulamak, yerine getirmek

NE1766 Biri de buyur idüp altunını / Ḥaşre dek **icrā ide** ḳānūnını
SE637 Eyleyüp nevki yaraġın enbīḳ / **İtmiş icrāy-ı** zülāl-i taḫḳīḳ
SE2666 Ḳıldı bir mücrime āheng-i ʿitāb / **Eyleyüp** şerʿ-ile **icrā-yı** ʿiḳāb
HH1612 Ḥükmin **icrā idüp** o giryānda / ʿAdlini gösterürdi hep anda

ictihād [3] gücü yettiği kadar çalışma, gayret

SE439 **İctihada** var iken ḳuvvet ü fer / İḳtidā eylese ġayra ne żarar
SE738 **İctihād-ile** olur merdüm pāk / Zer-i sencīde-i fehm ü idrāk
SE435 Kilk-i fetvası ider defʿ-i fesād / **İctihādında** var āṣār-ı cihād

ictināb [1] sakınıp çekinme, uzaklaşma

NE2996 ʿIşḳ ile cāna ṣalup ıżṭırāb / Şimdi neden çoḳ bu ḳadar **ictināb**

ictināb itmek [2] çekinmek, sakınmak

NE457 Bāz-ı kebūterden **idüp ictināb** / Ḥasret-i kebk eyledi baġrın kebāb
HH1817 Cevr ü ẓulmünden **ictināb itdüñ** / Fikr idüp cürmüñi hicāb itdüñ

ictirā itmek [1] cüret etmek, yeltenmek

NE2443 ʿAḳlı olan **itmez** aña **ictirā** / Lābüd ider Ḥazret-i Ḥaḳdan ḫayā

iç [66] herhangi bir yer, alan, cisim, zaman veya durumun sınırları arasında kalan yer, dahil

S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi **içinde** döner bī-direng
S430 O dem **içlerinden** bir ehl-i kemāl / Nişār eyledi dürr-i dürc-i maḳāl
S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / **İçi** birbiri içre zīr-i zemīn
S553 İdüp pür-devāʾir yem-i aḥḍarı / Nümāyan olur āb **içinde** peri
S633 **İçi** maḥbes eṭrāfı ḫuld-ı berīn / Gelür dost u düşmen olur hem-nişīn
S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ **içinde** tamām / Ki Sulṭān Meḥemmed o şāh-ı be-nām
S672 Ser-ā-ser **içinde** olan ehl-i ḫāl / Olup tāb-ı mihr-i Ḫudādan hilāl
S675 Duʿā siñmiş elvāḫı saḫt ü metīn / **İçi** seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaṣīn
S1256 Degil ġonca bir ṣarılı tengdür / **İçi** aṭlas-ı āl-ı ḫod-rengdür
NE598 Furnı idi tut ki cehennem anuñ / Tābesi **içinde** bu ʿālem anuñ
NE683 Meykedesi keştī-i deyrin Nūḥ / Ḳalmış **içinde** o reʾisü'l-fütūḥ
NE1224 **İçlerine** bü'l-ʿaceb āyin ḳodı / Ḥācib-i ḫuddām u selāṭin ḳodı
NE1570 Her biri ḳalʿā-i müsellaḥ **içi** / Çatmaġa ammā ki ṭayanmaz ḳaçı
NE1720 Nice denī çün meh ü çarḫ-ı esīr / Gerçi yalar şişe **içinde** pinīr
NE1727 Āteş-i dūzaḫ gibi altunını / Ocaġ **içine** göme ḳor ol denī
NE1930 Tāzeler **içinde** nice iş olur / Vāy ol eyvāna ki dervīş olur
NE2142 Bir gice nā-geh ṭutulup hem-çü māh / ʿĀlem **içinde** olasın rū-siyāh
NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı üsti nerm / Serper anuñ ile **içine** āb-ı germ
NE2186 Ḳumḳuma-veş **içi** ṭolı üsti nerm / Serper anuñ ile **içi** ne āb-ı germ
NE2237 Ḫāke gömersem bunı mānend-i genc / Firḳati olur **içüme** gizli renc
NE2286 Bir sene **içinde** miṣāl-i ḥıyār / Ḥāṣıl olup hem bula mı intiṣār
NE2293 Virdi keder aña o nādānlar / Girdi o dem **içine** şeyṭānlar
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir feke / ʿĀlem **içinde** er odur er sike
NE2709 Birisi bir şemʿ yaḳup nā-gehān / Eyledi bir ẓarfuñ **içinde** nihān
NE2805 Ol kūzeden kimse alup iki ḳor / Gāfil iken şemʿini **içine** ḳor
NE3157 İller **içinde** bu meṣel söylenür / ʿĀḳil edebsizden edeb ögrenür
SE1072 Eyleyen ṭavrını taġyīr ile bed / Ḫalḳ **içinde** ola meẕmūm-ı ebed
SE1193 Şāh düşdi diyü meydānda hemān / Düşdi ʿasker **içine** bir efgān
SE1797 **İçlerinde** göricek sulṭānı / Ġulġule ṭutdı hemān dīvānı
SE2177 Zen gibi zānī-i şūm aḥmaḳdur / Ḫalḳ **içinde** yalımı alçaḳdur
SE2228 **İçlerinden** biri kim ʿārif idi / Yaʿnī bu ḳuş diline vāḳıf idi
SE2463 Ḫalḳ olup ḥalḳa-i gird-i ḫānı / Bedr-idi hāle **içinde** nānı
SE2567 **İçi** bir gülşen-i cennet-mānend / Görinür ortada bir ḳaṣr-ı bülend
SE2571 **İçi** meh-pāreler ile ṭolmış / Tūde-i nūr-ı mücessem olmış
SE2620 Kerem it ḳılma bu ibrāmı baña / İtme emṣālüm **içinde** rüsvā
SE2863 İtmedi cürʾet **içinden** biri / Ki ola seg gibi dāmen-gīri
SE3110 **İçlerinden** yürür aḥkāmı anuñ / Ḳaraman ġayretidür nāmı anuñ
SE3315 Bindi gerdūneye ol ser-gerdān / Gitdi bir ḳālıb **içinde** iki cān
SE3427 O perīye idüp efsūnı eṣer / Girdi ol dem **içine** şeyṭānlar
SE407 Çün ḫabāb olmış **içi** ṭaşı tehī / Gerçi gösterdi reh-i daḫmegehi
SE595 Bu ḳadar ʿömrüñ **içinde** ādem / Hīç ḫuẕur idebilür mi bir dem
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup **içi** nār / İki ocaḳlı eve döne mezār
HH1003 Ḫalḳ **içinde** ʿaceb sitīz oldı / Nüsḫa-ı ḥevl-i reste-ḫīz oldı
HH1110 Gördi zencīr **içinde** zār u esir / segān içre bir ḫırāman şīr
HH1258 Anda bir ḳubbe var zümürrüdden / **İçi** ṭaşı ḥabāb-veş rūşen
HH1385 Ḫayf kim devr-i ḫüsnüñ ide tebāh / Aġıl **içinde** bir senüñ gibi māh
HH1438 Gördi bir gūşeden ki meşʿal-veş / Görinür ġār **içinde** bir āteş
HH1542 Kefşkerler **içinde** bir ustād / Oldı meşhūr-ı kişver-i Baġdād
HH1625 Var idi şehr **içinde** bir naḳḳāş / Nāmı Mānīyi eylemişdi tırāş
HH1722 Çār-dīvār **içinde** cilvegehüm / Ḳaṣr-ı maḳṣūradur benüm nigehüm
HH1756 Dūrdan gördi bir laṭīf diyār / **İçi** şehr-i ʿaẕīm ü ṭaşı ḥişār
HH1873 Cān görünmezse görinür sīne / Anuñ **içindedür** o gencīne
HH2091 Ḫāverī nām bir suḫan-perdāz / **İçlerinden** söze idüp āġāz
HH2095 Var idi şehr-i Belḫ **içinde** meger / Bir dil-āver emīr-i ferruḫ-fer
HH2251 Āb-ı şāfı żamīr-veş bir pīr / Olmış ol ġār **içinde** ʿuzlet-gīr
HH2322 Baḥr **içinde** çü günbed-i minā / Nāmı olmış Cezīre-i Ḫaḍrā
HH2417 Az zamānda ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı cümle fünūn **içinde** ferīd
HH2495 Ṭop ṭolı **içi** kāfir-i ḥarbī / Nice ʿasker şikest eder ḍarbı
HH2624 Ey'midür itmek ile ḫod-kāmı / Dost ü düşmen **içinde** bed-nāmī
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ **içlerinde** üç ustād / Şaṣt-ı pür-zūrına virince güşād
HH2759 Bu ḳumāş-ı laṭīf-i reng-ā-reng / Oldı bir bend **içinde** cümlesi teng
HH514 Oldı efkār **içinde** reʾy-i sefer / Hem-çü reng-i siyāh bālā-ter
HH586 İrdi bir dem ki rūz-ı aẕīne / Şehr **içi** döndi şehr-āyīne
HH867 **İçlerinden** yine bir ustādı / Söze bu resme urdı bünyādı
HH876 Oldı ol şehre şāh-ı bā-teʾyīd / Māh **içinde** miṣāl-i yevm-i saʿīd
HH961 Ḫavż **içinde** o sīm-ten ḫūbān / Her biri bir içim ṣu idi hemān

içeri [4] iç yan, iç taraf

S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü tāb / **İçerden** giyüp kürki mest-i ḫarāb
S1408 Meger ḳufl-ı ṣandūḳ-ı cevherdür ol / **İçerden** kilīd-i müdevverdür ol
SE872 İḫtirāz itmek olur mı mümkin / Ḫānede olsa **içerden** ḫāyin
SE2691 Levḫ-i sīne deri itmiş dīvār / Ḳufldur aña **içerden** dil-i zār

içre [118] içerisinde, içinde

S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḥadeng / Düşüp döndi ḫak **içre** künge tüfeng
S399 Ḫum-ı dil ki pür-dürr-i meknūn idi / Ġubār-ı ġumūm **içre** medfūn idi
S496 Bu devr **içre** sāġarda ṣanma ḥabāb / Olur bīm-i ḳahr ile her zehre āb
S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / İçi birbiri **içre** zīr-i zemīn
S562 Olur şöyle ʿālī burūc-ı ḥabāb / Görünmez olur ḫandaḳī **içre** āb
S569 Ḳafes **içre** raḫşān olup mehveşān / Olur peyker-i encüm ü āsumān
S673 Fenā **içre** cūyā-yı sırr-ı vücūd / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd
S692 Çemenden revān olup āb-ı ẕülāl / Olur lāciverd **içre** cedvel-miṣāl
S733 Bu faṣl **içre** vardıḳ pederle aña / Ḳalem oldı vaṣfında destān-serā
S746 Ṣu **içre** ḳonulmuş sebū-yı ṣarāb / Şu gence döner kim ṭılısm olmuş āb
S794 İrişsün beḳāya fenā **içre** dil / Anı ṣafḥa-i maḥv u işbāt ḳıl
S903 Nihān eyleyüp dāmen **içre** kemend / Ṣalar gerden ü sāʿid-i şāḫa bend
S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫızır-ı cān / Ya ḫāk **içre** ṣahrınc-ı deyr-i muġān
S1095 Virür naġme o tārdan sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ **içre** ṣahbā-yı nāb
S1112 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā erlik it / Ẕalām-ı şeb **içre** Sikenderlik it
S1177 Perī-veş ṭutar şīşe **içre** maḳar / Dehānı açıḳ ḳalsa rūḥı uçar
S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek cilvegāh / Nemed **içre** āyīne-i yaḫ tebāh
S1359 Yaḫ **içre** nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre gümüş taḫta bend
S1362 Çelīpā ki cūy **içre** yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża ṣan tīġa peyvestedür
S1410 Dime ḳaṭre-i ḫūn-ı miḫnetdür ol / Bu ḫāk **içre** toḫm-ı muḥabbetdür ol
NE190 Çāh-ı devāt **içre** be-ṣarṭ-ı cefā / Eyle Bilāl-i Ḥabeşī-veş ṣalā
NE558 Ṣırça sarāy **içre** idüp cāyını / Çekdi hemān dāmenine pāyını
NE560 İtdi şitā ṣarṣarı şöyle hücūm / Şīşe-i çarḫ **içre** söyündi nücūm
NE567 Sönmeye ta şemʿa-i çārūm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı dāmeni **içre** sehāb
NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ **içre** mümedd-i ḥayāt / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i zāt
NE665 Bulsa ḫum **içre** ne ʿaceb reng ü nāb / Sengde perverdedür ol laʿl-i nāb
NE699 Nʾitsün aña cam-ı mey-i pür-ḥabāb / Şīşe-i ṣavletümüz **içre** pür-şitāb
NE939 Devr-i ḳadīm **içre** bir ehl-i hüner / Oldı ʿAcem milketine tāc-ver
NE947 Kişver-i Belḫ **içre** olup mesnedi / Āmil idi milketinüñ serḥadi
NE968 Ol ḫam-ı zülf **içre** olan pür-şiken / Diller içün dāʾire-i encümen
NE1012 Devr-i ḳadīm **içre** meger bir cevān / Bir zene dil-beste olur nā-gehān
NE1095 Ẕulmet-i ten **içre** bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1318 Ol yere maḫṣūṣ ḳılup anı halḳ / Oldı boġaz **içre** meger ḫavf-ı ḫalḳ
NE1370 Gerçi kemer **içre** bilem ṭāḳ idi / Cilvegehüm ʿālem-i ıṭlāḳ idi
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı ṣaf-ı enbiyā / Ṣaldı güneş gibi ev **içre** żiyā
NE1688 Ḫāṣılı göñlümce fenāsın görüp / Böyle fenādan **içre** ṣafāsın görüp
NE1747 Ḫāceler **içre** adı Ḥacı Ḥusām / Dil zaġara tīġi gibi bī-niyām
NE2025 Ẕulmet-i şeb **içre** ḫaṭā eyledi / Ḳara mürekkeb ile ṭılā eyledi
NE2178 Ḫalḳ-ı ḥarāmī gibi gerden-firāz / Ṭolusın **içre** nice sermest-i nāz
NE2455 Naḫl-i vücūd olmaz imiş pāydār / Umma sifāl **içre** şecerden firār
NE2945 Rāstlıġı servi ider ser-firāz / Bāġ u bahār **içre** bulur imtiyāz
NE2969 Sebzeler **içre** bulanuḳ āb-ı zerd / Levḥa idi her ṭarafı lācüverd
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü tāb / Pireheni **içre** ḳodı pür-şitāb
NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i pür-şīve-dür / Nükte varaḳ **içre** biter meyvedür
SE17 Sanki āb **içre** şuʿā-ı ḫūrdur / Noḳṭalar ābda neylūferdür
SE98 İre gerdūne-i gerdūne şikest / Ḳıla her çarḫı zemīn **içre** nişest
SE529 Seḥeri ḫābdan eyler bīdār / Şeb-i tār **içre** olur mūnis ü yār
SE584 Gāh idüp secde geh eylerdi ḳıyām / Şeb-i ḳadr **içre** şecer gibi müdām
SE631 Ola ḫalḳ **içre** miṣāl-i iblīs / Müftī-i mācin ü ehl-i telbīs
SE876 Eyleyüp küşe-i ḳabr **içre** nihān / Bildürür ḥaddüñi āḫir devrān
SE976 Eylese lemʿa-i irşādı ẕuhūr / Erbaʿīn **içre** ider nāruñı nūr
SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḫr-ı mevvāc / Gök demir **içre** ṣufūfı emvāc
SE1155 Nice gör bengī yabān ḳallāşı / Yoġ-iken kāsesi **içre** āşı
SE1406 Cüceler **içre** ḳatı ebterdür / Bendeñizden hele beş bed-terdür
SE1454 Ḫüsn-i ḫulḳ ile cihān **içre** vaḫīd / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd
SE1708 Göricek Ḫākim anı itdi ġażab / Didi kāruñ ne dükān **içre** bu şeb
SE1711 Şeb-i tār **içre** ne ararsın sen / Şüphesiz şārikа beñzersin sen
SE1827 Ṭutdı bu yolı nice ehl-i sülūk / Oldılar ehl-i sülūk **içre** mülūk
SE1920 Çadır **içre** olıcaḳ hem-ḫābe / Oldı destūr ḳarār u tābe

SE2488 Cāy-ı cān **içre** iken pinhānī / Çıḳarup virebilür-ise anı
SE2517 Didi ol istedügin raḫş-ı revān / Tepsi **içre** dönüp iden cevelān
SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler **içre** yiri ḫoḳḳa-i zer
SE2793 Baḥr-ı ḫūn **içre** birer ejder olur / Gūyiyā tīġlı manīler olur
SE2838 Yā ser-i taḫt-ı felek-sīmāda / Ḫāk u ḫūn **içre** yā zīr-i pāda
SE2861 Göricek şīr-ṣıfat ḥamlelerin / Ḳalbgāh **içre** degişdürdi yerin
SE2868 Oldı şāhān cihān **içre** temām / Ḫaşmı ḥayf-ıla o seyf-ile benām
SE2898 Bula āḫir nefes ol ḫüsn-i hitām / Ḳoya naẓm **içre** muʿammā gibi nām
SE2939 Künc-i ġār **içre** ṭurur āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū seccāde
SE2988 Bir ḳafes **içre** iki hüdhüdi var / Her biri ṭurma ider nāle vü zār
SE3004 Müştgāh **içre** olan mūy-ı dü-tā / Saña lāyıḳ mı ayaḳ bağı ola
SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil alur / Egriler yay gibi bend **içre** ḳalur
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / Ṣaldı şehr **içre** ʿaceb ṣīt u ṣadā
SE3227 Buldı şehr **içre** muḥaṣṣal şöhret / Düşdi erbāb-ı nifāḳa ḫidmet
SE3254 Oldı ḫūn **içre** ki çeşmi nā-yāb / Gūyiyā söndi şarāb **içre** ḥabāb
SE3284 İller **içre** beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u nāmūş işi ḫod oldı tamām
SE3380 Oldı çün maʿnī-i bikr-i şāʿir / Duḫterān **içre** bekāret nādir
SE3388 ʿAcem **içre** nite kim Ḥācı Ḳıvām / Rūmda miṣli bulınmaya tamām
HH219 Oldı devrāna devri bir devlet / Buldı ḥalḳ **içre** luṭf ile şöhret
HH476 Ṣaldı şehr **içre** ʿışḳı āvāze / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH561 Şeb-i tār **içre** heft yār-i güzīn / Encümen ḳurdı nitekim Pervīn
HH577 Bir zamān oldı bir bülend-maḳām / Şehr-i Şām **içre** nāfiẓü'l-aḥkām
HH593 Maḥfel-i muḳriyān-ı naġme-serā / Āṣiyān **içre** bülbül-i gūya
HH663 Ser-firāz-ı gürūh-ı ser-bāzım / Ben de cinnīler **içre** mümtāzım
HH808 Bir gice bister **içre** tenhāda / Yatıyorken o şūḫ-ı āzāde
HH871 Encüm **içre** miṣāl-i māh-ı temām / Şāhlar **içre** ser-firāz ü be-nām
HH877 Şehrler **içre** ol diyār-ı laṭīf / Oldı mānend-i māh-ı rūze-şerīf
HH964 Ābda mīzer ile her dil-ber / Şīşede sünbül **içre** ġonce-i ter
HH966 Oynayup luʿbetān-ı sīmīn-ber / Ḫātemi mīzer **içre** gizlediler
HH969 Az ḳaldı ki ġonce-i zanbaḳ / Aḳ gül **içre** ola mustaġraḳ
HH970 Ġonceyi penbe **içre** gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i ter
HH1080 Seng-laḫ **içre** bir reb-i bārīk / Teng-destān dili gibi tārīk
HH1110 Gördi zencīr içinde zār u esir / segān **içre** bir ḫırāman şīr
HH1165 ʿAsker **içre** meger ki iki cevān / Şāh ü Behzāda beñzer idi hemān
HH1269 Yeñi ṭarḥ **içre** köhneler n'eyler / Bāġ-ı nevde ḳurı şecer n'eyler
HH1330 Sebze-zār **içre** tārem-i aḫşām / Çarḫ-ı minā-nümā vü perde-i şām
HH1332 Şāh gördi ol āhū-yı pūyān / Girdi bir tārem **içre** oldı nihān
HH1365 Birisi gürkden görüp bīdād / Şeb-i tār **içre** eylese feryād
HH1418 Reh-nümāsı o yolda encüm idi / Şeb-i tār **içre** sāye-veş güm idi
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ **içre** mest-i bī-pervā / Yoluna baş ü canın itdi fedā
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir dem **içre** söggündi şemʿ-i nücūm
HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh maḥel / Ḳahr ü luṭfıyla ʿālem **içre** meşel
HH1575 Bāġ-ı ḫüsn **içre** serv-i āzāde / Çeşmi şehbāzına biñ üftāde
HH1619 Buldı tafṣīl nükte-i mücmel / Tā ki ḫalḳ **içre** oldı ḍarb-ı meşel
HH1758 Gevher-āsā o şehr-i ḫuld-āyīn / Sīm-dīvāra **içre** faṣṣ-ı nigīn
HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i raʿnā / Mülk-i ḫüsn **içre** fitne-i ber-pā
HH1867 ʿÖmri geçdi belā ile ammā / Görmedi ʿömri **içre** böyle belā
HH1979 Ṣatmasuñ bize germ olup iclāl / ʿAskerüm **içre** olamaz dellāl
HH2035 Reşk ol ʿāṣıḳa ki maẓhar olur / Ehl-i ʿışḳ **içre** ḳadri ber-ter olur
HH2039 Ḳaldı bend **içre** çünki bende-i ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i ʿışḳ
HH2089 Yine şehr **içre** ġulġule düşdi / Yine aḫbābı başına üşdi
HH2205 Bilmemiş ʿömri **içre** ṣavm ü ṣalāt / Ölü mi idi evvel-i ḥasenat
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı şūr-engīz / Ḳopdı māhīler **içre** ceng ü sitīz
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı revān / Mülk-i Şām **içre** oldı Gök Meydān
HH2407 Şehr-i Ḳoṣtanṭaniyye **içre** meger / Var idi bir zamānda bir zer-ger
HH2542 Bir nigār idi naḫl-i ḫoş-reftār / Pirehen **içre** ʿanberīnesi var
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿl idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn **içre** ya kesilmiş baş
HE90 Ḳaçan ordılar **içre** olsa nāverd / Ḳalur zen gibi çāder **içre** nāmerd
HE109 Virüp mihrāba zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa **içre** şūre-i nūr

içim **[4]** bir yudumda içilebilecek miktar. Ayrıca bkz. 'bir içim ṣu' md.

S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi yemi bir **içim** ṣu ile
SE2381 Bir **içim** ṣu ise olur kāsid / Sözde kim ola laṭife bārid
SE3190 Bir **içim** ṣu ise daḫı çek al / N'eyler anı çün ola müstaʿmel
HH961 Ḥavż içinde o sīm-ten ḫūbān / Her biri bir **içim** ṣu idi hemān

içmek **[48]** içmek, yudumlamak

SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña ṣunduñ yā Rab / Anı **içene** lāzım olur ḥamd itmek
SR10/2 Ol ġonca-dehen sāġar **içerken** seyr it / Nice kim olur zerrede mihr-i enver
S83 Mey-i ʿışḳını **içdi** mānend-i Cem / Cihān itdi defʿ -i ḥicāb-ı ʿadem
S125 Güneş ḥavżınuñ ābın irdikçe şām / Güm itdi **içüp** tīre-ḫāk-i ẓalām
S498 **İçerler** nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ müdām / Söze gelse ḫūn-ı kebūter ḥarām
S502 Mey **içdi** deyu iftirāsın ḳomaz / Bize hefte cengin cefāsın ḳomaz
S769 Ṣavup zāhidi al ele cām-ı Cem / **İçilsün** şarāb idelim defʿ -i ġam
S816 Murād üzre devr itdi çarḫ-ı felek / **İçilür** getür bāri üç günlicek
S857 İder mest-i üftādeyi şaḫne-gīr / Eger rūbeh **içse** olur nerre-şīr
S860 Eger **içse** bir curʿa-i kemterīn / Nice żabṭ olınurdı gāv-ı zemīn
S861 Hilālüñ ide çengelini şikest / Eger ḳatresin **içse** bir pīl-i mest
S1193 Ḥekīmāne **iç** dir yorar bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür bādeyi
S1282 Eger sūsen **içseydi** bundan zülāl / Ola berg-i sebz-i şanavber-miṣāl
S1283 Eger oḳuduñsa kitāb-ı uṣūl / Temūz irmeden **iç** şarāb-ı uṣūl
S1286 Pür it cāmı bī-çārelerle baña / Meyi ḳaynamış **içsün** ehl-i riyā
S1424 Reh-i ʿışḳa gir hūy ile hāy ile / **İç** ol bādeyi ṭabl u surnāy ile
S1435 **İçerseñ** iç ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti var ne ḫod ḥürmeti
S1435 İçerseñ **iç** ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti var ne ḫod ḥürmeti
S1438 Nice cemʿ olur ʿışḳ-ı dünyā ile / Mey-i telḫ **içilsün** mi ḥelvā ile
S1450 Ziyād olsa bunda n'ola sūz ü tāb / Belī soñ ḳadeḥ **içen** olur ḫarāb
S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u ḥarf ü kelām / **İç** ol bāde-i nābı bī-cām u kām
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i nihān / Ki başına and **içe** ḫalḳ-ı cihān
NE462 Çerb-i zebāndur ḳılıcı dā'imā / Dem-be-dem **içmekde** mey-i dil-güşā
NE754 Ṣoñra gelen bezme zeber-dest olur / ʿĀdet odur curʿa **içen** mest olur
NE1841 Nār-ı ḥased yaḳdı dil ü cānını / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını
NE2563 Kimisi dir gerçi kesüp biçmede / Nicesi yanımca yiyüp **içmede**
NE2862 Fehm idemez **içmiş** iken şerbetin / Rūm ili ṭorlaḳlarınuñ ḳıymetin
NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübīd / Üstüne ṭutardı ʿaṣā ṣāḫ-ı bīd
NE3011 Paslanasın rūz u şeb **içüp** şarāb / Ola ṣalāḥiyyete ḥālüñ ḫarāb
NE3024 **İçme** sen ol şerbeti mecnūn-ṣıfat / Kim degenek lāzım ola ʿāḳıbet
NE3072 Ḥāṣılı olduḳça devā ṭālibi / **İçmegi** sevḳ eyledi sāḳī gibi
NE3074 Didi ki yoḳ mı ötesi **içmenüñ** / Niceye dekdür bu ʿilācuñ senüñ
SE661 **İçdi** ṣahbā-yı taṣavvufdan cām / Buldı ıṭlāḳ-ı tecerrüdden kām
SE659 Ḥāṣılı meşrebine göre hemān / **İçdi** bir maşraba āb-ı ḥayvān
SE1566 Birisi **içse** eger cām-ı şarāb / Şevḳ-ıla āḫar ola mest ü ḫarāb
SE2036 **İçmesi** būse gibi rūḥ-efzā / Tāzeler ḳalbi çü enfās-ı ṣabā
SE2085 Gūyiyā taze sebū-yı ḫummār / **İçdügi** ayrı giderdi her bār
SE2400 Çekdi çöpin ki **içe** āb-ı revān / Tīr-veş üstine atladı hemān
SE2589 Bī-tekellüf **içilüp** ṭoluları / Meze ṣundı bize şeftālūları
SE3078 Olma çün ʿahd-şiken mest-i ḫarāb / Ki gehi and **içe** geh bāde-i nāb
SE3221 Ġamze-i mestine **içmek** biñ ḳan / Ḳan bulaşmaḳla olurdı yek-sān
HH99 **İçmedi** gitdi ol kerem kānı / Karañulıḳda Āb-ı Ḥayvānı
HH825 Gelse fikr-i ʿarūs dāmāda / Zehr olurdı ol **içdügi** bāde
HH2311 Pür idüp bāde-i mürevvaḳdan / Mey-i nāb **içse** sīm-zevraḳdan
HH2430 Şīşe der-pīş ü zevraḳ āmāde / Leb-i deryāda **içdiler** bāde
HH2438 Derd-i ʿışḳ ile gāh olup ḫaste / **İçmeye** gitdi iki işkeste
HH2568 Ḳurdılar meclis **içdiler** bāde / Buldılar ẕevki nūş-ı ṣaḥbāda
HH2601 Meclis-i meyde her büt-i dil-cū / ʿĀşıḳı ʿışḳına **içerdi** ṭolu

içürmek [6] içirmek, içmek işini yaptırmak, içmesini sağlamak

S797 **İçür** sāḳiyā ḳıl beni ser-mest / Ṣalam tā ki bu dāmgāha şikest
S933 Mizācumca bir şerbet **içür** baña / Bulunmaz mı göñlümce cām-ı şafā
S1062 Ney olmasa ḥālüñ olurdı ḫarāb / **İçürmezdi** hiç kimse ḫumdan şarāb
S1333 Çemen-zāra gerdūn **içürdi** şereng / Ruḫı zerd anuñçün dili sebze-reng
S1470 **İçürme** aña bu meyüñ reşḥasın / Nefes ṭut ṭuyurma ṣaḳın nefḥasın
HH532 Aḳbabamuñ **içürseler** ābın / Tīġ-ı bürrān gibi keser tābın

ʿīd [5] bayram. Ayrıca bkz. ''ıyd' md.

SE45 Gerçi on ḥarfdür ol saṭr-ı laṭīf / Līk maʿnī nice biñ **ʿīd-i** şerīf
SE258 Minber-i çarḫa revān oldı ḫabīb / Gūyiyā **ʿīd** namāzında ḫaṭīb
SE318 Devleti ʿahd-i şebāb-ı ʿālem / **ʿĪd-i** pür-şevḳ u bahār-ı ḫurrem
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa **ʿīd-i** sürūr / Yılda bir kez el öpmege destūr
HH1499 El öpüp ḫizmet iḫtiyar itdi / **ʿĪd-i** vaṣlıyla kām-kār itdi

ʿīdgāh [2] bayram yeri

HH29 **ʿĪdgāh** oldı ʿarṣa-yı imkān / Bindi dolāba encüm-i raḫşān
HH893 Üç gün ol ʿarṣa cāy-ı şāh oldı / Reşk-i meydāndı **ʿīdgāh** oldı

ʿīd itmek [2] bayram etmek, çok sevinmek

S486 Helākin görüp **ʿīd idersem** ne var / Bulur şanurın şīşesi inkisār
SE3035 ʿAbd anuñ kārını teʿyīd itdi / Şeklini gördügi dem **ʿīd itdi**

iʿdām [1] ölüm cezası

NE911 Anı ki peydāsına yoḳ ḳudretüñ / Cehldür **iʿdāmı** içün himmetüñ

idbār [8] işlerin ters gitmesi, baht ve talihin kötüye gitmesi, bahtsızlık, talihsizlik

SE1152 Lik **idbār** iricek bī-mühlet / Nekbete munḳalib olur devlet
SE1153 ʿAsker ü milket ü māl olmaya sed / Seyl-i **idbāra** ṭayanmaz mesned
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i **idbār** / Ṭutdı yüz ḳaçmaġa ḫayl ü sālār
HH167 Resm-i **idbārı** ḫaḳk idüp Behrām / Oldı yañlış ḳazıyacaḳ o ḥüsām
HH256 Pāk gevherle tartılan ahcār / Oldı seng-i felāḫan-ı **idbār**
HH997 Ṭaliʿ i gör ki ʿuḳde-i **idbār** / Bunca encümde māha eyledi kār
HH1126 Kelef-i çehre-i ḳamer-vārı / Ruḫda ẓāhir ġubār-ı **idbārı**
HH1443 Deheni meşʿal-i reh-i **idbār** / Mühresi şekl-i ṭop-ı meşʿaledār

iddiʿa [1] ileri sürülen ve savunulan düşünce

HH391 Hüner oldur ki idesin iṣbāt / Olmaya maḥż-ı **iddiʿa** kelimāt

idinmek [6]

1. sahip olmak, kazanmak

NE2861 Tāc **idinüp** her biri şāḫ-ı dürüşt / Kendi degil şāhları dahī püşt
SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i raḫşānsın **idin** şırça serāy
SE551 Hem anı ḫayl-i melāʾik her bār / **İdinür** ḫargeh-i istiġfar

2. kendini bir şeyin sâhibi ve mâliki kılmak

NE2973 Cāy **idinen** sāye-i verd-i teri / Neyler idi ḳaṣr-ı zer-ender-zeri
SE712 Ḫāṣ Āyāzı **idinüp** hem-sāye / Oldı mehtāb mülāzim aya
SE1439 Himmetüñ ḳıymetini merd-i ceri / Bildi mengüş **idinüp** bu güheri

idmān [1] alışkanlık kazanma, alışkanlık

S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ **idmāndan** / Şişüp şekl-i memsūḫa döne beden

idmān eylemek/itmek [2]

1. bir şeye alışkanlık kazanmak, beceriyi artırmak için çalışmak

SE1882 Olsa farża ki ʿālā vefḳ-i murād / Belki **idmān iderek** zaḫm-i ziyād

2. aşığı tesir altında bırakmak için bakış atmak

HH904 Ġamze-i mesti **eyleyüp idmān** / Dil-i ʿuşşāḳı eyler idi nişān

idmān-ı tīr [1] ok antrenmanı

NE2096 Tecrübesiz kār olamaz dil-peẕīr / Rüstem iseñ ḳıl yine **idmān-ı tīr**

idrāk [10] anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış

SE76 Bāreke'llāh zihī ḳudret-i pāk / İremez ẕeyline dest-i **idrāk**
SE590 Güş idince didi ol server-i pāk / Bu ne sözdür ḳanı ʿaḳl u **idrāk**
SE738 İctihād-ile olur merdüm pāk / Zer-i sencīde-i fehm ü **idrāk**
SE1065 Minnet Allāha ki ol ḳādir-i pāk / Bize luṭf eyledi ʿaḳl ü **idrāk**
NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu kār / Cümlemizüñ ʿaḳlı var **idrāki** var
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var **idrāki** var / Fikr ile zaʿmınca dil-i pāki var
NE3008 Eyleme naḳdīne-i **idrāki** güm / Ḳuflın idüp güm-şüde-i ceyb-i ḫum
SE1530 Pür-ṣafā āyīne-i **idrāki** / Āb-ı ṣāfī gibi ḳalb-i pāki
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü çālāk / ʿAḳl ü **idrāki** ṣāf dānişi pāk
SE1449 Gerçi ṣāf āyine-i **idrākuñ** / Müteḥarrik ḳatı ṭabʿ-ı pākuñ

idrāk eylemek/itmek [4] anlamak, kavramak

SE72 Mūrı ḫirmen-keş-i **idrāk itdi** / Mārı cāndārū-yı tiryāk itdi
SE475 Ġıll ü gışdan tenüñi paḳ eyler / Ḳābil-i sikkeyi **idrāk eyler**
SE733 Ḳadr-i ʿilmi yürü **idrāk eyle** / Ehl-i ʿilme naẕaruñ pāk eyle
SE2969 Ürküdür mi seni seng ü nāvek / Nereden geldügin **idrāk idicek**

idrār [3] sidik

SE832 Eyleyüp ʿādet-i feyżi cārī / Ḫāke de vāṣıl olur **idrārı**
SE1299 Mihr-i raḫşān gibidür āṣārı / Ebr-i nīsān gibidür **idrārı**
HH1917 Feyż-i **idrārı** nehr-i sāʾyil idi / Tīġ-i ḳahrı ʿażāb-ı nāzil idi

īfā [3] bir işi yapma, yerine getirme

SE532 Ḥac ki farżıyyetine var āyet / Lāzım **īfāsı** be-şarṭ-ı ḳudret
SE655 ʿĀlem-i fānīye basduḳda ḳadem / Oldı tābutla **īfā-yı** elem
SE1364 Şöyle kim olmaya **īfā-yı** zamān / Keserin başuñı vaʾllāhī hemān

īfā itmek [2] yerine getirmek

S29 Nice **itsün īfā-yı** ḫaḳḳ-ı dürūd / ʿAṭāyī gibi bī-dil ü bī-vücūd

HH149 Ḳıldı ḫidmet Resūle peyk-i Ḫudā / **İtdi** ḥaḳḳ-ı risāleti **īfā**

ʿiffet [24] cinsel hususlarda ahlâk kurallarına bağlılık, nâmus. Ayrıca bkz. ‘ʿırz’ md.

NE2131 **ʿİffeti** fülkine olup raḫne-der / Taḫta delüp itme ḥarāma naẓar
NE2176 Anuñ ile nicesi ṣabr idemez / **ʿİffet** ile nefsine cebr idemez
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḫüsn ü cemāl / **ʿİffet-i** aṣl u ḥaseb u mülk māl
NE2642 Perde-der-i **ʿiffet** ü kūn-bāz idi / Ḫāyin idi ḫāne-ber-endāz idi
NE2840 Eyleye Haḳ **ʿiffet** ü ʿismet naṣīb / Cümlemize vire ḳarār u şekīb
SE131 Menzilüm emngeh-i ʿuzleṭ ḳıl / Ṣehr-bend-i ḥarem-i **ʿiffet** ḳıl
SE1061 Oldı bu vāḳıʿa-i pür-ʿibret / Baña hādī-i ṭarīḳ-ı **ʿiffet**
SE1064 Cevher-i **ʿiffetümi** ḫaḳ itme / Dāmen-i ʿismetümi çāk itme
SE1446 Ṭāze naḫl-i çemen-i ʿizzetsün / Ġonca-veş perdegī-i **iffetsün**
SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp nefs ü hevā / **ʿİffetüñ** dāyiresin raḫne bula
SE1855 İy olan māʾil-i ruḫsāre-i zen / Olma **ʿiffet** evine āteş-zen
SE2184 Müslime lāzım olan **ʿiffetdür** / Terk-i ʿiffet sebeb-i nekbetdür
SE2184 Müslime lāzım olan ʿiffetdür / Terk-i **ʿiffet** sebeb-i nekbetdür
SE2185 **ʿİffet** ü ʿişmeti var eyle penāh / Olma üftāde-i girdāb-ı günāh
SE2540 Çiftin eyler fuḳarāya nāḳa / **ʿİffeti** olan olur seḫḫāḳa
SE2550 Kār ider daġdaġa-i şevḳ ü ṭarāb / **ʿİffete** ġālib olur sūr ü şaġab
SE2776 Muʿtedil vaṣfı anuñ **ʿiffetdür** / Ṣabr u ārām dem-i ḳudretdür
SE3049 Yaʿnī ol bezm-i ḥarīm-i ḥürmet / İtdi rez-duḫterin ehl-i **ʿiffet**
SE3357 Şevheri şīr-iken olur āhū / Dir hemān **ʿiffet** ü ʿişmet yā hū
HH230 Duḫter-i rez gibi cihān-peymā / Ḫayli **ʿiffetle** añılur ḥālā
HH609 Meyi **ʿiffet** ḥişārını bozdı / ʿIşḳ vazʿ-ı veḳārını bozdı
HH1134 Bunlaruñ ḥāli özge ḥikmetdür / Līk taḥt-el-ḥicāb-ı **ʿiffetdür**
HH1243 Şāh kim nev-niḫāl-i devlet ola / Ġonce-veş perdegī-i **ʿiffet** ola
HH2433 Ṣaḳalı bitdi **ʿiffetüñ** āḫir / Mū-be-mū oldı rāz-ı dil ẓāhir

ifgār [4] yaralı, mecrûh

HH494 Gördi **ifgār** olup dil ü cānı / Cemʿ olup māye-i perīşānī
HH927 Ḫātem-i devlet oldı mānīʿ-i kār / Ḳaldı mühriyle āḫir ol **ifgār**
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i **ifgār** / Ṣafḥa-ı mekre böyle saçdı ġubār
HH2486 Kesdi ḥabl-i recāyı ol iki zār / Çāhı girdāba düşdiler **ifgār**

ifgār itmek [1] yaralamak

HH2222 Buldı ruḫṣat o ẓālim-i ġaddār / **İtdi** müşt ile çehresin **ifgār**

ifnā itmek [3] ortadan kaldırmak, yok etmek

NE1506 Ṣanma ki **ifnā ide** merdānı ḫāk / Zer gibi batdukça olur sāf u pāk
SE1714 Dehr sermāyemi **ifnā itdi** / Dīde-i baḫtımı aʿşā itdi
HH368 Terk ü tecrīd ile olup nā-būd / **İder ifnā-yi** çār-ṭāḳ-ı vücūd

ifrāṭ [1] bir konuda aşırı gitme, sınırı aşma, aşırı davranma

SE2771 Cümlesinüñ vasaṭı oldı müfīd / K’ola **ifrāṭ-ıla** tefrīṭe baʿīd

ifrāz itmek [1] ayırmak

HH2620 Bedeninden başın **idüp ifrāz** / Eyle ʿibret-nümā-yı her ser-bāz

ifsād [1] fesat çıkarma

SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı ʿurūḳ-ı **ifsād** / Bāb-ı Ḥaḳda bulur elbette murād

ifsād-ı beyn [1] ara bozma, fitne çıkarma

NE2490 Olsa eger ʿāzim-i **ifsād-ı beyn** / Nefret ile ayrılalar farḳedeyn

ifşā [1] gizli bir şeyi açığa vurma, fâş etme

SE2241 Bu ḳażiyye olup **ifşāya** sebeb / Ḳaldı ol dem bu zamandur o laḳab

ifşā itmek [2] gizli şeyleri açığa vurmak, yaymak, duyurmak

SE1768 **İtmedi** hīç bu sırrı **ifşā** / Olmadı kimseye gencīne-güşā
HH2613 **İtdi ifşā** cihāna bu ḫaberi / Ṣaçdı aġzıyla ʿāleme şereri

iftār itmek [1] güneş batıp oruç müddeti sona erdikten sonra yemek yemek, oruç açmak

SE2681 Ne reva ṣāyim olup vaḳt-i nehār / Bāde-i nāb-ıla **itmek iftār**

iftiḫār [1] şeref, şan duymaya sebep olan şey veya kimse, övünç

S1500 Baş üzre yer itse sözüm vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı ser-i **iftiḫār**

iftiḫār itmek [1] bir şeyden dolayı kendini yücelmiş saymak, göğsü kabarmak, övünmek

NE1758 Aña zekāt añsañ **ider iftiḫār** / Vaḳf çıkar cümle nüḳūd u ʿaḳār

iftirā [3] bir kimseye aslı olmayan bir suç yükleme

S502 Mey içdi deyu **iftirāsın** ḳomaz / Bize hefte cengin cefāsın ḳomaz

S512 Vefā hŭd umulmaz cefāya ne borc / Ḳoduḳ medḥi yā **iftirāya** ne borc
NE2870 Merd iseñ epşet diyemezler saña / Kimseye ḥāşā ki ola **iftirā**

iftirā eylemek/itmek [2] bir suçu, suçsuz birinin üzerine atmak
NE733 Görmedügi ḳavmi añup dā'imā / **İde** nice mürdelere **iftirā**
NE2900 Muġlim adın ṭaḳınup ol bī-nevā / Fā'iline **eyler** idi **iftirā**

ifżāl-penāh {efżāl-penāḥ} [1] fazilet sahiplerinin sığınağı
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı **ifżāl-penāh** / Gün ṭoġup gitdi o dem şām-ı siyāh

iġfāl [2]
1. baştan çıkarma
SE2229 Maġlata itdi tecāhül ḳıldı / Anı **iġfale** teġāfül ḳıldı
2. kandırma, aldatma
HH1238 Sa'y iderlerdi başlayup āle / Şāhı **iġfāl** ü mülki ıḍlāle

iġfāl itmek [1] baştan çıkarmak ‖ ayartmak
SE3286 Ḳavl idüp gizlice bir ḥāl idelüm / Bir zaman 'ālemi **iġfal idelüm**

iġlām [3] şehvete getirme, tahrik etme
NE2640 Vār idi bir müdbir-i **iġlām-ı** dost / Rīşini maḳ'adlara itmişdi post
NE2670 Gerçi ki **iġlām** ile ey ḳaltabān / Fırḳı anuñ poḫlı sidikli hemān
NE2857 Kimi anuñ mā'il-i i'cām olur / Derdi hemān şiddet-i **iġlām** olur

iġmāż-ı 'ayn [2] bir kusuru görmezlikten gelme
S263 Ne bī-'ār olur ol meẕellet-zede / Dögüldükçe **iġmāż-ı 'ayn** itmede
NE2054 Müfti olup ṭālib-i ışlāḥ-ı beyn / İtmiş idi daḫlden **iġmāż-ı 'ayn**

igne [2]
1. dikiş, nakış iğnesi ‖ erkek cinsel organı. Ayrıca bkz. 'ḫayāl ignesi' md.
NE2761 Var idi bir calḳ-zen-i bī-emān / 'Użvı ḫayāl **ignesi** idi hemān
2. dikiş dikmekte, nakış işlemekte kullanılan, bir tarafında iplik geçirilecek bir deliği bulunan, ucu sivri, ince çelik
SE2237 İtdi biñ derd-ile bī-çāre fiġān / Ṭurmayup ḳaynadı her **ignede** ḳan

ignelemek [1] iğne batırmak
SE2234 Çünki bend eyledi ol mār-ı bedi / Tīz ṭutup kellesini **igneledi**

igne yimek (igne yimiş/yutmuş köpege dönmek) [2] çok zayıf ve halsiz kalmak, çok zor durumda kalmak, acı çekmek. Bu deyim tanıklarada "igne yimişe döndü köpek" ve "igne yimiş köpek" şeklinde kullanılmıştır. Deyimin "igne yimiş it gibi yutḳunmaḳ" ve "igne yimiş köpek gibi yıḳılmaḳ" şeklinde kullanımları da mevcuttur.
SE2240 Ol dem **igne yimişe döndi** köpek / Süpüri ṭutdı ipin süriyerek
SE559 Ola ārāmgehi peyġūle-i nār / **İgne yimiş köpek-āsā** her bār

iġrāk [1] gark etme, suya batırıp boğma
NE351 Ḫāsılı zer-i süḫan-ı ābdār / Ġarḳa-i **iġrāḳ** olur ḳaṭre-vār
SE653 Düşmen-i dīni idince **iġrāk** / Çekdi dīn uġrına enva'-i meşāḳ

īhām [2] iki ve daha çok anlamı olan bir kelimenin uzak anlamını kastederek kullanma
NE1103 Şi'rdür ilhām-ı nigehbān-ı ġayb / Şi'rdür **īhām-ı** zebāndān-ı ġayb
NE2349 Her suḫana zūr ile virüp na'b / Buldurup **īhāmı** şikenc ile heb

ihānet [2] hainlik, vefasızlık
NE616 Muḫlişedür cümle **ihānetleri** / Sāde-dile reng ü ẕarāfetleri
NE2821 Yād kılup kimi ḫıyānetlerin / Kimi ḫayāline **ihānetlerin**

iḥātā itmek [3] bir şeyin etrafını çevirmek, kuşatmak, kaplamak
S90 **İḥāṭa idüp** anı nūr-ı cemāl / Görüp resmini alamazdı ẓalāl
NE1593 Şoñra **iḥāṭa idicek** mü'minīn / Oldı 'adū zehrini faşş-ı nigīn
NE1600 Geldi hemān yoluna çün dūd-ı āh / **İtdi iḥāṭa** anı ebr-i siyāh

iḥdaş itmek [1] ortaya çıkarmak, tesis etmek, kurmak
NE2177 Arada bir ḥādiṣe **iḥdāş ider** / Kendüsine teselliyet īrāş ider

iḫfā [5] gizleme, saklama
NE2716 Serzeniş idüp didi ey küşteni / Ḫalḳdan **iḫfā** idi ṣıfat anı
SE1951 Cāriye gördi ki **iḫfāsı** muḫāl / Başladı itmege tafṣīl-i maḳāl
SE3044 Bezmüñ esbābı be-şarṭ-ı **iḫfā** / 'Uhdesindeydi anuñ ṣubḥ u mesā
SE3061 Oldı bu ḥāl ile nā-geh peydā / Ne dem-i 'öẕr ü ne tāb-ı **iḫfā**
HH137 'İlm-i **iḫfāyi** eyledi izḥār / Sīmiyāyile hindū-yı şeb-i tār

iḫfā eylemek [1] gizlemek, saklamak
HH1942 Aldı dil naḳdīn **eyledi iḫfā** / Bu ḥiyānet-i emānet oldı aña

ihlāk itmek [1] helak etmek, perişan etmek
NE1411 Feyż alamaz tā ki açılmasa der / Kendüsini yoḳ yere **ihlāk ider**

iḫlāl [1] bozma, halel getirme
SE2288 Mülki **iḫlāle** olınca ḳudret / Ḫayr-ḫāh olsa virürmiş ḳuvvet

iḫlāl virmek [1] düzenini bozmak, halel getirmek
SE2281 Eger olursa bu resme iḥmāl / Ḳorḳarın kim **vire** mülke **iḫlāl**

iḫlāṣ [10]
1. yalansız, riyasız sevgi ve bağlılık, samimiyet
NE1189 Dehledi bu vāḳıʿayı Dehlevī / Eyledi **iḫlāṣ** ile ṣıdḳın ḳavī
NE1414 Sāġar-ı **iḫlāṣı** yuya ṣāf ide / Ḳābil-i feyż-i mey-i ṣeffāf ide
SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü **iḫlāṣ** / Cehl çirkinden ider ḳalbi ḥalāṣ
SE802 Bulmışam nār-ı riyāzatla halās / Ḳılmışam gışşı karīn-i **iḫlāṣ**
SE2654 İdegör saʿy-ile iḫlāṣ-ı ʿamel / Ola ḫāṣiyyet-i **iḫlāṣa** bedel
SE2924 Ġarazı görmede bezm-i ḫāṣın / İmtiḥān itmek idi **iḫlāṣın**
HH813 Bildi yoḳ dāmdan ümīd-i ḥalāṣ / İtdi ʿarż-ı maḥabbet ü **iḫlāṣ**
HH2708 Ḳāl idüp ḳalb-i bende-i ḫāṣın / İmtiḥān itmek imiş **iḫlāṣın**
2. Kur'ân-ı Kerîm'in 112. sûresinin adı
NE788 Destüm açup çün ṣuḥuf-ı fāyiḥa / Oḳudum **iḫlāṣ** ile bir fātiḥa
SE67 Bu söze sūre-i **İḫlāṣ** sened / Evvel ü āḫir-i kevneyn-i aḥad

iḫlāṣ-ı ʿamel [3] riyadan uzak, içten ve dosdoğru yapılan iş
SE2635 Ḳoymaya sikke-i kārında daġal / Eyleyen zer gibi **iḫlāṣ-ı ʿamel**
SE2654 İdegör saʿy-ile **iḫlāṣ-ı ʿamel** / Ola ḫāṣiyyet-i iḫlāṣa bedel
SE2680 Mezc olup ḥükm-i Ḫudāyıla emel / Lavġ ola arada **iḫlāṣ-ı ʿamel**

iḫlīl [1] erkek cinsel organının deliği, idrar deliği
NE2534 Fikri elif gibi heb **iḫlīlde** / Mīm-ṣıfat iki gözi mesīlde

ihmāl [3] üstüne düşeni zamanında yapmama, önem vermeyip kendi haline bırakma
SE594 İkisinde daḫı **ihmāl** muḫāl / Lā-büd öyle geçer eyyām ü leyāl
SE2281 Eger olursa bu resme **iḥmāl** / Ḳorḳarın kim vire mülke iḫlāl
HH1373 Şāhı vāḳıf bilince aḥvāle / Kimse ıḳdām idemez **iḫmāle**

iḫmāl eylemek/itmek [2] önemsememek, ilgilenmemek
NE906 Mülki hemān hançer-i bürrān tutar / ʿĀlemi **iḫmāl idicek** ḳan ṭutar
HH1845 Cevr-i ʿāṣıḳda **eylemez iḫmāl** / Bu sözi ḫoş dimiş bir ehl-i kemāl

iḫrāc [1] dışarıya çıkarma, kovma, uzaklaştırma
NE636 Vāy aña kim şāʿir-i muḫtāc ola / Faḳr ile şāyende-i **iḫrāc** ola

iḫrāk [1] yakma, ateşe verme
SE737 Vesaḫ-i mis gibidür bed-aḫlāk / Defʿ ider şerrini lā-büd **iḫrāk**

iḫrām [1] Müslüman hacıların Kâbe'yi tavaf ederken giydikleri yün, keten veya pamuktan yapılma beyaz dikişsiz elbise
HH515 Alsa **iḫrām-ı** ʿazmini dūşa / Sürse yüz Kaʿbe-i siyeh-pūşa

iḫṣā [2] sayma
NE310 Vuṣlat-ı maḥbūbda luṭf u ʿaṭā / Mümkin olur mı buña **iḫṣā** evlā
S28 Nice mümkün **iḫṣā-yı** luṭf u kerīm / Beyānında ʿāciz zebān-ı Kelīm

iḫsān [42] cömertlik, lütuf‖bağış
S483 Felekden şu kim luṭf u **iḫsān** umar / ʿAdūdan dil-i zāra dermān umar
S489 Denī luṭf u **iḫsānda** zāl-ı zamān / Cefāya gelince cihān pehlevān
S918 Ḫum itmezse mebẕūl **iḫsānını** / Alam rūz-ı maḥşer girībānını
NE874 Dergeh-i **iḫsānı** cihāna penāh / İşigi dervīşlere tekyegāh
NE1210 Cümlesi **iḫsan** umar Allāh'dan / Arż u semāya dek māhdan
NE1396 Ser-be-ser elṭāf idi **iḫsān** idi / Niʿmet-i bī-minnet-i Mennān idi
NE1416 Anlara lāyıḳ kerem-i şāndur / Kārları luṭf-ı der-i **iḫsāndur**
NE1871 Şāhın aña vaʿde-i **iḫsānını** / Ḫātemi ḳatl itmege fermānını
NE2013 Līk ekābirde geh tenhā ola / Keyf ola **iḫsān** ola ḥulv ola
SE280 Oldı ḫūrşīd-i ʿinayet tābān / Şaldı ḳullāb şuʿāʿ-ı **iḫsān**
SE344 Kef-i **iḫsānı** zer-efşān olsun / Tīġ-i bürrānı ser-efşān olsun
SE441 Her suʾāle virür **iḫsānı** cevāb / Bāreke'llāh zihī luṭf-ı ḫiṭāb
SE956 Bend-i ġamdan anı āzād eyle / Rūḥın **iḫsānuñ-ıla** şad eyle

SE1010 Pendümi cān-ıla izʿān eyle / Saʿy idüp kendüñi **iḥsān** eyle
SE1170 Olmamış niʿmet-i **iḥsāna** rebb̄ / Ḳonmamış ḥişşe-i ġāyibde naṣīb
SE1470 Ḳoma elden kerem ü **iḥsānı** / Beẕl ü iḥsān ḳul ider insānı
SE1470 Ḳoma elden kerem ü iḥsānı / Beẕl ü **iḥsān** ḳul ider insānı
SE1472 ʿAdl ü **iḥsānuñ** olur āyātı / Şehlerüñ ḫuṭbe gibi dārātı
SE1473 Eylese daʿvī-i merdi ʿuḳālā / ʿAdl ü **iḥsān** iki şāhiddür aña
SE1478 ʿAdl bir rast-reviş-i mīzāndur / Keffeyi aġduracaḳ **iḥsāndur**
SE1483 Ola sermāye-i ḫayrāt-ı ḥısān / Kām-baḫşende-i ehl-i **iḥsān**
SE1488 İde **iḥsān-ıla** taʿzīre şitāb / Virmeye yüzine urmaġla ḥicāb
SE1523 Ḳalb kim oldı reʾīsü'l-aʿżā / Anı bend eyledi **iḥsān** u ʿaṭā
SE1525 Bendeyi bende çeken **iḥsāndur** / Yoḫsa zencīrüñ işi āsāndur
SE1969 Ḫūblar şāh-ı serīr-i āndur / Şehlere lāzım olan **iḥsāndur**
SE2079 ʿAdl ü **iḥsān-ıla** olmışdı meṣel / Ṭabʿını eyledi Ḫallāḳ-ı ezel
SE2106 Ṣoḥbetüñ baña da oldı meşʾūm / Fażl u **iḥsāndan** itdi maḥrūm
SE2132 O bülend eylese sen zīr eyle / Anı **iḥsān-ıla** taʿzīr eyle
SE2354 İtdi **iḥsān-ı** ferāvān aña şāh / Oradan ḳıldı anı rūy-be-rāh
SE2445 Ḳalacaḳ saña hep ol **iḥsāndur** / Ġayrısı daġdaġa-i şeyṭāndur
SE2598 Can u dil bende-i fermānuñdur / Her ne kim luṭf ola **iḥsānuñdur**
SE2664 Ḫuṭbesi āyet-i ʿadl ü **iḥşān** / Kārı bālā-kün-i ḥükm-i Ḳurʾān
HH87 Ḫˇān-ı **iḥsān-ı** bī-kerānı görür / Anı hem yer faḳīr hem götürür
HH250 Çekdi dünyāya ḫˇān-ı **iḥsānı** / ʿĀlem olsa nʾola senā-ḫˇānı
HH258 Dil-i şāfīsi menbaʿ-ı ʿirfān / Kef-i kāfīsi maḳsem-i **iḥsān**
HH1484 Benüm eksükligüm nümāyandur / Bilürin maḥẕ-ı luṭf-ı **iḥsāndur**
HH1925 Müflise itdi ol ḳadar **iḥsān** / Ḥasret oldı gedāya ḫalḳ-ı cihān
HH2374 Ḳande bilsün nesīm-i **iḥsānı** / Görmeyenler semüm-ı hicrānı
HH2572 Gördi çün-kim ʿumūm-ı **iḥsānı** / Yanına daʿvet itdi mihmānı
HH2576 Oldı beg-zāde gülbün-i **iḥsān** / Gül-i iḥsānı eyledi rīzān
HH2576 Oldı beg-zāde gülbün-i iḥsān / Gül-i **iḥsānı** eyledi rīzān
HH2591 Derd-i hecr ile kārum efġāndur / Bir tefaḥḥuş olunsa **iḥsāndur**

iḥsān eylemek/itmek [7] bağışta bulunmak, bağışlamak, vermek, lutfetmek

NE1853 Şāh aña vaʿde-i **iḥsān idüp** / Ḥātemi ḳatl itmege fermān idüp
NE1897 Sen daḫı inṣāf ḳıl ol himmete / Ḥāṣılı **iḥsān it** o germiyete
SE1475 Sen de kendüñ aña şāyān eyle / Ġılẕat ü buḫlu ḳo **iḥsān eyle**
SE1486 Bā-ḫuṣūṣ **ide** müsīʾe **iḥsān** / Olamaz mertebesi şerḥ ü beyān
SE2076 Sāye-veş cāmesin ol naḫl-i revān / Ḫāksārāne **iderdi iḥsān**
SE2521 **Eyleyüp** ḳāṣıda vāfir **iḥsān** / Virdi raḫt-ıla nice raḫş-ı revān
HH1278 Pīr-i rūşen żamir **idüp iḥsān** / Bir cevāna işāret itdi hemān

ihtidā [1] doğru yola girme, kurtuluşa erme

HH2657 Buldılar **ihtidā-yı** rāh-ı ṣavāb / Ḳıldılar şükr-i fātiḥü'l-ebvāb

iḫtiḳān [1] kabızlık sebebiyle şırınga ile bağırsağa su verme, lavman yapma ‖ erkekler arasındaki cinsel ilişki, livata

NE2874 Ṣābit olur eylemeyen **iḫtiḳān** / Zaḥmet-i maʿhūd-ı ekābir cihān

iḫtilāc [2] kasların irâde dışı kasılıp gevşemesi sonucunda organlarda görülen hareket, seğirme. İnsan vücudundaki sinir hareketlerine eskiden beri gelecekteki olayların bir işareti ve habercisi anlamı yüklenegelmiş ve bunlara özel bir değer atfedilmiştir. Bu seğirmelerle ilgilenen ilim batıda palmalogie, Araplarda ilm-i ihtilaç, Türk kültüründe ise seğir-name, ihtilâç-nâme olarak adlandırılmıştır. Tanıklarda da gözle ilgili seğirmelerin mutluluk habercisi olması durumu sözkonusudur.

NE1369 Oldı beşīr-i eşer-i ibtihāc / Dīde-i cānumda olan **iḫtilāc**
SE242 **İḫtilāc** üzre idi çeşm-i sürūr / Dārabān üzre idi ġarḳ-ı ḥubūr

iḥtimāl virmemek [1] bir şeyin olabileceğini hiç düşünmemek, gerçekleşebileceğini hesaba katmamak

HH1565 Kimseler **iḥtimāl virmez** idi / Virse de gūş-ı şāha girmez idi

ihtimām [1] özen gösterme, itina

NE2016 ʿIyd namāzına irüp **ihtimām** / Çıḳdı muṣallaya seḥer ḫāṣ u ʿām

ihtimām eylemek/itmek [6] dikkatle davranmak, özen göstermek

S1530 Ricām ol ki yārān **idüp ihtimām** / Nice dürlü noḳṣānın ide tamām
NE746 Yaʿni görüp ḫamse-i şeyḫi tamām / **Eyle** cevābına heman **ihtimām**
NE2685 ʿĀḳıbetü'l-emr idüp anı rām / **Eyledi** kām almaġ içün **ihtimām**
NE3162 **Eyleye** tīz yazmaġ içün **ihtimām** / Naẓmuñ ide naḳṣ ile kārın tamām
SE581 Görmege maṣlaḥat-ı ḫalḳı tamām / **İhtimām eyler** idi tā dem-i şām

HH1146 Ḥāle vāḳıf olup o mīr-i be-nām / **İtdi** ikrāma **ihtimām-ı** temām

iḫtirām eylemek/itmek [3]

1. saygı göstermek, hürmet etmek

S501 Niçün **eylemez** maḥfile **iḫtirām** / Müsāvī maḥalli midür ol maḳām
NE2128 Ḥürmet idüp niteki Beytü'l-Ḥarām / **Eyle** ḥarem ṣāḥibine **iḫtirām**

2. ağırlamak

NE1927 Ḫānesine alur **ider iḫtirām** / Ḫāne-ḫarāb olduġun añmaz müdām

iḫtirāz itmek [1] çekinmek, korkmak

SE872 **İḫtirāz itmek** olur mı mümkin / Ḫānede olsa içerden ḫāyin

iḫtisāb-ı ʿÖmer [1] ihtisâb, iyilikleri emretmek ve kötülüklerden vazgeçirmek suretiyle, sosyal huzuru sağlamak için yapılan iş anlamındadır ve Osmanlı Devleti'nde İslam hukukuna göre bir şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamak, çarşı ve pazarı kontrol etmek, şerîata ve örfe göre hareket etmeyenleri cezalandırmakla görevli müessese bu adla anılmıştır. Arap-İslam devletinden Osmanlı Devleti'ne intikal eden bu müessese, Hz. Ömer zamanında geniş bir teşkilat haline getirilmiştir.

S107 Neler itdi mest-i ġurūra neler / Reh-i şerʿ de **iḫtisāb-ı ʿÖmer**

iḫtişār [1] kısaltmak, sadeleştirmek

NE206 Rütbesi vaṣfuñ **idelüm iḫtişār** / Ḫāṣılı yerden gögeden farḳı var

iḫtişāṣ bulmaḳ [1] belli bir hususta derinleşme, o konuda geniş bilgi ve tecrübe sâhibi olmak ‖ bir kimseye kuvvetle bağlanmak

NE1163 Şiʿrüñ olur kimisi maḳbūl-i ḫāṣ / Kimi bulur ʿāmmeye **ihtişāş**

iḫtişām [1] görkem, göz alıcılık, gösterişlilik

NE1925 Vardur ekābirde eʿamm-ı ʿavām / Anları şanur sebeb-i **iḫtişām**

iḫtiyāc [3] gereksinim, muhtaçlık

NE212 Oldı her eşkāle kelāmı ʿilāc / Manṭıḳuñ eşkāline yoḳ **iḫtiyāc**
NE2767 Çün ola elden aġıza **ihtiyāc** / Merhem-i şeyţāna virirdi revāc
SE1713 Didi bir merd-i faḳīrem bu ḥaḳīr / **İḫtiyāç** itdi beni kāre dilīr

iḫtiyār [6]

1. kendi karar ve arzusuyla hareket etme, irade

S1457 Dili ṣal o nāra Siyāvuş-vār / Ki taḳılmaya töhmet-i **iḫtiyār**
SE1650 **İḫtiyār** elde ḳalur mı el-ḥaḳ / Masḫara böyle maḥallin bulıcaḳ
HH468 **İḫtiyārın** hevāya virmiş idi / Naḳd-i ḳalbin fenāya virmiş-idi
HH923 Ġayret ehlini öldürür ol ʿār / **İḫtiyāre** kimüñ ne zehresi var
HH1946 ʿĀşıḳam n'eyleyüm ḳarārum yoḳ / Cürmüm iḳrara **iḫtiyārum** yoḳ

2. yaşlı kimse

NE735 Eylediler gerçi selef-i **iḫtiyār** / İtmedüm ammā ki ḥaḳīr iʿtibār

iḫtiyār eylemek/itmek [9]

1. seçmek, tercih etmek

S441 Güşād eyleyüp maʿrifet kişverin / Yüri **iḫtiyār it** bir aʿlā yerin
NE1527 Eyler o vādīyi **idüp iḫtiyār** / Ḫāk-i nihād olduġunı āşikār
SE2183 Çünki mümkin ola ber-vech-i ḥalāl / **İḫtiyār itme** varup rāh-ı ḍalāl
SE3474 Aldı götürdüġi deñlü güheri / **İḫtiyār eyledi** ʿazm-i seferi
HH1499 El öpüp ḫiẓmet **iḫtiyār itdi** / ʿİd-ı vaṣlıyla kām-kār itdi
HH1781 ʿĀḳıbet ḳatlin **iḫtiyār itdi** / Şevḳ ile ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH2561 Kūh-ken-veş bu kāruñ ustādı / **İḫtiyār itmiş** özge bir vādi

2. katlanmak, tahammül etmek

HH1648 Biricek zaḫmet **iḫtiyār itseñ** / Kārınuñ ḫayrını ḥisāb itseñ
HH2185 Ḫiẓmetüm **iḫtiyār idüp** bāri / Bu bahāneyile göresin yārı

iḫtiyaṭ [1] olabilecek şeyleri hesâba katarak tedbirli ve ölçülü davranma, sakınma

HH928 **İḫtiyaṭında** itmeyüp taḳṣīr / Çeşm ü gūş oldı eyledi tedbīr

iḫtiżār [1] ölüme yaklaşma, vakti gelme

SE939 **İḫtiżār** üzre görüp kendüzümi / Ṭutmışam dergeh-i Ḫaḳḳa yüzümi

iḥyā [1] diriltme, canlandırma, hayatı geri verme

NE211 Rūḥ-ı kelām olsa da ḳavli şaḥīḥ / Neylesün **iḥyā** kelimātın Mesīḥ

iḥyā eylemek/itmek [11] canlandırmak, canlılık kazandırmak ‖ lutfa gark etmek, mutluluğa kavuşturmak

S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı ʿıyş-ı ṭarab / **İde** neşve-i meyle **iḥyā-yı** şeb
NE1510 Kimisi bir ḫāniḳa ibdāʿ ider / Ehl-i ṭarīḳat gelür **iḥyā eder**
NE1668 Nāye ki feyż-i dem-i ʿĪsā ider / Bir nefes ile anı **iḥyā ider**
NE1898 Gerçi ki cān virdi velīkin felek / **Eyledi iḥyā** adını ḥaşre dek
SE213 **Ḳıldı** ʿĪsā gibi enfās-ı nebī / Ẕikr ü tesbīḥle **iḥyā** o şebi
SE215 **İtdi** mānende-i Ḫıżr ü ʿĪsā / Bir nefesle ikisin de **iḥyā**
SE531 Dil ü cān mürdesin **itdi ihḥyā** / Bir nefesde o kelām-ı zībā
SE2251 Dostı luṭf-ıla **iḥyā eyle** / Düşmen-i dūna müdārā eyle
SE2869 Can virüp **eyledi** nāmın **iḥyā** / Ġafara'llāhu lehū fiʿl-ʿuḳbā
SE3026 Luṭf-ıla bī-kesi **eyle iḥyā** / Ölmez oġuldur ider celb-i duʿā
HH1958 Bize göndersin ol cefā-kārı / **İtsün iḥyā** bu zār u bīmārı

iḫżār [1] çağırma
SE1408 Güş idince süḫanuñ şāh-ı cihān / Anuñ **iḫżārına** emr itdi hemān

iḫżār eylemek/itmek [8]

1. hazırlamak
NE2751 Cāzibe-i fikri ki der-kār ider / İstedügin önüne **iḫżār ider**
SE1467 Kendümi aña sezā-vār itdüm / İşte baḳ lāzımın **iḫzār itdüm**
HH2691 Sengin **itmiş** ḫarābe-i dīvār / ʿĀşıḳa sīne dögmege **iḫżār**

2. çağırmak
SE1359 Güş idüp ḫaşmını **iḫżār itdi** / Ṣorıcaḳ cürmini iḳrār itdi
SE3067 İşte bu defʿ ada var mı inkār / **Eyledüm** meclisi ile **iḫżār**
HH709 Ḳangı mülketden ise ol mekkār / Ol şehüñ ḫācibi **ide iḫzār**
HH1116 Naʿranuñ aşlın itdi istifsār / Merd-i nālānı **itdiler iḫzar**
HH2592 Ṭāhire çün şalındı ḫiẕmet-kār / **İtdi** beg-zādesi ile **iḫżār**

ʿikāb [1] bir kötülük sonucu çekilen eziyet, cefa
SE2666 Ḳıldı bir mücrime āheng-i ʿitāb / Eyleyüp şerʿ-ile icrā-yı **ʿiḳāb**

ī̇ḳād itmek [1] yakmak
SE3465 Iẕṭırābın yine imdād itdi / Āh-ı reşküñ anı **ī̇ḳād** itdi

ʿiḳāl urmak [2] köstek vurmak, bağlamak, işleyişini durdurmak
SE647 Ḫing-i ʿaḳla **urulup** anda **ʿiḳāl** / Gelmedi cilveye ḫayyāl-i ḫayāl
SE1372 Ḳullanur raḫşını ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük ʿaḳla **uramaz** şübhe **ʿiḳāl**

iḳāmet olmaḳ [1] durmak, eğleşmek
HH75 Bir nefes bunda rāḥat olmaḳ yoḳ / Köpri üzre **iḳāmet olmaḳ** yoḳ

iḳbāl [23] bir gök cisminin on iki burcun doğal düzenine uygun olarak hareket etmesi ‖ baht açıklığı, talih
S190 Ser-efrāz-ı devlet sezā-vār-ı taḫt / Süleymān-ı eyvān-ı **iḳbāl-i** baḫt
S383 Bunı bildi ol cünd-i ehl-i ḥalāl / Ki **iḳbāle** ḳarşu ḳonulmaḳ muḥāl
NE445 Mūra ger **iḳbāl** ile itse nigāh / Ser-şiken-i mār ola bī-iştibāh
NE641 Gerdiş-i gerdūndan alup intiḳām / Eyleye kim tūs-ı **iḳbāli** rām
NE1474 Ġāfil idi ceddüm o aḥvālden / Kevkeb-i baḫt itdügi **iḳbālden**
NE3066 Bir gün olup devlet ü **iḳbāle** dūş / Rāst gelür yolda şehe bāde-nūş
SE208 Oldı çün nāfe-güşā-yı **iḳbāl** / ʿArż-ı ḥāl itdi o sulṭāna ġazāl
SE448 Şāʿire himmet-ile **iḳbāli** / Eyledi rütbe-i şiʿri ʿālī
SE505 Toġdı bir aḫter-i burc-ı **iḳbāl** / Yaʿnī şeh-zāde-i āzāde-nihāl
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi Rabb-i müteʿāl / Manẓar-ı kevkeb-i baḫt ü **iḳbāl**
SE1141 Ḳulle-i çarḫda necm-i **iḳbāl** / Eyleyüp ebr-i belāyı irsāl
SE1151 Baḳma hīç aṣl u neseble māla / Kimse ḳarşı ḳoyamaz **iḳbāla**
SE1169 Līk tevfīḳ-i Ḫudāvend-i kerīm / Olmış **iḳbāline** ḳısmetde saḳīm
SE1194 Oldı **iḳbāli** ḳarīn-i idbār / Ṭutdı yüz ḳaçmaġa ḫayl ü sālār
SE1469 Bedr olup māh-i nev-i **iḳbāli** / ʿĀḳıbet oldı mübarek fālı
SE1635 Eyle icmāl-i beyān-ı aḥvāl / Nereden maḳdem ü ḳanda **iḳbāl**
SE1747 Oldı **iḳbāl-i** Melikşāh füzūn / Ṭoldı nāmıyla revāḳ-ı gerdūn
SE1817 Şevḳ-ıla gül gibi **iḳbāl** idesin / Rūy-ı dille anı ḫoş-ḥāl idesin
SE2748 Pīr şāhı görüp **iḳbāl** ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde bilür
SE2943 Şeyḫ idüp şāh-ı cihāna **ikbāl** / İtdi himmet naẓarıyla ḫoş-ḥāl
SE3516 Ḳalmadı ḥāṣılı **iḳbāl-i** ʿamel / Ṣoḥbetüñ āḫiridür geldi kesel
SE3526 Her ki **iḳbāl** ide bulsun **iḳbāl** / Olsun ol nāme gibi ferruḫ-fāl
HH1169 Müjde-i ḳatl-i ḫaşm ü istīṣāl / Oldı āṣār-ı devlet ü **iḳbāl**

iḳbāl eylemek/itmek [5]

1. mevki kazanmak, yükselmek, bahtın açılması
SE1087 Kime kim ḫaḳ vire ferr ü iclāl / **Eyleye** devlet ü ʿizzet **iḳbāl**

SE3477 Umarın kim **ide** yārān **iḳbāl** / Olmaya müʿtekif-i künc-i melāl

2. teveccüh etmek, rağbet göstermek, ihsanda bulunmak

SE3526 Her ki **iḳbāl ide** bulsun iḳbāl / Olsun ol nāme gibi ferruḫ-fāl
HH429 Didi luṭf ile **eyleyüp iḳbāl** / Ey nihāl-i nev-i ḥadīḳa-yı bāl
HH1487 **İtdi** şeh āyīne-ṣıfāt **iḳbāl** / Söyledi ṭūṭī-i güşāde maḳāl

iḳbāl-nümūn [1] bahtı açık, talihli; makam, mevki sahibi. Ayrıca bkz. 'müflis-i iḳbāl-nümūn' md.

SE137 Ḳayd-ı dünyāyıla ḳılma meftūn / Eyleme müflis-i **iḳbāl-nümūn**

iḳdām [3] bir şeyi elde etmek için gösterilen gayret, çaba

S351 Bu **iḳdām** ile itdiler çün hücūm / Ḳılıcdan geçürse n'ola Şāh-ı Rūm
SE1818 Gösterüp maṣlaḥatında **iḳdām** / Ḳılup itmāmı içün saʿyi tamām
SE1911 Ḥākim-i Şām ṭuyup **iḳdāmı** / Bildi kim naḳż idemez ibrāmı

iḳdām eylemek/itmek [5]

1. davranmak, gayret etmek

SE1809 **Eyle** encāh-ı murāda **iḳdām** / Dāyim ol bedreḳa-i rāh-i merām
HH398 **İtmeyüp** dest-i sūdına **iḳdām** / Döndi ġavvāṣ-ı himmetüm nā-kām

2. cüret etmek, teşebbüs etmek

SE1049 Ne yürekle aña **iḳdām idesin** / Kendüñi göz göre bed-nām idesin
SE1710 Ne yürekle buña **iḳdām itdüñ** / Seḥer-i ʿömrüñi aḫşām itdüñ
HH1373 Şāhı vāḳıf bilince aḥvāle / Kimse **ıḳdām idemez** iḥmāle

ikfār [2] küfre nispet etme, bir kimsenin kafir olduğunu söyleme

NE1985 Ṭaʿn idene pīşesi āzār idi / Kārı müselmānlıġı **ikfār** idi
SE632 Dīni ögretmek iken kendüye kār / Ḳahr-ıla müslimi ide **ikfār**

iki bükmek [1] belini bükmek, aciz hale getirmek

SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa şecer / Şāh-ı ḳaddin **iki bükmişdi** kiber

ikide birde [1] sık sık

SE1996 Eyleyüp sütre-i levşi ʿamelī / **İkide birde** sorar aḳ şaḳalı

iki eli ḳanda olmaḳ [2] çok zor durumda olmak

NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki eli **ḳanda** idi ṣubḥ u şām
NE2721 Ey ki uyup nefs-i habīşe müdām / İki eli **ḳanda** olan ṣubḥ u şām

ikilik [1] ayrılık, fark, [tas.] Allah'ın mutlak ve sonsuz varlığının birliği karşısında ikinci bir müstakil varlık kabul etme, Hak ve kâinat, Hak ve kul, O ve ben gibi birbirinden her bakımdan ayrı iki varlık algılama durumu, fark ve tefrika hâli

HH2717 Birlige yitdi ḳāṣıd u maḳṣūd / **İkilik** oldı aradan nā-būd

ikinci gök [1] göğün ikinci katı, Güneşe en yakın gezegen Utarit, Merkür. Ayrıca bkz. 'debīr-i felek' md.

S149 **İkinci göge** itdi çün kim güẕer / ʿUṭārid ḳudūmünden aldı ḫaber

iklīl [2] üstünlük, seçkinlik sembolü olarak başa takılan başlık, taç

S123 Felek secde-i şükre vardı meger / Başından yuvarlandı **iklīl-i** zer
HH1656 Ġurre-i cāh ü devlet-i cāvīd / Meyl-i **iklīli** ṭaʿne-i ḥurşīd

iḳlīm [7] memleket, diyar

NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā beẕl-i māl / Oldı bir **iḳlīme** şeh-i Cem celāl
SE306 Tāc-baḫşende-i zerrīn-külehān / Bāc-gīrende-i **iḳlīm-i** şehān
SE1100 Olmadı ḫāʿil aña heft **iḳlīm** / Cümle devr eyledi mānend-i nesīm
SE2267 Yedi **iḳlīme** şeh-i kişver idi / Kevkeb ü kevkebede Ülker idi
SE2814 ʿAskeri ebr-i şerer-bār-ı ʿaẕāb / Bī-günāh itdi ol **iḳlīmi** ḫarāb
HH267 Ḫidmet-i ḥükm-i şerʿ ü taʿlīme / Ṣaldı her bendesin bir **iḳlīme**
HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i zer ü sīm / Oturur dāverān-ı heft **iḳlīm**

iḳlīm-güşā [1] memleket alan, diyarlar fetheden, cihangir

SE2268 Cem olup yanına bir gün vüzerā / Didiler iy şeh-i **iḳlīm-güşā**

ikmāl ḳılmaḳ [1] kemale erdirmek, tamamlamak

SE671 Dīni **ikmāl ḳılup** Faḫr-ı Enām / Buldı manẕūme-i aḥkām niẕām

ikrām [8] ağırlama, hürmet babında iltifatla bir şey verme, ihsan, kerem

NE423 Oldı bu yüzden aña **ikrām-ı** ḫāṣ / Bir nice yüz biñ kişi buldı ḫalāṣ
NE2578 Gitdi bu vech üzere otuzı bile / Hurmet ile ʿizzet ü **ikrām** ile
SE87 Seyf-i muṭlaḳla olındı **ikrām** / Ḳılıcın şalsa ʿaceb mi Behrām
SE506 Ceddi nāmıyla olındı **ikrām** / Yezdicerd oldı şeh-zādeye nām
SE730 Şālişen irdi beşīr-i **ikrām** / Bildi maġfūr idigin rūz-ı ḳıyām

SE1649 Büyüdüp burnını **ikrām-i** vifāḳ / Fiskeye gelmiş idi istiḥḳāḳ
SE2100 Şāh işitdi sözini vaḳtā kim / Oldı **ikrām-ı** nedime nādim
HH1146 Ḥāle vāḳıf olup o mı̄r-i be-nām / İtdi **ikrāma** ihtimām-ı temām

ikrām eylemek/itmek [5] bağışlamak, ihsanda bulunmak

NE252 Didi ki Mevlā kerem-i ʿām idüp / Daʿvet-i ḫās eyledi **ikrām idüp**
SE721 Aña iʿzāz-ıla **ikrām itdi** / Şeref-i rütbesin iʿlām itdi
SE725 Eyledüñ vārişiüme luṭf u kerem / Saña **ikrām ide** Rabb-i ʿālem
SE3521 Umarın kim **idüp** aña **ikrām** / Ḫākdan refʿ ide düşdükçe kirām
HH717 Şāhlar **eyleyüp** hezār **ikrām** / Şeyḫe gönderdiler selām ü peyām

iḳrār [12] söyleme, kabul etme, tasdik etme

NE622 ʿAhdi de **iḳrārı** da cümle hebā / Şāhid-i bāzār gibi bı̄-vefā
SE530 Müʾmine merkez-i ı̄mānda ṣebāt / İki **iḳrār-ıla** oldı ışbāt
SE2687 İki ḳat olsa belā bārından / Merd olan dönmeye **iḳrārından**
SE2688 Bāde-i bezm-i elest o kārı / Unudur mı göre ol **iḳrārı**
SE2694 Olmaya müslimüñ iḳrārı yalan / Ḥaḳ dimişler bunı **iḳrār-ı** ı̄mān
SE2694 Olmaya müslimüñ **iḳrārı** yalan / Ḥaḳ dimişler bunı iḳrār-ı ı̄mān
SE2704 Kimde kim çoḡ ola and ü iḳrār / Az olur rāstı̄-i ḳavl ü ḳarār
SE3072 Kim ki aḡzuñdan ala **iḳrārı** / Ne ise yoḳ dime bezl it varı
SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i elest / ʿAhd-i evveldeki **iḳrārı** şikest
SE3095 Sözi **iḳrārına** olur üstün / Kāfirüñ olsa eger ʿahdi bütün
SE3113 Yine **ikrārı** hebā olmış-ıdı / Milki bir özge belā olmış-ıdı
HH1946 ʿĀşıḳam n'eyleyüm ḳarārum yoḳ / Cürmüm **iḳrara** iḫtiyārum yoḳ

iḳrār eylemek/itmek [4] dil ile söylemek, kabul ve tasdik etmek

SE1359 Gūş idüp ḫaşmını iḫżār itdi / Şorıcaḳ cürmini **iḳrār itdi**
SE1950 Semt-i inkāra çeküp sedd-i sedı̄d / **İtdi iḳrāra** nice vaʿd ü vaʿı̄d
SE3075 Virecekseñ yürü **eyle iḳrār** / Yoḳsa yum ḳıllıyı açma zinhār
SE3177 Eşege bindigin **iḳrār ideler** / Anı añdıḳça velı̄ ʿār ideler

ikṣār [1] çoğaltma, artırma

SE2773 Naẓaruñ cerbezedür **ikṣārı** / Eblehüñ naḳış olur efkārı

iksı̄r [11] eskiden kimya ile uğraşanların olağanüstü bir kuvvet ve tesiri olduğunu düşündükleri mevhum karışım, madenleri altın ve gümüşe çevirmek ya da hastalıkları iyileştirmek gücüne sahip olduğu düşünülen cevher ‖ bir şeyin meydana gelmesine neden olan soyut ve etkili madde

S780 Ne dürdi ʿaceb sūde cevherdür ol / Ne cevher ki **iksı̄r-i** ekberdür ol
NE991 ʿIşḳdur **iksı̄r-i** berā-yı vücūd / ʿIşḳdur āyine-güşā-yı şühūd
NE1504 Ḫāk degil māye-i ḥikmetdür ol / Cevher-i **iksı̄r-i** saʿādetdür ol
NE1518 Her varan **iksı̄r-i** kerāmet bulur / Türbesi ṣunduḳa-i cevher olur
SE266 Luṭf-ı **iksirine** maḳrūn oldı / Müşterı̄nüñ işi altun oldı
SE458 ʿIşḳdur gevher-i **iksı̄r-i** kemāl / ʿIşḳdur lemʿa-i ḫurşı̄d-i cemāl
SE651 Oldı çün ḥikmet-i Mūsā ʿamelı̄ / İrdi **iksı̄r-i** füyūżāta eli
SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i **iksı̄r-i** ḥayāt / Ḳālıb-ı mürdeye virür ḫarekāt
SE1977 Bādedür cevher-i **iksı̄r-i** fesād / Egilür olsa da lā-büd pūlād
SE2110 Cevher-i ʿaḳl ki ḳılmaya meded / Bulmaz **iksı̄r-i** kerāmātı cesed
SE2414 Zer-ile kesb-i ṣevāb itse faḳı̄r / Bundan özge daḫı olmaz **iksı̄r**

iksı̄r-āṣār eylemek [1] iksir tesiri göstermek

SE1300 Dūr-bı̄n olmaġ-ıla encüm-vār / Naẓarın **eyledi iksı̄r-āṣār**

iḳtidā eylemek [1] uymak, tabi olmak

SE439 İctihada var iken ḳuvvet ü fer / **İḳtidā eylese** ġayra ne żarar

iḳtidār [2] bir işi yapabilme gücü, kudret

S443 Faḳı̄r eyleyüp anlara iʿtiẓār / Didüm bende yoḳ ol ḳadar **iḳtidār**
NE1470 Oldı meger şeyḫ-i bülend-i **iḳtidār** / ʿArż-ı kerāmet idüp ejder süvār

iktifā eylemek [1] yetinmek

NE2570 Ḫāyin imiş diyu idüp bed-duʿā / **Eylediler** laʿnet ile **iktifā**

iḳtiża eylemek/itmek [3] gerekmek

S614 Egerçi nice baḫş olur dāʾimā / Ki taḥrı̄ri tafṣı̄l **ider iḳtiżā**
S618 Güneş kim çeke tı̄ġ-ı āteş cilā / **İder** Gökşuya urmaġı **iḳtiżā**
SE673 Baʿşuñ itmām idicek ḥikmetini / **İḳtiżā eyledi** ḫatmiyyetini

il [44]

1. halk, ahali; el, yabancı

NE179 Ḥarbe-i ḫāmeyle salar ʿarbede / Neylesün **il** arḳası miḥrābda

NE1772 Ġayra ḳalur ol derem-i bī-ḥesāb / **İller** ider zevḳi çeker ol ʿaẕāb
NE1938 Ṣayf ü şitā **illere** mazdūr iken / Elleri ayaḳları nāsūr iken
NE1986 Ḫalḳa idüp ṭaʿna zebānın dırāz / Oynadur oldı **ili** ol künde-bāz
NE1992 Masḫara kim **illere** taḳlīd ider / Kendüyi uḍḥūke-i cāvid ider
NE2036 Kārı nedür şaḥnesi ile beyinüñ / Baḳma **ilüñ** ʿaybına ne eksigüñ
NE2072 ʿAybumuz it dīdeye ḥāʾil yine / Baḳmıyalum ʿayn-veş **il** ʿaybına
NE2130 Genc-i nihānīye uzatma elüñ / Olma ḥavāle ḥarīmine **ilüñ**
NE2864 Ḫīz olan āḫir **ile** olur meze / Çāre degil epşet olur ya püze
NE2883 **İllere** dökdürmek idi kār aña / Vaḳf-ı dībek olmuş idi nām aña
NE2934 Ṣaḳlama zer ġonca-i raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün **iller** açar ʿāḳıbet
SE396 Ḳalmadı raġbete ṣāliḥ gevher / Bulduġın sildi süpürdi **iller**
SE856 Geçinüp fāriġ ü āzāde yine / Ṣalasız bārī **ilüñ** gerdenine
SE857 **İl** çeke balı için derd ü belā / Sofrañuzda ola ḫāżır ḥalvā
SE858 Baḳmaz **il** destine ehl-i ġayret / ʿĀr yoḳ mı ḳanı insāniyyet
SE1892 Olma bī-hūde yire pīç-a-pīç / Ḫayr ider mi saña **il** ʿavratı hīç
SE1989 **İllere** söyler iken şīve ile / Dest-māluñ götüre mīve ile
SE1995 **İlden** ayırmaġa şirretler ider / Seni incitmege dikḳatler ider
SE2068 Ne belādur **il** ide ẕevḳ ü ṣafā / Saña ol ẕevḳ ü ṣafā ola cefā
SE2297 Senden **iller** ṣaḳına mār gibi / Ḳaçalar gürg-i ziyān-kār gibi
SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan ḫalḳuñ eli / **İle** ṭoḳınmaz-ıdı aġzı dili
SE2438 Sehv-ile maşrafa rencūr olmaḳ / **İllerüñ** mālına gencūr olmaḳ
SE2446 Eylemez kimse senüñ-çün keremi / Sen saña itmeyicek **il** ide mi
SE2732 Çünki ġayra ḳalacaḳdur o niʿam / Yā ne zaḥmet **il** için bunca elem
SE2736 **İller** itdi bize ḫāżır ḥalvā / Biz daḫı ġayr içün itsek ne ḫaṭā
SE3142 Şūm olup ḫırş anı ac eyler / **İllerüñ** destine muḥtac eyler
SE3245 Āteş oldı o gül-endām bu kez / Didi **il** baña ne virdi alamaz
SE3284 **İller** içre beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u nāmūş işi ḫod oldı tamām
SE3340 Şimdi ol çeşme-i pāke **iller** / Nām-ıla Ferdī buñarı dirler
HH1643 Sīm-tenlerle **il** mulāʿabede / Sen pes-i perdeden muḫāsebede
HH1644 **İl** çeker sīnesine cānānı / Ḳapu ardında sen nigāh-bānı
HH1725 **İl** bu maʿṣūmı bī-günāh bilür / Ẓulm ile öldürürse şāh bilür

2. ülke, memleket, diyar

S209 Olup ġarbdan mihr-i tīġı ʿayān / Ḳıyāmet ḳopar şarḳ **ilinden** hemān
NE412 Tiġ çeküp Rūm **ili** serverleri / Hep seferī itdi tırāş anları
NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḫ-ı Rūm **ili** / Serḫad-i Eflāk u Ṭuna sāḥili
NE1988 Ḳahrı gider kāfir-i cengi gibi / **İllere** ulaşma firengi gibi
NE2235 Söylenür **ilde** bu meṣel-i cidāl / Ṣabr idemez söyledür ötesini māl
NE2862 Fehm idemez içmiş iken şerbetin / Rūm **ili** ṭorlaḳlarınuñ ḳıymetin
NE3109 Budur ümīdüm ki bu silk-i güher / Varıcaḳ **illerde** olur muʿteber
NE3157 **İller** içinde bu meṣel söylenür / ʿĀḳil edebsizden edeb ögrenür
SE3118 Vardı Eflāḳ **ilin** itdi ġāret / Ḳaraman oğlına degdi furṣat
SE3324 **İline** eyledi yārüñ ol ān / Didi gel ʿahde vefa eyle hemān
HH1618 Söylenür oldı **ilde** vü dilde / Naḳl-i bezm oldı cümle maḥfilde
HH2763 Gīr ü dār-ı ġamı beyān itdüm / Nāmın **illerde** Heft-ḫ̇ān itdüm

ʿil(l)āc [15] çare, deva

S765 Yine bāde-i nābı sürmek gerek / Bu derdüñ **ʿilācını** görmek gerek
NE212 Oldı her eşkāle kelāmı **ʿilāc** / Manṭıḳuñ eşkāline yoḳ iḫtiyāc
NE2851 Ḥaḳḳına şāḳīler ider imtizāc / İtmege ḍıyyıḳü'l-nefsine **ʿilāc**
NE3068 Dir aña ey merd-i Arisṭo-mizāc / Var mı ola derd-i ḫumāra **ʿilāc**
NE3074 Didi ki yoḳ mı ötesi içmenüñ / Niceye dekdür bu **ʿilācuñ** senüñ
SE743 Bozılursa dem-i fāsidle mizāc / Şīşe çekmekle olur aña **ʿilāc**
SE744 Olsa sevdā ile muḫtāc-ı **ʿilāc** / Tenḳıyeyle ide taḥṣīl-i mizāc
SE2364 Söyleşilmez olıcaḳ zehr-ālūd / Kesmedür aña **ʿilāc-ı** bihbūd
SE3382 Vażʿ-ı ḥaml idene itseydi ʿilāc / Mümkin olmazdı nice gün **ʿilāc**
HH551 Müşkil olur **ʿilāc-ı** ḥaste-i dil / Reg-i cān fasda ola mı ḳābil
HH804 ʿAhdüñ unutma ʿahd īmāndur / Unudursañ **ʿilācı** āsāndur
HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb bilür / Dil-i zāra **ʿillācı** ḫūb bilür
HH1879 Āh-ı ʿāşıḳla ḫaste olsa ḫabīb / Ne muʿazzim **ʿillāc** ider ne ṭabīb
HH2181 Yüregi acıdı ṭabībüñ aña / İtdi fikr-i **ʿilāc** ü ʿazm-i devā
HH2190 Vardı semt-i **ʿillāca** çün her bār / Çeşm-i bīmārı görmege bīmār

ʿilāc itmek/ḳılmaḳ [10] şifa vermek, iyileştirmek

S150 Yazup vaṣfını virmek içün revāc / Ṣafaḳla nüh evrāḳa **itdi ʿilāc**
S238 Muġannī el ur naḳş-ı nev-besteye / Anuñla **ʿilāc it** dil-ḫasteye
S476 **ʿİlāc itmeseydi** güneş gāh gāh / Kelefden görünmezdi ruḫ-sāra māh
S1204 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven zücāc / Bize mey-i ṣāfī ile **ḳıl ʿilāc**

S1238 Bahāra çıḳarsa o muḫtel mizāc / Şarāb-ı uṣūl ile **itsün ʿilāc**
NE2723 Balġam-ı fāsidle olan bed-müzāc / Merhem-i şeyṭān ile **iden ʿilāc**
NE3004 **İtdi ʿilāc** içün irişin meded / Vehm-i sirāyetle hemān ḳatʿ-ı yed
NE3019 Ḳıl bir ḳān-ı ġam ile imtizāc / Bevl-i şeyāṭīn ile **itme ʿilāc**
SE871 Müstaʿid olsa bozılmaġa mizāc / İmtizāca **idemez** kimse **ʿilāc**
SE3382 Vażʿ-ı ḥaml idene **itseydi ʿilāc** / Mümkin olmazdı nice gün īlāc

İlāh [10] Allah, Tanrı

NE437 Taḥt-ı tırāzende-i zerrīn-külāh / Şemʿi ser-ā-perde-i ḥıfz-ı **İlāh**
NE710 Şaʿşaʿa-i neyyir-i feyż-i **İlāh** / İtmiş idi ḳalbümi āmācgāh
NE721 Olmuş iken memlekete pādişāh / Yine degil ḳāniʿ-i lüṭf-ı **İlāh**
NE773 Eylemiş ol ḳalʿa civārın penāh / Gözcisi mecẕūb-ı cenāb-ı **İlāh**
NE1059 Bu ne ʿaceb ḥikmet olur yā **İlāh** / Güm-reh ola biri bula biri rāh
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i feyż-i **İlāh** / Hiç tehī ḳala mı bu kārgāh
SE1 İdelim besmele-i hādī-i rāh / Yürüsüñ ḳāfile-i ḥamd-i **İlāh**
SE9 Ṣubḥ olup irdi dem-i feyż-i **İlāh** / Ṣaçılırsa n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE1050 Hīç ḫavf itmeyesin kim nā-gāh / Ḫāksār ide seni ḳahr-ı **İlāh**
SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi yeʿsi penāh / Ser-be-ser müntaẓır-ı luṭf-ı **İlāh**

İlāhī [28]

1. "Ey benim Allah'ım" anlamında Allah'a hitap sözü

S49 **İlāhī** ḳılup şemʿ-i tevfīḳi yār / Ẓalām-ı ṭabīʿatdan itdür güẕār
S117 **İlāhī** be-nūr-ı cebīn-i Resūl / Be-āl ü be-evlād-ı pāk-i Betūl
S1544 **İlāhī** be-āyin-i bezm-i elest / Be-ʿahd ü be-peymān-ı rindān-ı mest
S1555 **İlāhī** be-leb-teşnegān-ı cemāl / Be-mestān-ı medhūş-ı bezm-i viṣāl
SE129 Yā **İlāhī** beni ḳıl ehl-i veraʿ / Teng-çeşm eyleme çün ʿayn-ı ṭamaʿ
SE177 Yā **İlāhī** lemeʿātuñ ḥaḳḳı / Ẕāt-ı paḳuñla ṣıfatuñ ḥaḳḳı
SE222 Yā **İlāhī** bi-celāl-i sermed / Bi-cemāl-i ruḫ-ı āl-i Aḥmed
SE301 Yā **İlāhī** kerem-i şānuñdan / Bizi dūr eyleme dīvānuñdan
SE342 Yā **İlāhī** ṭura tā kim ʿālem / Baġ-ı ʿayşı ola sebz ü ḫurrem
SE952 Yā **İlāhī** kişi eylerse eger / Ṣoñ nefes böyle ṣafāyıla güẕer
SE1063 Yā **İlāhī** ḳoma ḳalbümde leke / Melekiyyetle baña vir meleke
HH85 Yā **İlāhi** bu ḫ̆āndan her bār / Kıl ʿAṭāyī-i zārı rātibe-ḫ̆ār
HH187 Yā **İlāhī** ḳılındıġınca ṣalāt / Rūḥ-ı pāk-i Muḥammede ṣalavāt
HH2772 Yā **İlāhī** be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i ẕāt / Be-ṣıfati'l muḳaddesü,l-lemaʿāt
HE1 **İlāhī** sīnemi ḳıl māye-i sūz / Hevā-yı ʿaşḳuñ olsun āteş-efrūz

2. Allah'a ait, Allah'tan gelen

NE405 Ḳahr-ı **İlāhī** idüp ol dem ẓuhūr / Ġayret-i Ḥaḳ eyledi āheng-i zūr
NE1204 Ḫān-ı **İlāhīden** olur behredār / Dīv ü perī ile cinn mūr ü mār
NE1246 Heb ḥükm-i nāmütenāhī imiş / Ādeme taʿlim-i **İlāhī** imiş
NE1376 Eyledi envār-ı **İlāhī** maḳām / Dā'ire mi niteki bedr-i temām
NE1387 Cāmeleri ḫilʿat-i şāhī midür / Ya zırıh-ı ḥıfẓ-ı **İlāhī** midür
NE1397 Olamaz inʿām-ı **İlāhī** ḥisāb / Ḫāṣılı taʿbir olunamaz bu ḫāb
NE1643 Līk şaḳın ṭaʿn-ı ʿibād eyleme / Sırr-ı **İlāhīde** ʿinād eyleme
NE1904 Maşḫara-i dehr ü tebāhī ola / Hādim-i bünyān-ı **İlāhī** ola
NE2412 Kim idüp aḥkām-ı **İlāhī** ẓuhūr / Emr-i Ḫudā ile bülendi umūr
NE2878 Mekr-i **İlāhī** ise ya Rāb bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle yār
SE471 Ḥikem-i nā-mütenāhīdür hep / Saña taʿlīm-i **İlāhīdür** hep
HH884 İtdi mā'-i **İlāhi** ile nesīm / Ġonce-i zanbaḳı sebīke-i sīm
HE100 Ṭolup yerden göge nūr-ı **İlāhī** / Ruḥ-ı mehde idi bir pāre siyāhī

iʿlām {aʿlām} [2] ileri gelenler

SE416 Ser-firāz-ı ʿulemā-yı **iʿlām** / Rükn-i dīn Ḥażret-i Şeyhü'l-İslām
SE442 Kātib-i ḫaṭṭ-ı fetāvāsı müdām / Naḳde ḳadir ʿulemā-yı **iʿlām**

iʿlām eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] bildirmek

NE1496 ʿAyni ile ceddüme **iʿlām ider** / Ṣoḥbeti bu vech ile itmām ider
NE1502 Umarız **iʿlām ide** Rabb-i Kerīm / ʿĀṣıḳ-ı dil-teşnesiyüz Ḥaḳ ʿalīm
SE721 Aña iʿzāz-ıla ikrām itdi / Şeref-i rütbesin **iʿlām itdi**
SE805 Güş idüp ḫayrete vardı huddām / **Ḳıldılar** ḥażret-i pīre **iʿlām**
SE998 Güş ṭut pendümi **iʿlām ideyin** / Seni maʿḳūl ile ilzām ideyin
SE1802 Didi ol elçiye şāh-ı İslām / Yürü var Ḳayṣara **eyle iʿlām**
HH692 Naḳl idüp ḥażret-i ʿazīz selām / Vāḳiʿ-i ḥāli **itdiler iʿlām**

iʿlān itmek [1] açıkça bildirmek, herkesin dymasını sağlamak

SE2105 Ḫubṣ-ı merkūzeñi **iʿlān itdüñ** / Buḫluñı māye-i ḫarmān itdüñ

ildürmek [1] dokundurmak, değdirmek

NE1748 Vāy o faḳīre ki ucun **ildüre** / Ḥacı Ḥusām olduġunı bildüre

ileri atılmaḳ [1] öne çıkmak

SE2832 Berḳ urup dilde şecāʿat güheri / Tīr-mānendī **atıldı ileri**

ileri gelmek [3]

1. öne çıkmak ‖ yazılmak

SE2 Sālike olmaġ-içün rāh-nümā / **İleri geldi** bu saṭr-ı zībā

2. öne çıkmak, yaklaşmak

HH1054 **Geldi** bir pīr luṭf ile **ileri** / Gösterüp mihr ü şefḳat-i pederī

HH2420 Rāh-ı efkārdan olup pūyān / **İleri geldi** iki naḫl-i revān

ileri getürmek [2] yaklaştırmak

SE1162 Ḳāʿid-i devlet olup rāhberi / Sürerek çekdi **getürdi ileri**

SE1211 **Getürür** gāhī şefāʿat **ileri** / Bir nice ḳoca günahkārları

ileri ṭurmaḳ [1] öne çıkmak

SE399 Nām-ı üstādı ḳılup ḥırz-ı emān / **İleri ṭur** ki senüñdür meydān

ileri varmaḳ [2] ilerlemek, devam etmek

SE2165 Ola çün fısḳ u fücur eṭvārı / **İleri vara** mı anuñ kārı

SE2764 Var ise dilde şecāʿat güheri / Yürü şemşīr gibi **var ileri**

iletmek [5]

1. ulaştırmak

NE1738 Ḳanġı faḳīre ki ola nīş-zen / Anı **iletmez** güneşe gölgeden

NE1810 Çün olsa sāde-dile nīş-zen / Anı **iletmez** güneşe gölgeden

SE1546 Biri birine şuʿāʿ-i naẓarı / **İledür** ḥāṣılı maḫfī ḫaberi

HH1013 Kimse gerdūndan almadı kāmı / Gūre **iletmedi** mi Behrāmı

2. götürmek

SE2548 Yeder olʿuẓv-i ḫabīsüñle seni / Ḳapı ḳapı **iledür** nefs-i denī

ilġā eylemek/itmek [2]

1. ortadan kaldırmak, yok etmek

NE3065 Yaʿni dimāġın **idüp ilġa** buḫār / Olmuş idi derd-i ser aña ḫumār

2. hükümsüz bırakmak ‖ yok saymak

SE818 **Eyleme** ḥikmet-i Ḥaḳḳı **ilġā** / Seni bī-hūde mi ḫalḳ itdi Ḫudā

ilḥād [1] doğru yoldan, gerçek inançtan dönme, inançsızlık, tanrı tanımazlık

HH191 Kişver-efrūz-ı ʿadl ü reʾfet ü dād / Ḫānümān-sūz-ı bidʿat ü **ilḥād**

ilhām [8] Allah tarafından birinin kalbine gönderilen şey, ilâhî hitap, telkin

NE1103 Şiʿrdür **ilhām-ı** nigehbān-ı ġayb / Şiʿrdür īhām-ı zebāndān-ı ġayb

NE1108 İkisi de luṭfdur inʿāmdur / Ġāʾibi ol vaḥy bu **ilhāmdur**

SE431 Münkeşif ṭabʿına bāb-ı **ilhām** / Mündefiʿ perde-i şekk ü evhām

SE1370 Ḳaldurur perdeyi dest-i **ilhām** / Ḥāyil olmaz aña şekk ü evhām

SE2899 Ḳalbi **ilhāmuñ** olur cilvegehi / Ṣanma kim şāʿir olan ola tehī

SE2913 Açılup perde-i şekk ü evhām / Tercemān oldı arada **ilhām**

HH1252 Oldı naḳḳāş-ı ṣafḥa-i evhām / Dest-i teʾyīd ü ḫāme-i **ilhām**

HH1556 Ol naẓar-dūzı manẓar-ı cāmuñ / Pertevin alur idi **ilhāmuñ**

ilḫānī [1] ilhanlık, imparatorluk

SE307 Dürretü't-tāc-ı ser-i **ilḫānī** / Zīver-i silsile-i ʿOṣmānī

ilik [1] kemiklerin içindeki boşluğu ve süngersi kemik bölümünü dolduran yağlı, yumuşak doku ‖ meni, sperm

NE2774 Her dem alup deste ilikli kemik / Silker idi sofra-i fısḳa **ilik**

ilikli kemik [1] içinde iliği olan kemik, güçlü, kuvetli, canlı ‖ erkek cinsel organı

NE2774 Her dem alup deste **ilikli kemik** / Silker idi sofra-i fısḳa ilik

ilişdürmek [1] tutturmak, birleştirmek, (kirpikler için) süzmek

HH945 Yüzüñe ṭoġrı baḳduġı bir ān / Ucın **ilişdürincedür** müjgān

ilişmek [1] dokunmak, temas etmek ‖ yetişmek, ulaşmak

SE3051 Her ḳaçan kim **ilişürdi** dem-i ʿaṣr / Fāżıl-ı ʿālim olurdı cem-i ʿaḳr

illā [8]

1. -dan/-den başka

S358 Zihī ṣaff-ı merṣūṣ-ı pür-intibāh / Şikesti yoḳ **illā** ki ṭarf-ı külāh

SE414 Bu ḳadar dest-res-i genc-ī murād / Degil **illā** ki be-yümn-i üstād

SE1912 Gelicek nāvek-i dil-dūz-ı ḳażā / Siper olmaz aña **illā** ki rıżā

SE2940 Nesne yoḳ hergiz öñinde **illā** / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā

SE3282 Bildüm üftādeligüñ sāye-miṣāl / Çāre yoḳ derdine **illā** ki viṣāl
HH351 Ḥālet-i cān-güdāz-ı ehl-i ḳulūb / Degil **illā** maḥabbet-i maḥbūb
HE81 El irmez gerçi ṣarḳar zülf-i pürham / Elin būs itmez **illā** laʿl-i ḫātem

2. Kelime-i tevhîd'in "Allah'dan başka… anlamındaki "illâ" kısmı

SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün **illādaki** lā / Kesdi arayı kelām-ı Mevlā

ʿillet [17]

1. hastalık, dert

S1435 İçerseñ iç ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne **ʿilleti** var ne ḫod ḥürmeti
NE1509 Refʿ-i tebā ile güher türbeti / Zerre-i ḳadr cānda ḳomaz **ʿilleti**
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda diyüp ḥikmetin / Söyler o dem mühletinüñ **ʿilletin**
NE235 Halḳ dü-kevnüñ ki odur **ʿilleti** / Vaṣf ola mı rütbe-i ḳurbiyyeti
SE745 Ḳondı her şeyde birer ḫāṣiyyet / Ki ola ʿillet-i defʿ-i **ʿillet**
SE755 Sereyān ide dile **ʿillet-i** cehl / Ḳaplaya gösgötüri ẓulmet-i cehl
SE898 Ḫāki de mezraʿa-yı himmet ola / Belki candārū-yı her **ʿillet** ola
SE2067 Ḥased ü buḫl ʿaceb **ʿilletdür** / Derd-i ḥasret maraż-ı nekbetdür
HH542 Bildiler **ʿillet-i** süveydādur / Zaḫm-ı şeb-ḫūn-ı ʿışḳ u sevdādur
HH617 Ḫalḳ dirdi ʿaceb ne ḥikmetdür / Hafta ḥummāsı özge **ʿilletdür**
HH2155 Baḳdı bīmāra ṭuydı zaḫmetini / Nabżını ṭutdı bildi **ʿilletini**

2. sebep

NE196 Ġāyet-i emniyye-i ehl-i şühūd / **ʿİllet-i** ġaʾibe-i būd u nebūd
NE998 Mādde-i lücce-i baḥrā-ver ol / **ʿİllet-i** ġāʾibe-i dünyā-ver ol
SE745 Ḳondı her şeyde birer ḫāṣiyyet / Ki ola **ʿillet-i** defʿ-i ʿillet
SE1084 Kendüye dāʿiye-i şöhret ola / Ḫalḳı taḫvīfe bu bir **ʿillet** ola
HH419 Oldı ṣūret-nümā-yı mirʾātum / Sebeb-i būd ü **ʿillet-i** ẓātum
HH2360 Bu ḫayāl oldı aña **ʿillet-i** żem / Eyledi iʿtikādın muḥkem

ʿilliyīn [1] gökyüzünün en yüce ve en kutsal tabakası, Allah'ın makamına yakın olan ruhanî makamlar, ârif müminlerin ruhlarının gittiği makam

HH903 Ḫam-ı ebrūsı ṭāk-ı ʿarş-ı berīn / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı **ʿilliyīn**

ʿilm [48] bilme, bilgi, bazı özel meselelerin toplamı, bir mevzu ile ilgili bahislerin tümü, ilim

S1225 Teninde ḳalup żaʿf ile bir ramaḳ / Olur **ʿilm-i** teşrīḥa levḥ-ı sebaḳ
NE6 Cedvel-i taḳvīm-i Ḥakīm-i ezel / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı **ʿilm** ü ʿamel
NE202 **ʿİlm** ü ʿamel ẓāhir ü bāṭın tamām / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur ḫıtām
NE213 Dāʾire-i heyʾet ise ʿaṣl-ı fen / Neyler anı **ʿilmi** yerinden gören
NE204 ʿAzmi ledün **ʿilmi** içün cezm idi / Efḍal ü evlā-yı ulu'l-ʿazm idi
NE220 Ebr ile olsa n'ola ol ser-firāz / Ṣuḳḳa-ṭırāz-ı **ʿilm-i** ʿizz ü niyāz
NE1400 **ʿİlm** ile olmaz bu maʿānī-i beyān / Başḳa zebāndur yüri bul tercümān
NE1501 Fehm olamaz rütbe-i **ʿilm-i** ricāl / Ḥāl gerek vaṣf idemez anı ḳāl
NE1538 **ʿİlm** ile çün ʿālim-i kübrā ola / Levḥ-i dili nuḫḫa-i āsmān ola
NE1622 **ʿİlm** ki olmaya ḳarīn-i ʿamel / Heb ʿameli nuḳre gibi per ü ġull
NE2056 Meclis-i **ʿilm** idi ḫuṣūṣan o bezm / İtmiş idi her kişi bir baḫṣe ʿazm
NE2064 Didi hemān ḫayflar ey müslimīn / Gitdi ḫarāb oldı bu gün **ʿilm-i** dīn
NE2097 Tecrübesiz **ʿilm** ile ṭıb olsa ger / Kimse ṭabībe vere mi sīm ü zer
SE417 Vāriṣ-i vāḥid-i **ʿilm-i** nebevī / Bāʿiṣ-i zindegī-i şerʿ-i ḳavī
SE574 Der-i **ʿilm-i** nebevī maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE606 İrmez ammā nite kim baḥr-ı revān / Ḥilye-i **ʿilm** ü kemāle noḳṣān
SE608 ʿAyn-ı **ʿilmi** yürü pür-nūr eyle / Hevesüñ dīdesini kūr eyle
SE616 Gūşe-i ḫücrede nice nāçīz / Nüsḫa-veş **ʿilm-ile** ṭutıldı ʿazīz
SE628 Şeref-i **ʿilme** nesebden bu yiter / Küfv olur Zühre de olsa duḫter
SE630 Līk ol **ʿilm** degildür maḳṣūd / Ki ide ādemi daḫḫāl ü ʿanūd
SE641 **ʿİlm-i** ḥikmetde ḳavī fāżıl idi / Heyʾeti naḳış iken kāmil idi
SE650 Ḥikmet-ise iki ḳısma maḳsūm / **ʿİlmi** ile ʿamelidür maʿlūm
SE664 İtmedin rehberī-i Ḫıżr meded / Buldı **ʿilm-ile** ḫayāt-ı sermed
SE665 ʿAyn-ı **ʿilm** eyledi fażl-ı hādī / Kelime olsa ʿaceb mi ādī
SE670 Seyf-ile ḳāṭil-i küffār oldı / **ʿİlm-ile** mürşid-i aḫrār oldı
SE672 İtdi ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i güher / Silk-i **ʿilm** ü ʿameli pür-gevher
SE677 Şeref-i **ʿilmi** ḳıyās it andan / Alıgör feyż yem-i ʿirfāndan
SE720 Pür-tefekkür iken ol maʿden-i ḥilm / Geldi dīvānına bir ṭālib-i **ʿilm**
SE733 Ḳadr-i ʿilmi yürü idrāk eyle / Ehl-i **ʿilme** naẓaruñ pāk eyle
SE733 Ḳadr-i **ʿilmi** yürü idrāk eyle / Ehl-i ʿilme naẓaruñ pāk eyle
SE759 Çāresi ṭabʿ-i celī ḥimmet-ile / **ʿİlme** saʿy itmek imiş ḥikmet-ile
SE760 Defʿ olur **ʿilm-ile** her ḫulḳ-ı zemīn / Nūr-ı īmān ile çün nār-ı cehīm
SE761 Ḳalb-i māhiyyet idüp **ʿilm** ü kemāl / Nice bed-şekli ider ḫūb-ḥisāl

SE768 Ser-firāz itmese **ʿilmüñ** tācı / Türküñ aşılmaḳ olur miʿrācı
SE774 Ser-be-ser ṭālib-i **ʿilm** ü ʿirfān / Dāmen-i kūhda ṭutmışdı mekān
SE800 Gerçi teslīm iderin sözüñe hep / Līk defʿ itdi anı **ʿilm** ü edeb
SE1213 Ḫaşm ola ṣāḥib-i **ʿilm** ü ʿamele / Nekebāt ü kekezāt u cehele
SE1250 ʿAlem-i **ʿilm** nigūn ü maḳhūr / Oldı ṭūmār o raḳḳ-ı menşur
SE1254 Manşıba **ʿilm-iken** evvel miʿyār / Şarṭ-ı vāḳıf gibi cehl oldı medār
SE2657 Bu ne devlet ne saʿādetdür kim / **ʿİlm** ile ʿāmil ola bir ḥākim
SE2769 Naẓaruñ merciʿi **ʿilm** ü ʿirfān / Ki odur cevher-i nevʿ-i insān
SE2774 **ʿİlmdür** rütbe-i ʿadl-i merġūb / Ḫabbeẕe'l-maḳṣad ü niʿme'l-maṭlūb
HH137 **ʿİlm-i** iḫfāyi eyledi izḥār / Sīmiyāyile hindū-yı şeb-i tār
HH263 Ḥilmi kūhsār-ı bā-temekkündür / **ʿİlm-i** baḥr-ı muḥiṭ-i bī-bündür
HH272 Alışup mürteşī ile rāşī / Arada ehl-i **ʿilm** idi nāşī
HH424 **ʿİlm** ü fażl-ı müsellem-i ʿālem / Naẓm-ı cān-perverīni ḫod diyemem
HH580 Ṭālib-i **ʿilme** virdi ḳuvvet ü fer / Kesb-i fażl eyledi dımışkīler
HH2785 Ṭālib-i **ʿilm** oḳursa zeyrek ola / Kātib ü mālike mübārek ola

ʿilm-i ebdān [1] aklî ilimler, beden ilmi, tıp
SE749 **ʿİlm-i ebdānı** o sulṭān-ı kerīm / ʿİlm-i edyāndan itdi taḳdīm

ʿilm-i edyān [1] naklî ilimler, din ilmi
SE749 ʿİlm-i ebdānı o sulṭān-ı kerīm / **ʿİlm-i edyāndan** itdi taḳdīm

ʿilm-i ezelī [1] Allah'ın başlangıcı ve sonu olmayan her şeyi ve bütün zamanları kuşatan sonsuz ilmi
SE573 Fāyiż-i çeşme-i **ʿilm-i ezelī** / Menbaʿ-ı maʿrifet-i lem-yezelī

ʿilm-i kelām [1] Allah'ın zât ve sıfatlarını, peygamberlik ve itikada dair konuları, Kur'an'ın hükümlerini açıklayan ve yorumlayan bilim dalı
NE210 Ümmī ise mürşidi Rabb-i ʿAlīm / Neyler imiş **ʿilm-i kelāmı** Kelīm

ʿilm-i ledün [2] Allah yanı, Allah katı, [tas.] Allah'ın sırlarına ait manevî bilgi, kulun çaba ve gayreti bulunmaksızın meydana gelen ilim.
S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü bün / Odur levḥ-i taʿlim-i **ʿilm-i ledün**
SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i **ʿilm-i ledün** / Bildi kim yoġ-ımış ol lücceye bün

ʿilmiyye [1] ilimle ilgili, ilmî
SE660 Buldı ʿĪsā ki ḥayāt-ı ebedī / Ḥikmeti ḥikmet-i **ʿilmiyye** idi

ilmek [1] ipe kement yapmak için atılan çözülmesi kolay düğüm
SE2233 Bu nezāketle hemān eyledi bend / İpligi **ilmek** idüp atdı kemend

ilmek [3]

1. düşmek
NE1685 Özge ḥaşīr ol ki keçe bilmeye / Aġına māhī-i zemīn **ilmeye**
SE2578 Gözi **ilmişdi** baḳarken nā-gāh / Baña mānend-i ḫādeng-i cāngāh

2. bağlamak
SE484 Ḫatṭ-ı cānāneye olur meftūn / Ṭıfl-ı dil **ilmeg-için** meşḳ-i cünūn

ilticā [2] sığınma, dayanma
NE1679 Mülhem olup itdi dil-i mübtelā / Zikr olınan rinde hemān **ilticā**
NE1695 Gördü ki pey-der-pey olundı ricā / Dāmeni pīçān-ı kef-i **ilticā**

ilticā itmek [2] sığınmak, dayanmak
NE229 ʿAsker-i manşūr-ı şeh-i kibriyā / Zīr-i livāsına **ide ilticā**
NE1503 Ey ki olup muʿteḳid-i evliyā / Merḳadi ḫākīne **iden ilticā**

iltifāt [7]

1. dönüp bakma ‖ gizli bakış
HH2034 Ey ḫoş ol **iltifāt-ı** pinhānī / Ki görenler cefā şaña anı
HH2586 ʿĀşıḳın itdi dil-ber-i hem-rāz / **İltifāt-ı** nihān ile mümtāz

2. gönül alma, hatır sorma, güler yüzle muamele, tatlı davranma, ilgilenme
HH956 Devḥa-ı luṭfı sāye-güster idi / **İltifata** bahāne ister idi
HH1475 Gördi ol pādişāh-ı ṣāf-güher / Bendesi olup **iltifāta** deger
HH1483 Ben ne ḫākem ki rāʾyi sulṭānī / Göre bu **iltifāta** erzānī
HH1613 Eyleyüp ṣūret-i cefāda vefā / Ġarazı **iltifāt** idi maḥżā
HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı **iltifat** żāmīn / Ola reşk-i nigār ḫāne-i çīn

iltifāt eylemek/itmek [10]
1. yüzünü çevirip bakmak ‖ rağbet göstermek
S506 Yüri **iltifāt itme** andan yaña / Nigāh-ı teġāfüldür aña cefā

NE282 **İtdi** debīr-i felege **iltifāt** / Ḳıldı anı defterī-i vāridāt
NE1687 **Eylememiş** bir güle ol pāk-ẕāt / Aña ayaḳ baġı diyü **iltifāt**

2. güler yüz göstermek, ilgilenmek, gönlünü almak

NE469 **İtse** n'ola ehl-i dile **iltifāt** / Oldur olan devlete lāyıḳ zekāt
NE800 **Eyledi** ben bendesine **iltifāt** / Luṭf ile şundı elüme bir devāt
NE1381 **Eyledi** ben bendesine **iltifāt** / Mürde idüm şanki irişdi ḥayāt
SE2188 Aldanup rūy-ı dil-i sāhireye / **İltifat itme** şaḳın fācireye
SE2844 **İltifat eylemezüz** düşmene biz / Kārını gürze ḥavāle iderüz
SE3151 **İltifāt itme** tabaşbuş-kāre / Uġrıdur ḥāşılı yā zen-pāre
HH1610 **İltifat itmege** o nā-şāda / Beg olurdı oyında şeh-zāde

iltihāb [1] alevlenme, tutuşma, parlama

NE663 Bulsa hevā ile n'ola **iltihāb** / Kūze-keş-i āteş-i meydür ḥabāb

iltiḳām itmek [1] yutmak

NE1575 Şayḳaları çeker alur intiḳām / Māhī-i seg gibi **ider iltiḳām**

iltiyām bulmaḳ [1] birbirini tamamlamak, örtüşmek

NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı **bulup iltiyām** / Himmet-i şāʿir vire aña niẓam

iltiyām eylemek [2] bir araya gelmek, toplanmak

S652 Tekūr **eyleyüp** post-veş **iltiyām** / Ḳarīn-i ḥuṣūl olmuş āḫir bu kām
NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı melānuñ ġulām / Çarḫ-ı berīn **eyledi** çoḳ **iltiyām**

iltizām [2]

1. gerekli bulma

S385 Żarūrī idüp **iltizām-ı** ḫarāc / Bu ṣulḥa fedā eyledi taḫt u tāc
SE1226 **İltizām-ıla** nice ehl-i ʿamel / Oldılar raḫne-ger-i dīn ü düvel

2. tarafını tutma, kayırma

SE1234 **İltizām-ıla** ola ḫalḳa emīn / Ḥākim-i maḥkeme-i şerʿ-i mübīn

iltizām itmek [1] gerekli görmek

HH1924 Teng destāna açıḳ idi eli / **İltizām itmiş** idi ol ʿameli

ilzām [2] cevap veremez duruma getirme, susturma

S86 Nübüvvet kitābını ḫatm eyledi / Kitābı ile **ilzām-ı** ḫaşm eyledi
SE2293 İtdi ol pādişeh-i nīgū-nām / Ḥāsidi kendi söziyle **ilzām**

ilzām itmek [1] delil göstererek susturmak

SE998 Gūş ṭut pendümi iʿlām ideyin / Seni maʿḳūl ile **ilzām ideyin**

imā [1] dolaylı veya üstü örtülü şekilde anlatma, sezdirme

HH1569 Ḳullanup söz yirine **imāyı** / Söylemezdi kelām-ı dünyāyı

ʿimād [2] direk, sütun

SE2388 Her terāzūsı bu nüh ṭāḳa **ʿimād** / Belki elvāḥ-ı zemīne evtād
SE2931 Zer ü gevherle örilmiş bünyād / Şeb-çirāġ olmış aña rükn ü **ʿimād**

ʿimādü'l-İslām [1] İslam'ın direği ‖ beş vakit namaz

SE539 Yaraşur dinse **ʿimādü'l-İslām** / Ṭurur anuñla yevm-i ḳıyām

imām [14]

1. Cemaatle kılınan namazda en önde duran ve kendisine uyulan kimse

S144 **İmām** olup ervāḥa ḳıldı namāz / İmāme-ṣıfat cümleden ser-firāz
NE9 Oldı **imām-ı** raḳam-ı ṣaf-zede / Hem-çü imāme ser-i tesbīḥde
NE178 Gerçi geçer cāy-ı nişīn-i **imām** / Sübḥa vü seccādeyi itmekde dām
NE272 Saff-ı rüsül anı **imām** eyledi / Peyrevīye cümle ḳıyām eyledi
NE827 Ṭutmuş iken ḫalḳ ile rāh-ı merām / Yine döner biri miṣāl-i **imām**
NE1977 ʿĀḳıbet-i kār o şaḫṣ-ı ġarīb / Oldı vilāyetde **imām** u ḫaṭīb
SE257 Ḳıldı anlarla ṣalāt oldı **imām** / Döndi her cānibine virdi selām
SE571 Ne buyurdı göre şāh-ı merdān / Uy **imāma** sözini diñle hemān
HH159 Enbiyāya **imām** olup o hümām / Ḳıldı çün-kim ṣalātı virdi selām
HH599 Çün temām eyledi nemāzı **imām** / Merḥabāya teveccüh itdi enām
HH1584 Gerçi ehl-i hevādan idi müdām / Meẕheb-i ʿışḳa olmış idi **imām**

2. şeriatta içtihad edip karar sahibi olmuş, kendisine uyulan kimse

NE850 Yaʿni **imām-ı** ṭaraḳ-ı aṣl u ferʿ / Sürūr-ı seccāde-nişīnān-ı şerʿ

3. Hz. Muhammed'den sonra İslam devletinin başına geçen kimseler, halife

NE325 Eyledi Bū Bekri **imām-ı** enām / Ṣıdḳ ile çalışdı o şāh-ı be-nām

4. mezhep işlerinde kendisine uyulan ve örnek alınan zat, bu anlamda ilk imam Hz. Ali'dir.

S113 Fedā cān u dil ḫażret-i ḥaydere / **İmām-ı** hüdā sāḳī-i Kevṣere

imāmü'l-verā [1] tüm yaratılmışların imamı ‖ Hz. Muhammed

S73 **İmāmü'l-verā** ṣāḥibü'l-ḳıbleteyn / Ebu'l-ḳāsım ol mefḫari'n-neş'eteyn

imāme [5] tespih başlığı ‖ en önde bulunan, müstesna

S144 İmām olup ervāḥa ḳıldı namāz / **İmāme-şıfat** cümleden ser-firāz

S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i vecd ü ḥāl / Ḳalemdür ḳalem yek **imāme-misāl**

NE9 Oldı imām-ı raḳam-ı ṣaf-zede / Hem-çü **imāme** ser-i tesbīḥde

NE346 Oldı iki gevhere baḥr-ı kemāl / Vāṣıṭatü'l-'aḳd-i **imāme** misāl

HH126 Sübḥada çün **imāme-i** fāḫir / Oldı bu 'uḳde evvel ü āhir

imāmī [1] Şiîliğin, Hz. Muhammed'den sonra imamlığın Hz. Ali'ye ve sırasıyla onun iki oğlu ve torunlarına geçtiğini kabul eden ve on iki imama inanmayı dînin bir rüknü olarak gören İmâmiye koluna mensup olanlar.

NE1660 Gāh uyup ṣaff-ı **imāmīlere** / Hem-dem idi gāh Melāmīlere

īmān [23] inanma, hak dini (İslâm) kabul etme, kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etme

NE322 Ḳaldı ni'am bī-ḥadd ü pāyān bize / Ḥiṣṣe-i ġā'ib yeter **īmān** bize

NE1018 Ġāret idüp naḳd-i dil-i cānını / Hey nice dil dīnini **īmānını**

NE1057 'Āḳıbet ol nev-sefer-i rāh-ı cān / Eyledi **īmān** ile cānın revān

NE1473 Rūma gelüp devlet-i **īmān** gibi / İtdi nüzūl ol yere Ḳur'an gibi

NE1735 Nāmın ider şehrde ḥacı falan / Ḳa'beye **īmānını** diñle hemān

NE1745 Cümleyi sermāye ider ol püze / Aldanur **īmānına** birḳaç beze

SE226 Gönder **īmānla** o muḥtācı / Rütbe-i ḳurb ola ṣoñ mi'rācı

SE302 Nūr-ı **īmānı** bize rehber ḳıl / Sālik-i meslek-i peyġamber ḳıl

SE530 Mü'mine merkez-i **īmānda** ṣebāt / İki iḳrār-ıla oldı iṣbāt

SE760 Def' olur 'ilm-ile her ḥulḳ-ı zemīn / Nūr-ı **īmān** ile çün nār-ı cehīm

SE895 Şem'-i **īmānı** żiyā-güster ola / Ḳaṣr-ı cennet gibi rūşen-ter ola

SE954 Umarız cevher-i **īmān** vire tāb / Tīġ-veş eyleyicek terk-i ḳırāb

SE955 Ehl-i **īmān** ile iy Rabb-i mucīb / Raḥmetüñ eyle 'Aṭāyīye naṣīb

SE1275 Fitnede beñzer idi şeyṭāna / Ṭama' itmezdi velī **īmāna**

SE1415 Oldı **īmāna** delīl-i ḳuvvet / 'Azm-i ṣādıḳla 'ulüvv-i himmet

SE2686 Ṣādıḳāne idicek 'ahd ü emān / Ḫulf-ı va'd eylemez ehl-i **īmān**

SE2694 Olmaya müslimüñ iḳrārı yalan / Ḥaḳ dimişler bunı iḳrār-ı **īmān**

SE2784 Kimde kim ola bu vaṣf-ı ulvī / Bī-tereddüd olur **īmānı** ḳavī

SE2806 İtse ol ḥālde rūḥın teslīm / Gide **īmān-ıla** ol merd-i kerīm

HH64 Eyle miḥrāb ü mescidi me'men / Reh-zenān-ı tarīk-i **īmāndan**

HH65 Ṣıdḳ ü **īmānı** baña reh-ber ḳıl / Her birin uḫrevī birāder ḳıl

HH84 Oldı ḥaḳḳā ki ni'met-i **imān** / Mih-terīn luṭf-ı Ḥażret-i Mennān

HH804 'Ahdüñ unutma 'ahd **īmāndur** / Unudursañ 'ilācı āsāndur

īmān-ı muḳallid [1] delillere dayanmadan, ana-baba veya çevreden görüp öğrenerek îmân eden kimsenin îmânı, taklîdî îmân

NE1910 Übbeheti haşmet-i mūbid gibi / 'Irż ise **īmān-ı muḳallid** gibi

'imaret [1] eskiden yoksullara ve talebelere yemek veren hayır müessesesi, mamurluk, bayındırlık

SE2459 Ḥatim oldı meṡel-i dār u diyār / Ne revāḳı ne **'imāretleri** var

'imaret itmek [1] bayındır hale getirmek, imar etmek

NE898 Ḫusrev-i 'ādil ki 'adālet ide / 'Ālemi luṭf ile **'imāret ide**

imdād [3] yardım etme, çaresiz kalmış bir kimsenin yardımına yetişme

NE1186 Şeyḫden irdi aña **imdād-ı** ḫāṣ / Tevbe velā ḥavle ile buldı ḫalāṣ

NE1393 Kisve ile ḳulına **imdāddan** / Ẓāhir idi oldıġum evlāddan

SE3465 Iżṭırābın yine **imdād** itdi / Āh-ı reşküñ anı īḳād itdi

imdi [1] artık, şimdi

SE1011 Eyle tevcīh baña sāmi'ayı / Gel gör **imdi** bu 'aceb vāḳı'ayı

imhāl ḳılmaḳ [1] mühlet vermek, süre tanımak

SE1047 Belki tā'ib ola diyü o le'īm / **Ḳıla imhāl** Ḫudāvend-i Kerīm

imkān [5] bir şeyi yapabilmek için var olan uygun şart ve durum, olanak

SE63 Ẕātına nisbet-ile yoḳ **imkān** / Farż olınmaz ne zaman u ne mekān

SE283 Mīm-i **imkān** aradan gitdi hemān / Aḥmede nūr-ı aḥad oldı 'iyān

SE3268 Līk olmadı ḫalāṣa **imkān** / Ẕerre gibi bacadan düşdi hemān

HH29 'İdgāh oldı 'arṣa-yı **imkān** / Bindi dolāba encüm-i raḫşān

HH1782 Didi kim vaṣla yoḳ ise **imkān** / Dūrdan bāri olurın nigerān

imlā [2] yazı, doğru olarak yazım

NE2065 Olmaya fetvādaki **imlā** ṣaḥīḥ / Nice olur öyleye fetvā ṣaḥīḥ

SE485 Ġaraż üstāduñ olur **imlāsı** / Yoḫsa müşkil ola mı maʿnāsı

imlā eylemek/itmek **[4]** yazmak

S1536 Dürüst oḳuya yañlış **imlā ide** / Boza veznini şiʿri inşā ide
SE676 O Mesīḥā-demi seyr eyle dilā / Bir Mesīḥī sözin **itdi imlā**
SE1098 Ḫātıra geldi **iderken imlā** / İşte bir ḳıṣṣa-i dil-keş meşelā
SE3365 Resm-i temṣīl-ile **itdüm imlā** / Bunı gūş eyledügim gibi saña

imtiḥān **[2]** Mahşer günü verilen hesap

NE988 Oldı ya mihr-i seḥer-i **imtiḥān** / Ṣādıḳ ile kāẕibi bir itdi ʿayān
SE2112 Ṣabrdur kūre-keşi pūte-i ḥāl / **İmtiḥān** āteşi eyler anı ḳāl

imtiḥān eylemek/itmek/ḳılmaḳ **[4]** denemek, sınamak

S216 Eger **ḳılsa** taḥrīr içün **imtiḥān** / Ḳalem gibi efsürde ola benān
SE2485 Didi Ḫātem ki seḫā-güsterdür / **İmtiḥān eyleyecek** yerlerdür
SE2924 Ġarazı görmede bezm-i ḫāṣın / **İmtiḥān itmek** idi iḫlāṣın
HH2708 Ḳāl idüp ḳalb-i bende-i ḫāṣın / **İmtiḥān itmek** imiş iḫlāṣın

imtiyāz **[1]** bir özelliği dolayısıyla diğerlerinden ayrılma, fark, farklı olma, ayrıcalık

HH2741 Birbirinden ḳalur degil bunlar / Bulmadı **imtiyāza** kimse ẓafer

imtiyāz bulmaḳ **[3]** üstün tutulmak, ayrıcalık tanınmak

NE1342 **Buldı** nice ḫāṣṣadan **imtiyāz** / Fehm ider ol nükteyi erbāb-ı rāz
NE2869 Çün ḥarekāt ile ide keşf-i rāz / Fāʿil ü mefʿūl **bulur imtiyāz**
NE2945 Rāstlıġı servi ider ser-firāz / Bāġ u bahār içre **bulur imtiyāz**

imtizāc **[1]** uyuşma, geçinme

SE871 Müstaʿid olsa bozılmaġa mizāc / **İmtizāca** idemez kimse ʿilāc

imtizāc bulmaḳ **[2]** birbirine uymak, birbirini tamamlamak

NE862 Faḳr ile ol rütbe-i pür ibtihāc / Ṣīr ü şükker gibi **bulup imtizāc**
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i ter mizāc / Ṣīr ü şükker gibi **bulur imtizāc**

imtizāc itmek/ḳılmaḳ **[2]** birbirini tutmak, uyuşmak

NE2851 Ḥaḳḳına şāḳīler **ider imtizāc** / İtmege ḍıyyıḳü'l-nefsine ʿilāc
NE3019 **Ḳıl** bir ḳān-ı ġam ile **imtizāc** / Bevl-i şeyāṭīn ile itme ʿilāc

imżā eylemek **[1]** onaylamak, kabul ettiğini imza koyarak göstermek

NE742 Oldı baña hüccet-i ʿızz-ı ḳabūl / **Eyledi imżā** ʿulemā-yı fuḥūl

ʿīn **[1]** iri ve güzel gözlü

NE98 Sürme-keş-i dīde-i ʿayne'l-yaḳīn / Perde-güşā-yı tutuḳ-ı ḥūr-ı **ʿīn**

ʿinād **[5]** üsteleme, çok ısrar etme, inat

NE887 ʿAdl ile ḥāmi-i bilād u ʿıbād / Kahr ile māḥī-i fesād u **ʿinād**
NE901 Tīġi olur reg-zen-i ehl-i **ʿinād** / Sākin olur cünbiş-i ʿırḳ-ı fesād
NE1428 Maʿnīde ey perr ü ḥayrü'l-ʿibād / Muʿcize inkārı olur bu **ʿinād**
SE1093 Ṭutalum kim yoġ-ımış istiʿdād / Luṭf-ı Ḥaḳḳıla münāsib mi **ʿinād**
SE1783 Belki ḳalḳup aradan ḫār-ı fesād / Maḥv olup fitne ḫalāṣ ola **ʿinād**

ʿinād eylemek/itmek **[7]** ısrarla bir şeyin üzerinde durmak, ayak diremek

S198 Şehān-ı cihānuñ ḫarācın alur / **ʿİnād idenüñ** taḫt u tācın alur
S620 Bu maʿmūre bender o tenhā sitān / **ʿİnād eylemez** bunda şehrī olan
NE1643 Līk şaḳın ṭaʿn-ı ʿibād eyleme / Sırr-ı ilāhīde **ʿinād eyleme**
SE1504 **Eyledi** reʿyine āheng-i **ʿinād** / Ḳorḳarın ki büyüye sonra fesād
SE1718 **İtmedi** göz göre maʿḳūle **ʿinād** / Derd-mend oldı sitemden āzād
SE1913 Ḫāṣılı ḳıṣṣa degil münferide / Ger **ʿinād itse** gider ikisi de
HH787 İsterin kim seni idem dāmād / Sen daḫı ʿāḳıl iseñ **itme ʿinād**

inʿām **[4]** lütuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme

NE1108 İkisi de luṭfdur **inʿāmdur** / Ġāʾibi ol vaḥy bu ilhāmdur
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup **inʿām-ı** feyż / Her ṭaraf ezhār ṣunar cām-ı feyż
NE1397 Olamaz **inʿām-ı** ilāhī ḥisāb / Ḫāṣılı taʿbir olunamaz bu ḫāb
SE2308 Kim baḳar itse ne deñlü **inʿām** / Aġlamış ṣurete mānend-i ġamām

ʿinān **[8]** dizgin

S142 **ʿİnān** oldı destin öpüp ser-firāz / Bulup cān-ı sermedle ʿömr-i dırāz
S432 Baña itdi ʿatf-ı **ʿinān-ı** ḫiṭāb / Didi sen virürsün suʾāle cevāb
NE2396 Hem bu **ʿinān** parça-i laḫt-ı riḳāb / Hem daḫı baḫçe-i bī-āb u tāb
NE2740 Yoḳ yere telvīs-i benān eyleme / Nefsüñe irḫā-yı **ʿinān** eyleme
SE2135 İtdi bir ḫıṭṭaya tevcīh-i **ʿinān** / Āb-ı cān-baḫş gibi oldı revān
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl ṣabrı **ʿinān** / Bindi nefs atına şeyṭāna uyan
SE2710 İy ḫoş ol merd kim itse peymān / Gerden-i himmetine ola **ʿinān**

SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i ibrāma **ʿinān** / Nesne fevt olmaz a öldüñ mi hemān

inanmaḳ [7] bir şeyi doğru olarak kabul etmek, güvenmek, itimat etmek

NE2100 ʿĀḳil iseñ reʾy ile ḳılma ʿamel / Diñle **inanmazsan** eger bir meṣel
NE2326 Kim **inanur** ger dise cemʿ-i kesīr / Bir güzelüñ nāmı imiş ḳamṭarīr
NE2867 Ḫalḳ bilür aña **inanmaz** cihān / Kendi götine żarar eyler hemān
SE1265 Eyledi kiẕb ü ḫıyelde teslīm / Aña **inandı** yirin dīv-i recīm
SE3066 Ġaraża ḫaml idüp **inanmaz** idüñ / Bendeñi rāst-süḫan ṣanmaz idüñ
SE3096 Viresiye **inanur** hem-nefesi / Deyndür ẕimmet-i merde viresi

ʿināyet [4] lütuf, ihsan, iyilik

S31 Ḫudāyā Kerīmā **ʿināyet** senüñ / Yol azdum meded ḳıl hidāyet senüñ
SE280 Oldı ḫūrşīd-i **ʿināyet** tābān / Ṣaldı ḳullāb şuʿāʿ-ı iḥsān
HH2015 İrdi hengām-ı ḳuvvet-i ṭāmiʿ / Yaʿni vaḳt-i **ʿināyet-i** tāliʿ
HH2685 Esdi nā-geh nesīm-i bīdārī / İrdi feyż-i **ʿināyet-i** Bārī

ʿināyet itmek/ḳılmaḳ [3] lutfetmek, ihsan etmek

NE186 Umarın Allāh **ʿināyet ḳıla** / Bedreḳamız nūr-ı hidāyet ḳıla
NE1129 Līk mededkāri-i taḳlīd ile / Umarız Allāh **ʿināyet ḳıla**
HH1941 Ne virür gönlümi **ʿināyet ider** / Ne alur bāra şemʿ-i ṣoḥbet ider

inbik [1] imbik, ıtriyat ve saire konulan ya da damıtılan âlet ‖ yeni ayın sivri ucu

NE314 Niteki **inbīḳ-i** hilāl ol zamān / Aḳmadın ibrīḳden āb-ı revān

inbik itmek [1] damıtmak, ayırmak

S848 Anuñla döküp ḳaṭreler çeşm-i ter / Dil ü dīdeden ḳarʿ u **inbīḳ** ider

inbisāṭ [4] yayılma, açılma, genişleme ‖ iç açılması, ferahlama

SE2603 **İnbisāṭın** göricek ben zāra / Uymadı evdeki söz bāzāra
S414 O bezmüñ bisāṭında var **inbisāṭ** / Bulup rişte-i cān ile irtibāṭ
NE1598 Şayḳa olup mevc ile germ-iḫtilāṭ / Baḥr aña göstermişdi **inbisāṭ**
HH1635 Resm ide ḫüsn-i irtibāṭ üzre / Naḳş ide ferş-i **inbisāṭ** üzre

incāz [1] bir sözü tutma, vaadi yerine getirme

SE3073 Vaʿdüñ **incāzına** ḳıl saʿy-i belīġ / Çekse dendānuñı da itme dirīġ

ince [4]

1. kendi cinsinden olanlara göre kalınlığı az olan

NE2542 **İnce** beli ḳad güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ
NE2789 **İnce** beli rāh-zen-i hūş idi / Orta ḳuşaġıyla siyeh-pūş idi

2. koyu ve yoğun olmayan, akıcılığı çok olan

S961 Ḳatı **ince** olmaḳ gerekdür şarāb / Ki ġāyetde nāzükdür ol laʿl-i nāb
SE2034 Kimi dir böylece bir **ince** şarāb / Leb-i dil-ber gibi oldı nāyāb

inceden ince [2] en küçük ayrıntılarına kadar inerek, önem vererek, titizlikle

HH477 ʿĀlim idi kitāb ḫükmince / Dikḳat-i fikri **inceden ince**
HH2151 Nabż feninde **inceden ince** / Ḥāẕıḳ idi kitāb-ḫükmünce

incelmek [3]

1. (kılıç, hançer vb. için) ince duruma gelmek, kullanmaktan ve bileylenmekten dolayı aşınmak

SE103 Ḳomayup cūyların ābını tāb / **İncelür** süre süre ḫançer āb
SE2857 Nice kez düşmene vardı geldi / Tīġ-veş süre süre **inceldi**

2. kibarlaşmak

SE2294 İy olan ġılżet-i ṭabʿıyla meṣel / Ḳarış ehl-i dile sen de **incel**

inci [1] istiridye cinsinden deniz hayvanlarının içinden çıkarılan ve süs eşyâsı olarak kullanılan küçük, yuvarlak, sert, sedefli tâne. Ayrıca bkz. ‘dür(r)’ md.

NE2274 Teşne-i dür idi o laʿlīn ṣadef / **İnci** gözlerdi o sīmīn hedef

incinmek [1] üzülmek ‖ gücenmek, kırılmak

SE2968 **İncinür** mi ne ḳadar çekse ḫaṭar / Āşinā vażʿına hīç ʿārifler

incir [1] dutgillerden, geniş yapraklı, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan 8-10 m. boyunda yemiş olarak da adlandırılan meyve ağacının etli ve tatlı, içinde küçük çekirdekler bulunan meyvesi

HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i pür şehd ü leẕẕet / Olupdur bir dizi **incir-i** cennet

incitmek [1] zarar vermek, canını yakmak, üzmek

SE1995 İlden ayırmaġa şirretler ider / Seni **incitmege** dikḳatler ider

ʿinde’t-taḫḳīḳ [1] tahkik sonunda, araştırma neticesinde

SE3461 Rūşenā lafzda **ʿinde’t-taḫḳīḳ** / Görinür mū gibi her fikr-i daḳīḳ

indürmek [5]

1. bir şeyi bulunduğu konumdan daha aşağıya çekmek, indirmek

NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o levḥ-i zeri / Siḥr ile **indürdi** meh-i enveri

SE1667 **İndürür** mürġı seçer şaḫından / Çıḳarur efʿīyi sūrāḫından

SE3379 **İndürüp** sihr-ile gökden ayı / Zühreyi eyler idi rüsvāyī

HH751 Nice ger saġmış **indürüp** ayı / Şīre sīr eylemiş şüreyyāyı

2. rızık vermek, nasip etmek, göndermek

SE701 **İndürür** narḫına bāzār-ı fenā / Bildürür ḫāṣılı miḳdārın aña

ʿinebī [1] üzüm tanesi biçiminde, üzüm gibi

SE2746 Oḫşar oġlı yetişen pīr gibi / Ẕekan-ı sībi ʿiẕār-ı **ʿinebī**

inek [1] inek ‖ bkz. ‘calḳ-zen’ md.

NE2775 Cüft-i ḫayāl ile ṭuramazdı tek / Ṭurma saġardı memesin ol **inek**

iñen [6] dişi deve

NE1914 Olur **iñen** kürküne girse ḳaçan / Postda Mecnūn-ı zaʿīfü’l-beden

NE1935 Lāzıme-i ḫilḳati olup ecīr / Olmaḳ **iñen** ḳuvveti niyāzla sīr

iñen [5] çok, pek fazla, daha ziyade

NE1817 Ḥātem olur dehrde ḫayr ile yād / Bin yıl **iñen** eyleye bi-ḫayr-ı yād

NE1999 Ṭutma **iñen** eksügini ʿālemüñ / ʿIrżına noḳṣan virür ol ādemüñ

NE2929 Olma **iñen** gördügüne dest-yāz / Çek elüñi kim kesilür her dırāz

NE3143 Bir iki beytile ḳatı zuʿmı ḳo / Şanma **iñen** kendiñi pākize-gū

HH653 Oḳımaduḳ seni yazılma **iñgen** / Böyle küstaḫ olur mı kendi gelen

infiʿāl virmek [1] tesir etmek, galeyana getirmek

S453 Muḳarrer ki ṭabʿa **virüp infiʿāl** / Gerek gūş-ı müjde gerek güş-māl

infikāk [1] ayrı düşme, kopma

NE1686 Tār ile pūdına irüp **infikāk** / Sīne-i mecrūḥı gibi çāk çāk

inhā [1] ulaştırma, bildirme

SE1770 Baʿde īṣār-ı duʿā-hāy-ı keşīr / Budur **inhā-yi** keşīrü’t-taḳsīr

inḥilāl [1] dağılma, çözülme

NE808 Bend olunup rişte-i dürr-i maḳāl / Geldi o cemʿiyyete çün **inḥilāl**

inkār [9] kabul ve tasdik etmeme, tanımama

NE1428 Maʿnīde ey perr ü ḫayrü’l-ʿibād / Muʿcize **inkārı** olur bu ʿinād

NE2430 Evde bulan çehresin evkār ider / Her ne ḳadar let yise **inkār** ider

SE1846 Gerçi **inkār** ile eyler feryād / Olamaz daġdaġa-sāz-ı cellād

SE1950 Semt-i **inkāra** çeküp sedd-i sedīd / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü vaʿīd

SE2697 Böyledür ḳavli cüvān-merdlerin / Baḳma **inkārına** dem-serdlerüñ

SE2908 Gider **inkārı** eyā tünd-ʿanūd / İtdiler ḳadr-ıla işbāt-ı vücūd

SE3067 İşte bu defʿada var mı **inkār** / Eyledüm meclisi ile iḫżār

SE3111 Molla Ḫünkār güvāh-ı ʿādil / Çeşme ḫod ḳābil-i **inkār** degil

HH1696 Çekdi sedd rūy-ı ḫaşm-ı ḫūn-ḫˇāra / Girdi ḥışn-ı ḥaşīn-i **inkāra**

inkār eylemek/itmek [4] kabul ve tasdik etmemek, tanımamak

NE1711 Çünki bilinmez imiş ol esrār hiç / Bilmedügüñ **eyleme inkār** hiç

SE627 Ger fenāsın görüp **itse inkār** / Gelür anuñ sözine āḫir-i kār

SE1854 **İtme** evżāʿ-i recāyı **inkār** / Nice sen bilmedigüñ yirler var

HH1138 Didi luṭf idüp **eylemeñ inkār** / Bizi nā-mahrem añlamañ zinhār

inḳıyād [1] boyun eğme, teslim olma

SE2525 Kārı nefsüñ ki müenneşlikdür / **İnḳıyād** aña muḫanneşlikdür

inḳıyād itmek [1] kabul etmek, tabi olmak

NE764 Āḫir **idüp** sözlerine **inḳıyād** / Cān ile himmetlerin itdüm murād

inkisār bulmaḳ [2] kırılmak ‖ felakete uğramak

S486 Helākin görüp ʿīd idersem ne var / **Bulur** şanurın şīşesi **inkisār**

NE1572 Gāhī ḳadırġalara olur dūçār / Zevraḳ-ı mey gibi **bulur inkisār**

iñlemek [5]

1. acı, üzüntü ve sıkıntı belirten kesik sesler çıkarmak, ıstırabını bu tür sesler çıkararak dışarı vurmak

S1047 Kimi **iñleyüp** kimi giryān olur / Kimi āh ider kimi ḫandān olur

S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki **iñler** yürür çaḳ bulunca ḳarār

NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / Derdüñi dök **iñile** biraz zār zār
SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı niyāzın diñler / Ḫastalar aña pek aġlar **iñiler**

2. (yer için) gür, uğultulu ve yankılı seslerle dolmak, çınlamak

NE1137 Ṭās-ı felek gulguleden **iñledi** / Gökde hilālüñ ḳulaġı çekildi

iñletmek [3]

1. acı, üzüntü vererek inlemesine sebep olmak

S1082 İdüp tāruñı rişte-i cāna yār / Anı daḫı **iñlet** zār u zār

2. bir yeri gür, uğultulu ve yankılı sesle doldurmak, çınlatmak

S594 Ser-āġāz-ı şevḳ eylese diñledür / İdüp nāle kūhsārı da **iñledür**
SE2477 Kūh iken ʿarbede **iñletmez-idi** / Dem-i ṣūr anı beliñletmez idi

inmek [28]

1. yukarıdan aşağıya doğru gelmek, çıkmak karşıtı

S122 Olup şemʿ-i mihre ufk-ı şem'adān / Güm oldı **inüp** yana yana hemān
S180 **İnüp** minber-i āsumāndan hemān / Ṣalāt ü ṣalā ḳıldı faḫr-i cihān
S561 Yapar ḳulleler gösterüp māhīye / **İner** ḫandaḳī māhdan māhīye
NE70 Miḥbere ceybine **inüp** her zamān / Gevher alursun ṣoḳup iki benān
NE374 **İndi** ṣunulduḳça girībānına / Her bedenüñ yaḳası dāmānına
NE1302 Gitse uçar ṣuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa **iner** ḳaʿrına bahrī miṣāl
NE1982 Ṣoḥbet-i yārāna çekinmezdi hiç / Minber ile kürsiden **inmezdi** hiç
SE117 Gūy-veş bu ser-i bī-sermāye / Ḳalḳar **indigi** gibi bālāya
SE2325 **İnmedi** ḫāke felekden bārān / Ḫākden çıḳmadı berg-i reyyān
HH326 Gāh günbedde żevḳ-i fevḳānī / Gāh **ine** seyr ide şādırvānı
HH343 Sīne açsa **iner** gider şikeme / Mülḥid-i yek gibi ol iki meme
HH2299 Gāh deryāya **indi** yaşı gibi / Geh ḳaradan ṭolaşdı ḳaşı gibi

2. üzerine gelmek, kaplamak

S761 İdüp anda ʿaks-i ʿiẕāruñ ẓuhūr / Görenler disün **indi** üstüne nūr
NE22 Noḳṭa vü med zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya ser-i mismāra **iner** fāsıdur
NE271 Ḳudse varup eyledi vażʿ-ı ḳadem / Mescide nūr **indi** ʿalem-ber-ʿalem
NE1313 Perde çeküp farḳ-ı felek sāyine / Zülf gibi sāye **iner** pāyine
NE1980 Kevreli dülbendi **inüp** ḳaşına / Vay hemān ṭaʿn idenüñ başına
NE2106 Bir gözi anuñ da miṣāl-i ḥıyāż / Olmuş idi ḳara ṣu **inüp** beyāż

3. gelmek, ulaşmak

NE1106 Rūha ġıda heb niʿām-ı maʿnevī / Gökden **iner** mā'ide-i ʿĪsevī
NE2635 ʿĀlem-i bālā pīrān-ı dūtā / ʿĀlem-i belādan **iner** bir belā
SE826 Beyża-i jāle ki bī-fā'idedür / Ḫārişe gökden **iner** mā'idedür
HH2107 Ḫˇācesine kitāb ile gelicek / Gūyiyā ṣuḥf ile **inerdi** melek

4. bir binek hayvanından yere ayak basmak

NE2657 Gāh idüp dirligi rū-pūş-kār / Gāh **inüp** binmede şīr ü şikār
SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı bevār / **İndi** ṣu dökmege Mervān-ı ḥimār
SE1191 **İnicek** bindügi raḫş-ı ser-keş / Ḳaçdı ṣaḥrāya hemān āhū-veş
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze çemen / Ḫoş gelüp şāha **indi** raḫşından

5. konmak

SE1946 Daġdaġa virdi şehe ḫālet-i mūş / Süzilüp **indi** şikār umdugı ḳuş
HH41 Gāh **ine** gāh ola hevā-pervāz / Oynaya hem-çü güy-ı ṣuʿbede-bāz

ins [5] insan

S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i **ins** ü cān / Yüzi ṣuyına oldı feyż-i revān
SE68 Dīv ü ded rātibe-ḫār-ı keremi / **İns** ü cin ḥalḳa-i ḫān-ı niʿami
NE454 **İns** ü peri dīv ü ded ü vaḫş u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr
NE2413 Tilke ḥudūdallah olup pās-bān / Ḫaddini bildi götürüp **ins** ü cān
NE1516 Ḫāṣılı hem-ḫāl-i Süleymān olur / **İns** ü perī tābiʿ-i fermān olur

ins {ens} [1] üzüntü, elem

S507 Bu meclisde ḳalmadı **ins** ü ṣafā / Ki bīgāne vażʿ oldı her āşinā

inṣāf [5] hakka ve adalete uygun davranış, vicdana uyarak adaletle hareket etme, merhametli davranma

NE2445 Ḥāzır iken nāẓır iken Zü'l-celāl / Fikr ide **inṣāf** olur mı bu ḥāl
NE3114 Her biri baḳup naẓar-ı ṣāf ile / İde teveccüh aña **inṣāf** ile
SE421 Muḥyī-i sünnet-i ʿadl ü **inṣāf** / Yāʿnī Yaḥyā-yı fütüvvet-evṣāf
SE838 Şeref-şānende-i erbāb-ı ḫilāf / Gül-nişānende-i ʿadl ü **inṣāf**
SE2618 Bu ḳadar luṭfa ḳanāʿat gereke / Ḳatı **inṣāf-ı** mürüvvet gereke

inṣāfa gelmek [1] gerçeği görerek katı tutumdan vazgeçmek, ılımlı davranmak

HH1818 Bir senüñ gibi tünd ü bī-pervā / **Geldi inṣāfa** çünki itdi ḥayā

inṣāf-āyīn [1] insaflı, adil, mutedil

SE316 Habbeẕā Kisrī-i **inṣāf-āyīn** / ʿAdl zencīri aña ʿurve-i dīn

inṣāf eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] hakça davranmak, adalet göstermek, acıyıp merhamet etmek

NE743 Sebk u niẓāmın göricek lāfsız / **Eyledi inṣāf** her inṣāfsız
NE1897 Sen daḫı **inṣāf ḳıl** ol himmete / Ḥāṣılı iḥsān it o germiyete
SE2181 Sen de **inṣāf idüp** fikr eyle / İtdügin yüz ḳarasın ẕikr eyle
SE2257 Tīrelikden dilini ṣāf eyler / Baḳar evżāʿuña **inṣāf eyler**
SE2436 Göñül āyinesini ṣāf eyle / Çoḳ degil mi gel e **inṣāf eyle**
SE2966 Şu ki **inṣaf ide** ehl-i dildür / Her kişi nevbetine ḳayildür
SE3242 Sineñi gerd-i kederden ṣāf it / Elüñi gögsüñe ḳo **inṣāf it**

inṣāfsız [1] insafı olmayan, merhametsiz

NE743 Sebk u niẓāmın göricek lāfsız / Eyledi inṣāf her **inṣāfsız**

insān [27] akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı, âdem

NE1537 Çoḳ mıdur **insan** gibi aṣl-ı ṣerīf / Fazl ile olsa gül ü mülden laṭīf
NE1547 Çünki kişi rūḥ ile **insān** olur / Mevt ü ḥayāt anlara yeksān olur
NE1889 Ṣanma ki **insan** mütemādī ḳalur / Nolsa gerek er ölür adı ḳalur
NE2123 Āh ki bu nefs-i ḫabīṯ ü hevā / Oldılar **insana** görünmez belā
SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḥ-ı **insāna** sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne mısṭar ne midād
SE188 Olalı şehr-i Medīne vaṭanı / Oldı biʿṭ-ṭabʿ her **insān** medenī
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿl-i lebi sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı pāki şeref-i **insāndur**
SE621 Ādemi ādem iden ʿirfāndur / Oḳı yaz kim şeref-i **insāndur**
SE735 Cidd ü cehd it yürü **insān** olıgör / Ḳābil-i sikke-i ʿirfān olıgör
SE914 Sen daḫı saʿy idüp **insān** olıgör / Lāyıḳ-ı raḥmet ü ġufrān olıgör
SE983 Vaḥdet-i mebdeʿ-i rūḥ-ı **insān** / Biri birine ider meyl-künān
SE1154 Oldı **insāna** delīl-i nekbā / Fikr-i bī-hūde vü zāʿid sevdā
SE1305 Terbiyet çoḳ ḳaba ḳor **insānı** / Ḥabbeyi ḳubbe ider būstānı
SE1330 Cism-i **insānda** miṣāl-i beşerāt / Tağıla rūy-ı zemīne ḫaşerāt
SE1366 Oldı **insāna** ferāsetle zekā / Lemʿa-i bāriḳa-i nūr-ı Ḫudā
SE1423 Himmet **insāna** ʿaceb zīverdür / Ḳılıcuñ yüzi ṣuyı cevherdür
SE1470 Ḳoma elden kerem ü iḥsānı / Beẕl ü iḥsān ḳul ider **insānı**
SE1471 Oldı aḫrāra fütüvvet ʿunvān / Dindi **insāna** ʿabīdü'l-iḥsān
SE1668 Söz degil mi şerefi **insānuñ** / Belki ḫayvān-ıla farḳı anuñ
SE1824 Küremā eşrefidür **insānuñ** / Sāye-i raḥmetidür Mevlānuñ
SE2301 Sen de fikr it ne şekil **insānsın** / Ḫūk-i derrende ile yeksānsın
SE2769 Naẓaruñ merciʿi ʿilm ü ʿirfān / Ki odur cevher-i nevʿ-i **insān**
SE2882 Nevʿ-i **insān** ki ser-efrāz oldı / Ġayrıdan nuṭḳ-ıla mümtāz oldı
SE3011 Edeb **insāna** ʿaceb zīverdür / Nūrdan tāc-ı ḳiyā-güsterdür
SE3029 Ḫadem **insāna** cevāriḥ gibidür / Bed olan ālet-i cāriḥ gibidür
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i zemīn ü zamān / Ẕāt-ı **insān** ü encüm-i raḫşān
HH2400 İʿtimād eylesün mi hiç **insān** / Mihr ḳoynuñda gözlerüñ giryān

insāniyyet [2] insana yakışır hal, insanlık

SE858 Baḳmaz il destine ehl-i ġayret / ʿĀr yoḳ mı ḳanı **insāniyyet**
SE1829 Ādeme nefʿdür **insāniyyet** / Menʿ olındı bize ruhbāniyyet

inşā [2]

1. düz yazı, nesir

S1536 Dürüst oḳuya yañlış imlā ide / Boza veznini şiʿri **inşā** ide

2. süslü, secîli nesir

SE2903 İtse daʿvā-yı kerāmet ʿulemā / Şiʿr ü **inşā** iki şāhiddür aña

inşād eylemek [1] bir şiiri anlamı ve veznine uygun bir şekilde yüksek sesle okumak ‖ şiir yazmak

HH1229 Didi kim bir zamānda bir ustād / Bir ʿaceb ḳıṣṣa **eyledi inşād**

intiḫāb [1] tercih, seçim

SE1021 **İntiḫāb** idi sūzi her birinüñ / Bir kitāb idi sözi her birinüñ

intiḳāl [1] öteki dünyaya göçme, ölme

SE891 **İntiḳāli** şeb-i vuṣlat gibidür / Sekerātı dem-i ʿişret gibidür

intiḳāl itmek [2]

1. devretmek, miras olarak bırakmak

NE896 Çoḳ yaşamaz ẓulm ile ehl-i ḍalāl / Devleti ġayriye **ider intiḳāl**

2. öteki dünyaya göçmek, ölmek
NE1528 Böyle yazar ḥażret-i İbn-i Kemāl / Yaʿni Arisṭo **idicek intiḳāl**

intiḳām [1] öç alma ‖ savaş
HH207 İtse şemşīr-i **intiḳāmın** medd / Ḳızıl elmāyile ṭola ser-ḥadd

intiḳām almaḳ [2] öç almak
NE641 Gerdiş-i gerdūndan **alup intiḳām** / Eyleye kim tūs-ı iḳbāli rām
NE1575 Şayḳaları çeker **alur intiḳām** / Māhī-i seg gibi ider iltiḳām

intişār bulmaḳ [1] büyümek, gelişmek
NE2286 Bir sene içinde miṣāl-i ḥıyār / Ḥāṣıl olup hem bula mı **intişār**

intiẓām bulmaḳ [1] (şiir için) yazılmak, düzenlenmek, tertip edilmek
NE2058 **Bulmuş** idi dürr-i suḫan **intiẓām** / Gelmiş idi meclise revnaḳ tamām

intiẓām virmek [2] düzenlemek, tertip etmek
NE1134 Gevher-i esmāra **viren intiẓām** / Böyle dizer ʿaḳd-i şüreyyā nizām
NE2334 **Virmek** içün sözlerine **intiẓām** / Mikser olur muṣṭaliḥ olan ʿavām

intiẓār [3] bekleyiş
NE1680 Buldum anı bī-taʿb-ı **intiẓār** / Kūşe-i meyḫānede mest ü figār
SE1569 Yaʿnī ol iki şefīḳ ü hem-dem / **İntiẓār** üzre iken ḳatle o dem
SE897 **İntiẓār**-ı dem-i ḥaşr ü mīzān / Ola göz yumup açınca güẓerān

intiẓār çekmek [1] gözlemek, hasretle beklemek
S1458 **Çeküp** Ḳays Leylāsına **intiẓār** / Ayaġ üstüne itdi bir yıl ḳarār

inzāl [1] cinsel tatmin sonucu meninin gelmesi
NE2848 Ḥālet-i **inzālden** eyler şafā / Yüregine şu sepilür dāʾimā

ip, iplik [5] dokuma malzemesinden yapılan ve bağlamak için ya da boncuk vs. süs eşyalarını dizmek için kullanılan, çeşitli kalınlıkta bükülmüş sicim
SE2203 Rişte-ber-pāy-ıdı murġ-ı bāmı / Ḳuşı **ipli** idi yaʿnī nāmı
SE2233 Bu nezāketle hemān eyledi bend / **İpligi** ilmek idüp atdı kemend
SE2240 Ol dem igne yemişe döndi köpek / Süpüri ṭutdı **ipin** süriyerek
SE2503 Gāv u büzgāle yiyüp cümle bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir **ipe** taḳacaḳ
HH399 Rīşte-i fikre virmege revnaḳ / Bulmadum bir güher **ipe** ṭaḳacaḳ

ipligi bāzāra çıḳmaḳ [1] (kişi için) gizli tutmayı bir süre başardığı kötü iş ve davranışları meydana çıkmak, öğrenilmek
HH2444 Her kenīz oldı kūçede dāʾir / **Çıḳdı bāzāra ipligi** āḫir

irādāt [1] iradeler
S1005 O pīre **irādāt-ı** muḳırr gerek / Mürīd-i fenā pīr-i perver gerek

irādet [2] irade, gönülden isteme
NE1434 İster iseñ ḫidmetine vāsıṭa / Olamaz **irādet** gibi bir rābıṭa
NE1443 Ḥüsn-i **irādetle** ḳılup iʿtiḳād / İtdi mürīd olmaġı dünyā murād

Īrān [4] İran, Pers Hükümdarlığı
NE2231 Belki bu tāc-ı şeh-i **Īrān** ola / Ya bün-i şir-pençe-i mercān ola
SE1497 Kisrī-i milket-i **Īrān** oldı / Nice yıllar şeh-i şāhān oldı
SE1731 Mülk-i **Īrānda** çalışdı Rüstem / Def-i ġam ḳılmadı tīġ-i ġam-ġam
SE1735 Aldı her milkete bir ḫānı ḳodı / Ol ne **Īrānı** ne Tūrānʿı ḳodı

īrāş itmek [1] vermek
NE2177 Arada bir ḫādişe iḫdāş ider / Kendüsine teselliyet **īrāş ider**

İrem Bāġı [1] bkz. ‘bāġ-ı İrem’ md.
NE258 Cilvegehüñ şaḥn-ı **İrem bāġıdur** / ʿArṣa-i eflāk atuñ oynaġıdur

ʿirfān [23] bilme, biliş, kavrayış, anlayış. [tas.] Hak taliplerinin Hakk’ı tanımak ve ona ulaşabilmek için seçtikleri yol ve yordam, batınî, ledünnî ve ilahî bilgi
S115 Der-i dār-ı **ʿirfān** olup ol ulu / Kime açılupdur o ḳutlu ḳapu
NE55 Noḳṭa-i bā nükte-i pinhān imiş / Ḫatm-i der-i maḥzen-i **ʿirfān** imiş
NE1159 Ḫātime-i devlet-i **ʿirfān** ola / Ol da bu vādīde Süleymān ola
NE1192 Kāmil olup himmet-i merdān ile / Ḳadre irişdi dem-i **ʿirfān** ile
SE574 Der-i ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i **ʿirfān** ü şühūd
SE596 Gele ey sālik-i rāh-ı **ʿirfān** / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı ḥayvān
SE621 Ādemi ādem iden **ʿirfāndur** / Oḳı yaz kim şeref-i insāndur
SE677 Şeref-i ʿilmi ḳıyās it andan / Alıgör feyż yem-i **ʿirfāndan**
SE735 Cidd ü cehd it yürü insān olıgör / Ḳābil-i sikke-i **ʿirfān** olıgör
SE774 Ser-be-ser ṭālib-i ʿilm ü **ʿirfān** / Dāmen-i kūhda ṭutmışdı mekān

SE919 Bir gice bezmde bir ʿārif-i cān / Eyleyüp güft ü şinīd-i **ʿirfān**
SE974 Pāk ider levṣ-i hevādan cānı / Mürşidüñ feyż-i yem-i **ʿirfānı**
SE1252 Mekteb ü medrese vīrān oldı / Ḳahveler mekteb-i **ʿirfān** oldı
SE2690 Cism ü cān oldı ṭılsım-ı **ʿirfān** / Tā ki ḥıfẓ olma esrār-ı nihān
SE2769 Naẓaruñ merciʿi ʿilm ü **ʿirfān** / Ki odur cevher-i nevʿ-i insān
SE3484 Dād-ı feryād iki şaḫṣ-ı nādān / Oldılar düşmen-i cān-ı **ʿirfān**
HH17 Heft kişverle oldı bu ekvān / Heft-ḫˇān-ı maʿārik-i **ʿirfān**
HH253 Keffe-i keff-i gevher-efşānı / Ṭutar el üzre ehl-i **ʿirfānı**
HH258 Dil-i şāfīsi menbaʿ-ı **ʿirfān** / Kef-i kāfīsi maḳsem-i iḥsān
HH264 Nīl-i **ʿirfānı** çün raḫīḳ-i saḫīḳ / Mīl-i miḳyāsı ẕirve-i taḫḳīḳ
HH635 Mekteb-ı ʿışḳ idi o ḥücre hemān / Mekteb ammā ki mekteb-i **ʿirfān**
HH2066 İtdiler seyr-i mülk-i ʿālem-i cān / Ḳıldılar ḳatʿ-i pāye-i **ʿirfān**
HH2779 Nuḳl-i bezm eyle ehl-i **ʿirfāna** / Olsun eglence ḫayl-i rindāna

irgürmek [7] eriştirmek, ulaştırmak

NE251 Geldi burāḳ ile o dem Cibrīl / Ḫażrete **irgürdi** ey peyām-ı Celīl
NE2272 **İrgüremezdi** açup endāz-ı mest / Pişrevīn menzil-kāme vü rest
SE1198 Birin **irgürse** eger eflāke / Birini ḳahr-ıla urur ḫāke
SE2007 Tek otur ʿırżuña **irgürme** şiken / ʿİbret al ḫāṣılı bu ḥādiṣeden
SE2737 İrtenüñ ışşı var el-ḥaḳ ammā / **İrgüre** ol güne de belki Ḫudā
HH1686 **İrgürüp** levṣ dāmen-i pāke / Dökesin āb-ı rūyını ḫāke
HH2725 Herkese Ḥaḳ murādını virsün / Her ġarībi merama **irgürsün**

irḥām {erḥām} [1] döl yatakları, rahimler

NE2499 Ḫaṭṭa-i **irḥāma** açup şāh-ı rāh / Mekri ile ḥāl-i bekāret tebāh

irḫā-yı ʿinān eylemek [1] dizginlerini salıvermek ‖ serbest bırakmak

NE2740 Yoḳ yere telvīs-i benān eyleme / Nefsüñe **irḫā-yı ʿinān eyleme**

iri [1] olağan ölçülerden daha büyük olan. Ayrıca bkz. ‘genc irisi’ md.

NE2872 Tāze müzellef daḫı maḳbūldür / Genc **irisi** olsa da maḳbūldür

irişdürmek [3] ulaşmasını sağlamak, yetiştirmek

S257 **İrişdürdi** Boġdāna daḫı żarar / Yine girdi birbirine baḫr u ber
S413 Dile nūr-ı tevfīḳ idüp rūşeni / **İrişdürdi** bir bezm-i ḫāṣa beni
NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre dost / Maġza **irişdür** ḳoma meftūn-ı post

irişmek [56]

1. ulaşmak

S274 **İrişdi** semāvāta efġān-ı kūs / Felek oldı pür-nāle kazġān-ı kūs
S369 **İrişdi** sipihre şeb-ā-şāb-ı tīr / Ḫadeng itdi būs-ı dehān-ı dilīr
S663 Ḥişāra idüp tekye-ber-ḫānḳāh / **İrişmişdür** eflāke saḳfı külāh
NE304 Bir yere **irişdi** ki encāmı yoḳ / Seyr ü sükūn arż u semā nāmı yoḳ
NE952 Şaṭınını bulupdı hevāsıyla ger / Çarḫa **irüşürdi** kelimḥi'l-başar
NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı rāh / Merve **irişdi** oḳı bī-iştibāh
SE106 **İrişince** aña ḫayl-i Behmen / Pīrehenle ḳalur eşcār-ı çemen
SE282 Güş-i cāna **irişüp** emr-i teʿāl / Gördi meclā-yı ev ednā da cemāl
SE1109 Kevkebe başdurarak her şāhı / Milket-i Çīne **irişdi** rāhı
HH1493 Güş-ı şāha **irişdi** çün bu cevāb / Ḳat ḳat oldı ʿalāḳa-i esbāb
HH2293 **İrişür** bir laṭīfe-i ġaybī / Hüner olur o nākesüñ ʿaybı

2. isabet etmek, dokunmak

NE241 İrişüp āḫir dem-i bād-ı seḥer / Āyine-i māha **irişdi** keder
NE421 Birisi dir kim **irişüp** ḳahr-ı Rab / Gitmiş idi ʿasker-i İslām heb
NE447 Oldı ʿaşāsıyla yasaḳçı şebān / Gürk-i ḥarāmīye **irişdi** ziyān
NE807 Daḫi vekāletden olup behre-mend / Saña kefāletden **irişmez** gezend
NE1211 Güneşe **irişmişdi** milḥden zevāl / Āḫir anuñ ayaġın aldı nemmāl
NE1314 Çünki bulup rütbe-i ḳadri kemāl / Rāʾyet-i ḫūrşīde **irişse** zevāl
NE1750 Yaʿni metāʿına **irişüp** kesād / ʿAḳd-i beyāʿātı bula çoḳ fesād
NE2009 Cevr idene lābüd **irişür** cefā / Rāh-ı ṣadāḳatdedür ancaḳ ṣafā
NE2262 Çekmez idüm ġam yerine düşse ger / Korḳum odur **irişe** nā-geh żarar
SE104 Dem olur kim **irişür** derd-i ḫazān / Ṣararur ḫavfıla rūy-ı būstān
SE110 Māha noḳṣan **irişür** mihre zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
SE1890 Ḫalel **irişse** ger endāzesine / Ḥāżır olur yine bir tāzesine
SE2264 Dostluḳdan kime **irişdi** żarar / İʿtibār idene bu ḳıṣṣa yeter
HH673 **İrişür** ṣoñra bir perīşānī / Aṣṣı itmez o dem peşīmānī
HH822 Şīşe vü sāġara **irişdi** şikest / Oldı küçük büyük uyanıḳ mest
HH1984 Biñ ḳılıç balıġı ile deryāda / Hiç gezend **irişür** mi şayyāda
HH2675 **İrişür** çünki her kemāle zevāl / Anlara bir gün irdi ʿayn-ı kemāl
HH2752 İrdi ol gevher-i miyāneye dest / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya **irişdi** şikest

3. elde etmek, kavuşmak

S794 **İrişsün** beḳāya fenā içre dil / Anı ṣafḥa-i maḥv u işbāt ḳıl
NE1150 Ġurre olup ḳuvvet-i bāzūsına / Dimedi ger **irişe** yazusına
NE1192 Kāmil olup himmet-i merdān ile / Ḳadre **irişdi** dem-i ʿirfān ile
SE2336 Çeşme-i Ḫıżra **irişdi** gūyā / Ṣatdı İskendere ṣad istiġnā

4. yetişmek, yardıma koşmak

NE1183 Şefḳat idüp şeyḫi **irişdi** meded / Eyledi bir ḳolını şemşīre sed
NE1381 Eyledi ben bendesine iltifāt / Mürde idüm ṣanki **irişdi** ḥayāt
NE3004 İtdi ʿilāc içün **irişin** meded / Vehm-i sirāyetle hemān ḳatʿ-ı yed
SE610 Ṭālibe çün **irişe** feyż-i Ḫudā / Ḳaṭreyi mevc ide, mevci deryā
SE667 **İrişüp** feyż-i Ḫudāvend-i kerīm / Oldı biri kelime biri Kelīm
SE1847 **İrişüp** şeyḫ-i kerīmü'l-aḫlāḳ / Emr idüp itdürür anı ıṭlāḳ
SE2959 Yed-i ḳudretden **irişdikçe** ḥadeng / Bilmeyen ḥaşmı ile eyler ceng

5. (zaman için) gelip çatmak

S392 Meger bir dem **irişdi** vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı bāġ
S1289 ʿAmelden ḳalup naḫl-i cünbüş-nümā / **İrişdi** dem-i vāpesīn-i ṣabā
NE241 **İrişüp** āḫir dem-i bād-ı seḥer / Āyine-i māha irişdi keder
SE102 **İrişüp** gāretī-i faṣl-ı temūz / Ṣalar ol günbed-i pür-zīnete sūz
SE1176 Vaḳt **irişdi** k'ola çün mihr nigūn / Raʾyet-i devlet-i Mervāniyyūn
SE1519 Olıcaḳ şām **irişüp** meclis-i hāş / Fesḫ-i ʿazmüñ sebebin ṣordı ḫavāş
SE1644 Bir gün āḫir **irişüp** ḥükm-i ḳażā / Oldı bir ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı ẓürefā
SE2731 Sezmezem kim **irişe** devr-i sinīn / Saña endīşe yaḳındur pervīn

6. yetişip dokunmak

NE1550 Gün gibi meşrıḳde iken bir velī / Ġarba kerāmetle **irişür** eli
NE2796 Kūteh idi ḫayli o bī-neng ü nām / Ol segīye **irişmez** idi tamām

7. anlamak, kavramak

S167 Ola peyk-i ḥażret żarūrī cüdā / Ne sürʿatdür ol ʿaḳl **irişmez** aña
S482 **İrişmez** aña ʿaḳl ü pāy ü ḳıyāş / Ḳalur ḫams-i cāʾiz gibi beş ḥavāş

8. ulaşmak, nasip olmak

S1215 Ġıdāsını yir keyf **irişmez** aña / Yidikçe ġıdālar yetişmez aña

9. belli bir merhaleye ulaşmak, istenen olgunluğa gelmek

SE1365 **İrişüp** oldı kelām meliki / Dād-ḫāhe bir iken müşkil iki

10. (meyve için) olgunlaşmak

SE2744 Şaḫlar tāze yetişmiş aʿlā / Mīveler cümle **irişmiş** ẕībā

11. yetişmek, çatmak, yakalamak

NE1849 Būy-ı güli ḳurtaramazdı ṣabā / Yolın ururdı **irüşüp** dāʾimā

irişmiş [1] ermiş, velî, evliyâ

SE1640 İtdik üç günde bu şehri mesken / Ḫāṣılı olduḳ **irişmişlerden**

irkilmek [2] tereddüt etmek, duraklamak

S545 Velī gitmede **irkilür** her zamān / Güc ile sürerler ṭaḳup rīsmān
SE3064 Ḳapudan girmede **irkilmedi** hīç / Oldı maḫdūmı ile pīç-ā-pīç

irmek [160]

1. ulaşmak

S143 İdüp rūḥ-ı ḳudsī-ṣıfat irtiḥāl / Hemān **irdi** Ḳudse o ferḫunde-fāl
S226 **İrüp** çarḫa gülbang-ı nāy-ı sürūr / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı sūr
S255 Bu eṣnāda deryādan **irdi** ḫaber / Ki emvāc-ı şer ḳıldı zīr ü zeber
S272 **İrüp** çarḫa āvāzı rūyīne-nāy / Bu heft üştür-i meste oldı derāy
S289 Ṭuna cisrine **irdi** devletle rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh
S380 **İrüp** tīġ-ı mānende-i mevc-i Nīl / Anuñ oldı miḳyāşı miġferde mīl
NE281 **İrdi** düvūm ġurfeye ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña ṣaçdı nūr
NE301 Ol daḫı ḳaldı **irüp** emr-i Ḫudā / Lāneyi terk itdi miṣāl-i hümā
NE312 **İrdi** maḳāmına o rūḥ-ı revān / Uyur idi ṣanki uyandı cihān
NE519 Ben bu ḥayālāt ile bī-tāb iken / **İrdi** hemān sūziş-i āteş-fiken
NE740 Ḫāṣılı itmāma **irüp** ol kitāb / Cild ile oldı ṣadef-i dürr-i nāb
NE867 Çarḫa **irüp** farḳ-ı zaʿīf u gedā / Oldı külāhında hilāl-ı istivā
NE1478 **İrdi** hemān ġulġule-i Gülşenī / Gülşene döndürdü o pīrāmeni
NE1698 Ġālib olup çeşmine tāb-ı celāl / Ḫāṣılı **irdi** aña bir özge hāl
NE1879 **İrdi** o gün keşt-i ümīde dü-rū / Ḫāṣılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū
NE1882 **İrdi** o dem yolları bir vādīye / Her yaña pür-hevl ḫaṭar-ı bādeye
NE2016 ʿIyd namāzına **irüp** ihtimām / Çıḳdı muṣallaya seḥer ḫāṣ u ʿām
NE2288 Āḫire **irsün** burada ḳīl u ḳāl / Ṣabr ise şimdengerü emr-i muḥāl

NE2569 Nevbet **irince** iki evlilere / Başladılar nāle vü veylīlere
NE2649 Gözlük ile **irmese** ʿıyş u deme / Ḳāyil idi itmege gözlükleme
NE2794 Ḥalḳa-i cemʿiyete oldı revān / Bu daḫı ardın başup **irdi** hemān
SE10 Ebr-i raḥmet gibi **irdi** pür-nem / Oldı feyżi ile sebz ü ḫurrem
SE260 **İrdi** nüh günbed-i çarḫa fiʿl-ḫāl / Levḥ-i āyīneye gūyā timṯāl
SE276 **İrdi** bir ʿāleme āḫir giderek / Tek ü tenhā ne melek var ne felek
SE449 Ṣiʿrinüñ ḳadri **irüp** Ṣaʿrāya / Oldı ʿışḳ ehline bir sermāye
SE606 **İrmez** ammā nite kim baḫr-ı revān / Ḥilye-i ʿilm ü kemāle noḳṣān
SE715 Rāyet-i fażlı **irüp** ʿayyūḳa / Sāye ṣaldı meh-i zer mancūḳa
SE730 Ṣālişen **irdi** beşīr-i ikrām / Bildi maġfūr idigin rūz-ı ḳıyām
SE1046 Ḥażret-i Ḥaḳdan o dem **ire** nidā / ʿAcele eylemeñüz diye Ḫudā
SE1190 Nā-gehān **irdi** teḳāzā-yı bevār / İndi ṣu dökmege Mervān-ı ḥimār
SE1583 **İrdi** nā-gāh münādī-i emān / Oldı bī-çārelere müjde-resān
SE2458 **İricek** deşt-i fena seyl-ābı / Sāzikār olmaya hīç dūlābı
SE2738 Didi şeh-zāde **irirseñ** aña sen / Üç ṭalaḳ boş ola Zühre benden
SE2896 **İricek** maḳṭaʿa ʿömr-i şāʿir / Añdurur nāmını şiʿr-i fāḫir
SE2917 Ṣiʿr-ile ḳadri **irüp** Ṣaʿrāya / Virdi feyżi ṣuʿarāya vāye
SE2970 **İricek** cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Çāresi cān-ıla teslim ü rıżā
SE3386 Niceler ṭālib olup vuṣlatına / **İrmediler** ḥarem-i ḥürmetine
SE3511 Erbaʿīni **iricek** itmāma / Ḫaylice çille çıḳardı ḫāme
HH251 Keremüñ ẓāhir oldı envārı / Hünerin **irdi** rūz-ı bāzārı
HH385 Olur **irdikçe** ẓulmet-i dem-i şām / Günbed-efrāz mesken-i Behrām
HH386 **İricek** māhitāb-ı ṣandal-sāy / Ṣandalī reng olur bu ṣırça sarāy
HH649 Anı güstāḫ idüp ḥayā-yı habīb / Devlet-i ḳurbe **irdi** bī-taḳrīb
HH724 Düşdiler rāh-ı deşt ü hāmūna / **İrdiler** tā ki cisr-i Ceyḥūna
HH725 **İricek** köprinüñ miyānına / Baḳdı ol ḫūb çünki yanına
HH836 **İrdi** nā-gāh bir peyām-ı sürūr / Geldi ol şeh muẓaffer ü manṣūr
HH1191 Girdi ler ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa **irdi** āh ü fiġān
HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i nişībi ü ferāz / **İrdi** bir sebze-zāra rāh-ı dırāz
HH1401 Nā-gehān **irdi** mevkib-i şāhī / Ṭutdı ḫayl ü ḫaşem çerāgāhı
HH1691 Görmeyeydüm n'olaydı bu güni ben / **İrmeyeydüñ** yaḫud bu demlere sen
HH1754 Nice gün gitdi āh u zārı ile / Saḥile **irdi** luṭf-ı Bārī ile
HH1802 **İrdi** pāyāna kışṣa-ı ġarrā / Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH1965 Şāh-ı Rey destine **irüp** nāme / Açılınca büyüdi hengāme
HH2675 İrişür çünki her kemāle zevāl / Anlara bir gün **irdi** ʿayn-ı kemāl
HH2720 Cūy-ı ṣaḥrā neverd-i ʿışḳ ü cünūn / Çünki deryāya **irdi** buldı sükūn

2. isabet etmek, dokunmak

S1030 O maḫzen ki genc-i nihāndur baña / Ġam **irdikçe** kehfü'l-emāndur baña
S1081 Dile muṭribā **irdi** zaḫm-ı cefā / Bir yeşīm-i sāzı yetişdür aña
NE669 Ġam degil ol ḫumma **irerse** ḫaṭar / Dürdī-i bāde ile reyāhīn biter
NE1039 Ḥayf u ṣad efsūs **irüp** vaḳt-i ḫāl / Eyledi ol ḫālet ile irtiḥāl
NE1686 Tār ile pūdına **irüp** infikāk / Sīne-i mecrūḥı gibi çāk çāk
NE1825 Mevc-ṣıfat kellelere dā'imā / Sāḥil-i cūdında **irerdi** fenā
NE2002 Mihre daḫı irtesi **irdi** zevāl / Oldı yüzi yere düşüp pāy-māl
NE2044 Var iken iki gözi mānend-i hā / Ṣıfr-veş **irmiş** idi birine fenā
NE2633 Belki o taḫrīk ile **irüp** gezend / Zelzele-nāk ola revāḳ-ı bülend
NE2960 Ḳaṣr-ı ḫabāba ger ola naḳb-zen / Ṭāḳına **irmezdi** ḫalel naḳbdan
SE98 **İre** gerdūne-i gerdūne şikest / Ḳıla her çarḫı zemīn içre nişest
SE941 Dükenüp devr-i mey-i bezm-i ḥayāt / Dil-i ser-mestime **irmiş** sekerāt
SE1152 Lik idbār **iricek** bī-mühlet / Nekbete munḳalib olur devlet
SE1565 Birine **irse** eger zaḫm-ı cefā / Ol birisinde ḳopa vaveylā
SE2794 Cisme zaḫm **irse** daḫı ġayret ider / Ḫaṣma ṭuyurmamaġa himmet ider
SE2795 Cisme zaḫm **irse** de izḥār itmez / Çünki düşmen aña tīmār itmez
SE2983 İşte vardum dimez **irdikçe** ḳażā / Bir delīl ister-iseñ işte saña
SE3077 **İrmesün** sāġar-ı peymāne żarar / Olsa işkeste eger kāse-i ser
HH483 Nā-gehān **irdi** aña bir ḫālet / Virdi mīzān-ı ʿaḳlına ḫiffet
HH549 **İrse** ḳalb-i ṣanavberīye ḫalel / N'eylesün aña şerbet-i ṣandal
HH843 Defn idüp ḫāke ol iki pāki / **İrdi** dāmāna sīneler çāki
HH1616 Çünki Baḫtek bu ḫāle buldı vāḳıf / Kevkeb-i baḫta **irdi** renc-i ḫusūf
HH1788 Gördiler **irmeyüp** gözine żarār / Kevkeb-i baḫtı gibi tīz-naẓar
HH2145 Didiler ḫastedür o bī-ṭāḳat / Nā-gehān **irdi** aña bir āfet

3. gücü yetmek

S1395 Çeküp her nefes sāġar-ı ʿişreti / El **irdikçe** fevt eyleme furṣatı
NE1433 **İrmese** el itmege ḫidmetlerin / Ṭut yüri dāmān-ı muḥabbetlerin
NE1507 Āyine-i rūḥı bulur ṣayḳalī / Tāk-ṣıfat her yere **irer** eli

NE2216 Āḫir olup yāl ile āşüfte-ḥāl / Bildi ki ol māha el **irmek** muḥāl
NE2468 **İrse** eli bulsa eger bir mesās / Eyler idi ḳavs-i ḳuzaḫdan libās

4. anlamak, kavramak

SE76 Bāreke'llāh zihī ḳudret-i pāk / **İremez** ẕeyline dest-i idrāk
SE934 Gördiler **irmez** aña ẓann ü gümān / ʿAcz-ile ḥayrete vardı yārān
SE1148 Tīr-i pür-zūrı varur kār itmez / Eli **irmez** aña güci yitmez
SE2412 Gice gündüz ḳoma mānend-i meʿan / Elüñ **irdikçe** seḫāyı elden

5. gelip çatmak, yaklaşmak

S125 Güneş ḥavżınuñ ābın **irdikçe** şām / Güm itdi içüp tīre-ḫāk-i ẓalām
S401 Didi müjde kim **irdi** eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı feyż
S406 Ḫuşūşā **irüp** mevsim-i nev-bahār / Yerüñ ola nüzhet-serā-yı ḥişār
S407 Dem **irdi** idüp cevherüñ āşikār / Revān eyle bir baḥr-ı gevher-niṣār
S813 Meded sāḳiyā **irdi** ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it keşti-i Nūḥa nūḥī şarāb
S1098 Yine sāḳiyā **irdi** hengām-ı şeb / Ḳurulsun yine bezm-i ʿıyş u ṭarab
S1240 Dem **irdi** ki çün sāġar-ı pür-ḥabāb / Ṣıġışmaya kendüye mest-i ḫarāb
S1283 Eger oḳuduñsa kitāb-ı uṣūl / Temūz **irmeden** iç şarāb-ı uṣūl
S1284 Yine sāḳiyā **irdi** vaḳt-i temūz / Yine düşdi şeb-nem gibi çarḫa sūz
S1348 Çemen-zāra **irdi** yine bād-ı dey / Dem **irdi** bisāṭ-ı şafā ola ṭay
S1540 Bi-ḥamdi'llāh **irdi** hele feṯḥ-i bāb / Ki oldı leb-ā-leb bu cām-ı şarāb
S1542 Dem **irdi** ki olup bu ser-rişte bend / Tamām ola manẓūme-i dil-pesend
S1543 Dem **irdi** ki bu meclis āḫir ola / Duʿā ide her kim ki ḥāżır ola
NE492 Ṣubḥ **irüp** mevce-i sīmāb-ı nāb / Geldi kenāra güher-i āfitāb
NE498 Gördüm **irüp** mevsīm-i bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı müşkīn-bār
NE535 Nā-geh **irüp** mevkeb-i şāh-ı ḥazān / Ṣaçdı yolına zerini gülsitān
NE1261 **İrse** o ḥāletde ki vaḳt-i namāz / Bir sarı zenbūr olur naġme-sāz
NE1291 Faṣl-ı temūz **irse** olur şöyle serd / Gömgök ider cismini teʾsīr-i berd
NE1362 **İrmiş** idi bir dem-i pür-mihmene / Ḫams ü elf idi ḥisāb-ı sene
NE1566 Faṣl-ı bahār **irmiş** idi gülşene / Ḳāf ile ġayn idi ḥesāb-ı sene
NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile cünbüş-nümā / Dil kesilür **irse** ḫazān-ı fenā
NE2015 Bir gün **irüp** mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE2711 Vaḳt **iricek** ḳıldı hemān āşikār / Geldi ẓuhūra ol iki yādigār
NE2981 Şeb ki **irüp** aṣdı mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i māh-tāb
NE3059 Ḫasta olurdı Ramażan **iricek** / ʿÖẕr ise maḫmūre-i eyyām-ı şek
SE9 Ṣubḥ olup **irdi** dem-i feyż-i ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE232 Gerdiş-i devr ile **irdi** dem-i şām / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i tamām
SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i şeb-i tār / **İrdi** ol şuḳḳaya vaḳt-i eẓhār
SE1177 Eṣer-i zelzele-i ṣavletden / Yıldızı düşdi **irüp** vaḳt-ı fiten
SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı kem-nām / Rūz-i fīrūzına **irdi** dem-i şām
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü derini / Şeb **irüp** ḳurdı siyeh çāderini
HH39 Esse ammā **irüp** zamān-ı celāl / Ṣarṣar-ı ḥevl-nāk-i sebʿa leyāl
HH291 Rūz-ı nevrūz **irüp** saʿādetle / Geldi şāh-ı bahār devletle
HH586 **İrdi** bir dem ki rūz-ı aẕīne / Şehr içi döndi şehr-āyīne
HH2015 **İrdi** hengām-ı ḳuvvet-i ṭāmiʿ / Yaʿni vaḳt-i ʿināyet-i tāliʿ

6. yetişmek, yardıma koşmak

S957 Ṣurāḫīden **irdikçe** cāma meded / Olur bāde ehl-i ḥulūle sened
NE768 Olmuş idi bir ulu himmet baña / Ġaybdan **irmiş** idi beşāret baña
NE1186 Şeyḫden **irdi** aña imdād-ı ḫāṣ / Tevbe velā ḥavle ile buldı ḫalāṣ
NE1374 Feyż-i fütūḥāt **irüp** ervāḥdan / Ġāʾib idüm ʿālem-i eşbāḥdan
NE1458 Bir gün **irüp** cezbe-i himmet aña / Malġara'dan itdi ʿazīmet aña
SE2974 **İricek** ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire can naḳdini birbir taḳdīr
HH50 Beni dil-ḫaste itdi ʿışḳ ü hevā / Mededüñ **irmez** ise vāy baña
HH55 **İrmese** luṭfun ey Kerīm-i Cevād / Kime feryād ide dil-i nā-şād
HH1956 Meded **irmezse** ḫāl bed-terdür / Derd ile ölmesi muḳarrerdür
HH2260 Sırruñı şaḳlama bilenlerden / Derde dermān **irer** erenlerden
HH2685 Esdi nā-geh nesīm-i bīdārī / **İrdi** feyż-i ʿināyet-i Bārī

7. ulaşmak, vasıl olmak, dokunmak

NE35 Cāna **irerdi** o resende ḫaṭır / Ḥoḳḳa-i mīm olmasa muḥkem eger
NE361 Rumḥı **irüp** günbed-i nīlüfere / Māhī-i sīm oldı yem-i aḫżara
NE362 Çarḫa **irüp** bayrak-ı cünbüş-künān / Eyledi çāḳ nesri felekden remān
NE1645 Bakma anuñ ḫāl-i perīşānına / ʿAḳıllılar **iremez** şeref-i şānına
NE2797 **İremedi** tāḳına ol ḳubbenüñ / Tengine şiş şalamadı penbenüñ
SE410 ʿĀḳıbet olmadı żāyiʿ emelim / **İrdi** bir genc-i firāvāna elim
SE651 Oldı çün ḥikmet-i Mūsā ʿamelī / **İrdi** iksīr-i füyūżāta eli
SE679 **İrse** başı göge gün gibi müdām / Yüzi yirde olur elbette kirām

SE2118 Şecer-i künd ki kendin **irmez** / Ṣarṣar anı ḳolayına ḳıramaz
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i çarḫa **irmiş** / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine girmiş
HH438 **İrdi** būstān-ı feyże dest-i emel / Çekdüm ol çeşmeden nice cedvel
HH1034 Elleri **irdi** bir dıraḫta hemān / Oldı rāh-ı necāta fülk-i revān
HH2009 Dest ü pāyinden ayırup merdi / Tiġ her **irdigün** saḳatlardı
HH2752 **İrdi** ol gevher-i miyāneye dest / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya irişdi şikest
HE81 El **irmez** gerçi ṣarḳar zülf-i pürham / Elin būs itmez illā laʿl-i ḫātem

8. kavuşmak

NE458 **İrmek** içün ġayet emniyyete / Bende-i şāh oldı gelüp ḫidmete
NE1279 Maḳṣada **irer** derd-i riyāżātsız / Vāʿiẓ-i şehr ile müdāratsız
NE2510 Gönlin iderseñ **iresin** bolluġa / Vāṣıl olursuñ tevbe yoḫsulluġa
NE2744 **İrmese** vaṣlına o sīmīn-tenüñ / Güci hemān ḳendüye yeter anuñ
NE2982 **İrmek** içün ʿişret ile vāyeye / Eylediler şāmı bedel sāyeye
SE185 Mekteb-i faẕlına **irse** Mūsā / Göricek olurıdı aña ʿaṣā
SE400 Çünki **irdüñ** şeref-i ḫidmetine / Ṭaġlar mı ṭayanur himmetine
SE3443 Vardı söz āḫire bu ḳıṣṣa ile / **İrdi** maḳṣūdına ol bizde bile
HH2664 Çevirüp her biri o semte dümen / Dosta **irdi** düşmen arar iken

9. esmek

S400 **İrüp** nā-gehān bir nesīm-i ṣafā / Ruḫ-ı şevḳden oldı bürḳaʿ-rübā
S1246 **İrince** der-i bāġa bād-ı vezān / Hemān ġonca çıḳdı tebessüm-künān
NE536 Baġ-ı bahār oldı ḫazāndan ḫazīn / **İrdi** ṣabāya nefes-i vāpesīn

irsāl **[6]** gönderme

SE2491 Ḳayṣar ol fikre olınca cāzim / Oldı **irsāl-i** peyāma ʿazim

irsāl eylemek/itmek **[5]** göndermek, yollamak

SE1141 Ḳulle-i çarḫda necm-i iḳbāl / **Eyleyüp** ebr-i belāyı **irsāl**
SE1782 Ṣulḥ için nāmeler **eyleñ irsāl** / İdelüm nār-ı niyāzı işʿāl
SE1786 **Eyledi** elçiyi **irsāle** şitāb / Ḳıldı tennūr-ı recāyı pür-tāb
HH1152 **İtdi irsāl-ı** pīşgāh-ı vezīr / Şāh ḫaṭṭıyle nāme-i tebşīr
HH2535 Emr idüp anı dil-ber-i meyyāl / **Eyledi** kendi bāġına **irsāl**

irşād **[18]** doğru yolu gösterme, [tas.] bir velinin, talibe tarikatı ve Allaha yakınlık yolunu öğretmesi

S1004 Cihān-ı ḫıred pīr-i ʿaḳl-ı maʿāş / Ki **irşādda** hemser-i Ḳarabaş
NE294 Eyledi **irşādı** ile kām-bīn / Her birini eyledi maḥfil-nişīn
SE492 Kesb iden ʿışḳıla istiʿdādı / Ceẕb ider kendüsine **irşādı**
SE513 Ḳābil-i feyż degil şeh-zāde / Ḥayfdur aña olan **irşāda**
SE976 Eylese lemʿa-i **irşādı** ẓuhūr / Erbaʿīn içre ider nāruñı nūr
SE1037 Var-ıdı şehrde bir üstādım / Ḳavl ü fiʿli sebeb-i **irşādım**
SE1368 Müʿminüñ oldı o nūrı hādī / Meşʿal-efrūz-i reh-i **irşādı**
SE1434 Her kimüñ kim ola istiʿdādı / Ḫāk-iken cevher ider **irşādı**
SE1834 İtdi bir ʿāşıḳ-ı **irşād** ṭaleb / Şeref-i ḫidmet-i şeyḫi maṭlab
SE2157 Baḳmayup ṣūret-i istiʿdāda / Yine saʿy eyleyesiz **irşāda**
SE3178 Var-ımış tevbeye istiʿdādı / Oldı bu söz sebeb-i **irşādı**
HH421 Pīr-i rāhum kefīl-i **irşādum** / Pederüm niçe fende ustādum
HH491 İtmege rāh-ı ʿaḳla **irşādı** / Görmege vardılar o nā-şādı
HH624 Ki vire kendüyi bir ustāda / Reh-ber ola ṭarīḳ-i **irşāda**
HH693 Raḥm idüp ḫāline o nāşāduñ / Muḳtedāsı ṭarīḳ-ı **irşāduñ**
HH859 Yine **irşāda** himmet eylediler / Tesliyet ile naṣīḥat eylediler
HH2106 Müstaʿidd oldı çünki **irşāda** / Virdi taʿlīme anı ustāda
HE28 Virür **irşāda** ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / Urur ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa

irşād eylemek/itmek **[2]** doğru yolu göstermek, manen aydınlatmak

NE1271 Virdi gönül ẓulmetine rūşeni / **Eyledi irşād** bu yüzden beni
HH2062 Ṭālib-i ʿışḳı **itmege irşād** / Bu iki beyti ḫoş dimiş ustād

irte **[5]** erte, gelecek, sonra

NE2720 Ḳatline ʿazm itdiler o gövdenüñ / **İrteye** ḳaldı iyüsi ḳıṣṣanuñ
SE1031 Yüz yire ḳodı tevāżuʿ itdi / **İrteye** vaʿdeler itdi gitdi
SE2737 İrtenüñ ışşı var el-ḫaḳ ammā / İrgüre ol güne de belki Ḫudā
NE2002 Mihre daḫı **irtesi** irdi zevāl / Oldı yüzi yere düşüp pāy-māl
NE2431 Hiç o degil gibi olur **irtesi** / Heyʾet-i memsūḫa ḳor ol nākesi

irtibāṭ **[2]** bağ, münasebet

S414 O bezmüñ bisāṭında var inbisāṭ / Bulup rişte-i cān ile **irtibāṭ**
HH1635 Resm ide ḫüsn-i **irtibāṭ** üzre / Naḳş ide ferş-i inbisāṭ üzre

irtifāʿ almaḳ [1] yükselmek ‖ Güneşin en yüksek noktaya çıkıp çıkmadığını bularak zamanı hesaplamak

S1024 Zemīninde **almaġa** mihr **irtifāʿ** / Suṭrulābına ḳoydı ḫayṭ-ı şuʿāʿ

irtiḫāl eylemek/itmek [5] göçmek, ölmek

S143 **İdüp** rūḥ-ı ḳudsī-ṣıfat **irtiḫāl** / Hemān irdi Ḳudse o ferḫunde-fāl
NE1237 Cism-i fenā bulsa küvāre-miṣāl / Yine o şekl ile **ider irtiḫāl**
NE1039 Ḫayf u ṣad efsūs irüp vaḳt-i ḫāl / **Eyledi** ol ḫālet ile **irtiḫāl**
NE1093 Ḳāfilesi ḳandan **ider irtiḫāl** / Ḳande gider rāh-ı revān-ı ḫayāl
HH427 Nā-gehān **irtiḫāl idüp** ol pir / Eylemişdi beni firāḳa esīr

irtişā [1] rüşvet

SE1203 **İrtişā** virdi iki cānibe şeyn / Sebeb-i laʿnet ü ẕüll-i dāreyn

ʿĪsā [18] Hz. Îsâ Kur'ân-ı Kerîm'de Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. Meryem'in Îsâ'ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü hâller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sırtında gezmesi, kendi söküğünü kendisi dikmesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması ve hiç evlenmemesi vs. birçok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur.

NE207 Çarḫda itdi ise **ʿĪsā** maḳām / ʿArşı güzār itdi nebī-i enām
NE1282 Āb u hevā itmede tefrīḥ-i zāt / Bu dem-i **ʿĪsādur** ol āb-ı ḥayāt
NE1668 Nāye ki feyż-i dem-i **ʿĪsā** ider / Bir nefes ile anı iḥyā ider
SE186 Oldı **ʿĪsā** gibi ṣāḥib-kelime / Bāb-ı fażlından anuñ bir kelime
SE213 Ḳıldı **ʿİsā** gibi enfās-ı nebī / Ẕikr ü tesbīḥle ihyā o şebi
SE215 İtdi mānende-i Ḫıżr ü **ʿĪsā** / Bir nefesle ikisin de iḥyā
SE660 Buldı **ʿĪsā** ki ḥayāt-ı ebedī / Ḥikmeti ḥikmet-i ʿilmiyye idi
SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla dürr-i süḫan / Çeşme-i Ḫıżr u dem-i **ʿĪsādan**
SE2133 Güş iderken süḫan-ı Bū Lehebi / Ne buyurdı göre **ʿĪsā-yı** Nebi
SE2134 Bir zamān Ḥażret-i İbn-i Meryem / Yaʿni **ʿĪsā-yı** mübārek-maḳdem
SE2159 Sā'ile virdi cevābın **ʿĪşā** / Didi ṣanma ġaraż ögretmek ola
SE2872 Süḫānuñ reşk-i dem-i **ʿİsadur** / Nāy da naġme-i rūḥ-efzādur
SE2873 Ẓāhir oldı dem-i **ʿĪsā** sende / Bi'llāh iy ḫāme nefes payende
SE2874 Cān-fezālıḳda o maġz-ı cānuñ / Nefes oġlı dirilür **ʿĪsānuñ**
HH114 Ṭālib-i feyż-i ḥikmet-i Mūsā / Cān-sipār-ı maḥabbet-i **ʿĪsā**
HH166 Ṭarabından semāʿ idüp **ʿĪsā** / Ṭokınup düşdi ḫāke cām-ı ṭalā
HH588 İtdi **ʿĪsā** demān-ı naġz-edā / Her menārı menāre-i ʿĪsā
HH588 İtdi ʿĪsā demān-ı naġz-edā / Her menārı menāre-i **ʿĪsā**

ʿĪsī-dem [1] (şairlerin sözlere can vermesi bağlamında) İsa nefesli. Ayrıca bkz. 'dem-i ʿĪsā' md.

SE1664 Ḫıżr olup gāhī nice **ʿĪsī-dem** / Cān bulur bir söz-ile mürde-i ġam

ʿĪsevī [2] Hz. İsa'ya mahsus ‖ Hristiyan. Ayrıca bkz. 'mā'ide-i ʿĪsevī' md.

NE505 Lālede jāle niʿam-ı maʿnevī / Beyże ile mā'ide-i **ʿĪsevī**
NE1106 Rūha ġıda heb niʿām-ı maʿnevī / Gökden iner mā'ide-i **ʿĪsevī**

ʿĪsī-nefes [1] bkz. 'ʿĪsī-dem' md.

NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile **ʿĪsī-nefes** / ʿAdl-i şer bahānesi feryād-ı res

iṣāl eylemek/itmek [3] ulaştırmak

SE1794 **İdelüm** ʿizz ü ḥużūra **iṣāl** / Belki biz bunda ṭururken fi'l-ḥāl
SE2511 Ḳāṣıd ol nāmeyi **iṣāl itdi** / Öpdi başa ḳodı iclāl itdi
HH1066 Eyledüm naḳd **idüp** size **iṣāl** / Ne ise ṣarfdan baḳiyye-i māl

iṣār [4] cömertçe verme, ihsan etme

NE3126 Eyledi **iṣār** o kerem ṣaḥibi / ʿUnf ile red eylemedi ṭālibi
NE1795 Ġayrda da gerçi var **iṣār-ı** sūd / Līk żarar vermez vādīde cūd
SE578 Naḳd-i vaḳti idüp **iṣār-ı** ṣevāb / Oldı miḥrāb-i dili ṣavb-i ṣavāb
SE1770 Baʿde **iṣār-ı** duʿā-hāy-ı keṣīr / Budur inhā-yi keṣīrü't-taḳṣīr

iṣbāt [6]

1. tanık veya delil göstermek suretiyle işin doğrusunu ortaya çıkarma, gerçeği gösterme

SE163 Beyyināt ile olurken **iṣbāt** / Belki fehm eyler iken ḫayvānāt

SE2253 Bilinür rāh-ı muḥabbetde ṣebāt / Hīç lāzım degil aña **iṣbāt**
SE530 Mü'mine merkez-i īmānda ṣebāt / İki iḳrār-ıla oldı **iṣbāt**
HH452 Līk olur aña da bu söz vārid / ʿIṣḳı **iṣbāt** içün yazar şāhid

2. sağlamlaştırma. Ayrıca bkz. 'mahv ü iṣbāt' md.

S794 İriṣsün beḳāya fenā içre dil / Anı ṣafḥa-i maḥv u **iṣbāt** ḳıl
HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü **iṣbāt-i** ḥaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

iṣbāt eylemek/itmek/ḳılmaḳ [6]

1. bir iddianın gerçekliğini inkâr edilemeyecek biçimde göstermek

NE73 Kavlüñ ile ḳulluġuñ **iṣbāt ḳıl** / Sür yüzüni ḫāke münācāt ḳıl
SE1338 Saña temṣīl-i rivāyāt ideyin / Şahidim var bunı **iṣbāt** ideyin

2. meydana çıkarmak, izhar etmek

HH391 Hüner oldur ki idesin **iṣbāt** / Olmaya maḥż-ı iddiʿā kelimāt

3. kanıtlamak

SE27 Ṣafḥa-i rūy-ı şikeste-mir'āt / İtdi her pārede ʿaḳsin **iṣbāt**
SE3243 Ṣuç kimüñdür idelüm gel **iṣbāt** / Ḥākem olsun aramızda mir'āt

4. doğruluğunu ortaya koymak, tasdik etmek

HH897 Āb-ı Ḫıżrı ʿayān idüp ẓulumāt / Yuḥricü'l-ḥayyı eyledi **isbāt**

iṣbāt-ı vücūb eylemek [4] gerekeni, yaraşanı yapmak

SE2289 Böyle **iṣbāt-i vücūb eyleyicek** / Merd imiş aña müdārāt gerek

iṣbāt-ı vücūd eylemek/itmek [4] var olduğunu göstermek, görünmek

NE696 Bārgeh-i Cem de sücūd eylemiş / Her biri **iṣbāt-ı vücūd eylemiş**
NE1554 Nefy ile çün terk-i ḳuyūd eyleye / Mevt ile **iṣbāt-ı vücūd eyleye**
SE58 Mevce geldi yem-i dür-perver-i cūd / ʿAdem **itse** n'ola **iṣbāt-ı vücūd**
SE2908 Gider inkārı eyā tünd-ʿanūd / **İtdiler** ḳadr-ıla **iṣbāt-ı vücūd**

İsfendiyār [1] İran mitolojisinde İslam öncesi hanedanlardan Keyâniyân'ın hükümdarı Güştasb'ın en büyük oğludur. Edebiyatta Rüstem-i zâl ile mücadelesiyle şöhret bulmuş ve Rüstem-i Zâl tarafından çatal bir okla kör edilmesi sonucu kahrından ölmesi ile anılmıştır. Tanıkta da bu bağlamda kullanılmıştır. Şark-İslam edebiyatlarında sıkça anılan İsfendiyar cesaret, güç ve yenilmezliğin sembolü olarak ön plana çıkmıştır.

S472 Helāk itdi **İsfendiyārı** zamān / İki uçlı peykānīdür tev-emān

isfidāç [1] beyaz ve ağır toprak boya, üstübeç ‖ sepîde, tan vakti

HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı ziynete muḫtāç / Ṣubḥ sürdi yüzine **isfidāç**

iskāṭ [2] ölen kişinin bazı ibadet borçlarından dolayı Allah katında azap görmemesi dileğiyle özel surette hesaplanıp fakirlere verilen sadaka ve bu iş için yapılan tören

NE601 Derhem olur dirhem ü ḳīrāt içün / Biri birin öldürür **iskāṭ** içün
NE602 Ḥişşe-i **iskāṭ** içün az çoḳ / Düşse ṭarīḳatden eger bāki yoḳ

iskele [1] deniz taşıtlarının yanaşması için yapılmış, kıyıdan denize doğru uzanan yer

S624 Ḳomaz **iskele** sāḥilinde ṣafā / Ḥavāle olur nice ırgād aña

İskender [21] Aslen İskender-i Zülkarneyn ve Makedonya kralı İskender olmak üzere iki iskender mevcuttur. Edebiyatta ve kültürde geçen İskender, Kuran'da adı geçen Zülkarneyn ve Makedonya kralı Büyük İskender'in karıştırılmasıyla meydana gelmiş bir karakterdir. Mazmunların içinde yer alan ve daha çok tenasüp ve telmih sanatları münâsebetiyle söz konusu edilen İskender, çok zaman Zülkarneyn yerine zikredilmiştir. Atâyî, hamsesinde İskender'e büyüklük, güç ve akıl sembolü olarak yer vermiştir.

S469 Bu zāl-ı felek virmeyüp kāmını / Tehī ḳodı **İskenderüñ** cāmını
S531 Budur maẓhar-ı ferr ü **İskenderi** / Ki birbirine ḳoydı baḫr u beri
S1049 Alup deste āyīne-i sāġarı / Yine göster āyin-i **İskenderi**
S1104 Ṭolar dā'imā kendiden sāġarı / Meger oldı meh cām-ı **İskenderi**
NE794 Cānumı **İskender** idüp gūyiyā / Şundı bir āyine-i ʿālem-nümā
NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i Cemşīd-i fer / Cem-meniş-i **İskender** vālā Güher
NE3063 ʿĀlem-i ābın olup **İskenderi** / Elde idi āyine-i sāġarı
SE80 Şīşe-i ṣundūḳla çün **İskender** / Seyr ider ḳudreti baḫrın aḫter
SE320 Virmege ʿadlile āfāḳa nüvīd / Lāyıḳ **İskenderi** itseydi berīd
SE378 Vaṣf-ı sākīde olan cām-ı süḫan / Ṣaf āyine-i **İskenderden**
SE1099 Ḳıldı **İskenderi** Rabb-i müteʿāl / Manẓar-ı kevkeb-i baḫt ü iḳbāl
SE1116 Sürdiler ordu-yı **İskendere** rāh / Nite kim ḳatʿ olıcaḳ baḫr-ı siyāh

SE1121 Gerçi **İskenderi** şādān itdi / Līk bu cünbüşi ḫayrān itdi
SE1726 İtmez ol kārı hezārān ʿasker / Belki fikr eyleyemez **İskender**
SE1729 Ḳuvvet-i ḥikmetile Eflāṭūn / Ḳıldı **İskendere** Dārāyı zebūn
SE1734 Gel gör **İskenderi** kim olsa revān / Atı öñince yürürdi ḫāḳān
SE2336 Çeşme-i Ḫıżra irişdi gūyā / Ṣatdı **İskendere** ṣad istiġnā
HH987 Nice **İskender** anda nā-peydā / Her ḥabāb oldı ḥücre-i minā
HH1014 Çekdi Sührābuñ üstine deşne / Nice **İskender** oldı dil-teşne
HH1995 Baġlayup çeyşi āhenin ṣaflar / Düzdi mānend-i sedd-i **İskender**
HH2331 Taḫtını bād sürdi ʿummāna / Döndi **İskender** ü Süleymāna

İskenderī [2] İskender'e mahsus

S661 Zihī ḥüsn-i tedbīrinüñ aḫteri / Aristo-kemālī vü **İskenderī**
S1230 Anuñ pāy-ı taḫt ise fincānları / Bunuñ cāmı mir'āt-ı **İskenderī**

İslām [13]

1. Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık

NE403 Cānib-i **İslāmda** oldı hemān / Āyine-mānend-i şikestī ʿayān
NE421 Birisi dir kim irişüp ḳahr-ı Rab / Gitmiş idi ʿasker-i **İslām** heb
NE856 Müfti-i dīn mürşid-i eyyāmdur / Şeyḫ-i hüdā nāṣır-ı **İslāmdur**
NE1058 Şehd-i şehādetle olup dost-kām / Menzilini eyledi dār-ı **İslām**
SE523 Ḳaṣr-ı **İslām** kim oldı vālā / Oldı beş nesnenüñ üstine binā
SE526 Ḥacc ü **İslāmı** biraz yazdı kitāb / Birdür ol iki ʿibādetde nişāb
SE2651 ʿĀbidüñ bedreḳa-i **İslāmı** / ʿĀrifüñ mezlaḳa-i aḳdāmı
SE1802 Didi ol elçiye şāh-ı **İslām** / Yürü var Ḳayṣara eyle iʿlām
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı zemīndür o maḳam / Ṭunanuñ sāḥili ṣaġr-i **İslām**
HH274 Ḥamdü'li'l-lāh ki defʿ olındı ẓalām / Ṣaʿṣaʿa ṣaldı neyyir-i **İslām**
HH2650 Söyledürken diyār-ı **İslāmı** / Begenürmiş şiʿār-ı **İslāmı**
HH2668 Giderüp şekki ḳaldurup ibhām / Her biri itdi ʿarża-ı **İslām**

2. İslamdinine mensup kimse, müslüman

HH2625 Biri bu resme olsa ḳaṭl-i esīr / Yoḳ mı **İslām** elinde ya şemşīr

İslām-dost [1] İslam dostu, mümin ‖ Fatih Sultan Mehmed

S653 ʿAceb ṣanʿat itmiş ol **İslām-dost** / Ki hem dilmiş anı hem itmiş dü-post

islenüp paşlanmak [1] eskimek, atıl durumda kalmak

S1218 Duḫān ile maʿcūn ile aldanur / Bucaḳda kalur **islenür paşlanur**

isli [1] is bulaşmış ‖ kirli, pis

NE2269 **İsli** idi yaşlı idi şūm idi / Şanki uçuḳda dünemiş būm idi

ism [4] isim, ad, nam

NE2327 Ṣanʿata simāsı işāret ider / **İsm-i** müsemmāya delālet ider
NE426 **İsm-i** Meḥemmed ola ḥırz-ı emān / Ḳudret ile añıla bu ceyş-girān
SE724 Didi Sulṭāna Resūl-i Yezdān / Pederi **ismi** ile yā ibn fülān
HH1580 Dili deryā-yı mevc-ḫīz-i hevā / **İsmi** Maḥmūd u maḥlaşı Şeydā

ism-i aʿẓām [1] Allah'ın bütün esmalarının manalarını içinde toplayan en büyük ismi

SE51 **İsm-i Aʿẓamı** bilüp eyle tekrār / Açıla tā saña genc-i esrār

ism-i celāl [4] yalnız "Allah" ismi için kullanılan "kayıt ve kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden isim" anlamında tabir

NE36 **İsm-i Celāl** ile keşīde hemān / Şāne ile tār-ı ḫaṭ-ı mehveşān
NE37 **İsm-i Celāli** gören āgāhdur / Fevḳde ol serīr-i Allāhdur
SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı fi'l-ḫāl / Gösterür rūy-ı Cemāl **ism-i Celāl**
SE30 Gösterir rūy-ı Celāl **ism-i Celāl** / Pür-cilā tīġ-i celāle meh ü şāl

ism-i Raḥīm [1] Allah'ın "yaratıklarına çok merhamet eden" anlamındaki "Rahîm' ismi

NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra **ism-i Raḥīm** / Aldayamaz ādemi dīv-i recīm

ism-i sāmī [2] şöhretli, yüce nam

HH581 Merḥabā idi **ism-i sāmīsi** / Feẕlek-i faẕl idi esāmīsi
HH2101 Maḳdeminden olup peder ḫāndān / **İsm-i sāmisini** ḳodı Şādān

ism-i ẕāt [1] Allah'ın niteliklerinden ayrı olarak gerçek adı

NE24 Anda nihāndur elif-i **ism-i ẕāt** / Oldı meger cedvel-i āb-ı ḥayāt

ʿişmet [7] ahlakça temiz ve namuslu olma, masumluk, günahsızlık

S1433 Düşer mi ki çirk-āb-ı mey töhmeti / Mülevveṯ ide cāme-i **ʿişmeti**
NE2840 Eyleye Haḳ ʿiffet ü **ʿişmet** naṣīb / Cümlemize vire ḳarār u şekīb
SE1064 Cevher-i ʿiffetümi ḫaḳ itme / Dāmen-i **ʿişmetümi** çāk itme
SE2185 ʿİffet ü **ʿişmeti** var eyle penāh / Olma üftāde-i girdāb-ı günāh

SE3357 Şevheri şīr-iken olur āhū / Dir hemān ʿiffet ü **ʿişmet** yā hū
HH349 **ʿİsmet** ehline ibtilādur bu / Emr-i Ḥaḳḳ ile bir belādur bu
HH677 Ṣarılup ʿazm-i cāme-ḫˇāb itdi / Perde-i **ʿişmet** aradan gitdi

işnā aşer [1] on iki, on iki imam

HE108 Bürūcı devr idüp oldı o ḫurşīd / Dil-i **işnā aşerde** sırr-ı tevḥīd

işneyn [1] iki, iki kişi, Hz. Muhammed ve Hz. Ebû Bekir

NE328 Mekkeden ittükde peyember güzār / Ṣāni-i **işneyn** idi ol yār-ı ġār

isperī [1] kalkan gibi, kalkan şeklinde

HH1212 Reng-i sebz ü sefīd idüp tezyīn / **İsperī** şekl idi sipihr-i berin

İsrā [3] Hz. Muhammed'in mi'raç sırasında Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya intikalini ifade eden terim

SE540 Faḫr-ı ʿĀlem sefer-i **İsrādan** / Geldi ol tuḥfeyile Mevlāʿdan
SE223 Āl ü aṣḥābıla ʿişret ḥaḳḳı / Ṣeb-i **İsrādaḳi** ṣoḥbet ḥaḳḳı
SE297 Ḥāl-i **İsrāyı** idüp şerḥ ü beyān / Görüp işitdigini ḳıldı ʿiyān

isrāf [2] bir şeyi boşa harcama, savurganlık

S438 ḥiṣār olmasa bezmgāh-ı feraḥ / Ḥarām ola **isrāf-ı** dürd-i ḳadeḥ
SE2098 Didi şerʿan olur **isrāf** ü vebāl / Olmasın māl-i ḫazīne pā-māl

İsrāfil [1] İslam'da dört büyük melekten biri olup kıyamet gününde Sûr'a üflemekle görevli olan melek. Ayrıca bkz. 'ṣūr-ı İsrāfīl' md.

HH1631 Kilki mānend-i ṣūr-ı **İsrāfīl** / Nefḫ-i rūḥ ide yazsa ṣüret-i fil

iss [1] sahip

NE1893 Böyle diyüp ol kerem **issi** cevān / Gerden-i teslīmi uzatdı hemān
SE822 Zer-i surḫ **issine** ṣıḳlet virme / Gül-i raʿnā gibi yüz ḳızdurma

istāde olmaḳ [1] ayakta durmak, bir şeyin üzerine çıkmak

HH2300 Leb-i deryāda merd-i üftāde / Mevc-veş ṭaşa **olup istāde**

İstanbul [1] Osmanlı İmparatorluğu'nun son başkenti

NE1460 Ṭālib-i baḥr oldı cevāb-ı revān / Sāḥil-i **İstanbula** geldi hemān

istemek [64]

1. dilemek, arzulamak

S266 Olur gülşen-i mülke çün ḫār-hīz / Kökin kesmek **ister** anuñ tīġ-ı tīz
S435 Ki devr eyledikçe o gūş-ı kelām / Medār olmaḳ **ister** bu dil-keş maḳām
S1467 Ne āyīne **iste** ne cām-ı Cemi / Derūna ṣafā vir de gör ʿālemi
NE128 **İstedi** bir āyine-i rū-nümā / Tā ki ola maẓhar-ı ḥüsn ü bahā
NE578 Kimseye hiç gerdiş-i pür-şer ü şūr / **İstedügi** gibi virür mi ḫużūr
NE639 Ḥāṣılı yoḳ cisr-i fenāda ḫużūr / Cāy-ı ḫużūr **ister** iseñ ḳıl ʿubūr
NE837 Ben de ṭutup bu suḫana gūş-ı cān / **İstedigüm** cānibe oldum revān
NE1434 **İster** iseñ ḫidmetine vāsıṭa / Olamaz irādet gibi bir rābıṭa
NE1440 **İster** iseñ ḳavlüme rūşen-i delīl / Saña yeter ḳıṣṣa-i şeyḫ-i celīl
NE2082 Sen de delīl **iste** yürü uluya / Rāh-nümā dāmenin elden ḳoma
NE2114 Bildi nişānın çün o ehl-i sebīl / Ġırra olup **istemedi** hiç delīl
NE2284 **İstemeyüp** ḥükmünü ḳız cānibi / Dir ki eyā faẓl u hüner ṣāḥibi
NE2417 Ol ki olup tābiʿ-i nefs ü hevā / **İstedügün** eyleye ṣubḥ u mesā
NE2460 Ḥādisesi nefsine ṭaḳmış zimām / **İstedügi** yere çekerdi müdām
NE2487 **İstese** māhı getürür bī-gümān / Ḳapuya gerdünesi ile hemān
NE2489 Ġarbı güne maẓhar ider **istese** / Ṣubḥı şebe hem-ser ider **istese**
NE2620 ʿĀşıḳ olur garḳ-ı yem-i vecd-i ḥāl / Aġzın açup **istese** bir ittiṣal
NE2751 Cāzibe-i fikri ki der-kār ider / **İstedügin** önüne iḥżār ider
NE3073 Āhir idüp mest-i ḫarāba ʿitāb / Müşkiline **istedi** şāfī cevāb
SE293 Ne tevaḳḳuf yiridür ehl-i dile / Ne delīl **isteye** ne şübhe ḳıla
SE645 Gerçi redd idemeyüp oldı mücāb / **İstedi** līk ḥakīmāne cevāb
SE894 Bāġ-ı ḫulda açılup pencereler / Aña her **istedigin** göstereler
SE986 İttiḥād **ister** iki rūḥ-ı laṭīf / Vuṣlata mānīʿ olur cism-i keṣīf
SE1237 **İster** ol ḫāme ya mubṭıl ya muḥıḳ / Derzi miḳrāżı gibi ḥalvālıḳ
SE1238 Reʿs-i māla varup itsün mi zarar / Virdügin ol da çıḳarmaḳ **ister**
SE1463 Didi ben **istedügim** hem-ser-i ḫūb / Ḫıṭbe-i himmete lāyıḳ maḥbūb
SE1777 Sizlerüñle gözedüp semt-i ḥuḳūḳ / **İstemem** kim ola fi'l-cümle ʿuḳūḳ
SE2242 **İsteyen** genc-i selāmetde ḫużūr / Eylesin rıfḳı ser-cümle-i umūr
SE2426 Ḳaṭre almaḳ ne imiş deryādan / Bī-ḥisāb **isteyelüm** Mevlādan
SE2500 Kūşt derdi ḳomamış gürbede fer / Kendüni ceng ile urmaġ **ister**
SE2504 Ġayrıdan **istemege** ġayret var / Belki ne vaḳt ü ne ḫod ruḫṣat var
SE2517 Didi ol **istedügin** raḫş-ı revān / Tepsi içre dönüp iden cevelān

SE2730 Ṭutalum kim yetişe mīve-i ter / Sen de ol vaḳte yetişmek **ister**
SE2942 Eyledi ṣıdḳ-ıla iẓhār-ı velā / **İstedi** himmet-ile ḫayr duʿā
SE2983 İşte vardum dimez irdikçe ḳażā / Bir delīl **ister-iseñ** işte saña
SE3241 **İstemezseñ** eger āh u efġān / Ġamze-i mestüñi żabṭ eyle heman
SE3358 Germ ider **istese** mānend-i temūz / Düşürür araya ki berd-i ʿacūz
SE3387 Bir ḫelāl **ister** idi devlet-mend / Himmeti ḳadri gibi ola bülend
SE3437 Varıcaḳ **istemege** ehl-i recā / Eyledi istemedin ʿarż-ı rıżā
SE3437 Varıcaḳ istemege ehl-i recā / Eyledi **istemedin** ʿarż-ı rıżā
SE3440 Didiler **istemezüz** hengāme / Ḳalmasın sūr-ı ṣafa aḫşāma
HH273 Manṣıbı ol ki rāyegān **ister** / Derdi ʿömrüm aña zamān **ister**
HH356 Salṭanatdur cemāl-i rūz-efzūn / İtmek **ister** riʿāyet-i ḳānūn
HH566 Līk vaḫşet idüp o zāre eşer / Gördiler nāle eylemek **ister**
HH695 Ki olup şāh-ı cinnīyāna revān / **İsteye** bu ʿalīle bir dermān
HH784 Līk müzd **isterin** bu ḫidmete ben / Müzd ammā bahāsı cān ile ten
HH787 **İsterin** kim seni idem dāmād / Sen daḫı ʿāḳıl iseñ itme ʿinād
HH791 Nāzlıdur ḫaylice niyāz **ister** / Ṭatlı dille biraz piyāz **ister**
HH802 Īʿtẕār iderek varur dil-ber / Pīre-zenden bir ay mehil **ister**
HH956 Devḥa-ı luṭfı sāye-güster idi / İltifata bahāne **ister** idi
HH1009 Çarḫ-ı bī-mihr eyledi didügin / Yirde buldı felekde **istedügin**
HH1225 Gördiler ḫaste naḳl-i rāz **ister** / Ḳıṣṣa-ḫˇān-ı nefes-dırāz **ister**
HH1242 Daʿvī-i ṣıdḳı hīle vü tezvīr / Ḥişşe **ister** vekīl olan şirrīr
HH1572 İʿtimād eyleyüp saġīr ü kebīr / Himmetin **ister** idi mīr ü vezīr
HH1823 Tesliyetsiz ḳarar ḳılmaz idi / Ḳıṣṣa **ister** nesne bilmez idi
HH1859 Çeşm-i Şūḫ aña çünki ṭūş oldı / **İstiyordu** belāsını buldı
HH1978 Şāhdan **istenür** mi hiç bende / Şahlıḳ ḳande bu suḫan ḳande
HH2019 Semt-i maḫbūba eyledikçe nigāh / **İstemezdi** ki şāhı ola tebāh
HH2022 Şāh-ı maḫbūba **istemezdi** zevāl / Ḫasma taʿlīm iden sefīh-miṣāl
HH2269 Müteselli olup bu mertebeden / Hiç bir nesne **istemezdüm** ben
HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ **ister** ammā ey dil-i zār
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā yazmaġ **ister** / Ne ḫāme ḳaldı yanmadıḳ ne defter

2. gereksinim duymak, ihtiyaç hissetmek

S494 Ġıdā ḫūn-ı dildür ne ḫurd u ne ḫˇāb / Meze **istemez** çünki yaġlı şarāb
S1437 N'ider niʿmet-i dehri ʿuşşāḳ-ı zār / Meze **istemez** müdmin-i bāde-ḫār

isti'ārāt [1] istiareler

SE2367 **İsti'ārātı** olınmaz taḥḳīḳ / Nite kim tāze-zebān-ı terzīḳ

isti'cāl itmek [1] acele etmek, sabırsızlanmak

HH594 **İtdi** fermān-ı Ḥaḳḳa **isti'cāl** / Gitdi yüzler süre vücūh-ı ricāl

isti'dād [9] herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek

SE507 Geldi çün rütbe-i **isti'dāda** / Virdi taʿlīme anı üstāda
SE492 Kesb iden ʿışḳıla **isti'dādı** / Ceẕb ider kendüsine irşādı
SE788 Fehm olınmazsa eger **isti'dād** / Ḥāṣıl olmazdı o dergāhda murād
SE1093 Ṭutalum kim yoġ-ımış **isti'dād** / Luṭf-ı Ḥaḳḳıla münāsib mi ʿinād
SE1434 Her kimüñ kim ola **isti'dādı** / Ḫāk-iken cevher ider irşādı
SE2157 Baḳmayup ṣūret-i **isti'dāda** / Yine saʿy eyleyesiz irşāda
SE3015 Olsa ẕātında eger **isti'dād** / Kesbe muḥtaç degil neyl-i murād
SE3178 Var-ımış tevbeye **isti'dādı** / Oldı bu söz sebeb-i irşādı
HH437 Dest-yār oldı zūr-ı **isti'dād** / İtdüm ol kāra himmet-i Ferhād

istidlāl [1] delillere dayanarak bir hükme varmak

SE780 ʿArz iderlerde ḫaḳime fiʿl-ḫāl / Ol da anuñla **idüp istidlāl**

istifān {istefān} [1] çiçek vesaireden yapılıp genellikle Hristiyan gelinlerinin başlarına konulan daire, taç

NE1306 İki ḥışār iki büt-i dil-sitān / Oldı beden gevheri çün **istifān**

istifsār itmek [1] sormak, soruşturmak

HH1116 Naʿranuñ aşlın **itdi istifsār** / Merd-i nālānı itdiler iḫzar

istiġfār [3] Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileme, tövbe etme

SE551 Hem anı ḫayl-i melā'ik her bār / İdinür ḫargeh-i **istiġfar**
SE963 Zülf-i pür-ʿuḳde çekerse tāra / Yek yā beş sübḥa-i **istiġfāra**
SE1963 Çift idüp ol segi bir murdāra / Kendüsi başladı **istiġfāra**

istiġnā [7]

1. naz, işve

SE168 Aşıra nāz-ile **istiġnāyı** / Başına teng ḳıla dünyāyı
SE3236 Sen şeh-i ʿālem ü ben rind-i gedā / İtme bī-hūde yire **istiġna**

HH669 Yoġsa maġrūr-ı ḥüsn olup maḥżā / Vaṣla mānīʿ olursa **istiġna**
HH1893 Līk ber-muḳteżā-yı ḥüsn ü bahā / Geldi araya girdi **istiġnā**

2. tokgözlülük, gönül doygunluğu

SE2336 Çeşme-i Ḫıżra irişdi gūyā / Ṣatdı İskendere ṣad **istiġnā**
SE2383 Eylemez nāza taḥammül ẕūrefā / Çeşme-i Ḫıżra satar **istiġna**
HH946 Evvel-i kārı ʿarża-ı Kālā / Ṣoñra bāzāra gelse **istiġnā**

istiḥḳāḳ [4] layık olma, hak ediş

SE1208 Ḳıdem ü mesned ü aṣl ü fāḳa / Ḳatılaldan beri **istiḥḳāḳa**
SE1649 Büyüdüp burnını ikrām-i vifāḳ / Fiskeye gelmiş idi **istiḥḳāḳ**
SE1832 Gün gibi baḳmayup **istiḥḳāḳa** / Feyżi yayılmış idi āfāḳa
HH360 Gözleye çeşm-i luṭfa **istiḥḳāḳ** / Biline hep merātib-i ʿuṣṣāḳ

istiḳāmet [4]

1. yön, taraf, doğrultu

SE3036 Yitişüp oldı o naḫl-i ḫurrem / **İstiḳāmetde** nezāketde ʿalem
SE3134 **İstiḳāmet** bir ulu devletdür / Tāze serv-i çemen-i ʿizzetdür
SE3153 **İstiḳāmet** ki ola tabʿa medār / Ṭoġru yoldan çıḳamaz cedvel-vār

2 doğruluk, dürüstlük

SE3137 **İstiḳāmetle** olan tīz-lisān / Sözi geçgin ola mānend-i sinān

istiḳbāl eylemek/itmek [4] karşılamak, gelen bir kimseyi karşılamaya çıkmak

SE1111 **İtdi** ser-ʿasker-ile **istiḳbāl** / Ki muḥīṭ olmaya ṣaḥrā-yı ḫayāl
SE1798 Vüzerā **eylediler istiḳbāl** / İtdiler pāyına cümle rū-māl
HH292 **İtdi** herkes bahāra **istiḳbāl** / Çıḳdı seyre miṣāl-i bād-ı şimāl
HH1153 Ṣandı şevḳ ile **ide istiḳbāl** / Dimedi kim taḳallüb eyleye ḫāl

istiḳlal [1] kimseye bağlı ve tâbi olmama, kimsenin emri altında bulunmama, bağımsızlık

SE1505 Çeke nā-geh ʿalem-i **istiḳlāl** / Ola bāʿiṣ ḫalel-i mülke bu ḫāl

istikrāh eylemek/itmek [2] iğrenmek, tiksinmek

SE1881 Aġlamış ṣūretine itse nigāh / **Eyleye** tā niceler **istikrāh**
HH2453 Merdek-i kāselīs-i sāġar-ḫʷāh / Bekrīdür diyü **itdi istikrāh**

istiʿlā itmek [1] yükselmek, yücelmek

SE1306 Ṣaḫṣ-ı nāçize **iden istiʿlā** / Yelkeni altına alsa meṣelā

istimāʿ eylemek [1] dinlemek

S451 Sözüm **istimāʿ eyleyüp** didiler / Bu ʿöẕr ü bahāne degil muʿteber

istīnās [1] yakınlık, ünsiyet

HH300 Geldi şol-deñlü bezme **istīnās** / Felek-i ḥīlekāra düşdi hirās

istīṣāl [1] kökünü kazıma, söküp atma, temizleme

HH1169 Müjde-i ḳatl-i ḫaşm ü **istīṣāl** / Oldı āṣār-ı devlet ü iḳbāl

istivā [2] ortada ve tam yerinde bulunma, itidal

NE383 Cisri olup şekl-i ḫaṭ-ı **istivā** / Encüm idi ʿasker-i zerrīn-ḳabā
NE867 Çarḫa irüp farḳ-ı zaʿīf u gedā / Oldı külāhında hilāl-ı **istivā**

ʿişyān [7] itaatsizlik, karşı gelme

SE533 Ḳılmaġa çāre teb-i **ʿişyāna** / Bire birdür dil-i ser-gerdāna
SE566 Bī-namāzuñ çü işi **ʿişyāndur** / Vāḳıʿā rehberi de şeyṭāndur
SE987 Debrenüp ʿırḳ-ı ḫābīṣ-i **ʿişyān** / İdicek sehv-ile ẕulm ü tuġyān
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña ʿiyān / Didi iy bende-i bend-i **ʿişyān**
SE3351 Baş egüp ṭalṣa yem-i **ʿişyāna** / Ḥīle taʿlīmin ider şeyṭāna
HH53 Ġarḳa-i mevc-ḫīz-i **ʿişyānım** / Mevc-veş kef-be-ẕeyl-i ġufrānım
HH74 Dāimā kārı cürm ü **ʿişyāndur** / Dār-ı dünyā başına zındāndur

ʿişyān eylemek/itmek [2] Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmek

SE560 Varısa ʿaḳluñ eger ey nādān / **Eyleme** Ḥażret-i Ḥaḳḳa **ʿişyān**
SE568 Añla bu sırrı da **ʿişyān itme** / Ādem ol yoḳ yire ṭuġyān itme

iş [34]

1. bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma

S505 Abā giymek ile **iş** olsa hemān / Her ırġad olur Bāyezīd-i zamān
S1534 Selīḳī iseñ ḳıl söze verzişi / ʿArūża ḳalursa olur naẓm **işi**
NE1300 ʿIyd güni şūr-ı şafāya döner / Āteş **işi** gösterir ol ḳalʿalar
NE1930 Tāzeler içinde nice **iş** olur / Vāy ol eyvāna ki dervīş olur
NE1961 Her biri nev-devlet ü köhne-keçel / Eskiden **iş** tāzeligi mübteẕel

NE2373 Didigüñ **iş** çünki elüñden gele / Gerçi degil gördigümüz mesʾele
NE2444 Kendi gibi ʿācize ḳarşu kişi / İdemez ādāba muḫālif **işi**
NE3156 ʿİbret alup ḥallerinden kişi / Himmet ider itmemege bed **işi**
SE395 Ṣoñradan dāḫil olanlaruñ **işi** / Oldı pes-māndesine ferrāşī
SE549 **İşini** eyler anuñ Ḥaḳ āsān / Aña rāġıb olur Ḫalḳ-ı cihān
SE703 Ne ḳadar ḫāk-nihād olsa kişi / Çün gönül yapmaḳ ola anuñ **işi**
SE1040 Seg-i nefs eyledi ḥayvāniyyet / Ne ʿacep **işlere** itdüñ niyyet
SE1044 Şerm-ile kendimiz itmiş ṣanuruz / Ol ider bu **işi** biz utanuruz
SE1078 Nā-münāsib giyicek cāme-i zer / Suḫre olur **işi** taḳlīde döner
SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ dād ü dihiş / ʿAmelidür eyiye varmaz ol **iş**
SE1525 Bendeyi bende çeken iḥsāndur / Yoḫsa zencīrüñ **işi** āsāndur
SE2637 Maṣlaḥat ṣaḥibi āgāh gerek / Kişinüñ her **işi** li'llāh gerek
SE2656 Bī-ġaraż ḥākim olanlar her gāh / Her **işin** ide rıżāen li'llāh
SE2675 İtdügi ḳana ber-ā-ber **işdür** / Ḥāṣılı aña kerem yañlışdur
SE3284 İller içre beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u nāmūṣ **işi** ḫod oldı tamām
SE3498 Biri ol ṭāʾife-i nā-mevzūn / Ki ide naẓmuñ **işin** dīger-gün
HH482 Ḥāsılı cemʿ olup ḫıṣāl-i melek / Her **işe** rükn idi her aşa nemek
HH1463 Ḳays-veş itmeseydi dermānde / Ne **işüm** var idi beyābānda
HH2425 Defter-i dānişüñ güli ṣoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ **işi** ḫod öldi

2. hal, durum

HH684 Didi her şeb **işim** keşā-keşdür / Bedeni serd ü būyı nāḫoşdur
HH2623 Didiler var bu **işde** iki keder / Biri bu yayılur bu ḳara ḫaber

3. davranış, hareket

NE182 Seg gibi nefsin ki **işi** kīnedür / Aña uyup bunca ḫırıldı nedür
NE569 Bād-ı şitānuñ **işi** taʿḳīd idi / Şu şeh-i yaḫ şükker-i fānīd idi
NE580 Ṣaʿṣaʿa-i mihrüñ **işi** ḳahrdur / Luṭfı yedi tası geçen zehrdür
NE1661 Fażlı velī ẕāhir idi gün gibi / ʿAḳlı Risṭo **işi** Mecnūn gibi
NE3003 Didi **işi** nāle vü veyl olduġın / Hem meṡel-i ḫāṭib-i leyl olduġın
SE348 Berg-i gül zīb-i der ü dest oldı / Bād-ı ṣubḥuñ **işi** gül-geşt oldı
SE566 Bī-namāzuñ çü **işi** ʿışyāndur / Vāḳıʿā rehberi de şeyṭāndur
SE1662 Ḥadeṣ olur **işi** ehl-i lāfuñ / ʿIrżı da püs pas olur leffāfuñ

iş bitmemek [1] yeterli olmamak

HH1016 Āh u nāleyle hergiz **iş bitmez** / Dāġ-ı dil āb-ı eşk ile gitmez

iş düşmek [1] yapması gereken bir iş ortaya çıkmak, bir işi yapma sırası gelmek

HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı tāze / Yine **iş düşdi** ʿ işve vü nāza

iş görmek [1] birinin iş yapması gerekmek

SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / Dehrde yaş yaşamış **iş görmiş**

işi Allaha/Ḫudāya ḳalmaḳ [2] kimseden yardım ve umut kalmamak, çok güç şartlar altında olmak

NE1030 Derd-i firāḳuñla olup nā-tüvān / Anuñ **işi ḳaldı Ḫudāya** hemān
HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i şāha / **Ḳaldı** maẓlūmuñ **işi Allāha**

işi altun olmaḳ [1] durumu çok iyi olmak

SE266 Luṭf-ı iksirine maḳrūn oldı / Müşterīnüñ **işi altun oldı**

işin altun eylemek [1] çok iyi duruma getirmek ‖ kolaylaştırmak

SE518 ʿIşḳdan çünki ola ẕerre eşer / ʿĀḫir anuñ **işin altun eyler**

işin temām itmek [1] işini bitirmek, kötü duruma düşürmek

HH504 Gördiler ʿışḳ cānına yetmiş / ʿAḳlın alup **işin temām itmiş**

iş itmek [3]

1. oyun oynamak

NE597 **İşler ider** ʿāşıḳ-ı derd-keşe / Gāh çeker gāh soḳar āteşe

2. yapmak

NE2261 Devletümü itdüm elümle hebā / Ben baña **itdüm** bu **işi** ben baña
NE926 Bir **iş ider** gahī kelām-ı ḥadīm / İdemez ol kārı sipāh-ı ʿaẓīm

işʿāl eylemek/itmek [3] tutuşturmak, yakmak

SE1782 Ṣulḥ için nāmeler eyleñ irsāl / **İdelüm** nār-ı niyāzı **işʿāl**
SE1979 İşledür cām-ı meyi al eyler / Āteş-i şevḳını **işʿāl eyler**
SE2316 Sen de bir yañadan **itme işʿāl** / Derd-mende yetüre şerm-i suʾāl

işʿār [1] yazı ile bildirme

SE2914 Şiʿrdür çünki şiʿār-ı ebrār / İdelüm şemme-i ḫālin **işʿar**
HH434 Çeşme nāmiyle itdügi **işʿār** / Oldı ġālib selāset-i eşʿār

işāret [8]

1. bir şeyi, anlatılmak istenen bir mânâyı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme

NE72 Lāl-ṣıfat söyle **işāret** ile / ʿAczüñi bildür bu kināyāt ile
NE1701 İtdi o dem baña beşāret hemān / Virdi **işāret** ile icāzet hemān
NE2135 Dāʾim **işāretle** olup fitne-ger / Eyleme hem-sāyelere kec naẓar
SE615 Bir **işāretle** idüp ehl-i żamīr / Sırr-ı Hūʿdan giderek ola ḫabīr
SE1142 Bir **işaretle** ḳılur ʿazm-i diyār / Tīr-i bārān-ıla eyler efkār
HH358 Bir **işāretle** ġamze-i bī-bāk / Gāhī biñ derd-mendi ide helāk

2. belirti, emare

NE1390 Şekl-i kemer ṣūret-i ḳuvvet yeter / Bendelige bend-i **işāret** yeter
HH1589 Sebeb-i āh idi aña her gāh / Āḫir-i ḳavlde **işāret-i** āh

işāret ḳılmaḳ [4]

1. bir kimseye bir şey yapması için anlamlı hareketlerde bulunmak

SE1380 Sırra sīması delālet eyler / Çeşm ü ebrūsı **işāret eyler**
HH713 Hācibe bir **işāret itdi** hemān / Pīş-i şaha getürdi mūy-keşān
HH1278 Pīr-i rūşen żamir idüp iḥsān / Bir cevāna **işāret itdi** hemān

2. alamet göstermek

NE2327 Ṣanʿata simāsı **işāret ider** / İsm-i müsemmāya delālet ider

işāret ḳılmaḳ [1] parmakla göstermek

S211 **İşāret ḳılup** tīri engüşt ile / Yıḳar ḥaṣmı gürzi birer müşt ile

işitmek [28] duymak

NE895 Ẓulm gören cānına laʿnet ider / Görmeyen **işitse** melāmet ider
NE1329 Bülbüli feryāda ser-āġāz ider / Mest **işidüp** naġmeye āġāz ider
NE1564 Şemme beyān eyleyeyin saña ben / Gördigüm **işitdigüm** aḥvālden
NE1658 Şol süḥanumı **işiden** ṭākler / Söyleyelüm ʿārif olan añlar
NE1776 Düşde **işitseydi** de hāʾil sözi / Varmaya ḫāba yumulunca gözi
NE2296 Ḥāṣılı ṭutup çomaġa geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb **işiden** ehl-i hūş
NE2372 **İşidecek** bu sözi ḫayrān olup / Didiler ol ḥikmeti cūyān olup
NE2465 Ḳande ki zen **işide** ol bī-ḥicāb / Olur idi ḳatre-zen-i pür-şitāb
NE2571 Bīve-zenān **işidüp** ol sözleri / Aġzı ṣulanur süzilüp gözleri
SE1959 **İşidüp** şāh aña ḫayrān oldı / İtdügi kare peşīmān oldı
SE2100 Şāh **işitdi** sözini vaḳtā kim / Oldı ikrām-ı nedime nādim
SE2674 **İşidürken** o següñ şirretini / Böyle vażʿuñ bilmeziz ḥikmetini
SE2760 **İşidüp** sözlerini şāh-ı cihān / Vāḳıʿ-ı ḥāli aña itdi ʿiyān
SE2788 Ceng-i ḫarbī **işidüp** derhem olur / Ana ol sūr-i ṣafā mātem olur
SE297 Ḥāl-i İsrāyı idüp şerḥ ü beyān / Görüp **işitdigini** ḳıldı ʿiyān
SE3390 Geldi maḥlūl **işidüp** anda hemān / Bir felāket-ẓede ḳallāş-ı cihan
SE3407 Ṣoñradan itdi tecāhülle suʾāl / Ki fülān kesden **işitdüm** bir ḥāl
SE3429 Çün ḳızışdırdı anı nār-ı firāḳ / Didiler āḫir **işidenler** ırāḳ
HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i ṣādıḳ / Yār **işitse** erür gider ʿāṣık
HH780 Nice āvāz **işitdi** bī-taḳrīb / Kimisi āṣinā kimisi ġarīb
HH790 Ḫar olanları kim ḳaṭāra ḳatar / Hep eli **işidür** bu ḫergeleler
HH1666 Gūş ururdı ṣadā **işitse** eger / Zāġdan umar idi ḳuşça ḫaber
HH1833 Dili bend-i kemend-i kākül idi / Ḳande bir gül **işitse** bülbül idi
HH1936 Şehr-i Reyden bu bende-i kem-ter / Eyü aduñ **işidüp** itdi sefer
HH1940 Bunı kim gördi kim **işitdi** ʿaceb / Ḫışm ü kīne maḥabbet ola sebeb
HH1988 **İşidüp** anı ol şeh-i ḫūn-rīz / Çekdi nār-ı ġazab şerāre-i tīz
HH2030 ʿĀṣıḳuñ çün **işitdi** āvāzın / Ṭuydı maḳṣūdın añladı rāzın
HH2164 Çünki ol ḫaste ḫāl-i bī-ārām / Müşfiḳāne **işitdi** böyle kelām

işkāl [2] zorluk, güçlük

HH260 Ḥall-i **işkāl** ü ḳaṭʿ-ı evḫāma / Ser-i maḳtaʿda gezlik ü ḫame
HH261 Birisi kātiʿ-i ʿurūḳ-ı ḍalāl / Biri dendān-ı ʿuḳde-i **işkāl**

işkembe fener [1] sokak lambaları konulmadan önce geceleri yürürken elde taşınan, körüklü bir boru şeklinde olan, istenildiği zaman kolayca açılıp kapatılabilen, altı üstü pirinç, orta kısmı muşamba veya kağıttan yapılan fener

NE2536 Barmaġına od geçürüp yā hemān / Şemʿ idi **işkembe fenerde** hemān

işkence [2] eziyet etmek, cefa vermek

SE152 Tāc-ı lāʿlīn ile dil rence olur / Āteşin tās-ile **işkence** olur
SE3501 Ṣıḳa **işkence** idüp mışrāʿı / Gire biri birine aḍlāʿı

işkeste [7]

1. kırık, kırılmış. Ayrıca bkz. ‘şikeste’ md.
S5 Güneş nārına ol virüp iştiʿāl / Dürüst eyler **işkeste** cāmın hilāl
SE3077 İrmesün sāġar-ı peymāne żarar / Olsa **işkeste** eger kāse-i ser
2. üzgün, düşkün
S484 Devāsın ki cellād ide ḫastenüñ / N’olur ḫāli eyā ol **işkestenüñ**
SE2717 Belde zünnār-ıla ol **işkeste** / Çalışur ṭurma şikeste-beste
HH1219 Ol ġam-ı dil-rübāyile ḫaste / Bunlar anuñ ġamiyle **işkeste**
HH2224 Bamdan uçdı murġ-ı per-beste / Düşdi gönli gibi ol **işkeste**
HH2438 Derd-i ʿışḳ ile gāh olup ḫaste / İçmeye gitdi iki **işkeste**

işkeste-bāl [1] kanadı kırık ‖ mahzun
NE1241 Oldı cihān çün dil-i **işkeste-bāl** / Peşşe-i ḫān-ı niʿam-ı zü’l-celāl

işkeste-endām [1] beli bükülmüş ‖ düşkün
S1217 Aña ḳahve-ḫāne ʿaceb dāmdur / Ki bir murġ-ı **işkeste-endāmdur**

işkeste-ḥāl itmek [1] düşkün hale getirmek
NE2735 Dā’im idersin anı **işkeste-ḥāl** / Kāruñ olur zehre-şikāf-ı ḫayāl

işkeste-tāb [1] güçsüz, zayıf
NE432 Bula ʿAtā’ī gibi **işkeste-tāb** / Nāmını ẕikr itmekle feṯḥ-i bāb

işleme [7] nakış
NE2450 **İşleme** gibi başını yarasın / Tāk-i ṣıfat-bürūduña ṣarasın

işlemek [7]
1. çalışmak
S365 İdüp ṣaçma funduḳ ġırīv ü ġareng / Küvāre-miṣāl **işledi** her tüfeng
2. yapmak
SE1998 Eline girseñ eger kim tenhā / Ḳoca-vārī neler **işlerdi** saña
3. içine girmek, nüfuz etmek, tesir etmek
S1454 N’ola **işlese** cāna te’şīr-i ʿışḳ / Ki cān içün işlendi hep tīr-i ʿışḳ
SE2047 **İşledi** aña fitīl-i sūzān / Badenüñ girdi günāhına hemān
SE2216 Ṭurmadın bir birine naḳş geçer / Müje süzenleri dāyim **işler**
HH1862 **İşledi** cana nāvek-i müjgān / Gönlini ḳapdı ġamze-i fettān
HH2162 Çeşme-i çeşmi eyleyüp seyyāl / **İşlesün** dāġ-ı sīne şemʿa-miṣāl

işlenmek [1] işlemek, çalışmak
S1454 N’ola işlese cāna te’şīr-i ʿışḳ / Ki cān içün **işlendi** hep tīr-i ʿışḳ

işletmek [1] işlemesini sağlamak, (kadeh için) mecliste döndürmek
SE1979 **İşledür** cām-ı meyi al eyler / Āteş-i şevḳını işʿāl eyler

işrāf itmek [2]
1. yükseğe çıkarmak ‖ yüceltmek
HH1265 Feyż-i işrāk ile o nūrānı / **İtdi işrāf** ḳalb-i sulṭānı
2. yükseltmek ‖ ortya çıkarmak
2. HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o mihr-i münīr / **İtdi işrāf-ı** sırr ü keşf-i żamīr

işrāḳ [6]
1. doğma, doğup etrafı aydınlatma
SE3047 Şīşe vü cām olup **işrāḳı** / Ḳulḳulın anlayamazdı sāḳī
HH2696 İde ḫurşīd-i ʿātifet **işrāḳ** / Nergisin aça māliş-i eşfāḳ
2. zuhur etme, kişinin geldiği yere aydınlık saçması
SE771 Oldı āyīne-ṣıfat **işrāḳı** / Pertev-i ḥikmetinüñ müştāḳı
SE1054 İtdi ol mihr-i celī ḳadr-i ḫaṭīr / Nūr-ı **işrāḳ-ıla** eşrāf-ı żamīr
HH1265 Feyż-i **işrāk** ile o nūrānı / İtdi işrāf ḳalb-i sulṭānı
HH2254 Nūr-ı **işrāḳ** ile o mihr-i münīr / İtdi işrāf-ı sırr ü keşf-i żamīr

işrāḳ ḳılmaḳ [1] aydınlatmak, parlatmak
HH2294 Müjde kim āḫir oldı şām-ı firaḳ / **Ḳıldı** Ḫurşīd-i taliʿüñ **işrāḳ**

ʿişret [20] iyi yaşama, gününü gün etme, safa sürme, içki içme, içki âlemi
S466 Seḥer ḳaldurup sāġar-ı **ʿişretin** / Bize ʿarż ider yaʿni germiyyetin
S726 Dıraḫtān-ı ʿālī olup ser-be-evc / Gelür ehl-i **ʿişret** aña fevc fevc
S754 Getür sāḳiyā sāġar-ı **ʿişreti** / Hebā itme ġafletle bir sāʿati
S804 Bıraḳ lücce-i **ʿişrete** lengeri / Yine ṭutalum zevraḳ-ı sāġarı
S941 Yem-i **ʿişretüñ** cāmdur revnaḳı / Şulandıḳça yürür bunuñ zevraḳı
S996 Viren bezme fer ḫüsn-i tedbīridür / Bu gün şanʿat-ı **ʿişretüñ** pīridür
S1179 Gülāb-ı gül-i cām-ı **ʿişret** midür / Yaḫud cūy-ı kāfūr-ı cennet midür

S1395 Çeküp her nefes sāġar-ı **ʿişreti** / El irdikçe fevt eyleme furṣatı
S1517 Ḫuṣūṣā olup cām-ı **ʿişret** nigūn / Baña gün mi gösterdi gerdūn-ı dūn
NE169 **ʿİşret** ola fikri zer-gerī müdām / Cāmı göñülden geçüre ṣubḥ u şām
NE675 Cām mı ya micmer-i **ʿişret** midür / Meşʿale-i rāh-ı hidāyet midür
NE1281 Semt-i ḥışāra gelüp it ʿālemi / ʿÖmre sürer **ʿişretinüñ** her demi
NE2982 İrmek içün **ʿişret** ile vāyeye / Eylediler şāmı bedel sāyeye
NE3076 Sen de ʿAṭāyī unudup **ʿişreti** / Ḫātır it ḥaşrı gider ġafleti
SE223 Āl ü aṣḥābıla **ʿişret** ḥaḳḳı / Şeb-i İsrādaḳı ṣoḥbet ḥaḳḳı
SE891 İntiḳāli şeb-i vuṣlat gibidür / Sekerātı dem-i **ʿişret** gibidür
SE2044 Bu ise āḫir-i beẕm-i **ʿişret** / Laʿnet ol ʿayş u ṣafāya laʿnet
HH818 Çünki gün gicelidür ey meh-rū / **ʿİşret** için ṣalā olup her sū
HH2307 Devlet-i mīr-i şīr-ṣavletde / Oldılar ẕevḳ u ʿayş u **ʿişretde**
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḫāli ḥākīm-i Belḫ / Kāmı telḫ oldı māh-ı **ʿişreti** selḫ

ʿişret-ḫāne [1] eğlence yeri ‖ meyhane ‖ dünya
SE338 Böyle Cem gelmedi hīç devrāna / Ser-be-ser kişveri **ʿişret-ḫāne**

iştār çekmek {intiẓār çekmek} [1] bkz. ‘intiẓār çekmek’ md.
NE1276 Ḫūr ile ġılmāna çeken **iştār** / Mīve uman bī-meded-i nevbahār

işte vardum dimez irdikçe ḳażā [2] bugünkü kullanımı “Kaza geliyorum demez” şeklinde olan atasözü
SE2983 **İşte vardum dimez irdikçe ḳażā** / Bir delīl ister-iseñ işte saña

iştiʿal virmek [2] alevlendirmek, kızıştırmak
S5 Güneş nārına ol virüp **iştiʿāl** / Dürüst eyler işkeste cāmın hilāl
S1456 Yine nār-ı ʿışḳa virüp **iştiʿāl** / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde ḳal

iştibāh itmek [1] şüphelenmek, kuşku duymak
NE1425 Muʿtezilī gibi ṭutup ġayr-ı rāh / **İtme** kerāmetde şaḳın **iştibāh**

iştiġāl [2] uğraşma, meşguliyet
NE810 Virdi göñül aḫkerine **iştiġāl** / Dem-be-dem ol vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE986 Nāire-i ʿışḳ-ı bülend-i **iştiġāl** / Dāʾire-i maʿrifet-i zü’l-celāl

iştiġāl eylemek/itmek/ḳılmaḳ [3] uğraşmak, meşgul olmak
S221 Ġazāsına ʿālem **idüp iştiġāl** / Dile gelmedi hiç ne mülk ü ne māl
NE2879 Sübḥa-ṣıfat elde olup bu maḳāl / Pākluġuñ şükrine **ḳıl iştiġāl**
SE781 Baḳıcaḳ şafḥadaḳi ṣūretine / **İştiġāl eyler** idi sīretine

iştihā [1] cinsel arzu
NE2853 Medḥ iderek germ olıcaḳ **iştihā** / Kendüsin eyler siper ol bī-nevā

iştihār [2] şöhret, nam
NE774 Kendüye ʿuryānlıġı idüp şiʿār / Bulmuş idi tīġ gibi **iştihār**
NE1009 Bāde gibi ʿışḳ-ı bülend-i **iştihār** / Her kişinüñ sırruñ ider āşikār

iştirā itmek [1] satın almak
NE3128 Gördüm anuñ himmetini bī-riyā / Bāġı ile **itdüm** anı **iştirā**

ʿişve [9] naz ve eda etme, güzellerdeki gönül aldatan tavır ve davranışlar
NE1017 Lebleri pür **ʿişve** ḳadeḫ-kār idi / Gözleri cādū-yı ciger-ḫār idi
NE2201 Duḫter-i rez gibi füsūn-sāz idi / Māye-i **ʿişve** meh-i ṭınāz idi
NE2506 Şunda berāy merdüm-i meh-pārevār / **ʿİşve** vü nāzı yaraşıḳ şīve-kār
SE2393 Gāh şu serpecegin alup ele / Ulaşurdı eyle bu **ʿişve** ile
HH352 Dil-ber-i şīve-kāra ʿışḳ olsun / **ʿİşve-i** cān-şikāra ʿışḳ olsun
HH602 Gördi bir dil-ber-i żarīf-simāt / Başdan ayaġa **ʿişve** vü ḥarekāt
HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı tāze / Yine iş düşdi **ʿişve** vü nāza
HH1465 Reng-i ruḫsāre şaldı cānuma tāb / **ʿİşve** vü ġamzeñ itdi mest-i ḫarāb
HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı **ʿişve** çeşm-i mekkār

it [4] köpek
S1084 Şaḳın tel ḳırar zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol **it** üzen
NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken yigit / Etmegin **it** yir yaḳasın daḥı bit
NE2568 Ṭurmaz uġurluḳ idüp eyler cefā / Dirligüm **it** dirligi dir dāʾimā
SE3400 **İt** ḳadar raġbeti olmaz ṭuluñ / Yıldızı düşkin olur maʿzūlüñ

iʿtā []

iʿtā eylemek/itmek [2] vermek, bağışlamak, ihsan etmek
NE1382 Ḳat ḳat olup ḳaṣr-ı mürüvvet-esās / **Eyledi iʿṭā** baña üç ḳat libās
HH2643 Görüp ol iki merdi ehl-i ġazā / **İtdiler** fülki anlara **iʿṭā**

ʿitāb [9] azarlama, paylama
SE2256 İʿtimād itmese de ide ḥicāb / Hīç olmazsa ide terk-i **ʿitāb**

SE2282 Gūş idüp eyledi aheng-i **ʿitāb** / Virdi ehl-i ġaraza böyle cevāb
SE2355 Ne ʿArab şaṭṭı görüp çekdi ḥicāb / Kimsene ābı görüp çekdi **ʿitāb**
SE2404 Çeşmeye itdi **ʿitāb-ıla** ḫıṭāb / Ḫışm-ıla aḳdı feminden ẕehr-āb
SE2666 Ḳıldı bir mücrime āheng-i **ʿitāb** / Eyleyüp şerʿ-ile icrā-yı ʿiḳāb
SE3130 Zaḫm-ber-zaḫm olup aña bu **ʿitāb** / Şāhına virdi bu vech-ile cevāb
HH2232 Çekdürüp ara yirde baña ḥicāb / Yaḳa yazdı şirār-ı nār-ı **ʿitāb**
HH2626 Ḳahr ile cümle ger olursa **ʿitāb** / Kim virür āḫiretde ṣoñra cevāb
HH1701 Baña bildür günahumı evvel / Ṣoñra ḫışm ile ḳıl **ʿitāba** maḥel

ʿitab itmek [3] azarlamak, paylamak

NE3073 Āhir **idüp** mest-i ḫarāba **ʿitāb** / Müşkiline istedi şāfī cevāb
SE851 **İtdi** Fārūḳ ol eşḫāṣa **ʿitāb** / Ḳahr-ıla ḳıldı o dem redd-i cevāb
HH1740 Bize ammā ṭuyup **iderse ʿitāb** / Taʿmiyeyle virilsün aña cevāb

iṭfa itmek [2] söndürmek

HH110 **İtdi** bir muşt-i ḫāk ile **iṭfa** / Ateş-i tīz-i ḫasmı rūz-ı vegā
HH643 Giceler şemʿin **itmeyüp iṭfā** / Şuġl iderdi o ṭıfl-ı māh-liḳā

iʿtibār [4] saygı görme, değer verilme

NE694 Her biri bir ḫusrev-i Cem **iʿtibār** / Ḫidmet-i pīrān ile pür-iştihār
NE805 Luṭf ile ol pīr-i bülend-i **iʿtibār** / Eyledi taʿbīr-i ʿabīrin nişār
NE1127 Yoḫsa bizüm gibiler olmaz şümār / Ehl-i hevā ḳavline ne **iʿtibār**
NE1784 Ḫāl-i ḫayātında bulur **iʿtibār** / Ölse daḫı nāmı olur pāyidār

iʿtibār eylemek/itmek [7]

1. saygı göstermek, değer vermek

NE185 ʿÖmür geçüp **eylemedüñ iʿtibār** / Vāy eger böyle iderse güzār
NE735 Eylediler gerçi selef-i iḫtiyār / **İtmedüm** ammā ki ḫaḳīr **iʿtibār**
NE1074 Ebr-i bahārīden **idüp iʿtibār** / Yoḳ yere itme güherin tārumār
SE2057 **İʿtibār eyleyicek** ehl-i ḫıred / Bulınur bu söze biñ dāne sened
SE2120 **İʿtibār itdügi** ehl-i naẓaruñ / Yüzi yumşaḳlıġıdur verd-i terüñ

2. dikkate almak

NE836 Kim ki **ide** bu suḫana **iʿtibār** / Aġzı şuyın aḳıda dīvāne-vār
SE2264 Dostluḳdan kime irişdi żarar / **İʿtibār idene** bu ḳıṣṣa yeter

iʿtidāl [2] ölçülülük, uygunluk

NE2304 Ehl-i belāġatda budur **iʿtidāl** / Kʿola maḳāmına muvāfıḳ maḳāl
SE2778 **İʿtidāl** anda şecāʿat oldı / Ṣıfat-ı şāḥib-i himmet oldı

iʿtiḳād [2] inanma, gönülden bağlı olma

NE1273 Olur iseñ her kime pāk **iʿtiḳād** / Anda olur bāb-ı hidāyet güşād
HH2360 Bu ḫayāl oldı aña ʿillet-i żem / Eyledi **iʿtikādın** muḥkem

iʿtiḳād eylemek/itmek/ḳılmaḳ [5] inanmak

NE1190 Şeyh Niẓāmīʿye **idüp iʿtiḳād** / Ḳadrini günden güne bildi ziyād
NE1443 Ḫüsn-i irādetle **ḳılup iʿtiḳād** / İtdi mürīd olmaġı dünyā murād
NE1508 Ḫākleri mezraʿ-ı tuḫm-ı murād / Ḫāk-be-ser **itmez** iseñ **iʿtiḳād**
SE2421 Ġayb gencīneleri vāfirdür / **İʿtiḳād eylemeyen** kāfirdür
SE2782 İʿtimād itmeye dirʿ ü sipere / **İʿtiḳād ide** ḳażā vü ḳadere

iʿtimād eylemek/itmek [8] güvenmek

NE1634 Çünki degil ʿārife dünyā murād / **İtme** ʿarż-ı cūylara **iʿtimād**
NE2325 Matraḳadur dinse gül alaād / Ẕevḳi olan **eyleye** mi **iʿtimād**
SE2256 **İʿtimād itmese** de ide ḥicāb / Hīç olmazsa ide terk-i ʿitāb
SE2418 **İʿtimād eylemeyüp** dünyāya / Ḳıl tevekkül kerem-i Mevlāya
SE2782 **İʿtimād itmeye** dirʿ ü sipere / İʿtiḳād ide ḳażā vü ḳadere
SE3092 Ne ṣafādur ki idüp ʿahd ü emān / **İʿtimād ide** saña pīr ü cüvān
HH1572 **İʿtimād eyleyüp** saġīr ü kebīr / Himmetin ister idi mīr ü vezīr
HH2400 **İʿtimād eylesün** mi hiç insān / Mihr ḳoynuñda gözlerüñ giryān

iʿtirāf itmek [1] saklamaktan, gizlemekten vazgeçip doğruyu söylemek

NE2371 Şöyle ki raḳībe **ide iʿtirāf** / Ẓulm olur mı bu eşek bī-ḫilāf

iʿtirāz [3] kabul etmeme, karşı çıkma

HH313 Līk bu dāʿī-i daḳīḳa-güẓār / Buldı üç güne **iʿtirāża** medār
NE1131 Ṭaʿna iderse ẓurafā-yı diyār / Cümleye bu beyt ider **iʿtizār**
SE2373 Merhem olmaz sitem ü āzāra / **İʿtizār-ıla** onulmaz yara

iʿtirāz itmek [1] bir fikir ve kararın karşıtını ileri sürmek, karşı çıkmak

SE1090 **İʿtirāz itseñ** uyup şeyṭāna / Ki bu niʿmet ne düşer nādāna

iʿtizār [1] özür dileme

S452 Müsellem degil hergiz ol **iʿtiẓār** / Keder mi virür lücceye rūzigār

iʿtizār itmek [6] bağışlanmayı dilemek, af dilemek
S443 Faḳīr **eyleyüp** anlara **iʿtiẕār** / Didüm bende yoḳ ol ḳadar iḳtidār
NE755 ʿArż ḳılup meskenet-i bī-şümār / **Eyledüm** anlara da biraz **iʿtiẕār**
HH737 Zīr-i lebden bir ah idüp āḫir / **İʿtiẕār itdi** ḫaşmına vāfir
HH802 **İʿtiẕār iderek** varur dil-ber / Pīre-zenden bir ay mehil ister
HH1064 İʿ**tizār iderek** didi ol pīr / Anı yanumdan itmedüm bu faḳīr
HH2368 Göricek aña merḥamet ḳopdı / **İʿtiẕār eyledi** elin öpdi

itlaf itmek [1] ziyan etmek, yok etmek, telef etmek
SE2099 Şeh kim **itlāf ide** beytüʿl-mālı / Āḫiretde güç olur aḥvāli

itmām [8] tamamlama, bitirme
NE740 Ḥāşılı **itmāma** irüp ol kitāb / Cild ile oldı ṣadef-i dürr-i nāb
NE1865 ʿAhd ü yemin eyledi mihmān ile / Kārınuñ **itmāmına** biñ cān ile
SE1818 Gösterüp maṣlaḥatında iḳdām / Ḳılup **itmāmı** içün saʿyi tamām
SE3294 ʿĀḳıbet ḳıldı o ḫūn-ḫāra ḳıyām / ʿĀṣıḳuñ itmege kārın **itmām**
SE3511 Erbaʿīni iricek **itmāma** / Ḥaylice çille çıḳardı ḫāme
SE3512 Cehl-i ṣoḥbet ki olındı **itmām** / Ḳırḳlar menzili oldı bu maḳām
HH866 İtdi āḫir o fırḳa-yı dil-rīş / Fikr-i **itmām-ı** ẕikr ü nışfü'l-ʿayş
HH1963 Degdi ḳāṣıd eline çün nāme / ʿAzm ḳıldı bu kārı **itmāma**

itmām eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek
NE1496 ʿAyni ile ceddüme iʿlām ider / Ṣoḥbeti bu vech ile **itmām ider**
SE673 Baʿşuñ **itmām idicek** ḥikmetini / İḳtižā eyledi ḫatmiyyetini
SE674 Çün haḳīm **itdi** kelāmın **itmām** / Oldı cām-ı süḫanı müşg-i ḫitām
SE798 Şāhid-i ḳışşa olup rūy-nümā / Sözin **itmām idicek** çehre-güşā
SE1820 Boyun ur kārını **eyle itmām** / Burmasın boynını ḳarşuñda müdām
SE2493 Ṣaldı bir ḳāṣid-i ferḫunde-peyām / **Ḳıla** tā kim bu mühimmi **itmām**
HH782 **İdüp itmām** o kārı döndi yine / Geldi dārü'l-bevār-ı pīre-zene

iṭminān virmek [1] emniyet vermek, gönül rahatlığı vermek
SE1594 El urur **virmek-için iṭmīnān** / Dāmen-i muṣḥaf-ı eymāne hemān

ittifāḳ [1] fikir birliğine varma, anlaşma
NE2012 Boşanmaġa ṭaʿn idene **ittifāḳ** / Küfr ile ḥükm eyler idi üç ṭalaḳ

ittifāḳ eylemek/itmek [2] birleşmek, birlik olmak
NE387 **İtmiş** idi ser-be-ser ehl-i nifāḳ / Ġāyret-i dīniyye ile **ittifāḳ**
NE1676 **Eyleseler** şirret ile **ittifāḳ** / Ber-ṭaraf olurdı cihāndan vifāḳ

ittifaḳī [1] birliktelik, ünsiyet
HH2676 İtdiler cilve-i ḫaṭīre-i ḳuds / Ḳıldılar **ittifāḳī** meclis-i üns

ittiḥād [2] birleşme, birlik olma
SE986 **İttiḥād** ister iki rūḥ-ı laṭīf / Vuṣlata māniʿ olur cism-i keṣīf
HE103 Şebüñ envār-ı mehle **ittiḥādı** / Güzel gösterdi sīm üzre sevādı

ittiṣāl [5] yan yana gelme, yakınlık
S606 Velī baḥr olup māniʿ-i **ittiṣāl** / Girer araya tīġ-ı hicrān-miṣāl
S1306 Bu tāb itse ḥūte eger **ittiṣāl** / Balıḳlardı māhī-i Yūnus-miṣāl
NE1477 İtdi ol eṣnāda meger **ittiṣāl** / Sāḥile bir keştī-i deryā nevāl
NE2282 Yaʿni ki tefrīḳ olınur bī-cidāl / Bir yıla dek olmaz ise **ittiṣāl**
NE2620 ʿĀṣıḳ olur garḳ-ı yem-i vecd-i ḫāl / Aġzın açup istese bir **ittiṣal**

itdügini bulmaḳ [3] yaptığı bir kötülüğün cezasını çekmek
HH773 Göreyün baña **itdügün bulasın** / Bir cefā-kāre mübtelā olasın
HH1798 **İtdügin buldı** Baḫtek-i bed-kār / Yolına geldi itdügi āzār
HH2209 ʿĀṣıḳ-ı zāra **itdigüñ bulsun** / Derde düşsün cevān merg olsun

ʿivaż [2] bir şeye karşı alınan ya da verilen bedel, karşılık
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i **ʿivaz**
SE2998 **ʿİvaż** olur mı bu luṭfa dünyā / Hele maʿẕūr buyur icmāla

iʿvicāc [1] eğri büğrü olma, eğrilik
SE3158 **İʿvicāc** üzre ise şāh eger / Ṣāḥibi nār-ıla ışlāḥ eyler

ivmek [1] acele etmek, çırpınmak
HH2290 Bilmege ḥāl-i zārı cānı **iver** / Göreyin n'eyler ola dir dil-ber

iy [68] bkz. 'ey' md.
NE2374 Ḫar degil **iy** ḫusrev-i ʿālī-mekān / Ḥükm senüñ emr senüñdür hemān
NE2385 **İy** nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ
NE2401 **İy** seg nefsine hevādār olan / Ḳurbet-i iblīsi ṭaleb-kār olan
SE136 Eyleme bendeñi **iy** Rabb-i Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı der-i mīr ü vezīr

SE244 Didi daʿvet ḳılup **iy** bedr-i semā / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse ṣalā
SE852 Didi **iy** ḳavm-i baṭālet-muʿtād / Bu mıdur emr-i tevekkülde murād
SE867 **İy** olan beste-i evtār-ı emel / Mübtelā-yı elem-i dām-ı ecel
SE955 Ehl-i īmān ile **iy** Rabb-i mucīb / Raḥmetüñ eyle ʿAṭāyīye naṣīb
SE957 Gele **iy** perde-der-i ḫalvet-i rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde mücāz
SE988 Remz-ile ruḥ diye **iy** gevden / Didigüm vaṣl bu mıydı andan
SE1006 Ḫarekātuñla senüñ **iy** nādān / Ditreye ʿarş-ı ʿaẕīm-i Raḥmān
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña ʿ **iy** ān / Didi **iy** bende-i bend-i ʿiṣyān
SE1042 Cemʿ olup ide melāyik feryād / Diye **iy** pādişeh-i ʿādil-i dād
SE1048 Sen de fikr eyleye **iy** ehl-i ḍalāl / Ḥāżır u nāẕır iken Celle Celāl
SE1362 Ḫışm-ıla didi ki **iy** ẓālim-i bed / Cürmüñe göre budur ẓulm-i eşed
SE1396 Dimiş **iy** şāh-ı ʿadālet-muʿtād / Baña ẓulm eyledi bir ehl-i fesād
SE1402 Şaḫṣ-ı kūteh virüp ol laḫẓa cevāb / Dimiş **iy** Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE1443 Didi pend eyleyüp aña pederi / Pederin **iy** püser-i pür-hüneri
SE1448 Yüzüñi **iy** püser-i māh-liḳā / Gül gibi açmaġa başladı hevā
SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki **iy** cān-ı peder / Cüft idem bir zen-i pākīze-güher
SE1677 Sözden aʿlā güher olsa **iy** dil / Söz yirine ol olurdı nāzil
SE1781 Şöyle fikr itdi bu ʿizzet-ḫ˜āhān / Ki münāsib budur **iy** şāh-ı cihān
SE1855 **İy** olan māʾil-i ruḫsāre-i zen / Olma ʿiffet evine āteş-zen
SE1964 Ḫaẕer eyle ḫaẕer **iy** tāze cüvān / Olma ser-mest-i şarāb-ı raḫşān
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe **iy** ġonca-i ter / Mey-i gülgūn-ıla vir zīnet ü fer
SE2040 Gūş idüp sözlerin ol tāze cüvān / Didi biñ ḫayret-ile **iy** yārān
SE2104 Didi ḳahr-ıla aña şāh-ı kerīm / **İy** fürūmāye-i mennāʿ ü leʾīm
SE2151 Bir müselmān görüp ol aḥvāli / Didi **iy** cevher-i pāk ü ʿālī
SE2180 Baḳa **iy** zānī-i şūm u bed-ḫū / Ne denāʾet ne ḳabāḥatdur bu
SE2268 Cem olup yanına bir gün vüzerā / Didiler **iy** şeh-i iḳlīm-güşā
SE2294 **İy** olan ġılżet-i ṭabʿıyla meşel / Ḳarış ehl-i dile sen de incel
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / **İy** güzīn şīre-i engūr-ı ṭarab
SE2405 Didi **iy** ḥaddini bilmez cāhil / Beni itmişdi sükūtuñ ġāfil
SE2415 Yap göñül kaʿbesin **iy** ehl-i seḫā / Bir avuç ḫāk-ile ucuz maʿnā
SE2523 **İy** bilen nefs ü nevāyı düşmen / Ḫaşmuña eyle tedārük erken
SE2597 Didüm **iy** pādişeh-i ḥüsn ü bahā / Heves-i taḫt ide mi rind-i gedā
SE2605 Didi himmet midür **iy** bī-tedbīr / Olasun beste-i dām-ı tezvīr
SE2608 Ne tereddüd yiridür **iy** dil-rīş / Tīr der-şaşt u nişāne der-pīş
SE2616 Didi **iy** ādemī-i dīv-liḳā / Yoġ-ımış ẕerre ḳadar mihr ü vefā
SE2623 Ġażaba geldi didi **iy** nādān / Bozarın çehreñi vaʾllāh hemān
SE2624 Didüm **iy** şūḫ olurın mā-ḥażarı / Aġzı egrilerünüñ bende-beri
SE2673 Oldılar ḫāżır olanlar ḫayrān / Didiler cümleten **iy** şāh-ı cihān
SE2682 **İy** olan maşlaḥat-ı ḫalḳa emīn / İtmesün mekr ü ḥıyel dilde mekīn
SE2710 **İy** ḫoş ol merd kim itse peymān / Gerden-i himmetine ola ʿinān
SE2729 Didi şeh-zāde idüp pīre ḥiṭāb / Nedür **iy** gül bu bī-hūde ʿaẕāb
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek virdi cevāb / Didi **iy** taze nihāl-i şādāb
SE2825 Ḳahr-ıla aña idüp ṭaʿne-zeni / Didi **iy** şāh-ı cihān ʿār ḳanı
SE2834 Didi hem-rāhına **iy** merd-i neberd / Düşmen-i dūna zebūn olmaya merd
SE2842 El-vedāʿ **iy** ser-i bālīn-i ṣafā / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i heycā
SE2870 **İy** ḳılan ġavṭa-i deryā-yı süḫan / Ṭālib-i gevher-i yektā-yı süḫan
SE2873 Ẓāhir oldı dem-i ʿĪsā sende / Biʾllāh **iy** ḫāme nefes payende
SE2977 **İy** geçen baḥr-ı fenāda ġavvās / Dest ü pā urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
SE2995 Didi **iy** zāhid-i ferhunde-ḳadem / Bġreke'llāh ne keremdür bu kerem
SE3001 Didi ol zāhid-i pākize-sirişt / Nefesüñ var ola **iy** murġ-ı behişt
SE3071 Yürü **iy** ʿahdine ṭurmaz bed-mest / İtme peymāne-i peymānı şikest
SE3131 Nesne fevt olmaz a **iy** şāh-ı cihān / Devletüñde var-iken daḫı zamān
SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol nā-şād / Didi **iy** vālī-i ḳāhir feryād
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥīme **iy** dil / Meyli ḳo āb-ı revān gibi çekil
SE3234 Didi **iy** şāh-ı cihanım Ferdī / Güneşe lāyıḳ olur mı serdī
SE3263 Āḫir aġız bir idüp yārānı / Didi **iy** ḥüsn ü bahānuñ ḫānı
SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı n **iy** āz / Didi **iy** ʿāşıḳ-ı cüsd ü ser-bāz
SE3396 Didi bir āh-ıla giryān giryān / Ḫaḳ ṣabırlar vire **iy** rūḥ-ı revān
SE3408 Ṭaleb itmiş seni **iy** zühre-cenāb / Tuymadım aña ne virildi cevāb
SE3413 Didi **iy** duḫter-i aḫter-şānum / Şükr kim yirine geldi cānum
SE3420 Didi **iy** māder-i şefḳat-pīrā / Yā nedür ʿaybını bilsek ʿacabā
SE3421 Didi āh eyleyüp **iy** ġonca-dehen / Yavrucaḳsın ne bilürsin daḫı sen
SE3464 Tek ṭur **iy** ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle söyinmez bu çerāġ
SE3524 **İy** ḳılan ḫāk-i siyahı cevher / Vir ʿAṭāyī sözine ḳadr-i güher

ʿiyān **[14]** apaçık. Ayrıca bkz. ‘ʿayān’ md.

SE47 Arada üç elif olmadı **ʿiyān** / Oldı üçler gibi gözden pinhān

SE196 Ḳāmeti naḫl-i berūmend-i cihān / Sayesi olmaz ise tañ mı **ʿiyān**
SE283 Mīm-i imkān aradan gitdi hemān / Aḥmede nūr-ı aḥad oldı **ʿiyān**
SE297 Ḥāl-i İsrāyı idüp şerḥ ü beyān / Görüp işitdigini ḳıldı **ʿiyān**
SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i ramażān / Yılda bir kerre olur ḫalḳa **ʿiyān**
SE1038 Ḫābda oldı o dem baña **ʿiyān** / Didi iy bende-i bend-i ʿiṣyān
SE1272 Ḳollarıyla ṣarıġı döndi **ʿiyān** / Şāh-ı merdāne sütūn üzre hemān
SE1693 Şu sefāhatleri kim oldı **ʿiyān** / Ḳıldı iblīs-i laʿīni ḫayrān
SE2101 Sırr-ı ser-bestesini itdi **ʿiyān** / Ḳaṣdı kendi idügin ḳıldı beyān
SE2662 ʿAyn-ı ʿadl-ile olup ḫalḳa **ʿiyān** / Gözedürdi fuḳarāyı her ān
SE2760 İşidüp sözlerini şāh-ı cihān / Vāḳıʿ-ı ḥāli aña itdi **ʿiyān**
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol ān / Ḫande-zen şekli oldı şāha **ʿiyān**
HH1789 Şükrler itdi Ḥaḳḳa ḫalḳ-ı cihān / Oldı pür-nūr dīde-i **ʿiyān**
HE6 Bu nārın dūd-ı pīçānın **ʿiyān** it / Sipihre pāye nerdübān it

iyi, iyü **[3]** beğenilen ve istenilen nitelikleri taşıyan, değerli

NE1130 Ḳatalar anlara var ümmīdümüz / **İylere** olsun hele taḳṣīdümüz
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli kelb u ḫar / Bizden **iyü** başarur ey der-be-der
NE2720 Ḳatline ʿazm itdiler o gövdenüñ / İrteye ḳaldı **iyüsi** ḳışṣanuñ

iylük **[1]** iyi olan kimsenin niteliği, iyi nam, şöhret

NE891 Kendi gider **iylüġü** bāḳī ḳalur / İki cihāndan daḫı maḳṣūd alur

iz **[7]**

1. insan veya hayvanın bıraktığı belirti, ayak izi

S1110 Felek ṭurma ṣaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler **izin** kūy-ı yāre giden
NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi semekden semmāk / İki **izi** noḳṭa-i eflāk ü ḫāk
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke miṣāl-i hümā / Görmez idi hiç **izin** ehl-i hevā
NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i rūy-ı yār / Ḳarda yürü itme **izüñ** āşikār
SE3192 Başma ol ṭurfe ġazālüñ **izine** / Ki çökesüñ ṣoftānuñ **dizine**
SE254 **İzleri** ḳaṭʿ-ı merātibde revān / Ṣıfr idi ḫaṭṭ-ı muḥāsibde hemān

2. belirti, alamet

SE8 Noḳṭalar ṣayd-ı maʿānī **izidür** / Ṣubḥ-ı ṣādıkda seḥer yıldızıdur

iz azıtmaḳ **[1]** yolunu kaybetmek, şaşırmak

SE3279 **İz azıtsaydı** tih-i ʿummānda / O da lā-büd bulınurdı anda

izʿāc **[1]** can sıkma, rahatsızlık vermek

NE723 Eyleye **izʿāc-ı** ḳulūb-ı ʿıbād / Ḳahrı ile odlara yana bilād

ʿiẕām **[2]**

1. büyük, ulu

SE181 Nūr-ı pīşānī-i ecdād-ı kirām / Levḥ-i dībāce-i āyāt-ı **ʿiẕām**

2. büyüklük, irilik

HH1368 Ġanemümden çıḳan **ʿiẕām-ı** remīm / Baña olur delīl-i emr-i ʿaẕīm

iẕʿān **[8]** anlama yeteneği, anlayış

NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ **iẕʿānına** / Nefse uyup ḳaṣd ide öz cānına
NE3010 Hiç düşe mi ʿaḳl ile **iẕʿānına** / Maluñ ile ḫaşm olasın cānuña
SE793 Göricek şeklini naḳḳāş hemān / Didi bu şekle düşer mi **iẕʿān**
SE1010 Pendümi cān-ıla **iẕʿān** eyle / Saʿy idüp kendüñi iḫsān eyle
SE1641 Sözini ḥākim idince **iẕʿān** / Yādigār idügini bildi hemān
SE1983 Var ise zerre ḳadar **iẕʿānuñ** / Uġrama dāʾiresine anuñ
SE3063 Kedḫudā ḫāli idince **iẕʿān** / Ḳıldı ol arada bir ḥīle hemān
HH1724 N'ola olsam rumūzda nā-dān / Ṭıfl-ı deh-sāle çoḳdur ol **iẕʿān**

ʿiẕār **[7]** yanak

S761 İdüp anda ʿaks-i **ʿiẕāruñ** ẓuhūr / Görenler disün indi üstüne nūr
NE161 Şemʿ-i cemālüñ ola pervānesi / Māh-ı **ʿizāruñ** ola divānesi
NE509 Şīşe-i rengīn ile güller ki var / Dīde-i pür-ḫūn ile ʿaks-i **ʿiẕār**
SE1815 ʿArż-ı ḫāl ide **ʿiẕārın** pür-tāb / Ola ġarḳ-ı ʿaraḳ-ı şerm ü ḥicāb
SE1984 Levḥaşa'llāh olasın tāze **ʿiẕār** / Daḫı yol bulmaya gülzāruña ḫār
SE2746 Oḫşar oġlı yetişen pīr gibi / Ẕekan-ı sībi **ʿiẕār-ı** ʿinebī
HH332 Yedi ʿAẕrā **ʿiẕāra** Vāmıḳ imiş / Bārek-Allāh edebde ʿāşıḳ imiş

iʿzāz **[7]** saygı ile ağırlama

NE1857 İtdi aña baʿd-ı selām ü kelām / Ḫāneye teklīf idüp **iʿzāz-ı** tām
NE1951 Ṭut ki ṭoġup büyüdi **iʿzāz** ile / Ġonca-ṣıfat niʿmet ile nāz ile
HH1455 Gördi çün pādişāh-ı ser-bāzı / Āferin itdi ḳıldı **iʿzāzı**
HH2042 Vardı tenhāya çün iki hem-rāz / Çıḳarup bendin eyledi **iʿzāz**
SE625 Oldı **iʿzāz-ıla** ol ḳavm-i cerī / Cümleten ḫalkuñ ülü'l-emrleri

SE721 Aña **iʿzāz-ıla** ikrām itdi / Şeref-i rütbesin iʿlām itdi
SE2314 Berg-i terreyle gelirse sikke-ger / Eyle **iʿzāz-ıla** ḳadrin ber-ter

iẓhār [12] açığa vurma, meydana çıkarma, aşikar etme

NE2365 Raġbet-i **iẓhār-ı** kerāmet ḳılur / Bir kişiyi ḳadıya daʿvet ḳılur
NE3141 Daḫl-i suḫan ʿarż-ı ẓarāfet midür / Yā ġaraż **iẓhār-ı** faẕīlet midür
SE1248 Bir dem itmişdi sipihr-i ġaddār / Cāhiliyyet feterātın **iẓhār**
SE1255 İtdi bu ḥāli görince ẓürefā / Aḳçası olmayan **iẓhār-ı** zekā
SE1812 Bundan özge daḫı devlet nic'olur / Böyle **iẓhār-ı** kerāmet nic'olur
SE2516 Laʿlini ḫātem idüp gevher-bār / Eyledi nakş-ı żamīrin **iẓhār**
SE3257 Bu yaña ʿâşıḳ-ı pür-şūr u şeġab / Eyledi şevḳıla **iẓhār-ı** ṭarab
HH458 Ḳıldı **iẓhār-ı** şanʿata himmet / Virdi şanʿatla kārına şūret
HH981 Gördi **iẓhārdan** meded yoḳdur / Bīm-i cāna o yolda ḥadd yoḳdur
HH1118 Līk menşeʾden açmayup esrār / Bīm-i ġadr oldı mānīʿ-i **iẓhār**
HH1123 Ḳıldı **iẓhār** ʿadl ü reʾfet ü bād / İtdi ol naḫl-i dil-keşi āzād
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā yüzin **iẓhār** / Derd-mende göründi terk-i diyār

iẓhār eylemek/itmek [15] açığa vurmak, bildirmek

S16 Hezāra virüp nūr-ı çeşm-i şühūd / **İder** gülde **iẓhār-ı** sırr-ı vücūd
S548 Kef **iẓhār idüp** ṭurma gerdāndur / O sūde nemek bu nemek-dāndur
NE408 Geldi ḳırāl anda ḥaṭā eyledi / ʿĀḳıbet **iẓhār-ı** ẕekā **eyledi**
NE523 Ṣaldı zemīne dem-i bāḫūr tef / **İtdi** şular ḳaynayup **iẓhār** kef
NE1315 Ḥāṣılı devr-i felek-i bī-ḳārar / ʿAḳsini **iẓhār ider** āyine-vār
NE1614 Zāl-ı Zer-āsā Ṣarı Ṣaltuḳ Baba / Ḳuvvetin **iẓhār idüp** itdi ġazā
SE791 Virmese şūret aña çehre-güşā / **Eyler** idi dönüp **iẓhār-ı** ẕekā
SE1529 Keşf-i estār-ı dil-i zār eyler / Her nesi var ise **iẓhār eyler**
SE2032 Līk dil-ber **idüp iẓhār-ı** melāl / Ġam çeker şübhe virüp baʿżı ḥayāl
SE2795 Cisme zaḫm irse de **iẓhār itmez** / Çünki düşmen aña tīmār itmez
SE2927 ʿĀlem-i ġaybdan **itdi iẓhār** / Ẕerre enmūzec-i feyż-i envār
SE2942 **Eyledi** ṣıdḳ-ıla **iẓhār-ı velā** / İstedi himmet-ile ḫayr duʿā
SE3411 Güş idüp anı o muḥtāle-ṣıfat / **İtdi iẓhār-ı** sürūr-ı behcet
HH137 ʿİlm-i iḫfāyi **eyledi iẓhār** / Sīmiyāyile hindū-yı şeb-i tār
HH1186 Didiler çünki defʿ ola şeb-i tār / Kendümüz ḥalḳa **idelüm iẓhār**

iẓn [1] bir şey yapabilmek için tanınan yetki, ruhsat

NE2446 Kāruñ ola bir ʿamel-i nā-sezā / Yüz degnek ola aña **iẓn-i** cezā

ʿizz [10] yücelik, şeref, güçlülük

S291 Ḳurup ḫaymeler **ʿizz** ü iclāl ile / Göründi leb-i ābda āb ile
NE220 Ebr ile olsa n'ola ol ser-firāz / Şukḳa-ṭırāz-ı ʿilm-i **ʿizz** u niyāz
NE742 Oldı baña hüccet-i **ʿizz-i** ḳabūl / Eyledi imżā ʿulemā-yı fuḥūl
NE1149 Ḫażret-i şeyḫ ile olup pençe-gīr / Ḫamseye el urdı o **ʿizzinde** şīr
SE158 Ẓāhiren şāḥib-i **ʿizz** ü şāndur / Maʿnīde masḫara-i şeyṭāndur
SE333 Kendüye ekler-idi **ʿizz** ü eşref / İtse Cemşīdi ser-i ehl-i ḥiref
SE789 Oldı bu ḳıṣṣa şu deñli meşhūr / Ki olan ṭālib-i **ʿizz-i** destūr
SE1089 Lāyıḳ olmasa anı bulmaz idi / Nāʾil-i **ʿizz** ü şeref olmaz idi
SE1794 İdelüm **ʿizz** ü ḥużūra īṣāl / Belki biz bunda ṭururken fī'l-ḥāl
SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i **ʿizz-i** ḥużūr / Ḫāṭırında var-ıdı kibr ü ġurūr

ʿizzet [22] şeref, yücelik

S136 Buyur bin Burāḳ-ı ṣabā-sürʿate / Bu şeb żayfsın ḫażret-i **ʿİzzete**
S853 Anuñla niyāz ehli **ʿizzet** bulur / Ne söylerse dildāra maʿẕūr olur
NE686 Meykede ṭāḳında olan nerdübān / Baña yeter pāye-i **ʿizzet** hemān
NE1379 Devlet ile **ʿizzet** ile şān ile / Peyrev olan zümre-i yārān ile
NE2189 Ḫoca ḳadın diyu riʿāyet ider / Cān-ı ʿazīzi gibi **ʿizzet** ider
NE2578 Gitdi bu vech üzere otuzı bile / Hurmet ile **ʿizzet** ü ikrām ile
SE243 Geldi biñ **ʿizzetile** Cebrāʾīl / Virdi peygām-ı Ḫudāvend-i Celīl
SE562 Her ne deñli kişi olsa ʿābid / Rütbe-i **ʿizzetin** eyler zāʾid
SE585 Yaʿnī ol mihr-i sipihr-i **ʿizzet** / Hīç ḳarār itmez-idi bir sāʿat
SE649 Ki nübüvvet bir ulu devletdür / Maḥż-ı ḥikmet senem-i **ʿizzetdür**
SE1087 Kime kim ḫaḳ vire ferr ü iclāl / Eyleye devlet ü **ʿizzet** iḳbāl
SE1242 Diḳḳat olınsa eger devletine / Ẕilleti degmez anuñ **ʿizzetine**
SE1446 Ṭāze naḫl-i çemen-i **ʿizzetsün** / Ġonca-veş perdegī-i iffetsün
SE2492 Āb-ı rūdan ter idüp ḫāmesini / Yazdı **ʿizzetle** duʿā-nāmesini
SE3040 Kedḫudālıḳda olup ḥiẓmetde / Oldılar devlet-ile **ʿizzetde**
SE3134 İstiḳāmet bir ulu devletdür / Tāze serv-i çemen-i **ʿizzetdür**
HH145 Didi **ʿizzetle** Yā Ḫabību'l-lah / Çok selām eyledi saña Allāh
HH146 Eyledi bezm-i ḫāṣṣına daʿvet / Olmadı bir nebiye bu **ʿizzet**
HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı **ʿizzetle** pīre virdi selām

HH1384 Māhsın burc-ı **ʿizzet** eyle yirüñ / Rūḥsun ṣadr-ı devlet eyle yirüñ
HH2193 Gördi cānānı ṣadr-ı **ʿizzetde** / Ṭurdı kendi maḳām-ı ḥiẕmetde
HH2784 Bulsun āfāḳ-ı ʿāleme şöhret / Ḳande varursa vir aña **ʿizzet**

ʿizzet-ḫᵛāh [1] şeref ve itibar isteyen
SE1781 Şöyle fikr itdi bu **ʿizzet-ḫᵛāhān** / Ki münāsib budur iy şāh-ı cihān

ʿizzet'ül-vech [1] şeref ve yücelik kaynağı
S1172 Odur **ʿizzetü'l-vech-i** ṣubḥ-ı ṣafā / Odur naḳd ü vaḳt-i bürehne gedā

J

jāle [11] gece yağan, ağaç yaprak ve çiçeklere düşen çiy tanesi

SR5/2 Yer yer görinen ḳaṭreleri **jāle** degil / Nemdür ki dem-i bülbül ider anı bed̄id
S11 Oşevḳ ile yırtar yaḳasın seḥer / Döşer **jāle** ṣanma gümüş dügmeler
S1170 Yine reng-i rū ḥāṣıl it lāle-vār / Seḥerden pür it sāġarı **jāle-vār**
NE505 Lālede **jāle** niʿam-ı maʿnev̄i / Beyże ile māʾide-i ʿİsev̄i
NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim nigār / **Jāle-ṣıfat** düşse dile vechi zār
NE2965 Ceyb-i güli çāk ḳılup mihrimān / **Jāle** nüḳūdını silerdi hemān
SE826 Beyża-i **jāle** ki b̄i-fāʾidedür / Ḥārişe gökden iner māʾidedür
HH1300 Ṣadef-i gülde **jāleler** lüʾlü / ʿAnber-i baḥr sebz ü ʿanber-bū
HH1302 **Jālelerle** ṣuʿāʿ-ı mihr-i cihān / Silk-i eşkeste gevher-i ġalṭān
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i yārı **jāle-miṣāl**
HH2247 Çemeninde nücūm **jāle** gibi / Hāle p̄irāmeninde lāle gibi

jāle-āb [1] çiy damlası, şebnem

S1249 Hezārı mey-i şevḳ iderdi ḫarāb / Gülüñ cāmına ḳatmasa **jāle-āb**

jāle-g̈ir [1] çiy tutan

S1269 Olup sebzeden nicesi **jāle-g̈ir** / ʿAceb aḳça ḳaldurdı mihr-i münir̄

jāle-senc [1] çiy tartan, gül yaprağı

S1251 Yine sāġarın pür ḳılup verd-i ter / Ḳodı cāmına **jāle-senc** pāreler

jende [1] yırtık, yamalı giysi. [tas.] Melâmîlerin giydiği yırtık hırka.

HH2050 Çıḳarup aṭlasın giyüp **jende** / Yola girdi o māh-ı tābende

jeng [5] kir, pas

S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı lāle-reng / Açıldı gülüñ sāġarı gitdi **jeng**
S1561 Gele bir nefes kim gülū ola teng / O dem vire mirʾāt-ı āmāle **jeng**
NE588 Āyine-i ḫāṭır olup zenk-zār / **Jeng** ile pür-raḫne olur t̄i-vār
SE1532 Pür-ġubār itse eger **jeng-i** melāl / Hīç götürsün mi anı āb-ı zülāl
SE1560 Silmiş āyīne-i dilden **jengi** / Arada mişḳale-i yek-rengi

jeng-āver [2] kir getiren, kirleten

NE2299 Her sözi āyine-i şekl-i güzāf / Her demi **jeng-āver-i** maʿnā-yı ṣāf
SE171 Māliḫulyā-yı ḫayālāt-ı muḥāl / Oldı **jeng-āver-i** āyīne-i bāl

jerf [4] derin

S171 O nūr oldı var ise deryā-yı **jerf** / Kim anda kelām oldı b̄i-ṣavt ü ḥarf
S1358 Olup yaḫdan āyīne deryā-yı **jerf** / Rıżāsıyla aña ṭılā itdi berf
NE382 Ḫandeḳ-ı **jerf** oldı yem-i ḫūn-ı nāb / Aña yetişmezdi ḥibāl-i şihāb
HE36 Olupdur ẓullesüz bir ḫayme eflāk / Kenārı ḫendeḳ-i **jerf** ü ḫaṭar-nāk

jeyān [1] kükreyen, kızgın aslan

SE1774 Sözini ḳarşulamaz kūh-ı girān / Ṭuramaz ḥamlesine ş̄ir-i **jeyān**

j̄ive bardaġı [1] cıva bardağı; içine görünmeyecek şekilde cıva konulan tavla ve barbutta zar tutarak hile yapmayan yarayan bardak ‖ hileci, düzenbaz

SE1394 **J̄ive bardaġı** sitem ṭolaması / Bodur oġlı boduruñ aʿlāsı

jülīde-mū [2] karmakarışık, dağınık saç

S895 Ura ʿışḳ elinden ciger-ḫūn gibi / Ki **jülīde-mū** oldı Mecnūn gibi
S700 Anuñ Ḳaysı **jülīde-mū** sünbüli / Göñül gibi şūr̄ide her bülbüli

K / Ḳ

ḳab [2] kabuk

NE460 Urdı leb-i fitnesine mühr-i emān / Koz **ḳabına** ḳoydı cihānı hemān
HH407 Dizdi bezme benāt-ı Perv̄inin / Giydi ḳarpuz **ḳabı** ʿaraḳç̄inin

ḳab [] kap

ḳaba ḳomaḳ [1] bir şeye benzetmek, şekle sokmak, değiştirmek

SE1305 Terbiyet çoḳ **ḳaba ḳor** insānı / Ḥabbeyi ḳubbe ider būstānı

ḳaba [1] nezaketsiz, incelikten yoksun

NE2301 Oldı **ḳaba** rūzına giren meʾāl / Ġunne-i tecv̄id-i mülemmaʿ maḳāl

ḳaba ṣaḳal [1] sakalı gür ve geniş olan

SE1385 ʿAḳl cerr eyler-ise aña maḥal / Boġaza ṭorba ṭaḳup **ḳaba ṣaḳal**

ḳabā {ḳabaḳ} [1] saçsız, kel ‖ derviş

NE778 Sālik-i mecẕūblaruñ yoldaşı / Başı **ḳabā** yalın ayaḳlar başı

ḳabā [6] üst elbisesi, önü açık kaftan

S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün ṣabā / Güli açdı el-ḥaḳ bu gülgūn **ḳabā**
S980 Olup ş̄işe mānend-i laʿl̄in **ḳabā** / İder ḥāl-i Sührābı renḡ̱in-edā
SE495 Kesdi dībā-yı süḥandan ḥālā / Şāhid-i ḳıṣṣaya bu resme **ḳabā**
HH1059 Her birine getürdi ser-tā-pā / Ġonce-i gül gibi ḥar̄ir **ḳabā**
HH1767 Çoḳ **ḳabā** terk olur cihāndur bu / Ḫoş dimişler ki cāme-kāndur bu
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi başda fenā / Cism-i ṣad-çāk gibi tende **ḳabā**

ḳabāḥat [4] çirkin fiil ve hareket, suç, kusur

SE1043 Ḥażretüñden ne **ḳabāḥatdur** bu / Allāh Allāh ne cürʾetdür bu
SE1841 Kārı ol ḳavm-i **ḳabāḥat** eserüñ / Yüregin delmiş-idi şaḥnelerüñ
SE2180 Baḳa iy zān̄i-i şūm u bed-ḫū / Ne denāʾet ne **ḳabāḥatdur** bu
SE2302 Gider ol ḥaṣlet-i meẕmūmı meded / Oldı her güne **ḳabāḥatden** eşed

ḳabāil [1] kabileler

NE1855 Düşdi o saḥrālara mānend-i cū / İtdi **ḳabāilde** anı cüst ü cū

ḳabaḳ [3] su kabağı ‖ şarap tası, kadeh

NE2979 Kim ki o deryāya olup āşinā / Her ṭarafında **ḳabaḳ** olsa revā
NE3039 Bezme olup ḳarnı şikeste **ḳabaḳ** / Eyledi pür zaḫm anı ḍarb-ı tabaḳ
HH2316 Her çanaḳ başına atardı ṭabaḳ / Ufanurdı anuñ başında **ḳabaḳ**

ḳabaḳ ṣandıġum ḳan ḳarpuzı çıḳtı [1] kötü kanıya sahip olunan bir şey hakkında yanıldığını farketme durumunda söylenen söz

S885 Derūnına uymazmış anuñ yüzi / **Ḳabaḳ ṣandıġum çıḳdı ḳan ḳarpuzı**

ḳabāle [1] kadı tarafından verilen hüccet

SE2215 Öñine ṣafḥalarını germiş / Yazmış üstād **ḳabāle** virmiş

ḳabarmaḳ [1] içine hava dolarak büyümek, şişmek

S270 Hevā-yı ẕaferle yine mevc-sān / Yeşil çerge şişdi **ḳabardı** hemān

ḳabartmaḳ [2] şişirmek, büyütmek. Birinci tanık için bkz. ‘gūş ḳabartmaḳ’ md.

NE2378 Gūş **ḳabardup** o ḫar-ı dil-pesend / Baş götürüp itdi ṣadā-yı bülend
NE2333 Yaş tulum gibi sözin her zamān / Gāh uzadur gāh **ḳabardur** hemān

Ḳābe ḳavseyn [1] Kur’an’da Hz. Muhammed’in miraçta Cebrâil’e veya Allah’a çok yaklaştığını anlatan “iki yay ucu aralığı kadar” anlamında ifade (en-Necm 53/9), [tas.] Hak ile ittihad ve aynü’l-cem‘ makamı

HH92 تاحtahtımın şāhı / **Ḳābe ḳavseyn** burcınun māhı مع الله

Kaʿbe [18] Müslümanların hacı olabilmek için tavaf ettikleri ve namaz kılarken yöneldikleri Mekke şehrindeki Harem-i Şerif’in ortasında yer alan kutsal bina, Beytullah ‖ kutsal sayılan yer

S1054 Yüzüñ **Kaʿbe-i** cān bilür teşneler / Ney-i zerd altun oluḳdur meger
NE97 Rāhber-i vāṣıla-i güm-rehān / **Kaʿbe-i** maḳṣūd-ı kühān ü mihān
NE248 **Kaʿbede** ol gice resūl-i güz̄in / Olmuş idi gün gibi tenha-niş̄in
NE1312 Ol dem olur ḳarşusı ārāmgāh / **Kaʿbe** gibi pūş̄işi ẕıll-ı siyāh
NE1735 Nāmın ider şehrde ḥacı falan / **Kaʿbeye** īmānını diñle hemān
NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle bilinmez seb̄il / Lāzım olur **Ḳaʿbeye** lābüd del̄il
NE2448 Hem-seri şeyṭān imiş ol kötünüñ / **Kaʿbe** şevābı ola recmi anuñ
SE810 Saʿydür bedreḳa-i **kaʿbe-i** cūd / Saʿydür maṣdar-ı āṣār-ı vücūd
SE1637 Didi kim **Kaʿbeʿye** düşmişdi sefer / Eyledik saʿy-ile ḥacc-ı ekber

SE1826 Yap gönül **kaʿbelerini** yap yap / Anı bil devleti varına sebeb
SE2415 Yap gönül **Kaʿbesin** iy ehl-i seḫā / Bir avuç ḫāk-ile ucuz maʿnā
HH30 **Kaʿbe-mānend** olup sipihr-i berīn / Zer-benek örtidür şeb-i müşgīn
HH143 Ol gice Ḥażret-i Nebiyy-i emīn / **Kaʿbede** olmış idi rükn-i rekīn
HH515 Alsa iḥrām-ı ʿazmini dūşa / Sürse yüz **Kaʿbe-i** siyeh-pūşa
HH518 Evliyā dergehin meṭāf itsün / Fuḳarā **Kaʿbesin** ṭavāf itsün
HH1273 Her ṭaraf rüste naḫl-i gün-ā-gün / Olsun erkān-ı **Kaʿbe-veş** mevzūn
HH2069 Ṭutdılar rāh-ı **Kaʿbe-i** tevfīḳ / Ḳıldılar ḥacc-ı ekber-i taḥḳīḳ
HH2690 Kūy-ı dil-cū-yı şāh-ı ʿālem imiş / Ḥarem-i **Kaʿbe-i** mükerrem imiş

Kaʿbeteyn [1] İki Kâbe, Mekke şehrindeki Kâbe ile Kudüs şehrindeki Mescid-i Aksa'nın birlikte söylenen adı

S463 Bu çarḫ-ı daġal-pīşeden dād dād / Ki yoḳ **Kaʿbeteyninde** naḳş-ı murād

ḳabes-cūyān [1] kor, köz arayan

HH1439 Olup ol nārdan **ḳabes-cūyān** / Oldı bād-ı seḥer gibi pūyān

ḳabḥ [1] çirkinlik, kötülük, fenalık

NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna **ḳabḥ** / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ

Kaʿb-ı Aḫbār [1] İsrail oğullarının Tevrat bilgisiyle meşhur olmuş alimlerinden Ebû İshâk Kâ'b b. Mâti' b. Heynû' el-Himyerî el-Yemânî

HH1228 Vażıu'l-aṣlı idi güftāruñ / Pey-revi idi **Kaʿb-ı Aḫbāruñ**

ḳābıż-ı rūḥ [1] ruhu alan, Azrail

SE1914 İtdi teslim o dem cānānı / Güyiyā **ḳābıż-ı rūḥa** cānı

kābīn [1] Evlenme töreninde, miktarı bir kurulca belirlenen ve erkeğin kadına vermek zorunda olduğu para, mihr-i muaccel

SE3438 Hibe **kābīnden** evvel oldı / Müjdesi mehr-i müʿeccel oldı

ḳabīḥ [2] çirkin, kötü, yakışıksız

NE2457 Görinür evvel saña vech-i sabīḥ / Perde ki gözden gide olur **ḳabīḥ**
SE1414 Def idüp ẓulm-i **ḳabīḥ** āṣārın / Aña bildürdi hemān miḳdārın

ḳābil [13]

1. kabul eden, alan, alıcı

NE515 Derd-i dilümden aña virdüm peyām / Ṣandum anı **ḳābil-i** sevḳ-i kelām
NE1414 Sāġar-ı iḫlāṣı yuya ṣāf ide / **Ḳābil-i** feyż-i mey-i ṣeffāf ide
SE170 Olmadı nefs-i bed-endīş-i cehūl / **Ḳābil-i** sikke-i tamġā-yı ḳabūl
SE475 Ġıll ü gışdan tenüñi paḳ eyler / **Ḳābil-i** sikkeyi idrāk eyler
SE513 **Ḳābil-i** feyż degil şeh-zāde / Ḥayfdur aña olan irşāda
SE735 Cidd ü cehd it yürü insān olıgör / **Ḳābil-i** sikke-i ʿirfān olıgör
HH2111 Az zamānda o kūdek-i **ḳābil** / Oldı māh-ı temām-veş kāmil

2. mümkün, olanaklı

SR2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine ġavṭa urulsa **ḳābil**
SE491 Sebaḳ-ı maʿrifete **ḳābil** ide / ʿAḳl-ı bāliġ naẓarı kāmil ide
SE2363 Cümlenüñ neşteri ammā dildür / Dilde zehr olmayıcaḳ **kabildür**
SE3111 Molla Ḫünkār güvāh-ı ʿādil / Çeşme ḫod **ḳābil-i inkār** degil
SE3349 Egridür **ḳābil-i** ıṣlāḥ olmaz / Yaşadıḳça güc olan ṭoġrılmaz
HH2464 Ṣabr **ḳābil** felākete ammā / Müşkil olur şemātet-i aʿdā

ḳābil olmaḳ [5] mümkün olmak, imkan dahilinde bulunmak

NE2421 Fitne-i **ḳābil ola** mı āşikār / Oldı beşer-i şehvet ile ḫār u zār
SE2182 **Olsa** bir kāre tedārük **ḳābil** / Müslim olur mı ḥarāma māyil
SE3032 Ne saʿadetdür o kim āḳil ola / Edeb ü dīni ola **ḳābil ola**
HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı ḥaste-i dil / Reg-i cān fasda **ola** mı **ḳābil**
HH2180 Nice **ḳābil ola** vuṣūl-i murād / Ben gedāyī ḥaḳīr o şāh-nihād

ḳābile [1] ebe

SE3381 Olsa ger **ḳābile** ol ālet-i şer / Anadan süfte ṭoġardı duḫter

ḳabīle [1] aynı soydan gelen ve bir başkanın yönetiminde yaşayan göçebe topluluk, boy

HH1328 Şīr-veş gitdi ol ġazal ile şāh / ʿĀḳıbet çıḳdı bir **ḳabīleye** rāh

ḳābiliyyet [1] herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, beceriklilik, yetenek

SE3014 Oldı sermāyesi feyż-i ezelī / **Ḳābiliyyet** gerek olmaġa velī

ḳabir ʿaẕābı [1] ölen kimsenin ruhunun bu dünyada iken işlediği günahlar karşında kabirde çekeceği azap

NE2671 Bilmemesin **ḳabir ʿaẕābı** saña / Bevl ṭoḳunmaḳdan olur evvelā

ḳabr [13] kabir, mezar

S271 Ya ṣandūḳa-i **ḳabr-i** Mollā-miṣāl / Dem-i nāy-ı rūyīn ile buldı ḥāl
S647 Feżāsı ʿaceb meşhed-i feyż-nāk / Ki **ḳabr-i** şehīdānda bir tūde ḥāk
NE100 Dāne-niṣār-ı baṭ-ı zerrīn-cenāḥ / Ḳatre-feşān-ı yem-i **ḳabr-i** revāḥ
NE785 Kendi gibi **ḳabri** de ʿuryān idi / Faḳr u fenā anda nümāyān idi
NE786 Ehl-i fenā **ḳabri** nider türbeyi / Ḫāk-i fenā ṭutmaz imiş ḳubbeyi
NE787 Zāʾir olup **ḳabr-i** pür-envārını / Çözdüm o benderde duʿā bārını
NE1221 Şuʿle ṣalar sāġar-i raḫşān gibi / Şemʿ-i ser-i **ḳabr-i** şehīdān gibi
NE1522 **Ḳabre** ki ṣunduḳası virmiş şeref / Olsa n'ola tīr-i duʿāya hedef
NE1530 Cümle telāmīzi varurlar yine / Ḫalḳa olup dāʾire-i **ḳabrine**
NE2932 **Ḳabrüñe** girdükde seni dirgürüp / Cismüñe başılsa gerek ḳızdırup
SE876 Eyleyüp kūşe-i **ḳabr** içre nihān / Bildürür ḥaddüñi āḫir devrān
SE893 **Ḳabr** anuñ ravża-i envārı ola / Nūrlar dökilen ezhārı ola
SE901 Tūde-i **ḳabr** ve iki mīl mezār / Mescid-i pāk-ile güya dü-menār

kabr-fām [1] mezar renginde ‖ siyah

NE1581 Ṣubḥ-ı nahītin idi vaḳt-i ẓulām / Dūd ile olmuşdı hevā **kabr-fām**

ḳabūl [11] bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, razı olma

NE742 Oldı baña hüccet-i ʿızz-i **ḳabūl** / Eyledi imżā ʿulemā-yı fuḥūl
NE828 Kimi **ḳabūl** ile iderken mürūr / Ḳarşu gelür kimi miṣāl-i dübūr
NE1465 Ġonca-veş ol nāme bulunca vuṣūl / Açmış anı dest-i nesīm-i **ḳabūl**
NE1483 Ced daḫı biñ cidd ile itdi duḫūl / Buldı dil-i sāḳī ṣafā-yı **ḳabūl**
SE170 Olmadı nefs-i bed-endīş-i cehūl / Ḳābil-i sikke-i tamġā-yı **ḳabūl**
SE691 Hep teveccühdedür erbāb-ı **ḳabūl** / Aña farḳ eylemeye ṣaġ ile ṣol
SE784 Kimisi dāʿiye-i menʿ-i vuṣūl / Kimisi ṣūret-i fetvā-yı **ḳabūl**
HH285 İtdi müzdūrī-i bahārı **ḳabūl** / Bād-ı ṣubḥ oldı kārına meşgūl
HH393 Eyledüm sözlerin **ḳabūle** şitāb / Düşdüm endīşe baḥrına bī-tāb
HH1340 Ḫayli bī-ṭaḳat ü perīşānuz / Ger **ḳabūl** olunursa mihmānuz
HH2629 Ehl-i redd ü **ḳabūlden** ol iki yār / صیه و رنقه fikri ile figār

ḳabūl eylemek/itmek [6] bir şeyin oluşuna veya yapılışına isteyerek veya istemeyerek rıza göstermek

NE634 Maʿrifet ü nükte-veri şāʿiri / ʿAfv-ı **ḳabūl itmek** olur sāʾiri
SE166 Cezr ü medd-i yem-i feyżi nice göl / **Eyleyüp** dāʿiye-i redd ü **ḳabūl**
SE367 Ben didim terceme olmaz maḳbūl / Tercemān olmaġı kim **ide ḳabūl**
SE675 Ḥażret-i şeyḫ sözin **itdi ḳabūl** / Gördi taḥrīrini vech-i maʿḳūl
SE1574 **Eyledi** çünki niyāzını **ḳabūl** / Āḫaruñ ḳatline oldı meşġūl
HH742 ʿIşḳı ġālib idi o fettānuñ / ʿÖẕrin **itdi ḳabūl** o cānānuñ

kābus [1] ağırlık ve sıkıntı sebebi

NE2359 Ol ḫar-ı **kābusı** olup cālisi / Nā-geh aġır başdı hemān meclisi

ḳabż [1] el ile kavrama, tutma

NE1947 Nabżı kef-i dest-i ṭabībānda / **Ḳabżı** velī kīse vü hemyānda

ḳabża [3] tutulacak yer, sap

S1362 Çelīpā ki cūy içre yaḫ-bestedür / Gümüş **ḳabża** ṣan tīġa peyvestedür
NE1915 **Ḳabża-i** dār ḫayli dilinde ġażab / Münḳabıż olduġına budur sebeb
HH1449 El urup **ḳabża-ı** kemāne hemān / Ḳaddini itdi bir oḳ ile keman

ḳabża fenni [1] savaş ilmi

HH900 Ḳader-endāz idi bahādur idi / **Ḳabża fenninde** miṣli nādir idi

ḳabża-i ḳudret [1] kudret eli

NE1545 Her birinüñ ʿarṣa-i ġabrā-şiʿār / **Ḳabża-i ḳudretde** bir evc-i ġubār

ḳabża-i tīġ [2] kılıç sapı

SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol şāh-ı dilīr / **Ḳabża-i tīġ-ile** milki teshīr
SE2842 El-vedāʿ iy ser-i bālīn-i ṣafā / Merḥaba **ḳabża-i tīġ-i** heycā

ḳaçan [25] ne zaman ki, her ne zaman

S36 **Ḳaçan** ġamze-i dil-rübā deprenür / Yürekde nişān-ı belā deprenür
S206 **Ḳaçan** şarşar-ı ḳahrı olsa vezān / Tüyi ürperür ḫūk-i ḫaşmuñ hemāñ
S694 Gümüş serv aña ṣalsa ʿaksin **ḳaçan** / Girer ṣuya bir şūh-ı nāzük-beden
S849 **Ḳaçan** nār-ı mey kimiyā-sāz olur / O meclisde ġam simiyā-bāz olur
S1510 **Ḳaçan** esb-i ṭabʿ ola ṣarşar-güẕār / Tozın görmeye dīde-i rūzgār
NE612 Līk ne **ḳaçan** ʿāşıḳa mihmān olur / Yārelere sarılacaḳ cān olur

NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa **ḳaçan** / Cāna virür şemme-i būy-ı vaṭan
NE1914 Olur iñen kürküne girse **ḳaçan** / Postda Mecnūn-ı zaʿīfü'l-beden
NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile **ḳaçan** dise dal / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar duvāl
NE2318 İtse **ḳaçan** ḥarfe dehānın ferāḫ / Yırtıla çāḳ perde-i ḳaṣr-ı sımāḫ
NE2533 Ḳapusına varsa **ḳaçan** kim ẕeker / Barmaġına ṣanki ṭaḳardı ciger
NE2758 Ḥırṣı **ḳaçan** kim kişi bī-cāy ider / Kendüsini ʿāleme rüsvāy ider
NE2827 Līk **ḳaçan** kim yüki ġālib olur / Ḳaʿruma ṭalmaġa ṭālib olur
NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya **ḳaçan** ḫūk-vār / Per ṣanup eylerdi öñünden firār
NE3027 Ḳavm-i şeyāṭīn **ḳaçan** kerem olur / Merdek-i rişte daḫı az ḳurtulur
NE3048 Bulsa ṣurāḥīye **ḳaçan** dest-res / Almaz idi sözine zen-āsā nefs
SE545 Ābdest alsa **ḳaçan** ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el yur evvel
SE582 Her **ḳaçan** vaḳt-i ġurūb olsa yaḳīn / Gün gibi olur-ıdı perde-nişīn
SE1378 Görse bir ṣaḫṣı **ḳaçan** ehl-i naẓar / Ḥālini nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE2391 Ḳulaġın bursa **ḳaçan** ḫalḳuñ eli / İle ṭoḳınmaz-ıdı aġzı dili
SE2476 Kūh şekl-idi ḳarār itse **ḳaçan** / Ḳımramazdı ḳılı biñ zelzeleden
SE3051 Her **ḳaçan** kim ilişürdi dem-i ʿaṣr / Fāżıl-ı ʿālim olurdı cem-i ʿaḳr
HH107 İtdi tertīb her **ḳaçan** ki ḫamīs / Ḳıldı ṣaff-ı melāʾike taḫmīs
HH1834 Cām-ı leb gelse her **ḳaçan** yāda / Mest olup başlar idi feryāda
HE90 **Ḳaçan** ordılar içre olsa nāverd / Ḳalur zen gibi çāder içre nāmerd

ḳaçınmaḳ [1] geri durmak, sakınmak

SE2958 Gelmeyince görinüp sehm-i ḳażā / **Ḳaçınup** ṭurmaġ-ıla umma devā

ḳaçış [1] kaçma, uzaklaşma

SE3133 Bir **ḳaçışda** daḫı andan geçelüm / Sizi ol yoldan alalum kaçalum

ḳaçmaḳ [26] (birinden veya bir şeyden) kurtulmak için süratle uzaklaşmak

S205 Göñüllü yazup ṣalsa mānend-i pars / Görünmez **ḳaçar** nerre-şīrān-ı Fars
S1139 Girüp nūr-ı baḫşı gibi ḫalvete / Hevādan **ḳaçar** kūşe-i ʿuzlete
S1323 Serīrinden ayrı düşüp verd-i ter / Yine rūzgāruñ öñünce **ḳaçar**
NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp silleler / **Ḳaçmaġa** döndürdi yüzin ehl-i şer
NE1579 Ḥāṣılı andan **ḳaçup** ol eşḳiyā / Sāḥile gelmiş idi çü mevc-i belā
NE2124 Nefs-i bed itmekde bize mekr ü fen / ʿĀḳil iseñ **ḳaç** yüri bed nefsden
NE2208 Yırtıcıdan **ḳaçup** o şāhin-bāz / Görmemiş idi sitem-i cürre-bāz
NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i ḫāk-i beden / Ṭāyir-i Ḳudsi **ḳaça** gül-mühreden
NE2958 **Ḳaçmada** ḫar-gūşe olup pīşvā / Olur idi mūşlara reh-nümā
NE2995 Oḫṣayaraḳ dirdi kemer de aña / **Ḳaçma** bu efkendeden ey dil-rübā
SE868 Mevtden **ḳaçmaġ-için** ḫaşyetle / Günde biñ kerre ölen miḫnetle
SE869 Bir gün āḫir düşeceksin bende / Bilelüm ḳanda **ḳaçarsın** ḳanda
SE1191 İnicek bindügi raḫş-ı ser-keş / **Ḳaçdı** şaḥrāya hemān āhū-veş
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i idbār / Ṭutdı yüz **ḳaçmaġa** ḫayl ü sālār
SE1765 **Ḳaçdı** yanındaġı ḫayl ü ḫaşemi / Ṭutdılar şāh-ıla bir kaç ḫademi
SE2297 Senden iller şaḳına mār gibi / **Ḳaçalar** gürg-i ziyān-kār gibi
SE2787 Dest-i ḳudretde iken rişte-i kār / ʿAcabā ḳanda **ḳaçar** ol nāçār
SE3103 Ricʿat itse yine Şah Manṣūr / Ḳaçmadan **ḳaçmaz** idi ol maḳhūr
SE3103 Ricʿat itse yine Şah Manṣūr / **Ḳaçmadan** ḳaçmaz idi ol maḳhūr
SE3122 **Ḳaçaraḳ** düşdi yolı küh-sāra / Rāh-ı firḳat gibi seng-i ḫāra
SE3132 Āl-i Oṣmān-ıla düşmen olıcaḳ / Eksik olmaz bize dāyim **ḳaçmaḳ**
SE3133 Bir ḳaçışda daḫı andan geçelüm / Sizi ol yoldan alalum **ḳaçalum**
HH1446 Baḳup ol ejder-i ġażab-nāke / **Ḳaçdı** eṭfāl-i encüm eflāke
HH2027 Kimi maḳtūl olup kimisi esīr / Güc ile **ḳaçdı** şāh-ı māh-mesīr
HH2396 Umma **ḳaçmaḳ** bu zār u giryāndan / Işlanan ġam çeker mi bārāndan
HH2450 İki devletlüden **ḳaçup** bari / Olmasun derdi nikbeti sāri

ḳaçurmaḳ [2]

1. söylenilmemesi gereken bir şeyi farkında olmadan söylemek

NE2309 Söz **ḳaçırup** söyleme bī-gāne-vār / Yāveñi ṭutar ẓurafā-yı diyār

2. elden gitmesine sebebp olmak, kaybetmek

HH1632 Cān bulup safha üzre şīr ü ġazāl / Ṣayd iderdi **ḳaçurmayup** fi'l-ḥāl

ḳad(d) [23] boy, kâmet

NE2542 İnce beli **ḳad** güzel aʿlā topuḳ / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ
NE2643 Her būy-ı şimşāda iderdi füsūn / İtmege ṭūbā-yı **ḳaddin** ser-nigūn
NE2645 Naḫl-i **ḳad-i** yārı idüp ḳanṭara / Urur idi ḳuyruġunı ḳanṭara
NE2793 **Ḳaddi** güzel ḥüsn ise muġlim-pend / Yaʿni etine ṭolı bālā-bülend
NE2911 Epşet ise ḫak-i yek olur hemān / Ser-be-zemīn gön be-hevā **ḳad** kemān
SE133 Eyle **ḳaddüm** çemen-i zühde ṭırāz / Tā ki ḫam ide anı berg-i niyāz
SE193 Ebr-ile **ḳadd-ı** ser-efrāz-i nebī / Şemʿ-i raḫşānıla pervāne gibi

SE959 Yaʿnī dil deste-i zerrīn-kemerān / Pür-hevā-yi **ḳad-i** bālā-püserān
SE1383 Başı sivri ola vü **ḳaddı** ḳaṣīr / Ola ser-fitne-i dehr ü şirrīr
SE1400 **Ḳadd** u ḳāmetde ki ebtersin sen / Ḳatı ẓālımcıġa beñzersin sen
SE1404 Ḫaşmınuñ **ḳaddine** nisbet ammā / Serv-ḳāmet diseler baña revā
SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa şecer / Şāh-ı **ḳaddin** iki bükmişdi kiber
SE2733 Eylemiş bu **ḳad-i** ḫam fikret-i ḫām / Seni çevgān-ı şimār-ı evhām
SE3215 Şīve-i **ḳaddi** ḳıyāmet ḳopdı / Mūy-ı dil-cūları āfet ḳopdı
SE3216 Elif-i **ḳadd-i** ṣafā-perverdi / ʿĀlem-i ḥüsn ü bahānuñ ferdi
SE3348 Bükse **ḳaddin** sitemi devrānuñ / İki ḳat oldı fesādı anuñ
HH746 **Ḳaddi** ḫam fikri ḫām ü kende-dehen / Nefesi bād-bīz-i dīk-i fiten
HH905 Zülfi ḳullāb-ı tāb-dāde idi / **Ḳad-i** ḫam-geşteler piyāde idi
HH913 **Ḳadd-i** āzād ile velī Behzād / Ser-firāz idi nitekim şimşād
HH1693 Güş idüp bu kelāmı Ferruḫ-zād / Ditredi bīd-veş **ḳad-ı** āzād
HH1851 **Ḳaddi** rāʾyet-miṣāl ber-ter idi / Ṭalʿatı muṣḥaf-ı müdevver idi
HH2179 Luṭfuñ olmazsa ben helāk oldum / Bir sehi **ḳadd** ġamiyle ḫāk oldum
HH2540 Şāḫ-ı nev-berde miyve bār-ı girān / Güy-ı zer **ḳaddin** eylemiş çevgān

ḳad çekmek [2] boy atmak, uzamak

SE2116 Taze şāḫı ki eger bād-ı şimāl / **Ḳad çeker** dil-ber-i nevreste-miṣāl
HH2537 **Ḳad çeküp** servi ṭāḳı-ı mīnāya / Serzeniş eyler idi Tūbāya

ḳadd-i mevzūn [3] düzgün, biçimli boy

SE1035 Uzanup fikret-i **ḳadd-i mevzūn** / Oldum efkār-ı dırāz-ıla zebūn
SE3218 **Ḳadd-i mevzūnı** nihāl ü gül-ḫad / Ḥüsn-i maṭlaʿ da dü-ebr ü müfred
HH2125 **Ḳadd-i mevzūnı** sīm-i māh-ḳabā / Bir gümüş serv idi yürür gūyā

ḳaddini kemān itmek [2] boyunu eğmek, belini bükmek, aciz kılmak

NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile **ḳaddin kemān** / Egriye ṭoġruldı o şāh-ı cihān
HH1449 El urup ḳabża-ı kemāne hemān / **Ḳaddini** itdi bir oḳ ile **keman**

ḳaddini lām eylemek/itmek [2] selam vermek için, saygı göstermek için eğilmek

NE1484 **İtdi** meh-i nevkebī **ḳaddini lām** / Virdi tevāżuʿ ile ʿazīze selām
SE2642 Viricek luṭf-ıla muḫtāca selām / **Eyleme** minnet-ile **ḳaddini lām**

ḳadd-nigar [1] resim gibi güzel boy

NE2610 Naḫle-i mevsimi gibi **ḳadd-nigār** / Cāna olur maẓḥar-ı ānen-i nāz

ḳad-efraḫte [1] uzamış boy, uzun boy

S72 **Ḳad-efraḫte** vü serv-i bāġ-ı İrem / Ruḫ-efrūhte şemʿ-i bezm-i ḳadem

ḳadeḥ [37] bardak, kâse. Su, şarap vesaire içmeye mahsus her çeşit kap

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol **ḳadehüñ** ḫūr ü melek
SR2/2 Bir iki **ḳadeḥden** gele mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi şanduñ ey dil
S305 **Ḳadeḥ** itdi her zevraḳi ḫūn-ı nāb / Bürīde-ser ol meyde yer yer ḥabāb
S438 ḥişār olmasa bezmgāh-ı feraḥ / Ḥarām ola isrāf-ı dürd-i **ḳadeḥ**
S493 Leb-ā-leb **ḳadeḥle** mey-i āteşīn / Olur dāġ-ı pür-ḫūn-ı ḳalb-i ḥazīn
S518 **Ḳadeḥ** şunsa biñ ḳahr ider ādeme / O gül-bergi pür-zehr ider ādeme
S699 **Ḳadehler** şalup āteşīn şuʿleler / Çemen şuffe ḳandīlli köşke döner
S786 Lebüñ ʿaksi itsün **ḳadeḥde** ẓuhūr / O cān-ı ḥarīfān bu ḳandīl-i nūr
S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü med ẓāhir itsün **ḳadeḥ**
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / **Ḳadeḥ** üzre çün kim dinür cān meze
S889 Sebū ḳuvvetiyle olur bāḫte / **Ḳadeḥ** oldı fısḳıyye-i sāḫte
S937 Yine sāḳiyā yāre şun bir ṭolu / **Ḳadeḥle** vir ol kebg-i zībāya şu
S938 Meh-i bedri bāde **ḳadeḥ** hāledür / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S939 ḥarīf-i **ḳadeḥ** sāġar-ı Cem çeker / Şu mest ejdehā gibi kim dem çeker
S943 Şurāḥī nümāyende-i dūrdur / **Ḳadeḥ** ʿaynek-i ṣāf-ı billūrdur
S947 Kenār-ı **ḳadeḥle** mey-i şuʿledār / Şu zer noḳṭadur sīm-i taḥrīri var
S948 Olur şufr-ı ḫāli kenār-ı **ḳadeḥ** / Ṭolularla olur ḥesāb-ı feraḥ
S949 Sebūdan akındı aḳar dāʾimā / Boġazda fenerdür **ḳadeḥ** gūyiyā
S959 **Ḳadeḥdür** füsūn-sāz-ı genc-i ümīd / Olur ḳufl-ı laʿle bilūrīn kilīd
S992 Derūnı **ḳadeḥ** gibi bī-reyb ü şek / Aña cümle maʿlūm-ı rāz-ı felek
S1018 **Ḳadeḥle** olur ġayret-i gülsitān / Ki bir taḫta lāle olur pīş-ḫᵛān
S1043 İder ḫidmetin nice çāpük-reviş / **Ḳadeḥ** gibi hep pīş-ḫᵛān itmemiş
S1159 Dem-i ṣubḥ kim ḳaldura āfitāb / Bir altun **ḳadeḥ** güher-pāy-i şarāb
S1184 Eger yaḳsa gündüz **ḳadeḥden** çerāġ / ʿAraḳ şevḳını bulmaz ehl-i ferāġ
S1231 **Ḳadeḥ** reʾs-i māl-i ṣafā vü niʿam / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı ġam
S1419 Olur ṭıyneti pāk olan bī-ḫılāf / **Ḳadeḥ** gibi rūşen dil ü sīne ṣāf
S1450 Ziyād olsa bunda nʾola sūz ü tāb / Belī soñ **ḳadeḥ** içen olur ḫarāb
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḥī be-naḳş-ı **ḳadeḥ** / Be-feryād-ı mest ü be-eşk-i feraḥ
S1563 **Ḳadeḥ-veş** dehāna gele cān-ı pāk / Mekānum ola dürd-i mey gibi ḫāk

S1565 Şu dem kim idem terk-i bezm-i cihān / Beni şoñ **ḳadeḥ** eyleye ser-girān
NE674 Ḫumlar olup baḫr-ı muḥīṭ-i feraḥ / Sanki anuñ bir ḳulaġıdur **ḳadeḥ**
NE974 Fikr-i leb-i laʿli leb-ā-leb **ḳadeḥ** / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ
NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı mey-i pür-feraḥ / Ḥaşre degin saña yeter bir **ḳadeḥ**
NE1223 Her **ḳadeḥi** niʿmet-i ġaybiyyedür / Kını daḫı ḥikmet-i ġaybiyyedür
HH287 Gül **ḳadeḥ** tutdı lāleler şemʿa / Feyż-ber-feyż ü lemʿa-ber-lemʿa
HH2329 Bir gemide raḳīb ile cānān / Zehr ü pā-zehr bir **ḳadeḥde** nihān
HE70 Nice bir curʿaveş her dūna pestī / **Ḳadeḥ** gibi olasın zīrdestī

ḳadeḥ ḳırmaḳ [1] işret arkadaşlığı yapmak, sarhoşluk
S549 Ḥabāb ile yārāna dem-sāz olur / **Ḳadeh ḳırmada** yaʿni hem-rāz olur

ḳadeḥ-kār [1] içki dağıtan, saki
NE1017 Lebleri pür ʿişve **ḳadeḥ-kār** idi / Gözleri cādū-yı ciger-ḫār idi

ḳadeḥ-nūş [1] kadehten içen, içki içen
S698 Gehī Gülşenīler pür-envār ider / **Ḳadeh-nūşlar** gāhi gülzār ider

ḳadeḥ-perdāz [1] içki içen
SE339 Debredüp Zühre felekden sāzı / Raḳsa ḳor yerde **ḳadeḥ-perdāzı**

ḳadeḥ-peymā [1] içki içen
SE3079 Dönme ol rind-i **ḳadeḥ-peymāye** / Naḳż-ıla ʿahdi ola hem-sāye

ḳadem [10]

1. ayak
S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o dem / Sipihr aṭlasın itdi ferş-i **ḳadem**
S1415 Göñülden o āzāde murġ-ı cerm / Ya āvāre-i mevc-i baḥr-ı **ḳadem**
NE66 Turfe kümeyt-i ḥaşr-sitān-ı kām / Raḫş-ı mübārek **ḳadem-i** bi-likām
NE271 Ḳudse varup eyledi vażʿ-ı **ḳadem** / Mescide nūr indi ʿalem-ber-ʿalem
NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa beñzer hemān / Pīş-i **ḳadem** cām ile pīr-i muġān
NE2667 Bir soñra derbeder anı bulur / Pīş-i **ḳademlikde** muʿārız olur
SE253 Pūyede çün **ḳadem-i** cüst-i ḳalem / Bir adım aña vücūdıla ʿadem
SE275 Ḥarem-i ḳurba idüp vażʿ-ı **ḳadem** / Hīç ferd olmadı aña maḥrem
HH699 Gezerek itdi ol iki hem-dem / Bir ulı bārgāha vazʿ-ı **ḳadem**
HH1406 Görüp ol servde şebāt-ı **ḳadem** / Ṭuydı anı ki şāh-ı ferruḫ-dem

2. adım
S439 Çıḳa bir **ḳadem** ṭaşra andan eger / Olur ḫūn-ı cām ü şurāḥī heder
HH610 Bir **ḳadem** seyre ḳalmadı mededi / Ditredi dest ü pāyi sendeledi

3. ayak ‖ uğur
S72 Ḳad-efraḫte vü serv-i bāġ-ı İrem / Ruḫ-efrūhte şemʿ-i bezm-i **ḳadem**
NE90 Şemʿa-nümā-yı lemeʿāt-ı **ḳadem** / Perde-rübā-yı ẓulumāt-ı ʿadem

ḳadem eylemek [1] bir işe başlamak
SE1634 Nereden düşdi bu luṭf-ı teşrīf / **Eyledüñ** rence **ḳadem** bī-teklīf

ḳadem başmaḳ [3] ayak basmak
S63 Olup rismān-bāz-ı ḥabl-ı recā / **Ḳadem başdum** aña diyüp yā ḫudā
NE819 Açup ol eski yolu **başdum ḳadem** / Köhne raḳam üzre yürütdüm ḳalem
SE655 ʿĀlem-i fānīye **basduḳda ḳadem** / Oldı tābutla īfā-yı elem

ḳadem urmaḳ [1] bir işe girişmek, başlamak
NE761 **Uralı** bu rāha piyāde **ḳadem** / Başına şaḳḳ oldı miṣāl-i ḳalem

ḳader [12] inanılması iman esaslarından olmak üzere, Allah tarafından ezelde tâyin ve tespit edilmiş hükümlerin bütünü, alın yazısı
NE840 İki sözüm var çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü **ḳader**
NE1626 Şerʿ-i şerīf olmasa ger bāl ü per / Uçsa daḫı olmaya ger kes **ḳader**
NE2410 Līk yine ġayret-i nevʿ-i beşer / Olmaya Mevlā-yı ḥaḳiḳi **ḳader**
NE3038 Var idi bir müdmin-i evkār-ı mest / Dürd-i mey-ālūd gibi **ḳaderi** pest
SE427 Eylese encüm-i eflāke naẓar / Olalar manẓara-i rāz-ı **ḳader**
SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi baḫtlara / Ḳarşı ḳor ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1427 Şaḫş-ı dūn-himmet olur ʿayn-ı **ḳader** / Cümleden kim ne şecerdür ne ḥacer
SE2782 İʿtimād itmeye dirʿ ü sipere / İʿtiḳād ide ḳażā vü **ḳadere**
SE2957 Çün ḳaża tīri ata ḳavs-ı **ḳader** / Ne başīret meded eyler ne başar
SE2982 Uġrasa sille-i dest-i **ḳadere** / Bisterinden düşe boyunca yere
HH387 Mīzbān eylemiş ḳażā **ḳaderi** / Her kişinüñ naşībi mā-ḥażeri
HH1254 Resmin alup ḳaşā ile **ḳaderüñ** / ʿAynine gösterürdi ḫayr ü şerüñ

ḳader-endāz [2] oku daima isabetli atan, usta okçu
HH900 **Ḳader-endāz** idi bahādur idi / Ḳabża fenninde miṣli nādir idi

HH2731 **Ḳader-endāz-ı** ṭabʿ-ı mevzūn-bāz / Azmāyişler itdi dūr ü dirāz

ḳāḍı [12] İslam hukukuyla yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü davayı halletmek üzere devlet tarafından tayin edilen memur, hakim

NE1565 Belde-i Babada bu ʿabd-i ḥaḳīr / **Ḳāḍı** iken oldı bu emr-i ḥaṭīr
NE2241 Bildi ki olmaz bu **ḳāḍıya** nihān / Şemʿin olur şuʿlesi lābüd ʿayān
NE2277 Emr ile müfti-yi müvellā olur / **Ḳāḍıya** dāmādını daʿvet ḳılur
NE2365 Raġbet-i iẓhār-ı kerāmet ḳılur / Bir kişiyi **ḳadıya** daʿvet ḳılur
NE2368 Münkir olup şāḥib-i ḫar itdi şek / **Ḳāḍı** didi daʿvīye maʿnī gerek
NE2369 Gūş idicek şeyḫ-i muʿallā-cenāb / Eyleyüp ol **ḳāḍı-i** ʿadle ḫiṭāb
NE2384 Didi ki ḫar **ḳāḍıya** idüp ḫiṭāb / Didi bu taʿbīr ile bī-irtiyāb
SE1224 Nesi varısa virür bir şirrīr / Olur anuñla yā **ḳāḍı** yā emīr
HH596 Gitdi **Ḳāḍı** Efendi şevketle / Dil-i şāf u ḫulūş-ı niyyetle
HH628 Bildi **Ḳāḍı** Efendidür ancaḳ / Himmetine göre murād alacaḳ
HH661 Saña oldumsa cān u dilden esīr / Şanma ḥükm ide baña **ḳāḍı** vü mīr
HH2437 Şāhid-i şūḫı eyleyüp daʿvet / Şarı **Ḳāḍıya** vardılar ḳat ḳat

Ḳāḍı Şüreyḥ [2] vediği kararlarla İslam tarihinde adaletin sembollerinden biri haline gelmiş olan tabiîn devrinin ileri gelen fakihlerinden Kûfe kadısı

NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i **Ḳāḍı Şüreyḥ**
HH583 Oldı **Ḳāḍı Şüreyḥ** ile hem-ser / Belki andan meḥāsini ber-ter

ḳadın [3] bayan, hanım

NE2184 Nice zıbıḳçı zen-i mekkāreler / Ḫoca **ḳadın** nāmına seḫḫāreler
NE2189 Ḫoca **ḳadın** diyu riʿāyet ider / Cān-ı ʿazīzi gibi ʿizzet ider
NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort mort / Yaşmaġı biñ **ḳadına** virürdi zort

ḳadırġa [2] özellikle Akdeniz'de kullanılmış hem yelken hem kürekle giden, hızlı, idaresi kolay, 25 oturaklı iki direkli eski bir savaş gemisi çeşidi

S307 Alup şayḳayı ṭaḳdılar rīsmān / **Ḳadırġalar** oldı cenibet-keşān
NE1572 Gāhī **ḳadırġalara** olur dūçār / Zevraḳ-ı mey gibi bulur inkisār

ḳadırġa balığı [1] balina

NE1574 Ḳalbine sürʿatle olur per-zenān / Şanki **ḳadırġa balığıdur** hemān

ḳadīd [2] iskelet

S1138 Olup müşteʿil reʾs-i mūy-sefīd / Ṭurur nitekim mūmiyā-yı **ḳadīd**
SE1349 Mūmiyā olsa eger dürd-i ḥadīd / İtseler mürde-i timsāḥı **ḳadīd**

Ḳāḍi'l-ḥācāt [1] bütün ihtiyaçları yerine getiren hakim, Allah

NE147 ʿArż-ı vāsuḫtegī-i münācāt / Be-dergāh-ı ḥażret-i **Ḳāḍi'l-ḥācāt**

ḳādi'l-ḳuḍāt [1] kadıların kadısı, en büyük kadı, kazasker veya şeyhülislâm makamında bulunan kimse

HH243 Yaʿni **ḳādi'l-ḳuḍāt-ı** ʿasker-i Rūm / Kām-baḫş-ı vülāt-ı kişver-i Rūm

ḳadīm [16]

1. başlangıcı, bilinmeyecek kadar çok geçmişte kalan, ezelî. Ayrıca bkz.' Kelām-ı ḳadīm' md.

S85 Ẓuhūr itdi andan nice muʿcizāt / Kelām-ı **ḳadīm** aʿẓam-ı beyyināt
NE7 Rādde-i defter-i dīn-i **ḳadīm** / Ẕerre-i mensūc-ı kelām-ı ḳadīm
NE7 Rādde-i defter-i dīn-i ḳadīm / Ẕerre-i mensūc-ı kelām-ı **ḳadīm**
NE2 Ser-suḫan-ı naẓm-ı kerīm / Gevher-i sertāc-ı kelām-ı **ḳadīm**
NE43 Oldı ḫaḳīḳatde ol ʿuḳd-i naẓīm / Fihrisi-i maʿnā-yı kelām-ı **ḳadīm**
NE49 Heft buṭūnı yedi baḥr-ı ʿaẓīm / Maʿnide iʿcāz-ı kelām-ı **ḳadīm**
NE50 Besmelede var nice sırr-ı ʿaẓīm / Kim odur İcāz-ı kelām-ı **ḳadīm**
NE92 Hāme-zen-i nāme-i vaʿd-i kerīm / Tāzegi-i ʿuhde-i ʿahd-i **ḳadīm**
NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i şerʿ-i **ḳadīm** / Vesvese-sūz-ı dil-i teng-i ḫakīm
NE3163 Lafẓını maʿnāsını tezyīf ide / Ṣuḥf-ı **ḳadīme** gibi taṣḥīf ide
SE2756 Gözedüp lāzime-i ʿahd-i **ḳadīm** / Yimedüm mīveden Allāh ʿalīm

2. çok eskiye ait

NE939 Devr-i **ḳadīm** içre bir ehl-i hüner / Oldı ʿAcem milketine tāc-ver
NE1012 Devr-i **ḳadīm** içre meger bir cevān / Bir zene dil-beste olur nā-gehān
HH1150 İtdiler ḫayr-bād-ı mīr-i kerīm / Ḳıldılar ʿazm-i taḫtgāh-ı **ḳadīm**
HH2742 Yekke merd idi Rüstemān-ı **ḳadīm** / Bunlar ārāyiş-i ṣufūf-i ʿaẓīm

3. eskiden beri uygulanagelen

SE1199 İtdi dūlāb-ı sipihr-i ġaddār / Yine āyīn-i **ḳadīmi** der-kār

ḳādir [12] bir şeye gücü yeten, muktedir

S233 Nücūmuñ biri aña nāṭır degil / Velī kimse baḳmaġa **ḳādir** degil
S613 Ber-ā-ber ṭutup seyr ider ehl-i dil / Birin kimse tercīhe **ḳādir** degil
S1068 Aña ḳaṣd iden zāhid-i tīre-dil / Ḳılına ṭoḳunmaġa **ḳādir** degil
SE442 Kātib-i ḫaṭṭ-ı fetāvâsı müdām / Naḳde **ḳādir** ʿulemā-yı iʿlām
SE534 Farżdur **ḳādir** olanlara zekāt / Virür emvāl-i ġanīye berekāt
SE970 Geçmeyüp seyr ü ṣafādan ḫaṭır / Naẓarī ḥabse degilseñ **ḳādir**
SE2259 Bā-ḫuṣūṣ ola ʿadüvvi ḳāhir / Ki ola ḳahr u cefāya **ḳādir**
SE2963 Olıgör her ne gelürse şākir / Cebr-i kesr itmege Mevlā **ḳādir**
SE3162 Ceyb-der kīse-bür ü şāṭır idi / Göñül uġrılamaġa **ḳādir** idi
HH662 **Ḳādirüm** ṣalmaġa cihāna fiten / Nev-cevānum beni ne ṣanduñ sen
HH1391 Nesneye **ḳādir** olmayan nā-şād / Düşürür dāma eyleyüp dāmād
HH2534 Kāra **ḳādir** degil bu ḫaste-i zār / Ḳoşalum bāġ-bāna ḥiẓmet-kār

ḳādir [4]

1. Her şeye gücü yeten, Allah

SE54 Fāyiz-i çeşme-i cān-baḫş-i vücūd / **Ḳādir** ü Ḳāhir ü Vehhāb ü Vedūd
SE928 Emr-i Haḳḳ-ıla ʿaceb ḥāl ancaḳ / Ḥikmet-i **ḳādir-i** faʿʿāl ancaḳ
SE1065 Minnet Allāha ki ol **ḳādir-i** pāk / Bize luṭf eyledi ʿaḳl ü idrāk

2. gücü yeten, muktedir

SE2287 Çünki ḫaşm olsa ola **ḳādir-i** şer / Dostluḳdan ola ḫayra aḳder

Ḳadīr [6] tükenmez kudret sahibi olan, Allah

S749 Bu resme ola çünki luṭf-ı **Ḳadīr** / Nice olmayalum günāha dilīr
NE89 Ṣāniʿ-i bī-māniʿ-i Ḥayy u **Ḳadīr** / Mübdiʿ-i bī-ʿavn-ı Semīʿ u Baṣīr
NE1164 Az düşer kim ola lūtf-ı **Ḳadīr** / Ḫāṣ-ı pesend ola vehm-i ʿām-gīr
SE136 Eyleme bendeñi iy Rabb-i **Ḳadīr** / Dāmen-ālūd-ı der-i mīr ü vezīr
SE1752 İtdi teʾyīd-i Ḫudāvend-i **Ḳadīr** / Ḫātemin pertev-i naḳş-ı taḳdīr
SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i **Ḳadīr** / Vire can naḳdini birbir taḳdīr

ḳadr [56]

1. değer, kıymet; şeref, itibar

S93 Mehüñ eşrefisi meger çıḳdı sīm / Hemān itdi şarrāf-ı **ḳadri** dü-nīm
S1012 Viren pīr-i mey-ḫāneye **ḳadr** ü şān / O ḫāne mübārekligidür hemān
NE332 Eyledi teʾeddüble **ḳadrini** pest / Bildi hemān ḥiddeti bir mey-perest
NE1077 Cāy-ı suḫan yoḳ suḫanuñda senüñ / **Ḳadrini** fehm itmededür söz anuñ
NE1091 ʿĀlem-i ḳudsīden olup armaġan / **Ḳadri** olur dürr ü güherden girān
NE1169 **Ḳadr** ile hem-pāye-i çarḫ-ı dūtā / Ṣubḥa şüreyyā idi mihver-āsā
NE1192 Kāmil olup himmet-i merdān ile / **Ḳadre** irişdi dem-i ʿirfān ile
NE1314 Çünki bulup rütbe-i **ḳadri** kemāl / Rāʾyet-i ḫūrşīde irişse zevāl
NE1509 Refʿ-i tebā ile güher türbeti / Zerre-i **ḳadr** cānda ḳomaz ʿilleti
NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü cihān-baḫş idi / Māh-ı melek **ḳadr** u felek raḫş idi
NE1998 Nüktelerüñ **ḳadrini** tutma girān / Bir pula almaz ẓürefā-yı zamān
NE2154 Bula Sikender gibi **ḳadr-i** celīl / Līk ola her ḳarnda gāyet celīl
NE2456 Ṭālib-i dünyā gibidür zen-perest / Ḥırsı ider **ḳadrini** her yerde pest
NE3115 **Ḳadri** taʿaṣṣubla ṭutulmaya pest / İtmeyeler ḳıymetin anuñ şikest
SE415 Lāzım oldı ki o nām-ı nāmī / Vire bu nāmeye **ḳadr-i** Sāmī
SE449 Şiʿrinüñ **ḳadri** irüp Ṣaʿrāya / Oldı ʿışḳ ehline bir sermāye
SE620 Yoḳ iken **ḳadri** bulur köhne varaḳ / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden revnaḳ
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ şerefi / **Ḳadr-i** dürr dest-i ḫoş itdi ṣadefi
SE733 **Ḳadr-i** ʿilmi yürü idrāk eyle / Ehl-i ʿilme naẓaruñ pāk eyle
SE903 Ḳıla çün cilve-i ṣaḥn-ı ʿaraṣāt / **Ḳadr-ile** ola refīʿü'd-derecāt
SE1054 İtdi ol mihr-i celī **ḳadr-i** ḫaṭīr / Nūr-ı işrāḳ-ıla eşrāf-ı żamīr
SE1095 Olıcaḳ rātibesi nādānuñ / Ne ḳadar **ḳadri** ola dünyānuñ
SE1243 Ne ḳadar **ḳadr** bulursa bulsun / Hele ol ẓillet anuñla olsun
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı ruḥṣat var ise / **Ḳadrüñi** añla ferāset var ise
SE2278 Ġoncaya çīn-i cebīni vire şān / Gevşedikçe ola **ḳadri** erzān
SE2314 Berg-i terreyle gelirse sikke-ger / Eyle iʿzāz-ıla **ḳadrin** ber-ter
SE2908 Gider inkārı eyā tünd-ʿanūd / İtdiler **ḳadr-ıla** işbāt-ı vücūd
SE3037 Der-i Mevlādan anuñ baḫtı saʿīd / İtdi Keyvān gibi **ḳadrini** mezīd
SE3387 Bir ḫelāl ister idi devlet-mend / Himmeti **ḳadri** gibi ola bülend
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i siyahı cevher / Vir ʿAṭāyī sözine **ḳadr-i** güher
SE3527 Neyyir-i **ḳadri** felek-seyr olsun / Āḫiri ʿaḳıbeti ḫayr olsun
HH121 Burc-ı ḳadrinde heft seyyāre / Yedi seyyāḫ-ı dehr āvāre
HH217 İtmeden bāz-ı **ḳadri** ṣayda şitāb / Çāştgāhı tutardı būy-ı kebāb
HH237 Ḥaşre-dek devletiyle var olsun / Pāye-i **ḳadri** üstüvār olsun
HH1684 **Ḳadrüñ** alçaḳlıḳ ile pest itdüñ / Şīşe-i ʿırżumı şikest itdüñ
HH1916 **Ḳadr** ile olmış idi ʿālem-gīr / Luṭf ile eylemişdi ḫalḳı esīr

HH2035 Reşk ol ʿāşıḳa ki maẓhar olur / Ehl-i ʿışḳ içre **ḳadri** ber-ter olur

2. makam, derece, rütbe

S1028 Bulur rind odur kühde **ḳadr-i** celī / Ḳonur her birine birer ṣandalī
NE340 Birisi de şāḥib-i **ḳadr-i** celī / Ṣıhr-i vaṣī yaʿni ʿAlī velī
NE1800 Ḫayra delālet ki güzel ḥāldür / **Ḳadri** velī rütbe-i dellāldür
NE1932 Maʿrifet erbābı ṭufeyl olamaz / Anuñ içün **ḳadr-i** celī bulamaz
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa virüp **ḳadr-i** Celīl / Yaḳdı maḳṣūrelerinde ḳandīl
SE680 Budur erbāb-ı kemāle elyaḳ / **Ḳadri** ʿālī ola gönli alçaḳ
SE815 Sālik-i meslek-i **ḳadr-i** ʿālī / Sevmedi ṭāyife-i baṭṭālı
SE2895 Şiʿrdür naġme-i nāzük-peyvend / Nefese göre olur **ḳadri** bülend
SE2917 Şiʿr-ile **ḳadri** irüp Ṣaʿrāya / Virdi feyżi ṣuʿarāya vāye
SE3021 **Ḳadr-i** ʿālī ile her ṣadr-nişīn / Oldı ḫurşīd-i żiyā-baḫş-ı güzīn
HH851 Buldı şeb nūr-ı mehle **ḳadr-i** celī / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī
HH1382 Bildi şāhāne himmeti vardur / **Ḳadr** ü cāha liyāḳatı vardur

3. Kadir gecesi. Ayrıca bkz. ‘şeb-i ḳadr’ md.

S129 Muʿallā şeb-i **Ḳadrden** pāyesi / Şeb-i Ḳadr anuñ kemterin sāyesi
S129 Muʿallā şeb-i Ḳadrden pāyesi / Şeb-i **Ḳadr** anuñ kemterin sāyesi
S1100 Şeb-i **ḳadre** döndi bu hengām-ı cūd / Ṣurāḥīler itse ʿaceb mi sücūd
NE11 Leyle-i **ḳadr** oldı sevād-ı midād / İtse n’ola secde o naḫl-i murād
SE584 Gāh idüp secde geh eylerdi ḳıyām / Şeb-i **ḳadr** içre şecer gibi müdām
SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i **Ḳadre** döner / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i ḳamer
HH2606 Geçdi bu vech ile nice eyyām / Gicesi **ḳadr** ü gündüzi bayrām

ḳadrini bilmek [4] bir şeyin veya kimsenin değerini bilmek, ona gereken değeri ve saygıyı göstermek

SE1073 Pest ide cehli ile rütbetüni / **Bilmeye kadri** ile ḳıymetüni
NE1070 **Ḳadrini bilmezlerle** itme ʿayān / Açma ḳutunuñ ḳapaġını hemān
NE1190 Şeyh Niẓāmīʿye idüp iʿtiḳād / **Ḳadrini** günden güne **bildi** ziyād
HH2372 Merhemüñ **ḳadrini** şikeste **bilür** / Şerbetüñ ḳıymetini ḫaste bilür

ḳadrini şarraf bilür güherüñ [1] bugünkü kullanımı “Altının değerini kuyumcuya sor, cevahiri sarrafa” şeklinde olan atasözü

NE2573 Bilmedüñiz ḳıymetini erlerüñ / **Ḳadrini şarrāf bilür güherüñ**

kāʿe [1] avlu, iç bahçe

HH380 İki günlük müsāfire gerdūn / Oldı bir **ḳāʿe-i** zümürrüd-gūn

ḳāf [7] Arap alfabesinin yirmi birinci, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi dördüncü harfi

NE691 **Ḳāf** ile ṣalar metāʿ-ı ṣafā / Rāh-ı neverdān-ı tarīḳ-i vefā
NE884 Ḳahrı eger ḳāfa ṣalarsa nehīb / Ola nigūn-sār çü **ḳāf-ı** rakīb
NE2315 Varken arada ʿadedi deñlü farḳ / **Ḳāfı** ider ġavṭageh-i ġayna ġarḳ
NE2316 **Ḳāfı** ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki virür ḳubbe-i çarḫa fenā
NE2328 Ḫaṭda daḫı żevḳ olınur bī-ḫilāf / Hiç elif ola mı medlūl-ı **ḳāf**
HH1583 Ḫam olup **ḳāf-veş** ten-i zārı / ʿAyn-i ʿışḳ idi çeşm-i bīdārı
HH2248 Kūh-ı Elbürz olsa Ḳafa ḳarīn / Noḳṭa-ı **ḳāf** ola yanında hemīn

ḳāf ile ġayn [1] bin yüz, bu iki harfinin ebced değerleri toplamı bin yüzdür

NE1566 Faṣl-ı bahār irmiş idi gülşene / **Ḳāf ile ġayn** idi ḥesāb-ı sene

Ḳāf [9] Kaf dağı, Ankâ kuşunun yaşadığı ve yeryüzünü çepçevre kuşattığı kabul edilen efsanevi dağ

S287 Geçüp Balḳanı şāh-ı ḫaydar-meşāf / O şāḥib-ḳırān eyledi seyr-i **ḳāf**
NE884 Ḳahrı eger **ḳāfa** ṣalarsa nehīb / Ola nigūn-sār çü ḳāf-ı rakīb
NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i **ḳāfa** ṣadā / Belki virür ḳubbe-i çarḫa fenā
HH228 Eyledi **Ḳāfı** seyl-i fitneye sedd / Ḳıldı sīmurġı ḫāfıẓ-ı ser-ḥadd
HH317 ʿIşḳ ider kūh-ı **Ḳāfı** efgende / ʿIşḳ ḳande o bī-nevā ḳande
HH734 Ḳulle-i **Ḳāfdan** olup nigerān / İdesin ḫalḳı dūrdan seyrān
HH1920 Mihr-i enver yanında ẕerre degil / Kūh-ı **Ḳāf** ise berg-i terre degil
HH2248 Kūh-ı Elbürz olsa **Ḳafa** ḳarīn / Noḳṭa-ı ḳāf ola yanında hemīn
HH2498 Kūh-ı **Ḳāf** idi fülk-i gerdūn-sā / Gülegi āṣiyāne-i ʿanḳā

Kāf-tā-Kāf [1] bir uçtan bir uca

HH666 Eylerüz bir nefesde cilve-künān / **Kāf-tā-Kāf** ʿālemi seyrān

kāf [1] kef harfi, Arap alfabesinin yirmi ikinci, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi beşinci harfi

SE3489 Ḳalemi **kāfe** keşīde çekicek / Ola gūyā kef-i kāfirde tüfek

ḳafā [3]

1. baş

SE2821 Ḳaldı bir nice nūgerle tenhā / Daḥı sille yimedin ḳalb-i **ḳafā**
HE97 **Ḳafāda** ḥam-be-ḥam gīsū-yı pürnūr / Resīde bī-mişāl-i raḳḳ-ı menşūr

2. Farsça "ol" anlamındaki "bâş" fiili. Ayrıca bkz. 'dur ḳafā {durkafa}' md.

NE2893 Burma bıyıḳları olup dur **ḳafā** / Ol ḥara fütreme idi gūyiyā

ḳafādār [5] aynı kafada olan, fikir ve anlayışları birbirine uyan kimselerden her biri, kafa dengi

S79 O şāh oldı ceyş-i vücūda sened / **Ḳafādārı** ezel çarḫacısı ebed
NE139 ʿAḳl-ı ser-efrāzı ʿalemdār idüp / Ḳāfile-i fikri **ḳafādār** idüp
NE407 Çarḫ gibi çarḫa nigūn-sār olup / Ṣoñra **ḳafādār-ı** şıvār olup
NE1193 Olup edeb birle **ḳafādār-ı** şeyḫ / Kilki ile oldı ʿaṣādār-ı şeyḫ
SE2255 Ḳılıcuñ ṣala hevādāruñ ola / Ḫıfẓ-ı ʿayb ide **ḳafādāruñ** ola

ḳafā-ḫār {ḳafādār} [1] bkz. 'ḳafādār' md.

SE139 Ḥırş ider anı **ḳafā-ḫār-ı** belā / Sīlī-i yeʾse maḥal rūy-ı recā

ḳafes [12]

1. içine kuş veya evcil küçük hayvanların koyulduğu tel, demir çubuk ya da tahta pervazlardan yapılan mahfaza

NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar nüh felek / Murġ-ı **ḳafes** gibi ṭapıda melek
SE949 Līk ebvāb-ı ṣafā oldı güşād / Ṣanki mürg oldı **ḳafesden** āzād
SE2988 Bir **ḳafes** içre iki hüdhüdi var / Her biri ṭurma ider nāle vü zār
HH1721 Gerçi ben bī-vücūd müşt ü ḫasem / Güher-i dürc ü ṭūṭī-i **ḳafesem**
HH1884 Şeh-nīşīnde o şūḫ-ı gül-ruḫsār / Oldı gūyā **ḳafesde** bülbül-i zār

2. yapılarda iç tarafın dışardan görünmesini önlemek veya pencereleri korumak için tahta ve çıtadan aralıklı, düz, çapraz veya örme biçiminde yapılmış siper

S568 **Ḳafeslerle** varınca ʿālī-maḳām / Olur ʿaksi deryāya düşdükce dām
S569 **Ḳafes** içre raḫşān olup mehveşān / Olur peyker-i encüm ü āsumān
S570 Ṭurur kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı kefgīre ʿaks-i **ḳafes**
S571 **Ḳafesden** göründükçe laʿl-i teri / İder ḳaşrı dükkānçe-i cevherī
NE480 Añdurur encüm ile meh rūşeni / Yıldırım ile **ḳafes-i** āheni

3. (sözü muhafaza etmesi bağamında) ağız

S1498 Bu müşgīn **ḳafesden** ʿarūs-ı ḫayāl / Bu vech ile kim itdi ʿarż-ı cemāl

4. vücut, ten

SE75 Meyl ider miydi bu dām-ı hevese / Murġ-ı rūḥı ḳomasaydı **ḳafese**

ḳafes-i cism [2] cisim kafesi, ten kafesi, göğüs kafesi, beden

NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i ābdār / Ḫāne fürūz-ı **ḳafes-i cism-i** zār
HH2131 **Ḳafes-i cisme** ṭaşlar urdı / Murġ-ı cānuñ ḥużurın uçurdı

kāfī [2]

1. yeterli, yetecek kadar

SE2443 Dime ṣoñuñda idüp evḳāfı / Ṣülüṣi bārī ḳalursa **kāfī**

2. elveren, yetişen. Ayrıca bkz. 'kef-i kāfī' md.

HH258 Dil-i ṣāfīsi menbaʿ-ı ʿirfān / Kef-i **kāfīsi** maḳsem-i iḥsān

ḳāfile [7] birlikte yolculuk eden insan topluluğu, kervan

NE1093 **Ḳāfilesi** ḳandan ider irtiḥāl / Ḳande gider rāh-ı revān-ı ḫayāl
NE139 ʿAḳl-ı ser-efrāzı ʿalemdār idüp / **Ḳāfile-i** fikri ḳafadār idüp
SE1 İdelim besmele-i hādī-i rāh / Yürüsüñ **ḳāfile-i** ḥamd-i İlāh
SE811 Saʿy-ile **ḳāfileler** menzil alur / Terk-ile rāḥile yabanda ḳalur
HH1073 Yılda bir **ḳāfile** gider her gāh / Sizi anlara ideyin hem-rāh
HH1076 Gördiler çün levāzım-ı seferi / **Ḳāfile** ṭutdı semt-i reh-güzeri
HH1088 **Ḳāfile** ḫalḳını ḳırup ol dem / İtdiler reh-revān-ı mülk-i ʿadem

ḳāfile-bend [1] kafile tutan, kafileye katılmış

NE792 Ḳıldı beni **ḳāfile-bend-i** ḫayāl / Dāḫil-i maʿmūre-i şehr-miṣāl

ḳāfile-keş [1] kafile çeken, kervan çeken

NE2158 Teng-i tefāriḳ ile gūyā hemān / **Ḳāfile-keş** tācir-i Hindū-sitān

ḳāfile-pīrā [1] kafile süsleyen, bezeyen

NE94 Kārgeh-ārā-yı zemīn-i dermān / **Ḳāfile-pīrā-yı** bahār u ḫazān

kāfir [25]

1. Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Allah'tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse

S1166 Güşāde ola cām olup ḫāṭırı / Virile ele ḳalʿa-i **kāfiri**
S1499 Ḥased ehli naḳşına ḥayrān olur / Eger görse **kāfir** müselmān olur
NE1988 Ḳahrı gider **kāfir-i** cengi gibi / İllere ulaşma firengi gibi
NE2834 Taḳviyet itmez anı ehl-i ṣalāḥ / **Kāfir-i** ḥarbīye verilmez silāḥ
SE1796 Geldi **kāfirde** olan cümle esīr / Ḥargeh-i şāha gelüp ḳopdı nefīr
SE1938 Vālī-i Şāmı unutdı **kāfir** / Yedi şāhāne yaraḳdan vāfir
SE2421 Ġayb gencīneleri vāfirdür / İʿtiḳād eylemeyen **kāfirdür**
SE2538 Laʿnet ol mezbeleci **kāfirine** / Ḥunfesā gibi bine birbirine
SE3095 Sözi iḳrārına olur üstün / **Kāfirüñ** olsa eger ʿahdi bütün
SE3489 Ḳalemi kāfe keşīde çekicek / Ola gūyā kef-i **kāfirde** tüfek
HH756 Çāh-ı duzaḫ-mişāl hevl-āşār / Gūr-ı **kāfir** gibi maḥall-i bevār
HH1083 Ḳavm-i **kāfir** dilān-ı ḫūn-ḫʷāre / Ḥaşm bī-raḥm derd bī-çāre
HH2495 Ṭop ṭolı içi **kāfir-i** ḥarbī / Nice ʿasker şikest eder ḍarbı
HH2614 Żābiṭi şehrüñ ol zamānda meger / Bir ḳavī **kāfir** idi kīn-āver
HE48 Ḥasūd olsa ʿaceb mi deng ü ḥayrāñ / Olur naḳşın gören **kāfir** müselmān

2. siyah renk

S812 Müselmān idüp ġamze-i sāhiri / Biraz devşir ol ṭurre-i **ḳāfiri**
HH604 Müjeler fitne-i zamān u zemīn / Ġamze-i **kāfir** āfet-i dil ü dīn
HE78 Meger devşirmedür ol zülf-i **kāfir** / Anı ḳılmış bölük bölük ol sāhir

3. "Uğursuz, kahrolası" anlamında küfür sözü

S828 Gelürse eger ḫāne-i ḫāṭıra / Emān virme ġam dinilen **kāfire**
NE429 **Kāfir-i** nefs eyleye mi hiç ziyān / Biz nice ḫünkāra ḳuluz gör hemān
NE2426 **Kāfir-i** nefse şu ki tutsaġ olur / Ḫūk-ṣıfat pāyeli alçāġ olur
NE2772 Etci bir **kāfir-i** şer-gīr idi / Şābūn aña balġamī zihgīr idi
SE1992 Hīç ḥaḳīkat mi gelür fācirden / El-ḥaẕer el-ḥaẕer ol **kāfirden**
HH208 Tīġ urup **kāfirān-ı** evbāşa / Döndürür anı da ḳızıl-başa

kāfir-i niʿām [1] nimeti inkar eden, nankör

SE211 Zehrini dökdi çün itdi şekvā / **Kāfirān-ı niʿam** oldı rüsvā

kāfir-nejād [1] kafir soylu, kafir tabiatlı

NE1013 Kendüsi bir müslim-i pāk-iʿtiḳād / Sevdügi bir duḫter-i **kāfir-nejād**

ḳāfiye [4] manzum yazılarda mısra sonlarındaki ses benzerliği, mısra sonlarında tekrarlanan, anlamları ayrı, sesleri birbirine benzer kelimelerden her biri, uyak. Nesirde olursa "secî" denir.

NE474 Rābiʿ-i hem-nāmıdur ecdādınuñ / Dād olur **ḳāfiyesi** adınuñ
NE2345 Var idi bir muṣṭaliḥ-i rūzgār / **Ḳāfiye** cellādı ḫar-ı nā-bekār
SE2880 **Ḳāfiye** virse o saṭra zīver / Şīve-i gūşe-i ebrūya döner
SE3502 Ḥarf-ı zāyidle döne ḳuş diline / Āḫiri **ḳāfiyesinden** biline

ḳaftan [2] süslü ve kıymetli kumaştan, boyu diz kapağına veya topuklara kadar inen, önden açık, bazısının kolları yarıya kadar yırtmaçlı, üst giysisi

SE1976 Ḥāsılı yoḳ diyemez ehl-i seḫā / Cebli **ḳaftan** gibi ʿöẕr olmaz aña
SE2171 Düşicek nekbete mānend-i ḫazān / Ṣolar egnindeki gülgūn **ḳaftan**

kāfūr [7] Hindistan ve Çin'de yetişen kâfur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı madde ‖ çok beyaz

SE93 Çeşme-i mihr-ile ol fāʾiż-i nūr / Eyledi şemʿ-i ʿaselden **kāfūr**
SE902 Ola her mīli olup ġarka-i nūr / Ṭarf-ı miḥrābda şemʿ-i **kāfūr**
HH381 Felegüñ vaḳt-i ṣubḥ-ı pür-nūrı / Saña yetmez mi ṭāḳ-ı **kāfūrı**
HH589 Şāmda hem-çü şemʿa-i **kāfūr /** Aḳ menār oldı şehre fāyiz-i nūr
HH1519 Ṭoldı gūyā bu kāse-i billūr / Āb-ı ṣubḥ ile sūde-i **kāfūr**
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup ṭutdı cihānı cūy-ı **kāfūr**
HE109 Virüp mihrāba zīb ol şemʿ-i **kāfūr** / Olupdur levḥa içre şūre-i nūr

kāfūr-fām [1] kâfur kokulu, ıtırlı

NE288 Ezraḳ iken günbed-i pencüm-maḳām / Nūrı ile eyledi **kāfur-fām**

kāfūr-gūne [1] kâfur gibi olan ‖ beyaz

HH373 Günbed-i pür-şükūfe-i bādām / Ḳaṣr-ı **kāfūr-güne-i** Behrām

kāfūr-ı cennet [1] Cennette var olduğuna inanılan ve musluklarından berrak sular akan çeşme

S1179 Gülāb-ı gül-i cām-ı ʿişret midür / Yaḫud cūy-ı **kāfūr-ı cennet** midür

kāfūr-reng [1] beyaz renkli

S840 Ṣuʿāʿı idüp şāmı **kāfūr-reng** / Görine nücūm anda şekl-i peleng

kāġıd [6]

1. yazılı kağıt, varaka

S335 İdüp aḳ bayraḳ sipihre güẕār / Meger **kāġıd** uçurdı her nı̄zedār

NE586 Manṭıḳ-ı ʿAṭṭarı idüp tār-mār / **Kāġıd-ı** ʿaṭṭār ider rūzigār

NE1997 Olma şaḳın ġıybet ile nükte-der / **Kāġıdı** ardından oḳur ḫāceler

2. yaprak, çiçek yaprağı

S1266 Ki parmaḳ ḳadar **kāġıd** ile seḥer / İder ser-fürū zanbaḳa ġoncalar

NE540 Deste iken laʿli vü aḳ **kāġıdı** / Uçdı gülüñ bunca ṭabaḳ kāġıdı

NE540 Deste iken laʿli vü aḳ kāġıdı / Uçdı gülüñ bunca ṭabaḳ **kāġıdı**

kāḫ [2] köşk, kasır, kule gibi yüksek bina

S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrı̄ne **kāḫ** / Yine ġarḳ-ı sı̄m oldı bir nice şāḫ

NE591 **Kāḫ-ı** felek ḳaṣr-ı Züleyḫā miṣāl / İtdi nice Yūsufa nı̄reng ü āl

kāh [6]

1. saman çöpü, saman

S1340 Dönüp **kāha** berg-i çemen cā-be-cā / Seḥāb oldı ḫalkār-ı ḳaṣr-ı ṣafā

S1341 Hevādan kim nem ḳapdı berg-i giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı **kāhdan** ṣubḥgāh

NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u **kāh** / Ḫalḳ-ı cihān aña virür berḳ-i şāḫ

SE1773 Ġażab itdikçe ʿiyāẕen biʿllāh / Aña yek-sān görinür kūh-ile **kāh**

HH2056 Çūb-ı şatranca döndürüp **kāhı** / Oynadup ortada iki şahı

2. bazen, bazı zaman

NE1260 **Kāh** virüp ḥükmini ḫāk-i beden / Ġaflet ile ḫābda oldıḳça ben

kāhı̄ [1] bazen, gâhî

NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur **kāhı̄** serinde buḫār

ḳaḥbe [6]

1. namussuz kadın, fahişe

NE2498 Duḫter idüp **ḳahbe-i** ṣad-sāleyi / Ḳız çıkarur delle-i muḫtāleyi

SE3175 Laʿnet ol kāra hezārān laʿnet / Ki ide **ḳahbeler** andan nefret

SE3182 Kākül-i dil-keşe olma mayil / Virme her şaçı kesik **ḳahbeye** dil

2. sözünde durmayan, dönek, "kalleş" anlamında sövme ve hakaret sözü

NE623 Ṣubḥ-ı nuḫustı̄n gibi dem-serddür / **Ḳaḥbe-i** dünyā gibi nāmerddür

NE2885 Ḫayli açıḳ **ḳahbe-i** nāmerd idi / Göti doñuz ferci gibi serd idi

SE3168 Gördi nā-gāh giçer şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş bir iki **ḳahbe-i** dehr

ḳaḥbe-zen [2] kadınlar için kullanılan bir sövme ve hakaret sözü

NE2823 Āh ki bu **ḳahbe-zen-i** dehr-i dūn / İtmede erbābına mekr ü füsūn

NE2868 ʿĀşıḳ-ı merdāne ile **ḳahbe-zen** / Bellü olur ādeme bir meylden

ḳahhār [1] çok eziyet eden, acımasız, zalim

SE877 Darb idüp ḫāke yed-i **ḳahhārı** / Ḫurd u ḫaşḫaş ide cism-i zārı

kāhil [1] gayretsiz, tembel kimse

SE835 İki yirden ḳuşanur ḳuşaġı mūr / Öldürür **kāhili** lā-büd zenbūr

Ḳāhir [4] üstün gelen, zor kullanarak boyun eğdiren Allah, El-Kahhâr. Kur'ân-ı Kerîm'in altı ayetinde kahhâr, iki yerde kāhir ismi Allah'a, bir âyette de kâhir sıfatı insanlara izafe edilmiştir. Allah'ın doksan dokuz isimi arasında bulunmayan kâhir ismi tabiat varlıkları içinde müstesna bir yer tutan insan türü üzerindeki ilâhî nimet, kudret ve tasarrufu ifade eden âyetler içinde zikredilir.

SE54 Fāyiz-i çeşme-i cān-baḫş-i vücūd / Ḳādir ü **Ḳāhir** ü Vehhāb ü Vedūd

ḳāhir [6] kahreden, mahveden, yok eden

SE479 Rā'iż-i tevsen-i himmetdür ol / **Ḳāhir-i** ḫunk-i ṭabı̄ʿatdur ol

SE1097 Milkinüñ **ḳāhiridür** Rabb-i ġanı̄ / Yıḳamaz kimse Ḫudā yapduġını

SE2259 Bā-ḫuṣūṣ ola ʿadüvvi **ḳāhir** / Ki ola ḳahr u cefāya ḳādir

SE2279 Ḳuvvet-i **ḳāhire** bu ḥadde iken / Ne revā olmaya berkende diken

SE2862 Bulmayup ḫasmı yerinde āḫir / Döndi ol nerre hizebr-i **ḳāhir**

SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol nā-şād / Didi iy vālı̄-i **ḳāhir** feryād

kāhire [1] üstün gelen, ezici, kâhir kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. Ayrıca bkz. 'ḳuvvet-i ḳāhire' md.

SE310 Ẓıll-ı Ḫaḳ rūşenı̄-i rūy-ı zemı̄n / Ḳuvvet-i **kāhire-i** devlet ü dı̄n

ḳaḥḳaḥa **[4]** yüksek sesle ve şiddetle gülerken çıkarılan ses

NE2031 **Ḳahḳaḥaya** başladı bālā vü pest / Gitdi ne tekbīr ne ḥod ābdest
NE2353 Ḥaẕlanup anuñ ile dil-i bī-ġamı / Ṣarṣar idi **ḳahḳahadan** ʿālemi
NE2924 Tantana-i ṭabl u dem-i kerre-nāy / **Ḳahḳaha** vü heyheyle hūy ü hāy
HH1735 Eyledi **ḳahḳahada** zindānī / Ġoncada ṣanki verd-i ḫandānı

kāhkeşan, kehkeşān **[8]** açık gecelerde gökyüzünü bir baştan bir başa geçen bulutumsu yıldız kümesi, Samanyolu

S194 Sīmāṭ-ı zer-endūde-i **keh-keşān** / Muṭallā ṭabaḳ sofra-i āsumān
S1393 Diker māh-ı nev anuñ içün nişān / Döküldilidür miʿber-i **kehkeşān**
NE99 Şukḳa-firāz-ı ʿalem-i ḫāverān / Laʿl-ṭırāz-ı kemer-i **kehkeşān**
NE259 **Kāhkeşān-ı** Diclesine şal bıraḳ / Çünkü degil ʿāşıḳa Baġdad ırāḳ
NE1383 **Kāhkeşān** gibi cevāhir-nigār / Her birinüñ başḳa miyān-bendi var
NE2963 Bulmaz idi destresinden emān / Naḳd-i kevākib kemer-i **Kehkeşān**
HH201 **Kehkeşān** süddesiyle leb-ber-leb / Kemer-i ṭāḳına felek ḳāleb
HH2386 Çekdi ḳandilli köşke perde seḥāb / **Kehkeşān** nehr-i Gökşudan pür-āb

ḳahr **[75]**

1. mahvetme, helâk etme, zulüm, ezme

SR7/2 **Ḳahr** ile urup sille ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān
S114 Der-i Ḫaybere urdı **ḳahr** ile dest / Ayırdı nitekim girībān-ı mest
S206 Ḳaçan ṣarṣar-ı **ḳahrı** olsa vezān / Tüyi ürperür ḫūk-i ḫaṣmuñ hemāñ
S267 O dem ʿazm idüp **ḳahr-ı** aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i sipāh
S496 Bu devr içre sāġarda ṣanma ḥabāb / Olur bīm-i **ḳahr** ile her zehre āb
S497 Sipihrüñ unutdurdı zehrin baña / Mürāyīlerüñ añma **ḳahrın** baña
NE334 ʿAdli idüp naẓm-ı umūr-ı ʿıbād / **Ḳahrı** ile eyledi feth-i bilād
NE341 **Ḳahrı** ile ayırdı der-i Ḫayberi / Hem-çü girībān-ı der-i Ḫayderi
NE343 Ṣavlet-i **ḳahrından** olup lerze-nāk / Zehresi tīġinde meger oldı çāk
NE372 Ḫasmuñ idüp **ḳahr** ile ḳaddin ḳemān / Egriye ṭoġruldı o şāh-ı cihān
NE421 Birisi dir kim irişüp **ḳahr-ı** Rab / Gitmiş idi ʿasker-i İslām heb
NE446 **Ḳahr-ı** ġazāla ger ide dostī / Ḳurtaramaz şīr-i ġarīn postı
NE580 Şaʿşaʿa-i mihrüñ işi **ḳahrdur** / Luṭfı yedi tası geçen zehrdür
NE718 Bunda şafā var mı ki bir kīne-ḫāh / Masdar-ı **ḳahr** u tamaʿ u ḥubb-ı cāh
NE723 Eyleye izʿāc-ı ḳulūb-ı ʿıbād / **Ḳahrı** ile odlara yana bilād
NE884 **Ḳahrı** eger ḳāfa şalarsa nehīb / Ola nigūn-sār çü ḳāf-ı rakīb
NE887 ʿAdl ile ḫāmi-i bilād u ʿıbād / **Ḳahr** ile māḥī-i fesād u ʿinād
NE909 **Ḳahr** ile bend olmaġ içün mücrimīn / Elde gerek elde o ḥabl-i metīn
NE1151 **Ḳahr** ola küstāḫlıġına cezā / Şāha el oyununı itse gedā
NE1180 Çekdi ḳılıç aña celāle miṣāl / Eyledi bin **ḳahr** ile ʿarż-ı celāl
NE1206 Lemʿa-i **ḳahrına** ṭoḳına perī / Ṭutuşa pervāne gibi şeh-peri
NE1207 Üns ile cin **ḳahrı** elinde zebūn / Oldı görünmez görinürden füzūn
NE1297 Ḳule-i gerdūn disem aña eḥaḳ / Oldı ʿadüv **ḳahrı** içün pür-berḳ
NE1398 Ey ki ḳılup **ḳahr** ile teẕlīl-i nefs / İtmek uman faẕl ile tekmīl-i nefs
NE1542 Kim ki ṭuta münkir olup kibr ü kīn / Bilsün anı **ḳahrı** içündür kemīn
NE1814 Ṭaʿma-i şāhīye uzansa gedā / **Ḳahr** ile zehr olur aña ol ġıdā
NE1988 **Ḳahrı** gider kāfir-i cengi gibi / İllere ulaşma firengi gibi
NE2034 Ḫaml idüp ammā anı ḳaṣda ʿavām / Eylediler **ḳahr** ile rüsvāy-ı ʿām
NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i ʿaḳūr / Maẕhar-ı **ḳahr** olma şaḳın tek otur
NE2419 İşte hemān bāʾiş-i ġayret budur / Maẕhar-ı **ḳahr** olmaġa ḥikmet budur
NE2704 Ḫāke şalup **ḳahr** ile sünbülcügün / Ḫār-sitān itdi ḳaranfilcigün
SE28 **Ḳahriçün** dīv ü ded-i merdūde / Oldı ġaddāre-i ḫūn-ālūde
SE31 Dīv ü ded **ḳahrı** ile sākindür / Sözi üstün ḳılıcı keskindür
SE632 Dīni ögretmek iken kendüye kār / **Ḳahr-ıla** müslimi ide ikfār
SE851 İtdi Fārūḳ ol eşḫāṣa ʿitāb / **Ḳahr-ıla** ḳıldı o dem redd-i cevāb
SE105 Daġıdur **ḳahrıla** hengāmesini / Naḳd-ı vaḳt eyler alup cāmesini
SE1106 Kiminüñ kesdi ḫarāc u bācın / Kiminüñ **ḳahrıla** aldı tācın
SE1198 Birin irgürse eger eflāke / Birini **ḳahr-ıla** urur ḫāke
SE1307 Ḳatʿ idüp ʿırḳını eyler zāyil / Erre-i **ḳahr-ıla** şāh-ı ʿādil
SE1514 Anı rām eyledi çün dām-ı ḥıyel / **Ḳahr-ıla** olsa gerek ḍarb-ı meṣel
SE1732 Güci Sührāba yitüp itdi helāk / Cigerin **ḳahr-ıla** itdi ṣad-çāk
SE2104 Didi **ḳahr-ıla** aña şāh-ı kerīm / İy fürūmāye-i mennāʿ ü leʾīm
SE2259 Bā-ḫuṣūṣ ola ʿadüvvi ḳāhir / Ki ola **ḳahr** u cefāya ḳādir
SE2280 Yoġ-iken **ḳahr-ıla** ḳalʿında taʿab / Neyiki böyle müdārāya sebeb
SE2524 **Ḳahr-ıla** nefsüñi teẕlīl idegör / Ruḥuñ ādabını tekmīl idegör
SE2643 Keremüñ derd-ile **ḳahr** olur aña / Bir ṭulum bāl ise zehr olur aña
SE2811 Tīġ-i **ḳahr** oldı ol mülke seyl-āb / Üstine dāʾiretü's-sū girdāb

SE2825 **Ḳahr-ıla** aña idüp ṭaʿne-zeni / Didi iy şāh-ı cihān ʿār ḳanı
SE3157 Belki **ḳahr-ıla** bükerler belini / Ḳomayup şoñra keserler elini
SE3235 Māhsın **ḳahr-ıla** bed-mihr olma / Mihrsin ṯiregin-çehre olma
SE3247 **Ḳahrıla** söyledügi gibi hemān / Güy-veş itdi faḳīri ġalṭan
HH66 İtdi **ḳahruñ** Ḫorūs-ı ʿArşı remān / Dögünüp eylese ʿaceb mi figān
HH195 Şeş-per-i **ḳahr-ı** Hāşim-i yek ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb
HH196 **Ḳahr** ile çün ḥavāle eyleye gürz / Deşt-i Ḳıpçaḳ ola ser-i Elbürz
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz tācına baḳdı / **Ḳahr** ile gürzi başına ḳaḳdı
HH714 **Ḳahr** ile didi şāh o mekkāra / Bir daḫı cürʾet itme ol kāra
HH874 Luṭfı mānende-i seḫāb-ı bahār / **Ḳahrı** sūzende-i rivāḳ-ı nehār
HH952 Yārdan her ne gelse olur şād / **Ḳahr** eger luṭf her-çi bād-ā-bād
HH1164 Vardı ʿasker muẓaffer ü manṣūr / Oldılar **ḳahr-ı** ḫaşm ile maġrūr
HH1247 Ḥāʾil olmazsa **ḳahrı** sulṭānuñ / Her biri kendüye çeker anuñ
HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh maḥel / **Ḳahr** ü luṭfıyla ʿālem içre meşel
HH1552 **Ḳahr-i** şāhīden oldı fāriġ-bāl / Oldı iblīs-i āsumān-ı celāl
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice aḥvāl / Bildi **ḳahrın** ṣafā belāsını bal
HH1620 Bīm-i **ḳahr** ile līk ol muḫtāl / Bulmadı şāha ʿarż-ı ḥāle mecāl
HH1745 Bīm-i **ḳahr** ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabīb / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü şigīb
HH1917 Feyż-i idrārı nehr-i sāʾyil idi / Tīġ-i **ḳahrı** ʿaẓāb-ı nāzil idi
HH1966 Ḳaşı pür-çīn ü tīz olup müjgān / Ḳāşıdı tīr-i **ḳahra** itdi nişān
HH1973 İtmeyüp tīġ-i **ḳahrdan** ḫaẕeri / Ne yürekle getürdüñ ol ḫaberi
HH2032 Ṣūret-i **ḳahr** ile velī ol ān / Yüridi üstine o mihr-i cihān
HH2099 Şiddet-i **ḳahrı** ḥiddet-i ḥayfı / İtdi teşhīr ʿāleme seyfi
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı tīġ-i şeffāfı / Yine **ḳahr** ile urdı eṭrafı
HH2626 **Ḳahr** ile cümle ger olursa ʿitāb / Kim virür āḫiretde şoñra cevāb

2. dert, sıkıntı, keder

S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u **ḳahr** / Virür neşve elbette tiryāk ü zehr
SE1843 Mīrden gelmiş imiş nāme-i **ḳahr** / Cüst ü cū üzre imiş şahne-i şehr
SE3105 Nice kez görmiş o yoldan **ḳahrı** / Eylemiş mülkini vīrān şehri

ḳahr-ı İlāh(ī) [2] Allah'ın kahrı, ilâhî gazap

NE405 **Ḳahr-ı İlāhī** idüp ol dem ẓuhūr / Ġayret-i Ḥaḳ eyledi āheng-i zūr
SE1050 Hīç ḥavf itmeyesin kim nā-gāh / Ḫāksār ide seni **ḳahr-ı İlāh**

ḳahr eylemek/itmek [7] ezmek, perişan etmek, mahvetmek

S518 Ḳadeḥ şunsa biñ **ḳahr ider** ādeme / O gül-bergi pür-zehr ider ādeme
NE358 Ḳanı o server gibi şāḥib-ḳırān / Düşmeni **ḳahr eylemede** pehlivān
SE1320 Ālet-i ẓulm idüp ol nādānı / **Ḳahr ide** memlekete aʿvānı
HH1507 **Ḳahr idüp** ol ḳoca güneh-kārı / İtdi taʿẓib şaḫs-ı mekkārı
HH670 Şöyle **ḳahr iderin** seni ki hemān / Düşmenüñ raḥm idüp olur giryān
HH924 Līk fāş olıcaḳ bu rāz-ı nihān / **Ḳahr ide** ḳorḳarın ki şāh-ı cihan
HH2641 **Ḳahr idüp** ol segān-ı deştīyi / Aldılar döge döge keştīyi

Ḳahramān [1] çocukken devlerin onu çalması ve büyütmesi, on dört yaşında suda kendi aksini görüp insan olduğunu anlaması ve devlerle savaşmasıyla ünlü Şehnâme kahramanı

SE1730 Zūr-ıla olsa eger kim teshīr / **Ḳahramāndan** yeg olur-mıydı vezīr

ḳahramān [4] korkusuzca davranıp, özveride bulunarak yararlılık gösteren üstün niteliklere sahip kimse, yiğit

SE1968 Nerm idüp şīri şarāb-ı bāde / **Ḳahramān** olsa ider kün-dāde
SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ yollu ḳılıç / **Ḳahramāndan** geçicek gelmedi hīç
SE2127 **Ḳahramān** olsa ʿadüvv-i cānı / Ṣabr iden kimse yeñermiş anı
HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i yek ḍarb / Ḫançeri **ḳahramān-ı** ḳāsim-i ḥarb

ḳaḥṭ [2]

1. kuraklık, kuraklık sonucu ortaya çıkan kıtlık, açlık

SE2324 **Ḳaḥṭ** olup bir senede berr-i ʿArab / Oldı nefsi de leb ol maġz-ı ṭarab

2. yetersizlik, yokluk

HE68 Olup **ḳaḥṭ-ı** metaʿ-ı vaṣl-ı cānān / Alanlar teẕkere ile alur elān

ḳahve [7]

1. kavrulmuş kahve çekirdeklerinin veya çekilmiş kahvenin suda kaynatılmasıyla yapılan sıcak içecek

S1223 Seri dīk-i sevdā dili derd-keş / Ki bī-maġz-ı dercūze-i **ḳahve-veş**
S1224 Muṣavvir-i heyūla-yı ḫummā-yı dīḳ / Aña **ḳahve** sevdā imiş muhteriḳ
SE1345 Kelle güya ser-i ḳaṭrānda ḥabāb / Cezve-i **ḳahve** gibi maġzı ḫarāb

2. kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup sohbet edilen dükkân, kahvehâne

S1235 Baña **ḳahve** teklifini eyleme / Aña uġrayanı benüm pāyüme
S1236 Ḳoyup **ḳahveye** mest-i dil-dādeyi / Beliñletme bir iki üftādeyi
SE1252 Mekteb ü medrese vīrān oldı / **Ḳahveler** mekteb-i ʿirfān oldı
SE2061 Nice dānālar olur efgende / Güşe-i **ḳahvede** yā külḫende

ḳahveci [1] kahve işleten veya kahve pişirip satan kimse

NE1917 Gözin açup eyleyemez terk-i ḫāb / **Ḳahveciden** ola meger feṯḥ-i bāb

ḳahve-ḫāne [2] para ile kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup konuşulan, vakit geçirilen dükkan

S1217 Aña **ḳahve-ḫāne** ʿaceb dāmdur / Ki bir murġ-ı işkeste-endāmdur
S1229 Ḫarāb olsa da ḳaṣrı mey-ḫānenüñ / Yerin ṭuta mı **ḳahve-hāne** anuñ

ḳahve-nūş [1] kahve içen

S1210 Meger sūsmār oldı maʿcūn-fürūş / Ki andan alur zehri hep **ḳahve-nūş**

ḳā'id [2] koruyucu, dost

SE904 Līk ṣad ḥasret ü ḫüsrān-ı ebed / İtmeye **ḳā'id-i** tevfīḳ meded
SE1162 **Ḳā'id-i** devlet olup rāhberi / Sürerek çekdi getürdi ileri

ḳā'ide [3] usul, kural

SE807 Bildi külliyye degil **ḳā'idesi** / Yoġ-ımış ṣanʿatınuñ fāʾidesi
SE2081 Ṭarḥ idüp **ḳā'ide-i** maʿdeleti / Baḫş iderdi gehī bir memleketi
SE2952 Şeyḫ ol mertebede itmeye ʿār / Eyleye **ḳā'ide-i** şiʿri şiʿār

ḳā'il, ḳāyil [9] razı olmuş, kabul etmiş

NE1959 Böyle olanuñ sözi maḳbūl olur / Merdüm olur **ḳā'il-i** maʿḳūl olur
NE2649 Gözlük ile irmese ʿıyş u deme / **Ḳāyil** idi itmege gözlükleme
SE1579 Yār-ı cān ayrılığı müşkil olur / Sen de fikr it aña kim **ḳā'il** olur
SE849 **Ḳāyilüz** mertebe-i muḥtaṣara / Ḳāniʿüz rātibe-i mā-ḥażara
SE2699 Gerçek erler bu yola māyildür / Ehl-i dil hep bu söze **ḳāyildür**
SE2966 Şu ki inṣaf ide ehl-i dildür / Her kişi nevbetine **ḳayildür**
SE3246 Naẓra **ḳāyiliz** ibrāma ne borc / Ḫalḳ-ı ʿālemde ya bu nāma ne borc
HH337 Ehl-i ḥikmet bu ḳavle **ḳā'ildür** / Zene māʾil zināya māʾildür
HH1480 ʿĀşıḳ-ı zāra māʾil oldı biraz / Yaʿni maʿḳūla **ḳā'il** oldı biraz

ḳā'im olmaḳ [2]

1. durmak, devamlı, sabit olmak

SE548 Her kişi ḳılsa namazın dāyim / Meclis-i ḥażrete **olur ḳā'im**

2. devam etmek, var olmak

HH1362 Bende **ḳā'im olup** ḥimāyetde / Pāyidārum maḳām-ı ḥizmetde

kā'in [1] bulunan, mevcut olan

HH23 Ḫidmet-i dergehüñde her **kā'in** / Müteḥarrik kimi kimi sākin

kā'ināt [2] yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlûkat, âlem

NE690 Anuñ çün ġarḳa iken **kā'ināt** / Buldı o ṭūfān-ı belādan necāt
NE996 Mürde iken ʿāleme virdi ḥayāt / Açdı şükūfe gibi göz **kā'ināt**

ḳaḳmaḳ [1]

1. vurmak

SE1651 Birisi **ḳaḳdı** hemān destān / İtdi āzārı bozup bāzān
SE1875 **Ḳaḳma** ol bābı kim ola peydā / Nice ʿuryān iderek vaveylā
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz tācına baḳdı / Ḳahr ile gürzi başına **ḳaḳdı**

2. gaga ile vurmak, gagalamak, bkz. 'aġaç ḳaḳan' md.

SE2218 Göricek anı delikden o denī / Oldı ol taḫtanuñ aġaç **ḳaḳanı**

3. yermek

SE1657 İtse ġalṭān ser-i bī-devletimi / Hezl-ile **ḳaḳmasa** tek kisvetimi

4. tahtaya vurmak suretiyle tıkırtı çıkarmak. Ayrıca bkz. 'taḫta ḳaḳmaḳ' md.

S1042 Olur deyr-i pīr-i muġān pür-ṣafā / Varan anda taḫta **ḳaḳar** dāʾimā
SE1707 Kefş-gerlikle olup mest-i naġam / ʿĀleme taḫta **ḳaḳardı** her dem
HH271 Sīne-kūbān-ı derd-i ḥırmāne / Yaʿni taḫta **ḳaḳardı** rindāne

Ḳaḳnūs [2] rüzgar estikçe çok delikli gagasından nağmeler çıktığına ve sesinin verdiği şevk ile kendisini yaktığına inanılan çok iri efsanevi bir kuş

S1214 Dimāġı duḫānıyla fānūs-veş / Yanar āteşe ṭurma **ḳaḳnūs-veş**
NE672 Şīşe-i mey **ḳaḳnüs-i** āteş-feşān / Ya baṭ-ı berrīde ser-i ḫūn-çekān

ḳaḳnūs-nümā [1] kaknûsu gösteren

NE1912 Ekşeri tiryāḳı **ḳaḳnūs-nümā** / Zehr-i pesendān-ı helāhil-ġıdā

ḳāḳum [1] kuzey yarımkürede bulunan, sansar ve gelinciğe benzer boz ve siyah kuyruklu bir hayvan, bu hayvanın postundan yapılan kürk

HH2436 **Ḳāḳumuñ** gitdi reng ü ʿunvānı / Bedel itdi bıyıḳlı yorġānı

kākül [3] yüzün iki yanına sarkan saç, perçem

NE967 Cezbe ṣalup ʿāṣıḳa ḳullāb-ı mīl / **Kākül** ile zülf olur esbāb-ı meyl

SE3182 **Kākül-i** dil-keşe olma mayil / Virme her ṣaçı kesik ḳahbeye dil

HH1833 Dili bend-i kemend-i **kākül** idi / Ḳande bir gül işitse bülbül idi

ḳāl [10] söz, laf

NE831 Ol dem olup silsile-cünbān-ı **ḳāl** / Eyledi Behlüle bu sırrı suʾāl

NE1501 Fehm olamaz rütbe-i ʿilm-i ricāl / Ḥāl gerek vaṣf idemez anı **ḳāl**

NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḥanın maḥż-ı **ḳāl** / Diñle bu efsāneyi de ʿibret al

NE2280 Germ olup iki yañadan **ḳāl** u ḳīl / Her biri daʿvāsına söyler delīl

NE2288 Āḫire irsün burada ḳīl u **ḳāl** / Ṣabr ise şimdengerü emr-i muḥāl

NE2940 Cismüñi de öyle yaḳar Zü'l-celāl / Ġıll u ġışuñ tāḳ idüp olınca **ḳāl**

SE1019 İtdi āġāz kimisi **ḳāle** / Kimisi başladı ḥasb-ı ḥāle

SE1212 Yazıḳ ol ḳavm-i perīşān-ḥāle / Ki ḳala gelmeye naḳdı **ḳāle**

HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i cevher-i **ḳāl** / Sīmiyādār-ı naḳş-ı levḥ-i ḥayāl

HH2611 Nā-gehān vāḳıf oldı o ḥāle / Degdi bu **ḳāle** dest-i dellāle

ḳāl eylemek/itmek [2] eritmek, saf hale getirmek

SE2112 Ṣabrdur kūre-keşi pūte-i ḥāl / İmtiḥān āteşi **eyler** anı **ḳāl**

HH2708 **Ḳāl idüp** ḳalb-i bende-i ḫāṣın / İmtiḥān itmek imiş iḫlāṣın

ḳāl olmaḳ [2] erimek, saf hale gelmek

NE1539 Nār-ı riyāżet ile yana **ḳāl ola** / Namzed-i sikke-i iclāl ola

HH2714 Dil-i ʿāṣıḳ ki yandı **ḳāl oldı** / Ġıll u ġışş gitdi ehl-i ḥāl oldı

ḳalʿ [1] kökünden söküp atma, koparma

SE2280 Yoġ-iken ḳahr-ıla **ḳalʿ ında** taʿab / Neyiki böyle müdārāya sebeb

kālā [3] kumaş, çok kıymetli kumaş

NE706 Olmuş idi günbed-i mīnā-nümūn / Tūde-i **kālā-yı** ṣafā-yı derūn

SE2004 Ḥāṣılı tāzeye ḥürmet olmaz / Öyle **kālāya** emānet olmaz

HH946 Evvel-i kārı ʿarża-ı **Kālā** / Ṣoñra bāzāra gelse istiġnā

ḳalʿa [23] içine asker kapanıp düşmana mukavemet etmek üzere kalın ve sağlam duvarlardan yapılmış geniş ve her taraftan silah atmaya müsait burçları ve tabyaları olan sağlam bina, hisar

S341 Hilālüñ ḳapup ḥalḳasın nīzeler / Der-i **ḳalʿa-i** heftümi nīzeler

S528 Ney-i kilküñ eyle nevāsın dügāh / Açılsun iki **ḳalʿa** ẕikrine rāh

S605 İki **ḳalʿa** kim birbirine baḳar / Biribirine ʿāṣıḳ olmuş meger

S615 İdüp ḥalḳa-i āsumāna güẕer / Olur **ḳalʿa** cengi gibi baḥşler

S619 Bu cānib o demlerde nüzhet-gede / Ḥużūr eyleriz sāye-i **ḳalʿada**

S630 ʿAceb dil-güşā **ḳalʿa-i** semt-i Rūm / Ki olmuş helāk-i firāḳ-ı ġumūm

S636 N'ola ḥaşm-ı ṭobundan itse ḥaẕer / Ki evren yataġıdur ol **ḳalʿalar**

S655 Tekūr idicek ʿahd-i esāsın dürüst / Binā itmiş ol **ḳalʿayı** anda cüst

S674 Anaṭolınuñ **ḳalʿası** üstüvār / Ki her burcı ẕātü'l-bürūca medār

S680 İdüp ʿaksini mār-ı māhı maḳar / Anı **ḳalʿa-i** şāh-ı mārān ider

S1166 Güşāde ola cām olup ḫāṭırı / Virile ele **ḳalʿa-i** kāfiri

NE379 Şāhı görüp **ḳalʿaya** girdi ʿadū / Başladılar cenge hemān sū-be-sū

NE772 Ḳarşusı bir **ḳalʿa-i** gerdūn-ḳarīn / Yergöki nāmındaki ḥışn-ı ḥaṣīn

NE773 Eylemiş ol **ḳalʿa** civārın penāh / Gözcisi mecẕūb-ı cenāb-ı İlāh

NE1295 Ḳuleleri **ḳalʿa-i** heftüm gibi / Şemʿaları lemʿa-i encüm gibi

NE1296 Ṭoptolu hep ḳuleleri otla / Şanki fişek **ḳalʿası** bārutla

NE1300 ʿIyd güni şūr-ı şafāya döner / Āteş işi gösterir ol **ḳalʿalar**

NE1303 **Ḳalʿa** büt-i sengdil-i bī-emān / Ayaġına yüz sürer āb-ı revān

NE1570 Her biri **ḳalʿā-i** müsellaḥ içi / Çatmaġa ammā ki ṭayanmaz ḳaçı

SE329 Fetḥ ider tīġi nice **ḳalʿaları** / Nite kim ġoncayı mihr-i seḥerī

SE1107 **Ḳalʿalar** kim ṭavḳına himmetine / Döymedi zelzele-i şavletine

SE1114 Görinür her biri bir **ḳalʿa-mişāl** / Ki çıḳa añа tulumbayla zülāl

HH1173 Bir gice eylemişdi ol ġaddār / **Ḳalʿa** üstinde şeh-nişīnde ḳarār

ḳalʿa-kūb [1] kale döven, kaleye vuran

S638 ʿAceb hāvan ancaḳ o rūyine tūb / Ki eczā-yı fersūde tīġ-ı **ḳalʿa-kūb**

ḳalb [99] kalp, yürek, hissiyat merkezi olan gönül

S33 Elinden ḫalāṣa anuñ çāre ḳıl / Ya bu **ḳalb-i** meyyāli ṣad-pāre ḳıl
S338 Ṭurup **ḳalbde** Şāh-ı deryā yesār / İki yañada oldı anlar ḥişār
S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle mey-i āteşīn / Olur dāġ-ı pür-ḫūn-ı **ḳalb-i** ḫazīn
S649 Alur ḳarşuyı çünki idüp hücūm / Düşer **ḳalbine** şevḳ-ı tesḫīr-i Rūm
S775 Virüp nāb-ı **ḳalbe** mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S834 Lebüñ ḫandesi **ḳalbe** virür ṣafā / Bulur cām gūyā nemekle cilā
S882 Virüp tāb-ı **ḳalbe** mey-i nāb ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i tāb ile
S1456 Yine nār-ı ʿışḳa virüp iştiʿāl / Zer-i **ḳalbi** ile bu āteşde ḳal
S1520 Bilinmez mi bu naẓm-ı dil-dūzdan / Ẓuhūr itdügi **ḳalb-i** pür-sūzdan
NE193 Kıl süḫānuñ menḳıbet-i Muṣṭafā / Menḳıbetüñ **ḳalbe** ser-ā-ser şifā
NE250 Gerçi ki nergisleri pür-ḫ ̌āb idi / **Ḳalbi** velī ġonca-i pür-tāb idi
NE483 **Ḳalb-i** perīşan o gice cemʿ idi / Bir ben idüm sāye idi şemʿ idi
NE513 Şevḳ ile az ḳaldı olup naġme-zen / Ġonca-i gül nāle ḳıla **ḳalbden**
NE547 Cūları gördüm ki olup **ḳalbi** pāk / Pister ü bālinin idüp seng ü hāk
NE550 Bir dem anuñ yanına itdüm güẓār / Ḳıldum anı āyine-i **ḳalb-i** zār
NE633 Oldı husūsa ki günāh-ı ʿaẓīm / Ṣāḥibinüñ bīm ile **ḳalbi** dü-nīm
NE710 Ṣaʿṣaʿa-i neyyir-i feyż-i ilāh / İtmiş idi **ḳalbümi** āmācgāh
NE790 Ḫābda göz **ḳalb** ise bīdār idi / Şevḳı ile dilde veleh-vār idi
NE853 Variş-i evṣāf-ı nebī-i ḥużūr / **Ḳalbi** füyūżāt ile ḳandīl-i nūr
NE863 **Ḳalb** ile bir renge girüp ḳālıbı / Bāṭını da ẓāhir bāki gibi
NE978 Gelse velī **ḳalbe** hevā-yı vişāl / Mevce gelür lücce-i deryā-mişāl
NE1038 **Ḳalbine** bu daġdaġa idüp ḥulūl / Millet-i Naṣrānīye itdi duḫūl
NE1040 Seyr idicek anı o şaḫş-ı leʾīm / Bīm-i ʿaẓāb eyledi **ḳalbin** dü-nīm
NE1090 **Ḳalbe** suḫan şanma hevādan gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan gelür
NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / **Ḳalbin** açar laḫlaḫa-i ʿışḳ u meşk
NE1182 ʿĀciz olup ḫusrev-i şīrīn-suḫan / Ḥaḳḳa niyāz itdi o dem **ḳalbden**
NE1250 **Ḳalbi** olup kāse-i fevvāre-vār / Ġarḳa-i envār idi leyl ü nehār
NE1330 Şevḳ ṭolu **ḳalb-i** ġam-ı endīşede / Cām be-kef-i dil-ber ise pīşede
NE1367 Ḥoḳḳa-i **ḳalbümde** ʿayān oldı tāb / Ḳondı aña şan güher-i āfītāb
NE1421 **Ḳalbüñi** de alamaz elüñden senüñ / Belki olur dürle ṭolı maḫzenüñ
NE153 Şevḳ-ı ruḥı **ḳalbüm** idüp ġam-zede / Ṣavmaʿayı eyledi āteş-gede
NE1532 Āyine-i **ḳalblerin** ṣāf idüp / Sīnelerin meh gibi şeffāf idüp
NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü mihr ü münīr / **Ḳalbi** olur meşriḳ-i sırr-ı żamīr
NE1574 **Ḳalbine** sürʿatle olur per-zenān / Ṣanki ḳadırġa balıġıdur hemān
NE1647 İtmeye tā keşmekeş-i ḫalḳ-ı çāk / Dāmeni ālūde velī **ḳalbi** pāk
NE1655 Her kişi **ḳalbinde** bir arslan yatur / Kūşe-i vīrānede sulṭān yatur
NE1762 Līk derūnında olan ġayrıdur / **Ḳalbi** ṭolu fikret-i lā-ḫayrıdur
NE1779 **Ḳalbine** fikr-i derem-i bī-ḥesāb / Ḫār-ı ḫalīde gibi vere ʿaẓāb
NE1786 Ṣanma ki **ḳalbine** taġayyür gele / Bād-ı ġurūr ile tekebbür gele
NE2453 Āyine-i **ḳalbi** idüp nāb-nāk / Cismümüzi ḳıl melekiyetle pāk
NE2830 Gāh dimāġuña ṣalup şer ü şūr / **Ḳalbüñ** ider menbaʿ-ı kibr ü gurūr
NE2854 Dāʾim idüp fikr ü ḫayāl-i ẓeker / **Ḳalbi** yalancı ḳutusuna döner
SE714 Ṣāf-iken **ḳalbi** kederden her ān / Aña üç nesne virürdi ḫalecān
SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü iḫlās / Cehl çirkinden ider **ḳalbi** ḫalāṣ
SE741 Her kimüñ ki ola **ḳalbinde** maraż / Cidd ü cehd-ile ider def-i ʿaraż
SE761 **Ḳalb-i** māhiyyet idüp ʿilm ü kemāl / Nice bed-şekli ider ḫūb-ḫisāl
SE764 Her kimüñ kim ola **ḳalbinde** fesād / Bil hemān heyʾetini pīş-nihād
SE803 Kīmiyā cevherin itdüm ḫāṣıl / **Ḳalb-i** māhiyyete oldum vāṣıl
SE950 Görinür oldı ne kim **ḳalbe** gele / Girür oldı görinen cümle ele
SE1063 Yā İlāhī ḳoma **ḳalbümde** leke / Melekiyyetle baña vir meleke
SE1066 Feyż idüp dürr-i yem-i men ʿarafı / **Ḳalbümüz** ḳıldı maʿārif ṣadefi
SE1119 Eyledi Ḥaḳḳa Sikender zārī / **Ḳalbin** esbābdan itdi ʿārī
SE1450 Şu gibi **ḳalb-i** laṭīfüñ meyyāl / Āteşī-ṭabʿsun ammā seyyāl
SE1523 **Ḳalb** kim oldı reʾīsü'l-aʿżā / Anı bend eyledi iḥsān u ʿaṭā
SE1530 Pür-ṣafā āyīne-i idrāki / Āb-ı ṣāfī gibi **ḳalb-i** pāki
SE1545 Nite kim ṣaʿṣaʿa-i şems-i münīr / **Ḳalbe** mihr itmemek olmaz teʿsīr
SE1567 İtse bir mühre süveydā gibi ger / Birinüñ ḫoḳḳa-i **ḳalbinde** maḳar
SE1676 Oldı söz rābıṭa-i **ḳalb-i** figār / Oldı söz vāsıṭa-i vuṣlat-ı yār
SE2036 İçmesi būse gibi rūḥ-efzā / Tāzeler **ḳalbi** çü enfās-ı ṣabā
SE2247 Ne ḳadar **ḳalbi** olursa vīrān / Ḫaṭıruñdan yine çıḳmaz yārān
SE2252 Dost bī-şübhe muhabbet eyler / Meylüñe **ḳalbi** şehādet eyler
SE2298 Siper-i laʿnet-i yārān olasun / **Ḳalbe** ṭoḳınmada peykān olasun
SE2342 Her neye ḳonsañ eyā āb-ı zülāl / **Ḳalb-i** māhiyyet iderdüñ fi'l-ḫāl
SE2371 Bāde-i kibr-ile olma bed-mest / İtme saġar gibi her **ḳalbi** şikest
SE2483 Ṭoldı çün meyli ile **ḳalb-i** cihān / Oldı seyyāre-i medḥi rükbān
SE2636 Rūz u şeb eyle ḫulūṣa verzīş / **Ḳalb** ḫālīdür olur ġılle ġış

SE2648 Budur iblīs-i leʿīnüñ kārı / Getürür **ḳalbe** nice efkārı
SE2683 Gelmesün mekr ü ḫıyanet senden / İdegör gūşe-i **ḳalbi** meʾmen
SE2684 **Ḳalbüñi** mehbiṭ-i envār eyle / Dili gencīne-i esrār eyle
SE2803 Ḳuvvet-i **ḳalb-ile** ṣaġ u ṣolda / Merd olan ġālib olur her ḳolda
SE2821 Ḳaldı bir nice nūgerle tenhā / Daḫı sille yimedin **ḳalb-i** ḳafā
SE2899 **Ḳalbi** ilhāmuñ olur cilvegehi / Ṣanma kim şāʿir olan ola tehī
SE2967 Kim ki Ḥaḳdan bile her aḥvāli / **Ḳalbini** eyleye ġamdan ḫālī
HH212 Bezm-i rezminde tīġ-ı ḫūn-āşām / Kūfte itdi **ḳalb-i** ḫasmı temām
HH245 **Ḳalbi** baḥr-ı muḥīṭ-i faẕl ü hüdā / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser dünyā
HH468 İḫtiyārın hevāya virmiş idi / Naḳd-i **ḳalbin** fenāya virmiş-idi
HH548 Dāġ-ı dildür yaḳan o müştāḳı / **Ḳalbe** ḳālıbdan olamaz yāḳı
HH575 Tekyegāh-ı ʿacāyibüñ dedesi / **Ḳalbi** ʿibret-nümā müsevvedesi
HH955 Baḳıcaḳ ḫāl-i ʿāşıḳ-ı zāra / Merḥamet düşdi **ḳalb-i** dildāra
HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i deġal / Buldı dehlīz-i **ḳalbe** rāh ecel
HH1097 Ẓāhirā ḳıldı gerçi ʿarż-ı rıżā / Līk **ḳalbi** miṣāl-i ehl-i riyā
HH1155 **Ḳalbi** taṣdīḳ idüp dili tekẕīb / İtdi ḫalḳa hezār mekr ü firīb
HH1265 Feyż-i işrāk ile o nūrānı / İtdi işrāf **Ḳalb-i** sulṭānı
HH1462 **Ḳalbe** ḳullāb-ı ceẕbe ṭaḳdı resen / Beni bunda odur çeküp getüren
HH1470 Geldi biñ derd ile dehānuma cān / Gelmedi **ḳalbe** fikr-i būs-ı dehān
HH1567 **Ḳalbi** āyīnedār-ı rūy-ı riyā / Şekl-i timṣāl-i mekr ü naḳş ü deġā
HH1590 Ceẕbe-i **ḳalb** āḫir oldı be-kār / Oldı āhen-rübā-yı ḳalb-i nigār
HH1590 Ceẕbe-i ḳalb āḫir oldı be-kār / Oldı āhen-rübā-yı **ḳalb-i** nigār
HH1593 Merḥamet düşdi **ḳalb-i** dildāra / Yumuşadı şemʿ-veş o meh-pāre
HH1835 **Ḳalbi** ol rūḥ-ı şāniye ḳāleb / Bir ḫum-ı māyedār-ı leb-ber-leb
HH1841 Olub āzāde **ḳalb-i** ḫāżır ile / Seyr iderdi ferāġ-ı ḫāṭır ile
HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i zārı / Tiz ṭutup ḳapdı **ḳalb-i** ḫūn-bārı
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / Ceẕb ider **ḳalb-i** yārı jāle-miṣāl
HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i naẓar / Dīdeden virdi **ḳalbe** ḳara ḫaber
HH2217 Ḳuvvet-i **ḳalb** olup o ḫūn-ḫˇāra / Degdi furṣat seg-i cefā-kāra
HH2258 Açmamış ġonce-i dilüñ devrān / **Ḳalb-i** nā-şāduñ olmamış şādān
HH2521 İtdi teʾsīr ʿışḳ-ı merd-efgen / Merḥamet ḳopdı **ḳalb-i** dil-berden
HH2708 Ḳāl idüp **ḳalb-i** bende-i ḫāṣın / İmtiḥān itmek imiş iḫlāṣın
HE8 Ġamuñ nārından itme **ḳalbi** ḫālī / Uyandur şemʿa-ı fānus-ı āli

ḳalbgāh [1] merkez, can evi ‖ ordunun sağ ve sol kanatları arasındaki merkezi kısmı
SE2802 **Ḳalbgāha** ṣalıcaḳ merd-i hüner / Nevk-i tīġi cigerinde oynar
SE2861 Göricek şīr-ṣıfat ḫamlelerin / **Ḳalbgāh** içre degişdürdi yerin

ḳalbi ḳalbine ṣıġmamaḳ [1] aşırı sevinçten dolayı coşkunluk göstermekten kendini alamamak, aşırı sevinç gösterisinde bulunmak, çok sevinmek, heyecan duymak anlamında olan ve bugünkü kullanımı "içi içine sığmamak" şeklinde olan deyim
NE809 Çekdi hemān şuʿle-i şevḳum ʿalem / **Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm** o dem

ḳalb-i mü'min [1] Allah'a inanmış kimsenin temiz kalbi
SE2928 Şah gördi bir ulu ṭāḳ-ı refīʿ / **Ḳalb-i mü'min** gibi ġāyetde vesīʿ

ḳalb-i ṣanavberī [1] kozalak şeklinde olan kalp
HH549 İrse **ḳalb-i ṣanavberīye** ḫalel / N'eylesün aña şerbet-i ṣandal

ḳalb-i selīm [2] temiz vicdan, saf kalp, sağduyu. Kıyamet gününde hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini, yalnızca temiz bir kalple huzura çıkacak olanların kurtulacağını ifade eden bir ayet bulunmaktadır. "O gün ne mal, ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah'a sağlam ve temiz kalp getiren fayda görür (Şuarâ/88-89)".
NE1419 Senden aña tuḥfe-i **ḳalb-i selīm** / Andan olur saña ʿaṭā-yı ʿaẕīm
SE2807 Ġam degil rūḥuñı itseñ teslīm / Saña sermāye yiter **ḳalb-i selīm**

ḳalb-i zen {ḳalbzen} [1] kalpazan, yalancı
NE2652 Çāh-ı gün ü **ḳalb-i zen** ü türbedār / Pür-fiten ü naḳb-i zen ü .....

ḳaldurmak [30]

1. içki içmek için kadehi havaya kaldırmak
S466 Seḥer **ḳaldurup** sāġar-ı ʿişretin / Bize ʿarż ider yaʿni germiyyetin
S1145 Ṭolı **ḳaldurup** necm-i ṭārıḳ gibi / Yaḳañ çāk ḳıl ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi
S1159 Dem-i ṣubḥ kim **ḳaldura** āfitāb / Bir altun ḳadeḥ güher-pāy-i ṣarāb
NE2990 Alup anı oldı yılan ayaġı / Yaʿni ki **Ḳaldurdı** hemān ayaġı
SE604 **Ḳaldırur** ayaġı ẓülf-i pür-çīn / Götürür ḳoḫuyı ḫāl-i müşgīn
SE2020 Ṭolu **ḳaldurmada** ol ehl-i şaḳā / Dir idi yaʿnī taʿaccubla aña
HH299 Behmenī dehmenī-ṣıfat yārān / **Ḳaldurup** birbirine raṭl-ı girān

HH2310 ʿĀşıḳı ʿışḳına o ḳaşı hilāl / Ṭolılar **ḳaldururdı** mihr-miṣāl

2. açmak

NE1499 Perdesini **ḳaldurup** envār-ı Ḥaḳ / Ẓāhir olur ser-be-ser esrār-ı Ḥaḳ
NE2517 Perdesini **ḳalduracaḳ** dir neʿūẕ / Vehm ile oḳur bir iki ḳulʾeʿūẕ
SE1370 **Ḳaldurur** perdeyi dest-i ilhām / Ḥāyil olmaz aña şekk ü evhām
SE3187 Pāk-dāmen geçinen ḫīz-i denī / Dāmenin **ḳaldırıcaḳ** görseñ anı
HH855 **Ḳaldurup** perde-i şeb-i tārı / Ṭoldı āfāka māhuñ envārı
HE40 Dükān-ı miḥberüñ **ḳaldur** kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ aç yine tengin

3. vücudun bir bölümünü yukarı hareket ettirmek

S1208 Bu ḫacletle varmış ʿacib ʿāleme / Başın **ḳaldurup** baḳamaz ādeme
NE487 **Ḳaldurup** āḫir ʿalem-i şuʿle ser / Başladı cem olmaġa pervāneler
NE1489 **Ḳaldurup** ebrū-yı mübāreklerin / Açdı gözin şaçdı suḫan gevherin
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider ḫāb u ḫumār / **Ḳaldırur** başını gün gibi o yār

4. isyan etmek. Ayrıca bkz. 'baş ḳaldurmaḳ' md.

SE1327 Cümle baş **ḳaldurur** ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı mārāna döner ol nādān
HH1442 Dem çeküp şaldı şuʿle-i şeb-gīr / Baş **ḳaldurdı** çün mināre-i ḳīr

5. dua etmek için ellerini havaya doğru açmak

HH2021 Ḥaḳḳa el **ḳaldurup** iderdi duʿā / Dest-i ḫaşma virürdi tīġ-i belā
HH2297 Ṣoñra el **ḳaldurup** duʿā itdi / Himmetin aña reh-nümā itdi
HH2637 Her biri zaḥmet-i ʿanāda idi / Ḥaḳḳa el **ḳaldurup** duʿāda idi

6. almak, götürmek

S1269 Olup sebzeden nicesi jāle-gīr / ʿAceb aḳça **ḳaldurdı** mihr-i münīr
NE1583 Bulduġını **ḳaldurup** itdi żarar / Aḳdı hemān yol yol o seylāb-ı şer
SE698 Gevher elbette bulur raġbetini / **Ḳaldurur** anı bilen ḳıymetini

7. yerdeki birinin ayağa kalkmasını sağlamak, yardım etmek

HH266 Kime dīvār-ı luṭfı olsa penāh / **Ḳaldurur** ḫākden çü sāye-i rāh
HH2712 **Ḳaldurup** ḫākden o nālānı / Gördi bezm-i viṣale erzānī

8. derleyip toplamak, almak

HH1094 **Ḳaldurup** cümle bār u büngāhı / Öldi diyü bıraḳdılar şāhı

9. bertaraf etmek, yok etmek

HH2668 Giderüp şekki **ḳaldurup** ibhām / Her biri itdi ʿarża-ı İslām

ḳāleb [3]

1. kalıp

HH201 Kehkeşān süddesiyle leb-ber-leb / Kemer-i ṭāḳına felek **ḳāleb**
HH1835 Ḳalbi ol rūḥ-ı şāniye **ḳāleb** / Bir ḫum-ı māyedār-ı leb-ber-leb

2. ruha nispetle insan veya hayvanın bedeni, insanın maddi varlığı, ceset, beden

HH204 Dem-i ʿadli cihāna rāḥat-res / **Ḳāleb-i** ādeme miṣāl-i nefes

ḳalem [49]

1. bir çeşit siyahımsı ve sert kamışın yazı yazmak üzere özel bir biçimde yontulup açılmışı, her çeşit yazı yazan alet, kamış

S65 Çekem levḥ-i cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / **Ḳalem** cedvel olursa dīn-i ḳavīm
S101 Ne mümkin ki evṣafın ide raḳam / O ḥavż u livānüñ divāt ü **ḳalem**
S173 **Ḳalemle** bilinmez o feyż-i nevāl / Benānıyla taʿdād-ı yāran muḥāl
S216 Eger ḳılsa taḥrīr içün imtiḥān / **Ḳalem** gibi efsürde ola benān
S373 **Ḳalem** vażʿ idüp aña nāy-ı ḫadeng / Nuḳāṭ oldı aña her ḳaṭre-i lāle-reng
S733 Bu faṣl içre vardıḳ pederle aña / **Ḳalem** oldı vaṣfında destān-serā
S802 Ṭutup kāse-i reng-i laʿlīye fem / Dehānuñda misvākını ḳıl **ḳalem**
S913 Ḳılur ṣaḥn-ı gülzārı reşk-i cinān / İder bir **ḳalem** ṣuyı bāġa revān
S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i vecd ü ḥāl / **Ḳalemdür** ḳalem yek imāme-miṣāl
S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i vecd ü ḥāl / Ḳalemdür **ḳalem** yek imāme-miṣāl
NE18 Levḥada ol saṭr-ı müsannaʿ raḳam / Levḥada gūyā ki ẓılāl-ı **ḳalem**
NE644 Demdür eyā nāy-ı nevāz-ı **Ḳalem** / Eyle biraz bezme münāsib naġem
NE713 Tāb-ı ciger daġdaġa-engīz idi / Nabżını tutdum **ḳalemüñ** tīz idi
NE761 Uralı bu rāha piyāde ḳadem / Başına şaḳḳ oldı miṣāl-i **ḳalem**
NE819 Açup ol eski yolu başdum ḳadem / Köhne raḳam üzre yürütdüm **ḳalem**
NE841 Ḫāme alup destüme mānend-i tīr / Nāy-ı **ḳalem** eyledi dilkeş ṣarīr
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o dem / Sā'id-i Hindīyi miṣāl-i **ḳalem**
NE1256 Kesb-i meʿārifde idi dem-be-dem / Gözi öñünde idi levḥ u **ḳalem**
NE2063 Nā-geh olup nüsḫada sehv-i **ḳalem** / Lafẓ-ı kütük vāvsız olmuş raḳam
NE2390 Mihr alup destine zerrīn **ḳalem** / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam
NE3090 Maʿnīde deryā gibi ʿaskerdür ol / Dizdi **ḳalem** her birini ṣaġ u ṣol

NE3104 Girdi güç ile ele birḳaç **ḳalem** / Oldı ṣarīr ile cihān pür-naġam
NE3105 Nāy-ı **ḳalem** eyledi dil-keş-nevā / Güş ḳılan didi nefesdār ola
NE3167 Neşf ide evrāḳa midād-ı raḳam / Yürüdügünce geçe pāy-ı **ḳalem**
SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḫ-ı insāna sevād / Ne **ḳalem** ṭutdı ne mıṣṭar ne midād
SE77 Levḥa-i Levḥa idüp vaż‘ -ı **ḳalem** / Ḳıldı fihrist tebāṣīr-i ḳıdem
SE253 Pūyede çün ḳadem-i cüst-i **ḳalem** / Bir adım aña vücūdıla ‘adem
SE406 Ṭab‘ ıma rīze-i hakkāk-i süḫan / Ṣaḳḳ-ı engüşt-i **ḳalemdür** dökilen
SE408 Kāviş-i nāḫun-ı endīşe ile / Belki nevk-i **ḳalem-i** tīşe ile
SE438 Tercemān-ı **ḳalemi** itdi bedīd / Ḳavl-i şārik gibi biñ ḳayd-ı müfīd
SE1209 Maḫż-ı ‘örf oldı reh-i seyf ü **ḳalem** / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur ‘ālem
SE1541 Ne devāt ü ne **ḳalem** var ne midād / İtdi bir noḳṭada icmāl-i murād
SE2200 Murġ-ı zeyrek ṭutılur pāyından / Gör ne söyler **ḳalem-i** nādire-fen
SE2727 Kefi lerzān idi ḫurşīd-āsā / **Ḳalemi** itmez idi yine ḫaṭā
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī **ḳalem** çoḫ tek ü pū
SE3489 **Ḳalemi** kāfe keşīde çekicek / Ola gūyā kef-i kāfirde tüfek
SE3496 Dili çalup **ḳalemüñ** Hindī-vār / Ola çün mest-i perişān güftār
SE3515 Līk ḫāme **ḳalem-i** cedvel-vār / Başladı çizmege sür‘ atle kenār
HH8 Bir **Kalemden** bu naḳş-ı gün-ā-gün / Kudretüñden yeter nümüne-nümūn
HH10 Naḫl-i sebzī keşīde-i **ḳalemüñ** / Gül-i her-heft kerde-i raḳamuñ
HH14 **Ḳalemüñ** tāk-ı ‘Arşa virdi cilā / Levḥüñ itdüñ kitābesin vālā
HH248 Tercemānü’ṣ-Ṣıḥāḥdur **ḳalemi** / Silk-i Dürrü’l-Viṣāḥdur raḳamı
HH305 Eyledi telḫ-kām sāġar-ı ġam / Ẕevḳ-i nev-bāve-i nihāl-i **ḳalem**
HH1627 **Ḳalemi** mūy-ı ḫāme-i erjeng / Kilk-i Behzādı eylemiş bī-reng
HH2777 **Ḳalemüm** sükkerīn beyān eyle / Sözlerüm ḫalḳa dāsitān eyle
HE42 Ṣulansun aġzı bu şīrin naġāmdan / Revān olsun şeker teng-i **ḳalemden**
HE44 **Ḳalemdür** menn ü selvānuñ seḫābı / Varaḳlar üzre yaġdur şehd-i nābı

2. aşı yapmak amacıyla ağaçtan kesilen dal parçası, sürgün

S907 Şarābuñ ki vaṣfı olına raḳam / Alınmaḳ gerek tāk-ı zerden **ḳalem**
HH102 **Ḳalem** engüştine olur mı be-hem / Naḫl-i pür-bāra aşlanur mı **ḳalem**

ḳalem çekmek [1] üzerini çizmek, silmek

SE1492 **Çeke** çün ḫayṭ-ı sefīd-i ṭārem / Mücrimüñ ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına **ḳalem**

ḳalem-dān [3] kalem koymak için kullanılan kutu, kalemlik

S203 Silāḥdārı ṭab‘ -ı güher-bārıdur / **Ḳalem-dānı** anuñ ‘alemdārıdur
HH2108 Naḫl-i gül gibi elde cüzdānı / Ġonce zanbaḳ gümüş **ḳalem-dānı**
HE49 Ṣarīrirnden ciger-ḫūn oldı nādān / Baña ḳandil-i tīr oldı **ḳalemdan**

ḳalem-gīr [1] kamış kalemin kağıt üzerinde takılmadan kayması özelliğini ifade eden söz

NE712 Kilk-i emel hem-ser-i taḳdīr idi / Ṣafḥa-i endīşe **ḳalem-gīr** idi

ḳalınca [1] biraz kalın, kalına yakın

NE2976 Ferşe ne ḫācet ki döşenmiş çemen / Rīşeli **ḳalınca** bir yeşimden

ḳalıb [15]

1. maddi varlık, ceset, gövde

NE863 Ḳalb ile bir renge girüp **ḳālıbı** / Bāṭını da ẓāhir bāki gibi
NE2535 **Ḳālib-i** fersūde idi ser-be-ser / Rūḥ-ı ḫulūli idi aña ẕeker
NE2999 Sebzede pür-piç ider iken ṣafā / Büzmüş anuñ **ḳalıbın** itmiş dūtā
SE794 Bir muḳavvī **ḳālıbdur** bu / Ṣūret-i cehl-i mürekkebdür bu
SE831 Dest-i ḳudretde olup efşürde / Feyż alur **ḳālıb-ı** ḫāk-i mürde
SE944 Ḳaldı bir **ḳālıb-ı** efsürde bu ten / Çıḳan ammā yine ‘ayınıyla beden
SE1878 Levḥaṣa’llāh zen-i şevher-mürde / **Ḳālıb-ı** mürde gibi efsürde
SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i iksīr-i ḫayāt / **Ḳālıb-ı** mürdeye virür ḫarekāt
SE2140 **Ḳālıb-ı** mürdeye virürdi hayāt / Getürürlerdi görenler ṣalavāt
SE3315 Bindi gerdūneye ol ser-gerdān / Gitdi bir **ḳālıb** içinde iki cān
HH548 Dāġ-ı dildür yaḳan o müştāḳı / Ḳalbe **ḳālıbdan** olamaz yāḳı

2. elde edilmek istenen biçime göre hazırlanan dökülen maddeye aynı biçimi veren içi oyuk nesne

S925 Ne ḫum **ḳālıb-ı** ḳubbe-i āsumān / Ne ḫum dökme gencīne-i ḫusrevān

3. şiirde ölçü

NE817 **Ḳālıb-ı** elfāẓa salup reng-i nazm / Ḫamse içün eyledüm āheng-i nazm

4. parça

S479 Añar seyr idenler meh-i envārı / Ṣalıncaḳdaġı **ḳālıb-ı** sükkeri

5. şekil, suret

NE2019 Girdi ‘acib **ḳālıba** ḫīle-miṣāl / Ṣaldı rıżā ger dine çün vebāl

kalıp sabunı [1] kalıba dökülerek elde edilmiş, kalıptan çıkmış sabun

NE2748 **Ḳalıp ṣābūnı** olur gūyiyā / Gerden-i ʿavc üzre delikli ḳaya

ḳalīl [1] az ‖ kısa

NE894 Ḥalḳ ʿuyūnında görinür zelīl / ʿÖmri olur devleti gibi **ḳalīl**

ḳalḳale itmek [1] Kur'ân-ı Kerîm'in tecvitle okunuşunda kelime ortasında veya sonunda sâkin durumda olan be (ب), cim (ج), dal (د), tı (ط) ve kaf (ق) harflerini mahreçlerini sarsarak okumak

S978 Ṣalar ḳulḳuli meclise velvele / Bilür ḥarf-i ḥalḳı **ider ḳalḳale**

ḳalḳan [1] eskiden savaşlarda savaşçının karşı saldırıdan kendini korumak için öne doğru tutarak kullandığı savunma aracı

HH823 Ṣofra üzre revān olup bāde / Döndi **ḳalḳana** ḳaʿr-ı deryāda

ḳalḳmaḳ [10]

1. ayaklanmak, ayağa kalkmak

NE504 Bād ile ezhār ki ḳalḳar düşer / Sanki adım **ḳalḳar** idi tāzeler

NE2807 **Ḳalḳup** açılır yirinden hemān / Ayaġı ṭaşa ṭoḳınur nā-gehān

HH815 **Ḳalḳup** ayaġa öpdi ellerini / Ḳodı hem-ser ayaġına serini

2. yükselmek

NE504 Bād ile ezhār ki **ḳalḳar** düşer / Sanki adım ḳalḳar idi tāzeler

SE117 Gūy-veş bu ser-i bī-sermāye / **Ḳalḳar** indigi gibi bālāya

SE2536 Şerʿ-ile lā-büd olup aña cezā / Ayaġuñ **ḳalḳa** dem-i ḍarb-ı ʿaṣā

HH288 Ṣāḥda naġme itse bülbül-i bāġ / Ḫākdan **ḳalḳar** idi şevḳ ile zāġ

3. belirmek, ortaya çıkmak

SE1328 Gūşe gūşe ola celb ü yaġma / **Ḳalḳa** her nāḥiyeden bir ġavġā

4. daha sonraya kalmak, ertelenmek

SE1331 Ola emvāl-ı reʿāyā tālān / Ḥaşere **ḳalka** hemān emn ü emān

5. yok olmak, gitmek

SE1783 Belki **ḳalḳup** aradan ḫār-ı fesād / Maḥv olup fitne ḥalāṣ ola ʿinād

ḳallāş [6] "kalleş" kelimesinin eski ve asıl şekli, verdiği sözü tutmayan, dönek, gizlice kötülük yapan, arkadan vuran

NE3025 Kim ki uya mey-gede **ḳallāşına** / Tāze ise vāy anuñ başına

NE3062 Pādişeh-i ʿaşrī de ʿayyāş idi / Ḫusrev ü Cem meşreb-i **ḳallāş** idi

SE1155 Nice gör bengī yabān **ḳallāşı** / Yoġ-iken kāsesi içre āşı

SE1981 Duḫter-i rez-ile ḫoş eyler başuñ / Eski sermayesidür **ḳallaşuñ**

SE3390 Geldi maḥlūl işidüp anda hemān / Bir felāket-zede **ḳallāş-ı** cihan

HH1659 Göricek resm-i kilk-i naḳḳāşı / Bildi maḳṣūd-ı şaḫṣ-ı **ḳallāşı**

ḳālmaḳ [203]

1. bir yerde bulunmaya devam etmek, oradan ayrılmamak, bir süre orada beklemek, oyalanmak

S165 Varup Sidreye **ḳaldı** peyk-i ḫudā / Olup Sidre bir perde-i nūr aña

NE297 Sidreye vardıḳda ceyb-i celīl / **Ḳaldı** o mevḳıfde hemān Cibrīl

NE301 Ol daḫı **ḳaldı** irüp emr-i Ḫudā / Lāneyi terk itdi miṣāl-i hümā

NE683 Meykedesi keştī-i deyrin Nūḥ / **Ḳalmış** içinde o reʾisü'l-fütūḥ

S1456 Yine nār-ı ʿışḳa virüp işti'āl / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde **ḳal**

NE1166 Nīk ü bed āḫir bulunur müşteri / Kimsenüñ evde **ḳala** mı duḫteri

NE1733 Bir nice bābet ki metāʿın alur / Ḳande ki bāb ola o yirde **ḳalur**

NE2449 Ṭaşra **ḳalan** şāḥ gibi bī-emān / Ḳatʿ idesin ʿuẓv-ı ḫabīṣin hemān

NE3103 Ḫāk-i meẕelletde **ḳalup** pāy-i best / İtdi beni teng-dil ü teng-dest

SE272 Sidrede **ḳaldı** Burāḳıla berīd / Müntehā dense degil aña baʿīd

SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḥaḳ menzil alur / Bilmeyen yolını yabanda **ḳalur**

SE811 Saʿy-ile ḳāfileler menzil alur / Terk-ile rāḥile yabanda **ḳalur**

SE1604 Kiẕbe her bengī ışıḳ kim ṭaldı / Nefes oğlına görmeli **ḳaldı**

SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil alur / Egriler yay gibi bend içre **ḳalur**

HH176 Sidreye varıcaḳ o Mihr-i Celīl / Sāye-veş **ḳaldı** raḫş ü Cebrāʾil

HH536 **Ḳaldı** ammā esirgeyüp anı / Maḥrem-i sırr olan yārānı

HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā ehli / **Ḳaldı** mānend-i zer ṣafā ehli

HH626 Żāyiʿ olur güher daḫı kānda / Çıḳmayan ṭaşra **ḳala** yābānda

HH927 Ḫātem-i devlet oldı mānīʿ-i kār / **Ḳaldı** mühriyle āḫir ol ifgār

HH1129 Didi **ḳalsunlar** ol iki dem-sāz / Olalum vāḳıf-ı daḳīḳa-ı rāz

HH1890 Baḳdı **ḳaldı** o vālih ü ḥayran / Oldı mānend-i ṣūret-i bī-cān

HH2039 **Ḳaldı** bend içre çünki bende-i ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i zer-figende-i ʿışḳ
HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi **ḳaldı** o zār / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2146 Sāye-veş kendüyi bıraḳdı hemān / Düşdi **ḳaldı** o bī-dil ü bī-cān
HH2581 **Ḳaldılar** nice gün o gülşende / İtdiler bezmi gülşen-i ḫande
HH2647 Bu yañа iki māh-ı mihr-āşār / Çāh-ı muẕlimde **ḳaldılar** nā-çār
HE90 Ḳaçan ordılar içre olsa nāverd / **Ḳalur** zen gibi çāder içre nāmerd

2. bulunduğu durumu veya konumu korumak, varlığını sürdürmek

S376 Hüner gösterüp ʿarşada tīrler / Hemān aşılı **ḳaldı** şemşīrler
S424 Velīkin **ḳalup** şīve-i meşnevī / Sözi anda Aʿcāmuñ oldı ḳavī
S477 Bozulmuş kühen bāġıdur bu cihān / Ki bālāda bir ḫūşe **ḳalmış** hemān
S482 İrişmez aña ʿaḳl ü pāy ü ḳıyāş / **Ḳalur** ḫams-i cāʾiz gibi beş ḥavāş
S521 Düşer mi bañа curʿa-nūş olmamaḳ / **Ḳala** tā ki cismimde cāndan ramaḳ
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u dem / Tehī **ḳalmasun** bir nefes cām-ı Cem
S1225 Teninde **ḳalup** żaʿf ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i teşrīḥa levḥ-ı sebaḳ
S1562 Ṣurāḥī-ṣıfat ġulġul ide gülū / Tehī **ḳala** ḫāk-i beden çün sebū
NE891 Kendi gider iylügü bāḳī **ḳalur** / İki cihāndan daḫı maḳṣūd alur
NE1155 Ḳaṣdı bu kim olmaya hergiz güşād / **Ḳala** ṭılısmıyla bu genc-i murād
NE1335 Biñ yıl olur saḳ **ḳalma** hem-zebān / Biñde bir evṣāfı olunmaz beyān
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i feyż-i İlāh / Hiç tehī **ḳala** mı bu kārgāh
NE1889 Ṣanma ki insan mütemādī **ḳalur** / Nolsa gerek er ölür adı ḳalur
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i genc-i Ḥalīl / **Ḳalmış** idi yine çū māl-i necīl
NE3054 Raḫt-ı dili meyde idüp ġarḳ-ı āb / **Ḳaldı** görinürde hemān bir ḥabāb
SE110 Māha noḳṣan irişür mihre zevāl / **Ḳalacaḳ** nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
SE330 Düşse bārūlara nār-ı ġażabı / Yana ḫālī **ḳala** hep lāle gibi
SE591 Gündüzi rāḥat olursam bir dem / **Ḳala** ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı ümem
SE657 "Erinī" diye görüp leyl ü nehār / **Ḳaldı** kūh üzre ümīd ü dīdār
SE948 Ser ü pā olmasa gūy u çevgān / Yaʿnī ham **ḳalmasa** mānend-i kemān
SE1209 Maḥż-ı ʿörf oldı reh-i seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde **ḳalıpdur** ʿālem
SE1360 Gördügüm ḳana ber-ā-ber suçdur / Böyle **ḳalursa** faḳīre güçdür
SE1578 **Ḳalamam** ġuṣṣa-i hicrānında / Sehldür ölmek anuñ yanında
SE1602 ʿĀdetā nefsi daḫı ola telef / Ḫānedānında **ḳala** būmı ḫalef
SE1868 Seng ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün baş / **Ḳalmasun** ṣoñraya ṭaş üstine ṭaş
SE2241 Bu ḳażiyye olup ifṣāya sebeb / **Ḳaldı** ol dem bu zamandur o laḳab
SE2443 Dime ṣoñuñda idüp evḳāfı / Ṣülüṣi bārī **ḳalursa** kāfī
SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile döndi o dem / **Ḳaldı** bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı ḫātem
SE2591 Ṭaġılup ẕerre-ṣıfat her mūnis / **Ḳaldı** ol mihr-i sipihr-i meclis
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili ḥal / Nāmı dillerde **ḳala** ḍarb-ı meṣel
SE3070 Bu nezāketle olup defʿ-i keder / **Ḳaldı** dillerde bu aḥvāl-ı semer
HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ ʿaḳlını aldı / Lücce-i ḫayrete ṭalup **ḳaldı**
HH1230 Ẕevki cāy eyleyüp nihādumda / **Ḳaldı** tafṣīli ile yādumda
HH1249 Ṭuymaġa başladı bu fitneyi şāh / Bildi böyle **ḳalursa** ḫāl tebāh
HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu ṭāḳ-ı aḫżerde / Ḫās Ayaz ile **ḳaldı** dillerde
HH1683 Tek ü tenhā **ḳalup** anuñla peder / Didi ey rū-siyāh-ı tīre-güher
HH2149 Bir ṭabīb olsa aña ḥāl bilür / Böyle **ḳalursa** ol ecelsiz ölür

3. var durumda olmak, mevcut bulunmak

S507 Bu meclisde **ḳalmadı** ins ü ṣafā / Ki bī-gāne vażʿ oldı her āşinā
S851 Şu mey-ḫāre kim ola āvāresi / **Ḳalur** mı ḳoyup gitmeye çāresi
S924 Ne ġam şīşede **ḳalmasa** bādesi / Ḫuma ṭayanur mest-i üftādesi
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol bahār-ı cünūn / Göñüllerde **ḳalmadı** ṣabr u sükūn
S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek āfitāb / **Ḳalur** yerleri ṣanma girdāb-ı āb
S1482 Bu naḳş-ı nigār arturup ḫayretim / Ḳamaşdı gözüm **ḳalmadı** ṭākatim
NE303 Getdi bu üslūb ile ṣad-sāle rāh / **Ḳalmadı** hiç reng-i sefīd ü siyāh
NE530 **Ḳalmadı** hiç hālümi şerḥe mecāl / Tābiş ile gelmiş idi başa ḥāl
NE2292 Güş idicek müfti-i ḫāżır-cevāb / **Ḳalmadı** hiç ṣabr-ı derūnında tāb
SE112 Merkebim leng ü ṭarīḳüm pür-pīç / Meded it kim mededüm **ḳalmadı** hīç
SE335 Arada **ḳalmadı** mümtāzī-i taḫt / Safha-i memleket oldı yek-laḫt
SE396 **Ḳalmadı** raġbete ṣāliḥ gevher / Bulduġın sildi süpürdi iller
SE728 **Ḳalmadı** şekki nesebde anuñ / Oldı ḫayrü'l-ḫalefi ābānuñ
SE1316 Çoḳ yaşatmaz anı āh-ı fuḳara / Yıḳıla **ḳalmaya** dīn ü dünyā
SE1948 Göricek cāriyede **ḳalmadı** tāb / Gülşen-i ḫandeyi itdi sīrāb
SE2219 **Ḳalmayup** ṣabrı hemān eyledi ʿazm / Ki laṭīf ile ola dāḫil-i bezm
SE2460 **Ḳalmaya** ʿālemi itseñ ābād / Bize bu ḳıṣṣa yiter pīş-nihād
SE2503 Gāv u büzgāle yiyüp cümle bıçaḳ / **Ḳalmamış** anda bir ipe taḳacaḳ
SE2599 Gerçi vardum iderek şerm ü ḥicāb / Cāme-ḫāba giricek **ḳalmadı** tāb
SE2721 Egilüp ḫāke teveccühde hemān / **Ḳalmamış** arada çoḳluḳ meydān

SE2812 Hep yudı yayḳadı seyl-āb-ı sitem / **Ḳalmadı** bir yeri sebz ü ḫurrem
SE2858 Eyledi ḫaşm-ıla merdāne neberd / **Ḳalmayınca** ḫaşeminden bir ferd
SE3290 Ṭāḳatim **ḳalmadı** yoḳ ṣabra mecāl / Münḥaṣrdur iki ṣıḳḳa aḥvāl
SE3516 **Ḳalmadı** ḥāṣılı iḳbāl-i ʿamel / Ṣoḥbetüñ āḫiridür geldi kesel
HH365 Nice itsün hevā-yı nefse heves / ʿĀṣıḳa **ḳalmayınca** tāb-ı nefes
HH498 **Ḳalmamış** belki ḳudreti āha / Zaʿf ile kārı ḳalmış Allāha
HH498 **Ḳalmamış** belki ḳudreti āha / Zaʿf ile kārı **ḳalmış** Allāha
HH610 Bir ḳadem seyre **ḳalmadı** mededi / Ditredi dest ü pāyi sendeledi
HH680 Beden-i nāzügi olup bī-tāb / Gül ruḫında yeriyle **ḳalmadı** āb
HH1001 Gördi çün-kim ġurūbın ol māhuñ / **Ḳalmadı** ṣabra ṭāḳati şāhuñ
HH1441 Göricek **ḳalmadı** mecāl-i firār / Yürüdi ejdehā-yı āteş-bār
HH1677 Oḳıdı köhne defteri ġammāz / Şöyle kim bir daḳīḳa **ḳalmadı** rāz
HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra **ḳalmayup** çāre / Geldi pīş-i sarāy-ı ḫünkāra
HH1954 Gördi kim ʿışḳ tāḳatin almış / Ten-i zārında bir nefes **ḳalmış**
HH2474 **Ḳalmadı** şemme bād-ı ṣarṣardan / Seyrden ḳaldı ṣoludı yelken
HH2715 Eṣer itdi şuʿāʿ-ı mihr-i şühūd / **Ḳalmadı** ẕerre deñlü reng-i vücūd
HE4 Süveydāyı ḫalāṣ it mürdelikden / Nişāne **ḳalmasun** efsürdelikden
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā yazmaġ ister / Ne ḫāme **ḳaldı** yanmadıḳ ne defter

4. (yardımcı fiil olarak) olmak, bulunmak

S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i peleng / **Ḳalurdı** düşüp sāyesi süst ü leng
S883 Eger tā bilinmezse **ḳalur** tebāh / O naḳd olmaya lāyıḳ genc-i şāh
S1177 Perī-veş ṭutar şīşe içre maḳar / Dehānı açıḳ **ḳalsa** rūḥı uçar
S1351 Degil şīşe sāġarla ṣahbā-yı nāb / Olup ābı yaḫ **ḳaldı** ṣāfī şarāb
NE463 Ḫaşmuñ ider yüregi yaġın müzāb / Anda **ḳalur** niteki dehen ber-āb
NE2265 Bu ġam ile iderek āh u fiġān / **Ḳaldı** taḥayyür ile teʾsif-künān
NE2400 Ol ḫar-ı lā-yefhem olup müfteżiḥ / Nāmı anuñ **ḳaldı** ḫar-ı muṣṭaliḥ
NE2436 İki gözi kör ola suʿbān gibi / Burnı vü gözi **ḳala** şeyṭān gibi
SE97 Olmasa terbiyesi ger nice yıl / Eşheb-i ṣubḥ **ḳala** pā-der-gil
SE106 İrişince aña ḫayl-i Behmen / Pīrehenle **ḳalur** eşcār-ı çemen
SE592 Giceler ḫāba teveccüh idicek / Ḥaḳḳa ṭāʿatlerimüz **ḳalsa** gerek
SE944 **Ḳaldı** bir ḳālıb-ı efsürde bu ten / Çıḳan ammā yine ʿayınıyla beden
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin sāde **ḳalur** / Kendi başına belā ṣatın alur
SE2248 Līk ḫaşmuñ bed olur aḫlāḳı / **Ḳalur** elbette ceraḥat bāḳī
SE2328 Rīg-i beriyyede evlād-ı ʿArab / Ḫuşk-leb **ḳalmış** idi nite ki żab
SE2821 **Ḳaldı** bir nice nūgerle tenhā / Daḫı sille yimedin ḳalb-i ḳafā
SE3097 Naḳż-ı ʿahd eylese de kim ne alur / Kendüsi yüzi ḳarasıyla **ḳalur**
SE3459 Ṣanma kim ḫaṭṭ-ı siyah var anda / **Ḳaldı** pür-ʿuḳde olan tār anda
HH554 **Ḳaldılar** bir zamān muḥāverede / Mebḥaṣ-ı ʿışḳdan müşaverede
HH778 Söyleyince aġız egilse gerek / Baḳıcaḳ çeşmi kör **ḳalsa** gerek
HH1458 Ki eyā āfitāb-ı ʿālem-tāb / Derd-i hecrünle **ḳalmışam** bī-tāb
HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi câme-i āl / **Ḳaldı** bī-berg ü bār ol iki nihāl
HH2477 **Ḳaldılar** nice gün fürū-mānde / Müteḥayyir miyān-ı ʿummānda

5. geçmek, aktarılmak, bir şeyin belli miktarda geriye kalması, bakiye kalmak

S997 Odur ʿaṣr-ı Cemden **ḳalan** yādigār / Ki olmuşdı Cemşīde gencīnedār
S1332 Yele virdi eczāsını gülsitān / Ki destinde cüzdānı **ḳaldı** hemān
S1389 Olup dest-i fersūde derd ü miḥen / Anuñ naḳşı da **ḳalmış** oḳunmadan
NE322 **Ḳaldı** niʿam bī-ḥadd ü pāyān bize / Ḥiṣṣe-i ġāʾib yeter īmān bize
NE561 Söndü şebüñ şemʿa-i bālā-keşi / **Ḳaldı** fitil uçlarınuñ āteşi
NE1031 İtmede peymāne pür olup şitāb / Bir nefesi **ḳaldı** miṣāl-i ḥabāb
NE1889 Ṣanma ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa gerek er ölür adı **ḳalur**
NE2754 Āḫir ola cümlesi ḫāb u ḫayāl / Zāʾil olup ġafleti **ḳala** vebāl
SE164 Saña mı **ḳaldı** hemān rüsvālık / Ḫalḳ için terk-i rıżā-yı Ḫālıḳ
SE1283 Ser-fürū itmek aña ḫüsrāndur / Yine saña **ḳalacaḳ** ḫırmāndur
SE1297 Oldı envār-ı ʿadālet tābān / **Ḳaldı** yüzi ḳarası aña hemān
SE1582 Ḳılca **ḳalmışken** iki cān-ı nizār / Ḳıl yararken dem-i tīġ-i ḫūn-ḫār
SE1589 Kāẕibi kiẕb ider āḫir rüsvā / **Ḳalacaḳ** yüzi ḳarasıdur aña
SE1650 İḫtiyār elde **ḳalur** mı el-ḥaḳ / Masḫara böyle maḥallin bulıcaḳ
SE1954 Saña merdāne dinür mi el-ḥaḳ / Ḥamle-i mūş-ile çün **ḳaldı** yaraḳ
SE2429 Eline girse eger bir alma / Bir dilimdür **ḳalacaḳ** yine aña
SE2445 **Ḳalacaḳ** saña hep ol iḥsāndur / Ġayrısı daġdaġa-i şeyṭāndur
SE2645 Laġv idüp ol ʿameli ʿucb u riyā / **Ḳala** bir zaḫmet-i bī-hūde saña
SE2732 Çünki ġayra **ḳalacaḳdur** o niʿam / Yā ne zaḫmet il için bunca elem
SE3074 Ḫāme-veş gerdenüñe alınca / Saʿy ḳıl iki dişüñ **ḳalınca**
HH57 Ne yüzüm var saña niyāz idecek / Ne sözüm **ḳaldı** keşf-i rāz idecek
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / **Ḳaldı** rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz

HH925 Bī-tereddüd yine ola olacaḳ / Devletüm depdügüm **ḳala** ancaḳ
HH1728 Basṭ idince muḳaddemātı veled / Ḫaber-i vāḥide **ḳalur** mı sened

6. birinde veya bir yerde unutulmuş olmak, bırakılmak

S1218 Duḫān ile maʿcūn ile aldanur / Bucaḳda **kalur** islenür paşlanur

7. bir şeyden mahrum olmak, yapamamak

S308 ʿAmelden **ḳalup** yaʿni dendān-ı tīġ / Neverdīde oldı simāṭ-ı dirīġ
S854 Bu yetmez mi kim ide bī-iḫtiyār / **Ḳala** ṭaʿnadan nāṣiḥ-i herze-kār
S1289 ʿAmelden **ḳalup** naḫl-i cünbüş-nümā / İrişdi dem-i vāpesīn-i ṣabā
NE298 Oldı cüdā şāh-ı felek-tāzdan / Bāz gibi kim **ḳala** pervāzdan
NE2843 Fāʿili mefʿūl ḳılup rūzgār / **Ḳaldı** ʿamelden ḫıred-i ḫurde-gār
SE274 ʿĀḳıbet **ḳaldı** o da ḫidmetden / Ṣadefin itdi cüdā dürr-i ʿAden
SE1147 Çekilen zaḥmet olur hep żayiʿ / Bildiginden yine **ḳalmaz** ṭāliʿ
HH595 Farḳdan **ḳaldı** ṣavt-ı muḳriyi semʿ / Oldı cāmiʿ maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ
HH2347 Kārdan **ḳaldı** merd-i keşṭī-bān / Gāh üftān olurdı geh ḫīzān
HH2474 Ḳalmadı şemme bād-ı şarşardan / Seyrden **ḳaldı** ṣoludı yelken
HH2481 Şekl-i emvāc üştür-i kef-zen / Oynayup sāde **ḳaldı** hevdecden
HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün naḳş-ı dīvār / ʿAmelden **ḳalmış** idi raḫş-ı efkār

8. (başka zamana) bırakılmak, (geriye) atılmak, ertelenmek, tehir edilmek

NE1703 Üç güne **ḳalmadı** ol iki leʾīm / Oldı sefer-kerde-i rāh-ı caḥīm
NE2686 Bulmayup ammā ki vişāle mahall / Vaʿde alup giceye **ḳalur** ʿamel
NE2720 Ḳatline ʿazm itdiler o gövdenüñ / İrteye **ḳaldı** iyüsi ḳışşanuñ
NE2964 Var idi levḥ-i zer-i mihre ḫaṭar / Vay aña ki aḫşama **ḳalursa** eger
SE3440 Didiler istemezüz hengāme / **Ḳalmasın** sūr-ı şafa aḫşāma
HH60 Ḳolaya bağlıdur diyü şalavāt / Muttaşıl **ḳalmada** ḳażāya şalāt

9. (bir işin olması birine veya bir şeye) bağlı olmak

S1534 Selīḳī iseñ ḳıl söze verzişi / ʿArūża **ḳalursa** olur naẓm işi
NE1030 Derd-i firāḳuñla olup nā-tüvān / Anuñ işi **ḳaldı** Ḫudāya hemān
NE1772 Ġayra **ḳalur** ol derem-i bī-ḥesāb / İller ider zevḳi çeker ol ʿaẕāb
SE1779 Olasız çünki muḳābil şāha / Kāruñuz **ḳalsa** gerek Allāha
SE2972 Neyleye fikret-ile rāy saña / Anlara **ḳalur** ise vāy saña
HH56 ʿAdle **kalursa** vāy ḫālümüze / Ehl-i dūzāḫ güler melālümüze
HH498 Ḳalmamış belki ḳudreti āha / Zaʿf ile kārı **ḳalmış** Allāha
HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i şāha / **Ḳaldı** maẓlūmuñ işi Allāha
HH1241 Şāh vāḳıf gerekdür aḥvāle / Vükelāya **ḳalursa** vāy ḫāle
HH1467 Çeşm-i ḫūn-ḫˇār āfetüm oldı / Çāre-i kar luṭfuña **ḳaldı**
HH1905 Baña mı **ḳaldı** şāhuñ āzārı / Şimdi mi çıḳdı bu cefā-karı
HH2172 Gelmedüm rast merd-i āgāha / Derd ile **ḳaldı** kārum Allāha

10. etkisi geçtikten sonra da belirtisi devam etmek, kaybolmamak

NE1185 Menʿ ḳılup ḫamlesin ol pāk-i dīn / **Ḳaldı** eser yaralanup āsetīn

11. bir şeyin etkisine maruz olmak

SE1580 Oldı ol dem müteḥayyir tatar / Neylesin arada **ḳaldı** nāçār
SE1244 Yüklü itse anı bir māl eşegi / **Ḳalmaz** altında geçer hep dilegi
SE1317 Vire bu ṭārem-i gerdūnda zevāl / Boynı altında **ḳala** tāk-miṣāl
SE1489 Surḫ olup **ḳala** ḥicāb altında / Reng-i mey gibi ḥabāb altında
HH828 Gördiler münhedim olup dīvār / **Ḳalmış** altında ol iki seḫḥār

12. olduğu yerde durmak, hareketine, yoluna devam etmemek

NE2159 Baġçe bekçisi eylese zenleri / Boġçaları ḥıfāẓına **ḳalur** eri
SE149 Şaplanup **ḳalma** ḫar-ı leng-āsā / Yolda ḳor ādemi bu cisr-i fenā
SE1212 Yazıḳ ol ḳavm-i perīşān-ḥāle / Ki **ḳala** gelmeye naḳdı ḳāle
HH533 **Ḳaldılar** nūr-ı ʿaḳlı rāh-nümūn / İtdiler ḫayli fikr-i gūn-ā-gūn
HH321 Ateş olur ḫayāli dāʾiresi / Ḳande **ḳaldı** vişāli ḫāṭırası
HH367 Ḳays-ı şeydāya döner eṭvārı / Nerede **ḳaldı** ʿaḳl-miʿmārı
HH512 Līk oldı vuḳūf-ı ḥāl-muḥāl / **Ḳaldı** ḫacletle merdek-i muḫtāl
HH1766 Ṭuymayup ḥāli āşināsı anuñ / **Ḳalmış** ol arada libāsı anuñ

13. üzerinde durup düşünmek

NE3116 Ben bilüp eksiklügüm oldum ḫacil / **Ḳalmasın** eksiklügüme ehl-i dil

14. (iki şeyin birbirinden eksik ya da fazla olmaması, "aşağı kalmamak" bağlamında) farklı durumda olmak

HH2741 Birbirinden **ḳalur** degil bunlar / Bulmadı imtiyāza kimse ẓafer

15. (zaman, yer, miktar bildiren kelimelerden sonra kullanıldığında) bunların tamamlanmasına belirtilen kadar zaman, yer, miktar bulunduğunu anlatır

S1315 Bu sūzişle az **ḳaldı** kim yana heb / Fetī̇l-i şihāb ile bārūt-ı şeb
S1301 Zemī̇n ü zamān oldı pür-tef ü tāb / Felek az **ḳaldı** ki ola ḫarāb
NE513 Şevḳ ile az **ḳaldı** olup naġme-zen / Ġonca-i gül nāle ḳıla ḳalbden
NE1184 Tī̇ġ ile az **ḳaldı** ki ide o dem / Sā'id-i Hindī̇yi miṣāl-i ḳalem
SE1755 Az **ḳaldı** ki ola şaḥn-ı şaḥrā / Ġavr idüp çarḫ-ı muḥaddeb-āsā
HH969 Az **ḳaldı** ki ġonce-i zanbaḳ / Aḳ gül içre ola mustaġraḳ
HH1661 Az **ḳaldı** ki şāh-ı āteş-nāk / İkisinde o sāʿat ide helāk

ḳaltabān [2] namussuz, alçak

NE2270 Yer yer aġarmış idi ol **ḳaltabān** / Küfli bezir bardağı gibi hemān
NE2670 Gerçi ki iġlām ile ey **ḳaltabān** / Fırḳı anuñ poḫlı sidikli hemān

kām [21]

1. dilek, istek, emel

S138 O bir berḳ-i raḫşende endām idi / Eẕelden ebed aña bir **kām** idi
S469 Bu zāl-ı felek virmeyüp **kāmını** / Tehī̇ ḳodı İskenderüñ cāmını
S652 Tekūr eyleyüp post-veş iltiyām / Ḳarī̇n-i ḥuṣūl olmuş āḫir bu **kām**
S1397 Leb-ā-leb mey-i ʿışḳ ile cām-ı dil / Bi-ḥamdi'llāh āmādedür **kām-ı** dil
NE63 Naḫl-i ṭırāzende-i ṭarz-ı kelām / Mī̇ve-feşānende-i dāmān-ı **kām**
NE66 Turfe kümeyt-i ḥaşr-sitān-ı **kām** / Raḫş-ı mübārek ḳadem-i bi-likām
NE189 Nevk-i dü-şaḳḳuñla olursun müdām / Şukḳa ṭırāzende-i meydān-ı **kām**
NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle bulup **kāmını** / Ḥaşre dek añdurdı hele nāmını
NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / Sikke-i Ḥātem yine pür-nām ü **kām**
NE1888 Sen dahi lāyıḳ mı idüp ḳaṣd **kām** / Şimdi ḳapumdan gidesin bī̇-merām
NE1890 Bunda da gelmekde budur çün merām / Kim ola tenhāda müyesser bu **kām**
NE2595 Vāṣıl-ı **kām** olup iki pür-mihen / Ḳurdılar ol şevḳ ile aʿlā düzen
SE269 Basmadın kürsī̇ye ol şeh **kāmın** / Cilvegāh eyledi ʿarşuñ bāmın
SE1550 Olsalar birbirine devlet-ḫāh / Her birinüñ vire **kāmın** Allāh
HH1832 Bilmeyüp kendü kendünüñ **kāmın** / ʿĀṣıḳam dirdi ṣorsalar nāmın

2. tat, lezzet

S68 N'ola olsañ ey kilk-i şī̇rī̇n-nikāt / Şeker-rī̇z-i **kām** ü dehān-ı divāt
S1477 İdüp naġme bī̇-ṣavt u ḫarf ü kelām / İç ol bāde-i nābı bī̇-cām u **kām**
SE661 İçdi ṣahbā-yı taṣavvufdan cām / Buldı ıṭlāḳ-ı tecerrüdden **kām**
HH183 İtdi bī̇-ḫarf ü ṣavt nice kelām / Ne dehen āşikāre idi ne **kām**
HH1346 Didi ḫānum Ayazdur nāmum / Gūsfend oldı māye-i **kāmum**

3. ağzın üstü, damak

HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḫāli ḫākī̇m-i Belḫ / **Kāmı** telḫ oldı māh-ı ʿışreti selḫ

kām almaḳ [7] beklediğini elde etmek, tadını çıkarmak

S1436 Mey-i telḫinüñ leẕẕetin **alsa kām** / Ola ḫān-ı dünyāya merre'l-fıtām
NE935 Sanʿat ile Ḫusrev **alup kāmını** / Zevraḳ ilen ḫūrd ider endāmını
NE1886 Gel beri çek ḫançer-i berrānuñı / Ölmedin **al kām-ı** dil ü cānuñı
NE2685 ʿĀḳıbetü'l-emr idüp anı rām / Eyledi **kām almaġ** içün ihtimām
HH1013 Kimse gerdūndan **almadı kāmı** / Gūre iletmedi mi Behrāmı
HH2308 **Kām alup** āsumān ü aḫterden / Çekdiler laʿli sāġar-ı zerden
HH2673 **Kām alup** ol iki meleklerden / Ẕevḳı aşurdılar feleklerden

kām-baḫş [2] herkesin isteğini yerine getiren, bağışlayan

SE1483 Ola sermāye-i ḫayrāt-ı ḥısān / **Kām-baḫşende-i** ehl-i iḥsān
HH243 Yaʿni ḳādi'l-ḳudāt-ı ʿasker-i Rūm / **Kām-baḫş-ı** vülāt-ı kişver-i Rūm

kām-bend [1] arzu ve isteğin kölesi olmuş, aşk lezzetinin esiri olmuş

HH496 Mest-i medhūş-ı cām-ı ʿışḳ olmış / **Kām-bend-i** ligām-ı ʿışḳ olmış

kām-bī̇n [3] istediğin elde etmiş, mutlu

S174 Murād üzre ḫaḳdan olup **kām-bī̇n** / Nüzūl itdi ol Raḥmete'l-lilʿālemī̇n
NE294 Eyledi irşādı ile **kām-bī̇n** / Her birini eyledi maḥfil-nişī̇n
NE320 Ḫān-ı nevālinden idüp **kām-bī̇n** / Daʿvet-i ʿām itdi o sulṭān-ı dī̇n

kām-ı ejder(hā) [3] ejderha ağzı (damağı)

S600 Boġaz **kām-ı ejder** gibi pür-nehī̇b / Öñünde ḥışār iki bāb-ı ʿacī̇b
HH732 Ola tā rūz u şeb saña meʾvā / Pençe-i şī̇r ü **kām-ı ejderhā**
HH1024 Nice girdāb **kām-ı ejder** idi / Ābı zehr ü hevāsı āzer idi

kām-kār [4] istediğine kavuşmuş, mutlu olmuş

NE3012 Sāġar-ı zerrin-i Cem-i **kām-kār** / Ḳaşıġını aġzınuñ ey nā-bekār
HH1063 Gerçi luṭfuñla **kām-kār** olduḳ / Lī̇k ṭabʿ-ı şerī̇fe bār olduḳ
HH1499 El öpüp ḫiẕmet iḫtiyar itdi / ʿĪd-ı vaṣlıyla **kām-kār** itdi
HH2769 Gevheri şāḥibü'l-ʿayār bilür / Orayı ṣadr-i **kām-kār** bilür

kām-rān [2] isteğine, arzusuna kavuşmuş, mutlu

S1006 Yine sāḳiyā **kām-rānsın** yine / ʿAşādār-ı pīr-i muġānsın yine
HH1800 Ol iki pāk-bāz ü pāk-naẓar / **kām-rān** oldılar nice demler

kām-yāb [3] isteğini elde etmiş

S740 İder ʿıyş u nūş ehlini **kām-yāb** / Ḳavī gölgelerde ṭurulmuş şarāb
NE368 Ḳurdı ol orduda şeh-i **kām-yāb** / Ḫayme-i zer-beft-i mülemmāʿ-ṭınāb
HH104 Faḳr ile şāh-ı **kām-yāb** oldı / Ḫādım-ı ḫaymesi seḥāb oldı

kām-zen [1] isteğini elde etmiş

NE1729 Gāh ticāret ile olup **kām-zen** / Başın alur şarḳa gider ġarbdan

ḳamaşmaḳ [1] (göz için) ışık fazlalığı vs. sebebiyle rahatça bakamaz, göremez olmak

S1482 Bu nakş-ı nigār arturup ḫayretim / **Ḳamaşdı** gözüm ḳalmadı ṭākatim

ḳamer [10] Ay

S147 Varup menzil-i māha ol şeh-süvār / **Ḳamer** ḳarşuya geldi āyīne-vār
S196 Aña girde bāliş olurdı **ḳamer** / Ḳonulsa per ü bāl-i bāz-ı seḥer
S668 **Ḳamer** ser-bürehne bir abdālıdur / Anuñ hāle boynundaġı şālıdur
S686 Muṣallāsı yüz ḥāfıẓa cilvegāh / **Ḳamer** rūy-ı fersūde vü ḫāk-i rāh
S1072 Def üzre pulı seyr idüp ṣandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurş-ı **ḳamer**
SE228 Oldı tābende o şeb cirm-i **ḳamer** / Nite kim bedr güni nūr ṭoġar
SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i Ḳadre döner / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i **ḳamer**
HH754 Geldi çün ḫāne-i ʿacūze püser / Burc-ı ʿAḳrebde oldı şekl-i **ḳamer**
HH1126 Kelef-i çehre-i **ḳamer-vārı** / Ruḫda ẓāhir ġubār-ı idbārı
HH2007 Oldı āyīnesiyle çāk siper / Nīm-hāleyle oldı nışf-ı **ḳamer**

ḳamer-peyker [1] yüzü ay gibi parlak ve güzel olan, ay yüzlü

HH915 Oldı Ḫurşīde ol **ḳamer-peyker** / Hedef-i nāvek-i şuʿā-ı başar

ḳamer-ruḫsār [1] yanağı ay gibi parlak olan

SE3277 ʿĀciz oldı o **ḳamer-ruḫsāra** / Gördi yoḳ hīç ḫalāṣa çāre

ḳamereyn [1] güneş ve ay

HH2608 Zāġ-ı ġammāz-veş ġurābü'l-beyn / Serd-sāz-ı miyāne-i **ḳamereyn**

ḳāmet [12] insanın boyu, endam

NE218 **Ḳāmeti** bī-ẓıll ise olmaz ʿaceb / Olmaz imiş çünki ḳıyāmetde şeb
NE1721 Miḫnet ile **ḳāmetini** lām ider / Düşmen olur kendüye bed-nām ider
NE1880 Kendi de bir eşhebe oldı süvār / **Ḳāmeti** serv idi atı cūybār
NE2523 Ṣāfī siñirle kemik idi hemān / **Ḳāmet-i** ḫam-geşte sanırsuñ gümān
NE2631 İki büküp **ḳāmet-i** ebnasını / Ḫāke şalup ʿārıż-ı raʿnāsını
NE2732 **Ḳāmetini** iki bükersen anuñ / Yüzi şuyın hāke dökersen anuñ
SE196 **Ḳāmeti** naḫl-i berūmend-i cihān / Sayesi olmaz ise tañ mı ʿiyān
SE1399 Yürü uzatma ḫaṭādan ḫaẓer it / **Ḳametüñ** gibi sözi muḫtaṣar it
SE1400 Ḳadd u **ḳāmetde** ki ebtersin sen / Ḳatı ẓālımcıġa beñzersin sen
SE3121 Pīç ü tābından olup **ḳameti** lām / Düşdi at boynına mānend-i licām
HH1837 Meyl-i bālā hevā-yı **ḳāmet** ile / ʿÖmri dā'im geçerdi miḫnet ile
HH603 **Ḳāmeti** durduġınca āfet idi / Yürise şūriş-i ḳıyāmet idi

kāmil(e) [19]

1. tam, bütün, eksiksiz

NE77 Besmeleye ḫamd ile olsa redīf / **Kāmil** olur ḫüsn ile naẓm-ı şerīf
SE59 Ḥikmet-i **kāmilesi** berr-i basīṭ / Ḳudret-i şāmilesi baḥr-i muḥīṭ
SE231 Bedr-i **kāmil** ki ṣafā-ḫīz oldı / Gūyiyā kāse-i leb-rīz oldı
SE491 Sebaḳ-ı maʿrifete ḳābil ide / ʿAḳl-ı bāliġ naẓarı **kāmil** ide
SE611 Baḥr-ı eşʿār gibi **kāmil** ider / Lücce-ves pür-dür ü şāḥib-dil ider
HE52 Murassaʿ lafẓıla maʿnā-yı ḫoş-ter / Cihazı **kāmil** olan bikre beñzer
HE105 O şeb Peyġambere çün bedr-i **kāmil** / Serāy-i Ümmü Hānī oldı menzil

2. (insan için) olgunlaşmış, geniş bilgi sahibi

NE1115 **Kāmil** iken ḫazret-i Mollā-yı Rūm / Eyler idi şiʿr ile neşr-i ʿulūm
NE1157 ʿArşageh-i naẓmuñ olup **kāmili** / Ṣoñra gelen bozmaya bu menzili
NE1192 **Kāmil** olup himmet-i merdān ile / Ḳadre irişdi dem-i ʿirfān ile
SE641 ʿİlm-i ḥikmetde ḳavī fāżıl idi / Heyʾeti naḳış iken **kāmil** idi
SE687 Ḳapı öniñde otursa **kāmil** / Sen anı arḳası miḫrābda bil
SE690 ʿAyn-ı ʿibretle olursañ nigerān / **Kāmilüñ** menzili ṣadr ola hemān
SE707 Ḫusrev-i Cem-meniş ü ʿādil idi / **Kāmil** ü fāżıl ü deryā-dil idi
SE1070 Raḥmet-i Ḥaḳḳa o kes vāṣıl olur / Ki bilür mertebesin **kāmil** olur
SE1742 Şāh kim ʿāḳil olur **kāmil** olur / Hem-demi Āṣaf-ı deryā-dil olur

HH240 Himmet-i şaha şāhid-i ʿādil / Ṣadr-ı sencīde dāver-i **kāmil**
HH2111 Az zamānda o kūdek-i ḳābil / Oldı māh-ı temām-veş **kāmil**
HH2527 Ḫūb idi dāniş ü ḳıyāfetde / Ferd ü **kāmil** idi firāsetde

ḳamḳam [2]

1. (çokluk bağlamında) deniz, okyanus

NE2322 Medḥi anuñ ḳarm ile **ḳamḳām** olur / Medḥ degil bu saña düşnām olur

2. soylu, yüce

NE2323 Ḳatline saʿy eylesek olmaz baʿīd / Yüzüñe **ḳamḳām** dise de bir pelīd

ḳamṭarīr [1] sert, şiddetli, muhkem

NE2326 Kim inanur ger dise cemʿ-i kesīr / Bir güzelüñ nāmı imiş **ḳamṭarīr**

ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb [1] doktor çantası

NE2329 Ola mı cāy-ı suḫan-ı dil-firīb / Ḳuṭr-ı ḳırāṭīs-i **ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb**

ḳamū [1] her şey, hepsi

HH48 Şeş-cihet nüh felek **ḳamū** fāni / Vech-i Rabbdur beḳāyā erzānī

Ḳāmūs-ı Vaşīṭ [1]

SE424 Ola mı şāḥib-i **Ḳāmūs-ı Vasīṭ** / Hem-ser-i mālik-i deryā-yı muḥīṭ

ḳan [14]

1. damarlarda gezen kırmızı renkli canlılık sıvısı

S253 Ḫurūş itdi yine bedenlerde **ḳan** / Miṣāl-i nihāl-i gül ü erġavān
S371 Revān itdi **ḳan** çeşmesin her ḫadeng / Düşüp döndi ḫak içre künge tüfeng
NE277 Gerçi ki ferş eyledi askerleri / Ṣanma şafaḳ şerm ile **ḳan** derledi
NE2817 Ḫançer ile eylediler zaḫm-ı zār / Ṣıçradı **ḳan** çeşmesi fevvāre-vār
NE338 Ṣıçradı **ḳan** muṣḥaf-ı pür-ġurrete / Noḳṭa-i sürḫ oldı ser-i āyete
NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ aldı **ḳan**
NE760 İtdi ḫuṣuṣa ki cefā-yı zamān / Miḥbere gibi yüregüm ṭolı **ḳan**
NE2222 Zümre-şikāf-ı kes-i ḫūnīn ciger / Kim daḫı nevkinden anuñ **ḳan** ṭamar
NE2230 Belki bu bir nāvek-i perrān ola / Cengde peykānı ḳızıl **ḳan** ola
SE2237 İtdi biñ derd-ile bī-çāre fiġān / Ṭurmayup ḳaynadı her ignede **ḳan**
SE3207 Kimine vesvese virür şeyṭān / Şerḫası gibi burur gözini **ḳan**

2. çok zor durum. Ayrıca bkz. 'iki eli ḳanda olmaḳ' md.

NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki eli **ḳanda** idi ṣubḥ u şām
NE2721 Ey ki uyup nefs-i habīşe müdām / İki eli **ḳanda** olan ṣubḥ u şām
HH1961 Şöyle kim fitneyi ide taḥrīk / Bu muḳarrer ki ola **ḳana** şerīk

ḳana boyanmaḳ [1] kan içinde kalmak

SE2849 Ne ṣafādur ki girüp meydāna / **Boyana** gül gibi cismi **ḳana**

ḳan aġlamaḳ [1] büyük bir üzüntü içinde olmak

HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle ḳarşu / **Ḳanlar aġlardum** ol güle ḳarşu

ḳana yumaḳ [1] kanla yıkamak, kan içinde bırakmak

SE2850 Farḳını lāle-ṣıfat çāk ideler / Bedenin **ḳana yuyup** pāk ideler
SE2856 Tel-ile **ḳana yunup** kelleleri / Erguvān açdı çemen telleleri

ḳan bulaşmaḳ [1] kana bulanmak, kan içinde kalmak.

SE3221 Ġamze-i mestine içmek biñ ḳan / Ḳan **bulaşmaḳla** olurdı yek-sān

ḳan çıbanı [1] deri ve deri altında ortaya çıkan iltihaplı yara

NE3043 Çehresi evkār eli raʿşedār / **Ḳan çıbanı** gibi gözi pür-ḫumār

ḳan dökmek [2] yaralamak veya öldürmek, cana kıymak

NE914 ʿUnf ile bī-hūde yere **dökme ḳan** / Arżı da yaḳmaḳ aña beñzer hemān
HH2161 Buna **ḳan dökmeden** olur dermān / Kebş-i cāndur fidā içün ḳurbān

ḳanına girmek [1] birini öldürmek veya öldürtmek

SE1733 Kinini alamadı Dārānuñ / **Ḳanına girdi** hemān Sührābuñ

ḳanını kesmek [1] kanını durdurmak, acısını dindirmek

S836 **Keser ḳanını** ol leb-i cān-fezā / Olur çeşm-i maʿlūle şekker devā

ḳanını yirde ḳomamak [1] birini öldüreni ölümle cezalandırmak, intikam almak, tanık "bāde" kelimesi ile birlikte düşünüldüğünde bâdeyi yerde bırakmamak yani kadehi elden bırakmamak anlamına gelir. ayrıca bkz. ' ḳomaḳ" md.

S826 Alup destine sāġar-ı sādeyi / **Ḳoma yirde ḳanum** gibi bādeyi

ḳan içmek [2] kan dökmek, öldürmek veya yaralamak

NE1841 Nār-ı ḫased yaḳdı dil ü cānını / **İçmege** ḳaṣd itdi anuñ **ḳānını**
SE3221 Ġamze-i mestine **içmek** biñ **ḳan** / Ḳan bulaşmaḳla olurdı yek-sān

ḳan ḳarpuzı [1] içi koyu kırmızı karpuz. Ayrıca bkz. ‘ḳabaḳ ṣandıġum ḳan ḳarpuzı çıḳdı’ md.

S885 Derūnına uymazmış anuñ yüzi / Ḳabaḳ ṣandıġum çıḳdı **ḳan ḳarpuzı**

ḳan ḳoyusı {ḳan ḳuyusı} [1] bkz. ‘ḳan ḳuyusı’ md.

NE2673 Düşme kes-i mādeye ey bī-cür(e)d / **Ḳan ḳoyusıdur** ṣaḳın andan meded

ḳan ḳuyusı [1] kadın cinsel organı

SE2193 Düşme **ḳan ḳuyusına** ġaflet-ile / Girme ḳanlu ḳuyıya ẕillet-ile

ḳanlar aġlatmaḳ [1] zulmederek büyük sıkıntı ve üzüntüye sokmak

HH1694 **Ḳanlar aġlatdı** bīm-i ḫançer-i tīz / Ġarḳ-ı ḫūn itdi ġamze-i ḫūn-rīz

ḳanlu [2] cana kıyan, kan döken

SE3171 Ne sebeb var bu ḳadar bī-dāda / **Ḳanlu** ḫırsız degilem dünyāda

HH1000 Ḫalḳ gözden aḳıtdı seyl-ābı / İtdi pür-ḫūn o **ḳanlū** girdābı

ḳanlu bıçaḳlu olmaḳ [1] biri ile onun canına kıyacak kadar düşman olmak

NE164 Kīnesi ḫançer gibi ṣaḳlı ola / Ġamze gibi **ḳanlu bıçaḳlu ola**

ḳanlu ḳuyı [1] kadın cinsel organı

SE2193 Düşme ḳan ḳuyusına ġaflet-ile / Girme **ḳanlu ḳuyıya** ẕillet-ile

ḳanlu yaş [2] gözleri kıpkırmızı oluncaya kadar ağlayarak dökülen gözyaşı, içine kan karışmış gözyaşı

HH2692 **Ḳanlu yaş** ile laʿl idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn içre ya kesilmiş baş

S495 Hevālandı baġrumdaki **ḳanlu yaş** / Ḥabāb itdi peydā o ḫūnābe-pāş

ḳan oturmaḳ [1] vurma, çarpma veya sıkışma sonucunda vücudun bir yerinde kan birikmesi, çok büyük acı veya üzüntü içinde olmak

HH550 Urulup seng-dil cevānāna / **Ḳan oturmış** derūn-ı nālāna

ḳan ṭutmaḳ [1] şaşırmak ‖ durumu kötüleşmek, fenalaşmak

NE906 Mülki hemān hançer-i bürrān tutar / ʿĀlemi ihmāl idicek **ḳan ṭutar**

kān [14] kaynak, maden

S926 Ne ḫum çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat ṣuʿle-zen / Ne ḫum kūh-ı **kān** gibi pür laʿlden

S1007 O pīr-i muġān **kān-ı** ümmīd imiş / ʿAṣāsıyla derbān-ı Cemşīd imiş

NE1078 Sözdür olan ḥāṣıl-ı **kān-ı** vücūd / Sözdür olan gevher-i deryā-yı cūd

NE1287 Aña giren ḫūb-ı ṣafā **kānıdur** / Gökyüzünüñ kevkeb-i raḫşānıdır

NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı kerem **kānıdur** / Virdügi laʿl-i teri rummānīdür

NE1447 Vāris olan öyle kerem **kānına** / Feyżi dirīġ ide mi yārānına

NE3019 Ḳıl bir **ḳān-ı** ġam ile imtizāc / Bevl-i şeyāṭīn ile itme ʿilāc

SE411 Virdi ol deñli ġına **kān-ı** süḫan / Ṣaçdım eṭrafıma dāmen dāmen

SE982 Cevher-i rūḥ ki bir **kāndandur** / Meyl-i ẕātī arada cāndandur

SE2413 Ṭaş u ṭopraġı degil mi **kānuñ** / Dür ü gevher didügi dünyānuñ

HH99 İçmedi gitdi ol kerem **kānı** / Karañulıḳda Āb-ı Ḥayvānı

HH463 Şehr-i Ḳosṭantiniyye idi yiri / Buldı ol **kānda** terbiyet güheri

HH626 Żāyiʿ olur güher daḫı **kānda** / Çıḳmayan ṭaşra ḳala yābānda

HH2147 Raḥm idüp gül gibi o **kān-ı** seḫā / Bir avuç sīm-i ḫāliṣ itdi ʿaṭā

kān-ı kerem [4] kerem, bağış kaynağı

SE261 Luṭfıla eyledi māh-ı ḫurrem / Cebr-i kesr eyledi ol **kān-ı kerem**

SE2150 Ḥāṣılı tīşe-i cevr ü sitemi / İtmedi muġber o **kān-ı keremi**

SE2755 O zamandan beri gerçi bilemem / Ḳanḳı yirlerdedür ol **kān-ı kerem**

HH2590 Ol zamāndan berü daḫı bilmem / Ḳanġı yirlerdedür o **kān-ı kerem**

ḳana [2] hani, kaldı ki, üstelik

SE1360 Gördügüm **ḳana** ber-ā-ber suçdur / Böyle ḳalursa faḳīre güçdür

SE2675 İtdügi **ḳana** ber-ā-ber işdür / Ḥāṣılı aña kerem yañlışdur

ḳanāʿat [3] kişinin elinde bulunanlarla yetinmesi, dünya nimetlerinden kısmetine düşene razı olması

NE2757 Eyle ʿAṭāyīye **ḳanāʿat** naṣīb / Tā ki şiʿārı ola ṣabr u şekīb

SE142 Sīr-çeşmān-i **ḳanāʿat** anı / Görmeye bir nigeh-i erzānī

SE2618 Bu ḳadar luṭfa **ḳanāʿat** gereke / Ḳatı inṣāf-ı mürüvvet gereke

ḳanat [1] kuşlarda uçmayı sağlayan hareketli organ ‖ göz kapağı, kirpik, kelime tanıklarda yummak fiiliyle birlikte “gözleri kapamak, uyumak” bağlamında kullanılmıştır.

SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı ḫayāle bi’ẕ-ẕāt / Yumdı şehbāz-ı naẓar yaʿnī **ḳanat**

ḳanat açmaḳ [1] bir yere doğru uçmak, gitmek

NE452 Geydi yeşil ṣūfını ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi uçmaġa **açdı ḳanat**

ḳand [4] nebat şekeri, şeker kamışının donmuş özü

S758 Ḳanı sāḳiyā ol nebātī şarāb / Ki **ḳand-i** nebāt eyler andan ḥicāb
S899 Benān-ı şehādet gibi bend bend / ʿAceb neydür ol māye-i zehr ü **ḳand**
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün **ḳand** / Yapıldı şu üzre gümüş taḫta bend
NE1941 **Ḳand-i** nebāt aña ki ḫāreş olur / Nāz ile muḥtāc-ı civāreş olur

ḳand-i leb [1] dudağın şekeri, dudaktaki tat

NE647 **Ḳand-i lebüñ** ḳatre-i āb-ı ḥayāt / Curʿayı itseñ n'ola ḳaṭr-ı nebāt

ḳandīl [9] kandil, zeytinyağı içine batırılmış fitilin yanmasıyla ışık veren çeşitli aydınlatma aletleri, kelime teşbih yoluyla gök cisimleri için de kullnılır.

S43 Ayaḳ başmazın mescide lā-cerem / Meger anda **ḳandīli** sāḳar ṣanam
S786 Lebüñ ʿaksi itsün kadeḥde ẓuhūr / O cān-ı ḥarīfān bu **ḳandīl-i** nūr
NE853 Variş-i evṣāf-ı nebī-i ḥużūr / Ḳalbi füyūżāt ile **ḳandīl-i** nūr
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa virüp ḳadr-i Celīl / Yaḳdı maḳṣūrelerinde **ḳandīl**
SE899 ʿArş **ḳandīli** olup ṣaʿṣaʿa-nāk / Burc-ı ḫurşīde döne tūde-i ḫāk
HH113 Olıcaḳ zīr-i ebru-vān-ı Ḫalīl / Oldı miḥrāba nūrdan **ḳandīl**
HE7 Menār-ı zerkülah olsun ʿalevden / Şerer virsün aña **ḳandīl-i** rūşen
HE32 ʿİbādet üzre encüm her kemerde / Yanar **ḳandīli** fevḳaniyyelerde
HE49 Ṣarīrirnden ciger-ḫūn oldı nādān / Baña **ḳandīl-i** tīr oldı ḳalemdan

ḳandilli köşk [1] yıldızlı gökyüzü

HH2386 Çekdi **ḳandilli köşke** perde seḥāb / Kehkeşān nehr-i Gökṣudan pür-āb

ḳandilli köşke dönmek [2] aydınlanmak, parlamak

S699 Ḳadehler ṣalup āteşīn ṣuʿleler / Çemen ṣuffe **ḳandīlli köşke döner**
HH1215 Encüm eṭrafda idüp lemeʿān / **Döndi ḳandilli köşke** bu eyvān

ḳandurmaḳ [1] doyurmak, susuzluğunu gidermek

NE1652 Baḥr ola enhār anı **ḳandurmaya** / Ḫār u ḥüsn-i dehr bulandurmaya

ḳāniʿ [4]

1. kanaat eden, yetinen

NE721 Olmuş iken memlekete pādişāh / Yine degil **ḳāniʿ-i** lüṭf-ı İlāh
SE849 Ḳāyilüz mertebe-i muḥtaṣara / **Ḳāniʿüz** rātibe-i mā-ḥażara
SE854 Faḳr-ıla **ḳāniʿ** iken ḫuşk u tere / Ṭatlı ṭuysa biriñüz aş yere

2. inanmış, kanmış

SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup **ḳāniʿdür** / Nefs-i zen ḫılḳat ü ḫū ṭāmiʿdür

ḳāniʿ olmaḳ [8] kanaat etmek, yetinmek

S965 Dil-i zār **olup ḳāniʿ-i** ḫuşk ü ter / Baña şiş kebābıyla şīşe yeter
SE863 Rūz u şeb muntaẓır-ı raḥmet olur / **Ḳāniʿ-i** māḥaṣal-ı ḳısmet **olur**
SE823 **Ḳāniʿ olmaġı** bilen nefse şeref / Ġayra el açmaya mānend-i ṣadef
SE1436 Merciʿi çünki ola Rabb-i ġanī / Az ile **ḳāniʿ olan** ola denī
SE2051 Oldı çün sofra-i dünyā seferi / **Ḳāniʿ ol** her ne ise mā-ḥażarı
SE2146 **Ḳāniʿ olmadı** velī ol nā-sāz / Nā-sezā sözlere itdi āġāz
SE2430 Ġark-iken mevhibe-i bārīye / **Ḳāniʿ olmaḳ** gereke yārīye
SE2595 **Ḳāniʿ-i** leẕẕet-i dīdār **olasın** / Ebedī vaṣla sezā-vār olasın

ḳanmaḳ [1] doymak, susuzluğu giderilmek

S96 **Ḳanup** ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi yemi bir içim şu ile

ḳanṭār [3]

1. uç tarafına yakın bir yerinde yüklerin asılması için bir çengel veya kefe, bir tutma çengeli, geri kalan uzun tarafında da gezdirilebilir bir top bulunan, ağırlık birimlerine göre taksimatlı bir koldan ibaret tartı aleti

SE1276 Manṣıbuñ aḳça idi miʿyārı / Elde mizānı ile **ḳanṭārı**
SE1929 Destesi gürz-i Nerimān kendi / Şekl-i **ḳanṭār** ile baṭman kendi

2. 44 okkalık ağırlık birimi

NE732 Kendüsini Ḥaydar-ı Kerrār ide / Gürzini baṭmān ise **ḳanṭār** ide

ḳanṭāra urmaḳ [1] tartmak ‖ cinsel ilişkiye girmek

NE2645 Naḫl-i ḳad-i yārı idüp ḳanṭara / **Urur** idi ḳuyruġunı **ḳanṭara**

ḳanṭara [2] taştan yapılmış kemerli köprü

NE2617 Ḳaşları fülk-i muḥabbet olur / **Ḳantara-i** rāh-ı ḥaḳīḳat olur
SE483 Arada **ḳanṭaradur** rāh-ı mecāz / Uġrar elbette aña ehl-i niyāz

ḳanṭara itmek [1] köprü haline getirmek, (vücut için) eğmek

NE2645 Naḫl-i ḳad-i yārı **idüp ḳanṭara** / Urur idi ḳuyruġunı ḳanṭara

ḳanṭaratü'l-misk [1] misk köprüsü. Tanıkta kaşlar şekli sebebiyle köprüye benzetilmiştir.
NE1014 Mışr-ı melāḥat ruḫ-ı dil-cūları / **Ḳanṭaratü'l-misk** idi ebrūları

Ḳānūn [2] İbn Sînâ'nın "el-Kânûn fi't-Tıb" adlı ansiklopedik ve sistematik tıbbî eseri
SE758 Aramış çāresini meşşāʾūn / Ne Şifā yazmış anı ne **Ḳānūn**
HH2170 Zehr-i ġamdur şarābı Mecnūnuñ / Uymaz ana şifāsı **Ḳānūnuñ**

ḳānūn [8]
1. uyulması zorunlu kural, yasa; emir, hüküm
SE1258 Şekli müsvedde-i **ḳanūn-ı** ġaraż / Bedeni defter-i icmāl-i maraż
HH356 Salṭanatdur cemāl-i rūz-efzūn / İtmek ister riʿāyet-i **ḳānūn**
2. kaide, usul, nizam
NE1102 Şiʿrdür āvāze-i **ḳānūn-ı** rāz / Şiʿrdür āvīze-i gevher-i ṭırāz
3. dikdörtgen biçiminde, bir köşesi kesik bir tabla üzerine gerilmiş tellerden meydana gelen ve parmağa geçirilmiş tırnak biçimindeki mızrapla çalınan Farâbî tarafından icat edildiği rivayet edilen telli çalgı
S1076 Düzet tār-ı **ḳānūnı** nikrīz ḳıl / Gel emvāc-ı şevḳı güher-rīz ḳıl
NE4 Tār-ı bem-i naġme-i **ḳānūn-ı** rāz / Rişte-keş-i gevher-i meknūn-ı rāz
SE2669 Tāziyāneyle çü **kānūn-ı** tarab / Irladı itdügini bir bir hep
Aşağıdaki tanıklarda "kaide, usul, nizam" anlamına gönderme yapılmıştır.
NE1766 Biri de buyur idüp altunını / Ḥaşre dek icrā ide **ḳānūnını**
NE3169 Saṭrı ide biribirinden dırāz / Bozıla ẓulm ile bu **ḳānūn-ı** rāz

ḳānun-ı elest [1] bkz. 'elest' md.
SE1671 Sözdür āġāze-i **ḳanūn-ı elest** / Sözdür āvāze-i her vālih ü mest

ḳānun-nāme [1] kanun kitabı
SE2660 Bu ḥikāyet ki getürdi ḫāme / Yetüre ḫākime **ḳānūn-nāme**

ḳanzil [3] körkütük sarhoş, kendinden geçmiş
SE2551 Tāb-ı şehvetle olur lā-yaʿḳil / Neşve-i şevḳ-ıla olsan **ḳanzil**
HH840 Cām-ı merg ile oldılar **ḳanzil** / Düşdiler rūy-ı ḫāke lā-yaʿḳil
HH2227 Gördi anı ṭabīb-i dānā-dil / Didi ey cām-ı ʿışḳ ile **ḳanzil**

ḳapaḳ [5] kapların ağızlarını veya üstlerini örtmeye yarayan hareketli parça
S1302 **Ḳapaġın** atup yaʿni dīḳ-i zemīn / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı çarḫ-ı berīn
NE1070 Ḳadrini bilmezlerle itme ʿayān / Açma ḳutunuñ **ḳapaġını** hemān
NE2212 Zīr ü zeber olup o ġalṭān-ı güher / Geh **ḳapaḳ** olurdı gehi cām-ı zer
NE2213 Ḥoḳḳa-i mihverine idüp yasaḳ / Mührinüñ üstüne ḳapardı **ḳapaḳ**
SE1756 Seyr iden diye sipihrüñ ṭabaġın / Şimdi buldı daḫı çölmek **ḳapaġın**

ḳapamaḳ [4]
1. kapalı duruma getirmek, kapatmak
NE1372 Dīde dükānın **ḳapayup** ḫāṣılı / Yaḳmış idüm ḫāṣılı şemʿ-i dili
NE2213 Ḥoḳḳa-i mihverine idüp yasaḳ / Mührinüñ üstüne **ḳapardı** ḳapaḳ
NE2915 Koñşı ḳapusın **ḳapayup** gūyiyā / Sürdi semer ḳandesin ol bī-nevā
2. örtü çekmek, bir şeyi görünmez hale getirmek
HH1894 **Ḳapadı** manẓarı o māh-iʿzār / Yumdı göz dökdi eşk ʿāşıḳ-ı zār

ḳapanmaḳ [1] örtünmek, kapalı hale gelmek, tanık beyitte şarap kadehinde kabarcıkların içinde havanın hapsolması ve kabarcıkların üst üste binmesi bağlamında kullanılmıştır.
S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı cām-ı şarāb / **Ḳapanmış** döner nice fülk-i ḥabāb

ḳapışdurmaḳ [2] güreş tutturmak, (göğüsler için) birbirine vurmak, sürtmek
NE2175 Laʿl ile mercānı yanaşdurmada / Ḥoḳḳaların ṭurma **ḳapışdurmada**
SE2542 Dīḳ-i ḫālīlerini ol iki zen / Ne çıḳar ola **ḳapışdurmaḳdan**

ḳapışmaḳ [1] bir şeyi birlikte kaparak almak, bitirmek
SE1681 Süḫanuñ mertebesin gör ki müdām / **Ḳapışur** elden ele ḫāṣ-ıla ʿām

ḳaplamaḳ [4] sarmak, örtmek
S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o şāh / Güneş şafḥasın **ḳapladı** gerd-i rāh
SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i çarḫı şeffāf / **Ḳapladı** ʿaḳrebe billūr ġılāf
SE755 Sereyān ide dile ʿillet-i cehl / **Ḳaplaya** gösgötüri ẓulmet-i cehl
SE1303 Sāye-dih taḳ żaʿīf olsa nizār / **Ḳaplasa** farḳını berg-i eşcār

ḳaplıca [1] sıcak suyu doğal olarak çıkan hamam, üzeri örtülü ılıca

NE2884 **Ḳaplıca** ḥavzına girüp ṣubḥ u şām / Anda balıḳ ṣaydına ḳurmuş idi dām

ḳapmaḳ [11]

1. yakalamak

S375 **Ḳaparlardı** ṣalup kemend ejderīn / O ṣaḥrādaki ādem ejderlerin

2. birdenbire çekip almak. Ayrıca bkz. ‘külāh kapmaḳ’ md.

S341 Hilālüñ **ḳapup** ḫalḳasın nīzeler / Der-i ḳalʿa-i heftümi nīzeler
S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / **Ḳapar** mevci farḳ-ı Zuḥalden külāh
HH1853 **Ḳapdı** zerrīn-külāhı ḫurşīdi / Bāddan aldı hançerī bīdi

3. atılan bir şeyi yakalamak

NE1848 Tāc-ı zerin **ḳapmaġa** çün şām-ı tār / Dīde-i ḫūrşīde ururdı ġubār

4. eline almak

NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u dīv / Ṣanki kesik ḳolını **ḳapmışdı** dīv

5. içine almak, kendine çabucak geçmek. Ayrıca bkz. ‘ebrden nem ḳapmaḳ’ md.

S1341 Hevādan kim nem **ḳapdı** berg-i giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her ān / Ebrden nem **ḳapardı** şāh-ı cihān

6. (gönül için) birine yönelmek, aşık olmak

HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i zārı / Tiz ṭutup **ḳapdı** ḳalb-i ḫūn-bārı
HH1862 İşledi cana nāvek-i müjgān / Gönlini **ḳapdı** ġamze-i fettān
HH1938 Var yanında bir āfet-i cānī / **Ḳapdı** gönlüm nigāhı pinhānī

ḳapu [26]

1. kapı

NE2246 **Ḳapuda** ṣad nāle vü efġān idüp / Ḳapu gibi çāk-ı girībān idüp
NE2246 Ḳapuda ṣad nāle vü efġān idüp / **Ḳapu** gibi çāk-ı girībān idüp
NE2501 Vāṣıl olup ḫiffetine mışrāʿ-bāb / Çoḳ **ḳapu** yapıldı o ḫāne ḫarāb
NE2533 **Ḳapusına** varsa ḳaçan kim ẕeker / Barmaġına ṣanki ṭaḳardı ciger
NE2593 Cāriye didi ṭurayın saña ben / **Ḳapu** arasında baḳup perdeden
NE2850 Ḥālini ol rencūruñ kim bilür / **Ḳapusı** iki uruşa açılur
NE2915 Koñşı **ḳapusın** ḳapayup gūyiyā / Sürdi semer ḳandesin ol bī-nevā
NE2916 Ḫāye anı **ḳapuya** dek gönderür / Ẕülle ise ḳarşu gelür dönderür
SE687 **Ḳapu** öniñde otursa kāmil / Sen anı arḳası miḥrābda bil
SE2208 **Ḳapuda** ḫalḳa gibi gūşı müdām / Şeh-nişīnde gözi mānende-i cam
SE2359 Buldı dilden bu ḳadar fitne ṣübūt / Ur hemān **ḳapusına** mühr-i sükūt
SE2566 Ṭolanup nite ki mihr-i sā'il / Oldum āḫir **ḳapusından** dāḫil
SE3064 **Ḳapudan** girmede irkilmedi hīç / Oldı maḫdūmı ile pīç-ā-pīç
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar **ḳapuya** biñ yerde kilid
HH1198 Çünki derden seḥer açıldı kilīd / Gün gibi ṭoġdı **ḳapudan** Ḫārşīd
HH2277 Līk ol bezme eylemez taḳrīb / **Gözedür** seg gibi **ḳapuyı** rāḳīb

2. kapı ‖ makam, huzur

S115 Der-i dār-ı ʿirfān olup ol ulu / Kime açılupdur o ḳutlu **ḳapu**
NE1888 Sen dahi lāyıḳ mı idüp ḳaṣd kām / Şimdi **ḳapumdan** gidesin bī-merām
NE2487 İstese māhı getürür bī-gümān / **Ḳapuya** gerdūnesi ile hemān
NE2636 Ol ʿameli ża'īf iden der-be-der / Fikr idene **ḳapuya** ḫidmet ider
NE2847 Aña döker her kişi melʿūnını / Tecrübe **ḳapusı** ider kūnını
NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı çemen-zāra ḫūb / Medrese vü tekye **ḳapusına** çūb
SE3276 İtseler ḳapuyı dīvār eger / Aña her sū açılurdı **ḳapular**
SE3378 Girse bir **ḳapuya** nā-gāh ol şūm / Müjde eylerdi hemān bāmına būm
HH1052 **Ḳapusı** rū-yı baḥra dīde-güşā / Keşret-i ḫalḳ ḳaṭre-i deryā
HH1904 Şeh **ḳapusında** ʿadl ü dād olunur / Zār u nā-kām ber-murād olunur

ḳapu ardı [1] dışarı, uzak

HH1644 İl çeker sīnesine cānānı / **Ḳapu ardında** sen nigāh-bānı

ḳapudan ṭaşra itmek [2] kapı dışarı etmek, kovmak, dışarı atmak

SE2757 **Eyledüm** ṣabr-ıla olup mihmān / Ārzūyı **ḳapudan ṭaşra** hemān
SE3266 Emr iderseñ anı **itsin** yārān / Gözi gibi **ḳapudan ṭaşra** hemān

ḳapu ḳapu iletmek [1] kapı kapı, ev ev gezdirmek, bir şeyi aratmak

SE2548 Yeder ol ʿuẓv-i ḫabīsüñle seni / **Ḳapu ḳapu iledür** nefs-i denī

ḳapuyı divār itmek [2] kapıyı açmamak, içerden ses vermemek

SE1706 Ḥücrede **ḳapuyı dīvār itmiş** / Rişte vü sūzını der-kār itmiş
SE3276 **İtseler ḳapuyı dīvār** eger / Aña her sū açılurdı ḳapular

ḳapudān [2] bir geminin sevk ve idaresinden sorumlu kişi, kaptan

S293 **Ḳapudān-ı** aʿẓam hücūm eylemiş / Şeyāṭīne sevḳ-i rücūm eylemiş

HH2644 Baḥr-ı ʿışḳun ol iki ḳorşanı / Oldılar zevraḳuñ **ḳapudānı**

ḳar [3] havadaki su buharının donmasıyla oluşan ve uçuşarak yağan hafif beyaz taneler

S1354 Ḳılup berf-i bāzı nice tāzeler / Biribirini **ḳara** başmış meger
SE2028 Olur eşḫāṣa güzergāh-ı ʿazīm / **Ḳarlı** ṭaġlar gibi ol ḳubbe-i sīm
HH2343 Kef ber-āverde lücce-i mevāc / **Ḳarlı** ṭāġlar gibi yürür emvāc

ḳarḍa yürüyüp izin āşikār itmemek [1] kimsenin sezemeyeceği biçimde gizli iş çevirmek, karda yürüyüp izini belli etmemek

NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i rūy-ı yār / **Ḳarda yürü itme izüñ āşikār**

ḳar ṭopı [2] elle sıkılarak top haline getirilmiş kar

S1355 Atar **ḳar ṭopın** nev-cevānlar yine / Ṣaḳındı gümüş ṣavlecānlar yine
S1356 Yapup **ḳar ṭopın** her nihāl-i ümīd / Olur pençesi ġonca-verd-i sefīd

kār [151]

1. iş, amel, iş güç, meşguliyet

S283 Ḳavī pençe şīrān-ı merdāne merd / Cedel-pīşe yekeffün-i **kār-ı** bezd
S382 Bu resme hücūm idicek şehriyār / Nümāyān olup ḫaṣma pāyān-ı **kār**
S445 Bu **kāra** olur mı gönül meyl-ḫīz / Ki ṭolabı eşrāf ü maṭlab ʿazīz
S56 İdüp şerʿi rū-pūş-ı taḫṣīl-i māl / Ḥarāmī-ṣıfat **kārum** ola vebāl
S631 Ṭılısm itmiş üstād aña vaḳt-i **kār** / N'ola būm-ı ġam eylemezse güẕār
S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā vaḳt-i **kār** / Odur rūz-ı bāzār şeb-i zindedār
NE58 Gel beri ey kilk-i bediʿ ü'l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı dil-i **kārdān**
NE397 Pençeleşüp her yaña merdān-ı **kār** / Girdi biribirine ṣaf pençe-vār
NE481 Māh-ı kelefdār degil āşikār / Sīme sevād eylemiş üstād-ı **kār**
NE676 Cāmdur āyine-i ṣāfī-meniş / **Kār-ı** Sikenderde yoḳ ol gösteriş
NE926 Bir iş ider gahī kelām-ı ḥadīm / İdemez ol **kārı** sipāh-ı ʿazīm
NE950 ʿArż-ı hüner ḳıldı bir üstād-ı **kār** / Yapdı bir oḳ aña ki ṣarṣar-güẕār
NE1041 Eyledügi **kāra** peşīmān olup / Tevbe velāḥavle ile giryān olup
NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu **kār** / Cümlemizüñ ʿaḳlı var idrāki var
NE1416 Anlara lāyıḳ kerem-i şāndur / **Kārları** luṭf-ı der-i iḥsāndur
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem yanına / El uranuñ **kārı** dege cānına
NE1865 ʿAhd ü yemin eyledi mihmān ile / **Kārınuñ** itmāmına biñ cān ile
NE1868 Tāriki bir mūr ider tārmār / Ṣīri çeker bende be-hem olsa **kār**
NE1923 **Kārı** gehī luʿbet-i mehcūrdur / Anuñ içün dāʾireden dūrdur
NE1966 Ḫāʾib olup ṣoñra çeker kesel / **Kār-ı** ṭabībān gibi itmez ʿamel
NE1977 ʿĀḳıbet-i **kār** o ṣaḫṣ-ı ġarīb / Oldı vilāyetde imām u ḫaṭīb
NE1985 Ṭaʿn idene pīşesi āzār idi / **Kārı** müselmānlıġı ikfār idi
NE2027 Cehl-i mürekkeb gibi ol rū-siyāh / Ġaflet ile **kārını** itdi tebāh
NE2036 **Kārı** nedür ṣaḫnesi ile beyinüñ / Baḳma ilüñ ʿaybına ne eksigüñ
NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu **kāra** delīl / Kim bulasın rehber-i ḫayr-ı sebīl
NE2096 Tecrübesiz **kār** olamaz dil-peẕīr / Rüstem iseñ ḳıl yine idmān-ı tīr
NE2211 Yār ile leb-ber-leb olup ġonca-vār / Olur idi mühre-geş-i rūy-ı **kār**
NE2244 Fikr iderek nice anuñ gibi **kār** / Reʾyi bunuñ üstüne itdi ḳarār
NE2303 Zurna döner her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı **kār-ı** dīger
NE2446 **Kāruñ** ola bir ʿamel-i nā-sezā / Yüz degnek ola aña iẕn-i cezā
NE2644 Ya bineginden **kārı** tīz idi heb / Her sözi kec-vār u dür-rīz idi heb
NE2678 Bir zene ardından idüp yaʿni **kār** / Bir pisere çifteden* olduñ süvār
NE2726 Yaʿni tavınca soġuyup vaḳt-i **kār** / Fitne-i nefsine olan dest-yār
NE2735 Dāʾim idersin anı işkeste-ḫāl / **Kāruñ** olur zehre-şikāf-ı ḫayāl
NE2799 Ayaġı burnına başup vaḳt-i **kār** / Terk-i ḳātır oldı hemān ol ḥımār
NE2878 Mekr-i ilāhī ise ya Rāb bu **kār** / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle yār
NE2883 İllere dökdürmek idi **kār** aña / Vaḳf-ı dībek olmuş idi nām aña
NE2922 Ṣaḳṣaḳa-i ṣadme olup āşikār / Perde-birūn olıcaḳ ol naḳş u **kār**
NE3162 Eyleye tīz yazmaġ içün ihtimām / Naẕmuñ ide naḳş ile **kārın** tamām
SE15 Besmele vasfın idersek tekrār / Yine bismi'l-lāh olur āḫir-i **kār**
SE108 Her varaḳ oldı bir icmāl saña / Cümlenüñ ʿāḳıbet-i **kārı** fenā
SE146 Dīn virüp alma ṣaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ **kāre** gider sevdāyı
SE521 Çıḳdı ṣahuñ süḫanı āḫir-i **kār** / Zāyiʿ olmadı o dürr-i şeh-vār
SE589 Bir iki sāʿat idüp ḫāb-ı ḫuẕūr / Sāʾirin ḳıl yine **kāre** maḥṣūr
SE591 Gündüzi rāḥat olursam bir dem / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar **kār-ı** ümem
SE627 Ger fenāsın görüp itse inkār / Gelür anuñ sözine āḫir-i **kār**
SE632 Dīni ögretmek iken kendüye **kār** / Ḳahr-ıla müslimi ide ikfār
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa ġubār / Yine bulur yirini āḫir-i **kār**
SE750 Ten-dürüst olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz **kār-ı** ʿibādetde dürüst

SE820 Pek yapış ḥikmet-i esbāba ṣaḳın / İtme ol tenbel ışıḳlar **kārın**
SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel āḫir-i **kār** / Ḥükm-i şerʿ-ile saña hedm-i cidār
SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi baḫtlara / Ḳarşı ḳor **ḳār-ı** ḳażā vü ḳadere
SE1137 İtmese baḫt u saʿādet yarı / Varmaya başa kişinüñ **kārı**
SE1197 Eskiden devr-i sipihrüñ **kārı** / Gah ġam-ḫᵛārı vü gāhī ḫārı
SE1318 Levḥaşe'llāh ki ola bī-iẕʿān / **Kār-ı** ʿācmāya döne ẓulmı hemān
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i **kār** / Virdiler reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1599 Ne ḳadar tīz-süḫan olsa eger / Bulamaz **kār-ı** dīger deñlü eşer
SE1699 Gice olduġı gibi şebpere-vār / Her kişi **kārına** eylerdi güẕār
SE1713 Didi bir merd-i faḳīrem bu ḥaḳīr / İḫtiyāç itdi beni **kāre** dilīr
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i dīn güher-i **kār-ı** enām
SE1726 İtmez ol **kārı** hezārān ʿasker / Belki fikr eyleyemez İskender
SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i fehm ü rāyı / Gör ne dir **kār-ı** cihān-ārāyı
SE1820 Boyun ur **kārını** eyle itmām / Burmasın boynını ḳarşuñda müdām
SE1841 **Kārı** ol ḳavm-i ḳabāḥat eserüñ / Yüregin delmiş-idi şaḥnelerüñ
SE1845 Götürüp anı ḥużūr-ı mīre / Ṭayanur **kārı** ser-i şemşīre
SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı dilde ḳarār / İtdi tedbīr-i ṭaleb āḫir-i **kār**
SE1932 Dönicek **kārına** tīz-ender-tīz / Ḳomamışdı aşaġı rumḥ-ı sitīz
SE1959 İşidüp şāh aña ḫayrān oldı / İtdügi **kare** peşīmān oldı
SE1990 Ḫayr-ḫāhuñ fekke-i her **kāruñ** / Ḳılıcuñ bende-i cānibdāruñ
SE2075 Beẕl idi kendi eliyle **kārı** / Şāḫ-ı miyve nite kim ezhārı
SE2103 Döginüp zār u perişān oldı / İtdügi **kāre** peşīmān oldı
SE2165 Ola çün fısḳ u fücur eṭvārı / İleri vara mı anuñ **kārı**
SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir miḳdār / Döşi dellāle düşer āḫir-i **kār**
SE2182 Olsa bir **kāre** tedārük ḳābil / Müslim olur mı ḥarāma māyil
SE2457 Devr-i dāyimle sipihr-i devvār / Pes degil mi bize enmūzec-i **kār**
SE2525 **Kārı** nefsüñ ki müenneşlikdür / İnḳıyād aña muḫanneşlikdür
SE2630 Zār olup derd-ile giryān oldum / İtdügim **kāra** peşīmān oldum
SE2635 Ḳoymaya sikke-i **kārında** daġal / Eyleyen zer gibi iḫlāṣ-ı ʿamel
SE2638 Niyyetüñ ḫayr ise eṭvāruñda / Ḥasene yazıla her **kāruñda**
SE2648 Budur iblīs-i leʿīnüñ **kārı** / Getürür ḳalbe nice efkārı
SE2664 Ḫuṭbesi āyet-i ʿadl ü iḥṣān / **Kārı** bālā-kün-i ḥükm-i Ḳurʾān
SE2667 Geldi cellād o dem meydāna / **Kārlar** eyledi üstādāne
SE2688 Bāde-i bezm-i elest o **kārı** / Unudur mı göre ol iḳrārı
SE2761 Gördi çün **kār-ı** emānetde dilīr / Eyledi ḳoca günah-kārı vezīr
SE2787 Dest-i ḳudretde iken rişte-i **kār** / ʿAcabā ḳanda ḳaçar ol nāçār
SE2844 İltifat eylemezüz düşmene biz / **Kārını** gürze ḥavāle iderüz
SE3035 ʿAbd anuñ **kārını** teʿyīd itdi / Şeklini gördügi dem ʿīd itdi
SE3094 Olasın **kār-ı** emānetde meṣel / İdeler ḳavlüñi düstūr-ı ʿamel
SE3141 Müfte ḳonmaġı iden kendüye **kār** / Gördügin bāz gibi görse şikār
SE3143 Bāz kim **kār** ide ḫūn-ḫārlıġı / Çoḳ yaşatmaz anı ġaddārlıġı
SE3175 Laʿnet ol **kāra** hezārān laʿnet / Ki ide ḳahbeler andan nefret
SE3180 Eyleme şāhid-i bāzār-ıla **kār** / Seni cānuñdan iderler bī-zār
SE3260 Bir zaman itdi mürüvvet **kārın** / Ġam-güsār eyledi ol ġam-ḫᵛārın
SE3294 ʿĀḳıbet ḳıldı o ḫūn-ḫāra ḳıyām / ʿĀṣıḳuñ itmege **kārın** itmām
SE3295 İtdiler ḥāṣılı bir ḳavl u ḳarār / Ki ola gūşe-i tenhāda bu **kār**
SE3345 Oldı sermāye-i **kārı** telbīs / Mekr ü telbīsde naḳd-i iblīs
SE3362 Giricek destine ser-rişte-i **kār** / Yedilür bir ḳıl-ıla taze nigār
HH74 Dāimā **kārı** cürm ü ʿışyāndur / Dār-ı dünyā başına zındāndur
HH277 **Kārı** dāʾim ʿibāda reʾfetdür / ʿAmeli efḍal-i ʿibādetdür
HH285 İtdi müzdūrī-i bahārı ḳabūl / Bād-ı ṣubḥ oldı **kārına** meşgūl
HH437 Dest-yār oldı zūr-ı istiʿdād / İtdüm ol **kāra** himmet-i Ferhād
HH458 Ḳıldı iẕhār-ı ṣanʿata himmet / Virdi ṣanʿatla **kārına** ṣūret
HH466 Bir periye urulmış ol nā-şād / Rūz u şeb **kārı** nāle vü feryād
HH489 Oldı mānend-i Ḳays āḫir-i **kār** / Ṣöhre-i şehr ü suḫre-i bāzār
HH535 Dil-i pür-ʿuḳde birle her ġam-ḫᵛār / Ḳoyup anı çözüldi āḫir-i **kār**
HH616 Çün ki her cumʿa bu idi **kārı** / Kār-ı ʿışḳ oldı hefte bāzārı
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i **kār** / Didi ey ṭurfe delle-i bī-ʿār
HH714 Ḳahr ile didi şāh o mekkāra / Bir daḫı cürʾet itme ol **kāra**
HH739 Gerçi oldı ḫatā ile bir **kār** / Līk hecrüñle olmuşam bīmār
HH782 İdüp itmām o **kārı** döndi yine / Geldi dārü'l-bevār-ı pīre-zene
HH785 Mala yok zerre deñlü raġbetümüz / **Kārda** ḫod görüldi ḳudretümüz
HH826 Līk pinhān ṭutup ol esrārı / Ḫaḳḳa tefvīz eyledi **kārı**
HH927 Ḫātem-i devlet oldı mānīʿ-i **kār** / Ḳaldı mühriyle āḫir ol ifgār
HH944 Ezelī **kārı** budur eṭfāluñ / Ḫaste eyler de şormaz aḥvālüñ
HH946 Evvel-i **kārı** ʿarża-ı Kālā / Ṣoñra bāzāra gelse istiġnā

HH1017 Olan oldı bu kāra çāre gerek / Çāre çün āḫrīn-i **kāre** gerek
HH1017 Olan oldı bu **kāra** çāre gerek / Çāre çün āḫrīn-i kāre gerek
HH1020 Cümle erkān-ı mülk āḫir-i **kār** / Virdiler devlet-i vezīre ḳarār
HH1115 Ḳıldı teʾḫīr **kār-ı** cellādı / Der-niyām itdi tīġ-i bī-dādı
HH1145 Ṭuydı fiʿl-i taʿaccüb-āṣārı / Verdi ḫayret bu **kāruñ** esrārı
HH1194 Girdi araya **kār-ı** mekr ü ḫased / İtdiler birbirün kelāmını redd
HH1353 Sīnesi māyedār-ı **kārumdur** / Püşte-i püşti penbe-zārumdur
HH1467 Çeşm-i ḫūn-ḫᵛār āfetüm oldı / Çāre-i **kar** luṭfuña ḳaldı
HH1607 İtse ol **kār-ı** ṭurra-ı dildār / Leb-i cān-baḫşı eyledi timār
HH1640 Boylayup kaʿr-i lücce-i rāzı / Rūz u şeb **kāruñ** ola ġammāzī
HH1645 Yār u aġyāra ġamzı **kār** idesin / Cevr ü mahbūb-ı ġamze-kār idesin
HH1647 Seni menfūr-ı ḫalḳ idüp ol **kār** / Olasın ḳanġı bezme varsañ bār
HH1648 Biricek zaḫmet iḫtiyār itseñ / **Kārınuñ** ḫayrını ḥisāb itseñ
HH1658 Manẓarı açdı baḳdı gülzāra / Gözi ṭūş oldı **kār-ı** mekkāra
HH1731 Emr idüp bir vezīre ol **kārı** / Didi al bu meh-i siyeh-kārı
HH1743 Ber-ṭaraf oldı **kār-ı** şeh-zāde / Degdi nevbet edīb-i nā-şāde
HH1815 Añların sen de münfaʿil olduñ / İtdigüñ **kārdan** ḫacil olduñ
HH1819 ʿAcabā yār ḫāli bilmez mi / Sūz-ı dil aña **kār** ḳılmaz mı
HH1955 Ney gibi dāġı zaḫm-kārıdur / Sīne-ifgār u **kārı** zārīdur
HH1960 Sözümüz redd idüp iderse dirīġ / İdelüm **kārını** ḫavāle-i tīġ
HH1963 Degdi ḳāṣıd eline çün nāme / ʿAzm ḳıldı bu **kārı** itmāma
HH2173 Baña olursa çāre senden olur / Bir tedārük bu **kāra** senden olur
HH2347 **Kārdan** ḳaldı merd-i keştī-bān / Gāh üftān olurdı geh ḫīzān
HH2408 Yār olup aha baḫtı fīrūzı / **Kārınuñ** olmış idi zer-dūzı
HH2414 **Kār-ı** sūr u sürür olunca temām / Zer-gere Ṭayyib oldı nām-ı ġulām
HH2533 Görmezem ben revā bu **kārı** hele / Gele bir mübtelā ecelsiz öle
HH2534 **Kāra** ḳādir degil bu ḫaste-i zār / Ḳoşalum bāġ-bāna ḫizmet-kār
HH2561 Kūh-ken-veş bu **kāruñ** ustādı / İḫtiyār itmiş özge bir vādi
HH2591 Derd-i hecr ile **kārum** efgāndur / Bir tefaḫḫuş olunsa iḥsāndur

2. kazanç, fayda

NE1816 Ehl-i seḫā oldur ide kesb ü **kār** / Alnı düriyle ola gevher-niṣār
SE825 Kesb ü **kār** üzre olur ehl-i ḫayā / Aḳıdur alnı derin ebr-āsā
SE829 Cümlesi **kārdadur** ḥikmet-ile / Ṭaleb-i niʿmet-i bī-minnet-ile
SE844 Kesb ü **kārı** ḳomış ol ehl-i ḫużūr / Eylemiş ẕevki fütūḫa maḥṣūr
SE1708 Göricek Ḥākim anı itdi ġażab / Didi **kāruñ** ne dükān içre bu şeb
HH616 Çün ki her cumʿa bu idi kārı / **Kār-ı** ʿışḳ oldı hefte bāzārı
HH1646 Mebḥūṣ-ı kār-ḫāne-i aḥvāl / Kendi **kāruñdan** ide fāriġ-bāl

kār-dīde [2] iş görmüş, tecrübeli

HH2557 Bāġ-bān merd ü **kār-dīde** idi / Ṭurfa nüsḫa ʿaceb cerīde idi
HH1279 Didi kim işte ey şeh-i ʿāḳıl / Saña bir **kār-dīde-i** muḳbil

kār eylemek/itmek [10] işlemek, tesir etmek

SR4/1 Sāḳī felegüñ cevri idüp cānuma **kār** / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan bī-zār
SE1148 Tīr-i pür-zūrı varur **kār itmez** / Eli irmez aña güci yitmez
SE1719 Ṭabʿa söz itmemek olmaz teʿşīr / Ṭaşa **kār eyleye** ḫüsn-i taʿbīr
SE2550 **Kār ider** daġdaġa-i şevḳ ü ṭarāb / ʿİffete ġālib olur sūr ü şaġab
SE2558 Bādenüñ keyfi de oldı peyvend / Cāna **kār itdi** müşelleş-mānend
SE3173 Gūş idince bu kelāmı ʿayyār / **İtdi** peykān gibi çaḳ cānına **kār**
HH740 Olan oldı hele giden gitdi / Ḥasretüñ şimdi cāna **kār itdi**
HH997 Ṭaliʿ i gör ki ʿuḳde-i idbār / Bunca encümde māha **eyledi kār**
HH1413 ʿĀḳıbet hecri cāna **kār itdi** / Bir gice ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1663 Kimseye idemezdi rāzını fāş / Cāna **kār itdi** fikr-i sīne-ḫırāş

kārgāh, kārgeh [5]

1. iş yeri, tezgah

NE1214 **Kārgehini** gence ḳurup ʿankebūt / Tār ile pūdında ḳomaz zerre pot

2. bu dünya

NE94 **Kārgeh-ārā-yı** zemīn-i dermān / Ḳāfile-pīrā-yı bahār u ḫazān
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i feyż-i İlāh / Hiç tehī ḳala mı bu **kārgāh**
SE1103 Ser-be-ser **kārgeh-i** āb u gili / Ayaġı altına aldı o velī
SE1739 Oldı destindeki usṭurlābı / Fihris-i **kārgeh-i** dūlābī

kār-ger [3] iş yapan, işleyen

NE1020 Tāb-ı teb-i ʿışḳ olup **kār-ger** / Eyledi maʿşūḳda āḫir eşer
NE3069 Olmaz idi cām gibi verd-i ter / Ḫār-ı ḫumār olmasa ger **kār-ger**
SE1522 Bir ʿaceb bend-i girān urdum ben / Ki aña **kār-ger** olmaz āhen

kār-gil [1] kerpiç, kerpiçten yapılmış olan
NE1939 **Kār-gil** ü sengde nāsāz iken / Ḥāṣılı ırġād-ı çeb-endāz iken
kār-güẕār [1] iş beceren, becerikli
SE2514 Başlayup tesliyeye didi ne var / Vāṣıṭa çünki ola **kār-güẕār**
kār-ḫāne [1] iş yeri, dükkan
HH1646 Mebḥūṣ-ı **kār-ḫāne-i** aḥvāl / Kendi kāruñdan ide fāriġ-bāl
kārı Allah'a ḳalmaḳ [3] kimseden yardım ve umut kalmamak, çok zor şartlar altında olmak
SE1779 Olasız çünki muḳābil şāha / **Kāruñuz ḳalsa** gerek **Allāha**
HH498 Ḳalmamış belki ḳudreti āha / Zaʿf ile **kārı ḳalmış Allāha**
HH2172 Gelmedüm rast merd-i āgāha / Derd ile **ḳaldı kārum Allāha**
kārın bitürmek [1] işini bitirmek, etkisiz hale getirmek, öldürmek
HH2337 Ol gürūhuñ **bitürdiler kārın** / Ne serin ḳodılar ne serdārın
ḳarʿ [1] vurarak kontrol etme
S848 Anuñla döküp ḳaṭreler çeşm-i ter / Dil ü dīdeden **ḳarʿ** u inbīḳ ider
kaʿr [15] en derin nokta, dip, son
S563 Açar **ḳaʿr-ı** girdābı bir burma rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḥalden külāh
S720 O bir ġāribī **ḳaʿr** ü künc-i meẏāk / Ki ferş aña gusāle-i gāv-ı ḫāk
NE1302 Gitse uçar şuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa iner **ḳaʿrına** bahrī miṣāl
NE2827 Līk ḳaçan kim yüki ġālib olur / **Ḳaʿruma** ṭalmaġa ṭālib olur
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i çarḫa irmiş / Ayaġı **ḳaʿr-ı** zemine girmiş
SE2633 Eyledi nefs-i denī ṭabʿ-ı leʿīm / Menzilüm cennet-iken **ḳaʿr-ı** caḥīm
SE2978 Çekdi **kaʿra** nicesin bu girdāb / Görinür farḳ-ı seri şañma ḥabāb
HH394 İtdüm ol baḥr-i āteşine şināh / Āh-ı dil-sūzum açdı **ḳaʿrına** rāh
HH396 **Ḳaʿr-ı** girdābı kūre-i pür-tāb / Gevheri aḫker ābı āteş-tāb
HH823 Ṣofra üzre revān olup bāde / Döndi ḳalḳana **ḳaʿr-ı** deryāda
HH1006 Ṣol ḳadar düşdi aña çāre-ṭaleb / **Ḳaʿri** olsa olurdı leb-ber-leb
HH1640 Boylayup **kaʿr-i** lücce-i rāzı / Rūz u şeb kāruñ ola ġammāzī
HH1750 Gāh **ḳaʿre** dalup dür-i nā-yāb / Geh göründi seri miṣāl-i ḥabāb
HH2355 Varıcaḳ **ḳaʿre** şūm-ı şūr-engīz / Ḳopdı māhīler içre ceng ü sitīz
HH2475 Ṭurdı keştī-i kūh şekl-i girān / Ṣanki **ḳaʿrı** bulup oturdı hemān
ḳaʿr-nümā [2] dibi gösteren
SE422 Faẕlınuñ baḥrı degil **ḳaʿr-nümā** / Ḥikmetinde müteḥayyir ʿuḳalā
HH2345 Devr-i girdabı oldı **ḳaʿr-nümā** / Cā-be-cā ḳande çāh idi gūyā
ḳara [6] yeryüzünün denizler dışında kalan toprak bölümü, deniz harici yer, toprak
S1034 Aña keşti-i Nūḥ dirsem ne var / Ki çekmiş **ḳaraya** anı rūzgār
S1349 Yine cūy-ı bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N'ola **ḳaraya** atsa keştī-i cām
NE1608 Ne sefer-i baḥr ne zevraḳ ne ceng / Kendüyi atdı **ḳaraya** ol neheng
HH545 Cisme olmış sevādı çeşm-i belā / Yumamış ol **ḳarayı** bir deryā
HH2299 Gāh deryāya indi yaşı gibi / Geh **ḳaradan** ṭolaşdı ḳaşı gibi
HE5 Bu āteşe o sönük pāre neyler / Bu ʿummān ortasında **kare** neyler
ḳara [24]
1. siyah
S40 Şeb oldı ḳarardı gice diseler / Göñül **ḳara** mey-ḫānesine gider
S1313 Nücūmuyla zeyn oldı ṣanma leyāl / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol **ḳara** şāl
NE1212 Peşşe gibi kerem-i zaʿīfü'l-vücūd / Āteş-i Nemrūdı ider **ḳara** dūd
NE1731 Kim ki metāʿın ala eyler ziyān / **Ḳara** boya gök çivīd olur hemān
NE2025 Ẓulmet-i şeb içre ḫaṭā eyledi / **Ḳara** mürekkeb ile ṭılā eyledi
NE2106 Bir gözi anuñ da miṣāl-i ḥıyāż / Olmuş idi **ḳara** şu inüp beyāż
SE613 Her kime eylese luṭf-ıla naẓar / **Ḳara** toprāġ ise de cevher ider
HH543 Yaḳmış ol zārı ʿışḳ-ı merd-efgen / Teni **ḳara** bere dögünmekden
HH760 Küre-i nār-ı mekr idi pistān / Dişi **ḳara** kömür zebāne zebān
HH1870 Gūy-veş başın urur idi yire / Oldı māh-ı cebīni **ḳara** bere
2. utanç içinde, ayıplı. Ayrıca bkz. 'yüzi ḳara' md.
NE174 Hırşı ucından ala yüz ḳızdura / İki cihānda ola yüzi **ḳara**
NE1902 Renk vire vara ruḫ-ı envera / İki cihānda ola yüzi **ḳara**
NE2004 Şeb de sipihre neler itdi göre / Renkleyüp eyledi yüzin **ḳara**
NE2035 Masḫaralıḳ şūm olup ol ebtere / ʿĀḳıbet oldı yine yüzi **ḳara**
NE2627 Ḫayf ki bir niçe yüzi **ḳaralar** / ʿIşḳ bināsın iden zīr ü zeber
NE2669 Dir aña kim sen ne yüzi **ḳarasın** / Merd degil am biti zen-pāresin
SE1246 Yüzleri **ḳara** ola ṣubḥ u mesā / Ġażabu'llāhü ʿaleyhim ebedā
SE1297 Oldı envār-ı ʿadālet tābān / Ḳaldı yüzi **ḳarası** aña hemān

SE1589 Kāẕibi kiẕb ider āḫir rüsvā / Ḳalacaḳ yüzi **ḳarasıdur** aña
SE2181 Sen de inṣāf idüp fikr eyle / İtdügin yüz **ḳarasın** ẕikr eyle
SE2189 Aḳlığı perde-keş-i nāẕır olur / Ṣoñra yüzi **ḳarası** ẓāhir olur
SE2201 Bir yüzi **ḳara** seg-i āvāre / Būm-veş gice ḳuşı zen-pāre
SE2653 Ola çün tābiş-i maḫşer peydā / Yüzi **ḳara** ḳoya erbāb-ı riyā
SE3097 Naḳż-ı ʿahd eylese de kim ne alur / Kendüsi yüzi **ḳarasıyla** ḳalur

ḳara giymek [3] matem tutmak, matem elbisesi giymek
SE127 **Ḳara giyse** n'ola mānende-i āh / Oldı mātem-zede bu baḫt-ı siyāh
HH2187 Ṭuyulursa eger Maʿāẕallah / **Ḳara giysüñ** hemān bu baḫt-ı siyāh
HH2235 Dūd-ı āhuñ gibi **giyüp ḳara** / Olasın bād gibi āvāre

ḳara gün [2] üzüntülü, sıkıntılı gün
NE1782 İşte ölüm üzre ölüm bu imiş / Hiç ötesin añma **ḳara gün** imiş
SE1282 Ṣabr iden maḳsadın elbette bulur / Bu **ḳara gün** de giçer bir gün olur

Ḳara günli [1] talihsiz, bedbaht
HH1533 Çünki olmaya ṭāliʿ üm yāver / **Ḳara günliye** ṣubḥdan ne ṭoġar

ḳara ḫaber [3] felaket ya da ölüm haberi
HH799 Ḥāʾil oldı ḥicāb perdeleri / Açmadı añа bu **ḳara ḫaberi**
HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i naẕar / Dīdeden virdi ḳalbe **ḳara ḫaber**
HH2623 Didiler var bu işde iki keder / Biri bu yayılur bu **ḳara ḫaber**

ḳara ḳurı [1] esmer ve çok zayıf kimse
NE2521 **Ḳara ḳurı** arıḳ uruḳ zişt idi / Sözleri āteş dişi engüşt idi

ḳara yazı [1] kötü kader, kötü talih
SE1138 Çīn-i pīşānı ile ebrūsı / Alnınuñ ola **ḳara yazısı**

ḳara yir [2] toprak, zemin ‖ toprağın altı
NE363 Urdı ʿalem sille meh-i envāra / Ṣanma kelef eyledi **ḳara yire**
NE2588 Kāşki öñünde öleydük erüñ / Gire idük altına **ḳara yerüñ**

Ḳarabaş [1] Karabaş Velî (ö. 1097/1686), Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının Karabaşiyye kolunun kurucusu
S1004 Cihān-ı ḫıred pīr-i ʿaḳl-ı maʿāş / Ki irşādda hemser-i **Ḳarabaş**

Ḳaraca Aḥmed [1] Orhan Gazi devrinde yaşamış olan Abdalân-ı Rûm zümresine mensup Türkmen dervişi ve halk hekimi, kaynaklar Karaca Ahmed'in bir hekim olduğunu, özellikle ruh hastalıklarını tedavi ettiğini yazmaktadır ve türbesi şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Karaca Ahmed mezarı tanıkta bu bağlamda kullanılmıştır.
HH519 **Ḳarac'Aḥmed** mezārına bāri / Götirüñ bir gice bu bīmārı

ḳaraçı [2] kapı kapı dolaşan dilenci
NE1628 Nice **ḳaraçı** ki kerāmet ṣatar / Munḳura almaz anı ehl-i baṣar
SE2235 **Ḳaraçı** ṭuḍaġı gibi meşelā / Geçdi bir naḳş ki olmaz aṣla

Ḳaradeniz [1] Balkan ve Anadolu yarımadalarıyla Kafkasya arasında uzanan iç deniz
SE1347 Pençesi kec mec ü bāzū muʿ vec / Çıḳdı ṣan **Ḳara denizden** yengeç

ḳarakuş [1] kartal cinsinden siyah renkli yırtıcı kuşların genel adı
SE3140 Süzilen laşe **ḳaraḳuş** gibi / Yalımı alçaḳ olur mūş gibi

ḳaralamaḳ [1] yazıp çizmek ‖ değersiz yazı yazmak, müsvedde yazmak
NE3164 **Ḳaralaya** rūy-ı siyāhī gibi / Nāme-i aʿmāl-i tebāhī gibi

ḳaraltı [2] belirsiz görüntü, belli belirsiz koyu renkli şekil
S246 **Ḳaraltılar** aşmışdı ebr-i şitā / Güzel sürdi gülşenden anı sabā
NE2008 Gördi **ḳaraltı** asamaz la-cerem / Ebr gibi ṣavılur andan ẓulem

Ḳaraman, Karman oġlı [6] Karaman, Karamanoğulları Beyliği'nin merkezlerinden biridir. Karamanoğulları 1256-1474 yılları arasında Niğde, Karaman, Konya, İç İl, Taşili ve Alanya yörelerinde hüküm süren hânedan ve beyliktir. Karaman ve Karamanoğulları klasik şiirde sosyal, siyasi, kültürel yönden çokça ele alınmıştır. Bunda 15. yüzyılda Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti arasındaki siyasi çekişme önemli rol oynamaktadır. Atâyî Karaman ve Karamanoğullarına Sohbetü'l-ebkâr mesnevisinde yer vermiştir. Karaman ve Karamanoğlu tanıklarda nifak, fesat, sözünde durmama bağlamında kullanılmıştır.
SE3098 Naḳz-ı ʿahd-ile olur ḥāli tebāh / **Ḳaraman oġlı** gibi rūy-ı siyah
SE3099 **Ḳaraman oġlı** olup ehl-i nifaḳ / Dāyimā olur idi ʿāṣī vü ʿāḳ

SE3107 **Ḳaraman** ḫalḳı mürüvvetsiz olur / Nāmı seg kendi ḥaḳīkatsiz olur
SE3112 Ḥāṣılı şāh-ıla İbn-i **Ḳaraman** / Nice kez itmiş-iken ʿahd ü emān
SE3118 Vardı Eflāḳ ilin itdi ġāret / **Ḳaraman oġlına** degdi furṣat
SE3126 Şiddet-i rāh-ıla tefsīde-lebān / Reh-nümāya didi İbn-i **Ḳaraman**

Ḳaraman baḫşīşi [1] vaadedilen bir ihsandan vazgeçmeyi veya sözünde durmamayı anlatan deyim

SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ ẕerre ʿamel / **Ḳaraman baḫşīşi** meşhur meṣel

Ḳaraman ġayreti [1] yalana şahitlik etmeyi ve kıskançlığı anlatan deyim

SE3110 İçlerinden yürür aḥkāmı anuñ / **Ḳaraman ġayretidür** nāmı anuñ

ḳaranfil [5] kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçekler açan, düğüm düğüm ince saplı otsu süs bitkisi ve çiçeği

S922 Sifāl olsa ol ḫum olup pāymāl / **Ḳaranfil** vire ḥaşre dek ol sifāl
S1178 Çıḳar neşvesi başuña gül gibi / Alur ʿaḳluñı aḳ **ḳaranfil** gibi
S1380 Daḫı sebz iken nev-bahār-ı ümīd / **Ḳaranfil** gibi mūyı olur sefīd
NE1084 Ḫāl-ı tābān-ı vaṣfı **ḳaranfil-miṣāl** / Virür aña leẕẕeti fülfül-miṣāl
NE2704 Ḫāke ṣalup ḳahr ile sünbülcügün / Ḫār-sitān itdi **ḳaranfilcigün**

Ḳarānī [1] bkz. ‘Veysel Ḳarānī’ md.

NE1412 Bulmıyacaḳ rehberi yol bulamaz / Her kişi Veysel **Ḳarānī** olamaz

karañu(lıḳ) [1] karanlık

HH99 İçmedi gitdi ol kerem kānı / **Ḳarañulıḳda** Āb-ı Ḥayvānı
HH1739 Ne bilür zīr-i ṭāḳ-ı mīnūda / Şāh göz ḳıpdıġuñ **ḳarañuda**

ḳarār [18]

1. sabit olma, durma, sükun

S102 O sulṭāna olduḳda cāy-ı **ḳarār** / Ḥicāb eyleyüp yerlere geçdi ġār
S355 Pes-i ḫandaḳ oldı maḥall-i **ḳarār** / Anı her ṭaraf itdi ʿasker ḥisār
SE1920 Çadır içre olıcaḳ hem-ḫābe / Oldı destūr **ḳarār** u tābe
HH2672 İtdiler şehre şenlik ile güẕār / Oldı Ḳosṭanṭaniyye cāy-ı **ḳarār**
HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı bīmār / Dil-i āvāre ṭutdı semt-i **ḳarār**

2. rahat, huzur

SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı dilde **ḳarār** / İtdi tedbīr-i ṭaleb āḫir-i kār
HH353 ʿAḳl ü ṣabr u **ḳarār** u zühd ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna fedā
HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i esfār / Dilde ḥubb-ı vaṭan ḳomadı **ḳarār**
HH1466 Ḥarekāt-ı niḫāl-i ḫoş-reftār / Ḳomadı dilde ṣabr ü cānda **ḳarār**
HH1946 ʿĀṣıḳam n’eyleyüm **ḳarārum** yoḳ / Cürmüm iḳrara iḫtiyārum yoḳ
HH2729 Edhem-i kilküm oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i dilde yoḳ **ḳarār** u sükūn
HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i ʿışḳ-ı nigār / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u ṣabr u **ḳarār**

3. bitirme, sonuca varma

SE2704 Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār / Az olur rāstī-i ḳavl ü **ḳarār**
SE3104 Güç olur kişide ʿār olmayıcaḳ / ʿUhde-i ḳavl ü **ḳarār** olmayıcaḳ
SE3295 İtdiler ḥāṣılı bir ḳavl u **ḳarār** / Ki ola gūşe-i tenhāda bu kār

4. Türk müziğinde taksime son verip ana makama dönme, kelime tanıkta uygun makama ulaşma bağlamında kullanılmıştır

S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki iñler yürür çaḳ bulunca **ḳarār**
HH301 Sāḳī dellāl-ı laʿl-i nāb oldı / Devr idüp mey **ḳararını** buldı

5. hüküm verme, hükme varma ‖ kıyamet günü

SE95 Oldı miftāḥ-ı yed-i ṣunʿı medār / Bī-ḫalel devr ide tā yevm-i **ḳarār**

ḳarārgāh [1] durulan ve kalınan yer

HH1276 Az zamānda o bāġ-ı müşk-sirişt / Ola reşk-i **ḳarārgāh-ı** behişt

ḳarār eylemek/itmek [14]

1. bir yerde durmak, yerleşmek

S629 Bu sözde **ḳarār eylesün** güft ü gū / Dem-i ṣubḥa odur şeb-i ʿıyşa bu
S664 Olup pīr-i merdān-ı ʿuzlet-gede / **Ḳarār eylemiş** anda Ṭurmuş Dede
S1244 Şeh-i gül ki taḫtında **itdi ḳarār** / Ġulām-ı derūn idi çıḳdı bahār
NE234 Gerdiş-i pür-kār-ı nübüvvet medār / Başladuġı noḳṭada **itdi ḳarār**
NE2708 Dā’irede her kişi **itdi ḳarār** / Şemʿ kenārındaki dendāne-vār
SE577 **Eyledi** çünki o ḫūrşīd-āṣār / Çārümīn taḫt-ı ḫilāfetde **ḳarār**
HH1173 Bir gice **eylemişdi** ol ġaddār / Ḳalʿa üstinde şeh-nişīnde **ḳarār**

2. durmak, sabit olmak

S1458 Çeküp Ḳays Leylāsına intiẓār / Ayaġ üstüne **itdi** bir yıl **ḳarār**

S1484 **Ḳarār it** meded kim bu cūş u ḫurūş / Beni eyledi mest-i bī-ʿaḳl u hūş
S1539 Nefes-vār ola ey nevā-sāz-ı rāz / **Ḳarār eylesün** bu nevā-yı dırāz
SE585 Yaʿnī ol mihr-i sipihr-i ʿizzet / Hīç **ḳarār itmez-idi** bir sāʿat
SE2476 Kūh şekl-idi **ḳarār itse** ḳaçan / Ḳımramazdı ḳılı biñ zelzeleden

3. karara varmak, karar vermek

NE2244 Fikr iderek nice anuñ gibi kār / Reʾyi bunuñ üstüne **itdi ḳarār**

4. rahat etmek; huzur bulmak

NE3031 Ṣoñra ṭuyar ṣabr u **ḳarār idemez** / Niçe zamān defʿ-i ḫumār idemez

ḳarār ḳılmaḳ [1] durmak, beklemek

HH1823 Tesliyetsiz **ḳarar ḳılmaz** idi / Ḳıṣṣa ister nesne bilmez idi

ḳarār virmek [5]

1. bir konuda kesin hükme varmak

S391 Bu günden **virüp** ʿıyş u nūşa **ḳarār** / Gider rezmi bezm ile leyl ü nehār
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i kār / **Virdiler** reʾye bu vech üzre **ḳarār**
HH1020 Cümle erkān-ı mülk āḫir-i kār / **Virdiler** devlet-i vezīre **ḳarār**
HH2188 **Virdi** Maḥzun daḫı bu ḳavle **ḳarār** / İtdi bir gün der-i emīre güẕār

2. sebat ve huzur vermek

NE2840 Eyleye Haḳ ʿiffet ü ʿismet naṣīb / Cümlemize **vire ḳarār** u şekīb

ḳararmaḳ [3]

1. aydınlığı, parlaklığı gitmek, karanlık basmak

S40 Şeb oldı **ḳarardı** gice diseler / Göñül ḳara mey-ḫānesine gider

2. kederlenmek, kaygılanmak

S260 Cebīninde çīn ü dürülmüş yüzi / Ḥabābun bu ġamdan **ḳararmış** gözi
HH2389 **Ḳararup** hem-cū ʿāşıḳ-ı bī-sūd / Aġlamaġa ṭururdı çarḫ-ı kebūd

ḳaravul [2] düşmanın ani baskınlarına karşı ordu çevresinde görevlendirilen piyade ve atlı asker, karakol

SE1764 Oldı nā-geh **ḳaravulda** küffār / Bir iki ādem-ile şāha duçār
SE1761 Ḳayşaruñ oldı **ḳaravulları** cüst / ʿAskerüñ yolına sed çekdi dürüst

kārbān [2] kervan, kafile ‖ Kervan yıldızı, Kervankıran olarak da bilinen Çolpan yıldızı, Venüs

NE1846 Dīdesi necm-i seḥer-i **kārbān** / Sīnesi ebnān-ı ḫıdāʿ-ı cihān
NE3022 İtme o menḥūs ile hergiz ḳırān / Necme uyarsa ḳırılur **kārbān**

kārbān-küş [2] akşamüstü alacakaranlıkta bile çıplak gözle rahatça görülebilen yıldız, Çolpan yıldızı, Venüs gezegeni

HH1087 Gözleri tār-ı şebde meşʿale-fer / Kevkeb-i **kārbān-küşe** beñzer
HE82 Gözi ʿuşşāḳa necm-i **kārban-küş** / Haṭ-ı laʿli olur candārū-yı huş

ḳardeş [1] aynı anne babadan doğmuş veya yalnız anneleri ya da babaları aynı olan kimselerin birbirine göre durumu

NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı sipihrin ulu ḳız **ḳardeşi**

kār-fermā [1] iş buyuran, emreden ‖ Hz. Muhammed

S207 Zihī **kār-fermā-yı** muʿciz- nesaḳ / Ser-engüşt-i rümḥı ider māhı şaḳḳ

ḳarga [1] kanatları geniş, tüyleri kara, gagası dişli, tarla ve bahçelere zararlı ötücü kuş, kuzgun

NE1630 **Ḳarġa** gibi rū-siyeh ü bī-ḫaber / Ġayb bilür şanma yabana öter

ḳarı [3]

1. kadın

NE2763 Fāsid idi fikri gibi meşrebi / Kāsid idi **ḳarı** gibi meẕhebi
SE3419 **Ḳarınuñ** bu süḫan-ı bü'l-ʿacebi / İtdi ḫayrān o büt-i ġonca-lebi

2. eski, köhne, yaşlanmış

SE1856 Zene meyl itme ziyānı çoḳdur / **Ḳarı** dünyā gibi raḥmı yoḳdur

ḳarın [4] insan ve hayvan vücûdunun kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan ve iç boşluğu, batın

NE2154 Bula Sikender gibi ḳadr-i celīl / Līk ola her **ḳarında** gāyet celīl
NE2520 Ḳaşşası çün kūze-i ġassāl idi / **Ḳarnı** ise ḳubbe-i nehcāl idi
NE3039 Bezme olup **ḳarnı** şikeste ḳabaḳ / Eyledi pür zaḫm anı ḍarb-ı tabaḳ
SE1277 Aḳçalı Türk ḳoyun gütmez idi / Ṭoḳ olan **ḳarnını** aç ṭutmaz idi

ḳarındaş [1] kardeş

HH1356 Sāl-ḫurde enīs-i yoldāşum / Ḳuzıcaḳları süd **ḳarındāşum**

ḳarış [1] açılmış ve gerilmiş durumdaki elin baş ve serçe parmak uçları arasındaki uzaklık

SE1008 Ne revā ʿużv-ı ḫabīşüñ büyüye / Bir **ḳarış** boyı ile ḳarşı ḳoya

ḳarışmaḳ [4] katılmak, iç içe girmek, bir araya gelmek

S415 **Ḳarışmış** nice rind-i şāḥib-kemāl / Olup muḫteliṭ şīr ü şekker miṣāl

SE2013 Zen gibi olma muḳīm-i ḫāne / Merd-iseñ sen de **ḳarış** yārana

SE2294 İy olan ġılżet-i ṭabʿıyla meşel / **Ḳarış** ehl-i dile sen de incel

NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi şāfī çapaḳ / Nūra **ḳarışmış** iki mühmel çanaḳ

ḳarīb [8] yer, zaman, sayı bakımından uzak olmayan, yakın

S719 **Ḳarībinde** var bir mübārek maḳām / Ricāle olur çille-ḫāne müdām

NE1363 Mevṭınum olmuşdı **ḳarīb-i** ḥişār / Meskenümüñ her ṭarafı murġ-zār

SE1759 Gelerek ol iki deryā-yı nehīb / Oldı mābeynleri ḫayli **ḳarīb**

SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri bī-ṣabr u şekīb / Pehlevān çadırına geldi **ḳarīb**

SE3307 Bir mesīre var-ıdı aña **ḳarīb** / Şeref-i manẓarı neẕẕāre-firīb

HH1452 Meger ol reh-neverd-i semt-i ḫabīb / Kūy-ı cānāna gelmiş idi **ḳarīb**

HH2409 Aña bir tācir-i ḳavī-māye / Olmış idi **ḳarīb** ü hem-sāye

HH2771 Elf-i ḫamd ü elf elf-i ṣalāt / Ki **ḳarīb** oldı üç biñe ebyāt

ḳarīn [12] çok yakın

S652 Tekūr eyleyüp post-veş iltiyām / **Ḳarīn-i** ḥuṣūl olmuş āḫir bu kām

NE221 Oldı **ḳarīn** ebre bu deryā-yı nūr / İtdi dür-i muʿcize bir bir ẓuhūr

NE999 Oldı hevā ile ẓuhūra **ḳarīn** / Ġonca-i dilden o gül-i āteşīn

NE1430 Ḥażret-i Peyġambere ḫayrüʿl-ḫalef / Cāh-ı verāṣetde **ḳarīn-i** şeref

NE1622 ʿİlm ki olmaya **ḳarīn-i** ʿamel / Heb ʿameli nuḳre gibi per ü ġull

SE444 Himmeti olsa eger mūra **ḳarīn** / Postın ḳurtaramaz şīr-i ġarīn

SE802 Bulmışam nār-ı riyāzatla halās / Ḳılmışam gışşı **ḳarīn-i** ihlās

SE1194 Oldı iḳbāli **ḳarīn-i** idbār / Ṭutdı yüz ḳaçmaġa ḫayl ü sālār

SE1728 Olmasa reʿy ḳılıcdan keskin / Ḫusrev olur mıydı pīrāna **ḳarīn**

SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola **ḳarīn** / Arḳası üzre yatar dīv-i leʾīn

HH233 Ġamze-i mest olup ṣalāḫa **ḳarīn** / Dil ü cān oldılar sitemden emīn

HH2248 Kūh-ı Elbürz olsa Ḳafa **ḳarīn** / Noḳṭa-ı ḳāf ola yanında hemīn

ḳarm [1] değerli insan

NE2322 Medḥi anuñ **ḳarm** ile ḳamḳām olur / Medḥ degil bu saña düşnām olur

ḳarmacı [1] karıştıran birbirine katan

NE1809 Muẓlimedür māḥaṣal rātibi / **Ḳarmacıdur** defter iden kātibi

ḳarpuz [1] sürünen gövdeli, sarı çiçekli, sulu, tatlı, iri meyveli yıllık bitkinin meyvesi

S885 Derūnına uymazmış anuñ yüzi / Ḳabaḳ ṣandıġum çıḳdı ḳan **ḳarpuzı**

ḳarpuz ḳabı [1] karpuz kabuğu şeklinde olan ‖ ayın hilal hali, hilal

HH407 Dizdi bezme benāt-ı Pervīnin / Giydi **ḳarpuz ḳabı** ʿaraḳçīnin

ḳarşu [18]

1. bir şey, yer veya kimsenin yüz tarafının ilerisi

S147 Varup menzil-i māha ol şeh-süvār / Ḳamer **ḳarşuya** geldi āyīne-vār

S1164 Olup **ḳarşuda** ol ruḫ-ı tāb-nāk / Gözüme gele bāde-i ʿışḳ-ı pāk

HH701 **Ḳarşuda** heft mesned-i zerrīn / Yedi taḫt üzre heft şāh-ı güzīn

HH2596 Ṭurma pār pār yanardı ol iki şemʿ / **Ḳarşuda** dökdi iki ʿāşıḳ demʿ

2. ayrılan iki yakanın bulunulan yere göre diğer tarafı

S649 Alur **ḳarşuyı** çünki idüp hücūm / Düşer ḳalbine şevḳ-ı tesḫīr-i Rūm

NE772 **Ḳarşusı** bir ḳalʿa-i gerdūn-ḳarīn / Yergöki nāmındaki ḥışn-ı ḥaṣīn

NE1312 Ol dem olur **ḳarşusı** ārāmgāh / Ḳaʿbe gibi pūşīşi ẓıll-ı siyāh

HH1157 Ḫafiyyeten ṣaldı **ḳarşuya** ʿasker / Ki varup cümlesin helāk ideler

3. yüzünü döndürmüş olarak, yönelmiş olarak, doğru

NE1332 Dil-berine **ḳarşu** olur naġmezen / Ḫāl ü ḫaṭı nüsḫa-i fenn-i fiten

HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle **ḳarşu** / Ḳanlar aġlardum ol güle ḳarşu

HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı müle ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol güle **ḳarşu**

HH2268 Tınmayup eyler idüm aña naẓar / Mihre **ḳarşu** niteki Hindūlar

HH1982 Ṭutdı şemşīr-i mihre bī-pervā / Tīġını **ḳarşu** kūh-ı pā-ber-cā

4. karşılık olarak, mukabil

NE2444 Kendi gibi ʿācize **ḳarşu** kişi / İdemez ādāba muḫālif işi

NE2699 Ṭutmuş o ser-nīzeye **karşu** meger / Bir gümüş āyineli çarḫī siper
SE2860 Bir baş-ıla aña bulmışdı ẓafer / Ṭutmasa **ḳarşu** silāhdārı siper

5. ön, kat, huzur

SE1820 Boyun ur kārını eyle itmām / Burmasın boynını **ḳarşuñda** müdām
HH2276 Dögdiler **ḳarşusında** ben zārı / Çoḳ ḥuḳūḳ oldı arada cāri

ḳarşu gelmek [5]

1. uymamak, itaat etmemek

NE828 Kimi ḳabūl ile iderken mürūr / **Ḳarşu gelür** kimi miṣāl-i dübūr
NE2596 **Ḳarşu gelür** ol bu olur zaḫme-zen / Ḳoç toḳışur gibi iki yañadan
NE2916 Ḫāye anı ḳapuya dek gönderür / Ẕülle ise **ḳarşu gelür** dönderür

2. önüne çıkmak, karşıdan gelmek

SE1183 Cūş idüp nite ki baḥr-ı ʿummān / **Ḳarşu geldi** aña ḫayl-i Mervān
SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā Ḳaysar / **Ḳarşu geldi** bir iki merḥale yer

ḳarşu ḳoymaḳ [8] direnmek, karşıdakini etkisiz hale getirmeye çalışmak

S383 Bunı bildi ol cünd-i ehl-i ḥalāl / Ki iḳbāle **ḳarşu ḳonulmaḳ** muḥāl
SE1008 Ne revā ʿuẓv-ı ḫabīṣüñ büyüye / Bir ḳarış boyı ile **ḳarşu ḳoya**
SE1088 **Ḳarşu ḳorsa** nice bī-ʿaḳl ü ḥayā / İde kendin hedef-i tīr-i belā
SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi baḫtlara / **Ḳarşu ḳor** ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1151 Baḳma hīç aṣl u neseble māla / Kimse **ḳarşu ḳoyamaz** iḳbāla
SE2129 **Ḳarşu ḳodukça** segān-ı şirrīr / Saʿy ider olmaġ-için dāmen-gīr
SE2131 İtse yolsuzluḳ eger baḫr-miṣāl / Sen de **ḳarşu ḳoma** mānend-i cibāl
SE3009 Nāvek-i tīz yine olmaya siper / Kimse **ḳarşu ḳoyamaz** zerre ḳadar

ḳarşu ṭurmaḳ [2] direnmek, karşısında durmak

SE1506 Ser-keş olursa maʿāẕallah o merd / **Ṭuramaz ḳarşu** bilürsiz bir ferd
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i ḫançer / **Ḳarşu ṭur** düşmene mānend-i siper

ḳarşulamaḳ [1]

1. denk gelmek, karşılık olmak, tekabül etmek

SE432 Rehber-i fikret-i pāki tevfīḳ / **Ḳarşular** meslek-i haḳda taḥḳīḳ

2. taşımak; tahammül etmek, dayanmak

SE1774 Sözini **ḳarşulamaz** kūh-ı girān / Ṭuramaz ḫamlesine şīr-i jeyān

ḳarşu varmaḳ [1] üzerine gitmek

SE1186 Pençe-i şīr-i nere **ḳarşu vara** / Ḫātem-i devleti elden çıḳara

Ḳārūn [4] Hz. Musa zamanında, zenginliği, cimriliği ve mevki hırsıyla tanınmış bir Yahudi. Karun Hz. Musa'nın akrabasındandır ve toprağı altın yapma sanatı olan kimyâyı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştur. Karun daha sonra Hz. Musa'nın istediği binde bir zekatı vermediği için servetiyle birlikte yere batmıştır.

NE2930 N'eyledi gör devlet-i **Ḳārūnı** māl / Añma ki maḫşerde nice olur ḥāl
SE2054 Kesb-ile olsa muḳadder efzūn / Ḫār-kenler bula genc-i **Ḳārūn**
SE3415 Gerçi kim māl u menāl efzūndur / Yere giçsin ṭutalum **Ḳārūndur**
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i bī-ser ü pā / Genc-i **Ḳārūnda** kemīne gedā

ḳārūre-i şeyṭān [1] şeytanın sidik kabı ‖ şarap şişesi

NE3018 Dime şaḳın şīşe-i raḫşāndur ol / Şaşıla **ḳārūre-i şeyṭāndur** ol

kārvān [1] kervan. Ayrıca bkz. 'kārbān' md.

S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i cām-ı Cem'i / Çıḳar sīneden **kārvān-ı** ġamı

ḳarye [1] köy veya küçük kasaba

SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir **ḳarye-i** dūr / Baba Naḳḳaş dimekle meşhur

ḳarż [1] borç

NE1757 **Ḳarżına** bir kez ol anuñ dūçār / Vaʿde-i dīni ola rūz-ı şümār

kār-zār [1] cenk, kavga, dövüş

S603 N'ola baḫruñ olsa kilīdi ḥışār / Girer birbirine dem-i **kār-zār**

ḳaṣā {ḳażā} [1] bkz. 'ḳażā' md.

HH1254 Resmin alup **ḳaṣā** ile ḳaderüñ / ʿAynine gösterürdi ḫayr ü şerüñ

ḳaṣaṣ [1] hikayeler, kıssalar

NE40 Aḥsen-i cümle **ḳaṣaṣ** olsa revā / Çünki ʿayān anda elif-lām-rā

ḳaṣāyid [1] kasideler

S1016 Bu gün rāh-ı ʿışḳa odur reh-güẕer / **ḳaṣāyidde** beyt-i güzīde döker

ḳaṣd [17]

1. niyet, amaç

NE359 Ḳıldı ġazā **ḳaṣdına** cemʿ-i nüfūs / Eyledi ʿazm-i sefer-i Engürüs
NE722 **Ḳaṣdı** anuñ şāh-ı cihāndārlıḳ / Gösgötürü ʿāleme ḫünkārlıḳ
NE1155 **Ḳaṣdı** bu kim olmaya hergiz güşād / Ḳala ṭılısmıyla bu genc-i murād
NE1462 Gönderüp ol pīre mukaddem ḫaber / İtmiş imiş **ḳaṣd-ı** ziyāret meger
NE1678 **Ḳaṣd-ı** żarar ḳılduġın itdükde gūş / Kendüyi ṭaġıttı ʿameldār-ı ḫūş
NE1764 Vaḳf-ı nüḳūd itmeden ol nā-be-kār / Ḫayra degil **ḳaṣdı** iki fikri var
NE1928 **Ḳaṣdı** bu taʿlim-i ġulām eyleye / Nüsḫa-i edvārı tamām eyleye
NE2034 Ḫaml idüp ammā anı **ḳaṣda** ʿavām / Eylediler ḳahr ile rüsvāy-ı ʿām
NE2408 Bir ḳul ile cāriye-i müşterā / Birbirine eylese **ḳaṣd-ı** zinā
SE1453 Saña **ḳaṣdum** bu ki iy cān-ı peder / Cüft idem bir zen-i pākīze-güher
SE2101 Sırr-ı ser-bestesini itdi ʿiyān / **Ḳaṣdı** kendi idügin ḳıldı beyān
SE3229 Tünd olup şaldı girih ḳaşlara / **Ḳaṣdı** ḫod ṭaġlara ṭaşlara
SE3507 Ḳaṣd idüp ḫüsn-i tenāsüb yaʿnī / Şāʿirüñ **ḳaṣdı** ola bī-maʿnī
HH1408 Şeh geçinmekden ol çerāgāha / **Ḳaṣdı** taʿlīm imiş meger şāha
HH1844 Hiç felek ʿāşıḳa emān mı virür / **Ḳaṣd-ı** cevr eylese amān mı virür

2. zarar vermek, yaralamak ya da öldürmek maksadıyla yapılan girişim

S25 Ger itmezse şükr ile murġān safī / Ola cānı **ḳaṣdına** her rişte tīr
NE730 Bir birine eyleye **ḳaṣduñ** helāk / Birisi merd ola biri zaḫm-nāk

ḳaṣd itmek [7]

1. birine veya bir şeye zarar vermek istemek, kötülük etmek istemek, canına kıymak istemek

S1068 Aña **ḳaṣd iden** zāhid-i tīre-dil / Ḳılına ṭoḳunmaġa ḳādir degil
NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse uyup **ḳaṣd ide** öz cānına
NE1841 Nār-ı ḥased yaḳdı dil ü cānını / İçmege **ḳaṣd itdi** anuñ ḳānını

2. bir şeyi amaçlamak, bilerek yapmak

NE1888 Sen dahi lāyıḳ mı **idüp ḳaṣd** kām / Şimdi ḳapumdan gidesin bī-merām
SE1766 **Ḳaṣd idüp** kendüyi bildürmedi şāh / Ṣandılar anı peraḳende sipāh
SE2399 Dehen-i yār gibi gördi laṭīf / Lülesin öpmege **ḳaṣd itdi** ḥarīf
SE3507 **Ḳaṣd idüp** ḫüsn-i tenāsüb yaʿnī / Şāʿirüñ ḳaṣdı ola bī-maʿnī

kāse [21]

1. çini veya billurdan yapılmış derince tas, büyük kadeh

S802 Ṭutup **kāse-i** reng-i laʿlīye fem / Dehānuñda misvākını ḳıl ḳalem
S1188 Ṭabībüñ gerekmez baña şerbeti / Getür **kāseyi** şun birer şerbeti
S1191 Ele **kāse** al ey büt-i dil-nüvāz / Bu hengāmede n'eyler ol ḥoḳḳabāz
NE502 Ṭamladı gūyā ki bu tāḳ-ı fenā / **Kāse** ḳodı nergis ü gül cā-be-cā
NE1250 Ḳalbi olup **kāse-i** fevvāre-vār / Ġarḳa-i envār idi leyl ü nehār
NE1251 Şu sepüp ol **kāse-i** pür-ābdan / Cān gözin uyarmış idi ḫābdan
NE1415 Çün vara deryūzeye ol dergehi / **Kāsesin** elbette ḳomazlar tehī
NE2463 Ḫāṭıra-i **kāse-i** laʿli ile / Naʿş-ı Ḫaṭāyīler iderdi dile
SE231 Bedr-i kāmil ki şafā-ḫīz oldı / Gūyiyā **kāse-i** leb-rīz oldı
SE264 Şarşılup cünbüş-i raḫş-ile sipihr / Ṭāḳdan düşdi yire **kāse-i** mihr
SE2160 **Kāsede** āb yāḫūd çirk ü ḳaẕer / Her ne olsa o tereşşuḥ eyler
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden Rabb-i ġanī / Māh-veş **kāse** tehī ḳor mı seni

2. gökyüzü

HH106 Hāk-dān-ı zemīn-i pür-elvān / Ḳaṣr-ı cāhında **kāse-i** reyḥan
HH854 İtdiler levḥ-i māhı fersūde / Ṭoldı bu **kāse** ṣandal-i sūde
HH1214 Oldı yāḳūt-ı aşfer-i aḫter / **Kāse-i** yeşimde nişānde güher
HH1519 Ṭoldı gūyā bu **kāse-i** billūr / Āb-ı ṣubḥ ile sūde-i kāfūr

3. çanak

S572 Döküldükçe girdāba berg-i bahār / Görinür münebbit yeşil **kāse-vār**
NE1717 Her ki ṭutar **kāsesin** aña müdām / Āyına varmaz yine eyler tamām
SE1155 Nice gör bengī yabān ḳallāşı / Yoġ-iken **kāsesi** içre āşı
SE2077 **Kāsesin** eyledi pür dürr-i şemīn / Şāh-ı nergis gibi biñ ḫāk-nişīn

4. yaprak ‖ kadeh

S1271 Dizüp lāle vü gül yine **kāseler** / Çemen cemʿ-i bārān-ı nīsān ider

kāse-i deryūze [1] dilenci çanağı, keşkül

SE323 Olmaġa curʿa-i luṭfa maẓhar / Camını **kāse-i deryūze** ider

kāse-i ser [1] kafatası

SE3077 İrmesün sāġar-ı peymāne żarar / Olsa işkeste eger **kāse-i ser**

kāselīs [1] çanak yalayıcı, dalkavuk

S1026 Aña **kāselīs** ehl-i nāmūsdur / Meger maṭbaḫ-ı ḫāṣ-ı Kāvūsdur

HH2453 Merdek-i **kāselīs-i** sāġar-ḫᵛāh / Bekrīdür diyü itdi istikrāh

ḳāṣıd [10]

1. mektup veya haber götüren kimse, haberci

SE2493 Ṣaldı bir **ḳāṣıd-i** ferḫunde-peyām / Ḳıla tā kim bu mühimmi itmām
SE2506 Olmadı **ḳāṣıd** o şeb nāme-güẕār / Gizledi anı miṣāl-i şeb-i tār
SE2511 **Ḳāṣıd** ol nāmeyi īṣāl itdi / Öpdi başa ḳodı iclāl itdi
SE2521 Eyleyüp **ḳāṣıda** vāfir iḥsān / Virdi raḫt-ıla nice raḫş-ı revān
HH1963 Degdi **ḳāṣıd** eline çün nāme / ʿAzm ḳıldı bu kārı itmāma
HH1972 **Ḳāṣıda** didi eyleyüp düşnām / Ey fürū-māye ebter-i ḥod-kām
HH1987 **Ḳāṣıd-ı** nīm-cān gelüp yirine / ʿArż-ı ḥāl itdi şāh-ı kişverine

2. tasarlayan, kasteden

HH1966 Ḳaşı pür-çīn ü tīz olup müjgān / **Ḳāṣıdı** tīr-i ḳahra itdi nişān
HH1974 Ḳatl-i **ḳāṣıd** eger olaydı revā / Senden alurdı ʿibret ehl-i şeḳā
HH2717 Birlige yitdi **ḳāṣıd** u maḳṣūd / İkilik oldı aradan nā-būd

ḳāṣır [3] eksik, noksan

NE766 Var idi evvelde daḫı niyyetüm / **Ḳāṣır** idi ʿazme veli himmetüm
SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı be-vefk-i ẕāhir / Aḳṣarı ẕālim ü ḥaşmı **ḳāṣır**
SE2775 Şehvet artıḳ olıcaḳ fācir olur / Olmasa cāmid olup **ḳāṣır** olur

kāsid [2] geçmez, aranmaz, muteber olmayan

NE2763 Fāsid idi fikri gibi meşrebi / **Kāsid** idi ḳarı gibi meẕhebi
SE2381 Bir içim şu ise olur **kāsid** / Sözde kim ola laṭīfe bārid

ḳasīde [2] on beş ile yüz beyitten oluşan tek kafiye düzeninde, genellikle büyükleri övmek amacıyla yazılmış manzume

NE1143 İtdi **ḳaşīde** diyucek ol ferīd / Yek-be-yek ebyātını beytü'l-ḳasīd
HH2454 Medḥ idüp her biri **ḳaşīde** diyen / Ṣoñra hicv ile oldı nādire-fen

ḳāsim [1] kısımlara ayıran, bölen

HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i yek ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı **ḳāsim-i** ḥarb

ḳaşīr [1] kısa

SE1383 Başı sivri ola vü ḳaddı **ḳaşīr** / Ola ser-fitne-i dehr ü şirrīr

ḳaşīrü'l-ḳāme [4] kısa boylu

SE1075 Tācı büyütse **ḳaşīrü'l-ḳāma** / Ṣöhre-i şehr ola ḫāṣ u ʿāma
SE1393 Fitne fenninde büyük ʿallāme / Yaʿnī bir şaḫṣ-ı **ḳaşīrü'l-ḳāme**
SE1401 Böyle dir ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme / Ki ide ẕulmı **ḳaşīrü'l-ḳāme**
SE1410 Hemser olup dü **ḳaşīru'l-ḳāme** / Gūyiyā oldı muḥarref ḫāme

kāṣirü'ẕ-ẕahr [1] arkası kuvvetli, güçlü

SE1775 **Kāṣirü'z-ẕahr-i** ekāsirdür bu / Ḫān Melikşāh-ı bahādırdur bu

ḳaṣnaḳ [1] koyun ve keçilerin boynuna geçirilen çan takılmış tahta çember ‖ boyun, gerdan

NE2531 **Ḳaṣnaġına** bir teber urmuş ḳażā / Düşmege ṭurur yüregi dā'imā

ḳaṣr [48] köşk, yüksek ve süslü bina ‖ saray

S94 Revādur ki her nıṣf-ı bedr-i tamām / Ola **ḳaṣr-ı** iclāline nīme-cām
S121 Şebāngeh ki şāhenşeh-i bāḫter / Çerāġān ile **ḳaṣrına** virdi fer
S151 Ḳodı ṭārem-i zühreye çünki pāy / Süleymān Sebā **ḳaṣrını** itdi cāy
S184 İdüp **ḳaṣr-ı** cāhum menīʿü'l-cihāt / Beni ḳıl gedā-yı şefīʿu'l-ʿuṣāt
S195 Nücūm-ı felek ḫākinüñ rīzesi / Güneş **ḳaṣrınuñ** kemter āvīzesi
S565 Nice **ḳaṣr-ı** zībā-yı ferruḫ-ẕılāl / Şu üzre ṭurur ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl
S566 Aḳındı kenārında **ḳaṣr-ı** refīʿ / O şeh-beyt-i mevzūn bu baḥr-ı serīʿ
S571 Ḳafesden göründükçe laʿl-i teri / İder **ḳaṣrı** dükkānçe-i cevherī
S607 Boġaz oldı mışruñ ḫalīci meger / Ki mā-beyn **ḳaṣrını** teẕkīr ider
S741 Cinān-veş ider serv ile erġavān / Zümürrüdle yāḳūt **ḳaṣrın** ʿayān
S1025 O **ḳaṣr** üzre ser-germ olan Cem-cenāb / Hevāya atar tācını çün ḫabāb
S1102 Ḳodı şemʿini **ḳaṣr-ı** çarḫa nehār / Olur şuʿlesi cāmdan āşikār
S1229 Ḫarāb olsa da **ḳaṣrı** mey-ḫānenüñ / Yerin ṭuta mı ḳahve-hāne anuñ
S1275 Çıḳarmaġiçün **ḳaṣr-ı** eşcāra āb / Hevāya terāzū uzatdı seḫāb
S1340 Dönüp kāha berg-i çemen cā-be-cā / Seḥāb oldı ḫalkār-ı **ḳaṣr-ı** ṣafā
NE591 Kāḫ-ı felek **ḳaṣr-ı** Züleyḫā miṣāl / İtdi nice Yūsufa nīreng ü āl
NE670 Ẕarfını laġv itmek içün revā / Olsa ḫorasānī-i **ḳaṣr-ı** ṣafā
NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i Cemşīd-i **ḳaṣr** / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr
NE682 **Ḳaṣr-ı** Cem olunduġı demde binā / Āb-keş olmuşdı bu pīr-i dü-tā
NE707 **Ḳaṣr-ı** felek meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i mey-i ẕevḳ idi
NE1232 Pāyemiz ol **ḳaṣrı** bu etvār ile / Ḫulḳ-ı terāzū ile pergār ile

NE1233 Yetmeyüp ol **ḳaṣr-ı** müseddes yine / Perde-i zenbūrı çeker önüne
NE1382 Ḳat ḳat olup **ḳaṣr-ı** mürüvvet-esās / Eyledi iʿṭā baña üç ḳat libās
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı **ḳaṣr** u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña virür berḳ-i şāḫ
NE2226 Żāyiʿ olur diyu dayanmaz yürek / İtsem anı **ḳaṣr-ı** ṣafāya direk
NE2960 **Ḳaṣr-ı** ḥabāba ger ola naḳb-zen / Ṭāḳına irmezdi ḫalel naḳbdan
NE2973 Cāy idinen sāye-i verd-i teri / Neyler idi **ḳaṣr-ı** zer-ender-zeri
SE317 **Ḳaṣrı** hod cāmiʿ-i raḫşende-ḳıbāb / Kemer-i ṭāḳ-ı refīʿi miḥrāb
SE498 Ḳodı bu ṭāḳ-ı fenāda bir nām / Nite kim **ḳaṣr-ı** felekde Behrām
SE523 **Ḳaṣr-ı** İslām kim oldı vālā / Oldı beş nesnenüñ üstine binā
SE1077 Oldı teşhīre sebeb bī-maʿnī / **Ḳaṣr-ı** ʿālī yapıcaḳ şaḫs-ı denī
SE2567 İçi bir gülşen-i cennet-mānend / Görinür ortada bir **ḳaṣr-ı** bülend
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o naḫl-i zībā / Ṣīşe-i fānūs aña **ḳaṣr-ı** vālā
HH15 Oldı pencüm revāḳ-ı azraḳ-fām / **Ḳaṣr-ı** fīrūze güne-i Behrām
HH27 Geldi revnaḳ bu **ḳaṣr-ı** rengīne / Ḳondı her ṭāḳına bir āyīne
HH38 Eyledüñ hefte olmadın īcād / Bir kemer üzre **ḳaṣr-ı** sebʿ-i şidād
HH373 Günbed-i pür-şükūfe-i bādām / **Ḳaṣr-ı** kāfūr-güne-i Behrām
HH106 Hāk-dān-ı zemīn-i pür-elvān / **Ḳaṣr-ı** cāhında kāse-i reyḥan
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı **ḳaṣra** kemend atup çıḳdı
HH1191 Girdiler **ḳaṣr-ı** şāha nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa irdi āh ü fiġān
HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu nüh bama / Döndi **ḳaṣr-ı** sefīd-i Behrāma
HH1670 Sāye-i **ḳaṣrda** meger Baḫtek / Gördi anı ṣūya nigāh iderek
HH1672 Gör każāyı ki **ḳaṣrdan** ol ān / Ḫande-zen şekli oldı şāha ʿıyān
HH1722 Çār-dīvār içinde cilvegehüm / **Ḳaṣr-ı** maḳṣūradur benüm nigehüm
HH1881 Āḫir eglenmeyüp o mihr-i cihān / **Ḳaṣrdan** şeh-nīşīne oldı revān
HH2383 Urdı pīrūze şafḥasiyle binā / **Ḳaṣr-ı** fīrūze-güne çarḫ-i dü-tā
HH2554 **Ḳaṣrlar** ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / Tāk-i rez farḳ-ı ṭāreme beste

2. görmede noksanlık, miyopluk

SE2612 Naẓara **ḳaṣrı** gider sen de dilā / Ḫar-ı ḥayrān dimiş aña ẓürefā

ḳaṣr-ı billūrīn [1] billur köşk ‖ beden, vücut

NE2703 Eyleyüp ol **ḳaṣr-ı billūrīni** celb / Ḫavżını murdarladı sūr-ı kelb

ḳaṣr-ı cennet [1] Cennet köşkü

SE895 Şemʿ-i īmānı żiyā-güster ola / **Ḳaṣr-ı cennet** gibi rūşen-ter ola

ḳaṣr-ı fānī [1] baki olmayan köşk ‖ dünya

SR3/1 Sāḳi getür ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim cāmdur ārāyiş-i **ḳaṣr-ı fānī**

ḳaṣr-ı sımāḫ [1] kulak kasrı, kulak sarayı ‖ kulak

NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın ferāḫ / Yırtıla çāḳ perde-i **ḳaṣr-ı sımāḫ**

ḳaṣṣa [4] kasa, dolap ‖ kalça, kaba et

NE2520 **Ḳṣṣası** çün kūze-i ġassāl idi / Ḳarnı ise ḳubbe-i nehcāl idi
NE2530 İki yanında ayaḳ iki sütūn / **Ḳaṣṣası** gūyā ki çeh-i bāz-gūn
NE2547 **Ḳaṣṣa** ḳoç alnı gibi yumrı ṭaşaḳ / Ṭoḳuşup olmuşdı meger iki şaḳ
NE2776 Üstüne yüz taḳla ḳılup **ḳaṣṣanuñ** / Düşse de üstüne düşerdi anuñ

ḳaṣṣāb [1] kasap

SE1889 Bīve-zen merdek-i naṣṣāba döner / Ölü göre göre **ḳaṣṣāba** döner

kāst [4] eksik, kusur

NE830 Nāẓır iken ʿāleme bī-kem ü **kāst** / Geldi ser-i rāhda Behlüle rāst
NE2549 Ḥaşmına göz dikmede bī-kemm ü **kāst** / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳḳı rāst
SE474 Kec ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü **kāst** / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla rāst
SE694 Nirede olur ise bī-kem ü **kāst** / Çekilür çevresine ḫalḳa-i rāst

ḳaş [10] göz çukuru üzerinde bir yay gibi uzanan, üzeri kıllarla kaplı çıkıntı

NE1980 Kevreli dülbendi inüp **ḳaşına** / Vay hemān ṭaʿn idenüñ başına
NE2496 Ditremede żaʿf ile gerçi beşi / Oynamada mekr ile gözi **ḳaşı**
NE2617 **Ḳaşları** fülk-i muḥabbet olur / Ḳantara-i rāh-ı ḥaḳīḳat olur
NE2814 Üşdiler ol nikbetīnüñ başına / Müşt ü lükd ile gözine **ḳaşına**
SE1025 **Ḳaşları** ġurre ruḫı tāze bahār / Ġamzesi fitne dü-çeşmi seḫḫār
SE3229 Tünd olup şaldı girih **ḳaşlara** / Ḳaşdı ḫod ṭaġlara ṭaşlara
HH906 Rütbe-i müntehāda idi **ḳaşı** / Dil-i eşkeste-beste dest-keşi
HH1966 **Ḳaşı** pür-çīn ü tīz olup müjgān / Ḳāşıdı tīr-i ḳahra itdi nişān
HH2299 Gāh deryāya indi yaşı gibi / Geh ḳaradan ṭolaşdı **ḳaşı** gibi
HE72 **Ḳaşum** efkār-ı ġamla pīç-der-pīç / Açılmaz ḳufl-i endīşe gibi hiç

kāşı hilāl [1] kaşları hilal gibi olan sevgili

HH2310 ʿĀşıḳı ʿışḳına o **kaşı hilāl** / Ṭolılar ḳaldururdı mihr-miṣāl

kāşı yā [1] kaşları yay gibi olan güzel

NE609 Tir-keşe dönse dil-i mübtelā / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol **ḳaşı yā**

kāşāne [6]

1. ev, hane

NE1371 Ḥāba varup bir gice **kāşānede** / Dönmüş idüm gence o vīrānede
SE354 Künc-i **kāşāne** olup vaḥşetgāh / Ḳurdı her naḫl-i ṭarī bir ḫargāh
SE1880 Ölüsin aña gele efgāna / İde **kāşāneñi** mātem-ḫāne
SE3262 ʿAyb-ı **kāşāne-i** cānān oldı / Bezmde ḫayli girān-cān oldı

2. köşk, malikane

S1327 Gidüp ġoncalar şemʿ-i **kāşāne-veş** / Döküldi varaḳ per-i pervāne-veş
SE1698 Seḥerī ḫalḳ miṣāl-i encüm / Hep olup gūşe-i **kāşānede** güm

ḳaşıḳ [2] bir sap ve ucunda çukur bir bölümden oluşan, sulu yiyecekleri ağıza götürmekte kullanılan bir mutfak gereci. Ayrıca bkz. ‘aġzınuñ ḳaşıġı’ md.

NE1317 Zerdi mülevven görüken her ḳayıḳ / Ṣanki simāṭ üzre ḫoşāba **ḳaşıḳ**
NE3012 Sāġar-ı zerrin-i Cem-i kāmkār / **Ḳaşıġını** aġzınuñ ey nā-bekār

kāşī [1] yapıların dış ve iç duvarlarını süslemekte kullanılan, eskiden İran’ın Kâşân kentinde üretilen sırlı fayans

SE90 Bāġ-ı ṣunʿında bu ṭāḳ-ı **kāşī** / Oldı bir ḫarbuze-i bektāşī

kāşif [1] bir şeyin üzerindeki sır perdesini aralayan, kaldıran

NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı ġam-ı hüşyār / **Kāşif-i** estār-ı dil-i perdedār

Kaşifī [1] bkz. ‘Vāʿiẓ-i Kāşifī’ md.

SE434 Vāʿiẓ-i **Kāşifī** olup ḫayrān / Minberiyyātın iderdi pinhān

kāşki [1] ne olaydı, olsaydı, keşke

NE2588 **Kāşki** öñünde öleydük erüñ / Gire idük altına ḳara yerüñ

ḳat [11] tabakalar veya sıralar hâlinde bulunan şeylerin her bir tabaka veya sırası

S1453 Muḥabbet ʿaceb genc-i nā-yāb imiş / Yedi **ḳat** felek aña serdāb imiş
NE1382 Ḳat ḳat olup ḳaṣr-ı mürüvvet-esās / Eyledi iʿṭā bana üç **ḳat** libās
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım tīşe / Yedi **ḳat** yirde bulur endīşe
SE2472 Gerdeni şekl-i kemān-ı Rüstem / İki **ḳat** zihle ḳurılmış muḥkem
SE2687 İki **ḳat** olsa belā bārından / Merd olan dönmeye iḳrārından
SE3348 Bükse ḳaddin sitemi devrānuñ / İki **ḳat** oldı fesādı anuñ
HH11 İtdüñ ey Ḥāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi **ḳat** çarḫı mihre ṣırça sarāy
HH22 Māhī-i arż ṭoydı ḥikmetden / Yedi **ḳat** yire geçdi ḫacletden
HH24 Yedi dūzaḫ sekiz cinān senden / Yedi **ḳat** yir nüh āsumān senden
HH45 Yedi **ḳat** ḫākdan ne bir ẕerre / Ne gülistāndan ne bir terre
HH2612 Fitne küncinüñ ol raṣad-sāzı / Çaḳ ṭoḳuz **ḳatdan** añladı rāzı

ḳat ḳat [14] katlar halinde, çok, pekçok

S10 Nedür gör o meyde olan tef ü tāb / Ki peydā ide böyle **ḳat ḳat** ḥabāb
S1022 Felek gibi **ḳat ḳat** bināsı anuñ / Cinān gibi dil-keş hevāsı anuñ
S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ Ḫusrevānī binā / İder anda ʿıyş ehli **ḳat ḳat** ṣafā
NE1382 **Ḳat ḳat** olup ḳaṣr-ı mürüvvet-esās / Eyledi iʿṭā bana üç **ḳat** libās
SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü melegi / Geçdi süʿatle ṭoḳuz **ḳat** felegi
SE1972 Virür elbette murādın **ḳat ḳat** / Salṭanat ʿırżına düşmez ḫısset
SE2033 Eşḳıyā virmege aña raġbet / Vaṣf iderler mey-i nābı **ḳat ḳat**
SE2390 Eylemiş bād-ıla baḫş-ı ḫiffet / Ki terāzūlara girmiş **ḳat ḳat**
SE3046 Sırr-ı ser-beste-i cām-ı raḫşān / Dil gibi **ḳat ḳat** olurdı pinhān
SE3054 Yaʿnī mīnā vü ṭabaḳla **ḳat ḳat** / Pür idi ṭabla-i ʿaṭṭār-ṣıfat
HH1493 Gūş-ı şāha irişdi çün bu cevāb / **Ḳat ḳat** oldı ʿalāḳa-i esbāb
HH1843 Çıḳarur **ḳat ḳat** anı çarḫ-ı dü-tā / Bir bir eyler geçen belāyı ḳażā
HH2437 Şāhid-i şūḫı eyleyüp daʿvet / Ṣarı Ḳāḍıya vardılar **ḳat ḳat**
HH2648 Her biri bār-ı mihnet ile dü-tā / Oldı **ḳat ḳat** belā vü derd ü ʿanā

ḳaṭʿ [12]

1. kesme, kesilme

S901 Kesilse n’ola tāki faṣl-ı bahār / Olur çünki tiryāk içün **ḳaṭʿ-ı** mār
SE2527 **Ḳaṭʿ-i** āletle ṭavāşī gibi gül / Ḥarem-i pādişehe itdi duḫūl
HH2066 İtdiler seyr-i mülk-i ʿālem-i cān / Ḳıldılar **ḳaṭʿ-i** pāye-i ʿirfān

2. sona erdirme, ortadan kaldırma

NE181 Maḳṣadı çünkim ola **ḳaṭʿ-ı** cidāl / Ya ṭalebinde niçün eyler ḳıtāl
NE1907 Nāmın ekābirde muṣāḥib ider / Suḫre ile **ḳaṭʿ-ı** münāṣib ider
SE2528 Eyleyen **ḳaṭʿ-ı** ʿurūḳ-ı ifsād / Bāb-ı Ḥaḳda bulur elbette murād
HH260 Ḥall-i işkāl ü **ḳaṭʿ-ı** evḫāma / Ser-i maḳtaʿda gezlik ü ḫame

HH2621 Kesilür farḳ-ı merdek-i güstāḫ / Ser-keş olunca **ḳaṭʿ** olunur şāḫ

3. geçme, ilerleme, yol alma

S288 Süḫan kūteh ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp **ḳaṭʿ-ı** ṣaḥrā-yı dūr u dırāz
S217 Devādur ki andan dili kef ḳıla / Ki bir **ḳaṭʿ** ile ḫatm-i muṣḥaf ḳıla
SE1116 Sürdiler ordu-yı İskendere rāh / Nite kim **ḳaṭʿ** olıcaḳ baḥr-ı siyāh
HH1296 **Ḳaṭʿ** olundı reh-i nişīb ü ferāz / İrdi bir sebze-zāra rāh-ı dırāz

ḳaṭʿ-ı lisān itmek [1] sözü kesmek, susmak ‖ kamış kalemin ucunun açıldıktan sonra mürekkep tutup yazabilmesi için yarılması

NE144 Yol bulamaz kimse aña nāme-veş / **Ḳaṭʿ-ı lisān itmeyecek** ḫāme-veş

ḳaṭʿ-ı menāzil [1] menzil geçme, ilerleme

NE687 Her kişi müstaʿcil-i menzil gerek / Ayaḳ ayaḳ **ḳaṭʿ-ı menāzil** gerek

ḳaṭʿ-ı merāḥil [1] merhale geçme, ilerleme

SE1639 Ṣıdḳ-ıla **ḳaṭʿ-ı merāḥil** ḳıldıḳ / Yel gibi tayy-i menāzil ḳıldıḳ

ḳaṭʿ-ı merātib [2] rütbeleri geçme, ilerleme, büyük rütbeye ulaşma

NE1351 Hiç degil bir yeri ḫālī anuñ / **Ḳaṭʿ-ı merātibde** ricāli anuñ
SE254 İzleri **ḳaṭʿ-ı merātibde** revān / Ṣıfr idi ḫaṭṭ-ı muḥāsibde hemān

ḳaṭʿ-ı rāh [1] yol alma

S175 Ḳılup nūr-ı dīde gibi **ḳaṭʿ-ı rāh** / Yine perdesin eyledi cilvegāh

ḳaṭʿ-ı ṭarīḳ [1] yol alma

HH1084 Cümle **ḳaṭʿ-i ṭarīḳ** ider düzdān / Hep zebūna kıyıcı düşmen-i cān

ḳaṭʿ-ı yed [2] elini kesmek ‖ yok etmek, engellemek

NE902 **Ḳaṭʿ-ı yed-i** ẓulm ü ser-i eşḳiyā / ʿAdl-i nihāline mümidd-nümā
NE3004 İtdi ʿilāc içün irişin meded / Vehm-i sirāyetle hemān **ḳaṭʿ-ı yed**

ḳaṭʿ itmek [3] kesmek, ayırmak

NE2449 Ṭaşra ḳalan şāḫ gibi bī-emān / **Ḳaṭʿ idesin** ʿuẓv-ı ḫabīşin hemān
SE1307 **Ḳaṭʿ idüp** ʿırḳını eyler zāyil / Erre-i ḳahr-ıla şāh-ı ʿādil
SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i feyżgehi / **Ḳaṭʿ idüp** gün gibi yek māha rehi

ḳaṭʿā [3] asla, hiçbir zaman

SE2829 Mākiyānlar ki ʿiyāl oldı baña / Ḥıfẓ idüp ġayra yedürmem **ḳaṭʿā**
HH766 Dāmeninden kesüp getür ammā / Aña zinhār söyleme **ḳaṭʿā**
HH914 Naẓar-ı şāh-ı ʿāleme **ḳaṭʿā** / Ḥāʾil olmazdı ġayri māh-liḳā

ḳatād [1] dikenli ve kalın bir ağaç. Ayrıca bkz. ‘ḫarṭ-ı ḳaṭād’ md.

NE2897 Kesb-i cemāl iken anuñla murād / Olmuş idi ḫāṣılı ḫarṭ-ı **ḳatād**

ḳaṭār [5] birbiri arkasına sıralanmış hayvan veya taşıt dizisi

S162 **Ḳaṭār** oldı aña bu hiffet-i āsumān / Ki üstünde var kürsi-i zer-nişān
S273 Olup mużṭarib bu revende **ḳaṭār** / Şühüb şanma nā-geh ḳırıldı mehār
NE1730 Gāh çeker nice **ḳaṭār** ile yük / Gāh ṭutar sikke-i surḫ ile yük
HH790 Ḫar olanları kim **ḳaṭāra** ḳatar / Hep eli işidür bu ḫergeleler
HH2442 Gitdi esb ü şütür mehārı ile / Aşdı ḫar-bende ḫod **ḳaṭārı** ile

ḳatı [21]

1. sert

NE1231 Hind ise ḫūd **ḳatı** degilken yapar / Tāḳ-ver ü ak ile muʿallā kemer

2. çok, pek çok

S961 **Ḳatı** ince olmaḳ gerekdür şarāb / Ki ġāyetde nāzükdür ol laʿl-i nāb
NE1005 Ṭatlı belādur **ḳatı** ol sūz u tāb / Ḫayli ḫarāretlidür ol şehr-i nāb
NE1979 Ġālib olup cāhına ʿırż u vaḳār / Aşırı atdı **ḳatı** ol nā-bekār
NE1994 Nāz götürmez **ḳatı** ebnā-yı dehr / Nāzı için itdi teberrā-yı dehr
SE804 **Ḳatı** yabana da atmañ ḫarfī / Hele bir tecrübeye degmez mi
SE1406 Cüceler içre **ḳatı** ebterdür / Bendeñizden hele beş bed-terdür
SE1449 Gerçi şāf āyine-i idrākuñ / Müteḫarrik **ḳatı** ṭabʿ-ı pākuñ
SE1842 Beñzer-imiş **ḳatı** bī-żann ü gümān / Biri zindān delenüñ aña hemān
SE1935 Aşlı köki **ḳatı** aʿlādan mı? / Genc-i Cem daḫme-i Dārādan mı?
SE2178 Fi’l-ḫaḳīḳa **ḳatı** ʿācızlıḳdur / Özge bī-fāʾide ḫırsızlıḳdur
SE2618 Bu ḳadar luṭfa ḳanāʿat gereke / **Ḳatı** inṣāf-ı mürüvvet gereke
SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir mūy-i dü-tā / **Ḳatı** çoḳ dikḳate ṭoymaz cānā
SE3303 ʿĀḳil olan didi vardur bir ḫāl / **Ḳatı** bī-hūde degildür bu maḳāl
HH1820 **Ḳatı** şefḳatli şāh-ı ʿādil idi / ʿĀşıḳ-ı derd-mende māʾil idi
HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden eşk-güẓer / **Ḳatı** açıḳ boyadı dīde-i ter
HH2085 **Ḳatı** ʿālī maḥalde cāyüñ var / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i yār

3. haşin, sert

NE3143 Bir iki beytile **ḳatı** zuʿmı ḳo / Ṣanma iñen kendiñi pākize-gū
SE1400 Ḳadd u ḳāmetde ki ebtersin sen / **Ḳatı** ẓālımcıġa beñzersin sen
SE1772 Ṣīr-dildür **ḳatı** ol ṣāh-ı dilīr / Ṣīr lā-büd olamaz bī-naḫcīr
SE2826 Yir iken rātibe-i memleketi / Pehlevān idüñ o demlerde **ḳatı**

ḳāṭıbe [1] bütün, tüm
SE418 Ḳıdve-i ṭāyife-i ehl-i yaḳīn / ʿUmde-i **ḳāṭıbe-i** müctehidīn

ḳatılmaḳ [1] dahil edilmek
SE1208 Ḳıdem ü mesned ü aṣl ü fāḳa / **Ḳatılaldan** beri istiḥḳāḳa
HH62 Böyle eyyām ʿömre ṣayılmaz / Gün ḥesābına gice **ḳatılmaz**

ḳātır [1] erkek eşekle kısrağın çiftleştirilmesinden elde edilen, dişisi çoğunlukla, erkeği ise mutlak kısır, yük taşımaya elverişli, dayanıklı, kulakları eşeğinki gibi uzun, melez yük hayvanı
NE2799 Ayaġı burnına başup vaḳt-i kār / Terk-i **ḳātır** oldı hemān ol ḥımār

kāti‘ [1] kesen, kesici, bitiren
HH261 Birisi **kāti‘-i** ʿurūḳ-ı ḍalāl / Biri dendān-ı ʿuḳde-i işkāl

ḳaṭıʿ-ı ṭarīḳ [1] yol kesici, eşkıya
HH1161 Ġāfil iken sürūr ile bu ferīk / Çekdiler ṭīġ o **ḳaṭı‘ān-ı ṭarīḳ**

kātib [7] yazı işiyle uğraşan, yazmayı meslek edinmiş kişi, yazıcı
S1535 Ḫuṣūṣā ki ol **kātib-i** nā-ḳabūl / Ki ola anuñ ḫāmesi bī-uṣūl
NE1809 Muẓlimedür māḥaṣal rātibi / Ḳarmacıdur defter iden **kātibi**
NE3158 **Kātib** olanlara da var minnetüm / Ẓāhir ü bāṭın budur emniyetüm
NE3161 Vāy başına şiʿrüñ olursa eger / **Kātibi** bir bed-güher ü bī-hüner
SE442 **Kātib-i** ḫaṭṭ-ı fetāvāsı müdām / Naḳde ḳadir ʿulemā-yı iʿlām
SE3485 Biri ol **kātib-i** taṣḥīf-nüvīs / Ki virür maʿnīye ḥükm-i telbīs
HH2785 Ṭālib-i ʿilm oḳursa zeyrek ola / **Kātib** ü mālike mübārek ola

kātib-i çarḫ [1] kaderi yazan, Allah
SE262 **Kātib-i çarḫa** idüp feyż-i ʿaẓīm / Eyledi kilk-i ʿaṣāsını Kelīm

ḳātibü’s-sırr [1] gizli yazıları yazan katip
HH1962 Dizdi bu resme rīşte-i güheri / **Kātibü’s-sırr-ı** kilk-i nükte-veri

ḳātil [3] cana kıyan, birini öldüren kimse
NE1008 Nāfiʿ olur gāh olur efsūn gibi / **Ḳātil** olur gāh gül-efsūn gibi
SE670 Seyf-ile **ḳātil-i** küffār oldı / ʿİlm-ile mürşid-i aḥrār oldı
SE2816 Tīr-i ser-tīzi belā-yı nāzil / Ḳılıcı şerbet-i zehr-ı **ḳātil**

ḳatl [19] öldürme, katletme
S299 Dümenle olup şayḳa kejdüm-miṣāl / Hücūm eylemiş **ḳatle** ehl-i ḳıtāl
NE1885 İşte o didükleri Ḥātem benüm / **Ḳatline** cān virdügüñ ādem benüm
NE2323 **Ḳatline** saʿy eylesek olmaz baʿīd / Yüzüñe ḳamḳām dise de bir pelīd
NE2409 İtse velīsi ger o ḥāle nigāh / **Ḳatline** saʿy eyleye bī-iştibāh
NE2720 **Ḳatline** ʿazm itdiler o gövdenüñ / İrteye ḳaldı iyüsi ḳışṣanuñ
SE1569 Yaʿnī ol iki şefīḳ ü hem-dem / İntiẓār üzre iken **ḳatle** o dem
SE1571 **Ḳatl-i** merdümde ḳażādan bī-bāk / Tīz-ter dest-i ecelden çālāk
SE1573 Didi evvel beni ḳatl it bārī / Görmeyin ṣūret-i **ḳatl-i** yāri
SE1574 Eyledi çünki niyāzını ḳabūl / Āḫaruñ **ḳatline** oldı meşġūl
SE1873 ʿİbret ehline yiter ḥiṣṣe tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī **ḳatl-i** ġulām
HH333 **Ḳatl-i** gūra niçün çeker emegi / İtmez ol itdügin yaban eşegi
HH1169 Müjde-i **ḳatl-i** ḫaṣm ü istīṣāl / Oldı āṣār-ı devlet ü iḳbāl
HH1729 **Ḳatli** emrinde eyleyüp teʾḫīr / Āḫir itdi bu vech ile tedbīr
HH1771 Töhmet-i **ḳatl** idüb o nālāna / Ḳoydılar döge döge zındāna
HH1781 ʿĀḳıbet **ḳatlin** iḫtiyār itdi / Şevḳ ile ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HH1974 **Ḳatl-i** ḳāṣıd eger olaydı revā / Senden alurdı ʿibret ehl-i şeḳā
HH2618 Ṭayyib ü Tāhiri getürdi hemān / Eyledi **ḳatl** olunmasın fermān
HH2625 Biri bu resme olsa **ḳatl-i** esīr / Yoḳ mı İslām elinde ya şemşīr
HH2627 Fikr idüp āḫir ol seg-i şirrīr / **Ḳatl** emrinde eyledi teʾhīr

ḳatl-i ʿām [2] kılıçtan geçirme, toplu öldürme, kıyım
NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp **ḳatl-i ʿām** / İki eli ḳanda idi ṣubḥ u şām
SE1554 Baḥr-veş aḳın idüp kişverine / **Ḳatl-i ʿām** itdi o dem ʿaskerine

ḳatl itmek [6] cana kıymak, öldürmek
NE1853 Şāh aña vaʿde-i iḥsān idüp / Ḥātemi **ḳatl itmege** fermān idüp
NE1871 Şāhın aña vaʿde-i iḥsānını / Ḥātemi **ḳatl itmege** fermānını
NE2141 Şāḥibi **ḳatl itse** duyunca seni / Mefte gidersin gibi ey küştenī
SE1573 Didi evvel beni **ḳatl it** bārī / Görmeyin ṣūret-i ḳatl-i yāri

SE1702 Mürşid-i rūz nihān olsa eger / **Ḳatl iderdi** bulıcaḳ ṭaşra seḥer
HH1184 Ḫūb-ı ʿāşıḳ-perest-i şāh-nihād / **İtdi ḳatl-i** pederle ʿāşıḳı şād

ḳatlā [1] öldürülmüş kimseler, maktüller

NE415 Maʿreke **ḳatlāsı** olınsa şümār / Olur idi bir nice kez şad hezār

ḳatlanur görmeyicek göñül [1] bugünkü kullanımı "Göz görmeyince gönül katlanır" şeklinde olan atasözü

SE966 Dīdedür ʿışḳa viren neşve-i mül / **Ḳatlanur görmeyicek** çünki **göñül**

ḳatmaḳ [10]

1. eklemek, ilave etmek

S1249 Hezārı mey-i şevḳ iderdi ḥarāb / Gülüñ cāmına **ḳatmasa** jāle-āb
NE1130 **Ḳatalar** anlara var ümmīdümüz / İylere olsun hele taḳlīdümüz
SE2658 Sālik-i rāh-ı hüdā ola müdām / **Ḳatmaya** adımına hīç ḥaram
HH790 Ḫar olanları kim ḳaṭāra **ḳatar** / Hep eli işidür bu ḫergeleler
HH942 Cām-ı vaṣla şereng-i ġam **ḳatdı** / Kendüyi şāha ṭatluca ṣatdı
HH1106 Yād-ı maḥbūb-ı nev-cevān itdi / Ölilere **ḳatup** figān itdi
HH2744 Ḳuvvet-i ṭāliʿ oldı ser-māye / Kendümi **ḳatdum** āḫir ālāya

2. karıştırmak

NE1739 Derdi hemān sīm ü sīm ü zeheb / Birbirine **ḳatmada** dünyāyı heb
SE713 Nūr-ı reʾyiyle cihān pür-lemeʿān / Giceyi gündüze **ḳatdı** rindān
SE1080 Rā gibi kendin araya **ḳatmaz** / Cāhen ekber olana ḥarf atmaz

ḳatmer [1] (gül yapraklarının kat kat olması bağlamında) bir şeyin kat kat ve çok olma hali

NE2662 Bir biri üstüne kesüp bir bahā / Eyler idi gül gibi **ḳatmer-i** ṣafā

ḳaṭr-ı nebāt [2] bitkiden damıtılarak elde edilmiş öz, billurlaştırılmış şeker, nöbet şekeri

NE647 Ḳand-i lebüñ ḳatre-i āb-ı ḥayāt / Curʿayı itseñ n'ola **ḳaṭr-ı nebāt**
HE39 Küşād eyle ser-i ḫumm-ı devātı / Sebīl it ʿāleme **ḳaṭr-ı nebātı**

ḳaṭrān [2] çam ağacından ya da maden kömüründen çıkarılan sıvı yağ kıvamında koyu ve ağır kokulu sanayi ve tıpta kullanılan suda erimez madde

SE1345 Kelle güya ser-i **ḳaṭrānda** ḥabāb / Cezve-i ḳahve gibi maġzı ḫarāb
HH762 Meşk-i **ḳaṭran** idi iki memesi / Cūşişī dīk-i mekr zemzemesi

ḳaṭre [25] damla

SR5/2 Yer yer görinen **ḳaṭreleri** jāle degil / Nemdür ki dem-i bülbül ider anı bedīd
S373 Ḳalem vażʿ idüp aña nāy-ı ḫadeng / Nuḳāṭ oldı aña her **ḳaṭre-i** lāle-reng
S848 Anuñla döküp **ḳaṭreler** çeşm-i ter / Dil ü dīdeden ḳarʿ u inbīḳ ider
S861 Hilālüñ ide çengelini şikest / Eger **ḳaṭresin** içse bir pīl-i mest
S1276 Yaḳīn oldı kim şāḫ ola **ḳaṭre** bār / Yüridükçe şu aña fevvāre-vār
S1410 Dime **ḳaṭre-i** ḫūn-ı miḥnetdür ol / Bu ḫāk içre toḫm-ı muḥabbetdür ol
NE74 Noḳṭa-ṣıfat **ḳaṭrelerüñ** ḳıl niṣār / Derdüñi dök iñle biraz zār zār
NE278 Dökdi ʿaraḳ çarh-ı kevākib-nümūn / **Ḳaṭreleri** cāmeden oldı birūn
NE351 Ḫāsılı zer-i süḫan-ı ābdār / Ġarḳa-i iġrāk olur **ḳaṭre-vār**
NE528 Şöyle ḳurutmuşdı anı āfitāb / Burmaġ ile çıḳmaya her **ḳatre** āb
NE568 Berf yaġup ḫurde-i şükker gibi / **Ḳaṭre** ṭoñup oldı şükker leblebi
NE647 Ḳand-i lebüñ **ḳatre-i** āb-ı ḥayāt / Curʿayı itseñ n'ola ḳaṭr-ı nebāt
NE1090 Ḳalbe suḫan şanma hevādan gelür / **Ḳaṭre-i** dürr gibi semādan gelür
NE1445 Baḥra dönüp ḫāşılı her **ḳatre** āb / Şaçdı dür-i feyżi miṣāl-i seḥāb
SE610 Ṭālibe çün irişe feyż-i Ḫudā / **Ḳaṭreyi** mevc ide, mevci deryā
SE1189 Gerçi o **ḳaṭre** idi bu ʿummān / Ḳaṭre ammā ki mücellā peykān
SE1189 Gerçi o ḳaṭre idi bu ʿummān / **Ḳaṭre** ammā ki mücellā peykān
SE1678 Ḳıl naẓar **ḳaṭre-i** gevher-ẕāye / Kimse baḳmaz şaçılur deryaya
SE2042 Oldı her **ḳaṭresi** gūya aḫker / Maḳʿadım ṭurmadın od gibi yanar
SE2341 Olsa bir **ḳaṭreñ** ile ālūde / Baḥr-ı milḥ ola şeker-pālūde
SE2426 **Ḳaṭre** almaḳ ne imiş deryādan / Bī-ḥisāb isteyelüm Mevlādan
SE2815 Ḫançeri **ḳaṭre-i** sīm-āb-miṣāl / Cāme-i cismi delerdi fi'l-ḫāl
HH960 Pirehen-çāk olup ḥabāb-āsā / Oldı bir **ḳaṭre** her dür-i yekta
HH1052 Ḳapusı rū-yı baḥra dīde-güşā / Keşret-i ḫalḳ **ḳaṭre-i** deryā
HH2390 Bir iki **ḳatre** olıcaḳ nāzil / Açdı göz ol esīr-i şīfte-dil

ḳaṭre-bār [1] damla saçan, damla yağdıran

NE997 Şebnem-i ʿışḳ olsa eger **ḳatre-bār** / Ġarḳa olur ġarḳa-i ʿulvī şiʿār

ḳaṭre-feşān [1] damlalar saçan, damla yağdıran

NE100 Dāne-niṣār-ı baṭ-ı zerrīn-cenāḥ / **Ḳatre-feşān-ı** yem-i ḳabr-i revāḥ

ḳaṭre-i bārān [1] yağmur damlası

NE2904 Āteşine **ḳatre-i bārān** arar / Şehri gezer derdine dermān arar

ḳaṭre-i şebnem [1] çiy damlası

HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı ümem / Berg-i gül üzre **ḳatre-i şebnem**

ḳaṭre-pāş [1] damlalar saçan ‖ kan döken

NE16 Fırḳ-ı şeyāṭīne çeker dūr-baş / Noḳṭa ile tīġdür ol **ḳaṭre-pāş**

ḳaṭre-zen olmaḳ [1] acele gitmek, bir yerde durmamak

NE2465 Ḳande ki zen işide ol bī-ḥicāb / Olur idi **ḳatre-zen**-i pür-şitāb

ḳaṭṭāl [5] çok kan dökücü, hunhar

HH932 Ḳoltuġına girüp ider ıḍlāl / Oldı ṭaʿūn-ı ekber ol **ḳattāl**

HH1313 Dil-ber-i nāz-perver idi ġazāl / Yüzi derrende nāşi-i **ḳaṭṭāl**

HH1746 Oġlına ḥürmet itmeyen **ḳattāl** / Aña raḥm eylemek ḫayāl-i muḫāl

HH2214 Oldı bir bir o ẓālim-i **ḳattāl** / Rāzdār-ı deḳāyıḳ-ı aḥvāl

HH2583 Her nigehde o ġamze-i **ḳattāl** / Zaḫm ururdı firengi tīġ-miṣāl

ḳavaḳ [1] sulak yerlerde yetişen, yaprakları uzun saplı ve dişli, boyu düzgün ve bâzı türlerinde 30-40 metreyi bulacak uzunlukta, kerestesi için dikilen, odunu gevşek ve kof, kabuğu kavlayıp dökülen bir ağaç ayrıca bkz. ‘başında ḳavaḳ yeli esmek’ md.

SE515 Bir būy-i serve hevādār giçer / Şimdi başında **ḳavaḳ** yeli eser

ḳavānīn [1] kanunlar. Ayrıca bkz. ‘ḳānūn’ md.

NE2392 Kevkebe baḫşā-yı esātīn-i dīn / Laḫlaḫa-fersā-yı **ḳavānīn-i** din

ḳavī [33] güçlü, kuvvetli, sağlam

S283 **Ḳavī** pençe şīrān-ı merdāne merd / Cedel-pīşe yekeffūn-i kār-ı bezd

S424 Velīkin ḳalup şīve-i meşnevī / Sözi anda Aʿcāmuñ oldı **ḳavī**

S740 İder ʿıyş u nūş ehlini kām-yāb / **Ḳavī** gölgelerde ṭurulmuş şarāb

NE430 Şerʿi **ḳavī** müstenid-i pākdür / Fahr-i cihān maẓhar-ı levlākdür

NE626 Kimi olur ġırre-i cāh-ı **ḳavī** / Ehl-i ṭamaʿ nikbetī-i maʿnevī

NE655 Cüzʿ-i **ḳavī** ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḫ-ı māʾa şūr u şaġāb

NE816 Ġālib idüp himmet-i merdānemi / İtdi **ḳavī** pençe-i şīrānemi

NE1112 Ḥikmet-i icād ile olur **ḳavī** / Her sözi olur veled-i maʿnevī

NE1133 Gūş ḳılup vāḳıʿa-i ḫusrevi / Eyle ḫulūṣuñ şuʿarā-yı **ḳavī**

NE1189 Dehledi bu vāḳıʿayı Dehlevī / Eyledi iḫlāṣ ile ṣıdḳın **ḳavī**

NE1620 Cüz-i **ḳavī** neşve-i ḥikmet odur / Aṣl-ı hüdā-yı rükn-i ʿibādet odur

NE1621 Eyle hele merkeb-i ʿazmüñ **ḳavī** / Ṣoñra ḳıl āheng-i reh-i maʿnevī

NE1704 Oldı o yüzden baña bu luṭf-ı ḫāṣ / Oldum iki ḥaṣm-ı **ḳavīden** ḫalāṣ

NE2219 Müşt-i **ḳavī** müşte-i āhen-beden / Maṭraḳa-i külçe-i mihr sīm-ten

NE2290 Ḳavl-i **ḳavī** üzre o ṭurfe göcek / Bāri hiç olmazsa ne deñlü gerek

NE2736 Gāh ḫelālarda olup münzevī / Āb u hevāsıyla olursuñ **ḳavī**

NE2835 Taʿma **ḳavī** sāz-ı cevāriḥ olur / Nefs-i ḫabiṯ ālet-i cāriḥ olur

NE2881 Ḫasta-dil-i ālet ü meʾbūn idi / Ṣaḫṣ-ı **ḳavī** heykele meftūn idi

NE2914 Tīr-i **ḳavī** şaṣt-ı keyānī kemān / Perine varınca gömilür hemān

SE417 Vāriṣ-i vāḥid-i ʿilm-i nebevī / Bāʿiṣ-i zindegī-i şerʿ-i **ḳavī**

SE641 ʿİlm-i ḥikmetde **ḳavī** fāżıl idi / Heyʾeti naḳış iken kāmil idi

SE729 Ṣāniyen oldı fuʿādında **ḳavī** / Sened-i pāk-i ḥadīṣ-i nebevī

SE748 Oldı bu ḳavlüme burhān-ı **ḳavī** / Ḥāl-i Loḳmān ile ṭıbb-ı nebevi

SE756 Çünki tārīḫī-i cehl ola **ḳavī** / Ẓulmet-i küfrüñ olur pīş-revi

SE2190 Ḥumreti gerçi olur pīrāye / Ḫaclete oldı **ḳavī** sermāye

SE2283 Merd kim ola ḫuṣūmetde **ḳavī** / Olur elbette muḥabbetde **ḳavi**

SE2711 Her ne kim **ḳavī** olına pinhānī / Ḳoduġuñ yirde bulasın sen anı

SE2784 Kimde kim ola bu vaṣf-ı ulvī / Bī-tereddüd olur īmānı **ḳavī**

HH478 Ṣābıḳā gerçi ol zebūn ü figār / Bir **ḳavī** fāżıl idi ehl-i veḳār

HH1175 Şāh ü Behzād gördi fursatdur / Fevt-i furṣat **ḳavī** ḥamāḳatdur

HH1280 Nev-cevān-ı **ḳavī** dil ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki ṣāf dānişi pāk

HH1437 İki ḥaṣm-ı **ḳavīyi** itdi helaḳ / Yola girdi yine şeh-i bī-bāk

HH2614 Żābiṭi şehrüñ ol zamānda meger / Bir **ḳavī** kāfir idi kīn-āver

ḳavī-baḫt [3] talihli, şanslı

S199 Zihī pādişāh-ı memālik-sitān / **Ḳavī-baḫt** u pür-dil cihān pehlevān

SE1128 Ḫaṣm olan şāh-ı **ḳavī-baḫtlara** / Ḳarşu ḳor ḳār-ı ḳażā vü ḳadere

HH1546 Eylemişdi o taḫtı menzilgāh / Bir **ḳavī-baḫt** nāmı Ḳāhir Şāh

ḳavīdār [1] güç kuvvet sahibi

NE941 Şāh-ı cevān baḫt u **ḳavīdār** idi / Pādişāh-ı ʿāḳıl u dānā idi

ḳavī-isti‘dād [1] istidadı sağlam olan, kabiliyetli
SE1831 Oldı bir şeyḫ-i **ḳavī-isti‘dād** / Mülk-i Baġdādda meşhūr-ı bilād

ḳavī-māye [1] mayası sağlam olan
HH2409 Aña bir tācir-i **ḳavī-māye** / Olmış idi ḳarīb ü hem-sāye

ḳavīyü’l-beden [1] vücudu sağlam ve güçlü olan
NE2598 Var idi bir kebş-i **ḳavīyü’l-beden** / Ḳoç degil kūh-şıfat-ı gergedan

ḳavīm [3] doğru, dürüst
S65 Çekem levḫ-i cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem cedvel olursa dīn-i **ḳavīm**
S74 Odur mürşid-i rāh-ı dīn-i **ḳavīm** / ʿAṣādārı olsa ʿaceb mi Kelīm
NE2088 Oldı bize hādi-i rāh-ı **ḳavim** / Mihr-i cihān-tāb-ı Kitāb-ı Kerīm

kāviş [1] eşeleme, kaşıma ‖ arama, araştırma
SE408 **Kāviş-i** nāḫun-ı endīşe ile / Belki nevk-i ḳalem-i tīşe ile

ḳavl {ḳul} [2] bkz. ‘ḳul’ md.
NE170 Ḫayf ki dünyānuñ olup mā’ili / Akçe ṣayılmış **ḳavl** ide ʿāḳılı

ḳavl [26] söz, kelam
NE73 **Kavlüñ** ile ḳulluġuñ işbāt ḳıl / Sür yüzüni ḫāke münācāt ḳıl
NE143 Hāṣıl-ı **ḳavl-i** ḥükemā safsaṭa / Mantıḳın eşkāli ḳuru maġlaṭa
NE211 Rūḥ-ı kelām olsa da **ḳavli** ṣaḥīḥ / Neylesün iḥyā kelimātın Mesīḥ
NE762 Līk idüp her biri **ḳavlin** ekīd / Olmadı hiç ʿöẕr ü tüvānı müfīd
NE1127 Yoḫsa bizüm gibiler olmaz şümār / Ehl-i hevā **ḳavline** ne iʿtibār
NE1440 İster iseñ **ḳavlüme** rūşen-i delīl / Saña yeter ḳıṣṣa-i şeyḫ-i celīl
NE1541 Redd-i selām itmesi mālā-kelām / **Ḳavl-i** peyġamber ile ʿaleyhi’s-selām
NE1707 Sözleri cümle ḥükm-āmiz idi / **Ḳavli** mü’eṣṣir nefesi tīz idi
NE1970 **Ḳavlümi** destūr-ı ʿamel eyle heb / Söyleyeyin bir semer-i bü’l-ʿaceb
NE2290 **Ḳavl-i** ḳavī üzre o ṭurfe göcek / Bāri hiç olmazsa ne deñlü gerek
NE2407 Geldi eḫādiṣde **ḳavl-i** ṣarīḫ / Oldı bu maẕmūn ile naḳl-i ṣaḥīḥ
NE2592 Nice nice ḫīle ki fikr itdiler / **Ḳavli** bunuñ üstüne berkitdiler
NE2691 **Ḳavli** anuñ fazl-ı sükūt u menām / Bunlar ise uyḫuyı eyler merām
SE437 Eşer-i kilki olup **ḳavl-i** eṣaḥ / Çekilür ḫame-i ḳudretden ṣaḥ
SE438 Tercemān-ı ḳalemi itdi bedīd / **Ḳavl-i** ṣārīḳ gibi biñ ḳayd-ı müfīd
SE719 Biri de **ḳavl-i** eṣaḥ mı eyā / Enbiyā vārişi olmaḳ ʿulemā
SE748 Oldı bu **ḳavlüme** burhān-ı ḳavī / Ḥāl-i Loḳmān ile ṭıbb-ı nebevi
SE1037 Var-ıdı şehrde bir üstādım / **Ḳavl** ü fiʿli sebeb-i irşādım
SE1736 Oldı Ristoya meḳārın evvel / Ḥükemā **ḳavliyile** itdi ʿamel
SE2604 Ṭutdı ol **ḳavli** hemān nefs-i daġal / Şarṭ-ı fāsıd gibi mensūḫ ʿamel
SE2697 Böyledür **ḳavli** cüvān-merdlerin / Baḳma inkārına dem-serdlerüñ
SE3094 Olasın kār-ı emānetde meşel / İdeler **ḳavlüñi** düstūr-ı ʿamel
SE3295 İtdiler ḫāṣılı bir **ḳavl** u ḳarār / Ki ola gūşe-i tenhāda bu kār
HH337 Ehl-i ḥikmet bu **ḳavle** ḳā’ildür / Zene mā’il zināya mā’ildür
HH1589 Sebeb-i āh idi aña her gāh / Āḫir-i **ḳavlde** işāret-i āh
HH2188 Virdi Maḥzun daḫı bu **ḳavle** ḳarār / İtdi bir gün der-i emīre güẕār

ḳavl itmek [1] sözleşmek, anlaşmak
SE3286 **Ḳavl idüp** gizlice bir ḫāl idelüm / Bir zaman ʿālemi iġfal idelüm

ḳavl ü ḳarār [2] sözleşip bitirme
SE2704 Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār / Az olur rāstī-i **ḳavl ü ḳarār**
SE3104 Güç olur kişide ʿār olmayıcaḳ / ʿUhde-i **ḳavl ü ḳarār** olmayıcaḳ

ḳavlamaḳ [3] pul pul kabarıp dökülmek, soyulmak
NE499 Pür-varaḳ-ı sebz idi her naḫl-i verd / **Ḳavladı** gūyā felek-i lācüverd
HH42 **Ḳavlayup** lāciverd-i ṭāḳ-ı kühen / Pāre pāre düşe bu günbedden
HH557 Şemse-i ṭāḳ-ı ġurfe-i ḥaḍrā / **Ḳavladı** lāciverd ile gūyā

ḳavm [25] aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak topluluk, insan topluluğu, güruh
NE393 Heft ḳıral ile o **ḳavm-i** ġabī / Yürüdiler heft ser-i ejder gibi
NE733 Görmedügi **ḳavmi** añup dā’imā / İde nice mürdelere iftirā
NE814 Kim beni itmişdi Ḫudā-yı celīl / Vech-i maʿāşına o **ḳavmüñ** kefīl
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol **ḳavm-i** şūm / Her yıl ider ġāret-i eṭrāf-ı Rūm
NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol **ḳavm-i** şūm / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı semūm
NE1609 Cürm-i cezāsına o **ḳavm-i** şerār / Haftasına varmadın oldı dūçār
NE1801 Līk seḫā dinmez aña kim müdām / Eyler anı erẕel-i **ḳavm-i** ʿavām
NE3027 **Ḳavm-i** şeyāṭīn ḳaçan kerem olur / Merdek-i rişte daḫı az ḳurtulur
SE543 Ne şerefdür bu ki **ḳavm-i** bī-tāb / İde sırren vara Mevlāʿya ḫiṭāb

SE625 Oldı iʿzāz-ıla ol **ḳavm-i** cerī / Cümleten ḫalkuñ ūlü'l-emrleri
SE847 Didi kim **ḳavm-i** sebük-bāruz biz / Rāżī-i ḳısmet-i Cebbāruz biz
SE852 Didi iy **ḳavm-i** baṭālet-muʿtād / Bu mıdur emr-i tevekkülde murād
SE996 Heyʿet-i şūmı naṣīḥat besdür / Lūṭ **ḳavmi** saña ʿibret besdür
SE1212 Yazıḳ ol **ḳavm-i** perīşān-ḫāle / Ki ḳala gelmeye naḳdı ḳāle
SE1841 Kārı ol **ḳavm-i** ḳabāḥat eserüñ / Yüregin delmiş-idi şaḫnelerüñ
SE2333 Güyiyā maġsel-i **ḳavm-i** Musā / Şāfiʿī ḥavżı yanında deryā
SE2537 Levḥaşa'llāh ki ola Lūṭī-i şūm / Olasın peyrev-i **ḳavm-i** mezmūm
SE2909 Oldı iclāl-ile **ḳavm-i** şuʿarā / Nāz-perverd-i gülistān-ı ṣafā
SE3202 Ḥayf u ṣad ḥayf ki ol **ḳavm-i** leʾīm / İtdiler bir hüneri cürm-i ʿaẓīm
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aṣl ola müdām / **Ḳavm-i** mensūḫa döne ḥarfi tamām
HH698 Ẓāhir oldı o **ḳavm-i** ḫūn-ḫᵛāra / Dönmiş ol ʿarṣa ordı bāzāra
HH1083 **Ḳavm-i** kāfir dilān-ı ḫūn-ḫᵛāre / Ḥaşm bī-raḥm derd bī-çāre
HH1109 Ṭurdı baḳdı o **kavm-i** ḫūn-ḫᵛāra / Gözi ṭūş oldı nā-gehān yāra
HH1159 Emn ile yolda reh-rev-i dil-cū / Mekre ḥāżır o **ḳavm-i** furṣat-cū
HE88 Şebükbār özge **ḳavm-i** bī-emāndur / Ki ancaḳ aġırlıġı gürz-i girāndur

ḳavm-i Lūṭ [2] Kurân-ı Kerîm'de Allah'a itaat etmemeleri ve kadınlar yerine erkeklerle birlikte olmaları sebebiyle helak edildikleri bildirilen kavim, Hz. Lût'un kavmi

NE2655 Mültezim-i māḥaṣal-ı **ḳavm-i Lūṭ** / ʿĀmil-kār u ʿamel-i ḳavm-i Lūṭ
NE2655 Mültezim-i māḥaṣal-ı ḳavm-i Lūṭ / ʿĀmil-kār u ʿamel-i **ḳavm-i Lūṭ**

ḳavramaḳ [2] el veya kolla sıkıca tutmak, elinin veya kolunun içine almak

NE2702 Şap şap öpüp **ḳavrar** idi her yerin / Cümle sevād eyledi sīmīn-berin
NE2908 Vuṣlasını **ḳavrayup** eyler niyāz / Ejder-i nefsine olur fitne-sāz

ḳavs [7]

1. yay

NE2252 Dik dik atar nite ki şāṭır ḳulaḳ / Yatmaz oturdı **ḳavsüñ** bir ayaḳ
HH2394 Tīr ile **Ḳavsi** eyleyüp hem-ser / Sīnemi eyledüñ belāya siper

2. kaza oklarını atan kader yayı

S367 Ḳażā **ḳavsi** oldı gürūha zebān / Gürūha gürūh uçdı murġān-ı cān
S384 Ne ışşı belā gelse tedbīrden / Ḳażā tīridür **ḳavs-i** taḳdīrden
SE2957 Çün ḳaża tīri ata **ḳavs-ı** ḳader / Ne başīret meded eyler ne başar

3. gökkuşağı

HH43 Ebr ü aḫter dökile meydāne / **Ḳavsden** şanki penbe vü dāne

4. yay burcu

HH200 Burc-ı **ḳavs** oldı yaylıḳ gūyā / Tīr-keşi neyyir-i eşiʿʿa-nümā

ḳavseyn [2] iki yay. Ayrıca bkz. 'ḳābe ḳavseyn' md.

SE281 Çünki dünyāyıla mābeyn oldı / Lāzım olan aña **ḳavseyn** oldı
HH92 تاحtahtımın şāhı / Ḳābe **ḳavseyn** burcınun māhı مع الله

ḳavs-ı ḳūzaḥ [2] gökkuşağı

NE1670 **Ḳavs-ı ḳūzaḥ** gibi televvün medār / Belki televvünde temekkün-şiʿār
NE2468 İrse eli bulsa eger bir mesās / Eyler idi **ḳavs-i ḳūzaḥdan** libās

Kāvūs [1] Keyâniyân sülalesinin ikinci ve en önemli hükümdarıdır. İran tahtında en uzun süre oturan hükümdaralrdan biri olan Kâvûs'a klasik şiirde zenginlik ve saltanat bağlamlarında yer verilir.

S1026 Aña kāselīs ehl-i nāmūsdur / Meger maṭbaḫ-ı ḫāṣ-ı **Kāvūsdur**

ḳavuşmaḳ [1] ayrı kalınan bir kimse ile bir araya gelmek, birleşmek

HH2723 İki ḥasret **ḳavuşduġı** demler / Çünki maḳbūl olur duʿā dirler

ḳaya [1] sert ve iri taş ‖ erkek cinsel organı

NE2748 Ḳalıp şābūnı olur gūyiyā / Gerden-i ʿavc üzre delikli **ḳaya**

ḳayd [7]

1. bağlayacak şey, bağ, bent

HH1170 **Ḳayddan** ḳurtılup o gāv dü-tā / İtdi şevḳ ile ʿayş ü nūşa ṣalā
HH1317 **Ḳayddan** gürk ü rūbeh oldı rehā / Çıḳarup kürkin itdi ʿazm-i veġā
HH1399 Bildi kim ṣayd-ı dām-ı keyd olmaz / Mihre nūr-ı eşiʿʿa **ḳayd** olmaz

2. endişe ‖ emel, arzu

SE438 Tercemān-ı ḳalemi itdi bedīd / Ḳavl-i şārīḳ gibi biñ **ḳayd-ı** müfīd
SE795 **Ḳayd** virsek dil-i āsūdemüze / Degmeye zaḥmet-i bī-hūdemize
SE137 **Ḳayd-ı** dünyāyıla ḳılma meftūn / Eyleme müflis-i iḳbāl-nümūn
SE2532 Nice bir **ḳayd-ı** zen idüp rüsvāy / Boynuña ura dü-saḫā iki pay

ḳayda düşürmek **[3]** tuzağa düşürmek, aldatmak ‖ bir şeyin peşine düşürmek

SE1865 **Düşürür ḳayda** çoḳ āzādeleri / Bende eyler nice beg-zādeleri
SE2260 Kendüñi **ḳayda düşürmek** ne belā / Ḫavfı terk eylememekdür evlā
HH1395 **Ḳayd-ı** keyde **düşe** müsellem iken / Ḳul ola pādişāh-ı ʿālem iken

Ḳaydefā **[2]** Azerbaycan'da Berda' ülkesinin kraliçesi olduğu rivayet edilmekle birlikte Mısır veya Batı Anadolu kraliçesi olduğunu söyleyen kaynaklar da mevcuttur. İskender zamanında yaşayan Kaydefâ Evliya Çelebi'ye göre Marmara ülkesi kraliçesidir. İskender bu ülkeyi fethetmek istemektedir ve tebdil-i kıyafet dolaşırken yakalnır. Kaydefâ kendisine ve ülkesine dokunmayacağına söz verdirerek İskender'i serbest bırakır. İskender hem sözünde durmak hem de o ülkeyi ortadan kaldırmak istemektedir. Hızır İskender'in yardımına gelir ve ona çare olarak Karadeniz'i Akdeniz'e akıtmasını söyler. Böylece Kaydefâ'nın ülkesi sular altında kalacak ve ortadan kalkacaktır. Kelime tanıklarda bu bağlamda kullanılmıştır.

S1041 Ṣalup baḥra ʿaks o ṭāḳ-ı ḥarāb / Meger **Ḳaydefā** mülkidür ġarḳ-āb
SE1737 **Ḳaydefā** kişverini itdi tebāh / Āteş-i fitneye ṣu ṣaldı o şāh

ḳayıḳ **[1]** deniz, göl ve nehirlerde, kürek veya yelkenle yol alan küçük tekne

NE1317 Zerdi mülevven görüken her **ḳayıḳ** / Ṣanki simāṭ üzre ḫoşāba ḳaşıḳ

ḳaymaḳ **[1]** düz ve kaygan bir yüzeyde ilerlemek

S1357 **Ḳayar** buzda meh-pāreler pür-şitāb / Olur çarḫ-ı mīnāda gūyā şihāb

ḳaynamaḳ **[5]**

1. sıcaklığı belli bir dereceye varıp fokurdamak

S1286 Pür it cāmı bī-çārelerle baña / Meyi **ḳaynamış** içsün ehl-i riyā
NE523 Ṣaldı zemīne dem-i bāḥūr tef / İtdi ṣular **ḳaynayup** iẓhār kef

2. tazyikle fışkırmak

NE2809 Dik dik atup mühmeli ṣüʿbān gibi / **Ḳaynar** idi ṭurma ṣadırvān gibi
SE2237 İtdi biñ derd-ile bī-çāre fiġān / Ṭurmayup **ḳaynadı** her ignede ḳan

3. coşmak, artmak, etrafı sarmak

SE2810 Yaʿnī ṭūfān-ı celāl itdi bürūz / **Ḳaynadı** fitne hemān rūz-be-rūz

ḳaynatmaḳ **[3]** (fitne için) coşturmak, artırmak

S927 Ne ḫum dīg-i seccāde-i mey-gede / Ki siḥr eyleyüp fitne **ḳaynatmada**
NE2493 Fitneyi **ḳaynatmada** her ṣubḥ u şām / Söyler idi çömlege çömlek müdām
HH749 **Ḳaynadup** fitne mekr ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden oy virür her dīk

Ḳays **[18]** Leylâ ile Mecnûn hikâyesindeki Mecnun'un asıl adı, Kays-ı Âmirî. Doğu edebiyatlarında aşık timsali olarak geçmektedir.

S643 Ṭurur **Ḳays-veş** ḳulle ḫayret-künān / Ki farḳında var heyʾet-i āşiyān
S964 Baña ṣun ki **Ḳaysa** cünūn ögredem / O nā-şāda birḳaç fünūn ögredem
S700 Anuñ **Ḳaysı** jülīde-mū sünbüli / Göñül gibi şürīde her bülbüli
S1448 Görüp birinüñ rūy-ı zībāsını / Ḳıyās eyledi **Ḳays** Leylāsını
S1458 Çeküp **Ḳays** Leylāsına intiẓār / Ayaġ üstüne itdi bir yıl ḳarār
NE1002 **Ḳays-veş** ol ḫānkāhuñ bī-şümār / Nice soyunmuş gezer idi abdāl-vār
SE772 **Ḳays-ı** ser-geşte gibi meşşāʾün / Oldılar lemʿa-i feyże meftūn
SE1858 Dil virüp ʿavrete meftūn olma / **Ḳays-veş** göz göre mecnūn olma
SE3199 ʿAşḳ eger böyle ise vāveylā / Seg-i ṣaḥrā ola **Ḳays-ı** şeydā
HH293 Oldı ehl-i sevād sevdāyī / Özledi semt-i **Ḳays-ı** Şeydāyı
HH367 **Ḳays-ı** şeydāya döner eṭvārı / Nerede ḳaldı ʿaḳl-miʿmārı
HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı **Ḳays-ı** şeydānuñ / Naḳd-i vaḳti o zār u nālānuñ
HH489 Oldı mānend-i **Ḳays** āḫir-i kār / Ṣöhre-i şehr ü suḫre-i bāzār
HH505 ʿAḳl-ı evvel geçen ẓarāfetde / **Ḳaysı** geçmiş ṭarīḳ-i miḫnetde
HH615 Rāst gelse dir idi **Ḳays** aña / مرحباً بالوفاق مولانا
HH1329 Cümle ṣaḥra-nişīn-i bādiye-gerd / **Ḳays-ı** āvāre gibi deşt-neverd
HH1463 **Ḳays-veş** itmeseydi dermānde / Ne işüm var idi beyābānda
HH1780 Ceẕbe-i ʿışḳ ile zebūn oldı / **Ḳays-ı** ṣaḥrā-rev-i cünūn oldı

Ḳayṣer **[7]** Roma ve Germen imparatorları bu ünvanla anılır bunun yanında geniş anlamda hükümdar anlamına da gelmektedir.

SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā **Ḳayser** / Ḳarşu geldi bir iki merḥale yer
SE1761 **Ḳayṣerüñ** oldı ḳaravulları cüst / ʿAskerüñ yolına sed çekdi dürüst
SE1769 Kendiden **Ḳayṣere** yazdı nāme / Bu idi vird-i zebān-i ḫāme
SE1784 Varıcaḳ **Ḳaysere** bu resme ḫiṭāb / Tācın atdı göge mānend-i ḥabāb

SE1791 **Ḳayṣerüñ** cürmini ʿafv eyledi şāh / Zād'allāh zihī ʿafv-ı günāh
SE1802 Didi ol elçiye şāh-ı İslām / Yürü var **Ḳayṣere** eyle iʿlām
SE2491 **Ḳayṣer** ol fikre olınca cāzim / Oldı irsāl-i peyāma ʿazim

Ḳayṣer-i Rūm [4] Roma imparatoru

SE309 **Ḳayṣer-i Rūm** u şehin-şāh-ı ʿAcem / Ḥākimü'l-vaḳt ü selāṭīn-i ümem
SE1753 Bir zamān eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki ide **Ḳayṣer-i Rūm** üzre ġazā
SE1787 Geldi çün nāme-ber-i **Ḳayṣer-i Rūm** / Āṣafa oldı ḳażıyye maʿlūm
SE2484 Eyledi **Ḳayṣer-i Rūmuñ** bu peyām / Tevsen-i şevḳını efsürde-licām

Ḳayseri {ḳayserī} [1] kayserlere ait olan

S539 Gelür bād ile ṭolı keştīleri / Ne keştī ki gencīne-i **Ḳayseri**

ḳaz [1] ördekgiller familyasından, gri ve beyaz tüylü, bitkiyle beslenen, bâzı türleri göçebe olan, bâzı türleri ise kümes hayvanı olarak yetiştirilen, perde ayaklı büyük kuş

HH1319 Ṣalınup evce bāz-ı pervāzı / Ḫānegī ḳıldı ördegi **ḳazı**

ḳażā [33]

1. ezelde Allah tarafından takdir edilenlerin gerçekleşmesi

S367 **Ḳażā** ḳavsi oldı gürūha zebān / Gürūha gürūh uçdı murġān-ı cān
S384 Ne ışşı belā gelse tedbīrden / **Ḳażā** tīridür ḳavs-i taḳdīrden
NE783 Birisi de terk-i tarīḳ-i **ḳażā** / Kim görinür tabʿa ḫilāf-ı rıżā
NE840 İki sözüm var çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE1854 İtdi nihānī anı bir ṣubḥgāh / Tīr-i **ḳażā** gibi hemān rū-be-rāh
NE2531 Ḳaşnaġına bir teber urmuş ḳażā / Düşmege ṭurur yüregi dāʾimā
SE429 Ṭuyılup şırr-ı **ḳażā-i** sermed / Ola taḳvīm-i kühen ḥükm-i raṣad
SE477 Refʿ olup perde-i esrār-ı **ḳażā** / Görmedin mesʾele maʿlūmuñ ola
SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi baḫtlara / Ḳarşu ḳor ḳār-ı **ḳażā** vü ḳadere
SE1571 Ḳatl-i merdümde **ḳażādan** bī-bāk / Tīz-ter dest-i ecelden çālāk
SE1644 Bir gün āḫir irişüp ḥükm-i **ḳażā** / Oldı bir ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı ẓürefā
SE1840 Gör **ḳażāyı** ki o şeb zindānı / Naḳb idüp bir nice merd-i cānı
SE1912 Gelicek nāvek-i dil-dūz-ı **ḳażā** / Siper olmaz aña illā ki rıżā
SE2163 Gösterür nükte-şināsān-ı **ḳażā** / Ḫār u gül her ne ise ḫüsn ü rıżā
SE2782 İʿtimād itmeye dirʿ ü sipere / İʿtiḳād ide **ḳażā** vü ḳadere
SE2957 Çün **ḳażā** tīri ata ḳavs-ı ḳader / Ne başīret meded eyler ne başar
SE2958 Gelmeyince görinüp sehm-i **ḳażā** / Ḳaçınup ṭurmaġ-ıla umma devā
SE2970 İricek cāẕibe-i ḥükm-i **ḳażā** / Çāresi cān-ıla teslim ü rıżā
SE3008 Līk pā-bend idicek ḥükm-i **ḳażā** / Yedilür bir ḳıl ile ehl-i rıżā
SE3010 Kör ider can gözini tīr-i **ḳażā** / Ḫalḳa-i mīme döner pehn-i **ḳażā**
SE3056 Kedḫudā müşteġıl-i ḫidmet idi / Gūyiyā ḥükm-i **ḳażā** ġaflet idi
SE3224 ʿIşḳdur cāẕibe-i ḥükm-i **ḳażā** / Eksik olmaz dil-i ʿuşşāḳa belā
SE3230 Gör **ḳażāyı** ki giçerken ol māh / İtdi ol ḫasta-i sevdā-zede āh
SE3394 Boynına aldı güneh gibi hemān / Oldı sürʿatle **ḳażā** gibi revān
HH387 Mīzbān eylemiş **ḳażā** ḳaderi / Her kişinüñ naṣībi mā-ḫażeri
HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i **ḳażā** / Çeşm-i mūra çekerdi mīl-i fenā
HH1672 Gör **ḳażāyı** ki ḳaṣrdan ol ān / Ḫande-zen şekli oldı şāha ʿıyān
HH1747 Gördi āmāde tīġ-i tīz-i **ḳażā** / Virdi nā-çār olup ḳażaya rıżā
HH1747 Gördi āmāde tīġ-i tīz-i ḳażā / Virdi nā-çār olup **ḳażaya** rıżā
HH1843 Çıḳarur ḳat ḳat anı çarḫ-ı dü-tā / Bir bir eyler geçen belāyı **ḳażā**

2. can ve mal kaybına neden olan kötü olay

SE3293 Beni öldür yürü bul sen de rehā / Yaʿnī ḳurbān ile it defʿ-i **ḳaża**

3. kadının işi ve görevi; kadının hüküm vermesi

SE3366 Bir zaman oldı Silistre baña cā / İtdüm ol ḫıṭṭada tenfīz-i **ḳażā**

4. yapma, ifa etme

HH2768 Ehl-i miʿyāra idelüm cezmi / Üç yüz akçe **ḳażāya** degmez mi

ḳażā ile [1] bilmeden, farkında olmadan, kazara

SE2984 İtdi bir zāhid-i pākize-naẓar / Ser-i bāzāra **ḳażā ile** güẕer

ḳażā vardum dimez [1] "Kaza geliyorum demez." "Can veya mal kaybına sebep olan kötü olayın ne zaman olacağını kestirmek mümkün değildir." anlamında atasözü

SE2983 İşte **vardum dimez** irdikçe **ḳażā** / Bir delīl ister-iseñ işte saña

ḳażāyā düş olmaḳ [1] ansızın kötü ve tehlikeli bir durum karşısında kalmak, bir bela ile karşılaşmak, kazaya uğramak

HH921 Nā-gehānī **ḳażāya düş oldum** / Didi özge belāya düş oldum

ḳażāya ḳalmaḳ [1] namaz ibadetinin sonra yerine getirilmek üzere vaktinde eda edilmemesi

HH60 Ḳolaya bağlıdur diyü ṣalavāt / Muttaṣıl **ḳalmada ḳażāya** ṣalāt

ḳażāyā [1] kaziye, meselele ‖ cümle

SE78 Çün **ḳażāyā-yı** ḥikem oldı tamām / Ḥıfẓ olındı o sicill-i aḥkām

Ḳazaḳ [3] Kazak terimi Türk Tatar kültürüne bağlı Müslümanlar için kullanılmasının yanında Altınordu, Kırım ve Astarhan Hanlarının otoritelerini tanımayıp, Moldovya'dan Hazar Denizi'ne kadar geniş step bölgelerine yerleşmiş asiler için de kullanılmıştır. Kelime tanıklarda 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı kıyılarına saldıran hatta 1624 yılında Karadeniz üzerinden İstanbul'a kadar gelip Yeniköy'ü yağmalayan Don Kazakları bağlamında kullanılmıştır.

S256 **Ḳazaḳ** itdi sāḥillere çok sitīz / Leh-i dil-siyehde velī fitne-ḫīz

S292 O menzilde geldi **ḳazaḳdan** ḫaber / Ki bozmuş anı cünd-i āyin-ẓafer

NE1567 Geldi **Ḳazaḳ** başdı o şehri tamām / Oldı peyām-āver-i rūz-ı ḳıyām

ḳaẕer [1] pis, kirli, murdar

SE2160 Kāsede āb yāḫūd çirk ü **ḳaẕer** / Her ne olsa o tereşşuḥ eyler

ḳazġan [2] çok miktarda yemek pişirilen kap, büyük ve derin kap, kazan

S274 İrişdi semāvāta efġān-ı kūs / Felek oldı pür-nāle **kazġān-ı** kūs

SE2499 Ser-nigūn ṭencere ḫālī **ḳazġan** / Şikem-i rāhibe dönmişdi hemān

ḳazıḳ bābı [2] pasif eşcinsel erkek

NE2856 Oldı **ḳazıḳ bābı** deñilmek aña / ʿĀḳıbeti ḫayr ola diyu duʿā

SE3197 Muġlimān ʿāşıḳ-ı bī-tābīdür / Ḫīz-ı nā-pāk **ḳazıḳ bābıdur**

ḳazımaḳ [2] keskin bir araçla bir şeyin yüzeyini çizmek, hakketmek

SE3506 Gül görüp eyleye feryād hezār / Ḫaṭṭ-ı sebzi **ḳazıyup** eyleye ḫār

HH167 Resm-i idbārı ḥaḳk idüp Behrām / Oldı yañlış **ḳazıyacaḳ** o ḫüsām

kāẕib [5] yalan söyleyen, yalancı

NE988 Oldı ya mihr-i seḫer-i imtiḥān / Ṣādıḳ ile **kāẕibi** bir itdi ʿayān

SE1589 **Kāẕibi** kiẕb ider āḫir rüsvā / Ḳalacaḳ yüzi ḳarasıdur aña

SE1592 Yer ḳomaz **kāẕibe** kiẕbi aṣlā / Teng olur başa yalancı dünyā

SE1596 Nice **kāẕib** ṭuyılup aldandı / Anı bir gizli ẓarāfet ṣandı

HH1503 Ṣubḥ-ı **kāẕibden** evvel ol ṣādıḳ / Yaʿnī sulṭān-ı ʿışḳ olan ʿāşıḳ

ḳażiyye [3] mesele, husus

SE1787 Geldi çün nāme-ber-i Ḳayṣar-ı Rūm / Āṣafa oldı **ḳażıyye** maʿlūm

SE2241 Bu **ḳażiyye** olup ifṣāya sebeb / Ḳaldı ol dem bu zamandur o laḳab

SE3120 Oldı çün şāha **ḳażıyye** maʿlūm / Ṣīr-veş ḳıldı o rūbāha hücūm

ḳazmaḳ [4]

1. bir araçla toprağı kabartarak kaldırmak, oymak ve atmak

SE2722 Naḫl içün **ḳazdıġı** çeh diḳḳat-ile / Ağız açup dir-idi ḫayret-ile

SE2723 Mīvesin çünki yimez ṭoyınca / Bārī **ḳazsa** ḳuyuyı boyunca

SE2854 Mühreler **ḳazdı** ġırīvān oldı / Surḫ-ı zenbūr ḫurūşān oldı

2. ince ve sert uçlu kalemle sert zemin üzerine yazı ve resim yapmak, hakketmek

SE2466 Oḳu gör levḥ-i mezārın ne yazar / Luṭf iden sikkeyi mermerde **ḳazar**

ḳazdıġı ḳuyuya düşmek [1] başkası için hazırladığı tuzağa kendisi yakalanmak anlamında deyim

NE2039 **Ḳazdıġı ḳuyuya düşer** ḫışm-nāk / Çoġın ider kendi tüfengin helāk

ḳazzāz [1] ipek işleyen, ipekçi

NE1216 Ḳanġı yere kim anı bazzāz ider / Anda kirm-i pīle-yi **ḳazzāz** ider

kebāb [2] ateşte veya susuz olarak bir kap içinde pişirilen et yemeği

S965 Dil-i zār olup ḳānīʿ-i ḫuşk ü ter / Baña şiş **kebābıyla** şīşe yeter

HH217 İtmeden bāz-ı ḳadri ṣayda ṣitāb / Çāştgāhı tutardı būy-ı **kebāb**

kebāb eylemek/itmek [5] yakmak, kavurmak

S617 Ki baʿde'ẕ-ẓuhr germ olup āfitāb / **İder** murġ u māhīyi anda **kebāb**

S1182 Ḫurūş eyledi yine ḫumdan ṣarāb / Bu şevḳa muaʿllaḳlar **itdi kebāb**

S1303 Tenūr-ı sipihre güneş ṣaldı tāb / **İder** sīḫ-ı miḥverde şevri **kebāb**

NE457 Bāz-ı kebūterden idüp ictināb / Ḥasret-i kebk **eyledi** baġrın **kebāb**

SE210 Söyledi berre-i biryān aña hem / Ciger-i ḫaşmı **kebāb itdi** elem

kebīr(e) [5] yaşça büyük (sağīr zıtlığında)

S872 Biri şehd-i pür-şīr ü şīrīn biri / Ṣaġīre birisi **kebīre** biri
NE859 Tābʿ-ı fetevāsı ṣaġīr ü **kebīr** / Mūr u milḫ emrine fermān-peẕīr
HH837 Ser-güẕeştin çün eyledi taḳrīr / Oldı ʿibret-dih-i ṣaġīr ü **kebīr**
HH1572 İʿtimād eyleyüp saġīr ü **kebīr** / Himmetin ister idi mīr ü vezīr
HH1617 Vāḳıf olınca çaḳ saġīr ü **kebīr** / İtdi teşhīr itmedi taḳṣīr

kebg, kebk [10] keklik

S937 Yine sāḳiyā yāre ṣun bir ṭolu / Ḳadeḫle vir ol **kebg-i** zībāya ṣu
NE457 Bāz-ı kebūterden idüp ictināb / Ḥasret-i **kebk** eyledi baġrın kebāb
NE459 Şāh ki maḳṣūd ide küşte ḳışāş / Olmaz o dem **kebk** ü kebūm ḫalāş
NE2204 **Kebg-i** ḫurāmān gibi ḥüsn-i celī / Ayaġı ḳınalı gözi sürmeli
NE2215 Yem döküp ol **kebge** bezer nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi dām-ı fiten
NE2663 Eyler idi itmese bir **kebgi** rām / Ḳuyruġın alup ele rüsvāy-ı ʿām
HH216 Nīze vü tīri oldı sīḫ-i vüḫūş / İtdi **kebk** ü ġazāli dūş-be-dūş
HH226 Eylemez ṣayd-i **kebk** içün pervāz / Başını çekdi ḫırḳaya şehbāz
HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile serv / Gülüp oynardı ṭurma **kebk** ü tezerv
HE58 Ol **kebke** dil viren vaṣla maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meşeldür

kebg-i derī [3] dağ eteklerinde yetişen normal keklik türünden iki kat daha büyük gri renkli ve beyaz çizgili keklik, dere kekliği

S862 Baṭ-ı meyden olsa eger yāveri / Ayaḳlanmaya bāza **kebg-i derī**
S1369 Gezer berf ü yaḫ üzre **kebg-i derī** / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları
NE2174 Eñ eyüsi **kebg-i** derī-veş dilīr / Biri biriyle ola bālā vü zīr

kebg-i kūhsār [1] dağ kekliği

SE2989 Āşiyān ḥasreti itmiş maḥzūn / **Kebg-i kūhsār** gibi gözleri ḫūn

kebg-nāz [1] keklik gibi nazlı olan

NE2171 Dām-ı belādur o ḫar-ı künde-bāz / Nice gülüp oynasun ol **kebg-nāz**

kebg-ver [1] keklik sahibi

NE2658 Rām ḳılup niçe peri peykeri / Ṣayd ider idi niçe **kebg-veri**

kebkeb {kepkep} [1] küçük demir çivi, mıh

SE3123 Her şerer kim çıḳarur **kebkeb-i** peyk / Dirdi gūyā aña fāḫlaʿ naʿleyk

kebş [3] erkek koyun, koç

NE2598 Var idi bir **kebş-i** ḳaviyü'l-beden / Ḳoç degil kūh-şıfat-ı gergedan
HH1360 Yār iden **kebş-i** gürkden selebi / N'eylesün şāhdār-ı zencelebi
HH2161 Buna ḳan dökmeden olur dermān / **Kebş-i** cāndur fidā içün ḳurbān

kebūd [9] mavi, gök rengi

S348 Sipihre çıḳup şuʿle-i ser-keşī / **Kebūd** aṭlasın eyledi āteşī
S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma dūd-ı **kebūd** / Piyāz üzre sünbül gibidür o dūd
NE2021 Yaḳdı yine rīşine şol deñlü ʿūd / Şāl-şıfat büridi dūd-ı **kebūd**
HH384 Gelse ebr-i **kebūd-ı** nevrūzī / Pür-cilā saḳfın ide fīrūzī
HH527 Kimi dir oldı zaḫm-ı nā-bihbūd / Ten-i zārındaḳi nişān-ı **kebūd**
HH1209 Şuʿle-i necm ile sipihr-i **kebūd** / Şevḳ-i Ayaz ile dil-i Maḥmūd
HH2382 Āḫir oldı felekde ebr-i **kebūd** / İtdi bu ṭāḳı lāciverd-endūd
HH2384 Şekl-i ebr-i **kebūd** u āb-ı revān / Mülk-i Şām içre oldı Gök Meydān
HH2389 Ḳararup hem-cū ʿāşıḳ-ı bī-sūd / Aġlamaġa ṭururdı çarḫ-ı **kebūd**

kebūm {kebūter} [1] bkz. 'kebūter' md.

NE459 Şāh ki maḳṣūd ide küşte ḳışāş / Olmaz o dem kebk ü **kebūm** ḫalāş

kebūter [7] güvercin

S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḫaḳ müdām / Söze gelse ḫūn-ı **kebūter** ḥarām
S748 Virüp nice dāʾim **kebūterleri** / Çıḳar māhiyān anda tāze ṭarı
S863 **Kebūter** ile olsa himmet-fezāy / İde çeşm-i şāhbāzı ḫalḫāl-ı pāy
S1183 Aḳup bāde ḫūn-ı **kebūter-mişāl** / Kebūterler oynadı bī-per ü bāl
S1183 Aḳup bāde ḫūn-ı kebūter-mişāl / **Kebūterler** oynadı bī-per ü bāl
NE457 Bāz-ı **kebūterden** idüp ictināb / Ḥasret-i kebk eyledi baġrın kebāb
SE2545 Şol **kebūter** gibi kim beglik ider / Biri birisine erkeklik ider

kec [7] eğri, çarpık

NE2135 Dāʾim işāretle olup fitne-ger / Eyleme hem-sāyelere **kec** naẓar
NE2644 Ya bineginden kārı tīz idi heb / Her sözi **kec-vār** u dür-rīz idi heb
SE42 Ḥarim-i ḥürmet-i Ḥaḳ cilvegehi / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla **kecdür** külehi
SE474 **Kec** ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla rāst
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı git **kec** yola aşla gitme
SE767 Dīde-i cāna virüp nūr u feri / Rāst-bīn eyleye her **kec** naẓarı
SE3490 Elifi kim **kec** idüp yazsa duʿā / Şarıġın egmiş ider ʿazm-i veġā

kec-bāz [2] oyunda hile yapan, hileci

SE2824 Nite kim Zāl-ı sipihr-i **kec-bāz** / Bāmdan itdi cefāya āġāz

SE3185 Gider ol ʿılkı ki ḳuyruḳ bulaya / Zülf-i **kec-bāz-veş** ayaḳ ṭolaya

kec mec [8] çarpık, alt üst

SE1347 Pençesi **kec mec** ü bāzū muʿvec / Çıḳdı ṣan Ḳara denizden yengeç

keçe [3]

1. yünden dövülerek elde edilen dokunmamış kaba kumaş

S304 Olup yemde Bektāşiyān ṣīr-gīr / Çıḳardı ṣudan **keçesin** her dilīr

NE1685 Özge ḥaṣīr ol ki **keçe** bilmeye / Aġına māhī-i zemīn ilmeye

2. başa eğri takılan külah

S330 Zer üsküflü **keçeyle** Bektāşiyān / Nemedden idüp mihre āyīne-dān

keçebaş [1] keçe külah giydikleri için göçebe Tatarlara verilen bir isim

S332 Anuñ kemteri eylemez ibtihāc / **Keçebaş** ḫānından alsaydı tāc

keçgül [1] keşkül‖su kabağı‖keşkülüfukara, kelime tanıkta üç anlamı da kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Hem gezgin dervişlerin ve dilencilerin iki noktasından zincir geçirilmiş, hindistan cevizi veya abanoz ağacından yapılma çanakları hem süt, dövülmüş badem, şeker, patates ve pirinç unundan muhallebi gibi pişirilerek yapılan keşkül tatlısı hem de su kabağı anlamlarını karşılamaktadır.

HH404 Āsumān oldı ṣanki çeşme-i ṣīr / Çeşmede **keçgül** idi māh-ı münīr

keçi [1] bkz. ‘Ahfeş keçisi’ md.

SE1336 Olup Aḫfeş **keçisine** ṣānī / Eşḳıyā oynadur ol ḥayvānı

keçi başdurması [1] keçi etinden yapılmş pastırma‖kuru ve koyu renkli

NE2532 Bir **keçi başdurmasıdur** bī-nemek / Kim cigerin bile ḳurutmuş felek

kedd-i yemīn [1] sağ elin emeği, el emeği

NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāṣılı **kedd-i yemīn**

keder [23]

1. bulanıklık‖üzüntü, kaygı, sıkıntı

S294 O deryā-dilüñ Ḫıżr imiş reh-beri / Velī fülki ġayb ü **kederden** berī

S316 **Kederden** ḫalāṣ oldı baḥr-ı siyāh / Gidüp ẓulmet açıldı her yaña rāh

SE2515 Virürüz luṭf-ı ḥıyel birle cevāb / Ne **keder** olsun arada ne ḥicāb

SE3242 Sineñi gerd-i **kederden** ṣāf it / Elüñi gögsüñe ḳo inṣāf it

HE31 **Kederden** sāde çarḫı pāk ḳıldı / Menār-ı cāmīʿi eflāk ḳıldı

2. acı, üzüntü, dert, tasa, kaygı, gam

S213 Virüp anlara farṭ-ı beẕli **keder** / Ṭaġıtdı hemān kendüyi sīm ü zer

S452 Müsellem degil hergiz ol iʿtiẕār / **Keder** mi virür lücceye rūzigār

S704 Ḫamīr-i muḥabbet gili ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı yoḳ bir **keder**

S1420 **Kederden** ḫalāṣ olamaz muṭṭaṣıl / Ḫum-ı mey gibi mubṭan u tīre-dil

S1430 Derūna virüp derd-i meyle **keder** / Ṣafā-yı dili ẕāyiʿ itme gider

S1476 Virür serd sözlerle aʿdā **keder** / Ṣaḳın sen de açılma ṣovuḳ geçer

NE241 İrişüp āḫir dem-i bād-ı seḥer / Āyine-i māha irişdi **keder**

NE2293 Virdi **keder** aña o nādānlar / Girdi o dem içine şeyṭānlar

NE3051 Çekmez idi devrden aṣla **keder** / Sāġar-ı mey eglene elde meger

SE200 N’ola bī-mūyise ol nūr-ı baṣar / Gözde ḳıl olsa virür çünki **keder**

SE1458 Gūş idince süḫan-ı pīri püser / Didi bī-hūde yire çekme **keder**

SE714 Ṣāf-iken ḳalbi **kederden** her ān / Aña üç nesne virürdi ḫalecān

SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç **keder** ol ṣaḫṣ-ı keşīf

SE2508 Fikri bu alsa firāsetle ḫaber / Virmesem böyle cüvān-merde **keder**

SE2513 Nāme-ber ol **kederi** gördügi dem / Ṣandı at meyli durur bādī-i ġam

SE3070 Bu nezāketle olup defʿ-i **keder** / Ḳaldı dillerde bu aḥvāl-ı semer

HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha gizlü ḫaber / Virdi āyīne-i żamīre **keder**

HH2623 Didiler var bu işde iki **keder** / Biri bu yayılur bu ḳara ḫaber

kedḫudā [2] zenginlerin ve devlet adamlarının işlerini gören kimse, kahya

SE3056 **Kedḫudā** müşteġıl-i ḥidmet idi / Güyiyā ḥükm-i ḳażā ġaflet idi

SE3063 **Kedḫudā** ḫāli idince izʿān / Ḳıldı ol arada bir ḥīle hemān

kedḫudālıḳ [3] kethüdalık görevi, işi

SE3040 **Kedḫudālıḳda** olup ḫiẕmetde / Oldılar devlet-ile ʿizzetde

SE3052 **Kedḫudālıḳ** olup ol ḫiẕmet-i cüst / Ḥāżır eylerdi mühimmātı dürüst

HH1390 Aldadur kimi **ketḫudālıḳ** ile / Kimi dirlük kimi aġalıḳ ile

kedū [7] kabak ‖ şarap kabı yapılmak üzre kurutulmuş kabak, kadeh

S884 **Kedūdan** revān oldı laʿl-i müẕāb / Ṣafaḳ ẓāhir itdi meger āfitāb
S1384 Felek ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı sebū / Cemüñ menzilinde bitürdi **kedū**
NE1288 Mihr ü meh-āsā o büt-i fitne-cū / Yanına bend eylese iki **kedū**
NE1289 Kendi olur mihr-i şeref-i ıḳtırān / İki **kedū** ʿaynı ile Ferḳadān
NE1290 Döndi **kedū** cūyda nīlüfere / Dil-ber ise sebzede verd-i tere
SE423 Ol ki maġrūr-ı **kedū-yi** dildür / Kūdek-i nev-heves-i sāḥildür
HH2555 Tīr-veş çıḳdı āb-ı şād-revān / Eyledi çaḳ **kedū-yı** çarḫ-ı nişān

ke-enne [1] sanki, güya

SE1788 Şaha ʿarż itdi **ke-enne** anı / Göre tā kim ne olur fermānı

kef(f) [44]

1. el içi, ey ayası; avuç, avuç içi

S47 Tehī dest ü **kef** rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i dil ṭālib-i bādeyim
S95 Benānıyla ʿaṭşāna ḳıldı sebīl / **Kef-i** pür-ḫuṭūtı olup selsebīl
S192 O şeh kim **kefinde** kemān ile tīġ / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü bārende mīġ
S1150 Yudı cürm-i ḥınnā-yı şāmı sipihr / Şafaḳda ḳızarduġı bu **kef-i** mihr
S1524 Sütūr oldı gūyā ki cāy-ı benān / **Kef-i** miḥnet olduḳça seyli zebān
NE105 Āyine baḫş-ı **kef-i** keşf ü şühūd / Şāne-zen-i nār-ı şuʿāʿ-ı vücūd
NE225 **Kefi** güneş oldı benānı şuʿā / Āb aña pertev-i pür-iltimāʿ
NE337 Būs ḳılup tīġ-i şehādet-medār / Boynını çün mesḥ-i **kef-i** ābdār
NE562 Çatladı gūyā ki **kef-i** āfitāb / Ṣanma şafaḳ aḳdı biraz ḫūn-ı nāb
NE1695 Gördü ki pey-der-pey olundı ricā / Dāmeni pīçān-ı **kef-i** ilticā
NE1712 Ey **kef-i** dür-pāş ile ḥātem-i kerem / Ekremek Allāhu bi-beẕli'n-niʿam
NE1713 Nuḳre-feşān ol **kef-i** nisān gibi / Sofra-güşā ol gül-i ḫandān gibi
NE1773 Cāy-ı zer ü simi olur bī-niyāz / Yā **kef-i** sāḳī ya def-i naġme-sāz
NE1953 Başlıyacaḳ ḫandeye bī-iḫtiyār / **Kef-i** seḫāb itdi güherler niṣār
NE2528 **Kef-i** mühennā ile gūyā benān / Şol ḳızaran yengece beñzer hemān
NE3108 Pāk-naẕar-ı ehl-i dile eşşelā / Her varaḳı şundı **kef-i** merḥabā
NE3151 İtmedi **kef** hāmeyi taḥrīrden / Ṣaḳlamadı bir oḳı ḫınzīrden
SE191 Ger Ḳelīme sened oldıysa ʿaşā / Kelimāt eyledi **keffinde** ḥaṣā
SE385 Tamaʿ-i ḫuṭbe-i Nāhīd ancaḳ / Merḥabā-yı **kef-i** ḫurşīd ancaḳ
SE446 Gül gibi pür-ẕeheb eyler **kefini** / Muṭribüñ nite ki mollā defini
SE1479 Keffeler **keffin** açup rūz-i şumār / Diye ol günki getür sende ne var
SE1485 Eyleye cennet-i aʿlāyı maḳām / Bād-bīz ola **kef-i** berd ü selām
SE1825 **Kefleri** mihr-i żiyā-güsterdür / Hep yed-i ḳudrete maẕharlardur
SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim açа **kef** / Pür olurdı kefi mānend-i ṣadef
SE2142 Olsa ger cāme-i tende kelefi / Defʿ iderdi lekesin degse **kefi**
SE2727 **Kefi** lerzān idi ḫurşīd-āsā / Ḳalemi itmez idi yine ḥaṭā
SE3489 Ḳalemi kāfe keşīde çekicek / Ola gūyā **kef-i** kāfirde tüfek
HH222 Ebr-i şuḳḳa **kef-i** ḫümātında / Ḳodı çarḫı ḥicāb altında
HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı baḥr-ı ḫayāl / Ṣadef-i **keffümi** pür itdi leʾāl
HH601 Geldi nā-geh el öpmege bir ḫūb / Penbe-i **keffi** zīb-i dāġ-ı ḳulūb

2. el, avuç ‖ köpük

SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim açа kef / Pür olurdı **kefi** mānend-i ṣadef

3. köpük

S346 Siperle per ü miġfer ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü **kef** ü mevc ü girdāb-ḫīz
S547 Şu girdāb kim **keffin** eyler ʿayān / Leb-i şīşedür penbesidür dehān
S548 **Kef** iẓhār idüp ṭurma gerdāndur / O sūde nemek bu nemek-dāndur
S570 Ṭurur **kef-i** girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı kefgīre ʿaks-i ḳafes
S1149 Seḥer **keff-i** şābūn-veş olup ʿayān / Feleklerde göz yumdılar aḫterān
NE133 Ābı olup lücce-i gevher-nümā / **Kefi** türāb oldu buḫārı semā
NE523 Ṣaldı zemīne dem-i bāḫūr tef / İtdi şular ḳaynayup iẓhār **kef**
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ ṭudaġı mevc-i belā / Dişleri **keff-i** sefīd olmış aña
HH2343 **Kef** ber-āverde lücce-i mevāc / Ḳarlı ṭāġlar gibi yürür emvāc
HH2344 Kūhekān idi mevce-i şeffāf / Tīgine oldı **keffi** sīm-ġilāf

4. terazi gözü, terazi tablası

S169 Olup **keff-i** mīzānda Yūsuf-miṣāl / Şuʿūd itdi ʿulve o ferḫunde-fāl
S1156 Zen-i çarḫ ider var ise ibtiyāʿ / Güneş **keff-i** mīzān ü rişte şuʿāʿ
NE267 İki rikāb-ı zeri bī-ḳāl ü ḳīl / **Kef-i terāzū-yı** şevāb-ı cemīl

kef-endāz [2] ele alınmış, toplanmış, bir yere getirilmiş

S1295 **Kef-endāz** idüp baḥr-ı cūşānı tāb / Pişer beyże anda degil dürr-i nāb
NE401 ʿAsker olup lücce gibi pür-ḫurūş / Mevc-i **kef-endāz** idi destār-pūş

kef-i dest [2] el yası, avuç

NE1947 Nabżı **kef-i dest-i** ṭabībānda / Ḳabżı velī kīse vü hemyānda
HH1947 ʿAlev-i nār-ı ʿışḳa ḫār-veşem / **Kef-i dest-i** hevāya dest-ḫaşem

kef-i emvāc [1] dalgaların eli ‖ dalgaların köpüğü
HH2482 **Kef-i emvācda** o fülk-i girān / Oynadı sīb gibi nice zamān

keff-i gevher-efşān [1] cevher saçan el, cömert el
HH253 Keffe-i **keff-i gevher-efşānı** / Ṭutar el üzre ehl-i ʿirfānı

kef-i himmet [1] ihsan, bağış eli, cömert el
SE2462 Açdı gül gibi **kef-i himmetini** / Ṣaçdı sīm ü zer-i bī-minnetini

kef-i iḥsān [1] ihsan eli, cömertlik eli
SE344 **Kef-i iḥsānı** zer-efşān olsun / Tīġ-i bürrānı ser-efşān olsun

kef-i kāfī [1] her şeye yeten el, cömert el
HH258 Dil-i ṣāfīsi menbaʿ-ı ʿirfān / **Kef-i kāfīsi** maḳsem-i iḥsān

kef-i pā [1] ayak tabanı, ayağın altı
HH2363 Vara būs eyleye **kef-i pāsın** / Ḳıla andan duʿā temennāsın

kef ḳılmaḳ [1] kendi isteğiyle vazgeçme, feragat etme
S217 Devādur ki andan dili **kef ḳıla** / Ki bir ḳatʿ ile ḫatm-i muṣḥaf ḳıla

kef-āmūz [2] ele, avuca alışkın kuş, eldeki avuçtaki kuş
NE2729 Murġ-ı **kef-āmūzı** ṭutup ṣubḥ u şām / Ḥalḳa-i dām itme benānuñ müdām
SE165 Ḥırṣıla mazleme-endūz olma / Rızḳ içün murġ-ı **kef-āmūz** olma

kef-be-kef urmaḳ [2] el el üstüne bağlamak, elleri göbek altında kavuşturmak, divan durmak
S204 Görüp dürr-i naẕmın miṣāl-i ṣadef / Taʿaccüble dīvān **urur kef-be-kef**
SE3076 Nādim olup **urıcaḳ kef-be-kef** / Diş ṣırıtma ile mānend-i ṣadef

kef-ber-āverde [1] eli havada
SE1311 **Kef-ber-āverde** nümūdār-ı çenār / Olalar şām ü seḥer sübḥa-güẕār

kef-ber-kef urmaḳ [1] hayret göstergesi olarak elleri birbirine vurmak
SE1481 Ġarḳa-i ḥayret olup hem-çü ṣadef / **Urma** ol ḥasret-ile **kef-ber-kef**

kef-be-ẕeyl [1] eli etekte, sarılmış
HH53 Ġarḳa-i mevc-ḫīz-i ʿışyānım / Mevc-veş **kef-be-ẕeyl-i** ġufrānım

kef-zede [1] köpüklü ‖ kalabalık
S670 Muḥīṭ-i ḥabāb-āveri **kef-zede** / Bir abdālīdür nāmı Ṭaşḳın Dede

kef-zen [4] el çırpan, alkış yapan
HH54 Oldı rūy-ı siyāhuma **kef-zen** / Siylī-i seyl-i eşk ḫacletden
HH824 Kelle gerdān ü ser-girān idi hep / Pāy-kūbān ü **kef-zenān** idi hep
HH2481 Şekl-i emvāc üştür-i **kef-zen** / Oynayup sāde ḳaldı hevdecden
HH2509 Mevc-veş **kef-zenān** ü girye-künān / Her biri oldı bir kenāra revān

kefāf [1] yaşamaya yetecek kadar rızık
NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol cām-ı ṣāf / Sāġarı şeffāf-ı ṣarābı **kefāf**

kefālet [2] bir borcun borçlu tarafından yerine getirilmesi sorumluluğunu alacaklıya karşı üçüncü kişi olarak üzerine alma, kefil olma
NE807 Daḫi vekāletden olup behre-mend / Saña **kefāletden** irişmez gezend
NE813 Daḫi **kefālet** didüginden murād / Hem-demüm olan fuḳarā-yı ʿibād

kefçe [2] uzun saplı, büyük ve derin kaşık, kepçe
NE1316 Baḫra kürekler ki ider ḍarbeti / Ḥall ider ol **kefce** ile şerbeti
SE2498 **Kefçe** vü tābesinüñ elleri boş / Megesi nevha-ger-i mürde-i mūş

kefen [6] gömülmeden önce ölünün sarıldığı beyaz bez
NE599 Nice **kefen** ṣoyıcı nebbāşeler / Keşf-i ḳubūr itmege mālik geçer
NE2933 Çünki olur pūşişüñ āḫir **kefen** / Ṣoyınup abdāl olagör ṣaġ iken
SE943 Nā-gehān rūḥ bedenden çıḳdı / Dirilüp mürde **kefenden** çıḳdı
SE947 Bunca yıl ḫıdmetimiz itdi beden / Paḳ olup bārī ṣarılsaydı **kefen**
SE1619 Yoḳ yire bekler o nebbāş-ı denī / Kim inanur aña taze **kefeni**
SE3313 Aḳ sādeyile ṭonatdı bedenin / Ölmedin geydi eliyle **kefenin**

keffe [7] terazi gözü, kefe
NE468 Sīm degil beẕl-i zer-i nāb ile / **Keffe-i** mīzānları pür-āb ile
NE972 Dide vü ebrū-yı cefā cūy-ı nāz / **Keffe** vü şāhin-terāz idi nāz
SE1068 Bāde-i kibr-ile aṣḥāb-ı Celāl / Yükini ṭutsa eger **keffe-miṣāl**
SE1478 ʿAdl bir rast-reviş-i mīzāndur / **Keffeyi** aġduracaḳ iḥsāndur
SE1556 Zer-i sencīde ki erzān oldı / Senc-i zer **keffe-i** mīzān oldı

SE1479 **Keffeler** keffin açup rūz-i şumār / Diye ol günki getür sende ne var
HH253 **Keffe-i** keff-i gevher-efşānı / Ṭutar el üzre ehl-i ʿirfānı

kefgīr [1] köpük tutan

S570 Ṭurur kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı **kefgīre** ʿaks-i ḳafes

kefīl [2] bir kimsenin borcunu ödememesi durumunda ödemeyi veya yapması gereken şeyi yerine getirmediği takdirde yapmayı işin başında üzerine alan kimse

NE814 Kim beni itmişdi Ḫudā-yı celīl / Vech-i maʿāşına o ḳavmüñ **kefīl**
HH421 Pīr-i rāhum **kefīl-i** irşādum / Pederüm niçe fende ustādum

kefş [3] ayakkabı, pabuç

HH1544 Ayaġın almış idi ḫannāsuñ / **Kefşini** çalmış idi vesvāsuñ
HH1545 Yoḳ idi şanʿatında ana naẓīr / **Kefşi** andan giyerdi mīr ü vezīr
HH1550 Dergeh-i şehde merdek-i muḫtāl / Dāʾim eksük degildi **kefş** miṣāl

kefş-ger [1] pabuç yapan, ayakkabıcı

HH1542 **Kefş-gerler** içinde bir ustād / Oldı meşhūr-ı kişver-i Baġdād

kefş-gerdān [1] pabuç çeviren, hizmetçi

HH1548 Māh-ı nevle sipihr-i nūrānī / Oldı bābında **kefş-gerdānı**

kefş-gerlik [1] ayakkabıcılık

SE1707 **Kefş-gerlikle** olup mest-i naġam / ʿĀleme taḫta ḳaḳardı her dem

kehel [2] tembel, işten kaçan

SE817 Düşe mi ādeme olmaḳ tenbel / ʿAybdur gāv daḫı olsa **kehel**
SE819 Kehleden çün **kehel** olur murdār / İtme ol ḫaṣlet-i meẕmūmı şiʿār

kehfü'l-emān [2] güvenli sığınak

S538 Olur mevcden fülke **kehfü'l-emān** / Deñiz daḫı aña ṣıġınur hemān
S1030 O maḫzen ki genc-i nihāndur baña / Ġam irdikçe **kehfü'l-emāndur** baña

kehle [1] bit

SE819 **Kehleden** çün kehel olur murdār / İtme ol ḫaṣlet-i meẕmūmı şiʿār

kehrübā [3] açık sarıdan kızıla kadar çeşitli renklerde veya siyah renkte, yarı şeffaf, kolay kırılan, bir yere sürtüldüğü zaman hafif maddeleri kendine çekebilen, sigara ağızlığı, tespih, bıçak sapı ve ufak tefek süs eşyâları yapımında kullanılan fosilleşmiş reçine, saman kapan, kehribar

SE2747 **Kehrübā** kūyı turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler içre yiri ḫoḳḳa-i zer
HH1213 İtdi ẓāhir sipihr-i sebz-peren / **Kehrübā** maʿdenin zümürrüdden
HH2077 Oldı mihr ile çarḫ-ı mīnā-fām / **Kehrübādan** tırāş olunmış cam

kehrübā-gūne [1] kehribar renkli

HH1425 Düm-i pīçān-ı **kehrübā-gūne** / Ḳulb ṭaḳmışdı şīr-i gerdūna

kejdüm [2] akrep

S299 Dümenle olup şayḳa **kejdüm-miṣāl** / Hücūm eylemiş ḳatle ehl-i ḳıtāl
HH1423 Gördi bir nerre-şīr-i tünd-i dijem / **Kejdüm-i** zehr-nāki ejder dem

kejdümlük eylemek [1] akreplik yapmak, kötülük etmek

SE2149 Nīş urup eyledi ol **kejdümlük** / Ḳıldı bu nūr-ı basar merdümlük

kekezāt [1] kadınsı davranışları olan erkekler

SE1213 Ḫaşm ola ṣāḥib-i ʿilm ü ʿamele / Nekebāt ü **kekezāt** u cehele

kelām [49]

1. söz, lakırdı, birkaç cümleden oluşan tek başına bir maksat ifade eden söz ve ibare

S171 O nūr oldı var ise deryā-yı jerf / Kim anda **kelām** oldı bī-ṣavt ü ḥarf
S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i niẓāmī niẓām / Bu resme ider bunda feth-i **kelām**
S435 Ki devr eyledikçe o gūş-ı **kelām** / Medār olmaḳ ister bu dil-keş maḳām
S527 Gel ey kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i **kelām** / Müheyyā ḳıl aña münāsib maḳām
S1469 Ṣaḳın vāʿiẓ açma bu meyden **kelām** / Bu mey oldı bed-mest olana ḥarām
S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u ḥarf ü **kelām** / İç ol bāde-i nābı bī-cām u kām
NE63 Naḫl-i ṭırāzende-i ṭarz-ı **kelām** / Mīve-feşānende-i dāmān-ı kām
NE515 Derd-i dilümden aña virdüm peyām / Ṣandum anı ḳābil-i sevḳ-i **kelām**
NE926 Bir iş ider gahī **kelām-ı** ḥadīm / İdemez ol kārı sipāh-ı ʿazīm
NE1857 İtdi aña baʿd-ı selām ü **kelām** / Ḫāneye teklīf idüp iʿzāz-ı tām
NE2858 Bilmez iken ʿörfī nikātın tamām / Nükte degil sādece ʿörfī **kelām**
SE516 Gelicek ʿarṣa-i ʿarża bu **kelām** / Gülerek didi edībe Behrām
SE531 Dil ü cān mürdesin itdi ihḫyā / Bir nefesde o **kelām-ı** zībā
SE648 ʿĀḳıbet kendi idüp fetḥ-i **kelām** / İtdi bu vech-ile taḫḳīḳ-i maḳām

SE674 Çün ḥaḳīm itdi **kelāmın** itmām / Oldı cām-ı süḫanı müşg-i ḫitām
SE806 Pīr aña virdi icāzet āḫir / Eyledi ṣıdḳ-ı **kelāmın** ẓāhir
SE913 Eyledik basṭ-i **kelām** icmāla / Ḥaḳ bilür miḥnetini rūz-ı ceza
SE1023 Nā-gehān arada bir merd-i benām / Kīse-i sırdan idüp fekk-i **kelām**
SE1365 İrişüp oldı **kelām** meliki / Dād-ḫāhe bir iken müşkil iki
SE1666 Ṭatlı sözle açılur ḫışn-ı ḥaṣīn / Devirür ṭaġı **kelām-ı** ṣīrīn
SE1709 Çün yasaġum benüm olındı nidā / İtmedüñ gibi **kelāmum** ışġā
SE2678 İtdi ol demde ki baña düşnām / Nefse teʿṣīri degil cāy-ı **kelām**
SE2893 Ẓikr-i vuṣlatla virür naẓma nizām / Ḫoş gelür kendüye göñlince **kelām**
SE3048 Çıḳmayup muṭrıb u nāyın nefesi / Gizli idi çü **kelām-ı** nefsī
SE3173 Güş idince bu **kelāmı** ʿayyār / İtdi peykān gibi çaḳ cānına kār
SE3395 Vardı ol meh-veşeye virdi selām / Ḫaṭırın ṣordı idüp basṭ-ı **kelām**
SE3434 İtdi ber-vech-ile güftārı tamām / Ki ne taṣdīḳ ne yārā-yı **kelām**
HH183 İtdi bī-ḥarf ü ṣavt nice **kelām** / Ne dehen āşikāre idi ne kām
HH513 Kimi dir kim sefer mübārekdür / Gerçek erler **kelāmı** gerçekdür
HH846 Çün Siyāhī **kelāmın** itdi temām / Çıḳdı nā-gāh şāh-ı kişver-i şām
HH1194 Girdi araya kār-ı mekr ü ḥased / İtdiler birbirün **kelāmını** redd
HH1195 Çünki menʿ eyledi vifāḳı nifāḳ / Bu **kelām** üzre itdiler ıṭbāḳ
HH1206 Çünki rāvī **kelāmın** itdi temām / Ḳıldı ol ḫaste-dil biraz ārām
HH1376 Şāh Maḥmūd idüp **kelāmını** güş / Vaşf-ı ḥālinden oldı kendi ḫāmūş
HH1400 Buldı rāh-ı niyāz ü nāz encām / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i **kelām**
HH1516 Çünki Sebzī **kelāmı** itdi temām / Sebze-zārı kelāma virdi nizām
HH1516 Çünki Sebzī kelāmı itdi temām / Sebze-zārı **kelāma** virdi nizām
HH1517 Güş urup bu **kelām-ı** ṣīrīne / Vardı ol ḫaste ḫˇāb-ı nūşine
HH1693 Güş idüp bu **kelāmı** Ferruḫ-zād / Ditredi bīd-veş ḳad-ı āzād
HH1993 Reyde çün şāh-ı āsumān-mesned / Işfahānī **kelāmın** eyledi redd
HH2164 Çünki ol ḫaste ḥāl-i bī-ārām / Müşfiḳāne işitdi böyle **kelām**
HH2381 Ḫāverī çün **kelāmın** itdi temām / Bu ḫoş-āmedle ʿāşıḳ oldı be-kām
HE14 **Kelāmum** şehdine vir sūziş ü tāb / Ki olsun peşşe anda kirm-i şebtāb

2. Allah'ın takdiri, emri veya vahyi

NE211 Rūḥ-ı **kelām** olsa da ḳavli ṣaḥīḥ / Neylesün iḥyā kelimātın Mesīḥ
NE212 Oldı her eşkāle **kelāmı** ʿilāc / Manṭıḳuñ eşkāline yoḳ iḥtiyāc
NE1104 Şiʿr ile fehm oldı **kelām-ı** Ḫudā / Şiʿri şiʿār eylediler evliyā
SE666 Birisi eyledi Ṭūr üzre **kelām** / Birisi eyledi eflāke ḫırām
SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün illādaki lā / Kesdi arayı **kelām-ı** Mevlā

3. Allah'ın varlığı, birliği ve zatı ile ilgili konuları akıl ve mantık yoluyla açıklamaya çalışan bilim, kelam ilmi, ilm-i kelam

NE210 Ümmī ise mürşidi Rabb-i ʿAlīm / Neyler imiş ʿilm-i **kelāmı** Kelīm

kelām-ı dünyā [1] dini inanç ve Allah'ın indirdiği ayetlerden başka söylenen sözler

HH1569 Ḳullanup söz yirine imāyı / Söylemezdi **kelām-ı dünyāyı**

Kelām-ı ḳadīm [6] Kurân-ı Kerîm

S85 Ẓuhūr itdi andan nice muʿcizāt / **Kelām-ı ḳadīm** aʿẓam-ı beyyināt
NE2 Ser-suḫan-ı naẓm-ı kerīm / Gevher-i sertāc-ı **kelām-ı ḳadīm**
NE7 Rādde-i defter-i dīn-i ḳadīm / Ẓerre-i mensūc-ı **kelām-ı ḳadīm**
NE43 Oldı ḥaḳīḳatde ol ʿuḳd-i naẓīm / Fihrisi-i maʿnā-yı **kelām-ı ḳadīm**
NE49 Heft buṭūnı yedi baḥr-ı ʿaẓīm / Maʿnīde iʿcāz-ı **kelām-ı kadīm**
NE50 Besmelede var nice sırr-ı ʿaẓīm / Kim odur īcāz-ı **kelām-ı ḳadīm**

kelb [3] köpek

NE2143 Ḫalḳa döküp **kelb-i** ziyān-kār-veş / Çehreñi evkār ide dinār-veş
NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı billūrīni celb / Ḥavżını murdarladı sūr-ı **kelb**
NE2718 Yoḫsa mücerred ʿameli **kelb** u ḫar / Bizden iyü başarur ey der-be-der

kelb-gedesine {kelb gerisine} [1]

NE3124 Gördi ki bir **kelb-gedesine** hemān / Ṭuʿme firaḳ ile olup nātüvān

kelb-i ʿaḳūr [3] kudurmuş köpek

NE2405 Olma ziyān-kār çü **kelb-i ʿaḳūr** / Maẓhar-ı ḳahr olma şaḳın tek otur
NE2952 Virmeyüp enbā-yı sebīle ḫużūr / Yolda ṭurur niteki **kelb-i ʿaḳūr**
SE2370 Ne revādur olasın **kelb-i ʿaḳūr** / İde gördükçe cihān ḫalḳı nüfūr

kelbeteyn [1] kesme, sökme ve tutma işlerinde kullanılan, bir mil üzerine oturtulmuş çene ve kol olarak birbirine çapraz iki parçadan oluşan marangoz, demirci, dişçi aleti, kerpeten

HH1043 Nicesi **kelbeteynin** itse dırāz / Miḫ-i zerrīn-i encümi ide bāz

kelef [5] yüzdeki lekeler, siyah noktalar, benler

S476 ʿİlāc itmeseydi güneş gāh gāh / **Kelefden** görünmezdi ruḫ-sāra māh

NE242 Māh ile şeb hindū-yı āyinedār / Ṣanma **kelef** anda ruḫı ʿaksi var
SE1202 Oldı ʿālemde ġarazla rüşvet / **Kelef-i** çehre-i dīn ü devlet
SE2142 Olsa ger cāme-i tende **kelefi** / Defʿ iderdi lekesin degse kefi
HH1126 **Kelef-i** çehre-i ḳamer-vārı / Ruḫda ẓāhir ġubār-ı idbārı

kelefdār [4] lekeli, benli ‖ karla örtülü, bembeyaz
NE481 Māh-ı **kelefdār** degil āşikār / Sīme sevād eylemiş üstād-ı kār
NE2613 Ẓāhir iken ruḫda mahall-i terāş / Māh-ı **kelefdār** gibi nūr-ı pāş
NE2961 Sürmeyi gözden silüp ol ḫīle-ger / Māh-ı **kelefdāra** bulurdı ẓafer
SE1900 Bīve peyvendine terk it ṭalebi / Nāmedür māh-ı **kelefdār** gibi

kelef eylemek [1] karla örtülmek, beyazlamak
NE363 Urdı ʿalem sille meh-i envāra / Ṣanma **kelef eyledi** ḳara yere

keli açılmaḳ [1] bir kusuru veya kötü bir yanı açığa çıkmak
SE1652 **Keli açıldı** yıḳıldı nāmūs / Meclise oldı firengī fānūs

kelīl [1] körelmiş, keskinliğini yitirmiş, iyi göremeyen
NE236 Vaṣfı çünkim ola Rabb-i celīl / Vaṣf ide mi anı bu ṭabʿ-ı **kelīl**

Kelīm [13] kendisiyle konuşulan kimse, (Sina Dağı'nda Allah ile konuşması dolayısıyla) Musa Peygamber
S28 Nice mümkün iḥṣā-yı luṭf u kerīm / Beyānında ʿāciz zebān-ı **Kelīm**
S74 Odur mürşid-i rāh-ı dīn-i ḳavīm / ʿAṣādārı olsa ʿaceb mi **Kelīm**
S535 ʿAṣāyıla baḥrı iderken dü-nīm / Göñül ḫūtın anda düşürmüş **Kelīm**
S1129 N'ola aña dinse ʿaṣā-yı **Kelīm** / Olur baḥr-ı ẓulmet anuñla dü-nīm
S1260 **Kelīm-i** hezār itdi ḥaḳḳa duʿā / Zebānındaki ʿuḳde gitse n'ola
S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı nesīm / Yere urdı elvāḥını ṣan **Kelīm**
NE205 Çıḳdı ise cānib-i Ṭūra **Kelīm** / Oldı nebī meclis-i ḫāṣṣa nedīm
NE210 Ümmī ise mürşidi Rabb-i ʿAlīm / Neyler imiş ʿilm-i kelāmı **Kelīm**
NE1517 Merḳadi der-meşher-i setr-i ʿaẓīm / Taḫtası tabūt-ı necāt-ı **kelīm**
NE1576 Ẓāhir olur eylese ʿazm-i ʿaẓīm / Heyʾet-i şüʿbān u ʿAṣā-yı **Kelīm**
SE191 Ger **Kelīme** sened oldıysa ʿaṣā / Kelimāt eyledi keffinde ḥaṣā
SE262 Kātib-i çarḫa idüp feyż-i ʿaẓīm / Eyledi kilk-i ʿaṣāsını **Kelīm**
SE667 İrişüp feyż-i Ḫudāvend-i kerīm / Oldı biri kelime biri **Kelīm**

kelimāt [6] kelimeler, sözler
NE211 Rūḥ-ı kelām olsa da ḳavli şaḥīḥ / Neylesün iḥyā **kelimātın** Mesīḥ
NE2310 Fi'l-meşel olur ʿaceb-ender-ʿaceb / Ṣoḥbet-i rūmī **kelīmāt-ı** ʿArab
NE2389 Baḥr-ı güher-rīz-i devātuñ senüñ / Silk-i dürerdür **kelimātuñ** senüñ
SE286 Harfe sıgmaz **kelimāt-ı** pāki / Zarf alur mı yem-i āteş-nāki
SE2086 Ḳılsa bülbül gibi şīrīn naġamāt / Şīşe-veş eylese rengīn **kelimāt**
HH391 Hüner oldur ki idesin işbāt / Olmaya maḥż-ı iddiʿā **kelimāt**

kelimāt eylemek [1] dile gelmek; konuşmak
SE191 Ger Ḳelīme sened oldıysa ʿaṣā / **Kelimāt eyledi** keffinde ḥaṣā

Kelime [1] Hz. İsa'nın isimlerinden biri, Kur'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân sûresinde "Allah tarafından bir kelime" olarak zikredildiği için Hz. İsa'ya Kelimetullâh da denmiştir.
SE665 ʿAyn-ı ʿilm eyledi fażl-ı hādī / **Kelime** olsa ʿaceb mi ādī

kelime [2] bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük
SE186 Oldı ʿĪsā gibi ṣāḥib-kelime / Bāb-ı fażlından anuñ bir **kelime**
SE667 İrişüp feyż-i Ḫudāvend-i kerīm / Oldı biri **kelime** biri Kelīm

kelimḥi'l-başar [1] zekanın parıltısı
NE952 Şaştını bulupdı hevāsıyla ger / Çarḫa irüşürdi **kelimḥi'l-başar**

kelle [16] baş
NE402 Tīġ gelüp mevce-i deryā gibi / Oynadı çoḳ **kelleler** alma gibi
NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar **kelle** ḫuşk / Ḳalbin açar laḫlaḫa-i ʿışḳ u meşk
NE1825 Mevc-ṣıfat **kellelere** dāʾimā / Sāḥil-i cūdında irerdi fenā
NE2766 Tenüñe çeküp fikretle **kelleyi** / Pīş-nihād itmiş idi zelleyi
SE1345 **Kelle** güya ser-i ḳaṭrānda ḥabāb / Cezve-i ḳahve gibi maġzı ḫarāb
SE2234 Çünki bend eyledi ol mār-ı bedi / Tīz ṭutup **kellesini** igneledi
SE2501 Gūsfend ü şütürüñ **kelleleri** / Cümle virmiş yolına kelleleri
SE2501 Gūsfend ü şütürüñ kelleleri / Cümle virmiş yolına **kelleleri**
SE2559 Cām-veş dīdede nem sīnede tāb / Pür-hevā **kelle** nümūdār-ı ḥabāb
SE2856 Tel-ile ḳana yunup **kelleleri** / Erguvān açdı çemen telleleri
SE3389 Ola bir **kelle** eri dünyānuñ / Her biri ola mükemmel anuñ
HH824 **Kelle** gerdān ü ser-girān idi hep / Pāy-kūbān ü kef-zenān idi hep
HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o māh-cebīn / Elde **kelle** bir elde ḫançer-i kīn

HH1451 Zaḫm-ı çeşm ile kendüden gitdi / Gürz ile **kellesini** ḫurd itdi
HH2008 Mūy-ı perçemle **kelle-i** maġlūb / Ḫāke urmaġla yüni çıḳmış ṭob
HH2336 Kesilüp **kelle-i** fürū-māye / Döndi deryāya düşmiş elmāya

kelle germ olmaḳ [2] coşmak, aşka gelmek, ateşi başına vurmak

S1165 O şemʿ-i dil-fürūz **olup kelle germ** / Dili seng-i ḫārā iken ola nerm
HH2600 **Kelle germ olup** iki dil-berler / Çekdiler ʿāşıḳāne sāġarlar

kelle-kūb [1] baş ağrısı, vurma sonucu duyulan ağrı

SE2270 Müşt-ile kevkeb-i ʿālī-şānuñ / **Kelle-kūb-i** seridür aʿdānuñ
HH1930 Didi ey pādişāh-ı ʿāli-cāh / Kevkebüñ **kelle-kūb-i** ḫusrev-i māh
HH2518 Yetmeyüp **kelle-kūb-ı** ġam ber-ser / Ṭāġ-ı ʿışḳ oldı anlara ser-ber

kem [2] uğursuz

NE2236 Kimde olur ta bu ḳadar ḥavṣala / Çıḳmaya dil ṭaşra anı **kem** ḳıla
SE3404 Giderek ṭulluġuñ olur ṣoñı **kem** / Altun adın baḳır eyler ādem

kem küm ötmek [1] uğuldamak, anlaşılmaz sesler çıkarmak

NE1405 Şevḳ ile devr itmede peymāneler / **Kem küm öter** ḫum gibi ḫum-ḫāneler

Kemāl [1] bkz. 'İbn Kemāl' md.

NE1528 Böyle yazar ḥażret-i İbn-i **Kemāl** / Yaʿni Arisṭo idicek intiḳāl

kemāl [21]

1. bilgi ve erdem bakımından eksiksizlik, olgunluk, noksansızlık; erginlik, yetkinlik, ilim ve fazilet

NE335 Biri de ʿOşman-ı kerīmü'l-menāl / Muhīt-i nūreyn-i sipihr-i **kemāl**
NE346 Oldı iki gevhere baḥr-ı **kemāl** / Vāṣıṭatüʿl-ʿaḳd-i imāme miṣāl
NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu ʿarūs-ı **kemāl** / Eyledi biñ nāz ile ʿarż-ı cemāl
SE56 Bürḳaʿ-endāz-ı cemāl-i lāhūt / Nüsha-perdāz-ı **kemāl-i** nāsūt
SE458 ʿIşḳdur gevher-i iksīr-i **kemāl** / ʿIşḳdur lemʿa-i ḫurşīd-i cemāl
SE597 Şeb ü rūz itmeg-için kesb-i **kemāl** / Cismüñi eyle riyāżetle hilāl
SE599 Cismi tezyīn cemāl-ile olur / Nefsi tekmīl **kemāl-ile** olur
SE761 Ḳalb-i māhiyyet idüp ʿilm ü **kemāl** / Nice bed-şekli ider ḫūb-ḫisāl
HH640 Kesb-i sermāye-i **kemāl** itdi / Ḫˇāce taḥṣīl-i vecd ü ḥāl itdi
HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı **kemāl** / Ne revā cāyüñ ola deşt ü cibāl
HH2112 Mālik-i māye-i **kemāl** oldı / Bāliġ-i meblaġ-ı ricāl oldı
HH2675 İrişür çünki her kemāle zevāl / Anlara bir gün irdi ʿayn-ı **kemāl**
HE47 Oluıp sūr-ı **kemālüñ** naḥl-bendi / Görenler ṣanʿat-ı naẓmum begendi

2. insanın malûmat ve güzel ahlakça noksansız ve mükemmel olması, fazl ve hüner, ilim ve fazilet

S430 O dem içlerinden bir ehl-i **kemāl** / Nişār eyledi dürr-i dürc-i maḳāl
S685 Olup ḳullesi minber-i vecd ü ḥāl / Meger bābı miḥrāb-ı ehl-i **kemāl**
SE606 İrmez ammā nite kim baḥr-ı revān / Ḥilye-i ʿilm ü **kemāle** noḳṣān
SE680 Budur erbāb-ı **kemāle** elyaḳ / Ḳadri ʿālī ola gönli alçaḳ
HH1364 Yoġ iken farḳı reng ü ḥāli ile / Bilürin her birin **kemāli** ile
HH1381 O cemāl ü **kemāle** itdi nigāh / Gān ü dilden ḳul oldı ol mehe şāh
HH1845 Cevr-i ʿāşıḳda eylemez iḥmāl / Bu sözi ḫoş dimiş bir ehl-i **kemāl**
HH2675 İrişür çünki her **kemāle** zevāl / Anlara bir gün irdi ʿayn-ı kemāl

kemāl bulmaḳ [6] maddi ve manevi bakımdan olgunluğa ulaşmak, olgunlaşmak

NE1146 Yaʿni olup her sözi sihr-i helāl / Meh gibi günden güne buldı **kemāl**
NE1314 Çünki bulup rütbe-i ḳadri **kemāl** / Rāʾyet-i ḫūrşīde irişse zevāl
NE1444 Her biri buldı naẓar ile **kemāl** / Mihr-i cihān-tābla gūyiyā hilāl
SE1304 Künbed-i çarḫda mānend-i hilāl / Bāġ-bān **buldurur** ol tāke **kemāl**
HH1878 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa **kemāl** / Eşer eyler cevāna da fi'l-ḥāl
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa **kemāl** / Ceẕb ider ḳalb-i yārı jāle-miṣāl

kemān [18]

1. yay

S192 O şeh kim kefinde **kemān** ile tīġ / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü bārende mīġ
S368 Düşüp ḫāke mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin oydı minḳār-ı zāġ-ı **kemān**
S1263 Hedefdür **kemān-ı** mühre-i çarḫa berg / Yaġar tīr-i bārān u gūy-ı tegerg
NE729 Gürz ü **kemān** semtine ermān ide / Biri birin daʿvet-i meydān ide
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşkīn **kemān** / Tīr-i şuʿāʿ-ı başara dil nişān
NE2914 Tīr-i ḳavī şaşt-ı keyānī **kemān** / Perine varınca gömilür hemān
NE2948 Egri olan kendüye eyler ziyān / Dest-geş-i ʿālem olur çün **kemān**
HH1176 Aldı Behzād deste tīr ü **kemān** / İtdi bir tīr-i sīne-dūz revān
HH1449 El urup ḳabża-ı kemāne hemān / Ḳaddini itdi bir oḳ ile **keman**

HH1449 El urup ḳabża-ı **kemāne** hemān / Ḳaddini itdi bir oḳ ile keman
HH2496 Heyʾet-i muʿveci gürūha **kemān** / Mühre-i ṭopla gürūha zenān
HH2735 Oḳun atmış **kemānını** yaṣmış / Her biri çarḫa bir kemān aṣmış
HH2735 Oḳun atmış kemānını yaṣmış / Her biri çarḫa bir **kemān** aṣmış

2. yay gibi, eğri

NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile ḳaddin **ḳemān** / Egriye ṭoġruldı o şāh-ı cihān
NE917 Oldı **kemān** gülbün-i bāġ-ı eḳım / Bār-ı emānet ṣalıcaḳ festeḳım
NE2911 Epşet ise ḫak-i yek olur hemān / Ser-be-zemīn gön be-hevā ḳad **kemān**
SE948 Ser ü pā olmasa gūy u çevgān / Yaʿnī ham ḳalmasa mānend-i **kemān**

3. (yay gibi) parmak

HE95 Bürīde nāḫun-i ḫançer-nişānı / Olurdı beş **kemānuñ** üstüḫʿānı

kemān-ı Rüstem [2] Rüstem'in yayı. Rüstem, okçuluk terimlerinin kullanıldığı beyitlerde güçlülüğü ve İsfendiyar'ın iki gözünü birden kör eden özel olarak yaptırdığı çatal oku ile yer alır. İran'da gökkuşağına "Kemân-ı Rüstem" adı verilir. Tanıklarda terkib bu anlamda kullanılmıştır.

SE2472 Gerdeni şekl-i **kemān-ı Rüstem** / İki ḳat zihle ḳurılmış muḥkem
HH2471 Nice keşti sütūnı çarḫ mesīr / Ṣundı gūyā **kemān-ı Rüsteme** tīr

kemend [18]

1. düşmanı ve avda bazı hayvanları tutmak için uzaktan atılan ucu ilmekli ip, ilmek

S375 Ḳaparlardı ṣalup **kemend** ejderīn / O ṣaḥrādaki ādem ejderlerin
S903 Nihān eyleyüp dāmen içre **kemend** / Ṣalar gerden ü sāʿid-i şāḫa bend
NE899 Şehdür iden fitneye bend-i **kemend** / Çar-sū-yı ʿāleme āzīn-bend
NE1451 Her iki ol mihr-i sipihr-i bülend / Ṣalmış idi şaʿşaʿasından **kemend**
NE1463 Cāẕibe-i luṭfı **kemend** eylemiş / Daʿvet-i dergāh-ı bülend eylemiş
NE1850 Fitnedür āġūş-ı **kemendi** müdām / Mekr ü ḥıyel murġ gibi pāydām
NE2140 Aşmaġa bāmından anuñ tāk-veş / Bend-i **kemend** eyleme ḳırāl-veş
NE2403 Nice berāy bend-i **kemend-i** hevā / Ola ne var uçḳur saña dām-ı belā
NE2422 Olmamaġın bend-i **kemend-i** hevā / Buldı mülk-i devlet-i ḳurb-ı Ḫudā
HH339 Ola bend-i **kemend-i** muḥtala / İde ʿışḳ-ı dellāleden nāle
SE2230 Ḥāżır itmişdi **kemend-i** pür-tāb / Bend-i mahiye birīşim ḳullāb
SE2233 Bu nezāketle hemān eyledi bend / İpligi ilmek idüp atdı **kemend**
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra **kemend** atup çıḳdı

2. saçın kıvrımı, sevgilinin saçı

NE263 Mūyı bir yeşīm-ṣıfāt ü dil-pesend / Añsa ṣaçı gibi muʿanber **kemend**
NE2622 Zülf ü ḫaṭṭı gerçi olur dil-pesend / Cāzibe-i ānı ver ammā **kemend**
HH817 Mübtelā-yı **kemend-i** ṭarrāram / Cān-sipār-ı nigāh-ı seḥḥāram
HH1833 Dili bend-i **kemend-i** kākül idi / Ḳande bir gül işitse bülbül idi
HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze ṣalsa semend / Ṣarılup alıḳordı ḫamm-ı **kemend**

kemer [15]

1. kuşak, bel bağı, eskiden üste taşınan paraları yerleştirmeye mahsus sıra sıra gözlü meşin kuşak

S241 Alup dūşına Gāveyānī siper / Ḳuşandı miyāna Keyānī **kemer**
NE2937 Olma kemer-beste-i cāh ü niʿam / Hırş ile itme **kemerüñ** pür-derem
NE2955 Her **kemeri** żāyiʿ olan pür-mihen / Aña yılanlar ḳuşanur kīneden
NE2986 Vār idi bir ṣaḫṣ-ı bülendde meger / Sīm ü zer ile dolu fāḫir **kemer**
NE2988 Düzd-i cihān göricek anı hemān / Eyledi ḫīle **kemerin** der-miyān
NE2993 Bu arada gördi o ḫāʾin meger / Düşmege durur bağalından **kemer**
NE2995 Oḫṣayaraḳ dirdi **kemer** de aña / Ḳaçma bu efkendeden ey dil-rübā

2. yapıların kapı, pencere gibi kısımlarını, su yolu, geçit, köprü açıklıklarını, oyuğu aşağı bakacak şekilde üstten kavisli olarak örten yapı unsuru; kavisli bina

S679 Beden burc-ı ābīye olmuş meʾāb / **Kemerler** çıḳarmış felek anda āb
S921 Ṭururdı **kemersiz** binā-yı nühüm / Ḳonulsa ḫorasānī-i lāy-ı ḫum
NE1231 Hind ise ḫūd ḳatı degilken yapar / Tāḳ-ver ü ak ile muʿallā **kemer**
NE1370 Gerçi **kemer** içre bilem ṭāḳ idi / Cilvegehüm ʿālem-i ıṭlāḳ idi
NE1390 Şekl-i **kemer** ṣūret-i ḳuvvet yeter / Bendelige bend-i işāret yeter
NE1392 Mūr iken arturdı benüm ḳuvvetüm / Ḳıldı mükerrer **kemer-i** himmetüm
HH38 Eyledüñ hefte olmadın īcād / Bir **kemer** üzre ḳaṣr-ı sebʿ-i şidād
HE32 ʿİbādet üzre encüm her **kemerde** / Yanar ḳandili fevḳaniyyelerde

kemer-beste [1] kuşak bağlamış, hizmete hazır durumda olan, bir şeye niyetlenen

NE2937 Olma **kemer-beste-i** cāh ü niʿam / Hırş ile itme kemerüñ pür-derem

kemer-i kehkeşān [2] samanyolu kemeri, samanyolunun oluşturduğu çizgi
NE99 Şukḳa-firāz-ı ʿalem-i ḫāverān / Laʿl-ṭırāz-ı **kemer-i kehkeşān**
NE2963 Bulmaz idi destresinden emān / Naḳd-i kevākib **kemer-i Kehkeşān**

kemer-i kūh [1] dağ kemeri
HH2250 Çāh-ı bī-āb gibi ḫaybet-ḫīz / **Kemer-i** kūha kīse-i nāçīz

kemer-i ṭāḳ [2] kubbeyi ayakta tutan aşağı doğru kavisli yapı
SE317 Ḳaṣrı hod cāmiʿ-i raḫşende-ḳıbāb / **Kemer-i ṭāḳ**-ı refīʿi miḥrāb
HH201 Kehkeşān süddesiyle leb-ber-leb / **Kemer-i ṭāḳına** felek ḳāleb

kemik [3] insanda ve omurgalı hayvanlarda vücûdun çatısını meydana getiren ve yumuşak kısımlara destek olan beyazımsı sert organların ortak adı, kemik niteliğinde ‖ erkek cinsel organı
NE2251 Gördügi bir ṭurfe muḳallef-meçik / Ucu **kemik** dibi frengī-çelik
NE2523 Ṣāfī siñirle **kemik** idi hemān / Ḳāmet-i ḫam-geşte sanırsuñ gümān
NE2774 Her dem alup deste ilikli **kemik** / Silker idi sofra-i fısḳa ilik

kemīn(e) [6]
1. pusu, tuzak
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme ḫalḳa **kemīn** / Ṭoḳınur āḫir saña da tīr-i kīn
HH2395 Ṭurmuşām biñ **kemīn** olursa güşād / Tīr-i bārāna her-çi bād-ā-bād
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı ḫaşma **kemīn** / Ḳırdı zencīri iki şīr-i ġarīn
2. çok az, noksan
NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden ġıdā-yı **kemīn** / Ḥabbe-ger-i şekl-i başīt-i zemīn
3. zavallı, hakir
SE2754 Yiyemez mīve diyü ʿabd-i **kemīn** / Eyledi şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemīn
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i bī-ser ü pā / Genc-i Ḳārūnda **kemīne** gedā

kemīngāh [1] pusu kurulan yer
HH1642 Ola āzāde ser-be-ser ʿālem / Sen **kemīngāh-ı** fitnede der-hem

kemīn ṭutmaḳ [4] bir kimseyi zor duruma düşürmek için gizlice ve kurnazca düzen kurmak, tuzak kurmak, pusu kurmak
NE53 Besmelede ol daḫı oldı nihān / **Ṭutdı kemin** anda bu ceyş-i girān
NE266 Olmaya meydān **dutup kemīn** / Basṭ-ı mekān itse basīṭ-i zemīn
NE1542 Kim ki **ṭuta** münkir olup kibr ü kīn / Bilsün anı ḳahrı içündür **kemīn**
NE1845 Vāv gibi cevride **tutmuş kemīn** / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın vaḳt-i kīn

kem-nām [1] adı sanı belirsiz, şöhretsiz
SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı **kem-nām** / Rūz-i fīrūzına irdi dem-i şām

kem-ter [8] değersiz, hakir
S195 Nücūm-ı felek ḫākinüñ rīzesi / Güneş ḳaṣrınuñ **kemter** āvīzesi
S332 Anuñ **kem-teri** eylemez ibtihāc / Keçebaş ḫānından alsaydı tāc
NE525 Cām-ı felek olmuş iken ser-nigūn / Olmadı bir reşḫa-i **kem-ter** birūn
NE559 İtmedi bir reşḫa-i **kemter** beyān / Olmadı maḳsūd ile raṭbu'l-lisān
SE3308 Çeşmesi çeşme-i ḫurşīd gibi / **Kem-ter** āvāresi Nāhīd gibi
HH1936 Şehr-i Reyden bu bende-i **kem-ter** / Eyü aduñ işidüp itdi sefer
HH2057 Şaha **kem-ter** gedāyı itse raḳīb / Şāhı ḳor yüz ṭutar gedāya ḫabīb

kemterīn [5] en aşağı, en hakir
S129 Muʿallā şeb-i Ḳadrden pāyesi / Şeb-i Ḳadr anuñ **kem-terin** sāyesi
S642 Ne ḳulle ḫum-ı bāde gibi metīn / Yanında felek ḳulle-i **kemterīn**
S860 Eger içse bir curʿa-i **kemterīn** / Nice żabṭ olınurdı gāv-ı zemīn
SE1751 Ḥabbeẓā Āṣaf-ı Cem-istiʿdād / **Kemterīn** ʿabd aña İbn-i ʿAbbād
HH1485 Çünki meydān-ı luṭfuñ oldı ferāḫ / Ḳıldı bu ʿabd-i **kemterīn** küstāḫ

Kenʿān [2] Kenan ülkesi, Hz. Yakup'un ülkesi
HH798 Çıḳdı zindandan ol meh-i **Kenʿān** / Geldi mollāyı eyledi ḫandān
HH835 Pīr-i **Kenʿān** gibi çeküp ġamını / Ṭutdı Mollā Efendi mātemini

Kenʿānī [1] Kenan ülkesine ait
HH1335 Yaʿni reşk-i ġazāl-ı **Kenʿānī** / Düşde gördügi Yūsuf-ı Ṣānī

kenār [32]
1. kıyı, sahil
S566 Aḳındı **kenārında** ḳaṣr-ı refīʿ / O şeh-beyt-i mevzūn bu baḫr-ı serīʿ
S1039 Ḫarābātuñ olur mı hem-tāsı hīç / Ḫuṣūṣā ki ola **kenār-ı** Ḫālīc
NE1837 Dest-i güher-bārum olup dür-niṣār / Berrī idüm baḫr-ı cevāhir **kenar**

SE25 Oldı sürḫ-ile o saṭr-ı zībā / Şāḫ-ı mercān-ı **kenār-ı** deryā
SE1315 Terk idüp mülkin iderler nāçār / Fülk-i deryā-zede-veş ʿazm-i **kenār**
HH1050 Sürerek oldılar **kenāra** revān / Çıḳdı ṭaşra iki dür-i ġalṭān
HH1762 Seyr iderken **kenār-ı** deryāda / Buldı bir câme cāy-ı tenhāda
HH2295 Didi āḫir o deşt-peymāya / Yüri ʿazm it **kenār-ı** deryāya
HH2509 Mevc-veş kef-zenān ü girye-künān / Her biri oldı bir **kenāra** revān
HH2658 Seyr iderken **kenār-ı** deryāda / Buldı bir ṣandal iki beg-zāde

2. taraf, bucak

S585 Gehī Mevlevīler ki seyrān ider / Gelüp ol **kenārı** neyistān ider
SE2992 Getürüp şehr **kenārına** hemān / Eyledi ikisini de perrān
SE3317 İtdiler çeşme **kenārın** menzil / Ol perī ile bu sevdā-zede dil

3. bir şeyin sınırlarını meydana getiren çizgi, bitiş yeri

SE3402 Olalar çifte gögercin gibi yār / Ḳılalar yavruların zīb-i **kenar**
SE3515 Līk ḫāme ḳalem-i cedvel-vār / Başladı çizmege sürʿatle **kenār**
HH2730 Vāridātī-i ḫāme süst ü figār / Yoḳ velī vāridāta ḥadd ü **kenār**
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme zīb-i **kenār** / Bir nefesde nice dür-i şeh-vār

4. yan

SE2385 Ḫāce-i ʿuḳde-güşā Naṣre'd-dīn / Oldı bir çeşme **kenārında** mekīn
HH910 Buldı ḫargehle zīnet āb-ı revān / Oldı ḥavzuñ **kenārı** şād-revān
HH1719 Şāh-ı deryā-dil eylemişdi beyān / Dil-güşādur **kenār-ı** āb-ı revān
HE36 Olupdur ẓullesüz bir ḫayme eflāk / **Kenārı** ḫendeḳ-i jerf ü ḫaṭar-nāk

5. etraf, çevre

S947 **Kenār-ı** ḳadeḥle mey-i şuʿledār / Şu zer noḳṭadur sīm-i taḥrīri var
S948 Olur ṣufr-ı ḫāli **kenār-ı** ḳadeḥ / Ṭolularla olur ḥesāb-ı feraḥ
S954 Cem itmiş meger cāmı vaḳf-ı muġān / **Kenārındaki** ḫaṭṭı aña nişān
NE2708 Dāʾirede her kişi itdi ḳarār / Şemʿ **kenārındaki** dendāne-vār

6. yakın

S688 **Kenārı** olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / ʿAceb cāy-ı şāhāne dil-keş maḳām
NE492 Ṣubh irüp mevce-i sīmāb-ı nāb / Geldi **kenāra** güher-i āfitāb
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / Bir nefesde **kenāra** geldi o dem

7. kucaklama, kucağa alma

S546 Aḳıtdı dil-i ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār / Ki yoḳ anda hergiz ümīd-i **kenār**
NE2624 Dāire-i dil ṭaşra güzār eyleme / Arzū-yı būs u **kenār** eyleme
SE994 Özleme semt-i **kenārı** güzer it / O cehennem deresinden ḥaẓer it
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü būs ü **kenār** / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i ʿār

kenāra çekilmek [1] uzaklaşmak, hiçbir şeye karışmamak

S508 O küstāḫlardan ṣıḳıldı gönül / Żarūrī **kenāra çekildi** gönül

kenāra itmek [1] sahile ulaşmak, kıyıya çıkmak

HH1755 Çün **kenāra idüp** görindi cibāl / Secde-i şükre vardı mevce-miṣāl

kenare [3] kenar

HH1031 Nice deryā **kenāre-i** ẓulumāt / Evveli aña nisbet āb-ı hayāt
HH1471 Arzū-yı kinār ise ancaḳ / Baña besdür **kenāreden** baḳmaḳ
HH1807 Ṣunıcaḳ camı neyyir-i vālā / Kesdi destin **kenāre-i** mīnā

kende []

kende eylemek [1] aşağı dereceye düşürmek

HH1270 Ḫas ü ḫāşāki **eyleyüp kende** / Bī-ṣemer şaḫı itsün efgende

kende-dehen [1] ağzı kokan

HH746 Ḳaddi ḫam fikri ḫām ü **kende-dehen** / Nefesi bād-bīz-i dīk-i fiten

kendi düşen ağlamaz [1] "Kendi zararına kendisi neden olanın yakınmaya hakkı olmaz." anlamında atasözü

HH1015 Oldı efgende Rüstem ü Bījen / **Ağlamaz** bu cihānda **kendi düşen**

kendini aldırmaḳ [1] kanmak, oyuna gelmek, aldanmak

SE147 Ẓıll-ı bī-fāʿidedür dehr-i denī / Kendüñ **aldırma** görüp diñle beni

kendini ṭaġıtmaḳ [4] ne yaptığını bilmez duruma gelmek, perişan hale gelmek

S213 Virüp anlara farṭ-ı beẓli keder / **Ṭaġıtdı** hemān **kendüyi** sīm ü zer
S1318 Yine şiddet itdi gelüp bād-ı saḫt / Görüp anı **kendin ṭaġıtdı** dıraḫt
NE1678 Ḳaṣd-ı żarar ḳılduġın itdükde gūş / **Kendüyi ṭaġıttı** ʿameldār-ı ḫūş
SE962 **Kendüñi** böyle **ṭaġıtma** zīnhār / ʿAḳluñı başına cemʿ it yürü var

kendüden geçmek, kendüden gitmek [4] bayılmak, bilinçsiz hale gelmek, kendini kaybetmek

S1441 O mey-ḫāne şevḳ ile medhūş olup / Göñül **kendiden gitdi** bī-hūş olup
S1560 Şu demler ki pür ola peymānemiz / **Geçe kendüden** yaʿni mestānemiz
HH1451 Zaḫm-ı çeşm ile **kendüden gitdi** / Gürz ile kellesini ḫurd itdi
HH2404 Oldı tennūr-ı çeşmi ṭūfān-ḫīz / **Kendüden gitdi** āḫir ol nāçīz

kendüsini bilmek, kendüyi bilmek [2]

1. durum, konum ve onuruna yakışacak davranışta bulunmak

HH1407 **Kendüyi bilmiş** ol firāset ile / Līk ṭuyurmamış nezāket ile

2. ayık olmak, aklı başında olmak

HH1831 Bir nefes terk-i cām ḳılmaz idi / Yıl geçer **kendüsini bilmez** idi

kendüye gelmek [1] ayılmak, aklı başına gelmek

SE175 **Kendüme gelsem** idüp ḫāle naẓar / Göremem kendümi bir ẕerre ḳadar

kendüye ṣığışmamaḳ [2] coşkunluk göstermekten kendini alamamak, kendini tutamamak

S178 İdüp feyż ile dilleri ḫumm-ı māl / **Ṣığışmadı kendüye** her ehl-i ḫāl
S1240 Dem irdi ki çün sāḡar-ı pür-ḫabāb / **Ṣığışmaya kendüye** mest-i ḫarāb

kendüyi alamamaḳ [1] istemeyerek bir işi yapma durumuna girmek

SE2102 Ṭuyıcaḳ ḥavṣalaya çalamadı / **Kendin** ol daġdaġadan **alamadı**

kendüyi bilmez [1] gerektiği gibi davranmayan, yersiz ve yanlış hareket eden, münasebetsiz

NE1946 **Kendüyi bilmezleri** ʿārif ṣanur / Herze vü hezyānı leṭāyif ṣanur

kenīz [1] cariye, halayık

HH2444 Her **kenīz** oldı kūçede dā'ir / Çıḳdı bāzāra ipligi āḫir

kenz [1] bkz. 'küntü kenz' md.

NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi ruḫundan tutuḳ-ı küntü **kenz**

kepeng [2] dükkan vitrini, pencere, kapı gibi açıklıkların yukarıdan aşağı indirilerek veya eğreti takılarak kapanan kapısı, metal saç veya değişik türlerde yapılmış özel kapak

S208 Güneş ṣanma kim nīzesi her seḥer / Bu saḳf-ı sipihrüñ **kepengin** açar
HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur **kepengin** / Ḥarir ü ʿanberüñ aç yine tengin

kerāmāt [4] kerametler, ermişlerden zuhur eden olağanüstü haller

NE1427 Belki **kerāmātı** bu maḫlaṣlaruñ / Muʿcizesidür yine peyġamberüñ
SE452 Ḥaḳ bu kim oldı **kerāmātından** / Bāña feyż eyledügi tāb-ı süḫan
SE1621 Açılur keşf ü **kerāmātından** / Ṭuyılur kiẓbi ḥikāyātından
SE2110 Cevher-i ʿaḳl ki ḳılmaya meded / Bulmaz iksīr-i **kerāmātı** cesed

kerāmet [27] bir ermişin, Allah'ın kendisine yakın kullarına lutfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü iş, harikulade hal

S723 Meger ser-çarḫ-ı hidāyetdür ol / Ya bār-ı sefīd-i **kerāmetdür** ol
NE1114 ʿĀrife bu deñlü **kerāmet** yeter / Rütbe-i vālā-yı velāyet yeter
NE1116 Ṣaysa **kerāmet** o ser-i evliyā / Evveli şiʿr idi soñı kimiyā
NE1124 Hiç **kerāmetsiz** olur mı bu kār / Cümlemizüñ ʿaḳlı var idrāki var
NE1425 Muʿtezilī gibi ṭutup ġayr-ı rāh / İtme **kerāmetde** ṣaḳın iştibāh
NE1426 Bende-i maḳbule füyūżāt-ı ḥaḳ / Muʿcize-veş oldı **kerāmet-i** ḥaḳ
NE1442 Nāmı ṣalup şehre ṣadā-yı bülend / Oldı **kerāmet** ile çün şehre-bend
NE1470 Oldı meger şeyḫ-i bülend-i iḳtidār / ʿArż-ı **kerāmet** idüp ejder süvār
NE1518 Her varan iksīr-i **kerāmet** bulur / Türbesi ṣunduḳa-i cevher olur
NE1550 Gün gibi meşrıḳde iken bir velī / Ġarba **kerāmetle** irişür eli
NE1790 Hiç mürüvvet gibi ḫaslet mi var / Ḫalḳa kerem gibi **kerāmet** mi var
NE2365 Raġbet-i iẓhār-ı **kerāmet** ḳılur / Bir kişiyi ḳadıya daʿvet ḳılur
NE2376 Ḳıldı o dem vaʿdeye īcāz şeyḫ / İtdi **kerāmetini** ibrāz şeyḫ
NE2379 Ḳıldı **kerāmet** ile beyān-ı faṣīḥ / Defn-i murād üzre edā-yı ṣarīḥ
SE704 Anı bu ehl-i **kerāmet** eyler / Giderek şāh-ı vilāyet eyler
SE1551 Çoḳ **kerāmet** yazar ehl-i ḥikmet / Diñle bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret
SE1614 Ḫırḳa vü tāc-ıla nice ebter / Daʿvī-i keşf ü **kerāmet** eyler
SE1811 Himmet erbābı mürüvvetli olur / Kerem aṣḥābı **kerāmetli** olur
SE1812 Bundan özge daḫı devlet nic'olur / Böyle iẓhār-ı **kerāmet** nic'olur
SE2790 Böyle taḫḳīk ider eṣrāf-ı ümem / Ki **kerāmetle** ṣecāʿat tevʿem
SE2902 Bu **kerāmet** ṣuʿarāya besdür / Pāye-i himmeti gerdün-resdür
SE2903 İtse daʿvā-yı **kerāmet** ʿulemā / Şiʿr ü inşā iki şāhiddür aña

SE2926 Şeyḫe de münʿakis oldı ol ān / Ḳıṣṣa envār-ı **kerāmetle** hemān
SE2951 O **kerāmet** ki görüpdür anı şāh / Naẓmına nisbet-ile bürke-i gāh
SE3006 Egnüme naḳışlı ḫilʿat virdi / Başuma tāc-ı **kerāmet** virdi
HH1062 Didiler bu kerem **kerāmetdür** / Ġurebāya ġarīb himmetdür
HH2359 Ẓāhir oldı **kerāmet-i** ʿuşşāḳ / Vāḳıf olmadı līk ehl-i nifāḳ

kerāmet-mesned [1] keramet makamında olan
SE388 Ḳıldı ol şeyḫ-i **kerāmet-mesned** / Tīġ-i elmas ile ebvābını sed

kerāmet-nümā [1] keramet gösteren
NE3154 Nite ki bir şeyḫ-i **kerāmet-nümā** / Ḫayr ile eşrāra idermiş duʿā

kerāmet-penāh [2] keramet sahibi, keramet melcei
NE1153 Bilmedi ki şeyḫ-i **kerāmet-penāh** / Eyledi bir beyti ile sedd-i rāh
NE2364 Yaʿni ki bir şeyḫ-i **kerāmet-penāh** / Vāṣıl-ı ḥaḳḳa ʿārif bī-iştibāh

kerāmet ṣatmaḳ [2] olur olmaz yerde kerametini göstermek, dervişlik taslamak‖insanları yanıltarak kandırmak, sahtekarlık yapmak
NE1628 Nice ḳaraçı ki **kerāmet ṣatar** / Munḳura almaz anı ehl-i başar
NE1635 Kim ki **kerāmet ṣata** dellāldür / Keşf-i zamīr ehline remmāldür

Kerbelā [1] Bağdat'ın 100 km batısına düşen Irak'ta bulunan bir bölge. Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin'in şehit edildiği yerdir.
NE176 Deştte mānend-i seg-i **Kerbelā** / Bād-be-kef ola vü serder-hevā

kerde [3]

1. fidanlık
NE470 Ehl-i suḫan oldı naẓar **kerdesi** / Gevher olur feyż ile perverdesi
HH10 Naḫl-i sebzī keşīde-i ḳalemüñ / Gül-i her-heft **kerde-i** raḳamuñ

2. sözcüğün kendinden önceki kelime ile "…yapan, …eden" anlamında terkip oluşturası gerekmektedir.
HH2182 Didi ey teşne-i viṣāl-i ḥabīb / Rū-be-rū **kerde-i** ḫayāl-i ḥabīb

kerem [70] tabiat ve huy güzelliği, soyluluk, ululuk, asaletin gerektirdiği cömertlik
S999 Rebīb-i **kerem** ḳıldı her ʿāṣıḳı / Ol ebnā-yı ʿaṣruñ āb-ı müşfiki
NE223 İki çerāġ itdi **kerem** eyledi / Zīnet-i miḥrābı himem eyledi
NE428 Eyledi ol fāyiż-i cūd u **kerem** / Ḫayr-ı nebīye bizi ḫayrü'l-ümem
NE438 Şāh-ı **kerem** vāriṣ-i evreng-i cem / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i ümem
NE876 Ḫāne-be-dūşāne miṣāl-i keşif / Sāḥil-i baḥr-ı **keremi** muʿterif
NE1209 Rātibe ḫār-i **keremi** vaḥş u ṭayr / Seyr-i naġam-ḫānesi güncişüñ deyr
NE1212 Peşşe gibi **kerem-i** zaʿīfü'l-vücūd / Āteş-i Nemrūdı ider ḳara dūd
NE1395 Bir **kerem** idi bu ki olmuş degil / Vaṣf idemem miṣli görülmüş degil
NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı **kerem** kānıdur / Virdügi laʿl-i teri rummānīdür
NE1416 Anlara lāyıḳ **kerem-i** şāndur / Kārları luṭf-ı der-i iḥsāndur
NE1447 Vāris olan öyle **kerem** kānına / Feyżi dirīġ ide mi yārānına
NE1449 Dūrı da nezdīk-veş itmek mürīd / Olmaz idi hiç **kereminden** baʿīd
NE1712 Ey kef-i dür-pāş ile ḫātem-i **kerem** / Ekremek Allāhu bi-beẕli'n-niʿam
NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler **kerem** / Nāḳıs alur luṭf ile birḳaç derem
NE1790 Hiç mürüvvet gibi ḫaslet mi var / Ḫalḳa **kerem** gibi kerāmet mi var
NE1804 Ḫāṣılı ol zālim-i caʿl-i **kerem** / Beñzer mecʿūle-zene dem-be-dem
NE1830 İtmiş idi ʿālemi ġarḳ-ı niʿam / Bulmuş idi şöhret-i cūd u **kerem**
NE1831 Līk olınsa **keremine** ṣenā / Ḥātem-i ṣānī dinilürdi aña
NE1893 Böyle diyüp ol **kerem** issi cevān / Gerden-i teslīmi uzatdı hemān
NE3027 Ḳavm-i şeyāṭīn ḳaçan **kerem** olur / Merdek-i rişte daḫı az ḳurtulur
NE3119 ʿAṣr-ı **keremde** nice ehl-i kerem / Eyler iken baḫs-i seḫā vü kerem
NE3119 ʿAṣr-ı keremde nice ehl-i **kerem** / Eyler iken baḫs-i seḫā vü kerem
NE3119 ʿAṣr-ı keremde nice ehl-i kerem / Eyler iken baḫs-i seḫā vü **kerem**
NE3121 Didi ki gördügi eyā pür-himem / Kimsede hiç kendüñe ġālib **kerem**
NE3126 Eyledi īṣār o **kerem** ṣaḥibi / ʿUnf ile red eylemedi ṭālibi
NE3130 Līk yine olamadum denk aña / Ġālib idi faẓl u **keremde** baña
SE68 Dīv ü ded rātibe-ḫār-ı **keremi** / İns ü cin ḥalḳa-i ḫān-ı niʿami
SE225 Cümle aḥbābıla her ṣubḥ u mesā / **Keremüñ** eyle ʿAṭāyīye ʿaṭā
SE261 Luṭfıla eyledi māh-ı ḫurrem / Cebr-i kesr eyledi ol kān-ı **kerem**
SE445 Oldı derviş ü gedā muḥteremi / Şevḳıla ḳoydı semāʿa **keremi**
SE497 ʿAdl ü dād ü **kerem** himmet ü hūş / Bezm-i ḳudretde olup dūş-be-dūş
SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı ḫurrem / Rūzı bāzār-ı himem ʿahd-ı **kerem**
SE725 Eyledüñ vāriṣiüme luṭf u **kerem** / Saña ikrām ide Rabb-i ʿālem
SE732 Bāreke'llāh ne **keremdür** bu kerem / Eyledi Ḥażret-i faḫr-i ʿālem

SE732 Bāreke'llāh ne keremdür bu **kerem** / Eyledi Ḥażret-i faḫr-i ʿālem
SE1470 Ḳoma elden **kerem** ü iḥsānı / Bezl ü iḥsān ḳul ider insānı
SE1642 Muḳteżā-yı **kerem** üzre ammā / İtdi taṣdīḳini taḥḳīḳ-nümā
SE1811 Himmet erbābı mürüvvetli olur / **Kerem** aṣḥābı kerāmetli olur
SE1821 Herkese luṭf u **kerem** evlādur / Saʿy ḳıl sen virici Mevlādur
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i luṭf u **kerem** / Ṣarṣar-ı gülbün-i dīnār u direm
SE2121 İtdi ol mā-ṣadaḳ-ı ḫulk-ı ʿaẓīm / **Kerem** erbābına bī-ḥad tekrīm
SE2150 Ḥāṣılı tīşe-i cevr ü sitemi / İtmedi muġber o kān-ı **keremi**
SE2152 Ṣabr ise vaṣf idemem ancaḳ olur / Hele aḥsente **kerem** ancaḳ olur
SE2161 Baña lāyıḳ **kerem** ü şefḳat idi / Aña lāzım sitem ü şirret idi
SE2318 **Kerem** oldur ki ola bī-minnet / Ne ḥicāb-ı ṭaleb ü ne ḫaclet
SE2319 Diñle luṭf u **kerem-i** Meʾmūnı / Nice olmaya göñül meftūnı
SE2419 **Kerem** ehli gibi olmaz dervīş / Fikr-i ferda aña virmez teşvīş
SE2446 Eylemez kimse senüñ-çün **keremi** / Sen saña itmeyicek il ide mi
SE2464 Oldı ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i **kerem** / Küremā ṣaffına faṣṣ-ı Ḥātem
SE2617 Saña bu deñlü **keremler** ḳıldum / Dāḫil-i daḫme-i gevher ḳıldum
SE2643 **Keremüñ** derd-ile ḳahr olur aña / Bir ṭulum bāl ise zehr olur aña
SE2675 İtdügi ḳana ber-ā-ber işdür / Ḥāṣılı aña **kerem** yañlışdur
SE2750 Şāh idüp her ṭabaḳa luṭf u **kerem** / Daʿvet eyler yanına anı o dem
SE2755 O zamandan beri gerçi bilemem / Ḳanḳı yirlerdedür ol kān-ı **kerem**
SE2995 Didi iy zāhid-i ferhunde-ḳadem / Bāreke'llāh ne **keremdür** bu kerem
SE2995 Didi iy zāhid-i ferhunde-ḳadem / Bāreke'llāh ne keremdür bu **kerem**
HH99 İçmedi gitdi ol **kerem** kānı / Karañulıḳda Āb-ı Ḥayvānı
HH235 Ehl-i ṭabʿı idüp ġarīḳ-ı niʿam / Ḫalḳa şimdi ṭabiʿat oldı **kerem**
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i cūd u **kerem** / Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı ehl-i ẓulm ü sitem
HH251 **Keremüñ** ẓāhir oldı envārı / Hünerin irdi rūz-ı bāzārı
HH259 Maʿden-i luṭf dergeh-i **keremi** / Ḫırmen-i fażl şafḥa-ı ḥaremi
HH1062 Didiler bu **kerem** kerāmetdür / Ġurebāya ġarīb himmetdür
HH1140 Bizi bīgāne-i **kerem** şanmañ / Ḫizmete ḥāżıruz tek uşanmañ
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u **kerem** / Bir nefesde kenāra geldi o dem
HH2590 Ol zamāndan berü daḫı bilmem / Ḳanġı yirlerdedür o kān-ı **kerem**

2. Allah'ın rahmeti, merhameti

NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i cūd / Hiç **kerem-i** Ḥaḳka gelir mi nüfūd
SE301 Yā İlāhī **kerem-i** şānuñdan / Bizi dūr eyleme dīvānuñdan
SE1459 Bulmışam ʿaḳdime lāyıḳ zeni ben / Umarum fażl u **kerem** Mevlādan
SE2418 İʿtimād eylemeyüp dünyāya / Ḳıl tevekkül **kerem-i** Mevlāya
SE2797 Ḥüsn-i ẓannı **kerem-i** Mevlāya / Ādemi ġālib ider aʿdāya

kerem-güster [1] kerem sahibi, cömert

NE1823 Oldı **kerem-güster-i** ḫān-ı niʿam / Berr-i ʿArab birri ile mūġtenem

kerem itmek [4]

1. lütufta bulunmak ‖ cömertlik yapmak

NE1861 Ol ḳadar **itdi kerem-i** bī-şumār / Eyledi meftūn anı bī-iḫtiyār
SE1001 Ne niyāz eyle ne ʿarż-ı direm it / Başma ḳocunduġı yire **kerem it**
SE2620 **Kerem it** ḳılma bu ibrāmı baña / İtme emṣālüm içinde rüsvā

2. merhamet etmek

NE252 Didi ki Mevlā **kerem-i** ʿām **idüp** / Daʿvet-i ḫās eyledi ikrām idüp

kerem-kār [1] kerem sahibi, bağışlayan

HH1926 Güş idüp nāmını o bī-çāre / Ṭutdı yüz ol şeh-i **kerem-kāra**

kerh urmaḳ {kerih urmaḳ} [1] leke getirmek, kirletmek ‖ utandırmak

NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye **urma kerh** / Çarḫ söker olsa demirden zırıh

kerih [1] çirkin, pis, iğrenilecek şey

HH788 Göñli düşmiş **kerihe** bānūnuñ / Derdi budur ki ola ḫātūnuñ

kerih olmaḳ [1] kirlenmek

HH2455 Nām-ı pākīzesi **kerih oldı** / Müflis ü müsrif ü sefīh oldı

kerīm [29]

1. asalet ve şeref sahibi, yüce, muhterem

S28 Nice mümkün iḥṣā-yı luṭf u **kerīm** / Beyānında ʿāciz zebān-ı Kelīm
NE1 Bismillahirraḥmānirraḥīm / Fihris-i ġarrā-yı Kitāb-ı **Kerīm**
NE2 Ser-suḫan-ı naẓm-ı **kerīm** / Gevher-i sertāc-ı kelām-ı kadīm
NE92 Hāme-zen-i nāme-i vaʿd-i **kerīm** / Tāzegi-i ʿuhde-i ʿahd-i ḳadīm
NE192 Sensin eyā ḫāme-i ʿanber-şemīm / Ṭurfe siyer-ḫān-ı nebī-i **kerīm**
NE860 Her biri mazmūn-ı kitāb-ı **kerīm** / Levḥına ʿunvān-ı hidāyet raḳīm

NE1714 Beẕl ü niṣār ile miṣāl-i nesīm / Aça dür-i ḥabbını dest-i **kerīm**
NE2088 Oldı bize hādi-i rāh-ı ḳavim / Mihr-i cihān-tāb-ı Kitāb-ı **Kerīm**
SE248 Ḳopdı şevḳıla yirinden o **kerīm** / Nite kim nefḥa-i dil-cūy-ı nesīm
SE633 Raḥmet ol ʿālime kim ola **kerīm** / Eyleye tezkiye-i nefs-i selīm
SE749 ʿİlm-i ebdānı o sulṭān-ı **kerīm** / ʿİlm-i edyāndan itdi taḳdīm
SE1047 Belki tāʾib ola diyü o leʿīm / Ḳıla imhāl Ḫudāvend-i **Kerīm**
SE1169 Līk tevfīḳ-i Ḫudāvend-i **kerīm** / Olmış iḳbāline ḳısmetde saḳīm
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola **kerīm** / Nādire ḥükm-i ʿadem virdi ḥakīm
SE2094 Çün ṣabāḥ oldı yine geldi nedīm / Oldı hem-ṣoḥbet-i sulṭān-ı **kerīm**
SE2104 Didi ḳahr-ıla aña şāh-ı **kerīm** / İy fürūmāye-i mennāʿ ü leʾīm
SE2486 Bir recā-nāme olınsun taḳdīm / ʿAceb olmaz ṭaleb-i luṭf-ı **kerīm**
SE2806 İtse ol ḥālde rūḥın teslīm / Gide īmān-ıla ol merd-i **kerīm**
SE3038 Giderek ḫādimi maḫdūm-ı **kerīm** / Cümletü'l-mülk idüp itdi terkīm
SE3085 Gerçek erdür o cüvān-merd-i **kerīm** / Ki ide ṣıdḳ-ıla cānın teslīm
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i **kerīm** / Bir nefesde miṣāl-i bād-ı nesīm
HH1150 İtdiler ḫayr-bād-ı mīr-i **kerīm** / Ḳıldılar ʿazm-i taḫtgāh-ı ḳadīm
HH1937 Şeh-i Rey baña itdi ẓulm-i ʿaẓīm / ʿAdlüñe geldüm ey emīr-i **kerīm**

2. yarattıklarına nimet veren bağışta bulunan, tövbe edenleri bağışlayan, ihsanı bol olan Allah

NE1502 Umarız iʿlām ide Rabb-i **Kerīm** / ʿĀṣıḳ-ı dil-teşnesiyüz Ḥaḳ ʿalīm
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı Sifr-i **kerīm** / Cāmiʿ-i cümle-i Kur'ān-ı ʿaẓīm
SE667 İrişüp feyż-i Ḫudāvend-i **kerīm** / Oldı biri kelime biri Kelīm
SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup Rabb-i **Kerīm** / Sende ẓāhir ṣıfat-ı ḫulḳ-ı ʿaẓīm
HH36 Eyledüñ ey **Kerīm-i** bende-nevāz / Ebri nessāc ü māhı naḳş-endāz
HH55 İrmese luṭfun ey **Kerīm-i** Cevād / Kime feryād ide dil-i nā-şād

Kerīmā [1] "Ey kerim olan Allah'ım" anlamında seslenme, hitap sözü

S31 Ḫudāyā **Kerīmā** ʿināyet senüñ / Yol azdum meded ḳıl hidāyet senüñ

kerīmāne [1] kerem sahibine yakışacak biçimde, cömert, ihsan sahibi

NE1858 Bāb-ı **kerīmāneyi** sed itmedi / Anı selāmı gibi red itmedi

kerīmü'l-aḫlāḳ [2] iyi ahlaklı, kerem sahibi, muhterem

SE1847 İrişüp şeyḫ-i **kerīmü'l-aḫlāḳ** / Emr idüp itdürür anı ıṭlāḳ
SE2122 Oldı her merd **kerīmü'l-aḫlāḳ** / Vāriṣ-i ḥāl-i nebiyy-i Ḫallāḳ

kerīmü'l-menāl [1] sahip olmuş, istediğine ulaşmış

NE335 Biri de ʿOṣman-ı **kerīmü'l-menāl** / Muhīt-i nüreyn-i sipihr-i kemāl

kerīmü'l-Mennān [1] kerem sahibi, en çok nimet veren Allah

SE111 Ey Ḫudāvend-i ʿamīmü'l-iḥsān / Ḫāliḳu'l ḫalḳ-ı **kerīmü'l-Mennān**

Kerrār [1] dönüp dönüp saldıran anlamında Hz. Ali'nin lakabı. Ayrıca bkz. 'Ḥaydār-ı Kerrār' md.

NE732 Kendüsini Ḥaydar-ı **Kerrār** ide / Gürzini baṭmān ise ḳanṭār ide

kerre [7] defa, kez

S1383 Ne mümkün ki ʿömrü bula dest-res / Ḥabāb itse biñ **kerre** ḫabs-i nefes
SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i ramażān / Yılda bir **kerre** olur ḫalḳa ʿiyān
SE868 Mevtden ḳaçmaġ-içün ḫaşyetle / Günde biñ **kerre** ölen miḥnetle
SE1888 Derd-ile olsa da biñ **kerre** eri / Şefḳat itmez aña melʿūneleri
SE2853 Yem-i mevvāc-ı şufūfı dem-i ceng / Yardı geçdi nice **kerre** o neheng
SE2859 İtdi üç **kerre** o ser-bāz-ı dilīr / Farḳ-ı Timura ḥavāle şemşīr
SE2976 Başı biñ **kerre** urursan ṭaşa / Ne yazılsa gelecekdür başa

kerre-nāy [2] pirinçten yapılma nefesli bir çalgı, borazan

NE360 Çarḫa çıḳup ġulġule-i **kerre-nāy** / Ṭās-ı felek oldı muʿallaḳ derāy
NE2924 Tantana-i ṭabl u dem-i **kerre-nāy** / Ḳahḳaha vü heyheyle hūy ü hāy

kes [13] kişi, şahıs, kimse

NE1626 Şerʿ-i şerīf olmasa ger bāl ü per / Uçsa daḫı olmaya ger **kes** ḳader
NE1887 İdeli teşḫiş beyāż u sevād / Bir **kesi** göndermemişüm nā-murād
NE2222 **Zümre-şikāf-ı** kes-i ḫūnīn ciger / Kim daḫı nevkinden anuñ ḳan ṭamar
NE2466 Baş götürüp deste-i hāven gibi / Aġzı şulanurdı **kes-i** zen gibi
NE2673 Düşme **kes-i** mādeye ey bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur şaḳın andan meded
NE2783 Vāḳıf olup bir **kes** anuñ ḥāline / Nāẓır idi ser-be-ser aʿmāline
NE2889 Çaḳşıra el şoḳsa biri nā-gehān / **kes** gibi aġzı şulanurdı hemān
SE1070 Raḥmet-i Ḥaḳḳa o **kes** vāṣıl olur / Ki bilür mertebesin kāmil olur
SE2382 Öyle meşreb ki begenmez bir **kes** / Āb-ı ḥayvān ise de ḳılma heves
SE2979 İdemez vaḳti tecāvüz bir **kes** / Ki ʿadedle alınur anda nefes
SE3407 Şoñradan itdi tecāhülle suʾāl / Ki fülān **kesden** işitdüm bir ḥāl
HH991 ʿUmḳına eylese heves bir **kes** / Nışfa varmazdı rismān-ı nefes

HH1764 Meger etbāʿ-ı şaḫneden bir **kes** / İtmiş ol yemmde sedd-i rāh-ı nefes

kesād [1] azlık, bulunmazlık, kıtlık

NE1750 Yaʿni metāʿıma irişüp **kesād** / ʿAḳd-i beyāʿātı bula çoḳ fesād

kesb [16] çaışarak elde etme, kazanma, kazanç

NE1256 **Kesb-i** meʿārifde idi dem-be-dem / Gözi öñünde idi levḥ u ḳalem
NE1495 Vālidüñ aḥvāli ile pāyesin / **Kesb-i** maʿārifdeki sermāyesin
NE1723 Ḫır ḫır ider **kesb-i** ḥiṭām-ı caḥīm / Seg gibi cān beler o şaḫş-ı leʾīm
NE2897 **Kesb-i** cemāl iken anuñla murād / Olmuş idi ḫāṣılı ḫarṭ-ı ḳatād
SE597 Şeb ü rūz itmeg-için **kesb-i** kemāl / Cismüñi eyle riyāżetle hilāl
SE830 İtmege **kesb-i** ruṭūbet her bār / Ṣarḳıdur süngerini ebr-i bahār
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i **kesb** ü sefer / Ġaybdan vāṣıl olur şām u seḥer
SE855 **Kesbine** çekmeyesiz zaḥmetler / Yimede gösteresiz şanʿatlar
SE1267 Cehlüñ ol mertebesi sehl olmaz / **Kesbsiz** çaḳ bu ḳadar cehl olmaz
SE1785 Oy virüp nāme anuñ cānından / **Kesb-i** şān eyledi ʿunvānından
SE2054 **Kesb-ile** olsa muḳadder efzūn / Ḫār-kenler bula Genc-i Ḳarūn
SE2056 **Kesbde** medḫalı yoḳ tedbīrüñ / Kimse resmin bozamaz taḳdīrüñ
SE3015 Olsa ẕātında eger istiʿdād / **Kesbe** muḥtaç degil neyl-i murād
SE2414 Zer-ile **kesb-i** ṣevāb itse faḳīr / Bundan özge daḫı olmaz iksīr
HH580 Ṭālib-i ʿilme virdi ḳuvvet ü fer / **Kesb-i** faẓl eyledi dımışkīler
HH640 **Kesb-i** sermāye-i kemāl itdi / Ḫˇāce taḫṣīl-i vecd ü ḥāl itdi

kesbī [1] sonradan kazanılan

SE1266 ʿĀleme cevr ü cefāsı ḥasbī / Kendi ümmī vü cehalet **kesbī**

kesb itmek [4] çalışarak elde etmek, kazanmak

S845 Ne mey ḫāli **kesb itmiş** ehl-i derūn / Bulanmış biraz tā bulunca sükūn
SE492 **Kesb iden** ʿışḳıla istiʿdādı / Ceẕb ider kendüsine irşādı
SE609 **Kesb idüp** men gibi nūrāniyyet / Bul sevād-ıla nice ḫāṣiyyet
SE2482 **Kesb iderdi** olup aña naẓır / Feraḫ-ı sīne ṣafā-yı ḫaṭır

kesb ü kār [3] kazanma, kâr etme

NE1816 Ehl-i seḫā oldur ide **kesb ü kār** / Alnı düriyle ola gevher-niṣār
SE825 **Kesb ü kār** üzre olur ehl-i ḫayā / Aḳıdur alnı derin ebr-āsā
SE844 **Kesb ü kārı** ḳomış ol ehl-i ḫużūr / Eylemiş ẕevki fütūḫa maḥṣūr

kese [1] içine para, tütün vb. konulan ve cepte taşınan, kumaş veya örgüden yapılma küçük torba. Ayrıca bkz. 'kīse' md.

SE2095 Şāh aña didi göñülden bu geçer / Ki virem bir **kese** on hemyān zer

kesel [4] uyuşukluk, tembellik

S1207 **Kesel** dāʾimā şevḳa ġālib gibi / Varur ḫˇāba şeyḫ-i murāḳıb gibi
S1232 İder bunda pür-neşve naḳş-ı ʿamel / Virür anda efsāne ḫˇāb-ı **kesel**
NE1966 Ḫāʾib olup şoñra çeker **kesel** / Kār-ı ṭabībān gibi itmez ʿamel
SE824 İtmesin tabʿuñı girdāb-ı **kesel** / Ḫar-ı leng-ile nümūdār-ı veḫel

kesel gelmek [2] usanmak, gına gelmek

S427 Şarāb olsa maẓmūn-ı cām-ı süḫan / **Kesel geldi** zīrā ki efsāneden
SE3516 Ḳalmadı ḫāṣılı iḳbāl-i ʿamel / Ṣoḥbetüñ āḫiridür **geldi kesel**

keşīf [2]

1. yoğun, kalın

SE986 İttiḥād ister iki rūḥ-ı laṭīf / Vuṣlata mānīʿ olur cism-i **keşīf**

2. kaba

SE3264 Ne revā bezme gele böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u **keşīf**

kesik [2] kesilmiş, kopmuş olan

NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u dīv / Şanki **kesik** ḳolını ḳapmışdı dīv
SE3182 Kākül-i dil-keşe olma mayil / Virme her şaçı **kesik** ḳahbeye dil

kesilmek [12]

1. ikiye ayrılmak, bulunduğu yerden koparılmak, kat edilmek

NE2929 Olma iñen gördügüne dest-yāz / Çek elüñi kim **kesilür** her dırāz
NE3005 Oldı cezā-yı ʿamel-i mühmeli / Dest-i dırāz idi **kesildi** eli
SE2520 Yoḫsa ṭālib buradan boş gitmez / Olan oldı **kesilen** baş bitmez
SE3082 Çözmeye ʿuḳde-i tār-i süḫanı / Bend-ber-bend **kesilse** bedeni
SE3327 Ẓulm-ıla ḳıldı o nā-kāmı şehīd / Şaçdı laʿlin **kesilüp** ḫabl-i verīd
HH2336 **Kesilüp** kelle-i fürū-māye / Döndi deryāya düşmiş elmāya
HH2621 **Kesilür** farḳ-ı merdek-i güstāḫ / Ser-keş olunca ḳatʿ olunur şāḫ
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿl idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn içre ya **kesilmiş** baş

2. bitmek, sona ermek

S901 **Kesilse** n'ola tāki faṣl-ı bahār / Olur çünki tiryāk içün ḳatʿ-ı mār

3. uzaklaşmak, vazgeçmek

S1479 **Kesilmez** o meyden dil-i müstemend / Eger tāk-veş kesseler bend bend

NE1637 Oldı varaḳ-ı bād ile cünbüş-nümā / Dil **kesilür** irse ḫazān-ı fenā

4. tükenmek

NE3094 Saṭrı gibi biri birinden cüdā / ʿIrḳı **kesildi** ʿadüvvünüñ revā

keşīr [4] çok, bol

S290 Revān olup enhār-ı cemʿ-i **keşīr** / O ṣaḥrāyı itdi miṣāl-i ġadīr

NE2326 Kim inanur ger dise cemʿ-i **kesīr** / Bir güzelüñ nāmı imiş ḳamṭarīr

SE1770 Baʿde īṣār-ı duʿā-hāy-ı **keşīr** / Budur inhā-yi **keşīr** ü't-taḳṣīr

SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda tedbīr / Ḥaşre dek devr ide ol ḫayr-ı **keşīr**

keşīrü'l-ʿavn [1] yardımı çok olan

HH7 Eṣer-i ṣunʿun ey **keşīrü'l-ʿavn** / Oldı reng-i taʿayyünāt-ı dü-kevn

keşīrü'l-ḫaybe [1] bedava, emek sarfetmeden ‖ boş, çok faydasız

SE2549 Ḳıldı cerrār-ı **keşīrü'l-ḫaybe** / Seni ol ṭurfe ʿaṣā vü ʿaybe

keşīrü't-taḳṣīr [1] çok boş, boşuna, yararsız, beyhude

SE1770 Baʿde īṣār-ı duʿā-hāy-ı keşīr / Budur inhā-yi **keşīrü't-taḳṣīr**

keskin [4] iyi kesen, çok kesici

SE31 Dīv ü ded ḳahrı ile sākindür / Sözi üstün ḳılıcı **keskindür**

SE1665 Var mı teʿşīrde sözden nebtīz / Tīġdan **keskin** ü ḫançerden tīz

SE1728 Olmasa reʿy ḳılıcdan **keskin** / Ḫusrev olur mıydı pīrāna ḳarīn

SE2236 Gördi kim ḳurtaramaz çekse eger / **Keskin** ibrīşim anı iki böler

kesme [2] şekerli nişastayı kaynatarak kestirdikten sonra küp şeklinde keserek yapılan şekerleme, lokum, rahatu'l-hulkum

SE2364 Söyleşilmez olıcaḳ zehr-ālūd / **Kesmedür** aña ʿilāc-ı bihbūd

SE2368 Gider ol nükte-ver-i ṭaʿne-zeni / Ṭoḳına **kesme** gibi her süḫanı

kesmek [34]

1. kesici aletlerle kesip parçalara ayırmak

S1479 Kesilmez o meyden dil-i müstemend / Eger tāk-veş **kesseler** bend bend

NE2563 Kimisi dir gerçi **kesüp** biçmede / Nicesi yanımca yiyüp içmede

NE2947 Tāk virirken niʿam-ı bī-girān / Ṭurma yine **kesmededür** bāġ-bān

SE371 **Keserin** ḫāme elin itse dırāz / Gerçi ʿālem ṭolı gencīne-i rāz

SE495 **Kesdi** dībā-yı süḫandan ḫālā / Şāhid-i ḳıṣṣaya bu resme ḳabā

SE814 Olsa ger naḫl-i bīḫ-āver / Saʿy anı erre-i sīn-ile **keser**

SE1160 Bıyıġın **kesmez-idi** balṭa velī / Virdi seffāḫuñ eline şaḳalı

SE1364 Şöyle kim olmaya īfā-yı zamān / **Keserin** başuñı va'llāhī hemān

SE2002 Eyleyüp cürm ü günāhına cezā / Ḳoruyacaġını **kesseñi** meṣelā

SE2762 Ol daḫı himmet-i şāhı gördi / **Kesdi** zünnārı ocaġa urdı

SE3157 Belki ḳahr-ıla bükerler belini / Ḳomayup şoñra **keserler** elini

HH218 Mevc-i ḫūn itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / **Kesdi** seyl-āb-ı fitnenüñ başın

HH766 Dāmeninden **kesüp** getür ammā / Aña zinhār söyleme ḳatʿā

HH774 Aġız açmadı dil-rübā bir kez / Dāmeninden **kesüp** getürdi birez

HH1178 **Kesdi** başın o server-i bī-bāk / Eyledi gūy-ı ḫalḳa-i fitrāk

HH1807 Ṣunıcaḳ camı neyyir-i vālā / **Kesdi** destin kenāre-i mīnā

2. durdurmak, bitirmek

S266 Olur gülşen-i mülke çün ḫār-hīz / Kökin **kesmek** ister anuñ tīġ-ı tīz

S836 **Keser** ḳanını ol leb-i cān-fezā / Olur çeşm-i maʿlūle şekker devā

SE1521 Bend-i āhen urılursa ne ḳadar / Anı sūhān-ı tedārükle **keser**

HH262 Ṭīġ-ı faṣlü'l-hitāb ile ekṣer / Maḳṭaʿa ermeden nizāʿı **keser**

HH532 Aḳbabamuñ içürseler ābın / Tīġ-ı bürrān gibi **keser** tābın

HH1803 Gördi var her firāḳuñ orānı / **Kesdi** bir laḥẓa āh u efġānı

HH1907 **Kesmeyüp** vaṣl-ı yārdan ṭalebi / Geh gelür geh giderdi ʿaḳlı gibi

HH2486 **Kesdi** ḫabl-i recāyı ol iki zār / Çāhı girdāba düşdiler ifgār

HH2722 Bülbüle vaṣl-ı gül olur mı baʿīd / Sende Ḥaḳdan ʿAṭāyī **kesme** ümīd

3. araya girmek, kapatmak

SE2808 Gerçek er olduġına merd-i hüner / Bu süḫan tīġ-veş arayı **keser**

SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün illādaki lā / **Kesdi** arayı kelām-ı Mevlā

HH1040 Kūh-peyker ṭurup nice māhī / Tīġı **kesmişdi** ol güzergāhı

HH1082 Reh-i sūrāḫ-ı mār idi gūya / **Kesmiş** ol yolı nice ejderhā

4. açmak, yarmak

S352 Tabur ḳurdı ḫandaḳ **kesüp** her yaña / Ola tā ki muḥkem esās-ı veġā

S1040 Sikender **kesüp** baḥrı itmiş revān / Ḳomuş anda mir’āt-ı cāmı nişān

5. değer biçmek, belirlemek

NE2662 Bir biri üstüne **kesüp** bir bahā / Eyler idi gül gibi ḳatmer-i ṣafā

SE1106 Kiminüñ **kesdi** ḫarāc u bācın / Kiminüñ ḳahrıla aldı tācın

6. uzaklaşmak, kopmak

S1479 **Kesilmez** o meyden dil-i müstemend / Eger tāk-veş kesseler bend bend

keşr [1] çok, fazla

HH2766 Oldı bī-ʿillet-i لعل و ليت / **Keşr** ü noḳṣānı ile üç biñ beyt

kesr [4] kırılma, bozulma

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle **kesr-i** ḳulūb / İder ṭurma keşf-i ġıyāb-ı ʿuyūb

SE261 Luṭfıla eyledi māh-ı ḥurrem / Cebr-i **kesr** eyledi ol kān-ı kerem

SE2963 Olıgör her ne gelürse şākir / Cebr-i **kesr** itmege Mevlā ḳādir

SE2845 Şerḥādan münşeriḥ olsun ḫāṭır / **Kesr-i** ʿuẓv olsa Ḫudādur cābir

kesre [1] Arap alfabesinde yazılmayan “ı” ve “i” seslerini karşılayan işaret, esre

SE46 Fetḥa vü **kesresi** zīb-i tenzīl / Dökdi per sidrede gūyā Cibrīl

keşret [14]

1. çokluk

S509 Gerekmez baña cām-ı gītī-nümā / Göñül naḳş-ı **keşretden** itdi abā

NE1650 **Keşret-i** ḫalḳ olmayan ta fitne-ḫīz / Genc-i muġāndur aña cāy-ı kürīz

NE2183 ʿAṣrda seḥḥāḳalaruñ **keşreti** / ʿĀlemüñ oldı sebeb-i nefreti

SE2055 ʿAḳl-ıla olsa eger **keşret-i** māl / Olmaya şaḥṣ-ı mubaṣṣır dellāl

SE2801 **Keşret-i** ṣaff-ıla aʿdā-yı denī / Ḫaṭṭ-ı cāhil-veş olur bī-maʿnī

SE3189 Zerd olur naḫl-i ḫazān-dīde-miṣāl / Gūyiyā **keşret-i** āb-ıla nihāl

SE3513 **Keşret-i** feyż-nişār-ı maʿnā / Oldı ḫayret-dih-i ṭabʿ-ı dānā

HH33 Oldı her rütbe vāḥidiyle temām / Yā nedür bunda **keşret-i** evhām

HH34 Fi’l-ḥaḳīḳa bu **keşret-i** aʿdād / Oldı ancaḳ tekerrür-i āḥād

HH1052 Ḳapusı rū-yı baḥra dīde-güşā / **Keşret-i** ḫalḳ ḳaṭre-i deryā

[tas.] Tek olan Allah karşısında varlık türlerinin çok ve sayısız oluşu; varlıkların, var oluşlarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmek.

S623 Virüp cemʿ-i eşḫāṣ aña ṣıḳleti / Ṣıḳar **keşret** ol kūşe-i vaḥdeti

NE88 Ḥamd aña kim ḥamde virür ḳudreti / **Keşret** ile ṣābit olur vaḥdeti

NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup **keşreti** / Düşdi dil-i zār ile cān ṣoḥbeti

SE2798 **keşrete** baḳma ki ṣoñı yoḳdur / Ḥaḳḳuñ az nesnede luṭfı çoḳdur

keşret-ümīd [1] ümit çokluğu

NE2782 Olmuş idi ol ḫara **keşret-ümīd** / ʿArşageh-i Cāmiʿ-i Ḫān Bayezīd

kestāne [1] dikenli yeşil bir dış kabuk içinde iki tane bulunan dışı kahverengi ve sert içi yumuşak meyve

S731 Yetişmiş kimi ḫāṣıl itmiş yemiş / Virüp mīve **kestānesi** çatlamış

keş-ā-keş [1] çekişme, münakaşa

HH684 Didi her şeb işim **keş-ā-keşdür** / Bedeni serd ü būyı nāḫoşdur

keşānīde [1] çeken, getiren, taşıyan

NE60 Ḳufl-ı **keşānīde** genc-i kühen / Dūr-nümāyende-i baḥr-ı suḫan

keşf [11]

1. var olmasına rağmen bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle kesr-i ḳulūb / İder ṭurma **keşf-i** ġıyāb-ı ʿuyūb

NE1631 Hey’et-i mecẕūbda söyler rumūz / Gāhī ider yoḳ yere **keşf-i** ḳünūz

NE2539 Zīr-i liḥāfından olup dīde-bān / Beyżayı gözler idi **keşf-veş** hemān

HH1143 Çün bilindi ṣadāḳat-i dem-sāz / Ḳıldılar **keşf-i** mużmere āġāz

2. [tas.] Allah’a ait manevi sırların ortaya çıkarılması, muhazere, mükâşefe; müşahede; muayene

S1474 İden **keşf-i** sırr ile sehv-i lisān / Virür cānı resm-i ṭarīḳat hemān

NE105 Āyine baḫş-ı kef-i **keşf** ü şühūd / Şāne-zen-i nār-ı şuʿāʿ-ı vücūd

NE1633 Daʿvī-yi **keşf** eylemez ehl-i hedā / Müddeʿī-i keşf gerek müddeʿā

NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez ehl-i hedā / Müddeʿī-i **keşf** gerek müddeʿā

SE1614 Ḫırḳa vü tāc-ıla nice ebter / Daʿvī-i **keşf** ü kerāmet eyler

SE1621 Açılur **keşf** ü kerāmātından / Ṭuyılur kiẕbi ḥikāyātından

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i mir’āt-ı ṣāf-ı **keşf** ü şühūd

keşf eylemek/itmek [4] açmak, meydana çıkarmak, bulmak

SE1055 **Keşf idüp** mihr ü muḥabbet süḫenin / Açdı dürc-i dür-i gevher-şikenin
SE1529 **Keşf-i** estār-ı dil-i zār **eyler** / Her nesi var ise iẓhār eyler
SE2206 Dāʾimā **itmege keşf-i** ʿavrat / Perdedārāne idermiş ġılẓat
HH1898 Gördi Şaṭır ki **keşf ider** rāzı / Eyleyüp eşk ü āh ġammāzī

keşf-i ḳubūr [2] mezar açmak, gömülen bir ölüyü mezarından çıkarmak

NE599 Nice kefen ṣoyıcı nebbāşeler / **Keşf-i ḳubūr** itmege mālik geçer
NE1552 Maḥv-ı vücūdıyla olup āşinā / **Keşf-i ḳubūr** eyler imiş evvelā

keşf-i rāz [9] bir sırrı öğrenme

NE1257 Bir gün idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi bu vech ile baña **keşf-i rāz**
NE1690 Derdüm añup ʿarż-ı niyāz eyledüm / **Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz** eyledüm
NE2869 Çün ḥarekāt ile ide **keşf-i rāz** / Fāʿil ü mefʿūl bulur imtiyāz
SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye **keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz**
SE1971 Bu ṣafā üzre iken ehl-i niyāz / İtseler **keşf-i serā-perde-i rāz**
HH57 Ne yüzüm var saña niyāz idecek / Ne sözüm ḳaldı **keşf-i rāz** idecek
HH1633 Vardı naḳḳāşa Baḫtek-i ġammāz / Eyledi **keşf-i rāz** u ʿarż-ı niyāz
HH1675 Eyleyüp **keşfi rāz** içün teʾkīd / Gāh vaʿd itdi aña gāh vaʿīd
HH2040 Derd ile yāra **keşf-i rāz** itdi / Beni öldür diyü niyāz itdi

keşf-i żamīr [3] bir şeyin iç yüzünü ortaya çıkarma

NE1635 Kim ki kerāmet ṣata dellāldür / **Keşf-i żamīr** ehline remmāldür
HH509 Kimi **keşf-i żamīre** çekdi emek / Añdı ḫūbān-ı şehri yek-ber-yek
HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o mihr-i münīr / İtdi işrāf-ı sırr ü **keşf-i żamīr**

keşf olmaḳ [2] ortaya çıkmak, bilinir hale gelmek

SE476 Naḳş olur ḫāṭıra envāʿ-i rüsūm / **Keşf olur** bilmedigüñ nice ʿulūm
HH131 Oldı ol cemʿa şemʿ-i pür-envār / Şeb-i Esrārda **keşf olan** esrār

keşīde [4] harflerin üzerine çekilen çizgi

NE36 İsm-i Celāl ile **keşīde** hemān / Ṣāne ile tār-ı ḫaṭ-ı mehveşān
NE2291 Ḥükm-i kitāb üzre **keşīde** ẕeker / Söyle ne deñlü gerek ey pür-hüner
SE3489 Ḳalemi kāfe **keşīde** çekicek / Ola gūyā kef-i kāfirde tüfek
HH10 Naḫl-i sebzī **keşīde-i** ḳalemüñ / Gül-i her-heft kerde-i raḳamuñ

keşīf [1] bkz. ‘keşf’ md.

NE876 Ḫāne-be-dūşāne miṣāl-i **keşīf** / Sāḥil-i baḥr-ı keremi muʿterif
SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç keder ol ṣaḥṣ-ı **keşīf**

keşmekeş [2] karışıklık, kargaşa, çekişme

S265 Yine eylemez **keşmekeşden** ferāġ / Yeñildikçe itmez güreşden ferāġ
NE1647 İtmeye tā **keşmekeş-i** ḫalḳ-ı çāk / Dāmeni ālūde velī ḳalbi pāk

keşt [3] gezip dolaşma, seyir

NE1358 Baʿzı yeri eyledi Rab ġanī / **Keşt-i** emānī-i ü duʿā ḫırmeni
NE1879 İrdi o gün **keşt-i** ümīde dü-rū / Ḫāṣılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū
HH2510 Var idi **keşt-i** felek-sāda / Mihr ü meh gibi iki beg-zāde

keştī [21] gemi

S539 Gelür bād ile ṭolı **keştīleri** / Ne keştī ki gencīne-i Ḳayseri
S539 Gelür bād ile ṭolı keştīleri / Ne **keştī** ki gencīne-i Ḳayseri
S540 Niʿamla gelen ṭolı **keştīleri** / Bize añdurur genc-i Bād-āveri
S814 Ṭurur sāḥil-i ġamda ehl-i melāl / Ḥarīfān-ı **keştī-i** şikeste-miṣāl
S1349 Yine cūy-ı bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N’ola ḳaraya atsa **keştī-i** cām
NE683 Meykedesi **keştī-i deyrin** Nūḥ / Ḳalmış içinde o reʾisü’l-fütūḥ
NE1452 **Keştī-i** deryā-yı sükūn idi ol / Ceẕbesi ḳullābī anuñ ṣaġ ü ṣol
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile **keştī** şeref / Oldı şu üstünde güşāde ṣadef
NE1476 Gözler idi **keştī-i** deryā-güẕār / Zevraḳ-ı cāmı nitekim bāde-ḫār
NE1477 İtdi ol eṣnāda meger ittiṣāl / Sāḥile bir **keştī-i** deryā nevāl
HH19 Yedi deryā-yı bī-sükūn eflāk / Yedi **keştī-i** bī-sütūndur ḫāk
HH2328 Ṣaldı **keştī-i** kūh-veşle rical / Ṣan ḳıyamet ḳopup yürüdi cibāl
HH2334 **Keştī-i** cismine ḳoyıldı hemān / Dil çıḳarmadı ʿasker-i cūşān
HH2470 Bindiler **keştī-i** sebük-pāya / Çıḳdılar bād gibi deryāya
HH2471 Nice **keştī** sütūnı çarḫ mesīr / Ṣundı gūyā kemān-ı Rüsteme tīr
HH2473 Vardı **keştī** ki rūy-ı ʿummāna / Döndi taṣvīr-i naḳş-ı bī-cāna
HH2475 Ṭurdı **keştī-i** kūh şekl-i girān / Ṣanki ḳaʿrı bulup oturdı hemān
HH2494 Meger ol **keştī-i** cehennem-vār / Pür imiş cümle ceng-cū küffār
HH2641 Ḳahr idüp ol segān-ı deştīyi / Aldılar döge döge **keştīyi**
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme ṣūr / **Keştīyi** ġarḳa virdi eşk-i sürūr
HE62 Nice sālim yüriye **keştī-i** ten / Derūnunda biledür çünki düşmen

keşt̄i-bān [2] gemici, kaptan
HH112 Nūr-ı fānūs-veş olup raḫşān / Ḳıldı Nūḫ-ı Neciyyi **keşt̄i-bān**
HH2347 Kārdan ḳaldı merd-i **keşt̄i-bān** / Gāh üftān olurdı geh ḫīzān
keşt̄i-i bāde [1] kayık biçiminde kadeh
S806 Niçün **keşt̄i-i bāde** āsūdedür / Ḥabābuñ neden yelkeni ṣudadur
Keşt̄i-i Nūḥ [4] Allah'ın Hz. Nuh'a yapmasını emrettiği gemi, Hz. Nuh kavmini putperestlikten uzaklaştırıp tevhid inancına döndürmek için gönderilmiştir fakat kavmi Hz. Nuh'un davetini geri çevirmiş putperestlikten vazgeçmemiştir. Hz. Nuh da inanmayanları cezalandırması için Allah'a dua etmiştir. Allah Nûh'un duasını kabul etmiş ve inkârcı kavminin tufanla helak edileceğini, kendisinin ve inananların kurtulacağını bildirerek bir gemi yapmasını istemiştir.
S1034 Aña **keşti-i Nūḥ** dirsem ne var / Ki çekmiş ḳaraya anı rūzgār
S1009 Elinden görülmüşdi nice fütūḥ / Ki olmuşdı miʿmār-ı **keşt̄i-i Nūḥ**
NE689 **Keşt̄i-i Nūḥa** urulunca binā / Taḫtası alınmış anuñ cā-be-cā
Tanıkta uyku hali tufana, terkip de şarap kadehine benzetilmiştir.
S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it **keşt̄i-i Nūḥa** nūḥī ṣarāb
keşt̄i-keş [1] gemici
HH1139 Belki ḫayli müʾellif-i ülfet / Ola **keşt̄i-keş-i** yem-i ḥayret
ketā'ib [1] askeri birlikler, askerler, bölükler
NE937 Bir söz ile gāh̄i olur fetḥ-i bāb / Kim ider āṣār-ı **ketā'ib** kitāb
ketm []
ketm-i ʿādem [1] [tas.] Allah'ın ruh ve cisim âlemini yaratmak istediği zaman bütün yaratıkların ilki olan öz
NE124 Evvel evvel ki yoġ idi cihān / Olmuş idi **ketm-i ʿademde** nihān
ketm eylemek/itmek [2] sır olarak saklamak, söylememek
HH1412 Bir iki gün geçüp bu ḥālet ile / ʿIşḳını **ketm iderdi** ġayret ile
HH1664 Sırrını **ketme eyleyüp** himmet / Gözledi dāʾim anlara furṣat
kevākib [3] yıldızlar
S188 Şükūhende māh-ı **kevākib** sipāh / Peder-be-peder şāh-ı şāḥib-külāh
NE2963 Bulmaz idi destresinden emān / Naḳd-i **kevākib** kemer-i Kehkeşān
HH154 Meh-i nev naʿl aña **kevākīb** mīḫ / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḫ
kevākib-nümūn [1] yıldızları gösteren, gökyüzü
NE278 Dökdi ʿaraḳ çarh-ı **kevākib-nümūn** / Ḳaṭreleri cāmeden oldı birūn
kevkeb [22] yıldız
S1158 Revā mıdur ol **kevkeb-i** reh-nümūn / Ola necm-i baḫtum gibi ser-nigūn
NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i Ḫān Murād / Ḫusrev-i Cem **kevkeb-i** Sulṭān Murād
NE582 Ṭāliʿ-i bed hem-dem ü hem-kārıdur / **Kevkeb-i** ġaddār ṭarafdārıdur
NE668 Ḫum mı yāḫūd menzil-i ḫūrşid mi / Ya felek-i **kevkeb-i** Nāhīd mi
NE1287 Aña giren ḫūb-ı ṣafā kānıdur / Gökyüzünüñ **kevkeb-i** raḫşānıdır
SE1109 **Kevkebe** başdurarak her şāhı / Milket-i Çīne irişdi rāhı
SE2267 Yedi iḳlīme şeh-i kişver idi / **Kevkeb** ü kevkebede Ülker idi
SE2270 Müşt-ile **kevkeb-i** ʿālī-şānuñ / Kelle-kūb-i seridür aʿdānuñ
HH1087 Gözleri tār-ı şebde meşʿale-fer / **Kevkeb-i** kār-bān-küşe beñzer
HH1787 Burcına geldi **kevkeb-i** pür-nūr / Āṣafuñ oldı ḫizmeti meşkūr
HH1930 Didi ey pādişāh-ı ʿāli-cāh / **Kevkebüñ** kelle-küb-i ḫusrev-i māh
HH1935 Himmetüñ **kevkebün** gibi vālā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH2524 Dil-rübā ḥaḳīm-meşreb idi / Rāzdār-ı sipihr ü **kevkeb** idi
kevkeb-i şāḳib [1] bkz. 'necm-i ṣāḳıb' md.
HH2597 Dīde-i yār **kevkeb-i şākib** / Ṭayyibüñ çeşmi ṭayyib ü sākib
kevkeb-i baḫt [6] talih yıldızı, eskiden beri yıldızların hareketlerinin insanın bahtı, talihi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğu inancı süregelmiş ve terkip bu inanç bağlamında klasik şiirde çokça kullanılmıştır.
NE1474 Ġāfil idi ceddüm o aḥvālden / **Kevkeb-i baḫt** itdügi iḳbālden
SE315 **Kevkeb-i baḫtı** güneşden vālā / Gözin açup anı gördi dünyā
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi Rabb-i müteʿāl / Manẓar-ı **kevkeb-i baḫt** ü iḳbāl
SE1146 Eyleyüp māh-ı cihān-tābı siper / **Kevkeb-i baḫta** yine itmez eser
HH1616 Çünki Baḫtek bu ḥāle buldı Vāḳıf / **Kevkeb-i baḫta** irdi renc-i ḫusūf
HH1788 Gördiler irmeyüp gözine żarār / **Kevkeb-i baḫtı** gibi tīz-naẓar

kevkeb-i dümdār [1] kuyruklu yıldız
HH342 Ola ḳuyruḳlı sürmeler her bār / Fitnecūluḳda **kevkeb-i dümdār**

kevkeb-i dünbāledār [1] kuyruklu yıldız
NE25 Noḳṭa olup **kevkeb-i dünbāledār** / Noḳṭadan oldı ol elif āşikār

kevkeb-i ṭāliʿ [1] talih yıldızı. Ayrıca bkz. 'kevkeb-i baḫt'
SE1133 **Kevkeb-i ṭāliʿ-i** vālā seyri / Oldı alnında ṣabāḥü'l-ḫayrı

kevkebe [6]

1. yıldız
NE30 Sünbüle-i toḫm-ı hidāyetdür ol / **Kevkebe-i** burc-ı saʿādetdür ol
NE2392 **Kevkebe** baḫşā-yı esātīn-i dīn / Laḫlaḫa-fersā-yı ḳavānīn-i din
SE1126 Göricek kevkebenüñ **kevkebesin** / Añladum devletinüñ mertebesin
SE1129 Baḫt u detlet ki ola ādeme yār / Çarḫ olur **kevkebe-i** cānibdār

2. gösteriş, ihtişam, debdebe
SE1126 Göricek **kevkebenüñ** kevkebesin / Añladum devletinüñ mertebesin
SE2267 Yedi iḳlīme şeh-i kişver idi / Kevkeb ü **kevkebede** Ülker idi

kevn [7]

1. var olma, meydana gelme
NE138 Luṭfı eger itmese teʾyid-i **kevn** / Ṭoġmaduga döne mevālid-i kevn
NE138 Luṭfı eger itmese teʾyid-i kevn / Ṭoġmaduga döne mevālid-i **kevn**

2. varlık
SE331 Olalı neyyir-i baḫtı lemmāʿ / Noḳṭa-i **kevni** ḳodı taḫt-ı şuʿāʿ
SE1740 Ser-be-ser **kevn** aña pā-māl oldı / Āyine-i defter icmāl oldı
HH96 Lücce-i cemʿa **kevni** ġark itdi / Maḳsem-i çeşme oldı fark itdi
HH98 Ẓulmet-i **kevni** eyledi zāʾil / Nice yaḳlaşsun aña ẓulmet-i ẓıll
HH224 **Kevne** zīr-i nigīni lūtf-resān / Ḫalḳa taḫte'ş-şuʿā-ı emn ü emān

kevneyn [6] dünya ve ahiret
NE191 Maḥfel-i evrāḳı yine zeyn ḳıl / Naʿt-ı şerīf-i şeh-i **kevneyn** ḳıl
NE198 Aḥmed-i Maḥmūd eşer-i muʿcizāt / Seyyid-i **kevneyn-i** ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt
SE67 Bu söze sūre-i İḫlāṣ sened / Evvel ü āḫir-i **kevneyn-i** aḥad
SE180 Ṣubḥ-ı ḫandān hidāyet güneşi / Şeh-i **kevneyn** nebiy-yi Ḳureşī
SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey şāh-ı Necef / Naḳd-i **kevneyni** meded itme telef
HH93 Nüsḫa-ı heft cilde dībāçe / Faḫr-ı **kevneyn** Ḥażret-i Ḫˇāce

kevn ü mekān [6] varlık, kainat
S77 Ger olmasa mihmān o faḫr-ı cihān / Döşenmezdi ṣaḥrā-yı **kevn ü mekān**
NE981 Kim şererinden yaña **kevn u mekān** / ʿĀḳil iseñ degme ṭoḳınma hemān
NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i **kevn ü mekān** / ʿIşḳla var oldı yoġ iken cihān
SE926 Hem ola **kevn ü mekāndan** ʿārī / Bedene hem ola ḥükmi cārī
SE1669 Söz-ile **kevn ü mekān** buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE1679 Kim arar ṭolsa eger **kevn ü mekān** / Hep Bedaḫşān gibi laʿl-i raḫşān

kevn-zāde {kūn-zāde} [1] kûn oğlu, "kūn" kelimesi Farsça arka, kıç, makat anlamlarına gelir ve "kūn-zāde" kelimesi "kadın tarafından doğurulmamış, anadan doğmamış" bağlamında hakaret sözü olarak kullanılmıştır.
NE2666 Zen deyu almazdı dile anasın / Kendüsi **kevn-zāde** idi ṣanasın

kevr [2] sarık sarma, sarığın her dolamı
SE1628 Basmış üstine ferāvān **kevri** / Kevr ammā ki lisānü'ş-şevri
SE1628 Basmış üstine ferāvān kevri / **Kevr** ammā ki lisānü'ş-şevri

kevreli [1] dolanmış, sarılı
NE1980 **Kevreli** dülbendi inüp ḳaşına / Vay hemān ṭaʿn idenüñ başına

Kevşer [2] Cennette bulunduğu bildirilen kutsal havuz veya akarsu‖maddi ve manevi bolluk
NE1277 Cām-ı meyi **Kevşer** iden cüst ü cū / Görmedüġin görmek iden arzū
S113 Fedā cān u dil ḫażret-i ḫaydere / İmām-ı hüdā sāḳī-i **Kevşere**

key [3] hükümdar
S791 Ḳanı sāḳiyā ol külāh-ı **keyān** / Aġır deprenür oldı raṭl-ı girān
S1135 İder şuʿlesi cemʿ ḫalḳ-ı cihān / Sütūn üzre gūyā direfş-i **keyān**
NE1872 Bir bir olub ʿarża **key** pişgāh / Didi ki ey yār-ı ṣadāḳat-penāh

keyānī [3] hükümdara mahsus, hükümdarla ilgili
S241 Alup dūşına Gāveyānī siper / Ḳuşandı miyāna **keyānī** kemer

S296 Müẕehheb nişīmengehi taḫt-ı Cem / Direfş-i **keyānī** o zerrīn-ʿalem
NE2914 Tīr-i ḳavī şaşt-ı **keyānī** kemān / Perine varınca gömilür hemān

keyd [2] hile, aldatma

HH1399 Bildi kim ṣayd-ı dām-ı **keyd** olmaz / Mihre nūr-ı eşiʿʿa ḳayd olmaz
HH1395 Ḳayd-ı **keyde** düşe müsellem iken / Ḳul ola pādişāh-ı ʿālem iken

keyf [12]

1. haz, ferahlık, huzur, neşe

S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳı uyur ehl-i **keyf** / O keyfiyyet ile geçen ʿömre ḥayf
S1209 İder zāġ-veş ḥabb ü **keyfi** nihān / Ġıdā bulmasa saḳṣaġanlar hemān
S1215 Ġıdāsını yir **keyf** irişmez aña / Yidikçe ġıdālar yetişmez aña
S1228 Yiyüp **keyfi** eyler mey-i ṣāfı ẕemm / Bedel mi olur hiç tiryāke semm
S1504 Bu tāze ʿaşīrüñ olup **keyfi** tīz / ʿAdū-yı ḥasūde olur girye-ḫīz
NE661 **Keyfi** ki bir kez olına ḫātıra / Bir daḫı ġam gelmeye hiç ḫātıra
NE1913 Ḥoḳḳa-i **keyfinden** ġıdā-yı kemīn / Ḥabbe-ger-i şekl-i başīt-i zemīn
NE2013 Līk ekābirde geh tenhā ola / **Keyf** ola iḥsān ola ḥulv ola
SE2558 Bādenüñ **keyfi** de oldı peyvend / Cāna kār itdi müşelleş-mānend

2. hal, keyfiyet, nitelik

NE127 Cilve-i ḥüsn eyler idi zāt-ı baḫt / Bī-kem ü **keyf** idi ne fevḳ u ne taḫt
SE1970 **Keyf-i** bādeyle olup şāhenşāh / Żamm olur devletine bir iki cāh
SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü ḫoş-ḫān muṭrib / Naġme-i dil-keş ü **keyf-i** ġālib

keyfiyyet, keyfiyet [4] nitelik, nasıllık, bir şeyin nasıl olduğu

S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳı uyur ehl-i keyf / O **keyfiyyet** ile geçen ʿömre ḥayf
NE1706 Līk anuñ gördügini görmedüm / Bāʿiş-i **keyfiyyetini** sormadum
NE2411 Ol ki beyān eyledi **keyfiyetin** / Böyle yazar ġayretinüñ ḥikmetin
HH184 Ḫāme **keyfiyyetini** itmez edā / Her maḳāmuñ maḳāli var zīrā

Keyvān [1] yedinci gökteki Zuhal (Satürn) gezegeni

NE2488 İtse füsūn-sāzi-i mihr ü vefā / Zühreyi **Ḳeyvāna** ider mübtelā
SE3037 Der-i Mevlādan anuñ baḫtı saʿīd / İtdi **Keyvān** gibi ḳadrini mezīd
SE267 Ġamdan āzād ḳılup virdi ferāġ / İtdi **Keyvānı** fürūzende çerāġ

keẕẕūb [1] çok yalan söyleyen

SE1334 İde eşḫās-ı **keẕẕūbı** ṭaşdīḳ / Ḳıla her emr-i muḥāli taḥḳīḳ

keẕẕāb [1] çok yalancı

NE327 Eyledi **keẕẕāb-ı** laʿīni helāk / Oldı muḳābil aña şıddīḳ-i pāk

ḳıbāb [8] kubbeler

NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh **ḳıbāb** / Çehre-i pür-nūrına çekdi niḳāb
NE243 Var ise ḫall oldı zer-tāb-ı mihr / Ḥall ile yazıldı **ḳıbāb-ı** sipihr
NE366 Çerge ile çāder-i ʿālī **ḳıbāb** / Ol yem-i zeḫḫārda mevc ü ḥabāb
NE567 Sönmeye ta şemʿa-i çārüm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı dāmeni içre sehāb
NE1521 Pūşiş-i şundūḳası ile **ḳıbāb** / Mevce-i deryā-yı muḫīṭ ü ḥabāb
SE101 Ṣoñradan ḳıldı **ḳıbābın** tezyīn / Aşdı āvīze-i sürḫ u zerrīn
HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü **ḳıbāb** / Rūy-ı ʿummānda şan miṣāl-i ḥabāb
HE107 Uruc it bir nefesde nüh **ḳıbāba** / Nedür ġute saña birḳaç ḥabāba

ḳıble [3]

1. Müslümanların namazda yöneldikleri taraf, Kâbe

NE826 Kimi gider **ḳıbleye** eshāb-veş / Kimi döner bu yaña mihrāb-veş
HH590 Sā-be-sū ḥalḳ idüp namāza güẕār / **Ḳıbleye** toġrı aḳdı ol enhār

2. yönelinen taraf, herkesin dara düştüğünde yardım istediği kapı

NE440 **Ḳıble** ki dīn u düvel-i Ḫān Murād / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i Sulṭān Murād

ḳıblegāh [2] kıble yeri, kıble tarafı, dönülen taraf

NE177 Hākim olanlar gözedüp ṣadr-ı cāh / Cānına ol mesned olur **ḳıblegāh**
HH2291 Vaṣl içün **ḳıblegāh-ı** ḥācetdür / O da eṭfāle bir mürüvvetdür

ḳıblegāh itmek [3] bir tarafa yönelmek, bir şeyi amaç edinmek

S53 İdüp rūy-ı cānāna dā'im nigāh / Revā mı **idem** maşrıḳı **ḳıblegāh**
NE1270 Ḳudret-i settārı **idüp ḳıblegāh** / Peşşeye ġurret ile iderdüm nigāh
SE156 **Ḳıblegāh idüp** anı peyveste / Dām-ı tezvīrine olma beste

ḳıble-nümā [1] pusula

S1360 İder anda māhī-i bī-āb u tāb / Çü meylān-ı **ḳıble-nümā** ıżṭırāb
NE5 Perde-rübā-yı dür-i mülk-i beḳā / **Ḳıble-nümā-yı** ḥarem-i kibriyā

ḳıç [2] bir şeyin gerisi, son, dış taraf

S542 **Ḳıçı** şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / İçi birbiri içre zīr-i zemīn

HH173 Olmadı çün ol āfītāba mekān / Gitdi yanın **ḳıçın** o dem Sereṭan

ḳıdem [4]

1. başlangıcı olmayacak derecede eskilik, ezel ‖ Allah

SE55 Meşʿal-efrūz-ı deyāc̄ir-i ʿadem / Rāyet-efrāz-ı tebāşīr-i **ḳıdem**

SE77 Levḥa-i Levḥa idüp vażʿ-ı ḳalem / Ḳıldı fihrist tebāşīr-i **ḳıdem**

2. eskilik, tecrübe

SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı **ḳıdem** / Ala pīş ü pesini ebr-i ẓulem

SE1208 **Ḳıdem** ü mesned ü aṣl ü fāḳa / Ḳatılaldan beri istiḥḳāḳa

ḳıdve [2] güvenilerek uyulacak, önde gelen kişi ‖ bir topluluğun başı

SE418 **Ḳıdve-i** ṭāyife-i ehl-i yaḳīn / ʿUmde-i ḳāṭıbe-i müctehidīn

SE1440 ʿAsrınuñ şāh-ı cihān-sālārı / **Ḳıdve-i** ṭāʾife-i Ṣaffārī

ḳıl [7] (miktar ya da boyut bakımından azlık ve küçüklük bağlamında) tüy

SE200 N'ola bī-mūyise ol nūr-ı baṣar / Gözde **ḳıl** olsa virür çünki keder

HH82 Her **ḳılum** tende bir zebān olsa / Her bün-i mūy bir dehān olsa

ḳılca ḳalmaḳ [1] bkz. 'cānı ḳılca ḳalmaḳ' md.

SE1582 **Ḳılca ḳalmışken** iki cān-ı nizār / Ḳıl yararken dem-i tīġ-i ḫūn-ḫār

ḳıl geçürmek [1] zor olan bir işi hakkıyla yapmak, başarmak

NE2003 Ṣaʿṣaʿadan **ḳıl geçürüp** itdi cevr / Çarḫ anı aḫşāma dek itdürdi devr

ḳılı ḳımramamaḳ [1] herhangi bir olay karşısında ilgisiz kalmak, aldırış etmemek

SE2476 Kūh şekl-idi ḳarār itse ḳaçan / **Ḳımramazdı ḳılı** biñ zelzeleden

ḳıl ile yedilmek [3] "İnceden inceye götürülmek, kolayca ve zahmetsizce eğitilmek, yetiştirilmek" anlamında deyim

SE3362 Giricek destine ser-rişte-i kār / **Yedilür** bir **ḳıl-ıla** taze nigār

SE3008 Līk pā-bend idicek ḥükm-i ḳażā / **Yedilür** bir **ḳıl ile** ehl-i rıżā

HH2063 Gelmelü olsa o meh-i devlet / **Yedilür** bir **ḳıl ile** bī-zaḥmet

ḳılı ḳırḳ yarmaḳ [3] bir şeyi bütün ayrıntıları ile ele almak, incelemek, aşırı özen göstermek

NE32 Meddi ile mīmine eyle naẓar / Rāh-ı ḥaḳīḳatde **ḳılı ḳırk yarar**

NE2046 Ehl-i naẓar ʿārif idi ḫāṣılı / Rişte degil **ḳırḳ yarardı ḳılı**

SE284 Mīminüñ nüktesine eyle naẓar / Ḫaṭṭ-ı fermanı **ḳılı ḳırḳ yarar**

ḳıllı [2] tüylerle kaplı

NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur melūl / Rāst gelür bir göti **ḳılluya** ol

Aşağıdaki tanıkta kelime ağız bağlamında kulanılmıştır.

SE3075 Virecekseñ yürü eyle iḳrār / Yoḳsa yum **ḳıllıyı** açma zinhār

ḳıl yarmaḳ [1] (kesici aletler için) çok kesmek, çok keskin olmak

SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı nizār / **Ḳıl yararken** dem-i tīġ-i ḫūn-ḫār

ḳılına ṭoḳunmaḳ [1] birine ya da bir şeye zarar verecek en küçük davranışta bulunmak

S1068 Aña ḳaṣd iden zāhid-i tīre-dil / **Ḳılına ṭoḳunmaġa** ḳādir degil

ḳılāde [1] boyuna takılan süs eşyası, gerdanlık

SE3326 Zaḫm urup boynına ḳanı aḳdı / Ṣanki yāḳūt **ḳılāde** ṭaḳdı

ḳılıç [18] kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah

S490 Sipihr-i berīn oldı şāmī-şiʿār / **Ḳılıç** cevheri sikke nāḳış ʿayār

NE462 Çerb-i zebāndur **ḳılıcı** dāʾimā / Dem-be-dem içmekde mey-i dil-güşā

NE611 Her biri bir Rüstem-i şaḥib-ḳıran / Kendi **ḳılıç** ġamze cihān pehlivān

SE1181 Çalınurdı **ḳılıcı** Seffāḥuñ / Fekk-i aʿlāsı gibi timsāḥuñ

SE1423 Himmet insāna ʿaceb zīverdür / **Ḳılıcuñ** yüzi ṣuyı cevherdür

SE1728 Olmasa reʿy **ḳılıçdan** keskin / Ḫusrev olur mıydı pīrāna ḳarīn

SE1990 Ḫayr-ḫāhuñ fekke-i her kāruñ / **Ḳılıcuñ** bende-i cānibdāruñ

SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / **Ḳılıcuñ** üzre ḳılıç yoḳ dirler

SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre **ḳılıç** yoḳ dirler

SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ yollu **ḳılıç** / Ḳahramāndan geçicek gelmedi hīç

SE2277 Gül gibi ḫandeye destur ammā / Nerm-rūluḳ **ḳılıca** oldı ḫaṭā

SE2291 Tīġı aʿdāya ürürken ʿālem / **Ḳılıca** kendin urur mı ādem

SE2816 Tīr-i ser-tīzi belā-yı nāzil / **Ḳılıcı** şerbet-i zehr-i ḳātil

SE2847 Size de ḫāb gibi itdi ṣafā / **Ḳılıcı** üzre olan ehl-i ġazā

SE31 Dīv ü ded ḳahrı ile sākindür / Sözi üstün **ḳılıcı** keskindür

HH2098 Farḳı mirriḫ-i çarḫdan çoḳ idi / Ḳılıcı üstine **ḳılıç** yoḳ idi

HH2098 Farḳı mirriḫ-i çarḫdan çoḳ idi / **Ḳılıcı** üstine ḳılıç yoḳ idi

HH364 **Ḳılıç** olur o ġamze-i ḫūn-ḫˇār / ʿArż-ı ḫāle kimüñ ne zehresi var

ḳılıç balığı [1] üst çenesinde kılıç gibi uzun, sivri, iki yanı bıçak gibi keskin bir kemik uzantısı bulunan, kılçıksız, eti beyaz ve lezzetli kemikli balık ‖ donanma, ordu

HH1984 Biñ **ḳılıç balığı** ile deryāda / Hiç gezend irişür mi şayyāda

ḳılıç çekmek [1] kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücum etmek

NE1180 **Çekdi ḳılıç** aña celāle miṣāl / Eyledi bin ḳahr ile ʿarż-ı celāl

ḳılıçdan geçmek [1] ölmek

NE411 **Geçdi ḳılıçdan** ser-erbāb-ı şer / Ḫat-ı ruḫ-ı yār gibi ser-be-ser

ḳılıçdan geçürmek [1] kimseyi bırakmadan hepsini kılıçla kesmek, öldürmek

S351 Bu iḳdām ile itdiler çün hücūm / **Ḳılıçdan geçürse** n'ola Şāh-ı Rūm

ḳılıç şalmaḳ [3] kılıç kullanmak, kılıç sallamak

SE87 Seyf-i muṭlaḳla olındı ikrām / **Ḳılıcın şalsa** ʿaceb mi Behrām

SE1228 Beñzemez ehl-i ġazāya ebedī / **Ḳılıcın şalsa** ne deñlü senedi

SE2255 **Ḳılıcuñ şala** hevādāruñ ola / Ḫıfẓ-ı ʿayb ide ḳafādāruñ ola

ḳılıç-varsaġı [1] eskiden kullanılan enli bir yatağan kılıç türü

NE2791 Kendi **ḳılıç-varsaġı** ṭopuḳ döker / Öñüne kim ṭurabilirdi meger

ḳılle [2] ?

NE1072 Nāfeyi ḥıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / Var yüri yum **ḳılleyi** aġyārdan

NE2069 Şöhre-i şehr idüp anı ol ẓarīf / Güş idicek **ḳılleyi** yumdı ḥarīf

ḳıllet [1] azlık, eksiklik, yokluk

SE2799 **Ḳıllet-i** ʿaskere ġam çekme şaḳın / Yitüre āyeti "kem min fi'etin"

ḳımramaḳ [1] hareket etmek, kıpırdamak. Ayrıca bkz. 'ḳılı ḳımramamak' md.

SE2476 Kūh şekl-idi ḳarār itse ḳaçan / **Ḳımramazdı** ḳılı biñ zelzeleden

kın [1] bir nesnenin içine koyulduğu kap, mahfaza

NE1223 Her ḳadeḥi niʿmet-i ġaybiyyedür / **Kını** daḫı ḥikmet-i ġaybiyyedür

ḳına [] kına ağacının kurutulmuş yapraklarının öğütülmesi ile elde edilen ve saç, el, vb. boyamakta kullanılan toz

ḳınalı [3] kına yakılmış, kına ile boyanmış olan

NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi ḥüsn-i celī / Ayaġı **ḳınalı** gözi sürmeli

NE2527 İtse **ḳınalı** topuġın āşikār / Şan derisin yüzmüş idi rūzgār

SE2222 Ḳızlaruñ biri görüp didi be baḳ / Kimüñiki bu **ḳınalı** parmaḳ

ḳındīl [7] bkz. 'ḳandīl' md.

S312 Muġannī getür nāy-i cān-sūzuñı / O **ḳındīl-i** tīr-i ciger-dūzuñı

S771 O **ḳındīl-i** raḫşende-i bī-fitīl / Olur güm-reh-i şām-ı hicre delīl

S850 O gülgūn ki olur dem-i türk-tāz / Ayaġını **ḳındīl** idüp cilve-sāz

NE67 Gāh ṭarīḳī gibi tehlīl ḳıl / Gāh çeküp pāyūñi **ḳındīl** ḳıl

NE507 Tār-ı şuʿāʿı gör o **ḳındīl** ile / Çıḳmaġa ṭurur göke zenbīl ile

NE290 Cāmiʿ-i eflāke iderken ʿubūr / Yaḳdı o maḳṣūrede **ḳındīl-i** nūr

NE506 Gül-varaḳ-ı sebzden itmiş zuhūr / Şuʿle şalar her biri **ḳındīl-i** nūr

Ḳıpçaḳ [1] özellikle Karadeniz'in kuzeyinde yaşamış olan Türk boylarından biri. Ayrıca bkz. 'Deşt-i Ḳıpçaḳ' md.

HH196 Ḳahr ile çün ḥavāle eyleye gürz / Deşt-i **Ḳıpçaḳ** ola ser-i Elbürz

ḳıpmaḳ [2] (gözler için) çabuk çabuk açıp kapamak, kırpmak

HH1299 El şalup ehl-i ʿayşa berg-i şecer / Göz **ḳıpar** nev-şüküfte ʿabherler

HH1739 Ne bilür zīr-i ṭāḳ-ı mīnūda / Şāh göz **ḳıpdıġuñ** ḳarañuda

ḳırāb [1] kın, kılıç kını

SE954 Umarız cevher-i īmān vire tāb / Tīġ-veş eyleyicek terk-i **ḳırāb**

ḳıral [5]

1. devlet yönetiminde tüm yetki ve otoriteyi ölene kadar elinde tutan yönetici, hükümdar

NE389 Heft **ḳıral** ile gelüp bānları / Gelmiş idi her ṭarafuñ ʿaskeri

NE393 Heft **ḳıral** ile o ḳavm-i ġabī / Yürüdiler heft ser-i ejder gibi

NE408 Geldi **ḳırāl** anda ḫaṭā eyledi / ʿĀḳıbet iẓhār-ı ẓekā eyledi

NE410 Gitdi **ḳırāl** anda döküp āb-ı rū / Ḥāl u menāl oldı nāşib-i ʿadū

2. üzüm asması

NE2140 Aşmaġa bāmından anuñ tāk-veş / Bend-i kemend eyleme **ḳırāl-veş**

ḳırān itmek [1] yakınlaşmak, bir araya gelmek

NE3022 **İtme** o menḥūs ile hergiz **ḳırān** / Necme uyarsa ḳırılur kārbān

ḳırāṭīs [1] kağıtlar, sayfalar, "kırtâs" kelimesinin çoğulu

NE2329 Ola mı cāy-ı suḫan-ı dil-firīb / Ḳuṭr-ı **ḳırāṭīs-i** ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb

ḳırba [1] ağzı dar, altı geniş, deriden su kabı, tulum

SE2347 Çünki bu fikreti bünyād itdi / **Ḳırbayı** tuḥfe-i Baġdād itdi

ḳırık [3]

1. hafif, hoppa, çapkın

NE2470 Bir yerini bulsa ḳırardı eger / Tek aña bir hoşça **ḳırık** diseler

SE2170 Ṭonanup nice **ḳırık** zen-pāre / Alalar geyse dönüp gülnāra

2. kırılmış, parçalanmış

HH2656 Çünki göz açdı iki zār u esīr / Gördiler der açık **ḳırık** zencīr

ḳırılmaḳ [5]

1. iki veya daha çok parçaya ayrılmak

S273 Olup mużṭarib bu revende ḳaṭār / Şühüb şanma nā-geh **ḳırıldı** mehār

S893 **Ḳırılsaydı** sāġar iderler hemān / Tehī ḳor mı hiç anı dürdī-keşān

NE2263 Vara tehevvürle ura başına / Bertile ya **ḳırıla** ya aşına

SE2119 **Ḳırılur** cām-ı dürüşt-i faġfūr / Damdan düşse ağırmaz semmūr

2. toplu bir biçimde ölmek, yok olmak, felakete uğramak

NE3022 İtme o menḥūs ile hergiz ḳırān / Necme uyarsa **ḳırılur** kārbān

ḳırḳ [6]

1. kırk rakamı formel bir sayıdır, çokluk ve pekiştirme bağlamında kullanılmıştır.

NE32 Meddi ile mīmine eyle naẓar / Rāh-ı ḥaḳīḳatde ḳılı **ḳırk** yarar

NE2046 Ehl-i naẓar ʿārif idi ḥāṣılı / Rişte degil **ḳırḳ** yarardı ḳılı

SE284 Mīminüñ nüktesine eyle naẓar / Ḫaṭṭ-ı fermanı ḳılı **ḳırḳ** yarar

2. kırkıncı gün, bir insanın ölümünden sonraki kırkıncı günü

NE2575 Ölse de unutmaz idük ṣubḥ u şām / Heb yedisin **ḳırḳın** iderdük tamām

NE2577 Ṭutmaz idük sebḥ-ı mezāḥim yine / Dügün aşı merd olanuñ **ḳırḳına**

3. kırkıncı yaş, orta yaş

NE2576 Biri ḥaḳ emriyle girince yere / Gerçi ki **ḳırḳında** varırdık ere

ḳırḳlar [1] evreni yönettiğine inanılan, başlarında kutup veya kutuplar kutbu adı verilen bir zat bulunan kırk kişilik ermişler grubu; kırk kişilik evliyalar topluluğu

SE3512 Cehl-i ṣoḥbet ki olındı itmām / **Ḳırḳlar** menzili oldı bu maḳām

ḳırmaḳ [12]

1. sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak, iki veya daha çok parçaya ayırmak

S549 Ḥabāb ile yārāna dem-sāz olur / Ḳadeh **ḳırmada** yaʿni hem-rāz olur

S1084 Ṣaḳın tel **ḳırar** zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol it üzen

S1325 Girüp şaḥnesi gülşene şarşaruñ / **Ḳırup** dökdi peymānesin güllerüñ

S1531 Ṭokunmaya bu silk-i pür-gevhere / Şu kim neşr ide naẓmını tel **ḳıra**

NE284 Diñdi nevā-sāz-ı süvüm encümen / Yaʿni ki ḥavf eyledi tel **ḳırmadan**

NE2470 Bir yerini bulsa **ḳırardı** eger / Tek aña bir hoşça ḳırık diseler

NE3093 Tār-ı süṭūrı ki **ḳırup** bend ider / Şuʿbede-bāz oldı yerāʿa meger

SE2118 Şecer-i künd ki kendin irmez / Şarşar anı ḳolayına **ḳıramaz**

SE2479 Düşe zindān-ı Süleymana ġırīv / **Ḳıra** zencīrini ürküp her dīv

HH2005 Cevşenüñ bendin açdı ḍarb-ı ḥadīd / Sīne şanduḳasında **ḳırdı** kilīd

HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı ḥaşma kemin / **Ḳırdı** zencīri iki şīr-i ġarīn

2. topluca öldürmek, yok etmek

HH1088 Ḳāfile ḫalḳını **ḳırup** ol dem / İtdiler reh-revān-ı mülk-i ʿadem

ḳırmızı [2] kızıl, al renk

NE2781 Ḳande ki bir **ḳırmızı** çaḳşır göre / Cebler açardı aña süre süre

NE2790 **Ḳırmızı** çaḳşırla ḳubādī şarıḳ / Mest ise çīni idi ökçe çarıḳ

ḳırṭās [1] kağıt, sayfa

NE22 Noḳṭa vü med zīnet-i **ḳırṭāsıdur** / Ya ser-i mismāra iner fāsıdur

ḳışa [1] yetersiz, az. Ayrıca bkz. 'boyı uzun olanuñ aḳlı ḳısa' md.

SE1382 Dimiş erbāb-ı ḫıred el-ḳışşa / Boyı uzun olmanuñ ʿaḳlı **ḳışa**

ḳışāş [1] şeriat hükmüne göre fiilin geri döndürülmesi, fiilin yapıldığı nitelikte yapana uygulanması

NE459 Şāh ki maḳṣūd ide küşte **ḳışāş** / Olmaz o dem kebk ü kebūm ḫalāş

ḳısm [1]

1. bir şeyin ögelerinden her biri

SE650 Ḥikmet-ise iki **ḳısma** maḳsūm / ʿİlmi ile ʿamelidür maʿlūm

2. cins, tür

HH1710 Miyve **ḳısmı** mıdur yenür mi ola / Yoḳsa bir sözmidür denür mi ola

ḳışmaḳ [1] (kumaş, elbise vs için) sıkmak, daraltmak

SE2172 Geyse arıḳlasa nā-gāh eger / Cāmenüñ birini elbette **ḳışar**

ḳısmet [5] Allah'ın insan için ayırdığı ve uygun gördüğü rızık, yaşama biçimi; nasip, pay

SE847 Didi kim ḳavm-i sebük-bāruz biz / Rāżī-i **ḳısmet-i** Cebbāruz biz
SE863 Rūz u şeb muntaẓır-ı raḥmet olur / Ḳāniʿ-i māḥaṣal-ı **ḳısmet** olur
SE1169 Līk tevfīḳ-i Ḫudāvend-i kerīm / Olmış iḳbāline **ḳısmetde** saḳīm
SE2050 Ḥişşe-i ġāyib-i **ḳısmet** saña bes / Ḥırş-ıla eyleme teksīr-i heves
SE2770 ʿAmelī oldı dü nevʾe **ḳısmet** / Ġażabiyye biri biri şehvet

ḳıṣṣa [50] hikaye, olay, macera

S660 Bu efsāne bir **ḳıṣṣa-i** naġzdur / Tehī post şanma ṭolı maġzdur
S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar alur ḥişşesin / Oḳur ezber aḥbāba Cem **ḳıṣṣasın**
NE1440 İster iseñ ḳavlüme rūşen-i delīl / Saña yeter **ḳıṣṣa-i** şeyḫ-i celīl
NE1615 Sen de dilā gūş ḳılup **ḳıṣṣayı** / Ḳıṣṣadan ol ʿārif isen ḥişşeyi
NE1615 Sen de dilā gūş ḳılup ḳıṣṣayı / **Ḳıṣṣadan** ol ʿārif isen ḥişşeyi
NE1656 Ḥişşe yeter **ḳıṣṣa-i** molla-yı Rūm / İtdi meh-i bedr anı şems-i ʿulūm
NE1657 Gel saña bir **ḳıṣṣa** beyān ideyin / Gördiġüm aḥvāli ʿayān ideyin
NE2247 **Ḳıṣṣayı** destine ṣunup nāme-veş / Aġlasa ḫālinden aña ḫāme-veş
NE2259 Böyle diyüp gizledi ol **ḳıṣṣayı** / ʿAvret ise döndi alup ḥişşeyi
NE2266 Ṣoñra baḳ ammā ki temāşaya sen / Gör ne ẓuhūr eyledi ol **ḳıṣṣadan**
NE2362 ʿĀḳıbetü'l-lām olup ḳıṣṣa-ḫān / Başladı bir **ḳıṣṣaya** didi hemān
NE2639 Yine yeter itmege terk-i hevā / Ādeme bu **ḳıṣṣa** ʿibret-nümā
NE2720 Ḳatline ʿazm itdiler o gövdenüñ / İrteye ḳaldı iyüsi **ḳıṣṣanuñ**
NE2901 Nicesi mecrūḥ idi ol **ḳıṣṣadan** / Eyler idi ḫāṭıra-i mekr ü fen
NE2919 Ġaflet ile ẓevḳlenür iken ḥarīf / Vāḳıf olur **ḳıṣṣaya** birḳaç ẓarīf
NE3132 **Ḳıṣṣada** bu ḥişşe-i ehl-i suḫan / Ḥāṣılı yād olmadı varan viren
NE3150 **Ḳıṣṣa-i** aḫlāḳ-ı ẓemīme yazan / Oldı saña rehber-i ḫulḳ-ı ḥasen
SE1020 Pāk-bāzānı idüp ḫayrıla yād / Urdılar **ḳıṣṣa-i** pāke bünyād
SE1098 Ḫāṭıra geldi iderken imlā / İşte bir **ḳıṣṣa-i** dil-keş meṣelā
SE1392 Diñle bu **ḳıṣṣayı** ruḥṣat var ise / Ḳadrüñi añla ferāset var ise
SE1873 ʿİbret ehline yiter ḥişşe tamām / **Ḳıṣṣa-i** Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām
SE1913 Ḥāṣılı **ḳıṣṣa** degil münferide / Ger ʿinād itse gider ikisi de
SE1944 Tīr ḫāżır hedef āmāde iken / Ḥāṣılı **ḳıṣṣa** bu arada iken
SE2019 Camdan rıṭl-ı girāne vardı / Giderek **ḳıṣṣa** yamana vardı
SE2220 **Ḳıṣṣasın** ālet-i hengāme ide / Ṣuna ṭūmārını cer-nāme ide
SE2264 Dostluḳdan kime irişdi żarar / İʿtibār idene bu **ḳıṣṣa** yeter
SE2460 Ḳalmaya ʿālemi itseñ ābād / Bize bu **ḳıṣṣa** yiter pīş-nihād
SE2519 **Ḳıṣṣadan** ġāfil iken yaʿnī hemān / Maḳdemüñ-çün anı itdüm ḳurbān
SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile döndi o dem / Ḳaldı bu **ḳıṣṣa** çü naḳş-ı ḫātem
SE2554 Saña ẓikr eyleyeyin bir **ḳıṣṣa** / ʿArif ol ḳıṣṣadan alup ḥişşe
SE2926 Şeyḫe de münʿakis oldı ol ān / **Ḳıṣṣa** envār-ı kerāmetle hemān
SE3443 Vardı söz āḫire bu **ḳıṣṣa** ile / İrdi maḳṣūdına ol bizde bile
SE493 Eṣer-i ʿışḳ olamaz vaṣf ü beyān / Diñle bu **ḳıṣṣayı** da añla hemān
SE495 Kesdi dībā-yı süḫandan ḫālā / Şāhid-i **ḳıṣṣaya** bu resme ḳabā
SE769 Ṣıdḳ-ı daʿvāma be-vech-i temsīl / Oldı bu **ḳıṣṣa-i** pür-ḥişşe delīl
SE789 Oldı bu **ḳıṣṣa** şu deñli meşhūr / Ki olan ṭālib-i ʿizz-i destūr
SE798 Şāhid-i **ḳıṣṣa** olup rūy-nümā / Sözin itmām idicek çehre-güşā
HH1133 Vardur elbette bunda bir **ḳıṣṣa** / Aluruz belki ḳıṣṣadan ḥişşe
HH1229 Didi kim bir zamānda bir ustād / Bir ʿaceb **ḳıṣṣa** eyledi inşād
HH1370 Ṣafḥa-ı nā-nüvīşteden her gāh / Olurın nice **ḳıṣṣaya** āgāh
HH1379 **ḳıṣṣa-ı** ḫˇāb-ı ḫayret-āṣārı / Ḥüsn-i taʿbīr iderdi güftārı
HH1494 Kendüde gördigün ʿayān itdi / **Ḳıṣṣa-ı** ḫˇābını beyān itdi
HH1562 Oldı esrār-ı şāh-ı nīk-nihād / Şehr ü bāzāra **ḳıṣṣa-ı** şeyyād
HH1802 İrdi pāyāna **ḳıṣṣa-ı** ġarrā / Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH1823 Tesliyetsiz ḳarar ḳılmaz idi / **Ḳıṣṣa** ister nesne bilmez idi
HH1910 Giderek oldı her kişi āgāh / Ṭuydı çün ʿāḳıbet bu **ḳıṣṣayı** şāh
HH474 Sözi ser-cümle **ḳıṣṣa-yı** cānān / Līk cānānı cān gibi pinhān
HH571 Ola maẓmūn-ı **ḳıṣṣa** ser-tā-pā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH869 Şevḳ-i mehtāb ile olup cūşān / Eyledi naḳl-i **ḳıṣṣa-yı** Māhān
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı **ḳıṣṣa-i** ʿaşḳ / Yeter şalduñ cihāna ġuṣṣa-i ʿaşḳ

ḳıṣṣadan ḥiṣṣe almaḳ [4] olmuş bir olaydan veya anlatılan bir hikayeden kendisi için yararlı sonuçlar çıkarmak, ibret almak

NE2779 Ḳande ki bir meclis idi ḳıṣṣa-ḫān / **Ḳıṣṣadan** ol **ḥiṣṣe alurdı** hemān
SE1017 Dizdiler bir nice ʿıḳd-ı fāḫir / **Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe alındı** vāfir
SE2554 Saña ẕikr eyleyeyin bir ḳıṣṣa / ʿArif ol **ḳıṣṣadan alup ḥiṣṣe**
HH1133 Vardur elbette bunda bir ḳıṣṣa / Aluruz belki **ḳıṣṣadan ḥiṣṣe**

ḳıṣṣa-ḫᵛān [1] hikaye anlatıcısı, meddah

HH1225 Gördiler ḫaste naḳl-i rāz ister / **Ḳıṣṣa-ḫᵛān-ı** nefes-dırāz ister
NE734 Eyleye bir mürdeyi sāḥib-ḳırān / Ṣāʿir iken vara ola **ḳıṣṣa-ḫān**
NE2362 ʿĀḳıbetü'l-lām olup **ḳıṣṣa-ḫān** / Başladı bir ḳıṣṣaya didi hemān
NE2779 Ḳande ki bir meclis idi **ḳıṣṣa-ḫān** / Ḳıṣṣadan ol ḥiṣṣe alurdı hemān

ḳıṣṣa ḫᵛānlıḳ [1] hikaye anlatıcılığı, meddahlık

HH1538 Gördüler yoḳ o zār u bīmāra / **Ḳıṣṣa-ḫᵛānlıḳdan** özge bir çāre

ḳıṣṣa-perdāzī [1] kıssa, hikaye düzme, masal anlatma

HH2406 ʿIşḳ destānınuñ nevā-sāzı / İtdi āḫāz-ı **ḳıṣṣa-perdāzī**

ḳış [1] yılın en soğuk mevsimi, (yaz zıtlığında) her zaman bağlamında bkz. 'yaz u ḳış' md.

SE1559 Yaz u **ḳış** hem-dem ü yārān idiler / Yār-ı ḥummām ü gülistān idiler

ḳıṭʿa [5]

1. iki beyitten kurulan matlasız gazel biçiminde nazım türü

NE1144 Ḳıtʿaları **ḳıṭʿa-i** yāḳūt-vār / Müfredi şehdāne dür-i ābdār
NE1144 **Ḳıṭʿaları** ḳıtʿa-i yāḳūt-vār / Müfredi şehdāne dür-i ābdār
SE450 Ġazeli tāb-dih-i seyyare / Müfred ü **ḳıṭʿası** āteş-pāre
SE620 Yoḳ iken ḳadri bulur köhne varaḳ / **Ḳıṭʿa-i** Mīr ʿAlīden revnaḳ

2. parça, bölüm

SE347 Ṣaʿṣaʿa ḫāmeyidi kudretden / Sebze bir **ḳıṭʿa** idi cennetden

ḳıtāl [4] vuruşma, savaş

S282 Binüp kūh-veş raḫşa merd-i **ḳıtāl** / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i cibāl
S299 Dümenle olup şayḳa kejdüm-miṣāl / Hücūm eylemiş ḳatle ehl-i **ḳıtāl**
S318 Ṭutup fāl anı Şāh-ı ferḫunde-fāl / Hemān itdi şevḳ ile ʿazm-i **ḳıtāl**
NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni ehl-i **ḳıtāl** / Cümle yudı yayḳadı deryā-miṣāl

ḳıtāl eylemek [1] savaşmak, öldürmek

NE181 Maḳṣadı çünkim ola ḳatʿ-ı cidāl / Ya ṭalebinde niçün **eyler ḳıtāl**

Ḳıvām [1] bkz. 'Ḥacı Ḳıvām' md.

SE3388 ʿAcem içre nite kim Ḥācı **Ḳıvām** / Rūmda miṣli bulınmaya tamām

ḳıvām [3] bir şeyin var olma sebebi, dayanak, temel

S886 Alışdı anuñla eẕel-i ḫāk-i ten / Mey oldı **ḳıvām-ı** sebū-yı beden
SE1936 Özge kibrīt-i mücerredden imiş / Māye-i rūḥ **ḳıvām-ı** ten imiş
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol demde **ḳıvām** / Tābiş-i naḳş-ıla vaṣl oldı merām

ḳıvırmaḳ [1] eğilterek bükmek, katlamak

SE340 Ṣundı gūyā ki şafaḳ bāde-i āl / **Ḳıvırup** geydi ʿaraḳçīni hilāl

ḳıvrıḳ [1] bükülmüş, yuvarlakça şekil almış

SE1344 Oldı **ḳıvrıḳ** ṭudaġı mevc-i belā / Dişleri keff-i sefīd olmış aña

ḳıyāfet [3] bir şeyin dış görüntüsü, biçim, suret

SE782 Yaʿnī ber-vefḳ-ı Şemāyil-nāme / Her **ḳıyafet** ki yazardı ḫāme
SE1413 Oldı ol demde ferāset lāmiʿ / Olmadı ḥükm-i **ḳıyāfet** ẕāyiʿ
HH2527 Ḫūb idi dāniş ü **ḳıyāfetde** / Ferd ü kāmil idi firāsetde

ḳıyāfet-nāme [3] insanın giyimine veya dış görünüşüne bakarak ve buna dayanarak kişiliğini, ahlakını, kişilik özelliklerini tahmin bilgisini içeren kitap

SE762 Eşerinden ola ḫāṣṣ ü ʿāma / Nāṣıḥ-ı ḥükm-i **Ḳıyāfet-nāme**
SE1381 Naẕar it ṣūret-i ḫāṣ u ʿāma / Oldı fihrist-i **Ḳıyāfet-nāme**
SE1401 Böyle dir ḥükm-i **Ḳıyāfet-nāme** / Ki ide ẓulmı ḳaṣīrüʿl-ḳāme

ḳıyām [4] "ayağa kalkma, ayakta durma" anlamına gelen kelime tanıklarda "rûz ve yevm" kelimeleri ile terkip yapılarak ölümden sonraki tekrar diriliş, kıyamet günü dirilip kalkma bağlamında kullanılmıştır.

NE375 Ṭūb-ı ʿayān eyledi rūz-ı **ḳıyām** / Zelzele-nāk itdi cihānı tamām
NE1567 Geldi Ḳazaḳ başdı o şehri tamām / Oldı peyām-āver-i rūz-ı **ḳıyām**
SE539 Yaraşur dinse ʿimādü'l-İslām / Ṭurur anuñla yevm-i **ḳıyām**

SE730 Ṣālişen irdi beşīr-i ikrām / Bildi maġfūr idigin rūz-ı **ḳıyām**

ḳıyām eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7]

1. ayağa kalkmak

NE272 Saff-ı rüsül anı imām eyledi / Peyrevīye cümle **ḳıyām eyledi**
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı selām / Yedi şeh yirlerinden **itdi ḳıyam**

2. ayakta durmak

NE1558 Himmet-i evtār ile **eyler ḳıyām** / ʿArşa-i ʿālemde bu köhne ḫıyām
HH2252 Vardı Maḥzūn o pire virdi selām / **Eyledi** mevḳif-i recāda **ḳıyām**

3. bir işe kalkışmak, teşebbüs etmek

HH2318 ʿĀḳıbet **itdi** gerdiş-i eyyām / Defʿ-i meclis tedārükine **ḳıyām**

4. namazda ayakta durmak

SE584 Gāh idüp secde geh **eylerdi ḳıyām** / Şeb-i ḳadr içre şecer gibi müdām

5. baş kaldırmak, karşı gelmek

SE3294 ʿĀḳıbet **ḳıldı** o ḫūn-ḫāra **ḳıyām** / ʿĀşıḳuñ itmege kārın itmām

ḳıyāmet [6] semâvî dinlerdeki ortak inanışa göre takdir edilen zamânı gelince bu âlemin ve bu âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölülerin dirilmesi, âhiret hayatının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman

NE218 Kāmeti bīẕ-ıll ise olmaz ʿaceb / Olmaz imiş çünki **ḳıyāmetde** şeb
SE178 Olmadın ṣubḥ-ı **ḳıyāmet** fāşı / Eyle bīnende bu ben ḫuffāşı
SE3204 ʿIşḳ-ı pāki kim iderse bühtān / Ṣorusın vire **ḳıyāmetde** hemān
HH603 Ḳāmeti durduġınca āfet idi / Yürise şūriş-i **ḳıyāmet** idi
HH1535 Belki ṣubḥ-ı **ḳıyamet** oldı baña / Penbe-i dāġ-ı ḥasret oldı baña
HH2371 Dem-i vuṣlat ġarīb ḥāletdür / Dil-i mehcūra ḫod **ḳıyāmetdür**

ḳıyāmet ḳopmaḳ [6] ortalık birbirine girmek, büyük gürültü ve karışıklık çıkmak

S209 Olup ġarbdan mihr-i tīġı ʿayān / **Ḳıyāmet ḳopar** şarḳ ilinden hemān
S282 Binüp kūh-veş raḫşa merd-i ḳıtāl / **Ḳıyāmet ḳopup** oldı seyr-i cibāl
SE3215 Şīve-i ḳaddi **ḳıyāmet ḳopdı** / Mūy-ı dil-cūları āfet ḳopdı
HH2000 **Kopdı** nā-geh **ḳıyāmet-i** zed ü bürd / Sīne çāk oldı üstüẖānlar ḫurd
HH2328 Ṣaldı keştī-i kūh-veşle rical / Ṣan **ḳıyamet ḳopup** yürüdi cibāl
HH2342 Nā-gehānī **ḳopup ḳıyāmet-i** mevc / Geh ḫażīż itdi cāyını geh evc

ḳıyās [2] bir şey hakkında hüküm verme, karşılaştırma

S482 İrişmez aña ʿaḳl ü pāy ü **ḳıyāş** / Ḳalur ḫams-i cāʾiz gibi beş ḫavāş
NE1354 Gūşiş iden kümmel-i eşrāf-ı nās / Gördüġi elṭāfı olunmaz **ḳıyās**

ḳıyās eylemek/itmek/ḳılmaḳ [4] karşılaştırmak, mukayese etmek

S1448 Görüp birinüñ rūy-ı zībāsını / **Ḳıyās eyledi** Ḳays Leylāsını
NE315 Geldi yetişti o Ḫudāvend-i nās / Sürʿat-i seyrini **ḳıl** andan **ḳıyās**
NE3087 Levḥ-i **ḳıyās itme** o levḥ-i zeri / Siḥr ile indürdi meh-i enveri
SE677 Şeref-i ʿilmi **ḳıyās it** andan / Alıgör feyż yem-i ʿirfāndan

ḳıyıcı [1] acımadan kötülük yapan, acımasız, zalim

HH1084 Cümle ḳaṭʿ-i ṭarīḳ ider düzdān / Hep zebūna **ḳıyıcı** düşmen-i cān

ḳıymaḳ [6] acımadan yok etmek, öldürmek. Ayrıca bkz. ‘cāna ḳıymaḳ’ md.

NE163 Ḫaşm ola dünyāya cevānān içün / Cāna **ḳıya** vuṣlat-ı cānān içün
NE1792 Merddür elbette ʿaṭā eyleyen / Cāna **ḳıyar** māla seḫā eyleyen
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı naẓar / Ḫāṣılı māla **ḳıyan** cāna ḳıyar
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı naẓar / Ḫāṣılı māla ḳıyan cāna **ḳıyar**
SE1893 Māl için itme zem hem-ḫāne / Māl cāndan diyü **ḳıyma** cāna
SE3208 İdüp ibrām ile yārı bī-zār / Nefsin öldürmek için cāna **ḳıyar**

ḳıymet [10]

1. bir şey için biçilen değer, paha

NE1073 **Ḳıymetini** bilmeyene itme ṣarf / Nükteyi fehm itmeyene atma ḫarf
NE2573 Bilmedüñiz **ḳıymetini** erlerüñ / Ḳadrini ṣarrāf bilür güherüñ
NE2581 Yüzine ṭoyunca naẓar ḳılmadum / Tāze idüm **ḳıymetini** bilmedüm
NE2862 Fehm idemez içmiş iken şerbetin / Rūm ili ṭorlaḳlarınuñ **ḳıymetin**
NE3115 Ḳadri taʿaşşubla ṭutulmaya pest / İtmeyeler **ḳıymetin** anuñ şikest
SE698 Gevher elbette bulur raġbetini / Ḳaldurur anı bilen **ḳıymetini**
SE1439 Himmetüñ **ḳıymetini** merd-i ceri / Bildi mengūş idinüp bu güheri
HH2372 Merhemüñ ḳadrini şikeste bilür / Şerbetüñ **ḳıymetini** ḫaste bilür

2. bedel

SE1073 Pest ide cehli ile rütbetüni / Bilmeye kadri ile **ḳıymetüni**
SE1683 Yaḳışur laʿl-i leb-i şīrīne / **Ḳıymet** olmaz süḫan-ı rengīne

ḳız [9]

1. genç veya yaşlı olmasına rağmen evlenmemiş, bekareti gitmemiş kadın

NE2498 Duḫter idüp ḳahbe-i ṣad-sāleyi / **Ḳız** çıkarur delle-i muḥtāleyi
NE2508 Gerçi ṭutulmuş çalaça **ḳız** degil / Ḳızlar aña öykünemez bez degil
NE2508 Gerçi ṭutulmuş çalaça ḳız degil / **Ḳızlar** aña öykünemez bez degil
SE2222 **Ḳızlaruñ** biri görüp didi be baḳ / Kimüñiki bu ḳınalı parmaḳ
SE3355 **Ḳız** iken delle-i muḥtāl eyler / Yüzine kir getürür al eyler

2. anne ve babasına göre ele alındığında kız çocuk, kadın

NE2287 Cānuma geçdi **ḳızumuñ** nālişi / Çāresi yoḳ neylesün ol bālişi
HH758 Bir **ḳızı** var idi yanında anuñ / ʿAḳs-i āyīnesi idi pīre-zenüñ
HH794 Güş olunmaḳ gerek bu fermānum / Çıḳamam ben **ḳızumdan** oğlanum

3. bir kimsenin kendi yaşıtı ya da küçük yaştaki dişi cinsten kimseye hitap sözü

SE2224 Biri didi a **ḳız** o mum degil / Barmaḳ oldığı da maʿlūm degil

ḳız cānibi [11] kız tarafı, gelin tarafı

NE2284 İstemeyüp ḥükmünü **ḳız cānibi** / Dir ki eyā faẕl u hüner ṣāḥibi

ḳız ḳardeş [11] bir kimsenin kendinden küçük ve cinsiyeti kız olan kardeşi

NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı sipihrin ulu **ḳız ḳardeşi**

ḳızarmaḳ [5]

1. kırmızıya yakın renk almak, kırmızılaşmak

S1150 Yudı cürm-i ḥınnā-yı şāmı sipihr / Şafaḳda **ḳızardugı** bu kef-i mihr
S1369 Gezer berf ü yaḫ üzre kebg-i derī / **Ḳızarsa** n'ola bīnī vü pāları
NE545 Her **ḳızaran** berg-i ḫazān bir lisān / Cümle fenā ẕikri ile hem-zebān
NE2528 Kef-i mühennā ile gūyā benān / Şol **ḳızaran** yengece beñzer hemān

2. sıcaklık tesiriyle ısınmak, yanmak

SE2590 **Ḳızarup** tābıla gülnār gibi / Düşdi her zühre-veş ezhār gibi

ḳızdurmaḳ [4]

1. (yüz için) utanç sebebiyle kızarmak. Ayrıca bkz. 'yüz ḳızdurmaḳ' md.

S1071 N'ola muṭribā çenber itseñ defi / Ki ʿarż itdi yüz **ḳızdurup** eşrefi
NE174 Hırşı ucından ala yüz **ḳızdura** / İki cihānda ola yüzi ḳara
SE822 Zer-i surḫ issine şıḳlet virme / Gül-i raʿnā gibi yüz **ḳızdurma**

2. ısısını artırarak kızgın hale getirmek

NE2932 Ḳabrüñe girdükde seni dirgürüp / Cismüñe başılsa gerek **ḳızdurup**

ḳızıl [4] çok kırmızı, parlak kırmızı, kızıl renk

S1243 Çemende **ḳızıl** tāc ile lāleler / Silāhdār-ı sulṭān-ı güldür meger
NE2230 Belki bu bir nāvek-i perrān ola / Cengde peykānı **ḳızıl** ḳan ola
NE2514 Köhne bahārī-veş olup reng-i zer / Ruḫlar olur iki **ḳızıl** berk-i zer
SE2223 Birisi didi ʿaceb būm mıdur / Yoḫsa bir ucı **ḳızıl** mum mıdur

ḳızıl bayraḳ açmaḳ [1] Osmanlı Devleti'nin ağır süvari sınıfı askeri olan sipahilerin sefere giderken kırmızı bölük sancaklarını açmaları. Bu durum tanıkta kırmızı lalelerin açması bağlamında kullanılmıştır.

S252 Çıḳup lāleler tūġ-ı şāhī gibi / **Ḳızıl bayraḳ açdı** sipāhī gibi

ḳızıllı [1] kızıl renkli olan. Ayrıca bkz. 'aḳlı ḳızıllı' md.

NE650 Eyle ʿaraḳla mey-i nābı revān / Aḳlı **ḳızıllı** gibi ḳıl hem-ʿinān

Ḳızıl Arslan [2] Azerbaycan atabeglerinden, Muzafferüddin Osman, Kızılarslan (ö. 587/1191)

SE2918 Çünki gūş itdi Atabeg anı / ʿAşrınuñ yaʿni **Ḳızıl Arslanı**
SE2945 Ögerek göge çıḳardı anı / Şīr-i çarḫ itdi **Ḳızıl Arslanı**

ḳızılbaş [1] Şiî mezhebinin İmamiye kolunu benimseyenlere Sünnilerce verilen isim ‖ başı yaralı, kanlar içinde kalmış kimse

HH208 Tīġ urup kāfirān-ı evbāşa / Döndürür anı da **ḳızıl-başa**

Ḳızıl Deli Sulṭān [1] Balkanlar'da yaşamış olan ve yaşadığı dönemde gazi-derviş kimliğiyle ön plana çıkan, Bektâşî geleneğinde on iki posttan ikincisi olan aşçı postunun sahibi olmuş, Rumeli'de en önemli dört Bektaşî tekkesinden birinin kurucusu olan Vefâî-Kalenderî dervişi Seyyid Ali Sultan (ö. 815/1412'den sonra)

HH526 Olalum ṣıdḳ ile meded-cūyān / Gerçek erdür **Ḳızıl Deli Sulṭān**

Ḳızıl Elma [1] Türk cihan haimiyeti idealini sembolik olarak ifade eden bir kavram, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yeri kesin olmamakla birlikte ideal olarak benimsenen ve Türk ordusunun fethedeceği her yer, yine bu dönemde Roma'ya verilen ad

HH207 İtse şemşīr-i intiḳamın medd / **Ḳızıl elmāyile** ṭola ser-ḥadd

Ḳızılırmaḳ [1] Sivas'ın İmranlı ilçesinden doğup 9 il sınırlarından geçerek Samsun'dan Karadeniz'e dökülen 1.355 kilometre uzunluğu ile Anadolu'nun en uzun nehri ‖ rengi ve çokluğu itibarıyla sürahiden akan şarap

S789 Ḳanı sāḳiyā seyl-i sürḫī-nümā / **Ḳızılırmaġ** olsun aḳup dā'imā

ḳızışdurmaḳ [1] coşturmak, hararetini artırmak, isteklendirmek

SE3429 Çün **ḳızışdurdı** anı nār-ı firāḳ / Didiler āḫir işidenler ıraḳ

ḳızışmaḳ [1] hızlanmak, hareketlenmek, coşmak, şiddetlenmek

NE1694 Ḥāşılı gitdükçe **ḳızışdı** niyāz / Oldı müselsel dem-i āheng-i rāz

Ḳız Ḳulesi [1] Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1120-1180) tarafından yaptırılmış, Boğaziçi'ni düşman gemilerine karşı zincirle kapamak için yaptırıldığı sanılan İstanbul'da, Üsküdar'da, Marmara Denizi'nin Salacak kıyısına 180 m. yakınında, deniz kayaları üzerinde bulunan bir kuledir. Tanıkta şarap kadehinin ortasındaki kabarcık Kız Kulesi'ne benzetilmiştir.

S875 Ṭolı duḫter-i rezle cām-ı şarāb / Miyānında **Ḳız Ḳulesidür** ḥabāb

ḳızmaḳ [4]

1. ısınarak kızarmak

S1293 **Ḳızup** yapraġı mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ üzre ḥelvā pişirdi güneş

S1299 Seḥerden **ḳızup** tābe-i āsumān / Ṣıdı beyża-i māhi gerdūn hemān

S1312 Hilâlüñ **ḳızup** mihrden āheni / Gice dāġdār itdi bu tevseni

2. kırmızı renk almak

NE2903 Gözi **ḳızar** aḫker-i pür-nār olur / Yaʿni götinden ṭutuşup zār olur

kibār [1] büyükler, yüce ve ulular

NE757 Sifle ki taḳlīd-i **kibār** eyleye / Kendüyi rüsvāy-ı diyār eyleye

kiber [1] yaşlılık, ihtiyarlık

SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa şecer / Şāh-ı ḳaddin iki bükmişdi **kiber**

kibr [10] kendini başkalarından üstün görmeye yol açan, kendine aşırı değer verme duygusu, büyüklük taslama

S389 Dimāġı ḳılup **kibr** ü kinden berī / Añup şulḥ-ı şāhı yürüt sāġarı

NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı **kibr** ü ġurūr / Sinede merkūzı bürūz-ı ẓuhūr

NE864 **Kibr** ü ġurūr ehline virmez vücūd / Görse erir niteki dīv-i ʿanūd

NE910 **Kibr** ü ġurūr ile meded el-ḥaẕer / Eyleme bünyān-ı Ḫudāya żarar

NE1542 Kim ki ṭuta münkir olup **kibr** ü kīn / Bilsün anı ḳahrı içündür kemīn

NE2830 Gāh dimāġuña şalup şer ü şūr / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı **kibr** ü gurūr

SE875 **Kibr-ile** ṣıġmaz-iken dünyāya / Geçinürken felege hem-pāye

SE1068 Bāde-i **kibr-ile** aṣḥāb-ı Celāl / Yükini ṭutsa eger keffe-miṣāl

SE2371 Bāde-i **kibr-ile** olma bed-mest / İtme saġar gibi her ḳalbi şikest

SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿizz-i ḥużūr / Ḫāṭırında var-ıdı **kibr** ü ġurūr

kibriyā [2] her yönüyle mutlak büyük kudret ve azamet sahibi olan, Allah

NE5 Perde-rübā-yı dür-i mülk-i beḳā / Ḳıble-nümā-yı ḥarem-i **kibriyā**

NE229 ʿAsker-i manṣūr-ı şeh-i **kibriyā** / Zīr-i livāsına ide ilticā

kibrīt [4]

1. kırmızı yakut

S908 Filizzātı n'eyler dil-i neşve-nāk / Yeter aña **kibrīt-i** aḥmer o tāk

S1444 O mihrüñ şuʿāʿı olup tābdār / Çerāġı dili yaḳdı **kibrīt-vār**

SE1936 Özge **kibrīt-i** mücerredden imiş / Māye-i rūḥ ḳıvām-ı ten imiş

2. kırmızı şarap

S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i tābdār / Dile ṣal o **kibrīt-i** aḥmerle nār

kifāyet itmek [1] yetmek, yeterli olmak, kafi gelmek

NE309 Haşrına hiç boyun ura mı ʿaded / Ona **kifāyet** mi ider ṭavḳ-ı ḥad

ḳīl [] söz, laf, kelam

ḳīl-be-ḳīl [1] birisiyle sözü bir, aynı şekilde konuşan. Ayrıca bkz. 'Bāḳıl' md.

NE2048 Var idi ol şehrde bir sāde-dil / Belki hemān Bāḳıl ile **ḳīl-be-ḳīl**

ḳīl u ḳāl, ḳāl u ḳīl [3] konuşma, söyleşme

NE267 İki rikāb-ı zeri **bī-ḳāl ü ḳīl** / Kef-i terāzū-yı şevāb-ı cemīl
NE2280 Germ olup iki yañadan **ḳāl u ḳīl** / Her biri daʿvāsına söyler delīl
NE2288 Āḫire irsün burada **ḳīl u ḳāl** / Ṣabr ise şimdengerü emr-i muḥāl

kilāb [3] köpekler

NE1587 Ġāretine tekyenüñ itdi şitāb / Bir kiminüñ ʿaskeri olan **kilāb**
NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı muʿarrif **kilāb** / ʿIṭr u ʿabīriyle verilmişdi tāb
SE2130 Virme şirrīre ḫuşūnetle cevāb / ʿAybdur ādeme taḳlīd-i **kilāb**

kilār [1] yiyecek, içecek ve erzak saklanan yer veya dolap, kiler

SE2496 Aradı maṭbaḫ u **kilārında** / Hīç şey bulmadı anbārında

kile [1] tahıl ölçmekte kullanılan hacmi belirli, ortalama 25 kg. tahıl alabilen kap

SE2705 ʿAhd ü peymān-ıla ḫulḳı biledür / Deheni lāf-ıla dibsiz **kiledür**

kilīd [10]

1. açar, anahtar

S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı Rabb-i Mecīd / Dilüñ ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı **kilīd**
S646 **Kilīd-i** fütūḥ-ı Sitanbuldur ol / Ebü'l-fetḥe miftāḥ-ı maḳbūldür ol
S959 Ḳadeḥdür füsūn-sāz-ı genc-i ümīd / Olur ḳufl-ı laʿle bilūrīn **kilīd**
HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı ümīd / Dürc-i dürde belürdi laʿl **kilīd**

2. anahtar, düğme, tokmak gibi takılıp çıkarılabilen bir parça ile açılıp kapanabilen kapatma düzeneği

S603 N'ola baḫruñ olsa **kilīdi** ḥışār / Girer birbirine dem-i kār-zār
S1408 Meger ḳufl-ı şandūḳ-ı cevherdür ol / İçerden **kilīd-i** müdevverdür ol
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar ḳapıya biñ yerde **kilīd**
HH1198 Çünki derden seḥer açıldı **kilīd** / Gün gibi ṭoġdı ḳapudan Ḫārşīd
HH1697 Bābına urdı ol daġal-pīşe / Siḥr ile biñ **kilīd-i** endīşe
HH2005 Cevşenüñ bendin açdı ḍarb-ı ḥadīd / Sīne şanduḳasında ḳırdı **kilīd**

kilk [39] kamış kalem, kalem

S68 N'ola olsañ ey **kilk-i** şīrīn-nikāt / Şeker-rīz-i kām ü dehān-ı divāt
S185 Gel ey **kilk-i** şūḫ-ı bedīʿu'l-beyān / Biraz ol bu meclisde Şehnāme-ḫān
S239 İdüp ḍarb uṣūl ile dil-keş nevā / Ney-i **kilki** ile nefīr-i veġā
S528 Ney-i **kilküñ** eyle nevāsın dügāh / Açılsun iki ḳalʿa ẕikrine rāh
S552 Mücellā ḳılup ṣafḥasın ya meger / ʿAyān eyledi **kilk-i** Mānī-ṣuver
S1111 Ser-i **kilke** alup şafaḳdan ḥiżāb / Çizer resm-i edbārı gökden şihāb
S1481 Gel ey şāḫ-ı **kilk-i** bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār
S1513 Ṭutup tīr-i **kilk** ile meydān yerin / Hedef eyledüm seng menzillerin
S1525 Ṣarīr-i ney-i **kilk** olup ḫoş-nevā / Şikāfıyla ider bu deñlü ṣadā
S1526 Olup dür-feşān **kilk-i** muʿciz-nesaḳ / Pür itdi hemān dāmenin her varaḳ
S1527 Bu gülşende ṭarḥ eyledi **kilk-i** ter / Biribirine beñzemez kūşeler
NE58 Gel beri ey **kilk-i** bediʿü'l-beyān / Maḥrem-i esrār-ı dil-i kārdān
NE116 **Kilk-i** zer-i lemʿa-i mihr-i cihān / Düşmege ṭururdı elinde hemān
NE712 **Kilk-i** emel hem-ser-i taḳdīr idi / Ṣafḥa-i endīşe ḳalem-gīr idi
NE765 Eyleyüp ol ḥidmetine şedd-i niṭāḳ / **Kilk-i** hüner eyledi teşmīr-i sāḳ
NE1122 Ṭurmadın aḳar şu gibi vāridāt / Ẕabṭ idemez lüle-i **kilk** ü devāt
NE1193 Olup edeb birle ḳafadār-ı şeyḫ / **Kilki** ile oldı ʿaṣādār-ı şeyḫ
NE188 Söyleye ey **kilk-i** bediʿu'l-maḳāl / Mihbere ḫumında Felaṭūn-miṣāl
NE3170 Demdür olup naẓm-ı huceste niẓām / **Kilk-i** ʿAṭāyī diye temmü'l-kelām
SE62 Ḳuvvet-i nāṭıḳa-i ḥamd-ı Ḫudā / **Kilk-i** bī-gāneyile ḫaḳḳ-ı edā
SE84 Ser-i **kilk** ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / Dutdı bu micmer-i pür-aḫkeri dūd
SE262 Kātib-i çarḫa idüp feyż-i ʿaẓīm / Eyledi **kilk-i** ʿaṣāsını Kelīm
SE435 **Kilk-i** fetvası ider defʿ-i fesād / İctihādında var āṣār-ı cihād
SE437 Eṣer-i **kilki** olup ḳavl-i eṣaḥ / Çekilür ḫame-i ḳudretden ṣaḥ
SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı pür-ḥikmet / Buldı **kilk-ile** bu resme ṣūret
SE3470 Ḥāsidi itdi bu **kilk-i** ḫoş-dem / ʿĀḳıbet kendi söziyle mülzem
HH4 Ṭarḥ idüp bu revāḳ-ı bī-bedeli / **Kilk-i** ressām-ı ṣunʿ-ı lem-yezelī
HH1627 Ḳalemi mūy-ı ḫāme-i erjeng / **Kilk-i** Behzādı eylemiş bī-reng
HH1631 **Kilki** mānend-i ṣūr-ı İsrāfīl / Nefḫ-i rūḥ ide yazsa ṣūret-i fīl
HH1634 Ki çeküp **kilk-i** şafḥa-pīrāyı / Yaza şeh-zāde birle Şeydāyı
HH1659 Göricek resm-i **kilk-i** naḳḳāşı / Bildi maḳṣūd-ı şaḫṣ-ı ḳallāşı
HH1962 Dizdi bu resme rīşte-i güheri / Kātibü's-sırr-ı **kilk-i** nükte-veri
HH2051 Oldı taṣvīr-i **kilk-i** Mānī-vār / O muraḳḳaʿda şafḥa-ı ruḫsār
HH2110 Levḥ-i meşki miṣāl-i şafḥa-ı sīm / Ki sevād itmiş anda **kilk-i** dü-nīm
HH2729 Edhem-i **kilküm** oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i dilde yoḳ ḳarār u sükūn
HH2755 Heft-bendāna nāy-ı **kilk-i** hüner / İtdi meclisde ṭurfe zemzemeler

HE24 Yine ḳıl deste alup **kilk-i** cārī / Gülāb-efşānī vü ʿanber-nisārī
HE38 Gel ey Şāpur-ı **kilk-i** fitne-engīz / Yine naḳşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE43 Ney-i hālī iken bu **kilk-i** sertīz / Çıḳarur şekkerin ṭabʿ-ı güher-rīz

kimde kim çoġ ola and ü iḳrār az olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār **[1]** "Yemini çok olanın doğru sözü az olur" anlamında atasözü

SE2704 **Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār / Az olur rāstī-i ḳavl ü ḳarār**

kimiyā **[8]**

1. kimya, iksir. Sözcük, eskilere göre sun'î altın ve gümüş üretme ilmi anlamına gelir ve meydana getireceği tesir itibarıyla "iksir"karşılığında da kullanılır.

S847 Odur sāḳiyā **kimiyā-yı** sürūr / Ki nārı dimāġa ider feyż-i nūr
NE1436 Ḫidmeti cevher-şiken-i **kimiyā** / Himmeti hem ḫāṣiyet-i güher-bā
SE384 **Kimiyā** gibi ḫayālāt ancaḳ / Fihris-i fenn-i muḫālat ancaḳ
SE803 **Kimiyā** cevherin itdüm ḫāṣıl / Ḳalb-i māhiyyete oldum vāṣıl
HH625 Naẓarı **kimiyā-yı** devlet ola / Ḫiẓmeti māye-i saʿādet ola

2. az bulunan çok değerli şey

NE145 Eyle ʿAṭāyīye Ḫudāyā ʿaṭā / Her ʿameli tā ki ola **kimiyā**
NE1116 Ṣaysa kerāmet o ser-i evliyā / Evveli şiʿr idi soñı **kimiyā**
SE3275 **Kimiyāyiken** o şūha vuṣlat / Sīmyāyıla bulurdı furṣat

kimiyā-kār **[1]** kimya ilmiyle uğraşan kişi, kimyager

HH457 **Kimiyā-kār-ı** ʿaḳd-i cevher-i ḳāl / Sīmiyādār-ı naḳş-ı levḥ-i ḫayāl

kimiyā-sāz **[3]** kimya ile uğraşan, iksir yapan

S527 Gel ey **kimiyā-sāz-ı** ʿaḳd-i kelām / Müheyyā ḳıl aña münāsib maḳām
S849 Ḳaçan nār-ı mey **kimiyā-sāz** olur / O meclisde ġam simiyā-bāz olur
HH412 Pertev-endāz-ı resm-i ṣafḥa-yı rāz / **Kimiyā-sāz** ü sīmīyā-perdāz

kim ki çoḳ söyler ise çoḳ yañılur **[1]** "Çok söyleyen çok yanılır" anlamında atasözü

SE2707 Tecribe ehli bunı böyle bilür / **Kim ki çoḳ söyler ise çoḳ yañılur**

kīn **[14]** bir kişi veya şeye karşı öç alma amacı güden şiddetli ve gizli düşmanlık, garez

S264 Nice ḫarb-ı kūpāl yer oldı pelīd / Müdām itmede nār-ı **kīnin** bedīd
S286 Bu ḫāletle ol baḥr-ı cūşān-ı **kīn** / Yayıldı feẕāya yesār u yemīn
S320 Olup gerd-dih-i saḳf-ı meydān-ı **kīn** / Meger oldı ferḳānī-i ʿanberīn
S345 Başup nice yerler o deryā-yı **kīn** / Yudı yayḳadı hep yesār u yemīn
S389 Dimāġı ḳılup kibr ü **kinden** berī / Añup şulḥ-ı şāhı yürüt sāġarı
NE396 Saflar ile ʿarṣa-i **kīn-i** şekl-i muşt / Nīze ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt
NE1542 Kim ki ṭuta münkir olup kibr ü **kīn** / Bilsün anı ḳahrı içündür kemīn
NE1845 Vāv gibi cevride tutmuş kemīn / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın vaḳt-i **kīn**
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme ḫalḳa kemīn / Ṭoḳınur āḫir saña da tīr-i **kīn**
SE1733 Kīnini alamadı Dārānuñ / Ḳanına girdi hemān Sührābuñ
SE1758 Ḫayli yaḫ-āver olup mezraʿ-ı **kīn** / Kişt-zār oldı rimāḥıyla zemīn
HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o māh-cebīn / Elde kelle bir elde ḫançer-i **kīn**
HH1940 Bunı kim gördi kim işitdi ʿaceb / Ḫışm ü **kīne** maḥabbet ola sebeb
HH2393 Şaçdı āteş nücūm-ı Pervīnüñ / Almaduñ mı ʿaceb daḫı **kīnüñ**

kīn-āver **[1]** kin besleyen, kinci

HH2614 Żābiṭı şehrüñ ol zamānda meger / Bir ḳavī kāfir idi **kīn-āver**

kinār **[5]** kucak, kucaklama. Ayrıca bkz. 'kenār' md.

HH355 Olmaya kimsede ümīd-i **kinār** / Gāyet-i ẕevḳı leẕẕet-i dīdār
HH1469 Ṣanma būs u **kināre** ḫayrānum / Bir güler yüz esīri giryānum
HH1471 Arzū-yı **kinār** ise ancaḳ / Baña besdür kenāreden baḳmaḳ
HH1638 Resm-i būs-ı **kinār-ı** cānāne / Döndüre şafḥayı şebistāne
HH1717 Lafẕ-ı būs-ı **kinār** ile ammā / Āşinādur bu tabʿ-ı rūşen-rā

kināyāt **[1]** kinayeler, bkz. ' kināye' md.

NE72 Lāl-ṣıfat söyle işāret ile / ʿAczüñi bildür bu **kināyāt** ile

kināye **[1]** düşünüleni dolaylı olarak üstü kapalı anlatan söz

HH1570 İtdi menʿ-i **kināye** vü taşrīḥ / Deb-deb-i leb şeḳāşıḳ-ı tesbīḥ

kīne **[3]** gönülde gizlenen düşmanlık, kin

NE164 **Kīnesi** ḫançer gibi şaḳlı ola / Ġamze gibi ḳanlı bıçaḳlı ola
NE182 Seg gibi nefsin ki işi **kīnedür** / Aña uyup bunca ḫırıldı nedür
NE2955 Her kemeri żāyiʿ olan pür-mihen / Aña yılanlar ḳuşanur **kīneden**

kīne-der {kīnedār} [1] kin tutan, kinli
NE2654 Ḥīle-ger ü perde-der ü fitne-cū / **Kīne-der** ü ẕelle-ber ü suḫte-rū

kīne-ḫᵛāh [4] intikam almak isteyen
S361 Muḥīṭ olup o genc-i baḫt-ı sipāh / Ṭolanmışdı çün ejder-i **kīne-ḫāh**
NE718 Bunda şafā var mı ki bir **kīne-ḫāh** / Masdar-ı ḳahr u tamaʿ u ḥubb-ı cāh
NE1569 Şayḳası var şabḳası gibi siyāh / Şanki yılan adası pür-**kīne-ḫᵛāh**
NE2991 İtmege pinhān anı ol **kīne-ḫāh** / Eyledi germiyet ile ʿazm-i rāh

kīne-sūz [1] kini alevlendiren, kini artıran
S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i sīne-sūz / Tehī sāz-ı dil āteş-i **kīne-sūz**

kir [2]
1. pislik
NE2770 El **kiri** yoḳ kim süre ḫarca revān / Kīri idi elde avuçda hemān
2. utanılacak durum, leke
SE618 Kise mūyīn ola yāḫūd gerpās / Zer olınca żarar itmez **kir-ü pās**

kir getürmek [2] kirletmek ‖ utanılacak duruma sokmak
NE173 **Kir getüre** yüzüne ʿuḳbā gide / Ṣuratına beñzeye dünyāsı da
SE3355 Ḳız iken delle-i muḥtāl eyler / Yüzine **kir getürür** al eyler

ḳīr [1] katran, zift
HH1442 Dem çeküp şaldı şuʿle-i şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün mināre-i **ḳīr**
SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir zengī-i zişt / Zift ile dūde ile **ḳīr-ı** sirişt

ḳīr-gūn [1] katran renkli, simsiyah
NE364 Cūşiş-i ʿaskerle zemīn bī-sükūn / Semm-i sütūrıyla felek **ḳīr-gūn**

ḳīr-nāb {ḳīr-i nāb} [1] saf, katşıksız katran
NE789 Şeb ki ḫurūş itdi yem-i **ḳīr-nāb** / Oldı gözüm zevraḳı ġarḳ-āb-ı āb

kīr [1] erkek cinsel organı
NE2910 Çāt çāt ider ditremeden dişleri / Küt küt ider **kīr-i** muḳallef-seri
NE2558 Cümlesinüñ daġdaġası derd-i **kīr** / Sözleri çoḳ gerçi ki mażmūnı bir
NE2899 Ṭavḳ-ı gün ile o seg-i serseri / Avlar idi **kīr-i** muḳallef-seri
NE2770 El kiri yoḳ kim süre ḫarca revān / **Kīri** idi elde avuçda hemān

kirām [6] soyu temiz, soylu kimseler, ulular, şerefliler
SE181 Nūr-ı pīşānī-i ecdād-ı **kirām** / Levḥ-i dībāce-i āyāt-ı ʿiẕām
SE239 Ol gice Ḥażret-i sulṭān-ı **kirām** / Ümmehānī evini ḳıldı maḳām
SE289 Oldı çün ḥikmet-i miʿrāc tamām / Döndi menzilgehe ol şāh-ı **kirām**
SE668 Ḥażret-i Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı **kirām** / İki ḥikmetden alup feyż-i tamām
SE679 İrse başı göge gün gibi müdām / Yüzi yirde olur elbette **kirām**
SE3521 Umarın kim idüp aña ikrām / Ḫākdan refʿ ide düşdükçe **kirām**

kirās [3] gülgillerden, genellikle yapraklanmadan önce çiçek açan, bâzı türlerinin odunu ince marangozlukta kullanılan ve aynı isimdeki meyveyi veren ağaç ‖ sevgilinin dudağı
S573 ʿAceb rūḥ-perver ḫavāṣı anuñ / Leb-i yāra beñzer **kirāsı** anuñ
S628 **Kirās** ile āb u hevā müşterek / Hemān ikisi bir ṭutulmaḳ gerek
HH2551 Laʿl-i terdür **kirās-ı** raḫşānı / Tāk-i rezdür anuñ nigeh-bānı

ḳīrāt [1] mücevher tartmakta kullanılan 0,20 gram ağırlığında bir ölçü, dirhemin on altıda biri
NE601 Derhem olur dirhem ü **ḳīrāt** içün / Biri birin öldürür isḳāṭ içün

kirbā {gürbe} [1] kedi
SE1926 Yırtup atmaḳda ser-ā-ser nası / Şanki dükkānçe-nişīn **kirbāsı**

kirm [] böcek

kirm-i pīle [2] ipek böceği
NE1216 Ḳanġı yere kim anı bazzāz ider / Anda **kirm-i pīle-yi** ḳazzāz ider
HH747 Rişte-āsā teni uyuşmış idi / **Kirm-i pīle** gibi buruşmış idi

kirm-i şebtāb [1] ateş böceği
HE14 Kelāmum şehdine vir sūziş ü tāb / Ki olsun peşşe anda **kirm-i şebtāb**

kīse [17] torba. Ayrıca bkz. 'kīse' md.
NE1087 Ḳande olur kim dürr-i manẕūm ola / **Kīse-i** zer-veş ṭolı mefhūm ola
NE1718 Ġonca-ṣıfat **kīseye** urma kerh / Çarḫ söker olsa demirden zırıh
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i sīmān-beden / Cānı olur sīm ü zer ü **kīse** ten
NE1726 Ṣaḳlar anı sīnede cānı gibi / **Kīsesi** memhūr-ı dehānı gibi
NE1770 **Kīse-i** zer-i mihrini münḥall ider / Anuñ ile müşkīlini ḥall ider

NE1947 Nabżı kef-i dest-i ṭabībānda / Ḳabżı velī **kīse** vü hemyānda
NE2215 Yem döküp ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi nūr **kīsesi** dām-ı fiten
NE2934 Ṣaḳlama zer ġonca-i raʿnā-ṣıfat / **Kīsesīi** çün iller açar ʿāḳıbet
NE2998 **Kīse** ṣanup aldugı bir mār imiş / Kendi gibi mār-ı ziyān-kār imiş
SE209 Ḥāk-i pāyından olup vāye-sitān / **Kīse-i** müşgini pür ḳıldı hemān
SE618 **Kise** müyīn ola yāḫūd gerpās / Zer olınca żarar itmez kirüpās
SE1023 Nā-gehān arada bir merd-i benām / **Kīse-i** sırdan idüp fekk-i kelām
SE1115 İtmege āteş-i ḥarbi efzūn / Eylemiş **kīse-i** bārūtı nigūn
SE1625 Sine enbān ü dehen **kīse-i** lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i lâf ü güẕāf
SE3163 Göricek giñ yaḳadan **kīse-i** zer / Cāme-i cisme açardı yaḳalar
SE3164 **Kīse-i** naḳdi çalardı her bār / ʿĀṣıḳuñ ṣabrını gūyā dildār
HH2250 Çāh-ı bī-āb gibi ḫaybet-ḫīz / Kemer-i kūha **kīse-i** nāçīz

kīse-bür [1] yankesici, çalıp kaçan hırsız
SE3162 Ceyb-der **kīse-bür** ü şāṭır idi / Gönül uġrılamaġa ḳādir idi

Kisrā [5] Kelime Araplar tarafından Enûşirvan I. Hüsrev b. Kubâd'a (ö. 579) verilmiş zaman içinde Sâsânî hükümdarlarına verilen bir unvan haline gelmiştir. Kisrâ ismi şiirimizde adalet timsali olarak geçen Nûşirevân I. Hüsrev'i II. Hüsrev Pervîz'den ayırt etmek için de kullanılmıştır. Kelime tanıklarda Nûşirevân bağlamında yer almıştır.
SE151 Ṭāḳ-ı **Kisrā** ile tāc-ı Dārāb / ʿĀḳıbet oldı nümūdār-ı ḥabāb
SE207 Ṭāḳ-i **Kisrā** gibi nice muʿvec / Ḥaḳḳa ṭoġrıldı hemān itmedi lec
SE316 Habbeẕā **Kisrā-yı** inṣāf-āyīn / ʿAdl zencīri aña ʿurve-i dīn
SE1494 Göre **Kisrā-yı** ʿaẕīmü'ş-şānı / Var-iken küfri ile ṭuġyānı
SE1497 **Kisrā-yı** milket-i Īrān oldı / Nice yıllar şeh-i şāhān oldı

Kisrā-nihād [1] Kisrâ tabiatlı, çok adil olan
S250 Çemen-zārı ʿadl-i bahār itdi şād / Nitekim şehen-şāh-ı **Kisrā-nihād**

kisve [2] giyecek, giysi; kılık, kıyafet
NE1393 **Kisve** ile ḳulına imdāddan / Ẓāhir idi oldıġum evlāddan
SE1627 Baġlamış ḳılmaġa şey-lillāhı / Başına **kisve-i** merserşāhī

kisvet [2] elbise, bir mesleğe mahsus özel kıyafet ‖ dış görünüş
SE1657 İtse ġalṭān ser-i bī-devletimi / Hezl-ile ḳaḳmasa tek **kisvetimi**
SE3012 Līk ol **kisvet-i** vālā-yı edīb / Başı devletlilere oldı naṣīb

kīş [1] içine ok konulan kılıf, sadak
S366 Dem-ālūde tīr idi yāhū **kīş** / O zenbūr-ı sürḫ oldı peykānı nīş

kişi [51] kadın veya erkek kimse, şahıs
S478 **Kişi** feyżin ummaz bu nüh ṭāremüñ / Gözine ḳorḳu mı virür ādemüñ
NE329 Kim ki reh-i ʿışḳda şādıḳ olur / İki **kişinüñ** biri ʿāşıḳ olur
NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice yüz biñ **kişi** buldı ḫalāṣ
NE529 Her **kişi** leb-teşne vü bīmār idi / Yüze gelür cūy-ı ʿaraḳ-vār idi
NE532 Her **kişi** dem-beste vü bī-tāb idi / Cūy-ı ʿaraḳ mevcine ġarḳ-āb idi
NE687 Her **kişi** müstaʿcil-i menzil gerek / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ-ı menāzil gerek
NE1009 Bāde gibi ʿışḳ-ı bülend-i iştihār / Her **kişinüñ** sırruñ ider āşikār
NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş ẕü'l-menen / Hiç żarar itmez **kişiye** ḥüsn-i ẓan
NE1412 Bulmıyacaḳ rehberi yol bulamaz / Her **kişi** Veysel Ḳarānī olamaz
NE1547 Çünki **kişi** rūḥ ile insān olur / Mevt ü ḥayāt anlara yeksān olur
NE1654 **Kişi** metāʿı ne bilür tengde / Fehm idemez kim ki degil rengde
NE1655 Her **kişi** ḳalbinde bir arslan yatur / Kūşe-i vīrānede sulṭān yatur
NE2056 Meclis-i ʿilm idi ḫuṣūṣan o bezm / İtmiş idi her **kişi** bir baḫşe ʿazm
NE2104 Bir **kişi** kim ʿaṣrda meşhūr idi / ʿAynı ile müfti-i mezyūr idi
NE2112 Geldi o dem bir **kişi** fetvā içün / Anuñ ile ḥaḳḳını icrā içün
NE2365 Raġbet-i iẓhār-ı kerāmet ḳılur / Bir **kişiyi** ḳadıya daʿvet ḳılur
NE2444 Kendi gibi ʿācize ḳarşu **kişi** / İdemez ādāba muḫālif işi
NE2708 Dā'irede her **kişi** itdi ḳarār / Şemʿ kenārındaki dendāne-vār
NE2758 Ḥırṣı ḳaçan kim **kişi** bī-cāy ider / Kendüsini ʿāleme rüsvāy ider
NE2847 Aña döker her **kişi** melʿūnını / Tecrübe ḳapusı ider kūnını
NE2882 Ḥikkeden olmuş idi derūnī figār / Umar idi her **kişiden** püşt-ḫār
NE2886 Her **kişiye** döşenüp ol pür-fiten / Sürmeli gözler mütekessir beden
NE3015 ʿAḳlın uġurlar **kişinüñ** cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı mey
NE3123 Bir **kişiye** bende-i fermān imiş / Rātibesi günde iki nān imiş
NE3156 ʿİbret alup ḫallerinden **kişi** / Himmet ider itmemege bed işi
SE369 Vaḳf-ı maʿnā **kişiye** mülḳ olmaz / Sübḫāya öyle güzel silk olmaz
SE370 Urıcaḳ beyt-i şafā-baḫşa binā / **Kişinüñ** mülki gerekdür maʿnā
SE522 Ey göñül eyle ʿibādet dāyim / **Kişi** ḳulluġını bilmek lāzım

SE537 Çeker anuñ yılına varınca / Ḥasretin her **kişi** miḳdārınca
SE548 Her **kişi** ḳılsa namazın dāyim / Meclis-i ḥażrete olur ḳāʿim
SE552 Her **kişi** kim ola bīdār-ı seḥer / Anı ervāḥ ziyāret eyler
SE562 Her ne deñli **kişi** olsa ʿābid / Rütbe-i ʿizzetin eyler zāʾid
SE703 Ne ḳadar ḫāk-nihād olsa **kişi** / Çün göñül yapmaḳ ola anuñ işi
SE739 Eyledikçe ġalebe nefs-i leʿīm / Sālim eyler **kişiye** ṭabʿ-ı selīm
SE751 İtmese **kişi** mizācın ıṣlāḥ / Olamaz ṭabʿı pezīrā-yı ṣalāḥ
SE952 Yā İlāhī **kişi** eylerse eger / Ṣoñ nefes böyle ṣafāyıla güzer
SE1067 Ḳıldı mīzān-ı ʿadālet-kārın / Her **kişi** bilmeg-için miḳdārın
SE1137 İtmese baḫt u saʿādet yarı / Varmaya başa **kişinüñ** kārı
SE1417 Gerçi devlet sebeb-i rifʿatidür / Aña bāʿiṣ **kişinüñ** himmetidür
SE1682 Ölmez oġul **kişiye** oldı süḫan / Nāmını zinde ider mürde iken
SE1699 Gice olduġı gibi şebpere-vār / Her **kişi** kārına eylerdi güzār
SE1870 Nā-ḫalefden **kişi** bī-zār olur / Ölüsi dirisi murdār olur
SE2637 Maṣlaḥat ṣaḥibi āgāh gerek / **Kişinüñ** her işi liʾllāh gerek
SE2758 Eylemek çünki ḥelālini ḥarām / Küfrdür **kişi** mürüvvedde tamām
SE2966 Şu ki inṣaf ide ehl-i dildür / Her **kişi** nevbetine ḳayildür
SE3013 Olamaz kimse o cāha lāyıḳ / **Kişi** taḳlīd-ile olmaz ʿāṣıḳ
SE3104 Güç olur **kişide** ʿār olmayıcaḳ / ʿUhde-i ḳavl ü ḳarār olmayıcaḳ
SE3361 Eylemek bir **kişiyi** ḫāne-ḫarāb / Köprü yapmaḳ gibi yanında ṣevāb
SE3401 Ne ṣafādur **kişinüñ** ercegizi / Yār olup cennet ola yircegizi
HH387 Mīzbān eylemiş ḳażā ḳaderi / Her **kişinüñ** naṣībi mā-ḥażeri
HH1910 Giderek oldı her **kişi** āgāh / Ṭuydı çün ʿāḳıbet bu ḳıṣṣayı şāh

kişt-zār **[2]** ekin tarlası, ekinlik

SE1758 Ḫayli yaḫ-āver olup mezraʿ-ı kīn / **Kişt-zār** oldı rimāḥıyla zemīn
HH397 Yaʿni tāb-ı nefesle ʿāṣıḳlar / İtmiş ol baḥri **kişt-zār-ı** şerer

kişver **[19]** ülke, memleket, il

S441 Güşād eyleyüp maʿrifet **kişverin** / Yüri iḫtiyār it bir aʿlā yerin
NE855 Faẕl ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı **kişver-i** pehnā-yı rūm
NE890 İtdi o kim **kişverine** ʿadl ü dād / Adını ḫalḳ itdi duʿā ile yād
NE947 **Kişver-i** Belḫ içre olup mesnedi / Āmil idi milketinüñ serḥadi
SE338 Böyle Cem gelmedi hīç devrāna / Ser-be-ser **kişveri** ʿişret-ḫāne
SE1554 Baḥr-veş aḳın idüp **kişverine** / Ḳatl-i ʿām itdi o dem ʿaskerine
SE1737 Ḳaydefā **kişverini** itdi tebāh / Āteş-i fitneye şu şaldı o şāh
SE1982 İbtidāsı şeh-i **kişver** eyler / Ṣoñra başıyla ber-ā-ber eyler
SE2267 Yedi iḳlīme şeh-i **kişver** idi / Kevkeb ü kevkebede Ülker idi
SE2947 Bāreke'llāh hüner-perver imiş / Başı devletli şeh-i **kişver** imiş
SE3057 Bir mühim ile aña bī-hengām / Geldi bir muḫteşem-i **kişver-i** Şām
HH17 Heft **kişverle** oldı bu ekvān / Heft-ḫᵛān-ı maʿārik-i ʿirfān
HH20 Heft **kişverde** ḥikmetüñ ẓāhir / Heft seyyāre üstine nāẓır
HH197 Her ḳulı Rüstem-i dem-i heycā / Heft-ḫᵛān oldı heft **kişver** aña
HH243 Yaʿni ḳādi'l-ḳudāt-ı ʿasker-i Rūm / Kām-baḫş-ı vülāt-ı **kişver-i** Rūm
HH614 Dūd-ı āhiyle şaḥn-ı **kişver-i** Şām / Oldı mānend-i ṭārem-i aḫşām
HH846 Çün Siyāhī kelāmın itdi temām / Çıḳdı nā-gāh şāh-ı **kişver-i** şām
HH1542 Kefşkerler içinde bir ustād / Oldı meşhūr-ı **kişver-i** Baġdād
HH1987 Ḳāṣıd-ı nīm-cān gelüp yirine / ʿArż-ı ḥāl itdi şāh-ı **kişverine**

kişver-i maʿnā **[1]** anlam ülkesi

NE433 **Kişver-i maʿnāda** ola dāʾimā / Ḫāme-i teʿlīfi muẓaffer livā

kişver-ārāyī **[1]** memleketi süsleme, bezeme

HH1795 Eyledi şeh edīb-i dānāyı / Cümletü'l-mülk-i **kişver-ārāyī**

kişver-efrūz **[1]** memeleket aydınlatan, parlatan

HH191 **Kişver-efrūz-ı** ʿadl ü reʾfet ü dād / Ḫānümān-sūz-ı bidʿat ü ilḥād

kişver-güşā **[3]** memleket alan, ülke açan, cihangir

S108 Olup tīġı miftāḥ-ı **kişver-güşā** / O feth eyledi Pārisi pārsā
S317 Tedārik ḳılup Şāh-ı **kişver-güşā** / Silindi ol āyīne-i bed-nümā
NE76 Çek yürü ey ḫāme-i **kişver-güşā** / Milket-i maʿnāya hümāyūn-livā

kişver-sitān **[1]** ülke fetheden

NE992 ʿIşḳdur ol ḫusrev-i **kişver-sitān** / ʿIşḳa esir oldı kühhān-ı mihān

kitāb **[37]** ciltli veya ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, elle yazılmış veya matbaada basılmış sayfalar topluluğu

S86 Nübüvvet **kitābını** ḫatm eyledi / Kitābı ile ilzām-ı ḫaşm eyledi
S86 Nübüvvet kitābını ḫatm eyledi / **Kitābı** ile ilzām-ı ḫaşm eyledi
S1283 Eger oḳuduñsa **kitāb-ı** uṣūl / Temūz irmeden iç şarāb-ı uṣūl

S1387 Görenler **kitāb-ı** fenādan varaḳ / Hece ṭaşı levḥında alsun sebaḳ
NE47 Müstenid-i mezheb-i ehl-i yaḳīn / Münteḫib-i çār-ı **kitāb-ı** güzīn
NE59 Müşg-feşānende-i mergūle-i tāb / Ġāliye-fersā-yı ʿarūs-ı **kitāb**
NE154 Sübḥa elümde naẓarumda **kitāb** / Fikr-i ḫaṭ u ḫāl ile ḥālüm ḫarāb
NE740 Ḥāşılı itmāma irüp ol **kitāb** / Cild ile oldı şadef-i dürr-i nāb
NE782 Birisi manẓūme-i ḥikmet niṣāb / Vādī-i eslāfda birḳaç **kitāb**
NE844 Yaʿni o vādīde diyüp bir **kitāb** / Eyledüm aşlına göre faṣl ü bāb
NE937 Bir söz ile gāhī olur feṭḥ-i bāb / Kim ider āṣār-ı ketāʾib **kitāb**
NE1338 Mīr ʿAli Şīr o ferḫunde-zāt / İtdi **kitābındaki** ẕikr-i Herāt
NE1793 Gerçi ki faẕl-ı beşeri bī-ḥesāb / Yazdılar aḫlāḳda nice **kitāb**
NE2291 Ḥükm-i **kitāb** üzre keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü gerek ey pür-hüner
NE2388 ʿĀleme her bir suḥanuñ bir **kitāb** / Ḥükmüñe dinse n'ola faṣlu'l-ḫiṭāb
NE3144 Fiʿle getür var ise ṭabʿuñda tāb / Söyleşelüm gel beru işte **kitāb**
SE16 Zer-kitāb eyle olur zīb-i **kitāb** / Sālike andan olur feṭḥüʿ l-bāb
SE52 Feṭḥ-i bāb-ı süḫān itseñ gāhī / Ḳıl **kitāba** āgeh bismi'l-lāhı
SE364 Didiler söylemiyor bize **kitāb** / Tercemān olsa bize virse cevāb
SE381 Ṭutalım naẓm olına penc **kitāb** / Ḥażret-i şeyḫe güç olmaz mı cevāb
SE526 Ḥacc ü İslāmı biraz yazdı **kitāb** / Birdür ol iki ʿibādetde niṣāb
SE1021 İntiḫāb idi sūzi her birinüñ / Bir **kitāb** idi sözi her birinüñ
SE1286 Şundılar destime bir ḫūb **kitāb** / Faşlı vuṣlat gibi hep feṭḥüʾl-bāb
SE2944 Nāmına yazdı anuñ penc **kitāb** / Eyledi şöhretini ʿālem-tāb
SE3444 Minnet Allāha tamām oldı **kitāb** / Ṭoġdı dilden bu meh-i ʿālem-tāb
HH308 Nā-gehān açdı bir firişte-ḫışāl / Bir **kitāb-ı** bedīʿ-i ferruḫ-fāl
HH441 Āb u tāb-ı suḫanla çün o **kitāb** / Oldı bu baḥra bir dür-i nā-yāb
HH444 Her **kitāb** oldı reşk-i sebʿiyyāt / Sebʿadür ḫāsılı o ṭurfe nikāt
HH451 Bu eşer ol **kitāba** lāzım olur / Oḳıyan dil-rübā mülāyim olur
HH477 ʿĀlim idi **kitāb** ḫükmince / Dikḳat-i fikri inceden ince
HH247 Ṭola mābeyn-i deffeteyn-i **kitāb** / Ṣadef-āsā nice dür-i nā-yāb
HH2107 Ḫˇācesine **kitāb** ile gelicek / Gūyiyā şuḫf ile inerdi melek
HH2116 Bir zamān dānişe olup meşġūl / Görmiş idi birez **kitāb-ı** uṣūl
HH2151 Nabż feninde inceden ince / Ḥāẕıḳ idi **kitāb-**ḥükmünce
HH2443 Oḳuduñ defter ü **kitābı** temām / ʿĀḳıbet ḫˇāceye virildi ġulām
HH2778 Bu **kitābum** terāz-ı maḥfil ḳıl / Nüsḫasın ʿāşıḳa ḥamāyil ḳıl
HE21 Küşād it dest-i himmetle **kitābı** / Ṣarir-endāz ḳıl mışraʿ-ı bābı

kitābdār [1] kütüphaneci, kitapları korumak ve düzenlemekle ilgili görevli
HH117 Ġurre-i meh rikābdārıdur / Feyż-i ḳudsī **kitābdārıdur**

kitābe [2] binaların kapı üstlerine, mezar taşlarına vb. yerlere konan, taş veya mermer üzerine yazılmış veya kazılmış yazı, yazıt
HH14 Ḳalemüñ tāk-ı ʿArşa virdi cilā / Levḥüñ itdüñ **kitābesin** vālā
HH1806 Revzen-i mihre gūyiyā erjeng / Eyledi bir **kitābe-i** gül-reng

kitābet [1] yazma, kaleme alma
HH1909 Bildürüp ḫāli geh **kitābetle** / ʿArża girerdi geh ẕarāfetle

kitāb-ḫāne [1] kütüphane
HH1116 ʿĀlemüñ server-i yegānesidür / ʿArş u Kürsī **kitāb-ḫānesidür**

Kitāb-ı Kerīm [3] Kurân-ı Kerîm
NE1 Bismillahirraḥmānirraḥīm / Fihris-i ġarrā-yı **Kitāb-ı Kerīm**
NE860 Her biri mazmūn-ı **kitāb-ı Kerīm** / Levḥına ʿunvān-ı hidāyet raḳīm
NE2088 Oldı bize hādi-i rāh-ı ḳavim / Mihr-i cihān-tāb-ı **Kitāb-ı Kerīm**

ḳiyā-güster {żiyā-güster} [1] ışık yayan, aydınlatan
SE3011 Edeb insāna ʿaceb zīverdür / Nūrdan tāc-ı **ḳiyā-güsterdür**

kiẕb [15] yalan, yalan söyleme, aldatma
NE638 Medḥin iden **kiẕb** ile şöhret bulur / Ṭoġrusunı söyler ise hicv olur
NE2428 Ẕüll-i Yehūdiler olup mübteẕel / **Kiẕb** ü ḥīlede ola ḍarbu'l-meṣel
SE1265 Eyledi **kiẕb** ü ḥıyelde teslīm / Aña inandı yirin dīv-i recīm
SE1589 Kāẕibi **kiẕb** ider āḫir rüsvā / Ḳalacaḳ yüzi ḳarasıdur aña
SE1591 Döndi çıḳmaz şoḳaġa **kiẕb** ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel
SE1592 Yer ḳomaz kāẕibe **kiẕbi** aşlā / Teng olur başa yalancı dünyā
SE1597 Olma suḫriyye ile bī-hūde-gū / **Kiẕbdür** masḫaralıḳ mıdur bu
SE1604 **Kiẕbe** her bengī ışıḳ kim ṭaldı / Nefes oġlına görmeli ḳaldı
SE1605 **Kiẕb** için nāra giden gevdendür / Gerçi kim her biri bir yoldandur
SE1607 Müddeʿāsında ide **kiẕbi** ẕuhūr / Kendi şāhid o da vāḥid o da zūr
SE1612 **Kiẕbüñ** envāʿı çoḳ ammā ki riyā / Dūzaḫa oldı reh-i rāst-nümā
SE1621 Açılur keşf ü kerāmātından / Ṭuyılur **kiẕbi** ḥikāyātından

SE1660 **Kiẕb** idüp göz göre dīvānumda / ʿIrżuñı yıḳmış-idüñ yanımda
SE3088 **Kiẕbi** terk it zen-i muḥtāle gibi / Ḫulfı ḳo güdek-i nev-sāle gibi
SE3109 Farż olur anda şahādet **kiẕbe** / Ehl-i ġayret dinilür ol ḥizbe

ḳoca [12]

1. yaşlı, büyük. Tanıklarda anlamı kuvvetlendirmek için de kullanılmıştır.

S998 Der-i Cemde eski emekdār miş / Felek gibi **ḳoca** güneh-kār imiş
NE2165 Nice **ḳoca** nikbetī ʿınnīnler / Bir büt-i raʿnāyı alur ḥabs ider
NE2471 Çaḳşırı yanında gümüşlü bıçaḳ / **Ḳoca** zıbıḳçı gibi heb pür-berḳ
NE2557 Bir **ḳoca** bayḳuş idi mür-pere zāl / Ḳondıġı maʿmūrede şenlik muḥāl
NE2660 Cüft ḳılup bir **ḳoca** bayḳuş ile / ʿĀḳıbet avlardı ḳuşı ḳuş ile
SE1211 Getürür gāhī şefāʿat ileri / Bir nice **ḳoca** günahkārları
SE1991 Ṣanma kim nān-ıla niʿmet gözedür / **Ḳoca** pīrān gibi furṣat gözedür
SE2761 Gördi çün kār-ı emānetde dilīr / Eyledi **ḳoca** günah-kārı vezīr
SE3341 Zen-i mekkāreden it ḥavf u ḥaẕer / **Ḳoca** bayḳuş gibi ʿömrüñe ḳonar
SE3428 **Ḳoca** iblīs ise aşlın dimedi / Yimişin yi aġacın ṣorma didi
HH1507 Ḳahr idüp ol **ḳoca** güneh-kārı / İtdi taʿẕib şaḫs-ı mekkārı

2. bir kadının evli olduğu erkek, eş, zevce

SE1998 Eline girseñ eger kim tenhā / **Ḳoca-vārī** neler işlerdi saña

ḳocınmaḳ [3]

1. sakınmak, çekinmek

SE2249 Ṭutalum nāzik ü nerm ola süḫan / **Ḳocınur** lā-cerem andan düşmen

2. alınmak, gücenmek. Ayrıca bkz. 'yaġırı olan ḳocınur' md.

HH1674 Ṭoḳınur zaḫmı olana gül-i ter / **Ḳocınur** yaġırı olan derler

3. şüphelenmek

SE1001 Ne niyāz eyle ne ʿarż-ı direm it / Başma **ḳocunduġı** yire kerem it

ḳoç [3] damızlık erkek koyun

NE2547 Ḳaṣṣa **ḳoç** alnı gibi yumrı ṭaşaḳ / Ṭoḳuşup olmuşdı meger iki şaḳ
NE2596 Ḳarşu gelür ol bu olur zaḫme-zen / **Ḳoç** toḳışur gibi iki yañadan
NE2598 Var idi bir kebş-i ḳaviyü'l-beden / **Ḳoç** degil kūh-şıfat-ı gergedan

ḳoç yigit [1] yakışıklı, güçlü kuvvetli delikanlı

HH1357 Taleb itsem feda iderler cān / **Ḳoç yigit** gibi olmaġa ḳurbān

ḳoçaḳ [1] güçlü kuvvetli, becerikli

SE2016 Bir senüñ gibi **ḳoçaḳ** yollu ḳılıç / Ḳahramāndan geçicek gelmedi hīç

ḳoḫu [1] koku

SE604 Ḳaldırur ayaġı ẓülf-i pür-çīn / Götürür **ḳoḫuyı** ḫāl-i müşgīn

ḳoḳmak [2] fena kokmak, kokusu yükselmek

NE2360 Küfli **ḳoḳar** nüktelerini hemān / Tīz ṭutup her yaña itdi revān
HH1431 Meger ol lāşe-ḫˇār-ı bī-pervā / Aġzı **ḳoḳar** muṣāhib idi aña

ḳoḳutmak [1] koku yaymak ‖ can sıkmak, iğrendirmek

NE2348 Poḫlı ẓarāfetler idüp dā'ima / **Ḳoḳudur** idi nite kim ḥunefā

ḳol [9]

1. insan vücudunun omuzdan başlayarak parmak uçlarına kadar olan kısmı

NE1183 Şefḳat idüp şeyḫi irişdi meded / Eyledi bir **ḳolını** şemşīre sed
NE1188 Şeyḫi aña sāʿidin açdı hemān / İtdi **ḳolında** yeñi zaḫmın ʿayān
NE2253 **Ḳol** gibi özge muḥannā benān / Başı laʿl büker ki beñzer hemān
NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u dīv / Şanki kesik **ḳolını** ḳapmışdı dīv
SE1272 **Ḳollarıyla** şarıġı döndi ʿiyān / Şāh-ı merdāne sütūn üzre hemān
SE3128 Var-iken rāh-güẕer her **ḳoldan** / Gitmedik ḥayf ü dirīġ ol yoldan
SE3205 Daġ yaḳsa **ḳolına** her ebter / Bil hemān saġ degildür ol ḫar
HH1320 Girdi üsküfliler hemān ki yola / Aldılar turna telli bāzı **ḳola**

2. yer, alan, dal, branş

SE2803 Ḳuvvet-i ḳalb-ile ṣaġ u ṣolda / Merd olan ġālib olur her **ḳolda**

ḳol ḳol [2] saflar halinde, sıra sıra

S337 Güẕār itdi **ḳol ḳol** sipāh-ı güzīn / Müsellaḥ müretteb yesār u yemīn
SE2804 İtse **ḳol ḳol** ṣalınan tīġ eṣer / Ḥamza bulmazdı semend ü ne ẓafer

ḳolaya bağlı [1] kolay yapılan

HH60 **Ḳolaya bağlıdur** diyü ṣalavāt / Muttaṣıl ḳalmada ḳażāya ṣalāt

ḳolayına [2] gelişigüzel, kolayca

SE2118 Şecer-i künd ki kendin irmez / Ṣarṣar anı **ḳolayına** ḳıramaz

HH1409 Bildi ol söz degil **ḳolayına** / Āferin itdi ḥüsn-i rāʾyına

ḳollamaḳ [1] gözetmek, dikkat etmek

SE1958 Aşçı merdānesi gibi el-haḳ / Ortası idi hemān **ḳollanacaḳ**

SE1221 **Ḳollanur** dehre ṣalup bünyādı / Aḳçasıyıla bir iki ırġadı

ḳoltuḳ [1] kolun gövde ile birleştiği yer, koltukaltı ‖ tenha ve kuytu yer

SE2765 **Ḳoltuġa** sinme miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu ṭur düşmene mānend-i siper

ḳoltuġına girmek [2] kolunun altına girmek ‖ sığınmak

HH150 **Ḳoltuġına girüp** ḥamā'il-vār / Ḳıldı anı duʿālar ile süvār

HH932 **Ḳoltuġına girüp** ider ıḍlāl / Oldı ṭaʿūn-ı ekber ol ḳattāl

ḳoncoloz [1] umacı ve gulyabani gibi çocukları korkutmak için îcat edilmiş hayali varlık, hortlak

SE1351 Ḫalḳ beñzetmiş aña **ḳoncolozı** / Ġayretinden götürüpdür ḳopuzı

ḳonmaḳ [22]

1. bir yere gelmek, inerek durmak, yerleşmek

S360 Helāk-i ʿadūda urup dest ü pā / Dönüp **ḳondı** her şāhbāz -ı veġā

S1066 **Ḳonar** üstüne ʿandelīb aldanur / Ser-i şāḫda āşiyānı şanur

NE1215 Ḳursa siyeh ḫānesin ol mīzbān / Aña **ḳonar** peşşe gelür her zamān

NE2200 **Ḳonmaz** idi ḫāke miṣāl-i hümā / Görmez idi hiç izin ehl-i hevā

NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi mür-pere zāl / **Ḳondıġı** maʿmūrede şenlik muḥāl

SE2836 Yā düşe sāye-i devlet başa / Yā **ḳona** zaġ ü zaġanlar lāşa

SE2993 Bir ḫarabe var-ıdı anda meger / **Ḳondı** dīvārına ol hüdhüdler

SE3181 Olma üftāde-i her naḫl-ḫırām / Ki anuñ ḳuş **ḳona** üstine müdām

SE3341 Zen-i mekkāreden it ḫavf u ḫaẕer / Ḳoca bayḳuş gibi ʿömrüñe **ḳonar**

HH1188 Yā **ḳona** başa ṭāʾir-i devlet / Yā ḳona būm-ı ḫāne-i nikbet

HH1188 Yā ḳona başa ṭāʾir-i devlet / Yā **ḳona** būm-ı ḫāne-i nikbet

2. gelip bir yere konmak, yerleşmek

S1311 Eger berf **ḳonsa** mey-i aḥmere / Döne āteş üstünde hākistere

NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde ʿayān oldı tāb / **Ḳondı** aña şan güher-i āfitāb

NE1665 Bir büt ile şanki ḳonuşmaḳ diler / Vuṣlat içün vefḳ-i murabbaʿ **ḳonar**

SE141 Ṭolsa āteşle eger şaḥn-ı zemīn / **Ḳonsa** üstine ṭoḳuz çarḫ-ı berīn

SE686 Ṣadr-ı ʿālī ki celī merḥaledür / Çünki ferrāşe **ḳona** mezbeledür

SE1568 Mühre-i şuʿbede-i sāḥir olur / Anda **ḳonsa** beriden ẓāhir olur

SE2342 Her neye **ḳonsañ** eyā āb-ı zülāl / Ḳalb-i māhiyyet iderdüñ fi'l-ḥāl

HH369 Yıḳılup ger ḫarāb ola ʿālem / **Ḳonmaya** dāmenine gerd-i elem

3. bir şeyi emek harcamadan elde etmek

SE3141 Müfte **ḳonmaġı** iden kendüye kār / Gördügin bāz gibi görse şikār

4. başlamak, girişmek, koyulmak

S745 Olur ʿaks-i bārı ṣanavber hemān / Ṣulanmaġa **ḳonmuş** sebū-veş ʿayān

5. belirlenmek, verilmek

SE745 **Ḳondı** her şeyde birer ḫāṣiyyet / Ki ola ʿillet-i defʿ-i ʿillet

ḳoñşı [1] birbirine yakın evlerde oturan insanlar, komşu

NE2915 **Ḳoñşı** ḳapusın ḳapayup gūyiyā / Sürdi semer ḳandesin ol bī-nevā

ḳonuşmaḳ [1] birine meramını sözle anlatmak, sohbet etmek

NE1665 Bir büt ile şanki **ḳonuşmaḳ** diler / Vuṣlat içün vefḳ-i murabbaʿ ḳonar

Ḳonya ḥalvāsı gibi döge döge yedürmek [1] "Bir kimseye hatasından dolayı hem göz yumup hem ceza vermek" anlamına gelen bu deyim bir Nasreddin Hoca fıkrasına göndermedir. Fıkra şu şekildedir: Konya çarşısında helvacı dükkanlarının vitrinlerine bakan fakir bir adam bir dükkan sahibinden sadaka mahiyetinde biraz helva istemiş. Dükkan sahibi ise adama helva vermemiş. Adamın canı çok helva çektiği için dayanamayıp başka bir dükkana girmiş ve bir lenger helvayı önüne çekip hızlıca yemeye başlamış. Dükkan sahibi adama "Bre adam sorup istemeden, parasını ödemeden böyle helva yenir mi?" dese de adam aldırmayıp atıştırmaya devam etmiş. Bu duruma dayanamayan dükkan sahibi adamın üstüne yürüyerek sille tokat girişmiş. Orada tesadüfen bulunan Nasreddin Hoca insanlara dönüp "Şu Konyalı helvacılar ne iyi adamlar, parası olmayan garibanlara bile döve döve helva yediriyorlar." demiş.

SE3116 Böyle mülki **yedürürdi** o sege / **Ḳonya ḥalvāsı** gibi **döge döge**

ḳoparmaḳ [5]

1. daldan toplayarak almak

SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla varur / Mīve-i ter yirine söz **ḳoparur**
SE2910 Ravża-i Ḳudsüñ olur güstāḫı / **Ḳoparur** mīve egüp her şāḫı
HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande söz **ḳoparur** / Sīb-i müşküñ çekirdegüñ çıḳarur

2. ortaya çıkarmak, peyda etmek

NE2611 Laʿli gelüp ʿālem-i ervāhdan / Fitne **ḳopar** milket-i eşbāhdan
SE2197 **Ḳoparup** fitne ara yirde cüẕām / Silmesin burnunı mānend-i zükām

ḳopmaḳ [24]

1. sabit olduğu, bulunduğu yerden ayrılmak

NE2437 Ḥāye döne iki çürük ḫanẕala / Cümle **ḳopa** belki eline gele
NE2525 Vesmeli ebrūları māh-ı maḫāḳ / Ya şıvası **ḳopmuş** iki köhne ṭāḳ
NE2712 Meclis olup ʿarşa-i maḫşer-miṣāl / **Ḳopdı** çatışmış iki ehl-i ḍalāl
NE2962 Şaʿşaʿa-i mār ile çıḳup ḫākden / Tāc **ḳopar** idi ser-i eflākden
NE3166 Heyʿet-i ḫaṭṭı ide ol pür-gezend / Taḫtası **ḳopmuş** çürümüş taḫta-bend
SE248 **Ḳopdı** şevḳıla yirinden o kerīm / Nite kim nefḥa-i dil-cūy-ı nesīm
HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i cennet-vār / **Ḳopdı** şeftālū bitdi tāze bahār

2. ortaya çıkmak, zuhur etmek

S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i mihr-tāb / Göñülden yine **ḳopdı** şevḳ-i şarāb
HH2368 Göricek aña merḥamet **ḳopdı** / İʿtiẕār eyledi elin öpdi
HH2521 İtdi teʾsīrʿışḳ-ı merd-efgen / Merḥamet **ḳopdı** ḳalb-i dil-berden

3. birdenbire ortaya çıkmak, aniden belirmek

S209 Olup ġarbdan mihr-i tīġı ʿayān / Ḳıyāmet **ḳopar** şarḳ ilinden hemān
S282 Binüp kūh-veş raḫşa merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet **ḳopup** oldı seyr-i cibāl
SE1565 Birine irse eger zaḫm-ı cefā / Ol birisinde **ḳopa** vaveylā
SE3215 Ṣīve-i ḳaddi ḳıyāmet **ḳopdı** / Mūy-ı dil-cūları āfet ḳopdı
SE3215 Ṣīve-i ḳaddi ḳıyāmet ḳopdı / Mūy-ı dil-cūları āfet **ḳopdı**
HH587 Oldı ehl-i ṣalāḫa cümle ṣalā / **Ḳopdı** her ḫayda ṣavt-ı ḫayy-ı ʿalā
HH827 Nā-gehān **ḳopdı** bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele ṣaldı çeşm-i cāna nehīb
HH1112 Çünki Behẕāda degdi nevbet-i tīġ / **Ḳopdı** nā-gāh bir fiġān-ı dirīġ
HH2000 **Ḳopdı** nā-geh ḳıyāmet-i zed ü bürd / Sīne çāk oldı üstüẖ̆ānlar ḫurd
HH2240 Bu sözi ol muḥibb-i ṣādıkdan / Güş idüp girye **ḳopdı** ʿāşıḳdan
HH2328 Ṣaldı keştī-i kūh-veşle rical / Ṣan ḳıyamet **ḳopup** yürüdi cibāl
HH2342 Nā-gehānī **ḳopup** ḳıyāmet-i mevc / Geh ḫaẕīẕ itdi cāyını geh evc
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı şūr-engīz / **Ḳopdı** māhīler içre ceng ü sitīz

4. başlamak

SE1796 Geldi kāfirde olan cümle esīr / Ḫargeh-i şāha gelüp **ḳopdı** nefīr

ḳopayazmaḳ [1] neredeyse yerinden çıkacak hale gelmek. Ayrıca bkz. 'yüregi ḳopayazmaḳ' md.

HH736 Sözlerin güş idince ol gül-i al / Yüregi **kopa yazdı** ġonce-miṣāl

ḳopuz [2] Türkler'in asırlardan beri çok yaygın olarak kullandıkları, bugün hala Orta Asya'da ve Sibirya Türkleri arasında kullanılan mızraplı saz

SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat ısı yüzi / Şerm-ile Zühre götürdi **ḳopuzı**
SE1351 Ḫalḳ beñzetmiş aña ḳoncolozı / Ġayretinden götürüpdür **ḳopuzı**

ḳor [1] iyice yanarak ateş haline gelmiş, sıcaklığı en üst seviyede devam eden parlak kırmızı renkli kömür veya odun parçası

NE2805 Ol kūzeden kimse alup iki **ḳor** / Gāfil iken şemʿini içine ḳor
NE1727 Āteş-i düzaḫ gibi altunını / Ocaġ içine göme **ḳor** ol denī

ḳorḳıtmaḳ [1] korkmasına yol açmak, endişelendirmek

HH660 Bizi **ḳorḳıtma** hiç celālüñle / Defʿ-i ġam ide gör cemālüñle

ḳorḳmaḳ [5] kaygı duymak endişelenmek

SE1451 **Ḳorḳarın** kim yol idüp nefs ü hevā / ʿİffetüñ dāyiresin raḫne bula
SE1504 Eyledi reʿyine āheng-i ʿinād / **Ḳorḳarın** ki büyüye sonra fesād
SE2194 **Ḳorḳarın** kim o silāḥ-ı eşrār / Hem firengī ola hem cevherdār
SE2281 Eger olursa bu resme iḫmāl / **Ḳorḳarın** kim vire mülke iḫlāl
HH924 Līk fāş olıcaḳ bu rāz-ı nihān / Ḳahr ide **ḳorḳarın** ki şāh-ı cihan

ḳorḳu {ḳoruḳ} [1] bkz. 'gözine ḳoruk virmemek' md.

S478 Kişi feyżin ummaz bu nüh ṭāremüñ / Gözine **ḳorḳu** mı virür ādemüñ

ḳorḳu [3] herhangi bir kötülük gelmesi ihtimalinin yarattığı tedirginlik, kaygı,üzüntü, endişe

NE1036 **Ḳorḳum** odur vuṣlatı rūz-ı cezā / Olmaya maḥşerde de rūzī baña
NE2262 Çekmez idüm ġam yerine düşse ger / **Ḳorḳum** odur irişe nā-geh żarar
SE1270 Nā-gehān naʿre ideydi el-ḥaḳ / **Ḳorḳuda** Mışruñ Ebü'l-Hevlini çaḳ

ḳorḳulu [1] korku veren, korkunç

NE2454 **Ḳorḳuludur** fitne-i ḫāk-i beden / Ṭāyir-i Ḳudsi ḳaça gül-mühreden

ḳorşan [1] kendi ulusunun veya başka ulusların gemilerine saldıran deniz haydudu ‖ yiğit, cengaver

HH2644 Baḥr-ı ʿışḳun ol iki **ḳorşanı** / Oldılar zevraḳuñ ḳapudānı

ḳorumaḳ [1]

1. esirgemek, muhafaza etmek

SE3430 **Ḳoruyacaġı** ʿaceb ʿibret imiş / Üç ayaḳlı gibi bir ḥikmet imiş
SE2002 Eyleyüp cürm ü günāhına cezā / **Ḳoruyacaġını** kesseñ meşelā

2. bir şeyin iyi ve sağlam durumda kalması için eskimesini, yıpranmasını önlemek amacıyla gerekli özeni ve dikkati göstermek

NE2540 **Ḳorur** idi āleti ol nā-be-kār / Ṣanki yetim almış eline ḫıyār

Ḳoşṭanṭiniyye [3] İstanbul'un Bizans dönemindeki adı olan "Kostantinopolis"ten türeyen adı, İstanbul

HH463 Şehr-i **Ḳoşṭanṭiniyye** idi yiri / Buldı ol kānda terbiyet güheri
HH2407 Şehr-i **Ḳoşṭanṭaniyye** içre meger / Var idi bir zamānda bir zer-ger
HH2672 İtdiler şehre şenlik ile güẕār / Oldı **Ḳoşṭanṭaniyye** cāy-ı ḳarār

ḳoş {ḳuş} [1] kuş ‖ erkek cinsel organı. Ayrıca bkz. 'ḳuş' md.

NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri faḫri yoḳ / **Ḳoş** var ise aña yeter bir yoluḳ

ḳoşmaḳ [4]

1. acele etmek, hızla hareket etmek

HH2534 Kāra ḳādir degil bu ḫaste-i zār / **Ḳoşalum** bāġ-bāna ḫiẕmet-kār

2. binek hayvanını hazırlamak

S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i hüner / **Ḳoşup** esb-i ṭabʿı gelüp geçdiler
NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini mühreler / Yüzini yazar atı düzer **ḳoşar**

3. göndermek, yollamak

HH708 Şehlere ʿarż-ı ḥāl idüp ṭālib / Her biri **ḳoşdılar** birer ḥācib

ḳoṭr {ḳaṭr} [1] damla

NE79 Nūş idicek nite ki **ḳoṭr-ı** nebāt / Meşrebe-i feyżden āb-ı ḥayāt

ḳovmak [1] sürüp çıkarmak, def etmek

SE1927 **Ḳovaraḳ** ʿaskeri bī-ṣabr u şekīb / Pehlevān çadırına geldi ḳarīb

ko(y)maḳ [205]

1. bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek

S151 **Ḳodı** ṭāṛem-i zühreye çünki pāy / Süleymān Sebā ḳaṣrını itdi cāy
S193 Münāsib görülmez anuñ şānına / **Ḳonulsa** eger kim ser-i ḫānına
S196 Aña girde bāliş olurdı ḳamer / **Ḳonulsa** per ü bāl-i bāz-ı seḥer
S417 Dizilmiş dutup silk-i pür-gevhere / **Ḳomışlar** süḫan riştesin bir yere
S469 Bu zāl-ı felek virmeyüp kāmını / Tehī **ḳodı** İskenderüñ cāmını
S570 Ṭurur kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / **Ḳoyup** āb-ı kefgīre ʿaks-i ḳafes
S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı ebr ü tırāş / Uş ḳadar **ḳomuş** āsitānında baş
S746 Şu içre **ḳonulmuş** sebū-yı şarāb / Şu gence döner kim ṭılısm olmuş āb
S874 Naẓar ḳıl ḥabāb-ı mey-i bī-ġışe / ʿAceb şīşedür kim **ḳonur** āteşe
S893 Ḳırılsaydı sāġar iderler hemān / Tehī **ḳor** mı hiç anı dürdī-keşān
S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü mest / **Ḳomayınca** çaḳ düş-ı eşcāra dest
S960 Görür müydük ol dürc-i pür-gevheri / Eger **ḳoymasaḳ** araya sāġarı
S1024 Zemīninde almaġa mihr irtifāʿ / Suṭrulābına **ḳoydı** ḫayṭ-ı şuʿāʿ
S1102 **Ḳodı** şemʿini ḳaṣr-ı çarḫa nehār / Olur şuʿlesi cāmdan āşikār
S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı sipihr / **Ḳodı** başma yüz yaşduġı bu aña mihr
S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / **Ḳodı** bir ḫaṣīr üzre devr-i zamān
S1512 Müsāʿid olup baña da rūzigār / **Ḳodum** zūr-ı tabʿumla bir yādigār
NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu ḫargehi / **Ḳodı** ref-i ṭāreme sīb-i mehi
NE460 Urdı leb-i fitnesine mühr-i emān / Ḳoz ḳabına **ḳoydı** cihānı hemān
NE502 Ṭamladı gūyā ki bu tāḳ-ı fenā / Kāse **ḳodı** nergis ü gül cā-be-cā
NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / Meskenet ü luṭf ile **ḳor** ḫāke rū
NE1214 Kārgehini gence ḳurup ʿankebūt / Tār ile pūdında **ḳomaz** zerre pot
NE1304 Gökşu ile baḥr degil şanasın / Pīş ü perine **ḳomuş** āyinesin

NE1722 Ḳoynuna **ḳor** çün büt-i sīmān-beden / Cānı olur sīm ü zer ü kīse ten
NE2118 Göz göre göre **ḳoyup** aña eger / Var resīm-i bendede yoḳdur naẕar
NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / **Ḳoymadı** bir yaṣduġa hem-serle baş
NE2805 Ol kūzeden kimse alup iki ḳor / Gāfil iken şemʿini içine **ḳor**
NE2951 **Ḳomaduġın** almaġa ṣubḥ u mesā / Ekmedügüñ yerde biter dā'imā
NE2987 Çözdi miyānında anı itdi dūr / **Ḳodı** başı altında itdi ḫużūr
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü tāb / Pireheni içre **ḳodı** pür-şitāb
SE75 Meyl ider miydi bu dām-ı hevese / Murġ-ı rūḥı **ḳomasaydı** ḳafese
SE84 Ser-i kilk ile ʿUtārıd **ḳodı** ʿūd / Dutdı bu micmer-i pür-aḫkeri dūd
SE143 Gerçi ʿuryānlıġıla çarḫ-ı denī / Küpe **ḳoydı** nice Eflātūnı
SE245 Devletile **ḳo** bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i raḫşānsın idin ṣırça serāy
SE331 Olalı neyyir-i baḫtı lemmāʿ / Noḳṭa-i kevni **ḳodı** taḫt-ı şuʿāʿ
SE684 Berg-i ter dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet derd-ile yüz **ḳor** ḫāke
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta virme vücūd / Ḫāne-i ṣabra anuñla **ḳoma** od
SE1031 Yüz yire **ḳodı** tevāżuʿ itdi / İrteye vaʿdeler itdi gitdi
SE1032 Ol gice başımı yire **ḳomadım** / Mālīḫulyālar ile uyumadım
SE1057 Ṣayd idüp bir büt-i sīmīn-bedeni / **Ḳomayup** ara yire pīreheni
SE1305 Terbiyet çoḳ ḳaba **ḳor** insānı / Ḥabbeyi ḳubbe ider būstānı
SE1540 Dildür ol ṭurfe muḥabbet-nāme / Ḥarfsiz noḳṭa **ḳomışdur** hāme
SE1735 Aldı her milkete bir ḫānı **ḳodı** / Ol ne İrānı ne Tūrānʿı ḳodı
SE1801 Göricek nāme-ber ol ḥālı hemān / **Ḳodı** dendānına ḥayretle benān
SE1868 Seng ü ḫāke **ḳoyacaḳsın** çün baş / Ḳalmasun şoñraya ṭaş üstine ṭaş
SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet oḳur / Babasın göz göre ol dūzaḫ **ḳor**
SE2063 **Ḳosa** her ḫānesine ṣaṭrancuñ / Dirhemin żaʿf iderek bir gencüñ
SE2353 Cām-ıla gördi vü **ḳoydı** yirine / Virdi ḥıfẓ itmek-içün çākerine
SE2358 Dili ucından atarlar tīri / Dil demir-bende **ḳodı** şemşīri
SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña raḥmet oḳur / Elüñ alur da seni cennete **ḳor**
SE2451 Tīz günlerde bula żaʿf u fesād / Küşteden ḫayr ola mı **ḳonsa** verād
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre **ḳomaz** merd-i cevād / Yaparın ṣandı yıḳıldı Şeddād
SE2511 Ḳāṣıd ol nāmeyi īṣāl itdi / Öpdi başa **ḳodı** iclāl itdi
SE2711 Her ne kim ḳavi olına pinhānī / **Ḳoduġuñı** yirde bulasın sen anı
SE2878 Sözdür ol niʿmet-i ḫān-ı melekī / Ki anuñ vezn-ile **ḳonmış** nemeki
SE3093 Lāẕım olsa nite kim genc-i defīn / **Ḳoduġı** yirde bula ola emīn
SE3147 Ḫāne-i ġayra giren bī-meẕheb / Ne arar **ḳomadıġı** yerde ʿaceb
SE3148 Bulduġın alur ider tuġyanı / Ṣanasın **ḳodı** eliyile anı
SE3242 Sineñi gerd-i kederden ṣāf it / Elüñi gögsüñe **ḳo** inṣāf it
HH27 Geldi revnaḳ bu ḳasr-ı rengīne / **Ḳondı** her ṭāḳına bir āyīne
HH529 Kimi dir ṣandala **ḳoyup** tenhā / Nūş olınsun şarāb-ı ṣandal-sā
HH815 Ḳalḳup ayaġa öpdi ellerini / **Ḳodı** hem-ser ayaġına serini
HH1741 **Ḳodı** zındānda anı zār u esīr / Geldi şāh-ı cihān-penāha vezīr
HH1771 Töhmet-i ḳatl idüb o nālāna / **Ḳoydılar** döge döge zındāna
HH2628 Kürege **ḳodı** ol iki zārı / Cürm ʿadd itdi ʿışḳ-ı dildārı
HH2688 Meger ol ser **ḳoduġı** virane / Gene imiş dil-ber-i perīşāna

2. bırakmak

S467 Anuñla **ḳomaz** yine eyler cefā / Ṣaçar curʿasın yine bizden yaña
S558 **Ḳomaz** sūz-ı ʿaşḳ anda pejmürdegī / Mey-i ṣāf-veş bilmez efsürdegī
S624 **Ḳomaz** iskele sāḥilinde ṣafā / Ḥavāle olur nice ırgād aña
S826 Alup destine sāġar-ı sādeyi / **Ḳoma** yerde ḳanum gibi bādeyi
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile aña sūz / **Ḳomadı** ṣuyın tīġ-ı kūhuñ temūz
S1423 Açıḳdur meẕāḳ ehline bāb-ı şevḳ / **Ḳo** gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ
NE370 Ġāret idüp düşmen ilen ġāziyān / **Ḳomadılar** anda mekīn ü mekān
NE517 Bildüm anuñ da sözi yoḳ arada / Ġam **ḳomamış** tāb o bī-çārede
NE524 Lāneleri pūteye döndürdi tāb / Ḫançer-i sūsende **ḳomamışdı** āb
NE1415 Çün vara deryūzeye ol dergehi / Kāsesin elbette **ḳomazlar** tehī
NE1509 Refʿ-i tebā ile güher türbeti / Zerre-i ḳadr cānda **ḳomaz** ʿilleti
NE2082 Sen de delīl iste yürü uluya / Rāh-nümā dāmenin elden **ḳoma**
NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre dost / Maġza irişdür **ḳoma** meftūn-ı post
NE2500 Bendine düşmüş idi anuñ niçe merd / Aldamadıḳ **ḳomadı** ʿālemde ferd
NE2829 Vāy eger ḥāline **ḳorsañ** anı / İde seni dūzaḫī vü küşteni
NE3102 Seylī-i pey-der-pey-i çarḫ-ı denī / Āh ki söyletmege **ḳor** mı beni
SE103 **Ḳomayup** cūyların ābını tāb / İncelür süre süre ḫançer āb
SE149 Ṣaplanup ḳalma ḫar-ı leng-āsā / Yolda **ḳor** ādemi bu cisr-i fenā
SE326 Āb-ı tīġi **ḳomadı** fitnede tāb / Dūrdan baḳsa ola zehresi ʿāb
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre ṣalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra **ḳomaz** ẕerre vücūd
SE635 Gūş idüp süḫan-ı bü'l-ʿacebi / Gice gündüz **ḳoma** elden ṭalebi
SE936 Dilde efsāneleri **ḳomadı** tāb / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb

SE978 ʿIşḳ u şevḳ ehli olanlar **ḳodılar** / Ḥubb-ı āşārı ile nice eşer
SE1063 Yā İlāhī **ḳoma** ḳalbümde leke / Melekiyyetle baña vir meleke
SE1069 Rūz-ı mizānı añan devlet-mend / Aşaġı **ḳor** ne ḳadar olsa bülend
SE1170 Olmamış niʿmet-i iḥsāna rebīb / **Ḳonmamış** ḥişşe-i ġāyibde naṣīb
SE1386 **Ḳoya** ḥayretde nice rindānı / Fıṭnat-ı kūsec-i Nūşrevānı
SE1470 **Ḳoma** elden kerem ü iḥsānı / Beẕl ü iḥsān ḳul ider insānı
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i ḥayṭ-ı seḥerī / Rişte-i cānda **ḳomaz** ʿuḳdeleri
SE1592 Yer **ḳomaz** kāẕibe kiẕbi aṣlā / Teng olur başa yalancı dünyā
SE1735 Aldı her milkete bir ḫānı ḳodı / Ol ne İrānı ne Tūrānʿı **ḳodı**
SE1866 Veled olmazsa acursın māla / **Ḳoyamazsın** anı Beytü'l-māla
SE1906 Çün muḥabbet **ḳomadı** dilde ḳarār / İtdi tedbīr-i ṭaleb āḫir-i kār
SE1932 Dönicek kārına tīz-ender-tīz / **Ḳomamışdı** aşaġı rumḥ-ı sitīz
SE2412 Gice gündüz **ḳoma** mānend-i meʿan / Elüñ irdikçe seḫāyı elden
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden Rabb-i ġanī / Māh-veş kāse tehī **ḳor** mı seni
SE2465 Gūyiyā naḳş-ı zemīn-i pūlād / **Ḳodı** eyvān-ı felekde bir ad
SE2500 Kūşt derdi **ḳomamış** gürbede fer / Kendüni ceng ile urmaġ ister
SE2635 **Ḳoymaya** sikke-i kārında daġal / Eyleyen zer gibi iḫlāṣ-ı ʿamel
SE3157 Belki ḳahr-ıla bükerler belini / **Ḳomayup** şoñra keserler elini
SE3292 Yā çeküp şūʿle-i ḫāra şikeni / Tīġ-i ġayret ne seni **ḳor** ne beni
SE3435 **Ḳodı** ol ḥālet-i ḥayretde anı / Beriye geldi didi müjde ḳanı
HH88 Ol ġarībi **ḳoma** ḥazīn ü melūl / Eyle mihmān-ı ḫᵛān-ı faẓl-ı Resūl
HH180 ʿĀḳıbet anı da **ḳoyup** tenhā / Eyledi ʿazm-i ṭārem-i bālā
HH222 Ebr-i şuḳḳa kef-i ḥümātında / **Ḳodı** çarḫı ḥicāb altında
HH535 Dil-i pür-ʿuḳde birle her ġam-ḫᵛār / **Ḳoyup** anı çözüldi āḫir-i kār
HH733 Ya **ḳoyup** āşiyān-ı ʿAnḳāya / Dīv ile eyleyün mi hem-sāye
HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i esfār / Dilde ḥubb-ı vaṭan **ḳomadı** ḳarār
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i çemenle al varaḳ / **Ḳomamış** bir maḥal ayaḳ başacaḳ
HH1323 Yirde gökde sibāʿ-ı derrende / Ne çerende **ḳodı** ne perrende
HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat **ḳomadı** ẕillet-i ʿışḳ
HH1466 Ḫarekāt-ı niḫāl-i ḫoş-reftār / **Ḳomadı** dilde ṣabr ü cānda ḳarār
HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabīb / **Ḳomadı** derd-mende ṣabr ü şigīb
HH1801 Eyleyüp ʿāḳıbet cinānı maḳām / **Ḳodılar** bu ṣaḥifede bir nām
HH1869 İtdi şaḥrāya sāye gibi güẕer / **Ḳomadı** secde itmedik bir yir
HH2057 Şaha kem-ter gedāyı itse raḳīb / Şāhı **ḳor** yüz ṭutar gedāya ḥabīb
HH2337 Ol gürūhuñ bitürdiler kārın / Ne serin **ḳodılar** ne serdārın
HH2737 Tīr-veş ġayrı **ḳodı** pā-der-gil / Ḥadd-ı iʿcāzı eyledi menzil
HE13 Dem-i ḫāyretde tevfīḳuñ refḳ it / Beni gümreh **ḳoma** ehl-i ṭarīḳ it
HE92 **Ḳomaz** bir ferde yārā-yı taẕallüm / İder bir demde yüz biñ ādemi güm

3. terk etmek

S219 Şu demler ki ḫan Aḥmed-i nev-cevān / **Ḳoyup** taḫtını itdi ʿazm-i cinān
S502 Mey içdi deyu iftirāsın **ḳomaz** / Bize hefte cengin cefāsın ḳomaz
S502 Mey içdi deyu iftirāsın ḳomaz / Bize hefte cengin cefāsın **ḳomaz**
S512 Vefā hūd umulmaz cefāya ne borc / **Ḳoduḳ** medḥi yā iftirāya ne borc
S851 Şu mey-ḫāre kim ola āvāresi / Ḳalur mı **ḳoyup** gitmeye çāresi
S1059 **Ḳosun** muṭribā ṭaʿnı ehl-i riyā / Olur nāy aña ḫayzrān-ı ʿaşā
S1075 **Ḳoma** muṭribā sāzı eyle nevā / Bize şun fürū-dāşı itme cefā
S1200 Mey-i nābı saʿy it bu tedbīri **ḳo** / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
S1200 Mey-i nābı saʿy it bu tedbīri ḳo / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri **ḳo**
S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı **ḳo** / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı ḳo
S1514 Dilā aşırı atma daʿvāyı ḳo / Edeb gözet bī-hūde daʿvāyı **ḳo**
NE1201 Ḫāl-i dil ile bize söyler varaḳ / Ġafleti **ḳo** gül-varaḳ-ı şunʿa baḳ
NE1769 Māmelekin cümle döker **ḳor** gider / Dehr aña bir ḥādiṣi vāriş ider
NE1896 Yola çeküp ḫaṭır-ı gümrāhını / Ḫāteme ḳul oldı **ḳodı** şāhını
NE2103 Eyler idi ṭurma muḥal-ḫānlıġın / **Ḳomaz** idi ḥāşılı şeyṭānlıġın
NE2303 Zurna döner her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ **ḳo** anı kār-ı dīger
NE2431 Hiç o degil gibi olur irtesi / Heyʾet-i memsūḫa **ḳor** ol nākesi
NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / Ḫiffeti **ḳo** tek otur ey künde-bāz
NE3143 Bir iki beytile ḳatı zuʿmı **ḳo** / Şanma iñen kendiñi pākize-gū
SE148 Ne revā şemʿ-i hüdāyı **ḳoyasın** / Ṭıfl-ı nādān gibi ẓılla uyasun
SE844 Kesb ü kārı **ḳomış** ol ehl-i ḥużūr / Eylemiş ẕevki fütūḫa maḥṣūr
SE1071 Ḥaddüni yaʿnī tecāvüz itmez / Toġru yolı **ḳoyup** egri gitmez
SE1236 Lā-cerem ḫaḳḳı **ḳoya** mubṭıl ola / Yā bile ẓulm ide yā cāhil ola
SE1475 Sen de kendüñ aña şāyān eyle / Ġılẕat ü buḫlu **ḳo** iḥsān eyle
SE2828 Merd iseñ ġayret idersin şimdi / Bizi **ḳor** ḳanda gidersin şimdi
SE3088 Kiẕbi terk it zen-i muḥtāle gibi / Ḫulfı **ḳo** gūdek-i nev-sāle gibi
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥīme iy dil / Meyli **ḳo** āb-ı revān gibi çekil

SE3281 Eyledi nāzı **ḳoyup** ʿarż-ı niyāz / Didi iy ʿāṣıḳ-ı cüsd ü ser-bāz
HH671 Kendüñe şefḳat it ḫuşūneti **ḳo** / Aġır ol tāzesin bu ḫiffeti ḳo
HH671 Kendüñe şefḳat it ḫuşūneti ḳo / Aġır ol tāzesin bu ḫiffeti **ḳo**
HH2466 Gerçi güçdür **ḳomaḳ** eḥibbāyı / Ẕevḳdür görmemekde aʿdāyı

4. dökmek, doldurmak

S921 Ṭururdı kemersiz binā-yı nühüm / **Ḳonulsa** ḫorasānī-i lāy-ı ḫum
S934 Müşelleş **ḳo** cām-ı müseddeslere / Ṭılādur münāsib gümüş sāġara
S1028 Bulur rind odur kühde ḳadr-i celī / **Ḳonur** her birine birer ṣandalī
S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / **Ḳonup** ḫurde-i zer aña zehr-i güş
S1251 Yine sāġarın pür ḳılup verd-i ter / **Ḳodı** cāmına jāle-senc pāreler
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i ṣafā güllere / Yine naḳd-i vaḳti **ḳodı** sāġara
S1278 Yine sebze döndi yem-i aḫżara / O gülgūnı **ḳoy** zevraḳ-ı sāġara
S1287 **Ḳosuñ** cāma yaḫla o laʿl-i teri / ʿAceb ḥūt-ı terkīb olur cevheri
S1298 Ḥabāb itdi ḫayretle her su-naẓar / **Ḳoyup** başına cūy-ı ıssı ṣular
S1350 Eger cāma **ḳoysañ** mey-i āteşīn / Ṭoñup ola pür-püşte-i āhenīn
NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb āyin **ḳodı** / Ḥācib-i ḫuddām u selāṭin ḳodı
NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb āyin ḳodı / Ḥācib-i ḫuddām u selāṭin **ḳodı**
NE2917 Baḥriyeti ẓāhir idüp cezr ü med / **Ḳoydı** ocaġına ṣu ol bī-ḫıred
SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu ṣular **ḳor** ġam-ı zen

5. isim vermek, adlandırmak

SE498 **Ḳodı** bu ṭāḳ-ı fenāda bir nām / Nite kim ḳaṣr-ı felekde Behrām
SE821 Nāmını terk ü tevekkül **ḳorlar** / Ġāfil olma ötesi cerre çıḳar
SE2898 Bula āḫir nefes ol ḥüsn-i hitām / **Ḳoya** naẓm içre muʿammā gibi nām
HH2101 Maḳdeminden olup peder ḫāndān / İsm-i sāmisini **ḳodı** Şādān
HH2415 Tācir oldı veledle ḫoş-ḫāṭır / Oġlınuñ adını **ḳodı** Ṭāhir

6. bir halden başka bir hale getirmek, dönüştürmek

S1187 **Ḳoyan** renge oldur dil-i sādeyi / Başīretle gör sāġar-ı bādeyi
SE2653 Ola çün tābiş-i maḫşer peydā / Yüzi ḳara **ḳoya** erbāb-ı riyā
HH685 Bāʿiş-i süstī-i beden oldur / Beni bu ṣūrete **ḳoyan** oldur
HH1945 Dil ucından bu ḥāle **ḳoydı** beni / Şehrden sürdi ṭoġrı söyleyeni

7. götürmek

S1236 **Ḳoyup** ḳahveye mest-i dil-dādeyi / Beliñletme bir iki üftādeyi
HH528 Taşradandur bu cevr-i bī-dādı / Gökṣuya **koyalum** o nā-şādı
HH1055 Hāneye daʿvet itdi anları / **Ḳodı** dārü'ş-şifāya bīmārı

8. bir şey yapmasını sağlamak, yaptırmak

NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar āfāḳa nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi raḳṣa **ḳor**
SE339 Debredüp Zühre felekden sāzı / Raḳsa **ḳor** yerde ḳadeḥ-perdāzı
SE445 Oldı derviş ü gedā muḥteremi / Şevḳıla **ḳoydı** semāʿa keremi

9. vermek

HH2483 Āḫir elden ele **ḳoyup** emvāc / Saḥile urdı eyledi tārāc

10. nişan dikmek

S1040 Sikender kesüp baḫrı itmiş revān / **Ḳomuş** anda mirʾāt-ı cāmı nişān
S1511 Ḳılup āzmāyiş nice pehlevān / Bu menzilde gerçi **ḳodılar** nişān

11. bir şeyi belli bir durumda bırakmak, öyle durmasını sağlamak

S654 Anuñla çeküp anda bir dāʾire / Şeyāṭīn-i küfri **ḳomuş** ḥāʾire
NE512 Ġonca gelüp şīşe-i gülgūn ile / Bülbüli **ḳodı** dil-i pür-ḫūn ile

12. katmak, eklemek

S531 Budur maẓhar-ı ferr ü İskenderi / Ki birbirine **ḳoydı** baḫr u beri
NE1755 Bulduġı ṣıfrü'l-yedi maġbūn ider / Yanına bir ḫabbe **ḳosa** on ider

13. atmak

SE189 Eylese sengi n'ola pālā-heng / Naḫl-i pür-mīveye **ḳorlar** çün seng

14. saymak, öyle davranmak. Ayrıca bkz. 'ādem yirine ḳoymaḳ/ṣaymaḳ' md.

NE596 Biz **ḳoduḳ** ādem yerine anı heb / Söylemez ādem gibi ol bī-edeb

15. anlamak, anlam vermek

NE2062 Alup ele bir iki fetvāsını / Lafẓına baḳdı **ḳodı** maʿnasını

16. peyda etmek, ortaya çıkarmak, yapmak

SE3068 Begenüp maġlatayı ʿallāme / Kendi de **ḳordı** ʿacep hengāme

17. yardımcı fiil bağlamındadır. Ayrıca bkz. 'ḳarşu ḳoymaḳ' md.

S383 Bunı bildi ol cünd-i ehl-i ḥalāl / Ki iḳbāle ḳarşu **ḳonulmaḳ** muḥāl
SE1088 Ḳarşı **ḳorsa** nice bī-ʿaḳl ü ḫayā / İde kendin hedef-i tīr-i belā
SE1008 Ne revā ʿuẓv-ı ḫabīşüñ büyüye / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı **ḳoya**

SE1128 Ḫaşm olan şāh-ı ḳavi baḫtlara / Ḳarşı **ḳor** ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1151 Baḳma hīç aṣl u neseble māla / Kimse ḳarşı **ḳoyamaz** iḳbāla
SE2129 Ḳarşu **ḳodukça** segān-ı şirrīr / Saʿy ider olmaġ-için dāmen-gīr
SE2131 İtse yolsuzluḳ eger baḫr-miṣāl / Sen de ḳarşu **ḳoma** mānend-i cibāl
SE3009 Nāvek-i tīz yine olmaya siper / Kimse ḳarşu **ḳoyamaz** zerre ḳadar

ḳoyılmak, ḳoyulmaḳ [5]

1. girişmek, başlamak

S357 Muḳābil olunca Şeh-i dīn-penāh / **Ḳoyuldı** olup pey-rev-i gerd-i rāh
S303 Çeküp tīġ-ı mihr-incilāsın hemān / **Ḳoyuldı** aña her cılasın hemān
S1427 Ṣaḳın aldanup şiʿr-i efsūn-gere / **Ḳoyulma** hemān zevraḳ-ı sāġara

2. girişmek ‖ vurmak

HH1090 **Ḳoyılup** tīġ ile iki bī-bāk / Sīne-i ḫaşmı itdiler ṣad-çāk
HH2334 Keşti-i cismine **ḳoyıldı** hemān / Dil çıḳarmadı ʿasker-i cūşān

ḳoyu {ḳuyu} [1] bkz. ‘ḳuyu’ md., Ayrıca bkz. ‘ḳan ḳuyusı’ md.

NE2673 Düşme kes-i mādeye ey bī-cür(e)d / Ḳan **ḳoyusıdur** ṣaḳın andan meded

ḳoyun [3] göğüsle elbise arasındaki kısım, bağır, sine

NE1722 **Ḳoynuna** ḳor çün büt-i sīmān-beden / Cānı olur sīm ü zer ü kīse ten
SE360 Çıḳarup cöngini bir ehl-i süḫan / Şāh-ı gül gibi hemān **ḳoynından**
HH2400 İʿtimād eylesün mi hiç insān / Mihr **ḳoynuñda** gözlerüñ giryān

ḳoynına almaḳ [1] bağrına basmak, sinesine çekmek

S1153 Bih-i mihri **ḳoynına alup** ṣafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ

ḳoynına girmek [2] sevişmek için yatağına girmek

SE2394 Atılup eyler-idi ṭanz u fiten / Gāh **ḳoynına girürdi** yaḳadan
SE2395 Sıçrar-ıdı yüzine ġāfil-iken / Gah **ḳoynına girürdi** yaḳadan

ḳoyun [2] geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan, ganem

NE2599 Çarḫa ki bir ṣadme çala ol **ḳoyun** / Eyledi ḫāk-ṣıfat-ı çalḳoyun
SE1277 Aḳçalı Türk **ḳoyun** gütmez idi / Ṭoḳ olan ḳarnını aç ṭutmaz idi

ḳoz ḳabına ḳoymaḳ [1] çok sıkmak, sıkıştırmak

NE460 Urdı leb-i fitnesine mühr-i emān / **Ḳoz ḳabına ḳoydı** cihānı hemān

köcek, köçek [2] kadın kılığına girerek eğlence yerlerinde zil, çalpara vb. çalıp oynayan erkek

NE2191 Nefse uyup ḳullanur anlar **köcek** / Merdek olur anlara uyup māʿek
NE2220 Sūr-ı safā ṭablına zīna **köçek** / ʿIydgeh-i vaṣlda ṣu serpecek

köçek {kūçek} [2] bkz. ‘kūçek’ md.

SE1264 N’ola iblīs aña olsa **köçek** / Şeyṭānetde budur andan geçicek
HH1543 Tīre-baḫt idi nāmı Baḫtek idi / Dīv aña şeyṭānetde **köçek** idi

köfte-ḫor [1] kadın pazarlayan kimse ‖ sevgiyle karışık tatlı bir sitem ve azarlama sözü

NE2190 **Köfte-ḫora** virmeyup aṣlā emān / Ögredesin ḫocaya virüp hemān

köhen [1] yaşlı, eskimiş, köhnemiş. Ayrıca bkz. ‘köhne’ md.

HH2103 Nūr u fer virdi bu **köhen** ṭāḳa / Gün gibi hep yayıldı āfāḳa

köhne [19]

1. eski, yıpranmış

NE819 Açup ol eski yolu başdum ḳadem / **Köhne** raḳam üzre yürütdüm ḳalem
NE1558 Himmet-i evtār ile eyler ḳıyām / ʿArṣa-i ʿālemde bu **köhne** ḫıyām
NE1741 Penbe bezin satsa ider yafta / **Köhne-i** küttānı sarar tāfta
NE2525 Vesmeli ebrūları māh-ı maḫāḳ / Ya ṣıvası ḳopmuş iki **köhne** ṭāḳ
NE2941 Sīmsiz olmaġ ile **köhne** nemed / Fāriġ olur şāḥibi itdükde red
SE154 Yiyeler sille bir elden āḫir / Nemed-i **köhne** vü tāc-ı fāḫir
SE620 Yoḳ iken ḳadri bulur **köhne** varaḳ / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden revnaḳ
SE2221 Buldı bir **köhne** budaḳ sūrāḫın / Ṣoḳdı andan öbür yire şāḫın
SE3500 **Köhne** câme gibi lafẓı sökile / Ḫırḳadan zer gibi maʿnā dökile
HH1105 Bend idüp zaḫmını ṣarındı palās / Giydi bulup bir iki **köhne** libās
HH1557 Söz ki dil ṣafḫasında mużmer idi / Dest-i yārānda **köhne** defter idi
HH1677 Oḳıdı **köhne** defteri ġammāz / Şöyle kim bir daḳīḳa ḳalmadı rāz
HH2452 **Köhne** pūşişlerin giyen ebter / Ḫaşm-ı dīrīne oldı ser-tā-ser

2. yaşlı

NE2188 Zevci olan nikbetī **köhne** pūç / Ya çelebi ya kölemen ya ulaç

NE2268 **Köhne** puluç bir sünepe nīkbeti / Ṣūratına beñzer idi sīreti
NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / **Köhne** puluç mā'il-i zikr-i sefāḥ
HH1269 Yeñi ṭarḥ içre **köhneler** n'eyler / Bāġ-ı nevde ḳurı şecer n'eyler

3. eski zamana ait

S529 Söz aç yine vaṣf-ı nev ü **köhneden** / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i beden

4. (şarap için) eski, yıllanmış

S1515 Bir olur mı üstād ile pey-revi / Meyüñ bir midür **köhnesiyle** nevi

köhne-bahār [1] sonbahar

S1342 Ḫazān faşlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı nev şaldı **köhne bahār**

köhne-bahārī [1] sonbahara mahsus, sonbahara ait

NE2514 **Köhne bahārī-veş** olup reng-i zer / Ruḫlar olur iki ḳızıl berk-i zer

köhne-keçel [1] yaşlı ve kel kafalı ‖ bahtsız, talihsiz

NE1961 Her biri nev-devlet ü **köhne-keçel** / Eskiden iş tāzeligi mübteẕel

kök [1] kaynak ‖ başlangıç

SE1935 Aşlı **köki** ḳatı aʿlādan mı? / Genc-i Cem daḫme-i Dārādan mı?

kökin kesmek [1] bir daha ortaya çıkmayacak biçimde yok etmek, ortadan kaldırmak

S266 Olur gülşen-i mülke çün ḫār-hīz / **Kökin kesmek** ister anuñ tīġ-ı tīz

köle [1] kayıtsız şartsız bir kimsenin buyruğu altında olan kimse, esir, kul

S665 Ṣoyunmuş bulup ceẕbe-i himmetin / İder nice ṣāḥib **köle** ḫidmetin

kölemen [1] köle sınıfına mensup, kölelerden kurulu askeri sınıf, Memluk. Kelime Çerkes kölelerinden ve bunların nesillerinden bir aralık Mısır'da ve Trablusgarp'ta teşkil edilen askerler hakkında kullanılagelmiş bir tabirdir.

NE2188 Zevci olan nikbetī köhne püç / Ya çelebi ya **kölemen** ya ulaç

kömür [1] siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt ‖ koyu renkte, kapkara

HH760 Küre-i nār-ı mekr idi pistān / Dişi ḳara **kömür** zebāne zebān

köpek [4] it ‖ kötü niyetle veya kendi çıkarı için yaltaklanan kimse, "aşağılık, soysuz" anlamında sövgü sözü veya nefret ifadesi olarak kullanılır.

NE2849 Ḫalḳ biner aña eşekler gibi / Ṭurma çatışmakda **köpekler** gibi
NE2907 Hem-reh olup menzil-i maḳṣūda dek / Dāmenin alur yigidüñ ol **köpek**
SE559 Ola ārāmgehi peyġūle-i nār / İgne yimiş **köpek-āsā** her bār
SE2240 Ol dem igne yemişe döndi **köpek** / Süpüri ṭutdı ipin süriyerek

köpri, köprü [4] aralarında doğrudan doğruya geçişi önleyen bir engel bulunan iki yeri birbirine bağlayan veya bir trafik akımının diğerini kesmeden üstten geçmesini sağlayan yapı

NE566 Laġma dönüp cūy-ı revān zīr-i berf / Yaḫdan aña **köprüler** oldı şigerf
NE1807 Bāʿiş-i ḫayrāt ola māl-ı zinā / Ḳurı yere **köpri** yapa dā'imā
HH75 Bir nefes bunda rāḥat olmaḳ yoḳ / **Köpri** üzre iḳāmet olmaḳ yoḳ
HH725 İricek **köprinüñ** miyānına / Baḳdı ol ḫūb çünki yanına

köprü de olsa uġramamak [1] bir şeyden ne kadar faydalı ve iyi olsa bile uzak durmak gerektiğini anlatan deyim

NE2138 Aşma şaḳın ḫāne-i nā-maḥreme / **Köprü de olursa** eger **uġrama**

köprü yapmaḳ gibi ṣevāb [1] yapılan bir davranışın hem insanlar arasında hem Tanrı katında makbul ve güzel olması durumunu anlatan söz

SE3361 Eylemek bir kişiyi ḫāne-ḫarāb / **Köprü yapmaḳ gibi** yanında **ṣevāb**

kör [6]

1. görme yetisi olmayan, gözü görmeyen

NE2122 Didi hemān aña o rind-i zarīf / Her **köri** müfti mi şanursun ḥarīf
NE2332 Söz ider medd ile ḫāzır süri / Sürmesi ḳuyruḳlı göz eyler **köri**
NE2585 Başladı **Kör** ʿAynī de āḫir söze / Cām-ı ṭarab şevḳ ile geldi göze
SE2141 **Körler** ṭutar-iken elde ʿaṣā / Açılurdı gözi nergis-āsā
HH778 Söyleyince aġız egilse gerek / Baḳıcaḳ çeşmi **kör** ḳalsa gerek

2. işlevsiz, sönük

NE2492 Ṭolı yüki çömlegi her bucaġı / **Kör** ṣobaya dönmiş idi ocaġı

körelmek [1] coşkunluğunu azaltmak, zayıflatmak. Ayrıca bkz. 'nefsini köreltmek' md.

SE2553 Nefsüñi **körelmeg-içün** maḥżā / Düşme her cāha miṣāl-i aʿmā

kör itmek [3] görmez hale getirmek

SE3010 **Kör ider** can gözini tīr-i ḳażā / Ḥalḳa-i mīme döner pehn-i ḳażā
HH1737 Bir nihāle görümlü devḥa-ı şāh / Anı da **kör iderse** ḥāl-tebāh
NE1546 Üstüne bir bād ḳılup ser-be-ser / Encüm-i raḫşān gözini **kör ider**

körlük itmek [1] bir şeyi inadına yapmak

NE2050 Bu daḫı aña ṭoḳınup ṣubḥ u şām / Ṭurmaz idi **körlük** iderdi müdām

kör olmaḳ [2]

1. gözleri sonradan görmez olmak

NE2436 İki gözi **kör ola** suʿbān gibi / Burnı vü gözi ḳala şeyṭān gibi

2. (talih için) kapanmak

NE2981 Şeb ki irüp aṣdı mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi **kör oldı** şeb-i māh-tāb

kör yılan [1] solucanla beslenen, kızıl renkli kazıcı sürüngen ‖ erkek cinsel organı

SE2227 Kimi dir görince oynar her dem / **Kör yılandur** aña ben yapışamam

kösdi {küsrī} [1] göğsün yanları

NE2472 Sīm ḳuşaḳla kūteh **kösdi** yelek / Parmaġı yüzükli ṣıġanmış bilek

köse [1] sakalı bıyığı olmayan ya da seyrek olan erkek

HH2434 **Köse** mey-ḫānesinde mestāne / Ṣaḳalın ṣaydururdı yārāna

kösre [1] bileği taşı, kösele

SE873 Āḫir eyler dönerek çarḫ-ı denī / **Kösreden** çıḳma libās-ı bedeni

köşk [3] bahçe içindeki büyük süslü ev, kasır

S699 Ḳadehler ṣalup āteşīn ṣuʿleler / Çemen ṣuffe ḳandīlli **köşke** döner
HH1215 Encüm eṭrafda idüp lemeʿān / Döndi ḳandilli **köşke** bu eyvān
HH2386 Çekdi ḳandilli **köşke** perde seḥāb / Kehkeşān nehr-i Gökṣudan pür-āb

kötü [1] ahlaksız kişi ‖ zinakar

NE2448 Hem-seri şeyṭān imiş ol **kötünüñ** / Ḳaʿbe şevābı ola recmi anuñ

kūb [1] vurma, vuruş

NE2319 Her elif oldı birer deste çūb / İtmege taġrīr olur gūş-ı **kūb**

ḳubāb {ḳıbāb} [1] kubbeler

NE1644 Ḥaḳḳuñ olur nice ʿibādı ḫafī / Ḳurbı **ḳubābında** velī muḫtefī

ḳubādī [1] bir tür sarık

NE2790 Ḳırmızı çakşırla **ḳubādī** ṣarıḳ / Mest ise çīni idi ökçe çarıḳ

ḳubbe [27]

1. yarım daire şeklinde taştan ya da tuğladan yapılmış tavan, kümbet

S362 Miyānında çetr-i şeh-i nām-ver / Çözer **ḳubbe** vü çenber-rān siper
S640 Ḥişār-ı nev ol sīmden **ḳubbedür** / Girībān-ı baḥre gümüş tügmedür
NE1322 **Ḳubbe-i** laʿli ile gülmīḫ-i zer / Reng-i şafaḳ birle nücūma döner
NE1523 Ḥidmet-i ʿışḳ ile bulur menzilet / **Ḳubbenüñ** altına gelür ʿāḳıbet
NE1526 Kimisi ne **ḳubbe** ṭutar ne binā / Ẓāhir ider ṣūret-i faḳr u fenā
NE2520 Ḳaṣṣası çün kūze-i ġassāl idi / Ḳarnı ise **ḳubbe-i** nehcāl idi
NE2628 Bekleyüp ol **ḳubbeyi** leyl ü nehār / Ṭurma gömer ölüsün ol türbedār
NE2738 Her büt-i sīmīnini fikr eyleyüp / **Ḳubbe** görüp dünbeyi ẕikr eyleyüp
SE1305 Terbiyet çoḳ ḳaba ḳor insānı / Ḥabbeyi **ḳubbe** ider būstānı
HH73 Oldı bir dāne aña kūh-ı günāh / Ḥabbeyi **ḳubbe** itdi baḫt-ı siyāh
HH1258 Anda bir **ḳubbe** var zümürrüdden / İçi ṭaşı ḥabāb-veş rūşen

2. gökyüzü, âlem

S2 Nigārende-i **ḳubbe-i** āb-gūn / Ḥabāb-āver-i sāgar-ı ser-nigūn
S841 O meyden ki tīġ-ı ḥaṭīb alsa āb / Siper olmaya **ḳubbe-i** āfitāb
S925 Ne ḫum ḳālıb-ı **ḳubbe-i** āsumān / Ne ḫum dökme gencīne-i ḫusrevān
S1309 Degil gāhi bārānı bu ṭāremüñ / Erir ḳurşunı **ḳubbe-i** ʿālemüñ
NE110 **Ḳubbe-i** eflāki idüp lācüverd / Yazdı güneşden aña zerrīn verd
NE786 Ehl-i fenā ḳabri nider türbeyi / Ḫāk-i fenā ṭutmaz imiş **ḳubbeyi**
NE1525 **Ḳubbe-i** çarha ʿalemi dāʾima / Dil-āvīz idüp ṭaʿna iderse revā
NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki virür **ḳubbe-i** çarḫa fenā
SE1748 Ṣaldı bu **ḳubbe-i** zer-pervāza / ʿAdl ü dād-ıla ʿaceb āvāza
HH388 Budur aḥbāba pendüñ icmāli / Neñe yetmez bu **ḳubbe-i** ʿālī
HH1804 Ṣubḥ kim görinür ufuḳda şafaḳ / Virdi rengi bu **ḳubbeye** revnaḳ
HH2073 Seḥeri çıḳdı neyyir-i aʿẓam / Zerd-gūn oldı **ḳubbe-i** ṭārem

3. kalça

NE2648 Kūh-ken-i fisḳ olup ol bī-ḥicāb / Nice gümüş **ḳubbeyi** itdi ḫarāb

NE2797 İremedi tāḳına ol **ḳubbenüñ** / Tengine şiş şalamadı penbenüñ

4. göğüs, meme

SE997 İdüp ol **ḳubbe-i** sīmīne nigāh / Eyleme göz göre ṭaġlarca günāh
SE2028 Olur eşḫāṣa güzergāh-ı ʿazīm / Ḳarlı ṭaġlar gibi ol **ḳubbe-i** sīm

ḳubbe-i fīrūze-fām [4] mavi renkli gökyüzü

NE708 Devr iderek **ḳubbe-i fīrūze-fām** / Şundı meger herkese bir ṭolı cām

ḳubūr [4] mezarlar, kabirler

NE599 Nice kefen şoyıcı nebbāşeler / Keşf-i **ḳubūr** itmege mālik geçer
NE1552 Maḥv-ı vücūdıyla olup āşinā / Keşf-i **ḳubūr** eyler imiş evvelā
NE2425 Dāmen-i pāk ile çū serv-i revān / Olıgör āzād-ı **ḳubūr-ı** cihān
SE2692 Bu emānetlere cāndur gencūr / Ḥıfẓ için genc-i defīn oldı **ḳubūr**

kūçe [3] dar sokak, mahalle ‖ küçük köy

S448 Ne göstersün ol **kūçede** pīlever / Ki her kūşesi ṭola dürr ü güher
HH1579 Ṭabʿ-ı naḳḳādı pür-leṭā'if idi / Ḫ̔āce-i **kūçe-i** maʿrif idi
HH2444 Her kenīz oldı **kūçede** dā'ir / Çıḳdı bāzāra ipligi āḫir

kūçegāh [1] tenha yer, tenha köşe

HH1828 Menzili **kūçegāh** ü şanʿatı āh / Laḳabı Şūḥ nāmı ʿAbdullah

kūçe-güzār [1] sokak sokak gezen

NE2480 Sebt güni Ḥażret-i Eyyūbda / **Kūçe-güzār** idi bu üslūbda

kūçe-nişīn [1] sokakta oturan

HH229 Rāy-ı Hindūstān ü Dāver-i Çīn / Bir iki şaḥne-hā-yı **kūçe-nişīn**

kūçek [1] küçük, yavru ‖ hizmetkar

SE816 Sevmezin tenbeli abdāl ise de / **Kūçek-i** Seyyid-i Baṭṭāl ise de

kūçek-i mengūşdār [1] küpeli köle ‖ kulplu kadeh

NE678 Cāmıdur ol **kūçek-i mengūşdār** / Kim ola pīr-i muġā ḥiẕmet-güẕār

kūdek [3] çocuk

SE423 Ol ki maġrūr-ı kedū-yi dildür / **Kūdek-i** nev-heves-i sāḥildür
HH2111 Az zamānda o **kūdek-i** ḳābil / Oldı māh-ı temām-veş kāmil
HH2488 Yapışup oldı ol iki nā-çār / **Kūdek-āsā** aġaçdan ata süvār

ḳudret [37]

1. güç, takat, iktidar

NE1227 **Ḳudretine** göre degil berḳgāh / Devlet-i şāhān felek-i bārgāh
NE1253 **Ḳudretine** göre degil berḳgāh / Devlet-i şāhān felek-i bārgāh
NE1818 Sen daḫı beẕl eyle dilā **ḳudretüñ** / Ḫayrını gör var yüri bu himmetüñ
SE532 Ḥac ki farżıyyetine var āyet / Lāzım īfāsı be-şarṭ-ı **ḳudret**
SE2288 Mülki iḫlāle olınca **ḳudret** / Ḫayr-ḫāh olsa virürmiş ḳuvvet
SE2776 Muʿtedil vaşfı anuñ ʿiffetdür / Ṣabr u ārām dem-i **ḳudretdür**
SE2787 Dest-i **ḳudretde** iken rişte-i kār / ʿAcabā ḳanda ḳaçar ol nāçār
HH498 Ḳalmamış belki **ḳudreti** āha / Zaʿf ile kārı ḳalmış Allāha
HH785 Mala yok ẕerre deñlü raġbetümüz / Kārda ḫod görüldi **ḳudretümüz**

2. Allah'ın her şeye kadir olması, bütün varlığı kapsayan ezeli ve sonsuz gücü

S4 Bu ne şīşe-i nīlī-i āsumān / Anuñ nefḥa-i **ḳudretinden** nişān
S80 Yed-i **ḳudretinde** ebedle ezel / İki parmaḳ arası deñlü maḥal
NE26 Beyże iken **ḳudret-i** settāra baḳ / Ol çekilen tīġ-i güher-bāra baḳ
NE261 Saldı yed-i **ḳudret** o rehvāra zīn / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn
NE426 İsm-i Meḥemmed ola ḥırz-ı emān / **Ḳudret** ile añıla bu ceyş-girān
NE748 Şükr-i Ḫudā az degil **ḳudretüñ** / Farḳ-ı felekde ʿalem-i rifʿatüñ
NE88 Ḥamd aña kim ḥamde virür **ḳudreti** / Keşret ile ṣābit olur vaḥdeti
NE111 **Ḳudretini** gör bu ne tedbīr olur / Hiç ne tecdīd ü ne taʿmīr olur
NE134 Geldi ẓuhūr eyledi maḫfī künūz / **Ḳudret-i** Ḥaḳḳa eylemişdi rumūz
NE911 Anı ki peydāsına yoḳ **ḳudretüñ** / Cehldür iʿdāmı içün himmetüñ
NE1270 **Ḳudret-i** settārı idüp ḳıblegāh / Peşşeye ġurret ile iderdüm nigāh
NE1545 Her birinüñ ʿarşa-i ġabrā-şiʿār / Ḳabża-i **ḳudretde** bir evc-i ġubār
SE59 Ḥikmet-i kāmilesi berr-i basīṭ / **Ḳudret-i** şāmilesi baḥr-i muḥīṭ
SE76 Bāreke'llāh zihī **ḳudret-i** pāk / İremez ẕeyline dest-i idrāk
SE80 Şīşe-i şundūḳla çün İskender / Seyr ider **ḳudreti** baḥrın aḫter
SE160 Yed-i **ḳudretde** görinen eşkāl / Oldı gūyā şuver-i ẓıll-ı ḫayāl
SE347 Şaʿşaʿa ḫāmeyidi **ḳudretden** / Sebze bir ḳıṭʿa idi cennetden
SE437 Eşer-i kilki olup ḳavl-i eşaḥ / Çekilür ḫame-i **ḳudretden** şaḥ
SE497 ʿAdl ü dād ü kerem himmet ü hūş / Bezm-i **ḳudretde** olup dūş-be-dūş
SE831 Dest-i **ḳudretde** olup efşürde / Feyż alur ḳālıb-ı ḫāk-i mürde

SE1435 Himmetin dūn ḳılan alçaḳdur / **Ḳudret-i** ḥaḳḳı azırġanmaḳdur
SE1825 Kefleri mihr-i żiyā-güsterdür / Hep yed-i **ḳudrete** maẕẖarlardur
SE2114 Bir belā gelse taḥammül yegdür / **Ḳudret-i** Ḥaḳka tevekkül yegdür
SE2805 **Ḳudret-i** Ḥaḳka tevekkül yegdür / Luṭf-ı Bārīye tevessül yegdür
SE2959 Yed-i **ḳudretden** irişdikçe ḫadeng / Bilmeyen ḫaşmı ile eyler ceng
SE2973 Dest-i **ḳudretdedür** ıḳlīd-i umūr / Anı feth eyleyemez himmet ü zūr
HH8 Bir kalemden bu naḳş-ı gūn-ā-gūn / **Ḳudretüñden** yeter nümūne-nümūn
HH35 Güşe-i şehr-i **ḳudretüñde** semā / Yediḳulle ḫişārıdur güyā

Ḳuds [4] Kudüs şehri

S143 İdüp rūḥ-ı ḳudsī-ṣıfat irtiḥāl / Hemān irdi **Ḳudse** o ferḫunde-fāl
NE253 Oldı müheyyā saña dergāh-ı **Ḳuds** / Ol yüri mihmān-ı ṭarabgāh-ı üns
NE271 **Ḳudse** varup eyledi vaż'-ı ḳadem / Mescide nūr indi 'alem-ber-'alem
SE2910 Ravża-i **Ḳudsüñ** olur güstāḫı / Ḳoparur mīve egüp her şāḫı
HH156 İtdi dīvān o server-ı ebrār / Ḥarem-i **Ḳudsde** Süleymān-vār

ḳuds [13] azizlik, kutsallık, temizlik ‖ cennet

S118 Nebīnüñ olup rūḥı mūnisleri / Pür-envār-ı **ḳuds** ola meclisleri
S143 İdüp rūḥ-ı **ḳudsī-ṣıfat** irtiḥāl / Hemān irdi Ḳudse o ferḫunde-fāl
S1556 'Aṭāyīnüñ it menzilin bāġ-ı **ḳuds** / Ḳıla anda ebrār ile bezm-i üns
NE78 Oldı bu gence iki mışrā' der / Tā'ir-i **ḳudse** bā iki şāh-per
NE646 Şevḳe gel ey cur'a-keş-i cām-ı **ḳuds** / Şāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns
NE1352 Her ṭarafı Maṭla'-ı Envār-ı **ḳuds** / Gūşeleri Maḫzen-i Esrār-ı üns
NE1373 Ẓāhir olup ol gice envār-ı **ḳuds** / Oldı o vaḫşet-gede gülzār-ı üns
NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i ḫāk-i beden / Ṭāyir-i **Ḳudsi** ḳaça gül-mühreden
SE244 Didi da'vet ḳılup iy bedr-i semā / Oldı ni'met-gede-i **ḳudse** ṣalā
HH2599 Ol meleklerle bezm ravża-ı **ḳuds** / Oldı rūḥāniyān ile pür-üns
HH2676 İtdiler cilve-i ḫaṭīre-i **ḳuds** / Ḳıldılar ittifāḳī meclis-i üns
HH2677 'Işḳ-ı pāk ile göçdiler āḫir / Ravża-ı **ḳudse** Ṭayyib ü Ṭāhir

ḳudsī [2] ilahi, Allah'a mahsus

NE1091 'Ālem-i **ḳudsīden** olup armaġan / Ḳadri olur dürr ü güherden girān
HH117 Ġurre-i meh rikābdārıdur / Feyż-i **ḳudsī** kitābdārıdur

ḳudsiyye [1] kutsal, mukaddes

NE1487 Ṣubḥ-veş aġarmış idi bī-cidāl / Ḳuvvet-i **ḳudsiyyede** mānend-i Zāl

ḳudūm [3]

1. uzak bir yoldan gelme, bir yere ayak basma

S149 İkinci göge itdi çün kim güẕer / 'Uṭārid **ḳudūmünden** aldı ḫaber
S160 Mübārek **ḳudūmıyla** buldı ṣafā / Aña Sa'd-i Zengī dinilse revā

2. Mevlevî müziği ile eski Türk müziğinde kullanılan, toprak ya da metalden imal edilen, ağzına deri gerilmiş, yaklaşık 30 cm. çapında iki yarı küreden ibaret vurmalı çalgı

NE2925 Çeng ü çegāne 'Arabāne **ḳudūm** / Nāy ü def ü na're-i ehl-i hücūm

ḳufl [12] kapı sürgüsü, kilit

S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı Rabb-i Mecīd / Dilüñ **ḳufl-ı** ma'nāya ḳıldı kilīd
S959 Ḳadeḫdür füsūn-sāz-ı genc-i ümīd / Olur **ḳufl-ı** la'le bilūrīn kilīd
S1408 Meger **ḳufl-ı** ṣandūḳ-ı cevherdür ol / İçerden kilīd-i müdevverdür ol
NE10 Ṣa'ṣa'a-i maṭla'u'l-envār-ı dīn / **Ḳufl-ı** der-i maḫzenü'l-esrār-ı dīn
NE60 **Ḳufl-ı** keşānīde genc-i kühen / Dūr-nümāyende-i baḫr-ı suḫan
NE1145 Ḥāṣılı her ḳande k'ola dest-bāz / Eyledi **ḳufl-ı** dür-i i'cāz-ı bāz
NE2273 Ṭılsım-ı **ḳufldur** dür-i genc-i Ḥalīl / Ḳalmış idi yine çū māl-i necīl
NE3008 Eyleme naḳdīne-i idrāki güm / **Ḳuflın** idüp güm-şüde-i ceyb-i ḫum
SE2691 Levḥ-i sīne deri itmiş dīvār / **Ḳufldur** aña içerden dil-i zār
HH1481 Söze geldi açıldı **ḳufl-ı** ümīd / Dürc-i dürde belürdi la'l kilīd
HH2004 Nīzeler kim zırıhdan itdi güẕār / Açdı endīşe **ḳuflını** efkār
HE72 Ḳaşım efkār-ı ġamla pīç-der-pīç / Açılmaz **ḳufl-i** endīşe gibi hiç

kūfte itmek [1] ezip dövmek, kıymak, köfte haline getirmek

HH212 Bezm-i rezminde tīġ-ı ḫūn-āşām / **Kūfte itdi** ḳalb-i ḫasmı temām

kūh [37] dağ

S278 Demirḳır olup **kūh-ı** āhen gibi / Teni pul pul olmuşdı evren gibi
S282 Binüp **kūh-veş** raḫşa merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i cibāl
S325 Ne pīl ol ki **kūh-ı** 'ibret-nümā / Olur mün'akis dā'im andan şadā
S328 Ṣaf-ı nīze-keş çengelistān-ı **kūh** / Gürūha gürūh ü şukūhā şükūh
S543 'Aceb ehl-i temkīn ü **kūh-ı** sitīz / Ki bozmaz vaḳārın yem-i mevc-ḫīz
S706 O **kūh** oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki farḳında ṭob-ı zeri mihr ü māh
S712 O **kūh** üzre var bir 'acib çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār

S919 Ḫum-ı meydür ol **kūh-ı** zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden oy virür itseñ ṣadā
S926 Ne ḫum çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat ṣuʿle-zen / Ne ḫum **kūh-ı** kān gibi pür laʿlden
S1028 Bulur rind odur **kūhde** ḳadr-i celī / Ḳonur her birine birer ṣandalī
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile añа sūz / Ḳomadı ṣuyın tīġ-ı **kūhuñ** temūz
NE667 Her ḫum-ı mey-i **kūh-ı** bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur kāhī serinde buḫār
NE1319 Anda ṭuran her kimi **ḳūh-ı** girān / Ebr-i sefīd olmuş añа bād-bān
NE1324 Tīġ ile māhīleri var **kūh-vār** / Ṭursa boġazına muhītin ne var
NE2598 Var idi bir kebş-i ḳaviyü'l-beden / Ḳoç degil **kūh-ṣıfat-ı** gergedan
NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i **kūh-ı** deng / Pençe urup ḫāke miṣāl-i peleng
SE657 "Erinī" diye görüp leyl ü nehār / Ḳaldı **kūh** üzre ümīd ü dīdār
SE773 Eyledi ḳulle-i **kūh** üzre vaṭan / Ṭutdı bir ġārda tenhā mesken
SE774 Ser-be-ser ṭālib-i ʿilm ü ʿirfān / Dāmen-i **kūhda** ṭutmışdı mekān
SE1424 Naẓar it **kūhda** seng ü ḫāke / Baş çeker himmet-ile eflāke
SE1543 Olsa ḳullāb-ı muḥabbet der-kār / Ceẓb ider **kūhde** olsa dildār
SE1773 Ġażab itdikçe ʿiyāẓen biʿllāh / Añа yek-sān görinür **kūh-ile** kāh
SE1774 Sözini ḳarşulamaz **kūh-ı** girān / Ṭuramaz ḫamlesine şīr-i jeyān
SE2476 **Kūh** şekl-idi ḳarār itse ḳaçan / Ḳımramazdı ḳılı biñ zelzeleden
SE2477 **Kūh** iken ʿarbede iñletmez-idi / Dem-i ṣūr anı beliñletmez idi
SE3090 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ferḫunde-dem ol / **Kūh-veş** ṭut sözi ṣābit-ḳadem ol
HH73 Oldı bir dāne añа **kūh-ı** günāh / Ḥabbeyi kubbe itdi baḫt-ı siyāh
HH664 **Kūh-ı** āteş emīrī duḫteriyim / Āteş-i maʿreke semenderiyim
HH892 Leb-i cūya ḳuruldı ḫargāhı / Bün-i **kūha** ṣalındı büngāhı
HH1982 Ṭutdı şemşīr-i mihre bī-pervā / Tīġını ḳarşu **kūh-ı** pā-ber-cā
HH2244 Düşdi bir **kūha** ʿāḳıbet güẓeri / Faşş-ı fīrūze gibi sebz ü ṭarī
HH2245 **Kūh** ammā ki ʿālem-i temkīn / Bir ṭabaḳ sebzesi sipihr-i berin
HH2250 Çāh-ı bī-āb gibi ḫaybet-ḫīz / Kemer-i **kūha** kīse-i nāçīz
HH2282 Çekme ġam kim bu nāle vü feryād / **Kūh-ı** pūlādı eyleye ber-bād
HH2298 Ayrılup pīrden o ser-gerdān / Dāmen-i **kūhı** ṭutdı oldı revān
HH2328 Ṣaldı keştī-i **kūh-veşle** rical / Ṣan ḳıyamet ḳopup yürüdi cibāl
HH2475 Ṭurdı keştī-i **kūh** şekl-i girān / Ṣanki ḳaʿrı bulup oturdı hemān

kūh-efgen **[3]** dağ deviren ‖ çok kuvvetli

S637 ʿAdū mülkünüñ ṭob-ı **kūh-efgeni** / Añа nisbet ile fişek hāveni
HH2054 Allāh Allāh nedür bu şūr ü fiten / Ceẓb-i ḳullāb-ı ʿışḳ-ı **kūh-efgen**
HH2349 Geldi bir dāne mevc-i **kūh-efgen** / Aldı gitdi raḳībi zevraḳdan

kūhe-kān **[1]** dağ delen

HH2344 **Kūhe-kān** idi mevce-i şeffāf / Tīgine oldı keffī sīm-ġilāf

Kūh-ı Elbürz **[3]** İran'ın kuzeyinde, Hazar denizinin güney sahili boyunca kuzeybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan ve ortadoğunun en yüksek dağı olan Demâvend dağını da içine alan dağ silsilesidir.

S983 Yeter ġuṣṣanuñ **Kūh-ı Elbürzine** / Ṣurāḫīnüñ el ur yine gürzine
HH1996 Nice ʿasker ki ursalar gürzi / Devirürlerdi **Kūh-ı Elbürzi**
HH2248 **Kūh-ı Elbürz** olsa Ḳafa ḳarīn / Noḳṭa-ı ḳāf ola yanında hemīn

Kūh-ı Ḳāf **[3]** Kaf dağı. Ayrıca bkz. 'Ḳāf' md.

HH317 ʿIşḳ ider **Kūh-ı Ḳāfi** efgende / ʿIşḳ ḳande o bī-nevā ḳande
HH1920 Mihr-i enver yanında ẓerre degil / **Kūh-ı Ḳāf** ise berg-i terre degil
HH2498 **Kūh-ı Ḳāf** idi fülk-i gerdūn-sā / Gülegi āşiyāne-i ʿanḳā

kūh-ken **[7]** dağı kazan, delen

NE977 Sadme-i ġam ṭaġları hāmūn ider / **Kūh-keni** derd ile Mecnūn ider
NE2483 Var idi bir analıġı pīre-zen / Bīḫ-ken-i ʿömri dū-ṣad-ı **kūh-ken**
NE2648 **Kūh-ken-i** fısḳ olup ol bī-ḥicāb / Nice gümüş ḳubbeyi itdi ḫarāb
SE1086 Baş uran taşa belī sūde olur / **Kūh-ken-veş** teni fersūde olur
SE3342 Ḳullanur gāhī idüp merg ü feni / Depesin döge döge **kūh-keni**
HH2561 **Kūh-ken-veş** bu kāruñ ustādı / İḫtiyār itmiş özge bir vādi
HH1950 **Kūh-kenlikler** eyledüm vāfir / Ben ecīr-i ġamı gören acır

kūh-peyker **[1]** dağ gibi heybetli, iriyarı

HH1040 **Kūh-peyker** ṭurup nice māhī / Tīġı kesmişdi ol güzergāhı

kūhsār **[14]** dağlık bölge, dağlık yer

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu **kūhsāruñ** dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
SR12/1 Biz şāhid-i ʿıyşe ʿāşıḳ-ı mehcūruz / **Kūhsār-ı** emelde reh-rev-i şebgūruz
S594 Ser-āġāz-ı şevḳ eylese diñledür / İdüp nāle **kūhsārı** da iñledür
S611 Yanında anuñ Gökşudan tīġı var / Bunuñ arḳasında siper **kūhsār**
S753 Hezār ile **kūhsār** olup hem-zebān / Cefāya ṭutar şāh-ı cünbüş-künān
S1280 Ruṭūbetden oldı yine rīşedār / Ṣanavber-ṣıfat künbed-i **kūhsār**

NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol ḳavm-i şūm / Sebze-i **kūhsāra** ṭoḳundı semūm
SE2989 Āşiyān ḥasreti itmiş maḥzūn / Kebg-i **kūhsār** gibi gözleri ḫūn
SE3122 Ḳaçaraḳ düşdi yolı **kūhsāra** / Rāh-ı fırḳat gibi seng-i ḫāra
HH263 Ḥilmi **kūhsār-ı** bā-temekkündür / ʿİlm-i baḥr-ı muḥiṭ-i bī-bündür
HH531 Kimi dir ʿazm olınsa **kūhsāra** / Birebirdür havāsı bī-māra
HH1291 Oldı gün geldügince āvāre / Çıḳdı geh deşte gāh **kūhsāra**
HH1326 Deşt ü **kūhsārda** ġazāle miṣāl / Geh ẓuhūr itdi ṭolındı ġazāl
HH1906 Deli gönli gibi ol āvāre / Başladı geşt-i deşt ü **kūhsāra**

kūh-vekār [1] dağ gibi vakarlı, çok ciddi ve ağırbaşlı

HH1435 Pāy ber-cāy olur o **kūh-vekār** / Çekdi merdāne tīġ-i āteş-bār

kuḥl, kühl [5] kaşlara ve kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme

SG1/4 Ḫuşuşā Aḳbabanuñ türbet-i pür-nūrını gördük / Gözi açuklara **kuḥl-i** cilādur ferşinüñ gerdi
SE598 Dīde-i cāna çeküp **kuḥl-i** sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep naḳş-ı midād
SE1373 Virdi ol fāyiż-i envār-ı ẕekā / Başara **kühl-i** başīretle cilā
SE2813 Ḳıldı tozutmaġa āḫir niyyet / Işfahan mülkini de **kuḥl-şıfat**
HH1520 Eskidi saḳf-ı günbed-i vālā / Nūr-ı ṣubḥ oldı aña **kuḥl-i** cilā

kuhlü'l-cevāhir [1] delinmemiş inci tozu ve farklı yedi maddeyle hazırlanan, gözdeki sulanma ve ateşe iyi gelen madeni bir ilaç, göz damlası.

HH13 Oldı **kuhlü'l-cevāhir-i** şeb-i tār / Dīde-i māha fāyiżü'l-envār

ḳuḳla [2] çeşitli yerlerine bağlanan ipler, bir perdenin üstünden bu işin ustası olan biri tarafından çekilip bırakılmak suretiyle hareket ettirilerek oynatılan hafif şeylerden yapılmış bebek

SE1411 İdicek biri biriyle daʿvā / İtdi yir **ḳuḳları** ẕevḳın ẓürefā
SE2226 Kimi dir bārī bir oyun idelüm / Alalum **ḳuḳla** idüp oynadalum

ḳul [11] hürriyetten yoksun, başkasının hükmü ve tasarrufu altında bulunan kimse ‖ iradesini kölelik derecesinde bir işe ya da bir kimseye teslim eden kime, reaya

S1557 Güneh çoḳluġı aña ḥaclet yeter / **Ḳuluñdur** ne deñlü ise ʿafv umar
NE429 Kāfir-i nefs eyleye mi hiç ziyān / Biz nice ḫünkāra **ḳuluz** gör hemān
NE441 **Ḳulları** silkinde çok encüm gibi / Nice vezīri var Arisṭo gibi
NE1393 Kisve ile **ḳulına** imdāddan / Ẓāhir idi oldıġum evlāddan
NE1955 Söyleyecek naġme-i bülbül gibi / Servler āzād ola **ḳul** gibi
NE2408 Bir **ḳul** ile cāriye-i müşterā / Birbirine eylese ḳaṣd-ı zinā
SE321 **Ḳulları** eylese āheng-i vefā / Ola muḫtāc-ı müdārā Dārā
SE3238 ʿIşḳ-ise ben **ḳula** ger rençiş-i şah / Ġamze-i mestüñ olupdur o günāh
SE332 Şeş-cihātuñ şeh-i müsteşnāsı / **Ḳulıdur** altı bölük aġası
HH197 Her **ḳulı** Rüstem-i dem-i heycā / Heft-ḫᵛān oldı heft kişver aña
HH632 Oldı nā-geh o māh tābende / **Ḳulı** olan efendiye bende

ḳulı ḳurbānı olmaḳ [1] her istediğini yapacak, kendini kurban edecek kadar bağlanmak

HH934 **Ḳulı ḳurbānıyam** o cānānuñ / Uymaya mekr ü rīvine anuñ

ḳul itmek [4] hükmü altına almak, bağlamak

SE1470 Ḳoma elden kerem ü iḥsānı / Beẕl ü iḥsān **ḳul ider** insānı
SE1493 **Ḳul ide** ʿafvı ḫaṭā-kerdeleri / Bend ide dil gibi bir şīr-i neri
SE1518 Geydürüp gül gibi bir ḫilʿat-i nev / Yeñiden anı **ḳul itdi** Ḫusrev
HH1411 **Ḳul idüp** gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı ẕillet-i ʿışḳ

ḳulluḳ [4]

1. Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirme, ibadet

NE73 Kavlüñ ile **ḳulluġuñ** işbāt ḳıl / Sür yüzüni ḫāke münācāt ḳıl
NE1391 Her biri oldı baña luṭf-ı nihān / **Ḳulluġa** bel bağladuġumdan nişān
SE522 Ey gönül eyle ʿibādet dāyim / Kişi **ḳulluġını** bilmek lāzım

2. bağlanma, tabi olma

NE442 Bulmadı bābında maḥall-i cülūs / **Ḳulluḳ** ider dāver-i Efrenc ü Rūs

ḳul olmaḳ [5] aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek, hükmüne girmek

S152 Görüp ol şeh-i lā-mekān sāliki / **Ḳul oldı** süvüm lüccenüñ māliki
NE1896 Yola çeküp ḫaṭır-ı gümrāhını / Ḥāteme **ḳul oldı** ḳodı şāhını
SE2417 Yalıñız bu ne deger dünyāda / **Ḳul ola** luṭfuña her āzāde
HH1381 O cemāl ü kemāle itdi nigāh / Gān ü dilden **ḳul oldı** ol mehe şāh
HH1395 Ḳayd-ı keyde düşe müsellem iken / **Ḳul ola** pādişāh-ı ʿālem iken

ḳulaç [1] iki yana gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasında kalan uzaklık

NE2550 Şehveti ol cezbe-i zerraḳa şān / Elli **ḳulaç** yirden iderdi revān

ḳulaḳ [10] başın iki yanında bulunan işitme ve denge duyusu organı

S1086 Eger muṭribā bezme gelse o ḫar / **Ḳulaġına** ṭoldursa idüp naġmeler
S1472 Helāk olmadan ġayrı yoḳ çāresi / Olur çaḳ **ḳulaġınca** her pāresi
NE674 Ḫumlar olup baḫr-ı muḥīṭ-i feraḥ / Sanki anuñ bir **ḳulaġıdır** ḳadeḥ
NE2001 Ṭutdı mehüñ eksigini gerçi mihr / Mıḫladı anı **ḳulaġından** sipihr
NE2252 Dik dik atar nite ki şāṭır **ḳulaḳ** / Yatmaz oturdı ḳavsüñ bir ayaḳ
NE2435 Çehre döner dökülüp āḫir ṣakal / **Ḳulaḳ** eşek ḫāyesine fi'l-meṣel
NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası çıḳmış göne beñzer **ḳulaḳ**
SE1113 Filler barça gibi mevc-şiken / **Ḳulaġı** yelken ü ḫorṭumı dümen

ḳulaġına çalınmaḳ [1] tesadüfen işitmek, kulağına gelmek, şöyle bir duyuvermiş olmak
HH2424 **Çalınan** hep **kulaġa** naġme-i ʿūd / Tarlar naḳş-ı mıṣtar-ı maḳṣūd

ḳulaġı çekilmek [1] uyarılmak, azarlanmak
NE1137 Ṭās-ı felek gulguleden iñledi / Gökde hilālüñ **ḳulaġı çekildi**

ḳulaġına girmemek [1] dinlememek, umursamamak
HH948 Āh u zāruñ **ḳulaġına girmez** / Baḳa nem var dir velī virmez

ḳulaġına girmek [2] söyleneni anlamak, kabul etmek
S1475 Dehānuñdan almasun anı ʿavām / Ne **girse ḳulaġuña** mānend-i cām
SE1962 Şāhda ser-keş olınca an kez / Mıṣr şahı **ḳulaġına girmez**

ḳulaḳ burmaḳ [3] tenbih etmek, uyarmak
SE2391 **Ḳulaġın bursa** ḳaçan ḫalḳuñ eli / İle ṭoḳınmaz-ıdı aġzı dili

ḳulaḳ ṭutmaḳ [5] dikkatle dinlemek, dinlediğini anlamaya çalışmak
S979 **Ḳulaḳ ṭutsa** sāġar alur ḥiṣṣesin / Oḳur ezber aḫbāba Cem ḳıṣṣasın
S1087 Anuñ başdur āvāzın āvāzeye / Żarūrī **ḳulaḳ tutsun** āġāzeye
NE1244 **Ṭut** dür-i feyże **ḳulaġın** ḫalḳa-vār / Ḥaḳḳı murād eyler iseñ ḫalḳa var
NE2760 Żabṭ ide gör var dil ü dīvāneyi / **Ṭut ḳulaġuñ** diñle bu efsāneyi
SE114 Şol müezzin gibi ben ehl-i hevā / **Ṭutarın ḳulaġumı** olsa şalā

ḳulaḳ urmaḳ [1] kulak vermek, dinlemek
S625 Biz **urduḳça** bunda **ḳulaḳ** bülbüle / Kimi ḫalḳı aña ṣalar ġulġule

ḳulb ṭaḳmaḳ [1] kusurlu göstermek, eksikliğini bildirmek ‖ hükmü altına almak
HH1425 Düm-i pīçān-ı kehrübā-gūne / **Ḳulb ṭaḳmışdı** şīr-i gerdūna

ḳul(l)e [22]

1. değişik amaçlarla yapılmış kare veya daire şeklinde çok yüksek bağımsız yapı
S561 Yapar **ḳulleler** gösterüp māhīye / İner ḫandaḳī māhdan māhīye
S601 İki **ḳulle** mā-beyni baḫr-ı vasīʿ / Odur ḳulleteyni zamān-ı rabīʿ
S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi ne var / Ki sāḥilde şu **ḳullesidür** ḥiṣār
S642 Ne **ḳulle** ḫum-ı bāde gibi metīn / Yanında felek ḳulle-i kemterīn
S642 Ne ḳulle ḫum-ı bāde gibi metīn / Yanında felek **ḳulle-i** kemterīn
S643 Ṭurur Ḳays-veş **ḳulle** ḫayret-künān / Ki farḳında var hey'et-i āşiyān
S676 Çıḳup ḫandaḳ-ı ḫākden mihr ü māh / İder evvelā **ḳullesin** cilvegāh
S685 Olup **ḳullesi** minber-i vecd ü ḥāl / Meger bābı miḫrāb-ı ehl-i kemāl
S875 Ṭolı duḫter-i rezle cām-ı şarāb / Miyānında Ḳız **Ḳulesidür** ḫabāb
NE21 Sürḫ-ı siyāh ile bir hūr-ı emān / **Ḳuledeki** āteş ider duḫān

2. dağ zirvesi, tepe, zirve
S707 ʿAceb ḫayme ol **ḳulle-i** sebz-fām / Ki eṭrāfı ortada olmuş maḳām
S711 Dikilmiş ṭuran **ḳulle-i** aʿẓamı / Felek dūşunun cāme-i muʿlemi
NE1295 **Ḳuleleri** ḳalʿa-i heftüm gibi / Şemʿaları lemʿa-i encüm gibi
NE1296 Ṭoptolu hep **ḳuleleri** otla / Şanki fişek ḳalʿası bārutla
NE1297 **Ḳule-i** gerdūn disem aña eḫaḳ / Oldı ʿadüv ḳahrı içün pür-berḳ
NE1298 Dilde dönüp **ḳuleleri** ile pūt / ʿAḳsi düşüp āba olur berḫ-i ḫūt
NE2316 Ḳāfı ṣalar **ḳulle-i** ḳāfa ṣadā / Belki virür ḳubbe-i çarḫa fenā
SE773 Eyledi **ḳulle-i** kūh üzre vaṭan / Ṭutdı bir ġārda tenhā mesken
HH734 **Ḳulle-i** Ḳāfdan olup nigerān / İdesin ḫalḳı dūrdan seyrān

2. zirve, en müstesna yer
SE2569 Levḫ-i billūr ile gūyā eṭrāf / **Ḳulle-i** sāʿatde ġılāf-ı şeffāf
SE2693 **Ḳulle-i** dil yiri can ḫāfıẓıdur / Ḳuvvet-i ḫāfıẓa müstaḥfıẓıdur

3. tepe, uç
HH290 Bir ṭalīʿa ile fetḥ idüp ḫurşīd / **Ḳulle-i** ġonceden gül oldı bedīd

ḳulle-i çarḫ [4] gökyüzünün en yüksek noktası, arş
S677 Bulur **ḳulle-i çarḫa** andan ẓafer / Olupdur sipihre ḫavāle meger
SE1141 **Ḳulle-i çarḫda** necm-i iḳbāl / Eyleyüp ebr-i belāyı irsāl
SE2387 Başı çaḳ **ḳulle-i çarḫa** irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı zemine girmiş
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı şāha nāle-künān / **Ḳulle-i çarḫa** irdi āh ü fiġān

ḳulleteyn [1] Kulleteyn kelimesi kulle kelimesinin tesniyesi olup iki kulle demektir. Kulle ise kule anlamının yanında büyük küp veya testi de demektir. Hz. Muhammed'e ıssız yerlerde bulunan su ile ona hayvan ve yırtıcı nevinden şeylerin zaman zaman gidip gelmesinin hükmü sorulduğunda, Rivayet edilen hadise göre "Su iki kulle miktarında olduğu zaman necis olmaz." demiştir. Kelime tanıkta "İstanbul boğazının necaset barındırmayan, şehri koruyan iki hisarı anlamında "iki kule" olarak anlamlandırılabileceği gibi, boğazın büyüklük ve azameti bağlamında da anlamlandırılabilir.

S601 İki ḳulle mā-beyni baḥr-ı vasīʿ / Odur **ḳulleteyni** zamān-ı rabīʿ

ḳul ʾeʿūẕ [1] kelime tanıkta, Kurân-ı Kerîm'in Felak ve Nâs olarak adlandırılan 113. ve 114. sureleri için kullanılmıştır. Her iki sure de "Kul e'ûzü-De ki: Sığınırım…" şeklinde başlar ve endişe ve korku için okunurlar, Allah'a sığındırıcı niteliktedirler.

NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ dir neʿūẕ / Vehm ile oḳur bir iki **ḳul ʾeʿūẕ**

ḳulḳul [2] ağzı dar sürahi, testi veya kabaktan dökülen şarabın çıkardığı ses. Ayrıca bkz. 'ġulġūl(e)' md.

S978 Ṣalar **ḳulḳuli** meclise velvele / Bilür ḫarf-i ḫalḳı ider ḳalḳale
SE3047 Ṣīşe vü cām olup işrāḳı / **Ḳulḳulın** anlayamazdı sāḳī

ḳullāb [14] ucu eğri olan şey, çengel, kanca

NE967 Cezbe ṣalup ʿāṣıḳa **ḳullāb-ı** mīl / Kākül ile zülf olur esbāb-ı meyl
NE971 Cezbe-i ḥüsn aña resen-tābdur / Baḥr-ı ḫande iki **ḳullābdur**
SE43 Mīmidür ʿuḳde-i mūy-ı maḥbūb / Lāmlar ṭurresi **ḳullāb-ı** ḳulūb
SE280 Oldı ḫūrşīd-i ʿinayet tābān / Ṣaldı **ḳullāb** ṣuʿāʿ-ı iḥsān
SE1543 Olsa **ḳullāb-ı** muḥabbet der-kār / Ceẕb ider kūhde olsa dildār
SE1544 Zūr-ı ʿışḳa ṭayanur mı maḥbūb / Yetişincedür o **ḳullāb-ı** ḳulūb
SE1685 Nükte-i nādire-i siḥr-üslūb / Oldı ser-rişte-i **ḳullāb-ı** ḳulūb
SE2230 Ḥāżır itmişdi kemend-i pür-tāb / Bend-i mahiye birīşim **ḳullāb**
HH905 Zülfi **ḳullāb-ı** tāb-dāde idi / Ḳad-i ḫam-geşteler piyāde idi
HH1462 Ḳalbe **ḳullāb-ı** ceẕbe ṭaḳdı resen / Beni bunda odur çeküp getüren
HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı şevḳ olup **ḳullāb** / Geldi ṭāḳa o mihr-i ʿālem-tāb
HH2054 Allāh Allāh nedür bu şūr ü fiten / Ceẕb-i **ḳullāb-ı** ʿışḳ-ı kūh-efgen
HH2120 Gördi bir āfitāb-ı ʿālem-tāb / Ceẕbe-i ḥüsni dillere **ḳullāb**
HH2379 İtdi **ḳullāb-ı** meyl-i ceẕb-i ḳulūb / Hem-ser oldı muḥib ile maḥbūb

ḳullābī [1] kanca gibi, çengel gibi

NE1452 Keştī-i deryā-yı sükūn idi ol / Ceẕbesi **ḳullābī** anuñ ṣaġ ü ṣol

ḳullanmaḳ [7]

1. bir şeyden amacına uygun yarar sağlamak

SE3342 **Ḳullanur** gāhī idüp merg ü feni / Depesin döge döge kūh-keni
HH1569 **Ḳullanup** söz yirine imāyı / Söylemezdi kelām-ı dünyāyı

2. içmek

S757 Döke ṣaça **ḳullañ** mey-i aḫmeri / Degil çünki ey ġonca alnuñ teri
S805 Çemen-zāra vir sāḳiyā revnaḳı / Yem-i sebzede **ḳullan** ol zevraḳı
SE3285 Çekile sen de behey āvāre / Çekerek **ḳullanalum** bir pāre

3. (eğlence aracı olarak) köçek oynatmak

NE2191 Nefse uyup **ḳullanur** anlar köcek / Merdek olur anlara uyup māʿek

4. (at için) sürmek

SE1372 **Ḳullanur** raḫşını ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük ʿaḳla uramaz şübhe ʿiḳāl

ḳulūb [17] kalpler, gönüller

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle kesr-i **ḳulūb** / İder ṭurma keşf-i ġıyāb-ı ʿuyūb
NE318 Gitmede var ceẕbe-i şevḳ-i viṣāl / Gelmede tebşīr-i **ḳulūb-ı** ricāl
NE472 Oldı Sikender gibi evzāʿı ḫūb / Āyinesi ser-be-ser ehl-i **ḳulūb**
NE723 Eyleye izʿāc-ı **ḳulūb-ı** ʿıbād / Ḳahrı ile odlara yana bilād
NE1348 Āb-ı revān oldı devāʿü'l-kürūb / Bād-ı ṣabā baḫş-i cilā-i **ḳulūb**
SE43 Mīmidür ʿuḳde-i mūy-ı maḥbūb / Lāmlar ṭurresi ḳullāb-ı **ḳulūb**
SE366 Anı ol ṭarz-ı tekellüf meslūb / Eyleyeydi daḫı Maḥbūb-ı **Ḳulūb**
SE1309 Nite kim devḥa-i pür-ġonca-i hūb / Hep teveccühdedür erbāb-ı **ḳulūb**
SE1389 Naẕarın eylese cāsūs-ı **ḳulūb** / Milketin cümleden eyler meslūb
SE1544 Zūr-ı ʿışḳa ṭayanur mı maḥbūb / Yetişincedür o ḳullāb-ı **ḳulūb**
SE1685 Nükte-i nādire-i siḥr-üslūb / Oldı ser-rişte-i ḳullāb-ı **ḳulūb**
SE2123 Ḥüsn-i ḫulḳ oldı ʿaceb ḫaṣlet-i ḫūb / Ki ider ādemi maḥbūb-ı **ḳulūb**

HH351 Ḥâlet-i cân-güdâz-ı ehl-i **ḳulûb** / Degil illâ maḥabbet-i maḥbûb
HH601 Geldi nâ-geh el öpmege bir ḫûb / Penbe-i keffî zîb-i dâġ-ı **ḳulûb**
HH1576 Kendi şeh-zâde ġamze şehr aşup / Nice şeh-zâde pâdişâh-ı **ḳulûb**
HH1596 Dil-rübâlar ġam-ı **ḳulûb** bilür / Dil-i zâra ʿillâcı ḫûb bilür
HH2379 İtdi ḳullâb-ı meyl-i ceẕb-i **ḳulûb** / Hem-ser oldı muḥib ile maḥbûb

ḳulzüm [3] deniz, okyanus

NE478 Dîde-i mâhîye dönüp encümi / Ṭaşdı şebüñ yine siyeh **ḳulzümi**
NE711 Dilde idüp **ḳulzüm-i** envâr-ı cûş / Birbirini çignedi mevc-i sürûş
NE993 **Ḳulzüm-i** ʿışḳ olmasa ger ser-bavc / Ḳande ẓuhûr eyleridi bunca mevc

ḳumâş [2]

1. meclis, işret

S1077 Muġannî olup naġmeñe çeng ü ʿûd / **Ḳumâş-ı** şafâya uzat târ u pûd

2. kumaş ‖ hamsenin dördüncü mesnevisi Heft-hân

HH2759 Bu **ḳumâş-ı** laṭîf-i reng-â-reng / Oldı bir bend içinde cümlesi teng

ḳumḳuma [2]

1. yuvarlak mürekkep şişesi, hokka

NE2024 Ṭâliʿ i gör kim ʿaceleyle hemân / **Ḳumḳumada** itdi ġalaṭ-ı nâ-gehân

2. yuvarlak su testisi

NE2186 **Ḳumḳuma-veş** içi ṭolı üsti nerm / Serper anuñ ile içine âb-ı germ

kûn [1] kıç, makat

NE2847 Aña döker her kişi melʿûnını / Tecrübe ḳapusı ider **kûnını**

kûn-bâz [1] eşcinsel erkek, kulampara, livatacı

NE2642 Perde-der-i ʿiffet u **kûn-bâz** idi / Ḫâyin idi ḫâne-ber-endâz idi

kûn-dâde [1] pasif eşcinsel erkek, arkasını veren ‖ hilekar, yalancı

SE1968 Nerm idüp şîri şarâb-ı bâde / Ḳahraman olsa ider **kûn-dâde**

ḳunbara [1] içi boş olup barut, demir ve kurşun parçaları ile doldurulan havan topu veya elle fırlatılan bir çeşit mermi, humbara

SE1343 Dil zebâne gözi aḫker-veş idi / Başı bir **ḳunbara-i** âteş idi

kûpâl [1] gürz türünden eski bir topuz

S264 Nice ḫarb-ı **kûpâl** yer oldı pelîd / Müdâm itmede nâr-ı kînin bedîd

kûpe [1] geniş gövdeli toprak kap, küp

NE2495 Yine **kûpe** nite ki zâl-ı kühen / Duḫter-i rây getürür Hindden

kûr eylemek [1] kör etmek, önüne geçmek, engellemek

SE608 ʿAyn-ı ʿilmi yürü pür-nûr eyle / Hevesüñ dîdesini **kûr eyle**

ḳurʿa [1] ad çekme ‖ talih

HH2506 Bir dem ayrılmayan refîk-i şefîḳ / Oldılar zâr-ı **ḳurʿa-ı** tefrîḳ

Ḳurʾân [10] Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyedilen kutsal kitap, İslam dininin temel kitabı, kelam-ı kadim, Kur'ân-ı Kerim

S110 Teferrüd idüp cemʿi **Ḳurʾân** ile / Şeref resmi ḫatm oldı ʿOṯmân ile
NE51 Oldı yedi baṭınla ümmü'l-kitâb / Câmiʿ -i **Ḳurʾân-ı** Celîlü'l-ḫitâb
NE219 Hiç güneşüñ ẓıllı olur mu ʿayân / Nûr ile ẓulmet nice itsün **Ḳurʾân**
NE336 Câmiʿ -i **Ḳurʾân** şeh-i şâḥib-ḫayâ / Bende-i maḥcûb-ı ʿaṭâ-yı Ḫudâ
NE1473 Rûma gelüp devlet-i îmân gibi / İtdi nüzûl ol yere **Ḳurʾân** gibi
SE18 Besmele ṭurre-i müşg-efşândur / Zîver-i ser-süḫan-ı **Ḳurʾândur**
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı Sifr-i kerîm / Câmiʿ -i cümle-i **Ḳurʾân-ı** ʿaẓîm
SE629 ʿÂlim ü câhil olur mı yeksân / Beş degil mi bize naṣṣ-ı **Ḳurʾân**
SE2664 Ḫuṭbesi âyet-i ʿadl ü iḥṣân / Kârı bâlâ-kün-i ḥükm-i **Ḳurʾân**
HH118 Geldi **Ḳurʾân** ile berîd-i Ḫudâ / Hˇâceye ṭıfl-ı levḥ-hˇân-âsâ

Ḳurʾânî [1] Kur'ân'a ait, Kur'ân'a mahsus

NE91 Nûr-ı **ḳurʾânîde-i** ʿayn-ı ʿamâ / Çehre-güşâyende-i naḳş-ı fenâ

ḳurb [7] yakın olma, yakınlık

NE1644 Ḥaḳḳuñ olur nice ʿibâdı ḫafî / **Ḳurbı** ḳubâbında velî muḫtefî
NE2422 Olmamağın bend-i kemend-i hevâ / Buldı mülk-i devlet-i **ḳurb-ı** Ḫudâ
SE226 Gönder îmânla o muḫtâcı / Rütbe-i **ḳurb** ola ṣoñ miʿrâcı
SE275 Ḥarem-i **ḳurba** idüp vażʿ -ı ḳadem / Hîç ferd olmadı aña maḥrem
HH649 Anı güstâḫ idüp ḫayâ-yı habîb / Devlet-i **ḳurbe** irdi bî-taḳrîb
HH1928 Işfahâna varup o zâr u ġarîb / **Ḳurb-ı** sulṭâna buldı bir taḳrîb
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir âh-ı seḥergâh / Maḳâm-ı **ḳurbuña** göster güzergâh

ḳurbān [9]

1. Allah'ın rızasını kazanmak amacına yönelik dini bir vecibeyi veya adağı yerine getirmek için sığır, deve, koyun, keçi cinsinden kesilen hayvan

S815 Dem-i ʿıyddur sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı **ḳurbān** yirine şarāb
NE603 Seg gibi **ḳurbān** etine diş biler / El alanuñ ayaġın almaḳ diler
NE1957 Gūş ḳılınca peder ü māderi / İtdi taṣadduḳları **kurbānları**
SE3293 Beni öldür yürü bul sen de rehā / Yaʿnī **ḳurbān** ile it defʿ -i ḳaża
HH522 Defʿ olursa bu żaʿf ile yereḳan / Ṣarı Ṣāltuḳ Babaya bir **ḳurbān**

2. bir uğurda feda edilen ya da kendini feda eden kimse

SE3339 Birisi Ferdī-i ʿāşık-kuşdur / Biri **kurbānı** olan bī-hūşdur
HH934 Ḳulı **ḳurbānıyam** o cānānuñ / Uymaya mekr ü rīvine anuñ
HH2161 Buna ḳan dökmeden olur dermān / Kebş-i cāndur fidā içün **ḳurbān**
HH2354 Öyle **ḳurbāna** yaramaz ḥayvān / Oldı cānāne yoluna ḳurbān

ḳurbān eylemek/itmek [4] bir şeyi adamak, feda etmek, gözden çıkarmak

NE1612 Ḥaşyet ile her birisi nīm-cān / Tekyeye **ḳurbān eyledi** gūyā hemān
SE2505 Raḫşeden ġayra çün olmaz dermān / Bī-tereddüd anı **itmiş ḳurbān**
SE2519 Ḳıṣṣadan ġāfil iken yaʿnī hemān / Maḳdemüñ-çün anı **itdüm ḳurbān**
SE3291 Yā serim tīġ-ile ġalṭān eyle / Çeşm-i bīmārına **ḳurban eyle**

ḳurbān olmaḳ [3] bir uğurda çıkar gözetmeden kendini feda etmek

SE2867 Peyrev-i şāh-ı şehīdān oldı / Yaʿnī ḥaḳ yolına **ḳurbān oldı**
HH1357 Taleb itsem feda iderler cān / Ḳoç yigit gibi **olmaġa ḳurbān**
HH2354 Öyle ḳurbāna yaramaz ḥayvān / **Oldı** cānāne yoluna **ḳurbān**

ḳurbet [2] yakınlık

NE2401 İy seg nefsine hevādār olan / **Ḳurbet-i** iblīsi ṭaleb-kār olan
HH2700 Gördi bulmış maḳām-ı **ḳurbete** rāh / Eylemiş tekye-i visāde-i māh

ḳurbiyyet [1] yakınlık kazanma, bir şeye kendi gayreti ile yakınlaşmak, yakınlık

NE235 Halḳ dü-kevnüñ ki odur ʿilleti / Vaṣf ola mı rütbe-i **ḳurbiyyeti**

kūre [3] ateş körüğü

NE2694 Her demi çün **kūre-i** āhengerān / Sönmüş iken şemʿa virür tāze cān
HH396 Ḳaʿr-ı girdābı **kūre-i** pür-tāb / Gevheri aḫker ābı āteş-tāb
HH760 **Küre-i** nār-ı mekr idi pistān / Dişi ḳara kömür zebāne zebān

kūre-keş [3] ateş körüğü çeken, körükleyen ‖ kızıştıran, coşturan

SE487 Ḥabbeẕā nāyire-i ʿışḳ u hevā / Ki anuñ **kūre-keşi** sīne ola
SE2112 Ṣabrdur **kūre-keşi** pūte-i ḥāl / İmtiḥān āteşi eyler anı ḳāl
HH484 **Kūre-keş** oldı yād-ı āh-ı derūn / Lenger-i ṣabrı itdi ṭavḳ-ı cünūn

Ḳureşī [2] Kureyş kabilesinden olan kimse, Kureyşli, Hz. Muhammed

SE180 Ṣubḥ-ı ḥandān hidāyet güneşi / Şeh-i kevneyn nebiy-yi **Ḳureşī**
SE292 ʿAzm ide iki cihānuñ güneşi / Şāh-ı levlāk-ı nebiyy-i **Ḳureşi**

ḳurı, ḳuru [8]

1. faydasız, soğuk, sade

S465 Dirīġ itdi ḫoş geldisin āsumān / **Ḳurı** bir ḫoş-āmedle geçdi zamān
NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i ḥükemā safsaṭa / Mantıḳın eşkāli **ḳuru** maġlaṭa
NE3134 Sen de getür var ise bir şiʿr-i ter / Yoḫsa **ḳuru** ṭaʿna degildür hüner
HH472 Yollar üzre iderdi vāveylā / **Ḳurı** bir ʿışḳ idi gider ammā

2. (ekmek için) kuru ‖ katıksız

NE3139 Niʿmet-i dervīş **ḳurı** nān olur / Bunda ne ʿunvān ü ne elvān olur

3. zayıf. Ayrıca bkz. 'ḳara ḳurı' md.

NE2521 Ḳara **ḳurı** arıḳ uruḳ zişt idi / Sözleri āteş dişi engüşt idi

4. suyu çekilmiş, canlılığı kaybolmuş, kurumuş

HH1269 Yeñi ṭarḥ içre köhneler n'eyler / Bāġ-ı nevde **ḳurı** şecer n'eyler

ḳurı yere köpri yapmaḳ [1] faydasız bir iş yapmak anlamında deyim

NE1807 Bāʿiş-i ḫayrāt ola māl-ı zinā / **Ḳurı yere köpri yapa** dāʾimā

ḳuru sevdā [1] karşılıksız, boşuna aşk; geçici heves

SE1157 Mālīḫulyā ile egler göñlin / **Ḳuru sevdāyıla** egler göñlin

ḳurmaḳ [20]

1. (çadır vs. için) dikmek

S269 **Ḳurup** ḫaymeler ʿasker-i bī-kerān / Fiten oldı ber-pā cihān-der-cihān
S291 **Ḳurup** ḫaymeler ʿizz ü iclāl ile / Göründi leb-i ābda āb ile

NE368 **ḳurdı** ol orduda şeh-i kām-yāb / Ḫayme-i zer-beft-i mülemmāʿ-ṭınāb
NE2697 **ḳurmaġ** içün çādır-ı ʿıyş u ṣafā / Felek-i sīmīni ṭurur ber-hevā
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü derini / Şeb irüp **ḳurdı** siyeh çāderini
HH323 Gāhī zīr-i liḥāfı itse maḳar / **Ḳura** iki direkli bir çāder
HH909 Çünki Ḫurşīd geldi ol cāya / **Ḳurdı** bir çetr-i āsumān-pāye

2. (meclis vs. için) tertip etmek, düzenlemek

SE2018 İtdiler āḫir o māhı tesḫīr / **Ḳurdılar** meclis-i seyyāre-naẕīr
HH405 Oldı seyyārenüñ gözi aydın / **Ḳurdı** encümde encümen Pervīn
HH561 Şeb-i tār içre heft yār-i güzīn / Encümen **ḳurdı** nitekim Pervīn
HH2568 **Ḳurdılar** meclis içdiler bāde / Buldılar ẕevki nūş-ı ṣaḥbāda

3. yapmak, inşa etmek

NE1214 Kārgehini gence **ḳurup** ʿankebūt / Tār ile pūdında ḳomaz zerre pot
NE1215 **Ḳursa** siyeh ḫānesin ol mīzbān / Aña ḳonar peşşe gelür her zamān
SE354 Künc-i kāşāne olup vaḥşetgāh / **Ḳurdı** her naḫl-i ṭarī bir ḫargāh

4. gizlice düzenlemek, hazırlamak

NE2595 Vāṣıl-ı kām olup iki pür-mihen / **Ḳurdılar** ol şevḳ ile aʿlā düzen
NE2838 Tābiʿ-i nefs olmadadur merd ü zen / Her biri **ḳurmaḳla** aña bir düzen
NE2884 Ḳaplıca ḥavzına girüp ṣubḥ u şām / Anda balıḳ ṣaydına **ḳurmuş** idi dām

(yay vs. için) germek, atıma hazır hale getirmek

SE2472 Gerdeni şekl-i kemān-ı Rüstem / İki ḳat zihle **ḳurılmış** muḥkem
HH2199 **Ḳurdı** yayın o türk-i tīr-efgen / Germ olup āḫir atdı ṭuncından

5. oluşturmak, meydana getirmek

S352 Tabur **ḳurdı** ḫandaḳ kesüp her yaña / Ola tā ki muḥkem esās-ı veġā

ḳurrāba {ḳırbā} **[1]** su tulumu, su kabı

SE2344 Lāzım oldı pür idüp **ḳurrāba** / Ġarḳ idem şāh-ı cihānı āba

ḳurş **[]** yassı, yuvarlak şey, gök cisimlerinin yeryüzünden görünen yüzü

ḳurş-ı ḳamer, ḳurş-ı māh **[1]** ayın gündüz görünen yüzü

S1072 Def üzre pulı seyr idüp ṣandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i **ḳurş-ı ḳamer**

ḳurş-ı māh **[1]** ayın gündüz görünen yüzü

S1107 N'ola **ḳurş-ı māh** olsa bī-iʿtiẕār / Olur şāmuñ altunı nāḳış-ı ʿāyār

ḳurş-ı nūn **[1]** nun harfinin çanağı

SE2343 Laḫt-i şābūn ola ṣabūniyye / **Ḳurş-ı nūnı** ḳıla meʿmūniyye

ḳurş-ı sīm **[1]** ay

S214 Zeri eyledi dāġ-ı miḥnet ü sitem / Anuñ penbe-i dāġıdur **ḳurş-ı sīm**

ḳurşun **[1]** ağır, yumuşak, kolayca dövülebilen, maviye çalan gri renkli, kubbe, silah, mermi vs. imalinde kullanılan metal element

S1309 Degil gāhi bārānı bu ṭāremüñ / Erir **ḳurşunı** ḳubbe-i ʿālemüñ

ḳurtamaḳ **[6]** tehlikeden uzaklaştırmak, halas etmek

NE446 Ḳahr-ı ġazāla ger ide dostī / **Ḳurtaramaz** şīr-i ġarīn postı
NE1849 Būy-ı güli **ḳurtaramazdı** ṣabā / Yolın ururdı irüşüp dā'imā
SE444 Himmeti olsa eger mūra ḳarīn / Postın **ḳurtaramaz** şīr-i ġarīn
SE971 Dāmen-i pīri ṭutup şām u seḥer / Yaḳañı dest-i nevādan **ḳurtar**
SE1850 Bī-günāh idügi oldı ẕāhir / Baş **ḳurtardı** belādan āḫir
SE2236 Gördi kim **ḳurtaramaz** çekse eger / Keskin ibrīşim anı iki böler

ḳurtulmaḳ, ḳurtılmaḳ **[7]**

1. bir tehlikeden veya sıkıntılı bir durumdan sıyrılmak, uzaklaşmak, selamete ulaşmak

NE3027 Ḳavm-i şeyāṭīn ḳaçan kerem olur / Merdek-i rişte daḫı az **ḳurtulur**
SE490 Açıla dīde-i can ġafletden / **Ḳurtula** sālik-i dil ẕulmetden
SE888 Çünki naḳl eyleye bu ʿālemden / **Ḳurtıla** dāmgeh-i mātemden
SE2416 Beẕl-i ẕer bāʿiş-i raḥmet oldı / Nārdan muḥsin ucuz **ḳurtuldı**
HH805 O perī **ḳurtulup** bu dā'ireden / Yaʿni girdāb-ı baḥr-ı ḫāṭırādan

2. bağını koparıp kaçmak

HH1170 Ḳayddan **ḳurtulup** o gāv dü-tā / İtdi şevḳ ile ʿayş ü nūşa ṣalā
HH1311 Bendden **ḳurtılan** her üftāde / Hedef olurdı tīr-i ṣayyāda

ḳurulmaḳ **[3]**

1. gerilmek

S1093 Anuñçün yatup ʿud ü şeştā hemān / **Ḳuruldukça** aʿṣābı eyler fiġān

2. (meclis vs. için) tertip etmek, düzenlemek

S1098 Yine sāḳiyā irdi hengām-ı şeb / **Ḳurulsun** yine bezm-i ʿıyş u ṭarab

3. inşa etmek, yapmak

HH892 Leb-i cūya **ḳuruldı** ḥargāhı / Bün-i kūha şalındı büngāhı

ḳurutmaḳ [2] suyunu gidermek, canlılığını yitirmesine sebep olmak

NE528 Şöyle **ḳurutmuşdı** anı āfitāb / Burmaġ ile çıḳmaya her ḳatre āb

NE2532 Bir keçi başdurmasıdur bī-nemek / Kim cigerin bile **ḳurutmuş** felek

kūs [10] özel günler ile savaş meydanlarında çalınan davulun sekiz on misli büyüklüğünde mehterhane çalgısı, büyük davul, kös

S274 İrişdi semāvāta efġān-ı **kūs** / Felek oldı pür-nāle kazġān-ı **kūs**

S323 Ḫum-ı **kūsınuñ** gürleyüp sīnesi / Remān oldı aʿdā-yı pür-kīnesi

S324 Ḫum-ı **kūs-ı** pīl üzre itdi figān / Yaḫud gürledi raʿddan āsumān

S1044 Aña rükūş iden ṣüret-i nāḳūsını / Cemūñ bārgāhındaki **kūsını**

NE1136 Eyledi çün mesned-i naẓma cülūs / Ṭutdı buna künbedi gülbāng-ı **kūs**

NE1228 Ġulġul-ı **kūs** ile tefāḫur neden / Hey ʾet-i pür-peşşeye āheng iken

NE354 Çarḫa çıḳup debdebe-i ṭabl u **kūs** / İtdi cülūsunda cihān dest-pūs

SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice nüfūs / Ötmesin yoḳ yire mānende-i **kūs**

HH18 Ṭâs-ı gerdūnı heft-cūş itdüñ / **Kūs-ı** eflāki pür-ḫurūş itdüñ

HH2756 Mihberüm **kūs-ı** heft-cūş oldı / ʿArşa-ı naẓm pür-ḫurūş oldı

kūsdī yelek {küsrī yelek} [1] göğsün yanlarını saran kısa yelek

NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp ardını pek / Giymiş idi bir kūteh **kūsdī** yelek

kūsec [1] köse

SE1386 Ḳoya ḫayretde nice rindānı / Fıṭnat-ı **kūsec-i** Nūşrevānı

ḳuşūr [2] eksiklik, noksan

S579 **Ḳuşūr** anda o reng-i şāhāne-veş / Sefā ʾin öñünden geçen pīş-keş

SE1879 Göre çün kim ḥarekātuñda fütūr / Bula yāḫūd ḫidemātuñda **ḳuşūr**

ḳuşūr eylemek/itmek [2]

1. ihmal etmek

NE2564 Hiç riʿāyetde de **itmez ḳuşūr** / Neyleyeyin itmedi cānum ḥużūr

2. günah işlemek

NE2713 Geldi o bālāda mürūr eyleyen / İki zinā ile **ḳuşūr eyleyen**

ḳuş [7]

1. yumurtlayan omurgalılardan gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücudu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı

NE1402 Gördüñ ise mantıḳı ʿAṭṭārdan / Şimdi **ḳuşa** benzedüñ ey ḫāce sen

SE1354 Ḫāşılı bī-ḫıred ü bī-hūş idi / Hey ʾet-i zaġda özge **ḳuş** idi

SE2201 Bir yüzi ḳara seg-i āvāre / Būm-veş gice **ḳuşı** zen-pāre

SE3181 Olma üftāde-i her naḫl-ḫırām / Ki anuñ **ḳuş** ḳona üstine müdām

2. kuş ‖ erkek cinsel organı

SE1946 Daġdaġa virdi şehe ḫālet-i mūş / Süzilüp indi şikār umdugı **ḳuş**

SE2203 Rişte-ber-pāy-ıdı murġ-ı bāmı / **Ḳuşı** ipli idi yaʿnī nāmı

SE2225 Ne **ḳuş** olduġını bilmem ammā / Bir çaġa yavrıya beñzer meşelā

ḳuşbaşı [1] küçük bir kuşun başı büyüklüğünde olan

NE2913 **Ḳuşbaşı** tükrükle o bayḳuş-ı ser / Ẕüllesi* sürāḫına girer gider

ḳuşça [3] kuş gibi, zayıf

SE2239 Gördi duḫter ki uzandı feryād / **Ḳuşça** cānın anuñ itdi āzād

SE2997 Ẓulm-ı bi-dādı görüp dād itdüñ / **Ḳuşça** cānum benüm āzād itdüñ

HH1666 Gūş ururdı şadā işitse eger / Zāġdan umar idi **ḳuşça** ḫaber

ḳuş dili [3] herkesin bilemediği mesele, anlaşılması zor durum

NE1401 **Ḳuş dilini** añlamaḳ āsān degil / Añlamayan anı Süleymān degil

SE2228 İçlerinden biri kim ʿārif idi / Yaʿnī bu **ḳuş diline** vāḳıf idi

SE3502 Ḥarf-ı zāyidle döne **ḳuş diline** / Āḫiri ḳāfiyesinden biline

ḳuşı ḳuş ile avlarlar [2] elde edilmek istenen kimseyi daha önce elde edilmiş kimse aracılığı ile tuzağa düşürüp elde etmek anlamında atasözü

NE2660 Cüft ḳılup bir ḳoca bayḳuş ile / ʿĀḳıbet **avlardı ḳuşı ḳuş** ile

HE58 Ol kebke dil viren vaṣla maḥaldür / **Ḳuşı ḳuş ile avlarlar** meşeldür

ḳuşaḳ [1] bele sarılan, kaba kumaş veya örgüden yapılan enli şerit, kemer

SE835 İki yirden ḳuşanur **ḳuşaġı** mūr / Öldürür kāhili lā-büd zenbūr

NE2789 İnce beli rāh-zen-i hūş idi / Orta **ḳuşaġıyla** siyeh-pūş idi

NE2472 Sīm **ḳuşaḳla** kūteh kösdi yelek / Parmaġı yüzükli şıġanmış bilek

ḳuşanmaḳ **[4]** beline takmak, giyinmek, silahlanmak

S241 Alup dūşına Gāveyānī siper / **Ḳuşandı** miyāna Keyānī kemer
NE2955 Her kemeri żāyiʿ olan pür-mihen / Aña yılanlar **ḳuşanur** kīneden
SE835 İki yirden **ḳuşanur** ḳuşaġı mūr / Öldürür kāhili lā-büd zenbūr
SE1229 Bula mı hīç mehābetle celāl / Ṭutalum tīġ **ḳuşanmış** dellāl

ḳuşatmaḳ **[1]** (kemer, kuşak vs. için) bele bağlamak

NE1208 Mārı idüp zehr ile şīrīn müẕāḳ / Mūra **ḳuşatdı** iki yerden niṭāḳ

kūşe **[13]** köşe, kenar yer

S448 Ne göstersün ol kūçede pīlever / Ki her **kūşesi** ṭola dürr ü güher
S623 Virüp cemʿ-i eşḥāş aña şıḳleti / Şıḳar keşret ol **kūşe-i** vaḥdeti
S724 Uçup ṭā'ir-i rūḥı bu lāneden / Güzel **kūşede** vāḳıʿ olmuş beden
S739 Ḥişāra gelince nice **kūşe-vār** / Ki vaşfı gibi mümteniʿ dür şümār
S1139 Girüp nūr-ı baḫşı gibi ḫalvete / Hevādan ḳaçar **kūşe-i** ʿuzlete
S1294 Şerer-bār olup nār-ı mihr-i cihān / Olur sāyeler **kūşe kūşe** nihān
S1527 Bu gülşende ṭarḥ eyledi kilk-i ter / Biribirine beñzemez **kūşeler**
NE970 **Kūşe-i** ebrūları şayyād-ı cān / İtdi meger riştede şüstin nihān
NE1655 Her kişi ḳalbinde bir arslan yatur / **Kūşe-i** vīrānede sulṭān yatur
NE1680 Buldum anı bī-taʿb-ı intiẕār / **Kūşe-i** meyḫānede mest ü figār
SE876 Eyleyüp **kūşe-i** ḳabr içre nihān / Bildürür ḥaddüñi āḫir devrān
SE965 Meger şeyṭāndan olam dirseñ emīn / Ol yürü **kūşe-i** ʿuẕletde mekīn
SE1862 Dürr-i yektā gibi ehl-i tecrīd / Oldılar **kūşe-i** vaḥdetde ferīd

kūşt {guşt} **[1]** et

SE2500 **Kūşt** derdi ḳomamış gürbede fer / Kendüni ceng ile urmaġ ister

ḳūt **[1]** rahmet, bereket

HH303 İtdi cāna meze diyü yārān / Vaṣf-ı laʿl-i nigārı **ḳūt-ı** revān

kūtah, kūteh **[8]**

1. kısa

S1314 Gice **kūteh** olduġı bu kim seḥer / Teneffüs içün cāmesin çāk ider
NE2472 Sīm ḳuşaḳla **kūteh** kösdi yelek / Parmaġı yüzükli şıġanmış bilek
NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp ardını pek / Giymiş idi bir **kūteh** kūsdī yelek
SE1205 Ḥākim olan buña āgāh gerek / Dili uzun eli **kūtāh** gerek

2. az

S288 Süḫan **kūteh** ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı şaḫrā-yı dūr u dırāz
NE2228 Vālih olup dagdaga-i şevḳdan / Didi biraz daḫı bu **kūteh** süḫan

3. kısa boylu

NE2796 **Kūteh** idi ḫayli o bī-neng ü nām / Ol segīye irişmez idi tamām
SE1402 Şaḫş-ı **kūteh** virüp ol laḫẓa cevāb / Dimiş iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb

kūteh itmek **[1]** kısaltmak

SE1074 **Kūteh itseydi** libāsunı ṭavīl / Dāmenin başa düşe ola ẕelīl

ḳuṭb **[3]**

1. eksen, merkez

NE1168 Olmuş idi **ḳuṭb-ı** sipihr-i himem / Nāmı anuñ daḫı Niẕām idi hem

2. pergelin sabit olan ayağı

SE693 Çün nişān-kerdesidür miʿmāruñ / **Ḳuṭb-ı** şābit-ḳademi pergāruñ
SE2709 **Ḳuṭb-ı** şābit gibi erbāb-ı vaḳār / Dönmeye münḳalib olsa edvār

ḳutlu **[2]** uğurlu, mübarek

S115 Der-i dār-ı ʿirfān olup ol ulu / Kime açılupdur o **ḳutlu** ḳapu
SE3436 **Ḳutlu** demdür bu zamān-ı ḫurrem / Gönderüñ şimdi nikāḥa ādem

ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli **[1]** "Kutlu gün doğuşundan bellidir" anlamında atasözü

SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i mevlūde velī / **Ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli**

ḳuṭr **[2]** yan, taraf

NE1299 Cennet anuñ **ḳutr-ı** dürüstündedür / Ḫāşılı altında ya üstündedür
NE2329 Ola mı cāy-ı suḫan-ı dil-firīb / **Ḳuṭr-ı** ḳırāṭīs-i ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb

ḳutu **[1]** içine koyulan şeyi koruyacak biçim ve dayanıklılıkta kapaklı veya kapaksız kap, küçük sandık

NE2854 Dā'im idüp fikr ü ḫayāl-i ẕeker / Ḳalbi yalancı **ḳutusuna** döner

kutunun ḳapaġını açmaḳ **[1]** söylememesi gereken şeyleri söylemek, sırrını ortaya dökmek

NE1070 Ḳadrini bilmezlerle itme ʿayān / **Açma ḳutunuñ ḳapaġını** hemān

ḳuvvet [45] güç, takat

SR9/1 Sāḳī getür ol **ḳuvvet-i** ābdānı meded / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i nālānı meded
S23 Eger **ḳuvvet-i** ceẕbesi virse tāb / Ala baḥrı bir sünger ile seḥāb
S30 Meger neşve-i ʿışḳ ḥālet vire / Edāsına Allāh **ḳuvvet** vire
S889 Sebū **ḳuvvetiyle** olur bāḫte / Ḳadeh oldı fısḳıyye-i sāḫte
NE444 ʿAdli eger peşşeye **ḳuvvet** vire / Şīr-i nerüñ vara gözine gire
NE932 Ḥākim olan ʿāḳil ü dānā gerek / **Ḳuvvet-i** ʿaḳl ile tüvānā gerek
NE962 **Ḳuvvet-i** ḥikmetle bulup kāmını / Ḥaşre dek añdurdı hele nāmını
NE1150 Ġurre olup **ḳuvvet-i** bāzūsına / Dimedi ger irişe yazusına
NE1390 Şekl-i kemer ṣūret-i **ḳuvvet** yeter / Bendelige bend-i işāret yeter
NE1392 Mūr iken arturdı benüm **ḳuvvetüm** / Ḳıldı mükerrer kemer-i himmetüm
NE1487 Ṣubḥ-veş aġarmış idi bī-cidāl / **Ḳuvvet-i** ḳudsiyyede mānend-i Zāl
NE1559 Ṣanma ki defn olmaġıla maḥv olur / Ḫāke girince daḫı **ḳuvvet** bulur
NE1614 Zāl-ı Zer-āsā Ṣarı Ṣaltuḳ Baba / **Ḳuvvetin** iẓhār idüp itdi ġazā
NE1935 Lāzıme-i ḫilḳati olup ecīr / Olmaḳ iñen **ḳuvveti** niyāzla sīr
NE2586 Didi ki heb erlerüm aʿlā idi / **Ḳuvveti** yerinde tüvānā idi
NE2826 Muʿtedil aḫlāṭ ile **ḳuvvet** bulur / Zevraḳınuñ şofrası şofra olur
NE3146 **Ḳuvvet-i** tabʿ ile olur bu ʿamel / Pāreler iseñ anı olur biñ ġazel
SE62 **Ḳuvvet-i** nāṭıḳa-i ḥamd-ı Ḫudā / Kilk-i bī-gāneyile ḥaḳḳ-ı edā
SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ rūşenī-i rūy-ı zemīn / **Ḳuvvet-i** kāhire-i devlet ü dīn
SE439 İctihada var iken **ḳuvvet** ü fer / İḳtidā eylese ġayra ne żarar
SE887 Eylese **ḳuvvet-i** rūḥāniyyet / Āşinā-yı yem-i nūrāniyyet
SE1139 **Ḳuvvet-i** baḫt ü saʿādet-mesned / Vāy ḥāle eger itmezse meded
SE1164 Ferd-idi cāhı gibi **ḳuvvet-ile** / Himmeti ġālib idi ġāyet-ile
SE1222 Her biri ṣūret-i ʿaḳliyyesidür / Eṣer-i **ḳuvvet-i** cehliyyesidür
SE1415 Oldı īmāna delīl-i **ḳuvvet** / ʿAzm-i ṣādıḳla ʿulüvv-i himmet
SE1725 **Ḳuvvet-i** ʿaḳl-ıla bir merd-i benām / Feth ider ḫāṣılı bir mülki tamām
SE1729 **Ḳuvvet-i** ḥikmet-ile Eflāṭūn / Ḳıldı İskendere Dārāyı zebūn
SE1745 Ḥaḳ bu kim oldı vezīr-i ʿāḳıl / **Ḳuvvet-i** baḫta güvāh-i ʿādil
SE1746 Diñle bu **ḳuvvet-i** fehm ü rāyı / Gör ne dir kār-ı cihān-ārāyı
SE1931 **Ḳuvvet-i** baḫt aña yārī ḳıldı / Ṣīri bir ḥamlede iki dildi
SE2279 **Ḳuvvet-i** ḳahire bu ḥadde iken / Ne revā olmaya berkende diken
SE2288 Mülki iḫlāle olınca ḳudret / Ḫayr-ḫāh olsa virürmiş **ḳuvvet**
SE2440 Yā virüp **ḳuvveti** beytü'l-māle / Ḫayrı vāṣıl olasun bed-ḫāle
SE2693 Ḳulle-i dil yiri can ḫāfıẓıdur / **Ḳuvvet-i** ḫāfıẓa müstaḥfıẓıdur
SE2768 İki **ḳuvvetdür** iden her eṣeri / ʿAmelīdür biri biri naẓarī
SE2785 Ġayreti lāzime-i himmet olur / Ḫaşma żaʿfı sebeb-i **ḳuvvet** olur
SE2803 **Ḳuvvet-i** ḳalb-ile ṣaġ u ṣolda / Merd olan ġālib olur her ḳolda
HH439 Feyż-i himmetle geldi bir **ḳuvvet** / Eyledüm naẓma ṣıdk ile himmet
HH521 Kimisi dir ki ṣarf idüp nice zer / Virelüm ol żaʿife **ḳuvvet** ü fer
HH580 Ṭālib-i ʿilme virdi **ḳuvvet** ü fer / Kesb-i faẓl eyledi dımışkīler
HH1536 İtdi deryā-yı ṣevḳi cūş u ḫurūş / Geldi feryāda gitdi **ḳuvvet** ü hūş
HH2015 İrdi hengām-ı **ḳuvvet-i** ṭāmiʿ / Yaʿni vaḳt-i ʿināyet-i tāliʿ
HH2100 **Ḳuvvet-i** baḫt-ı ʿālem-efrūzı / Bir oġul eyledi aña rūzī
HH2217 **Ḳuvvet-i** ḳalb olup o ḫūn-ḫˇāra / Degdi furṣat seg-i cefā-kāra
HH2744 **Ḳuvvet-i** ṭāliʿ oldı ser-māye / Kendümi ḳatdum āḫir ālāya

kūy [20]

1. köy, mahalle, semt

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña tāb / Düş **kūy-ı** ḫarābāta olup mest-i ḫarāb
S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür çeşme çaḳ **kūy-ı** sürḫ-ābdan
S1027 Olup kürbe-i bāmı hep şīr-gīr / Şikār-ı seg-i **kūyı** bu gürk-i pīr
NE365 Ṣaf ṣaf olup altı bölük bir yere / **Kūy-ı** zemīn döndi hemān şeş-pere
NE396 Saflar ile ʿarṣa-i kīn-i şekl-i muşt / Nīze ile **kūy-ı** zemīn-i ḫār-puşt
NE3084 **Kūy-ı** girān-māyesi ṭaḳılmaduḳ / Belki daḫı yaḳası açılmaduḳ
SE900 Ġaybdan şemʿalar olup peydā / Beñzeye lāleli **kūye** meṣelā
SE2747 Kehrübā **kūyı** turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler içre yiri ḫoḳḳa-i zer
HH467 Rūy-ı zerdi ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı **kūy-ı** fenā
HH857 Āḫir ol ḫaste arturup zārı / Pür-ṣadā itdi **kūy** u bāzārı
HH1840 Bir gün ol derd-cūy-ı āvāre / Gezerek vardı **kūy-ı** bāzāra
HH2690 **Kūy-ı** dil-cū-yı şāh-ı ʿālem imiş / Ḫarem-i Ḳaʿbe-i mükerrem imiş

2. sevgilinin bulunduğu yer

S1110 Felek ṭurma şaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler izin **kūy-ı** yāre giden
SE890 Çünki cān ʿālemine ricʿat ide / **Kūy-ı** cānāna gider gibi gide
SE3312 Oldı ol ʿāşıḳ-ı āvāre hemān / **Kūy-ı** cānāna ṣabā gibi revān

HH1413 ʿĀḳıbet hecri cāna kār itdi / Bir gice ʿazm-i **kūy-ı** yār itdi
HH1417 Ḥāṣılı pādişāh-ı ferzāne / Çünki ʿazm itdi **kūy-ı** cānāna
HH1452 Meger ol reh-neverd-i semt-i ḥabīb / **Kūy-ı** cānāna gelmiş idi ḳarīb
HH1781 ʿĀḳıbet ḳatlin iḫtiyār itdi / Şevḳ ile ʿazm-i **kūy-ı** yār itdi
HH2701 Bālişi seng-i **kūy-ı** dil-ber imiş / Uñmadık başına ber-ā-ber imiş

ḳuyruḳ [1] arka taraf, kıç

NE2645 Naḫl-i ḳad-i yārı idüp ḳanṭara / Urur idi **ḳuyruġını** ḳanṭara

ḳuyruġın ele almaḳ [2] bir işe başlamak, girişmek

NE1469 Fülki dumandan demi var ejdehā / **Ḳuyruġın aldı eline** Nāhidā
NE2663 Eyler idi itmese bir kebgi rām / **Ḳuyruġın alup ele** rüsvāy-ı ʿām

ḳuyruḳ bulamaḳ [1] kuyruk sallamak, yaltaklanmak

SE3185 Gider ol ʿılḳı ki **ḳuyruḳ bulaya** / Zülf-i kec-bāz-veş ayaḳ ṭolaya

ḳuyruḳlı sürme [2] gözün kuyruk kısmına doğru uzatılan sürme

NE2332 Söz ider medd ile ḥāzır süri / **Sürmesi ḳuyruḳlı** göz eyler köri
HH342 Ola **ḳuyruḳlı sürmeler** her bār / Fitnecūluḳda kevkeb-i dümdār

ḳuyu [4] herhangi bir sebeple toprak içine kazılmış etrafı duvar örülü büyük derin çukur

NE2039 Ḳazdıġı **ḳuyuya** düşer ḫışm-nāk / Çoġın ider kendi tüfengin helāk
SE2193 Düşme ḳan **ḳuyusına** ġaflet-ile / Girme ḳanlı ḳuyuya żillet-ile
SE2193 Düşme ḳan ḳuyusına ġaflet-ile / Girme ḳanlı **ḳuyuya** żillet-ile
SE2723 Mīvesin çünki yimez ṭoyınca / Bārī ḳazsa **ḳuyuyı** boyunca

ḳuyūd [1] insanı bağlayan meşgul eden şeyler, kayıtlar

NE1554 Nefy ile çün terk-i **ḳuyūd** eyleye / Mevt ile işbāt-ı vücūd eyleye

ḳūzaḫ [1] renk renk olan çizgi. Ayrıca bkz. ‘ḳavṣ-ı ḳūzaḫ’ md.

NE2468 İrse eli bulsa eger bir mesās / Eyler idi ḳavs-i **ḳūzaḫdan** libās
NE1670 Ḳavs-ı **ḳūzaḫ** gibi televvün medār / Belki televvünde temekkün-şiʿār

kūze [4]

1. toprak testi

S881 Yine pür-ḥabāb it mey-i bī-ġışi / ʿAlevlendür ol **kūze-i** āteşi
NE2520 Ḳaşşası çün **kūze-i** ġassāl idi / Ḳarnı ise ḳubbe-i nehcāl idi
HH502 Çeşm-i neẕẕāre birle ol bed-ḥāl / Beden-i mürde **kūze-i** ġassāl

2. içi ateş dolu kap, ocak

NE2805 Ol **kūzeden** kimse alup iki ḳor / Gāfil iken şemʿini içine ḳor

kūze-keş {kūre-keş} [2] bkz. ‘kūre-keş’ md.

S776 Ḳanı sāḳiyā pūte-i laʿl-i nāb / Ki her dem aña **kūze-keşdür** ḥabāb
NE663 Bulsa hevā ile n’ola iltihāb / **Kūze-keş**-i āteş-i meydür ḥabāb

ḳuzġun [1] kara karga, karga

SE2450 Umma vaḳfuñda ṣebāt-ıla beḳā / Biricik kim üşe **ḳuzġunlar** aña

ḳuzıcaḳ [1] yavrucuk, çocuk

HH1356 Sāl-ḫurde enīs-i yoldāşum / **Ḳuzıcaḳları** süd karındāşum

kübrā [2] en büyük, en ulu

NE1538 ʿİlm ile çün ʿālim-i **kübrā** ola / Levḥ-i dili nuṣḫa-i āsmān ola
SE1247 Diñle bu dāhiye-i **kübrāyı** / Gör ne dir rū-siyehi rüsvāyı

kübūd itmek [1] vurarak kızartmak

NE1571 Baḫra güẕār eylese mānend-i rūd / **İde** kürek sillesi rūyin **kübūd**

küçük [4]

1. yaşça küçük olan kimse, genç

S987 Meger duḫter-i rez olup zer-nişār / Büyük **küçük** oldı yine ḥışşedār
NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler ṣadā / Ṣu **küçüġün** söz büyüġündür velā
HH822 Şīşe vü sāġara irişdi şikest / Oldı **küçük** büyük uyanıḳ mest

2. ufak

SE1384 Kendi aġır olanuñ rūḥi sebük / Yüzi **küçük** olanuñ burnı büyük

küffār [5] kafirler, Müslüman olmayanlar, küfür içinde bulunanlar, Allah’a inanmayanlar

SE670 Seyf-ile ḳāṭil-i **küffār** oldı / ʿİlm-ile mürşid-i aḫrār oldı
SE1764 Oldı nā-geh ḳaravulda **küffār** / Bir iki ādem-ile şāha duçār
SE1844 Göricek virmedi **küffāra** emān / Bogazın aldı anuñ şaḥne hemān
SE3370 Ṭuna **küffār** arasında berzāḫ / Dūrdan baḳar ol ehl-i dūzaḫ

HH2494 Meger ol keşt̄i-i cehennem-vār / Pür imiş cümle ceng-cū **küffār**

küfli [2]

1. küflenmiş, eski püskü

NE2270 Yer yer aġarmış idi ol ḳaltabān / **Küfli** bezir bardaġı gibi hemān

2. köhne, kötü

NE2360 **Küfli** ḳoḳar nüktelerini hemān / T̄iz ṭutup her yaña itdi revān

küfr [9] Allah'ın varlığına, birliğine ve İslam dininin esaslarına aykırı davranışlarda bulunma veya söz söyleme, bunlara inanmama, Allah'a ortak koşma, kafirlik

S654 Anuñla çeküp anda bir dā'ire / Şeyāṭ̄in-i **küfri** ḳomuş ḥā'ire

NE200 Hādī-i dīn hādim-i **küfr** ü ḍalāl / Maṭlaʿ-i Envār-ı cemāl u celāl

NE897 Ẓulm virür memlekete zelzele / **Küfr** ile ṭurur ṭuramaz ẓulm ile

NE2012 Boşanmaġa ṭaʿn idene ittifāḳ / **Küfr** ile ḥükm eyler idi üç ṭalaḳ

SE206 Gelicek mülk-i vücūda ol şāh / Oldı **küfr** ehlinin aḥvāli tebāh

SE756 Çünki tārīḳī-i cehl ola ḳavī / Ẓulmet-i **küfrüñ** olur pīş-revi

SE1494 Göre Kisrā-yı ʿaẓīmü'ş-şānı / Var-iken **küfri** ile ṭuġyānı

SE1613 Olmasa maʿnīde **küfrüñ** ḫalefi / Nāmına dinmez-idi şirk-i ḫafī

SE2758 Eylemek çünki ḥelālini ḥarām / **Küfrdür** kişi mürüvvedde tamām

küfv olmaḳ [1] yakışmak, denk düşmek

SE628 Şeref-i ʿilme nesebden bu yiter / **Küfv olur** Zühre de olsa duḫter

kühen [15] yaşlı, eski, köhnemiş. Ayrıca bkz. 'köhne' md.

S477 Bozulmuş **kühen** bāġıdur bu cihān / Ki bālāda bir ḫūşe ḳalmış hemān

S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i zāl-ı zamān / Şarāb-ı **kühen** sāḳī-i nev-cevān

S634 **Kühenden** rücūʿ anda düşvār olur / Giren çıḳmadan çünki bī-zār olur

S1152 Yine tūde-i tibr-i pür-rīzeden / Zer-i ḫāliş itdi sipihr-i **kühen**

NE60 Ḳufl-ı keşānīde genc-i **kühen** / Dūr-nümāyende-i baḥr-ı suḥan

NE97 Rāhber-i vāṣıla-i güm-rehān / Ḳaʿbe-i maḳṣūd-ı **kühān** ü mihān

NE587 Ṣaldı ṣuya nusḫayı çarḫ-ı **kühen** / Ṣorar isek ḥikmeti Loḳmāndan

NE2298 Debdebe-endāz-ı revāḳ-ı **kühen** / Laḳlaḳa-pīrāy-ı edā-yı suḥan

NE2495 Yine kūpe nite ki zāl-ı **kühen** / Duḫter-i rāyi getürür Hindden

SE429 Ṭuyılup şırr-ı ḳażā-i sermed / Ola taḳvīm-i **kühen** ḥükm-i raṣad

SE678 Olmamışdur döneli çarḫ-ı **kühen** / Hīç tevāżuʿ gibi bir vech-i ḥasen

SE3452 Görmedi nādire bīnān-ı **kühen** / Böyle cemʿiyyet-i ebkār-ı süḫan

HH42 Ḳavlayup lāciverd-i ṭāḳ-ı **kühen** / Pāre pāre düşe bu günbedden

HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı ṣaçından / Ṭurma çarḫ urmada çü ṭāḳ-ı **kühen**

HH1361 İtdi taḳdīm-i mū-şikāf-ı **kühen** / Düm-i mışı burūt-ı nā-dāndan

kühen-daḫme [1] eski türbe

SE404 Ṭutdum āḫir o **kühen-daḫmeye** rāh / İtdim ol baḥr-ı firāvāna şināh

kühen-ḫāne [1] harabe

S790 Demidür iderse o cūşende āb / **Kühen-ḫāne-i** ʿaḳl u fikri ḫarāb

kühen-muḫliş [1] yaşlı, saçına sakalına kır düşmüş kimse

SE1780 Bu **kühen-muḫliş** o ḥāli göricek / Raḥm ü şefḳat yüregim delse gerek

kühen-sāl [1] yaşlı, tecrübe sahibi kimse. Mısranın okunuşu "Kühen-sāl-i bāzār-ı kevn ü mekān" şeklinde olmalıdır.

S991 Zihī feylesof-ı Aristo-nihād / **Kühen-sāl-i** bāzār-gūn u fesād

kühhān [1] kahinler, falcılar

NE992 ʿIşḳdur ol ḫusrev-i kişver-sitān / ʿIşḳa esir oldı **kühhān-ı** mihān

kül [1] tüm, yaratılmış her şey, herkes

SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi **kül** / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül

kül olmaḳ [2] varını yoğunu yitirmek, mahvolmak

S487 Emel būstānı olup nā-bedīd / **Kül oldı** ocaġında toḫm-ı ümīd

NE518 Āteş-i gülden **kül olup** nātüvān / Ṭāḳati yoḳ üf diseñ uçar hemān

külāh, küleh [9] erkeklerin taktığı başlık

S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / Binüp raḫşına giydi zerrīn **külāh**

S358 Zihī ṣaff-ı merṣūṣ-ı pür-intibāh / Şikesti yoḳ illā ki ṭarf-ı **külāh**

S379 Urup ḥaşma gürz-i girān merd-i ceng / **Külāhın** anuñ başına itdi teng

S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḥalden **külāh**

S663 ḥişāra idüp tekye-ber-ḫānḳāh / İrişmişdür eflāke saḳfı **külāh**

NE503 Düşdi **külāhı** eġilüp ġoncanuñ / Sünbüli ṭaġladı yine gülşenüñ

NE867 Çarḫa irüp farḳ-ı zaʿīf u gedā / Oldı **külāhında** hilāl-ı istivā

SE42 Ḥarim-i ḫürmet-i Ḥaḳ cilvegehi / Ḥüsn-i bī-ḥaddıla kecdür **külehi**

HH2654 Geldi bir pīr-i sebz-bürd ü **külāh** / Bunları itdi ḫʿābdan āgāh

külāh-ı keyān [9] sultanların, şahların tacı ‖ kadeh

S791 Ḳanı sāḳiyā ol **külāh-ı Keyān** / Aġır deprenür oldı raṭl-ı girān

külçe [1] eritilerek kalıba dökülmüş metal, maden kütlesi

NE2219 Müşt-i kavī müşte-i āhen-beden / Maṭraḳa-i **külçe-i** mihr sīm-ten

külçe külçe [1] külçeler halinde, bol bol

S778 Dem-ā-dem üfür āteşīn sāġarı / Aḳıt pūteden **külçe külçe** zeri

külḫān, külḫen [2] hamam ocağı, hamamın ısıtma bölümü

SE2061 Nice dānālar olur efgende / Güşe-i ḳahvede yā **külḫende**

külḫān-ı ġam [2] gam külhanı, dert, üzüntü ocağı

HE11 Müdām it **külḫan-ı ġamda** mücāvir / Göñül od ṭaşıdur oda yaraşur

küllāb {güllāb} [1] ikiyüzlü, yağcı

NE2320 Herze dise gösderüp ādāblar / ʿÖẕr ile dir yüziñe **küllāblar**

külliyye [1] genel, herkes için

SE807 Bildi **külliyye** degil ḳāʿidesi / Yoġ-ımış şanʿatınuñ fāʾidesi

kümeyt [8]

1. doru at

NE66 Turfe **kümeyt-i** ḥaşr-sitān-ı kām / Raḫş-ı mübārek ḳadem-i bi-likām

Aşağıdaki tanıklarda kelime dil, söz ve kalem bağlamında kullanılmıştır.

S431 O ser-çeşme-i ḥikmetüñ fāyiżi / **Kümeyt-i** süḫan Rāyiżī Fayiżī

S524 Olup pür-ḫurūş-ı raḥīḳ-i beyān / Güzel deprene tā **kümeyt-i** zebān

NE84 Eyle biraz mest-i raḥīḳ-i beyān / Ta döne şevḳ ile **kümeyt-i** zebān

HE57 Ferāġın rāʿiż-ı ṭabʿuñ görürdi / **Kümeyt-i** ḫāme ayaġın sürüdi

2. kırmızı şarap

S766 Ḳanı sāḳiyā ol **kümeyt-i** sürūr / Ki ṭayy oluna bu beyābān-ı dūr

S1181 ʿAraḳla mey-i nābı eyle revān / **Kümeyti** o eşheble ḳıl hem-ʿinān

S1426 **Kümeyt-i** mey-i sāġar-ı dil-güşā / O bir naʿl idi bāz-gūne saña

küm-künān olmaḳ [1] vurmak, darbetmek

NE834 Yaʿni ki perest-gen **olup küm-künān** / Fülk-i zemīn devrilür idi hemān

kümmel [4] kamiller, yüksek mertebede olanlar

NE1354 Gūşiş iden **kümmel-i** eşrāf-ı nās / Gördüġi elṭāfı olunmaz ḳıyās

NE1636 Baḥra döner **kümmel-i** ḫayl-i ricāl / Pür-güher ammā velī ḫayretle lāl

SE636 Efżal-i nükte-verān-ı **kümmel** / Yaʿnī ʿallāme-i aʿẓam Ekmel

HH122 Cümle-i enbiyādan efḍāldür / Ekmel-i evliyā-yı **kümmeldür**

künbed [5] Ayrıca bkz. ‘günbed’ md.

1. tepe

S1280 Ruṭūbetden oldı yine rīşedār / Ṣanavber-ṣıfat **künbed-i** kūhsār

NE112 **Künbed-i** eşcārı ki zīnet ider / Her yıl açup anı meremmet ider

2. gökyüzünün en yüksek noktası

NE1136 Eyledi çün mesned-i naẓma cülūs / Ṭutdı buna **künbedi** gülbāng-ı kūs

SE1304 **Künbed-i** çarḫda mānend-i hilāl / Bāġ-bān buldurur ol tāke kemāl

NE87 **Künbed-i** gerdūna ṣal āvāzeñi / Diñleyelüm biz daḫı āġāzeñi

künc [15] köşe

S720 O bir ġāribī ḳaʿr ü **künc-i** meġāk / Ki ferş aña gusāle-i gāv-ı ḫāk

NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü sāġar be-ser / **Künc-i** ḫarābātda genc-i güher

SE354 **Künc-i** kāşāne olup vaḥşetgāh / Ḳurdı her naḫl-i ṭarī bir ḫargāh

SE1680 Genc-i Cem **künc-i** beyābānda yatur / Sīm ü zer maʿdeni yabanda yatur

SE2915 Ḳıldı çün **küncde** gencīne-güşā / Ḥażret-i Şeyḫ Niẓāmīyi Ḫudā

SE2939 **Künc-i** ġār içre ṭurur āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū seccāde

SE3477 Umarın kim ide yārān iḳbāl / Olmaya müʿtekif-i **künc-i** melāl

HH493 ʿĀḳıbet bir muḥibb-i dermānde / Buldı ol zārı **künc-i** vīrānda

HH755 Gördi bir cin yataḳı **künc-i** megāk / Būy-ı bādı nüvīd-i peyk-i helāk

HH856 Oldı ol sākinān-ı **künc-i** meġāk / ʿĀşıḳ-ı ḫastenüñ ġamıyla helāk

HH1004 Kimisi cāme-çāk-i **künc-i** meġāk / Kimi üftān-ı ġavṭagāh-ı helāk

HH1018 Salṭanatdur bu düşmeni çoḳdur / Fitne **küncinde** reh-zeni çoḳdur

HH1220 Müteselli o **künc-i** vīrānda / Derd ile bunlar ise der-mānde

HH2612 Fitne **küncinüñ** ol raşad-sāzı / Çaḳ ṭoḳuz ḳatdan añladı rāzı

HH2695 Ne dimekdür ki bir fürū-mānde / Zār iken **künc-i** tār-ı ḫırmānde

künd [2]

1. kısa

SE2118 Şecer-i **künd** ki kendin irmez / Ṣarṣar anı ḳolayına ḳıramaz

2. az, kıt, yetersiz

HH2202 Var idi bir ḥarīf-i yāve-sitīz / Dānişi **künd** ü ḥışm ü ḥiddet-i tīz

künd itmek [1] köreltmek

HH328 Vire meydān **idince** nefsini **künd** / Ola günbed-zenān-ı tevsen-i tünd

künde-bāz [4] düzenbaz, hileci

NE1986 Ḫalḳa idüp ṭaʿna zebānın dırāz / Oynadur oldı ili ol **künde-bāz**

NE2171 Dām-ı belādur o ḫar-ı **künde-bāz** / Nice gülüp oynasun ol kebg-nāz

NE2918 Götini ol ṭıfla idüp mehd-i nāz / Çalḳamaġa başladı ol **künde-bāz**

NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / Ḫiffeti ḳo tek otur ey **künde-bāz**

künde-dehān {kende-dehān} [1] kokuşmuş ağızlı

NE3042 Rūz ü şeb ālūde vü nāsüşte-rū / **Künde-dehān** idi miṣāl-i sebū

künde-post [2] derisi yüzülmüş, derisi dökülmüş

NE1926 Ol ḫarını maġrūsunun **künde-post** / Nāmın ider şehrde dervīş-i dost

NE2866 İtse taḳiyye o seg-i **künde-post** / Nāmın ider gerçi ki maḥbūb-ı dost

kündüm var zen-fürūş {gendüm ü erzen-fürūş} [1] buğday ve mısır satan kimse, hububatçı. Ayrıca bkz. ‘ʿarża-ken {ʿarza-kun}’ md.

NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb rūy-ı pūş / ʿArża-ken-i **kündüm var zen-fürūş**

künge [1] toz toprak, süprüntü

S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḫadeng / Düşüp döndi ḫak içre **künge** tüfeng

küngüre [2]

1. kubbenin en yüksek yeri, tepesi

SE2568 Ṭāḳ-ı zer **küngüre-i** pür-envār / Ferḳadān farḳına tāc-ı zer-kār

2. taç üzerindeki ziynet, sorguç

HH203 Gevheri encüm-i bilūrīn-dürc / Oldı bir **küngüre** aña her bürc

küntü kenz [1] “Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım.” şeklinde kudsî hadis olarak aktarılan sözün başlangıcıdır. Tamamı şu şekildedir: “Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u‘refe fe-halektü’l-halka li-u‘refe (li-ya‘rifûnî).”

NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi ruḫundan tutuḳ-ı **küntü kenz**

künūz [3] hazineler

NE134 Geldi ẓuhūr eyledi maḫfī **künūz** / Ḳudret-i Ḥaḳḳa eylemişdi rumūz

NE534 Girmiş idi ḫāke şular çün **künūz** / Līk ayaġı ṣoġumamış idi henüz

NE1631 Heyʾet-i mecẓūbda söyler rumūz / Gāhī ider yoḳ yere keşf-i **künūz**

küp [2] karnı geniş, dibi dar toprak ya da ahşap kap, fıçı

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı **küpü** mi ṣanduñ ey dil

NE595 Ebr-i bahār u mehe gerdūn-ṣıfat / **Küpi** yur üstine çıḳar ʿāḳıbet

küpe ḳoymaḳ [1] utanç içinde bırakmak, zor duruma düşürmek, rezil etmek. Tüm şairler küp içinde oturan filozofun Eflâtun olduğunu zannetmişler ve bu yüzden mazmunlarda onun adını zikretmişlerdir halbuki küp içinde oturan Diyojen’dir. Küp, hum, fıçı içinde yaşamak bağlamında anılan Eflâtun Diyojen ile karıştırılmıştır.

SE143 Gerçi ʿuryānlıġıla çarḫ-ı denī / **Küpe ḳoydı** nice Eflātūnı

kürbe {gürbe} [3] bkz. ‘gürbe’ md.

S1027 Olup **kürbe-i** bāmı hep şīr-gīr / Şikār-ı seg-i kūyı bu gürk-i pīr

NE2432 Siñsi olur **kürbe-veş** ol derbeder / Ṣabr idemez yine uġurluḳ ider

SE1945 Nā-gehān **kürbe** çıḳup dīvāra / Saḳfdan düşdi yire bir fāre

kürek [6]

1. elle ileri geri hareket ettirilerek kayık vb. küçük deniz araçlarının yürütülmesini sağlayan, bir ucu sap biçiminde, suya giren kısmı enli ve yassı ağaç

S581 **Küreklerle** pür-kef olur rūy-ı āb / Bisāṭ üzre gūyā kürür sīm-i nāb

NE1316 Baḫra **kürekler** ki ider ḍarbeti / Ḫall ider ol kefce ile şerbeti

NE1571 Baḫra güẓār eylese mānend-i rūd / İde **kürek** sillesi rūyin kübūd

NE2356 Şekl-i murabbaʿ ḳılub anı o Türk / İtmişdi aşılı bir tahta **kürek**

2. eskiden gemilerde kürek çekmek şeklinde uygulanan ceza, kürek cezası

HH2507 Çekdürüp itdi fırḳa-ı şirrīr / O belā-keşleri **kürekde** esīr

HH2628 **Kürege** ḳodı ol iki zārı / Cürm ʿadd itdi ʿışḳ-ı dildārı

küremā [1] cömert ve iyiliksever kişiler, ulular, büyükler

SE1824 **Küremā** eşrefidür insānuñ / Sāye-i raḥmetidür Mevlānuñ
SE2464 Oldı ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i kerem / **Küremā** ṣaffına faṣṣ-ı Ḫātem

kürīz {gürīz} [1] kaçma, kaçış, firar

NE1650 Keşret-i ḫalḳ olmayan ta fitne-ḫīz / Genc-i muġāndur aña cāy-ı **kürgīz**

kürk [4] işlendiği zaman giyecek yapmak için kullanılan hayvan postu

S1367 İder bī-ḫużūr anı bād-ı şimāl / N'ola ʿaksine geyse **kürkin** ġazāl
S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü tāb / İçerden giyüp **kürki** mest-i ḫarāb
NE1914 Olur iñen **kürküne** girse ḳaçan / Postda Mecnūn-ı zaʿīfü'l-beden
HH1317 Ḳayddan gürk ü rūbeh oldı rehā / Çıḳarup **kürkin** itdi ʿazm-i veġā

Kürsī [2] taht, Allah'ın Arş'ın altındaki levh-i mahfûzun bulunduğu manevi makamı. Ayrıca bkz. ''arş' md.

HH116 ʿĀlemüñ server-i yegānesidür / ʿArş u **Kürsī** kitāb-ḫānesidür
HH170 ʿArş ü **Kürsīden** oldı çün ʿabīr / İtdi sürʿatle iki menzili bir

kürsī [6] oturulacak yüksekçe yer, camilerde vaizin; medreselerde müderrisin oturduğu yer

S162 Ḳatār oldı aña bu hiffet-i āsumān / Ki üstünde var **kürsī-i** zer-nişān
NE594 **Kürsī-i** vaʿẓında bahāne bulur / Üstümüze ṭurma ḥavāle olur
NE1982 Şoḥbet-i yārāna çekinmezdi hiç / Minber ile **kürsīden** inmezdi hiç
SE269 Basmadın **kürsīye** ol şeh kāmın / Cilvegāh eyledi ʿarşuñ bāmın
SE2933 Farḳ-ı pākinde muraṣṣaʿ bir tāc / **Kürsī** üstinde sirāc-ı vehhāc
HH703 Her ṭaraf nice **kürsī-i** zer ü sīm / Oturur dāverān-ı heft iḳlīm

kürsī-nişīn [1] kürsüde oturan, vaaz eden

HE33 Olup **kürsī-nişīni** ṣaʿd-i ekber / Mecerre oldı süllem-sāz-ı minber

kürümek [1] kürekle sıyırıp atmak, temizlemek, küremek

S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı āb / Bisāṭ üzre gūyā **kürür** sīm-i nāb

küsl {güsil} [1] bkz. 'ġam-güsil' md.

S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ġam-ı **küsl** / Ki feyżine leb-teşnedür cān u dil

küstāḫ [4] haddini bilmez, saygısız, utanmaz kimse

S508 O **küstāḫlardan** şıḳıldı göñül / Żarūrī kenāra çekildi göñül
SE2209 Ḳanḳı dīvārda görse sūrāḫ / Mār-veş aḳar-ımış ol **küstāḫ**
HH653 Oḳımaduḳ seni yazılma iñgen / Böyle **küstaḫ** olur mı kendi gelen
HH1485 Çünki meydān-ı luṭfuñ oldı ferāḫ / Ḳıldı bu ʿabd-i kem-terīn **küstāḫ**

küstāḫī [2] küstahlık

NE521 Yandı şüküfe dil-i Vāmıḳ gibi / Nāme-i **küstāḫī-i** ʿāşıḳ gibi
HH1636 Ḫāme tuġyānı ide **küstāḫī** / Vire şeftālū ol vefā şāḫı

küstāḫlıḳ [1] saygısız ve edepsizce davranış veya söz

NE1151 Ḳahr ola **küstāḫlıġına** cezā / Şāha el oyununı itse gedā

küşte [5] öldürülmüş olan, ceset

NE459 Şāh ki maḳṣūd ide **küşte** ḳışāş / Olmaz o dem kebk ü kebūm ḫalāş
NE2589 **Küştelerin** ʿadd idüp ol şūmlar / Ḫayr ile añıldı o merḥūmlar
SE2015 **Küşte-i** tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ dirler
SE2451 Tīz günlerde bula żaʿf u fesād / **Küşteden** ḫayr ola mı ḳonsa verād
HH2152 Ḫaste-i derd-i ʿışḳ ü **küşte-i** ġam / Feylesof-ı mücerreb-i ʿālem

küştenī [4] ölümü haketmiş olan, öldürülmeye müstehak kimse

NE1940 Bulmaġıla iki gün ol **küştenī** / Terbiyet-i luṭf-ı sipihr-i denī
NE2141 Ṣāḥibi ḳatl itse duyunca seni / Mefte gidersin gibi ey **küştenī**
NE2716 Serzeniş idüp didi ey **küştenī** / Ḫalḳdan iḫfā idi ṣıfat anı
NE2829 Vāy eger ḥāline ḳorsañ anı / İde seni dūzaḫī vü **küştenī**

küştigīr [1] güreş tutan, pehlivan

HE75 Odur her **küştigīr-i** ʿaşḳ-ı sermest / Nedāmetler ṣoñ ucı dest-ber-dest

küt küt itmek [2] nabız atışına benzer biçimde kesik kesik ağrımak, zonklamak

NE2910 Çāt çāt ider ditremeden dişleri / **Küt küt** ider kīr-i muḳallef-seri

küttān [1] bir yerde oturanlar, yerliler, ahali

NE1741 Penbe bezin satsa ider yafta / Köhne-i **küttānı** sarar tāfta

kütük [2] kesilmiş ağacın kalın gövde kısmı, tomruk

NE2063 Nā-geh olup nüsḫada sehv-i ḳalem / Lafẓ-ı **kütük** vāvsız olmuş raḳam
NE2067 Söyleye ey müfti-i müşkil-güşā / Nice yazarsız **kütügi** evvelā

küvāre [2] arı kovanı

S365 İdüp şaçma funduḳ ġırīv ü ġareng / **Küvāre-miṣāl** işledi her tüfeng

NE1237 Cism-i fenā bulsa **küvāre-miṣāl** / Yine o şekl ile ider irtiḥāl

L

lā [2] Arapça kelimelerde olumsuzluk ifade eden bir ön ek; değil ‖ Arap asıllı Türk alfabesinin lam ve elif harfinin bir arada yazılması sonucu meydana gelmiş yirmi altıncı harfi

SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün illā daki **lā** / Kesdi arayı kelā m-ı Mevlā
HH46 Çünki **lā** şeklidür yediye raḳam / Cümlesi fi'l-ḥaḳīḳa ʿayn-ı ʿadem

laʿʿān [1] beddua, lanet

NE2071 Ṣaḳla Ḫudāyā bizi faẕluñla sen / Eyleme ṭaʿʿān ile **laʿʿāndan**

lā-büd [14] mutlaka, elbette, gerek

S515 Ya ḥübān-ı şehrüñ cefāsı nedür / Ki tīr atsa **lā-büd** hedef sīnedür
NE1771 **Lā-büd** olur māmelekinde be-kār / Sünnet-i muʿtādeyi icrā ider
NE2009 Cevr idene **lā-büd** irişür cefā / Rāh-ı ṣadāḳatdedür ancaḳ ṣafā
NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle bilinmez sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye **lā-büd** delīl
NE2241 Bildi ki olmaz bu ḳaḍıya nihān / Şemʿin olur şuʿlesi **lā-büd** ʿayān
NE2443 ʿAḳlı olan itmez aña ictirā / **Lā-büd** ider Ḫazret-i Ḫaḳdan ḫayā
NE2865 **Lā-büd** olur ṣāḥib-i ḫalḳ-ı dürüşt / Ḫarlı felān itdigüm olur mı puşt
SE594 İkisinde daḫı ihmāl muḥāl / **Lā-büd** öyle geçer eyyām ü leyāl
SE737 Vesaḫ-i mis gibidür bed-aḫlāk / Defʿ ider şerrini **lā-büd** iḫrāk
SE835 İki yirden ḳuşanur ḳuşaġı mūr / Öldürür kāhili **lā-büd** zenbūr
SE1772 Şīr-dildür ḳatı ol şāh-ı dilīr / Şīr **lā-büd** olamaz bī-naḫcīr
SE1977 Bādedür cevher-i iksīr-i fesād / Egilür olsa da **lā-büd** pūlād
SE2536 Şerʿ-ile **lā-büd** olup aña cezā / Ayaġuñ ḳalḳa dem-i ḍarb-ı ʿaṣā
SE3279 İz azıtsaydı tih-i ʿummānda / O da **lā-büd** bulınurdı anda

lā-cerem [11] kuşkusuz, besbelli, hiç şüphesiz

S43 Ayaḳ başmazın mescide **lā-cerem** / Meger anda ḳandīli sāġar şanam
S200 Maḥal aña her vech ile **lā-cerem** / Gerek ṣandalīdür gerek taḫt-ı Cem
NE1991 Bī-sebeb-i cürm olıcaḳ **lā-cerem** / Nā-muḥal ü bī-meze olur sitem
NE2008 Gördi ḳaraltı asamaz **la-cerem** / Ebr gibi ṣavılur andan ẓulem
NE2366 Merkebine yapuşup anuñ o dem / Daʿvī-i mülkiyet ider **lā-cerem**
NE635 Şiʿr diyen mücrim olur **lā-cerem** / Siḥr gibi ehlüñ ider müttehem
SE1236 **Lā-cerem** ḫaḳḳı ḳoya mubṭıl ola / Yā bile ẓulm ide yā cāhil ola
SE1495 Ḫaşre dek ḫayr-ıla taʿdād olınur / **Lā-cerem** eylik iden yād olınur
SE2249 Ṭutalum nāzik ü nerm ola süḫan / Ḳocınur **lā-cerem** andan düşmen
SE2261 **Lā-cerem** aña müdārāt gerek / Terk-i ġavġā vü muʿādāt gerek
SE3019 **Lā-cerem** eni ü ʿiyāl ü evlād / Olalar deʾb-i edībe muʿtād

lāciverd, lācüverd [8] koyu mavi rente bir taş olan lapis-lazuli taşının rengi, koyu mavi. Kelime tanıklarda su ve gökyüzü bağlamında kullanılmıştır.

S692 Çemenden revān olup āb-ı ẕülāl / Olur **lāciverd** içre cedvel-miṣāl
NE110 Ḳubbe-i eflāki idüp **lācüverd** / Yazdı güneşden aña zerrīn verd
NE1132 Hest derīn-i dāʾire-i **lācüverd** / Mertebe-i merd be-mikdār-ı merd
NE2969 Sebzeler içre bulanuḳ āb-ı zerd / Levḥa idi her ṭarafı **lācüverd**
NE499 Pür-varaḳ-ı sebz idi her naḫl-i verd / Ḳavladı gūyā felek-i **lācüverd**
SE29 **Lāciverd** ile o saṭr-ı ḫalkār / İtdi remz-i şecer-i aḫżar-ı nār
HH42 Ḳavlayup **lāciverd-i** ṭāḳ-ı kühen / Pāre pāre düşe bu günbedden
HH557 Şemse-i ṭāḳ-ı ġurfe-i ḥaḍrā / Ḳavladı **lāciverd** ile gūyā

lāciverd-endūd [1] lacivert ile sıvanmış, laciverde boyanmış

HH2382 Āḫir oldı felekde ebr-i kebūd / İtdi bu ṭāḳı **lāciverd-endūd**

lāf [7] boş, gereksiz söz, lakırdı

NE743 Sebk u niẓāmın göricek **lāfsız** / Eyledi inṣāf her inṣāfsız
NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i riyā **lāfıdur** / Māyesi yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur
NE2297 Ey ki çalup **lāfları** bī-dirīġ / Eyleyeyin elfāẓına saʿy-i belīġ
SE1590 Ẓurna-zen gibi üfürme **lāfi** / Hele mişḳalleye bir eṭrāfı
SE1662 Ḥadeş olur işi ehl-i **lāfuñ** / ʿIrżı da püs pas olur leffāfuñ
SE1625 Sine enbān ü dehen kīse-i **lāf** / Ṭabl-ı pür-debdebe-i **lāf** ü güẕāf
SE2705 ʿAhd ü peymān-ıla ḫulḳı biledür / Deheni **lāf-ıla** dibsiz kiledür

lāf itmek [2] boş konuşmak, gereksiz lakırdı etmek

NE1760 Ṣāhib-i ḫayr olmaġıçün **lāf ider** / Ḫayrı anuñ fāʾide-i sīm ü zer
HH1491 Ṭoġrusı bu sözümde **lāf idemem** / Emrini gözlerüm ḫilāf idemem

lāf ü güẕāf [1] boş konuşma, dedikodu

SE1625 Sine enbān ü dehen kīse-i lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i **lāf ü güẕāf**

lāf urmaḳ [1] atıp tutmak, böbürlenmek

SE3468 **Lāf urup** eyleme baḫş-i maʿnī / Yürü var söyleme mā-lā-yaʿnī

lafẓ [13] söz, kelime

S1497 Revā **lafẓ** u maʿnāsına ṣubḥ u şām / Pesend-i ḥavāṣ āferīn-i ʿavām
NE1088 **Lafẓ** ile maʿnāsı bulup iltiyām / Himmet-i şāʿir vire aña niẓam
NE2062 Alup ele bir iki fetvāsını / **Lafẓına** baḳdı ḳodı maʿnasını
NE2063 Nā-geh olup nüsḫada sehv-i ḳalem / **Lafẓ-ı** kütük vāvsız olmuş raḳam
NE2311 Sözde ider **lafẓ** u ḥurūfı setr-i dek / Bosnada Potur Anaṭolıda Türk
NE2335 **Lafẓ-ı** ġarībin çalışup ṣatmaġa / Saʿy ider aña ṣaded uġratmaġa
NE3163 **Lafẓını** maʿnāsını tezyīf ide / Ṣuḥf-ı ḳadīme gibi taṣḥīf ide
SE1290 Fārisī **lafẓın** iki beyt-ile ben / Terceme itdüm idi bu yüzden
SE2885 Nev-ʿarūsān-ı maʿānīye cihāz / Cāme-i **lafẓ-ı** pesendīde-ṭırāz
SE3461 Rūşenā **lafzda** ʿinde'ṭ-taḥḳīḳ / Görinür mū gibi her fikr-i daḳīḳ
SE3500 Köhne cāme gibi **lafẓı** sökile / Ḫırḳadan zer gibi maʿnā dökile
HH1717 **Lafẓ-ı** būs-ı kinār ile ammā / Āşinādur bu tabʿ-ı rūşen-rā
HE52 Murassaʿ **lafẓıla** maʿnā-yı ḫoş-ter / Cihazı kāmil olan bikre beñzer

lāġ [2] şaka, latife, nükte

SE2742 Ḫāṭıra geldi o dihḳān ile baġ / Hem anuñla olınan suḫre vü **lāġ**

laġım [2] pis su tahliyesi için yer altına açılmış kanal, geriz

NE566 **Laġma** dönüp cūy-ı revān zīr-i berf / Yaḫdan aña köprüler oldı şigerf

laġv itmek [2] ortadan kaldırmak, durdurmak

NE670 Ẓarfını **laġv** itmek içün revā / Olsa ḫorasānī-i ḳaṣr-ı ṣafā
SE2645 **Laġv** idüp ol ʿameli ʿucb u riyā / Ḳala bir zaḥmet-i bī-hūde saña

laġzīde-pā [1] ayağı kaymış, sürçmüş

NE149 Yaḳdı beni āh ki cām-ı hevā / İtdi reh-i ʿışḳda **laġzīde-pā**

lā-ḥavl-künān [1] lâ-havle çekerek

SE389 Ḫusrev ol daḫmeye kim oldı revān / Ẕikr ü tesbīḥ ile **lā-ḥavl-künān**

lā-ḫayr [1] hayırsız, uğursuz

NE1762 Līk derūnında olan ġayrıdur / Ḳalbi ṭolu fikret-i **lā-ḫayrıdur**

laḫlaḫa [1] amber, misk, kâfur, lâden gibi güzel kokulu şeylerin karışımından elde edilen koku, güzel koku, misk

NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / Ḳalbin açar **laḫlaḫa-i** ʿışḳ u meşk

laḫlaḫa-fersā [1] güzel kokular dağıtan ‖ yayan, etrafa ulaştıran

NE2392 Kevkebe baḫşā-yı esātīn-i dīn / **Laḫlaḫa-fersā-yı** ḳavānīn-i din

laḫt [2] bir bütünün parçası, parça

NE2396 Hem bu ʿinān parça-i **laḫt-ı** riḳāb / Hem daḫı baḫçe-i bī-āb u tāb
SE2343 **Laḫt-i** ṣābūn ola ṣabūniyye / Ḳurṣ-ı nūnı ḳıla meʿmūniyye

laḫt laḫt [1] parça parça, kısım kısım

S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i rūy-ı baḫt / Görinür siyāh raḳam **laḫt laḫt**

lāhūt [5]

1. ilahi alem, uluhiyet dünyası

S1222 Bozulmuş teni genc-i nāsūtda / Süzülmüş gözi seyr-i **lāhūtda**
SE2912 Oldılar maḥrem-i rāz-ı melekūt / Ḳıldılar seyr-i serā-yı **lāhūt**
HH2380 Tā ki ṭayy oldı defter-i nāsūt / Ḳıldılar seyr-i ṣafḥa-ı **lāhūt**

2. ilahi, kutsal

SE56 Bürḳaʿ-endāz-ı cemāl-i **lāhūt** / Nüsha-perdāz-ı kemāl-i nāsūt
SE3525 Nāz-perverd-i ḥarīm-i **lāhūt** / Ḳıldı çün ʿazm-i feżā-yı nā-sūt

laḫlaḳa [1] gereksiz, anlamsız ve boş söz

SE1631 Bī-mesās olur o dem laḳlaḳadan / Oy virüp āmeden-i **laḫlaḳadan**

laḫm [1] et, meyvenin çekirdekle kabuk arasında kalan kısmı

S554 Olur tāze-kār-ı ten-i ḥulle-sān / Ṭarāvetde **laḫm-ı** ṭarabdan nişān

laḫm-ı zāyid [2] vücutta hastalık olarak beliren fazladan et, ur

SE2196 Ola aʿżā-yı vücūduñ fāsid / Düşe mānende-i **laḫm-ı zāyid**
SE2379 Oldı ḥāṣıl bu ki nā-pāk zeban / **Laḫm-ı zāyid** gibi ʿayb-ı merdān

laḫẓa [4] göz kırpıncaya kadar geçen süre, an

NE802 Ṣāf idicek āyine-i rūşenüm / Ḫāṭıruma geldi o **laḫẓa** benüm
SE1402 Şaḫş-ı kūteh virüp ol **laḫẓa** cevāb / Dimiş iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE2627 Eyledi ʿaḳlumı başdan zayil / Düşdüm ol **laḫẓa** yere lā-yaʿḳil
HH1803 Gördi var her firāḳuñ orānı / Kesdi bir **laḫẓa** āh u efġānı

laḥẓa laḥẓa [1] anbean ‖ göz ucuyla baka baka

HH980 **Lāḥẓa lāḥẓa** iderdi ol ḫā'in / Gūne gūne ḫıyānet efkārın

laʿīn [6] lanetlenmiş, Allah'ın merhametinden mahrum olmuş

S657 Velī ṣoñra nādim olmuş ol **laʿīn** / İdince bu zaḥmetden olmuş ḫazīn

NE2762 Nākiḥ ü bed ṣanʿatı bed bir **laʿīn** / Ehl-i hevā ḥāṣılı kedd-i yemīn

NE327 Eyledi keẕẕāb-ı **laʿīni** helāk / Oldı muḳābil aña ṣıddīḳ-i pāk

SE1693 Şu sefāhatleri kim oldı ʿiyān / Ḳıldı iblīs-i **laʿīni** ḫayrān

HH2633 Çıḳmış idi şikāra bunca **laʿīn** / Rāst geldi aña ġuzāt-ı güzīn

HH2638 Nā-gehān ṭob-ı ejdehā-timṣāl / Virdi bir demde ol **laʿīne** zevāl

laḳ [1] bkz. 'daḳ u laḳ {daḳḳ u laḳḳ}' md.

NE2394 Rāst-reviş-i ḥākim-i fevvāl-i ḫaḳ / Pāk-meniş-i ḥāsim her daḳ u **laḳ**

laḳab [5] bir kimse veya aileye herhangi bir münasebetle asıl adından başka sonradan takılan ad, takma ad

SE1988 Belki peydā ide bir ṭurfe **laḳab** / Anı añduḳça ide şūr u şeġab

SE2241 Bu ḳażiyye olup ifşāya sebeb / Ḳaldı ol dem bu zamandur o **laḳab**

SE2204 **Laḳabuñ** aşlını itdükde su'āl / Böyle naḳl eyledi bir ehl-i maḳāl

HH1828 Menzili kūçegāh ü ṣanʿatı āh / **Laḳabı** Ṣūḥ nāmı ʿAbdullah

HH1858 **Laḳabı** Ġonca kendi Ṣāṭır idi / Gül-ʿiẕār u güşāde-ḫāṭır idi

laḳla {laḳlaḳa} [1] bkz. 'laḳlaḳa' md.

NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol cevāb / **Laḳlaya** virdi ʿaceb āb u tāb

laḳlaḳ [1] leyleğin gagasını açıp kapayarak çıkardığı ses, laklak sesi ‖ boş ve saçma sözler, gevezelik

SE1601 Oldı çün laḳlaḳa-i bī-maʿnī / Ṣavt-i **laḳlaḳla** bir olur süḫanı

laḳlaḳa [5] leylek sesinden teşbihle boş ve anlamsız söz

NE1128 Tāb viren bāde-i endīşedür / Sözlerümüz **laḳlaḳa-i** şīşedür

NE1746 **Laḳlaḳa-i** nādire şekl-i garīb / Cümlesi sermāye-i ebleh-firīb

NE2590 **Laḳlaḳaya** müşteġıl olup cemʿ / Kimi zamān olmuş idi kimi semʿ

SE1601 Oldı çün **laḳlaḳa-i** bī-maʿnī / Ṣavt-i laḳlaḳla bir olur süḫanı

SE1631 Bī-mesās olur o dem **laḳlaḳadan** / Oy virüp āmeden-i laḫlaḳadan

laḳlaḳa-pīrāy [1] (konuşma, söz vs. için) boş ve anlamsız sözlerle süsleyen

NE2298 Debdebe-endāz-ı revāḳ-ı kühen / **Laḳlaḳa-pīrāy-ı** edā-yı suḫan

laḳlaḳa-zen [1] boş konuşan, geveze, laklak yapan

SE3364 Olup andan yaña hep **laḳlaḳa-zen** / Ḫoş gelür nefsine ʿaḳlınca süḫan

lāl {laʿl} [3] bkz. 'laʿl' md.

SE3125 Senglāḫı dem idüp maʿden-i **lāl** / Meh-i nev oldı şafaḳda her naʿl

lāl [3] dili tutulmuş, dilsiz

NE8 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i **lāl-i** maḳāl / Rābıṭa-i ṣubḥa-i erbāb-ı ḥāl

NE72 **Lāl-ṣıfat** söyle işāret ile / ʿAczüñi bildür bu kināyāt ile

NE1636 Baḥra döner kümmel-i ḫayl-i ricāl / Pür-güher ammā velī ḫayretle **lāl**

laʿl [56] yakut gibi parlak kırmızı renkli kıymetli bir taş ‖ sevgilinin dudağı, şarap gibi şeylerden kinaye olur. Doğrudan "dudak" anlamında da kullanılır. Kelime tanıklarda çoğunlukla rengi ve güzelliği yönüyle dudak ve şarap bağlamında kullanılmıştır.

S262 Didi cemʿ idüp cümle erkānını / Güher-bār idüp **laʿl-i** ḫandānını

S571 Ḳafesden göründükçe **laʿl-i** teri / İder ḳaṣrı dükkānçe-i cevherī

S574 Dü-**laʿl-i** dil-ārā gibi nūşdür / Dü-pāre ʿaceb laʿl-i mengūşdür

S574 Dü-laʿl-i dil-ārā gibi nūşdür / Dü-pāre ʿaceb **laʿl-i** mengūşdür

S575 Müferriḥ o **laʿl-i** ter-i ābdār / Dehen-būs-ı mevʿūd-ı yeksāle-vār

S768 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i dil-nüvāz / O **laʿlīn** libās ü zümürrüd-ṭırāz

S802 Ṭutup kāse-i reng-i **laʿlīye** fem / Dehānuñda misvākını ḳıl ḳalem

S833 Ṣunup sāḳiyā **laʿl-i** ḫandānuñı / Meẕāḳ ehline vir nemek-dānuñı

S837 Yeter sāḳiyā **laʿl-i** ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür cān meze

S871 Dime duḫter-i rez yaḫud şīredür / Leb-i **laʿl-i** cānāna hem-şīredür

S926 Ne ḫum çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat şuʿle-zen / Ne ḫum kūh-ı kān gibi pür **laʿlden**

S951 Ṭolı üzre būse alınur müdām / Yeter ʿāṣıḳa būse-i **laʿl-i** cām

S959 Ḳadeḥdür füsūn-sāz-ı genc-i ümīd / Olur ḳufl-ı **laʿl** bilūrīn kilīd

S986 Ṣurāḫī vü sāġar olur cilve-ger / Ṭolı gerden ü gūş ü **laʿl** ü güher

S995 ʿAceb cevherīdür o ṣāfī güher / Virüp foya mīnā-yı **laʿlīn** ider

S1091 Öper biri **laʿlüñ** biri der-kenār / Nedür çeng ü neyde bu feryād ü z

S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o **laʿl-i** teri / ʿAceb ḫūt-ı terkīb olur cevheri

S1352 Şikest oldı cām-ı mey-i **laʿl-i** fām / Ṭonup her ḫabāb oldı billūr cām

S1407 Dür-i dürc-i ṣandūḳa-i sīnedür / Göñül **laʿl** bu gerek bu gencīnedür
NE494 Cümlesin āreste idüp ufuḳ / Açdı ruḫun duḫter-i **laʿli** tutuḳ
NE540 Deste iken **laʿli** vü aḳ kāġıdı / Uçdı gülüñ bunca ṭabaḳ kāġıdı
NE608 **Laʿli** ki şükker gibi leẕẕetlidür / Ekşiye taḳlīdi ʿacib ṭatlıdur
NE974 Fikr-i leb-i **laʿli** leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ
NE104 Tāb-dih-i **laʿl-i** dil-i ābdār / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i cism-i zār
NE1046 **Laʿl-i** şeḳer-ḫande ile yād idesin / Gāhī añup rūḥını şād idesin
NE1089 Dürr-i suḫan-ı gevher-i pāşīdedür / Naẓma gelen **laʿl-i** tirāşīdedür
NE1322 Ḳubbe-i **laʿli** ile gülmīḫ-i zer / Reng-i şafaḳ birle nücūma döner
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u **laʿl-i** ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı kerem kānıdur / Virdügi **laʿl-i** teri rummānīdür
NE1954 Şebnem anuñ aḳçe ṭaḳup başına / Ṣundı şeker **laʿl-i** güher başına
NE2175 **Laʿl** ile mercānı yanaşdurmada / Ḥoḳḳaların ṭurma ḳapışdurmada
NE2253 Ḳol gibi özge muḥannā benān / Başı **laʿl** büker ki beñzer hemān
NE2274 Teşne-i dür idi o **laʿlīn** ṣadef / İnci gözlerdi o sīmīn hedef
NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i **laʿli** ferāḫ / Vaṣfına virdi anuñ berḳ ü şāḫ
NE2463 Ḫāṭıra-i kāse-i **laʿli** ile / Naʿṣ-ı Ḫaṭāyīler iderdi dile
NE2464 Eyler idi bulsa caḥīme sefer / Urmaġa gülgūnına **laʿlin** eger
NE2544 İki gümüş ḥoḳḳa idi gūyiyā / **Laʿl** idi enbūbe-i ḥumret-nümā
NE2611 **Laʿli** gelüp ʿālem-i ervāhdan / Fitne kopar milket-i eşbāhdan
SE1679 Kim arar ṭolsa eger kevn ü mekān / Hep Bedaḫşān gibi **laʿl-i** raḫşān
SE2516 **Laʿlini** ḫātem idüp gevher-bār / Eyledi naḳş-ı żamīrin iẓhār
SE3050 Dil-i ʿāşıḳda çü **laʿl-i** dil-ber / Enderūnīde idi aña maḳar
SE3327 Ẓulm-ıla ḳıldı o nā-kāmı şehīd / Ṣaçdı **laʿlin** kesilüp ḥabl-i verīd
HH303 İtdi cāna meze diyü yārān / Vaṣf-ı **laʿl-i** nigārı ḳūt-ı revān
HH371 Bize yetmez mi günbed-i **laʿli** / Nev-bahār olsa ergevān naḫli
HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı ümīd / Dürc-i dürde belürdi **laʿl** kilīd
HH1813 Ḳanı ol dem ki bezm-i ṣaḥbāda / **Laʿli** şevkine nūş idüp bāde
HH1826 Ṣadef-i **laʿlin** eyleyüp dür-bār / Dizdi bu resme gevher-i esrār
HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü **laʿl-i** şekker-ḫā / Gösterür ehl-i ʿışḳa ḫavf u recā
HH2124 Nevk-i müjgānı tīr-i zehr-ālūd / Ḥoḳḳa-ı **laʿli** merhem-i bih-būd
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı **laʿl-i** cānāndur / Cüzʾi terkībi cevher-i cāndur
HH2308 Kām alup āsumān ü aḫterden / Çekdiler **laʿli** sāġar-ı zerden
HH2549 **Laʿl** ü yākūtdan tirāşide / Kimi tāk üzre kimi pāşide
HH2551 **Laʿl-i** terdür kirās-ı raḫşānı / Tāk-i rezdür anuñ nigeh-bānı
HH2577 Nuḳl idüp **laʿl-i** rūh-perverdi / Ṭolı başına būseler virdi
HH2692 Ḳanlı yaş ile **laʿl** idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn içre ya kesilmiş baş
HE82 Gözi ʿuşşāḳa necm-i kārban-küş / Haṭ-ı **laʿli** olur candārū-yı huş

laʿl-fām [1] kırmızı renkli, al

NE464 Ḫūn ile olduḳça dili **laʿl-fām** / Gevher-i nā-süfte tekerler müdām

laʿl-gūn [1] kırmızı renkli, al

S1320 Ṭaġıtdı gül-i **laʿl-gūnı** nesīm / Yere urdı elvāḥını şan Kelīm

laʿl-i ḫātem [1] Hâtem'in dudağı. Ayrıca bkz. 'Ḫātem, Ḫātem-i Ṭay' md.

HE81 El irmez gerçi şarḳar zülf-i pürham / Elin būs itmez illā **laʿl-i ḫātem**

laʿl-i leb [6] kırmızı renkli dudak

S1549 **Be-laʿl-i** leb şāġar-ı nūş-ḫand / Be-reng-i ruḫ-ı sāḳī-i dil-pesend
SE190 Ḫaṭṭ-ı **laʿl-i lebi** sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı pāki şeref-i insāndur
SE892 Gelse can aġzına görmez āzār / Ola çün būse-i **laʿl-i leb-i** yār
SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl tekrār / Tevbe-i bāde-i **laʿl-i leb-i** yār
SE1683 Yaḳışur **laʿl-i leb-i** şīrīne / Ḳıymet olmaz süḫan-ı rengīne
SE2600 Būseler virdi ki cana lāyıḳ / Ṣundı **laʿl-i lebi** şehd-i fāyıḳ

laʿl-i müẕāb [1] erimiş la'l ‖ kırmızı şarap

S884 Kedūdan revān oldı **laʿl-i müẕāb** / Ṣafaḳ ẓāhir itdi meger āfitāb

laʿlīn [6] la'l rengi, kırmızı

S980 Olup şīşe mānend-i **laʿlīn** ḳabā / İder ḥāl-i Sührābı rengīn-edā
NE1033 Fikret-i **laʿlinle** taḥayyül-künān / Ḫasret ile geldi dehānına cān
SE152 Tāc-ı **lāʿlīn** ile dil rence olur / Āteşin tās-ile işkence olur
SE2585 Cām-ı firūze vü **laʿlīn** bāde / Dür-i ġalṭān gibi biñ üftāde
HH1396 Ṣadr-ı devlet ki āḫiri letdür / Mühr-i **laʿlini** dāġ-ı ḥasretdür
HH1660 Düşdi ġayretle cānına āteş / Oldı çeşmi devāt-ı **laʿlin-veş**

laʿl-i nāb [5] kıpkırmızı dudak

S776 Ḳanı sāḳiyā pūte-i **laʿl-i nāb** / Ki her dem aña kūze-keşdür ḥabāb
S961 Ḳatı ince olmaḳ gerekdür şarāb / Ki ġāyetde nāzükdür ol **laʿl-i nāb**

NE665 Bulsa ḫum içre ne ʿaceb reng ü nāb / Sengde perverdedür ol **laʿl-i nāb**
NE2233 Az bulınur dilüñ için **laʿl-i nāb** / Böylece bir müṣaḳḳab elmās-ı tāb
HH301 Sāḳī dellāl-ı **laʿl-i nāb** oldı / Devr idüp mey ḳararını buldı

laʿl-ṭırāz [1] la'l süsleyen ‖ yıldızları donatan
NE99 Ṣukḳa-firāz-ı ʿalem-i ḫāverān / **Laʿl-ṭırāz-ı** kemer-i kehkeşān

lālā [2]
1. şehzadelerin özel eğitimiyle meşgul olan, valilikleri esnasında yardımcıları durumunda olup idari işlere bakan kimse
HH2207 Ki ata beg geçüp gehi **lālā** / Mānīʿ-i ẕevḳ idi o gāv-ı dü-pā
2. bkz. 'lüʾlü-i lālā' md.
NE2344 Sözleri heb lüʾlü-i **lālā** gibi / Muntaẓam olmuşdı şüreyyā gibi

lāle [28] zambakgillerden, çan şeklinde gösterişli ve güzel çiçekli, yüz kadar türü bulunan soğanlı bir bitkinin genel adı
S252 Çıḳup **lāleler** tūġ-ı şāhī gibi / Ḳızıl bayraḳ açdı sipāhī gibi
S336 Kimisi mülemmaʿ beyāż ile āl / Güşād oldı pervāz-ı **lāle-miṣāl**
S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i **lāle** lemʿ / Ṣalınmış yeme ṣanki taḫtayla şemʿ
S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb **lāledür**
S1018 Ḳadeḥle olur ġayret-i gülsitān / Ki bir taḫta **lāle** olur pīş-ḫᵛān
S1170 Yine reng-i rū ḫāṣıl it **lāle-vār** / Seḥerden pür it sāġarı jāle-vār
S1243 Çemende ḳızıl tāc ile **lāleler** / Silāhdār-ı sulṭān-ı güldür meger
S1270 Yaḳup **lāle** vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün yüzine şehr-i bāġ
S1271 Dizüp **lāle** vü gül yine kāseler / Çemen cemʿ-i bārān-ı nīsān ider
S1277 Yaḳīn oldı gömgök şu olup çemen / Aḳa āb-ı fısḳıyye-i **lāleden**
S1451 Bulur nār ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar **lālede** dāġ-ı ʿışḳ
NE505 **Lālede** jāle niʿam-ı maʿnevī / Beyże ile māʾide-i ʿİsevī
NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü gül / **Lāle** ṣaçıldı yere çün dürd-i mül
NE1199 **Lāleyi** pür-sūziş-i dāġ eyledüñ / Ġoncaya tarṭīb-i dimāġ eyledüñ
SE330 Düşse bārūlara nār-ı ġażabı / Yana ḫālī ḳala hep **lāle** gibi
SE341 **Lāle** vü nergis ü gül āmāde / Her biri çaḳ olıcaḳ üftāde
SE350 Cemreler düşdi çemen tāze vü ter / **Lāle** pīrāhenine ṣaldı şerer
SE900 Ġaybdan şemʿalar olup peydā / Beñzeye **lāleli** kūye meṣelā
SE1108 Burc u bārūları itdi vīrān / Varaḳ-ı **lāleyi** mānend-i ḫazān
SE1310 **Lāle-veş** dergeh-i Ḥaḳḳa ʿālem / Baş açup ide duʿāsın her dem
SE2850 Farḳını **lāle-ṣıfat** çāk ideler / Bedenin ḳana yuyup pāk ideler
SE3043 Eyleyüp gül gibi terṭīb-i dimāġ / **Lāle-veş** yoġ-idi sevdā-yı ferāġ
HH287 Gül ḳadeḥ tutdı **lāleler** şemʿa / Feyż-ber-feyż ü lemʿa-ber-lemʿa
HH375 **Lāle-i** zerd-gūne-i ṣaḥrā / Zaʿferani ḫıyāmdur ber-pā
HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı **lāle** vü zerrīn / Meşʿal-i māh ü heyʾet-i pervīn
HH2109 Ḫūblar çevresinde ḫāle gibi / Kimi miḫber getürdi **lāle** gibi
HH2247 Çemeninde nücūm jāle gibi / Hāle pīrāmeninde **lāle** gibi
HH2539 Gülşen-i ʿışḳ idi meger ol bāġ / Ṣeceri şerḥadār u **lālesi** dāġ

lāle-gūn [2] lale renginde olan, kırmızı renkli
S1401 Ṭoluñ dāʾim ey sīne-i bī-sükūn / Yeter saña dil sāġar-ı **lāle-gūn**
HH382 Reng-i surḫ ile zeyn idince şafaḳ / Günbed-i **lāle-gūn-ı** dil-keşe baḳ

lāle piyāzı [1] lale soğanı
S917 Bahār oldı dünyā ḫumuñ ṭālibi / Yere geçdi **lāle piyāzı** gibi

lāle-reng [4] lale renkli ‖ şarap
S373 Ḳalem vażʿ idüp aña nāy-ı ḫadeng / Nuḳāṭ oldı aña her ḳaṭre-i **lāle-reng**
S877 O şengerfi kim feyż-i baḫşa ola / Eger **lāle-reng** ise būya ola
S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı **lāle-reng** / Açıldı gülüñ sāġarı gitdi jeng
S1343 Meded sāḳiyā sür meyi bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it **lāle-reng**

lāle-ruḫ [1] al yanaklı
NE152 Kande ki bir **lāle-ruḫ** ola bedīd / Ẓāhir olur sīnede dāġ-ı cedīd

lāle-zār [2] lale bahçesi
NE96 Dāġ-ı nih-i nāṣiye-i **lāle-zār** / Ḥalḳa-dih-i gūş-ı meh-i hāledār
NE293 İtdi ṣevābit feleginden güẕār / Hem-çü nesīm ü ṭaraf-ı **lāle-zār**

lām [3] Arap alfabesinin yirmi üçüncü, Arap asıllı Türk Alfabesi'nin yirmi altıncı harfi
NE44 **Lāmları** ġurre-i garrā-yı māh / Her elif Allāha gider şāh-ı rāh
SE37 **Lāmlar** luṭfıla el bir itmiş / Cezmi engüştine zihgīr itmiş
SE43 Mīmidür ʿuḳde-i mūy-ı maḥbūb / **Lāmlar** ṭurresi ḳullāb-ı ḳulūb

lām eylemek/itmek [3] (kad, kâmet için, saygı göstergesi olarak) belini bükmek, iki büklüm etmek. Ayrıca bkz. 'ḳaddini lām eylemek/itmek' md.

NE1484 **İtdi** meh-i nevkebī ḳaddini **lām** / Virdi tevāżuʿ ile ʿazīze selām
NE1721 Miḫnet ile ḳāmetini **lām ider** / Düşmen olur kendüye bed-nām ider
SE2642 Viricek luṭf-ıla muḫtāca selām / **Eyleme** minnet-ile ḳaddini **lām**

lām olmaḳ [1] iki büklüm olmak, eğilmek

SE3121 Pīç ü tābından **olup** ḳameti **lām** / Düşdi at boynına mānend-i licām

lā-mekān [3]

1. "Bir yere ihtiyacı olmayan, mekândan münezzeh" anlamında Allah'ın sıfatlarından, Allah

NE302 Rūh-ı mücerred gibi oldı revān / Oldı mekānı ḥarem-i **lā-mekān**

2. Zuhurdan önceki, zaman ve mekanın bulunmadığı âlem

S152 Görüp ol şeh-i **lā-mekān** sāliki / Ḳul oldı süvüm lüccenüñ māliki
HH181 **Lā-mekān** menzilin geçüp bī-bāk / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ Şeh-i Levlāk

lā-mekān-pāye [1] payesi, rütbesi lâmekân âlemi olan, yüce ,ulu

HH1528 Yüz ṭutup bārgāh-ı Mevlāya / Didi ey şāh-ı **lā-mekān-pāye**

lāmiʿ [3] parlayan, ışıldayan

S41 Olup cām-ı mey neyyir-i **lāmiʿüm** / Açıldı benüm bādeden ṭāliʿüm
NE705 Ṣubḥ-dem āfāḳ olup pür-ziyā / **Lāmiʿ** idi pertev-i ṣıdḳ u ṣafā
SE1413 Oldı ol demde ferāset **lāmiʿ** / Olmadı ḥükm-i ḳıyāfet żāyiʿ

laʿn [2] lanetleme, beddua

NE1710 Sevmez iseñ bari ṣaḳın itme taʿn / Farzumı eylese daḫı sebb ü **laʿn**
NE3133 Ey bu nihāl üzre atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i sebb ü **laʿn**

lāne [6]

1. kuş yuvası

S301 Sütūn üzre güvlek olup **lāne-vār** / Tüfenk mühresi eyledi beyżadār
NE524 **Lāneleri** pūteye döndürdi tāb / Ḫançer-i sūsende ḳomamışdı āb
NE27 **Lānesiz** ol beyżeden oldı ʿayān / Pençe-i sīmurg-ı bülend āşiyān
NE572 Rāciʿ olup gūşe-i ġam-ḫāneye / Bülbüle döndüm ki gire **lāneye**

2. vücut, beden, ten

S724 Uçup ṭā'ir-i rūḥı bu **lāneden** / Güzel kūşede vāḳıʿ olmuş beden
NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp emr-i Ḫudā / **Lāneyi** terk itdi miṣāl-i hümā

laʿnet [13]

1. Allah'ın rahmetinden, af ve merhametinden mahrum olma

NE171 Laʿnet o dīnār ile ol dirheme / Kim sebeb-i **laʿnet** ola ʿavāma
NE2570 Ḫāyin imiş diyu idüp bed-duʿā / Eylediler **laʿnet** ile iktifā
SE1203 İrtişā virdi iki cānibe şeyn / Sebeb-i **laʿnet** ü ẓüll-i dāreyn
SE2298 Siper-i **laʿnet-i** yārān olasun / Ḳalbe ṭoḳınmada peykān olasun
SE3028 Levḥaşa'llāh ki ola bed-aḫlāḳ / Sebeb-i **laʿnet** olur bende-i ʿāḳ
SE1692 Nesebi gibi müzaḫref ḥasebi / Ẓulm-ıla **laʿnet** idi müktesebi

2. birinin Allah'ın af ve merhametinden mahrum kalmasını dileme, ilenme sözü

NE171 **Laʿnet** o dīnār ile ol dirheme / Kim sebeb-i laʿnet ola ʿavāma
NE1900 **Laʿnet** o nāmerde ki olup ġabī / Kendüyi barmaḳlada ḫātem gibi
SE2044 Bu ise āḫir-i beẓm-i ʿişret / **Laʿnet** ol ʿayş u şafāya laʿnet
SE2044 Bu ise āḫir-i beẓm-i ʿişret / Laʿnet ol ʿayş u şafāya **laʿnet**
SE2538 **Laʿnet** ol mezbeleci kāfirine / Ḫunfesā gibi bine birbirine
SE3175 **Laʿnet** ol kāra hezārān laʿnet / Ki ide ḳahbeler andan nefret
SE3175 Laʿnet ol kāra hezārān **laʿnet** / Ki ide ḳahbeler andan nefret

laʿnet itmek [1] Allah'ın rahmetinden mahrum kalmasını dilemek, beddua etmek

NE895 Ẓulm gören cānına **laʿnet ider** / Görmeyen işitse melāmet ider

laʿnet oḳumaḳ [1] beddua etmek, ilenmek

SE1872 Gören ecdādına dek **laʿnet oḳur** / Babasın göz göre ol dūzaḫa ḳor

lā-reyb [1] tereddüde yer bırakmayan, şüphesiz, kesin ve açık

SE2889 Şiʿrdür nādire-i ʿālem-i ġayb / Şiʿrdür ʿuḳde-güşā-yı **lā-reyb**

lā-reybī [1] şüphe götürmeyen, şüphesiz ‖ Kur'an'dan çıkan hüküm

HH411 Cilvegāh-ı ʿarāis-i ġaybī / Naḳş-bend-i nikāt-ı **lā-reybī**

lāri [1] ilk kez Kanuni Sultan Süleyman zamanında basılmış, Hint-Asya coğrafyası ile dış ticarette kullanılan gümüş sikke

NE585 Ḫarca sürüp niceyi **lāri** gibi / Mürde-çerāġ itdi fenārlar gibi

larḳ itmek [1] ölçülerine denk getirmek, kalıbına oturtmak

NE2750 Dāʾim olur lücce-i efkāra ġarḳ / Gāhī miyān-pāça **ider** gāhī **larḳ**

lāş(e) [2] kokmuş hayvan ölüsü, leş

SE2836 Yā düşe sāye-i devlet başa / Yā ḳona zaġ ü zaġanlar **lāşa**

SE3140 Süzilen **lāşe** ḳarakuş gibi / Yalımı alçaḳ olur mūş gibi

lāşe-ḫˇār [1] leşle beslenen hayvan ‖ aşağılık kişi

HH1431 Meger ol **lāşe-ḫˇār-ı** bī-pervā / Aġzı ḳoḳar muṣāhib idi aña

Lāt [1] İslamiyet öncesi Arapların taptıkları putlardan biri olup Menât ile beraber en meşhurlarındandır.

HH1513 Ḫaşm ü ʿuzzaʿadū-yı **Lāt** oldı / Fātih-i deyr-i sümenāt oldı

laṭīf [18] yumuşak, nazik, hoş; güzel, hoşa gidecek, şirin

NE737 Meslegümüz vādī-i merġūb idi / Vaṣf-ı **laṭīf-i** mey u maḥbūb idi

NE738 Oldı nice faṣl-ı bedīʿ u ẓarīf / Faṣl-ı bahārī gibi cümle **laṭīf**

NE1537 Çoḳ mıdur insan gibi aṣl-ı şerīf / Fazl ile olsa gül ü mülden **laṭīf**

SE45 Gerçi on ḥarfdür ol saṭr-ı **laṭīf** / Līk maʿnī nice biñ ʿīd-i şerīf

SE986 İttiḥād ister iki rūḥ-ı **laṭīf** / Vuṣlata mānīʿ olur cism-i keşīf

SE1288 Geldi bir beyt-i **laṭīf** ü zībā / Bildügim şiʿr-idi evvel gūya

SE1450 Şu gibi ḳalb-i **laṭīfüñ** meyyāl / Āteşī-ṭabʿsun ammā seyyāl

SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı **laṭīf** / Virmeye hīç keder ol ṣaḥṣ-ı keşīf

SE2219 Ḳalmayup ṣabrı hemān eyledi ʿazm / Ki **laṭīf** ile ola dāḫil-i bezm

SE2381 Bir içim şu ise olur kāsid / Sözde kim ola **laṭīfe** bārid

SE2399 Dehen-i yār gibi gördi **laṭīf** / Lülesin öpmege ḳaṣd itdi ḥarīf

SE2583 Bir ʿaceb bezm idi ol bezm-i **laṭīf** / Ki müheyyā idi her cins-i şerīf

SE2879 Eşer eyler dile her saṭr-ı **laṭīf** / Tīrdür kim ola peykānı redīf

HH179 Sanki cism-i **laṭīf-i** şāh-ı ümem / Berg-i gül üzre ḳatre-i şebnem

HH877 Şehrler içre ol diyār-ı **laṭīf** / Oldı mānend-i māh-ı rūze-şerīf

HH890 Māhiyān-ı **laṭīf-i** sebz-şiʿār / Sāye-i berg-i bīdden bisyār

HH1756 Dūrdan gördi bir **laṭīf** diyār / İçi şehr-i ʿaẓīm ü ṭaşı ḥiṣār

HH2759 Bu ḳumāş-ı **laṭīf-i** reng-ā-reng / Oldı bir bend içinde cümlesi teng

laṭīfe [6] güldürmek, eğlendirmek amacıyla söylenen güzel ve nükteli söz, hikâye veya yapılan davranış, şaka

NE2352 Dise **laṭīfe** şanup ol bī-şuʿūr / Herzedür ülf-i şadedinde büyür

SE929 Kimi eczā-i **laṭīfe** dir anı / Kimisi dir beden-i nūrānī

SE1688 Ehl-i dil gāhī idüp şūr u şeġab / Bir **laṭīfeyle** olur luṭfa sebeb

SE2250 Olmaz anuñla **latife** cāʿiz / Ṭoḳınan nükteyi añma hergiz

SE2408 Bu **laṭīfe** saña oldı temşīl / Pertev-i ʿaḳlı yürü eyle delīl

HH2293 İrişür bir **laṭīfe-i** ġaybī / Hüner olur o nākesüñ ʿaybı

lā-tuḫaf [1] tuhaf değil, şaşılmaz

NE2090 Anuñ ile buldı hidāyet selef / Her yañadan gūşe gelür **lā-tuḫaf**

lavġ olmaḳ {laġv olmaḳ} [1] ortadan kalkmak, kesilmek

SE2680 Mezc olup ḥükm-i Ḫudāyıla emel / **Lavġ ola** arada iḫlāṣ-ı ʿamel

lāy [2] küp dibindeki şarap tortusu, çöküntü ,tortu

S921 Ṭururdı kemersiz binā-yı nühüm / Ḳonulsa ḫorasānī-i **lāy-ı** ḫum

NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü **lāy**

lā-yaʿḳil [6] aklı başında olmayan, ne yaptığını bilmeyen

SE2551 Tāb-ı şehvetle olur **lā-yaʿḳil** / Neşve-i şevḳ-ıla olsan ḳanzil

SE2627 Eyledi ʿaḳlumı başdan zayil / Düşdüm ol laḫẓa yere **lā-yaʿḳil**

HH1030 Biñ belā ile oldılar vāṣıl / Leb-i deryāya mest-i **lā-yaʿḳıl**

HH2265 Bir peri itdi ʿaḳlumı zā'il / Cām-ı ʿışḳ ile ḳıldı **lā-yaʿḳil**

HH840 Cām-ı merg ile oldılar ḳanzil / Düşdiler rūy-ı ḫāke **lā-yaʿḳil**

R2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i ṭarab **Lā-yaʿḳıl** / Kim lüccesine ġavṭa urulsa ḳābil

lā-yāʿnī [1] anlamsız, manasız

SE2941 Bildi kim pādişeh-i maʿnīdür / Ṭāriḳ-i ṣūret-i **lā-yāʿnīdür**

lā-yefhem [2] anlayışsız, ahmak

NE2400 Ol ḫar-ı **lā-yefhem** olup müfteżiḥ / Nāmı anuñ ḳaldı ḫar-ı muṣṭaliḥ

SE2144 Sīreti seg ṣıfatı ādem idi / Rūstāyī ḫar-ı **lā-yefhem** idi

lāyıḥ [1] içine doğan, meydanda olan, belli

SE3002 Līk bir şübhe olupdur **lāyıḥ** / Luṭf idüp anı da eyle vāżıḥ

lāyıḳ [27] yakışan, yaraşır, münasip

S883 Eger tā bilinmezse ḳalur tebāh / O naḳd olmaya **lāyıḳ** genc-i şāh

NE469 İtse n’ola ehl-i dile iltifāt / Oldur olan devlete **lāyıḳ** zekāt
NE1416 Anlara **lāyıḳ** kerem-i şāndur / Kārları luṭf-ı der-i iḥsāndur
NE1417 Terbiyede her biri mihr-i cihān / Terbiyeye **lāyıḳ** olagör hemān
SE320 Virmege ʿadl-ile āfāḳa nüvīd / **Lāyıḳ** İskenderi itseydi berīd
SE3201 Ḥāşeli’llāh kʿola bunlar ʿāşıḳ / Sańa ʿıḳd-ı güher olmaz **lāyıḳ**
SE3234 Didi iy şāh-ı cihanım Ferdī / Güneşe **lāyıḳ** olur mı serdī
SE336 Şüfʿa daʿvāsını itse **lāyıḳ** / Milket-i maġribe ehl-i maşrıḳ
SE914 Sen daḥı saʿy idüp insān olıgör / **Lāyıḳ-ı** raḥmet ü ġufrān olıgör
SE1089 **Lāyıḳ** olmasa anı bulmaz idi / Nā’il-i ʿizz ü şeref olmaz idi
SE1433 Himmet erbābına ḫidmet eyle / Kendüñi **lāyıḳ-ı** himmet eyle
SE1454 Ḥüsn-i ḫulḳ ile cihān içre vaḫīd / ʿIkde **lāyıḳ** ola bir dürr-i ferīd
SE1459 Bulmışam ʿaḳdime **lāyıḳ** zeni ben / Umarum faźl u kerem Mevlādan
SE1463 Didi ben istedügim hem-ser-i ḫūb / Ḫıṭbe-i himmete **lāyıḳ** maḥbūb
SE1465 Meyline **lāyıḳ** odur merdānuñ / Ḫuṭbedür ḫıṭbe-i ʿaḳdi anuñ
SE1500 Merd-i ḫūş-yār u dil-āver idi / **Lāyıḳ-ı** salṭanat ü efser idi
SE2161 Baña **lāyıḳ** kerem ü şefḳat idi / Aña lāzım sitem ü şirret idi
SE2600 Būseler virdi ki cana **lāyıḳ** / Şundı laʿl-i lebi şehd-i fāyıḳ
SE2949 Olmadı hīç buña **lāyıḳ** bir şāh / Giyeli tāc-ı zer-endūzını māh
SE3013 Olamaz kimse o cāha **lāyıḳ** / Kişi taḳlīd-ile olmaz ʿāşıḳ
SE3155 Ehl-i ṭabʿa hīç olur mı **lāyıḳ** / Öẕr idüp diye ṭabīʿat sārıḳ
HH47 ʿAdedi zāya çün muvaffıḳdur / Aña zāyid dinilse **lāyıḳdur**
HH346 Nām-ı ʿışḳa nice olur **lāyıḳ** / Günde beş kez güzel seven ʿāşıḳ
HH454 **Lāyıḳ** oldur açılmaya ol rāz / Bulmaya söz hasüd ile gammaz
HH1783 ʿAzm-i şādıḳla çünki ol ʿāşıḳ / Oldı ṣabr ile vuṣlata **lāyıḳ**
HH2031 Bildi kim ṣıdk ile olup ʿāşıḳ / Oldı bezm-i viṣāline **lāyıḳ**
HH2602 Ol bahāneyle dil-ber-i fā’ik / Būseler virdi cānuña **lāyıḳ**

lāyıḳ mı [4] layık değil, uygun, münasip olmaz

NE1888 Sen dahi **lāyıḳ mı** idüp ḳaṣd kām / Şimdi ḳapumdan gidesin bī-merām
NE2672 Kendüñi **lāyıḳ mı** oda atasın / Vara sidik ṣaḳṣısına batasın
NE3061 Şāhid-i mey zevḳi niçün olmaya / Dün ola **lāyıḳ mı** bu gün olmaya
SE3004 Müştgāh içre olan mūy-ı dü-tā / Saña **lāyıḳ mı** ayaḳ bāġı ola

lāzım [25] varlığına ihtiyaç duyulan şey, gerek, gerekli

SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña ṣunduñ yā Rab / Anı içene **lāzım** olur ḥamd itmek
S120 Ṣalāt ü selām ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki **lāzım** ṣalāta selām
S1255 ʿArūs-ı güle sebze ile semen / Yeter **lāzım** ise cihāz ü çemen
NE80 Besmeledür **lāzım** olan evvelā / Ḥamd iledür vācib olan sāniyā
NE924 **Lāzım** olan himmet-i merdāndur / Ḫusrev iden Ḫusrevi pīrāndur
NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle bilinmez sebīl / **Lāzım** olur Ḳaʿbeye lābüd delīl
NE3024 İçme sen ol şerbeti mecnūn-ṣıfat / Kim degenek **lāzım** ola ʿāḳıbet
SE281 Çünki dünyāyıla mābeyn oldı / **Lāzım** olan aña ḳavseyn oldı
SE401 Genc-i maʿnāya ne **lāzım** tīşe / Yedi ḳat yirde bulur endīşe
SE415 **Lāzım** oldı ki o nām-ı nāmī / Vire bu nāmeye ḳadr-i Sāmī
SE522 Ey göñül eyle ʿibādet dāyim / Kişi ḳulluġını bilmek **lāzım**
SE532 Ḥac ki farżıyyetine var āyet / **Lāzım** īfāsı be-şarṭ-ı ḳudret
SE1220 Ḫānesin yapmaġa olmış ʿāzim / N’eylesin aña mü **lāzım lāzım**
SE1403 Ḥükmüñe **lāzım** olan ṭāʿatdur / Maḥż-ı ḥaḳdur süḫan-ı ḥikmetdür
SE1467 Kendümi aña sezā-vār itdüm / İşte baḳ **lāzımın** iḥzār itdüm
SE1508 Nā-maḥal olmadan ise nādim / Şimdiden aña tedārük **lāzım**
SE1727 **Lāzım** olmasa eger kim tedbīr / Āṣaf olmazdı Süleymāna vezīr
SE1969 Ḫūblar şāh-ı serīr-i āndur / Şehlere **lāzım** olan iḥsāndur
SE2078 Nūr-baḫş-ı felek-i himmet idi / Luṭf aña **lāzım-i** māhiyyet idi
SE2161 Baña lāyıḳ kerem ü şefḳat idi / Aña **lāzım** sitem ü şirret idi
SE2184 Müslime **lāzım** olan ʿiffetdür / Terk-i ʿiffet sebeb-i nekbetdür
SE2253 Bilinür rāh-ı muḥabbetde ṣebāt / Hīç **lāzım** degil aña iṣbāt
SE2344 **Lāzım** oldı pür idüp ḳurrāba / Ġarḳ idem şāh-ı cihānı āba
SE3093 **Lāẕım** olsa nite kim genc-i defīn / Ḳoduġı yirde bula ola emīn
HH451 Bu eṣer ol kitāba **lāzım** olur / Oḳıyan dil-rübā mülāyim olur

lāzıme [7] gerekli şey, lazım olan şey

NE1935 **Lāzıme-i** ḫilḳati olup ecīr / Olmaḳ iñen ḳuvveti niyāzla sīr
NE915 Maṣlaḥata muṣlıḥı itmek emīn / Oldı şehe **lāzıme-i** ʿaḳl u dīn
SE2756 Gözedüp **lāzıme-i** ʿahd-i ḳadīm / Yimedüm mīveden Allāh ʿalīm
SE2780 Evvelīn **lāzımesi** ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen terk-i ser ü beẕl-i ḥayāt
SE2785 Ġayreti **lāzıme-i** himmet olur / Ḫaṣma żaʿfı sebeb-i ḳuvvet olur
SE3086 ʿAhdini **lāzıme-i** ʿahde bile / Baş vire virmeye ser-rişte ele
SE3146 Eyledi **lāzıme-i** baḫt-ı nigūn / Seglere gürg-i ziyānkārı zebūn

leʾāl [1] inciler, “lüʾlüʾ”’nün çoğulu

HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı baḥr-ı ḫayāl / Ṣadef-i keffümi pür itdi **leʾāl**

leb [41] dudak, sevgilinin dudağı

S291 Ḳurup ḫaymeler ʿizz ü iclāl ile / Göründi **leb-i** ābda āb ile
S573 ʿAceb rūḥ-perver ḫavāṣı anuñ / **Leb-i** yāra beñzer kirāsı anuñ
S786 **Lebüñ** ʿaksi itsün kadeḥde ẕuhūr / O cān-ı ḥarīfān bu ḳandīl-i nūr
S830 **Lebüñden** alup māye-i ʿıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem
S834 **Lebüñ** ḫandesi ḳalbe virür ṣafā / Bulur cām gūyā nemekle cilā
S836 Keser ḳanını ol **leb-i** cān-fezā / Olur çeşm-i maʿlūle şekker devā
S838 **Leb-i** ḫāldāruñ ḫayāli müdām / İder sāġar-ı ʿıyşı müşgīn-fām
S958 **Leb-i** yār-i sāġarda cāy idicek / Görinür meye rūḥ-ı şānī dimek
S968 **Lebüñ** būs idüp bulsa ḥāṣiyyeti / Ṣurāḥīnüñ ol dem gide lükneti
S975 **Leb-i** dil-ber itmiş aña nefḥ-i rūḥ / Taharrükdedür her ḫabāb-ı ṣabūḥ
S1051 **Lebüñ** devr uṣūlüyle ḳıl sāḳiye / Bizi ṣalma sāḳī gibi bāḳiye
S1549 Be-laʿl-i **leb** ṣāġar-ı nūş-ḫand / Be-reng-i ruḥ-ı sāḳī-i dil-pesend
NE456 Nāle-i bülbül pür ider gūşını / Ġoncalar açmaz **leb-i** ḫāmūşunı
NE460 Urdı **leb-i** fitnesine mühr-i emān / Koz ḳabına ḳoydı cihānı hemān
NE584 İtse taḥassür naẓarın her zamān / **Leb** yerine çeşmi ter olur hemān
NE647 Ḳand-i **lebüñ** ḳatre-i āb-ı ḥayāt / Curʿayı itseñ n’ola ḳaṭr-ı nebāt
NE648 İtdi **lebüñ** aña meġer feyż-i cān / Söylemeġe başladı şīşe hemān
NE1017 **Lebleri** pür ʿişve ḳadeḥ-kār idi / Gözleri cādū-yı ciger-ḫār idi
NE1505 Ḫākde ten **lebüñ** açıḳ nergisī / Her birisi yer yüzinüñ gözcisi
SE33 Bāyile sīn midür anda ʿaceb / Yā tebessümde mi dendān ile **leb**
SE34 Bā-i ẕībādaki noḳṭa el-ḫāk / Ḫāl-i **leb** gibi viripdür revnaḳ
SE125 Dil-berüñ cām-ı **lebin** görse eger / Aḳıdur aġzı ṣuyın dīde-i ter
SE892 Gelse can aġzına görmez āzār / Ola çün būse-i laʿl-i **leb-i** yār
SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl tekrār / Tevbe-i bāde-i laʿl-i **leb-i** yār
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿl-i **lebi** sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı pāki şeref-i insāndur
SE1683 Yaḳışur laʿl-i **leb-i** şīrīne / Ḳıymet olmaz süḫan-ı rengīne
SE2034 Kimi dir böylece bir ince ṣarāb / **Leb-i** dil-ber gibi oldı nāyāb
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede berr-i ʿArab / Oldı nefsi de **leb** ol maġz-ı ṭarab
SE2600 Būseler virdi ki cana lāyıḳ / Ṣundı laʿl-i **lebi** şehd-i fāyıḳ
SE3422 İbrişim gibi yigitdür kendi / Cān-fezādur **leb-i** şeker-ḫandi
SE3488 Faṣl u vaṣlı ola nā-bercā hep / Belī bal eyleye gāhī Ebī **Leb**
HH306 Vaṣf-ı **lebde** dehān-ı gevher-bār / Dil-i bīmāra dānelerdi enār
HH737 Zīr-i **lebden** bir ah idüp āḫir / İʿtiẕār itdi ḫaṣmına vāfir
HH907 ʿĀṣıḳ olmuşdı cān ile aña şāh / Her dem eylerdi zīr-i **lebden** āh
HH940 Bildi cām-ı **lebi** görümlüsidür / Çeşm-i bīmārınuñ ölümlüsidür
HH1404 İbtidādan o **lebleri** ʿunnāb / Ḫām debrenmedi ki ide ḥicāb
HH1570 İtdi menʿ-i kināye vü taṣrīḥ / Deb-deb-i **leb** şeḳāşıḳ-ı tesbīḥ
HH1607 İtse ol kār-ı ṭurra-ı dildār / **Leb-i** cān-baḫşı eyledi timār
HH1834 Cām-ı **leb** gelse her ḳaçan yāda / Mest olup başlar idi feryāda
HH2122 Ṭāḳ-ı bīmār-ḫāne ol ebrū / **Lebleri** derd-i ʿışḳa cāndārū
HH2270 Ne dem-i būs-ı **leb** ne tāb-ı recā / Dilüm aġzum ṭoḳunmamışdur aña

leb-ā-leb [6] dudak dudağa gelmiş ‖ ağzına kadar dolu

S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı feyż / **Leb-ā-leb** görüldi yine cām-ı feyż
S493 **Leb-ā-leb** ḳadeḥle mey-i āteşīn / Olur dāġ-ı pür-ḫūn-ı ḳalb-i ḫazīn
S1397 **Leb-ā-leb** mey-i ʿışḳ ile cām-ı dil / Bi-ḥamdi’llāh āmādedür kām-ı dil
S1540 Bi-ḥamdi’llāh irdi hele feṭḥ-i bāb / Ki oldı **leb-ā-leb** bu cām-ı ṣarāb
NE851 Lücce-i pür cūş-ı **leb-ā-leb** güher / Ḫusrev-i baḫr u ber-i faż̇l u hüner
NE974 Fikr-i leb-i laʿli **leb-ā-leb** ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ

leb-ber-leb [5] dudak dudağa

NE2211 Yār ile **leb-ber-leb** olup ġonca-vār / Olur idi mühre-geş-i rūy-ı kār
SE2601 Çeşme-i Ḫıżr-ıla hem-meşreb olup / Sīne-ber-sīne vü **leb-ber-leb** olup
HH201 Kehkeşān süddesiyle **leb-ber-leb** / Kemer-i ṭāḳına felek ḳāleb
HH1006 Ṣol ḳadar düşdi aña çāre-ṭaleb / Ḳaʿri olsa olurdı **leb-ber-leb**
HH1835 Ḳalbi ol rūḥ-ı şāniye ḳāleb / Bir ḫum-ı māyedār-ı **leb-ber-leb**

leb-güşā [1] dudağı açık ‖ konuşan, söyleyen

HH1070 Birbirine açıldı hem-rāzān / **Leb-güşā** oldı ġonce-i pijmān

leb-i baḥr, leb-i deryā [7] deniz kenarı

S671 **Leb-i baḥra** olsa n’ola būsegāh / Gögüs virmiş ol emvāca ḫānḳāh
HH374 **Leb-i deryāya** gel ḥabābına baḳ / Oldı mānend-i günbed-i ezraḳ
HH1030 Biñ belā ile oldılar vāṣıl / **Leb-i deryāya** mest-i lā-yaʿḳıl
HH1775 Meyyitin arayorken aʿvānı / **Leb-i deryāda** buldılar anı

HH2296 **Leb-i deryāda** ola saña viṣāl / Oldur āyine-i ruḫ-i āmāl
HH2300 **Leb-i deryāda** merd-i üftāde / Mevc-veş ṭaşa olup istāde
HH2430 Şīşe der-pīş ü zevraḳ āmāde / **Leb-i deryāda** içdiler bāde

leb-i cū [3] ırmak kenarı, akarsu kenarı
NE563 Sebzeleri berf ü yaḫ itdi maḥal / Oldı **leb-i cūda** aġarmış şaḳal
HH892 **Leb-i cūya** ḳuruldı ḫargāhı / Bün-i kūha şalındı büngāhı
HH958 Girmege ḥavża oldılar ʿuryān / **Leb-i cūy** oldı gevherin-dendān

leb-i çeşm [1] (dudağa benzemesi münasebetiyle) göz kapağı
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / **Leb-i çeşm** itmesün būs-ı rūḫ-ı ḫˇāb

leb-i laʿl [2] lal renkli dudak, kırmızı dudak
S871 Dime duḫter-i rez yaḫud şīredür / **Leb-i laʿl-i** cānāna hem-şīredür
NE974 Fikr-i **leb-i laʿli** leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ

leb-i şīşe [1] şişenin ağzı
S547 Şu girdāb kim keffin eyler ʿayān / **Leb-i şīşedür** penbesidür dehān

leb-rīz [3] ağzına kadar, ağzından taşacak miktarda dolu
S6 Virür māha ḫāṣiyyet-i cām-ı Cem / Döküldükçe **leb-rīz** olur dem-be-dem
SE205 Cām-ı **leb-rīzi** dürüst oldı tamām / Yine eksilmedi bir barmaḳ o cām
SE231 Bedr-i kāmil ki ṣafā-ḫīz oldı / Gūyiyā kāse-i **leb-rīz** oldı

leb-teşne [5] susamış ‖ arzulayan
S767 Gerekdür ki **leb-teşne-i** nātüvān / O yāḳūt-ı nābı ide dür dehān
S781 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ġam-ı küsl / Ki feyżine **leb-teşnedür** cān u dil
S1545 **Be-leb-teşne-gān-ı** beyāban-ı ʿışḳ / Be-fevvāre çeşmān-ı bostān-ı ʿışḳ
S1555 İlāhī **be-leb-teşnegān-ı** cemāl / Be-mestān-ı medhūş-ı bezm-i viṣāl
NE529 Her kişi **leb-teşne** vü bīmār idi / Yüze gelür cūy-ı ʿaraḳ-vār idi

lebīb [1] akıllı, zeki
HH2150 Var idi ḫāẕıḳ-ı edīb ü **lebīb** / Mīre maḫṣūṣ bir güzīde ṭabīb

leben {leb+in} [1] bkz. ‘leb’ md.
SE2090 Her kime itse **leben** şekker-bār / Ṭatlı cānından olurdı bī-zār

leblebi [1] eğlencelik olarak yenen kavrulmuş nohut. Ayrıca bkz. ‘şükker leblebi’ md.
NE568 Berf yaġup ḫurde-i şükker gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı şükker **leblebi**

lec eylemek/itmek [3] çekişmek, tartışmak, ayak diremek
NE1119 Münkir olan her ne ḳadar **itse lec** / Şāʿire bu beytidür okur el-ḫücec
SE207 Ṭāḳ-i Kisrā gibi nice muʿvec / Ḥaḳḳa ṭoġrıldı hemān **itmedi lec**
SE2407 Dāʿimā **eylemeseñ** ḫalḳ-ıla **lec** / Götüne şoḳmaz-ıdı kimse aġaç

ledün [3] Allah yanı, Allah katı; Allah’ın sırlarına ait manevî bilgi, gayb ilmi. [tas.] Ledün bilgisi ve ledün ilmi, tasavvufta Tanrı sırlarını ve işlerin içyüzünü bilme ilmidir ki bunu ancak Allah bilir ve peygamberlerine öğretir. Kehf Suresi 65. ayette bu sözcük şu şekilde geçer. “Ve orada kendisine katımızda üstün bir bilgi bulunarak (özel) bir bilgiyle (ʿilm-i ledün) donattığımız kullarımızdan birine rastladılar.” Ayrıca bkz. ‘ʿilm-i ledün’ md.
S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü bün / Odur levḥ-i taʿlim-i ʿilm-i **ledün**
NE204 ʿAzmi **ledün** ʿilmi içün cezm idi / Efḍal ü evlā-yı ulu’l-ʿazm idi
SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿilm-i **ledün** / Bildi kim yoġ-ımış ol lücceye bün

leffāf [2] çok laf eden, çok konuşan, konuşmalarıyla can sıkan
SE1624 Çeñe ḫaffāfı meṣel ṣarrāfı / Cāhilüñ mükṣiri vü **leffāfı**
SE1662 Ḥadeş olur işi ehl-i lāfuñ / ʿIrżı da püs pas olur **leffāfuñ**

legen [1] fanus veya fener camı ‖ kadeh
S770 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i şuʿle-zen / Dıraḫşende şemʿ-i muraṣṣaʿ **legen**

Leh [2] bugünkü Polonya halkının tarihte anıldığı isim
S256 Ḳazaḳ itdi sāḥillere çok sitīz / **Leh-i** dil-siyehde velī fitne-ḫīz
S349 Ṭuyup ʿazm-i Şāhenşeh-i Bān-ı **Leh** / Żarūrī hemān itdi cemʿ-i sipeh

Leheb [1] bkz. ‘Bū Leheb’ md.
SE2133 Gūş iderken süḫan-ı Bū **Lehebi** / Ne buyurdı göre ʿĪsā-yı Nebi

leʿīm [14] alçak, aşağılık; cimri, hasis kimse
NE1040 Seyr idicek anı o şaḫṣ-ı **leʾīm** / Bīm-i ʿaẕāb eyledi ḳalbin dü-nīm
NE1703 Üç güne ḳalmadı ol iki **leʾīm** / Oldı sefer-kerde-i rāh-ı caḥīm
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı caḥīm / Seg gibi cān beler o şaḫṣ-ı **leʾīm**
NE1911 Masḫaralıḳ pāyesi ile nedīm / Kendin o cāhile ider her **leʾīm**

SE739 Eyledikçe ġalebe nefs-i **leʿīm** / Sālim eyler kişiye ṭabʿ-ı selīm
SE801 Eyledim tezkiye-i nefs-i **leʿīm** / Ġalebe ḳıldı aña ṭabʿ-ı selīm
SE1047 Belki tāʾib ola diyü o **leʿīm** / Ḳıla imhāl Ḫudāvend-i Kerīm
SE2088 Līk bed-aṣl idi ẕātında nedīm / Ḥased ü buḫl-ıla olmışdı **leʾīm**
SE2104 Didi ḳahr-ıla aña şāh-ı kerīm / İy fürūmāye-i mennāʿ ü **leʾīm**
SE2143 Rast geldi aña yolda nā-gāh / Bir ʿaceb türk-i **leʾīm** ü gümrāh
SE2633 Eyledi nefs-i denī ṭabʿ-ı **leʿīm** / Menzilüm cennet-iken ḳaʿr-ı caḥīm
SE3202 Ḥayf u ṣad ḥayf ki ol ḳavm-i **leʾīm** / İtdiler bir hüneri cürm-i ʿaẓīm
SE3346 Hemser-i nefs-i bed-endīş ü **leʾīm** / Nefs oġlıdur anuñ diyü raḥīm
HH982 Fikr iderdi ki eyleye tesmīm / Şah ile oġlunı o mār-ı **leʾīm**

leʿīn {laʿīn} [3] bkz. ‘laʿīn’ md.

SE1034 Eyleyüp vesvese iblīs-i **leʿīn** / İtdim ol şeb nice dürlü taḫmīn
SE2648 Budur iblīs-i **leʿīnüñ** kārı / Getürür ḳalbe nice efkārı
SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola ḳarīn / Arḳası üzre yatar dīv-i **leʾīn**

leke [3] kirliliği gösteren iz, kir izi

SE1063 Yā İlāhī ḳoma ḳalbümde **leke** / Melekiyyetle baña vir meleke
SE2142 Olsa ger cāme-i tende kelefi / Defʿ iderdi **lekesin** degse kefi
SE3184 Düşme ter-dāmene mānend-i ġubār / **Leke** götürmez imiş cāme-i ʿār

leked [2] tekme, çifte

SE3248 Pīç ü tāb idüp aña urdı **leked** / Sürüdi balçıġa mānend-i nemed
HH1900 Ḍarb ü müşt ü **lekedle** bī-taḳrīb / Oldı mehcūr ol gedā-yı ġarīb

leked-ḫurde [1] tekme yemiş, çifte yemiş

S1032 Derinde daḫı cāy-ı naʿl āşikār / **Leked-ḫurde**-i tevsen-i rūzgār

lemʿ [4] parlama, parıldama

S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle **lemʿ** / Ṣalınmış yeme ṣanki taḫtayla şemʿ
S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ḫurşīd-i **lemʿ** / Görülsün mey olup draḫşende şemʿ
S1136 Şuʿāʿ-ı fitīl ile ḫurşīd **lemʿ** / Derūnunda esbāb-ı şevḳ oldı cemʿ
NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı nev āfāḳa **lemʿ** / Ol gice dīvāra yapuşdurdı şemʿ

lemʿa [19]

1. parıltı, parlama

NE19 Levḥa degil **lemʿa-i** müşkīn fitīl / Ya per-i pür-şaʿşaʿa-i cibrīl
NE1080 Sözdür olan naġme-i bī-hevā-rāz / Sözdür olan **lemʿa-i** sūz u güdāz
NE116 Kilk-i zer-i **lemʿa-i** mihr-i cihān / Düşmege ṭururdı elinde hemān
NE1206 **Lemʿa-i** ḳahrına ṭoḳına perī / Ṭutuşa pervāne gibi şeh-peri
NE1295 Ḳuleleri ḳalʿa-i heftüm gibi / Şemʿaları **lemʿa-i** encüm gibi
NE132 Tūr-veş ol **lemʿadan** oldu müẕāb / Mihr ile gūyā ki tegerg oldı āb
NE1353 Nice benüm gibi ḥaḳīrü’l-vücūd / Gördi nice **lemʿa-i** nūr-i şühūd
NE2614 **Lemʿa-i** rūyı anı eyler nihān / Ḫaṭṭı başar-ı ḥılle gūyā hemān
NE656 **Lemʿasıdur** ʿunsūr-ı nārı anuñ / Mādde-i rūḥ-ı buḫārı anuñ
SE12 **Lemʿası** nūr-ı siyāha beñzer / Rütbesi olsa n’ola bālā-ter
SE458 ʿIşḳdur gevher-i iksīr-i kemāl / ʿIşḳdur **lemʿa-i** ḫurşīd-i cemāl
SE601 Pertev-i mihrüñ olur aḫşāmı / **Lemʿa-i** bedr-i münīrüñ nāmı
SE772 Ḳays-ı ser-geşte gibi meşşāʾün / Oldılar **lemʿa-i** feyże meftūn
SE976 Eylese **lemʿa-i** irşādı ẕuhūr / Erbaʿīn içre ider nāruñı nūr
SE979 Şemʿada **lemʿa-i** dīdārı görüp / Ẕerrede mihr-i pür-envārı görüp
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i hidāyet sözdür / ʿĀrife **lemʿa-i** ḥikmet sözdür
SE2932 Üstine geçmiş oturmış bir pīr / **Lemʿa-i** vechi żiyā-baḫş-i serīr
SE3060 **Lemʿa-i** şīşe-i mey ʿālem-gīr / Ṣañki ḥınnā gicesi şemʿ-i münīr

2. şimşeğin bir defa parlaması

SE1366 Oldı insāna ferāsetle zekā / **Lemʿa-i** bāriḳa-i nūr-ı Ḫudā

lemʿa-ber-lemʿa [1] pırıl pırıl, nur üstüne nur

HH287 Gül ḳadeḥ tutdı lāleler şemʿa / Feyż-ber-feyż ü **lemʿa-ber-lemʿa**

lemʿa-berārende [1] üzerine ışık getiren, parlatan

NE95 Pest-güzārende-i ḫāk-i ḥaḳīr / **Lemʿa-berārende-i** mihr-i münīr

lemeʿān itmek [1] parlamak, parıldamak

HH1215 Encüm eṭrafda idüp **lemeʿān** / Döndi ḳandilli köşke bu eyvān

lemeʿāt [2] parıltılar, parlayışlar ‖ ihtişam, azamiyet

NE90 Şemʿa-nümā-yı **lemeʿāt-ı** ḳadem / Perde-rübā-yı ẓulumāt-ı ʿadem
SE177 Yā İlāhī **lemeʿātuñ** ḥaḳḳı / Ẕāt-ı paḳuñla ṣıfatuñ ḥaḳḳı

lemḥ [1] bakış, göz atma; parıltı

NE101 Rāziḳ-ı mevrid-i **lemḥ-i** pür-zenān / Ṭuʿme-resān-ı semek-i bī-zebān

lemmāʿ [1] sürekli parlayan

SE331 Olalı neyyir-i baḫtı **lemmāʿ** / Noḳṭa-i kevni ḳodı taḫt-ı şuʿāʿ

lem-yezelī [2] sonsuzluk, kalıcılık, bakilik

SE573 Fāyiż-i çeşme-i ʿilm-i ezelī / Menbaʿ-ı maʿrifet-i **lem-yezelī**

HH4 Ṭarḥ idüp bu revāḳ-ı bī-bedeli / Kilk-i ressām-ı ṣunʿ-ı **lem-yezelī**

len [1] ?

HH206 Tīġı peyda idüp tekerlemeler / **Len-i** tīriyle şaldı zemzemeler

leng [7] topal, aksak

S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i peleng / Ḳalurdı düşüp sāyesi süst ü **leng**

NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup süst ü **leng** / Mey-gedeye gelse ola cüst ü şeng

NE3009 Virme mey-i āl ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda şaḳın süst ü **leng**

SE112 Merkebim **leng** ü ṭarīḳüm pür-pīç / Meded it kim mededüm ḳalmadı hīç

SE149 Ṣaplanup ḳalma ḫar-ı **leng-āsā** / Yolda ḳor ādemi bu cisr-i fenā

SE824 İtmesin tabʿuñı girdāb-ı kesel / Ḫar-ı **leng-ile** nümūdār-ı veḫel

HH2743 Ben de miḳdār-ı ʿācizāne ile / Merkeb-i **leng** ü tāziyāne ile

lenger [4] gemilerin bir noktada durması için denize atılan demir, çapa

S804 Bıraḳ lücce-i ʿişrete **lengeri** / Yine ṭutalum zevraḳ-ı sāġarı

S824 Olup āteş-efrūz-ı sūz-ı derūn / İdem **lenger-i** ṣabrı ṭavḳ-ı cünūn

HH484 Kūre-keş oldı yād-ı āh-ı derūn / **Lenger-i** ṣabrı itdi ṭavḳ-ı cünūn

HH2330 Bir gemide emīr-i ferruḫ-fer / Āsumān zevraḳ ü zemīn **lenger**

lerzān [4] titreyen, titrek

S1173 Ṣitā vaḳti **lerzān** iken cism-i ʿūr / Anuñla olur sīne tennūr-ı nūr

SE2727 Kefi **lerzān** idi ḫurşīd-āsā / Ḳalemi itmez idi yine ḫaṭā

HH1591 Gördi berg-i ḫazān gibi her ān / Ṣūreti zerd olup olur **lerzān**

HH2083 Didi ey mihr zerd ü **lerzānsın** / Cüdā ʿaksüm gibi nümāyānsın

lerzān itmek [1] titretmek ‖ korku ve dehşet vermek

HH511 Bile kim ḳanġı nām **ider lerzān** / Eyleye çāre-i teb-i hicrān

lerze [1] titreme, titreyiş

HH1403 **Lerze** virdi zemīne ceyş-i girān / Līk şarşılmadı o serv-i revān

lerze-nāk [4] titrek, titreyen

S1169 Pür olsa ʿaraḳ cāma vaḳt-i ḫumār / Olur **lerze-nāk** elde sīm-āb-vār

S1372 Bu demlerde her rind-i peşmīne-çāk / K'ola cām-ı dūşīneden **lerze-nāk**

NE343 Ṣavlet-i ḳahrından olup **lerze-nāk** / Zehresi tīġinde meger oldı çāk

NE3101 Olmasa bīm-i ġam ile **lerze-nāk** / Eyler idi daḫı niçe naḳş-i pāk

lerzende [1] titreyen

S276 Dil-āver semend-i semendūn-miṣāl / Süheyl ile **lerzende** deşt-i cidāl

leş eylemek [1] öldürmek, murdar etmek. Ayrıca bkz. 'lāş' md.

NE2815 Yumruġ ile **eylediler** anı **leş** / Oldı zebūn ālet-i cellāḳ-veş

let [1] dayak, dövme

HH1396 Ṣadr-ı devlet ki āḫiri **letdür** / Mühr-i laʿlini dāġ-ı ḥasretdür

let yimek [1] dayak yemek

NE2430 Evde bulan çehresin evkār ider / Her ne ḳadar **let yise** inkār ider

leṭāfet [1] güzellik, hoşluk; nezaket, incelik

SE2877 Gūyiyā rişte-i rindān yiri / Oldı deryā-yı **leṭāfet** güheri

leṭāfet-dih [1] letafet veren, güzelleştiren

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u dil / **Leṭāfet-dih-i** ṭıynet-i āb u gil

leṭāyif [5] güldürecek sözler, latifeler

NE65 Levḥ-ı saḥāyifde ferāʾid-nişān / Bezm-i **leṭāyifte** cevāhir-feşān

NE1946 Kendüyi bilmezleri ʿārif şanur / Herze vü hezyānı **leṭāyif** şanur

SE3479 Nükte-verlikde naẓīri yoḳdur / Söyledürlerse **leṭāyif** çoḳdur

HH2767 Cevher-i maʿden-i maʿārifdür / Cümle nev-sikke-i **leṭāyifdür**

HH425 Fāyiż-i çeşme-i maʿārif idi / Rāyiż-i tevsen-i **leṭāyif** idi

levāzım [2] gerekli olan şeyler, ihtiyaçlar

HH1076 Gördiler çün **levāzım-ı** seferi / Ḳāfile ṭutdı semt-i reh-güẓeri

HH1148 Görüp āḫir **levāzım-ı** rāhı / İtdi hem-rāh nice āgāhı

levc [1] ağızda lokmayı evirip çevirme

NE2404 Dāʾim olup zaḫm-zen-i **levc-i** ʿāc / Eyleyesin bulduġuñı at aġaç

levend [1] Osmanlı İmparatorluğunda gemilerde ve kıyılarda askeri sınıftan olan kimse, denizci, deniz eri

S309 Esīr eyleyüp tāzesin hep **levend** / O pes-māndeden oldılar zelle-bend

levendāne [1] levent olana yakışır şekilde, nefsin isteklerine uygun şekilde, levent kelimesinin deniz askeri anlamının yanında "nefsin arzularına uyup serbest tavır ve hareketle geçinen, tembel, işsiz, ayyaş, kabadayı" gibi anlamları da mevcuttur.

HH1456 Eyleyüp anı daʿvet-i ḫāne / ʿAyş ü nūş itdiler **levendāne**

levḥ [36] düz ve üzerine resim yapılan, yazı yazılan yüzey, sayfa, levha, yüzey

S65 Çekem **levḥ-i** cāna ḫaṭṭ-ı müstaḳīm / Ḳalem cedvel olursa dīn-i ḳavīm

S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü bün / Odur **levḥ-i** taʿlim-i ʿilm-i ledün

S735 N'ola olsa ser-meşḳ-i naẓm-ı süḫan / Ki yazdum göñül **levḥına** anı ben

S744 Düşüp cūlara sāye-i ḫoş-nihād / İder şāḫlar **levḥ-ı** sīme sevād

S880 Mey üstünde yer yer görinür ḥabāb / Dizer **levḥ-ı** yāḳūta lüle-yi nāb

S1146 Güşād eyledi ṣubḥ-ı ẓulmet-fiken / Ki bir **levḥ-i** zer çıḳdı bu daḥmeden

S1225 Teninde ḳalup ża ʿf ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i teşrīḥa **levḥ-ı** sebaḳ

S1387 Görenler kitāb-ı fenādan varaḳ / Hece ṭaşı **levḥında** alsun sebaḳ

NE65 **Levḥ-ı** saḥāyifde ferāʾid-nişān / Bezm-i leṭāyifte cevāhir-feşān

NE860 Her biri mazmūn-ı kitāb-ı kerīm / **Levḥına** ʿunvān-ı hidāyet raḳīm

NE927 Eyledi bu ḥikmeti Nuşirevān / **Levḥ-i** zere yazılu genc-i nihān

NE1256 Kesb-i meʿārifde idi dem-be-dem / Gözi öñünde idi **levḥ** u ḳalem

NE2964 Var idi **levḥ-i** zer-i mihre ḫaṭar / Vay aña ki aḫşama ḳalursa eger

NE3087 **Levḥ-i** ḳıyās itme o levḥ-i zeri / Siḥr ile indürdi meh-i enveri

NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o **levḥ-i** zeri / Siḥr ile indürdi meh-i enveri

SE77 Levḥa-**i Levḥa** idüp vażʿ-ı ḳalem / Ḳıldı fihrist tebāşīr-i ḳıdem

SE181 Nūr-ı pīşānī-i ecdād-ı kirām / **Levḥ-i** dībāce-i āyāt-ı ʿiẓām

SE260 İrdi nüh günbed-i çarḫa fiʿl-ḫāl / **Levḥ-i** āyīneye gūyā timsāl

SE451 Ḳıldı teʿşīr-i cilāyı iʿcāz / Oldı taḥḳīḳ-nümā **levḥ-i** mecāz

SE2691 **Levḥ-i** sīne deri itmiş dīvār / Ḳufldur aña içerden dil-i zār

SE1253 **Levḥ-i** taʿlīm ʿamel-mānde idi / Aḳçanuñ saḫtesi meydānda idi

SE2569 **Levḥ-i** billūr ile gūyā eṭrāf / Ḳulle-i sāʿatde ġılāf-ı şeffāf

HH1 Ey naṣāḳ-sāz-ı bāġ-ı heft-evreng / Nakş-perdāz-ı **levḥ-i** reng-ā-reng

HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i ḫaṭṭ-ı **levḥ-i** zemīn

HH14 Ḳalemüñ tāk-ı ʿArşa virdi cilā / **Levḥüñ** itdüñ kitābesin vālā

HH178 Virdi ẕāt-ı şerīfi ziynet ü fer / Oldı ol **levḥde** nişānde güher

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i cūd / **Levḥ-i** mirʾāt-ı ṣāf-ı keşf ü şühūd

HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i cevher-i ḳāl / Sīmiyādār-ı naḳş-ı **levḥ-i** ḫayāl

HH854 İtdiler **levḥ-i** māhı fersūde / Ṭoldı bu kāse ṣandal-i sūde

HH916 ʿAḳs olup cūya rūy-ı perrī-zād / **Levḥ-i** cūy oldı ṣafḥa-yı Behzād

HH1207 Şeb ki **levḥ-i** zümürrüd idi semā / Zer-nişān itdi encüm-i zehrā

HH1253 Yaʿnī mirʾāt-ı ṣafḥa-ı rüʾyā / Rū-be-rū idi **levḥ** ile gūyā

HH1303 Sū-be-sū sebze-zāruñ enhārı / Gedvel-i sīm-i **levḥ-i** cengārı

HH1496 Yaʿnī **levḥ-i** ḫayālde ol ḫˇāb / ʿAyniydi bunuñ çü ṣūret-i āb

HH2110 **Levḥ-i** meşki miṣāl-i ṣafḥa-ı sīm / Ki sevād itmiş anda kilk-i dü-nīm

HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde **levḥ** oldı ṣanki levḥ-i mezār

levḥ-i cebīn [1] alın sayfası, alınyazısının yazıldığı yer, kader, talih

SE1130 Baḫt ider **levḥ-i cebīnin** pür-nūr / Maṭlaʿından bilinür naẓm-ı ʿumūr

levḥ-i dil [2] gönül sayfası

NE976 **Levḥ-i dili** ṣāfī ider rūzgār / Rūḥ-ı ḫaṭ-āverde gibi pür-gubār

NE1538 ʿİlm ile çün ʿālim-i kübrā ola / **Levḥ-i dili** nuṣḫa-i āsmān ola

levḥ-i maḥfūẓ [1] her şeyin, insan kaderinin, olmuş ve olacakların alem yaratılmadan önce Allah tarafından takdir edilerek, üzerine yazıldığı İlahi levha

SE2975 Eyledi çünki Ḫudā-yı ʿallām / **Levḥ-i maḥfūẓı** rüʾūs-i aḥkām

levḥ-i mezār [2] mezar levhası, mezar taşının yazılı kısmı

SE2466 Oḳu gör **levḥ-i mezārın** ne yazar / Luṭf iden sikkeyi mermerde ḳazar

HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı ṣanki **levḥ-i mezār**

levḥ-ḫˇān [1] sayfa okuyan, ders okuyan

HH118 Geldi Ḳurʾān ile berīd-i Ḫudā / Hˇāceye ṭıfl-ı **levḥ-ḫˇān-āsā**

levḥa [9]

1. eskiden yazma kitapların başlıklarına verilen ad, başlık, serlevha

S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar sütūr / Aña **levḥa-i** zer cebīninde nūr

NE18 **Levḥada** ol satr-ı müsannaʿ raḳam / **Levḥada** gūyā ki ẓılāl-ı ḳalem

NE19 **Levḥa** degil lemʿa-i müşkīn fitīl / Ya per-i pür-şaʿşaʿa-i cibrīl
SE77 **Levḥa-i** Levḥa idüp vażʿ-ı ḳalem / Ḳıldı fihrist tebāşīr-i ḳıdem
SE187 **Levḥa** çün tevsen-i ʿazmin sürdi / Müşkilin cümle yirinden gördi
SE1260 Ten ki olmış beşerāt-ile cerīḥ / **Levḥa-i** taʿlīm-i ʿulūm-i teşrīḥ
HH89 **Levḥa-ı** nūr-pāş-ı nüh cedvel / Āḫirin resm-i nüsḫa-ı evvel
HE109 Virüp mihrāba zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur **levḥa** içre ṣüre-i nūr

2. manzara, görünüş

NE2969 Sebzeler içre bulanuḳ āb-ı zerd / **Levḥa** idi her ṭarafı lācüverd

levḥaşa'llāh [8] maşallah, barekallah ‖ la-evhaşallâh "Allah uzaklaştırmasın." anlamına gelen takdir ve begenme sözü

SE169 Ebʿade'llāh zihī ḫulḳ-ı ẕemīm / **Levḥaşa'llāh** ʿaceb levm-i ʿaẕīm
SE754 **Levḥaşa'llāh** ki olup pejmürde / Ola dil-mürde vü cān-efsürde
SE1318 **Levḥaşe'llāh** ki ola bī-iẕʿān / Kār-ı ʿācmāya döne ẓulmı hemān
SE1878 **Levḥaşa'llāh** zen-i şevher-mürde / Ḳālıb-ı mürde gibi efsürde
SE1984 **Levḥaşa'llāh** olasın tāze ʿiẕār / Daḫı yol bulmaya gülzāruña ḫār
SE2537 **Levḥaşa'llāh** ki ola Lūṭī-i şūm / Olasın peyrev-i ḳavm-i mezmūm
SE3028 **Levḥaşa'llāh** ki ola bed-aḫlāḳ / Sebeb-i laʿnet olur bende-i ʿāḳ
SE3334 Allāh Allāh ne temāşādur bu / **Levḥaşa'llāh** ne taḳāżādur bu

levḥī {levḥi} [1] bkz. 'levḥ' md.

HH636 **Levḥi** mir'āt-ı ṣāf idi güyā / İtdi taʿlīm-i ṭūṭī-i güyā

levlāk [4] "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." anlamında bir kudsî hadisten alınmış ibare. Hadisin tamamı şu şekildedir. "Levlâke levlâle le-mâ halaktü'l-eflâke"

SE292 ʿAzm ide iki cihānuñ güneşi / Şāh-ı **levlāk-ı** nebiyy-i Ḳureşi
NE203 Tāc-ı ṭırāzende-i **levlākdür** / Rāh-ı nevred-i ser-eflākdür
NE430 Şerʿi ḳavī müstenid-i pākdür / Fahr-i cihān maẓhar-ı **levlākdür**
HH181 Lā-mekān menzilin geçüp bī-bāk / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ Şeh-i **Levlāk**

levm [3] zemmetme, kınama, paylama

NE871 Luṭfı dirīġ eylemedi ehline / Ḫā'ib olan **levmi** ider cehline
SE169 Ebʿade'llāh zihī ḫulḳ-ı ẕemīm / Levḥaşa'llāh ʿaceb **levm-i** ʿaẕīm
HH1244 Her ṭarafdan gele raḫīḳ-i sürūr / **Levm** olunmaz olursa mest-i gurūr

levs [5] maddi ve manevi anlamda her türlü pislik, kir

NE2647 **Levs-i** derūnīsi olup āşikār / Yüzine urmuşdı şuçın rūzgār
SE974 Pāk ider **levṣ-i** hevādan cānı / Mürşidüñ feyż-i yem-i ʿirfānı
SE1996 Eyleyüp sütre-i **levṣi** ʿamelī / İkide birde sorar aḳ şaḳalı
HH1686 İrgürüp **levṣ** dāmen-i pāke / Dökesin āb-ı rūyını ḫāke
HH2350 Maḥv olup **levṣ-i** dāmen-i mülki / Eyledi pāk taḫta-ı fülki

leyāl [4] geceler

S1313 Nücūmuyla zeyn oldı şanma **leyāl** / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol ḳara şāl
S1370 Şu deñlü dırāz oldı şimdi **leyāl** / Ki uyḫu yetişdürmek oldı muḫāl
SE594 İkisinde daḫı ihmāl muḫāl / Lā-büd öyle geçer eyyām ü **leyāl**
HH39 Esse ammā irüp zamān-ı celāl / Ṣarṣar-ı ḥevl-nāk-i sebʿa **leyāl**

leyl [7] gece

S391 Bu günden virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider rezmi bezm ile **leyl** ü nehār
S1377 Bahār u ḫazānı degil ber-ḳarār / Zamāne televvünde **leyl** ü nehār
NE1250 Ḳalbi olup kāse-i fevvāre-vār / Ġarḳa-i envār idi **leyl** ü nehār
NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi **leyl** ü nehār / Ṭurma gömer ölüsün ol türbedār
NE3003 Didi işi nāle vü veyl olduġın / Hem meşel-i ḫāṭib-i **leyl** olduġın
SE657 "Erinī" diye görüp **leyl** ü nehār / Ḳaldı kūh üzre ümīd ü dīdār
SE2494 Ṭayy-ı rāh eyleyerek **leyi** ü nehār / Eyledi menzil-i maḳṣūda güẕār

Leylā, Leylī [5] "Leylâ ile Mecnun" hikâyesinin kadın kahramanı. Sözcüğün asıl anlamı "pek karanlık ve pek uzun gece"dir.

S429 Añılmazsa Şīrīn ü **Leylī** n'ola / Hemān muṭrib ü sāḳiye ʿışḳ ola
S1458 Çeküp Ḳays **Leylāsına** intiẕār / Ayaġ üstüne itdi bir yıl ḳarār
S1448 Görüp birinüñ rūy-ı zībāsını / Ḳıyās eyledi Ḳays **Leylāsını**
SE1018 Kimi Mecnūn-ile **Leylāyı** añup / Kimisi Vāmıḳ u ʿAẕrāyı añup
HH2191 Buldı Mecnūn-ı vādī-i ḫayret / Ḥarem-i ḫaşş-ı **Leylīye** ruḫṣat

leyle [2] bir tek gece

NE247 **Leyle-i** ʿıyd idi o gice meger / Geydi felek nūr ile bayrāmiler
SE212 Cāhiliyyet ẓulümātıyla hemān / **Leyle-i** māteme dönmişdi cihān

leyle-i ḳadr [1] Kadir Gecesi. Ramazan ayının son on günü içinde bir gecedir. Kur'ân'ın inmeye başladığı gece olarak kabul gören bu gecenin hangi geceye tesadüf ettiği kesin olarak bilinmemektedir.

NE11 **Leyle-i ḳadr** oldı sevād-ı midād / İtse n'ola secde o naḫl-i murād

Leyṣ [1] Saffârî hanedanının kurucusu Ya'kûb b. Leys el-Saffâr. Ayrıca bkz. 'Ṣaffārī' md.

SE1441 Yaʿnī Şiblü'l-esed-i yevm-i ḥurūb / Veled-i **Leyṣ-i** bahādur Yaʿḳūb

leyṣ [1] aslan

SE586 Giderek oldı riyāżatla naḥīf / **Leyṣ-i** maḥmūm-veş ol ẕāt-ı şerīf

leẕīẕ [2] lezzetli, zevk verici

NE1096 Söz ki olur mīve-i terden **leẕīẕ** / ʿIşḳ ile cüllāb-ı şükkerden **leẕīẕ**

leẕẕet [12]

1. beş duyudan ağızla hissedileni, tat, çeşni

S1436 Mey-i telḫīnüñ **leẕẕetin** alsa kām / Ola ḫān-ı dünyāya merre'l-fıṭām

NE1084 Ḥāl-ı tābān-ı vaṣfı ḳaranfil-miṣāl / Virür aña **leẕẕeti** fülfül-miṣāl

HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i pür şehd ü **leẕẕet** / Olupdur bir dizi incir-i cennet

2. herhangi bir şeyden alınan haz, keyif

S471 Murād üzre devrānını sürmedi / Ṭoyunca cihān **leẕẕetin** görmedi

NE1728 Surḫ ile pür-ḫamdan alup **leẕẕeti** / Ḥalḳa ṣatar māl ile germiyyeti

SE906 Bulmadın **leẕẕet-i** cāvide ẓafer / Ḳıla dünyāya taʿalluḳla naẓar

SE1445 Rūḥumuñ **leẕẕeti** güftāruñdur / ʿÖmrümüñ ḥaşılı reftāruñdur

SE2352 Bes idi aña ṣafa vü **leẕẕet** / ʿIṭra bī-hūde çekilmiş zaḥmet

SE2595 Kāniʿ-i **leẕẕet-i** dīdār olasın / Ebedī vaṣla sezā-vār olasın

HH355 Olmaya kimsede ümīd-i kinār / Gāyet-i ẕevḳı **leẕẕet-i** dīdār

HH842 **Leẕẕet-i** vaṣl-ı dil-ber-i fāḫir / Merḥabā idi evvel ü āḫir

HH2373 Ne bilür āb-ı vaṣl **leẕẕetini** / Çekmeyen firḳatün ḥarāretini

leẕẕet-dih [1] lezzet veren, keyif veren

SE473 Telḫi **leẕẕet-dih-i** ʿuşşāḳ ancaḳ / Zehri hemşīre-i tiryāḳ ancaḳ

leẕẕetli [1] tadı güzel olan ‖ zevk veren

NE608 Laʿli ki şükker gibi **leẕẕetlidür** / Ekşiye taḳlīdi ʿacib ṭatlıdur

liʿām [4] alçak, aşağılık kimseler

NE1765 Biri bu ḥırşından o ṣadr-ı **liʾām** / Kimseye mīrās ile itmez be-kām

SE138 Oldı taʿrīz-i ḥarīş-i ḫod-gām / Ẕillet-i minnet-i naʿmā-i **liʿām**

SE2326 Oldı her dāne-i ber güm-şude-nām / Ceyb-i anbārda çün birr-i **liʾām**

HH1160 Şeb ki Ḫurşīde perde oldı ẓalām / İtdi şeb-ḫūn o tīre-baḫt **liʾām**

libās [7] elbise, giyecek

S768 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i dil-nüvāz / O laʿlīn **libās** ü zümürrüd-ṭırāz

NE1382 Ḳat ḳat olup ḳaṣr-ı mürüvvet-esās / Eyledi iʿtā baña üç ḳat **libās**

NE2468 İrse eli bulsa eger bir mesās / Eyler idi ḳavs-i ḳuzaḫdan **libās**

SE873 Āḫir eyler dönerek çarḫ-ı denī / Kösreden çıḳma **libās-ı** bedeni

SE1074 Kūteh itseydi **libāsını** ṭavīl / Dāmenin başa düşe ola ẕelīl

HH1105 Bend idüp zaḫmını ṣarındı palās / Giydi bulup bir iki köhne **libās**

HH1766 Ṭuymayup ḫāli āşināsı anuñ / Ḳalmış ol arada **libāsı** anuñ

licām [1] atı yönlendirmek için ağzına takılan kayış veya dizgin, gem

SE3121 Pīç ü tābından olup ḳameti lām / Düşdi at boynına mānend-i **licām**

ligām [1] dizgin, gem

HH496 Mest-i medhūş-ı cām-ı ʿışḳ olmış / Kām-bend-i **ligām-ı** ʿışḳ olmış

liḥāf [2] örtünecek şey, örtü, yorgan

HH323 Gāhī zīr-i **liḥāfi** itse maḳar / Ḳura iki direkli bir çāder

NE2539 Zīr-i **liḥāfından** olup dīde-bān / Beyżayı gözler idi keşf-veş hemān

liḥam [1] itaat etme, bağlanma

NE269 Bendi aña şāh-ı firişte ġulām / Destin öpüp ḫidmetin itdi **liḥam**

liḳā [2]

1. yüz, çehre

S372 Dönüp miḫber-i surḫa miġfer hemān / Anuñ **līḳası** perçem-i ḫūn-feşān

2. buluşma, kavuşma

SE896 Aña eglence olup fikr-i **liḳā** / Mūnis ü hem-dem ola luṭf-ı Ḫudā

li'l-lāh [4] Allah aşkına, Allah için

HH2727 Şükrü **li’l-lāh** ki ḫuceste-perend / Buldı tamġā-yı ḫatm ile peyvend
SE1549 Meşelā ṣıdḳ-ıla **li’llāh** iki yār / İtseler meyl ü muḥabbet her bār
SE2637 Maṣlaḥat ṣaḥibi āgāh gerek / Kişinüñ her işi **li’llāh** gerek
SE2656 Bī-ġaraż ḥākim olanlar her gāh / Her işin ide rıżāen **li’llāh**

limān [2] gemilerin yük alma ve boşaltma, yolcu indirip bindirme ve barınmalarına uygun doğal veya yapma sığınak
HH2480 Oldı **limān** ü sāḥili nā-yāb / Sedd-i emvāc ile meger girdāb
S537 Nice ḫūb **limānı** var bī-keder / Muḥīṭ-i sipihre ider gūşeler

lisān [4]
1. tat alma ve konuşmaya yarayan organ, dil
NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir **lisān** / Cümle fenā ẕikri ile hem-zebān
2. konuşma, söz, nutuk ‖ dil
S1474 İden keşf-i sırr ile sehv-i **lisān** / Virür cānı resm-i ṭarīḳat hemān
NE144 Yol bulamaz kimse aña nāme-veş / Ḳatʿ-ı **lisān** itmeyecek ḫāme-veş
SE2378 Ġonca nāzikdür ider ḥıfẓ-ı **lisān** / Sūsen olmış ṭutalum tīġ-i zebān

lisān oynatmaḳ [1] konuşmak, söylemek
SE2402 İtdi taʿẓīr-i **lisān oynatdı** / Ḫāceyi ḥāşılı pek ışlatdı

lisānü’ş-şevr [1] sığır dili
SE1628 Basmış üstine ferāvān kevri / Kevr ammā ki **lisānü’ş-şevri**

livā [6]
1. bayrak, sancak
NE433 Kişver-i maʿnada ola dāʾimā / Ḫāme-i teʿlīfi muẓaffer **livā**
2. Hz. Muhammed’in Müslümanların kıyamet gününde altında toplanacağı sancağı. Ayrıca bkz. ‘Ḥamd livāsı’ md.
S99 **Livā** ile ḫavż ile rūz-ı cezā / Ser-efrāz-ı ʿālem ola çün **livā**
S101 Ne mümkin ki evṣafın ide raḳam / O ḫavż u **livānüñ** divāt ü ḳalem
NE75 Ḥamd **livāsını** ser-firāz idüp / Nāy-ı nefīrüñle ser-āġāz idüp
NE228 Havż u **livā** ile görünse o şāh / Servili bostāna döne ḫaşrgāh
NE229 ʿAsker-i manṣūr-ı şeh-i kibriyā / Zīr-i **livāsına** ide ilticā

liyāḳat [3] layık olma, uygunluk, münasip olma
SE1096 Luṭf-ı Ḥaḳḳa ne **liyāḳat** ne ṭaleb / Ne bahāne gerek aña ne sebeb
HH1382 Bildi şāhāne himmeti vardur / Ḳadr ü cāha **liyāḳatı** vardur
NE1958 Bāʿiş-i cāh oldı **liyāḳāt** aña / Devleti ceẕb itdi verāṣet aña

loḳma [2] yiyecek ‖ nasip
HH986 Dīv olursa ölürdi aña düşen / Māhī-i arża **loḳma** ġāyibden
HH1354 Ḫāne-i germ ü cāme-i peşmīn / **Loḳma-ı** çerb-i ṭuʿme-i şīrīn

Loḳmān [2] Kur’an’da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğü, nesebi zuhur ettiği yer ve zamanı meçhul hikmetli sözleri ve hakkında anlatılan hikayelerle efsaneleşmiş, her derdin devasını bilen hekim.
NE587 Ṣaldı ṣuya nuṣḥayı çarḫ-ı kühen / Ṣorar isek ḥikmeti **Loḳmāndan**
SE748 Oldı bu ḳavlüme burhān-ı ḳavī / Ḥāl-i **Loḳmān** ile ṭıbb-ı nebevi

luʿb [3] oyun, düzen
S662 Ki bir **luʿb** ile ḫaşmı maġbūn ide / Gehī tīġ ura gāhi efsūn ide
HH984 Bunı fikr eyliyorken ol ġaddār / Gör ne **luʿb** itdi gerdiş-i ḫūn-ḫʷār
HH1615 Geçdi bu **luʿb** ile nice aḥvāl / Bildi ḳahrın ṣafā belāsını bal

luʿbet [7] duvara ya da kağıda nakşedilen suret, Karagöz ve kukla oyunu, oyuncak
NE1500 Nāẓır olur **luʿbetine** çādere / Ṣulb-ı peder ile raḥm-ı mādere
NE1922 Ḫiffet ile cāna virür sıḳleti / Curcuna-bāzī rūşen-i **luʿbeti**
NE1923 Kārı gehī **luʿbet-i** mehcūrdur / Anuñ içün dāʾireden dūrdur
SE496 Dönerek **luʿbet-i** çarḫ-ı devlet / Geldi Behrāma da çünki nevbet
SE1928 Çadırı **luʿbet-i** şaḫṣ-ı ʿuryān / Şuʿbede çadırı itmişdi hemān
HH966 Oynayup **luʿbetān-ı** sīmīn-ber / Ḫātemi mīzer içre gizlediler
HH2674 **Luʿbet-i** nāza ḫaṭṭ-ı bī-bedeli / Geldi bitdi bu oyunuñ saḳalı

luʿbetgeh [1] oyun yeri, oyun mahali
NE183 Bār-ı emānetle dil-i güm-rehüñ / Seyrine aldandı bu **luʿbetgehüñ**

Lūṭ [2] Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi yedi yerde ismen zikredilen enbiyâ-yı a’zamdan bir peygamberdir ve kavminden bazıları kadınlar yerine erkeklerle birlikte oldukları için İlâhî gazaba uğramışlardır.

NE2655 Mültezim-i māḥaṣal-ı ḳavm-i **Lūṭ** / ʿĀmil-kār u ʿamel-i ḳavm-i **Lūṭ**
SE996 Heyʿet-i şūmı naṣīḥat besdür / **Lūṭ** ḳavmi saña ʿibret besdür

Lūṭī [1] Lût kavminin helak olmasına sebep olan erkek erkeğe cinsel ilişkiyi alışkanlık edinmiş olan, eşcinsel

SE2537 Levḥaşa'llāh ki ola **Lūṭī-i** şūm / Olasın peyrev-i ḳavm-i mezmūm

lūt u pūt [2] "lūt" gıda, "pūt" ciğer anlamındadır fakat birlikte kullanıldığında yiyecek-içicek, yenilen-içilen şeyler anlamına gelir.

SE853 Gird-i ḫānuñ olasız gerdānı / **Lūt u pūta** urasız dendānı

luṭf [163]

1. hoşluk, güzellik; iyi ve yumuşak davranış, kerem

S28 Nice mümkün iḥşā-yı **luṭf** u kerīm / Beyānında ʿāciz zebān-ı Kelīm
S82 İdüp müstaʿid ṭıynet-i ʿālemī / İden **luṭfıdur** ʿālemi ādemī
S135 Didi ḥak bu şeb itdi daʿvet seni / Müheyyā ḳılup ḫān-ı **luṭfa** seni
S157 Şeşüm-i çarḫda Seyyidü'l-Mürselīn / İdüp saʿd-i gerdūne **luṭfın** muʿīn
S177 Der-i **luṭf-ı** ḫalḳa güşād eyledi / Hedāyāyı raḥmetle şād eyledi
S182 Ḫudāyā baña eyle **luṭfuñ** muʿīn / K'olam pey-rev-i reh-nümā-yı yaḳīn
S454 Muḥarrik olur şāʿire **luṭf** u ḳahr / Virür neşve elbette tiryāk ü zehr
S483 Felekden şu kim **luṭf** u iḥsān umar / ʿAdūdan dil-i zāra dermān umar
S489 Denī **luṭf** u iḥsānda zāl-ı zamān / Cefāya gelince cihān pehlevān
S989 Bilinmek gerek ḥürmet-i mey-fürūş / Olur **luṭfı** āsāyiş-i ʿaḳl u hūş
S1001 Açıḳ bāb-ı **luṭfı** niʿam bī-gerān / Dirīġ itmez alana minnet hemān
S1496 Zihī **luṭf-ı** ṭabʿ u nişār-ı dürer / Ki hep dost düşmen ola behre-ver
NE138 **Luṭfı** eger itmese teʾyid-i kevn / Ṭoġmaduga döne mevālid-i kevn
NE146 Zerre-i **luṭfuñla** idüp behre-yāb / Miss-i dil-i zārını it zer-yāb
NE310 Vuṣlat-ı maḥbūbda **luṭf** u ʿaṭā / Mümkin olur mı buña ihşā evlā
NE316 Halḳa gelüp **luṭfı** tamām eyledi / Cümle hediyye ile be-kām eyledi
NE443 Maẓhar-ı **luṭf** olalı cengīziyān / Ḫusrev ider reşk ile eşkin revān
NE580 Şaʿşaʿa-i mihrüñ işi ḳahrdur / **Luṭfı** yedi tası geçen zehrdür
NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / Meskenet ü **luṭf** ile ḳor ḫāke rū
NE619 **Luṭf** ile māhī gibi raṭbü'l-lisān / Nişter-i nebtīzi velī der-meyān
NE745 Her biri **luṭf** ile olup bezle-senc / Didiler olmaḳ gerek ol genc-i penc
NE800 Eyledi ben bendesine iltifāt / **Luṭf** ile şundı elüme bir devāt
NE805 **Luṭf** ile ol pīr-i bülend-i iʿtibār / Eyledi taʿbīr-i ʿabīrin nişār
NE871 **Luṭfı** dirīġ eylemedi ehline / Ḫāʾib olan levmi ider cehline
NE873 Şāʿire çün **luṭf** ile meyyāldür / Şiʿri gibi müntaẓimü'l-ḥāldür
NE898 Ḫusrev-i ʿādil ki ʿadālet ide / ʿĀlemi **luṭf** ile ʿimāret ide
NE1108 İkisi de **luṭfdur** inʿāmdur / Ġāʾibi ol vaḥy bu ilhāmdur
NE1391 Her biri oldı baña **luṭf-ı** nihān / Ḳulluġa bel bağladuġumdan nişān
NE1416 Anlara lāyıḳ kerem-i şāndur / Kārları **luṭf-ı** der-i iḥsāndur
NE1420 Nice ʿaṭā **luṭf-ı** cihān-der-cihān / Salṭanat-ı dehr-i girān-tā-girān
NE1448 Yād ile bil ki bir olup āşinā / **Luṭf** ile yād eyler idi dāʾimā
NE1463 Cāẕibe-i **luṭfı** kemend eylemiş / Daʿvet-i dergāh-ı bülend eylemiş
NE1490 **Luṭf-ı** ḫıṭāb eyleyüp ol ṣādıḳa / Söyledi bī-vāsıṭa-i sābıḳa
NE1704 Oldı o yüzden baña bu **luṭf-ı** ḫāṣ / Oldum iki ḥaşm-ı ḳavīden ḫalāṣ
NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler kerem / Nāḳıs alur **luṭf** ile birḳaç derem
NE1799 **Luṭf-ı** suḫan ehl-i riyā lāfıdur / Māyesi yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur
NE1813 Himmeti de **luṭfı** da taḳlīddür / Devleti yoḳ nikbet-i cāviddür
NE1821 Açdı yed-i **luṭf** ile dervāzeyi / Ṣaldı bu nüh-künbede āvāzeyi
NE1826 Ṭolmuş idi nite ki envār-ı berḳ / Şaʿşaʿa-i **luṭfı** ile ġarb u şarḳ
NE1940 Bulmaġıla iki gün ol küştenī / Terbiyet-i **luṭf-ı** sipihr-i denī
NE1964 Masḫaralar kim ṭarab-efzāy olur / **Luṭfın** umup ʿāleme rüsvāy olur
NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i **luṭfı** bilüp / ʿĀṣıḳa āmāde yatur serpilüp
NE3160 Müntaẓam ide suḫan-ı tāzeyi / Bozmaya **luṭf** eyleye endāzeyi
SE37 Lāmlar **luṭfıla** el bir itmiş / Cezmi engüştine zihgīr itmiş
SE197 Maḥż-ı **luṭfından** o nūr-ı Settār / İtmedi ẓıllını da kimseye bār
SE261 **Luṭfıla** eyledi māh-ı ḫurrem / Cebr-i kesr eyledi ol kān-ı kerem
SE266 **Luṭf-ı** iksirine maḳrūn oldı / Müşterīnüñ işi altun oldı
SE285 Girmedin ara yire ḫarf ü ṣadā / Söyledi **luṭfıla** ol şaha Ḫudā
SE296 Yirine geldi çün ol çarḫ-ı münīr / İtdi aşḫāba bu **luṭfı** taḳrīr
SE323 Olmaġa curʿa-i **luṭfa** maẓhar / Camını kāse-i deryūze ider
SE440 Maḥż-ı **luṭfından** ider hep taḳlīd / Selefe virmege cāh-ı cāvīd
SE441 Her suʾāle virür iḥsānı cevāb / Bāreke'llāh zihī **luṭf-ı** ḫiṭāb
SE447 **Luṭf-ı** maḥşūşına maẓhar fużalā / Nite kim maʿnī-i ḫāṣṣa şuʿarā
SE613 Her kime eylese **luṭf-ıla** naẓar / Ḳara topraġ ise de cevher ider

SE725 Eyledüñ vārişiüme **luṭf** u kerem / Saña ikrām ide Rabb-i ʿālem
SE734 Maẓhar-ı **luṭf** olur erbāb-ı ʿulūm / Enbiyā vārişin itmez maḥrūm
SE921 İdüp aḳvālı ser-a-ser taḳrīr / Cān-fezā **luṭf-ıla** ḳıldı taʿbīr
SE973 Elüñ alursa eger **luṭf-ıla** pīr / Saña eṭfāl olamaz dāmen-gīr
SE1065 Minnet Allāha ki ol ḳādir-i pāk / Bize **luṭf** eyledi ʿaḳl ü idrāk
SE1217 Eyledi **luṭfını** maḥşūr-ı ʿamel / Ḫāyinān-ı ʿamel-i dīn ü düvel
SE1308 Güneşe mihr-i giyā gibi hemīn / **Luṭfına** baḳar anuñ ehl-i zemīn
SE1490 Mücrime **luṭf** ʿaceb himmetdür / Ḫaşlet-i vāhib-i bī-minnetdür
SE1510 Getürüp **luṭf** u ḥıyel birle hemān / Uralar gerdenine bend-i-girān
SE1634 Nereden düşdi bu **luṭf-ı** teşrīf / Eyledüñ rence ḳadem bī-teklīf
SE1688 Ehl-i dil gāhī idüp şūr u şeġab / Bir laṭīfeyle olur **luṭfa** sebeb
SE1789 Ḫarc idüp arada çoḳ **luṭf-ı** ḥıyel / Eyledi ḫaylī ḫaḳīmāne ʿamel
SE1821 Herkese **luṭf** u kerem evlādur / Saʿy ḳıl sen virici Mevlādur
SE2072 Var-ıdı bir şeh-i Cemşīd-ḫişāl / **Luṭfi** meşhūr-idi Ḫurşīd-miṣāl
SE2078 Nūr-baḫş-ı felek-i himmet idi / **Luṭf** aña lāzım-i māhiyyet idi
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i **luṭf** u kerem / Şarşar-ı gülbün-i dīnār u direm
SE2089 Cūş idüp ḫabş-i cibillī her dem / **Luṭf-ı** şāh anı iderdi pür-ġam
SE2139 Ḳanda kim **luṭf-ıla** olsa nāzil / Oldı pür-nüzl ü niʿamla menzil
SE2145 İtdi bir nice suʾāl-i pertāb / **Luṭf-ıla** virdi Mesīh aña cevāb
SE2148 Seg gibi ʿavʿavın itdükçe bülend / Ġālib oldı beriden **luṭf-ıla** pend
SE2199 Anı ṭut **luṭf-ıla** cānuñdan eʿaz / Ki burun yüzün olınca düşmez
SE2243 Oldılar mā-ḥaşal-ı ḫaşlet-bū / **Luṭf-ı** aḥbāb u müdārāt-ı ʿadū
SE2251 Dostı **luṭf-ıla** iḥyā eyle / Düşmen-i dūna müdārā eyle
SE2310 Ḳıla bī-daġdaġa-i zerḳ ü riyā / **Luṭf-ı** pinhānını beẕl-i fuḳarā
SE2313 Eyleye himmet-i bī-endāze / Mīve-i **luṭf** ola her dem tāze
SE2319 Diñle **luṭf** u kerem-i Meʾmūnı / Nice olmaya göñül meftūnı
SE2321 ʿAdl-ile mülk ü milel emn-ābād / Ġarḳa-i **luṭfi** ḫalīc-i Baġdād
SE2350 ʿAraba **luṭf-ıla** oldı māʾil / Ṣu gibi aḳdı şeh-i deryā-dil
SE2356 Bāreke'llāh zihī **luṭf** u edeb / Ki ne minnet ne ḫacālet ne ṭaʿab
SE2417 Yalıñız bu ne deger dünyāda / Ḳul ola **luṭfuña** her āzāde
SE2475 **Luṭf-ı** nermi ile vaḳt-i tek ü dev / Oldı mānende-i mihr-pertev
SE2515 Virürüz **luṭf-ı** ḥıyel birle cevāb / Ne keder olsun arada ne ḥicāb
SE2598 Can u dil bende-i fermānuñdur / Her ne kim **luṭf** ola iḫsānuñdur
SE2618 Bu ḳadar **luṭfa** ḳanāʿat gereke / Ḳatı inşāf-ı mürüvvet gereke
SE2642 Viricek **luṭf-ıla** muḫtāca selām / Eyleme minnet-ile ḳaddini lām
SE2676 Şāh-ı ʿādil idüp anlara hitāb / **Luṭf-ıla** sāʾiline virdi cevāb
SE2750 Şāh idüp her ṭabaḳa **luṭf** u kerem / Daʿvet eyler yanına anı o dem
SE2798 Keşrete baḳma ki şoñı yoḳdur / Ḥaḳḳuñ az nesnede **luṭfi** çoḳdur
SE2906 Şuʿarā ġarḳ-ı yem-i naʿmādur / Āyet-i **luṭf-ıla** müsteşnādur
SE2998 ʿİvaż olur mı bu **luṭfa** dünyā / Hele maʿẕūr buyur icmāla
SE3026 **Luṭf-ıla** bī-kesi eyle iḥyā / Ölmez oġuldur ider celb-i duʿā
SE3280 Düşdi can ḫavfına āḫir cānān / Başladı **luṭf** u müdārāya hemān
SE3478 Alalar **luṭf-ıla** gönlini ele / Açılup şevḳ-ıla güftāra gele
HH55 İrmese **luṭfun** ey Kerīm-i Cevād / Kime feryād ide dil-i nā-şād
HH77 Bir söz ile cihānı var itdüñ / Bī-ṭaleb **luṭf-ı** bī-şumār itdüñ
HH174 Esede **Luṭf** ile nigāh itdi / Kendi cinsine pādişāh itdi
HH219 Oldı devrāna devri bir devlet / Buldı ḫalḳ içre **luṭf** ile şöhret
HH257 Devḥa-ı **luṭfi** itdi medd-i ẓılāl / Fuḳarā sayesinde fārıġ-bāl
HH259 Maʿden-i **luṭf** dergeh-i keremi / Ḫırmen-i faẕl şafḥa-ı ḥaremi
HH266 Kime dīvār-ı **luṭfi** olsa penāh / Ḳaldurur ḫākden çü sāye-i rāh
HH360 Gözleye çeşm-i **luṭfa** istiḫḳāḳ / Biline hep merātib-i ʿuşşāḳ
HH429 Didi **luṭf** ile eyleyüp iḳbāl / Ey nihāl-i nev-i ḥadīḳa-yı bāl
HH874 **Luṭfi** mānende-i seḥāb-ı bahār / Ḳahrı sūzende-i rivāḳ-ı nehār
HH952 Yārdan her ne gelse olur şād / Ḳahr eger **luṭf** her-çi bād-ā-bād
HH956 Devḥa-ı **luṭfi** sāye-güster idi / İltifata bahāne ister idi
HH1054 Geldi bir pīr **luṭf** ile ileri / Gösterüp mihr ü şefḳat-i pederī
HH1063 Gerçi **luṭfuñla** kām-kār olduḳ / Līk ṭabʿ-ı şerīfe bār olduḳ
HH1137 Dil-nevāzāne itdi **luṭf-ı** suʾāl / Münkeşif ola tā ḫaḳīḳat-ı ḥāl
HH1142 Himmet-i mīri gördi mihmānlar / Oldılar **luṭfına** şenā-ḫˇānlar
HH1277 Gūş idüp pendini şeh-i dānā / Elini öpdi **luṭfun** itdi recā
HH1467 Çeşm-i ḫūn-ḫˇār āfetüm oldı / Çāre-i kar **luṭfuña** ḳaldı
HH1472 Saña mā-fīʾż-żamīri ʿarż itdüm / **Luṭfuñ** olmazsa işte ben gitdüm
HH1484 Benüm eksükligüm nümāyandur / Bilürin maḥẕ-ı **luṭf-ı** iḫsāndur
HH1485 Çünki meydān-ı **luṭfuñ** oldı ferāḫ / Ḳıldı bu ʿabd-i kem-terīn küstāḫ
HH1530 **Luṭf** umar şāh ile gedā senden / Cümle dermāndeye devā senden
HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh maḥel / Ḳahr ü **luṭfıyla** ʿālem içre meşel

HH1602 Çoḳ görür çarḫ vaṣl-ı cānānı / **Luṭfuña** gösterür peşīmānī
HH1609 Şāh-zāde iderdi yine dilek / Beglerüñ **luṭfına** bahāne gerek
HH1868 Bārgāh-ı Ḥaḳḳa niyāz itdi / Ṭaleb-i **luṭf-ı** çāre-sāz itdi
HH1914 Vādi-i **luṭf** u himmetüñ ferdi / Ḫusrev-i ʿālem-ü cevān-merdi
HH1915 **Luṭfi** mebzūl idi seḥāb gibi / Feyż-i ʿamm idi āfitāb gibi
HH1916 Ḳadr ile olmış idi ʿālem-gīr / **Luṭf** ile eylemişdi ḫalḳı esīr
HH1923 **Luṭfına** ḫalḳ maẓhar olmış idi / Merd-i ʿāciz tüvān-ger olmuş idi
HH2037 **Luṭf-ı** maḫṣūṣdur bilür ẓürefā / ʿĀrife ṣūret-i cefāda vefā
HH2179 **Luṭfuñ** olmazsa ben helāk oldum / Bir sehi ḳadd ġamiyle ḫāk oldum
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i **luṭf** u kerem / Bir nefesde kenāra geldi o dem
HH2522 Geldi zindāna yār bī-taḳrīb / Ṭayyibi itdi **luṭf** ile taṭyīb
HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı **luṭf** ü sitem / Merd-i ʿārif mücerreb-i ʿālem
HH2564 **Luṭf-ı** baba-yı ʿālem ile hemān / Babası ḫānesi idi zındān
HH2711 Pertev-i **luṭf-ı** yār-ı mihr-āṣār / Oldı ḫātır-nevāz-ı ʿāṣıḳ-ı zār
HH2728 Minnet Allāha ṣafḥa-i erḳām / Gördi tevkiʿ-i **luṭf** u ḫüsn-i ḫitām

2. Allah'ın bağışı, cömertliği

S749 Bu resme ola çünki **luṭf-ı** Ḳadīr / Nice olmayalum günāha dilīr
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne şeb sāye-i **luṭf-ı** settār-ı ʿayb
NE721 Olmuş iken memlekete pādişāh / Yine degil ḳāniʿ-i **luṭf-ı** İlāh
NE1164 Az düşer kim ola **luṭf-ı** ḳadīr / Ḫāṣ-ı pesend ola vehm-i ʿām-gīr
NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden zihī **luṭf-ı** vücūd / Peşşe ola nā'il-i şehd-i şühūd
NE1268 Her dem olur baña bu **luṭf-ı** aẓīm / Bilmezem esrārını Mevlā ʿalīm
NE1481 Ādeme **luṭf-ı** Ḫaḳ olınca gehī / Yerde bulur gökde ararken mehi
SE86 Dest-gīr olmasa **luṭf-ı** ezelī / Raʿşeden ṭutmazıdı mihrüñ eli
SE727 Bir tevāżuʿla o ferḫunde-siyer / Oldı üç **luṭf-ı** ʿaẓīme maẓhar
SE896 Aña eglence olup fikr-i liḳā / Mūnis ü hem-dem ola **luṭf-ı** Ḫudā
SE924 Dir idüm olsa ne var **luṭf-ı** Ḫudā / Baña bildürse anı icmālā
SE1093 Ṭutalum kim yoġ-ımış istiʿdād / **Luṭf-ı** Ḫaḳḳıla münāsib mi ʿinād
SE1096 **Luṭf-ı** Ḫaḳḳa ne liyāḳat ne ṭaleb / Ne bahāne gerek aña ne sebeb
SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi yeʿsi penāh / Ser-be-ser müntaẓır-ı **luṭf-ı** İlāh
SE1638 Olınup nice meşāhidde ṣafā / Nūr-ı maḥż itdi bizi **luṭf-ı** Ḫudā
SE1822 Ne ṣafādur ki idüp beẕl ü ʿatā / Olasın vāsıṭa-i **luṭf-ı** Ḫudā
SE2437 Bu ḳadar ʿömr için ol diḳḳatler / **Luṭf-ı** Ḫaḳḳa bu ḳadar ḫissetler
SE2486 Bir recā-nāme olınsun taḳdīm / ʿAceb olmaz ṭaleb-i **luṭf-ı** kerīm
SE2805 Ḳudret-i Ḫaḳḳa tevekkül yegdür / **Luṭf-ı** Bārīye tevessül yegdür
SE2890 Gāh olur vāsıṭa-i **luṭf-ı** ḫabīb / Gāh olur terceme-i sevḳ-ı ġarīb
SE2962 Kim ṣavar **luṭf-ı** Ḫudadan ġayrı / Nesne yoḳ elde rıżādan ġayrı
SE3005 Didi ol murġ ki **luṭf-ı** Mevlā / İtdi bu ḫāṣiyyeti baña ʿaṭā
HH80 Bu ne **luṭf-ı** ʿaẓīm olur Yā Rabb / Bu ne feyż-i ʿamīm olur Yā Rabb
HH84 Oldı ḫaḳḳā ki niʿmet-i imān / Mih-terīn **luṭf-ı** Ḫażret-i Mennān
HH132 Bir şebāngeh ki **luṭf-ı** Rabbānī / Bürüdi dehre bürd-i nūrānī
HH1754 Nice gün gitdi āh u zārı ile / Saḥile irdi **luṭf-ı** Bārī ile
HH1784 İtdi āṣār-ı ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / **Luṭf-ı** Ḫaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i dūr
HH2059 **Luṭf-ı** Ḫaḳdan olur mı hiç muhāl / ʿĀṣıḳ-ı zār u nā-ümīde viṣāl

luṭf eylemek/itmek [7] iyilik etmek, ihsan etmek

SE718 Birisi daḫı bu kim rūz-i cezā / ʿAcabā **luṭf ide** mi aña Ḫudā
SE1432 Umaruz **luṭf ide** pīrān-ı ṭarīḳ / Himmeti ḫāżır u tevfīḳı refīḳ
SE2466 Oḳu gör levḥ-i mezārın ne yazar / **Luṭf iden** sikkeyi mermerde ḳazar
SE3002 Līk bir şübhe olupdur lāyıḥ / **Luṭf idüp** anı da eyle vāżıḥ
HH1138 Didi **luṭf idüp** eylemeñ inkār / Bizi nā-mahrem añlamañ zinhār
HH2263 Görmedüm bir senüñ gibi müşfiḳ / **Luṭf idüp** baña eyle babalıḳ
HE41 Düri ṣarrāfa göster żāyiʿ itme / Meded nādāna **luṭf it** diş ṣırıtma

luṭf-ʿaṭā [1] lutfediş, ihsan

HH2587 Anı güstāḫ idüp bu **luṭf-ʿaṭā** / ʿArża girdi o şāha bī-pervā

luṭf-resān [1] lutfunu yetişriren, lutfeden

HH224 Kevne zīr-i nigīni **luṭf-resān** / Ḫalḳa taḫte'ş-şuʿā-ı emn ü emān

lücce [32]

1. engin deniz, suyun çok ve derin olduğu yer

SR2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim **lüccesine** ġavṭa urulsa ḳābil
S152 Görüp ol şeh-i lā-mekān sāliki / Ḳul oldı süvüm **lüccenüñ** māliki
S452 Müsellem degil hergiz ol iʿtiẕār / Keder mi virür **lücceye** rūzigār
S536 Olur ġavṭa-i **lüccesinden** zebūn / Gerek ḫūt-ı Yūnus gerek İbn-i Nūn
S804 Bıraḳ **lücce-i** ʿışrete lengeri / Yine ṭutalum zevraḳ-ı sāġarı
S929 Derünı olup **lücce-i** bī-gerān / Cevāhir niṣār eyler açsa dehān

S1392 ʿAceb **lüccedür** bu yem-i hevlnāk / Emel zevraḳın bir gün eyler helāk
NE133 Ābı olup **lücce-i** gevher-nümā / Kefi türāb oldu buḫārı semā
NE401 ʿAsker olup **lücce** gibi pür-ḫurūş / Mevc-i kef-endāz idi destār-pūş
NE709 Ben de o feyż ile olup neşvedār / **Lücce-i** şevḳ oldı dil-i bī-ḳarār
NE822 Görür geh yolda geh rehe bī-ʿaded / **Lücce** gibi ẕāhir ider cezr ü med
NE851 **Lücce-i** pür cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḥr u ber-i faż̧l u hüner
NE978 Gelse velī ḳalbe hevā-yı vişāl / Mevce gelür **lücce-i** deryā-mişāl
NE998 Mādde-i **lücce-i** baḥrā-ver ol / ʿİllet-i ġā'ibe-i dünyā-ver ol
NE1375 **Lücce-i** envār-ı ʿayān itdi mevc / Cān evine ṭoldı hemān fevc fevc
NE1404 Olmıyacaḳ **lüccesine** āşinā / Yoḳ yere urma yüri var dest ü pā
NE1466 Mışrdan āheng-i sefer eylemiş / **Lücce-i** deryāya güẕer eylemiş
NE2750 Dā'im olur **lücce-i** efkāra ġarḳ / Gāhī miyān-pāça ider gāhī larḳ
SE1675 Oldı söz **lücce-i** pür-dürr-i ʿAden / Dil-i dil-ber çıḳamaz sözlerden
SE611 Baḥr-ı eşʿār gibi kāmil ider / **lücce-ves** pür-dür ü ṣāḥib-dil ider
SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿilm-i ledün / Bildi kim yoḳ-ımış ol **lücceye** bün
HH96 **Lücce-i** cemʿa kevni ġark itdi / Maḳsem-i çeşme oldı fark itdi
HH480 Nükte-dān ü ẕarīf ü ʿārif idi / **Lücce-i** gevher-i maʿārif idi
HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ ʿaḳlını aldı / **Lücce-i** ḫayrete ṭalup ḳaldı
HH937 **Lücce-i** ʿışḳ-ı pākün emvācı / Çekdi aldı o dürretü't-tācı
HH1640 Boylayup kaʿr-i **lücce-i** rāzı / Rūz u şeb kāruñ ola ġammāzī
HH2321 **Lücce-i** hevl-nāk ü cāy-ı ḫaṭar / Mevc iderdi iderse añа güẕer
HH2341 Oldı bu fülk-i **lücce-i** nāsūt / Birine mehd ü birine tābūt
HH2343 Kef ber-āverde **lücce-i** mevāc / Ḳarlı ṭāġlar gibi yürür emvāc
HH2699 Buldı ġavvās-ı **lücce-i** ḫayret / Kendin üftān-ı sāḥil-i vuṣlat

2. kalabalık, güruh

S586 Deler **lüccenüñ** baġrını ol nevā / Gelür raḳṣa girdāblar cā-be-cā
S592 Geçüp gāhi rindān-ı peymāne-nūş / İder curʿadan **lücceyi** pür-ḫurūş

lücce-güẕār olmaḳ [1] engin denizi geçmek, ummanda seyretmek

NE264 **Lücce-güẕār olmada** hem-çün nihenk / Ebre atılmaḳda miṣāl-i pelenk

lükd {leked} [1] bkz. 'leked' md.

NE2814 Üşdiler ol nikbetīnüñ başına / Müşt ü **lükd** ile gözine ḳaşına

lüknet [1] konuşmadaki tutukluk, kekeleme; pelteklik

S968 Lebüñ būs idüp bulsa ḫāṣiyyeti / Ṣurāḥīnüñ ol dem gide **lükneti**

lüle [10]

1. suyun istenen miktarda akması için çeşme, musluk vb.ne takılan, akacak su miktarına göre muhtelif çapta, içi boş boru parçası, emzik

S880 Mey üstünde yer yer görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta **lüle-yi** nāb
S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı cām u sebū / Ala **lü'le-i** tāk-ı rezden vużū
S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i rāhı yeter / Eger **lüle** dirseñ ṣurāḥī yeter
NE224 **Lü'le-i** simīn olup engüşt-i pāk / Eyledi dil-teşneleri feyż-nāk
NE527 Çeşmedeki **lüle-i** deryā-feşān / Tāb ile çün lüle-i berg-i duḫān
SE35 Cūy-ı medd oldı çü mīme peyvend / **Lūle-i** çeşme gibi eyledi bend
SE2399 Dehen-i yār gibi gördi laṭīf / **Lülesin** öpmege ḳaṣd itdi ḫarīf

2. çubuk, nargile vb. ucuna takılan, pişmiş balçıktan veya ağaçtan, dibinde bir deliği bulunan, ağzı açık bir fincan biçimindeki küçük kap

NE510 Şīşede sünbülle gül-i erġavān / Oldı şulı **lülede** nār u duḫān
NE527 Çeşmedeki lüle-i deryā-feşān / Tāb ile çün **lüle-i** berg-i duḫān
NE1122 Ṭurmadın aḳar şu gibi vāridāt / Ẕabṭ idemez **lüle-i** kilk ü devāt

3. erkek cinsel organı

NE2438 **Lüle** düşüp ola ʿamelden beri / Çeşme gibi aḳa cerāhatleri

lü'lü [1] inci

HH1300 Ṣadef-i gülde jāleler **lü'lü** / ʿAnber-i baḥr sebz ü ʿanber-bū

lü'lü-i lālā [1] parlak inci

NE2344 Sözleri heb **lü'lü-i lālā** gibi / Muntaẕam olmuşdı şüreyyā gibi

lüşūş [1] hırsızlar

NE2427 Cürm-i zinā ile kimi bāḫuşuş / Ola ser-efgende-i miṣāl-i **lüşūş**

M

māʾ [2] su

NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḥ-ı **māʾa** şūr u şaġāb
NE1337 Kim daḫı bu naḳşda dilkeş-i zemīn / Olmadı peydā olalı **māʾ-i** ṭıyn

mā-i İlāhī [1] ilahi su ‖ yağmur

HH884 İtdi **māʾ-i İlāhi** ile nesīm / Ġonce-i zanbaḳı sebīke-i sīm

māʾ-i rākid [2] durgun su

SE2332 **Māʾ-i rākid** müteʿaffin-mesken / Nuḥ Ṭūfānını görmişlerden
SE2905 Farḳı ammā ki degil cāy-ı maḳāl / **Māʾ-i rākidle** bir olur mı zülāl

maʿan-ı zāʾide {Maʿn-ı Zāʾide} [2] Emevîler devri kumandanı, Abbâsîler'in Yemen ve Sistan valisi Ma'n b. Zâide (ö. 151/768 [?]). Bir asker olmasının yanı sıra cömertliği ve şairleri himaye etmesiyle tanınmıştır. Arap darbımesellerinde cömertliğiyle anılan kişilerden biridir.

NE1824 Sufra salup çün **maʿan-ı zāʾide** / Yer güline döndü hemān māide
NE3120 İtmege bir maʿnī ile fāʾide / Ṣordı birisi **maʿan-ı zāʾide**

maʿānī [9]

1. manalar, anlamlar

NE1113 Yoġ iken eyler bu **maʿāni** ẓuhūr / Cūşa gelür sīnede deryā-yı nūr
NE3088 Nūr-ı **maʿānī** ki dıraḫşān olur / Heyʿet-i saṭr ile çerāġān olur
SE8 Noḳṭalar şayd-ı **maʿānī** izidür / Ṣubḥ-ı şādıkda seḥer yıldızıdur
SE1672 Cümletü'l-mülk-i **maʿānī** sözdür / Belki fihrist-i emānī sözdür
SE2885 Nev-ʿarūsān-ı **maʿāniye** cihāz / Cāme-i lafẓ-ı pesendīde-ṭırāz
SE2900 Bu **maʿānī** yoġ-iken buldı vücūd / Oldı ḫayret-dih-i erbāb-ı şühūd
SE3528 Sübḥa-şıfat Ṣoḥbetüʿl-ebkārʿda / Oldı **maʿani** güher-i tāb-nāk

2. nahvin inceliklerinden bahseden ilim, belagat ilminin sözün hale uygunlugunu inceleyen dalı

NE142 Vaṣf-ı **maʿānī** ile bulmaz ṭırāz / Aña ne teşbih sıġar ne mecāz
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu **maʿānī-i** beyān / Başḳa zebāndur yüri bul tercümān

maʿārif [9] marifetler, bilgiler, kültür

NE872 Fażl u **maʿārifden** olan dost-kām / İtdi felek farḳına ḍarb-ı ḫıyām
NE1495 Vālidüñ aḥvāli ile pāyesin / Kesb-i **maʿārifdeki** sermāyesin
NE1906 Şimdi nice nikbetī ḫᵛānendeler / Fażl u **maʿārifle** muṣannif geçer
SE663 Ḳıldı ḫurşīd gibi çarḫı maḳām / Oldı envār-ı **maʿārifle** be-kām
SE1066 Feyż idüp dürr-i yem-i men ʿarafı / Ḳalbümüz ḳıldı **maʿārif** ṣadefi
HH425 Fāyiż-i çeşme-i **maʿārif** idi / Rāyiż-i tevsen-i leṭāyif idi
HH480 Nükte-dān ü ẓarīf ü ʿārif idi / Lücce-i gevher-i **maʿārif** idi
HH2767 Cevher-i maʿden-i **maʿārifdür** / Cümle nev-sikke-i leṭāyifdür
HH2782 Hem-dem-i merd-i ʿārif it anı / Şemʿ-i cemʿ-i **maʿārif** it anı

maʿārif-güster [1] bilgi, marifet dağıtan, yayan

SE380 Didim ey yār-ı **maʿārif-güster** / Sözlerüñ naẓma degil cāna deger

maʿārik [1] savaş meydanları, marekeler

HH17 Heft kişverle oldı bu ekvān / Heft-ḫᵛān-ı **maʿārik-i** ʿirfān

maʿāş [5] rızık ‖ geçim

S1004 Cihān-ı ḫıred pīr-i ʿaḳl-ı **maʿāş** / Ki irşādda hemser-i Ḳarabaş
NE814 Kim beni itmişdi Ḫudā-yı celīl / Vech-i **maʿāşına** o ḳavmüñ kefīl
SE1860 Ḳılmaya fikr-i **maʿāş** āvāre / Ṣalmaya suḫre idüp bāzāra
SE2422 Eyleme fikr-i **maʿāşa** diḳḳat / Bulmaya diḳḳat idenler bereket
HH1345 Evvelā ṣordı dil-berüñ adın / Ṣoñra vech-i **maʿāş-ı** muʿtādın

maʿāẕa'llah [2] "Allah saklasın, Allah esirgesin, Allah göstermesin" anlamında dua sözü

SE1506 Ser-keş olursa **maʿāẕa'llah** o merd / Ṭuramaz ḳarşu bilürsiz bir ferd
HH2187 Ṭuyulursa eger **Maʿāẕa'llah** / Ḳara giysüñ hemān bu baḫt-ı siyāh

maʿbed [1] ibadete mahsus yer, ibadethane

NE296 Vardı o şeh **maʿbed-i** rūḥānīye / Çıḳsa nʾola maḫfil-i fevḳānīyye

mā-beyn [9] iki şeyin arası, ara

S601 İki ḳulle **mā-beyni** baḥr-ı vasīʿ / Odur ḳulleteyni zamān-ı rabīʿ
S604 ʿAdū üzre zencīr atup ṭoplar / O **mā-beyne** zencīr-i āhen çeker
S607 Boġaz oldı mışruñ ḫalīci meger / Ki **mā-beyn** ḳaşrını teẕkīr ider
NE3095 Saṭr ile **mā-beyn-i** muḫālif eṣer / Birbirine girdi çū şām u seḥer

SE281 Çünki dünyāyıla **mā-beyn** oldı / Lāzım olan aña ḳavseyn oldı
SE1759 Gelerek ol iki deryā-yı nehīb / Oldı **mā-beynleri** ḫayli ḳarīb
HH247 Ṭola **mā-beyn-i** deffeteyn-i kitāb / Ṣadef-āsā nice dür-i nā-yāb
HH1151 Merḥale merḥale girüp rāha / Ḳıldı **mā-beyn** çünki yek māha
HH2278 Girdi **mā-beyne** yār ile düşmen / Bilmezin n'eyleyin bu arada ben

mācerā [2] cereyan eden şey, vuku bulan hal, olup geçen şey ‖ serüven

S532 Ḫalīc añdurur **mācerāsın** anuñ / Fener meyl-i ʿālem-nümāsın anuñ
HH1891 Ṭuydı maḥbūb **mācerāsından** / Bildi dil-ḫastedür hevāsından

mācin [1] hile öğreten; kaba, edepsiz

SE631 Ola ḫalḳ içre miṣāl-i iblīs / Müftī-i **mācin** ü ehl-i telbīs

maʿcūn [2]

1. eskiden afyon müptelalarının yuttuğu süzülmüş afyon sakızından yapılmış uyuşturucu madde

S1218 Duḫān ile **maʿcūn** ile aldanur / Bucaḳda kalur islenür paşlanur

2. hamur kıvamında ilaç

NE1847 Ḥīlesi cāndārūy-ı **maʿcūn-ı** şer / Sözleri ḫāb-āver-i çeşm-i seḥer

maʿcūn-füruş [1] macun satan kişi, macuncu

S1210 Meger sūsmār oldı **maʿcūn-fürūş** / Ki andan alur zehri hep ḳahve-nūş

Māçin [1] Güney Çin

HH870 Çīn-i **Māçinde** var idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i semendi efser-i māh

mādde [2] bir şeyi meydana getiren unsurlardan her biri, özek

NE656 Lemʿasıdur ʿunsūr-ı nārı anuñ / **Mādde-i** rūḥ-ı buḫārı anuñ
NE998 **Mādde-i** lücce-i baḥrā-ver ol / ʿİllet-i ġāʾibe-i dünyā-ver ol

māde [2] (insan ve hayvan için) dişi

NE2210 Yaʿni zeġan gibi olup ḫaşleti / **Māde** vü ner olmaġ idi ʿādeti
NE2673 Düşme kes-i **mādeye** ey bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur şaḳın andan meded

maʿdelet [3] adalet, adillik ‖ insaflılık

SE837 Maşrıḳ-ı **maʿdelete** ṣubḥ-ı düvūm / Ṣānī-i neyyir-i çarḫ-ı çārüm
SE1340 Neyyir-i **maʿdelet** oldı kem-nām / Rūz-i fīrūzına irdi dem-i şām
SE2081 Ṭarḥ idüp ḳāʿide-i **maʿdeleti** / Baḫş iderdi gehī bir memleketi

maʿden [7] bir şeyin ortaya çıktığı yer, kaynaklandığı yer, menşe, kaynak

NE1092 Cism ile sen **maʿden-i** gevher misin / Söz nereden geldügin añlar mısın
SE720 Pür-tefekkür iken ol **maʿden-i** ḥilm / Geldi dīvānına bir ṭālib-i ʿilm
SE1680 Genc-i Cem künc-i beyābānda yatur / Sīm ü zer **maʿdeni** yabanda yatur
SE3125 Senglāḫı dem idüp **maʿden-i** lāl / Meh-i nev oldı şafaḳda her naʿl
HH259 **Maʿden-i** luṭf dergeh-i keremi / Ḫırmen-i faẓl şafḥa-ı ḥaremi
HH1213 İtdi ẓāhir sipihr-i sebz-peren / Kehrübā **maʿdenin** zümürrüdden
HH2767 Cevher-i **maʿden-i** maʿārifdür / Cümle nev-sikke-i leṭāyifdür

māder [12] ana, anne

NE1500 Nāẓır olur luʿbetine çādere / Ṣulb-ı peder ile raḥm-ı **mādere**
NE1957 Gūş ḳılınca peder ü **māderi** / İtdi taşadduḳları kurbānları
NE2629 Ḫūn-ı cigerde peder ü **māderi** / Besleye bir dilīr-i sīmīn-beri
SE1002 Peder ü **māderi** bir ġonca-lebi / Sīnede besler-iken cānı gibi
SE1877 Mekrametle ola ger cāndan eʿaz / ʿÖẕr-ḫāh-ı ġam-ı **māder** olmaz
SE3420 Didi iy **māder-i** şefḳat-pīrā / Yā nedür ʿaybını bilsek ʿacabā
HH623 Bir gün ol dil-firīb-i māh-liḳā / Peder ü **māderinden** itdi recā
HH763 Hem-ser-i zāl-ı dehr idi **māder** / Naḳd-i vaḳti idi anuñ duḫter
HH811 Başı ucında **māder** ü duḫter / Zehr-i ḫand ile merḥaba didiler
HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı pāküñ āşārı / Ḫˇīş ü **māderden** ayırur yārı
HH1183 ʿĀşıḳ-ı şādık-ı ḫulūş-āyīn / Peder ü **māderinden** ola yaḳīn
HH2428 Peder ü **māderi** iki püserüñ / Fevt olup gitdi ḫāfıẓı güherüñ

māder-zad [3] anadan doğma, doğuştan, yaratılıştan

SE1885 Bā-ḫuṣūṣ olsa eger evlādı / Ola ser-fitne-i **māder-zādı**
HH546 Bir belā-yı siyāh imiş o sevād / Belki ʿayn-i ziyān-ı **māder-zād**
HH2114 Var idi ol zamānda bir nā-şād / ʿIşḳı ẓātī cünūnı **māder-zād**

mādiyān [1] dişi at, kısrak

SE2626 Gördi kim żāyiʿ olup hep süḫanı / **Mādiyān** gibi idüp çifte-zeni
SE2502 **Mādiyān-ıla** nice tevsen-i ner / Oynayup cümle çulın yırtmışlar

mādūn [1] altta bulunan, alt derecede bulunan

NE1107 Şiʿri hevā añlama ḥikmetdür ol / Rütbe-i **mādūn-ı** nübüvvetdür ol

māʿek {meġāk} [1] çukur, mezar

NE2191 Nefse uyup ḳullanur anlar köcek / Merdek olur anlara uyup **māʿek**

mā-fiʾż-żamīr [2] içteki şey, gönüldeki şey

HH954 Oldı gün geldüginᴄe şevḳı ziyād / Ṭuydı **mā-fiʾż-żamīrini** Behzād

HH1472 Saña **mā-fiʾż-żamīri** ʿarż itdüm / Luṭfuñ olmazsa işte ben gitdüm

maġānī [1] evler, haneler

NE3085 Bāfte-i dest-i aġānīdür ol / Rişte-i ebkār-ı **maġānīdür** ol

maġāzī-şiʿār [1] gazayı şiar edinmiş, din ve millet uğrunda savaşan ‖ Sultan II. Osman

S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı **maġāzī-şiʿār** / Ebüʾl-feṯḥ-i ṣānī şeh-i Cem-tebār

maġbūn [2] aldanmış, kandırılmış ‖ şaşkın

SE2000 Bil ki öte ucıdur melʿūnuñ / Baḳma efsūnına ol **maġbūnuñ**

SE3198 Oldı çün pey-rev-i nefs-i **maġbūn** / Fāsidüñ öte ucıdur melʿūn

maġbūn itmek [3] kandırmak, aldatmak

S662 Ki bir luʿb ile ḫaşmı **maġbūn ide** / Gehī tīg ura gāhi efsūn ide

NE1755 Bulduġı ṣıfrüʾl-yedi **maġbūn ider** / Yanına bir ḥabbe ḳosa on ider

NE2079 Reʾy-i saḫīf ādemi maḥzūn ider / İki cihetden bile **maġbūn ider**

maġfiret [1] Allah'ın kullarına acıyarak suçlarını, günahlarını bağışlaması, affetmesi

SE564 Bilmese ki yine yār-ı Ḫudā / Ādeme **maġfiret** eyler ferdā

maġfūr [1] Allah'ın bağışına kavuşmuş, mağfiret olunmuş

SE730 Ṣālişen irdi beşīr-i ikrām / Bildi **maġfūr** idigin rūz-ı ḳıyām

maġlaṭa [1] yanıltan, boş ve saçma söz, şamata

SE2229 **Maġlaṭa** itdi tecāhül ḳıldı / Anı iġfale teġāfül ḳıldı

SE3068 Begenüp **maġlaṭayı** ʿallāme / Kendi de ḳordı ʿacep hengāme

NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i ḥükemā safsaṭa / Manṭıḳın eşkāli ḳuru **maġlaṭa**

SE2046 Sāde-dil **maġlaṭaya** aldandı / O ḥararet mey-i nābuñ ṣandı

maġlūb [4] yenilgiye uğramış olan, kendisine üstün gelinmiş kimse

NE2459 Var idi bir cām-ı hevā ile mest / Nefsine **maġlūb** ḫar-ı zen-perest

SE1245 Ḫırṣ-ı ġālib anı **maġlūb** eyler / Ṣūm olup kendüyi menkūb eyler

SE2671 Ṣavlet-i gürbe-i **maġlūb-ṣıfat** / Başladı yāveye ol bī-devlet

HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i **maġlūb** / Ḫāke urmaġla yüni çıḳmış ṭob

maġlūbī [1] yenilme, mağlup olma

NE422 Virmedi **maġlūbī-i** ṣāha rıżā / Ġayret-i hem-nāmī-i ḫayrüʾl-verā

maġrec [1] ses veya harfin ağızdan çıkış şekli, söyleyiş, telaffuz, mahrec

NE2312 Şiʿri okur **maġrec** ü tecvīd ile / Terk idemez terk anı taḳlīd ile

maġrib [2] Güneşin battığı yer veya yön, batı

S210 Eger ġarba ṣalsaydı mānend-i berḳ / O dem eyler Aḳṣā-yı **maġribde** ṣarḳ

SE336 Ṣüfʿa daʿvāsını itse lāyıḳ / Milket-i **maġribe** ehl-i maşrıḳ

maġrū [1] ham meyve

NE1926 Ol ḫarını **maġrūsunun** künde-post / Nāmın ider şehrde dervīş-i dost

maġrūr [5]

1. güvenilmeyecek bir şeye güvenerek aldanan

NE1617 Ey ʿamel-i ẓāhire mesrūr olan / Zühd ü ṣalāḥiyyete **maġrūr** olan

SE423 Ol ki **maġrūr-ı** kedū-yi dildür / Kūdek-i nev-heves-i sāḥildür

2. gururlanmış, büyüklük taslayan, kibirli

NE1905 Masḫaralardan hele feryād u dād / Ḫande-i **maġrūr** iken andan murād

HH669 Yoġsa **maġrūr-ı** ḥüsn olup maḥżā / Vaṣla māniʿ olursa istiġna

HH1164 Vardı ʿasker muẓaffer ü manṣūr / Oldılar ḳahr-ı ḫaşm ile **maġrūr**

maġrūrī [1] mağrurluk, kibirlilik

SE1291 Müddet-i manṣıb-ı dehr-i muḥtāl / Vaḳt-i **maġrūrī-i** aṣḥāb-ı Celāl

maġsel [1] yıkanma yeri, ölü yıkanan yer, gasilhane

SE2333 Gūyiyā **maġsel-i** ḳavm-i Musā / Ṣāfiʿī ḥavżı yanında deryā

maġz [11]

1. öz, asıl, hakikat

S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i naġzdur / Tehī post ṣanma ṭolı **maġzdur**

NE2307 **Maġz-ı** suḫan ẕevḳini bilmez gider / دنقوزه دنجوز dīn-i bī-hüner

NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre dost / **Maġza** irişdür ḳoma meftūn-ı post

SE2311 İşte aḥkām-ı fütüvvet budur / **Maġz-ı** maʿnā-yı mürüvvet budur

SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede berr-i ʿArab / Oldı nefsi de leb ol **maġz-ı** ṭarab
SE2874 Cān-fezālıḳda o **maġz-ı** cānuñ / Nefes oġlı dirilür ʿĪsānuñ

2. iç

NE960 Nāy-ı tehī **maġzı** bulup ṭa gülū / Eylediler şebnem ile ṭopṭolu
NE2816 Yaʿni şırtı şıyırup her yerin / İtdi revān ḫūn ile **maġz-ı** serin
SE1345 Kelle güya ser-i ḳaṭrānda ḥabāb / Cezve-i ḳahve gibi **maġzı** ḫarāb

3. kabuklu meyvelerin içi, çekirdek

HH2546 **Maġz-ı** bādām kim ẓarifekdür / İki dirhemle bir çekirdekdür

maġzı üstüḫ̆ānından ayırmaḳ [11] iliği kemikten ayırmak ‖ en iyisini, en güzelini seçmek

HH1371 **Üstüḫ̆ānından ayırup maġzı** / Ḥāṣıl itdüm bu ṣanʿat-ı naġzı

māh, meh [175]

1. ay

S6 Virür **māha** ḫāṣiyyet-i cām-ı Cem / Döküldükçe leb-rīz olur dem-be-dem
S8 O ṣahbāya peymānedür **māh** u mihr / Tehī ḫumm-ı ġaltīdesidür sipihr
S24 Ṣalup reşḥa-i cūdan ol bī-zevāl / İder murġ u **māhı** ġarḳ-ı nevāl
S93 **Mehüñ** eşrefisi meger çıḳdı sīm / Hemān itdi şarrāf-ı ḳadri dü-nīm
S100 İdüp ẓıll-ı şuḳḳa anı cilvegāh / O ḥavẓ-ı müdevver ola reşk-i **māh**
S140 Olup her iki ayaġı ḫālgāh / Aña gūy ü gerdān idi mihr ü **māh**
S147 Varup menzil-i **māha** ol şeh-süvār / Ḳamer ḳarşuya geldi āyīne-vār
S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o şāh / Etekli zere döndi hāleyle **māh**
S188 Şükūhende **māh-ı** kevākib sipāh / Peder-be-peder şāh-ı ṣāḥib-külāh
S207 Zihī kār-fermā-yı muʿciz- nesaḳ / Ser-engüşt-i rümḥı ider **māhı** şaḳḳ
S289 Ṭuna cisrine irdi devletle rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Ṣāh **māh**
S476 ʿİlāc itmeseydi güneş gāh gāh / Kelefden görünmezdi ruḫ-sāra **māh**
S561 Yapar ḳulleler gösterüp māhīye / İner ḫandaḳī **māhdan** māhīye
S669 **Meh** ü mihr idüp rūy-ı ebr ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş āsitānında baş
S676 Çıḳup ḫandaḳ-ı ḫākden mihr ü **māh** / İder evvelā ḳullesin cilvegāh
S678 Burūcunda anuñ **meh-i** hāle-vār / Görinür ṭob azġındaki mühre-vār
S680 İdüp ʿaksini mār-ı **māhı** maḳar / Anı ḳalʿa-i şāh-ı mārān ider
S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki farḳında ṭob-ı zeri mihr ü **māh**
S716 Aña şāmuñ olmaz bedel ġūṭesi / Ki **mehden** alurdı meger ġavṭası
S750 Ḳanı sāḳiyā **māh-ı** pertev-feşān / Ki bu meclisüñ cāmı eksik hemān
S1096 Defūñ muṭribā her gice hāle-vār / Olur **māh-ı** ruḫsāruña perdedār
S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḥall ile başdı **māh** / Derūnunda yer yer görinür siyāh
S1104 Ṭolar dāʾimā kendiden sāġarı / Meger oldı **meh** cām-ı İskenderi
S1107 N'ola ḳurş-ı **māh** olsa bī-iʿtiẓār / Olur şāmuñ altunı nāḳış-ı ʿāyār
S1155 İdüp Yūsuf-ı **māhı** kim rūzgār / Aġardı ufuḳ çeşm-i Yaʿḳūb-vār
S1299 Seḥerden ḳızup tābe-i āsumān / Ṣıdı beyża-i **māhi** gerdūn hemān
S1378 Nücūmuñ tükenmekde dür-dānesi / **Mehin** de pür olmaḳda peymānesi
S1388 ʿAmel-mānde bir pīrdür ancaḳ cihān / Degil **māh** bir zārı var der-miyān
NE96 Dāġ-ı nih-i nāṣiye-i lāle-zār / Ḥalḳa-dih-i gūş-ı **meh-i** hāledār
NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı **māh** / Her elif Allāha gider şāh-ı rāh
NE107 Mertebe baḫşā-yı şeh-i ḫāverān / Rātibe-fermā-yı **meh-i** āsumān
NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu ḫargehi / Ḳodı ref-i ṭāreme sīb-i **mehi**
NE161 Şemʿ-i cemālüñ ola pervānesi / **Māh-ı** ʿizāruñ ola divānesi
NE216 Olmaġiçün ṣadrını şerḥa güvāh / İtdi ʿayān muʿcize-i şaḳḳ-ı **māh**
NE217 İtdi dü-laḫt anı hilāl-i benān / Oldı **mehüñ** ġurresi daḥı ʿayān
NE226 Yūsuf-ı ʿaṣr idi nebī gārı çāh / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde **māh**
NE240 Oldı ṭırāzende-i ḫargāh-ı **māh** / Perde-i zenbūrī-i şām-ı siyāh
NE242 **Māh** ile şeb hindū-yı āyinedār / Ṣanma kelef anda ruḥı ʿaksi var
NE279 Vardı o dem menzil-i **māha** o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh
NE241 İrişüp āḫir dem-i bād-ı seḥer / Āyine-i **māha** irişdi keder
NE246 **Māhuñ** olup mihr gibi per-tevi / Rūz meger eyler idi şeb-revi
NE279 Vardı o dem menzil-i **māha** o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh
NE279 Vardı o dem menzil-i māha o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü **māh**
NE480 Añdurur encüm ile **meh** rūşeni / Yıldırım ile ḳafes-i āheni
NE482 Zengī-i şāmā **meh-i** ġırrā ḥabīb / Āyine-i rūyine olmuş raḳīb
NE495 İtdi teneffüs dehen-i ṣubḥgāh / Oldı mükedder yine mirʾāt-ı **māh**
NE500 Ṣunmuş elin nahl-i dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı felekde **mehüñ** elmāsına
NE583 **Māh-ı** nūk-i cāna ider cilve-ger / Ehl-i naẓar añа ıraḳdan baḳar
NE595 Ebr-i bahār u **mehe** gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur üstine çıḳar ʿāḳıbet
NE825 Kimi ṭutup mihr gibi şarḳa rāh / Ġarba gider kimisi mānend-i **māh**
NE883 Cāhına nisbetle degil berḳgāh / Geşt-i felek ḫırmen-i ḫūrşīd ü **māh**
NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile gökde **māh** / Sīb idi būsīde biri var siyāh

NE1146 Yaʿni olup her sözi sihr-i helāl / **Meh** gibi günden güne buldı kemāl
NE1171 İtdi teveccüh aña ḫūrşīd-vār / Ẕerre iken ḳıldı **meh-i** tābdār
NE1210 Cümlesi iḥsan umar Allāh'dan / Arż u semāya dek **māhdan**
NE1288 Mihr ü **mehāsā** o büt-i fitne-cū / Yanına bend eylese iki kedū
NE1481 Ādeme luṭf-ı Ḥaḳ olınca gehī / Yerde bulur gökde ararken **mehi**
NE1484 İtdi **meh-i** nevkebī ḳaddini lām / Virdi tevāżuʿ ile ʿazīze selām
NE1532 Āyine-i ḳalblerin ṣāf idüp / Sīnelerin **meh** gibi şeffāf idüp
NE1548 Nice velī var ki olup faż̌l-ı Rab / **Meh** gibi bulur beden-i mükteseb
NE1586 **Māh-ı** felek yaḳmaġa andan çerāġ / Yüreġi yaġın eridüp oldı dāġ
NE1720 Nice denī çün **meh** ü çarḫ-ı esīr / Gerçi yalar şişe içinde pinīr
NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü cihān-baḫş idi / **Māh-ı** melek ḳadr u felek raḫş idi
NE2001 Ṭutdı **mehüñ** eksigini gerçi mihr / Mıḫladı anı ḳulaġından sipihr
NE2142 Bir gice nā-geh ṭutulup hem-çü **māh** / ʿĀlem içinde olasın rū-siyāh
NE2201 Duḫter-i rez gibi füsūn-sāz idi / Māye-i ʿişve **meh-i** ṭınāz idi
NE2216 Āḫir olup yāl ile āşüfte-ḥāl / Bildi ki ol **māha** el irmek muḫāl
NE2249 Böyle diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / Hāle idüp bir fiġan ol reşk-i **māh**
NE2267 Var idi bir merdek-i ʿınnet-şiʿār / Almış idi bir **meh-i** ʿözr-i iʿ ẕār
NE2487 İstese **māhı** getürür bī-gümān / Ḳapuya gerdünesi ile hemān
NE2491 Mihre eger **māh** içün itse nifāḳ / Baḳmaz idi yüz yüze bi'l-ittifāḳ
NE2615 Pertev-i **māh** añdurur ol ruḫları / Şuʿle-i mihr oḫşar o mehe peykeri
NE2615 Pertev-i māh añdurur ol ruḫları / Şuʿle-i mihr oḫşar o **mehe** peykeri
NE2688 Dāʾire olur o **mehe** hāle-vār / Renc-i ḫusūfı o siyeh rūz-gār
NE2954 Gāh ṭutılur **meh-i** şeb-rev-miṣāl / Māh-ı nev-āsā çıḳarırlar düvāl
SE83 **Māh-ı** raḫşānı gör ol hāle ile / Cemredür şuʿle-i cevvāle ile
SE92 İtdi şeftālūyı mihr-i ẕehebī / **Māha** virdi beden-i mükteseb
SE110 **Māha** noḳṣan irişür mihre zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
SE229 Şeb-i tār olmagıla **māh** yine / Aşdı fanūsını gerdūnesine
SE237 Ayaġı tozı ile şām-ı siyāh / İtdi rūşen-gerī-i dīde-i **māh**
SE251 Raḫş-i raḫşende-beden yaʿnī / Burāḳ Berḳ-veş ġurresi **māh-ı** berrāḳ
SE255 Taḫt-ı zeyn üzre cülūs itdi o şāh / Geldi gūyā ki şeref burcına **māh**
SE261 Luṭfıla eyledi **māh-ı** ḫurrem / Cebr-i kesr eyledi ol kān-ı kerem
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i zaman **māh-ı** zemīn
SE535 ʿÖşr-i emṣālini virür Allāh / Arturur beẕl-ile envārını **māh**
SE715 Rāyet-i faż̌lı irüp ʿayyūḳa / Sāye şaldı **meh-i** zer mancūḳa
SE866 Gör **meh** ü mihr-i cihān-ārāyı / Eyle tercīḥ yed-i ʿulyāyı
SE1146 Eyleyüp **māh-ı** cihān-tābı siper / Kevkeb-i baḫta yine itmez eser
SE1426 El ṣunar şahı çenāruñ gāhī / Çarḫdan almaġa sīb-i **māhı**
SE1469 Bedr olup **māh-i** nev-i iḳbāli / ʿĀḳıbet oldı mübarek fālı
SE2018 İtdiler āḫir o **māhı** tesḫīr / Ḳurdılar meclis-i seyyāre-naẕīr
SE2212 Taḫta ḥavlı arasından nā-gāh / Görinür şemʿa-şıfat bir iki **māh**
SE2570 Rūşenā cāmları çü **māh-ı** münīr / Sāġar-ı bādesi seyyāre mesīr
SE2652 Şaşırup sāliki eyler güm-rāh / Necm-i hādī görinür pertev-i **māh**
SE2949 Olmadı hīç buña lāyıḳ bir şāh / Giyeli tāc-ı zer-endūzını **māh**
SE3214 Nāhegān bir **meh-i** ferḫunde-likā / Ṣaldı şehr içre ʿaceb şīt u şadā
SE3230 Gör ḳażāyı ki giçerken ol **māh** / İtdi ol ḫasta-i sevdā-zede āh
SE3235 **Māhsın** ḳahr-ıla bed-mihr olma / Mihrsin tīregin-çehre olma
SE3250 Yir yir ol pençe-i mihrüñ eşeri / **Māhda** şehper-i cibrīl perī
SE3278 Göklere çıḳsa eger **māh** gibi / Yol bulurdı felege āh gibi
SE3444 Minnet Allāha tamām oldı kitāb / Ṭoġdı dilden bu **meh-i** ʿālem-tāb
HH13 Oldı kuhlü'l-cevāhir-i şeb-i tār / Dīde-i **māha** fāyiżü'l-envār
HH36 Eyledüñ ey Kerīm-i bende-nevāz / Ebri nessāc ü **māhı** naḳş-endāz
HH37 Zer-ger-i mihrden alur vāye / Hefte cöngi **meh-i** felek-pāye
HH92 لع مع اللهtahtımın şāhı / Kabe Kavseyn burcınun **māhı**
HH103 İtmedi devlet-i cihānı penāh / Felege arḳa virmedi ol **māh**
HH109 **Meh** gibi itdi ʿâlemi rūşen / Rūz-ı Bedr āyine siperlerden
HH117 Ġurre-i **meh** rikābdārıdur / Feyż-i ḳudsī kitābdārıdur
HH119 **Māhı** şaḳḳ eyledi Nebiyy-i celīl / Nitekim ṣadrını anuñ Cibrīl
HH120 Muʿcizine delīl ararsa debīr / **Māh** ider müddeʿāmızı tenvīr
HH134 Sefer itdi bediʿ-i rūşen-çehr / Ṭoġdı **māh-ı** felek çü nūrü'd-dehr
HH136 Beyża-ı cirm-i **meh** ʿayān oldı / Şekl-i māh-ı nev-āşiyān oldı
HH138 Ḳıldı rūşen ruḫ-ı şeb-i dācı / **Māh-ı** meşşāṭanuñ sefīdācı
HH151 Çün Burāḳ üzre ol **meh-i** berrāḳ / Mihr-i gerdūn-veş oldı ḫüsn ile ṭāḳ
HH162 Başmadın **meh** rikābına pāyın / Püşt-i nüh tevsen eyledi cāyın
HH163 Evvelin çarḫa çünki itdi güẕār / **Meh** rikābında oldı meşʿaledār
HH165 Oldı envār-ı feyż ile Nāhīd / Hem-ser-i **māh** tevʾem-i ḫurşīd
HH192 Şāh-ı Ḥāḳān-sipāh-ı Cem-sālār / **Māh-ı** gerdūn-penāh-ı mihr-āsār

HH404 Āsumān oldı ṣanki çeşme-i ṣīr / Çeşmede keçgül idi **māh-ı** münīr
HH632 Oldı nā-geh o **māh** tābende / Ḳulı olan efendiye bende
HH639 İtdi feyż-i naẓarla ṣadr-ı be-nām / Az zamānda o **māhı** bedr-i temām
HH657 Benden ise saña yaḳındur **māh** / Rūz-ı fīrūzuñ itme şām-ı siyāh
HH848 Dehre pertev salup **meh-i** ġarrā / Ṣandalī renge girdi rūy-ı semā
HH849 Dehri bir cām ile **meh-i** rūşen / Sīr ḳıldı ṣarāb-ı ṣandaldan
HH851 Buldı şeb nūr-ı **mehle** ḳadr-i celī / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī
HH852 Ḥabeşī ḥādım eyleyüp anı **māh** / Ṣandal aġaya döndi şām-ı siyāh
HH854 İtdiler levḥ-i **māhı** fersūde / Ṭoldı bu kāse ṣandal-i sūde
HH855 Ḳaldurup perde-i şeb-i tārı / Ṭoldı āfāka **māhuñ** envārı
HH858 **Māha** baḳdıḳça eyledi feryād / İtdi mahbūb-ı māh-peykeri yād
HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i semendi efser-i **māh**
HH890 **Māhiyān-ı** laṭīf-i sebz-şiʿār / Sāye-i berg-i bīdden bisyār
HH957 Bir gün ol māh-rū püserler ile / Hem-seri **māh-ı** sīm-berler ile
HH992 Düşdi girdāba nā-gehān ol **māh /** Çāh-ı Naḫşebde ḳıldı menzilgāh
HH993 Oldı girdāb ol **mehe** ḥāle / İtdi mānend-i şuʿle cevvāle
HH997 Ṭaliʿ i gör ki ʿuḳde-i idbār / Bunca encümde **māha** eyledi kār
HH1001 Gördi çün-kim ġurūbın ol **māhuñ** / Ḳalmadı ṣabra ṭāḳati şāhuñ
HH1211 Oldı altı bu sebz-hargāhuñ / Nūr ile ʿaynı ḫirmen-i **māhuñ**
HH1231 Şāh-ı meh-ferr ü müşterī-ferheng / **Māh-ı** encüm ḥaşem sipihr-evreng
HH1259 Şāḥibi bir **meh-i** ḫuceste-cemāl / Câme-i sebz ile firīşte-miṣāl
HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı lāle vü zerrīn / Meşʿal-i **māh** ü heyʾet-i pervīn
HH1381 O cemāl ü kemāle itdi nigāh / Gān ü dilden ḳul oldı ol **mehe** şāh
HH1384 **Māhsın** burc-ı ʿizzet eyle yirüñ / Rūḥsun ṣadr-ı devlet eyle yirüñ
HH1385 Ḥayf kim devr-i ḫüsnüñ ide tebāh / Aġıl içinde bir senüñ gibi **māh**
HH1393 Līk rām itmeyüp anı ibrām / Olmadı nerm **māh-ı** sīm-endām
HH1504 Yirine geldi **meh** gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem miṣāl-i necm-i seḫer
HH1529 Cümle ʿālem muṭiʿ -i fermānuñ / Mihr ü **meh** ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ
HH1547 Olmış idi o şāh-ı **māh** maḥel / Ḳahr ü luṭfıyla ʿālem içre meṣel
HH1731 Emr idüp bir vezīre ol kārı / Didi al bu **meh-i** siyeh-kārı
HH1732 Münḥasif **māh** gibi gözlerine / Mīl çek mīl-i sürme-dān yirine
HH1855 Mihr ammā ki seyri **māh**-şitāb / Māh ammā ki sürʿat itse şihāb
HH1855 Mihr ammā ki seyri māh-şitāb / **Māh** ammā ki sürʿat itse şihāb
HH1870 Gūy-veş başın urur idi yire / Oldı **māh-ı cebīni** ḳara bere
HH1930 Didi ey pādişāh-ı ʿāli-cāh / Kevkebüñ kelle-küb-i ḫusrev-i **māh**
HH2050 Çıḳarup aṭlasın giyüp jende / Yola girdi o **māh-ı** tābende
HH2063 Gelmelü olsa o **meh-i** devlet / Yedilür bir ḳıl ile bī-zaḥmet
HH2233 Derdüñe āḫirü'd-devā idi ol / Umma şimden gerü o **māha** vuṣūl
HH2236 Toġrılup bir yañaya rāh gibi / Baḳmayasın bu semte **māh** gibi
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḫāli ḫākīm-i Belḫ / Kāmı telḫ oldı **māh-ı** ʿişreti selḫ
HH2412 Toġdı iki oġul necīb ü reşīd / Her biri ṭaʿne-i **meh** ü ḫurşīd
HH2510 Var idi keşt-i felek-sāda / Mihr ü **meh** gibi iki beg-zāde
HH2567 Bir nice meh-līḳā püserler ile / Zer-ḳabā **māh-ı** sīm-berler ile
HH2595 Geldi bir burca **māh** ile ḫurşīd / Oldı bir şāḫa iki verd-i sefīd
HH2604 Mālikāne ol iki ʿāṣıḳlar / **Māh-ı** Yūsuf-cemāl ile hem-ser
HH2647 Bu yaña iki **māh-ı** mihr-āṣār / Çāh-ı muẓlimde ḳaldılar nā-çār
HH2649 Meger ol iki **māh-ı** sīm-endām / Ṣorup aḥvāl-i müslimini müdām
HH2700 Gördi bulmış maḳām-ı ḳurbete rāh / Eylemiş tekye-i visāde-i **māh**
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i aʿlā / Geçer ḫoş sayesinde **māh-ı** ġarrā
HE100 Ṭolup yerden göge nūr-ı ilāhī / Ruḥ-ı **mehde** idi bir pāre siyāhī
HE103 Şebüñ envār-ı **mehle** ittiḥādı / Güzel gösterdi sīm üzre sevādı

2. yılın on ikide biri, ay

SE30 Gösterir rūy-ı Celāl ism-i Celāl / Pür-cilā tīġ-i celāle **meh** ü şāl
SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp gün gibi **yek māha** rehi
SE2703 Olmadı devr ideliden **meh** ü sāl / Çoḳ süḫan şādıḳ u çoḳ māl ḫalāl
HH876 Oldı ol şehre şāh-ı bā-teʾyīd / **Māh** içinde miṣāl-i yevm-i saʿīd
HH1072 Şehr-i Māhāna kim ki māyildür / Buradan heft **māha** menzildür
HH1151 Merḥale merḥale girüp rāha / Ḳıldı mā-beyn çünki **yek māha**

māh-cebīn [1] alnı ay gibi parlayan, temiz, alnı açık, namuslu

HH1180 Geldi mirrīḫ-veş o **māh-cebīn** / Elde kelle bir elde ḫançer-i kīn

māh-ı bedr, meh-i bedr [6] ayın on dördünde aldığı en büyük ve yuvarlak hal, dolunay

S938 **Meh-i bedri** bāde ḳadeḥ hāledür / Virür būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S1101 İdüp **māh-ı bedri** gümüş āyine / Felek itdi tebdīl-i ṣūret yine
S1126 Ele evvel-i şebden alup ayaġ / Çıḳar **māh-ı bedr** ile ṣubḥa çerāġ
NE1656 Ḥişşe yeter ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi **meh-i bedr** anı şems-i ʿulūm

SE202 Oldı mānend-i şikāf-ı **meh-i bedr** / Ol elif ṣanki “elem neşraḥ”a ṣadr
SE204 İtdi ol neyyir-i iʿcāz-ı nesaḳ / Bir hilāl-ile **meh-i bedri** dü-şaḳ

māh-ı behmen [1] Güneş yılında 20 Ocak-20 Şubat arasına denk gelen ay, bu takvimin on birinci ayı

HH6 **Māh-ı behmenle** faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i ḥaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

māh-ı kelefdār [4] benekli, lekeli ay. Ay’ın yüzeyindeki şekiller havanın en açık ve berrak ve ayın en parlak olduğu zamanda çıplak gözle görülebilir, bu bağlamda terkip en parlak ve berrak ay anlamında kullanılmıştır.

NE481 **Māh-ı kelefdār** degil āşikār / Sīme sevād eylemiş üstād-ı kār
NE2613 Ẓāhir iken ruḫda mahall-i terāş / **Māh-ı kelefdār** gibi nūr-ı pāş
NE2961 Sürmeyi gözden silüp ol ḫīle-ger / **Māh-ı kelefdāra** bulurdı ẓafer
SE1900 Bīve peyvendine terk it ṭalebi / Nāmedür **māh-ı kelefdār** gibi

māh-ı nāḳıṣ [1] kemale ermemiş ay, yarım ay

HH853 **Māh-ı nāḳıṣ** sipihr-i ezraḳda / Ṣandal idi derūn-ı zevraḳda

māh-ı nev, meh-i nev [11] yeni ay, hilal

S1393 Diker **māh-ı nev** anuñ içün nişān / Dökündilidür miʿber-i keh-keşān
NE245 Ṣalmaġiçün **māh-ı nev** āfāḳa lemʿ / Ol gice dīvāra yapuşdurdı şemʿ
NE2954 Gāh ṭutılur meh-i şeb-rev- miṣāl / **Māh-ı nev**-āsā çıḳarırlar düvāl
SE3125 Senglāḫı dem idüp maʿden-i lāl / **Meh-i nev** oldı şafaḳda her naʿl
HH31 **Meh-i nev** ḫalḳa-ı muṭabbaḳadur / Yediger sebʿa-i muʿallaḳadur
HH136 Beyża-ı cirm-i meh ʿayān oldı / Şekl-i **māh-ı nev-āşiyān** oldı
HH154 **Meh-i nev** naʿl aña kevākīb mīḫ / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḫ
HH406 Ḫum-ı feyż açdı pīr-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i **māh-ı nev** ʿalāmet aña
HH679 Geçdi ol ḫāl ile nice eyyām / Döndi **māh-ı neve** o bedr-i temām
HH1548 **Māh-ı nevle** sipihr-i nūrānī / Oldı bābında kefş-gerdānı
HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı şafaḳ / **Meh-i nev** çarḫa aṣdıġum zevraḳ

māh-ı ramażān [1] Ramazan ayı

SE40 Rāları ġurre-i **māh-ı ramaẓān** / Ebr-i müşgīn arasından raḫşān

māh-ı rūze-şerīf [1] oruç ayı, Ramazan-ı şerif

HH877 Şehrler içre ol diyār-ı laṭīf / Oldı mānend-i **māh-ı rūze-şerīf**

māh-ı tābān, meh-i tābān [2] parlak ay ‖ ay gibi parlak yüzlü

SE120 **Māh-ı tābāna** ḫiṭāb itsem eger / Ṭurmayup eyleye sürʿatle güẓer
HH1875 Nā-gehān aña bir ḫayāl oldı / **Meh-i tābān** iken hilāl oldı

māh-ı temām [2] tam ay, dolunay

HH871 Encüm içre miṣāl-i **māh-ı temām** / Şāhlar içre ser-firāz ü be-nām
HH2111 Az zamānda o kūdek-i ḳābil / Oldı **māh-ı temāmveş** kāmil

māh-ı ümmü’l-ḳurā [1] Mekke şehrinin ayı ‖ Hz. Muhammed

HH94 Şāh-ı Yeṣrib sülāle-i Hāşim / **Māh-ı ümmü’l-ḳurā** Ebü’l-Ḳāsım

māhiyāne [1] aylık, aylık olarak verilen

HH1749 Atdurup baḥr-ı bī-kerāna anı / Māhīye itdi **māhiyāne** anı

māh-iʿzār [1] ay gibi parlak yanaklı

HH1894 Ḳapadı manẓarı o **māh-iʿzār** / Yumdı göz dökdi eşk ʿāşıḳ-ı zār

māh-ḳabā [1] ay gibi parlak kaftan

HH2125 Ḳadd-i mevzūnı sīm-i **māh-ḳabā** / Bir gümüş serv idi yürür gūyā

māh-liḳā, meh-liḳā [5] ay yüzlü, ay gibi parlak yüzlü güzel

SE1448 Yüzüñi iy püser-i **māh-liḳā** / Gül gibi açmaġa başladı hevā
HH623 Bir gün ol dil-firīb-i **māh-liḳā** / Peder ü māderinden itdi recā
HH643 Giceler şemʿin itmeyüp iṭfā / Şuġl iderdi o ṭıfl-ı **māh-liḳā**
HH914 Naẓar-ı şāh-ı ʿāleme ḳatʿā / Ḥāʾil olmazdı ġayri **māh-liḳā**
HH2567 Bir nice **meh-līḳā** püserler ile / Zer-ḳabā māh-ı sīm-berler ile

māh-ı maḥāḳ [1] Ayın, kameri ayların son üç geesindeki hiç görünmeyen hali ‖ (kaşlar için) görünmeyecek kadar ince

NE2525 Vesmeli ebrūları **māh-ı maḥāḳ** / Ya ṣıvası ḳopmuş iki köhne ṭāḳ

māh-mesīr [1] yolu aydınlık olan

HH2027 Kimi maḳtūl olup kimisi esīr / Güc ile ḳaçdı şāh-ı **māh-mesīr**

māh-pāre, meh-pāre [7] ay parçası ‖ ay parçası gibi güzel

S1357 Ḳayar buzda **meh-pāreler** pür-şitāb / Olur çarḫ-ı mīnāda gūyā şihāb
SE2571 İçi **meh-pāreler** ile ṭolmış / Tūde-i nūr-ı mücessem olmış

NE2506 Şunda berāy merdüm-i **meh-pārevār** / ʿİşve vü nāzı yaraşıḳ şīve-kār
NE2695 Gördi ki her birisi mışmış uyur / Ḥāzır o **meh-pāre** ise ṭurıyor
HH723 Yārī-i ṭālīʿ ü sitāre ile / Yola girdi o **māh-pāre** ile
HH1593 Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra / Yumuşadı şemʿ-veş o **meh-pāre**
HH2148 Birine emr idüp o **meh-pāre** / Didi bir çāre gör bu bīmāra

māh-peyker, meh-peyker **[2]** yüzü ay gibi parlak, nurlu
NE2217 Şaḥşına remz idüp o **meh-peykerin** / Bir zıbıḳ atdı evine duḫterin
HH858 Māha baḳdıḳça eyledi feryād / İtdi mahbūb-ı **māh-peykeri** yād

māh-rū, meh-rū **[4]** ay yüzlü, yüzü nurlu olan
HH465 Ādemī ādemī vü hem-şehrī / **Māh-rūyānı** mihre hem-şehri
HH818 Çünki gün gicelidür ey **meh-rū** / ʿİşret içün şalā olup her sū
HH879 **Māh-rūyānı** her ṭaraf tābān / Vechi var diseler aña Māhān
HH957 Bir gün ol **māh-rū** püserler ile / Hem-seri māh-ı sīm-berler ile

māh-simā, meh-simā **[3]** ay yüzlü, yüzü nurlu olan
SE3398 Acurın sen büt-i **meh-sīmāyı** / Çekemezsin bu demirden yayı
HH973 Geldi Ḫurşīd seyre ol cāyı / Gördi ʿuryān o **māh-sīmāyı**
HH2369 Gördi Maḥzūn o **māh-sīmāyı** / Gözlerinden aḳıtdı deryayı

mah-sim-ber **[1]** göğsü ay gibi parlak olan
HH1308 Zer-ḳabā **māh-sīm-berler** ile / Döndi dīvāraya güherler ile

mah-şitab **[1]** ay gibi hızlı, ay hızında
HH1855 Mihr ammā ki seyri **māh-şitāb** / Māh ammā ki sürʿat itse şihāb

māhtāb, mehtāb **[12]** ay ışığı, ay aydınlığı
S127 ʿAceb şām-ı ferḫunde-i dil-peẕīr / Ki **mehtāb** ile oldı misk ü ʿabīr
NE2981 Şeb ki irüp aşdı mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i **māhtāb**
SE227 Bir şebāngāh ki nūr-ı **mehtāb** / Eyledi ʿālemi ġarḳ-ı sīm-āb
SE238 Ṭoldı **mehtābıla** çarḫuñ bāmı / Ġarḳ-ı āb itdi sevād-ı şāmı
SE247 Eyle cān ṣoḥbetini bī-minnet / Şeb-i **mehtābda** ḫoşdur ṣoḥbet
SE712 Ḫāş Āyāzı idinüp hem-sāye / Oldı **mehtāb** mülāzim aya
SE2580 Yüzüm üzre sürinüp āb gibi / Düşdüm ayaġına **mehtāb** gibi
HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i evc-i şeref / Nūr-ı **mehtābı** itdi ḫayr-i ḫalef
HH386 İricek **māhtāb-ı** şandal-sāy / Şandalī reng olur bu şırça sarāy
HH869 Şevḳ-i **mehtāb** ile olup cūşān / Eyledi naḳl-i kışşa-yı Māhān
HH1377 Līk fikr eyledikçe ol ḫˇābı / Rūşen olurdı ʿışḳ **mehtābı**
HE99 Şebangeh ki ṭaşup deryā-yı sīmāb / Veliy-yi ʿahd-i ḫurşid oldu **mehtāb**

māhtāb-ruḫsār **[1]** ay yüzlü ‖ çok güzel
HH1378 Eyledi **māhtāb-ruḫsāre** / Ṣabrı pīrāhenini ṣad-pāre

māhveş, mehveş **[6]** ay gibi, çok güzel
S569 Ḳafes içre raḫşān olup **mehveşān** / Olur peyker-i encüm ü āsumān
NE36 İsm-i Celāl ile keşīde hemān / Şāne ile tār-ı ḫaṭ-ı **mehveşān**
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden Rabb-i ġanī / **Māhveş** kāse tehī ḳor mı seni
SE2586 Sāḳī-i **mehveş** ü ḫoş-ḫān muṭrib / Naġme-i dil-keş ü keyf-i ġālib
SE3395 Vardı ol **mehveşeye** virdi selām / Ḫaṭırın şordı idüp basṭ-ı kelām
HH606 Yaḳdı anı eliyle ol **mehveş** / Merḥabayā şalındı bir āteş

meh-ferr **[1]** ay ışığı, ay gibi parlak
HH1231 Şāh-ı **meh-ferr** ü müşterī-ferheng / Māh-ı encüm ḫaşem sipihr-evreng

meh-i envār, meh-i enver **[3]** parlak ay
S479 Añar seyr idenler **meh-i envārı** / Ṣalıncaḳdaġı ḳalıb-ı sükkeri
NE363 Urdı ʿalem sille **meh-i envāra** / Ṣanma kelef eyledi ḳara yere
NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o levḥ-i zeri / Siḥr ile indürdi **meh-i enveri**

meh-i Kenʿān **[1]** Ken'an'ın ayı ‖ Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü
HH798 Çıḳdı zindandan ol **meh-i Kenʿān** / Geldi mollāyı eyledi ḫandān

meh-pāye **[1]** ay gibi yüksek mertebeli, yüce
HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı **meh-pāye** mihr-i gerdūn taḫt

meh-ṭalʿat **[1]** ay yüzlü, güzel yüzlü
SE2579 Birine emridüp ol **meh-ṭalʿat** / Eyledi meclis-i ḫāṣa daʿvet

maḥabbet, muḥabbet **[37]** sevgi, aşk; alaka, gönlün bir şeye meyl etmesi
S704 Ḫamīr-i **muḥabbet** gili ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı yoḳ bir keder
S1233 Bu ṣāfī **muḥabbetle** ṣıdḳ u ṣafā / Müsāvī vü ġıybetle ol ġam-fezā
S1410 Dime ḳaṭre-i ḫūn-ı miḥnetdür ol / Bu ḫāk içre toḫm-ı **muḥabbetdür** ol
S1443 **Muḥabbetdür** ol mihr-i gitī-fürūz / **Muḥabbetdür** ol āteş-i sīne-sūz
S1446 **Muḥabbet** dile yār-ı dīrīnedür / O da mest-i ḫum-hāne-i sīnedür

S1453 **Muḥabbet** ʿaceb genc-i nā-yāb imiş / Yedi ḳat felek aña serdāb imiş
NE620 Hezle dönüp ʿarż-ı **muḥabbetleri** / Masḫaralıḳ oldı ḥaḳiḳatleri
NE624 Resm-i **muḥabbetde** ṣebāt u devām / Sāye-i zülf büt-i ʿarʿar ḫırām
NE995 Mihr-i **muḥabbet** ki ẓuhūr eyledi / Yiri gögi ġarḳa-i nūr eyledi
NE1026 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i **muḥabbet** olan / Rābıṭa-i bend-i meveddet olan
NE1433 İrmese el itmege ḥidmetlerin / Ṭut yüri dāmān-ı **muḥabbetlerin**
NE2617 Ḳaşları fülk-i **muḥabbet** olur / Ḳantara-i rāh-ı ḥaḳīḳat olur
NE2638 Pāk naẓar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı **muḥabbet** göze gelsün müdām
NE3082 Ḥırz-ı **muḥabbetle** yazıldı yüzi / Sürme-i siḥr ile pür-efsūn gözi
SE279 Oldı deryā-yı **muḥabbet** mevvāc / Çekdi aldı ceẓebāt-ı emvāc
SE472 Göricek mihr ü **muḥabbet** dersin / ʿIşḳ n'eydügini fehm eylersin
SE1055 Keşf idüp mihr ü **muḥabbet** süḫenin / Açdı dürc-i dür-i gevher-şikenin
SE1537 Hīç **maḥabbet** gibi cevher olmaz / Böyle dil alıcı dil-ber olmaz
SE1539 Ola çün naḳş-i **muḥabbet** ʿunvān / Cān-ı bīmāra olur ḫırz-ı emān
SE1543 Olsa ḳullāb-ı **muḥabbet** der-kār / Ceẓb ider kūhde olsa dildār
SE1549 Meṣelā ṣıdḳ-ıla li'llāh iki yār / İtseler meyl ü **muḥabbet** her bār
SE1906 Çün **muḥabbet** ḳomadı dilde ḳarār / İtdi tedbīr-i ṭaleb āḫir-i kār
SE2252 Dost bī-şübhe **muhabbet** eyler / Meylüñe ḳalbi şehādet eyler
SE2253 Bilinür rāh-ı **muḥabbetde** ṣebāt / Hīç lāzım degil aña iṣbāt
SE2283 Merd kim ola ḫuṣūmetde ḳavi / Olur elbette **muḥabbetde** ḳavi
SE2557 Germī-i vaḳt-i cüvānī ber-ser / Ḥālet-i cām-ı **muḥabbet** ser-ber
SE3302 Yaḳdı yandurdı **muḥabbet** şereri / Ṣabra āḫir bedel itdüñ seferi
HH114 Ṭālib-i feyż-i ḥikmet-i Mūsā / Cān-sipār-ı **maḥabbet-i** ʿĪsā
HH336 Sāniyā miḥnet-i **maḥabbet-i** zen / ʿĀrife niçün ola daġdaġa-zen
HH351 Ḥālet-i cān-güdāz-ı ehl-i ḳulūb / Degil illā **maḥabbet-i** maḥbūb
HH470 Āh ü vāh eyleyüp **maḥabbetle** / Rūzigārı geçerdi miḥnetle
HH813 Bildi yoḳ dāmdan ümīd-i ḫalāṣ / İtdi ʿarż-ı **maḥabbet** ü iḫlāṣ
HH1940 Bunı kim gördi kim işitdi ʿaceb / Ḫışm ü kīne **maḥabbet** ola sebeb
HH2044 Ḫāṭırın ṣordı şefḳat itdi aña / Cān u dilden **maḥabbet** itdi aña
HH2052 Bend idüp ceẓbe-i **maḥabbet-i** pāk / Birlige yitdi ol iki çālāk
HH2456 Budur aḥvāli ehl-i dünyānuñ / Cāhunadur **maḥabbeti** anuñ
HH2458 Kimse būy almadı ḥaḳīḳatden / Ġaraz-āmīz olan **maḥabbetden**

maḥabbet-kīş [1] yaradılışı, huyu muhabbet üzre olan

HH2049 ʿĀḳıbet dil-ber-i **maḥabbet-kīş** / Oldı hem-reng-i ʿāşıḳ-ı dervīş

muḥabbetle dilden dile yol olur [1] gönülleri ısındıran, insanların arasını yapan sev ve muhabbettir anlamında atasözü

S953 Sebū cāma meyl itse maʿḳūl olur / **Muḥabbetle dilden dile yol olur**

muḥabbet-nāme [1] aşk mektubu, sevgi mektubu

SE1540 Dildür ol ṭurfe **muḥabbet-nāme** / Ḥarfsiz noḳṭa ḳomışdur hāme

maḥāḳ [1] Ayın hiç görünmediği kameri ayların son üç gecesine verilen ad. Ayrıca bkz. 'māh-ı maḥāḳ' md.

NE2525 Vesmeli ebrūları māh-ı **maḥāḳ** / Ya ṣıvası ḳopmuş iki köhne ṭāḳ

maḥal, maḥall [30] yer, mekan, makam

S80 Yed-i ḳudretinde ebedle ezel / İki parmaḳ arası deñlü **maḥal**
S200 **Maḥal** aña her vech ile lā-cerem / Gerek ṣandalīdür gerek taḫt-ı Cem
S355 Pes-i ḫandaḳ oldı **maḥall-i** ḳarār / Anı her ṭaraf itdi ʿasker ḥisār
S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya emek / Muḳaddem **maḥallin** tedārik gerek
S501 Niçün eylemez maḥfile iḫtirām / Müsāvī **maḥalli** midür ol maḳām
S612 Muḳābil ṭurur iki dil-keş **maḥal** / Gören meyl ider bibirinden güzel
S689 Çemen ṣuffeler reşk-i burc-ı ḫamel / Şükūfe ṣevābit-i sipihre ol **maḥal**
S708 Virür ḫāṣıl ol yerde toḫm-ı emel / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş **maḥal**
NE442 Bulmadı bābında **maḥall-i** cülūs / Ḳulluḳ ider dāver-i Efrenc ü Rūs
NE563 Sebzeleri berf ü yaḫ itdi **maḥal** / Oldı leb-i cūda aġarmış ṣaḳal
NE617 Ḥubb-ı şefīḳ oldı şiḳāḳa bedel / Cāy-ı ḫuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa **maḥal**
NE1139 Semt-i taġazzülde olup bī-bedel / Her ġazeli oldı ġazzāle **maḥal**
NE2029 Çünki ser-minberi itdi **maḥal** / Menzil-i ber-ḫabīde oldı Zuḫal
NE2613 Ẓāhir iken ruḫda **mahall-i** terāş / Māh-ı kelefdār gibi nūr-ı pāş
NE2686 Bulmayup ammā ki viṣāle **mahall** / Vaʿde alup giceye ḳalur ʿamel
NE2842 ʿAḳsine devr itdi sipihr-i daġal / ʿĀmil olan oldı **maḥall-i** ʿamel
SE558 Bir **maḥalde** eger oḳınsa ezān / İdesin kendüñi sen anda nihān
SE1262 Baḫṣ-i aʿrāz ü cevāhir gibi çaḳ / ʿĀciz itdi o **maḥall-i** muġlaḳ
SE1385 ʿAḳl cerr eyler-ise aña **maḥal** / Boġaza ṭorba ṭaḳup ḳaba ṣaḳal
SE139 Ḥırş ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / Sīlī-i yeʾse **maḥal** rūy-ı recā

SE1650 İḫtiyār elde ḳalur mı el-ḥaḳ / Masḫara böyle **maḥallin** bulıcaḳ
HH275 Mesned-i ʿadl dāverin buldı / Olmış idi **maḥal** yirin buldı
HH756 Çāh-ı duzaḫ-miṣāl hevl-āṣār / Gūr-ı kāfir gibi **maḥall-i** bevār
HH1107 Ye's ü ḫırmān ile o ḫaste vü zār / Ol **maḥall-i** ḫaṭardan itdi güzār
HH1172 Bildiler ol següñ ḫıyānetini / Gözlediler **maḥall-i** furṣatını
HH1267 Didi maḳṣūd ise bu resme **maḥal** / Size bir bāġ-bān gerek evvel
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i çemenle al varaḳ / Ḳomamış bir **maḥal** ayaḳ başacaḳ
HH1919 ʿUḳde kim ḥalli ola farż-ı **maḥāl** / Anı vācib bilürdi bī-iḫmāl
HH2085 Ḳatı ʿālī **maḥalde** cāyüñ var / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i yār
HE58 Ol kebke dil viren vaṣla **maḥaldür** / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meşeldür

maḥallidür [1] yeridir, tam zamanıdır

S1048 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / **Maḥallidür** anı getür ṣun baña

mā-ḫalaḳa'llāh [1] Allah'ın yarattığı ve halkettiği her şey ‖ kalabalık, izdiham

SE2238 Ṭuyıcaḳ geldi segirdüp ẓürefā / Üşdiler **mā-ḫalaḳa'llāh** aña

maḥal-ḫānlıḳ {muḥal-ḫānlıḳ} [3] bkz. 'muḥal-ḫānlıḳ' md.

SE1687 Ḥāl çoḳdur süḫan-ı fāyıḳda / Ṣanʿat ammā ki **maḥal-ḫānlıḳda**
SE2092 Begenüp şāh **maḥal-ḫanlıġını** / Naḳl-i bezm itdi süḫan-dānlıġını
SE3480 Gāh rindāna **maḥal-ḫānlıḳ** ide / Gāh ʿuṣṣāḳa ġazel-ḫānlıḳ ide

Māhān [6] Nizâmî'nin Heft-Peyker adlı mesnevisinde geçen "Mısırlı tüccar Mahan'ın Hikayesi"nin kahramanı

HH869 Şevḳ-i mehtāb ile olup cūşān / Eyledi naḳl-i kıṣṣa-yı **Māhān**
HH873 Tāc-ı zerle miyān-ı şāhānda / Şāh idi pāy-ı taḫt-ı **Māhānda**
HH879 Māh-rūyānı her ṭaraf tābān / Vechi var diseler aña **Māhān**
HH894 Var idi bir vezīr-i nā-dānı / Şāh-ı **Māhānuñ** oldı Māhānı
HH894 Var idi bir vezīr-i nā-dānı / Şāh-ı Māhānuñ oldı **Māhānı**

Māhān [6] Horasan'da Merv yakınında bir yer

HH1072 Şehr-i **Māhāna** kim ki māyildür / Buradan heft māha menzildür

mā-ḥaṣal [6] hasıl olan, husule gelen, netice

NE1809 Muẓlimedür **mā-ḥaṣal** rātibi / Ḳarmacıdur defter iden kātibi
NE2302 Bozma uṣūl-i suḥanı **mā-ḥaṣal** / Pīşrev olamaz borıda mā-ḥaṣal
NE2302 Bozma uṣūl-i suḥanı mā-ḥaṣal / Pīşrev olamaz borıda **mā-ḥaṣal**
NE2655 Mültezim-i **mā-ḥaṣal-ı** ḳavm-i Lūṭ / ʿĀmil-kār u ʿamel-i ḳavm-i Lūṭ
SE863 Rūz u şeb muntaẓır-ı raḥmet olur / Ḳāniʿ-i **mā-ḥaṣal-ı** ḳısmet olur
SE2243 Oldılar **mā-ḥaṣal-ı** ḫaṣlet-bū / Luṭf-ı aḥbāb u müdārāt-ı ʿadū

mā-ḥażar, mā-ḥażer [10] hazır olarak bulunan ne varsa, halihazırda

NE1024 Virmege can tuḫfesini **mā-ḥażar** / İkisi de oldı o dem muḥtażar
NE3138 Bu suḫan-ı ʿāşıḳ-ı dil-rīşdür / **Mā-ḥażar-ı** niʿmet-i dervīşdür
SE849 Ḳāyilüz mertebe-i muḥtaşara / Ḳāniʿüz rātibe-i **mā-ḥażara**
SE1456 Līk ḫarc itmeg-için **mā-ḥażarı** / İdelüm mülk-i Ḥicāza seferi
SE2051 Oldı çün sofra-i dünyā seferi / Ḳāniʿ ol her ne ise **mā-ḥażarı**
SE2306 Ġonca-veş şarmaya evrāḳa zeri / Gül gibi döke şaça **mā-ḥażarı**
SE2518 Gice itmişdi ḫużūra güẓeri / Ol idi şofradaḳı **mā-ḥażarı**
SE2624 Didüm iy şūḫ olurın **mā-ḥażarı** / Aġzı egrilerünüñ bende-beri
HH387 Mīzbān eylemiş ḳażā ḳaderi / Her kişinüñ naṣībi **mā-ḥażeri**
HH2451 Mā-ḫażar-ḫˇār-ı şofra-i seferi / Ġaybete aġız açdı **mā-ḥażeri**

mā-ḥażar-ḫˇar [1] ne varsa yiyen

HH2451 **Mā-ḫażar-ḫˇār-ı** şofra-i seferi / Ġaybete aġız açdı mā-ḥażeri

maḥber [1] mürekkep hokkası ‖ şarap kabı, kadeh

S793 Urup sāḳiyā **maḥber-i** sürḫa dest / Gehī yaz ḫumārum gehī eyle mest

maḥbes [3]

1. hapishane, zindan

SE3353 Yüz aġardur dime meşşāṭaları / Şīşesi **maḥbes-i** dīv ü perrī
HH2508 Gemiden çıḳdı **maḥbese** gitdi / Her biri bir ṭarafda cāy itdi

2. sıkıntılı, karanlık ve hüzünlü yer

S633 İçi **maḥbes** eṭrāfı ḫuld-ı berīn / Gelür dost u düşmen olur hem-nişīn

maḥbūb [19] sevilen, sevgili

S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı **maḥbūb** u mey / Ḫiṭābāt-ı sāḳī muġannī vü ney
S595 Dem urduḳça **maḥbūb** ü **maḥbūb** eden / Kimi yār-ı men dir kimi cān-ı men
S1052 Ḫoşā vāye-i bāḫt u ferḫunde-pey / Muġannī vü sāḳī vü **maḥbūb** u mey
NE310 Vuṣlat-ı **maḥbūbda** luṭf u ʿaṭā / Mümkin olur mı buña ihşā evlā
NE737 Meslegümüz vādī-i merġūb idi / Vaṣf-ı laṭīf-i mey u **maḥbūb** idi

NE2866 İtse taḳiyye o seg-i künde-post / Nāmın ider gerçi ki **maḥbūb-ı** dost
SE43 Mī̇midür ʿuḳde-i mūy-ı **maḥbūb** / Lāmlar ṭurresi ḳullāb-ı ḳulūb
SE366 Anı ol ṭarz-ı tekellüf meslūb / Eyleyeydi daḥı **Maḥbūb-ı** Ḳulūb
SE1463 Didi ben istedügim hem-ser-i ḫūb / Ḫıṭbe-i himmete lāyıḳ **maḥbūb**
SE1544 Zūr-ı ʿışḳa ṭayanur mı **maḥbūb** / Yetişincedür o ḳullāb-ı ḳulūb
SE2123 Ḥüsn-i ḫulḳ oldı ʿaceb ḫaṣlet-i ḫūb / Ki ider ādemi **maḥbūb-ı** ḳulūb
HH351 Ḥālet-i cān-güdāz-ı ehl-i ḳulūb / Degil illā maḥabbet-i **maḥbūb**
HH858 Māha baḳdıḳça eyledi feryād / İtdi **mahbūb-ı** māh-peykeri yād
HH1106 Yād-ı **maḥbūb-ı** nev-cevān itdi / Ölilere ḳatup figān itdi
HH1645 Yār u aġyāra ġamzı kār idesin / Cevr ü **mahbūb-ı** ġamze-kār idesin
HH1891 Ṭuydı **maḥbūb** mācerāsından / Bildi dil-ḫastedür hevāsından
HH2019 Semt-i **maḥbūba** eyledikçe nigāh / İstemezdi ki şāhı ola tebāh
HH2022 Şāh-ı **maḥbūba** istemezdi zevāl / Ḫasma taʿlī̇m iden sefī̇h-miṣāl
HH2379 İtdi ḳullāb-ı meyl-i ceẕb-i ḳulūb / Hem-ser oldı muḥib ile **maḥbūb**

maḥbūbe [2] sevilen kadın

S595 Dem urduḳça maḥbūb ü **maḥbūbeden** / Kimi yār-ı men dir kimi cān-ı men
HH322 ʿIşḳmıdur bu kim olup tenhā / İde **maḥbūbesiyle** ẕevḳ u ṣafā

maḥbūs [2] bir yere kapatılmış, hapsedilmiş olan, mahkum

S1432 Çü fānūs-ı **maḥbūs-ı** mürde-çerāġ / Buḫār-ı ḫumār ide muḫtel dimāġ
SE3503 Çekile cevr-ile **maḥbūs** gibi / Özge şekle gire cāsūs gibi

maḥcūb [2] utanmış, çekingen

NE336 Cāmiʿ-i Ḳurʾān şeh-i şāḥib-ḥayā / Bende-i **maḥcūb-ı** ʿaṭā-yı Ḫudā
SE908 Ola **maḥcūb-ı** cemāl-i Raḥmān / Ḳıla merdūd anı ḥacb-i ḥirmān

maḫdūm [5] oğul, evlât, bir büyük zatın oğlu; asil, soylu kimse

NE854 Ḥażret-i **maḫdūm-ı** gürūh-ı ricāl / Ḫidmet-i Yaḥyā-yı Meḥemmed ḫişāl
SE3038 Giderek ḫādimi **maḫdūm-ı** kerī̇m / Cümletü'l-mülk idüp itdi terkī̇m
SE3041 Aẕdurup āb u havāsı Şāmuñ / Oldı **maḫdūm** esī̇ri cāmuñ
SE3058 Ġurre-i dāniş-i ḫādim **maḫdūm** / Ḫāl ise aña degildi maʿlūm
SE3064 Ḳapudan girmede irkilmedi hī̇ç / Oldı **maḫdūmı** ile pī̇ç-ā-pī̇ç

maḥel [3] bkz. 'maḥal' md.

HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh **maḥel** / Ḳahr ü luṭfıyla ʿālem içre meşel
HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu sū'i ʿamel / Būse-i tī̇ġ-i tī̇ze itdi **maḥel**
HH1701 Baña bildür günahumı evvel / Ṣoñra ḫışm ile ḳıl ʿıtāba **maḥel**

maḥfel [3]

1. toplanılacak yer, toplantı yeri

NE289 Vardı şeşüm **maḥfele** ol āfitāb / Eyledi saʿd-i felegi feyż-yāb
HH593 **Maḥfel-i** muḳriyān-ı naġme-serā / Āşiyān içre bülbül-i gūya

2. toplanmış olanlar

NE191 **Maḥfel-i** evrāḳı yine zeyn ḳıl / Naʿt-ı şerī̇f-i şeh-i kevneyn ḳıl

maḫfī̇ [3] gizli, saklanmış

NE134 Geldi ẕuhūr eyledi **maḫfī̇** künūz / Ḳudret-i Ḥaḳḳa eylemişdi rumūz
SE1546 Biri birine şuʿāʿ-i naẕarı / İledür ḫāṣılı **maḫfī̇** ḫaberi
SE2715 İtmege ʿālemi **maḫfī̇** seyrān / Oldı bir semte ṣabā gibi revān

maḥfil [6] toplanılacak yer, meclis

S158 Virüp faẕl ile rütbe-i Cāḥiẕi / Anı ḳıldı ol **maḥfilüñ** vāʿiẕi
S501 Niçün eylemez **maḥfile** iḫtirām / Müsāvī̇ maḥalli midür ol maḳām
S1132 Yayılsa n'ola rāzı her **maḥfile** / Düşüp ʿışḳa ser-rişte virmiş ele
NE296 Vardı o şeh maʿbed-i rūḥānī̇ye / Çıḳsa nʾola **maḥfil-i** fevḳāniyye
HH1618 Söylenür oldı ilde vü dilde / Naḳl-i bezm oldı cümle **maḥfilde**
HH2778 Bu kitābum terāz-ı **maḥfil** ḳıl / Nüsḫasın ʿāşıḳa ḫamāyil ḳıl

maḥfil-nişī̇n [1] mahfilde oturmuş

NE294 Eyledi irşādı ile kām-bī̇n / Her birini eyledi **maḥfil-nişī̇n**

maḥfūẕ [3]

1. gizlenmiş, korunan, muhafaza edilen

SE2975 Eyledi çünki Ḫudā-yı ʿallām / Levḥ-i **maḥfūẕı** rüʾūs-i aḥkām

2. ezberlenmiş, hıfzedilmiş

HH245 Ḳalbi baḥr-ı muḥī̇ṭ-i faẕl ü hüdā / Oldı **maḥfūẕı** ser-be-ser dünyā
HH2113 Oldı **maḥfūẕı** ser-be-ser menḳūl / Nükte fehm itdi añladı maʿḳūl

māḥī̇ [2] mahvedici, yok eden

NE887 ʿAdl ile ḫāmi-i bilād u ʿıbād / Kahr ile **māḥī̇-i** fesād u ʿinād

NE1324 Tīġ ile **māhīleri** var kūh-vār / Ṭursa boġazına muhītin ne var

māhī [19] balık

S26 Şenāsıyla açmazsa **māhī** dehān / Tenin çāk ide erre-i üstüḫān
S541 Sütūnı idüp āsumāna güẕār / Dibi püşt-i **māhīyi** eyler figār
S561 Yapar ḳulleler gösterüp **māhīye** / İner ḫandaḳī māhdan **māhīye**
S617 Ki baʿde'ẕ-ẕuhr germ olup āfītāb / İder murġ u **māhīyi** anda kebāb
S747 Ṣalar cūya timṣālini āşiyān / Gelür murġ ü **māhī** olur der-miyān
S748 Virüp nice dā'im kebūterleri / Çıḳar **māhiyān** anda tāze ṭarı
S1360 İder anda **māhī-i** bī-āb u tāb / Çü meylān-ı ḳible-nümā ıżṭırāb
NE361 Rumḥı irüp günbed-i nīlüfere / **Māhī-i** sīm oldı yem-i aḫżara
NE450 **Māhī-i** deryā ki olup bī-emān / Biri birin yerdi ġażabdan hemān
NE478 Dīde-i **māhīye** dönüp encümi / Ṭaşdı şebüñ yine siyeh ḳulzümi
NE619 Luṭf ile **māhī** gibi raṭbü'l-lisān / Nişter-i nebtīzi velī der-meyān
NE969 Diller alur zülfi ʿaceb-ḫāldür / **Māhī-i** dil şaydına çengāldür
NE2747 Suḫteler aña döşenür beng ile / Yaʿni ṭutar **māhī-i** ḫarçeng ile
SE2230 Ḥāżır itmişdi kemend-i pür-tāb / Bend-i **mahiye** birīşim ḳullāb
HH1040 Kūh-peyker ṭurup nice **māhī** / Tīġı kesmişdi ol güzergāhı
HH1749 Atdurup baḥr-ı bī-kerāna anı / **Māhīye** itdi māhiyāne anı
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı şūr-engīz / Ḳopdı **māhīler** içre ceng ü sitīz
HE35 Zemīne pāy-i gāvı itti pāye / Hem itti **māhiyi** nūn-ı viḳāye

māhī-i arż [2] Eski bir inanışa göre yerin en alt kısmında bulunan ve dünyanın üzerinde durduğu balık. Tanıkta terkip "alemin en son noktasına kadar, tüm dünya" bağlamında kullanılmıştır.

HH22 **Māhī-i arż** ṭoydı ḥikmetden / Yedi ḳat yire geçdi ḫacletden
HH986 Dīv olursa ölürdi aña düşen / **Māhī-i arża** loḳma ġāyibden

māhī-i seg [1] köpek balığı

NE1575 Şayḳaları çeker alur intiḳām / **Māhī-i seg** gibi ider iltiḳām

māhī-i Yūşaʿ [1] Yūşaʿ'nın balığı. Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf suresinde 60-82. ayetlerdeki kıssaya göre Hz. Musa, Allah tarafından kendisinden daha bilgili olduğu haber verilen Hz. Hızır ile buluşmak için iki denizin birleştiği yere doğru yolculuğa çıkar. Yūşāʿ ise Hz. Musa'nın yanında ona yardımcı olup ilim öğrenmektedir. Yanlarında yiyecek olarak kurutulmuş balık vardır ve Hz. Musa balığın canlandığı yerde Hz. Hızır'ı bulacağına inanmaktadır. Hz. Musa yemek için balığı sorduğunda Hz. Yūşāʿ balığı durdukları kayanın yanında unuttuğunu ancak balığın canlanıp denize doğru gittiğini söyler. Hz. Musa Hızır'ın orada olduğunu anlar. Balığın canlandığı yere giderler ve Hz. Musa Hz. Hızır ile buluşur.

NE1350 **Māhi-i Yūşaʿ** gibi ehl-i ḥuzūr / Cānı ider ġarḳa-ı deryā-yı nūr

māhī-i Yūnus [1] yunus balığı. bkz. 'ḥūt-ı Yūnus' md.

S1306 Bu tāb itse ḥūte eger ittisāl / Balıḳlardı **māhī-i Yūnus-miṣāl**

māhī-i zemīn [1] bkz. 'māhī-i arżʿ' md.

NE1685 Özge ḫaṣīr ol ki keçe bilmeye / Aġına **māhī-i zemīn** ilmeye

māhiyyet [8] bir şeyin neyden ibaret olduğu, asıl, hakikat

NE654 Cevher-i **māhiyet-i** Ḫātemdür ol / Āb-ı ḫamīr-i ṭarab-ı Cemdür ol
SE291 Güneşin cirmiyile sürʿatini / Fikr iden fehm ide **māhiyyetini**
SE614 Defʿ ider cehl ü hevā ẓulmetini / Bildürür ādeme **māhiyyetini**
SE761 Ḳalb-i **māhiyyet** idüp ʿilm ü kemāl / Nice bed-şekli ider ḫūb-ḫisāl
SE803 Kīmiyā cevherin itdüm ḫāṣıl / Ḳalb-i **māhiyyete** oldum vāṣıl
SE923 Fikr idüp dāyim anuñ ḫāletini / Saʿy idüp bilmege **māhiyyetini**
SE2078 Nūr-baḫş-ı felek-i himmet idi / Luṭf aña lāzım-i **māhiyyet** idi
SE2342 Her neye ḳonsañ eyā āb-ı zülāl / Ḳalb-i **māhiyyet** iderdüñ fi'l-ḫāl

maḥkeme [4] dava sahiplerine adalet etmeye mahsus resmî daire; dava, duruşma

NE2367 **Maḥkeme** bābında dir aña hemān / İşte eşek işte begüm nerd-bān
SE88 Eyledi **maḥkeme-i** çarḫı metīn / Şāhid-i maḥkeme Bercīs-i emīn
SE88 Eyledi maḥkeme-i çarḫı metīn / Şāhid-i **maḥkeme** Bercīs-i emīn
HH585 Şemʿ-i nūr-egen-i mecāmiʿ idi / Cāyı yā **maḥkeme** yā cāmiʿ idi

maḥkeme-i şerʿ-i mübīn [1] Şerian hükümlerine göre kurulmuş mahkeme, şeriat mahkemesi

SE1234 İltizām-ıla ola ḫalḳa emīn / Ḥākim-i **maḥkeme-i şerʿ-i mübīn**

maḥlaş [4]

1. şairlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad

HH573 Biri kim faẕl ile mübāhī idi / **Maḫlaṣı** şiʿrde Siyāhī idi
HH1580 Dili deryā-yı mevc-ḫīz-i hevā / İsmi Maḥmūd u **maḫlaṣı** Ṣeydā
SE3217 Dürr-i yek-dāne idügin bilmiş / **Maḫlaṣ-ı** pākini Ferdī ḳılmış

2. kurtuluşa erilecek yer, sığınak, melce

NE1427 Belki kerāmātı bu **maḫlaṣlaruñ** / Muʿcizesidür yine peyġamberüñ

maḥlūl(e) [2] çözülmüş, hallolmuş ‖ perişan, dağılmış kimse

SE3385 Nā-gehān bir zen-i zībende-cemāl / Oldı **maḥlūle-i** güm-geşte ḥelāl
SE3390 Geldi **maḥlūl** işidüp anda hemān / Bir felāket-ẕede ḳallāş-ı cihan

maḥmidet [1] övme, şükretme, hamd ve senaya müstehak hal veya hareket

NE348 Menḳıbet-i cāh-ı nebiy-yi emīn / **Maḥmidet-i** ʿutret ü saḥb-ı güzīn

Maḥmūd [2] Hz. Muhammed

NE198 Aḥmed-i **Maḥmūd** eşer-i muʿcizāt / Seyyid-i kevneyn-i ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt
HH95 Nāmı Aḥmed Habīb-i Rabb-i Vedūd / Muṣṭafā vü Muḥammed ü **Maḥmūd**

Maḥmūd [5] Gazneli Sultan Mahmud. bkz. 'Sulṭān Maḥmūd' md.

SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i milket-i cūd / Ġaznenüñ ḥākimi Sulṭān **Maḥmūd**
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı maḥrem-i rāz / Şah **Maḥmūd** ile mānend-i Ayāz
HH1209 Şuʿle-i necm ile sipihr-i kebūd / Şevḳ-i Ayaz ile dil-i **Maḥmūd**
HH1232 Dürretü't-tāc-ı devlete Mesʿūd / Dürr-i baḥr-ı Sebüktekin **Maḥmūd**
HH1376 Şāh **Maḥmūd** idüp kelāmını güş / Vaşf-ı ḥālinden oldı kendi ḫāmūş

maḥmūd [1] hamd olunmuş, övülmüş, övülmeye değer

S609 Birinüñ dem-i şāmı **maḥmūddur** / Ki cennet gibi ẕılli memdūddur

maḥmūm [1] hummaya yakalanmış, sıtmaya tutulmuş, ateşi olan

SE586 Giderek oldı riyāżatla naḥīf / Leyş-i **maḥmūmveş** ol ẕāt-ı şerīf

maḫmūr(e) [3] sarhoşluktan veya uykudan sersem, sarhoş

S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn ayaḳ / Seḥer mest-i **maḫmūra** yandur ʿaraḳ
NE3059 Ḫasta olurdı Ramażan iricek / ʿÖẕr ise **maḫmūre-i** eyyām-ı şek
HH1289 Mey-i dūşīneden olup **maḫmūr** / Ṣaldı cāna şerer dimāġına şūr

maḫrec [2] ses veya harfin ağızdan çıkış şekli, söyleyiş, telaffuz

NE2313 Yaġlı boġazla idicek naġmeler / **Maḫrecini** bozmaz usūli bozar
NE2317 **Maḫrec** ü ṣavt ile ḳaçan dise dal / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar duvāl

maḥrem [9] sırdaş, birinin sırlarını ve özel durumlarını bilen ‖ samimi dost, aşina

NE2580 Didi ki evvelki eri ādemüñ / Beñzemez imiş birine **maḥremüñ**
SE275 Ḥarem-i ḳurba idüp vażʿ-ı ḳadem / Hīç ferd olmadı aña **maḥrem**
SE287 Nola itmezse ṣadāyı **maḥrem** / Ola mı ṣaha hevāyī maḥrem
SE287 Nola itmezse ṣadāyı maḥrem / Ola mı ṣaha hevāyī **maḥrem**
SE3007 Ser ü ser-defter-i murġān oldum / **Maḥrem-i** sırr-ı Süleymān oldum
SE3336 Sırrına **maḥrem** olan yārānı / ʿĀşıḳı yanuña gömdi anı
HH536 Ḳaldı ammā esirgeyüp anı / **Maḥrem-i** sırr olan yārānı
HH2410 Birbiriyle enīs ü hem-dem idi / Yolda hem-rāh ü evde **maḥrem** idi
HH2713 Meclis-i ḫaṣṣa **maḥrem** itdi anı / Kendüye yār u hem-dem itdi anı

maḥrem-i esrār [3] sırdaş

NE58 Gel beri ey kilk-i bediʿ ü'l-beyān / **Maḥrem-i esrār-ı** dil-i kārdān
NE1870 Āḫir aña ḥāli beyān eyledi / **Maḥrem-i esrār-ı** nihān eyledi
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i raʿnā-yı nāz / **Maḥrem-i esrār-ı** dil-i pür-niyāz

maḥrem-i rāz [5] kendisine sır söylenmiş kimse, sırdaş

S1405 Olup **maḥrem-i rāz-ı** ʿışḳ-ı nihān / Virür ḥāli çāh-ı ʿAlīden nişān
NE488 Görüp anı **maḥrem-i rāz** añladum / Çerb-i zebān ehl-i niyāz añladum
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı **maḥrem-i rāz** / Şah Maḥmūd ile mānend-i Ayāz
SE2912 Oldılar **maḥrem-i rāz-ı** melekūt / Ḳıldılar seyr-i serā-yı lāhūt
HH1561 Her ne kim dirse **maḥrem-i rāza** / Şehr ü bāzāra ṣaldı āvāze

maḥrūm [1] yoksun, nasipsiz, talep ettiğini elde edemeyen

SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i basṭ-i siyāḳ / Ṣanma ʿāṣıḳ bizi **maḥrūm-ı** meẕāḳ

maḥrūm eylemek/itmek [5] yoksun bırakmak, nasipsiz kılmak

NE2080 Evveli **maḥrūm idüp** ögrenmeden / Āḫir ider masḫara-i encümen
SE734 Maẕhar-ı luṭf olur erbāb-ı ʿulūm / Enbiyā vārişin **itmez maḥrūm**
SE2048 Şūmdur ḫaṣlet-i ḥırṣ-ı meẕmūm / Ṣaḥibin ʿāḳıbet **eyler maḥrūm**
SE2106 Ṣoḥbetüñ baña da oldı meş'ūm / Faẕl u iḥsāndan **itdi maḥrūm**
HH567 Şeb-i tār u sükūt-ı her mūnis / **İtdi maḥrūm-ı** üns-i hem-meclis

maḥrūm olmaḳ [2] yoksun bırakılmak

SE812 Saʿy iden **olmaya maḥrūm-ı** edeb / Müttefiḳdür burada ehl-i ḫıred
SE2053 Ḥırṣ-ıla ṭālib-i emr-i mevhūm / Ḥāżırından bile **oldı maḥrūm**

maḥrūs [1] muhafaza edilen, korunan

HH225 Mülk-i **maḥrūs** olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña baḫr-ı muḥīṭ funduḳ-ı āb

maḫrūṭī [1] koni biçiminde, konik

S970 ʿAceb şekl-i **maḫrūṭī-i** cilve-ger / Mücessem ḫuṭūṭ-ı şuʿā-ʿ-ı baṣar

maḥṣūr [3] belli edilmiş, sınırlanmış, hasredilmiş

SE589 Bir iki sāʿat idüp ḫāb-ı ḥużūr / Sā'irin ḳıl yine kāre **maḥṣūr**
SE844 Kesb ü kārı ḳomış ol ehl-i ḥużūr / Eylemiş ẕevki fütūḥa **maḥṣūr**
SE1217 Eyledi luṭfını **maḥṣūr-ı** ʿamel / Ḫāyinān-ı ʿamel-i dīn ü düvel

maḥṣūṣ [7] sadece bir kimse, bir nesne veya bir yere ait olan, hususi, has

NE1318 Ol yere **maḥṣūṣ** ḳılup anı halḳ / Oldı boġaz içre meger ḫavf-ı ḫalḳ
SE447 Luṭf-ı **maḥṣūṣına** maẕhar fużalā / Nite kim maʿnī-i ḫāṣṣa şuʿarā
HH786 Çünki **maḥṣūṣ** oġlum olduñ sen / Şimdi geldüñ bu ʿāleme yeñiden
HH2150 Var idi ḥāẕıḳ-ı edīb ü lebīb / Mīre **maḥṣūṣ** bir güzīde ṭabīb
HH1614 Aña **maḥṣūṣ** idi münāẕarası / Ġayre ṣūri idi muḥāveresi
HH2055 Ḥālet-i ʿışḳ-ı dil-sitāndur bu / Cāh-ı **maḥṣūṣ-ı** ʿāşıḳāndur bu
HH2037 Luṭf-ı **maḥṣūṣdur** bilür ẕürefā / ʿĀrife ṣūret-i cefāda vefā

maḥşer [8] Ahiret hayatında bütün insanların, dünyada yaptıklarının hesabını Allah huzurunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer

S918 Ḫum itmezse mebẕūl iḥsānını / Alam rūz-ı **maḥşer** girībānını
NE1036 Ḳorḳum odur vuṣlatı rūz-ı cezā / Olmaya **maḥşerde** de rūzī baña
NE2634 **Maḥşeri** bād ile ṣaḳın ey nesīm / Zelzeletü'ssāʿati ṣey'in ʿaẓīm
NE2712 Meclis olup ʿarṣa-i **maḥşer-miṣāl** / Ḳopdı çatışmış iki ehl-i ḍalāl
NE2930 N'eyledi gör devlet-i Ḳārūnı māl / Añma ki **maḥşerde** nice olur ḥāl
SE912 Derd-ile müntaẓır-ı **maḥşer** ola / Seneden her güni efzūn-ter ola
SE1009 Anı fikr eyle ki **maḥşerde** saña / Olınur odlu ṭopuzlarla cezā
SE2653 Ola çün tābiş-i **maḥşer** peydā / Yüzi ḳara ḳoya erbāb-ı riyā

maḫtūme [1] mühürle kapatılmış, mühürlü, kilitli

S1031 Dizilmiş o ḫumlar ki **maḫtūmedür** / Meger baḥr-ı maḫzende manẕūmedür

maʿhūd [5] bilinen, iki kişi arasında bilinen, zikri geçen

NE2682 Muġlim-i **maʿhūd** bulup bir ġulām / Eyledi bir gün aña ibrām-ı tām
NE2921 Ḥālet-i **maʿhūde** ṭutup çeşm ü gūş / Zurnaları elde ṭururlar ḫamūş
NE2874 Ṣābit olur eylemeyen iḫtiḳān / Zaḥmet-i **maʿhūd-ı** ekābir cihān
SE1648 Ṣaḫş-ı **maʿhūd** olup ehl-i vaḳār / Ṣıḳlet itmişdi bilüp ḫiffeti ʿār
SE3087 Deyndür zimmete şey-i mevʿūd / Ḫulf-ı vaʿd oldı ḫılāf-ı **maʿhūd**

maḥv [3] yok olma, ortadan kalkma ‖ ölme

NE1552 **Maḥv-ı** vücūdıyla olup āşinā / Keşf-i ḳubūr eyler imiş evvelā
SE107 Tāb-ı ḫurşīd-ile çün nūr-ı şühūd / Berf ü yaḫ āḫir ider **maḥv-ı** vücūd
HH319 ʿIşḳ terk-i ser-i emānīdür / Belki **maḥv-ı** vücūd-ı fānīdür

maḥv eylemek/itmek/ḳılmaḳ [4]

1. yok etmek, ortadan kaldırmak

S1297 Olup āb-ı mir'āt-ı āhen-beden / Hevā ʿaksi **maḥv eyler** āyīneden
S1465 Hemān **maḥv it** ü noḳṭa-i şekki gel / Ola tā saña müşkil-i ʿışḳ ḥal
NE3147 Siḥr ile ḥayāt-ı ḫayālin hemān / **Maḥv ide** bu ejder-i āteş-feşān

2. bozmak, yıkmak

HH995 Tīġ-i mevc itdi ṣafḥa-fersāyī / **Maḥv ḳıldı** o naḳş-ı zibāyı

maḥv olmaḳ [6] yok olmak, ortadan kalkmak

NE1559 Ṣanma ki defn olmaġıla **maḥv olur** / Ḫāke girince daḫı ḳuvvet bulur
SE683 Ser-keş olursa ne deñli āteş / **Maḥv olur** ẕerre-i ser-gerdān-veş
SE1251 **Maḥv olup** ṣafḥa-i ebced-ḫānı / Sikke-i rāyic idi nādānı
SE1783 Belki ḳalḳup aradan ḫār-ı fesād / **Maḥv olup** fitne ḫalāṣ ola ʿinād
HH1854 **Maḥv olurdı** ḫırāma gelse eger / Cilve-i āb ü sürʿat-i ṣarṣar
HH2350 **Maḥv olup** levṣ-i dāmen-i mülki / Eyledi pāk taḫta-ı fülki

maḥv ü iṣbāt [2] yazılı bir şeyi, bazı yerlerini çizmek, bazı yerlerine de ek yapmak suretiyle düzeltme

S794 İrişsün beḳāya fenā içre dil / Anı ṣafḥa-i **maḥv u iṣbāt** ḳıl
HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı ferverdīn / **Maḥv ü iṣbāt-ı** ḫaṭṭ-ı levḥ-i zemīn

maḫż [19] halis, katıksız; aslı, ta kendisi

S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne şeb sālike **maḫż-ı** nūr-ı siyāh

NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti ʿayn-ı ṣafā / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı **maḫż-ı** beḳā
NE2194 Ṣanma ʿAṭāī suḫanın **maḫż-ı** ḳāl / Diñle bu efsāneyi de ʿibret al
SE197 **Maḫż-ı** luṭfından o nūr-ı Settār / İtmedi ẓıllını da kimseye bār
SE440 **Maḫż-ı** luṭfından ider hep taḳlīd / Selefe virmege cāh-ı cāvīd
SE649 Ki nübüvvet bir ulu devletdür / **Maḫż-ı** ḥikmet senem-i ʿizzetdür
SE1209 **Maḫż-ı** ʿörf oldı reh-i seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur ʿālem
SE1403 Ḥükmüñe lāzım olan ṭāʿatdur / **Maḫż-ı** ḫaḳdur süḫan-ı ḥikmetdür
SE1638 Olınup nice meşāhidde ṣafā / Nūr-ı **maḫż** itdi bizi luṭf-ı Ḫudā
SE2045 Rūḥ-ı **maḫż** itse serāpā-yı tenī / Be yürü aña heves eyleyeni
SE2154 Nūr-ı **maḫż** iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç keder ol ṣaḫṣ-ı keşīf
SE2640 Her ʿamel kim idesin ḥikmet-ile / **Maḫż-ı** ḫayr ola hemān niyyet-ile
HH391 Hüner oldur ki idesin iṣbāt / Olmaya **maḫż-ı** iddiʿā kelimāt
HH750 Rīv-i dīv ana göre şehd ü şeker / Sāmirī sihri ise **maḫż-ı** şemer
HH896 Līk **maḫż-ı** ʿaṭā-yı Sübḥānī / Bir oġul gördi aña erzānī
HH1200 **Maḫż-ı** tevfīk olup bu vażʿ-ı ġarīb / İtdiler şükr-i bārgāh-ı mucīb
HH1484 Benüm eksükligüm nümāyandur / Bilürin **maḫẓ-ı** luṭf-ı iḥsāndur
HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl **maḫz-ı** ḫavāl / Bir dāḥi görmesi ümīd-i muḫāl
HH2662 Oldılar bī-mülāḥaza ol ān / **Maḫż-ı** tevfīḳ ile o semte revān

maḫżā [4] yalnız, ancak, sadece

SE2553 Nefsüñi körelmeg-içün **maḫżā** / Düşme her cāha miṣāl-i aʿmā
SE3476 Ehl-i dil ṣoḥbeti için **maḫżā** / Ġurbete düşdi bu ṭıfl-ı zībā
HH669 Yoġsa maġrūr-ı ḥüsn olup **maḫżā** / Vaṣla mānīʿ olursa istiġna
HH1613 Eyleyüp ṣūret-i cefāda vefā / Ġarazı iltifāt idi **maḫżā**

maḫzen [10] yeraltı, bodrum, eşya saklamaya mahsus yer

NE55 Noḳṭa-i bā nükte-i pinhān imiş / Ḫatm-i der-i **maḫzen-i** ʿirfān imiş
NE685 Gülşen-i rāz oldı o genc-i mefāḳ / **Maḫzen-i** gencīne gibi feyż-nāk
S930 Odur **maḫzen-i** çeşme-i Ḫıżr-ı cān / Ya ḫāk içre şahrınc-ı deyr-i muġān
S1030 O **maḫzen** ki genc-i nihāndur baña / Ġam irdikçe kehfü'l-emāndur baña
S1031 Dizilmiş o ḫumlar ki maḫtūmedür / Meger baḥr-ı **maḫzende** manẓūmedür
NE1123 Her birinüñ ḳıl naẓar āṣārına / **Maḫzenine** maṭlaʿ-ı envārına
NE1421 Ḳalbüñi de alamaz elüñden senüñ / Belki olur dürle ṭolı **maḫzenüñ**
SE377 **Mahzeni** çünki tetebbuʿ ḳılduñ / Ṭarḥda nice taṣannuʿ ḳılduñ
HH2078 Açılup saḳfdan meger revzen / Dögme-i zerle pür oldı **maḫzen**
HH2750 Būy-ı dil-keşle ḫalḳı mest itdi / **Maḫzenüñ** pāyesini pest itdi

maḫzenī [1] mahzene mensup, karanlık, kuytu yerde oturan

S1029 Faḳīri şeh eyler gedāyı ġanī / Ḫum-ı ḫusrevānī ile **maḫzenī**

maḫzen-i esrār [4]

1. Kur'ân-ı Kerîm

NE52 Nām ile çün sebʿ-i meşānīdür ol / **Maḫzen-i esrār-ı** nihānīdür ol
NE197 **Maḫzen-i Esrār-ı** Ḫudā-yı muʿīn / Maṭlaʿ-ı Envār-ı Muḥammed emīn

2. sırların saklandığı yer, sırlar hazinesi

NE1352 Her ṭarafı Maṭlaʿ-ı Envār-ı ḳuds / Güşeleri **Maḫzen-i Esrār-ı** üns

3. meşhur İran şairi Nizâmî'nin eseri

NE842 Fāl ḳılup **Maḫzen-i Esrārdan** / Pertev alup Maṭlaʿ-ı Envārdan

maḫzenü'l-esrār [1] Kur'ân-ı Kerîm

NE10 Ṣaʿṣaʿa-i maṭlaʿ u'l-envār-ı dīn / Ḳufl-ı der-i **maḫzenü'l-esrār-ı** dīn

maḫẓūl itmek [1] hor, hakir ve perişan eylemek

SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü penāhın **maḫẓūl** / Püşti maʿẓūl ü penāhı maḳtūl

maḫzūn [8] üzüntülü, tasalı

NE3112 Ḫayr duʿādan beni yād ideler / Ḫāṭır-ı **maḫzūnumı** şād ideler
SE3522 Ḫayr-ıla nāẓımını yād ideler / Cān-ı **maḫzūnumuzı** şad ideler
HH1124 Gördi Hurşīd Şāh-ı **maḫzūnı** / Ġarḳa-ı ḫūn derūn u birūnı
HH1460 Baña raḥm it ki zār u **maḫzūnem** / Ḥālet-i ʿışḳ ile dīger-günem
HH1808 İtdi dāmān-ı çarḫı ġarka-ı ḫūn / Hem-cū dāmān-ı ʿāşıḳ-ı **maḫzūn**
HH2141 Ḥāli **maḫzūn-ı** zār u nālānuñ / Yādına geldi çünki Şādānuñ
HH2154 Ṭurdı boynın burup şurāḥi-vār / Zār u **maḫzūn** miṣāli bu tīmār
HH2274 Şimdi ġurbetde zār u **maḫzūnem** / Yār u dār u diyārdan dūrem

maḫzūn itmek [2] üzüntü vermek, tasalandırmak

NE2079 Reʾy-i saḫīf ādemi **maḫzūn ider** / İki cihetden bile maġbūn ider
SE2989 Āşiyān ḥasreti **itmiş maḫzūn** / Kebg-i kūhsār gibi gözleri ḫūn

mā'ide [4]

1. üzerinde yemekler bulunan sofra, yemek, ziyafet

SE826 Beyża-i jāle ki bī-fāʾidedür / Ḥārişe gökden iner **māʾidedür**
NE1824 Sufra salup çün maʿan-ı zāʾide / Yer güline döndü hemān **māʾide**

2. Kurân-ı Kerîm'de bildirilen havarilerin isteği ve Hz. İsa'nın duasıyla Allah tarafından indirilen sofra

NE505 Lālede jāle niʿam-ı maʿnevī / Beyże ile **māʾide-i** ʿĪsevī
NE1106 Rūha ġıda heb niʿām-ı maʿnevī / Gökden iner **māʾide-i** ʿĪsevī

māʾil [14] bir şeye eğilimli olan, bir şeyi arzu eden

S627 Taʿaşşubda her birinüñ **māʾili** / Ben anı bunı bilmezin ḫāşılı
NE170 Ḥayf ki dünyānuñ olup **māʾili** / Akçe şayılmış ḳavl ide ʿāḳılı
NE944 Çarḫ-şıfat **māʾil-i** ʿıyş müdām / Mihr gibi dāʾim elinde idi cām
NE2275 Āb-ı zülālüñ şevḳidür **māʾili** / Çıḳmış idi teşneliginden dili
NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / Köhne puluç **māʾil-i** zikr-i sefāḥ
SE833 **Māʾilim** tāk-i rezüñ himmetine / Gör şu żaʿf-ile çıḳan niʿmetine
SE1536 Gerçi her tuḫfeye cān **māʾildür** / Cümleden ḫūbı ḫulūş-ı dildür
SE2699 Gerçek erler bu yola **māʾildür** / Ehl-i dil hep bu söze ḳāyildür
HH68 Zīr-i gerden ki ala **māʾildür** / Tīġ-i ʿışḳuñla nīm-bismildür
HH337 Ehl-i ḥikmet bu ḳavle ḳāʾildür / Zene **māʾil** zināya māʾildür
HH337 Ehl-i ḥikmet bu ḳavle ḳāʾildür / Zene māʾil zināya **māʾildür**
HH1072 Şehr-i Māhāna kim ki **māʾildür** / Buradan heft māha menzildür
HH1820 Ḳatı şefḳatli şāh-ı ʿādil idi / ʿĀşıḳ-ı derd-mende **māʾil** idi
HH1861 Virdi bergin hevāya ġonce-i dil / Şāh-veş oldı Şūḥ aña **māʾil**

māʾil olmaḳ [10]

1. istemek, arzu etmek; gönül vermek, aşık olmak

NE2857 Kimi anuñ **māʾil-i** iʿcām **olur** / Derdi hemān şiddet-i iġlām olur
SE1855 İy **olan māʾil-i** ruḫsāre-i zen / Olma ʿiffet evine āteş-zen
SE2182 Olsa bir kāre tedārük ḳābil / Müslim **olur** mı ḥarāma **māʾil**
SE2919 Cān-ıla **māʾil olup** ṣoḥbetine / Eyledi daʿvet anı ḥażretine
SE3182 Kākül-i dil-keşe **olma māʾil** / Virme her şaçı kesik ḳahbeye dil
HH1480 ʿĀşıḳ-ı zāra **māʾil oldı** biraz / Yaʿni maʿḳūla ḳāʾil oldı biraz
HH1892 Meyl-i dil oldı şāhid-i ʿādil / Bildi kendüye **oldıġun māʾil**
HH2239 Yār kim **māʾil ola** aġyāra / Kimden olur ya ʿāşıḳa çāre

2. yönelmek

SE2350 ʿAraba luṭf-ıla **oldı māʾil** / Şu gibi aḳdı şeh-i deryā-dil
HH100 Ẓulmete **māʾil olmaḳ** ile midād / İtmedi ṣafḥa üzre resm-i sevād

maḳʿad [3]

1. kaba et, geri, kıç

NE2640 Vār idi bir müdbir-i iġlām-ı dost / Rīşini **maḳʿadlara** itmişdi post
SE2042 Oldı her ḳaṭresi gūya aḫker / **Maḳʿadım** ṭurmadın od gibi yanar

2. minder, makam

SE2026 Düşünür sāye-veş ol serv-i revān / Naḳş-ı **maḳʿad** gibi meydāna hemān

maḳāl [14] söyleyiş, söz

S430 O dem içlerinden bir ehl-i kemāl / Nişār eyledi dürr-i dürc-i **maḳāl**
NE8 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i lāl-i **maḳāl** / Rābıṭa-i ṣubḥa-i erbāb-ı ḥāl
NE808 Bend olunup rişte-i dürr-i **maḳāl** / Geldi o cemʿiyyete çün inḥilāl
NE2301 Oldı ḳaba rūzına giren meʾāl / Ġunne-i tecvīd-i mülemmaʿ **maḳāl**
NE2304 Ehl-i belāġatda budur iʿtidāl / Kʿola maḳāmına muvāfıḳ **maḳāl**
NE2879 Sübḥa-şıfat elde olup bu **maḳāl** / Pākluġuñ şükrine ḳıl iştiġāl
NE3081 Aşdı ṭuvaġını bu rengīn **maḳāl** / Cilve ḳıla tā ki arūs-ı ḥayāl
SE1951 Cāriye gördi ki iḫfāsı muḫāl / Başladı itmege tafṣīl-i **maḳāl**
SE2204 Laḳabuñ aşlını itdükde suʾāl / Böyle naḳl eyledi bir ehl-i **maḳāl**
SE2905 Farḳı ammā ki degil cāy-ı **maḳāl** / Māʾ-i rākidle bir olur mı zülāl
SE3303 ʿĀḳil olan didi vardur bir ḥāl / Ḳatı bī-hūde degildür bu **maḳāl**
SE3383 Açsa efsun u fesāneyle **maḳāl** / Fetḥ ola nice ṭılısm-ı eşkāl
HH184 Ḫāme keyfiyyetini itmez edā / Her maḳāmuñ **maḳāli** var zīrā
HH1487 İtdi şeh āyīne-ṣıfāt iḳbāl / Söyledi ṭūṭī-i güşāde **maḳāl**

maḳām [20]

1. durulan yer, durak, mekan, mahal

S176 **Maḳāmına** geldükde ol āfitāb / Ne sırdur bu kim germ idi cāme-ḫˇāb
S501 Niçün eylemez maḥfile iḥtirām / Müsāvī maḥalli midür ol **maḳām**
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol **maḳām** / Şeh gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u şām

NE1705 Gerçi ki mey-ḫāne idi ol **maḳām** / Mest görinürdi o rind-i be-nām
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı zemīndür o **maḳam** / Ṭunanuñ sāḥili ṣaġr-i İslām
SE3512 Cehl-i ṣoḥbet ki olındı itmām / Ḳırḳlar menzili oldı bu **maḳām**

2. manevi mevki, mertebe

S435 Ki devr eyledikçe o gūş-ı kelām / Medār olmaḳ ister bu dil-keş **maḳām**
S527 Gel ey kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i kelām / Müheyyā ḳıl aña münāsib **maḳām**
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / ʿAceb cāy-ı şāhāne dil-keş **maḳām**
S701 Başında yavasıyla her bir nihāl / **Maḳām-ı** tecerrüdde Mecnūn-miṣāl
S707 ʿAceb ḫayme ol ḳulle-i sebz-fām / Ki eṭrāfı ortada olmuş **maḳām**
S719 Ḳarībinde var bir mübārek **maḳām** / Ricāle olur çille-ḫāne müdām
NE312 İrdi **maḳāmına** o rūḥ-ı revān / Uyur idi şanki uyandı cihān
NE2753 Gāh dügāh eyleye geh çārgāh / Seyr-i **maḳāmāt** ide ol rū-siyāh
HH2700 Gördi bulmış **maḳām-ı** ḳurbete rāh / Eylemiş tekye-i visāde-i māh
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir āh-ı seḥergāh / **Maḳām-ı** ḳurbuña göster güzergāh
HE29 İder mihrüñ **maḳāmın** evc-i aʿlā / Geçer ḫoş sayesinde māh-ı ġarrā

3. sözün yeri

NE2304 Ehl-i belāġatda budur iʿtidāl / Kʿola **maḳāmına** muvāfıḳ maḳāl
SE648 ʿĀḳıbet kendi idüp feth-i kelām / İtdi bu vech-ile taḥḳīḳ-i **maḳām**
HH184 Ḫāme keyfiyyetini itmez edā / Her **maḳāmuñ** maḳāli var zīrā

maḳām eylemek/itmek/ḳılmaḳ [1] bir yere yerleşmek

S722 Odur burc-ı ḫurşīd-i ṣubḥ-ı ṣafā / Ki anda **maḳām eylemiş** Aḳbaba
NE207 Çarḫda **itdi** ise ʿİsā **maḳām** / ʿArşı güzār itdi nebī-i enām
NE1376 **Eyledi** envār-ı ilāhī **maḳām** / Dā'ire mi niteki bedr-i temām
SE239 Ol gice Ḥażret-i sulṭān-ı kirām / Ümmehānī evini **ḳıldı maḳām**
SE663 **Ḳıldı** ḫurşīd gibi çarḫı **maḳām** / Oldı envār-ı maʿārifle be-kām
SE1485 **Eyleye** cennet-i aʿlāyı **maḳām** / Bād-bīz ola kef-i berd ü selām
SE2202 Üsküdāra varup **itmişdi maḳām** / Ḫayli saʿy itdi çoḳ olınca cüẕām
HH1801 **Eyleyüp** ʿāḳıbet cinānı **maḳām** / Ḳodılar bu ṣaḥifede bir nām

maḳām-ı anḳā [1] Anka'nın makamı ‖ en yüksek mertebe

HH2076 Neyyir-i mū-sefīd bālāda / Zāl-ı Zerdür **maḳām-ı ʿanḳāda**

maḳām-ı cemʿü'l-cemʿ [1] [tas.] salikin her nesnede Allah'ın tecellisini gördüğü mertebe

HH595 Farḳdan ḳaldı ṣavt-ı muḳriyi semʿ / Oldı cāmiʿ **maḳām-ı Cemʿü'l-cemʿ**

maḳām-ı ḫiẕmet [3] hizet yeri, hizmete amade olma durumu

HH912 Nice bütler **maḳām-ı ḫıdmetde** / Döndi ḥavrāya bāġ-ı cennetde
HH1362 Bende ḳā'im olup ḥimāyetde / Pāyidārum **maḳām-ı ḫiẕmetde**
HH2193 Gördi cānānı ṣadr-ı ʿizzetde / Ṭurdı kendi **maḳām-ı ḫiẕmetde**

makar(r) [8] oturulan, ikamet edilen yer

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili ʿışḳ eger / Bir ġonca iken biñ gül-i maʿnāya **maḳar**
S680 İdüp ʿaksini mār-ı māhı **maḳar** / Anı ḳalʿa-i şāh-ı mārān ider
S682 Bu sāhilde olmuş **maḳarr** Yūşaʿa / Ki envār-ı feyżi şalar şaʿşaʿa
S1177 Perī-veş ṭutar şīşe içre **maḳar** / Dehānı açık ḳalsa rūḥı uçar
NE1001 Yūsufuñ ol itdi **maḳarrını** çāh / Çāhı hem ol eyledi şehrāh-ı cāh
SE1567 İtse bir mühre süveydā gibi ger / Birinüñ ḥoḳḳa-i ḳalbinde **maḳar**
SE3050 Dil-i ʿāşıḳda çü laʿl-i dil-ber / Enderūnīde idi aña **maḳar**
HH323 Gāhī zīr-i liḥāfı itse **maḳar** / Ḳura iki direkli bir çāder

maḳaş [1] arasına konulan kağıt, bez, kumaş, saç vb. şeyleri kesmeye yarayan ortadan bir pimle çapraz şekilde birleştirilmiş, iç tarafları keskin iki bıçaktan meydana gelen alet

HH227 Per döker şimdi görse tīḫūyı / **Maḳaş** añlar per-i piristūyı

maḳbere bekçisi [1] geçimini mezarlıkta bekçilik yaparak sürdüren görevli, mezarlık bekçisi

SE1618 **Maḳbere bekçisi** nāmın ṭaḳınur / Meyyiti biri birinden saḳınur

maḳbūl [9] kabul edilen, muteber

S646 Kilīd-i fütūḥ-ı Sitanbuldur ol / Ebü'l-fetḥe miftāḥ-ı **maḳbüldür** ol
NE1163 Şiʿrüñ olur kimisi **maḳbūl-i** ḫāṣ / Kimi bulur ʿāmmeye ihtişāş
NE1426 Bende-i **maḳbule** füyūżāt-ı ḥaḳ / Muʿcize-veş oldı kerāmet-i ḥaḳ
NE1959 Böyle olanuñ sözi **maḳbūl** olur / Merdüm olur ḳā'il-i maʿḳūl olur
NE2872 Tāze müzellef daḫı **maḳbūldür** / Genc irisi olsa da maḳbūldür
NE2872 Tāze müzellef daḫı maḳbūldür / Genc irisi olsa da **maḳbūldür**
SE367 Ben didim terceme olmaz **maḳbūl** / Tercemān olmaġı kim ide ḳabūl
SE2621 İtmedüm ʿöẕr ü niyāzın **maḳbūl** / Eyledüm maḳṣada ibrām-ı vüṣūl

HH2723 İki ḥasret ḳavuşduġı demler / Çünki **maḳbūl** olur duʿā dirler

maḳdem [5]

1. dönüp gelme, geliş

SE1635 Eyle icmāl-i beyān-ı aḥvāl / Nereden **maḳdem** ü ḳanda iḳbāl
SE2519 Ḳışşadan ġāfil iken yaʿnī hemān / **Maḳdemüñ-çün** anı itdüm ḳurbān
HH1203 Çün şeref buldı **maḳdemi** ile serīr / İtdi Behzād-ı nev-cevānı vezīr
HH2101 **Maḳdeminden** olup peder ḫāndān / İsm-i sāmisini ḳodı Şādān

2. İmparatorluk döneminde kalyoncuların giydiği bir tür başlık

HH578 Ḫāk-pāyı şemāme-i ʿālem / Şāme-i **maḳdemiyle** müşgīn-dem

maḳdūr [1] elden gelen şey, güç, kuvvet

NE349 Olmaya **maḳdūr-ı** dil-i pür-melāl / Ala mı deryāyı bu ṣunmuş sifāl

maḳhūr [4]

1. bozguna uğramış, yenilmiş, mağlup

SE3100 Āl-i ʿOṯmanuñ olup **maḳhūrı** / Bende-veş olmış-iken meʾmūrı
SE3103 Ricʿat itse yine Şah Manṣūr / Ḳaçmadan ḳaçmaz idi ol **maḳhūr**
HH2332 Eyledi çün diyār-ı ḫasma ʿubūr / Ceng idüp itdi düşmeni **maḳhūr**

2. mahvolmuş, tükenmiş

SE1250 ʿAlem-i ʿilm nigūn ü **maḳhūr** / Oldı ṭūmār o raḳḳ-ı menşur

mākiyān [4] tavuk

NE2350 Cūşa gelür idi o ṣafādan hemān / Niteki bir beyża içün **mākiyān**
SE2829 **Mākiyānlar** ki ʿiyāl oldı baña / Ḥıfẓ idüp ġayra yedürmem ḳatʿā
SE3144 **Mākiyān** meyli düşerse cāha / Tilkilenmek görinür rūbāha
HH340 Ḫānegīye ḫōd olmaz ol bāzī / **Mākiyān** aldadur mı şāhbāzı

maḳreme [1] sofra havlusu, el bezi

NE2469 Ṣanıcaḳ ʿāşūre dönüp gūyiyā / Ṣarḳar idi **maḳremeler** her yaña

maḳrūn olmaḳ [1] yakınlaşmak, ulaşmak, kavuşmak

SE266 Luṭf-ı iksirine **maḳrūn** oldı / Müşterīnüñ işi altun oldı

maḳṣad [9] meram, niyet, amaç

S410 O būy oldı hādī reh-i **maḳṣada** / ʿAyān oldı nā-geh der-i meykede
NE181 **Maḳṣadı** çünkim ola ḳatʿ-ı cidāl / Ya ṭalebinde niçün eyler ḳıtāl
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı dür-i genc ola / Bunı bulan **maḳṣadına** yol bula
SE173 Beni geh pādişeh-i ʿālem ider / Şāhid-i **maḳṣad** ile hem-dem ider
SE308 Emel-i dīn ü düvel Ḫān Murād / **Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata** Sulṭān Murād
SE1282 Ṣabr iden **maḳsadın** elbette bulur / Bu ḳara gün de giçer bir gün olur
SE1723 ʿAḳldur ḫāfıẓ-ı dīn ser-ḥadinüñ / ʿAḳldur mesned-i cān **maḳṣadınuñ**
SE2621 İtmedüm ʿöẕr ü niyāzın maḳbūl / Eyledüm **maḳṣada** ibrām-ı vüṣūl
HH1007 Olmadı kimse **maḳṣada** reh-yāb / Çıḳmadı ṭaşraya meger ki ḥabāb

maḳṣada irmek [1] amacına ulaşmak, istediğini elde etmek

NE1279 **Maḳṣada irer** derd-i riyāżātsız / Vāʿiẓ-i şehr ile müdāratsız

maḳsem [2] bir şeyin kollara, kısımlara ayrıldığı yer, taksim yeri

HH96 Lücce-i cemʿa kevni ġark itdi / **Maḳsem-i** çeşme oldı fark itdi
HH258 Dil-i şāfīsi menbaʿ-ı ʿirfān / Kef-i kāfīsi **maḳsem-i** iḥsān

maḳṣūd [20] amaç, maksat, kasıt

NE97 Rāhber-i vāṣıla-i güm-rehān / Ḳaʿbe-i **maḳṣūd-ı** kühān ü mihān
NE559 İtmedi bir reşḥa-i kemter beyān / Olmadı **maḳṣūd** ile raṭbu'l-lisān
NE891 Kendi gider iylüġü bāḳī ḳalur / İki cihāndan daḫı **maḳṣūd** alur
NE955 Anı yeleklendürüp ol per ü bāl / Menzil-i **maḳṣūduna** buldı viṣāl
NE990 ʿIşḳ ile dil-i cām-ı ṣafāya döner / Şāhid-i **maḳṣūd** olur cilve-ger
NE2907 Hem-reh olup menzil-i **maḳṣūda** dek / Dāmenin alur yigidüñ ol köpek
SE630 Līk ol ʿilm degildür **maḳṣūd** / Ki ide ādemi daḫḫāl ü ʿanūd
SE2113 Ṣabr-ıla buldı bulan **maḳṣūdı** / Açdı miftāḥ-ıla genc-i cūdı
SE2494 Ṭayy-ı rāh eyleyerek leyi ü nehār / Eyledi menzil-i **maḳṣūda** güẕār
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı cān-ı ʿalīl / Ṭutdum anı reh-i **maḳṣūda** delīl
HH833 Her cihetden Hüdāya şükr itdi / Reh-i **maḳṣūda** raḳṣ ile gitdi
HH1167 Ol hayāl ile oldılar şādān / Gūy-ı **maḳṣūda** urdılar çevgān
HH1267 Didi **maḳṣūd** ise bu resme maḥal / Size bir bāġ-bān gerek evvel
HH1651 Yazdı **maḳsūdı** üzre ol ustād / Ṣaḥṣ-ı ġammaza oldı naḳṣ-ı murād
HH1659 Göricek resm-i kilk-i naḳḳāşı / Bildi **maḳṣūd-ı** ṣaḥṣ-ı ḳallāşı
HH1964 Az zamānda o peyk-i bād-vürūd / Oldı reh-yāb-ı menzil-i **maḳṣūd**
HH2030 ʿĀşıḳuñ çün işitdi āvāzın / Ṭuydı **maḳṣūdın** añladı rāzın
HH2058 Vaṣl ile ʿāşıḳı ider ḫoşnūd / Şehler olur vesile-i **maḳṣūd**

HH2424 Çalınan hep kulaġa naġme-i ʿūd / Tarlar naḳş-ı mıştar-ı **maḳṣūd**
HH2717 Birlige yitdi ḳāṣıd u **maḳṣūd** / İkilik oldı aradan nā-būd

maḳṣūda irmek [1] istediğini elde etmek, amacına ulaşmak
SE3443 Vardı söz āḫire bu ḳıṣṣa ile / **İrdi maḳṣūdına** ol bizde bile

maḳṣūd itmek [1] kastetmek, amaçlamak
NE459 Şāh ki **maḳṣūd ide** küşte ḳışāş / Olmaz o dem kebk ü kebūm ḫalāş

maḳṣūm [2] bölünmüş, taksim edilmiş
SE162 Çünki ḫaluñ ola Haḳḳa maʿlūm / Bī-taḫallüf gele rızḳ-ı **maḳsūm**
SE650 Ḥikmet-ise iki ḳısma **maḳsūm** / ʿİlmi ile ʿamelidür maʿlūm

maḳṣūr {maḳṣūd} [1] bkz. ‘maḳṣūd’ md.
HH2038 Bī-riyā ʿāşıḳa budur **maḳṣūr** / Ola bend-i zebūn ü çeşm-i ḥasūd

maḳṣūre [4]
1. camilerde etrafı parmaklıklarla çevrilerek padişahlar için ayrılan yüksekçe yer
NE290 Cāmiʿ-i eflāke iderken ʿubūr / Yaḳdı o **maḳṣūrede** ḳındīl-i nūr
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa virüp ḳadr-i Celīl / Yaḳdı **maḳṣūrelerinde** ḳandīl
HH591 Oldı **maḳṣūrelerdeki** ʿulemā / Şekl-i Bercīs-i günbed-i vālā
2. parmaklıkla çevrili yüksekçe yer
HH1722 Çār-dīvār içinde cilvegehüm / Ḳaṣr-ı **maḳṣūredür** benüm nigehüm

maḳṭaʿ [1] kamış kalemlerin, üzerindeki kalem yuvasına yatırılıp uçlarının kesilerek düzeltildiği kemik, boynuz, fildişi, bağa, sedef gibi sert maddelerden yapılmış ince uzun alet
HH260 Ḥall-i işkāl ü ḳaṭʿ-ı evḫāma / Ser-i **maḳṭaʿda** gezlik ü ḫame

maḳṭaʿa irmek [1] sona ermek, bitmek
SE2896 **İricek maḳṭaʿa** ʿömr-i şāʿir / Añdurur nāmını şiʿr-i fāḫir
HH262 Ṭīġ-ı faṣlü’l-hitāb ile ekṣer / **Maḳṭaʿa ermeden** nizāʿı keser

maḳtūl [2] katledilmiş, öldürülmüş
SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü penāhın maḫẕūl / Püşti maʿzūl ü penāhı **maḳtūl**
HH2027 Kimi **maḳtūl** olup kimisi esīr / Güc ile ḳaçdı şāh-ı māh-mesīr

maʿḳūl [11] akla uygun, akıllıca, mantıklı olan
S953 Sebū cāma meyl itse **maʿḳūl** olur / Muḥabbetle dilden dile yol olur
NE1866 Gördi misāfir sözi **maʿḳūldür** / Tārik-i maʿḳūl olan güldür
NE1866 Gördi misāfir sözi maʿḳūl dür / Tārik-i **maʿḳūl** olan güldür
NE1959 Böyle olanuñ sözi maḳbūl olur / Merdüm olur ḳāʾil-i **maʿḳūl** olur
SE675 Ḥażret-i şeyḫ sözin itdi ḳabūl / Gördi taḥrīrini vech-i **maʿḳūl**
SE998 Gūş ṭut pendümi iʿlām ideyin / Seni **maʿḳūl** ile ilzām ideyin
SE1718 İtmedi göz göre **maʿḳūle** ʿinād / Derd-mend oldı sitemden āzād
SE3106 Yine **maʿḳūl** söze uymaz imiş / Yeñilirken güreşe ṭoymaz imiş
HH390 Didiler gerçi sözlerüñ **maʿḳūl** / Līk cümle delīl-i bi-medlūl
HH1480 ʿĀşıḳ-ı zāra māʾil oldı biraz / Yaʿni **maʿḳūla** ḳāʾil oldı biraz
HH2113 Oldı maḥfūẓı ser-be-ser menḳūl / Nükte fehm itdi añladı **maʿḳūl**

makul-fehm [1] akıllı, anlayış sahibi, idrak kabiliyeti yüksek
HH627 Gördi çün ʿaḳl ü dāniş-i püseri / Ḫayli **maʿḳūl-fehm** idi pederi

maʿkūs [2] baş aşağı, ters çevrilmiş ‖ uğursuz, kötü
NE3165 Eyleye her ṣafḥasını ol ġabī / Çehre-i **maʿkūs-ı** muḳallid gibi
SE1195 Oldı devrān-i celāli **maʿkūs** / Rāʿyet-i devleti ḳıldı menkūs

māl [61] kullanılan kıymetli ve gerekli şey, kullanıma hazır para, eşya veya hayvanlar, varlık, servet
S56 İdüp şerʿi rū-pūş-ı taḫṣīl-i **māl** / Ḥarāmī-ṣıfat kārum ola vebāl
S178 İdüp feyż ile dilleri ḫumm-ı **māl** / Ṣıġışmadı kendüye her ehl-i ḫāl
S221 Ġazāsına ʿālem idüp iştiġāl / Dile gelmedi hiç ne mülk ü ne **māl**
S1130 Virür nūr-ı fer şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı **māle** geçmiş ayaġı anuñ
S1231 Ḳadeh reʾs-i **māl-i** ṣafā vü niʿam / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı ġam
NE388 Varamayan itmiş idi yarlıḳ / **Māl** u ricāl ile meded-kārlıḳ
NE628 Kimisi ādem geçinür **māl** ile / Farḳı yoḳ iken ḫar-ı ḫammāl ile
NE629 Ḥisset ile cem-i zer ü sīm ider / **Mālını** sermāye-i taʿzīm ider
NE868 Sevmedi **māl** ehlini Mevlā gibi / Buġżı var erbābına dünyā gibi
NE912 Şol telefe kʿola telāfi muḥāl / İtme bedel olmaz imiş cāna **māl**
NE929 Līk sipāh olmaz imiş mālsız / **Māl-ı** reʿāyā-yı ḫoş-aḥvālsiz
NE929 Līk sipāh olmaz imiş **mālsız** / Māl-ı reʿāyā-yı ḫoş-aḥvālsiz
NE930 **Māla** daḫı çünki raʿiyyet gerek / Ḥāl-i reʿāyāya riʿāyet gerek
NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā bezl-i **māl** / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem celāl

NE1728 Surḫ ile pür-ḫamdan alup leẕẕeti / Ḫalḳa ṣatar **māl** ile germiyyeti
NE1778 **Māl** ü ʿıyāline baḳa dürdan / Alıḳoya cennet ile ḫürdan
NE1785 Her ne ḳadar çoġ ise de mülk ü **māl** / Ḫār u ḫaṣıyla ola deryā-miṣāl
NE1792 Merddür elbette ʿaṭā eyleyen / Cāna ḳıyar **māla** seḫā eyleyen
NE1803 Cāhil olur ḥākim-i şerʿ-i mübīn / Ḫırsız olur **māl-ı** ġuzāta emīn
NE1807 Bāʿiṣ-i ḫayrāt ola **māl-ı** zinā / Ḳurı yere köpri yapa dāʾimā
NE2235 Söylenür ilde bu meṣel-i cidāl / Ṣabr idemez söyledür ötesini **māl**
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i genc-i Ḥalīl / Ḳalmış idi yine çū **māl-i** necīl
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḫüsn ü cemāl / ʿİffet-i aṣl u ḫaseb u mülk **māl**
NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i **māl** ü cāh / Dīni ider nikbet-i dünyā tebāh
NE2832 Gāh gelüp miʿdeye germ-iştihā / Saña ider **māl-ı** ḫarāmı ġıdā
NE2891 Fāʿile **mālıyla** olup ʿöẕr-ḫāh / Oldı niçe müflise püşt ü penāh
NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / **Māl-ı** ḫarāma uzadan ṭurma dest
NE2930 N'eyledi gör devlet-i Ḳārūnı **māl** / Añma ki maḫşerde nice olur ḫāl
NE3010 Hiç düşe mi ʿaḳl ile iẕʿānına / **Maluñ** ile ḫaşm olasın cānuña
SE905 Fikr ola münḥaṣır-ı milket ü **māl** / Ḫāṭıra gelmeye hiç fikr-i meʿāl
SE942 Ne cihan fikreti ne mülk ü ne **māl** / Ne ġam-ı cāh ne yārān ne ʿiyāl
SE1151 Baḳma hīç aṣl u neseble **māla** / Kimse ḳarşı ḳoyamaz iḳbāla
SE1153 ʿAsker ü milket ü **māl** olmaya sed / Seyl-i idbāra ṭayanmaz mesned
SE1204 Ne revā bir iki baṭṭal ü şaḳī / **Māl** için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı
SE1238 Reʿs-i **māla** varup itsün mi zarar / Virdügin ol da çıḳarmaḳ ister
SE1244 Yüklü itse anı bir **māl** eşegi / Ḳalmaz altında geçer hep dilegi
SE1274 Ḳanġı maẕlūma ki aḳın şaldı / Biri **mālın** biri cānın aldı
SE1419 **Mālı** cāndan dimiş erbāb-ı naẕar / Ḫāṣılı māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı naẕar / Ḫāṣılı **māla** ḳıyan cāna ḳıyar
SE1555 **Mālı** yaġmasına ḳıldı fermān / Gūyiyā gülşene sulṭān-ı ḫazān
SE1804 Cizye **mālın** eger itmezse edā / Ḥażır olsun demine vardım aña
SE1866 Veled olmazsa acursın **māla** / Ḳoyamazsın anı Beytü'l-māla
SE1893 **Māl** için itme zem hem-ḫāne / **Māl** cāndan diyü ḳıyma cāna
SE1897 **Mālı** üstine müvekkil cinler / Heyʾeti şekl-i ṭılısm-ı münker
SE2055 ʿAḳl-ıla olsa eger kesret-i **māl** / Olmaya şaḫṣ-ı mubaşşır dellāl
SE2098 Didi şerʿan olur isrāf ü vebāl / Olmasın **māl-i** ḫazīne pā-māl
SE2428 **Mālı** ider yıl on iki ay sefer / ʿÖmri hep dād u sited birle geçer
SE2438 Sehv-ile maşrafa rencūr olmaḳ / İllerüñ **mālına** gencūr olmaḳ
SE2447 Arada **maluñ** olur hep tālān / Unudurlar seni bī-çāre hemān
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / Çoḳ süḫan şādıḳ u çoḳ **māl** ḫalāl
SE3000 Kimsenüñ **mālı** degildür bu menāl / Yürü bizden saña ber-vech-i ḫalāl
SE3418 Ocaġa yansın o mülk ü ol **māl** / Adama olsa münāsibce ḫelāl
HH785 **Mala** yok ẕerre deñlü raġbetümüz / Kārda ḫod görüldi ḳudretümüz
HH926 Gerçi tabʿa bu ḫāl müşkildür / Bīm-i ser terk-i **māl** müşkildür
HH1045 Oldı seyr-i ʿacāyib-i aḥvāl / Ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i devlet ü **māl**
HH1066 Eyledüm naḳd idüp size īṣāl / Ne ise ṣarfdan baḳiyye-i **māl**
HH1067 Buldılar çünki **māl-ı** bī-minnet / İtdiler şükr-i Vāhib-i niʿmet
HH1093 Oldı zerrīn ḫadeng-i düşmen-i **māl** / Cism-i Ḫurşīdde eşiʿʿa-miṣāl
HH1096 Anı ıḍlāle himmet eylediler / ʿIrż-ı **māl-ı** ġanimet eylediler
HH2447 **Mālı** bir yirden itdiler ber-bād / İki hem-rāz ü hem-dem ü hem-zād
HH2670 Āḫir ol deñlü **māl-i** vāfir ile / Yār-ı cān u ṣafa-yı ḫāṭır ile

māl-ā-māl [1] çok dolu, dopdolu

SE230 Nūrile ʿarṣa-i şeb **māl-ā-māl** / Ṭaşdı nehrü'l-leben ḫuld-misāl

māl ü menāl [2] mal mülk

SE2059 Bu ḫamāḳatla müreffeh-aḥvāl / Ṣaḳalı ṣaġışı var **māl ü menāl**
SE3415 Gerçi kim **māl ü menāl** efzūndur / Yere giçsin ṭutalum Ḳarundur

mālā-kelām [3] söz götürmez, diyecek yok, pek mükemmel çok iyi ve mükemmel

NE1541 Redd-i selām itmesi **mālā-kelām** / Ḳavl-i peyġamber ile ʿaleyhi's-selām
NE1744 Müddet-i ʿömründeki ḫarcın tamām / Ṣarf-ı reh-i ḫaccını **mālā-kelām**
NE1984 ʿUcb u riyā ile de **mālā-kelām** / Masḫaralıḳ deñlü çıḳarmışdı nām

mā-lā-yaʿnī [2] anlamsız, yararsız; boş, saçma

SE2377 Sākin ü ehl-i vaḳar ol yaʿnī / Olagör tārik-i **mā-lā-yāʿnī**
SE3468 Lāf urup eyleme baḫṣ-i maʿnī / Yürü var söyleme **mā-lā-yaʿnī**

Malġara [1] Atâyî'nin dedesi Yahyâ bin Pîr Ali bin Nasuh'un doğduğu yer, bugün Tekirdağ'a bağlı bir ilçe, Malkara

NE1458 Bir gün irüp cezbe-i himmet aña / **Malġara'dan** itdi ʿazīmet aña

mālī [2] bir şeyle dolmuş bulunan, dolu

NE2722 Sīnesi efkār ile **mālī** olan / Ṣafḥa-i dīvān-ı ḫayālī olan
HH2402 Güş idüp eşk-i çeşm-i gevher-zā / Oldı **mālī** ṣaḥīfe-i ġabrā

māliḫulyā [5] karasevda, kuruntu

S1231 Ḳadeh reʾs-i māl-i ṣafā vü niʿam / Bu sermāye-i **māliḫulyā-yı** ġam
SE171 **Māliḫulyā-yı** ḫayālāt-ı muḫāl / Oldı jeng-āver-i āyīne-i bāl
SE382 Penc gence ẓafer ümmīd-i muḫāl / **Māliḫulyāyıla** bir naḳş-ı ḫayāl
SE1032 Ol gice başımı yire ḳomadım / **Māliḫulyālar** ile uyumadım
SE1157 **Māliḫulyā** ile egler göñlin / Ḳuru sevdāyıla egler göñlin

mālik [6] bir şeyi olan, sahip, efendi, tasarruf ve idare eden

S556 Firībinde zülf-i ḫum-ender-ḫumı / Deñiz **mālikidür** alur ādemi
NE599 Nice kefen ṣoyıcı nebbāşeler / Keşf-i ḳubūr itmege **mālik** geçer
NE1399 **Mālik-i** sermāye-i himmet olan / Sālik-i şehrāh-ı ḥaḳīḳat olan
SE424 Ola mı ṣāḥib-i Ḳāmūs-ı Vasīṭ / Hem-ser-i **mālik-i** deryā-yı muḥīṭ
HH1347 Pādişāhāne ʿayş idüp her gāh / Vaḳtime **mālikem** bi-ḫamdi'llāh
HH2785 Ṭālib-i ʿilm oḳursa zeyrek ola / Kātib ü **mālike** mübārek ola

mālik olmaḳ [2] bir şeye sahip olmak, bir şeyi elde etmek

S152 Görüp ol şeh-i lā-mekān sāliki / Ḳul **oldı** süvüm lüccenüñ **māliki**
HH2112 **Mālik-i** māye-i kemāl **oldı** / Bāliġ-i meblaġ-ı ricāl oldı

mālikāne [1] malikçesine, sahip gibi

HH2604 **Mālikāne** ol iki ʿāşıḳlar / Māh-ı Yūsuf-cemāl ile hem-ser

māliş [2] sürme, sürtme, sürüş, ovma, ovuşturma

NE1944 **Māliş-i** eṭrāfda birḳaç ġulām / Kimi mükesserānlıġın eyler müdām
HH2696 İde ḫurşīd-i ʿātifet īşrāḳ / Nergisin açа **māliş-i** eşfāḳ

maʿlūl [1] bedende olan sakatlık, sakat

S836 Keser ḳanını ol leb-i cān-fezā / Olur çeşm-i **maʿlūle** şekker devā

maʿlūm [14] belli, bilinen

S992 Derūnı ḳadeḥ gibi bī-reyb ü şek / Aña cümle **maʿlūm-ı** rāz-ı felek
SE145 Saña **maʿlūm** Ḫudaya ki benüm / Rūz u şeb nefsüme budur suḫenüm
SE162 Çünki ḫaluñ ola Haḳḳa **maʿlūm** / Bī-taḫallüf gele rızḳ-ı maḳsūm
SE363 Līk bir iki ẓarīf-i Rūmī / Mesʾele olmayıcaḳ **maʿlūmı**
SE477 Refʿ olup perde-i esrār-ı ḳażā / Görmedin mesʾele **maʿlūmuñ** ola
SE650 Ḥikmet-ise iki ḳısma maḳsūm / ʿİlmi ile ʿamelidür **maʿlūm**
SE1787 Geldi çün nāme-ber-i Ḳayṣar-ı Rūm / Āṣafa oldı ḳażıyye **maʿlūm**
SE2224 Biri didi a ḳız o mum degil / Barmaḳ oldıġı da **maʿlūm** degil
SE2275 Didiler ḫākim-i ceng-āver-i Rūm / Ne ḳadar ser-keş idügi **maʿlūm**
SE2702 Līk bu nüktede **maʿlūm** gerek / Ṣafḥa-i ḫāṭıra mersūm gerek
SE3058 Ġurre-i dāniş-i ḫādim maḫdūm / Ḥāl ise aña degildi **maʿlūm**
SE3120 Oldı çün şāha ḳażıyye **maʿlūm** / Ṣīr-veş ḳıldı o rūbāha hücūm
HH1703 Hele olsun bu nükte **maʿlūmuñ** / Devirür tāġı āhı maẓlūmuñ
HH1720 Bu ḳadardur yaḳīn ile şübhem / Ḥaḳḳa **maʿlūm** ġayrisin bilmem

mā-melek [6] bir kimsenin bütün malı mülkü, mal varlığı

NE1769 **Mā-melekin** cümle döker ḳor gider / Dehr aña bir ḫādişi vāriş ider
NE1771 Lābüd olur **mā-melekinde** be-kār / Sünnet-i muʿtādeyi icrā ider
NE3131 **Mā-melekin** itdi nişār ol dilīr / Biñde birin itmedüm ammā faḳīr
SE2179 Ṣarf ider **mā-melekin** sāde ḳalur / Kendi başına belā ṣatın alur
SE2996 Görmedik böyle ḫışāl-i melekī / Eyledüñ beẓl bize **mā-meleki**
SE3439 ʿAḳd-içün itdi şu deñlü şenlik / Virdi hep **mā-melekin** ergenlik

Maʿmūr [1] bkz. 'Beyt-i Maʿmūr' md.

HH878 Ḫūblarla bihişt idi pür-ḥūr / Beyt-i **Maʿmūr** ile ṭolı bir sūr

maʿmūr [5] gelişip güzelleşmiş, bayındır, şenlikli

NE779 Ẓahiri vīrāne vü mihnet-zede / Bāṭını **maʿmūr** Meḥemmed Dede
NE1783 Ehl-i seḫā hāline eyle naẓar / Dīnini dünyāsını **maʿmūr** ider
NE3026 Gerçi ider ẓevḳ ile bezm-i şarāb / Ger öñi **maʿmūr** ise ardı ḫarāb
SE1691 Oldı ẓulm-ıla o mülk **maʿmūr** / Zār u bī-berg miṣāl-i ṭanbūr
SE2389 Āb-ı dil-cūyla meyl-i **maʿmūr** / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda ʿamūd-i pür-nūr

maʿmūre [4] insanların yaşadığı güzel kurulmuş memleket; şehir, belde, mamur olan yer

S620 Bu **maʿmūre** bender o tenhā sitān / ʿİnād eylemez bunda şehrī olan
NE438 Şāh-ı kerem vāriş-i evreng-i cem / Ḥāriş-i **maʿmūre-i** mülk-i ümem
NE792 Ḳıldı beni ḳāfile-bend-i ḫayāl / Dāḫil-i **maʿmūre-i** şehr-miṣāl
NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi mür-pere zāl / Ḳondıġı **maʿmūrede** şenlik muḫāl

maʿnā, maʿnī **[59]** anlam, bir kelime ya da kelime grubunun ifade ettiği şey, kalbe doğan fikir

SR10/1 Olmaz ʿaceb eylerse dili ʿışḳ eger / Bir ġonca iken biñ gül-i **maʿnāya** maḳar
S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı **maʿnīden** it ceẕb-i mey
S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı Rabb-i Mecīd / Dilüñ ḳufl-ı **maʿnāya** ḳıldı kilīd
S421 Ḫuṣūṣā bu **maʿnī** bulupdur ṣübūt / İder baḫṣ iden mülzim olup sükūt
S1497 Revā lafẓ u **maʿnāsına** ṣubḥ u ṣām / Pesend-i ḥavāṣ āferīn-i ʿavām
NE43 Oldı ḥaḳīḳatde ol ʿuḳd-i naẓīm / Fihrisi-i **maʿnā-yı** kelām-ı ḳadīm
NE76 Çek yürü ey ḫāme-i kişver-güşā / Milket-i **maʿnāya** hümāyūn-livā
NE433 Kişver-i **maʿnāda** ola dāʾimā / Ḫāme-i teʿlīfi muẓaffer livā
NE1088 Lafẓ ile **maʿnāsı** bulup iltiyām / Himmet-i şāʿir vire aña niẓam
NE1365 Sīne ki mirʾāt-ı mücellā idi / Cilvegeh-i şāhid-i **maʿnā** idi
NE1535 Rūşen idüp şübheli **maʿnāların** / Alur imiş cümle tesellāların
NE1540 Mevtine ḥükm eyleyemez ẕū-fünūn / Naḳl yeter **maʿnī-i** belyenḳılūn
NE1832 Dāʾim o **maʿnī** dilin eylerdi teng / Ḫāteme teşbīhden alurdı reng
NE2062 Alup ele bir iki fetvāsını / Lafẓına baḳdı ḳodı **maʿnāsını**
NE2299 Her sözi āyine-i şekl-i güzāf / Her demi jeng-āver-i **maʿnā-yı** ṣāf
NE2303 Zurna döner her sözüñ ey bī-hüner / **Maʿnīsi** yoḳ ḳo anı kār-ı dīger
NE2306 Sözde gerekdür suḫan-ı āşinā / Gün gibi **maʿnası** ola rūşenā
NE3083 Biçdi yine ḫāme-i seḫḫāre-fen / Şāhid-i **maʿnāya** ʿacib pīrehen
NE3120 İtmege bir **maʿnī** ile fāʾide / Ṣordı birisi maʿan-ı zāʾide
NE3163 Lafẓını **maʿnāsını** tezyīf ide / Ṣuḥf-ı ḳadīme gibi taṣḥīf ide
SE21 Çemen-i **maʿnīye** anuñla varur / Mīve-i ter yirine söz ḳoparur
SE45 Gerçi on ḥarfdür ol saṭr-ı laṭīf / Līk **maʿnī** nice biñ ʿīd-i şerīf
SE369 Vaḳf-ı **maʿnā** kişiye mülḳ olmaz / Sübḫāya öyle güzel silk olmaz
SE370 Urıcaḳ beyt-i şafā-baḫşa binā / Kişinüñ mülki gerekdür **maʿnā**
SE401 Genc-i **maʿnāya** ne lāzım tīşe / Yedi ḳat yirde bulur endīşe
SE405 Nice deryā ki ṭılısm-ı **maʿnā** / Mevcesi tīġ-ı-ṭılısm olmış aña
SE447 Luṭf-ı maḫṣūṣına maẓhar fużalā / Nite kim **maʿnī-i** ḫāṣṣa şuʿarā
SE485 Ġaraż üstāduñ olur imlāsı / Yoḫsa müşkil ola mı **maʿnāsı**
SE576 Server-i ṣūret ü şāh-ı **maʿnā** / Ḫaṣṣehü'llāhu bi-luṭfın ve rıżā
SE935 Añlanılmadı bu **maʿnā** gördüm / Feṭḥ olınmadı muʿammā gördüm
SE1082 Gün gibi rūşen iken bu **maʿnā** / Heves eyler yine baʿżı süfehā
SE1173 Oldı āḫir bu sözüñ **maʿnāsı** / Reng-i müşgīn ʿalem-i ʿAbbāsī
SE2311 İşte aḥkām-ı fütüvvet budur / Maġz-ı **maʿnā-yı** mürüvvet budur
SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy ehl-i seḫā / Bir avuç ḫāk-ile ucuz **maʿnā**
SE2956 Şuʿarā oldı mey-i **maʿnīye** ḫum / Rażiya'llāhü taʿālā ʿanhum
SE3456 Görinürden ki görinmez çoḳdur / Gizli **maʿnālarına** ḥad yoḳdur
SE3460 Ṣafḥa āyīne-i eşkāl-nümā / Görinür anda nuḳūş-ı **maʿnā**
SE3468 Lāf urup eyleme baḫṣ-i **maʿnī** / Yürü var söyleme mā-lā-yaʿnī
SE3485 Biri ol kātib-i taṣḥīf-nüvīs / Ki virür **maʿnīye** ḥükm-i telbīs
SE3500 Köhne câme gibi lafẓı sökile / Ḫırḳadan zer gibi **maʿnā** dökile
SE3505 Bikr-i **maʿnāya** taṣarruflar ide / Düzmede boza tekellüfler ide
SE3513 Keşret-i feyż-nişār-ı **maʿnā** / Oldı ḥayret-dih-i ṭabʿ-ı dānā
HH304 Naḳl-i bezm oldı maʿnī-i ḫōş-ter / Nice **maʿnā** ṭabaḳ ṭabaḳ cevher
HH304 Naḳl-i bezm oldı **maʿnī-i** ḫōş-ter / Nice maʿnā ṭabaḳ ṭabaḳ cevher
HH456 Ḫāme-fersā-yı ṣafḥa-yı ġarrā / Çehre-pīrā-yı şāhid-i **maʿnā**
HE52 Murassaʿ lafẓıla **maʿnā-yı** ḫoş-ter / Cihazı kāmil olan bikre beñzer

2. gerçek, hakikat; asıl, öz, ruh

NE49 Heft buṭūnı yedi baḥr-ı ʿaẓīm / **Maʿnīde** iʿcāz-ı kelām-ı kadīm
NE1389 Ya ḥulel-i **maʿnā** vü sūret midür / Şerʿ ü ṭarīḳat ile ḥaḳīḳat midür
NE1428 **Maʿnīde** ey perr ü ḥayrü'l-ʿibād / Muʿcize inkārı olur bu ʿinād
NE1736 Gerçi reh-i ḥacda revende olur / **Maʿnīde** ol mār-ı gezende olur
NE1815 Ḫarc ile daḫli ki tedennī bulur / **Maʿnīde** ol ḥubb-ı selāṭīn olur
NE2368 Münkir olup şāḥib-i ḫar itdi şek / Ḳadı didi daʿvīye **maʿnī** gerek
NE2769 Olsa n'ola nikbetī-i sermedi / **Maʿnīde** zīra iki evli idi
NE3090 **Maʿnīde** deryā gibi ʿaskerdür ol / Dizdi ḳalem her birini ṣaġ u ṣol
SE158 Ẓāhiren şāḥib-i ʿizz ü şāndur / **Maʿnīde** masḫara-i şeyṭāndur
SE1613 Olmasa **maʿnīde** küfrüñ ḫalefi / Nāmına dinmez-idi şirk-i ḫafī
SE2793 Baḥr-ı ḫūn içre birer ejder olur / Gūyiyā tīġlı **maniler** olur
SE2941 Bildi kim pādişeh-i **maʿnīdür** / Ṭārīḳ-i ṣūret-i lā-yāʿnīdür
HH129 Oldılar cümle ṣāf-ı **maʿnīye** ḫum / رضى الله ربنا عنهم

maʿnī-i bikr **[2]** o zamana kadar hiç ortaya atılmamış düşünce, mefhum, anlam

SE3380 Oldı çün **maʿnī-i bikr-i** şāʿir / Duḫterān içre bekāret nādir

SE3450 **Maʿnī-i bikre** ṣafādur vuṣlat / Anı tesḫīrde ammā ṣoḥbet

maʿnī-sipāh [1] mana askeri

HH423 Ṣāh-i **maʿnī-sipāh-ı** fażl-penāh / Yaʿnī Nevʿī Efendi

mancūḳ [1] sancağın başına takılan madeni hilal, alem

SE715 Rāyet-i fażlı irüp ʿayyūḳa / Sāye ṣaldı meh-i zer **mancūḳa**

mandal [1] kapı, pencere kanadı, dolap kapağı vb.nin kapalı kalmasını sağlayan hareketli küçük tahta veya metal parça, kapı mandalı

NE2240 Kimin evin yıḳdı ʿaceb rüzgār / **Mandalını** virdi baña yādigār

mānend(e) [111] benzer, eş olan, gibi

S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme **mānend-i** ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey

S83 Mey-i ʿışḳını içdi **mānend-i** Cem / Cihān itdi defʿ-i ḥicāb-ı ʿadem

S126 Olup necm-i raḫşende-i **mānend-i** ḫāl / Felek oldı ḫaşḫaşı ʿanber-miṣāl

S146 Gidüp çarḫ-ı mīnā-nümādan yaña / Duḫūl itdi **mānend-i** nūr ü żiyā

S205 Göñüllü yazup ṣalsa **mānend-i** pars / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı Fars

S210 Eger ġarba ṣalsaydı **mānend-i** berḳ / O dem eyler Aḳṣā-yı maġribde ṣarḳ

S322 Ġurunbüş-künān nāy-ı rūyīn-ten / Mehābetde **mānende-i** ḍarb-ı zen

S329 Revān oldı rūyin-tenān fevc fevc / Biri biri ardınca **mānend-i** mevc

S380 İrüp tīġ-ı **mānende-i** mevc-i Nīl / Anuñ oldı miḳyāṣı miġferde mīl

S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni tabʿ-ı edeb / Dil olmuşdı **mānend-i** tīġ-ı ḫuṭeb

S760 Ḳanı sāḳiyā şişelerle nebīd / Revān eyle **mānend-i** ḫūn-ı şehīd

S980 Olup şīşe **mānend-i** laʿl īn ḳabā / İder ḫāl-i Sührābı rengīn-edā

S1106 Ṣalar gāh olur anı nāra güneş / İder beyże **mānend** iken tīġ-veş

S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı zer / Şeb-i ġamda **mānend-i** necm-i seḥer

S1137 Egerçi ṭutupdur reh-i rūşeni / Geyer şemle **mānende-i** Gülşenī

S1211 Baḳar aña tiryāki-i nā-bekār / Şitā vaḳti **mānend-i** efsürde-mār

S1219 Olur dūddan pertev olup hemān / Ten-i süsti **mānende-i** süstmān

S1475 Dehānuñdan almasun anı ʿavām / Ne girse ḳulaġuña **mānend-i** cām

NE137 Ḳıldı mevālid-i ṣülüṣe ẓuhūr / Ṭoldı cihān şevḳ ile **mānend-i** nūr

NE176 Deştte **mānend-i** seg-i Kerbelā / Bād-be-kef ola vü serder-hevā

NE260 Sürʿat idüp raḫş ile **mānend-i** berḳ / Eyle felek fülkini envāra ġarḳ

NE275 Yaʿni vedāʿ eyleyüp itdi mürūr / ʿAzm-i semā eyledi **mānend-i** hūr

NE555 Gördüm anı dökdi baña ṭatlı dil / Düşdüm o dem yanına **mānend-i** ẓıl

NE823 Yol yol olup her yaña **mānend-i** mūr / Rızḳı içün itmede herkes mürūr

NE824 Rāh-ı çep ü rāsta **mānend-i** rūd / Gidüp olur birbirine tār u pūd

NE825 Kimi ṭutup mihr gibi şarḳa rāh / Ġarba gider kimisi **mānend-i** māh

NE841 Ḫāme alup destüme **mānend-i** tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş sarīr

NE953 İtdi revān bir dem-i ḫāṭır-güşā / Ol oḳı **mānende-i** tīr-i duʿā

NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti **mānend-i** berḳ / Tīġi elinde nitekim şāh-ı şarḳ

NE1487 Ṣubḥ-veş aġarmış idi bī-cidāl / Ḳuvvet-i ḳudsiyyede **mānend-i** Zāl

NE1571 Baḫra güẓār eylese **mānend-i** rūd / İde kürek sillesi rūyin kübūd

NE1700 Her birini pāreleyüp ol dilīr / Atdı iki yanına **mānend-i** tīr

NE1855 Düşdi o saḫrālara **mānend-i** cū / İtdi ḳabāilde anı cüst ü cū

NE2030 Göricek ol şekl ile **mānend-i** dīv / Bir aradan ʿāleme düşdi ġırīv

NE2044 Var iken iki gözi **mānend-i** hā / Ṣıfr-veş irmiş idi birine fenā

NE2237 Ḫāke gömersem bunı **mānend-i** genc / Firḳati olur içüme gizli renc

NE2537 Zūḫabuñ ol zevce-i fertūt-ı şūm / Oldı yıḳılıḳ göñlüne **mānend-i** būm

NE2890 Ḫāṣılı **mānende-i** ceyb-i derem / Çaḳşırı ceybinden umar idi germ

NE3159 Yazmaya mışraʿların nā-tamām / Uydura **mānende-i** tīġ ü niyām

SE127 Ḳara giyse n'ola **mānende-i** āh / Oldı mātem-zede bu baḫt-ı siyāh

SE159 ʿAzli **mānend-i** humār-ı meydür / Nikbet-i mey ise pey-der-peydür

SE202 Oldı **mānend-i** şikāf-ı meh-i bedr / Ol elif ṣanki "elem neşraḥ"a ṣadr

SE215 İtdi **mānende-i** Ḫıżr ü ʿĪsā / Bir nefesle ikisin de iḥyā

SE509 Līk **mānende-i** serv ü şimşād / Nevber-i fażldan oldı āzād

SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen nefse şeref / Ġayra el açmaya **mānend-i** ṣadef

SE932 Kimi dir kim uça **mānend-i** ṭuyūr / Kimi dir ola miṣāl-i zenbūr

SE948 Ser ü pā olmasa gūy u çevgān / Yaʿnī ham ḳalmasa **mānend-i** kemān

SE972 Dil-i ḫākī çün ide ʿazm-i firāz / Etegin ṭut yürü **mānend-i** ṭırāz

SE1100 Olmadı ḫāʿil aña heft iḳlīm / Cümle devr eyledi **mānend-i** nesīm

SE1108 Burc u bārūları itdi vīrān / Varaḳ-ı lāleyi **mānend-i** ḫazān

SE1206 Deyndür boynına **mānende-i** ṭavḳ / Ki emānātı ide ehline sevḳ

SE1304 Künbed-i çarḫda **mānend-i** hilāl / Bāġ-bān buldurur ol tāke kemāl

SE1447 Līk **mānend-i** şerāb-ı pür-tāb / Ḥükmini virse gerek faṣl-ı şebāb

SE1527 Ṣıdḳı **mānende-i** ḫayṭ-ı seḥerī / Rişte-i cānda ḳomaz ʿuḳdeleri

SE1542 Oldı **mānende-i** dāġ-ı ʿāşıḳ / Anda ol şekl-i süveydā yanıḳ

SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice nüfūs / Ötmesin yoḳ yire **mānende-i** kūs
SE1686 Ḥüsn-i taʿbīr ile **mānend-i** ḫavāṣ / Bīm-i candan niceler buldı ḥalāṣ
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme ḥiṭāb / Tācın atdı göge **mānend-i** ḥabāb
SE1806 Eyle dāyim yürü **mānende-i** mīġ / Maṣlaḥat bitmek için saʿy-i belīġ
SE1807 Nāfīʿ ol ʿāleme **mānend-i** seḫāb / Neyyir-i feyżüñi ḳıl ʿālem-tāb
SE1837 Gūş idüp aġladı **mānende-i** mīġ / Bu ḳadar zaḥmetine itdi dirīġ
SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim aça kef / Pür olurdı kefi **mānend-i** ṣadef
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı maḥrem-i rāz / Şah Maḥmūd ile **mānend-i** Ayāz
SE2131 İtse yolsuzluḳ eger baḥr-miṣāl / Sen de ḳarşu ḳoma **mānend-i** cibāl
SE2153 Bāreke'llāhu zihī vüsʿat-ı ṣadr / Ẕerre farḳ itmeye **mānende-i** bedr
SE2169 Ebr-i nīsān-ıla **mānend-i** ṣitā / Olmadı cemʿ ẕināyıla ġınā
SE2171 Düşicek nekbete **mānend-i** ḫazān / Şolar egnindeki gülgūn ḳaftān
SE2196 Ola aʿżā-yı vücūduñ fāsid / Düşe **mānende-i** laḥm-ı zāyid
SE2197 Koparup fitne ara yirde cüẕām / Silmesin burnunı **mānend-i** zükām
SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi gūşı müdām / Şeh-nişīnde gözi **mānende-i** cam
SE2308 Kim baḳar itse ne deñlü inʿām / Aġlamış ṣurete **mānend-i** ġamām
SE2309 Kimde kim ola aṣāletden eṣer / Ola **mānende-i** naḫl-i pür-ber
SE2384 Meskenet ḳıl yürü **mānend-i** zülāl / Pes degil mi bu mesel saña miṣāl
SE2412 Gice gündüz ḳoma **mānend-i** meʿan / Elüñ irdikçe seḫāyı elden
SE2475 Luṭf-ı nermi ile vaḳt-i tek ü dev / Oldı **mānende-i** mihr-pertev
SE2487 Görelüm itmez-ise anı dirīġ / Fażlı ẓāhir ola **mānende-i** mīġ
SE2578 Gözi ilmişdi baḳarken nā-gāh / Baña **mānend-i** ḫādeng-i cāngāh
SE2712 Her nefes kim ḳıla dilden pertāb / Ola **mānend-i** ḫadeng-i pertāb
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu ṭur düşmene **mānend-i** siper
SE2791 Cengde merd-i ṣecāʿat-pīşe / Ola **mānend-i** hizebr-i bīşe
SE3025 Vire **mānende-i** āṣār-ı cemīl / Veled-i ṣāliḥa Ḥaḳ ʿömr-i ṭavīl
SE3076 Nādim olup urıcaḳ kef-be-kef / Diş ṣırıtma ile **mānend-i** ṣadef
SE3121 Pīç ü tābından olup ḳameti lām / Düşdi at boynına **mānend-i** licām
SE3137 İstiḳāmetle olan tīz-lisān / Sözi geçgin ola **mānend-i** sinān
SE3184 Düşme ter-dāmene **mānend-i** ġubār / Leke götürmez imiş cāme-i ʿār
SE3193 Siper-i āynesine arḳalana / Gözi **mānend-i** zırıh ḫalḳalana
SE3248 Pīç ü tāb idüp aña urdı leked / Sürüdi balçıġa **mānend-i** nemed
SE3271 Şeb ki **mānend-i** ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar ḳapıya biñ yerde kilid
SE3274 Bulınurdı yine olʿāṣıḳ-ı zār / Pāyına ṣarılı **mānend-i** süvār
SE3323 Aġlayup derd-ile **mānende-i** mīġ / Berḳ-veş çekdi çıḳardı bir tīġ
SE3352 Ṣanma ditrer başı **mānende-i** bīd / Sabaḳın bilmese eyler tehdīd
SE3358 Germ ider istese **mānend-i** temūz / Düşürür araya ki berd-i ʿacūz
HH123 Oldı **mānend-i** noḳṭa-ı per-gār / Gerdiş-i ḫalḳa-ı dü-kevne medār
HH161 Yedi deryā-yı çarḫı peyveste / Geçdi **mānend-i** cūy-ı yaḫ-beste
HH374 Leb-i deryāya gel ḫabābına baḳ / Oldı **mānend-i** günbed-i ezraḳ
HH489 Oldı **mānend-i** Ḳays āḫir-i kār / Şöhre-i şehr ü suḫre-i bāzār
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā ehli / Ḳaldı **mānend-i** zer ṣafā ehli
HH556 Şeb ki **mānend-i** günbed-i Behrām / Oldı gerdūn rivāḳ-ı ġāliyā-fām
HH562 Ṣaḫne ḫavfiyle cümle hīle-güzār / Oldı **mānend-i** şeb-rev-i ʿayyār
HH614 Dūd-ı āhiyle ṣaḫn-ı kişver-i Şām / Oldı **mānend-i** ṭārem-i aḫşām
HH861 Ḫıffet-i ʿaḳl ile ol āvāre / Oldı **mānend-i** ṭıfl-ı gehvāre
HH874 Luṭfı **mānende-i** seḫāb-ı bahār / Ḳahrı sūzende-i rivāḳ-ı nehār
HH877 Şehrler içre ol diyār-ı laṭīf / Oldı **mānend-i** māh-ı rūze-şerīf
HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü sīne-i ṣāf / Sengi **mānend-i** gevher-i şeffāf
HH993 Oldı girdāb ol mehe ḫāle / İtdi **mānend-i** ṣuʿle cevvāle
HH1512 Açdı **mānendi** ṣārim-i Hindī / Mışḳal-ı tīġ-i tīz ile Hindi
HH1631 Kilki **mānend-i** ṣūr-ı İsrāfīl / Nefḫ-i rūḥ ide yazsa ṣūret-i fil
HH1761 Aña cān atdı ol ḥamīde-kemān / Oldı **mānend-i** tīr tīz-revān
HH1890 Baḳdı ḳaldı o vālih ü ḥayran / Oldı **mānend-i** ṣūret-i bī-cān
HH1995 Baġlayup çeyşi āhenin ṣaflar / Düzdi **mānend-i** sedd-i İskender
HH2024 İtdi **mānend-i** tīr-i tīz eṣer / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳuñ duʿāsı meger

maʿnevī **[8]** gözle görülüp elle tutulamayan, madde ve cisimle ilgisi bulunmayan, içe, öze, ruha ait, tinsel

NE505 Lālede jāle niʿam-ı **maʿnevī** / Beyże ile māʾide-i ʿİsevī
NE626 Kimi olur ġırre-i cāh-ı ḳavī / Ehl-i ṭamaʿ nikbetī-i **maʿnevī**
NE1106 Rūha ġıda heb niʿām-ı **maʿnevī** / Gökden iner māʾide-i ʿİsevī
NE1112 Ḥikmet-i icād ile olur ḳavī / Her sözi olur veled-i **maʿnevī**
NE1497 Ḫāṣılı idüp meded-i **maʿnevī** / Vālidi eyler veled-i maʿnevī
NE1497 Ḫāṣılı idüp meded-i maʿnevī / Vālidi eyler veled-i **maʿnevī**
NE1534 Rūḥı idermiş meded-i **maʿnevī** / Ṣalup ol āyinelere pertevī

NE1621 Eyle hele merkeb-i ʿazmüñ ḳavi / Ṣoñra ḳıl āheng-i reh-i **maʿnevī**

Mānī [5] Maniheizm adı verilen, Zerdüştlük, Hristiyanlık ve daha başka birçok dinin karışımı bir dinin kurucusu olmakla beraber klâsik Türk şiirinde daha çok resim sanatındaki maharet ve şöhretiyle adı anılan şahsiyet. Erteng (Erjeng) isimli eseri ile meşhurdur. Ayrıca bkz. 'Erjeng' md.

SE778 Her biri **Mānī-i** resm ü ṣūret / Gösterürlerdi bu yüzden ṣanʿat
SE1022 Bezme rengīn söz-ile nice edīb / Virdiler meclis-i **Mānī** gibi zīb
SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı naḳş u nigār / Ṣaldı büt-ḫāne-i **Mānīye** ġubār
HH1625 Var idi şehr içinde bir naḳḳāş / Nāmı **Mānīyi** eylemişdi tırāş
HH2051 Oldı taṣvīr-i kilk-i **Mānīvār** / O muraḳḳaʿ da ṣafḥa-ı ruḫsār

Mānī-ṣuver [1] Mânî'den suretler şekiller çizen

S552 Mücellā ḳılup ṣafḥasın ya meger / ʿAyān eyledi kilk-i **Mānī-ṣuver**

mānīʿ [9] men' eden, bırakmayan, engel olan, bir işin icra olunamamasına neden olan

S606 Velī baḫr olup **mānīʿ-i** ittiṣāl / Girer araya tīġ-ı hicrān-miṣāl
SE986 İttiḥād ister iki rūḥ-ı laṭīf / Vuṣlata **mānīʿ** olur cism-i keṣīf
HH668 Ünse **mānīʿ** var ise menzilde / İdelüm ẕevḳi çāh-ı Bābilde
HH669 Yoġsa maġrūr-ı ḥüsn olup maḫżā / Vaṣla **mānīʿ** olursa istiġna
HH927 Ḫātem-i devlet oldı **mānīʿ-i** kār / Ḳaldı mühriyle āḫir ol ifgār
HH930 **Mānīʿ-i** ẕevḳ olup seg-i şirrīr / Rāh-ı vuṣlatda oldı dāmen-gīr
HH1118 Līk menşeʾden açmayup esrār / Bīm-i ġadr oldı **mānīʿ-i** iẓhār
HH1568 Olmasun diyu **mānīʿ-i** evrād / Olmış idi sükūt ile muʿtād
HH2207 Ki ata beg geçüp gehi lālā / **Mānīʿ-i** ẕevḳ idi o gāv-ı dü-pā

manṣıb [10] devlet hizmeti, memuriyet; makam, rütbe, derece

NE1802 Almaġa bir **manṣıbı** ya hidmeti / Cāʾize-i nām ile virür rüşveti
SE1225 **Manṣıba** aḳça virince vālī / Nice olur fuḳarānuñ ḥālı
SE1235 **Manṣıba** nice Dımışḳī cāhil / Çün firengī virüp ola vāṣıl
SE1254 **Manṣıba** ʿilm-iken evvel miʿyār / Ṣarṭ-ı vāḳıf gibi cehl oldı medār
SE1276 **Manṣıbuñ** aḳça idi miʿyārı / Elde mizānı ile ḳanṭārı
SE1281 Müft **manṣıb** mı virür hīç o denī / Kim yavı ḳıldı ki ben bulam anı
SE1291 Müddet-i **manṣıb-ı** dehr-i muḥtāl / Vaḳt-i maġrūrī-i aṣḥāb-ı Celāl
SE1517 **Manṣıb-ı** ḫāṣ-ı vezāret virdi / Eline mühr-i ṣadāret virdi
HH270 **Manṣıba** kim ki müstaḥiḳ geçine / Yapışurlardı aḳçe taḥtasına
HH273 **Manṣıbı** ol ki rāyegān ister / Derdi ʿömrüm aña zamān ister

manṣūbe [1] satrançta bir oyun ‖ hile, oyun

NE964 Böyle olur resm-i şeh-i pür-hüner / Düşmeni **manṣūbe** ile māt ider

Manṣūr [3] Güney ve Batı İran'da 1319-1393 tarihleri arasında hüküm süren Muzafferîler hanedanından bir hükümdar, Şah Mansur

SE1629 ʿAzm idüp milket-i Nīşābūra / Bulışur ḥākim olan **Manṣūra**
SE2820 Oldı çün vāḳıf-ı ḥāl-i Tīmūr / Işfahan ḥākimi yaʿnī **Manṣūr**
SE3103 Ricʿat itse yine Şah **Manṣūr** / Ḳaçmadan ḳaçmaz idi ol maḳhūr

manṣūr [4] yardım edilmiş, Allah'ın yardımına mazhar olmuş, galip

NE229 ʿAsker-i **manṣūr-ı** şeh-i kibriyā / Zīr-i livāsına ide ilticā
NE936 Reʾy gerek ʿasker-i **manṣūr** ile / Hiç ṭılısm açıla mı zūr ile
HH836 İrdi nā-gāh bir peyām-ı sürūr / Geldi ol şeh muẓaffer ü **manṣūr**
HH1164 Vardı ʿasker muẓaffer ü **manṣūr** / Oldılar ḳahr-ı ḫaşm ile maġrūr

manṣūr-livā [1] yardım edilmiş, muzaffer birlik

SE3117 Yine bir gün şeh-i **manṣūr-livā** / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i ġazā

manṭıḳ [5] söz, kelam, nutuk

NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i ḥükemā safsaṭa / **Manṭıḳın** eşkāli ḳuru maġlaṭa
NE212 Oldı her eşkāle kelāmı ʿilāc / **Manṭıḳuñ** eşkāline yoḳ iḫtiyāc
SE783 **Manṭıḳ** eşkāli gibi ol heykel / Olmış-ıdı aña düstūr-ı ʿamel

Aşağıdaki tanıklarda kelime Feridüddin Attar'ın Mantıku't-tayr adlı eserini de kastetmektedir.

NE586 **Manṭıḳ-ı** ʿAṭṭarı idüp tār-mār / Kāġıd-ı ʿaṭṭār ider rūzigār
NE1402 Gördüñ ise **manṭıḳı** ʿAṭṭārdan / Şimdi ḳuşa benzedüñ ey ḫāce sen

Manṭıḳu't-ṭayr [1] Feridüddin Attar'ın ünlü mesnevisi

SE2986 **Manṭıḳu't-ṭayruñ** olup nükte-veri / Ḥāl-i mürġāndan alurdı ḫaberi

manẓar [11] bakacak yer, görünüş, görünüm

NE1203 **Manẓaruñ** olsun sebḳ-i feenẓurū / Em ḳulū nehyi vela tüsrifū
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi Rabb-i müteʿāl / **Manẓar-ı** kevkeb-i baḫt ü iḳbāl
SE3307 Bir mesīre var-ıdı aña ḳarīb / Şeref-i **manẓarı** neẓẓāre-firīb
HH28 Naḳşı her ṣafḥanuñ bir aḫterdür / Yedi meclisle heft **manẓardur**
HH283 Pençe-i mihr kim ʿayān oldı / **Manẓarından** semen-fişān oldı
HH1121 Şekl-i Behzāda eyleyince nigāh / **Manẓarı** ḥüsn-i ḥāle oldı güvāh
HH1556 Ol naẓar-dūzı **manẓar-ı** cāmuñ / Pertevin alur idi ilhāmuñ
HH1654 Aṣdı bir tār ile o ṣaḫṣ-ı denī / **Manẓar-ı** şāh öñünde şāḫa anı
HH1658 **Manẓarı** açdı baḳdı gülzāra / Gözi ṭūş oldı kār-ı mekkāra
HH1894 Ḳapadı **manẓarı** o māh-iʿzār / Yumdı göz dökdi eşk ʿāşıḳ-ı zār
HH2246 Zöhreyi **manẓarından** ürkütmiş / Ebr gelmiş ḥavālīsin ṭutmış

manẓara [5] pencere

NE688 **Manẓaradan** cāmuña raḫşāndur / Her yaña barmaḳlı gülistāndur
NE793 Bend olıcaḳ **manẓarahā-yı** ḥavās / Açdı der-i feyżi Ḫudāvend-i nās
NE2127 **Manẓaraveş** dīdeni bend eyle tā / Baḳmaya ġayruñ ḥareminden yaña
NE2202 **Manẓarasından** Çelebi gāh gāh / Fürce bulup aña ider idi nigāh
SE427 Eylese encüm-i eflāke naẓar / Olalar **manẓara-i** rāz-ı ḳader

manẓūm [2] ölçülü ve kafiyeli biçimde nazım ile yazılmış olan

NE1087 Ḳande olur kim dürr-i **manẓūm** ola / Kīse-i zer-veş ṭolı mefhūm ola
HH2770 Naẓm olundı bu dürr-i baḥr-ı ʿulūm / Oldı tārīḫ-i dil-keşi **manẓūm**

manẓūme [8] vezinli, kafiyeli söz, manzum olarak yazılmış, edebî değer taşıyan eser

S405 Ne söz ola **manẓūme-i** sāḳ-ı ʿarş / Ne manẓūme āvīze-i ṭāḳ-ı ʿarş
S405 Ne söz ola manẓūme-i sāḳ-ı ʿarş / Ne **manẓūme** āvīze-i ṭāḳ-ı ʿarş
S1031 Dizilmiş o ḫumlar ki maḫtūmedür / Meger baḥr-ı maḫzende **manẓūmedür**
S1489 Bu **manẓūme** bir sübḥa-i vecd ü ḥāl / Ḳalemdür ḳalem yek imāme-miṣāl
S1542 Dem irdi ki olup bu ser-rişte bend / Tamām ola **manẓūme-i** dil-pesend
NE782 Birisi **manẓūme-i** ḥikmet nişāb / Vādī-i eslāfda birḳaç kitāb
SE394 İtdi **manẓūme-i** pākin taḫmis / Dizdi ḥaḳḳā ki ʿaceb ʿıḳd-i nefīs
SE671 Dīni ikmāl ḳılup Faḫr-ı Enām / Buldı **manẓūme-i** aḥkām niẓām

manẓūr [1] nazar olunmuş, bakılan, görülen

NE130 Nāẓır u **manẓūr** olup āşikār / Mihr-i ezel oldı tecellī-şiʿār

mār [37] yılan

S680 İdüp ʿaksini **mār-ı** māhı maḳar / Anı ḳalʿa-i şāh-ı mārān ider
S680 İdüp ʿaksini mār-ı māhı maḳar / Anı ḳalʿa-i şāh-ı **mārān** ider
S713 Şifā-sāẓ-ı ʿālemdür ol āb ü nāb / Ki bir **mār-ı** zehr anda her ḥabāb
S901 Kesilse n'ola tāki faṣl-ı bahār / Olur çünki tiryāk içün ḳatʿ-ı **mār**
S1197 Mey ol nūr-ı raḫşendedür nārı yoḳ / Ḫum ol genc-i bī-rencdür **mārı** yoḳ
NE445 Mūra ger iḳbāl ile itse nigāh / Ser-şiken-i **mār** ola bī-iştibāh
NE1076 Līk kimi māye-i tımār olur / Kimisi zehr-i dehen-i **mār** olur
NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur behredār / Dīv ü perī ile cinn mūr ü **mār**
NE1208 **Mārı** idüp zehr ile şīrīn müẓāḳ / Mūra ḳuşatdı iki yerden niṭāḳ
NE1675 Dāmen-i āzādeye çengāl-i ḫār / Pāy-i dil-i ʿārife pīçīde **mār**
NE1736 Gerçi reh-i ḥacda revende olur / Maʿnīde ol **mār-ı** gezende olur
NE1918 Rind-i mey-āşāma ider ṭaʿnalar / **Mārveş** aġzından anuñ zehr aḳar
NE2756 Eyleme Ḍaḫḫāk gibi dā'imā / Kendi vücūdumdaki **mārı** belā
NE2833 **Māra** döner nefs ile cāhil müdām / Aña ġıdā semm-i helāhil müdām
NE2936 Bir gül-i ter var mı ki ḫār olmaya / Ḳanı o gencīne ki **mār** olmaya
NE2962 Şaʿşaʿa-i **mār** ile çıḳup ḫākden / Tāc ḳopar idi ser-i eflākden
NE2998 Kīse şanup aldıġı bir **mār** imiş / Kendi gibi mār-ı ziyān-kār imiş
NE2998 Kīse şanup aldıġı bir mār imiş / Kendi gibi **mār-ı** ziyān-kār imiş
SE72 Mūrı ḥirmen-keş-i idrāk itdi / **Mārı** cāndārū-yı tiryāk itdi
SE1327 Cümle baş ḳaldurur ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı **mārāna** döner ol nādān
SE2209 Ḳanḳı dīvārda görse sūrāḫ / **Mārveş** aḳar-ımış ol küstāḫ
SE2234 Çünki bend eyledi ol **mār-ı** bedi / Tīz ṭutup kellesini igneledi
SE2297 Senden iller ṣaḳına **mār** gibi / Ḳaçalar gürg-i ziyān-kār gibi
SE2357 Bed-zebān olma ṣaḳın ḫār gibi / Ṭalama bulduġuñı **mār** gibi
SE2360 Dili çün **mār-ı** gezende Ḫallāḳ / Eyledi māye-i zehr ü tiryāḳ
SE2362 Döndi aḫlāḳ-ı ẕemīme māra / Şāh-ı **mārānı** anuñ emmāra
SE2362 Döndi aḫlāḳ-ı ẕemīme **māra** / Şāh-ı mārānı anuñ emmāra
SE2596 Ruḫṣat olmaya gezende **māra** / İtmeye vaṣla gezend emmāra
SE2772 **Mār** u tiryāḳ gibidür meṣelā / Zehrdür her yanı ortası devā
HH839 Ḳıldı çoḳ geçmeden sipihr-i denī / Ṭuʿme-i **mār** u mūr ol iki teni
HH982 Fikr iderdi ki eyleye tesmīm / Şah ile oġlunı o **mār-ı** le'īm
HH1025 Hep neheng idi reh-nümūnı anuñ / Çāh-ı **mārān** idi derūnı anuñ

HH1027 Reh-i dūr idi reh-zeni çoġidi / **Mār** u timsāh ü evreni çoġidi
HH1082 Reh-i sūrāḫ-ı **mār** idi gūya / Kesmiş ol yolı nice ejderhā
HH2003 Oldı sūrāh-ı **mār-ı** tīre mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i rāh-ı meşāmm
HH2105 Pederi tünd oġlı nīk-aḫlāk / Oldı gūyā ki **mārdan** tiryāḳ
HH2500 Ṭolı bārūt u ṭop ile anbār / Oldı çāh-ı caḥīm ü ġār-ı **mār**

mār-ı münaḳḳaş **[1]** nakışlı, desenli yılan

NE2494 Elde ʿaṣā eylemiş ol nātüvān / **Mār-ı münaḳḳaş** gibi bir ḫīzrān

mār-ḫaṣlet **[1]** yılan tabiatlı

HH2313 Düşmen-i **mār-ḫaşlete** ammā / Zehr olurdı o cām-ı ġam-fersā

maraż **[13]** hastalık, dayanılması güç durum, dert, bela

NE2637 Eyle Ḫudāyā dilümüz derd-nāk / Derdümüz olsun **maraż-ı** ʿışḳ-ı pāk
NE2839 Ādem ü Havā geleli ʿāleme / Oldı musallaṭ bu **maraż** ādeme
NE2841 Līk ẓuhūr itdi bir özge **maraż** / ʿĀdet-i meʾlūfe muḫālif **maraż**
NE2877 Olmasa bu ʿārıża müşkil **maraż** / Neydi bu murdāra hevesden garaż
SE741 Her kimüñ ki ola ḳalbinde **maraż** / Cidd ü cehd-ile ider def-i ʿaraż
SE753 Līk defʿ-i **maraż-ı** cismānī / Sehldür olmayıcaḳ rūḥānī
SE1258 Şekli müsvedde-i ḳanūn-ı ġaraż / Bedeni defter-i icmāl-i **maraż**
SE1261 **Maraż** ü beşre ḳılup cemʿiyyet / Virdi cerrāḥ u ṭabībe ḥayret
SE2067 Ḥased ü buḫl ʿaceb ʿilletdür / Derd-i ḥasret **maraż-ı** nekbetdür
SE2329 İtdi ol ʿacz-ile bir Aʿrābī / Fikr-i def-i **maraż-ı** bī-tābī
HH1367 Ġarazın fehm idüp şadāsından / **Marażın** añların çerāsından
HH2159 Bu **maraż** kim hücūm-ı sevdādur / Aşlı dil menbaʿı süveydādur
HH2169 **Marażum** oldı fenn-i ʿışḳ-ı cünūn / Görmemişdi bu fenni Eflāṭūn

maʿreke **[4]** savaş alanı, cenk yeri

NE415 **Maʿreke** ḳatlāsı olınsa şümār / Olur idi bir nice kez şad hezār
NE2279 Bulmadın evvel ki faṣl-ı feẕleke / Rāst gelür ol deme bu **maʿreke**
NE2381 Muṣṭalıḥātuñ çözüp enbānını / Zīnet idüp **maʿreke** dükkānını
HH664 Kūh-ı āteş emīrī duḫteriyim / Āteş-i **maʿreke** semenderiyim

maʿrif {maʿārif} **[1]** ilim ile elde edilip insanlık yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler

HH1579 Ṭabʿ-ı naḳḳādı pür-leṭāʾif idi / Ḫˇāce-i kūçe-i **maʿrif** idi

maʿrifet **[11]** herkesin yapamadığı ustalık, hüner, maharet, sanat, irfan

S441 Güşād eyleyüp **maʿrifet** kişverin / Yüri iḫtiyār it bir aʿlā yerin
NE634 **Maʿrifet** ü nükte-veri şāʿiri / ʿAfv-ı ḳabūl itmek olur sāʾiri
NE986 Nāire-i ʿışḳ-ı bülend-i iştiġāl / Dāʾire-i **maʿrifet-i** zü'l-celāl
NE1135 Taḫtuña **maʿrifetüñ** ḫusrevi / Yaʿni şehenşāh-ı suḫan-ı Dehlevī
NE1328 **Maʿrifet** erbābı gezer sū-be-sū / Cins-i meʿārif ile sefīne ṭolu
NE1640 Gerçi ṭarīḳatle ḥaḳīḳat de ḥaḳ / **Maʿrifetde** oldı sebaḳ-ber-sebaḳ
NE1932 **Maʿrifet** erbābı ṭufeyl olamaz / Anuñ içün ḳadr-i celī bulamaz
SE491 Sebaḳ-ı **maʿrifete** ḳābil ide / ʿAḳl-ı bāliġ naẓarı kāmil ide
SE573 Fāyiż-i çeşme-i ʿilm-i ezelī / Menbaʿ-ı **maʿrifet-i** lem-yezelī
SE809 Meḥek-i tecribe oldı der-kār / Güher-i **maʿrifet** oldı miʿyār
HH433 Uyanup eyledüm bunı taʿbīr / Ki ola feyż-i **maʿrifet** ol şīr

maʿrifet-şiʿār **[1]** marifet sahibi

HH115 Ḫıżr kim **maʿrifet-şiʿār** oldı / Ḫvān-ı faẕlında ābdār oldı

maʿrifetu'llāh **[1]** Allah'ı Kur'ân'ın bildirdiği gibi tanıma, Allah'ın zatı, sıfatları, fiilleri ve isimleri hakkındaki bilgi

SE917 Ser-be-ser ʿārif ü āgāh idiler / Ṭālib-i **maʿrifetu'llāh** idiler

maʿrūf **[1]** herkesçe bilinen, tanınan, meşhur

NE1759 Niyyet-i ḫayrāt ile **maʿrūf** olur / Līk eser-i mevtine mevḳūf olur

mā-şadaḳ **[2]** uygun, muvafık, mutabık

NE2956 ʿĀḳıbet elbette cezāsın bulur / **Mā-şadaḳ-ı** ḫāli bu destān olur
SE2121 İtdi ol **mā-şadaḳ-ı** ḫulk-ı ʿaẓīm / Kerem erbābına bī-ḥad tekrīm

maşdar **[3]** bir şeyin çıktığı, sudur ettiği yer, kaynak

NE718 Bunda şafā var mı ki bir kīne-ḫāh / **Masdar-ı** ḳahr u tamaʿ u ḥubb-ı cāh
SE757 Cehldür **maşdar-ı** her şerr ü fiten / Ṭoġar aḫlāḳ-ı zemīme andan
SE810 Saʿydür bedreḳa-i kaʿbe-i cūd / Saʿydür **maşdar-ı** āşār-ı vücūd

masḫara **[13]** gülünç, gülünecek; rezil, rüsva

NE1905 **Masḫaralardan** hele feryād u dād / Ḫande-i maġrūr iken andan murād
NE1948 **Masḫaralar** ṭurmaz olur bezle-gūy / Kendüsi nāz ile olur ḫande-rūy
NE1964 **Masḫaralar** kim ṭarab-efzāy olur / Luṭfın umup ʿāleme rüsvāy olur

NE1969 Olma her uḍḥūke içün ḫande-zen / **Masḫaradan** masḫaradur ḥaẕ iden
NE1969 Olma her uḍḥūke içün ḫande-zen / Masḫaradan **masḫaradur** ḥaẕ iden
NE1992 **Masḫara** kim illere taḳlīd ider / Kendüyi uḍḥūke-i cāvid ider
NE2080 Evveli maḥrūm idüp ögrenmeden / Āḫir ider **masḫara-i** encümen
NE2604 Zenlere ol merdek olup **masḫara** / Göti açıldı yüzi düşdi yere
SE158 Ẓāhiren ṣāḥib-i ʿizz ü şāndur / Maʿnīde **masḫara-i** şeytāndur
SE1076 ʿÖẕr iden gerçi ki tevcīh bulur / O daḫı **masḫaradan** yaña olur
SE1214 Geldi meydāna nice **masḫaralar** / Ḥāṣılı masḫaralıḳ oldı hüner
SE1645 Cemʿ olındı nüdemā vü şüṭṭār / Belki her **masḫara-i** beẕle-güẕār
SE1650 İḫtiyār elde ḳalur mı el-ḥaḳ / **Masḫara** böyle maḥallin bulıcaḳ

masḫara-i dehr [1] dünyanın maskarası, herkesin alay ettiği kimse, soytarı

NE1904 **Masḫara-i dehr** ü tebāhī ola / Hādim-i bünyān-ı ilāhī ola

masḫaralıḳ [9] eğlendirici, güldürücü davranış, soytarılık

NE620 Hezle dönüp ʿarż-ı muḥabbetleri / **Masḫaralıḳ** oldı ḥaḳiḳatleri
NE1899 Ḥayf ki muḍḥiklik olup muʿteber / **Masḫaralıḳ** oldı cihānda hüner
NE1911 **Masḫaralıḳ** pāyesi ile nedīm / Kendin o cāhile ider her leʾīm
NE1975 Olmuş idi **masḫaralıḳ** pāyesi / Çehre-i uḍḥūkesi ser-māyesi
NE1984 ʿUcb u riyā ile de mālā-kelām / **Masḫaralıḳ** deñlü çıḳarmışdı nām
NE2035 **Masḫaralıḳ** şūm olup ol ebtere / ʿĀḳıbet oldı yine yüzi ḳara
SE960 Nice bir şīftelik şeydālıḳ / Mestlik **masḫaralıḳ** rüsvālıḳ
SE1214 Geldi meydāna nice masḫaralar / Ḥāṣılı **masḫaralıḳ** oldı hüner
SE1597 Olma suḫriyye ile bī-hūde-gū / Kiẕbdür **masḫaralıḳ** mıdur bu

maşīr [1] durulan yer, karargah

NE353 Ḫan Mehemmed o Sikender-serīr / Oldı biñ üçde şeh ʿālem-i **maşīr**

māsivāu'llāh [1] Allah'tan başka her şey

SE545 Ābdest alsa ḳaçan ehl-i ʿamel / **Māsivāu'llāh**'dan el yur evvel

maṣlaḥat [6]

1. iyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey

NE915 **Maṣlaḥata** muṣlıḥı itmek emīn / Oldı şehe lāzıme-i ʿaḳl u dīn
SE1806 Eyle dāyim yürü mānende-i mīġ / **Maṣlaḥat** bitmek için saʿy-i belīġ
SE1818 Gösterüp **maṣlaḥatında** iḳdām / Ḳılup itmāmı içün saʿyi tamām
SE2637 **Maṣlaḥat** ṣaḥibi āgāh gerek / Kişinüñ her işi liʾllāh gerek

2. dirlik, düzen

SE581 Görmege **maṣlaḥat-ı** ḥalḳı tamām / İhtimām eyler idi tā dem-i şām
SE2682 İy olan **maṣlaḥat-ı** ḥalḳa emīn / İtmesün mekr ü ḥıyel dilde mekīn

maṣraf [2] harcanan para, harcama, gider

SE2427 Meksebüñde bu tekellüf ne belā / **Masrafuñda** bu taṣarruf ne belā
SE2438 Sehv-ile **maṣrafa** rencūr olmaḳ / İllerüñ mālına gencūr olmaḳ

maṣrūʿ [2] sara hastalığına tutulmuş, saralı

NE2803 Ol seg ise şevḳ ile **maṣrūʿ** olur / Gözleri dönmüş dili çıḳmış şolur
HH2135 Kimisi şandı anı mestāne / Kimi **maṣrūʿ** ü kimi dīvāne

maʿṣūm [1] suçu olmayan, suçsuz, günahsız

HH1725 İl bu **maʿṣūmu** bī-günāh bilür / Ẓulm ile öldürürse şāh bilür

māşıṭa [1] gelini süslemek için çağırılan kadın, gelin süsleyicisi

NE658 **Māşıṭa-i** rū-yı ʿarūs-ı ṭırāz / Ṣayḳalī-i ḫançer-i müjgān-ı nāz

maşraba [1] teneke veya bakırdan yapılan su içmeye mahsus kulplu kap

SE659 Ḥāṣılı meşrebine göre hemān / İçdi bir **maşraba** āb-ı ḥayvān

maşrıḳ [7]

1. güneşin doğduğu yer ya da taraf

S53 İdüp rūy-ı cānāna dāʾim nigāh / Revā mı idem **maşrıḳı** ḳıblegāh
NE1550 Gün gibi **maşrıḳda** iken bir velī / Ġarba kerāmetle irişür eli
SE336 Şüfʿa daʿvāsını itse lāyıḳ / Milket-i maġribe ehl-i **maşrıḳ**

2. bir şeyin doğduğu yer, kaynak

NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü mihr ü münīr / Ḳalbi olur **maşrıḳ-ı** sırr-ı żamīr
SE574 Der-i ʿilm-i nebevī **maşrıḳ-ı** cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE837 **Maşrıḳ-ı** maʿdelete ṣubḥ-ı düvūm / Ṣānī-i neyyir-i çarḫ-ı çārüm
SE881 Mevtdür **maşrıḳ-ı** nūr-ı aḥadī / Mevtdür yaʿnī ḥayāt-ı ebedī

maʿṣūḳ [7] (erkek için) kendisine âşık olunmuş, sevilen

S1449 O meydür iden ʿāşıḳı mey-perest / O meydür iden çeşm-i **maʿṣūḳı** mest
NE1020 Tāb-ı teb-i ʿışḳ olup kār-ger / Eyledi **maʿṣūḳda** āḫir eşer

HH471 Nām-ı **maʿşūḳı** yād ḳılmaz idi / Neye uġraduġını bilmez idi
HH1037 Oldı **maʿşūḳ** ʿāşıḳa hem-rāh / Unuduldı o yolda şiddet-i rāh
HH1681 Ġażab itdi bu ḥāle Ḳāhir Şāh / Ḥāl-i **maʿşūḳ** u ʿāşıḳ oldı tebāh
HH1792 Gördi **maʿşūḳ** ʿāşıḳ-ı zārı / Tesliyyet itdi ol dil-ifgārı
HH2378 Belki **maʿşūḳ** ʿāşıḳ oldı aña / Hem-dem ü yār-ı şādıḳ oldı aña

maṭāf, metāf [1] etrafında saygı ile dolaşılacak yer, tavaf edilecek yer

S687 Cihānuñ **maṭāfı** vü mesʿāsıdur / Anuñ Gökşuyı ʿayn-ı zerḳāsıdur

meṭāf itmek [1] etrafını dönmek, tavaf etmek

HH518 Evliyā dergehin **meṭāf itsün** / Fuḳarā Kaʿbesin ṭavāf itsün

maṭbaḫ [3] yemek yapılan yer, mutfak

SE2496 Aradı **maṭbaḫ** u kilārında / Hīç şey bulmadı anbārında
SE845 Vech-i āmālleri emvāl-i zekāt / Ḫarc-ı **maṭbaḫları** neẕr ü ṣadaḳāt
HH757 **Maṭbaḫuñ** aşı ḫādimü'l-leẕẕāt / Bügi çömlekleriyle nārencāt

maṭbaḫ-ı ḫāṣ [1] matbah-ı amirede padişahlar için yemek pişirilen özel bölüm

S1026 Aña kāselīs ehl-i nāmūsdur / Meger **maṭbaḫ-ı ḫāṣ-ı** Kāvūsdur

maṭbūʿ [1] düzgün, güzel, hoş

HH1268 Yeñiden eylemek gerek tertīb / Vażʿı **maṭbūʿ** u ṭarḥı ola ġarīb

mātem [7] ölüm veya bir felaket sebebiyle duyulan derin üzüntü, yas

SE212 Cāhiliyyet ẓulümātıyla hemān / Leyle-i **māteme** dönmişdi cihān
SE888 Çünki naḳl eyleye bu ʿālemden / Ḳurtıla dāmgeh-i **mātemden**
SE938 Ẓāhir oldı gözüme bir ʿālem / Ṣoñı ḫurrem öñi ammā **mātem**
SE2788 Ceng-i ḥarbī işidüp derhem olur / Ana ol sūr-i ṣafā **mātem** olur
HH800 Biri ḫandān u biri pür ġam idi / Anda sūr berüde **mātem** idi
HH1011 Ṭoldı sevdā-yı salṭanatla dimāġ / Oġlınuñ **māteminden** itdi ferāġ
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o tünd-i ʿanīd / Didi **mātem** olur mı hiç müfīd

mātem eylemek [2] yas tutmak, çok üzülmek

SE3331 Līk fi'l-ḥāl peşīmān oldı / **Mātemin eyledi** giryān oldı
HH1192 Şehre düşdi bu güft ü gū ol dem / Kimi sūr **eyledi** kimi **mātem**

mātem-ḫāne [1] matem evi, matem yeri

SE1880 Ölüsin aña gele efġāna / İde kāşāneñi **mātem-ḫāne**

mātemiyān [1] matemli, yaslı

NE543 **Mātemiyān** oldı hezārān-ı bāġ / Oldı siyeh-pūş anı şanma zāġ

mātemkede [2] matem yeri

S226 İrüp çarḫa gülbang-ı nāy-ı sürūr / Bu **mātemkede** oldı eyvān-ı sūr
HH2340 Hātem-i mülk degdi Şādāna / Oldı **mātemkede** ṭarab-ḫāne

mātem-serā [1] matem tutan, ağıt yakan

S1519 Bu **mātem-serā** ḫod müsāʿid degil / Meger merṣiye naẓm ide ehl-i dil

mātem ṭutmaḳ [3] yas tutmak ‖ çok üzülmek

S220 **Ṭutup mātemin** cümle fermān-beri / Dögündi melā'ik yolundı peri
S1334 **Ṭutar** şāḫ-ı gül **mātemüñ** bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ
HH835 Pīr-i Kenʿān gibi çeküp ġamını / **Ṭutdı** Mollā Efendi **mātemini**

mātem-zede [2] yasa tutulmuş, yaslı

SE127 Ḳara giyse n'ola mānende-i āh / Oldı **mātem-zede** bu baḫt-ı siyāh
SE214 Oldı **mātem-zede** bir ṣāḥib-i ḥay / İki ferzendi ölüp pey-der-pey

māt eylemek/itmek [2] yenmek, mağlup etmek

NE964 Böyle olur resm-i şeh-i pür-hüner / Düşmeni manṣūbe ile **māt ider**
SE3375 Gösterüp naṭʿ-ı başīretde ṣebāt / Ṭarḥ-ıla **eyler-idi** ʿālemi **māt**

maṭlaʿ [9] doğuş yeri

S145 O şeh **maṭlaʿ-ı** sübḥa ṣaflar sütūr / Aña levḥa-i zer cebīninde nūr
NE10 Ṣaʿṣaʿa-i **maṭlaʿu'l-envār-ı** dīn / Ḳufl-ı der-i maḫzenü'l-esrār-ı dīn
NE197 Maḫzen-i Esrār-ı Ḫudā-yı muʿīn / **Maṭlaʿ-ı** Envār-ı Muḥammed emīn
NE200 Hādī-i dīn hādim-i küfr ü ḍalāl / **Maṭlaʿ-i** Envār-ı cemāl u celāl
NE233 Nūr-ı nübüvvet ki ṭulūʿ eyledi / **Maṭlaʿına** yine rücūʿ eyledi
SE574 Der-i ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı cūd / **Maṭlaʿ-ı** neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE1130 Baḫt ider levḥ-i cebīnin pür-nūr / **Maṭlaʿından** bilinür naẓm-ı ʿumūr
SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü gül-ḫad / Ḥüsn-i **maṭlaʿda dü-**ebr ü müfred
HH2689 Pīşgāh-ı sarāy-ı dil-ber imiş / **Maṭlaʿ-ı** āfitāb-ı enver imiş

Matlaʿ-ı Envār, Maṭlaʿu'l-envār [4] Emîr Husrev-i Dihlevî'nin Hamse'sini oluşturan mesnevilerinden biri

NE842 Fāl ḳılup Maḫzen-i Esrārdan / Pertev alup **Maṭlaʿ-ı Envārdan**

NE1123 Her birinüñ ḳıl naẕar āṣārına / Maḥzenine **maṭla‘-ı envārına**
NE1352 Her ṭarafı **Maṭla‘-ı Envār-ı** ḳuds / Güşeleri Maḫzen-i Esrār-ı üns
HH2749 Ṣaniyen oldı Nefḥatü’l-Ezhār / Pertev-i naḳş-ı **Maṭla‘u’l-envār**

maṭlab [5] talep olunan şey, istek, arzu

S445 Bu kāra olur mı göñül meyl-ḫīz / Ki ṭolabı eşrāf ü **maṭlab** ‘azīz
S485 Bizi şıḳdı bu tengnā-yı sipihr / N’ola **maṭlab** olsa fenā-yı sipihr
NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ efkārı var / Bildi ki bir **maṭlab-ı** düşvārı var
SE455 Uralum naẕma du‘āsıyla binā / Ev ṣala’llāhü ilā **mātlabinā**
SE1834 İtdi bir ‘āṣıḳ-ı irşād ṭaleb / Şeref-i ḫidmet-i şeyḫi **maṭlab**

maṭlūb [1] istenen, aranan, istek ve arzu duyulan

HH622 ‘Āṣıḳun ceẕbesi olup ġālib / İtdi **maṭlūbı** kendüye ṭālib

maṭraḳa {mıṭraḳa} [2]

1. kısa saplı ağır çekiç, demirci çekici

NE2219 Müşt-i kavī müşte-i āhen-beden / **Maṭraḳa-i** külçe-i mihr sīm-ten

2. kalın sopa, değnek

NE2325 **Maṭraḳadur** dinse gül alaād / Ẕevḳi olan eyleye mi i‘timād

māverd [1] gülsuyu

HH1065 Hem-reh olan dıraḫt-ı ṣandal-sā / ‘Ud-ı **māverdi** idi ser-tā-pā

māye [22]

1. bir şeyin kendisinden üretilip vücuda getirildiği madde, cevher, asıl, esas

SR6/1 Sāḳī getür ol **māye-i** ‘ıyş u demden / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı Cemden
S830 Lebüñden alup **māye-i** ‘ıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem
S899 Benān-ı şehādet gibi bend bend / ‘Aceb neydür ol **māye-i** zehr ü ḳand
S1118 Şeb-i ‘ıyşdur **māye-i** ehl-i derd / Odur vaḳt-i şebkār-ı āh-ı serd
S1399 Ḫum-ı sīneye bādeden **māye** ḳıl / Mey-i feyż-i cāvīdī ser-māye ḳıl
NE680 Duḫter-i rez çün ola sermāyesi / Olsa ‘aceb mi bu ḳadar **māyesi**
NE1076 Līk kimi **māye-i** tımār olur / Kimisi zehr-i dehen-i mār olur
NE1504 Ḫāk degil **māye-i** ḥikmetdür ol / Cevher-i iksīr-i sa‘ādetdür ol
NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i riyā lāfıdur / **Māyesi** yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur
NE2201 Duḫter-i rez gibi füsūn-sāz idi / **Māye-i** ‘işve meh-i ṭınāz idi
NE2239 Kim bilür ol ‘ıyş u şafā **māyesi** / Ḳanḳı faḳīrin ola sermāyesi
SE486 ‘Işḳdur vāsıṭa-i ẕevḳ-ı ebed / ‘Işḳdur **māye-i** ‘ömr-i sermed
SE1936 Özge kibrīt-i mücerredden imiş / **Māye-i** rūḥ ḳıvām-ı ten imiş
SE2105 Ḫubş-ı merkūzeñi i‘lān itdüñ / Buḫluñı **māye-i** ḫarmān itdüñ
SE2360 Dili çün mār-ı gezende Ḫallāḳ / Eyledi **māye-i** zehr ü tiryāḳ
SE2964 ‘Usr ile yüsri odur tev’em iden / Ālemi **māye-i** derd ü ġam iden
HH494 Gördi ifkār olup dil ü cānı / Cem‘ olup **māye-i** perīşānī
HH625 Naẕarı kimiyā-yı devlet ola / Ḫiẕmeti **māye-i** sa‘ādet ola
HH2112 Mālik-i **māye-i** kemāl oldı / Bāliġ-i meblaġ-ı ricāl oldı
HH2166 Sözlerüñ **māye-i** fütūḥumdur / Ḥabb-ı ḫubbuñ ġıdā-yı rūḥumdur
HE1 İlāhī sīnemi ḳıl **māye-i** sūz / Hevā-yı ‘aşḳuñ olsun āteş-efrūz

2. dişi deve

HH1346 Didi ḫānum Ayazdur nāmum / Güsfend oldı **māye-i** kāmum

māyedār [4] mayalı, mayalanmış

S869 Hemīşe olup duḫter-i rezle yār / Ḫum-ı sīne olmaḳ gerek **māyedār**
S915 Ḳanı sāḳiyā ol ḫum-ı **māyedār** / O naḳd-i revānı yine ḳıl nehār
HH1353 Sīnesi **māyedār-ı** kārumdur / Püşte-i püşti penbe-zārumdur
HH1835 Ḳalbi ol rūḥ-ı şāniye ḳāleb / Bir ḫum-ı **māyedār-ı** leb-ber-leb

māyeli [1] mayalanmış

NE751 Ḫumm-ı dilüñ cām-ı edā ṭālibi / **Māyeli** ḫum-ḫāne-i cāmı gibi

mazdūr {müzdūr} [1] ücret ile hizmet eden ‖ çoban

NE1938 Ṣayf ü şitā illere **mazdūr** iken / Elleri ayaḳları nāsūr iken

ma‘ẕeret [2] özür göstermek için ileri sürülen sebep, af dileme

NE1892 **Ma‘ẕeretüm** var ise sulṭānuma / Böyle ta‘b virmede mihmānuma
SE397 Līk bu **ma‘ẕeretim** eyledi red / Didi kim feyż-i Ḫudaya yoḳ ḥad

ma‘ẕeret-ḫᵛāḫlıḳ [1] özür dileme

SE2751 **Ma‘ẕeret-ḫᵛāhlıḳ** idüp şehe gebr / Dir ki farż oldı baña mīveye ṣabr

maẓhar [14]

1. bir şeyin ortaya çıktığı, göründüğü yer veya kişi, tecelli yeri

S531 Budur **maẓhar-ı** ferr ü İskenderi / Ki birbirine ḳoydı baḥr u beri

NE39 ʿArş aña nisbet ile ferşdür / **Maẓhar-ı** Raḥmān-ı ʿale'l- ʿarşdur
NE430 Şerʿi ḳavī müstenid-i pākdür / Fahr-i cihān **maẓhar-ı** levlākdür
NE1200 Cümle nebātāt degil serseri / Her biri tīr-i ḫāṣiyetüñ **maẓharı**
NE2197 Olmuş idi ol ḫalef-i pür-ḫıred / **Maẓhar-ı** sırr-ı ḫaberü'l-veled
NE2489 Ġarbı güne **maẓhar** ider istese / Ṣubḥı şebe hem-ser ider istese
NE2610 Naḫle-i mevsimi gibi ḳadd-nigār / Cāna olur **maẓḫar-ı** ānen-i nāz
SE652 Eyledi anı Ḫudāvend-i cevād / **Maẓhar-ı** ḥikmet-i aḥkām-ı ʿibād

2. nail olma, şereflenme; erişmiş, erişen

S1417 Cem ü cām ü sāḳī vü müldür göñül / Bu elṭāfa **maẓḫar** göñüldür göñül
NE1361 Şükr-i sipāsum aña kim ol ġanī / Eyledi bu devlete **maẓhar** beni
SE11 Sırr-ı āyāt-ı şifāya **maẓhar** / Noḳṭalar anda söyinmiş aḫker
SE447 Luṭf-ı maḥşūşına **maẓhar** fużalā / Nite kim maʿnī-i ḫāṣṣa şuʿarā
SE1825 Kefleri mihr-i żiyā-güsterdür / Hep yed-i ḳudrete **maẓḫarlardur**
HH1713 Kim ki ol sūz u tāba **maẓhardur** / Rū-siyāh olması muḳarrerdür

maẓhar olmaḳ [16] erişmek, nail olmak

NE128 İstedi bir āyine-i rū-nümā / Tā ki **ola maẓhar-ı** ḥüsn ü bahā
NE419 **Maẓhar olup** merḥamet-i dāvere / Dāḫil olur meclis-i peyġambere
NE443 **Maẓhar-ı** luṭf **olalı** cengīziyān / Ḫusrev ider reşk ile eşkin revān
NE1110 Feyż-i Ḫudā ḥod mütenāhī degil / **Maẓhar olur** dā'im aña ehl-i dil
NE1121 Her biri ser çeşme-i sırr-ı ʿaẓīm / Her birisi **maẓhar-ı** feyż-i ʿamīm
NE1364 **Olmuş** idüm **maẓhar-ı** nūr-ı cemāl / Çün dil-i ʿāşıḳ dem-i ʿıyd-ı viṣāl
NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i ʿaḳūr / **Maẓhar-ı** ḳahr **olma** ṣaḳın tek otur
NE2419 İşte hemān bā'iş-i ġayret budur / **Maẓhar-ı** ḳahr **olmaġa** ḥikmet budur
SE323 **Olmaġa** curʿa-i luṭfa **maẓhar** / Camını kāse-i deryūze ider
SE727 Bir tevāżuʿla o ferḫunde-siyer / **Oldı** üç luṭf-ı ʿaẓīme **maẓhar**
SE734 **Maẓhar-ı** luṭf **olur** erbāb-ı ʿulūm / Enbiyā vārişin itmez maḥrūm
SE1302 Şāh kim **maẓhar ola** merḥamete / Bāġ-bāndur çemen-i memlekete
HH600 Ḳıldı bir bir muṣāfaha eşrāf / **Oldı maẓhar** nevāzeşe eṭrāf
HH1923 Luṭfına ḫalḳ **maẓhar olmış** idi / Merd-i ʿāciz tüvān-ger olmuş idi
HH2035 Reşk ol ʿāşıḳa ki **maẓhar olur** / Ehl-i ʿışḳ içre ḳadri ber-ter olur
HH2698 Āḫir ol tīre-baḫt ü āvāre / **Maẓhar oldı** şuʿā'-ı envāra

maẓleme-endūz [1] zulüm kesbeden, zalimlik yapan

SE165 Ḥırşıla **maẓleme-endūz** olma / Rızḳ içün murġ-ı kef-āmūz olma

maẓlūm [3] kendisine haksızlık edilmiş, zulüm görmüş kimse, zulmedilen

SE1274 Ḳanġı **maẓlūma** ki aḳın şaldı / Biri mālın biri cānın aldı
HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i şāha / Ḳaldı **maẓlūmuñ** işi Allāha
HH1703 Hele olsun bu nükte maʿlūmuñ / Devirür tāġı āhı **maẓlūmuñ**

mażmaża [1] abdest alırken ağza su verme, ağız çalkalama

SE546 **Mażmaża** remzi bu kim aġzın yur / İtmege żikr-i Ḫudāvend-i ġafūr

mażmūn [10]

1. asıl mana, anlam, kavram, meal

S427 Şarāb olsa **maẓmūn-ı** cām-ı süḫan / Kesel geldi zīrā ki efsāneden
NE2558 Cümlesinüñ daġdaġası derd-i kīr / Sözleri çoḳ gerçi ki **mażmūnı** bir
NE2683 Eyledi **mażmūn-ı** żamīrin ʿayān / Ṣundı dil āyinesin añla hemān
NE860 Her biri **mazmūn-ı** kitāb-ı kerīm / Levḥına ʿunvān-ı hidāyet raḳīm
SE1016 Her biri oldı nevādir-perdāz / Cümle **mazmūnı** velī nāz ü niyāz

2. nükteli ve cinaslı, asıl manayı dolaylı olarak anlatan güzel söz

NE2407 Geldi eḥādişde ḳavl-i şarīḥ / Oldı bu **mażmūn** ile naḳl-i şaḥīḥ
NE424 Diñle bu **mażmūn-ı** bedīʿi dilā / Añla nedür cāh-ı ceyb-i Ḫudā
SE2507 Açmadı gül gibi **mażmūnını** hīç / Ġonca-veş ḫāṭır ammā pür-pīç
SE2512 Ṭuydı **mażmūnını** oldı mebhūṭ / Urdı Ḫātem femine mühr-i sükūt
HH571 Ola **mażmūn-ı** kışşa ser-tā-pā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı şeydā

maʿzūl [2] azledilmiş ‖ bırakılmış, terk edilmiş

SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü penāhın maḥẓūl / Püşti **maʿzūl** ü penāhı maḳtūl
SE3400 İt ḳadar raġbeti olmaz ṭuluñ / Yıldızı düşkin olur **maʿzūlüñ**

maʿẕūr [3] özürlü, mazeretli

S853 Anuñla niyāz ehli ʿizzet bulur / Ne söylerse dildāra **maʿẕūr** olur
NE2351 ʿAḳlı yoġ idi sözi **maʿẕūr** idi / Gelse hemān yāveye destūr idi

maʿẕūr buyurmaḳ [1] hoş görmek, kusuruna bakmamak

SE2998 ʿİvaż olur mı bu luṭfa dünyā / Hele **maʿẕūr buyur** icmāla

maʿẕūr ṭutmaḳ [1] affetmek, mazeretini kabul etmek

HH2273 **Ṭutmaḳ** olurdı cümlesin **maʿẕūr** / Līk dil-berden eyledi beni dūr

meʾāb [2] geri dönülecek, sığınılacak yer

S679 Beden burc-ı ābīye olmuş **meʾāb** / Kemerler çıḳarmış felek anda āb

SE933 Fehm olınmadı ne mebdeʾ ne **meʾāb** / Bilmedik hīç nereye gitdi cevāb

meʿak [1] sığınacak yer, melce

SE1219 Veled-i ṣāliḥ-i nev-sāleleri / **Meʿak** ü mużhıḳ ü gevsāleleri

meʿāl [5]

1. anlam, kavram, mefhum

NE2301 Oldı ḳaba rūzına giren **meʾāl** / Ġunne-i tecvīd-i mülemmaʿ maḳāl

2. ortaya çıkan şey, netice, sonuç

NE386 Olmuş o tābūr-ı perīşān **meʾāl** / Mecmaʿ-ı mecmūʿ-ı gürūh-ı ḍalāl

SE843 Cümle bī-daġdaġa-i fikr-i **meʿāl** / Ne ġam-ı şām ü ne ferdā vü ne ḥāl

SE905 Fikr ola münḥaṣır-ı milket ü māl / Ḥāṭıra gelmeye hiç fikr-i **meʿāl**

SE2647 ʿAmeli ola ser-ā-ser aʿmāl / Çıḳa hep ḫayret ü ḫüsrana **meʿāl**

meʿan [1] göz altına bulundurma, göz kulak olma

SE2412 Gice gündüz ḳoma mānend-i **meʿan** / Elüñ irdikçe seḫāyı elden

meʿārif [4] ilahi sırlar üzerinde tefekkür, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgiler, irfan

NE1328 Maʿrifet erbābı gezer sū-be-sū / Cins-i **meʿārif** ile sefīne ṭolu

NE1256 Kesb-i **meʿārifde** idi dem-be-dem / Gözi öñünde idi levḥ u ḳalem

NE1388 Ḥulle-i pīrāye-i ʿārif midür / Ḥilye-i envāʿ-ı **meʿarif** midür

NE2341 Faṣl u **meʿārifle** idüp berre-ver / Cevher-āver ekledür zīb ü fer

mebdeʾ [4] başlangıç, kök

SE218 Noḳṭa-i **mebdeʾ-i** ervāḥ oldur / Ḥātem-i ḥikmet-i eşbāḥ oldur

SE933 Fehm olınmadı ne **mebdeʾ** ne meʾāb / Bilmedik hīç nereye gitdi cevāb

SE983 Vaḥdet-i **mebdeʿ-i** rūḥ-ı insān / Biri birine ider meyl-künān

HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i ḫāme-i cūd / **Mebdeʾ-i** ḥaṭṭ-ı ḫoş-liḳā-yı vücūd

mebḥaṣ [3] bir bahse dair fasıl, bap, bahis

SE920 İtdi ṭūṭī gibi şekker-şikeni / **Mebḥaṣ-i** rūḥdan açdı suḥeni

SE1610 Kimi aḥvālini eyler **mebḥas** / Var-iken güft ü şinīdende ḥadeş

HH554 Ḳaldılar bir zamān muḥāverede / **Mebḥaṣ-ı** ʿışḳdan müşaverede

mebḥuş [1] sözü edilmiş, adı geçmiş

HH1646 **Mebḥuş-ı** kār-ḫāne-i aḥvāl / Kendi kāruñdan ide fāriġ-bāl

mebhūṭ [1] hayrete düşmüş, şaşırmış

SE2512 Ṭuydı mażmūnını oldı **mebhūṭ** / Urdı Ḫātem femine mühr-i sükūt

mebla‘ {mibla‘} [1] ucu yassı metal araç, spatula, mablak

S1216 Eger olmasa **mebla‘ı** ḥoḳḳanuñ / Bıçaḳlarla açılmaz aġzı anuñ

meblaġ [1] tutar, yekun

HH2112 Mālik-i māye-i kemāl oldı / Bāliġ-i **meblaġ-ı** ricāl oldı

mebnā [1] temel, bina

NE121 ʿIşḳını **mebnā-yı** vücūd eyledi / Ṣayḳal-ı mirʾāt-ı şühūd eyledi

meʾbūn [2] pasif eşcinsel erkek

NE2844 Ḫāl-i cihān şimdi dīger-gūn olup / Niçe denī epşet ü **meʾbūn** olup

NE2881 Ḫasta-dil-i ālet ü **meʾbūn** idi / Ṣaḥṣ-ı ḳavī heykele meftūn idi

mebzūl [3] esirgemeden harcanmış, saçılmış, bol

S918 Ḫum itmezse **mebẕūl** iḥsānını / Alam rūz-ı maḥşer girībānını

NE1219 Yaʿni ki **mebzūl** olup inʿām-ı feyż / Her ṭaraf ezhār ṣunar cām-ı feyż

HH1915 Luṭfı **mebzūl** idi seḥāb gibi / Feyż-i ʿamm idi āfitāb gibi

mec [1] bkz. ‘kec mec’ md.

SE1347 Pençesi kec **mec** ü bāzū muʿvec / Çıḳdı ṣan Ḳara denizden yengeç

mecāl [10]

1. güç, kuvvet, kudret, takat

S44 Varursam da ser-mest ü şūrīde-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ **mecāl**

S457 Bulunmadı çün kim **mecāl-i** gürīz / Hemān oldum ol ḥidmete germ-ḫīz

S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ **mecāl**

NE530 Ḳalmadı hiç hālümi şerḥe **mecāl** / Tābiş ile gelmiş idi başa ḥāl

NE1111 Çünki nebi olmaġa yoḳdur **mecāl** / Ṣāʿir olur bāri güzīn-i ricāl

SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı yoḳ ṣabra **mecāl** / Münḥaṣrdur iki ṣıḳḳa aḥvāl

HH517 Yoġ ise zaʿfdan ger aña **mecāl** / Eylesün rūy-māl-i ḫāk-i ricāl

2. imkan, fırsat

NE2800 Oġlana yoġ idi **mecāl-i** gürīz / Teng idi ḥalḳa yarusı tünd ü tīz
HH1441 Göricek ḳalmadı **mecāl-i** firār / Yürüdi ejdehā-yı āteş-bār
HH1620 Bīm-i ḳahr ile līk ol muḫtāl / Bulmadı şāha ʿarż-ı ḥāle **mecāl**

mecāmiʿ [1] bir araya gelinen, toplanılan yerler, toplanma yerleri

HH585 Şemʿ-i nūr-egen-i **mecāmiʿ** idi / Cāyı yā maḥkeme yā cāmiʿ idi

mecāz [8] gerçek anlamıyla değil çeşitli ilgi ve benzerliklerden dolayı başka bir anlamda kullanılan söz, hakikat zıttı

S697 Meger vādi-i ʿışḳdur ol feżā / **Mecāz** ü ḥaḳīḳat iki rāh aña
S1487 Ḥaḳīḳatle hem-reng olupdur **mecāz** / ʿAceb dil-güşā naẓm-ı muʿciz-ṭırāz
NE142 Vaṣf-ı maʿānī ile bulmaz ṭırāz / Aña ne teşbih sıġar ne **mecāz**
NE157 Ṭurma göñül ehl-i niyāz olmada / ʿIşḳ-ı mecāzīde **mecāz** olmada
NE2619 Olmaya ta sālik-i rāh-ı **mecāz** / Ḫaniḳa-i ʿaşḳda olamaz mecāz
NE2619 Olmaya ta sālik-i rāh-ı mecāz / Ḫaniḳa-i ʿaşḳda olamaz **mecāz**
SE451 Ḳıldı teʿşīr-i cilāyı iʿcāz / Oldı taḥḳīḳ-nümā levh-i **mecāz**
SE483 Arada ḳanṭaradur rāh-ı **mecāz** / Uġrar elbette aña ehl-i niyāz

mecāzī [4] mecazla ilgili olan, gerçek olmadığı halde gerçekle arasında benzerlik veya daha başka bir ilgi bulunan. Tanıklarda kelime ilâhî aşk yerine insana duyulan aşk bağlamında kullanılmıştır.

NE157 Ṭurma göñül ehl-i niyāz olmada / ʿIşḳ-ı **mecāzīde** mecāz olmada
NE621 Ḫullet ile ʿarż-ı ḫulūṣ u vedād / ʿIşḳ-ı **mecāzī** gibi heb bī-sedād
NE1006 ʿIşḳ-ı **mecāzī** diyu şanma hevā / Feyżi ḥaḳīḳatden alur dāʾimā
SE957 Gele iy perde-der-i ḥalvet-i rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı **mecāzīde** mücāz

mecdūr [1] çiçek hastalığına yakalanmış, benek benek olmuş

NE479 Necm ile **mecdūra** dönüp āsumān / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ aldı ḳan

mecerre [1] açık gecelerde gökyüzünü bir baştan bir başa geçen bulutumsu yıldız kümesi, Kehkeşan, Samanyolu

HE33 Olup ḳürsi-nişīni ṣaʿd-i ekber / **Mecerre** oldı süllem-sāz-ı minber

mechūl [1] hakkında hiçbir bilgi bulunmayan, bilinmeyen

SE3409 Didi cānāna idüp ʿarż-ı celāl / Öyle **mechūli** neden baña suʾāl

Mecīd [2] çok büyük, ulu, şan ve şeref sahibi olan Allah

S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı Rabb-i **Mecīd** / Dilüñ ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı kilīd
NE2416 Oldı sezā-vār Ḫudā-yı **Mecīd** / Naʿt-ı meşʿiyye-ṣıfat-ı mā-yürīd

meclā [1] ayna

SE282 Gūş-i cāna irişüp emr-i teʿāl / Gördi **meclā-yı** ev ednā da cemāl

meclis [56] sohbet etmek ya da görüşmek için bir araya gelmiş insanlar topluluğu, cemiyet, encümen

S185 Gel ey kilk-i şūḫ-ı bedīʿu'l-beyān / Biraz ol bu **meclisde** Şehnāme-ḫān
S444 Mekānum ṣaf-ı naʿl iken dāʾimā / Deger mi bu **meclisde** hīç söz baña
S491 Bu **meclisde** oldı naṣībüm ḫumār / Hemān derd-i ser gördi cān-figār
S507 Bu **meclisde** ḳalmadı ins ü ṣafā / Ki bīgāne vażʿ oldı her āşinā
S593 Virür ḫūblar **meclise** āb u tāb / Boġazdan geçer mi güzelsiz şarāb
S750 Ḳanı sāḳiyā māh-ı pertev-feşān / Ki bu **meclisüñ** cāmı eksik hemān
S817 Dem-i ʿıydıdur **meclisüñ** sāḳiyā / Ṭolı şun olunsun yine merḥabā
S849 Ḳaçan nār-ı mey kimiyā-sāz olur / O **meclisde** ġam simiyā-bāz olur
S867 O mihrüñ olur **meclisi** pür-ṣafā / N'ola ṣıçrasa ẕerresi dāʾimā
S978 Ṣalar ḳulḳuli **meclise** velvele / Bilür ḫarf-i ḫalḳı ider ḳalḳale
S1084 Ṣaḳın tel ḳırar zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu **meclisde** ol it üzen
S1161 Virüp **meclis-i** ʿāleme āb u tāb / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
S118 Nebīnüñ olup rūḥı mūnisleri / Pür-envār-ı ḳuds ola **meclisleri**
S1199 Yine **meclisi** ṭutdı būy-ı duḫān / Meded micmer-i cāmı gezdür hemān
S1375 ʿAraḳla virüp **meclise** revnaḳı / Yanar faşlıdur sūrına zevraḳı
S1507 Ne naḳşı ki ṭabʿum taḫayyül ider / Süḫan **meclisinde** temeşşül ider
S1543 Dem irdi ki bu **meclis** āḫir ola / Duʿā ide her kim ki ḫāżır ola
NE419 Maẓhar olup merḥamet-i dāvere / Dāḫil olur **meclis-i** peyġambere
NE2056 **Meclis-i** ʿilm idi ḫuṣūṣan o bezm / İtmiş idi her kişi bir baḫşe ʿazm
NE2058 Bulmuş idi dürr-i suḫan intiẓām / Gelmiş idi **meclise** revnaḳ tamām
NE2102 Bir gün olup **meclis-i** eşrāf-ı nās / Bezleyi beẕl itmiş idi bī-ḳıyās
NE2321 Gāh nişānlar gehī eyler ḫaṭā / **Meclis-i** suḥriyye olur dāʾimā

NE2343 Bir gün olup **meclis-i** ehl-i hüner / Bir yere geldi nice ṣāḥib-i hüner
NE2359 Ol ḫar-ı kābusı olup cālisi / Nā-geh aġır başdı hemān **meclisi**
NE2398 Güş idicek **meclisüñ** erbābı heb / Böyle muṣannaʿ suḫan-ı bü'l-ʿaceb
NE2712 **Meclis** olup ʿarṣa-i maḥşer-miṣāl / Ḳopdı çatışmış iki ehl-i ḍalāl
NE2779 Ḳande ki bir **meclis** idi ḳıṣṣa-ḫān / Ḳıṣṣadan ol ḥiṣṣe alurdı hemān
NE2786 Gördi ki bir **meclis** idüp ḫoḳḳabāz / İtmiş anı dām-ı tezervān-ı nāz
NE2983 Tā seḥer olınca çü bedr-i tamām / Ol gice devr eyledi **meclisde** cām
NE3002 Nāle-günān muʿẕire-gūyān hemān / **Meclisin** erbābına oldı revān
SE359 Eyledik ṣaḫn-ı çemende **meclis** / Ġuṣṣa bīgāne vü ṣādī munīs
SE548 Her kişi ḳılsa namazın dāyim / **Meclis-i** ḫażrete olur ḳāʿim
SE1014 Dizilüp **meclise** çün ʿıḳd-i peren / Oldılar encümen-ārā-yı süḫan
SE1015 Virdiler **meclise** özge ʿālem / ʿIşḳ u meşk-ile olup müşgīn-dem
SE1022 Bezme rengīn söz-ile nice edīb / Virdiler **meclis-i** Manī gibi zīb
SE1646 Açılup **meclis-i** pür-şūr oldı / Ḫāṣılı yāveye destūr oldı
SE1647 Ḳıldı uḏḫūkeyi her güyende / **Meclisi** gülşen-i verd-i ḫande
SE1652 Keli açıldı yıḳıldı nāmūs / **Meclise** oldı firengī fānūs
SE2572 Cümlesi duḫter-i aḫter-sīmā / **Meclisi** ṭaʿne-i Nāhid-i semā
SE2573 Ṣadr-ı **meclisde** biri nāzende / Kimi ḫādim kimisi sāzende
SE2587 Böyle bir **meclis-i** pür-zīver-i Cem / Düşde gördiyse orayı bilmem
SE2591 Ṭaġılup ẕerre-ṣıfat her mūnis / Ḳaldı ol mihr-i sipihr-i **meclis**
SE3067 İşte bu defʿ ada var mı inkār / Eyledüm **meclisi** ile iḫżār
SE3259 Bu ḫuḳuḳ aña bahāne oldı / Dāḫil-i **meclis-i** cānān oldı
HH28 Naḳşı her şafḥanuñ bir aḫterdür / Yedi **meclisle** heft manẓardur
HH1571 Ol suḫan-çīni **meclis-i** şāhuñ / Gözcüsi şayılurdı dergāhuñ
HH1622 Ki varup bula bir siyeh-kārı / Yazdura resm-i **meclis-i** yārı
HH2317 **Meclis** olmazdı ki o bed-mesti / İtmeye ser-şikeste-i desti
HH2318 ʿĀḳıbet itdi gerdiş-i eyyām / Defʿ-i **meclis** tedārükine ḳıyām
HH2569 **Meclise** geldi çünki germiyyet / Pīr-i dihḳānı itdiler daʿvet
HH2573 Ṭayyibi itdi dāḫil-i **meclis** / Murġ-ı vaḥşiyi eyledi mūnis
HH2584 **Meclisi** tāb-ı bāde germ itdi / Dil-i pūlād-ı yārı nerm itdi
HH2676 İtdiler cilve-i ḫaṭīre-i ḳuds / Ḳıldılar ittifāḳī **meclis-i** üns
HH2755 Heft-bendāna nāy-ı kilk-i hüner / İtdi **meclisde** ṭurfe zemzemeler
HH2757 Yedi **meclis** olup terāzende / Heft aḫterle oldı nāzende
HH2783 Gevher-efşān-ı **meclis** eyle müdām / ʿĀşıḳ-ı zāra mūnis eyle müdām

meclis-i ḫāṣ [8] seçkin kimselerin bulunduğu özel cemiyet yada toplanma yeri

NE205 Çıḳdı ise cānib-i Ṭūra Kelīm / Oldı nebī **meclis-i ḫāṣṣa** nedīm
NE2113 Müftinüñ alup ḫaberin ol zamān / Oldı hemān **meclis-i ḫāṣa** revān
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp **meclis-i ḫāṣ** / Fesḫ-i ʿazmüñ sebebin ṣordı ḫavāṣ
SE2579 Birine emridüp ol meh-ṭalʿat / Eyledi **meclis-i ḫāṣa** daʿvet
SE3448 Yine tertīb-ile oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı süḫan **meclis-i ḫāṣ**
HH185 **Meclis-i ḫāṣṣda** çün oldı be-kām / Eyledi ḫalḳa geldi daʿvet-i ʿām
HH637 Her gün olurdı özge **meclīs-i ḫāṣṣ** / Ol mezāyāyi añlamazdı ḫavāṣṣ
HH2713 **Meclis-i ḫāṣṣa** maḥrem itdi anı / Kendüye yār u hem-dem itdi anı

meclis-i mey [1] içki meclisi

HH2601 **Meclis-i meyde** her büt-i dil-cū / ʿĀşıḳı ʿışḳına içerdi ṭolu

meclis ḳurmaḳ [2] bir araya gelmek, eğlenmek veya sohbet etmek amacıyla toplanmak

SE2018 İtdiler āḫir o māhı tesḫīr / **Ḳurdılar meclis-i** seyyāre-naẓīr
HH2568 **Ḳurdılar meclis** içdiler bāde / Buldılar ẕevki nūş-ı şaḫbāda

mecmaʿ [2] birleşilen, kavuşulan yer, nokta

S533 Dil ü cāna ḫoş cāy-ı zībādur ol / Meger **mecmaʿ-ı** Ḫıżr u Mūsādur ol
NE386 Olmuş o tābūr-ı perīşān meʾāl / **Mecmaʿ-ı** mecmūʿ-ı gürūh-ı ḍalāl

mecmaʿ-ı baḥreyn [1] iki denizin birleştiği yer, [tas.] yaratılmışlarla Allah'ın birleşip görüşme yeri

SE669 Meşrebi mevrid-i nehreyn oldı / Ḥikmeti **mecmaʿ-i baḥreyn** oldı

mecmūʿ [2] bir araya getirilmiş, bütün

NE386 Olmuş o tābūr-ı perīşān meʾāl / Mecmaʿ-ı **mecmūʿ-ı** gürūh-ı ḍalāl
NE1869 Şīr ki tenhā geze taḫcīr olur / Ḫalḳa ki **mecmūʿ** ola zencīr olur

mecmūʿa [4] toplanmış, derlenmiş şeylerin bütünü

SE79 Fażlı **mecmūʿasıdur** çarḫ-ı eşīr / Yazdı her şafḥasına bir taşvīr
SE346 Bir zaman kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı bahār / İtdi **mecmūʿa-i** verdi ḫalkār
SE1259 Ḫulḳı **mecmūʿa-i** ḥükm-i eżdād / Ṭabʿı fihrist-i menāşīr-i fesād
HH1695 Cemʿ idüp kendin ol büt-i fettān / Açdı **mecmūʿa-yı** füsūnı hemān

Mecnūn [10] Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı, Kays, [tas.] İlâhî aşk ile kendinden geçen ve aklî dengesini yitiren Hak aşığı

S701 Başında yavasıyla her bir nihāl / Maḳām-ı tecerrüdde **Mecnūn-miṣāl**
S895 Ura ʿışḳ elinden ciger-ḫūn gibi / Ki jülīde-mū oldı **Mecnūn** gibi
NE1661 Faẕlı velī ẓāhir idi gün gibi / ʿAḳlı Risṭo işi **Mecnūn** gibi
NE1914 Olur iñen kürküne girse ḳaçan / Postda **Mecnūn-ı** zaʿīfü'l-beden
NE2084 ʿAḳla uyan nice Felātunlar / Vādī-i taḥḳīḳde **Mecnūnlar**
SE1018 Kimi **Mecnūn-ile** Leylāyı añup / Kimisi Vāmıḳ u ʿAẕrāyı añup
HH338 Añma ʿavret ʿaḳıllu **Mecnūnı** / Ki ola naḳısāt meftūnı
HH1827 Var idi şehr-i Reyde bir ʿāṣıḳ / Naḳd-i **Mecnūn** ḫalīfe-i Vāmıḳ
HH2170 Zehr-i ġamdur şarābı **Mecnūnuñ** / Uymaz ana şifāsı Ḳānūnuñ
HH2191 Buldı **Mecnūn-ı** vādī-i ḥayret / Ḥarem-i ḥaṣṣ-ı Leylīye ruḫṣat

mecnūn [1] cin tutmuş, çılgın, divane, deli

NE3024 İçme sen ol şerbeti **mecnūn-ṣıfat** / Kim degenek lāzım ola ʿāḳıbet

mecnūn itmek [3] delirtmek, aklınık kaybetmesine sebep olmak, delicesine aşka düşürmek

NE977 Sadme-i ġam ṭaġları hāmūn ider / Kūh-keni derd ile **mecnūn ider**
SE1026 İtdi müşgīn şaçını bend-i cünūn / Beni günden güne **itdi mecnūn**
SE3225 Ḥālini ʿışḳ dīger-gūn itdi / Anı günden güne **mecnūn itdi**

mecnūn olmaḳ [2] delirmek, çıldırmak, delicesine sevdalanmak

HH2241 Ḫˇāh nā-ḫˇāh ʿāḳıbet Maḥzūn / ʿIşḳ-ı Şādān ile olup **mecnūn**
SE1858 Dil virüp ʿavrete meftūn olma / Ḳays-veş göz göre **mecnūn olma**

mecrā [1] su yatağı, su yolu ‖ akış yolu, seyir

NE13 Besmeledür **mecrā-yı** fülk-i emān / Heyʾet-i meddi çekilen rīsmān

mecrūḥ [5] yaralı ‖ incinmiş, kırılmış

HH552 Dil-i **mecrūḥa** kim batar peykān / Var mı yarup çıḳarmaġa dermān
HH1594 Nabżını ṭutdı derdini bildi / Dil-i **mecrūḥuña** devā ḳıldı
NE1686 Tār ile pūdına irüp infikāk / Sīne-i **mecrūḥı** gibi çāk çāk
NE2901 Nicesi **mecrūḥ** idi ol ḳışṣadan / Eyler idi ḫāṭıra-i mekr ü fen
HH2338 Gerçi şād itdi mīri bunca fütūḥ / Līk bir nāvek eyledi **mecrūḥ**

mecʿūle-zen [1] yeni yetme, taze, körpe kız

NE1804 Ḥāşılı ol zālim-i caʿl-i kerem / Beñzer **mecʿūle-zene** dem-be-dem

mecẕūb [1] aklını yitirmiş, cezbeye uğramış, [tas.] kendini Allah'a adayan, ondan başka bir şey düşünmeyen, ilâhî aşk ile kendinden geçerek çevresine önem vermeyen, Allah'a kavuşmak ve ilahi özde eriyerek sonsuzluğa ulaşmak için çalışan, bu uğurda derin bir ruh coşkunluğuna kapılan derviş

NE773 Eylemiş ol ḳalʿa civārın penāh / Gözcisi **mecẕūb-ı** cenāb-ı İlāh
NE1631 Heyʾet-i **mecẕūbda** söyler rumūz / Gāhī ider yoḳ yere keşf-i ḳünūz
NE778 Sālik-i **mecẕūblaruñ** yoldaşı / Başı ḳabā yalın ayaḳlar başı

med(d) [18]

1. elifi uzun okuma, med (˜) isareti

NE13 Besmeledür mecrā-yı fülk-i emān / Heyʾet-i **meddi** çekilen rīsmān
NE20 **Meddi** ile heyʾet-i bā-āşikār / Şāḫda bir ġonca-i zülf-i nigār
NE22 Noḳṭa vü **med** zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya ser-i mismāra iner fāsıdur
NE31 **Meddini** seyr eyle ser-i mīmde / Gerdeni besmeleñe teslīmde
NE32 **Meddi** ile mīmine eyle naẕar / Rāh-ı ḥaḳīḳatde ḳılı ḳırk yarar
NE33 Dīde-i mīm eyledi sīneye naẕar / **Meddi** şuʿāʿ-ı başarīdür meger
NE34 Oldı terāzū-yı naẕarla revān / Rişte-i **med** üzre resen-bāz-ı cān
SE23 **Meddi** güyā ki ṣırāṭ-ı ebrār / Olur üstinde naẕar berk-güẕār
SE32 **Medd-i** memdūdı zülāl-i Tesnīm / Mevc-i dendānesi āṣār-ı nesīm
SE35 Cūy-ı **medd** oldı çü mīme peyvend / Lūle-i çeşme gibi eyledi bend

2. deniz suyunun ayın çekim gücü ile yükselip kabarması

S387 Gelüp yirine ʿasker-i bī-kerān / O baḥr eyledi cezr ü **meddin** ʿayān
S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü **med** ẓāhir itsün ḳadeḥ
NE822 Görür geh yolda geh rehe bī-ʿaded / Lücce gibi ẓāhir ider cezr ü **med**
NE2917 Baḥriyeti ẓāhir idüp cezr ü **med** / Ḳoydı ocaġına şu ol bī-ḫıred
SE166 Cezr ü **medd-i** yem-i feyżi nice göl / Eyleyüp dāʿiye-i redd ü ḳabūl
SE2023 Cezr ü **med** gibi çekeydüñ anı / Bir de şulatmaz idüñ ʿummānı
HH207 İtse şemşīr-i intiḳamın **medd** / Ḳızıl elmāyile ṭola ser-ḥadd

3. uzatma, yayma

NE2332 Söz ider **medd** ile ḥāzır süri / Sürmesi ḳuyruḳlı göz eyler köri

medd-i żılāl [1] gölgenin uzaması ‖ artma, çoğalma

HH257 Devḥa-ı luṭfı itdi **medd-i ẓılāl** / Fuḳarā sayesinde fārıġ-bāl

medār [12]

1. etrafında dönülen nokta, merkez

S435 Ki devr eyledikçe o gūş-ı kelām / **Medār** olmaḳ ister bu dil-keş maḳām

S674 Anaṭolınuñ ḳalʿası üstüvār / Ki her burcı ẕātü'l-bürūca **medār**

NE234 Gerdiş-i pür-kār-ı nübüvvet **medār** / Başladuġı noḳṭada itdi ḳarār

SE95 Oldı miftāḥ-ı yed-i ṣunʿı **medār** / Bī-ḥalel devr ide tā yevm-i ḳarār

SE1254 Manṣıba ʿilm-iken evvel miʿyār / Ṣarṭ-ı vāḳıf gibi cehl oldı **medār**

SE3153 İstiḳāmet ki ola tabʿa **medār** / Ṭoġru yoldan çıḳamaz cedvel-vār

SE3466 Oldı biñ nükteye her noḳṭa **medār** / Ḫaberüñ yoḳ ki ṭutuşdı bu şerār

HH123 Oldı mānend-i noḳṭa-ı per-gār / Gerdiş-i ḥalḳa-ı dü-kevne **medār**

2. hareketli bir şeyin izlediği yol, yörünge

NE1670 Ḳavs-ı ḳūzaḥ gibi televvün **medār** / Belki televvünde temekkün-şiʿār

NE3049 Yaʿni idüp devr-i teselsül **medār** / Ara yere hiç giremezdi ḫumār

3. dayanak, muavenet

SE2244 Rıfḳ-ıla ḳıl dil-i aʿdāyı şikār / Eyle her emre müdārāyı **medār**

HH313 Līk bu dāʿī-i daḳīḳa-güẕār / Buldı üç güne ʿitirāża **medār**

meded [29]

1. "Aman! İmdat! Yetiş!" anlamında kullanılan bir yardım isteme ünlemi

SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i ābdānı **meded** / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i nālānı **meded**

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre yüregim / Ṣun destime ol ʿaṣā-yı pīrānı **meded**

S34 **Meded** ṭaş bağırlı güzellerden āh / Dil-i saḫti oldı baña seng-i rāh

S525 Muġannī **meded** aldı ġaflet beni / Göñül burcına eyle nevbet-zeni

S763 **Meded** şīşeden ṣun şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu şerr ü şūr

S787 Ḳanı sāḳiyā ḫūn-bahā-yı ḫıred / Yetişdür anı ben gedāya **meded**

S813 **Meded** sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫ̆āb / Pür it keşṭī-i Nūḥa nūḥī şarāb

S827 **Meded** öldük ey sāḳī-i nev-cevān / Elüñde degil mi o mühr-i emān

S936 İder ḫaste-i ʿışḳa feyż-i revān / **Meded** cānı pek ola cāmuñ hemān

S957 Ṣurāḥīden irdikçe cāma **meded** / Olur bāde ehl-i ḥulūle sened

S1199 Yine meclisi ṭutdı būy-ı duḫān / **Meded** micmer-i cāmı gezdür hemān

S1343 **Meded** sāḳiyā sür meyi bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it lāle-reng

S1484 Ḳarār it **meded** kim bu cūş u ḫurūş / Beni eyledi mest-i bī-ʿaḳl u hūş

NE910 Kibr ü ġurūr ile **meded** el-ḥaẕer / Eyleme bünyān-ı Ḫudāya żarar

NE2673 Düşme kes-i mādeye ey bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur şaḳın andan **meded**

NE2878 Mekr-i İlāhī ise ya Rāb bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe **mededüñ** eyle yār

NE3004 İtdi ʿilāc içün irişin **meded** / Vehm-i sirāyetle hemān ḳatʿ-ı yed

SE1127 Baḫş iden baḫtuñ-ıla gevdendür / **Mededüñ** ʿālem-i bālādandur

SE2110 Cevher-i ʿaḳl ki ḳılmaya **meded** / Bulmaz iksīr-i kerāmātı cesed

SE2302 Gider ol ḥaṣlet-i meẕmūmı **meded** / Oldı her güne ḳabāḥatden eşed

HH49 **Meded** ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / Meded ey sātirü'l-ʿuyūb meded

HH49 Meded ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb **meded** / Meded ey sātirü'l-ʿuyūb meded

HH49 Meded ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / **Meded** ey sātirü'l-ʿuyūb meded

HH49 Meded ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / Meded ey sātirü'l-ʿuyūb **meded**

HE41 Düri ṣarrāfa göster żāyiʿ itme / **Meded** nādāna luṭf it diş ṣırıtma

2. yardım, imdat

NE1183 Şefḳat idüp şeyḫi irişdi **meded** / Eyledi bir ḳolını şemşīre sed

HH50 Beni dil-ḫaste itdi ʿışḳ ü hevā / **Mededüñ** irmez ise vāy baña

HH981 Gördi izhārdan **meded** yoḳdur / Bīm-i cāna o yolda ḥadd yoḳdur

HH1956 **Meded** irmezse ḫāl bed-terdür / Derd ile ölmesi muḳarrerdür

meded-cū [1] yardım arayan, medet uman

HH526 Olalum ṣıdḳ ile **meded-cūyān** / Gerçek erdür Ḳızıl Deli Sulṭān

meded eylemek/itmek/ḳılmaḳ [11] yardım etmek

S31 Ḫudāyā Kerīmā ʿināyet senüñ / Yol azdum **meded ḳıl** hidāyet senüñ

NE1497 Ḥāṣılı **idüp meded-i** maʿnevī / Vālidi eyler veled-i maʿnevī

NE1534 Rūḥı **idermiş meded-i** maʿnevī / Ṣalup ol āyinelere pertevī

NE1692 Aġlama benüm dīde-i ḫūn-pāşuma / Olsa **meded eyler** idüm başuma

SE112 Merkebim leng ü ṭarīḳüm pür-pīç / **Meded it** kim mededüm ḳalmadı hīç

SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey şāh-ı Necef / Naḳd-i kevneyni **meded itme** telef

SE664 **İtmedin** rehberī-i Ḫıżr **meded** / Buldı ʿilm-ile ḥayāt-ı sermed

SE904 Līk ṣad ḥasret ü ḫüsrān-ı ebed / **İtmeye** ḳāʿid-i tevfīḳ **meded**

SE1139 Ḳuvvet-i baḫt ü saʿādet-mesned / Vāy ḥāle eger **itmezse meded**

SE2957 Çün ḳażā ṯīri ata ḳavs-ı ḳader / Ne başīret **meded eyler** ne başar
HH2427 **Meded itdi** felek hevālarına / Rūzigār uydı muḳteżālarına

mededi ḳalmamaḳ [2] takati, dermanı kalmamak, yardımsız kalmak
SE112 Merkebim leng ü ṭarīḳüm pür-pīç / Meded it kim **mededüm ḳalmadı** hīç
HH610 Bir ḳadem seyre **ḳalmadı mededi** / Ditredi dest ü pāyi sendeledi

meded-kārī [2] yardım edicilik, yardımcılık
NE1129 Līk **meded-kāri-i** taḳlīd ile / Umarız Allāh ʿināyet ḳıla
HH1029 Ḥıfẓ-ı Bārī idüp **meded-kārī** / Oldı ol iki bī-kesüñ yārı

meded-kārlıḳ [2] yardım edicilik, yardımcılık
NE85 Beste-dem itse beni evgārlıḳ / Ḳıl yine ey ḫāme **meded-kārlıḳ**
NE388 Varamayan itmiş idi yarlıḳ / Māl u ricāl ile **meded-kārlıḳ**

meded-res [1] imdada yetişen, yardım yetiştiren
HH1934 Naẓaruñ ʿāṣıḳa **meded-resdür** / Nice nā-çāra bir nigeh besdür

mededü'l-ḫudā [1] İlâhî yardım, Allah'ın inayeti
NE1624 Uymayacaḳ şerʿa **mededü'l-ḫudā** / Dīv-i recīm olur o dem rāhber

medenī [1] şehirli, uygar ‖ Medineli ‖ medeniyete kavuşmuş, terbiyeli
SE188 Olalı şehr-i Medīne vaṭanı / Oldı biʿṭ-ṭabʿ her insān **medenī**

medfūn [1] defnedilmiş, gömülmüş
S399 Ḫum-ı dil ki pür-dürr-i meknūn idi / Ġubār-ı ġumūm içre **medfūn** idi

medḥ [10] bir kimsenin iyiliğini söyleme, güzel vasıflarını övme
S215 Anuñ muṣḥaf-ı **medḥine** ṭıfl-ı dil / Şürūʿ itse ḫatmi müyesser degil
S422 Ki **medḥ-i** taġazzülde Rūmī-ḳalem / Olup ġālib-i sāḥirān-ı ʿAcem
S512 Vefā hūd umulmaz cefāya ne borc / Ḳoduḳ **medḥi** yā iftirāya ne borc
S513 Bir olup müsāvī vü **medḥ** ü şenā / Saʿādetle saʿyüñ müsāvī aña
S514 Saadetle saʿyüñ pür olup aña / Müsāvī müsāvī vü **medḥ** ü şenā
NE2322 **Medḥi** anuñ ḳarm ile ḳamḳām olur / Medḥ degil bu saña düşnām olur
NE2322 Medḥi anuñ ḳarm ile ḳamḳām olur / **Medḥ** degil bu saña düşnām olur
NE2322 **Medḥi** anuñ ḳarm ile ḳamḳām olur / Medḥ degil bu saña düşnām olur
HH316 **Medḥ-i** Behrām Şāha itmiş meyl / Eylemiş pādişāh-ı ʿışḳ-ı tufeyl
SE2483 Ṭoldı çün meyli ile ḳalb-i cihān / Oldı seyyāre-i **medḥi** rükbān

medḥ itmek [3] iyi yönlerinden beğeni ile söz etmek, övmek
NE638 **Medḥin iden** kiẕb ile şöhret bulur / Ṭoġrusunı söyler ise hicv olur
NE2853 **Medḥ iderek** germ olıcaḳ iştihā / Kendüsin eyler siper ol bī-nevā
HH2454 **Medḥ idüp** her biri ḳaşīde diyen / Ṣoñra hicv ile oldı nādire-fen

medḫal [1] giriş yeri, kapı
NE1355 **Medḫali** teʾsīr-i duʿāda ʿayān / Feyżi de olmaḳla zamān u mekān
SE2056 Kesbde **medḫalı** yoḳ tedbīrüñ / Kimse resmin bozamaz taḳdīrüñ

medhūş [10] dehşete düşmüş, ürkmüş, şaşkınlık ve korku içinde kalmış
S796 Getür bādeyi cāmı **medhūş** ḳıl / Baña şükri sermāye-i hūş ḳıl
S858 ʿAceb mi dinilse aña şīr ü ner / Ḳılur mest ü **medhūş-ı** ġurrende ner
S1441 O mey-ḫāne şevḳ ile **medhūş** olup / Göñül kendiden gitdi bī-hūş olup
S1555 İlāhī be-leb-teşnegān-ı cemāl / Be-mestān-ı **medhūş-ı** bezm-i viṣāl
SE1341 Ḥākimüʿl-vaḳtı Ḳaraḳuş oldı / Ḫalḳ vaḥşī gibi **medhūş** oldı
HH496 Mest-i **medhūş-ı** cām-ı ʿışḳ olmış / Kām-bend-i ligām-ı ʿışḳ olmış
HH1836 Her güzel şevḳine olub **medhūş** / Bir belā yoḳ idi ki olmaya dūş
HH1949 Mest ü **medhūş-ı** bāde-i ʿışḳam / ʿAḳl-ber-bād-dāde-i ʿışḳam
HH2129 Başını urdı ṭaşa ol **medhūş** / Āşiyānından uçdı ṭā'ir-i hūş
HH2683 Mest ü **medhūş-ı** ʿışḳ-ı dil-ber iken / Sāye-veş ḫāk ile ber-ā-ber iken

Medīne [1] İslamda iki harem bölgesinden biri, Hz. Muhammed ve dört büyük halife döneminin başşehri, Hz. Muhammed'in mescidi ve kabrinin bulunduğu şehir, Yesrib.
SE188 Olalı şehr-i **Medīne** vaṭanı / Oldı biʿṭ-ṭabʿ her insān medenī

medlūl [1] delil olarak gösterilen, işaret, delil ‖ meal, mefhum
NE2328 Ḫaṭda daḫı żevḳ olınur bī-ḫilāf / Hiç elif ola mı **medlūl-ı** ḳāf

medrese [2] ders okutulan, İslam dininin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep
NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı çemen-zāra ḫūb / **Medrese** vü tekye ḳapusına çūb
SE1252 Mekteb ü **medrese** vīrān oldı / Ḳahveler mekteb-i ʿirfān oldı

mefāḳ [1] kirişi gezine bindirilmiş ‖ yapılı, hazır
NE685 Gülşen-i rāz oldı o genc-i **mefāḳ** / Maḫzen-i gencīne gibi feyż-nāk

mefāriḳ olmaḳ {müfāriḳ olmaḳ} [1] ayrılmak

NE2414 Ḥall ile ḥürmet ṣaçılup bī-gümān / Ẓulmet ü nūr **oldı mefāriḳ** hemān

mefḫari'n-neş'eteyn [1] yaratılanların övüncü, Hz. Muhammed

S73 İmāmü'l-verā ṣāḥibü'l-ḳıbleteyn / Ebu'l-ḳāsım ol **mefḫari'n-neş'eteyn**

mefhūm [1] bir söz veya kelimenin taşıdığı anlam, kavram

NE1087 Ḳande olur kim dürr-i manẓūm ola / Kī̇se-i zer-veş ṭolı **mefhūm** ola

mefte gitmek [1] ölmek, katledilmek

NE2141 Ṣāḥibi ḳatl itse duyunca seni / **Mefte gidersin** gibi ey küştenī̇

meftūn [5] sihre uğramış gibi kendine hakim olamayacak derecede vurgun, tutulmuş, aşık

NE1043 Didi ki **meftūnuñ** olan nātüvān / ʿIşḳuñ ile eyledi cānın revān

NE1833 Faż̇l-ı taḳaddümle ciger-ḫūn idi / Nāmını güm ḳılmaġa **meftūn** idi

NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre dost / Maġza irişdür ḳoma **meftūn-ı** post

NE2881 Ḫasta-dil-i ālet ü meʾbūn idi / Ṣaḫş-ı ḳavī̇ heykele **meftūn** idi

NE2860 Bilmez o ser-defteri **meftūnlaruñ** / Derdi füzūn bundan o bānūlaruñ

meftūn eylemek/itmek/ḳılmaḳ [5] hayran etmek, kendine bağlamak

S1250 Yine bülbüli **ḳıldı meftūn** u zār / Mülāyim güzel gibi bād-ı bahār

NE1861 Ol ḳadar itdi kerem-i bī̇-şumār / **Eyledi meftūn** anı bī̇-iḫtiyār

SE137 Ḳayd-ı dünyāyıla **ḳılma meftūn** / Eyleme müflis-i iḳbāl-nümūn

SE1965 Rāḥ-ı reyḥān u ṣarāb-ı gülgūn / Reng ü būyına ki **eyler meftūn**

SE2254 Hüner oldur ki idüp mekr ü füsūn / **İdesin** kendüñe ḫaṣmı **meftūn**

meftūnı olmaḳ [2] bir şeye tutulmak, bir şeyin çok düşkünü olmak

SE2319 Diñle luṭf u kerem-i Meʾmūnı / Nice **olmaya** göñül **meftūnı**

HH338 Añma ʿavret ʿaḳıllu Mecnūnı / Ki **ola** naḳısāt **meftūnı**

meftūn olmaḳ [4] aşık olmak, tutulmak, hayran olmak

NE2145 Ekṣeri dünyāda cezāsın bulur / Kendi daḫı bir zene **meftūn olur**

SE484 Ḫaṭṭ-ı cānāneye **olur meftūn** / Ṭıfl-ı dil ilmeg-içün meşḳ-i cünūn

SE772 Ḳays-ı ser-geşte gibi meşşāʾün / **Oldılar** lemʿa-i feyże **meftūn**

SE1858 Dil virüp ʿavrete **meftūn olma** / Ḳays-veş göz göre mecnūn olma

mefʿūl [3] bir eylemin etkisi altında olan ‖ pasif eşcinsel erkek

NE2843 Fāʿili **mefʿūl** ḳılup rūzgār / Ḳaldı ʿamelden ḫıred-i ḫurde-gār

NE2863 Tāze iken ḫī̇zgeh-i **mefʿūl** ola / Āḫir olur ibne ile mübtelā

NE2869 Çün ḥarekāt ile ide keşf-i rāz / Fāʿil ü **mefʿūl** bulur imtiyāz

meġāk [4] çukur, mezar

S720 O bir ġāribī̇ ḳaʿr ü künc-i **meġāk** / Ki ferş añа gusāle-i gāv-ı ḫāk

HH755 Gördi bir cin yatakı künc-i **meġāk** / Būy-ı bādı nüvī̇d-i peyk-i helāk

HH856 Oldı ol sākinān-ı künc-i **meġāk** / ʿĀṣıḳ-ı ḫastenüñ ġamıyla helāk

HH1004 Kimisi cāme-çāk-i künc-i **meġāk** / Kimi üftān-ı ġavṭagāh-ı helāk

meges [3] sinek

SE140 İtmez üftāde **meges** terk-i niʿam / Ursa biñ sille megesrān-ı sitem

SE2498 Kefçe vü tābesinüñ elleri boş / **Megesi** nevha-ger-i mürde-i mūş

SE3270 Defʿ için bir yere geldi nice ḫas / Menʿ olınmadı ol üftāde **meges**

megesrān [2] sinek kovan, yelpaze

SE140 İtmez üftāde meges terk-i niʿam / Ursa biñ sille **meges-rān-ı** sitem

HE46 Revā şekker-fürūş-ı ṭabʿa her ān / Per-i Cibrī̇lden olsa **megesrān**

mehābet [4] ululuk, yücelik, azamet, heybet

S322 Ġurunbüş-künān nāy-ı rūyī̇n-ten / **Mehābetde** mānende-i ḍarb-ı zen

SE1229 Bula mı hī̇ç **mehābetle** celāl / Ṭutalum tī̇ġ ḳuşanmış dellāl

SE2827 Bir **mehābetli** dil-āver er idüñ / Menem ol şāh-ı bahādur dir idüñ

HH1131 Ṭurre-i baḫtı gerçi kim pür-pī̇ç / Lī̇k zā'il degil **mehābeti** hiç

mehār [2] devenin burnuna geçirilen ve yular bağlanan halka; gem, yular

S273 Olup mużṭarib bu revende ḳaṭār / Şühüb ṣanma nā-geh ḳırıldı **mehār**

HH2442 Gitdi esb ü şütür **mehārı** ile / Aṣdı ḫar-bende ḫod ḳaṭārı ile

meḥāsin [1] göze hitap eden güzellikler, güzel eserler

HH583 Oldı Ḳāḍı Şüreyḥ ile hem-ser / Belki andan **meḥāsini** ber-ter

S626 **Meḥāsinde** Gökṣu ki aḳar gelür / Bu söz baña nā-der-ber-ā-ber gelür

mehbiṭ-i envār [1] nurların ineceği yer

SE2684 Ḳalbüñi **mehbiṭ-i envār** eyle / Dili gencī̇ne-i esrār eyle

Mehbūd [1] Nuşirevan'ın en güvendiği veziri, Nuşirevan Mehbûd'a o kadar çok güvenirmiş ki meclislerde, yemeklerde sadece onun elinden yemek yermiş, yaverleri ve oğulları Mehbûd Nuşirevan'ın yemeğine zehir koyacak diye iftira atmış Nuşirevan da bunu öğrenince Mehbûd ailesiyle beraber sultanın gazabına uğramıştır.

S846 Gül-i neşveye nār-ı Nemrūddur / Dile āteş-i dāġ-ı **Mehbūddur**

mehcūr [7] uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı kalmış,kendisiyle ülfet kesilmiş

SR12/1 Biz şāhid-i ʿıyşe ʿāşıḳ-ı **mehcūruz** / Kūhsār-ı emelde reh-rev-i şebgūruz
SE2594 Līk şol şartıladur vaṣla rıżā / Ola **mehcūr-ı** ebed nefs ü hevā
NE1923 Kārı gehī luʿbet-i **mehcūrdur** / Anuñ içün dāʾireden dūrdur
HH553 Gördiler semt-i ʿaḳldan **mehcūr** / Oldı dermān ḫıredden dūr
HH1900 Ḍarb ü müşt ü lekedle bī-taḳrīb / Oldı **mehcūr** ol gedā-yı ġarīb
HH1939 Dil-i zārum yanında ben **mehcūr** / Oldı bu vaẓʿ -ı bed ḫıredden dūr
HH2371 Dem-i vuṣlat ġarīb ḥāletdür / Dil-i **mehcūra** ḫod ḳıyāmetdür

mehd [4] beşik

NE1952 **Mehd-i** mülevvende şarıldı ḥarīr / Dest-i ṣabā ile ṣalındı serīr
NE2918 Götini ol ṭıfla idüp **mehd-i** nāz / Çalḳamaġa başladı ol künde-bāz
SE70 **Mehd-i** ḥikmetdese mevlūd-ı vücūd / Oldılar vaḥdet-i ẕātına şühūd
HH2341 Oldı bu fülk-i lücce-i nāsūt / Birine **mehd** ü birine tābūt

Mehdī [1] Kıyamet gününden önce gökten Allah'ın izni ve emriyle inerek bütün insanları mutluluğa kavuşturacağına, Deccal'ı öldürerek yeryüzünü sonsuz bir barış ve sevinçle dolduracağına inanılan kişi

HH1492 Eyleyüp ʿahde turmaġa cehdi / Beklerin ben o **mehdī-i** ʿahdi

meḥek [1] ayar taşı, mihenk taşı

SE809 **Meḥek-i** tecribe oldı der-kār / Güher-i maʿrifet oldı miʿyār

Meḥemmed [1] Fâtih Sultan Mehmed (ö.886/1481)

S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ içinde tamām / Ki Sulṭān **Meḥemmed** o şāh-ı be-nām

Meḥemmed [2] Sultan III. Mehmed (ö.1012/1603)

NE353 Ḫan **Mehemmed** o Sikender-serīr / Oldı biñ üçde şeh ʿālem-i maşīr
NE426 İsm-i **Meḥemmed** ola ḫırz-ı emān / Ḳudret ile añıla bu ceyş-girān

Meḥemmed Dede [1] Bugün Romanya'nın güneyinde Rusçuk şehrini karşısında bulunan Yergöğü kasabasının meşhur şeyhi Üryan Muhammed Dede

NE779 Ẓahiri vīrāne vü mihnet-zede / Bāṭını maʿmūr **Meḥemmed Dede**

mehīb [4] heybetli, korkunç

S258 Ṣalup nehbi Baḥr-ı siyāha nehīb / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı **mehīb**
S277 O zencīr ile nerre-şīr-i veġā / Çekinür göge ya **mehīb** ejdehā
HH1426 Püşte-i püşti üzre düm gūyā / Şīre binmiş **mehīb** ejderhā
HH1430 Çıḳdı ardınca bir peleng-i **mehīb** / Heyʾet-i münker ü ṣadāsı ġarīb

mehil [1] bir işin yapılabilmesi için zaman tanıma, vade, mühlet

HH802 Īʿtẓār iderek varur dil-ber / Pīre-zenden bir ay **mehil** ister

mehlike [1] ay yüzlü, güzel

NE2163 **Mehlikedür** aña dil-āver gerek / ʿAvreti zabṭ eylemege er gerek

mehr [2] Müslüman bir erkeğin nikahı sırasında eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mal veya para, mehir

SE1460 **Mehri** ḫod himmetiñüzle ḫāżır / Oluñuz daġdaġadan ḫoş-ḫāṭır
HH793 Eger olmazsa **mehrüñe** peyvend / Cism ü cān arasına gire gezend

mehr-i muʿaccel [1] Müslüman erkeğin nikah esnasında zevcesine peşin olarak ödediği mehir

SE1466 Bilürin ḫāṣılı bī-ḫayf ü dirīġ / ʿAḳdına **mehr-i muʿacceldür** tīġ

mehr-i müʿeccel [1] ödemesi sonraya bırakılan mehir

SE3438 Hibe kābīnden evvel oldı / Müjdesi **mehr-i müʿeccel** oldı

mehter [1] Osmanlı İmparatorluğu döneminde askeri mızıka takımı. Kelime tanıkta mehter musikisi çalan topluluk anlamında kullanılmıştır.

NE2920 Bir niçe **mehter** getürürler hemān / Perdenüñ ardında iderler nihān

mekān [17]

1. yer, mahal; durulan yer, oturulan yer, makam

S444 **Mekānum** ṣaf-ı naʿl iken dāʾimā / Deger mi bu meclisde hīç söz baña

S1563 Ḳadeḥ-veş dehāna gele cān-ı pāk / **Mekānum** ola dürd-i mey gibi ḫāk
NE266 Olmaya meydān dutup kemīn / Basṭ-ı **mekān** itse basīṭ-i zemīn
NE302 Rūh-ı mücerred gibi oldı revān / Oldı **mekānı** ḥarem-i lā-mekān
NE370 Ġāret idüp düşmen ilen ġāziyān / Ḳomadılar anda mekīn ü **mekān**
NE1632 Ṭurmaz ider daʿvī-yi ṭayy-ı **mekān** / Uçurur eblehler anı her zamān
SE63 Ẕātına nisbet-ile yoḳ imkān / Farż olınmaz ne zaman u ne **mekān**
SE688 Çün mekīn oldı **mekānuñ** şerefi / Ḳadr-i dürr dest-i ḫoş itdi ṣadefi
SE774 Ser-be-ser ṭālib-i ʿilm ü ʿirfān / Dāmen-i kūhda ṭutmışdı **mekān**
HH173 Olmadı çün ol āfitāba **mekān** / Gitdi yanın ḳıçın o dem Sereṭan

2. [tas.] oluş eyleminin gerçekleştiği yer, varlıkların görünüş alanı, varlık düzlemi

S77 Ger olmasa mihmān o faḫr-ı cihān / Döşenmezdi ṣaḥrā-yı kevn ü **mekān**
NE981 Kim şererinden yaña kevn u **mekān** / ʿĀḳil iseñ degme ṭoḳınma hemān
NE1355 Medḫali teʾsīr-i duʿāda ʿayān / Feyżi de olmaḳla zamān u **mekān**
NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i kevn ü **mekān** / ʿIşḳla var oldı yoġ iken cihān
SE926 Hem ola kevn ü **mekāndan** ʿārī / Bedene hem ola ḥükmi cārī
SE1669 Söz-ile kevn ü **mekān** buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE1679 Kim arar ṭolsa eger kevn ü **mekān** / Hep Bedaḫşān gibi laʿl-i raḫşān

mekānsız [1] madde olmayan, ölçülemeyen ‖ yersiz, yurtsuz, mekanı belli olmayan

HH1707 ʿAcabā cānı var mı cānsız mı / Yiri bellü mi yā **mekānsız** mı

meḳār {maḳār} [1] başkent, merkez

SE1736 Oldı Ristoya **meḳārın** evvel / Ḥükemā ḳavliyile itdi ʿamel

mekḫūl [1] sürme çekilmiş, sürmeli

SE1626 Sübḥada desti ʿaṣāda bir eli / Dīde **mekḫūl** ü muṣayḳal ṣaḳalı

mekīn [7] oturan, bir yere yerleşen

S393 Ṣadef-veş olup baḥr-ı ġamda **mekīn** / Dehen beste idi cebīn çīn çīn
NE370 Ġāret idüp düşmen ilen ġāziyān / Ḳomadılar anda **mekīn** ü mekān
SE688 Çün **mekīn** oldı mekānuñ şerefi / Ḳadr-i dürr dest-i ḫoş itdi ṣadefi
SE965 Meger şeyṭāndan olam dirseñ emīn / Ol yürü kūşe-i ʿuzletde **mekīn**
SE2385 Ḫāce-i ʿuḳde-güşā Naṣre'd-dīn / Oldı bir çeşme kenārında **mekīn**
SE2682 İy olan maṣlaḥat-ı ḫalḳa emīn / İtmesün mekr ü ḥıyel dilde **mekīn**
HH911 Ẓıll-ı ḫargehde Ḫusrev oldı **mekīn** / Sāye-būs eyledi öñünde zemīn

mekkār [10] çok hile yapan, düzenbaz

NE2953 Siñsi olup kimisi ʿayyār olur / Girye-i **mekkār** u ziyān-kār olur
SE1895 Bā-ḫuṣūṣ ola ʿacūze **mekkār** / Nice **mekkār** ġarīm-i ḫūn-ḫār
SE3161 Bir zaman Mışra varup bir ʿayyār / Çeşm-i dil-ber gibi oldı **mekkār**
HH709 Ḳangı mülketden ise ol **mekkār** / Ol şehüñ ḫācibi ide iḥzār
HH714 Ḳahr ile didi şāh o **mekkāra** / Bir daḫı cürʾet itme ol kāra
HH783 Gülerek didi ol zen-i seḫḥār / Müjde kim defʿ olundı ol **mekkār**
HH1507 Ḳahr idüp ol ḳoca güneh-kārı / İtdi taʿẕib ṣaḫs-ı **mekkārı**
HH1658 Manẓarı açdı baḳdı gülzāra / Gözi ṭūş oldı kār-ı **mekkāra**
HH2636 Uyup ulaşmış idi ol **mekkār** / Anlara zaḥmet-i firengi-vār
HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve çeşm-i **mekkār**

mekkāre [6] (kadın için) çok hile yapan, düzenbaz

NE2184 Nice zıbıḳçı zen-i **mekkāreler** / Ḫoca ḳadın nāmına seḫḫāreler
NE2452 İtme Ḫudāyā bizi **mekkāre** dost / Maġza irişdür ḳoma meftūn-ı post
NE2511 Ḫīle ile aldar o zen-pāreyi / Alıvirür bir zen-i **mekkāreyi**
NE2556 Müctemiʿ olur nice **mekkāreler** / Erlerinüñ düşmeni seḫḫāreler
SE3341 Zen-i **mekkāreden** it ḫavf u ḫaẕer / Ḳoca bayḳuş gibi ʿömrüñe ḳonar
HH753 Boynına aldı zāl-ı **mekkāre** / Ḫasteyi aldı gitdi tīmāra

Mekke [2] Arabistan'da Hz. Muhammed'in doğduğu ve içinde müslümanların kıblesi olan Kâbe'nin bulunduğu şehir

S97 İdüp fetḥe tebşīr o şāh-ı güzīn / Duḫūl itdiler **Mekkeye** müʾminīn
NE328 **Mekkeden** ittükde peyember güzār / Şāni-i işneyn idi ol yār-ı ġār

Mekkiyye [1] bkz. 'Fütūḥat-ı Mekkiyye' md.

S98 O şaflardan oldı fütūḥ āşikār / Sütūr-ı fütūḥāt-ı **Mekkīyyevār**

meknūn [4]

1. dizilmiş ‖ saklı. Ayrıca bkz. 'dürr-i meknūn' md.

S399 Ḫum-ı dil ki pür-dürr-i **meknūn** idi / Ġubār-ı ġumūm içre medfūn idi
SE2884 Vezne geldi nice dürr-i **meknūn** / Oldı sermāyesi ṭabʿ-ı mevzūn
HH252 Çıḳdı söz narḫ-ı dürr-i **meknūna** / Ṭartılur aġırınca altūna

2. saklanıp korunmuş, gizli

NE4 Tār-ı bem-i naġme-i ḳānūn-ı rāz / Rişte-keş-i gevher-i **meknūn-ı** rāz

mekr [41] hile, hile ile aldatma, düzen

S58 Dirīġā olup ḫˇāb-ı ġaflet girān / Göz açdırmadı fikr-i **mekr-i** cihān
S473 Şeb ü rūz eger itmese **mekr** ü āl / Niçün ide tebdīl-i ṣūret bu Zāl
NE1673 Ḥaşmum olup bir iki dīv-i recīm / Eylediler fikret-i **mekr-i** ʿazīm
NE1851 Nice **mekr-i** ejder-i pīçān idi / Her ḥamı bir ṭavḳ-ı girībān idi
NE1850 Fitnedür āġūş-ı kemendi müdām / **Mekr** ü ḥıyel murġ gibi pāydām
NE2124 Nefs-i bed itmekde bize **mekr** ü fen / ʿĀḳil iseñ ḳaç yüri bed nefsden
NE2136 Gül gibi mestūreleri **mekr** ü fen / Ġonca-veş āḫir çıḳarır başdan
NE2149 **Mekr-i** zenān ile olup ṭurfe-kār / Nefr-i ḫar āḫir anı eyler ḥimār
NE2162 Oldı melāmet-ẕede-i **mekr** ü zen / ʿAvretinin boġçasını bekleyen
NE2496 Ditremede żaʿf ile gerçi beşi / Oynamada **mekr** ile gözi ḳaşı
NE2499 Ḫaṭṭa-i irḥāma açup şāh-ı rāh / **Mekri** ile ḥāl-i bekāret tebāh
NE2823 Āh ki bu ḳaḥbe-zen-i dehr-i dūn / İtmede erbābına **mekr** ü füsūn
NE2901 Nicesi mecrūḥ idi ol ḳışşadan / Eyler idi ḫāṭıra-i **mekr** ü fen
NE2966 Rişte-i mihr ile idüp **mekr** ü fen / Saḳız alurdı dehen-i ġoncadan
NE3021 Alma ele meşʿal-i cām-ı Cemi / **Mekr** ile yoldan çıḳarır ādemi
SE2001 **Mekr** ü telbīsini ṣādıḳ ṣanma / Ḥāy va'llāhi ṣaḳın aldanma
SE2254 Hüner oldur ki idüp **mekr** ü füsūn / İdesin kendüñe ḫaşmı meftūn
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u riyā / Yol bulur ḫāṭırına **mekr** ü deġā
SE2682 İy olan maṣlaḥat-ı ḫalḳa emīn / İtmesün **mekr** ü ḥıyel dilde mekīn
SE2683 Gelmesün **mekr** ü ḥıyanet senden / İdegör gūşe-i ḳalbi me'men
SE3149 Yire baḳmaḳdadur egmiş serini / Gözedür **mekr-ile** furṣat yerini
SE3239 Ġamzenüñ **mekri** de olmaz ebedī / Ur didiyse saña öldür dimedi
SE3345 Oldı sermāye-i kārı telbīs / **Mekr** ü telbīsde naḳd-i iblīs
SE3363 Eyleye ḫīle vü **mekr-ile** müdām / Zümre-i nāḳıṣatü'l-ʿaḳlı tamām
SE3442 Sāʿatinde olup āmāde murād / **Mekr-i** muḥtāl-ıla oldı dāmād
HH748 **Mekr** ü telbīsinüñ yanında hemān / Ḫayr-ḫˇāh idi ādeme şeyṭān
HH749 Ḳaynadup fitne **mekr** ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden oy virür her dīk
HH760 Küre-i nār-ı **mekr** idi pistān / Dişi ḳara kömür zebāne zebān
HH762 Meşk-i ḳaṭran idi iki memesi / Cūşişī dīk-i **mekr** zemzemesi
HH765 Çün temām itdi **mekr** ile rīvi / Didi gir ḫāneye gör ol dīvi
HH934 Ḳulı ḳurbānıyam o cānānuñ / Uymaya **mekr** ü rīvine anuñ
HH941 Açdı **mekr** ü fiten ḫum-ı tāze / Yine iş düşdi ʿişve vü nāza
HH1155 Ḳalbi taşdīk idüp dili tekẕīb / İtdi ḫalḳa hezār **mekr** ü firīb
HH1159 Emn ile yolda reh-rev-i dil-cū / **Mekre** ḥāżır o ḳavm-i furṣat-cū
HH1194 Girdi araya kār-ı **mekr** ü ḫased / İtdiler birbirün kelāmını redd
HH1559 Bār-ı **mekr** ile döndi ḫammāle / Oldı ʿayn-i cimāl-i naḳḳāle
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı riyā / Şekl-i timṣāl-i **mekr** ü naḳş ü deġā
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i ifgār / Ṣafḥa-ı **mekre** böyle saçdı ġubār
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü **mekr** ü şiḳāḳ / Ṣūret-i vuṣlat-ı delīl-i firāḳ
HH2324 Dā'im ol mevc-ḫīz-i **mekr** ü fiten / Olup eṭrafa şerr ü şūr-efgen
HH2392 Nedür ehl-i dile bu **mekr** ü füsūn / Ṣūret-i mihrüñ oldı ṭāḳ-ı derūn

mekr-i İlāhī [1] Allah'ın mekr (hile) yapanların mekrini kendilerine çevirmesi, kötülüklerini, kurdukları tuzaklarını bozması

NE2878 **Mekr-i İlāhī** ise ya Rāb bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle yār

mekremet [1] kerem, cömertlik; izzet, şeref

SE1877 **Mekremetle** ola ger cāndan eʿaz / ʿÖẕr-ḫāh-ı ġam-ı māder olmaz

mekremet-meẕheb [1] cömertlik gösteren, kerem sahibi

HH2560 Pir-i pür-dil gedā-yı Cem-meşreb / Merḥamet-kīş ü **mekremet-meẕheb**

mekrümet-perdāz [1] cömertlik yapan, kerem ve ihsanda bulunan

HH2515 Fuḳarā-dost u **mekrümet-perdāz** / Mübtelā-perver ü ġarīb-nevāz

mekseb [2] kazanç, kazanç kapısı

SE864 **Meksebinden** geçinür bī-minnet / Belki eyler nice beẕl-i niʿmet
SE2427 **Meksebüñde** bu tekellüf ne belā / Masrafuñda bu taşarruf ne belā

mekteb [7] bir konuda eğitim görülen yer, okul

SE122 Olalı mübtedī-i **mekteb-i** ʿışḳ / Görürin nüsḫa-i derd-i teb-i ʿışḳ
SE185 **Mekteb-i** fażlına irse Mūsā / Göricek olurıdı aña ʿaṣā
SE1252 **Mekteb** ü medrese vīrān oldı / Ḳahveler mekteb-i ʿirfān oldı
SE1252 Mekteb ü medrese vīrān oldı / Ḳahveler **mekteb-i** ʿirfān oldı
HH635 **Mekteb-i** ʿışḳ idi o ḥücre hemān / Mekteb ammā ki mekteb-i ʿirfān
HH635 Mekteb-i ʿışḳ idi o ḥücre hemān / **Mekteb** ammā ki mekteb-i ʿirfān
HH635 Mekteb-i ʿışḳ idi o ḥücre hemān / Mekteb ammā ki **mekteb**-i ʿirfān

melāḥat [1] güzellik, güzel yüzlü olma

NE1014 Mışr-ı **melāḥat** ruḫ-ı dil-cūları / Ḳanṭaratü'l-misk idi ebrūları

melāḥat-ṭırāz [1] güzelleştiren, süsleyen, donatan

S1546 Be-çīn ebruvān-ı **melāḥat-ṭırāz** / Be-çeşmān-ı ḥayrān-ı efsūn-ı nāz

melaḫtar {malaḫter} [1] meşale

NE2646 Aleti der-kār-ı anaḫtar gibi / Elleri murdār-ı **melaḫtar** gibi

melā'ik [5] melekler

S220 Ṭutup mātemin cümle fermān-beri / Dögündi **melā'ik** yolundı peri

S374 Ġuzāt eyledi tīr-keş-i perr ü bāl / ʿAẕāba müvekkil **melāik-miṣāl**

SE551 Hem anı ḫayl-i **melā'ik** her bār / İdinür ḫargeh-i istiġfar

SE1042 Cemʿ olup ide **melā'ik** feryād / Diye iy pādişeh-i ʿādil-i dād

HH107 İtdi tertīb her ḳaçan ki ḫamīs / Ḳıldı ṣaff-ı **melā'ike** taḫmīs

melāl(et) [10] büyük üzüntü, hüzün

S814 Ṭurur sāḥil-i ġamda ehl-i **melāl** / Ḥarīfān-ı keştī-i şikeste-miṣāl

NE1028 Ḥālet-i ʿışḳı ile **melālin** görüp / ʿArż-ı selām eyledi ḥālin sorup

SE1532 Pür-ġubār itse eger jeng-i **melāl** / Hīç götürsün mi anı āb-ı zülāl

SE2032 Līk dil-ber idüp iẓhār-ı **melāl** / Ġam çeker şübhe virüp baʿżı ḫayāl

SE3477 Umarın kim ide yārān iḳbāl / Olmaya müʿtekif-i künc-i **melāl**

HH56 ʿAdle kalursa vāy ḥālümüze / Ehl-i dūzāḫ güler **melālümüze**

HH838 Unudup ol geçen **melāleti** heb / Rūz u şeb itdiler ṣafā vü ṭarab

HH2259 Söyle ey dil-şikeste ḥāl nedür / Bu ḳadar bāʿiş-i **melāl** nedür

HH2598 Ṭāhirūñ żāhir idi ḥāli dili / Yāre rūşen idi **melāli** dili

HH2703 ʿĀşıḳuñ rāzdār-ı ḥāli imiş / Vāḳıf-ı şiddet-i **melāli** imiş

melāmet [3] çıkışma, azarlama; ayıplama, kınama

NE895 Ẓulm gören cānına laʿnet ider / Görmeyen işitse **melāmet** ider

NE1651 Meygede-i ʿışḳda ʿuzlet-nişīn / Şekl-i **melāmetde** selāmet güzīn

NE1742 Ṣatduġunı ḥulle-i cennet ider / Alduġın esbāb-ı **melāmet** ider

melāmet-şiar [1] ayıplanmış, kınanmış

S298 ʿAdūnuñ donanmasın itmiş şikār / Donanma velīkin **melāmet-şiʿār**

melāmet-ẕede [1] yerilmiş, kınanmış, ayıplanmış

NE2162 Oldı **melāmet-ẕede-i** mekr ü zen / ʿAvretinin boġçasını bekleyen

Melāmī [2] her türlü gösterişten, dünya malından yüz çeviren, dervişçe yaşamayı kendine ilke edinen, başlıca düşüncesi dünya kaygısından, ahiret korkusundan uzak kalarak kendini Allah'a adamak olan, her türlü zevk ve eğlenceden kendini mahrum tutan kimse ‖ Melâmiye'ye, Melâmîlik'e mensup kimse

NE1660 Gāh uyup ṣaff-ı imāmīlere / Hem-dem idi gāh **Melāmīlere**

NE1653 Ḥāline ṭaʿn itme **melāmīlerüñ** / Rengine aldanma şaḳın sāġaruñ

melān {melā'ik} [1] bkz. 'melā'ik' md.

NE276 Varıcaḳ ol şāh-ı **melānuñ** ġulām / Çarḫ-ı berīn eyledi çoḳ iltiyām

melek [17] Allah'ın huzurunda bulunan ruhanî varlıkların her biri; halleri başka yaratılmışlara benzemeyen, nurdan yaratılmış, dişilikleri ve erkeklikleri bulunmayan, yeme ve içme özellikleri bulunmayan Allah'a kesin itaat gösteren yani günah işlemeyen, sürekli olarak ibadet eden, şeytana ve cinlere karşı gökleri ve gök varlıklarını koruyan, Allah ile insan arasında aracılık yapan varlıklar.

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ʿışḳuñda döner cām-ı felek / Ser-geştesidür ol kadehüñ ḫūr ü **melek**

S1056 Girüp heft bendekle çarḫa **melek** / Düşe ḫake raḳş itmeden nüh felek

NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda **melek**

NE255 Sen bu füyūżat ile mümtāzsın / Şāh-ı **melek** ḫayl-i felek-tāzesin

NE954 Uçdı **melek** gibi o tīr-i şeh-per / İtdi sīr-rüze yere dek tā güẕer

NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü cihān-baḫş idi / Māh-ı **melek** ḳadr u felek raḫş idi

NE2423 Līk iden nefs ü hevā-yı zebūn / Rütbe ile ṣınf-ı **melekden** füzūn

NE2424 Saña ki müfsid didi ḫüsn-i **melek** / Töhmeti defʿ itmege himmet gerek

SE246 Muntaẓırdur saña sükkān-ı felek / Hep dönüp ṭurmada ervāḥ-ı **melek**

SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü **melegi** / Geçdi sürʿatle ṭoḳuz ḳat felegi

SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir giderek / Tek ü tenhā ne **melek** var ne felek

HH199 Ḫādim-i pīşgāhı hūr ü **melek** / Bir füsūskārı pīş-taḫta felek

HH482 Ḥāsılı cemʿ olup ḫıṣāl-i **melek** / Her işe rükn idi her aşa nemek

HH1447 Nerdübān-ı şuʿā'ı çekdi felek / Revzen-i āfitābı yapdı **melek**

HH2107 Ḫʿācesine kitāb ile gelicek / Gūyiyā şuḫf ile inerdi **melek**

HH2599 Ol **meleklerle** bezm ravża-ı ḳuds / Oldı rūḥāniyān ile pür-üns
HH2673 Kām alup ol iki **meleklerden** / Ẕevḳi aşurdılar feleklerden

melek-ḫaşlet [1] tabiatı melek gibi olan, saf, temiz, masum
HH1553 Her ne söyleşse ol **melek-ḫaşlet** / Vāḳıf olurdı şaḫṣ-ı pür-şirret

melek-ḫū [1] melek huylu, yaradılışı melek gibi olan
HH1245 N'eylesün ʿazm idince tuġyāna / Bir **melek-ḫū** bu deñlü şeyṭāna

melekī [2] meleğe mensup ‖ temizlik, paklık
SE2878 Sözdür ol niʿmet-i ḫān-ı **melekī** / Ki anuñ vezn-ile ḳonmış nemeki
SE2996 Görmedik böyle ḫışāl-i **melekī** / Eyledüñ beẕl bize mā-meleki

melekiyet [3] meleklik, temizlik
NE2453 Āyine-i ḳalbi idüp nāb-nāk / Cismümüzi ḳıl **melekiyetle** pāk
SE1063 Yā İlāhī ḳoma ḳalbümde leke / **Melekiyyetle** baña vir meleke
SE1999 **Melekiyyetden** urup dem niceler / Ger saña ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ giceler

melekūt [2] ruhların ve meleklerin alemi, gayb alemi
NE1254 Cān gözin açdıḳça görürdi müdām / ʿĀlem-i mülk ü **melekūtı** tamām
SE2912 Oldılar maḥrem-i rāz-ı **melekūt** / Ḳıldılar seyr-i serā-yı lāhūt

meleke [1] insanın tekrarlamalar sonucunda edindiği alışkanlık, yatkınlık
SE1063 Yā İlāhī ḳoma ḳalbümde leke / Melekiyyetle baña vir **meleke**

melīk [3] mülkün sahibi, hükümdar
SE706 Şāh-ı ġāzī **melīk-i** milket-i cūd / Ġaznenüñ ḫākimi Sulṭān Maḥmūd
SE1365 İrişüp oldı kelām **meliki** / Dād-ḫāhe bir iken müşkil iki
SE2935 Berḳ urur yüzde şuʿāʿ-ı **meliki** / İtmiş eṭrafı müşaʿşaʿ milki

Melikşāh [2] Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah (ö. 485/1092)
SE1747 Oldı iḳbāl-i **Melikşāh** füzūn / Ṭoldı nāmıyla revāḳ-ı gerdūn
SE1775 Kāşirü'z-ẕahr-i ekāsirdür bu / Ḫān **Melikşāh-ı** bahādırdur bu

me'lūf [1] alışılmış, huy edinilmiş
NE2841 Līk ẓuhūr itdi bir özge maraż / ʿĀdet-i **me'lūfe** muḫālif maraż

melūl [2] usanmış, bıkmış, canı sıkılmış, üzgün, melalli
NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur **melūl** / Rāst gelür bir göti ḳılluya ol
HH88 Ol ġarībi ḳoma ḫazīn ü **melūl** / Eyle mihmān-ı ḫ̇ān-ı faẕl-ı Resūl

melʿūn [5]
1. Allah tarafından lanetlenmiş olan, lanetli ‖ nefretle karşılanan, kötü
SE2000 Bil ki öte ucıdur **melʿūnuñ** / Baḳma efsūnına ol maġbūnuñ
SE3198 Oldı çün pey-rev-i nefs-i maġbūn / Fāsidüñ öte ucıdur **melʿūn**
2. erkek cinsel organı
NE2739 Alma hemān destüñe **melʿūnuñı** / Yaʿni başı elde o gülgūnuñı
NE2746 Gerçi ki ʿaḳlınca şafāsın bulur / Līk o **melʿūnı** cezāsın bulur
NE2847 Aña döker her kişi **melʿūnını** / Tecrübe ḳapusı ider kūnını

melʿūne [1] (kadın için) netlenmiş, nefertle karşılanan, kötü
SE1888 Derd-ile olsa da biñ kerre eri / Şefḳat itmez aña **melʿūneleri**

memālik [2] bir hükümdarın hükmü altında bulunan yerler, ülkeler, memleketler
SE1196 Tāc u evreng-i **memālik** ne ki var / Oldı bir anda nasīb-i aġyār
SE1227 Olalı rüşvet-ile mīr-livā / Ẓulm ile oldı **memālik** yaġma

memālik-sitān [1] ülkeler, memleketler alan
S199 Zihī pādişāh-ı **memālik-sitān** / Ḳavī baḫt u pür-dil cihān pehlevān

memdūd [7] uzamış, uzatılmış, uzun
S609 Birinüñ dem-i şāmı maḥmūddur / Ki cennet gibi ẓılli **memdūddur**
NE126 Sāye-i **memdūd-ı** şuʿūn-ṣıfāt / Olmuş idi müstetir-i nūr-ı zāt
SE32 Medd-i **memdūdı** zülāl-i Tesnīm / Mevc-i dendānesi āşār-ı nesīm
SE327 Mülk pür-sāye-i reʿfet-i **memdūd** / ʿAsker āmāde raʿiyyet ḫoşnūd
SE343 Münḥel-i cāhını mevrūd eyle / Sāye-i ʿadlini **memdūd** eyle
SE3023 Eyleye pertev-i feyżi **memdūd** / Gün gibi vire o ẕerrāta vücūd
HH812 Göricek itdi āh-ı derd-ālūd / Elif-i āhı eyledi **memdūd**

meme [4]
1. insanların ve memeli hayvanların dişilerinde bulunan ve süt salgılayarak yavruların emzirilmesine yarayan organ
NE2543 İki **meme** dest-ḫūş-ı sīm-i nāb / Āb-ı ḥayāt üzre ya iki ḥabāb
HH343 Sīne açsa iner gider şikeme / Mülḥid-i yek gibi ol iki **meme**

HH762 Meşk-i ḳaṭran idi iki **memesi** / Cūşişī dīk-i mekr zemzemesi

Aşağıdaki tanıkta kelime erkek cinsel organı anlamında kullanılmıştır.

NE2775 Cüft-i ḫayāl ile ṭuramazdı tek / Ṭurma saġardı **memesin** ol inek

me'men [2] emniyette olunacak yer, sağlam yer

SE2683 Gelmesün mekr ü ḫıyanet senden / İdegör gūşe-i ḳalbi **me'men**

HH64 Eyle miḥrāb ü mescidi **me'men** / Reh-zenān-ı tarīk-i īmāndan

memhūr [2] mühürlenmiş, mühürlü ‖ (ağız için) kapalı

NE1726 Ṣaḳlar anı sīnede cānı gibi / Kīsesi **memhūr-ı** dehānı gibi

SE194 Mührile mühre-i ẓahr-i pür-nūr / Gūyiyā ʿıḳd-i güherdür **memhūr**

memleket [10] bir hükümdarın emri altında bulunan yer, ülke, diyar, devlet toprağı

NE721 Olmuş iken **memlekete** pādişāh / Yine degil ḳānīʿ-i lūṭf-ı İlāh

NE725 Bir bölügüñ nāmını aʿdā ide / **Memleketi** esr ile yaġma ide

NE897 Ẓulm virür **memlekete** zelzele / Küfr ile ṭurur ṭuramaz ẓulm ile

SE335 Arada ḳalmadı mümtāzī-i taḫt / Safha-i **memleket** oldı yek-laḫt

SE1298 Şāhlar **memlekete** devletdür / Sāye-i Ḥaḳ eşer-i raḥmetdür

SE1302 Şāh kim maẓhar ola merḥamete / Bāġ-bāndur çemen-i **memlekete**

SE1320 Ālet-i ẓulm idüp ol nādānı / Ḳahr ide **memlekete** aʿvānı

SE2081 Ṭarḥ idüp ḳāʿide-i maʿdeleti / Baḫş iderdi gehī bir **memleketi**

SE2826 Yir iken rātibe-i **memleketi** / Pehlevān idüñ o demlerde ḳatı

HH190 Ḫān bin Ḫān Şeh-i felek-mesned / Vāriş-i **memleket** ابا عن جد

memlūk [1] malik olunan, birinin malı olan, tasarrufunda bulunan

SE1232 Nāfiẓü'l-emr ola mı ḥükm-pezīr / ʿAbd-i **memlūk** hīç olsun mı emīr

memnūʿ [1] men edilmiş, yasak

HH1716 Şerʿ ṣavm-ı viṣāli itdi ḥarām / Oldı **memnūʿ** vuṣlat üzre sıyām

memsūḫ [2] çirkinleştirilmiş, çirkin duruma sokulmuş

S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ idmāndan / Şişüp şekl-i **memsūḫa** döne beden

NE2431 Hiç o degil gibi olur irtesi / Heyʾet-i **memsūḫa** ḳor ol nākesi

me'mūl [1] umulan, beklenen, ümit edilen

NE455 Her biri öz hāline meşġūldür / Behre-ver-i ġāyet-i **me'mūldür**

Me'mūn [3] Ebu'l-Abbâs Abdullah bin Hârûnu'r-Reşîd. Abbasî halifelerinin yedincisi olup Harun Reşid'in ikinci oğludur. Bilim ve sanat, onun döneminde gelişmiş, İslâm medeniyeti bu sayede terakki etmiştir.

SE2319 Diñle luṭf u kerem-i **Me'mūnı** / Nice olmaya göñül meftūnı

SE2320 Oldı çün şīt u şadā-yı **Meʿmūn** / Ġulġul-endāz-ı verā-yı gerdūn

SE2348 Oldı baḫtı ʿAraba rāh-nümūn / Seyre çıḳmışdı o semte **Me'mūn**

me'mūniyye [1] Osmanlı saray mutfağında hamur işi tatlılara verilen ad, hamur işi tatlı

SE2343 Laḫt-i şābūn ola şabūniyye / Ḳurş-ı nūnı ḳıla **me'mūniyye**

me'mūr [4] bir işi yapmak üzere kendisine görev verilmiş olan, görevli

NE916 Ḥākim olan ʿadl ile **me'mūrdur** / ʿAṣr-ı nebīden beri me'ṣūrdur

SE501 Vaḥş ü ṭayr olmış-ıdı **meʿmūrı** / Şīr-veş itdi musaḫḫar gūrı

SE3100 Āl-i ʿOṣmanuñ olup maḳhūrı / Bende-veş olmış-iken **me'mūrı**

HH1397 Fikr idüp anı merd-i āzāde / ʿAbd-i **me'mūr** olur mı dünyāda

men [9] ben

S595 Dem urduḳça maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı **men** dir kimi cān-ı men

S595 Dem urduḳça maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı men dir kimi cān-ı **men**

SE609 Kesb idüp **men** gibi nūrāniyyet / Bul sevād-ıla nice ḫāṣiyyet

SE2322 Oldı mışḳal ʿalem-i ʿAbbāsī / Sildi āyīne-i **menden** pası

SE2827 Bir mehābetli dil-āver er idüñ / **Menem** ol şāh-ı bahādur dir idüñ

HH234 Eylemez oldı ʿāşık-ı nā-şād / Dil-i **men** cān-ı men deyü feryād

HH234 Eylemez oldı ʿāşık-ı nā-şād / Dil-i men cān-ı **men** deyü feryād

HH473 Arada dil-rübā degil ẓāhir / Dil-i **men** cān-ı men velī vāfir

HH473 Arada dil-rübā degil ẓāhir / Dil-i men cān-ı **men** velī vāfir

menʿ [7] yasaklama, engelleme, önleme

SE643 Aradı sözlerimi **menʿa** sebīl / Müddeʿāya diledi yaʿnī delīl

HH860 Līk mümkin mi ʿāşıḳ-ı şeydā / **Menʿile** ide terk-i vāveylā

SE784 Kimisi dāʿiye-i **menʿ-i** vuṣūl / Kimisi ṣūret-i fetvā-yı ḳabūl

SE1829 Ādeme nefʿdür insāniyyet / **Menʿ** olındı bize ruhbāniyyet

SE2097 Ḫayrdan **menʿ** için itdi feryād / Ḳıldı peydā-gerī-i ḫubṣ-nihād

SE3269 Şehdi arar bulur āḫir zenbūr / Ṭatlıdan **menʿ** olınur mı hiç mūr

SE3270 Defʿ için bir yere geldi nice ḫas / **Menʿ** olınmadı ol üftāde meges

menʿ eylemek/itmek/ḳılmaḳ [5] yasaklamak, engellemek, önüne geçmek

NE1037 Yaʿni çeküp anda daḫı firḳati / **Menʿ ide** dīn ayrılıġı vuṣlatı
NE1185 **Menʿ ḳılup** ḫamlesin ol pāk-i dīn / Ḳaldı eser yaralanup āsetīn
SE1060 Līk bīm-i ġażab-ı sübḥānī / **Menʿ ider** aña hevesden cānı
HH1195 Çünki **menʿ eyledi** vifāḳı nifāḳ / Bu kelām üzre itdiler ıṭbāḳ
HH1570 **İtdi menʿ-i** kināye vü taṣrīḥ / Deb-deb-i leb şeḳāşıḳ-ı tesbīḥ

men ʿaraf [1] "Kendini tanıyan Rabbini tanır." anlamında bir Hadîs-i şerîften iktibastır. Tam hali şu şekildedir. "Men arefe nefsehû fekadarefe Rabbehû."

SE1066 Feyż idüp dürr-i yem-i **men ʿarafi** / Ḳalbümüz ḳıldı maʿārif ṣadefi

menāḳıb [1] menkıbeler, din büyükleri, kahramanlar, tarihi şahsiyetler gibi kimselerin üstün yaşayışlarıyle ilgili fıkralar, hikayeler

HH576 Böyle naḳl eyledi **menāḳıbdan** / Gördügi bildügi ʿacāyibden

menāl [4]

1. bir kimsenin ele geçirdiği, sahip bulunduğu şey, mal mülk

SE2059 Bu ḫamāḳatla müreffeh-aḥvāl / Ṣaḳalı ṣaġışı var māl ü **menāl**
SE3000 Kimsenüñ mālı degildür bu **menāl** / Yürü bizden saña ber-vech-i ḥalāl
SE3415 Gerçi kim māl u **menāl** efzūndur / Yere giçsin ṭutalum Ḳarundur

2. erişme, nail olma

NE410 Gitdi ḳırāl anda döküp āb-ı rū / Ḥāl u **menāl** oldı nāṣib-i ʿadū

menām [2] uyku

NE2691 Ḳavli anuñ fazl-ı sükūt u **menām** / Bunlar ise uyḫuyı eyler merām
HH432 Eyledi çün vaṣiyyetini temām / Ol ṣafāyile gözden uçdı **menām**

menār(e) [6]

1. minare

S181 Aña dinse miʿrāc-ı müʾmin ne var / Yeter şāhidi minber ile **menār**
SE901 Tūde-i ḳabr ve iki mīl mezār / Mescid-i pāk-ile güya dü-**menār**
HH588 İtdi ʿĪsā demān-ı naġz-edā / Her **menārı** menāre-i ʿĪsā
HH588 İtdi ʿĪsā demān-ı naġz-edā / Her menārı **menāre-i** ʿĪsā
HH589 Şāmda hem-çü şemʿa-i kāfūr / Aḳ **menār** oldı şehre fāyiz-i nūr
HE31 Kederden sāde çarḫı pāk ḳıldı / **Menār-ı** cāmīʿi eflāk ḳıldı

2. yol gösteren işaret, nişane

HE7 **Menār-ı** zerkülah olsun ʿalevden / Şerer virsün aña ḳandīl-i rūşen

menāsik [1] Hac ibadetlerinin nasıl ve hangi sırayla yapılacağını anlatan kitap

NE2081 Ḥaṭṭ-ı **menāsikle** bilinmez sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd delīl

menāsik [1] Hac ibadetlerinin nasıl ve hangi sırayla yapılacağını anlatan kitap

NE2081 Ḥaṭṭ-ı **menāsikle** bilinmez sebīl / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd delīl

menāzil [4] menziller, duraklar, konak yerleri

NE687 Her kişi müstaʿcil-i menzil gerek / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ-ı **menāzil** gerek
NE1357 Ola mı beyhūde yere ḫāme-zen / Ḥikmet-i tedbīr-i **menāzil** yazan
NE1881 Esb-i ṣabā seyri ḳılup hem-ʿinan / Eylediler ṭayy-ı **menāzil** hemān
SE1639 Ṣıdḳ-ıla ḳatʿ-ı merāḥil ḳıldıḳ / Yel gibi tayy-i **menāzil** ḳıldıḳ

menbaʿ [7] suyun çıktığı yer, kaynak, pınar‖bir durum, bir keyfiyetin çıktığı yer, zuhur yeri

S705 O cūyuñ olup **menbaʿı** reh-nümā / ʿAlem Ṭaġına varur ehl-i ṣafā
NE1094 Yoḳ ötesin bilmege hergiz delīl / Gümşüde çün **menbaʿ-ı** deryā-yı nīl
NE2830 Gāh dimāġuña ṣalup şer ü şūr / Ḳalbüñ ider **menbaʿ-ı** kibr ü gurūr
SE573 Fāyiż-i çeşme-i ʿilm-i ezelī / **Menbaʿ-ı** maʿrifet-i lem-yezelī
HH258 Dil-i ṣāfīsi **menbaʿ-ı** ʿirfān / Kef-i kāfīsi maḳsem-i iḥsān
HH888 **Menbaʿı** ḫavż-ı müstedīr çü mihr / Olmış āyīne-i cemāl-i sipihr
HH2159 Bu maraż kim hücūm-ı sevdādur / Aṣlı dil **menbaʿı** süveydādur

mend [1] sahip olan

SE3089 Pākdur **mendlerüñ** meydānı / Oġlan oyuncaġı ṣanma anı

menfūr [1] nefret edilen, nefret uyandıran, iğrenç

HH1647 Seni **menfūr-ı** ḫalḳ idüp ol kār / Olasın ḳanġı bezme varsañ bār

menfūş [1] (yün ve pamuk için) didilmiş, atılmış, bkz. 'ʿıhn-ı menfūş' md.

HH44 ʿIhn-ı **menfūşveş** olup tārāc / Hep bu çenberden olalar ḫallāc

mengūş [2] küpe

S574 Dü-laʿl-i dil-ārā gibi nūşdür / Dü-pāre ʿaceb laʿl-i **mengūşdür**
SE1439 Himmetüñ ḳıymetini merd-i ceri / Bildi **mengūş** idinüp bu güheri

mengūşdār [1] küpeli, köle, bende
NE678 Cāmıdur ol kūçek-i **mengūşdār** / Kim ola pīr-i muġā ḥiẕmet-güẕār

menḥūs(e) [2] uğursuz, meşum
NE3022 İtme o **menḥūs** ile hergiz ḳırān / Necme uyarsa ḳırılur kārbān
SE3372 Yoġ-ıdı ʿaybı o şehrüñ ebedī / Var ise ancaḳ o **menḥūse** idi

menīʿü'l-cihāt [1] etrafı sarp çetin, muhkem
S184 İdüp ḳaşr-ı cāhum **menīʿü'l-cihāt** / Beni ḳıl gedā-yı şefīʿu'l-ʿuşāt

menḳabet, menḳıbet [4] bkz. 'menḳıbe' md.
NE193 Kıl süḫānuñ **menḳıbet-i** Muṣṭafā / Menḳıbetüñ ḳalbe ser-ā-ser şifā
NE193 Kıl süḫānuñ menḳıbet-i Muṣṭafā / **Menḳıbetüñ** ḳalbe ser-ā-ser şifā
NE348 **Menḳıbet-i** cāh-ı nebiy-yi emīn / Maḥmidet-i ʿutret ü saḥb-ı güzīn
NE577 **Menḳabet-i** gerdişi aṣl eyledi / Çarḫ elemin başḳaca faṣl eyledi

menḳıbe [1] tanınmış veya tarihe geçmiş kişilerin iyi ve yüce taraflarını anlatan hikaye
NE1247 Naḳl ideyin gel saña bir dāsitān / Şanma anı **menḳıbe-i** bāstān

menkūb [1] bahtsız, talihsiz, mutsuz
SE1245 Ḥırş-ı ġālib anı maġlūb eyler / Şūm olup kendüyi **menkūb** eyler

menkūḥa [1] nikahlanmış kadın, nikahlı kadın
NE2768 Virmege **menkūḥasına** zīb u tām / Destini ḥınālar idi şubḥ u şām

menḳūl [1] bir yerden başka yere taşınmış olan, aktarılmış, nakledilmiş
HH2113 Oldı maḥfūẓı ser-be-ser **menḳūl** / Nükte fehm itdi añladı maʿḳūl

menkūs [1] tersine dönmüş, baş aşağı çevrilmiş, tepetaklak olmuş
SE1195 Oldı devrān-i celāli maʿkūs / Rāʿyet-i devleti ḳıldı **menkūs**

menn [1] helva ‖ cömertlik, ihsan
HE44 Ḳalemdür **menn** ü selvānuñ seḥābı / Varaḳlar üzre yaġdur şehd-i nābı

mennāʿ [1] engel olan, önleyen, alıkoyan, men eden
SE2104 Didi ḳahr-ıla aña şāh-ı kerīm / İy fürūmāye-i **mennāʿ** ü leʾīm

Mennān [2] kullarına hadsiz hesapsız nimetler veren, sınırsız iyilik ve ihsanda bulunan, Allah
NE1396 Ser-be-ser elṭāf idi iḥsān idi / Niʿmet-i bī-minnet-i **Mennān** idi
HH84 Oldı ḥaḳḳā ki niʿmet-i imān / Mih-terīn luṭf-ı Ḥażret-i **Mennān**

mensūc(e) [1] dokunmuş, dokunarak örülmüş
NE7 Rādde-i defter-i dīn-i ḳadīm / Ẕerre-i **mensūc-ı** kelām-ı ḳadīm
SE3454 Yaraşur olsa bu **mensūce-i** rāz / Nev-ʿarūs-ı süḫana pāy-endāz

mensūḫ [3] geçersiz kılınmış, hükümsüz bırakılmış, hükmü ortadan kaldırılmış, iptal edilmiş
SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān nefs-i daġal / Şarṭ-ı fāsıd gibi **mensūḫ** ʿamel
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aṣl ola müdām / Ḳavm-i **mensūḫa** döne ḥarfi tamām
HH1968 Naḳş-ı **mensūḫı** bī-vücūd oldı / Yeñiden yine tār u pūd oldı

menşe' [3] bir şeyin ortaya çıktığı, neş'et ettiği yer, kaynak, asıl
NE1105 Şiʿr-i ʿaceb ḥikmet-i ġaybiyyedür / **Menşe'i** yoḳ niʿmet-i ġaybiyyedür
SE176 ʿAdem-i ṣırfa neden vehm-i vücūd / Oldı hep **menşe'i** noḳṣān-ı şühūd
HH1118 Līk **menşe'den** açmayup esrār / Bīm-i ġadr oldı mānīʿ-i iẓhār

menşūr [3]

1. neşredilmiş, yazılmış
SE1250 ʿAlem-i ʿilm nigūn ü maḳhūr / Oldı ṭūmār o raḳḳ-ı **menşur**
HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam gīsū-yı pürnūr / Resīde bī-miṣāl-i raḳḳ-ı **menşūr**

2. neşredilmiş, yayılmış
NE215 Mühr-i şerīf ile o şāh-ı güzīn / Ḥüccet-i ẓahriyye-i **menşūr-ı** dīn

menzil [37]

1. ok, kurşun, gülle vb. şeylerin eriştiği uzaklık, erim ‖ mesafe
S1511 Ḳılup āzmāyiş nice pehlevān / Bu **menzilde** gerçi ḳodılar nişān
S1513 Ṭutup tīr-i kilk ile meydān yerin / Hedef eyledüm seng **menzillerin**

2. konaklama yeri, konak
S292 O **menzilde** geldi ḳazaḳdan ḫaber / Ki bozmuş anı cünd-i āyin-ẓafer
HH170 ʿArş ü Kürsīden oldı çün ʿabīr / İtdi sürʿatle iki **menzili** bir

HH181 Lā-mekān **menzilin** geçüp bī-bāk / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ Şeh-i Levlāk
HH1072 Şehr-i Māhāna kim ki māyildür / Buradan heft māha **menzildür**
HH2348 İki mevc arasına itse ʿubūr / Fülk tābūt idi o **menzil** gūr

3. yer, mekan

S651 İdüp yaʿni dervīşī-i bī-riyā / İder post miḳdārı **menzil** ricā
NE948 Ḫaṭṭa-i aʿdādan o vālā neseb / İtdi bir oḳ atımı **menzil-i** ṭaleb
SE2629 Gördüm aḥvāli perişan olmış / **Menzilüm** berr ü beyābān olmış
HH891 **Menzil-i** dil-nişīn ü taze çemen / Ḫoş gelüp şāha indi raḫşından

4. ev, mesken, ikametgah

S1384 Felek ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı sebū / Cemüñ **menzilinde** bitürdi kedū
NE1157 ʿArşageh-i naẓmuñ olup kāmili / Şoñra gelen bozmaya bu **menzili**
HH1828 **Menzili** kūçegāh ü şanʿatı āh / Laḳabı Şūḥ nāmı ʿAbdullah

5. makam

S1556 ʿAṭāyīnüñ it **menzilin** bāġ-ı ḳuds / Ḳıla anda ebrār ile bezm-i üns
SE3512 Cehl-i şoḥbet ki olındı itmām / Ḳırḳlar **menzili** oldı bu maḳām
HH182 Vardı bir **menzile** ki yoḳ menzil / Geçdi bir perdeden ki yoḳ ḫāʾil
HH485 **Menzili** ṣadr iken türāb oldı / Deli göñli gibi ḫarāb oldı
HH1388 Kendüñe himmet-i bülend eyle / **Menzillüñ** ṣadr-ı ercmend eyle

6. iki konak arasındaki uzaklık, bir konaklık mesafe

NE208 Soñra gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi atı bir nice **menzil-i** ıraḳ

7. yol ‖ varılacak yer

NE687 Her kişi müstaʿcil-i **menzil** gerek / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ-ı menāzil gerek
NE961 Ceẕb idüp anı felege tāb-ı ḫūr / Oldı hevā **menzīline** rāhber
NE1058 Şehd-i şehādetle olup dost-kām / **Menzilini** eyledi dār-ı İslām
NE2029 Çünki ser-minberi itdi maḥal / **Menzil-i** ber-ḥabīde oldı Zuḥal
SE131 **Menzilüm** emngeh-i ʿuzleṭ ḳıl / Şehr-bend-i ḥarem-i ʿiffet ḳıl
SE256 Evvelīn **menzili** oldı Aḳṣā / Rüsül ervāḥına hep itdi ṣalā
SE690 ʿAyn-ı ʿibretle olursañ nigerān / Kāmilüñ **menzili** ṣadr ola hemān
SE2139 Ḳanda kim luṭf-ıla olsa nāzil / Oldı pür-nüzl ü niʿamla **menzil**
SE2560 Çekerek ceẕbe-i zencīr-i cünūn / **Menzilüm** eyledi semt-i hāmūn
SE2633 Eyledi nefs-i denī ṭabʿ-ı leʿīm / **Menzilüm** cennet-iken ḳaʿr-ı caḥīm
SE3317 İtdiler çeşme kenārın **menzil** / Ol perī ile bu sevdā-zede dil
HH182 Vardı bir menzile ki yoḳ **menzil** / Geçdi bir perdeden ki yoḳ ḫāʾil
HH612 Devşirüp kendin ol perīşān-dil / Ṭutdı mestāne-veş reh-i **menzil**
HH668 Ünse mānīʿ var ise **menzilde** / İdelüm ẕevḳi çāh-ı Bābilde
HH1730 Mīl ile çeşmini idüp bī-nūr / Eyleye **menzilin** çeh-i deycūr
HH2737 Tīr-veş ġayrı ḳodı pā-der-gil / Ḥadd-ı iʿcāzı eyledi **menzil**
HE105 O şeb Peyġambere çün bedr-i kāmil / Serāy-i Ümmü Hānī oldı **menzil**

menzil almaḳ [3] yol almak, ilerlemek

SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḥaḳ **menzil alur** / Bilmeyen yolını yabanda ḳalur
SE811 Saʿy-ile ḳāfileler **menzil alur** / Terk-ile rāḥile yabanda ḳalur
SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan **menzil alur** / Egriler yay gibi bend içre ḳalur

menzil-be-menzil [1] her menzilde, menzilden menzile

HH2734 Anda **menzil-be-menzil** ustādān / Gördüm itmiş hezār ṭurfe-nişān

menzilet [3] derece, paye, rütbe

NE1523 Ḫidmet-i ʿışḳ ile bulur **menzilet** / Ḳubbenüñ altına gelür ʿāḳıbet
NE1931 Ola şu dervīş ki bī-maʿrifet / Bāb-ı ekābirde bulur **menzilet**
SE696 Nāfe-i misk ider meskeneti / Bulur üftāde iken **menzileti**

menzilgāh, menzilgeh [2] konaklanan yer

SE289 Oldı çün ḥikmet-i miʿrāc tamām / Döndi **menzilgehe** ol şāh-ı kirām
HH992 Düşdi girdāba nā-gehān ol māh / Çāh-ı Naḫşebde ḳıldı **menzilgāh**
HH1546 Eylemişdi o taḫtı **menzilgāh** / Bir ḳavī baḫt nāmı Ḳāhir Şāh

menzil-i ḫurşīd [1] (şarap küpünün devri bağlamında) güneşin yörüngesi ‖ en yüksekte, yüce makamlı

NE668 Ḫum mı yāḫūd **menzil-i ḫūrşid** mi / Ya felek-i kevkeb-i Nāhīd mi

menzil-i māh [2] Ay'ın dünya çevresindeki yörüngesi ‖ konaklama yeri olarak Ay, yüksek makam

S147 Varup **menzil-i māha** ol şeh-süvār / Ḳamer ḳarşuya geldi āyīne-vār
NE279 Vardı o dem **menzil-i māha** o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh

menzil-i maḳṣūd [4] ulaşılmak istenen mevki, makam ‖ istediğini elde etme

NE955 Anı yeleklendürüp ol per ü bāl / **Menzil-i maḳṣūduna** buldı viṣāl

NE2907 Hem-reh olup **menzil-i maḳṣūda** dek / Dāmenin alur yigidüñ ol köpek
SE2494 Ṭayy-ı rāh eyleyerek leyi ü nehār / Eyledi **menzil-i maḳṣūda** güẕār
HH1964 Az zamānda o peyk-i bād-vürūd / Oldı reh-yāb-ı **menzil-i maḳṣūd**

menzil-i tīr [1] atılan okun ulaştığı en uzak mesafe, ok mesafesi
SE1144 Eyleyüp şīşe-i gerdūnı tebāh / **Menzil-i tīre** varur nāvek-i āh

menzil-kāme [1] makam, menzil arzu eden, istekli ‖ menzil diken
NE2272 İrgüremezdi açup endāz-ı mest / Pişrevīn **menzil-kāme** vü rest

merāḥil [1] menziller, mesafeler
SE1639 Ṣıdḳ-ıla ḳaṭʿ-ı **merāḥil** ḳıldıḳ / Yel gibi tayy-i menāzil ḳıldıḳ

merāḳıb {murāḳıb} [1] [tas.] kendi iç alemine dalıp kendinden geçen, Allah'a bağlanmış olan
NE1252 Olsa **merāḳıb** ger o ehl-i ḥużūr / Olur idi ġūte-ḫār-ı baḥr-ı nūr

merām [8] niyet, istek, amaç
NE827 Ṭutmuş iken ḥalḳ ile rāh-ı **merām** / Yine döner biri miṣāl-i imām
NE1890 Bunda da gelmekde budur çün **merām** / Kim ola tenhāda müyesser bu kām
NE2691 Ḳavli anuñ fazl-ı sükūt u menām / Bunlar ise uyḥuyı eyler **merām**
SE1809 Eyle encāh-ı murāda iḳdām / Dāyim ol bedreḳa-i rāh-i **merām**
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol demde ḳıvām / Tābiş-i naḳş-ıla vaṣl oldı **merām**
HH1422 İtdi pervāne-veş o ṣuya ḥırām / Bildi anı delīl-i rāh-ı **merām**
HH1482 Didi ey ḥusrev-i sitāre ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ ola **merāmuña** rām
HH2725 Herkese Ḥaḳ murādını virsün / Her ġarībi **merama** irgürsün

merātib [4] mertebeler, rütbeler
NE1351 Hiç degil bir yeri ḫālī anuñ / Ḳatʿ-ı **merātibde** ricāli anuñ
SE254 İzleri ḳaṭʿ-ı **merātibde** revān / Ṣıfr idi ḥaṭṭ-ı muḥāsibde hemān
HH32 Zâhir itdüñ **merātib-i** ʿadedi / Evvel ü āḫir eyledüñ aḥadi
HH360 Gözleye çeşm-i luṭfa istiḫḳāḳ / Biline hep **merātib-i** ʿuşşāḳ

merāyā [1] aynalar
HH1495 Çün **merāyā-yı** ḥaclegāh-ı miṣāl / Düşleri itdi şaḫs ile timṣāl

mercān [5]

1. dudak
NE2175 Laʿl ile **mercānı** yanaşdurmada / Ḥoḳḳaların ṭurma ḳapışdurmada

2. kırmızı renkli, kanlı
NE2231 Belki bu tāc-ı şeh-i İran ola / Ya bün-i şir-pençe-i **mercān** ola

3. denizden çıkan ve deniz dibinde bulunan köklü ve ağaç şeklinde iskeletli canlı ve bu canlıdan elde edilen kırmızı renkli mücevher
SE25 Oldı sürḫ-ile o saṭr-ı zībā / Şāḫ-ı **mercān-ı** kenār-ı deryā
HH1312 Döndi āhū da çeşm-i giryāna / Şāḫ-ı pür-ḫūnı şāḫ-ı **mercāna**
HE50 Olup her ṣafḥa mevc-engīz-i ʿummān / Anuñ her saṭr-ı sürḫı şāh-ı **mercān**

merciʿ [3] dönülecek, geri gelincek yer
SE1436 **Merciʿi** çünki ola Rabb-i ġanī / Az ile ḳāniʿ olan ola denī
SE2644 ʿAmelüñ **merciʿi** çün Mevlādur / Sırr-ı pinhānuñ aña peydadur
SE2769 Naẓaruñ **merciʿi** ʿilm ü ʿirfān / Ki odur cevher-i nevʿ-i insān

merd [68] er, erkek ‖ yiğit, cesur, kahraman
S282 Binüp kūh-veş raḫşa **merd-i** ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i cibāl
S283 Ḳavī pençe şīrān-ı merdāne **merd** / Cedel-pīşe yekeffün-i kār-ı bezd
S377 Alup nīze destine **merd-i** veġā / Sinān oldı tinnīn-i merdüm-rübā
S433 Süḫan mülkünüñ **merd-i** pür-zūrusun / Bu meydānuñ el-ḫaḳ silaḥşorusun
S666 Girenler o meydāna hep **merd-i** pāk / Teni şerḥa şerḥa dili çāk çāk
NE398 Eyledi āheng-i veġā **merd** olan / Perde ḳılup çāder-i nā **merd** olan
NE730 Bir birine eyleye ḳaṣduñ helāk / Birisi **merd** ola biri zaḫm-nāk
NE1132 Hest derīn-i dāʾire-i lācüverd / Mertebe-i **merd** be-mikdār-ı **merd**
NE1791 Ehl-i seḫā pür-dil olur **merd** olur / Varını virmede cevān-merd olur
NE1792 **Merddür** elbette ʿaṭā eyleyen / Cāna ḳıyar māla seḫā eyleyen
NE1834 **Merd** olan elbette gelür ġayrete / ʿĀr degil mi şeh-i pür-haşmete
NE2380 Bu sözi ol **merd-i** muḳallaḳ-liḳā / Enker-i eṣvāt ile itdi edā
NE2500 Bendine düşmüş idi anuñ niçe **merd** / Aldamadıḳ ḳomadı ʿālemde ferd
NE2577 Ṭutmaz idük sebḥ-ı mezāḥim yine / Dügün aşı **merd** olanuñ ḳırḳına
NE2669 Dir aña kim sen ne yüzi ḳarasın / **Merd** degil am biti zen-pāresin
NE2824 **Merd** odur kim vire aña ṭalāḳ / Düşmen-i dīrīn ile ḫoşdur firāḳ
NE2838 Tābiʿ-i nefs olmadadur **merd** ü zen / Her biri ḳurmaḳla aña bir düzen

NE2870 **Merd** iseñ epşet diyemezler saña / Kimseye ḥāşā ki ola iftirā
NE3068 Dir aña ey **merd-i** Arisṭo-mizāc / Var mı ola derd-i ḫumāra ʿilāc
SE1083 Yaʿnī bir **merd-i** celīlü'r-rütbe / Şirret ü şūr ile itse ġalebe
SE1439 Himmetüñ ḳıymetini **merd-i** ceri / Bildi mengūş idinüp bu güheri
SE1462 Berḳ-i ḫāṭıf gibi ol **merd-i** dilīr / ʿArża ḳıldı pedere bir şimşīr
SE1473 Eylese daʿvī-i **merdi** ʿuḳālā / ʿAdl ü iḥsān iki şāhiddür aña
SE1500 **Merd-i** ḫūş-yār u dil-āver idi / Lāyıḳ-ı salṭanat ü efser idi
SE1506 Ser-keş olursa maʿāẕallah o **merd** / Ṭuramaz ḳarşu bilürsiz bir ferd
SE1632 Şaşdı ḥākim göricek şaḫş-ı daġal / Gördi bir **merd-i** muḳallaḳ heykel
SE1705 Gördi bir **merd-i** siyeh-rūzı meger / Mihr-veş şemʿ yaḳup vaḳt-i seḥer
SE1712 **Merd-i** nāzük idüp āheng-i ḫiṭāb / Ḥākime virdi nezāketle cevāb
SE1840 Gör ḳażāyı ki o şeb zindānı / Naḳb idüp bir nice **merd-i** cānı
SE1956 İtdüm üç **merd** şafāsın ammā / Pehlevānuñkine olmaz hemtā
SE2013 Zen gibi olma muḳīm-i ḫāne / **Merd-iseñ** sen de ḳarış yārana
SE2122 Oldı her **merd** kerīmü'l-aḫlāḳ / Vāriṣ-i ḥāl-i nebiyy-i Ḥallāḳ
SE2283 **Merd** kim ola ḫuṣūmetde ḳavi / Olur elbette muḥabbetde ḳavi
SE2289 Böyle işbāt-i vücūb eyleyicek / **Merd** imiş aña müdārāt gerek
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz **merd-i** cevād / Yaparın şandı yıḳıldı Şeddād
SE2687 İki ḳat olsa belā bārından / **Merd** olan dönmeye iḳrārından
SE2695 **Merd** olanlar sözünüñ ola eri / Çāre var mı ki süḫan döne geri
SE2710 İy ḫoş ol **merd** kim itse peymān / Gerden-i himmetine ola ʿinān
SE2791 Cengde **merd-i** şecāʿat-pīşe / Ola mānend-i hizebr-i bīşe
SE2803 Ḳuvvet-i ḳalb-ile şaġ u şolda / **Merd** olan ġālib olur her ḳolda
SE2806 İtse ol ḥālde rūḥın teslīm / Gide īmān-ıla ol **merd-i** kerīm
SE2828 **Merd** iseñ ġayret idersin şimdi / Bizi ḳor ḳanda gidersin şimdi
SE2833 Nīze ber-dūş o **merd-i** pertāb / Oldı şāhīn-i terāzū-yı rikāb
SE2834 Didi hem-rāhına iy merd-i neberd / Düşmen-i dūna zebūn olmaya **merd**
SE3096 Viresiye inanur hem-nefesi / Deyndür ẕimmet-i **merde** viresi
HH1116 Naʿranuñ aşlın itdi istifsār / **Merd-i** nālānı itdiler iḫzar
HH1394 Virdi şāha bu gūne pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i **merd**
HH1397 Fikr idüp anı **merd-i** āzāde / ʿAbd-i meʾmūr olur mı dünyāda
HH1420 Düşdi bir vādī-i ḫatar-nāka / Daġdaġa virdi **merd-i** bī-bāke
HH1623 Oḳıdup naḳşı **merd-i** āgāha / ʿArż-ı ḥāl ide remz ile şāha
HH1676 **Merd-i** ġammāza ḫod bahāne gerek / Şeh suʾāl idicek aña ne gerek
HH1678 Biri on itdi **merd-i** ṣıfrü'l-yed / Vardı başmaḳçı şayışına ʿaded
HH1923 Luṭfına ḥalḳ maẓhar olmış idi / **Merd-i** ʿāciz tüvān-ger olmuş idi
HH1997 **Merd-i** āhen-dilān giyüp cevşen / Döndi āyīneci dükānına ten
HH2009 Dest ü pāyinden ayırup **merdi** / Tiġ her irdigün saḳatlardı
HH2011 Ṭutuşup gerdene o ḥabl-i metīn / Cān çekişmede idi **merd-i** güzīn
HH2014 Birbirine girüp ṣufūf-ı neberd / Pençe-gīr oldı gūyiyā iki **merd**
HH2172 Gelmedüm rast **merd-i** āgāha / Derd ile ḳaldı kārum Allāha
HH2300 Leb-i deryāda **merd-i** üftāde / Mevc-veş ṭaşa olup istāde
HH2347 Kārdan ḳaldı **merd-i** keştī-bān / Gāh üftān olurdı geh ḫīzān
HH2462 Ḥāṣılı iki münkesir-ḫāṭır / **Merd-i** bī-māye Ṭayyib ü Tāhir
HH2516 Gösterüp şevḳ **merd-i** müştāḳa / Her biri cān virirdi ʿuşşāḳa
HH2536 Gördi ol bāġ-ı cennet-āsāyı / **Merd-i** ḫayrān unutdı dünyāyı
HH2557 Bāġ-bān **merd** ü kār-dīde idi / Ṭurfa nüsḫa ʿaceb cerīde idi
HH2570 Ṣordılar **merd-i** būsitānīden / Dāsitānhā-yı bāsitanīden
HH2643 Görüp ol iki **merdi** ehl-i ġazā / İtdiler fülki anlara iʿṭā
HH2682 Ki o ḫayrān u zār u dil-beste / **Merd-i** bī-çāre ʿāṣıḳ-ı ḫaste
HH2742 Yekke **merd** idi Rüstemān-ı ḳadīm / Bunlar ārāyiş-i ṣufūf-i ʿaẓīm

merd-efgen [3] adamı deviren, insanı yıkan

SE2038 Bu ḳadar olmış iken **merd-efgen** / Ẕerre yoḳ şimdilik āṣārından
HH543 Yaḳmış ol zārı ʿışḳ-ı **merd-efgen** / Teni ḳara bere dögünmekden
HH2521 İtdi teʾsīr ʿışḳ-ı **merd-efgen** / Merḥamet ḳopdı ḳalb-i dil-berden

merdān [12] mert kimseler, yiğitler

S664 Olup pīr-i **merdān-ı** ʿuzletkede / Ḳarār eylemiş anda Ṭurmuş Dede
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı **merdān-ı** ġayb / Ne şeb sāye-i luṭf-ı settār-ı ʿayb
NE397 Pençeleşüp her yaña **merdān-ı** kār / Girdi biribirine ṣaf pençe-vār
NE924 Lāzım olan himmet-i **merdāndur** / Ḫusrev iden Ḫusrevi pīrāndur
NE1506 Ṣanma ki ifnā ide **merdānı** ḫāk / Zer gibi batdukça olur sāf u pāk
NE1192 Kāmil olup himmet-i **merdān** ile / Ḳadre irişdi dem-i ʿirfān ile
SE571 Ne buyurdı göre şāh-ı **merdān** / Uy imāma sözini diñle hemān
SE1465 Meyline lāyıḳ odur **merdānuñ** / Ḫuṭbedür ḫıṭbe-i ʿaḳdi anuñ
SE1852 Ġūşına didi anuñ pinhānī / İtme taʿyīb ṣaḳın **merdānı**

SE2379 Oldı ḫāṣıl bu ki nā-pāk zeban / Laḫm-ı zāyid gibi ʿayb-ı **merdān**
SE2698 Pend-i pīrān-ı ṭarīḳatdur bu / Rāh-ı **merdān-ı** ḥaḳīḳatdur bu
HH2012 Düşdi teb-lerzeye ʿadū-yı cebān / Rīsmān ṭaḳdı boynına **merdān**

merdāne [17]

1. yiğit birine yakışacak biçimde, mertçe, erkekçe

S283 Ḳavī pençe şīrān-ı **merdāne** merd / Cedel-pīşe yekeffün-i kār-ı bezd
NE660 Ġam ile ider neşvesi **merdāne** cenk / Ebr-i siyāh ile miṣāl-i pelenk
NE816 Ġālib idüp himmet-i **merdānemi** / İtdi ḳavī pençe-i şīrānemi
NE2179 Cünbüş-i **merdānesi** yoḳ çün erüñ / Daġdaġası ġālib olur zenlerüñ
NE2218 Nice zıbıḳ devr-nümā-yı şafā / Nīze-i **merdāne-i** merdüm-rübā
NE2868 ʿĀşıḳ-ı **merdāne** ile ḳaḥpe-zen / Bellü olur ādeme bir meylden
SE1272 Ḳollarıyla şarıġı döndi ʿiyān / Şāh-ı **merdāne** sütün üzre hemān
SE1954 Saña **merdāne** dinür mi el-ḥaḳ / Ḥamle-i mūş-ile çün ḳaldı yaraḳ
SE1967 İtmesün gūne-i surḫ-ı saña āl / Oldı **merdānelere** ḥayż-ı ricāl
SE2526 ʿAḳl-ı **merdāne** olup ḳāniʿdür / Nefs-i zen ḫılḳat ü ḫū ṭāmiʿdür
SE2831 Güş idüp şah bu **merdāne** sözi / Döndi ġayretle hemān ḥaşma yüzi
SE2852 Urdılar düşmene **merdāne** süyūf / Mıṣṭar-ı meşnevīye döndi ṣufūf
SE2858 Eyledi ḥaşm-ıla **merdāne** neberd / Ḳalmayınca ḥaşeminden bir ferd
HH205 Ḥaşma **merdānedür** mükāfaḥası / Hep meşāḫifledür muṣāfaḥası
HH1089 Ṭurdı **merdāne** Şāh ile Behzād / Virdiler tīġ-ı sīne-dūza güşād
HH1435 Pāy ber-cāy olur o kūh-vekār / Çekdi **merdāne** tīġ-i āteş-bār

2. bkz. ‘aşçı merdānesi’ md.

SE1958 Aşçı **merdānesi** gibi el-haḳ / Ortası idi hemān ḳollanacaḳ

merd-i ʿārif [2] sezgi ve anlayış sahibi, irfan sahibi, arif kimse

HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü sitem / **Merd-i ʿārif** mücerreb-i ʿālem
HH2782 Hem-dem-i **merd-i ʿārif** it anı / Şemʿ-i cemʿ-i maʿārif it anı

merd-i benām [4] tanınmış, namlı, meşhur kimse

SE1023 Nā-gehān arada bir **merd-i benām** / Kīse-i sırdan idüp fekk-i kelām
SE1725 Ḳuvvet-i ʿaḳl-ıla bir **merd-i benām** / Feṯḥ ider ḫāṣılı bir mülki tamām
SE3039 Devr-i eyyām-ıla ol **merd-i benām** / Oldı Mollā-yı hükūmetgehi Şām
HH721 Oldı çok geçmeden o **merd-i benām** / Bursaya ḥākim-i bülend-maḳām

merd-i ceng [2] savaşçı yiğit kimse

S379 Urup ḫaşma gürz-i girān **merd-i ceng** / Külāhın anuñ başına itdi teng
NE399 Biri biriyle atışup her **merd-i cenk** / Başladı hengāmeye ṭūb u tüfenk

merd-i faḳīr [2]

1. fakir kimse

SE1713 Didi bir **merd-i faḳīrem** bu ḥaḳīr / İḫtiyāç itdi beni kāre dilīr

2. Allah’tan başka kimseye boyun eğmeyen kimse, derviş

SE2938 Gördi bir ġāruñ öñinde bir pīr / Post üzre nite kim **merd-i faḳīr**

merd-i ġarīb [1] gurbete düşmüş kimse

HH2578 Açılup gül gibi o ġonce-dehen / Şordı **merd-i ġarībe** ḥālinden

merd-i hüner [2] hüner sahibi, usta kimse

SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ **merd-i hüner** / Nevk-i tīġi cigerinde oynar
SE2808 Gerçek er olduġına **merd-i hüner** / Bu süḫan tīġ-veş arayı keser

merd-i meydān [3] tek yiğit kişi

SE1420 **Merd-i meydāndur** iden beẕl-i direm / Bir gelür aña vücūd-ile ʿadem
SE2846 **Merd-i meydān** ki çeke tīġ-i ḥadīd / Olur elbette ya ġāzī ya şehīd
SE2848 Zen gibi pisteri üzre ölmek / **Merd-i meydāna** muṣībetdür pek

merd-i neberd [1] savaşçı, silahşör kimse

SE2834 Didi hem-rāhına iy **merd-i neberd** / Düşmen-i dūna zebūn olmaya merd

merd-i rāh [1] yol eri, mürit

NE1862 Āḫir öpüp südde-i devlet penāh / İtdi icāzet ṭalebin **merd-i rāh**

merdlik [1] yiğitlik, cesaret ‖ dürüstlük

SE1474 **Merdlik** nāmını anlarla bulur / Şāhid-i ʿadl-ile müṣbet olur

merdek {merdeg} [16]

1. ayı veya domuz yavrusu ‖ kısa boylu adam

NE637 Nāmı anuñ rind ise ṭarrār olur / **Merdek-i** dervīş ise cerrār olur
NE1844 Var idi bir **merdek-i** ṭarrār u şeng / Ṣulḥ ile bīgane zebandān-ı ceng
NE1971 Var idi bir **merdek-i** suḫriyye-kār / Ṣaḫṣ-ı siyeh-rūy u siyeh-rüzgār
NE2191 Nefse uyup ḳullanur anlar köcek / **Merdek** olur anlara uyup māʿek

NE2551 Olup o **merdek** aña germ-iştihā / Ḥüt ḫüt ider idi çeñesi dā’imā
NE2267 Var idi bir **merdek-i** ʿınnet-şiʿār / Almış idi bir meh-i ʿözr-i iʿ ẕār
NE2358 Ḥāşılı ol **merdek-i** sıḳlet-me’āb / Virdi o yārāna gelüp ıztırāb
NE2604 Zenlere ol **merdek** olup masḫara / Göti açıldı yüzi düşdi yere
SE1889 Bī̇ve-zen **merdek-i** naşşāba döner / Ölü göre göre ḳaşşāba döner
HH512 Lī̇k oldı vuḳūf-ı ḥāl-muḥāl / Ḳaldı ḫacletle **merdek-i** muḥtāl
HH1550 Dergeh-i şehde **merdek-i** muḥtāl / Dā’im eksük degildi kefş miṣāl
HH1564 Lī̇k **merdek-i** fürū-māye / İtdi şekl-i ṣalāḥı pī̇rāye
HH2453 **Merdek-i** kāselī̇s-i sāġar-ḫˇāh / Bekrī̇dür diyü itdi istikrāh
HH2621 Kesilür farḳ-ı **merdek-i** güstāḫ / Ser-keş olunca ḳaṭʿ olunur şāḫ

2. kısa

NE1962 **Merdek-i** rī̇şine iken nāzenī̇n / Esfel-i pī̇şine-i mesned-nişī̇n
NE3027 Ḳavm-i şeyāṭī̇n ḳaçan kerem olur / **Merdek-i** rişte daḫı az ḳurtulur

merdud(e) [6] reddedilmiş, geri çevrilmiş, kovulmuş

SE28 Ḳahriçün dī̇v ü ded-i **merdūde** / Oldı ġaddāre-i ḫūn-ālūde
SE557 Ṣoḥbet-i ünsde **merdūd** olasın / Ki cemāʿat demi nābūd olasın
SE908 Ola maḥcūb-ı cemāl-i Raḥmān / Ḳıla **merdūd** anı ḥacb-i ḥirmān
SE1593 Sözini söz idemez ol **merdūd** / ʿAdeme nice virür kimse vücūd
SE2107 Gördi kim şūmdur erbāb-ı ḥased / Eyledi şāh anı **merdūd-ı** ebed
HH2303 Bu yaña çün raḳī̇b-i tünd ü ʿanūd / ʿĀşıḳ-ı zārı eyledi **merdūd**

merdüm [10] insan, adam

S684 Meger **merdüm-i** çeşm-i terdür ḥişār / Şeref virmiş aña ṭolayı nigār
NE1836 Didi eger Ḥātem idüp beẕl-i nān / Çekdi ise **merdüm-i** şaḥrāya ḫān
NE1959 Böyle olanuñ sözi maḳbūl olur / **Merdüm** olur ḳā’il-i maʿḳūl olur
NE2199 Var idi hem-sāyesi bezme ḫī̇n / **Merdüm-i** dī̇de gibi ḫalvet-nişī̇n
NE2506 Şunda berāy **merdüm-i** meh-pārevār / ʿİşve vü nāzı yaraşıḳ şī̇ve-kār
NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i siyeh **merdümi** / Naḳşını gözler gözedürdi demi
SE738 İctihād-ile olur **merdüm** pāk / Zer-i sencī̇de-i fehm ü idrāk
SE1571 Ḳatl-i **merdümde** ḳażādan bī̇-bāk / Tī̇z-ter dest-i ecelden çālāk
HH155 Bulsa ger mī̇ḫ-i naʿlini encüm / Çeşm-i pür nūrına ide **merdüm**
HH1885 Cāmdan itdi ʿarża-ı dī̇dār / **Merdüm-i** dī̇de-i ulü’l-ebṣār

merdümlük [1] insanlık

SE2149 Nī̇ş urup eyledi ol kejdümlük / Ḳıldı bu nūr-ı basar **merdümlük**

merdüm-rübā [2] insan kapan, adam öldüren

S377 Alup nī̇ze destine merd-i veġā / Sinān oldı tinnī̇n-i **merdüm-rübā**
NE2218 Nice zıbıḳ devr-nümā-yı şafā / Nī̇ze-i merdāne-i **merdüm-rübā**

merdüm-şikār [1] insan avlayan

NE2700 Buldı yatağında seg-i hüner-kār / Şī̇r-i miyān āhū-yı **merdüm-şikār**

meremmet itmek [1] tamir etmek, onarmak

NE112 Künbed-i eşcārı ki zī̇net ider / Her yıl açup anı **meremmet** ider

merg [6] ölüm

S470 Cemi cām-ı **merg** ile mest eyledi / Zücāc-ı mizācın şikest eyledi
NE2519 Berd-i ʿacūzī̇ gibi her yeri serd / **Mergine** merg idi vü derdine derd
NE2519 Berd-i ʿacūzī̇ gibi her yeri serd / Mergine **merg** idi vü derdine derd
HH840 Cām-ı **merg** ile oldılar ḳanzil / Düşdiler rūy-ı ḫāke lā-yaʿḳil
SE3342 Ḳullanur gāhī̇ idüp **merg** ü feni / Depesin döge döge kūh-keni
HH2209 ʿĀşıḳ-ı zāra itdigüñ bulsun / Derde düşsün cevān **merg** olsun

merg-encām [1] sonu ölüm olan

HH1032 Ġavṭagāh-ı nuḫust ü **merg-encām** / Oldı anuñ yanında ġavṭa-i Şām

merġūb [3] istenilen, arzu edilen, rağbet gösterilen

S730 Anuñ şāḫ-ı mevzūnı **merġūbdur** / Ki her biri gün görmedik ḫūbdur
NE737 Meslegümüz vādī̇-i **merġūb** idi / Vaṣf-ı laṭī̇f-i mey u maḥbūb idi
SE2774 ʿİlmdür rütbe-i ʿadl-i **merġūb** / Ḥabbeẕe’l-maḳṣad ü niʿme’l-maṭlūb

mergūle [1] (saç için) bükülmüş

NE59 Müşg-feşānende-i **mergūle-i** tāb / Ġāliye-fersā-yı ʿarūs-ı kitāb

merḥabā [11] bir topluluğa gelerek selam veren kişinin selamı alındıktan sonra, orada bulunanların gelen kişiye karşı iyi niyetlerini ifade eden selamlaşma sözüdür. Arapça’da “geniş olun, rahat oturun, hoşgeldiniz” anlamlarında kullanılır.

S792 Götürmez diyu şunmaz olduñ baña / Neden bu cefā **merḥabā** merḥabā
S792 Götürmez diyu şunmaz olduñ baña / Neden bu cefā merḥabā **merḥabā**
S817 Dem-i ʿıydıdur meclisüñ sāḳiyā / Ṭolı şun olunsun yine **merḥabā**

NE2715 ʿIyd-ı sürūr eyleyüp ol bī-nevā / Bu ḫar-ı nādāna didi **merḥabā**
NE3108 Pāk-naẓar-ı ehl-i dile eṣṣelā / Her varaḳı ṣundı kef-i **merḥabā**
SE385 Tamaʿ-i ḫuṭbe-i Nāhīd ancaḳ / **Merḥabā-yı** kef-i ḫurşīd ancaḳ
SE2842 El-vedāʿ iy ser-i bālīn-i ṣafā / **Merḥabā** ḳabża-i tīġ-i heycā
SE3325 **Merḥabā** didi o tünd ü āfat / Aldı ḫançer ele Mirrīḫ-ṣıfat
HH605 Ruḫı āteş nigāhı ġāret-zen / Ceẕbe-i ḫüsni **merḥabā-yı** fiten
HH811 Başı ucında māder ü duḫter / Zehr-i ḫand ile **merḥabā** didiler
HH842 Leẕẕet-i vaṣl-ı dil-ber-i fāḫir / **Merḥabā** idi evvel ü āḫir

merḥabā itmek/ḳılmaḳ [4] selamlaşmak, görüşüp konuşmak

NE1366 Kimseye ol virmeye böyle ṣafā / Pençe-i mihr **itse** eger **merḥabā**
SE1633 **Merḥabā ḳıldı** taʿaccubla aña / Didi ḫoş āmedī ehlen sehlā
HH1290 **Merḥabā ḳıldı** derd-i ʿışḳ-ı nigār / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u ṣabr u ḳarār
HH2175 Nā-gehān bir periye çarpıldum / Dest-i ʿışḳ ile **merḥabā ḳıldum**

merḥale [5] konak, menzil

SR12/2 Biñ **merḥale** yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa ṣad beyābān dūruz
SE686 Ṣadr-ı ʿālī ki celī **merḥaledür** / Çünki ferrāşe ḳona mezbeledür
SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā Ḳaysar / Ḳarşu geldi bir iki **merḥale** yer
HH1151 **Merḥale** merḥale girüp rāha / Ḳıldı mā-beyn çünki yek māha
HH1151 Merḥale **merḥale** girüp rāha / Ḳıldı mā-beyn çünki yek māha

merḥamet [9] acıma, şefkat gösterme, esirgeme

NE419 Maẓhar olup **merḥamet-i** dāvere / Dāḫil olur meclis-i peyġambere
SE1302 Şāh kim maẓhar ola **merḥamete** / Bāġ-bāndur çemen-i memlekete
SE3258 Yārda **merḥamet** āṣārı görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin ḫāke sürüp
HH955 Baḳıcaḳ ḫāl-i ʿāṣıḳ-ı zāra / **Merḥamet** düşdi ḳalb-i dildāra
HH1593 **Merḥamet** düşdi ḳalb-i dildāra / Yumuşadı şemʿ-veş o meh-pāre
HH2174 **Merḥamet** ḳıl ki zār u bīmāram / Derd ile müstaḥiḳ-i tīmāram
HH2368 Göricek aña **merḥamet** ḳopdı / İʿtiẓār eyledi elin öpdi
HH2521 İtdi teʾsīr ʿışḳ-ı merd-efgen / **Merḥamet** ḳopdı ḳalb-i dil-berden
HH2585 Ḫāṭırına mülāyemet geldi / Serdlik gitdi **merḥamet** geldi

merḥamet-kīş [1] merhametli, yaradılışı merhamet üzre olan

HH2560 Pir-i pür-dil gedā-yı Cem-meşreb / **Merḥamet-kīş** ü mekrūmet-meẓheb

merhem [7] yaralara ve ağıran yerlere sürülmek üzere verilen yağlı veya yağsız kıvamlı ilaç ‖ acı ve şiddeti geçirip yumuşatacak şey, teselli sebebi, çare

NE2723 Balġam-ı fāsidle olan bed-müzāc / **Merhem-i** şeyṭān ile iden ʿilāc
NE2767 Çün ola elden aġıza ihtiyāc / **Merhem-i** şeyṭāna virirdi revāc
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü sitem / Ḫoş ṭutar zahmı mülāyim **merhem**
SE2361 Gāh olur neşter-i nebtīz-i cefā / Gāh olur **merhem-i** rāḥat-baḫşa
SE2373 **Merhem** olmaz sitem ü āzāra / İʿtizār-ıla onulmaz yara
HH2124 Nevk-i müjgānı tīr-i zehr-ālūd / Ḥoḳḳa-ı laʿli **merhem-i** bih-būd
HH2372 **Merhemüñ** ḳadrini şikeste bilür / Şerbetüñ ḳıymetini ḫaste bilür

merḥūm [1] ölmüş bir Müslüman'dan söz ederken "Allah'ın rahmetine kavuşmuş" anlamında iyi dilek sözü olarak kullanılan ifade, ölmüş müslüman erkek

NE2589 Küştelerin ʿadd idüp ol şūmlar / Ḫayr ile añıldı o **merḥūmlar**

merḳad [5] mezar, kabir

S725 Olup **merḳadi** ser-be-ser taḫt-ı ẓıll / İder cennet uyḫusın ol zinde-dil
NE784 Bir gün idüp **merḳadine** rūy-māl / Eyledüm andan ṭaleb-i feyż-i hāl
NE1503 Ey ki olup muʿteḳid-i evliyā / **Merḳadi** ḫākīne iden ilticā
NE1517 **Merḳadi** der-meşher-i setr-i ʿaẓīm / Taḫtası tabūt-ı necāt-ı kelīm
SE909 **Merḳadı** nāyire-i ḥasret ola / Ḥufre-i dāyire-i miḥnet ola

merkeb [4] eşek

NE2366 **Merkebine** yapuşup anuñ o dem / Daʿvī-i mülkiyet ider lā-cerem
NE1621 Eyle hele **merkeb-i** ʿazmüñ ḳavi / Ṣoñra ḳıl āheng-i reh-i maʿnevī
SE112 **Merkebim** leng ü ṭarīḳüm pür-pīç / Meded it kim mededüm ḳalmadı hīç
HH2743 Ben de miḳdār-ı ʿācizāne ile / **Merkeb-i** leng ü tāziyāne ile

merkez [3]

1. bir dairenin veya bütün noktalarına eşit uzaklıkta bulunan iç nokta, özek

NE194 Noḳṭa-pişīn-i ḫaṭ-ı vecd u ḫāl / **Merkez-i** pergār-ı ʿulūm-ı ricāl
SE419 Mültekū'l-ebḥur-i envāʿ-ı ʿulūm / **Merkez-i** dāʾire-i ehl-i rüsūm

2. orta, en önemli nokta, makar

SE530 Müʾmine **merkez-i** īmānda ṣebāt / İki iḳrār-ıla oldı işbāt

merkūz(e) [2] dikilmiş, saplanmış

NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı kibr ü ġurūr / Sinede **merkūzı** bürūz-ı ẓuhūr
SE2105 Ḫubṣ-ı **merkūzeñi** iʿlān itdüñ / Buḫluñı māye-i ḫarmān itdüñ

mermer [1] renkli, damarlı ve beyaz çeşitleri olan, perdah ve cilaya elverişli, billurlaşmış bir çeşit kireç taşı

SE2466 Oḳu gör levḥ-i mezārın ne yazar / Luṭf iden sikkeyi **mermerde** ḳazar

mermerşāhī [1] tülbentten kalın, patiskadan ince bir cins beyaz ince ve yumuşak kumaş

SE1627 Bağlamış ḳılmaġa şey-lillāhı / Başına kisve-i **mermerşāhī**

mermūze [1] açıktan söylenmeyip ima yoluyla anlatılan

NE835 Söyledi **mermūze-i** ḥikmet şemer / Ḥaşılı dīvāneden uşlu ḫaber

merre'l-fiṭām [1] sütten kesilme ‖ nasibi kesilmiş

S1436 Mey-i telḫīnüñ leẕẕetin alsa kām / Ola ḫān-ı dünyāya **merre'l-fiṭām**

merşiye [1] bir kimsenin ölümünden sonra onun iyiliklerini, meziyetlerini ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan manzûme, ağıt

S1519 Bu mātem-serā ḫod müsāʿid degil / Meger **merşiye** naẓm ide ehl-i dil
NE736 **Merşiyesin** oḳumadum anlaruñ / Cānları çıḳsun o nādānlaruñ

mersūm [2] yazılıp çizilmiş, resmedilmiş

SE328 Daḫme-i Ḫusrev ü genc-i Cemşīd / Kim ġulāmiyye-i **mersūm-ı** ʿabīd
SE2702 Līk bu nüktede maʿlūm gerek / Ṣafḥa-i ḫāṭıra **mersūm** gerek

merşūş [1] sağlam, muhkem

S358 Zihī ṣaff-ı **merşūş-ı** pür-intibāh / Şikesti yoḳ illā ki ṭarf-ı külāh

mertebe [14] rütbe, derece, paye, basamak

S128 Bulup feyz-i envār ile **mertebe** / O şeb beñzedi ʿanber-i eşhebe
NE107 **Mertebe** baḫşā-yı şeh-i ḫāverān / Rātibe-fermā-yı meh-i āsumān
NE1132 Hest derīn-i dāʾire-i lācüverd / **Mertebe-i** merd be-mikdār-ı merd
NE1498 Gör ne imiş **mertebe-i** evliyā / Vāḳıf olur ʿāşıḳ olan aṣfiyā
SE705 Gönül alçaḳlıġın itdi bir şāh / Gör nice **mertebe** virdi Allāh
SE849 Ḳāyilüz **mertebe-i** muḥtaşara / Ḳānīʿüz rātibe-i mā-ḥażara
SE1070 Raḥmet-i Ḥaḳḳa o kes vāṣıl olur / Ki bilür **mertebesin** kāmil olur
SE1126 Göricek kevkebenüñ kevkebesin / Añladum devletinüñ **mertebesin**
SE1267 Cehlüñ ol **mertebesi** sehl olmaz / Kesbsiz çaḳ bu ḳadar cehl olmaz
SE1486 Bā-ḥuṣūṣ ide müsīʾe iḥsān / Olamaz **mertebesi** şerḥ ü beyān
SE1681 Süḫanuñ **mertebesin** gör ki müdām / Ḳapışur elden ele ḫāṣ-ıla ʿām
SE2952 Şeyḫ ol **mertebede** itmeye ʿār / Eyleye ḳāʿide-i şiʿri şiʿār
SE3139 Ṭoġruluḳ **mertebe-i** vālādur / Ṭoġrusın mı diyeyin aʿlādur
HH2269 Müteselli olup bu **mertebeden** / Hiç bir nesne istemezdüm ben

mertebe-baḫşā [1] dereceler bağışlayan, mertebeler veren

SE311 Ḫān bin ḫān-ı şeref-efzā-yı selef / Gevher-i **mertebe-baḫşa-yı** ṣadef

Merv [3] günümüz Türkmenistan Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan tarihi İpekyolu güzergahı üzerinde kurulmuş Selçuklular'ın başkenti.

NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı rāh / **Merve** irişdi oḳı bī-iştibāh
NE957 Mervedeki mīl gibi evvel zamān / Dikdi hemān serḥadd-i **Merve** nişān
NE958 Āmil olup vāṣıl-ı ṭūl-ı emel / İtdi anı ṣāḥib-i **Merv** ol ʿamel

Mervān [4] son Emevi halifesi II. Mervan, tanıklarda da anıldığı üzre Mervân'ın en meşhur lakabı "Hımâr"dır. Ona bu lakabın (eşek) verilme sebebi hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunlardan biri savaşlardaki sabrı sebebiyle bu lakabı aldığı diğeri ise düşmanları tarafından hakaret olarak verildiği yönündedir. Süryânî tarihçilerine göre ise bu lakabı eşek otu / dikeni denilen çiçeği sevmesi dolayısıyla almıştır.

SE1159 Devleti āḫir olup ḫāb ü ḫayāl / Ola **Mervān-ı** ḥimāra hem-ḥāl
SE1161 Eyleyüp efser-i baḫtı efsār / Ser-firāz oldı çü **Mervān-ı** ḥimār
SE1183 Cūş idüp nite ki baḥr-ı ʿummān / Ḳarşı geldi aña ḫayl-i **Mervān**
SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı bevār / İndi şu dökmege **Mervān-ı** ḥimār

Mervāniyyūn [1] Emevi hanedanının Mervân b. Hakem'le başlayan ve devletin yıkılışına kadar halifeliği elinde tutan ikinci kolu

SE1176 Vaḳt irişdi kʾola çün mihr nigūn / Raʾyet-i devlet-i **Mervāniyyūn**

Merve [1] Mekke'de bir tepe. Mescid-i Harâm'ın kuzeydoğusunda Ebûkubeys dağının eteğinde bulunan Safâ tepesinin karşısıda bulunur. Hac ve umre tavaflarından sonra

Kâbe'ye daha yakın olan Safâ'dan Merve'ye dört gidişle üç gelişten ibaret olan sa'y ibadetinden dolayı önemi haizdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Safâ ile Merve'nin Allah tarafından konulmuş sembollerden (şeâir) ve hac ile umre ibadetinin yapıldığı yerlerden olduğu belirtilir. (Bakara, 2/158)

NE957 **Mervedeki** mīl gibi evvel zamān / Dikdi hemān serḥadd-i Merve nişān

Meryem [1] İsa Peygamber'in annesi. Yûsufü'n-Neccâr adlı biriyle nişanlıyken bakire olduğu hâlde Allah'ın hikmetiyle hamile kalınca Yahudiler tarafından dışlanmış, o da Yûsuf ile birlikte Filistin'e kaçmıştır. Oğlunun peygamberliğinde yanında bulunmuş, birkaç sene onun nebîliğine tanıklık etmiştir. İslam'da üstün nitelikleri sebebiyle yüceltilen, iffet ve itaat simgesi bir şahsiyet olan gösterilen Meryem, Hristiyanlık'ta "tanrı doğuran" olarak nitelenmekte, Hz. Îsâ gibi aslî günahtan uzak olduğuna ve öldükten sonra semaya yükseldiğine inanılır.

SE2134 Bir zamān Ḥażret-i İbn-i **Meryem** / Yaʿni ʿĪsā-yı mübārek-maḳdem

mesʿā {mesāʿ} [1] caiz, helal, reva olan şey

S687 Cihānuñ maṭāfı vü **mesʿāsıdur** / Anuñ Gökşuyı ʿayn-ı zerḳāsıdur

mesā [10] akşam, Tanıklarda geçen "subḥ u mesā", "sabah akşam"anlamına gelir ve bir işte sürekliliği ifade eder.

S1386 Murāduñca da dönse bu āsiyā / Dögünmekdedür dāne ṣubḥ ü **mesā**
NE781 Ḫayli dem idi iki nesne baña / Daġdaġa virürdi ṣabāḥ u **mesā**
NE2417 Ol ki olup tābiʿ-i nefs ü hevā / İstedügün eyleye ṣubḥ u **mesā**
NE2630 Gevher-i eşki gibi ṣubḥ u **mesā** / Anı gözünden ṣaḳına dāʾimā
NE2951 Ḳomaduġın almaġa ṣubḥ u **mesā** / Ekmedügüñ yerde biter dāʾimā
SE167 Saña Ḥaḳ rātibesin ṣubḥ u **mesā** / Virmede eyleye biñ dürlü cefā
SE225 Cümle aḥbābıla her ṣubḥ u **mesā** / Keremüñ eyle ʿAṭāyīye ʿaṭā
SE570 Tābiʿ-i emr-i ẕevi'l-Ḳurān ol / Gül gibi ṣubḥ u **mesā** ḫandān ol
SE1246 Yüzleri ḳara ola ṣubḥ u **mesā** / Ġażabu'llāhü ʿaleyhim ebedā
SE3044 Bezmüñ esbābı be-ṣarṭ-ı iḫfā / ʿUhdesindeydi anuñ ṣubḥ u **mesā**

mesāḥat [1] ölçüm, ölçme

HH989 Ġavṭa-ı ʿaḳl-ı dūr-bīni nā-kām / ʿĀciz idi **mesāḥat-ı** evhām

mesāḥat itmek [1] ölçmek

SE60 ʿAḳl anı bilmege himmet idemez / Mūr deryāyı **mesāḥat idemez**

meṣāḥif [1] kitaplar ‖ mushaflar

HH205 Ḫaṣma merdānedür mükāfaḥası / Hep **meṣāḥifledür** muṣāfaḥası

mesāmm [1] deri üzerindeki küçük delikler, gözenekler

HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı tīre **mesāmm** / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i rāh-ı meṣāmm

meṣānī [1] ikilenen, tekrarlanan şeyler, bu bağlamda namazın her rekatında okunması sebebiyle Fâtihâ Sûresi. Arıca bkz. "sebʿ-i mesānī" md.

NE52 Nām ile çün sebʿ-i **meṣānīdür** ol / Maḥzen-i esrār-ı nihānīdür ol

mesās [1] asıl, esas

NE2468 İrse eli bulsa eger bir **mesās** / Eyler idi ḳavs-i ḳuzaḫdan libās

mescid [8] secde yeri, namaz kılınan yer, camiden küçük ibadet yeri

S43 Ayaḳ başmazın **mescide** lā-cerem / Meger anda ḳandīli sāġar ṣanam
NE155 Gerçi düşer **mescide** gāhi güzer / Līk dil-i zār yabānda gezer
NE271 Ḳudse varup eyledi vażʿ-ı ḳadem / **Mescide** nūr indi ʿalem-ber-ʿalem
NE795 Ṭayy-ı reh-i **mescid** ü deyr eyledüm / Görmedigüm yerleri seyr eyledüm
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda necāt / Var yüri **mescide** ol ehl-i ṣalāt
SE901 Tūde-i ḳabr ve iki mīl mezār / **Mescid-i** pāk-ile güya dü-menār
HH64 Eyle miḥrāb ü **mescidi** meʾmen / Reh-zenān-ı tarīk-i īmāndan
HH158 Virdi miḥrāb-ı **mescide** zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya ṣanki nūr-ı baṣar

meṣel [18] ibret ve örnek alınacak söz, kısa hikaye

NE2100 ʿĀḳil iseñ reʾy ile ḳılma ʿamel / Diñle inanmazsan eger bir **meṣel**
NE2235 Söylenür ilde bu **meṣel-i** cidāl / Ṣabr idemez söyledür ötesini māl
NE2442 Bu **meṣel-i** bende-i āzādedür / Zānī olan yine zināzādedür
NE3003 Didi işi nāle vü veyl olduġın / Hem **meṣel-i** ḫāṭib-i leyl olduġın
NE3157 İller içinde bu **meṣel** söylenür / ʿĀḳil edebsizden edeb ögrenür
SE1514 Anı rām eyledi çün dām-ı ḥıyel / Ḳahr-ıla olsa gerek ḍarb-ı **meṣel**
SE1624 Çeñe ḫaffāfı **meṣel** ṣarrāfı / Cāhilüñ müksiri vü leffāfı

SE2071 Sözüm efsāne degil ḥikmetdür / Bu **meşelden** ġarażum ʿibretdür
SE2079 ʿAdl ü iḥsān-ıla olmışdı **meşel** / Ṭabʿını eyledi Ḫallāḳ-ı ezel
SE2294 İy olan ġılżet-i ṭabʿıyla **meşel** / Ḳarış ehl-i dile sen de incel
SE2384 Meskenet ḳıl yürü mānend-i zülāl / Pes degil mi bu **mesel** saña miṣāl
SE2459 Ḥatim oldı **meşel-i** dār u diyār / Ne revāḳı ne ʿimaretleri var
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili ḥal / Nāmı dillerde ḳala ḍarb-ı **meşel**
SE3094 Olasın kār-ı emānetde **meşel** / İdeler ḳavlüñi düstūr-ı ʿamel
SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ ẕerre ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi meşhur **meşel**
HH1547 Olmış idi o şāh-ı māh maḥel / Ḳahr ü luṭfıyla ʿālem içre **meşel**
HH1619 Buldı tafṣīl nükte-i mücmel / Tā ki ḫalḳ içre oldı ḍarb-ı **meşel**
HE58 Ol kebke dil viren vaṣla maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar **meşeldür**

meşelā **[16]** söz gelişi, misal olarak, örneğin

SE134 Cāy-ı ebrūyıla rūyum **meşelā** / Ola seccāde-i miḥrāb-nümā
SE862 **Meşelā** kendümi ṣaçar ḫāke / Toḫm-ı encümle döner eflāke
SE900 Ġaybdan şemʿalar olup peydā / Beñzeye lāleli kūye **meşelā**
SE1098 Ḫāṭıra geldi iderken imlā / İşte bir ḳıṣṣa-i dil-keş **meşelā**
SE1231 Ṣʿol raʿiyyet ki olur mīr-livā / Müteseyyidlere beñzer **meşelā**
SE1239 Bu teʿāmülde olan bī-pervā / Ḥīzeg-i muġlime beñzer **meşelā**
SE1306 Ṣaḫṣ-ı nāçize iden istiʿlā / Yelkeni altına alsa **meşelā**
SE1346 Bīnī-i efṭas-ı sūrāḫ-nümā / Bir çürük baḳlaya beñzer **meşelā**
SE1549 **Meşelā** ṣıdḳ-ıla li'llāh iki yār / İtseler meyl ü muḥabbet her bār
SE1760 Her ṭaraf oldı ṭalīʿa peydā / Nūr-ı ḫūr gibi ufuḳda **meşelā**
SE2002 Eyleyüp cürm ü günāhına cezā / Ḳoruyacaġını kesseñ **meşelā**
SE2225 Ne ḳuş olduġını bilmem ammā / Bir çaġa yavrıya beñzer **meşelā**
SE2235 Ḳaraçı ṭuḍaġı gibi **meşelā** / Geçdi bir nakş ki olmaz aṣla
SE2772 Mār u tiryāḳ gibidür **meşelā** / Zehrdür her yanı ortası devā
SE2792 Ṣoñını fikr idemez ehl-i veġā / Yürüse ardına baḳmaz **meşelā**
SE3377 Geçse bir ḫāne öñinde **meşelā** / Ḫaşre dek çıḳmaya andan ġavġa

mes'ele **[7]** çözüme kavuşturulması, bir sonuca bağlanması gereken durum, sorun

NE858 Ḫāme-i hindūsı olup tercemān / **Mes'eleyi** terceme eyler hemān
NE1529 Ḫālet-i taḫṣīlde her feylesof / Bulmasa bir **mes'eleye** ger vuḳūf
NE2373 Didigüñ iş çünki elüñden gele / Gerçi degil gördigümüz **mes'ele**
NE2692 Vāḳıf olup **mesʿeleye** ehl-i bezm / Ol dem iderler anı teşhīre ʿazm
SE363 Līk bir iki ẓarīf-i Rūmī / **Mes'ele** olmayıcaḳ maʿlūmı
SE477 Refʿ olup perde-i esrār-ı ḳażā / Görmedin **mes'ele** maʿlūmuñ ola
SE3176 Olalar şöhre-i şehr ü bāẕār / **Meşele-i** ʿālem olup gāv-süvār

mes'ele-āmūz **[1]** sorunları meseleleri bilen, konuya, duruma hakim

NE852 Müctehid-i **mes'ele-āmūz-ı** dīn / Ya pīş ü zümre-i ehl-i yaḳīn

meserret-şiʿār **[1]** sevinçli, sevindirici

NE416 Oldı ol eşnāda cemiʿ-i diyār / Teşne-i aḫbār-ı **meserret-şiʿār**

mesḥ **[1]** elle sıvazlama, abdest alırken ıslak elle başı ve boynu sıvazlama

NE337 Būs ḳılup tīġ-i şehādet-medār / Boynını çün **mesḥ-i** kef-i ābdār

Mesīḥ(ā) **[7]** İsa Peygamber'in lakabı, elini sürdüğü hastaları iyileştirmesinden dolayı bu adı almıştır.

S75 Anuñ himmetinden alup bir nefes / **Mesīḥ** oldı her derde feryād-res
S222 Peder ḥasretinden o şāh-ı güzīn / **Mesīḥā-ṣıfat** oldı ʿuzlet-nişīn
NE211 Rūḥ-ı kelām olsa da ḳavli ṣaḥīḥ / Neylesün iḥyā kelimātın **Mesīḥ**
NE209 Yolda selam almaġıçün gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde **Mesīh** itdi cā
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o cāy-ı fütūḥ / Nefḫa **Mesīḥaveş** ider nefḫ-i rūḥ
SE1857 Ol tecerrüdle **Mesīḥā-yı** zaman / Ḫar gibi çekme yürü bār-ı girān
SE2145 İtdi bir nice suʾāl-i pertāb / Luṭf-ıla virdi **Mesīh** aña cevāb

Mesīḥā-dem **[1]** Hz. İsa peygamberin nefesiyle ölüleri dirilttiği inancından hareketle İsa gibi nefesi olan, hastalar nefesinden şifa bulan. Ayrıca bkz. 'dem-i ʿĪsā'

SE676 O **Mesīḥā-demi** seyr eyle dilā / Bir Mesīḥī sözin itdi imlā

Mesīḥī **[2]** İsa Peygamber'e mensup, Hristiyan

SE640 Yaʿnī şʿol dem ki seyāḥat düşdi / Bir **Mesīḥī** ile ṣoḥbet düşdi
SE676 O Mesīḥā-demi seyr eyle dilā / Bir **Mesīḥī** sözin itdi imlā

mesīl **[1]** su yolu, suyun aktığı yer

NE2534 Fikri elif gibi heb iḥlīlde / Mīm-ṣıfat iki gözi **mesīlde**

mesīr(e) **[4]** seyredilecek, gezilecek yer, gezinti yeri, kır

NE1323 Rūy-ı yeme zevraḳ-ı deryā **mesīr** / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i ḫarīr

SE2570 Rūşenā cāmları çü māh-ı münīr / Sāġar-ı bādesi seyyāre **mesīr**
SE3307 Bir **mesīre** var-ıdı aña ḳarīb / Şeref-i manẓarı neẕẕāre-firīb
HH171 Ḳıldı çün-kim bürūc-ı çarḫı **mesīr** / Terkli tācın eyledi tekbīr
HH2471 Nice keştī sütūnı çarḫ **mesīr** / Ṣundı gūyā kemān-ı Rüsteme tīr

mesken [4] oturulan yer, ikamet olunan mahal, ev

NE1363 Mevṭınum olmuşdı ḳarīb-i ḥişār / **Meskenümüñ** her ṭarafı murġ-zār
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh üzre vaṭan / Ṭutdı bir ġārda tenhā **mesken**
SE1640 İtdik üç günde bu şehri **mesken** / Ḥāşılı olduḳ irişmişlerden
HH385 Olur irdikçe ẓulmet-i dem-i şām / Günbed-efrāz **mesken-i** Behrām

meskenet [5] miskinlik, acizlik

NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / **Meskenet** ü luṭf ile ḳor ḫāke rū
NE755 ʿArż ḳılup **meskenet-i** bī-şümār / Eyledüm anlara da biraz iʿtiẕār
SE696 Nāfe-i misk ider **meskeneti** / Bulur üftāde iken menzileti
SE2384 **Meskenet** ḳıl yürü mānend-i zülāl / Pes degil mi bu mesel saña miṣāl
HH2045 Ṣarılup **meskenetle** öpdi elin / Dil-rübā itdi ʿāşıḳ ideceġin

meskūn [2] içinde insan oturan yer, vatan tutulmuş mekan

SE2266 Rubʿ-i **meskūna** olup ṭamġa-zenān / Ḥişşesin aldı zen-i dünyādan
HH731 Ḥasret idüp ya rubʿ-ı **meskūna** / Ṣalayın mı diyār-ı meymūna

meslek [9] iş, uğraş ‖ yol

NE737 **Meslegümüz** vādī-i merġūb idi / Vaṣf-ı laṭīf-i mey u maḥbūb idi
SE302 Nūr-ı īmānı bize rehber ḳıl / Sālik-i **meslek-i** peyġamber ḳıl
SE432 Rehber-i fikret-i pāki tevfīḳ / Ḳarşular **meslek-i** haḳda taḥḳīḳ
SE815 Sālik-i **meslek-i** ḳadr-i ʿālī / Sevmedi ṭāyife-i baṭṭālı
SE848 Zaḥmete dūş-i taḥammül ṭutduḳ / **Meslek-i** şaʿb-i tevekkül ṭutduḳ
SE1810 **Meslek-i** ehl-i fütüvvet oldur / Cennet-i ʿālīye ṭoġru yoldur
SE1828 Şeyḫ-i ekber gibi ʿālī-server / Bildi bu **meslegi** ḥacc-i ekber
SE2781 Eyleyen ʿömr-i girān-ḳadre seḫā / Göstere **meslek-i** teslim ü rıżā
HH435 Oldı bu vāḳıʿa baña hādī / **Meslegüm** oldı āḫir ol vādī

meslūb [2] alınmış, giderilmiş, soyulmuş

SE366 Anı ol ṭarz-ı tekellüf **meslūb** / Eyleyeydi daḫı Maḥbūb-ı Ḳulūb
SE1389 Naẓarın eylese cāsūs-ı ḳulūb / Milketin cümleden eyler **meslūb**

mesned [17]

1. büyük makam, rütbe, derece

NE1136 Eyledi çün **mesned-i** naẓma cülūs / Ṭutdı buna künbedi gülbāng-ı kūs
NE947 Kişver-i Belḫ içre olup **mesnedi** / Āmil idi milketinüñ serḥadi
SE1208 Ḳıdem ü **mesned** ü aṣl ü fāḳa / Ḳatılaldan beri istiḥḳāḳa
SE1268 Oldı bu cehl-ile meymūn-aḫter / **Mesned** oldı aña dübb-i ekber
HH701 Ḳarşuda heft **mesned-i** zerrīn / Yedi taḫt üzre heft şāh-ı güzīn
HH1022 Şāh olup geçdi **mesned-i** şāha / Ḳaldı maẓlūmuñ işi Allāha
HH1156 Cāy idüp dilde ḥubb-ı **mesned-i** şāh / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH1202 Ṣāḥibin buldı **mesned-i** ḫānī / ʿĀlemüñ geldi yirine cānı
HH1387 Ḥaḳḳ bu kim saña oldı erzānī / **Mesned-i** Aṣāf-ı Süleymānī
HH1786 Geçdi şeh-zāde **mesned-i** pedere / Degdi nevbet o şāh-ı tāc-vere
HH1796 **Mesned-i** salṭanatda şeh-zāde / Başladı çünki ʿadl ile dāda

2. dayanak, destek

NE1511 Eşigini **mesned** ider her gedā / Tekyelenür anda gelüp dā'imā
NE177 Hākim olanlar gözedüp ṣadr-ı cāh / Cānına ol **mesned** olur ḳıblegāh
SE1153 ʿAsker ü milket ü māl olmaya sed / Seyl-i idbāra ṭayanmaz **mesned**
SE1210 Kimine **mesned** olur babası / Cebr ider kimisine paşası
SE1723 ʿAḳldur ḫāfıẓ-ı dīn ser-ḥadinüñ / ʿAḳldur **mesned-i** cān maḳṣadınuñ
HH275 **Mesned-i** ʿadl dāverin buldı / Olmış idi maḥal yirin buldı

mesned-nişīn [1] bir makamda bulunan

NE1962 Merdek-i rīşine iken nāzenīn / Esfel-i pīşine-i **mesned-nişīn**

meşnevī [6] beyitleri kendi arasında kafiyeli uzun manzume, bu nazım biçimi ile kaleme alınan manzum eser

S420 İdüp müstaḳil yaʿni bir **meşnevī** / Unutdurmaya şīve-i ḫusrevī
S424 Velīkin ḳalup şīve-i **meşnevī** / Sözi anda Aʿcāmuñ oldı ḳavī
NE714 Düşdi dile ḫāṭıra-i **meşnevī** / Eyledüm üstādlara peyrevī
NE1147 Āḫir idüp arzū-yı **meşnevī** / Şeyḫ Niẓāmīnüñ olur peyrevi
SE2852 Urdılar düşmene merdāne süyūf / Mıstar-ı **meşnevīye** döndi ṣufūf
HH2733 Vādī-i **mesnevīye** düşdi güzer / İtdüm ol rāh-ı bī-kerāna sefer

mesrūr olmaḳ [2] sevinmek, memnun olmak

NE1617 Ey ʿamel-i ẕāhire **mesrūr olan** / Zühd ü ṣalāḥiyyete maġrūr olan
SE1940 Göricek şāh anı **mesrūr oldı** / Mūṣıluñ ḫidmeti meşkūr oldı

mest [49]

1. sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle başı dönüp gözü kararmış kimse, sarhoş, esrik ‖ aşk, sevgi, zevk vb. bir duygudan dolayı aklı başından gitmiş kimse

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i **mest**
S114 Der-i Ḫaybere urdı ḳahr ile dest / Ayırdı nitekim girībān-ı **mest**
S272 İrüp çarḫa āvāzı rūyīne-nāy / Bu heft üştür-i **meste** oldı derāy
S313 Beni **mest-i** şevḳ itdi ġamzeñ senüñ / Olur cengden baḫṣi dīvānenüñ
S517 Zer içün ṣavar **mest-i** efgendesin / Çaġırdı çaġırdı ṣatar bendesin
S857 İder **mest-i** üftādeyi ṣaḫne-gīr / Eger rūbeh içse olur nerre-şīr
S861 Hilālüñ ide çengelini şikest / Eger ḳatresin içse bir pīl-i **mest**
S902 Ayaġ üstüne ṭuramaz hem-çü **mest** / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı eşcāra dest
S923 N'ola bād-ı ġam ḫavfı çekmezse **mest** / İder anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum şikest
S924 Ne ġam şīşede ḳalmasa bādesi / Ḫuma ṭayanur **mest-i** üftādesi
S939 ḫarīf-i ḳadeḥ sāġar-ı Cem çeker / Şu **mest** ejdehā gibi kim dem çeker
S1003 Ezel bezminüñ **mestine** dā'imā / Görince ider ḫande-i āşinā
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn ayaḳ / Seḥer **mest-i** maḫmūra yandur ʿaraḳ
S1226 Şu ṣuretle **mest-i** meye dolaşur / Ki ṭuramaz o yine öper ulaşur
S1236 Ḳoyup ḳahveye **mest-i** dil-dādeyi / Beliñletme bir iki üftādeyi
S1416 Göñüldür şarāb-ı belā ile **mest** / Göñüldür velī ʿahd-i mülk-i elest
S1446 Muḥabbet dile yār-ı dīrīnedür / O da **mest-i** ḫum-hāne-i sīnedür
S1449 O meydür iden ʿāṣıḳı mey-perest / O meydür iden çeşm-i maʿşūḳı **mest**
S1484 Ḳarār it meded kim bu cūş u ḫurūş / Beni eyledi **mest-i** bī-ʿaḳl u hūş
S1544 İlāhī be-āyin-i bezm-i elest / Be-ʿahd ü be-peymān-ı rindān-ı **mest**
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḥī be-naḳş-ı ḳadeḥ / Be-feryād-ı **mest** ü be-eşk-i feraḥ
S1555 İlāhī be-leb-teşnegān-ı cemāl / **Be-mestān-ı** medhūş-ı bezm-i viṣāl
NE84 Eyle biraz **mest-i** raḥīḳ-i beyān / Ta döne şevḳ ile kümeyt-i zebān
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān **mest-i** mey-i ẕevḳ idi
NE1329 Bülbüli feryāda ser-āġāz ider / **Mest** işidüp naġmeye āġāz ider
NE1592 **Mest** gelüp ġāret idüp gitdiler / Bilmediler kendülere n'itdiler
NE1680 Buldum anı bī-taʿb-ı intiẓār / Kūşe-i meyḫānede **mest** ü figār
NE1705 Gerçi ki mey-ḫāne idi ol maḳām / **Mest** görinürdi o rind-i be-nām
NE2272 İrgüremezdi açup endāz-ı **mest** / Pişrevīn menzil-kāme vü rest
NE2459 Var idi bir cām-ı hevā ile **mest** / Nefsine maġlūb ḫar-ı zen-perest
NE2790 Ḳırmızı çaḳşırla ḳubādī ṣarıḳ / **Mest** ise çīni idi ökçe çarıḳ
NE3038 Var idi bir müdmin-i evkār-ı **mest** / Dürd-i mey-ālūd gibi ḳaderi pest
NE3044 Şām u seḥer **mest-i** mey-i erġuvān / Ḫābda görürdi ḫumārı hemān
SE1671 Sözdür āġāze-i ḳanūn-ı elest / Sözdür āvāze-i her vālih ü **mest**
SE1707 Kefş-gerlikle olup **mest-i** naġam / ʿĀleme taḫta ḳaḳardı her dem
SE3221 Ġamze-i **mestine** içmek biñ ḳan / Ḳan bulaşmaḳla olurdı yek-sān
SE3329 Ẕevḳ-i dīdār-ıla ol **mest-i** naẓar / Ṭuymadı can acısın ẕerre ḳadar
SE3496 Dili çalup ḳalemüñ Hindī-vār / Ola çün **mest-i** perişān güftār
HH496 **Mest-i** medhūş-ı cām-ı ʿışḳ olmış / Kām-bend-i ligām-ı ʿışḳ olmış
HH822 Şīşe vü sāġara irişdi şikest / Oldı küçük büyük uyanıḳ **mest**
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre **mest-i** bī-pervā / Yoluna baş ü canın itdi fedā
HH1586 Ḫaberi gerçi yoḳ idi yāruñ / Düşdi göñli o **mest-i** evġāruñ
HH1733 Çeşminüñdür bu fitne vü teşvīr / Eyle ol **mesti** mīl ile taʿẕīr
HH1744 Geldi meydān-ı ʿışḳa ʿāṣıḳ-ı zār / Yaʿni Şeydā o **mest-i** sīne-figār
HH1774 Bu tereddüdle ṣaḫne **mest** ü figār / Seḥeri oldı ḫ̔ābdan bīdār
HH2580 Gūş iden oldı vālih ü ḥayrān / Raḥm idüp aġladı biraz **mestān**

2. (göz için) baygın, bulanık bakışlı

SE2014 Ḫam-ı ebru gibi ʿālem yek-ser / Ġamze-i **mestine** efgende geçer
SE3241 İstemezseñ eger āh u efġān / Ġamze-i **mestüñi** żabṭ eyle heman
HH904 Ġamze-i **mesti** eyleyüp idmān / Dil-i ʿuşşāḳı eyler idi nişān
SE3238 ʿIşḳ-ise ben ḳula ger rençiş-i şah / Ġamze-i **mestüñ** olupdur o günāh
HH233 Ġamze-i **mest** olup ṣalāḥa ḳarīn / Dil ü cān oldılar sitemden emīn

mest ü medhūş [3] sarhoş, hayrete düşmüş

S858 ʿAceb mi dinilse aña şīr ü ner / Ḳılur **mest ü medhūş-ı** ġurrende ner
HH1949 **Mest ü medhūş-ı** bāde-i ʿışḳam / ʿAḳl-ber-bād-dāde-i ʿışḳam
HH2683 **Mest ü medhūş-ı** ʿışḳ-ı dil-ber iken / Sāye-veş ḫāk ile ber-ā-ber iken

mest eylemek/itmek [5] kendinden geçirmek

S470 Cemi cām-ı merg ile **mest eyledi** / Zücāc-ı mizācın şikest eyledi
S793 Urup sāḳiyā maḫber-i sürḫa dest / Gehī yaz ḫumārum gehī **eyle mest**
NE514 Gördüm olur naʿra-zenān şevḳ ile / Bülbüli **mest eyledüm** ol ẕevḳ ile
HH400 ʿĀḳıbet **mest** idüp mey-i ḫayret / Çeşm-bend oldı perde-i ġaflet
HH2750 Būy-ı dil-keşle ḫalḳı **mest itdi** / Maḫzenüñ pāyesini pest itdi

mest olmaḳ [9] sarhoş olmak, bir şeyin tesiri ile kendinden geçmek ‖ çok keyif almak
S1094 Tutar muṭribā bāde yirin sürūd / Ki muġannī **olur mest** āheng-i ʿūd
S1371 Meger uyḫuluk nūş idüp mey-perest / **Ola** ġamze-i dil-rübā gibi **mest**
S1568 O hūdan gelüp būy-ı cām-ı elest / O būy ile gıriv beyān **ola mest**
NE754 Ṣoñra gelen bezme zeber-dest olur / ʿĀdet odur curʿa içen **mest olur**
SE1566 Birisi içse eger cām-ı şarāb / Şevḳ-ıla āḫar **ola mest** ü ḫarāb
HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ başdan ide güẕer / **Mest olan** farḳ idermi pāy ile ser
HH1834 Cām-ı leb gelse her ḳaçan yāda / **Mest olup** başlar idi feryāda
HH2309 Līk **mest oldıġunca** ol ḫūnī / Muttaṣıl yād iderdi Maḥzūnı
HH2732 Ḫāme **mest oldı** bir sebūda daḫı / Dil-i deryā-keş arzūda daḫı

mestāne [8] sarhoş gibi, kendinden geçmiş vaziyette
S782 Dili pür-veleh cānı **mestāne** ḳıl / Beni kendi kendümle bīgāne ḳıl
S1447 O mey ḳıldı **mestāneyi** bī-şuʿūr / Irāḳdan görünce şanur nārı nūr
S1560 Şu demler ki pür ola peymānemiz / Geçe kendiden yaʿni **mestānemiz**
NE1222 Peşşeler ol şuʿleye pervānedür / Her biri ol cām ile **mestānedür**
HH612 Devşirüp kendin ol perīşān-dil / Ṭutdı **mestāneveş** reh-i menzil
HH2119 Bir gün ol cām-ı ġamla **mestāne** / Nā-gehān rāst geldi Ṣādāna
HH2135 Kimisi şandı anı **mestāne** / Kimi maṣrūʿ ü kimi dīvāne
HH2434 Köse mey-ḫānesinde **mestāne** / Ṣaḳalın şaydururdı yārāna

mestī [1] sarhoşluk
NE1648 Ṣūret-i **mestīyi** ider rūy-i pūş / Meyle ider ḫum gibi cūş u ḫurūş

mestlik [1] sarhoşluk
SE960 Nice bir şīftelik şeydālıḳ / **Mestlik** masḫaralıḳ rüsvālıḳ

mest-i ġam [1] gam sarhoşu, çok gamlı
HH2017 Bu arada o vālih ü şeydā / **Mest-i ġam** yaʿni şūḫ-ı bī-pervā

mest-i ġurūr [2] gurur sarhoşu, gurura kapılmış
S107 Neler itdi **mest-i ġurūra** neler / Reh-i şerʿde iḫtisāb-ı ʿÖmer
HH1244 Her ṭarafdan gele raḫīḳ-i sürūr / Levm olunmaz olursa **mest-i ġurūr**

mest-i ḫarāb [7] aşırı derecede içmiş, çok sarhoş kimse
SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup **mest-i ḫarāb**
S1240 Dem irdi ki çün sāġar-ı pür-ḫabāb / Ṣıġışmaya kendüye **mest-i ḫarāb**
S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü tāb / İçerden giyüp kürki **mest-i ḫarāb**
S1414 Hevāyile pürdür o **mest-i ḫarāb** / Cüdā olsa çatlar miṣāl-i ḥabāb
NE3073 Āhir idüp **mest-i ḫarāba** ʿitāb / Müşkiline istedi şāfī cevāb
SE3078 Olma çün ʿahd-şiken **mest-i ḫarāb** / Ki gehi and içe geh bāde-i nāb
HH1465 Reng-i ruḫsāre ṣaldı cānuma tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi **mest-i ḫarāb**

mest-i ʿışḳ [1] aşktan, sevgiden dolayı kendinden geçmiş, sevgi sarhoşu, aşık
HH1448 Şāh oldı muḳābilinde dilīr / **Mest-i ʿışḳ** idi hem-çü ġurrān şīr

mest-i lā-yaʿḳıl [1] düşünemeyecek, akıllıca davranamayacak derecede sarhoş olmuş, kendinden geçmiş kimse
HH1030 Biñ belā ile oldılar vāṣıl / Leb-i deryāya **mest-i** lā-yaʿḳıl

mest-i müdām [1] devamlı sarhoş olan, hiç ayık gezmeyen kimse
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr ehli cümle **mest-i müdām**

mestūr(a) [2] örtülü, kapalı, gizli
NE1239 Bu neʿaceb ḥikmet-i mevfūr olur / Zīr-i pü-peşşede **mestūr** olur
NE1356 Bu ḥikem-i esfārda **mestūrdur** / Yaʿni müʾeşşirligi meʾşūrdur
NE2173 Fuḫş ile mezbūrayı meẕkūr iden / Şehrde **mestūrayı** meşhūr iden

mestūre [3] saklı, örtülmüş; dînen yabancı sayılan erkeklerin yanına örtülü olarak çıkan kadın
NE2136 Gül gibi **mestūreleri** mekr ü fen / Ġonca-veş āḫir çıḳarır başdan
SE2539 Ekşer ol fiʿli iden ḫāne-ḫarāb / Ḳıldı **mestūresin** efsürde-ḥicāb
SE3354 Yüzin açar nice **mestūrelerüñ** / ʿAybın örter gehi meşhūrelerüñ

mestūrī [1] gizlilik, saklılık, bilinmeme
S1553 **Be-mestūrī-i** mey-perest-i nihān / Ki başına and içe ḫalḳ-ı cihān

Mesʿūd [1] Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin büyük oğlu, Gazneli Devleti'nin üçüncü hükümdarıdır.

HH1232 Dürretü't-tāc-ı devlete **Mesʿūd** / Dürr-i baḥr-ı Sebüktekin Maḥmūd

mesʿūd [1] mutlu, bahtiyar

HH1511 Şaha yār oldı tāliʿ-i **mesʿūd** / Āḫirin itdi ʿāḳıbet Maḥmūd

meʾṯūr [2] rivayet edilen, rivayet yoluyla gelen, nakledilen

NE916 Ḥākim olan ʿadl ile meʾmūrdur / ʿAṣr-ı nebīden beri **meʾṯūrdur**

NE1356 Bu ḥikem-i esfārda mesṭūrdur / Yaʿni müʾeṯṯirligi **meʾṯūrdur**

meşāhid [1] şehitlerin gömüldüğü yerler, şehitlikler

SE1638 Olınup nice **meşāhidde** ṣafā / Nūr-ı maḥż itdi bizi luṭf-ı Ḫudā

meşāḳ [1] sıkıntılar, zorluklar, zahmetler

SE653 Düşmen-i dīni idince iġrāk / Çekdi dīn uġrına envaʿ-i **meşāḳ**

meşʿal(e) [14] bir sopanın ucuna yerleştirilmiş yanıcı maddelerin yakılması yoluyla ışık veren aydınlatma aracı ‖ yol aydınlatan ve gösteren, önder olan, ışık

NE675 Cām mı ya micmer-i ʿişret midür / **Meşʿale-i** rāh-ı hidāyet midür

NE1573 Başdan alup **meşʿale** efrūz-ı ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki ider reft ü rūb

NE1619 Bedreḳa-i sālik-i āgāh odur / **Meşʿale-i** güm-şüde-i rāh odur

NE2093 Cān gözini uyarasın ḫābdan / Ummayasın **meşʿale** şeb-tābdan

NE3021 Alma ele **meşʿal-i** cām-ı Cemi / Mekr ile yoldan çıḳarır ādemi

SE459 ʿIşḳdur **meşʿale-i** bezm-i ḳadem / ʿIşḳ-ıla geldi ẓuhūra ʿālem

SE770 Ḥükemāya olıcaḳ Eflāṭun / **Meşʿal-i** fikret-ile rāh-nümūn

SE1598 Eyleyen **meşʿalini** dūġ-ı dürūġ / Viremez şemʿ-i ḫalā deñlü fürūġ

SE1722 ʿAkldur pertev-i envār-ı Hudā / ʿAkldur **meşʿale-i** rāh-ı hüdā

HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı lāle vü zerrīn / **Meşʿal-i** māh ü heyʾet-i pervīn

HH1419 Var iken tāb-ı **meşʿal-i** āhı / Ḥayretinden güm eyledi rāhı

HH1438 Gördi bir güşeden ki **meşʿal-veş** / Görinür ġār içinde bir āteş

HH1443 Deheni **meşʿal-i** reh-i idbār / Mühresi şekl-i ṭop-ı meşʿaledār

HH1784 İtdi āşār-ı ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / Luṭf-ı Ḫaḳḳ oldı **meşʿal-i** reh-i dūr

meşʿaledār [2] ışık tutan, aydınlatan, parlak

HH163 Evvelin çarḫa çünki itdi güẓār / Meh rikābında oldı **meşʿaledār**

HH1443 Deheni meşʿal-i reh-i idbār / Mühresi şekl-i ṭop-ı **meşʿaledār**

meşʿale-fer [1] ışık veren, ışıl ışıl, parlayan

HH1087 Gözleri tār-ı şebde **meşʿale-fer** / Kevkeb-i kār-bān-küşe beñzer

meşʿal-efrūz [2] meşale tutuşturan, aydınlatan, yol gösteren

SE55 **Meşʿal-efrūz-ı** deyācīr-i ʿadem / Rāyet-efrāz-ı tebāşīr-i ḳıdem

SE1368 Müʿminüñ oldı o nūrı hādī / **Meşʿal-efrūz-i** reh-i irşādı

meşām(m) [4] burun

S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe reşḥ-ı cām / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı **meşām**

SE4 Ṭutan ol şemme **meşām-ı** cānı / Ṭuya būy-ı nefes-i Raḥmānı

HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı ḫulḳiyle buldı ʿıṭr-ı **meşām**

HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı tīre mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i rāh-ı **meşāmm**

meşāyıḫ [1] şeyhler

S583 **Meşāyıḫ** gelür huy ile hāy ile / Geçer her biri ẕikr-i deryā ile

meşġūl [8] bir işle uğraşan

NE455 Her biri öz hāline **meşġūldür** / Behre-ver-i ġāyet-i meʾmūldür

NE2795 Şuʿ bedenüñ seyrine **meşġūl** iken / Geçdi anuñ ardına ol pür-fiten

meşġūl olmaḳ [6] uğraşmak, ilgilenmek

SE1574 Eyledi çünki niyāzını ḳabūl / Āḫaruñ ḳatline **oldı meşġūl**

SE2726 Tā ki pīçīde gibi ṭūl-ı emel / Eylemişdi anı **meşġūl-i** ʿamel

HH285 İtdi müzdūrī-i bahārı ḳabūl / Bād-ı ṣubḥ **oldı** kārına **meşġūl**

HH764 Aldı mihmānı yanına ol gül / Pīre-zen **oldı** siḥrine **meşġūl**

HH2116 Bir zamān dānişe **olup meşġūl** / Görmiş idi birez kitāb-ı uṣūl

HH2221 Olmaya faẓla meyli ile fuẓūl / Vara öz ḫāline **ola meşġūl**

meşhed [3]

1. şehit düşülen yer, bir şehidin gömüldüğü yer

S560 Olur feyż ile mevcesi gūyiyā / Yeşil ṣūf ile **meşhed-i** aṣfiyā

S647 Feżāsı ʿaceb **meşhed-i** feyż-nāk / Ki ḳabr-i şehīdānda bir tūde ḫāk

2. mezar

HH775 Virdi zen yine pāreyi yedine / Didi var bir Yahūdi **meşhedine**

meşhūd [1] gözle görülmüş, tanık olunmuş

NE1052 Didi çün ayrıḳsı olup ḥāl-i zār / Olmadı **meşhūd** baña vaṣl-ı yār

meşhūr [15] herkes tarafından bilinen, tanınan, meşhur

S648 Bu **meşhūrdur** ḫalḳ içinde tamām / Ki Sulṭān Meḥemmed o şāh-ı be-nām
NE2104 Bir kişi kim ʿaṣrda **meşhūr** idi / ʿAynı ile müfti-i mezyūr idi
NE2173 Fuḥş ile mezbūrayı meẕkūr iden / Şehrde mestūrayı **meşhūr** iden
NE2209 Līk o büt-i nāfe-güşā-yı benām / Olmuş idi saḥḳ ile **meşhūr-ı** ʿām
NE2880 Bursada **meşhūr** idi bir nā-be-kār / Olmuş idi şöhre-i şehr ü diyār
SE789 Oldı bu ḳıṣṣa şu deñli **meşhūr** / Ki olan ṭālib-i ʿizz-i destūr
SE1831 Oldı bir şeyḫ-i ḳavī-istiʿdād / Mülk-i Baġdādda **meşhūr-ı** bilād
SE2072 Var-ıdı bir şeh-i Cemşīd-ḥişāl / Luṭfı **meşhūr-idi** Ḫurşīd-miṣāl
SE2461 Ḫātem olmışdı cihāna **meşhur** / Şevḳ-ıla nite ki mihr-i pür-nūr
SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ ẕerre ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi **meşhur** meẕel
SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir ḳarye-i dūr / Baba Naḳḳaş dimekle **meşhur**
HH329 ʿĀşıḳam diyü ide dāʿvī-i zūr / Ḳıla cürmin utanmadın **meşhūr**
HH1542 Kefşkerler içinde bir ustād / Oldı **meşhūr-ı** kişver-i Baġdād
HH1757 Şehr-i **meşhūrı** idi dünyānuñ / Nāmı Gevher-nigīn idi anuñ
HH2422 ʿÖmrün evvel bahārı itdi ẕuhūr / Muḳteżā-yı bahār ḫod **meşhūr**

meşhūre [1] nam salmış, dillere düşmüş kadın

SE3354 Yüzin açar nice mestūrelerüñ / ʿAybın örter gehi **meşhūrelerüñ**

meşīn [1] ayakkabı astarı yapımı, ciltçilik, saraçlık vb. işlerde kullanılan tabaklanmış koyun vb. hayvan derilerinin en bayağı çeşidi

SE1348 Nā-münāsib bedeni cildi ḫaşīn / Sīne āhenger öñindeki **meşīn**

meşiyye [1] dileme, isteme, arzu, istek

NE2416 Oldı sezā-vār Ḫudā-yı Mecīd / Naʿt-ı **meşʿiyye-şıfat-ı** mā-yürīd

meşk {meşḳ} [7]

1. bir şeyi öğrenmek için yapılan alıştırma, talim

NE1100 Nāfe-veş olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / Ḳalbin açar laḫlaḫa-i ʿışḳ u **meşk**
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u **meşk**
NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i ḫuşk / Bād-ı şabā-yı ḫaber-i ʿışḳ u **meşk**
SE484 Ḫaṭṭ-ı cānāneye olur meftūn / Ṭıfl-ı dil ilmeg-için **meşḳ-i** cünūn
SE1015 Virdiler meclise özge ʿālem / ʿIşḳ u **meşk-ile** olup müşgīn-dem
HH1706 ʿIşḳ u müşke delīl-i **meşk** nedür / Müşki bilmem velīkin ʿışḳ nedür

2. bir hattatın talebesine aynısını yazmaya çalışması için verdiği veya talebenin hocasına göstermek üzere hazırladığı güzel yazı örneği

HH2110 Levḥ-i **meşki** miṣāl-i ṣafḥa-ı sīm / Ki sevād itmiş anda kilk-i dü-nīm

meşḳ itmek [1] ders almak, bir şeyi öğrenmek veya ona alışmak için alıştırma yapmak, çalışmak

HH445 **İtmedüm meşḳ** o vādiye bu ḫaḳīr / Eyledüm ḫasb-i ḥālümi tahrīr

meşk {meşḳ} [7] tulumdan yapılmış su kabı, kırba

HH762 **Meşk-i** ḳaṭran idi iki memesi / Cūşişī dīk-i mekr zemzemesi

meşkūr [2] teşekkür etmeye değer bulunan, takdir edilmiş, övülmüş

SE1940 Göricek şāh anı mesrūr oldı / Mūşıluñ ḫidmeti **meşkūr** oldı
HH1787 Burcına geldi kevkeb-i pür-nūr / Āṣafuñ oldı ḫizmeti **meşkūr**

meşreb [6] yaradılış, davranış biçimi, huy

NE1562 Her birinüñ muḫtelif esrārı var / **Meşrebine** göre heb āṣārı var
NE2763 Fāsid idi fikri gibi **meşrebi** / Kāsid idi ḳarı gibi meẕhebi
NE3062 Pādişeh-i ʿaṣrī de ʿayyāş idi / Ḫusrev ü Cem **meşreb-i** ḳallāş idi
SE659 Ḫāṣılı **meşrebine** göre hemān / İçdi bir maşraba āb-ı ḫayvān
SE669 **Meşrebi** mevrid-i nehreyn oldı / Ḥikmeti mecmaʿ -i baḥreyn oldı
SE2382 Öyle **meşreb** ki begenmez bir kes / Āb-ı ḫayvān ise de ḳılma heves

meşrebe [1] maşrapa

NE79 Nūş idicek nite ki ḳoṭr-ı nebāt / **Meşrebe-i** feyżden āb-ı ḫayāt

meşruʿ [1] yasalar ve hukukun gerekli kıldığı nitelikte, akla ve adalete dayalı

SE2639 Vech-i **meşruʿ** ile olan ḫarekāt / Niyyet-i ḫayr-ıla olur ḫasenāt

meşrūḥ [1] şerh olunmuş, açılmış, zor anlaşılır yerleri izah edilmiş

HH2705 Cümle ṭuymış mufaṣṣal u **meşrūḥ** / Olmış ol dem güşāde bāb-ı fütūḥ

meşşaṭa [3] gelinin saçını tarayıp düzeltmeye, kıyafetlerini giydirmeye ve zinet eşyalarını takıp süslemeye gelen kadın. Ayrıca bkz. ‘māşıṭa’ md.

NE1309 Ṣubḥ ki **meşşāta-i** mihr-i cihān / Cānib-i Rūma ola pertev nişān
SE3353 Yüz aġardur dime **meşşāṭaları** / Şīşesi maḥbes-i dīv ü perrī
HH138 Ḳıldı rūşen ruḫ-ı şeb-i dācı / Māh-ı **meşşāṭanuñ** sefīdācı

meşşā’ūn [2] gezinenler, arayış içinde olanlar ‖ Aristo’nun derslerini gezinerek vermesinden hareketle Aristocular, varoluş sebebini arayış içinde olanlar

SE758 Aramış çāresini **meşşā’ūn** / Ne Şifā yazmış anı ne Ḳānūn
SE772 Ḳays-ı ser-geşte gibi **meşşā’ūn** / Oldılar lemʿa-i feyże meftūn

meş’ūm [1] uğursuz, menhus

SE2106 Ṣoḥbetüñ baña da oldı **meş’ūm** / Faż̇l u iḥsāndan itdi maḥrūm

metāʿ [16] mal, maddi manevi sermaye

NE691 Ḳāf ile ṣalar **metāʿ-ı** ṣafā / Rāh-ı neverdān-ı tarīḳ-i vefā
NE763 Gördüm olur bunlaruñ ile nizāʿ / Nāz-ı ḫarīfān-ı müzaḫref **metāʿ**
NE1165 Şiʿr gibi muḫtelif olup tıbāʿ / ʿĀṣıḳına her biri olur **metāʿ**
NE1325 Her yañadan ṭurmaz aḳar ol yire / Oldı o benderzde **metāʿ-ı** sere
NE1599 Tekye **metāʿı** ile ġāret-girān / Cümlesi bir fülk ile oldı revān
NE1654 Kişi **metāʿı** ne bilür tengde / Fehm idemez kim ki degil rengde
NE1731 Kim ki **metāʿın** ala eyler ziyān / Ḳara boya gök çivīd olur hemān
NE1732 Hind-i **metāʿından** alur teng teng / Tā ki nice sāde-dile vire reng
NE1733 Bir nice bābet ki **metāʿın** alur / Ḳande ki bāb ola o yirde ḳalur
NE1750 Yaʿni **metāʿına** irişüp kesād / ʿAḳd-i beyāʿātı bula çoḳ fesād
NE1806 Ücret ile ide **metāʿın** sebīl / Beż̇l ide ḫalḳa uma ecr-i cezīl
NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup sīm ü zer / Öyle **metāʿı** aşağıdan döker
SE1535 Bir **metāʿ** olsa eger andan yeg / Anı ṣaḳlarlar-ıdı candan yeg
SE3441 Ḥādiṣe ṣevḳına virdi varın / Görmege uydı **metāʿ-ı** yārın
HH2441 Çürüdi cümle dirhem ü dinār / Naḳd-i vaḳt oldı hep **metāʿ** ü ʿaḳār
HE68 Olup ḳaḥṭ-ı **metāʿ-ı** vaṣl-ı cānān / Alanlar też̇kere ile alur elān

metīn [8] sağlam, dayanıklı, kavî, metanetli

S642 Ne ḳulle ḫum-ı bāde gibi **metīn** / Yanında felek ḳulle-i kemterīn
S675 Duʿā siñmiş elvāḥı saḫt ü **metīn** / İçi seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaṣīn
NE870 Ḥabl-i **metīn** ṣīme-i peygamberi / Çekdi getürdi yola sıġmazları
NE909 Ḳahr ile bend olmaġ içün mücrimīn / Elde gerek elde o ḥabl-i **metīn**
NE1618 Cānuñ ider çāh-ı ḥaṭādan emīn / Şerʿi gibi olmaya ḥabl-i **metīn**
SE88 Eyledi maḥkeme-i çarḫı **metīn** / Şāhid-i maḥkeme Bercīs-i emīn
HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni ḥabl-i **metīn** / İtdi naż̇m-ı umūr-ı devlet ü dīn
HH2011 Ṭutuşup gerdene o ḥabl-i **metīn** / Cān çekişmede idi merd-i güzīn

me’vā [4] yurt, mesken, mahal, makam ‖ cennetin yeşil zebercetlerle süslü bölümü

NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü **me’vā** gerek / Ḥācibe elbette müdārā gerek
HH223 İtdi ḥıfẓı hižānesin **me’vā** / Beyże-i dīn ü millet-i beyżā
HH486 Ḳıldı vīrānelerde **me’vāsın** / Ölmedin ṭutdı kendinüñ yāsın
HH732 Ola tā rūz u şeb saña **me’vā** / Pençe-i şīr ü kām-ı ejderhā

mevāc {mevvāc} [1] bkz. ‘mevvāc’ md.

HH2343 Kef ber-āverde lücce-i **mevāc** / Ḳarlı ṭāġlar gibi yürür emvāc

mevālid [2] doğum yerleri, doğum zamanları

NE137 Ḳıldı **mevālid-i** ṣülüṣe ẓuhūr / Ṭoldı cihān ṣevḳ ile mānend-i nūr
NE138 Luṭfı eger itmese te’yid-i kevn / Ṭoġmaduga döne **mevālid-i** kevn

mevc [41]

1. dalga

S297 Muḥarrik olup aña girdāb ü **mevc** / Olur pāy-kūp ü cehende bāvec
S329 Revān oldı rūyin-tenān fevc fevc / Biri biri ardınca mānend-i **mevc**
S346 Siperle per ü miġfer ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü kef ü **mevc** ü girdāb-ḫīz
S380 İrüp tīġ-ı mānende-i **mevc-i** Nīl / Anuñ oldı miḳyāṣı miġferde mīl
S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni beste-dem / Pey-ā-pey gelüp **mevc-i** deryā-yı ġam
S538 Olur **mevcden** fülke kehfü’l-emān / Deñiz daḫı aña ṣıġınur hemān
S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / Ḳapar **mevci** farḳ-ı Zuḫalden külāh
S1353 Olup püşteler **mevc-i** pür-kef-miṣāl / Yine berf-i āġuştedür her nihāl
S1415 Göñülden o āzāde murġ-ı cerm / Ya āvāre-i **mevc-i** baḫr-ı ḳadem
S1461 Olup **mevci** Ṭūr-ı tecellā gibi / Göñül zevraḳın atdı elma gibi
NE366 Çerge ile çāder-i ʿālī ḳıbāb / Ol yem-i zeḫḫārda **mevc** ü ḥabāb
NE401 ʿAsker olup lücce gibi pür-ḫurūş / **Mevc-i** kef-endāz idi destār-pūş

NE532 Her kişi dem-beste vü bī-tāb idi / Cūy-ı ʿaraḳ **mevcine** ġarḳ-āb idi
NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i envār-ı cūş / Birbirini çignedi **mevc-i** sürūş
NE979 **Mevci** olur ṭūr-ı tecellā gibi / Zevraḳ-ı ṣabrı atar elma gibi
NE993 Ḳulzüm-i ʿışḳ olmasa ger ser-bavc / Ḳande ẓuhūr eyleridi bunca **mevc**
NE1375 Lücce-i envār-ı ʿayān itdi **mevc** / Cān evine ṭoldı hemān fevc fevc
NE1579 Ḥāṣılı andan ḳaçup ol eşḳiyā / Sāḥile gelmiş idi çü **mevc-i** belā
NE1598 Şayḳa olup **mevc** ile germ-iḫtilāṭ / Baḥr aña göstermişdi inbisāṭ
NE1825 **Mevc-ṣıfat** kellelere dā'imā / Sāḥil-i cūdında irerdi fenā
NE3089 Oldı suḫan ṣafḥası deryā-yı nūr / ʿAnberini atmada **mevc-i** sütūr
SE610 Ṭālibe çün irişe feyż-i Ḫudā / Ḳaṭreyi **mevc** ide, mevci deryā
SE610 Ṭālibe çün irişe feyż-i Ḫudā / Ḳaṭreyi mevc ide, **mevci** deryā
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ ṭudaġı **mevc-i** belā / Dişleri keff-i sefīd olmış aña
HH53 Ġarḳa-i mevc-ḫīz-i ʿışyānım / **Mevcveş** kef-be-ẕeyl-i ġufrānım
HH218 **Mevc-i** ḫūn itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / Kesdi seyl-āb-ı fitnenüñ başın
HH995 Tīġ-i **mevc** itdi ṣafḥa-fersāyī / Maḥv ḳıldı o naḳş-ı zibāyı
HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i **mevc-i** biḥār / Gelmesün ḫāṭır-ı şerīfe ġubār
HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı tīre mesāmm / **Mevc-i** ḫūn itdi sedd-i rāh-ı meşāmm
HH2225 Nerdübān üzre ḫūn olup seyyāl / Baġladı **mevci** hey'et-i selsāl
HH2300 Leb-i deryāda merd-i üftāde / **Mevcveş** ṭaşa olup istāde
HH2321 Lücce-i hevl-nāk ü cāy-ı ḫaṭar / **Mevc** iderdi iderse aña güẕer
HH2333 **Mevc-i** tīġ oldı çün ḥavāle aña / Düşmeni itdi ġarḳ-ı baḥr-ı belā
HH2342 Nā-gehānī ḳopup ḳıyāmet-i **mevc** / Geh ḥażīż itdi cāyını geh evc
HH2348 İki **mevc** arasına itse ʿubūr / Fülk tābūt idi o menzil gūr
HH2349 Geldi bir dāne **mevc-i** kūh-efgen / Aldı gitdi raḳībi zevraḳdan
HH2352 Güyīyā **mevc-i** ṣafḥa-ı ʿummān / Dürdi ṭomār-ı ʿömrüni devrān
HH2509 **Mevcveş** kef-zenān ü girye-künān / Her biri oldı bir kenāra revān
HH2721 Ceẕb idüp anı **mevc-i** baḥr- viṣāl / Oldı pervane şemʿ ile hem-ḫāl
HE63 Füsūsā kim cihān-ı fitne-engīz / İder baḥr-ı ġamı **mevc-i** belā-ḫīz

2. Besmelenin başında be ve sin harfinin birleşimiyle ortaya çıkan şekil

SE32 Medd-i memdūdı zülāl-i Tesnīm / **Mevc-i** dendānesi āṣār-ı nesīm

mevc urmaḳ [5] dalgalanmak

HH2121 Fer virür ruḫlarında nūr-ı cemāl / **Mevc urur** cebhesinde baḥr-ı celāl

mevc-engīz [1] dalga koparan, dalga çıkaran

HE50 Olup her ṣafḥa **mevc-engīz-i** ʿummān / Anuñ her saṭr-ı sürḫı şāh-ı mercān

mevc-ḫīz [4] dalga çıkaran

S543 ʿAceb ehl-i temkīn ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz vaḳārın yem-i **mevc-ḫīz**
HH53 Ġarḳa-i **mevc-ḫīz-i** ʿışyānum / Mevc-veş kef-be-ẕeyl-i ġufrānım
HH1580 Dili deryā-yı **mevc-ḫīz-i** hevā / İsmi Maḥmūd u maḫlaşı Şeydā
HH2324 Dā'im ol **mevc-ḫīz-i** mekr ü fiten / Olup eṭrafa şerr ü şūr-efgen

mevc-rīz olmaḳ [1] dalgalanmak, coşmak

SE241 Nite kim şaʿşaʿa-i mihr-i cihān / **Mevc-rīz oldı** ḫalīc-i ḫalacān

mevc-sān [1] dalga gibi, dalga dalga

S270 Hevā-yı ẕaferle yine **mevc-sān** / Yeşil çerge şişdi ḳabardı hemān

mevc-şiken [1] koruma amaçlı liman ve iskele önlerine yapılan uzun set, dalgakıran

SE1113 Filler barça gibi **mevc-şiken** / Ḳulaġı yelken ü ḫorṭumı dümen

mevc-zen [1] dalga vuran, dalgalı

NE2978 Sebze olup yaʿni yem-i **mevc-zen** / Ṭopṭolu olmuş idi baṭ-ı bādeden

mevce gelmek [2] dalgalanmak, coşmak

NE978 Gelse velī ḳalbe hevā-yı viṣāl / **Mevce gelür** lücce-i deryā-miṣāl
SE58 **Mevce geldi** yem-i dür-perver-i cūd / ʿAdem itse n'ola işbāt-ı vücūd

mevce [9] bir tek dalga

S560 Olur feyż ile **mevcesi** güyiyā / Yeşil ṣūf ile meşhed-i aṣfiyā
NE402 Tīġ gelüp **mevce-i** deryā gibi / Oynadı çoḳ kelleler alma gibi
NE492 Ṣubh irüp **mevce-i** sīmāb-ı nāb / Geldi kenāra güher-i āfitāb
NE1327 Baḥr-ı ġazel gibi yemi pür-ṣafā / **Mevcesi** gūyā suḫan-ı āşinā
NE1472 **Mevce-i** tevfīḳ olup rāhber / Sāḥile geldi o dıraḫşān güher
NE1521 Pūşiş-i ṣundūḳası ile ḳıbāb / **Mevce-i deryā-yı muḫīṭ** ü ḫabāb
SE405 Nice deryā ki ṭılısm-ı maʿnā / **Mevcesi** tīġ-ı-ṭılısm olmış aña
HH1755 Çün kenāra idüp görindi cibāl / Secde-i şükre vardı **mevce-miṣāl**
HH2344 Kūhekān idi **mevce-i** şeffāf / Tīgine oldı keffī sīm-ġilāf

mevcūd [1] bir yerde bulunanların tümü, varolanlar

HH9 Ḫilʿat-ı ḫāṣṣı giydi her **mevcūd** / Oldılar cilve-sāz-ı bāġ-ı vücūd

mevdūʿ [1] emanet olarak bırakılmış, tevdi edilmiş

NE920 Devletinüñ şükri ʿadālet olur / İtmese **mevdūʿa** ḥıyānet olur

meveddet [1] sevme, sevgi

NE1026 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i muḥabbet olan / Rābıṭa-i bend-i **meveddet** olan

mevfūr [1] çok bol, çoğalmış

NE1239 Bu ne ʿaceb ḥikmet-i **mevfūr** olur / Zīr-i pü-peşşede mestūr olur

mevhibe [3] ihsan, bağış

SE456 ʿIşḳdur **mevhibe-i** Rabbāni / ʿIşḳdur cāzibe-i sübhānī

SE1132 Oldı bir **mevhibe-i** bī-minnet / Neyyir-i baḫt u şuʿāʿ-ı devlet

SE2430 Ġark-iken **mevhibe-i** bārīye / Ḳāniʿ olmaḳ gereke yārīye

mevḥiş {muvaḥḥiş} [1] korkuya düşüren, dehşete düşüren, korkunç

NE1034 Güş idicek bu ḫaber-i **mevḥişi** / Eyledi biñ girye ile nālişi

mevhūm [1] aslı olmadığı halde var sanılan, gerçek olmayıp kuruntuya dayanan, hayali şey

SE2053 Ḥırş-ıla ṭālib-i emr-i **mevhūm** / Ḥāżırından bile oldı maḥrūm

mevkeb {mevkib} [1] bkz. 'mevkib' md.

NE535 Nā-geh irüp **mevkeb-i** şāh-ı ḫazān / Ṣaçdı yolına zerini gülsitān

mevkib [2] bir büyük zatın yanında yavaş yürüyerek ilerleyen yaya veya atlı birlik, padişahın mahiyeti

HH1401 Nā-gehān irdi **mevkib-i** şāhī / Ṭutdı ḫayl ü ḫaşem çerāgāhı

HH1849 Bir ṭarafdan görindi **mevkib-i** şāh / Ṭurdı yolda selāma ḫayl-i sipāh

mevḳif [2] durulacak yer, durak

NE297 Sidreye vardıḳda ceyb-i celīl / Ḳaldı o **mevḳifde** hemān Cibrīl

HH2252 Vardı Maḥzūn o pire virdi selām / Eyledi **mevḳif-i** recāda ḳıyām

mevḳūf [1] bir şeye bağlı, alıkonulmuş

NE1759 Niyyet-i ḫayrāt ile maʿrūf olur / Līk eser-i mevtine **mevḳūf** olur

Mevlā [22] sahip, malik, efendi, Allah

NE252 Didi ki **Mevlā** kerem-i ʿām idüp / Daʿvet-i ḫās eyledi ikrām idüp

NE257 Gel beri **Mevlā** ile hem-ṣoḥbet ol / Dāḫil-i niʿmetkede-i vaḥdet ol

NE799 Nāzil olup raḥmet-i **Mevlā** gibi / Virdi selām ol şefḳāt şāḥibi

NE868 Sevmedi māl ehlini **Mevlā** gibi / Buġżı var erbābına dünyā gibi

NE2410 Līk yine ġayret-i nevʿ-i beşer / Olmaya **Mevlā-yı** ḥaḳiḳi ḳader

SE540 Faḫr-ı ʿĀlem sefer-i İsrādan / Geldi ol tuḥfeyile **Mevlāʿdan**

SE543 Ne şerefdür bu ki ḳavm-i bī-tāb / İde sırren vara **Mevlāʿya** ḥiṭāb

SE1459 Bulmışam ʿaḳdime lāyıḳ zeni ben / Umarum fażl u kerem **Mevlādan**

SE1670 Şāhid-i ʿādili bu daʿvānuñ / Mütekellim ṣıfatı **Mevlānuñ**

SE1821 Herkese luṭf u kerem evlādur / Saʿy ḳıl sen virici **Mevlādur**

SE1824 Küremā eşrefidür insānuñ / Sāye-i raḥmetidür **Mevlānuñ**

SE2418 İʿtimād eylemeyüp dünyāya / Ḳıl tevekkül kerem-i **Mevlāya**

SE2426 Ḳaṭre almaḳ ne imiş deryādan / Bī-ḥisāb isteyelüm **Mevlādan**

SE2644 ʿAmelüñ merciʿi çün **Mevlādur** / Sırr-ı pinhānuñ aña peydadur

SE2797 Ḥüsn-i ẓannı kerem-i **Mevlāya** / Ādemi ġālib ider aʿdāya

SE2907 Zü'l-fiḳār oldı çün illādaki lā / Kesdi arayı kelām-ı **Mevlā**

SE2963 Olıgör her ne gelürse şākir / Cebr-i kesr itmege **Mevlā** ḳādir

SE3005 Didi ol murġ ki luṭf-ı **Mevlā** / İtdi bu ḫāṣiyyeti baña ʿaṭā

SE3037 Der-i **Mevlādan** anuñ baḫtı saʿīd / İtdi Keyvān gibi ḳadrini mezīd

HH1528 Yüz ṭutup bārgāh-ı **Mevlāya** / Didi ey şāh-ı lā-mekān-pāye

HH1866 Yüz urup bārgāh-ı **Mevlāya** / Cüy-veş aḳdı semt-i ṣaḥrāya

HH2023 Yüz urup bārgāh-ı **Mevlāyā** / Çok niyāz itdi Ḥaḳḳ Teʿālāya

Mevlā ʿalīm [1] Allah'ı tanık göstererek ifadeyi güçlendirmek için kullanılan pekiştirme sözü. Ayrıca bkz. 'Ḥaḳ ʿalīm' md.

NE1268 Her dem olur baña bu luṭf-ı aẓīm / Bilmezem esrārını **Mevlā ʿalīm**

Mevlevī [1] Mevlevîlik tarikatına mensup kimse

S585 Gehī **Mevlevīler** ki seyrān ider / Gelüp ol kenārı neyistān ider

mevlūd [2] doğmuş, yeni doğmuş

SE70 Mehd-i ḥikmetdese **mevlūd-ı** vücūd / Oldılar vaḥdet-i ẕātına şühūd

SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i **mevlūde** velī / Ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli

mevrid [3] varılacak yer, ulaşılacak nokta

NE101 Rāziḳ-ı **mevrid-i** lemḥ-i pür-zenān / Ṭuʿme-resān-ı semek-i bī-zebān

SE669 Meşrebi **mevrid-i** nehreyn oldı / Ḥikmeti mecmaʿ -i baḥreyn oldı
SE2435 Ceybdür **mevridi** şeyu'llāhuñ / Çoġalur çekmeden ābı çahuñ

mevrūd [1] gelmiş, ulaşmış olan

SE343 Münḥel-i cāhını **mevrūd** eyle / Sāye-i ʿadlini memdūd eyle

mevsim [8]

1. bir şeyin belirli bir zamanı, özel zaman

S1117 Şeb-i ʿıyşdur **mevsim-i** vecd ü ḥāl / Siyeh zülfi çārūb-ı rāh-ı viṣāl
NE498 Gördüm irüp **mevsīm-i** bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı müşkīn-bār
NE520 Yaʿni gelüp **mevsīm-i** tāb-ı temūz / Ṣaldı hep eczā-yı çemen-zāra sūz
NE2015 Bir gün irüp **mevsim-i** eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE2610 Naḥle-i **mevsimi** gibi ḳadd-nigār / Cāna olur maẓḥar-ı ānen-i nāz
NE3045 Şenbih ü āẕīne görürdi şarāb / **Mevsim-i** taʿtili hemān vaḳt-i ḫāb
HH1075 Oldı Ḥaḳḳa ʿalāmet-i tevfīk / **Mevsime** rāst geldi ʿazm-i ṭarīk

2. senenin dört bölümünden her biri

S1279 Varaḳ üzre şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu **mevsimde** zanbaḳ gibi cān bulur

mevsim-i nev-bahār [1] ilkbahar

S406 Ḫuṣūṣā irüp **mevsim-i nev-bahār** / Yerüñ ola nüzhet-serā-yı ḥiṣār

mevt [11] ölüm

NE1540 **Mevtine** ḥükm eyleyemez ẕū-fünūn / Naḳl yeter maʿni-i belyenḳılūn
NE1759 Niyyet-i ḫayrāt ile maʿrūf olur / Līk eser-i **mevtine** mevḳūf olur
NE1547 Çünki kişi rūḥ ile insān olur / **Mevt** ü ḥayāt anlara yeksān olur
NE1554 Nefy ile çün terk-i ḳuyūd eyleye / **Mevt** ile iṣbāt-ı vücūd eyleye
SE868 **Mevtden** ḳaçmaġ-için ḫaşyetle / Günde biñ kerre ölen miḥnetle
SE878 **Mevt** için virme şaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf ṣanup çekme elem
SE879 **Mevtdür** vāsıṭa-ı bezm-i viṣāl / **Mevtdür** bedreḳa-i nūr-ı cemāl
SE880 **Mevtdür** perde-der-i rūy-ı nigār / **Mevtdür** tesliye-baḫş-ı dil-i zār
SE881 **Mevtdür** maşrıḳ-ı nūr-ı aḥadī / **Mevtdür** yaʿnī ḥayāt-ı ebedī
SE884 Öldürüp nefsini tā bula felāḥ / **Mevt** için cān çekişür ehl-i ṣalāḥ
HH1048 Cān-ı şīrīnden olup bī-zār / **Mevti** niʿmet bilürdi ol iki zār

mevṭın [1] yurt olarak seçilip yerleşilen yer, vatan

NE1363 **Mevṭınum** olmuşdı ḳarīb-i ḥiṣār / Meskenümüñ her ṭarafı murġ-zār

mevʿūd [2] söz verilmiş, vaad olunmuş

S575 Müferriḥ o laʿl-i ter-i ābdār / Dehen-būs-ı **mevʿūd-ı** yeksāle-vār
SE3087 Deyndür zimmete şey-i **mevʿūd** / Ḫulf-ı vaʿd oldı ḫılāf-ı maʿhūd

mevvāc [3] çok dalgalı

SE279 Oldı deryā-yı muḥabbet **mevvāc** / Çekdi aldı ceẕebāt-ı emvāc
SE2853 Yem-i **mevvāc-ı** şufūfı dem-i ceng / Yardı geçdi nice kerre o neheng
SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḥr-ı **mevvāc** / Gök demir içre şufūfı emvāc

mevżūʿ [2] ele alınan şey, üzerinde durulan şey, konu

S418 Ki **mevzūʿ-ı** şiʿr oldı maḥbūb u mey / Ḫiṭābāt-ı sāḳī muġannī vü ney
HH2093 Bü'l-ʿaceb bir fesāne-i ġarrā / Cümle **mevżūʿ-ı** baḫş ʿışḳ ü hevā

mevzūn [10] düzgün, güzel, itidal üzere olan

S566 Aḳındı kenārında ḳaṣr-ı refīʿ / O şeh-beyt-i **mevzūn** bu baḥr-ı serīʿ
S730 Anuñ şāḫ-ı **mevzūnı** merġūbdur / Ki her biri gün görmedik ḫūbdur
SE1035 Uzanup fikret-i ḳadd-i **mevzūn** / Oldum efkār-ı dırāz-ıla zebūn
SE2884 Vezne geldi nice dürr-i meknūn / Oldı sermāyesi ṭabʿ -ı **mevzūn**
SE2894 Didi taʿrīf iden erbāb-ı fünūn / Şiʿr içün ʿarż-ı niyāz-ı **mevzūn**
SE3218 Ḳadd-i **mevzūnı** nihāl ü gül-ḫad / Ḫüsn-i maṭlaʿ da dü-ebr ü müfred
HH372 Oldı bir günbed-i zeberced-gūn / Berg-i sebz ile devḥa-ı **mevzūn**
HH459 Ṭarḥ-ı **mevzūn-ı** dil-şikār itdi / Sözi bu yüzden āşikār itdi
HH1273 Her ṭaraf rüste naḫl-i gün-ā-gün / Olsun erkān-ı Kaʿbe-veş **mevzūn**
HH2125 Ḳadd-i mevzūnı sīm-i māh-ḳabā / Bir gümüş serv idi yürür gūyā

mevzūn-bāz [1] ölçülü, muntazam işleyen

HH2731 Ḳader-endāz-ı ṭabʿ -ı **mevzūn-bāz** / Azmāyişler itdi dūr ü dırāz

mevzūn-ḫırām [1] düzgün yürüyüşlü; edalı, güzel yürüyen

S1336 Ḳanı naġme-i murġ-ı ṭayyib-maḳām / Nihāl-i pür-endām-ı **mevzūn-ḫırām**

mey [140] şarap, bâde

SR3/2 Pāyende olur mıydı bu dīvār-ı vücūd / Cām-ı **mey** eger olmasa pāyendānı
SR7/1 Germiyyet-i **meyle** beni ṣanmañ ḫandān / Bir ben bilürin çekdügim ālāmı hemān
S10 Nedür gör o **meyde** olan tef ü tāb / Ki peydā ide böyle ḳat ḳat ḥabāb
S38 İdüp güm vücūd-ı ḫıred-mendini / Hemān bezm-i **meyde** bulur kendini

S41 Olup cām-ı **mey** neyyir-i lāmiʿüm / Açıldı benüm bādeden ṭāliʿüm
S42 Mühürli dehen gerçi vaḳt-i ṣıyām / Derūnum ḫum-ı **mey** gibi pür-ḥarām
S61 Süveydā-yı nūş-ı **mey** itdi tebāh / Ḳılup dürd-i mey gibi ġarḳ-ı günāh
S61 Süveydā-yı nūş-ı mey itdi tebāh / Ḳılup dürd-i **mey** gibi ġarḳ-ı günāh
S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i **mey**
S84 Ḳılan midḥatında anuñ güft ü gū / Dehānın bu **meyle** ide şüst ü şū
S112 Yedi ḍarb-ı redden **mey-i** tünd-ḫū / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı rū
S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳi ḫūn-ı nāb / Bürīde-ser ol **meyde** yer yer ḥabāb
S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı maḥbūb u **mey** / Ḫiṭābāt-ı sāḳī muġannī vü ney
S442 Virür cām-ı **mey-i** ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S502 **Mey** içdi deyu iftirāsın ḳomaz / Bize hefte cengin cefāsın ḳomaz
S510 Cemüñ baña ʿarż itme cām-ı **meyin** / O bed-mestlerüñ yüzini görmeyin
S755 Bulunmazsa āvāze-i ney saña / Münebbih yeter ġulġul-i **mey** saña
S768 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** dil-nüvāz / O laʿlīn libās ü zümürrüd-ṭırāz
S770 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** ṣuʿle-zen / Dıraḫşende şemʿ-i muraṣṣaʿ legen
S774 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** sīne-sūz / Tehī sāz-ı dil āteş-i kīne-sūz
S777 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** tābdār / Dile ṣal o kibrīt-i aḥmerle nār
S819 Getür bezm-i rindāna **mey** sāḳiyā / Sürülsün ḥarīfāna mey sāḳiyā
S819 Getür bezm-i rindāna mey sāḳiyā / Sürülsün ḥarīfāna **mey** sāḳiyā
S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet gerek devr-i **meyde** müdām
S841 O **meyden** ki tīġ-ı ḥaṭīb alsa āb / Siper olmaya ḳubbe-i āfitāb
S844 Ne **mey** ṣuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
S844 Ne mey ṣuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne **mey** revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
S845 Ne **mey** ḫāli kesb itmiş ehl-i derūn / Bulanmış biraz tā bulunca sükūn
S849 Ḳaçan nār-ı **mey** kimiyā-sāz olur / O meclisde ġam simiyā-bāz olur
S852 N'ola olsa dil-beste-i cām-ı **mey** / Ayaḳ baġıdur ādeme dām-ı mey
S852 N'ola olsa dil-beste-i cām-ı mey / Ayaḳ baġıdur ādeme dām-ı **mey**
S862 Baṭ-ı **meyden** olsa eger yāveri / Ayaḳlanmaya bāza kebg-i derī
S866 Yürütdükçe **mey** ʿaḳlı eyler zebūn / N'ola rāʾyetin eylese ser-nigūn
S879 Ḥabāb-ı **meyüñ** şişdügü çün görür / Ṣabā sürḫ-ı bād oḳuyup üfürür
S880 **Mey** üstünde yer yer görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
S886 Alışdı anuñla eẕel-i ḫāk-i ten / **Mey** oldı ḳıvām-ı sebū-yı beden
S892 Demi olsun ey dil cihānda **meyüñ** / Aġarmaya başı sebū-yı meyüñ
S892 Demi olsun ey dil cihānda meyüñ / Aġarmaya başı sebū-yı **meyüñ**
S894 Ne **mey** kim olup tākide ehl-i ḫāl / Ola şekli bīd-i müvelleh-miṣāl
S916 Saña munṭaẓırdur ḥarābātiyān / Ḫum-ı **mey** yeter oldı genc-i nihān
S919 Ḫum-ı **meydür** ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden oy virür itseñ ṣadā
S946 Düşer allar geyse cām-ı **meye** / Şu şarṭ ile kim sincefī olmaya
S947 Kenār-ı ḳadeḥle **mey-i** ṣuʿledār / Şu zer noḳṭadur sīm-i taḥrīri var
S956 **Mey** olmazsa sāġar ne raġbet bulur / Gülābı alınmış şoluḳ gül olur
S958 Leb-i yār-i sāġarda cāy idicek / Görinür **meye** rūḥ-ı şānī dimek
S966 Virüp sāḳiyā **mey** ṣurāḥīye tāb / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı nāb
S993 Ṣurāḥī-i **mey** gibi ṣāfī derūn / Ḫum-ı bāde-veş ḫurrem ü pür-sükūn
S1050 Muġannī getür nāvdān-ı neyi / Terāzūdan aşurdı sāḳī **meyi**
S1052 Ḫoşā vāye-i bāḫt u ferḫunde-pey / Muġannī vü sāḳī vü maḥbūb u **mey**
S1113 Getür şeb-çerāġ-ı **mey-i** rūşeni / Bu şeb yine seyr idelüm gülşeni
S1123 Bu ẓulmetde āb-ı ḥayāt oldı **mey** / Delīl-i ṭarīḳ-ı necāt oldı mey
S1123 Bu ẓulmetde āb-ı ḥayāt oldı mey / Delīl-i ṭarīḳ-ı necāt oldı **mey**
S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı ʿıyş-ı ṭarab / İde neşve-i **meyle** iḥyā-yı şeb
S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ḫurşīd-i lemʿ / Görülsün **mey** olup draḫşende şemʿ
S1186 Ḥekīmāna sürme **meyi** sāḳiyā / Ṣaḳın az görme meyi sāḳiyā
S1186 Ḥekīmāna sürme meyi sāḳiyā / Ṣaḳın az görme **meyi** sāḳiyā
S1197 **Mey** ol nūr-ı raḫşendedür nārı yoḳ / Ḫum ol genc-i bī-rencdür mārı yoḳ
S1226 Şu ṣuretle mest-i **meye** dolaşur / Ki ṭuramaz o yine öper ulaşur
S1248 Hezār oldı ol **meyle** bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup ḫurde-i zer aña zehr-i gūş
S1249 Hezārı **mey-i** şevḳ iderdi ḥarāb / Gülüñ cāmına ḳatmasa jāle-āb
S1286 Pür it cāmı bī-çārelerle baña / **Meyi** ḳaynamış içsün ehl-i riyā
S1291 Gören dir bu demde **mey** ü sāġarı / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S1343 Meded sāḳiyā sür **meyi** bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it lāle-reng
S1344 Şu **meyden** ki bir curʿa ṣaçsañ ḫemān / Döne verd-i raʿnāya berg-i ḫazān
S1376 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** cān-fezā / Sipihrüñ bu evżāʿı virdi fenā
S1398 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i** mihr-tāb / Göñülden yine ḳopdı şevḳ-i şarāb
S1399 Ḫum-ı sīneye bādeden māye ḳıl / **Mey-i** feyż-i cāvīdī ser-māye ḳıl
S1420 Kederden ḫalāṣ olamaz muṭṭaṣıl / Ḫum-ı **mey** gibi mubṭan u tīre-dil
S1425 Reh-i ʿāṣıḳāndur benüm gitdigüm / Bu **meydür** saña vaṣfını itdigüm
S1426 Kümeyt-i **mey-i** sāġar-ı dil-güşā / O bir naʿl idi bāz-gūne saña

S1428 Ṣaḳın olma **meyden** dilā curʿa-rīz / Gönül şīşe mey āteş-i tünd ü tīz
S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / Gönül şīşe **mey** āteş-i tünd ü tīz
S1430 Derūna virüp derd-i **meyle** keder / Ṣafā-yı dili żāyiʿ itme gider
S1433 Düşer mi ki çirk-āb-ı **mey** töhmeti / Mülevveş ide cāme-i ʿişmeti
S1447 O **mey** ḳıldı mestāneyi bī-şuʿūr / Irāḳdan görünce ṣanur nārı nūr
S1449 O **meydür** iden ʿāşıḳı mey-perest / O meydür iden çeşm-i maʿşūḳı mest
S1449 O meydür iden ʿāşıḳı mey-perest / O **meydür** iden çeşm-i maʿşūḳı mest
S1463 Şu āvāre kim **meyde** olmuş ola / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
S1469 Ṣaḳın vāʿiẓ açma bu **meyden** kelām / Bu mey oldı bed-mest olana ḥarām
S1469 Ṣaḳın vāʿiẓ açma bu meyden kelām / Bu **mey** oldı bed-mest olana ḥarām
S1470 İçürme aña bu **meyüñ** reşḥasın / Nefes ṭut ṭuyurma ṣaḳın nefḥasın
S1471 Bu **meyden** alup şemme her verd-i ter / Açar tāzelikde anı neşr ider
S1479 Kesilmez o **meyden** dil-i müstemend / Eger tāk-veş kesseler bend bend
S1485 **Mey-i** naẓm-ı cān-baḫşı itdüñ sebīl / Dürüp mıṣṭar-ı şafḥadan selsebīl
S1495 Nemek ṣaçalı hāmem ehl-i süḫan / Çekildi **mey-i** naẓm-ı ḫamriyyeden
S1503 Bu **meyden** ki ḫāke düşe reşḥ-ı cām / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı meşām
S1505 Ne **meydür** bu kim ḫāke olsa revān / Bula ḫakde rind-i Ş̱īrāzī cān
S1515 Bir olur mı üstād ile pey-revi / **Meyüñ** bir midür köhnesiyle nevi
S1518 **Meyüñ** vaṣfın itmiş her ehl-i süḫan / Ne gördüm ki vaṣf eyleyem anı ben
S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i vaʿīd / Ki rehn ide vāʿiẓ **meye** rūz-ı ʿıyd
S1563 Ḳadeḥ-veş dehāna gele cān-ı pāk / Mekānum ola dürd-i **mey** gibi ḫāk
NE166 ʿĀşıḳ-ı şūrīde-dile tābe-key / Tāze ola raġbet-i deyrine **mey**
NE462 Çerb-i zebāndur ḳılıcı dāʾimā / Dem-be-dem içmekde **mey-i** dil-güşā
NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem döker / Zehre ne cām-ı **mey** ü ne Cem döker
NE653 Dem-be-dem üftāde-i ṭāḳ-ı fenā / **Meyde** bulur ḫāsiyet-i mūmiyā
NE662 Bütler olup şemʿ-ṣıfat gele germ / Diller olur ṣaʿṣaʿa-i **meyle** nerm
NE663 Bulsa hevā ile n'ola iltihāb / Kūze-keş-i āteş-i **meydür** ḫabāb
NE664 **Meydür** o hoş neşve-i ferḫunde-zāt / Sırr-ı Felāṭun-ı ḫum-ı Sumenāt
NE667 Her ḫum-ı **mey-i** kūh-ı bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur kāhī serinde buḫār
NE672 Ş̱īşe-i **mey** ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya baṭ-ı berrīde ser-i ḫūn-çekān
NE699 Nʾitsün aña cam-ı **mey-i** pür-ḥabāb / Ş̱īşe-i ṣavletümüz içre pür-şitāb
NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile **mey** ṣun dem-be-dem / Baña ne dīnār gerek ne direm
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i **mey-i** ẕevḳ idi
NE737 Meslegümüz vādī-i merġūb idi / Vaṣf-ı laṭīf-i **mey** u maḥbūb idi
NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı **mey-i** pür-feraḥ / Ḥaşre degin saña yeter bir ḳadeḥ
NE1277 Cām-ı **meyi** Kevṣer iden cüst ü cū / Görmedüġin görmek iden arzū
NE1414 Sāġar-ı iḫlāṣı yuya ṣāf ide / Ḳābil-i feyż-i **mey-i** ṣeffāf ide
NE1572 Gāhī ḳadırġalara olur dūçār / Zevraḳ-ı **mey** gibi bulur inkisār
NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider rūy-i pūş / **Meyle** ider ḫum gibi cūş u ḫurūş
NE1689 Şevḳ-ı derūn ile hemān ney gibi / Düşdüm ayaġına anuñ **mey** gibi
NE2073 ʿAybını fehm iden olur ʿayb-pūş / Būy-ı **meyi** ṭuymaz olan bāde-nūş
NE3007 Niteki āvāre vü cām-ı ṣafā / Gönli gözi **meyde** olan dāʾimā
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ cām-ı **mey** / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı mey
NE3015 ʿAḳlın uġurlar kişinüñ cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı **mey**
NE3032 Uyma hevā ehline ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i cām-ı **meye** gūr-veş
NE3047 Olmuş idi gerdeni zerrāḳe-vār / **Meyle** alurdı nefes ol bāde-ḫār
NE3051 Çekmez idi devrden aşla keder / Sāġar-ı **mey** eglene elde meger
NE3054 Raḫt-ı dili **meyde** idüp ġarḳ-ı āb / Ḳaldı görinürde hemān bir ḥabāb
NE3061 Şāhid-i **mey** zevḳi niçün olmaya / Dün ola lāyıḳ mı bu gün olmaya
SE124 Alışup ʿışḳıla ḫāk-i bedenüm / Bir sebū oldı **mey-i** şevḳa tenüm
SE159 ʿAzli mānend-i humār-ı **meydür** / Nikbet-i mey ise pey-der-peydür
SE159 ʿAzli mānend-i humār-ı meydür / Nikbet-i **mey** ise pey-der-peydür
SE941 Dükenüp devr-i **mey-i** bezm-i ḥayāt / Dil-i ser-mestime irmiş sekerāt
SE1292 ʿÖmr-i ẕıl neşve-i **mey** gibi revān / Münʿadim oldı ḥaḳīḳatde hemān
SE1489 Surḫ olup ḳala ḥicāb altında / Reng-i **mey** gibi ḫabāb altında
SE1979 İşledür cām-ı **meyi** al eyler / Āteş-i şevḳını işʿāl eyler
SE2083 Nite kim cām-ı **mey-i** ġam-fersā / Ṣoḥbetinden anuñ eyledi ṣafa
SE2304 Ṣaḳla yüz şuyını çün ṣāġar-ı **mey** / Edebe oldı nişān ḫaclet ü ḫūy
SE2556 Geh şu demlerde ki itmişdi ḫarāb / ʿAḳlı ser-ḫoş-i **mey-i** faṣl-ı şebāb
SE3060 Lemʿa-i ş̱īşe-i **mey** ʿālem-gīr / Ṣañki ḫınnā gicesi şemʿ-i münīr
HH301 Sāḳī dellāl-ı laʿl-i nāb oldı / Devr idüp **mey** ḳararını buldı
HH400 ʿĀḳıbet mest idüp **mey-i** ḫayret / Çeşm-bend oldı perde-i ġaflet
HH609 **Meyi** ʿiffet ḫişārını bozdı / ʿIşḳ vazʿ-ı veḳārını bozdı
HH1289 **Mey-i** dūş̱ineden olup maḫmūr / Ṣaldı cāna şerer dimāġına şūr
HH1501 Rişte-i **meyi** ile çü ġonce-i gül / ʿĀḳıbet hem-ser oldı iki göñül
HH1830 Bāde peymā idi gedā-veş idi / Ş̱īşe-i **mey** gibi pür-āteş idi

HH2335 Ḫūn ile zevraḳ oldı cām-ı şarāb / Oldı bürrīde-ser o **meyde** ḥabāb
HH2574 Āteşin **meyle** bezm germ-ā-germ / Şemʿ-veş oldı seng-diller nerm
HH2601 Meclis-i **meyde** her büt-i dil-cū / ʿĀşıḳı ʿışḳına içerdi ṭolu
HE83 Ruḫı kim reng-i **meyden** ola gül gül / İder şevḳ ile bu tīmārı bülbül

mey-ālūd [1] şarapla karışık
NE3038 Var idi bir müdmin-i evkār-ı mest / Dürd-i **mey-ālūd** gibi ḳaderi pest

mey-aşam [1] şarap içen
NE1918 Rind-i **mey-āşāma** ider ṭaʿnalar / Mār-veş aġzından anuñ zehr aḳar

mey-aver [1] şarap getiren, sâkî
S887 **Mey-āver** elinde sebūlar mıdur / Ya şāḫ üzre bār-ı şanavber midür

mey-fürūş [2] şarap satan, meyhaneci
S48 Ümīdüm budur kim olup ʿayb-pūş / Aña kim ʿayār ise de **mey-fürūş**
S989 Bilinmek gerek ḥürmet-i **mey-fürūş** / Olur luṭfı āsāyiş-i ʿaḳl u hūş

mey-gerdān [1] mecliste dönen, dolaşan şarap
HH2431 Oldı mirʾāt-ı cām-ı **mey-gerdān** / Geh Ġalatāyı itdiler seyrān

mey-güsār [1] içki meclisindekilerden her biri, işret arkadaşı
NE3020 Ḫūn-ı ciger nūş idüp ol ġuṣṣadār / Şīşe çeküp olma şaḳın **mey-güsār**

mey-ḫāne [8] şarap satılan ya da içinde şarap vesaire içilen dükkan
S40 Şeb oldı ḳarardı gice diseler / Göñül ḳara **mey-ḫānesine** gider
S1012 Viren pīr-i **mey-ḫāneye** ḳadr ü şān / O ḫāne mübārekligidür hemān
S1229 Ḫarāb olsa da ḳaşrı **mey-ḫānenüñ** / Yerin ṭuta mı ḳahve-hāne anuñ
S1441 O **mey-ḫāne** şevḳ ile medhūş olup / Göñül kendiden gitdi bī-hūş olup
NE1680 Buldum anı bī-taʿb-ı intiẓār / Kūşe-i **mey-ḫānede** mest ü figār
NE1705 Gerçi ki **mey-ḫāne** idi ol maḳām / Mest görinürdi o rind-i be-nām
HH2434 Köse **mey-ḫānesinde** mestāne / Ṣaḳalın şaydururdı yārāna
HH2435 Oldı **mey-ḫānenün** ḥaşīri yataḳ / Curʿā-veş pā-yı ḫumda oldı bataḳ

mey-ḫāre [1] şarap içen
S851 Şu **mey-ḫāre** kim ola āvāresi / Ḳalur mı ḳoyup gitmeye çāresi

mey-i aḥmer [2] kırmızı şarap
S757 Döke ṣaça ḳullañ **mey-i aḥmeri** / Degil çünki ey ġonca alnuñ teri
S1311 Eger berf ḳonsa **mey-i aḥmere** / Döne āteş üstünde hākistere

mey-i āl [1] kırmızı şarap
NE3009 Virme **mey-i āl** ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda şaḳın süst ü leng

mey-i āteşīn [4] ateş gibi, canlı, coşku dolu şarap ‖ ateş renginde parlak kırmızı şarap
S428 **Mey-i āteşīn** ol güvārende āb / Süḫan gülşenine virür āb u tāb
S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle **mey-i āteşīn** / Olur dāġ-ı pür-ḫūn-ı ḳalb-i ḥazīn
S839 Ḳanı sāḳiyā ol **mey-i āteşīn** / K'ola nūr-ı baḫş-ı zamān u zemīn
S1350 Eger cāma ḳoysañ **mey-i āteşīn** / Ṭoñup ola pür-püşte-i āhenīn

mey-i bī-ġış [2] katışıksız, halis şarap
S874 Naẓar ḳıl ḥabāb-ı **mey-i bī-ġışe** / ʿAceb şīşedür kim ḳonur āteşe
S881 Yine pür-ḥabāb it **mey-i bī-ġışi** / ʿAlevlendür ol kūze-i āteşi

mey-i erġavān [4] erguvan renkli şarap, erguvan şarabı
S1201 Eger bezme gelse **mey-i erġavān** / Tozardı ġubār u tüterdi duḫan
NE702 Ayaġa pür eyle **mey-i erġavān** / Pāye murād eyleyene ṣun hemān
NE3060 Rūzede sermest-i **mey-i erġuvān** / Derdi çaġırı çaġırı her zamān
Aşağıdaki tanıkta terkip erguvan şarabının humârı gidermekte kullanılması bağlamında geçmektedir.
NE3044 Ṣām u seḥer mest-i **mey-i erġuvān** / Ḫābda görürdi ḫumārı hemān

mey-i ġaflet [1] gaflet şarabı
NE3006 Ey **mey-i ġafletle** olan tīre-hūş / Sāġar-ı ḫālī gibi efsürde-hūş

mey-i gülgūn [3] gül renkli şarap
NE649 Cām-ı ʿaraḳla **mey-i gülgūn** gerek / Ṣubḥ-ı şafādur ṭarab-efzūn gerek
SE742 Def-i derd-i ġama eyler ẓürefā / **Mey-i gülgūn-i** mürüvvetle devā
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i ter / **Mey-i gülgūn-ıla** vir zīnet ü fer

mey-i ḫoş-güvār [1] lezzetli ve içimi hoş şarap
S1162 Getür sāḳiyā bir **mey-i ḫoş-güvār** / Yine idelüm defʿ-i ḫˇāb u ḫumār

mey-i ʿışḳ [5] aşk şarabı, [tas.] cezbe ve hayret hâli, ilâhî tecelli
S83 **Mey-i ʿışḳını** içdi mānend-i Cem / Cihān itdi defʿ-i ḥicāb-ı ʿadem
S103 O ġār oldı ḫum-ı **mey-i ʿışḳ-ı** pāk / Dil ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk

S775 Virüp nāb-ı ḳalbe **mey-i ʿışḳ-ı** dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S1397 Leb-ā-leb **mey-i ʿışḳ** ile cām-ı dil / Bi-ḥamdi'llāh āmādedür kām-ı dil
NE1649 Çeşmi **mey-i ʿışḳ** ile pür-ḫūn-nāb / Bādeden ammā ki tehī çün ḥabāb

mey-i laʿl-i fām [5] kırmızı şarap

S1352 Şikest oldı cām-ı **mey-i laʿl-i fām** / Ṭonup her ḥabāb oldı billūr cām

mey-i maʿnā [1] mana şarabı ‖ şiir

SE2956 Şuʿarā oldı **mey-i maʿnīye** ḫum / Rażiya'llāhü taʿālā ʿanhum

mey-i nāb [10] katışıksız, halis şarap

S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı **mey-i nābdan** / Getür çeşme çaḳ kūy-ı sürḫ-ābdan
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe **mey-i nāb** ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i tāb ile
S1181 ʿAraḳla **mey-i nābı** eyle revān / Kümeyti o eşheble ḳıl hem-ʿinān
S1194 Ṭururken **mey-i nāb** ü āvāz-ı rūd / Ne mümkün anuñ gibi şürbü'l-yehūd
S1200 **Mey-i nābı** saʿy it bu tedbīri ḳo / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
S1285 Yine bezmi germ it **mey-i nāb** ile / Bu faṣluñ da ḥükmin vir ol tāb ile
NE650 Eyle ʿaraḳla **mey-i nābı** revān / Aḳlı ḳızıllı gibi ḳıl hem-ʿinān
SE2033 Eşḳıyā virmege aña raġbet / Vaṣf iderler **mey-i nābı** ḳat ḳat
SE2046 Sāde-dil maġlaṭaya aldandı / O ḥararet **mey-i nābuñ** şandı
HH2311 Pür idüp bāde-i mürevvaḳdan / **Mey-i nāb** içse sīm-zevraḳdan

mey-i ṣāf(ī) [5] katışıksız, saf, halis şarap

S499 Ya vāʿiẓde olan tehevvür nedür / **Mey-i ṣāf** için bu tekeddür nedür
S558 Ḳomaz sūz-ı ʿaşḳ anda pejmürdegī / **Mey-i ṣāf-veş** bilmez efsürdegī
S1204 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven zücāc / Bize **mey-i ṣāfī** ile ḳıl ʿilāc
S1228 Yiyüp keyfi eyler **mey-i ṣāfi** ẕemm / Bedel mi olur hiç tiryāke semm
NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki **mey-i ṣāfla** raṭl-ı girān

mey-i surḫī [1] kırmızı şarap

NE61 Halk-ı şürāḥī-i dil-ārā naġam / Curʿa niṣār-ı **mey-i surḫī** raḳam

mey-i telḫ [2] acı şarap

S1436 **Mey-i telḫinüñ** leẕẕetin alsa kām / Ola ḫān-ı dünyāya merre'l-fiṭām
S1438 Nice cemʿ olur ʿışḳ-ı dünyā ile / **Mey-i telḫ** içilsün mi ḥelvā ile

meykede [10] meyhane

S410 O būy oldı hādī reh-i maḳṣada / ʿAyān oldı nā-geh der-i **meykede**
S45 Görüp minberi bu dil-i pür-melāl / İder **meykede** nerdübānın ḫayāl
S927 Ne ḫum dīg-i seccāde-i **meykede** / Ki siḥr eyleyüp fitne ḳaynatmada
NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup süst ü leng / **Meykedeye** gelse ola cüst ü şeng
NE683 **Meykedesi** keştī-i deyrin Nūḥ / Ḳalmış içinde o reʾisü'l-fütūḥ
NE686 **Meykede** ṭāḳında olan nerdübān / Baña yeter pāye-i ʿizzet hemān
NE707 Ḳaṣr-ı felek **meykede-i** ṣevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i mey-i ẕevḳ idi
NE1651 **Meykede-i** ʿışḳda ʿuzlet-nişīn / Şekl-i melāmetde selāmet güzīn
NE1659 Var idi bir ʿārif-i şūride hāl / **Meykededе** curʿa gibi pāy-māl
NE3025 Kim ki uya **meykede** ḳallāşına / Tāze ise vāy anuñ başına

mey-perest [4] şaraba tapan, içki düşkünü, ayyaş

S1371 Meger uyḫuluk nūş idüp **mey-perest** / Ola ġamze-i dil-rübā gibi mest
S1449 O meydür iden ʿāşıḳı **mey-perest** / O meydür iden çeşm-i maʿşūḳı mest
S1553 Be-mestūrī-i **mey-perest-i** nihān / Ki başına and içe ḫalḳ-ı cihān
NE332 Eyledi teʾeddüble ḳadrini pest / Bildi hemān ḥiddeti bir **mey-perest**

meydān [26]

1. düz, açık ve geniş yer, alan, saha, ortalık

S268 Dikildi güneş gibi **meydāna** tūġ / Degil rīşe şaldı cihāna fürūġ
S433 Süḫan mülkünüñ merd-i pür-zūrusun / Bu **meydānuñ** el-ḥaḳ silaḥşorusun
S1509 Ṣalup soñra **meydāna** ben tevsenüm / Geçüp cümleyi oldı meydān benüm
S1509 Ṣalup soñra meydāna ben tevsenüm / Geçüp cümleyi oldı **meydān** benüm
NE266 Olmaya **meydān** dutup kemīn / Basṭ-ı mekān itse basīṭ-i zemīn
SE1253 Levḥ-i taʿlīm ʿamel-mānde idi / Aḳçanuñ saḫtesi **meydānda** idi
SE1420 Merd-i **meydāndur** iden beẕl-i direm / Bir gelür aña vücūd-ile ʿadem
SE2026 Düşünür sāye-veş ol serv-i revān / Naḳş-ı maḳʿad gibi **meydāna** hemān
SE2192 Götürürler yapışup dāmāna / Nefse uydum diyerek **meydāna**
SE2667 Geldi cellād o dem **meydāna** / Kārlar eyledi üstādāne
SE2721 Egilüp ḫāke teveccühde hemān / Ḳalmamış arada çoḳluḳ **meydān**
SE3089 Pākdur mendlerüñ **meydānı** / Oġlan oyuncaġı şanma anı
HH43 Ebr ü aḫter dökile **meydāne** / Ḳavsden şanki penbe vü dāne
HH893 Üç gün ol ʿarṣa cāy-ı şāh oldı / Reşk-i **meydāndı** ʿīdgāh oldı
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı revān / Mülk-i Şām içre oldı Gök **Meydān**

2. bir şeyin, bir durumun ortaya çıktığı yer

S320 Olup gerd-dih-i saḳf-ı **meydān-ı** kīn / Meger oldı ferḳānī-i ʿanberīn
S1513 Ṭutup tīr-i kilk ile **meydān** yerin / Hedef eyledüm seng menzillerin
S1554 Be-şemʿ-i dıraḫşān-ı **meydān-ı** bezm / Ki eṭrāfını ala mihmān-ı bezm
NE189 Nevk-i dü-şaḳḳuñla olursun müdām / Şukḳa ṭırāzende-i **meydān-ı** kām
NE729 Gürz ü kemān semtine ermān ide / Biri birin daʿvet-i **meydān** ide
SE399 Nām-ı üstādı ḳılup ḥırz-ı emān / İleri ṭur ki senüñdür **meydān**
SE1193 Şāh düşdi diyü **meydānda** hemān / Düşdi ʿasker içine bir efgān
SE2846 Merd-i **meydān** ki çeke tīġ-i ḥadīd / Olur elbette ya ġāzī ya şehīd
SE2848 Zen gibi pisteri üzre ölmek / Merd-i **meydāna** muṣībetdür pek
SE3194 Nīze alsa ele her dīvāne / Bir gümüş ḫalḳa diküp **meydāna**
HH1485 Çünki **meydān-ı** luṭfuñ oldı ferāḫ / Ḳıldı bu ʿabd-i kem-terīn küstāḫ

meydān-ı ʿışḳ [1] aşk meydanı

HH1744 Geldi **meydān-ı ʿışḳa** ʿāşıḳ-ı zār / Yaʿni Şeydā o mest-i şīne-figār

meydāna gelmek [3] ortaya çıkmak, zuhur etmek

SE1214 **Geldi meydāna** nice masḫaralar / Ḥāşılı masḫaralıḳ oldı hüner
SE2510 Mīzbān çıḳdı yine mihmāna / **Geldi** esbāb-ı ṭarab **meydāna**
SE3318 **Geldi** esbāb-ı ṭarab **meydāna** / Ṣundı yāra bir iki peymāne

meydāna getürmek [2] yapmak, ortaya çıkarmak

SE375 Sen de naẓm eyle **getür meydāne** / Ṣübḥa-vārī güher-i şehdāne
SE481 Eyleyüp himmet-i üstādāne / Terbiyetle **getürür meydāne**

meydāne girmek [4] savaşmak için ileri atılmak, savaşa başlamak

S666 **Girenler** o **meydāne** hep merd-i pāk / Teni şerḥa şerḥa dili çāk çāk
SE1653 Başladı naʿraya bī-bākāne / Baş açup **girdi** hemān **meydāne**
SE1943 Şāh da **girdi** hemān **meydāne** / Çekdi ser-deste-i dervişāne
SE2849 Ne ṣafādur ki **girüp meydāne** / Boyana gül gibi cismi ḳane

meydān virmek [2] fırsat vermek, imkan tanımak

SE1921 El urup nīze-i pür-tābe hemān / Çünki gülgūnına **virdi meydān**
HH328 **Vire meydān** idince nefsini künd / Ola günbed-zenān-ı tevsen-i tünd

meyl [25]

1. gönül verme, sevme, tutulma, âşıklık, düşkünlük

NE967 Cezbe ṣalup ʿāşıḳa ḳullāb-ı mīl / Kākül ile zülf olur esbāb-ı **meyl**
SE1465 **Meyline** lāyıḳ odur merdānuñ / Ḫuṭbedür ḫıṭbe-i ʿaḳdi anuñ
SE1549 Meṣelā ṣıdḳ-ıla li'llāh iki yār / İtseler **meyl** ü muḥabbet her bār
SE2252 Dost bī-şübhe muhabbet eyler / **Meylüñe** ḳalbi şehādet eyler
SE2389 Āb-ı dil-cūyla **meyl-i** maʿmūr / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda ʿamūd-i pür-nūr
SE2483 Ṭoldı çün **meyli** ile ḳalb-i cihān / Oldı seyyāre-i medḥi rükbān
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü ṭut bu süḫanı / Pende **meylüñ** var ise diñle beni
HH908 Līk bilmezdi **meylini** cānān / Belki vāḳıf degildi hiç bir cān
HH1837 **Meyl-i** bālā hevā-yı ḳāmet ile / ʿÖmri dā'im geçerdi miḥnet ile
HH2139 Yaʿni bir **meyl-i** ḫāṣ olur peydā / Kendüde bilmez aṣlını ammā
HH2379 İtdi ḳullāb-ı **meyl-i** ceẕb-i ḳulūb / Hem-ser oldı muḥib ile maḥbūb
HH2661 Ceẕbe-i **meyl-i** yār-ı şefḳat-kīş / Ol iki yāre ṣaldı bir teşvīş

2. ilgi, yönelme, istek

S532 Ḫalīc añdurur mācerāsın anuñ / Fener **meyl-i** ʿālem-nümāsın anuñ
NE1408 Başmaz o ser bezme velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i **meylüñ** ide yer ṭabaḳ
NE1943 Ḥulle-i cennet ise de cāme-ḫāb / Sāz ü nevā-sāz idemez **meyl-i** nāb
NE2406 Muḫṣan iken eyleme **meyl-i** zinā / Ḳıldı heder ḳanġı şerʿ-i Ḫudā
NE2859 Türkī vü Tatarīden idüp ibā / **Meyli** ġalāt-ı ʿaceme dā'imā
NE2868 ʿĀşıḳ-ı merdāne ile ḳaḥpe-zen / Bellü olur ādeme bir **meylden**
SE502 Dāyimā eyler-idi **meyl-i** şikār / Andan özge yoġ-ıdı ḫāhiş-kār
SE982 Cevher-i rūḥ ki bir kāndandur / **Meyl-i** ẕātī arada cāndandur
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / Ṣandı at **meyli** durur bādī-i ġam
SE3144 Mākiyān **meyli** düşerse cāha / Tilkilenmek görinür rūbāha
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥīme iy dil / **Meyli** ḳo āb-ı revān gibi çekil
HH1656 Ġurre-i cāh ü devlet-i cāvīd / **Meyl-i** iklīli ṭaʿne-i ḫurşīd
HH2221 Olmaya faẓla **meyli** ile fużūl / Vara öz ḫāline ola meşġūl

meyl-i dil [2] gönül arzusu

HH1892 **Meyl-i dil** oldı şāhid-i ʿādil / Bildi kendüye oldıġun mā'il
HH2201 **Meyl-i dil** yine araya girdi / ʿĀşıḳ-ı mücrime amān virdi

meyl-i gendüm [1] buğdaya meyletmek. Terkip "iyi niyetle yola çıkma" anlamındadır.

HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb Ādem / **Meyl-i gendümle** ekdi toḫm-ı elem

meyl-i ṭabʿ [1] yaratılıştan gelen yönelim, doğal istek, içgüdü
NE2607 ʿIşḳdur ol **meyl-i ṭabʿı** müdām / Kim sereyān itdi cināna tamām

meyl-ḫīz [1] meyli ortadan kaldıran, isteği yok eden
S445 Bu kāra olur mı göñül **meyl-ḫīz** / Ki ṭolabı eşrāf ü maṭlab ʿazīz

meyl itmek [6] ilgi duymak, gönülce yönelmek
S612 Muḳābil ṭurur iki dil-keş maḥal / Gören **meyl ider** bibirinden güzel
S953 Sebū cāma **meyl itse** maʿḳūl olur / Muḥabbetle dilden dile yol olur
SE75 **Meyl ider** miydi bu dām-ı hevese / Murġ-ı rūḥı ḳomasaydı ḳafese
SE1856 Zene **meyl itme** ziyānı çoḳdur / Ḳarı dünyā gibi raḥmı yoḳdur
HH316 Medḥ-i Behrām Şāha **itmiş meyl** / Eylemiş pādişāh-ı ʿışḳ-ı tufeyl

meyl-keş [1] arzu duyma, istek
NE1197 Mihrüñ idüp **meyl-keş-i** envārını / Bāġın açan dīde-i ezhārını

meyl-künān [2] meyleden, yönelen
SE465 Biri birine ider **meyl-künān** / Arada rābıṭadur rişte-i cān
SE983 Vaḥdet-i mebdeʿ-i rūḥ-ı insān / Biri birine ider **meyl-künān**

meylān {meyelān} [1] bir tarafa doğru yönelme, meyletme
S1360 İder anda māhī-i bī-āb u tāb / Çü **meylān-ı** ḳıble-nümā ıżṭırāb

meyl virmek [1] ilgilenmek, gönül vermek
NE2565 Kimisi dir gerçi beni de sever / Cāriye **meyli virür** ammā gider

meymūn [1] uğurlu, mübarek, bereketli, bahtiyar
HH731 Ḥasret idüp ya rubʿ-ı meskūna / Ṣalayın mı diyār-ı **meymūna**

meymūn-aḫter [1] talihli, uğurlu ‖ makam mevki sahibi
SE1268 Oldı bu cehl-ile **meymūn-aḫter** / Mesned oldı aña dübb-i ekber

meymūnī [1] maymuna mahsus, maymunca
HH331 Hiṣṣedār olup şeh-ı pür-fen / ʿIşḳ-ı **meymūnī** vü ḥimārīden

meʾyūs [2] yese düşmüş, umutsuz
HH1790 Şehre geldükde ʿāşıḳ-ı **meʾyūs** / Çıḳdı eflāke bang-ı ṭabl-ı cülūs
HH2487 Çünki **meʾyus** oldılar cāndan / Geldi bir çūb ṭarf-ı ʿummāndan

meyyāl [7] çok meyleden, çok istekli, istidatlı
S33 Elinden ḥalāṣa anuñ çāre ḳıl / Ya bu ḳalb-i **meyyāli** ṣad-pāre ḳıl
NE873 Şāʿire çün luṭf ile **meyyāldür** / Şiʿri gibi müntaẓimü'l-ḥāldür
SE1450 Şu gibi ḳalb-i laṭīfüñ **meyyāl** / Āteşī-ṭabʿ sun ammā seyyāl
SE3426 İtdi bu ḫīle nigārı **meyyāl** / Başladı itmege diḳḳatle suʾāl
HH886 Ortasından çıḳar bir āb-ı zülāl / Dil-i dil-ber-veş alçaġa **meyyāl**
HH2535 Emr idüp anı dil-ber-i **meyyāl** / Eyledi kendi bāġına irsāl
HH2544 Ḫūb-ı **meyyāl-i** devḥa-i dil-cū / Bī-tereddüd virürdi şeftālū

meyyit [2] ölmüş insan, ceset
SE1618 Maḳbere bekçisi nāmın ṭaḳınur / **Meyyiti** biri birinden saḳınur
HH1775 **Meyyitin** arayorken aʿvānı / Leb-i deryāda buldılar anı

mezād [1] artırma yoluyla yapılan satış
HH269 Ḳanı ol dem ki heb murād-ı fuād / Alınurmıydı olmayınca **mezād**

mezāḥim [1] sıkıntılar, eziyetler, güçlükler
NE2577 Ṭutmaz idük sebḥ-ı **mezāḥim** yine / Dügün aşı merd olanuñ ḳırḳına

meẕāhir [1] tezahürler
HH2773 Be-ẕevāt-ı **meẕāhir-i** esmā / Be-nebiyyi وسره الاسما

meẕāḳ [4]
1. lezzet, tat ‖ zevk
S762 Ḳanı sākiyā ol fuḳāʿ-ı revāḳ / Ki ehl-i dili ide şīrīn **meẕāḳ**
NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i **meẕāḳ** / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ
SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i basṭ-i siyāḳ / Ṣanma ʿāşıḳ bizi maḥrūm-ı **meẕāḳ**
2. damak
HE18 Dil-i pürtābı ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / **Meẕāḳ-ı** cānı it müstesḳī-i şevḳ

meẕāḳ ehli [4] ağzının tadını bilenler ‖ zevk ehli
S578 Ṭabīb andan almazsa ger vāyesin / **Meẕāḳ ehli** olmayacaḳ ṭaş yesin
S833 Ṣunup sāḳiyā laʿl-i ḫandānuñı / **Meẕāḳ ehline** vir nemek-dānuñı
S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / **Meẕāḳ ehline** şemʿ ile şehd-i nāb
S1423 Açıḳdur **meẕāḳ ehline** bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ

mezār [11] ölünün gömüldüğü yer, kabir

S683 Müşaʿşaʿ diyārına dönmüş **mezār** / Güneş aña bir şemleli türbedār
SE623 Ṣorudup her ne kadar ṣatsa vaḳar / Ehl-i dil anı ṣayar seng-i **mezār**
SE901 Tūde-i ḳabr ve iki mīl **mezār** / Mescid-i pāk-ile güya dü-menār
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup içi nār / İki ocaḳlı eve döne **mezār**
SE2434 Ḫunfesāveş anı ehl-i dünyā / Götürür çāh-ı **mezara** güyā
SE2466 Oḳu gör levḥ-i **mezārın** ne yazar / Luṭf iden sikkeyi mermerde ḳazar
SE3338 Bir zaman düşmiş-idi anda güẕer / Ṣordum ol iki **mezārı** didiler
HH519 Ḳarac'Aḥmed **mezārına** bāri / Götirüñ bir gice bu bīmārı
HH696 Geşt idüp her yaña ol iki refīḳ / Mezbele ḫırmeni **mezār-ı** ʿatīḳ
HH711 Gördi bir gūşede o ġūl-meniş / Pes seng-i **mezāra** gizlenmiş
HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı ṣanki levḥ-i **mezār**

mezāyā [2] üstünlük sağlayan nitelikler, meziyetler

HH634 İtdi taʿlīme yümn ile āġāz / Hep **mezāyā-yi** ders-i nāz ü niyāz
HH637 Her gün olurdı özge meclīs-i ḫāṣṣ / Ol **mezāyāyi** añlamazdı ḫavāṣṣ

mezbele [2] süprüntü dökülen yer, çöplük, küllük

SE686 Ṣadr-ı ʿālī ki celī merḥaledür / Çünki ferrāşe ḳona **mezbeledür**
HH696 Geşt idüp her yaña ol iki refīḳ / **Mezbele** ḫırmeni mezār-ı ʿatīḳ

mezbeleci [1] aşağılık, kötü, aldatıcı

SE2538 Laʿnet ol **mezbeleci** kāfirine / Ḫunfesā gibi bine birbirine

mezbūr [1] adı geçen, mezkur, ismi yukarıda yazılmış

NE2714 Yaʿni galātın başı eñ eġlami / Muġlim-i **mezbūruñ** olan mülzemi

mezbūra {mezbure} [1] bkz. 'mezbūr' md.

NE2173 Fuḥş ile **mezbūrayı** meẕkūr iden / Şehrde mestūrayı meşhūr iden

mezc [1] birbirine karışma, bir olma

SE2680 **Mezc** olup ḥükm-i Ḫudāyıla emel / Lavġ ola arada iḫlāṣ-ı ʿamel

mezdūr {müzdūr} [1] hizmetçi, çoban

NE2075 ʿAḳlını **mezdūr-ı** emel eyleyen / Reʾyini destūr-ı ʿamel eyleyen

meze [7] işret arasında yenen çerez

S494 Ġıdā ḫūn-ı dildür ne ḫurd u ne ḫˇāb / **Meze** istemez çünki yaġlı şarāb
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür cān **meze**
S909 Bizi tāk-ı zerdür iden behre-yāb / Olur berg ü bārı **mezeyle** şarāb
S1437 N'ider niʿmet-i dehri ʿuşşāḳ-ı zār / **Meze** istemez müdmin-i bāde-ḫār
NE1908 Varur olur mīr ü vezīre boza / Ṣorar isen nāmını beglik **meze**
NE2864 Ḫīz olan āḫir ile olur **meze** / Çāre degil epşet olur ya püze
SE2589 Bī-tekellüf içilüp ṭoluları / **Meze** şundı bize şeftālūları
HH303 İtdi cāna **meze** diyü yārān / Vaṣf-ı laʿl-i nigārı ḳūt-ı revān

meẕellet [1] zelillik, hakirlik, horluk, alçaklık, itibarsızlık

NE3103 Ḫāk-i **meẕelletde** ḳalup pāy-i best / İtdi beni teng-dil ü teng-dest

meẕellet-zede [1] mezellete uğramış, itibarsız kalmış, hakir

S263 Ne bī-ʿār olur ol **meẕellet-zede** / Dögüldükçe iġmāż-ı ʿayn itmede

meẕheb [4] gidilen yol, tutulan yol

NE47 Müstenid-i **mezheb-i** ehl-i yaḳīn / Münteḥib-i çār-ı kitāb-ı güzīn
NE2763 Fāsid idi fikri gibi meşrebi / Kāsid idi ḳarı gibi **meẕhebi**
HH584 Nuṣret itdikçe **meẕheb-i** pāke / Çıḳdı ينصر الله eflāke
HH1584 Gerçi ehl-i hevādan idi müdām / **Meẕheb-i** ʿışḳa olmış idi imām

mezīd itmek [1] artırmak, çoğaltmak

SE3037 Der-i Mevlādan anuñ baḫtı saʿīd / İtdi Keyvān gibi ḳadrini **mezīd**

meẕkūr [1] adı geçen, zikredilen

SE797 Şükr kim dīde-i ʿibret baḳıyor / Çirk-i **meẕkūr** yüzüñden aḳıyor

meẕkūr itmek [1] dile düşürmek, anılmasına sebep olmak

NE2173 Fuḥş ile mezbūrayı **meẕkūr iden** / Şehrde mestūrayı meşhūr iden

mezlaḳa-i aḳdām [1] ayak kayması

SE2651 ʿĀbidüñ bedreḳa-i İslāmı / ʿĀrifüñ **mezlaḳa-i aḳdāmı**

meẕmūm [6] çirkin, kınanmış, ayıplanmış

SE766 Līk envār-ı riyāżāt-ı ʿulūm / Oldılar dāfiʿ-i ḫulḳ-ı **meẕmūm**
SE819 Kehleden çün kehel olur murdār / İtme ol ḫaṣlet-i **meẕmūmı** şiʿār
SE1072 Eyleyen ṭavrını taġyīr ile bed / Ḫalḳ içinde ola **meẕmūm-ı** ebed
SE2048 Şūmdur ḫaṣlet-i ḫırş-ı **meẕmūm** / Ṣaḥibin ʿāḳıbet eyler maḥrūm
SE2302 Gider ol ḫaṣlet-i **meẕmūmı** meded / Oldı her güne ḳabāḥatden eşed
SE2537 Levḥaşa'llāh ki ola Lūṭī-i şūm / Olasın peyrev-i ḳavm-i **mezmūm**

mezraʿ(a) [6] ekilecek yer, tarla

NE1508 Ḫākleri **mezraʿ-ı** tuḫm-ı murād / Ḫāk-be-ser itmez iseñ iʿtiḳād
SE898 Ḫāki de **mezraʿa-yı** himmet ola / Belki candārū-yı her ʿillet ola
SE1758 Ḫayli yaḫ-āver olup **mezraʿ-ı** kīn / Kişt-zār oldı rimāḥıyla zemīn
SE1813 Ḳılasın şefḳatı düstūr-ı ʿamel / Olasın **mezraʿa-i** toḫm-ı emel
SE1874 Olma üftāde-i dām-ı evlād / Ekme bu **mezraʿada** toḫm-ı fesād
SE3457 Döndi bir **mezraʿaya** ṣafḥa-i rāz / Ki ola ḥaṣılı çoḳ yazısı az

mezyūr {mezbūr} [1] bkz. ‘mezbūr’ md.

NE2104 Bir kişi kim ʿaṣrda meşhūr idi / ʿAynı ile müfti-i **mezyūr** idi

mıḫlamaḳ [1] mıh ile tutturmak, sabitlemek

NE2001 Ṭutdı mehüñ eksigini gerçi mihr / **Mıḫladı** anı ḳulaġından sipihr

mışḳal(e) [4] madenî eşya, kılıç, ayna, kösele vb. şeyleri parlatmak için kullanılan alet, cila aleti

NE589 **Mışḳalenüñ** minnetine döyemez / Pārelenür ṣıḳletine döyemez
NE677 Cām-ı Cemüñ belki budur **mışḳalı** / K’oldı nuḳūş dū-cihān münceli
SE2322 Oldı **mışḳal** ʿalem-i ʿAbbāsī / Sildi āyīne-i menden pası
HH1512 Açdı mānendi ṣārim-i Hindī / **Mışḳal-ı** tīġ-i tīz ile Hindi

Mıṣr [9]

1. Mısır ülkesi, Kahire

NE759 Müflis-i ʿâciz ki ide terk-i diyār / Fā’ide ne eylese **Mıṣra** güzār
NE1466 **Mıṣrdan** āheng-i sefer eylemiş / Lücce-i deryāya güzer eylemiş
SE1270 Nā-gehān naʿre ideydi el-ḥaḳ / Ḳorḳuda **Mıṣruñ** Ebü’l-Hevlini çaḳ
SE1339 Bir zaman **Mıṣruñ** olup ḫālı tebāh / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı siyāh
SE1905 **Mıṣr** sulṭānı idüp vaṣfını gūş / Nīl-veş ʿışḳı hemān eyledi cūş
SE1962 Şāhda ser-keş olınca an kez / **Mıṣr** şahı ḳulaġına girmez
SE3161 Bir zaman **Mıṣra** varup bir ʿayyār / Çeşm-i dil-ber gibi oldı mekkār
HH2469 Ṭutdılar semt-i Gülşenīye ṭarīḳ / Gözlediler ṭarīḳ-i **Mıṣra** refīḳ

2. şehir

S607 Boġaz oldı **mışruñ** ḫalīci meger / Ki mā-beyn ḳaşrını teẕkīr ider

mısr-ı melāḥat [1] güzellik ülkesi

NE1014 **Mıṣr-ı melāḥat** ruḫ-ı dil-cūları / Ḳanṭaratü’l-misk idi ebrūları

mışr-ı sevād [1] karanlık ülkesi

NE1441 **Mışr-ı sevādına** viren rūşeni / Bülbül-i gülzār-ı cinān Gülşenī

Mısrī [1] Mısırlı, bkz. ‘Yūsuf-ı Mışrī’ md.

NE1479 Yūsuf-ı **Mışrī** gibi pür-ʿazīz / Eyledi şevḳ odını dillerde tīz

mışraʿ [9] bir beyit oluşturan iki kısmın her biri

NE78 Oldı bu gence iki **mışrāʿ** der / Tā’ir-i ḳudse bā iki şāh-per
NE1475 İtmeġe sevdā-girī-i vecd ü ḥāl / **Mışra** idi niyyeti zevraḳ miṣāl
NE3159 Yazmaya **mışraʿların** nā-tamām / Uydura mānende-i tīġ ü niyām
SE387 Gencevī itdi bu genci peydā / Her iki **mışrāʿı** şimşīr-nümā
SE1690 Fāṭımiyyūn ālāyından Ḥākim / **Mışra** müstevlī idi vaḳtā kim
SE3494 Yaza **mışrāʿını** artıḳ eksik / Bīve dendānı gibi ola gedik
SE3501 Ṣıḳa işkence idüp **mışrāʿı** / Gire biri birine aḍlāʿı
HE21 Küşād it dest-i himmetle kitābı / Ṣarir-endāz ḳıl **mışraʿ-ı** bābı
HE54 Olup her **mışraʿı** bir ʿıḳd-ı gevher / Olupdur sübḥadan ṣad bār ber-ter

mışraʿ-bāb [1] kapı kanadı

NE2501 Vāṣıl olup ḫiffetine **mışraʿ-bāb** / Çoḳ ḳapu yapıldı o ḫāne ḫarāb

mıṣṭar, miṣṭar [9] satırların doğru gitmesi için kâğıdı çizmeye yarayan âlet. İnce bir mukavva üzerine geçirilmiş ipliklerden ibaret olup kâğıdın altına konularak üstünden el ile bastırıldığında kâğıt düzgünce çizilir.

S1485 Mey-i naẓm-ı cān-baḫşı itdüñ sebīl / Dürüp **mıṣṭar-ı** ṣafḥadan selsebīl
S1522 Bunuñ cāy-ı **mıṣṭarla** sürḫı hemān / Virür zaḫm-ı dīrīn ü nevden nişān
SE2852 Urdılar düşmene merdāne süyūf / **Mıṣṭar-ı** meṣnevīye döndi ṣufūf
SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḫ-ı insāna sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne **mıṣṭar** ne midād
SE436 Silk-i saṭrında olan naẓm-ı dürer / Cümle müftābihe naḳl-i **mıṣṭar**
SE3455 Ṣaflara döndi ḫuṭūṭ-ı **mıṣṭar** / Nükteler puşuya girmiş ʿasker
HH597 Yol açup ortadan aña ṣaflar / Düzdi taḫrīr-i naẓm içün **mıṣṭar**
HH1558 Her sözi naḳl-i **mıṣṭar-ı** muẓmer / Belki eylerdi nice ḫāşiyeler
HH2424 Çalınan hep kulaġa naġme-i ʿūd / Tarlar naḳş-ı **mıṣṭar-ı** maḳṣūd

mış [1] koyun

HH1361 İtdi taḳdīm-i mū-şikāf-ı kühen / Düm-i **mışı** burūt-ı nā-dāndan

mışmış uyumaḳ [1] rahat, sakin ve derin nefes alarak uyumak, mışıl mışıl uyumak

NE2695 Gördi ki her birisi **mışmış uyur** / Ḥāzır o meh-pāre ise ṭurıyor

mıżrab [1] telli çalgıları çalmaya yarayan alet, tezene, zahme

NE1082 Çün ola **mıżrāb-ı** zebānuñ be-kār / Tār-ı dil-i zār olur naġmezār

miʿād [1] bir şeyin yapılması için söz verilen veya tanınan zaman

SE709 Devleti şāhid-i ʿadle **miʿād** / Reʾsi tārīḫ-i nev-i rüşd ü sedād

miʿber [1] köprü

S1393 Diker māh-ı nev anuñ için nişān / Dökündilidür **miʿber-i** keh-keşān

micmeʿ {mecmeʿ} [1] toplanılacak bir araya gelinecek yer

NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur **micmeʿi** / Var ḫaber al zāʾir olup Yūşaʿ ı

micmer [3] içinde tütsü yakılan şamdan biçiminde kap, tütsü kabı, buhurdan

S1199 Yine meclisi ṭutdı būy-ı duḫān / Meded **micmer-i** cāmı gezdür hemān

NE675 Cām mı ya **micmer-i** ʿişret midür / Meşʿale-i rāh-ı hidāyet midür

SE84 Ser-i kilk ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / Dutdı bu **micmer-i** pür-aḫkeri dūd

midād [7] yazı mürekkebi, mürekkep

S1494 Alup çeşme-i cāndan āb-ı **mīdād** / Revānīnüñ itdüm revānını şād

NE11 Leyle-i ḳadr oldı sevād-ı **midād** / İtse n'ola secde o naḫl-i murād

NE3167 Neşf ide evrāḳa **midād-ı** raḳam / Yürüdügünce geçe pāy-ı ḳalem

SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḫ-ı insāna sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne mıstar ne **midād**

SE598 Dīde-i cāna çeküp kuḫl-i sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep naḳş-ı **midād**

SE1541 Ne devāt ü ne ḳalem var ne **midād** / İtdi bir noḳṭada icmāl-i murād

HH100 Ẓulmete māʾil olmaḳ ile **midād** / İtmedi ṣafḥa üzre resm-i sevād

miʿde [1] sindirime yarayan organ, mide

NE2832 Gāh gelüp **miʿdeye** germ-iştihā / Saña ider māl-ı ḥarāmı ġıdā

midḥat [3] övme, methetme

S84 Ḳılan **midḥatında** anuñ güft ü gū / Dehānın bu meyle ide şüst ü şū

SE2010 **Midḥat-ı** beẓm-i şarāb eylediler / Ẓikr-i āheng-i rebāb eylediler

HH312 Olınup **midḥatinde** ḫāḳ edā / Oldı naẓmı müsellem-i ẓürefā

miftaḥ [5] anahtar

S108 Olup tīġı **miftāḥ-ı** kişver-güşā / O feth eyledi Pārisi pārsā

S646 Kilīd-i fütūḥ-ı Sitanbuldur ol / Ebü'l-fetḥe **miftāḥ-ı** maḳbūldür ol

NE2229 Belki bu **miftāḥ-ı** dür-i genc ola / Bunı bulan maḳṣadına yol bula

SE95 Oldı **miftāḥ-ı** yed-i ṣunʿ ı medār / Bī-ḥalel devr ide tā yevm-i ḳarār

SE2113 Ṣabr-ıla buldı bulan maḳṣūdı / Açdı **miftāḥ-ıla** genc-i cūdı

mīġ [5] kara bulut, yağmur bulutu

S192 O şeh kim kefinde kemān ile tīġ / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü bārende **mīġ**

SE1806 Eyle dāyim yürü mānende-i **mīġ** / Maṣlaḥat bitmek için saʿy-i belīġ

SE1837 Gūş idüp aġladı mānende-i **mīġ** / Bu ḳadar zaḥmetine itdi dirīġ

SE2487 Görelüm itmez-ise anı dirīġ / Fażlı ẓāhir ola mānende-i **mīġ**

SE3323 Aġlayup derd-ile mānende-i **mīġ** / Berḳ-veş çekdi çıḳardı bir tīġ

miġfer [5] savaşta başı silah darbelerinden korumak için giyilen sert metalden yapılmış başlık

S346 Siperle per ü **miġfer** ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü kef ü mevc ü girdāb-ḫīz

S372 Dönüp miḫber-i surḫa **miġfer** hemān / Anuñ līḳası perçem-i ḫūn-feşān

S380 İrüp tīġ-ı mānende-i mevc-i Nīl / Anuñ oldı miḳyāşı **miġferde** mīl

NE400 Gürz pey-ā-pey ṭoḳınup **miġfere** / Döndü veġā ʿarṣa-i āhengere

HH2002 Tüfegün mühresi olurdı hemīn / Ḥubbetü'l-ḳalb-i **miġfer-i** ḫunīn

mīḫ [5] büyük çivi, binek hayvanlarının nalını tırnağa çakmaya yarayan özel çivi, mıh

S106 **Mihin** cā-nişīn-i peyemberdür ol / Ser-i eṭkıyā şeyḫ-i ekberdür ol

HH154 Meh-i nev naʿl aña kevākīb **mīḫ** / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḫ

HH155 Bulsa ger **mīḫ-i** naʿlini encüm / Çeşm-i pür nūrına ide merdüm

HH210 **Mīḫ-ı** ser-tīz tācına baḳdı / Ḳahr ile gürzi başına ḳaḳdı

HH1043 Nicesi kelbeteynin itse dırāz / **Miḫ-i** zerrīn-i encümi ide bāz

mīḫ-i derem [1] akçe sikkesi, akçenin üzerindeki damga

NE1789 Necmüñ olup çādırı **mīḫ-i derem** / Dirdi ki der-ḫāk nedür dil-revem

mihterīn [1] en yüce, en büyük

HH84 Oldı ḫaḳḳā ki niʿmet-i imān / **Mihterīn** luṭf-ı Ḥażret-i Mennān

mihān [2] büyükler, ulular

NE97 Rāhber-i vāṣıla-i güm-rehān / Ḳaʿbe-i maḳṣūd-ı kühān ü **mihān**
NE992 ʿIşḳdur ol ḫusrev-i kişver-sitān / ʿIşḳa esir oldı kühhān-ı **mihān**

miḫber(e) [7] hokka, mürekkep hokkası

S372 Dönüp **miḫber-i** surḫa miġfer hemān / Anuñ līḳası perçem-i ḫūn-feşān
NE70 **Miḫbere** ceybine inüp her zamān / Gevher alursun ṣoḳup iki benān
NE188 Söyleye ey kilk-i bediʿu'l-maḳāl / **Mihbere** ḫumında Felaṭūn-miṣāl
NE760 İtdi ḫuṣuṣa ki cefā-yı zamān / **Miḫbere** gibi yüregüm ṭolı ḳan
HH2109 Ḫūblar çevresinde ḫāle gibi / Kimi **miḫber** getürdi lāle gibi
HH2756 **Mihberüm** kūs-ı heft-cūş oldı / ʿArṣa-ı naẓm pür-ḫurūş oldı
HE40 Dükān-ı **miḫberüñ** ḳaldur kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ aç yine tengin

miḫen [2] mihnetler, sıkıntılar, eziyetler

S1389 Olup dest-i fersūde derd ü **miḫen** / Anuñ naḳşı da ḳalmış oḳunmadan
HH1098 Kimseye açmayup ġam u **miḫeni** / Dil-i zārı bilürdi çekdügini

mihmān [24] konuk, misafir

S77 Ger olmasa **mihmān** o faḫr-ı cihān / Döşenmezdi ṣaḫrā-yı kevn ü mekān
S1554 Be-şemʿ-i dıraḫşān-ı meydān-ı bezm / Ki eṭrāfını ala **mihmān-ı** bezm
NE253 Oldı müheyyā saña dergāh-ı Ḳuds / Ol yüri **mihmān-ı** ṭarabgāh-ı üns
NE449 Fil ṭurup ḫidmet-i **mihmānına** / Açmış iki sofra iki yanına
NE612 Līk ne ḳaçan ʿāşıḳa **mihmān** olur / Yārelere sarılacaḳ cān olur
NE1514 Çıḳmada mihmānlara ḫān-ı niʿam / Kendüyi **mihmān-ı** serāy ʿadem
NE1514 Çıḳmada **mihmānlara** ḫān-ı niʿam / Kendüyi mihmān-ı serāy ʿadem
NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı şemā'il cüvān / Yolda ṭurur muntaẓır-ı **mihmān**
NE1860 Ḥāṣılı üç gün anı **mihmān** idüp / Her gününi ʿıyd ile yeksān idüp
NE1865 ʿAhd ü yemin eyledi **mihmān** ile / Kārınuñ itmāmına biñ cān ile
NE1875 Gūş idicek ḳıldı taʿahhüd hemān / Oldı mühim-sāz-ı dil-i **mihmān**
NE1892 Maʿẕeretüm var ise sulṭānuma / Böyle taʿb virmede **mihmānuma**
SE2495 Ḫātem-i Ṭay göricek **mihmānı** / Der-miyān itdi hemān dāmānı
SE2510 Mīzbān çıḳdı yine **mihmāna** / Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna
SE2757 Eyledüm ṣabr-ıla olup **mihmān** / Ārzūyı ḳapudan ṭaşra hemān
HH88 Ol ġarībi ḳoma ḥazīn ü melūl / Eyle **mihmān-ı** ḫ̆ān-ı faẓl-ı Resūl
HH181 Lā-mekān menzilin geçüp bī-bāk / Oldı **mihmān-ı** Ḥaḳḳ Şeh-i Levlāk
HH764 Aldı **mihmānı** yanına ol gül / Pīre-zen oldı siḥrine meşġūl
HH1136 Mīr **mihmānlara** idüp tevḳīr / Oldı saykal-keş-i ġubār-ı żamīr
HH1142 Himmet-i mīri gördi **mihmānlar** / Oldılar luṭfına ṣenā-ḫ̆ānlar
HH1340 Ḫayli bī-ṭaḳat ü perīşānuz / Ger ḳabūl olunursa **mihmānuz**
HH2532 Her ne deñlü ise hele cāndur / Bā-ḫuṣūṣ ol ġarīb **mihmāndur**
HH2563 Tesliyet-baḫş olup o nālāna / Vaṭan añdurmaz oldı **mihmāna**
HH2572 Gördi çün-kim ʿumūm-ı iḥsānı / Yanına daʿvet itdi **mihmānı**

mihman-dost [1] misafir seven, misafirperver

HH1053 Ehli cümle ġarīb-perver idi / **Mihmān-dost** ādemīler idi

mihmāz [1] ata binenlerin çizmelerine hayvanı dürterek yürütmek ve hızlandırmak için vurulan demir parçası, mahmuz

NE2330 Ḥarfi potur çekmede zūr-bāz-veş / Hemzesinin her biri **mihmāz-veş**

miḫnet [19]

1. sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet

S1524 Sütūr oldı gūyā ki cāy-ı benān / Kef-i **miḫnet** olduḳça seyli zebān
NE1004 ʿIşḳuñ olur **miḫneti** ʿayn-ı ṣafā / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı maḫż-ı beḳā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām icmāla / Ḥaḳ bilür **miḫnetini** rūz-ı ceza
SE1966 Eṣer-i būyı zükām-ı ḫayret / Āḫiri renc-i ḫumār-ı **miḫnet**
HH336 Sāniyā **miḫnet-i** maḥabbet-i zen / ʿĀrife niçün ola daġdaġa-zen
HH470 Āh ü vāh eyleyüp maḥabbetle / Rūzigārı geçerdi **miḫnetle**
HH1837 Meyl-i bālā hevā-yı ḳāmet ile / ʿÖmri dā'im geçerdi **miḫnet** ile
HH2631 Hecr-i dār u diyār ṭāġ-ı ciger / Çekilen **miḫnet** anlara ber-ser
HE67 Dil-i ʿuṣṣāḳda bīgāne ṣādī / Ġam u **miḫnet** ġulām-ı ḫāne-zādı

2. dert, keder, gam, ıztırap

S214 Zeri eyledi dāġ-ı **miḫnet** ü sitem / Anuñ penbe-i dāġıdur ḳurṣ-ı sīm
S1410 Dime ḳaṭre-i ḫūn-ı **miḫnetdür** ol / Bu ḫāk içre toḫm-ı muḥabbetdür ol
NE1721 **Miḫnet** ile ḳāmetini lām ider / Düşmen olur kendüye bed-nām ider
SE868 Mevtden ḳaçmaġ-için ḫaşyetle / Günde biñ kerre ölen **miḫnetle**
SE909 Merḳadı nāyire-i ḥasret ola / Ḥufre-i dāyire-i **miḫnet** ola
HH495 Derd-i ʿışḳıyla ḫaste-ḫāl olmış / Bār-ı **miḫnetle** bī-mecāl olmış

HH500 Derdleşdikçe baḳdı **miḫnetine** / Ḫaste oldı varan ʿıyādetine
HH505 ʿAḳl-ı evvel geçen ẕarāfetde / Ḳaysı geçmiş ṭarīḳ-i **miḫnetde**
HH1639 Allāh Allāh ne ibtilādur bu / Özge **mihnet** ʿaceb belādur bu
HH2648 Her biri bār-ı **mihnet** ile dü-tā / Oldı ḳat ḳat belā vü derd ü ʿanā

miḫnet-zede [1] musibete uğramış, mihnet görmüş, sıkıntı çekmiş
NE779 Ẓahiri vīrāne vü **miḫnet-zede** / Bāṭını maʿmūr Meḥemmed Dede

mihr [129]

1. güneş

SR10/2 Ol ġonca-dehen sāġar içerken seyr it / Nice kim olur zerrede **mihr-i** enver
S8 O ṣahbāya peymānedür māh u **mihr** / Tehī ḫumm-ı ġaltīdesidür sipihr
S17 Dil-i ṣāfı mücellā ḳılup ẕātına / Ṣalar pertev-i **mihri** mir'ātına
S89 Hüdā burcına oldı raḫşende **mihr** / Ki düşmedi ẓıllı çü mihr-i sipihr
S89 Hüdā burcına oldı raḫşende mihr / Ki düşmedi ẓıllı çü **mihr-i** sipihr
S92 O ẕahrundaki **mihr-i** behcet-nümā / Meger oldı resm-i ḫizāne aña
S105 N'ola olmasa birbirinden cüdā / O **mihr-i** saʿādet bu ṣubḥ-ı ṣafā
S122 Olup şemʿ-i **mihre** ufk-ı şem'adān / Güm oldı inüp yana yana hemān
S130 Ne şeb şāhid-i **mihre** müşgīn niḳāb / Ki surāḫlardan ṣalar ṭaşra āb
S153 Başup geçdi eyvān-ı **mihri** o şāh / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
S209 Olup ġarbdan **mihr-i** tīġı ʿayān / Ḳıyāmet ḳopar ṣarḳ ilinden hemān
S212 Eger gūy-ı **mihre** ura ṣavlecān / Anuñ cāygāhı ola Ferḳadān
S330 Zer üsküflü keçeyle Bektāşiyān / Nemedden idüp **mihre** āyīne-dān
S669 Meh ü **mihr** idüp rūy-ı ebr ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş āsitānında baş
S672 Ser-ā-ser içinde olan ehl-i ḥāl / Olup tāb-ı **mihr-i** Ḫudādan hilāl
S1024 Zemīninde almaġa **mihr** irtifāʿ / Suṭrulābına ḳoydı ḫayṭ-ı ṣuʿāʿ
S1105 Bu deñlü nizār olmuş iken yine / Görüp cām-ı **mihri** gelür yirine
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı **mihre** aṣdı siyeh çeşm-bend
S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı sipihr / Ḳodı başma yüz yaṣduġı bu aña **mihr**
S1150 Yudı cürm-i ḫınnā-yı şāmı sipihr / Ṣafaḳda ḳızarduġı bu kef-i **mihr**
S1153 Bih-i **mihri** ḳoynına alup şafaḳ / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ
S1245 Olup sāġar-ı **mihr** ile neşve-nāk / Çıḳardı nesi varsa ceybinde ḫāk
S1288 Ṣalup āteş-i **mihr** ile aña sūz / Ḳomadı ṣuyın tīġ-ı kūhuñ temūz
S131 Ne şeb vesme-i nevʿarūs-ı hilāl / Ne şeb pençe-i **mihre** ḫınnā-miṣāl
S1312 Hilālüñ ḳızup **mihrden** āheni / Gice dāġdār itdi bu tevseni
S1365 Aña **mihrüñ** itmez ṣuʿāʿı eşer / Şikest eylese sūzenin ser-be-ser
S1443 Muḥabbetdür ol **mihr-i** gitī-fürūz / Muḥabbetdür ol āteş-i sīne-sūz
S1452 Virüp çeşme-i **mihrden** āb aña / Olur çarḫı gerdende dolāb aña
NE113 Naḫle dönüp günbed-i sebz-i sipihr / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i **mihr**
NE115 Ditrer iken **mihr-i** sipihrüñ eli / Yazdı çemenden yere ḫaṭṭ-ı celī
NE132 Tūr-veş ol lemʿadan oldu müẕāb / **Mihr** ile gūyā ki tegerg oldı āb
NE243 Var ise ḫall oldı zer-tāb-ı **mihr** / Ḫall ile yazıldı ḳıbāb-ı sipihr
NE246 Māhuñ olup **mihr** gibi per-tevi / Rūz meger eyler idi şeb-revi
NE286 Ġarḳa-i nūr oldı raḫneden sipihr / Olsa n'ola müżmaḥil envār-ı **mihr**
NE477 Bir gice kim ṣuʿbede-bāz-ı cihān / İtmiş idi mühre-i **mihri** nihān
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / Ḫall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı **mihr**
NE580 Ṣaʿṣaʿa-i **mihrüñ** işi ḳahrdur / Luṭfı yedi tası geçen zehrdür
NE825 Kimi ṭutup **mihr** gibi şarḳa rāh / Ġarba gider kimisi mānend-i māh
NE944 Çarḫ-ṣıfat mā'il-i ʿıyş müdām / **Mihr** gibi dā'im elinde idi cām
NE1181 Yürüdi üstüne o mirrīḫ-i çihr / İtmege ġaltīde serin hem-çü **mihr**
NE1197 **Mihrüñ** idüp meyl-keş-i envārını / Bāġın açan dīde-i ezhārını
NE1289 Kendi olur **mihr-i** şeref-i ıḳtırān / İki kedū ʿaynı ile Ferḳadān
NE1336 **Mihr-i** felek gibi cihān-dīdeler / Müttefiḳ olup bunı taḫḳīḳ ider
NE1366 Kimseye ol virmeye böyle ṣafā / Pençe-i **mihr** itse eger merḥabā
NE1451 Her iki ol **mihr-i** sipihr-i bülend / Ṣalmış idi ṣaʿṣaʿasından kemend
NE1453 Dilleri ceẕb idüp o **mihr-i** hedā / Olmuş idi hem çū geh ü güher-bā
NE1459 Tāb düşüp sīnesine **mihrveş** / Başın alup gitdi miṣāl-i güneş
NE1482 Yol yol olup **mihr** ile ẕerre-miṣāl / Vardı elin öpmege cümle ricāl
NE1549 **Mihr-ṣıfat** ṣaʿṣaʿa vü berḳde / Ġarbda iken görinür şarḳda
NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü **mihr** ü münīr / Ḳalbi olur meşriḳ-i sırr-ı żamīr
NE1716 **Mihr-i** münevver gibi şām u seḥer / Beẕl ile eksilmeye destüñde zer
NE1770 Kīse-i zer-i **mihrini** münḫall ider / Anuñ ile müşkīlini ḫall ider
NE2001 Ṭutdı mehüñ eksigini gerçi **mihr** / Mıḫladı anı ḳulaġından sipihr
NE2002 **Mihre** daḫı irtesi irdi zevāl / Oldı yüzi yere düşüp pāy-māl
NE2045 Gerçi ki bir gözli idi **mihrveş** / Sözün efkāra velī rişte-keş
NE2089 Aña uyup ʿaḳldan eyle ferāġ / **Mihr** ṭururken yine yanar çerāġ
NE2219 Müşt-i kavī müşte-i āhen-beden / Maṭraḳa-i külçe-i **mihr** sīm-ten

NE2390 **Mihr** alup destine zerrīn ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam
NE2491 **Mihre** eger māh içün itse nifāḳ / Baḳmaz idi yüz yüze bi'l-ittifāḳ
NE2615 Pertev-i māh añdurur ol ruḫları / Ṣuʿle-i **mihr** oḫşar o mehe peykeri
NE2964 Var idi levḥ-i zer-i **mihre** ḫaṭar / Vay aña ki aḫşama ḳalursa eger
NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki **mihr-i** felek / Sāgar döndürdiler aḫşāma dek
SE86 Dest-gīr olmasa luṭf-ı ezelī / Raʿşeden ṭutmazıdı **mihrüñ** eli
SE92 İtdi şeftālüyı **mihr-i** ẕehebī / Māha virdi beden-i müktesebī
SE93 Çeşme-i **mihr-ile** ol fāʾiż-i nūr / Eyledi şemʿ-i ʿaselden kāfūr
SE96 Çeşme-i **mihrüñ** ider yirini ḫāk / Şeb-i tārīki ẕemīn-i gil-nāk
SE110 Māha noḳṣan irişür **mihre** zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i şām / Ṭutdı **mihrüñ** yirini bedr-i tamām
SE263 Gördi kim **mihr-şıfat** ıssı yüzi / Şerm-ile Zühre götürdi ḳopuzı
SE264 Ṣarṣılup cünbüş-i raḫş-ile sipihr / Ṭāḳdan düşdi yire kāse-i **mihr**
SE337 Belki bu emni görüp **mihrāsā** / Tīġini cāma degişdi ẕürefā
SE585 Yaʿnī ol **mihr-i** sipihr-i ʿizzet / Hīç ḳarār itmez-idi bir sāʿat
SE601 Pertev-i **mihrüñ** olur aḫşāmı / Lemʿa-i bedr-i münīrüñ nāmı
SE692 Olsa **mihrüñ** yiri zīr ü bālā / Andan ırmaz gözini mihr-i giyā
SE1101 Varduġı milkete girdi bī-bāk / Nite kim pertev-i **mihr-i** eflāk
SE1176 Vaḳt irişdi kʾola çün **mihr** nigūn / Raʾyet-i devlet-i Mervāniyyūn
SE1705 Gördi bir merd-i siyeh-rūzı meger / **Mihrveş** şemʿ yaḳup vaḳt-i seḥer
SE1825 Kefleri **mihr-i** żiyā-güsterdür / Hep yed-i ḳudrete maẓẖarlardur
SE2307 Olsa ẕātında eger feyż-i nevāl / Ḫayr ider güle güle **mihr-miṣāl**
SE2566 Ṭolanup nite ki **mihr-i** sāʾil / Oldum āḫir ḳapusından dāḫil
SE2591 Ṭaġılup ẕerre-ṣıfat her mūnis / Ḳaldı ol **mihr-i** sipihr-i meclis
SE3220 **Mihrveş** ıssı idi ḫayli yüzi / Ẕerrece görmez-idi ḫalḳı gözi
SE3235 Māhsın ḳahr-ıla bed-mihr olma / **Mihrsin** tīregin-çehre olma
SE3237 Ẕerreye **mihr** çeküp nāvek-i tīz / Mūra ḫançerle olınsun mı sitīz
SE3250 Yir yir ol pençe-i **mihrüñ** eṣeri / Māhda şehper-i cibrīl perī
SE3311 Seḥeri çünki sipihr-i ḫūn-rīz / Ṣafaḳ u **mihr-ile** gösterdi sitīz
HH2 Günbed-efrūz-ı **mihr-i** nūrānī / Hānümān-süz-ı şām-ı zulmānī
HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi ḳat çarḫı **mihre** ṣırça sarāy
HH37 Zer-ger-i **mihrden** alur vāye / Hefte cöngi meh-i felek-pāye
HH133 ʿAzm idüp ḫāke **mihr-i** evc-i şeref / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i ḫalef
HH141 İtdi ḫakkāk-i çarḫ-ı fersūde / Gevher-i **mihri** çün şeb-i sūde
HH283 Pençe-i **mihr** kim ʿayān oldı / Manẓarından semen-fişān oldı
HH428 Ol gice vāḳıʿamda baña hemān / Ẓāhir oldı o **mihr-i** ʿālem-i cān
HH465 Ādemī ādemī vü hem-şehrī / Māh-rūyānı **mihre** hem-şehri
HH888 Menbaʿı ḥavż-ı müstedīr çü **mihr** / Olmış āyīne-i cemāl-i sipihr
HH1125 ʿUḳdedārī-i baḫt-ı ber-geşte / Eylemiş **mihr** gibi ser-geşte
HH1399 Bildi kim şayd-ı dām-ı keyd olmaz / **Mihre** nūr-ı eşiʿʿa ḳayd olmaz
HH1711 Kim bilür **mihr** ey şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām
HH1714 Hiç degil **mihrdür** o şūr-efgen / Saḳınur ṭāyeler beni andan
HH1806 Revzen-i **mihre** gūyiyā erjeng / Eyledi bir kitābe-i gül-reng
HH1855 **Mihr** ammā ki seyri māh-şitāb / Māh ammā ki süʿat itse şihāb
HH1878 ʿĀşıḳun tāb-ı **mihri** bulsa kemāl / Eṣer eyler cevāna da fi'l-ḫāl
HH1920 **Mihr-i** enver yanında ẕerre degil / Kūh-ı Ḳāf ise berg-i terre degil
HH1932 **Mihr-i** ʿadlündür eyleyen her bār / Işfahānı Tevāliü'l-Envār
HH1982 Ṭutdı şemşīr-i **mihre** bī-pervā / Tīġını ḳarşu kūh-ı pā-ber-cā
HH2075 Tīġ ile **mihr** āşikār oldı / Zāl-ı çarḫa şilāḥdār oldı
HH2077 Oldı **mihr** ile çarḫ-ı mīnā-fām / Kehrübādan tırāş olunmış cam
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı **mihri** bulsa kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i yārı jāle-miṣāl
HH2268 Tınmayup eyler idüm aña naẓar / **Mihre** ḳarşu niteki Hindūlar
HH2310 ʿĀşıḳı ʿışḳına o ḳaşı hilāl / Ṭolılar ḳaldururdı **mihr-miṣāl**
HH2387 **Mihr-i** perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök tere batdı yek muʿallaḳda
HH2392 Nedür ehl-i dile bu mekr ü fūsūn / Ṣūret-i **mihrüñ** oldı ṭāġ-ı derūn
HH2400 İʿtimād eylesün mi hiç insān / **Mihr** ḳoynuñda gözlerüñ giryān
HH2715 Eṣer itdi şuʿāʿ-ı **mihr-i** şühūd / Ḳalmadı ẕerre deñlü reng-i vücūd
HE29 İder **mihrüñ** maḳāmın evc-i aʿlā / Geçer ḫoş sayesinde māh-ı ġarrā
HE64 Görünse rūy-ı **mihr-i** pür şuʿāʿı / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı efāʿī

2. güneş gibi parlak, güzel

S867 O **mihrüñ** olur meclisi pür-ṣafā / N'ola ṣıçrasa ẕerresi dāʾimā
SE1054 İtdi ol **mihr-i** celī ḳadr-i ḫaṭīr / Nūr-ı işrāḳ-ıla eşrāf-ı żamīr
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya **mihrüñ** yüzine / Yār mühr urdı eliyle gözine
HH621 ʿIşḳ-ı pāk itdi āḫir āşārı / Ẓāhir oldı o **mihrüñ** envārı
HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı şevḳ olup ḳullāb / Geldi ṭāḳa o **mihr-i ʿālem-tāb**
HH2710 Çıḳdı nā-geh o **mihr-i ʿālem-tāb** / Ẓulmet-i hecri eyledi nā-yāb

HH2080 **Mihr** idüp zeyn-i günbed-i mīnā / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı sebze ṭılā
HH2082 **Mihri** gördi o ḫaste-i dil-rīş / Yine düşdi derūnına teşvīş
HH2083 Didi ey **mihr** zerd ü lerzānsın / Cüdā ʿaksüm gibi nümāyānsın

3. sevgi

S1444 O **mihrüñ** şuʿāʿı olup tābdār / Çerāġı dili yaḳdı kibrīt-vār
NE2966 Rişte-i **mihr** ile idüp mekr ü fen / Saḳız alurdı dehen-i ġoncadan
SE1545 Nite kim şaʿşaʿa-i şems-i münīr / Ḳalbe **mihr** itmemek olmaz teʿşīr
HH1054 Geldi bir pīr luṭf ile ileri / Gösterüp **mihr** ü şefḳat-i pederī

mihr-āşār [4] güneş gibi, güneş emareleri taşıyan, parlak

HH192 Şāh-ı Ḥāḳān-sipāh-ı Cem-sālār / Māh-ı gerdūn-penāh-ı **mihr-āşār**
HH1500 Ceẕbe-i nūr-ı ʿışḳ-ı **mihr-āşār** / Kendüye çekdi yārı şebnem-vār
HH2647 Bu yaña iki māh-ı **mihr-āşār** / Çāh-ı muẕlimde ḳaldılar nā-çār
HH2711 Pertev-i luṭf-ı yār-ı **mihr-āşār** / Oldı ḫātır-nevāz-ı ʿāşıḳ-ı zār

mihr-i cān [1] İran'ın sonbahar ekinoksu günlerinde kutlanan ikinci büyük bayramı. İran güneş yılının yedinci ayı olan Mihr'in 16. günü (Geceyle gündüzün eşit olduğu gün, sonbahar ekinoksu, 21 Eylül.) başlayıp 21'ine kadar devam eder.

S1317 Yine geldi sāḳī dem-i **mihr-i cān** / Yine şoldı rūy-ı gül ü erġavān

mihr-i celīl [1] Hz. Muhammed

HH176 Sidreye varıcaḳ o **Mihr-i Celīl** / Sāye-veş ḳaldı raḫş ü Cebrāʾil

mihr-i cihān [10] yeryüzünün güneşi

S1294 Şerer-bār olup nār-ı **mihr-i cihān** / Olur sāyeler kūşe kūşe nihān
NE116 Kilk-i zer-i lemʿa-i **mihr-i cihān** / Düşmege ṭururdı elinde hemān
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i **mihr-i cihān** / Cānib-i Rūma ola pertev nişān
NE1417 Terbiyede her biri **mihr-i cihān** / Terbiyeye lāyıḳ olagör hemān
NE1488 İtmiş idi ḫācibi çeşmin nihān / Şaʿşaʿada niteki **mihr-i cihān**
SE241 Nite kim şaʿşaʿa-i **mihr-i cihān** / Mevc-rīz oldı ḫalīc-i ḫalacān
HH1302 Jālelerle şuʿāʿ-ı **mihr-i cihān** / Silk-i eşkeste gevher-i ġalṭān
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün sulṭān / Tāc-ı zerle miṣāl-i **mihr-i cihān**
HH1881 Āḫir eglenmeyüp o **mihr-i cihān** / Ḳaşrdan şeh-nīşīne oldı revān
HH2032 Ṣūret-i ḳahr ile velī ol ān / Yüridi üstine o **mihr-i cihān**

mihr-i cihān-ārā [1] cihanı süsleyen güneş

SE866 Gör meh ü **mihr-i cihān-ārāyı** / Eyle tercīḥ yed-i ʿulyāyı

mihr-i cihān-tāb [2] dünyayı aydınlatan, dünyaya ışık ve sıcaklık veren Güneş

NE1444 Her biri buldı naẕar ile kemāl / **Mihr-i cihān-tābla** gūyiyā hilāl
NE2088 Oldı bize hādi-i rāh-ı ḳavim / **Mihr-i cihān-tāb-ı** Kitāb-ı Kerīm

mihr-i dıraḫşān [1] parlak güneş

NE618 Yüze güler sāġar-ı raḫşān gibi / Līk yaḳar **mihr-i dıraḫşān** gibi

mihr-i ezel [1] ezeli güneş, Hz. Muhammed

NE130 Nāẕır u manẕūr olup āşikār / **Mihr-i ezel** oldı tecellī-şiʿār

mihr-i gerdūn [2] dönen, devreden güneş

HH151 Çün Burāḳ üzre ol meh-i berrāḳ / **Mihr-i gerdūn-veş** oldı ḫüsn ile ṭāḳ
HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye **mihr-i gerdūn** taḫt

mihr-i giyā [2] abdüsselamotu, âdemotu, insanotu olarak da bilinen kökü insan vücuduna benzeyen bitki. Bu ot tanıklarda da şeklinin insana benzemesi yönüyle kullanılmıştır.

SE692 Olsa mihrüñ yiri zīr ü bālā / Andan ırmaz gözini **mihr-i giyā**
SE1308 Güneşe **mihr-i giyā** gibi hemīn / Luṭfına baḳar anuñ ehl-i zemīn

mihr-i muḥabbet [1] muhabbet güneşi ‖ sevgi, aşk

NE995 **Mihr-i muḥabbet** ki ẕuhūr eyledi / Yiri gögi ġarḳa-i nūr eyledi

mihr-i münīr [8] ışık veren, aydınlatan, parlak güneş, bir karanfil cinsi

S1154 Şafaḳdan ẕuhūr itdi **mihr-i münīr** / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı pīr
S1269 Olup sebzeden nicesi jāle-gīr / ʿAceb aḳça ḳaldurdı **mihr-i münīr**
NE95 Pest-güzārende-i ḫāk-i ḫaḳīr / Lemʿa-berārende-i **mihr-i münīr**
NE262 Ġurresi raḫşında çū **mihr-i münīr** / Bāli aña şaʿşaʿa-i dil-peẕīr
NE666 Tāb virür ḫumda olup cāy-gīr / Sāyede devr eyler o **mihr-i münīr**
NE1585 Tekye velī reşk-i sipihr-i esīr / Oldı çerāġ-ı zeri **mihr-i münīr**
HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o **mihr-i münir**
HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o **mihr-i münīr** / İtdi işrāf-ı sırr ü keşf-i ẕamīr

mihr-incilā [1] güneş gibi parlak, güneş ışıkları saçan

S303 Çeküp tīġ-ı **mihr-incilāsın** hemān / Ḳoyuldı aña her cılasın hemān

mihr-i pür-nūr, mihr-i pür-envār [4] nurlu, çok parlak güneş
SE249 İtdi ʿazm-i sefer-i dūr-ā-dūr / Gūyiyā pertev-i **mihr-i pür-nūr**
SE979 Şemʿada lemʿa-i dīdārı görüp / Ẕerrede **mihr-i pür-envārı** görüp
SE2461 Ḫātem olmışdı cihāna meşhur / Şevḳ-ıla nite ki **mihr-i pür-nūr**
HH91 **Mihr-i pür-nūr-ı** ʿālem-i eşbāḥ / Feyż-baḫş-ı eşiʿʿa-i ervāḥ

mihr-i raḫşān [3] parıltılı, parlak güneş
SE290 Nite kim pertev-i **mihr-i raḫşān** / Varması gelmesi bir oldı hemān
SE1299 **Mihr-i raḫşān** gibidür āṣārı / Ebr-i nīsān gibidür idrārı
SE1528 **Mihr-i raḫşān** gibi yār-ı dil-cūy / Rūy-ı dil görse olur ḫandān-rūy

mihr-i rūḫ [1] yanağın güneşi, yanağın parlaklığı, güzellik
NE2612 **Mihr-i ruḫıyla** ṣalar āfāḳa nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi raḳṣa ḳor

mihr-i ṣabūḥ [1] sabah güneşi
S1144 Ḳanı sāḳiyā ol cihān-ı fütūḥ / Ṣabāḥ oldı çıḳmaz mı **mihr-i ṣabūḥ**

mihr-i seḥer(ī) [3] güneşin ilk ışıkları, tan ağartısı
NE988 Oldı ya **mihr-i seḥer-i** imtiḥān / Ṣādıḳ ile kāẕibi bir itdi ʿayān
SE329 Fetḥ ider tīġi nice ḳalʿaları / Nite kim ġoncayı **mihr-i seḥerī**
SE1182 Yürüdi fetḥ iderek baḥr ü beri / Nev-ẓuhūrāne çü **mihr-i seḥeri**

mihr-pertev [1] güneş ışığı
SE2475 Luṭf-ı nermi ile vaḳt-i tek ü dev / Oldı mānende-i **mihr-pertev**

mihr-tāb [1] güneşi aydınlatan, çok parlak
S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **mihr-tāb** / Göñülden yine ḳopdı şevḳ-i şarāb

mihr ü māh, mihr ü meh [6] güneş ve ay
S140 Olup her iki ayaġı ḫālgāh / Aña gūy ü gerdān idi **mihr ü māh**
S676 Çıḳup ḫandaḳ-ı ḫākden **mihr ü māh** / İder evvelā ḳullesin cilvegāh
S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki farḳında ṭob-ı zeri **mihr ü māh**
NE1288 **Mihr ü meh-āsā** o büt-i fitne-cū / Yanına bend eylese iki kedū
HH1529 Cümle ʿālem muṭīʿ-i fermānuñ / **Mihr ü meh** ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ
HH2510 Var idi keşt-i felek-sāda / **Mihr ü meh** gibi iki beg-zāde

mihr ü muḥabbet [2] sevgi ve aşk
SE472 Göricek **mihr ü muḥabbet** dersin / ʿIşḳ n'eydügini fehm eylersin
SE1055 Keşf idüp **mihr ü muḥabbet** süḫenin / Açdı dürc-i dür-i gevher-şikenin

mihr ü vefā [5] sevgi ve dostluk
NE607 Beẕl ḳılup **mihr ü vefā** ḫırmenin / Bir iki zer viren alur dāmenin
NE2488 İtse füsūn-sāzi-i **mihr** ü vefā / Zühreyi keyvāna ider mübtelā
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı cānāneye baḳ / Sebaḳ-ı **mihr ü vefādur** bu varaḳ
SE1538 Oldı dil **mihr ü vefā** ṭumārı / Nūr-ı ʿışḳ itse nʿola ḫalkārı
SE2616 Didi iy ādemī-i dīv-liḳā / Yoġ-ımış ẕerre ḳadar **mihr ü vefā**

miḥrāb [18] cami ve mescitlerin kıble tarafındaki duvarına açılan oyuk, imamın durduğu yer
S52 Der-i tevbeyi ṭāḳ-ı ebrū-yı yār / Ḳıla beste-dīvār **miḥrābvār**
S685 Olup ḳullesi minber-i vecd ü ḥāl / Meger bābı **miḥrāb-ı** ehl-i kemāl
NE179 Ḥarbe-i ḫāmeyle salar ʿarbede / Neylesün il arḳası **miḥrābda**
NE273 Yürüdi **miḥrāba** o şāh-ı ḥarem / Ṣaff-ı mücāhidle miṣāl-i ʿalem
NE223 İki çerāġ itdi kerem eyledi / Zīnet-i **miḥrābı** himem eyledi
NE826 Kimi gider ḳıbleye eshāb-veş / Kimi döner bu yaña **mihrāb-veş**
NE2028 Ṣubḥ-ı düvūm olmamaġın rū-sefīd / Olmadı **miḥrābda** iken bedīd
SE135 Āsitānuñda feraḥ-yāb eyle / Secdegāhum der-i **miḥrāb** eyle
SE317 Ḳaṣrı hod cāmiʿ-i raḫşende-ḳıbāb / Kemer-i ṭāḳ-ı refīʿi **miḥrāb**
SE578 Naḳd-i vaḳti idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı **miḥrāb-i** dili ṣavb-i ṣavāb
SE583 Evvel-i şebden idüp Ḥaḳḳa niyāz / Şemʿ-i **miḥrāb** idi tā vaḳt-i namāz
SE687 Ḳapı öninde otursa kāmil / Sen anı arḳası **miḥrābda** bil
SE902 Ola her mīli olup ġarka-i nūr / Ṭarf-ı **miḥrābda** şemʿ-i kāfūr
HH64 Eyle **miḥrāb** ü mescidi meʾmen / Reh-zenān-ı tarīk-i īmāndan
HH113 Olıcaḳ zīr-i ebru-vān-ı Ḫalīl / Oldı **miḥrāba** nūrdan ḳandīl
HH158 Virdi **miḥrāb-ı** mescide zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya ṣanki nūr-ı başar
HH598 Ḳıldı seccādesinde vardı namāz / Ṭarf-ı **miḥrāba** oldı şemʿ-i niyāz
HE109 Virüp **miḥrāba** zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa içre ṣūre-i nūr

miḥrab-nüma [1] mihrabı gösteren ‖ sevgilinin kaşları
SE134 Cāy-ı ebrūyıla rūyum meşelā / Ola seccāde-i **miḥrāb-nümā**

mihre {mihr} [1] bkz. 'mihr' md.
HH1712 Vākıʿa **mihrede** eşer vardur / Tābişinde anuñ żarār vardur

mihribān [1] sevgi dolu, şefkatli, merhametli

NE1437 Yek dil ü yek rūy olup **mihribān** / Her ṭarafa oldı teveccüh-künān

mihrimān {mihribān} [1] bkz. ‘mihribān’ md.

NE2965 Ceyb-i güli çāk ḳılup **mihrimān** / Jāle nüḳūdını silerdi hemān

miḥver [4]

1. dönen çark, tekerlek gibi şeylerin ortasından geçen ok, mil

S1303 Tenūr-ı sipihre güneş ṣaldı tāb / İder sīḫ-ı **miḥverde** ṣevri kebāb

NE2213 Ḥoḳḳa-i **miḥverine** idüp yasaḳ / Mühriniñ üstüne ḳapardı ḳapaḳ

HH2476 Dikdi çarḫa sütūn-ı **miḥver-sā** / Ṭurdı baḫruñ boġazına gūyā

2. eksen, merkez

NE1169 Ḳadr ile hem-pāye-i çarḫ-ı dūtā / Ṣubḥa ṣüreyyā idi **miḥverāsā**

miḳdār [10] ölçülebilen, sayılabilen, azalıp çoğalabilen durum, nicelik, sayı, çokluk

S651 İdüp yaʿni dervīşī-i bī-riyā / İder post **miḳdārı** menzil ricā

SE537 Çeker anuñ yılına varınca / Ḥasretin her kişi **miḳdārınca**

SE701 İndürür narḫına bāzār-ı fenā / Bildürür ḫāṣılı **miḳdārın** aña

SE1067 Ḳıldı mīzān-ı ʿadālet-kārın / Her kişi bilmeg-için **miḳdārın**

SE1414 Def idüp ẓulm-i ḳabīḥ āṣārın / Aña bildürdi hemān **miḳdārın**

SE1848 Dir ki eblehlik idüpdür bu faḳīr / Cürmi **miḳdārı** olındı taʿzīr

SE2173 Ṣıḳar ol cübbe anı bir **miḳdār** / Döşi dellāle düşer āḫir-i kār

SE2696 Bir nefes kim ide **miḳdārınca** / Dönmeye ṣoñ nefese varınca

HH363 ازه از غام انفله مارين / Nefs-i emmāre bile **mikdārın**

HH2743 Ben de **miḳdār-ı** ʿācizāne ile / Merkeb-i leng ü tāziyāne ile

miḳrāż [1] makas

SE1237 İster ol ḫāme ya mubṭıl ya muḥıḳ / Derzi **miḳrāżı** gibi ḥalvālıḳ

mikser {mükesser} [1] kırılmış, kırgın

NE2334 Virmek içün sözlerine intiẓām / **Mikser** olur muṣṭaliḥ olan ʿavām

miḳyās [3] ölçü aleti, ölçmeye yarayan alet; parmak, arşın, fersah gibi mesafe ölçüsü. Mısır, Türklerin idaresinde iken Nil nehrinin taşkın derecesini gösteren bir hesap geliştirilmiştir ve buna “ümmü’l-ḳıyās”, “mikyās-ı Nīl” denilmişir. Dereceleri gösteren kertikler de “parmak hesabı” olarak isimlendirilmiştir. Tanıklarda da kelime bu bağlamda kullanılmıştır.

S380 İrüp tīġ-ı mānende-i mevc-i Nīl / Anuñ oldı **miḳyāsı** miġferde mīl

S984 Ṣurāḥī midür bu ya **miḳyās-ı** Nīl / Ya cennetde fevvāre-i selsebīl

HH264 Nīl-i ʿirfānı çün raḥīḳ-i saḥīḳ / Mīl-i **miḳyāsı** ẓirve-i taḥḳīḳ

mīl [12]

1. uzaklığı, gidilen mesafeyi ölçmek amacıyla belli aralıklarla dikilen sivri taş, nişan taşı

S380 İrüp tīġ-ı mānende-i mevc-i Nīl / Anuñ oldı miḳyāşı miġferde **mīl**

SE901 Tūde-i ḳabr ve iki **mīl** mezār / Mescid-i pāk-ile güya dü-menār

SE902 Ola her **mīli** olup ġarka-i nūr / Ṭarf-ı miḥrābda şemʿ-i kāfūr

SE910 Ol iki **mīl-ile** ṭolup içi nār / İki ocaḳlı eve döne mezār

HH264 Nīl-i ʿirfānı çün raḥīḳ-i saḥīḳ / **Mīl-i** miḳyāsı ẓirve-i taḥḳīḳ

2. kemik, fildişi gibi şeylerden yapılan ve göze sürme çekmek için kullanılan ince uzun alet

NE967 Cezbe ṣalup ʿāṣıḳa ḳullāb-ı **mīl** / Kākül ile zülf olur esbāb-ı meyl

HH1732 Münḥasif māh gibi gözlerine / Mīl çek **mīl-i** sürme-dān yirine

3. göze mil çekmek amacıyla kullanılan ucu sivri metal çubuk

NE2168 Ṭutmaya engüşt ile perverdesin / **Mīl** ile açmaya gözi perdesin

HH1730 **Mīl** ile çeşmini idüp bī-nūr / Eyleye menzilin çeh-i deycūr

HH1733 Çeşminüñdür bu fitne vü teşvīr / Eyle ol mesti **mīl** ile taʿzīr

4. değirmenin çarkının dönmesini sağlayan eksen, metal çubuk

NE2777 Döner idi saḫt idüp āhen gibi / **Milinüñ** üstünde degirmen gibi

5. Hac ve umre ibadetinde sa’y yapılan Safâ ile Merve arasında bulunan ve sa’y sırasında arasındaki yolun koşarak kat edildiği iki sütundan Merve’ye yakın olanı, sütun, nişan

NE957 Mervedeki **mīl** gibi evvel zamān / Dikdi hemān serḥadd-i Merve nişān

mīl çekmek [2] cezalandırmak maksadıyla bir kimsenin gözlerini kızgın bir metal çubukla kör etmek

HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra **çekerdi mīl-i** fenā

HH1732 Münḥasif māh gibi gözlerine / **Mīl çek** mīl-i sürme-dān yirine

milel [2] milletler

SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü **milel** nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i zaman māh-ı zemīn
SE2321 ʿAdl-ile mülk ü **milel** emn-ābād / Ġarḳa-i luṭfı ḥalīc-i Baġdād

milḥ {melaḥ} [1] çekirge

NE859 Tābʿ-ı fetevāsı ṣaġīr ü kebīr / Mūr u **milḥ** emrine fermān-peẕīr

milḥ [3] tuz

Aşağıdaki tanıkta kelime tuzun şaraba katılarak şarabın sirkeye dönüştürülmesi bağlamında kullanılmıştır.

NE1211 Güneşe irişmişdi **milḥden** zevāl / Āḥir anuñ ayaġın aldı nemmāl
SE2341 Olsa bir ḳaṭreñ ile ālūde / Baḥr-ı **milḥ** ola şeker-pālūde
HH213 Çeşn-i şādīye eylese āġāz / Baḥr-ı **milḥ** ola çāşnī-perdāz

milk [6] bir devlet ve hükümdarın emri altında bulunan memleket

SE1438 Nev-ʿarūs-ı tutuḳ-ı **milke** dilā / Oldı ṭīġ āyine-i rūy-nümā
SE1097 **Milkinüñ** ḳāhiridür Rabb-i ġanī / Yıḳamaz kimse Ḫudā yapduġını
SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol şāh-ı dilīr / Ḳabża-i ṭīġ-ile **milki** teshīr
SE1499 Var-ıdı bir begi ġāyetde ʿazīm / Serḥad-i **milkde** olmışdı muḳīm
SE2935 Berḳ urur yüzde şuʿāʿ-ı meliki / İtmiş eṭrafı müşaʿşaʿ **milki**
SE3113 Yine ikrārı hebā olmış-ıdı / **Milki** bir özge belā olmış-ıdı

milket [19] ülke

NE76 Çek yürü ey ḫāme-i kişver-güşā / **Milket-i** maʿnāya hümāyūn-livā
NE820 **Milket-i** Baġdādda bir ehl-i dil / Seyrine eşḫāṣuñ olur müşteġil
NE939 Devr-i ḳadīm içre bir ehl-i hüner / Oldı ʿAcem **milketine** tāc-ver
NE947 Kişver-i Belḫ içre olup mesnedi / Āmil idi **milketinüñ** serḥadi
NE2611 Laʿli gelüp ʿālem-i ervāhdan / Fitne kopar **milket-i** eşbāhdan
SE336 Şüfʿa daʿvāsını itse lāyıḳ / **Milket-i** maġribe ehl-i maşrıḳ
SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i **milket-i** cūd / Ġaznenüñ ḫākimi Sulṭān Maḥmūd
SE905 Fikr ola münḥaşır-ı **milket** ü māl / Ḫāṭıra gelmeye hiç fikr-i meʿāl
SE1101 Varduġı **milkete** girdi bī-bāk / Nite kim pertev-i mihr-i eflāk
SE1109 Kevkebe başdurarak her şāhı / **Milket-i** Çīne irişdi rāhı
SE1153 ʿAsker ü **milket** ü māl olmaya sed / Seyl-i idbāra ṭayanmaz mesned
SE1168 **Milket-i** ḫayl ü ḫaşem sāz u seleb / Ġarre olduġı ḳadar var-ıdı hep
SE1389 Naẓarın eylese cāsūs-ı ḳulūb / **Milketin** cümleden eyler meslūb
SE1464 Nev-ʿarūs-ı ṭuṭuḳ-i devletdür / Duḫter-i ḫaclegeh-i **milketdür**
SE1497 Kisrī-i **milket-i** Īrān oldı / Nice yıllar şeh-i şāhān oldı
SE1498 ʿAdl-i pāyende ḳılup devletini / Eyledi dād-ıla pür **milketini**
SE1629 ʿAzm idüp **milket-i** Nīşābūra / Bulışur ḫākim olan Manṣūra
SE1735 Aldı her **milkete** bir ḫānı ḳodı / Ol ne İrānı ne Tūrānʿı ḳodı
SE2763 Eyleyüp bāġa olan himmetini / Düzdi az demde şehüñ **milketini**

millet [3] genellikle aynı topraklarda yaşayan bir din veya mezhepte bulunan topluluk, kavim

NE857 Müʾtemen-i **millet** ü āyindür / Nāṣıḥ-ı erkān ü selāṭīndür
NE1038 Ḳalbine bu daġdaġa idüp ḥulūl / **Millet-i** Naṣrānīye itdi duḫūl
HH223 İtdi ḥıfẓı hižānesin meʾvā / Beyże-i dīn ü **millet-i** beyżā

mīm [12] Arap alfabesinin yirmi dördüncü, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi yedinci harfi. Tanıklarda asıl manasının yanında şekli itibarıyla ağız ve göz bağlamında da kullanılmıştır.

NE31 Meddini seyr eyle ser-i **mīmde** / Gerdeni besmeleñe teslīmde
NE32 Meddi ile **mīmine** eyle naẓar / Rāh-ı ḥaḳīḳatde ḳılı ḳırk yarar
NE33 Dīde-i **mīm** eyledi sīneye naẓar / Meddi şuʿāʿ-ı başarīdür meger
NE35 Cāna irerdi o resende ḫaṭır / Ḫoḳḳa-i **mīm** olmasa muḥkem eger
NE2534 Fikri elif gibi heb iḫlīlde / **Mīm-şıfat** iki gözi mesīlde
SE35 Cūy-ı medd oldı çü **mīme** peyvend / Lūle-i çeşme gibi eyledi bend
SE41 Ḫāsı çün **mīm** ile revnaḳ buldı / Tāc-ı ser-sūre-i Ḫā Mīm oldı
SE41 Ḫāsı çün mīm ile revnaḳ buldı / Tāc-ı ser-sūre-i Ḫā **Mīm** oldı
SE43 **Mīmidür** ʿuḳde-i mūy-ı maḥbūb / Lāmlar ṭurresi ḳullāb-ı ḳulūb
SE283 **Mīm-i** imkān aradan gitdi hemān / Aḥmede nūr-ı aḥad oldı ʿiyān
SE284 **Mīminüñ** nüktesine eyle naẓar / Ḫaṭṭ-ı fermanı ḳılı ḳırḳ yarar
SE3010 Kör ider can gözini tīr-i ḳażā / Ḫalḳa-i **mīme** döner pehn-i ḳażā

miʿmār [3] binaların inşasına nezaret eden, düzenleme ve bölümlenmesini planlayan kimse

S1009 Elinden görülmüşdi nice fütūḥ / Ki olmuşdı **miʿmār-ı** keşt̄i-i Nūḥ
SE100 İtmege günbed-i naḫli ḥalkār / Eyledi faṣl-ı bahārı **miʿmār**
SE693 Çün nişān-kerdesidür **miʿmāruñ** / Ḳuṭb-ı ṣābit-ḳademi pergāruñ

mimber [1] camilerin içinde hatibin çıkıp hutbe verdiği yüksek ve merdivenli kürsü, minber

SE2940 Nesne yoḳ hergiz öñinde illā / Muṣḥaf u **mimber** ü tesbīḥ ü ʿaṣā

mīnā [19]

1. mine renkli, mavi renkli

S1038 Aña cilvegeh cām-ı ṣahbā imiş / O Belḳısa bir ferş-i **mīnā** imiş
S1357 Ḳayar buzda meh-pāreler pür-şitāb / Olur çarḫ-ı **mīnāda** güyā şihāb
NE1308 Her biri Belḳıs-ı dil-ārā gibi / Baḥr aña ṣafḥa-i **mīnā** gibi
SE121 Çekemez bār-ı ġamum arż u semā / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı **mīnā**
SE1104 Açdı ṣandūḳa-i **mīnā** ile rāh / Çün ḥabāb eyledi deryāya şināh
HH987 Nice İskender anda nā-peydā / Her ḥabāb oldı ḥücre-i **minā**
HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i **mīnā** / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı sebze ṭılā
HH2322 Baḥr içinde çü günbed-i **minā** / Nāmı olmış Cezīre-i Ḫaḍrā
HH2537 Ḳad çeküp servi ṭāḳı-ı **mīnāya** / Serzeniş eyler idi Tūbāya

2. şişe, şarap şişesi

S785 Ḳanı sāḳiyā ol baṭ-ı ḫoş-ṣadā / O ser-sebz-i **mīnā-yı** ḥumret-nümā
S969 Ḫuṭūṭ-ı sefīd ile **mīnā** hemān / Güneşdür ki eyler şuʿāʿın ʿayān
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o **mīnā-yı** ter / Aḳan bāde minḳār-ı sürḫa döner
S977 Süheyl-i Yemendür virüp āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı **mīnā-yı** ṣahbā-yı nāb
S981 O **mīnā-yı** aḫżar ṣalar bezme nūr / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i Ṭūr
S995 ʿAceb cevherīdür o ṣāfī güher / Virüp foya **mīnā-yı** laʿlīn ider
NE987 ʿIşḳ-ı dili sāġar-ı **mīnā** ider / Neşvede yekmürdī-i ṣahbā ider
HH1807 Ṣunıcaḳ camı neyyir-i vālā / Kesdi destin kenāre-i **mīnā**

3. gökyüzü

SE89 Pes-i **mīnādan** idüp seyr-i celī / Dūr-bīn eyledi çesm-i Zuḥali
SE3054 Yaʿnī **mīnā** vü ṭabaḳla ḳat ḳat / Pür idi ṭabla-i ʿaṭṭār-ṣıfat

mīnāfām [2] mine renginde, mavi renkli

HH1216 Naḳş-ı encümle çarḫ-ı **mīnāfām** / Oldı evrāk-ı gül yapışmış cām
HH2077 Oldı mihr ile çarḫ-ı **mīnāfām** / Kehrübādan tırāş olunmış cam

mīnā-nümā [2] mavi gösteren, mavi görünen

S146 Gidüp çarḫ-ı **mīnā-nümādan** yaña / Duḫūl itdi mānend-i nūr ü żiyā
HH1330 Sebze-zār içre tārem-i aḫşām / Çarḫ-ı **minā-nümā** vü perde-i şām

mīna-nümūn [1] mavi gösteren, mavi görünen

NE706 Olmuş idi günbed-i **mīnā-nümūn** / Tūde-i kālā-yı ṣafā-yı derūn

mināre-i ḳīr [1] zift, katran minaresi; terkip tanıkta ejderhanın boynu bağlamında kullanılmıştır.

HH1442 Dem çeküp ṣaldı ṣuʿle-i şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün **mināre-i ḳīr**

minber [8] camilerin içinde hatibin çıkıp hutbe verdiği yüksek ve merdivenli kürsü

S45 Görüp **minberi** bu dil-i pür-melāl / İder meykede nerdübānın ḫayāl
S180 İnüp **minber-i** āsumāndan hemān / Ṣalāt ü ṣalā ḳıldı faḫr-i cihān
S181 Aña dinse miʿrāc-ı müʾmin ne var / Yeter şāhidi **minber** ile menār
S201 İder vaṣfını **minber** üzre ḫaṭīb / N'ola arḳasın oḫşasa her edīb
S685 Olup ḳullesi **minber-i** vecd ü ḥāl / Meger bābı miḥrāb-ı ehl-i kemāl
NE1982 Ṣoḥbet-i yārāna çekinmezdi hiç / **Minber** ile kürsiden inmezdi hiç
SE258 **Minber-i** çarḫa revān oldı ḫabīb / Gūyiyā ʿīd namāzında ḫaṭīb
HE33 Olup ḳürsi-nişīni ṣaʿd-i ekber / Mecerre oldı süllem-sāz-ı **minber**

minberiyāt [2] ?

S1552 Be-ān **minberiyāt-ı** vaʿd-i vaʿīd / Ki rehn ide vāʿiẓ meye rūz-ı ʿıyd
SE434 Vāʿiẓ-i Kāşifī olup ḫayrān / **Minberiyyātın** iderdi pinhān

minder [1] oda kerevetleri vb. üzerine döşenen üzerine oturmaya yarayan şilte

NE2357 Çekse ġılāf aña alup müşteri / Olur idi bir eyü göt **minderi**

minḳār [2] küçük kuşların gagası, gaga

S368 Düşüp ḫāke mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin oydı **minḳār-ı** zāġ-ı kemān
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı ter / Aḳan bāde **minḳār-ı** sürḫa döner

minnet [7]

1. görülen bir iyiliğe karşı daima şükran ve mahcubiyet duyma, yük altında kalma

SE138 Oldı taʿrīz-i ḫarīṣ-i ḫod-gām / Ẕillet-i **minnet-i** naʿmā-i liʿām

SE2642 Viricek luṭf-ıla muḫtāca selām / Eyleme **minnet-ile** ḳaddini lām
HH2087 Ḥālümi ʿarż ḫayli **minnetdür** / Ṣaḳın unutma kim emānetdür
SE2356 Bāreke'llāh zihī luṭf u edeb / Ki ne **minnet** ne ḫacālet ne ṭaʿab

2. lütuf, ihsan

S1001 Açıḳ bāb-ı luṭfı niʿam bī-gerān / Dirīġ itmez alana **minnet** hemān
NE589 Mışḳalenüñ **minnetine** döyemez / Pārelenür ṣıḳletine döyemez

3. hamd, şükür

NE3158 Kātib olanlara da var **minnetüm** / Ẓāhir ü bāṭın budur emniyetüm

minnet Allāha [5] "Allah'a şükür ki, şükürler olsun ki" anlamında memnuniyet ve şükür sözü

NE427 **Minnet ol Allāha** ki ol padişāh / Eyledi ʿışḳında bizi ḫāk-i rāh
SE1065 **Minnet Allāha** ki ol ḳādir-i pāk / Bize luṭf eyledi ʿaḳl ü idrāk
SE2269 **Minnet Allāha** ki ser-cümle cihān / Oldılar ḫalḳa-be-gūş-i fermān
SE3444 **Minnet Allāha** tamām oldı kitāb / Ṭoġdı dilden bu meh-i ʿālem-tāb
HH2728 **Minnet Allāha** ṣafḥa-i erḳām / Gördi tevkiʿ-i luṭf u ḫüsn-i ḫitām

minnet eylemek/itmek [1] kendini küçültecek biçimde yardım dilemek

SE3393 ʿĀḳıbet düşdi ḥarīfe ġayret / **İtdi** ol delle-i ʿaşra **minnet**
HH752 Götirüp aña **minnet eylediler** / Bu mühimmi şefāʿat eylediler

mīnū [1] gökyüzü renginde, mavi. Ayrıca bkz. 'mīnā' md.

HH1739 Ne bilür zīr-i ṭāḳ-ı **mīnūda** / Şāh göz ḳıpdıġuñ ḳarañuda

minvāl [1] usul, yol, şekil

SE3453 Oldı **minvāl-i** yerāʿ-ı pergār / Perniyān-bāf-ı mülemmaʿ-evtār

mīr [22] amir, reis, baş; bey, kumandan

NE1908 Varur olur **mīr** ü vezīre boza / Ṣorar isen nāmını beglik meze
SE136 Eyleme bendeñi iy Rabb-i Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı der-i **mīr** ü vezīr
SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde ḫaḳīr / Yine aġżına baḳar **mīr** ü vezīr
SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla tamām / Virür ol **mīre** süser gibi selām
SE1838 Didi andan ne umar ehl-i ḫıred / Şeyḫe kim dergeh-i **mīr** ola sened
SE1843 **Mīrden** gelmiş imiş nāme-i ḳahr / Cüst ü cū üzre imiş şahne-i şehr
SE1845 Götürüp anı ḫużūr-ı **mīre** / Ṭayanur kārı ser-i şemşīre
HH661 Saña oldumsa cān u dilden esīr / Ṣanma ḥükm ide baña ḳāḍı vü **mīr**
HH1111 Dergeh-i **mire** geldi çün düzdān / Ṣādır oldı siyāsete ferman
HH1119 Çünki taḳrīr olundı şiddet ü yās / Ḫurde-dān idi **mīr-i** nükte-şinās
HH1136 **Mīr** mihmānlara idüp tevḳīr / Oldı saykal-keş-i ġubār-ı żamīr
HH1142 Himmet-i **mīri** gördi mihmānlar / Oldılar luṭfına şenā-ḫᵛānlar
HH1146 Ḥāle vāḳıf olup o **mīr-i** be-nām / İtdi ikrāma ihtimām-ı temām
HH1150 İtdiler ḫayr-bād-ı **mīr-i** kerīm / Ḳıldılar ʿazm-i taḫtgāh-ı ḳadīm
HH1193 Geldi dergāh-ı şāha **mīr** ü vezīr / Ṣalṭanat emrin itdiler tedbīr
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde **mīr** ü vezīr / Şāh ise germ ü serdden dil-gīr
HH1545 Yoḳ idi şanʿatında ana naẓīr / Kefşi andan giyerdi **mīr** ü vezīr
HH1572 İʿtimād eyleyüp saġīr ü kebīr / Himmetin ister idi **mīr** ü vezīr
HH2150 Var idi ḫāżıḳ-ı edīb ü lebīb / **Mīre** maḫṣūṣ bir güzīde ṭabīb
HH2307 Devlet-i **mīr-i** şīr-şavletde / Oldılar ẕevḳ u ʿayş u ʿişretde
HH2319 Meger ol **mīre** ḫaşm-ı dīrīne / Var imiş bir ʿadū-yı pür-kīne
HH2338 Gerçi şād itdi **mīri** bunca fütūḥ / Līk bir nāvek eyledi mecrūḥ

Mīr ʿAli Şīr [2] Klasik Çağatay Edebiyatının, tesirleri Osmanlı edebiyatı sahasında da devam etmiş en büyük şairi ve devlet adamı Ali Şir Nevâî (ö. 906/1501)

NE1338 **Mīr ʿAli Şīr** o ferḫunde-zāt / İtdi kitābındaki ẕikr-i Herāt
SE620 Yoḳ iken ḳadri bulur köhne varaḳ / Ḳıṭʿa-i **Mīr ʿAlīden** revnaḳ

miʿrāc [7]

1. göğe çıkma, uruc, Hazreti Muhammet'in göğe yükselmesi

SE226 Gönder īmānla o muḥtācı / Rütbe-i ḳurb ola ṣoñ **miʿrācı**
SE289 Oldı çün ḥikmet-i **miʿrāc** tamām / Döndi menzilgehe ol şāh-ı kirām
SE294 ʿUlemā kim vereşe oldı aña / Buldı **miʿrāc** dirāyetle ʿalā
SE768 Ser-firāz itmese ʿilmüñ tācı / Türküñ aşılmaḳ olur **miʿrācı**
SE1616 Ḥoḳḳa-i şuʿbededür tācı anuñ / Hep tenezzül ola **miʿrācı** anuñ
HH108 Ṣafları başḳa bir sevād oldı / Ṣaṭr-ı **miʿrāc-ı** müstezād oldı

2. namaz ibadeti

SE300 Müʿminīnüñ ki odur **miʿrācı** / Oldı tekbīrli devlet tācı

miʿrāc-ı mü'min [1] müminin miracı ‖ namaz ibadeti

S181 Aña dinse **miʿrāc-ı müʾmin** ne var / Yeter şāhidi minber ile menār

mīrāş [3] vefat eden bir akrabadan kalan mal ve mülk, miras

HH832 Aldı **mīrāş-ı** düşmen-i cānı / Yola girdi o Yūsuf-ı Ṣānī

NE1765 Biri bu ḥırsından o ṣadr-ı liʾām / Kimseye **mīrāş** ile itmez be-kām

HH2429 Yidi **mīrāşı** Ṭayyib ü Tāhir / Ḥāli mirāṣ-ḫˇārenüñ ẓāhir

mīrāş-hˇare [1] kendisine miras kalan kimse, mirasyedi ‖ savurgan, müsrif

HH2429 Yidi mirāsı Ṭayyib ü Tāhir / Ḥāli **mirāş-ḫˇārenüñ** ẓāhir

mirʾāt [11] ayna

S17 Dil-i şāfı mücellā ḳılup ẓātına / Ṣalar pertev-i mihri **mirʾātına**

S1297 Olup āb-ı **mirʾāt-ı** āhen-beden / Hevā ʿaksi maḥv eyler āyīneden

S1561 Gele bir nefes kim gülū ola teng / O dem vire **mirʾāt-ı** āmāle jeng

NE495 İtdi teneffüs dehen-i ṣubḥgāh / Oldı mükedder yine **mirʾāt-ı** māh

NE913 Tāḳ-ı felek deyr-i mükāfātdur / ʿAynını göstermede **mirʾātdur**

SE38 ʿAyn-ı hā zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi **mirʾāt-ı** siyeh pervāze

SE2303 Saḫt-rūy olma miṣāl-i **mirʾāt** / Çünki yoḳ ʿālem-i ṣūretde şebāt

SE2534 Kendü kendüñden utanırduñ eger / İtseñ ol ḫālde **miʿata** naẓar

SE3243 Ṣuç kimüñdür idelüm gel işbāt / Ḥākem olsun aramızda **mirʾāt**

HH419 Oldı ṣūret-nümā-yı **mirʾātum** / Sebeb-i būd ü ʿillet-i ẓātum

HH1253 Yaʿnī **mirʾāt-ı** ṣafḥa-ı rūʾyā / Rū-be-rū idi levḥ ile gūyā

mirʾāt-ı ʿālem-nümā [1] alemi gösteren ayna, Hamsenin ilk mesnevisi Sâkînâme. Bu mesnevinin diğer ismi "Âlemnümâ"dır.

S18 Anuñla bu **mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā** / Yaḳup penbe-i cisme virdi fenā

mirʾāt-ı cām [3] şarap kadehi

S820 Elüñde ola tā ki **mirʾāt-ı cām** / Elüñe baḳarlar senüñ ḫāṣ ü ʿām

S1040 Sikender kesüp baḫrı itmiş revān / Ḳomuş anda **mirʾāt-ı cāmı** nişān

HH2431 Oldı **mirʾāt-ı cām-ı** mey-gerdān / Geh Ġalatāyı itdiler seyrān

mirʾāt-ı İskender [2] İskender'in aynası. Ayrıca bkz. 'cām-ı İskender", "āyine-i ʿālem-nümā' md.

S1230 Anuñ pāy-ı taḫt ise fincānları / Bunuñ cāmı **mirʾāt-ı İskenderī**

SE785 Ṣafḥa **miʿāt-i Sikender**-āsā / Ṣūret-i nīk ü bed anda peydā

mirʾāt-ı mücellā [1] parlak ayna

NE1365 Sīne ki **mirʾāt-ı mücellā** idi / Cilvegeh-i şāhid-i maʿnā idi

mirʾāt-ı ṣāf [1] temiz, parlak ayna

HH636 Levḥī **mirʾāt-ı ṣāf** idi gūyā / İtdi taʿlīm-i ṭūṭī-i gūyā

mirʾāt-ı şühūd [3] varlık aynası, [tas.] Allah'ın tecell ettiği görünen âlem, dünya, kainat

NE121 ʿIşḳını mebnā-yı vücūd eyledi / Ṣayḳal-ı **mirʾāt-ı şühūd** eyledi

SE457 ʿIşḳdur gevher-i deryā-yi vücūd / ʿIşḳdur ṣayḳal-i **miʿāt-ı şühūd**

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i **mirʾāt-ı** ṣāf-ı keşf ü **şühūd**

mirfaḳ [1] arkadaşlık eden, birlikte bulunan

SE2117 Egilüp buldı selāmet **mirfaḳ** / Olmasa rıfḳı olurdı iki şaḳ

mīr-livā [2] miralay ile ferik arasında kalan ve paşalığın en alt kademesi olan subay rütbesi, tuğgeneral

SE1227 Olalı rüşvet-ile **mīr-livā** / Ẓulm ile oldı memālik yaġma

SE1231 Şʿol raʿiyyet ki olur **mīr-livā** / Müteseyyidlere beñzer meşelā

Mirrīḫ [6] güneşin etrafında dönen gezegenlerin beşincisi. Kırmızı görünmesi, eskilerce ilahî savaşaişaret olarak nitelenmiştir. Merih, Mars gezegeni

NE614 Ṭaşrada **Mirrīḫ** gibi tīġ-keş / Ḫāneye geldükçe olur zühre-veş

NE1181 Yürüdi üstüne o **Mirrīḫ-i** çihr / İtmege ġaltīde serin hem-çü mihr

SE3325 Merḥabā didi o tünd ü āfat / Aldı ḫançer ele **Mirrīḫ-şıfat**

HH154 Meh-i nev naʿl aña kevākīb mīḫ / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i **Mirrīḫ**

HH1180 Geldi **mirrīḫveş** o māh-cebīn / Elde kelle bir elde ḫançer-i kīn

HH2098 Farḳı **Mirrīḫ-i** çarḫdan çoḳ idi / Ḳılıcı üstine ḳılıç yoḳ idi

mirvaḥa [2] yelpaze

HH69 Semeküñ sūz-ı ġamla var hevesi / İki yanında iki **mirvaḥası**

SE1484 Kimde kim şāh-per-i himmet ola / Ḥaşre dek **mirvaḥa-i** rāḥat ola

mis [1] koku, misk

SE737 Vesaḫ-i **mis** gibidür bed-aḫlāk / Defʿ ider şerrini lā-büd iḫrāk

misāfir, müsāfir [3] bir kimsenin evinde geçici bir süre yiyip içerek yatıp kalkan, ağırlanan kimse, konuk

NE1866 Gördi **misāfir** sözi maʿḳūldür / Tārik-i maʿḳūl olan güldür
NE2687 Ḥikmeti gör nice **misāfir** gelür / İkisin ol gice araya alur
HH380 İki günlük **müsāfire** gerdūn / Oldı bir ḳāʿe-i zümürrüd-gūn

miṣāl [96]

1. benzer, eş, gibi

S139 Atıldıḳça çarha **miṣāl-i** peleng / Ḳalurdı düşüp sāyesi süst ü leng
S204 Görüp dürr-i naẓmın **miṣāl-i** ṣadef / Taʿaccüble dīvān urur kef-be-kef
S251 Yem-i aḫẓar-ı sebze-zār itdi cūş / **Miṣāl-i** sipāhān-ı rūyīne-pūş
S253 Ḥurūş itdi yine bedenlerde ḳan / **Miṣāl-i** nihāl-i gül ü erġavān
S290 Revān olup enhār-ı cemʿ-i keşīr / O ṣaḥrāyı itdi **miṣāl-i** ġadīr
S381 Ser-i ḫaşmı şemşīr-i Hindī ẕülāl / Dü-nīm eyledi hindüvāne **miṣāl**
S409 Ṭuyup būy-ı cān-perver-i āşınā / Tek ü pū idince **miṣāl-i** ṣabā
S415 Ḳarışmış nice rind-i ṣāḥib-kemāl / Olup muḫteliṭ şīr ü şekker **miṣāl**
S529 Söz aç yine vaṣf-ı nev ü köhneden / Dizilsün sütūruñ **miṣāl-i** beden
S1033 **Miṣāl-i** ḫarābātiyān-ı ṣarāb / Derūnunda şenlik birūnı ḫarāb
S1414 Hevāyile pürdür o mest-i ḫarāb / Cüdā olsa çatlar **miṣāl-i** ḥabāb
NE162 Rū-siyeh-i haşr ide ruḥsār-ı āl / Kendin ata āteşe hindī **miṣāl**
NE264 Lücce-güẕār olmada hem-çün nihenk / Ebre atılmaḳda **miṣāl-i** pelenk
NE273 Yürüdi miḥrāba o şāh-ı ḥarem / Ṣaff-ı mücāhidle **miṣāl-i** ʿalem
NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp emr-i Ḫudā / Lāneyi terk itdi **miṣāl-i** hümā
NE346 Oldı iki gevhere baḥr-ı kemāl / Vāṣıṭatüʿl-ʿaḳd-i imāme **miṣāl**
NE591 Ḳāḫ-ı felek ḳaṣr-ı Züleyḫā **miṣāl** / İtdi nice Yūsufa nīreng ü āl
NE660 Ġam ile ider neşvesi merdāne cenk / Ebr-i siyāh ile **miṣāl-i** pelenk
NE752 Sen de nevā ile bir āvāze ṣal / Ṭarz-ı nev-āyīn-i Nevāyi **miṣāl**
NE761 Uralı bu rāha piyāde ḳadem / Başına şaḳḳ oldı **miṣāl-i** ḳalem
NE827 Ṭutmuş iken ḫalḳ ile rāh-ı merām / Yine döner biri **miṣāl-i** imām
NE828 Kimi ḳabūl ile iderken mürūr / Ḳarşu gelür kimi **miṣāl-i** dübūr
NE876 Ḫāne-be-dūşāne **miṣāl-i** keşif / Sāḥil-i baḥr-ı keremi muʿterif
NE879 Ṣafḥa-i dīvānı olup pür-ṭaraf / Gevher ile oldı **miṣāl-i** ṣadef
NE885 ʿAdli eger olsa muʿīn-i ġazāl / Şīr süvār ola ġazāle **miṣāl**
NE1031 İtmede peymāne pür olup şitāb / Bir nefesi ḳaldı **miṣāl-i** ḥabāb
NE1175 Bir şeb alup çeşmini ḫāb-ı ḫuzūr / Eyledi eşkāl-i **miṣāli** ẕuhūr
NE1180 Çekdi ḳılıç aña celāle **miṣāl** / Eyledi bin ḳahr ile ʿarż-ı celāl
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o dem / Sā'id-i Hindīyi **miṣāl-i** ḳalem
NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiṣ yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr emriyle **miṣāl-i** cenīn
NE1302 Gitse uçar şuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī **miṣāl**
NE1380 Geldi o şāhenşeh-i Yeṣrib-ḥarem / Ṣalını şalını **miṣāl-i** ʿalem
NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre āb / Ṣaçdı dür-i feyżi **miṣāl-i** seḥāb
NE1456 Gūş idüp ol ceẕbeyi cümle enām / Uçmaġa ʿazm itdi **miṣāl-i** ḥamām
NE1459 Tāb düşüp sīnesine mihr-veş / Başın alup gitdi **miṣāl-i** güneş
NE1475 İtmeġe sevdā-girī-i vecd ü ḫāl / Mışra idi niyyeti zevraḳ **miṣāl**
NE1556 Cism **miṣāli** eyleye āyine-sān / Gök demüre ġarḳ olur imiş ʿayān
NE1595 Başın alup şehrden oldı revān / Āteş urup tütdi **miṣāl-i** duḫān
NE1669 Bir mütelāşi mütelevvin-müzāc / Girmede her renge **miṣāl-i** zücāc
NE1714 Beẕl ü niṣār ile **miṣāl-i** nesīm / Aça dür-i ḥabbını dest-i kerīm
NE2106 Bir gözi anuñ da **miṣāl-i** ḥıyāż / Olmuş idi ḳara şu inüp beyāż
NE2134 Taḫta delüp nite ki aġaçḳaḳan / Bāma çıḳup gāhī **miṣāl-i** zeġan
NE2200 Ḳonmaz idi ḫāke **miṣāl-i** hümā / Görmez idi hiç izin ehl-i hevā
NE2286 Bir sene içinde **miṣāl-i** ḥıyār / Ḥāṣıl olup hem bula mı intişār
NE2427 Cürm-i zinā ile kimi bāḫuşuş / Ola ser-efgende-i **miṣāl-i** lüṣūş
NE2467 Giydügi cümle alaca perniyān / Çenber-i destārı **miṣāl-i** zenān
NE2475 Çabuḳ idi ḫayli **miṣāl-i** ġazāl / Başḳın idi heb aña fikr ü ḫayāl
NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i kūh-ı deng / Pençe urup ḫāke **miṣāl-i** peleng
NE2798 ʿĀḳıbet uzandı **miṣāl-i** yılān / Parmaġınuñ üstüne geldi hemān
NE3042 Rūz ü şeb ālūde vü nāsüşte-rū / Künde-dehān idi **miṣāl-i** sebū
NE3086 Naḳşı güzel dil-ber-i raʿnā **miṣāl** / Oldı ḫaṭı zīver-i ḥüsn ü cemāl
SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i debistān-ı cemāl / Resm-i tevḳīʿ-i **miṣāl-i** iclāl
SE85 Ḥaclegāhında ʿarūs-ı Nāhīd / Baş göz oldı **miṣāl-i** ḫurşīd
SE631 Ola ḫalḳ içre **miṣāl-i** iblīs / Müftī-i mācin ü ehl-i telbīs
SE425 Baḫşine gelse eger ʿallāme / Aḳşadur anı **miṣāl-i** ḫāme
SE932 Kimi dir kim uça mānend-i ṭuyūr / Kimi dir ola **miṣāl-i** zenbūr
SE1174 Ḫah u nāḫāh **miṣāl-i** şeb-i tār / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i eẕhār

SE1285 Perde-i ġaflet olınca sātir / Oldı eşkāl-i **miṣāli** ẓāhir
SE1330 Cism-i insānda **miṣāl-i** beşerāt / Taġıla rūy-ı zemīne ḥaşerāt
SE1691 Oldı ẓulm-ıla o mülk maʿmūr / Zār u bī-berg **miṣāl-i** ṭanbūr
SE1698 Seḥerī ḫalḳ **miṣāl-i** encüm / Hep olup gūşe-i kāşānede güm
SE2065 Ḫānesi ḫāne-i satranc **miṣāl** / Faḳr-ıla ḥabbeye muḥtāc ʿiyāl
SE2303 Saḫt-rūy olma **miṣāl-i** mirʾāt / Çünki yoḳ ʿālem-i ṣūretde ṣebāt
SE2506 Olmadı ḳāṣıd o şeb nāme-güẓār / Gizledi anı **miṣāl-i** şeb-i tār
SE2553 Nefsüñi körelmeg-içün maḥżā / Düşme her cāha **miṣāl-i** aʿmā
SE2765 Ḳoltuġa sinme **miṣāl-i** ḫançer / Ḳarşu ṭur düşmene mānend-i siper
SE2965 Rūz-ı rūşenle **miṣāl-i** şeb-i tār / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u yesār
HH204 Dem-i ʿadli cihāna rāḥat-res / Ḳāleb-i ādeme **miṣāl-i** nefes
HH415 Ṣuret-ārā-yi arzū-yı muḫāl / Perdedār-ı ḫayāl-bāz-ı **miṣāl**
HH650 İtdi el oyının **miṣāl-i** nihāl / Münfaʿil oldı bundan ol gül-i āl
HH674 Ṭıfl-ı nevres olunca vāḳıf-ı ḥāl / Ditredi bāddan **miṣāl-i** nihāl
HH871 Encüm içre **miṣāl-i** māh-ı temām / Şāhlar içre ser-firāz ü be-nām
HH876 Oldı ol şehre şāh-ı bā-teʾyīd / Māh içinde **miṣāl-i** yevm-i saʿīd
HH901 Tīr-i tīzi **miṣāl-i** şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra çekerdi mīl-i fenā
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i ʿaẓīm / Niʿmeti çoḳ **miṣāl-i** Dār-i Naʿīm
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i kerīm / Bir nefesde **miṣāl-i** bād-ı nesīm
HH1097 Ẓāhirā ḳıldı gerçi ʿarż-ı rıżā / Līk ḳalbi **miṣāl-i** ehl-i riyā
HH1326 Deşt ü kūhsārda ġazāle **miṣāl** / Geh ẓuhūr itdi ṭolındı ġazāl
HH1468 Pāk-bāzem **miṣāl-i** mevc-i biḥār / Gelmesün ḫāṭır-ı şerīfe ġubār
HH1495 Çün merāyā-yı ḥaclegāh-ı **miṣāl** / Düşleri itdi şaḫs ile timṣāl
HH1498 Oldı dil-ber **miṣāl-i** gül-deste / Ḫiẓmet-i ʿāşıḳa miyān-beste
HH1504 Yirine geldi meh gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem **miṣāl-i** necm-i seḥer
HH1550 Dergeh-i şehde merdek-i muḫtāl / Dāʾim eksük degildi kefş **miṣāl**
HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı dem / Gözi ṭolar **miṣāl-i** sāġar-ı Cem
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün sulṭān / Tāc-ı zerle **miṣāl-i** mihr-i cihān
HH1750 Gāh ḳaʿre dalup dür-i nā-yāb / Geh göründi seri **miṣāl-i** ḥabāb
HH1753 Taḫta pāreyle ḫaste vü bed-ḥāl / Yana yana giderdi şemʿa **miṣāl**
HH2110 Levḥ-i meşki **miṣāl-i** ṣafḥa-ı sīm / Ki sevād itmiş anda kilk-i dü-nīm
HH2154 Ṭurdı boynın burup ṣurāḥi-vār / Zār u maḥzūn **miṣāli** bu tīmār
HH2253 Burdı boynın **miṣāl-i** ṭāḳ-ı rezān / Oldı yaşin yaşin gözi giryān
HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda ṣan **miṣāl-i** ḥabāb
HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / Virdi ḥükmin **miṣāl-i** cām-ı şarāb
HH2484 Ayrılup ʿāḳıbet **miṣāl-i** ṣadef / Düşdi ol iki dür-i dürc-i şeref
HH292 İtdi herkes bahāra istikbāl / Çıḳdı seyre **miṣāl-i** bād-ı şimāl

2. örnek alınan şey, örnek

SE2384 Meskenet ḳıl yürü mānend-i zülāl / Pes degil mi bu mesel saña **miṣāl**
SE3371 Var-ıdı bir zen-i muḫtāle **miṣāl** / Delleyi ṣatmaġa belki dellāl

misk [5]

1. misk geyiği de denilen bir cins ceylanın göbeğinden çıkan keskin ve güzel kokulu bir madde

NE3106 Ṣafḥa çemenzār-ı Ḫutendür meger / Nāfe-i **misk** oldı aña noḳṭalar
SE696 Nāfe-i **misk** ider meskeneti / Bulur üftāde iken menzileti

2. miskten yapılan güzel koku

S127 ʿAceb şām-ı ferḫunde-i dil-peẕīr / Ki mehtāb ile oldı **misk** ü ʿabīr
HH558 Geldi sūdā-ger-i sevād-ı Ḫuten / Ṭoldı bu ḫāne **misk** ü ʿanberden
HH1271 Nerm idüp **misk-i** sūde-veş ḫākin / Ḳılsun āmāde ṣafḥa-ı pākin

misk-i Ḫuten [1] Çin ile Türkistan arasında misk geyikleri ile meşhur bölge Hoten'de bulunan bir cins ceylanın erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden alınan misk maddesi ile yapılan güzel koku, Hoten miski

S1110 Felek ṭurma şaçmaḳda **misk-i Ḫuten** / Güm eyler izin kūy-ı yāre giden

miṣḳāl [2] kıymetli taşların ve sairenin tartılmasında kullanılan bir buçuk dirhemlik ölçü, yirmi kıratlık ağırlık ölçüsü birimi, tanıkta "miṣḳāl ile gözetmek" "en dikkatli şekilde kılı kırk yararcasına" anlamında kullanılmıştır.

S1085 Gözet muṭribā bezmi **miṣḳāl** ile / Ṣafā-baḫş ol aḥbāba miṣḳāl ile
S1085 Gözet muṭribā bezmi miṣḳāl ile / Ṣafā-baḫş ol aḥbāba **miṣḳāl** ile

miṣḳallemek [1] detaylı bir şekilde ölçüp tartmak

SE1590 Ẓurna-zen gibi üfürme lāfı / Hele **miṣḳalleye** bir eṭrāfı

mişḳale [1] kılıç, ayna, cam gibi şeylerin pasını, kirini temizlemeye, onları cilalamaya yarayan alet

SE1560 Silmiş āyīne-i dilden jengi / Arada **mişḳale-i** yek-rengi

miskīn [1] aciz, zavallı, muhtaç

SE961 Olma dil-dāde-i mūy-ı pür-çīn / ʿAḳluñı başına cemʿ it **miskīn**

miṣl [6] benzer, eş

NE1395 Bir kerem idi bu ki olmuş degil / Vaṣf idemem **miṣli** görülmüş degil

NE2674 Bu **miṣillü** hūb dimiş bir feke / ʿĀlem içinde er odur er sike

SE2024 Görmedi **miṣlüñi** bir daḫı felek / Yigit olınca senüñ gibi gerek

SE2584 Seyriden ʿālemi cām-ı cemde / Görmedi **miṣlin** anuñ ʿālemde

SE3388 ʿAcem içre nite kim Ḥācı Ḳıvām / Rūmda **miṣli** bulınmaya tamām

HH900 Ḳader-endāz idi bahādur idi / Ḳabża fenninde **miṣli** nādir idi

mismār [1] çivi

NE22 Noḳṭa vü med zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya ser-i **mismāra** iner fāsıdur

miss [1] bakır madeni

NE146 Zerre-i luṭfuñla idüp behre-yāb / **Miss-i** dil-i zārını it zer-yāb

misvāk [3] misvak ağacının 20-25 santim uzunlukta kesilerek ucu kalem gibi açıldıktan sonra dövülerek lifleri ortaya çıkarılması suretiyle fırça haline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması İslam dininde sünnet olan çubuk

S503 Ṣoḳar şāḫ-ı **misvāki** başa yine / Ṣalar gergedan gibi gördügüne

S802 Ṭutup kāse-i reng-i laʿlīye fem / Dehānuñda **misvākını** ḳıl ḳalem

SE1617 Ana **misvaḳ** ü dehān-ı pür-lāf / Oldı ferrāşe vü cārūb-ı güẕāf

mīşezār [1] meşelik

S333 Olup bayraḳ-ı sürḫ ü zerd āşikār / ʿAlevlendi gūyā ki bir **mīşezār**

mīve [27] meyve, semere

S729 Dizilmiş ṭurur **mīvesi** rāygān / Nitekim ṣalıncaḳdaġı sāyebān

S731 Yetişmiş kimi ḫāṣıl itmiş yemiş / Virüp **mīve** kestānesi çatlamış

S1293 Ḳızup yapraġı **mīvenüñ** tāze-veş / Varaḳ üzre ḥelvā pişirdi güneş

NE1096 Söz ki olur **mīve-i** terden leẕīẕ / ʿIşḳ ile cüllāb-ı şükkerden leẕīẕ

NE113 Naḫle dönüp günbed-i sebz-i sipihr / Oldı anuñ **mīvesi** tārīḫ-i mihr

NE1276 Ḥūr ile ġılmāna çeken işṭār / **Mīve** uman bī-meded-i nevbahār

NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i pür-şīve-dür / Nükte varaḳ içre biter **mīvedür**

SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla varur / **Mīve-i** ter yirine söz ḳoparur

SE700 Ḥāmil-i **mīve-i** nev-bāve-ṣıfat / Bir iki günde bulursa rifʿat

SE1989 İllere söyler iken şīve ile / Dest-māluñ götüre **mīve** ile

SE2027 Naḫlını ḫāk-ile yeksān eyler / **Mīve-i** vaṣlını erzān eyler

SE2075 Beẕl idi kendi eliyle kārı / Şāḫ-ı **mīve** nite kim ezhārı

SE2313 Eyleye himmet-i bī-endāze / **Mīve-i** luṭf ola her dem tāze

SE2723 **Mīvesin** çünki yimez ṭoyınca / Bārī ḳazsa ḳuyuyı boyunca

SE2730 Ṭutalum kim yetişe **mīve-i** ter / Sen de ol vaḳte yetişmek ister

SE2744 Şaḫlar tāze yetişmiş aʿlā / **Mīveler** cümle irişmiş ẕībā

SE2749 Evvel ü āḫire ġafletle meger / Getürür nice ṭabaḳ **mīve-i** ter

SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp şehe gebr / Dir ki farż oldı baña **mīveye** ṣabr

SE2754 Yiyemez **mīve** diyü ʿabd-i kemīn / Eyledi şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemīn

SE2756 Gözedüp lāzime-i ʿahd-i ḳadīm / Yimedüm **mīveden** Allāh ʿalīm

SE2759 Yoḫsa ḫasta degilem ben nāciz / Ki idem **mīveye** dāyim perhīz

SE2910 Ravża-i Ḳudsüñ olur güstāḫı / Ḳoparur **mīve** egüp her şāḫı

HH1272 Ṭarḥ idüp tāze nahli ṣatrancī / Ṭolsun ol ḫāke **mīvenüñ** genci

HH1304 Dökülüp şāḫ-ı **mīveden** ezhār / İtmiş evrāḳa sīm ile ḫalkār

HH1710 **Mīve** ḳısmı mıdur yenür mi ola / Yoḳsa bir sözmidür denür mi ola

HH2540 Şāḫ-ı nev-berde **mīve** bār-ı girān / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş çevgān

HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i vaḳt-i ezhārın / Ṭutdı eşcārı **mīveden** bārın

mīve-efşān(ende) [2] meyve saçan, meyve veren

NE63 Naḫl-i ṭırāzende-i ṭarz-ı kelām / **Mīve-feşānende-i** dāmān-ı kām

HH1629 Āba naḳş eyleseydi sāye-miṣāl / **Miyve-efşān** olurdı tāze nihāl

miyān [13]

1. kemer takılan yer, bel

S241 Alup dūşına Gāveyānī siper / Ḳuşandı **miyāna** Keyānī kemer

S362 **Miyānında** çetr-i şeh-i nām-ver / Çözer ḳubbe vü çenber-rān siper

NE2700 Buldı yataġında seg-i hüner-kār / Şīr-i **miyān** āhū-yı merdüm-şikār

NE2987 Çözdi **miyānında** anı itdi dūr / Ḳodı başı altında itdi ḫużūr

HH873 Tāc-ı zerle **miyān-ı** şāhānda / Şāh idi pāy-ı taḫt-ı Māhānda
HH963 Gül ü zanbaḳ **miyān-ı** ʿarʿarda / Berg-i süsenden eylemiş perde
HH2745 Raʿyet-i himmeti bülend itdüm / Tīġ-i ʿazmi **miyāna** bend itdüm

2. orta, ara

S875 Ṭolı duḫter-i rezle cām-ı şarāb / **Miyānında** Ḳız Ḳulesidür ḥabāb
HH725 İricek köprinüñ **miyānına** / Baḳdı ol ḫūb çünki yanına
HH2320 Eylemiş ol neheng-i bī-pervā / Cayını çaḳ **miyāne-i** deryā
HH2477 Ḳaldılar nice gün fürū-mānde / Müteḥayyir **miyān-ı** ʿummānda
HH2608 Zāġ-ı ġammāz-veş ġurābü'l-beyn / Serd-sāz-ı **miyāne-i** ḳamereyn
HH2752 İrdi ol gevher-i **miyāneye** dest / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya irişdi şikest

miyān-bend [1] kuşak

NE1383 Kāhkeşān gibi cevāhir-nigār / Her birinüñ başḳa **miyān-bendi** var

miyān-beste [1] bel bağlamış, işe hazır

NE720 Derd-i seri daġdaġa-i tāc-ı zer / Gönli **miyān-beste-i** ʿışḳ-ı güher
HH1498 Oldı dil-ber miṣāl-i gül-deste / Ḫizmet-i ʿāşıḳa **miyān-beste**

miyān-pāça itmek [1] sürüştürmek, ovmak

NE2750 Dāʾim olur lücce-i efkāra ġarḳ / Gāhī **miyān-pāça ider** gāhī larḳ

miʿyār [6] ölçü, kıymet ve saflık derecesini gösteren ölçüt, ayar mıkyası, mizan

SE809 Meḥek-i tecribe oldı der-kār / Güher-i maʿrifet oldı **miʿyār**
SE1254 Manṣıba ʿilm-iken evvel **miʿyār** / Ṣarṭ-ı vāḳıf gibi cehl oldı medār
SE1276 Manṣıbuñ aḳça idi **miʿyārı** / Elde mizānı ile ḳanṭārı
HH254 ʿAdl-i mīzānın eyledi der-kār / Aġar ol senge rāstdur **miʿyār**
HH2768 Ehl-i **miʿyāra** idelüm cezmi / Üç yüz aḳçe ḳażāya degmez mi
HE74 Ḫıred **miʿyārı** ʿaşḳuñla hebādur / Ser-i zülfüñ gibi pā-der-hevādur

mīzāb [1] oluk

S492 Ṣurāḥīleri oldı **mīzāb-ı** ḫūn / Ṣarāb ile pür-cāmı girdāb-ı ḫūn

mizāc [14]

1. bir kimsenin yaradılıştan gelen manevi nitelik ve eğilimlerinin tümü, huy, tabiat, yaradılış

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / **Mizāc-ı** tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i ter **mizāc** / Şīr ü şükker gibi bulur imtizāc
SE744 Olsa sevdā ile muḫtāc-ı ʿilāc / Tenḳıyeyle ide taḥṣīl-i **mizāc**
SE751 İtmese kişi **mizācın** ıṣlāḥ / Olamaz ṭabʿı pezīrā-yı ṣalāḥ
HH202 Oldı farḳında bir muʿallaḳ tāc / Günbed-i çarḫ-ı şeb-çerāġ **mizāc**
HH2157 Güft ü gū eyleyüp **mīzācınca** / Didi ey dil-şikeste ḥāl nice

2. sağlık, bedenin hastalık ve sağlık bakımından durumu

S470 Cemi cām-ı merg ile mest eyledi / Zücāc-ı **mizācın** şikest eyledi
S933 **Mizācumca** bir şerbet içür baña / Bulunmaz mı gönlümce cām-ı şafā
S1238 Bahāra çıḳarsa o muḫtel **mizāc** / Ṣarāb-ı uṣūl ile itsün ʿilāc
S1241 Bahār itdi bāġuñ **mizācın** dürüst / ʿAceb mi şükūfe uyanursa cüst
SE743 Bozılursa dem-i fāsidle **mizāc** / Şīşe çekmekle olur aña ʿilāc
SE752 Daġdaġa virse **mizācında** fütūr / Ola mı cānda ṣafā dilde ḫużūr
SE871 Müstaʿid olsa bozılmaġa **mizāc** / İmtizāca idemez kimse ʿilāc
SE1329 Saġ olduḳça vücūdı her dem / Pür-fesād ola **mizāc-ı** ʿālem

mīzān [14]

1. tartı, terazi

S64 Ṭutup elde **mīzān-ı** şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh üzre cüst
S1156 Zen-i çarḫ ider var ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i **mīzān** ü rişte şuʿāʿ
S169 Olup keff-i **mīzānda** Yūsuf-miṣāl / Şuʿūd itdi ʿulve o ferḫunde-fāl
NE468 Sīm degil beẕl-i zer-i nāb ile / Keffe-i **mīzānları** pür-āb ile
SE1276 Manṣıbuñ aḳça idi miʿyārı / Elde **mizānı** ile ḳanṭārı
SE1361 Ḥükm-içün fikre varup nice zamān / Eyleyüp ʿaḳl-ıla fikri **mīzān**
SE1478 ʿAdl bir rast-reviş-i **mīzāndur** / Keffeyi aġduracaḳ iḥsāndur
SE1556 Zer-i sencīde ki erzān oldı / Senc-i zer keffe-i **mīzān** oldı
SE2881 Oldı şāhīn-i terāzū usṭūr / Seng-i **mizānı** der-i pāk-i buḥūr
HH254 ʿAdl-i **mīzānın** eyledi der-kār / Aġar ol senge rāstdur miʿyār

2. mahşer günü iyi ve kötü amelleri tartacak olan manevî terazi

SE220 Rūz-ı **mīzānda** yiter ẕerrece ʿavn / Rīzesi seng-i terāzū-yı dü-kevn
SE897 İntiẕār-ı dem-i ḥaşr ü **mīzān** / Ola göz yumup açınca güẕerān
SE1069 Rūz-ı **mizānı** añan devlet-mend / Aşaġı ḳor ne ḳadar olsa bülend

3. başak burcunun yanında bulunan ve tamamı dört yıldızdan oluşan burç, terazi burcu

HH152 Pāye-baḫşende-i rikāb oldı / Burc-ı **Mīzānda** āfitāb oldı

mīzān-ı ʿadālet-kār [1] adaletle işleyen terazi
SE1067 Ḳıldı **mīzān-ı ʿadālet-kārın** / Her kişi bilmeg-için miḳdārın

mīzān-ı ʿaḳl [1] akıl terazisi, mantık
HH483 Nā-gehān irdi aña bir ḥālet / Virdi **mīzān-ı ʿaḳlına** ḫiffet

mīzbān [6] misafir kabul eden kimse, ev sahibi
NE1215 Ḳursa siyeh ḫānesin ol **mīzbān** / Aña ḳonar peşşe gelür her zamān
NE1863 Ḳıldı tażarruʿlar aña **mīzbān** / Tā ki ṭarīḳinde ola hem-ʿinān
SE2510 **Mīzbān** çıḳdı yine mihmāna / Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna
HH387 **Mīzbān** eylemiş ḳażā ḳaderi / Her kişinüñ naṣībi mā-ḥażeri
HH1071 **Mīzbān** didi kim ʿAdendür bu / Pāy-ı taḫt-ı şeh-i Yemendür bu
HH1077 **Mīzbāna** vedāʿ idüp ol dem / Girdiler yola her biri ḫurrem

mīzer [4] peştemal
HH962 **Mīzer-i** nīl-gün olup beste / Oldı berg ile baġlu gül-deste
HH964 Ābda **mīzer** ile her dil-ber / Ṣīşede sünbül içre ġonce-i ter
HH966 Oynayup luʿbetān-ı sīmīn-ber / Ḫātemi **mīzer** içre gizlediler
HH967 Tenlerüñ nūrı ṭaşraya urdı / **Mīzerüñ** gözleri neler gördi

mizmār [1] ney, kaval, düdük türünden bir nefesli saz
SE2622 Bildügim ṭutdura **mizmāra** füsūn / Her ne şeyṭān olursa olsun

Mollā, Mollā-yı Rūm [3] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.672/1273)
S271 Ya ṣandūḳa-i ḳabr-i **Mollā-mişāl** / Dem-i nāy-ı rūyīn ile buldı ḥāl
NE1656 Ḥişşe yeter ḳıṣṣa-i **Molla-yı Rūm** / İtdi meh-i bedr anı şems-i ʿulūm
NE1115 Kāmil iken ḥazret-i **Mollā-yı Rūm** / Eyler idi şiʿr ile neşr-i ʿulūm

mollā [8] müderrislikten daha üstün bir ilmiye rütbesinde, mevleviyet veya büyük kadılık pâyesinde bulunan kimse; âlim, hoca
SE446 Gül gibi pür-ẕeheb eyler kefini / Muṭribüñ nite ki **mollā** defini
SE3039 Devr-i eyyām-ıla ol merd-i benām / Oldı **Mollā-yı** hükūmetgehi Şām
SE3069 Gördi ḥākimde çün āṣār-ı ġażab / Ṭurmadı gitdi o **Mollā-yı** ʿArab
HH619 Vażʿı taġyīr olındı **mollānuñ** / Ḳanı evvelki hāleti anuñ
HH798 Çıḳdı zindandan ol meh-i Kenʿān / Geldi **mollāyı** eyledi ḫandān
HH682 Bildi **mollā** ki vardurur bir ḥāl / Anı tenhāya çekdi itdi suʾāl
HH687 Vākiʿ-i ḥāli ṭuydı çün **mollā** / Cüst ü cū eyledi bu derde devā
HH835 Pīr-i Kenʿān gibi çeküp ġamını / Ṭutdı **Mollā** Efendi mātemini

Mollā Ḫünkār [1] Sultan (Çelebi) I. Mehmed (ö. 824/1421)
SE3111 **Molla Ḫünkār** güvāh-ı ʿādil / Çeşme ḫod ḳābil-i inkār degil

mort [1] bkz. ‘tort mort’ md.
NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort **mort** / Yaşmaġı biñ ḳadına virürdi zort

muʿaccel [1] önceden verilen, peşin. Ayrıca bkz. ‘mehr-i muʿaccel’ md.
SE1466 Bilürin ḥāṣılı bī-ḥayf ü dirīġ / ʿAḳdına mehr-i **muʿacceldür** tīġ

muʿādāt [1] iki tarafın birbirine karşı duyduğu husumet, düşmanlık
SE2261 Lā-cerem aña müdārāt gerek / Terk-i ġavġā vü **muʿādāt** gerek

muʿādelet-güster [1] adalet dağıtan
HH1913 Var idi Işfahānda ol demler / Bir şehin-şāh-ı **muʿadelet-güster**

muʿādil [1] eşit, denk, eşdeğer
NE1285 Nehr-i cinān olmasa ger rū-nümā / Gökşu yeter aña **muʿādil** saña

muʾaḫḫar [1] sonra, sonraki
HH124 Cümleye ḥātime o serverdür / Ṣıfr evvel elif **muʾaḫḫardur**

muʿallā [2] yüksek, yüce
S129 **Muʿallā** şeb-i Ḳadrden pāyesi / Şeb-i Ḳadr anuñ kemterin sāyesi
NE1231 Hind ise ḫūd ḳatı degilken yapar / Tāḳ-ver ü ak ile **muʿallā** kemer

muʿallā-cenāb [1] yüksek mertebeli, yüce makamlı
NE2369 Gūş idicek şeyḫ-i **muʿallā-cenāb** / Eyleyüp ol ḳāḍı-i ʿadle ḫiṭāb

muʿallaḳ [4]
1. asılı, askıda
NE360 Çarḫa çıḳup ġulġule-i kerre-nāy / Ṭās-ı felek oldı **muʿallaḳ** derāy
HH202 Oldı farḳında bir **muʿallaḳ** tāc / Günbed-i çarḫ-ı şeb-çerāġ mizāc
2. takla. Ayrıca bkz. ‘yek muʿallaḳ’ md.
HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök tere batdı yek **muʿallaḳda**
3. taklacı, güvercin

S1182 Ḫurūş eyledi yine ḫumdan şarāb / Bu şevḳa **muaʿllaḳlar** itdi kebāb

muʿallaḳa [1] İslamiyetten önce Arap şairlerinin yazıp Kâbe'nin kapsına astıkları şiirlerin her biri. Ayrıca bkz. 'sebʿa-i muʿallaḳa' md.

HH31 Meh-i nev ḥalḳa-ı muṭabbaḳadur / Yediger sebʿa-i **muʿallaḳadur**

muʿallim [3] ders veren, okutan, öğreten müderris, hoca

SE3492 Nice olmaya **muʿallim** nādim / Derd-mendüñ adın eyler muġlim

HH1578 Var idi bir **muʿallimi** anuñ / Fużalāsından idi devrānuñ

HH1680 Yaʿni tezvīri ile ol ẓālim / İtdi nām-ı **muʿallimi** muġlim

muʿammā [4]

1. anlaşılması güç, manası gizli şey

SE935 Añlanılmadı bu maʿnā gördüm / Fetḥ olınmadı **muʿammā** gördüm

HH1708 Bu **muʿammā** ʿaceb muʿammā dur / Ne çıḳar bundan ey şeh-i Ḳāhir

HH1708 Bu muʿammā ʿaceb **muʿammādur** / Ne çıḳar bundan ey şeh-i Ḳāhir

2. bir varlığın, kişinin adını bulduracak biçimde düzenlenmiş manzume, bir isme delâlet eden söz, mısra ya da beyit

SE2898 Bula āḫir nefes ol ḥüsn-i hitām / Ḳoya naẓm içre **muʿammā** gibi nām

muʿanber [2] amber sürülmüş, amber karıştırılmış, amber kokulu

S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i bütān-ı cemīl / Olur bezme şemʿ-i **muʿanber** fitīl

NE263 Mūyı bir yeşīm-şıfāt ü dil-pesend / Añsa şaçı gibi **muʿanber** kemend

muʿārıż [3] karşı gelen, muhalif

NE2049 ʿĀrıża gibi aña ʿārıż idi / Her ne cevāb itse **muʿārıż** idi

NE2667 Bir soñra derbeder anı bulur / Pīş-i ḳademlikde **muʿārıż** olur

NE2679 Nice **muʿārıż** olasın sen baña / Bildüririn ḥaddüñi bir gün saña

muʿarrif {muʿarref} [1] bilinen, tanınan, ünlü

NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı **muʿarrif** kilāb / ʿIṭr u ʿabīriyle verilmişdi tāb

muʿaṭṭar [] güzel kokulu, ıtırlı

muʿaṭṭar-meşām [1] güzel kokan, burna güzel gelen

S1569 Varam bezm-i ḫulde **muʿaṭṭar-meşām** / Raḥīḳ-i ḥayāt ola müşgīn ḫıtām

muʿaṭṭar-nefeḥāt [1] güzel kokular yayan

SE3 Oldı sünbül gibi zeyn-i ṣafaḥāt / Ṣafḥası bāġ-ı **muʿaṭṭar-nefeḥāt**

muʿazzim [1] okuyup üfleyen kimse ‖ sihirbaz

HH1879 Āh-ı ʿāşıḳla ḫaste olsa ḥabīb / Ne **muʿazzim** ʿillāc ider ne ṭabīb

mubaṣṣır [1] gözeticilik yapan kimse, bakıcı, bekleyici

SE2055 ʿAḳl-ıla olsa eger kesret-i māl / Olmaya şaḫṣ-ı **mubaṣṣır** dellāl

mūbid [1] Zerdüşt din adamı, Mecûsî rahibi

NE1910 Übbeheti haşmet-i **mūbid** gibi / ʿIrż ise īmān-ı muḳallid gibi

mubṭan [1] içten pazarlıklı, kindar

S1420 Kederden ḫalāṣ olamaz muṭṭaṣıl / Ḫum-ı mey gibi **mubṭan** u tīre-dil

mubṭıl [2] hükümsüz kılan, iptal eden, reddeden

SE1236 Lā-cerem ḥaḳḳı ḳoya **mubṭıl** ola / Yā bile ẓulm ide yā cāhil ola

SE1237 İster ol ḫāme ya **mubṭıl** ya muḥıḳ / Derzi miḳrāżı gibi ḥalvālıḳ

mubṭin {mubṭan} [1] bkz. 'mubṭan' md.

HH895 Būm-veş şūm idi o ḫāne-ḫarāb / Ḫā'in-i **mubṭin** idi hem-çü ġurāb

mucīb [3] icap eden, sebep olan; sebep, vesile

SE955 Ehl-i īmān ile iy Rabb-i **mucīb** / Raḥmetüñ eyle ʿAṭāyīye naṣīb

SE2529 Nefs kim **mūcib-i** ẓillet oldı / Ādeme bāʿiṣ-i ẓillet oldı

HH1200 Maḥż-ı tevfīk olup bu vażʿ-ı ġarīb / İtdiler şükr-i bārgāh-ı **mucīb**

muʿciz(e) [8] büyük peygamberler tarafından gerçekleştirilen halkı acizlik ve hayret içinde bırakıp imana gelmelerine aracı olan olağanüstü durumlar

S85 Ẓuhūr itdi andan nice **muʿcizāt** / Kelām-ı ḳadīm aʿẓam-ı beyyināt

NE198 Aḥmed-i Maḥmūd eşer-i **muʿcizāt** / Seyyid-i kevneyn-i ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt

NE221 Oldı ḳarīn ebre bu deryā-yı nūr / İtdi dür-i **muʿcize** bir bir ẓuhūr

NE1426 Bende-i maḳbule füyūżāt-ı ḥaḳ / **Muʿcize-veş** oldı kerāmet-i ḥaḳ

NE1427 Belki kerāmātı bu maḥlaşlaruñ / **Muʿcizesidür** yine peyġamberüñ

NE1428 Maʿnīde ey perr ü ḫayrü'l-ʿibād / **Muʿcize** inkārı olur bu ʿinād

NE3145 Şāʿir-i sāḥir geçinürseñ eger / Naẓmum aña **muʿciz-i** Mūsā yeter

HH120 **Muʿcizine** delīl ararsa debīr / Māh ider müddeʿāmızı tenvīr

muʿciz-nesāḳ [2] mucizeler ortaya çıkaran

S207 Zihī kār-fermā-yı **muʿciz-nesaḳ** / Ser-engüşt-i rümḥı ider māhı şaḳḳ

S1526 Olup dür-feşān kilk-i **muʿciz-nesaḳ** / Pür itdi hemān dāmenin her varaḳ

muʿcize-i şaḳḳ-ı māh [1] Hz. Muhammed'e peygamberliği sırasında verilen işaretiyle ayın ikiye ayrılıp tekrar birleşmesi mucizesi

NE216 Olmaġiçün ṣadrını şerḥa güvāh / İtdi ʿayān **muʿcize-i şaḳḳ-ı māh**

muʿciz-nikāt [1] acze düşüren, şaşırtan, mucize gibi nükteler

NE62 Hāmil-i sırr-ı dil-i **muʿciz-nikāt** / Nükte güẕārende-i güş-ı devāt

muʿciz-ṭırāz [1] mucizeleri süsleyip donatan

S1487 Ḥaḳīḳatle hem-reng olupdur mecāz / ʿAceb dil-güşā naẓm-ı **muʿciz-ṭırāz**

muḍḥik [2] güldüren, komik

NE1899 Ḥayf ki **muḍḥiklik** olup muʿteber / Masḫaralıḳ oldı cihānda hüner

NE1972 **Muḍḥik** idi ḫayli o bī-neng ü nām / Seyrine ḫayrān idi heb ḫāṣ u ʿām

SE1219 Veled-i ṣāliḥ-i nev-sāleleri / Meʿak ü **muḍḥik** ü gevsāleleri

muḍḥikāt [1] gülünecek şeyler

NE3148 Hezl yüzünden yazılan **muḍḥikāt** / Baña degil bāʾiṣ-i noḳṣan-zāt

muḍḥiklik [1] güldürücülük, komiklik

NE1899 Ḥayf ki **muḍḥiklik** olup muʿteber / Masḫaralıḳ oldı cihānda hüner

mufaṣṣal [1] uzun uzadıya, ayrıntılı, tafsilatlı

HH2705 Cümle ṭuymış **mufaṣṣal** u meşrūḥ / Olmış ol dem güşāde bāb-ı fütūḥ

muġ [2] ateşperest, Mecusî keşişi. Eskiden Orta Asya'da şarabı ateşperest muglar sattığı için, bu sözcük meyhaneci yerine kullanılmıştır.

S988 Olursa eger pīr-i **muġdan** naẓar / Gedālar ṣurāḫīsini pür ider

S1478 Der-i **muġdan** ayrılma şām u seḥer / Eger der gibi iki ayırsalar

NE678 Cāmıdur ol kūçek-i mengūşdār / Kim ola pīr-i **muġa** ḫiẓmet-güẓār

muġ-beçe [1] Mecûsî çocuğu; şarap dağıtan kimse, meyhaneci çırağı

S1013 Ne deyr-i mübārek ne ḫoş yirdür / Ki her **muġ-beçe** ṣanki taşvīrdür

muġaffal {muġfel} [1] aldatılmış, gafil avlanmış

SE1326 Şaḫṣ-ı nādān-ı **muġaffal** ammā / Ṭurduġınca ola dünyāya belā

muġān [11] Zerdüşt dininden olan kimseler, ateşe tapanlar, Mecûsîler; meyhaneye sürekli gidenler. Tanıklarda geçen "pīr-i muġān" meyhanecilerin en yaşlısı, tecrübelisi anlamına gelir.

S928 Olup ṭālib-i feyż-i pīr-i **muġān** / Yuvarlanmış ol yolda nice zamān

S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫıżr-ı cān / Ya ḫāk içre şahrınc-ı deyr-i **muġān**

S954 Cem itmiş meger cāmı vaḳf-ı **muġān** / Kenārındaki ḫaṭṭı aña nişān

S1006 Yine sāḳiyā kāmrānsın yine / ʿAṣādār-ı pīr-i **muġānsın** yine

S1007 O pīr-i **muġān** kān-ı ümmīd imiş / ʿAṣāsıyla derbān-ı Cemşīd imiş

S1017 ʿAceb tekyedür deyr-i pīr-i **muġān** / Başı aġrıyan aña varur hemān

S1042 Olur deyr-i pīr-i **muġān** pür-ṣafā / Varan anda taḫta ḳaḳar dāʾimā

NE679 Pīr-i **muġāndur** Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr

NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa beñzer hemān / Pīş-i ḳadem cām ile pīr-i **muġān**

NE1650 Keşret-i ḫalḳ olmayan ta fitne-ḫīz / Genc-i **muġāndur** aña cāy-ı kürīz

NE3057 Ḫānesi kim bī-derd-i bī-saḳf idi / Pīr-i **muġān** ocaġına vaḳf idi

muġannī [13] güzel sesle ve mûsikî kurallarına uyarak şarkı söyleyen kimse, hânende

S238 **Muġannī** el ur nakş-ı nev-besteye / Anuñla ʿilāc it dil-ḫasteye

S312 **Muġannī** getür nāy-i cān-sūzuñı / O ḳındīl-i tīr-i ciger-dūzuñı

S390 **Muġannī** getür nāyı şehnāz ḳıl / Bize ceng-i ḫarbī münāsib degil

S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı maḥbūb u mey / Ḫiṭābāt-ı sāḳī **muġannī** vü ney

S461 **Muġannī** üfür nāyı itme ferāġ / Nefesle uyansun söyünmüş çerāġ

S525 **Muġannī** meded aldı ġaflet beni / Göñül burcına eyle nevbet-zeni

S752 **Muġannī** ne ṭurursun eyle nevā / Bizi sāḥil-i şevḳa çekdi hevā

S1050 **Muġannī** getür nāvdān-ı neyi / Terāzūdan aşurdı sāḳī meyi

S1052 Ḫoşā vāye-i bāḫt u ferḫunde-pey / **Muġannī** vü sāḳī vü maḥbūb u mey

S1065 **Muġannī** o ṭanbūr-ı şīrīn-maḳāl / Virür bezme revnaḳ ṣurāḫī-miṣāl

S1077 **Muġannī** olup naġmeñe çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı şafāya uzat tār u pūd

S1094 Tutar muṭribā bāde yirin sürūd / Ki **muġannī** olur mest āheng-i ʿūd

S1097 Görüp münḥasif bedr-i ʿıyşı hemān / **Muġannī** vü ceng ü ney eyler fiġān

muġāyir [1] bağdaşmayan, aykırı, muhalif

NE829 Ḥaṣılı eṭvār-ı **muġāyir** sebeb / Muḫtelif evżāʿ-ı cihān gibi heb

muġber itmek [1] darıltmak, gücendirmek, kırmak

SE2150 Ḥāṣılı tīşe-i cevr ü sitemi / **İtmedi muġber** o kān-ı keremi

muġlak [1] açık ve net olmayan, anlaşılmaz, karışık

SE1262 Baḫş-i aʿrāz ü cevāhir gibi çaḳ / ʿĀciz itdi o maḥall-i **muġlaḳ**

muġlim [8] oğlancı, kulampara

NE2473 **Muġlime** ardı ġalṭan-dāz idi / Zenler içün o ki fiten-sāz idi

NE2682 **Muġlim-i** maʿhūd bulup bir ġulām / Eyledi bir gün aña ibrām-ı tām

NE2714 Yaʿni galātın başı eñ eġlami / **Muġlim-i** mezbūruñ olan mülzemi

NE2900 **Muġlim** adın ṭaḳınup ol bī-nevā / Fāʿiline eyler idi iftirā

SE1239 Bu teʿāmülde olan bī-pervā / Ḥīzeg-i **muġlime** beñzer meşelā

SE3197 **Muġlimān** ʿāşıḳ-ı bī-tābīdür / Ḫīz-ı nā-pāk ḳazıḳ bābıdur

SE3492 Nice olmaya muʿallim nādim / Derd-mendüñ adın eyler **muġlim**

HH1680 Yaʿni tezvīri ile ol ẓālim / İtdi nām-ı muʿallimi **muġlim**

muġlim-pend {muġlim-bend} [1] oğlancıları kendine bağlayan, kendine çeken

NE2793 Ḳaddi güzel ḥüsn ise **muġlim-pend** / Yaʿni etine ṭolı bālā-bülend

mūġtenem [1] ganimet olarak alınmış, yağma edilmiş olan

NE1823 Oldı kerem-güster-i ḫān-ı niʿam / Berr-i ʿArab birri ile **mūġtenem**

muḥaddeb [1] kambur, tümsekli. Ayrıca bkz. 'çarḫ-ı muḥaddeb' md.

SE1755 Az ḳaldı ki ola şaḥn-ı şaḥrā / Ġavr idüp çarḫ-ı **muḥaddeb-āsā**

muḥāl [21]

1. gerçekleşmesi mümkün olmayan, imkânsız, olamaz

S173 Ḳalemle bilinmez o feyż-i nevāl / Benānıyla taʿdād-ı yāran **muḥāl**

S383 Bunı bildi ol cünd-i ehl-i ḥalāl / Ki iḳbāle ḳarşu ḳonulmaḳ **muḥāl**

S1134 Anı muḥriḳa eylemiş bī-mecāl / Yapışmada dīvāra ṭurmaḳ **muḥāl**

S1370 Şu deñlü dırāz oldı şimdi leyāl / Ki uyḫu yetişdürmek oldı **muḥāl**

NE158 Şimdi bu pülden geçebilmek **muḥāl** / Cisr-i ṣırāṭ üzre nice olur ki ḥāl

NE912 Şol telefe kʿola telāfi **muḥāl** / İtme bedel olmaz imiş cāna māl

NE1993 Çarḫ virür iken ki dürli nevāl / Yine cefāsına tahammül **muḥāl**

NE2216 Āḫir olup yāl ile āşüfte-ḥāl / Bildi ki ol māha el irmek **muḥāl**

NE2288 Āḫire irsün burada ḳīl u ḳāl / Ṣabr ise şimdengerü emr-i **muḥāl**

NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi mür-pere zāl / Ḳondığı maʿmūrede şenlik **muḥāl**

SE171 Māliḫulyā-yı ḫayālāt-ı **muḥāl** / Oldı jeng-āver-i āyīne-i bāl

SE382 Penc gence ẓafer ümmīd-i **muḥāl** / Māliḫulyāyıla bir naḳş-ı ḫayāl

SE594 İkisinde daḫı ihmāl **muḥāl** / Lā-büd öyle geçer eyyām ü leyāl

SE1951 Cāriye gördi ki iḫfāsı **muḥāl** / Başladı itmege tafṣīl-i maḳāl

HH415 Ṣuret-ārā-yi arzū-yı **muḥāl** / Perdedār-ı ḫayāl-bāz-ı miṣāl

HH658 Bu **muḥāli** olur biter şanma / Ḥürmetüñ elde iken aldanma

HH1746 Oğlına ḥürmet itmeyen ḳattāl / Aña raḥm eylemek ḫayāl-i **muḫāl**

HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl maḥz-ı ḫavāl / Bir dāḫi görmesi ümīd-i **muḫāl**

HH2059 Luṭf-ı Ḥaḳdan olur mı hiç **muḫāl** / ʿĀşıḳ-ı zār u nā-ümīde viṣāl

SE1334 İde eşḫās-ı kezūbı ṭaṣdīḳ / Ḳıla her emr-i **muḫāli** taḥḳīḳ

2. anlamsız, eğreti

HH1102 Gördiler gerdenin o **bende muḫal** / Oldı zülf-i müselseline bedel

muḫālat [1] olmayacak şeyler

SE384 Kīmiya gibi ḫayālāt ancaḳ / Fihris-i fenn-i **muḫālat** ancaḳ

muḫal-ḫānlık [1] zor olanı söyleme, imkansız söz söyleme

NE2103 Eyler idi ṭurma **muḫal-ḫānlıġın** / Ḳomaz idi ḥāṣılı şeyṭānlıġın

muḫālif [4] aykırılık gösteren, uymayan, birinin aleyhinde bulunan

NE2444 Kendi gibi ʿācize ḳarşu kişi / İdemez ādāba **muḫālif** işi

NE2841 Līk ẓuhūr itdi bir özge maraż / ʿĀdet-i meʾlūfe **muḫālif** maraż

NE3095 Saṭr ile mābeyn-i **muḫālif** eşer / Birbirine girdi çū şām u seḥer

SE2041 Vāḳıʿā gerçi ki yoḳ derd-i serī / Līk muʿtāde **muḫālif** eşeri

Muḥammed [3] övülmeye değer olan, en güzel huylara sâhip kimse, Peygamberlerin sonuncusu ve en büyüğü olan İslam peygamberi'nin adı, Hz. Muhammed

NE197 Maḫzen-i Esrār-ı Ḫudā-yı muʿīn / Maṭlaʿ-ı Envār-ı **Muḥammed** emīn

HH95 Nāmı Aḥmed Habīb-i Rabb-i Vedūd / Muṣṭafā vü **Muḥammed** ü Maḥmūd

HH187 Yā İlāhī ḳılındukça ṣalāt / Rūḥ-ı pāk-i **Muḥammede** ṣalavāt

muḥannā [1] kınalı, kına yakılmış

NE2253 Ḳol gibi özge **muḥannā benān** / Başı laʿl büker ki beñzer hemān

muḫanneṣlik [1] korkaklık, kalleşlik, namertlik

SE2525 Kārı nefsüñ ki müenneṣlikdür / İnḳıyād aña **muḫanneṣlikdür**

muḥarref olmaḳ [1] bozulmak, tahrif olmak

SE1410 Hemser olup dü ḳaṣīruʿ l-ḳāme / Gūyiyā **oldı muḥarref** ḫāme

muḥarrik [4] hareket ettiren, harekete geçiren ‖ tahrik ve teşvik eden

S297 **Muḥarrik** olup aña girdāb ü mevc / Olur pāy-kūp ü cehende bāvec

S442 Virür cām-ı mey-i ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd **muḥarrik** yeter

S454 **Muḥarrik** olur ṣāʿire luṭf u ḳahr / Virür neşve elbette tiryāk ü zehr

S526 **Muḥarriḳ** olup tā uṣūl-i dü-yek / Ḥiṣāruñ idem vaṣfını yek-be-yek

muḥāsebe [1] düşünce, karar vermeden önce hesaplama

HH1643 Sīm-tenlerle il mulāʿabede / Sen pes-i perdeden **muḥāsebede**

muḥāsib [1] muhasebe işleri ile uğraşan, muhasebeci

SE254 İzleri ḳaṭʿ-ı merātibde revān / Ṣıfr idi ḫaṭṭ-ı **muḥāsibde** hemān

muḥaṣṣa {muḥṣā} [1] hadım, iğdiş

NE2855 Olmagla anda da **muḫaṣṣa** duḫūl / Bulsa olur tābiʿ-i ehl-i ḫulūl

muḥaṣṣal [2] sonuç olarak ortaya çıkarılan, hâsılı

SE3227 Buldı şehr içre **muḥaṣṣal** şöhret / Düşdi erbāb-ı nifāḳa ḫidmet

HE53 **Muḥaṣṣāl** Ṣoḥbetü'l-Ebkārdur bu / Ne ṣoḥbet Ḫilyetü'l-Efkārdur bu

muḥāvere [2] karşılıklı konuşma, mükaleme

HH554 Ḳaldılar bir zamān **muḥāverede** / Mebḥaṣ-ı ʿışḳdan müşaverede

HH1614 Aña maḫṣūṣ idi münāẓarası / Ġayre ṣūri idi **muḥāveresi**

muḫbir-i ṣādıḳ [1] sözü doğru olan, doğru haber veren, Hz. Muhammed

SE731 **Muḫbir-i ṣādıḳ** olup müjde-resān / Buldı üç daġdaġadan ḥükm-i emān

muḥıḳ [1] doğru, doğru yoldan ayrılmayan

SE1237 İster ol ḫāme ya mubṭıl ya **muḥıḳ** / Derzi miḳrāżı gibi ḥalvālıḳ

muḥib [6] dost, dostlukla bağlı olan

SE1526 Ṣubḥ-veş oldı **muḥibb-i** ṣādık / Yüzi aḳ ṣıdḳ-ıla alını açıḳ

SE1986 Geh saña bende-i ḫāliş geçine / Geh **muḥibb-i** müteḥaṣṣış geçine

HH493 ʿĀḳıbet bir **muḥibb-i** dermānde / Buldı ol zārı künc-i vīrānda

HH1991 Oḳınup her **muḥibb-i** bā-iḫlāṣ / Tīġ-i ʿazm-i ḥamāyil itdi ḫavāṣ

HH2240 Bu sözi ol **muḥibb-i** ṣādıkdan / Güş idüp girye ḳopdı ʿāşıḳdan

HH2379 İtdi ḳullāb-ı meyl-i cezb-i ḳulūb / Hem-ser oldı **muḥib** ile maḥbūb

mūḥiş [3] dehşet veren, korkunç

HH697 Vardılar bir ḫarābe-zāra o dem / Tār u **mūḥiş** çü sīne-i pür-ġam

HH781 Kimi **mūḥiş** kimisi naḳş-ı hevā / İtmedi hiç birisini ısġā

HH1174 Ḫˇāb-ı **mūḥiş** görüp ol eṣnāda / Fikre varmışdı yaʿnī tenhāda

muḥīṭ [17]

1. ihata eden, bir şeyin etrafını çevreleyen, kuşatan

S361 **Muḥīṭ** olup o genc-i baḫt-ı sipāh / Ṭolanmışdı çün ejder-i kīne-ḫāh

S537 Nice ḫūb limānı var bī-keder / **Muḥīṭ-i** sipihre ider gūşeler

S559 Hevā depredüp derd-i dirīnesin / **Muḥīṭ-i** sipihre sürer sīnesin

2. ilim ve iktidar dairesi içinde bulunduran, kapsayan, şamil

S670 **Muḥīṭ-i** ḥabāb-āveri kef-zede / Bir abdālīdür nāmı Ṭaşḳın Dede

NE335 Biri de ʿOṣman-ı kerīmü'l-menāl / **Muḥīṭ-i** nūreyn-i sipihr-i kemāl

NE1560 Ḫāki çemen-zār-ı füyūżāt olur / **Muḥīṭ-i** envār-ı fütūḥāt olur

SE1111 İtdi ser-ʿasker-ile istiḳbāl / Ki **muḥīṭ** olmaya ṣaḥrā-yı ḫayāl

3. (büyük karaları kuşatan) engin deniz, okyanus

NE674 Ḫumlar olup baḥr-ı **muḥīṭ-i** feraḥ / Sanki anuñ bir ḳulaġıdur ḳadeḥ

NE855 Faż̇l ile deryā-yı **muḥīṭ-i** ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı rūm

NE1324 Tīġ ile māhīleri var kūh-vār / Ṭursa boġazına **muḥīṭin** ne var

NE1521 Pūşiş-i şundūḳası ile ḳıbāb / Mevce-i deryā-yı **muḥīṭ** ü ḫabāb

SE59 Ḥikmet-i kāmilesi berr-i basīṭ / Ḳudret-i şāmilesi baḥr-i **muḥīṭ**

SE424 Ola mı ṣāḥib-i Ḳāmūs-ı Vasīṭ / Hem-ser-i mālik-i deryā-yı **muḥīṭ**

SE925 Ne güherdür ʿaceb ol nūr-ı basīṭ / Kʿola hem gevher ü hem baḥr-ı **muḥīṭ**

HH225 Mülk-i maḥrūs olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña baḥr-ı **muḥīṭ** funduḳ-ı āb

HH245 Ḳalbi baḥr-ı **muḥīṭ-i** faż̇l ü hüdā / Oldı maḥfūẓı ser-be-ser dünyā

HH263 Ḫilmi kūhsār-ı bā-temekkündür / ʿİlm-i baḥr-ı **muḥīṭ-i** bī-bündür

muḥkem [5] sağlamlaştırılmış, kuvvetli, metin

S352 Tabur ḳurdı ḫandaḳ kesüp her yaña / Ola tā ki **muḥkem** esās-ı veġā

NE35 Cāna irerdi o resende ḫaṭır / Ḫoḳḳa-i mīm olmasa **muḥkem** eger

SE2472 Gerdeni şekl-i kemān-ı Rüstem / İki ḳat zihle ḳurılmış **muḥkem**
HH1888 Oldı tār-ı eşiʿʿadan derhem / Ḳıldı bend-i ʿalāḳayı **muḥkem**
HH2360 Bu ḫayāl oldı aña ʿillet-i żem / Eyledi iʿtikādın **muḥkem**

muḫliş [4] dostluğu, ibadetleri ya da imanı halis ve samimi olan, ihlaslı kişi

S202 Odur fārisü'l-ḫayl-i ḫüsn-i edā / N'ola fārisī **muḫliş** olsa aña
NE616 **Muḫlişedür** cümle ihānetleri / Sāde-dile reng ü ẕarāfetleri
SE1534 İtdi her **muḫliş-i** dīrīne-i ʿışḳ / Dil-i pür-derdini gencīne-i ʿışḳ
SE3115 Mülkini yine idüp kendüye ḫāṣ / ʿAbd-i **muḫliş** gibi bulurdı ḫalāṣ

muḥriḳa [2]

1. dokunaklı, üzücü durum

S1134 Anı **muḥriḳa** eylemiş bī-mecāl / Yapışmada dīvāra ṭurmaḳ muḥāl

2. yakıcı, yakan

SE467 Nūr-ı ḫurşīd gibi bāriḳadur / Dil ise āyine-i **muḥriḳadur**

muḫṣan [1] akıllı, erginlik çağına girmiş, hür ve müslüman olan, zina vb. haramlardan sakınan, iffetli erkek

NE2406 **Muḫṣan** iken eyleme meyl-i zinā / Ḳıldı heder ḳanġı şerʿ-i Ḫudā

muḥsin [2] İyilik eden, iyi ve güzel işler yapan, iyilikte bulunan, lutuf ve ihsan eden kimse

SE1491 Ẕī-saʿādet ki şeh-i ʿāḳıl ola / Muḳbil ü **muḥsin** ola ʿādil ola
SE2416 Beẕl-i ẕer bāʿiş-i raḥmet oldı / Nārdan **muḥsin** ucuz ḳurtuldı

muhtāc [13] ihtiyacı olan, bir gereksinimi olup halletmeye gücü olmayan; yoksul, fakir

S354 Pil-i çarḫa **muḥtāc** olup āfitāb / Güẕār itse pür-tāb iderdi şihāb
S641 Felek olsa **muḥtāc-ı** feyżi ne var / Ki sāḥilde şu ḳullesidür ḥışār
NE636 Vāy aña kim şāʿir-i **muḥtāc** ola / Faḳr ile şāyende-i iḫrāc ola
NE1941 Ḳand-i nebāt aña ki ḫāreş olur / Nāz ile **muḥtāc-ı** civāreş olur
SE226 Gönder īmānla o **muḥtācı** / Rütbe-i ḳurb ola şoñ miʿrācı
SE321 Ḳulları eylese āheng-i vefā / Ola **muḥtāc-ı** müdārā Dārā
SE443 Olsa **muḥtac** suʾāle fuḳarā / Müşkilin ḥall ide birḳaç fetevā
SE744 Olsa sevdā ile **muḥtāc-ı** ʿilāc / Tenḳıyeyle ide taḥṣīl-i mizāc
SE2065 Ḫānesi ḫāne-i satranc miṣāl / Faḳr-ıla ḫabbeye **muḥtāc** ʿiyāl
SE2198 İtme cerrāḥa ḥaḳāret naẕarı / Belki **muḥtāc** olasın düşe yeri
SE2642 Viricek luṭf-ıla **muḫtāca** selām / Eyleme minnet-ile ḳaddini lām
SE3015 Olsa ẕātında eger istiʿdād / Kesbe **muḥtaç** degil neyl-i murād
HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı ziynete **muḥtāc** / Ṣubḥ sürdi yüzine isfidāç

muhtāc eylemek/itmek [2] bir kimseyi bir şeye ihtiyaç duyar hale getirmek

SE3142 Ṣūm olup ḫırş anı ac eyler / İllerüñ destine **muḥtac eyler**
HE61 Kimin gevher-fürūz-ı tāc idersin / Kimisin ḫabbeye **muḥtāc idersin**

muḥtāl(e) [10] hileci, düzenbaz, dalavereci. Ayrıca bkz. 'delle-i muḥtāle' md.

S523 Getür sāḳi yāḳūt-ı seyyāleyi / Zebān-bend-i gerdūn-ı **muḫtāleyi**
NE2498 Duḫter idüp ḳahbe-i ṣad-sāleyi / Ḳız çıkarur delle-i **muḫtāleyi**
SE1291 Müddet-i manṣıb-ı dehr-i **muḥtāl** / Vaḳt-i maġrūrī-i aṣḥāb-ı Celāl
SE3088 Kiẕbi terk it zen-i **muḥtāle** gibi / Ḫulfı ḳo gūdek-i nev-sāle gibi
SE3371 Var-ıdı bir zen-i **muḥtāle** miṣāl / Delleyi ṣatmaġa belki dellāl
SE3355 Ḳız iken delle-i **muḫtāl** eyler / Yüzine kir getürür al eyler
SE3411 Gūş idüp anı o **muḫtāle-ṣıfat** / İtdi iẕhār-ı sürūr-ı behcet
SE3442 Sāʿatinde olup āmāde murād / Mekr-i **muḫtāl-ıla** oldı dāmād
HH339 Ola bend-i kemend-i **muḥtale** / İde ʿışḳ-ı dellāleden nāle
HH512 Līk oldı vuḳūf-ı ḫāl-muḥāl / Ḳaldı ḫacletle merdek-i **muḫtāl**

muḫtāl [3] büyüklük taslayan, kibirli

HH1550 Dergeh-i şehde merdek-i **muḫtāl** / Dāʾim eksük degildi kefş miṣāl
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol **muḫtāl** / Gūş urup rūz u şeb hilāl-miṣāl
HH1620 Bīm-i ḳahr ile līk ol **muḫtāl** / Bulmadı şāha ʿarż-ı ḫāle mecāl

muḫtaṣar [1] cüzî miktarda, kısa

SE849 Ḳāyilüz mertebe-i **muḫtaṣara** / Ḳānīʿüz rātibe-i mā-ḥażara

muḫtaṣar itmek [1] (söz için) kısa tutmak, kısa kesmek

SE1399 Yürü uzatma ḫaṭādan ḫaẕer it / Ḳametüñ gibi sözi **muḫtaṣar** it

muḥtażar olmaḳ [1] ölmek üzere olmak, can çekişmek

NE1024 Virmege can tuḥfesini mā-ḥażar / İkisi de **oldı** o dem **muḥtażar**

muḫtefī [3] saklanan, saklanmış, gizlenmiş

NE605 Dilde ṭolı ḥubb-ı direm **muḫtefī** / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i ḫafī
NE1341 Līk nice ḫāṣṣası vardur ḫafī / Dīde-i eşḫāṣa olur **muḫtefī**
NE1644 Ḥakḳuñ olur nice ʿibādı ḫafī / Ḳurbı ḳubābında velī **muḫtefī**

muḫtel **[4]** bozuk, bozulmuş, karışık

S1238 Bahāra çıḳarsa o **muḫtel** mizāc / Ṣarāb-ı uṣūl ile itsün ʿilāc
S1432 Çü fānūs-ı maḥbūs-ı mürde-çerāġ / Buḫār-ı ḫumār ide **muḫtel** dimāġ
NE2026 Ġaflet idüp ta ki o **muḫtel** dimāg / Cehl mürekkebine olur dāg dimāg
HH530 Zaʿf ile çün dimāġı **muḫteldür** / Buña çāre ṣarāb-ı ṣandaldur

muḫtelif **[4]** birbirinden farklı özellikler taşıyan, değişik, çeşitli

NE829 Ḥaṣılı eṭvār-ı muġāyir sebeb / **Muḫtelif** evżāʿ-ı cihān gibi heb
NE1165 Şiʿr gibi **muḫtelif** olup tıbāʿ / ʿĀṣıḳına her biri olur metāʿ
NE1562 Her birinüñ **muḫtelif** esrārı var / Meşrebine göre heb āṣārı var
NE3152 Bunca ṭebayiʿ ki olur **muḫtelif** / Żıdd ile her nesne olur münkeşif

muḫteliṭ **[1]** çeşitli şeylerden oluşan, karışık

S415 Ḳarışmış nice rind-i ṣāḥib-kemāl / Olup **muḫteliṭ** şīr ü şekker miṣāl

muḫterem **[1]** hürmete layık olan, saygıdeğer

SE445 Oldı derviş ü gedā **muḫteremi** / Şevḳıla ḳoydı semāʿa keremi

muḫteriḳ **[1]** yakıp kavuran, etkili

S1224 Muṣavvir-i heyūla-yı ḥummā-yı dīḳ / Aña ḳahve sevdā imiş **muḫteriḳ**

muḫtesib **[1]** İslam hukukunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî davalara ve bazı amme davalarına bakan belediye zabıta memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni.

NE2000 Olma bunı ġaflet ile mürtekib / Şehrde eksigi olur **muḫtesib**

muḫteşem **[2]** saygı ve hayranlık uyandıran, görkemli, ihtişamlı

SE3057 Bir mühim ile aña bī-hengām / Geldi bir **muḫteşem-i** kişver-i Şām
HH414 Resm-i pā-der-hevā-yı **muḫteşemi** / Dil-i sevdāyīnüñ siyeh-ḳalemi

muḫyī **[1]** hayat veren, canlandıran, ihya eden

SE421 **Muḫyī-i** sünnet-i ʿadl ü inṣāf / Yāʿnī Yaḥyā-yı fütüvvet-evṣāf

muḫżar {maḫżar} **[1]** huzur, kat, makam

NE1158 Kendüye bu devlet ola **muḫżar** / Olmaya bir ferde müyesser bu ser

muʿīn **[8]** yardım eden, yardımcı

S157 Şeşüm-i çarḫda Seyyidü'l-Mürselīn / İdüp saʿd-i gerdüne luṭfın **muʿīn**
S182 Ḫudāyā baña eyle luṭfuñ **muʿīn** / K'olam pey-rev-i reh-nümā-yı yaḳīn
NE197 Maḫzen-i Esrār-ı Ḫudā-yı **muʿīn** / Maṭlaʿ-ı Envār-ı Muḥammed emīn
NE431 Budur ümīdim ki o sulṭān-ı dīn / Nefs-i cihādına da ola **muʿīn**
NE875 Faḳr-ı fenā ehline yār u naṣīr / Münkesirü'ẕ-ẕühra **muʿīn** ü ẓahīr
NE880 Ḫażret-i Ḫaḳ ʿömrüni ide ziyād / Ola **muʿīn-i** żuʿafa-yı ʿıbād
NE885 ʿAdli eger olsa **muʿīn-i** ġazāl / Şīr süvār ola ġazāle miṣāl
NE1674 Her biri emmāreye muṭlaḳ vekīl / Belki ʿAzāzile **muʿīn-i** delīl

muḳābil **[5]** karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan, karşılık

S357 **Muḳābil** olunca Şeh-i dīn-penāh / Ḳoyuldı olup pey-rev-i gerd-i rāh
S612 **Muḳābil** ṭurur iki dil-keş maḥal / Gören meyl ider bibirinden güzel
NE327 Eyledi keẕẕāb-ı laʿīni helāk / Oldı **muḳābil** aña ṣıddīḳ-i pāk
SE1779 Olasız çünki **muḳābil** şāha / Kāruñuz ḳalsa gerek Allāha
HH1448 Şāh oldı **muḳābilinde** dilīr / Mest-i ʿışḳ idi hem-çü ġurrān şīr

muḳaddem **[2]** önce, evvelâ

S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya emek / **Muḳaddem** maḥallin tedārik gerek
NE1462 Gönderüp ol pīre **mukaddem** ḫaber / İtmiş imiş ḳaṣd-ı ziyāret meger

muḳaddemāt **[3]** bir işe veya bir olaya başlangıç olan şeyler, önden gelenler

HH659 Güş idüp bu **muḳaddemātı** nigār / Gülerek didi ey perī-ruḫsār
HH920 Seyr idüp bu **muḳaddemātı** vezīr / Bildi ʿışḳ olduġın netīce-peẕīr
HH1728 Basṭ idince **muḳaddemātı** veled / Ḫaber-i vāḥide ḳalur mı sened

muḳadder **[1]** değeri biçilmiş, takdir edilmiş olan

SE2054 Kesb-ile olsa **muḳadder** efzūn / Ḫār-kenler bula Genc-i Ḳarūn

muḳaddes **[2]** kutsanmış, her türlü kusur ve kabahatten arınmış, mübarek, kutsal

S710 Ṭırāzende-i çarḫ-ı aṭlasdur ol / Ki dāmān-ı arż-ı **muḳaddesdür** ol
NE1345 ʿArż-ı **muḳaddesdür** o cāy-ı fütūḥ / Nefḫa Mesīḥa-veş ider nefḫ-i rūḥ

muḳaddesü'l-lemaʿāt **[1]** mukaddes nurlar

HH2772 Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i ẕāt / Be-ṣıfati'l **muḳaddesü'l-lemaʿāt**

muḳallaḳ [1] kılık kıyafeti yerinde olan, yalnız kılık kıyafeti olup başka bir fazileti olmayan, müşekkel

SE1632 Şaşdı ḥākim göricek şaḫṣ-ı daġal / Gördi bir merd-i **muḳallaḳ** heykel

muḳallaḳ-liḳā [1] eli yüzü düzgün

NE2380 Bu sözi ol merd-i **muḳallaḳ-liḳā** / Enker-i eṣvāt ile itdi edā

muḳallef [] kalafatlanmış, sert

muḳallef-ser [2] başı kalafatlanmış, sert başlı

NE2899 Ṭavḳ-ı gün ile o seg-i serseri / Avlar idi kīr-i **muḳallef-seri**

NE2910 Çāt çāt ider ditremeden dişleri / Küt küt ider kīr-i **muḳallef-seri**

muḳallef-meçik [1] kalafatlı tokmak, çubuk, erkeklik organına benzetilen nesne, zıbık

NE2251 Gördügi bir ṭurfe **muḳallef-meçik** / Ucu kemik dibi frengī-çelik

muḳallid [2] birine benzemeye, bir şeyi aslı gibi yapmaya çalışan, taklit eden kimse, taklitçi

NE1910 Übbeheti haşmet-i mūbid gibi / ʿIrż ise īmān-ı **muḳallid** gibi

NE3165 Eyleye her şafḥasını ol ġabī / Çehre-i maʿkūs-ı **muḳallid** gibi

muḳarrer [6]

1. şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin, şüphesiz, muhakkak

S453 **Muḳarrer** ki ṭabʿa virüp infiʿāl / Gerek gūş-ı müjde gerek gūş-māl

HH1036 Gerçi yüz biñ ḥaṭar **muḳarrer** idi / Hele yāre naẓar müyesser idi

HH1713 Kim ki ol sūz u tāba maẓhardur / Rū-siyāh olması **muḳarrerdür**

HH1956 Meded irmezse ḥāl bed-terdür / Derd ile ölmesi **muḳarrerdür**

HH1961 Şöyle kim fitneyi ide taḥrīk / Bu **muḳarrer** ki ola ḳana şerīk

2. hakkında karar alınmış, kararlaştırılmış

HH1986 Varıruz biz cedel **muḳarrer** ise / Ḥāżır olsun o da hemān er ise

muḳavvī [1] sağlam, güçlü, sağlamlaştırılmış

SE794 Bir **muḳavvī** ḳālıbdur bu / Ṣūret-i cehl-i mürekkebdür bu

muḳbil [2] talihli, ikbal sahibi

SE1491 Ẕī-saʿādet ki şeh-i ʿāḳıl ola / **Muḳbil** ü muḥsin ola ʿādil ola

HH1279 Didi kim işte ey şeh-i ʿāḳıl / Saña bir kār-dīde-i **muḳbil**

mukeḫḫel {mükaḫḫal} [1] sürme çekilmiş, sürmeli

NE2354 Līk ʿaceb şaḫṣ-ı müşekkel idi / Rīşi uzun çeşmi **mukeḫḫel** idi

muḳırr [1] ikrar eden, soğruyu söyleyen

S1005 O pīre irādāt-ı **muḳırr** gerek / Mürīd-i fenā pīr-i perver gerek

mukīm [2] ikamet eden, oturan, daimî surette ya da belli bir zaman için yerleşmiş

SE1499 Var-ıdı bir begi ġāyetde ʿaẕīm / Serḥad-i milkde olmışdı **muḳīm**

SE2013 Zen gibi olma **muḳīm-i** ḫāne / Merd-iseñ sen de ḳarış yārana

muḳrī [3] okuyan, kıraat eden

HH593 Maḥfel-i **muḳriyān-ı** naġme-serā / Āşiyān içre bülbül-i gūya

HH595 Farḳdan ḳaldı ṣavt-ı **muḳrīyi** semʿ / Oldı cāmiʿ maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ

HH939 **Muḳrī-i** naḳş ġamze-i pür-fen / Yeg bilürdi o sırrı baḳıcıdan

muḳtedā [2] kendisine uyulan, ölçü olarak benimsenen, örnek alınan kimse

NE274 Oldı gürūh-ı rüsüle **muḳtedā** / Ḳıldı iki rekʿat ü didi duʿā

HH693 Raḥm idüp ḥāline o nāşāduñ / **Muḳtedāsı** ṭarīk-ı irşāduñ

muḳteżā [5] bir şeyin gereği olan, gereken, lazım gelen şey, gerek, îcap

SE1642 **Muḳteżā-yı** kerem üzre ammā / İtdi taṣdīḳini taḥḳīḳ-nümā

SE2162 Żayiʿ olmaz ḥikemi Ḫallāḳuñ / **Muḳtezāsı** virilür aḫlāḳuñ

HH951 Dil-berüñ **muḳtezāsını** gözler / Her ne dirse rıżāsını gözler

HH2422 ʿÖmrün evvel bahārı itdi ẓuhūr / **Muḳteżā-yı** bahār ḫod meşhūr

HH2427 Meded itdi felek hevālarına / Rūzigār uydı **muḳteżālarına**

mulāʿabe [1] oynaşma, şakalaşma

HH1643 Sīm-tenlerle il **mulāʿabede** / Sen pes-i perdeden muḥāsebede

muʿlem [1] işaretlenmiş, nişan konulmuş

S711 Dikilmiş ṭuran ḳulle-i aʿẓamı / Felek dūşunun cāme-i **muʿlemi**

mum [2] ortasına konulmuş bir fitil yakıldığında aydınlatmada kullanılan bal mumu

SE2223 Birisi didi ʿaceb būm mıdur / Yoḫsa bir ucı ḳızıl **mum** mıdur

SE2224 Biri didi a ḳız o **mum** degil / Barmaḳ oldığı da maʿlūm degil

mūmiya [2]

1. içilince veya bedene sürülünce her türlü derde deva olduğuna inanılan ve cerahati atan bir tür su

NE653 Dem-be-dem üftāde-i ṭāḳ-ı fenā / Meyde bulur ḥāsiyet-i **mūmiyā**

2. balsamlı özel ilaçlarla bozulmayacak duruma getirilmiş ceset

S1138 Olup müşteʿil reʾs-i mūy-sefīd / Ṭurur nitekim **mūmiyā-yı** ḳadīd

SE1349 **Mūmiyā** olsa eger dürd-i ḥadīd / İtseler mürde-i timsāḥı ḳadīd

mūnis **[10]** sevimli, cana yakın; yabancı olmayan, alışılmış

S118 Nebīnüñ olup rūḥı **mūnisleri** / Pür-envār-ı ḳuds ola meclisleri

NE109 İtmiş iken cānı dilüñ **mūnisi** / Yoḫ idi ṭoḳuz düzenüñ birisi

SE359 Eyledik ṣaḥn-ı çemende meclis / Ġuṣṣa bīgāne vü ṣādī **munīs**

SE529 Seḥeri ḫābdan eyler bīdār / Şeb-i tār içre olur **mūnis** ü yār

SE896 Aña eglence olup fikr-i liḳā / **Mūnis** ü hem-dem ola luṭf-ı Ḫudā

SE1903 Şeb ü rūz itmiş-idi **mūnis-i** cān / Nite kim Zühresini zāl-ı zamān

SE2591 Ṭaġılup ẕerre-ṣıfat her **mūnis** / Ḳaldı ol mihr-i sipihr-i meclis

HH567 Şeb-i tār u sükūt-ı her **mūnis** / İtdi maḥrūm-ı üns-i hem-meclis

HH2573 Ṭayyibi itdi dāḫil-i meclis / Murġ-ı vaḥşiyi eyledi **mūnis**

HH2783 Gevher-efşān-ı meclis eyle müdām / ʿĀşıḳ-ı zāra **mūnis** eyle müdām

munḳalib **[1]** başka bir duruma veya şekle girmiş, dönüşmüş

SE1152 Lik idbār iricek bī-mühlet / Nekbete **munḳalib** olur devlet

munḳatıʿ **[1]** kesilmiş, devam etmeyen, son bulmuş

SE3321 Kimsenüñ aña ṭokınmaz naẓarı / **Munḳatıʿ** rişte-i nūr-ı başarı

munḳura almamaḳ **[1]** değer vermemek, itibar göstermemek, hiçe saymak

NE1628 Nice ḳaraçı ki kerāmet ṣatar / **Munḳura almaz** anı ehl-i başar

muntaẓam **[1]** nizamında olan, tertipli, düzgün

NE2344 Sözleri heb lüʾlü-i lālā gibi / **Muntaẓam** olmuşdı ṣüreyyā gibi

NE3160 **Muntaẓam** ide suḫan-ı tāzeyi / Bozmaya luṭf eyleye endāzeyi

muntaẓım **[1]** sıralı, nizamında

NE2308 Biribirisiyle olup mülteʾim / Silk-i güher gibi ola **muntaẓım**

muntaẓımü'l-ḥāl **[1]** düzgün halde, derli toplu, düzenli

NE873 Şāʿire çün luṭf ile meyyāldür / Şiʿri gibi **müntaẓimü'l-ḥāldür**

muntaẓır **[5]** intizar eden, bekleyen, gözeten

S916 Saña **muntaẓırdur** ḫarābātiyān / Ḫum-ı mey yeter oldı genc-i nihān

NE249 Cevr-i ʿadüv ile dil-figār idi / **Muntaẓır-ı** ṣefḳat-ı Cebbār idi

NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı şemāʾil cüvān / Yolda ṭurur **muntaẓır-ı** mihmān

SE130 Eyleme **muntaẓır-ı** rāh-ı emel / Gösterüp dīde-i ḥırṣumda ḥivel

SE246 **Muntaẓırdur** saña sükkān-ı felek / Hep dönüp ṭurmada ervāḥ-ı melek

muntaẓır olmaḳ **[5]** beklemek, gözlemek

NE417 Düşmen-i dīn ola diyü münkesir / Ḫalḳ-ı cihān **olmuş** idi **muntaẓır**

NE2689 Ḫābe olup **muntaẓır** ol nā-tıraş / Olur o derd ile esīr-i firāş

SE863 Rūz u şeb **muntaẓır-ı** raḥmet olur / Ḳāniʿ -i māḥaṣal-ı ḳısmet olur

SE912 Derd-ile **muntaẓır-ı** maḫşer ola / Seneden her güni efzūn-ter ola

SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi yeʿsi penāh / Ser-be-ser **muntaẓır-ı** luṭf-ı İlāh

mūr **[19]** (zayıflık, nahiflik; acizlik, fukaralık; fazlalık, çokluk sembolü olarak) karınca

S183 Dirīġ eyleme **mūrdan** ḫırmeni / O pesmāndeden ḫuşe-çīn it beni

S225 Alup mülk-i **mūr-veşin** itdi cülūs / Cihān itdi biʿat-künān dest-būs

S447 Ne arar o ṣaḥrāda **mūr-ı** ḥakīr / Ki naḫcīrgāh eyleye nerre-şīr

NE445 **Mūra** ger iḳbāl ile itse nigāh / Ser-şiken-i mār ola bī-iştibāh

NE823 Yol yol olup her yaña mānend-i **mūr** / Rızḳı içün itmede herkes mürūr

NE859 Tābʿ-ı fetevâsı şaġīr ü kebīr / **Mūr** u milḥ emrine fermān-peẕīr

NE1243 İtme ḥaḳāret naẓarın ʿāleme / **Mūr-ı** zaʿīfe felek-i aʿẓāma

NE1208 Mārı idüp zehr ile şīrīn müẕāḳ / **Mūra** ḳuşatdı iki yerden niṭāḳ

NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur behredār / Dīv ü perī ile cinn **mūr** ü mār

NE1392 **Mūr** iken arturdı benüm ḳuvvetüm / Ḳıldı mükerrer kemer-i himmetüm

NE1868 Tāriki bir **mūr** ider tārmār / Şīri çeker bende be-hem olsa kār

SE60 ʿAḳl anı bilmege himmet idemez / **Mūr** deryāyı mesāḥat idemez

SE72 **Mūrı** ḥirmen-keş-i idrāk itdi / Mārı cāndārū-yı tiryāk itdi

SE444 Himmeti olsa eger **mūra** ḳarīn / Postın ḳurtaramaz şīr-i ġarīn

SE835 İki yirden ḳuşanur ḳuşaġı **mūr** / Öldürür kāhili lā-büd zenbūr

SE3237 Ẕerreye mihr çeküp nāvek-i tīz / **Mūra** ḫançerle olınsun mı sitīz

SE3269 Şehdi arar bulur āḫir zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç **mūr**

HH839 Ḳıldı çoḳ geçmeden sipihr-i denī / Ṭuʿme-i mār u **mūr** ol iki teni
HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i **mūra** çekerdi mīl-i fenā

mūr-ı Süleymān [1] Hz. Süleyman'ın karıncası, Süleymân Peygamber bir seferi esnasında karınca ile sohbet etmiş, ondan nasihat almış ve kendisine sunulan çekirge bacağı ile ordusunu doyurmuştur.

NE1385 Virdi baña şān ile faḫr-i cihān / **Mūr-ı Süleymān** gibi nām u nişān

mūr-per [1] karınca kanatlı ‖ yaşlı ve aciz

NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi **mūr-pere** zāl / Ḳondıġı maʿmūrede şenlik muḥāl

mūr-şümār [1] karınca sayısınca, karınca gibi, kalabalık

SE2809 Bir zaman şaldı ʿAcem mülkine şūr / ʿAsker-i **mūr-şümār-ı** Tīmūr

murabbaʿ [3] dört köşeli, kare

NE1665 Bir büt ile şanki ḳonuşmaḳ diler / Vuṣlat içün vefḳ-i **murabbaʿ** ḳonar
NE1666 Ḫāna şaṭranc-ı **murabbaʿ-ı** bisāṭ / Oldı yāḫūd pertev-i saḳf-ı ribāṭ
NE2356 Şekl-i **murabbaʿ** ḳılub anı o Türk / İtmişdi aşılı bir tahta kürek

Murād [3] Sultan IV. Murâd (ö. 1049/1640)

NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i Ḫān **Murād** / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i Sulṭān Murād
SE308 Emel-i dīn ü düvel Ḫān **Murād** / Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata Sulṭān Murād
HH193 Yaʿni ʿOṣmānlınuñ ser-efrāzı / Ḫān **Murād** ibn-i Aḥmed-i Ġazi

murād [30] dilek, istek, talep; maksat, meram

S174 **Murād** üzre ḥaḳdan olup kām-bīn / Nüzūl itdi ol Raḥmete'l-lilʿālemīn
S463 Bu çarḫ-ı daġal-pīşeden dād dād / Ki yoḳ Kaʿbeteyninde naḳş-ı **murād**
S471 **Murād** üzre devrānını sürmedi / Ṭoyunca cihān leẕẕetin görmedi
S816 **Murād** üzre devr itdi çarḫ-ı felek / İçilür getür bāri üç günlicek
S1386 **Murāduñca** da dönse bu āsiyā / Dögünmekdedür dāne ṣubḥ ü mesā
NE11 Leyle-i ḳadr oldı sevād-ı midād / İtse n'ola secde o naḫl-i **murād**
NE813 Daḫi kefālet didüginden **murād** / Hem-demüm olan fuḳarā-yı ʿibād
NE1155 Ḳaṣdı bu kim olmaya hergiz güşād / Ḳala ṭılısmıyla bu genc-i **murād**
NE1508 Ḫākleri mezraʿ-ı tuḫm-ı **murād** / Ḫāk-be-ser itmez iseñ iʿtiḳād
NE1634 Çünki degil ʿārife dünyā **murād** / İtme ʿarż-ı cūylara iʿtimād
NE1905 Masḫaralardan hele feryād u dād / Ḫande-i maġrūr iken andan **murād**
NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı faṣīḥ / Defn-i **murād** üzre edā-yı ṣarīḥ
NE2897 Kesb-i cemāl iken anuñla **murād** / Olmuş idi ḫāṣılı ḫarṭ-ı ḳatād
SE414 Bu ḳadar dest-res-i genc-ī **murād** / Degil illā ki be-yümn-i üstād
SE788 Fehm olınmazsa eger istiʿdād / Ḥāṣıl olmazdı o dergāhda **murād**
SE852 Didi iy ḳavm-i baṭālet-muʿtād / Bu mıdur emr-i tevekkülde **murād**
SE1809 Eyle encāh-ı **murāda** iḳdām / Dāyim ol bedreḳa-i rāh-i merām
SE1882 Olsa farża ki ʿālā vefḳ-i **murād** / Belki idman iderek zaḫm-i ziyād
SE1972 Virür elbette **murādın** ḳat ḳat / Salṭanat ʿırżına düşmez ḫısset
SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı ʿurūḳ-ı ifsād / Bāb-ı Ḥaḳda bulur elbette **murād**
SE3015 Olsa ẕātında eger istiʿdād / Kesbe muḥtaç degil neyl-i **murād**
SE3442 Sāʿatinde olup āmāde **murād** / Mekr-i muḥtāl-ıla oldı dāmād
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż cümle güşād / Ṭoldı yerden göge şuʿāʿ-ı **murād**
HH269 Ḳanı ol dem ki heb **murād-ı** fuād / Alınurmıydı olmayınca mezād
HH1074 Çün müyesser ola vuṣūl-ı **murād** / Beni eyleñ duʿā-yı ḫayr ile yād
HH1651 Yazdı maḳsūdı üzre ol ustād / Şaḫṣ-ı ġammaza oldı naḳş-ı **murād**
HH2180 Nice ḳābil ola vuṣūl-i **murād** / Ben gedāyī ḥaḳīr o şāh-nihād
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı **murād** / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı güşād
HH2725 Herkese Ḫaḳ **murādını** virsün / Her ġarībi merama irgürsün
HH2754 Heft-peyker ki oldı pīş-nihād / Oldı āḫir cevābı vefḳ-i **murād**

murād almaḳ [3] arzusuna isteğine kavuşmak, amacına ulaşmak

SE1397 Ḥāżır it ḫaşmımı dādım alıvir / Diñle şekvāmı **murādım alıvir**
HH628 Bildi Ḳāḍı Efendidür ancaḳ / Himmetine göre **murād alacaḳ**
HH1189 Başdan geçmeyen **alur mı murād** / İdelüm saʿy her-çi bād-ā-bād

murād eylemek/itmek [8] dilemek, istemek

S1506 Bi-ḥamdi'llāh efkār-ı ḫāṭır-fürūz / **Murād itdügim** gibi itdi bürūz
NE702 Ayaġa pür eyle mey-i erġavān / Pāye **murād eyleyene** ṣun hemān
NE764 Āḫir idüp sözlerine inḳıyād / Cān ile himmetlerin **itdüm murād**
NE769 Düşdi hemān ḫātıra-i Penc-Genc / Naḳş-ı **murād itdi** sarāy-ı sipenc
NE1244 Ṭut dür-i feyże ḳulaġın ḥalḳa-vār / Ḥaḳḳı **murād eyler** iseñ ḥalḳa var
NE1443 Ḫüsn-i irādetle ḳılup iʿtiḳād / **İtdi** mürīd olmaġı dünyā **murād**
SE1541 Ne devāt ü ne ḳalem var ne midād / **İtdi** bir noḳṭada icmāl-i **murād**
HH348 **Eyleye** kim ki daḳḳ-ı bāb-ı **murād** / Çıka ʿuryānlar iderek feryād

murāḳıb [2]

1. Allah'a bağlanmış olan

S1207 Kesel dā'imā şevḳa ġālib gibi / Varur ḫ'āba şeyḫ-i **murāḳıb** gibi

2. koruyan, gözeten

HE104 Zemīn der-ḫ'āb idi gerdūn **murāḳıb** / Baḳardı yollara her necm-i şāḳıb

muraḳḳa' [2] hattatlar tarafından kaleme alınan güzel yazı örneklerinin bir araya getirilmesiyle elde edilen mecmua

S1328 **Muraḳḳa'la** gör naḫl-i verd-i teri / Düşer eskiyüp arasından zeri

HH2051 Oldı taşvīr-i kilk-i Mānī-vār / O **muraḳḳa'da** ṣafḥa-ı ruḫsār

muraṣṣa' [6] kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle bezenmiş

S161 Ṣevābit-i sipihrinüñ itdi o şāh / **Muraṣṣa'** serā-perdesin ferş-i rāh

S577 Olur anda sulṭānı ile nihāl / Ḫıramında naḫl-i **muraṣṣa'-mişāl**

S770 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i şu'le-zen / Dıraḫşende şem'-i **muraṣṣa'** legen

SE2930 Ortada taḫt-ı **muraṣṣa'** pāye / Ferḳadan farḳına şalmış sāye

SE2933 Farḳ-ı pākinde **muraṣṣa'** bir tāc / Kürsī üstinde sirāc-ı vehhāc

HE52 **Muraṣṣa'** lafẓıla ma'nā-yı ḫoş-ter / Cihazı kāmil olan bikre beñzer

murdār [8] pis, mülevves ‖ (kişi için) dînen temiz olmayan, gusulsüz, cünüp

NE2646 Aleti der-kār-ı anaḫtar gibi / Elleri **murdār-ı** melaḫtar gibi

NE2724 Dest-ḫūşı deste-i **murdār** olan / Deste-zen-i hāven-i efkār olan

NE2877 Olmasa bu 'ārıża müşkil maraż / Neydi bu **murdāra** hevesden garaż

SE819 Kehleden çün kehel olur **murdār** / İtme ol ḫaşlet-i meẕmūmı şi'ār

SE1051 Tevbesiz 'āṣī vü bed-kār olasın / Ya'nī ol ḫālde **murdār** olasın

SE1870 Nā-ḫalefden kişi bī-zār olur / Ölüsi dirisi **murdār** olur

SE1963 Çift idüp ol segi bir **murdāra** / Kendüsi başladı istiġfāra

HH809 Ḫātıra geldi va'di seḫḫāruñ / Ay başı didügi o **murdāruñ**

murdarlamaḳ [1] kullanılmaz hale getirmek ‖ kirletmek, cünüp duruma getirmek

NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı billūrīni celb / Ḥavżını **murdarladı** sūr-ı kelb

murġ [34] kuş

S25 Ger itmezse şükr ile **murġān** safī / Ola cānı ḳaṣdına her rişte tīr

S24 Ṣalup reşḥa-i cūdan ol bī-zevāl / İder **murġ** u māhı ġarḳ-ı nevāl

S141 Nebī bindi o raḫş-ı rahşān-pere / Ya şāḥib-ḳırān **murġ-ı** fermān-bere

S617 Ki ba'de'ẕ-ẕuhr germ olup āfitāb / İder **murġ** u māhīyi anda kebāb

S703 Gülüñ āşiyānın ṭaġıtmış ṣabā / Hümā gibi **murġān-ı** pā-der-hevā

S721 Iraḳdan görüp anda bir murġ-zār / Süzilür göñül **murġı** şehbāz-vār

S747 Ṣalar cūya timṣālini āşiyān / Gelür **murġ** ü māhī olur der-miyān

S808 O şehbāz-ı ḫun-rīzi āmāde ḳıl / Hemān **murġ-ı** 'ıyşı ayaġuñda bil

S905 Anuñ ṭāremi çetr-i şahānedür / Ṣafā **murġına** dām ile dānedür

S906 İdüp feyż ol dāne-i ābdār / Nice **murġ-ı** nāçīzi eyler hezār

S1217 Aña ḳahve-ḫāne 'aceb dāmdur / Ki bir **murġ-ı** işkeste-endāmdur

S1336 Ḳanı naġme-i **murġ-ı** ṭayyib-maḳām / Nihāl-i pür-endām-ı mevzūn-ḫırām

S1345 Dil-i zār idüp cām-ı gül-fāmı nūş / O **murġ-ı** ḫazān-dīde ḳılsun ḫurūş

S1415 Göñülden o āzāde **murġ-ı** cerm / Ya āvāre-i mevc-i baḥr-ı ḳadem

NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar nüh felek / **Murġ-ı** ḳafes gibi ṭapıda melek

NE1850 Fitnedür āġūş-ı kemendi müdām / Mekr ü ḥıyel **murġ** gibi pāydām

NE1283 'Işḳ ile bülbül gibi **murġānı** zār / Sīne-i eşcārı daḫı şerḥadār

SE71 Ḥamdini itmese **mürgān-ı** felek / Ola her rīşi ḫalīde-nāvek

SE75 Meyl ider miydi bu dām-ı hevese / **Murġ-ı** rūḥı ḳomasaydı ḳafese

SE165 Ḥırşıla maẕleme-endūz olma / Rızḳ içün **murġ-ı** kef-āmūz olma

SE937 Ṣayd-ı **mürġān-ı** ḫayāle bi'ẕ-ẕāt / Yumdı şehbāz-ı naẕar ya'nī ḳanat

SE949 Līk ebvāb-ı ṣafā oldı güşād / Ṣanki **murg** oldı ḳafesden āzād

SE1013 Bir iki **murġ-i** gülistān-ı ṣafā / Eyledi fasl-ı cüvānīde nevā

SE1667 İndürür **murġı** seçer şaḫından / Çıḳarur ef'īyi sūrāḫından

SE2986 Manṭıḳu't-ṭayruñ olup nükte-veri / Ḥāl-i **murġāndan** alurdı ḫaberi

SE2990 Göricek eyledi zāhid şefḳat / İtdi **murġānı** ḫalāṣa niyyet

SE3001 Didi ol zāhid-i pākize-sirişt / Nefesüñ var ola iy **murġ-ı** behişt

SE3005 Didi ol **murġ** ki luṭf-ı Mevlā / İtdi bu ḫāṣiyyeti baña 'aṭā

SE3007 Ser ü ser-defter-i **murġān** oldum / Maḥrem-i sırr-ı Süleymān oldum

HH135 İtdi pervāz **murġ-ı** zerrīn-per / Yemliginden döküldi erzenler

HH675 Gördi yoḳ çāre uçsa daḫı eger / **Murġ** da olsa ola fermān-ber

HH2126 Gördi **murġ-ı** şikeste-bāl-i niyāz / Nā-gehānī şalındı ol şehbāz

HH2224 Bamdan uçdı **murġ-ı** per-beste / Düşdi gönli gibi ol işkeste

HH2573 Ṭayyibi itdi dāḫil-i meclis / **Murġ-ı** vaḫşiyi eyledi mūnis

murġābī [1] su kuşu; ördek, kaz vb.
HH2493 Geldi ʿuḳḳāb-ı tīz-i nā-geh-gīr / İtdi **murġābī-i** zebūnı esīr

murġ-ı ābī [1] su kuşu; ördek, kaz vb.
SE2335 Göricek ābı o dem Aʿrābī / Atdı can aña çü **murġ-ı ābī**

murġ-ı āteş-ġıdā [1] gıdası ateş olan kuş ‖ şarap içen kişi, rind
S1192 Dile ḥabb ü şerbetle olmaz devā / Ne bilsün anı **murġ-ı āteş-ġıdā**

murġ-ı bām [1] bülbül ‖ erkek cinsel organı
SE2203 Rişte-ber-pāy-ıdı **murġ-ı bāmı** / Ḳuşı ipli idi yaʿnī nāmı

murġ-ı cān [2] insan vücudunun kafes, ruhun ise o kafesteki bir kuş olarak nitelenmesi bağlamında, can kuşu
S367 Ḳażā ḳavsi oldı gürūha zebān / Gürūha gürūh uçdı **murġān-ı cān**
HH2131 Ḳafes-i cisme ṭaşlar urdı / **Murġ-ı cānuñ** ḥużurın uçurdı

murġ-ı dil [1] gönül kuşu ‖ gönül ve akıl
NE180 Eyledi seccāde-i ḥükm-i enām / Rīşede **murġ-ı dilini** pāy-dām

murġ-ı hümā [1] bkz. 'hümā' md.
SE1416 Baḫt kim **murġ-ı hümā** hem-serdür / ʿAzm u himmet aña bāl ü perdür

murġ-ı kef-āmūz [1] ele alışkın kuş ‖ erkek cinsel organı
NE2729 **Murġ-ı kef-āmūzı** ṭutup ṣubḥ u şām / Ḥalḳa-i dām itme benānuñ müdām

murġ-ı reml [1] remil kuşu. Eskiden vahşi hayvanların ve kuşların ayak izleri beyaz kum üzerindeki remil işaretlerine benzetilir ve bu hayvan izlerinden fal bakılırmış.
HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun itdi figār / Buldı **murġ-ı remlde** rāh-ı firār

murġ-ı seḥer [2] seher kuşu, bülbül
NE151 Kande ẓuhūr eyledi bir derd-i ter / **Murġ-ı seḥer** nālelerümden ṭoyar
HH2306 Oldı çün-kim remīde **murġ-ı seḥer** / Ṭamaʿa düşdi zāġ-ı bed-manẓar

murġ-ı zeyrek [1] anlayışlı kuş, sığırcık kuşu
SE2200 **Murġ-ı zeyrek** ṭutılur pāyından / Gör ne söyler ḳalem-i nādire-fen

murġ-zār [2] kuşu çok olan yer, kuş yatağı
S721 Iraḳdan görüp anda bir **murġ-zār** / Süzilür göñül murġı şehbāz-vār
NE1363 Mevṭınum olmuşdı ḳarīb-i ḥişār / Meskenümüñ her ṭarafı **murġ-zār**

Mūsā [8] İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber. Tûr Dağı'nda Allah'la konuştuğu için "Kelîmullah" olarak anılır. Hz. Mûsâ tanıklarda asasını yılana dönüştürmesi ve Kızıldeniz'i ikiye bölmesi mucizeleri ve Hızır ile yolculuğu ile ilgili olarak anılmıştır.
S533 Dil ü cāna ḫoş cāy-ı zībādur ol / Meger mecmaʿ-ı Ḫıżr u **Mūsādur** ol
NE1349 Ḫıżr ile **Mūsānuñ** odur micmeʿi / Var ḫaber al zāʾir olup Yūşaʿ ı
NE3145 Şāʿir-i sāḥir geçinürseñ eger / Naẓmum aña muʿciz-i **Mūsā** yeter
SE185 Mekteb-i fażlına irse **Mūsā** / Göricek olurıdı aña ʿaṣā
SE651 Oldı çün ḥikmet-i **Mūsā** ʿamelī / İrdi iksīr-i füyūżāta eli
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i **Mūsā-vār** / Gözüme bir yañadan şuʿle-i nār
SE2333 Gūyiyā maġsel-i ḳavm-i **Musā** / Şāfiʿī ḥavżı yanında deryā
HH114 Ṭālib-i feyż-i ḥikmet-i **Mūsā** / Cān-sipār-ı maḥabbet-i ʿĪsā

muṣāfaḥa [2] selamlaşma, tebrikleşme, dostluk gösterme vb. bir amaçla el sıkışma, tokalaşma
HH205 Ḫaşma merdānedür mükāfaḥası / Hep meşāḥifledür **muṣāfaḥası**
HH600 Ḳıldı bir bir **muṣāfaha** eşrāf / Oldı maẓhar nevāzeşe eṭrāf

musaḫḫar itmek [1] büyülemek, büyü ile aldatmak
SE501 Vaḥş ü ṭayr olmış-ıdı meʿmūrı / Şīr-veş itdi **musaḫḫar** gürı

muṣāḥib [4]
1. sohbet arkadaşı, yaren
SE1643 Söyledüp seyr-i ʿacāyip itdi / Kendüye anı **muṣāḥib** itdi
HH1348 Üns ṭutdum vuhūşla her şeb / Bī-zebānlar **muṣāhibümdür** heb
HH1431 Meger ol lāşe-ḫˇār-ı bī-pervā / Aġzı ḳoḳar **muṣāhib** idi aña
2. büyük zatlara, özellikle padişahlara sohbet akradaşı olan ve hoşça vakit geçirmelerini sağlayan zeki, bilgili, görgülü, hoşsohbet kimse, nedim
NE1907 Nāmın ekābirde **muṣāḥib** ider / Suḫre ile ḳaṭʿ-ı münāṣib ider

muṣallā [4]

1. namaz kılmaya mahsus açık yer, namazgah

S686 **Muṣallāsı** yüz ḫāfıẓa cilvegāh / Ḳamer rūy-ı fersūde vü ḫāk-i rāh
NE2016 ʿIyd namāzına irüp ihtimām / Çıḳdı **muṣallāya** seḥer ḫāṣ u ʿām
SE547 Yumayınca iki ayaġını çaḳ / Başamaz ḫāk-i **muṣallāya** ayaḳ

2. cenaze namazı kılınan yer, üzerine cenazenin konulduğu yüksekçe yer

SE259 Ṣaḫra kim pāye-i evlā oldı / Fikr-i fānīye **muṣallā** oldı

musallaṭ [1] bir kimsenin sıkıntı verecek, bıktıracak şekilde üzerine düşen

NE2839 Ādem ü Havā geleli ʿāleme / Oldı **musallaṭ** bu maraż ādeme

muṣannaʿ [2] sanatkar elinden çıkmış, sanatlı

NE18 Levḥada ol saṭr-ı **muṣannaʿ** raḳam / Levḥada gūyā ki ẓılāl-ı ḳalem
NE2398 Gūş idicek meclisüñ erbābı heb / Böyle **muṣannaʿ** suḫan-ı bü'l-ʿaceb

muṣannif [1] yazar, müellif

NE1906 Şimdi nice nikbetī ḫ̔ānendeler / Faż̇l u maʿārifle **muṣannif** geçer

muṣavver [1] şekil ve suret verilmiş, şekle sokulmuş

SE662 Ẓāhir ü bāṭını envār oldı / Bedeni rūḥ-ı **muṣavver** oldı

muṣavvir [1] söz ya da yazı olarak bir şeyi anlatıp göz önünde canlandıran, tasvir eden kimse

S1224 **Muṣavvir-i** heyūla-yı ḥummā-yı dīḳ / Aña ḳahve sevdā imiş muhteriḳ

muṣayḳal [1] cilalanmış, parlatılmış, mücellâ

SE1626 Sübḥada desti ʿaṣāda bir eli / Dīde mekḥūl ü **muṣayḳal** ṣaḳalı

muṣḥaf [8] Kurân-ı Kerîm ‖ sayfalardan oluşan yazılmış kitap

S91 Cemāli olup **muṣḥaf-ı** bī-miṣāl / Aña faṣl ü āyāt idi ḫaṭṭ u ḫāl
S215 Anuñ **muṣḥaf-ı** medḥine ṭıfl-ı dil / Şürūʿ itse ḫatmi müyesser degil
S217 Devādur ki andan dili kef ḳıla / Ki bir ḳatʿ ile ḫatm-i **muṣḥaf** ḳıla
NE338 Ṣıçradı ḳan **muṣḥaf-ı** pür-ġurrete / Noḳṭa-i sürḫ oldı ser-i āyete
SE44 Nūnıdur ser-ʿalem-i ṣaff-ı şeref / Noḳṭası anda müdevver **muṣḥaf**
SE1594 El urur virmek-için iṭmīnān / Dāmen-i **muṣḥaf-ı** eymāne hemān
SE2940 Nesne yoḳ hergiz öñinde illā / **Muṣḥaf** u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā
HH1851 Ḳaddi rāʾyet-miṣāl ber-ter idi / Ṭalʿatı **muṣḥaf-ı** müdevver idi

mūṣıl [1] ulaştıran yetiştiren

SE1940 Göricek şāh anı mesrūr oldı / **Mūṣıluñ** ḫidmeti meşkūr oldı

muṣībet [2] başa gelen kaza, zamansız bela, afet

SE1321 Ḫalḳa bunuñ gibi nikbet olmaz / Mülke bir böyle **muṣībet** olmaz
SE2848 Zen gibi pisteri üzre ölmek / Merd-i meydāna **muṣībetdür** pek

muṣliḥ [1] ıslah eden, düzelten

NE915 Maṣlaḥata **muṣliḥi** itmek emīn / Oldı şehe lāzıme-i ʿaḳl u dīn

Muṣṭafā [3] Hz. Muhammed

NE193 Kıl süḫānuñ menḳıbet-i **Muṣṭafā** / Menḳıbetüñ ḳalbe ser-ā-ser şifā
SE183 Ḫażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / **Muṣṭafā** nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül
HH95 Nāmı Aḥmed Habīb-i Rabb-i Vedūd / **Muṣṭafā** vü Muḥammed ü Maḥmūd

muṣṭaliḥ {muṣṭalaḥ} [5] herkesin kolayca anlayamayacağı kelime ve terimlerle dolu, ağdalı, ıstılahlı

NE2305 **Muṣṭaliḥi** cāhilüñ olur girān / Bed nefesin naġmesi gibi hemān
NE2334 Virmek içün sözlerine intiẓām / Mikser olur **muṣṭaliḥ** olan ʿavām
NE2345 Var idi bir **muṣṭaliḥ-i** rūzgār / Ḳāfiye cellādı ḫar-ı nā-bekār
NE2399 Her biri idüp o ḫarīfe naẓar / Didiler ey **muṣṭaliḥ** ancaḳ bu ḫar
NE2400 Ol ḫar-ı lā-yefhem olup müfteżiḥ / Nāmı anuñ ḳaldı ḫar-ı **muṣṭaliḥ**

muṣṭalaḥāt [1] terim olarak kullanılan kelimeler, terimler

NE2381 **Muṣṭalaḥātuñ** çözüp enbānını / Zīnet idüp maʿreke dükkānını

muṣṭarib, mużṭarib [3] acı çeken, ıstırap içinde olan

S273 Olup **mużṭarib** bu revende ḳaṭār / Şühüb ṣanma nā-geh ḳırıldı mehār
SE1192 Göricek ḫāne-i zeyni ḫāli / ʿAskerüñ **muṣṭarib** oldı ḫālı
SE1314 Mülk olur zelzele-nāk-i yaġmā / Ṭurmayup **mużṭarib** olur fuḳarā

muẓṭaribü'1-ḥāl [1] acı ve ıstırap içinde, mustarip halde

SE3213 Ṣadme-i ʿışḳ-ıla pā-māl olmış / Derd-ile **mużṭaribü'1-ḥāl** olmış

mūş [6] fare, sıçan

NE2949 Himmeti yoḳ niçe denī nikbeti / **Mūş-veş** uġurluḳ olur ṣanʿatı
NE2958 Ḳaçmada ḫar-gūşe olup pīşvā / Olur idi **mūşlara** reh-nümā

SE1946 Dağdağa virdi şehe ḥālet-i **mūş** / Süzilüp indi şikār umdugı ḳuş
SE1954 Saña merdāne dinür mi el-ḥaḳ / Ḥamle-i **mūş-ile** çün ḳaldı yaraḳ
SE2498 Kefçe vü tābesinüñ elleri boş / Megesi nevha-ger-i mürde-i **mūş**
SE3140 Süzilen laşe ḳaraḳuş gibi / Yalımı alçaḳ olur **mūş** gibi

muşt [2]

1. yumruk, tokat

S279 Yere **muşt** urunca dem-i dār u gīr / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr

2. tarak

NE396 Saflar ile ʿarṣa-i kīn-i şekl-i **muşt** / Nīze ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt

muşt-ı ḫāk [1] bir avuç toprak

HH110 İtdi bir **muşt-i ḫāk** ile iṭfa / Ateş-i tīz-i ḫasmı rūz-ı vegā

muṭāʿ [1] emrine uyulan, önünde boyun eğilen, sözü dinlenen, itaat edilen

SE1915 Geldi çün kim yirine emr-i **muṭāʿ** / Pehlevāndur el öpüp ḳıldı vedāʿ

muṭabbaḳa [1] kat kat, üst üste

HH31 Meh-i nev ḥalḳa-ı **muṭabbaḳadur** / Yediger sebʿa-i muʿallaḳadur

muʿtād(e) [6] alışkanlık haline gelmiş, âdet edinilmiş, alışılmış olan

NE1771 Lābüd olur māmelekinde be-kār / Sünnet-i **muʿtādeyi** icrā ider
SE2041 Vāḳıʿā gerçi ki yoḳ derd-i serī / Līk **muʿtāde** muḫālif eşeri
SE3019 Lā-cerem eni ü ʿiyāl ü evlād / Olalar deʾb-i edībe **muʿtād**
HH1345 Evvelā şordı dil-berüñ adın / Ṣoñra vech-i maʿāş-ı **muʿtādın**
HH1568 Olmasun diyu māniʿ-i evrād / Olmış idi sükūt ile **muʿtād**
HH1653 İtdi taşvīri ol digal **muʿtād** / Şaha āyīne gibi pīş-nihād

muṭallā [1] eritilmiş altın ile yaldızlanmış, altın yaldızlı

S194 Sīmāṭ-ı zer-endūde-i keh-keşān / **Muṭallā** ṭabaḳ sofra-i āsumān

muṭavvaḳ [1] halkalı, zincirli ‖ (saç için) büklümlü, kıvrımlı

S832 Ṣıḳılmazdı ʿāṣıḳ ġam-ı ġamzeden / O zülf-i **muṭavvaḳdur** anı boġan

muʿteber [3] itibar edilir, makbul

S451 Sözüm istimāʿ eyleyüp didiler / Bu ʿöẕr ü bahāne degil **muʿteber**
NE1899 Ḫayf ki muḍḥiklik olup **muʿteber** / Masḫaralıḳ oldı cihānda hüner
NE3109 Budur ümīdüm ki bu silk-i güher / Varıcaḳ illerde olur **muʿteber**

muʿtedil [3] orta kararda, itidalli, ölçülü

NE2826 **Muʿtedil** aḫlāṭ ile ḳuvvet bulur / Zevraḳınuñ şofrası şofra olur
SE2776 **Muʿtedil** vaşfı anuñ ʿiffetdür / Ṣabr u ārām dem-i ḳudretdür
HH570 **Muʿtedil** perdeden virüp āvāz / İdeler bir ḥikāyete āġāz

muʿtedil-ten [1] (vücut için) ölçülü

SE252 **Muʿtedil-ten** mütenāsib-aʿżā / Berg-i gül ṭolı ḫarīr-i zībā

mute'ekkil [1] (mütevekkil zıtlığında) tevekkül etmeyen, şükürsüz; tevekül ettiğini zannedip aslında başkasının sırtından geçinen hazır yiyici

SE859 Ṣanmañuz kim mütevekkillersiz / Bī-ḥamiyyet **mute'ekkillersiz**

muʿteḳid [2] itikatlı, inançlı kimse

NE1503 Ey ki olup **muʿteḳid-i** evliyā / Merḳadi ḫāḳīne iden ilticā
NE1616 **Muʿteḳid-i** pāk-i revān ol müdām / Ḳaddesenallahu bisırrı'l-kirām

muʿterif [1] kendi kusur ve kabahatini bilip söyleyen, gizlemeyip itiraf eden, ikrar eden

NE876 Ḫāne-be-dūşāne miṣāl-i keşif / Sāḥil-i baḥr-ı keremi **muʿterif**

Muʿtezilī [1] Mûtezile mezhebine mensup olan kimse

NE1425 **Muʿtezilī** gibi ṭutup ġayr-ı rāh / İtme kerāmetde şaḳın iştibāh

muṭīʿ [1] uyan, itaat eden

HH1529 Cümle ʿālem **muṭīʿ-i** fermānuñ / Mihr ü meh ẕerre-nūr-ı raḫşānuñ

muṭlaḳ [6]

1. kayıtsız şartsız, kesin

NE1674 Her biri emmāreye **muṭlaḳ** vekīl / Belki ʿAzāzile muʿīn-i delīl
SE2800 Şeyf-i muṭlaḳla idüp ʿazm-i veġā / Ġālib-i **muṭlaḳ** olur ehl-i ġazā
SE3344 Zāl-ı dehr-ile cefāda ortaḳ / Çarḫ-ı bed-mihre vekīl-i **muṭlaḳ**
HH1222 Ḫˇāb gelmez o ḫasteye **muṭlaḳ** / Gözini yumsa yaş gelür ancaḳ

2. tam, katışıksız, saf

SE87 Seyf-i **muṭlaḳla** olındı ikrām / Ḳılıcın şalsa ʿaceb mi Behrām
SE2800 Şeyf-i **muṭlaḳla** idüp ʿazm-i veġā / Ġālib-i muṭlaḳ olur ehl-i ġazā

muṭrib [27] musikî usullerine göre ilâhî, şarkı, gazel vb. okuyan kimse, çalgıcı, sâzende

SR4/2 Esbāb-ı şafādan elimiz çekdik biz / **Muṭribde** bulundı hele birḳaç evtār
S46 Gelür baña ser-maḥfil āvāzesi / Ser-i ṭāḳdan **muṭrib** āġāzesi
S429 Añılmazsa Şīrīn ü Leylī n'ola / Hemān **muṭrib** ü sāḳiye ʿışḳ ola
S1053 Ṭutan **muṭribāna** nigeh gūş-ı cān / Ṭuyar nā-şinīde peyām-ı nihān
S1055 Şenelsün biraz **muṭribā** encümen / Dem ur yine sūr-ı Sirāfilden
S1057 Nedür **muṭribā** dā'im ol hūy ü hāy / Meger aġzuñ ölçüsüni aldı nāy
S1059 Ḳosun **muṭribā** ṭaʿnı ehl-i riyā / Olur nāy aña ḥayzrān-ı ʿaṣā
S1061 Nedür **muṭribā** neyde bu naġmeler / Egerçi hep aġzuñdan alur ṣatar
S1063 Getür **muṭribā** nāyı it çārgāh / Ki endāzesiz ġamla ḥālim tebāh
S1067 Seper **muṭribā** cāna ṣu ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki āvāz-ı rūd
S1069 Gözet **muṭribā** devr-i uṣūlün hemān / Dili eyle edvār ile ser-girān
S1071 N'ola **muṭribā** çenber itseñ defi / Ki ʿarż itdi yüz ḳızdurup eşrefi
S1073 Ṣalup **muṭribā** def sipihre ṣadā / Olur ḥalḳa-cünbān-ı bāb-ı hedā
S1075 Ḳoma **muṭribā** sāzı eyle nevā / Bize ṣun fürū-dāşı itme cefā
S1079 Ḳanı **muṭribā** tār-ı naḳş u ʿamel / Teb-i ġussayı baġla anuñla gel
S1081 Dile **muṭribā** irdi zaḫm-ı cefā / Bir yeşīm-i sāzı yetişdür aña
S1083 İdüp **muṭribā** tāruñı hoş-nevā / Anı ḳıl zebān-bend-i ehl-i riyā
S1085 Gözet **muṭribā** bezmi miśḳāl ile / Ṣafā-baḫş ol aḥbāba miśḳāl ile
S1086 Eger **muṭribā** bezme gelse o ḥar / Ḳulaġına ṭoldursa idüp naġmeler
S1090 Nedür **muṭribā** neyde bu nāleler / Ki zaḫmına el degse efġān ider
S1092 Nevāzişle sāz-ı ṭarab **muṭribā** / Olur nāz-perverd-i ẕevḳ u ṣafā
S1094 Tutar **muṭribā** bāde yirin sürūd / Ki muġannī olur mest āheng-i ʿūd
S1096 Defüñ **muṭribā** her gice hāle-vār / Olur māh-ı ruḫsāruña perdedār
SE446 Gül gibi pür-ẕeheb eyler kefini / **Muṭribüñ** nite ki mollā defini
SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü ḫoş-ḫān **muṭrib** / Naġme-i dil-keş ü keyf-i ġālib
SE3048 Çıḳmayup **muṭrıb** u nāyın nefesi / Gizli idi çü kelām-ı nefsī
HH231 Cigerin ḫūn idüp ḫumın dirhem / Oldı evtārı **muṭribüñ** dirhem

muttaṣıl [4] ara vermeksizin, devamlı olarak

S1420 Kederden ḫalāṣ olamaz **muttaṣıl** / Ḫum-ı mey gibi mubṭan u tīre-dil
NE2778 Arar idi **muttaṣıl** ol fitne-bāz / Ḫalḳa-i hengāme-i gerd ḫoḳḳabāz
HH2309 Līk mest oldıġunca ol ḫūnī / **Muttaṣıl** yād iderdi Maḥzūnı
HH60 Ḳolaya baġlıdur diyü ṣalavāt / **Muttaṣıl** kalmada kazaya ṣalāt

muvaffiḳ [1] başarılı, başarmış

HH47 ʿAdedi zāya çün **muvaffiḳdur** / Aña zāyid dinilse lāyıḳdur

muvāfiḳ [2] yerinde, uygun, münasip

NE1623 Şerʿa **muvāfiḳ** olıcaḳ bir tarīḳ / Gir ki Ḫudādur saña ḫayrü'r-refīḳ
NE2304 Ehl-i belāġatda budur iʿtidāl / Kʿola maḳāmına **muvāfiḳ** maḳāl

muvaṣṣıl {mevṣūl} [1] birleşmiş, bir araya getirilmiş, karışmış

HH1301 Gül-i raʿnā-yı sürḫ ü zerd-evrāḳ / Ṣafaḥat-ı **muvaṣṣıl** u berrāḳ

muʿvec [4]

1. eğri büğrü, dolambaçlı, yılankavî

SE207 Ṭāḳ-i Kisrā gibi nice **muʿvec** / Ḫaḳḳa ṭoġrıldı hemān itmedi lec

2. doğru dürüst olmayan iş veya davranış

SE1347 Pençesi kec mec ü bāzū **muʿvec** / Çıḳdı şan Ḳara denizden yengeç
HH2203 Ṭabʿı **muʿvec** dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi ıssı sözi sovuḳ
HH2496 Hey'et-i **muʿveci** gürūha kemān / Mühre-i ṭopla gürūha zenān

mū(y) [16] tüy, saç, saç teli

S395 Degil **mūy-ı** ebrū zamān-ı sükūt / Ki dām eylemiş ṭākda ʿankebūt
S1380 Daḫı sebz iken nev-bahār-ı ümīd / Ḳaranfil gibi **mūyı** olur sefīd
NE263 **Mūyı** bir yeşīm-ṣıfāt ü dil-pesend / Añsa ṣaçı gibi muʿanber kemend
SE43 Mīmidür ʿuḳde-i **mūy-ı** maḥbūb / Lāmlar ṭurresi ḳullāb-ı ḳulūb
SE961 Olma dil-dāde-i **mūy-ı** pür-çīn / ʿAḳluñı başına cemʿ it miskīn
SE2469 Reng-i **mūyı** ki seçildi çü ḫarīr / Oldı ṣūretde hemān bir taşvīr
SE3004 Müştgāh içre olan **mūy-ı** dü-tā / Saña lāyıḳ mı ayaḳ bāġı ola
SE3215 Şīve-i ḳaddi ḳıyāmet ḳopdı / **Mūy-ı** dil-cūları āfet ḳopdı
SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir **mūy-i** dü-tā / Ḳatı çoḳ diḳḳate ṭoymaz cānā
SE3461 Rūşenā lafzda ʿinde't-taḥḳīḳ / Görinür **mū** gibi her fikr-i daḳīḳ
HH82 Her ḳılum tende bir zebān olsa / Her bün-i **mūy** bir dehān olsa
HH1363 Ḥıfẓ emrinde eyleyüp tedbīr / Ser-i **mū** deñlü eylemem taḳṣīr
HH1627 Ḳalemi **mūy-ı** ḫāme-i erjeng / Kilk-i Behzādı eylemiş bī-reng

HH2008 **Mūy-ı** perçemle kelle-i maġlūb / Ḫāke urmaġla yüni çıḳmış ṭob
HH2255 Didi ey mübtelā-yı bend-i hevā / **Mūy-veş** başdan ayaġa sevdā

mū-be-mū [1] tel tel ‖ bir bir, tek tek
HH2433 Ṣaḳalı bitdi ʿiffetüñ āḫir / **Mū-be-mū** oldı rāz-ı dil ẓāhir

mū(y)-sefīd [1] ak saçlı
HH2076 Neyyir-i **mū-sefīd** bālāda / Zāl-ı Zerdür maḳām-ı ʿanḳāda
S1138 Olup müşteʿil reʾs-i **mūy-sefīd** / Ṭurur nitekim mūmiyā-yı ḳadīd

mūy-keşān [2] saçtan tutarak çeken, sürükleyen
SE3169 Sürüyüp anı ʿases-i **mūy-keşān** / Ṭurma derd-ile ider āh ü fiġān
HH713 Hācibe bir işāret itdi hemān / Pīş-i şaha getürdi **mūy-keşān**

mūy-miyān [1] kıl gibi ince belli olan
HH2060 Ele girincedür o **mūy-miyān** / El virür devlet-i viṣāli hemān

mū(y)-şikāf [2] kılı kırk yaran, incelikli, titiz
HH297 Dil-i rūşenle fikr-i **mūy-şikāf** / Bāde-i ṣāf ü sāġar-ı şeffāf
HH1361 İtdi taḳdīm-i **mū-şikāf-ı** kühen / Düm-i mışı burūt-ı nā-dāndan

mūyīn [1] deriden yapılmış, dokunmuş
SE618 Kise **mūyīn** ola yāḫūd gerpās / Zer olınca żarar itmez kirüpās

muẓaffer [3] savaşta zafer kazanmış, bir mücadelede başarı, üstünlük elde etmiş, galip
NE433 Kişver-i maʿnada ola dāʾimā / Ḫāme-i teʿlīfi **muẓaffer** livā
HH836 İrdi nā-gāh bir peyām-ı sürūr / Geldi ol şeh **muẓaffer** ü manṣūr
HH1164 Vardı ʿasker **muẓaffer** ü manṣūr / Oldılar ḳahr-ı ḫaşm ile maġrūr

müze [1] çizme
HH1549 Āsumānī edīm-i dāne-nümā / **Müzesinde** şerāk idi gūyā

muʿẕire-güy [1] yalan özür bildiren, bahane uyduran
NE3002 Nāle-günān **muʿẕire-güyān** hemān / Meclisin erbābına oldı revān

muẓlim [2]
1. karanlık
HH2647 Bu yaña iki māh-ı mihr-āṣār / Çāh-ı **muẓlimde** ḳaldılar nā-çār
2. kara, uğursuz, kötü
NE1809 **Muẓlimedür** māḥaṣal rātibi / Ḳarmacıdur defter iden kātibi

mużmaḥil [1] yok olmuş, dağılmış, çökmüş
NE286 Ġarḳa-i nūr oldı raḫneden sipihr / Olsa n'ola **mużmaḥil** envār-ı mihr

mużmaḥil itmek [1] dağıtmak, yıkmak, yok etmek
NE1681 Tecrübesi sebḳ iden erbāb-ı dil / İtmiş idi şübhemizi **mużmaḥil**

mużmer [3] başkaları tarafından bilinmeyen, gizli, saklı
HH1143 Çün bilindi ṣadāḳat-i dem-sāz / Ḳıldılar keşf-i **mużmere** āġāz
HH1557 Söz ki dil şafḥasında **mużmer** idi / Dest-i yārānda köhne defter idi
HH1558 Her sözi naḳl-i miṣṭar-ı **mużmer** / Belki eylerdi nice ḫāşiyeler

mübāhat itmek [1] övünmek
NE2157 Kimi şu ḫāliyle **mübāhāt ider** / Naḫvet ile ʿarşa-i dārāt ider

mübāhī [1] kendini öven, övünen
HH573 Biri kim faẓl ile **mübāhī** idi / Maḫlaṣı şiʿrde Siyāhī idi

mübārek [12] uğurlu, hayırlı, mukaddes
S160 **Mübārek** ḳudūmıyla buldı şafā / Aña Saʿd-i Zengī dinilse revā
S719 Ḳarībinde var bir **mübārek** maḳām / Ricāle olur çille-ḫāne müdām
S1013 Ne deyr-i **mübārek** ne ḫoş yirdür / Ki her muġ-beçe şanki taşvīrdür
NE66 Turfe kümeyt-i ḫaşr-sitān-ı kām / Raḫş-ı **mübārek** ḳadem-i bi-likām
NE818 Niʿmet-i ġaybiyyeye bismil-künān / Ḫams-i **mübārek** diyu şundum hemān
NE1489 Ḳaldurup ebrū-yı **mübāreklerin** / Açdı gözin şaçdı suḫan gevherin
SE1171 Kim bilür ʿāḳıbet-i aḥvāli / Ṭutalum ola **mübarek** fālı
SE1469 Bedr olup māh-i nev-i iḳbāli / ʿĀḳıbet oldı **mübarek** fālı
SE3445 Şeb-i yeldā-yı sevād-ı erḳām / Oldı bir rūz-i **mübārekde** tamām
HH513 Kimi dir kim sefer **mübārekdür** / Gerçek erler kelāmı gerçekdür
HH2036 El-ḥased aña kim urup dil-ber / Zaḫm-ı tāze **mübāreki** diyeler
HH2785 Ṭālib-i ʿilm oḳursa zeyrek ola / Kātib ü mālike **mübārek** ola

mübārek-bād [1] "Mübarek olsun!" anlamında iyi dilek sözü
HH922 Der ü dīvār-ı dehr idüp feryād / Diye rüsvāylıḳ **mübārek-bād**

mübārek-maḳdem [2] gelişi uğurlu, hayırlı ve mukaddes olan

SE2134 Bir zamān Ḥażret-i İbn-i Meryem / Yaʿni ʿĪsā-yı **mübārek-maḳdem**
SE3034 ʿUlemādan biri bundan aḳdem / Aldı bir ʿabd-i **mübārek-maḳdem**

mübāreklik [1] uğurluluk, hayırlılık

S1012 Viren pīr-i mey-ḫāneye ḳadr ü şān / O ḫāne **mübārekligidür** hemān

Mübdiʿ [1] yoktan var eden, varlık sahasına çıkaran, Allah

NE89 Ṣāniʿ-i bī-māniʿ-i Ḥayy u Kadīr / **Mübdiʿ-i** bī-ʿavn-ı Semīʿ u Baṣīr

mübhem [1] ne olduğu açıkça anlaşılmayan, belirsiz

NE1245 Pīş-i nihād it nusḫ-ı ʿālemi / Anla anuñ ile ḥükm-i **mübhemi**

mübīn [3] iyiyi kötüyü, doğruyu yanlışı birbirinden ayırt eden, açıkça ortaya koyan

NE1803 Cāhil olur ḥākim-i şerʿ-i **mübīn** / Ḥırsız olur māl-ı ġuzāta emīn
SE1234 İltizām-ıla ola ḥalḳa emīn / Ḥākim-i maḥkeme-i şerʿ-i **mübīn**
HH276 Ḳıldı şerʿ-i **mübīni** ḥabl-i metīn / İtdi naẓm-ı umūr-ı devlet ü dīn

mübtedā [1] baş, başlangıç

NE12 Besmeledür her ḫayra **mübtedā** / Sālike yol gösterür engüşt-i bā

mübtedī [1] okula yeni başlayan kimse ‖ acemi, tecrübesiz

SE122 Olalı **mübtedī-i** mekteb-i ʿışḳ / Görürin nüsḫa-i derd-i teb-i ʿışḳ

mübtelā [18] bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş

NE609 Tir-keşe dönse dil-i **mübtelā** / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol ḳaşı yā
NE1029 Didi ki dildāruñuñ ey **mübtelā** / Ḥālini Allāh bilür ḥāliyā
NE1672 Birgün olup çarḫ-ı ḥavādiş-nümā / İtdi beni daġdaġaya **mübtelā**
NE1679 Mülhem olup itdi dil-i **mübtelā** / Zikr olınan rinde hemān ilticā
NE2488 İtse füsūn-sāzi-i mihr ü vefā / Zühreyi keyvāna ider **mübtelā**
NE2863 Tāze iken ḫīzgeh-i mefʿūl ola / Āḫir olur ibne ile **mübtelā**
SE867 İy olan beste-i evtār-ı emel / **Mübtelā-yı** elem-i dām-ı ecel
SE3223 **Mübtelā** eyledi āḫir devrān / Bu sitem-kāre o nā-şādı hemān
HH460 Var idi bir esīr-i āvāre / **Mübtelā-yı** belā-yı hem-vāre
HH773 Göreyün baña itdügün bulasın / Bir cefā-kāre **mübtelā** olasın
HH817 **Mübtelā-yı** kemend-i ṭarrāram / Cān-sipār-ı nigāh-ı seḫḥāram
HH1461 Şāh iken **mübtelā-yı** ʿışḳ oldum / Dergehüñde gedā-yı ʿışḳ oldum
HH1838 Bir nice vaḳt idi kim ol şeydā / Olmadı **mübtelā-yı** ʿışḳ u hevā
HH1880 Çāre enfās-ı **mübtelāsıdur** / Ṣıdḳ ile ʿāşıḳun duʿāsıdur
HH2255 Didi ey **mübtelā-yı** bend-i hevā / Mūy-veş başdan ayaġa sevdā
HH2377 Buldı devlet anuñ duʿāsı ile / Ḫoş geçindi o **mübtelāsı** ile
HH2520 Cān u dilden çün iki ʿāşıḳ-ı zār / Oldılar **mübtelā-yı** ʿışḳ-ı nigār
HH2533 Görmezem ben revā bu kārı hele / Gele bir **mübtelā** ecelsiz öle

mübtelā-perver [1] düşkünleri koruyup gözeten

HH2515 Fuḳarā-dost u mekrūmet-perdāz / **Mübtelā-perver** ü ġarīb-nevāz

mübteẕel [2] değersiz, itibarsız, bayağı

NE1961 Her biri nev-devlet ü köhne-keçel / Eskiden iş tāzeligi **mübteẕel**
NE2428 Ẕüll-i Yehūdiler olup **mübteẕel** / Kiẕb- ü ḥīlede ola ḍarbu'l-meṣel

mücāb [1] isteği kabul olunan, dileği karşılık bulan

SE645 Gerçi redd idemeyüp oldı **mücāb** / İstedi līk ḥakīmāne cevāb

mücāhid [2] din ve kutsal değerler için mücadele eden, bu uğurda savaşan, cihat eden

NE273 Yürüdi miḥrāba o şāh-ı ḥarem / Ṣaff-ı **mücāhidle** miṣāl-i ʿalem
SE975 ʿAzm-i ṣādıḳla olup mültemisi / Göñlüñi eyle **mücāhid** gemisi

mücāvir [1] komşu olan, yakında bulunan

HE11 Müdām it külḫan-ı ġamda **mücāvir** / Göñül od ṭaşıdur oda yaraşur

mücāvir-i ḫāk olmaḳ [1] toprağa çekilmek, ölüp toprağa karışmak

HH2070 Olup ālāyiş-i cihāndan pāk / ʿĀḳıbet **oldılar mücāvir-i** ḫāk

mücāz [1] uygun görülen, câiz olan

SE957 Gele iy perde-der-i ḫalvet-i rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde **mücāz**

mücellā [5] parlamış, cilalanmış

S17 Dil-i şāfı **mücellā** ḳılup ẕātına / Ṣalar pertev-i mihri mirʾātına
S552 **Mücellā** ḳılup ṣafḥasın ya meger / ʿAyān eyledi kilk-i Mānī-ṣuver
NE1365 Sīne ki mirʾāt-ı **mücellā** idi / Cilvegeh-i şāhid-i maʿnā idi
NE2684 Sīne **mücellā** ruḫı zibā idi / Ötesini bilmezin aʿlā idi
SE1189 Gerçi o ḳaṭre idi bu ʿummān / Ḳaṭre ammā ki **mücellā** peykān

mücerreb [2] denenmiş, sınamadan geçmiş olan

HH2152 Ḫaste-i derd-i ʿışḳ ü küşte-i ġam / Feylesof-ı **mücerreb-i** ʿālem
HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü sitem / Merd-i ʿārif **mücerreb-i** ʿālem

mücerred [5] maddesi olmayan, soyut

NE302 Rūh-ı **mücerred** gibi oldı revān / Oldı mekānı ḥarem-i lā-mekān
NE2718 Yoḫsa **mücerred** ʿameli kelb u ḫar / Bizden iyü başarur ey der-be-der
SE1859 Ne ṣafādur bu ki müfred olasın / Can gibi pāk ü **mücerred** olasın
SE1936 Özge kibrīt-i **mücerredden** imiş / Māye-i rūḥ ḳıvām-ı ten imiş
SE2592 Câme-ḫāb oldı muheyyā ol ān / Oldı ol rūḥ-ı **mücerred** ʿuryān

mücessem [2] cisim halinde olan, tecessüm etmiş

S970 ʿAceb şekl-i maḫrūṭī-i cilve-ger / **Mücessem** ḫuṭūṭ-ı ṣuʿāʿ-ı başar
SE2571 İçi meh-pāreler ile ṭolmış / Tūde-i nūr-ı **mücessem** olmış

mücmel [1] özet olarak anlatılmış, kısa ve özlü

HH1619 Buldı tafṣīl nükte-i **mücmel** / Tā ki ḫalḳ içre oldı ḍarb-ı meṯel

mücrim [7] cürümn işlemiş, suçlu kimse

NE635 Ṣiʿr diyen **mücrim** olur lā-cerem / Siḥr gibi ehlüñ ider müttehem
NE909 Ḳahr ile bend olmaġ içün **mücrimīn** / Elde gerek elde o ḫabl-i metīn
SE1492 Çeke çün ḫayṭ-ı sefīd-i ṭārem / **Mücrimüñ** ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına ḳalem
SE1490 **Mücrime** luṭfʿaceb himmetdür / Ḫaṣlet-i vāhib-i bī-minnetdür
SE2666 Ḳıldı bir **mücrime** āheng-i ʿitāb / Eyleyüp şerʿ-ile icrā-yı ʿiḳāb
HH2201 Meyl-i dil yine araya girdi / ʿĀṣıḳ-ı **mücrime** amān virdi
HH2206 Cān u dilden o **mücrim-i** cānī / Sever imiş meger ki Ṣādānı

müctehid [2] meseleler hakkında Kur'ân-ı Kerîm ve sünnete göre yorum yapıp karar veren din bilgini

NE852 **Müctehid-i** mesʾele-āmūz-ı dīn / Ya pīş ü zümre-i ehl-i yaḳīn
SE418 Ḳıdve-i ṭāyife-i ehl-i yaḳīn / ʿUmde-i ḳāṭıbe-i **müctehidīn**

müctemiʿ olmak [1] bir yere toplanmak, ictima etmek

NE2556 **Müctemiʿ** olur nice mekkāreler / Erlerinüñ düşmeni seḫḫāreler

müdāḫane itmek [1] dini kuralları hiçe sayarak çıkar sağlama veya hoş görünme amacına yönelik söz ve davranışlarda bulunmak, günaha girmek

HH211 Rümḥ-i ser-tīzi taʿne itse eger / Dil-i düşmen **ider müdāḫaneler**

müdām [65]

1. her zaman, dâimâ, devamlı

S120 Ṣalāt ü selām ola ḥaḳdan **müdām** / Ola tā ki lāzım ṣalāta selām
S230 Per-i bāz olup bād-bīz-i ḥamām / İder sebzede dest-bāzı **müdām**
S719 Ḳarībinde var bir mübārek maḳām / Ricāle olur çille-ḫāne **müdām**
S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet gerek devr-i meyde **müdām**
S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it **müdām** / Şitā vaḳti ʿıyşe ṣitāb it müdām
S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe ṣitāb it **müdām**
S1538 Ḫudā ḥıfẓ idüp ikisinden **müdām** / Bozulmaya bu naẓm-ı dil-keş-niẓām
NE189 Nevk-i dü-şaḳḳuñla olursun **müdām** / Ṣukḳa ṭırāzende-i meydān-ı kām
NE464 Ḫūn ile olduḳça dili laʿl-fām / Gevher-i nā-süfte tekerler **müdām**
NE1254 Cān gözin açdıḳça görürdi **müdām** / ʿĀlem-i mülk ü melekūtı tamām
NE1616 Muʿteḳid-i pāk-i revān ol **müdām** / Ḳaddesenallahu bisırrı'l-kirām
NE1717 Her ki ṭutar kāsesin aña **müdām** / Āyına varmaz yine eyler tamām
NE1737 Ṣīre gibi oldı şırası ḥarām / Gölge ḥarāmīligi eyler **müdām**
NE1801 Līk seḫā dinmez aña kim **müdām** / Eyler anı erẓel-i ḳavm-i ʿavām
NE1850 Fitnedür āġūş-ı kemendi **müdām** / Mekr ü ḥıyel murġ gibi pāydām
NE1927 Ḫānesine alur ider iḫtirām / Ḫāne-ḫarāb olduġun añmaz **müdām**
NE1944 Māliş-i eṯrāfda birḳaç ġulām / Kimi mükesserānlıġın eyler **müdām**
NE2050 Bu daḫı aña ṭoḳınup ṣubḥ u şām / Ṭurmaz idi körlük iderdi **müdām**
NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her ṣubḥ u şām / Söyler idi çömlege çömlek **müdām**
NE2607 ʿIşḳdur ol meyl-i ṭabʿı **müdām** / Kim sereyān itdi cināna tamām
NE2638 Pāk naẓar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet göze gelsün **müdām**
NE2721 Ey ki uyup nefs-i habīṣe **müdām** / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u şām
NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup ṣubḥ u şām / Ḫalḳa-i dām itme benānuñ **müdām**
NE2784 İtmek içün ḫāṣılı rüsvāy-ı ʿām / Ol ḫara furṣat gözedürdi **müdām**
NE2787 Seyrine her serv ü ṣanavber-ḫırām / Ṣalını ṣalını giderler **müdām**
NE2833 Māra döner nefs ile cāhil **müdām** / Aña ġıdā semm-i helāhil müdām
NE2833 Māra döner nefs ile cāhil müdām / Aña ġıdā semm-i helāhil **müdām**
NE2875 Sen de fakīrāne gözet neng ü nām / Eyleme taklīd-i ekābir **müdām**

SE155 Ehl-i cāhe egilüp virme **müdām** / Büt-perestāna ḫuşūʿyile selām
SE442 Kātib-i ḫaṭṭ-ı fetāvāsı **müdām** / Naḳde ḳadir ʿulemā-yı iʿlām
SE584 Gāh idüp secde geh eylerdi ḳıyām / Şeb-i ḳadr içre şecer gibi **müdām**
SE679 İrse başı göge gün gibi **müdām** / Yüzi yirde olur elbette kirām
SE860 Mütevekkil aña dirler ki **müdām** / Eyleyüp rızḳı için sayʿ-ı tamām
SE1301 Naḫl-pīrā-yi çemen gibi **müdām** / ʿĀcizī ḳıldı nüvāzişle be-kām
SE1820 Boyun ur kārını eyle itmām / Burmasın boynını ḳarşuñda **müdām**
SE2296 Ne revā cevr ü ḫuşūnetle **müdām** / Olasın ḫār-ı cefā gibi be-nām
SE2535 Eyleme fiʿl-i zināyıla **müdām** / Kendüñi şöhre idüp suḫre-i ʿām
SE2658 Sālik-i rāh-ı hüdā ola **müdām** / Ḳaṭmaya adımına hīç ḥaram
SE3181 Olma üftāde-i her naḫl-ḫırām / Ki anuñ ḳuş ḳona üstine **müdām**
SE3363 Eyleye ḫīle vü mekr-ile **müdām** / Zümre-i nāḳışatü'l-ʿaḳlı tamām
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aşl ola **müdām** / Ḳavm-i mensūḫa döne ḥarfī tamām
HH188 Āl ü aṣḥāb u tābiʿīne **müdām** / Ola vāsıl taḥiyyet ile selām
HH1369 Viririn aña baḳmaḳ ile **müdām** / Zār-ı nerrād-veş nice aḥkām
HH2401 Aġlamaḳ baña yaraşur ki **müdām** / Geçdi derd-i firaḳ ile eyyām
HH2649 Meger ol iki māh-ı sīm-endām / Ṣorup aḥvāl-i müslimini **müdām**
HH2783 Gevher-efşān-ı meclis eyle **müdām** / ʿĀşıḳ-ı zāra mūnis eyle müdām
HH2783 Gevher-efşān-ı meclis eyle müdām / ʿĀşıḳ-ı zāra mūnis eyle **müdām**
HE11 **Müdām** it külḫan-ı ġamda mücāvir / Göñül od ṭaşıdur oda yaraşur

2. her zaman, dâimâ, devamlı ‖ şarap

S264 Nice ḥarb-ı kūpāl yer oldı pelīd / **Müdām** itmede nār-ı kīnin bedīd
S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ **müdām** / Söze gelse ḫūn-ı kebūter ḥarām
S693 Aḳup gelmede nice zevraḳ **müdām** / Gelür ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle şām
S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i rūyuñ **müdām** / Döner defter-i ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
S838 Leb-i ḫāldāruñ ḫayāli **müdām** / İder sāġar-ı ʿıyşı müşgīn-fām
S911 N'ola eylese tevsen-i şevḳı rām / Ṭutar tāziyāne elinde **müdām**
S931 O ser-çeşme itmezse feyż-i **müdām** / Pür olmaya ḥavż-ı bilūrīn cām
S951 Ṭolı üzre būse alınur **müdām** / Yeter ʿāşıḳa būse-i laʿl-i cām
NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī **müdām** / Cāmı gönülden geçüre ṣubḥ u şām
NE944 Çarḫ-ṣıfat mā'il-i ʿıyş **müdām** / Mihr gibi dā'im elinde idi cām
NE2460 Ḥādisesi nefsine ṭaḳmış zimām / İstedügi yere çekerdi **müdām**
SE224 Bunlara feyż-i **müdām** olduḳça / Ṣalavātıla selām olduḳça
SE1681 Süḫanuñ mertebesin gör ki **müdām** / Ḳapışur elden ele ḫāṣ-ıla ʿām
SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi gūşı **müdām** / Şeh-nişīnde gözi mānende-i cam
SE3080 Eyle peymāne pür olınca **müdām** / Naḳż-ı ʿahd itmemege saʿy-i tamām
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı sūr ehli cümle mest-i **müdām**
HH1584 Gerçi ehl-i hevādan idi **müdām** / Meẕheb-i ʿışḳa olmış idi imām

müdārā(t) **[10]** düşmanlığı gizleyip zahirde dost görünme, iyi muamele, yüze gülme

NE1279 Maḳṣada irer derd-i riyāżātsız / Vāʿiẓ-i şehr ile **müdāratsuz**
NE2094 Dergeh-i sulṭānda çü me'vā gerek / Ḥācibe elbette **müdārā** gerek
SE321 Ḳulları eylese āheng-i vefā / Ola muḥtāc-ı **müdārā** Dārā
SE2243 Oldılar mā-ḥaṣal-ı ḫaşlet-bū / Luṭf-ı aḫbāb u **müdārāt-ı** ʿadū
SE2244 Rıfḳ-ıla ḳıl dil-i aʿdāyı şikār / Eyle her emre **müdārāyı** medār
SE2261 Lā-cerem aña **müdārāt** gerek / Terk-i ġavġā vü muʿādāt gerek
SE2263 Düşmeni eyle **müdārāyıla** rām / Tā bula şūriş-i fitne ārām
SE2280 Yoġ-iken ḳahr-ıla ḳalʿında taʿab / Neyiki böyle **müdārāya** sebeb
SE2289 Böyle işbāt-i vücūb eyleyicek / Merd imiş aña **müdārāt** gerek
SE3280 Düşdi can ḫavfına āḫir cānān / Başladı luṭf u **müdārāya** hemān

müdārā eylemek **[1]** dost gibi görünüp yüze gülmek

SE2251 Dostı luṭf-ıla iḥyā eyle / Düşmen-i dūna **müdārā eyle**

müdbir **[1]** kötü talihin kurbanı olmuş, düşkün, talihsiz

NE2640 Vār idi bir **müdbir-i** iġlām-ı dost / Rīşini maḳʿadlara itmişdi post

müddeʿā **[4]** iddia edilen şey, savunulan husus

NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez ehl-i hedā / Müddeʿī-i keşf gerek **müddeʿā**
SE643 Aradı sözlerimi menʿa sebīl / **Müddeʿāya** diledi yaʿnī delīl
SE1607 **Müddeʿāsında** ide kiẕbi ẓuhūr / Kendi şāhid o da vāḥid o da zūr
HH120 Muʿcizine delīl ararsa debīr / Māh ider **müddeʿāmızı** tenvīr

müddeʿī **[1]** iddia eden, istek ve iddiasında direnen

NE1633 Daʿvī-yi keşf eylemez ehl-i hedā / **Müddeʿī-i** keşf gerek müddeʿā

müddet **[3]** bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen süre, zaman

NE1019 **Müddet-i** hicrān ile sūz u güdāz / Ṣavm-ı naṣārā gibi olur dırāz
NE1744 **Müddet-i** ʿömründeki ḫarcın tamām / Ṣarf-ı reh-i ḥaccını mālā-kelām

SE1291 **Müddet-i** manṣıb-ı dehr-i muḥtāl / Vaḳt-i maġrūr̄-i aṣḥāb-ı Celāl

müdevver [4] çevrilmiş, döndürülmüş ‖ yuvarlak

S100 İdüp ẕıll-ı şuḳḳa anı cilvegāh / O ḥavẕ-ı **müdevver** ola reşk-i māh
S1408 Meger ḳufl-ı şandūḳ-ı cevherdür ol / İçerden kil̄id-i **müdevverdür** ol
SE44 Nūnıdur ser-ʿalem-i ṣaff-ı şeref / Noḳṭası anda **müdevver** muṣḥaf
HH1851 Ḳaddi rāʾyet-miṣāl ber-ter idi / Ṭalʿatı muṣḥaf-ı **müdevver** idi

müdmin [2] bir şeye idmanlı olan, alışkın

S1437 N'ider niʿmet-i dehri ʿuṣṣāḳ-ı zār / Meze istemez **müdmin-i** bāde-ḫār
NE3038 Var idi bir **müdmin-i** evkār-ı mest / Dürd-i mey-ālūd gibi ḳaderi pest

müʾebbed [1] ebediyete kadar sürecek olan, sonsuz, ebedi

S116 Bu yetmez mi taʿr̄ife ol serveri / **Müʾebbed** ḳıla nesl-i Peyġamberi

müʾeccel [1] sonraya bırakılmış, ertelenmiş. Ayrıca bkz. 'mehr-i müʾeccel' md.

SE3438 Hibe kābīnden evvel oldı / Müjdesi mehr-i **müʾeccel** oldı

müʾeddeb [1] edepli, saygılı

SE3018 Budur ehl-i edebüñ bürhānı / Ki **müʾeddeb** ola hep aʿvānı

müʾellif [1] bağdaştıran, uzlaştıran

HH1139 Belki ḫayli **müʾellif-i** ülfet / Ola keşt̄i-keş-i yem-i ḫayret

müʾenneşlik [1] kelime "dişilik" anlamındadır fakat tanıkta "kancıklık, kalleşlik" bağlamında kullanılmıştır.

SE2525 Kārı nefsüñ ki **müʾenneşlikdür** / İnḳıyād aña muḫanneşlikdür

müʾeşşir [2] tesir edici, etkili, dokunaklı

S1521 **Müʾeşşir** süḫan nitekim āh-ı serd / Olur tercemān-ı dil ehl-i derd
NE1707 Sözleri cümle ḥükm-āmiz idi / Ḳavli **müʾeşşir** nefesi t̄iz idi
SE2614 Güş idince süḫan ser-tā-ser / Nefse ḫoş geldi **müʿeşşir** sözler

müʾeşşirlik [1] etki, tesir

NE1356 Bu ḥikem-i esfārda mesṭūrdur / Yaʿni **müʾeşşirligi** meʾṣūrdur

müezẕẕin [1] namaz vakitlerini haber vermek için ezan okuyan din görevlisi

SE114 Ṣol **müezẕẕin** gibi ben ehl-i hevā / Ṭutarın ḳulaġumı olsa ṣalā

müferriḥ [1] gönül açıcı, ferahlık verici

S575 **Müferriḥ** o laʿl-i ter-i ābdār / Dehen-būs-ı mevʿūd-ı yeksāle-vār

müfīd [5] yararlı, faydalı

NE762 L̄ik idüp her biri ḳavlin ekīd / Olmadı hiç ʿöẕr ü tüvānı **müfīd**
SE438 Tercemān-ı ḳalemi itdi bedīd / Ḳavl-i şārik̄ gibi biñ ḳayd-ı **müfīd**
SE1909 Pehlevāna daḫı bu oldı ḫitāb / Ki **müfīd** olmaya h̄iç ʿöẕr ü cevāb
SE2771 Cümlesinüñ vasaṭı oldı **müfīd** / K'ola ifrāṭ-ıla tefr̄iṭe baʿīd
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o tünd-i ʿanīd / Didi mātem olur mı hiç **müfīd**

müflis [8] iflas eden, malını mülkünü batıran kimse, parasız pulsuz, züğürt kimse

NE759 **Müflis-i** ʿāciz ki ide terk-i diyār / Fāʾide ne eylese Mıṣra güzār
NE1919 Göñli büyük **müflis-i** ʿālī-cenāb / Zuʿmı yerinde şeh-i nekbet-meʾāb
NE2271 **Müflis** iken baḳ bu fürū-māyeye / El ura anuñ gibi sermāyeye
NE2339 Cāhil olan sözde gerekdür ḫamūş / Ḫayr ide mi **müflis-i** gevher-fürūş
NE2891 Fāʿile mālıyla olup ʿöẕr-ḫāh / Oldı niçe **müflise** püşt ü penāh
HH1922 İtmeyüp **müflis** ü gedādan ʿār / Daʿvet eylerdi yanına her bār
HH1925 **Müflise** itdi ol ḳadar iḥsān / Ḥasret oldı gedāya ḫalḳ-ı cihān
HH2455 Nām-ı pāk̄izesi kerih oldı / **Müflis** ü müsrif ü sef̄ih oldı

müflis-i iḳbāl-nümūn [1] dünyada makam ve mevki sahibi ve mutlu olup ahiretten nasibi olmayan ilâhî cezaya müstehak kimse

SE137 Ḳayd-ı dünyāyıla ḳılma meftūn / Eyleme **müflis-i iḳbāl-nümūn**

müfred [3]

1. yalnız, tek, benzeri olmayan

SE1859 Ne ṣafādur bu ki **müfred** olasın / Can gibi pāk ü mücerred olasın

2. başka beyitlere bağlı olmayan ve mısraları arasında kafiye bulunmayan tek beyit

S425 Dinilseydi bir naẕm-ı gevher-niṣār / Ki her beyti bir **müfred-i** rūzgār
NE1144 Ḳıtʿaları ḳıtʿa-i yāḳūt-vār / **Müfredi** şehdāne dür-i ābdār
SE450 Ġazeli tāb-dih-i seyyare / **Müfred** ü ḳıṭʿası āteş-pāre
SE3218 Ḳadd-i mevzūnı nihāl ü gül-ḫad / Ḥüsn-i maṭlaʿda dü-ebr ü **müfred**

müfsid [1] arabozucu, fesatçı

NE2424 Saña ki **müfsid** didi ḫüsn-i melek / Töhmeti defʿ itmege himmet gerek

müft [1] bedelsiz, karşılıksız

SE1281 **Müft** manṣıb mı virür ḥīç o denī / Kim yavı ḳıldı ki ben bulam anı

müfte ḳonmaḳ [1] bir şeye emeksiz ve bedavaya sahip olmak

SE3141 **Müfte ḳonmaġı** iden kendüye kār / Gördügin bāz gibi görse şikār

müftābih [1] hakkında amel verilmiş olan, uygulanması icap eden hüküm

SE436 Silk-i saṭrında olan naẓm-ı dürer / Cümle **müftābihe** naḳl-i miṣṭar

müftażıḥ [1] yaptığı kötülükler yüzüne vurularak rezil edilmiş

NE2400 Ol ḫar-ı lā-yefhem olup **müftażıḥ** / Nāmı anuñ ḳaldı ḫar-ı muṣṭalıḥ

müftenem {muġtenem} [1] ganimet sahibi

NE2164 Çün ayaġından aşılur her ġanem / Sen yüri tecrīd ile **ol müftenem**

müfti [24] fetva veren, bir olay veya işlem hakkında şeriatın emrini, çözümünü fetva ile belirten kimse; fıkıh bilgini, müftü

NE2040 Saña yeter pend-i cevāhir niṣāb / Nādire-i **müfti-i** ḫāżır-cevāb

NE2042 Belde-i Üskübe virüp āb u tāb / Olmuş idi **müfti-i** ḫāżır-cevāb

NE2054 **Müfti** olup ṭālib-i ışlāḥ-ı beyn / İtmiş idi daḫlden iġmāż-ı ʿayn

NE2060 Nāvek-i dil-dūzın idüp der-kemān / **Müftiye** furṣat gözedürdi hemān

NE2066 Ṣoñra idüp **müfti-i** ṣūḫa ḫitāb / Didi ki bu müşkile var mı cevāb

NE2067 Söyleye ey **müfti-i** müşkil-güşā / Nice yazarsız kütügi evvelā

NE2101 **Müfti-i** sābıḳ ki bilā-redd ü hışm / Olmuş idi nükte-ver-i ṣūḫ-ı çeşm

NE2104 Bir kişi kim ʿaṣrda meşhūr idi / ʿAynı ile **müfti-i** mezyūr idi

NE2109 **Müftinin** ammā gözi bağlu idi / Ṣanki başı örtüli uġru idi

NE2113 **Müftinüñ** alup ḫaberin ol zamān / Oldı hemān meclis-i ḫāṣa revān

NE2121 Vāḳıf olup **müfti-i** ṣīrīn-cevāb / Açdı ruḫ-ı ṣübheden ol dem niḳāb

NE2122 Didi hemān aña o rind-i zarīf / Her köri **müfti** mi ṣanursun ḫarīf

NE2195 Belde-i Üskübde itdüm suʾāl / **Müfti-i** yek-çeşme olup dur bu ḫāl

NE2196 Var idi ol **müfti-i** ṣūḫun meger / Bir ḫalef-i ṣāṭır-ı pür-ṣūr u şer

NE2245 Kim varup ol duḫter-i zehre ḫamāl / Ḥażret-i **müftiye** ide ʿarż-ı ḫāl

NE2248 Kim bilür ol **müfti-i** müşkil-güşā / Bildügi gibi ide derde devā

NE2250 **Müftiye** didi ḫaber-i tāzeyi / Ṣundı anuñ destine endāzeyi

NE2278 Biri birisiyle idüp güft ü gū / **Müfti** ḫuzūrında olur rū-be-rū

NE2281 ʿĀḳıbet ol **müfti-i** ṣīrīn-beyān / Bir seneye vaʿde virür ol zamān

NE2292 Gūş idicek **müfti-i** ḫāżır-cevāb / Ḳalmadı hiç ṣabr-ı derūnında tāb

NE2324 Ẕevḳ ider anı şevke ṭālib olur / **Müftīye** elfāz-ı münāsib olur

NE856 **Müfti-i** dīn mürşid-i eyyāmdur / Şeyḫ-i hüdā nāṣır-ı İslāmdur

SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāṣır-ı dīn / **Müftī-i** devr-i zaman māh-ı zemīn

SE631 Ola ḫalḳ içre miṣāl-i iblīs / **Müftī-i** mācin ü ehl-i telbīs

müfti-yi müvellā [1] yakınlık, akrabalık vb. sebeplerle bir davaya bakması hukuken sakıncalı görülen mahallî bir hakimin yerine yalnız o davayı halletmesi için tayin edilen kadı

NE2277 Emr ile **müfti-yi müvellā** olur / Ḳāḍıya dāmādını daʿvet ḳılur

mühennā {muḥannā} [2] kınalanmış, kınalı

NE2497 Dest-i **mühennāsı** idüp ḳatl-i ʿām / İki eli ḳanda idi ṣubḥ u şām

NE2528 Kef-i **mühennā** ile gūyā benān / Ṣol ḳızaran yengece beñzer hemān

müheyyā [5] belirli bir iş için hazırlanmış, tedarik olunmuş, hazır

S1364 **Müheyyā** olupdur şeh-i Behmene / Çemenlerde buz gibi dībā yine

NE253 Oldı **müheyyā** saña dergāh-ı Ḳuds / Ol yüri mihmān-ı ṭarabgāh-ı üns

SE1757 Gūş idüp oldı **müheyyā** Ḳaysar / Ḳarşu geldi bir iki merḥale yer

SE2583 Bir ʿaceb bezm idi ol bezm-i laṭīf / Ki **müheyyā** idi her cins-i şerīf

SE2592 Cāme-ḫāb oldı **müheyyā** ol ān / Oldı ol rūḥ-ı mücerred ʿuryān

müheyyā ḳılmaḳ [2] hazırlamak

S135 Didi ḫak bu şeb itdi daʿvet seni / **Müheyyā ḳılup** ḫān-ı luṭfa seni

S527 Gel ey kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i kelām / **Müheyyā ḳıl** aña münāsib maḳām

mühim(m) [4]

1. önemli, ehemmiyetli olan

SE3057 Bir **mühim** ile aña bī-hengām / Geldi bir muḥteşem-i kişver-i Şām

HH752 Götirüp aña minnet eylediler / Bu **mühimmi** şefāʿat eylediler

2. gerekli, lazım

S186 Ki çün eyledüñ ḫamd ü naʿtı edā / **Mühimm** oldı şāh-ı cihāna duʿā

SE2493 Ṣaldı bir ḳāṣid-i ferḫunde-peyām / Ḳıla tā kim bu **mühimmi** itmām

mühim-sāz [1] önemli işler yapan

NE1875 Gūş idicek ḳıldı taʿahhüd hemān / Oldı **mühim-sāz-ı** dil-i mihmān

mühimmāt [1] gerekli olan şeyler, malzemeler
SE3052 Kedḫudālıḳ olup ol ḥiẕmet-i cüst / Ḥāżır eylerdi **mühimmātı** dürüst

mühlet [4] bir işin yapılması veya tamamlanması için verilen, tanınan sınırlı zaman, süre
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda diyüp ḥikmetin / Söyler o dem **mühletinüñ** ʿilletin
NE2285 Bekler idik olsa eger āleti / Olmayacaḳ neyleyeyüm **mühleti**
SE2607 Ṣayda **mühlet** viresün elde iken / Olasun teşne-i sāḥil-mesken
HH797 İtdi ol gün nikāḥ içün ʿacele / **Mühlet** aldı şeb-i zifāfa hele

mühmel [4] ihmal olunmuş, bırakılmış, terk edilmiş
NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi ṣāfī̇ çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki **mühmel** çanaḳ
NE2725 Nefse uyup dāʾim olan ḫār u zār / **Mühmel** ü bednām u siyeh rūzgār
NE2809 Dik dik atup **mühmeli** ṣüʿbān gibi / Ḳaynar idi ṭurma ṣadırvān gibi
NE3005 Oldı cezā-yı ʿamel-i **mühmeli** / Dest-i dırāz idi kesildi eli

mühmelāt [1] anlamsız, boş sözler
SE2433 Göre aḥvālini her nādānuñ / **Mühmelātını** virür dünyānuñ

mühr [12]
1. mühür, üzerine bir kimsenin ya da bir dairenin ismi kazınmış bulunan maden veya taştan damga, mühür
SE194 **Mührile** mühre-i ẓahr-i pür-nūr / Gūyiyā ʿıḳd-i güherdür memhūr
HH927 Ḫātem-i devlet oldı mānīʿ-i kār / Ḳaldı **mühriyle** āḫir ol ifgār
HH1396 Ṣadr-ı devlet ki āḫiri letdür / **Mühr-i** laʿlini dāġ-ı ḥasretdür
2. mühür ‖ dudak
NE2213 Ḥoḳḳa-i mihverine idüp yasaḳ / **Mührinüñ** üstüne ḳapardı ḳapaḳ

mührdar [1] eskiden mühür basmaya yetkili kişilerin mühürlerini taşıyan ve gerekli yerleri mühürlemekle görevli kimse, özel kâtip
SE2439 **Mührdār-ı** ser-i genc-i zersin / ʿAcabā ne günüñe ṣaḳlarsın

mühr-i emān [2] eman yüzüğü, karşıdaki kişiye emniyet ve himaye altında olduğunun nişanesi olarak verilen yüzük
S827 Meded öldük ey sāḳī̇-i nev-cevān / Elüñde degil mi o **mühr-i emān**
NE460 Urdı leb-i fitnesine **mühr-i emān** / Koz ḳabına ḳoydı cihānı hemān

mühr-i ṣadāret [1] padişahın mutlak vekaletini haiz olduğunun delili olarak sadrazamlara verilen mühür, mühr-i hümâyûn, mühr-i şerîf, hatem-i vekâlet olarak da adlandırılmıştır.
SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı vezāret virdi / Eline **mühr-i ṣadāret** virdi

mühr-i sükūt urmaḳ [3] sessizlik mührü vurmak, sessizliğe bürünmek; susturmak; bir işi, durumu sona erdirmek; bir daha konuşmamak üzere yemin etmek
S1564 Şehādetle daʿvāya virüp ṣübūt / Dehāna o nām **ura mühr-i sükūt**
SE2359 Buldı dilden bu ḳadar fitne ṣübūt / **Ur** hemān ḳapusına **mühr-i sükūt**
SE2512 Ṭuydı maẕmūnını oldı mebhūṭ / **Urdı** Ḫātem femine **mühr-i sükūt**

mühr-i şerī̇f [1] bkz. ‘mühr-i ṣadāret’ md.
NE215 **Mühr-i şerī̇f** ile o şāh-ı güzīn / Ḥüccet-i ẓahriyye-i menşūr-ı dīn

mühürli [1] (ağız için) kapalı, oruçlu
S42 **Mühürli** dehen gerçi vaḳt-i ṣıyām / Derūnum ḫum-ı mey gibi pür-ḥarām

mühr urmaḳ [1] mühürlemek, kapatmak
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya mihrüñ yüzine / Yār **mühr urdı** eliyle gözine

mühre [19]
1. kağıt vesaireyi parlatmak için kullanılan ve billur, deniz kabuğu, akik taşı, altın gibi maddelerden yapılan alet
SE194 Mührile **mühre-i** ẓahr-i pür-nūr / Gūyiyā ʿıḳd-i güherdür memhūr
SE195 Ehl-i arżile semāvāta emān / Oldı ol **mühre** zemīn-ile zamān
2. top veya tüfek mermisi
S301 Sütūn üzre güvlek olup lāne-vār / Tüfenk **mühresi** eyledi beyżadār
S678 Burūcunda anuñ meh-i hāle-vār / Görinür ṭob azġındaki **mühre-vār**
S1263 Hedefdür kemān-ı **mühre-i** çarḫa berg / Yaġar ṭīr-i bārān u gūy-ı tegerg
NE1301 Her atılan **mühre-i** āhen-beden / Gāh cehende geh olur ġavṭe-zen
SE2854 **Mühreler** ḳazdı ġırīvān oldı / Surḫ-ı zenbūr ḫurūşān oldı
HH1443 Deheni meşʿal-i reh-i idbār / **Mühresi** şekl-i ṭop-ı meşʿaledār
HH2001 **Mühre-i** ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan çıḳdı şanki dīv-i siyāh

HH2002 Tüfegüñ **mühresi** olurdı hemīn / Ḥubbetü'l-ḳalb-i miġfer-i ḫunīn
HH2496 Heyʾet-i muʿveci gürūha kemān / **Mühre-i** ṭopla gürūha zenān

3. hokkabazların illüzyon yarparken kullandıkları küçük yuvarlak taş veya cam top

S1190 Müşaʿbid gibi dāʾimā el ider / Dizüp **mühre-i** ḫabb ile ḥoḳḳalar
SE1567 İtse bir **mühre** süveydā gibi ger / Birinüñ ḥoḳḳa-i ḳalbinde maḳar
SE1568 **Mühre-i** şuʿbede-i sāḥir olur / Anda ḳonsa beriden ẓāhir olur

4. kadeh

S876 Bula bāde şengerfi tā kim cilā / Ḥabāb oldı billūr **mühre** aña
S950 N'ola ṣafḥa-i ḫāṭıra virse tāb / O billūr **mühreyle** cām-ı ṣarāb

5. yılanların ve ejderhaların başındaki taç şeklindeki çıkıntı, yumru

HH2552 Bü'l-ʿaceb ejdehāyimiş ol tāk / **Mühresi** pād-ı zehr-i pür-tiryāk
HE91 Felek bir ejdehā-yı heft serdür / Yedi aḫter serinde **mührelerdür**

6. bel kemiği

NE102 Deste-ger-i **mühre-i** püşt-i peder / Rişte-keş-i gevher-i nesl-i beşer

mühre-gerdān [1] mühre döndüren, dolaştıran, mühreleyen, parlatan

HH3 **Mühre-gerdān-ı** ḫall-i sīm-i nehār / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i berḳ-i bahar

mühre-geş {mühre-keş} [1] mühre çeken, parlatan

NE2211 Yār ile leb-ber-leb olup ġonca-vār / Olur idi **mühre-geş-i** rūy-ı kār

mühre-i billūr [1] kristal top, Necef taşı

NE2108 Gerçi ki bī-ṣaʿṣaʿa-i nūr idi / Göz dikile **mühre-i billūr** idi

mühre-i mihr [1] güneş mühresi; yuvarlak olması yönüyle güneş, tanıkta "mühre-i mihri nihān itmek" ifadesi "hokkabazların mühreyi yok ettiği gibi güneşi yok etmek; güneşi batırmak" anlamında kullanılmıştır.

NE477 Bir gice kim şuʿbede-bāz-ı cihān / İtmiş idi **mühre-i mihri** nihān

mühre-i şeb-nem [1] çiy tanesi, çiy topu

S1262 Ṣalar **mühre-i şeb-nemi** ṭurma bād / N'ola görse naṭʿ-ı çemende güşād

mührelemek [1] mühre sürerek parlatmak

NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini **mühreler** / Yüzini yazar atı düzer ḳoşar

mührelenmek [1] (pul, deri vb. için) yüzülmek, soyulmak

SE2195 Gözlerüñ ḫalḳalana zāġ gibi / Pullaruñ **mührelene** dāġ gibi

müjde [20] sevindiren haber, iyi haber, beşaret

S134 Nüzūl itdi Rūḥu'l-emīn vaḳt-i ḫ̆āb / O şāha ḳılup **müjde** ile ḫitāb
S401 Didi **müjde** kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi yine cām-ı feyż
S408 Bu **müjde** olup vāṣıl-ı gūş-ı cān / Nişān-ı sürūrum siñirdi hemān
S453 Muḳarrer ki ṭabʿa virüp infiʿāl / Gerek gūş-ı **müjde** gerek güş-māl
NE311 Geldi o dem **müjde-i** tebcīl ile / Sürʿat ile ġāyet taʿcīl ile
NE806 Didi yürü **müjde-i** himmet saña / Naẓm ile taḥrīre icāzāt saña
NE1492 **Müjde** saña bāʿişi bu riḥletüñ / Oldı senüñ cāẓibe-i himmetüñ
NE1494 Aña tezevvücle idüp nusḥ u pend / **Müjde** ider bir veled-i dil-pesend
SE240 Nā-gehān oldı vücūdında bedīd / Eşer-i **müjde-i** cāh-ı cāvīd
SE298 Eyledi **müjde-i** fermān-ı ṣalāt / Ḥaşre dek rūḥına olsun ṣalavāt
SE517 Süḫanuñ virdi dile rāḥat-ı cān / Bārī **müjde** diseñe hey nādān
SE1513 **Müjdeler** olmış-ıdı yārāna / Yaʿnī hep ḥāżır olun seyrāna
SE1790 ʿĀḳıbet didi vezīr-i dānā / **Müjde** kim ṣulḥ için alındı rıżā
SE3378 Girse bir ḳapıya nā-gāh ol şūm / **Müjde** eylerdi hemān bāmına būm
SE3435 Ḳodı ol ḥālet-i ḫayretde anı / Beriye geldi didi **müjde** ḳanı
SE3438 Hibe kābīnden evvel oldı / **Müjdesi** mehr-i müʿeccel oldı
HH783 Gülerek didi ol zen-i seḫḥār / **Müjde** kim defʿ olundı ol mekkār
HH1169 **Müjde-i** ḳatl-i ḫaşm ü istīṣāl / Oldı āṣār-ı devlet ü iḳbāl
HH2286 Seni aʿdā ki ġamz ide yāra / **Müjde-i** vaṣldur dil-i zāra
HH2294 **Müjde** kim āḫir oldı şām-ı firaḳ / Ḳıldı Ḫurşīd-i taliʿüñ işrāḳ

müjde-res [3] müjde veren, müjdeleyen

SE731 Muḫbir-i ṣādıḳ olup **müjde-resān** / Buldı üç daġdaġadan ḫükm-i emān
SE1583 İrdi nā-gāh münādī-i emān / Oldı bī-çārelere **müjde-resān**
HH2364 Bir nefes olmaya cüdā andan / Tā nefes **müjde-res** ola cāndan

müje [6] kirpik

S831 Göñül sāḳiyā saña naḫcīrdür / Ṣaçuñla **müjeñ** bend ü şīmşīrdür
NE1286 Gökşu olup dīde-i rūşen-dilān / İki yanında **müjesi** neysitān
SE1917 Nevk-i tīr-i **müjesi** cānānuñ / Oynadı çaḳ cigerinde anuñ
SE2015 Küşte-i tīġ-i **müjeñ** çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ dirler

SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi şarāb / Virdi tīġ **müje-i** tīzine āb
HH604 **Müjeler** fitne-i zamān u zemīn / Ġamze-i kāfir āfet-i dil ü dīn

müje süzmek [1] göz kapaklarını birbirine yaklaştırarak anlamlı ve baygın bakmak
SE2216 Ṭurmadın bir birine naḳş geçer / **Müje süzenleri** dāyim işler

müjgān [9] kirpik, kirpikler
S1180 Düşüp ʿaksi **müjgānı** cānānenüñ / ʿAceb uçdı mı beñzi peymānenüñ
NE658 Māşıta-i rū-yı ʿarūs-ı ṭırāz / Şayḳalī-i ḫançer-i **müjgān-ı** nāz
SE201 Var idi sīne-i pākinde hemān / Bir elif nite ki ṣaff-ı **müjgān**
SE968 Cāmedānuñ gibi açma anı / Baġla biri birine **müjgānı**
HH409 Ḫʿāb tutdı dü-çeşm-i giryānı / Baġladı birbirine **müjgānı**
HH945 Yüzüñe ṭoġrı baḳduġı bir ān / Ucın ilişdürincedür **müjgān**
HH1862 İşledi cana nāvek-i **müjgān** / Gönlini ḳapdı ġamze-i fettān
HH1966 Ḳaşı pür-çīn ü tīz olup **müjgān** / Ḳāşıdı tīr-i ḳahra itdi nişān
HH2124 Nevk-i **müjgānı** tīr-i zehr-ālūd / Ḥoḳḳa-ı laʿli merhem-i bih-būd

mükāfaḥa [1] karşılaşma; dövüşme, savaşma
HH205 Ḫaşma merdānedür **mükāfaḥası** / Hep meşāḥifledür muṣāfaḥası

mükāfāt [1] bir başarının, iyi ve güzel bir davranışın karşılığı olan şey, ödül
NE913 Tāḳ-ı felek deyr-i **mükāfātdur** / ʿAynını göstermede mirʾātdur

mükedder [2] bulanık; buğulu ‖ kederli, üzgün, tasalı
S504 Riyā ile aña nemeddür şiʿār / Derūnı **mükedderdür** āyīne-vār
NE495 İtdi teneffüs dehen-i ṣubḥgāh / Oldı **mükedder** yine mirʾāt-ı māh

mükemmel [2] olabileceği en üstün, en kusursuz şekilde olan, eksiksiz, kusursuz, tam
NE344 Ol felege çāre **mükemmeldür** ol / Ḥāmil-i ḫurşīd-i feżāʾildür ol
SE3389 Ola bir kelle eri dünyānuñ / Her biri ola **mükemmel** anuñ

mükerrem [2] kerem sahibi, saygıdeğer, aziz
HH2690 Kūy-ı dil-cū-yı şāh-ı ʿālem imiş / Ḥarem-i Ḳaʿbe-i **mükerrem** imiş
HH2706 Raḥmı ġālib cevād-ı ʿālem imiş / Bende-perver şeh-i **mükerrem** imiş

mükerrer [2] üst üste iki ve daha çok meydana gelmiş, tekrarlanmış
NE56 Besmeledür Ḥakkuñ ulu niʿmeti / Anda **mükerrer** ṣıfat-ı raḥmeti
NE1392 Mūr iken arturdı benüm ḳuvvetüm / Ḳıldı **mükerrer** kemer-i himmetüm

mükesserānlıḳ [1] kırgınlık, kırılmışlık
NE1944 Māliş-i eṭrāfda birḳaç ġulām / Kimi **mükesserānlıġın** eyler müdām

mükḫüle [1] sürme kutusu, sürmedan
NE2225 Fikre varup didi ʿaceb neylesem / Cān gözine **mükḫüle** mi eylesem

mükṣir {mikṣīr} [1] çok konuşan, sözü çok uzatarak gevezelik eden
SE1624 Çeñe ḫaffāfı meṣel ṣarrāfı / Cāhilüñ **mükṣiri** vü leffāfı

mükteseb [3] sonradan kazanılmış, elde edilmiş; hak edilmiş
NE1548 Nice velī var ki olup fażl-ı Rab / Meh gibi bulur beden-i **mükteseb**
SE1455 Ḥadden efzūn-ter ola **müktesebi** / Ḥasebi ẓāhir ü ṭāhir nesebi
SE1692 Nesebi gibi müzaḫref ḥasebi / Ẓulm-ıla laʿnet idi **müktesebi**

müktesebī [1] kendiliğinden zuhur etmeyerek sonradan edinilmiş, iktisap edilmiş
SE92 İtdi şeftālūyı mihr-i ẓehebī / Māha virdi beden-i **müktesebī**

mül [9] şarap
S1324 Döküldi ṣuya nitekim dürd ü **mül** / Gelüp bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı gül
S1400 Bulup cām-ı gülgūn ile reng-i **mül** / Hemān ol degil gibi oldı göñül
S1417 Cem ü cām ü sāḳī vü **müldür** göñül / Bu elṭāfa mazḥar göñüldür göñül
S1548 Be-evrād-ı bülbül be-evrāḳ-ı gül / Be-ʿışḳ u cevānī vü sāḳī vü **mül**
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i **mül** / Bezme ṣaçıldı yine gül üzre gül
NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü gül / Lāle ṣaçıldı yere çün dürd-i **mül**
NE1537 Çoḳ mıdur insan gibi aṣl-ı şerīf / Fazl ile olsa gül ü **mülden** laṭīf
SE966 Dīdedür ʿışḳa viren neşve-i **mül** / Ḳatlanur görmeyicek çünki göñül
HH1814 Şīşe-veş sāġar-ı **müle** ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol güle ḳarşu

mülāṣıḳ [1] yan yana, bitişik
S727 Meger oldı ordū-yı şāh-ı be-nām / **Mülāṣıḳ** biribirine biñ hıyām

mülāyemet [3] yumuşak huyluluk, uysallık
HH652 Bizüm ile nedür münāsebetüñ / Saḫt olup ʿarṣa-ı **mülāyemetüñ**
HH1479 Germ olup germī-i münādemete / Şemʿ-veş başladı **mülāyemete**
HH2585 Ḫāṭırına **mülāyemet** geldi / Serdlik gitdi merḥamet geldi

mülāyim [8] ymuşak huylu, yavaş, uysal

S855 Anuñ feyżidür kim idüp tābnāk / Olur serv-ḳadler **mülāyim** çütāk
S952 **Mülāyim** güzeldür ayaġını öp / Zenaḫdānın oḫṣa dudaġını öp
S1250 Yine bülbüli ḳıldı meftūn u zār / **Mülāyim** güzel gibi bād-ı bahār
SE644 Ẕikr idüp nice delīl-i naḳlī / Eyledüm ʿaḳla **mülāyim** naḳli
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü sitem / Ḫoş ṭutar zahmı **mülāyim** merhem
HH451 Bu eṣer ol kitāba lāzım olur / Oḳıyan dil-rübā **mülāyim** olur
HH2594 O da dildārına mülāzim imiş / Yārı göñlünce çaḳ **mülāyim** imiş
HE9 Göñül seng ise de eyle **mülāyim** / Ġama seng-i fesān it anı dāʾim

mülāzım [4] bir yere veya bir kimseye bağlanıp ondan ayrılmayan

SE712 Ḫāṣ Āyāzı idinüp hem-sāye / Oldı mehtāb **mülāzım** aya
SE1220 Ḫānesin yapmaġa olmış ʿāzim / N'eylesin aña **mülāzım** lāzım
HH2416 Büyüyüp oldı ol iki hem-zād / Rūz tā şeb **mülāzım-ı** üstād
HH2594 O da dildārına **mülāzım** imiş / Yārı göñlünce çaḳ mülāyim imiş

mülemmāʿ [3]

1. alaca, farklı renklerle bezenmiş

S336 Kimisi **mülemmaʿ** beyāż ile āl / Güşād oldı pervāz-ı lāle-miṣāl

2. bulanmış, sıvanmış; alaca

NE2981 Şeb ki irüp aṣdı **mülemmaʿ** niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i māh-tāb

3. iki üç dil karıştırılarak söylenmiş şiir, söz

NE2301 Oldı ḳaba rūzına giren meʾāl / Ġunne-i tecvīd-i **mülemmaʿ** maḳāl

mülemmāʿ-evtar [1] (Sohbetü'l-ebkâr mesnevisi bağlamında) rengarenk teller, ipler

SE3453 Oldı minvāl-i yerāʿ-ı pergār / Perniyān-bāf-ı **mülemmaʿ-evtār**

mülemmāʿ-ṭınāb [1] renkli çadır ipleri

NE368 Ḳurdı ol orduda şeh-i kām-yāb / Ḫayme-i zer-beft-i **mülemmāʿ-ṭınāb**

mülevven [4] renkli, renk renk

S756 Ḳanı sāḳiyā ol **mülevven** gülāb / Ṣudāʿ-ı ḫumār ile ḥālüm ḫarāb
S1204 Ḳanı sāḳiyā ol **mülevven** zücāc / Bize mey-i ṣāfī ile ḳıl ʿilāc
NE1317 Zerdi **mülevven** görüken her ḳayıḳ / Ṣanki simāṭ üzre ḫoşāba ḳaşıḳ
NE1952 Mehd-i **mülevvende** ṣarıldı ḥarīr / Dest-i ṣabā ile ṣalındı serīr

mülevven-ḳand [1] renkli nebat şekeri

HH1255 Gördi bir sebze-zār-ı bī-mānend / Saye de cūylar **mülevven-ḳand**

mülevveş itmek [1] kirletmek, lekelemek

S1433 Düşer mi ki çirk-āb-ı mey töhmeti / **Mülevveş** ide cāme-i ʿişmeti

mülhem olmaḳ [1] esinlenmek, ilham almak

NE1679 **Mülhem** olup itdi dil-i mübtelā / Zikr olınan rinde hemān ilticā

mülḥid [1] Tanrı tanımaz, dinsiz, imansız

HH343 Sīne açsa iner gider şikeme / **Mülḥid-i** yek gibi ol iki meme

mülhim-i ġayb [1] gayptan ilham veren, ilham eden‖ bir kimseye ilham eden, bir şeyin, kişinin kalbine doğmasını sağlayan, Allah

S69 Yine naẓm-ı pāk ile ol ter-zebān / Yine **mülhim-i ġayba** ol tercemān

mülk [65]

1. ülke

S225 Alup **mülk-i** mūr-veşin itdi cülūs / Cihān itdi biʿat-künān dest-būs
S266 Olur gülşen-i **mülke** çün ḫār-hīz / Kökin kesmek ister anuñ tīġ-ı tīz
S433 Süḫan **mülkünüñ** merd-i pür-zūrusun / Bu meydānuñ el-ḫaḳ silaḥşorusun
S434 Ḥişāruñ idüp vaṣfını pīşvā / Süḫan **mülkine** çek hümāyūn-livā
S637 ʿAdū **mülkünüñ** ṭob-ı kūh-efgeni / Aña nisbet ile fişek hāveni
S1041 Ṣalup baḫra ʿaks o ṭāḳ-ı ḫarāb / Meger Ḳaydafā **mülkidür** ġarḳ-āb
NE438 Şāh-ı kerem vāriṣ-i evreng-i cem / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i **mülk-i** ümem
NE466 **Mülk-i** emīn Vādī-i Eymen gibi / Niʿmet ile tūde-i ḫırmen gibi
NE526 Rūmı temūz eyledi **mülk-i** ʿArab / Döndi ʿaraḳ-ḫāneye her ḫāne heb
NE697 **Mülk-i** ġama her biri Gīv-i belā / Ṣandali-i ṣadra geçer ser-revā
NE892 Ḫalḳuñ ulu devletidür şāhlar / **Mülke** Ḥaḳḳuñ raḥmetidür şāhlar
NE906 **Mülki** hemān hançer-i bürrān tutar / ʿĀlemi ihmāl idicek ḳan ṭutar
NE1138 Gūş idüp anı didi ehl-i şuʿūr / Geldi suḫan **mülküne** ṣāḥib-ẓuhūr
NE2422 Olmamaġın bend-i kemend-i hevā / Buldı **mülk-i** devlet-i ḳurb-ı Ḫudā
NE3052 Gerçi ki bī-şevket ü dārāt idi / Pādişeh-i **mülk-i** ḫarābāt idi
SE327 **Mülk** pür-sāye-i reʿfet-i memdūd / ʿAsker āmāde raʿiyyet ḫoşnūd
SE420 Nāṣıḥ-i **mülk** ü milel nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i zaman māh-ı zemīn

SE1312 Ẓālim olursa olur ebr-i ʿaẕāb / **Mülke** āteş urur ol ḫāne-ḫarāb
SE1314 **Mülk** olur zelzele-nāk-i yaġmā / Ṭurmayup muẓṭarib olur fuḳarā
SE1315 Terk idüp **mülkin** iderler nāçār / Fülk-i deryā-zede-veş ʿazm-i kenār
SE1321 Ḫalḳa bunuñ gibi nikbet olmaz / **Mülke** bir böyle muṣībet olmaz
SE1456 Līk ḫarc itmeg-için mā-ḥażarı / İdelüm **mülk-i** Ḥicāza seferi
SE1496 Ṣaldı çün **mülk-i** ʿAcemde Ḫusrev / Nūr-ı reʾy-ile cihāna pertev
SE1502 Nüdemā bir gün idüp ʿazm-i nifāḳ / Didiler ki şeh-i **mülk-i** āfāḳ
SE1505 Çeke nā-geh ʿalem-i istiḳlāl / Ola bāʿiş ḫalel-i **mülke** bu ḥāl
SE1691 Oldı ẓulm-ıla o **mülk** maʿmūr / Zār u bī-berg miṣāl-i ṭanbūr
SE1725 Ḳuvvet-i ʿaḳl-ıla bir merd-i benām / Feṭḥ ider ḫāṣılı bir **mülki** tamām
SE1731 **Mülk-i** İrānda çalışdı Rüstem / Def-i ġam ḳılmadı tīġ-i ġam-ġam
SE1778 Ṣalınursa size bu seyl-i revān / **Mülki** virān ola ʿasker talān
SE1831 Oldı bir şeyḫ-i ḳavī-istiʿdād / **Mülk-i** Baġdādda meşhūr-ı bilād
SE2265 Erdeşīr olmış-ıdı ʿālem-gīr / Eyledi tevsen-i **mülki** teshīr
SE2281 Eger olursa bu resme iḥmāl / Ḳorḳarın kim vire **mülke** iḫlāl
SE2288 **Mülki** iḫlāle olınca ḳudret / Ḫayr-ḫāh olsa virürmiş ḳuvvet
SE2321 ʿAdl-ile **mülk** ü milel emn-ābād / Ġarḳa-i luṭfı ḫalīc-i Baġdād
SE2431 **Mülk-i** ḥaḳdur götüri ḫāk-i felek / Neñ var arada taṣarruf idecek
SE2809 Bir zaman ṣaldı ʿAcem **mülkine** şūr / ʿAsker-i mūr-şümār-ı Tīmūr
SE2811 Tīġ-i ḳahr oldı ol **mülke** seyl-āb / Üstine dāʾiretü's-sū girdāb
SE2813 Ḳıldı tozutmaġa āḫir niyyet / Işfahan **mülkini** de kuḫl-ışfat
SE2830 Ḫaremüñ gibi iken **mülk** ü ümem / Vire mi ġayra ʿiyālin ādem
SE3105 Nice kez görmiş o yoldan ḳahrı / Eylemiş **mülkini** vīrān şehri
HH225 **Mülk-i** maḥrūs olup bu ḥışn-ı ḫarāb / Aña baḫr-ı muḥīṭ funduḳ-ı āb
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i **mülk-i** cūd u kerem / Ḫāşımü'l-ʿırk-ı ehl-i ẓulm ü sitem
HH983 Ḫalefi olmamaḳla ḫünkāruñ / Germ idi **mülke** ḥırşı sālāruñ
HH1019 Girmesün **mülke** şāh-ı bīgāne / Āteş olur sipāh-ı bīgāne
HH1020 Cümle erkān-ı **mülk** āḫir-i kār / Virdiler devlet-i vezīre ḳarār
HH1238 Saʿy iderlerdi başlayup āle / Şāhı iġfāl ü **mülki** ıḍlāle
HH1240 Şāha esbāb-ı ʿayş āmāde / Bunlar emvāl-i **mülki** yaġmada
HH1577 Oldı ol nev-ẓuhūr-ı **mülk-i** cemāl / Taḫt-ı dilde şeh-i be-istiḳbāl
HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i raʿnā / **Mülk-i** ḫüsn içre fitne-i ber-pā
HH2340 Hātem-i **mülk** degdi Şādāna / Oldı mātemkede ṭarab-ḫāne
HH2350 Maḥv olup levş-i dāmen-i **mülki** / Eyledi pāk taḫta-ı fülki
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı revān / **Mülk-i** Şām içre oldı Gök Meydān

2. taşınmaz mal, ev bark

S221 Ġazāsına ʿālem idüp iştiġāl / Dile gelmedi hiç ne **mülk** ü ne māl
NE1785 Her ne ḳadar çoġ ise de **mülk** ü māl / Ḫār u ḫaşıyla ola deryā-miṣāl
NE2507 Ancaḳ olur ḫāṣılı ḫüsn ü cemāl / ʿİffet-i aṣl u ḫaseb u **mülk** māl
SE942 Ne cihan fikreti ne **mülk** ü ne māl / Ne ġam-ı cāh ne yārān ne ʿiyāl
SE1388 Ḥikmete ursa ferāsetle binā / Bulmaya **mülki** tezelzül aṣlā
SE3418 Ocaġa yansın o **mülk** ü ol māl / Adama olsa münāsibce ḫelāl

3. malî değeri olan mal, mülkiyet altında bulunan şey

SE369 Vaḳf-ı maʿnā kişiye **mülk** olmaz / Sübḫāya öyle güzel silk olmaz
SE370 Urıcaḳ beyt-i ṣafā-baḫşa binā / Kişinüñ **mülki** gerekdür maʿnā
SE3115 **Mülkini** yine idüp kendüye ḫāṣ / ʿAbd-i muḫliṣ gibi bulurdı ḫalāṣ
SE3116 Böyle **mülki** yedürürdi o sege / Ḳonya ḫalvāsı gibi döge döge

4. dünyevi ve uhrevi tüm varlık, yaratılmış her şey

NE881 İki cihān **mülkine** bī-iştibāh / Ḫażret-i ḫaḳ oldı ḫaḳiḳatde şāh

5. müşahede alemi, maddî alem. Ayrıca bkz. ''ālem-i mülk ü melekūt' md.

NE1254 Cān gözin açdıḳça görürdi müdām / ʿĀlem-i **mülk** ü melekūtı tamām
SE270 Eyledi ṭayy reh-i **mülk** ü melegi / Geçdi süʿatle ṭoḳuz ḳat felegi

mülk-ārā [1] memleketi süsleyen, memleketi donatıp düzenleyen

HH1514 Rā'y-i pāk-i büt-i semen-sīmā / Büt-şikenlikle oldı **mülk-ārā**

mülk-i ʿadem [1] yokluk ülkesi ‖ ölüm

HH1088 Ḳāfile ḫalḳını ḳırup ol dem / İtdiler reh-revān-ı **mülk-i ʿadem**

mülk-i beḳā [2] ebediyet ülkesi, ahiret yurdu

NE5 Perde-rübā-yı dür-i **mülk-i beḳā** / Ḳıble-nümā-yı ḫarem-i kibriyā
NE801 Yaʿni ki ol rehber-i **mülk-i beḳā** / Anı hediyye diyu virdi bāña

mülk-i cān [2] can ülkesi ‖ hayat

S1213 Bir elde çerāġ u bir elde duḫān / Bu ḫāletle āteş-zen-i **mülk-i cān**
HH2066 İtdiler seyr-i **mülk-i** ʿālem-i **cān** / Ḳıldılar ḳatʿ-i pāye-i ʿirfān

mülk-i elest [1] bkz. 'elest' md.

S1416 Göñüldür şarāb-ı belā ile mest / Göñüldür velī ʿahd-i **mülk-i elest**

mülk-i Süleymān [1] Hz. Süleyman'ın ülkesi ‖ dünya

NE231 Olsa n'ola ḫātime-i enbiyā / Ġayra degil **mülk-i Süleymān** sezā

mülk-i vücūd [1] varlık, var olma

SE206 Gelicek **mülk-i vücūda** ol şāh / Oldı küfr ehlinin aḥvāli tebāh

mülket [5] ülke

HH236 Şenlik oldı ḫarābe-zār-ı ġumūm / Feraḫābāda döndi **mülket-i** Rūm

HH420 Bāʿiş-i naḳl-i ʿālem-i ervāḥ / Rehber-i seyr-i **mülket-i** eşbāḥ

HH709 Ḳangı **mülketden** ise ol mekkār / Ol şehüñ ḫācibi ide iḫzār

HH1350 Gūsfendüm raʿiyyetüm gibidür / Segler aʿvān-ı **mülketüm** gibidür

HH1510 Geldi taʿbir-i ḫˇāb-ı hūb-āṣār / Ravża-i **mülket** oldı cennet-vār

mülkiyet [1] sahiplik, mülk sahibi olma

NE2366 Merkebine yapuşup anuñ o dem / Daʿvī-i **mülkiyet** ider lā-cerem

mültecā [1] sığınılacak yer, sığınak

SE157 **Mültecā** olmaḳ olur mı cāʿiz / Bir denī kim ola senden ʿāciz

mülteʾim olmaḳ [1] iyileşmek, onulmak, şifa bulmak

NE2308 Biribirisiyle olup **mülteʾim** / Silk-i güher gibi ola muntaẓım

mültekü'1-ebḥur [1] denizlerin birbirine karıştığı nokta

SE419 **Mültekü'1-ebḥur-i** envāʿ-ı ʿulūm / Merkez-i dāʾire-i ehl-i rüsūm

mültemis [1] iltimas eden, kayıran

SE975 ʿAzm-i şādıḳla olup **mültemisi** / Göñlüñi eyle mücāhid gemisi

mültezim [1] bir şey veya kimsenin tarafını tutan, tercih eden

NE2655 **Mültezim-i** māḥaṣal-ı ḳavm-i Lūṭ / ʿĀmil-kār u ʿamel-i ḳavm-i Lūṭ

mülūk [2] melikler, padişahlar

NE889 Ṣoñra ḫavāḳīn ü **mülūk-ı** diyār / Oldı ṭırāzende-i eyvān-ı yār

SE1827 Ṭutdı bu yolı nice ehl-i sülūk / Oldılar ehl-i sülūk içre **mülūk**

mülzem [5] susmaya zorlanmış ve susturulmuş olan kimse

NE2714 Yaʿni galātın başı eñ eġlami / Muġlim-i mezbūruñ olan **mülzemi**

NE2719 **Mülzem** olup ol dahī itdi sükūt / Bundan anuñ faẓlası buldı şübūt

SE2022 Kime baḫṣ eyler-ise **mülzem** ola / Dehmenīlerde meger Rüstem ola

SE3244 **Mülzem** itmez mi idi bizi sizi / Dise al ʿışḳuñı vir göñlümüzi

SE3470 Ḫāsidi itdi bu kilk-i ḫoş-dem / ʿĀḳıbet kendi söziyle **mülzem**

mülzim [1] susmaya zorlayan, susturan

S421 Ḫuṣūṣā bu maʿnī bulupdur şübūt / İder baḫṣ iden **mülzim** olup sükūt

mümāṣil [1] benzeyen, benzer

NE356 Pādişeh-i şāliḥ ü ʿādil idi / Edheme zühd ile **mümāṣil** idi

mümedd-i ḥayāt {mümidd-i ḥayāt} [1] ömrü uzatan, hayatın devam etmesini sağlayan

NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre **mümedd-i ḥayāt** / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i zāt

mümid-nümā [1] yardım gösteren ‖ büyütüp geliştiren, uzamasını sağlayan

NE902 Ḳatʿ-ı yed-i ẓulm ü ser-i eşḳiyā / ʿAdl-i nihāline **mümid-nümā**

müʾmin [6] Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslamiyet'in diğer iman esaslarına inanan, iman sahibi kimse, müslüman

S181 Aña dinse miʿrāc-ı **müʾmin** ne var / Yeter şāhidi minber ile menār

SE530 **Müʾmine** merkez-i īmānda şebāt / İki iḳrār-ıla oldı işbāt

SE561 Gerçi ʿāṣīlere de raḥmet idi / **Müʾmine** raḥmeti bī-minnet idi

SE1368 **Müʿminüñ** oldı o nūrı hādī / Meşʿal-efrūz-i reh-i irşādı

SE2685 Dil-i **müʾmin** nola olsa bī-ʿayb / Oldı gencūr-ı nihān-ḫāne-i ġayb

SE2928 Şah gördi bir ulu ṭāḳ-ı refīʿ / Ḳalb-i **müʾmin** gibi ġāyetde vesīʿ

müʾminīn [3] müminler, müslümanlar

S97 İdüp fetḥe tebşīr o şāh-ı güzīn / Duḫūl itdiler Mekkeye **müʾminīn**

NE1593 Ṣoñra iḫāṭa idicek **müʾminīn** / Oldı ʿadū zehrini faşş-ı nigīn

SE300 **Müʿminīnüñ** ki odur miʿrācı / Oldı tekbīrli devlet tācı

mümkin, mümkün [13] olması imkan dahilinde olan, olası, olanaklı

S28 Nice **mümkün** iḫṣā-yı luṭf u kerīm / Beyānında ʿāciz zebān-ı Kelīm

S101 Ne **mümkin** ki evṣafın ide raḳam / O ḥavż u livānüñ divāt ü ḳalem

S1194 Ṭururken mey-i nāb ü āvāz-ı rūd / Ne **mümkün** anuñ gibi şürbü'l-yehūd

S1383 Ne **mümkün** ki ʿömrü bula dest-res / Ḥabāb itse biñ kerre ḥabs-i nefes
NE310 Vuṣlat-ı maḥbūbda luṭf u ʿaṭā / **Mümkin** olur mı buña ihṣā evlā
SE872 İḫtirāz itmek olur mı **mümkin** / Ḫānede olsa içerden ḫāyin
SE2183 Çünki **mümkin** ola ber-vech-i ḥalāl / İḫtiyār itme varup rāh-ı ḍalāl
SE2606 Vuṣlatuñ **mümkin** iken dest-resi / İdesin naḳd-i revanı viresi
SE3382 Vażʿ-ı ḥaml idene itseydi ʿilāc / **Mümkin** olmazdı nice gün ʿilāc
HH83 Olamaz şükrini edā **mümkin** / Niʿmetün ḳanġı birini diyeyin
HH860 Līk **mümkin** mi ʿāṣıḳ-ı şeydā / Menʿile ide terk-i vāveylā
HH929 Dāʾimā oġluna idüp tehdīd / **Mümkin** olduḳça eyledi tebʿīd
HH2086 ʿAcabā n'eyler ol büt-i raʿnā / **Mümkin** olmaz mı uġramaḳ o yaña

mümkünāt [1] olması imkan dahilinde olan şeyler
NE136 Beste olup silsile-i **mümkünāt** / Geldi nüh-ābāyla çār-ı ümmehāt

mümtāz [4] seçkin, ayrıcalıklı, üstün
NE255 Sen bu füyūżat ile **mümtāzsın** / Şāh-ı melek ḥayl-i felek-tāzesin
SE2882 Nevʿ-i insān ki ser-efrāz oldı / Ġayrıdan nuṭḳ-ıla **mümtāz** oldı
HH663 Ser-firāz-ı gürūh-ı ser-bāzım / Ben de cinnīler içre **mümtāzım**
HH2586 ʿĀṣıḳın itdi dil-ber-i hem-rāz / İltifāt-ı nihān ile **mümtāz**

mümtāzī [1] seçilmiş olma durumu, seçilmişlik
SE335 Arada ḳalmadı **mümtāzī-i** taḫt / Safha-i memleket oldı yek-laḫt

mümted olmaḳ [2] uzamak, sürmek
SE2679 Belki **mümted olıcaḳ** ṣoñra cezā / Ḥażż-ı nefs ola derūnde peydā
HH1459 **Oldı mümted** ẓalām-ı şām-ı firāḳ / Göreyüm kim yoḳ ola nām-ı firaḳ

mümteniʿ [1] olması veya gerçekleşmesi imkansız, mümkün olmayan
S739 Ḥişāra gelince nice kūşe-vār / Ki vaṣfı gibi **mümteniʿ dür** şümār

mümtezic [1] uygun, uyumlu; iç içe, kaynaşmış
NE46 Birbirine **mümtezic** elfāẓ-ı çār / Dīne ʿanāṣır nitekim çār-yār

münācāt [2] Allah'a yalvarıp yakarma, dua ve niyazda bulunma
NE73 Kavlüñ ile ḳulluġuñ iṣbāt ḳıl / Sür yüzüni ḫāke **münācāt** ḳıl
NE147 ʿArż-ı vāsuḫtegī-i **münācāt** / Be-dergāh-ı ḫażret-i Ḳāḍi'l-ḥācāt

münādemet [1] birine arkadaş, nedim olma; arkadaşlık, nedimlik etme
HH1479 Germ olup germī-i **münādemete** / Şemʿ-veş başladı mülāyemete

münādī [1] bir haberi yüksek sesle duyuran, ilan eden kimse, tellal
SE1583 İrdi nā-gāh **münādī-i** emān / Oldı bī-çārelere müjde-resān

münʿadim [1] yok olan, yok olucu, fânî
SE174 Naḳş ider biñ ṣuver-i **münʿadime** / Dehri bir dest-ḫūş eyler elüme

münʿadim olmaḳ [1] yok olmak
SE1292 ʿÖmr-i ẓıl neşve-i mey gibi revān / **Münʿadim oldı** ḥaḳīḳatde hemān

münāfıḳ [2] nifak çıkaran, iki yüzlülük eden, ara bozucu
HH2204 Seg-i şirrir ü nākes ü bed-ḫū / Vācibī vü **münafıḳ** ü bed-gū
HH2635 Ol **münāfıḳ** ki ġūl-heykel idi / Ol iki ʿāṣıḳa müvekkel idi

münʿakis [2] yansıyan, yansımış
SE2926 Şeyḫe de **münʿakis** oldı ol ān / Ḳıṣṣa envār-ı kerāmetle hemān
HH1668 **Münʿaḳis** oldı ḥavżda nā-gāh / Şāḥlar arasında ṣūret-i şāh

münʿakis olmaḳ [1] (ses için) yankılanmak, aksetmek
S325 Ne pīl ol ki kūh-ı ʿibret-nümā / **Olur münʿakis** dāʾim andan ṣadā

münaḳḳaş [1] nakışlı, tasvirli
NE2494 Elde ʿaṣā eylemiş ol nātüvān / Mār-ı **münaḳḳaş** gibi bir ḫīzrān

münāsebet [2] ilgi, ilişki, yakınlık
HH652 Bizüm ile nedür **münāsebetüñ** / Saḫt olup ʿarṣa-ı mülāyemetüñ
HH2288 Dil-ber ile **münāsebet** bu yeter / Ki seni ʿāṣıḳı diyü dögeler

münāsib [12] uygun, yakışır, yerinde, lâyık
S193 **Münāsib** görülmez anuñ şānına / Ḳonulsa eger kim ser-i ḫānına
S390 Muġannī getür nāyı şehnāz ḳıl / Bize ceng-i ḥarbī **münāsib** degil
S527 Gel ey kimiyā-sāz-ı ʿaḳd-i kelām / Müheyyā ḳıl aña **münāsib** maḳām
S934 Müşelleṣ ḳo cām-ı müseddeslere / Ṭılādur **münāsib** gümüş sāġara
NE644 Demdür eyā nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz bezme **münāsib** naġem
NE756 Didüm eyā zümre-i erbāb-ı dil / Baña bu teklīf **münāsib** degil
NE1907 Nāmın ekābirde muṣāḥib ider / Suḫre ile ḳatʿ-ı **münāsib** ider
NE2324 Ẕevḳ ider anı şevke ṭālib olur / Müfṭiye elfāz-ı **münāsib** olur
SE1093 Ṭutalum kim yoġ-ımış istiʿdād / Luṭf-ı Ḥaḳḳıla **münāsib** mi ʿinād

SE1781 Şöyle fikr itdi bu ʿizzet-ḫ̔āhān / Ki **münāsib** budur iy şāh-ı cihān
SE3410 Şaḫṣ-ı bī-gāneye gördün mi revā / Bir **münāsib** bulamaduñ mı baña
SE3432 Neylesin şīr-i ner āhū-beresin / Çifti kendüye **münāsib** arasın

münasibce [1] uygun bir şekilde
SE3418 Ocaġa yansın o mülk ü ol māl / Adama olsa **münāsibce** ḥelāl

münāẓara [1] belirli usûl ve kurallara uyularak yapılan tartışma, delil ve misal getirerek karşılıklı konuşma
HH1614 Aña maḫṣūṣ idi **münāẓarası** / Ġayre ṣūri idi muḥāveresi

münceli̇̄ [1] ışıklı, parlak
NE677 Cām-ı Cemüñ belki budur mışḳalı / K'oldı nuḳūş dū-cihān **münceli̇̄**

müncemid [1] donmuş, donuk, buz kesmiş
S1368 Olur **müncemid** şimdi ṣaḥrā-nişīn / Eger nāfe-veş giyse de postın

mündefiʿ [1] def edilmiş, ortadan kaldırılmış
SE431 Münkeşif ṭabʿ ına bāb-ı ilhām / **Mündefiʿ** perde-i şekk ü evhām

münebbih [3] uyandıran, uyuşukluğu gideren, gafleti yok eden
S755 Bulunmazsa āvāze-i ney saña / **Münebbih** yeter ġulġul-i mey saña
NE1265 Sāʿat-i evḳāta müşābih olur / Zemzemesi baña **münebbih** olur
HH175 Zehrini ʿAḳrebüñ idüp tiryāk / Ḳıldı anı **münebbih-i** eflāk

münebbit {münbit} [1] otlu; verimli, bitek toprak
S572 Döküldükçe girdāba berg-i bahār / Görinür **münebbit** yeşil kāse-vār

münevver [1] aydınlatılmış, ışıklı, çok parlak
NE1716 Mihr-i **münevver** gibi şām u seḥer / Beẕl ile eksilmeye destüñde zer

münfaʿil [4] alınmış, gücenmiş, içerlemiş
NE625 Ṣoñra bürūdetle ider **münfaʿil** / Ḥāṣıl ider derd hemān ehl-i dil
HH650 İtdi el oyının miṣāl-i nihāl / **Münfaʿil** oldı bundan ol gül-i āl
HH741 Raḥm ḳıl ḥālüme şikeste-dilem / Baña şermüm yeter ki **münfaʿilem**
HH1815 Añların sen de **münfaʿil** olduñ / İtdigüñ kārdan ḥacil olduñ

münfer {müneffer} [1] korkmuş, ürkmüş
NE2153 **Münfer** ḫāra sunmayan ehl-i meẕāḳ / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ

münferide [1] yalnız, tek; benzeri olmayan, eşsiz
SE1913 Ḥāṣılı ḳıṣṣa degil **münferide** / Ger ʿinād itse gider ikisi de

münḥall itmek [1] (kese için) açmak, çözmek
NE1770 Kīse-i zer-i mihrini **münḥall ider** / Anuñ ile müşkīlini ḥall ider

münḥaṣır [2] yalnız bir kimseye, bir şeye mahsus olan
SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı yoḳ ṣabra mecāl / **Münḥaṣrdur** iki ṣıḳḳa aḥvāl
SE905 Fikr ola **münḥaṣır-ı** milket ü māl / Ḥāṭıra gelmeye hiç fikr-i meʿāl

münḫasif [3]
1. (Ay için) tutulmuş
S1097 Görüp **münḫasif** bedr-i ʿıyşı hemān / Muġannī vü ceng ü ney eyler fiġān
HH1732 **Münḫasif** māh gibi gözlerine / Mīl çek mīl-i sürme-dān yirine
2. sönük, parlaklığı az
HH1127 **Münḫasif** gerçi neyyir-i ṭāliʿ / Līk nūr-ı aṣāleti sāṭıʿ

münhedim olmaḳ [1] yıkılmak, harap olmak
HH828 Gördiler **münhedim olup** dīvār / Ḳalmış altında ol iki seḫḥār

münḥel {münḥall} [1] açık, boş
SE343 **Münḥel-i** cāhını mevrūd eyle / Sāye-i ʿadlini memdūd eyle

münīr [17] ışık veren, aydınlatan, parlak
S1154 Şafaḳdan ẓuḥūr itdi mihr-i **münīr** / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı pīr
S1269 Olup sebzeden nicesi jāle-gīr / ʿAceb aḳça ḳaldurdı mihr-i **münīr**
NE95 Pest-güzārende-i ḫāk-i ḥaḳīr / Lemʿa-berārende-i mihr-i **münīr**
NE262 Ġurresi raḫşında çū mihr-i **münīr** / Bāli aña şaʿşaʿa-i dil-peẕīr
NE666 Tāb virür ḫumda olup cāy-gīr / Sāyede devr eyler o mihr-i **münīr**
NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü mihr ü **münīr** / Ḳalbi olur meşriḳ-i sırr-ı żamīr
NE1585 Tekye velī reşk-i sipihr-i esīr / Oldı çerāġ-ı zeri mihr-i **münīr**
SE296 Yirine geldi çün ol çarḫ-ı **münīr** / İtdi aşḥāba bu luṭfı taḳrīr
SE601 Pertev-i mihrüñ olur aḫşāmı / Lemʿa-i bedr-i **münīrüñ** nāmı
SE1545 Nite kim şaʿşaʿa-i şems-i **münīr** / Ḳalbe mihr itmemek olmaz teʿşīr
SE2570 Rūşenā cāmları çü māh-ı **münīr** / Sāġar-ı bādesi seyyāre mesīr

SE3060 Lemʿa-i şīşe-i mey ʿālem-gīr / Ṣañki ḥınnā gicesi şemʿ-i **münīr**
HH404 Āsumān oldı ṣanki çeşme-i şīr / Çeşmede keçgül idi māh-ı **münīr**
HH688 Didiler bunda vardurur bir pīr / Oldı rāh-ı hudāya şemʿ-i **münīr**
HH1421 Dūrdan gördi iki şemʿ-i **münīr** / Ferḳadān gibi birbirine naẓīr
HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i **münir**
HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o mihr-i **münīr** / İtdi işrāf-ı sırr ü keşf-i żamīr

münḳabıż [1] sıkılmış, sıkıntılı

NE1915 Ḳabża-i dār ḫayli dilinde ġażab / **Münḳabıż** olduġına budur sebeb

münḳād itmek [1] boyun eğdirmek, bağlamak

SE1125 Ki **iden** bendeñi saña **münḳād** / Ṣanma ḫavf ola yā żaʿf-ı ecnād

münḳalib olmaḳ [2] başka şekle girmek, dönüşmek, değişmek

NE2148 Ḥāli zegan gibi olur **münḳalib** / Olur o nā-merdligi mürtekib
SE2709 Ḳuṭb-i ṣābit gibi erbāb-ı vaḳār / Dönmeye **münḳalib** olsa edvār

münḳatıʿ olmaḳ [1] kesilmek, son bulmak

NE1432 **Münḳatuʿ** olmaz dem-i feyż-i İlāh / Hiç tehī ḳala mı bu kārgāh

münker [2] ret ve inkar olunan, makbul olmayan

SE1897 Mālı üstine müvekkil cinler / Heyʾeti şekl-i ṭılısm-ı **münker**
HH1430 Çıḳdı ardınca bir peleng-i mehīb / Heyʾet-i **münker** ü ṣadāsı ġarīb

münkesir [] kırılmış, kırık

münkesir-ḫāṭır [1] kalbi kırılmış, gücenmiş

HH2462 Ḥāṣılı iki **münkesir-ḫāṭır** / Merd-i bī-māye Ṭayyib ü Tāhir

münkesir olmaḳ [2]

1. mağlup olmak, bozguna uğramak

NE417 Düşmen-i dīn **ola** diyū **münkesir** / Ḫalḳ-ı cihān olmuş idi muntaẓir
NE425 Cāʾiz ola **münkesir olup** sipāh / Bunca müselmān ola cümle tebāh

2. kırılmak

NE975 Gāh naẓardan düşürüp dil-rübā / **Münkesir olur** dil-i ʿālem-nümā

münkesirü'ẕ-ẓühr {münkesirü'ẕ-ẓahr} [1] beli bükülmüş, aciz kimse

NE875 Faḳr-ı fenā ehline yār u naṣīr / **Münkesirü'ẕ-ẓühra** muʿīn ü ẓahīr

münkeşif [3]

1. ortaya çıkmış olan, inkişaf etmiş olan

NE3152 Bunca ṭebayiʿ ki olur muḫtelif / Żıdd ile her nesne olur **münkeşif**
HH1137 Dil-nevāzāne itdi luṭf-ı suʾāl / **Münkeşif** ola tā ḥaḳīḳat-ı ḥāl

2. açılmış

SE431 **Münkeşif** ṭabʿına bāb-ı ilhām / Mündefiʿ perde-i şekk ü evhām

münkir [3] inkar eden, inanmayan, inkarcı

NE1119 **Münkir** olan her ne ḳadar itse lec / Ṣāʿire bu beytidür okur el-ḥücec
NE1542 Kim ki ṭuta **münkir** olup kibr ü kīn / Bilsün anı ḳahrı içündür kemīn
NE2368 **Münkir** olup ṣāḥib-i ḫar itdi şek / Ḳadı didi daʿvīye maʿnī gerek

münşeriḥ [1] gönlü kederden, üzüntüden, sıknıtıdan uzak olan; içi ferah olan, sevinçli

SE2845 Şerḥādan **münşeriḥ** olsun ḫāṭır / Kesr-i ʿuẓv olsa Ḫudādur cābir

müntaḫab [1] iyi nitelikleri ile benzerlerinden ayrılmış olan; seçilmiş, seçkin

SE49 Oldı bu **müntaḫab-ı** Sifr-i kerīm / Cāmiʿ-i cümle-i Kur'ān-ı ʿaẓīm

müntehā [2] sona ulaşmış, en son noktaya varmış

SE272 Sidrede ḳaldı Burāḳıla berīd / **Müntehā** dense degil aña baʿīd
HH906 Rütbe-i **müntehāda** idi ḳaşı / Dil-i eşkeste-beste dest-keşi

münteḫib [1] seçen, ayıran

NE47 Müstenid-i mezheb-i ehl-i yaḳīn / **Münteḫib-i** çār-ı kitāb-ı güzīn

müntic [1] bir şeyin ortaya çıkmasına sebep olan, hasıl olan, meydana getiren

SE786 Olsa ol ḥırz-ı emānī vü emel / **Müntic-i** ḫayr çü şekl-i evvel

münzevī [1] bir köşeye çekilip tek başına yaşayan, insanlardan uzak, yalnız

NE2736 Gāh ḫelālarda olup **münzevī** / Āb u hevāsıyla olursuñ ḳavī

mürāyī [4] riyakar, iki yüzlü, samimiyetsiz

S497 Sipihrüñ unutdurdı zehrin baña / **Mürāyīlerüñ** añma ḳahrın baña
NE604 Nāmını çekmekde Ḫudāyīlerüñ / Dād elinden bu **mürāyīlerüñ**
NE1756 Her sene żaʿf ile **mürāyī** olur / Ḥāṣılı şaṭranc ḥesābı olur

NE2912 Yerde yüzi şaḫṣ-ı **mürāyī** gibi / Götü de ṣıḳı ṭop hevāyī aṣlan gibi

mürd [1] ölmüş, gebermiş

S368 Düşüp ḫāke **mürd** oldı ḥaşmı hemān / Gözin oydı minḳār-ı zāġ-ı kemān

mürde [22] ölü, ölmüş

S462 İdüp yaʿni cellād-ı çarḫı ḫacīl / Demüñle bu ġam **mürdesin** zinde ḳıl

S1221 O gürg ile çeşmine eyle naẓar / Hemān **mürde-i** gusfende döner

NE222 Buldı deminden iki **mürde** revān / Ḳıldı fürūzende iki şemʿ-i cān

NE733 Görmedügi ḳavmi añup dā'imā / İde nice **mürdelere** iftirā

NE734 Eyleye bir **mürdeyi** sāḥib-ḳırān / Ṣāʿir iken vara ola ḳıṣṣa-ḫān

NE996 **Mürde** iken ʿāleme virdi ḥayāt / Açdı şüküfe gibi göz kā'ināt

NE1381 Eyledi ben bendesine iltifāt / **Mürde** idüm ṣanki irişdi ḥayāt

SE531 Dil ü cān **mürdesin** itdi iḥyā / Bir nefesde o kelām-ı zībā

SE831 Dest-i ḳudretde olup efşürde / Feyż alur ḳālıb-ı ḫāk-i **mürde**

SE943 Nā-gehān rūḥ bedenden çıḳdı / Dirilüp **mürde** kefenden çıḳdı

SE1349 Mūmiyā olsa eger dürd-i ḥadīd / İtseler **mürde-i** timsāḥı ḳadīd

SE1664 Ḫızır olup gāhī nice ʿĪsī-dem / Cān bulur bir söz-ile **mürde-i** ġam

SE1682 Ölmez oġul kişiye oldı süḫan / Nāmını zinde ider **mürde** iken

SE1878 Levḥaṣa'llāh zen-i ṣevher- **mürde** / Ḳālıb-ı **mürde** gibi efsürde

SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i iksīr-i ḥayāt / Ḳālıb-ı **mürdeye** virür ḥarekāt

SE2140 Ḳālıb-ı **mürdeye** virürdi hayāt / Getürürlerdi görenler ṣalavāt

SE2498 Kefçe vü tābesinüñ elleri boş / Megesi nevha-ger-i **mürde-i** müş

SE3412 Ṣanasın **mürde** idi cān buldı / Nā-gehān genc-i ferāvān buldı

HH359 Yaʿni defterde yoḳlayup **mürde** / Cān bula gāhī nice efsürde

HH502 Çeşm-i neẕẕāre birle ol bed-ḫāl / Beden-i **mürde** kūze-i ġassāl

HH1752 Taḫta üzre o bī-dil-i şeydā / **Mürde-i** ġaslgāh idi gūyā

HH1773 Ḫʿābda gördi **mürdeyi** nā-gāh / Eyledi ḥasb-i ḥālden āgāh

mürde-çerāġ [2] (çıra, mum vb. için) sönmüş, söndürülmüş

S1432 Çü fānūs-ı maḥbūs-ı **mürde-çerāġ** / Buḫār-ı ḫumār ide muḫtel dimāġ

NE585 Ḫarca sürüp niceyi lāri gibi / **Mürde-çerāġ** itdi fenārlar gibi

mürde-dil [1] gönlü ölü olan, katı yürekli, duygusuz; acımasız

NE642 Eyle ġurūr ehlini āzürde-dil / Ta ki helāk ola gören **mürde-dil**

mürdelik [1] ölü olma durumu, cansızlık

HE4 Süveydāyı ḥalāṣ it **mürdelikden** / Nişāne ḳalmasun efsürdelikden

mürebbī [1] bir veya birkaç çocuğun talim ve terbiyesinden sorumlu erkek veya kadın, terbiyeci, özel öğretmen

S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı ḥāl-i dil / Vaṣī-i **mürebbī-i** eṭfāl-i dil

müreffeh-aḥvāl [1] hali vakti yerinde, zengin sayılacak kadar mala mülke sahip kimse

SE2059 Bu ḥamāḳatla **müreffeh-aḥvāl** / Ṣaḳalı ṣaġışı var māl ü menāl

mürekkeb [4]

1. yazı yazmaya, desen çizmeye mahsus boya terkibi, mürekkep

NE2025 Ẓulmet-i şeb içre ḥaṭā eyledi / Ḳara **mürekkeb** ile ṭılā eyledi

NE2026 Ġaflet idüp ta ki o muḫtel dimāg / Cehl **mürekkebine** olur dāg dimāg

2. terkip olunmuş, iki veya daha fazla şeyin karışmasından meydana gelen, sade ve düz olmayan. Ayrıca bkz. 'cehl-i mürekkeb' md.

NE2027 Cehl-i **mürekkeb** gibi ol rū-siyāh / Ġaflet ile kārını itdi tebāh

SE794 Bir muḳavvī ḳālıbdur bu / Ṣūret-i cehl-i **mürekkebdür** bu

müretteb [2] sıralanmış, tertip edilmiş, muntazam

S337 Güẕār itdi ḳol ḳol sipāh-ı güzīn / Müsellaḥ **müretteb** yesār u yemīn

SE3369 Ḫāhiş-āmāde **müretteb** niʿmet / Müteʿākib çü nevāl-i cennet

mürevvaḳ [1] süzülmüş, duru, tortusu alınmış. Ayrıca bkz. 'bāde-i mürevvaḳ' md.

HH2311 Pür idüp bāde-i **mürevvaḳdan** / Mey-i nāb içse sīm-zevraḳdan

mürīd [8] kendi iradesini Allah'ın iradesine terkedebilmek için bir mürşidin terbiyesine giren derviş

S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr gerek / **Mürīd-i** fenā pīr-i perver gerek

NE1187 Ṣubḥ gelüp ḥażret-i şeyḫe **mürīd** / Virdi geçen vāḳıʿ asından nüvīd

NE1443 Ḫüsn-i irādetle ḳılup iʿtiḳād / İtdi **mürīd** olmaġı dünyā murād

NE1449 Dūrı da nezdīk-veş itmek **mürīd** / Olmaz idi hiç kereminden baʿīd

NE2680 Aldı ele çün kim anı ol belīd / Alup elin ol daḫı oldı **mürīd**

HH694 Bir **mürīdin** ḳılup aña hem-rāh / İtdi bu resme anı rūy-be-rāh

HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna **mürīd** / İtdi naḳl-i selām ü ʿarż-ı nüvīd
HH718 Edeb ile dönüp **mürīd** ü refīk / Ṭutdılar ḫānḳāha ṭoġrı ṭarīk

mürsel [1] Allah tarafından insanlara elçi olarak gönderilmiş olan, peygamber

HH2775 Āb-ı rūy-ı Nebiy-yi **mürsel** içün / Pey-rev olan ẕevāt-ı ekmel içün

mürselīn [1] peygamberler

NE2083 ʿAḳl ile bulınsa eger rāh-ı dīn / Āyet ile gelmez idi **mürselīn**

mürsele-bend [1] yalnız birine yük binecek iki halatın bedenlerini birbirine bağlamakta kullanılan bağ, mürsele bağı ‖ güçlü bir şekilde bağlayan

NE2393 Silsile peyvend-i ekānīm-i şerʿ / **Mürsele-bend-i** güher-i aṣl u ferʿ

mürşid [11] doğru yolu gösteren, irşat eden, rehber

S74 Odur **mürşid-i** rāh-ı dīn-i ḳavīm / ʿAṣādārı olsa ʿaceb mi Kelīm
NE187 **Mürşid** ola sırr-ı nebī-i emīn / Binehhinallahu meʿa'l-gāfilīn
NE210 Ümmī ise **mürşidi** Rabb-i ʿAlīm / Neyler imiş ʿilm-i kelāmı Kelīm
NE838 Her ne yaña ʿārif iderse güẕer / **Mürşidi** li'n-nās-i müẕāhib yeter
NE856 Müfti-i dīn **mürşid-i** eyyāmdur / Şeyḫ-i hüdā nāṣır-ı İslāmdur
NE1424 Var yüri bir **mürşidüñ** ol ṭālibi / Gezme yabana yürü ʿacem gibi
SE670 Seyf-ile ḳāṭıl-i küffār oldı / ʿİlm-ile **mürşid-i** aḥrār oldı
SE974 Pāk ider levṣ-i hevādan cānı / **Mürşidüñ** feyż-i yem-i ʿirfānı
SE1702 **Mürşid-i** rūz nihān olsa eger / Ḳatl iderdi bulıcaḳ ṭaşra seḥer
SE1836 Çün der-i **mürşide** rū-māl itdi / Didiler bāb-ı emīre gitdi
HH689 Şeyḫ Saʿdī ṭarīḳına **mürşid** / Hem ḫalīfe ʿazīz ü hem ḫāfīd

mürtedd [1] dönen, reddeden; İslamı bırakıp başka dine giren

NE2675 Fiʿlüñe şeytāñı refīḳ eyledüñ / Kendüñi **mürtedd-i** ṭarīḳ eyledüñ

mürtekib [2] kötülük yapan, günah işleyen kimse

NE2000 Olma bunı ġaflet ile **mürtekib** / Şehrde eksigi olur muḥtesib
NE2148 Ḥāli zegan gibi olur münḳalib / Olur o nā-merdligi **mürtekib**

mürteşi [4] rüşvet alan kimse

SE1201 **Mürteşīye** vire Ḥaḳ derd ü belā / Eyleye iki cihānda rüsvā
SE1240 **Mürteşī** oldı ḥayāsız oġlan / Egilür aḳçayı gördükde hemān
SE1256 Yaʿnī bir **mürteşī-i** nādānı / İtdi sadrü'l-ʿulemā çarḫ-ı denī
HH272 Alışup **mürteşī** ile rāşī / Arada ehl-i ʿilm idi nāşī

mürūr [1] geçme, geçiş

SE3127 Semt-i vādīde iken rāh-ı ʿubūr / Böyle ṣaʿba niçin olına **mürūr**

mürūr eylemek/itmek [6] geçmek

NE275 Yaʿni vedāʿ eyleyüp **itdi mürūr** / ʿAzm-i semā eyledi mānend-i hūr
NE823 Yol yol olup her yaña mānend-i mūr / Rızḳı içün **itmede** herkes **mürūr**
NE828 Kimi ḳabūl ile **iderken mürūr** / Ḳarşu gelür kimi miṣāl-i dübūr
NE2713 Geldi o bālāda **mürūr eyleyen** / İki zinā ile ḳuṣūr eyleyen
SE1293 Ḥikmeten ġayret-i Ḥaḳ itdi ẓuhūr / **İtmedin** arada bir ḫafta **mürūr**
HH803 O da biñ nāz ile virür destūr / Dir ki bu vaʿde çünki **ide mürūr**

mürüvvet [8] yiğitlik, mertlik; iyilik, fazilet, insanlık

NE1790 Hiç **mürüvvet** gibi ḫaslet mi var / Ḫalḳa kerem gibi kerāmet mi var
NE1842 Gördi taḫammül bu ki himmet degil / Göz göre öldürse **mürüvvet** degil
SE742 Def-i derd-i ġama eyler ẓürefā / Mey-i gülgūn-i **mürüvvetle** devā
SE2311 İşte aḥkām-ı fütüvvet budur / Maġz-ı maʿnā-yı **mürüvvet** budur
SE2618 Bu ḳadar luṭfa ḳanāʿat gereke / Ḳatı inṣāf-ı **mürüvvet** gereke
SE2758 Eylemek çünki ḥelālini ḫarām / Küfrdür kişi **mürüvvedde** tamām
SE3260 Bir zaman itdi **mürüvvet** kārın / Ġam-güsār eyledi ol ġam-ḫˇārın
HH2291 Vaṣl içün ḳıblegāh-ı ḫācetdür / O da eṭfāle bir **mürüvvetdür**

mürüvvet-esās [1] aslı, temeli insaniyet olan

NE1382 Ḳat ḳat olup ḳaṣr-ı **mürüvvet-esās** / Eyledi iʿṭā baña üç ḳat libās

mürüvvetlü [3] iyilik etmeyi seven, insaniyetli

SE1811 Himmet erbābı **mürüvvetlü** olur / Kerem aṣḥābı kerāmetlü olur
SE3107 Ḳaraman ḫalḳı **mürüvvetsüz** olur / Nāmı seg kendi ḫaḳīḳatsüz olur
HH770 Dil-bere didi ey **mürüvvetsüz** / ʿĀṣıḳa raḥmi yoḳ ḫaḳīḳatsüz

müsaḫḫar [1] ele geçirilmiş, zaptedilmiş

S1265 **Müsaḫḫar** şehen-şāh-ı nevrūz-ı bāġ / Şeh-i ʿışḳa gūyā dil-i dāġ dāġ

müsāʿid [3] bir şeyin yapılmasını veya olmasını mümkün kılan, elverişli, uygun

S1512 **Müsāʿid** olup baña da rūzigār / Ḳodum zūr-ı tabʿumla bir yādigār
S1519 Bu mātem-serā ḫod **müsāʿid** degil / Meger merṣiye naẓm ide ehl-i dil

SE1749 Çün vezir itdi Nizāmü'l-Mülki / Buldı eyyām-ı **müsāʿid** fülki

müṣaḳḳab [1] delinmiş, teskib olunmuş

NE2233 Az bulınur dilüñ içün laʿl-i nāb / Böylece bir **müṣaḳḳab** elmās-ı tāb

müsāvī [4] eşit, denk

S501 Niçün eylemez maḥfile iḫtirām / **Müsāvī** maḥalli midür ol maḳām
S513 Bir olup **müsāvī** vü medḥ ü ṣenā / Saʿādetle saʿyüñ **müsāvī** aña
S514 Saadetle saʿyüñ pür olup aña / **Müsāvī müsāvī** vü medḥ ü ṣenā
S1233 Bu ṣāfī muḥabbetle ṣıdḳ u ṣafā / **Müsāvī** vü ġıybetle ol ġam-fezā

müṣbet [1] doğruluğu delillerle ispatlanmış, doğru, sağlam

SE1474 Merdlik nāmını anlarla bulur / Şāhid-i ʿadl-ile **müṣbet** olur

müseddes [2] altı köşeli, altıgen

S934 Müṣelleṣ ḳo cām-ı **müseddeslere** / Ṭılādur münāsib gümüş sāġara
NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı **müseddes** yine / Perde-i zenbūrı çeker önüne

müsellaḥ [2] silahlanmış, silahlı

S337 Güẕār itdi ḳol ḳol sipāh-ı güzīn / **Müsellaḥ** müretteb yesār u yemīn
NE1570 Her biri ḳalʿā-i **müsellaḥ** içi / Çatmaġa ammā ki ṭayanmaz ḳaçı

müsellem [5] doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış; kabul edilmiş, itiraz edilmeyen

S452 **Müsellem** degil hergiz ol iʿtiẕār / Keder mi virür lücceye rūzigār
SE2767 Böyle taḥḳīḳ idüpdür ḥükemā / Ki **müsellem** ṭutar anı ʿulemā
HH1395 Ḳayd-ı keyde düşe **müsellem** iken / Ḳul ola pādişāh-ı ʿālem iken
HH312 Olınup midḥetinde ḥāḳ edā / Oldı naẓmı **müsellem-i** ẓürefā
HH424 ʿİlm ü faẓl-ı **müsellem-i** ʿālem / Naẓm-ı cān-perverīni ḥod diyemem

müsellemü'l-feḥvā [1] itiraz etmeyen, kabul eden

HH389 Güş idince bu sözleri ẓürefā / Oldı cümle **müsellemü'l-feḥvā**

müṣelleṣ [3] kaynatmak suretiyle miktarı üçte bire indirilerek alkol miktarı artırılmış şarap

S934 **Müṣelleṣ** ḳo cām-ı müseddeslere / Ṭılādur münāsib gümüş sāġara
SE716 Bir zamān daġdaġadan olmadı ṣāf / Bu **müṣelleṣle** o cām-ı şeffaf
SE2558 Bādenüñ keyfi de oldı peyvend / Cāna kār itdi **müṣelleṣ-mānend**

müselmān [6] Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in onun peygamberi olduğuna, imanın ve İslam'ın şartlarına inanan, müslüman

S812 **Müselmān** idüp ġamze-i sāhiri / Biraz devşir ol ṭurre-i ḳāfiri
S1499 Ḥased ehli naḳşına ḥayrān olur / Eger görse kāfir **müselmān** olur
NE425 Cā'iz ola münkesir olup sipāh / Bunca **müselmān** ola cümle tebāh
NE2126 Şu ḥalḳ-ı ʿāleme ḥayret virür / Niçe **müselmāna** ḥacālet virür
SE2151 Bir **müselmān** görüp ol aḥvāli / Didi iy cevher-i pāk ü ʿālī
HE48 Ḥasūd olsa ʿaceb mi deng ü ḥayrāñ / Olur naḳşın gören kāfir **müselmān**

müselmānlıḳ [1] İslam dini

NE1985 Ṭaʿn idene pīşesi āzār idi / Kārı **müselmānlıġı** ikfār idi

müselsel [2] zincir gibi birbirine bağlı olan, birbiri ardınca sıralanan

NE1694 Ḥāşılı gitdükçe ḳızışdı niyāz / Oldı **müselsel** dem-i āheng-i rāz
HH1102 Gördiler gerdenin o bende muḥal / Oldı zülf-i **müselseline** bedel

müsemmā [1] isimlendirilmiş, belli bir isimle anılan

NE2327 Ṣanʿata simāsı işāret ider / İsm-i **müsemmāya** delālet ider

müsevvede [1] temize çekilmemiş yazı, bir şeyin benzeri

HH575 Tekyegāh-ı ʿacāyibüñ dedesi / Ḳalbi ʿibret-nümā **müsevvedesi**

müsī [1] kötülükte bulunan, kötülük yapan kimse

SE1486 Bā-ḥuṣūṣ ide **müsī'e** iḥsān / Olamaz mertebesi şerḥ ü beyān

müslim [5] müslüman

NE1013 Kendüsi bir **müslim-i** pāk-iʿtiḳād / Sevdügi bir duḫter-i kāfir-nejād
SE632 Dīni ögretmek iken kendüye kār / Ḳahr-ıla **müslimi** ide ikfār
SE2182 Olsa bir kāre tedārük ḳābil / **Müslim** olur mı ḥarāma māyil
SE2184 **Müslime** lāzım olan ʿiffetdür / Terk-i ʿiffet sebeb-i nekbetdür
SE2694 Olmaya **müslimüñ** iḳrārı yalan / Ḥaḳ dimişler bunı iḳrār-ı īmān

müslimīn [3] müslümanlar

NE2064 Didi hemān ḫayflar ey **müslimīn** / Gitdi ḫarāb oldı bu gün ʿilm-i dīn
NE2129 Yaʿni civāruñda olan **müslimīn** / Ehl ü ʿiyāli ile olsun emīn
HH2649 Meger ol iki māh-ı sīm-endām / Ṣorup aḥvāl-i **müslimini** müdām

müsrif [1] parasını, malını vb. şeyleri gereksiz ve boş yere harcayan, israf eden, tutumsuz

HH2455 Nām-ı pāk̄izesi kerih oldı / Müflis ü **müsrif** ü sef̄ih oldı

müstaʿcil [1] bir konuda acele eden, aceleci, ivecen

NE687 Her kişi **müstaʿcil-i** menzil gerek / Ayaḳ ayaḳ ḳatʿ -ı menāzil gerek

SE1762 Şāh kim taze idi ġāfil idi / Ġırra-i devlet-i **müstaʿcil** idi

müstaġraḳ [2] bir şeyin içinde kaybolmuş, batmış, gark olmuş

HH969 Az ḳaldı ki ġonce-i zanbaḳ / Aḳ gül içre ola **müstaġraḳ**

HH2697 Uyarup pertev-i hidāyet-i Ḥaḳ / Bula kendüyi nūra **müstaġraḳ**

müstaḥfiẓ [1] koruyan, koruyucu

SE2693 Ḳulle-i dil yiri can ḥāfıẓıdır / Ḳuvvet-i ḥāfıẓa **müstaḥfıẓıdır**

müstaḥıḳ [3] layık, müstehak

HH270 Manṣıba kim ki **müstaḥıḳ** geçine / Yapışurlardı aḳçe taḥtasına

HH361 **Müstaḥıḳ** olsa ʿāṣıḳ-ı bī̇mār / Gūşe-i çeşmi ʿarż ide t̄imār

HH2174 Merḥamet ḳıl ki zār u bī̇māram / Derd ile **müstaḥıḳ-i** t̄imāram

müstaʿid [2] meyyal ‖ hazır

SE871 **Müstaʿid** olsa bozılmaġa mizāc / İmtizāca idemez kimse ʿilāc

HH2106 **Müstaʿid** oldı çünki irşāda / Virdi taʿlī̇me anı ustāda

müstaʿid itmek [1] hazırlamak, kabiliyetlendirmek

S82 **İdüp müstaʿid** ṭıynet-i ʿālemī̇ / İden luṭfıdur ʿālemi ādemī̇

müstaḳil [2] kendi başına, başlı başına

S340 Çeküp **müstaḳil** ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i çarḫda oynadı çaḳ rimāḥ

S420 İdüp **müstaḳil** yaʿni bir meşnevī̇ / Unutdurmaya şī̇ve-i ḫusrevī̇

müstaḳīm [2] doğru, düz ‖ doğru yolda olan

S65 Çekem levḥ-i cāna ḫaṭṭ-ı **müstaḳīm** / Ḳalem cedvel olursa dī̇n-i ḳavīm

SE3136 **Müstaḳim** olmaġ-ıla nī̇ze-i t̄īz / Dil uzadur kime kim itse sit̄īz

müstaʿmel [1] kullanılmış, eski

SE3190 Bir içim şu ise daḫı çek al / N'eyler anı çün ola **müstaʿmel**

müstedām [1] devamlı, daim, bâkî

HH239 Devletin ber-devām ḳıl Yā Rabb / ʿÖmrini **müstedām** ḳıl Yā Rabb

müstedīr [2] daire şeklinde, yuvarlak

NE3016 Dime olup dürde-i cāma esīr / Aḥsen-i eşkāl olur **müstedīr**

HH888 Menbaʿı ḥavż-ı **müstedīr** çü mihr / Olmış āyī̇ne-i cemāl-i sipihr

müstemend [1] gamlı, dertli ‖ zavallı

S1479 Kesilmez o meyden dil-i **müstemend** / Eger tāk-veş kesseler bend bend

müstemer {müstemir} [1] kesintisiz, devamlı; sağlam, köklü

NE1438 Pertev-i ḫūrşīd gibi **müstemer** / Himmetine devr ile nezdīk-ter

müstenid [2] bir şeye dayanan, istinat eden

NE47 **Müstenid-i** mezheb-i ehl-i yaḳīn / Münteḫib-i çār-ı kitāb-ı güzīn

NE430 Şerʿi ḳavī **müstenid-i** pākdür / Fahr-i cihān maẓhar-ı levlākdür

müsteskī [1] sulanmış, suya kanmış

HE18 Dil-i pürtābı ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / Meẓāḳ-ı cānı it **müsteskī-i** şevḳ

müsteṣnā [1] seçilmiş, seçkin, üstün

SE332 Şeş-cihātuñ şeh-i **müsteṣnāsı** / Ḳulıdur altı bölük aġası

SE2906 Şuʿarā ġarḳ-ı yem-i naʿmādur / Āyet-i luṭf-ıla **müsteṣnādur**

müstetir [1] gizlenmiş, gizli, saklı

NE126 Sāye-i memdūd-ı şuʿūn-ṣıfāt / Olmuş idi **müstetir-i** nūr-ı zāt

müstevcib [1] layık, müstehak

NE1934 Ġılẓet-i tabʿına ʿalāmet olur / Sıḳleti **müstevcib-i** rifʿat olur

müstevlī [1] zapt edici, hüküm altına alan, istila eden

SE1690 Fāṭımiyyūn ālāyından Ḥākim / Mışra **müstevlī** idi vaḳtā kim

müstezād [2] her mısranın altına vezninin yarısı kadar kısa bir mısra ilave etmek suretiyle yazılan manzume ‖ artmış, çoğalmış

NE475 ʿÖmrüni ḥaḳ ol ḳadar itsün ziyād / Tā ki ola naẓm-ı cihān **müstezād**

HH108 Ṣafları başḳa bir sevād oldı / Ṣaṭr-ı miʿrāc-ı **müstezād** oldı

müstmendān {müstemendān} [1] kederli, gamlı kimseler; zavallılar, çaresizler

HH1342 Ḫāne bī̇-ġayr u gūşe tenhādur / **Müstmendāne** ḫ̔ān-mehiyyādur

müsvedde [1] temize çekilmemiş yazı, taslak, karalama. Ayrıca bkz. ‘müsevvede’ md.

SE1258 Şekli **müsvedde-i** ḳanūn-ı ġaraż / Bedeni defter-i icmāl-i maraż

müşaʿbid [3] hokkabaz, göz bağcı

S480 **Müşaʿbid** gibi ʿālemi ḳıldı zār / Bu çāderde naḳş-ı hezārān-hezār

S1190 **Müşaʿbid** gibi dāʾimā el ider / Dizüp mühre-i ḥabb ile ḥoḳḳalar

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem **müşaʿbid-i** cūd / Levḥ-i mirʾāt-ı şāf-ı keşf ü şühūd

müşābih [1] benzer, eş

NE1265 Sāʿat-i evḳāta **müşābih** olur / Zemzemesi baña münebbeh olur

müşaʿbiz [1] hokkabaz, ateşbaz

SE1654 Ḳanı evvelki sükūn-ile vaḳar / Germ olup şaçdı **müşaʿbiz** gibi nār

müşārik [1] ortak

NE1225 Ḥikmete bir kimse **müşārik** degil / Gerçi zırıldısı da eksik degil

müşaʿşaʿ [2] şâşalı, gösterişli, debdebeli

S683 **Müşaʿşaʿ** diyārına dönmüş mezār / Güneş aña bir şemleli türbedār

SE2935 Berḳ urur yüzde şuʿāʿ-ı meliki / İtmiş eṭrafı **müşaʿşaʿ** milki

müşāvere [1] önemli bir konu üzerinde iki veya daha çok kimse arasında yapılan fikir alış verişi, danışma, istişare

HH554 Ḳaldılar bir zamān muḥāverede / Mebḥaṣ-ı ʿışḳdan **müşāverede**

müşekkel [1] bir şekle girmiş, (alay etme amaçlı) iri yarı, heybetli

NE2354 Līk ʿaceb şaḫṣ-ı **müşekkel** idi / Rīşi uzun çeşmi mukeḫḫel idi

müşevveş [3] karışmış, dağınık, perişan

NE983 Diller ol āteşle **müşevveş** gibi / Evden eve ulaşır āteş gibi

NE1780 Nār-ı tahassürle **müşevveş** ola / Her biri tinnīn-i pür-āteş ola

NE2337 Cehl ü suḥan āb ile āteş olur / Ṣāḥibinin ḥāli **müşevveş** olur

müşevveşü’l-aḥvāl [1] dağınık, perişan halde

HH461 Mütelevvin-ṣıfat perīşān-ḥāl / Mütelāşī **müşevveşü’l-aḥvāl**

müşeyyid [1] yücelten, yükseltip sağlamlaştıran

NE476 İde serīrinde **müşeyyid** esās / ʿAvn-i Ḫudāvend-i serīre şinās

müşfiḳ [3] merhametli, şefkat gösteren, şefkatli

S999 Rebīb-i kerem ḳıldı her ʿāşıḳı / Ol ebnā-yı ʿaṣruñ āb-ı **müşfiki**

NE679 Pīr-i muġāndur Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı **müşfiḳ-i** ebnā-yı ʿaṣr

HH2263 Görmedüm bir senüñ gibi **müşfiḳ** / Luṭf idüp baña eyle babalıḳ

müşfiḳāne [2] müşfik bir kimseye yakışır biçimde, şefkatle

HH655 **Müşfiḳāne** bu pendi diñle hele / Geldügüñ yola ḳıl yüri ʿacele

HH2164 Çünki ol ḥaste ḥāl-i bī-ārām / **Müşfiḳāne** işitdi böyle kelām

müşk {meşk} [3] bkz. ‘meşk’ md.

HH1689 ʿIşḳ u **müşk** ü viṣāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i ʿār

HH1706 ʿIşḳ u **müşke** delīl-i meşk nedür / Müşki bilmem velīkin ʿışḳ nedür

HH1706 ʿIşḳ u müşke delīl-i meşk nedür / **Müşki** bilmem velīkin ʿışḳ nedür

müşk [6] misk, Doğu Türkistan’daki bir çeşit ceylanın göbeğindeki keseden elde edilen güzel kokulu, siyah renkli bir madde

S868 Ṣanur şemmesin şem iden ḫūn-ı **müşk** / ʿAbīr ola ger dürdisi ola ḫuşk

SE674 Çün haḳīm itdi kelāmın itmām / Oldı cām-ı süḥanı **müşk-i** ḫitām

SE209 Ḫāk-i pāyından olup vāye-sitān / Kīse-i **müşgini** pür ḳıldı hemān

NE268 Hāk-i rehi eyledi sermāyedār / **Müşk-i** terāzūsı dinilse ne var

HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande söz ḳoparur / Sīb-i **müşküñ** çekirdegüñ çıḳarur

HH2541 Güyiyā her tūrunc-ı müşgīn-būy / **Müşg** ü ʿanberle ṭolı zerrīn-gūy

müşk-efşan [2] misk saçan, güzel koku yayan

NE59 **Müşk-feşānende-i** mergūle-i tāb / Ġāliye-fersā-yı ʿarūs-ı kitāb

SE18 Besmele ṭurre-i **müşk-efşāndur** / Zīver-i ser-süḫan-ı Ḳur’ānʿdur

müşk-sirişt [1] misk yaradılışlı, mayası misk olan

HH1276 Az zamānda o bāġ-ı **müşk-sirişt** / Ola reşk-i ḳarārgāh-ı behişt

müşkil [20] zor, güç, çetin

S1465 Hemān maḥv it ü noḳṭa-i şekki gel / Ola tā saña **müşkil-i** ʿışḳ ḥal

NE1770 Kīse-i zer-i mihrini münḥall ider / Anuñ ile **müşkilini** ḥall ider

NE2066 Ṣoñra idüp müfti-i şūḫa ḫitāb / Didi ki bu **müşkile** var mı cevāb

NE2115 Oldı ikisin göricek end-bend / **Müşkil** iki oldı didi derd-mend

NE2289 Derdümüze çünki idersiz devā / **Müşkilümüz** ḥal buyuruñ evvelā
NE2877 Olmasa bu ʿārıża **müşkil** maraż / Neydi bu murdāra hevesden garaż
NE3067 Ṣanʿatının pīri idügin bilür / **Müşkilini** şāh aña ʿarż ḳılur
NE3073 Āhir idüp mest-i ḫarāba ʿitāb / **Müşkiline** istedi şāfī cevāb
SE187 Levḥa çün tevsen-i ʿazmin sürdi / **Müşkilin** cümle yirinden gördi
SE443 Olsa muḥtac suʾāle fuḳarā / **Müşkilin** ḥall ide birḳaç fetevā
SE485 Ġaraż üstāduñ olur imlāsı / Yoḫsa **müşkil** ola mı maʿnāsı
SE1365 İrişüp oldı kelām meliki / Dād-ḫāhe bir iken **müşkil** iki
SE1579 Yār-ı cān ayrılığı **müşkil** olur / Sen de fikr it aña kim ḳāʾil olur
SE2411 Oldı her **müşkil** için ʿuḳde-güşā / ʿAnberīn şāne eylesin seḫā
SE3033 Bir tedārükle ide **müşkili** ḥal / Nāmı dillerde ḳala ḍarb-ı meṣel
HH551 **Müşkil** olur ʿilāc-ı ḥaste-i dil / Reg-i cān fasda ola mı ḳābil
HH926 Gerçi tabʿa bu ḫāl **müşkildür** / Bīm-i ser terk-i māl **müşkildür**
HH931 Ser-be-ser derddür hevā-yi ḥabīb / Cümleden **müşkili** cefā-yı raḳīb
HH1918 ʿAzmine yoḳ idi anuñ ḥāʾil / Sehl olurdı öñünde her **müşkil**
HH2464 Ṣabr ḳābil felākete ammā / **Müşkil** olur şemātet-i aʿdā

müşkil-güşā [3] zorlukları ortadan kaldıran, güçlükleri aşan

NE2041 ʿĀrif-i ehl-i dil ü **müşkil-güşā** / Pīr Meḥemmed Çelebi sābıḳā
NE2067 Söyleye ey müfti-i **müşkil-güşā** / Nice yazarsız kütügi evvelā
NE2248 Kim bilür ol müfti-i **müşkil-güşā** / Bildügi gibi ide derde devā

müşkīn [13]

1. misk kokulu ‖ misk renginde, siyah

S1498 Bu **müşkīn** ḳafesden ʿarūs-ı ḫayāl / Bu vech ile kim itdi ʿarż-ı cemāl
S1569 Varam bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḫayāt ola **müşkīn** ḫıtām
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki **müşkīn** kemān / Tīr-i şuʿā-ʿ-ı başara dil nişān
SE604 Ḳaldırur ayaġı ẓülf-i pür-çīn / Götürür ḳoḫuyı ḫāl-i **müşkīn**
SE1026 İtdi **müşkīn** şaçını bend-i cünūn / Beni günden güne itdi mecnūn

2. misk renkli

S87 Olup sāye-bān ebr-i **müşkīn** ẓılāl / Anı ḳıldı ḫaḳ sāye-perver nihāl
S130 Ne şeb şāhid-i mihre **müşkīn** niḳāb / Ki surāḫlardan şalar ṭaşra āb
NE19 Levḥa degil lemʿa-i **müşkīn** fitīl / Ya per-i pür-şaʿşaʿa-i cibrīl
SE19 Besmele noḳṭa-i bā ile hemīn / Oldı çevgānıla gūy-ı **müşkīn**
SE40 Rāları ġurre-i māh-ı ramaẓān / Ebr-i **müşkīn** arasından raḫşān
SE1173 Oldı āḫir bu sözüñ maʿnāsı / Reng-i **müşkīn** ʿalem-i ʿAbbāsī
HH30 Kaʿbe-mānend olup sipihr-i berīn / Zer-benek örtidür şeb-i **müşkīn**
HH377 Eylemez reşk ṭāḳ-ı rengīne / Günbed-i şandalī vü **müşkīne**

müşkīn-bāl [1] siyah kanatlı

SE2470 Aġarup cismi dem-i ṣubḥ-misāl / Oldı ḫayṭ-ı siyeh ol **müşkīn-bāl**

müşkīn-bār [1] misk yağdıran

NE498 Gördüm irüp mevsīm-i bāġ-ı bahār / Ṭarf-ı çemen çün hat-ı **müşkīn-bār**

müşgīn-būy [1] misk kokulu

HH2541 Gūyiyā her tūrunc-ı **müşkīn-būy** / Müşg ü ʿanberle ṭolı zerrīn-gūy

müşkīn-dem [2] nefesi misk gibi kokan, misk nefesli

SE1015 Virdiler meclise özge ʿālem / ʿIşḳ u meşk-ile olup **müşkīn-dem**
HH578 Ḫāk-pāyı şemāme-i ʿālem / Şāme-i maḳdemiyle **müşkīn-dem**

müşkīn-fām [1] misk renkli

S838 Leb-i ḫāldāruñ ḫayāli müdām / İder sāġar-ı ʿıyşı **müşkīn-fām**

müşkīn-mū [2] saçları misk gibi kokan

HH1333 Ḫāneden çıḳdı bir gözi āhū / Yaʿni bir nev-cevān-ı **müşkīn-mū**
HH2513 Nām ile iki ḫūb-ı **müşkīn-mū** / Birisi Sir Con ü biri Cano

müşrikīn [1] Allah'a ortak koşanlar, müşrikler

NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i **müşrikīn** / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı zemīn

müşt [8]

1. yumruk, tokat

S211 İşāret ḳılup tīri engüşt ile / Yıḳar ḫaşmı gürzi birer **müşt** ile
NE2219 **Müşt-i** kavī müşte-i āhen-beden / Maṭraḳa-i külçe-i mihr sīm-ten
NE2745 Engerek öldürmek içün **müşt** ile / Ṭurma urur ḍarbı beş engüşt ile
NE2814 Üşdiler ol nikbetīnüñ başına / **Müşt** ü lükd ile gözine ḳaşına
SE2270 **Müşt-ile** kevkeb-i ʿālī-şānuñ / Kelle-kūb-i seridür aʿdānuñ
HH1900 Ḍarb ü **müşt** ü lekedle bī-taḳrīb / Oldı mehcūr ol gedā-yı ġarīb
HH2222 Buldı ruḫṣat o ẓālim-i ġaddār / İtdi **müşt** ile çehresin ifgār

2. bir avuç ‖ zayıf, aciz
HH1721 Gerçi ben bī-vücūd **müşt** ü ḫasem / Güher-i dürc ü ṭūṭī-i ḳafesem

müşte [1] başparmak dışındaki dört parmağa takılarakkullanılan sivri çıkıntılı dövüş aracı, muşta; parmakları sivrilterek vurulan yumruk
NE2219 Müşt-i kavī **müşte-i** āhen-beden / Maṭraḳa-i külçe-i mihr sīm-ten

müştāḳ [4] özleyen, arzu eden, can atan
SE771 Oldı āyīne-ṣıfat işrāḳı / Pertev-i ḥikmetinüñ **müştāḳı**
HH548 Dāġ-ı dildür yaḳan o **müştāḳı** / Ḳalbe ḳālıbdan olamaz yāḳı
HH816 Didi **müştāḳ-ı** rūy-ı bānūyam / Ḫaste ḥāl-i dü-çeşm-i cādūyam
HH2516 Gösterüp şevḳ merd-i **müştāḳa** / Her biri cān virirdi ʿuşşāḳa

müşteġil {muştaġil} [3] bir işle uğraşan, meşgul
SE3056 Kedḫudā **müşteġıl-i** ḥidmet idi / Gūyiyā ḥükm-i ḳażā ġaflet idi
NE820 Milket-i Baġdādda bir ehl-i dil / Seyrine eşḫāṣuñ olur **müşteġil**
NE2590 Laḳlaḳaya **müşteġıl** olup cemʿ / Kimi zamān olmuş idi kimi semʿ

müşteʿil [1] alev almış, tutuşmuş
S1138 Olup **müşteʿil** reʾs-i mūy-sefīd / Ṭurur nitekim mūmiyā-yı ḳadīd

müşterā [2] para verilerek alınmış, satın alınmış
NE2408 Bir ḳul ile cāriye-i **müşterā** / Birbirine eylese ḳaṣd-ı zinā
HH168 Çün şeşüm-çarḫa reh-nümā oldı / Müşterī ʿabd-i **müşterā** oldı

müşterek [2] ortak
S628 Kirās ile āb u hevā **müşterek** / Hemān ikisi bir ṭutulmaḳ gerek
NE2418 Olmuş iken ol ṣıfat-ı pāk-i Rab / **Müşterek** olmaḳ diler ol bī-edeb

Müşterī [4] Güneş sistemindeki en büyük gezegen, Jüpiter gezegeni. Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir.
HH168 Çün şeşüm-çarḫa reh-nümā oldı / **Müşteri** ʿabd-i müşterā oldı
HE69 ʿAceb mi **Müşteri** ḳılsa firārı / Hilāl-i baḫtınuñ aġzı yuḳarı

Müşterī-ferheng [1] Müşterî akıllı, bilge
HH1231 Şāh-ı meh-ferr ü **Müşterī-ferheng** / Māh-ı encüm ḥaşem sipihr-evreng

müşteri [4] satın alan kişi, alıcı, talip
NE1166 Nīk ü bed āḫir bulunur **müşteri** / Kimsenüñ evde ḳala mı duḫteri
NE2357 Çekse ġılāf aña alup **müşteri** / Olur idi bir eyü göt minderi
SE266 Luṭf-ı iksirine maḳrūn oldı / **Müşterinüñ** işi altun oldı
SE699 Aşağıdan daḫı ṭutsa dellāl / **Müşteri** arturur anı fi'l-ḫāl

müştgāh [1] tarak vurulan yer, taranan yer
SE3004 **Müştgāh** içre olan mūy-ı dü-tā / Saña lāyıḳ mı ayaḳ bağı ola

mütālaʿa eylemek [1] etraflıca düşünmek, inceleme yapmak, tetkik etmek
HH644 Ḫˇāce de şemʿ-i āh ile hem-ser / **Eyler** idi nice **mütālaʿalar**

müteʿaffin-mesken [1] çürümüş, kokuşmuş yerde olan
SE2332 Māʾ-i rākid **müteʿaffin-mesken** / Nuḥ Ṭūfānını görmişlerden

müteʿākıb [2] takip eden, arkasından gelen
SE2965 Rūz-ı rūşenle miṣāl-i şeb-i tār / **Müteʿāḳıb** olıcaḳ ʿusr u yesār
SE3369 Ḫāhiş-āmāde müretteb niʿmet / **Müteʿākib** çü nevāl-i cennet

müteʿāl [2] (Allah'ın sıfatı olarak) ulu, yüce, Allah
SE110 Māha noḳṣan irişür mihre zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı **müteʿāl**
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi Rabb-i **müteʿāl** / Manẓar-ı kevkeb-i baḫt ü iḳbāl

müteʿayyin [1] ortaya çıkmış, belirmiş
HH1021 **Müteʿayyin** olup aña devlet / Çār u nā-çār itdiler beyʿat

mütefāvit [1] farklı, çeşitli
SE1883 Birbirinden **mütefāvit** göricek / Daḫı aʿlāsını fikr itse gerek

müteḥarrik [2] işleyen, hareket eden, hareketli
SE1449 Gerçi şāf āyine-i idrākuñ / **Müteḥarrik** ḳatı ṭabʿ-ı pākuñ
HH23 Ḫidmet-i dergehüñde her kāʿin / **Müteḥarrik** kimi kimi sākin

müteḫaṣṣıṣ [1] bir konuda derinlemesine bilgi ve ustalık sahibi kimse
SE1986 Geh saña bende-i ḫāliş geçine / Geh muḥibb-i **müteḫaṣṣıṣ** geçine

müteḥayyir [4] hayret içinde kalmış olan, şaşırmış olan
SE422 Faẓlınuñ baḫrı degil ḳaʿr-nümā / Ḥikmetinde **müteḥayyir** ʿuḳalā
SE1580 Oldı ol dem **müteḥayyir** tatar / Neylesin arada ḳaldı nāçār
SE2272 Līk bir şübhelerinde ḫālā / Oldı cümle **müteḥayyir** ʿuḳalā

HH2477 Ḳaldılar nice gün fürū-mānde / **Müteḫayyir** miyān-ı ʿummānda

mütehevvir [1] gözü dönmüş saldırgan, çok öfkeli

SE2777 Cānibeyni ġażabuñ oldı yaman / **Mütehevvir** birisi, cebān

Mütekellim [1] söyleyen, kelam sahibi, el-Mütekellim, Allah

SE1670 Ṣāhid-i ʿādili bu daʿvānuñ / **Mütekellim** ṣıfatı Mevlānuñ

mütekessir [1] kırılmış, parça parça olmuş

NE2886 Her kişiye döşenüp ol pür-fiten / Sürmeli gözler **mütekessir** beden

mü'tekif [1] bir ibadethaneye çekilerek vaktini ibadetle geçiren, itikafa giren kimse

SE3477 Umarın kim ide yārān iḳbāl / Olmaya **mü'tekif-i** künc-i melāl

mütelāşī [2] telaşlı, aceleci

NE1669 Bir **mütelāşi** mütelevvin-müzāc / Girmede her renge miṣāl-i zücāc

HH461 Mütelevvin-ṣıfat perīşān-ḥāl / **Mütelāşī** müşevveşü'l-aḥvāl

mütelevvin [1] kararsız, çabuk dönen

HH461 **Mütelevvin-ṣıfat** perīşān-ḥāl / Mütelāşī müşevveşü'l-aḥvāl

mütelevvin-müzāc [1] kararsız, gelgeç akıllı

NE1669 Bir mütelāşi **mütelevvin-müzāc** / Girmede her renge miṣāl-i zücāc

mütemādī [1] devamlı, sürekli olarak; bâkî

NE1889 Ṣanma ki insan **mütemādī** ḳalur / Nolsa gerek er ölür adı ḳalur

mü'temen [1] emniyetli, güvenilir, emin

NE857 **Mü'temen-i** millet ü āyindür / Nāṣıḥ-ı erkān ü selāṭīndür

mütemeṣṣil olmaḳ [1] belli bir şekil almak, temessül etmek

SE1564 Birisin eylese taṣvīr-i ḫayāl / **Mütemeṣṣil ola** āhar fi'l-ḥāl

mütenāhī [1] biten, sona erecek olan, sonlu

NE1110 Feyż-i Ḫudā ḫod **mütenāhī** degil / Maẓhar olur dā'im aña ehl-i dil

mütenāsib-aʿżā [1] vücudu ve organları birbirine uygun olan

SE252 Muʿtedil-ten **mütenāsib-aʿżā** / Berg-i gül ṭolı ḫarīr-i zībā

müteraḳḳıb [1] gözleyen, gözeten, bekleyen

SE1515 Ḥāṣılı cümle olup dīde-güşā / Olmış-iken **müteraḳḳıb** aʿdā

müteselli [2] teselli bulmuş, avunan

HH1220 **Müteselli** o künc-i vīrānda / Derd ile bunlar ise der-mānde

HH2269 **Müteselli** olup bu mertebeden / Hiç bir nesne istemezdüm ben

müteselli itmek [1] avutmak, teselli vermek

SE1884 **Müteselli** idemezler bir dem / Bir yire gelse eger kim ʿālem

müteseyyid [1] kendini Hz. Muhammed'in soyundan gelmiş gibi gösteren, seyyit olmadığı halde seyyit gibi davranan

SE1231 Ṣʿol raʿiyyet ki olur mīr-livā / **Müteseyyidlere** beñzer meşelā

mütevekkil [3] her işini Allah'a bırakan, tevekkül eden

SE859 Ṣanmañuz kim **mütevekkillersiz** / Bī-ḥamiyyet mute'ekkillersiz

SE860 **Mütevekkil** aña dirler ki müdām / Eyleyüp rızḳı için sayʿ-ı tamām

HH1185 Geldi iki ġarīb-i bī-behre / **Mütevekkil** olup der-i şehre

mütezelzil olmaḳ [1] zelzeleye tutulmuş gibi sallanmak, sarsılmak

HH1981 Yürür üstine ḫançer ile hilāl / **Mütezelzil** olur mı hiç cibāl

müttefiḳ [2] anlaşıp birleşmiş, ittifak etmiş

NE1336 Mihr-i felek gibi cihān-dīdeler / **Müttefiḳ** olup bunı taḥḳīḳ ider

SE812 Saʿy iden olmaya maḥrūm-ı edeb / **Müttefiḳdür** burada ehl-i ḫıred

müttehem [1] suçlu olduğu iddia edilen, töhmet altında bulunan

NE635 Şiʿr diyen mücrim olur lā-cerem / Siḥr gibi ehlüñ ider **müttehem**

müvekkel [1] vekil tayin edilen, vekalet verilen, vekil

HH2635 Ol münāfıḳ ki ġūl-heykel idi / Ol iki ʿāṣıḳa **müvekkel** idi

müvekkil [2] birini kendine vekil seçen kimse

S374 Ġuzāt eyledi tīr-keş-i perr ü bāl / ʿAẕāba **müvekkil** melāyik-miṣāl

SE1897 Mālı üstine **müvekkil** cinler / Hey'eti şekl-i ṭılısm-ı münker

müvellā [1] bkz. 'müftī-yi müvellā' md.

NE2277 Emr ile müfti-yi **müvellā** olur / Ḳāḍıya dāmādını daʿvet ḳılur

müvelleh [1] bkz. 'bīd-i müvelleh' md.

S894 Ne mey kim olup tākide ehl-i ḥāl / Ola şekli bīd-i **müvelleh-miṣāl**

müyesser [3] kolaylıkla olan, nasip

S215 Anuñ muṣḥaf-ı medḥine ṭıfl-ı dil / Ṣürūʿ itse ḫatmi **müyesser** degil
NE1158 Kendüye bu devlet ola muḥżar / Olmaya bir ferde **müyesser** bu ser
HH1036 Gerçi yüz biñ ḫaṭar muḳarrer idi / Hele yāre naẕar **müyesser** idi

müyesser olmaḳ [4] nasip olmak

NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı viṣāl-i firāḳ / Belki **müyesser ola** ʿıyd-ı talāḳ
NE1890 Bunda da gelmekde budur çün merām / Kim **ola** tenhāda **müyesser** bu kām
HH1074 Çün **müyesser ola** vuṣūl-ı murād / Beni eyleñ duʿā-yı ḫayr ile yād
HH1355 Bunlaruñla **müyesser oldı** baña / Devlet ü baḫt yāver oldı baña

müẕāb [4] erimiş, eritilmiş

S884 Kedūdan revān oldı laʿl-i **müẕāb** / Ṣafaḳ ẕāhir itdi meger āfitāb
S1291 Gören dir bu demde mey ü sāġarı / **Müẕāb** olmuş ol ḫātemüñ gevheri
NE132 Tūr-veş ol lemʿadan oldu **müẕāb** / Mihr ile gūyā ki tegerg oldı āb
NE463 Ḫaşmuñ ider yüregi yaġın **müẕāb** / Anda ḳalur niteki dehen ber-āb

müẕāb itmek [5] eritmek

SR8/2 Efsürde idüp ābı **ider** bezmi **müẕāb** / El-ḳıṣṣa fenāyile beḳā ʿışḳ iledür

müzāc [2] yaradılıştan gelen nitelik ve eğilimlerin tümü, huy, tabiat, yaradılış

S764 Ḳanı sāḳiyā ol dıraḫşān zücāc / Ki taḫṣīl ide cism-i ḫāk-i **müzāc**
NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı āc / Döymez öter ṭabʿa bu nāzik **müzāc**

müẕāhib {meẕāhib} [1] mezhepler

NE838 Her ne yaña ʿārif iderse güẕer / Mürşidi li'n-nās-i **müẕāhib** yeter

müzaḫref [3] sahte yaldız veya boyalarla süslenmiş olan

NE763 Gördüm olur bunlaruñ ile nizāʿ / Nāz-ı ḥarīfān-ı **müzaḫref** metāʿ
SE1692 Nesebi gibi **müzaḫref** ḥasebi / Ẓulm-ıla laʿnet idi müktesebi
SE3150 Bilinür düzdi **müzaḫref** ṣanʿat / Ki düşer üstine ẕüll ü nekbet

müẕāḳ {meẕāḳ} [1] bkz. 'meẕāḳ' md.

NE1208 Mārı idüp zehr ile şīrīn **müẕāḳ** / Mūra ḳuşatdı iki yerden niṭāḳ

müzd [3] karşılık, ücret

HH784 Līk **müzd** isterin bu ḫidmete ben / **Müzd** ammā bahāsı cān ile ten
HH630 Ḳıldı şol şarṭ ile anı teslīm / Ki ola **müzd-i** ḫidmeti taʿlīm

müzd-i pāy [3] bir haber ya da eşya vb. getirene emeği karşılığı verilen para, ayak kirası

NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp **müzd-i pāy** / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü lāy

müzd-ver [1] ücretle çalışan kimse, işçi

S55 Direm fikreti cānı rencver ide / Cehennem bināsına **müzd-ver** ide

müzdūrī [1] işçilik, hizmetçilik

HH285 İtdi **müzdūrī-i** bahārı ḳabūl / Bād-ı ṣubḥ oldı kārına meşgūl

müẕehheb [1] altın suyuna batırılmış, yaldızlı

S296 **Müẕehheb** nişīmengehi taḫt-ı Cem / Direfş-i Keyānī o zerrīn-ʿalem

müzellef [1] yüzünde yeni yeni tüyler çıkan, yüzü tüylenen, genç

NE2872 Tāze **müzellef** daḫı maḳbūldür / Genc irisi olsa da maḳbūldür

müzeyyen [2] süslenmiş, bezenmiş, zinetli

S1148 **Müzeyyen** olup ḥaclegāh-ı sipihr / Ḳodı başma yüz yaşduġı bu aña mihr
SE2929 Ehl-i dīvānı **müzeyyen** ṣaf ṣaf / Cāmeler zer-keş ü envāʿ-ı ṭaraf

N

naʿb [1] karga veya horoz sesi çıkarma

NE2349 Her suḫana zūr ile virüp **naʿb** / Buldurup īhāmı şikenc ile heb

nāb [46] halis, saf, berrak

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i şafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i **nāb**
S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳi ḫūn-ı **nāb** / Bürīde-ser ol meyde yer yer ḥabāb
S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı āb / Bisāṭ üzre gūyā kürür sīm-i **nāb**
S713 Şifā-sāz-ı ʿālemdür ol āb ü **nāb** / Ki bir mār-ı zehr anda her ḥabāb
S765 Yine bāde-i **nābı** sürmek gerek / Bu derdüñ ʿilācını görmek gerek
S767 Gerekdür ki leb-teşne-i nātüvān / O yāḳūt-ı **nābı** ide dür dehān
S775 Virüp **nāb-ı** ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S776 Ḳanı sāḳiyā pūte-i laʿl-i **nāb** / Ki her dem aña kūze-keşdür ḥabāb
S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i **nābdan** / Getür çeşme çaḳ kūy-ı sürḫ-ābdan
S810 Ṣadef-veş ṣu üzre gelürse ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i **nāb**
S880 Mey üstünde yer yer görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi **nāb**
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe mey-i **nāb** ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i tāb ile
S912 Bahār olsa tāke yürür āb-ı **nāb** / Nitekim ʿurūḳına rindüñ şarāb
S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / Meẕāḳ ehline şemʿ ile şehd-i **nāb**
S961 Ḳatı ince olmaḳ gerekdür şarāb / Ki ġāyetde nāzükdür ol laʿl-i **nāb**
S966 Virüp sāḳiyā mey ṣurāḥīye tāb / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı **nāb**
S977 Süheyl-i Yemendür virüp āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı **nāb**
S1095 Virür naġme o tārdan sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ içre ṣahbā-yı **nāb**
S1181 ʿAraḳla mey-i **nābı** eyle revān / Kümeyti o eşheble ḳıl hem-ʿinān
S1194 Ṭururken mey-i **nāb** ü āvāz-ı rūd / Ne mümkün anuñ gibi şürbü'l-yehūd
S1200 Mey-i **nābı** saʿy it bu tedbīri ḳo / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
S1285 Yine bezmi germ it mey-i **nāb** ile / Bu faṣluñ da ḥükmin vir ol tāb ile
S1295 Kef-endāz idüp baḥr-ı cūşānı tāb / Pişer beyże anda degil dürr-i **nāb**
S1351 Degil şīşe sāġarla ṣahbā-yı **nāb** / Olup ābı yaḫ ḳaldı ṣāfī şarāb
S1402 Göñülden o tāze sebū-yı şarāb / Ki ceẕb eyleyüp ṭola ṣahbā-yı **nāb**
S1477 İdüp naġme bī-ṣavt u ḥarf ü kelām / İç ol bāde-i **nābı** bī-cām u kām
NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı yem-i ḫūn-ı **nāb** / Aña yetişmezdi ḥibāl-i şihāb
NE468 Sīm degil beẕl-i zer-i **nāb** ile / Keffe-i mīzānları pür-āb ile
NE492 Ṣubh irüp mevce-i sīmāb-ı **nāb** / Geldi kenāra güher-i āfitāb
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / Ṣanma şafaḳ aḳdı biraz ḫūn-ı **nāb**
NE564 Sebze ḫaṭın berf yaġup bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı ezüp sīm-i **nāb**
NE650 Eyle ʿaraḳla mey-i **nābı** revān / Aḳlı ḳızıllı gibi ḳıl hem-ʿinān
NE665 Bulsa ḫum içre ne ʿaceb reng ü **nāb** / Sengde perverdedür ol laʿl-i **nāb**
NE740 Ḥāṣılı itmāma irüp ol kitāb / Cild ile oldı ṣadef-i dürr-i **nāb**
NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol sūz u tāb / Ḫayli ḥarāretlidür ol şehr-i **nāb**
NE1943 Ḥulle-i cennet ise de câme-ḫāb / Sāz ü nevā-sāz idemez meyl-i **nāb**
NE2233 Az bulınur dilüñ içün laʿl-i **nāb** / Böylece bir müṣaḳḳab elmās-ı tāb
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı sīm-i **nāb** / Āb-ı ḥayāt üzre ya iki ḥabāb
SE2033 Eşḳıyā virmege aña raġbet / Vaṣf iderler mey-i **nābı** ḳat ḳat
SE2046 Sāde-dil maġlaṭaya aldandı / O ḥararet mey-i **nābuñ** ṣandı
SE2681 Ne reva ṣāyim olup vaḳt-i nehār / Bāde-i **nāb-ıla** itmek ifṭār
SE3078 Olma çün ʿahd-şiken mest-i ḫarāb / Ki gehi and içe geh bāde-i **nāb**
HH301 Sāḳī dellāl-ı laʿl-i **nāb** oldı / Devr idüp mey ḳararını buldı
HH2311 Pür idüp bāde-i mürevvaḳdan / Mey-i **nāb** içse sīm-zevraḳdan
HE15 Seḥāb-ı feyż ṣaçsun dürr-i **nābı** / Ṣadef olsun bu baḥruñ her ḥabābı
HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ seḥābı / Varaḳlar üzre yaġdur şehd-i **nābı**

nāb-nāk {tāb-nāk} [1] bkz. 'tāb-nāk' md.

NE2453 Āyine-i ḳalbi idüp **nāb-nāk** / Cismümüzi ḳıl melekiyetle pāk

nā-bedīd [2] yok olmuş, belirsiz

S487 Emel būstānı olup **nā-bedīd** / Kül oldı ocaġında toḫm-ı ümīd
HH1911 İtdi fermān ki **nā-bedīd** ideler / Şehrden şöhretin baʿīd ideler

nā-be-kār [9] işe yaramaz, yararsız; utanmaz

S1211 Baḳar aña tiryāki-i **nā-be-kār** / Ṣitā vaḳti mānend-i efsürde-mār
NE1764 Vaḳf-ı nüḳūd itmeden ol **nā-be-kār** / Ḫayra degil ḳaṣdı iki fikri var
NE1979 Ġālib olup cāhına ʿırż u vaḳār / Aşırı atdı ḳatı ol **nā-be-kār**
NE2345 Var idi bir muṣṭaliḥ-i rūzgār / Ḳāfiye cellādı ḫar-ı **nā-be-kār**
NE2540 Korur idi āleti ol **nā-be-kār** / Ṣanki yetim almış eline ḫıyār
NE2676 Nefse uyup ikiniz ey **nā-be-kār** / Oldı zinā eyledügüñ āşikār
NE2880 Bursada meşhūr idi bir **nā-be-kār** / Olmuş idi şöhre-i şehr ü diyār

NE2967 Bir nice yārān ile ol **nā-be-kār** / Bir gün ider cānib-i deşte-güẕār
NE3012 Sāġar-ı zerrin-i Cem-i kāmkār / Ḳaşıġını aġzınuñ ey **nā-be-kār**

nā-bercā [1] yersiz, uygunsuz

SE3488 Faşl u vaşlı ola **nā-bercā** hep / Belī bal eyleye gāhī Ebī Leb

nā-bihbūd [1] iyi durumda olmayan, kötü

HH527 Kimi dir oldı zaḫm-ı **nā-bihbūd** / Ten-i zārındaḳi nişān-ı kebūd

nā-būd olmaḳ [3] yok olmak

SE557 Ṣoḥbet-i ünsde merdūd olasın / Ki cemāʿat demi **nā-būd olasın**
HH368 Terk ü tecrīd ile **olup nā-būd** / İder ifnā-yi çār-ṭāḳ-ı vücūd
HH2717 Birlige yitdi ḳāṣıd u maḳṣūd / İkilik **oldı** aradan **nā-būd**

nabż [3] kalp atışının bilek damarında vuruşu, bilek damarı

NE533 Olmayup enfāş-ı ṣabādan eşer / Atmaz idi **nabżını** şāḥ-ı şecer
NE1947 **Nabżı** kef-i dest-i ṭabībānda / Ḳabżı velī kīse vü hemyānda
HH2151 **Nabż** feninde inceden ince / Ḥāẕıḳ idi kitāb-ḥükmünce

nabżına el urmaḳ [1] eğilimini, niyetini anlamaya çalışmak

S967 Bilürsün devāsın her üftādenüñ / **El ur nabżına** şīşe-i bādenüñ

nabżını ṭutmaḳ [5] nabzını saymak üzere parmakları nabız atar damarı üzerine koymak ‖ halini, düşüncesini, niyetini anlamaya çalışmak

SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā **nabẓını ṭutsañ** ʿaceb bilsek nedür derdi
NE713 Tāb-ı ciger daġdaġa-engīz idi / **Nabżını tutdum** ḳalemüñ tīz idi
HH1594 **Nabżını ṭutdı** derdini bildi / Dil-i mecrūḥuña devā ḳıldı
HH2155 Baḳdı bīmāra ṭuydı zaḫmetini / **Nabżını ṭutdı** bildi ʿilletini
HH2171 Oldı derd-i derūnuma vāḳıf / Reg-i cān **nabżını ṭutan** ʿārif

nā-çār [12] bir çıkar yolu veya kurtuluşu olmayan, çaresiz

NE2395 Bil ki bu **nā-çār-ı** zaʿīfü'l-beden / Bil ki bu pālān-ı şikeste-resen
SE1315 Terk idüp mülkin iderler **nā-çār** / Fülk-i deryā-zede-veş ʿazm-i kenār
SE1580 Oldı ol dem müteḥayyir tatar / Neylesin arada ḳaldı **nā-çār**
SE1867 Çünki **nāçār** ola terk-i dünyā / Zeyd ü ʿAmruñ ne imiş farḳı saña
SE2787 Dest-i ḳudretde iken rişte-i kār / ʿAcabā ḳanda ḳaçar ol **nā-çār**
HH796 Līk ʿarż-ı rıżā ile **nā-çār** / Ḳıldı semʿan ve ṭāʿayı tekrār
HH1021 Müteʿayyin olup aña devlet / Çār u **nā-çār** itdiler beyʿat
HH1747 Gördi āmāde tīg-i tīz-i ḳażā / Virdi **nā-çār** olup ḳażaya rıżā
HH1934 Naẕaruñ ʿāşıḳa meded-resdür / Nice **nā-çāra** bir nigeh besdür
HH2192 Bir bahāneyle yine ol **nā-çār** / Eyledi rūy-māl-i dergeh-i yār
HH2488 Yapışup oldı ol iki **nā-çār** / Kūdek-āsā aġaçdan ata süvār
HH2647 Bu yaña iki māh-ı mihr-āşār / Çāh-ı muẕlimde ḳaldılar **nā-çār**

nāçīz [5] önemsiz, değersiz, hiç hükmünde

S906 İdüp feyż ol dāne-i ābdār / Nice murġ-ı **nāçīzi** eyler hezār
SE616 Gūşe-i ḥücrede nice **nāçīz** / Nüsḫa-veş ʿilm-ile ṭutıldı ʿazīz
SE1306 Şaḫş-ı **nāçize** iden istiʿlā / Yelkeni altına alsa meşelā
HH2250 Çāh-ı bī-āb gibi ḫaybet-ḫīz / Kemer-i kūha kīse-i **nāçīz**
HH2404 Oldı tennūr-ı çeşmi ṭūfān-ḫīz / Kendüden gitdi āḫir ol **nāçīz**
SE2759 Yoḫsa ḫasta degilem ben **nāçīz** / Ki idem mīveye dāyim perhīz

nā-dān [32] bilgisiz, cahil; haddini bilmez, kaba

NE632 Cümlesi **nā-dān** u ḫar-ı nāpesend / Düşmen-i erbāb-ı dil ü hūşmend
NE736 Merşiyesin oḳumadum anlaruñ / Cānları çıḳsun o **nā-dānlaruñ**
NE1933 Niçe ekābir şanılan nikbeti / Eyler o **nā-dān** ile cān şoḥbeti
NE2059 Līk o **nā-dān-ı** sefāhat-meʾāb / Olmayup ol dāʾireden behre-yāb
NE2293 Virdi keder aña o **nā-dānlar** / Girdi o dem içine şeyṭānlar
NE2715 ʿIyd-ı sürūr eyleyüp ol bī-nevā / Bu ḫar-ı **nā-dāna** didi merḥaba
SE148 Ne revā şemʿ-i hüdāyı ḳoyasın / Ṭıfl-ı **nā-dān** gibi ẕılla uyasun
SE517 Süḫanuñ virdi dile rāḥat-ı cān / Bārī müjde diseñe hey **nā-dān**
SE560 Varısa ʿaḳluñ eger ey **nā-dān** / Eyleme Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿişyān
SE1006 Ḫarekātuñla senüñ iy **nā-dān** / Ditreye ʿarş-ı ʿaẕīm-i Raḥmān
SE1090 İʿtirāz itseñ uyup şeyṭāna / Ki bu niʿmet ne düşer **nā-dāna**
SE1095 Olıcaḳ rātibesi **nā-dānuñ** / Ne ḳadar ḳadri ola dünyānuñ
SE1251 Maḥv olup ṣafḥa-i ebced-ḫānı / Sikke-i rāyic idi **nā-dānı**
SE1256 Yaʿnī bir mürteşī-i **nā-dānı** / İtdi sadrü'l-ʿulemā çarḫ-ı denī
SE1320 Ālet-i ẕulm idüp ol **nā-dānı** / Ḳahr ide memlekete aʿvānı
SE1326 Şaḫş-ı **nā-dān-ı** muġaffal ammā / Ṭurduġınca ola dünyāya belā
SE1327 Cümle baş ḳaldurur ehl-i ṭuġyān / Şāh-ı mārāna döner ol **nā-dān**
SE1658 Didi ol ḥākim-i şāḥib-izʿān / Ġam yime ʿırzuñ içün hey **nā-dān**

SE2049 ʿĀleme niʿmet-i Ḥaḳ yeksāndur / Ḥırş iden ḫar-şıfāt **nā-dāndur**
SE2096 Güş idüp anı nedīm-i **nā-dān** / Olmadın vāḳıf-ı rāz-ı pinhān
SE2124 Eyle aḫlāḳuñı tehẕīb hemān / Ṭañma şer-gīr olursa **nā-dān**
SE2433 Göre aḥvālini her **nā-dānuñ** / Mühmelātını virür dünyānuñ
SE2623 Ġażaba geldi didi iy **nā-dān** / Bozarın çehreñi va'llāh hemān
SE3484 Dād-ı feryād iki şaḫş-ı **nā-dān** / Oldılar düşmen-i cān-ı ʿirfān
HH894 Var idi bir vezīr-i **nā-dānı** / Şāh-ı Māhānuñ oldı Māhānı
HH1086 Her biri çekse tīġ-ı bürrānı / Ḥacil eyler tabīb-i **nā-dānı**
HH1361 İtdi taḳdīm-i mü-şikāf-ı kühen / Düm-i mışı burūt-ı **nā-dāndan**
HH1699 Oldı pey güm-künān tecāhülle / Ṭıfl-ı **nā-dān** gibi teġāfülle
HH1724 N'ola olsam rumūzda **nā-dān** / Ṭıfl-ı deh-sāle çoḳdur ol iẕʿān
HH2223 Bozdı şeklin sürüp yüzüni yire / Döndi **nā-dān** elinde taşvīre
HE41 Düri şarrāfa göster żāyiʿ itme / Meded **nā-dāna** luṭf it diş şırıtma
HE49 Şarīrirnden ciger-ḫūn oldı **nā-dān** / Baña ḳandil-i tīr oldı ḳalemdan

nā-dānlıḳ [1] cahillik

SE2609 Fevt iden furṣatı **nādānlıġ-ıla** / Geçürür ʿömri peşīmānlıġ-ıla

nā-der-ber-ā-ber [1] alakasız, anlaşılmaz

S626 Meḥāşinde Gökşu ki aḳar gelür / Bu söz baña **nā-der-ber-ā-ber** gelür

nādīde [3] görülmemiş, eşi benzeri olmayan

S402 Ne ṭurursun ey baḫr-ı **nādīde** cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş
NE2169 Ḫayf aña ol gülbün-i **nādide** āb / Eyleye deryūze-i feyż-i serāb
HH1236 Kendü endek-şenīde **nā-dīde** / Vükelā dīr ü tāze verzīde

nādim olmaḳ [6] pişman olmak

S657 Velī şoñra **nādim olmuş** ol laʿīn / İdince bu zaḥmetden olmuş ḫazīn
SE964 Cürmüñe **nādim olup** ḳıl tekrār / Tevbe-i bāde-i laʿl-i leb-i yār
SE1508 Nā-maḥal **olmadan** ise **nādim** / Şimdiden aña tedārük lāzım
SE2100 Şāh işitdi sözini vaḳtā kim / **Oldı** ikrām-ı nedime **nādim**
SE3076 **Nādim olup** urıcaḳ kef-be-kef / Diş şırıtma ile mānend-i şadef
SE3492 Nice **olmaya** muʿallim **nādim** / Derd-mendüñ adın eyler muġlim

nādir(e) [2] az bulunur, ender

NE1746 Laḳlaḳa-i **nādire** şekl-i garīb / Cümlesi sermāye-i ebleh-fırīb
NE2040 Saña yeter pend-i cevāhir nişāb / **Nādire-i** müfti-i ḫāżır-cevāb
SE572 Noḳṭa-i dā'ire-i ṣıdk u ṣafā / Nükte-i **nādire-i** sırr-ı Ḫudā
SE1685 Nükte-i **nādire-i** siḫr-üslūb / Oldı ser-rişte-i ḳullāb-ı ḳulūb
SE1689 Diñle bu **nādire-i** zībāyı / Gör ne dir ḫāl-i süḫan-ārāyı
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola kerīm / **Nādire** ḥükm-i ʿadem virdi ḥakīm
SE2713 Ḥüsni bu **nādireden** ẓāhir olur / Ki ekābirde begüm söz bir olur
SE2889 Şiʿrdür **nādire-i** ʿālem-i ġayb / Şiʿrdür ʿuḳde-güşā-yı lā-reyb
SE3380 Oldı çün maʿnī-i bikr-i şāʿir / Duḫterān içre bekāret **nādir**
SE3452 Görmedi **nādire** bīnān-ı kühen / Böyle cemʿiyyet-i ebkār-ı süḫan
HH900 Ḳader-endāz idi bahādur idi / Ḳabża fenninde miṣli **nādir** idi

nādire-fen [3] ilim ve hüner sahibi

SE1379 Feyż-i ḥikmetle olup **nādire-fen** / Bilür esbāb u ʿalāmātinden
SE2200 Murġ-ı zeyrek ṭutılur pāyından / Gör ne söyler ḳalem-i **nādire-fen**
HH2454 Medḥ idüp her biri ḳaṣīde diyen / Şoñra hicv ile oldı **nādire-fen**

nādire-senc [1] zarif, nükteli sözler söyleyen, zarif, nüktedan

SE2948 Ki aña şeyḫ gibi **nādire-senc** / Oldı gencūr-ı güher ḫāne-i genc

nāf [1] göbek

NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çū **nāf-ı** ġazāl / Ġonca-i ter beste-i gülnār-ı āl

nāfe [7] misk ahusu denen bir ceylan türünün göbeğinde bulunan ve içi misk ile dolu kese

S1368 Olur müncemid şimdi şaḥrā-nişīn / Eger **nāfeveş** giyse de postın
S1473 Nesīmī-veş itme anı āşikār / Çıḳarmasun şaḳın postdan **nāfe-vār**
NE1072 **Nāfeyi** ḥıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / Var yüri yum ḳılleyi aġyārdan
NE1100 **Nāfe-veş** olsa ne ḳadar kelle ḫuşk / Ḳalbin açar laḫlaḫa-i ʿışḳ u meşk
NE2207 **Nāfe-i** ḫūnīni çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i ter beste-i gülnār-ı āl
NE3106 Ṣafḥa çemenzār-ı Ḫutendür meger / **Nāfe-i** misk oldı aña noḳṭalar
SE696 **Nāfe-i** misk ider meskeneti / Bulur üftāde iken menzileti

nāfe-güşā [2] nâfe açan, güzel koku saçan ‖ müjde veren

NE2209 Līk o büt-i **nāfe-güşā-yı** benām / Olmuş idi saḫḳ ile meşhūr-ı ʿām
SE208 Oldı çün **nāfe-güşā-yı** iḳbāl / ʿArż-ı ḫāl itdi o sulṭāna ġazāl

nāfiʿ [3] faydalı, yararlı

NE1008 **Nāfiʿ** olur gāh olur efsūn gibi / Ḳātil olur gāh gül-efsūn gibi
SE612 Ehl-i dil her nireye itse güẕār / **Nāfiʿ** olur nitekim ebr-i bahār
SE1807 **Nāfiʿ** ol ʿāleme mānend-i seḥāb / Neyyir-i feyżüñi ḳıl ʿālem-tāb

nāfile-īmān [1] imanı fayda vermeyen, görünüşte imanlı, münafık

NE2346 Bī-sebeb āmed-şüd ü nā-geh selām / **Nāfile-īmān** ü teberruʿ-kelām

nafiẕ olmaḳ [2] delip geçmek, işlemek

NE949 **Nāfiz olup** ol suḥan-ı dil-peẕīr / Vardı icābet hedefine o tīr
SE1375 Olmasa ger eşeri ol tīrüñ / Ḥükmi **nafiẕ olamaz** tedbīrü

nāfiẕü'l-aḥkām [1] hükmü geçen, sözü dinlenen

HH577 Bir zamān oldı bir bülend-maḳām / Şehr-i Şām içre **nāfiẕü'l-aḥkām**

nāfiẕü'1-emr [1] buyruğu geçen, buyruğuna boyun eğilen

SE1232 **Nāfiẕü'**l**-emr** ola mı ḥükm-peẕīr / ʿAbd-i memlūk hīç olsun mı emīr

nā-gāh, nā-geh(ān) [87] asızın, birdenbire

S273 Olup muẓṭarib bu revende ḳaṭār / Şühüb şanma **nā-geh** ḳırıldı mehār
S400 İrüp **nā-gehān** bir nesīm-i şafā / Ruḫ-ı şevḳden oldı bürḳaʿ-rübā
S410 O būy oldı hādī reh-i maḳṣada / ʿAyān oldı **nā-geh** der-i mey-gede
NE535 **Nā-geh** irüp mevkeb-i şāh-ı ḥazān / Şaçdı yolına zerini gülsitān
NE556 Oldı şitā şarşarı cünbüş-künān / Düşdi bürūdet araya **nā-gehān**
NE1012 Devr-i ḳadīm içre meger bir cevān / Bir zene dil-beste olur **nā-gehān**
NE1601 Nāzil olup niteki ebr-i ʿaẕāb / Baġladı **nā-geh** yolunı ol seḥāb
NE1767 Bunları fikr eyler iken ol daġal / **Nā-geh** esüp şarşar-ı bād-ı ecel
NE2024 Ṭāliʿ i gör kim ʿaceleyle hemān / Ḳumḳumada itdi ġalaṭ-ı **nā-gehān**
NE2063 **Nā-geh** olup nüsḫada sehv-i ḳalem / Lafẓ-ı kütük vāvsız olmuş raḳam
NE2142 Bir gice **nā-geh** ṭutulup hem-çü māh / ʿĀlem içinde olasın rū-siyāh
NE2262 Çekmez idüm ġam yerine düşse ger / Korḳum odur irişe **nā-geh** żarar
NE2346 Bī-sebeb āmed-şüd ü **nā-geh** selām / Nāfile-īmān ü teberruʿ-kelām
NE2359 Ol ḫar-ı kābusı olup cālisi / **Nā-geh** aġır başdı hemān meclisi
NE2538 **Nā-geh** uġurluḳ ide deyu eri / Uyḫu mı görür idi ʿaceb gözleri
NE2709 Birisi bir şemʿ yaḳup **nā-gehān** / Eyledi bir ẓarfuñ içinde nihān
NE2804 Bu arada fırsat olup **nā-gehān** / Ayaġı çıplaḳ bulınur ol zamān
NE2807 Ḳalḳup açılır yirinden hemān / Ayaġı ṭaşa ṭoḳınur **nā-gehān**
NE2889 Çaḳşıra el şoḳsa biri **nā-gehān** / Kes gibi aġzı şulanurdı hemān
SE240 **Nā-gehān** oldı vücūdında bedīd / Eşer-i müjde-i cāh-ı cāvīd
SE943 **Nā-gehān** rūḥ bedenden çıḳdı / Dirilüp mürde kefenden çıḳdı
SE1023 **Nā-gehān** arada bir merd-i benām / Kīse-i sırdan idüp fekk-i kelām
SE1050 Hīç ḫavf itmeyesin kim **nā-gāh** / Ḫāksār ide seni ḳahr-ı ilāh
SE1190 **Nā-gehān** irdi teḳāzā-yı bevār / İndi şu dökmege Mervān-ı ḥimār
SE1270 **Nā-gehān** naʿre ideydi el-ḫaḳ / Ḳorḳuda Mışruñ Ebü'l-Hevlini çaḳ
SE1505 Çeke **nā-geh** ʿalem-i istiḳlāl / Ola bāʿiṣ ḫalel-i mülke bu ḫāl
SE1557 ʿAskerinden birisi fürḳat-vār / Oldı **nā-gāh** iki yāra düçār
SE1583 İrdi **nā-gāh** münādī-i emān / Oldı bī-çārelere müjde-resān
SE1704 Geldi **nā-gāh** ser-i bāzāra / Ḫalḳa bī-hūde yire āzāra
SE1764 Oldı **nā-geh** ḳaravulda küffār / Bir iki ādem-ile şāha duçār
SE1916 İtdi **nā-gāh** ḫaṭāyıla nigāh / Eyledi ṣabrını bir ġamze tebāh
SE1922 **Nā-gehān** özge temāşā oldı / Anda bir ʿarbede peydā oldı
SE1945 **Nā-gehān** kürbe çıḳup dīvāra / Saḳfdan düşdi yire bir fāre
SE2143 Rast geldi aña yolda **nā-gāh** / Bir ʿaceb türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2172 Geyse arıḳlasa **nā-gāh** eger / Cāmenüñ birini elbette ḳışar
SE2212 Taḫta ḫavlı arasından **nā-gāh** / Görinür şemʿa-şıfat bir iki māh
SE2578 Gözi ilmişdi baḳarken **nā-gāh** / Baña mānend-i ḫādeng-i cāngāh
SE2866 **Nā-gehān** vāḳıf olup ehl-i fiten / Anı bend eylediler ġāfil iken
SE2961 Nāvek-i āh gibi ḳılsa nişān / **Nā-gehān** urduġını ṭuya hemān
SE3061 Oldı bu ḫāl ile **nā-geh** peydā / Ne dem-i ʿöẕr ü ne tāb-ı iḫfā
SE3168 Gördi **nā-gāh** giçer şaḫne-i şehr / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i dehr
SE3378 Girse bir ḳapıya **nā-gāh** ol şūm / Müjde eylerdi hemān bāmına būm
SE3385 **Nā-gehān** bir zen-i zībende-cemāl / Oldı maḥlūle-i güm-geşte ḫelāl
SE3412 Ṣanasın mürde idi cān buldı / **Nā-gehān** genc-i ferāvān buldı
SE3424 Līk bir ḫāli ʿiyāẕen bi'llāh / Canum ürkütdi ṭuyınca **nā-gāh**
HH308 **Nā-gehān** açdı bir firişte-ḫışāl / Bir kitāb-ı bedīʿ-i ferruḫ-fāl
HH427 **Nā-gehān** irtiḫāl idüp ol pir / Eylemişdi beni firāḳa esīr
HH483 **Nā-gehān** irdi aña bir ḫālet / Virdi mīzān-ı ʿaḳlına ḫiffet
HH555 Söndi **nā-gāh** şemʿ-i ṭāḳ-ı berīn / Oldılar tār-ı şebde perde-nīşīn
HH601 Geldi **nā-geh** el öpmege bir ḫūb / Penbe-i keffi zīb-i dāġ-ı ḳulūb

HH632 Oldı **nā-geh** o māh tābende / Ḳulı olan efendiye bende
HH647 **Nā-gehān** gördi bir zen-i zībā / Gūşe-i ḥücreden olup peydā
HH827 **Nā-gehān** ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele ṣaldı çeşm-i cāna nehīb
HH836 İrdi **nā-gāh** bir peyām-ı sürūr / Geldi ol şeh muẓaffer ü manṣūr
HH846 Çün Siyāhī kelāmın itdi temām / Çıḳdı **nā-gāh** şāh-ı kişver-i şām
HH992 Düşdi girdāba **nā-gehān** ol māh / Çāh-ı Naḫşebde ḳıldı menzilgāh
HH1002 Eyleyüp ʿazm-i dāḫil-i girdāb / Kendüyi ḳıldı **nā-gehān** per-tāb
HH1049 **Nā-gehān** dürdan Şeh ü Behzād / Oldı şenlik görüp biraz dil-şād
HH1100 **Nā-gehān** çıḳdı bir emīr-i dilīr / Bunları cümle itdi der-zencīr
HH1109 Ṭurdı baḳdı o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / Gözi ṭūş oldı **nā-gehān** yāra
HH1112 Çünki Behzāda degdi nevbet-i tīġ / Ḳopdı **nā-gāh** bir fiġān-ı dirīġ
HH1208 **Nā-gehān** bir çaḳır ayaz oldı / Sebz ṭūṭī sefīd bāz oldı
HH1324 **Nā-gehān** şāh önünde bir āhū / Gitdi bir cānibe diyüp yā hū
HH1401 **Nā-gehān** irdi mevkib-i şāhī / Ṭutdı ḫayl ü ḫaşem çerāgāhı
HH1518 **Nā-gehān** ṣubḥ-ı ṣādıḳ oldı bedīd / Ḳıldı günbed-sarāyı çarḫı sefīd
HH1525 İtdi **nā-geh** horos-ı ʿarş fiġān / Ḫˇābdan hep uyandı ḫalḳ-ı cihān
HH1603 Ḥāṣılı bu ki Baḫtek-i ġammāz / **Nā-gehān** bir gün oldı vāḳıf-ı rāz
HH1668 Münʿaḳs oldı ḥavżda **nā-gāh** / Şāḫlar arasında ṣūret-i şāh
HH1773 Ḫˇābda gördi mürdeyi **nā-gāh** / Eyledi ḥasb-i ḥālden āgāh
HH1850 **Nā-gehān** oldı bir sehī-bālā / Şeh yanında ʿalem gibi peyda
HH1875 **Nā-gehān** aña bir ḫayāl oldı / Meh-i tābān iken hilāl oldı
HH2000 Kopdı **nā-geh** ḳıyāmet-i zed ü bürd / Sīne çāk oldı üstüḫˇānlar ḫurd
HH2119 Bir gün ol cām-ı ġamla mestāne / **Nā-gehān** rāst geldi Şādāna
HH2145 Didiler ḫastedür o bī-ṭāḳat / **Nā-gehān** irdi aña bir āfet
HH2158 Güm idüp **nā-gehān** dil ü cānı / Ḳande bulduñ bu derd-i pinhānı
HH2175 **Nā-gehān** bir periye çarpıldum / Dest-i ʿışḳ ile merḥabā ḳıldum
HH2213 Pās-bān iken ol ḥarīmgehe / Gözi ṭūş oldı **nā-geh** ol nigehe
HH2365 Esdi **nā-geh** nesīm-i luṭf u kerem / Bir nefesde kenāra geldi o dem
HH2411 Virdi ol iki gülbün-i reyyān / **Nā-gehān** iki ġonce-i ḫandān
HH2478 **Nā-gehān** çıḳdı tünd-bād-ı ʿaẓīm / Virdi hevl-i peyām-ı bād-ı ʿaḳīm
HH2491 **Nā-gehān** bir sefīne oldı ʿayān / Şeh-per-i bād-bān ile perrān
HH2611 **Nā-gehān** vāḳıf oldı o ḥāle / Degdi bu ḳāle dest-i dellāle
HH2638 **Nā-gehān** ṭob-ı ejdehā-timsāl / Virdi bir demde ol laʿīne zevāl
HH2653 Esdi **nā-geh** nesīm-i ṣubḥ-ı ümīd / Oldı dīnün şuʿāʿı nūrı bedīd
HH2685 Esdi **nā-geh** nesīm-i bīdārī / İrdi feyż-i ʿināyet-i Bārī
HH2687 Baḳdı etrafa eyledi zārī / Gördi **nā-gāh** dergeh-i yārı
HH2710 Çıḳdı **nā-geh** o mihr-i ʿālem-tāb / Ẓulmet-i hecri eyledi nā-yāb

nā-gehānī [5] aniden ortaya çıkan, birdenbire olan

HH727 İtmiş anı delīl-i baḫt-ı siyah / **Nā-gehānī** belā gibi hem-rāh
HH921 **Nā-gehānī** ḳażāya düş oldum / Didi özge belāya dūş oldum
HH2126 Gördi murġ-ı şikeste-bāl-i niyāz / **Nā-gehānī** ṣalındı ol şehbāz
HH2342 **Nā-gehānī** ḳopup ḳıyāmet-i mevc / Geh ḫażīż itdi cāyını geh evc
HH2357 **Nā-gehānī** göründi deryāda / Çeşm-i cānāneye ol üftāde

nā-geh-gīr [1] birden bire yakalayan, ansızın tutan

HH2493 Geldi ʿuḳḳāb-ı tīz-i **nā-geh-gīr** / İtdi murgābī-i zebūnı esīr

naġam(āt) [4] nağmeler, ezgiler

NE61 Halk-ı şürāḫī-i dil-ārā **naġam** / Curʿa niṣār-ı mey-i surḫī raḳam
SE1707 Kefş-gerlikle olup mest-i **naġam** / ʿĀleme taḫta ḳaḳardı her dem
SE2086 Ḳılsa bülbül gibi şīrīn **naġamāt** / Şīşe-veş eylese rengīn kelimāt
HE42 Ṣulansun aġzı bu şīrin **naġāmdan** / Revān olsun şeker teng-i ḳalemden

naġam-ḫāne [1] (kuş için) ötme yeri

NE1209 Rātibe ḫār-i keremi vaḥş u ṭayr / Seyr-i **naġam-ḫānesi** güncişüñ deyr

naġem [1] bkz. ‘naġam’ md.

NE644 Demdür eyā nāy-ı nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz bezme münāsib **naġem**

naġme [20] ezgi, ahenk, ses

S455 Ṣafā-baḫş ise **naġme-i** ḫurremī / Ġam āhenginüñ de olur ʿālemi
S1061 Nedür muṭribā neyde bu **naġmeler** / Egerçi hep aġzuñdan alur ṣatar
S1077 Muġannī olup **naġmeñe** çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı ṣafāya uzat tār u pūd
S1078 Dizüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş **naġmeler**
S1089 Virüp sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş **naġmeler**
S1095 Virür **naġme** o tārdan sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ içre ṣahbā-yı nāb
S1336 Ḳanı **naġme-i** murġ-ı ṭayyib-maḳām / Nihāl-i pür-endām-ı mevzūn-ḫıramān
S1477 İdüp **naġme** bī-ṣavt u ḥarf ü kelām / İç ol bāde-i nābı bī-cām u kām
NE4 Tār-ı bem-i **naġme-i** ḳānūn-ı rāz / Rişte-keş-i gevher-i meknūn-ı rāz

NE270 Anuñ ile ṭutdı ṭarīḳ-i hüdā / **Naġme-i** Dāvūd ile gūyā ṣabā
NE1080 Sözdür olan **naġme-i** bī-hevā-rāz / Sözdür olan lemʿa-i sūz u güdāz
NE1081 Sīneñe santūr-ı nevā-sāzdur / **Naġmeleri** perdeder-i rāzdır
NE1329 Bülbüli feryāda ser-āġāz ider / Mest işidüp **naġmeye** āġāz ider
NE1955 Söyleyecek **naġme-i** bülbül gibi / Servler āzād ola ḳul gibi
NE2305 Muṣṭalıḥı cāhilüñ olur girān / Bed nefesin **naġmesi** gibi hemān
SE1335 Her uṣūle ide bir āhengi / Nite kim **naġmeye** dūş-i zengī
SE2586 Sāḳī-i meh-veş ü ḫoş-ḫān muṭrib / **Naġme-i** dil-keş ü keyf-i ġālib
SE2872 Süḫānuñ reşk-i dem-i ʿĪsadur / Nāy da **naġme-i** rūḥ-efzādur
SE2895 Şiʿrdür **naġme-i** nāzük-peyvend / Nefese göre olur ḳadri bülend
SE3298 Eyleyüp **naġme-i** şevḳ-ıla semāʿ / Vardı aḥbābına hep itdi vedāʿ
HH2424 Çalınan hep kulaġa **naġme-i** ʿūd / Tarlar naḳş-ı mıştar-ı maḳṣūd

naġme itmek/ḳılmaḳ [4]

1. ses çıkarmak, seslenmek

S67 Gel ey ḫāme **ḳıl naġme** mānend-i ney / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey
NE2313 Yaġlı boġazla **idicek naġmeler** / Maḫrecini bozmaz usūli bozar

2. şarkı söylemek

S1086 Eger muṭribā bezme gelse o ḫar / Ḳulaġına ṭoldursa **idüp naġmeler**

3. ötmek

HH288 Şāḥda **naġme itse** bülbül-i bāġ / Ḫākdan ḳalḳar idi şevḳ ile zāġ

naġme-ḫān [1] şarkı söyleyen

NE1667 Nāyi idüp terbiyesi **naġme-ḫān** / Ne dise aġzından alurdı hemān

naġme-sāz [3] seslenen, şarkı söyleyen

S597 Gehī saṭr-ı eşʿārdan dil-nüvāz / Gehī söyledür tārı ol **naġme-sāz**
NE1261 Irse o ḥāletde ki vaḳt-i namāz / Bir sarı zenbūr olur **naġme-sāz**
NE1773 Cāy-ı zer ü simi olur bī-niyāz / Yā kef-i sāḳī ya def-i **naġme-sāz**

naġme-serā [1] şarkı okuyan, şarkıcı

HH593 Maḥfel-i muḳriyān-ı **naġme-serā** / Āşiyān içre bülbül-i gūya

naġme-zār [1] şarkı söylenen yer

NE1082 Çün ola mıżrāb-ı zebānuñ be-kār / Tār-ı dil-i zār olur **naġme-zār**

naġme-zen [3] şarkı okuyan, şarkıcı

S591 Gelür **naġme-zen** dā'ireyle zenān / Ḫurūşende cin ʿaskeridür hemān
NE513 Şevḳ ile az ḳaldı olup **naġme-zen** / Ġonca-i gül nāle ḳıla ḳalbden
NE1332 Dil-berine ḳarşu olur **naġme-zen** / Ḫāl ü ḫaṭı nüsḫa-i fenn-i fiten

nā-güfta {nā-güfte} [1] bkz. 'nā-güfte' md.

HH2419 Sırr-ı **nā-güftada** yiri geldi / Her biri öteden beri geldi

nā-güfte [1] söylenmemiş

NE308 Gūşe ṭaḳup gevher-i nā-süfteyi / Ṭuydı nice nükte-i **nā-güfteyi**

nā-güşūde [1] açılmamış, kapalı

HH1641 Açasın **nā-güşūde** ṭomarı / Yayasın rāz-ı ʿāşıḳ-ı zārı

naġz [2] güzel, latif, hoş

S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i **naġzdur** / Tehī post şanma ṭolı maġzdur
HH1371 Üstüḫ̆ānından ayırup maġzı / Ḥāṣıl itdüm bu şanʿat-ı **naġzı**

naġz-edā [1] hoş edalı, güzel davranışa sahip olan

HH588 İtdi ʿĪsā demān-ı **naġz-edā** / Her menārı menāre-i ʿĪsā

nā-ḫ̆āh [3] istemeyerek, zorla. Kelime "ḫāḫ" ile birlikte "ister isemez, zoraki" anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. 'ḫāḫ u nā-ḫāḫ' md.

SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü tüvān / Ḫāh u **nā-ḫ̆āh** yıḳar zāl-ı zaman
SE1174 Ḫah u **nā-ḫ̆āh** miṣāl-i şeb-i tār / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i eẕhār
HH2241 Ḫ̆āh **nā-ḫ̆āh** ʿāḳıbet Maḥzūn / ʿIşḳ-ı Şādān ile olup Mecnūn

nā-ḥaḳ [1] haksız yere, beyhude

S498 İçerler nice ḫūn-ı **nā-ḥaḳ** müdām / Söze gelse ḫūn-ı kebūter ḥarām

nā-ḫalef [4] soyuna çekmeyen kimse, hayırsız evlat

NE2256 Bulayın ol **nā-ḫalefi** varayın / Çaḳ bunuñ ile başını yarayın
SE1870 **Nā-ḫalefden** kişi bī-zār olur / Ölüsi dirisi murdār olur
SE3031 **Nā-ḫalef** oldı ḫilāf-ı bī-ber / Ekşer itdügi olur zaḫm-ı ciger
HH1690 Bizi ḫayfā ki nā-ümīd itdüñ / **Nā-ḫalef** oldıġun bedīd itdüñ

naḫcīr [4] ceylan, dağ keçisi vb. av hayvanı; av, sayd

S831 Göñül sāḳiyā saña **naḫcīrdür** / Ṣaçuñla müjeñ bend ü şīmşīrdür

SE1919 ʿĀḳıbet iki göñül bir oldı / Ṣīr āhū-bere **naḫcīr** oldı
HH1980 Ola **naḫcīr** çünki cāndan ṣīr / Eyleye daʿvī-i ḫusūmet-i ṣīr
HH2039 Ḳaldı bend içre çünki bende-i ʿışḳ / Oldı **naḫcīr-i** zer-figende-i ʿışḳ

naḫcīrgāh [1] avlanma yeri, avlak

S447 Ne arar o ṣaḥrāda mūr-ı ḥakīr / Ki **naḫcīrgāh** eyleye nerre-ṣīr

nāhegān {nā-gehān} [1] bkz. 'nā-gāh, nā-geh(ān)' md.

SE3214 **Nāhegān** bir meh-i ferḫunde-likā / Ṣaldı şehr içre ʿaceb ṣīt u ṣadā

Nāhīd [8] Venüs gezegeni, Zühre, Çoban yıldızı

S551 Ya āyīnede ʿaks-i ḫūrṣīddür / Yaḫud çarḫı nīlīde **Nāhiddür**
NE668 Ḫum mı yāḫūd menzil-i ḫūrṣid mi / Ya felek-i kevkeb-i **Nāhīd** mi
NE1469 Fülki dumandan demi var ejdehā / Ḳuyruġın aldı eline **Nāhidā**
NE1581 Ṣubḥ-ı **nahīdin** idi vaḳt-i ẓulām / Dūd ile olmuşdı hevā kabr-fām
SE85 Ḥaclegāhında ʿarūs-ı **Nāhīd** / Baş göz oldı miṣāl-i ḫurṣīd
SE385 Tamaʿ-i ḫuṭbe-i **Nāhīd** ancaḳ / Merḥabā-yı kef-i ḫurṣīd ancaḳ
SE2572 Cümlesi duḫter-i aḫter-sīmā / Meclisi ṭaʿne-i **Nāhid-i** semā
SE3308 Çeşmesi çeşme-i ḫurṣīd gibi / Kemter āvāresi **Nāhīd** gibi
HH165 Oldı envār-ı feyż ile **Nāhīd** / Hem-ser-i māh tevʾem-i ḫurṣīd

naḥīf [1] zayıf, çelimsiz

SE586 Giderek oldı riyāżatla **naḥīf** / Leyṣ-i maḥmūm-veş ol ẕāt-ı şerīf

nāḥiye [1] taraf, yön, bölge

SE1328 Güşe güşe ola celb ü yaġma / Ḳalḳa her **nāḥiyeden** bir ġavġā

naḫl [40]

1. fidan, hurma ağacı

NE11 Leyle-i ḳadr oldı sevād-ı midād / İtse n'ola secde o **naḫl-i** murād
S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü neng / Gedā **naḫl-i** bostān-ı şāhīye seng
S856 Bunuñla ṣulansaydı bir **naḫl-i** ter / O sāʿat vire tāze şeftālūlar
S1289 ʿAmelden ḳalup **naḫl-i** cünbüş-nümā / İrişdi dem-i vāpesīn-i ṣabā
S1547 Be-rūz-ı temennā be-şām u viṣāl / Be-gül-rīzī-i **naḫl-i** bāġ-ı ḫayāl
NE113 **Naḫle** dönüp günbed-i sebz-i sipihr / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i mihr
NE1218 Neşve-i vaḥy ile ḳılup **naḫli** zār / Eyledi sermest ṣıfat-ı bī-ḳarār
NE1788 **Naḫl-i** ḫazan-ı dīde-veş azād ola / Dāmenini silke gide şād ola
NE2461 Ḫānede bir **naḫli** idüp ser-nigūn / Saḳfa ururdı iki yerden sütūn
NE2970 **Naḫl-ı** pür-ezhār ḳılup ḫaymegāh / İtmiş idi sebzeyi ordu-yı şāh
SE100 İtmege günbed-i **naḫli** ḫalkār / Eyledi faṣl-ı bahārı miʿmār
SE354 Künc-i kāşāne olup vaḥşetgāh / Ḳurdı her **naḫl-i** ṭarī bir ḫargāh
SE814 Olsa ger **naḫl-i** bīḫ-āver / Saʿy anı erre-i sīn-ile keser
SE834 **Naḫl-i** ṣābit-ḳadem-i ʿālem hem / Oldılar beẕl ü niṣār-ile ʿalem
SE1446 Ṭāze **naḫl-i** çemen-i ʿizzetsün / Ġonca-veş perdegī-i iffetsün
SE2309 Kimde kim ola aṣāletden eşer / Ola mānende-i **naḫl-i** pür-ber
SE2722 **Naḫl** içün ḳazduġı çeh dikḳat-ile / Aġız açup dir-idi ḫayret-ile
SE3036 Yitişüp oldı o **naḫl-i** ḫurrem / İstiḳāmetde nezāketde ʿalem
SE3189 Zerd olur **naḫl-i** ḫazān-dīde-miṣāl / Gūyiyā keşret-i āb-ıla nihāl
HH10 **Naḫl-i** sebzī keşīde-i ḳalemüñ / Gül-i her-heft kerde-i raḳamuñ
HH102 Ḳalem engüştine olur mı be-hem / **Naḫl-i** pür-bāra aşlanur mı ḳalem
HH371 Bize yetmez mi günbed-i laʿli / Nev-bahār olsa ergevān **naḫli**
HH889 Her ṭaraf tāze **naḫl** ile ṭolmış / Ẓıll-ı berg anda ḫurde-naḳş olmış
HH1272 Ṭarḥ idüp tāze **nahli** şatrancī / Ṭolsun ol ḫāke meyvenüñ genci
HH1273 Her ṭaraf rüste **naḫl-i** gün-ā-gün / Olsun erkān-ı Kaʿbe-veş mevzūn
HH1687 **Naḫl-ı** āzād-ı tayyibü'l-aʿrāk / İde mi ḫār u ḫasle pīçiş-i ṭāḳ
HH2550 **Naḫl** ile tāklar ki ber-pādur / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur
HH2565 Ḫoş görüp ol esī-i bīmārı / İtdi pejmürde **naḫle** tīmārı

2. uzun ince vücut, güzelin boyu

NE500 Ṣunmuş elin **nahl-i** dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ elmāsına
NE2645 **Naḫl-i** ḳad-i yārı idüp ḳanṭara / Urur idi ḳuyruġunı ḳanṭara
SE196 Ḳāmeti **naḫl-i** berūmend-i cihān / Sayesi olmaz ise tañ mı ʿiyān
SE2027 **Naḫlını** ḫāk-ile yeksān eyler / Mīve-i vaşlını erzān eyler
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o **naḫl-i** zībā / Ṣīşe-i fānūs aña ḳaṣr-ı vālā
SE2625 Ḫāṣılı zūr-ıla zaḥmet virdüm / Egdüm ol **naḫlı** çatala girdüm
HH1123 Ḳıldı iẓhār ʿadl ü reʾfet ü bād / İtdi ol **naḫl-i** dil-keşi āzād
HH2542 Bir nigār idi **naḫl-i** ḫoş-reftār / Pirehen içre ʿanberīnesi var
HH2588 Didi ey tāze **naḫl-i** āzādum / Var idi bir refīḳ-i hem-zādum

3. düğünlerde gelinin ya da sünnet çocuğunun odasına koymak için bal mumundan yapılan, meyve ve çiçeklerle, altın veya gümüş yapraklarla süslenen taklîdî süs ağaç, nakıl
SE3309 Sūr **naḫli** gibi zībende nihāl / Pür-ṣafā sāyesi çün şām-ı viṣāl
4. söz ağacı, şiir
NE63 **Naḫl-i** ṭırāzende-i ṭarz-ı kelām / Mīve-feşānende-i dāmān-ı kām
SE2752 Ṣorıcaḳ aṣlını şāh-ı cem-kāḫ / Virdi **naḫl-i** süḫana berg-ile şāḫ

naḫl-bend [1] nahil veya nakıl denen bal mumundan süs ağacını yapan kimse
HE47 Olup sūr-ı kemālüñ **naḫl-bendi** / Görenler ṣanʿat-ı naẓmum begendi

naḫl-ḫırām [2] salınarak yürüyen uzun boylu
SE508 Necm-iken neyyir-i raḫşān oldı / Yitişüp **naḫl-ḫırāmān** oldı
SE3181 Olma üftāde-i her **naḫl-ḫırām** / Ki anuñ ḳuş ḳona üstine müdām

naḫl-i cennet [1] cennet ağacı
HH2603 Her nihāl oldı **naḫl-i cennetvār** / Ḳopdı şeftālū bitdi tāze bahār

naḫl-i gül [4] gül ağacı, gül fidanı
S1258 Olup ḫırḳa-i sebz ile cilve-ger / Meger **naḫl-i gül** ṭās-bāzī ider
NE122 Bād-ı seḥer-ḫīzi idüp pāk-bāz / **Naḫl-i güli** itdi ḫırāmān-ı nāz
HH1688 Bite mi **naḫl-i gülde** şeftālū / Serv-i āzād vire mi ālū
HH2108 **Naḫl-i gül** gibi elde cüzdānı / Ġonce zanbaḳ gümüş ḳalem-dānı

naḫl-i muraṣṣaʿ [1] değerli taşlarla bezenmiş ağaç, nakıl
S577 Olur anda sulṭānı ile nihāl / Ḫıramında **naḫl-i muraṣṣaʿ -mişāl**

naḫl-i pür-mīveye ḳorlar seng [1] bugünkü kullanımı "Meyve veren ağaç taşlanır" şeklinde olan atasözü
SE189 Eylese sengi n'ola pālā-heng / **Naḫl-i pür-mīveye ḳorlar** çün **seng**

naḫl-i revān [4] uzun boylu ve zarif güzel
SE2076 Sāye-veş cāmesin ol **naḫl-i revān** / Ḫāksārāne iderdi iḥsān
SE2739 Söyleyüp bu sözi ol **naḫl-i revān** / Geçdi ʿömri gibi sürʿatle hemān
HH2136 İtdi bu ḥāl dil-beri ḥayrān / Geçdi ömri gibi o **naḫl-i revān**
HH2420 Rāh-ı efkārdan olup pūyān / İleri geldi iki **naḫl-i revān**

naḫl-i Ṭūr [1] Hz. Musa'nın Sina'da Eymen vadisinde, tecelli eden İlâhî nurları görmüş olduğu mukaddes ağaç
S981 O mīnā-yı aḫżar şalar bezme nūr / Bu vādī-i Eymendür ol **naḫl-i Ṭūr**

naḫl-i verd [2] gül ağacı, gül fidanı
S1328 Muraḳḳaʿ la gör **naḫl-i verd-i** teri / Düşer eskiyüp arasından zeri
NE499 Pür-varaḳ-ı sebz idi her **naḫl-i verd** / Ḳavladı gūyā felek-i lācüverd

naḫl-i vücūd [1] vücut fidanı ‖ erkek cinsel organı
NE2455 **Naḫl-i vücūd** olmaz imiş pāydār / Umma sifāl içre şecerden firār

naḫl-pīrā [1] ağaçları bezeyen, süsleyen
SE1301 **Naḫl-pīrā-yı** çemen gibi müdām / ʿĀcizī ḳıldı nüvāzişle be-kām

naḫle [1] bir tek hurma ağacı
NE2610 **Naḫle-i** mevsimi gibi ḳadd-nigār / Cāna olur maẓḥar-ı ānen-i nāz

nā-ḫoş [1] hoşa gitmeyen, kötü
HH684 Didi her şeb işim keşā-keşdür / Bedeni serd ü būyı **nāḫoşdur**

naḫs [1] eti çekilmiş, zayıf ‖ güçsüz
HH1144 İtdiler nāle çarḫ-ı gerdūndan / Ṭāli-i **naḫs** ü baḫt-ı vārūndan

Naḫşeb [3] Buhara'da bir şehir, Karaşi şehri. Kelime tanıklarda "çāh-ı Naḫşeb" dolayısıyla geçmektedir. Ayrıca bkz. 'çāh-ı Naḫşeb' md.
S926 Ne ḫum çāh-ı **Naḫşeb-ṣıfat** ṣuʿle-zen / Ne ḫum kūh-ı kān gibi pür laʿlden
NE226 Yūsuf-ı ʿaṣr idi nebī gārı çāh / Nūr ile oldı çeh-i **Naḫşebde** māh
HH992 Düşdi girdāba nā-gehān ol māh / Çāh-ı **Naḫşebde** ḳıldı menzilgāh

nāḫun [3] tırnak
SE408 Kāviş-i **nāḫun-ı** endīşe ile / Belki nevk-i ḳalem-i tīşe ile
HH2132 Sinesin zaḫm-ı **nāhun** itdi figār / Buldı murġ-ı remlde rāh-ı firār
HE95 Bürīde **nāḫun-ı** ḫançer-nişānı / Olurdı beş kemānuñ üstüḫ ānı

naḫvet [3] kibir, gurur
NE728 **Naḫvet-i** cehl ile bir iki civān / Nāmların ide cihān pehlivān
NE2157 Kimi şu ḥāliyle mübāhāt ider / **Naḫvet** ile ʿarṣa-i dārāt ider
HH289 Salınup **naḫvet-i** cemāl ile serv / Gülüp oynardı ṭurma kebk ü tezerv

nāʿil [3] erişmiş, ulaşmış, elde etmiş

NE1240 Bāġ-ı ḥaḳīḳatden zihī luṭf-ı vücūd / Peşşe ola **nā'il-i** şehd-i şühūd
SE1089 Lāyıḳ olmasa anı bulmaz idi / **Nā'il-i** ʿizz ü şeref olmaz idi
SE2338 **Nāʿil-i** çeşme-i Ḥurşīd oldı / Vāṣıl-ı daḫme-i Cemşīd oldı

nāʿil eylemek [1] eriştirmek, ulaştırmak

SE1363 Yürü var ʿavratı ḥāmil eyle / Ḥamlın ol rütbeye **nā'il eyle**

Naʿīm [3] Kur'an-ı Kerim'de adı geçen sekiz cennetten dördüncüsünün adı, Firdevs

SE6 Sebze-i dil-keş-i cennāt-ı **naʿīm** / Sāye-i raḥmet-i Raḥmān u Raḥīm
HH464 Şehr ammā ki reşk-i Dār-ı **Naʿīm** / Taḫtgāh-ı şehān-ı heft iḳlīm
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i ʿazīm / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i Dār-ı **Naʿīm**

naʿīmü'l-bedel [1] bir işe karşılık olarak verilen nimet, karşılık

NE2243 Beẕl ü niṣār ile ḳılayın ʿamel / Belki bulam yerine **naʿīmü'l-bedel**

nāire [2] ateş

NE986 **Nāire-i** ʿışḳ-ı bülend-i iştiġāl / Dā'ire-i maʿrifet-i zü'l-celāl
NE1777 Rūḥı taʿalluḳdan olupdur derd-nāk / **Nā'ire-i** ḥasret ola zīr-i ḫāk

nāḳa [1] cinsel ilişki

SE2540 Çiftin eyler fuḳarāya **nāḳa** / ʿİffeti olan olur seḫḫāḳa

nā-ḳabūl [2] kabiliyetsiz, beceriksiz

S1535 Ḫuṣūṣā ki ol kātib-i **nā-ḳabūl** / Ki ola anuñ ḫāmesi bī-uṣūl
SE2156 **Nā-ḳabūl** ü ḥacer-i ebter iken / Tīre-dil olduġı rūşen-ter iken

nā-kām [8] arzusuna ulaşamamış, nasipsiz

NE951 Eyledi āh-ı dil-i **nākāmdan** / Perrin alup ṭā'ir-i evhāmdan
SE3327 Ẓulm-ıla ḳıldı o **nā-kāmı** şehīd / Ṣaçdı laʿlin kesilüp ḥabl-i verīd
SE722 Şād-kām oldı o **nā-kām-ı** felek / Gitdi şevḳ-ıla duʿā eyleyerek
HH398 İtmeyüp dest-i sūdına iḳdām / Döndi ġavvāṣ-ı himmetüm **nā-kām**
HH989 Ġavṭa-ı ʿaḳl-ı dūr-bīni **nā-kām** / ʿĀciz idi mesāḥat-ı evhām
HH1904 Şeh ḳapusında ʿadl ü dād olunur / Zār u **nā-kām** ber-murād olunur
HH1957 Çāre fikr eyleyüp o **nā-kāma** / Didi ol şāha yazalum nāme
HH1959 Rūzedār-ı firaḳ ü **nā-kāmı** / Ölmeden görse bāri bayrāmı

naḳāre [1] birbirine bağlı, iki değnekle çalınan küçük davullar, davul, nakkâre

S321 Baḥr u berde āheng idüp her dilīr / Döküldi **naḳāre** çalındı nefīr

naḳb [2] delme, delik açma, oyma

NE2960 Ḳaṣr-ı ḥabāba ger ola naḳb-zen / Ṭāḳına irmezdi ḫalel **naḳbdan**

naḳb itmek [1] delmek, delip geçmek

SE1840 Gör ḳażāyı ki o şeb zindānı / **Naḳb idüp** bir nice merd-i cānı

naḳb-i zen {naḳb-zen} [1] delik veya lağım açan işçi ‖ oğlancı, kulampara

NE2652 Çāh-ı gün ü ḳalb-i zen ü türbedār / Pür-fiten ü **naḳb-i zen** ü .....

naḳb-ken [1] çukur kazan ‖ zarar verici

NE2950 Gāh olur ḫānelere **naḳb-ken** / Gāh olur ceyblere çāk-zen

naḳb-zen [1] delik açan kimse

NE2960 Ḳaṣr-ı ḥabāba ger ola **naḳb-zen** / Ṭāḳına irmezdi ḫalel naḳbdan

naḳd [32] akçe, servet ‖ sermaye

S883 Eger tā bilinmezse ḳalur tebāh / O **naḳd** olmaya lāyıḳ genc-i şāh
S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i ṣubḥ-ı ṣafā / Odur **naḳd** ü vaḳt-i bürehne gedā
NE2963 Bulmaz idi destresinden emān / **Naḳd-i** kevākib kemer-i Kehkeşān
SE442 Kātib-i ḫaṭṭ-ı fetāvāsı müdām / **Naḳde** ḳadir ʿulemā-yı iʿlām
SE1212 Yazıḳ ol ḳavm-i perīşān-ḥāle / Ki ḳala gelmeye **naḳdi** ḳāle
SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire can **naḳdini** birbir taḳdīr
SE3164 Kīse-i **naḳdi** çalardı her bār / ʿĀṣıḳuñ ṣabrını gūyā dildār
SE3345 Oldı sermāye-i kārı telbīs / Mekr ü telbīsde **naḳd-i** iblīs
HH468 İḫtiyārın hevāya virmiş idi / **Naḳd-i** ḳalbin fenāya virmiş-idi
HH1066 Eyledüm **naḳd** idüp size īṣāl / Ne ise ṣarfdan baḳiyye-i māl
HH1582 Sīnesi **naḳd-i** ʿışḳa genc-i nihān / Regleri şekl-i ʿāṣıḳ-ı pīçān
HH1827 Var idi şehr-i Reyde bir ʿāṣıḳ / **Naḳd-i** Mecnūn ḫalīfe-i Vāmıḳ
HH1942 Aldı dil **naḳdīn** eyledi iḫfā / Bu ḥiyānet-i emānet oldı aña

naḳd-i cān [1] can serveti, en değerli şey, hayat

S1455 Nice aña cān virmeye her dilīr / Çıbıḳ çalmaya **naḳd-i cāna** o tīr

naḳd-i dil [6] gönül sermayesi, kalp

S47 Tehī dest ü kef rind ü āzādeyim / Virüp **naḳd-i dil** ṭālib-i bādeyim
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol āteşle **naḳd-i dil-i** tāb ile
NE1018 Ġāret idüp **naḳd-i dil-i** cānını / Hey nice dil dīnini īmānını
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / **Naḳd-i dil** esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
NE3040 **Naḳd-i dili** cāma virüp müzd-i pāy / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü lāy
HH1848 **Naḳd-i dil** elde kendi sūda-ger / Virmege arar idi bir dil-ber

naḳd-i kevneyn [1] Dünya ve ahiret serveti
SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey şāh-ı Necef / **Naḳd-i kevneyni** meded itme telef

naḳd-i ʿömr [1] hayat sermayesi
HH2765 **Naḳd-i ʿömri** ḳılup bu ṣanʿata ḫarc / Varum itdüm bu dürc-i gevhere derc

naḳd-i revān [2]
1. geçer akçe ‖ şarap
S915 Ḳanı sāḳiyā ol ḫum-ı māyedār / O **naḳd-i revānı** yine ḳıl nehār
2. geçer akçe, rayiç para
SE2606 Vuṣlatuñ mümkin iken dest-resi / İdesin **naḳd-i revanı** viresi

naḳd-i vaḳt [8] halihazırdaki sermaye, eldeki varlık, peşin para
S59 Ḫuṣūsā ki hep **naḳd-i vaḳt-i** ʿazīz / ʿAceb nā-maḥal şarf olup gitdi tīz
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i şafā güllere / Yine **naḳd-i vaḳti** ḳodı sāġara
SE105 Daġıdur ḳahrıla hengāmesini / **Naḳd-i vaḳt** eyler alup cāmesini
SE578 **Naḳd-i vaḳti** idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı miḥrāb-i dili ṣavb-i ṣavāb
HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı Ḳays-ı şeydānuñ / **Naḳd-i vaḳti** o zār u nālānuñ
HH763 Hem-ser-i zāl-ı dehr idi māder / **Naḳd-i vaḳti** idi anuñ duḫter
HH2441 Çürüdi cümle dirhem ü dinār / **Naḳd-i vaḳt** oldı hep metāʿ ü ʿaḳār
HH2545 Ṭāġıdup **naḳd-i vaḳt-i** ezhārın / Ṭutdı eşcārı miyveden bārın

naḳdīne [2] peşin para, sermaye ‖ çok değerli şey
NE1044 Eyledi **naḳdīne-i** ʿömrin fedā / Saña ʿömürler vire bāri Ḫudā
NE3008 Eyleme **naḳdīne-i** idrāki güm / Ḳuflın idüp güm-şüde-i ceyb-i ḫum

nā-kes [5] insaniyetsiz, aşağılık, alçak kimse
NE2431 Hiç o degil gibi olur irtesi / Heyʾet-i memsūḫa ḳor ol **nā-kesi**
NE2822 Ṭaşladı eṭfāl üşüp ol **nā-kesi** / Döndi eşek türbesine çehresi
SE3174 Fikr idüp ḫālin o düzd-i **nā-kes** / Didi ḥaḳḳa ne hevesdür bu heves
HH2204 Seg-i şirrir ü **nā-kes** ü bed-ḫū / Vācibī vü münafıḳ ü bed-gū
HH2293 İrişür bir laṭīfe-i ġaybī / Hüner olur o **nā-kesüñ** ʿaybı

nā-kerde [1] yapılmamış, olmamış
SE1062 Biñ nedāmetle idüp nāle vü āh / Eyledüm tevbe-i **nā-kerde** günāh

nākiḥ [1] hastalıktan kurtulmuş, fakat henüz halsizliği ve zayıflığı üzerinden atamamış, nekâhet devresinde kimse
NE2762 **Nākiḥ** ü bed ṣanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāşılı kedd-i yemīn

nāḳil [1] nakleden, aktaran, anlatan kimse
NE959 **Nāḳıl** olan bu ḫaberüñ ṣoḥbetin / Böyle yazar sürʿatinüñ ḥikmetin

naḳl {nuḳl} [3] işret arasında yenen çerez, meze
SE2092 Begenüp şāh maḥal-ḫanlıġını / **Naḳl-i** bezm itdi süḫan-dānlıġını
HH304 **Naḳl-i** bezm oldı maʿnī-i ḫōş-ter / Nice maʿnā ṭabaḳ ṭabaḳ cevher
HH1618 Söylenür oldı ilde vü dilde / **Naḳl-i** bezm oldı cümle maḥfilde

naḳl [9]
1. anlatma, söyleme
NE1540 Mevtine ḥükm eyleyemez ẕū-fünūn / **Naḳl** yeter maʿni-i belyenḳılūn
SE644 Ẕikr idüp nice delīl-i naḳlī / Eyledüm ʿaḳla mülāyim **naḳli**
HH420 Bāʿiṣ-i **naḳl-i** ʿālem-i ervāḥ / Rehber-i seyr-i mülket-i eşbāḥ
HH869 Şevḳ-i mehtāb ile olup cūşān / Eyledi **naḳl-i** kışşa-yı Māhān
HH1225 Gördiler ḫaste **naḳl-i** rāz ister / Ḳışşa-ḫˇān-ı nefes-dırāz ister
2. bilgi, rivayet
SE436 Silk-i saṭrında olan naẓm-ı dürer / Cümle müftābihe **naḳl-i** mistar
HH1558 Her sözi **naḳl-i** mistar-ı mużmer / Belki eylerdi nice ḫāşiyeler
NE2407 Geldi eḫādiṣde ḳavl-i şarīḥ / Oldı bu maẓmūn ile **naḳl-i** şahīḥ
3. iletme
HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / İtdi **naḳl-i** selām ü ʿarż-ı nüvīd

naḳl eylemek/itmek [7] anlatmak, söylemek
NE1247 **Naḳl ideyin** gel saña bir dāsitān / Şanma anı menḳıbe-i bāstān

SE888 Çünki **naḳl eyleye** bu ʿālemden / Ḳurtıla dāmgeh-i mātemden
SE1611 **Naḳl idüp** her sözi teʿyīdi ile / Pür ider bezmi didüm didi ile
SE2204 Laḳabuñ aşlını itdükde suʾāl / Böyle **naḳl eyledi** bir ehl-i maḳāl
SE2555 Böyle **naḳl itdi** şaḥīḥin ḫaberin / Birisi ʿāşıḳ-ı āvārelerüñ
HH576 Böyle **naḳl eyledi** menāḳıbdan / Gördügi bildügi ʿacāyibden
HH692 **Naḳl idüp** ḫażret-i ʿazīz selām / Vāḳiʿ-i ḥāli itdiler iʿlām

naḳlī [1] rivayete dayalı

SE644 Ẕikr idüp nice delīl-i **naḳlī** / Eyledüm ʿaḳla mülāyim naḳli

nāḳıṣ [6]

1. eksik, noksan

S490 Sipihr-i berīn oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç cevheri sikke **nāḳıṣ** ʿayār
NE1743 ʿArż-ı şıra eylese eyler kerem / **Nāḳıs** alur luṭf ile birḳaç derem
SE641 ʿİlm-i ḥikmetde ḳavī fāżıl idi / Heyʾeti **naḳıṣ** iken kāmil idi
SE2773 Naẓaruñ cerbezedür ikṣārı / Eblehüñ **naḳıṣ** olur efkārı

2. (Ay için) tam olmayan

HH853 Māh-ı **nāḳıṣ** sipihr-i ezraḳda / Ṣandal idi derūn-ı zevraḳda

3. kusurlu

SE685 **Nāḳıṣuñ** oldı yiri ṣaff-ı niʿāl / Ṭutalım kim ola hem-gūş-ı hilāl

nāḳısāt [1] aklı eksik olanlar‖kadınlar

HH338 Añma ʿavret ʿaḳıllu Mecnūnı / Ki ola **naḳısāt** meftūnı

nāḳıṣatü'l-ʿaḳl u dīn [1] aklı ve dîni eksik olanlar‖kadınlar

NE2181 Aşırı iken sen olamazsın emīn / Ṣabr ide mi **nāḳıṣatü'l-ʿaḳl** u dīn
SE3363 Eyleye ḫīle vü mekr-ile müdām / Zümre-i **nāḳıṣatü'l-ʿaḳlı** tamām

nāḳıṣ-ı ʿāyār [1] ayarı düşük

S1107 N'ola ḳurṣ-ı māh olsa bī-iʿtiẕār / Olur şāmuñ altını **nāḳıṣ-ı ʿāyār**

naḳḳād [1] bir şeyin iyisini ve kötüsünü ayırt edebilen

HH1579 Ṭabʿ-ı **naḳḳādı** pür-leṭāʾif idi / Ḫˇāce-i kūçe-i maʿrif idi

naḳḳāl [1] taşıyıcı, nakledici

HH1559 Bār-ı mekr ile döndi ḫammāle / Oldı ʿayn-i cimāl-i **naḳḳāle**

naḳḳāş [9] renkli resim ve süsleme yapan sanatkar, süsleme ustası

S1516 Ṭutalum ki **naḳḳāş-ı** zīnet ider / Yine ṭarḥ-ı resm idenüñdür hüner
NE3099 Ṭabʿam olup hem-ser-i **naḳḳāş-ı** Çīn / Eyledi bir büt-gede-i dil-nişīn
SE346 Bir zaman kim ḫaṭ-ı **naḳḳāş-ı** bahār / İtdi mecmūʿa-i verdi ḫalkār
SE793 Göricek şeklini **naḳḳāş** hemān / Didi bu şekle düşer mi iẕʿān
SE3305 Var-ıdı ṭaşrada bir ḳarye-i dūr / Baba **Naḳḳaş** dimekle meşhur
HH1252 Oldı **naḳḳāş-ı** ṣafḥa-i evhām / Dest-i teʾyīd ü ḫāme-i ilhām
HH1625 Var idi şehr içinde bir **naḳḳāş** / Nāmı Mānīyi eylemişdi tırāş
HH1633 Vardı **naḳḳāşa** Baḫtek-i ġammāz / Eyledi keşf-i rāz u ʿarż-ı niyāz
HH1659 Göricek resm-i kilk-i **naḳḳāşı** / Bildi maḳṣūd-ı ṣaḥṣ-ı ḳallāşı

naḳṣ [1] eksiklik, noksanlık

NE3162 Eyleye tīz yazmaġ içün ihtimām / Naẓmuñ ide **naḳṣ** ile kārın tamām

naḳş [55]

1. resim, tasvir, suret; boya ile yapılan resimler ve çiçekler

S1482 Bu **naḳş-ı** nigār arturup ḫayretim / Ḳamaşdı gözüm ḳalmadı ṭākatim
S1493 İdüp **naḳş-ı** ṭarh-ı nev-āyīn perend / Nevāyī-veş itdüm nevāyı bülend
S1499 Ḥased ehli **naḳşına** ḫayrān olur / Eger görse kāfir müselmān olur
S1507 Ne **naḳşı** ki ṭabʿum taḫayyül ider / Süḫan meclisinde temeşşül ider
S1550 Be-ṣavt-ı ṣurāḥī **be-naḳş-ı** ḳadeḥ / Be-feryād-ı mest ü be-eşk-i feraḥ
NE42 **Naḳş** ola çün ḫāṭıra ism-i Raḥīm / Aldayamaz ādemi dīv-i recīm
NE91 Nūr-ı ḳurʾānīde-i ʿayn-ı ʿamā / Çehre-güşāyende-i **naḳş-ı** fenā
NE108 Sunʿı ile oldı sipihr-i berīn / **Naḳş-ı** ṭırāzende-i rūy-ı zemīn
NE592 Aldana mı hiç ṭuyan bendini / Anlar o **naḳş** ile hemān kendini
NE767 Ḥāşılı bu şeşder-i devvārda / Resm idi ol **naḳş-i** dil-i zārda
NE1337 Kim daḫı bu **naḳşda** dilkeş-i zemīn / Olmadı peydā olalı māʾ-i ṭıyn
NE148 Dād-ı Ḫudāya ki bu **naḳş-ı** ẓulūm / Eyledi ben ḫasta-i ʿışḳa hücūm
NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i siyeh merdümi / **Naḳşını** gözler gözedürdi demi
NE2922 Şaḳşaḳa-i şadme olup āşikār / Perde-birūn olıcaḳ ol **naḳş** u kār
NE3086 **Naḳşı** güzel dil-ber-i raʿnā mişāl / Oldı ḫaṭı zīver-i ḫüsn ü cemāl
NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa sāye resm / İtdi sülük **naḳşını** dībāya resm
SE476 **Naḳş** olur ḫāṭıra envāʿ-i rüsūm / Keşf olur bilmedigüñ nice ʿulūm
SE598 Dīde-i cāna çeküp kuḥl-i sevād / Ḳıl naẓargāhuñı hep **naḳş-ı** midād

SE777 Cem ʿidüp bir nice ṣūret-ger-i Çīn / Eyledi ḫidmet-i **naḳṣa** taʿyīn
SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı ezel **naḳş-ı** bedīʿ / Eyledi fihris-i aḥlāḳ-ı redi
SE1539 Ola çün **naḳş-i** muḥabbet ʿunvān / Cān-ı bīmāra olur ḫırz-ı emān
SE1752 İtdi teʾyīd-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Ḫātemin pertev-i **naḳş-ı** taḳdīr
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol demde ḳıvām / Tābiş-i **naḳş-ıla** vaṣl oldı merām
SE2026 Düşünür sāye-veş ol serv-i revān / **Naḳş-ı** maḳʿad gibi meydāna hemān
SE2465 Güyiyā **naḳş-ı** zemīn-i pūlād / Ḳodı eyvān-ı felekde bir ad
SE2516 Laʿlini ḫātem idüp gevher-bār / Eyledi **naḳş-ı** żamīrin iẓhār
SE3368 Göricek ṣandum anı ḫuld-i berīn / Ṣañki ol **naḳş-ı** zamāndur bu zemīn
HH5 İtdi resm-i zamānı Engelyūn / Ḳıldı **naḳş-ı** zemīni būḳalemūn
HH8 Bir kalemden bu **naḳş-ı** gūn-ā-gūn / Kudretüñden yeter nümūne-nümūn
HH28 **Naḳşı** her ṣafḥanuñ bir aḫterdür / Yedi meclisle heft manẓardur
HH902 Nāmı Behzād ḫüsni ʿâlem-gīr / **Naḳş-ı** zībāsı gūyiyā taṣvīr
HH939 Muḳrī-i **naḳş** ġamze-i pür-fen / Yeg bilürdi o sırrı baḳıcıdan
HH995 Tīġ-i mevc itdi ṣafḥa-fersāyī / Maḥv ḳıldı o **naḳş-ı** zībāyı
HH1216 **Naḳş-ı** encümle çarḫ-ı minā-fām / Oldı evrāk-ı gül yapışmış cām
HH1218 Yine yārān-ı ʿāşıḳ-ı bed-ḫāl / Oldı **naḳş-ı** benāt-ı naʿş-miṣāl
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı riyā / Şekl-i timṣāl-i mekr ü **naḳş** ü deġā
HH1628 Çekdi virdikçe **naḳş-ı** dil-keşe āb / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb-ı ḫicāb
HH1630 Şest-māni ẓalām-ı āb-ı ḥayāt / **Naḳşı** eylerdi saye-veş ḥarekāt
HH1637 Ṣafḥā-ı **naḳş-ı** iltifat żāmīn / Ola reşk-i nigār ḫāne-i çīn
HH2424 Çalınan hep kulaġa naġme-i ʿūd / Tarlar **naḳş-ı** mıṣtar-ı maḳṣūd
HH2630 Oldı **naḳş-ı** ḫuceste-i ʿummān / Şekl-i sīmāda ṣūret-i bī-cān
HH2726 Ḥamdü-li'l-lāh ki bu cerīde-i rāz / İtdi temme'l-kitab **naḳş-ı** ṭarāz
HH2749 Şaniyen oldı Nefḥatü'l-Ezhār / Pertev-i **naḳş-ı** Maṭlaʿü'l-Envār
HE38 Gel ey Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / Yine **naḳşuñla** ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE48 Ḥasūd olsa ʿaceb mi deng ü ḥayrāñ / Olur **naḳşın** gören kāfir müselmān

2. kumaş üzerine renkli iplikler, sırma vb. ile yapılan süslü işleme

S480 Müşaʿbid gibi ʿālemi ḳıldı zār / Bu çāderde **naḳş-ı** hezārān-hezār
S509 Gerekmez baña cām-ı gītī-nümā / Göñül **naḳş-ı** keşretden itdi abā
NE1323 Rūy-ı yeme zevraḳ-ı deryā mesīr / Oldı ṭırāzende çū **naḳş-i** ḥarīr
SE3006 Egnüme **naḳışlı** ḫilʿat virdi / Başuma tāc-ı kerāmet virdi

3. beste ve semaî formlarının özel bir şekline verilen isim, bir kıtadan ibaret şarkı, beste

S238 Muġannī el ur **naḳş-ı** nev-besteye / Anuñla ʿilāc it dil-ḫasteye
S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı **naḳş** u ʿamel / Teb-i ġussayı bağla anuñla gel
S1232 İder bunda pür-neşve **naḳş-ı** ʿamel / Virür anda efsāne ḫˇāb-ı kesel

4. yazı

S1389 Olup dest-i fersūde derd ü miḥen / Anuñ **naḳşı** da ḳalmış oḳunmadan
HH1623 Oḳıdup **naḳşı** merd-i āgāha / ʿArż-ı ḥāl ide remz ile şāha
HH1968 **Naḳş-ı** mensūḫı bī-vücūd oldı / Yeñiden yine tār u pūd oldı

naḳş-bend [1] nakşeden, nakkaş

HH411 Cilvegāh-ı ʿarāis-i ġaybī / **Naḳş-bend-i** nikāt-ı lā-reybī

naḳş-endāz [1] nakış atan, nakkaş

HH36 Eyledüñ ey Kerīm-i bende-nevāz / Ebri nessāc ü māhı **naḳş-endāz**

naḳş eylemek/itmek [9] nakşetmek, yazmak

S164 Ḳılup naʿlçe resmi yer yer ẓuhūr / Anı başma **naḳş itdi** semm-i sütūr
S734 Ṣalup ṣūret-i nev-beste gülzārına / Bu ebyātı **naḳş itdi** dīvānına
S1331 Olup ferş-i pā berg-i zerd-i şecer / Yine başma **naḳş eyledi** ser-be-ser
NE3100 Ḫāme-i ter desti be-kār eyledi / Her ṭarafın **naḳş** u nigār **eyledi**
NE3101 Olmasa bīm-i ġam ile lerze-nāk / **Eyler** idi daḫı niçe **naḳş-i** pāk
SE174 **Naḳş ider** biñ ṣuver-i münʿadime / Dehri bir dest-ḫūş eyler elüme
SE779 Arzū itmese biri ḫıdmetini / **Naḳş iderlerdi** hemān ṣūretini
SE2137 Başduġı ḫāk bulup ḫażrāyı / Başma **naḳş eyler-idi** ṣaḥrāyı
HH1629 Āba **naḳş eyleseydi** sāye-miṣāl / Miyve-efşān olurdı tāze nihāl
HH1635 Resm ide ḫüsn-i irtibāṭ üzre / **Naḳş ide** ferş-i inbisāṭ üzre

naḳş geçmek [3] oyun etmek, birini aldatmak

SE2216 Ṭurmadın bir birine **naḳş geçer** / Müje süzenleri dāyim işler
SE2235 Ḳaraçı ṭuḍaġı gibi meşelā / **Geçdi** bir **naḳş** ki olmaz aşla
HH1626 **Naḳş geçmişdi** nice ustāda / Reng virmişdi resm-i Behzāda

naḳş-ı ber-āb itmek [1] su üzerine nakşetmek ‖ su üzerine yazmak

NE1662 Ṣafḥa-i şiʿri su gibi pür-ṣafā / **Naḳş-ı ber-āb itse** bulurdı beḳā

naḳş-ı bī-cān [2] cansız suret, resim

HH1652 Şöyle gösterdi **naḳş-ı bī-cānı** / Ṣanki āyīne ʿaks-i cānānı

HH2473 Vardı keşt̄i ki rūy-ı ʿummāna / Döndi taṣvīr-i **naḳş-ı bī-cāna**

naḳş-ı dil-āvīz [1] gönüle asılı suret, gönül alıcı

S197 Çemen ferş-i zībā-yı gül-rīzidür / Anuñ ġonca **naḳş-ı dil-āvīzidür**

naḳş-ı divār [1] duvar resmi, fresk ‖ ruhsuz, güçsüz

HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün **naḳş-ı divār** / ʿAmelden ḳalmış idi raḫş-ı efkār

naḳş-ı ḫātem [1] mühür üzerine kazılı yazı

SE2522 Nāme-ber ḫayret-ile döndi o dem / Ḳaldı bu ḳışşa çü **naḳş-ı ḫātem**

naḳş-ı ḫayāl [1] hayal nakşı, hayal edilmiş suret

SE382 Penc gence ẓafer ümmīd-i muḫāl / Māliḫulyāyıla bir **naḳş-ı ḫayāl**

naḳş-ı hevā [1] isteğe uygun, hoşa giden

HH781 Kimi mūḥiş kimisi **naḳş-ı hevā** / İtmedi hiç birisini ısġā

naḳş-ı levḥ-i ḫayāl [1] bkz. ‘naḳş-ı ḫayāl’ md.

HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i cevher-i ḳāl / Sīmiyādār-ı **naḳş-ı levḥ-i ḫayāl**

naḳş u nigār [3]

1. rengârenk ve çeşit çeşit şekiller, suretler

NE69 Safḥa-i ḫāṭırdaki **naḳş u nigār** / Ḳıldı seni hindū-yı āyinedār

NE3100 Ḫāme-i ter desti be-kār eyledi / Her ṭarafın **naḳş u nigār** eyledi

2. ikon, put

SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı **naḳş u nigār** / Ṣaldı büt-ḫāne-i mānīye ġubār

naḳş-perdāz [1] nakış yapan sanatçı, nakkaş, ressam

HH1 Ey naṣāḳ-sāz-ı bāġ-ı heft-evreng / **Naḳş-perdāz-ı** levḥ-i reng-ā-reng

nāḳūs [1] çan, kilise çanı

S1044 Aña rükūş iden ṣūret-i **nāḳūsını** / Cemüñ bārgāhındaki kūsını

naḳż [1] bozma, sözünden dönme

SE3079 Dönme ol rind-i ḳadeḥ-peymāye / **Naḳż-ıla** ʿahdi ola hem-sāye

naḳż itmek [1] bozmak

SE1911 Ḥākim-i Şām ṭuyup iḳdāmı / Bildi kim **naḳż idemez** ibrāmı

naḳż-ı ʿahd [3] sözünden dönme, yeminini bozma

SE3080 Eyle peymāne pür olınca müdām / **Naḳż-ı ʿahd** itmemege saʿy-i tamām

SE3097 **Naḳż-ı ʿahd** eylese de kim ne alur / Kendüsi yüzi ḳarasıyla ḳalur

SE3098 **Naḳz-ı ʿahd-ile** olur ḥāli tebāh / Ḳaraman oġlı gibi rūy-ı siyah

naʿl [9]

1. nal, at ve benzeri hayvanların ayağına çivilenen demir

S1032 Derinde daḫı cāy-ı **naʿl** āşikār / Leked-ḫurde-i tevsen-i rūzgār

S1426 Kümeyt-i mey-i sāġar-ı dil-güşā / O bir **naʿl** idi bāz-gūne saña

SE3124 **Naʿl-i** raḫş olmış-ıdı āteş-i berg / Bu belādan ayaġın eyledi terk

SE3125 Senglāḫı dem idüp maʿden-i lāl / Meh-i nev oldı şafaḳda her **naʿl**

HH154 Meh-i nev **naʿl** aña kevākīb mīḫ / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḫ

HH155 Bulsa ger mīḫ-i **naʿlini** encüm / Çeşm-i pür nūrına ide merdüm

HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir şāh / **Naʿl-i** sümm-i semendi efser-i māh

2. ayakkabı

S444 Mekānum ṣaf-ı **naʿl** iken dāʾimā / Deger mi bu meclisde hīç söz baña

HH2285 **Naʿl**-i ḫūnīn-i sīne-i bī-ġaş / Ceẓb içün oldı naʿl der-āteş

naʿlçe [1] küçük nal, nalça

S164 Ḳılup **naʿlçe** resmi yer yer ẓuhūr / Anı başma nakş itdi semm-i sütūr

naʿl der-āteş olmaḳ [1] ateşkteki (kızarmış) nal olmak, ıstırap ve sıkıntı içinde olmak

HH2285 Naʿl-i ḫūnīn-i sīne-i bī-ġaş / Ceẓb içün oldı **naʿl der-āteş**

naʿl-i bāz-gūn urmaḳ [1] ters nal çakmak, tamamı “ Ata ters nal çakmak” olan deyim aslında bir savaş hilesi olup gidilen istikameti belli etmemek ve düşmanı şaşırtmak amacıyla nalın atın ayağına ters olarak çakılmasını ifade eder. İfade tanıkta aldatmak, şaşırtmak anlamında kullanılmıştır.

HH1698 Esb-i cādū-yı fikreti sürdi / Pāyına **naʿl-i bāz-gūn urdı**

nālān [17] inleyen, nale ve figan eden

SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i ābdānı meded / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i **nālānı** meded
S1074 Felek gördi her ferdi **nālān** ider / Dögüp sīne aḫterden efġān ider
NE86 Nāyüñi ḳıl nālem ile hem-nefes / Ol dil-i **nālānuma** feryād-res
NE574 Yād idüp aḥvāl-i perīşānumı / Cūşa getürdüm dil-i **nālānumı**
NE1696 Şefḳat idüp hāl-i perīşānuma / Döymedi süz-ı dil-i **nālānuma**
SE922 Gelmedi līk teselli cāna / Daġdaġa düşdi dil-i **nālāna**
SE1816 İdesin tesliye ol **nālānı** / Gele bir pāre yerine cānı
HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı Ḳays-ı şeydānuñ / Naḳd-i vaḳti o zār u **nālānuñ**
HH550 Urulup seng-dil cevānāna / Ḳan otırmış derūn-ı **nālāna**
HH1116 Naʿranuñ aşlın itdi istifsār / Merd-i **nālānı** itdiler iḫzar
HH1366 Bilürin ʿayni ile **nālānı** / Varup āzād eylerin anı
HH1771 Töhmet-i ḳatl idüb o **nālāna** / Ḳoydılar döge döge zındāna
HH2141 Ḫāli maḥzūn-ı zār u **nālānuñ** / Yādına geldi çünki Şādānuñ
HH2279 Eyledi pīre ʿāşıḳ-ı **nālān** / Ḥasb-i ḥāli bu resme şerḥ ü beyān
HH2538 Pāy-der-gil nihāli āb-ı revān / Güli ḫandān ü bülbüli **nālān**
HH2563 Tesliyet-baḫş olup o **nālāna** / Vaṭan añdurmaz oldı mihmāna
HH2712 Ḳaldurup ḫākden o **nālānı** / Gördi bezm-i vişale erzānī

nāle [12] inleme, inilti, figan

S520 Gülū-yı şurāḥī gibi her nefes / Olur **nāleme** bāde feryād-res
S1090 Nedür muṭribā neyde bu **nāleler** / Ki zaḫmına el degse efġān ider
NE86 Nāyüñi ḳıl **nālem** ile hem-nefes / Ol dil-i nālānuma feryād-res
NE151 Kande ẓuhūr eyledi bir derd-i ter / Murġ-ı seḥer **nālelerümden** ṭoyar
NE456 **Nāle-i** bülbül pür ider gūşını / Ġoncalar açmaz leb-i ḫāmūşunı
NE1263 Zūr eyleyen ġāfili pedār ider / **Nāle-i tesbīḥi** beni zār ider
NE2246 Ḳapuda ṣad **nāle** vü efġān idüp / Ḳapu gibi çāk-ı girībān idüp
NE2569 Nevbet irince iki evlilere / Başladılar **nāle** vü veylīlere
NE3003 Didi işi **nāle** vü veyl olduġın / Hem meṣel-i ḫāṭib-i leyl olduġın
HH339 Ola bend-i kemend-i muḥtala / İde ʿışḳ-ı dellāleden **nāle**
HH78 N'ola bin āh u **nāle** vü Yā Rabb / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya sebeb
HH1016 Āh u **nāleyle** hergiz iş bitmez / Dāġ-ı dil āb-ı eşk ile gitmez

nāle eylemek/itmek/ḳılmaḳ [9] inlemek, feryat etmek

S594 Ser-āġāz-ı şevḳ eylese diñledür / **İdüp nāle** kūhsārı da iñledür
NE513 Şevḳ ile az ḳaldı olup naġme-zen / Ġonca-i gül **nāle ḳıla** ḳalbden
NE575 **Nāle ḳılup** gerdiş-i eyyāmdan / Didüm aña çekdigüm ālāmdan
NE2172 İşte budur ʿavreti rüsvā ḳılan / Bundan **ider nāle** yanan yakılan
NE2260 Līk bu vazʿına pişīmān olup / **Nāleler itdi** didi giryān olup
SE2988 Bir ḳafes içre iki hüdhüdi var / Her biri ṭurma **ider nāle** vü zār
HH503 Āhını göricek **iden nāle** / Ṭarf-ı āteşde döndi eṭfāle
HH566 Līk vaḫşet idüp o zāre eşer / Gördiler **nāle eylemek** ister
HH1144 **İtdiler nāle** çarḫ-ı gerdūndan / Ṭāli-i naḫs ü baḫt-ı vārūndan

nāle vü āh itmek [2] inleyip âh etmek

SE1062 Biñ nedāmetle **idüp nāle vü āh** / Eyledüm tevbe-i nā-kerde günāh
HH1038 Oldılar üç gün üç gice cārī / **İderek āh u nāle** vü zārī

nāle vü feryād [5] inleme ve feryat

HH232 Dil-rübālar da idemez bī-dād / Diñlenür oldı **nāle vü feryād**
HH466 Bir periye urulmış ol nā-şād / Rūz u şeb kārı **nāle vü feryād**
HH994 Her ṭaraf oldı **nāle vü feryād** / Gitdi döne döne o dem Behzād
HH1822 Başladı āh u zāra ol nā-şād / Ṭutdı dünyāyı **nāle vü feryād**
HH2282 Çekme ġam kim bu **nāle vü feryād** / Kūh-ı pūlādı eyleye ber-bād

nāle vü feryād itmek [1] inleyip feryat etmek

HH1779 Ḫātıra geldügince Ferruḫ-zād / Derd ile **itdi nāle vü feryād**

nāle-künān [4] inleyerek, feryat ederek

NE693 **Nāle-künān** her birisi pīş ü pes / Gūy-ı süveydā ile diller ceres
NE3002 **Nāle-künān** muʿẓire-gūyān hemān / Meclisin erbābına oldı revān
SE3322 Düşdi pāyına o dem **nāle-künān** / Didi furṣat demidür virme āmān
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı şāha **nāle-künān** / Ḳulle-i çarḫa irdi āh ü fiġān

nāliş [3] inleme, inilti, figan

NE1034 Gūş idicek bu ḫaber-i mevḥişi / Eyledi biñ girye ile **nālişi**
NE2287 Cānuma geçdi ḳızumuñ **nālişi** / Çāresi yoḳ neylesün ol bālişi
HH1531 Ṣubḥ olup buldı ḫasteler sıḥḥat / Beni öldürdi **nāliş-i** fürḳat

nām [103]

1. ad, isim

S1 **Be-nām-ı** Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı tāk

S78 Anuñ şevḳına devr ider cām-ı ʿışḳ / O ḫātem içündür hemān **nām-ı** ʿışḳ
S670 Muḥîṭ-i ḥabāb-āveri kef-zede / Bir abdālîdür **nāmı** Ṭaşḳın Dede
S709 Bu **nām** olsa aña n'ola ger ʿalem / Ki envār-ı feyżi ʿalem-ber-ʿalem
S1529 Nümāyān ider gūne gūne ṣafā / N'ola **nāmına** dinse ʿĀlem-nümā
S1564 Şehādetle daʿvāya virüp şübūt / Dehāna o **nām** ura mühr-i sükūt
NE52 **Nām** ile çün sebʿ-i meşānîdür ol / Maḫzen-i esrār-ı nihānîdür ol
NE304 Bir yere irişdi ki encāmı yoḳ / Seyr ü sükūn arż u semā **nāmı** yoḳ
NE432 Bula ʿAtāʾî gibi işkeste-tāb / **Nāmını** ẕikr itmekle feth-i bāb
NE604 **Nāmını** çekmekde Ḫudāyîlerüñ / Dād elinden bu mürāyilerüñ
NE637 **Nāmı** anuñ rind ise ṭarrār olur / Merdek-i dervîş ise cerrār olur
NE725 Bir bölügüñ **nāmını** aʿdā ide / Memleketi esr ile yaġma ide
NE728 Naḫvet-i cehl ile bir iki civān / **Nāmların** ide cihān pehlivān
NE739 Ṣafḥası āyine gibi pür-ṣafā / İtdüm anuñ **nāmını** ʿĀlem-nümā
NE772 Ḳarşusı bir ḳalʿa-i gerdūn-ḳarîn / Yergöki **nāmındaki** ḥışn-ı ḥaṣîn
NE943 **Nāmı** olup Areş-i ṣāḥib-kemān / Ḫaşma Areş argaç olurdı hemān
NE1049 Eyler iken **nāmuñı** vird-i zebān / Eyledi bir āh ile cānın revān
NE1168 Olmuş idi ḳutb-ı sipihr-i himem / **Nāmı** anuñ daḫı Niẓām idi hem
NE1491 ʿAynı ile eyledi **nāmını** yād / Didi ki ey sālik-i pāk-iʿtiḳād
NE1735 **Nāmın** ider şehrde ḥacı falan / Ḳaʿbeye îmānını diñle hemān
NE1784 Ḥāl-i ḥayātında bulur iʿtibār / Ölse daḫı **nāmı** olur pāyidār
NE1802 Almaġa bir manṣıbı ya hidmeti / Cāʾize-i **nām** ile virür rüşveti
NE1833 Fażl-ı taḳaddümle ciger-ḫūn idi / **Nāmını** güm ḳılmaġa meftūn idi
NE1907 **Nāmın** ekābirde muṣāḥib ider / Suḫre ile ḳaṭʿ-ı münāṣib ider
NE1908 Varur olur mîr ü vezîre boza / Ṣorar isen **nāmını** beglik meze
NE1926 Ol ḫarını maġrūsunun künde-post / **Nāmın** ider şehrde dervîş-i dost
NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o bî-neng ü **nām** / Seyrine ḫayrān idi heb ḫāṣ u ʿām
NE1984 ʿUcb u riyā ile de mālā-kelām / Masḫaralıḳ deñlü çıḳarmışdı **nām**
NE2184 Nice zıbıḳçı zen-i mekkāreler / Ḫoca ḳadın **nāmına** seḫḫāreler
NE2326 Kim inanur ger dise cemʿ-i kesîr / Bir güzelüñ **nāmı** imiş ḳamṭarîr
NE2400 Ol ḫar-ı lā-yefhem olup müfteżiḥ / **Nāmı** anuñ ḳaldı ḫar-ı muṣṭaliḥ
NE2626 Nefse uyan fācire-i bî-neng ü **nām** / Kendüye ʿışḳ adını itdi ḫırām
NE2788 Bir yañadan gün gibi oldı ʿayān / **Nāmı** Kuloġlı bir efendi hemān
NE2796 Kūteh idi ḫayli o bî-neng ü **nām** / Ol segîye irişmez idi tamām
NE2866 İtse taḳiyye o seg-i künde-post / **Nāmın** ider gerçi ki maḥbūb-ı dost
NE2875 Sen de fakîrāne gözet neng ü **nām** / Eyleme taklîd-i ekābir müdām
NE2883 İllere dökdürmek idi kār aña / Vaḳf-ı dîbek olmuş idi **nām** aña
NE3107 Ḫaṭṭı reyāhîn ile gülzārdur / **Nāmı** anuñ Nefḥatü'l-Ezhārdur
SE399 **Nām-ı** üstādı ḳılup ḫırz-ı emān / İleri ṭur ki senüñdür meydān
SE415 Lāzım oldı ki o **nām-ı** nāmî / Vire bu nāmeye ḳadr-i Sāmî
SE498 Ḳodı bu ṭāḳ-ı fenāda bir **nām** / Nite kim ḳaṣr-ı felekde Behrām
SE506 Ceddi **nāmıyla** olındı ikrām / Yezdicerd oldı şeh-zādeye nām
SE506 Ceddi nāmıyla olındı ikrām / Yezdicerd oldı şeh-zādeye **nām**
SE601 Pertev-i mihrüñ olur aḫşāmı / Lemʿa-i bedr-i münîrüñ **nāmı**
SE821 **Nāmını** terk ü tevekkül ḳorlar / Ġāfil olma ötesi cerre çıḳar
SE1263 Nā-şenîde nicesi **nāmı** gibi / Cinsinüñ ol ʿaraż-ı ʿāmı gibi
SE1613 Olmasa maʿnîde küfrüñ ḫalefi / **Nāmına** dinmez-idi şirk-i ḫafî
SE1682 Ölmez oġul kişiye oldı süḫan / **Nāmını** zinde ider mürde iken
SE1833 Bir yaña gitmez idi bād-ı vezān / **Nāmını** ḳılmayıcaḳ ḫırz-ı emān
SE2661 Püser-i ʿAbd-i ʿAzîz oldı meger / ʿAdl-ile tāze-kün-i **nām-ı** ʿÖmer
SE2869 Can virüp eyledi **nāmın** iḥyā / Ġafara'llāhu lehū fîʿl-ʿuḳbā
SE3027 Terbiyet ide şu ki ḫuddāmı / Ḫayr-ıla yād olur anuñ **nāmı**
SE3033 Bir tedārükle ide müşkili ḫal / **Nāmı** dillerde ḳala ḍarb-ı meṣel
SE3107 Ḳaraman ḫalḳı mürüvvetsiz olur / **Nāmı** seg kendi ḫaḳîkatsiz olur
SE3110 İçlerinden yürür aḥkāmı anuñ / Ḳaraman ġayretidür **nāmı** anuñ
SE3200 Götürür bunı ʿaşḳuñ **nāmı** / Geçe yaban eşegi Behrāmı
SE3203 Çekdiler **nāmını** ʿışḳuñ bu ferîḳ / Tek ṭururken varup azıtdı ṭarîḳ
SE3246 Nażra ḳāyiliz ibrāma ne borc / Ḫalḳ-ı ʿālemde ya bu **nāma** ne borc
SE3340 Şimdi ol çeşme-i pāke iller / **Nām-ıla** Ferdî buñarı dirler
SE3446 Sübḥa-veş naẓmını hem-vār itdüm / **Nāmını** "Ṣoḥbetüʿl-Ebkār" itdüm
HH95 **Nāmı** Aḥmed Habîb-i Rabb-i Vedūd / Muṣṭafā vü Muḥammed ü Maḥmūd
HH220 Terk idüp ḫalka cevr ü ālāmın / Gide gide unıtdurur **nāmın**
HH309 Heft-Peyker ḫuceste **nāmı** idi / Nāẓımı şeyḫ-i fen Niẓāmî idi
HH346 **Nām-ı** ʿışḳa nice olur lāyıḳ / Günde beş kez güzel seven ʿāşıḳ
HH434 Çeşme **nāmiyle** itdügi işʿār / Oldı ġālib selāset-i eşʿār
HH453 Ẕikr-i **nām-ı** cevān-ı şekker-leb / Oldı erbāb-ı ʿışḳa terk-i edeb
HH471 **Nām-ı** maʿşūḳı yād ḳılmaz idi / Neye uġradugını bilmez idi

HH511 Bile kim ḳanġı **nām** ider lerzān / Eyleye çāre-i teb-i hicrān
HH872 **Nāmı** Ḫurşīd Şāh idi anuñ / Cem ü Cemşīdi idi devrānuñ
HH902 **Nāmı** Behzād ḥüsni ʿālem-gīr / Naḳş-ı zībāsı gūyiyā taşvīr
HH1346 Didi ḫānum Ayazdur **nāmum** / Güsfend oldı māye-i kāmum
HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı şām-ı firāḳ / Göreyüm kim yoḳ ola **nām-ı** firaḳ
HH1543 Tīre-baḫt idi **nāmı** Baḫtek idi / Dīv aña şeyṭānetde köçek idi
HH1546 Eylemişdi o taḫtı menzilgāh / Bir ḳavī baḫt **nāmı** Ḳāhir Şāh
HH1574 Şūḫ-ı perri nihād-ı pāk-nijād / Fitne-i dehr **nāmı** Ferruḫ-zād
HH1680 Yaʿni tezvīri ile ol ẓālim / İtdi **nām-ı** muʿallimi muġlim
HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola **nām**
HH1715 Līk **nām** u viṣāli itdüm yād / Ki demişdi zamān ile ustād
HH1718 Añarın **nām-ı** būseyi gāhī / Göricek dest ü dāmen-i şāhı
HH1757 Şehr-i meşhūrı idi dünyānuñ / **Nāmı** Gevher-nigīn idi anuñ
HH1801 Eyleyüp ʿāḳıbet cinānı maḳām / Ḳodılar bu ṣaḥifede bir **nām**
HH1828 Menzili kūçegāh ü ṣanʿatı āh / Laḳabı Şūḫ **nāmı** ʿAbdullah
HH1832 Bilmeyüp kendü kendünüñ kāmın / ʿĀṣıḳam dirdi ṣorsalar **nāmın**
HH1926 Güş idüp **nāmını** o bī-çāre / Ṭutdı yüz ol şeh-i kerem-kāra
HH1933 ʿĀleme velvele ṣalup **nāmuñ** / Ṣıyt-ı ʿadlin güm itdi Behrāmuñ
HH2091 Ḫāverī **nām** bir suḫan-perdāz / İçlerinden söze idüp āġāz
HH2096 Āb-ı rūy-ı yelān-ı rūy-ı zemīn / Tīġ-i bürrende **nāmı** Seyfü'd-dīn
HH2322 Baḥr içinde çü günbed-i minā / **Nāmı** olmış Cezīre-i Ḫaḍrā
HH2414 Kār-ı sūr u sürūr olunca temām / Zer-gere Ṭayyib oldı **nām-ı** ġulām
HH2455 **Nām-ı** pākīzesi kerih oldı / Müflis ü müsrif ü sefīh oldı
HH2513 **Nām** ile iki ḫūb-ı müşgīn-mū / Birisi Sir Con ü biri Cano
HH2669 Cānonuñ **nāmın** itdiler Mesʿūd / Sir Con oldı ʿāḳıbet Maḥmūd
HH2763 Gīr ü dār-ı ġamı beyān itdüm / **Nāmın** illerde Heft-ḫˇān itdüm
HE26 **Be-nām-ı** pādişāh-ı ʿālem-i ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı ḫātem-i ʿaşḳ
HE80 Şu deñlü gizlidür ol şāh-ı ʿālem / Ki **nāmın** alamaz aġzına ḫātem

2. şan, şöhret, ün

NE1749 **Nāmı** ticāretdeki bedkār ola / Ḥīle ile şöhre-i bāzār ola
SE1474 Merdlik **nāmını** anlarla bulur / Şāhid-i ʿadl-ile müşbet olur
SE1747 Oldı iḳbāl-i Melikşāh füzūn / Ṭoldı **nāmıyla** revāḳ-ı gerdūn
HH244 **Nām** ile dehrüñ erc-mendidür / Aḥī-zāde Ḥüseyn Efendidür
HH1509 Virdi āfāḳa revnāḳ-ı tāze / İtdi **nāmın** bülend-āvāze
HH1625 Var idi şehr içinde bir naḳḳāş / **Nāmı** Mānīyi eylemişdi tırāş

3. lakap

SE1618 Maḳbere bekçisi **nāmın** ṭaḳınur / Meyyiti biri birinden saḳınur
SE2203 Rişte-ber-pāy-ıdı murġ-ı bāmı / Ḳuşı ipli idi yaʿnī **nāmı**

nāmına [1] adına, hesabına

SE2944 **Nāmına** yazdı anuñ penc kitāb / Eyledi şöhretini ʿālem-tāb

nāmını añdurmaḳ [2] birinin adının hatırlanmasını sağlamak

NE962 Ḳuvvet-i ḥikmetle bulup kāmını / Ḥaşre dek **añdurdı** hele **nāmını**
SE2896 İricek maḳṭaʿa ʿömr-i şāʿir / **Añdurur nāmını** şiʿr-i fāḫir

nāmī [1] namlı, ünlü, tanınmış

SE415 Lāzım oldı ki o nām-ı **nāmī** / Vire bu nāmeye ḳadr-i Sāmī

nām ḳoymaḳ [1] adını bırakmak ‖ meşhur olmak

SE2898 Bula āḫir nefes ol ḥüsn-i hitām / **Ḳoya** naẓm içre muʿammā gibi **nām**

nām ṣalmaḳ [1] ismi duyulup ün kazanmak, adı her yere yayılmak

NE1442 **Nāmı ṣalup** şehre ṣadā-yı bülend / Oldı kerāmet ile çün şehre-bend

nām u nişān [2] ad san, şöhret; rütbe, makam

NE1385 Virdi baña şān ile faḫr-i cihān / Mūr-ı Süleymān gibi **nām u nişān**
SE1442 Şāhlıḳdan yoġ-iken **nām ü nişān** / Oldı çünkim yetişüp taze cüvān

nām-ver [1] namlı, ünlü, meşhur

S362 Miyānında çetr-i şeh-i **nām-ver** / Çözer ḳubbe vü çenber-rān siper

naʿmā [3] nimet, bağış, ihsan

NE1272 Ḥikmet ile oldı bu **naʿmā** vücūd / Ḫalḳdan yoḳ ḫāṣılı bāṭıl-ı vücūd
SE138 Oldı taʿrīz-i ḫarīṣ-i ḫod-gām / Ẕillet-i minnet-i **naʿmā-i** liʿām
SE2906 Şuʿarā ġarḳ-ı yem-i **naʿmādur** / Āyet-i luṭf-ıla müsteṣnādur

nā-maḥal [2] yersiz, boşuna

S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / ʿAceb **nā-maḥal** ṣarf olup gitdi tīz
SE1508 **Nā-maḥal** olmadan ise nādim / Şimdiden aña tedārük lāzım

nā-maḥrem [2] şeriat açısından mahrem olmayan, hareme giremeyen, yabancı

NE2138 Aşma şaḳın ḫāne-i **nā-maḥreme** / Köprü de olursa eger uġrama
HH1138 Didi luṭf idüp eylemeñ inkār / Bizi **nā-maḥrem** añlamañ zinhār

nā-maʿḳūl [1] akla uygun davranmayan, mantıksız

SE3347 Her biri ʿāḳıle-i **nā-maʿḳūl** / Gösterür ġūl-i beyābānīye yol

namāz [16] İslâm'ın beş temel esasından biri olup müslümanlar tarafından belli eylemler ve rükünler çerçevesinde günde beş defa eda edilen farz ibadet

S144 İmām olup ervāḥa ḳıldı **namāz** / İmāme-şıfat cümleden ser-firāz
NE1261 Irse o ḫāletde ki vaḳt-i **namāz** / Bir sarı zenbūr olur naġme-sāz
NE2016 ʿIyd **namāzına** irüp ihtimām / Çıḳdı muṣallaya seḥer ḫāş u ʿām
NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ **namāza** ḥatīb / Câme giyüp ḫāṭırına geldi tīb
NE2518 Ṣoñra ki ḳıldı iki rekʿat **namāz** / Ḥaḳdan anuñ firḳatin eyler niyāz
SE258 Minber-i çarḫa revān oldı ḫabīb / Gūyiyā ʿīd **namāzında** ḫatīb
SE528 Cümlenüñ oldı ser-efrāzı **namāz** / Ki odur hem-dem-i erbāb-ı niyāz
SE542 Çünki dīvān-ı Ḫudā oldı **namāz** / Ehl-i dīvānıdur erbāb-ı niyāz
SE548 Her kişi ḳılsa **namazın** dāyim / Meclis-i ḥażrete olur ḳāʿim
SE580 Eylese ṣubḥ **namāzını** edā / Her ṭaraf olur idi ḫalḳa ṣalā
SE583 Evvel-i şebden idüp Ḥaḳḳa niyāz / Şemʿ-i miḥrāb idi tā vaḳt-i **namāz**
HH58 Niçe efkār olur namāzumda / El **namāzında** ben niyāzumda
HH58 Niçe efkār olur **namāzumda** / El namāzında ben niyāzumda
HH590 Sā-be-sū ḫalḳ idüp **namāza** güẕār / Ḳıbleye toġrı aḳdı ol enhār
HH598 Ḳıldı seccādesinde vardı **namāz** / Ṭarf-ı miḥrāba oldı şemʿ-i
HH599 Çün temām eyledi **namāzı** imām / Merḥabāya teveccüh itdi enām

nāme [27] mektup

NE92 Hāme-zen-i **nāme-i** vaʿd-i kerīm / Tāzegi-i ʿuhde-i ʿahd-i ḳadīm
NE144 Yol bulamaz kimse aña **nāmeveş** / Ḳatʿ-ı lisān itmeyecek ḫāme-veş
NE521 Yandı şüküfe dil-i Vāmıḳ gibi / **Nāme-i** küstāhī-i ʿāşıḳ gibi
NE747 Çünki ṣunuldı saña naẓm-ı suḫan / **Nāme** cevābında var ol ḫāne-zen
NE2247 Ḳıṣṣayı destine ṣunup **nāmeveş** / Aġlasa ḥālinden aña ḫāme-veş
NE1464 **Nāme** ile gönderüp aña peyām / Ḫidmet-i tevḳīrini itmiş tamām
NE1465 Ġonca-veş ol **nāme** bulunca vuṣūl / Açmış anı dest-i nesīm-i ḳabūl
NE3164 Ḳaralaya rūy-ı siyāhī gibi / **Nāme-i** aʿmāl-i tebāhī gibi
SE303 Demidür destini açup **nāme** / Secde-i şükre varursa ḫāme
SE319 Ṣaldı eṭrafa ʿadālet- **nāme** / Döndi her **nāme** gül-i bādāme
SE415 Lāzım oldı ki o nām-ı nāmī / Vire bu **nāmeye** ḳadr-i Sāmī
SE1769 Kendiden Ḳayṣara yazdı **nāme** / Bu idi vird-i zebān-i ḫāme
SE1782 Ṣulḥ için **nāmeler** eyleñ irsāl / İdelüm nār-ı niyāzı işʿāl
SE1785 Oy virüp **nāme** anuñ cānından / Kesb-i şān eyledi ʿunvānından
SE1843 Mīrden gelmiş imiş **nāme-i** ḳahr / Cüst ü cū üzre imiş şahne-i şehr
SE1900 Bīve peyvendine terk it ṭalebi / **Nāmedür** māh-ı kelefdār gibi
SE1908 **Nāmenüñ** ḫāṣılı baʿdeʿt-taʿẕīm / Yārı ḳıl nāme-nümāya teslīm
SE2511 Ḳāṣıd ol **nāmeyi** īṣāl itdi / Öpdi başa ḳodı iclāl itdi
SE3526 Her ki iḳbāl ide bulsun iḳbāl / Olsun ol **nāme** gibi ferruḫ-fāl
HH315 Evvelā şāh-ı ʿışḳ-ı ʿālem-gīr / Oldı bu turfe **nāmede** taḥḳīr
HH1152 İtdi irsāl-ı pīşgāh-ı vezīr / Şāh ḫaṭṭiyle **nāme-i** tebşīr
HH1957 Çāre fikr eyleyüp o nā-kāma / Didi ol şāha yazalum **nāme**
HH1963 Degdi ḳāṣıd eline çün **nāme** / ʿAzm ḳıldı bu kārı itmāma
HH1965 Şāh-ı Rey destine irüp **nāme** / Açılınca büyüdi hengāme
HH1967 Çāk çāk itdi **nāmeyi** fi'l-ḫāl / Atup anı ṭaġıtdı penbe-miṣāl
HH1970 Cemʿ idüp **nāme-i** perīşānı / Nüsḫa-veş urdı āteşe anı
HH2609 Ḫādiṣāt-ı cihāna bāʿiṣ idi / ʿĀleme **nāme-i** ḫavādiṣ idi

nāme-ber [4] mektup götüren, mektupçu

SE1787 Geldi çün **nāme-ber-i** Ḳayṣar-ı Rūm / Āṣafa oldı ḳażıyye maʿlūm
SE1801 Göricek **nāme-ber** ol ḫāli hemān / Ḳodı dendānına ḫayretle benān
SE2513 **Nāme-ber** ol kederi gördügi dem / Ṣandı at meyli durur bādī-i ġam
SE2522 **Nāme-ber** ḫayret-ile döndi o dem / Ḳaldı bu ḳıṣṣa çü naḳş-ı ḫātem

nāme-güẕār [1] mektup yazan

SE2506 Olmadı ḳāṣıd o şeb **nāme-güẕār** / Gizledi anı miṣāl-i şeb-i tār

nāme-nümā [1] mektup gösteren

SE1908 Nāmenüñ ḫāṣılı baʿdeʿt-taʿẕīm / Yārı ḳıl **nāme-nümāya** teslīm

nā-merd [7] insanlıktan mahrum, güvenilmez, korkak, alçak

S511 Dil-i zāra nāz-ı zamāne ider / Zen-i çarḫa uydı bu **nā-merdler**
NE398 Eyledi āheng-i veġā merd olan / Perde ḳılup çāder-i **nā-merd** olan

NE623 Ṣubḥ-ı nuḥustīn gibi dem-serddür / Ḳaḥbe-i dünyā gibi **nā-merddür**
NE1900 Laʿnet o **nā-merde** ki olup ġabī / Kendüyi barmaḳlada ḫātem gibi
NE2885 Ḥayli açıḳ ḳaḥbe-i **nā-merd** idi / Göti doñuz ferci gibi serd idi
SE2070 Nice bir bī-ḫıredi **nā-merdi** / Ḳanda bulduñ bu dükenmez derdi
HE90 Ḳaçan ordılar içre olsa nāverd / Ḳalur zen gibi çāder içre **nā-merd**

nā-merdlik [1] alçaklık, korkaklık

NE2148 Ḥāli zegan gibi olur münḳalib / Olur o **nā-merdligi** mürtekib

nā-mevzūn [1] ölçüsüz, vezinsiz

SE3498 Biri ol ṭā'ife-i **nā-mevzūn** / Ki ide naẓmuñ işin dīger-gūn

nā-muḥal {nā-maḥal} [1] bkz. 'nā-maḥal' md.

NE1991 Bī-sebeb-i cürm olıcaḳ lā-cerem / **Nā-muḥal** ü bī-meze olur sitem

nā-murād [3] muradına erişememiş

NE780 Gūş ideli vaṣfını ben **nā-murād** / Olmuş idüm rūḥına pāk-iʿtiḳād
NE1887 İdeli teşḥiş beyāż u sevād / Bir kesi göndermemişüm **nā-murād**
HE76 Nice baḳsuñ bu ḫāk-i **nā-murāda** / Ḥabāb-āsā gözi göñli hevāda

nāmūs [3] edep, ırz, iffet, hayâ

S1026 Aña kāselīs ehl-i **nāmūsdur** / Meger maṭbaḫ-ı ḫāṣ-ı Kāvūsdur
NE156 Şīşe-i **nāmūsı** çalup yerlere / Yüz suyu döküldi hemān yoḳ yere
SE3284 İller içre beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u **nāmūş** işi ḫod oldı tamām

nāmūsu yıḳılmaḳ [1] çok utanılacak duruma düşmek

SE1652 Keli açıldı **yıḳıldı nāmūs** / Meclise oldı firengī fānūs

nā-münāsib [2] münasip olmayan, uygunsuz

SE1078 **Nā-münāsib** giyicek cāme-i zer / Suḫre olur işi taḳlīde döner
SE1348 **Nā-münāsib** bedeni cildi ḥaşīn / Sīne āhenger öñindeki meşīn

nā-mütenāhī [2] sonu olmayan, sonsuza kadar

NE1246 Heb ḥükm-i **nāmütenāhī** imiş / Ādeme taʿlim-i İlahī imiş
SE471 Ḥikem-i **nā-mütenāhīdür** hep / Saña taʿlīm-i İlāhīdür hep

namzed [1] aday, talip

NE1539 Nār-ı riyāżet ile yana ḳāl ola / **Namzed-i** sikke-i iclāl ola

nān [8] ekmek

NE631 Sofrası **nān** hicri ile pīç pīç / Hāle-i bī-māh görünsün mi hiç
NE1836 Didi eger Ḥātem idüp beẕl-i **nān** / Çekdi ise merdüm-i ṣaḥrāya ḫān
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ evde **nān** / Tatlı diliyle ṭoyurur her zamān
NE3123 Bir kişiye bende-i fermān imiş / Rātibesi günde iki **nān** imiş
NE3139 Niʿmet-i dervīş ḳurı **nān** olur / Bunda neʿunvān ü ne elvān olur
SE1991 Ṣanma kim **nān-ıla** niʿmet gözedür / Ḳoca pīrān gibi furṣat gözedür
SE2455 Āsiyāb gibi olur ser-gerdān / Gelse biñ sille bulınca bir **nān**
SE2463 Ḫalḳ olup ḥalḳa-i gird-i ḫānı / Bedr-idi hāle içinde **nānı**

nān u nemek ḥaḳḳı [2] tuz ve ekmek hakkı, vefa borcu

S1010 Riʿāyet idüp **ḥaḳḳ-ı nān u nemek** / O pīrüñ rıżāsın gözetmek gerek
NE1047 Didi ki ol çeşmi ḥarāmī ġazāl / **Nān u nemek ḥaḳḳını** itsün ḥelāl

nā-nüvīşte [1] yazılmamış, temiz

HH1370 Ṣafḥa-ı **nā-nüvīşteden** her gāh / Olurın nice ḳıṣṣaya āgāh

nā-pāk [4] temiz olmayan, pis, murdar

NE2582 Kirli Fatı didi ki hey dostlar / Pāk olana ḥayf ola **nā-pāk** er
SE2379 Oldı ḫāṣıl bu ki **nā-pāk** zeban / Laḫm-ı zāyid gibi ʿayb-ı merdān
SE3197 Muġlimān ʿāṣıḳ-ı bī-tābīdür / Ḫīz-ı **nā-pāk** ḳazıḳ bābıdur
HH1179 Āb-ı tīġi sürüp o **nā-pāki** / Eyledi pāk ʿarṣa-i ḫāki

nā-pesend [1] beğenilmez

NE632 Cümlesi nādān u ḫar-ı **nā-pesend** / Düşmen-i erbāb-ı dil ü hūşmend

nā-peydā [2]

1. kaybolmuş

HH987 Nice İskender anda **nā-peydā** / Her ḥabāb oldı ḥücre-i minā

2. gizli

HH2067 Girdiler rāh-ı ʿışḳa bī-ser ü pā / Ṭuydılar nice sırr-ı **nā-peydā**

nār [43] ateş

S5 Güneş **nārına** ol virüp işti'āl / Dürüst eyler işkeste cāmın hilāl
S264 Nice ḫarb-ı kūpāl yer oldı pelīd / Müdām itmede **nār-ı** kīnin bedīd
S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i tābdār / Dile ṣal o kibrīt-i aḥmerle **nār**

S843 Seḥāb olsa ol **nārdan** şuʿle-yāb / ʿAraḳ-veş yana dest-mālinde āb
S847 Odur sāḳiyā kimiyā-yı sürūr / Ki **nārı** dimāġa ider feyż-i nūr
S849 Ḳaçan **nār-ı** mey kimiyā-sāz olur / O meclisde ġam simiyā-bāz olur
S1106 Ṣalar gāh olur anı **nāra** güneş / İder beyże mānend iken tīġ-veş
S1133 İdüp rişte-i cānını tābdār / Ṣalar ʿışḳ-ı eczā-yı cismine **nār**
S1197 Mey ol nūr-ı raḥşendedür **nārı** yoḳ / Ḫum ol genc-i bī-rencdür mārı yoḳ
S1294 Şerer-bār olup **nār-ı** mihr-i cihān / Olur sāyeler kūşe kūşe nihān
S1363 Bu demler ki āteş şerer-bār ola / Ṭoñup her şerer dāne-i **nār** ola
S1447 O mey ḳıldı mestāneyi bī-şuʿūr / Irāḳdan görünce ṣanur **nārı** nūr
S1451 Bulur **nār** ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı ʿışḳ
S1457 Dili ṣal o **nāra** Siyāvuş-vār / Ki takılmaya töhmet-i iḫtiyār
NE105 Āyine baḫş-ı kef-i keşf ü şühūd / Şāne-zen-i **nār-ı** şuʿā-ı vücūd
NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng açdı dehen saçdı **nār**
NE392 Çün dehen-i ejder-i āteş-feşān / Ḫandeḳī hep ṭoptolı **nār u duḫān**
NE394 Cūşa gelüp ol yedi deryā-yı **nār** / Toz degil eflāke erişdi buḫār
NE510 Şīşede sünbülle gül-i erġavān / Oldı şulı lülede **nār u duḫān**
NE656 Lemʿasıdur ʿunsūr-ı **nārı** anuñ / Mādde-i rūḥ-ı buḫārı anuñ
NE1000 Ġāze-ṭırāz oldı ruḫ-ı ʿāleme / ʿUnsur-ı **nārı** gibidür ādeme
NE1060 ʿIşḳ ile her biri yana zār zār / Birisine nūr ola birisine **nār**
NE1539 **Nār-ı** riyāżet ile yana ḳāl ola / Namzed-i sikke-i iclāl ola
NE1780 **Nār-ı** tahassürle müşevveş ola / Her biri tinnīn-i pür-āteş ola
NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı **nāra** sürer / Cennete de girse çekinür ṭurur
NE2938 Çarḫ gibi ḫırḳa-i zer-rūḫte / Bir gün olur **nār** ile efrūḫte
SE29 Lāciverd ile o saṭr-ı ḥalkār / İtdi remz-i şecer-i aḫżar-ı nār
SE559 Ola ārāmgehi peyġūle-i **nār** / İgne yimiş köpek-āsā her bār
SE802 Bulmışam **nār-ı** riyāzatla halās / Ḳılmışam gışşı karīn-i ihlās
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup içi **nār** / İki ocaḳlı eve döne mezār
SE1654 Ḳanı evvelki sükūn-ile vaḳar / Germ olup şaçdı müşaʿbiz gibi **nār**
SE1782 Ṣulḥ için nāmeler eyleñ irsāl / İdelüm **nār-ı** niyāzı işʿāl
SE2416 Beẕl-i ẕer bāʿiş-i raḥmet oldı / **Nārdan** muḥsin ucuz ḳurtuldı
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i Mūsā-vār / Gözüme bir yañadan şuʿle-i **nār**
SE2819 **Nār-ı** ḥiddet ki şerer-nāk oldı / Zehresi şuḳḳaluruñ çāk oldı
SE1605 Kiẕb içün **nāra** giden gevdendür / Gerçi kim her biri bir yoldandur
SE3158 İʿvicāc üzre ise şāh eger / Ṣāḥibi **nār-ıla** ışlāḥ eyler
HH760 Küre-i **nār-ı** mekr idi pistān / Dişi ḳara kömür zebāne zebān
HH1439 Olup ol **nārdan** ḳabes-cūyān / Oldı bād-ı seḥer gibi pūyān
HH2228 Döymeyüp **nār-ı** vaṣla itdüñ cūş / Ḫām imişsin nedür o deñlü ḫurūş
HH2232 Çekdürüp ara yirde baña ḥicāb / Yaḳa yazdı şirār-ı **nār-ı** ʿitāb
HE6 Bu **nārın** dūd-ı pīçānın ʿıyān it / Sipihre pāye nerdübān it
HE8 Ġamuñ **nārından** itme ḳalbi ḫālī / Uyandur şemʿa-ı fānus-ı āli

nāra atmaḳ [1] ateşe atmak, cehenneme atmak. Ayrıca bkz. Bū Leheb

SE1871 Pedere "tebbet" oḳur çoḳ çelebi / Bulsa **nāra atar** ol Bū-Lehebi

nār-ı āh [1] âh ateşi

HE79 Velī ruḫṣat virürsem **nār-ı āha** / Ayaḳ şaldurmaz ol zülf-i siyāha

nār-ı cehīm [1] cehennem ateşi

SE760 Defʿ olur ʿilm-ile her ḫulḳ-ı zemīn / Nūr-ı īmān ile çün **nār-ı cehīm**

nār-ı dil [1] gönül ateşi, gönüldeki yangın, aşk

S1175 Dökülseydi **nār-ı dil** üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh varaḳ

nār-ı duzaḫ [1] cehennem ateşi

HH761 Bügi çömlekleri idi iki gözi / Dil zefer **nār-ı duzaḫ** idi sözi

nār-ı firāḳ [1] ayrılık ateşi

SE3429 Çün ḳızışdırdı anı **nār-ı firāḳ** / Didiler āḫir işidenler ıraḳ

nār-ı ġażab [1] gazap ateşi, şiddetli öfke

SE330 Düşse bārūlara **nār-ı ġażabı** / Yana ḫālī ḳala hep lāle gibi
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı **nār-ı ġażab** şuʿle-i tīz
HH1988 Işidüp anı ol şeh-i ḫūn-rīz / Çekdi **nār-ı ġażab** şerāre-i tīz

nār-ı ḥased [1] haset ateşi, aşırı kıskançlık

NE1841 **Nār-ı ḥased** yaḳdı dil ü cānını / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını
HH2312 ʿĀşıḳın yād iderdi aġlar idi / Ḫaşmı **nār-ı ḥasedle** tāġlar idi

nār-ı ʿışḳ [1] aşk ateşi

S1456 Yine **nār-ı ʿışḳa** virüp iştiʿāl / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde ḳal
S1466 Göñül **nār-ı ʿışḳ** ile bulmuş cilā / Yine ʿāḳıbet bulur anda fenā
HH1947 ʿAlev-i **nār-ı ʿışḳa** ḫār-veşem / Kef-i dest-i hevāya dest-ḫaşem

nār-ı Nemrūd [1] Nemrut'un İbrahim peygamberi içine attığı ateş, Nemrut'un ateşi
S846 Gül-i neşveye **nār-ı Nemrūddur** / Dile āteş-i dāġ-ı Mehbūddur

nārı nūr itmek [1] yakıcı olan ateşi aydınlatıcı olan nûr haline getirmek ‖ gidişatı tersine çevirmek, kötü ve zararlı olanı iyi ve faydalı hale getirmek
NE1051 Āteş-i ʿışḳ eyledi tābın ʿayān / **Nārını nūr itdi** o demde hemān
SE976 Eylese lemʿa-i irşādı ẕuhūr / Erbaʿīn içre **ider nāruñı nūr**

nār-ı sūzān [1] yakıcı ateş
HH1975 **Nār-ı sūzān** idüp hevāyiliġi / Gösterürdüm saña fedāyīliġi

naʿra, naʿre [4] bağırıp çağırma, haykırma, nara
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki çarḫa çıḳa **naʿra-i** sūz-ı ʿışḳ
NE2925 Çeng ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / Nāy ü def ü **naʿre-i** ehl-i hücūm
SE1653 Başladı **naʿraya** bī-bākāne / Baş açup girdi hemān meydāna
HH1116 **Naʿranuñ** aşlın itdi istifsār / Merd-i nālānı itdiler iḫzar

naʿra/naʿre itmek/ḳılmaḳ [2] bağırmak, haykırmak, nara atmak
SE1270 Nā-gehān **naʿre ideydi** el-ḥaḳ / Ḳorḳuda Mışruñ Ebü'l-Hevlini çaḳ
SE1356 **Naʿra ḳıldı** yaḳasın çāk itdi / Ḫākini eşk-ile nemnāk itdi

naʿra-zenān [1] nara atan, bağıran
NE514 Gördüm olur **naʿra-zenān** şevḳ ile / Bülbüli mest eyledüm ol ẕevḳ ile

nārencāt [1] turunçlar, portakallar
HH757 Maṭbaḫuñ aşı ḫādimü'l-leẕẕāt / Bügi çömlekleriyle **nārencāt**

narḫ [1] bir malın en fazla satış fiyatını belirten tarife, paha
HH252 Çıḳdı söz **narḫ-ı** dürr-i meknūna / Ṭartılur aġırınca altūna
SE701 İndürür **narḫına** bāzār-ı fenā / Bildürür ḥāşılı miḳdārın aña

nā-rīşte [1] bağı kopmuş, çözülmüş
HH2543 Dest-i ṭāremde ḫūşe-i engūr / Oldı **nā-rīşte** ṣubḥa-ı billūr

nārven [1] karaağaç ‖ baston, değnek
SE2728 Baḳmayup zelzelesine bedenüñ / Üstine ditrer-idi **nārvenüñ**

nās [7] insanlar, halk
NE315 Geldi yetişti o Ḫudāvend-i **nās** / Sürʿat-i seyrini ḳıl andan ḳıyās
NE793 Bend olıcaḳ manẓarahā-yı ḥavās / Açdı der-i feyżi Ḫudāvend-i **nās**
NE1354 Gūşiş iden kümmel-i eşrāf-ı **nās** / Gördüġi elṭāfı olunmaz ḳıyās
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i **nās** / Ḫāṭır-ı ḥan nāsa düşerdi hirās
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki şerr-i nās / Ḫāṭır-ı ḥan **nāsa** düşerdi hirās
NE2102 Bir gün olup meclis-i eşrāf-ı **nās** / Bezleyi beẕl itmiş idi bī-ḳıyās
SE1926 Yırtup atmaḳda ser-ā-ser **nası** / Ṣanki dükkānçe-nişīn kirbāsı

naṣāḳ-sāz [1] düzenleyen, şekil veren tertip eden
HH1 Ey **naṣāḳ-sāz-ı** bāġ-ı heft-evreng / Naḳş-perdāz-ı levḥ-i reng-ā-reng

Naṣārā [1] Hristiyanlar
NE1019 Müddet-i hicrān ile sūz u güdāz / Ṣavm-ı **Naṣārā** gibi olur dırāz

nā-sāz [3] uymaz, uygunsuz, aykırı
NE1939 Kār-gil ü sengde **nāsāz** iken / Ḫāṣılı ırġād-ı çeb-endāz iken
SE2146 Ḳāniʿ olmadı velī ol **nā-sāz** / Nā-sezā sözlere itdi āġāz
HH1314 Nāz idüp her ne deñlü itse ibā / Seg-i **nā-sāz** uyuzlanurdı aña

naṣb-ı ayn [2] göz dikilen şey
HH1349 O ġazāl ise yār-ı ġārumdur / **Naṣb-ı ʿaynum** enīs ü yārumdur
HH2115 Pür-ġam-ı ʿışḳ idi adı Maḥzūn / **Nasb-ı ʿaynı** idi fünūn-ı cünūn

nā-sezā [3] yakışık almaz, yakışmaz
NE1174 Ġālib olup ġurreligi gālibā / Ḫamsesi ḥaḳḳında didi **nā-sezā**
NE2446 Kāruñ ola bir ʿamel-i **nā-sezā** / Yüz degnek ola aña iẓn-i cezā
SE2146 Ḳāniʿ olmadı velī ol nā-sāz / **Nā-sezā** sözlere itdi āġāz

nāsiḫ [1] kopyalayan, istinsah eden kimse
SE3486 **Nāsiḫ-i** nüsḫa-i aṣl ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa döne ḥarfi tamām

nāṣıḥ [5] nasihat eden, öğüt veren
S854 Bu yetmez mi kim ide bī-iḫtiyār / Ḳala ṭaʿnadan **nāṣıḥ-i** herze-kār
NE857 Müʾtemen-i millet ü āyindür / **Nāṣıḥ-ı** erkān ü selāṭīndür
SE420 **Nāṣıḥ-i** mülk ü milel nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i zaman māh-ı zemīn
SE762 Eserinden ola ḫāṣṣ ü ʿāma / **Nāṣıḥ-ı** ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme
SE3179 Uġrın uġrın çekilüp ḫānesine / Oldı **nāṣıḥ** dil-i dīvānesine

nāṣır [2] yardım eden, yardımcı

NE856 Müfti-i dīn mürşid-i eyyāmdur / Şeyḫ-i hüdā **nāṣır-ı** İslāmdur
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel **nāṣır-ı** dīn / Müftī-i devr-i zaman māh-ı zemīn

naṣīb [5]

1. bir kimsenin eriştiği şey, Allah'ın kısmet ettiği şey

SE1170 Olmamış niʿmet-i iḥsāna rebīb / Ḳonmamış ḥışşe-i ġāyibde **naṣīb**
HH387 Mīzbān eylemiş ḳażā ḳaderi / Her kişinüñ **naṣībi** mā-ḥażeri

2. hisse, pay

S491 Bu meclisde oldı **naṣībüm** ḫumār / Hemān derd-i ser gördi cān-figār
NE410 Gitdi ḳırāl anda döküp āb-ı rū / Ḥāl u menāl oldı **nāṣīb-i** ʿadū
SE1196 Tāc u evreng-i memālik ne ki var / Oldı bir anda **nasīb-i** aġyār

naṣīb eylemek [3] (Allah için) insanı istediği şeye kavuşturmak, eriştirmek

NE2757 **Eyle** ʿAṭāyīye ḳanāʿat **naṣīb** / Tā ki şiʿārı ola ṣabr u şekīb
NE2840 **Eyleye** Haḳ ʿiffet ü ʿismet **naṣīb** / Cümlemize vire ḳarār u şekīb
SE955 Ehl-i īmān ile iy Rabb-i mucīb / Raḥmetüñ **eyle** ʿAṭāyīye **naṣīb**

naṣīb olmaḳ [2] Allah tarafından uygun görülmek, verilmek

NE1384 Şehd-i şühūd-ı ruḫ-ı āl-i ḥabīb / Bir ʿaselī ḫırḳa da **oldı naṣīb**
SE3012 Līk ol kisvet-i vālā-yı edīb / Başı devletlilere **oldı naṣīb**

naṣiḥat [7] bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeylere dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt, pend

NE1983 Vaʿẓ u **naṣīḥatle** ḳılup ḫalḳı nerm / Ḥāşılı hengāmeyi itmişdi germ
SE1997 Derdi bu gitmeyesin yabana / Hep **naṣīḥatları** babayāne
SE996 Heyʿet-i şūmı **naṣīḥat** besdür / Lūṭ ḳavmi saña ʿibret besdür
HH862 Gördiler żāyi oldı pend-i edīb / Ne **naṣīḥat** bilür ne ḫod teʾdīb
HH1738 Didi şeh-zādeye **naṣīḥatle** / Ki ʿamā ʿarża ḳıl ẓarafetle
HH1985 Diñlemezse eger **naṣiḥatımuz** / Ṭokınur tünd-bād-ı ṣavletimüz
HH2230 Şu **naṣīḥat** ki itdüm idi saña / Oldı āyīne gibi ʿaḳs-nümā

naṣiḥat eylemek [1] tavsiyede bulunmak, öğüt vermek

HH859 Yine irşāda himmet eylediler / Tesliyet ile **naṣīḥat eylediler**

nā-sipās [1] şükretmeyen, nankör

NE1591 Aldı evāniyi nice **nā-sipās** / Çarḫ-ı felek başına geydürdi ṭās

naṣīr [1] yardım eden, yardımcı

NE875 Faḳr-ı fenā ehline yār u **naṣīr** / Münkesirü'ẕ-ẓühra muʿīn ü ẓahīr

nāṣiye [1] alın. Ayrıca bkz. 'cebīn' md.

NE96 Dāġ-ı nih-i **nāṣiye-i** lāle-zār / Ḥalḳa-dih-i gūş-ı meh-i hāledār

Naṣrānī [1] Hz. İsa ‖ Hristiyan

NE1038 Ḳalbine bu daġdaġa idüp ḫulūl / Millet-i **naṣrānīye** itdi duḫūl

Naṣre'd-dīn [1] 13. yüzyılda yaşamış olan eğlenceli, didaktik ve şaşırtıcı fıkraları ile meşhur, müslüman Türk halkının mizah sembolü olan kişi, Nasreddin Hoca

SE2385 Ḫāce-i ʿuḳde-güşā **Naṣre'd-dīn** / Oldı bir çeşme kenārında mekīn

naṣṣāb [1] hileci, dalavereci. Ayrıca bkz. 'muḥtāl' md.

SE1889 Bīve-zen merdek-i **naṣṣāba** döner / Ölü göre göre ḳaṣṣāba döner

naṣṣ-ı Ḳur'ān [1] Kur'ân-ı Kerîm'in açık ve kesin hükmü, İslâm'ın beş şartı

SE629 ʿĀlim ü cāhil olur mı yeksān / Beş degil mi bize **naṣṣ-ı Ḳur'ān**

Naṣūḥ [1] bkz. 'İbn Naṣūḥ' md.

NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i **Naṣūḥ** / Pir ʿAli sālik-i ṣāḥib-i fütūḥ

nāsūr [1] çoğunlukla el veya ayakta derinin kalınlaşması sonucu oluşan katılık, nasır

NE1938 Ṣayf ü şitā illere mazdūr iken / Elleri ayaḳları **nāsūr** iken

nāsūr bağlamaḳ [1] nasırlaşmak, nasır tutmak

SE3462 Çekdi her saṭrı ʿadūya sāṭūr / **Bağlasın** zaḫmı ḥasedden **nāsūr**

nāsūt [5] insaniyet, insanlık

S1222 Bozulmuş teni genc-i **nāsūtda** / Süzülmüş gözi seyr-i lāhūtda
SE56 Bürḳaʿ-endāz-ı cemāl-i lāhūt / Nüsha-perdāz-ı kemāl-i **nāsūt**
SE3525 Nāz-perverd-i ḥarīm-i lāhūt / Ḳıldı çün ʿazm-i feżā-yı **nāsūt**
HH2341 Oldı bu fülk-i lücce-i **nāsūt** / Birine mehd ü birine tābūt
HH2380 Tā ki ṭayy oldı defter-i **nāsūt** / Ḳıldılar seyr-i ṣafḥa-ı lāhūt

nā-süfte [3] delinmemiş, deliksiz

S1502 ʿAceb bikr-i **nā-süfte** şūḫ-ı cihān / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı cān

NE308 Gūşe ṭaḳup gevher-i **nā-süfteyi** / Ṭuydı nice nükte-i nā-güfteyi
NE464 Ḫūn ile olduḳça dili laʿl-fām / Gevher-i **nā-süfte** tekerler müdām

naʿş {naḳş} [1] bkz. ‘naḳş’ md.

NE2463 Ḫāṭıra-i kāse-i laʿli ile / **Naʿş-ı** Ḫaṭāyīler iderdi dile

nā-şād [20] mutsuz, üzüntülü, kederli, gamlı

S964 Baña şun ki Ḳaysa cünūn ögredem / O **nā-şāda** birḳaç fünūn ögredem
SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol **nā-şād** / Didi iy vālī-i ḳāhir feryād
SE3223 Mübtelā eyledi āḫir devrān / Bu sitem-kāre o **nā-şādı** hemān
HH55 İrmese luṭfun ey Kerīm-i Cevād / Kime feryād ide dil-i **nā-şād**
HH67 Ẕikrüñ ile piristū-yı **nā-şād** / Bayılı bayılı ider feryād
HH234 Eylemez oldı ʿāşık-ı **nā-şād** / Dil-i men cān-ı men deyü feryād
HH466 Bir periye urulmış ol **nā-şād** / Rūz u şeb kārı nāle vü feryād
HH491 İtmege rāh-ı ʿaḳla irşādı / Görmege vardılar o **nā-şādı**
HH528 Taşradandur bu cevr-i bī-dādı / Gökṣuya koyalum o **nā-şādı**
HH693 Raḥm idüp ḥāline o **nāşāduñ** / Muḳtedāsı ṭarīḳ-ı irşāduñ
HH1028 Düşdiler yola ol iki **nā-şād** / Yaʿni Ḫurşīd Şāh ile Behzād
HH1391 Nesneye ḳādir olmayan **nā-şād** / Düşürür dāma eyleyüp dāmād
HH1585 İtdi cān ü göñülden ol **nā-şād** / ʿIşḳ-bāzī-i ḥüsn-i Ferruḫ-zad
HH1610 İltifat itmege o **nā-şāda** / Beg olurdı oyında şeh-zāde
HH1743 Ber-ṭaraf oldı kār-ı şeh-zāde / Degdi nevbet edīb-i **nā-şāde**
HH1809 Baḳıcaḳ aña ʿāşık-ı **nā-şād** / Oldı ḫūn-ı derūnı dilde ziyād
HH1822 Başladı āh u zāra ol **nā-şād** / Ṭutdı dünyāyı nāle vü feryād
HH2114 Var idi ol zamānda bir **nā-şād** / ʿIşḳı ẕātī cünūnı māder-zād
HH2258 Açmamış ġonce-i dilüñ devrān / Ḳalb-i **nā-şāduñ** olmamış şādān
HH2261 Rūy-ı dil gördi çünki ol **nā-şād** / Didi ey ḫ̆āce-i ḫuceste-nihād

nā-şekīb [1] sabırsız

NE2032 Ṭuydı ne ḥāl oldıġın āḫir ḥatīb / Oldı ġam-ı ḥaclet ile **nā-şekīb**

nāşī [2] ileri gelen, neşet eden

HH1313 Dil-ber-i nāz-perver idi ġazāl / Yüzi derrende **nāşī-i** ḳaṭṭāl
HH272 Alışup mürteşī ile rāşī / Arada ehl-i ʿilm idi **nāşī**

nā-şinīde [2] duyulmamış, işitilmemiş, daha önce benzeri görülmemiş

S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh gūş-ı cān / Ṭuyar **nā-şinīde** peyām-ı nihān
SE1263 **Nā-şinīde** nicesi nāmı gibi / Cinsinüñ ol ʿaraż-ı ʿāmı gibi

naʿş [1] bkz. ‘benāt-ı naʿş’ md.

HH1218 Yine yārān-ı ʿāşık-ı bed-ḥāl / Oldı naḳş-ı benāt-ı naʿş-**miṣāl**

nā-şüste-rū [1] yüzü yıkanmamış, kirli yüzlü

NE3042 Rūz ü şeb ālūde vü **nā-şüste-rū** / Künde-dehān idi miṣāl-i sebū

naʿt [6] naat, bir şeyi methederek anlatma; peygamber övgüsünü ve vasfını içeren kaside

S70 Nice naẓm-ı **naʿt-ı** Resūl-i güzīn / Ḥabīb-i ḫudā Seyyidü’l-Mürselīn
S186 Ki çün eyledüñ ḥamd ü **naʿtı** edā / Mühimm oldı şāh-ı cihāna duʿā
S1262 Ṣalar mühre-i şeb-nemi ṭurma bād / N’ola görse **naṭʿ-ı** çemende güşād
NE191 Maḥfel-i evrāḳı yine zeyn ḳıl / **Naʿt-ı** şerīf-i şeh-i kevneyn ḳıl
NE2416 Oldı sezā-vār Ḫudā-yı Mecīd / **Naʿt-ı** meşʿiyye-şıfat-ı mā-yürīd
SE3375 Gösterüp **naṭʿ -ı** başīretde ṣebāt / Ṭarḥ-ıla eyler-idi ʿālemi māt

nā-tamām [1] yarım kalmış, tamamlanmamış

NE3159 Yazmaya mıṣraʿ ların **nā-tamām** / Uydura mānende-i tīġ ü niyām

nāṭıḳa [1] düşünüp söyleme melekesi, konuşma gücü; düzgün ve güzel söz söyleme

SE62 Ḳuvvet-i **nāṭıḳa-i** ḥamd-ı Ḫudā / Kilk-i bī-gāneyile ḥaḳḳ-ı edā

nāṭır [1] kadın hamam hizmetçisi, hizmetçi

S233 Nücūmuñ biri aña **nāṭır** degil / Velī kimse baḳmaġa ḳādir degil

nā-tıraş [1] yontulmamış, kaba saba, terbiyesiz

NE2689 Ḫābe olup muntaẓır ol **nā-tıraş** / Olur o derd ile esīr-i firāş

nā-tüvān [11] zayıf, kuvvetsiz

S767 Gerekdür ki leb-teşne-i **nātüvān** / O yāḳūt-ı nābı ide dür dehān
S1339 Çenār oldı teb-lerzeden **nātüvān** / Elinde olan regler oldı ʿayān
NE518 Āteş-i gülden kül olup **nātüvān** / Ṭāḳati yoḳ üf diseñ uçar hemān
NE1030 Derd-i firāḳuñla olup **nā-tüvān** / Anuñ işi ḳaldı Ḫudāya hemān
NE1043 Didi ki meftūnuñ olan **nātüvān** / ʿIşḳuñ ile eyledi cānın revān

NE1269 Terre ile zerreye ben **nātüvān** / Nāẓır idüm ʿibret ile her zaman
NE1965 Olmuş iken şevḳ ile bir **nātüvān** / Taḳla vü perende ile ser-girān
NE2494 Elde ʿaṣā eylemiş ol **nātüvān** / Mār-ı münaḳḳaş gibi bir ḫīzrān
NE3124 Gördi ki bir kelb-gedesine hemān / Ṭuʿme firaḳ ile olup **nātüvān**
HH2501 Ol iki **nā-tüvān-ı** bī-reh ü rūy / Oldılar teşne-i şikeste-sebūy
HE27 Bahar-efrūz-ı gülzar-ı cüvānī / Varaḳsuz ḫazān-ı **nātüvānī**

nā-ümīd [2] ümitsiz

HH1690 Bizi ḫayfā ki **nā-ümīd** itdüñ / Nā-ḫalef oldıġun bedīd itdüñ
HH2059 Luṭf-ı Ḥaḳdan olur mı hiç muhāl / ʿĀṣıḳ-ı zār u **nā-ümīde** viṣāl

nāvdān, nāve-dān [3] su oluğu, çeşme, pınar

S1050 Muġannī getür **nāvdān-ı** neyi / Terāzūdan aşurdı sāḳī meyi
NE350 Ḫāmeye sıġsun mı bu baḫr-ı revān / Ola mı fevvāre yarıḳ **nāve-dān**
SE3509 **Nāvdān-ı** dil-i fevvāre-feşān / İtdi ser-çeşme-i hayvānı revān

nāvek [12] ok, tîr

S357 Ṣaf-ı ceyşini ḳıldı bārende-mīġ / Şeb-ā-şāb-ı **nāvek** çek-ā-çāk-ı tīġ
NE2060 **Nāvek-i** dil-dūzın idüp der-kemān / Müftiye furṣat gözedürdi hemān
NE2230 Belki bu bir **nāvek-i** perrān ola / Cengde peykānı ḳızıl ḳan ola
SE1588 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ki ṣafā-ḫīz oldı / Nefesi **nāvek-i** nebtīz oldı
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler açar / **Nāvek-i** fikri nüh eflāki giçer
SE1912 Gelicek **nāvek-i** dil-dūz-ı ḳażā / Siper olmaz aña illā ki rıżā
SE2969 Ürküdür mi seni seng ü **nāvek** / Nereden geldügin idrāk idicek
SE3009 **Nāvek-i** tīz yine olmaya siper / Kimse ḳarşu ḳoyamaz zerre ḳadar
SE3237 Ẕerreye mihr çeküp **nāvek-i** tīz / Mūra ḫançerle olınsun mı sitīz
HH899 **Nāvek-i** sīne-dūzı sūzen-vār / Çarḫ-ı Aṭlasdan eyler idi güẕār
HH915 Oldı Ḫurşīde ol ḳamer-peyker / Hedef-i **nāvek-i** şuʿā-ı başar
HH2338 Gerçi şād itdi mīri bunca fütūḥ / Līk bir **nāvek** eyledi mecrūḥ

nāvek-efşān [1] ok yağdıran ‖ ok gibi bakış atan

HH1286 Baḳdı ol çeşm-i **nāvek-efşāna** / Bir naẓarda uruldı cānāna

nāvek-fiken [1] ok atan

HE89 Atup tīr-i duʿā **nāvek-fikenler** / Fenā gülbangı çekdi ḍarb-zenler

nāvek-i āh [3] âh oku, ok gibi âh

SE1144 Eyleyüp şīşe-i gerdūnı tebāh / Menzil-i tīre varur **nāvek-i āh**
SE2961 **Nāvek-i āh** gibi ḳılsa nişān / Nā-gehān urduġını ṭuya hemān
HH1414 Hiç bir ferdi itmedi āgāh / Gitdi pey-güm-künān çü **nāvek-i āh**

nāvek-i ġamze [1] gamze oku, ok gibi bakış

HH2176 **Nāvek-i ġamze** urdı cānuma nīş / Oldı peydā yürekde zaḫmet-i rīş

nāvek-i müjgān [1] oka benzeyen kirpik

HH1862 İşledi cana **nāvek-i müjgān** / Göñlini ḳapdı ġamze-i fettān

nāverd [1] savaş, cenk

HE90 Ḳaçan ordılar içre olsa **nāverd** / Ḳalur zen gibi çāder içre nāmerd

nāy [22] dokuz boğumlu kamıştan yapılan, ön tarafında altı, arka tarafında bir deliği bulunan nefesli saz

S226 İrüp çarḫa gülbang-ı **nāy-ı sürūr** / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı sūr
S312 Muġannī getür **nāy-i** cān-sūzuñı / O ḳındīl-i tīr-i ciger-dūzuñı
S326 Dehānındaki **nāy-ı** neb-tīzdür / Çeh-i Rüstem ü sīḫ-i ser-tīzdür
S390 Muġannī getür **nāyı** şehnāz ḳıl / Bize ceng-i ḫarbī münāsib degil
S461 Muġannī üfür **nāyı** itme ferāġ / Nefesle uyansun söyünmüş çerāġ
S1057 Nedür muṭribā dāʾim ol hūy ü hāy / Meger aġzuñ ölçüsüni aldı **nāy**
S1059 Ḳosun muṭribā ṭaʿnı ehl-i riyā / Olur **nāy** aña ḫayzrān-ı ʿaṣā
S1063 Getür muṭribā **nāyı** it çārgāh / Ki endāzesiz ġamla ḫālim tebāh
S1088 Neden düşdi aña bu deñlü fiġān / Ki cisminde **nāy** oldı her üstüḫān
S1483 Virüp **nāyuña** Fāryābī nevā / Yeter eyledüñ gūne gūne ṣadā
NE86 **Nāyüñi** ḳıl nālem ile hem-nefes / Ol dil-i nālānuma feryād-res
NE644 Demdür eyā **nāy-ı** nevāz-ı ḳalem / Eyle biraz bezme münāsib naġem
NE841 Ḫāme alup destüme mānend-i tīr / **Nāy-ı** ḳalem eyledi dilkeş şarīr
NE1667 **Nāyi** idüp terbiyesi naġme-ḫān / Ne dise aġzından alurdı hemān
NE1668 **Nāye** ki feyż-i dem-i ʿĪsā ider / Bir nefes ile anı iḥyā ider
NE2925 Çeng ü çegāne ʿArabāne ḳudūm / **Nāy** ü def ü naʿre-i ehl-i hücūm
NE3105 **Nāy-ı** ḳalem eyledi dil-keş-nevā / Güş ḳılan didi nefesdār ola
SE2574 **Nāy** u def ġulġule-i nūş-ā-nūş / Eylemiş ṭāḳını pür-cūş u ḫurūş
SE2872 Süḫānuñ reşk-i dem-i ʿĪsadur / **Nāy** da naġme-i rūḥ-efzādur
SE3048 Çıḳmayup muṭrıb u **nāyın** nefesi / Gizli idi çü kelām-ı nefsī

SE3493 Saṭrını egri ide yay gibi / Uymaya zīr ü bem-i **nāy** gibi
HH2755 Heft-bendāna **nāy-ı** kilk-i hüner / İtdi meclisde ṭurfe zemzemeler

nāy-ı gülū [1] boğaz, gırtlak
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp cā-be-cā / **Nāy-i gülūdan** gele hoş ṣadā

nāy-ı ḫadeng [1] kargıdan yapılmış ok
S373 Ḳalem vaż‘ idüp aña **nāy-ı ḫadeng** / Nuḳāṭ oldı aña her ḳaṭre-i lāle-reng

nāy-ı nefīr [1] uyarı, işaret ve hücum borusu olarak çalınan boru şeklinde üflemeli çalgı
NE75 Ḥamd livāsını ser-firāz idüp / **Nāy-ı nefīrüñle** ser-āġāz idüp

nāy-ı rūyīn [2] savaşlarda çalınan tunçtan yapılmış boru, nefir
S271 Ya ṣandūḳa-i ḳabr-i Mollā-miṣāl / Dem-i **nāy-ı rūyīn** ile buldı ḫāl
S322 Ġurunbüş-künān **nāy-ı Rūyīn-ten** / Mehābetde mānende-i ḍarb-ı zen

nāy-ı tehī [1] içi boş ney
NE960 **Nāy-ı tehī** maġzı bulup ṭa gülū / Eylediler şebnem ile ṭopṭolu

nā-yāb [13] eşsiz, benzersiz
S1453 Muḥabbet ‘aceb genc-i nā-yāb imiş / Yedi ḳat felek aña serdāb imiş
NE1161 Ḫamsesinüñ hem-seri **nā-yābdur** / Dürr-i yegāne güher-i tābdur
NE2959 Dürri yem-i perver-i **nā-yābdan** / Girüp alurdı reh-i girdābdan
SE2034 Kimi dir böylece bir ince ṣarāb / Leb-i dil-ber gibi oldı **nāyāb**
SE2345 Görmemişdür bu dürr-i **nā-yābı** / Ḳanda gördügi var anuñ ābı
HH247 Ṭola mābeyn-i deffeteyn-i kitāb / Ṣadef-āsā nice dür-i **nā-yāb**
HH441 Āb u tāb-ı suḫanla çün o kitāb / Oldı bu baḫra bir dür-i **nā-yāb**
HH959 Atılup ḫavża her dür-i **nā-yāb** / Oldı gūyā güher-niṣār seḫāb
HH985 Var imiş cūda bir ‘aceb girdāb / Çāh-ı Bābil gibi dibi **nā-yāb**
HH1750 Gāh ḳa‘re dalup dür-i **nā-yāb** / Geh göründi seri miṣāl-i ḥabāb
HH2480 Oldı limān ü sāḥili **nā-yāb** / Sedd-i emvāc ile meger girdāb
HH2710 Çıḳdı nā-geh o mihr-i ‘ālem-tāb / Ẓulmet-i hecri eyledi **nā-yāb**
SE3254 Oldı ḫūn içre ki çeşmi **nāyāb** / Gūyiyā söndi şarāb içre ḥabāb

nāyire [2] ateş, alev
SE487 Ḫabbeẕā **nāyire-i** ‘ışḳ u hevā / Ki anuñ kūre-keşi sīne ola
SE909 Merḳadı **nāyire-i** ḥasret ola / Ḥufre-i dāyire-i miḥnet ola

nāz {nār} [1] bkz. ‘nār’ md.
NE2610 Naḫle-i mevsimi gibi ḳadd-nigār / Cāna olur maẕḫar-ı ānen-i **nāz**

nāz [34] kendini beğendirmek maksadıyla takınılan edalı tavır, cilve, şive, işve
S14 Olup çāder-i yāsemen perde-sāz / Ḳılur serv-i bāġı ḫırāmān-ı **nāz**
S1257 Hezār eylese ḫ‘āb-ı **nāz-ı** seḥer / Aña rūy-ı bālin olur verd-i ter
S1546 Be-çīn ebruvān-ı melāḥat-ṭırāz / Be-çeşmān-ı ḥayrān-ı efsūn-ı **nāz**
NE122 Bād-ı seḥer-ḫīzi idüp pāk-bāz / Naḫl-i güli itdi ḫırāmān-ı **nāz**
NE658 Māşıta-i rū-yı ‘arūs-ı ṭırāz / Ṣayḳalī-i ḫançer-i müjgān-ı **nāz**
NE763 Gördüm olur bunlaruñ ile nizā‘ / **Nāz-ı** ḥarīfān-ı müzaḫref metā‘
NE972 Dide vü ebrū-yı cefā cūy-ı **nāz** / Keffe vü şāhin-terāz idi nāz
NE972 Dide vü ebrū-yı cefā cūy-ı nāz / Keffe vü şāhin-terāz idi **nāz**
NE1311 Būseye ‘azm eylese deryā eger / **Nāz** ile yükini yuḳarı yaġar
NE1941 Ḳand-i nebāt aña ki ḫāreş olur / **Nāz** ile muḫtāc-ı civāreş olur
NE1948 Masḫaralar ṭurmaz olur bezle-gūy / Kendüsi **nāz** ile olur ḫande-rūy
NE1951 Ṭut ki ṭoġup büyüdi i‘zāz ile / Ġonca-ṣıfat ni‘met ile **nāz** ile
NE1994 Nāz götürmez ḳatı ebnā-yı dehr / **Nāzı** içün itdi teberrā-yı dehr
NE2178 Ḫalḳ-ı ḫarāmī gibi gerden-firāz / Ṭolusın içre nice sermest-i **nāz**
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i ra‘nā-yı **nāz** / Maḫrem-i esrār-ı dil-i pür-niyāz
NE2506 Şunda berāy merdüm-i meh-pārevār / ‘İşve vü **nāzı** yaraşıḳ şīve-kār
NE2786 Gördi ki bir meclis idüp ḥoḳḳabāz / İtmiş anı dām-ı tezervān-ı **nāz**
NE2918 Götini ol ṭıfla idüp mehd-i **nāz** / Çalḳamaġa başladı ol künde-bāz
NE3079 Şükr-i Ḫudā kim bu ‘arūs-ı kemāl / Eyledi biñ **nāz** ile ‘arż-ı cemāl
SE168 Aşıra **nāz-ile** istiġnāyı / Başına teng ḳıla dünyāyı
SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı **nāzı** sözdür / ‘Āşıḳuñ cām-ı niyāzı sözdür
SE2060 Ḫumḳına şāhid iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı şaġışı var ni‘met ü **nāz**
SE2312 İtse ‘azm-i çemen-i ni‘met ü **nāz** / Bir yeşil yapraġ-ıla ehl-i niyāz
SE2383 Eylemez **nāza** taḥammül ẓürefā / Çeşme-i Ḫıżra satar istiġna
SE2581 Ṭurdı biñ **nāzıla** ol tāze nihāl / Yanuña aldı beni sāye-miṣāl
SE2892 Gördi **nāz-ıla** söz açmaz dildār / Söyleşür kendü ile ‘āşıḳ-ı zār
SE3281 Eyledi **nāzı** ḳoyup ‘arż-ı niyāz / Didi iy ‘āşıḳ-ı cüsd ü ser-bāz
SE3504 Bu aġızla yine ‘ārif geçine / Nükte-i **nāzuña** vāḳıf geçine
HH803 O da biñ **nāz** ile virür destūr / Dir ki bu va‘de çünki ide mürūr

HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı tāze / Yine iş düşdi ʿişve vü **nāza**
HH1398 Gördi şāh ol bülend-pervāzı / Ki aşurdı niyāzdan **nāzı**
HH1453 Serv-i gülzār-ı **nāz** yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol semtden ġarīb āvāz
HH1734 Emr-i şāh ile āṣaf-ı Cem-şān / Bend idüp ol nihāl-i **nāzı** hemān
HH2674 Luʿbet-i **nāza** ḫaṭṭ-ı bī-bedeli / Geldi bitdi bu oyunuñ saḳalı

nāzı geçmek [1] istediğini kabul ettirecek kadar hatırı sayılmak
HH968 İtdi birbirine **geçen nāzı** / Zehreler āb ider nice bāzı

nāz götürmemek [2] birinin isteği veya davranışına katlanmamak
NE866 **Nāz götürmez** olup ehl-i niyāz / Ḳıldı ḫaḳīr olanı gerden-firāz
NE1994 **Nāz götürmez** ḳatı ebnā-yı dehr / Nāzı içün itdi teberrā-yı dehr

nāz itmek [3] nazlanmak
S511 Dil-i zāra **nāz-ı** zamāne **ider** / Zen-i çarḫa uydı bu nā-merdler
SE2245 **Nāz iderseñ** götürür yār-ı ṣadīḳ / Hażm ider ṣīve-i hem-rāhı refīḳ
HH1314 **Nāz idüp** her ne deñlü itse ibā / Seg-i nā-sāz uyuzlanurdı aña

nāz-perver [1] naz eden, nazlı
HH1313 Dil-ber-i **nāz-perver** idi ġazāl / Yüzi derrende nāṣi-i ḳaṭṭāl

nāz-perverd [3] naz içinde büyümüş, nazlı olarak büyütülmüş
S1092 Nevāzişle sāz-ı ṭarab muṭribā / Olur **nāz-perverd-i** ẕevḳ u ṣafā
SE2909 Oldı iclāl-ile ḳavm-i ṣuʿarā / **Nāz-perverd-i** gülistān-ı ṣafā
SE3525 **Nāz-perverd-i** ḫarīm-i lāhūt / Ḳıldı çün ʿazm-i feżā-yı nā-sūt

nāz ü niyāz [4] cilveleneme ve yalvarma
SE1016 Her biri oldı nevādir-perdāz / Cümle mazmūnı velī **nāz ü niyāz**
HH634 İtdi taʿlīme yümn ile āġāz / Hep mezāyā-yi ders-i **nāz ü niyāz**
HH1400 Buldı rāh-ı **niyāz ü nāz** encām / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i kelām
HH1599 Germ olup ara yirde **nāz ü niyāz** / Başladı vāḳıf olmaġa ġammāz

naẓar [58]

1. bakma, bakış, göz atma
NE154 Sübḥa elümde **naẓarumda** kitāb / Fikr-i ḫaṭ u ḫāl ile ḥālüm ḫarāb
NE470 Ehl-i suḫan oldı **naẓar** kerdesi / Gevher olur feyż ile perverdesi
NE2118 Göz göre göre ḳoyup aña eger / Var resīm-i bendede yoḳdur **naẓar**
NE2690 Derdi anuñ vuṣlat-ı dürūd-ı rāz / Bunlaruñ ise **naẓar-ı** pāk-bāz
NE3058 Ḥāṣılı deryūzesin abdāl-vār / Heb **naẓar-ı** pīre iderdi niṣār
NE3111 Ṣubḥa-ṣıfat naẓmını seyr idicek / Dest-i **naẓardan** geçürüp yek-be-yek
NE3114 Her biri baḳup **naẓar-ı** ṣāf ile / İde teveccüh aña inṣāf ile
SE23 Meddi gūyā ki ṣırāṭ-ı ebrār / Olur üstinde **naẓar** berk-güẕār
SE61 **Naẓar-ı** ʿaḳl tecellāgeh-i ẕāt / Çeşm-hā vādī-i pehn-i heyhāt
SE491 Sebaḳ-ı maʿrifete ḳābil ide / ʿAḳl-ı bāliġ **naẓarı** kāmil ide
SE658 Bildi kim yoġ-ımış ol ṣuʿleye tāb / **Naẓarın** Ṭūrdan itdi sīrāb
SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı ḫayāle biʾẕ-ẕāt / Yumdı şehbāz-ı **naẓar** yaʿnī ḳanat
SE969 **Naẓaruñ** ḥıfẓ idegör sālim iken / Yoḫsa ṣabrı kim umar ʿāṣıḳdan
SE977 Līk olmaz **naẓar-ı** pāke yasaġ / Güle baḳsa ne ḫaṭā bülbül-i bāġ
SE992 Rişte ḳıl tār-ı ṣuʿāʿ-ı başarı / Dik hemān perde-i çāk-i **naẓarı**
SE1389 **Naẓarın** eylese cāsūs-ı ḳulūb / Milketin cümleden eyler meslūb
SE1533 Ola çün cevher-i paḳ ü şeffāf / Ḥāyil olmaz **naẓara** çeşme-i ṣāf
SE1546 Biri birine ṣuʿāʿ-i **naẓarı** / İledür ḫāṣılı maḫfī ḫaberi
SE1955 Zenlerüñ çünki añadur **naẓarı** / Ol idi bāʿiṣ olan ḫande yeri
SE2480 Berg-i ter deñlü degilken bī-şek / **Naẓar-ı** himmet-i Ḥātemde felek
SE2612 **Naẓara** ḳaṣrı gider sen de dilā / Ḫar-ı ḫayrān dimiş aña ẕürefā
SE2769 **Naẓaruñ** merciʿi ʿilm ü ʿirfān / Ki odur cevher-i nevʿ-i insān
SE2773 **Naẓaruñ** cerbezedür ikṣārı / Eblehüñ naḳış olur efkārı
SE2943 Şeyḫ idüp şāh-ı cihāna ikbāl / İtdi himmet **naẓarıyla** ḫoş-ḥāl
SE3145 Gāv-ı dihḳāne ḫıyānet **naẓarı** / Gürbeden bed-ter ider şīr-i neri
SE3321 Kimsenüñ aña ṭokınmaz **naẓarı** / Munḳatıʿ rişte-i nūr-ı başarı
SE3329 Ẕevḳ-i dīdār-ıla ol mest-i **naẓar** / Ṭuymadı can acısın ẕerre ḳadar
HH625 **Naẓarı** kimiyā-yı devlet ola / Ḫizmeti māye-i saʿādet ola
HH639 İtdi feyż-i **naẓarla** ṣadr-ı be-nām / Az zamānda o māhı bedr-i temām
HH914 **Naẓar-ı** şāh-ı ʿāleme ḳatʿā / Ḥāʾil olmazdı ġayri māh-liḳā
HH990 **Naẓaruñ** anda ġāyet-i seferi / Āḫir olunca rişte-i başarı
HH1036 Gerçi yüz biñ ḫaṭar muḳarrer idi / Hele yāre **naẓar** müyesser idi
HH1286 Baḳdı ol çeşm-i nāvek-efşāna / Bir **naẓarda** uruldı cānāna
HH1336 Çeşmini ġarḳ-ı āb iden oldur / Bir **naẓarda** ḫarāb iden oldur
HH1895 Oldı çün kim güsiste tār-ı **naẓar** / Dīdesinden döküldi gevherler
HH1934 **Naẓaruñ** ʿāṣıḳa meded-resdür / Nice nā-çāra bir nigeh besdür

HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i **naẓar** / Dīdeden virdi ḳalbe ḳara ḫaber
HH2211 Olmış idi o bāġ-ı ḥüsne oyuḳ / **Naẓarı** her yaña atılmış oḳ
HH2212 Kimsenüñ canı yoḳ idi **naẓara** / Bāʿiş olurdı nice şūr u şere
HH2215 **Naẓar-ı** ʿāşıḳāne-i Maḥzūn / İtdi derd-i ḥasedle baġrını ḫūn
HH2216 Dil-berüñ ol nigāh-ı ḫūn-rīzi / **Naẓar-ı** tīz-i renciş-āmīzi

2. insanı İlâhî gerçeğe ulaştıran içe bakış. [tas.] Naẓar, sufîlerin nezdinde varlıkların hakikatlerini ve işlerini dikkatlice incelemek anlamına gelir. Hak yolunun yolcusu salike olan ilâhî teveccühe ve ilgiye, aynı şekilde kulun Hakk'a olan teveccühüne de naẓar denir. Şeyhlerin ve ermişlerin müritlere ve sülûk ehline bakışına da naẓar ıtlak olunur. Bu bakış, onların ruhlarına tesir ederek onlara yeni bir şekil verir.

S474 Eger dest-i himmet ola perde-der / Bilür nidügin anuñ ehl-i **naẓar**
S988 Olursa eger pīr-i muġdan **naẓar** / Gedālar ṣurāḥīsini pür ider
NE34 Oldı terāzū-yı **naẓarla** revān / Rişte-i med üzre resen-bāz-ı cān
NE583 Māh-ı nūk-i cāna ider cilve-ger / Ehl-i **naẓar** aña ıraḳdan baḳar
NE1444 Her biri buldı **naẓar** ile kemāl / Mihr-i cihān-tābla gūyiyā hilāl
NE2046 Ehl-i **naẓar** ʿārif idi ḫāṣılı / Rişte degil ḳırḳ yarardı ḳılı
NE2111 Nuḳre-i çeşmin iki ehl-i **naẓar** / Bezme ḥarīfāne çıḳarmış meger
NE3110 Dest-ḫūş-ı zümre-i yārān ola / Ehl-i **naẓar** bezmini gören ola
SE64 Nūrı her zerrede zāhir ammā / Ḳanı tāb-ı **naẓar-ı** ehl-i fenā
SE65 **Naẓarı** pāk olan erbāb-ı şühūd / Göremez ẕerre ḳadar ġayrı vücūd
SE733 Ḳadr-i ʿilmi yürü idrāk eyle / Ehl-i ʿilme **naẓaruñ** pāk eyle
SE1200 Göricek ʿibret alan ehl-i **naẓar** / Gitdi bir bevleye devlet didiler
SE1378 Görse bir şaḫṣı ḳaçan ehl-i **naẓar** / Ḥālini nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE1419 Mālı cāndan dimiş erbāb-ı **naẓar** / Ḥāṣılı māla ḳıyan cāna ḳıyar
SE1429 Himmetin yoġ-ısa aṣlında eger / Anlaruñ bir **naẓarı** saña yiter
SE1531 Ṣıdḳ-ıla baḳsa aña ehl-i **naẓar** / Göremez rūy-ı riyā ẕerre ḳadar
SE2120 İʿtibār itdügi ehl-i **naẓaruñ** / Yüzi yumşaḳlıġıdur verd-i terüñ

naẓar eylemek/itmek/ḳılmaḳ **[46]** bakmak, bakış atmak

S598 **İden** perde-i āb-ı baḥra **naẓar** / Temāşā ider ṣad-hezārān ṣuver
S874 **Naẓar ḳıl** ḥabāb-ı mey-i bī-ġışe / ʿAceb şīşedür kim ḳonur āteşe
S1221 O gürg ile çeşmine **eyle naẓar** / Hemān mürde-i gusfende döner
NE32 Meddi ile mīmine **eyle naẓar** / Rāh-ı ḥaḳīḳatde ḳılı ḳırk yarar
NE33 Dīde-i mīm **eyledi** sīneye **naẓar** / Meddi şuʿā-ı başarīdür meger
NE584 **İtse** taḥassür **naẓarın** her zamān / Leb yerine çeşmi ter olur hemān
NE821 Yaʿni idüp ḫalḳı ḥaḳḳa rāhber / Dīde-i ʿibretle **iderdi naẓar**
NE1071 Cevhere ṣarrāfdur **iden naẓar** / Ġayra ṣırıtma dişüñ ey pür-güher
NE1123 Her birinüñ **ḳıl naẓar** āşārına / Maḥzenine maṭlaʿ-ı envārına
NE1202 ʿİbret ile **ḳıl naẓar-ı** bī-bedel / Ḥikmet-i destūr-ı ʿamel ile gel
NE1243 **İtme** ḥaḳāret **naẓarın** ʿāleme / Mūr-ı zaʿīfe felek-i aʿẓāma
NE1775 **İtse naẓar** ʿavdet idüp cān-ı pāk / Zühresi çāk olup olurdı helāk
NE1783 Ehl-i seḫā hāline **eyle naẓar** / Dīnini dünyāsını maʿmūr ider
NE1894 **Ḳıldı** o ḫūn-rīz bu ḥāle **naẓar** / Dökdi gözinden yere ḫūn-ı ciger
NE2131 ʿİffeti fülkine olup raḫne-der / Taḫta delüp **itme** ḥarāma **naẓar**
NE2135 Dāʾim işāretle olup fitne-ger / **Eyleme** hem-sāyelere kec **naẓar**
NE2399 Her biri **idüp** o ḥarīfe **naẓar** / Didiler ey muṣtaliḥ ancaḳ bu ḫar
NE2574 Bir gözümüz ursa çıḳarsaydı er / **İtmez** idük bir ara egri **naẓar**
NE2581 Yüzine ṭoyunca **naẓar ḳılmadum** / Tāze idüm ḳıymetini bilmedüm
NE2638 Pāk **naẓar-ı** ʿāşıḳ **idüp** ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet göze gelsün müdām
NE2887 Ẕüll ü tevāżuʿla **iderdi naẓar** / Şefḳat iderdi gören āzādeler
SE50 **Nazaruñ eyle** ʿAṭāyī vālā / Bunı fehm eyle yürü icmāla
SE175 Kendüme gelsem **idüp** ḥāle **naẓar** / Göremem kendümi bir ẕerre ḳadar
SE284 Mīminüñ nüktesine **eyle naẓar** / Ḫaṭṭ-ı fermanı ḳılı ḳırḳ yarar
SE427 **Eylese** encüm-i eflāke **naẓar** / Olalar manẓara-i rāz-ı ḳader
SE613 Her kime **eylese** luṭf-ıla **naẓar** / Ḳara toprāġ ise de cevher ider
SE767 Dīde-i cāna virüp nūr u feri / Rāst-bīn **eyleye** her kec **naẓarı**
SE828 Dīde-i ʿibret-ile **eyle naẓar** / Cins-i ḥayvān ü cemād-ile beşer
SE906 Bulmadın leẕẕet-i cāvide ẓafer / **Ḳıla** dünyāya taʿalluḳla **naẓar**
SE1039 Niyyetüñ n'eydügini bildüñ mi / Ṣafḥa-i ḥāle **naẓar ḳıldüñ** mı
SE1300 Dūr-bīn olmaġ-ıla encüm-vār / **Naẓarın eyledi** iksīr-āşār
SE1374 **Naẓarı eyledi** tīr-i bürrān / Oldı ol tire ferāset peykān
SE1381 **Naẓar it** ṣūret-i ḫāṣ u ʿāma / Oldı fihrist-i Ḳıyāfet-nāme
SE1424 **Naẓar it** kūhda seng ü ḫāke / Baş çeker himmet-ile eflāke
SE1547 **Naẓar it** cām ü ṣurāḥīde hele / Yol olur çünki göñülden göñüle
SE1678 **Ḳıl naẓar** ḳaṭre-i gevher-ẕāye / Kimse baḳmaz şaçılur deryaya

SE1985 **Naẓar itdükçe** o perverde göte / Eşḳıyānuñ çeñesi çat çat öte
SE2198 **İtme** cerrāḥa ḥaḳāret **naẓarı** / Belki muḥtāc olasın düşe yeri
SE2468 Yetişüp geldi o perī-peyker / **Ḳıldı** ardınca çoḳ āhū-yı **naẓar**
SE2534 Kendü kendüñden utanırduñ eger / **İtseñ** ol ḥālde mirʿata **naẓar**
SE2628 Cem idüp kendümi ṭurdum seḥeri / **İtdüm** eṭrafa taḥayyür **naẓarı**
SE2901 Nereden geldi **naẓar ḳılduñ** mı / Sözümüz ḳanda gider bildüñ mi
SE3255 Tā **naẓar ḳılmaya** mihrüñ yüzine / Yār mühr urdı eliyle gözine
HH1588 **İtmege** ṣafḥa-ı ruḫına **naẓar** / Her sözünde iderdi taḥşiyeler
HH2018 Çıḳdı bir püşte üzre seyrāna / **Naẓar eylerdi** cenk-cūyāna
HH2268 Tınmayup **eyler** idüm aña **naẓar** / Mihre ḳarşu niteki Hindūlar

naẓar-ı ʿibret [1] ibretle bakış, ibret bakışı

SE430 Dil-i ṣāfıla nigāh-ı vālā / **Naẓar-ı ʿibretine** dūr-nümā

naẓardan düşürmek [1] itibar göstermemek, gözden düşürmek

NE975 Gāh **naẓardan düşürüp** dil-rübā / Münkesir olur dil-i ʿālem-nümā

naẓar-dūz [1] göz diken, bakış atan

HH1556 Ol **naẓar-dūzı** manẓar-ı cāmuñ / Pertevin alur idi ilhāmuñ

naẓargāh [3] bakılan veya bakılacak yer, manzara

S437 Göze gelmeye bāde-i hoş-güvār / **Naẓargāhı** ḫūb olmanuñ daḫli var
S635 **Naẓargāhı** hem baḥr hem sebze-zār / Nice olmasunlar esīr-i ḥışār
SE598 Dīde-i cāna çeküp kuḫl-i sevād / Ḳıl **naẓargāhuñı** hep naḳş-ı midād

naẓar-gerde [1] nazar edilmiş, bakılmış

NE3113 Āyine-i ṣafḥa-i rūşen-cilā / Ola **naẓar-gerde-i** ehl-i ṣafā

naẓarī {naẓar+ı} [1] bkz. ‘naẓar’ md.

SE970 Geçmeyüp seyr ü ṣafādan ḫaṭır / **Naẓarī** ḥabse degilseñ ḳādir

naẓarī [1] bilgi halinde, nazariye niteliğinde olan, henüz uygulama halinde olmayan, teorik

SE2768 İki ḳuvvetdür iden her eşeri / ʿAmelīdür biri biri **naẓarī**

nāzende [2] nazlanan, nazlı, işveli, edalı

SE2573 Ṣadr-ı meclisde biri **nāzende** / Kimi ḫādim kimisi sāzende
HH2757 Yedi meclis olup terāzende / Heft aḫterle oldı **nāzende**

nāzenīn [2]

1. nazlı, nazlanan

NE1962 Merdek-i rīşine iken **nāzenīn** / Esfel-i pīşine-i mesned-nişīn

2. ince yapılı, narin, nazlı

HH354 Ola şāh-ı cemāl bā-temkīn / **Nāzenīn** ola gözleye āyīn

naẓım [3] nazım haline koyan, nazmeden

S1491 Bu dürr-i **naẓıma** Niẓām ide reşk / Ḥasedden Niẓāmī döke dürr-i eşk
SE3522 Ḫayr-ıla **nāẓımını** yād ideler / Cān-ı maḥzūnumuzı şad ideler
HH309 Heft-Peyker ḫuceste nāmı idi / **Nāẓımı** şeyḫ-i fen Niẓāmī idi

nāẓır [14] nazar eden, bakan, gözeten

S990 Odur sāḳiyā **nāẓır-ı** ḫāl-i dil / Vaṣī-i mürebbī-i eṭfāl-i dil
NE830 **Nāẓır** iken ʿāleme bī-kem ü kāst / Geldi ser-i rāhda Behlüle rāst
NE1194 Ey nesek-āmūz-ı serāy-ı cihān / **Nāẓır-ı** aḥvāl-verā-yı cihān
NE1269 Terre ile zerreye ben nātüvān / **Nāẓır** idüm ʿibret ile her zaman
NE1950 Her biri **nāẓır** ki tebessüm ide / Ḳande olur bu ki tekellüm ide
NE2052 Ḥāzır olup ikisi anda yine / **Nāẓır** idi bir birinin ʿaybına
NE2445 Ḥāzır iken **nāẓır** iken Zü’l-celāl / Fikr ide inṣāf olur mı bu ḫāl
NE2710 Ġāfil iken gelmiş idi yanına / **Nāẓır** idi ṣoḥbetüñ erkānına
NE2783 Vāḳıf olup bir kes anuñ ḥāline / **Nāẓır** idi ser-be-ser aʿmāline
SE1048 Sen de fikr eyleye iy ehl-i ḍalāl / Ḥāżır u **nāẓır** iken Celle Celāl
SE1961 Ġayruñ oldum ḫaremine **naẓır** / Baña da oldı ḫıyānet āḫir
HH20 Heft kişverde ḥikmetüñ ẓāhir / Heft seyyāre üstine **nāẓır**
HH1760 Gūyiyā bir ʿarūs-ı fāḫir idi / Baḫruñ āyīnesine **nāẓır** idi
HH2605 **Nāẓır-ı** yāl ü bāl-i dil-ber idi / Birbiriyle parānḳun eyler idi

nāẓır olmaḳ [7] bakmak, gözetmek

NE130 **Nāẓır** u manẓūr **olup** āşikār / Mihr-i ezel oldı tecellī-şiʿār
NE1242 Sen de nigāhında dilā ḥāzır ol / Her ṭarafa ʿibret ile **nāẓır ol**
NE1500 **Nāẓır olur** luʿbetine çādere / Ṣulb-ı peder ile raḥm-ı mādere
SE1079 Ḥālüne **nāẓır olan** ʿārif olur / Kendü eksiklügine vāḳıf olur
SE2189 Aḳlığı perde-keş-i **nāẓır olur** / Ṣoñra yüzi ḳarası ẓāhir olur

HH2267 Bezmine gāhi ḥāżır olur idüm / Dūrdan bāri **nāẓır olur** idüm
SE2482 Kesb iderdi **olup** aña **naẓır** / Feraḫ-ı sīne ṣafā-yı ḫaṭır

nāzik, nāzük [7]

1. kibar, ince, özenli

S961 Ḳatı ince olmaḳ gerekdür şarāb / Ki ġāyetde **nāzükdür** ol laʿl-i nāb
SE1712 Merd-i **nāzük** idüp āheng-i ḫiṭāb / Ḥākime virdi nezāketle cevāb
SE2249 Ṭutalum **nāzik** ü nerm ola süḫan / Ḳocınur lā-cerem andan düşmen

2. narin, zarif

SE2378 Ġonca **nāzikdür** ider ḥıfẓ-ı lisān / Sūsen olmış ṭutalum tīġ-i zebān
SE3423 Ṭabʿı **nāzük** süḫan-ı nermi ḥarīr / Ṣūret-i dil-keşi güya taṣvīr
SE3431 Senüñ ol gül gibi **nāzik** bedenüñ / Pīç ü ṭabına ṭayansın mı anuñ
HH680 Beden-i **nāzügi** olup bī-tāb / Gül ruḫında yeriyle ḳalmadı āb

nāzik müzāc [1] yaradılış bakımından ince, nazik, kırılgan olan

NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı āc / Döymez öter ṭabʿa bu **nāzik müzāc**

nāzügāne [2] nezaketle, incelikle

HH638 **Nāzügāne** geçerdi çoḳ ḥālāt / Hep suʾāl ü cevābı ẕevḳiyyāt
HH2547 Ḥoḳḳasın **nāzügāne** berkitmiş / Çuḳa-ı sebzden ġılāf itmiş

nāzük-beden [1] ince ve narin yapılı

S694 Gümüş serv aña ṣalsa ʿaksin ḳaçan / Girer ṣuya bir şūh-ı **nāzük-beden**

nāzük-peyvend [1] (şiir için) incelikle ve ölçülü bir şekilde bağlanmış, kurulmuş

SE2895 Şiʿrdür naġme-i **nāzük-peyvend** / Nefese göre olur ḳadri bülend

nāzil [2] yukarıdan aşağı doğru inen, inmiş

SE2816 Tīr-i ser-tīzi belā-yı **nāzil** / Ḳılıcı şerbet-i zehr-i ḳātil
HH1917 Feyż-i idrārı nehr-i sāʾyil idi / Tīġ-i ḳahrı ʿażāb-ı **nāzil** idi

nāzil olmaḳ [5] inmek, ulaşmak

NE799 **Nāzil olup** raḥmet-i Mevlā gibi / Virdi selām ol şefīḳāt şāḥibi
NE1601 **Nāzil olup** niteki ebr-i ʿaẕāb / Baġladı nā-geh yolını ol seḥāb
SE1677 Sözden aʿlā güher olsa iy dil / Söz yirine ol **olurdı nāzil**
SE2139 Ḳanda kim luṭf-ıla **olsa nāzil** / Oldı pür-nüzl ü niʿamla menzil
HH2390 Bir iki ḳatre **olıcaḳ nāzil** / Açdı göz ol esīr-i şīfte-dil

naẓīm [1] sıra sıra, dizi halinde

NE43 Oldı ḫaḳīḳatde ol ʿuḳd-i **naẓīm** / Fihrisi-i maʿnā-yı kelām-ı ḳadīm

naẓīr [6] benzer, eş

SE1350 Aña nisbet ola eksün ü ḥarīr / Beden-i ziştine olmaya **naẓīr**
SE2541 Oldı Ḥaḳḳā ki bed-aḥlāḳa **naẓīr** / Zenlerüñ itdügi fiʿl-i tezvīr
SE3479 Nükte-verlikde **naẓīri** yoḳdur / Söyledürlerse leṭāyif çoḳdur
HH565 Ṭınmayup bīm ile o heft semīr / Oldı şeb-reng-i bī-zebāna **naẓīr**
HH1421 Dūrdan gördi iki şemʿ-i münīr / Ferḳadān gibi birbirine **naẓīr**
HH1545 Yoḳ idi şanʿatında ana **naẓīr** / Kefşi andan giyerdi mīr ü vezīr

naẓīre [1] bir manzum esere başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye ile yazılan benzer manzume

S1537 **Naẓīre** ola ḫaṭṭı ol cāhilüñ / Eli aġzına uymaya bāṭıluñ

nāzlı [1] istenilen şeyi kolayca kabul etmeyen, kendini ağır satan, nazlanan

HH791 **Nāzlıdur** ḫaylice niyāz ister / Ṭatlı dille biraz piyāz ister

naẓm [61]

1. düzen, tertip, nizam

S1538 Ḫudā ḥıfẓ idüp ikisinden müdām / Bozulmaya bu **naẓm-ı** dil-keş-niẓām
NE334 ʿAdli idüp **naẓm-ı** umūr-ı ʿıbād / Ḳaḥrı ile eyledi feth-i bilād
NE475 ʿÖmrüni ḫaḳ ol ḳadar itsün ziyād / Tā ki ola **naẓm-ı** cihān müstezād
NE931 **Naẓm-ı** cihān bunlara vābestedür / Dördi de birbirine peyvestedür
NE1136 Eyledi çün mesned-i **naẓma** cülūs / Ṭutdı buna künbedi gülbāng-ı kūs
HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni ḫabl-i metīn / İtdi **naẓm-ı** umūr-ı devlet ü dīn
HH279 Ol hişāb üzre ola başt-ı sinīn / Ḥaşre-dek ide **naẓm-ı** devlet ü dīn

2. vezinli ve kafiyeli söz, manzume

S70 Nice **naẓm-ı** naʿt-ı Resūl-i güzīn / Ḥabīb-i ḫudā Seyyidü'l-Mürselīn
S204 Görüp dürr-i **naẓmın** mişāl-i ṣadef / Taʿaccüble dīvān urur kef-be-kef
S425 Dinilseydi bir **naẓm-ı** gevher-nişār / Ki her beyti bir müfred-i rūzgār
S735 N'ola olsa ser-meşḳ-i **naẓm-ı** süḫan / Ki yazdum göñül levḥına anı ben
S1485 Mey-i **naẓm-ı** cān-baḫşı itdüñ sebīl / Dürüp mıṣṭar-ı şafḥadan selsebīl
S1487 Ḫaḳīḳatle hem-reng olupdur mecāz / ʿAceb dil-güşā **naẓm-ı** muʿciz-ṭırāz

S1488 Gör āyīne-i **naẓmumuñ** ḥālini / Ki hem-ser ider şaḫş u timşālini
S1495 Nemek şaçalı hāmem ehl-i süḫan / Çekildi mey-i **naẓm-ı** ḫamriyyeden
S1501 Degil **naẓm-ı** taʿvīzedür bu sürūd / Velī söyleseñ söz getürmez ḥasūd
S1520 Bilinmez mi bu **naẓm-ı** dil-dūzdan / Ẓuhūr itdügi ḳalb-i pür-süzdan
S1531 Ṭokunmaya bu silk-i pür-gevhere / Şu kim neşr ide **naẓmını** tel ḳıra
S1532 Ola şanʿat-ı **naẓmdan** bī-vuḳūf / Dilinden dökile perīşān ḥurūf
S1534 Selīḳī iseñ ḳıl söze verzişi / ʿArūża ḳalursa olur **naẓm** işi
NE2 Ser-suḫan-ı **naẓm-ı** kerīm / Gevher-i sertāc-ı kelām-ı kadīm
NE77 Besmeleye ḫamd ile olsa redīf / Kāmil olur ḥüsn ile **naẓm-ı** şerīf
NE715 İtdüm o vādīde çün āheng-i **naẓm** / Oldı güzergāh-ı reh-i teng-i naẓm
NE715 İtdüm o vādīde çün āheng-i naẓm / Oldı güzergāh-ı reh-i teng-i **naẓm**
NE741 **Naẓmı** pesend itmege şāyān olup / Ṭarzı ḫased-kerde-i yārān olup
NE747 Çünki şunuldı saña **naẓm-ı** suḫan / Nāme cevābında var ol ḫāne-zen
NE806 Didi yürü müjde-i himmet saña / **Naẓm** ile taḥrīre icāzāt saña
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa salup reng-i **nazm** / Ḫamse içün eyledüm āheng-i nazm
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa salup reng-i nazm / Ḫamse içün eyledüm āheng-i **nazm**
NE847 Her biri **naẓmına** pesend eyledi / Ġulġul-i taḥsīni bülend eyledi
NE1089 Dürr-i suḫan-ı gevher-i pāşīdedür / **Naẓma** gelen laʿl-i tirāşīdedür
NE1157 ʿArşageh-i **naẓmuñ** olup kāmili / Şoñra gelen bozmaya bu menzili
NE3111 Şubḥa-şıfat **naẓmını** seyr idicek / Dest-i naẓardan geçürüp yek-be-yek
NE3145 Şāʿir-i sāḥir geçinürseñ eger / **Naẓmum** aña muʿciz-i Mūsā yeter
NE3162 Eyleye tīz yazmaġ içün ihtimām / **Naẓmuñ** ide naḳş ile kārın tamām
NE3170 Demdür olup **naẓm-ı** huceste niẓām / Kilk-i ʿAṭāyī diye temmü'l-kelām
SE380 Didim ey yār-ı maʿārif-güster / Sözlerüñ **naẓma** degil cāna deger
SE436 Silk-i saṭrında olan **naẓm-ı** dürer / Cümle müftābihe naḳl-i mişṭar
SE455 Uralum **naẓma** duʿāsıyla binā / Ev şala'llāhü ilā mātlabinā
SE494 Sūzen-i **naẓma** çeken tār-ı beyān / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne zamān
SE1130 Baḫt ider levḥ-i cebīnin pür-nūr / Maṭlaʿ ından bilinür **naẓm-ı** ʿumūr
SE2875 Rişte-i **naẓma** dizüp dürlerüñi / Göster ehl-i süḫana cevherüñi
SE2883 **Naẓm-ıla** şol ki süḫan-perverdür / Cümleden rütbesi bālā-terdür
SE2893 Ẓikr-i vuṣlatla virür **naẓma** nizām / Ḫoş gelür kendüye göñlince kelām
SE2898 Bula āḫir nefes ol ḥüsn-i hitām / Ḳoya **naẓm** içre muʿammā gibi nām
SE2951 O kerāmet ki görüpdür anı şāh / **Naẓmına** nisbet-ile bürke-i gāh
SE3446 Sübḥa-veş **naẓmını** hem-vār itdüm / Nāmını "Şoḥbetüʿl-Ebkār" itdüm
SE3463 Ṣafḥa-i **naẓmı** gibi ser-tā-ser / Ḫarf-i gīrānı iki pare ider
SE3498 Biri ol ṭā'ife-i nā-mevzūn / Ki ide **naẓmuñ** işin dīger-gūn
SE3517 Şehr-i Tırḥālada bu **naẓm-ı** be-nām / Biñ otuz beş senesi oldı tamām
SE3529 Didi uran ʿuḳde-i ḫatmin anuñ / **Naẓmına** tārīḫ "zihī naẓm-ı pāk"
HH312 Olınup midḥetinde ḫāḳ edā / Oldı **naẓmı** müsellem-i ẓürefā
HH424 ʿİlm ü faẓl-ı müsellem-i ʿālem / **Naẓm-ı** cān-perverīni ḫod diyemem
HH439 Feyż-i himmetle geldi bir ḳuvvet / Eyledüm **naẓma** şıdk ile himmet
HH597 Yol açup ortadan aña şaflar / Düzdi taḥrīr-i **naẓm** içün mıştar
HH1825 Nevbet-i **naẓm-ı** dürr-i efsāne / Degdi çün Laʿlī-i suḫan-dāna
HH2751 Şālişā **naẓm-ı** Şoḥbetü'l-Ebkār / Oldı silk-i güher gibi hem-vār
HH2756 Mihberüm kūs-ı heft-cūş oldı / ʿArşa-ı **naẓm** pür-ḫurūş oldı
HH2761 Nūr-ı fikretle bu şükūfe-i şeng / Felek-i **naẓma** oldı Heft-Evreng
HE22 İdüp efsāneyi **naẓma** bahāne / Suḫan bezminde ḳıl ġarra terāne
HE47 Oluıp sūr-ı kemālüñ naḫl-bendi / Görenler şanʿat-ı **naẓmum** begendi

naẓm eylemek/itmek [2] manzum olarak yazmak

SE375 Sen de **naẓm eyle** getür meydāna / Şübḥa-vārī güher-i şehdāne
S1519 Bu mātem-serā ḫod müsāʿid degil / Meger merşiye **naẓm ide** ehl-i dil

naẓm-ı pāk [2]

1. mukaddes manzume

S69 Yine **naẓm-ı pāk** ile ol ter-zebān / Yine mülhim-i ġayba ol tercemān

2. kusursuz, katışıksız manzume

SE3529 Didi uran ʿuḳde-i ḫatmin anuñ / Naẓmına tārīḫ "zihī **naẓm-ı pāk**"

naẓm olınmaḳ [2] manzum olarak yazılmak

SE381 Ṭutalım **naẓm olına** penc kitāb / Ḥażret-i şeyḫe güç olmaz mı cevāb
HH2770 **Naẓm olundı** bu dürr-i baḥr-ı ʿulūm / Oldı tārīḫ-i dil-keşi manẓūm

nażr [1] altın gümüş ‖ letafet, güzellik

SE3246 **Nażra** ḳāyiliz ibrāma ne borc / Ḫalḳ-ı ʿālemde ya bu nāma ne borc

nebāt [5] ot, ağaç çiçek vs. kabilinden yerden biten şey, bitki

S758 Ḳanı sāḳiyā ol nebātī şarāb / Ki ḳand-i **nebāt** eyler andan ḥicāb

NE79 Nūş idicek nite ki ḳoṭr-ı **nebāt** / Meşrebe-i feyżden āb-ı ḥayāt
NE647 Ḳand-i lebüñ ḳatre-i āb-ı ḥayāt / Curʿayı itseñ n'ola ḳaṭr-ı **nebāt**
NE1941 Ḳand-i **nebāt** aña ki ḫāreş olur / Nāz ile muḥtāc-ı civāreş olur
HE39 Küşād eyle ser-i ḫumm-ı devātı / Sebīl it ʿāleme ḳaṭr-ı **nebātı**

nebātāt [2] bitkiler

S1359 Yaḫ içre **nebātāt** olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre gümüş taḫta bend
NE1200 Cümle **nebātāt** degil serseri / Her biri tīr-i ḫāṣiyetüñ maẕharı

nebātī [1]

1. bitkiden elde edilmiş, bitkisel

S758 Ḳanı sāḳiyā ol **nebātī** şarāb / Ki ḳand-i nebāt eyler andan ḥicāb

2. (ruh için) her canlıda bulunan rûh. Ayrıca bkz. 'rūḥ-ı nebātī' md.

S759 Meger Ḫıżruñ āb-ı ḥayātıdur ol / Ki her cisme rūḥ-ı **nebātīdür** ol

nebbāş(e) [2] mezar açarak kefen soyan kimse, kefen soyucu

NE599 Nice kefen şoyıcı **nebbāşeler** / Keşf-i ḳubūr itmege mālik geçer
SE1619 Yoḳ yire bekler o **nebbāş-ı** denī / Kim inanur aña taze kefeni

ne belā [4]

1. sıkıntı, dert değil

SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u ẕekā / **Ne belā** başına bu ʿışḳ ü hevā
SE1218 Yetüre ʿāleme kendi derdi / **Ne belā** cilf-i şafā-perverdi
SE2260 Kendüñi ḳayda düşürmek **ne belā** / Ḫavfı terk eylememekdür evlā

2. büyük bela, büyük sıkıntı

SE2068 **Ne belādur** il ide ẕevḳ ü şafā / Saña ol ẕevḳ ü şafā ola cefā

neberd [3] savaş, mücadele, kavga

SE2834 Didi hem-rāhına iy merd-i **neberd** / Düşmen-i dūna zebūn olmaya merd
SE2858 Eyledi ḫaşm-ıla merdāne **neberd** / Ḳalmayınca ḫaşeminden bir ferd
HH2014 Birbirine girüp şufūf-ı **neberd** / Pençe-gīr oldı gūyiyā iki merd

nebevī [4] nebîye, peygambere ait, Hz. Muhammed ile ilgili

SE417 Vāriş-i vāḥid-i ʿilm-i **nebevī** / Bāʿiş-i zindegī-i şerʿ-i ḳavī
SE574 Der-i ʿilm-i **nebevī** maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü şühūd
SE729 Ṣāniyen oldı fuʿādında ḳavī / Sened-i pāk-i ḥadīş-i **nebevī**
SE748 Oldı bu ḳavlüme burhān-ı ḳavī / Ḥāl-i Loḳmān ile ṭıbb-ı **nebevi**

Nebī [30] Allah'ın emirlerini kullara bildiren kimse, peygamber

S118 **Nebīnüñ** olup rūḥı mūnisleri / Pür-envār-ı ḳuds ola meclisleri
S141 **Nebī** bindi o raḫş-ı rahşān-pere / Ya ṣāḥib-ḳırān murġ-ı fermān-bere
NE187 Mürşid ola sırr-ı **nebī-i** emīn / Binehhinallahu meʿa'l-gāfilīn
NE192 Sensin eyā ḫāme-i ʿanber-şemīm / Ṭurfe siyer-ḫān-ı **nebī-i** kerīm
NE205 Çıḳdı ise cānib-i Ṭūra Kelīm / Oldı **nebī** meclis-i ḫāṣṣa nedīm
NE207 Çarḫda itdi ise ʿĪsā maḳām / ʿArşı güzār itdi **nebī-i** enām
NE226 Yūsuf-ı ʿaşr idi **nebī** gārı çāh / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde māh
NE348 Menḳıbet-i cāh-ı **nebiy-yi** emīn / Maḥmidet-i ʿutret ü saḥb-ı güzīn
NE428 Eyledi ol fāyiż-i cūd u kerem / Ḫayr-ı **nebīye** bizi ḫayrü'l-ümem
NE853 Variş-i evṣāf-ı **nebī-i** ḫużūr / Ḳalbi füyūżāt ile ḳandīl-i nūr
NE888 Dīni ʿayān itdi **nebī-i** emīn / Oldı ḫalīfe ḫalef-i şāliḥīn
NE916 Ḥākim olan ʿadl ile meʾmūrdur / ʿAṣr-ı **nebīden** beri meʾṣūrdur
NE1111 Çünki **nebi** olmaġa yoḳdur mecāl / Ṣāʿir olur bāri güzīn-i ricāl
NE1429 Her birisi sadr-ı güzīn-i **nebī** / Her biri seccāde-nişīn-i nebī
NE1429 Her birisi sadr-ı güzīn-i nebī / Her biri seccāde-nişīn-i **nebī**
SE180 Ṣubḥ-ı ḫandān hidāyet güneşi / Şeh-i kevneyn **nebiyy-i** Ḳureşī
SE193 Ebr-ile ḳadd-ı ser-efrāz-i **nebī** / Şemʿ-i raḫşānıla pervāne gibi
SE213 Ḳıldı ʿİsā gibi enfās-ı **nebī** / Ẕikr ü tesbīḥle ihyā o şebi
SE292 ʿAzm ide iki cihānuñ güneşi / Şāh-ı levlāk-ı **nebiyy-i** Ḳureşi
SE541 Daʿvet olduḳda Resūl-i ʿArabī / Oldı aḥbāba reh-āverd-i **nebī**
SE1873 ʿİbret ehline yiter ḥişşe tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı **Nebī** ḳatl-i ġulām
SE2122 Oldı her merd kerīmü'l-aḫlāḳ / Vāriş-i ḫāl-i **nebiyy-i** Ḫallāḳ
SE2133 Gūş iderken süḫan-ı Bū Lehebi / Ne buyurdı göre ʿĪsā-yı **Nebī**
SE2147 Ḥiddet itdükçe o tünd-i bed-ḫū / Gül gibi oldı **Nebī** ḫandān-rū
HH119 Māhı şaḳḳ eyledi **Nebiyy-i** celīl / Nitekim şadrını anuñ Cibrīl
HH143 Ol gice Ḥażret-i **Nebiyy-i** emīn / Kaʿbede olmış idi rükn-i rekīn
HH146 Eyledi bezm-i ḫāṣṣına daʿvet / Olmadı bir **nebiye** bu ʿizzet
HH172 Umdılar hep şefāʿat ide **Nebī** / On iki pāyenüñ de erbābı
HH2773 Be-ẕevāt-ı meẕāhir-i esmā / **Be-nebiyyi** وسره الاسما
HH2775 Āb-ı rūy-ı **Nebiyy-i** mürsel içün / Pey-rev olan ẕevāt-ı ekmel içün

nebtīz [8] çok keskin, kesici

S326 Dehānındaki nāy-ı **nebtīzdür** / Çeh-i Rüstem ü sīḫ-i ser-tīzdür
NE619 Luṭf ile māhī gibi raṭbü'l-lisān / Nişter-i **nebtīzi** velī der-meyān
NE1852 Ġamze gibi tünd ü fedāyī imiş / Ḫançeri **nebtīz** ki göz görmemiş
SE1377 Oldı ol cevheri tābende żiyā / Zīver-i ḫançer-i **nebtīz-i** ẕekā
SE1588 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ki ṣafā-ḫīz oldı / Nefesi nāvek-i **nebtīz** oldı
SE1665 Var mı teʿşīrde sözden **nebtīz** / Tīġdan keskin ü ḫançerden tīz
SE2361 Gāh olur neşter-i **nebtīz-i** cefā / Gāh olur merhem-i rāḥat-baḫşa
SE3222 Göñli bī-raḥm idi çeşmi ḫūn-rīz / Ṭabʿı tīr-müje gibi **nebtīz**

nebīd [2] hurma şarabı

S760 Ḳanı sāḳiyā şişelerle **nebīd** / Revān eyle mānend-i ḫūn-ı şehīd
NE511 Şīşe-i rengīn ile verd-i sepīd / Penbe dehānında pür olmuş **nebīd**

nebūd [1] yokluk. Ayrıca bkz. 'būd u nebūd' md.

NE196 Ġāyet-i emniyye-i ehl-i şühūd / ʿİllet-i ġaʾibe-i būd u **nebūd**

neccār [1] marangoz, dülger

NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye açdı dehān / Ṭoldı **neccār-ı** necr ile cihān

necāt [5] kurtuluş, kurtulma, halâs

S1123 Bu ẓulmetde āb-ı ḥayāt oldı mey / Delīl-i ṭarīḳ-ı **necāt** oldı mey
NE690 Anuñ çün ġarḳa iken kāʾināt / Buldı o ṭūfān-ı belādan **necāt**
NE1517 Merḳadi der-meşher-i setr-i ʿazīm / Taḫtası tabūt-ı **necāt-ı** kelīm
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda **necāt** / Var yüri mescide ol ehl-i ṣalāt
HH1034 Elleri irdi bir dıraḫta hemān / Oldı rāh-ı **necāta** fülk-i revān

Necef [1] Irak sınırları içinde Kûfe civarında bulunan, Hz. Ali'nin şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu Şiilerce kutsal sayılan şehir. Tanıkta Hz. Ali vesilesi ile anılmıştır.

SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey şāh-ı **Necef** / Naḳd-i kevneyni meded itme telef

necīb [1] soyu temiz, asil

HH2412 Toġdı iki oġul **necīb** ü reşīd / Her biri ṭaʿne-i meh ü ḫurşīd

necīl [1] soylu, asil, şerefli

NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i genc-i Ḥalīl / Ḳalmış idi yine çū māl-i **necīl**

neciy [1] bir sırra otak olan kimse, sırdaş

HH112 Nūr-ı fānūs-veş olup raḫşān / Ḳıldı Nūḫ-ı **Neciyyi** keştī-bān

necm [11] yıldız

S126 Olup **necm-i** raḫşende-i mānend-i ḫāl / Felek oldı ḫaşḫaşı ʿanber-mişāl
NE479 **Necm** ile mecdūra dönüp āsumān / Ṣanma şafaḳ nişter-i berḳ aldı ḳan
NE1141 Saldı ġazel pençgehinden şarīr / Senderedi ḫusrev-i **necm-i** serīr
NE1789 **Necmüñ** olup çādırı mīḫ-i derem / Dirdi ki der-ḫāk nedür dil-revem
NE3022 İtme o menḥūs ile hergiz ḳırān / N**ecme** uyarsa ḳırılur kārbān
SE119 Gūş ṭutsa ola **necm-i** pür-tāb / Ṣadede girmedin ālūde-i ḫāb
SE508 **Necm-iken** neyyir-i raḫşān oldı / Yitişüp nahl-ḫırāmān oldı
HH142 Āsumān **necm-i** rūşenālar ile / Gülsitān itdi şeb-güşālar ile
HH341 Gözden eyler vebāle āhengi / N**ecm-i** ġaddār dīde-i şengi
HH1209 Şuʿle-i **necm** ile sipihr-i kebūd / Şevḳ-i Ayaz ile dil-i Maḥmūd
HE30 Ḥışār-ı çarḫda **necm-i** pür-envār / İder Allāh yekdür deyu ẕikār

necm-i baḫt [2] talih yıldızı. Ayrıca bkz. 'kevkeb-i baḫt' md.

S1158 Revā mıdur ol kevkeb-i reh-nümūn / Ola **necm-i baḫtum** gibi ser-nigūn
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i **necm-i baḫt** buldı güşād

necm-i dünbāledār [1] kuyruklu yıldız

S976 Ṣurāḥīdür ol **necm-i dünbāledār** / N'ola olsa ser-fitne-i rūzgār

necm-i hādī [1] yol gösteren yıldız, Çolpan yıldızı, Venüs gezegeni

SE2652 Şaşırup sāliki eyler güm-rāh / **Necm-i hādī** görinür pertev-i māh

necm-i hüdā [2] hidayet yıldızı

NE1480 İtmeden āheng-i yem-i nīlgūn / **Necm-i hüdā** oldı aña reh-nümūn
SE489 Her şerāre ola bir **necm-i hüdā** / Vire ḫurşīd-i felek gibi ziyā

necm-i iḳbāl [1] ikbal yıldızı. Ayrıca bkz. 'kevkeb-i baḫt' md.

SE1141 Ḳulle-i çarḫda **necm-i iḳbāl** / Eyleyüp ebr-i belāyı irsāl

necm-i kārbān-küş [24] bkz. 'kārbān-küş' md.

HE82 Gözi ʿuşşāḳa **necm-i kārban-küş** / Haṭ-ı laʿli olur candārū-yı huş

necm-i ṣāḳıb [1] karanlığı delip geçen çok parlak yıldız, Zuhal, Satürn

HE104 Zemīn der-ḫˇāb idi gerdūn murāḳıb / Baḳardı yollara her **necm-i ṣāḳıb**

necm-i seḥer [3] sabah yıldızı, alaca karanlıkta çıplak gözle bile görülebilen Venüs takım yıldızının en parlak yıldızı, Venüs, Zühre

S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı zer / Ṣeb-i ġamda mānend-i **necm-i seḥer**
NE1846 Dīdesi **necm-i seḥer-i** kārbān / Sīnesi ebnān-ı ḫıdāʿ-ı cihān
HH1504 Yirine geldi meh gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem miṣāl-i **necm-i seḥer**

necm-i ṯārıḳ [24] bkz. 'necm-i seḥer' md.

S1145 Ṭolı ḳaldurup **necm-i ṯārıḳ** gibi / Yaḳañ çāk ḳıl ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi

Necmü'd-dīn [1] Aynü'l-hayat adlı geniş hacimli Kurân-ı Kerîm tefsirinin yazarı Kübreviyye tarikatının pîri Necmeddîn-i Kübrâ'nın talebesi, Kübrevî şeyhi ve müfessir Ebû Bekr Necmüddîn-i Dâye (ö. 654/1256)

SE433 Görse āṣārın eger **Necmü'd-dīn** / Kendi tefsirine eylerdi yemīn

necr [1] rendeleme doğrama

NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye açdı dehān / Ṭoldı neccār-ı **necr** ile cihān

nedem [2] pişmanlık

NE1812 Beẕlini ceybinden iden hem-çüyem / Çekmez o dūnān gibi ṣanki **nedem**
SE1053 Vardum üstād ḥużūrına o dem / Dilde ṣad tevbe vü ḫāṭırda **nedem**

nedāmet [5] yapılan iş veya davranışın sonucunda hayıflanma, pişman olma, pişmanlık

SE990 Odur ol ḥüzn ü **nedāmetler** hep / Gider evvelki olan şūr u şeġab
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol āvāre / Geldi bir pāre **nedāmet** yāre
SE1062 Biñ **nedāmetle** idüp nāle vü āh / Eyledüm tevbe-i nā-kerde günāh
SE2531 İtdiler ṣoñra **nedāmetle** fiġān / Ana baba güni idi o zamān
HE75 Odur her küştigīr-i ʿaşḳ-ı sermest / **Nedāmetler** ṣoñ ucı dest-ber-dest

nedīm [7] mecliste birlikte bulunulan kimse, sohbet edilen kimse, sohbet arkadaşı

NE205 Çıḳdı ise cānib-i Ṭūra Kelīm / Oldı nebī meclis-i ḫāṣṣa **nedīm**
NE1911 Masḫaralıḳ pāyesi ile **nedīm** / Kendin o cāhile ider her leʾīm
SE2082 Bir **nedīmi** var-ıdı maḥrem-i rāz / Ṣah Maḥmūd ile mānend-i Ayāz
SE2088 Līk bed-aṣl idi ẕātında **nedīm** / Ḥased ü buḫl-ıla olmışdı leʾīm
SE2094 Çün ṣabāḥ oldı yine geldi **nedīm** / Oldı hem-ṣoḥbet-i sulṭān-ı kerīm
SE2096 Güş idüp anı **nedīm-i** nādān / Olmadın vāḳıf-ı rāz-ı pinhān
SE2100 Şāh işitdi sözini vaḳtā kim / Oldı ikrām-ı **nedīme** nādim

nefʿ [3] fayda, çıkar, kâr

SE1829 Ādeme **nefʿ dür** insāniyyet / Menʿ olındı bize ruhbāniyyet
SE1830 ʿĀrdur **nefʿ den** olmaḳ ʿārī / Göre bu şeyḫ-i şefāʿat-kārı
SE2258 **Nefʿ i** de olmaz ise devletdür / Şerrini def büyük himmetdür

nefes [53]

1. soluk, ciğere alınıp verilen hava

S461 Muġannī üfür nāyı itme ferāġ / **Nefesle** uyansun söyünmüş çerāġ
S520 Gülū-yı şurāḫī gibi her **nefes** / Olur nāleme bāde feryād-res
S1383 Ne mümkün ki ʿömrü bula dest-res / Ḥabāb itse biñ kerre ḥabs-i **nefes**
S1539 **Nefes-vār** ola ey nevā-sāz-ı rāz / Ḳarār eylesün bu nevā-yı dırāz
S1561 Gele bir **nefes** kim gülū ola teng / O dem vire mirʾāt-ı āmāle jeng
S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / Ümīd ol ki āḫir **nefes** hū diyem
NE531 Bir **nefese** yoġ idi tāb u tüvān / Belki nefesden ṭutuşdurdı zebān
NE531 Bir nefese yoġ idi tāb u tüvān / Belki **nefesden** ṭutuşdurdı zebān
NE1031 İtmede peymāne pür olup şitāb / Bir **nefesi** ḳaldı miṣāl-i ḥabāb
NE1126 Bulmaġa ol dāʾireye dest-i res / Ya nefes-i pīr gerek ya **nefes**
NE1344 Ṣubḥ-ı ṣafā kim esse bād-ı ṣabā / Nefḥası olur **nefes-i** āşinā
NE1707 Sözleri cümle ḥükm-āmiz idi / Ḳavli müʾeṣṣir **nefesi** tīz idi
NE2305 Muṣṭalıḥı cāhilüñ olur girān / Bed **nefesin** naġmesi gibi hemān
SE952 Yā İlāhī kişi eylerse eger / Ṣoñ **nefes** böyle ṣafāyıla güzer
SE1588 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ki ṣafā-ḫīz oldı / **Nefesi** nāvek-i nebtīz oldı
SE2696 Bir nefes kim ide miḳdārınca / Dönmeye ṣoñ **nefese** varınca
SE2979 İdemez vaḳti tecāvüz bir kes / Ki ʿadedle alınur anda **nefes**
SE3467 Ṭoḳınursa **nefes-i** ʿuṣṣāḳa / Az zamanda yayılur āfāḳa
HH204 Dem-i ʿadli cihāna rāḥat-res / Ḳāleb-i ādeme miṣāl-i **nefes**
HH365 Nice itsün hevā-yı nefse heves / ʿĀşıḳa ḳalmayınca tāb-ı **nefes**
HH397 Yaʿni tāb-ı **nefesle** ʿāşıḳlar / İtmiş ol baḥri kişt-zār-ı şerer
HH746 Ḳaddi ḫam fikri ḫām ü kende-dehen / **Nefesi** bād-bīz-i dīk-i fiten
HH991 ʿUmḳına eylese heves bir kes / Nışfa varmazdı rismān-ı **nefes**

HH1764 Meger etbāʿ-ı şaḫneden bir kes / İtmiş ol yemmde sedd-i rāh-ı **nefes**
HH1954 Gördi kim ʿışḳ tāḳatin almış / Ten-i zārında bir **nefes** ḳalmış
HH2364 Bir nefes olmaya cüdā andan / Tā **nefes** müjde-res ola cāndan

2. himmet, dua

S75 Anuñ himmetinden alup bir **nefes** / Mesīḥ oldı her derde feryād-res
NE1170 İtmiş idi ḫusreve feyż-i **nefes** / Anuñ ile şuʿlelendürdi o ḫas
NE1439 Bulmaġ olur bir **nefes** ile vüṣūl / Bād-ı ṣabā gibi hemān yolda ol
NE1668 Nāye ki feyż-i dem-i ʿĪsā ider / Bir **nefes** ile anı iḥyā ider
NE2942 Himmet-i tecrīd ile ol bī-niyāz / Ṣubḥ-ṣıfat bul **nefes-i** zinde-sāz
SE215 İtdi mānende-i Ḫıżr ü ʿĪsā / Bir **nefesle** ikisin de iḥyā
SE531 Dil ü cān mürdesin itdi iḥyā / Bir **nefesde** o kelām-ı zībā
SE1431 Himmet erbābınuñ olsa **nefesi** / Bun deminde ide feryād-resi
SE3001 Didi ol zāhid-i pākize-sirişt / **Nefesüñ** var ola iy murġ-ı behişt
SE2873 Ẓāhir oldı dem-i ʿĪsā sende / Bi'llāh iy ḫāme **nefes** payende
SE2895 Şiʿrdür naġme-i nāzük-peyvend / **Nefese** göre olur ḳadri bülend

3. bir nefeslik kısa süre, kısa zaman, an

S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / Emān vir ġam-ı dehrden bir **nefes**
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u dem / Tehī ḳalmasun bir **nefes** cām-ı Cem
S1395 Çeküp her **nefes** sāġar-ı ʿişreti / El irdikçe fevt eyleme furṣatı
SE115 Cumʿada çünki cüvānı göremem / Bir **nefes** anda ṭurup oturamam
SE2712 Her **nefes** kim ḳıla dilden pertāb / Ola mānend-i ḥadeng-i pertāb
HH75 Bir **nefes** bunda rāḥat olmaḳ yoḳ / Köpri üzre iḳāmet olmaḳ yoḳ
HH666 Eylerüz bir **nefesde** cilve-künān / Kāf-tā-Kāf ʿālemi seyrān
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i kerīm / Bir **nefesde** miṣāl-i bād-ı nesīm
HH1226 Eglemezlerse bir **nefes** anı / Çıḳmaḳ üzre fiġān ile cānı
HH1831 Bir **nefes** terk-i cām ḳılmaz idi / Yıl geçer kendüsini bilmez idi
HH2048 Tā ki ayrılmaya bu cān tenden / Bir **nefes** olmayam cüdā senden
HH2364 Bir **nefes** olmaya cüdā andan / Tā nefes müjde-res ola cāndan
HH2365 Esdi nā-geh nesīm-i luṭf u kerem / Bir **nefesde** kenāra geldi o dem
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme zīb-i kenār / Bir **nefesde** nice dür-i şeh-vār
HE107 Uruc it bir **nefesde** nüh ḳıbāba / Nedür ġute saña birḳaç ḥabāba

4. rüzgar, esinti

HH1524 **Nefes-i** ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir dem içre sögündi şemʿ-i nücūm

nefes bulmak [1] canlanmak, var olmak

SE2898 Bula āḫir **nefes** ol ḫüsn-i hitām / Ḳoya naẓm içre muʿammā gibi nām

nefesi çıḳmamaḳ [1] canlılık emaresi göstermemek ‖ sesi çıkmamak

SE3048 **Çıḳmayup** muṭrıb u nāyın **nefesi** / Gizli idi çü kelām-ı nefsī

nefes-i pīr [3] velî bir kişinin himmeti

NE811 Gönlüm açıldı **nefes-i pīrden** / Bād-ı ṣabādan nitekim yāsemen
NE925 Hem-dem olanlar **nefes-i pīr** ile / Nice velāyet aça tedbīr ile
NE1126 Bulmaġa ol dā'ireye dest-i res / Ya **nefes-i pīr** gerek ya nefes

nefesini żāyiʿ itmek [1] nefesini ziyan etmek, boşuna uğraşmak

SE1600 **Nefesin żāyiʿ iden** nice nüfūs / Ötmesin yoḳ yire mānende-i kūs

nefes-i Raḥmān(ī) [2] Allah'ın yarattıklarını karşı ayrım yapmaksızın esirgemesi, rahmeti

SE4 Ṭutan ol şemme meşām-ı cānı / Ṭuya būy-ı **nefes-i Raḥmānı**
SE277 Esdi bād-ı **nefes-i Raḥmānī** / Gitdi cümle ḫücūb-ı ẓulmānī

nefes-i vāpesīn [1] son nefes

NE536 Baġ-ı bahār oldı ḫazāndan ḫazīn / İrdi ṣabāya **nefes-i vāpesīn**

nefes almaḳ [1] varlığını, canlılığını sürdürmek

NE3047 Olmuş idi gerdeni zerrāḳe-vār / Meyle **alurdı nefes** ol bāde-ḫār

nefesdār ola [1] "Çok yaşasın, var olsun!" anlamında dua ve temenni sözü

NE3105 Nāy-ı ḳalem eyledi dil-keş-nevā / Güş ḳılan didi **nefesdār** ola

nefes-dırāz [1] nefesi güçlü

HH1225 Gördiler ḫaste naḳl-i rāz ister / Ḳıṣṣa-ḫᵛān-ı **nefes-dırāz** ister

nefes eylemek/itmek [3] şifa vb. maksadıyla bir kimseye dua okumak ve üflemek

SE1430 **Nefes eylerse** eger himmet-ile / Uçururlar felege devlet-ile
SE2138 Gūyiyā nefḫa-i dil-cūy-ı nesīm / **Nefes itdügi** olurdı pür-sīm
SE2696 Bir **nefes** kim **ide** miḳdārınca / Dönmeye şoñ nefese varınca

nefes oġlı [2] Allah'ın emri ile Cebrail'in Hz. Meryem'e gelerek bir erkek çocuk dünyaya getireceğini müjdelemesi ve nefesinden üflemesi ile Hz. Meryem hiçbir erkekle teması

olmadan hamile kalmıştır. Bu telakkiden hareketle özellikle Bektaşilik ve Kızılbaşlık'ta bir velinin nazarı veya kullandığı sudan içmesiyle bir kadının gebe kalıp çocuk doğuracağına inanılmış ve bu doğan çocuk o velinin nefes oğlu veya nefes evladı olarak kabul edilmiştir.

SE1604 Kiẕbe her bengī ışıḳ kim ṭaldı / **Nefes oġlına** görmeli ḳaldı
SE2874 Cān-fezālıḳda o maġz-ı cānuñ / **Nefes oġlı** dirilür ʿİsānuñ

nefes ṭutmaḳ [1] nefes almadan durmak, susmak

S1470 İçürme aña bu meyüñ reşḥasın / **Nefes ṭut** ṭuyurma ṣaḳın nefḥasın

nefḫa [5] yayılan güzel koku

S4 Bu ne şīşe-i nīlī-i āsumān / Anuñ **nefḫa-i** ḳudretinden nişān
S1253 Hevā **nefḫasından** bunuñ pür-ḫurūş / Güneş reşḥasından anuñ curʿa-nūş
S1470 İçürme aña bu meyüñ reşḥasın / Nefes ṭut ṭuyurma ṣaḳın **nefḫasın**
SE278 **Nefḫa-i** şevḳ-ı viṣal oldı delīl / Ḳıldı rūşen yolını nūr-ı Celīl
SE2138 Güyiyā **nefḫa-i** dil-cūy-ı nesīm / Nefes itdügi olurdı pür-sīm

nefḫa [3] üfleme, can veren, ihya eden üfleme, diriltici nefes

NE1344 Ṣubḥ-ı ṣafā kim esse bād-ı ṣabā / **Nefḫası** olur nefes-i āşinā
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o cāy-ı fütūḥ / **Nefḫa** Mesīḥa-veş ider nefḥ-i rūḥ
SE248 Ḳopdı şevḳıla yirinden o kerīm / Nite kim **nefḫa-i** dil-cūy-ı nesīm

Nefḫatü'l-Ezhār [2] Hamse'nin ikinci mesnevisi

NE3107 Ḫaṭṭı reyāḥīn ile gülzārdur / Nāmı anuñ **Nefḫatü'l-Ezhārdur**
HH2749 Ṣaniyen oldı **Nefḫatü'l-Ezhār** / Pertev-i naḳş-ı Maṭlaʿü'l-Envār

nefḫ-i rūḥ [3] ruh üfleme, ruh verme

S975 Leb-i dil-ber itmiş aña **nefḫ-i rūḥ** / Taharrükdedür her ḥabāb-ı ṣabūḥ
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o cāy-ı fütūḥ / Nefḫa Mesīḥa-veş ider **nefḫ-i rūḥ**
HH1631 Kilki mānend-i ṣūr-ı İsrāfīl / **Nefḫ-i rūḥ** ide yazsa ṣūret-i fil

nefīr [3] genellikle savaşlarda işaret verme amacıyla çalınan boru şeklinde nefesli müzik aleti

S321 Baḥr u berde āheng idüp her dilīr / Döküldi naḳāre çalındı **nefīr**
NE75 Ḥamd livāsını ser-firāz idüp / Nāy-ı **nefīrüñle** ser-āġāz idüp
SE1796 Geldi kāfirde olan cümle esīr / Ḫargeh-i şāha gelüp ḳopdı **nefīr**

nefīr-i veġā [1] savaş borusu

S239 İdüp ḍarb uṣūl ile dil-keş nevā / Ney-i kilki ile **nefīr-i veġā**

nefīs [1] herkesçe beğenilen, hoşa giden, çok güzel

SE394 İtdi manẓūme-i pākin taḫmis / Dizdi ḥaḳḳā ki ʿaceb ʿıḳd-i **nefīs**

nefr [1] ürkerek kaçma‖cilve yapma, nazlanma

NE2149 Mekr-i zenān ile olup ṭurfe-kār / **Nefr-i** ḫar āḫir anı eyler ḥimār

nefret [2] tiksinti, iğrenme

NE2183 ʿAṣrda seḫḥāḳalaruñ keşreti / ʿĀlemüñ oldı sebeb-i **nefreti**
NE2490 Olsa eger ʿāzim-i ifsād-ı beyn / **Nefret** ile ayrılalar Ferḳadeyn

nefret itmek [1] tiksinmek, iğrenmek

NE1646 **Nefret idüp** daġdaġa-i ḫalḳdan / Ṭaşra gelür dāmuña dalaḳdan
SE3175 Laʿnet ol kāra hezārān laʿnet / Ki **ide** ḳahbeler andan **nefret**

nefs [71] hayvanî hayat, insandaki hayvanlık; şehvete ve yemek içmek gibi maddî ihtiyaçlara olan doğal eğilim; insanın kötü, beğenilmeyen, hayvani arzuları; huy, fiil ve zaaflarının merkezi

S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u teni / Zebūn avladı **nefs-i** ẓālim beni
NE140 İtmek içün ʿasker-i **nefsi** tebāh / Ḳıldı bu saḥrāda anı rū-berāh
NE160 Ḥayf degil mi bu ki ʿaḳl-ı selīm / Vesvese-i **nefs** ile olup saḳīm
NE182 Seg gibi **nefsin** ki işi kīnedür / Aña uyup bunca ḫırıldı nedür
NE429 Kāfir-i **nefs** eyleye mi hiç ziyān / Biz nice ḫünkāra ḳuluz gör hemān
NE431 Budur ümīdim ki o sulṭān-ı dīn / **Nefs-i** cihādına da ola muʿīn
NE963 Bī-taʿb-ı **nefs** u belā beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme şeh-i Cem celāl
NE1398 Ey ki ḳılup ḳahr ile teẕlīl-i **nefs** / İtmek uman faẕl ile tekmīl-i **nefs**
NE2123 Āh ki bu **nefs-i** ḫabīṣ ü hevā / Oldılar insana görünmez belā
NE2124 **Nefs-i** bed itmekde bize mekr ü fen / ʿĀḳil iseñ ḳaç yüri bed nefsden
NE2124 Nefs-i bed itmekde bize mekr ü fen / ʿĀḳil iseñ ḳaç yüri bed **nefsden**
NE2176 Anuñ ile nicesi ṣabr idemez / ʿİffet ile **nefsine** cebr idemez
NE2180 **Nefsi** ṭoḳuz dirler efendi zenüñ / Ḥırşını fikr eyle zen-i tāzenüñ
NE2182 Cānına yanıncaya dek ide cebr / Fikr ide **nefsinde** güç olmaz mı ṣabr
NE2187 Daġdaġa-i **nefsini** telyīn ider / Āteşini āb ile teskīn ider

NE2192 İtme Ḫudāyā bizi **nefse** esīr / Nefsüñ olur fitnesi āfāḳ-gīr
NE2192 İtme Ḫudāyā bizi nefse esīr / **Nefsüñ** olur fitnesi āfāḳ-gīr
NE2385 İy **nefsüñ** bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı Şüreyḥ
NE2401 İy seg **nefsine** hevādār olan / Ḳurbet-i iblīsi ṭaleb-kār olan
NE2417 Ol ki olup tābiʿ-i **nefs** ü hevā / İstedügün eyleye ṣubḥ u mesā
NE2420 Şehvet olur ādeme **nefsinde** şūm / Nefse uyan oldı cehūl ü ẓalūm
NE2423 Līk iden **nefs** ü hevā-yı zebūn / Rütbe ile ṣınf-ı melekden füzūn
NE2426 Kāfir-i **nefse** şu ki tutsaġ olur / Ḫūk-ṣıfat pāyeli alçāġ olur
NE2433 Fısḳ olıcaḳ vaḳtine ḥāzır olur / ʿArṣada **nefsiyle** bahādır olur
NE2459 Var idi bir cām-ı hevā ile mest / **Nefsine** maġlūb ḫar-ı zen-perest
NE2460 Ḥādisesi **nefsine** ṭaḳmış zimām / İstedügi yere çekerdi müdām
NE2726 Yaʿni tavınca soġuyup vaḳt-i kār / Fitne-i **nefsine** olan dest-yār
NE2740 Yoḳ yere telvīs-i benān eyleme / **Nefsüñe** irḫā-yı ʿinān eyleme
NE2833 Māra döner **nefs** ile cāhil müdām / Aña ġıdā semm-i helāhil müdām
NE2835 Taʿma ḳavi sāz-ı cevāriḥ olur / **Nefs-i** ḫabiṣ ālet-i cāriḥ olur
NE2836 Şehvet ider ādeme şöyle hücūm / Kim unudur ḫaşyeti **nefs-i** ẓalūm
NE2837 Nefsini öldürmege şām u seḥer / Ādem olur kim telef-i **nefs** ider
NE2838 Tābiʿ-i **nefs** olmadadur merd ü zen / Her biri ḳurmaḳla aña bir düzen
NE2908 Vuṣlasını ḳavrayup eyler niyāz / Ejder-i **nefsine** olur fitne-sāz
NE3048 Bulsa ṣurāḥīye ḳaçan dest-res / Almaz idi sözine zen-āsā **nefs**
SE74 Olmasa rāyiż-i taḳdīrine rām / Bād-pā-yı **nefs** olmazdı be-kām
SE145 Saña maʿlūm Ḫudaya ki benüm / Rūz u şeb **nefsüme** budur suḫenüm
SE170 Olmadı **nefs-i** bed-endīş-i cehūl / Ḳābil-i sikke-i tamġā-yı ḳabūl
SE478 **Nefse** bunuñ gibi āfet olmaz / Ādeme böyle riyāżet olmaz
SE599 Cismi tezyīn cemāl-ile olur / **Nefsi** tekmīl kemāl-ile olur
SE633 Raḥmet ol ʿālime kim ola kerīm / Eyleye tezkiye-i **nefs-i** selīm
SE739 Eyledikçe ġalebe **nefs-i** leʿīm / Sālim eyler kişiye ṭabʿ-ı selīm
SE801 Eyledim tezkiye-i **nefs-i** leʿīm / Ġalebe ḳıldı aña ṭabʿ-ı selīm
SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen **nefse** şeref / Ġayra el açmaya mānend-i şadef
SE993 **Nefs-i** ḫāyin-ṣıfāta virme vücūd / Ḫāne-i ṣabra anuñla ḳoma od
SE1005 İtme ol ġoncaya zūr u sitemi / **Nefse** ʿarż eyle saña ḫoş gele mi
SE1040 Seg-i **nefs** eyledi ḥayvāniyyet / Ne ʿacep işlere itdüñ niyyet
SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp **nefs** ü hevā / ʿİffetüñ dāyiresin raḫne bula
SE1602 ʿĀdetā **nefsi** daḫı ola telef / Ḫānedānında ḳala būmı ḫalef
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede berr-i ʿArab / Oldı **nefsi** de leb ol maġz-ı ṭarab
SE2523 İy bilen **nefs** ü nevāyı düşmen / Ḫaşmuña eyle tedārük erken
SE2524 Ḳahr-ıla **nefsüñi** teẕlīl idegör / Ruḥuñ ādabını tekmīl idegör
SE2525 Kārı **nefsüñ** ki müenneṣlikdür / İnḳıyād aña muḫanneṣlikdür
SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup ḳāniʿdür / **Nefs-i** zen ḫılḳat ü ḫū ṭāmiʿdür
SE2529 **Nefs** kim mūcib-i ẕillet oldı / Ādeme bāʿiṣ-i ẕillet oldı
SE2548 Yeder ol ʿuẓv-i ḫabīsüñle seni / Ḳapı ḳapı iledür **nefs-i** denī
SE2594 Līk şol şarṭıladur vaṣla rıżā / Ola mehcūr-ı ebed **nefs** ü hevā
SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān **nefs-i** daġal / Şarṭ-ı fāsıd gibi mensūḫ ʿamel
SE2614 Gūş idince süḫan ser-tā-ser / **Nefse** ḫoş geldi müʿeṣṣir sözler
SE2633 Eyledi **nefs-i** denī ṭabʿ-ı leʿīm / Menzilüm cennet-iken ḳaʿr-ı caḥīm
SE2634 Ḥaşre dek eyler-isem terk-i hevā / Olmaya **nefsüme** göñlümce cezā
SE2678 İtdi ol demde ki baña düşnām / **Nefse** teʿṣīri degil cāy-ı kelām
SE2679 Belki mümted olıcaḳ ṣoñra cezā / Ḥaẓẓ-ı **nefs** ola derūnde peydā
SE3048 Çıḳmayup muṭrıb u nāyın nefesi / Gizli idi çü kelām-ı **nefsī**
SE3198 Oldı çün pey-rev-i **nefs-i** maġbūn / Fāsidüñ öte ucıdur melʿūn
SE3209 Telef-i **nefs** ider āḫir sürerek / Var durur ḫāşılı çoḳ öldürecek
SE3346 Hemser-i **nefs-i** bed-endīş ü leʾīm / Nefs oġlıdur anuñ diyü raḥīm
SE3346 Hemser-i nefs-i bed-endīş ü leʾīm / **Nefs** oġlıdur anuñ diyü raḥīm
SE3364 Olup andan yaña hep laḳlaḳa-zen / Ḫoş gelür **nefsine** ʿaḳlınca süḫan
HH328 Vire meydān idince **nefsini** künd / Ola günbed-zenān-ı tevsen-i tünd
HH365 Nice itsün hevā-yı **nefse** heves / ʿĀşıḳa ḳalmayınca tāb-ı nefes

nefs-i emmāre [2] nefsin yedi mertebesinden en alt derecesi. Bu mertebede nefis insana kötülükleri, günahı, şehveti emreder ve kişi her türlü günahı pişmanlık duymadan işleyebilir.

SE1452 **Nefs-i emmāre** ʿaceb ejderdür / Żabṭ iden anı dil-āver erdür
HH363 ازه از غام انفله مارين / **Nefs-i emmāre** bile mikdārın

nefsāniyyet [1] insanda nefse ait arzu, istek ve zaaflardan meydana gelen benlik

SE1029 Ol perī eyledi şeyṭāniyyet / Ḥareket eyledi **nefsāniyyet**

nefs atına binmek [2] nefsin arzularını yerine getirmek, nefse uymak

SE1000 Ṭaladup ḫāre o gül pīreheni / Yürü **nefs atına bindürme** anı

SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl ṣabrı ʿinān / **Bindi nefs atına** şeyṭāna uyan

nefse uymaḳ [10] arzu ve ihtiraslarına uyarak yapmaması gerekeni yapmak, zaaflarına esir olmak

NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ izʿānına / **Nefse uyup** ḳaṣd ide öz cānına
NE2191 **Nefse uyup** ḳullanur anlar köcek / Merdek olur anlara uyup māʿek
NE2420 Şehvet olur ādeme nefsinde şūm / **Nefse uyan** oldı cehūl ü ẓalūm
NE2626 **Nefse uyan** fācire-i bī-neng ü nām / Kendüye ʿışḳ adını itdi ḫırām
NE2676 **Nefse uyup** ikiniz ey nā-bekār / Oldı zinā eyledügüñ āşikār
NE2721 Ey ki **uyup nefs-i** habīşe müdām / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u şām
NE2725 **Nefse uyup** dāʾim olan ḫār u zār / Mühmel ü bednām u siyeh rūzgār
NE2828 **Nefse uyup** eyleme ten perveri / Cismüñ olur başḳa ḥükūmetleri
SE995 **Nefse uyma** ṣaḳın ādemlikdür / Düşine ḫayf cehennemlikdür
SE2192 Götürürler yapışup dāmāna / **Nefse uydum** diyerek meydāna

nefsini bilmek [1] bir kimsenin kendi öz varlığını ve kişiliğini tanıması

SE2111 **Nefsini bilmege** saʿy itdi ḫavāş / Sen daḫı saʿy ḳılup fitneyi baş

nefsini köreltmek [1] canının istediği bir şeyden az da olsa tadıp arzusunu kısmen tatmin etmek

SE2553 **Nefsüñi körelmeg**-içün maḫẓā / Düşme her cāha miṣāl-i aʿmā

nefsini öldürmek [3] kötü huylarını ve beşeri isteklerini yenmek, zaaflarından vaz geçmek

NE2837 **Nefsini öldürmege** şām u seḥer / Ādem olur kim telef-i nefs ider
SE884 **Öldürüp nefsini** tā bula felāḥ / Mevt için cān çekişür ehl-i ṣalāḥ
SE3208 İdüp ibrām ile yārı bī-zār / **Nefsin öldürmek** için cāna ḳıyar

nefy [1] sürgün etme, inkâr etme; [tas.] dünyevî arzuları ortadan kaldırma

NE1554 **Nefy** ile çün terk-i ḳuyūd eyleye / Mevt ile iṣbāt-ı vücūd eyleye

ne ġam [1] gam değil, sıkıntı, dert değil anlamında söz

S924 **Ne ġam** şīşede ḳalmasa bādesi / Ḫuma ṭayanur mest-i üftādesi

nehār [12] gündüz, gün

S391 Bu günden virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider rezmi bezm ile leyl ü **nehār**
S915 Ḳanı sāḳiyā ol ḫum-ı māyedār / O naḳd-i revānı yine ḳıl **nehār**
S1102 Ḳodı şemʿini ḳaṣr-ı çarḫa **nehār** / Olur şuʿlesi cāmdan āşikār
S1377 Bahār u ḫazānı degil ber-ḳarār / Zamāne televvünde leyl ü **nehār**
NE93 Zāyiçe-bend-i ḫaṭ-ı taḳvīm-i pār / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i tār u **nehār**
NE1250 Ḳalbi olup kāse-i fevvāre-vār / Ġarḳa-i envār idi leyl ü **nehār**
NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi leyl ü **nehār** / Ṭurma gömer ölüsün ol türbedār
SE657 "Erinī" diye görüp leyl ü **nehār** / Ḳaldı kūh üzre ümīd ü dīdār
SE2494 Ṭayy-ı rāh eyleyerek leyi ü **nehār** / Eyledi menzil-i maḳṣūda güẓār
SE2681 Ne reva ṣāyim olup vaḳt-i **nehār** / Bāde-i nāb-ıla itmek iftār
HH3 Mühre-gerdān-ı ḫall-i sīm-i **nehār** / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i berḳ-i bahar
HH874 Luṭfı mānende-i seḥāb-ı bahār / Ḳahrı süzende-i rivāḳ-ı **nehār**

ne ḫaṭā [3] hata, kusur değil, beis olmaz anlamında söz

SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke yasaġ / Güle baḳsa **ne ḫaṭā** bülbül-i bāġ
SE2736 İller itdi bize ḫāżır ḫalvā / Biz daḫı ġayr için itsek **ne ḫaṭā**
HH767 **Ne ḫaṭā** ile aña eyle ḫiṭāb / Ne ḫitāb eylese vir aña cevāb

nehb ṣalmaḳ [1] yağmalamak, talan etmek

S258 **Ṣalup nehbi** Baḥr-ı siyāha nehīb / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb

nehcāl {yaḫcāl} [1] kışın buzun depolandığı ve yazın saklandığı büyük çukur, büyük buz kütlesi

NE2520 Ḳaṣṣası çün kūze-i ġassāl idi / Ḳarnı ise ḳubbe-i **nehcāl** idi

neheng [10] timsah

NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde **neheng** açdı dehen saçdı nār
NE1608 Ne sefer-i baḥr ne zevraḳ ne ceng / Kendüyi atdı ḳaraya ol **neheng**
SE2853 Yem-i mevvāc-ı şufūfı dem-i ceng / Yardı geçdi nice kerre o **neheng**
SE2980 Bī-mededdür bu yem-i nīlī reng / Ki görinmez gelicek anda **neheng**
HH974 Beline deñlü bürd-i nīli-reng / Nışfa-dek şanki yutmış anı **neheng**
HH1025 Hep **neheng** idi reh-nümūnı anuñ / Çāh-ı mārān idi derūnı anuñ
HH1039 Her taraf bir **neheng-i** ejder dem / Şuʿle-i çeşmi şemʿ-i rāh-ı ʿadem
HH2320 Eylemiş ol **neheng-i** bī-pervā / Cayını çaḳ miyāne-i deryā
HH2634 Her ṭarafdan atıldı ṭob u tüfeng / Çatdılar birbirine iki **neheng**
HH2645 Ṣaldılar baḥra āḫir iki **neheng** / İtdiler baḥr-ı çeşm-i düşmene teng

nehīb [4] yağmacı, çapulcu

S258 Ṣalup nehbi Baḥr-ı siyāha **nehīb** / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb
NE884 Ḳahrı eger ḳāfa ṣalarsa **nehīb** / Ola nigūn-sār çü ḳāf-ı rakīb
SE1759 Gelerek ol iki deryā-yı **nehīb** / Oldı mābeynleri ḫayli ḳarīb
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele ṣaldı çeşm-i cāna **nehīb**

nehr [5] büyük akarsu, ırmak

NE1285 **Nehr-i** cinān olmasa ger rū-nümā / Gökşu yeter aña muʿādil saña
HH735 **Nehre-dek** ḥükm iderdi Saʿdīler / Şimdiden şoñra oḳıma baña ẓafer
HH1759 Cūylar anda **nehr-i** cennetvār / İtdi tefsīr-i taḥtaha el-enhār
HH1917 Feyż-i idrārı **nehr-i** sāʾyil idi / Tīġ-i ḳahrı ʿażāb-ı nāzil idi
HH2386 Çekdi ḳandilli köşke perde seḥāb / Kehkeşān **nehr-i** Gökşudan pür-āb

nehreyn [1] iki nehir

SE669 Meşrebi mevrid-i **nehreyn** oldı / Ḥikmeti mecmaʿ-i baḥreyn oldı

nehrü'l-leben [2] süt nehri, süt akan nehir

SE230 Nūrile ʿarşa-i şeb māl-ā-māl / Ṭaşdı **nehrü'l-leben** ḫuld-misāl
SE2340 Şehd ü şekker gibi pür-leẓẓetsin / Taze **nehrü'l-leben-i** cennetsin

ne ışşı [1] ne fayda

S384 **Ne ışşı** belā gelse tedbīrden / Ḳażā tīridür ḳavs-i taḳdīrden

nekāt {nikāt} [1] anlaşılması güç kavram ve anlamlar, nükteler

NE1797 Nuḳtededür fikr-i daḳīḳ-i **nekāt** / Ḥīle-i şerʿiyye-i devr-i zekāt

nekbā [1] ters esen rüzgar ‖ felaket, bela

SE1154 Oldı insāna delīl-i **nekbā** / Fikr-i bī-hūde vü zāʿid sevdā

nekbet [7] talihsizlik, felaket, bela

SE1152 Lik idbār iricek bī-mühlet / **Nekbete** munḳalib olur devlet
SE2066 Yoḳlasāñ böyle olan bī-ḫıredi / Bāʿiş-i **nekbet** olupdur ḥasedi
SE2067 Ḥased ü buḫl ʿaceb ʿilletdür / Derd-i ḥasret maraż-ı **nekbetdür**
SE2171 Düşicek **nekbete** mānend-i ḫazān / Ṣolar egnindeki gülgūn ḳaftān
SE2184 Müslime lāzım olan ʿiffetdür / Terk-i ʿiffet sebeb-i **nekbetdür**
SE3150 Bilinür düzdi müzaḫref ṣanʿat / Ki düşer üstine züll ü **nekbet**
SE3154 Seriḳa şāʿire de **nekbetdür** / Çoġı cerrār-ı denī-himmetdür

nekbet-me'āb [1] talihsiz, felaketzede

NE1919 Gönli büyük müflis-i ʿālī-cenāb / Zuʿmı yerinde şeh-i **nekbet-me'āb**

nekebāt [1] talihsizlikler, felaketler, belalar

SE1213 Ḫaşm ola ṣāḥib-i ʿilm ü ʿamele / **Nekebāt** ü kekezāt u cehele

nem [4]

1. su buharı, rutubet

S1341 Hevādan kim **nem** ḳapdı berg-i giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan ṣubḥgāh
HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her ān / Ebrden **nem** ḳapardı şāh-ı cihān

2. gözdeki hafif yaşlık, gözyaşı

SE2559 Cām-veş dīdede **nem** sīnede tāb / Pür-hevā kelle nümūdār-ı ḥabāb

nemnāk [3] nemli, ıslak

S1321 Yine ḫāki **nemnāk** olup gülşenüñ / Fenā virdi şimşīrine sūsenüñ
NE2820 Ṣuṣada ol perdeleri çāk olan / Dāmeni ālūde vü **nemnāk** olan
SE1356 Naʿra ḳıldı yaḳasın çāk itdi / Ḫākini eşk-ile **nemnāk** itdi

nemā [1] çoğalma, artma; gelişme

SE1457 Bu ticāretde ne kim ola **nemā** / Bir periye virelüm rūy-nümā

nemed [7] abdallar ve çobanların giydikleri kolsuz keçe palto, keçe

S330 Zer üsküflü keçeyle Bektāşiyān / **Nemedden** idüp mihre āyīne-dān
S504 Riyā ile aña **nemeddür** şiʿār / Derūnı mükedderdür āyīne-vār
S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek cilvegāh / **Nemed** içre āyīne-i yaḫ tebāh
NE2941 Sīmsiz olmaġ ile köhne **nemed** / Fāriġ olur ṣāḥibi itdükde red
SE153 Geyse derviş **nemedden** efser / Farḳ ile ola fenāsı ser-ber
SE154 Yiyeler sille bir elden āḫir / **Nemed-i** köhne vü tāc-ı fāḫir
SE3248 Pīç ü tāb idüp aña urdı leked / Sürüdi balçıġa mānend-i **nemed**

nemek [9] tuz

S548 Kef iẓhār idüp ṭurma gerdāndur / O sūde **nemek** bu nemek-dāndur
S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe virür ṣafā / Bulur cām gūyā **nemekle** cilā
S1010 Riʿāyet idüp ḥaḳḳ-ı nān u **nemek** / O pīrüñ rıżāsın gözetmek gerek
S1495 **Nemek** ṣaçalı hāmem ehl-i süḫan / Çekildi mey-i naẓm-ı ḫamriyyeden
NE1047 Didi ki ol çeşmi ḫarāmī ġazāl / Nān u **nemek** ḥaḳḳını itsün ḥelāl
NE1293 Gerçi Fırāt āb-ı şeker-vārdur / Bunda veli ḫayli **nemekvardur**

NE1334 Ol **nemekin** baḥr ile rūşen-fezā / Yir yüzüne dīde-i behcet-fezā
SE2878 Sözdür ol niʿmet-i ḫān-ı melekī / Ki anuñ vezn-ile ḳonmış **nemeki**
HH482 Ḥāsılı cemʿ olup ḫıṣāl-i melek / Her işe rükn idi her aşa **nemek**

nemek-dān [2] tuzluk

S548 Kef iẓhār idüp ṭurma gerdāndur / O sūde nemek bu **nemek-dāndur**
S833 Ṣunup sāḳiyā laʿl-i ḫandānuñı / Meẓāḳ ehline vir **nemek-dānuñı**

nemek-pāşlıḳ itmek [1] tuz basmak ‖ acıyı, üzüntüyü artırmak

NE576 Zaḫm-ı ġam **itdi nemek-pāşlıḳ** / Ḳıldı tesellī ile yoldāşlıḳ

nemmāl {nimāl} [2] karıncalar

NE1211 Güneşe irişmişdi milḥden zevāl / Āḫir anuñ ayaġın aldı **nemmāl**

nemmāl [2] dedikoducu, ara bozucu kimse

NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına bulup zevāl / Ḫalḳ gömüp ṭaşlayalar çün **nemmāl**

Nemrūd [2] Hz. İbrâhim döneminde tevhid inancının karşısındaki siyasal otoriteyi simgeleyen, Hz. İbrâhim'i ateşe attıran ve Bâbil'in kurucusu olduğu söylenen hükümdar

S846 Gül-i neşveye nār-ı **Nemrūddur** / Dile āteş-i dāġ-ı Mehbūddur
NE1212 Peşşe gibi kerem-i zaʿīfü'l-vücūd / Āteş-i **Nemrūdı** ider ḳara dūd

neng [2] üm, şan, şöhret

S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü **neng** / Gedā naḫl-i bostān-ı şāhīye seng
NE2875 Sen de fakīrāne gözet **neng** ü nām / Eyleme taklīd-i ekābir müdām

ner(re) [10] erkek

S858 ʿAceb mi dinilse aña şīr ü **ner** / Ḳılur mest ü medhūş-ı ġurrende **ner**
NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet vire / Şīr-i **nerüñ** vara gözine gire
NE2210 Yaʿni zeġan gibi olup ḫaşleti / Māde vü **ner** olmaġ idi ʿādeti
SE1186 Pençe-i şīr-i **nere** ḳarşu vara / Ḫātem-i devleti elden çıḳara
SE1493 Ḳul ide ʿafvı ḫaṭā-kerdeleri / Bend ide dil gibi bir şīr-i **neri**
SE2502 Mādiyān-ıla nice tevsen-i **ner** / Oynayup cümle çulın yırtmışlar
SE2862 Bulmayup ḫasmı yerinde āḫir / Döndi ol **nerre** hizebr-i ḳāhir
SE3145 Gāv-ı dihḳāne ḫıyānet naẓarı / Gürbeden bed-ter ider şīr-i **neri**
SE3432 Neylesin şīr-i **ner** āhū-beresin / Çifti kendüye münāsib arasın
HH1041 **Nerre** dīvi iderdi tīġı helāk / Erresi taḫta-ı sipihri dü-çāk

nerre-şīr [5] erkek aslan

S205 Göñüllü yazup şalsa mānend-i pars / Görünmez ḳaçar **nerre-şīrān-ı** Fars
S277 O zencīr ile **nerre-şīr-i** veġā / Çekinür göge ya mehīb ejdehā
S447 Ne arar o ṣaḥrāda mūr-ı ḫakīr / Ki naḫcīrgāh eyleye **nerre-şīr**
S857 İder mest-i üftādeyi şaḫne-gīr / Eger rūbeh içse olur **nerre-şīr**
HH1423 Gördi bir **nerre-şīr-i** tünd-i dijem / Kejdüm-i zehr-nāki ejder dem

nerd-bān, nerdübān [7] merdiven

S45 Görüp minberi bu dil-i pür-melāl / İder meykede **nerdübānın** ḫayāl
S280 Olup zīn-i zerrīni taḫt-ı revān / Rikābı iki yañadan **nerdübān**
NE686 Meykede ṭāḳında olan **nerdübān** / Baña yeter pāye-i ʿizzet hemān
NE2367 Maḥkeme bābında dir aña hemān / İşte eşek işte begüm **nerd-bān**
HH1447 **Nerdübān-ı** şuʿāʿı çekdi felek / Revzen-i āfitābı yapdı melek
HH2225 **Nerdübān** üzre ḫūn olup seyyāl / Baġladı mevci heyʾet-i selsāl
HE6 Bu nārın dūd-ı pīçānın ʿıyān it / Sipihre pāye **nerdübān** it

ne revā [11] reva mıdır?, uygun değildir

SE148 **Ne revā** şemʿ-i hüdāyı ḳoyasın / Ṭıfl-ı nādān gibi zılla uyasun
SE587 Didi bir ʿāşıḳ-ı bī-bāki aña / **Ne revā** cān-ı ʿazīze bu cefā
SE1008 **Ne revā** ʿuẓv-ı ḫabīsüñ büyüye / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı ḳoya
SE1204 **Ne revā** bir iki baṭṭal ü şaḳī / Māl için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı
SE1216 **Ne revā** anlara himmet ideler / Ḫākimü'l-vaḳt-i şerīʿat ideler
SE2279 Ḳuvvet-i ḳahire bu ḥadde iken / **Ne revā** olmaya berkende diken
SE2296 **Ne revā** cevr ü ḫuşūnetle müdām / Olasın ḫār-ı cefā gibi be-nām
SE2370 **Ne revādur** olasın kelb-i ʿaḳūr / İde gördükçe cihān ḫalḳı nüfūr
SE2681 **Ne reva** ṣāyim olup vaḳt-i nehār / Bāde-i nāb-ıla itmek iftār
SE3264 **Ne revā** bezme gele böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf
HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı kemāl / **Ne revā** cāyüñ ola deşt ü cibāl

nergis [14]

1. lale gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi

NE502 Ṭamladı gūyā ki bu tāḳ-ı fenā / Kāse ḳodı **nergis** ü gül cā-be-cā
NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile yayarız ṭāġ / **Nergis** ü gül her yaña zerrīn-çerāġ
NE1589 Aldı çerāġın bir iki der-be-der / **Nergis-i** gülzārı telef ḳıldılar

NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı hūş / **Nergis** ü gül gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2977 **Nergis** ile ḫulle-i zer-tār idi / Ṣarı yataḳ bāliş-i zer-kār idi
SE341 Lâle vü **nergis** ü gül āmāde / Her biri çaḳ olıcaḳ üftāde
SE2077 Kāsesin eyledi pür dürr-i şemīn / Şāh-ı **nergis** gibi biñ ḫāk-nişīn
SE2141 Körler ṭutar-iken elde ʿaṣā / Açılurdı gözi **nergis-āsā**
SE3332 Eşk-i çeşm-ile idüp ḫākini ter / Bitdi üstinde o dem **nergisler**
HH2189 Gördi ol āfitāb-ı pür-tābı / **Nergis-i** gülden aldı sīr-ābı

2. göz

NE250 Gerçi ki **nergisleri** pür-ḫˇāb idi / Ḳalbi velī ġonca-i pür-tāb idi
NE1505 Ḫākde ten lebüñ açıḳ **nergisī** / Her birisi yer yüzinüñ gözcisi
HH2652 Bir gice fikr ile olup bī-tāb / **Nergis-i** dīde oldı ġonca-ı ḫˇāb
HH2696 İde ḫurşīd-i ʿātifet īşrāḳ / **Nergisin** aça māliş-i eşfāḳ

Nerīmān [1] Şehnâme'de adı geçen (Sam'ın babası, Zal'ın dedesi), klâsik Türk şiirinde kahrmanlık ve yiğitlik sembolü olarak anılan bir şahsiyet

SE1929 Destesi gürz-i **Nerīmān** kendi / Şekl-i ḳanṭār ile baṭman kendi

nerm [8] yumuşak, mülayim

S1165 O şemʿ-i dil-fürūz olup kelle germ / Dili seng-i ḫārā iken ola **nerm**
NE662 Bütler olup şemʿ-ṣıfat gele germ / Diller olur ṣaʿṣaʿa-i meyle **nerm**
NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı üsti **nerm** / Serper anuñ ile içine āb-ı germ
SE2249 Ṭutalum nāzik ü **nerm** ola süḫan / Ḳocınur lā-cerem andan düşmen
SE2475 Luṭf-ı **nermi** ile vaḳt-i tek ü dev / Oldı mānende-i mihr-pertev
SE3423 Ṭabʿı nāzük süḫan-ı **nermi** ḫarīr / Ṣūret-i dil-keşi güya taṣvīr
HH1393 Līk rām itmeyüp anı ibrām / Olmadı **nerm** māh-ı sīm-endām
HH2574 Āteşin meyle bezm germ-ā-germ / Şemʿ-veş oldı seng-diller **nerm**

nerm eylemek/itmek/ḳılmaḳ [9] yumuşatmak

NE1983 Vaʿẕ u naṣīḥatle **ḳılup** ḫalḳı **nerm** / Ḥāşılı hengāmeyi itmişdi germ
NE2552 Āh-ı ciger-süzını germ eyledi / Şemʿ-sıfat gönlüni **nerm eyledi**
NE3030 Puḫte ile ḫāṭırını **nerm ider** / Yaʿni ki derilmek içün nerm ider
NE3030 Puḫte ile ḫāṭırını nerm ider / Yaʿni ki derilmek içün **nerm ider**
SE1968 **Nerm idüp** şīri şarāb-ı bāde / Ḳahraman olsa ider kün-dāde
HH450 Ehl-i ʿışḳa virür tesellīler / Dil-i sengīn-i yārı **nerm eyler**
HH1271 **Nerm idüp** misk-i sūde-veş ḫākin / Ḳılsun āmāde şafḥa-ı pākin
HH2284 Sūz-ı sīne ki çarḫı germ eyler / Dil-i pūlād-ı yārı **nerm eyler**
HH2584 Meclisi tāb-ı bāde germ itdi / Dil-i pūlād-ı yārı **nerm itdi**

nerm-rūluḳ [1] yumuşak yüzlülük

SE2277 Gül gibi ḫandeye destur ammā / **Nerm-rūluḳ** ḳılıca oldı ḫaṭā

nerrād [2] güzel tavla oynayan kimse, tavla ustası

S1261 Gülüñ pulların dizdi **nerrād-ı** ṣubḥ / Yine oynar altun ile bād-ı ṣubḥ
HH1369 Viririn aña baḳmaḳ ile müdām / Zār-ı **nerrādveş** nice aḥkām

nesaḳ [2] tertip, nizam

SE204 İtdi ol neyyir-i iʿcāz-ı **nesaḳ** / Bir hilāl-ile meh-i bedri dü-şaḳ

neseb [7] soy sop, baba soyu, şecere

NE948 Ḫaṭṭa-i aʿdādan o vālā **neseb** / İtdi bir oḳ atımı menzil-i ṭaleb
SE628 Şeref-i ʿilme **nesebden** bu yiter / Küfv olur Zühre de olsa duḫter
SE728 Ḳalmadı şekki **nesebde** anuñ / Oldı ḫayrü'l-ḫalefi ābānuñ
SE1151 Baḳma hīç aṣl u **neseble** māla / Kimse ḳarşı ḳoyamaz iḳbāla
SE1455 Ḥadden efzūn-ter ola müktesebi / Ḥasebi ẓāhir ü ṭāhir **nesebi**
SE1692 **Nesebi** gibi müzaḫref ḫasebi / Ẓulm-ıla laʿnet idi müktesebi
HH2511 Her biri ehl-i ḫarbe ser-defter / Birbirinden **nesebde** bālā-ter

nesek-āmuz {nüsük-āmūz} [2] Allah'a gerektiği gibi ibadet etmeyi öğreten

NE1194 Ey **nesek-āmūz-ı** serāy-ı cihān / Nāẓır-ı aḥvāl-verā-yı cihān
NE1195 Ey **nesek-āmuz-ı** ḫıred pīş-gān / Zābıṭa bend ḥikem-i endīşe-gān

nesīm [12] hafif ve lâtif rüzgâr, meltem, esinti

S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı **nesīm** / Yere urdı elvāḥını ṣan Kelīm
NE293 İtdi şevābit feleginden güẓār / Hem-çü **nesīm** ü ṭaraf-ı lāle-zār
NE1465 Ġonca-veş ol nāme bulunca vuṣūl / Açmış anı dest-i **nesīm-i** ḳabūl
NE1714 Beẓl ü niṣār ile miṣāl-i **nesīm** / Aça dür-i ḫabbını dest-i kerīm
NE2634 Maḫşeri bād ile şaḳın ey **nesīm** / Zelzeletü'ssāʿati şeyʾin ʿaẓīm
SE32 Medd-i memdūdı zülāl-i Tesnīm / Mevc-i dendānesi āṣār-ı **nesīm**
SE248 Ḳopdı şevḳıla yirinden o kerīm / Nite kim nefḥa-i dil-cūy-ı **nesīm**
SE1100 Olmadı ḫāʿil aña heft iḳlīm / Cümle devr eyledi mānend-i **nesīm**
SE2138 Gūyiyā nefḥa-i dil-cūy-ı **nesīm** / Nefes itdügi olurdı pür-sīm

HH884 İtdi mā'-i İlāhi ile **nesīm** / Ġonce-i zanbaḳı sebīke-i sīm
HH1058 Geldi bāzārdan o pīr-i kerīm / Bir nefesde miṣāl-i bād-ı **nesīm**
HH2365 Esdi nā-geh **nesīm-i** luṭf u kerem / Bir nefesde kenāra geldi o dem

nesīm-i bīdārī [1] uyanıklık rüzgarı, uyandıran rüzgar
HH2685 Esdi nā-geh **nesīm-i bīdārī** / İrdi feyż-i ʿināyet-i Bārī

nesīm-i ibsān [1] güzellik rüzgarı
HH2374 Ḳande bilsün **nesīm-i iḥsānı** / Görmeyenler semüm-ı hicrānı

nesīm-i ṣabā [1] sabâ rüzgarı
S442 Virür cām-ı mey-i ḥāletin verd-i ter / **Nesīm-i ṣabā** hūd muḥarrik yeter

nesīm-i ṣafā [1] safa rüzgarı, gönül şenliği, eğlence
S400 İrüp nā-gehān bir **nesīm-i ṣafā** / Ruḫ-ı şevḳden oldı bürḳaʿ-rübā

nesīm-i ṣubḥ [1] sabah rüzgarı
HH2653 Esdi nā-geh **nesīm-i ṣubḥ-ı** ümīd / Oldı dīnün şuʿāʿı nūrı bedīd

nesīm-i şimāl [1] kuzeyden esen rüzgar, Kuzey rüzgarı
HH965 Gāhī güstāḫi-i **nesīm-i şimāl** / Fuṭāyı açdı berg-i ġonce-miṣāl

Nesīmī [1] Hurûfîliği ile tanınan mutasavvıf şair, Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-hak" sözünü söylediği için derisi yüzülerek idam edilmiştir. Tanıkta bu bağlamda anılmıştır.
S1473 **Nesīmīveş** itme anı āşikār / Çıḳarmasun şaḳın postdan nāfe-vār

nesl [4] sülale, soy
S116 Bu yetmez mi taʿrīfe ol serveri / Mü'ebbed ḳıla **nesl-i** Peyġamberi
S218 Ṣalup **nesl-i** ʿOṣmānīye zīb ü fer / Şeref virdi ol rişteye bu güher
NE102 Deste-ger-i mühre-i püşt-i peder / Rişte-keş-i gevher-i **nesl-i** beşer
SE313 **Nesli** çaḳ Ādeme dek ser-tā-pā / Zīver-i devlet-i dīn ü dünyā

nesne [13]

1. şey
NE781 Ḫayli dem idi iki **nesne** baña / Daġdaġa virürdi ṣabāḥ u mesā
NE3152 Bunca ṭebayiʿ ki olur muḫtelif / Żıdd ile her **nesne** olur münkeşif
SE523 Ḳaṣr-ı İslām kim oldı vālā / Oldı beş **nesnenüñ** üstine binā
SE714 Ṣāf-iken ḳalbi kederden her ān / Aña üç **nesne** virürdi ḫalecān
SE2650 Ġırra olup ʿameline ṭayanur / Ḫaḳ yanında anı bir **nesne** ṣanur
SE2798 Keşrete baḳma ki ṣoñı yoḳdur / Ḫaḳḳuñ az **nesnede** luṭfı çoḳdur
HH2269 Müteselli olup bu mertebeden / Hiç bir **nesne** istemezdüm ben

2. bir şey
SE2940 **Nesne** yoḳ hergiz öñinde illā / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā
SE2962 Kim ṣavar luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / **Nesne** yoḳ elde rıżādan ġayrı
SE3131 **Nesne** fevt olmaz a iy şāh-ı cihān / Devletüñde var-iken daḫı zamān
SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i ibrāma ʿinān / **Nesne** fevt olmaz a öldüñ mi hemān
HH1391 **Nesneye** ḳādir olmayan nā-şād / Düşürür dāma eyleyüp dāmād
HH1823 Tesliyetsiz ḳarar ḳılmaz idi / Ḳıṣṣa ister **nesne** bilmez idi

neşāt [2] sevinçli, şen ve şad olma, keyif; yiyip içip eğlenme yoluyla hoş vakit geçirme
SE1941 Yapdı esbāb-ı **neşāṭı** ferrāş / Oldılar şevḳ-ıla üftān-ı firāş
HH1605 ʿĀşıḳ oynında şāh-zāde ile / Beg olurdı **neşāt-ı** bāde ile

neş'e [1] keyif, sevinç, neşat
SE883 Kime kim rehber olup nūr-ı hüdā / İde bu **neş'ede** taḥṣīl-i fenā

neşf itmek [2] sızmak, (mürekkep için) kağıda işlemek
S1319 Meger **neşf idüp** noḳṭa-i zerd-i verd / Bütün ṣafḥa-i ālını itdi zerd
NE3167 **Neşf ide** evrāḳa midād-ı raḳam / Yürüdügünce geçe pāy-ı ḳalem

neşr [2] dağıtma, yayma
NE1115 Kāmil iken ḫazret-i Mollā-yı Rūm / Eyler idi şiʿr ile **neşr-i** ʿulūm
HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı ʿömri ola dühūr / **Neşr-i** ʿadl ide tā zamān-ı nüşūr

neşr itmek [1] yaymak, saçmak
S1471 Bu meyden alup şemme her verd-i ter / Açar tāzelikde anı **neşr ider**

neşr [1] manzum olmayan yazı, düz yazı
S1531 Ṭokunmaya bu silk-i pür-gevhere / Şu kim **neşr** ide naẓmını tel ḳıra

nesr [2]

1. akbaba, kerkes, kartal
S1391 Çoḳ eglenmez āḫir cezāsın bulur / Bunuñ **nesri** ġāyet ziyān-kār olur

2. Kuzeyde bulunan, Nesr-i tâir ve Nesr-i vâkiʿ adlı takımyıldızlar, bâşe-i felek

NE362 Çarḫa irüp bayrak-ı cünbüş-künān / Eyledi çāḳ **nesri** felekden remān

nesr-i vāḳiʿ [2] Güney yönünde görülen parlak yıldız

S1390 Bu vīrāne bir ḫane-i şūmdur / Ṭuran **nesr-i vāḳiʿ** degil būmdur

HH214 Eylese devlet ile ʿazm-i şikār / **Nesr-i vāḳiʿ** düşerdi şeb-pere-vār

nesrīn [1] Yaban gülü, Ağustos gülü, Mısır gülü, Van gülü gibi isimler alan bir cins gül

NE537 Hem-ser olup renkde **nesrīn** ü gül / Lāle şaçıldı yere çün dürd-i mül

nessāc [1] dokumacı, çulha

HH36 Eyledüñ ey Kerīm-i bende-nevāz / Ebri **nessāc** ü māhı naḳş-endāz

neşter [3] cerrahların kesmek ve yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak, bisturi

NE593 Vāʿiẓ-i şehrüñ de sözi bir belā / Her sözi bir **neşter-i** tīr-i cefā

SE2361 Gāh olur **neşter-i** nebtīz-i cefā / Gāh olur merhem-i rāḥat-baḫşa

SE2363 Cümlenüñ **neşteri** ammā dildür / Dilde zehr olmayıcaḳ kabildür

neşve [16]

1. neşe, sevinç, keyif

S821 Bahār oldı sāḳī ṭolunsun şarāb / Bitürsün gül-i **neşve** ol āfitāb

S846 Gül-i **neşveye** nār-ı Nemrūddur / Dile āteş-i dāğ-ı Mehbūddur

S859 Eger **neşvesin** bulsa gerdūn-ı dūn / İde şevr-i gerdūnesin ser-nigūn

S1178 Çıḳar **neşvesi** başuña gül gibi / Alur ʿaḳluñı aḳ ḳaranfil gibi

NE660 Ġam ile ider **neşvesi** merdāne cenk / Ebr-i siyāh ile miṣāl-i pelenk

SE2551 Tāb-ı şehvetle olur lā-yaʿḳil / **Neşve-i** şevḳ-ıla olsan ḳanzil

2. hafif sarhoşluk, çakır keyif olma hali

S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u ḳahr / Virür **neşve** elbette tiryāk ü zehr

S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı ʿıyş-ı ṭarab / İde **neşve-i** meyle iḥyā-yı şeb

S1486 Bulur nūş iden **neşve-i** cāvidān / Ola feyż alan ʿārife nūş-ı cān

NE664 Meydür o hoş **neşve-i** ferḫunde-zāt / Sırr-ı Felāṭun-ı ḫum-ı Sumenāt

NE987 ʿIşḳ-ı dili sāġar-ı mīnā ider / **Neşvede** yekmürdī-i ṣahbā ider

SE1292 ʿÖmr-i ẕıl **neşve-i** mey gibi revān / Münʿadim oldı ḥaḳīḳatde hemān

SE966 Dīdedür ʿışḳa viren **neşve-i** mül / Ḳatlanur görmeyicek çünki göñül

3. bazı ilâhî hallerin insanda uyandırdığı manevi zevk, bast ve üns hali

S30 Meger **neşve-i** ʿışḳ ḥālet vire / Edāsına Allāh ḳuvvet vire

NE1218 **Neşve-i** vaḥy ile ḳılup naḫli zār / Eyledi sermest ṣıfat-ı bī-ḳarār

NE1620 Cüz-i ḳavī **neşve-i** ḥikmet odur / Aṣl-ı hüdā-yı rükn-i ʿibādet odur

neşvedār [1] neşeli, keyifli

NE709 Ben de o feyż ile olup **neşvedār** / Lücce-i şevḳ oldı dil-i bī-ḳarār

neşve-nāk [2] neşeli, keyifli

S908 Filizzātı n'eyler dil-i **neşve-nāk** / Yeter aña kibrīṭ-i aḥmer o tāk

S1245 Olup sāġar-ı mihr ile **neşve-nāk** / Çıḳardı nesi varsa ceybinde ḫāk

netīce-peẕīr [1] son bulmuş, sona ermiş

HH920 Seyr idüp bu muḳaddemātı vezīr / Bildi ʿışḳ olduġın **netīce-peẕīr**

neʿūẕ [1] "Allah'a sığındık." anlamında Arapça "neʿūẕu bi'l-lāh" sözünün kısaltılmış hali

NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ dir **neʿūẕ** / Vehm ile oḳur bir iki ḳulʾeʿūẕ

nev [22] yeni, taze

S529 Söz aç yine vaṣf-ı **nev** ü köhneden / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i beden

S639 Ḥişār-ı **nev** ile odur şehre bend / Zihi şehr-i zībā zihī şehr-i bend

S640 Ḥişār-ı **nev** ol sīmden ḳubbedür / Girībān-ı baḥre gümüş tügmedür

S1342 Ḫazān faşlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı **nev** şaldı köhne bahār

S1393 Diker māh-ı **nev** anuñ içün nişān / Dökündilidür miʿber-i keh-keşān

S1515 Bir olur mı üstād ile pey-revi / Meyüñ bir midür köhnesiyle **nevi**

S1522 Bunuñ cāy-ı miṣṭarla sürḫı hemān / Virür zaḫm-ı dīrīn ü **nevden** nişān

NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı **nev** āfāḳa lemʿ / Ol gice dīvāra yapuşdurdı şemʿ

NE2954 Gāh ṭutılur meh-i şeb-rev- miṣāl / Māh-ı **nev-āsā** çıḳarırlar düvāl

SE709 Devleti şāhid-i ʿadle mīʿād / Reʾsi tārīḫ-i **nev-i** rüşd ü sedād

SE1469 Bedr olup māh-i **nev-i** iḳbāli / ʿĀḳıbet oldı mübarek fālı

SE1518 Geydürüp gül gibi bir ḫilʿat-ı **nev** / Yeñiden anı ḳul itdi Ḫusrev

SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i eyyām / Devrini sāl-i **nev-i** fitne-i ʿām

SE3125 Senglāḫı dem idüp maʿden-i lāl / Meh-i **nev** oldı şafaḳda her naʿl

HH31 Meh-i **nev** ḥalḳa-ı muṭabbaḳadur / Yediger sebʿa-i muʿallaḳadur
HH154 Meh-i **nev** naʿl aña kevākīb mīḥ / Güş-ı ser-tīzi ḫançer-i Mirrīḥ
HH406 Ḫum-ı feyż açdı pīr-i çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı **nev** ʿalāmet aña
HH429 Didi luṭf ile eyleyüp iḳbāl / Ey nihāl-i **nev-i** ḥadīḳa-yı bāl
HH679 Geçdi ol ḥāl ile nice eyyām / Döndi māh-ı **neve** o bedr-i temām
HH1269 Yeñi ṭarḥ içre köhneler n'eyler / Bāġ-ı **nevde** ḳurı şecer n'eyler
HH1548 Māh-ı **nevle** sipihr-i nūrānī / Oldı bābında kefş-gerdānı
HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı şafaḳ / Meh-i **nev** çarḫa aṣdıġum zevraḳ

nevʿ [1] cins, tür

SE2770 ʿAmelī oldı dü **nev'e** ḳısmet / Ġażabiyye biri biri şehvet

nevʿ-i beşer, nevʿ-i insān [4] insanlar, insan türü

NE2410 Līk yine ġayret-i **nevʿ-i beşer** / Olmaya Mevlā-yı ḥaḳīḳi ḳader
SE2109 ʿAḳldur cevheri **nevʿ-i beşerüñ** / Ṣabr-ımış yüzi suyı ol güherüñ
SE2769 Naẓaruñ merciʿi ʿilm ü ʿirfān / Ki odur cevher-i **nevʿ-i insān**
SE2882 **Nevʿ-i insān** ki ser-efrāz oldı / Ġayrıdan nuṭḳ-ıla mümtāz oldı

nevā [16] ses, seda; makam, ahenk, nağme

S20 **Nevā-yı** ney-i ʿışḳı yanında pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i mest
S239 İdüp ḍarb uṣūl ile dil-keş **nevā** / Ney-i kilki ile nefīr-i veġā
S412 Ṭuyılur **nevā-yı** hezār ile bāġ / Olur şuʿlesi reh-nümā-yı çerāġ
S528 Ney-i kilküñ eyle **nevāsın** dügāh / Açılsun iki ḳalʿa ẕikrine rāh
S586 Deler lüccenüñ baġrını ol **nevā** / Gelür raḳṣa girdāblar cā-be-cā
S587 İder Gülşenīler **nevā-yı** ġarīb / Olur gülşen-i şoḥbete ʿandelīb
S752 Muġannī ne ṭurursun eyle **nevā** / Bizi sāḥil-i şevḳa çekdi hevā
S1075 Ḳoma muṭribā sāzı eyle **nevā** / Bize şun fürū-dāşı itme cefā
S1434 Ne baş aġrısıdur semāʿ-ı **nevā** / Virür daġdaġa fikrüñe dāʾimā
S1493 İdüp naḳş-ı ṭarh-ı nev-āyīn perend / Nevāyī-veş itdüm **nevāyı** bülend
S1539 Nefes-vār ola ey nevā-sāz-ı rāz / Ḳarār eylesün bu **nevā-yı** dırāz
NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı bahār / Buldı fena berḳ ü **nevā** tengbār
NE752 Sen de **nevā** ile bir āvāze şal / Ṭarz-ı nev-āyīn-i **nevā** yi miṣāl
SE971 Dāmen-i pīri ṭutup şām u seḥer / Yaḳañı dest-i **nevādan** ḳurtar
SE1013 Bir iki mürġ-i gülistān-ı şafā / Eyledi fasl-ı cüvānīde **nevā**
SE2523 İy bilen nefs ü **nevāyı** düşmen / Ḫaşmuña eyle tedārük erken

nevā-sāz [5] nağme düzen, hânende, mutrip

S1539 Nefes-vār ola ey **nevā-sāz-ı** rāz / Ḳarār eylesün bu nevā-yı dırāz
NE284 Diñdi **nevā-sāz-ı** süvüm encümen / Yaʿni ki ḫavf eyledi tel ḳırmadan
NE1081 Sīneñe santūr-ı **nevā-sāzdur** / Naġmeleri perdeder-i rāzdır
NE1943 Ḥulle-i cennet ise de cāme-ḫāb / Sāz ü **nevā-sāz** idemez meyl-i nāb
HH2406 ʿIşḳ destānınuñ **nevā-sāzı** / İtdi āġāz-ı kıṣṣa-perdāzī

nevā virmek [1] makam vermek, bir usulde çalmak

S1483 **Virüp** nāyuña Fāryābī **nevā** / Yeter eyledüñ güne güne şadā

nevādir-perdāz [1] az bulunur şeyler söyleyen, nadireler düzen

SE1016 Her biri oldı **nevādir-perdāz** / Cümle mazmūnı velī nāz ü niyāz

nevāl [6] bahşiş, bağış, ihsan

S24 Ṣalup reşḥa-i cūdan ol bī-zevāl / İder murġ u māhı ġarḳ-ı **nevāl**
S173 Ḳalemle bilinmez o feyż-i **nevāl** / Benānıyla taʿdād-ı yāran muḥāl
NE1477 İtdi ol eşnāda meger ittişāl / Sāḥile bir keştī-i deryā **nevāl**
NE1993 Çarḫ virür iken ki dürli **nevāl** / Yine cefāsına tahammül muḥāl
SE2307 Olsa ẕātında eger feyż-i **nevāl** / Ḫayr ider güle güle mihr-miṣāl
NE320 Ḫān-ı **nevālinden** idüp kām-bīn / Daʿvet-i ʿām itdi o sulṭān-ı dīn

nevāl-i cennet [1] cennet nimetleri

SE3369 Ḫāhiş-āmāde müretteb niʿmet / Müteʿākib çü **nevāl-i cennet**

ne var [10] şaşılır mı, ne çıkar

S181 Aña dinse miʿrāc-ı müʾmin **ne var** / Yeter şāhidi minber ile menār
S486 Helākin görüp ʿīd idersem **ne var** / Bulur şanurın şīşesi inkisār
S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi **ne var** / Ki sāḥilde şu ḳullesidür ḥışār
S736 Teberrük ṭarīḳ ile itsem **ne var** / O gül-desteyi revnaḳ-ı ḫarzār
S1034 Aña keşti-i Nūḥ dirsem **ne var** / Ki çekmiş ḳaraya anı rūzgār
NE268 Hāk-i rehi eyledi sermāyedār / Müşk-i terāzūsı dinilse **ne var**
NE1324 Tīġ ile māhīleri var kūh-vār / Ṭursa boġazına muhītin **ne var**
NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i hevā / Ola **ne var** uçḳur saña dām-ı belā
SE924 Dir idüm olsa **ne var** luṭf-ı Ḫudā / Baña bildürse anı icmālā
SE2514 Başlayup tesliyeye didi **ne var** / Vāşıṭa çünki ola kār-güẕār

nev-ʿarūs [8] yeni gelin

S131 Ne şeb vesme-i **nev-ʿarūs-ı** hilāl / Ne şeb pençe-i mihre ḫınnā-miṣāl
SE639 **Nev-ʿarūs-ı** süḫan-ı pür-ḥikmet / Buldı kilk-ile bu resme ṣūret
SE1438 **Nev-ʿarūs-ı** tutuḳ-ı milke dilā / Oldı tīġ āyine-i rūy-nümā
SE1464 **Nev-ʿarūs-ı** ṭuṭuḳ-i devletdür / Duḫter-i ḫaclegeh-i milketdür
SE2473 Reng-i ḫınnā vü nezāketle hemān / **Nev-ʿarūs** idi o raḫṣ-ı raḫṣān
SE2885 **Nev-ʿarūsān-ı** maʿānīye cihāz / Cāme-i lafẓ-ı pesendīde-ṭırāz
SE3454 Yaraşur olsa bu mensūce-i rāz / **Nev-ʿarūs-ı** süḫana pāy-endāz
HH249 Bikr-i fikrin ki **nev-ʿarūs** itdi / Ḫāme pīşinde ḫāk-būs itdi

nev-āşiyān [1] yeni ev, yeni yuva

HH136 Beyża-ı cirm-i meh ʿayān oldı / Şekl-i māh-ı **nev-āşiyān** oldı

Nevāyī [3] Klasik Çağatay edebiyatının tesirleri Osmanlı edebiyatı sahasında da devam etmiş en büyük şairi; devlet adamı Ali Şir Nevâî (ö. 906/1501)

S1493 İdüp naḳş-ı ṭarh-ı nev-āyīn perend / **Nevāyī-veş** itdüm nevāyı bülend
NE752 Sen de nevā ile bir āvāze ṣal / Ṭarz-ı nev-āyīn-i **Nevāyi** miṣāl
SE393 Oldı ol gence **Nevāyī** de revān / Eyleyüp peyrevī-i üstādān

nev-āyīn [2] yeni biçimde, yeni üslupta yapılmış olan

S1493 İdüp naḳş-ı ṭarh-ı **nev-āyīn** perend / Nevāyī-veş itdüm nevāyı bülend
NE752 Sen de nevā ile bir āvāze ṣal / Ṭarz-ı **nev-āyīn-i** Nevāyi miṣāl

nevāz(iş) [5] okşama, iltifat etme, gönül alma

S248 Silüp berfi itdi **nevāziş** bahār / Açıldı dil-i ġonca gitdi ġubār
S1092 **Nevāzişle** sāz-ı ṭarab muṭribā / Olur nāz-perverd-i ẕevḳ u ṣafā
NE644 Demdür eyā nāy-ı **nevāz-ı** ḳalem / Eyle biraz bezme münāsib naġem
HH600 Ḳıldı bir bir muṣāfaha eşrāf / Oldı maẓhar **nevāzişe** eṭrāf
HH2043 ʿĀşıḳun göñlüni alup ele yār / Gitdi dilden **nevāziş** ile ġubār

nev-bahār [7] ilkbahar

S13 Seḥāb-ı sefīdi ḳılup penbe-vār / İder riştesinden ḫulel **nev-bahār**
S245 İdüp ʿasker-i ḫusrev-i **nev-bahār** / Yelān-ı şeh-i Behmen itdi firār
S406 Ḫuṣūṣā irüp mevsim-i **nev-bahār** / Yerüñ ola nüzhet-serā-yı ḥişār
S1326 Pür ola mı peymāne-i **nev-bahār** / Yoruldı fiġān eylemekden hezār
S1380 Daḫı sebz iken **nev-bahār-ı** ümīd / Ḳaranfil gibi mūyı olur sefīd
NE1276 Ḫūr ile ġılmāna çeken işṭār / Mīve uman bī-meded-i **nevbahār**
HH371 Bize yetmez mi günbed-i laʿli / **Nev-bahār** olsa ergevān naḫli

nev-bāve [2] yeni, taze

SE700 Ḫāmil-i mīve-i **nev-bāve-şıfat** / Bir iki günde bulursa rifʿat
HH305 Eyledi telḫ-kām sāġar-ı ġam / Ẕevḳ-i **nev-bāve-i** nihāl-i ḳalem

nev-ber [2] turfanda meyve veya sebze

SE509 Līk mānende-i serv ü şimşād / **Nev-ber-i** faẓldan oldı āzād
HH2540 Şāḫ-ı **nev-berde** miyve bār-ı girān / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş çevgān

nev-beste [2] (mûsikî için) yeni bestelenmiş

S238 Muġannī el ur naḳş-ı **nev-besteye** / Anuñla ʿilāc it dil-ḫasteye
S734 Ṣalup ṣūret-i **nev-beste** gülzārına / Bu ebyātı naḳş itdi dīvānına

nevbet [4]

1. sıra, sırayla görülen iş

SE1325 Ḫāṣılı ġayrıya furṣat virmez / Ẓulmde kimseye **nevbet** virmez
SE2966 Şu ki inṣaf ide ehl-i dildür / Her kişi **nevbetine** ḳayildür

2. resmî yerlerde belirli zamanlarda çalınan bando, mızıka, mehter

NE2923 Bir aradan **nevbet-i** cüyī-miṣāl / Ġulġuleden ṭoldı yemīn ü şimāl
HH1825 **Nevbet-i** naẓm-ı dürr-i efsāne / Degdi çün Laʿlī-i suḫan-dāna

nevbet degmek [7] sırası gelmek

S751 Yürüt zevraḳı **degdi nevbet** saña / Ne eylersen eyle icāzāt saña
HH1112 Çünki Behzāda **degdi nevbet-i** tīġ / Ḳopdı nā-gāh bir fiġān-ı dirīġ
HH1221 Anlar efsāneden varup ḫˇāba / **Degdi nevbet** bu zār u bī-tāba
HH1743 Ber-ṭaraf oldı kār-ı şeh-zāde / **Degdi nevbet** edīb-i nā-şāde
HH1786 Geçdi şeh-zāde mesned-i pedere / **Degdi nevbet** o şāh-ı tāc-vere
HH1839 **Degmeyüp** derd-mende **nevbet-i** ʿışḳ / Aralıḳ virmiş idi dārbet-i ʿışḳ
HH2405 İtdi aḥbābı tesliyet vāfir / **Degdi nevbet** Seḥābīye āḫir

nevbet gelmek [1] sırası gelmek

SE496 Dönerek luʿbet-i çarḫ-ı devlet / **Geldi** Behrāma da çünki **nevbet**

nevbet irmek [1] sırası gelmek

NE2569 **Nevbet irince** iki evlilere / Başladılar nāle vü veylīlere

nevbet urmaḳ [1] çalınmak, nevbet çalmak ‖ zamanı, sırası gelmek

S632 Seḥer ṭablın **urdukça nevbet** zamān / Virür cāna girdāb-ı ġamdan emān

nevbet-zen eylemek [1] belirlenmiş olan zamanın geldiğini bildiren; nöbet davulu, borusu çalmak

S525 Muġannī meded aldı ġaflet beni / Göñül burcına **eyle nevbet-zeni**

nev-birişte [1] yeni kızartılmış, yeni kızarmış

S1300 Güneş beyża-i **nev-birişte-mişāl** / Anuñ pāre-i ẓarfı sulḥ u hilāl

nev-cevān [12] genç, delikanlı

S219 Şu demler ki ḫan Aḥmed-i **nev-cevān** / Ḳoyup taḫtını itdi ʿazm-i cinān

S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i zāl-ı zamān / Şarāb-ı kühen sāḳī-i **nev-cevān**

S827 Meded öldük ey sāḳī-i **nev-cevān** / Elüñde degil mi o mühr-i emān

S1140 Virür sūz-ı dil aña tāb u tüvān / Olur ʿışḳ ile pīr iken **nev-cevān**

S1355 Atar ḳar ṭopın **nev-cevānlar** yine / Şaḳındı gümüş şavlecānlar yine

HH662 Ḳādirüm şalmaġa cihāna fiten / N**ev-cevānum** beni ne şanduñ sen

HH1106 Yād-ı maḥbūb-ı **nev-cevān** itdi / Ölilere ḳatup figān itdi

HH1203 Çün şeref buldı maḳdemi ile serīr / İtdi Behzād-ı **nev-cevānı** vezīr

HH1235 Kendüsi **nev-cevān-ı** endek-sāl / Vükelā pīr-i ḫānḳāh-ı ḍalāl

HH1280 **Nev-cevān-ı** ḳavī dil ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki ṣāf dānişi pāk

HH1333 Ḫāneden çıḳdı bir gözi āhū / Yaʿni bir **nev-cevān-ı** müşgīn-mū

HH1506 Ol cevān-baḫtı çün vezīr itdi / Reşk çoḳ **nev-cevānı** pīr itdi

nev-devlet [1] mevki ve servete yeni kavuşup bunu hazmedememiş, sonradan görme

NE1961 Her biri **nev-devlet** ü köhne-keçel / Eskiden iş tāzeligi mübteẕel

nev-heves [1] yeni başladığı işe büyük bir hevesle sarılan, bir işte yeni olan, acemi

SE423 Ol ki maġrūr-ı kedū-yi dildür / Kūdek-i **nev-heves-i** sāḥildür

neverd [2] gezen, dolaşan

NE691 Ḳāf ile şalar metāʿ-ı şafā / Rāh-ı **neverdān-ı** tarīḳ-i vefā

HH2720 Cūy-ı şaḥrā **neverd-i** ʿışḳ ü cünūn / Çünki deryāya irdi buldı sükūn

neverdīde [1] gezmiş, dolaşmış

S308 ʿAmelden ḳalup yaʿni dendān-ı tīġ / **Neverdīde** oldı simāṭ-ı dirīġ

nevḥager [1] ölü için para ile tutularak yas ettirilen kimse, yasçı, ağlayıcı

SE2498 Kefçe vü tābesinüñ elleri boş / Megesi **nevḥager-i** mürde-i mūş

Nevʿī [2] divan şairi ve âlim, Nev'îzâde Atâyî'nin babası Yahyâ Nev'î Efendi (ö.1007/1599)

SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün **Nevʿiyā** dünyā evin ehl-i fenā yerdi

HH423 Şāh-i maʿnī-sipāh-ı faẓl-penāh / Yaʿnī **Nevʿī** Efendi

nevk [8] uç, sivri uç

S456 Olur **nevk-i** tīr-i süḫanda eşer / Aña āb virdikçe ḫūn-ı ciger

NE189 **Nevk-i** dü-şaḳḳuñla olursun müdām / Şukḳa ṭırāzende-i meydān-ı kām

NE2222 Zümre-şikāf-ı kes-i ḫūnīn ciger / Kim daḫı **nevkinden** anuñ ḳan ṭamar

SE408 Kāviş-i nāḫun-ı endīşe ile / Belki **nevk-i** ḳalem-i tīşe ile

SE637 Eyleyüp **nevki** yaraġın enbīḳ / İtmiş icrāy-ı zülāl-i taḥḳīḳ

SE1917 **Nevk-i** tīr-i müjesi cānānuñ / Oynadı çaḳ cigerinde anuñ

SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ merd-i hüner / **Nevk-i** tīġi cigerinde oynar

HH2124 **Nevk-i** müjgānı tīr-i zehr-ālūd / Ḥoḳḳa-ı laʿli merhem-i bih-būd

nevkebī {nev gibi} [1] bkz. 'nev' md.

NE1484 İtdi meh-i **nevkebī** ḳaddini lām / Virdi tevāżuʿ ile ʿazīze selām

nev-mīd [2] ümitsiz, çaresiz

SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile cāndan **nevmīd** / Āyinesini ṭutdı aña verd-i sefīd

NE367 Çetr-i sefīdī seḥer-i **nev-mīd** / Oldı ṭınābı aña ḫayṭ-ı sefīd

nev-niḫāl [1] taze fidan, filiz ‖ köken, kaynak

HH1243 Şāh kim **nev-niḫāl-i** devlet ola / Ġonce-veş perdegī-i ʿiffet ola

nevred [1] gezen, dolaşan, kat eden

NE203 Tāc-ı ṭırāzende-i levlākdür / Rāh-ı **nevred-i** ser-eflākdür

nevres(te) [2] yeni yetişen, genç

SE2116 Taze şāḫı ki eger bād-ı şimāl / Ḳad çeker dil-ber-i **nevreste-mişāl**

HH674 Ṭıfl-ı **nevres** olunca vāḳıf-ı ḥāl / Ditredi bāddan mişāl-i nihāl

nevrūz [2] yeni gün, baharın ilk günü

S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı **nevrūz-ı** bāġ / Şeh-i ʿışḳa gūyā dil-i dāġ dāġ

HH291 Rūz-ı **nevrūz** irüp saʿādetle / Geldi şāh-ı bahār devletle

nevrūzī [1] yeni güne ait, nevruza ait

HH384 Gelse ebr-i kebūd-ı **nevrūzī** / Pür-cilā saḳfın ide fīrūzī

nev-sāle [2] yaşı küçük olan, genç

SE3088 Kiẕbi terk it zen-i muḥtāle gibi / Ḫulfı ḳo gūdek-i **nev-sāle** gibi

SE1219 Veled-i ṣāliḥ-i **nev-sāleleri** / Meʿak ü mużhıḳ ü gevsāleleri

nev-sefer [1] ilk olarak yolculuğa çıkan

NE1057 ʿĀḳıbet ol **nev-sefer-i** rāh-ı cān / Eyledi īmān ile cānın revān

nev-sikke [1] yeni basılmış madeni para ‖ değerli, rayiç

HH2767 Cevher-i maʿden-i maʿārifdür / Cümle **nev-sikke-i** leṭāyifdür

nev-şüküfte [1] (çiçek için) yeni açılmış

HH1299 El ṣalup ehl-i ʿayşa berg-i şecer / Göz ḳıpar **nev-şüküfte** ʿabherler

nev-ẓuhūr [1] yeni ortaya çıkmış, yeni çıkma

HH1577 Oldı ol **nev-ẓuhūr-ı** mülk-i cemāl / Taḫt-ı dilde şeh-i be-istiḳbāl

nev-ẓuhūrāne [1] yeni ortaya çıkarak

SE1182 Yürüdi feṭḥ iderek baḥr ü beri / **Nev-ẓuhūrāne** çü mihr-i seḥeri

ney [15] kamış. Ayrıca bkz. 'nāy' md.

S20 Nevā-yı **ney-i** ʿışḳı yanında pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i mest

S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i **ney** / Ser-i ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey

S334 Yeşil bayraġ ile **ney-i** nīzeler / Yeşil berg ile ney-şekerdür meger

S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı maḥbūb u mey / Ḫiṭābāt-ı sāḳī muġannī vü **ney**

S755 Bulunmazsa āvāze-i **ney** saña / Münebbih yeter ġulġul-i mey saña

S1050 Muġannī getür nāvdān-ı **neyi** / Terāzūdan aşurdı sāḳī meyi

S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān bilür teşneler / **Ney-i** zerd altun oluḳdur meger

S1060 O **ney** tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki iñler yürür çaḳ bulunca ḳarār

S1061 Nedür muṭribā **neyde** bu naġmeler / Egerçi hep aġzuñdan alur ṣatar

S1062 **Ney** olmasa ḥālüñ olurdı ḫarāb / İçürmezdi hiç kimse ḫumdan şarāb

S1090 Nedür muṭribā **neyde** bu nāleler / Ki zaḫmına el degse efġān ider

S1091 Öper biri laʿlüñ biri der-kenār / Nedür çeng ü **neyde** bu feryād ü zār

S1097 Görüp münḥasif bedr-i ʿıyşı hemān / Muġannī vü ceng ü **ney** eyler fiġān

NE1689 Şevḳ-ı derūn ile hemān **ney** gibi / Düşdüm ayaġına anuñ mey gibi

HH1955 **Ney** gibi dāġı zaḫm-kārıdur / Sīne-ifgār u kārı zārīdur

ney-i hālī [1] içi boş kamış

HE43 **Ney-i hālī** iken bu kilk-i sertīz / Çıḳarur şekkerin ṭabʿ-ı güher-rīz

ney-i kilk [3] kamış kalem, kalem

S239 İdüp ḍarb uṣūl ile dil-keş nevā / **Ney-i kilki** ile nefīr-i veġā

S528 **Ney-i kilküñ** eyle nevāsın dügāh / Açılsun iki ḳalʿa ẕikrine rāh

S1525 Ṣarīr-i **ney-i kilk** olup ḫoş-nevā / Şikāfıyla ider bu deñlü ṣadā

neyistān [2] kamışlık, sazlık

S585 Gehī Mevlevīler ki seyrān ider / Gelüp ol kenārı **neyistān** ider

NE1286 Gökṣu olup dīde-i rūşen-dilān / İki yanında müjesi **neysitān**

ney-pāre [1] kamış parçası

HE45 Olur **ney-pāre-i** ḫāme şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ ister ammā ey dil-i zār

ney-şeker [1] kamış şekeri

S334 Yeşil bayraġ ile ney-i nīzeler / Yeşil berg ile **ney-şekerdür** meger

ne yazılsa gelecekdür başa [1] "İnsanın başına ezelde takdir edilen şeyler gelir, insan kaderini yaşar" anlamında ve bugünkü kullanımı "Başa yazılan gelir" şeklinde olan atasözü

SE2976 Başı biñ **kerre** urursan ṭaşa / **Ne yazılsa gelecekdür başa**

neye uġraḍuġını bilmemek [2] beklenmedik bir durumla karşılaşıp hiçbir şey yapamamak, şaşırıp kalmak

SE2960 Siper-āsā yüzin eyler pür-pīç / **Neye uġradığını bilmez** hīç

HH471 Nām-ı maʿşūḳı yād ḳılmaz idi / **Neye uġraduġını bilmez** idi

neyl-i murād [1] muradına erme, isteğine kavuşma

SE3015 Olsa ẕātında eger istiʿdād / Kesbe muḥtaç degil **neyl-i murād**

neyyir [22] güneş

S41 Olup cām-ı mey **neyyir-i** lāmiʿüm / Açıldı benüm bādeden ṭāliʿüm

NE710 Ṣaʿṣaʿa-i **neyyir-i** feyż-i ilāh / İtmiş idi ḳalbümi āmācgāh

NE1368 Eyledi bir **neyyir-i** perü'l-tamāʿ / Sīne mi ṣunduḳa-i tīr-i şuʿāʿ

SE204 İtdi ol **neyyir-i** iʿcāz-ı nesaḳ / Bir hilāl-ile meh-i bedri dü-şaḳ

SE331 Olalı **neyyir-i** baḫtı lemmāʿ / Noḳṭa-i kevni ḳodı taḫt-ı şuʿāʿ
SE508 Necm-iken **neyyir-i** raḫşān oldı / Yitişüp nahl-ḫırāmān oldı
SE574 Der-i ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı **neyyir-i** ʿirfān ü şühūd
SE837 Maşrıḳ-ı maʿdelete ṣubḥ-ı düvūm / Şānī-i **neyyir-i** çarḫ-ı çārüm
SE1132 Oldı bir mevhibe-i bī-minnet / **Neyyir-i** baḫt u şuʿāʿ-ı devlet
SE1313 **Neyyir-i** baḫt-ı cihān-efrūzı / Berḳ-veş eyleye ḫırmen-sūzı
SE1340 **Neyyir-i** maʿdelet oldı kem-nām / Rūz-i fīrūzına irdi dem-i şām
SE1807 Nāfīʿ ol ʿāleme mānend-i seḥāb / **Neyyir-i** feyżüñi ḳıl ʿālem-tāb
SE2665 Bir seḥer Şamda dīvān itdi / ʿAdlini **neyyir-i** raḫşān itdi
SE3527 **Neyyir-i** ḳadri felek-seyr olsun / Āḫiri ʿaḳıbeti ḫayr olsun
HH200 Burc-ı ḳavs oldı yaylıḳ gūyā / Tīr-keşi **neyyir-i** eşiʿʿa-nümā
HH274 Ḥamdü'li'l-lāh ki defʿ olındı ẓalām / Şaʿşaʿa şaldı **neyyir-i** İslām
HH868 Pertev-endāz-ı āsumān-ı yaḳīn / **Neyyir-i** fażl yaʿni Bedrü'd-dīn
HH1127 Münḫasif gerçi **neyyir-i** ṭāliʿ / Līk nūr-ı aṣāleti sāṭıʿ
HH1261 Cāmesi sebz-i ter felek-vārī / **Neyyir-i** pür-eşiʿʿa dīdārı
HH1807 Ṣunıcaḳ camı **neyyir-i** vālā / Kesdi destin kenāre-i mīnā
HH2073 Seḥeri çıḳdı **neyyir-i** aʿẓam / Zerd-gün oldı ḳubbe-i ṭārem
HH2076 **Neyyir-i** mū-sefīd bālāda / Zāl-ı Zerdür maḳām-ı ʿanḳāda

nezāket [9] naziklik, letafet; zariflik, zerafet

NE2989 Oldı güşāyende-i ceyb-i ḫayl / Ḳıldı **nezāketle** anı der-baġal
SE1712 Merd-i nāzük idüp āheng-i ḫiṭāb / Ḥākime virdi **nezāketle** cevāb
SE2233 Bu **nezāketle** hemān eyledi bend / İpligi ilmek idüp atdı kemend
SE2473 Reng-i ḫınnā vü **nezāketle** hemān / Nev-ʿarūs idi o raḫş-ı raḫşān
SE3036 Yitişüp oldı o naḫl-i ḫurrem / İstiḳāmetde **nezāketde** ʿalem
SE3070 Bu **nezāketle** olup defʿ-i keder / Ḳaldı dillerde bu aḥvāl-ı semer
HH479 Şiʿri ḫod sihr idi **nezāketde** / Ferd idi vādi-i ẓarāfetde
HH1339 Reh-i vaṣla delālet itdi bize / Bu **nezāket** ile ḫidmet itdi bize
HH1407 Kendüyi bilmiş ol firāset ile / Līk ṭuyurmamış **nezāket** ile

neẓ(ẕ)āre [2] bakma, bakış, intizar

HH502 Çeşm-i **neẓẓāre** birle ol bed-ḥāl / Beden-i mürde kūze-i ġassāl
HE19 Suḫān seyrine var ḫırş-ı **neẓāre** / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i ābdāre

neẓẓāre-firīb [1] bakışları aldatan, göz aldatıcı

SE3307 Bir mesīre var-ıdı aña ḳarīb / Şeref-i manẓarı **neẓẓāre-firīb**

nezdīk [1] yakın

NE1449 Dūrı da **nezdīkveş** itmek mürīd / Olmaz idi hiç kereminden baʿīd

nezdīkter [1] daha yakın

NE1438 Pertev-i ḫūrşīd gibi müstemer / Himmetine devr ile **nezdīkter**

neẓīr [1] bir dilekte bulunan, adak adayan

NE199 Ḫavf u recā ehline niʿmü'n-naṣīr / Ḫayr-ı şefīʿ u beşīr-i **neẓīr**

nezl {nüzl} [2] misafir için hazırlanan yemek, ikram

NE1884 **Nezl** ü niʿam ḫāzır u āmādedür / Ḫārdan ümīd-i güli sādedür
HH1352 Her ġanem beẓl-i **nezl** ü niʿmetde / Bir ṭulum yaġdur ġanimetde

neẓr [3] şarta bağlı vaat, adak

SE845 Vech-i āmālleri emvāl-i zekāt / Ḫarc-ı maṭbaḫları **neẓr** ü ṣadaḳāt
HH1566 Aḫiẓ-i **nezr** ü ẓekāt idi ḥāli / Cerde gösterdi cerr-i eşḳāli

neẓr eylemek [2] adamak

NE3055 Ṣıḥḥat uman ḫaste-i derd-i hevā / **Neẓrin** aña **eyler** idi dā'imā
HH2362 Şöyle **neẓr eyledi** o şūh-ı cihān / Ki olup ol şikesteyi cüyān

nıṣf [4] bir şeyin yarısı, yarım

S94 Revādur ki her **nıṣf-ı** bedr-i tamām / Ola ḳaṣr-ı iclāline nīme-cām
HH974 Beline deñlü bürd-i nīli-reng / **Nıṣfa-dek** ṣanki yutmış anı neheng
HH991 ʿUmḳına eylese heves bir kes / **Nıṣfa** varmazdı rismān-ı nefes
HH2007 Oldı āyīnesiyle çāk siper / Nīm-hāleyle oldı **nıṣf-ı** ḳamer

nıṣfü'l-ʿayş itmek [1] zevk, sefa, eğlencenin yarısına gelmek

HH866 İtdi āḫir o fırḳa-yı dil-rīş / Fikr-i itmām-ı zikr ü **nıṣfü'l-ʿayş**

niʿāl [1] ayakkabılar

SE685 Nāḳışuñ oldı yiri ṣaff-ı **niʿāl** / Ṭutalım kim ola hem-gūş-ı hilāl

niʿām [26] nimetler, ihsanlar

S27 Ser-i hānına bu **niʿamla** zemīn / Ṭolı ṣaḥn-ı ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S540 **Niʿamla** gelen ṭolı keştīleri / Bize añdurur genc-i Bād-āveri
S1000 Çeküp ʿāleme sofra-i ḫātemi / **Niʿamla** aġırlar bütün ʿālemi

S1001 Açıḳ bāb-ı luṭfı **niʿam** bī-gerān / Dirīġ itmez alana minnet hemān
S1231 Ḳadeh reʾs-i māl-i ṣafā vü **niʿam** / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı ġam
NE81 Sen de dilā ḥamd ile ol ter-zebān / İtmege şükr-i **niʿam-ı** bī-kerān
NE322 Ḳaldı **niʿam** bī-ḥadd ü pāyān bize / Ḥişşe-i ġāʾib yeter īmān bize
NE505 Lâlede jāle **niʿam-ı** maʿnevī / Beyże ile māʾide-i ʿİsevī
NE1106 Rūha ġıda heb **niʿām-ı** maʿnevī / Gökden iner māʾide-i ʿİsevī
NE1241 Oldı cihān çün dil-i işkeste-bāl / Peşşe-i ḫān-ı **niʿam-ı** zü'l-celāl
NE1514 Çıḳmada mihmānlara ḫān-ı **niʿam** / Kendüyi mihmān-ı serāy ʿadem
NE1823 Oldı kerem-güster-i ḫān-ı **niʿam** / Berr-i ʿArab birri ile mūġtenem
NE1830 İtmiş idi ʿālemi ġarḳ-ı **niʿam** / Bulmuş idi şöhret-i cūd u kerem
NE1884 Nezl ü **niʿam** ḥāzır u āmādedür / Ḫārdan ümīd-i güli sādedür
NE2759 Ḥırş ile umma **niʿam** ḫalḳdan / Farḳı yoḳ anuñ da dilā calḳdan
NE2937 Olma kemer-beste-i cāh ü **niʿam** / Hırş ile itme kemerüñ pür-derem
NE2947 Tāk virirken **niʿam-ı** bī-girān / Ṭurma yine kesmededür bāġ-bān
SE68 Dīv ü ded rātibe-ḫār-ı keremi / İns ü cin ḫalḳa-i ḫān-ı **niʿami**
SE140 İtmez üftāde meges terk-i **niʿam** / Ursa biñ sille meges-rān-ı sitem
SE211 Zehrini dökdi çün itdi şekvā / Kāfirān-ı **niʿam** oldı rüsvā
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i envāʿ-ı **niʿam** / Seni girdāba sala derd ü elem
SE2139 Ḳanda kim luṭf-ıla olsa nāzil / Oldı pür-nüzl ü **niʿamla** menzil
SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı **niʿama** bay ü gedā
SE2420 İbn-i vaḳt olup iden beẕl-i **niʿam** / Çekmez ebnā-yı zamān gibi elem
SE2732 Çünki ġayra ḳalacaḳdur o **niʿam** / Yā ne zaḥmet il için bunca elem
HH235 Ehl-i ṭabʿı idüp ġarīḳ-ı **niʿam** / Ḫalḳa şimdi ṭabiʿat oldı kerem

niʿam-ḫāne [1] nimetlerin bolca bulunduğu yer, ihsan, bağış evi

S645 O serpūşla ṣaḥn-ı ḥaşīn-i ḥaṭīr / **Niʿam-ḫāne-i** ḫān-ı niʿmü'l-emīr

niʿamü'l-murād [1] arzulanan, murad edilen nimetler, ilâhî nimetler

NE869 İtdi ṣalā-yı reh-i rüşd ü sedād / Niʿmet-i bī-ġāyeti **niʿamü'l-murād**

nidā [3] seslenme, çağırma

SE1046 Ḥażret-i Ḥaḳdan o dem ire **nidā** / ʿAcele eylemeñüz diye Ḫudā
SE1697 Şehre tenbīh ü **nidā** itdürdi / Cümle āfāḳa ṣalā itdürdi
SE1709 Çün yasaġum benüm olındı **nidā** / İtmedüñ gibi kelāmum ışġā

nifāḳ [7] iki yüzlülük, ara bozma, münafıklık

NE387 İtmiş idi ser-be-ser ehl-i **nifāḳ** / Ġāyret-i dīniyye ile ittifāḳ
SE1502 Nüdemā bir gün idüp ʿazm-i **nifāḳ** / Didiler ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE3099 Ḳaraman oġlı olup ehl-i **nifaḳ** / Dāyimā olur idi ʿāṣī vü ʿāḳ
SE3227 Buldı şehr içre muḥaṣṣal şöhret / Düşdi erbāb-ı **nifāḳa** ḫidmet
HH1195 Çünki menʿ eyledi vifāḳı **nifāḳ** / Bu kelām üzre itdiler ıtbāḳ
HH2359 Ẓāhir oldı kerāmet-i ʿuṣṣāḳ / Vāḳıf olmadı līk ehl-i **nifāḳ**
HH2607 Var idi bir ḥarīf-i herze **nifāḳ** / Semm-i cām-ı ṣafā semūm-ı firāḳ

nifāḳ itmek [1] ara bozmak, araya ayrılık sokmak

NE2491 Mihre eger māh içün **itse nifāḳ** / Baḳmaz idi yüz yüze bi'l-ittifāḳ

nigāh, nigeh [22] bakış, bakma

S506 Yüri iltifāt itme andan yaña / **Nigāh-ı** teġāfüldür aña cefā
S1053 Ṭutan muṭribāna **nigeh** gūş-ı cān / Ṭuyar nā-şinīde peyām-ı nihān
NE1242 Sen de **nigāhında** dilā ḥāzır ol / Her ṭarafa ʿibret ile nāẓır ol
SE142 Sīr-çeşmān-i ḳanāʿat anı / Görmeye bir **nigeh-i** erzānī
SE430 Dil-i ṣāfıla **nigāh-ı** vālā / Naẓar-ı ʿibretine dūr-nümā
SE1630 Gāvmīşāne **nigāhıyla** tamām / Virür ol mīre süser gibi selām
HH605 Ruḥı āteş **nigāhı** ġāret-zen / Ceẕbe-i ḥusni merḥabā-yı fiten
HH817 Mübtelā-yı kemend-i ṭarrāram / Cān-sipār-ı **nigāh-ı** seḥḥāram
HH938 Gördi Behzād ḥālet-i şāhı / Vālihāne **nigāh-ı** bī-gāhı
HH1120 Oldı tahrire bir **nigeh** zāmin / اتقوا فراسة المؤمن
HH1121 Şekl-i Behzāda eyleyince **nigāh** / Manẓarı ḥüsn-i ḫāle oldı güvāh
HH1122 Gördi kim bir **nigāhı** tīr-güẓār / Cebhesinde nişān-ı devlet var
HH1288 Çünki şeh zaḫmī-ı **nigāh** oldı / Ġamze ḫātır-nişān-ı şāh oldı
HH1337 Şāh çün kim aña nigāh itdi / Ḥālini bir **nigeh** tebāh itdi
HH1587 Öteden düzd-i ġamze-han-dīde / Berüden hep **nigāh-ı** düz-dīde
HH1722 Çār-dīvār içinde cilvegehüm / Ḳaṣr-ı maḳṣūradur benüm **nigehüm**
HH1934 Naẓaruñ ʿāṣıḳa meded-resdür / Nice nā-çāra bir **nigeh** besdür
HH1938 Var yanında bir āfet-i cānī / Ḳapdı göñlüm **nigāhı** pinhānī
HH2194 Ġamze-i yāra vālihāne **nigāh** / Uġruya gösterürdi yol her gāh
HH2213 Pās-bān iken ol ḥarīmgehe / Gözi ṭūş oldı nā-geh ol **nigehe**
HH2216 Dil-berüñ ol **nigāh-ı** ḫūn-rīzi / Naẓar-ı tīz-i renciş-āmīzi

HH2583 Her **nigehde** o ġamze-i ḳattāl / Zaḥm ururdı firengi tīġ-miṣāl

nigāhbān, nigehbān [3] bakan ve muhafaza eden, bekçi, gözcü

NE1103 Ṣiʿrdür ilhām-ı **nigehbān-ı** ġayb / Ṣiʿrdür īhām-ı zebāndān-ı ġayb
HH1644 İl çeker sīnesine cānānı / Ḳapu ardında sen **nigāhbānı**
HH2551 Laʿl-i terdür kirās-ı raḫṣānı / Tāk-i rezdür anuñ **nigehbānı**

nigāh eylemek/itmek [18] bakmak

S53 **İdüp** rūy-ı cānāna dāʾim **nigāh** / Revā mı idem maṣrıḳı ḳıblegāh
NE445 Mūra ger iḳbāl ile **itse nigāh** / Ser-ṣiken-i mār ola bī-iştibāh
NE1270 Ḳudret-i settārı idüp ḳıblegāh / Peşşeye ġurret ile **iderdüm nigāh**
NE2202 Manẓarasından Çelebi gāh gāh / Fürce bulup aña **ider** idi **nigāh**
NE2409 **İtse** velīsi ger o ḥāle **nigāh** / Ḳatline saʿy eyleye bī-iştibāh
SE997 **İdüp** ol ḳubbe-i sīmīne **nigāh** / Eyleme göz göre ṭaġlarca günāh
SE1367 **Eyleyen** ʿayn-ı başīretle **nigāh** / Ẓulmet-i vehm-ile olmaz āgāh
SE1881 Aġlamış şūretine **itse nigāh** / Eyleye tā niceler istikrāh
SE1916 **İtdi** nā-gāh ḥaṭāyıla **nigāh** / Eyledi ṣabrını bir ġamze tebāh
HH174 Esede Luṭf ile **nigāh itdi** / Kendi cinsine pādişāh itdi
HH917 Şāh ki rūyına **nigāh itdi** / Gāh ʿaksine baḳdı āh itdi
HH1264 Gördi bāġ-ı behişt-revnaḳı şāh / **İtdi** çeşm-i taḥassür ile **nigāh**
HH1337 Şāh çün kim aña **nigāh itdi** / Ḥālini bir nigeh tebāh itdi
HH1381 O cemāl ü kemāle **itdi nigāh** / Gān ü dilden ḳul oldı ol mehe şāh
HH1424 Şāha toġrı **nigāhın itmiş** tīz / Olmış āmāde rest-ḫīz-i sitīz
HH1670 Sāye-i ḳaṣrda meger Baḥtek / Gördi anı şūya **nigāh iderek**
HH1889 Şūḥ çün Şāṭıra **nigāh itdi** / Sīneden ʿāṣıḳāne āh itdi
HH2019 Semt-i maḥbūba **eyledikçe nigāh** / İstemezdi ki şāhı ola tebāh

nigār [19]

1. resim, nakış

S1482 Bu naḳş-ı **nigār** arturup ḥayretim / Ḳamaşdı gözüm ḳalmadı ṭākatim
NE69 Safḥa-i ḫāṭırdaki naḳş u **nigār** / Ḳıldı seni hindū-yı āyinedār
NE3100 Ḫāme-i ter desti be-kār eyledi / Her ṭarafın naḳş u **nigār** eyledi
SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı naḳş u **nigār** / Ṣaldı büt-ḫāne-i mānīye ġubār
HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı iltifat żāmīn / Ola reşk-i **nigār** ḫāne-i çīn

2. resim gibi güzel sevgili

S684 Meger merdüm-i çeşm-i terdür ḥışār / Şeref virmiş aña ṭolayı **nigār**
NE20 Meddi ile heyʾet-i bā-āşikār / Ṣāḥda bir ġonca-i zülf-i **nigār**
NE1577 Oldı sütūn çenber ile bir **nigār** / Kim ḳıla zülfi resen-i tārmār
NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim **nigār** / Jāle-ṣıfat düşse dile vechi zār
SE880 Mevtdür perde-der-i rūy-ı **nigār** / Mevtdür tesliye-baḫş-ı dil-i zār
SE2855 Ḫūn-ıla ṭurna teli āl-i şiʿār / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i **nigār**
SE3362 Giricek destine ser-rişte-i kār / Yedilür bir ḳıl-ıla taze **nigār**
SE3426 İtdi bu ḥīle **nigārı** meyyāl / Başladı itmege diḳḳatle suʾāl
HH303 İtdi cāna meze diyü yārān / Vaṣf-ı laʿl-i **nigārı** ḳūt-ı revān
HH659 Gūş idüp bu muḳaddemātı **nigār** / Gülerek didi ey perī-ruḫsār
HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i ʿışḳ-ı **nigār** / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u ṣabr u ḳarār
HH1590 Ceẓbe-i ḳalb āḫir oldı be-kār / Oldı āhen-rübā-yı ḳalb-i **nigār**
HH2520 Cān u dilden çün iki ʿāşıḳ-ı zār / Oldılar mübtelā-yı ʿışḳ-ı **nigār**
HH2542 Bir **nigār** idi naḫl-i ḫoş-reftār / Pirehen içre ʿanberīnesi var

nigārende [1] süsleyen, ressam

S2 **Nigārende-i** ḳubbe-i āb-gūn / Ḥabāb-āver-i sāgar-ı ser-nigūn

nigerān [5] bakan, seyreden

SE690 ʿAyn-ı ʿibretle olursañ **nigerān** / Kāmilüñ menzili ṣadr ola hemān
SE2745 Pīr ise geçmiş oturmış handān / Revnaḳ-ı bagına olmış **nigerān**
HH734 Ḳulle-i Ḳāfdan olup **nigerān** / İdesin ḫalḳı dūrdan seyrān
HH1667 Bir gün ol fikr ile olup ḥayrān / Ḥavża olmış idi dūrdan **nigerān**
HH1782 Didi kim vaṣla yoḳ ise imkān / Dūrdan bāri olurın **nigerān**

nigīn [5] yüzük, yüzük şeklinde mühür

NE261 Saldı yed-i ḳudret o rehvāra zīn / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne **nigīn**
NE1593 Ṣoñra iḫāṭa idicek müʾminīn / Oldı ʿadū zehrini faṣṣ-ı **nigīn**
SE1102 Ḥāṣılı oldı ser-ā-ser āfāḳ / Gün gibi zīr-i **nigīn-i** berrāḳ
HH224 Kevne zīr-i **nigīni** lūtf-resān / Ḫalḳa taḫte'ş-şuʿā-ı emn ü emān
HH1758 Gevher-āsā o şehr-i ḫuld-āyīn / Sīm-dīvāra içre faṣṣ-ı **nigīn**

nigīn-dān [1] yüzük mahfazası

NE300 Ol dür-i şeh-vāra **nigīn-dān** idi / Yāḫūd uçar taḫt-ı Süleymān idi

nigūn [11] baş aşağı olmuş, tersine dönmüş

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı ṭāṣ-ı **nigūn** / Çıḳam ḥadd-i heyʾetden āḫir birūn
S888 Sebū mudur ol bü'l-ʿaceb şemʿa-dān / **Nigūn** olmasa şuʿle olmaz ʿayān
S940 Tehī vü **nigūn** olsa cām-ı şarāb / Dehen ola girdāb ü sāġar ḥabāb
S1517 Ḫuṣūṣā olup **cām-ı ʿişret** nigūn / Baña gün mi gösterdi gerdūn-ı dūn
NE313 Āb u żū ẕürefā olup bī-sükūn / Olmuş imiş ṭaşt-ı felek-veş **nigūn**
SE1115 İtmege āteş-i ḥarbi efzūn / Eylemiş kīse-i bārūtı **nigūn**
SE1176 Vaḳt irişdi kʾola çün mihr **nigūn** / Raʾyet-i devlet-i Mervāniyyūn
SE1250 ʿAlem-i ʿilm **nigūn** ü maḳhūr / Oldı ṭūmār o raḳḳ-ı menşur
SE1358 Gūyiyā cīb-i **nigūndan** hemyān / Ḥāṣılı eyleyüp oldı ġalṭān
SE3146 Eyledi lāzime-i baḫt-ı **nigūn** / Seglere gürg-i ziyānkārı zebūn
HE110 Giderken āb ile pür āftābe / **Nigūn** olmışdı dönüp āftābe

nigūn eylemek/itmek [2] alt üst etmek, baş aşağı çevirmek

HH918 Rāyet-i ʿaḳlı seyl-i ʿışḳ u cünūn / **İtdi** ʿaks-i nihāi gibi **nigūn**
HH1321 Şāhbāz **itdi** çün gülengi **nigūn** / Burnı yire dikildi oldı zebūn

nigūnsār [2] baş aşağı

NE407 Çarḫ gibi çarḫa **nigūnsār** olup / Ṣoñra ḳafadār-ı şıvār olup
NE884 Ḳahrı eger ḳāfa şalarsa nehīb / Ola **nigūnsār** çü ḳāf-ı rakīb

nīgū-nām [1] namı iyi olan

SE2293 İtdi ol pādişeh-i **nīgū-nām** / Ḥāsidi kendi söziyle ilzām

nihād [7] huy, yaradılış, tabiat

NE1245 Pīş-i **nihād** it nusḫ-ı ʿâlemi / Anla anuñ ile ḥükm-i mübhemi
NE1386 Ẕevki dil-i ḫāk-i **nihādumdadur** / Daḫi bu günki gibi yādumdadur
NE1527 Eyler o vādīyi idüp iḫtiyār / Ḫāk-i **nihād** olduġunı āşikār
NE2766 Tenüñe çeküp fikretle kelleyi / Pīş-nihād itmiş idi zelleyi
SE3405 Bir siñek deñlü **nihādı** olsun / Tek hemān evde āzādı olsun
HH1230 Ẕevki cāy eyleyüp **nihādumda** / Ḳaldı tafṣīli ile yādumda
HH1574 Şūḫ-ı perri **nihād-ı** pāk-nijād / Fitne-i dehr nāmı Ferruḫ-zād

nihāʾī [1] son, sonuncu

HH918 Rāyet-i ʿaḳlı seyl-i ʿışḳ u cünūn / İtdi ʿaks-i **nihāʾī** gibi nigūn

niḥāl [32] taze ve düzgün fidan ‖ fidan boylu güzel

S87 Olup sāye-bān ebr-i müşgīn ẓılāl / Anı ḳıldı ḥaḳ sāye-perver **nihāl**
S253 Ḫurūş itdi yine bedenlerde ḳan / Miṣāl-i **nihāl-i** gül ü **erġavān**
S577 Olur anda sulṭānı ile **nihāl** / Ḫıramında naḫl-i muraṣṣaʿ-miṣāl
S701 Başında yavasıyla her bir **nihāl** / Maḳām-ı tecerrüdde Mecnūn-miṣāl
S717 Ḫıżrlıḳdur ol sebze-i bī-miṣāl / Yeşil tāziyāne ṭutar her **nihāl**
S742 **Nihāli** olup şol ḳadar sāyedār / Güẕār idemez tīr-i ebr-i bahār
S1336 Ḳanı naġme-i murġ-ı ṭayyib-maḳām / **Nihāl-i** pür-endām-ı mevzūn-ḫırām
S1353 Olup püşteler mevc-i pür-kef-miṣāl / Yine berf-i āġuştedür her **nihāl**
NE902 Ḳatʿ-ı yed-i ẓulm ü ser-i eşḳiyā / ʿAdl-i **nihāline** mümidd-nümā
NE1768 ʿÖmri **nihāline** ider bir girīz / Ḳanı esüp şavuran ol pür-sitīz
NE2137 Olsa başı ṭaşra daḫı bir **nihāl** / Varma anuñ yanına sāye-miṣāl
NE2451 Belki elin baġlayasın çün **nihāl** / Aşaḳoyasın anı ḫūşe-miṣāl
NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş **nihāl** / Döne ʿazāb evine ṣaḥn-ı ḫayāl
NE2780 Ardına girerdi güzel bulıcaḳ / Yaʿni ṭayardı o **nihāle** ṭıbıḳ
NE3133 Ey bu **nihāl** üzre atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn
SE2581 Ṭurdı biñ nāzıla ol tāze **nihāl** / Yanuña aldı beni sāye-miṣāl
SE3189 Zerd olur naḫl-i ḫazān-dīde-miṣāl / Gūyiyā keşret-i āb-ıla **nihāl**
SE3218 Ḳadd-i mevzūnı **nihāl** ü gül-ḫad / Ḥüsn-i maṭlaʿ da dü-ebr ü müfred
SE3309 Sūr naḫli gibi zībende **nihāl** / Pür-şafā sāyesi çün şām-ı viṣāl
HH305 Eyledi telḫ-kām sāġar-ı ġam / Ẕevḳ-i nev-bāve-i **nihāl-i** ḳalem
HH429 Didi luṭf ile eyleyüp iḳbāl / Ey **nihāl-i** nev-i ḥadīḳa-yı bāl
HH650 İtdi el oyının miṣāl-i **nihāl** / Münfaʿil oldı bundan ol gül-i āl
HH674 Ṭıfl-ı nevres olunca vāḳıf-ı ḥāl / Ditredi bāddan miṣāl-i **nihāl**
HH1274 Terbiyet eyleyüp cevānī-i baḫt / Ola hem-ser **nihāl** ile yek-laḫt
HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup **niḥāl-i** şecer / Çıḳa eflāke ḫūb günbedler
HH1466 Ḥarekāt-ı **niḥāl-i** ḫoş-reftār / Ḳomadı dilde ṣabr ü cānda ḳarār
HH1629 Āba naḳş eyleseydi sāye-miṣāl / Miyve-efşān olurdı tāze **nihāl**
HH1682 Getürüp ol **nihāl-i** āzādı / Yaʿni şeh-zāde-i perī-zādı
HH2041 ʿĀşıḳun pāy-māl idüp o **nihāl** / Süridi rūy-ı ḫāke sāye-miṣāl
HH2445 Dūş-ı dellāle düşdi cāme-i āl / Ḳaldı bī-berg ü bār ol iki **nihāl**
HH2538 Pāy-der-gil **nihāli** āb-ı revān / Güli ḫandān ü bülbüli nālān
HH2603 Her **nihāl** oldı naḫl-i cennet-vār / Ḳopdı şeftālū bitdi tāze bahār

nihāl-i bāġ-ı cemāl [1] güzellik bağının fidanı ‖ fidan boylu güzel
HH1282 Gördi şeh bir **niḥāl-i bāġ-ı cemāl** / Başdan ayaġa nūrdan timşāl

nihāl-i bān [1] ban ağacı fidanı ‖ fidan boylu güzel
HH1283 Bāġ-bān gülşen-i cinān kendi / Bāġ-ı ḥüsne **niḥāl-i bān** kendi

nihāl-i emel [1] ümit fidanı ‖ arzu, istek
HH1785 Gülşen-i şāha esdi bād-ı ecel / Oldı endaḫte **niḥāl-i emel**

nihāl-i gül [2] gül fidanı
S39 **Nihāl-i güli** görse dil-ber şanur / Eger gül şunarlarsa sāġar şanur
S253 Ḫurūş itdi yine bedenlerde ḳan / Miṣāl-i **nihāl-i gül** ü erġavān

nihāl-i şādāb [2] suya kanmış, taze fidan ‖ yeni yetme, genç
SE2011 Didiler ḥayf o **nihāl-i şādāb** / Olmaya bāde-i terden sīr-āb
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek virdi cevāb / Didi iy taze **nihāl-i şādāb**

nihāl-i nāz [1] naz fidanı, nazlı, işveli kadın
HH1734 Emr-i şāh ile āṣaf-ı Cem-şān / Bend idüp ol **nihāl-i nāzı** hemān

nihāl-i ümīd [1] ümit fidanı
S1356 Yapup ḳar ṭopın her **nihāl-i ümīd** / Olur pençesi ġonca-verd-i sefīd

nihāle [1] yeni yetişmiş fidan
HH1737 Bir **nihāle** görümlü devḥa-ı şāh / Anı da kör iderse ḥāl-tebāh

nihān [22] saklanmış, gizli
S223 Velī ṭurduġunca çü genc-i **nihān** / Ḫarāba varur gördi cümle cihān
S916 Saña munṭaẓırdur ḥarābātiyān / Ḫum-ı mey yeter oldı genc-i **nihān**
S1030 O maḫzen ki genc-i **nihāndur** baña / Ġam irdikçe kehfü'l-emāndur baña
S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh gūş-ı cān / Ṭuyar nā-şinīde peyām-ı **nihān**
S1119 Şeb-i ʿ ıyşdur ḫırmen-i ehl-i hūş / **Nihānı** ṣafāya odur rūy-ı pūş
S1405 Olup maḫrem-i rāz-ı ʿ ışḳ-ı **nihān** / Virür ḥāli çāh-ı ʿ Alīden nişān
S1553 Be-mestūrī-i mey-perest-i **nihān** / Ki başına and içe ḫalḳ-ı cihān
NE24 Anda **nihāndur** elif-i ism-i ẕāt / Oldı meger cedvel-i āb-ı ḥayāt
NE567 Sönmeye ta şemʿ a-i çārüm-ḳıbāb / İtdi **nihān-ı** dāmeni içre sehāb
NE927 Eyledi bu ḥikmeti Nuşirevān / Levḥ-i zere yazılu genc-i **nihān**
NE2241 Bildi ki olmaz bu ḳadıya **nihān** / Şemʿ in olur şuʿ lesi lābüd ʿ ayān
NE2741 Ẕelle-i dilānı görüp dā'imā / Eyleme ol genc-i **nihānı** recā
SE2690 Cism ü cān oldı ṭılışm-ı ʿ irfān / Tā ki ḥıfẓ olma esrār-ı **nihān**
SE2779 Bir ṣıfatdur bu ki żımnında **nihān** / Nice evṣāf-ı fütüvvet-ʿ unvān
SE2865 Güm idüp genc-i **nihān** gibi yerin / Bend idüp ṭurur-iken yārelerin
HH683 Bīm ü şerm ile eyledi āḫir / Aña derd-i **nihānını** ẓāhir
HH924 Līk fāş olıcaḳ bu rāz-ı **nihān** / Ḳahr ide ḳorḳarın ki şāh-ı cihan
HH1205 ʿ Işḳ-ı pāk ile ol iki çālāk / Oldı genc-i **nihān-ı** daḫme-i ḫāk
HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿ ışḳa genc-i **nihān** / Regleri şekl-i ʿ āşıḳ-ı pīçān
HH1877 Gitdi gün geldügince tāb u tüvān / Żaʿ fı żāhir velīkin aşlı **nihān**
HH2329 Bir gemide raḳīb ile cānān / Zehr ü pā-zehr bir ḳadeḥde **nihān**
HH2586 ʿ Āşıḳın itdi dil-ber-i hem-rāz / İltifāt-ı **nihān** ile mümtāz

nihān eylemek/itmek [14] saklamak, gizlemek
S903 **Nihān eyleyüp** dāmen içre kemend / Ṣalar gerden ü sāʿ id-i şāḫa bend
S1209 **İder** zāġ-veş ḥabb ü keyfi **nihān** / Ġıdā bulmasa saḳṣaġanlar hemān
S1418 Göñül kim göre yār-ı ṭannāzını / **Nihān idemez** sīnede rāzını
NE477 Bir gice kim şuʿ bede-bāz-ı cihān / **İtmiş** idi mühre-i mihri **nihān**
NE970 Kūşe-i ebrūları şayyād-ı cān / **İtdi** meger riştede şüstin **nihān**
NE1488 **İtmiş** idi ḫācibi çeşmin **nihān** / Ṣaʿ şaʿ ada niteki mihr-i cihān
NE1870 Āḫir aña ḥāli beyān eyledi / Maḥrem-i esrār-ı **nihān eyledi**
NE2516 Al tuvak ʿ aybını **eyler nihān** / Anı başı örtülü ṣatar hemān
NE2614 Lemʿ a-i rūyı anı **eyler nihān** / Ḫaṭṭı başar-ı ḥılle güyā hemān
NE2709 Birisi bir şemʿ yaḳup nā-gehān / **Eyledi** bir ẓarfuñ içinde **nihān**
NE283 Zühre sipihrine olınca revān / **İtdi** pes-i çengde rūyin **nihān**
SE558 Bir maḥalde eger oḳınsa ezān / **İdesin** kendüñi sen anda **nihān**
SE876 **Eyleyüp** kūşe-i ḳabr içre **nihān** / Bildürür ḥaddüñi āḫir devrān
SE3226 Sūzişin **eyler** iken dilde **nihān** / Şuʿ le-i āhdan uc virdi hemān

nihān-ḫāne [2] saklı, gizli yer, yüce âlem, Allah katı
NE324 Şerʿ ini anuñ eylediler pāydār / Rükn-i **nihān-ḫāne-i** dīn çār-yār
SE2685 Dil-i mü'min nola olsa bī-ʿ ayb / Oldı gencūr-ı **nihān-ḫāne-i** ġayb

nihānī [3] gizli, saklı
NE52 Nām ile çün sebʿ -i meşānīdür ol / Maḫzen-i esrār-ı **nihānīdür** ol

NE1854 İtdi **nihānī** anı bir ṣubḥgāh / Tīr-i ḳażā gibi hemān rū-be-rāh
NE2130 Genc-i **nihānīye** uzatma elüñ / Olma ḥavāle ḥarīmine ilüñ

nihān olmaḳ [9] görünmez olmak, kaybolmak

S1294 Şerer-bār olup nār-ı mihr-i cihān / **Olur** sāyeler kūşe kūşe **nihān**
NE53 Besmelede ol daḫı **oldı nihān** / Ṭutdı kemin anda bu ceyş-i girān
NE124 Evvel evvel ki yoġ idi cihān / **Olmuş** idi ketm-i ʿademde **nihān**
NE1266 Dīde vü ʿaynīde iderken figān / **Olur** iki göz arasında **nihān**
NE1391 Her biri **oldı** baña luṭf-ı **nihān** / Ḳulluġa bel bağladuġumdan nişān
NE2920 Bir niçe mehter getürürler hemān / Perdenüñ ardında **iderler nihān**
SE1701 Kimsenüñ cānı mı var-ıdı heman / Gündüzin cān gibi **olmaya nihān**
SE1702 Mürşid-i rūz **nihān olsa** eger / Ḳatl iderdi bulıcaḳ ṭaşra seḥer
HH1332 Şāh gördi ol āhū-yı pūyān / Girdi bir tārem içre **oldı nihān**

nih [1] bkz. ‘dāġ-ı nih {dāġ-nih}’ md.

NE96 Dāġ-ı **nih-i** nāṣiye-i lāle-zār / Ḥalḳa-dih-i gūş-ı meh-i hāledār

nihenk {neheng} [1] bkz. ‘neheng’ md.

NE264 Lücce-güẕār olmada hem-çün **nihenk** / Ebre atılmaḳda miṣāl-i pelenk

nīk [] iyi

nīk-aḫlāk [1] iyi ahlaklı

HH2105 Pederi tünd oġlı **nīk-aḫlāk** / Oldı gūyā ki mārdan tiryāḳ

nīk-aḫter [2] yıldızı iyi, talihli, şanslı

NE2214 Şu ḫalefin seyr idicek duḫterüñ / Ġālib olup şevḳi o **nīk-aḫterüñ**
NE2391 Dest-berārende-i **nīk** aḫteri / Pest-güzārende-i ẓulm-āveri

nīk-nihād [1] iyi yaradılışlı, iyi huylu

HH1562 Oldı esrār-ı şāh-ı **nīk-nihād** / Şehr ü bāzāra ḳıṣṣa-ı şeyyād

nīk-nām [1] şöhreti iyi, iyi nam kazanmış

NE2397 Bendesiyüz ḥaẕret-i şeyḫin tamām / Şanma yanaşma bizi ey **nīk-nām**

nīk ü bed [2] iyi ve kötü

NE1166 **Nīk ü bed** āḫir bulunur müşteri / Kimsenüñ evde ḳala mı duḫteri
SE785 Ṣafḥa mirʿāt-i Sikender-āsā / Ṣūret-i **nīk ü bed** anda peydā

niḳāb [7]

1. yüz örtüsü, peçe

NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / Çehre-i pür-nūrına çekdi **niḳāb**
NE557 Rūy-ı dile asdı bürūdet **niḳāb** / Aramıza geldi yaḫ oldı ḥicāb
NE2121 Vāḳıf olup müfti-i şīrīn-cevāb / Açdı ruḫ-ı şübheden ol dem **niḳāb**
HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı dil-keşe āb / Ṣūret-i Yūsufa **niḳāb-ı** ḥicāb

2. örtü, perde

S130 Ne şeb şāhid-i mihre müşgīn **niḳāb** / Ki surāḫlardan şalar ṭaşra āb
S1099 Döşendi şebistān-ı bezm-i şarāb / Ḳanı ol ʿarūs-ı şafaḳ-gūn **nikāb**
NE2981 Şeb ki irüp aṣdı mülemmaʿ **niḳāb** / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i māh-tāb

nikāḥ [2] bir erkek ile bir kadının aralarında evlilik birliğinin kurulmasını sağlayan işlem, evlenme işlemi

SE3436 Ḳutlu demdür bu zamān-ı ḫurrem / Gönderüñ şimdi **nikāḥa** ādem
HH797 İtdi ol gün **nikāḥ** içün ʿacele / Mühlet aldı şeb-i zifāfa hele

nikāt [3] herkesin anlayamadığı ince manalar, nükteler

NE2858 Bilmez iken ʿörfī **nikātın** tamām / Nükte degil sādece ʿörfī kelām
HH411 Cilvegāh-ı ʿarāis-i ġaybī / Naḳş-bend-i **nikāt-ı** lā-reybī
HH444 Her kitāb oldı reşk-i sebʿiyyāt / Sebʿadür ḫāsılı o ṭurfe **nikāt**

nikbet [10] bkz. ‘nekbet’ md.

NE1813 Himmeti de luṭfı da taḳlīddür / Devleti yoḳ **nikbet-i** cāviddür
NE1933 Niçe ekābir şanılan **nikbeti** / Eyler o nādān ile cān ṣoḥbeti
NE2268 Köhne puluç bir sünepe **nīkbeti** / Ṣūratına beñzer idi sīreti
NE2728 Niceye dek idesin ey **nikbeti** / Ġaybiyeti vü şiddet ü ḥiddeti
NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i māl ü cāh / Dīni ider **nikbet-i** dünyā tebāh
NE2949 Himmeti yoḳ niçe denī **nikbeti** / Mūş-veş uġurluḳ olur şanʿatı
SE159 ʿAzli mānend-i humār-ı meydür / **Nikbet-i** mey ise pey-der-peydür
SE1321 Ḫalḳa bunuñ gibi **nikbet** olmaz / Mülke bir böyle muṣībet olmaz
HH1188 Yā ḳona başa ṭā’ir-i devlet / Yā ḳona būm-ı ḫāne-i **nikbet**
HH2450 İki devletlüden ḳaçup bari / Olmasun derdi **nikbeti** sāri

nikbetī [7] talihsiz, uğursuz

NE626 Kimi olur ġırre-i cāh-ı ḳavī / Ehl-i ṭamaʿ **nikbetī-i** maʿnevī

NE1906 Şimdi nice **nikbetī** ḫˇānendeler / Faż̇l u maʿārifle muṣannif geçer
NE2165 Nice ḳoca **nikbetī** ʿınnīnler / Bir büt-i raʿnāyı alur ḥabs ider
NE2188 Zevci olan **nikbetī** köhne pūç / Ya çelebi ya kölemen ya ulaç
NE2440 Nice berāy **nikbetī-i** bed-kān / Hāven-i derīde içün pūhevān
NE2769 Olsa n'ola **nikbetī-i** sermedi / Maʿnide zīra iki evli idi
NE2814 Üşdiler ol **nikbetīnüñ** başına / Müşt ü lükd ile gözine ḳaşına

nikrīz [1] Türk musikisinde eski bir birleşik makam

S1076 Düzet tār-ı ḳānūnı **nikrīz** ḳıl / Gel emvāc-ı şevḳı güher-rīz ḳıl

nīkū [1] iyi, hoş, güzel

SE2305 Ādem oldur ki ola ḥandān-rū / Ḫulḳı da ḥüsni gibi ola **nīkū**

Nīl [8] Mısır'dan geçen ve Akdeniz'e dökülen büyük nehir

S380 İrüp tīġ-ı mānende-i mevc-i **Nīl** / Anuñ oldı miḳyāşı miġferde mīl
S984 Ṣurāḥī midür bu ya miḳyās-ı **Nīl** / Ya cennetde fevvāre-i selsebīl
NE1094 Yoḳ ötesin bilmege hergiz delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı **Nīl**
NE1292 Sille urur nice perī-rū nigār / Çehresi **Nīl** olduġunun vechi var
NE1321 Şemse-i eyvānuñ olup ʿaks-i āb / Ṭārım-ı **Nīli** de olur āfitāb
SE1905 Mıṣr sulṭānı idüp vaṣfını gūş / **Nīlveş** ʿışḳı hemān eyledi cūş

Aşağıdaki tanıklarda kelime deniz, okyanus anlamında enginlik ve bolluktan kinaye olarak kullanılmıştır.

NE117 **Nīl-i** fenāda pür olup ʿābirīn / Ber-ʿaḳabe oldı basīṭ-i zemīn
HH264 **Nīl-i** ʿirfānı çün raḥīḳ-i saḥīḳ / Mīl-i miḳyāsı żirve-i taḥḳīḳ

nīl-gūn [2] (Nil nehri ve çivit renginden hareketle) çivit renginde, mavi

NE1480 İtmeden āheng-i yem-i **nīlgūn** / Necm-i hüdā oldı aña reh-nümūn
HH962 Mīzer-i **nīl-gūn** olup beste / Oldı berg ile baġlu gül-deste

nīlī [3] çivit rengi, mavi

S4 Bu ne şīşe-i **nīlī-i** āsumān / Anuñ nefḥa-i ḳudretinden nişān
S551 Ya āyīnede ʿaks-i ḫūrşīddür / Yaḫud çarḫı **nīlīde** nāhiddür
SE2980 Bī-mededdür bu yem-i **nīlī** reng / Ki görinmez gelicek anda neheng

nīlī-reng [1] çivit renginde, mavi

HH974 Beline deñlü bürd-i **nīlī-reng** / Nışfa-dek şanki yutmış anı neheng

nīlüfer [4] durgun sularda ve havuzlarda yetişen, uzun saplı, yuvarlak ve geniş yaprakları su üzerinde yüzen, beyaz, pembe, mâvi ve sarı büyük çiçekli su bitkisi

NE361 Rumḥı irüp günbed-i **nīlüfere** / Māhī-i sīm oldı yem-i aḫżara
NE1290 Döndi kedū cūyda **nīlüfere** / Dil-ber ise sebzede verd-i tere
SE17 Sanki āb içre şuʿā-ı ḫūrdur / Noḳṭalar ābda **nīlüferdür**
HH1256 Ḥavża düşmiş sevād-ı żıll-ı şecer / İtmiş ābı şerāb **nīlüfer**

nīm(e) [1] yarım, yarı

S1072 Def üzre pulı seyr idüp şandılar / Ufuḳdan çıḳar **nīm-i** ḳurş-ı ḳamer

nīm-bismil [1] yarım kesilmiş, iyi boğazlanmamış ‖ can çekişen, acı çeken

HH68 Zīr-i gerden ki ala mā'ildür / Tīġ-i ʿışḳuñla **nīm-bismildür**

nīm-cān [4] yarı canlı, ölmek üzere

NE1612 Ḥaşyet ile her birisi **nīm-cān** / Tekyeye ḳurbān eyledi gūyā hemān
HH1044 Eşk rīzān olup revān idiler / Bīm-i can ile **nīm-cān** idiler
HH1987 Ḳāṣıd-ı **nīm-cān** gelüp yirine / ʿArż-ı ḥāl itdi şāh-ı kişverine
HH1769 Girdi bāzāra çünki vālih ü zār / Oldı şaḫne o **nīm-cāna** düçār

nīme-cām [1] yarım kadeh, yarım kadeh dolusu

S94 Revādur ki her nışf-ı bedr-i tamām / Ola ḳaṣr-ı iclāline **nīme-cām**

nīm-hāle [1] yarım ayın etrafındaki ışık, yarım hale

HH2007 Oldı āyīnesiyle çāk siper / **Nīm-hāleyle** oldı nışf-ı ḳamer

niʿme'l-maṭlūb [1] tam istendiği gibi

SE2774 ʿİlmdür rütbe-i ʿadl-i merġūb / Ḥabbeże'l-maḳṣad ü **niʿme'l-maṭlūb**

niʿmü'l-emīr [1] ne güzel emir, ne güzel yönetici

S645 O serpūşla şaḥn-ı ḥaşīn-i ḫaṭīr / Niʿam-ḫane-i ḫān-ı **niʿmü'l-emīr**

niʿmü'n-naṣīr [1] ne güzel yardımcı

NE199 Ḫavf u recā ehline **niʿmü'n-naṣīr** / Ḫayr-ı şefīʿ u beşīr-i nezīr

niʿmet [36]

1. iyilik, ihsan, bahşiş, lütuf

S1292 Temūz āteş-efrūz olup gülşene / İder puḫte elvān-ı **niʿmet** yine

S1437 N’ider **niʿmet-i** dehri ʿuşşāḳ-ı zār / Meze istemez müdmin-i bāde-ḫār
NE466 Mülk-i emīn Vādī-i Eymen gibi / **Niʿmet** ile tūde-i ḥırmen gibi
NE630 Ḫalḳ çeker ṣıḳletin ol dirhemüñ / Ṭut ki velī **niʿmetidür** ʿālemüñ
NE1951 Ṭut ki ṭoġup büyüdi iʿzāz ile / Ġonca-ṣıfat **niʿmet** ile nāz ile
NE2825 **Niʿmetine** aldanup anuñ şaḳın / İtme girān-bār beden zevraḳın
SE833 Māyilim tāk-i rezüñ himmetine / Gör şu żaʿf-ile çıḳan **niʿmetine**
SE864 Meksebinden geçinür bī-minnet / Belki eyler nice beẕl-i **niʿmet**
SE1090 İʿtirāz itseñ uyup şeyṭāna / Ki bu **niʿmet** ne düşer nādāna
SE1170 Olmamış **niʿmet-i** iḥsāna rebīb / Ḳonmamış ḥişşe-i ġāyibde naṣīb
SE1991 Ṣanma kim nān-ıla **niʿmet** gözedür / Ḳoca pīrān gibi furṣat gözedür
SE2327 Aldı **niʿmetlerini** çarḫ-ı dijem / Bir birin yirdi elemden ʿālem
SE3045 Gözedüp ʿarż-ı velī **niʿmetini** / Ṣıdḳ-ıla eyler-idi ḫizmetini
HH1048 Cān-ı şīrīnden olup bī-zār / Mevti **niʿmet** bilürdi ol iki zār
HH1051 Gördiler bir güşāde şehr-i ʿaẕīm / **Niʿmeti** çoḳ miṣāl-i Dār-i Naʿīm
HH1056 Her birin sīr ḳıldı **niʿmet** ile / Kendi gitdi yine icāzet ile
HH1352 Her ġanem beẕl-i nezl ü **niʿmetde** / Bir ṭulum yaġdur ġanimetde
HH1742 Didi bir bir edā-yı ḫizmetini / İtdi ḫoş-dil veliyy-i **niʿmetini**

2. Allah’ın yarattıklarına lütuf ve bağışı olan şey

NE56 Besmeledür Ḥakkuñ ulu **niʿmeti** / Anda mükerrer ṣıfat-ı raḥmeti
NE82 Çünkü olur şükr ile **niʿmet** ziyād / Ḥamd ile ol şākir-i Rabbü’l-ʿıbād
NE869 İtdi ṣalā-yı reh-i rüşd ü sedād / **Niʿmet-i** bī-ġāyeti niʿamü’l-murād
NE1109 Sırr-ı serā-perde-i ḥaḳdur suḥan / **Niʿmet-i** perverde-i ḥaḳdur suḥan
NE1275 Ey ṭaleb-i cennet ile zār olan / **Niʿmet-i** cāvidi ṭaleb-kār olan
NE2943 İki cihān devletidür ṭoġrıluḳ / Ḥaḳḳın ulu **niʿmetidür** ṭoġrıluḳ
NE3138 Bu suḥan-ı ʿāşıḳ-ı dil-rīşdür / Māḥażar-ı **niʿmet-i** dervīşdür
NE3139 **Niʿmet-i** dervīş ḳurı nān olur / Bunda ne ʿunvān ü ne elvān olur
SE2049 ʿĀleme **niʿmet-i** Ḥaḳ yeksāndur / Ḥırṣ iden ḫar-ṣıfāt nādāndur
SE2052 Şükr idüp feyż-i yem-i **niʿmetine** / Ġarḳa ol niʿmet-i bī-minnetine
SE2841 Didi bismi’llāh eyā ehl-i veġā / Bize bir **niʿmet-i** ḥaḳdur bu ġazā
SE2878 Sözdür ol **niʿmet-i** ḫān-ı melekī / Ki anuñ vezn-ile ḳonmış nemeki
SE3369 Ḫāhiş-āmāde müretteb **niʿmet** / Müteʿākib çü nevāl-i cennet
HH83 Olamaz şükrini edā mümkin / **Niʿmetün** ḳanġı birini diyeyin
HH84 Oldı ḥaḳḳā ki **niʿmet-i** imān / Mih-terīn luṭf-ı Ḥażret-i Mennān
HH79 Ebr-i bārān-ı **niʿmetüñ** her ān / ʿĀbid ü ʿāşiye olur yeksān
HH186 Pencgāh ile ibtidā itdi / Ni**ʿmet-i** raḥmete ṣalā itdi
HH1067 Buldılar çünki māl-ı bī-minnet / İtdiler şükr-i Vāhib-i **niʿmet**

niʿmet-i bī-minnet [3] minnet etmeden, istemeden, zahmetsiz elde edilen şey

NE1396 Ser-be-ser elṭāf idi iḥsān idi / **Niʿmet-i bī-minnet-i** Mennān idi
SE829 Cümlesi kārdadur ḥikmet-ile / Ṭaleb-i **niʿmet-i bī-minnet-ile**
SE2052 Şükr idüp feyż-i yem-i niʿmetine / Ġarḳa ol **niʿmet-i bī-minnetine**

niʿmet-i ġaybiyye [3] gaybdan gelen, Allah vergisi şey

NE818 **Niʿmet-i ġaybiyyeye** bismil-künān / Ḫams-i mübārek diyu ṣundum hemān
NE1105 Şiʿr-i ʿaceb ḥikmet-i ġaybiyyedür / Menşe’i yoḳ **niʿmet-i ġaybiyyedür**
NE1223 Her ḳadeḥi **niʿmet-i ġaybiyyedür** / Kını daḫı ḥikmet-i ġaybiyyedür

niʿmetkede [2] nimetin yapıldığı, olduğu yer

NE257 Gel beri Mevlā ile hem-ṣoḥbet ol / Dāḫil-i **niʿmetkede-i** vaḥdet ol
SE244 Didi daʿvet ḳılup iy bedr-i semā / Oldı **niʿmetkede-i** ḳudse ṣalā

niʿmet ü nāz [3] lütuf, ihsan

SE2060 Ḥumḳına şāhid iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı ṣaġışı var **niʿmet ü nāz**
SE2312 İtse ʿazm-i çemen-i **niʿmet ü nāz** / Bir yeşil yapraġ-ıla ehl-i niyāz

nīreng [5] sihir, tılsım, efsun‖hile

NE591 Kāḫ-ı felek ḳaṣr-ı Züleyḫā miṣāl / İtdi nice Yūsufa **nīreng** ü āl
NE2773 Elde idi ālet-i **nīreng** u dīv / Ṣanki kesik ḳolını ḳapmışdı dīv
SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile geçmege reng / Gösterür günde hezerān **nīreng**
SE3406 İtdi bu resme hezārān **nīreng** / Aġladup anı da oldı āheng
SE2025 Aldanur sāde derūn ol renge / Boyanur ḫīleyile **nīrenge**

nişāb [5]

1. istenilen derece, karar

SE526 Ḥacc ü İslāmı biraz yazdı kitāb / Birdür ol iki ʿibādetde **nişāb**
SE1352 Rutbe-i ʿaḳlı **nisāb-ı** ẕevḳi / Bu ki farḳ itmeye taḥt u fevḳi
HH642 Ḫˇāce dil-suḫte olup pür-tāb / Suḫte buldı ḫˇāce gibi **nişāb**

2. nasip, hisse

NE782 Birisi manẓūme-i ḥikmet **nişāb** / Vādī-i eslāfda birḳaç kitāb

NE2040 Saña yeter pend-i cevāhir **niṣāb** / Nādire-i müfti-i ḥāżır-cevāb

nīsān [7] Rumî takvimin marttan itibaren ikinci şemsî ayı, nisan ayı. Bulutu, cömertliği, yağmuru, bulutu, bereketi ve baharın müjdecisi olarak ele alınır.

S21 İder baḥrı **nīsān** ile pür-güher / Ṣu virdükçe cevherli tīġa döner
S1271 Dizüp lāle vü gül yine kāseler / Çemen cemʿ-i bārān-ı **nīsān** ider
NE1713 Nuḳre-feşān ol kef-i **nisān** gibi / Sofra-güşā ol gül-i ḫandān gibi
SE1299 Mihr-i raḫşān gibidür āṣārı / Ebr-i **nīsān** gibidür idrārı
SE192 Felegüñ olmaġıla ẕıllı girān / Sāyebān oldı seḥāb-ı **nīsān**
SE2169 Ebr-i **nīsān-ıla** mānend-i şitā / Olmadı cemʿ ẕināyıla ġınā
HH246 Ebr-i **nīsān-ı** ḫāmesi her bār / Ṣafaḥāt üzre olsa gevher-bār

niṣār [5] serpme, dağıtma, saçma

S1496 Zihī luṭf-ı ṭabʿ u **niṣār-ı** dürer / Ki hep dost düşmen ola behre-ver
NE61 Halk-ı ṣürāḥī-i dil-ārā naġam / Curʿa **niṣār-ı** mey-i surḫī raḳam
NE1714 Beẕl ü **niṣār** ile miṣāl-i nesīm / Aça dür-i ḫabbını dest-i kerīm
NE2243 Beẕl ü **niṣār** ile ḳılayın ʿamel / Belki bulam yerine naʿīmü'l-bedel
SE834 Naḫl-i ṣābit-ḳadem-i ʿālem hem / Oldılar beẕl ü **niṣār-ile** ʿalem

niṣār eylemek/itmek/ḳılmaḳ [11] saçmak, dağıtmak

S430 O dem içlerinden bir ehl-i kemāl / **Niṣār eyledi** dürr-i dürc-i maḳāl
S818 Bize ʿıydgāh oldı bezm-i şarāb / **Niṣār eyle** şīşeyle gülgün gülāb
S929 Derūnı olup lücce-i bī-gerān / Cevāhir **niṣār eyler** açsa dehān
NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ **ḳıl niṣār** / Derdüñi dök iñle biraz zār zār
NE805 Luṭf ile ol pīr-i bülend-i iʿtibār / **Eyledi** taʿbīr-i ʿabīrin **niṣār**
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa güler yüzle **niṣār it** zeri
NE1953 Başlıyacaḳ ḫandeye bī-iḫtiyār / Kef-i seḫāb **itdi** güherler **niṣār**
NE3058 Ḥāṣılı deryūzesin abdāl-vār / Heb naẕar-ı pīre **iderdi niṣār**
NE3131 Māmelekin **itdi niṣār** ol dilīr / Biñde birin itmedüm ammā faḳīr
SE3510 Ser-ḳalemden yine ṭabʿ-ı dür-bār / Ber-i şāḫ-ı hüneri **itdi niṣār**
HH1060 Gül-i ṣad-berg-veş hem **itdi niṣār** / Pençe-i şāha penc-ṣad dīnār

nisbet [13] iki şeyin birbirine göre hâl ve miktarı, kıyas, oran

S637 ʿAdū mülkünüñ ṭob-ı kūh-efgeni / Aña **nisbet** ile fişek hāveni
S1203 Ġubār aña **nisbetle** ẕerre degil / Tütün yapraġı berg-i tere degil
NE39 ʿArş aña **nisbet** ile ferşdür / Maẕhar-ı Raḥmān-ı ʿale'l-ʿarşdur
NE883 Cāhına **nisbetle** degil berḳgāh / Geşt-i felek ḫırmen-i ḫūrşīd ü māh
NE1015 Ġabġaba-i **nisbet** ile gökde māh / Sīb idi būsīde biri var siyāh
SE63 Ẕātına **nisbet-ile** yoḳ imkān / Farż olınmaz ne zaman u ne mekān
SE500 Şāh-ı çübīn-i hümāyūn-maḳdem / Aña **nisbet** bir aġaçdan ādem
SE1188 Aña **nisbet-ile** ʿadūnuñ varı / Az ammā ki bir avuç arı
SE1322 Yād ider ḫalḳı buna **nisbet-ile** / Ẕālim-i ʿāḳılı hep raḥmet-ile
SE1350 Aña **nisbet** ola eksün ü ḫarīr / Beden-i ziştine olmaya naẕīr
SE1404 Ḫaşmınuñ ḳaddine **nisbet** ammā / Serv-ḳāmet diseler baña revā
SE2951 O kerāmet ki görüpdür anı şāh / Naẕmına **nisbet-ile** bürke-i gāh
HH1031 Nice deryā kenāre-i ẕulumāt / Evveli aña **nisbet** āb-ı hayāt

nīş [2] akrep, arı, vs. böceklerin iğnesi

S366 Dem-ālūde tīr idi yāhū kīş / O zenbūr-ı sürḫ oldı peykānı **nīş**
HH1444 **Nīş-i** tīziyle dehānı hemān / Sīḫ ile çāh-ı Rüstem-i destān

nīş-i zenbūr [1] eşek arsının iğnesi

SE2374 Şerbet-i ʿöẕrini eyler pür-şūr / Çünki der-pey ola **nīş-i zenbūr**

nīş urmaḳ [2] iğne batırmak ‖ eziyet etmek

SE2149 **Nīş urup** eyledi ol kejdümlük / Ḳıldı bu nūr-ı basar merdümlük
HH2176 Nāvek-i ġamze **urdı** cānuma **nīş** / Oldı peydā yürekde zaḥmet-i rīş

nīş-zen [3] iğneleyen, iğne batıran

NE1738 Ḳanġı faḳīre ki ola **nīş-zen** / Anı iletmez güneşe gölgeden
NE1810 Çün olsa sāde-dile **nīş-zen** / Anı iletmez güneşe gölgeden
HH2104 ʿAyn-i zenbūr u **nīş-zen-i** vāli / Nūş-leb şūḫ idi oġul balı

Nīşābūr [1] Firuze madeniyle meşhur, Horasan'da bir şehirdir.

SE1629 ʿAzm idüp milket-i **Nīşābūra** / Bulışur ḥākim olan Manṣūra

nişān(e) [22]

1. eser, alâmet, işaret

S4 Bu ne şīşe-i nīlī-i āsumān / Anuñ nefḥa-i ḳudretinden **nişān**
S36 Ḳaçan ġamze-i dil-rübā deprenür / Yürekde **nişān-ı** belā deprenür
S408 Bu müjde olup vāṣıl-ı gūş-ı cān / **Nişān-ı** sürūrum siñirdi hemān

S554 Olur tāze-kār-ı ten-i ḥulle-sān / Ṭarāvetde laḥm-ı ṭarabdan **nişān**
S954 Cem itmiş meger cāmı vaḳf-ı muġān / Kenārındaki ḫaṭṭı aña **nişān**
S974 Anuñ rūḥıdur bāde-i erġavān / Ki ḫūn ü ṣadāsı ḥayāta **nişān**
S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ genc-i zer / **Nişān** oldı üstünde yer yer şecer
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i mihr-i cihān / Cānib-i Rūma ola pertev **nişān**
NE1391 Her biri oldı baña luṭf-ı nihān / Ḳulluġa bel baġladuġumdan **nişān**
NE2114 Bildi **nişānın** çün o ehl-i sebīl / Ġırra olup istemedi hiç delīl
SE2284 Ādemüñ bu iki ḫaṣlet her ān / Ġayret ü himmetine oldı **nişān**
SE2304 Ṣaḳla yüz ṣuyını çün ṣāġar-ı mey / Edebe oldı **nişān** ḫaclet ü ḫūy
HH1394 Virdi şāha bu gūne pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur **nişān-ı** himmet-i merd
HH1776 Gördiler zaḫmdan yoḳ anda **nişān** / Bildiler oldı ġarḳa-i ʿummān
HH710 Tīr-veş her taraf olup perrān / Bulmadılar **nişāne** nice zamān
HE4 Süveydāyı ḫalāṣ it mürdelikden / **Nişāne** ḳalmasun efsürdelikden

2. hedef

NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşkīn kemān / Tīr-i şuʿā-ʿ-ı başara dil **nişān**
SE2608 Ne tereddüd yiridür iy dil-rīş / Tīr der-şaşt u **nişāne** der-pīş
SE3195 Hātemin ide **nişāne** tīre / Geçüre ol da oḳın zihgīre

3. rütbe, makam. Ayrıca bkz. ‘nām u nişān’ md.

NE1385 Virdi baña şān ile faḫr-i cihān / Mūr-ı Süleymān gibi nām u **nişān**
SE1442 Şāhlıḳdan yoġ-iken nām ü **nişān** / Oldı çünkim yetişüp taze cüvān

4. leke, iz

HH527 Kimi dir oldı zaḫm-ı nā-bihbūd / Ten-i zārındaḳi **nişān-ı** kebūd

nişān-ı devlet [1] devlet tarafından hizmet mükafatı olarak muhtelif derecelerde verilen ve göğse takılan alâmet

HH1122 Gördi kim bir nigāhı tīr-güẕār / Cebhesinde **nişān-ı devlet** var

nişān dikmek [3]

1. işaret koymak

S1393 **Diker** māh-ı nev anuñ içün **nişān** / Döküdilidür miʿber-i keh-keşān
NE957 Mervedeki mīl gibi evvel zamān / **Dikdi** hemān serḥadd-i Merve **nişān**

2. atılan okun düştüğü yere işaret koymak

NE1156 Tozḳoparan gibi **dike** bir **nişān** / Ṣaḳḳ-ı ġubār itmeye bir pehlevān

nişān düzmek [1] evlilikten önce kız ve erkek tarafının birbirine hediyeler alması

S1254 ʿArūs oldı her ġonca-i dil-sitān / Gül-i āl **düzdi** ṭabaḳla **nişān**

nişān eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] hedefe koymak

NE1989 Ḫalḳı **nişān eyleme** ṭaʿn oḳına / Belki döne yine saña ṭoḳına
NE2321 Gāh **nişānlar** gehī **eyler** ḫaṭā / Meclis-i suḥriyye olur dā’imā
SE2961 Nāvek-i āh gibi **ḳılsa nişān** / Nā-gehān urduġını ṭuya hemān
HH904 Ġamze-i mesti eyleyüp idmān / Dil-i ʿuşşāḳı **eyler** idi **nişān**
HH1966 Ḳaşı pür-çīn ü tīz olup müjgān / Ḳāṣıdı tīr-i ḳahra **itdi nişān**
HH2315 Da’imā bī-ḫuẕūr olup cānān / Anı **eylerdi** seng-i cevre **nişān**
HH2555 Tīr-veş çıḳdı āb-ı şād-revān / **Eyledi** çaḳ kedū-yı çarḫ-ı **nişān**

nişān-kerde [1] nişan almış, nişanlamış

SE693 Çün **nişān-kerdesidür** miʿmāruñ / Ḳuṭb-ı şābit-ḳademi pergāruñ

nişānde [2] dikilmiş, koyulmuş

HH178 Virdi ẕāt-ı şerīfi ziynet ü fer / Oldı ol levḥde **nişānde** güher
HH1214 Oldı yāḳūt-ı aşfer-i aḫter / Kāse-i yeşimde **nişānde** güher

nişān ḳomaḳ [2] nişan yapmak, hedef olarak dikmek

S1040 Sikender kesüp baḫrı itmiş revān / **Ḳomuş** anda mir’āt-ı cāmı **nişān**
S1511 Ḳılup āzmāyiş nice pehlevān / Bu menzilde gerçi **ḳodılar nişān**

nişān virmek [5] bir şeyden haber vermek, bir şeyi hatırlatmak

S897 **Vire** gevherīn sübḥadan çün **nişān** / Alurlar varup feyżini her zamān
S1020 Ṭonansa ṭabaḳlarla ol pīş-ḫˇān / **Virür** pīş-keş ṭablasından **nişān**
S1405 Olup maḥrem-i rāz-ı ʿışḳ-ı nihān / **Virür** ḥāli çāh-ı ʿAlīden **nişān**
S1522 Bunuñ cāy-ı mişṭarla sürḫı hemān / **Virür** zaḫm-ı dīrīn ü nevden **nişān**
NE1990 Ḳankı zebān kim ide ḫalḳa ziyān / **Vire** ışırġan dikeninden **nişān**

nişest [1] oturan

SE98 İre gerdūne-i gerdūne şikest / Ḳıla her çarḫı zemīn içre **nişest**

nişīb [1] yukarıdan aşağıya doğru inilen yer, iniş

HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i **nişīb** ü ferāz / İrdi bir sebze-zāra rāh-ı dırāz

nişīmengeh [1] oturulacak yer, durak

S296 Müẕehheb **nişīmengehi** taḫt-ı Cem / Direfş-i Keyānī o zerrīn-ʿalem

nişīmen-sāz olmaḳ [1] toplanmak, meclis kurmak

HH744 **Olıcaḳ** Bursada **nişīmen-sāz** / Yine ibrām ile ṭuyuldı bu rāz

nişīn [1] bkz. ‘cāy-ı nişīn {cāy-nişīn}’ md.

NE178 Gerçi geçer cāy-ı **nişīn-i** imām / Sübḥa vü seccādeyi itmekde dām

nişter [2] bkz. ‘neşter’ md.

NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / Ṣanma şafaḳ **nişter-i** berḳ aldı ḳan

NE619 Luṭf ile māhī gibi raṭbü’l-lisān / **Nişter-i** nebtīzi velī der-meyān

niṭāḳ [2] kemer, kuşak

NE765 Eyleyüp ol ḫidmetine şedd-i **niṭāḳ** / Kilk-i hüner eyledi teşmīr-i sāḳ

NE1208 Mārı idüp zehr ile şīrīn müẕāḳ / Mūra ḳuşatdı iki yerden **niṭāḳ**

niyām [1] kılıç kını

NE3159 Yazmaya mışraʿların nā-tamām / Uydura mānende-i tīġ ü **niyām**

niyāz [38]

1. yalvarma, yakarma, rica, istirham

NE1413 Ala meger berḳ-i **niyāzı** ele / Sālik-i āh ola yolından gele

NE1690 Derdüm añup ʿarż-ı **niyāz** eyledüm / Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz eyledüm

NE1694 Ḥāṣılı gitdükçe ḳızışdı **niyāz** / Oldı müselsel dem-i āheng-i rāz

NE1935 Lāzıme-i ḫilḳati olup ecīr / Olmaḳ iñen ḳuvveti **niyāzla** sīr

SE1016 Her biri oldı nevādir-perdāz / Cümle mazmūnı velī nāz ü **niyāz**

SE1574 Eyledi çünki **niyāzını** ḳabūl / Āḫaruñ ḳatline oldı meşġūl

SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı nāzı sözdür / ʿĀşıḳuñ cām-ı **niyāzı** sözdür

SE1782 Ṣulḥ için nāmeler eyleñ irsāl / İdelüm nār-ı **niyāzı** işʿāl

SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı **niyāzın** diñler / Ḫastalar aña pek aġlar inler

SE2621 İtmedüm ʿöẕr ü **niyāzın** maḳbūl / Eyledüm maḳṣada ibrām-ı vüṣūl

SE2887 Şiʿrdür ġonca-i dil-beste-i rāz / Şiʿr içün ʿarż-ı **niyāz-ı** mevzūn

SE2894 Didi taʿrīf iden erbāb-ı fünūn / Şiʿr içün ʿarż-ı **niyāza** āġāz

SE3233 Sāye-veş rūyın idüp pāy-endāz / Eyledi ʿarż-ı **niyāza** āġāz

SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı **niyāz** / Didi iy ʿāşıḳ-ı cüsd ü ser-bāz

HH634 İtdi taʿlīme yümn ile āġāz / Hep mezāyā-yi ders-i nāz ü **niyāz**

HH648 Bī-tekellüf idüp söze āġāz / Yanına geldi itdi ʿarż-ı **niyāz**

HH791 Nāzlıdur ḫaylice **niyāz** ister / Ṭatlı dille biraz piyāz ister

HH1398 Gördi şāh ol bülend-pervāzı / Ki aşurdı **niyāzdan** nāzı

HH1400 Buldı rāh-ı **niyāz** ü nāz encām / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i kelām

HH1599 Germ olup ara yirde nāz ü **niyāz** / Başladı vāḳıf olmaġa ġammāz

HH1633 Vardı naḳḳāşa Baḫtek-i ġammāz / Eyledi keşf-i rāz u ʿarż-ı **niyāz**

HH2126 Gördi murġ-ı şikeste-bāl-i **niyāz** / Nā-gehānī şalındı ol şehbāz

HH2165 Göz açup başladı **niyāza** hemān / Didi ey feylesof-ı devr-i zamān

2. ihtiyaç, muhtaçlık, hacet

S853 Anuñla **niyāz** ehli ʿizzet bulur / Ne söylerse dildāra maʿẕūr olur

NE220 Ebr ile olsa n’ola ol ser-firāz / Ṣukḳa-ṭırāz-ı ʿilm-i ʿızz u **niyāz**

NE488 Görüp anı maḥrem-i rāz añladum / Çerb-i zebān ehl-i **niyāz** añladum

NE866 Nāz götürmez olup ehl-i **niyāz** / Ḳıldı ḫaḳīr olanı gerden-firāz

NE157 Ṭurma göñül ehl-i **niyāz** olmada / ʿIşḳ-ı mecāzīde mecāz olmada

SE483 Arada ḳanṭaradur rāh-ı mecāz / Uġrar elbette aña ehl-i **niyāz**

SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir ehl-i **niyāz** / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i rāz

SE1971 Bu ṣafā üzre iken ehl-i **niyāz** / İtseler keşf-i serā-perde-i rāz

SE2312 İtse ʿazm-i çemen-i niʿmet ü nāz / Bir yeşil yapraġ-ıla ehl-i **niyāz**

3. dua, tazarru

SE390 Açdı efsūn-ı **niyāz** ile deri / Aldı getürdügi deñli güheri

SE528 Cümlenüñ oldı ser-efrāzı namāz / Ki odur hem-dem-i erbāb-ı **niyāz**

SE542 Çünki dīvān-ı Ḫudā oldı namāz / Ehl-i dīvānıdur erbāb-ı **niyāz**

SE133 Eyle ḳaddüm çemen-i zühde ṭırāz / Tā ki ḫam ide anı berg-i **niyāz**

HH58 Niçe efkār olur namāzumda / El namāzında ben **niyāzumda**

HH598 Ḳıldı seccādesinde vardı namāz / Ṭarf-ı miḥrāba oldı şemʿ-i **niyāz**

niyāz eylemek/itmek [11]

1. yalvarmak, ricada buulnmak

NE2908 Vuṣlasını ḳavrayup **eyler niyāz** / Ejder-i nefsine olur fitne-sāz

SE1001 **Ne niyāz eyle** ne ʿarż-ı direm it / Başma ḳocunduġı yire kerem it

HH1322 Ten-i ḫākīsin itdi pāy-endāz / Dönüp **itdi** ḫalāscıya **niyāz**

HH1457 Sūz-ı ʿışḳıyla şāh-ı bende-nevāz / Açılup **eyledi** Ayaza **niyāz**

HH2040 Derd ile yāra keşf-i rāz itdi / Beni öldür diyü **niyāz itdi**

2. dua etmek, tazarruda bulunmak

NE1182 ʿĀciz olup ḫusrev-i şīrīn-suḫan / Ḥaḳḳa **niyāz itdi** o dem ḳalbden
NE2518 Ṣoñra ki ḳıldı iki rekʿat namāz / Ḥaḳdan anuñ firḳatin **eyler niyāz**
SE583 Evvel-i şebden **idüp** Ḥaḳḳa **niyāz** / Ṣemʿ-i miḥrāb idi tā vaḳt-i namāz
HH57 Ne yüzüm var sańa **niyāz idecek** / Ne sözüm ḳaldı keşf-i rāz idecek
HH1868 Bārgāh-ı Ḥaḳḳa **niyāz itdi** / Ṭaleb-i luṭf-ı çāre-sāz itdi
HH2023 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāyā / Çok **niyāz itdi** Ḥaḳḳ Teʿālāya

niy(y)et **[16]** bir şeyi yapmadan önce zihinde kurma, kasıt, meram

S386 Şikārın alup şāhbāz-ı cihān / Hemān eyledi **niyyet-i** āşiyān
NE766 Var idi evvelde daḫı **niyyetüm** / Ḳāṣır idi ʿazme veli himmetüm
NE1475 İtmeġe sevdā-girīʾi vecd ü ḥāl / Mışra idi **niyyeti** zevraḳ miṣāl
NE1759 **Niyyet-i** ḫayrāt ile maʿrūf olur / Līk eser-i mevtine mevḳūf olur
NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u şafā **niyetin** / Almış idi yine ele şanʿatın
SE1039 **Niyyetüñ** n'eydügini bildüñ mi / Ṣafḫa-i ḥāle naẓar ḳıldūñ mı
SE1040 Seg-i nefs eyledi ḫayvā **niyyet** / Ne ʿacep işlere itdüñ **niyyet**
SE1287 Hātıra geldi hemān fāl itdüm / **Niyyet-i** ʿāḳıbet-i ḥāl itdüm
SE1520 Didi kim olmadı **niyyet** taġyīr / Çünki bend itmek olındı tedbīr
SE2638 **Niyyetüñ** ḫayr ise eṭvāruñda / Ḥasene yazıla her kāruñda
SE2640 Her ʿamel kim idesin ḥikmet-ile / Maḥż-ı ḫayr ola hemān **niyyet-ile**
SE2639 Vech-i meşruʿ ile olan ḫarekāt / **Niyyet-i** ḫayr-ıla olur ḥasenāt
SE2813 Ḳıldı tozutmaġa āḫir **niyyet** / Işfahan mülkini de kuḫl-ışfat
SE2990 Göricek eyledi zāhid şefḳat / İtdi mürġānı ḫalāṣa **niyyet**
HH596 Gitdi Ḳāḍı Efendi şevketle / Dil-i ṣāf u ḫulūṣ-ı **niyyetle**
HH1772 O gice yatdı şaḫne ḫayretle / Seḥer-i **niyyet-i** siyāsetle

nizāʿ **[2]** çekişme, kavga, ihtilaf

NE763 Gördüm olur bunlaruñ ile **nizāʿ** / Nāz-ı ḫarīfān-ı müzaḫref metāʿ
HH262 Ṭīġ-ı faṣlü'l-hitāb ile ekşer / Maḳṭaʿa ermeden **nizāʿ-ı** keser

niẓām **[7]** tertip, düzen

S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i niẓāmī **niẓām** / Bu resme ider bunda feṯḥ-i kelām
NE743 Sebk u **niẓāmın** göricek lāfsız / Eyledi inṣāf her inṣāfsız
NE940 Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i **niẓām-ı** cihān / Rābıṭa-i rişte-i emn ü emān
NE1134 Gevher-i esmāra viren intizām / Böyle dizer ʿaḳd-i şüreyyā **nizām**
NE3170 Demdür olup naẓm-ı huceste **niẓām** / Kilk-i ʿAṭāyī diye temmü'l-kelām
SE671 Dīni ikmāl ḳılup Faḫr-ı Enām / Buldı manẓūme-i aḥkām **niẓām**
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla **nizām** / Sübḥa-i dīn güher-i kār-ı enām

niẓāmī **[1]** istenilen tertip ve düzende olan

S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i **niẓāmī** niẓām / Bu resme ider bunda feṯḥ-i kelām

niẓām virmek **[3]** tertip etmek, düzenlemek

NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı bulup iltiyām / Himmet-i şāʿir **vire** aña **niẓam**
SE2893 Ẕikr-i vuṣlatla **virür** naẓma **nizām** / Ḫoş gelür kendüye gönlince kelām
HH1516 Çünki Sebzī kelāmı itdi temām / Sebze-zārı kelāma **virdi niẓām**

Niẓāmī **[10]** İran şairi. Azerbaycan'ın Gence kasabasında şöhret bulduğu için Nizâmî-i Gencevî olarak bilinir. "Penc Genc" ismi taşıyan hamsesi bulunmaktadır. Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılır.

S1491 Bu dürr-i naẓıma Niẓām ide reşk / Ḥasedden **Niẓāmī** döke dürr-i eşk
NE749 Semt-i **Niẓāmīden** olup ḥişşedār / Oldı ṣufūf-ı suḫanuñ üstüvār
NE1117 Ḥāfız ile Saʿdī vü Cāmī daḫı / Ḫusrev-i Hindī vü **Niẓāmī** daḫı
NE1147 Āḫir idüp arzū-yı meşnevī / Şeyḫ **Niẓāmīnüñ** olur peyrevi
NE1190 Şeyh **Niẓāmīʿye** idüp iʿtiḳād / Ḳadrini günden güne bildi ziyād
SE2915 Ḳıldı çün küncde gencīne-güşā / Ḥażret-i Şeyḫ **Niẓāmīyi** Ḫudā
SE361 Didi kim Sübḥa-i Cāmīʿdür bu / Reşk-i āşār-ı **Nizāmīdür** bu
HH309 Heft-Peyker ḫuceste nāmı idi / Nāẓımı şeyḫ-i fen **Niẓāmī** idi
HH310 Ne **Niẓāmī** ki ḫamsesin gerdūn / Heft-Seyyareden bilürdi füzūn
HH2738 Biri Ḫusrev biri **Nizāmīdür** / Biri ser-mest-i ʿışḳ Cāmīdür

Nizāmü'l-Mülk **[1]** Kıvâmü'd-dîn Ebû Ali Hasan bin Ali (ö. 485/1092), İran Selçukluları'ndan Alparslan ve oğlu Melikşâh'ın veziri.

SE1749 Çün vezir itdi **Nizāmü'l-Mülki** / Buldı eyyām-ı müsāʿid fülki

nizār **[6]** zayıf, arık

S1105 Bu deñlü **nizār** olmuş iken yine / Görüp cām-ı mihri gelür yirine
NE1320 Oldı riyāżet ile şu deñlü **nizār** / Ravża-i cennet gibi enhārı var
NE538 Zerd ü **nizār** olmaġıla her biri / Farḳ idemezler gül-i raʿnāları

SE468 Penbe-veş cān-ı **nizāre** şalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẕerre vücūd
SE1303 Sāye-dih taḳ żaʿīf olsa **nizār** / Ḳaplasa farḳını berg-i eşcār
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı **nizār** / Ḳıl yararken dem-i tīġ-i ḫūn-ḫār

nīze [17]

1. mızrak, kargı, süngü

S208 Güneş şanma kim **nīzesi** her seḥer / Bu saḳf-ı sipihrüñ kepengin açar
S334 Yeşil bayraġ ile ney-i **nīzeler** / Yeşil berg ile ney-şekerdür meger
S377 Alup **nīze** destine merd-i veġā / Sinān oldı tinnīn-i merdüm-rübā
S378 Görüp sūzen-i **nīze** yalmānını / Güm itdi ʿadū rişte-i cānını
NE377 **Nīze-i** ʿasker ki ḫurūşān idi / Yemde şaʿab gibi nümāyān idi
NE396 Saflar ile ʿarşa-i kīn-i şekl-i muşt / **Nīze** ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt
NE451 **Nīzelerin** eylediler der-ġılāf / Oldı biri birisine sīne-şāf
NE2218 Nice zıbıḳ devr-nümā-yı şafā / **Nīze-i** merdāne-i merdüm-rübā
NE2548 Ḥalḳa-şıfat **nīzeye** ḫāżır gibi / Öñde idi zaḫm-ı bahādır gibi
NE3092 **Nīze** degil her ṭaraf āyinedür / Tīġ-i ṭılısm-ı ser-i gencīnedür
SE1724 Kime kim yār ola ʿaḳl u tedbīr / Aña ne **nīze** gerek ne şemşīr
SE2833 **Nīze** ber-dūş o merd-i pertāb / Oldı şāhīn-i terāzū-yı rikāb
SE3136 Müstaḳim olmaġ-ıla **nīze-i** tīz / Dil uzadur kime kim itse sitīz
SE3194 **Nīze** alsa ele her dīvāne / Bir gümüş ḫalḳa diküp meydāna
HH216 **Nīze** vü tīri oldı sīḫ-i vüḫūş / İtdi kebk ü ġazāli dūş-be-dūş
HH2004 **Nīzeler** kim zırıhdan itdi güẕār / Açdı endīşe ḳuflunı efkār

2. erkek cinsel organı

SE1921 El urup **nīze-i** pür-tābe hemān / Çünki gülgūnına virdi meydān

nīze-i yaḫ [1] damlayan suyun buz tutmasıyla oluşan mızrak şeklinde buz, sarkıt

NE565 **Nīze-i yaḫla** nʾola itse ʿubūr / Oldı şitā ḫusrev-i sāhib-ẕuhūr

nīzedār [3]

1. mızraklı, süngülü

S335 İdüp aḳ bayraḳ sipihre güẕār / Meger kāġıd uçurdı her **nīzedār**
NE3091 Ortası şaḥrāda olan reh-güzār / İki yaña ṭurdı ṣaf-ı **nīzedār**

2. uzun kirpikli

HH2127 İtmedin çeşm-i **nīzedārı** sitīz / Tīz ṭutdı o ġamze-i ḫūn-rīz

nīze-keş [1] mızrak çeken

S328 Ṣaf-ı **nīze-keş** çengelistān-ı kūh / Gürūha gürūh ü şukūhā şükūh

nīzlemek [2] süngülemek, mızrak saplamak

S341 Hilālüñ ḳapup ḫalḳasın **nīzeler** / Der-i ḳalʿa-i heftümi nīzeler
S341 Hilālüñ ḳapup ḫalḳasın nīzeler / Der-i ḳalʿa-i heftümi **nīzeler**

noḳṣān [7]

1. eksiklik, azlık

S1530 Ricām ol ki yārān idüp ihtimām / Nice dürlü **noḳṣānın** ide tamām
SE176 ʿAdem-i ṣırfa neden vehm-i vücūd / Oldı hep menşeʾi **noḳṣān-ı** şühūd
SE510 ʿAḳlınuñ yitmez-iken **noḳṣānı** / Virdi dil bir güzele pinhānī
HH2766 Oldı bī-ʿillet-i لعل و لیت / Keşr ü **noḳṣānı** ile üç biñ beyt

2. kusur

NE1999 Ṭutma iñen eksügini ʿālemüñ / ʿIrżına **noḳṣan** virür ol ādemüñ
SE110 Māha **noḳṣan** irişür mihre zevāl / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
SE606 İrmez ammā nite kim baḥr-ı revān / Ḥilye-i ʿilm ü kemāle **noḳṣān**

noḳṣan-ẕāt [1] eksikli, kusurlu olan

NE3148 Hezl yüzünden yazılan mudḥikāt / Baña degil bāʾiṣ-i **noḳṣan-ẕāt**

noḳṭa [30]

1. bazı harflere koyulan işaret, kalemin kağıda bir defa dokunmasıyla oluşan küçük şekil, benek

S1319 Meger neşf idüp **noḳṭa-i** zerd-i verd / Bütün ṣafḥa-i ālını itdi zerd
S1464 Olur **noḳṭa-i** nüsḫa-i āb u gil / Sevād-ı dü-çeşm ü süveydā-yı dil
NE16 Fırḳ-ı şeyāṭīne çeker dūr-baş / **Noḳṭa** ile tīġdür ol ḳaṭre-pāş
NE22 **Noḳṭa** vü med zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya ser-i mismāra iner fāsıdur
NE25 **Noḳṭa** olup kevkeb-i dünbāledār / Noḳṭadan oldı ol elif āşikār
NE25 Noḳṭa olup kevkeb-i dünbāledār / **Noḳṭadan** oldı ol elif āşikār
NE28 **Noḳṭa** degil toḫm-ı hidāyetdür ol / Sünbüle-pīrā-yı saʿādetdür ol
NE29 Besmeledür sünbül-i bāġ-ı hüdā / **Noḳṭa** piyāz olmuş aña gūyiyā
NE54 Besmelenüñ sırrı daḫı bādadur / Bādaki de **noḳṭa-i** yektādadur

NE55 **Noḳṭa-i** bā nükte-i pinhān imiş / Ḫatm-i der-i maḥzen-i ʿirfān imiş
NE74 **Noḳṭa-ṣıfat** ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / Derdüñi dök iñle biraz zār zār
NE232 Ḥatm-i rüsül āyet idi ber-kenār / **Noḳṭası** ol ḫaṭm-i nübüvvet-şiʿār
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup behrever / Ṣaçdı **noḳṭa** yerine ḫāmeñ şerer
SE19 Besmele **noḳṭa-i** bā ile hemīn / Oldı çevgānıla güy-ı müşgīn
SE34 Bā-i ẕībādaki **noḳṭa** el-ḥāk / Ḫāl-i leb gibi viripdür revnaḳ
SE44 Nūnıdur ser-ʿalem-i ṣaff-ı şeref / **Noḳṭası** anda müdevver muṣḥaf
SE1540 Dildür ol ṭurfe muḥabbet-nāme / Ḥarfsiz **noḳṭa** ḳomışdur hāme
SE2062 **Noḳṭa** dökse bilinür bī-şütülüm / Ṭırnaġı üzre ḥisāb-ı encüm
SE2064 Bilinür **noḳṭa** ile bunca ʿaded / Kendüsi noḳṭa gibi ṣıfrü'1-yed
SE2064 Bilinür noḳṭa ile bunca ʿaded / Kendüsi **noḳṭa** gibi ṣıfrü'1-yed
SE3466 Oldı biñ nükteye her **noḳṭa** medār / Ḫaberüñ yoḳ ki ṭutuşdı bu şerār
SE3491 Geh siyāḳat-veş ider terk-i nuḳaṭ / Geh raḳam gibi yaza **noḳṭa** faḳat
HE86 O ḫāme rigdāna oldı hemser / Ki **noḳṭa** yirine ṣaçdı şererler

2. iki şeyin kesiştiği birleştiği yer, merkez

NE125 Yaʿni olup **noḳṭa-i** arż u semā / Zīr-i per-i perde-i ʿayn-ı ʿamā
NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi semekden semmāk / İki izi **noḳṭa-i** eflāk ü ḫāk

3. merkez

SE572 **Noḳṭa-i** dāʾire-i ṣıdk u ṣafā / Nükte-i nādire-i sırr-ı Ḫudā
SE695 Yaʿni ser-ḫalḳa-i cemʿiyyetdür / **Noḳṭa-i** dāʾire-i şevketdür

4. başlangıç

SE218 **Noḳṭa-i** mebdeʾ-i ervāḥ oldur / Ḫātem-i ḥikmet-i eşbāḥ oldur

5 .öz, esas

SE331 Olalı neyyir-i baḫtı lemmāʿ / **Noḳṭa-i** kevni ḳodı taḥt-ı şuʿāʿ
SE717 Biri bu aşlı o şāḥib-güherüñ / **Noḳṭa-i** ḫālisi midür pederüñ

noḳṭa-i sürḫ [1] kırmızı nokta, Kurân-ı kerîmlerde ayet aralarına durulması gereken yerlere koyulan işaret

NE338 Ṣıçradı ḳan muṣḥaf-ı pür-ġurrete / **Noḳṭa-i sürḫ** oldı ser-i āyete

noḳṭa-i şek [2] şüphe noktası

S1465 Hemān maḥv it ü **noḳṭa-i şekki** gel / Ola tā saña müşkil-i ʿışḳ ḥal
NE2107 **Noḳṭa-i şekki** giderüp ol faşīḥ / Nusḫasın itmişdi beyāż-ı ṣaḥīḥ

noḳṭa-pişīn [1] ilk nokta, başlangıç

NE194 **Noḳṭa-pişīn-i** ḫaṭ-ı vecd u ḫāl / Merkez-i pergār-ı ʿulūm-ı ricāl

nūger [2] kul, köle

SE1793 Didi elçi ki ṭılāye seḥerī / Ṭutdı bir nice siyāhī **nūgeri**
SE2821 Ḳaldı bir nice **nūgerle** tenhā / Daḥı sille yimedin ḳalb-i ḳafā

Nūḫ [6] büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamber. Tanıklarda tûfandan önce inşa ettiği gemi ile konu edilmiştir. Ayrıca bkz. 'keşt̄i-i Nūḥ' md.

S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it keşt̄i-i **Nūḥa** nūḥī ṣarāb
S1009 Elinden görülmüşdi nice fütūḥ / Ki olmuşdı miʿmār-ı keşt̄i-i **Nūḥ**
S1034 Aña keşti-i **Nūḥ** dirsem ne var / Ki çekmiş ḳaraya anı rūzgār
NE683 Meykedesi keşt̄i-i deyrin **Nūḥ** / Ḳalmış içinde o reʾisü'l-fütūḥ
NE689 Keşt̄i-i **Nūḥa** urulunca binā / Taḫtası alınmış anuñ cā-be-cā
HH112 Nūr-ı fānūs-veş olup raḫşān / Ḳıldı **Nūḫ-ı** Neciyyi keşt̄i-bān

Nuḥ Ṭūfānı [1] Hz. Nûh'un kavminin cezalandırılması için meydana gelen büyük su felaketi

SE2332 Māʾ-i rākid müteʿaffin-mesken / **Nuḥ Ṭūfānını** görmişlerden

nūḥī [1] (şarap için) çok eski, yıllanmış

S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it keşt̄i-i Nūḥa **nūḥī** ṣarāb

nuḫust(īn) [2] ilk, birinci

NE623 Ṣubḥ-ı **nuḫustīn** gibi dem-serddür / Ḳaḥbe-i dünyā gibi nāmerddür
HH1032 Ġavṭagāh-ı **nuḫust** ü merg-encām / Oldı anuñ yanında ġavṭa-i Şām

nuḥūset [1] uğursuzluk

HH2351 Üzerinden ṣalup **nuḥūsetini** / Partalın atdı ṣavdı ṣıḳletini

nūk [1] bkz. 'nevk' md.

NE583 Māh-ı **nūk-i** cāna ider cilve-ger / Ehl-i naẓar aña ıraḳdan baḳar

nuḳaṭ [2] noktalar

S373 Ḳalem vażʿ idüp aña nāy-ı ḫadeng / Nu**ḳāṭ** oldı aña her ḳaṭre-i lāle-reng

SE3491 Geh siyāḳat-veş ider terk-i **nuḳaṭ** / Geh raḳam gibi yaza noḳṭa faḳat

nuḳl [3] meze, çerez

NE1878 Zād-ı sefer **nuḳl-i** şükr-i bī-girān / Belki mey-i şāfla raṭl-ı girān
HH2577 **Nuḳl** idüp laʿl-i rūh-perverdi / Ṭolı başına būseler virdi
HH2779 **Nuḳl-i** bezm eyle ehl-i ʿirfāna / Olsun eglence ḫayl-i rindāna

nuḳre [5] gümüş, Osmanlılar tarafından basılan ilk paralar, gümüş para

S718 Ṭoḳunduḳça ʿaksi olup pür-şitāb / Yürür **nuḳre** ḫanḳ-ı şabā sīrāb
NE1622 ʿİlm ki olmaya ḳarīn-i ʿamel / Heb ʿameli **nuḳre** gibi per ü ġull
NE1797 **Nuḳrededür** fikr-i daḳīḳ-i nekāt / Ḥīle-i şerʿiyye-i devr-i zekāt
NE2111 **Nuḳre-i** çeşmin iki ehl-i naẓar / Bezme ḫarīfāne çıḳarmış meger
NE2215 Yem döküp ol kebge bezer **nuḳreden** / Eyledi nūr kīsesi dām-ı fiten

nuḳre-feşān [1] para saçan ‖ ihsanı bol, kerem sahibi

NE1713 **Nuḳre-feşān** ol kef-i nisān gibi / Sofra-güşā ol gül-i ḫandān gibi

nuḳūş [2] nakışlar, resimler

NE677 Cām-ı Cemüñ belki budur mışḳalı / K'oldı **nuḳūş** dū-cihān münceli
SE3460 Ṣafḥa āyīne-i eşkāl-nümā / Görinür anda **nuḳūş-ı** maʿnā

Nūn [1] bkz. 'İbn Nūn' md.

S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden zebūn / Gerek ḥūt-ı Yūnus gerek İbn-i Nūn

nūn [2] Arap alfabesinin yirmi beşinci, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi sekizinci harfi

SE44 **Nūnıdur** ser-ʿalem-i ṣaff-ı şeref / Noḳṭası anda müdevver muṣḥaf
SE2343 Laḫt-i şābūn ola ṣabūniyye / Ḳurş-ı **nūnı** ḳıla meʿmūniyye

nūn-ı viḳāye [1] koruma nûnu, Arapça'da fiillerin ve mebnî edatların sonuna birinci tekil şahıs zamiri olan "ي" bitiştiğinde, bu kelimelerin son hareke veya sükûnlarını kesreye dönüşmekten korumak için araya gelen "nûn"dur.

HE35 Zemīne pāy-i gāvı itti pāye / Hem itti māhiyi **nūn-ı viḳāye**

nūr [125] aydınlık, ışık, ziya, parıltı, parlaklık. Nûr, dünyevî veya uhrevi olabilir. Dünyevî nûr, akıl ve basiretle anlaşılan, gözle görünmeyen nûr veya ay ve güneş ışığı gibi cisimlerden yayılan ve gözle görülebilen nûr kısımlarına ayrılır. Uhrevî nûr, Hadîd suresinin 12-13. ayetlerinde ifade edildiği üzere, müminlerin ahiretteki manevî ışığıdır.

S117 İlāhī **be-nūr-ı** cebīn-i Resūl / Be-āl ü be-evlād-ı pāk-i Betūl
S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar sütūr / Aña levḥa-i zer cebīninde **nūr**
S146 Gidüp çarḫ-ı mīnā-nümādan yaña / Duḫūl itdi mānend-i **nūr** ü żiyā
S165 Varup Sidreye ḳaldı peyk-i ḫudā / Olup Sidre bir perde-i **nūr** aña
S170 Varup **nūr-ı** envāra ol şehriyār / Cüdā oldı Refref daḫı sāye-vār
S171 O **nūr** oldı var ise deryā-yı jerf / Kim anda kelām oldı bī-ṣavt ü ḥarf
S413 Dile **nūr-ı** tevfīḳ idüp rūşeni / İrişdürdi bir bezm-i ḫāṣa beni
S761 İdüp anda ʿaks-i ʿiẕāruñ ẓuhūr / Görenler disün indi üstüne **nūr**
S786 Lebüñ ʿaksi itsün kadeḥde ẓuhūr / O cān-ı ḫarīfān bu ḳandīl-i **nūr**
S839 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i āteşīn / K'ola **nūr-ı** baḫş-ı zamān u zemīn
S847 Odur sāḳiyā kimiyā-yı sürūr / Ki nārı dimāġa ider feyż-i **nūr**
S870 Ne rez duḫter-i ʿġayret-i ḥūrdur / Ṣuʿāʿı aña ḥulle-i **nūrdur**
S981 O mīnā-yı aḫżar ṣalar bezme **nūr** / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i Ṭūr
S1130 Virür **nūr-ı** fer şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı māle geçmiş ayaġı anuñ
S1139 Girüp **nūr-ı** baḫşı gibi ḫalvete / Hevādan ḳaçar kūşe-i ʿuzlete
S1173 Şitā vaḳti lerzān iken cism-i ʿūr / Anuñla olur sīne ten **nūr** -ı **nūr**
S1174 Dil-i tāb-nāki ider şuʿledār / Ki **nūrun** ʿalā nūr olur āşikār
S1197 Mey ol **nūr-ı** raḫşendedür nārı yoḳ / Ḫum ol genc-i bī-rencdür mārı yoḳ
S1447 O mey ḳıldı mestāneyi bī-şuʿūr / Irāḳdan görünce şanur nārı **nūr**
NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele ʿarş-ı felege feyż u **nūr**
NE91 **Nūr-ı** ḳurʾānīde-i ʿayn-ı ʿamā / Çehre-güşāyende-i naḳş-ı fenā
NE126 Sāye-i memdūd-ı şuʿūn-ṣıfāt / Olmuş idi müstetir-i **nūr-ı** zāt
NE129 ʿIşḳ-ı taḳazā-yı ẓuhūr eyledi / Āyineyi ġarḳa-i **nūr** eyledi
NE131 Eyledi bir gevher-i yektā ẓuhūr / Oldı sezā-vār-ı tecellī-i **nūr**
NE137 Ḳıldı mevālid-i ṣülüṣe ẓuhūr / Ṭoldı cihān şevḳ ile mānend-i **nūr**
NE186 Umarın Allāh ʿināyet ḳıla / Bedreḳamız **nūr-ı** hidāyet ḳıla
NE219 Hiç güneşüñ ẓıllı olur mu ʿayān / **Nūr** ile ẓulmet nice itsün Ḳurʾān
NE221 Oldı ḳarīn ebre bu deryā-yı **nūr** / İtdi dür-i muʿcize bir bir ẓuhūr
NE226 Yūsuf-ı ʿaṣr idi nebī gārı çāh / **Nūr** ile oldı çeh-i Naḫşebde māh
NE233 **Nūr-ı** nübüvvet ki ṭulūʿ eyledi / Maṭlaʿına yine rücūʿ eyledi
NE247 Leyle-i ʿıyd idi o gice meger / Geydi felek **nūr** ile bayrāmiler

NE271 Ḳudse varup eyledi vaż‘-ı ḳadem / Mescide **nūr** indi ‘alem-ber-‘alem
NE286 Ġarḳa-i **nūr** oldı raḫneden sipihr / Olsa n’ola müżmaḥil envār-ı mihr
NE288 Ezraḳ iken günbed-i pencüm-maḳām / **Nūrı** ile eyledi kāfur-fām
NE290 Cāmi‘-i eflāke iderken ‘ubūr / Yaḳdı o maḳṣürede ḳındīl-i **nūr**
NE306 Virdi fenā ṣa‘ṣa‘a-i **nūr-ı** zāt / Yandı vücūdında olan fāniyyāt
NE486 Buldı dil-i rūşeni **nūr-ı** hedā / Oldı ṭarīḳ erlerine reh-nümā
NE506 Gül-varaḳ-ı sebzden itmiş zuhūr / Ṣu‘le ṣalar her biri ḳındīl-i **nūr**
NE798 Feyżi ile ṣaldı dile **nūr** u tāb / Girdi der-i ḫāneden ol āfitāb
NE853 Variş-i evṣāf-ı nebī-i ḥużūr / Ḳalbi füyūżāt ile ḳandīl-i **nūr**
NE995 Mihr-i muḥabbet ki ẓuhūr eyledi / Yiri gögi ġarḳa-i **nūr** eyledi
NE1051 Āteş-i ‘ışḳ eyledi tābın ‘ayān / Nārını **nūr** itdi o demde hemān
NE1060 ‘Işḳ ile her biri yana zār zār / Birisine **nūr** ola birisine nār
NE1113 Yoġ iken eyler bu ma‘āni ẓuhūr / Cūşa gelür sīnede deryā-yı **nūr**
NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiş yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i **nūr** emriyle miṣāl-i cenīn
NE1252 Olsa merāḳıb ger o ehl-i ḥużūr / Olur idi ġūte-ḫār-ı baḥr-ı **nūr**
NE1258 Didi ki ḥaẓẓ alalı a‘māldan / Cān gibi **nūr** oldı ser-ā-pā beden
NE1310 Sūde sefīdāc sürer **nūrdan** / Teller aṣar ṣa‘ṣa‘a-i hūrdan
NE1350 Māhi-i Yūṣa‘ gibi ehl-i ḥuzūr / Cānı ider ġarḳa-ı deryā-yı **nūr**
NE1353 Nice benüm gibi ḥaḳīrü’l-vücūd / Gördi nice lem‘a-i **nūr-i** şühūd
NE2108 Gerçi ki bī-ṣa‘ṣa‘a-i **nūr** idi / Göz dikile mühre-i billūr idi
NE2215 Yem döküp ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi **nūr** kīsesi dām-ı fiten
NE2414 Ḥall ile ḥürmet ṣaçılup bī-gümān / Ẓulmet ü **nūr** oldı mefāriḳ hemān
NE2509 Alup anı bāri gel eyle ḥużūr / Dīdeye ṣal **nūr-ı** derūne sürūr
NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi şāfī çapaḳ / **Nūra** ḳarışmış iki mühmel çanaḳ
NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar āfāḳa **nūr** / ‘Ālemi zerrāt gibi raḳṣa ḳor
NE2613 Ẓāhir iken ruḥda mahall-i terāş / Māh-ı kelefdār gibi **nūr-ı** pāş
NE3088 **Nūr-ı** ma‘ānī ki dıraḫşān olur / Hey‘et-i saṭr ile çerāġān olur
NE3089 Oldı suḫan ṣafḥası deryā-yı **nūr** / ‘Anberini atmada mevc-i sütūr
SE93 Çeşme-i mihr-ile ol fā’iż-i **nūr** / Eyledi şem‘-i ‘aselden kāfūr
SE64 **Nūrı** her zerrede zāhir ammā / Ḳanı tāb-ı naẓar-ı ehl-i fenā
SE66 Evvelüñ evveli ẓāt-ı aḥadī / Āḫirüñ āḫiri **nūr-ı** Ṣamedī
SE107 Tāb-ı ḫurşīd-ile çün **nūr-ı** şühūd / Berf ü yaḫ āḫir ider maḥv-ı vücūd
SE110 Māha noḳṣan irişür mihre zevāl / Ḳalacaḳ **nūr-ı** Ḥudā-yı müte‘āl
SE181 **Nūr-ı** pīşānī-i ecdād-ı kirām / Levḥ-i dībāce-i āyāt-ı ‘iẓām
SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / Muṣṭafā **nūr-ı** hüdā şem‘-i sübül
SE197 Maḥż-ı luṭfından o **nūr-ı** Settār / İtmedi ẓıllını da kimseye bār
SE198 **Nūrda** ġālib idi ḫūrşīde / Cismi bīnende idi çün dīde
SE216 Buldı fer **nūrı** ile heft aḫter / Oldı eczā-yı vücūda cevher
SE228 Oldı tābende o şeb cirm-i ḳamer / Nite kim bedr güni **nūr** ṭoġar
SE230 **Nūrile** ‘arṣa-i şeb māl-ā-māl / Ṭaşdı nehrü’l-leben ḫuld-misāl
SE278 Nefḥa-i şevḳ-ı viṣal oldı delīl / Ḳıldı rūşen yolını **nūr-ı** Celīl
SE283 Mīm-i imkān aradan gitdi hemān / Aḥmede **nūr-ı** aḥad oldı ‘iyān
SE469 Perde çün kim ṭutuşup bula fenā / Ẓāhir olur gözüñe **nūr-ı** Ḥudā
SE713 **Nūr-ı** re’yiyle cihān pür-leme‘ān / Giceyi gündüze ḳatdı rindān
SE881 Mevtdür maşrıḳ-ı **nūr-ı** aḥadī / Mevtdür ya‘nī ḥayāt-ı ebedī
SE883 Kime kim rehber olup **nūr-ı** hüdā / İde bu neş‘ede taḫṣīl-i fenā
SE893 Ḳabr anuñ ravża-i envārı ola / **Nūrlar** dökilen ezhārı ola
SE902 Ola her mīli olup ġarka-i **nūr** / Ṭarf-ı miḥrābda şem‘-i kāfūr
SE925 Ne güherdür ‘aceb ol **nūr-ı** basīṭ / K‘ola hem gevher ü hem baḥr-ı muḥīṭ
SE976 Eylese lem‘a-i irşādı ẓuhūr / Erba‘īn içre ider nāruñı **nūr**
SE1054 İtdi ol mihr-i celī ḳadr-i ḫaṭīr / **Nūr-ı** işrāḳ-ıla eşrāf-ı żamīr
SE1366 Oldı insāna ferāsetle zekā / Lem‘a-i bāriḳa-i **nūr-ı** Ḥudā
SE1368 Mü‘minüñ oldı o **nūrı** hādī / Meş‘al-efrūz-i reh-i irşādı
SE1378 Görse bir ṣaḫṣı ḳaçan ehl-i naẓar / Ḥālini **nūr-ı** ferāsetle ṭuyar
SE1444 Tenimüñ tābı dilüñ dermānı / Gözümüñ **nūrı** babanuñ cānı
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i ‘Acemde Ḫusrev / **Nūr-ı** re’y-ile cihāna pertev
SE1538 Oldı dil mihr ü vefā ṭumārı / **Nūr-ı** ‘ışḳ itse n‘ola ḥalkārı
SE1638 Olınup nice meşāhidde ṣafā / **Nūr-ı** maḥż itdi bizi luṭf-ı Ḫudā
SE1760 Her ṭaraf oldı ṭalī‘a peydā / **Nūr-ı** ḫūr gibi ufuḳda meşelā
SE2154 **Nūr-ı** maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç keder ol ṣaḫṣ-ı keşīf
SE2571 İçi meh-pāreler ile ṭolmış / Tūde-i **nūr-ı** mücessem olmış
SE3011 Edeb insāna ‘aceb zīverdür / **Nūrdan** tāc-ı ḳiyā-güsterdür
HH97 **Nūrdan** ḫalḳ olındı ser-tā-pā / Ẓulmet-i sāye yaraşur mı aña
HH111 Ādeme oldı **nūr-ı** pīşānī / Pīş-rev ḳıldı ‘āleme anı
HH112 **Nūr-ı** fānūs-veş olup raḫṣān / Ḳıldı Nūḫ-ı Neciyyi keşti-bān
HH113 Olıcaḳ zīr-i ebru-vān-ı Ḫalīl / Oldı miḥrāba **nūrdan** ḳandīl

HH155 Bulsa ger mīḫ-i naʿlini encüm / Çeşm-i pür **nūrına** ide merdüm
HH169 Oldı **nūr** ile şekl-i noḳṭa-ı ḥall / Hindī-i āyīne-nümā-yı Zuḫal
HH177 Oradan ḳıldı Refref ile ʿubūr / Ḫūr-ı raḫşān ile nitekim **nūr**
HH402 Tūde-i ser-firāzı hem-ser-i Ṭūr / Rīz rīz eylemiş tecellī-i **nūr**
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i **nūra** döndi tāk u rivāḳ
HH403 Ġarḳ-ı **nūr** oldı ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i nūra döndi tāk u rivāḳ
HH418 Cān gözin açdı **nūr-ı** Rabbānī / Gitdi cümle ḥicāb-ı ẓulmānī
HH516 Ḫayyiz-i ʿaḳldan degildür dūr / Zāʾil itmek bu ẓulmeti ol **nūr**
HH281 Bir seḥergeh ki **nūr** olup cüşān / Baḥr-ı sīm-āba ġarḳa oldı cihān
HH533 Ḳaldılar **nūr-ı** ʿaḳlı rāh-nümūn / İtdiler ḫayli fikr-i gūn-ā-gūn
HH589 Şāmda hem-çü şemʿa-i kāfūr / Aḳ menār oldı şehre fāyiz-i **nūr**
HH967 Tenlerüñ **nūrı** ṭaşraya urdı / Mīzerüñ gözleri neler gördi
HH1127 Münḥasif gerçi neyyir-i ṭālīʿ / Līk **nūr-ı** aṣāleti sāṭıʿ
HH1211 Oldı altı bu sebz-hargāhuñ / **Nūr** ile ʿaynı ḫirmen-i māhuñ
HH1251 Eyledi sayḳalī-i **nūr-ı** hüdā / Dil ü can dīdesini dūr-nümā
HH1265 Feyż-i işrāk ile o **nūrānı** / İtdi işrāf ḳalb-i sulṭānı
HH1282 Gördi şeh bir niḥāl-i bāġ-ı cemāl / Başdan ayaġa **nūrdan** timṣāl
HH1399 Bildi kim ṣayd-ı dām-ı keyd olmaz / Mihre **nūr-ı** eşiʿʿa ḳayd olmaz
HH1500 Ceẕbe-i **nūr-ı** ʿışḳ-ı mihr-āṣār / Kendüye çekdi yārı şebnem-vār
HH2254 **Nūr-ı** işrāḳ ile o mihr-i münīr / İtdi işrāf-ı sırr ü keşf-i żamīr
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i ṣubḥ-ı ümīd / Oldı dīnün şuʿāʿı **nūrı** bedīd
HH2697 Uyarup pertev-i hidāyet-i Ḥaḳ / Bula kendüyi **nūra** müstaġraḳ
HH2761 **Nūr-ı** fikretle bu şükūfe-i şeng / Felek-i naẕma oldı Heft-Evreng
HH2776 Eşk-i çeşm-i ġarīb ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş **nūr-ı** şevḳ-ı şādıḳ içün
HE2 Dilüm aḫker derūnum eyle tennūr / K'ola her şuʿlesi fevvāre-i **nūr**
HE3 Dili deryā-yı **nūra** ġūte-zen ḳıl / O şemʿa şuʿlesinden pīrehen ḳıl
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i **nūr** / Ṭaşup ṭutdı cihānı cūy-ı kāfūr

Kur'an-ı Kerîm'in 24. suresinin adı

HE109 Virüp mihrāba zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa içre ṣūre-i **nūr**

nūrānī [9] ışıklı, nurlu

SE20 Ṣaldı anuñla dil-i **nūrānī** / Ṣāḥ-sār-ı süḫana çevgānı
SE929 Kimi eczā-i laṭīfe dir anı / Kimisi dir beden-i **nūrānī**
SE945 Çāk olup ḫırḳa-i ḫāk-i fānī / Çıḳdı andan cesed-i **nūrānī**
SE981 ʿIşḳ bir ceẕbe-i ruḥānīdür / Rabıṭa rişte-i **nūrānīdür**
HH2 Günbed-efrūz-ı mihr-i **nūrānī** / Hānümān-süz-ı şām-ı zulmānī
HH132 Bir şebāngeh ki luṭf-ı Rabbānī / Bürüdi dehre bürd-i **nūrānī**
HH1523 Aḳ bayrāmīlerle ser-tā-pā / Pīr-i **nūrānī** idi çarḫ-ı dü-tā
HH1548 Māh-ı nevle sipihr-i **nūrānī** / Oldı bābında kefş-gerdānı
HH592 Her ṭaraf sākinān-ı fevḳani / Hey'et-i heykelān-ı **nūrānī**

nūrāniyyet [2] nurlu olma durumu, mübareklik

SE609 Kesb idüp men gibi **nūrāniyyet** / Bul sevād-ıla nice ḫāṣiyyet
SE887 Eylese ḳuvvet-i rūḥāniyyet / Āşinā-yı yem-i **nūrāniyyet**

nūr-baḫş(ende) [3] etrafa ışık veren, etrafı aydınlatan

SE203 **Nūr-baḫş** idi o gīsū-yı dü-tāh / Gūyiyā şaʿşaʿa-i nūr-ı siyāh
SE2078 **Nūr-baḫş-ı** felek-i himmet idi / Luṭf aña lāzım-i māhiyyet idi
HH2651 Dilde bu fikr cāy-gīr olmış / **Nūr-baḫşende-i** żamīr olmış

nūr-ber-nūr [1] nur üstüne nur

S244 Zemīn feyż-ber-feyż ḫüsn ü bahā / Zamān **nūr-ber-nūr** ṣıdḳ u ṣafā

nūr-efşān [1] ışık saçan, etrafı aydınlatan

R3/1 Sāḳi getür ol sāġar-ı **nūr-efşānı** / Kim cāmdur ārāyiş-i ḳaṣr-ı fānī

nūr-egen {nūr-efgen} [1] ışık saçan, eşya üzerine ışık düşüren

HH585 Şemʿ-i **nūr-egen-i** mecāmiʿ idi / Cāyı yā maḥkeme yā cāmiʿ idi

nūreyn [1] iki nur‖iki göz; Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlenmesi sebebiyle dört büyük halifeden üçüncüsü Osman bin Affan

NE335 Biri de ʿOṣman-ı kerīmü'l-menāl / Muhīt-i **nūreyn-i** sipihr-i kemāl

nūr-ı baṣar [6] göz nuru

NE2198 Bir gözi olmayan o **nūr-ı baṣar** / ʿAybı görünmezdi aña ḳıl ḳadar
NE2618 ʿIşḳı olur ʿāşıḳa **nūr-ı baṣar** / Gönli gözi açılup eyler güzer
SE200 N'ola bī-mūyise ol **nūr-ı baṣar** / Gözde ḳıl olsa virür çünki keder
SE2149 Nīş urup eyledi ol kejdümlük / Ḳıldı bu **nūr-ı baṣar** merdümlük
SE3321 Kimsenüñ aña ṭokınmaz naẕarı / Munḳatıʿ rişte-i **nūr-ı başarı**
HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya şanki **nūr-ı baṣar**

nūr-ı cemāl [4] güzelliğin etrafı aydınlatan nuru, güzellik nuru
S90 İḥāṭa idüp anı **nūr-ı cemāl** / Görüp resmini alamazdı ẓalāl
NE1364 Olmuş idüm maẕhar-ı **nūr-ı cemāl** / Çün dil-i ʿāşıḳ dem-i ʿıyd-ı viṣāl
SE879 Mevtdür vāsıṭa-ı bezm-i viṣāl / Mevtdür bedreḳa-i **nūr-ı cemāl**
HH2121 Fer virür ruḥlarında **nūr-ı cemāl** / Mevc urur cebhesinde baḥr-ı celāl

nūr-ı çeşm, nūr-ı dīde [3] göz nuru ‖ en değerlisi
S16 Hezāra virüp **nūr-ı çeşm-i** şühūd / İder gülde iẓhār-ı sırr-ı vücūd
S175 Ḳılup **nūr-ı dīde** gibi ḳaṭʿ-ı rāh / Yine perdesin eyledi cilvegāh
SE2386 Āb-ı şāfī çü dil-i şūrīde / Oldı yir yüzine **nūr-ı dīde**

nūr-ı ḫurşīd [1] güneş ışığı
SE467 **Nūr-ı ḫurşīd** gibi bāriḳadur / Dil ise āyine-i muḥriḳadur

nūr-ı İlāhī [1] ilâhî nur, Allah'ın bütün mahlukata ihsan ettiği manevi aydınlık ve ilim
HE100 Ṭolup yerden göge **nūr-ı ilāhī** / Ruḥ-ı mehde idi bir pāre siyāhī

nūr-ı īmān [2] iman nuru, Allah'a inanmanın verdiği iç huzuru
SE302 **Nūr-ı īmānı** bize rehber ḳıl / Sālik-i meslek-i peyġamber ḳıl
SE760 Defʿ olur ʿilm-ile her ḥulḳ-ı zemīn / **Nūr-ı īmān** ile çün nār-ı cehīm

nūr-ı meh, nūr-ı mehtāb [3] ay ışığı
SE227 Bir şebāngāh ki **nūr-ı mehtāb** / Eyledi ʿālemi ġarḳ-ı sīm-āb
HH851 Buldı şeb **nūr-ı mehle** ḳadr-i celī / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī
HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i evc-i şeref / **Nūr-ı mehtābı** itdi ḫayr-i ḫalef

nūr-ı seḥer [1] güneşin ilk ışıkları
HH1522 Ṭoldı **nūr-ı seḥer** bu nüh bama / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma

nūr-ı siyāh [4]
1. [tas.] siyah nur, tüm ışıkların son bulduğu Allah'ın zatının nuru, sâlik için fenâfillâh mertebesi
S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne şeb sālike maḫẓ-ı **nūr-ı siyāh**
SE12 Lemʿası **nūr-ı siyāha** beñzer / Rütbesi olsa n'ola bālā-ter
2. sevgilinin saçı
SE203 Nūr-baḫş idi o gīsū-yı dü-tāh / Gūyiyā şaʿşaʿa-i **nūr-ı siyāh**
3. gecenin en karanlık anı, gece karanlığının nura döndüğü andaki siyahlık
HH520 Umaruz bula semt-i ṣıḥḥate rāh / Ola dūd-ı çerāġı **nūr-ı siyah**

nūr-ı ṣubḥ [2] güneşin ilk ışıkları
HH1520 Eskidi saḳf-ı günbed-i vālā / **Nūr-ı ṣubḥ** oldı aña ḳuḥl-i cilā
HH1534 **Nūr-ı ṣubḥ** oldı sūz-ı hecre delīl / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i ʿalīl

nūr-pāş [1] nur saçan
HH89 Levḥa-ı **nūr-pāş-ı** nüh cedvel / Āḫirin resm-i nüsḫa-ı evvel

nūr ṣaçmaḳ [2] etrafı aydınlatmak, parlamak
S119 O bezm-i servere semen **ṣaça nūr** / Gele ḫūr elinden şarāb-ı ṭahūr
NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña **ṣaçdı nūr**

nūr u fer virmek [2] aydınlatıp canlandırmak
SE767 Dīde-i cāna virüp **nūr u feri** / Rāst-bīn eyleye her kec naẓarı
HH2103 **Nūr u fer** virdi bu köhen ṭāḳa / Gün gibi hep yayıldı āfāḳa

nūrun ʿalā nūr [1] nur üstüne nur, iyiden de iyi, güzelden de güzel
S1174 Dil-i tāb-nāki ider şuʿledār / Ki **nūrun ʿalā nūr** olur āşikār

nūrü'd-dehr [1] dünyayı aydınlatan nur ‖ güneş
HH134 Sefer itdi bediʿ-i rūşen-çehr / Ṭoġdı māh-ı felek çü **nūrü'd-dehr**

nusḥ [3] nasihat, öğüt
NE1245 Pīş-i nihād it **nusḥ-ı** ʿālemi / Anla anuñ ile ḥükm-i mübhemi
NE1494 Aña tezevvücle idüp **nusḥ** u pend / Müjde ider bir veled-i dil-pesend
HH1266 Ṭuydı çün raġbetin gülistāna / Başladı **nuṣḥ** u pende pīrāne

nuṣret [2] yardım, Allah'ın yardımı, zafer
S302 Olup şāhid-i **nuṣretüñ** ṭālibi / Hemān çatdılar ṭaş gemisi gibi
HH584 **Nuṣret** itdikçe meẕheb-i pāke / Çıḳdı ينصر الله eflāke

nūş [8] içme, işret
S391 Bu günden virüp ʿıyş u **nūşa** ḳarār / Gider rezmi bezm ile leyl ü nehār
S574 Dü-laʿl-i dil-ārā gibi **nūşdür** / Dü-pāre ʿaceb laʿl-i mengūşdür
S740 İder ʿıyş u **nūş** ehlini kām-yāb / Ḳavī gölgelerde ṭurulmuş şarāb
HH819 İdelüm ʿayş ü **nūş** ta dem-i şām / Bārī olsun bu günlicek bayrām

HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü **nūş** temām / Oldı sūr ehli cümle mest-i müdām
HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o gāv dü-tā / İtdi şevḳ ile ʿayş ü **nūşa** ṣalā
HH1204 Geçirüp ʿayş ü **nūş** ile eyyam / ʿĀḳıbet buldı devresi encām
HH2558 Zehr ü tiryāḳ **nūş-ı** luṭf ü sitem / Merd-i ʿārif mücerreb-i ʿālem

nūş eylemek/itmek/ḳılmaḳ [10] içmek
S61 Süveydā-yı **nūş-ı** mey **itdi** tebāh / Ḳılup dürd-i mey gibi ġarḳ-ı günāh
S1345 Dil-i zār **idüp** cām-ı gül-fāmı **nūş** / O murġ-ı ḥazān-dīde ḳılsun ḫurūş
S1371 Meger uyḫuluk **nūş idüp** mey-perest / Ola ġamze-i dil-rübā gibi mest
S1468 Şu sāġar ki pür-bāde-i ʿışḳ ola / Çeküp **nūş iden** ʿāşıḳa ʿışḳ ola
S1486 Bulur **nūş iden** neşve-i cāvidān / Ola feyż alan ʿārife nūş-ı cān
NE79 **Nūş idicek** nite ki ḳoṭr-ı nebāt / Meşrebe-i feyżden āb-ı ḥayāt
NE3020 Ḫūn-ı ciger **nūş idüp** ol ġuṣṣadār / Şīşe çeküp olma şaḳın mey-güsār
NE3036 Tāze ʿasīr-i süḫanum **nūş ḳıl** / Bāde-i dīrīni ferāmūş ḳıl
HH1456 Eyleyüp anı daʿvet-i ḫāne / ʿAyş ü **nūş itdiler** levendāne
HH1813 Ḳanı ol dem ki bezm-i şaḥbāda / Laʿli şevkine **nūş idüp** bāde

nūş-ā-nūş [1] sürekli içilen, içtikçe içilen
SE2574 Nāy u def ġulġule-i **nūş-ā-nūş** / Eylemiş ṭāḳını pür-cūş u ḫurūş

nūş-ḫand [1] tatlı gülüşlü
S1549 Be-laʿl-i leb şāġar-ı **nūş-ḫand** / Be-reng-i ruḫ-ı sāḳī-i dil-pesend

nūş-ı ʿaraḳ eylemek [1] rakı içmek
NE3034 **Nūş-ı ʿarāḳ eyleme** zehr-ābdur / Sūde-i elmās yā tīzābdur

nūş-ı cān ola [1] "afiet olsun, canına değsin" anlamında iyi dilek sözü
S1486 Bulur nūş iden neşve-i cāvidān / **Ola** feyż alan ʿārife **nūş-ı cān**

nūş-ı şaḥbā [1] içki içmek
HH2568 Ḳurdılar meclis içdiler bāde / Buldılar ẕevki **nūş-ı şaḥbāda**

nūş-leb [1] bal dudaklı
HH2104 ʿAyn-i zenbūr u nīş-zen-i vāli / **Nūş-leb** şūḫ idi oġul balı

nūş olınmaḳ [1] içilmek
HH529 Kimi dir şandala ḳoyup tenhā / **Nūş olınsun** şarāb-ı şandal-sā

nūşin [1] tatlı. Ayrıca bkz. 'ḫˇāb-ı nūşīn' md.
HH1517 Güş urup bu kelām-ı şīrīne / Vardı ol ḫaste ḫˇāb-ı **nūşine**

Nūşirevān [3] İran'ın Sâsânî sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdar
NE927 Eyledi bu ḥikmeti **Nuşirevān** / Levḥ-i zere yazılu genc-i nihān
SE1386 Ḳoya ḫayretde nice rindānı / Fıṭnat-ı kūsec-i **Nūşrevānı**
SE1395 Velvele salmaġ-içün dīvāna / Dāḫil olmış der-i **Nūşrevāna**

nuṭḳ [2] söz, kelam, konuşma
SE2882 Nevʿ-i insān ki ser-efrāz oldı / Ġayrıdan **nuṭḳ-ıla** mümtāz oldı
HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / **Nuṭḳa** tāḳat ḳomadı ẕillet-i ʿışḳ

nużṭarib {mużṭarīb} [1] bkz. 'muṣṭarib, mużṭarib' md.
HH1154 Vāṣıl oldı vezīre çünki peyām / **Nużṭarib** oldı ḫāʾin-i ḫod-kām

nübīd {nebīd} [1] bkz. 'nebīd' md.
NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı **nübīd** / Üstüne ṭutardı ʿaşā şāḫ-ı bīd

nübüvvet [6] peygamberlik, nebîlik
S86 **Nübüvvet** kitābını ḫatm eyledi / Kitābı ile ilzām-ı ḫaşm eyledi
NE233 Nūr-ı **nübüvvet** ki ṭulūʿ eyledi / Maṭlaʿına yine rücūʿ eyledi
NE234 Gerdiş-i pür-kār-ı **nübüvvet** medār / Başladuġı noḳṭada itdi ḳarār
NE1107 Şiʿri hevā añlama ḥikmetdür ol / Rütbe-i mādūn-ı **nübüvvetdür** ol
SE642 İtdim anuñla **nübüvvetden** baḫş / Soñra ḫatmiyyet-i ḫażretden baḫş
SE649 Ki **nübüvvet** bir ulu devletdür / Maḫż-ı ḥikmet senem-i ʿizzetdür

nübüvvet-şiʿār [1] nebilik alameti, peygamberlik işareti
NE232 Ḫatm-i rüsül āyet idi ber-kenār / Noḳṭası ol ḫaṭm-i **nübüvvet-şiʿār**

nücūm [14] yıldızlar
S195 **Nücūm-ı** felek ḫākinüñ rīzesi / Güneş ḳaşrınuñ kemter āvīzesi
S233 **Nücūmuñ** biri aña nāẓır degil / Velī kimse baḳmaġa ḳādir degil
S481 ʿUḳūl oldı bu nüsḫada ḫāʾire / Bilinmez **nücūmuyla** bu dāʾire
S840 Şuʿāʿı idüp şāmı kāfūr-reng / Görine **nücūm** anda şekl-i peleng
S1313 **Nücūmuyla** zeyn oldı şanma leyāl / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol ḳara şāl
S1378 **Nücūmuñ** tükenmekde dür-dānesi / Mehin de pür olmaḳda peymānesi
NE560 İtdi şitā şarşarı şöyle hücūm / Şīşe-i çarḫ içre söyündi **nücūm**
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i zer / Reng-i şafaḳ birle **nücūma** döner

NE2006 Yāreler açdı aña idüp hücūm / Tīġ ü ḫadeng ile şihāb u **nücūm**
NE2478 Gözi ile itdügi efʿāl-i şūm / Ṣayılamazdı çū vebāl-ı **nücūm**
HH850 Cilve ḳıldı **nücūm-ı** nüh-perde / Tāc-ı zer birle ṣandalīlerde
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir dem içre sögündi şemʿ-i **nücūm**
HH2247 Çemeninde **nücūm** jāle gibi / Hāle pīrāmeninde lāle gibi
HH2393 Ṣaçdı āteş **nücūm-ı** Perviñüñ / Almaduñ mı ʿaceb daḫı kīnüñ

nüdemā [2] arkadaşlık eden kimseler, nedimler

SE1502 **Nüdemā** bir gün idüp ʿazm-i nifāḳ / Didiler ki şeh-i mülk-i āfāḳ
SE1645 Cemʿ olındı **nüdemā** vü şüṭṭār / Belki her masḫara-i beẕle-güẕār

nüfūd [1] bitiş, tükeniş

NE1423 Dilleri deryā-yı güher-rīz-i cūd / Hiç kerem-i Ḥaḳka gelir mi **nüfūd**

nüfūr eylemek/itmek [2] korkarak dağılıp kaçışmak

NE1942 Bāliş-i zer-kārdan **eyler nüfūr** / Pister-i semmūrda itmez huẕūr
SE2370 Ne revādur olasın kelb-i ʿaḳūr / **İde** gördükçe cihān ḫalḳı **nüfūr**

nüfūs [2] kişi, kimse, insanlar

NE359 Ḳıldı ġazā ḳaṣdına cemʿ-i **nüfūs** / Eyledi ʿazm-i sefer-i Engürüs
SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice **nüfūs** / Ötmesin yoḳ yire mānende-i kūs

nüh-ābā [2] dokuz baba, felek babaları ‖ feleğin dokuz katı, dokuz gezegen

NE136 Beste olup silsile-i mümkünāt / Geldi **nüh-ābāyla** çār-ı ümmehāt
SE69 Ümmehāt ile **nüh-ābā-yı** cihān / Ḥamd-i ḫālıḳ ile şükr-ḫān-ı beyān

nüh-āsumān [1] feleğin dokuz katı

HH24 Yedi dūzaḫ sekiz cinān senden / Yedi ḳat yir **nüh-āsumān** senden

nüh aya {nüh-ābā} [1] bkz. ‘nüh-ābā’ md.

NE1995 Baḳmadı çārām u **nüh ayasına** / Ḥurmeti yoḳ ḫāṣılı babasına

nüh-āyāt [1] İsrâ suresi 101. ayetten iktibasla Hz. Mûsâ’ya verilen dokuz ayet (Hz. Mûsâ’ya verilen dokuz mucize veya Tevrat’ın dokuz buyruğu)

SE654 İbtilāgāhı olup çār-cihāt / Heft-ḫān oldı aña **nüh-āyāt**

nüh-bām [1] dokuz kubbe ‖ gökyüzünün dokuz katı

HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu **nüh-bama** / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma

nüh-evrāḳ, nüh-varaḳ [1] dokuz varak, dokuz levha ‖ dokuz felek

S150 Yazup vaṣfını virmek için revāc / Ṣafaḳla **nüh evrāḳa** itdi ʿilāc
S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu **nüh varaḳ**

nüh-eflāk, nüh-felek [6] dokuz katlı felek

S1056 Girüp heft bendekle çarḫa melek / Düşe ḫake raḳṣ itmeden **nüh-felek**
NE135 Şeş-cihet ü **nüh-felek** oldı ʿayān / Birligine oldı şehādet-künān
NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar **nüh-felek** / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek
SE1743 Āsafın reʿyi vilāyetler açar / Nāvek-i fikri **nüh-eflāki** giçer
HH16 Genc-i ḥikmetle **nüh felek** ṭoldı / Tīġ-ı Behrām aña ṭılısm oldı
HH48 Şeş-cihet **nüh-felek** ḳamū fāni / Vech-i Rabbdur beḳāyā erzānī

nüh-günbed [4] dokuz kümbet ‖ dokuz felek

NE1821 Açdı yed-i luṭf ile dervāzeyi / Ṣaldı bu **nüh-künbede** āvāzeyi
SE260 İrdi **nüh-günbed-i** çarḫa fiʿl-ḫāl / Levḥ-i āyīneye gūyā timşāl
SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki ṣalā / Çıḳdı **nüh-günbede** gül-bang-i ṣenā
HH324 Yapdura nice günbed-i vālā / Ṣala **nüh-günbed-i** sipihre ṣadā

nüh-ḫargāh [1] dokuz otağ ‖ dokuz felek

HH559 Oldı bu saḳfa-dek bu **nüh-ḫargāh** / Teng-eksūn ile harīr-i siyāh

nüh-ḳıbāb [2] dokuz kubbe ‖ gökyüzünün dokuz katı

NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı **nüh-ḳıbāb** / Çehre-i pür-nūrına çekdi niḳāb
HE107 Uruc it bir nefesde **nüh-ḳıbāba** / Nedür ġute saña birḳaç ḫabāba

nüh-perde [2] dokuz perde ‖ dokuz felek

HH850 Cilve ḳıldı nücūm-ı **nüh-perde** / Tāc-ı zer birle ṣandalīlerde

nüh-revāḳ [2] dokuz revak ‖ feleğin dokuz katı

NE2300 Semt-i edāda gözedüp tumturaḳ / Olma ṭarrāḳa-fiken **nüh-revāḳ**
NE2383 Bezme şalup ṭanṭana vü ṭumṭırāḳ / Oldı tezelzül-fiken-i **nüh-revāḳ**

nüh-süllem [1] dokuz merdiven ‖ feleğin dokuz katı

HH160 İtdi **nüh-sülleme** ʿurūc hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı pāye-i zīrīn

nüh-ṭāḳ [2] dokuz kat, dokuz kubbe ‖ dokuz felek

SE1904 Ḥüsn-ile şöhre olup āfāḳa / Velvele şalmış-ıdı **nüh-ṭāḳa**
SE2388 Her terāzūsı bu **nüh-ṭāḳa** ʿimād / Belki elvāḥ-ı zemīne evtād

nüh-ṭārem [2] dokuz çardak, dokuz kubbe ‖ gökyüzünün dokuz katı

S478 Kişi feyżin ummaz bu **nüh ṭāremüñ** / Gözine ḳorḳu mı virür ādemüñ

SE245 Devletile ḳo bu **nüh-ṭāreme** pāy / Şemʿ-i raḥşānsın idin şırça serāy

nüh-tevsen [1] dokuz at ‖ dokuz felek, dokuz gezegen

HH162 Başmadın meh rikābına pāyın / Püşt-i **nüh tevsen** eyledi cāyın

nüḳād {naḳḳād} [1] akçenin sağlamını kalbından ayıran, bir şeyin iyisini kötüsünü ayırt edebilen

SE2442 Yā idüp vaḳf-ı **nüḳāda** tedbīr / Ḥaşre dek devr ide ol ḫayr-ı keşīr

nükte [27] herkesin anlayamadığı ince manâ, bir söz ve ibareden remiz ve işaretle sezdirilen şey, iyi düşünülen dakik manâlı zarif söz, mazmun

NE55 Noḳṭa-i bā **nükte-i** pinhān imiş / Ḥatm-i der-i maḫzen-i ʿirfān imiş

NE62 Hāmil-i sırr-ı dil-i muʿciz-nikāt / **Nükte** güẕārende-i gūş-ı devāt

NE308 Güşe ṭaḳup gevher-i nā-süfteyi / Ṭuydı nice **nükte-i** nā-güfteyi

NE1073 Ḳıymetini bilmeyene itme ṣarf / **Nükteyi** fehm itmeyene atma ḫarf

NE1342 Buldı nice ḫāṣṣadan imtiyāz / Fehm ider ol **nükteyi** erbāb-ı rāz

NE1998 **Nüktelerüñ** ḳadrini tutma girān / Bir pula almaz ẕürefā-yı zamān

NE2078 Pend yeter vār ise ʿaḳluñ hemān / **Nükte-i** كالعيان الجز بسى

NE2360 Küfli ḳoḳar **nüktelerini** hemān / Tīz ṭutup her yaña itdi revān

NE2458 Diñle bu efsāneyi de ʿārif ol / Hezl dime **nüktesine** vāḳıf ol

NE2858 Bilmez iken ʿörfī nikātın tamām / **Nükte** degil sādece ʿörfī kelām

NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i pür-şīve-dür / **Nükte** varaḳ içre biter meyvedür

NE3142 Añlamayup **nüktesin** itme ḫayfā / Ṭuysañ eger ben de ne dirdüm saña

SE284 Mīminüñ **nüktesine** eyle naẕar / Ḫaṭṭ-ı fermanı ḳılı ḳırḳ yarar

SE398 Yaʿnī gün gibi degil mi ẓāhir / **Nükte-i** “ken terekū liʿl-āhir”

SE426 Fikret-i **nükte-i** vālā güheri / Sühreverdīye virürdi seḥeri

SE572 Noḳṭa-i dā’ire-i ṣıdk u ṣafā / **Nükte-i** nādire-i sırr-ı Ḫudā

SE1685 **Nükte-i** nādire-i siḥr-üslūb / Oldı ser-rişte-i ḳullāb-ı ḳulūb

SE1717 Böylece **nükte-i** ḫoş ṭabʿāne / Ḫoş gelüp ḫākim-i bī-iẕʿāne

SE2091 Bir gün ol beẕle ved-i bezm-ārā / Virdi bir **nükte** ile bezme ṣafā

SE2250 Olmaz anuñla latife cāʿiz / Ṭoḳınan **nükteyi** añma hergiz

SE2702 Līk bu **nüktede** maʿlūm gerek / Ṣafḥa-i ḫāṭıra mersūm gerek

SE3455 Ṣaflara döndi ḫuṭūṭ-ı mıstar / **Nükteler** puşuya girmiş ʿasker

SE3466 Oldı biñ **nükteye** her noḳṭa medār / Ḫaberüñ yoḳ ki ṭutuşdı bu şerār

SE3504 Bu aġızla yine ʿārif geçine / **Nükte-i** nāzuña vāḳıf geçine

HH1619 Buldı tafṣīl **nükte-i** mücmel / Tā ki ḫalḳ içre oldı ḍarb-ı meṣel

HH1703 Hele olsun bu **nükte** maʿlūmuñ / Devirür tāġı āhı maẕlūmuñ

HH2113 Oldı maḥfūẓı ser-be-ser menḳūl / **Nükte** fehm itdi añladı maʿḳūl

nükte-dān [1] nükteli söz söyleyen, nükte yapmakta mâhir olan kimse, nükteci

HH480 **Nükte-dān** ü ẕarīf ü ʿārif idi / Lücce-i gevher-i maʿārif idi

nükte-der [1] nükte yapan, nüktedar

NE1997 Olma ṣaḳın ġıybet ile **nükte-der** / Kāġıdı ardından oḳur ḫāceler

nükte-gū [1] nükte söyleyen

HH296 Dil ü tabʿ ehl-i yār-ı canlar idi / **Nükte-gūlar** daḳīḳa-dānlar idi

nükte-perdāz [1] nükteli söz söyleyen

SE358 Bir iki yār-ı süḫan-perver ile / **Nükte-perdāz** ü ġazel-güster ile

nükte-perdāzī [1] nükteli söz söyleme

HH2681 Eyleyen sözde **nükte-perdāzī** / Böyle ḫatm itdi defter-i rāzı

nükte-senc [2] nükteyi tartan, değerlendirebilen

NE1493 Sırr-ı ḫaḳīḳatden olup **nükte-senc** / Dürcine derc eyledi bisyār-ı genc

HH574 Ol ferīḳuñ daḳīḳa-dānı idi / **Nükte-senci** sevād-ḫʿānı idi

nüktever [7] nükteden anlamakta usta olan, nükte bilen kimse

NE201 Pişrev u evvel u āḫirdür ol / **Nükte-ver-i** bāṭın u ẓāhirdür ol

NE634 Maʿrifet ü **nükte-veri** ṣāʿiri / ʿAfv-ı ḳabūl itmek olur sā’iri

NE2101 Müfti-i sābıḳ ki bilā-redd ü hışm / Olmuş idi **nükte-ver-i** şūḫ-ı çeşm

SE636 Efẓal-i **nükte-verān-ı** kümmel / Yaʿnī ʿallāme-i aʿẓam Ekmel

SE2368 Gider ol **nükte-ver-i** ṭaʿne-zeni / Ṭoḳına kesme gibi her süḫanı

SE2986 Manṭıḳu’ṭ-ṭayruñ olup **nükte-veri** / Ḥāl-i mürġāndan alurdı ḫaberi

HH1962 Dizdi bu resme rīşte-i güheri / Kātibü’s-sırr-ı kilk-i **nükte-veri**

nükteverlik [1] nükteden anlama, nükte bilme

SE3479 **Nükteverlikde** naẕīri yoḳdur / Söyledürlerse leṭāyif çoḳdur

nükte-şinās [2] nükteden anlayan kimse

HH1119 Çünki taḳrīr olundı şiddet ü yās / Ḫurde-dān idi mīr-i **nükte-şinās**
SE2163 Gösterür **nükte-şināsān-ı** ḳażā / Ḫār u gül her ne ise ḥüsn ü rıżā

nüḳūd [2] paralar, nakitler

NE1758 Aña zekāt añsañ ider iftiḫār / Vaḳf çıkar cümle **nüḳūd** u ʿaḳār
NE1764 Vaḳf-ı **nüḳūd** itmeden ol nā-be-kār / Ḫayra degil ḳaṣdı iki fikri var
NE2965 Ceyb-i güli çāk ḳılup mihrimān / Jāle **nüḳūdını** silerdi hemān

nümāyan [8] görünen, zahir, ayân, aşikâr, meydanda

S382 Bu resme hücūm idicek şehriyār / **Nümāyān** olup ḫaṣma pāyān-ı kār
S553 İdüp pür-devāʾir yem-i aḫḍarı / **Nümāyan** olur āb içinde peri
S1529 **Nümāyān** ider gūne gūne ṣafā / N'ola nāmına dinse ʿĀlem-nümā
NE377 Nīze-i ʿasker ki ḫurūşān idi / Yemde ṣaʿab gibi **nümāyān** idi
NE785 Kendi gibi ḳabri de ʿuryān idi / Faḳr u fenā anda **nümāyān** idi
HH1484 Benüm eksükligüm **nümāyandur** / Bilürin maḥż-ı luṭf-ı iḫsāndur
HH1816 Reng-i ḥaclet ile kim **nümāyānsın** / Belki bīdāddan peşīmānsın
HH2083 Didi ey mihr zerd ü lerzānsın / Cüdā ʿaksüm gibi **nümāyānsın**

nümāyende [1] gösteren, gösterici

S943 Ṣurāḥī **nümāyende-i** dūrdur / Ḳadeh ʿaynek-i ṣāf-ı billūrdur

nümūdār [5] görünen, görünücü

NE1486 Pīr ki ḫūrşīd-i pür-envār idi / Ve'şteʿale'rreʾsü **nümūdār** idi
SE151 Ṭāḳ-ı Kisrā ile tāc-ı Dārāb / ʿĀḳıbet oldı **nümūdār-ı** ḥabāb
SE824 İtmesin tabʿuñı girdāb-ı kesel / Ḫar-ı leng-ile **nümūdār-ı** veḫel
SE1311 Kef-ber-āverde **nümūdār-ı** çenār / Olalar şām ü seḥer sübḥa-güẕār
SE2559 Cām-veş dīdede nem sīnede tāb / Pür-hevā kelle **nümūdār-ı** ḥabāb

nümūne [1] benzer, misal, örnek

HH392 Söz senüñdür suḫan o gūne gerek / Bize ammā ki bir **nümūne** gerek

nümūne itmek [1] misal vermek, örnek göstermek

NE352 Bāri **nümūne ideyin** saña gel / Diñler iseñ bir süḫan-ı bī-bedel

nümūne-nümūn [1] misal veren, örnek gösteren

HH8 Bir kalemden bu naḳş-ı gūn-ā-gūn / Kudretüñden yeter **nümūne-nümūn**

nüsḫa [26]

1. yazılı bir şeyden çıkarılan suret, bir kitabın yazılmış suretlerinin her biri

S398 Bu ġam **nüsḫasın** bildi her ḫurde-bīn / Aña fihris olmuşdı çīn-i cebīn
S481 ʿUḳūl oldı bu **nüsḫada** ḫāʾire / Bilinmez nücūmuyla bu dāʾire
S1464 Olur noḳṭa-i **nüsḫa-i** āb u gil / Sevād-ı dü-çeşm ü süveydā-yı dil
S1523 Olup her varaḳ **nüsḫa-i** rūy-ı baḫt / Görinür siyāh raḳam laḫt laḫt
NE3 Ser suḫan-ı **nüsḫa-i** faslu'l-ḫiṭāb / Tāc-ı ṭırāzende-i ümmü'l-kitāb
NE1011 Zehr ile tiryākı odur cemʿ iden / Var ise şübheñ oḳu bu **nüsḫadan**
NE1332 Dil-berine ḳarşu olur naġmezen / Ḫāl ü ḫaṭı **nüsḫa-i** fenn-i fiten
NE1538 ʿİlm ile çün ʿālim-i kübrā ola / Levḥ-i dili **nusḫa-i** āsmān ola
NE1928 Ḳaṣdı bu taʿlim-i ġulām eyleye / **Nüsḫa-i** edvārı tamām eyleye
NE2063 Nā-geh olup **nüsḫada** sehv-i ḳalem / Lafẓ-ı kütük vāvsız olmuş raḳam
NE2107 Noḳṭa-i şekki giderüp ol faṣīḥ / **Nüsḫasın** itmişdi beyāż-ı ṣaḥīḥ
SE122 Olalı mübtedī-i mekteb-i ʿışḳ / Görürin **nüsḫa-i** derd-i teb-i ʿışḳ
SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ -i teb-i ġam / **Nüsḫasın** almaġa ṭālib ʿālem
SE3486 Nāsiḫ-i **nüsḫa-i** aṣl ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa döne ḥarfi tamām
HH89 Levḥa-ı nūr-pāş-ı nüh cedvel / Āḫirin resm-i **nüsḫa-ı** evvel
HH93 **Nüsḫa-ı** heft cilde dībāçe / Faḫr-ı kevneyn Ḥażret-i Ḫᵛāce
HH582 Ser ü ser defter-i efāżıl idi / Fihris-i **nüsḫa-ı** feżāʾil idi
HH1970 Cemʿ idüp nāme-i perīşānı / **Nüsḫaveş** urdı āteşe anı
HH2557 Bāġ-bān merd ü kār-dīde idi / Ṭurfa **nüsḫa** ʿaceb cerīde idi
HH2778 Bu kitābum terāz-ı maḥfil ḳıl / **Nüsḫasın** ʿāşıḳa ḥamāyil ḳıl

2. tılsım, muska

NE587 Ṣaldı şuya **nüsḫayı** çarḫ-ı kühen / Ṣorar isek ḥikmeti Loḳmāndan
NE657 **Nüsḫa-i** terkīb-i zemīn ü zamān / Bāʿiṣ-i tertīb-i dimāġ-ı cihān
NE681 Çīn-i cebīn ile şifā **nüsḫası** / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı devā nüsḫası
NE681 Çīn-i cebīn ile şifā nüsḫası / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı devā **nüsḫası**
SE616 Güşe-i ḫücrede nice nāçīz / **Nüsḫaveş** ʿilm-ile ṭutıldı ʿazīz
HH1003 Ḫalḳ içinde ʿaceb sitīz oldı / **Nüsḫa-ı** ḥevl-i reste-ḫīz oldı

nüsha-perdāz [1] nüsha tertip eden, yazının suretini çıkaran, müstensih

SE56 Bürḳaʿ-endāz-ı cemāl-i lāhūt / **Nüsḫa-perdāz-ı** kemāl-i nāsūt

nüşūr [1] öldükten sonra dirilmeler

HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı ʿömri ola dühūr / Neşr-i ʿadl ide tā zamān-ı **nüşūr**

nüvāziş [1] okşama, iltifat etme, gönül alma

SE1301 Naḫl-pīrā-yi çemen gibi müdām / ʿĀcizī ḳıldı **nüvāzişle** be-kām

nüvīd [5] iyi haber, müjde

NE1187 Ṣubḥ gelüp ḥażret-i şeyḫe mürīd / Virdi geçen vāḳıʿasından **nüvīd**

SE320 Virmege ʿadl-ile āfāḳa **nüvīd** / Lāyıḳ İskenderi itseydi berīd

HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / İtdi naḳl-i selām ü ʿarż-ı **nüvīd**

HH755 Gördi bir cin yataḳı künc-i megāk / Būy-ı bādı **nüvīd-i** peyk-i helāk

HH2616 Gūşuna girdi çün anuñ bu **nüvīd** / Āteş oldı hemān ġażabla pelīd

nüzhet [1] eğlence, sevinç; tazelik, ferahlık

NE2160 **Nüzhet** için baġa ki tenhā gider / Ser ü ser-efrāz büti ṭūbā gider

nüzhet-fezā [1] gönül açan, eğlenceli

NE1584 Olmuş idi ol yere **nüzhet-fezā** / Tekye-i pāk-i Ṣarı Ṣaltuḳ Baba

nüzhetgeh [1] gezme ve eğlenme yeri

SE3518 Yaʿnī **nüzhetgeh-i** ejderhāda / Oldı bu genc-i hüner āmāde

nüzhetkede [1] eğlence yeri, mesire

S619 Bu cānib o demlerde **nüzhetkede** / Ḥużūr eyleriz sāye-i ḳalʿada

nüzhet-serā [1] gönül açan yer, seyir mahali

S406 Ḫuşūşā irüp mevsim-i nev-bahār / Yerüñ ola **nüzhet-serā-yı** ḥışār

nüzūl itmek [4] inmek, ulaşmak

SG1/5 **Nüzūl itmezden** evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi

S134 **Nüzūl itdi** Rūḥu'l-emīn vaḳt-i ḫˇāb / O şāha ḳılup müjde ile ḫitāb

S174 Murād üzre ḥaḳdan olup kām-bīn / **Nüzūl itdi** ol Raḥmete'l-lilʿālemīn

NE1473 Rūma gelüp devlet-i īmān gibi / **İtdi nüzūl** ol yere Ḳur'an gibi

O

ocaḳ [8]

1. ateş yanan yer

S487 Emel būstānı olup nā-bedīd / Kül oldı **ocaġında** toḫm-ı ümīd
NE1727 Āteş-i dūzaḫ gibi altunını / **Ocaġ** içine göme ḳor ol denī
NE2492 Ṭolı yüki çömlegi her bucaġı / Kör ṣobaya dönmiş idi **ocaġı**
NE2917 Baḥriyeti ẓāhir idüp cezr ü med / Ḳoydı **ocaġına** ṣu ol bī-ḫıred
SE910 Ol iki mīl-ile ṭolup içi nār / İki **ocaḳlı** eve döne mezār

2. meclis

NE3057 Ḫānesi kim bī-derd-i bī-saḳf idi / Pīr-i muġān **ocaġına** vaḳf idi

ocaġa urmaḳ [1] ateşe vermek

SE2762 Ol daḫı himmet-i şāhı gördi / Kesdi zünnārı **ocaġa urdı**

ocaġa yanmaḳ [1] yanmak, tükenmek, yok olmak

SE3418 **Ocaġa yansın** o mülk ü ol māl / Adama olsa münāsibce ḥelāl

ocaḳlık [1] Osmanlı toprak sisteminde bir yerin gelirinin mirasçılara geçmek koşuluyla bir kimseye tahsisi yöntemi, bu yönteme göre verilen yer

S1242 Bahār eyledi bāġa ḥükmin revān / **Ocaḳlıḳ** virildi aña būstān

od, ot [10] ateş

S1143 Söyünmez **odı** bunca kim yaş döker / Teneffüs ide ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger
NE1296 Ṭoptolu hep ḳuleleri **otla** / Ṣanki fişek ḳalʿası bārutla
NE1479 Yūsuf-ı Mışrī gibi pür-ʿazīz / Eyledi şevḳ **odını** dillerde tīz
NE2536 Barmaġına **od** geçürüp yā hemān / Şemʿ idi işkembe fenerde hemān
NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı **oda** atasın / Vara sidik ṣaḳṣısına batasın
SE930 Nite kim faḥmede **od** gülde gülāb / Cisme sārī diyü yazmış aṣḥāb
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta virme vücūd / Ḫāne-i ṣabra anuñla ḳoma **od**
SE2042 Oldı her ḳaṭresi gūya aḫker / Maḳʿadım ṭurmadın **od** gibi yanar
HE11 Müdām it külḫan-ı ġamda mücāvir / Gönül od ṭaşıdur **oda** yaraşur
HE71 Başımda **od** yanar çün şemʿ-i sūzan / Fetil-āsā olur ʿaḳlum perīşān

odlara yanmaḳ [1] ateşte yanmak

NE723 Eyleye izʿāc-ı ḳulūb-ı ʿıbād / Ḳahrı ile **odlara yana** bilād

od ṣalmaḳ [2] ateşe vermek, yakmak

NE2681 Cānına **od ṣaldı** velī bu cefā / Gözler idi furṣatını dāʾimā
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre **ṣalar od** / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẓerre vücūd

od ṭaşı [1] eski dönem yapılarında kullanılmış olan, yanmaya dayanıklı “seng-i nâr” olarak da adlandırılan işlemesi ve taşınabilirliği kolay tüf cinsi taş

HE11 Müdām it külḫan-ı ġamda mücāvir / Gönül **od ṭaşıdur** oda yaraşur

odlu ṭopuz [1] mahşerde günahkarları cezalandırmak için kullanılacağına inanılan ateş saçan topuz, gürz

SE1009 Anı fikr eyle ki maḥşerde saña / Olınur **odlu ṭopuzlarla** cezā

oġlan [10]

1. erkek çocuk

NE1929 Bir iki **oġlanı** dirür yanına / Ḍarbī uṣūl ögredür oġlanına
NE1929 Bir iki oġlanı dirür yanına / Ḍarbī uṣūl ögredür **oġlanına**
NE2650 Eyler idi yaʿni o rüsvā-yı ʿām / Gördügi **oġlanı** gözüyle tamām
NE2800 **Oġlana** yoġ idi mecāl-i gürīz / Teng idi ḥalḳa yarusı tünd ü tīz
HH794 Güş olunmaḳ gerek bu fermānum / Çıḳamam ben ḳızumdan **oġlanum**

2. cinsel bakımdan erkeklere hizmet eden genç, pasif eşcinsel erkek

NE2155 Nice ṭarldār ki girüp zaḥmete / ʿAvret ü **oġlan** ile gider ṣoḥbete
SE1215 Yolda parmaḳladıġın **oġlanı** / Gösterür parmaġ-ıla yārānı
SE1240 Mürteşī oldı ḥayāsız **oġlan** / Egilür aḳçayı gördükde hemān
HH2459 Şenlik **oġlanıdur** zamāne hemān / Āşinā çıḳmaz ertesi yārān

3. cinsiyet ayrımı yapılmaksızın çocuk, evlat

NE2845 İtmege bir gör yüz er ile ṣafā / ʿAvreti **oġlanı** ider hep fedā

oġlan oyuncaġı [2] kolaylıkla yapılabilecek iş, çocuk işi

SE1548 Vaṣf-ı ʿışḳuñ ola mı pāyānı / **Oġlan oyuncaġı** ṣanma anı
SE3089 Pākdur mendlerüñ meydānı / **Oġlan oyuncaġı** ṣanma anı

oġlan oyuncaġı olmaḳ [1] önemini ve değerini yitirmek

SE1241 Oldı devletliler eṭfāl-ṣıfat / **Oġlan oyuncaġı** oldı devlet

oğlancı [1] (erkek için) erkeklerle cinsel ilişkiye girmek suretiyle tatmin olan aktif cinsel sapık, kulampara

NE2567 Kimisi dir āh ki **oğlancıdur** / Kendi de burnı gibi yalancıdır

oğul [24]

1. çocuk, evlat

NE2503 Cānum **oğul** niceye dek bu hevā / Olmaz imiş cemʿ-i zinā vü ġınā
SE1604 Kiẕbe her bengī ışıḳ kim ṭaldı / Nefes **oğlına** görmeli ḳaldı
SE1682 Ölmez **oğul** kişiye oldı süḫan / Nāmını zinde ider mürde iken
SE1861 Zār olup çekmeye zenbūr-āsā / Bir **oğul** balı içün derd ü belā
SE2021 Kimseler eyleyemez taḳlīdüñ / Yoḫsa öz **oğlı** mısın Cemşīdüñ
SE2746 Oḫşar **oğlı** yetişen pīr gibi / Ẕekan-ı sībi ʿiẕār-ı ʿinebī
SE2874 Cān-fezālıḳda o maġz-ı cānuñ / Nefes **oğlı** dirilür ʿĪsānuñ
SE3026 Luṭf-ıla bī-kesi eyle iḥyā / Ölmez **oğuldur** ider celb-i duʿā
SE3346 Hemser-i nefs-i bed-endīş ü leʾīm / Nefs **oğlıdur** anuñ diyü raḥīm
HH786 Çünki maḥṣūṣ **oğlum** olduñ sen / Şimdi geldüñ bu ʿāleme yeñiden
HH896 Līk maḥż-ı ʿaṭā-yı Sübḥānī / Bir **oğul** gördi aña erzānī
HH929 Dāʾimā **oğluna** idüp tehdīd / Mümkin olduḳça eyledi tebʿīd
HH982 Fikr iderdi ki eyleye tesmīm / Şah ile **oğlunı** o mār-ı leʾīm
HH1011 Ṭoldı sevdā-yı salṭanatla dimāġ / **Oğlınuñ** māteminden itdi ferāġ
HH1746 **oğlına** ḥürmet itmeyen ḳattāl / Aña raḥm eylemek ḫayāl-i muḫāl
HH2100 Ḳuvvet-i baḫt-ı ʿālem-efrūzı / Bir **oğul** eyledi aña rūzī
HH2105 Pederi tünd **oğlı** nīk-aḫlāk / Oldı gūyā ki mārdan tiryāḳ
HH2412 Toġdı iki **oğul** necīb ü reşīd / Her biri ṭaʿne-i meh ü ḫurşīd
HH2415 Tācir oldı veledle ḫoş-ḫāṭır / **Oğlınuñ** adını ḳodı Ṭāhir

2. Aşağıdaki tanıklarda hanedan ve soy adlarını belirtmek için kullanılmıştır.

SE3098 Naḳz-ı ʿahd-ile olur ḥālī tebāh / Ḳaraman **oğlı** gibi rūy-ı siyah
SE3099 Ḳaraman **oğlı** olup ehl-i nifaḳ / Dāyimā olur idi ʿāṣī vü ʿāḳ
SE3118 Vardı Eflāḳ ilin itdi ġāret / Ḳaraman **oğlına** degdi furṣat

3. Aşağıdaki tanıklarda "bodur" ve "sever" kelimelerini pekiştirmek için kullanılmıştır.

SE1394 Jīve bardaġı sitem ṭolaması / Bodur **oğlı** boduruñ aʿlāsı
HH198 Şāh-ı şeh ʿamm ü şeh birāderdür / Ḥaşılı server **oğlı** serverdür

oğul balı [1] oğuldan olan torun ‖ çok güzel, eksiksiz

HH2104 ʿAyn-i zenbūr u nīş-zen-i vāli / Nūş-leb şūḫ idi **oğul balı**

oğullıḳ [1] evlatlık, üvey oğul

NE2502 Didi **oğullığına** pend eyleyüp / Pend ile ol eblehi bend eyleyüp

oḫşamaḳ [6]

1. el ile sıvazlamak, sevmek

S201 İder vaṣfını minber üzre ḫaṭīb / N'ola arḳasın **oḫşasa** her edīb
S952 Mülāyim güzeldür ayaġını öp / Zenaḫdānın **oḫşa** dudaġını öp
NE2995 **Oḫşayaraḳ** dirdi kemer de aña / Ḳaçma bu efkendeden ey dil-rübā
SE1058 Öperek **oḫşayaraḳ** her yanuñ / Sīneye çekmeñ ol ādem cānın
SE2746 **Oḫşar** oğlı yetişen pīr gibi / Ẕekan-ı sībi ʿiẕār-ı ʿinebī

2. benzemek

NE2615 Pertev-i māh añdurur ol ruḫları / Şuʿle-i mihr **oḫşar** o mehe peykeri

oḳ [11]

1. Ahşaptan yapılma, bir ucunda sivri bir demir diğer tarafında yönlendirici yelek bulunan, genellikle yay ile atılan eski bir silah

NE950 ʿArż-ı hüner ḳıldı bir üstād-ı kār / Yapdı bir **oḳ** aña ki şarṣar-güẕār
NE953 İtdi revān bir dem-i ḫāṭır-güşā / Ol **oḳı** mānende-i tīr-i duʿā
NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı rāh / Merve irişdi **oḳı** bī-iştibāh
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme ṭaʿn **oḳına** / Belki döne yine saña ṭoḳına
NE3151 İtmedi kef hāmeyi taḥrīrden / Ṣaḳlamadı bir **oḳı** ḫınzīrden
SE1145 Her **oḳı** şaṣt-ı seḥergāhında / Oynar elbette cigergāhında
SE3195 Hātemin ide nişāne tīre / Geçüre ol da **oḳın** zihgīre
HH1449 El urup ḳabża-ı kemāne hemān / Ḳaddini itdi bir **oḳ** ile keman
HH2735 **Oḳun** atmış kemānını yaşmış / Her biri çarḫa bir kemān aşmış

2. gamze, sevgilinin bakışı

NE609 Tir-keşe dönse dil-i mübtelā / Ṭurmaz **oḳın** ṭoldurur ol ḳaşı yā
HH2211 Olmış idi o bāġ-ı ḥüsne oyuḳ / Naẕarı her yaña atılmış **oḳ**

oḳ atımı [1] 400 adım yani yaklaşık olarak 300 metre tutan eski bir uzunluk ölçüsü birimi

NE948 Ḫaṭṭa-i aʿdādan o vālā neseb / İtdi bir **oḳ atımı** menzil-i ṭaleb

oḳ yılanı [1] su yılanıgillerden, yol ve çit kenarlarında yaşayan, çöreklendiği yerden düşmanının üzerine ok gibi fırlayarak yakalayan, sarı yeşil renkli, zehirsiz fakat yırtıcı bir yılan

HH1450 **Oḳ yılanı** gibi atıldı ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i ejdere teng

oḳumak [35]

1. yazıya geçirilmiş bir metne bakarak onu çözümlemek, anlamak

S979 Ḳulaḳ ṭutsa sāġar alur ḥişşesin / **Oḳur** ezber aḥbāba Cem ḳıṣṣasın

S1283 Eger **oḳuduñsa** kitāb-ı uṣūl / Temūz irmeden iç şarāb-ı uṣūl

S1389 Olup dest-i fersūde derd ü miḥen / Anuñ naḳşı da ḳalmış **oḳunmadan**

S1536 Dürüst **oḳuya** yañlış imlā ide / Boza veznini şiʿri inşā ide

NE736 Merṣiyesin **oḳumadum** anlaruñ / Cānları çıḳsun o nādānlaruñ

NE788 Destüm açup çün ṣuḥuf-ı fāyiḥa / **Oḳudum** iḫlāṣ ile bir fātiḥa

NE1011 Zehr ile tiryākı odur cemʿ iden / Var ise şübheñ **oḳu** bu nüsḫadan

NE1119 Münkir olan her ne ḳadar itse lec / Şāʿire bu beytidür **okur** el-ḥücec

NE1563 Oldı bu vādīde rivāyāt çoḳ / Yazılup **oḳındı** ḥikāyāt çoḳ

NE1997 Olma ṣaḳın ġıybet ile nükte-der / Kāġıdı ardından **oḳur** ḫāceler

SE621 Ādemi ādem iden ʿirfāndur / **oḳı** yaz kim şeref-i insāndur

SE2466 **Oḳu** gör levḥ-i mezārın ne yazar / Luṭf iden sikkeyi mermerde ḳazar

SE2955 Buradan bil sühanuñ rütbesini / Şāh-ı ʿışḳuñ **oḳınan** ḫuṭbesini

HH311 **oḳıyup** biz güzel ḥikāyetini / Diñledük ʿışḳ ile rivāyetini

HH451 Bu eṣer ol kitāba lāzım olur / **Oḳıyan** dil-rübā mülāyim olur

HH1598 **Oḳumaḳ** oldı ṣavt-ı gūyende / Çalġısız oynar oldı ḫ̆ānende

HH1677 **Oḳıdı** köhne defteri ġammāz / Şöyle kim bir daḳīḳa ḳalmadı rāz

HH1991 **Oḳınup** her muḥibb-i bā-iḫlāṣ / Tīġ-i ʿazm-i ḥamāyil itdi ḥavāṣ

HH2418 Ḫācet olmadı görmege sebaḳı / Bunlar ardından **oḳudı** varaḳı

HH2425 Defter-i dānişüñ güli şoldı / **Oḳumaḳ** yazmaḳ işi ḫod öldi

HH2443 **Oḳuduñ** defter ü kitābı temām / ʿĀḳıbet ḫ̆āceye virildi ġulām

HH2780 **Oḳuyana** ḫuceste-fāl eyle / ʿĀṣıḳ-ı zāra ḥasb-i ḥāl eyle

HH2785 Ṭālib-i ʿilm **oḳursa** zeyrek ola / Kātib ü mālike mübārek ola

2. ezbere söylemek

NE2312 Şiʿri **okur** maġrec ü tecvīd ile / Terk idemez terk anı taḳlīd ile

NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ dir neʿūz / Vehm ile **oḳur** bir iki ḳulʾeʿūz

SE558 Bir maḥalde eger **oḳınsa** ezān / İdesin kendüñi sen anda nihān

3. toplantıya çağırmak, davet etmek

SE353 Gül ṭonanması idüp faṣl-ı bahār / **Oḳudı** gülşene ezhārı hezār

SE3448 Yine tertīb-ile **oḳındı** ḥavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı süḫan meclis-i ḫāṣ

HH653 **oḳımaduḳ** seni yazılma iñgen / Böyle küstaḫ olur mı kendi gelen

4. anmak, söylemek

HH735 Nehre-dek ḥükm iderdi Saʿdīler / Şimdiden ṣoñra **oḳıma** baña ẓafer

5. dua etmek

S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / Gören ṣunʿ-ı pākin **oḳur** āferīn

S879 Ḥabāb-ı meyüñ şişdügü çün görür / Ṣabā sürḫ-ı bād **oḳuyup** üfürür

SE1871 Pedere “tebbet” **oḳur** çoḳ çelebi / Bulsa nāra atar ol Bū-Lehebi

SE1872 Gören ecdādına dek laʿnet **oḳur** / Babasın göz göre ol dūzaḫa ḳor

SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña raḥmet **oḳur** / Elüñ alur da seni cennete ḳor

oḳutmaḳ [1]

1. okumak işini yaptırmak, bir metni başkasının okumasını sağlamak

S1533 Selīḳa dürüst olmasa şöyle bil / Ki taḳṭīʿ ile hiç **oḳutmaya** dil

2. ders vermek, öğretmek

HH1623 **Oḳudup** naḳşı merd-i āgāha / ʿArż-ı ḫāl ide remz ile şāha

olınca {evvelince} [1] öncesinde, daha önce

SE2199 Anı ṭut luṭf-ıla cānuñdan eʿaz / Ki burun yüzün **olınca** düşmez

oluḳ [1] su vb. sıvıların akmasına yarayan üst kısmı açık damlalık. Ayrıca bkz. ‘altun oluḳ’ md.

S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān bilür teşneler / Ney-i zerd altun **oluḳdur** meger

olunmaz [1] imkansız, yersiz

NE673 Ansız **olunmaza** nʾola bezme ʿazm / Çünki şurāḥīdür olan rükn-i bezm

oñmadıḳ baş [1] felaketten felakete uğrayan, başı dertten kurtulmayan talihsiz kimse

HH2701 Bālişi seng-i kūy-ı dil-ber imiş / **Oñmadıḳ başına** ber-ā-ber imiş

oñmasun yitmesün [1] "Mutlu olmasın!" anlamında ilenç sözü

HH2208 **Oñmasun yitmesün** cihānda raḳīb / Uġrasun her belāya bī-taḳrīb

oñulmaḳ [2] iyileşmek, şifa bulmak

SE2373 Merhem olmaz sitem ü āzāra / İʿtizār-ıla **onulmaz** yara

HH613 Yedi bir zaḫm kim ölince yeter / Zaḫm ammā ki ne **Oñar** ne biter

orān [1] derece, miktar

HH1803 Gördi var her firāḳuñ **orānı** / Kesdi bir laḥẓa āh u efġānı

ordu [7] askerin toplandığı, toplu olarak bulunduğu yer. Devletin savunma gücünü oluşturan silahlı kuvvetlerin tümü

S727 Meger oldı **ordū-yı** şāh-ı be-nām / Mülāşık biribirine biñ hıyām

NE2970 Naḫl-ı pür-ezhār ḳılup ḫaymegāh / İtmiş idi sebzeyi **ordu-yı** şāh

NE368 Ḳurdı ol **orduda** şeh-i kām-yāb / Ḫayme-i zer-beft-i mülemmāʿ-ṭınāb

SE1116 Sürdiler **ordu-yı** İskendere rāh / Nite kim ḳatʿ olıcaḳ baḥr-ı siyāh

SE1925 Gördiler **orduya** girmiş bir şīr / Şīr ammā ki be-ġāyet şerrīr

HH698 Ẓāhir oldı o ḳavm-i ḫūn-ḫˇāra / Dönmiş ol ʿarṣa **ordu** bāzāra

HE90 Ḳaçan **ordular** içre olsa nāverd / Ḳalur zen gibi çāder içre nāmerd

orta [15] bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer

S707 ʿAceb ḫayme ol ḳulle-i sebz-fām / Ki eṭrāfı **ortada** olmuş maḳām

NE727 Daʿvī-i cāh eylemede iki şāh / **Ortada** aḥvāl-i raʿiyyet tebāh

NE2166 Zevc ola çün böyle felāket-zede / Neylesün ol olduġiçün **ortada**

NE2603 Eyledi bir ḫamlede anı zebūn / İtdi evüñ **ortasına** ser-nigūn

NE2789 İnce beli rāh-zen-i hūş idi / **orta** ḳuşaġıyla siyeh-pūş idi

NE3091 **Ortası** şaḥrāda olan reh-güzār / İki yaña ṭurdı ṣaf-ı nīzedār

SE1957 Evveli vālī idi āḫiri şāh / **Ortada** ḫayr-ı umūr oldı güvāh

SE1958 Aşçı merdānesi gibi el-haḳ / **Ortası** idi hemān ḳollanacaḳ

SE2567 İçi bir gülşen-i cennet-mānend / Görinür **ortada** bir ḳaṣr-ı bülend

SE2772 Mār u tiryāḳ gibidür meṣelā / Zehrdür her yanı **ortası** devā

SE2930 **Ortada** taḫt-ı muraṣṣaʿ pāye / Ferḳadan farḳına ṣalmış sāye

HH597 Yol açup **ortadan** aña ṣaflar / Düzdi taḫrīr-i naẓm içün mıṣṭar

HH886 **Ortasından** çıḳar bir āb-ı zülāl / Dil-i dil-ber-veş alçaġa meyyāl

HH2056 Çūb-ı ṣatranca döndürüp kāhı / Oynadup **ortada** iki ṣahı

HE5 Bu āteşe o sönük pāre neyler / Bu ʿummān **ortasında** kare neyler

ortaḳ [1] birlikte iş yapan kimselerden her biri, şerik. Tanıkta "aynı işi yapan" anlamında kullanılmıştır.

SE3344 Zāl-ı dehr-ile cefāda **ortaḳ** / Çarḫ-ı bed-mihre vekīl-i muṭlaḳ

ʿOṯmān [1] Osman bin Affân, İslâm'ın dört büyük halifesinden üçüncüsü

NE335 Biri de **ʿOṯman-ı** kerīmü'l-menāl / Muhīt-i nūreyn-i sipihr-i kemāl

ʿOṯmān [4] Osmanlı soyu, Osmanlı devleti

S110 Teferrüd idüp cemʿi Ḳurʾān ile / Şeref resmi ḫatm oldı **ʿOṯmān** ile

S191 Şehen-şāh-ı **ʿOṯmān-ı** ṣāḥib-ḳırān / Ḫidīv-i zamān faḫr-ı ʿOṯmāniyān

SE3100 Āl-i **ʿOṯmanuñ** olup maḳhūrı / Bende-veş olmış-iken meʾmūrı

SE3132 Āl-i **OṯmānIla** düşmen olıcaḳ / Eksik olmaz bize dāyim ḳaçmaḳ

ʿOṯmānī [2] Osmanlı sülalesinden olan, Osmanlı soyu

S218 Ṣalup nesl-i **ʿOṯmānīye** zīb ü fer / Şeref virdi ol rişteye bu güher

SE307 Dürretü't-tāc-ı ser-i ilḫānī / Zīver-i silsile-i **ʿOṯmānī**

ʿOṯmāniyān [3] Osmanlı sülalesinden olanlar. Osmanlılar

S191 Şehen-şāh-ı ʿOṯmān-ı ṣāḥib-ḳırān / Ḫidīv-i zamān faḫr-ı **ʿOṯmāniyān**

S423 Çü şemşīr-i ḫūn-rīz-i **ʿOṯmāniyān** / Ẓuhūr itdi rüchān-ı Türkī-zebān

NE439 Zīver-i zer silsile-i Ḫusrevān / Gevher-i gencīne-i **ʿOṯmāniyān**

ʿOṯmanlı [1] Osmanlı soyuna mensup kimse

HH193 Yaʿni **ʿOṯmānlınuñ** ser-efrāzı / Ḫān Murād ibn-i Aḥmed-i Ġazi

oturmaḳ [16]

1. oturmak

NE2252 Dik dik atar nite ki şāṭır ḳulaḳ / Yatmaz **oturdı** ḳavsüñ bir ayaḳ

SE1800 Gün gibi ḫusrev-i seyyāre-ḫaşem / Taḫtına geçdi **oturdı** ol dem

SE2005 Gizle esbābuñı bir ḫoşça götür / Bend idüp boġcañı üstine **otur**
SE2745 Pīr ise geçmiş **oturmış** handān / Revnaḳ-ı bagına olmış nigerān
SE2932 Üstine geçmiş **oturmış** bir pīr / Lemʿa-i vechi żiyā-baḫş-i serīr
SE3055 Yine bir gün **oturur-ken** tenhā / Didi gelsin beri esbāb-ı şafā
SE687 Ḳapı öniñde **otursa** kāmil / Sen anı arḳası miḥrābda bil
HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i zer ü sīm / **Oturur** dāverān-ı heft iḳlīm
HH2475 Ṭurdı keşṭī-i kūh şekl-i girān / Ṣanki ḳaʿrı bulup **oturdı** hemān

2. yerinde duramamak

SE115 Cumʿada çünki cüvānı göremem / Bir nefes anda ṭurup **oturamam**
SE2043 Ḥikmetinden de tabībe şoramam / Bir gücüm var ki ṭurup **oturamam**
HH1876 Bī-ḳarār oldı ol ḫuceste-cemāl / Ṭurup **oturmaz** idi şemʿa-miṣāl

3. birikmek

HH550 Urulup seng-dil cevānāna / Ḳan **oturmış** derūn-ı nālāna

4. rahat durmak. Ayrıca bkz. ‘tek oturmaḳ’ md.

NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i ʿaḳūr / Maẓhar-ı ḳahr olma ṣaḳın tek **otur**
NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / Ḥiffeti ḳo tek **otur** ey künde-bāz
SE2007 Tek **otur** ʿırżuña irgürme şiken / ʿİbret al ḫāṣılı bu ḫādiṣeden

oymaḳ **[1]** delmek

S368 Düşüp ḫāke mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin **oydı** minḳār-ı zāġ-ı kemān

oynaḳ **[1]** üstü çayır, altı bataklık olan yer. Tanıkta hayvanın yaşadığı, eğleştiği yer anlamında kullanılmıştır.

NE258 Cilvegehüñ şaḥn-ı İrem bāġıdur / ʿArṣa-i eflāk atuñ **oynaġıdur**

oynamaḳ **[21]**

1. dans etmek

NE1901 Ṣarḳıda suḫriyye içün rīş ü feş / Şemʿa şoḳup **oynaya** şeb-tāb-veş
HH1598 Oḳumaḳ oldı ṣavt-ı güyende / Çalġısız **oynar** oldı ḫānende

2. neşeli ve hoşça vakit geçirmek, eğlenmek

NE2171 Dām-ı belādur o ḫar-ı künde-bāz / Nice gülüp **oynasun** ol kebg-nāz
HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile serv / Gülüp **oynardı** ṭurma kebk ü tezerv
HH1604 Gördi kim ne sekīne var ne veḳār / Ḫāce eṭfāl ile gülüp **oynar**

3. oyun oynamak

HH966 **Oynayup** luʿbetān-ı sīmīn-ber / Ḫātemi mīzer içre gizlediler

4. el sürmek, kurcalamak

S1261 Gülüñ pulların dizdi nerrād-ı ṣubḥ / Yine **oynar** altun ile bād-ı ṣubḥ
SE2502 Mādiyān-ıla nice tevsen-i ner / **Oynayup** cümle çulın yırtmışlar

5. hareket etmek

S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i çarḫda **oynadı** çaḳ rimāḥ
S1183 Aḳup bāde ḫūn-ı kebūter-miṣāl / Kebūterler **oynadı** bī-per ü bāl
NE402 Tīġ gelüp mevce-i deryā gibi / **Oynadı** çoḳ kelleler alma gibi
NE2496 Ditremede żaʿf ile gerçi beşi / **Oynamada** mekr ile gözi ḳaşı
SE1145 Her oḳı şaṣt-ı seḥergāhında / **Oynar** elbette cigergāhında
SE1917 Nevk-i tīr-i müjesi cānānuñ / **Oynadı** çaḳ cigerinde anuñ
SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i destān-ı hüner / Sīḫ-i düşmen cigerinde **oynar**
SE2227 Kimi dir görince **oynar** her dem / Kör yılandur aña ben yapışamam
SE2789 Güş idüp debdebesin ṭablarınuñ / Yüregi **oynamaġa** başlar anuñ
SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ merd-i hüner / Nevk-i tīġi cigerinde **oynar**
HH41 Gāh ine gāh ola hevā-pervāz / **Oynaya** hem-çü güy-ı şuʿbede-bāz
HH2481 Şekl-i emvāc üştür-i kef-zen / **Oynayup** sāde ḳaldı hevdecden
HH2482 Kef-i emvācda o fülk-i girān / **Oynadı** sīb gibi nice zamān

oynatmaḳ **[8]**

1. heyecanlandırmak

NE1986 Ḫalḳa idüp ṭaʿna zebānın dırāz / **Oynadur** oldı ili ol künde-bāz
HH977 Cünbüşi dil-berān-ı berrāḳun / Yüregin **oynadurdı** ʿuşşāḳuñ

2. hareket ettirmek

SE161 **Oynadur** bir iki gün gerçi felek / Çekilür perde-i ġayba giderek

3. düzen kurarak, hileyle oyalamak

SE2226 Kimi dir bārī bir oyun idelüm / Alalum ḳuḳla idüp **oynadalum**
HH947 ʿĀşıḳ oynına döndürüp fi’l-ḥāl / **Oynadur** yürür ādemi eṭfāl
HH2056 Çūb-ı şatranca döndürüp kāhı / **Oynadup** ortada iki şahı

4. (hayvan için) istenen hareketleri yaptırmak

SE1336 Olup Aḫfeş keçisine şānī / Eşḳıyā **oynadur** ol ḥayvānı

5. hareket ettirmek, konuşmak

SE2402 İtdi taʿzīr-i lisān **oynatdı** / Ḫāceyi ḥāşılı pek ışlatdı

oyuk [1] oyulmuş, içi boş ve çukur olan ‖ rakîb

HH2211 Olmış idi o bāġ-ı ḥüsne **oyuḳ** / Naẓarı her yaña atılmış oḳ

oyun [5]

1. eğlenmek, zevk almak amacıyla yapılan, belli kuralları olan iş

HH947 ʿĀşıḳ **oynına** döndürüp fi'l-ḥāl / Oynadur yürür ādemi eṭfāl

HH1605 ʿĀşıḳ **oynında** şāh-zāde ile / Beg olurdı neşāt-ı bāde ile

HH1610 İltifat itmege o nā-şāda / Beg olurdı **oyında** şeh-zāde

2. el çabukluğu ile aldatma. Ayrıca bkz. 'el oyunu' md.

NE1151 Ḳahr ola küstāḫlıġına cezā / Şāha el **oyununı** itse gedā

HH650 İtdi el **oyunın** miṣāl-i nihāl / Münfaʿil oldı bundan ol gül-i āl

oyun itmek [1] hile ve kurnazlıkla birini aldatmak, düzen kurmak

SE2226 Kimi dir bārī bir **oyun idelüm** / Alalum ḳuḳla idüp oynadalum

oyuncak [3] çocukların oyalanmasını ve eğlenmesini sağlayan nesne, oyun aracı ‖ önemsiz ve kolay iş

SE1241 Oldı devletliler eṭfāl-ṣıfat / Oġlan **oyuncaġı** oldı devlet

SE1548 Vaṣf-ı ʿışḳuñ ola mı pāyānı / Oġlan **oyuncaġı** ṣanma anı

SE3089 Pākdur mendlerüñ meydānı / Oġlan **oyuncaġı** ṣanma anı

oyunun ṣaḳalı bitmek [1] genellikle Karagöz oyunlarının sonunda kullanılan, bir şeyin sona ermesi, bir olayın bitmesini anlatan deyim

HH2674 Luʿbet-i nāza ḫatṭ-ı bī-bedeli / Geldi **bitdi** bu **oyunuñ saḳalı**

oy virmek [4] cevap vermek, ses vermek

S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden **oy** virür itseñ ṣadā

SE1631 Bī-mesās olur o dem laḳlaḳadan / **oy** virüp āmeden-i laḫlaḳadan

SE1785 **oy** virüp nāme anuñ cānından / Kesb-i şān eyledi ʿunvānından

HH749 Ḳaynadup fitne mekr ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden **oy** virür her dīk

Ö

öbür [1] diğer, öteki

SE2221 Buldı bir köhne budaḳ sūrāḫın / Ṣoḳdı andan **öbür** yire şāḫın

ögmek [1] birinin veya bir şeyin iyiliklerini, güzelliklerini söyleyerek yüceltmek, methetmek

SE2945 **Ögerek** göge çıḳardı anı / Ṣīr-i çarḫ itdi Ḳızıl Arslanı

ögrenmek [2] bilgi edinmek, bellemek

NE2080 Evveli maḥrūm idüp **ögrenmeden** / Āḫir ider masḫara-i encümen

NE3157 İller içinde bu meṣel söylenür / ʿĀḳil edebsizden edeb **ögrenür**

ögretmek [6] bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak, alıştırmak

S964 Baña ṣun ki Ḳaysa cünün **ögredem** / O nā-şāda birḳaç fünün **ögredem**

NE1929 Bir iki oġlanı dirür yanına / Ḍarbī uṣūl **ögredür** oġlanına

NE2190 Köfte-ḫora virmeyup aṣlā emān / **Ögredesin** ḫocaya virüp hemān

NE2600 Ṣadmeye **ögretmiş** idi anı er / Boġça vü bālin ṭutup aña siper

SE2159 Sāʾile virdi cevābın ʿĪṣā / Didi ṣanma ġaraż **ögretmek** ola

SE632 Dīni **ögretmek** iken kendüye kār / Ḳahr-ıla müslimi ide ikfār

ökçe [1] ayakkabının yere basmasını sağlayan ve ayak tabanının altına gelen, katı ve çıkıntılı bölüm

NE2790 Ḳırmızı çaḳşırla ḳubādī ṣarıḳ / Mest ise çīni idi **ökçe** çarıḳ

ölçü [2] bkz. ‘aġzınuñ ölçüsüni almaḳ’ md.

S1057 Nedür muṭribā dāʾim ol hūy ü hāy / Meger aġzuñ **ölçüsüni** aldı nāy

SE2706 Aġzınuñ **ölçüsin** alsañ ammā / Ola dünyā ṭolusı ʿahd ü vefā

öldürmek [17]

1. bir canlının ölümüne neden olacak etkin bir girişimde bulunarak yaşamına son vermek

NE601 Derhem olur dirhem ü ḳīrāt içün / Biri birin **öldürür** isḳāṭ içün

NE1842 Gördi taḥammül bu ki himmet degil / Göz göre **öldürse** mürüvvet degil

NE2098 Çoġı ferāset ile geçer ehl-i fen / Ādemi işte budur **öldüren**

NE2745 Engerek **öldürmek** için müşt ile / Ṭurma urur ḍarbı beş engüşt ile

SE835 İki yirden ḳuşanur ḳuşaġı mūr / **Öldürür** kāhili lā-büd zenbūr

SE836 Sen daḫı **öldürecek** olma ṣaḳın / Diñle Fārūḳ-ı Celīlüñ ḫabarın

SE1576 Bir dem evvel ayırup cān ü teni / Fırḳat-ı yār-ıla **öldürme** beni

SE3209 Telef-i nefs ider āḫir sürerek / Var durur ḫāṣılı çoḳ **öldürecek**

SE3239 Ġamzenüñ mekri de olmaz ebedī / Ur didiyse saña **öldür** dimedi

SE3293 Beni **öldür** yürü bul sen de rehā / Yaʿnī ḳurbān ile it defʿ -i ḳaża

HH923 Ġayret ehlini **öldürür** ol ʿār / İḫtiyāre kimüñ ne zehresi var

HH1531 Ṣubḥ olup buldı ḫasteler sıḥḥat / Beni **öldürdi** nāliş-i fürḳat

HH1725 İl bu maʿṣūmı bī-günāh bilür / Ẓulm ile **öldürürse** şāh bilür

HH2040 Derd ile yāra keşf-i rāz itdi / Beni **öldür** diyü niyāz itdi

2. yok olmasına, ortadan kalkmasına, kaybolup gitmesine, yol açmak

NE2837 Nefsini **öldürmege** şām u seḥer / Ādem olur kim telef-i nefs ider

SE884 **Öldürüp** nefsini tā bula felāḥ / Mevt için cān çekişür ehl-i ṣalāḥ

SE3208 İdüp ibrām ile yārı bī-zār / Nefsin **öldürmek** için cāna ḳıyar

ölmek [26] canlılığı yok olmak, hayatını kaybetmek, yaşamı sona ermek

S827 Meded **öldük** ey sāḳī-i nev-cevān / Elüñde degil mi o mühr-i emān

NE1784 Ḥāl-i ḥayātında bulur iʿtibār / **Ölse** daḫı nāmı olur pāyidār

NE1886 Gel beri çek ḫançer-i berrānuñı / **Ölmedin** al kām-ı dil ü cānuñı

NE1889 Ṣanma ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa gerek er **ölür** adı ḳalur

NE2575 **Ölse** de unutmaz idük ṣubḥ u şām / Heb yedisin ḳırḳın iderdük tamām

NE2588 Kāşki öñünde **öleydük** erüñ / Gire idük altına ḳara yerüñ

SE214 Oldı mātem-zede bir ṣāḥib-i ḥay / İki ferzendi **ölüp** pey-der-pey

SE868 Mevtden ḳaçmaġ-için ḫaşyetle / Günde biñ kerre **ölen** miḥnetle

SE1578 Ḳalamam ġuṣṣa-i hicrānında / Sehldür **ölmek** anuñ yanında

SE1682 **Ölmez** oġul kişiye oldı süḫan / Nāmını zinde ider mürde iken

HH2425 Defter-i dānişüñ güli ṣoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi ḫod **öldi**

SE2848 Zen gibi pisteri üzre **ölmek** / Merd-i meydāna muṣībetdür pek

SE3026 Luṭf-ıla bī-kesi eyle iḥyā / **Ölmez** oġuldur ider celb-i duʿā

SE3287 Ṣabrı ḳıl tevsen-i ibrāma ʿinān / Nesne fevt olmaz a **öldüñ** mi hemān

SE3313 Aḳ sādeyile ṭonatdı bedenin / **Ölmedin** geydi eliyle kefenin

HH486 Ḳıldı vīrānelerde meʾvāsın / **Ölmedin** ṭutdı kendinüñ yāsın

HH613 Yedi bir zaḫm kim **ölince** yeter / Zaḫm ammā ki ne uñar ne biter

HH986 Dīv olursa **ölürdi** aña düşen / Māhī-i arża loḳma ġāyibden
HH1094 Ḳaldurup cümle bār u büngāhı / **Öldi** diyü bıraḳdılar şāhı
HH1956 Meded irmezse ḥāl bed-terdür / Derd ile **ölmesi** muḳarrerdür
HH1959 Rūzedār-ı firaḳ ü nā-kāmı / **Ölmeden** görse bāri bayrāmı
HH2133 Sāye-veş düşdi iderek zārī / **Öldi** şandılar ol dil-ifgārı
HH2149 Bir ṭabīb olsa aña ḥāl bilür / Böyle ḳalursa ol ecelsiz **ölür**
HH2425 Defter-i dānişüñ güli şoldı / Oḳumaḳ yazmaḳ işi **ḫod** öldi
HH2531 Acıdum derd-mende ġāyet ile / Ḥayfdur **ölmesüñ** felāket ile
HH2533 Görmezem ben revā bu kārı hele / Gele bir mübtelā ecelsiz **öle**

ölmeden evvel ölmek **[1]** [tas.] kalpte Allah'tan gayrı bütün istekleri yok etmek. Bu isteğe bağlı bir ölüm olup bu şekilde kendi iradesiyle nefsini öldürenler mana aleminde yeni bir yaşantıya kavuşurlar.

SE886 Derd-i ʿışḳ eylese cāndan bī-zār / **Ölmeden evvel ölür** ʿāşıḳ-ı zār

ölü **[9]** yaşamı sona ermiş olan, cansız

NE2515 Çenber ile çehre-i bī-nūr u fer / Bir çeñesi bağlu **ölüye** döner
NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi leyl ü nehār / Ṭurma gömer **ölüsün** ol türbedār
SE1870 Nā-ḫalefden kişi bī-zār olur / **Ölüsi dirisi** murdār olur
SE1880 **Ölüsin** aña gele efġāna / İde kāşāneñi mātem-ḫāne
SE1886 Alıcaḳ cānuñ-içün şehd ü şeker / **Ölüsi** cānı içün şarf eyler
SE2611 Cān virür **ölüsini** görse eger / Bikr iken ṭurşusına aş yerer
HH1106 Yād-ı maḥbūb-ı nev-cevān itdi / **Ölülere** ḳatup figān itdi
HH2134 Bezm-i ʿışḳuñ o ser-şiken ṭolısı / İtdi ol ḫasteyi ġarīb **ölüsi**
HH2205 Bilmemiş ʿömri içre şavm ü şalāt / **Ölü** mi idi evvel-i ḥasenat

ölü ḥelvāsı **[1]** ölü evinde yapılarak konuklara dağıtılan un veya irmikten yapılan helva

NE600 Baḳma riyāżetdeki daʿvāsına / Aş yerürler **ölü ḥelvāsına**

ölü göre göre ḳaşşāba dönmek **[1]** bir konuda çok tecrübe sahibi olmak

SE1889 Bīve-zen merdek-i naşşāba döner / **Ölü göre göre ḳaşşāba döner**

ölüm **[2]** hayatın ve canlılığın sona ermesi

NE1782 İşte **ölüm** üzre ölüm bu imiş / Hiç ötesin añma ḳara gün imiş
NE1782 İşte ölüm üzre **ölüm** bu imiş / Hiç ötesin añma ḳara gün imiş

ölümlü **[1]** ölüm kendisi için mukadder olan, gelip geçici, fani

HH940 Bildi cām-ı lebi görümlüsidür / Çeşm-i bīmārınuñ **ölümlüsidür**

ʿÖmer **[4]** sahabenin büyüklerinden, Hulefâ-yı Râşidîn'in ikincisi ve İslâm'ın ikinci halifesi

S107 Neler itdi mest-i ġurūra neler / Reh-i şerʿde iḫtisāb-ı **ʿÖmer**
NE330 Birisi de pādişāh-ı dīn **ʿÖmer** / Ḥażret-i Fārūḳ-ı ʿadālet-eşer
SE2661 Püser-i ʿAbd-i ʿAzīz oldı meger / ʿAdl-ile tāze-kün-i nām-ı **ʿÖmer**
SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi urup silleleri / Eñsesin dürre-i ʿadl-i **ʿÖmeri**

ʿÖmerī-ʿadl **[1]** Ömer'a ait, Ömercesine. Tanıkta sözcük "adl" sözcüğü ile birlikte kullanılmıştır. Terkip, "Ömer'e ait adalet" anlamındadır. Hz. Ömer, halifeliği döneminde adaletten ayrılmamıştır. Bu yüzden kendisine "Fârûk (haklıyı haksızdan ayıran)" lâkabı verilmiştir.

HH265 **ʿÖmerī-ʿadl** ü Ḥayderī-ʿirfān / Bermekī-bezl ü Caʿferī-iḥsān

ʿÖmer-şalābet **[1]** Hz. Ömer gibi sağlam, kuvvetli, metanetli, Sultan IV. Murad

HH194 Ol Ḫidīv-i **ʿÖmer-şalābet** kim / Tīġ-veş oldı ḥākim-i ḥāsim

ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb **[1]** bkz. ''ʿÖmer' md.

SE840 Tīġ-i bürrān-ı güzārende-ḫıṭāb / Yār-ı şānī **ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb**

ʿömr **[50]** doğumdan ölüme kadar olan yaşama süresi, hayat

S1008 Zen-i ʿālemüñ evvelīn şevheri / Anuñ ḫāṣıl-ı **ʿömri** rez duḫteri
S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳi uyur ehl-i keyf / O keyfiyyet ile geçen **ʿömre** ḥayf
S1383 Ne mümkün ki **ʿömrü** bula dest-res / Ḥabāb itse biñ kerre ḥabs-i nefes
NE185 **ʿÖmür** geçüp eylemedüñ iʿtibār / Vāy eger böyle iderse güzār
NE475 **ʿÖmrüni** ḥaḳ ol ḳadar itsün ziyād / Tā ki ola naẓm-ı cihān müstezād
NE496 Dürdi şebüñ defter-i **ʿömrün** sipihr / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE703 Tāb virilmezse eger bādeden / **ʿÖmr-i** sebū deñlü ṭurur mı beden
NE880 Ḥażret-i Ḥaḳ **ʿömrüni** ide ziyād / Ola muʿīn-i żuʿafa-yı ʿıbād
NE894 Ḫalḳ ʿuyūnında görinür zelīl / **ʿÖmri** olur devleti gibi ḳalīl
NE1044 Eyledi naḳdīne-i ʿömrin fedā / Saña **ʿömürler** vire bāri Ḫudā
NE1044 Eyledi naḳdīne-i **ʿömrin** fedā / Saña ʿömürler vire bāri Ḫudā
NE1178 Yaʿni gelüp ḥażret-i şeyḫ-i güzīn / Erre-i **ʿömr** oldı cebīninde çīn

NE1590 Kimi bisāṭın dürüp aldı hemān / Dürdi velī defter-i **ʿömrin** zamān
NE1744 Müddet-i **ʿömründeki** ḫarcın tamām / Ṣarf-ı reh-i ḥaccını mālā-kelām
NE1768 **ʿÖmri** nihāline ider bir girīz / Ḳanı esüp ṣavuran ol pür-sitīz
NE1845 Vāv gibi cevride tutmuş kemīn / **ʿÖmrüñ** alurdı ayaġın vaḳt-i kīn
NE2483 Var idi bir analığı pīre-zen / Bīḫ-ken-i **ʿömri** dū-ṣad-ı Kūh-ken
SE345 **ʿÖmrinüñ** sūr-i bülend-ābādı / Ola ḫāvī ebedü'l-ābādı
SE595 Bu ḳadar **ʿömrüñ** içinde ādem / Hīç ḥużur idebilür mi bir dem
SE1289 Uyanup ḳıldım o beyti taḥrīr / Görmemişdüm anı **ʿömrümde** faḳīr
SE1292 **ʿÖmr-i** ẕıl neşve-i mey gibi revān / Münʿadim oldı ḫaḳīḳatde hemān
SE1445 Rūḥumuñ leẕẕeti güftāruñdur / **ʿÖmrümüñ** ḫaṣılı reftāruñdur
SE1512 Ol güni bildi gürūh-ı ġammāz / Ḥāṣıl-ı **ʿömr-i** girān-ḳadr-i dirāz
SE1710 Ne yürekle buña iḳdām itdüñ / Seḥer-i **ʿömrüñi** aḫşām itdüñ
SE1721 ʿAḳldur vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i **ömür** / ʿAḳldur ʿuḳde-güşā-yı cumhūr
SE2167 Ṣūmdur fi'l-i zinā ġāyet-ile / Ehlinüñ **ʿömri** geçer ẕillet-ile
SE2337 **ʿÖmrde** görmedigin gördi hemān / Girdi cāmūs gibi aña revān
SE2424 Ḫarcı daḫlına idenler taṭbīḳ / **ʿÖmri** de idebileydi tevfīḳ
SE2428 Mālı ider yıl on iki ay sefer / **ʿÖmri** hep dād u sited birle geçer
SE2437 Bu ḳadar **ʿömr** için ol diḳḳatler / Luṭf-ı Ḥaḳḳa bu ḳadar ḫissetler
SE2609 Fevt iden furṣatı nādānlıġ-ıla / Geçürür **ʿömri** peşīmānlıġ-ıla
SE2739 Söyleyüp bu sözi ol naḫl-i revān / Geçdi **ʿömri** gibi sürʿatle hemān
SE2781 Eyleyen **ʿömr-i** girān-ḳadre seḫā / Göstere meslek-i teslim ü rıżā
SE2896 İricek maḳṣaʿa **ʿömr-i** şāʿir / Añdurur nāmını şiʿr-i fāḫir
SE3265 **ʿÖmrümüz** ḫāṣılına bir gevden / Vāv-ı ʿAmr ola zevāyidden iken
SE3341 Zen-i mekkāreden it ḫavf u ḥaẕer / Ḳoca bayḳuş gibi **ʿömrüñe** ḳonar
HH61 **ʿÖmr** kim geçdi ḫˇāb-ı ġafletle / Rūzı şebdür ẓalām-ı ḥayretle
HH62 Böyle eyyām **ʿömre** ṣayılmaz / Gün ḥesābına gice ḳatılmaz
HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı **ʿömri** ola dühūr / Neşr-i ʿadl ide tā zamān-ı nüşūr
HH239 Devletin ber-devām ḳıl Yā Rabb / **ʿÖmrini** müstedām ḳıl Yā Rabb
HH273 Manṣıbı ol ki rāyegān ister / Derdi **ʿömrüm** aña zamān ister
HH344 Döndi enbān-ı **ʿömrde** çeh-i kūn / Nice Rüstemler anda süst ü zebūn
HH1837 Meyl-i bālā hevā-yı ḳāmet ile / **ʿÖmri** dāʾim geçerdi miḥnet ile
HH1867 ʿÖmri geçdi belā ile ammā / Görmedi **ʿömri** içre böyle belā
HH1867 **ʿÖmri** geçdi belā ile ammā / Görmedi ʿömri içre böyle belā
HH2136 İtdi bu ḫāl dil-beri ḥayrān / Geçdi **ömri** gibi o naḫl-i revān
HH2205 Bilmemiş **ʿömri** içre ṣavm ü ṣalāt / Ölü mi idi evvel-i ḥasenat
HH2352 Gūyīyā mevc-i ṣafḥa-ı ʿummān / Dürdi ṭomār-ı **ʿömrüni** devrān
HH2422 **ʿÖmrün** evvel bahārı itdi ẓuhūr / Muḳteżā-yı bahār ḫod meşhūr
HH2765 Naḳd-i **ʿömri** ḳılup bu şanʿata ḫarc / Varum itdüm bu dürc-i gevhere derc

ʿömr-i ʿazīz [2] değerli hayat

NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki **ʿömr-i ʿazīz** / Dāʾim o yoldan ṭuta rāh-ı girīz
SE556 İdesin **ʿömr-i ʿazīzüñi** hebā / Olasın göz göre girdāb-ı fenā

ʿömr-i dırāz [1] çok uzun ömür

S142 ʿİnān oldı destin öpüp ser-firāz / Bulup cān-ı sermedle **ʿömr-i dırāz**

ʿömr-i sermed [1] sonsuz hayat, ölümsüzlük

SE486 ʿIşḳdur vāsıṭa-i ẕevḳ-ı ebed / ʿIşḳdur māye-i **ʿömr-i sermed**

ʿömr-i ṭavīl [1] uzun ömür

SE3025 Vire mānende-i āṣār-ı cemīl / Veled-i ṣāliḥa Ḥaḳ **ʿömr-i ṭavīl**

ʿömre sürmek [2] "Bir ömre değecek kadar çok değerli olmak" anlamında deyim

NE1281 Semt-i ḫışāra gelüp it ʿālemi / **ʿÖmre sürer** ʿışretinüñ her demi
SE525 Senevīdür ikisi çün gül-i ter / İkisi ruḥ gibi **ʿömre sürer**

öñ [25] bir şeyin esas tutulan, göze çarpan ilk yüzü

S137 Burāḳı çeküp **öñine** Cibrīl / Yañaşdurdı ḫidmet o peyk-i celīl
S394 Olup perde-keş ʿankebūt-ı ferāġ / Dükān-i dil **öñine** çekmişdi āġ
S567 İdüp āb-ı fısḳıyye çarḫa şitāb / Olur baḫr **öñinde** anuñ ḥavż-ı āb
S579 Ḳuşūr anda o reng-ı şāhāne-veş / Sefāʾin **öñinden** geçen pīş-keş
S600 Boġaz kām-ı ejder gibi pür-nehīb / **Öñinde** ḫışār iki bāb-ı ʿacīb
S1323 Serīrinden ayrı düşüp verd-i ter / Yine rüzgāruñ **öñünce** ḳaçar
NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı müseddes yine / Perde-i zenbūrı çeker **öñine**
NE1256 Kesb-i meʿārifde idi dem-be-dem / Gözi **öñinde** idi levḥ u ḳalem
NE2548 Ḫalḳa-ṣıfat nīzeye ḫāżır gibi / **Öñde** idi zaḫm-ı bahādır gibi
NE2588 Kāşki **öñinde** öleydük erüñ / Gire idük altına ḳara yerüñ
NE2751 Cāzibe-i fikri ki der-kār ider / İstedügin **önüne** iḥżār ider
NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya ḳaçan ḫūk-vār / Per ṣanup eylerdi **öñünden** firār
NE3026 Gerçi ider ẕevḳ ile bezm-i şarāb / Ger **öñi** maʿmūr ise ardı ḫarāb

SE687 Ḳapı **öniñde** otursa kāmil / Sen anı arḳası miḥrābda bil
SE938 Ẓāhir oldı gözüme bir ʿālem / Ṣoñı ḫurrem **öñi** ammā mātem
SE1348 Nā-münāsib bedeni cildi ḥaşīn / Sīne āhenger **öñindeki** meşīn
SE1734 Gel gör İskenderi kim olsa revān / Atı **öñince** yürürdi ḫāḳān
SE2215 **Öñine** ṣafḥalarını germiş / Yazmış üstād ḳabāle virmiş
SE2938 Gördi bir ġāruñ **öñinde** bir pīr / Post üzre nite kim merd-i faḳīr
SE2940 Nesne yoḳ hergiz **öñinde** illā / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā
SE3377 Geçse bir ḫāne **öñinde** meṣelā / Ḫaşre dek çıḳmaya andan ġavġa
HH911 Ẓıll-ı ḫargehde Ḫusrev oldı mekīn / Sāye-būs eyledi **öñinde** zemīn
HH1324 Nā-gehān şāh **öñinde** bir āhū / Gitdi bir cānibe diyüp yā hū
HH1654 Aṣdı bir tār ile o ṣaḫṣ-ı denī / Manẓar-ı şāh **öñinde** ṣāḫa anı
HH1918 ʿAzmine yoḳ idi anuñ ḥā'il / Sehl olurdı **öñinde** her müşkil

öñin almaḳ [1] engellemek, önüne durmak. Tanıkta önüne geçmek, durdurmak anlamında kullanılmıştır.

NE2481 **Öñin alurdı** geliyorken zenān / ʿIyd salıncaḳcısı gibi hemān

öñine çıḳmaḳ [1] karşısına çıkmak

S1304 Furundur meger günbed-i ḫaver ḫāveri / Şafaḳdur **öñine çıḳan** aḫkeri

öñine ṭurmaḳ [1] karşı koymak

NE2791 Kendi ḳılıc-varsaġı ṭopuḳ döker / **Öñine** kim **ṭurabilirdi** meger

öpmek [23] sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür ve aşk belirtisi olarak dudaklarını bir kimsenin bir yerine veya bir şeye değdirmek

S142 ʿİnān oldı destin **öpüp** ser-firāz / Bulup cān-ı sermedle ʿömr-i dırāz
S564 Ḥişāruñ ṭolaşdıḳça pīrāmenin / Çekilür edeble **öpüp** dāmenin
S952 Mülāyim güzeldür ayaġını **öp** / Zenaḫdānın oḫşa dudaġını **öp**
S1091 **Öper** biri laʿlüñ biri der-kenār / Nedür çeng ü neyde bu feryād ü zār
S1226 Şu ṣuretle mest-i meye dolaşur / Ki ṭuramaz o yine **öper** ulaşur
NE269 Bendi aña şāh-ı firişte ġulām / Destin **öpüp** ḫidmetin itdi liḥam
NE1482 Yol yol olup mihr ile zerre-mişāl / Vardı elin **öpmege** cümle ricāl
NE1702 Şevḳ ile ki raḳṣ ḳılup ki semaʿ / Destin **öpüp** eyledüm aña vedaʿ
NE1862 Āḫir **öpüp** südde-i devlet penāh / İtdi icāzet ṭalebin merd-i rāh
NE2702 Şap şap **öpüp** ḳavrar idi her yerin / Cümle sevād eyledi sīmīn-berin
SE1058 **Öperek** oḫşayaraḳ her yanuñ / Sīneye çekmeñ ol ādem cānın
SE1915 Geldi çün kim yirine emr-i muṭāʿ / Pehlevāndur el **öpüp** ḳıldı vedāʿ
SE2392 Dehenin **öpse** eger ʿāşıḳ-ı pāk / Dilin aġzına virürdi bī-bāk
SE2399 Dehen-i yār gibi gördi laṭīf / Lülesin **öpmege** ḳaṣd itdi ḫarīf
SE2602 Her yerin **öpdüm** ışırdum vāfir / Bulmadı tesliye ammā ḫāṭır
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / Yılda bir kez el **öpmege** destūr
HH601 Geldi nā-geh el **öpmege** bir ḫūb / Penbe-i keffī zīb-i dāġ-ı ḳulūb
HH719 El **öpüp** şeyḫden icāzet ile / Geldi ḫaste yirine şıḥḥat ile
HH815 Ḳalḳup ayaġa **öpdi** ellerini / Ḳodı hem-ser ayaġına serini
HH1277 Gūş idüp pendini şeh-i dānā / Elini **öpdi** luṭfun itdi recā
HH1499 El **öpüp** ḫizmet iḫtiyar itdi / ʿİd-ı vaṣlıyla kām-kār itdi
HH2045 Ṣarılup meskenetle **öpdi** elin / Dil-rübā itdi ʿāşıḳ ideceġin
HH2368 Göricek aña merḥamet ḳopdı / İʿtiẓār eyledi elin **öpdi**

öpüp başına ḳoymaḳ [1] hürmet göstermek, aşırı değer vermek

SE2511 Ḳāṣıd ol nāmeyi īṣāl itdi / **Öpdi başa ḳodı** iclāl itdi

ördek [1] perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu

HH1319 Ṣalınup evce bāz-ı pervāzı / Ḫānegī ḳıldı **ördegi** ḳazı

ʿörf [1] yasalarla belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu kurallar

SE1209 Maḫż-ı **ʿörf** oldı reh-i seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur ʿālem

ʿörfī [2] örfle, adetle ilgili

NE2858 Bilmez iken **ʿörfī** nikātın tamām / Nükte degil sādece **ʿörfī** kelām

örmek [1] inşa etmek

SE2931 Zer ü gevherle **örilmiş** bünyād / Şeb-çirāġ olmış aña rükn ü ʿimād

örtmek [2]

1. gizlemek, saklamak

SE324 Sāye-i ʿadlidür ol dādāruñ / ʿAybın **örten** felek-i ġaddāruñ
SE3354 Yüzin açar nice mestūrelerüñ / ʿAybın **örter** gehi meşhūrelerüñ

2. kaplamak

HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı **örte** ġubār

örtü [1] örtmekte kullanılan şey

NE2109 Müftinin ammā gözi bağlu idi / Şanki başı **örtüli** uġru idi
NE2516 Al tuvak ʿaybını eyler nihān / Anı başı **örtülü** şatar hemān
HH30 Kaʿbe-mānend olup sipihr-i berīn / Zer-benek **örtidür** şeb-i müşgīn

örtücü [1] örten, saklayan

SE2410 Hiç seḫā gibi faẕilet olamaz / Böyle ʿayb **örtücü** ḫılʿat olamaz

örtüp başmaḳ [1] bir şeyi gizlemek, duyulmasını engellemek

SE2191 Basılursañ biricik pinhānī / **Örtüle başıla** şanma anı

ʿöşr [3] toprak ürünlerinden hazinece alınan onda bir oranında vergi

NE355 Şāliş-i hem-nāmı idi bī-gümān / Hem daḫı sālis-i **ʿöşri** ḫusrevān
SE535 **ʿÖşr-i** emṣālini virür Allāh / Arturur beẕl-ile envārını māh
SE1476 Ḥasenātuñ olamaz ḫayrı ḥisāb / **ʿÖşr** emṣāli dimişdür Vehhāb

ötdürmek [3] bir şeye vurarak ses çıkarmasına sebep olmak

NE333 Dırra-ı ʿadli ki sipihre ura / Eñsesini ṭās gibi **ötdüre**
SE2668 Çıñ çıñ **ötdürdi** urup silleleri / Eñsesin dürre-i ʿadl-i ʿÖmeri
HH1113 Derd ile ʿāşıḳāne feryādı / Çıñ çıñ **ötdürdi** ṭās-ı pūlādı

öte [11]

1. öbür taraf, bir şeyin geri kalanı

NE1094 Yoḳ **ötesin** bilmege hergiz delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE2684 Sīne mücellā ruḫı zibā idi / **Ötesini** bilmezin aʿlā idi
NE3074 Didi ki yoḳ mı **ötesi** içmenüñ / Niceye dekdür bu ʿilācuñ senüñ
SE821 Nāmını terk ü tevekkül ḳorlar / Ġāfil olma **ötesi** cerre çıḳar
SE1591 Döndi çıḳmaz şoḳaġa kiẕb ü ḫıyel / **Ötesi** çıḳmaz o yoldan dön gel
HH1587 **Öteden** düzd-i ġamze-han-dīde / Berüden hep nigāh-ı düz-dīde
HH2419 Sırr-ı nā-güftada yiri geldi / Her biri **öteden** beri geldi

2. sözün henüz söylenmemiş olan ve söylenecek kısmı

NE1782 İşte ölüm üzre ölüm bu imiş / Hiç **ötesin** añma ḳara gün imiş
NE2235 Söylenür ilde bu meṣel-i cidāl / Ṣabr idemez söyledür **ötesini** māl

3. bulunan yere göre karşı tarafta olan

SE2000 Bil ki **öte** ucıdur melʿūnuñ / Baḳma efsūnına ol maġbūnuñ
SE3198 Oldı çün pey-rev-i nefs-i maġbūn / Fāsidüñ **öte** ucıdur melʿūn

ötmek [6]

1. ses çıkarmak

NE1405 Şevḳ ile devr itmede peymāneler / Kem küm **öter** ḫum gibi ḫum-ḫāneler
SE1269 Nice düb görse yüzin ol gūlüñ / Yüregi düb düb **öterdi** ġūlüñ
SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice nüfūs / **Ötmesin** yoḳ yire mānende-i kūs
SE1985 Naẕar itdükçe o perverde göte / Eşḳıyānuñ çeñesi çat çat **öte**

2. boş konuşmak, gevezelik etmek

NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü bī-ḫaber / Ġayb bilür şanma yabana **öter**

3. ateşlenmek, şehveti kabarmak

NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı āc / Döymez **öter** ṭabʿa bu nāzik müzāc

öykünmek [1] örnek almak, esinlenmek

NE2508 Gerçi ṭutulmuş çalaça ḳız degil / Ḳızlar añа **öykünemez** bez degil

öyle [12]

1. onun gibi olan, ona benzer

NE1447 Vāris olan **öyle** kerem kānına / Feyżi dirīġ ide mi yārānına
NE2065 Olmaya fetvādaki imlā şaḥīḥ / Nice olur **öyleye** fetvā şaḥīḥ
NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup sīm ü zer / **Öyle** metāʿı aşaġıdan döker
NE2940 Cismüñi de **öyle** yaḳar Zü'l-celāl / Ġıll u ġışuñ tāḳ idüp olınca ḳāl
SE369 Vaḳf-ı maʿnā kişiye mülḳ olmaz / Sübḥāya **öyle** güzel silk olmaz
SE594 İkisinde daḫı ihmāl muḫāl / Lā-büd **öyle** geçer eyyām ü leyāl
SE2004 Ḥāşılı tāzeye ḫürmet olmaz / **Öyle** kālāya emānet olmaz
SE2292 Ṭutalum kim ola ser-bāz ü ʿanūd / Ḥayfdur żāyiʿ ola **öyle** vücūd
SE3409 Didi cānāna idüp ʿarż-ı celāl / **Öyle** mechūli neden baña suʾāl
HH2354 **Öyle** ḳurbāna yaramaz ḫayvān / Oldı cānāne yoluna ḳurbān

2. o kadar, o derece, öylesine

S1403 Ṭolar kendiden sāġarı dāʾimā / Ḳanı **öyle** bir cām-ı ʿālem-nümā
SE2382 **Öyle** meşreb ki begenmez bir kes / Āb-ı ḫayvān ise de ḳılma heves

öz [4]

1. kendi

NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse uyup ḳaṣd ide **öz** cānına
NE455 Her biri **öz** ḥāline meşġūldür / Behre-ver-i ġāyet-i meʾmūldür
HH2221 Olmaya fażla meyli ile fużūl / Vara **öz** ḥāline ola meşġūl

2. bir kimseye kan bağı ile doğrudan bağlı olan, üvey olmayan

SE2021 Kimseler eyleyemez taḳlīdüñ / Yoḫsa **öz** oġlı mısın Cemşīdüñ

özge [25] diğer, başka, gayrı

NE1685 **Özge** ḥaşīr ol ki keçe bilmeye / Aġına māhī-i zemīn ilmeye
NE1698 Ġālib olup çeşmine tāb-ı celāl / Ḥāşılı irdi aña bir **özge** hāl
NE2253 Ḳol gibi **özge** muḥannā benān / Başı laʿl büker ki beñzer hemān
NE2802 Ṣabrdan **özge** yoġ idi çāresi / Gitdi ḫarāb oldı budur arası
NE2841 Līk ẓuhūr itdi bir **özge** maraż / ʿĀdet-i meʾlūfe muḫālif maraż
SE502 Dāyimā eyler-idi meyl-i şikār / Andan **özge** yoġ-ıdı ḫāhiş-kār
SE989 Bilmeyüp **özge** ḫaṭā eylersin / Cāna taʿẕīb ü cefā eylersin
SE1015 Virdiler meclise **özge** ʿālem / ʿIşḳ u meşk-ile olup müşgīn-dem
SE1354 Ḥāşılı bī-ḫıred ü bī-hūş idi / Heyʾet-i zaġda **özge** ḳuş idi
SE1812 Bundan **özge** daḫı devlet nicʾolur / Böyle iẓhār-ı kerāmet nicʾolur
SE1922 Nā-gehān **özge** temāşā oldı / Anda bir ʿarbede peydā oldı
SE1936 **Özge** kibrīt-i mücerredden imiş / Māye-i rūḥ ḳıvām-ı ten imiş
SE2178 Fi'l-ḥaḳīḳa ḳatı ʿācızlıḳdur / **Özge** bī-fāʾide ḫırsızlıḳdur
SE2414 Zer-ile kesb-i ṣevāb itse faḳīr / Bundan **özge** daḫı olmaz iksīr
SE3113 Yine ikrārı hebā olmış-ıdı / Milki bir **özge** belā olmış-ıdı
SE3316 Bundan **özge** daḫı vuṣlat nicʾolur / Böyle bir gūşe-i vaḥdet nicʾolur
SE3503 Çekile cevr-ile maḥbūs gibi / **Özge** şekle gire cāsūs gibi
HH617 Ḫalḳ dirdi ʿaceb ne ḥikmetdür / Hafta ḫummāsı **özge** ʿilletdür
HH637 Her gün olurdı **özge** meclīs-i ḫāṣṣ / Ol mezāyāyi añlamazdı ḫavāṣṣ
HH921 Nā-gehānī ḳażāya dūş oldum / Didi **özge** belāya dūş oldum
HH1134 Bunlaruñ ḫāli **özge** ḥikmetdür / Līk taḥt-el-ḥicāb-ı ʿiffetdür
HH1538 Gördüler yoḳ o zār u bī-māra / Ḳıṣṣa-ḫˇānlıḳdan **özge** bir çāre
HH1639 Allāh Allāh ne ibtilādur bu / **Özge** mihnet ʿaceb belādur bu
HH2561 Kūh-ken-veş bu kāruñ ustādı / İḫtiyār itmiş **özge** bir vādi
HE88 Şebükbār **özge** ḳavm-i bī-emāndur / Ki ancaḳ aġırlıġı gürz-i girāndur

özlemek [3] hasret duymak, kavuşmayı istemek

SE994 **Özleme** semt-i kenārı güẓer it / O cehennem deresinden ḫaẓer it
SE2564 **Özleyüp** ol ṭarafı cān-ı ʿalīl / Ṭutdum anı reh-i maḳṣūda delīl
HH293 Oldı ehl-i sevād sevdāyī / **Özledi** semt-i Ḳays-ı Şeydāyı

ʿöẕr [14] bir suçun, bir kusurun elde olmadan yapıldığını veya hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret; bahane

S451 Sözüm istimāʿ eyleyüp didiler / Bu **ʿöẕr** ü bahāne degil muʿteber
NE762 Līk idüp her biri ḳavlin ekīd / Olmadı hiç **ʿöẕr** ü tüvānı müfīd
NE2267 Var idi bir merdek-i ʿınnet-şiʿār / Almış idi bir meh-i **ʿözr-i** iʿẕār
NE2320 Herze dise gösderüp ādāblar / **ʿÖẕr** ile dir yüziñe küllāblar
NE3059 Ḫasta olurdı Ramażan iricek / **ʿÖẕr** ise maḫmūre-i eyyām-ı şek
NE3140 Sāde ise **ʿöẕri** cerīü'l-ʿādedür / Cāmesi dervīşlerüñ sādedür
NE3155 **ʿÖẕri** bu kim olmasa ger eşḳıyā / ʿAḳsine saʿy itmez idi etḳıyā
SE1909 Pehlevāna daḫı bu oldı ḥitāb / Ki müfīd olmaya hīç **ʿöẕr** ü cevāb
SE1976 Ḥāsılı yoḳ diyemez ehl-i seḫā / Cebli ḳaftan gibi **ʿöẕr** olmaz aña
SE2372 Ṭaʿnı terk eyle ki **ʿöẕr** olmaz aña / Olımaz zehirli peykāne devā
SE2374 Şerbet-i **ʿöẕrini** eyler pür-şūr / Çünki der-pey ola nīş-i zenbūr
SE2621 İtmedüm **ʿöẕr** ü niyāzın maḳbūl / Eyledüm maḳṣada ibrām-ı vüṣūl
SE3061 Oldı bu ḥāl ile nā-geh peydā / Ne dem-i **ʿöẕr** ü ne tāb-ı iḫfā
HH742 ʿIşḳı ġālib idi o fettānuñ / **ʿÖẕrin** itdi ḳabūl o cānānuñ

ʿözr-āver [1] özür dileyen

SE2663 Emeviyyūne olup ḫayr-ı ḫalef / Oldı **ʿözr-āver-i** taḳṣīr-i selef

ʿözr-ḫˇāh [2] özür dileyen

NE2891 Fāʿile mālıyla olup **ʿöẕr-ḫˇāh** / Oldı niçe müflise püşt ü penāh
SE1877 Mekremetle ola ger cāndan eʿaz / **ʿÖẕr-ḫˇāh-ı** ġam-ı māder olmaz

ʿöẕr eylemek/itmek [4] yapılan bir yanlış, kusur ya da eksiklikten dolayı bağışlanma dilemek

S458 İdüp ʿuhde-i dīne āḫir vefā / Velī **eyledüm ʿöẕri** pīşīn-edā
S522 **İder ʿöẕr-i** taḳṣīr-i zāl-ı zamān / Şarāb-ı kühen sāḳī-i nev-cevān
SE1076 **ʿÖẕr iden** gerçi ki tevcīh bulur / O daḫı masḫaradan yaña olur
SE3155 Ehl-i ṭabʿa hīç olur mı lāyıḳ / **Öẕr idüp** diye ṭabīʿat sārıḳ

P

pā(y) [50] ayak

S151 Ḳodı ṭārem-i zühreye çünki **pāy** / Süleymān Sebā ḳaṣrını itdi cāy
S159 Yedinci göge sürdi reh-vārını / Zuḫal ferş-i **pāy** itdi ruḫsārını
S360 Helāk-i ʿadūda urup dest ü **pā** / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
S482 İrişmez aña ʿaḳl ü **pāy** ü ḳıyāş / Ḳalur ḫams-i cāʾiz gibi beş ḥavāş
S863 Kebūter ile olsa himmet-fezāy / İde çeşm-i şāhbāzı ḫalḫāl-ı **pāy**
S1235 Baña ḳahve teklifini eyleme / Aña uġrayanı benüm **pāyüme**
S1331 Olup ferş-i **pā** berg-i zerd-i şecer / Yine başma naḳş eyledi ser-be-ser
S1369 Gezer berf ü yaḫ üzre kebg-i derī / Ḳızarsa nʾola bīnī vü **pāları**
S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur püşt ü **pā**
NE67 Gāh ṭarīḳī gibi tehlīl ḳıl / Gāh çeküp **pāyüñi** ḳındīl ḳıl
NE68 Ṣaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne yine / Beñzesin āhū-yı Ḫuten **bāyına**
NE1313 Perde çeküp farḳ-ı felek sāyine / Zülf gibi sāye iner **pāyine**
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ yere urma yüri var dest ü pā
NE1610 Bende çeküp **pāy-ı** ʿazīmetlerin / Yükledüp anlara ġanīmetlerin
NE1675 Dāmen-i āzādeye çengāl-i ḫār / **Pāy-i** dil-i ʿārife pīçīde mār
NE1956 Dāye ḫırāmından olınca ḫabīr / Sāye-ṣıfat **pāyine** ṣaldı ḥarīr
NE3040 Naḳd-i dili cāma virüp müzd-i **pāy** / Çökmüş idi ḫum dibine hem-çü lāy
NE3103 Ḫāk-i meẕelletde ḳalup **pāy-i** best / İtdi beni teng-dil ü teng-dest
NE3167 Neşf ide evrāḳa midād-ı raḳam / Yürüdügünce geçe **pāy-ı** ḳalem
SE132 Olmasun ḫār-ı ʿalāyıḳ peyvend / **Pāyımı** ḳıl tih-i dāmānıla bend
SE209 Ḫāk-i **pāyından** olup vāye-sitān / Kīse-i müşgini pür ḳıldı hemān
SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme **pāy** / Şemʿ-i raḫşānsın idin ṣırça serāy
SE948 Ser ü **pā** olmasa gūy u çevgān / Yaʿnī ham ḳalmasa mānend-i kemān
SE1409 Ḫaşmına çünki ber-ā-ber geldi / **Pāy-ı aʿrec** gibi aḳṣar geldi
SE1754 İtdi bir ceyş-i girānla seferi / Zīr-i **pāyında** aġır başdı yiri
SE1798 Vüzerā eylediler istiḳbāl / İtdiler **pāyına** cümle rū-māl
SE2200 Murġ-ı zeyrek ṭutılur **pāyından** / Gör ne söyler ḳalem-i nādire-fen
SE2211 Bir gün ol derbeder-i bī-ser ü **pā** / Şehrde bir yola gitdi tenhā
SE2331 Gördi pür-āb-ıla bir ṭurfe ġadīr / Ṣuyı çün ābile-i **pāy-ı** faḳīr
SE2532 Nice bir ḳayd-ı zen idüp rüsvāy / Boynuña ura dü-saḫā iki **pāy**
SE2838 Yā ser-i taḫt-ı felek-sīmāda / Ḫāk u ḫūn içre yā zīr-i **pāda**
SE2977 İy geçen baḥr-ı fenāda ġavvās / Dest ü **pā** urmaġ-ıla umma ḫalāṣ
SE3274 Bulınurdı yine ol ʿāşıḳ-ı zār / **Pāyına** ṣarılı mānend-i süvār
HH162 Başmadın meh rikābına **pāyın** / Püşt-i nüh tevsen eyledi cāyın
HH413 Salṭanat-baḫş-ı rind-i bī-ser ü **pā** / Genc-i Ḳārūnda kemīne gedā
HH469 ʿIşḳ ile dāʾimā olup ḥayrān / Bī-ser ü **pā** idi o ser-gerdān
HH610 Bir ḳadem seyre ḳalmadı mededi / Ditredi dest ü **pāyi** sendeledi
HH1033 Dest ü **pālar** olup ʿamel-mānde / Ġarḳ olurken derūn-ı ʿummānda
HH1199 **Pāyine** zerre-veş olup rīzān / İtdiler dest-būs-ı şāh-ı cihān
HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ başdan ide güẕer / Mest olan farḳ idermi **pāy** ile ser
HH1505 Oldı hem-ser ol iki bāzū-yı saḫt / Buldı **pāyında** āsumānı baḫt
HH1698 Esb-i cādū-yı fikreti sürdi / **Pāyına** naʿl-i bāz-gūn urdı
HH2009 Dest ü **pāyinden** ayırup merdi / Tiġ her irdigün saḳatlardı
HH2067 Girdiler rāh-ı ʿışḳa bī-ser ü **pā** / Ṭuydılar nice sırr-ı nā-peydā
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi bī-pervā / Ṭaġdan ṭāġa düşdi bī-ser ü **pā**
HH2305 Sürinür oldı **pāy-ı** cānāna / Gül-i ḫandāna yaʿni Şādāna
HH2363 Vara būs eyleye kef-i **pāsın** / Ḳıla andan duʿā temennāsın
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı ḫalāṣ / Dest ü **pāy** urdı çāre-cū-yı ḫalāṣ
HH2503 Dest ü **pāy** urmadan figār idiler / Oldı zencīr-i āhenin ber-ser
HE35 Zemīne **pāy-i** gāvı itti pāye / Hem itti māhiyi nūn-ı viḳāye
HE73 Ṣarılṣam **pāyine** bu pīç ü tābı / Ḫayāl eyler gören zerrīn rikabı

pā-daş [1] yoldaş, kötü arkadaş, hempâ

SE1007 Ola **pā-daş-ı** ʿamel āḫir-i kār / Ḥükm-i şerʿ-ile saña hedm-i cidār

pā(y)-bend [2] ayağı zincirlenmiş

SE3008 Līk **pā-bend** idicek ḥükm-i ḳażā / Yedilür bir ḳıl ile ehl-i rıżā
HH1415 ʿĀşıḳa fikret-i gezend olmaz / Bīm-i ser aña **pāy-bend** olmaz

pa(y)-ber-ca(y) [2] yerinde duran; hareketsiz

HH1435 **Pāy-ber-cāy** olur o kūh-vekār / Çekdi merdāne tīġ-i āteş-bār
HH1982 Ṭutdı şemşīr-i mihre bī-pervā / Tīġını ḳarşu kūh-ı **pā-ber-cā**

pāy-būs [2] ayak öpme ‖ tazim edip saygı gösterme

HH1551 İtdi şanʿatla ol fürū-māye / **Pāy-būs-ı** şeh-i felek-pāye

HH1791 Gūş idüp oldı ḫurrem ü ḫandān / Eyledi **pāy-būs-ı** şāh-ı cihān

pā(y)-der-gil [5] ayağı çamurda ‖ sıkıntıda

NE1683 Ḫum gibi **pā-der-gil** ü sāġar be-ser / Künc-i ḫarābātda genc-i güher
SE97 Olmasa terbiyesi ger nice yıl / Eşheb-i ṣubḥ ḳala **pā-der-gil**
HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i rūşen-dil / Didi ey rāh-ı ġamda **pā-der-gil**
HH2737 Tīr-veş ġayrı ḳodı **pā-der-gil** / Ḥadd-ı iʿcāzı eyledi menzil
HH2538 **Pāy-der-gil** nihāli āb-ı revān / Güli ḫandān ü bülbüli nālān

pā-der-hevā [4] ayağı havada ‖ çürük temelsiz

S703 Gülüñ āşiyānın ṭaġıtmış ṣabā / Hümā gibi murġān-ı **pā-der-hevā**
HH255 Cāh-ı **pā-der-hevāyile** cehele / Bilüp eksiklügini itdi hele
HH414 Resm-i **pā-der-hevā-yı** muḫteşemi / Dil-i sevdāyīnüñ siyeh-ḳalemi
HE74 Ḫıred miʿyārı ʿaşḳuñla hebādur / Ser-i zülfüñ gibi **pā-der-hevādur**

pāy-ı bürehne [1] yalınayak

NE68 Şaḳḳ olup ol **pāy-ı bürehne** yine / Beñzesin āhū-yı Ḫuten bāyına

pā-yı ḫum [1] küp dibi

HH2435 Oldı mey-ḫānenün ḫaṣīri yataḳ / Curʿā-veş **pā-yı ḫumda** oldı bataḳ

pāyını dāmenine çekmek [2] Farsça "pāy der-dāmen āmeden" deyişinin karşılığıdır ve vazgeçmek, uzlete çekilmek anlamında kullanılır.

NE558 Ṣırça sarāy içre idüp cāyını / **Çekdi** hemān **dāmenine pāyını**
SE3183 İtme ṣarḳındı ruḥ-ı cānāna / Ṭurre-veş **pāyuñı çek dāmāna**

pāy-ı taḫt [7] taht merkezi, başkent

S1230 Anuñ **pāy-ı taḫt** ise fincānları / Bunuñ cāmı mirʾāt-ı İskenderī
SE1907 Ṣaldı ışdār ḳılup fermānın / **Pāy-ı taḫtındaḳi** ser-ḳaplānın
HH704 Ṣīr-veş nice dīv olup ġurrān / **Pāy-ı taḫtında** oldı ser-ḳablān
HH873 Tāc-ı zerle miyān-ı şāhānda / Ṣāh idi **pāy-ı taḫt-ı** Māhānda
HH1071 Mīzbān didi kim ʿAdendür bu / **Pāy-ı taḫt-ı** şeh-i Yemendür bu
HH1187 Sürelüm **pāy-ı taḫt-ı** devlete raḫt / Cehd olunsun hele ya taḫt yā baḫt
HH2671 Her biri şād u ḫurrem ü ḫandān / Oldılar **pāy-ı taḫt-ı** Rūma revān

pāy-kūb [1] ayak vuran ‖ köçek, dansöz

NE2992 Ḫār-ı ġamı dilden idüp rüft rūb / Olmış idi çarḫ-ı zamān **pāy-kūb**

pā(y)-māl [1] ayak altına alınmış, çiğnenmiş ‖ hakir görülmüş

NE1659 Var idi bir ʿārif-i şūride hāl / Mey-gedede curʿa gibi **pāy-māl**

pā(y)-māl eylemek/itmek [5] ayaklar altına almak, çiğnemek ‖ perişan etmek

NE3041 ʿArżını çün ṣīṣe-i ṣahba-yı āl / Ṭoḳınup **eylerler** idi **pāyimāl**
SE603 Ḫaṭṭ-ı güstāḥ ʿaceb ḥāl eyler / ʿĀrıżuñ ʿırżını **pā-māl eyler**
SE3186 Seni başdan çıkarur āl eyler / Ser-i zülfi gibi **pā-māl eyler**
HH2041 ʿĀşıḳun **pāy-māl idüp** o nihāl / Süridi rūy-ı ḫāke sāye-miṣāl
HH2325 Gemilerle iderdi gāhi güẕār / **Pāy-māl eyler** idi nice diyār

pā(y)-māl olmaḳ [7] ayaklar altına alınmak, çiğnenmek ‖ hakir görülmek

S922 Sifāl olsa ol ḫum **olup pāy-māl** / Ḳaranfil vire ḫaşre dek ol sifāl
NE2002 Mihre daḫı irtesi irdi zevāl / **Oldı** yüzi yere düşüp **pāy-māl**
SE1740 Ser-be-ser kevn aña **pā-māl oldı** / Āyine-i defter icmāl oldı
SE2098 Didi şerʿan olur isrāf ü vebāl / **Olmasın** māl-i ḫazīne **pā-māl**
SE3156 Eli uzun olanuñ tāk-miṣāl / Yüzi yapraḳ gibi **olur pā-māl**
SE3213 Ṣadme-i ʿışḳ-ıla **pā-māl olmış** / Derd-ile muẕṭaribü'l-ḥāl olmış
HH2593 O da ol servüñ **oldı pā-māli** / Ṭayyibüñ ʿaynı ile hem-ḥāli

pāy-dām [2] kuşları ayaklarından yakalayan tuzak

NE180 Eyledi seccāde-i ḥükm-i enām / Rīşede murġ-ı dilini **pāy-dām**
NE1850 Fitnedür āġūş-ı kemendi müdām / Mekr ü ḥıyel murġ gibi **pāy-dām**

pāydār eylemek [1] sürekli kılmak

NE324 Şerʿini anuñ **eylediler pāydār** / Rükn-i nihān-ḫāne-i dīn çār-yār

pāy-endāz [3]

1. ayak basan, adım atan

SE3454 Yaraşur olsa bu mensūce-i rāz / Nev-ʿarūs-ı süḫana **pāy-endāz**

2. hükümdarların geçecekleri yere döşenen halı, kumaş, çuha ve emsali şeyler. Hükümdarların ve devlet büyüklerinin geçecekleri yola halı, kilim, şal ve kumaş sermek eski bir Türk âdetidir. Türkçe'de buna "yolluk" denir.

SE3233 Sāye-veş rūyın idüp **pāy-endāz** / Eyledi ʿarż-ı niyāza āġāz
HH1322 Ten-i ḫākīsin itdi **pāy-endāz** / Dönüp itdi ḫalāscıya niyāz

pāyende [4] devamlı, sürekli
SR3/2 **Pāyende** olur mıydı bu dīvār-ı vücūd / Cām-ı mey eger olmasa pāyendānı
NE928 Devlet-i sulṭān-ı felek bārgāh / Olmaġa **pāyende** gerekdür sipāh
SE1498 ʿAdl-i **pāyende** ḳılup devletini / Eyledi dād-ıla pür milketini
SE2873 Ẓāhir oldı dem-i ʿĪsā sende / Bi'llāh iy ḥāme nefes **payende**

pāyına düşmek [2] ayağına kapanmak, yalvarmak
NE1485 **Düşdi** hemān **pāyına** şebnem gibi / Destini būs eyledi ḫātem gibi
SE3322 **Düşdi pāyına** o dem nāle-künān / Didi furṣat demidür virme āmān

pāyına yüz sürmek [1] yalvarmak, aşırı saygı göstermek
NE254 **Pāyüñe yüz sürmek** umar nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek

pāyidār [1] kalıcı, sabit
HH1362 Bende ḳā'im olup ḥimāyetde / **Pāyidārum** maḳām-ı ḥiẓmetde

pāy(i)dār olmaḳ [3] yok olmamak, kalıcı olmak
NE1784 Ḥāl-i ḥayātında bulur iʿtibār / Ölse daḫı nāmı **olur pāyidār**
NE2455 Naḫl-i vücūd **olmaz** imiş **pāydār** / Umma sifāl içre şecerden firār
HH608 İtdi deryā-yı şevk cāna hücūm / **Olmadı pāyidār** sedd-i ʿulūm

pāy-kūb [1] ayak vuran, adım atan, basan
S297 Muḥarrik olup aña girdāb ü mevc / Olur **pāy-kūb** ü cehende bāvec

pāy-kūbān [1] ayak vuranlar ‖ dansözler, köçekler
HH824 Kelle gerdān ü ser-girān idi hep / **Pāy-kūbān** ü kef-zenān idi hep

pād [1] saklayan, muhafaza eden
HH2552 Bü'l-ʿaceb ejdehāyimiş ol tāk / Mühresi **pād-ı** zehr-i pür-tiryāk

pādişāh, pādişeh [39] İslâm devletlerinde hükümdarlık unvanı, devlet başkanı
S199 Zihī **pādişāh-ı** memālik-sitān / Ḳavī baḫt u pür-dil cihān pehlevān
NE330 Birisi de **pādişāh-ı dīn** ʿÖmer / Ḥażret-i Fārūḳ-ı ʿadālet-eṣer
NE356 **Pādişeh-i** ṣāliḥ ü ʿādil idi / Edheme zühd ile mümāṣil idi
NE721 Olmuş iken memlekete **pādişāh** / Yine degil ḳānīʿ-i lüṭf-ı İlāh
NE908 Çün ala ser-riṣte-i şerʿi ele / **Pādişehüñ** ṭutduġı āsān gele
NE941 Şāh-ı cevān baḫt u ḳavīdār idi / **Pādişāh-ı** ʿāḳıl u dānā idi
NE1828 Var idi ol ʿaṣrda bir **pādişāh** / Olmuş idi aña Yemen taḫtgāh
NE1838 İtdi bu baḫṣ ile şu deñlü seḫā / Oldı gedā **pādişāhveş-i** gedā
NE3052 Gerçi ki bī-şevket ü dārāt idi / **Pādişeh-i** mülk-i ḫarābāt idi
NE3062 **Pādişeh-i** ʿaṣrī de ʿayyāş idi / Ḫusrev ü Cem meşreb-i ḳallāş idi
SE173 Beni geh **pādişeh-i** ʿālem ider / Şāhid-i maḳṣad ile hem-dem ider
SE305 Nice şeh **pādişeh-i** deryā-dil / Aḫterān-mevkib ü ḫāver-menzil
SE314 Ser-be-ser **pādişeh-i** ʿālemdür / Devleti ʿālem ile tev'emdür
SE512 ʿArż idüp ḫāli ḥużūr-ı şāha / Didi ol **pādişeh-i** āgāha
SE1042 Cemʿ olup ide melāyik feryād / Diye iy **pādişeh-i** ʿādil-i dād
SE1150 Gāh ider **pādişeh** dehri gedā / Bir gedāya geh ider anı fidā
SE1750 Ne vezir ol ki şeh-i ferruḫ-dem / **Pādişāh-ı** vüzerā-yı ʿālem
SE1939 ʿĀḳıbet cāriye kim buldı vüṣūl / Ḥarem-i **pādişāha** itdi duḫūl
SE2293 İtdi ol **pādişeh-i** nīgū-nām / Ḫāsidi kendi söziyle ilzām
SE2349 Göricek **pādişehi** Aʿrābī / Pīşkeş çekdi heman ol ābı
SE2527 Ḳaṭʿ-i āletle ṭavāşī gibi gūl / Ḥarem-i **pādişehe** itdi duḫūl
SE2597 Didüm iy **pādişeh-i** ḥüsn ü bahā / Heves-i taḫt ide mi rind-i gedā
SE2619 Beni şanma ki zen-i berrīyem / Duḫter-i **pādişeh-i** perrīyem
SE2941 Bildi kim **pādişeh-i** maʿnīdür / Ṭāriḳ-i ṣūret-i lā-yāʿnīdür
HH174 Esede Luṭf ile nigāh itdi / Kendi cinsine **pādişāh** itdi
HH316 Medḥ-i Behrām Şāha itmiş meyl / Eylemiş **pādişāh-ı** ʿışḳ-ı tufeyl
HH318 ʿIşḳ olur ʿāşıḳa delīl-i fena / ʿIşḳ ider **pādişāh-ı** dehr-i gedā
HH880 Bir gün ol **pādişāh-ı** ʿālī-şān / Gün gibi seyre çıḳdı cilve-künān
HH953 **Pādişeh** kim esīr-i ʿışḳ oldı / Sīne-sūrāḫ-ı tīr-i ʿışḳ oldı
HH1392 Ḥāṣılı **pādişāh-ı** Cem-rifʿat / İtdi tesḫīre yārı çoḳ himmet
HH1395 Ḳayd-ı keyde düşe müsellem iken / Ḳul ola **pādişāh-ı** ʿālem iken
HH1417 Ḥāṣılı **pādişāh-ı** ferzāne / Çünki ʿazm itdi kūy-ı cānāna
HH1455 Gördi çün **pādişāh-ı** ser-bāzı / Āferin itdi ḳıldı iʿzāzı
HH1475 Gördi ol **pādişāh-ı** ṣāf-güher / Bendesi olup iltifāta deger
HH1576 Kendi şeh-zāde ġamze şehr aşup / Nice şeh-zāde **pādişāh-ı** ḳulūb
HH1903 Didi baña niçün ola bī-dād / Dād ey **pādişāh-ı** ʿālem dād
HH1930 Didi ey **pādişāh-ı** ʿāli-cāh / Kevkebüñ kelle-küb-i ḫusrev-i māh

Aşağıdaki tanıklarda "pādişāh" ile Hz. Muhammed kastedilmekedir.
NE427 Minnet ol Allāha ki ol **pādişāh** / Eyledi ʿışḳında bizi ḫāk-i rāh

HE26 Be-nām-ı **pādişāh-ı** ʿālem-i ʿaşḳ / Hümāyūn-sāz-ı ḫaṭṭ-ı ḫātem-i ʿaşḳ

pādişāhāne [1] padişaha yakışır biçimde.

HH1347 **Pādişāhāne** ʿayş idüp her gāh / Vaḳtime māLīkem bi-ḥamdi'llāh

pāk [92] temiz, lekesiz ‖ ayıpsız, noksansız, halis, mübarek

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i ʿışḳ-ı **pāk** / Buḫārı sehāb oldı dürdisi ḫāk
S12 Gelür gözine bāde-i ʿışḳ-ı **pāk** / Degil ser-serī girye-i çeşm-i tāk
S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / Gören ṣunʿ-ı **pākin** oḳur āferīn
S69 Yine naẓm-ı **pāk** ile ol ter-zebān / Yine mülhim-i ġayba ol tercemān
S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı **pāk** / Dil ü dīde-veş rūşen ü tāb-nāk
S117 İlāhī be-nūr-ı cebīn-i Resūl / Be-āl ü be-evlād-ı **pāk-i** Betūl
S530 Boġazdan olup yaʿni raṭbü'l-lisān / Yem-i **pāküñ** it aġzı ṣuyın revān
S666 Girenler o meydāna hep merd-i **pāk** / Teni şerḥa şerḥa dili çāk çāk
S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı tāb-nāk / Gözüme gele bāde-i ʿışḳ-ı **pāk**
S1419 Olur ṭıyneti **pāk** olan bī-ḫılāf / Ḳadeḥ gibi rūşen dil ü sīne ṣāf
S1563 Ḳadeḥ-veş dehāna gele cān-ı **pāk** / Mekānum ola dürd-i mey gibi ḫāk
NE224 Lü'le-i simīn olup engüşt-i **pāk** / Eyledi dil-teşneleri feyż-nāk
NE327 Eyledi kezzāb-ı laʿīni helāk / Oldı muḳābil aña ṣıddīḳ-i **pāk**
NE430 Şerʿi ḳavī müstenid-i **pākdür** / Fahr-i cihān maẓhar-ı levlākdür
NE547 Cūları gördüm ki olup ḳalbi **pāk** / Pister ü bālinin idüp seng ü hāk
NE548 Yardan uçmuş yaḳalar çāk ider / Sālik olup ṭurma yolun **pāk** ider
NE1185 Menʿ ḳılup ḫamlesin ol **pāk-i** dīn / Ḳaldı eser yaralanup āsetīn
NE1273 Olur iseñ her kime **pāk** iʿtiḳād / Anda olur bāb-ı hidāyet güşād
NE1435 **Pāk** olanı gevher-i yektā gibi / Cezb ider ol kendüye deryā gibi
NE1506 Ṣanma ki ifnā ide merdānı ḫāk / Zer gibi batdukça olur sāf u **pāk**
NE1544 Dest-i taṣarrufları bī- **pākdür** / Āb u gil ālāyişi yoḳ **pākdür**
NE1551 Cismin ide çünkü riyāzetle **pāk** / Pister ü bālinin ide seng ü ḫāk
NE1584 Olmuş idi ol yere nüzhet-fezā / Tekye-i **pāk-i** Ṣarı Ṣaltuḳ Baba
NE1616 Muʿteḳid-i **pāk-i** revān ol müdām / Ḳaddesenallahu bisırrı'l-kirām
NE1647 İtmeye tā keşmekeş-i ḫalḳ-ı çāk / Dāmeni ālūde velī ḳalbi **pāk**
NE1775 İtse naẓar ʿavdet idüp cān-ı **pāk** / Zühresi çāk olup olurdı helāk
NE2418 Olmuş iken ol ṣıfat-ı **pāk-i** Rab / Müşterek olmaḳ diler ol bī-edeb
NE2425 Dāmen-i **pāk** ile çū serv-i revān / Olıgör āzād-ı ḳubūr-ı cihān
NE2453 Āyine-i ḳalbi idüp nāb-nāk / Cismümüzi ḳıl melekiyetle **pāk**
NE2582 Kirli Fatı didi ki hey dostlar / **Pāk** olana ḫayf ola nā- **pāk** er
NE2637 Eyle Ḫudāyā dilümüz derd-nāk / Derdümüz olsun maraż-ı ʿışḳ-ı **pāk**
NE2638 **Pāk** naẓar-ı ʿāşıḳ idüp ṣubḥ u şām / Cām-ı muḥabbet göze gelsün müdām
NE2810 Anı görüp ardına baḳdı hemān / Dāmen-i **pākin** şaḳınup ol cüvān
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki var / Fikr ile zaʿmınca dil-i **pāki** var
NE3101 Olmasa bīm-i ġam ile lerze-nāk / Eyler idi daḫı niçe nakş-i **pāk**
SE65 Naẓarı **pāk** olan erbāb-ı şühūd / Göremez ẕerre ḳadar ġayrı vücūd
SE76 Bāreke'llāh zihī ḳudret-i **pāk** / İremez ẕeyline dest-i idrāk
SE177 Yā İlāhī lemeʿātuñ ḫaḳḳı / Ẕāt-ı **paḳuñila** ṣıfatuñ ḫaḳḳı
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿl-i lebi sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı **pāki** şeref-i insāndur
SE201 Var idi sīne-i **pākinde** hemān / Bir elif nite ki ṣaff-ı müjgān
SE234 Zāyiʿ oldı yine bir gevher-i **pāk** / Şeb-i tārīk döker ise n'ola ḫāk
SE286 Harfe sıgmaz kelimāt-ı **pāki** / Zarf alur mı yem-i āteş-nāki
SE394 İtdi manẓūme-i **pākin** taḫmis / Dizdi ḫaḳḳā ki ʿaceb ʿıḳd-i nefīs
SE432 Rehber-i fikret-i **pāki** tevfīḳ / Ḳarşular meslek-i haḳda taḥḳīḳ
SE569 Yüzüni **paḳ** ü żiyā-nāk eyle / Ḫavf-ıla sineñi ṣad-çāk eyle
SE590 Gūş idince didi ol server-i **pāk** / Bu ne sözdür ḳanı ʿaḳl u idrāk
SE729 Ṣāniyen oldı fuʿādında ḳavī / Sened-i **pāk-i** ḫadīṣ-i nebevī
SE738 İctihād-ile olur merdüm **pāk** / Zer-i sencīde-i fehm ü idrāk
SE901 Tūde-i ḳabr ve iki mīl mezār / Mescid-i **pāk-ile** güya dü-menār
SE947 Bunca yıl ḫıdmetimiz itdi beden / **Paḳ** olup bārī ṣarılsaydı kefen
SE977 Līk olmaz naẓar-ı **pāke** yasaġ / Güle baḳsa ne ḫaṭā bülbül-i bāġ
SE1020 Pāk-bāzānı idüp ḫayrıla yād / Urdılar ḳışṣa-i **pāke** bünyād
SE1065 Minnet Allāha ki ol ḳādir-i **pāk** / Bize luṭf eyledi ʿaḳl ü idrāk
SE1449 Gerçi ṣāf āyine-i idrākuñ / Müteḥarrik ḳatı ṭabʿ-ı **pākuñ**
SE1530 Pür-ṣafā āyīne-i idrāki / Āb-ı ṣāfī gibi ḳalb-i **pāki**
SE1533 Ola çün cevher-i **paḳ** ü şeffāf / Ḫāyil olmaz naẓara çeşme-i ṣāf
SE1859 Ne ṣafādur bu ki müfred olasın / Can gibi **pāk** ü mücerred olasın
SE2151 Bir müselmān görüp ol aḥvāli / Didi iy cevher-i **pāk** ü ʿālī
SE2392 Dehenin öpse eger ʿāşıḳ-ı **pāk** / Dilin aġzına virürdi bī-bāk
SE2850 Farḳını lāle-ṣıfat çāk ideler / Bedenin ḳana yuyup **pāk** ideler
SE2881 Oldı şāhīn-i terāzū usṭūr / Seng-i mizānı der-i **pāk-i** buḫūr

SE2911 Dest-i endīşe olur gevher-i **pāk** / Ġayb gencīnelerinden bī-bāk
SE2933 Farḳ-ı **pākinde** muraṣṣaʿ bir tāc / Kürsī üstinde sirāc-ı vehhāc
SE3089 **Pākdur** mendlerüñ meydānı / Oġlan oyuncaġı ṣanma anı
SE3204 ʿIşḳ-ı **pāki** kim iderse bühtān / Ṣorusın vire ḳıyāmetde hemān
SE3217 Dürr-i yek-dāne idügin bilmiş / Maḫlaṣ-ı **pākini** Ferdī ḳılmış
SE3330 Āb-ı şemşīr-ile ḳıldı çün **pāk** / Genc-i ʿışḳ-ıdı yirin eyledi ḫāk
SE3340 Şimdi ol çeşme-i **pāke** iller / Nām-ıla Ferdī buñarı dirler
SE3529 Didi uran ʿuḳde-i ḫatmin anuñ / Naẓmına tārīḫ "zihī naẓm-ı **pāk**"
HH105 Sāyebān oldı ebr ol **pāke** / Güyīyā sāye ṣaldı eflāke
HH187 Yā İlāhī ḳılındugınca ṣalāt / Rūḥ-ı **pāk-i** Muḥammede ṣalavāt
HH256 **Pāk** gevherle tartılan ahcār / Oldı seng-i felāḫan-ı idbār
HH302 Oldı bezme şarāb-ı reyḥānī / Bāde-i ṣāf u **pāk-i** rūḥānī
HH584 Nuṣret itdikçe meẓheb-i **pāke** / Çıḳdı ينصر الله eflāke
HH621 ʿIşḳ-ı **pāk** itdi āḫir āşārı / Ẓāhir oldı o mihrüñ envārı
HH841 Oldı ālāyiş-i cihāndan **pāk** / ʿIşḳ-ı **pāk** ile ol iki çālāk
HH843 Defn idüp ḫāke ol iki **pāki** / İrdi dāmāna sīneler çāki
HH937 Lücce-i ʿışḳ-ı **pākün** emvācı / Çekdi aldı o dürretü't-tācı
HH978 Gül gibi pāk-dāmenān-ı cihān / **Pāk**-bāzānı itdiler ḫayrān
HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı **pāküñ** āşārı / Ḥˇīş ü māderden ayırur yārı
HH1205 ʿIşḳ-ı **pāk** ile ol iki çālāk / Oldı genc-i nihān-ı daḫme-i ḫāk
HH1271 Nerm idüp misk-i sūde-veş ḫākin / Ḳılsun āmāde ṣafḥa-ı **pākin**
HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki ṣāf dānişi **pāk**
HH1502 Aferin ola ʿışḳ-ı bī-bāke / Ki taʿalluḳ virür iki **pāke**
HH1514 Rā'y-i **pāk-i** büt-i semen-sīmā / Büt-şikenlikle oldı mülk-ārā
HH1686 İrgürüp levş dāmen-i **pāke** / Dökesin āb-ı rūyını ḫāke
HH1784 İtdi āşār-ı ʿışḳ-ı **pāk** ẓuhūr / Luṭf-ı Ḥaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i dūr
HH2052 Bend idüp ceẓbe-i maḥabbet-i **pāk** / Birlige yitdi ol iki çālāk
HH2070 Olup ālāyiş-i cihāndan **pāk** / ʿĀḳıbet oldılar mücāvir-i ḫāk
HH2281 Bende bildüm ki **pāk** ʿāşıḳsın / Sözlerüñden ṭuyıldı ṣādıḳsın
HH2366 Çıḳdı çün ṭaşra dil-ber-i çālāk / Gördi ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı **pāk**
HH2677 ʿIşḳ-ı **pāk** ile göçdiler āḫir / Ravża-ı ḳuds e Ṭayyib ü Ṭāhir

pāk-ʿāşıḳ [1] halis aşık

HH1478 Bildi anı ki **pāk-ʿāşıḳdur** / Her ne derse sözünde ṣādıḳdur

pāk-bāz [6] içten bağlı olan, vefalı, aziz

NE122 Bād-ı seḥer-ḫīzi idüp **pāk-bāz** / Naḫl-i güli itdi ḫırāmān-ı nāz
NE2690 Derdi anuñ vuṣlat-ı dürūd-ı rāz / Bunlaruñ ise naẓar-ı **pāk-bāz**
SE1020 **Pāk-bāzānı** idüp ḫayrıla yād / Urdılar ḳıṣṣa-i pāke bünyād
HH978 Gül gibi pāk-dāmenān-ı cihān / **Pāk-bāzānı** itdiler ḫayrān
HH1468 **Pāk-bāzem** miṣāl-i mevc-i biḥār / Gelmesün ḫāṭır-ı şerīfe ġubār
HH1800 Ol iki **pāk-bāz** ü pāk-naẓar / Kām-rān oldılar nice demler

pāk-dāmen [3] namuslu, iffetli

SE2610 Zen ki ẓevḳinden anuñ āgehdür / **Pāk-dāmen** geçinen eblehdür
SE3187 **Pāk-dāmen** geçinen ḫīz-i denī / Dāmenin ḳaldırıcaḳ görseñ anı
HH978 Gül gibi **pāk-dāmenān-ı** cihān / Pāk-bāzānı itdiler ḫayrān

pāk eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] temizlemek, arındırmak

S1171 Dil-i bī-ġılı **pāk it** ol āb ile / Zer-i ḫāliṣ it anı tīz-āb ile
SE475 Ġıll ü gışdan tenüñi **paḳ eyler** / Ḳābil-i sikkeyi idrāk **eyler**
SE733 Ḳadr-i ʿilmi yürü idrāk eyle / Ehl-i ʿilme naẓaruñ **pāk eyle**
SE974 **Pāk ider** levş-i hevādan cānı / Mürşidüñ feyż-i yem-i ʿirfānı
HH1179 Āb-ı tīġi sürüp o nā-pāki / **Eyledi pāk** ʿarṣa-i ḫāki
HH2350 Maḥv olup levş-i dāmen-i mülki / **Eyledi pāk** taḫta-ı fülki
HE31 Kederden sāde çarḫı **pāk ḳıldı** / Menār-ı cāmīʿi eflāk ḳıldı

pāk-güher [1] soylu, asil

HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu sübḥaya zīver / Çār-ı yār-ı güzīn-i **pāk-güher**

pak-iʿtiḳād [3] gönülden bağlı, inancı tam

NE780 Güş ideli vaṣfını ben nā-murād / Olmuş idüm rūḥına **pāk-iʿtiḳād**
NE1013 Kendüsi bir müslim-i **pāk-iʿtiḳād** / Sevdügi bir duḫter-i kāfir-nejād
NE1491 ʿAynı ile eyledi nāmını yād / Didi ki ey sālik-i **pāk-iʿtiḳād**

pāḳlıḳ [1] temizlik

NE2879 Sübḥa-ṣıfat elde olup bu maḳāl / **Pākluġuñ** şükrine ḳıl iştiġāl

pāk-meniş [1] temiz yaradılışlı, iyi huylu

NE2394 Rāst-reviş-i ḫākim-i fevvāl-i ḥaḳ / **Pāk-meniş-i** ḫāsim her daḳ u laḳ

pāk-naẓar [2] parlak bakışlı
NE3108 **Pāk-naẓar-ı** ehl-i dile eşşelā / Her varaḳı şundı kef-i merḥabā
HH1800 Ol iki pāk-bāz ü **pāk-naẓar** / Kām-rān oldılar nice demler

pāk-nijād [1] soyu katışıksız olan, asil
HH1574 Şūḫ-ı perri nihād-ı **pāk-nijād** / Fitne-i dehr nāmı Ferruḫ-zād

pāk-ẕāt [3] temiz asıllı, aslı, soyu temiz olan
NE227 Rūh-ı revān idi şeh-i **pāk-zāt** / Gār ise oldı çeh-i ʿaynü'l-ḥayāt
NE1248 Var idi bir ṣāf-dil ü **pāk-zāt** / Rāḥatı ṣavm u ḥarekātı ṣalāt
NE1687 Eylememiş bir güle ol **pāk-ẕāt** / Aña ayaḳ bağı diyü iltifāt

pākīze [1] temiz, saf
SE550 Vech-i **pākīzesi** olur enver / Çemen-i sünnete gūyā gül-i ter
SE1178 Virdi deryā gibi ʿaskerle heves / Dürr-i **pākize-i** baḥr-ı ʿAbbās
HH2455 Nām-ı **pākīzesi** kerih oldı / Müflis ü müsrif ü sefīh oldı

pākīze-gū [1] tertemiz şeyler söyleyen, şair
NE3143 Bir iki beytile ḳatı zuʿmı ḳo / Ṣanma iñen kendiñi **pākīze-gū**

pākīze-güher [1] cevheri temiz, soylu, asil
SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki iy cān-ı peder / Cüft idem bir zen-i **pākīze-güher**

pākīze-naẓar [1] temiz bakışlı
SE2984 İtdi bir zāhid-i **pākīze-naẓar** / Ser-i bāzāra ḳażā ile güẕer

pākīze-sirişt [1] temiz yaradılışlı
SE3001 Didi ol zāhid-i **pākīze-sirişt** / Nefesüñ var ola iy murġ-ı behişt

pālā-heng, pāleheng [2] kemer tokası ‖ dervişlerin bellerine bağladıkları kuşak
NE2771 Baġlayup anı yanına bī-direng / İtdi delikli şābūnı **pāleheng**
SE189 Eylese sengi n'ola **pālā-heng** / Naḫl-i pür-mīveye ḳorlar çün seng

pālān [1] çoğunlukla eşeklere vurulan kaşsız, geniş ve yumuşak eyer
NE2395 Bil ki bu nāçar-ı zaʿīfü'l-beden / Bil ki bu **pālān-ı** şikeste-resen

palās [1] eski aba, çul
HH1105 Bend idüp zaḫmını ṣarındı **palās** / Giydi bulup bir iki köhne libās

pālūde [2] nişasta ve şeker ile yapılan pelte tatlısı
NE1097 ʿIşḳ ile āmizīş idince suḫan / Ṭatlı olur şekerī **palūdeden**
NE2338 Żāyiʿ olur zaḫmet-i bī-hūdesi / Ṣatıla mı hiç şu **pālūdesi**

pār [1] geçen yıl
NE93 Zāyiçe-bend-i ḫaṭ-ı taḳvīm-i **pār** / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i tār u nehār

pāra [1] parça
SE3495 Döne ḫayyāṭ-ı ḫıyānet-kāra / Hem boza hem çala andan **pāra**

parānḳun [1]
HH2605 Nāẓır-ı yāl ü bāl-i dil-ber idi / Birbiriyle **parānḳun** eyler idi

parça [1] bir bütünden ayrılan, artakalan şey
NE2396 Hem bu ʿinān **parça-i** laḫt-ı riḳāb / Hem daḫı baḫçe-i bī-āb u tāb

pāre [21] parça
S1251 Yine sāġarın pür ḳılup verd-i ter / Ḳodı cāmına jāle-senc **pāreler**
S1300 Güneş beyża-i nev-birişte-miṣāl / Anuñ **pāre-i** ẓarfı sulḫ u hilāl
S1472 Helāk olmadan ġayrı yoḳ çāresi / Olur çaḳ ḳulaġınca her **pāresi**
NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe çāre yok / Ḫāriş-i ḫāre idene **pāre** yoḳ
SE27 Ṣafḥa-i rūy-ı şikeste-mir'āt / İtdi her **pārede** ʿaḳsin iṣbāt
SE1003 Pāreye çalup o cān **pāresini** / Düşürürsin yire ruḫsāresini
SE1816 İdesin tesliye ol nālānı / Gele bir **pāre** yerine cānı
SE1953 Pehlevān itdi dü-**pāre** esedi / Ṣavul endāze bozarsın dimedi
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol āvāre / Geldi bir **pāre** nedāmet yāre
SE3283 Līk bir **pāre** te'emmül eyle / ʿAcele itme taḥammül eyle
SE3285 Çekile sen de behey āvāre / Çekerek kullanalum bir **pāre**
SE3463 Ṣafḥa-i naẓmı gibi ser-tā-ser / Ḫarf-i gīrānı iki **pare** ider
HH775 Virdi zen yine **pāreyi** yedine / Didi var bir Yahūdi meşhedine
HH776 Anda defn it bu **pāreyi** bī-bāk / Depren ammā ki dönicek çālāk
HH864 Çünki yoḳ vaṣl-ı dil-bere çāre / Bārī egler fesāne bir **pāre**
HH976 Eşk ü āh itdiler hele çāre / Perde oldılar ana bir **pāre**
HH1751 Şeb-i tār idi ḫalḳ ise ġāfil / Oldı bir taḫta **pāreye** vāṣıl
HH1753 Taḫta **pāreyle** ḫaste vü bed-ḥāl / Yana yana giderdi şemʿa miṣāl
HH2680 Şu sepüp āteşine bir **pāre** / Gözin açdı biraz o bī-çāre
HE5 Bu āteşe o sönük **pāre** neyler / Bu ʿummān ortasında kare neyler

HE100 Ṭolup yerden göge nūr-ı ilāhī / Ruḫ-ı mehde idi bir **pāre** siyāhī

pārelemek [2] parçalara ayırmak, parçalamak

NE1700 Her birini **pāreleyüp** ol dilīr / Atdı iki yanına mānend-i tīr

NE3146 Ḳuvvet-i tabʿ ile olur bu ʿamel / **Pāreler** iseñ anı olur biñ ġazel

pārelenmek [1] parçalanmak

NE589 Mışḳalenüñ minnetine döyemez / **Pārelenür** ṣıḳletine döyemez

pāreye çalmaḳ [1] parçalamak, zarar vermek

SE1003 **Pāreye çalup** o cān pāresini / Düşürürsin yire ruḫsāresini

pāre pāre [2] parça parça

HH42 Ḳavlayup lāciverd-i ṭāḳ-ı kühen / **Pāre pāre** düşe bu günbedden

HH2485 **Pāre pāre** olup o fülk-i revān / Oldı eṣdāfa rāḥet-i dendān

pārīne-zamān [1] eski zaman, eski devir

SE494 Sūzen-i naẓma çeken tār-ı beyān / Ruḳʿa-dūzende-i **pārīne-zamān**

Pāris [1] Fâris, eskiden Basra körfezi çevresine verilen ad

S108 Olup tīġı miftāḥ-ı kişver-güşā / O feth eyledi **Pārisi** pārsā

parmaḳ [7] özellikle insanda el parmakları

S80 Yed-i ḳudretinde ebedle ezel / İki **parmaḳ** arası deñlü maḥal

S1266 Ki **parmaḳ** ḳadar kāġıd ile seḥer / İder ser-fürū zanbaḳa ġoncalar

NE2472 Sīm ḳuşaḳla kūteh kösdi yelek / **Parmaġı** yüzükli ṣıġanmış bilek

NE2798 ʿĀḳıbet uzandı miṣāl-i yılān / **Parmaġınuñ** üstüne geldi hemān

SE1215 Yolda parmaḳladıġın oġlanı / Gösterür **parmaġ-ıla** yārānı

SE2222 Ḳızlaruñ biri görüp didi be baḳ / Kimüñiki bu ḳınalı **parmaḳ**

SE3196 ʿAhdin unutmaya diyü ṣaḳınur / **Parmaġa** ʿaksine ḥātem ṭaḳınur

parmaḳlamaḳ [1] birini parmakla dürtmek, ellemek

SE1215 Yolda **parmaḳladıġın** oġlanı / Gösterür parmaġ-ıla yārānı

pār pār yanmaḳ [1] pırıl pırıl, çok alevli yanmak

HH2596 Ṭurma **pār pār yanardı** ol iki şemʿ / Ḳarşuda dökdi iki ʿāşıḳ demʿ

pars [1] kedigillerden, ılıman bölgelerde yaşayan geceleri avlanan, postu benekli, yırtıcı etçil memeli hayvan, leopar

S205 Göñüllü yazup ṣalsa mānend-i **pars** / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı Fars

pārsā [1] dinine bağlı, zahit, müttakî

S108 Olup tīġı miftāḥ-ı kişver-güşā / O feth eyledi Pārisi **pārsā**

partal [1] çok kullanılmaktan dolayı çok yıpranmış olan, eski püskü

HH2351 Üzerinden ṣalup nuḫūsetini / **Partalın** atdı ṣavdı ṣıḳletini

pas [2] kir, tortu

SE1662 Ḥadeṣ olur işi ehl-i lāfuñ / ʿIrżı da püs **pas** olur leffāfuñ

SE2322 Oldı mışḳal ʿalem-i ʿAbbāsī / Sildi āyīne-i menden **pası**

pās-bān [3] gece bekçisi, kolcu

NE2413 Tilke ḫudūdallah olup **pās-bān** / Ḥaddini bildi götürüp ins ü cān

SE1703 Bir gün ol ẓālim-i tünd ü bed-kār / **pās-bānlarla** idüp geşt ü güẓār

HH2213 **pās-bān** iken ol ḥarīmgehe / Gözi ṭūş oldı nā-geh ol nigehe

paşlanmaḳ [2] işsizlik, hareketsizlik gibi nedenlerle tembelleşmek, uyuşup kalmak, canlılığını yitirmek

NE3011 **Paşlanasın** rūz u şeb içüp şarāb / Ola ṣalāḥiyyete ḫālüñ ḫarāb

S1218 Duḫān ile maʿcūn ile aldanur / Bucaḳda kalur islenür **paşlanur**

pāsüḫ [1] karşılık, cevap

HH1394 Virdi şāha bu güne **pāsüḫ-i** serd / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i merd

pāş [1] saçılmış, dağılmış

NE2613 Ẓāhir iken ruḫda mahall-i terāş / Māh-ı kelefdār gibi nūr-ı **pāş**

pāşīde [2] dağılmış, saçılmış, serpilmiş

NE1089 Dürr-i suḫan-ı gevher-i **pāşīdedür** / Naẓma gelen laʿl-i tirāşīdedür

HH2549 Laʿl ü yākūtdan tirāşide / Kimi tāk üzre kimi **pāşide**

paşa [3]

1. sivillerle askerlerin ileri gelenlerinin bir kısmına verilen unvan, general

SE1110 Geldi ḫāḳānı hedāyāsı ile / Bende oldı begi paşası ile

2. büyük erkek evlat, oğul

SE1028 Sürünüp sāye-i ṭūbāsı gibi / ʿArża girdim aña **paşası** gibi

SE1210 Kimine mesned olur babası / Cebr ider kimisine **paşası**

pāyān **[4]** son, bitim, nihayet

S382 Bu resme hücūm idicek şehriyār / Nümāyān olup ḫaşma **pāyān-ı** kār
NE322 Ḳaldı niʿam bī-ḥadd ü **pāyān** bize / Ḥişşe-i ġāʾib yeter īmān bize
SE1548 Vaṣf-ı ʿışḳuñ ola mı **pāyānı** / Oġlan oyuncaġı şanma anı
HH1802 İrdi **pāyāna** kışşa-ı ġarrā / Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı şeydā

pāye **[17]** rütbe, mertebe; değer, kıymet

S129 Muʿallā şeb-i Ḳadrden **pāyesi** / Şeb-i Ḳadr anuñ kemterin sāyesi
NE686 Meykede ṭāḳında olan nerdübān / Baña yeter **pāye-i** ʿizzet hemān
NE702 Ayaġa pür eyle mey-i erġavān / **Pāye** murād eyleyene şun hemān
NE1232 **Pāyemiz** ol ḳaṣrı bu etvār ile / Ḫulḳ-ı terāzū ile pergār ile
NE1495 Vālidüñ aḥvāli ile **pāyesin** / Kesb-i maʿārifdeki sermāyesin
NE1911 Maşḥaralıḳ **pāyesi** ile nedīm / Kendin o cāhile ider her leʾīm
NE1975 Olmuş idi maşḥaralıḳ **pāyesi** / Çehre-i uḍḥūkesi ser-māyesi
SE259 Ṣaḫra kim **pāye-i** evlā oldı / Fikr-i fānīye muṣallā oldı
SE2902 Bu kerāmet şuʿarāya besdür / **Pāye-i** himmeti gerdün-resdür
SE2930 Ortada taḫt-ı muraṣṣaʿ **pāye** / Ferḳadan farḳına ṣalmış sāye
HH160 İtdi nüh sülleme ʿurūc hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı **pāye-i** zīrīn
HH172 Umdılar hep şefāʿat ide Nebī / On iki **pāyenüñ** de erbābı
HH237 Ḥaşre-dek devletiyle var olsun / **Pāye-i** ḳadri üstüvār olsun
HH2066 İtdiler seyr-i mülk-i ʿālem-i cān / Ḳıldılar ḳatʿ-i **pāye-i** ʿirfān
HH2750 Būy-ı dil-keşle ḫalḳı mest itdi / Maḫzenüñ **pāyesini** pest itdi
HE6 Bu nārın dūd-ı pīçānın ʿıyān it / Sipihre **pāye** nerdübān it
HE35 Zemīne pāy-i gāvı itti **pāye** / Hem itti māhiyi nūn-ı viḳāye

paye-bahşende **[1]** mertebe bağışlayan

HH152 **Pāye-baḫşende-i** rikāb oldı / Burc-ı Mīzānda āfitāb oldı

pāyeli **[1]** unvan taşıyan, mertebesi olan

NE2426 Kāfir-i nefse şu ki tutsaġ olur / Ḫūk-ṣıfat **pāyeli** alçāġ olur

pāyendān **[1]** kefil

R3/2 Pāyende olur mıydı bu dīvār-ı vücūd / Cām-ı mey eger olmasa **pāyendānı**

pā-zehr **[1]** panzehir, herhangi bir zehrin etkisini ortadan kaldırabilme özelliği olan madde

HH2329 Bir gemide raḳīb ile cānān / Zehr ü **pā-zehr** bir ḳadeḥde nihān

pedār itmek {bīdār itmek} **[1]** uyandırmak, kendine getirmek

NE1263 Zūr eyleyen ġāfili **pedār** ider / Nāle-i tesbīḥi beni zār ider

peder **[34]** baba

S222 **Peder** ḥasretinden o şāh-ı güzīn / Mesīḥā-ṣıfat oldı ʿuzlet-nişīn
S733 Bu faṣl içre vardıḳ **pederle** aña / Ḳalem oldı vaṣfında destān-serā
S737 Anuñ feyżidür dilde olan güher / Hem üstāddur baña ol hem **peder**
NE102 Deste-ger-i mühre-i püşt-i **peder** / Rişte-keş-i gevher-i nesl-i beşer
NE1500 Nāẓır olur luʿbetine çādere / Ṣulb-ı **peder** ile raḥm-ı mādere
NE1957 Güş ḳılınca **peder** ü māderi / İtdi taṣadduḳları kurbānları
NE2629 Ḫūn-ı cigerde **peder** ü māderi / Besleye bir dilīr-i sīmīn-beri
SE312 Aḫ u ʿamm ü **peder-i** vālāsı / ʿAṣrınuñ Ḫusrev-i bī-hem-tāsı
SE717 Biri bu aşlı o şāḥib-güherüñ / Noḳṭa-i ḫālisi midür **pederüñ**
SE724 Didi Sulṭāna Resūl-i Yezdān / **Pederi** ismi ile yā ibn fülān
SE1002 **Peder** ü māderi bir ġonca-lebi / Sīnede besler-iken cānı gibi
SE1443 Didi pend eyleyüp aña pederi / **Pederin** iy püser-i pür-hüneri
SE1443 Didi pend eyleyüp aña **pederi** / **Pederi** n iy püser-i pür-hüneri
SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki iy cān-ı **peder** / Cüft idem bir zen-i pākīze-güher
SE1462 Berḳ-i ḫāṭıf gibi ol merd-i dilīr / ʿArża ḳıldı **pedere** bir şimşīr
SE1871 **Pedere** "tebbet" oḳur çoḳ çelebi / Bulsa nāra atar ol Bū-Lehebi
HH421 Pīr-i rāhum kefīl-i irşādum / **Pederüm** niçe fende ustādum
HH440 **Pederüñ** ḥasb-i ḫāline baḳdum / Ṣīve-i bī-miṣāline baḳdum
HH623 Bir gün ol dil-firīb-i māh-liḳā / **Peder** ü māderinden itdi recā
HH627 Gördi çün ʿaḳl ü dāniş-i püseri / Ḫayli maʿḳūl-fehm idi **pederi**
HH629 Elin aldı **peder** o cānānuñ / Pençe-i āfitāb-ı raḫşānuñ
HH898 **Pederi** fihris-i reżāʾil idi / Püseri cāmiʿ-i feżāʾil idi
HH935 Giderek ʿāşıḳa söz itdi eşer / Olmadı sūd-men pend-i **peder**
HH1054 Geldi bir pīr luṭf ile ileri / Gösterüp mihr ü şefḳat-i **pederī**
HH1181 Biñ yaşasın ol ādemī dil-ber / Ki ide ʿāşıḳa fedā-yı **peder**
HH1183 ʿĀşıḳ-ı şādık-ı ḫulūṣ-āyīn / **peder** ü māderinden ola yaḳīn
HH1184 Ḫūb-ı ʿāşıḳ-perest-i şāh-nihād / İtdi ḳatl-i **pederle** ʿāşıḳı şād

HH1683 Tek ü tenhā ḳalup anuñla **peder** / Didi ey rū-siyāh-ı tīre-güher
HH1700 Didi ey Ḫusrev-i zamāne **peder** / Şefḳat ü ʿadl ile yegāne **peder**
HH1727 Cūş idüp baḥr-ı şefḳat-i **pederi** / Giryeler itdi acıdı püseri
HH1786 Geçdi şeh-zāde mesned-i **pedere** / Degdi nevbet o şāh-ı tāc-vere
HH2101 Maḳdeminden olup **peder** ḫāndān / İsm-i sāmisini ḳodı Şādān
HH2105 **Pederi** tünd oġlı nīk-aḫlāk / Oldı gūyā ki mārdan tiryāḳ
HH2428 **Peder** ü māderi iki püserüñ / Fevt olup gitdi ḥāfızı güherüñ

peder-be-peder [1] babadan babaya

S188 Şükūhende māh-ı kevākib sipāh / **Peder-be-peder** şāh-ı şāḥib-külāh

pehlevān, pehlivān [13]

1. güreş yapan kimse, güreşçi

S199 Zihī pādişāh-ı memālik-sitān / Ḳavī baḫt u pür-dil **cihān** pehlevān
S489 Denī luṭf u iḥsānda zāl-ı zamān / Cefāya gelince cihān **pehlevān**
NE358 Ḳanı o server gibi şāḥib-ḳırān / Düşmeni ḳahr eylemede **pehlivān**
NE611 Her biri bir Rüstem-i şaḥib-ḳıran / Kendi ḳılıç ġamze cihān **pehlivān**
NE728 Naḫvet-i cehl ile bir iki civān / Nāmların ide cihān **pehlivān**
SE1909 **Pehlevāna** daḫı bu oldı ḫitāb / Ki müfīd olmaya hīç ʿöẕr ü cevāb
SE1915 Geldi çün kim yirine emr-i muṭāʿ / **Pehlevāndur** el öpüp ḳıldı vedāʿ
SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri bī-ṣabr u şekīb / **Pehlevān** çadırına geldi ḳarīb
SE1953 **Pehlevān** itdi dü-pāre esedi / Ṣavul endāze bozarsın dimedi
SE1956 İtdüm üç merd ṣafāsın ammā / **Pehlevānuñkine** olmaz hemtā
SE2826 Yir iken rātibe-i memleketi / **Pehlevān** idüñ o demlerde ḳatı

2. usta kemankeş

S1511 Ḳılup āzmāyiş nice **pehlevān** / Bu menzilde gerçi ḳodılar nişān
NE1156 Tozḳoparan gibi dike bir nişān / Şaḳḳ-ı ġubār itmeye bir **pehlevān**

pehlū [2] yan taraf, göğüs, sîne

S557 Urur berḳ o deryāda **pehlū-yı** ter / Ne deryā ki üstünde gevher yüzer
NE2984 Tā ki düşüp her biri bī-ʿaḳl u hūş / Oldı serüñ bālişi **pehlū** vü düş

pehlūye çekmek [1] sineye çekmek ‖ içine almak

SE3335 Çoḳ zaman geçmedin āḫir bī-bāk / **Çekdi pehlūye** o sīmīn-teni ḫak

pehn [2] geniş

SE61 Naẓar-ı ʿaḳl tecellāgeh-i ẕāt / Çeşm-hā vādī-i **pehn-i** heyhāt
SE3010 Kör ider can gözini tīr-i ḳażā / Ḥalḳa-i mīme döner **pehn-i** ḳażā

pehnā [1] engin, geniş

NE855 Fażl ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i **pehnā-yı** rūm

pejmürde [3] perişan, dağınık

NE2512 Ṣafḥa-i **pejmürdesini** mühreler / Yüzini yazar atı düzer ḳoşar
SE754 Levḥaşa'llāh ki olup **pejmürde** / Ola dil-mürde vü cān-efsürde
HH2565 Ḫoş görüp ol esī-i bīmārı / İtdi **pejmürde** naḫle tīmārı

pejmürdegī [1] perişanlık, solgunluk

S558 Ḳomaz sūz-ı ʿaşḳ anda **pejmürdegī** / Mey-i ṣāf-veş bilmez efsürdegī

pek [9]

1. çok

NE2242 Didi hemān bāri bir eş alayın / Nolsa gerek baġruma **pek** başayın
NE2583 Evvel erüm ḫasta vü dil-gīr idi / Cānına güç gelmeye **pek** pīr idi
NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp ardını **pek** / Giymiş idi bir kūteh kūsdī yelek
SE1975 Raḥm idüp ʿarż-ı niyāzın diñler / Ḫastalar aña **pek** aġlar inler
SE2402 İtdi taʿẕīr-i lisān oynatdı / Ḫāceyi ḫāṣılı **pek** ışlatdı
SE2848 Zen gibi pisteri üzre ölmek / Merd-i meydāna muṣībetdür **pek**

2. sert, sağlam

S891 Aġır deprenür itmede ser-fürū / Göñülli gibi sāḳiyā **pek** sebū

3. dayanıklı

S936 İder ḫaste-i ʿışḳa feyż-i revān / Meded cānı **pek** ola cāmuñ hemān

4. sıkı

SE820 **Pek** yapış ḥikmet-i esbāba şaḳın / İtme ol tenbel ışıḳlar kārın

peleng, pelenk [6] kaplan, panter. Yunanca "palggi" kelimesinden ağızlara geçmiş "pelenk" şekliyle "kaldıraç, kaldıran" anlamı da vardır. Ayrıca bkz. 'ebrū-peleng' md.

S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i **peleng** / Ḳalurdı düşüp sāyesi süst ü leng
S840 Şuʿāʿı idüp şāmı kāfūr-reng / Görine nücūm anda şekl-i **peleng**
NE264 Lücce-güẕār olmada hem-çün nihenk / Ebre atılmaḳda miṣāl-i **pelenk**

NE660 Ġam ile ider neşvesi merdāne cenk / Ebr-i siyāh ile miṣāl-i **pelenk**
NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i kūh-ı deng / Pençe urup ḫāke miṣāl-i **peleng**
HH1430 Çıḳdı ardınca bir **peleng-i** mehīb / Heyʾet-i münker ü ṣadāsı ġarīb

pelengī-şiʿār [1] kalpan özelliklerine sahip olan
S285 Zırıh-pūş-ı bebr-i **pelengī-şiʿār** / Ciger-der hizebrān-ı āhū-süvār

pelīd olmaḳ [3] murdar olmak ‖ ölmek
S264 Nice ḫarb-ı kūpāl yer oldı **pelīd** / Müdām itmede nār-ı kīnin bedīd
NE2323 Ḳatline saʿy eylesek olmaz baʿīd / Yüzüñe ḳamḳām dise de bir **pelīd**
HH2616 Gūşuna girdi çün anuñ bu nüvīd / Āteş oldı hemān ġażabla **pelīd**

penāh [13]
1. koruyucu, hâmi ‖ sığınak
NE874 Dergeh-i iḥsānı cihāna **penāh** / İşigi dervīşlere tekyegāh
NE1461 Ḥikmeti gör ḫusrev-gitī **penāh** / Şāh-ı Süleymān-ı felek-i bārgāh
NE1862 Āḫir öpüp südde-i devlet **penāh** / İtdi icāzet ṭalebin merd-i rāh
NE2891 Fāʿile mālıyla olup ʿöẕr-ḫāh / Oldı niçe müflise püşt ü **penāh**
SE1273 Oldılar birbirine püşt ü **penāh** / Arada ḫāl-i cihān oldı tebāh
SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi yeʿsi **penāh** / Ser-be-ser müntaẕır-ı luṭf-ı İlāh
SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü **penāhın** maḥẕūl / Püşti maʿẕūl ü penāhı maḳtūl
SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü penāhın maḥẕūl / Püşti maʿẕūl ü **penāhı** maḳtūl
SE2185 ʿİffet ü ʿişmeti var eyle **penāh** / Olma üftāde-i girdāb-ı günāh
SE3508 Cümle āşārımuza ola **penāh** / Şerlerinden süfehānuñ Allāh
HH103 İtmedi devlet-i cihānı **penāh** / Felege arḳa virmedi ol māh
HH266 Kime dīvār-ı luṭfı olsa **penāh** / Ḳaldurur ḫākden çü sāye-i rāh
HH563 Ol gice heft ʿārif-i āgāh / ʿĀşıḳun dūd-ı āhın itdi **penāh**
2. sığınak
NE773 Eylemiş ol ḳalʿa civārın **penāh** / Gözcisi mecẕūb-ı cenāb-ı İlāh

penbe [12]
1. pembe
HH601 Geldi nā-geh el öpmege bir ḫūb / **Penbe-i** keffī zīb-i dāġ-ı ḳulūb
Tanıkta geçen "Penbe dehan" aynı zamanda "az konuşan, suskun" anlamına da gelmektedir.
NE511 Şīşe-i rengīn ile verd-i sepīd / **Penbe** dehānında pür olmuş nebīd
2. pamuk
S13 Seḥāb-ı sefīdi ḳılup **penbe-vār** / İder riştesinden ḫulel nev-bahār
NE1741 **Penbe** bezin satsa ider yafta / Köhne-i küttānı sarar tāfta
SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ ḫoş-ter / **Penbeler** içre yiri ḫoḳḳa-i zer
HH43 Ebr ü aḫter dökile meydāne / Ḳavsden şanki **penbe** vü dāne
HH970 Ġonceyi **penbe** içre gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i ter
HH1967 Çāk çāk itdi nāmeyi fiʾl-ḫāl / Atup anı ṭaġıtdı **penbe-miṣāl**
3. pamuk ‖ canlılık, tazelik
S18 Anuñla bu mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā / Yaḳup **penbe-i** cisme virdi fenā
4. kırmızı şarap
S547 Şu girdāb kim keffīn eyler ʿayān / Leb-i şīşedür **penbesidür** dehān
SE468 **Penbeveş** cān-ı nizāre şalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẕerre vücūd
5. kalça
NE2797 İremedi tāḳına ol ḳubbenüñ / Tengine şiş şalamadı **penbenüñ**

penbe-i dāġ [2] dağlanan yerin, yaranın üstündeki pamuk
S214 Zeri eyledi dāġ-ı miḥnet ü sitem / Anuñ **penbe-i dāġıdur** ḳurş-ı sīm
HH1535 Belki ṣubḥ-ı ḳıyamet oldı baña / **Penbe-i dāġ-ı** ḥasret oldı baña

penbe-zār [1] çoğunlukla gömlek yapımında kullanılan yumuşak ve ince dokuma
HH1353 Sīnesi māyedār-ı kārumdur / Püşte-i püşti **penbe-zārumdur**

penc [2] beş
NE745 Her biri luṭf ile olup bezle-senc / Didiler olmaḳ gerek ol genc-i **penc**
SE379 Bunı da başḳaca bir genc eyle / Bārī gencīnelerin **penc** eyle

penc-evḳāt [1] günde beş vakit kılınan namaz
SE538 Ḥabbeẕā rātibe-i **penc-evḳāt** / ʿAmel-i şāliḥ-i ferḫunde-ṣıfāt

penc-gah, pencgeh [2] Klasik Türk müziğinde, rast ve bayatî dizilerinden oluşan birleşik makama verilen ad
NE1141 Saldı ġazel **pencgehinden** şarīr / Senderedi husrev-i necm-i serīr
HH186 **Pencgāh** ile ibtidā itdi / Niʿmet-i raḥmete şalā itdi

penc-genc [4] beş hazine ‖ Atâyî'nin hamsesi
NE769 Düşdi hemān ḫātıra-i **Penc-Genc** / Naḳş-ı murād itdi sarāy-ı sipenc
NE1148 Oldı o vādīde çün endīşe-senc / Gönlüne düşdi heves-i **penc-genc**
NE1249 Cephesi seccāde gibi secde-senc / Gevher-i sübḥa ile eli **penc-genc**
SE382 **Penc-gence** ẓafer ümmīd-i muḥāl / Māliḫulyāyıla bir naḳş-ı ḫayāl

penc kitāb [2]
1. beş kitap, Atâyî'nin hamsesi
SE381 Ṭutalım naẓm olına **penc kitāb** / Ḥażret-i şeyḫe güç olmaz mı cevāb
2. Nizâmî'nin hamsesi
SE2944 Nāmına yazdı anuñ **penc kitāb** / Eyledi şöhretini ʿālem-tāb

penc-ṣad [1] beş yüz
HH1060 Gül-i ṣad-berg-veş hem itdi nişār / Pençe-i şāha **penc-ṣad** dīnār

pencere [1] yapıları aydınlatmak ve havalandırmak amacıyla yapılan açıklık
SE894 Bāġ-ı ḫulda açılup **pencereler** / Aña her istedigin göstereler

pencüm revāḳ [1] beşinci felek, göğün beşinci katı
HH15 Oldı **pencüm revāḳ-ı** azraḳ-fām / Ḳaṣr-ı fīrūze gūne-i Behrām

pencüm-maḳām [1] beşinci makam, beşinci gök. Hz. Muhammed'in Miraç hadisesinde uğradığı ve Hz. Harun ile buluştuğu makam
NE288 Ezraḳ iken günbed-i **pencüm-maḳām** / Nūrı ile eyledi kāfur-fām

pencüm-serīr [1] beşinci taht, beşinci gök
S156 Meger oldı Sulṭān-ı **pencüm-serīr** / O şāha silāḥdār-ı şemşīr-gīr

pençe [18] el ayası ve parmakların oluşturduğu organ, el. Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının sivri ve aşağı doğru kıvrık tırnaklı kısmı ‖ güçlü el
S283 Ḳavī **pençe** şīrān-ı merdāne merd / Cedel-pīşe yekeffün-i kār-ı bezd
S1356 Yapup ḳar ṭopın her nihāl-i ümīd / Olur **pençesi** ġonca-verd-i sefīd
NE27 Lānesiz ol beyżeden oldı ʿayān / **Pençe-i** sīmurg-ı bülend āşiyān
NE378 Bu şaʿab ammā ki taharrük-nümā / Virdi **pençe** zevraḳ-ı cisme fenā
NE397 Pençeleşüp her yaña merdān-ı kār / Girdi biribirine şaf **pençevār**
NE570 İtmiş iken cāyini ceyb-i seḫāb / **Pençesini** cemʿ idemez āfitāb
NE816 Ġālib idüp himmet-i merdānemi / İtdi ḳavī **pençe-i** şīrānemi
NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı ḫüsn / Şevḳı iden **pençe-i** şehbāz-ı ḫüsn
NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i kūh-ı deng / **Pençe** urup ḫāke miṣāl-i peleng
SE126 **Pençe-i** zūr-ver-i ʿışḳ u hevā / Oldı dürrāʿa der-i ẕerk ü riyā
SE1085 Ḫaberi yoḳ ide baḫtın yitire / Cehl-ile **pençe** uranlar şīre
SE1131 Şeb-i tārīk-ile çün **pençe-i** ḫār / Yapışup ṭopraġa altun eyler
SE1186 **Pençe-i** şīr-i nere ḳarşu vara / Ḫātem-i devleti elden çıḳara
SE1347 **Pençesi** kec mec ü bāzū muʿvec / Çıḳdı şan Ḳara denizden yengeç
SE2720 Ṭarayup tūde-i ser-sebz teli / **Pençe-i** ḫār-keşe dönmiş eli
SE2946 Oldı ol şöhret-i ḫurşīd-naẓīr / **Pençe-i** ḫamse ile ʿālem-gīr
HH732 Ola tā rūz u şeb saña meʾvā / **Pençe-i** şīr ü kām-ı ejderhā
HH1060 Gül-i ṣad-berg-veş hem itdi nişār / **Pençe-i** şāha penc-ṣad dīnār

pençe-gīr olmaḳ [3] birbirinin gücünü sınamak için parmakları birbirine kilitler vaziyette el ele tutuşmak
NE1149 Ḥażret-i şeyḫ ile olup **pençe-gīr** / Ḫamseye el urdı o ʿızzinde şīr
HH2014 Birbirine girüp ṣufūf-ı neberd / **Pençe-gīr** oldı gūyiyā iki merd
HH2746 Ḫamse erbābına idüp taḳlīd / Eyledüm **pençe-gīrī-i** ḫurşīd

pençe-i āfitāb [1] güneşten yayılan ışınlar, şua
HH629 Elin aldı peder o cānānuñ / **Pençe-i āfitāb-ı** raḫşānuñ

pençe-i mihr [4] güneş ışığı, şua
S131 Ne şeb vesme-i nevʿarūs-ı hilāl / Ne şeb **pençe-i mihre** ḫınnā-miṣāl
NE1366 Kimseye ol virmeye böyle ṣafā / **Pençe-i mihr** itse eger merḫabā
SE3250 Yir yir ol **pençe-i mihrüñ** eşeri / Māhda şehper-i cibrīl perī
HH283 **Pençe-i mihr** kim ʿayān oldı / Manẓarından semen-fişān oldı

pençeleşmek [1] birbirine pençe vurarak dövüşmek ‖ mücadele etmek
NE397 **Pençeleşüp** her yaña merdān-ı kār / Girdi biribirine şaf pençe-vār

pençe ṭutmaḳ [1] pençeleşmek, çarpışmak
NE3096 Oldı biri birine girmiş benān / **Pençe ṭutar** zengī ile Rūmiyān

pend [21] öğüt, nasihat
NE921 Hem-demi hem ʿāḳıl u dānā gerek / **Pend-i** ḫakīmānesin aṣġā gerek

NE2040 Saña yeter **pend-i** cevāhir niṣāb / Nādire-i müfti-i ḥāżır-cevāb
NE2078 **Pend** yeter vār ise ʿaḳluñ hemān / Nükte-i كالعيان الجز بسى
NE2342 İtmemege cāna cehālet gezend / ʿĀrif-i ehl-i dile besdür bu **pend**
NE2502 Didi oġullıġına pend eyleyüp / **Pend** ile ol eblehi bend eyleyüp
NE3077 **Pend** virüp ḫātır-ı ʿayyāşına / ʿAḳlını cemʿ eyle yüri başına
NE3149 **Pend** içün anlar da yazılmalıdur / Çoġu senüñ gibilerüñ ḥālidür
SE998 Güş ṭut **pendümi** iʿlām ideyin / Seni maʿḳūl ile ilzām ideyin
SE1010 **Pendümi** cān-ıla izʿān eyle / Saʿy idüp kendüñi iḥsān eyle
SE1994 Beẕl idüp bī-ġarażāne **pendin** / Kendinden atabeg eyler kendin
SE2148 Seg gibi ʿavʿavın itdükçe bülend / Ġālib oldı beriden luṭf-ıla **pend**
SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā peyvend / Ḫoşa geçdi baña bu yüzden **pend**
SE2698 **Pend-i** pīrān-ı ṭarīḳatdur bu / Rāh-ı merdān-ı ḥaḳīḳatdur bu
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü ṭut bu süḫanı / **Pende** meylüñ var ise diñle beni
HH388 Budur aḥbāba **pendüñ** icmāli / Neñe yetmez bu ḳubbe-i ʿālī
HH508 Döndi teʾşīrde o **pend-i** girān / Suḫan-i vāʿıẓān-ı ʿaṣra hemān
HH655 Müşfiḳāne bu **pendi** diñle hele / Geldügüñ yola ḳıl yüri ʿacele
HH862 Gördiler żāyi oldı **pend-i** edīb / Ne naṣīḥat bilür ne ḫod teʾdīb
HH935 Giderek ʿāşıḳa söz itdi eṣer / Olmadı sūd-men **pend-i** peder
HH1266 Ṭuydı çün raġbetin gülistāna / Başladı nuṣḥ u **pende** pīrāne
HH1277 Güş idüp **pendini** şeh-i dānā / Elini öpdi luṭfun itdi recā

pend eylemek/itmek [5] öğüt vermek, nasihat vermek

NE1494 Aña tezevvücle **idüp** nuṣḥ u **pend** / Müjde ider bir veled-i dil-pesend
NE2502 Didi oġullıġına **pend eyleyüp** / **Pend** ile ol eblehi bend eyleyüp
SE1443 Didi **pend eyleyüp** aña pederi / Pederin iy püser-i pür-hüneri
HH507 Eblehāne kimi **idüp pendi** / Ṣıdḳına vāfir itdi sevgendi
HH1012 Ḫalḳa **pend eyleyüp** o tünd-i ʿanīd / Didi mātem olur mı hiç müfīd

per(r) [18]

1. okun tüyleri

S346 Siperle **per** ü miġfer ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü kef ü mevc ü girdāb-ḫīz
NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya ḳaçan ḫūk-vār / **Per** ṣanup eylerdi öñünden firār
SE1143 Beriden ol da ider āh-ıla ceng / Dūd u şuʿle **per** ü peykān-ı ḫadeng

2. kanat

S230 **Per-i** bāz olup bād-bīz-i ḥamām / İder sebzede dest-bāzı müdām
S1327 Gidüp ġoncalar şemʿ-i kāşāne-veş / Döküldi varaḳ **per-i** pervāne-veş
NE19 Levḥa degil lemʿa-i müşkīn fitīl / Ya **per-i** pür-şaʿşaʿa-i cibrīl
NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i arż u semā / Zīr-i **per-i** perde-i ʿayn-ı ʿamā
NE461 Rāʾyet-i pür-nūrına divāne-veş / Kendin uran **per** yaḳa pervāne-veş
NE951 Eyledi āh-ı dil-i nākāmdan / **Perrin** alup ṭāʾir-i evhāmdan
NE1304 Gökṣu ile baḥr degil ṣanasın / Pīş ü **perine** ḳomuş āyinesin
NE1428 Maʿnīde ey **perr** ü ḥayrü'l-ʿibād / Muʿcize inkārı olur bu ʿinād
NE1622 ʿİlm ki olmaya ḳarīn-i ʿamel / Heb ʿameli nuḳre gibi **per** ü ġull
NE1626 Şerʿ-i şerīf olmasa ger bāl ü **per** / Uçsa daḫı olmaya ger kes ḳader
NE2914 Tīr-i ḳavī şaşt-ı keyānī kemān / **perine** varınca gömilür hemān
NE2944 Ṭoġrılara himmet olur bāl ü **per** / Tīr-ṣıfat her sözi taşdan geçer
SE1416 Baḫt kim murġ-ı hümā hem-serdür / ʿAzm u himmet aña bāl ü **perdür**
HH227 Per döker şimdi görse tīḫūyı / Maḳaş añlar **per-i** piristūyı
HE46 Revā şekker-fürūş-ı ṭabʿa her ān / **Per-i** Cibrīlden olsa megesrān

per-beste [1] kanatları bağlanmış

HH2224 Bamdan uçdı murġ-ı **per-beste** / Düşdi göñli gibi ol işkeste

per dökmek [3]

1. kanat dökmek

S1322 Ḳılup cilve bād ile ṭāvūş-vār / **Döker** bāl ü **per** gülbün-i sebze-zār
HH227 **Per döker** şimdi görse tīḫūyı / Maḳaş añlar per-i piristūyı

2. kanatları açmak, kanatları sallandırmak

SE46 Fetḥa vü kesresi zīb-i tenzīl / **Dökdi per** sidrede gūyā Cibrīl

per ü bāl [4] kanat ve telek

S196 Aña girde bāliş olurdı ḳamer / Ḳonulsa **per** ü **bāl-i** bāz-ı seḥer
S374 Ġuzāt eyledi tīr-keş-i **perr ü bāl** / ʿAẕāba müvekkil melāyik-miṣāl
NE955 Anı yeleklendürüp ol **per ü bāl** / Menzil-i maḳṣūduna buldı viṣāl
NE1302 Gitse uçar şuʿle olup **per ü bāl** / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī miṣāl

perü'l-tamāʿ {pür-iltimāʿ} [1] bkz. 'pür-iltimāʿ' md.

NE1368 Eyledi bir neyyir-i **perü'l-tamāʿ** / Sīne mi ṣunduḳa-i tīr-i şuʿāʿ

per-zenān olmaḳ [1] kanat çırpmak, uçmak

NE1574 Ḳalbine sürʿatle olur **per-zenān** / Ṣanki ḳadırġa balıġıdur hemān

perākende [1] toplu ve düzenli olmayan ve bir yerde bulunmayan, dağınık, saçılmış, yayılmış

SE1766 Ḳaṣd idüp kendüyi bildürmedi şāh / Ṣandılar anı **perāḳende** sipāh

perçem [2]

1. mızrağın, bayrağın, sancağın tepesine takılan püskül, zülfe

S372 Dönüp miḥber-i surḫa miġfer hemān / Anuñ līḳası **perçem-i** ḫūn-feşān

2. kâkül

HH2008 Mūy-ı **perçemle** kelle-i maġlūb / Ḫāke urmaġla yüni çıḳmış ṭob

perdāz [1] düzenleyen, tertip eden

SE2562 Eyledi şuʿbede **perdāz-ı** ḫayāl / Dil-i sevdāyīye ʿarż-ı eşkāl

perde [39] ışığı, görüşü kesmek, bir yeri ayırmak ve görünmesine engel olmak için asılan kumaş parçası. [tas.] Allah ile kul, âşık ile maşuk arasındaki engel

S175 Ḳılup nūr-ı dīde gibi ḳaṭʿ-ı rāh / Yine **perdesin** eyledi cilvegāh

S598 İden **perde-i** āb-ı baḥra naẓar / Temāşā ider ṣad-hezārān ṣuver

S599 Ne **perde** ol āyīne-i bī-miṣāl / Yaḫud çāder-i ṭurfe-bāz-ı ḫayāl

S945 Zücācı ʿaceb **perdedür** cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür sülāf

S1121 Ne şeb **perde-i** rāz-ı bernā vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü faḳīr

NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i arż u semā / Zīr-i per-i **perde-i** ʿayn-ı ʿamā

NE240 Oldı ṭırāzende-i ḫargāh-ı māh / **Perde-i** zenbūrī-i şām-ı siyāh

NE791 Ġāfil olınca beden-i ḫāksār / **Perdeyi** refʿ itdi dil-i perdedār

NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı müseddes yine / **Perde-i** zenbūrı çeker önüne

NE1255 Ḥāṣılı seyrinde olurdı ʿayān / **Perde-i** çeşmi gibi heft āsumān

NE1499 **Perdesini** ḳaldurup envār-ı Ḥaḳ / Ẓāhir olur ser-be-ser esrār-ı Ḥaḳ

NE2133 **Perde** de yoġ ise arada eger / Baḳmamaġa perde-i çeşmüñ yeter

NE2133 Perde de yoġ ise arada eger / Baḳmamaġa **perde-i** çeşmüñ yeter

NE2168 Ṭutmaya engüşt ile perverdesin / Mīl ile açmaya gözi **perdesin**

NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın ferāḫ / Yırtıla çāḳ **perde-i** ḳaṣr-ı sımāḫ

NE2457 Görinür evvel saña vech-i sabīḥ / **Perde** ki gözden gide olur ḳabīḥ

NE2517 **Perdesini** ḳalduracaḳ dir neʿūẕ / Vehm ile oḳur bir iki ḳulʾeʿūẕ

NE2593 Cāriye didi ṭurayın saña ben / Ḳapu arasında baḳup **perdeden**

NE2820 Ṣuṣada ol **perdeleri** çāk olan / Dāmeni ālūde vü nemnāk olan

NE2920 Bir niçe mehter getürürler hemān / **Perdenüñ** ardında iderler nihān

SE431 Münkeşif ṭabʿına bāb-ı ilhām / Mündefiʿ **perde-i** şekk ü evhām

SE469 **Perde** çün kim ṭutuşup bula fenā / Ẓāhir olur gözüñe nūr-ı Ḫudā

SE477 Refʿ olup **perde-i** esrār-ı ḳażā / Görmedin mesʾele maʿlūmuñ ola

SE992 Rişte ḳıl tār-ı şuʿāʿ-ı başarı / Dik hemān **perde-i** çāk-i naẓarı

SE1370 Ḳaldurur **perdeyi** dest-i ilhām / Ḥāyil olmaz aña şekk ü evhām

SE2913 Açılup **perde-i** şekk ü evhām / Tercemān oldı arada ilhām

HH12 Ṭabaḳāṭ-ı zūcācī-i şeffāf / Çeşm-i ḫurşīde heft **perde-i** ṣāf

HH182 Vardı bir menzile ki yoḳ menzil / Geçdi bir **perdeden** ki yoḳ ḥāʾil

HH570 Muʿtedil **perdeden** virüp āvāz / İdeler bir ḥikāyete āġāz

HH677 Ṣarılup ʿazm-i câme-ḫˇāb itdi / **Perde-i** ʿişmet aradan gitdi

HH799 Ḥāʾil oldı ḥicāb **perdeleri** / Açmadı aña bu ḳara ḫaberi

HH855 Ḳaldurup **perde-i** şeb-i tārı / Ṭoldı āfāka māhuñ envārı

HH963 Gül ü zanbaḳ miyān-ı ʿarʿarda / Berg-i süsenden eylemiş **perde**

HH976 Eşk ü āh itdiler hele çāre / **Perde** oldılar ana bir pāre

HH1079 Sedd-i rāh oldı bir ʿaceb der-bend / **Perde-i** revzen-i sipihr-i bülend

HH1160 Şeb ki Ḫurşīde **perde** oldı ẓalām / İtdi şeb-ḫūn o tīre-baḫt liʾām

HH1330 Sebze-zār içre tārem-i aḫşām / Çarḫ-ı minā-nümā vü **perde-i** şām

HH1643 Sīm-tenlerle il mulāʿabede / Sen pes-i **perdeden** muḥāsebede

HH2702 Seyr idermiş meger o şāh-ı cihān / Hep pes-i **perdeden** ne olsa ʿayān

perde çekmek [2] gizlemek, örtmek

NE1313 **Perde çeküp** farḳ-ı felek sāyine / Zülf gibi sāye iner pāyine

HH2386 **Çekdi** ḳandilli köşke **perde** seḥāb / Kehkeşān nehr-i Gökşudan pür-āb

perde ḳılmaḳ [1] saklanmak, gizlenmek

NE398 Eyledi āheng-i veġā merd olan / **Perde ḳılup** çāder-i nāmerd olan

perde-i ġaflet [2] gaflet perdesi, umursamazlık ve duyarsızlık perdesi

SE1285 **Perde-i ġaflet** olınca sātir / Oldı eşkāl-i miṣāli ẓāhir

HH400 ʿĀḳıbet mest idüp mey-i ḫayret / Çeşm-bend oldı **perde-i ġaflet**

perde-i ġayb [1] görünmeyen alemleri insanlardan gizleyen perde
SE161 Oynadur bir iki gün gerçi felek / Çekilür **perde-i ġayba** giderek

perde-i nūr [1] nur perdesi. [tas.] Hakk'ın nurları ve tecellileri
S165 Varup Sidreye ḳaldı peyk-i ḥudā / Olup Sidre bir **perde-i nūr** aña

perde-bāl [1] kanadını perdeleyen
S229 Tezerve olup **perde-bāl-i** ʿuḳāb / Ġazāl oldu hem-ḫābe-i şīr-i ġāb

perde-birūn [1] utanmaz, açık saçık konuşan
NE2922 Şaḳşaḳa-i şadme olup āşikār / **perde-birūn** olıcaḳ ol naḳş u kār
HH1896 Āh ü feryādı oldı **perde-bīrūn** / Çıḳdı ṭāḳ-ı sipihre āh-ı derūn

perdedār [5] eskiden kapı önlerinde perde asılı olduğu için padişah, vezir veya valilerin, resmi dairelerin kapılarını bekleyen görevli, kapıcı
S1096 Defūñ muṭribā her gice hāle-vār / Olur māh-ı ruḫsāruña **perdedār**
NE64 Vāḳıf-ı esrār-ı ġam-ı hüşyār / Kāşif-i estār-ı dil-i **perdedār**
NE791 Ġāfil olınca beden-i ḫāksār / Perdeyi refʿ itdi dil-i **perdedār**
NE2193 ʿArż-ı veraʿla ḳılup ehl-i vaḳār / Perde-der itme bizi ḳıl **perdedār**
HH415 Ṣuret-ārā-yi arzū-yı muḫāl / **perdedār-ı** ḫayāl-bāz-ı miṣāl

perdedārāne [1] perdedar gibi, kapıcı gibi
SE2206 Dā'imā itmege keşf-i ʿavrat / **Perdedārāne** idermiş ġılẓat

perde-der [7]
1. perde yırtan
NE1081 Sīneñe santūr-ı nevā-sāzdur / Naġmeleri **perde-der-i** rāzdır
SE880 Mevtdür **perde-der-i** rūy-ı nigār / Mevtdür tesliye-baḫş-ı dil-i zār
SE957 Gele iy **perde-der-i** ḫalvet-i rāz / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde mücāz
S474 Eger dest-i himmet ola **perde-der** / Bilür nidügin anuñ ehl-i naẓar
2. perde yırtan ‖ utanmaz, hayasız
NE2193 ʿArż-ı veraʿla ḳılup ehl-i vaḳār / **Perde-der** itme bizi ḳıl perdedār
NE2642 **Perde-der-i** ʿiffet u kūn-bāz idi / Ḫāyin idi ḫāne-ber-endāz idi
NE2654 Ḥīle-ger ü **perde-der** ü fitne-cū / Kīne-der ü ẕelle-ber ü suḫte-rū

perdegī [2] iyice örtünmüş ‖ namuslu kadın
SE1446 Ṭāze naḫl-i çemen-i ʿizzetsün / Ġonca-veş **perdegī-i** iffetsün
HH1243 Şāh kim nev-niḫāl-i devlet ola / Ġonce-veş **perdegī-i** ʿiffet ola

perde-güşā [1] perde açan
NE98 Sürme-keş-i dīde-i ʿayne'l-yaḳīn / **Perde-güşā-yı** tutuḳ-ı ḥūr-ı ʿīn

perde-keş [4] perde çeken ‖ engel olan
S394 Olup **perde-keş** ʿankebūt-ı ferāġ / Dükān-i dil öñüne çekmişdi āġ
NE610 Çeşmine pirāhen-i bādām-veş / Ḫūn-ı dil-i ʿāşıḳ olur **perde-keş**
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı varup **perde-keş** / Yeri yarardı dem-i ḫınzīr-veş
SE2189 Aḳlıġı **perde-keş-i** nāẓır olur / Ṣoñra yüzi ḳarası ẓāhir olur

perde-nişīn [2] perde gerisinde oturan, saklanan ‖ münzevi
SE582 Her ḳaçan vaḳt-i ġurūb olsa yaḳīn / Gün gibi olur-ıdı **perde-nişīn**
HH555 Söndi nā-gāh şemʿ-i ṭāḳ-ı berīn / Oldılar tār-ı şebde **perde-nīşīn**

perde-rübā [1] perde örten, gizleyen
NE5 **Perde-rübā-yı** dür-i mülk-i beḳā / Ḳıble-nümā-yı ḥarem-i kibriyā
NE90 Şemʿa-nümā-yı lemeʿāt-ı ḳadem / **perde-rübā-yı** ẓulumāt-ı ʿadem

perde-sāz [1] perde eden, örten
S14 Olup çāder-i yāsemen **perde-sāz** / Ḳılur serv-i bāġı ḫırāmān-ı nāz

peren [1] Ülker yıldızı, Süreyyâ ‖ mecliste bulunan söz ve gönül erbabı kimseler
SE1014 Dizilüp meclise çün ʿıḳd-i **peren** / Oldılar encümen-ārā-yı süḫan

perend [1] nakışsız ipek kumaş, atlas
S1493 İdüp naḳş-ı ṭarh-ı nev-āyīn **perend** / Nevāyī-veş itdüm nevāyı bülend

perende [1] havada çark gibi 360 derece dönerek atılan takla
NE1965 Olmuş iken şevḳ ile bir nātüvān / Taḳla vü **perende** ile ser-girān

perest-gen [1] ?
NE834 Yaʿni ki **perest-gen** olup küm-künān / Fülk-i zemīn devrilür idi hemān

pergār [6] pergel
S1070 Ki çeng ile def beñzemez sā'ire / O **pergārdur** saña bu dā'ire
NE194 Noḳṭa-pişīn-i ḫaṭ-ı vecd u ḥāl / Merkez-i **pergār-ı** ʿulūm-ı ricāl
NE1232 Pāyemiz ol ḳaṣrı bu etvār ile / Ḫulḳ-ı terāzū ile **pergār** ile

SE693 Çün nişān-kerdesidür miʿmāruñ / Ḳuṭb-ı ṣābit-ḳademi **pergāruñ**
SE3453 Oldı minvāl-i yerāʿ-ı **pergār** / Perniyān-bāf-ı mülemmaʿ-evtār
HH123 Oldı mānend-i noḳṭa-ı **pergār** / Gerdiş-i ḥalḳa-ı dü-kevne medār

perhīz [2] diyet, tedavi veya korunma amacıyla bazı yiyeceklerin yenmemesi veya kısıtlanması

SE2759 Yoḫsa ḫasta degilem ben nāčīz / Ki idem mīveye dāyim **perhīz**
HH2163 Gerçi kim cān ü dil hirāsāndur / Dile **perhīz** olursa āsāndur

per(r)ī [22]

1. cinlerin çok güzel olduğu düşünülen bir tayfası, özellikle dişileri

S220 Ṭutup mātemin cümle fermān-beri / Dögündi melāʾik yolundı **peri**
S553 İdüp pür-devāʾir yem-i aḥḍarı / Nümāyan olur āb içinde **peri**
S1177 **Perīveş** ṭutar şīşe içre maḳar / Dehānı açılḳ ḳalsa rūḥı uçar
NE1204 Ḫān-ı ilāhīden olur behredār / Dīv ü **perī** ile cinn mūr ü mār
NE1206 Lemʿa-i ḳahrına ṭoḳına **perī** / Ṭutuşa pervāne gibi şeh-peri
NE1516 Ḥāşılı hem-ḫāl-i Süleymān olur / İns ü **perī** tābiʿ-i fermān olur
NE2203 Cāmdan ol daḫı olur idi ʿayān / Şīşede **perī** idi gūyā hemān
NE2549 Ḥaşmına göz dikmede bī-kemm ü kāst / Dīv ü **perī** çeşmi gibi şaḳḳı rāst
NE454 İns ü **peri** dīv ü ded ü vaḥş u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr
SE2619 Beni şanma ki zen-i berrīyem / Duḫter-i pādişeh-i **perrīyem**
SE3250 Yir yir ol pençe-i mihrüñ eşeri / Māhda şehper-i cibrīl **perī**
SE3353 Yüz aġardur dime meşşāṭaları / Şīşesi maḥbes-i dīv ü **perrī**

2. güzel, sevgili

SE1029 Ol **perī** eyledi şeyṭāniyyet / Ḥareket eyledi nefsāniyyet
SE1457 Bu ticāretde ne kim ola nemā / Bir **periye** virelüm rūy-nümā
SE2632 Fikri eglence olup şām ü seḥer / O **perī** ḥāşılı gözümde uçar
SE3317 İtdiler çeşme kenārın menzil / Ol **perī** ile bu sevdā-zede dil
SE3427 O **perīye** idüp efsūnı eşer / Girdi ol dem içine şeyṭānlar
HH466 Bir **periye** urulmış ol nā-şād / Rūz u şeb kārı nāle vü feryād
HH805 O **perī** ḳurtılup bu dāʾireden / Yaʿni girdāb-ı baḥr-ı ḫāṭırādan
HH1574 Şūḫ-ı **perri** nihād-ı pāk-nijād / Fitne-i dehr nāmı Ferruḫ-zād
HH2175 Nā-gehān bir **periye** çarpıldum / Dest-i ʿışḳ ile merḥabā ḳıldum
HH2265 Bir **peri** itdi ʿaḳlumı zāʾil / Cām-ı ʿışḳ ile ḳıldı lā-yaʿḳil

perī-peyker [4] peri gibi güzel yüzlü, çok güzel

NE2658 Rām ḳılup niçe **peri-peykeri** / Ṣayd ider idi niçe kebg-veri
SE2468 Yetişüp geldi o **perī-peyker** / Ḳıldı ardınca çoḳ āhū-yı naẓar
SE2615 Ol **perī-peykere** ṣıḳlet itdüm / Yaʿnī tesḫīre ʿazīmet itdüm
HH834 Bu yaña çünki ol **perī-peyker** / Ġāʾib olup ṭuyulmamışdı ḫaber

perī-rū [1] yanağı, yüzü güzel, peri yüzlü

NE1292 Sille urur nice **perī-rū** nigār / Çehresi Nīl olduġunun vechi var

perī-ruḫsār [1] peri yanaklı, çok güzel

HH659 Gūş idüp bu muḳaddemātı nigār / Gülerek didi ey **perī-ruḫsār**

perī-zād [2] peri çocuğu sayılacak kadar güzel

HH916 ʿAḳs olup cūya rūy-ı **perrī-zād** / Levḥ-i cūy oldı ṣafḥa-yı Behzād
HH1682 Getürüp ol nihāl-i āzādı / Yaʿni şeh-zāde-i **perī-zādı**

perrin {Pervīn} [1] bkz. ‘Pervīn’ md.

NE1086 Söz ki ola ʿaḳd-i **perrin** gibi rūz / Her birisi cevher-i cāndur ne sūz

perīşān [14] dağılmış bir durumda bulunan, dağınık, düzensiz ‖ üzüntülü, kederli

S1532 Ola şanʿat-ı naẓmdan bī-vuḳūf / Dilinden dökile **perīşān** ḥurūf
S364 Olurdı gelen ṣaff-ı ḫaşm-ı ġayūr / Şikeste ḫuṭūṭ-ı **perīşān** süṭūr
NE1645 Bakma anuñ ḥāl-i **perīşānına** / ʿAḳıllılar iremez şeref-i şānına
NE1696 Ṣefḳat idüp hāl-i **perīşānuma** / Döymedi sūz-ı dil-i nālānuma
NE3153 Gūş idüp aḥvāl-i **perīşān** ḫaber / Neyleyeyin söyleyecegüm ṭutar
NE386 Olmuş o tābūr-ı **perīşān** meʾāl / Mecmaʿ-ı mecmūʿ-ı gürūh-ı ḍalāl
NE483 Ḳalb-i **perīşan** o gice cemʿ idi / Bir ben idüm sāye idi şemʿ idi
NE574 Yād idüp aḥvāl-i **perīşānumı** / Cūşa getürdüm dil-i nālānumı
SE3129 Reh-nümā kim uşanup cānından / Zār idi ḥāl-i **perişānından**
SE3496 Dili çalup ḳalemüñ Hindī-vār / Ola çün mest-i **perişān** güftār
HH1340 Ḫayli bī-ṭaḳat ü **perīşānuz** / Ger ḳabūl olunursa mihmānuz
HH1970 Cemʿ idüp nāme-i **perīşānı** / Nüsḫa-veş urdı āteşe anı
HH2256 Zülf-ı dil-ber gibi **perīşānsın** / Ebr-i bārānde gibi giryānsın
HH2688 Meger ol ser ḳoduġı virane / Gene imiş dil-ber-i **perīşāna**

perīşān itmek [1] dağıtmak, düzenini bozmak
S962 **Perīşān ider** bezmi raṭl-ı girān / Odur fitne-i devr-i āḫir-zamān

perīşān olmaḳ [4] dağılmak, perişan olmak ‖ acınacak duruma gelmek
SE351 Ġoncalar gerçi ki ḫandān oldı / Bülbülüñ göñli **perīşān oldı**
SE2103 Döginüp zār u **perīşān oldı** / İtdügi kāre peşīmān oldı
SE2629 Gördüm aḥvāli **perīşān olmış** / Menzilüm berr ü beyābān olmış
HE71 Başımda od yanar çün şemʿ-i sūzan / Fetil-āsā **olur** ʿaḳlum **perīşān**

perīşān-dil [1] gönlü perişan olan, gamlı aşık
HH612 Devşirüp kendin ol **perīşān-dil** / Ṭutdı mestāne-veş reh-i menzil

perīşān-ḥāl [3] gamlı, kederli
SE1212 Yazıḳ ol ḳavm-i **perīşān-ḥāle** / Ki ḳala gelmeye naḳdı ḳāle
HH461 Mütelevvin-ṣıfat **perīşān-ḥāl** / Mütelāşī müşevveşü'l-aḥvāl
HH488 Gördiler ʿışḳla **perīşān-ḥāl** / Ṭaʿne ṭaşını urdılar eṭfāl

perīşanī [3] perişanlık, dağınıklık, düzensizlik
SE1271 Dīv iken ṣadrı Süleymānī idi / ʿAḳlı başında **perīşānī** idi
HH494 Gördi ifkār olup dil ü cānı / Cemʿ olup māye-i **perīşānī**
HH673 İrişür ṣoñra bir **perīşānī** / Aṣṣı itmez o dem peşīmānī

perniyān [1] ipekten yapılmış işlemeli dokuma, nakışlı atlas
NE2467 Giydügi cümle alaca **perniyān** / Çenber-i destārı miṣāl-i zenān

perniyān-bāf [1] perniyân dokuyan
SE3453 Oldı minvāl-i yerāʿ-ı pergār / **Perniyān-bāf-ı** mülemmaʿ-evtār

perrān [4] uçan, uçucu, kuş
NE2230 Belki bu bir nāvek-i **perrān** ola / Cengde peykānı ḳızıl ḳan ola
SE2992 Getürüp şehr kenarına hemān / Eyledi ikisini de **perrān**
HH710 Tīr-veş her taraf olup **perrān** / Bulmadılar nişāne nice zamān
HH2491 Nā-gehān bir sefīne oldı ʿayān / Şeh-per-i bād-bān ile **perrān**

perrende [3] uçan, uçucu, kuş
SE1987 Gele **perrende** ile ṣoḥbetüñe / Etegi belde ṭura ḫıdmetüñe
HH1323 Yirde gökde sibāʿ-ı derrende / Ne çerende ḳodı ne **perrende**
HH2387 Mihr-i **perrende** ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök tere batdı yek muʿallaḳda

pertāb [6]

1. sıçrayan, atılan
SE2145 İtdi bir nice suʾāl-i **pertāb** / Luṭf-ıla virdi Mesīḥ añа cevāb
SE2712 Her nefes kim ḳıla dilden **pertāb** / Ola mānend-i ḫadeng-i pertāb
SE2833 Nīze ber-dūş o merd-i **pertāb** / Oldı şāhīn-i terāzū-yı rikāb
HH1002 Eyleyüp ʿazm-i dāḫil-i girdāb / Kendüyi ḳıldı nā-gehān **pertāb**
HH1765 Ġusl içün kendin idicek **pertāb** / Olmış üftāde-i çeh-i girdāb

2. uzağa düşen ok vb.
SE2712 Her nefes kim ḳıla dilden pertāb / Ola mānend-i ḫadeng-i **pertāb**

pertev [24] ışık
NE225 Kefi güneş oldı benānı şuʿā / Āb añа **pertev-i** pür-iltimāʿ
NE246 Māhuñ olup mihr gibi **pertevi** / Rūz meger eyler idi şeb-revi
NE705 Ṣubḥ-dem āfāḳ olup pür-ziyā / Lāmiʿ idi **pertev-i** ṣıdḳ u ṣafā
NE842 Fāl ḳılup Maḫzen-i Esrārdan / **Pertev** alup Maṭlaʿ-ı Envārdan
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i mihr-i cihān / Cānib-i Rūma ola **pertev** nişān
NE1438 **Pertev-i** ḫūrşīd gibi müstemer / Himmetine devr ile nezdīk-ter
NE1455 **Pertev-i** ḫūrşīd gibi bī-ḫaber / Yārdan uçdı niçe üftādeler
NE1534 Rūḥı idermiş meded-i maʿnevī / Ṣalup ol āyinelere **pertevī**
NE1666 Ḫāna ṣaṭranc-ı murabbaʿ-ı bisāṭ / Oldı yāḫūd **pertev-i** saḳf-ı ribāṭ
NE2615 **Pertev-i** māh añdurur ol ruḫları / Ṣuʿle-i mihr oḫşar o mehe peykeri
SE249 İtdi ʿazm-i sefer-i dūr-ā-dūr / Gūyiyā **pertev-i** mihr-i pür-nūr
SE290 Nite kim **pertev-i** mihr-i raḫşān / Varması gelmesi bir oldı hemān
SE466 Ḥüsndür **pertev-i** envār-ı Ḫudā / Ruḫ-ı dil-berden olur rūy-nümā
SE601 **Pertev-i** mihrüñ olur aḫşāmı / Lemʿa-i bedr-i münīrüñ nāmı
SE771 Oldı āyīne-ṣıfat işrāḳı / **Pertev-i** ḥikmetinüñ müştāḳı
SE1101 Varduġı milkete girdi bī-bāk / Nite kim **pertev-i** mihr-i eflāk
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i ʿAcemde Ḫusrev / Nūr-ı reʾy-ile cihāna **pertev**
SE1722 ʿAkldur **pertev-i** envār-ı Hudā / ʿAkldur meşʿale-i rāh-ı hüdā
SE1752 İtdi teʾyīd-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Ḫātemin **pertev-i** naḳş-ı taḳdīr
SE2408 Bu laṭīfe saña oldı temsīl / **Pertev-i** ʿaḳlı yürü eyle delīl
SE2652 Şaşırup sāliki eyler güm-rāh / Necm-i hādī görinür **pertev-i** māh

SE3023 Eyleye **pertev-i** feyżi memdūd / Gün gibi vire o ẕerrāta vücūd
HH1556 Ol naẓar-dūzı manẓar-ı cāmuñ / **Pertevin** alur idi ilhāmuñ
HH2697 Uyarup **pertev-i** hidāyet-i Ḥaḳ / Bula kendüyi nūra müstaġraḳ
HH2711 **Pertev-i** luṭf-ı yār-ı mihr-āṣār / Oldı ḫātır-nevāz-ı ʿāṣıḳ-ı zār
HH2749 Ṣaniyen oldı Nefḥatü'l-Ezhār / **Pertev-i** naḳş-ı Maṭlaʿü'l-Envār

pertev olmaḳ {pertev almaḳ} [1] ışık almak, parlamak
S1219 Olur dūddan **pertev** olup hemān / Ten-i süsti mānende-i süstmān

pertev-endāz [2] ışık veren
HH412 **Pertev-endāz-ı** resm-i ṣafḥa-yı rāz / Kīmīyā-sāz ü sīmīyā-perdāz
HH868 **Pertev-endāz-ı** āsumān-ı yaḳīn / Neyyir-i faẓl yaʿni Bedrü'd-dīn

pertev-feşān [1] ışık saçan
S750 Ḳanı sāḳiyā māh-ı **pertev-feşān** / Ki bu meclisüñ cāmı eksik hemān

pertev ṣalmaḳ [2] ışık saçmak, ışık yaymak
S17 Dil-i ṣāfı mücellā ḳılup ẕātına / **Ṣalar pertev-i** mihri mirʾātına
HH848 Dehre **pertev salup** meh-i ġarrā / Ṣandalī renge girdi rūy-ı semā

pervāne [13] geceleri ortaya çıkarakışık etrafında dönen pul kanatlı gece kelebeği ‖ âşık. Pervane şem'e (mum) aşık olarak nitelenir. Karanlık olunca gördüğü ışığa doğru uçar ve ışık etrafında dönmeye başlar nihayet kendini ışık kaynağına çarpar bu çarpma ile vücudu ve kanatları yanar. Bu nedenle aşk yolunda kendini feda etmenin sembolü olmuştur.
S1327 Gidüp ġoncalar şemʿ-i kāşāne-veş / Döküldi varaḳ per-i **pervāne-veş**
NE161 Şemʿ-i cemālüñ ola **pervānesi** / Māh-ı ʿizāruñ ola divānesi
NE461 Rāʾyet-i pür-nūrına divāne-veş / Kendin uran per yaḳa **pervāne-veş**
NE487 Ḳaldurup āḫir ʿalem-i şuʿle ser / Başladı cem olmaġa **pervāneler**
NE1206 Lemʿa-i ḳahrına ṭoḳına perī / Ṭutuşa **pervāne** gibi şeh-peri
NE1222 Peşşeler ol şuʿleye **pervānedür** / Her biri ol cām ile mestānedür
NE1230 Peşşe velī peşşe-i endişegār / Ḫidmete **pervāne** ʿaceb pīşe-kār
NE1410 Çün göre fānus-ıṣıfat-ı tābdār / Devr ider eṭrāfını **pervāne-vār**
SE193 Ebr-ile ḳadd-ı ser-efrāz-i nebī / Şemʿ-i raḫşānıla **pervāne** gibi
SE2577 Baḳaraḳ dil o büt-i raḫşāna / Döndi **pervāne-i** ser-gerdāna
SE3272 Hem-çü **pervāne-i** şemʿ-i raḫşān / Başı ucında bulınurdı hemān
HH1422 İtdi **pervāne-veş** o ṣuya ḫırām / Bildi anı delīl-i rāh-ı merām
HH2721 Ceẕb idüp anı mevc-i baḥr- viṣāl / Oldı **pervane** şemʿ ile hem-ḥāl

pervāne-sūz [1] pervaneyi yakan
S772 Ḳanı sāḳiyā bāde-i cān-fürūz / Ki şemʿ-i ruḫuñ ide **pervāne-sūz**

pervāz [3]
1. bitki terimi olarak lalenin bir parçası
S336 Kimisi mülemmaʿ beyāż ile āl / Güşād oldı **pervāz-ı** lāle-miṣāl
2. uçma, uçuş
NE298 Oldı cüdā şāh-ı felek-tāzdan / Bāz gibi kim ḳala **pervāzdan**
HH1319 Ṣalınup evce bāz-ı **pervāzı** / Ḫānegī ḳıldı ördegi ḳazı
3. saçak, püskül ‖ yazı levhalarının kenarlarına yapılan süs
SE38 ʿAyn-ı hā zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi mirʾāt-ı siyeh **pervāze**

pervāz eylemek/itmek [2] uçmak
HH135 **İtdi pervāz** murġ-ı zerrīn-per / Yemliginden döküldi erzenler
HH226 **Eylemez** ṣayd-i kebk içün **pervāz** / Başını çekdi ḫırḳaya şehbāz

perver [4] besleyen, yetiştiren, terbiye eden
S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr gerek / Mürīd-i fenā pīr-i **perver** gerek
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā **perveri** / Ḫalḳa güler yüzle niṣār it zeri
NE2828 Nefse uyup eyleme ten **perveri** / Cismüñ olur başḳa ḥükūmetleri
NE2959 Dürri yem-i **perver-i** nā-yābdan / Girüp alurdı reh-i girdābdan

perverde [5] beslenmiş, yetiştirilmiş
NE470 Ehl-i suḫan oldı naẓar kerdesi / Gevher olur feyż ile **perverdesi**
NE665 Bulsa ḫum içre ne ʿaceb reng ü nāb / Sengde **perverdedür** ol laʿl-i nāb
NE1109 Sırr-ı serā-perde-i ḫaḳdur suḫan / Niʿmet-i **perverde-i** ḫaḳdur suḫan
NE2168 Ṭutmaya engüşt ile **perverdesin** / Mīl ile açmaya gözi perdesin
SE1985 Naẓar itdükçe o **perverde** göte / Eşḳıyānuñ çeñesi çat çat öte

Perverd(i)gār [2] rızık veren, Allah
S172 Şu elṭāfı kim ḳıldı **perverdigār** / Olur biñde biri hezārān-hezār

NE886 Oldı selāṭīn-i ʿadālet-şiʿār / Yer yüzine sāye-i **perverd-gār**

perveriş [1] besleme, yetiştirme

NE1936 Belki eben ʿan ced o dihḳān reviş / Bulmuş iken anuñ ile **perveriş**

Pervīn [8] Ülker yıldızı, Süreyya

SE268 Gözi seyyārenüñ oldı aydın / Buldı cemʿiyyet-i ḫāṭır **Pervīn**
SE2213 Şekl-i **Pervīnde** birḳaç duḫter / Nice duḫter ki fürūzān-aḫter
SE2731 Sezmezem kim irişe devr-i sinīn / Saña endīşe yaḳındur **pervīn**
HH405 Oldı seyyārenüñ gözi aydın / Ḳurdı encümde encümen **Pervīn**
HH407 Dizdi bezme benāt-ı **Pervīnin** / Giydi ḳarpuz ḳabı ʿaraḳçīnin
HH561 Şeb-i tār içre heft yār-i güzīn / Encümen ḳurdı nitekim **Pervīn**
HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı lāle vü zerrīn / Meşʿal-i māh ü heyʾet-i **pervīn**
HH2393 Ṣaçdı āteş nücūm-ı **Pervīnüñ** / Almaduñ mı ʿaceb daḫı kīnüñ

pes [13]

1. ard, arka

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü **pes** ü taḫt u fevḳ
S355 **Pes-i** ḥandaḳ oldı maḥall-i ḳarār / Anı her ṭaraf itdi ʿasker ḥisār
NE283 Zühre sipihrine olınca revān / İtdi **pes-i** çengde rūyin nihān
NE693 Nāle-günān her birisi pīş ü **pes** / Güy-ı süveydā ile diller ceres
NE1120 Pīş ü **pesi** best-i ṣaf-ı evliyā / Pes şuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE1120 Pīş ü pesi best-i ṣaf-ı evliyā / **Pes** şuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE1625 Ẓulmet olup pīş u **pes-i** sāliki / Çāh-ı ḍalāletde bil ol hāliki
SE89 **Pes-i** mīnādan idüp seyr-i celī / Dūr-bīn eyledi çesm-i Zuḥali
SE199 Görmede pīş ü **pes** olup yek-sān / Ardına baḳmaz idi şems-i cihān
SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı ḳıdem / Ala pīş ü **pesini** ebr-i ẓulem

2. ondan sonra, ardınca, müteakiben

HH711 Gördi bir gūşede o ġūl-meniş / **Pes** seng-i mezāra gizlenmiş

3. o halde, öyle ise

SE2384 Meskenet ḳıl yürü mānend-i zülāl / **Pes** degil mi bu mesel saña miṣāl
SE2457 Devr-i dāyimle sipihr-i devvār / **Pes** degil mi bize enmūzec-i kār

pes-i perde [2] perde arkası ‖ gizlice, gizliden gizliye

HH1643 Sīm-tenlerle il mulāʿabede / Sen **pes-i perdeden** muḥāsebede
HH2702 Seyr idermiş meger o şāh-ı cihān / Hep **pes-i perdeden** ne olsa ʿayān

pes-mānde [3] geride olan, geriye kalan

S183 Dirīġ eyleme mūrdan ḫırmeni / O **pes-māndeden** ḫuşe-çīn it beni
S309 Esīr eyleyüp tāzesin hep levend / O **pes-māndeden** oldılar zelle-bend
SE395 Ṣoñradan dāḫil olanlaruñ işi / Oldı **pes-māndesine** ferrāşī

pesend [2] beğenme, seçme, takdir

S1497 Revā lafẓ u maʿnāsına ṣubḥ u şām / **Pesend-i** ḫavāṣ āferīn-i ʿavām
NE1164 Az düşer kim ola luṭf-ı ḳadīr / Ḫāṣ-ı **pesend** ola vehm-i ʿām-gīr

pesend eylemek/itmek [2] beğenmek, takdir etmek

NE741 Naẓmı **pesend itmege** şāyān olup / Ṭarzı ḥased-kerde-i yārān olup
NE847 Her biri naẓmına **pesend eyledi** / Ġulġul-i taḥsīni bülend eyledi

pesendān [1] beğenenler, takdir edenler

NE1912 Ekşeri tiryāḳi ḳaḳnüs-nümā / Zehr-i **pesendān-ı** helāhil-ġıdā

pesendīde [2] beğenilmiş, makbul, sevimli

NE744 Ḫāṣılı ol sifr-i belāġat-rüsūm / Oldı **pesendīde-i** yārān-ı Rūm
NE1340 Vaṣf olan esbāb-ı ṣafā bi't-tamām / Oldı **pesendīde-i** ḫāṣ u ʿavām

pesendīde-ṭırāz [1] beğenilmiş süslenmiş.

SE2885 Nev-ʿarūsān-ı maʿānīye cihāz / Cāme-i lafẓ-ı **pesendīde-ṭırāz**

pest [4]

1. aşağı, alçak

NE3038 Var idi bir müdmin-i evkār-ı mest / Dürd-i mey-ālūd gibi ḳaderi **pest**
NE3115 Ḳadri taʿaṣṣubla ṭutulmaya **pest** / İtmeyeler ḳıymetin anuñ şikest

2. (ses için) hafif, yavaş

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında **pest** / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i mest
NE2031 Ḳahḳaya başladı bālā vü pest / Gitdi ne tekbīr ne ḫod ābdest

pest eylemek/itmek [5] değerini düşürmek, alçaltmak

NE332 **Eyledi** teʾeddüble ḳadrini **pest** / Bildi hemān ḥiddeti bir mey-perest
NE2456 Ṭālib-i dünyā gibidür zen-perest / Ḥırsı **ider** ḳadrini her yerde **pest**
SE1073 **pest ide** cehli ile rütbetüni / Bilmeye kadri ile ḳıymetüni

HH1684 Ḳadrüñ alçaḳlıḳ ile **pest itdüñ** / Şīşe-i ʿırżumı şikest itdüñ
HH2750 Būy-ı dil-keşle ḫalḳı mest itdi / Maḫzenüñ pāyesini **pest itdi**

pest-güzārende [2] aşağılayan, hor gören
NE95 **Pest-güzārende-i** ḫāk-i ḫaḳīr / Lemʿa-berārende-i mihr-i münīr
NE2391 Dest-berārende-i nīk aḫteri / **Pest-güzārende-i** ẓulm-āveri

pestī [1] alçaklık
HE70 Nice bir curʿaveş her dūna **pestī** / Ḳadeḥ gibi olasın zīrdestī

peş [] arka, art

peş ü pīş [1] arka ve ön
NE1578 Āyine-veş ṣāf olup sīnesi / Baḥr-ı **peş ü pīşinüñ** āyinesi

peşīmān [8] pişman, nedâmet getirmiş
NE1041 Eyledügi kāra **peşīmān** olup / Tevbe velā ḫavle ile giryān olup
NE2260 Līk bu vazʿına **pişīmān** olup / Nāleler itdi didi giryān olup
SE1959 İşidüp şāh aña ḫayrān oldı / İtdügi kare **peşīmān** oldı
SE2103 Döginüp zār u perişān oldı / İtdügi kāre **peşīmān** oldı
SE2630 Zār olup derd-ile giryān oldum / İtdügim kāra **peşīmān** oldum
SE3331 Līk fi'l-ḥāl **peşīmān** oldı / Mātemin eyledi giryān oldı
HH1816 Reng-i ḫaclet ile kim nümāyānsın / Belki bīdāddan **peşīmānsın**
HH1842 Bilmez anı ki çarḫ fettāndur / O ḳadar ruḫṣata **peşīmāndur**

peşīmanī [2] pişmanlık
HH673 İrişür ṣoñra bir perīşānī / Aṣṣı itmez o dem **peşīmānī**
HH1602 Çoḳ görür çarḫ vaṣl-ı cānānı / Luṭfuña gösterür **peşīmānī**

peşīmanlıḳ [1] pişmanlık
SE2609 Fevt iden furṣatı nādānlıġ-ıla / Geçürür ʿömri **peşīmānlıġ-ıla**

peşkeş [1] armağan, hediye
NE1876 Evvel idüp **peşkeş-i** aʿla semend / Ṣaldı eger çekdi gümüş siyeh-bend

peşmīn [1] yünden dokunmuş kumaş
HH1354 Ḫāne-i germ ü cāme-i **peşmīn** / Loḳma-ı çerb-i ṭuʿme-i şīrīn

peşmīne-çak [1] hırkasını yırtmış
S1372 Bu demlerde her rind-i **peşmīne-çāk** / K'ola cām-ı dūşīneden lerze-nāk

pīş-nihād [1] temel, esas, kanun
NE2766 Tenüñe çeküp fikretle kelleyi / **Pīş-nihād** itmiş idi zelleyi

peşşe [11] sivrisinek
NE444 ʿAdli eger **peşşeye** ḳuvvet vire / Şīr-i nerüñ vara gözine gire
NE1212 **Peşşe** gibi kerem-i zaʿīfü'l-vücūd / Āteş-i Nemrūdı ider ḳara dūd
NE1215 Ḳursa siyeh ḫānesin ol mīzbān / Aña ḳonar **peşşe** gelür her zamān
NE1222 **Peşşeler** ol şuʿleye pervānedür / Her biri ol cām ile mestānedür
NE1229 Her biri terk itsün enāniyeti / **Peşşeye** taḳlīd iledür şöhreti
NE1230 **Peşşe** velī peşşe -i endişegār / Ḫidmete pervāne ʿaceb pīşe-kār
NE1230 Peşşe velī **peşşe-i** endişegār / Ḫidmete pervāne ʿaceb pīşe-kār
NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden zihī luṭf-ı vücūd / **Peşşe** ola nā'il-i şehd-i şühūd
NE1241 Oldı cihān çün dil-i işkeste-bāl / **Peşşe-i** ḫān-ı niʿam-ı zü'l-celāl
NE1270 Ḳudret-i settārı idüp ḳıblegāh / **Peşşeye** ġurret ile iderdüm nigāh
HE14 Kelāmum şehdine vir sūziş ü tāb / Ki olsun **peşşe** anda kirm-i şebtāb

pey [2] art, arka; ayak izi, iz
HH1699 Oldı **pey** güm-künān tecāhülle / Ṭıfl-ı nā-dān gibi teġāfülle
HH1325 Göricek anı şāh-ı cüyende / **Pey-i** āhūya oldı pūyende

pey-ā-pey [2] birbiri ardınca
S449 Ḫuṣuṣā ki itdi beni beste-dem / **Pey-ā-pey** gelüp mevc-i deryā-yı ġam
NE400 Gürz **pey-ā-pey** ṭoḳınup miġfere / Döndü veġā ʿarṣa-i āhengere

pey-der-pey [5] birbiri ardınca, azar azar, yavaş yavaş
NE1695 Gördü ki **pey-der-pey** olundı ricā / Dāmeni pīçān-ı kef-i ilticā
NE3102 Seylī-i **pey-der-pey-i** çarḫ-ı denī / Āh ki söyletmege ḳor mı beni
SE159 ʿAzli mānend-i humār-ı meydür / Nikbet-i mey ise **pey-der-peydür**
SE214 Oldı mātem-zede bir ṣāḥib-i ḫay / İki ferzendi ölüp **pey-der-pey**
SE3514 Feyż **pey-der-pey** ü ḥırṣ efzūn-ter / Baḥr cūşende vü ben teşne-ciger

pey-güm-künān [2] yolu, izi şaşırarak, kaybolarak
HH1414 Hiç bir ferdi itmedi āgāh / Gitdi **pey-güm-künān** çü nāvek-i āh
HH2660 Gitdi **pey-güm-künān** iki ḫayrān / Ḳande gitdikleri degildi ʿayān

pey-rev [15] birinin arkasından, izinden giden

S182 Ḫudāyā baña eyle luṭfuñ muʿīn / K’olam **pey-rev-i** reh-nümā-yı yaḳīn
S357 Muḳābil olunca Şeh-i dīn-penāh / Ḳoyuldı olup **pey-rev-i** gerd-i rāh
S1515 Bir olur mı üstād ile **pey-revi** / Meyüñ bir midür köhnesiyle nevi
NE272 Saff-ı rüsül anı imām eyledi / **Pey-revīye** cümle ḳıyām eyledi
NE714 Düşdi dile ḫāṭıra-i meşnevī / Eyledüm üstādlara **pey-revī**
NE1147 Āḫir idüp arzū-yı meşnevī / Şeyḫ Niẓāmīnüñ olur **pey-revi**
NE1379 Devlet ile ʿizzet ile şān ile / **Pey-rev** olan zümre-i yārān ile
SE393 Oldı ol gence Nevāyī de revān / Eyleyüp **peyrevī-i** üstādān
SE2537 Levḥaşa’llāh ki ola Lūṭī-i şūm / Olasın **pey-rev-i** ḳavm-i mezmūm
SE2867 **Pey-rev-i** şāh-ı şehīdān oldı / Yaʿnī ḥaḳ yolına ḳurbān oldı
SE3198 Oldı çün **pey-rev-i** nefs-i maġbūn / Fāsidüñ öte ucıdur melʿūn
HH442 **Pey-rev** oldum o pīr-i dānāya / Beñzemek ḫoşdur Ādem ataya
HH1228 Vażıu’l-aṣlı idi güftāruñ / **Pey-revi** idi Kaʿb-ı Aḫbāruñ
HH2740 Nice **pey-revler** itdi ṣoñra ẓuhūr / Her biri geçdi Rüstem-i pür-zūr
HH2775 Āb-ı rūy-ı Nebiy-yi mürsel içün / **Pey-rev** olan ẕevāt-ı ekmel içün

peyām [12] haber

S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh gūş-ı cān / Ṭuyar nā-şinīde **peyām-ı** nihān
NE251 Geldi burāḳ ile o dem Cibrīl / Ḫażrete irgürdi ey **peyām-ı** Celīl
NE515 Derd-i dilümden aña virdüm **peyām** / Ṣandum anı ḳābil-i sevḳ-i kelām
NE1027 Yaʿni ki Şāpūr-ı **peyām-ı** belā / Rehber-i gümreh-şüde-i ibtilā
NE1042 Vardı o cānāneye virdi selām / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı **peyām**
NE1464 Nāme ile gönderüp aña **peyām** / Ḫidmet-i tevḳīrini itmiş tamām
SE2484 Eyledi Ḳayṣar-i Rūmuñ bu **peyām** / Tevsen-i şevḳını efsürde-licām
SE2491 Ḳayṣar ol fikre olınca cāzim / Oldı irsāl-i **peyāma** ʿazim
HH717 Şāhlar eyleyüp hezār ikrām / Şeyḫe gönderdiler selām ü **peyām**
HH836 İrdi nā-gāh bir **peyām-ı** sürūr / Geldi ol şeh muẓaffer ü manṣūr
HH1154 Vāṣıl oldı vezīre çünki **peyām** / Nuẓṭarib oldı ḫāʾin-i ḫod-kām
HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı ʿaẓīm / Virdi hevl-i **peyām-ı** bād-ı ʿaḳīm

peyām-āver [1] haber getiren, haberci

NE1567 Geldi Ḳazaḳ başdı o şehri tamām / Oldı **peyām-āver-i** rūz-ı ḳıyām

peyem-ber [2] haber getiren, peygamber

S106 Mihin cā-nişīn-i **peyem-berdür** ol / Ser-i eṭḳıyā şeyḫ-i ekberdür ol
NE328 Mekkeden ittükde **peyem-ber** güzār / ṣāni-i işneyn idi ol yār-ı ġār

peydā [4] açık, besbelli, aşikâr, mevcut ve meydanda olan

NE911 Anı ki **peydāsına** yoḳ ḳudretüñ / Cehldür iʿdāmı içün himmetüñ
SE2644 ʿAmelüñ merciʿi çün Mevlādur / Sırr-ı pinhānuñ aña **peydadur**
SE785 Ṣafḥa mirʿāt-i Sikender-āsā / Ṣūret-i nīk ü bed anda **peydā**
HH1850 Nā-gehān oldı bir sehī-bālā / Şeh yanında ʿalem gibi **peyda**

peydā eylemek/itmek [7] hasıl etmek, ortaya çıkarmak, meydana getirmek

S10 Nedür gör o meyde olan tef ü tāb / Ki **peydā ide** böyle ḳat ḳat ḥabāb
S495 Hevālandı baġrumdaki ḳanlu yaş / Ḫabāb **itdi peydā** o ḫūnābe-pāş
SE387 Gencevī **itdi** bu genci **peydā** / Her iki mışrāʿı şimşīr-nümā
SE1608 Kimisi bir ḫaber **eyler peydā** / Yoġ-iken dāʿiye-i ḫavf u recā
SE1988 Belki **peydā ide** bir ṭurfe laḳab / Anı añdukça ide şūr u şeġab
SE2533 **İdüp** evżāʿ-ı ġarībe **peydā** / Ola cenbinde ser-ā-ser aʿżā
HH206 Tīġı **peyda idüp** tekerlemeler / Len-i tīriyle şaldı zemzemeler

peydā-gerī [1] ortaya çıkarma, meydana getirme

SE2097 Ḫayrdan menʿ için itdi feryād / Ḳıldı **peydā-gerī-i** ḫubş-nihād

peydā olmaḳ [12] ortaya çıkmak, belirmek, zahir olmak

NE1337 Kim daḫı bu naḳşda dilkeş-i zemīn / Olmadı **peydā olalı** māʾ-i ṭıyn
SE900 Ġaybdan şemʿalar **olup peydā** / Beñzeye lāleli kūye meşelā
SE1760 Her ṭaraf **oldı** ṭalīʿa **peydā** / Nūr-ı ḫūr gibi ufuḳda meşelā
SE1875 Ḳaḳma ol bābı kim **ola peydā** / Nice ʿuryān iderek vaveylā
SE1922 Nā-gehān özge temāşā oldı / Anda bir ʿarbede **peydā oldı**
SE2653 **Ola** çün tābiş-i maḥşer **peydā** / Yüzi ḳara ḳoya erbāb-ı riyā
SE2679 Belki mümted olıcaḳ ṣoñra cezā / Ḫaẓẓ-ı nefs **ola** derūnde **peydā**
SE3061 **Oldı** bu ḥāl ile nā-geh **peydā** / Ne dem-i ʿöẕr ü ne tāb-ı iḫfā
HH647 Nā-gehān gördi bir zen-i zībā / Gūşe-i ḫücreden **olup peydā**
HH831 Yıḳılup ol ḫarābe-zār-ı fenā / **Oldı** nice defīneler **peydā**
HH2139 Yaʿni bir meyl-i ḫāṣ **olur peydā** / Kendüde bilmez aṣlını ammā
HH2176 Nāvek-i ġamze urdı cānuma nīş / **Oldı peydā** yürekde zaḥmet-i rīş

peyġām [1] haber, bilgi

SE243 Geldi biñ ʿizzetile Cebrāʾīl / Virdi **peygām-ı** Ḫudāvend-i Celīl

peyġamber [8] Allah'ın buyruklarını insanlara bildiren, ileten kimse; elçi, resul, nebi. Tanıklarda sözcük mutlak anlamda "Hz. Muhammed"i karşılamaktadır.

S116 Bu yetmez mi taʿrīfe ol serveri / Mü'ebbed ḳıla nesl-i **Peyġamberi**
NE214 Olmaġa ser-ḥalḳa-i **peygamberān** / Ẓuhr-ı şerīfindeki ḥātem-nişān
NE419 Maẓhar olup merḥamet-i dāvere / Dāḫil olur meclis-i **peyġambere**
NE1427 Belki kerāmātı bu maḫlaşlaruñ / Muʿcizesidür yine **peyġamberüñ**
NE1430 Ḥażret-i **Peyġambere** ḫayrüʿl-ḫalef / Cāh-ı verāṣetde ḳarīn-i şeref
NE1541 Redd-i selām itmesi mālā-kelām / Ḳavl-i **peyġamber** ile ʿaleyhi's-selām
SE302 Nūr-ı īmānı bize rehber ḳıl / Sālik-i meslek-i **peyġamber** ḳıl
HE105 O şeb **Peyġambere** çün bedr-i kāmil / Serāy-i Ümmü Hānī oldı menzil

peyġamberī [2] peygamberlik

NE195 Besmele-i fātihā-i serveri / Ḥātime-i defter-i **Peyġamberi**
NE870 Ḥabl-i metin şīme-i **peyġamberi** / Çekdi getürdi yola sıġmazları

peyġūle [1] köşe, bucak

SE559 Ola ārāmgehi **peyġūle-i** nār / İgne yimiş köpek-āsā her bār

peyġūle-nişin [1] dünya ile ilgisini kesen, köşeye çekilen

SE1284 Bir şeb ol fikr-ile efkār-ı ḥazīn / Ḫābe vardı dil-i **peyġūle-nişīn**

peyk [12]

1. haber getiren, peygamber

S137 Burāḳı çeküp öñüne Cibrīl / Yañaşdurdı ḫidmet o **peyk-i** celīl
S165 Varup Sidreye ḳaldı **peyk-i** ḫudā / Olup Sidre bir perde-i nūr aña
S167 Ola **peyk-i** ḥażret żarūrī cüdā / Ne sürʿatdür ol ʿaḳl irişmez aña
SE250 Başlayup ḫidmete **peyk-i** raḥmān / Çekdi bir raḫş-ı felek-seyri hemān
HH149 Ḳıldı ḫidmet Resūle **peyk-i** Ḫudā / İtdi ḥaḳḳ-ı risāleti īfā
HH1852 **Peyk-i** zer-tāc-ı şāh-ı ʿālem idi / Aḫter-i baḫtı gibi hem-dem idi
HH1964 Az zamānda o **peyk-i** bād-vürūd / Oldı reh-yāb-ı menzil-i maḳṣūd

2. haberci, ulak

SE3123 Her şerer kim çıḳarur kebkeb-i **peyk** / Dirdi gūyā aña fāḫlaʿ naʿleyk
SE2174 Ḫaşm-ı ferrāce vü destār olur / Giderek **peyk-i** sebük-bār olur
HH755 Gördi bir cin yataḳı künc-i megāk / Būy-ı bādı nüvīd-i **peyk-i** helāk
HH1318 İtdiler gūrı **peyk-i** rāh-ı ʿadem / Vardı Behrāma vāṣıl oldı o dem
HH2195 Her ṭaraf vardı geldi **peyk-i** naẓar / Dīdeden virdi ḳalbe ḳara ḫaber

peykān [11]

1. okun ucundaki sivri kısım, temren ‖ sevgilinin kirpiği

S366 Dem-ālūde tīr idi yāhū kīş / O zenbūr-ı sürḫ oldı **peykānı** nīş
NE2230 Belki bu bir nāvek-i perrān ola / Cengde **peykānı** ḳızıl ḳan ola
SE1143 Beriden ol da ider āh-ıla ceng / Dūd u şuʿle per ü **peykān-ı** ḫadeng
SE1189 Gerçi o ḳaṭre idi bu ʿummān / Ḳaṭre ammā ki mücellā **peykān**
SE1374 Naẓarı eyledi tīr-i bürrān / Oldı ol tire **ferāset peykān**
SE2298 Siper-i laʿnet-i yārān olasun / Ḳalbe ṭoḳınmada **peykān** olasun
SE2372 Ṭaʿnı terk eyle ki ʿöẕr olmaz aña / Olımaz zehirli **peykāne** devā
SE2879 Eşer eyler dile her saṭr-ı laṭīf / Tīrdür kim ola **peykānı** redīf
SE3173 Güş idince bu kelāmı ʿayyār / İtdi **peykān** gibi çaḳ cānına kār
HH552 Dil-i mecrūha kim batar **peykān** / Var mı yarup çıḳarmaġa dermān

2. erkek cinsel organı

NE2705 Ḫāṣılı bir ḍarb ile ol pür-sitīz / Urdı ol āyineye **peykān-ı** tīz

peykānī [1] ok şekilli, şekli ok gibi olan

S472 Helāk itdi İsfendiyārı zamān / İki uçlı **peykānīdür** tev-emān

peyker [5] yüz, çehre

S569 Ḳafes içre raḫşān olup mehveşān / Olur **peyker-i** encüm ü āsumān
NE2615 Pertev-i māh añdurur ol ruḫları / Şuʿle-i mihr oḫşar o mehe **peykeri**
NE2658 Rām ḳılup niçe peri **peykeri** / Ṣayd ider idi niçe kebg-veri
SE26 Erguvān şāḫıdur ol **peyker-i** āl / Gūyiyā ṣaṭr-ı siyah aña ẓılāl
SE1117 Göricek cünbüş-i yem **peykerini** / Gerçi sedd itdi ṭurup ʿaskerini

peymān [5] yemin, ant

S1544 İlāhī be-āyin-i bezm-i elest / Be-ʿahd ü **be-peymān-ı** rindān-ı mest
SE2705 ʿAhd ü **peymān-ıla** ḫulḳı biledür / Deheni lāf-ıla dibsiz kiledür
SE2710 İy ḫoş ol merd kim itse **peymān** / Gerden-i himmetine ola ʿinān
SE3071 Yürü iy ʿahdine ṭurmaz bed-mest / İtme peymāne-i **peymānı** şikest
SE3108 ʿAhd ü **peymānına** yoḳ ẕerre ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi meşhur meṣel

peymān-şiken [1] yeminin bozan

S350 İdüp ʿahd o girān-ı **peymān-şiken** / Güzār itdiler zīr-i şimşīrden

peymāne [13] kadeh, şarap bardağı, büyük kadeh

S8 O ṣahbāya **peymānedür** māh u mihr / Tehī ḫumm-ı ġaltīdesidür sipihr

S842 O tīġ ile bir rind-i **peymāne** dost / İde ṣafḥa-i rūz ü şāmı dü-post

S1180 Düşüp ʿaksi müjgānı cānānenüñ / ʿAceb uçdı mı beñzi **peymānenüñ**

S1325 Girüp şaḫnesi gülşene şarşaruñ / Ḳırup dökdi **peymānesin** güllerüñ

S1326 Pür ola mı **peymāne-i** nev-bahār / Yoruldı fiġān eylemekden hezār

S1378 Nücūmuñ tükenmekde dür-dānesi / Mehin de pür olmaḳda **peymānesi**

S1560 Şu demler ki pür ola **peymānemiz** / Geçe kendiden yaʿni mestānemiz

NE1031 İtmede **peymāne** pür olup şitāb / Bir nefesi ḳaldı miṣāl-i ḥabāb

NE1405 Şevḳ ile devr itmede **peymāneler** / Kem küm öter ḫum gibi ḫum-ḫāneler

SE3071 Yürü iy ʿahdine ṭurmaz bed-mest / İtme **peymāne-i** peymānı şikest

SE3077 İrmesün sāġar-ı **peymāne** żarar / Olsa işkeste eger kāse-i ser

SE3080 Eyle **peymāne** pür olınca müdām / Naḳż-ı ʿahd itmemege saʿy-i tamām

SE3318 Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna / Ṣundı yāra bir iki **peymāne**

peymāne-nūş [1] şarap içen

S592 Geçüp gāhi rindān-ı **peymāne-nūş** / İder curʿadan lücceyi pür-ḫurūş

peyvend [11] bağlılık, rabıta; birleşme, kavuşma

NE2393 Silsile **peyvend-i** ekānīm-i şerʿ / Mürsele-bend-i güher-i aṣl u ferʿ

SE35 Cūy-ı medd oldı çü mīme **peyvend** / Lūle-i çeşme gibi eyledi bend

SE132 Olmasun ḫār-ı ʿalāyıḳ **peyvend** / Pāyımı ḳıl tih-i dāmānıla bend

SE463 Dil-i dil-ber aña **peyvend** oldı / Gerden-i cān u dile bend oldı

SE1562 Eyleyüp tār-ı taʿalluḳ **peyvend** / Tevʿemān gibi çözilmezdi o bend

SE1900 Bīve **peyvendine** terk it ṭalebi / Nāmedür māh-ı kelefdār gibi

SE2558 Bādenüñ keyfi de oldı **peyvend** / Cāna kār itdi müşelleş-mānend

SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā **peyvend** / Ḫoşa geçdi baña bu yüzden pend

SE2840 Yār olan ceyş-ile olup **peyvend** / Düşmene sürdi ḥarīfāne semend

HH793 Eger olmazsa mehrüñe **peyvend** / Cism ü cān arasına gire gezend

HH2727 Şükrü li'l-lāh ki ḫuceste-perend / Buldı tamġā-yı ḥatm ile **peyvend**

peyveste [5] ulaşmış, vasıl, bitişik

S1362 Çelīpā ki cūy içre yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża ṣan tīġa **peyvestedür**

NE931 Naẓm-ı cihān bunlara vābestedür / Dördi de birbirine **peyvestedür**

SE156 Ḳıblegāh idüp anı **peyveste** / Dām-ı tezvīrine olma beste

HH161 Yedi deryā-yı çarḫı **peyveste** / Geçdi mānend-i cūy-ı yaḫ-beste

HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa **peyveste** / Tāk-i rez farḳ-ı ṭāreme beste

pezīrā-yı ṣalāḥ [1] rahat ve huzura ermiş

SE751 İtmese kişi mizācın ıṣlāḥ / Olamaz ṭabʿı **pezīrā-yı** ṣalāḥ

pīç [] kıvrım, büklüm

pīçān [8] kıvrım kıvrım, büklüm büklüm olan

S696 Ṣarılmaġa aña şitābān olur / Bütün sebzeler ʿışḳ-ı **pīçān** olur

S904 ʿAṣāya düşer gerçi pīrān gibi / Ṣarar bulduġın ʿışḳ-ı **pīçān** gibi

NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya delīl / Bir yere gelse ola **pīçān-ı** fetīl

NE1695 Gördü ki pey-der-pey olundı ricā / Dāmeni **pīçān-ı** kef-i ilticā

NE1851 Nice mekr-i ejder-i **pīçān** idi / Her ḫamı bir ṭavḳ-ı girībān idi

HH1425 Düm-i **pīçān-ı** kehrübā-gūne / Ḳulb ṭaḳmışdı şīr-i gerdūna

HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿışḳa genc-i nihān / Regleri şekl-i ʿāşıḳ-ı **pīçān**

HE6 Bu nārın dūd-ı **pīçānın** ʿıyān it / Sipihre pāye nerdübān it

pīç-a-pīç [3] kıvrım kıvrım, karmakarışık

SE1892 Olma bī-hūde yire **pīç-a-pīç** / Ḫayr ider mi saña il ʿavratı hīç

SE3064 Ḳapudan girmede irkilmedi hīç / Oldı maḫdūmı ile **pīç-ā-pīç**

SE3350 Rūzgār-ıla olup **pīç-ā-pīç** / Girecek yirini fikr itmez hīç

pīç-der-pīç [1] dolaşık, karışık

HE72 Ḳaşım efkār-ı ġamla **pīç-der-pīç** / Açılmaz ḳufl-i endīşe gibi hiç

pīçīde [2] karışmış, kıvrılmış

NE1675 Dāmen-i āzādeye çengāl-i ḫār / Pāy-i dil-i ʿārife **pīçīde** mār

SE2726 Tā ki **pīçīde** gibi ṭūl-ı emel / Eylemişdi anı meşġūl-i ʿamel

pīçiş [3] büklüm, kıvrım

HH1477 Ejdehālarla cengi tenhādur / **Pīçiş-i** ejdehā vü ʿanḳādur

HH1687 Naḫl-ı āzād-ı tayyibü'l-aʿrāk / İde mi ḫār u ḫasle **pīçiş-i** ṭāḳ

HH2550 Naḫl ile tāklar ki ber-pādur / **Pīçiş-i** ejdehā vü ʿanḳādur

pi̱ç pi̱ç [2] kıvrım kıvrım

NE631 Sofrası nān hicri ile **pi̱ç pi̱ç** / Hāle-i bi̱-māh görünsün mi hiç
NE1891 Ṭuymaya bir ferd bu esrārı hiç / Olmaya o tār-ı emel **pi̱ç pi̱ç**

pi̱ç ü ṭāb [6] sıkıntı, üzüntü, ıstırap

NE175 Berr-i emelde su görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir **pi̱ç ü tāb**
NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ızṭırāb / Suda sülük gibi vire **pi̱ç ü tāb**
SE3121 **pi̱ç ü tābından** olup ḳameti lām / Düşdi at boynına mānend-i licām
SE3248 **pi̱ç ü tāb** idüp aña urdı leked / Sürüdi balçıġa mānend-i nemed
SE3431 Senüñ ol gül gibi nāzik bedenüñ / **pi̱ç ü ṭabına** ṭayansın mı anuñ
HE73 Ṣarılṣam pāyine bu **pi̱ç ü tābı** / Ḥayāl eyler gören zerri̱n rikabı

pijmān [1] solgun, soluk

HH1070 Birbirine açıldı hem-rāzān / Leb-güşā oldı ġonce-i **pijmān**

pil [5] fil

S289 Ṭuna cisrine irdi devletle rāh / O **pil** ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh
S324 Ḫum-ı kūs-ı **pi̱l** üzre itdi figān / Yaḫud gürledi raʿddan āsumān
S325 Ne **pi̱l** ol ki kūh-ı ʿibret-nümā / Olur münʿakis dā'im andan ṣadā
S354 **pil-i** çarḫa muḥtāc olup āfitāb / Güẕār itse pür-tāb iderdi şihāb
S861 Hilālüñ ide çengelini şikest / Eger ḳatresin içse bir **pi̱l-i** mest

pil-zūr [1] fil kuvvetinde, çok güçlü

NE695 Bāde-keşān Rüstem-i şāḥib-ṭahūr / Kimi Tehemten kimisi **pil-zūr**

pi̱le [2] ipek kozası. Ayrıca bkz. 'kirm-i pi̱le' md.

NE1216 Ḳanġı yere kim anı bazzāz ider / Anda kirm-i **pi̱le-yi** ḳazzāz ider
HH747 Rişte-āsā teni uyuşmış idi / Kirm-i **pi̱le** gibi buruşmış idi

pi̱lever [1] çerçi, köy köy dolaşarak tuhafiye eşyası satan ya da bu eşyaları köy ürünleri ile değiştirmek suretiyle alışveriş yapan esnaf

S448 Ne göstersün ol kūçede **pi̱lever** / Ki her kūşesi ṭola dürr ü güher

pinhān [19] saklı, gizli, gizlenmiş

NE55 Noḳṭa-i bā nükte-i **pinhān** imiş / Ḫatm-i der-i maḫzen-i ʿirfān imiş
NE2991 İtmege **pinhān** anı ol ki̱ne-ḫāh / Eyledi germiyet ile ʿazm-i rāh
SE47 Arada üç elif olmadı ʿiyān / Oldı üçler gibi gözden **pinhān**
SE434 Vāʿiẕ-i Kāşifi̱ olup ḥayrān / Minberiyyātın iderdi **pinhān**
SE233 Oldı envār u eşiʿa **pinhān** / Ṣanki ri̱şin boyadı zāl-ı zamān
SE2096 Gūş idüp anı nedi̱m-i nādān / Olmadın vāḳıf-ı rāz-ı **pinhān**
SE2310 Ḳıla bi̱-daġdaġa-i zerḳ ü riyā / Luṭf-ı **pinhānını** beẕl-i fuḳarā
SE2644 ʿAmelüñ merciʿi çün Mevlādur / Sırr-ı **pinhānuñ** aña peydadur
SE3046 Sırr-ı ser-beste-i cām-ı raḫşān / Dil gibi ḳat ḳat olurdı **pinhān**
SE3359 Sevḳ ider şefḳat idüp **pinhānı** / Cānına her ne ṣıġarsa ānı
HH474 Sözi ser-cümle kışşa-yı cānān / Li̱k cānānı cān gibi **pinhān**
HH487 Çāk idüp derd ile giribānın / Āşikār itdi rāz-ı **pinhānın**
HH726 Gördi ol fitne-cū-yi **pinhānı** / Cinni̱-i şūm u düşmen-i canı
HH826 Li̱k **pinhān** ṭutup ol esrārı / Ḥaḳḳa tefvi̱ẕ eyledi kārı
HH2158 Güm idüp nā-gehān dil ü cānı / Ḳande bulduñ bu derd-i **pinhānı**
HH2178 Sabr idüp sırrum eyledüm **pinhān** / Tā ki derd ile geldi aġzuma cān
HH2186 Saḳlayup li̱k rāz-ı **pinhānı** / Ṭutasın cānda rāz-ı cānānı
HH2196 Dil-berün ġamze-i zebān-dānı / Yek-be-yek ṭuydı sırr-ı **pinhānı**
HH2234 Görinen saña şimdi bu ki hemān / Cān gibi gözden olasın **pinhān**

pinhāni̱ [7] gizli, gizlilik, saklılık

SE510 ʿAḳlınuñ yitmez-iken noḳṣānı / Virdi dil bir güzele **pinhāni̱**
SE1852 Ġūşına didi anuñ **pinhāni̱** / İtme taʿyi̱b şaḳın merdānı
SE2191 Basılursañ biricik **pinhāni̱** / Örtüle başıla şanma anı
SE2488 Cāy-ı cān içre iken **pinhāni̱** / Çıḳarup virebilür-ise anı
SE2711 Her ne kim ḳavi olına **pinhāni̱** / Ḳoduġuñ yirde bulasın sen anı
HH1938 Var yanında bir āfet-i cāni̱ / Ḳapdı göñlüm nigāhı **pinhāni̱**
HH2034 Ey ḫoş ol iltifāt-ı **pinhāni̱** / Ki görenler cefā şaña anı

pini̱r [1] peynir

NE1720 Nice deni̱ çün meh ü çarḫ-ı esi̱r / Gerçi yalar şişe içinde **pini̱r**

pi̱r [81] yaşlı, ihtiyar ‖ görmüş geçirmiş

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre yüregim / Ṣun destime ol ʿaṣā-yı **pi̱rānı** meded
S104 Ḥabi̱be o dem yār-ı ġār-ı ṣadi̱ḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o **pi̱r-i** ʿati̱ḳ
S664 Olup **pi̱r-i** merdān-ı ʿuzlet-gede / Ḳarār eylemiş anda Ṭurmuş Dede
S904 ʿAṣāya düşer gerçi **pi̱rān** gibi / Ṣarar bulduġın ʿışḳ-ı pi̱çān gibi

S996 Viren bezme fer ḫüsn-i tedbīridür / Bu gün ṣanʿat-ı ʿişretüñ **pīridür**
S1002 Ne taḳṣīr kim ide o sükkān-ı deyr / Bağışlar günāhını **pīrān-ı** deyr
S1004 Cihān-ı ḫıred **pīr-i** ʿaḳl-ı maʿāş / Ki irşādda hemser-i Ḳarabaş
S1005 O pīre irādāt-ı muḳırr gerek / Mürīd-i fenā **pīr-i** perver gerek
S1005 O **pīre** irādāt-ı muḳırr gerek / Mürīd-i fenā pīr-i perver gerek
S1010 Riʿāyet idüp ḫaḳḳ-ı nān u nemek / O **pīrüñ** rıżāsın gözetmek gerek
S1011 Eger himmet itse o ferḫunde **pīr** / Gedālar olur şāh-ı ṣāḥib-serīr
S1027 Olup kürbe-i bāmı hep ṣīr-gīr / Ṣikār-ı seg-i kūyı bu gürk-i **pīr**
S1109 Yine **pīre** zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre aṣdı siyeh çeşm-bend
S1121 Ne şeb perde-i rāz-ı bernā vü **pīr** / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü faḳīr
S1140 Virür süz-ı dil aña tāb u tüvān / Olur ʿışḳ ile **pīr** iken nev-cevān
S1154 Ṣafaḳdan ẓuḥūr itdi mihr-i münīr / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı **pīr**
S1388 ʿAmel-mānde bir **pīrdür** ancaḳ cihān / Degil māh bir zārı var der-miyān
NE694 Her biri bir ḫusrev-i Cem iʿtibār / Ḫidmet-i **pīrān** ile pür-iştihār
NE796 Oldı o dem can gözine āşikār / Ḫırḳada bir **pīr-i** fütüvvet-şiʿār
NE804 ʿArż ḳılup ḥażret-i **pīrānı** / Söyledüm ol vāḳıʿa-i rūşeni
NE805 Luṭf ile ol **pīr-i** bülend-i iʿtibār / Eyledi taʿbīr-i ʿabīrin niṣār
NE811 Gönlüm açıldı nefes-i **pīrden** / Bād-ı ṣabādan nitekim yāsemen
NE924 Lāzım olan himmet-i merdāndur / Ḫusrev iden Ḫusrevi **pīrāndur**
NE925 Hem-dem olanlar nefes-i **pīr** ile / Nice velāyet aça tedbīr ile
NE1126 Bulmaġa ol dāʾireye dest-i res / Ya nefes-i **pīr** gerek ya nefes
NE1462 Gönderüp ol **pīre** mukaddem ḫaber / İtmiş imiş ḳaṣd-ı ziyāret meger
NE1486 **Pīr** ki ḫūrşīd-i pür-envār idi / Ve'ṣteʿale'rreʾsü nümūdār idi
NE2583 Evvel erüm ḫasta vü dil-gīr idi / Cānına güç gelmeye pek **pīr** idi
NE2635 ʿĀlem-i bālā **pīrān-ı** dūtā / ʿĀlem-i belādan iner bir belā
NE2665 **Pīri** iken girse eger furṣatı / Yoġ idi şeyṭāna daḫı ḥürmeti
NE3058 Ḥāṣılı deryūzesin abdāl-vār / Heb naẓar-ı **pīre** iderdi niṣār
NE3067 Ṣanʿatının **pīri** idügin bilür / Müşkilini şāh aña ʿarż ḳılur
SE775 **Pīrden** olmaya tā kim destūr / Kimse olmazdı şeref-yāb-ı ḥużūr
SE787 Baḳdıġı gibi hemān taṣvīre / Ruḫṣat olurdı ḥużūr-ı **pīre**
SE805 Gūş idüp ḫayrete vardı huddām / Ḳıldılar ḫażret-i **pīre** iʿlām
SE806 **Pīr** aña virdi icāzet āḫir / Eyledi ṣıdḳ-ı kelāmın ẓāhir
SE971 Dāmen-i **pīri** ṭutup şām u seḥer / Yaḳañı dest-i nevādan ḳurtar
SE973 Elüñ alursa eger luṭf-ıla **pīr** / Saña eṭfāl olamaz dāmen-gīr
SE1432 Umaruz luṭf ide **pīrān-ı** ṭarīḳ / Himmeti ḫāżır u tevfīḳı refīḳ
SE1458 Gūş idince süḫan-ı **pīri** püser / Didi bī-hūde yire çekme keder
SE1461 Gūş-ı **pīre** ṭoḳınınca bu süḫan / Ṣordı çünkim gülerek aşlından
SE1728 Olmasa reʿy ḳılıcdan keskin / Ḫusrev olur mıydı **pīrāna** ḳarīn
SE1776 Ben ise ḫidmetin eyler **pīrem** / Ṣulḥ için ḥīle-ger-i tedbīrem
SE1902 Var-ıdı Ṣamda bir vālī-i **pīr** / Bir güzel cariyeye oldı esīr
SE1991 Ṣanma kim nān-ıla niʿmet gözedür / Ḳoca **pīrān** gibi furṣat gözedür
SE2698 Pend-i **pīrān-ı** ṭarīḳatdur bu / Rāh-ı merdān-ı ḫaḳīḳatdur bu
SE2729 Didi şeh-zāde idüp **pīre** ḫiṭāb / Nedür iy gül bu bī-hūde ʿaẓāb
SE2745 **Pīr** ise geçmiş oturmış handān / Revnaḳ-ı bagına olmış nigerān
SE2746 Oḫṣar oġlı yetişen **pīr** gibi / Ẕekan-ı sībi ʿiẓār-ı ʿinebī
SE2748 **Pīr** şāhı görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde bilür
SE2932 Üstine geçmiş oturmış bir **pīr** / Lemʿa-i vechi żiyā-baḫş-i serīr
SE2938 Gördi bir ġāruñ öñinde bir **pīr** / Post üzre nite kim merd-i faḳīr
SE3092 Ne ṣafādur ki idüp ʿahd ü emān / İʿtimād ide saña **pīr** ü cüvān
HH406 Ḫum-ı feyż açdı **pīr-i** çarḫ-ı dü-tā / Çenber-i māh-ı nev ʿalāmet aña
HH421 **Pīr-i** rāhum kefīl-i irşādum / Pederüm niçe fende ustādum
HH427 Nā-gehān irtiḥāl idüp ol **pīr** / Eylemişdi beni firāḳa esīr
HH436 Eyledi ṭıfl-ı şīr-veş ol **pīr** / Çeşme-i şīr ile beni tebşīr
HH688 Didiler bunda vardurur bir **pīr** / Oldı rāh-ı hudāya şemʿ-i münīr
HH691 ʿĀḳıbet ḳıldılar bunı tedbīr / İtdiler rūy-māl-i dergeh-i **pīr**
HH1054 Geldi bir **pīr** luṭf ile ileri / Gösterüp mihr ü şefḳat-i pederī
HH1058 Geldi bāzārdan o **pīr-i** kerīm / Bir nefesde miṣāl-i bād-ı nesīm
HH1061 Göricek **pīrden** cevān-merdī / Ḫayret aldı ol iki pür-derdi
HH1064 İʿtīzār iderek didi ol **pīr** / Anı yanumdan itmedüm bu faḳīr
HH1068 Bezm-i üns itdi anlaruñla o **pīr** / Her biri itdi ḫālini teḳrīr
HH1069 Çünki bunlar şeker-fişān oldı / **Pīr** engüşt-der-dehān oldı
HH1235 Kendüsi nev-cevān-ı endek-sāl / Vükelā **pīr-i** ḫānḳāh-ı ḍalāl
HH1248 Ḫusrevüñ bīm-i tīġ-i bürrānı / Ḫizmete cüst iderdi **pīr** anı
HH1260 Yaʿnī bir **pīr-i** rūşenā-manẓar / Şübhesüz Ḫıżr yā aña beñzer
HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle **pīre** virdi selām
HH1263 Rūy-ı dil gösterüp şehe ol **pīr** / Yanına aldı eyledi tevḳīr

HH1278 **Pīr-i** rūşen żamir idüp iḥsān / Bir cevāna işāret itdi hemān
HH1489 Bir ʿaceb bāġ-ı cennet-āsāda / Baña bir **pīr-i** sebz-seccāde
HH1540 Didi kim bir zamān ile bir **pīr** / Āşinā-lafẕ u rūşenā-taʿbīr
HH2251 Āb-ı ṣāfı żamīr-veş bir **pīr** / Olmış ol ġār içinde ʿuzlet-gīr
HH2252 Vardı Maḥzūn o **pire** virdi selām / Eyledi mevḳif-i recāda ḳıyām
HH2279 Eyledi **pīre** ʿāşıḳ-ı nālān / Ḥasb-i ḥāli bu resme şerḥ ü beyān
HH2280 Raḥm idüp aña **pīr-i** rūşen-dil / Didi ey rāh-ı ġamda pā-der-gil
HH2298 Ayrılup **pīrden** o ser-gerdān / Dāmen-i kūhı ṭutdı oldı revān
HH2560 **Pīr-i** pür-dil gedā-yı Cem-meşreb / Merḥamet-kīş ü mekrümet-meẕheb
HH2654 Geldi bir **pīr-i** sebz-bürd ü külāh / Bunları itdi ḫʿābdan āgāh
HE17 İdüp **pīr-i** ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i çeşm itmesün būs-ı rūḫ-ı ḫʿāb

pīrāne [2] yaşlı kimseye yakışır biçimde
HH1266 Ṭuydı çün raġbetin gülistāna / Başladı nuşḥ u pende **pīrāne**
HH1508 Rāʾy-i rūşenle ʿaḳl-ı **pīrāne** / İki şemʿ oldı ṭāḳ-ı eyvāne

pīr-i ʿaşḳ, pīr-i ʿışḳ [1] aşk ustası, aşkın piri
S1559 Dil-i zārum idüp girih-gīr-i ʿışḳ / Ḳıl ol rişteyi sübḥa-i **pīr-i ʿışḳ**
HE28 Virür irşāda ʿaḳlı **pīr-i ʿaşḳa** / Urur ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa

pīr-i cām [1] meyhaneci
S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe reşḥ-ı cām / İde **pīr-i cām** anı ʿıtr-ı meşām

pīr-i dānā [1] bilgin, bilgili, tecrübeli yaşlı
HH442 Pey-rev oldum o **pīr-i dānāya** / Beñzemek ḫoşdur Ādem ataya

pīr-i dihḳān [3] yaşlı adam ‖ eski, yıllanmış şarap
SE2735 **Pīr-i dihḳān** gülerek virdi cevāb / Didi iy taze nihāl-i şādāb
HH284 Ḳılmaġa taze **pīr-i dihḳānveş** / Ṣaḥn-ı baġa ʿasāyı dikdi güneş
HH2569 Meclise geldi çünki germiyyet / **Pīr-i dihḳānı** itdiler daʿvet

pīr-i dü-tā [1] zayıf, güçsüz, düşkün yaşlı
NE682 Ḳaṣr-ı Cem olunduġı demde binā / Āb-keş olmuşdı bu **pīr-i dü-tā**
NE1172 Olmuş idi himmetini **pīr-i dü-tā** / Ṣayḳalī-i şārim-i Hindī cilā

Pīr-i Kenʿan [1] Yakup peygamber
HH835 **Pīr-i Kenʿān** gibi çeküp ġamını / Ṭutdı Mollā Efendi mātemini

pir-i meyḫāne [1] meyhaneci ‖ aşıklara yol gösteren, mürşit
S1012 Viren **pīr-i meyḫāneye** ḳadr ü şān / O ḫāne mübārekligidür hemān

pīr-i muġ(ān) [10] meyhaneci. [tas.] Aşıklara yol gösteren, aşk şarabını sunan, mürşit, şeyh
S928 Olup ṭālib-i feyż-i **pīr-i muġān** / Yuvarlanmış ol yolda nice zamān
S988 Olursa eger **pīr-i muġdan** naẕar / Gedālar ṣurāḥīsini pür ider
S1006 Yine sāḳiyā kāmrānsın yine / ʿAṣādār-ı **pīr-i muġānsın** yine
S1007 O **pīr-i muġān** kān-ı ümmīd imiş / ʿAṣāsıyla derbān-ı Cemşīd imiş
S1017 ʿAceb tekyedür deyr-i **pīr-i muġān** / Başı aġrıyan aña varur hemān
S1042 Olur deyr-i **pīr-i muġān** pür-ṣafā / Varan anda taḫta ḳaḳar dāʾimā
NE678 Cāmıdur ol kūçek-i mengūşdār / / Kim ola **pīr-i muġā** ḫizmet-güẕār
NE679 **Pīr-i muġāndur** Cem-i Cemşīd-i ḳaṣr / Oldı āb-ı müşfiḳ-i ebnā-yı ʿaṣr
NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa beñzer hemān / Pīş-i ḳadem cām ile **pīr-i muġān**
NE3057 Ḫānesi kim bī-derd-i bī-saḳf idi / **Pīr-i muġān** ocağına vaḳf idi

pir-i nūrānī [1] nurlu, saygı uyandıran yaşlı
HH1523 Aḳ bayrāmīlerle ser-tā-pā / **Pīr-i nūrānī** idi çarḫ-ı dü-tā

pīr itmek [2] elden ayaktan düşürmek, ihtiyarlatmak
SR9/1 Sāḳī getür ol ḳuvvet-i ābdānı meded / **Pīr itdi** ġamuñ bu dil-i nālānı meded
HH1506 Ol cevān-baḫtı çün vezīr itdi / Reşk çoḳ nev-cevānı **pīr itdi**

pīrāhen, pīrehen [12] gömlek, mintan
S1131 Figār olmaġıla ser-ā-pā teni / Şemʿidür üstünde **pīrāheni**
NE610 Çeşmine **pirāhen-i** bādām-veş / Ḫūn-ı dil-i ʿāşıḳ olur perde-keş
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü tāb / **pireheni** içre ḳodı pür-şitāb
NE3083 Biçdi yine ḫāme-i seḫḫāre-fen / Şāhid-i maʿnāya ʿacib **pīrehen**
SE106 İrişince aña ḫayl-i Behmen / **pīrehenle** ḳalur eşcār-ı çemen
SE350 Cemreler düşdi çemen tāze vü ter / Lāle **pīrāhenine** şaldı şerer
SE1000 Ṭaladup ḫāre o gül **pīreheni** / Yürü nefs atına bindürme anı
SE1057 Şayd idüp bir büt-i sīmīn-bedeni / Ḳomayup ara yire **pīreheni**
SE3188 Şanma **pīrāheni** zer-tārīdür / Olup ālūde-çīr şikārīdür
HH1378 Eyledi māh-tāb-ruḫsāre / Ṣabrı **pīrāhenini** ṣad-pāre
HH2542 Bir nigār idi naḫl-i ḫoş-reftār / **Pirehen** içre ʿanberīnesi var
HE3 Dili deryā-yı nūra ġūte-zen ḳıl / O şemʿa şuʿlesinden **pīrehen** ḳıl

pirehen-çak [1] gömleğinin yakasını açmış ‖ pervasız aşık

HH960 **Pirehen-çāk** olup ḥabāb-āsā / Oldı bir ḳaṭre her dür-i yekta

Pīr ʿAli [1] Atâyî'nin büyük babası Pîr Ali bin Nasuh

NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i Naṣūḥ / **Pīr ʿAli** sālik-i ṣāḥib-i fütūḥ

pirāmen [4] çevre, etraf, yan

S564 Ḥişāruñ ṭolaşdıḳça **pīrāmenin** / Çekilür edeble öpüp dāmenin

NE1478 İrdi hemān ġulġule-i Gülşenī / Gülşene döndürdü o **pīrāmeni**

HH2247 Çemeninde nücūm jāle gibi / Hāle **pīrāmeninde** lāle gibi

HE66 Hezāruñ dilde biñ āzārı vardur / Gülüñ **pirāmeninde** ḥārı vardur

pirāye [3] süs, donatma, zinet

NE1388 Ḥulle-i **pīrāye-i** ʿārif midür / Ḥilye-i envāʿ-ı meʿārif midür

SE2190 Ḥumreti gerçi olur **pīrāye** / Ḫaclete oldı ḳavī sermāye

HH1564 Līk merdek-i fürū-māye / İtdi şekl-i şalāḥı **pīrāye**

pire-zen [5] yaşlı kadın, kocakarı, acuze

NE2483 Var idi bir analığı **pīre-zen** / Bīḫ-ken-i ʿömri dū-ṣad-ı Kūh-ken

HH758 Bir kızı var idi yanında anuñ / ʿAḳs-i āyīnesi idi **pīre-zenüñ**

HH764 Aldı mihmānı yanına ol gül / **Pīre-zen** oldı siḥrine meşġūl

HH782 İdüp itmām o kārı döndi yine / Geldi dārü'l-bevār-ı **pīre-zene**

HH802 Īʿtẕār iderek varur dil-ber / **Pīre-zenden** bir ay mehil ister

piristū [2] kırlangıç

HH67 Ẕikrüñ ile **piristū-yı** nā-şād / Bayılı bayılı ider feryād

HH227 Per döker şimdi görse tīḫūyı / Maḳaṣ añlar per-i **piristūyı**

pīrūze [1] firuze

HH2383 Urdı **pīrūze** ṣafḥasiyle binā / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne çarḫ-i dü-tā

piser [1] erkek çocuk, oğlan

NE2678 Bir zene ardından idüp yaʿni kār / Bir **pisere** çifteden* olduñ süvār

pistān [2] memeler, göğüsler

NE2529 Eski semer gibi ḫaşīn bānları / Yorġun eşek hāyesi **pistānları**

HH760 Küre-i nār-ı mekr idi **pistān** / Dişi ḳara kömür zebāne zebān

pister [5] yatak, döşek

NE547 Cūları gördüm ki olup ḳalbi pāk / **Pister** ü bālinin idüp seng ü hāk

NE1551 Cismin ide çünkü riyāzetle pāk / **Pister** ü bālinin ide seng ü ḫāk

NE1942 Bāliş-i zer-kārdan eyler nüfūr / **Pister-i** semmūrda itmez huẕūr

SE940 Uzanup **pisterim** üzre bedenim / Almış eṭrafımı aḥbāb benüm

SE2848 Zen gibi **pisteri** üzre ölmek / Merd-i meydāna muṣībetdür pek

pīş [8] ön taraf, ön, ileri

NE1120 **Pīş** best-i ṣaf-ı evliyā / Pes şuʿārā āmed ü **pīş** enbiyā

NE1245 **Pīş-i** nihād it nusḫ-ı ʿālemi / Anla anuñ ile ḥükm-i mübhemi

NE1304 Gökṣu ile baḥr degil ṣanasın / **Pīş** ü perine ḳomuş āyinesin

NE852 Müctehid-i mesʾele-āmūz-ı dīn / Ya **pīş** ü zümre-i ehl-i yaḳīn

HH249 Bikr-i fikrin ki nev-ʿarūs itdi / Ḫāme **pīşinde** ḫāk-būs itdi

HH713 Hācibe bir işāret itdi hemān / **Pīş-i** şaha getürdi mūy-keşān

HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra ḳalmayup çāre / Geldi **pīş-i** sarāy-ı ḫünkāra

HH1929 **Pīş-i** dergāha rūy-māl itdi / Aġladı aña ʿarż-ı ḥāl itdi

pīşgāh [5] ön

S1147 Döşendi yine **pīşgāh-ı** ufuḳ / Ruḫ açdı büt-i erġavānı tutuḳ

NE1872 Bir bir olub ʿarża key **pīşgāh** / Didi ki ey yār-ı ṣadāḳat-penāh

HH199 Ḫādim-i **pīşgāhı** hūr ü melek / Bir füsūskārı pīş-taḫta felek

HH1152 İtdi irsāl-ı **pīşgāh-ı** vezīr / Şāh ḫaṭṭıyle nāme-i tebşīr

HH2689 **pīşgāh-ı** sarāy-ı dil-ber imiş / Maṭlaʿ-ı āfitāb-ı enver imiş

pīş-ḫˇān [5] sofra başı

S1018 Ḳadeḥle olur ġayret-i gülsitān / Ki bir taḫta lāle olur **pīş-ḫˇān**

S1019 Düşüp ʿaksi saḳf-ı sipihre yine / Olur **pīş-ḫˇān** ile ṭob āyīne

S1020 Ṭonansa ṭabaḳlarla ol **pīş-ḫˇān** / Virür pīş-keş ṭablasından nişān

S1043 İder ḫidmetin nice çāpük-reviş / Ḳadeḥ gibi hep **pīş-ḫˇān** itmemiş

SE3059 **Pīş-ḫˇānın** donadup oldı revān / Pīş-keş ṭablasına döndi heman

pīş-i ḳadem [2] önde olma, önderlik yapma

NE684 Her ṭabaḳa dolmuşa beñzer hemān / **Pīş-i ḳadem** cām ile pīr-i muġān

NE2667 Bir soñra derbeder anı bulur / **Pīş-i ḳademlikde** muʿārıż olur

pīşīn [2]

1. önceden, peşin
S458 İdüp ʿuhde-i dīne āḫir vefā / Velī eyledüm ʿöẕri **pīşīn-edā**
2. öndeki
NE1578 Āyine-veş şāf olup sīnesi / Baḫr-ı peş ü **pīşīnüñ** āyinesi
pīşīne [2] geçmiş, evvelki, kadim
NE1962 Merdek-i rīşine iken nāzenīn / Esfel-i **pīşīne-i** mesned-nişīn
HH1201 Taḫt-ı **pīşīne** şāh-ı dīrīne / Geçdi emr oldı şehr-āyīne
piş-keş [1] bkz. ‘peşkeş’ md.
S579 Ḳuşūr anda o reng-i şāhāne-veş / Sefāʾin öñünden geçen **pīş-keş**
piş-keş ṭablası [3] üzerinde hediye sunulan tabak, tepsi
S1020 Ṭonansa ṭabaḳlarla ol pīş-ḫᵛān / Virür **pīş-keş ṭablasından** nişān
SE3059 Pīş-ḫᵛānın donadup oldı revān / **Pīş-keş ṭablasına** döndi heman
piş-keş çekmek [1] hediye etmek, armağan vermek
SE2349 Göricek pādişehi Aʿrābī / **Pīş-keş çekdi** heman ol ābı
pīş-rev [4]
1. öncü
NE201 **Pīş-rev** u evvel u āḫirdür ol / Nükte-ver-i bāṭın u ẓāhirdür ol
HH111 Ādeme oldı nūr-ı pīşānī / **Pīş-rev** ḳıldı ʿāleme anı
SE756 Çünki tārīḳī-i cehl ola ḳavī / Ẓulmet-i küfrüñ olur **pīş-revi**
2. genellikle fasılların başında çalan dört haneli saz eseri
NE2302 Bozma uṣūl-i suḫanı māḫaṣal / **Pīş-rev** olamaz borıda māḫaṣal
pīşrevīn [1] yeleği topuz şeklinde özel bir ok ‖ erkek cinsel organı
NE2272 İrgüremezdi açup endāz-ı mest / **Pişrevīn** menzil-kāme vü rest
pīş ü pes [6] ön ve arka
S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst **pīş ü pes** ü taḫt u fevḳ
NE693 Nāle-günān her birisi **pīş ü pes** / Gūy-ı süveydā ile diller ceres
NE1120 Pīş ü pesi best-i ṣaf-ı evliyā / Pes ṣuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE1625 Ẓulmet olup **pīş u pes-i** sāliki / Çāh-ı ḍalāletde bil ol hāliki
SE199 Görmede **pīş ü pes** olup yek-sān / Ardına baḳmaz idi şems-i cihān
SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı ḳıdem / Ala **pīş ü pesini** ebr-i ẓulem
pīşān [1] ön, alın
SE1138 Çīn-i **pīşānı** ile ebrūsı / Alnınuñ ola ḳara yazısı
pīşānī [2] alın
SE181 Nūr-ı **pīşānī-i** ecdād-ı kirām / Levḥ-i dībāce-i āyāt-ı ʿiẓām
HH111 Ādeme oldı nūr-ı **pīşānī** / Pīş-rev ḳıldı ʿāleme anı
pīşe [5]
1. iş, meslek, hüner
NE1330 Şevḳ ṭolu ḳalb-i ġam-ı endīşede / Cām be-kef-i dil-ber ise **pīşede**
SE527 Aġniyā **pīşesidür** ḥacc ü zekāt / Fuḳara ḥişşesidür şavm ü şalāt
SE2317 Ḳıl cüvān-merdligi endīşe / Hīç semāḫat gibi olmaz **pīşe**
HH1829 Olmış idi o zār-ı dil-rīşe / ʿIşḳ **pīşe** viṣāl endīşe
2. âdet, alışkanlık
NE1985 Ṭaʿn idene **pīşesi** āzār idi / Kārı müselmānlıġı ikfār idi
pīşe-kār [1] sanatçı, hünerli
NE1230 Peşşe velī peşşe-i endişegār / Ḫidmete pervāne ʿaceb **pīşe-kār**
pīş-gān {pīşe-gān} [1] bkz. ‘ḫıred pīş-gān {ḫıred-pīşe-gān}’ md.
NE1195 Ey nesek-āmuz-ı ḫıred **pīş-gān** / Zābıṭa bend ḥikem-i endīşe-gān
pişirmek [1] yiyeceği ısı etkisiyle yenecek duruma getirmek
S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ üzre ḥelvā **pişirdi** güneş
pişmek [1] yiyeceğin ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmesi
S1295 Kef-endāz idüp baḫr-ı cūşānı tāb / **Pişer** beyże anda degil dürr-i nāb
pīş-nihād [4] temel, esas, usul, kanun
SE764 Her kimüñ kim ola ḳalbinde fesād / Bil hemān heyʾetini **pīş-nihād**
SE2460 Ḳalmaya ʿālemi itseñ ābād / Bize bu ḳışşa yiter **pīş-nihād**
HH1653 İtdi taṣvīri ol digal muʿtād / Ṣaha āyīne gibi **pīş-nihād**
HH2754 Heft-peyker ki oldı **pīş-nihād** / Oldı āḫir cevābı vefḳ-i murād
pīş-taḫta [1] sarrafların üzerinde para saydıkları sehpa, tezgah
HH199 Ḫādim-i pīşgāhı hūr ü melek / Bir füsūskārı **pīş-taḫta** felek

pişvā [3] önderlik eden kimse, lider

S434 Ḥişāruñ idüp vaṣfını **pīşvā** / Süḫan mülkine çek hümāyūn-livā
S738 N'ola **pīşvā** itsem ol ʿārifi / O Cāmī-i ʿaşr idi ben Hātifī
NE2958 Ḳaçmada ḫar-gūşe olup **pīşvā** / Olur idi mūşlara reh-nümā

piyāde [2] yaya

NE761 Uralı bu rāha **piyāde** ḳadem / Başına şaḳḳ oldı miṣāl-i ḳalem
HH905 Zülfi ḳullāb-ı tāb-dāde idi / Ḳad-i ḫam-geşteler **piyāde** idi

piyāle [1] kadeh, şarap bardağı

HH2499 Başda fānūs-ı şuʿle-rīzi meger / Oldı ser-pūş ile **piyāle-i** zer

piyāz [4]

1. soğan

S917 Bahār oldı dünyā ḫumuñ ṭālibi / Yere geçdi lāle **piyāzı** gibi
S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma dūd-ı kebūd / **Piyāz** üzre sünbül gibidür o dūd
NE29 Besmeledür sünbül-i bāġ-ı hüdā / Noḳṭa **piyāz** olmuş añа gūyiyā

2. maksatlı olarak yapılan asılsız övgü, pohpohlama

HH791 Nāzlıdur ḫaylice niyāz ister / Ṭatlı dille biraz **piyāz** ister

poḫlı [2]

1. kaba, hoşa gitmeyen

NE2348 **Poḫlı** ẓarāfetler idüp dā'ima / Koḳudur idi nite kim ḫunefā

2. pis

NE2670 Gerçi ki iġlām ile ey ḳaltabān / Fırḳı anuñ **poḫlı** sidikli hemān

post [13] memeli hayvanların derisi, tabaklanıp kurutularak yapılmış deri yaygı

S651 İdüp yaʿni dervīşī-i bī-riyā / İder **post** miḳdārı menzil ricā
S652 Tekūr eyleyüp **postveş** iltiyām / Ḳarīn-i ḫuṣūl olmuş āḫir bu kām
S658 O seg eylemiş **postını** dostı / Ḫalāṣ itmemiş ʿāḳıbet postı
S658 O seg eylemiş postını dostı / Ḫalāṣ itmemiş ʿāḳıbet **postı**
S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i naġzdur / Tehī **post** ṣanma ṭolı maġzdur
S1368 Olur müncemid şimdi ṣaḥrā-nişīn / Eger nāfe-veş giyse de **postın**
S1473 Nesīmī-veş itme anı āşikār / Çıḳarmasun ṣaḳın **postdan** nāfe-vār
NE446 Ḳahr-ı ġazāla ger ide dostī / Ḳurtaramaz şīr-i ġarīn **postı**
NE1914 Olur iñen kürküne girse ḳaçan / **Postda** Mecnūn-ı zaʿīfü'l-beden
NE2452 İtme Ḫudāyā bizi mekkāre dost / Maġza irişdür ḳoma meftūn-ı **post**
NE2640 Vār idi bir müdbir-i iġlām-ı dost / Rīşini maḳʿadlara itmişdi **post**
SE444 Himmeti olsa eger mūra ḳarīn / **Postın** ḳurtaramaz şīr-i ġarīn
SE2938 Gördi bir ġāruñ öñinde bir pīr / **Post** üzre nite kim merd-i faḳīr

pot {put} [1] üç veya dört tel ipekten bükülmüş iplik

NE1214 Kārgehini gence ḳurup ʿankebūt / Tār ile pūdında ḳomaz zerre **pot**

Potur [1] "Turci" kelimesinden türeyen "poturica" kelimesi 'Türk olmak' yani Hristiyanlığı terk edip Müslüman olmak anlamına gelmektedir. "potur" kelimesi Bosna'da Boşnaklara yönelik olarak kullanıldığında tahkir ifadesi taşır ve sonradan Türk ve Müslüman olan Bosna tebası için kullanılmıştır. ‖ (kişi için) vücudu ve gövde yapısı biçimsiz olan, çirkin

NE2311 Sözde ider lafẓ u ḫurūfi setr-i dek / Bosnada **Potur** Anaṭolıda Türk
NE2330 Ḥarfi **potur** çekmede zūr-bāz-veş / Hemzesinin her biri mihmāz-veş

pū(y), pūye [5] orta hızla yürüme, yürümekle koşmak arasında gidiş, koşar gibi gitme. Ayrıca bkz. tek ü pū md.

S409 Ṭuyup būy-ı cān-perver-i āşinā / Tek ü **pū** idince miṣāl-i ṣabā
SE253 **Pūyede** çün ḳadem-i cüst-i ḳalem / Bir adım añа vücūdıla ʿadem
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ tek ü **pū**
HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ tek ü **pū** / Gitdi aḥbāb bulmaġa her sū
HH2659 Ṣaldı deryāya iki bī-reh ü rūy / Fikr-i ḫayretle itdiler tek ü **pūy**

pūyān [4] koşan, koşar gibi hızlı yürüyen

HH1327 Şāh ümīd-i şikār ile cūyān / Hāḍeminden cüdā düşüp **pūyān**
HH1332 Şāh gördi ol āhū-yı **pūyān** / Girdi bir tārem içre oldı nihān
HH1439 Olup ol nārdan ḳabes-cūyān / Oldı bād-ı seḥer gibi **pūyān**
HH2420 Rāh-ı efkārdan olup **pūyān** / İleri geldi iki naḫl-i revān

pūyende [1] koşan, koşucu

HH1325 Göricek anı şāh-ı cūyende / Pey-i āhūya oldı **pūyende**

pūç [1] çirkin, ahlaksız. Kelime vezne uygun olarak "pāç" şeklinde okunursa bez, çaput anlamına da gelmektedir.

NE2188 Zevci olan nikbetī köhne **pūç** / Ya çelebi ya kölemen ya ulaç

pūd [6] atkı, argaç, dokumada enine atılan iplik. "tār" ile birlikte kullanılır. Ayrıca bkz. 'tār' maddesi.

S1077 Muġannī olup naġmeñe çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı ṣafāya uzat tār u **pūd**
NE369 Tār-ı ṣuʿāʿ idi meger **pūd** aña / Olmuş idi sāyesi de rūşenā
NE824 Rāh-ı çep ü rāsta mānend-i rūd / Gidüp olur birbirine tār u **pūd**
NE1214 Kārgehini gence ḳurup ʿankebūt / Tār ile **pūdında** ḳomaz zerre pot
NE1686 Tār ile **pūdına** irüp infikāk / Sīne-i mecrūḥı gibi çāk çāk
HH1968 Naḳş-ı mensūḥı bī-vücūd oldı / Yeñiden yine tār u **pūd** oldı

pūhevān {bu hevān} [1] aşağılık durum, alçaklık, zillet

NE2440 Nice berāy nikbetī-i bed-kān / Hāven-i derīde içün **pūhevān**

puḫte [2] pişmiş ‖ tecrübeli

S1292 Temūz āteş-efrūz olup gülşene / İder **puḫte** elvān-ı niʿmet yine
NE3030 **puḫte** ile ḫāṭırını nerm ider / Yaʿni ki derilmek içün nerm ider

pul [7]

1. eskiden kullanılan akçenin üçte biri değerinde en küçük sikke, para

S1072 Def üzre **pulı** seyr idüp şandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurş-ı ḳamer
NE1740 Bir iki **pul** almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur ṣatar
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma girān / Bir **pula almaz** ẓürefā-yı zamān
NE2434 Zer virür o yüzlenür arar bulur / **Pulları** ile ṣāfī frengi olur
SE2195 Gözlerüñ ḫalḳalana zāġ gibi / **Pullaruñ** mühfelene dāġ gibi
HH1650 Arayup akçelerle **pullarla** / Çok emek żāyiʿ eyledi bu yola

2. ince yaprak, gül yaprağı

S1261 Gülüñ **pulların** dizdi nerrād-ı ṣubḥ / Yine oynar altun ile bād-ı ṣubḥ

pul pul olmaḳ [1] cildin küçük tabakalar halinde döküntü yapması

S278 Demirḳır olup kūh-ı āhen gibi / Teni **pul pul olmuşdı** evren gibi

pullı cevşen [1] üzeri pullarla işlenmiş örme zırh, savaş elbisesi

HH2013 Yardı her ṣaffı ejdehā-tenler / **Pullı cevşenler** ile evrenler

pūlād [8] çelik

NE1205 Dīv ki döymez añа **pūlādlar** / Şīşede timsāl gibi habs ider
SE1977 Bādedür cevher-i iksīr-i fesād / Egilür olsa da lā-büd **pūlād**
SE2465 Gūyiyā naḳş-ı zemīn-i **pūlād** / Ḳodı eyvān-ı felekde bir ad
HH1113 Derd ile ʿāṣıḳāne feryādı / Çıñ çıñ ötdürdi ṭās-ı **pūlādı**
HH1433 Urdı **pūlād** şānesin ḫāke / Ḫas ü ḫārı ṣavurdı eflāke
HH2282 Çekme ġam kim bu nāle vü feryād / Kūh-ı **pūlādı** eyleye ber-bād
HH2284 Sūz-ı sīne ki çarḫı germ eyler / Dil-i **pūlād-ı** yārı nerm eyler
HH2584 Meclisi tāb-ı bāde germ itdi / Dil-i **pūlād-ı** yārı nerm itdi

puluç [2] cinsel güçten yoksun olan, iktidarsız erkek

NE2268 Köhne **puluç** bir sünepe nīkbeti / Ṣūratına beñzer idi sīreti
NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / Köhne **puluç** māʾil-i zikr-i sefāḥ

pūşıla [1] ortasındaki bir mil üzerine yerleştirilmiş, serbestçe dönebilen, Dünya'nın manyetik alanlarına göre yönlenerek kuzey-güney doğrultusunu gösteren bir iğnenin bulunduğu manyetik olmayan kutu, pusula

S1035 Olup **pūşıla** cām-ı ʿālem-nümā / Anı ḳıldı ṭūfān-ı ġamdan rehā

puşu [1] düşmanı gafil avlamak amacıyla gizlenerek beklenilen yer

SE3455 Ṣaflara döndi ḫuṭūṭ-ı mıṣṭar / Nükteler **puşuya** girmiş ʿasker

pūş(iş) [12] örtünecek şey, örtü

S402 Ne ṭurursun ey baḫr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı **pūş**
S1119 Şeb-i ʿıyşdur ḫırmen-i ehl-i hūş / Nihānı ṣafāya odur rūy-ı **pūş**
NE1312 Ol dem olur ḳarşusı ārāmgāh / Ḳaʿbe gibi **pūşīşi** ẓıll-ı siyāh
NE1519 **Pūşiş-i** sebzi yem-i aḫżar gibi / Taḫtası ṣundūḳ-ı Skender gibi
NE1520 **Pūşiş-i** ṣūf ile yayarız ṭāġ / Nergis ü gül her yaña zerrīn-çerāġ
NE1521 **Pūşiş-i** ṣundūḳası ile ḳıbāb / Mevce-i deryā-yı muḥīṭ ü ḫabāb
NE1588 **Pūşiş-i** sebzin alup ol ḳavm-i şūm / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı semūm
NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider rūy-i **pūş** / Meyle ider ḫum gibi cūş u ḫurūş
NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb rūy-ı **pūş** / ʿArża-ken-i kündüm var zen-fürūş
NE2933 Çünki olur **pūşişüñ** āḫir kefen / Ṣoyınup abdāl olagör ṣaġ iken

HH81 El günāh ide sen ʿaṭā idesin / ʿAfvüñi **pūşiş-i** ḫatā idesin
HH2452 Köhne **püşişlerin** giyen ebter / Ḫaşm-ı dīrīne oldı ser-tā-ser

puşt [1] eşcinsel erkeklerle cinsel ilişkiye giren, cinsel sapıklık içinde bulunan genç erkek

NE2865 Lābüd olur ṣāḥib-i ḫalḳ-ı dürüşt / Ḫarlı felān itdigüm olur mı **puşt**

puşte [1] tepe, tümesk

HH1104 Seyr idüp **puşte** üzre ṣaḥrāyı / Gördi bir şehr-i cennet-āsāyı

pūt [1] kelime ‘pūta’ olarak okunduğunda nişan alınacak yer, hedef ve yeleği iki karış uzunluğunda ve enli bir ok olan ‘puta oku’ anlamına gelmektedir. Bu bağlam tanıktaki bağlama daha çok uymaktadır.

NE1298 Dilde dönüp ḳuleleri ile **pūt** / ʿAḳsi düşüp āba olur berḫ-i ḫūt

pūt [1] bkz. ‘lūt u pūt’ md.

SE853 Gird-i ḫānuñ olasız gerdānı / Lūt u **pūta** urasız dendānı

pūte [5] içinde maden eritilen kap, pota

NE524 Lāneleri **pūteye** döndürdi tāb / Ḫançer-i sūsende ḳomamışdı āb
SE736 Sūziş-i **pūte-i** saʿy ü iḫlās / Cehl çirkinden ider ḳalbi ḫalāṣ
SE2112 Ṣabrdur kūre-keşi **pūte-i** ḫāl / İmtiḥān āteşi eyler anı ḳāl

Aşağıdaki tanıklarda “pūte” kelimesi şarap kabı, kadeh anlamında kullanılmıştır.

S776 Ḳanı sāḳiyā **pūte-i** laʿl-i nāb / Ki her dem aña kūze-keşdür ḫabāb
S778 Dem-ā-dem üfür āteşīn sāġarı / Aḳıt **pūteden** külçe külçe zeri

püf-zen [1] üfleyen, söndüren

NE2693 Āḫir uyur gibi olup her ẓarīf / Ṣemʿa hemān **püf-zen** olur ol ḫarīf

pül [1] köprü

NE158 Şimdi bu **pülden** geçebilmek muḥāl / Cisr-i ṣırāṭ üzre nice olur ki ḫāl

pü-peşşe {per-i peşşe} [1] sinek kanadı

NE1239 Bu ne ʿaceb ḥikmet-i mevfūr olur / Zīr-i **pü-peşşede** mestūr olur

pür [5] dolu

S1414 Hevāyile **pürdür** o mest-i ḫarāb / Cüdā olsa çatlar miṣāl-i ḫabāb
NE851 Lücce-i **pür** cūş-ı leb-ā-leb güher / Ḫusrev-i baḫr u ber-i faẕl u hüner
NE1343 Semt-i Anaṭolıdaki bā-ḫuṣūṣ / Feyż ile **pür** çün dil-i ṣāḥib-ḫulūṣ
NE1569 Şayḳası var şabḳası gibi siyāh / Şanki yılan adası **pür-**kīne-ḫˇāh
SE3054 Yaʿnī mīnā vü ṭabaḳla ḳat ḳat / **Pür** idi ṭabla-i ʿaṭṭār-ṣıfat
HH2494 Meger ol keştī-i cehennem-vār / **Pür** imiş cümle ceng-cū küffār

pür eylemek/itmek/ḳılmaḳ [20] doldurmak

S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / **Pür itdi** yemi bir içim şu ile
S588 Güẕār eyleyüp ḫayl-i abdāl-ı Rūm / **Pür eyler** çerāġını ḫaḳḳu’l-ḳudūm
S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / **Pür it** keştī-i Nūḥa nūḥī ṣarāb
S988 Olursa eger pīr-i muġdan naẕar / Gedālar ṣurāḥīsini **pür ider**
S1170 Yine reng-i rū ḫāṣıl it lāle-vār / Seḥerden **pür it** sāġarı jāle-vār
S1251 Yine sāġarın **pür ḳılup** verd-i ter / Ḳodı cāmına jāle-senc pāreler
S1286 **Pür it** cāmı bī-çārelerle baña / Meyi ḳaynamış içsün ehl-i riyā
S1526 Olup dür-feşān kilk-i muʿciz-nesaḳ / **Pür itdi** hemān dāmenin her varaḳ
NE456 Nāle-i bülbül **pür ider** gūşını / Ġoncalar açmaz leb-i ḫāmūşunı
NE702 Ayaġa **pür eyle** mey-i erġavān / Pāye murād eyleyene şun hemān
NE1877 Zīnet idüp ḫılʿat-ı gülgūn ile / Ceybini **pür eyledi** altun ile
NE3039 Bezme olup ḳarnı şikeste ḳabaḳ / **Eyledi pür** zaḫm anı ḍarb-ı tabaḳ
SE209 Ḫāk-i pāyından olup vāye-sitān / Kīse-i müşgini **pür ḳıldı** hemān
SE1498 ʿAdl-i pāyende ḳılup devletini / **Eyledi** dād-ıla **pür** milketini
SE1611 Naḳl idüp her sözi teʿyīdi ile / **Pür ider** bezmi didüm didi ile
SE2077 Kāsesin **eyledi pür** dürr-i şemīn / Şāh-ı nergis gibi biñ ḫāk-nişīn
SE2344 Lāzım oldı **pür idüp** ḳurrāba / Ġarḳ idem şāh-ı cihānı āba
SE2897 Zemzemeyle **pür ider** āfāḳı / Eşeri ḫaşra dek olur bāḳī
HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı baḫr-ı ḫayāl / Ṣadef-i keffümi **pür itdi** leʾāl
HH2311 **Pür idüp** bāde-i mürevvaḳdan / Mey-i nāb içse sīm-zevraḳdan

pür olmaḳ [14] dolmak

S319 Hevāya çıḳup gerd-i ḫayl-i revān / **Pür oldı** ġubārıyla bu ḫāk-dān
S514 Saadetle saʿyüñ **pür olup** aña / Müsāvī müsāvī vü medḥ ü şenā
S931 O ser-çeşme itmezse feyż-i müdām / **Pür olmaya** ḫavż-ı bilūrīn cām
S1169 **Pür olsa** ʿaraḳ cāma vaḳt-i ḫumār / Olur lerze-nāk elde sīm-āb-vār
S1326 **Pür ola** mı peymāne-i nev-bahār / Yoruldı fiġān eylemekden hezār

S1378 Nücūmuñ tükenmekde dür-dānesi / Mehin de **pür olmaḳda** peymānesi
S1560 Şu demler ki **pür ola** peymānemiz / Geçe kendiden yaʿni mestānemiz
NE117 Nīl-i fenāda **pür olup** ʿābirīn / Ber-ʿaḳabe oldı basīṭ-i zemīn
NE511 Şīşe-i rengīn ile verd-i sepīd / Penbe dehānında **pür olmuş** nebīd
NE1031 İtmede peymāne **pür olup** şitāb / Bir nefesi ḳaldı miṣāl-i ḥabāb
NE1820 Ḥātem olup cūd ile pür-iştihār / Ṣīt ü ṣadāsıyla **pür olur** diyār
SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim aça kef / **Pür olurdı** kefi mānend-i ṣadef
SE3080 Eyle peymāne **pür olınca** müdām / Naḳż-ı ʿahd itmemege saʿy-i tamām
HH2078 Açılup saḳfdan meger revzen / Dögme-i zerle **pür oldı** maḥzen

pür-ab [8] su ile dolu, nemli, yaşlı göz

S179 Çün āġāz-ı feyż eyledi ol seḥāb / O dem ḳıldı her teşne ẓarfın **pür-āb**
S715 N'ola olsa ruḫsārı **pür-āb** u tāb / Seḥer anda yur yüzini āfitāb
NE468 Sīm degil beẕl-i zer-i nāb ile / Keffe-i mīzānları **pür-āb** ile
NE1032 Dīdesi **pür-āb** u dilinde hevā / Gönli ḥayālinde velī dā'imā
NE1251 Şu sepüp ol kāse-i **pür-ābdan** / Cān gözin uyarmış idi ḫābdan
NE1839 Gitdi ḫazā'inde aramaz sīm-nāb / Berri **pür-āb** eyledi baḥrı serāb
SE2331 Gördi **pür-āb-ıla** bir ṭurfe ġadīr / Ṣuyı çün ābile-i pāy-ı faḳīr
HH2386 Çekdi ḳandilli köşke perde seḥāb / Kehkeşān nehr-i Gökṣudan **pür-āb**

pür-ʿāc [1] dolu kap

NE2513 Aḳlıġıla ṣafha-i **pür-ʿāc** ider / Her segini ṭolı sefidāc ider

pür-aḫker [2] korlu, köz dolu

S1108 Yanup saḳf-ı zer şemse-i bāmdād / Göründi yerinde **pür-aḫker** remād
SE84 Ser-i kilk ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / Dutdı bu micmer-i **pür-aḫkeri** dūd

pür-aḫter [1] yıldızlı, yıldız dolu

HH401 Bir giçe kim sipihr-i **pür-aḫter** / Oldı bir tūde gevher-i ezher

pür-āteş [6] ateş dolu

S800 Göñül tās-ı **pür-āteş** ü ḫırḳa-ten / ʿAyān ideyin anı bu cübbeden
S1151 Çeküp dāmen-i ḫırḳasın āsumān / ʿAyān oldı ṭās-ı **pür-āteş** hemān
S1373 Bulup ḫum dibin dürd-i rāḥī gibi / **pür-āteş** gerekdür ṣurāḥī gibi
NE1780 Nār-ı tahassürle müşevveş ola / Her biri tinnīn-i **pür-āteş** ola
HH728 Didi ḥiddetle tünd ü **pür-āteş** / Nicesin şimdi ey büt-i ser-keş
HH1830 Bāde-peymā idi gedā-veş idi / Şīşe-i mey gibi **pür-āteş** idi

pür-āvāze [1] sesle dolu, yüksek sesli

NE878 Şiʿri ile dehr-i **pür-āvāzedür** / Baġlasalar n'ola gül-i tāzedür

pür-āẕer [1] ateş dolu

HH2497 Gerçi gencīne gibi pür-zer idi / Ejder-i ṭop ile **pür-āẕer** idi

pür-ʿazīz [1] çok değerli, mukaddes

NE1479 Yūsuf-ı Mışrī gibi **pür-ʿazīz** / Eyledi şevḳ odını dillerde tīz

pür-bāde [1] şarap ile dolu

S1468 Şu sāġar ki **pür-bāde-i** ʿışḳ ola / Çeküp nūş iden ʿāşıḳa ʿışḳ ola

pür-bār [1] yüklü, meyve dolu. Tanıkta "bār" kelimesi meyve anlamında kullanılmıştır.

HH102 Ḳalem engüştine olur mı be-hem / Naḫl-i **pür-bāra** aşlanur mı ḳalem

pür-ber [1] meyveli

SE2309 Kimde kim ola aṣāletden eṣer / Ola mānende-i naḫl-i **pür-ber**

pür-berk [2] şimşek dolu, şiddetli

NE1297 Ḳule-i gerdūn disem aña eḥaḳ / Oldı ʿadüv ḳahrı içün **pür-berḳ**
NE2471 Çaḳşırı yanında gümüşlü bıçaḳ / Ḳoca zıbıḳçı gibi heb **pür-berḳ**

pür-cam [3] dolu kadeh

S492 Ṣurāḥīleri oldı mīzāb-ı ḫūn / Şarāb ile **pür-cāmı** girdāb-ı ḫūn
S1252 Gül-i āl **pür-cām-ı** gülgūn ṣunar / Seḥer aḳ güller gül-efsūn ṣunar
S1541 Tamāmına tārīḫ olursa revā / Şarābile **pür-cām-ı** ʿĀlem-nümā

pür-cilā [3] cilalı, parlak

SE30 Gösterir rūy-ı Celāl ism-i Celāl / **Pür-cilā** tīġ-i celāle meh ü şāl
SE2588 **pür-cilā** saṭḥı ṭolı naḳş u nigār / Şaldı büt-ḫāne-i mānīye ġubār
HH384 Gelse ebr-i kebūd-ı nevrūzī / **Pür-cilā** saḳfın ide fīrūzī

pür-cūş [1] coşku dolu, coşkun

SE2574 Nāy u def ġulġule-i nūş-ā-nūş / Eylemiş ṭāḳını **pür-cūş** u ḫurūş

pür-çīn [3] çok karışık, büklüm büklüm

SE604 Ḳaldırur ayaġı ẓülf-i **pür-çīn** / Götürür ḳoḫuyı ḫāl-i müşgīn
SE961 Olma dil-dāde-i mūy-ı **pür-çīn** / ʿAḳluñı başına cemʿ it miskīn

HH1966 Ḳaşı **pür-çīn** ü tīz olup müjgān / Ḳāşıdı tīr-i ḳahra itdi nişān

pür-dāniş [2] bilgili

SE1398 Dimiş ol Ḫusrev-i **pür-dāniş** ü dīd / Ẓulm olınmaḳ saña ġāyetde baʿīd

SE1655 Didi ey ḥākim-i **pür-dāniş** ü dād / Baña ẓulm itdi bu ẓālim feryād

pür-debdebe [1] gürültülü, tantanalı

SE1625 Sine enbān ü dehen kīse-i lāf / Ṭabl-ı **pür-debdebe-i** lāf ü güẓāf

pür-derd [2] dertle dolu, çok dertli

SE1534 İtdi her muḫliş-i dīrīne-i ʿışḳ / Dil-i **pür-derdini** gencīne-i ʿışḳ

HH1061 Göricek pīrden cevān-merdī / Ḥayret aldı ol iki **pür-derdi**

pür-derem [1] para dolu, akçe dolu

NE2937 Olma kemer-beste-i cāh ü niʿam / Hırş ile itme kemerüñ **pür-derem**

pür-devā'ir itmek [1] döndürmek, aktarmak

S553 **İdüp pür-devā'ir** yem-i aḫḍarı / Nümāyan olur āb içinde peri

pür-dil [3] cesur, yürekli

S199 Zihī pādişāh-ı memālik-sitān / Ḳavī baḫt u **pür-dil** cihān pehlevān

NE1791 Ehl-i seḫā **pür-dil** olur merd olur / Varını virmede cevān-merd olur

HH2560 Pir-i **pür-dil** gedā-yı Cem-meşreb / Merḥamet-kīş ü mekrūmet-meẓheb

pür-dür [3] inci dolu

SE611 Baḥr-ı eşʿār gibi kāmil ider / Lücce-veş **pür-dür** ü şāḫib-dil ider

S399 Ḫum-ı dil ki **pür-dürr-i** meknūn idi / Ġubār-ı ġumūm içre medfūn idi

SE1675 Oldı söz lücce-i **pür-dürr-i** ʿAden / Dil-i dil-ber çıḳamaz sözlerden

pür-efsūn [1] sihirle dolu, çok büyülü

NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle yazıldı yüzi / Sürme-i siḥr ile **pür-efsūn** gözi

pür-elvān [1] renk dolu, renkli

HH106 Hāk-dān-ı zemīn-i **pür-elvān** / Ḳaṣr-ı cāhında kāse-i reyḥan

pür-endām [1] endamlı, uzun boylu

S1336 Ḳanı naġme-i murġ-ı ṭayyib-maḳām / Nihāl-i **pür-endām-ı** mevzūn-ḫırām

pür-endīşe [1] endişe dolu, düşünce dolu

NE1924 Kimisi bed-meẓheb şaḳī-pīşedür / Beng ile ḥavaya **pür-endīşedür**

pür-envar [8] nurlu, pırıl pırıl

S118 Nebīnüñ olup rūḥı mūnisleri / **pür-envār-ı** ḳuds ola meclisleri

S698 Gehī Gülşenīler **pür-envār** ider / Ḳadeh-nūşlar gāhi gülzār ider

NE787 Zā'ir olup ḳabr-i **pür-envārını** / Çözdüm o benderde duʿā bārını

NE1486 Pīr ki ḫūrşīd-i **pür-envār** idi / Ve'şteʿale'rre'sü nümūdār idi

SE979 Şemʿada lemʿa-i dīdārı görüp / Ẓerrede mihr-i **pür-envārı** görüp

SE2568 Ṭāḳ-ı zer künküre-i **pür-envār** / Ferḳadān farḳına tāc-ı zer-kār

HH131 Oldı ol cemʿa şemʿ-i **pür-envār** / Şeb-i Esrārda keşf olan esrār

HE30 Ḥışār-ı çarḫda necm-i **pür-envār** / İder Allāh yekdür deyu eẓkār

pür-eşi''a [1] ışıl ışıl

HH1261 Cāmesi sebz-i ter felek-vārī / Neyyir-i **pür-eşi''a** dīdārı

pür-ezhār [1] çiçek dolu, çiçekli

NE2970 Naḫl-ı **pür-ezhār** ḳılup ḫaymegāh / İtmiş idi sebzeyi ordu-yı şāh

pür-fen [3] hilekar, aldatıcı

HH331 Hişşedār olup şeh-ı **pür-fen** / ʿIşḳ-ı meymūnī vü ḥimārīden

HH678 Ṣubḥ olınca o delle-i **pür-fen** / Emdi ol dil-berüñ zülālinden

HH939 Muḳrī-i nakş ġamze-i **pür-fen** / Yeg bilürdi o sırrı baḳıcıdan

pür-fer [1] aydınlık, pırıl pırıl

HH1504 Yirine geldi meh gibi **pür-fer** / Yār-ı hem-dem mişāl-i necm-i seḥer

pür-feraḫ [1] sevinç ve rahatlık dolu

NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı mey-i **pür-feraḫ** / Ḥaşre degin saña yeter bir ḳadeḥ

pür-fesād [1] hile dolu

SE1329 Saġ olduḳça vücūdı her dem / **Pür-fesād** ola mizāc-ı ʿālem

pür-feyż [2] çok bol, bolluk dolu

S667 ʿAceb cāy-i **pür-feyż** ü genc-i ferāġ / Güneş olmuş ol tekyede zer çerāg

S1160 Ḫumārından olup eli raʿşedār / Ḳıla cām-ı **pür-feyżini** reşḥa-bār

pür-fiten [3] fitne dolu

NE2652 Çāh-ı gün ü ḳalb-i zen ü türbedār / **Pür-fiten** ü naḳb-i zen ü .....

NE2795 Şuʿ bedenüñ seyrine meşġūl iken / Geçdi anuñ ardına ol **pür-fiten**

NE2886 Her kişiye döşenüp ol **pür-fiten** / Sürmeli gözler mütekessir beden

pür-ġam [6] keder dolu, çok gamlı

S37 Hücūm itdi ḥayret dil-i **pür-ġama** / Unutdı niçün geldügin ʿāleme
S66 İdüp şerʿi reh-ber dil-i **pür-ġama** / Beni vāṣıl it şāriʿ-i aʿẕama
SE2089 Cūş idüp ḥabş-i cibillī her dem / Luṭf-ı şāh anı iderdi **pür-ġam**
HH697 Vardılar bir ḥarābe-zāra o dem / Tār u mūhiş çü sīne-i **pür-ġam**
HH800 Biri ḥandān u biri **pür-ġam** idi / Anda sūr berüde mātem idi
HH2115 **Pür-ġam-ı** ʿışḳ idi adı Maḥzūn / Nasb-ı ʿaynı idi fünūn-ı cünūn

pür-ġaşş [1] hıyanet dolu, hain

HH537 Gitdi **pür-ġaşş** olan riyā ehli / Ḳaldı mānend-i zer ṣafā ehli

pür-gevher [6] inci dolu, mücevher dolu

S417 Dizilmiş dutup silk-i **pür-gevhere** / Ḳomuşlar süḫan riştesin bir yere
S960 Görür müydük ol dürc-i **pür-gevheri** / Eger ḳoymasaḳ araya sāġarı
S1531 Ṭokunmaya bu silk-i **pür-gevhere** / Şu kim neşr ide naẓmını tel ḳıra
SE412 Dest-i endīşe dür-efşān oldı / Dehr **pür-gevher-i** raḫşān oldı
SE672 İtdi ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i güher / Silk-i ʿilm ü ʿameli **pür-gevher**
HH395 Baḥr-ı **pür-gevher** oldı ol ġavvāṣ / Bulmadum līk anda gevher-i ḫāṣ

pür-gezend [1] çok zararlı

NE3166 Heyʿet-i ḫaṭṭı ide ol **pür-gezend** / Taḫtası ḳopmuş çürümüş taḫta-bend

pür-ġonca [1] çiçekli, gonca dolu

SE1309 Nite kim devḥa-i **pür-ġonca-i** hūb / Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳulūb

pür-ġubār [2] çok tozlu, toz içinde

NE976 Levḥ-i dili ṣāfī ider rūzgār / Rūḥ-ı ḫaṭ-āverde gibi **pür-gubār**
SE1532 **pür-ġubār** itse eger jeng-i melāl / Hīç götürsün mi anı āb-ı zülāl

pür-ġurret [1] çok parlak

NE338 Ṣıçradı ḳan muṣḥaf-ı **pür-ġurrete** / Noḳṭa-i sürḫ oldı ser-i āyete

pür-güher [4] inci dolu, mücevher dolu

S21 İder baḥrı nīsān ile **pür-güher** / Ṣu virdükçe cevherli tīġa döner
NE1071 Cevhere şarrāfdur iden naẓar / Ġayra ṣırıtma dişüñ ey **pür-güher**
NE1636 Baḥra döner kümmel-i ḫayl-i ricāl / **pür-güher** ammā velī ḫayretle lāl
SE2999 Var durur **pür-güher-i** dürr-i şemīn / Zīr-i dīvārda bir genc-i defīn

pür-ḫˇāb [2] çok uykulu

NE250 Gerçi ki nergisleri **pür-ḫˇāb** idi / Ḳalbi velī ġonca-i pür-tāb idi
SE1333 Eyleye bister-i ġafletde ṣafā / Ola **pür-ḫˇāb** çü baḫt-ı fuḳarā

pür-ḥabāb [3] çok köpüklü, kabarcıklı

S881 Yine **pür-ḥabāb** it mey-i bī-ġışı / ʿAlevlendür ol kūze-i āteşi
S1240 Dem irdi ki çün sāġar-ı **pür-ḥabāb** / Ṣıġışmaya kendüye mest-i ḫarāb
NE699 Nʾitsün aña cam-ı mey-i **pür-ḥabāb** / Şīşe-i ṣavletümüz içre pür-şitāb

pür-ḫāl [1] ben dolu, çok benli

NE1333 ʿĀrıż-ı **pür-ḫāl** ü ḫaṭṭ-ı dil-rübā / İki sefīne varaḳ gūyiyā

pür-ḫam [2] bol kıvrımlı ve büklümlü

NE1728 Surḫ ile **pür-ḫamdan** alup leẕẕeti / Ḫalḳa ṣatar māl ile germiyyeti
HE81 El irmez gerçi ṣarḳar zülf-i **pür-ham** / Elin būs itmez illā laʿl-i ḫātem

pür-ḥarām [1] haram dolu

S42 Mühürli dehen gerçi vaḳt-i ṣıyām / Derūnum ḫum-ı mey gibi **pür-ḥarām**

pür-ḥasret [1] özlem içinde, hasret dolu

NE865 Ṣarṣar idi gibi iden şiddeti / Ebre döner dīde-i **pür-ḥasreti**

pür-haşmet [1] ihtişamlı, yüce.

NE1834 Merd olan elbette gelür ġayrete / ʿĀr degil mi şeh-i **pür-haşmete**

pür-hevā [3] havayla dolu, şişmiş

S544 Olup bādbānī gibi **pür-hevā** / Gelür seyre sürʿat-künān dāʾimā
SE959 Yaʿnī dil deste-i zerrīn-kemerān / **Pür-hevā-yi** ḳad-i bālā-püserān
SE2559 Cām-veş dīdede nem sīnede tāb / **Pür-hevā** kelle nümūdār-ı ḥabāb

pür-hevl [1] korkunç, korku dolu

NE1882 İrdi o dem yolları bir vādīye / Her yaña **pür-hevl** ḫaṭar-ı bādeye

pür-ḫıred [1] akıl dolu, akıllı

NE2197 Olmuş idi ol ḫalef-i **pür-ḫıred** / Maẓhar-ı sırr-ı ḫaberü'l-veled

pür-ḥikmet [1] hikmetli, hikmet sahibi

SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı **pür-ḥikmet** / Buldı kilk-ile bu resme ṣūret

pür-himem [1] gayret sahibi
NE3121 Didi ki gördügi eyā **pür-himem** / Kimsede hiç kendüñe ġālib kerem

pür-ḥişşe [1] hisse dolu
SE769 Ṣıdḳ-ı daʿvāma be-vech-i temṣīl / Oldı bu ḳıṣṣa-i **pür-ḥişşe** delīl

pür-ḫumār [2] körkütük sarhoş
S1551 Be-ḫamyāze-i sākī-i **pür-ḫumār** / Be-āh-ı dil-i ʿāşıḳ-ı dil-figār
NE3043 Çehresi evkār eli raʿşedār / Ḳan çıbanı gibi gözi **pür-ḫumār**

pür-ḫūn [6] kanla dolu, kan içinde
S493 Leb-ā-leb ḳadeḥle mey-i āteşīn / Olur dāġ-ı **pür-ḫūn-ı** ḳalb-i ḥazīn
NE509 Şīşe-i rengīn ile güller ki var / Dīde-i **pür-ḫūn** ile ʿaks-i ʿizār
NE512 Ġonca gelüp şīşe-i gülgūn ile / Bülbüli ḳodı dil-i **pür-ḫūn** ile
NE1649 Çeşmi mey-i ʿışḳ ile **pür-ḫūn-nāb** / Bādeden ammā ki tehī çün ḥabāb
HH525 Kimi dir eşk-i dīde-i gülgūn / Gösterür bağrı oldıġın **pür-ḫūn**
HH1312 Döndi āhū da çeşm-i giryāna / Ṣāḥ-ı **pür-ḫūnı** ṣāḥ-ı mercāna

pür-ḫūn eylemek/itmek [2] kan içinde bırakmak
HH1000 Ḫalḳ gözden aḳıtdı seyl-ābı / **İtdi pür-ḫūn** o ḳanlı girdābı
HH2632 **Eyledi** eşk-i dīde-i **pür-ḫūn** / Zevraḳı cām-ı bāde-i gülgūn

pür-ḫūn olmaḳ [1] kan içinde kalmak ‖ kan ağlamak
SE3253 Çünki bir dīdesi **pür-ḫūn** oldı / Çeşm-i ha surḫıla gülgūn oldı

pür-ḥūr [1] güzellerle, hurilerle dolu
HH878 Ḫūblarla bihişt idi **pür-ḥūr** / Beyt-i Maʿmūr ile ṭolı bir sūr

pür-ḫurūş [8] coşkun, gürültülü, şamatalı
S524 Olup **pür-ḫurūş-ı** raḥīḳ-i beyān / Güzel deprene tā kümeyt-i zebān
S584 Dil-i ʿārif-āsā olur **pür-ḫurūş** / Gelür ol hevā ile deryāya cūş
S592 Geçüp gāhi rindān-ı peymāne-nūş / İder curʿadan lücceyi **pür-ḫurūş**
S1253 Hevā nefḥasından bunuñ **pür-ḫurūş** / Güneş reşḥasından anuñ curʿa-nūş
NE401 ʿAsker olup lücce gibi **pür-ḫurūş** / Mevc-i kef-endāz idi destār-pūş
HH18 Ṭās-ı gerdūnı heft-cūş itdüñ / Kūs-ı eflāki **pür-ḫurūş** itdüñ
HH844 Edrine şehri **pür-ḫurūş** oldı / Cümle ḫalḳı siyāh-pūş oldı
HH2756 Mihberüm kūs-ı heft-cūş oldı / ʿArşa-ı naẓm **pür-ḫurūş** oldı

pür-ḫuṭūt [1] çizgi dolu, kırışık
S95 Benānıyla ʿaṭşāna ḳıldı sebīl / Kef-i **pür-ḫuṭūtı** olup selsebīl

pür-hüner [3] hüner sahibi, maharetli, becerikli
NE964 Böyle olur resm-i şeh-i **pür-hüner** / Düşmeni manşūbe ile māt ider
NE2291 Ḥükm-i kitāb üzre keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü gerek ey **pür-hüner**
SE1443 Didi pend eyleyüp aña pederi / Pederin iy püser-i **pür-hüneri**

pür-ʿiber [1] ibretlerle dolu, ibretli
NE803 Bir gice evvelce görülmüş meger / Var idi bir vāḳıʿa-i **pür-ʿiber**

pür-ʿibret [2] ibret dolu
SE1061 Oldı bu vāḳıʿa-i **pür-ʿibret** / Baña hādī-i ṭarīḳ-ı ʿiffet
SE1551 Çoḳ kerāmet yazar ehl-i ḥikmet / Diñle bir vāḳıʿa-i **pür-ʿibret**

pür-ibtihāc [1] mutluluk ve sevinç dolu
NE862 Faḳr ile ol rütbe-i **pür-ibtihāc** / Şīr ü şükker gibi bulup imtizāc

pür-iltimāʿ [1] çok parlak
NE225 Kefi güneş oldı benānı şuʿā / Āb aña pertev-i **pür-iltimāʿ**

pür-intibāh [1] çok dikkatli, teyakkuzda
S358 Zihī ṣaff-ı merṣūş-ı **pür-intibāh** / Şikesti yoḳ illā ki ṭarf-ı külāh

pür-iştihār [3] şöhret sahibi, ünlü
NE331 Ṣāf-ı güher ḫakīm-i **pür-iştihār** / Tīġ gibi cismi ṣalābet-medār
NE694 Her biri bir ḫusrev-i Cem iʿtibār / Ḫidmet-i pīrān ile **pür-iştihār**
NE1820 Ḫātem olup cūd ile **pür-iştihār** / Ṣīt ü ṣadāsıyla pür olur diyār

pür-ʿişve [1] işveli, cilveli
NE1017 Lebleri **pür-ʿişve** ḳadeḥ-kār idi / Gözleri cādū-yı ciger-ḫār idi

pür-jāle [1] üzerine çiy yağmış, çiy dolu
SE3053 Getürüp bir siniyi hāle gibi / Zeyn iderdi gül-i **pür-jāle** gibi

pür-kār [2] çok iş yapan, çalışkan
NE234 Gerdiş-i **pür-kār-ı** nübüvvet medār / Başladuġı noḳṭada itdi ḳarār
HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze **pür-kār** / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve çeşm-i mekkār

pür-kef [1] köpük dolu, köpüklü
S581 Küreklerle **pür-kef** olur rūy-ı āb / Bisāṭ üzre gūyā kürür sīm-i nāb
S1353 Olup püşteler mevc-i **pür-kef-miṣāl** / Yine berf-i āġuştedür her nihāl

pür-kesel [1] uyuşuk, tembel
S1382 Cihān **pür-kesel** vaḳt-i ʿıyş azdur / Fem-i ḫumda ḫamyāzeden bāẕdur

pür-kīn(e) [3] kin dolu, kinli
S323 Ḫum-ı kūsınuñ gürleyüp sīnesi / Remān oldı aʿdā-yı **pür-kīnesi**
HH2319 Meger ol mīre ḥaşm-ı dīrīne / Var imiş bir ʿadū-yı **pür-kīne**
HH2346 Ebr ġarrende baḥr bī-temkīn / Āsumān ḫışmgīn zemīn **pür-kīn**

pür-lāf [1] boş söz dolu
SE1617 Ana misvaḳ ü dehān-ı **pür-lāf** / Oldı ferrāşe vü cārūb-ı güẕāf

pür-laʿl [1] kırmızı şarap
S926 Ne ḫum çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat şuʿle-zen / Ne ḫum kūh-ı kān gibi **pür-laʿlden**

pür-lemeʿān [1] parlak, aydınlık içinde
SE713 Nūr-ı reʾyiyle cihān **pür-lemeʿān** / Giceyi gündüze ḳatdı rindān

pür-leṭāʾif [1] latife dolu, letafetli
HH1579 Ṭabʿ-ı naḳḳādı **pür-leṭāʾif** idi / Ḫˇāce-i kūçe-i maʿrif idi

pür-leẕẕet [1] lezzetli, tatlı
SE2340 Şehd ü şekker gibi **pür-leẕẕetsin** / Taze nehrü'l-leben-i cennetsin

pür-lüʾlü [1] inci dolu
HH2678 ʿĀşıḳuñ fesāne-i dil-cū / Ṣadef-i gūşın itdi **pür-lü'lü**

pür-maġz [1] ilikli, ilik dolu
S900 Şarābına yaġlı dinilse n'ola / O bir üstüḫˇāndur ki **pür-maġz** ola

pür-melāl [3] üzüntü dolu, üzüntülü, sıkıntılı
S45 Görüp minberi bu dil-i **pür-melāl** / İder mey-gede nerdübānın ḫayāl
NE123 Fikret-i ʿışḳ ile dil-i **pür-melāl** / Oldı saḳal ile reyāḥīn-miṣāl
NE349 Olmaya maḳdūr-ı dil-i **pür-melāl** / Ala mı deryāyı bu şunmuş sifāl

pür-mey [1] içki dolu
S9 Bu ḫumı idüp **pür-mey-i** ʿışḳ-ı pāk / Buḫārı sehāb oldı dürdisi ḫāk

pür-mihen [3] mihnet ve sıkıntı dolu, meşakkatli
NE2595 Vāṣıl-ı kām olup iki **pür-mihen** / Ḳurdılar ol şevḳ ile aʿlā düzen
NE2955 Her kemeri žāyiʿ olan **pür-mihen** / Aña yılanlar ḳuşanur kīneden
NE3056 Ḥişşe virürdi aña her **pür-miḥen** / Ṣülüş-i vaṣiyet gibi ġassāleden

pür-mihmene {pür-meymene} [1] kutlu, bereket dolu, saadetli, meymenetli
NE1362 İrmiş idi bir dem-i **pür-mihmene** / Ḫams ü elf idi ḥisāb-ı sene

pür-mīve [1] meyve dolu, meyveli
SE189 Eylese sengi n'ola pālā-heng / Naḫl-i **pür-mīveye** ḳorlar çün seng

pür-naġam [1] nağme dolu
NE3104 Girdi güç ile ele birḳaç ḳalem / Oldı ṣarīr ile cihān **pür-naġam**

pür-naḳş [1] çok nakışlı, bezenmiş
S1342 Ḫazān faşlı **pür-naḳş** olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı nev ṣaldı köhne bahār

pür-nāle [1] nale dolu, iniltili
S274 İrişdi semāvāta efġān-ı kūs / Felek oldı **pür-nāle** kazġān-ı kūs

pür-nām [1] namlı, meşhur
NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / Sikke-i Ḥātem yine **pür-nām** ü kām

pür-nār [1] ateş dolu, kızgın
NE2903 Gözi ḳızar aḫker-i **pür-nār** olur / Yaʿni götinden ṭutuşup zār olur

pür-nehīb [1] dehşetli, korkunç
S600 Boġaz kām-ı ejder gibi **pür-nehīb** / Öñünde ḥışār iki bāb-ı ʿacīb

pür-nem [1] ıslak, nemli
SE10 Ebr-i raḥmet gibi irdi **pür-nem** / Oldı feyżi ile sebz ü ḫurrem

pür-neşve itmek [1] neşelenmek, hafif sarhoş olmak
S1232 **İder** bunda **pür-neşve** naḳş-ı ʿamel / Virür anda efsāne ḫˇāb-ı kesel

pür-niʿām [1] nimet dolu
S1021 Ṭabaḳlarla her sofra-i **pür-niʿam** / Olur verd-i ṣad-berg-i bāġ-ı İrem

pür-niyāz [1] dua ve yakarış dolu
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i raʿnā-yı nāz / Maḥrem-i esrār-ı dil-i **pür-niyāz**

pür-nūr [18] nur içinde, nur dolu, nurlu

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ türbet-i **pür-nūrını** gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi
NE239 Şeb ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / Çehre-i **pür-nūrına** çekdi niḳāb
NE280 Dīde-i **pür-nūrına** sürmüş meger / Var daḫı ol sürmeden anda eşer
NE461 Rāʾyet-i **pür-nūrına** divāne-veş / Kendin uran per yaḳa pervāne-veş
NE973 Cebhe-i **pür-nūrı** şalar fer ü tāb / Çīni olur şaʿşaʿa-i āfitāb
SE194 Mührile mühre-i ẓahr-i **pür-nūr** / Gūyiyā ʿıḳd-i güherdür memhūr
SE249 İtdi ʿazm-i sefer-i dūr-ā-dūr / Gūyiyā pertev-i mihr-i **pür-nūr**
SE608 ʿAyn-ı ʿilmi yürü **pür-nūr** eyle / Hevesüñ dīdesini kūr eyle
SE1130 Baḫt ider levḥ-i cebīnin **pür-nūr** / Maṭlaʿından bilinür naẓm-ı ʿumūr
SE2389 Āb-ı dil-cūyla meyl-i maʿmūr / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda ʿamūd-i **pür-nūr**
SE2461 Ḫātem olmışdı cihāna meşhur / Şevḳ-ıla nite ki mihr-i **pür-nūr**
HH91 Mihr-i **pür-nūr-ı** ʿālem-i eşbāḥ / Feyż-baḫş-ı eşiʿʿa-i ervāḥ
HH139 Oldı **pür-nūr** çihre-i şeb-i tār / Āşikār oldı ʿālem-i envār
HH155 Bulsa ger mīḫ-i naʿlini encüm / Çeşm-i **pür-nūrına** ide merdüm
HH381 Felegüñ vaḳt-i ṣubḥ-ı **pür-nūrı** / Saña yetmez mi ṭāḳ-ı kāfūrı
HH1787 Burcına geldi kevkeb-i **pür-nūr** / Āṣafuñ oldı ḫiẓmeti meşkūr
HH1789 Şükrler itdi Ḫaḳḳa ḫalḳ-ı cihān / Oldı **pür-nūr** dīde-i ʿıyān
HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam gīsū-yı **pürnūr** / Resīde bī-miṣāl-i raḳḳ-ı menşūr

pür-nüzl [1] yemek dolu, bereketli

SE2139 Ḳanda kim luṭf-ıla olsa nāzil / Oldı **pür-nüzl** ü niʿamla menzil

pür-peşşe [1] sinekli

NE1228 Ġulġul-ı kūs ile tefāḫur neden / Heyʾet-i **pür-peşşeye** āheng iken

pür-pīç [8]

1. kıvrımlı, çok karışık

NE2999 Sebzede **pür-piç** ider iken ṣafā / Büzmüş anuñ ḳalıbın itmiş dūtā
SE2507 Açmadı gül gibi maẕmūnını hīç / Ġonca-veş ḫāṭır ammā **pür-pīç**
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa **pür-pīç** / Ḫaşmı ādem yirine ṣaymaya hīç
SE2960 Siper-āsā yüzin eyler **pür-pīç** / Neye uġradığını bilmez hīç
HH1131 Ṭurre-i baḫtı gerçi kim **pür-pīç** / Līk zā'il degil mehabeti hiç
HH1969 Fikr-i ʿāşıḳ gibi olup **pür-pīç** / Gelmedi iki ḥarfi bir yire hīç

2. pek dolaşık, karmakarışık

SE112 Merkebim leng ü ṭarīḳüm **pür-pīç** / Meded it kim mededüm ḳalmadı hīç

pür-pīç ü tāb [8] sıkıntılı, üzüntülü

NE2994 İtdi ġażab ile anı **pür-pīç ü tāb** / Pireheni içre ḳodı pür-şitāb

pür-püşte-i āhenīn [1] demir gibi yığın, dağ. "püşte" kelimesi "pişte" şeklinde okunursa üzüm salkımı anlamına gelmektedir.

S1350 Eger cāma ḳoysañ mey-i āteşīn / Ṭoñup ola **pür-püşte-i āhenīn**

pür-raḫne [1] oyulmuş, oyuk

NE588 Āyine-i ḫāṭır olup zenk-zār / Jeng ile **pür-raḫne** olur tīġ-vār

pür-rīze [1] parça parça olmuş, toz haline gelmiş

S1152 Yine tūde-i tibr-i **pür-rīzeden** / Zer-i ḫāliṣ itdi sipihr-i kühen

pür-rümḥ itmek [1] mızraklamak ‖ tan etmek, yermek

NE381 Ḫandeḳī **pür-rümḥ** idüp ehl-i sitīz / Döndi çeh-i Rüsteme pür-senc-i tīz

pür-şadā itmek [1] sesle, iniltiyle doldurmak

HH857 Āḫir ol ḫaste arturup zārı / **Pür-şadā** itdi kūy u bāzārı

pür-şafā [8] neşeli, zevkli, eğlenceli

S867 O mihrüñ olur meclisi **pür-şafā** / N'ola ṣıçrasa ẕerresi dā'imā
S1042 Olur deyr-i pīr-i muġān **pür-şafā** / Varan anda taḫta ḳaḳar dā'imā
NE739 Ṣafḥası āyine gibi **pür-şafā** / İtdüm anuñ nāmını ʿĀlem-nümā
NE1327 Baḥr-ı ġazel gibi yemi **pür-şafā** / Mevcesi gūyā suḫan-ı āşinā
NE1662 Ṣafḥa-i şiʿri su gibi **pür-şafā** / Naḳş-ı ber-āb itse bulurdı beḳā
SE1530 **pür-şafā** āyīne-i idrāki / Āb-ı şāfī gibi ḳalb-i pāki
SE3309 Sūr naḫli gibi zībende nihāl / **pür-şafā** sāyesi çün şām-ı viṣāl
HH1657 Cām-ı gül-reng-i **pür-şafāsında** / Seyr iderdi cihān-nümāsında

pür-şafvet [1] çok saf ve temiz

S1435 İçerseñ iç ol cām-ı **pür-şafveti** / Ki ne ʿilleti var ne ḫod ḫürmeti

pür-sāye [1] gölgeli ‖ korunup gözetilmiş

SE327 Mülk **pür-sāye-i** reʿfet-i memdūd / ʿAsker āmāde raʿiyyet ḫoşnūd

pür-senc [1] ölçülü, tartılı. Kelime "senç-i tīz" şeklinde okunduğunda "sivri çitle dolu" anlamını vermektedir.
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḥ idüp ehl-i sitīz / Döndi çeh-i Rüsteme **pür-senc-i** tīz

pür-silāḥ [1] silahla donatılmış, silahlı
S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i **pür-silāḥ** / Dil-i çarḫda oynadı çaḳ rimāḥ

pür-sīm olmak [1] gümüş gibi parlamak ‖ bembeyaz olmak
SE2138 Gūyiyā nefḥa-i dil-cūy-ı nesīm / Nefes itdügi **olurdı pür-sīm**

pür-sitīz [3] uğraşan, mücadele eden
NE1768 ʿÖmri nihāline ider bir girīz / Ḳanı esüp ṣavuran ol **pür-sitīz**
NE2705 Ḫāṣılı bir ḍarb ile ol **pür-sitīz** / Urdı ol āyineye peykān-ı tīz
NE3001 İtmiş anuñ destine ol **pür-sitīz** / Heşşini dendān-ı ṭamāʿ gibi tīz

pür-sūz [3] alevlenmiş, yanan
S1520 Bilinmez mi bu naẓm-ı dil-dūzdan / Ẓuhūr itdügi ḳalb-i **pür-sūzdan**
NE1142 Ḫālet-i **pür-sūzuñ** olup ṣāhibi / Yaḳdı cihānı dil-i ḥāsid gibi
HH541 Baḳup ol ḥaste-ḥāl-i **pür-sūza** / Dūd-ı āhı gibi siyeh-rūza

pür-sūziş [1] yanıp yakılan, muztarip
NE1199 Lāleyi **pür-sūziş-i** dāġ eyledüñ / Ġoncaya tarṭīb-i dimāġ eyledüñ

pür-sükūn [1] dingin, rahat ve huzurlu
S993 Ṣurāḥī-i mey gibi ṣāfī derūn / Ḫum-ı bāde-veş ḫurrem ü **pür-sükūn**

pür-sürūr [1] sevinç dolu
HH2413 Ṣaldı çün ol iki hümā sāye / **Pür-sürūr** oldı iki hem-sāye

pür-şarāb [1] şarap dolu
S310 Ḳanı sāḳiyā zevraḳ-ı **pür-şarāb** / Ġanīmet bilüp furṣatı ḳıl ṣitāb

pür-şaʿşaʿa [1] gösterişli, mutantan
NE19 Levḥa degil lemʿa-i müşkīn fitīl / Ya per-i **pür-şaʿşaʿa-i** cibrīl

pür-şebnem [1] çiy dolu, üzerine çiy yağmış
NE1719 Neyledi gör ġonca-i **pür-şebnemi** / Ḥırs ile aġzına alup dirhemi

pür-şefḳat [1] şefkat dolu, merhametli
SE2481 Oldı çevgānī-i ferḫunde-liḳā / Dil-i **pür-şefḳatına** gūy-riyā

pür-şehd ü leẕẕet [1] ballı ve lezzetli
HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i **pür-şehd ü leẕẕet** / Olupdur bir dizi incir-i cennet

pür-şer ü şūr [2] fenalık ve fitne dolu
NE578 Kimseye hiç gerdiş-i **pür-şer ü şūr** / İstedügi gibi virür mi ḫużūr
NE2196 Var idi ol müfti-i şūḫun meger / Bir ḫalef-i şāṭır-ı **pür-şūr u şer**

pür-şevḳ [3] heyecan ve istek dolu
NE1512 Dil gibi **pür-şevḳ** ider ol ḫāneyi / Şenlik ider gūşe-i vīrāneyi
SE318 Devleti ʿahd-i şebāb-ı ʿālem / ʿİd-i **pür-şevḳ** u bahār-ı ḫurrem
HH665 Bize ābiş-ḫōr oldı ʿayn-i ḥayāt / Cāy-ı **pür-şevḳ-i** rūşenā ẓulumāt

pür-şiken [1] kıvrımlı, büklümlü
NE968 Ol ḫam-ı zülf içre olan **pür-şiken** / Diller içün dāʾire-i encümen

pür-şirār eylemek [1] ateş doldurmak, ateşe vermek, yakmak
HH1989 Göre sūz-ı ḥamiyyet-i şāhı / **Pür-şirār eyledi** bu ḫargāhı

pür-şīr ü şīrīn [1] pek tatlı, cana yakın
S872 Biri şehd-i **pür-şīr ü şīrīn** biri / Ṣaġīre birisi kebīre biri

pür-şirret [1] huysuz, kavgacı
HH1553 Her ne söyleşse ol melek-ḫaṣlet / Vāḳıf olurdı şaḫṣ-ı **pür-şirret**

pür-şitāb [5] çabuk, süratli
S718 Ṭoḳunduḳça ʿaksi olup **pür-şitāb** / Yürür nuḳre ḫanḳ-ı ṣabā sīrāb
S1357 Ḳayar buzda meh-pāreler **pür-şitāb** / Olur çarḫ-ı mīnāda gūyā şihāb
NE699 Nʾitsün aña cam-ı mey-i pür-ḥabāb / Ṣīşe-i şavletümüz içre **pür-şitāb**
NE2465 Ḳande ki zen işide ol bī-ḥicāb / Olur idi ḳatre-zen-i **pür-şitāb**
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü tāb / Pireheni içre ḳodı **pür-şitāb**

pür-şīve [1] nazlı, cilveli
NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i **pür-şīve-dür** / Nükte varaḳ içre biter meyvedür

pür-şuʿā [1] çok parlak
HE64 Görünse rūy-ı mihr-i **pür-şuʿā'ı** / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı efāʿī

pür-şūr [2] coşku dolu, heyecanlı

SE1646 Açılup meclis-i **pür-şūr** oldı / Ḥāṣılı yāveye destūr oldı

pür-şūr eylemek [2] verimsiz kılmak, fasid eylemek

SE2374 Şerbet-i ʿöẕrini **eyler pür-şūr** / Çünki der-pey ola nīş-i zenbūr

pür-şūr u şeġab [1] şer ve fitne dolu

SE3257 Bu yaña ʿâşıḳ-ı **pür-şūr u şeġab** / Eyledi şevḳıla iẕhār-ı ṭarab

pür-şükufe [2] çiçek açmış, çiçekli

SE3314 Bār-ı ümmīde olup dīde-güşā / **Pür-şükūfe** şecer idi gūyā

HH373 Günbed-i **pür-şükūfe-i** bādām / Ḳaṣr-ı kāfūr-güne-i Behrām

pür-tab [18]

1. çok kıvrımlı, karışık ‖ aldatıcı, hilekar

NE2931 Ol zer-i **pür-tāb** ki çün verd-i bāġ / Ḥasreti itmişdi dilüñ dāġ dāġ

SE827 Şaʿşaʿa tārı ki **pür-tāb** oldı / Ālet-i ʿâlem-i esbāb oldı

SE2230 Ḥāżır itmişdi kemend-i **pür-tāb** / Bend-i mahiye birīşim ḳullāb

SE3240 Dil-i **pür-tāb** ise bir mūy-i dü-tā / Ḳatı çoḳ diḳḳate ṭoymaz cānā

HH396 Ḳaʿr-ı girdābı kūre-i **pür-tāb** / Gevheri aḫker ābı āteş-tāb

2. ateşli, hararetli

S354 Pil-i çarḫa muḫtāc olup āfitāb / Güẕār itse **pür-tāb** iderdi şihāb

NE250 Gerçi ki nergisleri pür-ḫ˘āb idi / Ḳalbi velī ġonca-i **pür-tāb** idi

NE2935 ʿİbret alup ġonca-i sīrābdan / Çek elüñi dirhem-i **pür-tābdan**

SE119 Gūş ṭutsa ola necm-i **pür-tāb** / Ṣadede girmedin ālūde-i ḫāb

SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı **pür-tāb** / Ḥükmini virse gerek faṣl-ı şebāb

SE1786 Eyledi elçiyi irsāle şitāb / Ḳıldı tennūr-ı recāyı **pür-tāb**

SE1815 ʿArż-ı ḥāl ide ʿiẕārın **pür-tāb** / Ola ġarḳ-ı ʿaraḳ-ı şerm ü ḥicāb

SE1921 El urup nīze-i **pür-tābe** hemān / Çünki gülgūnına virdi meydān

SE3447 Nite kim ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı aḥbāb / Sāḳar-ı feyż-ile oldı **pür-tāb**

HH642 Ḫ˘āce dil-suḫte olup **pür-tāb** / Suḫte buldı ḫ˘āce gibi nişāb

HH2189 Gördi ol āfitāb-ı **pür-tābı** / Nergis-i gülden aldı sīr-ābı

HE18 Dil-i **pürtābı** ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / Meẕāḳ-ı cānı it müstesḳī-i şevḳ

3. ateşli ‖ gazaplı, hışımlı

SE1507 Çekse ejder dili tīġ-i **pür-tāb** / Ṣoñra kim virebilür aña cevāb

pür-ṭanīn [1] tınılı, yüksek sesli

NE1613 Çarha çıḳup ġulġule-i āḥirīn / Eyledi gülbang-ı şenā **pür-ṭanīn**

pür-ṭarab [1] sevinç dolu, neşeli

NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i **pür-ṭarab** / Aṣl-ı ferāḫ-ı māʾa şūr u şaġāb

pür-ṭaraf [1] çok sayfalı

NE879 Ṣafḥa-i dīvānı olup **pür-ṭaraf** / Gevher ile oldı miṣāl-i ṣadef

pür-tef ü tāb [2] sıcak, hararetli

S1290 Ḳılup baḫr-ı cūşānı **pür-tef ü tāb** / ʿAlevlenmiş āteş ider āfitāb

S1301 Zemīn ü zamān oldı **pür-tef ü tāb** / Felek az ḳaldı ki ola ḫarāb

pür-tefekkür [1] düşünceli

SE720 **Pür-tefekkür** iken ol maʿden-i ḥilm / Geldi dīvānına bir ṭālib-i ʿilm

pür-tiryāk [1] şifa, panzehir

HH2552 Bü'l-ʿaceb ejdehāyimiş ol tāk / Mühresi pād-ı zehr-i **pür-tiryāk**

pür-ʿuḳde [5] düğümlü ‖ dolaşık

S1394 Emel tārı **pür-ʿuḳdedür** dāʾimā / Anı gösterür tāc-ı ehl-i fenā

SE963 Zülf-i **pür-ʿuḳde** çekerse tāra / Yek yā beş sübḥa-i istiġfāra

SE3459 Ṣanma kim ḫaṭṭ-ı siyah var anda / Ḳaldı **pür-ʿuḳde** olan tār anda

HH535 Dil-i **pür-ʿuḳde** birle her ġam-ḫ˘ār / Ḳoyup anı çözüldi āḫir-i kār

HH2468 Dil-i **pür-ʿuḳde** gibi başda fenā / Cism-i ṣad-çāk gibi tende ḳabā

pür-üns [1] alışık, aşina

HH2599 Ol meleklerle bezm ravża-ı ḳuds / Oldı rūḥāniyān ile **pür-üns**

pür-varaḳ [1] yapraklı

NE499 **Pür-varaḳ-ı** sebz idi her naḫl-i verd / Ḳavladı gūyā felek-i lācüverd

pür-veleh [1] şaşırmış, şaşkın

S782 Dili **pür-veleh** cānı mestāne ḳıl / Beni kendi kendümle bīgāne ḳıl

pür-velvele [1] gürültülü

S807 İdüp sāḳiyā bezmi **pür-velvele** / Yine alıcı çaḳıruñ al ele

pür-yaḫ [1] buzlu, donmuş

S1349 Yine cūy-ı bāġ oldı **pür-yaḫ** tamām / N'ola ḳaraya atsa keştī-i cām

pür-ẕeheb [1] altın dolu
SE446 Gül gibi **pür-ẕeheb** eyler kefini / Muṭribüñ nite ki mollā defini

pür-zehr [1] zehir dolu, zehirli
S518 Ḳadeḥ ṣunsa biñ ḳahr ider ādeme / O gül-bergi **pür-zehr** ider ādeme

pür-zenān [1] kızlarla dolu
NE101 Rāziḳ-ı mevrid-i lemḥ-i **pür-zenān** / Ṭuʿme-resān-ı semek-i bī-zebān

pür-zer [1] altın dolu
HH2497 Gerçi gencīne gibi **pür-zer** idi / Ejder-i ṭop ile pür-āẕer idi

pür-ẕerre [1] parça parça, dağınık
NE2742 Nice ṣunulsun o ḫam-ı **pür-ẕerre** / Tīġ-i ṭılısm olmuş aña usture

pür-zīnet [1] süslü, bezenmiş
SE102 İrişüp gāretī-i faṣl-ı temūz / Ṣalar ol günbed-i **pür-zīnete** sūz

pür-zīver [1] süslü
SE2587 Böyle bir meclis-i **pür-zīver-i** Cem / Düşde gördiyse orayı bilmem

pür-ziyā [1] ışık dolu, aydınlık
NE705 Ṣubḥ-dem āfāḳ olup **pür-ziyā** / Lāmiʿ idi pertev-i ṣıdḳ u ṣafā

pür-zur [4] güçlü, kuvvetli
S433 Süḫan mülkünüñ merd-i **pür-zūrusun** / Bu meydānuñ el-ḫaḳ silaḥşorusun
SE1148 Tīr-i **pür-zūrı** varur kār itmez / Eli irmez aña güci yitmez
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ içlerinde üç ustād / Şaṣt-ı **pür-zūrına** virince güşād
HH2740 Nice pey-revler itdi ṣoñra ẓuhūr / Her biri geçdi Rüstem-i **pür-zūr**

pürsiş-i ḥāl [1] hal hatır sorma
HH2562 Göricek Ṭayyibi terraḥḥum ider / **Pürsiş-i ḥāl** ile tekellüm ider

püs pas olmaḳ [1] kirlenmek, lekelenmek
SE1662 Ḥadeş olur işi ehl-i lāfuñ / ʿIrżı da **püs pas olur** leffāfuñ

püser [11] erkek çocuk, oğul
SE1443 Didi pend eyleyüp aña pederi / Pederin iy **püser-i** pür-hüneri
SE1448 Yüzüñi iy **püser-i** māh-liḳā / Gül gibi açmaġa başladı hevā
SE1458 Gūş idince süḫan-ı pīri **püser** / Didi bī-hūde yire çekme keder
SE2661 **Püser-i** ʿAbd-i ʿAzīz oldı meger / ʿAdl-ile tāze-kün-i nām-ı ʿÖmer
HH627 Gördi çün ʿaḳl ü dāniş-i **püseri** / Ḫayli maʿḳūl-fehm idi pederi
HH754 Geldi çün ḫāne-i ʿacūze **püser** / Burc-ı ʿAḳrebde oldı şekl-i ḳamer
HH898 Pederi fihris-i reżāʾil idi / **püseri** cāmiʿ-i feżāʾil idi
HH957 Bir gün ol māh-rū **püserler** ile / Hem-seri māh-ı sīm-berler ile
HH1727 Cūş idüp baḥr-ı şefḳat-i pederi / Giryeler itdi acıdı **püseri**
HH2428 Peder ü māderi iki **püserüñ** / Fevt olup gitdi ḫāfıẓı güherüñ
HH2567 Bir nice meh-līḳā **püserler** ile / Zer-ḳabā māh-ı sīm-berler ile

püskürmek [1] fışkırtmak, hızla dışarı atmak
SE2401 Deheninden aña su **püskürdi** / Ṭoḳınup ḫayli beri tüskürdi

püşt [12] arka, sırt
S541 Sütūnı idüp āsumāna güẕār / Dibi **püşt-i** māhīyi eyler figār
S1305 Eṣer itse **püştine** germī-i ḫāk / Olurdı çehende semek-tā-semek
S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur **püşt** ü pā
NE102 Deste-ger-i mühre-i **püşt-i** peder / Rişte-keş-i gevher-i nesl-i beşer
NE2861 Tāc idinüp her biri şāḫ-ı dürüşt / Kendi degil şāhları dahī **püşt**
SE1295 İtdi ḫaḳ püşt ü penāhın maḥẕūl / **Püşti** maʿẕūl ü penāhı maḳtūl
HH162 Başmadın meh rikābına pāyın / **Püşt-i** nüh tevsen eyledi cāyın
HH1353 Sīnesi māyedār-ı kārumdur / Püşte-i **püşti** penbe-zārumdur
HH1426 Püşte-i **püşti** üzre düm gūyā / Şīre binmiş mehīb ejderhā

püşt-ḫār [1] kirpi
NE2170 Sitt ü ʿamel-mānde olup **püşt-ḫār** / Ḥikke derūn-ı zeni eyler figār

püşt-ḫār ummaḳ [1] kaşıntıyı gidermek için kirpi beklemek ‖ medet ummak, yardım istemek
NE2882 Ḥikkeden olmuş idi derūnī figār / **Umar** idi her kişiden **püşt-ḫār**

püşt ü penāh [3] arka, yardımcı, sığınak
NE2891 Fāʿile mālıyla olup ʿöẕr-ḫāh / Oldı niçe müflise **püşt ü penāh**
SE1273 Oldılar birbirine **püşt ü penāh** / Arada ḫāl-i cihān oldı tebāh
SE1295 İtdi ḫaḳ **püşt ü penāhın** maḥẕūl / Püşti maʿẕūl ü penāhı maḳtūl

püşte [3] tepe, tümsek, sırt
S1353 Olup **püşteler** mevc-i pür-kef-miṣāl / Yine berf-i āğuştedür her nihāl

HH2018 Çıḳdı bir **püşte** üzre seyrāna / Naẓar eylerdi cenk-cūyāna
HH2028 Ṭāli‘ i gör ki Şāṭır-ı ġarrā / Çıḳdı ol **püşteye** tek ü tenhā

püşte-i püşt [2] sırtın üstü
HH1353 Sīnesi māyedār-ı kārumdur / **Püşte-i püşti** penbe-zārumdur
HH1426 **Püşte-i püşti** üzre düm gūyā / Şīre binmiş mehīb ejderhā

püze [2] kadın ve erkeklerin cinsel ilişkilerine aracılık eden ve bu aracılıktan gelir sağlayan kişi, muhabbet tellalı. Kelime “pezevenk-püzevenk” kelimesinin kısaltılmış halidir.
NE1745 Cümleyi sermāye ider ol **püze** / Aldanur īmānına birḳaç beze
NE2864 Ḫīz olan āḫır ile olur meze / Çāre degil epşet olur ya **püze**

R

rā [3] re (ر) harfinin Arap alfabesindeki telaffuzu

NE2314 Ḫande virür ḫarḫarīden ḥāları / Çıḳrıġa çevrilme çıḳar **rāları**
SE40 **Rāları** ġurre-i māh-ı ramaẓān / Ebr-i müşgīn arasından raḫşān
SE1080 **Rā** gibi kendin araya ḳatmaz / Cāhen ekber olana ḫarf atmaz

Rab(b) [27] Allah, Tanrı

SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña şunduñ yā **Rab** / Anı içene lāzım olur ḥamd itmek
S403 Bi-ḥamdi'llāh elṭāf-ı **Rabb-i** Mecīd / Dilüñ ḳufl-ı maʿnāya ḳıldı kilīd
NE210 Ümmī ise mürşidi **Rabb-i** ʿAlīm / Neyler imiş ʿilm-i kelāmı Kelīm
NE236 Vaṣfı çünkim ola **Rabb-i** celīl / Vaṣf ide mi anı bu ṭabʿ-ı kelīl
NE421 Birisi dir kim irişüp ḳahr-ı **Rab** / Gitmiş idi ʿasker-i İslām heb
NE918 Şāhlara cümle budur emr-i **Rab** / Sevḳ ideler ehl-i emānātı heb
NE1358 Baʿzı yeri eyledi **Rab** ġanī / Keşt-i emānī-i ü duʿā ḫırmeni
NE1502 Umarız iʿlām ide **Rabb-i** Kerīm / ʿĀşıḳ-ı dil-teşnesiyüz Ḫaḳ ʿalīm
NE1548 Nice velī var ki olup faẓl-ı **Rab** / Meh gibi bulur beden-i mükteseb
NE2418 Olmuş iken ol ṣıfat-ı pāk-i **Rab** / Müşterek olmaḳ diler ol bī-edeb
NE2878 Mekr-i ilāhī ise ya **Rāb** bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle yār
SE136 Eyleme bendeñi iy **Rabb-i** Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı der-i mīr ü vezīr
SE725 Eyledüñ vāriṣiüme luṭf u kerem / Saña ikrām ide **Rabb-i** ʿālem
SE955 Ehl-i īmān ile iy **Rabb-i** mucīb / Raḥmetüñ eyle ʿAṭāyīye naṣīb
SE1097 Milkinüñ ḳāhiridür **Rabb-i** ġanī / Yıḳamaz kimse Ḫudā yapduġını
SE1099 Ḳıldı İskenderʿi **Rabb-i** müteʿāl / Manẓar-ı kevkeb-i baḫt ü iḳbāl
SE1436 Merciʿi çünki ola **Rabb-i** ġanī / Az ile ḳāniʿ olan ola denī
SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup **Rabb-i** Kerīm / Sende ẓāhir ṣıfat-ı ḫulḳ-ı ʿaẓīm
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden **Rabb-i** ġanī / Māh-veş kāse tehī ḳor mı seni
SE2655 Bir ʿamel kim ola ḫoşnūdī-i **Rab** / Sebebi daḫı sebebli ola hep
HH48 Şeş-cihet nüh felek ḳamū fāni / Vech-i **Rabbdur** beḳāyā erzānī
HH78 N'ola bin āh u nāle vü Yā **Rabb** / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya sebeb
HH80 Bu ne luṭf-ı ʿazīm olur Yā **Rabb** / Bu ne feyż-i ʿamīm olur Yā **Rabb**
HH95 Nāmı Aḥmed Habīb-i **Rabb-i** Vedūd / Muṣṭafā vü Muḥammed ü Maḥmūd
HH239 Devletin ber-devām ḳıl Yā **Rabb** / ʿÖmrini müstedām ḳıl Yā **Rabb**
HH280 Ola Yā **Rabb** bu cāh-ı bende-nevāz / Dāmen-i āḫirü'z-zamāne ṭarāz
HH2786 Çün temām oldı eyle gerdün-seyr / **Rabb-i** temmim umurenā bi'l-ḫayr

Rabbānī [3] ilahi, tanrısal

SE456 ʿIşḳdur mevhibe-i **Rabbāni** / ʿIşḳdur cāzibe-i sübhānī
HH132 Bir şebāngeh ki luṭf-ı **Rabbānī** / Bürüdi dehre bürd-i nūrānī
HH418 Cān gözin açdı nūr-ı **Rabbānī** / Gitdi cümle ḥicāb-ı ẓulmānī

Rabbü'l-ʿıbād [1] kulların, ibadet edenlerin rabbi

NE82 Çünkü olur şükr ile niʿmet ziyād / Ḥamd ile ol şākir-i **Rabbü'l-ʿıbād**

rābıṭa [11] ilgi, bağ, münasebet; [tas.] kendini bir bütünlük içinde mürşide teslim etme, dervişin tefekkür ve muhayyile yoluyla mürşidiyle beraberlik halinde olması

NE8 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i lāl-i maḳāl / **Rābıṭa-i** ṣubḥa-i erbāb-ı ḥāl
NE940 Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i niẓām-ı cihān / **Rābıṭa-i** rişte-i emn ü emān
NE1026 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i muḥabbet olan / **Rābıṭa-i** bend-i meveddet olan
NE1434 İster iseñ ḫidmetine vāsıṭa / Olamaz irādet gibi bir **rābıṭa**
NE2347 Olmuş idi **rābıṭadan** bī-vuḳūf / Kim deheninden dökülürdi ḫurūf
NE2616 Tār-ı ḫaṭṭ-ı zülfi olup **rābıṭa** / ʿIşḳ-ı ḥaḳīḳīye olur vasıṭa
NE2852 Gāh olur dil-ber içün vāsıṭa / Gāh olur zenler içün **rābıṭa**
SE465 Biri birine ider meyl-künān / Arada **rābıṭadur** rişte-i cān
SE981 ʿIşḳ bir ceẓbe-i ruḥānīdür / **Rabıṭa** rişte-i nūrānīdür
SE1676 Oldı söz **rābıṭa-i** ḳalb-i figār / Oldı söz vāsıṭa-i vuṣlat-ı yār
HH2287 Ġamz-ı düşmen ḥabībe **rābıṭadur** / Engel añlarsın anı vāṣıtadur

rābiʿ [2] dördüncü. Tanıkta 'zaman-ı rābiʿ' terkibiyle IV. Murat kastedilmiştir.

S601 İki ḳulle mā-beyni baḫr-ı vasīʿ / Odur ḳulleteyni zamān-ı **rabīʿ**

rābiʿ-i hem-nām [2] aynı isme sahip olanların dördüncüsü. Tanıkta Osmanlı padişahlarından IV. Murad kastedilmiştir.

NE474 **Rābiʿ-i hem-nāmıdur** ecdādınuñ / Dād olur ḳāfiyesi adınuñ

rabiʿān [1] dördüncü olarak

HH2753 **Rabiʿān** eyledüm söze āġāz / Ṣaldum āfāḳ-ı ʿāleme āvāz

rabṭ [1] bağlama, bitiştirme

NE3136 Olsa tevārüdleri ger ḫayṭ ile / Sāde söz olsa sebeb-i **rabṭ** ile

racīm [1] Allah'ın rahmetinden kovulmuş, uzaklaştırılmış anlamında şeytanın Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen sıfatı

SE567 Olma gel tābiʿ-i şeyṭān-ı **racīm** / Ki ider ādemi ol vaḳf-ı cahīm

rāciʿ olmaḳ [1] geri dönmek

NE572 **Rāciʿ olup** gūşe-i ġam-ḫāneye / Bülbüle döndüm ki gire lāneye

raʿd [2] gök gürlemesi

S324 Ḫum-ı kūs-ı pīl üzre itdi figān / Yaḥud gürledi **raʿddan** āsumān

HE60 Ṣadā-yı **raʿd** ile berḳ-i şerer-nāk / Olur hengāme-gīr-i ṣaḥn-ı eflāk

radde [1] mertebe, kerte, derece

NE7 **Radde-i** defter-i dīn-i ḳadīm / Ẕerre-i mensūc-ı kelām-ı ḳadīm

rāġ [3] dağ eteği, çayırlık. Bağ ve bahçelerin en güzeli dağ eteklerinde bulunanlar olduğu için "güzel bahçe" anlamında "bāġ u rāġ" şeklinde kullanılır.

S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u **rāġ** / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ

HH294 Ol gün erbāb-ı tābʿdan nice yār / Eyledük semt-i bāġ u **rāġa** güẕār

HH1257 Her ṭaraf bāġ u **rāġ-ı** bī-hem-tā / Sengi şeffaf ü toprāġı būyā

raġbet [9]

1. istek, arzu, meyil

NE166 ʿĀşıḳ-ı şūrīde-dile tābe-key / Tāze ola **raġbet-i** deyrine mey

HH1266 Ṭuydı çün **raġbetin** gülistāna / Başladı nuṣḥ u pende pīrāne

2. beğenme, itibar

NE2365 **Raġbet-i** iẓhār-ı kerāmet ḳılur / Bir kişiyi ḳadıya daʿvet ḳılur

NE3013 Āyine-i cāma gider **raġbeti** / Umma bu ṣūret ile şaḳın cenneti

SE2033 Eşḳıyā virmege aña **raġbet** / Vaṣf iderler mey-i nābı ḳat ḳat

SE396 Ḳalmadı **raġbete** şāliḥ gevher / Bulduġın sildi süpürdi iller

SE2315 Gösterüp tuḥfesine **raġbetler** / Ḳıl ʿuyūbın göricek ġafletler

SE3400 İt ḳadar **raġbeti** olmaz ṭuluñ / Yıldızı düşkin olur maʿzūlüñ

HH785 Mala yok ẕerre deñlü **raġbetümüz** / Kārda ḫod görüldi ḳudretümüz

raġbet bulmaḳ [2] başkaları tarafından beğenilmek, istenilir olmak

S956 Mey olmazsa sāġar ne **raġbet bulur** / Gülābı alınmış ṣoluḳ gül olur

SE698 Gevher elbette **bulur raġbetini** / Ḳaldurur anı bilen ḳıymetini

raġbet itmek [1] bir şeyi istekle karşılamak, iyi kabul etmek, beğenmek, rağbet göstermek

SE2168 Aña **raġbet iden** üftāde olur / Ekṣer erbābı zinā-ẕāde olur

rāġıb [2] istekli, düşkün

SE549 İşini eyler anuñ Ḥaḳ āsān / Aña **rāġıb** olur Ḫalḳ-ı cihān

HH2140 ʿĀşıḳuñ ṣoḥbetine **rāġıb** olur / Görmege bestesini ṭālib olur

rāh, reh [141]

1. yol

S34 Meded ṭaş baġırlı güzellerden āh / Dil-i saḫti oldı baña seng-i **rāh**

S64 Ṭutup elde mīzān-ı şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu **rāh** üzre cüst

S74 Odur mürşid-i **rāh-ı** dīn-i ḳavīm / ʿAṣādārı olsa ʿaceb mi Kelīm

S107 Neler itdi mest-i ġurūra neler / **Reh-i** şerʿde iḫtisāb-ı ʿÖmer

S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o şāh / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i **rāh**

S161 Ṣevābit-i sipihrinüñ itdi o şāh / Muraṣṣaʿ serā-perdesin ferş-i **rāh**

S175 Ḳılup nūr-ı dīde gibi ḳatʿ-ı **rāh** / Yine perdesin eyledi cilvegāh

S289 Ṭuna cisrine irdi devletle **rāh** / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh

S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḫr-ı siyāh / Gidüp ẓulmet açıldı her yaña **rāh**

S357 Muḳābil olunca Şeh-i dīn-penāh / Ḳoyuldı olup pey-rev-i gerd-i **rāh**

S410 O būy oldı hādī **reh-i** maḳṣada / ʿAyān oldı nā-geh der-i mey-gede

S528 Ney-i kilküñ eyle nevāsın dügāh / Açılsun iki ḳalʿa ẓikrine **rāh**

S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma **rāh** / Ḳapar mevci farḳ-ı Zuḫalden külāh

S686 Muṣallāsı yüz ḫāfıẓa cilvegāh / Ḳamer rūy-ı fersūde vü ḫāk-i **rāh**

S697 Meger vādi-i ʿışḳdur ol feżā / Mecāz ü ḥaḳīḳat iki **rāh** aña

S972 O zevraḳla demdür görüp zār-ı **rāh** / İdem ʿazm-i ser-menzil-i bezmgāh

S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh zülfi çārūb-ı **rāh-ı** viṣāl

S1137 Egerçi ṭutupdur **reh-i** rūşeni / Geyer şemle mānende-i Gülşenī

S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i **rāhı** yeter / Eger lüle dirseñ ṣurāḫī yeter

S1425 **Reh-i** ʿāşıḳāndur benüm gitdigüm / Bu meydür saña vaṣfını itdigüm

S1439 **Reh-i** ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa urur püşt ü pā

NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı māh / Her elif Allāha gider şāh-ı **rāh**

NE45 Çün elif ülfet iden ol **rāh** ile / Zāhir ü bāṭın olur Allāh ile

NE71 Başdan ayaġ it **reh-i** taḥmīde gir / Hem-ser ol engüşt ile tevḥīde gir
NE106 Şemʿa-fürūz-ı **reh-i** şerʿ-i ḳadīm / Vesvese-sūz-ı dil-i teng-i ḥakīm
NE167 **Rāh-ı** ʿibādetde olup süst ü leng / Mey-gedeye gelse ola cüst ü şeng
NE172 Dīni ṣata devlet-i dünyā içün / Olmaya zārī **reh-i** ʿuḳbā içün
NE203 Tâc-ı ṭırāzende-i levlākdür / **Rāh-ı** nevred-i ser-eflākdür
NE268 Hāk-i **rehi** eyledi sermāyedār / Müşk-i terāzūsı dinilse ne var
NE279 Vardı o dem menzil-i māha o şāh / Ḫāk-i **rehine** yüzüni sürdü māh
NE287 Uġradı eflāke giderken o şāh / Günbed-i fīrūze-i Behrām-ı **rāh**
NE303 Getdi bu üslūb ile ṣad-sāle **rāh** / Ḳalmadı hiç reng-i sefīd ü siyāh
NE427 Minnet ol Allāha ki ol padişāh / Eyledi ʿışḳında bizi ḫāk-i **rāh**
NE691 Ḳāf ile ṣalar metāʿ-ı ṣafā / **Rāh-ı** neverdān-ı tarīḳ-i vefā
NE715 İtdüm o vādīde çün āheng-i naẓm / Oldı güzergāh-ı **reh-i** teng-i naẓm
NE761 Uralı bu **rāha** piyāde ḳadem / Başına şaḳḳ oldı miṣāl-i ḳalem
NE795 Ṭayy-ı **reh-i** mescid ü deyr eyledüm / Görmedigüm yerleri seyr eyledüm
NE822 Görür geh yolda geh **rehe** bī-ʿaded / Lücce gibi ẓāhir ider cezr ü med
NE824 **Rāh-ı** çep ü rāsta mānend-i rūd / Gidüp olur birbirine tār u pūd
NE825 Kimi ṭutup mihr gibi şarḳa **rāh** / Ġarba gider kimisi mānend-i māh
NE827 Ṭutmuş iken ḫalḳ ile **rāh-ı** merām / Yine döner biri miṣāl-i imām
NE830 Nāẓır iken ʿāleme bī-kem ü kāst / Geldi ser-i **rāhda** Behlüle rāst
NE869 İtdi şalā-yı **reh-i** rüşd ü sedād / Niʿmet-i bī-ġāyeti niʿamü'l-murād
NE900 Rūz u şeb eyler sefer-i **rāh-ı** dūr / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur bī-ḥużūr
NE956 Yaʿni ki Āmilden idüp ʿazm-ı **rāh** / Merve irişdi oḳı bī-iştibāh
NE1048 **Rāh-ı** cefā vü siteme gitmesün / Yoluna cān vireni unutmasun
NE1057 ʿĀḳıbet ol nev-sefer-i **rāh-ı** cān / Eyledi īmān ile cānın revān
NE1059 Bu ne ʿaceb ḥikmet olur yā İlāh / Güm-reh ola biri bula biri **rāh**
NE1093 Ḳāfilesi ḳandan ider irtiḥāl / Ḳande gider **rāh-ı** revān-ı ḫayāl
NE1153 Bilmedi ki şeyḫ-i kerāmet-penāh / Eyledi bir beyti ile sedd-i **rāh**
NE1425 Muʿtezilī gibi ṭutup ġayr-ı **rāh** / İtme kerāmetde şaḳın iştibāh
NE1619 Bedreḳa-i sālik-i āgāh odur / Meşʿale-i güm-şüde-i **rāh** odur
NE1621 Eyle hele merkeb-i ʿazmüñ ḳavi / Ṣoñra ḳıl āheng-i **reh-i** maʿnevī
NE1642 **Rāh-ı** şenā sān-ı uṣūl ü fürūʿ / Bāb-ı şerīʿatden iderler şürūʿ
NE1703 Üç güne ḳalmadı ol iki leʾīm / Oldı sefer-kerde-i **rāh-ı** caḥīm
NE1736 Gerçi **reh-i** ḥacda revende olur / Maʿnīde ol mār-ı gezende olur
NE1744 Müddet-i ʿömründeki ḫarcın tamām / Ṣarf-ı **reh-i** ḥaccını mālā-kelām
NE1862 Āḫir öpüp südde-i devlet penāh / İtdi icāzet ṭalebin merd-i **rāh**
NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-rū / Ḫāşılı ṭutdı yükin ol **rāh-ı** rū
NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / Dāʾim o yoldan ṭuta **rāh-ı** girīz
NE2009 Cevr idene lābüd irişür cefā / **Rāh-ı** ṣadāḳatdedür ancaḳ ṣafā
NE2083 ʿAḳl ile bulınsa eger **rāh-ı** dīn / Āyet ile gelmez idi Mürselīn
NE2088 Oldı bize hādi-i **rāh-ı** ḳavim / Mihr-i cihān-tāb-ı Kitāb-ı Kerīm
NE2249 Böyle diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i **rāh** / Hāle idüp bir fiġan ol reşk-i māh
NE2439 **Rāh-ı** dimāġı delinüp cā-be-cā / Nāy-i gülūdan gele hoş ṣadā
NE2499 Ḫaṭṭa-i irḥāma açup şāh-ı **rāh** / Mekri ile ḫāl-i bekāret tebāh
NE2601 İdicek āmed-şüd-i **rāh-ı** ṣafā / Boġçasını gördi taḥarrük-nümā
NE2959 Dürri yem-i perver-i nā-yābdan / Girüp alurdı **reh-i** girdābdan
NE2991 İtmege pinhān anı ol kīne-ḫāh / Eyledi germiyet ile ʿazm-i **rāh**
SE1 İdelim besmele-i hādī-i **rāh** / Yürüsüñ ḳāfile-i ḥamd-i İlāh
SE130 Eyleme muntaẓır-ı **rāh-ı** emel / Gösterüp dīde-i ḥırṣumda ḥivel
SE270 Eyledi ṭayy **reh-i** mülk ü melegi / Geçdi sürʿatle ṭoḳuz ḳat felegi
SE404 Ṭutdum āḫir o kühen-daḫmeye **rāh** / İtdim ol baḫr-ı firāvāna şināh
SE407 Çün ḥabāb olmış içi ṭaşı tehī / Gerçi gösterdi **reh-i** daḫmegehi
SE885 Saʿy ider zād-i **reh-i** ʿuḳbāya / Oldı dünyā didigüñ sermāye
SE1104 Açdı şandūḳa-i mīnā ile **rāh** / Çün ḥabāb eyledi deryāya şināh
SE1109 Kevkebe başdurarak her şāhı / Milket-i Çīne irişdi **rāhı**
SE1116 Sürdiler ordu-yı İskendere **rāh** / Nite kim ḳaṭʿ olıcaḳ baḫr-ı siyāh
SE1209 Maḫż-ı ʿörf oldı **reh-i** seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur ʿālem
SE1368 Müʿminüñ oldı o nūrı hādī / Meşʿal-efrūz-i **reh-i** irşādı
SE1612 Kiẓbüñ envāʿı çoḳ ammā ki riyā / Dūzaḫa oldı **reh-i** rāst-nümā
SE1809 Eyle encāh-ı murāda iḳdām / Dāyim ol bedreḳa-i **rāh-i** merām
SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp gün gibi yek māha **rehi**
SE2183 Çünki mümkin ola ber-vech-i ḥalāl / İḫtiyār itme varup **rāh-ı** ḍalāl
SE2398 Göricek çeşmeyi **rāh** üzre hemān / Çeşme-veş aġzı şuyı oldı revān
SE2494 Ṭayy-ı **rāh** eyleyerek leyi ü nehār / Eyledi menzil-i maḳṣūda güẓār
SE2561 Seyr iderken **reh-i** dest ü derini / Şeb irüp ḳurdı siyeh çāderini
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı cān-ı ʿalīl / Ṭutdum anı **reh-i** maḳṣūda delīl
SE2916 Oldı erbāb-ı dile hādī-i **reh** / Kuddise'llāhu taʿālā sırreh

SE3122 Ḳaçaraḳ düşdi yolı küh-sāra / **Rāh-ı** fırḳat gibi seng-i ḫāra
SE3126 Şiddet-i **rāh-ıla** tefsīde-lebān / Reh-nümāya didi İbn-i Ḳaraman
SE3127 Semt-i vādīde iken **rāh-ı** ʿubūr / Böyle ṣaʿba niçin olına mürūr
SE3310 Oldı el-ḳıṣṣa ol iki hem-rāz / Berg-i **rāha** giceden tehyiʾe-sāz
HH86 Ancaḳ oldur cihānda dil-ḫᵛāhı / Gidicek hem zevāde-i **rāhı**
HH266 Kime dīvār-ı luṭfı olsa penāh / Ḳaldurur ḫākden çü sāye-i **rāh**
HH394 İtdüm ol baḥr-i āteşine şināh / Āh-ı dil-sūzum açdı ḳaʿrına **rāh**
HH421 Pīr-i **rāhum** kefīl-i irşādum / Pederüm niçe fende ustādum
HH520 Umaruz bula semt-i ṣıḥḥate **rāh** / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı siyah
HH560 Çekilüp farḳa bürd-i zenbūrī / İtdiler ferş-i **rāh** semmūrı
HH612 Devşirüp kendin ol perīşān-dil / Ṭutdı mestāne-veş **reh-i** menzil
HH724 Düşdiler **rāh-ı** deşt ü hāmūna / İrdiler tā ki cisr-i Ceyḥūna
HH833 Her cihetden Hüdāya şükr itdi / **Reh-i** maḳṣūda raḳṣ ile gitdi
HH930 Māniʿ-i ẕevḳ olup seg-i şirrīr / **Rāh-ı** vuślatda oldı dāmen-gīr
HH1027 **Reh-i** dūr idi reh-zeni çoġidi / Mār u timsāh ü evreni çoġidi
HH1037 Oldı maʿşūḳ ʿāşıḳa hem-rāh / Unuduldı o yolda şiddet-i **rāh**
HH1079 Sedd-i **rāh** oldı bir ʿaceb der-bend / Perde-i revzen-i sipihr-i bülend
HH1082 **Reh-i** sūrāḫ-ı mār idi gūya / Kesmiş ol yolı nice ejderhā
HH1085 Ser-be-ser ḫaste-i **rehe** reg-zen / Belki cellād-ı bi-güneh-düşmen
HH1091 Zaḫm ile yol yol oldı cism-i deġal / Buldı dehlīz-i ḳalbe **rāh** ecel
HH1141 Ḥalümüzce idüp cihān-gerdī / Ṭutmuşuzdur **reh-i** cevān-merdī
HH1148 Görüp āḫir levāzım-ı **rāhı** / İtdi hem-rāh nice āgāhı
HH1151 Merḥale merḥale girüp **rāha** / Ḳıldı mā-beyn çünki yek māha
HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i nişīb ü ferāz / İrdi bir sebze-zāra **rāh-ı** dırāz
HH1296 Ḳatʿ olundı **reh-i** nişīb ü ferāz / İrdi bir sebze-zāra rāh-ı dırāz
HH1328 Şīr-veş gitdi ol ġazal ile şāh / ʿĀḳıbet çıḳdı bir ḳabileye **rāh**
HH1339 **Reh-i** vaṣla delālet itdi bize / Bu nezāket ile ḫidmet itdi bize
HH1374 Böyledür resm ü **rāh-i** ehl-i himem / ŞāhLīk budur ey ḫuceste-şiyem
HH1375 Bende ṭutdum bu dil-güşā **rāhı** / Herkes olur ḫarīminüñ şāhı
HH1400 Buldı **rāh-ı** niyāz ü nāz encām / Düşdi bir ġayri semte şevḳ-i kelām
HH1419 Var iken tāb-ı meşʿal-i āhı / Ḥayretinden güm eyledi **rāhı**
HH1422 İtdi pervāne-veş o ṣuya ḫırām / Bildi anı delīl-i **rāh-ı** merām
HH1443 Deheni meşʿal-i **reh-i** idbār / Mühresi şekl-i ṭop-ı meşʿaledār
HH1764 Meger etbāʿ-ı şaḫneden bir kes / İtmiş ol yemmde sedd-i **rāh-ı** nefes
HH1784 İtdi āşār-ı ʿışḳ-ı pāk ẓuhūr / Luṭf-ı Ḥaḳḳ oldı meşʿal-i **reh-i** dūr
HH1977 Gözleyüp **rāh** ü resm-i şāhānı / İtmesün ḫāme gibi ṭuġyānı
HH2003 Oldı sū **rāh-ı** mār-ı tīre mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i **rāh-ı** meşāmm
HH2010 Kim ki **rāh-ı** gürīze şalsa semend / Şarılup alıḳordı ḫamm-ı kemend
HH2069 Ṭutdılar **rāh-ı** Ḳaʿbe-i tevfīḳ / Ḳıldılar ḥacc-ı ekber-i taḥḳīḳ
HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun itdi figār / Buldı murġ-ı remlde **rāh-ı** firār
HH2137 Ser-i **rāh** üzre düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2236 Toġrılup bir yañaya **rāh** gibi / Baḳmayasın bu semte māh gibi
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder var / Ser-i **rāha** güşāde bir der-i ġār
HH2420 **Rāh-ı** efkārdan olup pūyān / İleri geldi iki naḫl-i revān
HH2525 Sürmiş idi **reh-i** riyāżete at / Aña biʾl-fiʿl idi riyāżiyyāt
HH2657 Buldılar ihtidā-yı **rāh-ı** ṣavāb / Ḳıldılar şükr-i fātiḥü'l-ebvāb
HH2700 Gördi bulmış maḳām-ı ḳurbete **rāh** / Eylemiş tekye-i visāde-i māh
HH2733 Vādī-i mesnevīye düşdi güzer / İtdüm ol **rāh-ı** bī-kerāna sefer

2. tutulan yol, meslek

SE2698 Pend-i pīrān-ı ṭarīḳatdur bu / **Rāh-ı merdān-ı** ḥaḳīḳatdur bu
HH641 Oldı birbirine ṭarīka-nümūn / Biri **rāh-ı cünūn** ü biri fünūn
HH1316 Gerçi ḫar-gūş uyurdı ṣaḥrāda / Çeşm ü gūş idi **rāh-ı şayyāda**
HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i rūşen-dil / Didi ey **rāh-ı ġamda** pā-der-gil

rāh-ı ʿadem [2] ölüm

HH1039 Her taraf bir neheng-i ejder-dem / Şuʿle-i çeşmi şemʿ-i **rāh-ı ʿadem**
HH1318 İtdiler gürı peyk-i **rāh-ı ʿadem** / Vardı Behrāma vāṣıl oldı o dem

rāh-ı ʿaḳl [1] akıl yolu

HH491 İtmege **rāh-ı ʿaḳla** irşādı / Görmege vardılar o nā-şādı

rāh-ı Ḥaḳ, reh-i Ḥaḳ [2] Allah yolu ‖ sırât-ı müstakîm

NE3009 Virme mey-i āl ile kendüñe reng / Olma **reh-i Ḥaḳda** şaḳın süst ü leng
SE480 **Rāh-ı Ḥaḳda** giderür vaḫşetüñi / Defʿ ider vaṣf-ı behīmiyyetüñi

rāh-ı ḥaḳīḳat [2] hakikat yolu, doğruluk

NE32 Meddi ile mīmine eyle naẓar / **Rāh-ı ḥaḳīḳatde** ḳılı ḳırk yarar
NE2617 Ḳaşları fülk-i muḥabbet olur / Ḳantara-i **rāh-ı ḥaḳīḳat** olur

rāh-ı hidāyet [1] doğru yol, kurtuluş yolu, İslâmlık

NE675 Cām mı ya micmer-i ʿişret midür / Meşʿale-i **rāh-ı hidāyet** midür

rāh-ı hüdā [6] Allah yolu

S51 Olup reng-i āmāl ile süst-pā / Göñül ola güm-kerde **rāh-ı hüdā**

S1128 Nice şemʿ-i **rāh-ı hüdāya** delīl / Güzīn ġonca-i gülsitān-ı Ḫalīl

NE1098 İkisi de **rāh-ı hüdāya** delīl / Bir yere gelse ola pīçān-ı fetīl

SE1722 ʿAkldur pertev-i envār-ı Hudā / ʿAkldur meşʿale-i **rāh-ı hüdā**

SE2658 Sālik-i **rāh-ı hüdā** ola müdām / Ḳaṭmaya adımına hīç ḥaram

HH688 Didiler bunda vardurur bir pīr / Oldı **rāh-ı hudāya** şemʿ-i münīr

rāh-ı ʿışḳ, reh-i ʿışḳ [6] aşk yolu

S1016 Bu gün **rāh-ı ʿışḳa** odur reh-güzer / Ḳaşāyidde beyt-i güzīde döker

S1424 **Reh-i ʿışḳa** gir hūy ile hāy ile / İç ol bādeyi ṭabl u surnāy ile

NE149 Yaḳdı beni āh ki cām-ı hevā / İtdi **reh-i ʿışḳda** laġzīde-pā

NE329 Kim ki **reh-i ʿışḳda** ṣādıḳ olur / İki kişinüñ biri ʿāşıḳ olur

HH1476 **Rāh-ı ʿışḳ** içre mest-i bī-pervā / Yoluna baş ü canın itdi fedā

HH2067 Girdiler **rāh-ı ʿışḳa** bī-ser ü pā / Ṭuydılar nice sırr-ı nā-peydā

rāh-ı ʿirfān [2] irfan yolu; Allah'ın sırlarını kavrama yolu

SE596 Gele ey sālik-i **rāh-ı ʿirfān** / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı ḥayvān

rāh-ı mecāz [2] mecaz yolu

NE2619 Olmaya ta sālik-i **rāh-ı mecāz** / Ḫaniḳa-i ʿaşḳda olamaz mecāz

SE483 Arada ḳanṭaradur **rāh-ı mecāz** / Uġrar elbette aña ehl-i niyāz

rāh-ı muḥabbet [2] aşk yolu

SE2253 Bilinür **rāh-ı muḥabbetde** ṣebāt / Hīç lāzım degil aña iṣbāt

rāh-ı necāt [2] kurtuluş yolu

HH1034 Elleri irdi bir dıraḫta hemān / Oldı **rāh-ı necāta** fülk-i revān

rāhber, rehber [27] kılavuz, yol gösteren ‖ iyi veya kötü yola yönelten önder

S294 O deryā-dilüñ Ḫıżr imiş **reh-beri** / Velī fülki ġayb ü kederden berī

S66 İdüp şerʿi **reh-ber** dil-i pür-ġama / Beni vāṣıl it şārīʿ-i aʿẓama

NE6 Cedvel-i taḳvīm-i Ḥakīm-i ezel / **Rāhber-i** ḫaṭṭa-ı ʿilm ü ʿamel

NE97 **Rāhber-i** vāṣıla-i güm-rehān / Ḳaʿbe-i maḳṣūd-ı kühān ü mihān

NE801 Yaʿni ki ol **rehber-i** mülk-i beḳā / Anı hediyye diyu virdi baña

NE821 Yaʿni idüp ḫalḳı ḥaḳḳa **rāhber** / Dīde-i ʿibretle iderdi naẓar

NE961 Ceẕb idüp anı felege tāb-ı ḫūr / Oldı hevā menzīline **rāhber**

NE1027 Yaʿni ki Şāpūr-ı peyām-ı belā / **Rehber-i** gümreh-şüde-i ibtilā

NE1278 Gel beri ben saña delīl olayın / **Rāhber-i** ḫayr-ı sebīl olayın

NE1412 Bulmıyacaḳ **rehberi** yol bulamaz / Her kişi Veysel Ḳarānī olamaz

NE1472 Mevce-i tevfīḳ olup **rāhber** / Sāḥile geldi o dıraḫşān güher

NE1624 Uymayacaḳ şerʿa mededüʿl-ḫudā / Dīv-i recīm olur o dem **rāhber**

NE1867 Çün ki ṭarīḳ oldı ṭufeyl-i refīḳ / **Rehber-i** ʿālem didi şümme'ṭ-ṭarīḳ

NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu kāra delīl / Kim bulasın **rehber-i** ḫayr-ı sebīl

NE3150 Ḳıṣṣa-i aḥlāḳ-ı ẓemīme yazan / Oldı saña **rehber-i** ḫulḳ-ı ḥasen

SE179 Umarın **rehber** olup Faḫr-ı enām / İde envār-ı Ḫudā defʿ-i ẓalām

SE302 Nūr-ı īmānı bize **rehber** ḳıl / Sālik-i meslek-i peyġamber ḳıl

SE432 **Rehber-i** fikret-i pāki tevfīḳ / Ḳarşular meslek-i haḳda taḥḳīḳ

SE566 Bī-namāzuñ çü işi ʿişyāndur / Vāḳıʿā **rehberi** de şeyṭāndur

SE776 Kime kim **rehber** olurdı tevfīḳ / Bu idi ḫāṣılı destūra ṭarīḳ

SE883 Kime kim **rehber** olup nūr-ı hüdā / İde bu neşʿede taḥṣīl-i fenā

SE1162 Ḳāʿid-i devlet olup **rāhberi** / Sürerek çekdi getürdi ileri

SE1741 Ḳaç bucaġ idügini arż u semā / **Rehber-i** ʿaḳl-ıla buldı ḥükemā

SE3231 Kime kim ṭāliʿ-i bed **rehber** olur / Nereye gitse belāsını bulur

HH65 Ṣıdḳ ü īmānı baña **reh-ber** ḳıl / Her birin uḫrevī birāder ḳıl

HH420 Bāʿiṣ-i naḳl-i ʿālem-i ervāḥ / **Rehber-i** seyr-i mülket-i eşbāḥ

HH624 Ki vire kendüyi bir ustāda / **Reh-ber** ola ṭarīḳ-i irşāda

rāh-güzār, rāh-güzer, reh-güzār, reh-güzer [5] yol üstü, geçilecek yer

S1016 Bu gün rāh-ı ʿışḳa odur **reh-güẕer** / Ḳaşāyidde beyt-i güzīde döker

NE3091 Ortası ṣaḥrāda olan **reh-güzār** / İki yaña ṭurdı ṣaf-ı nīzedār

SE3128 Var-iken **rāh-güẕer** her ḳoldan / Gitmedik ḫayf ü dirīġ ol yoldan

HH667 Ḥāʾil olmaz bize der ü dīvār / Cism içün cān arar mı **rāh-güzār**

HH1076 Gördiler çün levāzım-ı seferi / Ḳāfile ṭutdı semt-i **reh-güẕeri**

rāh-nüma, reh-nümā [16] yol gösteren, kılavuzluk eden

S182 Ḫudāyā baña eyle luṭfuñ muʿīn / K'olam pey-rev-i **reh-nümā-yı** yaḳīn

S412 Ṭuyılur nevā-yı hezār ile bāġ / Olur şuʿlesi **reh-nümā-yı** çerāġ

S705 O cūyuñ olup menbaʿı **reh-nümā** / ʿAlem Ṭaġına varur ehl-i ṣafā
NE486 Buldı dil-i rūşeni nūr-ı hedā / Oldı ṭarīḳ erlerine **reh-nümā**
NE1883 **Rāh-nümā** itdi hemān bī-fütūr / Didi tenezzül idüp aña buyur
NE2082 Sen de delīl iste yürü uluya / **Rāh-nümā** dāmenin elden ḳoma
NE2958 Ḳaçmada ḫar-gūşe olup pīşvā / Olur idi mūşlara **reh-nümā**
SE2 Sālike olmaġ-içün **rāh-nümā** / İleri geldi bu saṭr-ı zībā
SE3126 Şiddet-i rāh-ıla tefsīde-lebān / **Reh-nümāya** didi İbn-i Ḳaraman
SE3129 **Reh-nümā** kim uşanup cānından / Zār idi ḫāl-i perişānından
HH130 Cümlesi **reh-nümā-yı** ḫayr-ı sübül / Cümlesi rāzdār-ı ḫatm-i rüsül
HH168 Çün şeşüm-çarḫa **reh-nümā** oldı / Müşterī ʿabd-i müşterā oldı
HH422 **Reh-nümāsı** ṭarīḳ-i tevfīküñ / Curʿa-rīzi raḥīḳ-i taḫḳīḳuñ
HH1418 **Reh-nümāsı** o yolda encüm idi / Şeb-i tār içre sāye-veş güm idi
HH2297 Ṣoñra el ḳaldurup duʿā itdi / Himmetin aña **reh-nümā** itdi
HH2358 Yüriyüp rūy-ı yemmde bād-āsā / Oldı erbāb-ı fülke **rāh-nümā**

rah-nümūn, reh-nümūn **[6]** yol göstern, kılavuzluk eden

S1158 Revā mıdur ol kevkeb-i **reh-nümūn** / Ola necm-i baḫtum gibi ser-nigūn
NE1480 İtmeden āheng-i yem-i nīlgūn / Necm-i hüdā oldı aña **reh-nümūn**
SE770 Ḥükemāya olıcaḳ Eflāṭun / Meşʿal-i fikret-ile **rāh-nümūn**
SE2348 Oldı baḫtı ʿAraba **rāh-nümūn** / Seyre çıḳmışdı o semte Meʾmūn
HH533 Ḳaldılar nūr-ı ʿaḳlı **rāh-nümūn** / İtdiler ḫayli fikr-i gūn-ā-gūn
HH1025 Hep neheng idi **reh-nümūnı** anuñ / Çāh-ı mārān idi derūnı anuñ

rāh-zen, reh-zen **[5]** yol kesen, haydut

NE2477 Şehr-i Sitanbul idi aña vaṭan / Yolda zenān seyri için **rāh-zen**
NE2789 İnce beli **rāh-zen-i** hūş idi / Orta ḳuşaġıyla siyeh-pūş idi
SE2006 Hep emīn añladıġuñ **reh-zendür** / Dost ṣandıġuñ ulu düşmendür
HH1018 Salṭanatdur bu düşmeni çoḳdur / Fitne küncinde **reh-zeni** çoḳdur
HH1027 Reh-i dūr idi **reh-zeni** çoġidi / Mār u timsāh ü evreni çoġidi

reh-zenān **[2]** yol kesenler, haydutlar

HH64 Eyle miḥrāb ü mescidi meʾmen / **Reh-zenān-ı** tarīk-i īmāndan
HH2504 Oldılar āḫir ol iki hem-reng / Bende-i bend-i **reh-zenān-ı** fireng

rāh-zenī **[1]** yol kesicilik, haydutluk

SE2205 Ki o zānī-i ziyānkār u denī / Zen için yolda idüp **rāh-zenī**

reh-āverd **[1]** hediye

SE541 Daʿvet olduḳda Resūl-i ʿArabī / Oldı aḫbāba **reh-āverd-i** nebī

rehberī **[1]** yol göstericilik, kılavuzluk

SE664 İtmedin **rehberī-i** Ḫıżr meded / Buldı ʿilm-ile ḫayāt-ı sermed

reh-bürde **[1]** yolcu

NE2085 Felsefeden esfele düşdi ḫakīm / Olmadı **reh-bürde-i** semt-i selīm

reh-neverd **[1]** yola çıkan, yolcu

HH1452 Meger ol **reh-neverd-i** semt-i ḫabīb / Kūy-ı cānāna gelmiş idi ḳarīb

reh-rev **[3]** yola çıkan, giden, yolcu

SR12/1 Biz şāhid-i ʿıyşe ʿāşıḳ-ı mehcūruz / Kūhsār-ı emelde **reh-rev-i** şebgūruz
HH1159 Emn ile yolda **reh-rev-i** dil-cū / Mekre ḥāżır o ḳavm-i furṣat-cū
HH1416 **Reh-rev-i** ʿışḳ başdan ide güzer / Mest olan farḳ idermi pāy ile ser

reh-revān **[1]** yolcular

HH1088 Ḳāfile ḫalḳını ḳırup ol dem / İtdiler **reh-revān-ı** mülk-i ʿadem

rehvār **[5]**

1. biniciyi sarsmayan at yürüyüşü

S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü **rehvār** u şeng / Ki tebsi içinde döner bī-direng
NE261 Saldı yed-i ḳudret o **rehvāra** zīn / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn

1. hızlı ve rahat giden at

S159 Yedinci göge sürdi **rehvārını** / Zuḫal ferş-i pāy itdi ruḫsārını
NE1671 Şu gibi her vādīye **rehvār-ı** cüst / ʿĀrif idi ḫāşılı her fenn ü rüst
SE2330 Ḳandasın bāb-ı ḫalīfe diyerek / Sürdi **reh-vārım** bir vādiye dek

reh-yāb **[2]** yolunu bulan, gideceği yere ulaşan

HH1007 Olmadı kimse maḳṣada **reh-yāb** / Çıḳmadı ṭaşraya meger ki ḫabāb
HH1964 Az zamānda o peyk-i bād-vürūd / Oldı **reh-yāb-ı** menzil-i maḳṣūd

rāḥat **[8]** üzüntüsüz, tasasız, huzurlu

NE900 Rūz u şeb eyler sefer-i rāh-ı dūr / **Rāḥat-ı** ḫalḳ için olur bī-ḥużūr
NE1236 Dīde-i **rāḥat** çün ola seyr-i ḫāb / Ḫāne-i yāfūḫ olur aña bāb

NE1248 Var idi bir ṣāf-dil ü pāk-zāt / **Rāḥatı** ṣavm u ḥarekātı ṣalāt
SE1484 Kimde kim şāh-per-i himmet ola / Ḥaşre dek mirvaḥa-i **rāḥat** ola
SE2397 Ḫāce kim teşne-leb-i **raḥāt** idi / Tāb-ı germā ile bī-ṭāḳat idi
SE2843 Dest-ḫoşdur siper ü gürz ü gümān / Bize **rāḥatuñdadur** ẓıll-ı sinān
HH1035 Ol dıraḫt oldı bāʿiş-i vuṣlat / Anlara oldı bister-i **rāḥat**
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i **rāḥat** / Bir daḫī el vire zihī devlet

rāḥat-ı beden [1] beden rahatı
HH350 Ṣayḳal-endāz-ı cān ü ten ancaḳ / Ḥāṣılı **rāḥat-ı beden** ancaḳ

rāḥat-ı cān [2] gönül rahatlığı, ferahlık
SE517 Süḫanuñ virdi dile **rāḥat-ı cān** / Bārī müjde diseñe hey nādān
SE2864 ʿĀḳıbet bulmaġ-içün **rāḥat-ı can** / Oldı bir gūşe-i tenhāya revān

rāḥat-baḫşā [1] rahatlık veren, rahatlatıcı
SE2361 Gāh olur neşter-i nebīz-i cefā / Gāh olur merhem-i **rāḥat-baḫşa**

rāḥat-res [1] rahata kavuşturan
HH204 Dem-i ʿadli cihāna **rāḥat-res** / Ḳāleb-i ādeme miṣāl-i nefes

rāḥat olmaḳ [3] üzüntü, sıkıntı ve tedirginlikten uzak bulunmak
NE905 **Rāḥat olur** mı dil-i halḳ-ı cihān / Olmaya tā kim dem-i fāsid revān
SE591 Gündüzi **rāḥat olursam** bir dem / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı ümem
HH75 Bir nefes bunda **rāḥat olmaḳ** yoḳ / Köpri üzre iḳāmet olmaḳ yoḳ

rāḥat yüzü görmemek [1] yaşamı boyunca yoksulluk ve sıkıntı içinde yaşamak, hiç rahat etmemek
NE2504 **Göre mi rāḥat yüzün** erken yigit / Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit

rāḥet-i dendān [1] çiğnemesi kolay
HH2485 Pāre pāre olup o fülk-i revān / Oldı eşdāfa **rāḥet-i** dendān

rāḥ [1] şarap

rāḥ-ı reyḥān [1] güzel kokulu şarap, fesleğen şarabı
SE1965 **Rāḥ-ı reyḥān** u şarāb-ı gülgūn / Reng ü būyına ki eyler meftūn

rāḥī [1] şaraba mahsus
S1373 Bulup ḫum dibin dürd-i **rāḥī** gibi / Pür-āteş gerekdür şurāḥī gibi

rāhib [1] Müslümanların Hristiyan din adamlarına ve papazlara verdiği isim
SE2499 Ser-nigūn ṭencere ḫālī ḳazġan / Şikem-i **rāhibe** dönmişdi hemān

raḥīḳ [4] koyu kırmızı, duru ve kokulu bir şarap
S1205 Bu bezme **raḥīḳüñ** ʿaḳīḳi gerek / Ne afyon gerek ne raḥīḳī gerek
S1569 Varam bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / **Raḥīḳ-i** ḥayāt ola müşgīn ḫıtām
HH422 Reh-nümāsı ṭarīḳ-i tevfīküñ / Curʿa-rīzi **raḥīḳ-i** taḥḳīḳuñ
HH1244 Her ṭarafdan gele **raḥīḳ-i** sürūr / Levm olunmaz olursa mest-i gurūr

raḥīḳī [1] 16. yy. şairlerinden Rahîkî'nin İstanbul'da Mahmud Paşa Çarşısı'nda açtığı attar dükkanında ürettiği ve özellikle ölümünden sonra çok meşhur hale gelen Rahîkî macunu.
S1205 Bu bezme raḥīḳüñ ʿaḳīḳi gerek / Ne afyon gerek ne **raḥīḳī** gerek

raḥīḳ-i beyān [2] söz şarabı ‖ güzel, belagatli söz
S524 Olup pür-ḫurūş-ı **raḥīḳ-i beyān** / Güzel deprene tā kümeyt-i zebān
NE84 Eyle biraz mest-i **raḥīḳ-i beyān** / Ta döne şevḳ ile kümeyt-i zebān

raḥīḳ-i saḥīḳ [1] içimi yumuşak kırmızı şarap
HH264 Nīl-i ʿirfānı çün **raḥīḳ-i saḥīḳ** / Mīl-i miḳyāsı ẓirve-i taḥḳīḳ

rāḥile [1] yük hayvanı
SE811 Saʿy-ile ḳāfileler menzil alur / Terk-ile **rāḥile** yabanda ḳalur

Raḥīm [3] yarattıklarına çok merhamet eden, Allah
NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra ism-i **Raḥīm** / Aldayamaz ādemi dīv-i recīm
SE6 Sebze-i dil-keş-i cennāt-ı naʿīm / Sāye-i raḥmet-i Raḥmān u **Raḥīm**
SE3346 Hemser-i nefs-i bed-endīş ü leʾīm / Nefs oġlıdur anuñ diyü **raḥīm**

raḥm [4] acıma, esirgeme, merhamet
SE1780 Bu kühen-muḫliş o ḫāli göricek / **Raḥm** ü şefḳat yüregim delse gerek
SE1856 Zene meyl itme ziyānı çoḳdur / Ḳarı dünyā gibi **raḥmı** yoḳdur
HH770 Dil-bere didi ey mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa **raḥmi** yoḳ ḫaḳīḳatsüz
HH2706 **Raḥmı** ġālib cevād-ı ʿālem imiş / Bende-perver şeh-i mükerrem imiş

raḥm eylemek/itmek/ḳılmaḳ [11] merhamet etmek, acımak, esirgemek
SE1975 **Raḥm idüp** ʿarż-ı niyāzın diñler / Ḫastalar aña pek aġlar inler
HH670 Şöyle ḳaḥr iderin seni ki hemān / Düşmenüñ **raḥm idüp** olur giryān

HH693 **Raḥm idüp** ḫāline o nāşāduñ / Muḳtedāsı ṭarīḳ-ı irşāduñ
HH741 **Raḥm ḳıl** ḥālüme şikeste-dilem / Baña şermüm yeter ki münfaʿilem
HH1460 Baña **raḥm it** ki zār u maḥzūnem / Ḥālet-i ʿışḳ ile dīger-gūnem
HH1746 Oġlına ḥürmet itmeyen ḳattāl / Aña **raḥm eylemek** ḫayāl-i muḥāl
HH2144 Şöyle beñzer ġarībdür bu faḳīr / Kimse **raḥm idüp** itmemiş tedbīr
HH2147 **Raḥm idüp** gül gibi o kān-ı seḫā / Bir avuç sīm-i ḫāliş itdi ʿaṭā
HH2280 **Raḥm idüp** aña pīr-i rūşen-dil / Didi ey rāh-ı ġamda pā-der-gil
HH2289 İtmemek yoḳdur ol aña teʾsīr / **Raḥm ider** ʿāşıḳa be-her taḳdīr
HH2580 Güş iden oldı vālih ü ḥayrān / **Raḥm idüp** aġladı biraz mestān

raḥm-ı māder [1] ana rahmi
NE1500 Nāẓır olur luʿbetine çādere / Ṣulb-ı peder ile **raḥm-ı mādere**

Raḥmān [6] Dünyada, inanan ve inanmayan ayrımı yapmaksızın bütün insanlara, zararlı ve yararlı ayırımı yapmaksızın bütün canlılara rızklarını, nimetlerini bol bol veren anlamında Allah'ın adlarından birisi.
NE39 ʿArş aña nisbet ile ferşdür / Maẓhar-ı **Raḥmān-ı** ʿale'l- ʿarşdur
SE4 Ṭutan ol şemme meşām-ı cānı / Ṭuya būy-ı nefes-i **Raḥmānı**
SE6 Sebze-i dil-keş-i cennāt-ı naʿīm / Sāye-i raḥmet-i **Raḥmān** u Raḥīm
SE250 Başlayup ḥidmete peyk-i **Raḥmān** / Çekdi bir raḫş-ı felek-seyri hemān
SE908 Ola maḥcūb-ı cemāl-i **Raḥmān** / Ḳıla merdūd anı ḥacb-i ḥirmān
SE1006 Ḥarekātuñla senüñ iy nādān / Ditreye ʿarş-ı ʿaẕīm-i **Raḥmān**

Raḥmānī [1] ilahî, tanrısal
SE277 Esdi bād-ı nefes-i **Raḥmānī** / Gitdi cümle ḫücūb-i ẓulmānī

raḥmet [24]

1. merhamet, bağışlama
S177 Der-i luṭf-ı ḫalḳa güşād eyledi / Hedāyāyı **raḥmetle** şād eyledi
NE41 Şekl-i elif-lāmına bak fi'l-meşel / **Raḥmet** umar şefḳat için şunmuş el
NE56 Besmeledür Ḥakkuñ ulu niʿmeti / Anda mükerrer ṣıfat-ı **raḥmeti**
NE319 İkisi de **raḥmet** idi ümmete / İkisi de şefḳat idi ümmete
NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u şām / **Raḥmet** ü rızvān ü ṣalāt ü selām
SE6 Sebze-i dil-keş-i cennāt-ı naʿīm / Sāye-i **raḥmet-i** Raḥmān u Raḥīm
SE561 Gerçi ʿāṣīlere de **raḥmet** idi / Müʾmine raḥmeti bī-minnet idi
SE561 Gerçi ʿāṣīlere de raḥmet idi / Müʾmine **raḥmeti** bī-minnet idi
SE633 **Raḥmet** ol ʿālime kim ola kerīm / Eyleye tezkiye-i nefs-i selīm
SE863 Rūz u şeb muntaẓır-ı **raḥmet** olur / Ḳāniʿ-i māḥaṣal-ı ḳısmet olur
SE914 Sen daḥı saʿy idüp insān olıgör / Lāyıḳ-ı **raḥmet** ü ġufrān olıgör
SE955 Ehl-i īmān ile iy Rabb-i mucīb / **Raḥmetüñ** eyle ʿAṭāyīye naṣīb
SE1070 **Raḥmet-i** Ḥaḳḳa o kes vāṣıl olur / Ki bilür mertebesin kāmil olur
SE1298 Şāhlar memlekete devletdür / Sāye-i Ḥaḳ eşer-i **raḥmetdür**
SE1322 Yād ider ḫalḳı buna nisbet-ile / Ẓālim-i ʿāḳılı hep **raḥmet-ile**
SE1824 Küremā eşrefidür insānuñ / Sāye-i **raḥmetidür** Mevlānuñ
SE2416 Beẕl-i ẕer bāʿiş-i **raḥmet** oldı / Nārdan muḥsin ucuz ḳurtuldı
SE3024 Terbiyet itmelidür ebnāyı / Añdurur **raḥmet** ile babayı
HH186 Pencgāh ile ibtidā itdi / Niʿmet-i **raḥmete** ṣalā itdi

2. yağmur ‖ merhamet
NE799 Nāzil olup **raḥmet-i** Mevlā gibi / Virdi selām ol şefḳāt şāḥibi
SE10 Ebr-i **raḥmet** gibi irdi pür-nem / Oldı feyżi ile sebz ü ḫurrem
SE2136 Sāyesi nite ki ebr-i **raḥmet** / Düşdügi ḫāke virürdi bereket
SE2158 Ebr-i **raḥmet** ide mi ṭaşa eşer / Bite mi şaḫrā-i şammāda şemer

3. bağış, armağan
NE892 Ḫalḳuñ ulu devletidür şāhlar / Mülke Ḥaḳḳuñ **raḥmetidür** şāhlar

Raḥmete'l-li'l-ʿālemīn [1] âlemlere rahmet anlamında, Hz. Muhammed'in isimlerinden biri
S174 Murād üzre ḥaḳdan olup kām-bīn / Nüzūl itdi ol **Raḥmete'l-lil-ʿālemīn**

raḥmet oḳumaḳ [1] Allah'ın rahmet etmesi için dua etmek
SE2441 Ḫalefüñ ṭut ki saña **raḥmet oḳur** / Elüñ alur da seni cennete ḳor

raḫne [4]

1. gedik, oyuk
NE286 Ġarḳa-i nūr oldı **raḫneden** sipihr / Olsa n'ola müżmaḥil envār-ı mihr
HH2439 Gāhī semt-i ḥışāra düşdi güẕār / Buldı ḥışn-ı ṣalāḥ **raḫne-i** ʿār

2. zarar, ziyan

SE1081 İdemez **raḫne** aña ẕerre ḳadar / Yoḳ yire kendüyi teẕlīl eyler
SE1451 Ḳorḳarın kim yol idüp nefs ü hevā / ʿİffetüñ dāyiresin **raḫne** bula

raḫne-der [1] gedik açan, delen ‖ zarar veren
NE2131 ʿİffeti fülkine olup **raḫne-der** / Taḫta delüp itme ḥarāma naẕar

raḫnegeh [1] delik, gedik yer ‖ zarar, ziyan dolu yer
NE380 Cāyın idüp **raḫnegeh-i** seng-lāḫ / Başına teng oldı cihān-ı ferāḫ

raḫne-ger [1] zarar veren
SE1226 İltizām-ıla nice ehl-i ʿamel / Oldılar **raḫne-ger-i** dīn ü düvel

raḫş [18] hızlı koşan güzel at
S148 Süm-i **raḫş** ile sikke urdı o şāh / Etekli zere döndi hāleyle māh
S154 ʿAceb **raḫşı** var cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde döner bī-direng
S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya **raḫşın** o dem / Sipihr aṭlasın itdi ferş-i ḳadem
S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / Binüp **raḫşına** giydi zerrīn külāh
S282 Binüp kūh-veş **raḫşa** merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı seyr-i cibāl
S327 Sipihre çıḳup şuḳḳahā-yı bülend / O **raḫşa** güneş zeyn ü bu şuḳḳa-bend
NE66 Turfe kümeyt-i ḥaşr-sitān-ı kām / **Raḫş-ı** mübārek ḳadem-i bi-likām
NE260 Sürʿat idüp **raḫş** ile mānend-i berḳ / Eyle felek fülkini envāra ġarḳ
NE262 Ġurresi **raḫşında** çū mihr-i münīr / Bāli aña şaʿşaʿa-i dil-peẕīr
NE1829 Şāh-ı cihāngīr ü cihān-baḫş idi / Māh-ı melek ḳadr u felek **raḫş** idi
SE250 Başlayup ḥidmete peyk-i raḥmān / Çekdi bir **raḫş-ı** felek-seyri hemān
SE264 Şarşılup cünbüş-i **raḫş-ile** sipihr / Ṭāḳdan düşdi yire kāse-i mihr
SE1372 Ḳullanur **raḫşını** ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük ʿaḳla uramaz şübhe ʿiḳāl
SE2509 Ṣubḥ kim tīġ-keşān-ı gerdūn / Eyledi **raḫş-ı** şebi ġarḳa-i ḫūn
SE3124 Naʿl-i **raḫş** olmış-ıdı āteş-i berg / Bu belādan ayaġın eyledi terk
HH176 Sidreye varıcaḳ o Mihr-i Celīl / Sāye-veş ḳaldı **raḫş** ü Cebrāʾil
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze çemen / Ḫoş gelüp şāha indi **raḫşından**
HE56 ʿIḳal-i ġamla hemçün naḳş-ı dīvār / ʿAmelden ḳalmış idi **raḫş-ı** efkār

raḫş-ı Burāḳ [1] Hz. Muhammed'in Miraç gecesinde bindiği binek
NE256 **Raḫş-ı Burāḳıyla** ser-efrāz olup / Günbed-i çarḫa ʿalem-efrāz olup

raḫş-ı raḫşān [2] parlak, pırıltılı güzel at
SE2473 Reng-i ḫınnā vü nezāketle hemān / Nev-ʿarūs idi o **raḫş-ı raḫşān**
HH153 **Raḫş-ı raḫşān** Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / Āb-ı ṣāfī rev ü ṣabā cevlān

raḫş-ı raḫşān-per [1] parlak kanatlı at ‖ Burak
S141 Nebī bindi o **raḫş-ı rahşān-pere** / Ya şāḥib-ḳırān murġ-ı fermān-bere

raḫş-ı raḫşende-beden [1] parıldayan, parlak at
SE251 **Raḫş-i raḫşende-beden** yaʿnī / Burāḳ Berḳ-veş ġurresi māh-ı berrāḳ

raḫş-ı revān [10] yürük ve güzel at
SE2517 Didi ol istedügin **raḫş-ı revān** / Tepsi içre dönüp iden cevelān
SE2521 Eyleyüp ḳāṣıda vāfir iḥsān / Virdi raḫt-ıla nice **raḫş-ı revān**

raḫş-ı ser-keş [1] dik kafalı, asi, itaatsiz at
SE1191 İnicek bindügi **raḫş-ı ser-keş** / Ḳaçdı ṣaḥrāya hemān āhū-veş

raḫşān [29] parlak
S1196 N'ider ẕevḳ alan cām-ı **raḫşān** ile / Duḫānı fitīl-i fürūzān ile
NE618 Yüze güler sāġar-ı **raḫşān** gibi / Līk yaḳar mihr-i dı **raḫşān** gibi
NE688 Manẕaradan cāmuña **raḫşāndur** / Her yaña barmaḳlı gülistāndur
NE1221 Şuʿle şalar sāġar-i **raḫşān** gibi / Şemʿ-i ser-i ḳabr-i şehīdān gibi
NE1287 Aña giren ḫūb-ı şafā kānıdur / Gökyüzünüñ kevkeb-i **raḫşānıdır**
NE1409 Şuʿle-i **raḫşānı** görüb cāmdan / Kendin urur aña dürr ü bāmdan
NE1546 Üstüne bir bād ḳılup ser-be-ser / Encüm-i **raḫşān** gözini kör ider
NE3018 Dime şaḳın şīşe-i **raḫşāndur** ol / Şaşıla ḳārūre-i şeyṭāndur ol
SE40 Rāları ġurre-i māh-ı ramaẕān / Ebr-i müşgīn arasından **raḫşān**
SE83 Māh-ı **raḫşānı** gör ol hāle ile / Cemredür şuʿle-i cevvāle ile
SE193 Ebr-ile ḳadd-ı ser-efrāz-i nebī / Şemʿ-i **raḫşānıla** pervāne gibi
SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i **raḫşānsın** idin şırça serāy
SE290 Nite kim pertev-i mihr-i **raḫşān** / Varması gelmesi bir oldı hemān
SE1299 Mihr-i **raḫşān** gibidür āṣārı / Ebr-i nīsān gibidür idrārı
SE1528 Mihr-i **raḫşān** gibi yār-ı dil-cūy / Rūy-ı dil görse olur ḫandān-rūy
SE1679 Kim arar ṭolsa eger kevn ü mekān / Hep Bedaḫşān gibi laʿl-i **raḫşān**
SE1964 Ḥaẕer eyle ḫaẕer iy tāze cüvān / Olma ser-mest-i şarāb-ı **raḫşān**
SE2473 Reng-i ḫınnā vü nezāketle hemān / Nev-ʿarūs idi o raḫş-ı **raḫşān**
SE2577 Baḳaraḳ dil o büt-i **raḫşāna** / Döndi pervāne-i ser-gerdāna
SE2665 Bir seḥer Şamda dīvān itdi / ʿAdlini neyyir-i **raḫşān** itdi

SE3046 Sırr-ı ser-beste-i cām-ı **raḫşān** / Dil gibi ḳat ḳat olurdı pinhān
SE3272 Hem-çü pervāne-i şemʿ-i **raḫşān** / Başı ucında bulınurdı hemān
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i zemīn ü zamān / Ẕāt-ı insān ü encüm-i **raḫşān**
HH29 ʿİdgāh oldı ʿarṣa-yı imkān / Bindi dolāba encüm-i **raḫşān**
HH629 Elin aldı peder o cānānuñ / Pençe-i āfitāb-ı **raḫşānuñ**
HH1529 Cümle ʿālem muṭīʿ-i fermānuñ / Mihr ü meh ẕerre-nūr-ı **raḫşānuñ**
HH153 Raḫş-ı **raḫşān** Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / Āb-ı şāfī rev ü şabā cevlān
HH177 Oradan ḳıldı Refref ile ʿubūr / Ḫūr-ı **raḫşān** ile nitekim nūr
HH2551 Laʿl-i terdür kirās-ı **raḫşānı** / Tāk-i rezdür anuñ nigeh-bānı

raḫşān olmaḳ [4] parlamak

S569 Ḳafes içre **raḫşān olup** mehveşān / Olur peyker-i encüm ü āsumān
SE412 Dest-i endīşe dür-efşān oldı / Dehr pür-gevher-i **raḫşān oldı**
SE508 Necm-iken neyyir-i **raḫşān oldı** / Yitişüp nahl-ḫırāmān oldı
HH112 Nūr-ı fānūs-veş **olup raḫşān** / Ḳıldı Nūḫ-ı Neciyyi keştī-bān

raḫşān-per [1] parlak kanatlı

S141 Nebī bindi o raḫş-ı **raḫşān-pere** / Ya ṣāḥib-ḳırān murġ-ı fermān-bere

raḫşe [1] parıltı, alev

SE2505 **Raḫşeden** ġayra çün olmaz dermān / Bī-tereddüd anı itmiş ḳurbān

raḫşende [8] parlayan, parlak

S89 Hüdā burcına oldı **raḫşende** mihr / Ki düşmedi ẓıllı çü mihr-i sipihr
S126 Olup necm-i **raḫşende-i** mānend-i ḫāl / Felek oldı ḫaşḫaşı ʿanber-mişāl
S138 O bir berḳ-i **raḫşende** endām idi / Eẕelden ebed aña bir kām idi
S771 O ḳındīl-i **raḫşende-i** bī-fitīl / Olur güm-reh-i şām-ı hicre delīl
S773 Getür şīşe-i cāmı **raḫşende** ḳıl / Çerāġ-ı ümīdüm dı **raḫşende** ḳıl
S1197 Mey ol nūr-ı **raḫşendedür** nārı yoḳ / Ḫum ol genc-i bī-rencdür mārı yoḳ
SE251 Raḫş-i **raḫşende-beden** yaʿnī / Burāḳ Berḳ-veş ġurresi māh-ı berrāḳ
SE317 Ḳaṣrı hod cāmiʿ-i **raḫşende-ḳıbāb** / Kemer-i ṭāḳ-ı refīʿi miḥrāb

raḫt [3]

1. yolculuk eşyası ‖ ağırlık

NE3054 **Raḫt-ı** dili meyde idüp ġarḳ-ı āb / Ḳaldı görinürde hemān bir ḥabāb

2. at takımı

SE2521 Eyleyüp ḳāṣıda vāfir iḥsān / Virdi **raḫt-ıla** nice raḫş-ı revān
HH1187 Sürelüm pāy-ı taḫt-ı devlete **raḫt** / Cehd olunsun hele ya taḫt yā baḫt

raʿiyyet [6] bir hükümdarın yönetimi altında bulunan halk, tebaa

NE727 Daʿvī-i cāh eylemede iki şāh / Ortada aḥvāl-i **raʿiyyet** tebāh
NE919 Ḫalḳ-ı cihān oldı ʿıyāl-i Ḫudā / Oldı vedīʿāt bu **raʿiyyet** aña
NE930 Māla daḥı çünki **raʿiyyet** gerek / Ḥāl-i reʿāyāya riʿāyet gerek
SE327 Mülk pür-sāye-i reʿfet-i memdūd / ʿAsker āmāde **raʿiyyet** ḫoşnūd
SE1231 Ṣʿol **raʿiyyet** ki olur mīr-livā / Müteseyyidlere beñzer meşelā
HH1350 Gūsfendüm **raʿiyyetüm** gibidür / Segler aʿvān-ı mülketüm gibidür

rā'iż [3] kızgın, öfkelenmiş

SE479 **Rā'iż-i** tevsen-i himmetdür ol / Ḳāhir-i ḫunk-i ṭabīʿatdur ol
SE1371 Kimde kim ola ferāset feresi / **Rā'iz** ola aña feryād-resi
HE57 Ferāġın **rā'iż-ı** ṭabʿuñ görürdi / Kümeyt-i ḫāme ayaġın sürüdi

raḳam [16] yazı, yazı ile kayıt, yazma

S101 Ne mümkin ki evṣafın ide **raḳam** / O ḥavż u livānüñ divāt ü ḳalem
S907 Şarābuñ ki vaṣfı olına **raḳam** / Alınmaḳ gerek tāk-ı zerden ḳalem
S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i rūy-ı baḫt / Görinür siyāh **raḳam** laḫt laḫt
NE9 Oldı imām-ı **raḳam-ı** ṣaf-zede / Hem-çü imāme ser-i tesbīḥde
NE18 Levḥada ol saṭr-ı müsannaʿ **raḳam** / Levḥada gūyā ki ẓılāl-ı ḳalem
NE61 Halk-ı şürāḥī-i dil-ārā naġam / Curʿa niṣār-ı mey-i surḫī **raḳam**
NE819 Açup ol eski yolu başdum ḳadem / Köhne **raḳam** üzre yürütdüm ḳalem
NE2063 Nā-geh olup nüsḫada sehv-i ḳalem / Lafẓ-ı kütük vāvsız olmuş **raḳam**
NE2390 Mihr alup destine zerrīn ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ **raḳam**
NE3167 Neşf ide evrāḳa midād-ı **raḳam** / Yürüdügünce geçe pāy-ı ḳalem
SE3491 Geh siyāḳat-veş ider terk-i nuḳaṭ / Geh **raḳam** gibi yaza noḳṭa faḳat
SE3497 Sübḥa-i tār-ı güsiste gibi hem / Uymaya birbirine ḥarf-i **raḳam**
HH10 Naḫl-i sebzī keşīde-i ḳalemüñ / Gül-i her-heft kerde-i **raḳamuñ**
HH46 Çünki lā şeklidür yediye **raḳam** / Cümlesi fi'l-ḫaḳīḳa ʿayn-ı ʿadem
HH125 Noḳṭalar gerçi görinür aḳdem / Ḥaṭda ammā elīfdür aṣl-ı **raḳam**
HH248 Tercemānü'ṣ-Ṣıḥāḥdur ḳalemi / Silk-i Dürrü'l-Vişāḥdur **raḳamı**

raḳīb [19] diğeriyle aynı şeye talip olan, bir güzele gönül veren âşıkların diğerine göre durumu

NE482 Zengī-i şāmā meh-i ġırrā ḥabīb / Āyine-i rūyine olmuş **raḳīb**
NE884 Ḳahrı eger ḳāfa ṣalarsa nehīb / Ola nigūn-sār çü ḳāf-ı **rakīb**
NE1003 Ḫusrev ü Ferhādı idüp bī-şekīb / Şāha ider gāhī gedā-yı **raḳīb**
NE2371 Şöyle ki **raḳībe** ide iʿtirāf / Ẓulm olur mı bu eşek bī-ḫilāf
HH931 Ser-be-ser derddür hevā-yi ḥabīb / Cümleden müşkili cefā-yı **raḳīb**
HH933 Bizi Yārab **raḳībden** ṣaḳla / Söze uyan ḥabībden ṣaḳla
HH1315 Bebre beñzer **raḳīb-i** fitne-gere / Ki ne kendi yiye ne ḫod yedüre
HH1799 Dāʾimā ser-figende ola **raḳīb** / Uġraya biñ belāya bī-taḳrīb
HH1821 N'oldı yād itmedi bu zārı ḥabīb / Belki ıḍlāl idüp azıtdı **raḳīb**
HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm hecr ü cevr-i **raḳīb** / Oldı feryāda gül gibi taḳrīb
HH2057 Ṣaha kem-ter gedāyı itse **raḳīb** / Şāhı ḳor yüz ṭutar gedāya ḥabīb
HH2068 Ne belā-yı ḥased ne ḥavf-ı **raḳīb** / Ne cefā-yı ʿadū ne cevr-i ḥabīb
HH2208 Uñmasun yitmesün cihānda **raḳīb** / Uġrasun her belāya bī-taḳrīb
HH2210 Ḥāṣılı ol **raḳīb-i** bed-sīret / Her zamān ḥāżır idi sāye-ṣıfat
HH2277 Līk ol bezme eylemez taḳrīb / Gözedür seg gibi ḳapuyı **rāḳīb**
HH2292 Yoḳlayup ḥastesin ider dermān / Derd ḥāṣıl ider **raḳīb** hemān
HH2303 Bu yaña çün **raḳīb-i** tünd ü ʿanūd / ʿĀṣıḳ-ı zārı eyledi merdūd
HH2329 Bir gemide **raḳīb** ile cānān / Zehr ü pā-zehr bir ḳadeḥde nihān
HH2349 Geldi bir dāne mevc-i kūh-efgen / Aldı gitdi **raḳībi** zevraḳdan

rākid [2] durgun, kıpırtısız

SE2332 Māʾ-i **rākid** müteʿaffin-mesken / Nuḥ Ṭūfānını görmişlerden
SE2905 Farḳı ammā ki degil cāy-ı maḳāl / Māʾ-i **rākidle** bir olur mı zülāl

raḳīm [1] üzerine yazı yazılacak şey, kitap

NE860 Her biri mazmūn-ı kitāb-ı kerīm / Levḥına ʿunvān-ı hidāyet **raḳīm**

raḳḳ-ı menşūr [2] yayılmış ince ceylan derisi ‖ Levh-i mahfuz

SE1250 ʿAlem-i ʿilm nigūn ü maḳhūr / Oldı ṭūmār o **raḳḳ-ı menşur**
HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam gīsū-yı pürnūr / Resīde bī-miṣāl-i **raḳḳ-ı menşūr**

raḳs [1] oyun, dans

HH833 Her cihetden Hüdāya şükr itdi / Reh-i maḳṣūda **raḳṣ** ile gitdi

raḳsa gelmek [1] heyecan ve sevinç göstergesi olarak oynamak, hareket etmek.

S586 Deler lüccenüñ baġrını ol nevā / **Gelür raḳṣa** girdāblar cā-be-cā

raḳsa getürmek [2] heyecan, sevinç göstergesi olarak oynamasını sağlamak; hareketlendirmek

S799 İdüp sāḳiyā ṭāṣbāzī yine / **Getür raḳṣa** erbāb-ı rāzı yine
S1259 **Getürse** anı **raḳṣa** bād-ı vezān / İder āteşīn ṭāsı bir bir ʿayān

raḳsa ḳomaḳ [2] hareketlendirmek, oynatmak

NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar āfāḳa nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi **raḳṣa ḳor**
SE339 Debredüp Zühre felekden sāzı / **Raḳsa ḳor** yerde ḳadeḥ-perdāzı

raḳs itmek/ḳılmaḳ [2] dans etmek/oynamak

S1056 Girüp heft bendekle çarḫa melek / Düşe ḫake **raḳṣ itmeden** nüh felek
NE1702 Şevḳ ile ki **raḳṣ ḳılup** ki semaʿ / Destin öpüp eyledüm aña vedaʿ

rām [] itaat eden, boyun eğen

rām eylemek/itmek/ḳılmaḳ [10] boyun eğdirmek, itaat ettirmek

S911 N'ola **eylese** tevsen-i şevḳı **rām** / Ṭutar tāziyāne elinde müdām
NE641 Gerdiş-i gerdūndan alup intiḳām / **Eyleye** kim tūs-ı iḳbāli **rām**
NE934 Āb-ı zülāl ile başup āteşi / Āl ile **rām ide** nice serkeşi
NE2658 **Rām ḳılup** niçe peri peykeri / Ṣayd ider idi niçe kebg-veri
NE2663 **Eyler** idi itmese bir kebgi **rām** / Ḳuyruġın alup ele rüsvāy-ı ʿām
NE2685 ʿĀḳıbetü'l-emr **idüp** anı **rām** / Eyledi kām almaġ içün ihtimām
SE1514 Anı **rām eyledi** çün dām-ı ḥıyel / Ḳahr-ıla olsa gerek ḍarb-ı meşel
SE2263 Düşmeni **eyle** müdārāyıla **rām** / Tā bula şūriş-i fitne-ā **rām**
HH1393 Līk **rām itmeyüp** anı ibrām / Olmadı nerm **māh**-ı sīm-endām
HH2061 Zülfüñe olmaḳ ile dil-beste / Yārı **rām** idemez dil-i ḫaste

rām olmaḳ [3] boyun eğmek, itaat etmek

NE1418 Bulsa eger terbiyesinden zimām / Tevsen-i gerdūne-i çarḫ **ola rām**
SE74 **Olmasa** rāyiż-i taḳdīrine **rām** / Bād-pā-yı nefs olmazdı be-kām
HH1482 Didi ey ḫusrev-i sitāre ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ **ola** merāmuña **rām**

ramaḳ ḳalmaḳ [2] bir şeyin olmasına çok az kalmak, neredeyse oluvermek

S521 Düşer mi baña curʿa-nūş olmamaḳ / Ḳala tā ki cismimde cāndan **ramaḳ**
S1225 Teninde ḳalup żaʿf ile bir **ramaḳ** / Olur ʿilm-i teşrīḥa levḥ-ı sebaḳ

Ramaẓān [4] Arapların kullandığı ay takvimine göre dokuzuncu ay olan, üç ayların sonuncusu ve Müslümanlarca oruç tutulan ay

NE3059 Ḫasta olurdı **Ramażan** iricek / ʿÖẕr ise maḫmūre-i eyyām-ı şek
SE40 Rāları ġurre-i māh-ı **ramaẓān** / Ebr-i müşgīn arasından raḫşān
SE524 İki rükn aña şahādetle ṣalāt / Üçi ṣavm-ı **ramażān,** ḥacc ü zekāt
SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i **ramażān** / Yılda bir kerre olur ḫalḳa ʿiyān

raʿnā [14] çok güzel, hoş, latif

S1344 Şu meyden ki bir curʿa ṣaçsañ ḫemān / Döne verd-i **raʿnāya** berg-i ḫazān
NE538 Zerd ü nizār olmaġıla her biri / Farḳ idemezler gül-i **raʿnāları**
NE2165 Nice ḳoca nikbetī ʿınnīnler / Bir büt-i **raʿnāyı** alur ḥabs ider
NE2486 Gūş-be-gūş gül-i **raʿnā-yı** nāz / Maḥrem-i esrār-ı dil-i pür-niyāz
NE2631 İki büküp ḳāmet-i ebnasını / Ḫāke ṣalup ʿārıż-ı **raʿnāsını**
NE2871 ʿĀşıḳ olan tāze vü **raʿnā** sever / Ṣanma ki ṭazrnān u tüvānā sever
NE3086 Naḳşı güzel dil-ber-i **raʿnā** miṣāl / Oldı ḫatı zīver-i ḥüsn ü cemāl
SE822 Zer-i surḫ issine şıḳlet virme / Gül-i **raʿnā** gibi yüz ḳızdurma
SE2743 Gördi ol bāġ-ı behişt-āsāyı / Baḫş ider cennet-ile **raʿnāyı**
HH936 Oldı dil-germ ġonce-i **raʿnā** / Ḫiẕmet-i şāha şemʿ-i bezm-āsā
HH1301 Gül-i **raʿnā-yı** sürḫ ü zerd-evrāḳ / Ṣafaḥat-ı muvaṣṣıl u berrāḳ
HH1856 Çāpük ü cüst dil-ber-i **raʿnā** / Mülk-i ḥüsn içre fitne-i ber-pā
HH2086 ʿAcabā n'eyler ol büt-i **raʿnā** / Mümkin olmaz mı uġramaḳ o yaña
HH2571 İtdi nice ḥikāyet-i ġarrā / Ṭutdılar gūş her gül-i **raʿnā**

raʿnā-ṣıfat [1] pek hoş, güzelce

NE2934 Ṣaḳlama zer ġonca-i **raʿnā-ṣıfat** / Kīseñi çün iller açar ʿāḳıbet

raṣad [1] gök cisimlerini gözleme, gözlem

SE429 Ṭuyılup ṣırr-ı ḳażā-i sermed / Ola taḳvīm-i kühen ḥükm-i **raṣad**

raṣad-sāz [1] gözleyen, bekleyen

HH2612 Fitne küncinüñ ol **raṣad-sāzı** / Çaḳ ṭoḳuz ḳatdan añladı rāzı

rāst [6]

1. doğru ‖ hakkaniyetli

NE824 Rāh-ı çep ü **rāsta** mānend-i rūd / Gidüp olur birbirine tār u pūd
NE2549 Ḫaşmına göz dikmede bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī çeşmi gibi şaḳḳı **rāst**
SE474 Kec ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla **rāst**
SE694 Nirede olur ise bī-kem ü kāst / Çekilür çevresine ḫalḳa-i **rāst**
HH254 ʿAdl-i mīzānın eyledi der-kār / Aġar ol senge **rāstdur** miʿyār

2. (yön olarak) sağ

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü **rāst** pīş ü pes ü taḫt u fevḳ

rāst gelmek [14] biriyle karşılaşmak, tesadüf etmek, rastlamak

NE830 Nāẓır iken ʿāleme bī-kem ü kāst / **Geldi** ser-i rāhda Behlüle **rāst**
NE1605 Ḫāşılı ol şayḳa urup sāḥile / **Rāst gelür** ʿasker-i deryā-dile
NE2232 ʿĀşüfte **rāst gelür** ise eger / Zencegizi Rūm ḫarācın deger
NE2279 Bulmadın evvel ki faṣl-ı feẕleke / **Rāst gelür** ol deme bu maʿreke
NE2873 Bunı tecāvüz iden oldur melūl / **Rāst gelür** bir göti ḳılluya ol
NE3066 Bir gün olup devlet ü iḳbāle dūş / **Rāst gelür** yolda şehe bāde-nūş
SE2143 **Rast geldi** aña yolda nā-gāh / Bir ʿaceb türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2425 Ḫāce riḳḳatle virür cānına tāb / **Rāst gelmez** geh olur ṣoñra ḥisāb
HH615 **Rāst gelse** dir idi Ḳays aña / مرحباً بالوفاق مولانا
HH1075 Oldı Ḫaḳḳa ʿalāmet-i tevfīḳ / Mevsime **rāst geldi** ʿazm-i ṭarīḳ
HH1454 Cüst ü cūya gelürken ol sūye / **Rast geldi** şeh-i cihān-cūye
HH2119 Bir gün ol cām-ı ġamla mestāne / Nā-gehān **rāst geldi** Şādāna
HH2172 **Gelmedüm rast** merd-i āgāha / Derd ile ḳaldı kārum Allāha
HH2633 Çıḳmış idi şikāra bunca laʿīn / **Rāst geldi** aña ġuzāt-ı güzīn

rāst-bīn [1] doğruyu gören

SE767 Dīde-i cāna virüp nūr u feri / **Rāst-bīn** eyleye her kec naẓarı

rāstī [1] doğruluk

SE2704 Kimde kim çoġ ola and ü iḳrār / Az olur **rāstī-i** ḳavl ü ḳarār

rāstlıḳ [1] doğruluk

NE2945 **Rāstlıġı** servi ider ser-firāz / Bāġ u bahār içre bulur imtiyāz

rāst-nümā [1] doğruyu gösteren

SE1612 Kiẕbüñ envāʿı çoḳ ammā ki riyā / Dūzaḫa oldı reh-i **rāst-nümā**

rāst-revīş [2] doğru yol ve tutum
NE2394 **Rāst-reviş-i** ḥākim-i fevvāl-i ḥaḳ / Pāk-meniş-i ḥāsim her daḳ u laḳ
SE1478 ʿAdl bir **rast-reviş-i** mīzāndur / Keffeyi aġduracaḳ iḥsāndur

rāst-süḫan [1] doğru sözlü
SE3066 Ġaraża ḥaml idüp inanmaz idüñ / Bendeñi **rāst-süḫan** ṣanmaz idüñ

raʿşe [1] titreme, korku veya soğuktan titreyiş. Alkol müptelalarının elleri titrer, içerlerse bu hal geçer. Tanıkta bu durum ifade edilmiştir.
SE86 Dest-gīr olmasa luṭf-ı ezelī / **Raʿşeden** ṭutmazıdı mihrüñ eli

raʿşedār [2] titrek, titremekte olan
S1160 Ḫumārından olup eli **raʿşedār** / Ḳıla cām-ı pür-feyżini reşḥa-bār
NE3043 Çehresi evkār eli **raʿşedār** / Ḳan çıbanı gibi gözi pür-ḫumār

rāşī [1] rüşvet veren
HH272 Alışup mürteşī ile **rāşī** / Arada ehl-i ʿilm idi nāşī

raṭbü'l-lisān [5] yumuşak söyleyen, yumuşak sözlü
S530 Boġazdan olup yaʿni **raṭbü'l-lisān** / Yem-i pāküñ it aġzı ṣuyın revān
NE420 Gördü ki eşḥāb-ı bediʿ ü'l-beyān / Cümlesi ol feṭḥ ile **rāṭbü'l-lisān**
NE559 İtmedi bir reşḥa-i kemter beyān / Olmadı maḳsūd ile **raṭbü'l-lisān**
NE619 Luṭf ile māhī gibi **raṭbü'l-lisān** / Nişter-i nebtīzi velī der-meyān
NE933 Gāhī çeküp tīġ-i cevāhir-feşān / Tīġ gibi gāh ola **raṭbü'l-lisān**

rātib [1] sıralayan, tertip eden
NE1809 Muẕlimedür māḥaṣal **rātibi** / Ḳarmacıdur defter iden kātibi

rātibe [7] maaş, vazife
NE1209 **Rātibe** ḫār-i keremi vaḥş u ṭayr / Seyr-i naġam-ḫānesi güncişüñ deyr
NE3123 Bir kişiye bende-i fermān imiş / **Rātibesi** günde iki nān imiş
SE167 Saña Ḥaḳ **rātibesin** ṣubḥ u mesā / Virmede eyleye biñ dürlü cefā
SE538 Ḥabbeẕā **rātibe-i** penç evḳāt / ʿAmel-i ṣāliḥ-i ferḫunde-ṣıfāt
SE849 Ḳāyilüz mertebe-i muḥtaṣara / Ḳāniʿüz **rātibe-i** mā-ḥażara
SE1095 Olıcaḳ **rātibesi** nādānuñ / Ne ḳadar ḳadri ola dünyānuñ
SE2826 Yir iken **rātibe-i** memleketi / Pehlevān idüñ o demlerde ḳatı

rātibe-fermā [1] vazife buyuran, sürdüren
NE107 Mertebe baḫṣā-yı şeh-i ḫāverān / **Rātibe-fermā-yı** meh-i āsumān

rātibe-ḫār [2] maaş alan
SE68 Dīv ü ded **rātibe-ḫār-ı** keremi / İns ü cin ḥalḳa-i ḫān-ı niʿami
HH85 Yā İlāhi bu ḫˇāndan her bār / Kıl ʿAṭāyī-i zārı **rātibe-ḫˇār**

raṭl-ı girān, rıṭl-ı girān [8] büyük, dolu ve ağır kadeh
S237 Bu şevḳ ile şun baña **raṭl-ı girān** / Fütūḥāt-ı şāhiyi diñle hemān
S791 Ḳanı sāḳiyā ol külāh-ı Keyān / Aġır deprenür oldı **raṭl-ı girān**
S962 Perīşān ider bezmi **raṭl-ı girān** / Odur fitne-i devr-i āḫir-zamān
S1429 Seḥer ser-girānī-i **raṭl-ı girān** / Aġır başmadur fi'l-ḥaḳīḳa hemān
NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki mey-i şāfla **raṭl-ı girān**
NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı cerr-i sifāl / **Raṭl-ı girān** ile ṭolı ṣahbā-yı āl
SE2019 Camdan **rıṭl-ı girāne** vardı / Giderek ḳışşa yamana vardı
HH299 Behmenī dehmenī-ṣıfat yārān / Ḳaldırup birbirine **raṭl-ı girān**

rāvī [2] rivayet eden, anlatan
HH705 Düşde cümle gürz-i ser-gāvi / Ṣalıġın vermedi anuñ **rāvī**
HH1206 Çünki **rāvī** kelāmın itdi temām / Ḳıldı ol ḫaste-dil biraz ārām

ravża [8] bahçe, suyu ve çimeni bol bahçe. Ulu̇ların mezarı ve cennet bahçeleri için kullanılır.
S1067 Seper muṭribā cāna ṣu ol sürūd / Gelür **ravżadan** ṣanki āvāz-ı rūd
SE14 Ṣafḥa-i **ravżasına** tenzīlüñ / Sāye-i şeh-peridür cibrīlüñ
SE893 Ḳabr anuñ **ravża-i** envārı ola / Nūrlar dökilen ezhārı ola
HH1510 Geldi taʿbir-i ḫˇāb-ı hūb-āṣār / **Ravża-i** mülket oldı cennet-vār

ravża-i cennet [1] cennet bahçesi
NE1320 Oldı riyāżet ile şu deñlü nizār / **Ravża-i cennet** gibi enhārı var

ravża-i ḳuds [3] mukaddes bahçe, cennet bahçesi
SE2910 **Ravża-i Ḳudsüñ** olur güstāḫı / Ḳoparur mīve egüp her şāḫı
HH2599 Ol meleklerle bezm **ravża-i ḳuds** / Oldı rūḥāniyān ile pür-üns
HH2677 ʿIşḳ-ı pāk ile göçdiler āḫir / **Ravża-i ḳudse** Ṭayyib ü Ṭāhir

rāʾy [5] düşünce, fikir

SE1746 Diñle bu ḳuvvet-i fehm ü **rāʾyı** / Gör ne dir kār-ı cihān-ārāyı
HH1409 Bildi ol söz degil ḳolayına / Āferin itdi ḥüsn-i **rāʾyına**
HH1483 Ben ne ḫākem ki **rāʾyi** sulṭānī / Göre bu iltifāta erzānī
HH1508 **Rāʾy-i** rūşenle ʿaḳl-ı pīrāne / İki şemʿ oldı ṭāḳ-ı eyvāne
HH1514 **Rāʾy-i** pāk-i büt-i semen-sīmā / Büt-şikenlikle oldı mülk-ārā

rāy [4] Hint hükümdarlarının unvanı

NE2495 Yine kūpe nite ki zāl-ı kühen / Duḫter-i **rāyi** getürür Hindden
SE1553 **Rāy-i** Ḥindi bozup itdi tedbīr / Reʾy ü tedbīri nite kim taḳdīr
SE2972 Neyleye fikret-ile **rāy** saña / Anlara ḳalur ise vāy saña
HH229 **Rāy-ı** Hindūstān ü Dāver-i Çīn / Bir iki şaḥne-hā-yı kūçe-nişīn

rāʾyet [12] bayrak, sancak

S866 Yürütdükçe mey ʿaḳlı eyler zebūn / N'ola **rāʾyetin** eylese ser-nigūn
NE1314 Çünki bulup rütbe-i ḳadri kemāl / **Rāʾyet-i** ḫurşīde irişse zevāl
NE461 **Rāʾyet-i** pür-nūrına divāne-veş / Kendin uran per yaḳa pervāne-veş
NE493 **Rāʾyetini** dikdi sipihre hemān / Aldı bu bārū-yı şeh-i ḫāverān
SE1176 Vaḳt irişdi kʾola çün mihr nigūn / **Raʾyet-i** devlet-i Mervāniyyūn
SE1195 Oldı devrān-i celāli maʿkūs / **Rāʿyet-i** devleti ḳıldı menkūs
SE1249 **Raʾyet-i** cehl olup ʿālem-gīr / Buldı eyyāmını fülk-i tezvīr
SE715 **Rāyet-i** faẕlı irüp ʿayyūḳa / Sāye şaldı meh-i zer mancūḳa
HH221 **Rāyet-i** şerʿi ser-bülend itdi / Şerʿüñ erbābın erc-mend itdi
HH918 **Rāyet-i** ʿaḳlı seyl-i ʿışḳ u cünūn / İtdi ʿaks-i nihāi gibi nigūn
HH1851 Ḳaddi **rāʾyet-miṣāl** ber-ter idi / Ṭalʿatı muṣḥaf-ı müdevver idi
HH2745 **Raʿyet-i** himmeti bülend itdüm / Tīġ-i ʿazmi miyāna bend itdüm

rāyet-efrāz [1] sancak tutan, bayrak kaldıran

SE55 Meşʿal-efrūz-ı deyācīr-i ʿadem / **Rāyet-efrāz-ı** tebāşīr-i ḳıdem

rāy(e)gān [5] zahmetsiz elde edilen şey, çok ucuz, bedava, değersiz

S729 Dizilmiş ṭurur mīvesi **rāygān** / Nitekim şalıncaḳdaġı sāyebān
NE692 Dāʾim o bendergehe olur revān / Anda olur cins-i ḫurd-ı **rāyegān**
NE2234 Böyle güher-gīrdi ala **rāygān** / Ṣoḥbet anı gizlemededür hemān
NE3129 Kendüyi āzād ḳılup ol zamān / Bāġı baġışladum aña **rāygān**
HH273 Manṣıbı ol ki **rāyegān** ister / Derdi ʿömrüm aña zamān ister

rāyic [1] sürümü olan, değerli, geçerli

SE1251 Maḥv olup ṣafḥa-i ebced-ḫānı / Sikke-i **rāyic** idi nādānı

rāyiż [3]

1. kızgın, öfkelenmiş

SE74 Olmasa **rāyiż-i** taḳdīrine rām / Bād-pā-yı nefs olmazdı be-kām
HH2729 Edhem-i kilküm oldı gerçi zebūn / **Rāyiż-i** dilde yoḳ ḳarār u sükūn

2. seyis

HH425 Fāyiż-i çeşme-i maʿārif idi / **Rāyiż-i** tevsen-i leṭāyif idi

Rāyiżī {rāyiz+i} [1] tay eğiten kişi, at eğiticisi

S431 O ser-çeşme-i ḥikmetüñ fāyiżi / Kümeyt-i süḫan **Rāyiżī** Fayiżī

rāz [55] gizli şey, sır

S799 İdüp sāḳiyā ṭāşbāzī yine / Getür raḳṣa erbāb-ı **rāzı** yine
S992 Derūnı ḳadeḥ gibi bī-reyb ü şek / Aña cümle maʿlūm-ı **rāz-ı** felek
S1121 Ne şeb perde-i **rāz-ı** bernā vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü faḳīr
S1132 Yayılsa n'ola **rāzı** her maḥfile / Düşüp ʿışḳa ser-rişte virmiş ele
S1418 Göñül kim göre yār-ı ṭannāzını / Nihān idemez sīnede **rāzını**
S1539 Nefes-vār ola ey nevā-sāz-ı **rāz** / Ḳarār eylesün bu nevā-yı dı **rāz**
NE4 Tār-ı bem-i naġme-i ḳānūn-ı **rāz** / Rişte-keş-i gevher-i meknūn-ı **rāz**
NE488 Görüp anı maḥrem-i **rāz** añladum / Çerb-i zebān ehl-i niyāz añladum
NE685 Gülşen-i **rāz** oldı o genc-i mefāḳ / Maḫzen-i gencīne gibi feyż-nāk
NE1081 Sīneñe santūr-ı nevā-sāzdur / Naġmeleri perdeder-i **rāzdur**
NE1102 Şiʿrdür āvāze-i ḳānūn-ı **rāz** / Şiʿrdür āvīze-i gevher-i ṭı **rāz**
NE1257 Bir gün idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi bu vech ile baña keşf-i **rāz**
NE1342 Buldı nice ḫāṣṣadan imtiyāz / Fehm ider ol nükteyi erbāb-ı **rāz**
NE1690 Derdüm añup ʿarż-ı niyāz eyledüm / Keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i **rāz** eyledüm
NE1694 Ḫāṣılı gitdükçe ḳızışdı niyāz / Oldı müselsel dem-i āheng-i **rāz**
NE2690 Derdi anuñ vuṣlat-ı dürūd-ı **rāz** / Bunlaruñ ise naẓar-ı pāk-bāz
NE2869 Çün ḥarekāt ile ide keşf-i **rāz** / Fāʿil ü mefʿūl bulur imtiyāz
NE3169 Saṭrı ide biribirinden dırāz / Bozıla ẓulm ile bu ḳānūn-ı **rāz**
SE118 Oldı efsānelerüm şöyle dırāz / Şeb-i yeldā olamaz defter-i **rāz**
SE371 Keserin ḫāme elin itse dırāz / Gerçi ʿālem ṭolı gencīne-i **rāz**

SE427 Eylese encüm-i eflāke naẓar / Olalar manẓara-i **rāz-ı** ḳader
SE957 Gele iy perde-der-i ḫalvet-i **rāz** / Vādī-i ʿışḳ-ı mecāzīde mücāz
SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i ser-i ḥoḳḳa-i **rāz**
SE1971 Bu ṣafā üzre iken ehl-i niyāz / İtseler keşf-i serā-perde-i **rāz**
SE2060 Ḥumḳına şāhid iken rīş ü **rāz** / Ṣaḳalı ṣaġışı var niʿmet ü nāz
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı maḥrem-i **rāz** / Şah Maḥmūd ile mānend-i Ayāz
SE2887 Şiʿrdür ġonca-i dil-beste-i **rāz** / Şiʿrdür tuḥfe-i erbāb-ı niyaz
SE2912 Oldılar maḥrem-i **rāz-ı** melekūt / Ḳıldılar seyr-i serā-yı lāhūt
SE2985 Eylemişdi dilin ol şeyḫ-i ferīd / Bülbül-i gülşen-i **rāz-ı** tevḥīd
SE3454 Yaraşur olsa bu mensūce-i **rāz** / Nev-ʿarūs-ı süḫana pāy-endāz
SE3457 Döndi bir mezraʿaya ṣafḥa-i **rāz** / Ki ola ḥaşılı çoḳ yazısı az
HH57 Ne yüzüm var saña niyāz idecek / Ne sözüm ḳaldı keşf-i **rāz** idecek
HH412 Pertev-endāz-ı resm-i ṣafḥa-yı **rāz** / Kīmīyā-sāz ü sīmīyā-perdāz
HH454 Lāyıḳ oldur açılmaya ol **rāz** / Bulmaya söz hasüd ile gammaz
HH620 Cehd idüp ṭuymadı bu **rāzı** ʿavām / Geçdi ol ḫāl ile nice eyyām
HH744 Olıcaḳ Bursada nişīmen-sāz / Yine ibrām ile ṭuyuldı bu **rāz**
HH1129 Didi ḳalsunlar ol iki dem-sāz / Olalum vāḳıf-ı daḳīḳa-ı **rāz**
HH1225 Gördiler ḫaste naḳl-i **rāz** ister / Ḳıṣṣa-ḫˇān-ı nefes-dı **rāz** ister
HH1284 Seyr idüp rūy-ı āteş-endāzın / Āteşe urdı defter-i **rāzın**
HH1555 ʿAlemi eyler idi ol ġammāz / Dāʾimā vāḳıf-ı daḳīḳa-i **raz**
HH1561 Her ne kim dirse maḥrem-i **rāza** / Şehr ü bāzāra ṣaldı āvāze
HH1603 Ḥāṣılı bu ki Baḫtek-i ġammāz / Nā-gehān bir gün oldı vāḳıf-ı **rāz**
HH1633 Vardı naḳḳāşa Baḫtek-i ġammāz / Eyledi keşf-i **rāz** u ʿarż-ı niyāz
HH1640 Boylayup kaʿr-i lücce-i **rāzı** / Rūz u şeb kāruñ ola ġammāzī
HH1641 Açasın nā-güşūde ṭomarı / Yayasın **rāz-ı** ʿāşıḳ-ı zārı
HH1675 Eyleyüp keşfi **rāz** içün teʾkīd / Gāh vaʿd itdi aña gāh vaʿīd
HH1677 Oḳıdı köhne defteri ġammāz / Şöyle kim bir daḳīḳa ḳalmadı **rāz**
HH1898 Gördi Şaṭır ki keşf ider **rāzı** / Eyleyüp eşk ü āh ġammāzī
HH2030 ʿĀşıḳuñ çün işitdi āvāzın / Ṭuydı maḳṣūdın añladı **rāzın**
HH2040 Derd ile yāra keşf-i **rāz** itdi / Beni öldür diyü niyāz itdi
HH2183 Saña bir çāre eyledüm tedbīr / Eyleme ḥıfẓ-ı **rāzda** taḳṣīr
HH2612 Fitne küncinüñ ol raṣad-sāzı / Çaḳ ṭoḳuz ḳatdan añladı **rāzı**
HH2681 Eyleyen sözde nükte-perdāzī / Böyle ḫatm itdi defter-i **rāzı**
HH2707 Ġarażı ṣūretā teġāfülden / Vāḳıf-ı **rāz** iken tecāhülden
HH2726 Ḥamdü-li'l-lāh ki bu cerīde-i **rāz** / İtdi temme'l-kitab naḳş-ı ṭarāz

rāzdār **[5]** sır tutan

HH130 Cümlesi reh-nümā-yı ḫayr-ı sübül / Cümlesi **rāzdār-ı** ḫatm-i rüsül
HH1158 Hiç dil çıḳmaya o tāyifeden / Olmaya kimse **rāzdār-ı** fiten
HH2214 Oldı bir bir o ẓālim-i ḳattāl / **Rāzdār-ı** deḳāyıḳ-ı aḥvāl
HH2524 Dil-rübā ḫaḳīm-meşreb idi / **Rāzdār-ı** sipihr ü kevkeb idi
HH2703 ʿĀşıḳuñ **rāzdār-ı** ḫāli imiş / Vāḳıf-ı şiddet-i melāli imiş

rāz-ı dil **[3]** gönül sırrı

S1445 Yanup ḫāne-i sīnede ol çerāġ / ʿAyān oldı **rāz-ı dil** dāġ dāġ
SE144 İtmedi şīre-i ḫam gibi ḫurūş / Açmadı **rāz-ı dilinden** ser-pūş
HH2433 Ṣaḳalı bitdi ʿiffetüñ āḫir / Mū-be-mū oldı **rāz-ı dil** ẓāhir

rāz-ı ʿışḳ **[1]** aşk sırrı, sır olarak saklanan ve sevgiliye söylenmeyen aşk

S1405 Olup maḥrem-i **rāz-ı ʿışḳ-ı** nihān / Virür ḫāli çāh-ı ʿAlīden nişān

rāzını fāş itmek **[1]** sırrını açığa vurmak, ortaya çıkarmak

HH1663 Kimseye **idemezdi rāzını fāş** / Cāna kār itdi fikr-i sīne-ḫırāş

rāz-ı nihān **[1]** saklanmış, gizlenmiş sır

HH924 Līk fāş olıcaḳ bu **rāz-ı nihān** / Ḳahr ide ḳorḳarın ki şāh-ı cihan

rāz-ı pinhān **[3]** saklanmış, gizlenmiş sır

SE2096 Güş idüp anı nedīm-i nādān / Olmadın vāḳıf-ı **rāz-ı pinhān**
HH487 Çāk idüp derd ile giribānın / Āşikār itdi **rāz-ı pinhānın**
HH2186 Saḳlayup līk **rāz-ı pinhānı** / Ṭutasın cānda **rāz-ı** cānānı

rāżı **[1]** kabul eden, rıza gösteren

HH2020 Cūş idüp sīnede ḫamiyyet-i ʿışḳ / Aña **rāżı** degildi ġayret-i ʿışḳ

rāżī **[1]** rıza gösteren, razı

SE847 Didi kim ḳavm-i sebük-bāruz biz / **Rāżī-i** ḳısmet-i Cebbāruz biz

rāziḳ **[1]** rızık veren, besleyen

NE101 **Rāziḳ-ı** mevrid-i lemḥ-i pür-zenān / Ṭuʿme-resān-ı semek-i bī-zebān

reʿāyā **[4]** bir hükümdarın yönetimi altında bulunan halk, tebaa

NE929 Līk sipāh olmaz imiş mālsız / Māl-ı **reʿāyā-yı** ḫoş-aḥvālsiz
NE930 Māla daḫı çünki raʿiyyet gerek / Ḥāl-i **reʿāyāya** riʿāyet gerek
NE1808 Ceyb-i **reʿāyādan** ider ḫayrlar / Ṣarf ide yanından anuñ ne ṣaḳar
SE1331 Ola emvāl-ı **reʿāyā** tālān / Ḥaşere ḳalka hemān emn ü emān

reb [1] sahip olan, sahip

HH1080 Seng-laḫ içre bir **reb-i** bārīk / Teng-destān dili gibi tārīk

rebāb [1] gövdesi hindistan cevizinden yapılan telli ve yaylı çalgı. Eski çalgılardan biridir. Dik vaziyette yere konarak çalınır.

SE2010 Midḥat-ı beẕm-i ṣarāb eylediler / Ẕikr-i āheng-i **rebāb** eylediler

rebīb [1] üvey oğul

S999 **Rebīb-i** kerem ḳıldı her ʿāṣıḳı / Ol ebnā-yı ʿaṣruñ āb-ı müṣfiki
SE1170 Olmamış niʿmet-i iḥsāna **rebīb** / Ḳonmamış ḥiṣṣe-i ġāyibde naṣīb

recā [15] umma, ümit ‖ yakarış

S63 Olup rismān-bāz-ı ḫabl-ı **recā** / Ḳadem başdum aña diyüp yā ḫudā
NE1697 Ol dem esüp ṣurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı **reca** zevraḳı eyyām-ı feyż
NE2741 Ẕelle-i dilāru görüp dā'imā / Eyleme ol genc-i nihānı **recā**
SE139 Ḫırş ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / Sīlī-i ye'se maḥal rūy-ı **recā**
SE1123 İtmeyüp biri birine tevfīḳ / İtdi bu sırrı **recā-yı** taḥḳīḳ
SE1786 Eyledi elçiyi irsāle şitāb / Ḳıldı tennūr-ı **recāyı** pür-tāb
SE1854 İtme evżāʿ-i **recāyı** inkār / Nice sen bilmedigüñ yirler var
SE3437 Varıcaḳ istemege ehl-i **recā** / Eyledi istemedin ʿarż-ı rıżā
HH2252 Vardı Maḥzūn o pire virdi selām / Eyledi mevḳif-i **recāda** ḳıyām
HH2270 Ne dem-i būs-ı leb ne tāb-ı **recā** / Dilüm aġzum ṭoḳunmamışdur aña
HH2460 Umma bir kimseden vefādārī / Ṣıḳma olmaz **recā** ile yārı
HH2486 Kesdi ḫabl-i **recāyı** ol iki zār / Çāhı girdāba düşdiler ifgār

"Ḫavf u recā", insanın korku ile ümit arasıda olmasını ifade eden bir deyimdir. Kur'ân'da insanın Allah'ın azabından korkması (Nûr/52) ve rahmetinden de ümitli olması (Bakara/218) istenmiştir.

NE199 Ḫavf u **recā** ehline niʿmü'n-naṣīr / Ḫayr-ı şefīʿ u beşīr-i neẕīr
SE1608 Kimisi bir ḫaber eyler peydā / Yoġ-iken dāʿiye-i ḫavf u recā
HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i şekker-ḫā / Gösterür ehl-i ʿışḳa ḫavf u **recā**

recā-nāme [1] bir makamdan bir şey istemek, dilemek için yazılan yazı, arzuhal, istida

SE2486 Bir **recā-nāme** olınsun taḳdīm / ʿAceb olmaz ṭaleb-i luṭf-ı kerīm

recā itmek [2] yalvararak istemek

HH623 Bir gün ol dil-firīb-i māh-liḳā / Peder ü māderinden **itdi recā**
HH1277 Gūş idüp pendini şeh-i dānā / Elini öpdi luṭfun **itdi recā**

recīm [5] taşlanmış, lanetlenmiş, şeytan

NE42 Nakş ola çün ḫāṭıra ism-i Raḥīm / Aldayamaz ādemi dīv-i **recīm**
NE1624 Uymayacaḳ şerʿa mededüʿl-ḫudā / Dīv-i **recīm** olur o dem rāhber
NE1673 Ḥaşmum olup bir iki dīv-i **recīm** / Eylediler fikret-i mekr-i ʿaẕīm
NE2632 Eyleye taḥrīk-i ʿadüvvi **recīm** / Devrile bir böyle binā-yı ʿaẕīm
SE1265 Eyledi kiẕb ü ḫıyelde teslīm / Aña inandı yirin dīv-i **recīm**

recm [1] taşlama, taşa tutma, dört erkeğin tanıklığı ile zina ettikleri anlaşılan kadın ya da erkeğe verilen taşlayarak öldürme cezası

NE2448 Hem-seri şeyṭān imiş ol kötünüñ / Ḳaʿbe ṣevābı ola **recmi** anuñ

red(d) [6] geri döndürme, kabul etmeme

S112 Yedi ḍarb-ı **redden** mey-i tünd-ḫū / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı rū
SE1973 Yüzi döymez o gül-i gülzāruñ / Sözini **redde** hezār āzāruñ
SE166 Cezr ü medd-i yem-i feyżi nice göl / Eyleyüp dāʿiye-i **redd** ü ḳabūl
HH1976 Eyleyüp dest-i **redle** rüy-berāh / Didi var eyle şāhuñı āgāh
HH2271 ʿĀḳıbet dest-i **reddle** bir ẕālim / İtdi şad-pāre cām-ı āmālum
HH2629 Ehl-i **redd** ü ḳabūlden ol iki yār / صیه و رنقه fikri ile figār

redd-i cevāb [1] karşılık verme, cevap verme

SE851 İtdi Fārūḳ ol eṣḥāṣa ʿitāb / Ḳahr-ıla ḳıldı o dem **redd-i cevāb**

redd-i selām [1] verilen selama karşılık verme, selam alma

NE1541 **Redd-i selām** itmesi mālā-kelām / Ḳavl-i peyġamber ile ʿaleyhi's-selām

red eylemek/itmek [8] geri döndürmek, kabul etmemek

NE1858 Bāb-ı kerīmāneyi sed itmedi / Anı selāmı gibi **red itmedi**
NE2941 Sīmsiz olmaġ ile köhne nemed / Fāriġ olur şāḥibi **itdükde red**

NE3126 Eyledi ī̱sār o kerem ṣaḥibi / ʿUnf ile **red eylemedi** ṭālibi
SE397 Lī̱k bu maʿẕeretim **eyledi red** / Didi kim feyż-i Ḫudaya yoḳ ḥad
SE645 Gerçi **redd idemeyüp** oldı mücāb / İstedi lī̱k ḥakī̱māne cevāb
HH1194 Girdi araya kār-ı mekr ü ḥased / **İtdiler** birbirün kelāmını **redd**
HH1960 Sözümüz **redd idüp** iderse dirī̱ġ / İdelüm kārını ḥavāle-i tī̱ġ
HH1993 Reyde çün şāh-ı āsumān-mesned / Işfahānī̱ kelāmın **eyledi redd**

redī̱ [2] kötü

SE634 Eyleyüp kendüyi Ḫaḳḳa taḳrī̱b / İde aḥlāḳ-ı **redī̱sin** tehẕī̱b
SE796 Çünki Ḫallāḳ-ı ezel naḳş-ı bedī̱ʿ / Eyledi fihris-i aḥlāḳ-ı **redī̱**

redī̱f [3] sonradan, arkadan gelen

NE77 Besmeleye ḥamd ile olsa **redī̱f** / Kāmil olur ḥüsn ile naẓm-ı şerī̱f
NE2696 Dilī̱r-i tevsen **redif-i** kūh-ı deng / Pençe urup ḫāke miṣāl-i peleng
SE2879 Eṣer eyler dile her saṭr-ı laṭī̱f / Tī̱rdür kim ola peykānı **redī̱f**

ref [1] raf

NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu ḫargehi / Ḳodı **ref-i** ṭāreme sī̱b-i mehi

refʿ [1] kaldırma, yükseltme, yukarı çıkarma

NE1509 **Refʿ-i** tebā ile güher türbeti / Zerre-i ḳadr cānda ḳomaz ʿilleti

refʿ itmek [2] yükseltmek, yukarı kaldırmak

NE791 Ġāfil olınca beden-i ḫāksār / Perdeyi **refʿ itdi** dil-i perdedār
SE3521 Umarın kim idüp aña ikrām / Ḫākdan **refʿ ide** düşdükçe kirām

refʿ olmaḳ [1] yükselmek, yukarı kalkmak

SE477 **Refʿ olup** perde-i esrār-ı ḳażā / Görmedin mesʾele maʿlūmuñ ola

reʾfet [4] acıma, esirgeme, lütuf ve merhamet

SE327 Mülk pür-sāye-i **reʿfet-i** memdūd / ʿAsker āmāde raʿiyyet ḫoşnūd
HH191 Kişver-efrūz-ı ʿadl ü **reʾfet** ü dād / Ḫānümān-sūz-ı bidʿat ü ilḥād
HH277 Kārı dāʾim ʿibāda **reʾfetdür** / ʿAmeli efḍal-i ʿibādetdür
HH1123 Ḳıldı iẓhār ʿadl ü **reʾfet** ü bād / İtdi ol naḫl-i dil-keşi āzād

refī̱ʿ [3] yüksek, yüce

S566 Aḳındı kenārında ḳaşr-ı **refī̱ʿ** / O şeh-beyt-i mevzūn bu baḥr-ı serī̱ʿ
SE317 Ḳaşrı hod cāmiʿ -i raḫşende-ḳıbāb / Kemer-i ṭāḳ-ı **refī̱ʿi** miḥrāb
SE2928 Şah gördi bir ulu ṭāḳ-ı **refī̱ʿ** / Ḳalb-i müʾmin gibi ġāyetde vesī̱ʿ

refī̱ʿü'd-derecāt [3] itibarı, şerefi yüksek olan

SE184 Evliya ṣadrı **refī̱ʿü'd-derecāt** / Enbiyā faḫrı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt
SE563 Bā-ḫuṣūṣ itmek-ile ṣavm u ṣalāt / Olamaz dāda **refī̱ʿü'd-derecāt**
SE903 Ḳıla çün cilve-i şaḥn-ı ʿaraṣāt / Ḳadr-ile ola **refī̱ʿü'd-derecāt**

refī̱ḳ [11] arkadaş, yoldaş, dost

NE1604 Cümle **refī̱ḳānı** olup bād-ı seyr / Görmedi ol ebr-i siyeh-fāmı ġayr
NE1867 Çün ki ṭarī̱ḳ oldı ṭufeyl-i **refī̱ḳ** / Rehber-i ʿālem didi şümme'ṭ-ṭarī̱ḳ
NE2675 Fiʿlüñe şeytāñı **refī̱ḳ** eyledüñ / Kendüñi mürtedd-i ṭarī̱ḳ eyledüñ
SE1432 Umaruz luṭf ide pī̱rān-ı ṭarī̱ḳ / Himmeti ḫāżır u tevfī̱ḳı **refī̱ḳ**
SE2245 Nāz iderseñ götürür yār-ı ṣadī̱ḳ / Hażm ider şī̱ve-i hem-rāhı **refī̱ḳ**
HH696 Geşt idüp her yaña ol iki **refī̱ḳ** / Mezbele ḫırmeni mezār-ı ʿatī̱ḳ
HH718 Edeb ile dönüp mürī̱d ü **refī̱k** / Ṭutdılar ḫānḳāha ṭoġrı ṭarī̱k
HH829 Birlige yitdiler ol iki **refī̱k** / Birbirinden olunmadı tefrī̱ḳ
HH2469 Ṭutdılar semt-i Gülşenī̱ye ṭarī̱ḳ / Gözlediler ṭarī̱ḳ-i Mışra **refī̱ḳ**
HH2506 Bir dem ayrılmayan **refī̱k-i** şefī̱ḳ / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı tefrī̱ḳ
HH2588 Didi ey tāze naḫl-i āzādum / Var idi bir **refī̱ḳ-i** hem-zādum

refḳ [1] yavaşlık, tatlılık, yumuşaklık. Doğru imlası "rıfḳ"tır

HE13 Dem-i ḫāyretde tevfī̱ḳuñ **refḳ** it / Beni gümreh ḳoma ehl-i ṭarī̱ḳ it

Refref [5] Hz. Muhammed'in Miraç gecesi bindiği dört binekten sonuncusunun adı. Sidretü'l-Müntehâ'dan Kürsî'ye dek üzerinde oturduğu yeşil yaygı

S168 O dem ḳıldı **Refrefle** Haḳḳa sefer / Uçup gitdi seccādesiyle meger
S170 Varup nūr-ı envāra ol şehriyār / Cüdā oldı **Refref** daḫı sāye-vār
NE299 **Refref** idüp ḫidmetine buldı baḫt / Eyledi sadrında o sulṭān-ı taḫt
SE273 Sī̱nesin **Refref** idüp taḫt-ı revān / Gitdi anuñla o Sulṭān-ı cihān
HH177 Oradan ḳıldı **Refref** ile ʿubūr / Ḫūr-ı raḫşān ile nitekim nūr

reft [2] gitme, gidiş

NE1573 Başdan alup meşʿale efrūz-ı ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki ider **reft** ü rūb
NE317 Āmed ü **reftinde** erkān-ı veḳār / Sürʿat ile gitdüginüñ sırrı var

reftār [1] gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş

SE1445 Rūḥumuñ leẕẕeti güftāruñdur / ʿÖmrümüñ ḥaşılı **reftāruñdur**

reg [2] kan damarı

S1339 Çenār oldı teb-lerzeden nātüvān / Elinde olan **regler** oldı ʿayān

HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿışḳa genc-i nihān / **Regleri** şekl-i ʿāşıḳ-ı pīçān

reg-i cān [2] şah damarı, can damarı

HH551 Müşkil olur ʿilāc-ı ḥaste-i dil / **Reg-i cān** fasda ola mı ḳābil

HH2171 Oldı derd-i derūnuma vāḳıf / **Reg-i cān** nabżını ṭutan ʿārif

reg-zen [2] kan alan

NE901 Tīġi olur **reg-zen-i** ehl-i ʿinād / Sākin olur cünbiş-i ʿırḳ-ı fesād

HH1085 Ser-be-ser ḥaste-i rehe **reg-zen** / Belki cellād-ı bi-güneh-düşmen

rehā [2] kurtulma, kurtuluş, halas

SE1853 Varmasa bāb-ı emīre ṣuleḥā / Ẓulmden bī-güneh olmazdı **rehā**

HH1317 Ḳayddan gürk ü rūbeh oldı **rehā** / Çıḳarup kürkin itdi ʿazm-i veġā

rehā bulmaḳ [1] kurtulmak

SE3293 Beni öldür yürü **bul** sen de **rehā** / Yaʿnī ḳurbān ile it defʿ-i ḳaża

rehā ḳılmaḳ [1] kurtarmak

S1035 Olup pūşıla cām-ı ʿālem-nümā / Anı **ḳıldı** ṭūfān-ı ġamdan **rehā**

rehn itmek [1] rehin olarak bırakmak, rehin vermek

S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i vaʿīd / Ki **rehn** ide vāʿiẓ meye rūz-ı ʿıyd

reʾīsü'l-aʿżā [1] organların reisi

SE1523 Ḳalb kim oldı **reʾīsü'l-aʿżā** / Anı bend eyledi iḥsān u ʿaṭā

reʾīsü'l-fütūḥ [1] fetihlerin zaferlerin reisi, başı

NE683 Meykedesi keştī-i deyrin Nūḥ / Ḳalmış içinde o **reʾīsü'l-fütūḥ**

rekʿat [2] namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm

NE274 Oldı gürūh-ı rüsüle muḳtedā / Ḳıldı iki **rekʿat** ü didi duʿā

NE2518 Ṣoñra ki ḳıldı iki **rekʿat** namāz / Ḥaḳdan anuñ firḳatin eyler niyāz

rekīn [1] vakarlı, yüksek

HH143 Ol gice Ḥażret-i Nebiyy-i emīn / Kaʿbede olmış idi rükn-i **rekīn**

remād [1] kül

S1108 Yanup saḳf-ı zer şemse-i bāmdād / Göründi yerinde pür-aḫker **remād**

remān [4] sürü

S323 Ḫum-ı kūsınuñ gürleyüp sīnesi / **Remān** oldı aʿdā-yı pür-kīnesi

NE362 Çarḫa irüp bayrak-ı cünbüş-künān / Eyledi çāḳ nesri felekden **remān**

SE2786 Cenge āheng olıcaḳ şaff-ı cebān / Reme-i vaḥşī gibi ola **remān**

HH66 İtdi ḳahruñ Ḫorūs-ı ʿArşı **remān** / Dögünüp eylese ʿaceb mi figān

remdā [1] kül rengi, gri

HH1287 Ḫʿābdan oldı eşki dīde-güşā / Ṣan gülāb ile dīde-i **remdā**

reme [2] sürü

SE2786 Cenge āheng olıcaḳ şaff-ı cebān / **Reme-i** vaḥşī gibi ola remān

HH1386 **Reme-i** gusfende olma şobān / Sür alaya semend-i ʿazmi hemān

remed [1] göz ağrısı

NE2117 Kendüsine didi ol ehl-i ẕekā / Baġlusı cāʾiz ki **remedden** ola

remīde olmaḳ [2] korkmak, ürkmek

SE355 Ḫāneden oldı **remīde** ʿuşşāḳ / Nite kim zelzelede ehl-i revāḳ

HH2306 Oldı çün-kim **remīde** murġ-ı seḥer / Ṭamaʿa düşdi zāġ-ı bed-manẓar

remīm [1] (kemik için) çürümüş

HH1368 Ġanemümden çıḳan ʿizām-ı **remīm** / Baña olur delīl-i emr-i ʿaẕīm

reml [1] kum falı

HH2132 Sinesin zaḫm-ı nāhun itdi figār / Buldı murġ-ı **remlde** rāh-ı firār

remmal [1] kum falına bakan, remilci, falcı

NE1635 Kim ki kerāmet ṣata dellāldür / Keşf-i zamīr ehline **remmāldür**

remz [4] işaret, alamet

SE546 Mażmaża **remzi** bu kim aġzın yur / İtmege ẕikr-i Ḫudāvend-i ġafūr

SE988 **Remz-ile** ruḥ diye iy gevden / Didigüm vaṣl bu mıydı andan

SE3160 **Remz-i** ḥikmet diyü ṭut bu süḫanı / Pende meylüñ var ise diñle beni

HH1623 Oḳıdup naḳşı merd-i āgāha / ʿArż-ı ḥāl ide **remz** ile şāha

remz itmek [2] işaretle, kapalı bir biçimde anlatma, ima etme

NE2217 Ṣaḥṣına **remz idüp** o meh-peykerin / Bir zıbıḳ atdı evine duḫterin

SE29 Lāciverd ile o saṭr-ı ḥalkār / **İtdi remz-i** şecer-i aḫżar-ı nār

renc [6] eziyet, sıkıntı, meşakkat

NE2237 Ḫāke gömersem bunı mānend-i genc / Firḳati olur içüme gizli **renc**
NE2688 Dāʾire olur o mehe hāle-vār / **Renc-i** ḫusūfı o siyeh rūz-gār
SE1634 Nereden düşdi bu luṭf-ı teşrīf / Eyledüñ **rence** ḳadem bī-teklīf
SE1966 Eşer-i būyı zükām-ı ḥayret / Āḫiri **renc-i** ḫumār-ı miḫnet
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i **renc** ü sitem / Ḫoş ṭutar zahmı mülāyim merhem
HH1616 Çünki Baḫtek bu ḥāle buldı Vāḳıf / Kevkeb-i baḫta irdi **renc-i** ḫusūf

rence [1] sıkıntılı

SE152 Tāc-ı lāʿlīn ile dil **rence** olur / Āteşin tās-ile işkence olur

rençiş [1] incitme, incitiş, zahmet ve eziyet verme

SE3238 ʿIşḳ-ise ben ḳula ger **rençiş-i** şah / Ġamze-i mestüñ olupdur o günāh

renciş-āmīz [1] eziyetli, sıkıntılı

HH2216 Dil-berüñ ol nigāh-ı ḫūn-rīzi / Naẓar-ı tīz-i **renciş-āmīzi**

rencūr [2] incinmiş, sıkıntılı, hasta

SE2438 Sehv-ile maṣrafa **rencūr** olmaḳ / İllerüñ mālına gencūr olmaḳ
HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i **rencūr** / Gösterüp āh-ı ḥasret eşk-i sürūr
NE2850 Ḥālini ol **rencūruñ** kim bilür / Kapusı iki uruşa açılur

renc-ver [1] sıkıntı çeken, eziyet çeken

S55 Direm fikreti cānı **rencver** ide / Cehennem bināsına müzd-ver ide

reng, renk [39] renk, boya, bir kaynaktan ya da bir cisim üzerinden yansıdıktan sonra gelen ışığın farklı dalga boylarına bağlı olarak gözde bıraktığı ayırt edici duyum

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi **reng-i** ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi şanduñ ey dil
S51 Olup **reng-i** āmāl ile süst-pā / Göñül ola güm-kerde rāh-ı hüdā
S579 Ḳuşūr anda o **reng-i** şāhāne-veş / Sefāʾin öñünden geçen pīş-keş
S802 Ṭutup kāse-i **reng-i** laʿlīye fem / Dehānuñda misvākını ḳıl ḳalem
S1170 Yine **reng-i** rū ḫāşıl it lāle-vār / Seḥerden pür it sāġarı jāle-vār
S1187 Ḳoyan **renge** oldur dil-i sādeyi / Başīretle gör sāġar-ı bādeyi
S1335 Gidüp **reng-i** rūy-ı gül ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra döndi çemen
S1400 Bulup cām-ı gülgūn ile **reng-i** mül / Hemān ol degil gibi oldı göñül
S1549 Be-laʿl-i leb şāġar-ı nūş-ḫand / **Be-reng-i** ruḫ-ı sāḳī-i dil-pesend
NE303 Getdi bu üslūb ile şad-sāle rāh / Ḳalmadı hiç **reng-i** sefīd ü siyāh
NE537 Hem-ser olup **renkde** nesrīn ü gül / Lāle şaçıldı yere çün dürd-i mül
NE616 Muḫlişedür cümle ihānetleri / Sāde-dile **reng** ü ẓarāfetleri
NE665 Bulsa ḫum içre ne ʿaceb **reng** ü nāb / Sengde perverdedür ol laʿl-i nāb
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa salup **reng-i** nazm / Ḫamse içün eyledüm āheng-i nazm
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i zer / **Reng-i** şafaḳ birle nücūma döner
NE1653 Ḥāline ṭaʿn itme melāmilerüñ / **Rengine** aldanma şaḳın sāġaruñ
NE1654 Kişi metāʿı ne bilür tengde / Fehm idemez kim ki degil **rengde**
NE1669 Bir mütelāşi mütelevvin-müzāc / Girmede her **renge** miṣāl-i zücāc
NE1832 Dāʾim o maʿnī dilin eylerdi teng / Ḥāteme teşbīhden alurdı **reng**
NE2514 Köhne bahārī-veş olup **reng-i** zer / Ruḫlar olur iki ḳızıl berk-i zer
SE172 ʿĀşıḳ-ı sāde-dile geçmege **reng** / Gösterür günde hezerān nīreng
SE1173 Oldı āḫir bu sözüñ maʿnāsı / **Reng-i** müşgīn ʿalem-i ʿAbbāsī
SE1489 Surḫ olup ḳala ḥicāb altında / **Reng-i** mey gibi ḥabāb altında
SE2025 Aldanur sāde derūn ol **renge** / Boyanur ḫīleyile nīrenge
SE2469 **Reng-i** mūyı ki seçildi çü ḥarīr / Oldı ṣūretde hemān bir taṣvīr
SE2473 **Reng-i** ḫınnā vü nezāketle hemān / Nev-ʿarūs idi o raḫş-ı raḫşān
SE2980 Bī-mededdür bu yem-i nīlī **reng** / Ki görinmez gelicek anda neheng
HH7 Eşer-i ṣunʿun ey keşīrü'l-cavn / Oldı **reng-i** taʿayyünāt-ı dü-kevn
HH382 **Reng-i** surḫ ile zeyn idince şafaḳ / Günbed-i lāle-gūn-ı dil-keşe baḳ
HH386 İricek māhitāb-ı şandal-sāy / Ṣandalī **reng** olur bu şırça sarāy
HH514 Oldı efkār içinde reʾy-i sefer / Hem-çü **reng-i** siyāh bālā-ter
HH1212 **Reng-i** sebz ü sefīd idüp tezyīn / İsperī şekl idi sipihr-i berin
HH1364 Yoġ iken farḳı **reng** ü ḥāli ile / Bilürin her birin kemāli ile
HH1465 **Reng-i** ruḫsāre şaldı cānuma tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i ḫarāb
HH1805 **Reng-i** şengerf ile meger gerdūn / Oldı Behrāma günbed-i gülgūn
HH1816 **Reng-i** ḫaclet ile kim nümāyānsın / Belki bīdāddan peşīmānsın
HH2436 Ḳāḳumuñ gitdi **reng** ü ʿunvānı / Bedel itdi bıyıḳlı yorġānı
HH2715 Eşer itdi şuʿāʿ-ı mihr-i şühūd / Ḳalmadı ẓerre deñlü **reng-i** vücūd
HE83 Ruḫı kim **reng-i** meyden ola gül gül / İder şevḳ ile bu tīmārı bülbül

reng-ā-reng [2] çok çeşitli renkleri olan, renk renk

HH1 Ey naşāḳ-sāz-ı bāġ-ı heft-evreng / Naḳş-perdāz-ı levḥ-i **reng-ā-reng**

HH2759 Bu ḳumāş-ı laṭīf-i **reng-ā-reng** / Oldı bir bend içinde cümlesi teng

renge girmek [2] aynı renge dönüşmek ‖ aynı hal ve tavrı almak

NE863 Ḳalb ile bir **renge girüp** ḳālıbı / Bāṭını da ẓāhir bāki gibi
HH848 Dehre pertev salup meh-i ġarrā / Ṣandalī **renge girdi** rūy-ı semā

reng ü būy [1] süs, bezek ‖ şan, şevket

SE1965 Rāḥ-ı reyḥān u ṣarāb-ı gülgūn / **Reng ü būyına** ki eyler meftūn

reng virmek [5]

1. boyamak renk vermek

NE1732 Hind-i metāʿından alur teng teng / Tā ki nice sāde-dile **vire reng**
HH1626 Naḳş geçmişdi nice ustāda / **Reng virmişdi** resm-i Behzāda
HH1804 Ṣubḥ kim görinür ufuḳda şafaḳ / **Virdi rengi** bu ḳubbeye revnaḳ

2. hile yapmak, aldatmak

NE3009 **Virme** mey-i āl ile kendüñe **reng** / Olma reh-i ḥaḳda ṣaḳın süst ü leng

3. düşüncesini, eğilimini, duygularını açığa vurmak.

NE1902 **Renk vire** vara ruḫ-ı envera / İki cihānda ola yüzi ḳara

rengīn [10] renkli, parlak ‖ güzel, süslü

S955 Ṭolup āb-ı **rengīn** ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek tāze ter
NE509 Şīşe-i **rengīn** ile güller ki var / Dīde-i pür-ḫūn ile ʿaks-i ʿiẕār
NE511 Şīşe-i **rengīn** ile verd-i sepīd / Penbe dehānında pür olmuş nebīd
NE938 Diñle bu **rengīn-i** suḫanı ḫāmeden / Ḥışşe yeter saña ḫıred-nāmeden
NE3081 Aşdı ṭuvaġını bu **rengīn** maḳāl / Cilve ḳıla tā ki arūs-ı ḫayāl
SE1022 Bezme **rengīn** söz-ile nice edīb / Virdiler meclis-i Manī gibi zīb
SE1683 Yaḳışur laʿl-i leb-i şīrīne / Ḳıymet olmaz süḫan-ı **rengīne**
SE2086 Ḳılsa bülbül gibi şīrīn naġamāt / Şīşe-veş eylese **rengīn** kelimāt
HH27 Geldi revnaḳ bu ḳasr-ı **rengīne** / Ḳondı her ṭāḳına bir āyīne
HH377 Eylemez reşk ṭāḳ-ı **rengīne** / Günbed-i ṣandalī vü müşgīne

rengīn-eda [1] güzel şakıyan ‖ güzel hikayeler anlatan ‖ cana can katan

S980 Olup şīşe mānend-i laʿlīn ḳabā / İder ḫāl-i Sührābı **rengīn-edā**

renklemek [1] renk vermek, boyamak

NE2004 Şeb de sipihre neler itdi göre / **Renkleyüp** eyledi yüzin ḳara

res [2] Farsça erişmek anlamına gelen resîden masdarının emir köküdür. “ulaşan, erişen, yetişen anlamında birleşik kelimeler yapan son ektir. Tanıklarda terkip yapılarak kullanılmıştır.

NE1126 Bulmaġa ol dāʾireye deşt-i **res** / Ya nefes-i pīr gerek ya nefes
NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile ʿĪsī-nefes / ʿAdl-i şer bahānesi feryād-ı **res**

reʾs [2]

1. baş, uç

S1138 Olup müşteʿil **reʾs-i** mūy-sefīd / Ṭurur nitekim mūmiyā-yı ḳadīd

2. başlangıç

SE709 Devleti şāhid-i ʿadle mīʿād / **Reʾsi** tārīh-i nev-i rüşd ü sedād

reʾs-i māl [2] ana mal, ana para, sermaye

SE1238 **Reʾs-i māla** varup itsün mi zarar / Virdügin ol da çıḳarmaḳ ister
S1231 Ḳadeh **reʾs-i māl-i** şafā vü niʿam / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı ġam

resen [5] halat, ip, sicim

S971 Dönüp zevraḳa cām ü baḫra çemen / Ṣurāḫī sütūn ü ḫuṭūṭı **resen**
NE35 Cāna irerdi o **resende** ḫaṭır / Ḥoḳḳa-i mīm olmasa muḥkem eger
NE1577 Oldı sütūn çenber ile bir nigār / Kim ḳıla zülfi **resen-i** tārmār
SE1656 ʿIrżımı yıḳdı ḫużūruñda senüñ / Yeg idi boynuma geçse **resenüñ**
HH1462 Ḳalbe ḳullāb-ı ceẕbe ṭaḳdı **resen** / Beni bunda odur çeküp getüren

resen-bāz [1] ip cambazı

NE34 Oldı terāzū-yı naẕarla revān / Rişte-i med üzre **resen-bāz-ı** cān

resen-tāb [2] halat yapan, idam için ip yapan

NE971 Cezbe-i ḫüsn aña **resen-tābdur** / Baḫr-ı ḫande iki ḳullābdur
NE2894 Gitdi uzanduḳça heb ol rīş-i feş / Ardına şākird-i **resen-tāb-veş**

resīde [1] yetişmiş, olgunluğa erişmiş

HE97 Ḳafada ḫam-be-ḫam gīsū-yı pürnūr / **Resīde** bī-miṣāl-i raḳḳ-ı menşūr

resīm [1] iz, işaret

NE2118 Göz göre göre ḳoyup aña eger / Var **resīm-i** bendede yoḳdur naẕar

resm [54]

1. yazma, çizme

S164 Ḳılup naʿlçe **resmi** yer yer ẓuhūr / Anı başma naḳş itdi semm-i sütūr
S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan ḫıżāb / Çizer **resm-i** edbārı gökden şihāb
S1516 Ṭutalum ki naḳḳāş-ı zīnet ider / Yine ṭarḥ-ı **resm** idenüñdür hüner
NE681 Çīn-i cebīn ile şifā nüsḫası / **Resm-i** ḫaṭ-ı cāmı devā nüsḫası
NE767 Ḥāṣılı bu şeşder-i devvārda / **Resm** idi ol naḳş-i dil-i zārda
NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa sāye **resm** / İtdi sülük naḳşını dībāya resm
SE383 **Resm-i** taṣvīr-i ʿale'l-mādur bu / Hep siyeh ḫāme-i sevdādur bu
SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı pür-ḥikmet / Buldı kilk-ile bu **resme** ṣūret
SE778 Her biri Mānī-i **resm** ü ṣūret / Gösterürlerdi bu yüzden ṣanʿat
SE3365 **Resm-i** temṣīl-ile itdüm imlā / Bunı gūş eyledügim gibi saña
HH89 Levḥa-ı nūr-pāş-ı nüh cedvel / Āḫirin **resm-i** nüsḫa-ı evvel
HH100 Ẓulmete mā'il olmaḳ ile midād / İtmedi ṣafḥa üzre **resm-i** sevād
HH412 Pertev-endāz-ı **resm-i** ṣafḥa-yı rāz / Kīmīyā-sāz ü sīmīyā-perdāz
HH1254 **Resmin** alup ḳaşā ile ḳaderūñ / ʿAynine gösterürdi ḫayr ü şerūñ
HH1622 Ki varup bula bir siyeh-kārı / Yazdura **resm-i** meclis-i yārı
HH1626 Naḳş geçmişdi nice ustāda / Reng virmişdi **resm-i** Behzāda
HH1659 Göricek **resm-i** kilk-i naḳḳāşı / Bildi maḳṣūd-ı ṣaḫṣ-ı ḳallāşı
HH1826 Ṣadef-i laʿlin eyleyüp dür-bār / Dizdi bu **resme** gevher-i esrār
HH1962 Dizdi bu **resme** rīşte-i güheri / Kātibü's-sırr-ı kilk-i nükte-veri

2. tarz, şekil

S1176 Anuñçün bu **resme** şerer-veşdür ol / Ki bārān-ı deryā-yı āteşdür ol
S1474 İden keşf-i sırr ile sehv-i lisān / Virür cānı **resm-i** ṭarīḳat hemān
S314 Ṣaf-ārā-yı ceyş-i niẓāmī niẓām / Bu **resme** ider bunda feṯḥ-i kelām
S382 Bu **resme** hücūm idicek şehriyār / Nümāyān olup ḫaşma pāyān-ı kār
S749 Bu **resme** ola çünki luṭf-ı Ḳadīr / Nice olmayalum günāha dilīr
NE964 Böyle olur **resm-i** şeh-i pür-hüner / Düşmeni manṣūbe ile māt ider
SE376 Diz bu **resme** nice ʿıḳd-i şeh-vār / Eyle āvīze-i gūş-ı ebrār
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu **resme** ḫiṭāb / Tācın atdı göge mānend-i ḥabāb
SE1792 İdelüm ṣulḥı bu **resme** bünyād / Ki ola cümle üsārā āzād
SE3304 Olmadı hiç birisi vāḳıf-ı sır / Sözleri oldı bu **resme** āḫir
SE3406 İtdi bu **resme** hezārān nīreng / Aġladup anı da oldı āheng
HH694 Bir müridin ḳılup aña hem-rāh / İtdi bu **resme** anı rūy-be-rāh
HH867 İçlerinden yine bir ustādı / Söze bu **resme** urdı bünyādı
HH2094 Evveli zehr ü āḫiri tiryaḳ / Oldı bu **resme** şöhre-i āfāḳ
HH2279 Eyledi pīre ʿāşıḳ-ı nālān / Ḥasb-i ḥāli bu **resme** şerḥ ü beyān
HH2625 Biri bu **resme** olsa ḳaṭl-i esīr / Yoḳ mı İslām elinde ya şemşīr

3. şekil, suret. [tas.] Allah'ın eserlerinden hasıl olan eserler olarak masiva

S90 İḫāṭa idüp anı nūr-ı cemāl / Görüp **resmini** alamazdı ẓalāl
SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i debistān-ı cemāl / **Resm-i** tevḳīʿ-i miṣāl-i iclāl
HH5 İtdi **resm-i** zamānı Engelyūn / Ḳıldı naḳş-ı zemīni būḳalemūn
HH167 **Resm-i** idbārı ḥaḳk idüp Behrām / Oldı yañlış ḳazıyacaḳ o ḫüsām
HH414 **Resm-i** pā-der-hevā-yı muḫteşemi / Dil-i sevdāyīnüñ siyeh-ḳalemi
SE495 Kesdi dībā-yı süḫandan ḫālā / Şāhid-i ḳışşaya bu **resme** ḳabā
HH972 Hele Ḥaḳ şaḳladı bu ḫaṭıradan / Ṣıfr-ı teklīf **resm-i** dā'ireden
HH1638 **Resm-i** būs-ı kinār-ı cānāne / Döndüre ṣafḥayı şebistāne

4. adet, usul

SE2056 Kesbde medḫalı yoḳ tedbīrüñ / Kimse **resmin** bozamaz taḳdīrüñ
SE2281 Eger olursa bu **resme** iḫmāl / Ḳorḳarın kim vire mülke iḫlāl
HH1267 Didi maḳṣūd ise bu **resme** maḥal / Size bir bāġ-bān gerek evvel
HH1374 Böyledür **resm** ü rāh-i ehl-i himem / ŞāhLīk budur ey ḫuceste-şiyem
HH1624 İde veffāḳ-ı **resm** ü mekr ü şiḳāḳ / Ṣūret-i vuṣlat-ı delīl-i firāḳ
HH1977 Gözleyüp rāh ü **resm-i** şāhānı / İtmesün ḫāme gibi ṭuġyānı

5. duygu

NE624 **Resm-i** muḥabbetde ṣebāt u devām / Sāye-i zülf büt-i ʿarʿar ḫırām
NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı cihān bir yaña / Olur idi **resm-i** ʿadālet hebā
S110 Teferrüd idüp cemʿi Ḳur'ān ile / Şeref **resmi** ḫatm oldı ʿOṯmān ile

6. nişan, işaret

S92 O ẓahrundaki mihr-i behcet-nümā / Meger oldı **resm-i** ḫizāne aña
HH1685 Bu mıdur **resm-i** salṭanat-ḫ'āhī / Ḳanı ʿırv-ı ḥamiyyet-i şāhī

resm itmek [2] çizmek, resimlemek, işlemek

NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa sāye resm / **İtdi** sülük naḳşını dībāya **resm**

HH1635 **Resm ide** ḥüsn-i irtibāṭ üzre / Naḳş ide ferş-i inbisāṭ üzre

ressām [1] resim yapan, resim ve tasvir yapmak sanatını bilen ve icra eden kimse

HH4 Ṭarḥ idüp bu revāḳ-ı bī-bedeli / Kilk-i **ressām-ı** ṣunʿ-ı lem-yezelī

rest [1] yürekli, cesur

NE2272 İrgüremezdi açup endāz-ı mest / Pişrevīn menzil-kāme vü **rest**

rest(e)-ḫīz {rustaḫīz} [2] kıyamet günü, mahşer

HH1003 Ḫalḳ içinde ʿaceb sitīz oldı / Nüsḫa-ı ḥevl-i **reste-ḫīz** oldı

HH1424 Şāha toġrı nigāhın itmiş tīz / Olmış āmāde **rest-ḫīz-i** sitīz

resūl [8] insanları doğru yola davet etmek amacıyla Allah tarafından gönderilmiş kitaplı peygamber ‖ Hazreti Muhammed

S70 Nice naẓm-ı naʿt-ı **Resūl-i** güzīn / Ḥabīb-i ḫudā Seyyidü'l-Mürselīn

S117 İlāhī be-nūr-ı cebīn-i **Resūl** / Be-āl ü be-evlād-ı pāk-i Betūl

NE248 Kaʿbede ol gice **resūl-i** güzīn / Olmuş idi gün gibi tenha-nişīn

NE326 Oldı fütūḥat ile ol şeyḫ-i dīn / Ekber-i eshāb-ı **Resūl-i** güzīn

SE541 Daʿvet olduḳda **Resūl-i** ʿArabī / Oldı aḥbāba reh-āverd-i nebī

SE724 Didi Sulṭāna **Resūl-i** Yezdān / Pederi ismi ile yā ibn fülān

HH149 Ḳıldı ḥidmet **Resūle** peyk-i Ḫudā / İtdi ḥaḳḳ-ı risāleti īfā

HH88 Ol ġarībi ḳoma ḥazīn ü melūl / Eyle mihmān-ı ḫˇān-ı fażl-ı **Resūl**

reşḥ [1] sızıntı

S1503 Bu meyden ki ḫāke düşe **reşḥ-ı** cām / İde pīr-i cām anı ʿıtr-ı meşām

reşḥa [5] testi, küp gibi kaptan çıkan sızıntı, damla, terleme

S24 Ṣalup **reşḥa-i** cūdan ol bī-zevāl / İder murġ u māhı ġarḳ-ı nevāl

S1253 Hevā nefḥasından bunuñ pür-ḫurūş / Güneş **reşḥasından** anuñ curʿa-nūş

S1470 İçürme aña bu meyüñ **reşḥasın** / Nefes ṭut ṭuyurma ṣaḳın nefḥasın

NE525 Cām-ı felek olmuş iken ser-nigūn / Olmadı bir **reşḥa-i** kemter birūn

NE559 İtmedi bir **reşḥa-i** kemter beyān / Olmadı maḳsūd ile raṭbu'l-lisān

reşḥa-bār [1] damlayan, sızan

S1160 Ḫumārından olup eli raʿşedār / Ḳıla cām-ı pür-feyżini **reşḥa-bār**

reşīd [2] akıllı, doğru yolu bulan

HH2412 Toġdı iki oġul necīb ü **reşīd** / Her biri ṭaʿne-i meh ü ḫurşīd

HH2417 Az zamānda ol iki ṭıfl-ı **reşīd** / Oldı cümle fünūn içinde ferīd

reşk [27] kıskanma, kıskançlık, haset, gıpta

S100 İdüp ẓıll-ı şuḳḳa anı cilvegāh / O ḥavẓ-ı müdevver ola **reşk-i** māh

S689 Çemen ṣuffeler **reşk-i** burc-ı ḥamel / Şükūfe şevābit-i sipihre ol maḥal

S775 Virüp nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp **reşk** ile çatlasun cām-ı Cem

S913 Ḳılur şaḥn-ı gülzārı **reşk-i** cinān / İder bir ḳalem ṣuyı bāġa revān

S1163 Ṣun ol cāmı kim **reşk-i** ḫūrşīd ola / Ḥased bürde-i rūḥ-ı Cemşīd ola

S1481 Gel ey şāḫ-ı kilk-i bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı **reşk-i** bahār

NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol **reşk-i** hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña ṣaçdı nūr

NE443 Maẓhar-ı luṭf olalı cengīziyān / Ḫusrev ider **reşk** ile eşkin revān

NE471 Fikreti ḥayretde ehl-i vuḳūf / Sözleri **reşk-i** ḥükm-i feylesof

NE845 Çün bir iki faṣlı beyāż eyledüm / Ṣafḥaların **reşk-i** riyāż eyledüm

NE1585 Tekye velī **reşk-i** sipihr-i esīr / Oldı çerāġ-ı zeri mihr-i münīr

NE2249 Böyle diyüp ḳıldı hemān ʿazm-i rāh / Hāle idüp bir fiġan ol **reşk-i** māh

SE361 Didi kim Sübḥa-i Cāmīʿdür bu / **Reşk-i** āṣār-ı Nizāmīdür bu

SE2497 Şöyle beẓl eylemiş ol **reşk-i** bahār / Olmış ol ḫāne dükān-ı ʿaṭṭār

SE2872 Süḫānuñ **reşk-i** dem-i ʿİsadur / Nāy da naġme-i rūḥ-efzādur

SE3465 Iẓṭırābın yine imdād itdi / Āh-ı **reşküñ** anı īḳād itdi

HH410 Ḫˇāb ammā ki **reşk-i** bīdārī / Dīde-i cānı açdı envārı

HH444 Her kitāb oldı **reşk-i** sebʿiyyāt / Sebʿadür ḥāsılı o ṭurfe nikāt

HH464 Şehr ammā ki **reşk-i** Dār-ı Naʿīm / Taḫtgāh-ı şehān-ı heft iḳlīm

HH700 Ṭavr-ı şāhāne birle dīvānı / **Reşk-i** zer-ḫayme-i Süleymānī

HH893 Üç gün ol ʿarṣa cāy-ı şāh oldı / **Reşk-i** meydāndı ʿīdgāh oldı

HH1276 Az zamānda o bāġ-ı müşk-sirişt / Ola **reşk-i** ḳarārgāh-ı behişt

HH1331 Gelle-i gūsfend ile her tel / Zīb ü ziynetde **reşk-i** burc-ı ḥamel

HH1335 Yaʿni **reşk-i** ġazāl-ı Kenʿānī / Düşde gördügi Yūsuf-ı Ṣānī

HH1506 Ol cevān-baḫtı çün vezīr itdi / **Reşk** çoḳ nev-cevānı pīr itdi

HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı iltifat żāmīn / Ola **reşk-i** nigār ḫāne-i çīn

HH2035 **Reşk** ol ʿāşıḳa ki maẓhar olur / Ehl-i ʿışḳ içre ḳadri ber-ter olur

reşk-āver [1] kıskançlık duygusu uyandıran

SE453 Curʿa-i himmet-i Şeyḫü'l-İslām / Ṭabʿumı eyledi **reşk-āver-i** cām

reşk-bāz [1] kıskanan ‖ gıpta eden

S714 Aña zāġ-ı şeb ġavṭa ursa eger / Ola **reşk-bāz-ı** sefīd-i seḥer

reşk eylemek/itmek [2] kıskanmak, gıpta etmek

S1491 Bu dürr-i nazıma Niẓām **ide reşk** / Ḥasedden Niẓāmī döke dürr-i eşk

HH377 **Eylemez reşk** ṭāḳ-ı rengīne / Günbed-i şandalī vü müşgīne

revā [27] uygun, layık, yakışır, caiz

S94 **Revādur** ki her nıṣf-ı bedr-i tamām / Ola ḳaṣr-ı iclāline nīme-cām

S160 Mübārek ḳudūmıyla buldı şafā / Aña Saʿd-i Zengī dinilse **revā**

S1490 Olup dest-āvīz-i ehl-i şafā / **Revādur** ki dillerde tesbīḥ ola

S1497 **Revā** lafẓ u maʿnāsına ṣubḥ u şām / Pesend-i ḫavāṣ āferīn-i ʿavām

S1541 Tamāmına tārīḫ olursa **revā** / Şarābile pür-cām-ı ʿĀlem-nümā

NE40 Aḥsen-i cümle ḳaṣaṣ olsa **revā** / Çünki ʿayān anda elif-lām-rā

NE651 Oldı ʿaraḳ bir yaḳıcı dil-rübā / ʿAḳlını aldursa görenler **revā**

NE670 Ẓarfını laġv itmek içün **revā** / Olsa ḫorasānī-i ḳaṣr-ı şafā

NE1525 Ḳubbe-i çarha ʿalemi dāʾima / Dil-āvīz idüp ṭaʿna iderse **revā**

NE2257 Her ne cefā eylesem aña **revā** / Tek durur iken saña itmiş cefā

NE2979 Kim ki o deryāya olup āşinā / Her ṭarafında ḳabaḳ olsa **revā**

NE3094 Saṭrı gibi biri birinden cüdā / ʿIrḳı kesildi ʿadüvvünüñ **revā**

SE148 Ne **revā** şemʿ-i hüdāyı ḳoyasın / Ṭıfl-ı nādān gibi zılla uyasun

SE587 Didi bir ʿāşıḳ-ı bī-bāki aña / Ne **revā** cān-ı ʿazīze bu cefā

SE1008 Ne **revā** ʿużv-ı ḫabīṯüñ büyüye / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı ḳoya

SE1204 Ne **revā** bir iki baṭṭal ü şaḳī / Māl için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı

SE1216 Ne **revā** anlara himmet ideler / Ḥākimü'l-vaḳt-i şerīʿat ideler

SE1404 Ḥaşmınuñ ḳaddine nisbet ammā / Serv-ḳāmet diseler baña **revā**

SE2279 Ḳuvvet-i ḳahire bu ḥadde iken / Ne **revā** olmaya berkende diken

SE2296 Ne **revā** cevr ü ḫuṣūnetle müdām / Olasın ḫār-ı cefā gibi be-nām

SE2370 Ne **revādur** olasın kelb-i ʿaḳūr / İde gördükçe cihān ḫalḳı nüfūr

SE2681 Ne **reva** ṣāyim olup vaḳt-i nehār / Bāde-i nāb-ıla itmek iftār

SE3264 Ne **revā** bezme gele böyle ḫarīf / Bed-nümā bed-reg ü bed-ḫulḳ u keşīf

HH1383 Didi ey serv-i būsıtān-ı kemāl / Ne **revā** cāyüñ ola deşt ü cibāl

HH1974 Ḳatl-i ḳāṣıd eger olaydı **revā** / Senden alurdı ʿibret ehl-i şeḳā

HH2047 Eyledüñ sen saña **revā** olanı / Bende terk itmezin sezā olanı

HE46 **Revā** şekker-fürūş-ı ṭabʿa her ān / Per-i Cibrīlden olsa megesrān

revā görmek [2] uygun, münasip görmek

SE3410 Şaḫṣ-ı bī-gāneye gördün mi **revā** / Bir münāsib bulamaduñ mı baña

HH2533 **Görmezem** ben **revā** bu kārı hele / Gele bir mübtelā ecelsiz öle

revā mı(dur)? [3] yerinde olmayan, uygun görülmeyen şeyler karşısında, "Lâyık mı, bu da olur mu?" anlamında kullanılan ifade

S53 İdüp rūy-ı cānāna dāʾim nigāh / **Revā mı** idem maşrıḳı ḳıblegāh

S1158 **Revā mıdur** ol kevkeb-i reh-nümūn / Ola necm-i baḫtum gibi ser-nigūn

S1431 **Revā mı** yüzüñ gözüñ idmāndan / Şişüp şekl-i memsūḫa döne beden

revāc [2] kıymet, değer, itibar

S150 Yazup vaṣfını virmek içün **revāc** / Ṣafaḳla nüh evrāḳa itdi ʿilāc

NE2767 Çün ola elden aġıza ihtiyāc / Merhem-i şeyṭāna virirdi **revāc**

revāḥ [2]

1. yitik bir şeyi elde etmekten dolayı duyulan sevinç

NE100 Dāne-niṣār-ı baṭ-ı zerrīn-cenāḥ / Ḳatre-feşān-ı yem-i ḳabr-i **revāḥ**

2. güneşin batışından geceye kadar olan zaman dilimi, akşamüstü, akşam

SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u **revāḥ** / Ehl-i zühde ne selām ü ne ṣabāḥ

revāḳ [7] üstü örtülü önü açık yer, kemer üstüne kurulmuş sundurmalık, çardak

S762 Ḳanı sākiyā ol fuḳāʿ-ı **revāḳ** / Ki ehl-i dili ide şīrīn meẓāḳ

SE2459 Ḥatim oldı meṣel-i dār u diyār / Ne **revāḳı** ne ʿimaretleri var

Kelime aşağıdaki tanıklarda feleğe nispetle kullanılmıştır.

NE2300 Semt-i edāda gözedüp tumturaḳ / Olma ṭarrāḳa-fiken nüh **revāḳ**

NE2633 Belki o taḫrīk ile irüp gezend / Zelzele-nāk ola **revāḳ-ı** bülend

SE355 Ḥāneden oldı remīde ʿuşşāḳ / Nite kim zelzelede ehl-i **revāḳ**

HH4 Ṭarḥ idüp bu **revāḳ-ı** bī-bedeli / Kilk-i ressām-ı ṣunʿ-ı lem-yezelī

HH15 Oldı pencüm **revāḳ-ı** azraḳ-fām / Ḳaṣr-ı fīrūze gūne-i Behrām

revāḳ-ı gerdūn [1] gökyüzü

SE1747 Oldı iḳbāl-i Melikşāh füzūn / Ṭoldı nāmıyla **revāḳ-ı gerdūn**

revāḳ-ı kühen [1] gökyüzü ‖ dünya

NE2298 Debdebe-endāz-ı **revāk̲-ı kühen** / Laḳlaḳa-p̄īrāy-ı edā-yı suḫan

revān [55]

1. giden, akan, akıcı

S280 Olup z̄in-i zerr̄ini taḫt-ı **revān** / Rikābı iki yañadan nerdübān
S295 Ser̄ir-i Süleymān o fülk-i **revān** / Çeken d̄ivlerdür esārā hemān
S319 Hevāya çıḳup gerd-i ḫayl-i **revān** / Pür oldı ġubārıyla bu ḫāk-dān
S702 Ṣabā ḫaste ṣūr̄ide āb-ı **revān** / Ḥabābuñ cünūnı gözünden ʿayān
S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i ins ü cān / Yüzi ṣuyına oldı feyż-i **revān**
S915 Ḳanı sāḳiyā ol ḫum-ı māyedār / O naḳd-i **revānı** yine ḳıl nehār
S936 İder ḫaste-i ʿışḳa feyż-i **revān** / Meded cānı pek ola cāmuñ hemān
NE314 Niteki inb̄iḳ-i hilāl ol zamān / Aḳmadın ibr̄iḳden āb-ı **revān**
NE350 Ḥāmeye sıġsun mı bu baḫr-ı **revān** / Ola mı fevvāre yarıḳ nāve-dān
NE566 Laġma dönüp cūy-ı **revān** z̄ir-i berf / Yaḫdan aña köprüler oldı ṣigerf
NE1093 Ḳāfilesi ḳandan ider irtiḥāl / Ḳande gider rāh-ı **revān-ı** ḫayāl
NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i b̄i-emān / Ayaġına yüz sürer āb-ı **revān**
NE1348 Āb-ı **revān** oldı devāʿü'l-kürūb / Bād-ı ṣabā baḫṣ-i cilā-i ḳulūb
NE1460 Ṭālib-i baḫr oldı cevāb-ı **revān** / Sāḥil-i Istanbula geldi hemān
NE1616 Muʿteḳid-i pāk-i **revān** ol müdām / Ḳaddesenallahu bisırrı'l-kirām
NE2425 Dāmen-i pāk ile çū serv-i **revān** / Olıgör āzād-ı ḳubūr-ı cihān
NE2770 El kiri yoḳ kim süre ḫarca **revān** / K̄iri idi elde avuçda hemān
NE2813 Her yañadan zūretle ṣaḳlu **revān** / Gitdi götine baḳarak ol cevān
NE2975 Cūy-ı **revān-ı** bāġdan itse ibā / Sāyesi çayr üzre ururdı aña
NE3075 ʿĀḳıbeti virdi cevābın **revān** / Didi ki çaḳ baña dönünce hemān
SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i baḫr-ı **revān** / Ṭuramam secdeye varsam bir an
SE254 İzleri ḳaṭʿ-ı merātibde **revān** / Ṣıfr idi ḫaṭṭ-ı muḥāsibde hemān
SE273 S̄inesin ref-ref idüp taḫt-ı **revān** / Gitdi anuñla o Sulṭān-ı cihān
SE606 İrmez ammā nite kim baḫr-ı **revān** / Ḥilye-i ʿilm ü kemāle noḳṣān
SE1292 ʿÖmr-i ẕıl neşve-i mey gibi **revān** / Münʿadim oldı ḫaḳ̄ḳatde hemān
SE1422 Cevher-i cānı virür t̄iġa **revān** / Ḫarcanur t̄iġ gibi cevher-i cān
SE1778 Ṣalınursa size bu seyl-i **revān** / Mülki virān ola ʿasker talān
SE2026 Düşünür sāye-veş ol serv-i **revān** / Naḳş-ı maḳʿad gibi meydāna hemān
SE2076 Sāye-veş cāmesin ol naḫl-i **revān** / Ḫāksārāne iderdi iḥsān
SE2337 ʿÖmrde görmedigin gördi hemān / Girdi cāmūs gibi aña **revān**
SE2400 Çekdi çöpin ki içe āb-ı **revān** / T̄ir-veş üstine atladı hemān
SE2517 Didi ol istedügin raḫş-ı **revān** / Tepsi içre dönüp iden cevelān
SE2521 Eyleyüp ḳāṣıda vāfir iḥsān / Virdi raḫt-ıla nice raḫş-ı **revān**
SE2739 Söyleyüp bu sözi ol naḫl-i **revān** / Geçdi ʿömri gibi sürʿatle hemān
SE2740 Dönerek taḫt-ı **revān-ı** eyyām / Oldı şeh-zāde şehin-şāh-ı be-nām
SE3191 Aḳma ol cāh-ı caḥ̄ime iy dil / Meyli ḳo āb-ı **revān** gibi çekil
HH303 İtdi cāna meze diyü yārān / Vaṣf-ı laʿl-i nigārı ḳūt-ı **revān**
HH910 Buldı ḫargehle z̄inet āb-ı **revān** / Oldı ḫavzuñ kenārı şād-**revān**
HH1034 Elleri irdi bir dıraḫta hemān / Oldı rāh-ı necāta fülk-i **revān**
HH1044 Eşk r̄izān olup **revān** idiler / B̄im-i can ile n̄im-cān idiler
HH1224 Açdılar yine gözlerin aḥbāb / Seyl-i eşk-i **revāna** oldı ḫabāb
HH1306 Şāh fermān idüp şikāra hemān / Döndi girdāba baḫr-ı ceyş-i **revān**
HH1403 Lerze virdi zemine ceyş-i girān / L̄ik ṣarṣılmadı o serv-i **revān**
HH1719 Şāh-ı deryā-dil eylemişdi beyān / Dil-güşādur kenār-ı āb-ı **revān**
HH2136 İtdi bu ḫāl dil-beri ḫayrān / Geçdi ömri gibi o naḫl-i **revān**
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı **revān** / Mülk-i Şām içre oldı Gök Meydān
HH2420 Rāh-ı efkārdan olup pūyān / İleri geldi iki naḫl-i **revān**
HH2485 Pāre pāre olup o fülk-i **revān** / Oldı eṣdāfa rāḥet-i dendān
HH2538 Pāy-der-gil nihāli āb-ı **revān** / Güli ḫandān ü bülbüli nālān

2. ruh, can, nefs-i nâtıka

NE222 Buldı deminden iki mürde **revān** / Ḳıldı fürūzende iki şemʿ-i cān
NE227 Rūḥ-ı **revān** idi şeh-i pāk-zāt / Gār ise oldı çeh-i ʿaynü'l-ḫayāt
NE312 İrdi maḳāmına o rūḥ-ı **revān** / Uyur idi ṣanki uyandı cihān
NE652 Rūḥ-ı **revān** bāde-i rummān̄idür / Cām-ı ʿaraḳ cānumuzuñ cānıdır
SE2606 Vuṣlatuñ mümkin iken dest-resi / İdesin naḳd-i **revanı** viresi
SE3396 Didi bir āh-ıla giryān giryān / Ḫaḳ ṣabırlar vire iy rūḥ-ı **revān**

revān-baḫş [1] canlandıran, can bağışlayan

S712 O kūh üzre var bir ʿacib çeşme-sār / **Revān-baḫşdur** ol çeşme-i Ḫıżr-vār

revān eylemek/itmek [24]

1. akıtmak

S371 **Revān itdi** ḳan çeşmesin her ḫadeng / Düşüp döndi ḫak içre künge tüfeng

S407 Dem irdi idüp cevherüñ āşikār / **Revān eyle** bir baḥr-ı gevher-niṣār
S530 Boġazdan olup yaʿni raṭbü'l-lisān / Yem-i pāküñ **it** aġzı ṣuyın **revān**
S760 Ḳanı sāḳiyā şişelerle nebīd / **Revān eyle** mānend-i ḫūn-ı şehīd
S913 Ḳılur ṣaḥn-ı gülzārı reşk-i cinān / **İder** bir ḳalem ṣuyı bāġa **revān**
S1040 Sikender kesüp baḥrı **itmiş revān** / Ḳomuş anda mir'āt-ı cāmı nişān
S1181 ʿAraḳla mey-i nābı **eyle revān** / Kümeyti o eşheble ḳıl hem-ʿinān
S1404 Virür başlar āb-ı fısḳıyye-sān / **Revān eyleyüp** ḫūn-ı bālā- **revān**
NE650 **Eyle** ʿaraḳla mey-i nābı **revān** / Aḳlı ḳızıllı gibi ḳıl hem-ʿinān
NE953 **İtdi revān** bir dem-i ḫāṭır-güşā / Ol oḳı mānende-i tīr-i duʿā
NE1043 Didi ki meftūnuñ olan nātüvān / ʿIşḳuñ ile **eyledi** cānın **revān**
NE2360 Küfli ḳoḳar nüktelerini hemān / Tīz ṭutup her yaña **itdi revān**
NE2550 Şehveti ol ceẕbe-i zerraḳa şān / Elli ḳulaç yirden **iderdi revān**
NE2816 Yaʿni şırtı şıyırup her yerin / **İtdi revān** ḫūn ile maġz-ı serin
SE3509 Nāvdān-ı dil-i fevvāre-feşān / **İtdi** ser-çeşme-i hayvānı **revān**
HH1176 Aldı Behzād deste tīr ü kemān / **İtdi** bir tīr-i sīne-dūz **revān**

2. dökmek (gözyaşı)

NE443 Maẕhar-ı luṭf olalı cengīziyān / Ḫusrev **ider** reşk ile eşkin **revān**
NE1049 Eyler iken nāmuñı vird-i zebān / **Eyledi** bir āh ile cānın **revān**
NE1057 ʿĀḳıbet ol nev-sefer-i rāh-ı cān / **Eyledi** īmān ile cānın **revān**
SE1795 Vāḳıʿā **eyledi** ol emre **revān** / Bir iki ḥādimini anda hemān
SE3328 Gözini dikdi ruḫ-ı yāra hemān / Cānını **itdi** bu ḫāletle **revān**

3. iletmek, götürmek.

HH2153 Getürüp emrini yirine hemān / **İtdiler** ḫasteyi ṭabībe **revān**

4. (hükmünü) geçirmek/sürmek.

S659 ʿAceb ḥāl imiş **itdi** ḥükmin **revān** / Zamān u zemīn tā-be ṣevr-i zamān
S1242 Bahār **eyledi** bāġa ḥükmin **revān** / Ocaḳlıḳ virildi aña būstān

revānını şād itmek [1] ölmüş bir kimsenin adını anarak onun memnun olacağını düşündüğü bir şeyi yapmak, hayırla anmak

S1494 Alup çeşme-i cāndan āb-ı mīdād / Revānīnüñ **itdüm revānını şād**

revān olmaḳ [43]

1. yola düşmek, gitmek

S290 **Revān olup** enhār-ı cemʿ-i keşīr / O ṣaḥrāyı itdi miṣāl-i ġadīr
S329 **Revān oldı** rūyin-tenān fevc fevc / Biri biri ardınca mānend-i mevc
NE34 **Oldı** terāzū-yı naẕarla **revān** / Riṣte-i med üzre resen-bāz-ı cān
NE302 Rūh-ı mücerred gibi **oldı revān** / Oldı mekānı ḥarem-i lā-mekān
NE497 Ben de çıḳup ḫāneden **oldum revān** / Ṣu gibi bir gülşene vardum hemān
NE692 Dā'im o bendergehe **olur revān** / Anda olur cins-i ḫurd-ı rāyegān
NE905 Rāḥat olur mı dil-i halḳ-ı cihān / **Olmaya** tā kim dem-i fāsid **revān**
NE1595 Başın alup şehrden **oldı revān** / Āteş urup tütdi miṣāl-i duḫān
NE1599 Tekye metāʿı ile ġāret-girān / Cümlesi bir fülk ile **oldı revān**
NE2651 Şehveti yüzünden **olurdı revān** / Göz ṭuşaġın urur idi her zaman
NE2794 Ḫalḳa-i cemʿiyete **oldı revān** / Bu daḫı ardın başup irdi hemān
NE2997 Böyle şetāretle **olurken revān** / Neyledi gör şuʿbede bāz-ı zamān
SE389 Ḫusrev ol daḫmeye kim **oldı revān** / Ẕikr ü tesbīḥ ile lā-ḥavl-künān
SE393 **Oldı** ol gence Nevāyī de **revān** / Eyleyüp peyrevī-i üstādān
SE1734 Gel gör İskenderi kim **olsa revān** / Atı öñince yürürdi ḫāḳān
SE2135 İtdi bir ḫıṭṭaya tevcīh-i ʿinān / Āb-ı cān-baḫş gibi **oldı revān**
SE3059 Piş-ḫˇānın donadup **oldı revān** / Pīş-keş ṭablasına döndi heman
HH2130 Dil-i zār **oldı** dil-ber ile **revān** / Ṭurma ol gögsüni dögerdi hemān
HH2298 Ayrılup pīrden o ser-gerdān / Dāmen-i kūhı ṭutdı **oldı revān**
HH2662 **Oldılar** bī-mülāḥaza ol ān / Maḫż-ı tevfīḳ ile o semte **revān**
HH2671 Her biri şād u ḫurrem ü ḫandān / **Oldılar** pāy-ı taḫt-ı Rūma **revān**

2. varmak

NE283 Zühre sipihrine **olınca revān** / İtdi pes-i çengde rūyin nihān
NE837 Ben de ṭutup bu suḫana gūş-ı cān / İstedigüm cānibe **oldum revān**
NE923 Ḥikmet ile ḥükmi olup hem-ʿinān / Baḥr u ber-i ʿāleme **oldı revān**
NE2113 Müftinüñ alup ḫaberin ol zamān / **Oldı** hemān meclis-i ḫāṣa **revān**
NE3002 Nāle-günān muʿẕire-gūyān hemān / Meclisin erbābına **oldı revān**
SE258 Minber-i çarḫa **revān oldı** ḫabīb / Gūyiyā ʿīd namāzında ḫaṭīb
SE1851 Yanuña aldı anı şeyḫ hemān / Ḫāneye **oldı** rikābında **revān**
SE2715 İtmege ʿālemi maḫfī seyrān / **Oldı** bir semte ṣabā gibi **revān**
SE2864 ʿĀḳıbet bulmaġ-içün rāḥat-ı can / **Oldı** bir gūşe-i tenhāya **revān**
SE3312 **Oldı** ol ʿāşıḳ-ı āvāre hemān / Kūy-ı cānāna ṣabā gibi **revān**

SE3394 Boynına aldı güneh gibi hemān / **Oldı** sürʿatle ḳażā gibi **revān**
HH695 Ki **olup** şāh-ı cinnīyāna **revān** / İsteye bu ʿalīle bir dermān
HH1050 Sürerek **oldılar** kenara **revān** / Çıḳdı ṭaşra iki dür-i ġalṭān
HH1881 Āḫir eglenmeyüp o mihr-i cihān / Ḳaşrdan şeh-nīşīne **oldı revān**
HH2509 Mevc-veş kef-zenān ü girye-künān / Her biri **oldı** bir kenāra **revān**

2. akmak

S692 Çemenden **revān olup** āb-ı ẕülāl / Olur lāciverd içre cedvel-miṣāl
S829 Ṭoluñ dāʾim ey sāḳī-i dil-sitān / Dem-ā-dem o fısḳiye **olsun revān**
S884 Kedūdan **revān oldı** laʿl-i müẕāb / Şafaḳ ẕāhir itdi meger āfitāb
S1505 Ne meydür bu kim ḫāke **olsa revān** / Bula ḫakde rind-i Şīrāzī cān
SE2398 Göricek çeşmeyi rāh üzre hemān / Çeşme-veş aġzı ṣuyı **oldı revān**
HH823 Ṣofra üzre **revān olup** bāde / Döndi ḳalḳana ḳaʿr-ı deryāda
HE42 Ṣulansun aġzı bu şīrin naġāmdan / **Revān olsun** şeker teng-i ḳalemden

Revānī [1] İşretnâme adlı sâkînamenin yazarı Edirneli divan şairi. Adı İlyas Şüca'dır (ö. 1523-24/930).

S1494 Alup çeşme-i cāndan āb-ı mīdād / **Revānīnüñ** itdüm revānını şād

revende [2] giden yürüyen

S273 Olup muẓṭarib bu **revende** ḳaṭār / Şühüb ṣanma nā-geh ḳırıldı mehār
NE1736 Gerçi reh-i ḥacda **revende** olur / Maʿnīde ol mār-ı gezende olur

revġān [1] yağ

S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey **revġan-ı** çeşm-i ẕevk u ṣafā

revḥanān [1] revhanî, gönül rahatlatan, iç açan yer

NE1339 Olsa eger zāʾiri bu **revḥanānuñ** / Ḫayretin eyler idi ziyāde anuñ

reviş [2] gidiş, yürüyüş

S1043 İder ḫidmetin nice çāpük-reviş / Ḳadeḫ gibi hep pīş-ḫᵛān itmemiş
NE1936 Belki eben ʿan ced o dihḳān **reviş** / Bulmuş iken anuñ ile perveriş

revnaḳ [10] göz alıcılık, parlaklık, güzellik, tazelik

S736 Teberrük ṭarīḳ ile itsem ne var / O gül-desteyi **revnaḳ-ı** ḫarzār
S941 Yem-i ʿışretüñ cāmdur **revnaḳı** / Ṣulandıḳça yürür bunuñ zevraḳı
S1337 Ġurūr-ı gül ü **revnaḳ-ı** gülsitān / Geçüp oldı çün ḫūn-ı faṣl-ı ḫazān
NE2058 Bulmuş idi dürr-i suḫan intiẓām / Gelmiş idi meclise **revnaḳ** tamām
SE620 Yoḳ iken ḳadri bulur köhne varaḳ / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden **revnaḳ**
SE2745 Pīr ise geçmiş oturmış handān / **Revnaḳ-ı** bagına olmış nigerān
HH27 Geldi **revnaḳ** bu ḳasr-ı rengīne / Ḳondı her ṭāḳına bir āyīne
HH476 Ṣaldı şehr içre ʿışḳı āvāze / Virdi āfāḳa **revnaḳ-ı** tāze
HH1804 Ṣubḥ kim görinür ufuḳda şafaḳ / Virdi rengi bu ḳubbeye **revnaḳ**
HH2752 İrdi ol gevher-i miyāneye dest / **Revnaḳ-ı** Ṣubḥaya irişdi şikest

revnaḳ-ārā [1] güzelleştiren, süsleyen

SE57 Şemʿa-pīrā-yı şebistān-ı beḳā / **Revnaḳ-ārā-yı** debistān-ı fenā

revnaḳ-dih [1] güzellik veren

HH25 Oldı **revnaḳ-dih-i** zemīn ü zamān / Ẕāt-ı insān ü encüm-i raḫşān

revnaḳ bulmaḳ [2] güzelleşmek, göz alıcı hale gelmek

SE41 Ḫāsı çün mīm ile **revnaḳ buldı** / Tāc-ı ser-sūre-i Ḫā Mīm oldı
HH455 Umaruz kim suḫan **bula revnaḳ** / رب انطق لساننا بالحق

revnaḳ virmek [7] güzellik vermek, güzelleştirmek

S805 Çemen-zāra **vir** sāḳiyā **revnaḳı** / Yem-i sebzede ḳullan ol zevraḳı
S1065 Muġannī o ṭanbūr-ı şīrīn-maḳāl / **Virür** bezme **revnaḳ** ṣurāḫī-miṣāl
S1375 ʿAraḳla **virüp** meclise **revnaḳı** / Yanar faşlıdur sūrına zevraḳı
NE843 ʿAzm idüp ol baḫra göñül zevraḳı / **Virdüm** o yüzden suḫana **revnāḳı**
SE34 Bā-i ẕībādaki noḳṭa el-ḫāk / Ḫāl-i leb gibi **viripdür revnaḳ**
HH399 Rīşte-i fikre **virmege revnaḳ** / Bulmadum bir güher ipe ṭaḳacaḳ
HH1509 **Virdi** āfāḳa **revnāḳ-ı** tāze / İtdi nāmın bülend-āvāze

revzen [4] pencere

HH1079 Sedd-i rāh oldı bir ʿaceb der-bend / Perde-i **revzen-i** sipihr-i bülend
HH1447 Nerdübān-ı şuʿāʿı çekdi felek / **Revzen-i** āfitābı yapdı melek
HH1806 **Revzen-i** mihre gūyiyā erjeng / Eyledi bir kitābe-i gül-reng
HH2078 Açılup saḳfdan meger **revzen** / Dögme-i zerle pür oldı maḫzen

Rey [6] İran'da Tahran sınırları içinde bulunan Tahran'ın ilk kurulduğu yer, Şehr-i Rey

HH1827 Var idi şehr-i **Reyde** bir ʿāşıḳ / Naḳd-i Mecnūn ḫalīfe-i Vāmıḳ

HH1936 Şehr-i **Reyden** bu bende-i kem-ter / Eyü aduñ işidüp itdi sefer
HH1937 Şeh-i **Rey** baña itdi ẓulm-i ʿaẕīm / ʿAdlüñe geldüm ey emīr-i kerīm
HH1965 Şāh-ı **Rey** destine irüp nāme / Açılınca büyüdi hengāme
HH1993 **Reyde** çün şāh-ı āsumān-mesned / Işfahānī kelāmın eyledi redd
HH2025 Bozdı fi'l-ḥāl ḥāşımı ḥākim-i **Rey** / Ṣanki ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey

re'y **[15]** görüş, fikir, düşünce. Ayrıca bkz. 'rā'y' md.

NE936 **Re'y** gerek ʿasker-i manṣūr ile / Hiç ṭılısm açıla mı zūr ile
NE2075 ʿAḳlını mezdūr-ı emel eyleyen / **Re'yini** destūr-ı ʿamel eyleyen
NE2079 **Re'y-i** saḫīf ādemi maḥzūn ider / İki cihetden bile maġbūn ider
NE2099 **Re'y-i** ʿaṣā eyleyen aʿmā-ṣıfat / Ġaflet ile çāha düşer ʿāḳıbet
NE2100 ʿĀḳil iseñ **re'y** ile ḳılma ʿamel / Diñle inanmazsan eger bir meṣel
NE2244 Fikr iderek nice anuñ gibi kār / **Re'yi** bunuñ üstüne itdi ḳarār
SE713 Nūr-ı **re'yiyle** cihān pür-lemeʿān / Giceyi gündüze ḳatdı rindān
SE1165 Cümletü'l-mülki idi ʿabd-i ḥamīd / **Re'y** ü tedbīr ile olmışdı ferīd
SE1496 Ṣaldı çün mülk-i ʿAcemde Ḫusrev / Nūr-ı **re'y-ile** cihāna pertev
SE1504 Eyledi **re'yine** āheng-i ʿinād / Ḳorḳarın ki büyüye sonra fesād
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i kār / Virdiler **re'ye** bu vech üzre ḳarār
SE1553 Rāy-i Ḥindi bozup itdi tedbīr / **Re'y** ü tedbīri nite kim taḳdīr
SE1728 Olmasa **re'y** ḳılıcdan keskin / Ḫusrev olur mıydı pīrāna ḳarīn
SE1743 Āsafın **re'yi** vilāyetler açar / Nāvek-i fikri nüh eflāki giçer
HH514 Oldı efkār içinde **re'y-i** sefer / Hem-çü reng-i siyāh bālā-ter

reyāḥīn **[3]** reyhanlar, fesleğenler

NE123 Fikret-i ʿışḳ ile dil-i pür-melāl / Oldı saḳal ile **reyāḥīn-miṣāl**
NE669 Ġam degil ol ḫumma irerse ḫaṭar / Dürdī-i bāde ile **reyāḥīn** biter
NE3107 Ḫaṭṭı **reyāḥīn** ile gülzārdur / Nāmı anuñ Nefḥatü'l-Ezhārdur

reyb **[1]** şüphe

SE1172 Ḥażret-i Ḥaḳdur olan bī-şekk ü **reyb** / ʿĀlemü's-sırrı serā-perde-i ġayb

reyḥān **[2]** fesleğen

SE1965 Rāḥ-ı **reyḥān** u şarāb-ı gülgūn / Reng ü būyına ki eyler meftūn
HH106 Hāk-dān-ı zemīn-i pür-elvān / Ḳaṣr-ı cāhında kāse-i **reyḥan**

reyḥānī **[1]** bkz. "şarāb-ı reyḥānī" md.

HH302 Oldı bezme şarāb-ı **reyḥānī** / Bāde-i ṣāf u pāk-i rūḥānī

reyyān **[2]** çokça sulanmış, suya kanmış

SE2325 İnmedi ḫāke felekden bārān / Ḫākden çıḳmadı berg-i **reyyān**
HH2411 Virdi ol iki gülbün-i **reyyān** / Nā-gehān iki ġonce-i ḫandān

rez **[16]** üzüm ağacı, asma, üzüm

S869 Hemīşe olup duḫter-i **rezle** yār / Ḫum-ı sīne olmaḳ gerek māyedār
S870 Ne **rez** duḫter-i ʿġayret-i ḥūrdur / Ṣuʿārı aña ḫulle-i nūrdur
S871 Dime duḫter-i **rez** yaḫud şīredür / Leb-i laʿl-i cānāna hem-şīredür
S875 Ṭolı duḫter-i **rezle** cām-ı şarāb / Miyānında Ḳız Ḳulesidür ḫabāb
S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı cām u sebū / Ala lü'le-i tāk-ı **rezden** vużū
S987 Meger duḫter-i **rez** olup zer-nişār / Büyük küçük oldı yine ḥiṣṣedār
S1008 Zen-i ʿālemüñ evvelīn şevheri / Anuñ ḥāṣıl-ı ʿömri **rez** duḫteri
NE680 Duḫter-i **rez** çün ola sermāyesi / Olsa ʿaceb mi bu ḳadar māyesi
NE2201 Duḫter-i **rez** gibi füsūn-sāz idi / Māye-i ʿışve meh-i ṭınāz idi
NE3033 Āḫir idüp duḫter-i **rezden** cüdā / Ḫānesini yaḳdı ḫabābuñ hevā
SE1981 Duḫter-i **rez-ile** ḫoş eyler başuñ / Eski sermayesidür ḳallaşuñ
SE833 Māyilim tāk-i **rezüñ** himmetine / Gör şu żaʿf-ile çıḳan niʿmetine
HH230 Duḫter-i **rez** gibi cihān-peymā / Ḫayli ʿiffetle añılur ḫālā
HH2551 Laʿl-i terdür kirās-ı raḫşānı / Tāk-i **rezdür** anuñ nigeh-bānı
HH2253 Burdı boynın miṣāl-i ṭāḳ-ı **rezān** / Oldı yaşin yaşin gözi giryān
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / Tāk-i **rez** farḳ-ı ṭāreme beste

rez-duḫteri **[2]** üzüm kızı ‖ şarap

S1037 Dinilse n'ola ʿArş-ı Belḳıs aña / Olur anda **rez duḫteri** rū-nümā
SE3049 Yaʿnī ol bezm-i ḫarīm-i ḥürmet / İtdi **rez duḫterin** ehl-i ʿiffet

reżā'il **[1]** utanılacak, ayıp şeyler, rezillikler

HH898 Pederi fihris-i **reżā'il** idi / Püseri cāmiʿ-i feżā'il idi

rezm **[3]** savaş, cenk, kavga, döğüş

S391 Bu günden virüp ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider **rezmi** bezm ile leyl ü nehār
NE385 Soñra idüp cānib-i tābūra ʿazm / Şāh-ı cihān eyledi āheng-i **rezm**
HH212 Bezm-i **rezminde** tīġ-ı ḫūn-āşām / Kūfte itdi ḳalb-i ḫasmı temām

rıḍvān **[2]** hoşnut olma, kabul etme, rıza

NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u şām / Raḥmet ü **rıżvān** ü ṣalāt ü selām
SE841 Ḥaşra dek rūḥuna olsun **rıḍvān** / Ola aḥbābı ile ṣadr-ı cinān

rıfḳ [4] yavaşlık, tatlılık, yumuşaklık

SE2115 **Rıfḳdur** çāre-ger-i renc ü sitem / Ḫoş ṭutar zahmı mülāyim merhem
SE2117 Egilüp buldı selāmet mirfaḳ / Olmasa **rıfḳı** olurdı iki şaḳ
SE2242 İsteyen genc-i selāmetde ḥużūr / Eylesin **rıfḳı** ser-cümle-i umūr
SE2244 **Rıfḳ-ıla** ḳıl dil-i aʿdāyı şikār / Eyle her emre müdārāyı medār

rıżā [17]

1. hoşnutluk, memnuniyet

S1010 Riʿāyet idüp ḥaḳḳ-ı nān u nemek / O pīrüñ **rıżāsın** gözetmek gerek
SE2163 Gösterür nükte-şināsān-ı ḳażā / Ḫār u gül her ne ise ḥüsn ü **rıżā**
HH951 Dil-berüñ muḳteżāsını gözler / Her ne dirse **rıżāsını** gözler

[tas.] kaderin acı tecellîleri karşısında kalbin huzur ve sükûn hâlinde bulunması, hüküm ve kazaya itirazda bulunmama

NE783 Birisi de terk-i tarīḳ-i ḳażā / Kim görinür tabʿa ḥilāf-ı **rıżā**
SE2781 Eyleyen ʿömr-i girān-ḳadre seḫā / Göstere meslek-i teslim ü **rıżā**
SE2962 Kim ṣavar luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / Nesne yoḳ elde **rıżādan** ġayrı
SE2970 İricek cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Çāresi cān-ıla teslim ü **rıżā**
SE3008 Līk pā-bend idicek ḥükm-i ḳażā / Yedilür bir ḳıl ile ehl-i **rıżā**

2. razı olma, kabul etme

S1358 Olup yaḥdan āyīne deryā-yı jerf / **Rıżāsıyla** aña ṭılā itdi berf
NE2019 Girdi ʿacib ḳalıba ḥīle-miṣāl / Ṣaldı **rıżā** ger dine çün vebāl
SE1790 ʿĀḳıbet didi vezīr-i dānā / Müjde kim ṣulḥ için alındı **rıżā**
SE1912 Gelicek nāvek-i dil-dūz-ı ḳażā / Siper olmaz aña illā ki **rıżā**
SE2594 Līk şol şarṭıladur vaṣla **rıżā** / Ola mehcūr-ı ebed nefs ü hevā
SE3437 Varıcaḳ istemege ehl-i recā / Eyledi istemedin ʿarż-ı **rıżā**
HH676 Gerçi ʿarż eyledi **rıżā-yı** viṣāl / Gördügi bildügi degil ol ḥāl
HH796 Līk ʿarż-ı **rıżā** ile nā-çār / Ḳıldı semʿan ve ṭāʿayı tekrār
HH1097 Ẓāhirā ḳıldı gerçi ʿarż-ı **rıżā** / Līk ḳalbi miṣāl-i ehl-i riyā

rıżā-yı Ḫālıḳ [1] Allah'ın isteği, hoşnutluğu

SE164 Saña mı ḳaldı hemān rüsvālık / Ḫalḳ için terk-i **rıżā-yı Ḫālıḳ**

rıżā virmek [3] razı olmak, uygun bulmak

NE422 **Virmedi** maġlūbī-i şāha **rıżā** / Ġayret-i hem-nāmī-i ḫayrü'l-verā
SE3267 Çünki āzāra **rıżā virdi** ḥabīb / Sürdiler ṭaşra hemān bī-taḳrīb
HH1747 Gördi āmāde tīg-i tīz-i ḳażā / **Virdi** nā-çār olup ḳażaya **rıżā**

rıżāen li'llāh [1] Allah'ın rızası için, Allah'ın rızasını hoşnutluğunu elde etmek niyetiyle

SE2656 Bī-ġaraż ḥākim olanlar her gāh / Her işin ide **rıżāen li'llāh**

rızḳ [5] maddi ihtiyaç için gerkli olan nimet, insanın yararlanabildiği her türlü mal ve varlık

NE823 Yol yol olup her yaña mānend-i mūr / **Rızḳı** içün itmede herkes mürūr
SE165 Ḥırṣıla mazleme-endūz olma / **Rızḳ** içün murġ-ı kef-āmūz olma
SE850 **Rızḳımuz** bī-taʿab-i kesb ü sefer / Ġaybdan vāṣıl olur şām u seḥer
SE860 Mütevekkil aña dirler ki müdām / Eyleyüp **rızḳı** için sayʿ-ı tamām
SE1623 İtdi bir şaḫs-ı fürūmāye meger / Ṭaleb-i **rızḳ** içün āfāḳa sefer

rızḳ-ı maḳsūm [1] Allah'ın yarattıklarına bağışladığı nimet

SE162 Çünki ḥaluñ ola Haḳḳa maʿlūm / Bī-taḫallüf gele **rızḳ-ı maḳsūm**

riʿāyet [1] gözetme, saygı gösterme, hürmet etme

NE930 Māla daḫı çünki raʿiyyet gerek / Ḫāl-i reʿāyāya **riʿāyet** gerek

riʿāyet itmek [5] saymak, saygı göstermek

S1010 **Riʿāyet idüp** ḥaḳḳ-ı nān u nemek / O pīrüñ rıżāsın gözetmek gerek
NE1471 **İtdi** kimi ḫalḳı **riʿāyet** aña / Geldi yanaşdurmaġa ḫidmet aña
NE2189 Ḫoca ḳadın diyu **riʿāyet ider** / Cān-ı ʿazīzi gibi ʿizzet ider
NE2564 Hiç **riʿāyetde** de **itmez** ḳuṣūr / Neyleyeyin itmedi cānum ḥużūr
HH356 Salṭanatdur cemāl-i rūz-efzūn / **İtmek** ister **riʿāyet-i** ḳānūn

ribā [1] meşru olmayan nakdi kazanç, faiz

NE1751 Aḳçesini cümle **ribāya** virür / Dīnini dünyāda hevāya virür

ribāṭ [1] tekke ve kervansaray gibi gelip geçenlerin konaklamalarına mahsus vakıf binası, konak, han

NE1666 Ḫāna şaṭranc-ı murabbaʿ-ı bisāṭ / Oldı yāḫūd pertev-i saḳf-ı **ribāṭ**

ribḥ [1] kazanç, kar

NE2892 Tāze iken alduġı sīm ü zeri / Virmiş idi **ribḥi** ile hep geri

ricā [2] istek, dilek

S1530 **Ricām** ol ki yārān idüp ihtimām / Nice dürlü noḳṣānın ide tamām

NE1695 Gördü ki pey-der-pey olundı **ricā** / Dāmeni pīçān-ı kef-i ilticā

ricā eylemek/itmek [3] birinden bir şeyi yapmasını nazikçe istemek

S651 İdüp yaʿni dervīşī-i bī-riyā / **İder** post miḳdārı menzil **ricā**

NE2276 Āḫir idüp vālidi şefḳat aña / Şerʿ ile tefrīḳını **eyler ricā**

NE2625 Söyleşerek vaşlın **idersin ricā** / Söz söz açar söz göt açar dāʾimā

ricāl [16] büyükler, ileri gelen devlet adamları

S719 Ḳarībinde var bir mübārek maḳām / **Ricāle** olur çille-ḫāne müdām

NE194 Noḳṭa-pişīn-i ḫaṭ-ı vecd u ḥāl / Merkez-i pergār-ı ʿulūm-ı **ricāl**

NE318 Gitmede var ceẕbe-i şevḳ-i viṣāl / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı **ricāl**

NE388 Varamayan itmiş idi yarlıḳ / Māl u **ricāl** ile meded-kārlıḳ

NE406 Dest-i **ricāl** ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin ehl-i şer

NE854 Ḥażret-i maḥdūm-ı gürūh-ı **ricāl** / Ḫidmet-i Yaḥyā-yı Meḥemmed ḫiṣāl

NE1111 Çünki nebi olmaġa yoḳdur mecāl / Şāʿir olur bāri güzīn-i **ricāl**

NE1351 Hiç degil bir yeri ḫālī anuñ / Ḳatʿ-ı merātibde **ricāli** anuñ

NE1482 Yol yol olup mihr ile ẕerre-miṣāl / Vardı elin öpmege cümle **ricāl**

NE1501 Fehm olamaz rütbe-i ʿilm-i **ricāl** / Ḥāl gerek vaṣf idemez anı ḳāl

NE1636 Baḥra döner kümmel-i ḥayl-i **ricāl** / Pür-güher ammā velī ḫayretle lāl

SE1967 İtmesün güne-i surḫ-ı saña āl / Oldı merdānelere ḥayż-ı **ricāl**

HH517 Yoġ ise zaʿfdan ger aña mecāl / Eylesün rūy-māl-i ḫāk-i **ricāl**

HH594 İtdi fermān-ı Ḥaḳḳa istiʿcāl / Gitdi yüzler süre vücūh-ı **ricāl**

HH2112 Mālik-i māye-i kemāl oldı / Bāliġ-i meblaġ-ı **ricāl** oldı

HH2328 Ṣaldı keştī-i kūh-veşle **rical** / Ṣan ḳıyamet ḳopup yürüdi cibāl

ricʿat eylemek/itmek [3]

1. geriye dönme

SE890 Çünki cān ʿālemine **ricʿat ide** / Kūy-ı cānāna gider gibi gide

SE3297 Ḳıldı encāzına şol deñlü şitāb / **Ricʿat eyler** ṣanasın ʿahd-i şebāb

2. çekilme, kaçma

SE3103 **Ricʿat itse** yine Şah Manṣūr / Ḳaçmadan ḳaçmaz idi ol maḳhūr

rifʿat [6] yücelik, yüksek ve büyük rütbe

NE748 Şükr-i Ḥudā az degil ḳudretüñ / Farḳ-ı felekde ʿalem-i **rifʿatüñ**

NE1934 Ġılẕet-i tabʿına ʿalāmet olur / Sıḳleti müstevcib-i **rifʿat** olur

SE700 Ḥāmil-i mīve-i nev-bāve-ṣıfat / Bir iki günde bulursa **rifʿat**

SE702 Hīç tevażuʿ gibi ḫaṣlet olmaz / Böyle sermāye-i **rifʿat** olmaz

SE1417 Gerçi devlet sebeb-i **rifʿatidür** / Aña bāʿiş kişinüñ himmetidür

HH1197 Bī-tereddüd aña idüp beyʿat / İdeler ḫusrev-i felek **rifʿat**

rigdān [1] yazı kurutmak için kullanılan özel kumun koyulduğu kap, rıḫdān

HE86 O ḫāme **rigdāna** oldı hemser / Ki noḳṭa yirine ṣaçdı şererler

rīg-i beriyye [1] çöl kumu

SE2328 **Rīg-i beriyyede** evlād-ı ʿArab / Ḫuşk-leb ḳalmış idi nite ki żab

riḫlet [3] göçme, göç etme ‖ ölme

SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i **riḫlet** / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi

NE1492 Müjde saña bāʿiṣi bu **riḫletüñ** / Oldı senüñ cāẕibe-i himmetüñ

SE3299 Didi bir yola ʿazīmet düşdi / Fālımız ṣūret-i **riḫlet** düşdi

rīḫte [1] dökülmüş, akıtılmış

S132 Ne şeb çarḫdan ʿanber-i bīḫteye / Bu ġırbāle belki geçer **rīḫteye**

rikāb [11]

1. üzengi

S280 Olup zīn-i zerrīni taḫt-ı revān / **Rikābı** iki yañadan nerdübān

NE267 İki **rikāb-ı** zeri bī-ḳāl ü ḳīl / Kef-i terāzū-yı ṣevāb-ı cemīl

NE292 Tāb-ı **rikāb-ı** zeri bī-iştibāh / Yaḳdı Zuḫal çehresin itdi siyāh

NE2396 Hem bu ʿinān parça-i laḫt-ı **riḳāb** / Hem daḫı baḫçe-i bī-āb u tāb

SE2833 Nīze ber-dūş o merd-i pertāb / Oldı şāhīn-i terāzū-yı **rikāb**

HH162 Başmadın meh **rikābına** pāyın / Püşt-i nüh tevsen eyledi cāyın

HH163 Evvelin çarḫa çünki itdi güẕār / Meh **rikābında** oldı meşʿaledār

HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü tābı / Ḫayāl eyler gören zerrīn **rikabı**

2. büyük bir kimsenin katı, önü, huzur

SE1851 Yanuña aldı anı şeyḫ hemān / Ḫāneye oldı **rikābında** revān
HH152 Pāye-baḫşende-i **rikāb** oldı / Burc-ı Mīzānda āfitāb oldı
HH1486 Bir sözüm var hele faḳīrāne / ʿArz olunsun **rikāb-ı** sulṭāna

rikābdār [1] Osmanlı padişahı bir yere giderken üzengisini tutarak ata binip inmesine yardım eden veya pâdişahla vezirlerin atlarının yanında yaya giden kimse, üzengi ağası

HH117 Ġurre-i meh **rikābdārıdur** / Feyż-i ḳudsī kitābdārıdur

riḳḳat [4] incelik, naziklik ‖ merhamet

NE490 Ġālib imiş gördüm anuñ **riḳḳati** / Sūzuma vü āhuma yoḳ ṭāḳati
SE2425 Ḫāce **riḳḳatle** virür cānına tāb / Rāst gelmez geh olur ṣoñra ḥisāb
SE2406 Çöpden zaḥmetüñe **riḳḳat** idüp / Yanuña gelmiş-idim şefḳat idüp
HH2397 Gösterüp ṣūretā yine **riḳḳat** / Acıduñ aġladun baña ġāyet

rimāḥ [2] süngüler, mızraklar

S340 Çeküp müstaḳil ʿasker-i pür-silāḥ / Dil-i çarḫda oynadı çaḳ **rimāḥ**
SE1758 Ḫayli yaḫ-āver olup mezraʿ-ı kīn / Kişt-zār oldı **rimāḥıyla** zemīn

rind [13] işret vesair şeylerden çekinmeyen laubali kimse, harabat; zahiren laubali ve ilgisiz görünen gönül ehli kimse. [tas.] Dünyaya ve dünya nimetlerine değer vermeyen, dünya işlerine ilgisiz, kalender, gönül ehli

S415 Ḳarışmış nice **rind-i** ṣāḥib-kemāl / Olup muḫteliṭ ṣīr ü şekker miṣāl
S842 O tīġ ile bir **rind-i** peymāne dost / İde ṣafḥa-i rūz ü şāmı dü-post
S912 Bahār olsa tāke yürür āb-ı nāb / Nitekim ʿurūḳına **rindüñ** ṣarāb
S1372 Bu demlerde her **rind-i** peşmīne-çāk / K'ola cām-ı dūşīneden lerze-nāk
NE1705 Gerçi ki mey-ḫāne idi ol maḳām / Mest görinürdi o **rind-i** be-nām
NE1708 Sen de geçüp zerḳ ile ṭāmātdan / Çekme elüñ **rind-i** ḫarābātdan
NE1918 **Rind-i** mey-āṣāma ider ṭaʿnalar / Mār-veş aġzından anuñ zehr aḳar
NE2068 Virdi cevābını o **rind-i** cihān / Didi götüñ gibi yazılur hemān
NE2122 Didi hemān aña o **rind-i** zarīf / Her köri müfti mi ṣanursun ḥarīf
SE2597 Didüm iy pādişeh-i ḥüsn ü bahā / Heves-i taḫt ide mi **rind-i** gedā
SE3079 Dönme ol **rind-i** ḳadeḥ-peymāye / Naḳż-ıla ʿahdi ola hem-sāye
SE3236 Sen şeh-i ʿālem ü ben **rind-i** gedā / İtme bī-hūde yire istiġna
HH413 Salṭanat-baḫş-ı **rind-i** bī-ser ü pā / Genc-i Ḳārūnda kemīne gedā
HH887 Bī-tefekkür ṭutup seyāḥate rūy / **Rind-i** ṣūrīde-veş gezer her sūy

rind-i Şīrāzī [1] bkz. 'Şirāzī' md.

S1505 Ne meydür bu kim ḫāke olsa revān / Bula ḫakde **rind-i Şīrāzī** cān

rindān [11] rindler, kalenderce yaşayanlar

S592 Geçüp gāhi **rindān-ı** peymāne-nūş / İder curʿadan lücceyi pür-ḫurūş
S819 Getür bezm-i **rindāna** mey sāḳiyā / Sürülsün ḥarīfāna mey sāḳiyā
S914 Ṣalāḥ ol ki **rindān-ı** cām u sebū / Ala lü'le-i tāk-ı rezden vużū
SE713 Nūr-ı re'yiyle cihān pür-lemeʿān / Giceyi gündüze ḳatdı **rindān**
SE1386 Ḳoya ḥayretde nice **rindānı** / Fıṭnat-ı kūsec-i Nūşrevānı
SE1978 Vaṣlına bāʿiş olur ḫubānuñ / Bādedür vāṣıṭası **rindānuñ**
SE2877 Güyiyā rişte-i **rindān** yiri / Oldı deryā-yı leṭāfet güheri
SE3480 Gāh **rindāna** maḥal-ḫānlıḳ ide / Gāh ʿuşşāḳa ġazel-ḫānlıḳ ide
HH2779 Nuḳl-i bezm eyle ehl-i ʿirfāna / Olsun eglence ḫayl-i **rindāna**
S1124 Ṣalāh ol ki **rindān-ı** ʿıyş-ı ṭarab / İde neşve-i meyle iḥyā-yı şeb
S1544 İlāhī be-āyin-i bezm-i elest / Be-ʿahd ü be-peymān-ı **rindān-ı** mest

rindāne [1] laubali ve gönül ehli kimselere yakışır şekilde

HH271 Sīne-kūbān-ı derd-i ḥirmāne / Yaʿni taḫta ḳaḳardı **rindāne**

risālet [1] elçilik, peygamberlik

HH149 Ḳıldı ḫidmet Resūle peyk-i Ḫudā / İtdi ḥaḳḳ-ı **risāleti** īfā

rismān [5] ip, halat

S307 Alup şayḳayı ṭaḳdılar **rismān** / Ḳadırġalar oldı cenibet-keşān
S545 Velī gitmede irkilür her zamān / Güc ile sürerler ṭaḳup **rismān**
NE13 Besmeledür mecrā-yı fülk-i emān / Hey'et-i meddi çekilen **rismān**
HH991 ʿUmḳına eylese heves bir kes / Nışfa varmazdı **rismān-ı** nefes
HH2012 Düşdi teb-lerzeye ʿadū-yı cebān / **Rismān** ṭaḳdı boynına merdān

rismān-bāz [1] ip cambazı

S63 Olup **rismān-bāz-ı** ḥabl-ı recā / Ḳadem başdum aña diyüp yā ḫudā

Risṭo [2] bkz. 'Arisṭo' md.

NE1661 Fażlı velī ẓāhir idi gün gibi / ʿAḳlı **Risṭo** işi Mecnūn gibi

SE1736 Oldı **Ristoya** meḳārın evvel / Ḥükemā ḳavliyile itdi ʿamel

Risṭo-menīş [1] Aristo yaradılışlı, akıllı

NE946 Hemdemi **Risṭo-menişān**-ı cihān / Hem-nefesi zümre-i zende dilān

rīş [12]

1. sakal

NE1901 Ṣarḳıda suḫriyye içün **rīş** ü feş / Ṣemʿa şoḳup oynaya şeb-tāb-veş
NE1962 Merdek-i **rīşine** iken nāzenīn / Esfel-i pīşine-i mesned-nişīn
NE2021 Yaḳdı yine **rīşine** şol deñlü ʿūd / Ṣāl-ṣıfat büridi dūd-ı kebūd
NE2023 Anuñ ile çehreye virüp cilā / Rūyine vü **rīşine** itdi ṭılā
NE2354 Līk ʿaceb şaḫş-ı müşekkel idi / **Rīşi** uzun çeşmi mukeḫḫel idi
SE233 Oldı envār u eşiʿa pinhān / Ṣanki **rīşin** boyadı zāl-ı zamān

2. tüy, kuş kanadının ucundaki telek

NE2020 Dikḳat ile şāneleyüp **rīşini** / Çözdi ḫatın ʿuḳde-i teşvīşini
NE2640 Vār idi bir müdbir-i iġlām-ı dost / **Rīşini** maḳʿadlara itmişdi post
NE2894 Gitdi uzanduḳça heb ol **rīş-i** feş / Ardına şākird-i resen-tāb-veş
SE71 Ḥamdini itmese mürgān-ı felek / Ola her **rīşi** ḫalīde-nāvek
SE2060 Ḥumḳına şāhid iken **rīş** ü rāz / Ṣaḳalı şaġışı var niʿmet ü nāz

3. yara

HH2176 Nāvek-i ġamze urdı cānuma nīş / Oldı peydā yürekde zaḫmet-i **rīş**

rīşe [3] kök, saçak, püskül

S268 Dikildi güneş gibi meydāna tūġ / Degil **rīşe** ṣaldı cihāna fürūġ
NE180 Eyledi seccāde-i ḥükm-i enām / **Rīşede** murġ-ı dilini pāy-dām
NE2976 Ferşe ne ḫācet ki döşenmiş çemen / **Rīşeli** ḳalınca bir yeşimden

rīşedār [1] saçaklı, püsküllü

S1280 Ruṭūbetden oldı yine **rīşedār** / Ṣanavber-ṣıfat künbed-i kūhsār

rişte [26]

1. ip, iplik ,tel

S13 Seḫāb-ı sefīdi ḳılup penbe-vār / İder **rištesinden** ḫulel nev-bahār
S25 Ger itmezse şükr ile murġān safī / Ola cānı ḳaṣdına her **rişte** tīr
S57 O seccāde bir ḥüsn-i tedbīrdür / Anuñ **rištesi** dām-ı tezvīrdür
S218 Ṣalup nesl-i ʿOşmānīye zīb ü fer / Şeref virdi ol **rişteye** bu güher
S417 Dizilmiş dutup silk-i pür-gevhere / Ḳomuşlar süḫan **rištesin** bir yere
S1156 Zen-i çarḫ ider var ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i mīzān ü **rişte** şuʿāʿ
S1559 Dil-i zārum idüp girih-gīr-i ʿışḳ / Ḳıl ol **rişteyi** sübḥa-i pīr-i ʿışḳ
NE34 Oldı terāzū-yı naẓarla revān / **Rişte-i** med üzre resen-bāz-ı cān
NE808 Bend olunup **rişte-i** dürr-i maḳāl / Geldi o cemʿiyyete çün inḥilāl
NE970 Kūşe-i ebrūları ṣayyād-ı cān / İdi meger **rištede** şüstin nihān
NE984 **Rişte** ile niteki bir deste gül / ʿĀḳıbeti bir olur iki göñül
NE2046 Ehl-i naẓar ʿārif idi ḫāṣılı / **Rişte** degil ḳırḳ yarardı ḳılı
NE3027 Ḳavm-i şeyāṭīn ḳaçan kerem olur / Merdek-i **rişte** daḫı az ḳurtulur
NE3085 Bāfte-i dest-i aġānīdür ol / **Rişte-i** ebkār-ı maġānīdür ol
SE992 **Rişte** ḳıl tār-ı şuʿāʿ-ı başarı / Dik hemān perde-i çāk-i naẓarı
SE2787 Dest-i ḳudretde iken **rişte-i** kār / ʿAcabā ḳanda ḳaçar ol nāçār
HH399 **Rişte-i** fikre virmege revnaḳ / Bulmadum bir güher ipe ṭaḳacaḳ
HH747 **Rişteāsā** teni uyuşmış idi / Kirm-i pīle gibi buruşmış idi
HH1501 **Rişte-i** meyi ile çü ġonce-i gül / ʿĀḳıbet hem-ser oldı iki göñül
HH1962 Dizdi bu resme **rişte-i** güheri / Kātibü's-sırr-ı kilk-i nükte-veri

2. ip, bağ

NE940 Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i niẓām-ı cihān / Rābıṭa-i **rişte-i** emn ü emān
SE981 ʿIşḳ bir ceẕbe-i ruḥānīdür / Rabıṭa **rişte-i** nūrānīdür
SE3321 Kimsenüñ aña ṭokınmaz naẓarı / Munḳatıʿ **rişte-i** nūr-ı başarı

3. ilgi, bağ

SE1706 Ḥücrede ḳapıyı dīvār itmiş / **Rişte** vü sūzını der-kār itmiş
SE2877 Gūyiyā **rişte-i** rindān yiri / Oldı deryā-yı leṭāfet güheri
HH990 Naẓaruñ anda ġāyet-i seferi / Āḫir olunca **rişte-i** başarı

rişte-ber-pāy [1] ayağı ipli, ayağı tuzağın ipine kapılmış

SE2203 **Rişte-ber-pāy-ıdı** murġ-ı bāmı / Ḳuşı ipli idi yaʿnī nāmı

rişte-i cān [9] can ipi, can bağı

S378 Görüp sūzen-i nīze yalmānını / Güm itdi ʿadū **rişte-i cānını**
S414 O bezmüñ bisāṭında var inbisāṭ / Bulup **rişte-i cān** ile irtibāṭ
S1082 İdüp tāruñı **rişte-i cāna** yār / Anı daḫı iñlet zār u zār

S1133 İdüp **rişte-i cānını** tābdār / Ṣalar ʿışḳ-ı eczā-yı cismine nār
S1440 İdüp **rişte-i cānı** rūşen fetīl / Yüri cüst ü cū ile aña delīl
S1558 İdüp **rişte-i cānı** ʿışḳuñla zār / Anı sāẕ-ı bezm-i ġama eyle tār
SE465 Biri birine ider meyl-künān / Arada rābıṭadur **rişte-i cān**
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i ḫayṭ-ı seḥerī / **Rişte-i cānda** ḳomaz ʿuḳdeleri
SE2876 ʿUḳde-i bād-ı ṣabādur o güher / Girih-i **rişte-i cāna** beñzer

rişte-i mihr [9] sevgi gösterme, ilgi gösterme

NE2966 **Rişte-i mihr** ile idüp mekr ü fen / Saḳız alurdı dehen-i ġoncadan

rişte-i naẓm [1] nazım ipi, şiir ipi. Tanıkta yazmak nazım ipine inci dizmek olarak nitelenmiştir. Gelenekte de şiir yazmak birçok şair tarafından nazım ipine inci mücevher dizmek şeklinde nitelenmektedir.

SE2875 **Rişte-i naẓma** dizüp dürlerüñi / Göster ehl-i süḫana cevherüñi

rişte-keş [3] iplik çeken, dokumacı

NE4 Tār-ı bem-i naġme-i ḳānūn-ı rāz / **Rişte-keş-i** gevher-i meknūn-ı rāz
NE102 Deste-ger-i mühre-i püşt-i peder / **Rişte-keş-i** gevher-i nesl-i beşer
NE2045 Gerçi ki bir gözli idi mihr-veş / Sözün efkāra velī **rişte-keş**

rişvet [1] bir memura haklı veya haksız bir iş gördürmek için verilen ücret veya hediye, rüşvet

SE1257 ʿAḳl-ı ıfaʿʿāl-i cünūn ü şirret / Rūḥ-ı ḥayvānī-i cehl ü **rişvet**

rīv [3] hile, düzen, şeytanlık

HH750 **Rīv-i** dīv ana göre şehd ü şeker / Sāmirī sihri ise maḥż-ı şemer
HH765 Çün temām itdi mekr ile **rīvi** / Didi gir ḫāneye gör ol dīvi
HH934 Ḳulı ḳurbānıyam o cānānuñ / Uymaya mekr ü **rīvine** anuñ

rivāḳ [8] bkz. ‘revāḳ’ md.

S235 **Rivāḳ-ı** felek bezmgāh-ı sürūr / Bisāṭ-ı zemīn ḫˇābgāh-ı ḥużūr
HH383 Olur itdikçe āfitāb ṭalā / Zerd-güne **rivāḳ-ı** bī-hem-tā
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i nūra döndi tāk u **rivāḳ**
HH556 Şeb ki mānend-i günbed-i Behrām / Oldı gerdūn **rivāḳ-ı** ġāliyā-fām
HH874 Luṭfı mānende-i seḥāb-ı bahār / Ḳahrı sūzende-i **rivāḳ-ı** nehār
HH903 Ḫam-ı ebrūsı ṭāk-ı ʿarş-ı berīn / Rūyı şemʿ-i **rivāḳ-ı** ʿilliyīn
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn **rivāḳa** ol muḫtāl / Gūş urup rūz u şeb hilāl-miṣāl
HH1723 Bildigüm üzre āsumān ü zemīn / Oldı şaḥn-ı **rivāḳ** u ṭāḳ-ı berīn

rivāyāt [1] söylentiler, rivayetler

NE1563 Oldı bu vādīde **rivāyāt** çoḳ / Yazılup oḳındı ḥikāyāt çoḳ

rivāyāt itmek [1] söylemek, anlatmak, aktarmak.

SE1338 Saña temṣīl-i **rivāyāt ideyin** / Şahidim var bunı işbāt ideyin

rivāyet [1] bir olayı, haberi veya bilgiyi nakletme

HH311 Oḳıyup biz güzel ḥikāyetini / Diñledük ʿışḳ ile **rivāyetini**

riyā [24] inandığı, düşündüğü gibi olmama, yalandan gösteriş, ikiyüzlülük; sırf Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları kendini beğendirmek ve insanlara göstermek amacıyla yapma

S504 **Riyā** ile aña nemeddür şiʿār / Derūnı mükedderdür āyīne-vār
S801 Getür sāḳiyā rūzedār-ı sebū / Ki būy-ı **riyādan** ola şüst ü şū
S1059 Ḳosun muṭribā ṭaʿnı ehl-i **riyā** / Olur nāy aña ḫayzrān-ı ʿaṣā
S1083 İdüp muṭribā tāruñı hoş-nevā / Anı ḳıl zebān-bend-i ehl-i **riyā**
S1234 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / Ṣafā nic’olur görsün ehl-i **riyā**
S1286 Pür it cāmı bī-çārelerle baña / Meyi ḳaynamış içsün ehl-i **riyā**
S1409 Yoḳ āyīne-i dilde rūy-ı **riyā** / Bu ʿālem-nümādur degil ḫod-nümā
NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i **riyā** lāfıdur / Māyesi yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur
NE1984 ʿUcb u **riyā** ile de mālā-kelām / Masḫaralıḳ deñlü çıḳarmışdı nām
SE126 Pençe-i zūr-ver-i ʿışḳ u hevā / Oldı dürrāʿa der-i ẕerk ü **riyā**
SE1531 Ṣıdḳ-ıla baḳsa aña ehl-i naẓar / Göremez rūy-ı **riyā** ẕerre ḳadar
SE1587 Dili ḳıl cilvegeh-i ṣıdḳ u ṣafā / Nʿeyler ol āyīnede rūy-ı **riyā**
SE1612 Kiẕbüñ envāʿı çoḳ ammā ki **riyā** / Dūzaḫa oldı reh-i rāst-nümā
SE1622 Birisin dāhiye-i zerḳ ü **riyā** / Gör nice eyledi āḫir rüsvā
SE2310 Ḳıla bī-daġdaġa-i zerḳ ü **riyā** / Luṭf-ı pinhānını beẕl-i fuḳarā
SE2641 Fuḳaraya idicek beẕl-i ʿatā / İtmesün ḫayrıuñ ibṭāl **riyā**
SE2645 Laġv idüp ol ʿameli ʿucb u **riyā** / Ḳala bir zaḫmet-i bī-hūde saña
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u **riyā** / Yol bulur ḫāṭırına mekr ü deġā
SE2653 Ola çün tābiş-i maḫşer peydā / Yüzi ḳara ḳoya erbāb-ı **riyā**

SE2925 Yaʿnī āşār-ı **riyā** var mı göre / Ḥāli aḳvāline uyar mı göre
HH353 ʿAḳl ü şabr u ḳarār u zühd ü **riyā** / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna fedā
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan **riyā** ehli / Ḳaldı mānend-i zer şafā ehli
HH1097 Ẓāhirā ḳıldı gerçi ʿarż-ı rıżā / Līk ḳalbi miṣāl-i ehl-i **riyā**
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı **riyā** / Şekl-i timṣāl-i mekr ü naḳş ü deġā

riyāż [2] bahçeler, bağlar, "ravża"nın çoğulu

SE7 Semen ü sünbül ile şaḥn-ı **riyāż** / Ufuḳa döndi sevād ile beyāż
NE845 Çün bir iki faşlı beyāż eyledüm / Ṣafḥaların reşk-i **riyāż** eyledüm

riyāżāt [4] "riyāżet"in çoğulu, riyazetler. bkz. 'riyāżet' md.

SE586 Giderek oldı **riyāżatla** naḥīf / Leyş-i maḥmūm-veş ol ẕāt-ı şerīf
SE766 Līk envār-ı **riyāżāt-ı** ʿulūm / Oldılar dāfiʿ-i ḥulḳ-ı meẕmūm
SE802 Bulmışam nār-ı **riyāzatla** halās / Ḳılmışam gışşı karīn-i ihlās
NE1279 Maḳṣada irer derd-i **riyāżātsız** / Vāʿiẓ-i şehr ile müdāratsız

riyāżet [8] az yemek, az uyumak, daimi ibadete koyulmak suretiyle nefsi terbiye etmek. [tas.] Nefsin çekici ancak zararlı olan isteklerinden uzak kalmaya, faydalı ama zor olan şeyleri yapmaya kişinin kendini alıştırması. Sufilere göre nefsi terbiye etmek için onu zorlamak gerekir, az yemeye, az konuşmaya, az uyumaya, yalnız kalmaya, sürekli zikir ve tefekkür etmeye alışan nefis kurtuluşa erer.

NE600 Baḳma **riyāżetdeki** daʿvāsına / Aş yerürler ölü ḥelvāsına
NE1259 Alışalı cism-i ʿibādet ile / Ḫoş geçinür oldı **riyāżet** ile
NE1320 Oldı **riyāżet** ile şu deñlü nizār / Ravża-i cennet gibi enhārı var
NE1539 Nār-ı **riyāżet** ile yana ḳāl ola / Namzed-i sikke-i iclāl ola
NE1551 Cismin ide çünkü **riyāzetle** pāk / Pister ü bālinin ide seng ü ḫāk
SE478 Nefse bunuñ gibi āfet olmaz / Ādeme böyle **riyāżet** olmaz
SE597 Şeb ü rūz itmeg-için kesb-i kemāl / Cismüñi eyle **riyāżetle** hilāl
HH2525 Sürmiş idi reh-i **riyāżete** at / Aña bi'l-fiʿl idi riyāżiyyāt

riyāżiyyāt [1] hesap, hendese, matematik bilimi

HH2525 Sürmiş idi reh-i riyāżete at / Aña bi'l-fiʿl idi **riyāżiyyāt**

rīz rīz eylemek [1] akmak, saçılmak, dökülmek

HH402 Tūde-i ser-firāzı hem-ser-i Ṭūr / **Rīz rīz eylemiş** tecellī-i nūr

rīzān [3] akıtan, döken, saçan

HH1044 Eşk **rīzān** olup revān idiler / Bīm-i can ile nīm-cān idiler
HH1199 Pāyine zerre-veş olup **rīzān** / İtdiler dest-būs-ı şāh-ı cihān
HH2576 Oldı beg-zāde gülbün-i iḥsān / Gül-i iḥsānı eyledi **rīzān**

rīze [3] ufak parça, kırıntı, saçıntı

S195 Nücūm-ı felek ḫākinüñ **rīzesi** / Güneş ḳaṣrınuñ kemter āvīzesi
SE220 Rūz-ı mīzānda yiter ẕerrece ʿavn / **Rīzesi** seng-i terāzū-yı dü-kevn
SE406 Ṭabʿıma **rīze-i** hakkāk-i süḫan / Ṣaḳḳ-ı engüşt-i ḳalemdür dökilen

rū(y) [51]

1. yüz, çehre

S53 İdüp **rūy-ı** cānāna dā'im nigāh / Revā mı idem maşrıḳı ḳıblegāh
S112 Yedi ḍarb-ı redden mey-i tünd-ḫū / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı **rū**
S404 Göñül baḥrı bir dürr-i fāḫir ola / Sözüñ āb-ı **rūy-ı** cevāhir ola
S669 Meh ü mihr idüp **rūy-ı** ebr ü tırāş / Uş ḳadar ḳomuş āsitānında baş
S686 Muṣallāsı yüz ḫāfıża cilvegāh / Ḳamer **rūy-ı** fersūde vü ḫāk-i rāh
S811 Olup sāḳiyā ʿaks-i **rūyuñ** müdām / Döner defter-i ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
S1170 Yine reng-i **rū** ḫāşıl it lāle-vār / Seḥerden pür it sāġarı jāle-vār
S1257 Hezār eylese ḫˇāb-ı nāz-ı seḥer / Aña **rūy-ı** bālin olur verd-i ter
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine şoldı **rūy-ı** gül ü erġavān
S1335 Gidüp reng-i **rūy-ı** gül ü yāsemen / Yine zaʿferān-zāra döndi çemen
S1409 Yoḳ āyīne-i dilde **rūy-ı** riyā / Bu ʿālem-nümādur degil ḫod-nümā
S1448 Görüp birinüñ **rūy-ı** zībāsını / Ḳıyās eyledi Ḳays Leylāsını
S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i **rūy-ı** baḫt / Görinür siyāh raḳam laḫt laḫt
NE285 Ḳıldı saʿādetle o sulṭān-ı dīn / **Rūyini** şemʿ-i felek-i çār-bīn
NE410 Gitdi ḳırāl anda döküp āb-ı **rū** / Ḥāl u menāl oldı nāṣib-i ʿadū
NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / Meskenet ü luṭf ile ḳor ḫāke **rū**
NE658 Māşıta-i **rū-yı** ʿarūs-ı ṭırāz / Şayḳalī-i ḫançer-i müjgān-ı nāz
NE1292 Sille urur nice **perī-rū** nigār / Çehresi Nīl olduġunun vechi var
NE1437 Yek dil ü yek **rūy** olup mihribān / Her ṭarafa oldı teveccüh-künān
NE1597 Ol gün olup **rūy-ı** hevā rūşenā / Felege yem itdi rūşen āşinā
NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-**rū** / Ḫāşılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū

NE2120 Ṭutdı aña **rūy-ı** temennāsını / Ṣundı hemān ṣūret-i fetvāsını
NE2211 Yār ile leb-ber-leb olup ġonca-vār / Olur idi mühre-geş-i **rūy-ı** kār
NE2614 Lemʿa-i **rūyı** anı eyler nihān / Ḫaṭṭı başar-ı ḥılle gūyā hemān
NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i **rūy-ı** yār / Ḳarda yürü itme izüñ āşikār
NE2896 **Rūy-ı** tirāşīde vü dendāne-vār / Çehre ḫırāşīde çü sūhān-kār
SE27 Ṣafḥa-i **rūy-ı** şikeste-mirʾāt / İtdi her pārede ʿaḳsin iṣbāt
SE104 Dem olur kim irişür derd-i ḫazān / Ṣararur ḫavfıla **rūy-ı** būstān
SE134 Cāy-ı ebrūyıla **rūyum** meşelā / Ola seccāde-i miḥrāb-nümā
SE139 Ḥırş ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / Sīlī-i yeʾse maḫal **rūy-ı** recā
SE880 Mevtdür perde-der-i **rūy-ı** nigār / Mevtdür tesliye-baḫş-ı dil-i zār
SE1531 Ṣıdḳ-ıla baḳsa aña ehl-i naẓar / Göremez **rūy-ı** riyā ẕerre ḳadar
SE1587 Dili ḳıl cilvegeh-i ṣıdḳ u ṣafā / Nʿeyler ol āyīnede **rūy-ı** riyā
SE2492 Āb-ı **rūdan** ter idüp ḫāmesini / Yazdı ʿizzetle duʿā-nāmesini
SE3233 Sāye-veş **rūyın** idüp pāy-endāz / Eyledi ʿarż-ı niyāza āġāz
SE3367 **Rūy-ı** ḫandān-ı zemīndür o maḳam / Ṭunanuñ sāḥili ṣaġr-i İslām
HH681 Ṣafḥa-yı **rūyı** oldı ḫalkārī / Ṣoldı gül güldügince ruḫsārı
HH816 Didi müştāḳ-ı **rūy-ı** bānūyam / Ḫaste ḥāl-i dü-çeşm-i cādūyam
HH903 Ḫam-ı ebrūsı ṭāk-ı ʿarş-ı berīn / **Rūyı** şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn
HH916 ʿAḳs olup cūya **rūy-ı** perrī-zād / Levḥ-i cūy oldı ṣafḥa-yı Behzād
HH917 Şāh ki **rūyına** nigāh itdi / Gāh ʿaksine baḳdı āh itdi
HH1284 Seyr idüp **rūy-ı** āteş-endāzın / Āteşe urdı defter-i rāzın
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı **rūy-ı** riyā / Şekl-i timṣāl-i mekr ü naḳş ü deġā
HH1686 İrgürüp levş dāmen-i pāke / Dökesin āb-ı **rūyını** ḫāke
HH1696 Çekdi sedd **rūy-ı** ḫaşm-ı ḫūn-ḫˇāra / Girdi ḥışn-ı ḥaṣīn-i inkāra
HH2642 Gördiler iki çāre-cū-yı ḫalāṣ / Baḥruñ āyīnesinde **rūy-ı** ḫalāṣ
HH2775 Āb-ı **rūy-ı** Nebiy-yi mürsel içün / Pey-rev olan ẕevāt-ı ekmel içün
HE64 Görünse **rūy-ı** mihr-i pür ṣuʿāʿı / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı efāʿī

2. yön, taraf

NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-rū / Ḫāṣılı ṭutdı yükin ol rāh-ı **rū**
HH2501 Ol iki nā-tüvān-ı bī-reh ü **rūy** / Oldılar teşne-i şikeste-sebūy
HH2659 Ṣaldı deryāya iki bī-reh ü **rūy** / Fikr-i ḫayretle itdiler tek ü pūy

rū-be-rū [5] yüz yüze

NE2278 Biri birisiyle idüp güft ü gū / Müfti ḥuzūrında olur **rū-be-rū**
HH1253 Yaʿnī mirʾāt-ı ṣafḥa-ı rūʾyā / **Rū-be-rū** idi levḥ ile gūyā
HH1998 Yüriyüp iki ḫayl-i ḫūn-āşām / **Rū-be-rū** oldı tīġ-i āyīne-fām
HH2182 Didi ey teşne-i viṣāl-i ḥabīb / **Rū-be-rū** kerde-i ḫayāl-i ḫabīb
HH2231 Yār ile çünki **rū-be-rū** olduñ / Āşinā olmadan ʿadū olduñ

rū-pūş-kār [1] örten, örtücü

NE2657 Gāh idüp dirligi **rū-pūş-kār** / Gāh inüp binmede şīr ü şikār

rū-sefīd [1] yüzü ak ‖ namuslu, şerefli

NE2028 Ṣubḥ-ı düvūm olmamaġın **rū-sefīd** / Olmadı miḥrābda iken bedīd

rū-siyāh, rū-siyeh [8] yüzü kara ‖ ayıbı olan, rüsva

NE162 **Rū-siyeh-i** ḥaşr ide ruḫsār-ı āl / Kendin ata āteşe hindī miṣāl
NE1630 Ḳarġa gibi **rū-siyeh** ü bī-ḫaber / Ġayb bilür ṣanma yabana öter
NE2027 Cehl-i mürekkeb gibi ol **rū-siyāh** / Ġaflet ile kārını itdi tebāh
NE2142 Bir gice nā-geh ṭutulup hem-çü māh / ʿĀlem içinde olasın **rū-siyāh**
NE2753 Gāh dügāh eyleye geh çārgāh / Seyr-i maḳāmāt ide ol **rū-siyāh**
SE1247 Diñle bu dāhiye-i kübrāyı / Gör ne dir **rū-siyehi** rüsvāyı
HH1683 Tek ü tenhā ḳalup anuñla peder / Didi ey **rū-siyāh-ı** tīre-güher
HH1713 Kim ki ol sūz u tāba maẓhardur / **Rū-siyāh** olması muḳarrerdür

rū(y)-be-rāh [5] yüzü yola dönük, gitmeye hazır

NE140 İtmek içün ʿasker-i nefsi tebāh / Ḳıldı bu saḥrāda anı **rū-berāh**
NE1854 İtdi nihānī anı bir ṣubḥgāh / Tīr-i ḳażā gibi hemān **rū-be-rāh**
SE2354 İtdi iḫsān-ı ferāvān aña şāh / Oradan ḳıldı anı **rūy-be-rāh**
HH694 Bir müridin ḳılup aña hem-rāh / İtdi bu resme anı **rūy-be-rāh**
HH1976 Eyleyüp dest-i redle **rūy-be-rāh** / Didi var eyle şāhuñı āgāh

rūy-gerdān [1] yüz çeviren, ilgi göstermeyen

HH2457 Çün teḳallüb ide sipihr-i dü-tā / **Rūy-gerdān** olur bütün dünyā

rūy-ı āb [1] suyun yüzü, suyun üstü

S581 Küreklerle pür-kef olur **rūy-ı āb** / Bisāṭ üzre gūyā kürür sīm-i nāb

rūy-ı baḥr [1] deniz yüzü

HH1052 Ḳapusı **rū-yı baḥra** dīde-güşā / Keşret-i ḫalḳ ḳaṭre-i deryā

rūy-ı Cemāl [1] güzel yüz, Allah'ın latif sıfatlarının hepsine birden verilen isim, Allah'ın güzelliği

SE24 Sürḫ-ile yazsalar anı fi'l-ḫāl / Gösterür **rūy-ı Cemāl** ism-i Celāl

rūy-ı Celāl [1] celal yüzü, Allah'ın kahr ve gazap taşıyan sıfatı

SE30 Gösterir **rūy-ı Celāl** ism-i Celāl / Pür-cilā ṭīġ-i celāle meh ü şāl

rūy-ı dil [7] gönül yüzü, yumuşak yüz

NE557 **Rūy-ı dile** asdı bürūdet niḳāb / Aramıza geldi yaḫ oldı ḥicāb

SE1528 Mihr-i raḫşān gibi yār-ı dil-cūy / **Rūy-ı dil** görse olur ḫandān-rūy

SE1817 Şevḳ-ıla gül gibi iḳbāl idesin / **Rūy-ı dille** anı ḫoş-ḥāl idesin

SE2188 Aldanup **rūy-ı dil-i** sāhireye / İltifat itme şaḳın fācireye

HH1263 **Rūy-ı dil** gösterüp şehe ol pīr / Yanına aldı eyledi tevḳīr

HH2261 **Rūy-ı dil** gördi çünki ol nā-şād / Didi ey ḫˇāce-i ḫuceste-nihād

HH2579 **Rūy-ı dil** gördi çünki zār u esīr / Cümle aḥvālin eyledi taḳrīr

rūy-ı ḫāk [2] yeryüzü, toprak

HH840 Cām-ı merg ile oldılar ḳanzil / Düşdiler **rūy-ı ḫāke** lā-yaʿḳil

HH2041 ʿĀşıḳun pāy-māl idüp o nihāl / Süridi **rūy-ı ḫāke** sāye-miṣāl

rūy-ı pūş [4] yüz örten, örtü

S402 Ne ṭurursun ey baḥr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama **rūy-ı pūş**

S1119 Şeb-i ʿıyşdur ḥırmen-i ehl-i hūş / Nihānı şafāya odur **rūy-ı pūş**

NE1648 Ṣūret-i mestīyi ider **rūy-i pūş** / Meyle ider ḫum gibi cūş u ḫurūş

NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb **rūy-ı pūş** / ʿArża-ken-i kündüm var zen-fürūş

rūy-ı semā [1] gökyüzü

HH848 Dehre pertev salup meh-i ġarrā / Ṣandalī renge girdi **rūy-ı semā**

rūy-ı siyāh [2] kara yüz, yüzü kara

SE3098 Naḳz-ı ʿahd-ile olur ḫāli tebāh / Ḳaraman oġlı gibi **rūy-ı siyah**

HH54 Oldı **rūy-ı siyāhuma** kef-zen / Siylī-i seyl-i eşk ḫacletden

rūy-ı siyāhī [1] yüzü karalık, mahcupluk

NE3164 Ḳaralaya **rūy-ı siyāhī** gibi / Nāme-i aʿmāl-i tebāhī gibi

rūy-ı şimşīr [1] kılıcın yüzü, keskin tarafı

SE1663 Oldı çün cevher-i **rūy-ı şimşīr** / Dilde söz sözdeki ḫüsn-i taʿbīr

rūy-ı ʿummān [2] okyanus yüzeyi

HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / **Rūy-ı ʿummānda** ṣan miṣāl-i ḥabāb

HH2473 Vardı keştī ki **rūy-ı ʿummāna** / Döndi taṣvīr-i naḳş-ı bī-cāna

rūy-ı yem [2] deniz yüzeyi

NE1323 **Rūy-ı yeme** zevraḳ-ı deryā mesīr / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i ḥarīr

HH2358 Yüriyüp **rūy-ı yemmde** bād-āsā / Oldı erbāb-ı fülke rāh-nümā

rūy-ı zemīn [8] yeryüzü, dünya

S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı **rūy-ı zemīn** / Gören ṣunʿ-ı pākin oḳur āferīn

NE108 Sunʿı ile oldı sipihr-i berīn / Naḳş-ı ṭırāzende-i **rūy-ı zemīn**

NE465 Dil-ber-i ter-dāmen-i **rūy-ı zemīn** / Oldı tevellā-yı şaḳīden emīn

NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i müşrikīn / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i **rūy-ı zemīn**

NE1835 Himmet ile yād ola ṣaḥrā-nişīn / Ola ṭufeyli şeh-i **rūy-ı zemīn**

SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ rūşenī-i **rūy-ı zemīn** / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü dīn

SE1330 Cism-i insānda miṣāl-i beşerāt / Tağıla **rūy-ı zemīne** ḫaşerāt

HH2096 Āb-ı rūy-ı yelān-ı **rūy-ı zemīn** / Tīġ-i bürrende nāmı Seyfü'd-dīn

rūy-ı zerd [1] sararmış, solgun yüz

HH467 **Rūy-ı zerdi** ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı fenā

rū(y)-māl eylemek/itmek [8] yüz sürmek, rica etmek, yalvarmak

NE784 Bir gün idüp merḳadine **rūy-māl** / Eyledüm andan ṭaleb-i feyż-i hāl

SE1798 Vüzerā eylediler istiḳbāl / İtdiler pāyına cümle **rū-māl**

SE1836 Çün der-i mürşide **rū-māl** itdi / Didiler bāb-ı emīre gitdi

HH517 Yoġ ise zaʿfdan ger aña mecāl / Eylesün **rūy-māl-i** ḫāk-i ricāl

HH691 ʿĀḳıbet ḳıldılar bunı tedbīr / İtdiler **rūy-māl-i** dergeh-i pīr

HH1929 Pīş-i dergāha **rūy-māl** itdi / Aġladı aña ʿarż-ı ḥāl itdi

HH2184 İdicek **rūy-māl-i** dergeh-i şāh / Seni yanumca ideyin hem-rāh

HH2192 Bir bahāneyle yine ol nā-çār / Eyledi **rūy-māl-i** dergeh-i yār

rū(y)-nümā [7] yüz gösteren, zuhur eden, meydana çıkan

S1037 Dinilse n'ola ʿArş-ı Belḳıs aña / Olur anda rez duḫteri **rū-nümā**

NE128 İstedi bir āyine-i **rū-nümā** / Tā ki ola maẓhar-ı ḥüsn ü bahā

NE1285 Nehr-i cinān olmasa ger **rū-nümā** / Gökṣu yeter aña muʿādil saña

SE466 Ḥüsndür pertev-i envār-ı Ḫudā / Ruḫ-ı dil-berden olur **rūy-nümā**
SE798 Şāhid-i ḳıṣṣa olup **rūy-nümā** / Sözin itmām idicek çehre-güşā
SE1438 Nev-ʿarūs-ı tutuḳ-ı milke dilā / Oldı tīġ āyine-i **rūy-nümā**
SE1457 Bu ticāretde ne kim ola nemā / Bir periye virelüm **rūy-nümā**

rū(y)-pūş [2] yüz örtüsü, yüz örten
S56 İdüp şerʿi **rū-pūş-ı** taḥṣīl-i māl / Ḫarāmī-ṣıfat kārum ola vebāl
NE1331 Vaṣf-ı çemenzārı idüp **rūy-pūş** / Fikr-i ḫaṭ-ı yār ile eyler ḫurūş

rūy ṭutmaḳ [2] yüz tutmak, yönelmek
HH887 Bī-tefekkür ṭutup seyāḥate **rūy** / Rind-i şūrīde-veş gezer her sūy
HH2465 Aldılar gülşen-i fenādan būy / ʿĀḳıbet ṭutdılar seyāḥate **rūy**

rūb itmek [2] süpürerek temizlemek "rüft" ile birlikte kullanılır.
NE2992 Ḫār-ı ġamı dilden **idüp** rüft **rūb** / Olmuş idi çarḫ-ı zamān pāy-kūb
NE1573 Başdan alup meşʿale efrūz-ı ṭūb / Şuʿle o ḫāşā ki **ider** reft ü **rūb**

rubʿ [] dörtte bir, çeyrek

rubʿ-ı meskūn [2] eskiden kuzey ve güney yarım kürede insanların yaşadığı bilinen coğrafyalara verilen isim, dünyanın dörtte biri, karaların tümü
SE2266 **Rubʿ-i meskūna** olup ṭamġa-zenān / Ḥişşesin aldı zen-i dünyādan
HH731 Ḥasret idüp ya **rubʿ-ı meskūna** / Ṣalayın mı diyār-ı meymūna

rubā [1] giyecek, elbise
NE436 Tāc-ı **rubā-yı** ser-i gerden-keşān / Bāc-nihi-i gerden-i Dārā vü şān

rūbāh, rūbeh [5] tilki ‖ kurnaz, hilekar
S857 İder mest-i üftādeyi şaḫne-gīr / Eger **rūbeh** içse olur nerre-şīr
NE2957 Var idi bir **rūbeh-i** çengāl-i rüst / Olmuş idi ṣayd içün engüşti süst
SE3120 Oldı çün şāha ḳażıyye maʿlūm / Şīr-veş ḳıldı o **rūbāha** hücūm
SE3144 Mākiyān meyli düşerse cāha / Tilkilenmek görinür **rūbāha**
HH1317 Ḳayddan gürk ü **rūbeh** oldı rehā / Çıḳarup kürkin itdi ʿazm-i veġā

rūd [6]
1. ırmak, nehir
NE1571 Baḥra güẕār eylese mānend-i **rūd** / İde kürek sillesi rūyin kübūd
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider baḥra **rūd** / Ṭaşraya dil çıḳmaz olur bī-vücūd
2. saz, kemençe. Aşağıdaki tanıklarda kelimenin "çay, ırmak" anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.
S1045 Gelür erġanūndan āvāz-ı **rūd** / Olur her ṭaraf fāryāb-ı sürūd
S1067 Seper muṭribā cāna ṣu ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki āvāz-ı **rūd**
S1194 Ṭururken mey-i nāb ü āvāz-ı **rūd** / Ne mümkün anuñ gibi şürbü'l-yehūd
NE824 Rāh-ı çep ü rāsta mānend-i **rūd** / Gidüp olur birbirine tār u pūd

rūḥ [51] insanda ve hayvandaki hayat maddesi, can
S118 Nebīnüñ olup **rūḥı** mūnisleri / Pür-envār-ı ḳuds ola meclisleri
S419 Niçün itmeye bunda bir dāsitān / Ẓuhūrī-pesendāne **rūḥı** zebān
S724 Uçup ṭā'ir-i **rūḥı** bu lāneden / Güzel kūşede vāḳıʿ olmuş beden
S974 Anuñ **rūḥıdur** bāde-i erġavān / Ki ḫūn ü ṣadāsı ḥayāta nişān
S975 Leb-i dil-ber itmiş aña nefḫ-i **rūḥ** / Taharrükdedür her ḥabāb-ı ṣabūḥ
S1163 Ṣun ol cāmı kim reşk-i ḫūrşīd ola / Ḥased bürde-i **rūḥ-ı** Cemşīd ola
NE211 **Rūḥ-ı** kelām olsa da ḳavli ṣaḥīḥ / Neylesün iḥyā kelimātın Mesīḥ
NE780 Güş ideli vaṣfını ben nā-murād / Olmuş idüm **rūḥına** pāk-iʿtiḳād
NE976 Levḥ-i dili ṣāfī ider rūzgār / **Rūḥ-ı** ḫaṭ-āverde gibi pür-gubār
NE1046 Laʿl-i şeḳer-ḫande ile yād idesin / Gāhī añup **rūḥını** şād idesin
NE1106 **Rūḥa** ġıda heb niʿām-ı maʿnevī / Gökden iner mā'ide-i ʿĪsevī
NE1191 Ḫamse didi şoñra tevaġġul idüp / **Rūḥ-ı** şerīfine tevessül idüp
NE1234 **Rūḥı** içün erbāb-ı ḫıred dideler / Heyet-i zenbūra temessül ider
NE1267 Ḫāṭır anı şöyle taḫayyül ider / **Rūḥıdur** ol şekle temeşşül ider
NE1345 ʿArż-ı muḳaddesdür o cāy-ı fütūḥ / Nefḫa Mesīḥa-veş ider nefḫ-i **rūḥ**
NE1507 Āyine-i **rūḥı** bulur ṣayḳalī / Tāk-ṣıfat her yere irer eli
NE1534 **Rūḥı** idermiş meded-i maʿnevī / Ṣalup ol āyinelere pertevī
NE1547 Çünki kişi **rūḥ** ile insān olur / Mevt ü ḥayāt anlara yeksān olur
NE1555 Gördi ġazāda nice ehl-i şühūd / Oldı ġanī **rūḥ** şehīdān-ı cünūd
NE1777 **Rūḥı** taʿalluḳdan olupdur derd-nāk / Nā'ire-i ḥasret ola zīr-i ḫāk
NE2125 ʿIşḳ ile **rūḥ** olmuş iken āşinā / Araya yalġım bıraġur dā'imā
SE75 Meyl ider miydi bu dām-ı hevese / Murġ-ı **rūḥı** ḳomasaydı ḳafese
SE298 Eyledi müjde-i fermān-ı ṣalāt / Ḥaşre dek **rūḥına** olsun ṣalavāt
SE525 Senevīdür ikisi çün gül-i ter / İkisi **ruḥ** gibi ʿömre sürer

SE662 Ẓāhir ü bāṭını envār oldı / Bedeni **rūḥ-ı** müşavver oldı
SE841 Ḥaşra dek **rūḥuna** olsun rıḍvān / Ola aḥbābı ile ṣadr-ı cinān
SE920 İtdi ṭūṭī gibi şekker-şikeni / Mebḥaṣ-i **rūḥdan** açdı suḫeni
SE943 Nā-gehān **rūḥ** bedenden çıḳdı / Dirilüp mürde kefenden çıḳdı
SE956 Bend-i ġamdan anı āzād eyle / **Rūḥın** iḥsānuñ-ıla ṣad eyle
SE982 Cevher-i **rūḥ** ki bir kāndandur / Meyl-i ẕātī arada cāndandur
SE983 Vaḥdet-i mebdeʿ-i **rūḥ-ı** insān / Biri birine ider meyl-künān
SE986 İttiḥād ister iki **rūḥ-ı** laṭīf / Vuṣlata māniʿ olur cism-i keşīf
SE988 Remz-ile **ruḥ** diye iy gevden / Didigüm vaṣl bu mıydı andan
SE1384 Kendi aġır olanuñ **rūḥı** sebük / Yüzi küçük olanuñ burnı büyük
SE1445 **Rūḥumuñ** leẕẕeti güftāruñdur / ʿÖmrümüñ ḥaṣılı reftāruñdur
SE1914 İtdi teslim o dem cānānı / Gūyiyā ḳābıż-ı **rūḥa** cānı
SE1936 Özge kibrīt-i mücerredden imiş / Māye-i **rūḥ** ḳıvām-ı ten imiş
SE2037 **Rūḥ** gibi hem bedene sārī idi / Ḥükmi her zaviyede cārī idi
SE2045 **Rūḥ-ı** maḫż itse serāpā-yı tenī / Be yürü aña heves eyleyeni
SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā **rūḥ-ı** laṭīf / Virmeye hīç keder ol şaḫṣ-ı keşīf
SE2524 Ḳahr-ıla nefsüñi tezlīl idegör / **Ruḥuñ** ādabını tekmīl idegör
SE2888 Şiʿrdür zemzeme-i ṭāʿir-i **rūḥ** / Şiʿrdür evvel-i āṣār-ı fütūḥ
HH187 Yā İlāhī ḳılındugınca ṣalāt / **Rūḥ-ı** pāk-i Muḥammede ṣalavāt
HH481 Ṣohbetüñ bāʿiş-i fütūḥı idi / Sözi ḫalḳuñ ġıdā-yı **rūḥı** idi
HH1384 Māhsın burc-ı ʿizzet eyle yirüñ / **Rūḥsun** ṣadr-ı devlet eyle yirüñ
HH1631 Kilki mānend-i ṣūr-ı İsrāfīl / Nefḫ-i **rūḥ** ide yazsa ṣūret-i fil
HH2166 Sözlerüñ māye-i fütūḥumdur / Ḥabb-ı ḫubbuñ ġıdā-yı **rūḥumdur**
HE17 İdüp pīr-i ḫıred ṭaʿlīm-i ādāb / Leb-i çeşm itmesün būs-ı **rūḫ-ı** ḫˇāb

2. öz, esans

S1177 Perī-veş ṭutar şīşe içre maḳar / Dehānı açıḳ ḳalsa **rūḥı** uçar
NE656 Lemʿasıdur ʿunsūr-ı nārı anuñ / Mādde-i **rūḥ-ı** buḫārı anuñ

[tas.] insanla Allah arasındaki öz birliğini sağlayan cevher

NE1238 **Rūḥa** bu yüzden olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile teşrīfe görüldi sezā

rūḥānī [6] ruha ait, ruhla ilgili

NE296 Vardı o şeh maʿbed-i **rūḥānīye** / Çıḳsa nʾola maḥfil-i fevḳānīyye
SE753 Līk defʿ-i maraż-ı cismānī / Sehldür olmayıcaḳ **rūḥānī**
SE953 N'eyler ādem bu dih-i vīrānı / Cān-ı ʿālem sefer-i **ruḥānī**
SE981 ʿIşḳ bir ceẕbe-i **ruḥānīdür** / Rabıṭa rişte-i nūrānīdür
HH302 Oldı bezme şarāb-ı reyḥānī / Bāde-i ṣāf u pāk-i **rūḥānī**
HH335 Bilmeye ḫaste-ḫāl-i **rūḥānī** / Ẕevḳ-i fevḳānī ʿayş-i taḥtānī

rūḥāniyān [1] ruhtan ibaret olan melekler

HH2599 Ol meleklerle bezm ravża-ı ḳuds / Oldı **rūḥāniyān** ile pür-üns

rūḥāniyyet [1] ölmüş kimsenin sürüp giden manevi gücü

SE887 Eylese ḳuvvet-i **rūḥāniyyet** / Āşinā-yı yem-i nūrāniyyet

rūḥ-baḫş-ı ʿadem [1] yokluğa can bağışlayan, yoktan var eden, Allah

HH416 **Rūh-baḫş-ı** ʿadem müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i mirʾāt-ı ṣāf-ı keşf ü şühūd

rūḥ-efzā [2] ruha tazelik veren, cana can katan

SE2036 İçmesi būse gibi **rūḥ-efzā** / Tāzeler ḳalbi çü enfās-ı ṣabā

"Rûh-efzâ" aynı zamanda klasik Türk muskisinin eski makamlarından biridir.

SE2872 Süḫānuñ reşk-i dem-i ʿĪsadur / Nāy da naġme-i **rūḥ-efzādur**

rūḥ-ı ḥayvānī [1] [tas.] insanın canlılığını devam ettirmesini sağlayan biyolojik yapıya hükmeden latîf güçtür ki buna can veya nefs de denir. İnsanda menfi temayüllerin doğduğu yerdir.

SE1257 ʿAḳl-ı ıfaʿʿāl-i cünūn ü şirret / **Rūḥ-ı ḥayvānī-i** cehl ü rişvet

rūḥ-ı ḥulūl [1] bedene girmiş, işlemiş ruh

NE2535 Ḳālib-i fersūde idi ser-be-ser / **Rūḥ-ı ḥulūli** idi aña ẕeker

Rūḥ-ı ḳudsī [1] dört büyük melekten Allah'ın emirlerini vahiy yoluyla peygamberlere getirmekle görevli olan Cibril'in bir sıfatıdır.

S143 İdüp **rūḥ-ı ḳudsī-şıfat** irtiḥāl / Hemān irdi Ḳudse o ferḫunde-fāl

rūḥ-ı mücerred [2] maddeden tamamen soyutlanmış olan katışıksız ruh

NE302 **Rūh-ı mücerred** gibi oldı revān / Oldı mekānı ḥarem-i lā-mekān
SE2592 Câme-ḫāb oldı muheyyā ol ān / Oldı ol **rūḥ-ı mücerred** ʿuryān

rūḥ-ı nebātī [1] bitkilerde, hayvanlarda ve insanlarda bulunan ruh; canlılığın devamı, gelişme, üreme gibi durumlar nebâtî rûh sayesinde gerçekleşir.

S759 Meger Ḫıżruñ āb-ı ḥayātıdur ol / Ki her cisme **rūḥ-ı nebātīdür** ol

rūḥ-ı revān [4]

1. sevgili, güzel

NE227 **Rūh-ı revān** idi şeh-i pāk-zāt / Gār ise oldı çeh-i ʿaynü'l-ḥayāt
NE312 İrdi maḳāmına o **rūḥ-ı revān** / Uyur idi şanki uyandı cihān
SE3396 Didi bir āh-ıla giryān giryān / Ḥaḳ ṣabırlar vire iy **rūḥ-ı revān**

2. can

NE652 **Rūḥ-ı revān** bāde-i rummānīdür / Cām-ı ʿaraḳ cānumuzuñ cānıdır

rūḥ-ı ṣānī [2] şarap

S958 Leb-i yār-i sāḳarda cāy idicek / Görinür meye **rūḥ-ı ṣānī** dimek
HH1835 Ḳalbi ol **rūḥ-ı ṣāniye** ḳāleb / Bir ḫum-ı māyedār-ı leb-ber-leb

rūḥ-perver(d) [2] ruh besleyen, ruha güç ve ferahlık veren

S573 ʿAceb **rūḥ-perver** ḫavāṣı anuñ / Leb-i yāra beñzer kirāsı anuñ
HH2577 Nuḳl idüp laʿl-i **rūh-perverdi** / Ṭolı başına būseler virdi

rūḥın teslīm itmek [2] ölmek, can vermek

SE2806 **İtse** ol ḥālde **rūḥın teslīm** / Gide īmān-ıla ol merd-i kerīm
SE2807 Ġam degil **rūḥuñı itseñ teslīm** / Saña sermāye yiter ḳalb-i selīm

Rūḥu'l-emīn [1] Allah'ın vahyini peygamberlere ulaştırmakla görevli olan melek, Cibril, Cebrail

S134 Nüzūl itdi **Rūḥu'l-emīn** vaḳt-i ḫ̇āb / O şāha ḳılup müjde ile ḫitāb

ruḫ [45] yanak

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i **ruḫuñ** / Anı boyacı küpü mi şanduñ ey dil
SR7/2 Ḳahr ile urup sille **ruḫ-ı** berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān
S331 Ẓafer-nāmedür **ruḫları** ṣafḥası / Zer-üsküf anuñ oldı ser-levḥası
S400 İrüp nā-gehān bir nesīm-i ṣafā / **Ruḫ-ı** şevḳden oldı bürḳaʿ-rübā
S475 Güra ʿarż ider mi **ruḫ-ı** tāzesin / Seḥer sürmeyince şafaḳ ġāzesin
S550 Girüp aña ḫūbān-ı sīmīn-beden / Görinür **ruḫı** gül gibi şīşeden
S772 Ḳanı sāḳiyā bāde-i cān-fürūz / Ki şemʿ-i **ruḫuñı** ide pervāne-süz
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i bezme āb / Ki gül gül idüp **ruḫlaruñı** vire tāb
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre bülend / **Ruḫ-ı** mihre aşdı siyeh çeşm-bend
S1164 Olup ḳarşuda ol **ruḫ-ı** tāb-nāk / Gözüme gele bāde-i ʿışḳ-ı pāk
S1333 Çemen-zāra gerdūn içürdi şereng / **Ruḫı** zerd anuñçün dili sebze-reng
S1549 Be-laʿl-i leb şāġar-ı nūş-ḫand / Be-reng-i **ruḫ-ı** sāḳī-i dil-pesend
NE153 Şevḳ-ı **ruḫı** ḳalbüm idüp ġam-zede / Ṣavmaʿayı eyledi āteş-gede
NE242 Māh ile şeb hindū-yı āyinedār / Ṣanma kelef anda **ruḫı** ʿaksi var
NE411 Geçdi ḳılıçdan ser-erbāb-ı şer / Ḫat-ı **ruḫ-ı** yār gibi ser-be-ser
NE771 Ol yaḳadur āb-ı **ruḫ-ı** Rūm ili / Serḥad-i Eflāk u Ṭuna sāḥili
NE855 Faż̇l ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / Āb-ı **ruḫ-ı** kişver-i pehnā-yı rūm
NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i müşrikīn / Ḫāl-ı **ruḫ-ı** ġāze-i rūy-ı zemīn
NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi **ruḫundan** tutuḳ-ı küntü kenz
NE1000 Ġāze-ṭırāz oldı **ruḫ-ı** ʿāleme / ʿUnsur-ı nārı gibidür ādeme
NE1014 Mıṣr-ı melāḥat **ruḫ-ı** dil-cūları / Ḳanṭaratü'l-misk idi ebrūları
NE1902 Renk vire vara **ruḫ-ı** envera / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE2121 Vāḳıf olup müfti-i şīrīn-cevāb / Açdı **ruḫ-ı** şübheden ol dem niḳāb
NE2514 Köhne bahārī-veş olup reng-i zer / **Ruḫlar** olur iki ḳızıl berk-i zer
NE2612 Mihr-i **ruḫıyla** ṣalar āfāḳa nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi raḳṣa ḳor
NE2613 Ẓāhir iken **ruḫda** mahall-i terāş / Māh-ı kelefdār gibi nūr-ı pāş
NE2615 Pertev-i māh añdurur ol **ruḫları** / Ṣuʿle-i mihr oḫşar o mehe peykeri
NE2684 Sīne mücellā **ruḫı** zibā idi / Ötesini bilmezin aʿlā idi
SE73 Yazdı ḫaṭdan **ruḫ-ı** insāna sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne mıṣṭar ne midād
SE466 Ḥüsndür pertev-i envār-ı Ḫudā / **Ruḫ-ı** dil-berden olur rūy-nümā
SE470 Dikḳat ile **ruḫ-ı** cānāneye baḳ / Sebaḳ-ı mihr ü vefādur bu varaḳ
SE1025 Ḳaşları ġurre **ruḫı** tāze bahār / Ġamzesi fitne dü-çeşmi seḫḫār
SE2012 **Ruḫ-ı** gül-rengüñe iy ġonca-i ter / Mey-i gülgūn-ıla vir zīnet ü fer
SE3183 İtme şarḳındı **ruḫ-ı** cānāna / Ṭurre-veş pāyuñı çek dāmāna
SE3252 Eyledi ḫāme-i engüşti ḫaṭā / Ṣafḥa-i **ruḫda** bozıldı ol hā
SE3328 Gözini dikdi **ruḫ-ı** yāra hemān / Cānını itdi bu ḫāletle revān
HH138 Ḳıldı rūşen **ruḫ-ı** şeb-i dācı / Māh-ı meşşāṭanuñ sefīdācı
HH605 **Ruḫı** āteş nigāhı ġāret-zen / Ceẓbe-i ḫüsni merḥabā-yı fiten
HH680 Beden-i nāzügi olup bī-tāb / Gül **ruḫında** yeriyle ḳalmadı āb
HH1126 Kelef-i çehre-i ḳamer-vārı / **Ruḫda** ẓāhir ġubār-ı idbārı
HH1588 İtmege şafḥa-ı **ruḫına** naẓar / Her sözünde iderdi taḫşiyeler
HH2121 Fer virür **ruḫlarında** nūr-ı cemāl / Mevc urur cebhesinde baḥr-ı celāl

HH2296 Leb-i deryāda ola saña viṣāl / Oldur āyine-i **ruḫ-ı** āmāl
HE83 **Ruḫı** kim reng-i meyden ola gül gül / İder ṣevḳ ile bu ṭīmārı bülbül
HE100 Ṭolup yerden göge nūr-ı ilāhī / **Ruḫ-ı** mehde idi bir pāre siyāhī

ruḫ-ı āl [2] pembe yanak
NE1384 Ṣehd-i ṣühūd-ı **ruḫ-ı āl-i** ḥabīb / Bir ʿaselī ḫırḳa da oldı naṣīb
SE222 Yā İlāhī bi-celāl-i sermed / Bi-cemāl-i **ruḫ-ı āl-i** Aḥmed

ruḫ-ı zerd [1] sarı, solgun yanak
S1343 Meded sāḳiyā sür meyi bī-direng / **Ruḫ-ı zerd-i** ʿuṣṣāḳı it lāle-reng

ruḫ açmaḳ [2] yüzünü açmak, örtüsünü kaldırmak
S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı ufuḳ / **Ruḫ açdı** büt-i erġavānı tutuḳ
NE494 Cümlesin āreste idüp ufuḳ / **Açdı ruḫun** duḫter-i laʿli tutuḳ

ruḫ-efrūhte [1] yanağı yanmış, parlatılmış
S72 Ḳad-efraḫte vü serv-i bāġ-ı İrem / **Ruḫ-efrūhte** şemʿ-i bezm-i ḳadem

ruhbāniyyet [1] rahiplik, keşişlik; dünyayı terk edip tamamen soyutlanarak yaşayış, manastır hayatı
SE1829 Ādeme nefʿ dür insāniyyet / Menʿ olındı bize **ruhbāniyyet**

ruḫsār(e) [11] yanak ‖ yüz
S159 Yedinci göge sürdi reh-vārını / Zuḥal ferş-i pāy itdi **ruḫsārını**
S476 ʿİlāc itmeseydi güneş gāh gāh / Kelefden görünmezdi **ruḫsāra** māh
S715 N'ola olsa **ruḫsārı** pür-āb u tāb / Seḥer anda yur yüzini āfitāb
S1096 Defüñ muṭribā her gice hāle-vār / Olur māh-ı **ruḫsāruña** perdedār
NE162 Rū-siyeh-i haşr ide **ruḫsār-ı** āl / Kendin ata āteşe hindī miṣāl
SE602 Ḫāl-i **ruḫsār** ki bu ḥāli görür / Āteş üstinde ṭurur gibi ṭurur
SE1003 Pāreye çalup o cān pāresini / Düşürürsin yire **ruḫsāresini**
SE1855 İy olan māʾil-i **ruḫsāre-i** zen / Olma ʿiffet evine āteş-zen
HH681 Ṣafḥa-yı rūyı oldı ḥalkārī / Ṣoldı gül güldügince **ruḫsārı**
HH1465 Reng-i **ruḫsāre** ṣaldı cānuma tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i ḥarāb
HH2051 Oldı taṣvīr-i kilk-i Mānī-vār / O muraḳḳaʿda ṣafḥa-ı **ruḫsār**

ruḫṣat [7] izin, müsaade
SE787 Baḳdıġı gibi hemān taṣvīre / **Ruḫṣat** olurdı ḥużūr-ı pīre
SE792 Vardı bir gün aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı **ruḫṣat** ṭalebinde ġılẓet
SE1223 Bu tesāmuḥla olaldan **ruḫṣat** / Ehl-i rüşvetde bulupdur fırṣaṭ
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı **ruḫṣat** var ise / Ḳadrüñi añla ferāset var ise
SE2504 Ġayrıdan istemege ġayret var / Belki ne vaḳt ü ne ḫod **ruḫṣat** var
SE2596 **Ruḫṣat** olmaya gezende māra / İtmeye vaṣla gezend emmāra
HH1842 Bilmez anı ki çarḫ fettāndur / O ḳadar **ruḫṣata** peşīmāndur

ruḫṣat bulmaḳ [2] izin almak, müsaade edilmek
HH2191 **Buldı** Mecnūn-ı vādī-i ḥayret / Ḥarem-i ḥaṣṣ-ı Leylīye **ruḫṣat**
HH2222 **Buldı ruḫṣat** o ẓālim-i ġaddār / İtdi müşt ile çehresin ifgār

ruḫṣat virmek [1] izin vermek, müsaade etmek
HE79 Velī **ruḫṣat virürsem** nār-ı āha / Ayaḳ ṣaldurmaz ol zülf-i siyāha

ruḳʿa-dūzende [1] yama diken, yamayan ‖ anlatan, rivayet eden
SE494 Sūzen-i naẓma çeken tār-ı beyān / **Ruḳʿa-dūzende-i** pārīne zamān

Rūm {düvūm} [1] ikinci. Ayrıca bkz. 'subḥ-ı düvūm' md.
NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı **Rūm** gibi aña ṣaçdı nūr

Rūm [29]
1. Anadolu, Osmanlı
S351 Bu iḳdām ile itdiler çün hücūm / Ḳılıcdan geçürse n'ola Şāh-ı **Rūm**
S588 Güẓār eyleyüp ḫayl-i abdāl-ı **Rūm** / Pür eyler çerāġını ḥaḳḳu'l-ḳudūm
S622 Seḥerden idüp **Rūma** tābiş hücūm / Olur cümle ḫindī-ṣıfat ḫalḳ-ı Rūm
NE526 **Rūmı** temūz eyledi mülk-i ʿArab / Döndi ʿaraḳ-ḫāneye her ḫāne heb
NE744 Ḥāṣılı ol sifr-i belāġat-rüsūm / Oldı pesendīde-i yārān-ı **Rūm**
NE855 Faẓl ile deryā-yı muḥīṭ-i ʿulūm / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı **rūm**
NE1115 Kāmil iken ḥazret-i Mollā-yı **Rūm** / Eyler idi şiʿr ile neşr-i ʿulūm
NE1309 Ṣubḥ ki meşşāta-i mihr-i cihān / Cānib-i **Rūma** ola pertev nişān
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i şūm / Her yıl ider ġāret-i eṭrāf-ı **Rūm**
NE1656 Ḥişşe yeter ḳıṣṣa-i molla-yı **Rūm** / İtdi meh-i bedr anı şems-i ʿulūm
SE2275 Didiler ḥākim-i ceng-āver-i **Rūm** / Ne ḳadar ser-keş idügi maʿlūm
SE3388 ʿAcem içre nite kim Ḥācı Ḳıvām / **Rūmda** miṣli bulınmaya tamām
HH447 **Rūmda** oldı gerçi Şah ü Gedā / Eşer-i ḫāṣ-ı ḫāme-i Yaḥyā
HH236 ŞenLik oldı ḫarābe-zār-ı ġumūm / Feraḥābāda döndi mülket-i **Rūm**

HH243 Yaʿni ḳādi'l-ḳudāt-ı ʿasker-i **Rūm** / Kām-baḫş-ı vülāt-ı kişver-i **Rūm**
HH2671 Her biri şād u ḫurrem ü ḫandān / Oldılar pāy-ı taḫt-ı **Rūma** revān

2. Bizans

S616 İdüp semt-i **Rūmı** ṭutanlar cidāl / Anaṭolıya böyle eyler suʾāl
S622 Seḥerden idüp **Rūma** tābiş hücūm / Olur cümle ḥindī-ṣıfat ḫalḳ-ı Rūm
S630 ʿAceb dil-güşā ḳalʿa-i semt-i **Rūm** / Ki olmuş helāk-i firāḳ-ı ġumūm
S649 Alur ḳarşuyı çünki idüp hücūm / Düşer ḳalbine şevḳ-ı teşḫīr-i **Rūm**
NE1294 Baḥr olup ʿasker-i deryā hücūm / Ṣola Anaṭolı durur saġa **Rūm**
NE1473 **Rūma** gelüp devlet-i īmān gibi / İtdi nüzūl ol yere Ḳur'an gibi
NE2232 ʿĀşüfte rāst gelür ise eger / Zencegizi **Rūm** ḫarācın deger
SE309 Ḳayṣar-ı **Rūm** u şehin-şāh-ı ʿAcem / Ḥ̇ikmü'l-vaḳt ü selāṭīn-i ümem
SE1753 Bir zamān eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki ide Ḳayṣar-ı **Rūm** üzre ġazā
SE1787 Geldi çün nāme-ber-i Ḳayṣar-ı **Rūm** / Āṣafa oldı ḳażıyye maʿlūm
SE2484 Eyledi Ḳayṣar-i **Rūmuñ** bu peyām / Tevsen-i şevḳını efsürde-licām
SE3102 **Rūma** itseydi ġażā şāh-ı cihān / Anaṭolıyı iderdi vīrān
SE3117 Yine bir gün şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i **Rūma** idüp ʿazm-i ġazā

Rūm ili [3] Rumeli, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarına verilen isim

NE412 Tiġ çeküp **Rūm ili** serverleri / Hep seferī itdi tırāş anları
NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḫ-ı **Rūm ili** / Serḥad-i Eflāk u Ṭuna sāḥili
NE2862 Fehm idemez içmiş iken şerbetin / **Rūm ili** ṭorlaḳlarınuñ ḳıymetin

Rūmī [4] Roma İmparatorluğu ile ilgili

S242 Ḫurūşunda **Rūmī** sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü pes ü taḫt u fevḳ
NE2310 Fi'l-meṣel olur ʿaceb-ender-ʿaceb / Ṣoḥbet-i **rūmī** kelīmāt-ı ʿArab
SE363 Līk bir iki ẓarīf-i **Rūmī** / Mesʾele olmayıcaḳ maʿlūmı
SE365 Biçse eksūn siyāhı ḫāme / Bu ʿAcem şūḫına **Rūmī** cāme

Rūmī-ḳalem [1] tezhipte hayvanların kanat, bacak ve bedenlerinin stilize edilmiş şekillerinden oluşan çok yaygın bir Türk süsleme biçimi ‖ Osmanlı tarzında yazan, süsleyen

S422 Ki medḥ-i taġazzülde **Rūmī-ḳalem** / Olup ġālib-i sāḥirān-ı ʿAcem

Rūmīyān [1] Romalılar, Bizanslılar

NE3096 Oldı biri birine girmiş benān / Pençe ṭutar zengī ile **Rūmīyān**

rumḥ [4] kargı, mızrak

NE361 **Rumḥı** irüp günbed-i nīlüfere / Māhī-i sīm oldı yem-i aḫżara
SE1932 Dönicek kārına tīz-ender-tīz / Ḳomamışdı aşaġı **rumḥ-ı** sitīz
SE1934 Nereden alduñ ola bevvābı / **Rumḥ-ı** ejder dem-i āteş-tābı
HH1166 Başların dikdi **rumḥa** anlaruñ / Göklere aġdı ṭopı serdāruñ

rummānī [2] nar çiçegi kırmızısı

NE652 Rūḥ-ı revān bāde-i **rummānīdür** / Cām-ı ʿaraḳ cānumuzuñ cānıdır
NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı kerem kānıdur / Virdügi laʿl-i teri **rummānīdür**

rumūz [3] remizler, işaretler

NE134 Geldi ẓuhūr eyledi maḫfī künūz / Ḳudret-i Ḥaḳḳa eylemişdi **rumūz**
NE1631 Heyʾet-i mecẓūbda söyler **rumūz** / Gāhī ider yoḳ yere keşf-i künūz
HH1724 N'ola olsam **rumūzda** nā-dān / Ṭıfl-ı deh-sāle çoḳdur ol iẓʿān

Rūs [1] Slav soyundan olan kimse, Rus

NE442 Bulmadı bābında maḥall-i cülūs / Ḳulluḳ ider dāver-i Efrenc ü **Rūs**

Ruscuḳ [1] Rusenski Lom ırmağının Tuna ile birleştiği yere yakın Tuna'nın sağ yakasında bulunan Rusçuk Atâyî'nin kadılık yaptığı şehirlerdendir. Osmanlı kaynaklarında "Yergöğü beriyaka" olarak da adlandırılmıştır.

NE770 Belde-i **Ruscuḳda** bu ʿabd-i faḳīr / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i dil-peẓīr

rūstāyī [1] köylü

SE2144 Sīreti seg ṣıfatı ādem idi / **Rūstāyī** ḫar-ı lā-yefhem idi

rūşen [28]

1. aydın, parlak

S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı pāk / Dil ü dīde-veş **rūşen** ü tāb-nāk
S413 Dile nūr-ı tevfīḳ idüp **rūşeni** / İrişdürdi bir bezm-i ḫāṣa beni
S1113 Getür şeb-çerāġ-ı mey-i **rūşeni** / Bu şeb yine seyr idelüm gülşeni
S1137 Egerçi ṭutupdur reh-i **rūşeni** / Geyer şemle mānende-i Gülşenī
S1419 Olur ṭıyneti pāk olan bī-ḫılāf / Ḳadeḥ gibi **rūşen** dil ü sīne ṣāf
NE480 Añdurur encüm ile meh **rūşeni** / Yıldırım ile ḳafes-i āheni
NE486 Buldı dil-i **rūşeni** nūr-ı hedā / Oldı ṭarīḳ erlerine reh-nümā
NE802 Ṣāf idicek āyine-i **rūşenüm** / Ḫāṭıruma geldi o laḫẓa benüm

NE1271 Virdi gönül ẓulmetine **rūşeni** / Eyledi irşād bu yüzden beni
NE1441 Mışr-ı sevādına viren **rūşeni** / Bülbül-i gülzār-ı cinān Gülşenī
NE2007 Ṣıdḳ ile **rūşen** dil olup ṣubḥgāh / Olmadı hiç aña biri seng-rāh
SE2565 Gördüm ol şuʿle-i semʿ-i **rūşen** / Görinür bir ḥaremüñ camından
SE2965 Rūz-ı **rūşenle** miṣāl-i şeb-i tār / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u yesār
HH297 Dil-i **rūşenle** fikr-i müy-şikāf / Bāde-i ṣāf ü sāġar-ı şeffāf
HH849 Dehri bir cām ile meh-i **rūşen** / Sīr ḳıldı ṣarāb-ı ṣandaldan
HH1258 Anda bir ḳubbe var zümürrüdden / İçi ṭaşı ḥabāb-veş **rūşen**
HH1278 Pīr-i **rūşen** żamir idüp iḥsān / Bir cevāna işāret itdi hemān
HH1377 Līk fikr eyledikçe ol ḫˇābı / **Rūşen** olurdı ʿışḳ mehtābı
HH1508 Rāʾy-i **rūşenle** ʿaḳl-ı pīrāne / İki şemʿ oldı ṭāḳ-ı eyvāne
HH1717 Lafẓ-ı būs-ı kinār ile ammā / Āşinādur bu tabʿ-ı **rūşen-rā**
HH2097 Dil-i **rūşenle** cevher-i şeffāf / Anı itmişdi zübde-i eşrāf
HE7 Menār-ı zerkülah olsun ʿalevden / Şerer virsün aña ḳandīl-i **rūşen**

2. meydana çıkmış, aşikar

NE804 ʿArż ḳılup ḥażret-i pīrānı / Söyledüm ol vāḳıʿa-i **rūşeni**
NE1440 İster iseñ ḳavlüme **rūşen-i** delīl / Saña yeter ḳıṣṣa-i şeyḫ-i celīl
NE1597 Ol gün olup rūy-ı hevā rūşenā / Felege yem itdi **rūşen** āşinā
NE1922 Ḫiffet ile cāna virür sıḳleti / Curcuna-bāzī **rūşen-i** luʿbeti
SE1082 Gün gibi **rūşen** iken bu maʿnā / Heves eyler yine baʿżı süfehā
HH2598 Ṭāhirüñ żāhir idi ḥāli dili / Yāre **rūşen** idi melāli dili

rūşen-cilā [1] cilalanmış, parlak

NE3113 Āyine-i ṣafḥa-i **rūşen-cilā** / Ola naẓar-gerde-i ehl-i ṣafā

rūşen-çehr [1] parlak, güzel yüz

HH134 Sefer itdi bediʿ-i **rūşen-çehr** / Ṭoġdı māh-ı felek çü nūrü'd-dehr

rūşen-dil [2] gönlü açık, içi aydınlık ‖ arif

HH2280 Raḥm idüp aña pīr-i **rūşen-dil** / Didi ey rāh-ı ġamda pā-der-gil
NE1286 Gökṣu olup dīde-i **rūşen-dilān** / İki yanında müjesi neysitān

rūşen-fezā [1] aydınlatan

NE1334 Ol nemekin baḥr ile **rūşen-fezā** / Yir yüzüne dīde-i behcet-fezā

rūşen-gerī [1] aydınlatıcılık, parlatıcılık

SE237 Ayaġı tozı ile şām-ı siyāh / İtdi **rūşen-gerī-i** dīde-i māh

rūşen itmek, rūşen ḳılmaḳ [6] aydınlatmak, ışıtmak

S1440 **İdüp** riṣte-i cānı **rūşen** fetīl / Yüri cüst ü cū ile aña delīl
NE291 **Rūşen idüp** encümen-i heftümi / Başdı daḫı şaʿşaʿa-i encümi
NE1535 **Rūşen idüp** şübheli maʿnāların / Alur imiş cümle tesellāların
SE278 Nefḥa-i şevḳ-ı viṣal oldı delīl / **Ḳıldı rūşen** yolını nūr-ı Celīl
HH109 Meh gibi **itdi** ʿālemi **rūşen** / Rūz-ı Bedr āyine siperlerden
HH138 **Ḳıldı rūşen** ruḫ-ı şeb-i dācı / Māh-ı meşşāṭanuñ sefīdācı

rūşen-ter [2] çok aydınlık

SE895 Şemʿ-i īmānı żiyā-güster ola / Ḳaṣr-ı cennet gibi **rūşen-ter** ola
SE2156 Nā-ḳabūl ü ḥacer-i ebter iken / Tīre-dil olduġı **rūşen-ter** iken

rūşenā [12] aydınlık, ışıklı

S62 Ḫudāyā ʿAṭāyīye eyle ʿaṭā / Dilin āşinā ḳıl gözin **rūşenā**
S111 Yem-i ʿışḳda cān u dili āşinā / İki şemʿ ile ḫānesi **rūşenā**
NE369 Tār-ı şuʿāʿ idi meger pūd aña / Olmuş idi sāyesi de **rūşenā**
NE1561 Şemʿa-i ġayb ile olur **rūşenā** / Her gice zeyn ider anı şeb-güşā
NE1597 Ol gün olup rūy-ı hevā **rūşenā** / Felege yem itdi rūşen āşinā
NE2306 Sözde gerekdür suḫan-ı āşinā / Gün gibi maʿnası ola **rūşenā**
SE2570 **Rūşenā** cāmları çü māh-ı münīr / Sāġar-ı bādesi seyyāre mesīr
SE3461 **Rūşenā** lafzda ʿinde't-taḥḳīḳ / Görinür mū gibi her fikr-i daḳīḳ
HH142 Āsumān necm-i **rūşenālar** ile / Gülsitān itdi şeb-güşālar ile
HH665 Bize ābiş-ḫōr oldı ʿayn-i ḥayāt / Cāy-ı pür-şevḳ-i **rūşenā** ẓulumāt
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı sūz-ı hecre delīl / Baḳamaz **rūşenāya** çeşm-i ʿalīl
HH2081 Baḥr-ı sīm-ābdan çıḳup Ḫurşīd / Āşinā **rūşenā** hep oldı bedīd

rūşenā-manẓar [1] parlak görünüşlü, ışıklı, aydınlık

HH1260 Yaʿnī bir pīr-i **rūşenā-manẓar** / Ṣübhesüz Ḫıżr yā aña beñzer

rūşenā-taʿbīr [1] parlak ifadeli

HH1540 Didi kim bir zamān ile bir pīr / Āşinā-lafẓ u **rūşenā-taʿbīr**

rūşenī [2] parlaklık, aydınlık

NE103 Tīregi-i ḥücre-i teng-dimāġ / **Rūşenī-i** ʿaḳl-ı fürūzān-çerāġ

SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ **rūşenī-i** rūy-ı zemīn / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü dīn

ruṭūbet [2] yaşlık, nemlilik, ıslaklık

S1280 **Ruṭūbetden** oldı yine rīşedār / Ṣanavber-ıfat künbed-i kūhsār
SE830 İtmege kesb-i **ruṭūbet** her bār / Ṣarḳıdur süngerini ebr-i bahār

rūyīn(e) [6] tunçtan yapılmış

S271 Ya ṣandūḳa-i ḳabr-i Mollā-mişāl / Dem-i nāy-ı **rūyīn** ile buldı ḥāl
S638 ʿAceb hāvan ancaḳ o **rūyine** tūb / Ki eczā-yı fersūde tīġ-ı ḳalʿa-kūb
NE283 Zühre sipihrine olınca revān / İtdi pes-i çengde **rūyin** nihān
NE482 Zengī-i şāmā meh-i ġırrā ḥabīb / Āyine-i **rūyine** olmuş raḳīb
NE1571 Baḥra güẕār eylese mānend-i rūd / İde kürek sillesi **rūyin** kübūd
NE2023 Anuñ ile çehreye virüp cilā / **Rūyine** vü rīşine itdi ṭılā

rūyīne-nāy [1] eskiden savaşlarda çalınan tunçtan yapılma boru

S272 İrüp çarḥa āvāzı **rūyīne-nāy** / Bu heft üştür-i meste oldı derāy

rūyīne-pūş [1] tunç giyinmiş, tunçla örtünmüş, zırhlı

S251 Yem-i aḫẕar-ı sebze-zār itdi cūş / Mişāl-i sipāhān-ı **rūyīne-pūş**

rūyīn-ten [2]

1. tunçtan yapılmış

S322 Ġurunbüş-künān nāy-ı **rūyīn-ten** / Mehābetde mānende-i ḍarb-ı zen

2. güçlü, kuvvetli

S329 Revān oldı **rūyin-tenān** fevc fevc / Biri biri ardınca mānend-i mevc

rūz [19] gün, gündüz

S363 Bu vech üzre her **rūz** olup dār u gīr / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı tīr
S473 Şeb ü **rūz** eger itmese mekr ü āl / Niçün ide tebdīl-i ṣūret bu Zāl
S842 O tīġ ile bir rind-i peymāne dost / İde ṣafḥa-i **rūz** ü şāmı dü-post
S1125 Şeb-i ʿıyḍur sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur **rūz-ı** bāzār şeb-i zindedār
S1547 **Be-rūz-ı** temennā be-şām u viṣāl / Be-gül-rīzī-i naḫl-i bāġ-ı ḫayāl
NE246 Māhuñ olup mihr gibi per-tevi / **Rūz** meger eyler idi şeb-revi
NE1086 Söz ki ola ʿaḳd-i perrin gibi **rūz** / Her birisi cevher-i cāndur ne sūz
NE2301 Oldı ḳaba **rūzına** giren meʾāl / Ġunne-i tecvīd-i mülemmaʿ maḳāl
SE597 Şeb ü **rūz** itmeg-için kesb-i kemāl / Cismüñi eyle riyāżetle hilāl
SE708 ʿAṣrı olmışdı bahār-ı ḫurrem / **Rūzı** bāzār-ı himem ʿahd-ı kerem
SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı cebbār / Şebi **rūz** eyledi rūzı şeb-i tār
SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı cebbār / Şebi rūz eyledi **rūzı** şeb-i tār
SE1700 Herkesüñ **rūz** olup aḫşāmı / Güni ṭoġardı görince şāmı
SE1702 Mürşid-i **rūz** nihān olsa eger / Ḳatl iderdi bulıcaḳ ṭaşra seḥer
SE1903 Şeb ü **rūz** itmiş-idi mūnis-i cān / Nite kim Zühresini zāl-ı zamān
SE3445 Şeb-i yeldā-yı sevād-ı erḳām / Oldı bir **rūz-i** mübārekde tamām
HH61 ʿÖmr kim geçdi ḫˇāb-ı ġafletle / **Rūzı** şebdür ẓalām-ı ḫayretle
HH140 Gūyiyā aḫvel idi çeşm-i cihān / Şaḫṣ-ı **rūz** iki görinürdi ʿayān
HH251 Keremüñ ẓāhir oldı envārı / Hünerin irdi **rūz-ı** bāzārı

rūz-be-rūz [1] günden güne

SE2810 Yaʿnī ṭūfān-ı celāl itdi bürūz / Ḳaynadı fitne hemān **rūz-be-rūz**

rūz-efzūn [1] ömrü uzun olan, ömür uzatan

HH356 Salṭanatdur cemāl-i **rūz-efzūn** / İtmek ister riʿāyet-i ḳānūn

rūz-ı aẕīne [1] Cuma günü ‖ bayram günü

HH586 İrdi bir dem ki **rūz-ı aẕīne** / Şehr içi döndi şehr-āyīne

rūz-ı bedr [1] ayın on dördüncü günü; dolunay günü

HH109 Meh gibi itdi ʿālemi rūşen / **Rūz-ı Bedr** āyine siperlerden

rūz-ı cezā [5] mahşer günü

S99 Livā ile ḫavż ile **rūz-ı cezā** / Ser-efrāz-ı ʿālem ola çün livā
NE1036 Ḳorḳum odur vuṣlatı **rūz-ı cezā** / Olmaya maḫşerde de rūzī baña
NE1056 Budur ümīdim ki **rūz-ı cezā** / Vuṣlat-ı cāvid ile bezm-i beḳā
SE718 Birisi daḫı bu kim **rūz-i cezā** / ʿAcabā luṭf ide mi aña Ḫudā
SE913 Eyledik basṭ-i kelām icmāla / Ḥaḳ bilür miḥnetini **rūz-ı ceza**

rūz-ı firūz [2] mübarek/kutlu gün

SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı kem-nām / **Rūz-i fīrūzına** irdi dem-i şām
HH657 Benden ise saña yaḳındur māh / **Rūz-ı fīrūzuñ** itme şām-ı siyāh

rūz-ı ḥesāb [1] hesap günü, mahşer günü

HH1704 Cürmümi şorup andan eyle ʿaẕāb / Ḫayli gücdür cevāb-ı **rūz-ı ḥesāb**

rūz-ı ʿıyd [1] bayram günü ‖ bayram

S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i vaʿīd / Ki rehn ide vāʿiẕ meye **rūz-ı ʿıyd**

rūz-ı ḳıyām [3] diriliş günü, mahşer günü

NE375 Ṭūb-ı ʿayān eyledi **rūz-ı ḳıyām** / Zelzele-nāk itdi cihānı tamām
NE1567 Geldi Ḳazaḳ başdı o şehri tamām / Oldı peyām-āver-i **rūz-ı ḳıyām**
SE730 Şālişen irdi beşīr-i ikrām / Bildi maġfūr idigin **rūz-ı ḳıyām**

rūz-ı maḥşer [1] kıyamet günü ölülerin dirilerek toplanacakları zaman, mahşer günü

S918 Ḫum itmezse mebẕūl iḥsānını / Alam **rūz-ı maḥşer** girībānını

rūz-ı mīzān [2] kıyamet günü, kendisi hakkında hüküm verilmek üzere kişinin sevap ve günahlarının tartılacağı gün

SE220 **Rūz-ı mīzānda** yiter ẕerrece ʿavn / Rīzesi seng-i terāzū-yı dü-kevn
SE1069 **Rūz-ı mizānı** añan devlet-mend / Aşaġı ḳor ne ḳadar olsa bülend

rūz-ı nevrūz [4] nevruz günü

HH291 **Rūz-ı nevrūz** irüp saʿādetle / Geldi şāh-ı bahār devletle

rūz-ı rūşen [4] gün ortası, güpegündüz

SE2965 **Rūz-ı rūşenle** miṣāl-i şeb-i tār / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u yesār

rūz-ı şümār [4] hesap günü ‖ kıyamet günü

NE1176 Oldı hemān niteki **rūz-ı şümār** / Gencedeki genc-i defīn-i āşikār
NE1757 Ḳarżına bir kez ol anuñ dūçār / Vaʿde-i dīni ola **rūz-ı şümār**
SE1479 Keffeler keffin açup **rūz-i şümār** / Diye ol günki getür sende ne var
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı **rūz-ı şümāra** fikr-i ʿivaz

rūz-ı vegā [1] savaş günü

HH110 İtdi bir muşt-i ḫāk ile iṭfa / Ateş-i tīz-i ḫasmı **rūz-ı vegā**

rūz tā şeb [1] gündüzden geceye kadar

HH2416 Büyüyüp oldı ol iki hem-zād / **Rūz tā şeb** mülāzım-ı üstād

rūz u şeb [12] gece gündüz ‖ devamlı, her zaman

NE900 **Rūz u şeb** eyler sefer-i rāh-ı dūr / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur bī-ḥużūr
NE3011 Paslanasın **rūz u şeb** içüp şarāb / Ola ṣalāḥiyyete ḥālüñ ḫarāb
NE3042 **Rūz u şeb** ālūde vü nāsüşte-rū / Künde-dehān idi miṣāl-i sebū
SE145 Saña maʿlūm Ḫudaya ki benüm / **Rūz u şeb** nefsüme budur suḫenüm
SE863 **Rūz u şeb** muntaẓır-ı raḥmet olur / Ḳāniʿ-i māḥaṣal-ı ḳısmet olur
SE1140 Ṭās-ı çarḫı başına teng eyler / **Rūz ü şeb** baḫtı ile ceng eyler
SE2636 **Rūz u şeb** eyle ḫulūṣa verzīş / Ḳalb ḥālīdür olur ġılle ġış
HH466 Bir periye urulmış ol nā-şād / **Rūz u şeb** kārı nāle vü feryād
HH732 Ola tā **rūz u şeb** saña meʾvā / Pençe-i şīr ü kām-ı ejderhā
HH838 Unudup ol geçen melāleti heb / **Rūz u şeb** itdiler ṣafā vü ṭarab
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol muḫtāl / Gūş urup **rūz u şeb** hilāl-miṣāl
HH1640 Boylayup kaʿr-i lücce-i rāzı / **Rūz u şeb** kāruñ ola ġammāzī

rūzī [2] nasip

NE1036 Ḳorḳum odur vuṣlatı rūz-ı cezā / Olmaya maḥşerde de **rūzī** baña
HH2100 Ḳuvvet-i baḫt-ı ʿālem-efrūzı / Bir oġul eyledi aña **rūzī**

rūze [2] oruç

NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / **Rūze** geçüp geldi o vaḳt-i saʿīd
NE3060 **Rūzede** sermest-i mey-i erġuvān / Derdi çağırı çağırı her zamān

rūzedār [2] oruç tutan, oruçlu

S801 Getür sāḳiyā **rūzedār-ı** sebū / Ki būy-ı riyādan ola şüst ü şū
HH1959 **Rūzedār-ı** firaḳ ü nā-kāmı / Ölmeden görse bāri bayrāmı

rūze-şerīf [1] bkz. ‘māh-ı rūze-şerīf’ md.

HH877 Şehrler içre ol diyār-ı laṭīf / Oldı mānend-i māh-ı **rūze-şerīf**

rūz(i)gār [27]

1. rüzgar, yel

S452 Müsellem degil hergiz ol iʿtiẕār / Keder mi virür lücceye **rūzigār**
S1323 Serīrinden ayrı düşüp verd-i ter / Yine **rūzgāruñ** öñünce ḳaçar
S1510 Ḳaçan esb-i ṭabʿ ola şarşar-güẕār / Tozın görmeye dīde-i **rūzgār**
NE1603 Anları girdāba şalup **rūzgār** / Döndi yürüdi ḫar-ı ṭāḫūne-vār
SE682 **Rūzgār** ile göge çıḳsa ġubār / Yine bulur yirini āḫir-i kār
SE3350 **Rūzgār-ıla** olup pīç-ā-pīç / Girecek yirini fikr itmez hīç
HH470 Āh ü vāh eyleyüp maḥabbetle / **Rūzigārı** geçerdi miḥnetle

2. rüzgar ‖ felek

S1015 Ne bilsün nedür şiddet-i **rūzgār** / Düşen ḫāk-i dergāhına curʿa-vār
S1034 Aña keşti-i Nūḥ dirsem ne var / Ki çekmiş ḳaraya anı **rūzgār**

S1512 Müsāʿid olup baña da **rūzigār** / Ḳodum zūr-ı tabʿumla bir yādigār
NE2240 Kimin evin yıḳdı ʿaceb **rüzgār** / Mandalını virdi baña yādigār
NE2527 İtse ḳınalı topuġın āşikār / Ṣan derisin yüzmüş idi **rūzgār**
HH2353 Çünki gerdün anı fidā itdi / **Rūzigāruñ** yavuzlığı gitdi

3. felek

S976 Ṣurāḥīdür ol necm-i dünbāledār / N'ola olsa ser-fitne-i **rūzgār**
S1032 Derinde daḫı cāy-ı naʿl āşikār / Leked-ḫurde-i tevsen-i **rūzgār**
S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim **rūzgār** / Aġardı ufuḳ çeşm-i Yaʿḳūb-vār
NE586 Manṭıḳ-ı ʿAṭṭarı idüp tār-mār / Kāġıd-ı ʿaṭṭār ider **rūzigār**
NE976 Levḥ-i dili ṣāfī ider **rūzgār** / Rūḥ-ı ḫaṭ-āverde gibi pür-gubār
NE2146 Cevr ile āzürde iken hem-civār / İtdügüni aña ider **rūzgār**
NE2345 Var idi bir muṣṭaliḥ-i **rūzgār** / Ḳāfiye cellādı ḫar-ı nā-bekār
NE2647 Levs-i derūnīsi olup āşikār / Yüzine urmuşdı ṣuçın **rūzgār**
NE2843 Fāʿili mefʿūl ḳılup **rūzgār** / Ḳaldı ʿamelden ḫıred-i ḫurde-gār
HH2479 Tünddür **rūzigār-ı** dil-fersāy / Ḥāṣılı olsa vāy olmasa vāy

4. devir, zaman

S425 Dinilseydi bir naẓm-ı gevher-niṣār / Ki her beyti bir müfred-i **rūzgār**
HH2427 Meded itdi felek hevālarına / **Rūzigār** uydı muḳteżālarına

5. baht, talih

NE2688 Dā'ire olur o mehe hāle-vār / Renc-i ḫusūfı o siyeh **rūz-gār**
NE2725 Nefse uyup dā'im olan ḫār u zār / Mühmel ü bednām u siyeh **rūzgār**

rücḥān [1] üstün olma, üstünlük, fazilet yönünden akranından üstün olma

S423 Çü şemşīr-i ḫūn-rīz-i ʿOṡmāniyān / Ẓuhūr itdi **rücḥān-ı** Türkī-zebān

rücūʿ [1] geri dönme, vazgeçme

S634 Kühenden **rücūʿ** anda düşvār olur / Giren çıḳmadan çünki bī-zār olur

rücūʿ eylemek [1] geri dönmek, vazgeçmek

NE233 Nūr-ı nübüvvet ki ṭulūʿ eyledi / Maṭlaʿına yine **rücūʿ** eyledi

rücūm [2] ölüm cezası maksadıyla atılan taş, recm'in çoğulu

S293 Ḳapudān-ı aʿẓam hücūm eylemiş / Şeyāṭīne sevḳ-i **rücūm** eylemiş
NE1580 Şehre hemān bir saḥrā itdi hücūm / Kendi şeyāṭīn ü tüfengi **rücūm**

rüft rūb itmek [1] süpürerek temizlemek

NE2992 Ḫār-ı ġamı dilden **idüp rüft rūb** / Olmuş idi çarḫ-ı zamān pāy-kūb

rükbān [1] biniciler binenler, rākib'in çoğulu

SE2483 Ṭoldı çün meyli ile ḳalb-i cihān / Oldı seyyāre-i medḥi **rükbān**

rükn [7]

1. temel şart, esas

NE324 Şerʿini anuñ eylediler pāydār / **Rükn-i** nihān-ḫāne-i dīn çār-yār
NE1620 Cüz-i ḳavī neşve-i ḥikmet odur / Aṣl-ı hüdā-yı **rükn-i** ʿibādet odur
SE524 İki **rükn** aña şahādetle ṣalāt / Üçi ṣavm-ı ramażān, ḥacc ü zekāt
HH482 Ḫāsılı cemʿ olup ḫıṣāl-i melek / Her işe **rükn** idi her aşa nemek

2. esas, temel direk

NE673 Ansız olunmaza n'ola bezme ʿazm / Çünki ṣurāḥīdür olan **rükn-i** bezm
SE2931 Zer ü gevherle örilmiş bünyād / Şeb-çirāġ olmış aña **rükn** ü ʿimād

3. topluluktaki en önemli kişilerin biri

HH143 Ol gice Ḥażret-i Nebiyy-i emīn / Kaʿbede olmış idi **rükn-i** rekīn

rükn-i dīn [1] dinin temel direği

SE416 Ser-firāz-ı ʿulemā-yı iʿlām / **Rükn-i dīn** Ḥażret-i Şeyhü'l-İslām

rüküş itmek [1] örtmek, kaplamak

S1044 Aña **rüküş iden** ṣūret-i nāḳūsını / Cemüñ bārgāhındaki kūsını

rümḥ [2] kargı, mızrak

S207 Zihī kār-fermā-yı muʿciz- nesaḳ / Ser-engüşt-i **rümḥı** ider māhı şaḳḳ
HH211 **Rümḥ-i** ser-tīzi taʿne itse eger / Dil-i düşmen ider müdāḥaneler

rüst(e) [3] yetişmiş, erişmiş

NE2957 Var idi bir rūbeh-i çengāl-i **rüst** / Olmuş idi ṣayd içün engüşti süst
NE1671 Şu gibi her vādīye rehvār-ı cüst / ʿĀrif idi ḥāṣılı her fenn ü **rüst**
HH1273 Her ṭaraf **rüste** naḫl-i gūn-ā-gūn / Olsun erkān-ı Kaʿbe-veş mevzūn

Rüstem [17] İran millî destanı Şehnâme'nin en güçlü kahramanı Pehlevî edebiyatında Rostahm ve Rostethem şekillerinde geçer ve "iri yapılı, güçlü" anlamını taşır;

bazen da aynı mânadaki “Tehemten” lakabıyla birlikte kullanılır. Kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolüdür.

S326 Dehānındaki nāy-ı neb-tīzdür / Çeh-i **Rüstem** ü sīḫ-i ser-tīzdür
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḥ idüp ehl-i sitīz / Döndi çeh-i **Rüsteme** pür-senc-i tīz
NE611 Her biri bir **Rüstem-i** ṣaḥib-ḳıran / Kendi ḳılıç ġamze cihān pehlivān
NE695 Bāde-keşān **Rüstem-i** ṣāḥib-ṭahūr / Kimi Tehemten kimisi Pil-zūr
NE2096 Tecrübesiz kār olamaz dil-peẕīr / **Rüstem** iseñ ḳıl yine idmān-ı tīr
SE1731 Mülk-i Īrānda çalışdı **Rüstem** / Def-i ġam ḳılmadı tīġ-i ġam-ġam
SE2022 Kime baḫṣ eyler-ise mülzem ola / Dehmenīlerde meger **Rüstem** ola
SE2029 Ḳanı ol **Rüstem-i** destān-ı hüner / Sīḫ-i düşmen cigerinde oynar
SE2472 Gerdeni şekl-i kemān-ı **Rüstem** / İki ḳat zihle ḳurılmış muḥkem
HH197 Her ḳulı **Rüstem-i** dem-i heycā / Heft-ḫᵛān oldı heft kişver aña
HH344 Döndi enbān-ı ʿömrde çeh-i kūn / Nice **Rüstemler** anda süst ü zebūn
HH1015 Oldı efgende **Rüstem** ü Bījen / Aġlamaz bu cihānda kendi düşen
HH1444 Nīş-i tīziyle dehānı hemān / Sīḫ ile çāh-ı **Rüstem-i** destān
HH2471 Nice keştī sütūnı çarḫ mesīr / Şundı gūyā kemān-ı **Rüsteme** tīr
HH2740 Nice pey-revler itdi şoñra ẓuhūr / Her biri geçdi **Rüstem-i** pür-zūr
HH2742 Yekke merd idi **Rüstemān-ı** ḳadīm / Bunlar ārāyiş-i ṣufūf-i ʿazīm
HH2762 Çengimiz ʿışḳla olup her dem / Tīġ-i ġam oldı ġamġam-ı **Rüstem**

rüsūm [2]

1. usul, kural

SE419 Mültekü’l-ebḥur-i envāʿ-ı ʿulūm / Merkez-i dāʾire-i ehl-i **rüsūm**

2. resimler, şekiller

SE476 Naḳş olur ḫāṭıra envāʿ-i **rüsūm** / Keşf olur bilmedigüñ nice ʿulūm

rüsül [8] resuller, peygamberler

NE232 Ḥatm-i **rüsül** āyet idi ber-kenār / Noḳṭası ol ḫaṭm-i nübüvvet-şiʿār
NE272 Saff-ı **rüsül** anı imām eyledi / Peyrevīye cümle ḳıyām eyledi
NE274 Oldı gürūh-ı **rüsüle** muḳtedā / Ḳıldı iki rekʿat ü didi duʿā
SE183 Ḥażret-i şāh-ı **rüsül** hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül
SE256 Evvelīn menzili oldı Aḳṣā / **Rüsül** ervāḥına hep itdi ṣalā
SE668 Ḥażret-i Faḫr-i **rüsül** ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden alup feyż-i tamām
SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā şemʿ-i sübül / Ṣāḥib-i Ḥażret-i Sulṭān-ı **rüsül**
HH130 Cümlesi reh-nümā-yı ḫayr-ı sübül / Cümlesi rāzdār-ı ḫatm-i **rüsül**

rüsvā(y) [8] rezil, maskara, haysiyetsiz

NE757 Sifle ki taḳlīd-i kibār eyleye / Kendüyi **rüsvāy-ı** diyār eyleye
NE2034 Ḥaml idüp ammā anı ḳaṣda ʿavām / Eylediler ḳahr ile **rüsvāy-ı** ʿām
NE2070 Kendüsini eyledi **rüsvāy-ı** ʿām / Ḫande-zenān oldı ḫavāṣ u ʿavām
NE2650 Eyler idi yaʿni o **rüsvā-yı** ʿām / Gördügi oġlanı gözüyle tamām
NE2663 Eyler idi itmese bir kebgi rām / Ḳuyruġın alup ele **rüsvāy-ı** ʿām
NE2784 İtmek içün ḫāṣılı **rüsvāy-ı** ʿām / Ol ḫara furṣat gözedürdi müdām
NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı tamām / Düşdi yüzi üzre o **rüsvāy-ı** ʿām
SE1247 Diñle bu dāhiye-i kübrāyı / Gör ne dir rū-siyehi **rüsvāyı**

rüsvā(y) eylemek/itmek/ḳılmaḳ [9] rezil kepaze etmek

S1566 Ḥumārını çekdürme ferdā-yı ḥaşr / Beni **ḳılma** bed-mest-i **rüsvā-yı** ḥaşr
NE2172 İşte budur ʿavreti **rüsvā ḳılan** / Bundan ider nāle yanan yakılan
NE2758 Ḥırṣı ḳaçan kim kişi bī-cāy ider / Kendüsini ʿāleme **rüsvāy ider**
SE1201 Mürteşīye vire Ḥaḳ derd ü belā / **Eyleye** iki cihānda **rüsvā**
SE1589 Kāẕibi kiẕb **ider** āḫir **rüsvā** / Ḳalacaḳ yüzi ḳarasıdur aña
SE1622 Birisin dāhiye-i zerḳ ü riyā / Gör nice **eyledi** āḫir **rüsvā**
SE2532 Nice bir ḳayd-ı zen **idüp rüsvāy** / Boynuña ura dü-saḫā iki pay
SE2620 Kerem it ḳılma bu ibrāmı baña / **İtme** emṣālüm içinde **rüsvā**
SE2954 Ṭaʿn iden kendüyi **eyler rüsvā** / ʿAvʿav-ı segle bulanmaz deryā

rüsvāyī [2] rüsvalık, rezillik, haysiyetsizlik, itibarsızlık

SE1894 Ṭamaʿ ü ḥırş ḳılup **rüsvāyī** / Başuña alma ġam-ı dünyāyı
SE3379 İndürüp sihr-ile gökden ayı / Zühreyi eyler idi **rüsvāyī**

rüsvā(y)lıḳ [3] rüsva olma durumu, rezil olma

SE164 Saña mı ḳaldı hemān **rüsvālık** / Ḫalḳ için terk-i rıżā-yı Ḫālıḳ
SE960 Nice bir şīftelik şeydālıḳ / Mestlik masḫaralıḳ **rüsvālıḳ**
HH922 Der ü dīvār-ı dehr idüp feryād / Diye **rüsvāylıḳ** mübārek-bād

rüsvā(y) olmaḳ [3] rezil kepaze olmak

NE1964 Masḫaralar kim ṭarab-efzāy olur / Luṭfın umup ʿāleme **rüsvāy olur**
NE2076 Ebleh ü ḫod-reʾy ü hod-ārāy olan / Cehli ile ʿāleme **rüsvāy olan**

SE211 Zehrini dökdi çün itdi şekvā / Kāfirān-ı niʿam **oldı rüsvā**

rüşd [2] doğru düşünme, akıl sahibi olma, iyiyi kötüyü ayırt edebilme

NE869 İtdi şalā-yı reh-i **rüşd** ü sedād / Niʿmet-i bī-ġāyeti niʿamü'l-murād
SE709 Devleti şāhid-i ʿadle mīʿād / Reʾsi tārīh-i nev-i **rüşd** ü sedād

rüşvet [4] bir memura haklı veya haksız bir iş gördürmek için verilen ücret veya hediye

NE1802 Almaġa bir manṣıbı ya hidmeti / Cāʾize-i nām ile virür **rüşveti**
SE1202 Oldı ʿālemde ġarazla **rüşvet** / Kelef-i çehre-i dīn ü devlet
SE1223 Bu tesāmuḥla olaldan ruḫṣat / Ehl-i **rüşvetde** bulupdur fırṣaṭ
SE1227 Olalı **rüşvet-ile** mīr-livā / Ẓulm ile oldı memālik yaġma

rütbe(t) [27] basamak, derece, paye

S158 Virüp faẓl ile **rütbe-i** Cāḥiẓi / Anı ḳıldı ol maḥfilüñ vāʿiẓi
NE206 **Rütbesi** vaṣfuñ idelüm iḫtiṣār / Ḥāṣılı yerden gögeden farḳı var
NE235 Halḳ dü-kevnüñ ki odur ʿilleti / Vaṣf ola mı **rütbe-i** ḳurbiyyeti
NE357 Bulmuş idi **rütbe-i** ẓıllullahı / Ṣalmış idi sāye-i şāhenşehi
NE862 Faḳr ile ol **rütbe-i** pür ibtihāc / Ṣīr ü şükker gibi bulup imtizāc
NE1107 Şiʿri hevā añlama ḥikmetdür ol / **Rütbe-i** mādün-ı nübüvvetdür ol
NE1114 ʿĀrife bu deñlü kerāmet yeter / **Rütbe-i** vālā-yı velāyet yeter
NE1314 Çünki bulup **rütbe-i** ḳadri kemāl / Rāʾyet-i ḫūrṣīde irişse zevāl
NE1501 Fehm olamaz **rütbe-i** ʿilm-i ricāl / Ḥāl gerek vaṣf idemez anı ḳāl
NE1553 **Rütbe-i** eşrāfı çü mihr ü münīr / Ḳalbi olur meşriḳ-i sırr-ı żamīr
NE1800 Ḫayra delālet ki güzel ḥāldür / Ḳadri velī **rütbe-i** dellāldür
NE2423 Līk iden nefs ü hevā-yı zebūn / **Rütbe** ile ṣınf-ı melekden füzūn
SE12 Lemʿası nūr-ı siyāha beñzer / **Rütbesi** olsa n'ola bālā-ter
SE226 Gönder īmānla o muḥtācı / **Rütbe-i** ḳurb ola ṣoñ miʿrācı
SE448 Şāʿire himmet-ile iḳbāli / Eyledi **rütbe-i** şiʿri ʿālī
SE507 Geldi çün **rütbe-i** istiʿdāda / Virdi taʿlīme anı üstāda
SE562 Her ne deñli kişi olsa ʿābid / **Rütbe-i** ʿizzetin eyler zāʾid
SE721 Aña iʿzāz-ıla ikrām itdi / Şeref-i **rütbesin** iʿlām itdi
SE1073 Pest ide cehli ile **rütbetüni** / Bilmeye kadri ile ḳıymetüni
SE1352 **Rutbe-i** ʿaḳlı nisāb-ı ẕevḳi / Bu ki farḳ itmeye taḥt u fevḳi
SE1363 Yürü var ʿavratı ḫāmil eyle / Ḥamlın ol **rütbeye** nāʾil eyle
SE2774 ʿİlmdür **rütbe-i** ʿadl-i merġūb / Ḥabbeẕe'l-maḳṣad ü niʿme'l-maṭlūb
SE2883 Naẓm-ıla şol ki süḫan-perverdür / Cümleden **rütbesi** bālā-terdür
SE2950 Gūş iden bu süḫanı ʿārif olur / Şāʿirüñ **rütbesine** vāḳıf olur
SE2955 Buradan bil sühanuñ **rütbesini** / Şāh-ı ʿışḳuñ oḳınan ḫuṭbesini
HH33 Oldı her **rütbe** vāḥidiyle temām / Yā nedür bunda keşret-i evhām
HH906 **Rütbe-i** müntehāda idi ḳaşı / Dil-i eşkeste-beste dest-keşi

rüʾūs [1] rüûs defteri, Osmanlı'da sadaret makamı tarafından memurlara verilen küçük rütbelerin ve tayin ilemlerinin kaydedildiği ferman ve berata bedel görev belgesi, paye

SE2975 Eyledi çünki Ḫudā-yı ʿallām / Levḥ-i maḥfūẓı **rüʾūs-i** aḥkām

rüʾyā [2] uyku halinde zihinden geçen hayal, düş

HH1253 Yaʿnī mirʾāt-ı ṣafḥa-ı **rüʾyā** / Rū-be-rū idi levḥ ile gūyā
HH1380 Ẓāhire urdı ṣūret-i **rüʾyā** / Bend-i tār-ı taʿalluḳ oldı dü-tā

saʿādet [14] mutluluk, bahtiyarlık

S105 N'ola olmasa birbirinden cüdā / O mihr-i **saʿādet** bu ṣubḥ-ı ṣafā
S275 Semend-i **saʿādet** olup zīr-rān / Süvār oldı devletle şāh-ı cihān
S513 Bir olup müsāvī vü medḥ ü ṣenā / **Saʿādetle** saʿyüñ müsāvī añа
S514 **Saadetle** saʿyüñ pür olup añа / Müsāvī müsāvī vü medḥ ü ṣenā
NE28 Noḳṭa degil toḫm-ı hidāyetdür ol / Sünbüle-pīrā-yı **saʿādetdür** ol
NE30 Sünbüle-i toḫm-ı hidāyetdür ol / Kevkebe-i burc-ı **saʿādetdür** ol
NE285 Ḳıldı **saʿādetle** o sulṭān-ı dīn / Rūyini ṣemʿ-i felek-i çār-bīn
NE1504 Ḫāk degil māye-i ḥikmetdür ol / Cevher-i iksīr-i **saʿādetdür** ol
SE1137 İtmese baḫt u **saʿādet** yarı / Varmaya başa kişinüñ kārı
SE2657 Bu ne devlet ne **saʿādetdür** kim / ʿİlm ile ʿāmil ola bir ḥākim
SE3032 Ne **saʿadetdür** o kim āḳil ola / Edeb ü dīni ola ḳābil ola
HH291 Rūz-ı nevrūz irüp **saʿādetle** / Geldi şāh-ı bahār devletle
HH625 Naẓarı kimiyā-yı devlet ola / Ḫiẕmeti māye-i **saʿādet** ola
HH631 Merḥabāya **saʿādet** el virdi / Baḫt yüz ṭutdı devlet el virdi

saʿādet-mesned [1] mutluluğun temeli, dayanağı

SE1139 Ḳuvvet-i baḫt ü **saʿādet-mesned** / Vāy ḥāle eger itmezse meded

sāʿat [10]

1. saat, bir günün yirmi dörtte biri

S754 Getür sāḳiyā sāġar-ı ʿişreti / Hebā itme ġafletle bir **sāʿati**
NE1265 **Sāʿat-i** evḳāta müşābih olur / Zemzemesi baña münebbeh olur
SE2569 Levḥ-i billūr ile gūyā eṭrāf / Ḳulle-i **sāʿatde** ġılāf-ı şeffāf
SE94 Ḳıldı bu **sāʿat-i** çarḫı şeffāf / Ḳapladı ʿaḳrebe billūr ġılāf
SE589 Bir iki **sāʿat** idüp ḫāb-ı ḫuẕūr / Sā'irin ḳıl yine kāre maḥṣūr
SE2659 İtdügi cümle ʿibādāt ola / **Sāʿati** bin sene ṭāʿāt ola

2. belirli zaman

S856 Bunuñla ṣulansaydı bir naḫl-i ter / O **sāʿat** vire tāze şeftālūlar
SE585 Yaʿnī ol mihr-i sipihr-i ʿizzet / Hīç ḳarār itmez-idi bir **sāʿat**
SE3442 **Sāʿatinde** olup āmāde murād / Mekr-i muḥtāl-ıla oldı dāmād
HH1661 Az ḳaldı ki şāh-ı āteş-nāk / İkisinde o **sāʿat** ide helāk

sāʿat-i saʿd [1] kutlu, mübarek zaman

SE1135 **Sāʿat-i saʿdde** toġayıdı hemān / Ola sīmā-yı ṣalāḥı burhān

ṣaʿb [2] çetin, zor, güç

SE848 Zaḥmete dūş-i taḥammül ṭutduḳ / Meslek-i **ṣaʿb-i** tevekkül ṭutduḳ
SE3127 Semt-i vādīde iken rāh-ı ʿubūr / Böyle **ṣaʿba** niçin olına mürūr

ṣabā [28] doğu yönünden esen hafif ve latif bahar rüzgarı

S246 Ḳaraltılar aşmışdı ebr-i şitā / Güzel sürdi gülşenden anı **sabā**
S249 Çıḳardı yeşil cāmesin çün **ṣabā** / Güli açdı el-ḥaḳ bu gülgūn ḳabā
S409 Ṭuyup būy-ı cān-perver-i āşinā / Tek ü pū idince miṣāl-i **ṣabā**
S442 Virür cām-ı mey-i ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i **ṣabā** hūd muḥarrik yeter
S702 **Ṣabā** ḫaste şūrīde āb-ı revān / Ḫabābuñ cünūnı gözünden ʿayān
S703 Gülüñ āşiyānın ṭaġıtmış **ṣabā** / Hümā gibi murġān-ı pā-der-hevā
S718 Ṭoḳundukça ʿaksi olup pür-şitāb / Yürür nuḳre ḫanḳ-ı **ṣabā** sīrāb
S879 Ḫabāb-ı meyüñ şişdügü çün görür / **Ṣabā** sürḫ-ı bād oḳuyup üfürür
S1267 **Ṣabā** sūr-ı gülde olup dür-niṣār / Biribirine düşdi ḫayl-i bahār
S1289 ʿAmelden ḳalup naḫl-i cünbüş-nümā / İrişdi dem-i vāpesīn-i **ṣabā**
NE244 Ya gül-i ḫurşīde ṭoḳundı **ṣabā** / Düşdi çemen-zāra varaḳ cā-be-cā
NE270 Anuñ ile ṭutdı ṭarīḳ-i hüdā / Naġme-i Dāvūd ile gūyā **ṣabā**
NE501 Bād-ı **ṣabā** bāġa olup dür-niṣār / Ṭutdı çemen dāmen el açdı çenār
NE533 Olmayup enfāṣ-ı **ṣabādan** eser / Atmaz idi nabżını şāḥ-ı şecer
NE536 Baġ-ı bahār oldı ḫazāndan ḫazīn / İrdi **ṣabāya** nefes-i vāpesīn
NE811 Gönlüm açıldı nefes-i pīrden / Bād-ı **ṣabādan** nitekim yāsemen
NE1344 Ṣubḥ-ı ṣafā kim esse bād-ı **ṣabā** / Nefḫası olur nefes-i āşinā
NE1348 Āb-ı revān oldı devāʿü'l-kürūb / Bād-ı **ṣabā** baḫş-i cilā-i ḳulūb
NE1439 Bulmaġ olur bir nefes ile vüṣūl / Bād-ı **ṣabā** gibi hemān yolda ol
NE1849 Būy-ı güli ḳurtaramazdı **ṣabā** / Yolın ururdı irüşüp dā'imā
NE1881 Esb-i **ṣabā** seyri ḳılup hem-ʿinan / Eylediler ṭayy-ı menāzil hemān
NE1952 Mehd-i mülevvende ṣarıldı ḫarīr / Dest-i **ṣabā** ile ṣalındı serīr
NE2485 Āb-feşān-ı dil her gülle-i ḫuşk / Bād-ı **ṣabā-yı** ḫaber-i ʿışḳ u meşk
SE2036 İçmesi būse gibi rūḥ-efzā / Tāzeler ḳalbi çü enfās-ı **ṣabā**
SE2715 İtmege ʿālemi maḫfī seyrān / Oldı bir semte **ṣabā** gibi revān

SE2876 ʿUḳde-i bād-ı **ṣabādur** o güher / Girih-i rişte-i cāna beñzer
SE3312 Oldı ol ʿāşıḳ-ı āvāre hemān / Kūy-ı cānāna **ṣabā** gibi revān
HH153 Raḫş-ı raḫşān Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / Āb-ı şāfī rev ü **ṣabā** cevlān

ṣabā-sürʿat [1] sabâ rüzgarı gibi hızlı, rüzgar gibi hızlı
S136 Buyur bin Burāḳ-ı **ṣabā-sürʿate** / Bu şeb żayfsın ḫażret-i ʿİzzete

ṣabā-şitāb [1] rüzgar yürüyüşlü
HH1294 Oldı esb-i **ṣabā-şitāba** süvār / Seḥeri ḳıldı ʿazm-i ṣayd ü şikār

ṣabāḥ [7] sabah, gündüzün başlangıcı, güneşin doğuşunu izleyen zaman, seher
S608 Birinüñ seḥerden hevāsı güzel / Ki feyż-i **ṣabāḥı** ṣabūḥa bedel
S1144 Ḳanı sāḳiyā ol cihān-ı fütūḥ / **Ṣabāḥ** oldı çıḳmaz mı mihr-i ṣabūḥ
S1157 **Ṣabāḥ** oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / Uyansun yine şemʿ-i zindān-ı ġam
NE781 Ḫayli dem idi iki nesne baña / Daġdaġa virürdi **ṣabāḥ** u mesā
SE2094 Çün **ṣabāḥ** oldı yine geldi nedīm / Oldı hem-ṣoḥbet-i sulṭān-ı kerīm

Aşağıdaki tanıklar için bkz. ‘selām ü sabāḥ’ md.
SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i zühde ne selām ü ne **ṣabāḥ**
HH157 Ḳıldı cān ile ḫidmetin ervāḥ / İtdiler ol gice selām ü **ṣabāḥ**

ṣabāḥü’l-ḫayr [1] bazı atların alınlarında bulunan beyaz leke
SE1133 Kevkeb-i ṭāliʿ-i vālā seyri / Oldı alnında **ṣabāḥü’l ḫayri**

sabaḳ [1] ders
SE3352 Ṣanma ditrer başı mānende-i bīd / **Sabaḳın** bilmese eyler tehdīd

sā-be-sū {sū-be-sū} [1] her tarafta, her yanda
HH590 **Sā-be-sū** ḫalḳ idüp namāza güẕār / Ḳıbleye toġrı aḳdı ol enhār

sābıḳ [2] önceki, eski
NE1490 Luṭf-ı ḫıṭāb eyleyüp ol ṣādıḳa / Söyledi bī-vāsıṭa-i **sābıḳa**
NE2101 Müfti-i **sābıḳ** ki bilā-redd ü hışm / Olmuş idi nükte-ver-i şūḫ-ı çeşm

sābıḳā [3] geçmiş, geçmişte olan, eskiden
NE2041 ʿĀrif-i ehl-i dil ü müşkil-küşā / Pīr Meḥemmed Çelebi **sābıḳā**
NE2363 Bir var imiş yoġ imiş bir **sābıḳā** / ʿĀlem-i fānīde bir ehl-i fenā
HH478 **Ṣābıḳā** gerçi ol zebūn ü figār / Bir ḳavī fāżıl idi ehl-i veḳār

sabīḥ [1] güzel, latif, şirin
NE2457 Görinür evvel saña vech-i **sabīḥ** / Perde ki gözden gide olur ḳabīḥ

ṣābit [1] yerinde duran
SE2709 Ḳuṭb-i **ṣābit** gibi erbāb-ı vaḳār / Dönmeye münḳalib olsa edvār

ṣābit itmek [1] hareket ettirmemek, durdurmak
HH215 İtse baz-ı hümā-şikāra ġıdā / **İde ṣābit** vücūdını ʿAnkā

ṣābit-ḳadem [3]
1. sürekli, devamlı
SE693 Çün nişān-kerdesidür miʿmāruñ / Ḳuṭb-ı **ṣābit-ḳademi** pergāruñ
SE834 Naḫl-i **ṣābit-ḳadem-i** ʿālem hem / Oldılar beẕl ü niṣār-ile ʿalem
2. verdiği karardan ve sözden dönmeyen, kararında sebat eden
SE3090 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ferḫunde-dem ol / Kūh-veş ṭut sözi **ṣābit-ḳadem** ol

ṣābit olmaḳ [2] gerçekliği, doğruluğu ortaya konmak, ispatlanmak
NE88 Ḥamd aña kim ḥamde virür ḳudreti / Keşret ile **ṣābit olur** vaḥdeti
NE2874 **Ṣābit olur** eylemeyen iḫtiḳān / Zaḥmet-i maʿhūd-ı ekābir cihān

ṣabiyy [1] küçük erkek çocuk
HH21 Ḥikmet-i bāliġañda zār u zebūn / Heft-sāle **ṣabiyy-veş** Eflaṭūn

ṣab(ı)r [32] sabır, başa gelen kötü bir şeye karşı telaş ve üzüntü göstermeyip dayanma, tahammül
S824 Olup āteş-efrūz-ı sūz-ı derūn / İdem lenger-i **ṣabrı** ṭavḳ-ı cünūn
NE979 Mevci olur ṭūr-ı tecellā gibi / Zevraḳ-ı **ṣabrı** atar elma gibi
NE2182 Cānına yanıncaya dek ide cebr / Fikr ide nefsinde güç olmaz mı **ṣabr**
NE2288 Āḫire irsün burada ḳīl u ḳāl / **Ṣabr** ise şimdengerü emr-i muḥāl
NE2292 Güş idicek müfti-i ḫāżır-cevāb / Ḳalmadı hiç **ṣabr-ı** derūnında tāb
NE2802 **Ṣabrdan** özge yoġ idi çāresi / Gitdi ḫarāb oldı budur arası
SE969 Naẓaruñ ḫıfẓ idegör sālim iken / Yoḫsa **ṣabrı** kim umar ʿāşıḳdan
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta virme vücūd / Ḫāne-i **ṣabra** anuñla ḳoma od
SE1572 İbtidā ḳıldı birine āheng / İtmedi ol birisi **ṣabr** u direng
SE1916 İtdi nā-gāh ḫaṭāyıla nigāh / Eyledi **ṣabrını** bir ġamze tebāh
SE2109 ʿAḳldur cevheri nevʿ-i beşerüñ / **Ṣabr-ımış** yüzi suyı ol güherüñ

SE2112 **Ṣabrdur** kūre-keşi pūte-i ḥāl / İmtiḥān āteşi eyler anı ḳāl
SE2113 **Ṣabr-ıla** buldı bulan maḳṣūdı / Açdı miftāḥ-ıla genc-i cūdı
SE2152 **Ṣabr** ise vaṣf idemem ancaḳ olur / Hele aḥsente kerem ancaḳ olur
SE2219 Ḳalmayup **ṣabrı** hemān eyledi ʿazm / Ki laṭīf ile ola dāḥil-i bezm
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl **ṣabrı** ʿinān / Bindi nefs atına şeyṭāna uyan
SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp şehe gebr / Dir ki farż oldı baña mīveye **ṣabr**
SE2757 Eyledüm **ṣabr-ıla** olup mihmān / Ārzūyı ḳapudan ṭaşra hemān
SE2776 Muʿtedil vaṣfı anuñ ʿiffetdür / **Ṣabr** u ārām dem-i ḳudretdür
SE3164 Kīse-i naḳdi çalardı her bār / ʿĀṣıḳuñ **ṣabrını** gūyā dildār
SE3287 **Ṣabrı** ḳıl tevsen-i ibrāma ʿinān / Nesne fevt olmaz a öldüñ mi hemān
SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı yoḳ **ṣabra** mecāl / Münḥaṣrdur iki ṣıḳḳa aḥvāl
SE3302 Yaḳdı yandurdı muḥabbet şereri / **Ṣabra** āḫir bedel itdüñ seferi
SE3396 Didi bir āh-ıla giryān giryān / Ḥaḳ **ṣabırlar** vire iy rūḥ-ı revān
HH1001 Gördi çün-kim ġurūbın ol māhuñ / Ḳalmadı **ṣabra** ṭāḳati şāhuñ
HH1378 Eyledi māh-tāb-ruḫsāre / **Ṣabrı** pīrāhenini ṣad-pāre
HH1466 Ḥarekāt-ı niḫāl-i ḫoş-reftār / Ḳomadı dilde **ṣabr** u cānda ḳarār
HH1783 ʿAzm-i ṣādıḳla çünki ol ʿāṣıḳ / Oldı **ṣabr** ile vuṣlata lāyıḳ
HH1871 ʿĀḳıbet **ṣabra** ḳalmayup çāre / Geldi pīş-i sarāy-ı ḫünkāra
HH2237 Çünki yā **ṣabr** ya sefer dirler / Ṣabra hod çāre yoḳ görindi sefer
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / **Ṣabra** hod çāre yoḳ görindi sefer
HH2464 **Ṣabr** ḳābil felākete ammā / Müşkil olur şemātet-i aʿdā

ṣabr itmek [9] acele etmeden, telaşlanmadan beklemek, durmak
NE2053 Düşmen-i ʿaḳil gözedür furṣatı / **Ṣabr idemez** cāhil ider ḥiddeti
NE2176 Anuñ ile nicesi **ṣabr idemez** / ʿİffet ile nefsine cebr idemez
NE2181 Aşırı iken sen olamazsın emīn / **Ṣabr ide** mi nāḳışatü'l-ʿaḳl u dīn
NE2235 Söylenür ilde bu meṣel-i cidāl / **Ṣabr idemez** söyledür ötesini māl
NE2432 Siñsi olur kürbe-veş ol derbeder / **Ṣabr idemez** yine uġurluḳ ider
SE1282 **Ṣabr iden** maḳsadın elbette bulur / Bu ḳara gün de giçer bir gün olur
SE2127 Ḳahraman olsa ʿadüvv-i cānı / **Ṣabr iden** kimse yeñermiş anı
HH484 Kūre-keş oldı yād-ı āh-ı derūn / Lenger-i **ṣabrı itdi** ṭavḳ-ı cünūn
HH2178 **Sabr idüp** sırrum eyledüm pinhān / Tā ki derd ile geldi aġzuma cān

ṣabr u ḳarār [3] sabır ve sebat, dayanma ve direnme
NE3031 Ṣoñra ṭuyar **ṣabr u ḳarār** idemez / Niçe zamān defʿ-i ḫumār idemez
HH353 ʿAḳl ü **ṣabr u ḳarār** u zühd ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna fedā
HH1290 Merḥabā ḳıldı derd-i ʿışḳ-ı nigār / Elvedāʿ itdi ʿaḳl u **ṣabr u ḳarār**

ṣabr u ṣebāt [1] dayanma ve direnme
SE2780 Evvelīn lāzimesi **ṣabr u ṣebāt** / Ṣaniyen terk-i ser ü beẕl-i ḫayāt

ṣabr u sükūn [1] tahammül ve sakinlik
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol bahār-ı cünūn / Göñüllerde ḳalmadı **ṣabr u sükūn**

ṣabr u şekīb [2] sabır ve dayanma gücü
NE2757 Eyle ʿAṭāyīye ḳanāʿat naṣīb / Tā ki şiʿārı ola **ṣabr u şekīb**
HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabīb / Ḳomadı derd-mende **ṣabr u şekīb**

ṣabūḥ [1] mahmurluğu gideren sabahları içilen şarap
S608 Birinüñ seḥerden hevāsı güzel / Ki feyż-i ṣabāḥı **ṣabūḥa** bedel
S975 Leb-i dil-ber itmiş aña nefḫ-i rūḥ / Taharrükdedür her ḥabāb-ı **ṣabūḥ**
S1144 Ḳanı sāḳiyā ol cihān-ı fütūḥ / Ṣabāḥ oldı çıḳmaz mı mihr-i **ṣabūḥ**

ṣābūn [6] kir çıkarmak ve gerek bedeni gerekse çamaşır vs.yi yıkayıp temizlemek için zeytin yağı, kireç, gül vb. maddelerden yapılan temizlik malzemesi
S1149 Seḥer keff-i **ṣābūn-veş** olup ʿayān / Feleklerde göz yumdılar aḫterān
NE2748 Ḳalıp **ṣābūnı** olur gūyiyā / Gerden-i ʿavc üzre delikli ḳaya
NE2749 Ḥalḳa-i çīnīnüñ olup ṭālibi / Ẕevḳin ider **ṣābūnı** ḥelvā gibi
NE2771 Baġlayup anı yanına bī-direng / İtdi delikli **ṣābūnı** pāleheng
NE2772 Etci bir kāfir-i şer-gīr idi / **Ṣābūn** aña balġamī zihgīr idi
SE2343 Laḫt-i **ṣābūn** ola ṣabūniyye / Ḳurṣ-ı nūnı ḳıla meʿmūniyye

ṣabūniyye [1] nişasta ile yapılan bir çeşit helva, tanıkta "ṣabūniyye olmaḳ" sabun için erimek, helva gibi dağılmak anlamında kullanılmıştır.
SE2343 Laḫt-i ṣābūn ola **ṣabūniyye** / Ḳurṣ-ı nūnı ḳıla meʿmūniyye

sācid [1] secde eden, secdeye varmış
HE34 Felekler āyet-i ṣunʿiyle ḥamīd / Zemīn seccāde-i āb üzre **sācid**

ṣaç [6]
1. Aşağıdaki tanıklarda "ṣaç" bend, bağ, kemend bağlamında kullanılmıştır.

S831 Göñül sāḳiyā saña naḫcīrdür / **Şaçuñla** müjeñ bend ü şīmşīrdür
NE263 Mūyı bir yeşīm-ṣıfāt ü dil-pesend / Añsa **şaçı** gibi muʿanber kemend
SE1026 İtdi müşgīn **şaçını** bend-i cünūn / Beni günden güne itdi mecnūn
SE2474 Çeşm-bendi anuñ ibrişim bāl / Eylemiş eñse **şaçın** ʿaḳla ʿıḳāl
HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı **şaçından** / Ṭurma çarḫ urmada çü ṭāḳ-ı kühen

2. güzellerin saçı ‖ yaprak

S1268 Girībānı çāk oldı verd-i terüñ / Ṭaġılsa n'ola **şaçı** sünbüllerüñ

şaçı kesik ḳahbe [1] hoppa, hafif meşrep (kadın)

SE3182 Kākül-i dil-keşe olma mayil / Virme her **şaçı kesik ḳahbeye** dil

şaçılmaḳ [5]

1. dağıtılmak, yayılmak

NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / Bezme **şaçıldı** yine gül üzre gül
NE2414 Ḥall ile ḥürmet **şaçılup** bī-gümān / Ẓulmet ü nūr oldı mefārīḳ hemān
SE9 Ṣubḥ olup irdi dem-i feyż-i ilāh / **Şaçılırsa** n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE1678 Ḳıl naẓar ḳaṭre-i gevher-ẕāye / Kimse baḳmaz **şaçılur** deryaya

2. serilmek, dökülmek

NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü gül / Lāle **şaçıldı** yere çün dürd-i mül

şaçma [2] ateşli silahların fişeklerine konan kurşun tanecikleri

S365 İdüp **şaçma** funduḳ ġırīv ü ġareng / Küvāre-miṣāl işledi her tüfeng
NE2331 Noḳṭaları **şaçma** ḥurūfı silāḥ / Ṭopṭolu aġzı ṣıḳılı ıṣṭılāḥ

şaçmaḳ [31]

1. yaymak, serpmek, dökmek

S119 O bezm-i servere semen **şaça** nūr / Gele ḥūr elinden şarāb-ı ṭahūr
S416 **Şaçar** dürr ü gevher süḫan yerine / Şüreyyā-veş uymuş biribirine
S467 Anuñla ḳomaz yine eyler cefā / **Şaçar** curʿasın yine bizden yaña
S1189 Döküp ḥabbını söyler efsānesin / **Şaçar** dām-ı tezvīrine dānesin
S1344 Şu meyden ki bir curʿa **şaçsañ** ḫemān / Döne verd-i raʿnāya berg-i ḫazān
S1495 Nemek **şaçalı** hāmem ehl-i süḫan / Çekildi mey-i naẓm-ı ḫamriyyeden
NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol reşk-i hūr / Ṣubḥ-ı Rūm gibi aña **şaçdı** nūr
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i şāh-ı ḫazān / **Şaçdı** yolına zerini gülsitān
NE945 Ḳande ki bir curʿa **şaça** cāmeden / Encüm olurdı o yere būse-zen
NE1075 Sebze biter uġrasa şaḥrālara / Gevher olur **şaçduġı** deryālara
NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre āb / **Şaçdı** dür-i feyżi miṣāl-i seḥāb
SE362 Fāl idüp açdı o dürc-i hüneri / **Şaçdı** bir ʿıḳd-ile bezme güheri
SE411 Virdi ol deñli ġına kān-ı süḫan / **Şaçdım** eṭrafıma dāmen dāmen
SE862 Meşelā kendümi **şaçar** ḫāke / Toḫm-ı encümle döner eflāke
SE2306 Ġonca-veş şarmaya evrāḳa zeri / Gül gibi döke **şaça** mā-ḥażarı
SE2462 Açdı gül gibi kef-i himmetini / **Şaçdı** sīm ü zer-i bī-minnetini
SE3327 Ẓulm-ıla ḳıldı o nā-kāmı şehīd / **Şaçdı** laʿlin kesilüp ḥabl-i verīd
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i ifgār / Ṣafḥa-ı mekre böyle **saçdı** ġubār
HE15 Seḥāb-ı feyż **şaçsun** dürr-i nābı / Ṣadef olsun bu baḥruñ her ḥabābı
HE25 Ne ʿanber belki **şaç** ḫalḳa cevāhir / ʿAṭāyī olduġun tā ola ẓāhir
HE86 O ḫāme rigdāna oldı hemser / Ki noḳṭa yirine **şaçdı** şererler

2. etrafına yaymak, dağıtmak

S1110 Felek ṭurma **şaçmaḳda** misk-i Ḫuten / Güm eyler izin kūy-ı yāre giden
NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng açdı dehen **saçdı** nār
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup behrever / **Şaçdı** noḳṭa yerine ḫāmeñ şerer
SE1654 Ḳanı evvelki sükūn-ile vaḳar / Germ olup **şaçdı** müşaʿbiz gibi nār
HH2393 **Şaçdı** āteş nücūm-ı Pervīnüñ / Almaduñ mı ʿaceb daḥı kīnüñ
HH2613 İtdi ifşā cihāna bu ḫaberi / **Şaçdı** aġzıyla ʿāleme şereri
HE10 Anı şemşīr-i ʿaşḳa eyle hemser / Olup āteş-zede **şaçsun** şererler

3. konuşmak

NE1489 Ḳaldurup ebrū-yı mübāreklerin / Açdı gözin **şaçdı** suḫan gevherin
NE1734 Ġāret içün ʿālemi dükkān açar / Söze gelince dürr ü gevher **şaçar**

4. düşüncesizce harcamak, savurmak. Ayrıca bkz. 'döke şaça' md.

S757 Döke **şaça** ḳullañ mey-i aḫmeri / Degil çünki ey ġonca alnuñ teri

şad [13] Farsça yüz sayısı anlamındaki kelime tanıklarda "yüz kere, yüzlerce" anlamıyla çokluk bağlamında kullanılmıştır.

SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa **şad** beyābān dūruz
S1528 Fenāya virür **şad cihān-ı** ġamı / Ki var her birinüñ birer ʿālemi
NE415 Maʿreke ḳatlāsı olınsa şümār / Olur idi bir nice kez **şad** hezār

NE848 Ḥāṣılı taḥsīn ile her ḫurde-bīn / Didiler üstād ki **şad** āferīn
NE1039 Ḫayf u **şad** efsūs irüp vaḳt-i ḥāl / Eyledi ol ḥālet ile irtiḥāl
NE1968 Ḫayf ü **şad** efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / Dāʾim o yoldan ṭuta rāh-ı girīz
NE2246 Ḳapuda **şad** nāle vü efġān idüp / Ḳapu gibi çāk-ı girībān idüp
SE904 Līk **şad** ḥasret ü ḫüsrān-ı ebed / İtmeye ḳāʿid-i tevfīḳ meded
SE1053 Vardum üstād ḫużūrına o dem / Dilde **şad** tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE2336 Çeşme-i Ḫıżra irişdi gūyā / Ṣatdı İskendere **şad** istiġnā
SE3202 Ḫayf u **şad** ḥayf ki ol ḳavm-i leʾīm / İtdiler bir hüneri cürm-i ʿaẓīm
SE3384 Eyler idi urıcaḳ sübḥaya el / Ser-i engüşt-ile **şad** ʿuḳdeyi ḥal
HE54 Olup her mışraʿı bir ʿıḳd-ı gevher / Olupdur sübḥadan **şad** bār ber-ter

şad-bār [1] yüz kere

SE1323 Nice yād eylemesün ehl-i ḫıred / Oldı bu zīrā ki **şad-bār** eşed

şad-berg [2] yüz yapraklı, pek çok yaprağı olan, katmerli (gül)

S1021 Ṭabaḳlarla her sofra-i pür-niʿam / Olur verd-i **şad-berg-i** bāġ-ı İrem
HH1060 Gül-i **şad-berg-veş** hem itdi nişār / Pençe-i şāha penc-ṣad dīnār

şad-çāk [4] yüz parça, paramparça

SE569 Yüzüni paḳ ü żiyā-nāk eyle / Ḫavf-ıla sineñi **şad-çāk** eyle
SE1732 Güci Sührāba yitüp itdi helāk / Cigerin ḳahr-ıla itdi **şad-çāk**
HH1090 Ḳoyılup tīġ ile iki bī-bāk / Sīne-i ḫaṣmı itdiler **şad-çāk**
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi başda fenā / Cism-i **şad-çāk** gibi tende ḳabā

şad-çendān [1] yüz kat

HH1410 Oldı Ayaza ʿışḳı **şad-çendān** / Döndi āh iderek şeh-i devrān

şad-hezārān [1] yüz binlerce

S598 İden perde-i āb-ı baḥra naẓar / Temāşā ider **şad-hezārān** ṣuver

şad-pāre eylemek/itmek/ḳılmaḳ [3] yüz parçaya ayırmak, paramparça etmek

S33 Elinden ḫalāṣa anuñ çāre ḳıl / Ya bu ḳalb-i meyyāli **şad-pāre ḳıl**
HH1378 **Eyledi** māh-tāb-ruḫsāre / Ṣabrı pīrāhenini **şad-pāre**
HH2271 ʿĀḳıbet dest-i reddle bir ẓālim / **İtdi şad-pāre** cām-ı āmālum

şad-sāle [2]

1. yüz yıl, yüz yıllık

NE303 Getdi bu üslūb ile **şad-sāle** rāh / Ḳalmadı hiç reng-i sefīd ü siyāh

2. yüz yıllık, asırlık ‖ yüz yaşında

NE2498 Duḫter idüp ḳahbe-i **şad-sāleyi** / Ḳız çıkarur delle-i muḥtāleyi

saʿd [5] kutlu, uğurlu

S157 Şeşüm-i çarḫda Seyyidü'l-Mürselīn / İdüp **saʿd-i** gerdūne luṭfın muʿīn
NE289 Vardı şeşüm maḫfele ol āfitāb / Eyledi **saʿd-i** felegi feyż-yāb
SE1135 Sāʿat-i **saʿdde** toġayıdı hemān / Ola sīmā-yı ṣalāḥı burhān
HE33 Olup ḳürsi-nişīni **saʿd-i** ekber / Mecerre oldı süllem-sāz-ı minber

şadā [17] ses, avaz

S325 Ne pīl ol ki kūh-ı ʿibret-nümā / Olur münʿakis dāʾim andan **şadā**
S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden oy virür itseñ **şadā**
S974 Anuñ rūḥıdur bāde-i erġavān / Ki ḫūn ü **şadāsı** ḥayāta nişān
S1483 Virüp nāyuña Fāryābī nevā / Yeter eyledüñ gūne gūne **şadā**
S1525 Ṣarīr-i ney-i kilk olup ḫoş-nevā / Şikāfıyla ider bu deñlü **şadā**
NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler **şadā** / Şu küçüġün söz büyüġündür velā
NE1264 Eyleyüp āġāz-ı ġırīv ü **şadā** / Ḫāl-i dil ile baña dir esṣalā
NE1820 Ḫātem olup cūd ile pür-iştihār / Ṣīt ü **şadāsıyla** pür olur diyār
NE2439 Rāh-ı dimāġı delinüp cā-be-cā / Nāy-i gülūdan gele hoş **şadā**
SE285 Girmedin ara yire ḫarf ü **şadā** / Söyledi luṭfıla ol şaha Ḫudā
SE287 Nola itmezse **şadāyı** maḥrem / Ola mı şaha hevāyī maḥrem
SE2320 Oldı çün ṣīt u **şadā-yı** Meʿmūn / Ġulġul-endāz-ı verā-yı gerdūn
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir **şadā-yı** ġarīb / Zelzele şaldı çeşm-i cāna nehīb
HH1367 Ġarazın fehm idüp **şadāsından** / Marażın añların çerāsından
HH1430 Çıḳdı ardınca bir peleng-i mehīb / Heyʾet-i münker ü **şadāsı** ġarīb
HH1666 Güş ururdı **şadā** işitse eger / Zāġdan umar idi ḳuşça ḫaber
HE60 **Şadā-yı** raʿd ile berḳ-i şerer-nāk / Olur hengāme-gīr-i ṣaḫn-ı eflāk

şadā-yı bülend [2] yüksek ses

NE1442 Nāmı ṣalup şehre **şadā-yı bülend** / Oldı kerāmet ile çün şehre-bend
NE2378 Güş ḳabardup o ḫar-ı dil-pesend / Baş götürüp itdi **şadā-yı bülend**

şadā ṣalmaḳ [5] ses vermek, seslenmek

S1073 **Ṣalup** muṭribā def sipihre **şadā** / Olur ḥalḳa-cünbān-ı bāb-ı hedā

NE2316 Ḳāfı **şalar** ḳulle-i ḳāfa **şadā** / Belki virür ḳubbe-i çarḫa fenā
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / **Şaldı** şehr içre ʿaceb ṣīt u **şadā**
HH324 Yapdura nice günbed-i vālā / **Şala** nüh günbed-i sipihre **şadā**
HH2739 **Şaldılar** ṭāḳ-ı çarḫa turfe **şada** / قدس الله روحهم ابدا

şadaḳ [1] içine ok ve yay konulan deriden torba veya kutu biçimindeki kılıf, ok torbası, tirkeş

SE2701 Tīr-veş ṭoġru söze ṭālib-i ḥaḳ / Daḥı aġzındayiken dirse **şadaḳ**

şadaḳāt [5] gerçek ve içten bağlılık, sağlam dostluk; döneklik etmeme, ihanet etmeme

NE2009 Cevr idene lābüd irişür cefā / Rāh-ı **şadāḳatdedür** ancaḳ ṣafā
SE845 Vech-i āmālleri emvāl-i zekāt / Ḫarc-ı maṭbaḫları nezr ü **şadaḳāt**
SE1482 Çünki dīvān-ı Ḫudādur ʿaraṣāt / Çekilür tuḥfe-i ḫayr ü **şadaḳāt**
HH1143 Çün bilindi **şadāḳat-i** dem-sāz / Ḳıldılar keşf-i mużmere āġāz
HH2046 Didi aḥsent ḫüsn-i sīretüñe / Āferinler senüñ **şadāḳatüñe**

şadaḳāt-penāh [1] sadakatın sığınağı, çok sadık kimse

NE1872 Bir bir olub ʿarża key pişgāh / Didi ki ey yār-ı **şadāḳat-penāh**

şadāret [1] sadrazamın siyasi makamı, sadrazamlık

SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı vezāret virdi / Eline mühr-i **şadāret** virdi

sāde [12] bkz. ‘aḳ sāde {aḳsāde}’ md.

SE3313 Aḳ **sādeyile** ṭonatdı bedenin / Ölmedin geydi eliyle kefenin

sāde [12] içine bir şey karışmamış, halis, saf

S826 Alup destine sāġar-ı **sādeyi** / Ḳoma yerde ḳanum gibi bādeyi
S1187 Ḳoyan renge oldur dil-i **sādeyi** / Başīretle gör sāġar-ı bādeyi
NE1884 Nezl ü niʿam ḥāzır u āmādedür / Ḫārdan ümīd-i güli **sādedür**
NE3136 Olsa tevārüdleri ger ḫayṭ ile / **Sāde** söz olsa sebeb-i rabṭ ile
NE3140 **Sāde** ise ʿözri cerīü’l-ʿādedür / Cāmesi dervīşlerüñ **sāde** dür
NE3140 Sāde ise ʿözri cerīü’l-ʿādedür / Cāmesi dervīşlerüñ **sādedür**
SE2025 Aldanur **sāde** derūn ol renge / Boyanur ḥīleyile nīrenge
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin **sāde** ḳalur / Kendi başına belā ṣatın alur
HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / **Sāde** levḥ oldı ṣanki levḥ-i mezār
HH2481 Şekl-i emvāc üştür-i kef-zen / Oynayup **sāde** ḳaldı hevdecden
HE31 Kederden **sāde** çarḫı pāk ḳıldı / Menār-ı cāmīʿi eflāk ḳıldı

sāde-dil [9] temiz kalpli, hile bilmez, saf

NE616 Muḫlişedür cümle ihānetleri / **Sāde-dile** reng ü ẕarāfetleri
NE1691 Gerçi beni defʿ içün itdi baña / Didi ki ey **sāde-dil** ü bī-nevā
NE1732 Hind-i metāʿından alur teng teng / Tā ki nice **sāde-dile** vire reng
NE1810 Çün olsa **sāde-dile** nīş-zen / Anı iletmez güneşe gölgeden
NE2048 Var idi ol şehrde bir **sāde-dil** / Belki hemān Bāḳıl ile ḳīl-be-ḳīl
SE172 ʿĀşıḳ-ı **sāde-dile** geçmege reng / Gösterür günde hezerān nīreng
SE2009 Buldılar bir büt-i āzāde-dili / Yaʿnī bir ṣāde-ruḫ u **sāde-dili**
SE2046 **Sāde-dil** maġlaṭaya aldandı / O ḫarareт mey-i nābuñ ṣandı
HH1768 Oldı Şeydā-yı **sāde-dil** ġāfil / Ḫaber-i cāmeden ḫabīr degil

sāde-levḥ [1] saf, kötülüğe aklı ermeyen

SE622 Ger fülān ibnü fülān olsa ġābī / **Sāde-levḥ** olsa olur ṭaş çelebi

sāde-pehlū olmaḳ [1] göüş göğüse olmak, sarmaş dolaş olmak

HH71 Alışup yār-ı sīm-berler ile / **Sāde-pehlū olur** güzeller ile

sāde-ruḫ [1] yüzünde tüy bitmemiş, genç

SE2009 Buldılar bir büt-i āzāde-dili / Yaʿnī bir **şāde-ruḫ** u sāde-dili

sādece [1] yalnızca, ancak

NE2858 Bilmez iken ʿörfī nikātın tamām / Nükte degil **sādece** ʿörfī kelām

saded [2]

1. kasıt, niyet, meram

NE2335 Lafẓ-ı ġarībin çalışup ṣatmaġa / Saʿy ider aña **şaded** uġratmaġa

2. yakın, civar

NE2352 Dise laṭīfe ṣanup ol bī-şuʿūr / Herzedür ülf-i **şadedinde** büyür

şadede girmek [1] asıl konuya başlamak, mevzuya dönmek

SE119 Gūş ṭutsa ola necm-i pür-tāb / **Şadede girmedin** ālūde-i ḫāb

şadef [25] sedef, inci kabuğu, inciyi yapan hayvan. Kabuğu beyaz ve parlak olup fil dişi gibi çeşitli süs aletlerin yapımında kullanılır.

S204 Görüp dürr-i naẓmın miṣāl-i **ṣadef** / Taʿaccüble dīvān urur kef-be-kef
S393 **Ṣadef-veş** olup baḥr-ı ġamda mekīn / Dehen beste idi cebīn çīn çīn
S590 Olur kimi tenhāca ṣandal-süvār / **Ṣadefle** nitekim dür-i şāh-vār
S810 **Ṣadef-veş** şu üzre gelürse ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
NE740 Ḥāşılı itmāma irüp ol kitāb / Cild ile oldı **ṣadef-i** dürr-i nāb
NE879 Ṣafḥa-i dīvānı olup pür-ṭaraf / Gevher ile oldı miṣāl-i **ṣadef**
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile keştī şeref / Oldı şu üstünde güşāde **ṣadef**
SE274 ʿĀḳıbet ḳaldı o da ḥidmetden / **Ṣadefin** itdi cüdā dürr-i ʿAden
SE311 Ḫān bin ḫān-ı şeref-efzā-yı selef / Gevher-i mertebe-baḫşa-yı **ṣadef**
SE617 Şerefi gevher-iledür **ṣadefüñ** / Yoḫsa az farḳı var andan ḫazefüñ
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ şerefi / Ḳadr-i dürr dest-i ḫoş itdi **ṣadefi**
SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen nefse şeref / Ġayra el açmaya mānend-i **ṣadef**
SE1066 Feyż idüp dürr-i yem-i men ʿarafı / Ḳalbümüz ḳıldı maʿārif **ṣadefi**
SE1481 Ġarḳa-i ḥayret olup hem-çü **ṣadef** / Urma ol ḥasret-ile kef-ber-kef
SE2074 Ġarḳa-i baḥr-ı belā kim aça kef / Pür olurdı kefi mānend-i **ṣadef**
HH247 Ṭola mābeyn-i deffeteyn-i kitāb / **Ṣadef-āsā** nice dür-i nā-yāb
HH2484 Ayrılup ʿāḳıbet miṣāl-i **ṣadef** / Düşdi ol iki dür-i dürc-i şeref
HE15 Seḥāb-ı feyż ṣaçsun dürr-i nābı / **Ṣadef** olsun bu baḥruñ her ḥabābı

2. dudak

NE2274 Teşne-i dür idi o laʿlīn **ṣadef** / İnci gözlerdi o sīmīn hedef
SE3076 Nādim olup urıcaḳ kef-be-kef / Diş ṣırıtma ile mānend-i **ṣadef**
HH1826 **Ṣadef-i** laʿlin eyleyüp dür-bār / Dizdi bu resme gevher-i esrār

3. el ayası, avuç

HH417 Hāsılı ġavṭagāh-ı baḥr-ı ḫayāl / **Ṣadef-i** keffümi pür itdi leʾāl

4. kulak

HH2678 ʿĀşıḳuñ fesāne-i dil-cū / **Ṣadef-i** gūşın itdi pür-lüʾlü

5. yaprak

HH1300 **Ṣadef-i** gülde jāleler lüʾlü / ʿAnber-i baḥr sebz ü ʿanber-bū

6. göz kapağı, göz

SE1036 **Sadef-i** dīde dökerken gevher / Yumulup ḫābıla oldı bī-fer

ṣadef-kārī [1] sadefçilik, sadef işçiliği

SE619 Cāy ider cāme-i zer-tārīde / Belki ṣandūḳ-ı **ṣadef-kārīde**

ṣādıḳ [29]

1. samimi, vefalı, sadakatli

NE329 Kim ki reh-i ʿışḳda **ṣādıḳ** olur / İki kişinüñ biri ʿāşıḳ olur
NE988 Oldı ya mihr-i seḥer-i imtiḥān / **Ṣādıḳ** ile kāẕibi bir itdi ʿayān
NE1490 Luṭf-ı ḫıṭāb eyleyüp ol **ṣādıḳa** / Söyledi bī-vāsıṭa-i sābıḳa
SE731 Muḫbir-i **ṣādıḳ** olup müjde-resān / Buldı üç daġdaġadan ḥükm-i emān
SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muḥḥibb-i **ṣādık** / Yüzi aḳ ṣıdḳ-ıla alını açıḳ
SE1999 Melekiyyetden urup dem niceler / Ger saña ʿāşıḳ-ı **ṣādıḳ** giceler
SE2700 Buldı ṣıdḳı berekātında viṣāl / ʿĀşıḳ-ı **ṣādıḳ-ı** ferḫunde-ḫiṣāl
HH1183 ʿĀşıḳ-ı **ṣādık-ı** ḫulūṣ-āyīn / Peder ü māderinden ola yaḳīn
HH1503 Ṣubḥ-ı kāẕibden evvel ol **ṣādıḳ** / Yaʿnī sulṭān-ı ʿışḳ olan ʿāşıḳ
HH2024 İtdi mānend-i tīr-i tīz eṣer / ʿĀşıḳ-ı **ṣādıḳuñ** duʿāsı meger
HH2240 Bu sözi ol muḥibb-i **ṣādıkdan** / Gūş idüp girye ḳopdı ʿāşıḳdan
HH2281 Bende bildüm ki pāk ʿāşıḳsın / Sözlerüñden ṭuyıldı **ṣādıḳsın**
HH2378 Belki maʿṣūḳ ʿāşıḳ oldı aña / Hem-dem ü yār-ı **ṣādıḳ** oldı aña
HH2666 Görüşüp her birisi ʿāşıḳla / Hem-nīşīn oldı yār-i **ṣādıḳla**

2. doğru, gerçek, hakiki

S1143 Söyünmez odı bunca kim yaş döker / Teneffüs ide ṣubḥ-ı **ṣādıḳ** meger
S1145 Ṭolı ḳaldurup necm-i ṭārıḳ gibi / Yaḳañ çāk ḳıl ṣubḥ-ı **ṣādıḳ** gibi
SE8 Noḳṭalar ṣayd-ı maʿānī izidür / Ṣubḥ-ı **ṣādıkda** seḥer yıldızıdur
SE975 ʿAzm-i **ṣādıḳla** olup mültemisi / Göñlüñi eyle mücāhid gemisi
SE1415 Oldı īmāna delīl-i ḳuvvet / ʿAzm-i **ṣādıḳla** ʿulüvv-i himmet
SE1588 Ṣubḥ-ı **ṣādıḳ** ki ṣafā-ḫīz oldı / Nefesi nāvek-i nebtīz oldı
SE2001 Mekr ü telbīsini **ṣādıḳ** ṣanma / Ḥāy vaʾllāhi ṣaḳın aldanma
SE2389 Āb-ı dil-cūyla meyl-i maʿmūr / Ṣubḥ-ı **ṣādıḳda** ʿamūd-i pür-nūr
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / Çoḳ süḫan **ṣādıḳ** u çoḳ māl ḥalāl
SE3090 Ṣubḥ-ı **ṣādıḳ** gibi ferḫunde-dem ol / Kūh-veş ṭut sözi ṣābit-ḳadem ol
HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i **ṣādıḳ** / Yār işitse erür gider ʿāşık
HH1478 Bildi anı ki pāk-ʿāşıḳdur / Her ne derse sözünde **ṣādıḳdur**
HH1518 Nā-gehān ṣubḥ-ı **ṣādıḳ** oldı bedīd / Ḳıldı günbed-sarāyı çarḫı sefīd
HH1783 ʿAzm-i **ṣādıḳla** çünki ol ʿāşıḳ / Oldı ṣabr ile vuṣlata lāyıḳ

HH2776 Eşk-i çeşm-i ġarīb ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı şevḳ-ı **şādıḳ** içün

şādıḳāne [1] sadık olan kimseye yakışır biçimde, içten bağlı olarak

SE2686 **Şādıḳāne** idicek ʿahd ü emān / Ḫulf-ı vaʿd eylemez ehl-i īmān

şādır olmaḳ [1] ortaya çıkmak, zuhur etmek

HH1111 Dergeh-i mire geldi çün düzdān / **Şādır oldı** siyāsete ferman

Saʿdī [1] Fars edebiyatının en büyük şairlerinden, mutasavvıf ve âlim Sa'dî-i Şirâzî (ö. 691/1292)

NE1117 Ḥāfız ile **Saʿdī** vü Cāmī daḫı / Ḫusrev-i Hindī vü Niẓāmī daḫı

Saʿdī [1]

1. Sa'diyye tarikatının kurucusu Şeyh Sa'deddîn el-Cebâvî (ö. 575/1180)

HH689 Şeyḫ **Saʿdī** ṭarīḳına mürşid / Hem ḫalīfe ʿazīz ü hem ḥāfīd

2. Sa'diyye tarikatına mensup kimse

HH735 Nehre-dek ḥükm iderdi **Saʿdīler** / Şimdiden soñra oḳıma baña ẓafer

şadīḳ [3] sadakatli, samimi ve gerçek dost

S104 Ḥabībe o dem yār-ı ġār-ı **şadīḳ** / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ

SE916 Bir iki ehl-i hıred yār-ı **sadīḳ** / Olmış-ıdı baña ġam-ḫˇār u şefīḳ

SE2245 Nāz iderseñ götürür yār-ı **şadīḳ** / Ḥażm ider şīve-i hem-rāhı refīḳ

Saʿd-i Zengī [1] İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanı Salgurluların atabeklerinden Sa'd b. Zengî. adaletli, cesur, barışsever ve cengâver olarak anılan bir hükümdardır.

S160 Mübārek ḳudūmıyla buldı şafā / Aña **Saʿd-i Zengī** dinilse revā

şadme [5]

1. çarpma, vurma

NE977 **Sadme-i** ġam ṭaġları hāmūn ider / Kūh-keni derd ile Mecnūn ider

NE2602 Daʿvet ider **şadmeye** ṣandı yine / Bir iki ḫaṭve çekilüp ardına

NE2922 Şaḳşaḳa-i **şadme** olup āşikār / Perde-birūn olıcaḳ ol naḳş u kār

SE3213 **Şadme-i** ʿışḳ-ıla pā-māl olmış / Derd-ile mużṭaribü'l-ḥāl olmış

2. koçun boynuzla tos vurması

NE2600 **Şadmeye** ögretmiş idi anı er / Boġça vü bālin ṭutup aña siper

sadme çalmaḳ [1] boynuzla vutmak, toslamak

NE2599 Çarḫa ki bir **şadme çala** ol ḳoyun / Eyledi ḫāk-ṣıfat-ı çalḳoyun

şadr [26]

1. göğüs, sine

NE216 Olmaġiçün **şadrını** şerḥa güvāh / İtdi ʿayān muʿcize-i şaḳḳ-ı māh

NE1859 Belki idüp ḫidmet-i cārū-keşān / Cān gibi **şadrında** yer itdi hemān

SE202 Oldı mānend-i şikāf-ı meh-i bedr / Ol elif ṣanki "elem neşraḥ"a **şadr**

SE668 Ḥażret-i Faḫr-i Rüsūl **şadr-ı** kirām / İki ḥikmetden alup feyż-i tamām

HH119 Māhı şaḳḳ eyledi Nebiyy-i celīl / Nitekim **şadrını** anuñ Cibrīl

2. kalp, yürek

NE1429 Her birisi **sadr-ı** güzīn-i nebī / Her biri seccāde-nişīn-i nebī

HH2167 Ḥükemānuñ bülend-ḳadrisin / Ehl-i derdüñ şifā-yı **şadrısın**

3. makam

NE177 Hākim olanlar gözedüp **şadr-ı** cāh / Cānına ol mesned olur ḳıblegāh

NE299 Refref idüp ḫidmetine buldı baḫt / Eyledi **şadrında** o sulṭān-ı taḫt

NE697 Mülk-i ġama her biri Gīv-i belā / Ṣandali-i **şadra** geçer ser-revā

SE184 Evliya **şadrı** refīʿü'd-derecāt / Enbiyā faḫrı ʿaleyhi'ş-şalavāt

SE686 **Şadr-ı** ʿālī ki celī merḥaledür / Çünki ferrāşe ḳona mezbeledür

SE690 ʿAyn-ı ʿibretle olursañ nigerān / Kāmilüñ menzili **şadr** ola hemān

SE841 Ḥaşra dek rūḥuna olsun rıḍvān / Ola aḥbābı ile **şadr-ı** cinān

SE1271 Dīv iken **şadrı** Süleymānī idi / ʿAḳlı başında perīşānī idi

SE2153 Bāreke'llāhu zihī vüsʿat-ı **şadr** / Ẕerre farḳ itmeye mānende-i bedr

HH240 Himmet-i şaha şāhid-i ʿādil / **Şadr-ı** sencīde dāver-i kāmil

HH242 **Şadr-ı** Bercīs-ḳadr-i ʿālī-şān / Zīb-i dārü'l-ʿadāle-i dīvān

HH485 Menzili **şadr** iken türāb oldı / Deli göñli gibi ḫarāb oldı

HH1388 Kendüñe himmet-i bülend eyle / Menzillüñ **şadr-ı** ercmend eyle

HH2193 Gördi cānānı **şadr-ı** ʿizzetde / Ṭurdı kendi maḳām-ı ḫiẓmetde

4. baş, reis

NE1765 Biri bu ḥırşından o **şadr-ı** liʾām / Kimseye mīrās ile itmez be-kām

HH639 İtdi feyż-i naẓarla **ṣadr-ı** be-nām / Az zamānda o māhı bedr-i temām

5. sadaret makamı, sadrazamlık

HH1384 Māhsın burc-ı ʿizzet eyle yirüñ / Rūḥsun **ṣadr-ı** devlet eyle yirüñ

HH1396 **Ṣadr-ı** devlet ki āḫiri letdür / Mühr-i laʿlini dāġ-ı ḥasretdür

6. bir yerin başı, baş tarafı, en yüksek yeri

SE2573 **Ṣadr-ı** meclisde biri nāzende / Kimi ḫādim kimisi sāzende

ṣadr-ı kām-kār [1] muradına erenlerin başı ‖ Rumeli sadrı olması dolayısıyla Âhîzâde Hüzeyin Efendi

HH2769 Gevheri ṣāḥibü'l-ʿayār bilür / Orayı **ṣadr-i kām-kār** bilür

ṣadr-nişīn [1] makamda oturan

SE3021 Ḳadr-i ʿālī ile her **ṣadr-nişīn** / Oldı ḫurşīd-i żiyā-baḫş-ı güzīn

ṣadrü'l-ʿulemā [1] alimlerin en yükseği

SE1256 Yaʿnī bir mürteşī-i nādānı / İtdi **ṣadrü'l-ʿulemā** çarḫ-ı denī

ṣāf [34] halis, katışıksız ‖ temiz

S17 Dil-i **ṣāfi** mücellā ḳılup ẕātına / Ṣalar pertev-i mihri mir'ātına

S499 Ya vāʿiẓde olan tehevvür nedür / Mey-i **ṣāf** için bu tekeddür nedür

S558 Ḳomaz sūz-ı ʿaşḳ anda pejmürdegī / Mey-i **ṣāf-veş** bilmez efsürdegī

S691 Olup sīne-i **ṣāf-veş** ṣuffeler / Göñül gibi şūrīde ṣular aḳar

S943 Ṣurāḫī nümāyende-i dūrdur / Ḳadeh ʿaynek-i **ṣāf-ı** billūrdur

S945 Zücācı ʿaceb perdedür cām-ı **ṣāf** / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür sülāf

S1228 Yiyüp keyfi eyler mey-i **ṣāfi** ẕemm / Bedel mi olur hiç tiryāke semm

S1419 Olur ṭıyneti pāk olan bī-ḫılāf / Ḳadeḥ gibi rūşen dil ü sīne **ṣāf**

NE331 **Ṣāf-ı** güher ḥakīm-i pür-iştihār / Tīġ gibi cismi ṣalābet-medār

NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol cām-ı **ṣāf** / Sāġarı şeffāf-ı ṣarābı kefāf

NE1506 Ṣanma ki ifnā ide merdānı ḫāk / Zer gibi batdukça olur **sāf** u pāk

NE1578 Āyine-veş **ṣāf** olup sīnesi / Baḫr-ı peş ü pīşinüñ āyinesi

NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki mey-i **ṣāfla** raṭl-ı girān

NE2299 Her sözi āyine-i şekl-i güzāf / Her demi jeng-āver-i maʿnā-yı **ṣāf**

NE3114 Her biri baḳup naẓar-ı **ṣāf** ile / İde teveccüh aña inṣāf ile

SE378 Vaṣf-ı sākīde olan cām-ı süḫan / **Ṣaf** āyine-i İskenderden

SE430 Dil-i **ṣāfıla** nigāh-ı vālā / Naẓar-ı ʿibretine dūr-nümā

SE714 **Ṣāf-iken** ḳalbi kederden her ān / Aña üç nesne virürdi ḫalecān

SE716 Bir zamān daġdaġadan olmadı **ṣāf** / Bu müṣelleṣle o cām-ı şeffaf

SE723 O gice düşdi şeh-i **ṣāf-ṣıfat** / Ḥażreti gördi ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt

SE1449 Gerçi **ṣāf** āyine-i idrākuñ / Müteḥarrik ḳatı ṭabʿ-ı pākuñ

SE1533 Ola çün cevher-i paḳ ü şeffāf / Ḥāyil olmaz naẓara çeşme-i **ṣāf**

SE2035 Kimi dir ḫāliş idi hem şeffāf / Hīç görilmiş degil ol bāde-i **ṣāf**

SE2593 Açup āyīne-ṣıfat sīne-i **ṣāf** / Didi gül görince olurmış elṭāf

HH12 Ṭabaḳāṭ-ı zücācī-i şeffāf / Çeşm-i ḫurşīde heft perde-i **ṣāf**

HH129 Oldılar cümle **ṣāf-ı** maʿnīye ḫum / رضى الله ربنا عنهم

HH297 Dil-i rūşenle fikr-i mūy-şikāf / Bāde-i **ṣāf** ü sāġar-ı şeffāf

HH302 Oldı bezme şarāb-ı reyḥānī / Bāde-i **ṣāf** u pāk-i rūḥānī

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i mir'āt-ı **ṣāf-ı** keşf ü şühūd

HH596 Gitdi Ḳāḍı Efendi şevketle / Dil-i **ṣāf** u ḫulūş-ı niyyetle

HH636 Levḥī mir'āt-ı **ṣāf** idi gūyā / İtdi taʿlīm-i ṭūṭī-i gūyā

HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü sīne-i **ṣāf** / Sengi mānend-i gevher-i şeffāf

HH1280 Nev-cevān-ı ḳavī dil ü çālāk / ʿAḳl ü idrāki **ṣāf** dānişi pāk

HH2251 Āb-ı **ṣāfı** żamīr-veş bir pīr / Olmış ol ġār içinde ʿuzlet-gīr

ṣāf-dil [1] temiz yürekli olduğu için kolay aldatılabilen, bön, saf kimse

NE1248 Var idi bir **ṣāf-dil** ü pāk-zāt / Rāḥatı ṣavm u ḫarekātı ṣalāt

ṣāf eylemek/itmek [6] saflaştırmak, saf hale getirmek, arındırmak

NE802 **Ṣāf idicek** āyine-i rūşenüm / Ḥāṭıruma geldi o laḥẓa benüm

NE1414 Sāġar-ı iḫlāşı yuya **ṣāf ide** / Ḳābil-i feyż-i mey-i şeffāf ide

NE1532 Āyine-i ḳalblerin **ṣāf idüp** / Sīnelerin meh gibi şeffāf idüp

SE2257 Tīrelikden dilini **ṣāf eyler** / Baḳar evżāʿuña inṣāf eyler

SE2436 Göñül āyinesini **ṣāf eyle** / Çoḳ degil mi gel e inṣāf eyle

SE3242 Sineñi gerd-i kederden **ṣāf it** / Elüñi gögsüñe ḳo inṣāf it

ṣāf-güher [1] temiz yaradılışlı kimse

HH1475 Gördi ol pādişāh-ı **ṣāf-güher** / Bendesi olup iltifāta deger

ṣāf-sīmā [1] temiz, duru, berrak

HH2385 ʿAḳs idüp āb-ı **ṣāf-sīmāya** / Döndi her cūy ʿayn-ı zerḳāya

ṣaf(f) [27] yan yana düzgün bir şekilde sıralanmış, dizi, sıra

S98 O **ṣaflardan** oldı fütūḥ āşikār / Sütūr-ı Fütūḥāt-ı Mekkīyye-vār
S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa **ṣaflar** sütūr / Aña levḥa-i zer cebīninde nūr
S328 **Ṣaf-ı** nīze-keş çengelistān-ı kūh / Gürūha gürūh ü şukūhā şükūh
S357 **Ṣaf-ı** ceyşini ḳıldı bārende-mīġ / Şeb-ā-şāb-ı nāvek çek-ā-çāk-ı tīġ
S358 Zihī **ṣaff-ı** merṣūṣ-ı pür-intibāh / Şikesti yoḳ illā ki ṭarf-ı külāh
S364 Olurdı gelen **ṣaff-ı** ḥaşm-ı ġayūr / Şikeste ḥuṭūṭ-ı perīşān süṭūr
NE272 **Ṣaff-ı** rüsül anı imām eyledi / Peyrevīye cümle ḳıyām eyledi
NE273 Yürüdi miḥrāba o şāh-ı ḥarem / **Ṣaff-ı** mücāhidle miṣāl-i ʿalem
NE396 **Ṣaflar** ile ʿarṣa-i kīn-i şekl-i muşt / Nīze ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt
NE397 Pençeleşüp her yaña merdān-ı kār / Girdi biribirine **ṣaf** pençe-vār
NE861 Hem ʿulemā ḫayline sulṭāndur ol / Hem fuḳarā **ṣaffına** ʿunvāndur ol
NE1120 Pīş ü pesi best-i **ṣaf-ı** evliyā / Pes şuʿārā āmed ü pīş enbiyā
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı **ṣaf-ı** enbiyā / Ṣaldı güneş gibi ev içre żiyā
NE1660 Gāh uyup **ṣaff-ı** imāmīlere / Hem-dem idi gāh Melāmīlere
NE3091 Ortası ṣaḥrāda olan reh-güzār / İki yaña ṭurdı **ṣaf-ı** nīzedār
SE44 Nūnıdur ser-ʿalem-i **ṣaff-ı** şeref / Noḳṭası anda müdevver muṣḥaf
SE201 Var idi sīne-i pākinde hemān / Bir elif nite ki **ṣaff-ı** müjgān
SE2464 Oldı ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i kerem / Küremā **ṣaffına** faṣṣ-ı ḪātemSE2786 Cenge āheng olıcaḳ **ṣaff-ı** cebān / Reme-i vaḥşī gibi ola remān
SE2801 Keşret-i **ṣaff-ıla** aʿdā-yı denī / Ḫaṭṭ-ı cāhil-veş olur bī-maʿnī
SE3455 **Ṣaflara** döndi ḥuṭūṭ-ı mıṣṭar / Nükteler puṣuya girmiş ʿasker
HH63 Beni dūr itme **ṣaff-ı** tāʿatden / Bir dem ayırma ol cemāʿatden
HH107 İtdi tertīb her ḳaçan ki ḫamīs / Ḳıldı **ṣaff-ı** melāʾike taḫmīs
HH108 **Ṣafları** başḳa bir sevād oldı / Ṣaṭr-ı miʿrāc-ı müstezād oldı
HH597 Yol açup ortadan aña **ṣaflar** / Düzdi taḥrīr-i naẓm içün mıṣṭar
HH1995 Baġlayup çeyşi āhenin **ṣaflar** / Düzdi mānend-i sedd-i İskender
HH2013 Yardı her **ṣaffı** ejdehā-tenler / Pullı cevşenler ile evrenler

ṣaf-ārā [1] katıldığı safları süsleyen

S314 **Ṣaf-ārā-yı** ceyş-i niẓāmī niẓām / Bu resme ider bunda feṭḥ-i kelām

ṣafder [1] düşman saflarını yarıp geçen kahraman, yiğit

S865 Dimāġa çıḳup alsa burc-ı seri / Buḥārı açar şuḳḳa-i **ṣafderi**

ṣaff-ı niʿal [2] ayakkabıların bırakıldığı yer ‖ oturulacak yerlerin en aşağısı

SE685 Nāḳışuñ oldı yiri **ṣaff-ı niʿāl** / Ṭutalım kim ola hem-gūş-ı hilāl
S444 Mekānum **ṣaf-ı naʿl** iken dāʾimā / Deger mi bu meclisde hīç söz baña

ṣaf ṣaf [4] saflar meydana getirecek şekilde, dizi dizi, sıra sıra

NE365 **Ṣaf ṣaf** olup altı bölük bir yere / Kūy-ı zemīn döndi hemān şeş-pere
NE2752 **Ṣaf ṣaf** olup nice ḫam olmuş nihāl / Döne ʿazāb evine ṣaḫn-ı ḫayāl
SE2929 Ehl-i dīvānı müzeyyen **ṣaf ṣaf** / Cāmeler zer-keş ü envāʿ-ı ṭaraf
HH1295 Çıḳdı **ṣaf ṣaf** sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü zīverle çarḫa döndi zemīn

ṣāf-şiken [2] saflarını kıran, bozan

NE2221 **Ṣāf-şiken-i** ṭurfe tezervān-ı ṣayd / Hem-ser-i serdeste Baba ʿAbīd
SE1187 Oldı ārāste her yaña ṣufūf / Başladı **ṣaf-şiken** olmaġa süyūf

ṣaf-zede [1] saf kurmuş, saf oluşturmuş, dizili

NE9 Oldı imām-ı raḳam-ı **ṣaf-zede** / Hem-çü imāme ser-i tesbīḥde

ṣafā [102] gönül şenliği, huzur; zevk, eğlence

SR4/2 Esbāb-ı **ṣafādan** elimiz çekdik biz / Muṭribde bulundı hele birḳaç evtār
SR11/2 Zāhidden uman feyż-i **ṣafā-yı** ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i nāb
S105 N'ola olmasa birbirinden cüdā / O mihr-i saʿādet bu ṣubḥ-ı **ṣafā**
S244 Zemīn feyż-ber-feyz ḥüsn ü bahā / Zamān nūr-ber-nūr ṣıdḳ u **ṣafā**
S400 İrüp nā-gehān bir nesīm-i **ṣafā** / Ruḥ-ı şevḳden oldı bürḳaʿ-rübā
S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i **ṣafāya** emek / Muḳaddem maḥallin tedārik gerek
S507 Bu meclisde ḳalmadı ins ü **ṣafā** / Ki bīgāne vażʿ oldı her āşinā
S624 Ḳomaz iskele sāḥilinde **ṣafā** / Ḥavāle olur nice ırgād aña
S705 O cūyuñ olup menbaʿı reh-nümā / ʿAlem Ṭaġına varur ehl-i **ṣafā**
S722 Odur burc-ı ḫurşīd-i ṣubḥ-ı **ṣafā** / Ki anda maḳām eylemiş Aḳbaba
S822 **Ṣafāda** ber-ā-ber olup ṣubḥ ü şām / ʿAdālet gerek devr-i meyde müdām
S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i żevk u **ṣafā**
S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i ter / Elin alana çoḳ **ṣafā** feyż ider
S905 Anuñ ṭāremi çetr-i şahānedür / **Ṣafā** murġına dām ile dānedür
S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u **ṣafā** / Dem-i Cemden oy virür itseñ ṣadā
S933 Mizācumca bir şerbet içür baña / Bulunmaz mı göñlümce cām-ı **ṣafā**
S994 Görür gözi cām-ı **ṣafādur** hemān / İder yeke ʿaynekle seyr-i cihān

S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i cām-ı **ṣafā** / Zemīn ü zamānına virmiş cilā
S1023 Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ Ḫusrevānī binā / İder anda ʿıyş ehli ḳat ḳat **ṣafā**
S1077 Muġannī olup naġmeñe çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı **ṣafāya** uzat tār u pūd
S1092 Nevāzişle sāz-ı ṭarab muṭribā / Olur nāz-perverd-i ẕevḳ u **ṣafā**
S1119 Şeb-i ʿıyşdur ḫırmen-i ehl-i hūş / Nihānı **ṣafāya** odur rūy-ı pūş
S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i ṣubḥ-ı **ṣafā** / Odur naḳd ü vaḳt-i bürehne gedā
S1231 Ḳadeh reʾs-i māl-i **ṣafā** vü niʿam / Bu sermāye-i māliḫulyā-yı ġam
S1233 Bu ṣāfī muḥabbetle ṣıdḳ u **ṣafā** / Müsāvī vü ġıybetle ol ġam-fezā
S1234 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / **Ṣafā** nic'olur görsün ehl-i riyā
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i **ṣafā** güllere / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
S1273 **Ṣafāsın** görüp ġoncalar güllerüñ / Ṣulanmaya mı aġzı ya sāġaruñ
S1340 Dönüp kāha berg-i çemen cā-be-cā / Seḥāb oldı ḥalkār-ı ḳaṣr-ı **ṣafā**
S1348 Çemen-zāra irdi yine bād-ı dey / Dem irdi bisāṭ-ı **ṣafā** ola ṭay
S1430 Derūna virüp derd-i meyle keder / **Ṣafā-yı** dili żāyiʿ itme gider
S1490 Olup dest-āvīz-i ehl-i **ṣafā** / Revādur ki dillerde tesbīḥ ola
S1529 Nümāyān ider gūne gūne **ṣafā** / N'ola nāmına dinse ʿĀlem-nümā
NE453 Ġāyet-i ümn ile vuḥūş u ṭuyūr / İtmede gülbank-ı **ṣafā** vü sürūr
NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i gülgūn gerek / Ṣubḥ-ı **ṣafādur** ṭarab-efzūn gerek
NE670 Ẕarfını laġv itmek içün revā / Olsa ḫorasānī-i ḳaṣr-ı **ṣafā**
NE691 Ḳāf ile ṣalar metāʿ-ı **ṣafā** / Rāh-ı neverdān-ı tarīḳ-i vefā
NE705 Ṣubḥ-dem āfāḳ olup pür-ziyā / Lāmiʿ idi pertev-i ṣıdḳ u **ṣafā**
NE718 Bunda **ṣafā** var mı ki bir kīne-ḫāh / Masdar-ı ḳahr u tamaʿ u ḥubb-ı cāh
NE849 Ben de bu taḥsīne **ṣafā** eyledüm / Ḥażret-i üstāda duʿā eyledüm
NE990 ʿIşḳ ile dil-i cām-ı **ṣafāya** döner / Şāhid-i maḳṣūd olur cilve-ger
NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti ʿayn-ı **ṣafā** / ʿIşḳuñ olur yoḳluġı maḫż-ı beḳā
NE1280 Belki **ṣafā** ide ide vāṣıl ol / ʿĀrif-i cān-perver-i ehl-i dil ol
NE1287 Aña giren ḫūb-ı **ṣafā** kānıdur / Gökyüzünüñ kevkeb-i raḫşānıdır
NE1300 ʿIyd güni ṣūr-ı **ṣafāya** döner / Āteş işi gösterir ol ḳalʿalar
NE1305 Yapusı yerinde uyuşmuş beden / Ḫayli **ṣafā** eylemiş āyineden
NE1340 Vaṣf olan esbāb-ı **ṣafā** bi't-tamām / Oldı pesendīde-i ḫāṣ u ʿavām
NE1344 Ṣubḥ-ı **ṣafā** kim esse bād-ı ṣabā / Nefḫası olur nefes-i āşinā
NE1483 Ced daḫı biñ cidd ile itdi duḫūl / Buldı dil-i sāḳī **ṣafā-yı** ḳabūl
NE1688 Ḫāṣılı göñlümce fenāsın görüp / Böyle fenādan içre **ṣafāsın** görüp
NE2009 Cevr idene lābüd irişür cefā / Rāh-ı ṣadāḳatdedür ancaḳ **ṣafā**
NE2218 Nice zıbıḳ devr-nümā-yı **ṣafā** / Nīze-i merdāne-i merdüm-rübā
NE2220 Sūr-ı **safā** ṭablına zīna köçek / ʿIydgeh-i vaṣlda ṣu serpecek
NE2226 Żāyiʿ olur diyu dayanmaz yürek / İtsem anı ḳaṣr-ı **ṣafāya** direk
NE2239 Kim bilür olʿıyş u **ṣafā** māyesi / Ḳanḳı faḳīrin ola sermāyesi
NE2350 Cūşa gelür idi o **ṣafādan** hemān / Niteki bir beyża içün mākiyān
NE2594 Arduma geç sen benüm eyle **ṣafā** / Līk şu şarṭ ile yolundan evvelā
NE2601 İdicek āmed-şüd-i rāh-ı **ṣafā** / Boġçasını gördi taḥarrük-nümā
NE2662 Bir biri üstüne kesüp bir bahā / Eyler idi gül gibi ḳatmer-i **ṣafā**
NE2697 Ḳurmaġ içün çādır-ı ʿıyş u **ṣafā** / Felek-i sīmīni ṭurur ber-hevā
NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u **ṣafā** niyetin / Almış idi yine ele ṣanʿatın
NE2845 İtmege bir gör yüz er ile **ṣafā** / ʿAvreti oġlanı ider hep fedā
NE2848 Ḫālet-i inzālden eyler **ṣafā** / Yüregine şu sepilür dāʾimā
NE2999 Sebzede pür-piç ider iken **ṣafā** / Büzmüş anuñ ḳalıbın itmiş dūtā
NE3007 Niteki āvāre vü cām-ı **ṣafā** / Göñli gözi meyde olan dāʾimā
NE3078 Ḫāme bu efsāne ile ḥāliyā / Eyledi dest āḫir-i bezm-i **ṣafā**
NE3113 Āyine-i ṣafḥa-i rūşen-cilā / Ola naẓar-gerde-i ehl-i **ṣafā**
SE572 Noḳṭa-i dāʾire-i ṣıdk u **ṣafā** / Nükte-i nādire-i sırr-ı Ḫudā
SE752 Daġdaġa virse mizācında fütūr / Ola mı cānda **ṣafā** dilde ḥużūr
SE949 Līk ebvāb-ı **ṣafā** oldı güşād / Ṣanki mürg oldı ḳafesden āzād
SE952 Yā İlāhī kişi eylerse eger / Ṣoñ nefes böyle **ṣafāyıla** güẓer
SE970 Geçmeyüp seyr ü **ṣafādan** ḫaṭır / Naẓarī ḥabse degilseñ ḳādir
SE1013 Bir iki mürġ-i gülistān-ı **ṣafā** / Eyledi fasl-ı cüvānīde nevā
SE1333 Eyleye bister-i ġafletde **ṣafā** / Ola pür-ḫˇāb çü baḫt-ı fuḳarā
SE1587 Dili ḳıl cilvegeh-i ṣıdḳ u **ṣafā** / Nʿeyler ol āyīnede rūy-ı riyā
SE1638 Olınup nice meşāhidde **ṣafā** / Nūr-ı maḫż itdi bizi luṭf-ı Ḫudā
SE1822 Ne **ṣafādur** ki idüp beẓl ü ʿatā / Olasın vāsıṭa-i luṭf-ı Ḫudā
SE1859 Ne **ṣafādur** bu ki müfred olasın / Can gibi pāk ü mücerred olasın
SE1956 İtdüm üç merd **ṣafāsın** ammā / Pehlevānuñkine olmaz hemtā
SE1971 Bu **ṣafā** üzre iken ehl-i niyāz / İtseler keşf-i serā-perde-i rāz
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir bezm-i **ṣafā** / Yine bir yire gelirler ẓürefā
SE2044 Bu ise āḫir-i beẓm-i ʿişret / Laʿnet olʿayş u **ṣafāya** laʿnet
SE2068 Ne belādur il ide ẓevḳ ü **ṣafā** / Saña ol ẓevḳ ü **ṣafā** ola cefā

SE2083 Nite kim cām-ı mey-i ġam-fersā / Ṣoḥbetinden anuñ eyledi **ṣafā**
SE2352 Bes idi aña **ṣafā** vü leẕẕet / ʿIṭra bī-hūde çekilmiş zaḥmet
SE2788 Ceng-i ḥarbī işidüp derhem olur / Ana ol sūr-i **ṣafā** mātem olur
SE2842 El-vedāʿ iy ser-i bālīn-i **ṣafā** / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i heycā
SE2847 Size de ḫāb gibi itdi **ṣafā** / Ḳılıcı üzre olan ehl-i ġazā
SE2849 Ne **ṣafādur** ki girüp meydāna / Boyana gül gibi cismi ḳana
SE2909 Oldı iclāl-ile ḳavm-i şuʿarā / Nāz-perverd-i gülistān-ı **ṣafā**
SE3055 Yine bir gün oturur-ken tenhā / Didi gelsin beri esbāb-ı **ṣafā**
SE3092 Ne **ṣafādur** ki idüp ʿahd ü emān / İʿtimād ide saña pīr ü cüvān
SE3296 ʿĀşıḳ ol vaʿde ile itdi **ṣafā** / Gūyiyā vaʿde-i vaṣl oldı aña
SE3401 Ne **ṣafādur** kişinüñ ercegizi / Yār olup cennet ola yircegizi
SE3440 Didiler istemezüz hengāme / Ḳalmasın sūr-ı **ṣafā** aḫşāma
SE3450 Maʿnī-i bikre **ṣafādur** vuṣlat / Anı tesḫīrde ammā ṣoḥbet
HH322 ʿIşḳmıdur bu kim olup tenhā / İde maḥbūbesiyle zevḳ u **ṣafā**
HH432 Eyledi çün vaṣiyyetini temām / Ol **ṣafāyile** gözden uçdı menām
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā ehli / Ḳaldı mānend-i zer **ṣafā** ehli
HH838 Unudup ol geçen melāleti heb / Rūz u şeb itdiler **ṣafā** vü ṭarab
HH1615 Geçdi bu luʿb ile nice aḥvāl / Bildi ḳahrın **ṣafā** belāsını bal
HH2607 Var idi bir ḥarīf-i herze nifāḳ / Semm-i cām-ı **ṣafā** semūm-ı firāḳ

ṣafā-baḫş [3] safa ve neşe veren, huzur veren
SE370 Urıcaḳ beyt-i **ṣafā-baḫşa** binā / Kişinüñ mülki gerekdür maʿnā
S455 **Ṣafā-baḫş** ise naġme-i ḥurremī / Ġam āhenginüñ de olur ʿālemi
S1085 Gözet muṭribā bezmi miśḳāl ile / **Ṣafā-baḫş** ol aḥbāba miśḳāl ile

ṣafā bulmaḳ [2] neşelenmek, huzura kavuşmak
S160 Mübārek ḳudūmıyla **buldı ṣafā** / Aña Saʿd-i Zengī dinilse revā
NE2746 Gerçi ki ʿaḳlınca **ṣafāsın bulur** / Līk o melʿūnı cezāsın bulur

ṣafā-ḫīz [2] zevk ve safayı artırıcı, neşe artırıcı
SE231 Bedr-i kāmil ki **ṣafā-ḫīz** oldı / Gūyiyā kāse-i leb-rīz oldı
SE1588 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ki **ṣafā-ḫīz** oldı / Nefesi nāvek-i nebtīz oldı

ṣafā-yı derūn [1] iç huzuru, mutluluk
NE706 Olmuş idi günbed-i mīnā-nümūn / Tūde-i kālā-yı **ṣafā-yı derūn**

ṣafā-yı ḫāṭır [3] gönül rahatlığı, iç huzuru
SE2482 Kesb iderdi olup aña naẓır / Feraḫ-ı sīne **ṣafā-yı ḫāaṭır**
HH2065 Ḥāṣılı berg-i ʿayş-i vāfir ile / Ṣūḥ u Ṣāṭır **ṣafā-yı ḫāṭır** ile
HH2670 Āḫir ol deñlü māl-i vāfir ile / Yār-ı cān u **ṣafa-yı ḫāṭır** ile

ṣafā-perverd [2] huzur ve mutluluk veren
SE1218 Yetüre ʿāleme kendi derdi / Ne belā cilf-i **ṣafā-perverdi**
SE3216 Elif-i ḳadd-i **ṣafā-perverdi** / ʿĀlem-i ḫüsn ü bahānuñ ferdi

ṣafā virmek [4] huzur ve zevk vermek; neşelendirmek
S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe **virür ṣafā** / Bulur cām gūyā nemekle cilā
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı Cemi / Derūna **ṣafā vir** de gör ʿālemi
NE1366 Kimseye ol **virmeye** böyle **ṣafā** / Pençe-i mihr itse eger merḥabā
SE2091 Bir gün ol beẕle ved-i bezm-ārā / **Virdi** bir nükte ile bezme **ṣafā**

ṣafaḥat [3] safhalar
SE3 Oldı sünbül gibi zeyn-i **ṣafaḥāt** / Ṣafḥası bāġ-ı muʿaṭṭar-nefeḥāt
HH246 Ebr-i nīsān-ı ḫāmesi her bār / **Ṣafaḥāt** üzre olsa gevher-bār
HH1301 Gül-i raʿnā-yı sürḫ ü zerd-evrāḳ / **Ṣafaḥat-ı** muvaṣṣıl u berrāḳ

Ṣaffārī [1] 861-1003 yılları arasında Doğu İran'da Sîstan bölgesinde hüküm süren bir İslâm hanedanı
SE1440 ʿAsrınuñ şāh-ı cihān-sālārı / Ḳıdve-i ṭāʾife-i **Ṣaffārī**

ṣafḥa [66]
1. yüz, taraf, bir şeyin dış yüzü, bir cismin görünen tarafları
S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o şāh / Güneş **ṣafḥasın** ḳapladı gerd-i rāh
S331 Ẓafer-nāmedür ruḫları **ṣafḥası** / Zer-üsküf anuñ oldı ser-levḥası
S842 O tīġ ile bir rind-i peymāne dost / İde **ṣafḥa-i** rūz ü şāmı dü-post
S950 N'ola **ṣafḥa-i** ḫāṭıra virse tāb / O billūr mühreyle cām-ı şarāb
S1319 Meger neṣf idüp noḳṭa-i zerd-i verd / Bütün **ṣafḥa-i** ālını itdi zerd
NE69 **Safḥa-i** ḫāṭırdaki naḳş u nigār / Ḳıldı seni hindū-yı āyinedār
NE1308 Her biri Belḳıs-ı dil-ārā gibi / Baḥr aña **ṣafḥa-i** mīnā gibi
NE2512 **Ṣafḥa-i** pejmürdesini mühreler / Yüzini yazar atı düzer ḳoşar
NE2513 Aḳlıġıla **ṣafḥa-i** pür-ʿāc ider / Her segini ṭolı sefidāc ider

NE3113 Āyine-i **ṣafḥa-i** rūşen-cilā / Ola naẓar-gerde-i ehl-i ṣafā
SE14 **Ṣafḥa-i** ravżasına tenzīlüñ / Sāye-i şeh-peridür cibrīlüñ
SE27 **Ṣafḥa-i** rūy-ı şikeste-mirʾāt / İtdi her pārede ʿaḳsin iṣbāt
SE1039 Niyyetüñ nʾeydügini bildüñ mi / **Ṣafḥa-i** ḫāle naẓar ḳıldüñ mı
SE2702 Līk bu nüktede maʿlūm gerek / **Ṣafḥa-i** ḫāṭıra mersūm gerek
SE335 Arada ḳalmadı mümtāzī-i taḫt / **Safha-i** memleket oldı yek-laḫt
HH259 Maʿden-i luṭf dergeh-i keremi / Ḫırmen-i fażl **ṣafḥa-i** ḥaremi
HH1588 İtmege **ṣafḥa-i** ruḫına naẓar / Her sözünde iderdi taḫşiyeler
HH1621 ʿĀḳıbet ḫāk-rīzī-i ifgār / **Ṣafḥa-ı** mekre böyle saçdı ġubār
HH2352 Güyīyā mevc-i **ṣafḥa-i** ʿummān / Dürdi ṭomār-ı ʿömrüni devrān
HH2383 Urdı pīrūze **ṣafḥasiyle** binā / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne çarḫ-i dü-tā

2. üzerine yazılmış veya yazılmaya uygun sayfa

S552 Mücellā ḳılup **ṣafḥasın** ya meger / ʿAyān eyledi kilk-i Mānī-ṣuver
S794 İrişsün beḳāya fenā içre dil / Anı **ṣafḥa-i** maḥv u iṣbāt ḳıl
S1485 Mey-i naẓm-ı cān-baḫşı itdüñ sebīl / Dürüp mıṣṭar-ı **ṣafḥadan** selsebīl
NE712 Kilk-i emel hem-ser-i taḳdīr idi / **Ṣafḥa-i** endīşe ḳalem-gīr idi
NE739 **Ṣafḥası** āyine gibi pür-ṣafā / İtdüm anuñ nāmını ʿĀlem-nümā
NE845 Çün bir iki faṣlı beyāż eyledüm / **Ṣafḥaların** reşk-i riyāż eyledüm
NE879 **Ṣafḥa-i** dīvānı olup pür-ṭaraf / Gevher ile oldı miṣāl-i ṣadef
NE1662 **Ṣafḥa-i** şiʿri su gibi pür-ṣafā / Naḳş-ı ber-āb itse bulurdı beḳā
NE2722 Sīnesi efkār ile mālī olan / **Ṣafḥa-i** dīvān-ı ḫayālī olan
NE3089 Oldı suḫan **ṣafḥası** deryā-yı nūr / ʿAnberini atmada mevc-i sütūr
NE3106 **Ṣafḥa** çemenzār-ı Ḫutendür meger / Nāfe-i misk oldı aña noḳṭalar
NE3165 Eyleye her **ṣafḥasını** ol ġabī / Çehre-i maʿkūs-ı muḳallid gibi
NE3168 **Ṣafḥada** her saṭra ṣalup ızṭırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü tāb
SE3 Oldı sünbül gibi zeyn-i ṣafaḥāt / **Ṣafḥası** bāġ-ı muʿaṭṭar-nefeḥāt
SE39 Şedde mi **ṣafḥa-i** berrāk üzre / Ḫaṭṭınuñ şānesi mi ṭāḳ üzre
SE79 Fażlı mecmūʿasıdur çarḫ-ı eşīr / Yazdı her **ṣafḥasına** bir taşvīr
SE781 Baḳıcaḳ **ṣafḥadaḳi** ṣūretine / İştiġāl eyler idi sīretine
SE785 **Ṣafḥa** mirʿāt-i Sikender-āsā / Ṣūret-i nīk ü bed anda peydā
SE1251 Maḥv olup **ṣafḥa-i** ebced-ḫānı / Sikke-i rāyic idi nādānı
SE2215 Öñine **ṣafḥalarını** germiş / Yazmış üstād ḳabāle virmiş
SE3252 Eyledi ḫāme-i engüşti ḫaṭā / **Ṣafḥa-i** ruḫda bozıldı ol hā
SE3457 Döndi bir mezraʿaya **ṣafḥa-i** rāz / Ki ola ḥaşılı çoḳ yazısı az
SE3458 Görinür **ṣafḥaları** şāne gibi / Heyʾet-i saṭr-ısa dendāne gibi
SE3460 **Ṣafḥa** āyīne-i eşkāl-nümā / Görinür anda nuḳūş-ı maʿnā
SE3463 **Ṣafḥa-i** naẓmı gibi ser-tā-ser / Ḫarf-i gīrānı iki pare ider
HH100 Ẓulmete māʾil olmaḳ ile midād / İtmedi **ṣafḥa** üzre resm-i sevād
HH101 Yazmadı **ṣafḥaya** ḫaṭ-ı fāḫir / Elinüñ gölgesi degil ẓāhir
HH28 Naḳşı her **ṣafḥanuñ** bir aḫterdür / Yedi meclisle heft manẓardur
HH412 Pertev-endāz-ı resm-i **ṣafḥa-yı** rāz / Kīmīyā-sāz ü sīmīyā-perdāz
HH456 Ḫāme-fersā-yı **ṣafḥa-yı** ġarrā / Çehre-pīrā-yı şāhid-i maʿnā
HH681 **Ṣafḥa-yı** rūyı oldı ḥalkārī / Şoldı gül güldügince ruḫsārı
HH916 ʿAḳs olup cūya rūy-ı perrī-zād / Levḥ-i cūy oldı **ṣafḥa-yı** Behzād
HH1252 Oldı naḳḳāş-ı **ṣafḥa-i** evhām / Dest-i teʾyīd ü ḫāme-i ilhām
HH1253 Yaʿnī mirʾāt-ı **ṣafḥa-i** rüʾyā / Rū-be-rū idi levḥ ile gūyā
HH1271 Nerm idüp misk-i sūde-veş ḫākin / Ḳılsun āmāde **ṣafḥa-i** pākin
HH1370 **Ṣafḥa-ı** nā-nüvīşteden her gāh / Olurın nice ḳışşaya āgāh
HH1557 Söz ki dil **ṣafḥasında** mużmer idi / Dest-i yārānda köhne defter idi
HH1632 Cān bulup **ṣafḥa** üzre şīr ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḫāl
HH1637 **Ṣafḥā-ı** naḳş-ı iltifat żāmīn / Ola reşk-i nigār ḫāne-i çīn
HH1638 Resm-i būs-ı kinār-ı cānāne / Döndüre **ṣafḥayı** şebistāne
HH2051 Oldı taşvīr-i kilk-i Mānī-vār / O muraḳḳaʿda **ṣafḥa-i** ruḫsār
HH2110 Levḥ-i meşki miṣāl-i **ṣafḥa-i** sīm / Ki sevād itmiş anda kilk-i dü-nīm
HH2380 Tā ki ṭayy oldı defter-i nāsūt / Ḳıldılar seyr-i **ṣafḥa-i** lāhūt
HH2728 Minnet Allāha **ṣafḥa-i** arḳām / Gördi tevkīʿ-i luṭf u ḫüsn-i ḫitām
HE50 Olup her **ṣafḥa** mevc-engīz-i ʿummān / Anuñ her saṭr-ı sürḫı şāh-ı mercān
HE51 Her iki **ṣafḥa** kim behcet-nümādur / Açılmış göklere dest-i duʿādur

ṣafḥa-fersāyī [1] sayfaları eskitme, bozma, yok etme

HH995 Tīġ-i mevc itdi **ṣafḥa-fersāyī** / Maḥv ḳıldı o naḳş-ı zibāyı

ṣafḥa-neverd [1] merhaleler geçen, üzerinde dolaşan

NE93 Zāyiçe-bend-i ḫaṭ-ı taḳvīm-i pār / **Ṣafḥa-neverd-i** şeb-i tār u nehār

ṣafḥa-pīrā [1] sayfaları süsleyen, bezeyen

HH1634 Ki çeküp kilk-i **ṣafḥa-pīrāyı** / Yaza şeh-zāde birle Şeydāyı

ṣāfī [16]

1. halis, saf, katışıksız, temiz

S993 Ṣurāḥī-i mey gibi **ṣāfī** derūn / Ḫum-ı bāde-veş ḫurrem ü pür-sükūn
S995 ʿAceb cevherīdür o **ṣāfī** güher / Virüp foya mīnā-yı laʿlīn ider
S1204 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven zücāc / Bize mey-i **ṣāfī** ile ḳıl ʿilāc
S1351 Degil şīşe sāġarla ṣahbā-yı nāb / Olup ābı yaḫ ḳaldı **ṣāfī** şarāb
NE976 Levḥ-i dili **ṣāfī** ider rūzgār / Rūḥ-ı ḫaṭ-āverde gibi pür-gubār
SE1530 Pür-ṣafā āyīne-i idrāki / Āb-ı **ṣāfī** gibi ḳalb-i pāki
SE2386 Āb-ı **ṣāfī** çü dil-i şūrīde / Oldı yir yüzine nūr-ı dīde
HH128 Oldı üç bendi zerr-i **ṣāfīden** / Ḥażret-i Fāṭıma Ḥüseyn ü Ḥasen
HH153 Raḫş-ı raḫşān Burāḳ-ı berḳ-ʿınān / Āb-ı **ṣāfī** rev ü ṣabā cevlān
HH258 Dil-i **ṣāfīsi** menbaʿ-ı ʿirfān / Kef-i kāfīsi maḳsem-i iḥsān
HH430 Eylemişdüm binā bu ḫānede ben / Bir aḳar çeşme şīr-i **ṣāfīden**

2. yalnız, sadece

NE2434 Zer virür o yüzlenür arar bulur / Pulları ile **ṣāfī** frengi olur
NE2523 **Ṣāfī** siñirle kemik idi hemān / Ḳāmet-i ḫam-geşte sanırsuñ gümān
NE2524 Sürmesi ṭaşḳın gözi **ṣāfī** çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki mühmel çanaḳ

3. samimi, içten

S25 Ger itmezse şükr ile murġān **safī** / Ola cānı ḳaṣdına her rişte tīr
S1233 Bu **ṣāfī** muḥabbetle ṣıdḳ u ṣafā / Müsāvī vü ġıybetle ol ġam-fezā

ṣāfī-meniş [1] temiz yaradılışlı ‖ berrak

NE676 Cāmdur āyine-i **ṣāfī-meniş** / Kār-ı Sikenderde yoḳ ol gösteriş

safra [1] ahlât-ı erbaadan vücut sıvısı, safra

NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış ṭudaḳ / **Safrası** çıḳmış göne beñzer ḳulaḳ

ṣafṣafiyye [1] söğüt ağaçlarının bulunduğu yer, söğüt ağaçlığı

S693 Aḳup gelmede nice zevraḳ müdām / Gelür ḫāṭıra **ṣafṣafiyyeyle** ṣām

safsaṭa [1] boş ve asılsız söz

NE143 Hāṣıl-ı ḳavl-i ḥükemā **safsaṭa** / Mantıḳın eşkāli ḳuru maġlaṭa

ṣafvet [1] saflık, temizlik, halislik

SE352 **Ṣafvet-i** ṭabʿı ḳılan sermāye / Cūy-veş aḳdı hemān ṣaḥrāya

ṣaġ [2]

1. (yan ve yön için) sağ

NE1294 Baḥr olup ʿasker-i deryā hücūm / Ṣola Anaṭolı durur **ṣaġa** Rūm
NE1452 Keştī-i deryā-yı sükūn idi ol / Ceẕbesi ḳullābī anuñ **ṣaġ** u ṣol
NE3090 Maʿnīde deryā gibi ʿaskerdür ol / Dizdi ḳalem her birini **ṣaġ** u ṣol
SE691 Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳabūl / Aña farḳ eylemeye **ṣaġ** ile ṣol
SE2803 Ḳuvvet-i ḳalb-ile **ṣaġ** u ṣolda / Merd olan ġālib olur her ḳolda

2. hayatta, esen, salim

SE3205 Daġ yaḳsa ḳolına her ebter / Bil hemān **saġ** degildür ol ḫar
NE2933 Çünki olur pūşişüñ āḫir kefen / Ṣoyınup abdāl olagör **ṣaġ** iken

ṣaġ olmaḳ [1] yaşıyor olmak ‖ sağlıklı olmak

SE1329 **Ṣaġ oldukça** vücūdı her dem / Pür-fesād ola mizāc-ı ʿālem

sāġar [53] içki bardağı, kadeh, piyale ‖ şarap

SR3/1 Sāḳi getür ol **sāġar-ı** nūr-efşānı / Kim cāmdur ārāyiş-i ḳaṣr-ı fānī
SR10/2 Ol ġonca-dehen **sāġar** içerken seyr it / Nice kim olur zerrede mihr-i enver
S2 Nigārende-i ḳubbe-i āb-gūn / Ḥabāb-āver-i **sāgar-ı** ser-nigūn
S39 Nihāl-i güli görse dil-ber ṣanur / Eger gül ṣunarlarsa **sāġar** ṣanur
S43 Ayaḳ başmazın mescide lā-cerem / Meger anda ḳandīli **sāġar** ṣanam
S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden berī / Añup ṣulḥ-ı şāhı yürüt **sāġarı**
S496 Bu devr içre **sāġarda** ṣanma ḥabāb / Olur bīm-i ḳahr ile her zehre āb
S778 Dem-ā-dem üfür āteşīn **sāġarı** / Aḳıt püteden külçe külçe zeri
S784 O **sāġar** ki siḥr ile aġlatmada / Meger cevheri oldı seng-i yada
S804 Bıraḳ lücce-i ʿişrete lengeri / Yine ṭutalum zevraḳ-ı **sāġarı**
S826 Alup destine **sāġar-ı** sādeyi / Ḳoma yerde ḳanum gibi bādeyi
S838 Leb-i ḫāldāruñ ḫayāli müdām / İder **sāġar-ı** ʿıyşı müşgīn-fām
S893 Ḳırılsaydı **sāġar** iderler hemān / Tehī ḳor mı hiç anı dürdī-keşān
S934 Müselleş ḳo cām-ı müseddeslere / Ṭılādur münāsib gümüş **sāġara**
S940 Tehī vü nigūn olsa cām-ı şarāb / Dehen ola girdāb ü **sāġar** ḥabāb
S956 Mey olmazsa **sāġar** ne raġbet bulur / Gülābı alınmış ṣoluḳ gül olur
S958 Leb-i yār-i **sāġarda** cāy idicek / Görinür meye rūḥ-ı ṣānī dimek
S960 Görür müydük ol dürc-i pür-gevheri / Eger ḳoymasaḳ araya **sāġarı**

S963 Ḳanı sāḳiyā sāġar-ı lāle-reng / Açıldı gülüñ **sāġarı** gitdi jeng
S979 Ḳulaḳ ṭutsa **sāġar** alur ḥişşesin / Oḳur ezber aḥbāba Cem ḳıṣṣasın
S986 Ṣurāḥī vü **sāġar** olur cilve-ger / Ṭolı gerden ü gūş ü laʿl ü güher
S1049 Alup deste āyīne-i **sāġarı** / Yine göster āyin-i İskenderi
S1104 Ṭolar dāʾimā kendiden **sāġarı** / Meger oldı meh cām-ı İskenderi
S1170 Yine reng-i rū ḥāṣıl it lāle-vār / Seḥerden pür it **sāġarı** jāle-vār
S1187 Ḳoyan renge oldur dil-i sādeyi / Başīretle gör **sāġar-ı** bādeyi
S1198 Saña **sāġaruñ** şemʿ-i rāhı yeter / Eger lüle dirseñ ṣurāḥī yeter
S1245 Olup **sāġar-ı** mihr ile neşve-nāk / Çıḳardı nesi varsa ceybinde ḫāk
S1251 Yine **sāġarın** pür ḳılup verd-i ter / Ḳodı cāmına jāle-senc pāreler
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i ṣafā güllere / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı **sāġara**
S1273 Ṣafāsın görüp ġoncalar güllerüñ / Ṣulanmaya mı aġzı ya **sāġaruñ**
S1278 Yine sebze döndi yem-i aḫżara / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı **sāġara**
S1291 Gören dir bu demde mey ü **sāġarı** / Müẕāb olmuş ol ḫātemüñ gevheri
S1351 Degil şīşe **sāġarla** ṣahbā-yı nāb / Olup ābı yaḫ ḳaldı ṣāfī ṣarāb
S1403 Ṭolar kendiden **sāġarı** dāʾimā / Ḳanı öyle bir cām-ı ʿālem-nümā
S1426 Kümeyt-i mey-i **sāġar-ı** dil-güşā / O bir naʿl idi bāz-gūne saña
S1427 Ṣaḳın aldanup şiʿr-i efsūn-gere / Ḳoyulma hemān zevraḳ-ı **sāġara**
S1468 Ṣu **sāġar** ki pür-bāde-i ʿışḳ ola / Çeküp nūş iden ʿāşıḳa ʿışḳ ola
S1549 Be-laʿl-i leb **sāġar-ı** nūş-ḫand / Be-reng-i ruḫ-ı sāḳī-i dil-pesend
NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol cām-ı ṣāf / **Sāġarı** şeffāf-ı ṣarābı kefāf
NE1414 **Sāġar-ı** iḫlāṣı yuya ṣāf ide / Ḳābil-i feyż-i mey-i şeffāf ide
NE1653 Ḥāline ṭaʿn itme melāmilerüñ / Rengine aldanma ṣaḳın **sāġaruñ**
NE1683 Ḫum gibi pā-der-gil ü **sāġar** be-ser / Künc-i ḫarābātda genc-i güher
NE3051 Çekmez idi devrden aṣla keder / **Sāġar-ı** mey eglene elde meger
NE3063 ʿĀlem-i ābın olup İskenderi / Elde idi āyine-i **sāġarı**
SE1674 Dil-berüñ **sāġar-ı** nāzı sözdür / ʿĀṣıḳuñ cām-ı niyāzı sözdür
SE2304 Ṣaḳla yüz ṣuyını çün **ṣāġar-ı** mey / Edebe oldı nişān ḫaclet ü ḫūy
SE2371 Bāde-i kibr-ile olma bed-mest / İtme **saġar** gibi her ḳalbi şikest
SE2570 Rūşenā cāmları çü māh-ı münīr / **Sāġar-ı** bādesi seyyāre mesīr
SE3447 Nite kim ṣoḥbet-i ḫāṣ-ı aḥbāb / **Sāġar-ı** feyż-ile oldı pür-tāb
HH305 Eyledi telḫ-kām **sāġar-ı** ġam / Ẕevḳ-i nev-bāve-i nihāl-i ḳalem
HH822 Şīşe vü **sāġara** irişdi şikest / Oldı küçük büyük uyanıḳ mest
HH1814 Şīşe-veş **sāġar-ı** müle ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol güle ḳarşu
HH2600 Kelle germ olup iki dil-berler / Çekdiler ʿāşıḳāne **sāġarlar**

sāġar-ı Cem [4] Câm-ı Cem, Câm-ı Cemşîd olarak da bilinen İran hükümdarı Cem'in şarap içtiği, yedi madenden yapılmış üzerinde yedi hikmeti bildiren yazılar bulunan sihirli kadehi

S939 ḫarīf-i ḳadeḥ **sāġar-ı Cem** çeker / Şu mest ejdehā gibi kim dem çeker
NE3012 **Sāġar-ı** zerrin-i **Cem-i** kāmkār / Ḳaşığını aġzınuñ ey nā-bekār
HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı dem / Gözi ṭolar miṣāl-i **sāġar-ı Cem**
HH1810 Ḫāṭıra geldi sürdügi demler / Bezm-i vuṣlatda **sāġar-ı Cemler**

sāġar-ı ḫālī [1] boş kadeh

NE3006 Ey mey-i ġafletle olan tīre-hūş / **Sāġar-ı ḫālī** gibi efsürde-hūş

sāġar-ı ʿişret [3] işret kadehi

S466 Seḥer ḳaldurup **sāġar-ı ʿişretin** / Bize ʿarż ider yaʿni germiyyetin
S754 Getür sāḳiyā **sāġar-ı ʿişreti** / Hebā itme ġafletle bir sāʿati
S1395 Çeküp her nefes **sāġar-ı ʿişreti** / El irdikçe fevt eyleme furṣatı

sāġar-ı lāle-gūn [1] kırmızı renkli kadeh, şarap kadehi

S1401 Ṭoluñ dāʾim ey sīne-i bī-sükūn / Yeter saña dil **sāġar-ı lāle-gūn**

sāġar-ı lāle-reng [1] bkz. 'sāġar-ı lāle-gūn' md.

S963 Ḳanı sāḳiyā **sāġar-ı lāle-reng** / Açıldı gülüñ sāġarı gitdi jeng

sāġar-ı mīnā [1] kristal kadeh

NE987 ʿIşḳ-ı dili **sāġar-ı mīnā** ider / Neşvede yekmürdī-i ṣahbā ider

sāġar-ı peymān [1] ant içilen kadeh, yemin kadehi

SE3077 İrmesün **sāġar-ı peymāne** żarar / Olsa işkeste eger kāse-i ser

sāġar-ı pür-ḥabāb [1] üzerinde köpükler olan şarap kadehi

S1240 Dem irdi ki çün **sāġar-ı pür-ḥabāb** / Ṣıġışmaya kendüye mest-i ḫarāb

sāġar-ı raḫşān [2] parlak kadeh

NE618 Yüze güler **sāġar-ı raḫşān** gibi / Līk yaḳar mihr-i dıraḫşān gibi
NE1221 Şuʿle ṣalar **sāġar-i raḫşān** gibi / Şemʿ-i ser-i ḳabr-i şehīdān gibi

sāġar-ı ṣahbā [1] şarap kadehi

NE3071 Ṣoñra ne çāre diyū etdi suʾāl / Didi yine **sāġar-ı ṣahbā-yı** āl

sāġar-ı şeffāf [1] içindeki görülen saydam kadeh
HH297 Dil-i rūşenle fikr-i mūy-şikāf / Bāde-i ṣāf ü **sāġar-ı şeffāf**

sāġar-ı zer [1] altın kadeh
HH2308 Kām alup āsumān ü aḫterden / Çekdiler laʿli **sāġar-ı zerden**

sāġar döndürmek [1] sâkînin mecliste içki kadehini döndürerek elden ele gezdirmesi ‖ içkili eğlence yapmak
NE2980 Germ bulıcaḳ nite ki mihr-i felek / **Sāġar döndürdiler** aḫşāma dek

sāġar-ḫᵛāh [1] kadeh isteyen, içki isteyen
HH2453 Merdek-i kāselīs-i **sāġar-ḫᵛāh** / Bekrīdür diyü itdi istikrāh

ṣaġış [2] sayı, miktar; miktarınca. Ayrıca bkz. 'ṣaḳalı ṣaġışı' md.
SE2059 Bu ḥamāḳatla müreffeh-aḥvāl / Ṣaḳalı **ṣaġışı** var māl ü menāl
SE2060 Ḥumḳına şāhid iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı **ṣaġışı** var niʿmet ü nāz

ṣaġīre [1] İslam dininde haram olduğuna dâir hakkında açık hüküm bulunan büyük günahların dışında kalan küçük günahlardan her biri
S872 Biri şehd-i pür-şīr ü şīrīn biri / **Ṣaġīre** birisi kebīre biri

ṣaġīr ü kebīr [4] küçük ve büyük, herkes
NE859 Tābʿ-ı fetevāsı **ṣaġīr ü kebīr** / Mūr u milḥ emrine fermān-peẕīr
HH837 Ser-güẕeştin çün eyledi taḳrīr / Oldı ʿibret-dih-i **ṣaġīr ü kebīr**
HH1572 İʿtimād eyleyüp **ṣaġīr ü kebīr** / Himmetin ister idi mīr ü vezīr
HH1617 Vāḳıf olınca çaḳ **ṣaġīr ü kebīr** / İtdi teşhīr itmedi taḳṣīr

ṣaġmak [2]
1. memeyi sıkarak süt çıkarmak
HH751 Nice ger **ṣaġmış** indürüp ayı / Şīre sīr eylemiş şüreyyāyı
2. (erkek için) mastrübasyon yapmak
NE2775 Cüft-i ḫayāl ile ṭuramazdı tek / Ṭurma **ṣaġardı** memesin ol inek

ṣaġr [1] sınır boyu, hudut, serhad
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı zemīndür o maḳam / Ṭunanuñ sāḥili **ṣaġr-i** İslām

ṣaḥāyif [1] sahifeler, yapraklar
NE65 Levḥ-ı **ṣaḥāyifde** ferāʾid-nişān / Bezm-i leṭāyifte cevāhir-feşān

ṣaḥb-ı güzīn [1] Hz. Muhammed devrinde yaşamış, kendisi ile görüşüp konuşmuş kimseler
NE348 Menḳıbet-i cāh-ı nebiy-yi emīn / Maḫmidet-i ʿutret ü **ṣaḥb-ı güzīn**

ṣahbā [7] şarap, kırmızı şarap
S8 O **ṣahbāya** peymānedür māh u mihr / Tehī ḫumm-ı ġaltīdesidür sipihr
S1038 Aña cilvegeh cām-ı **ṣahbā** imiş / O Belḳısa bir ferş-i mīnā imiş
NE698 Yek-dem ider ḫumını **ṣahbālaruñ** / Ṣunsa dibin göstere deryālaruñ
NE987 ʿIşḳ-ı dili sāġar-ı mīnā ider / Neşvede yekmürdī-i **ṣahbā** ider
NE1407 Sāḳī-i **ṣahbā-yı** kerem kānıdur / Virdügi laʿl-i teri rummānīdür
HH1813 Ḳanı ol dem ki bezm-i **ṣahbāda** / Laʿli şevkine nūş idüp bāde
HH2568 Ḳurdılar meclis içdiler bāde / Buldılar ẕevki nūş-ı **ṣahbāda**

ṣahbā-yı āl [3] kırmızı şarap
NE3041 ʿArżını çün şīşe-i **ṣahba-yı āl** / Ṭoḳınup eylerler idi pāyimāl
NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı cerr-i sifāl / Raṭl-ı girān ile ṭolı **ṣahbā-yı āl**
NE3071 Ṣoñra ne çāre diyü etdi suʾāl / Didi yine sāġar-ı **ṣahbā-yı āl**

ṣahbā-yı gülgūn [1] gül renkli şarap
S1114 Şu kim şebde **ṣahbā-yı gülgūn** ider / Sipāh-ı ġam üzre şebīḫūn ider

ṣahbā-yı nāb [5] arı, saf şarap
S977 Süheyl-i Yemendür virüp āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı **ṣahbā-yı nāb**
S1095 Virür naġme o tārdan sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ içre **ṣahbā-yı nāb**
S1351 Degil şīşe sāġarla **ṣahbā-yı nāb** / Olup ābı yaḫ ḳaldı şāfī ṣarāb
S1402 Göñülden o tāze sebū-yı ṣarāb / Ki ceẕb eyleyüp ṭola **ṣahbā-yı nāb**
SE661 İçdi **ṣahbā-yı taṣavvufdan** cām / Buldı ıṭlāḳ-ı tecerrüdden kām

ṣaḥ çekmek [1] bir yazının doğruluğunu onaylamak üzere Sad ve Ha harfleri ile işaret koymak
SE437 Eṣer-i kilki olup ḳavl-i eṣaḥ / Çekilür ḫame-i ḳudretden **ṣaḥ**

ṣāḥib [31]

1. bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, malik

S665 Ṣoyunmuş bulup ceẕbe-i himmetin / İder nice **ṣāḥib** köle ḫidmetin
NE633 Oldı husūsa ki günāh-ı ʿaẕīm / **Ṣāḥibinüñ** bīm ile ḳalbi dü-nīm
NE958 Āmil olup vāṣıl-ı ṭūl-ı emel / İtdi anı **ṣāḥib-i** Merv ol ʿamel
NE1403 Gerçi dürli dürle gencīneler / **Ṣāḥibi** var her birisi beste-der
NE1796 Eylese taʿlīm-i ʿulūm u hüner / **Ṣāḥibi** sermāyeden itmez żarar
NE2128 Ḥürmet idüp niteki Beytü'l-Ḥarām / Eyle ḫarem **ṣāḥibine** iḫtirām
NE2141 **Ṣāḥibi** ḳatl itse duyunca seni / Mefte gidersin gibi ey küşteni
NE2337 Cehl ü suḫan āb ile āteş olur / **Ṣāḥibinin** ḥāli müşevveş olur
NE2368 Münkir olup **ṣāḥib-i** ḫar itdi şek / Ḳadı didi daʿvīye maʿnī gerek
NE2941 Sīmsiz olmaġ ile köhne nemed / Fāriġ olur **ṣāḥibi** itdükde red
SE424 Ola mı **ṣāḥib-i** Ḳāmūs-ı Vasīṭ / Hem-ser-i mālik-i deryā-yı muḥīṭ
SE2048 Ṣūmdur ḫaşlet-i ḫırş-ı meẕmūm / **Ṣaḥibin** ʿāḳıbet eyler maḥrūm
SE3158 İʿcāc üzre ise şāh eger / **Ṣāḥibi** nār-ıla ışlāḥ eyler
HH1202 **Ṣāḥibin** buldı mesned-i ḫānī / ʿĀlemüñ geldi yirine cānı
HH1259 **Ṣāḥibi** bir meh-i ḫuceste-cemāl / Cāme-i sebz ile firīşte-miṣāl

2. bir sıfatı taşıyan, bir vasfı olan

NE340 Birisi de **ṣāḥib-i** ḳadr-i celī / Ṣıhr-i vaṣī yaʿni ʿAlī velī
NE799 Nāzil olup raḥmet-i Mevlā gibi / Virdi selām ol şefḳāt **ṣāḥibi**
NE1142 Ḥālet-i pür-sūzuñ olup **ṣāhibi** / Yaḳdı cihānı dil-i ḫāsid gibi
NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i Naṣūḥ / Pir ʿAli sālik-i **ṣāḥib-i** fütūḥ
NE1760 **Ṣāhib-i** ḫayr olmaġıçün lāf ider / Ḫayrı anuñ fā'ide-i sīm ü zer
NE2150 Ṣāḫlanur **ṣāḥib-i** fettāneden / Āhu iken yaʿni olur gergedān
NE2284 İstemeyüp ḥükmünü ḳız cānibi / Dir ki eyā faẓl u hüner **ṣāḥibi**
NE2343 Bir gün olup meclis-i ehl-i hüner / Bir yere geldi nice **ṣāḥib-i** hüner
NE2865 Lābüd olur **ṣāḥib-i** ḫalḳ-ı dürüşt / Ḫarlı felān itdigüm olur mı puşt
NE3126 Eyledi īṣār o kerem **ṣaḥibi** / ʿUnf ile red eylemedi ṭālibi
SE368 Ehl-i dil tercemeden ʿār eyler / Āriyet **ṣāḥibini** ḫār eyler
SE158 Ẓāhiren **ṣāḥib-i** ʿizz ü şāndur / Maʿnīde masḫara-i şeyṭāndur
SE1213 Ḫaşm ola **ṣāḥib-i** ʿilm ü ʿamele / Nekebāt ü kekezāt u cehele
SE2637 Maşlaḥat **ṣaḥibi** āgāh gerek / Kişinüñ her işi li'llāh gerek
SE2778 İʿtidāl anda şecāʿat oldı / Ṣıfat-ı **ṣāḥib-i** himmet oldı

3. himaye eden, koruyucu

SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā şemʿ-i sübül / **Ṣāḥib-i** Ḥażret-i Sulṭān-ı Rüsül

ṣāḥib-i ḥay [1] hayat sahibi, hayatta olan

SE214 Oldı mātem-zede bir **ṣāḥib-i ḥay** / İki ferzendi ölüp pey-der-pey

ṣāḥib-i seccāde [1] seccade sahibi, bir kimsenin yerine geçen ya da geçecek olan kimse, vekil, halife

NE1446 Oldı verāsetle o şeyḫ-i benām / **Ṣāḥib-i seccāde-i** faḫrü'l-enām
NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / **Sāhib-i seccāde-i** Ḳāḍı Şüreyḥ

ṣāḥib-i zamān [1] yaşadığı devirde sözü geçen, en güçlü, en kudretli kimsesi

NE1431 İtmege tedbīr-i umūr-ı cihān / Her dem olur ʿaşrda **ṣāḥib-i zamān**

ṣāḥib-dil [1] gönül sahibi, gönlü Hakk'a bağlı olan kimse, velî

SE611 Baḥr-ı eşʿār gibi kāmil ider / Lücce-ves pür-dür ü **ṣāḥib-dil** ider

ṣāḥib-firāş [1] yatağa düşmüş, hasta

NE1023 ʿĀḳıbet oldı ol iki dil-ḫırāş / Sāye-veş üftāde-i **ṣāḥib-firāş**

ṣāḥib-güher [1] cevher sahibi, temiz yaradılışlı, soylu

SE717 Biri bu aşlı o **ṣāḥib-güherüñ** / Noḳṭa-i ḫālisi midür pederüñ

ṣāḥib-ḥayā [1] hayâ sahibi, utanma duygusu taşıyan

NE336 Cāmiʿ-i Ḳur'ān şeh-i **ṣāḥib-ḥayā** / Bende-i maḥcūb-ı ʿaṭā-yı Ḫudā

ṣāḥib-himmet [1] himmet sahibi, himaye eden, cömert

SE1744 ʿAskeri eylemedin cemʿiyyet / Fetḥ ider Āṣaf-ı **ṣāḥib-himmet**

ṣāḥib-ḫulūṣ [1] iyi niyetli, gönlü temiz, içten

NE1343 Semt-i Anaṭolıdaki bā-ḫuṣūṣ / Feyż ile pür çün dil-i **ṣāḥib-ḫulūṣ**

ṣāḥib-izʿān [1] izan sahibi, anlayışlı, akıllı

SE1658 Didi ol ḥākim-i **ṣāḥib-izʿān** / Ġam yime ʿırzuñ içün hey nādān

ṣāḥib-kelime [1] kelime sahibi, Hz. İsa. Ayrıca bkz. 'Kelime' md.

SE186 Oldı ʿĪsā gibi **ṣāḥib-kelime** / Bāb-ı faẓlından anuñ bir kelime

ṣāḥib-kemāl [1] kemal sahibi, olgun kimse

S415 Ḳarışmış nice rind-i **şāḥib-kemāl** / Olup muḫteliṭ şīr ü şekker miṣāl

şāḥib-kemān [1] ok sahibi, okçu. Ayrıca bkz. ‘Areş’ md.

NE943 Nāmı olup Areş-i **şāḥib-kemān** / Ḥaşma Areş argaç olurdı hemān

şāḥib-ḳırān [8] uğurlu olarak bilinen Zühre (Venüs) ve Müşteri (Jüpiter) yıldızlarının aynı burç ve aynı derecede oldukları kutlu zamanda doğan kimse, böyle bir zamanda tahta çıkan çok başarılı ve her zaman üstün hükümdar; dünya ve ahiret saadetine nail olan kimse

S141 Nebī bindi o raḫş-ı rahşān-pere / Ya **şāḥib-ḳırān** murġ-ı fermān-bere
S155 Beşinci sipihre olup esb-rān / Şeref buldı Behrām-ı **şāḥib-ḳırān**
S191 Şehen-şāh-ı ʿOşmān-ı **şāḥib-ḳırān** / Ḫidīv-i zamān faḫr-ı ʿOşmāniyān
S261 Ṭuyunca bu aḥvāli **şāḥib-ḳırān** / Ḫurūş itdi deryā-yı ġayret hemān
S287 Geçüp Balḳanı şāh-ı ḥaydar-meşāf / O **şāḥib-ḳırān** eyledi seyr-i ḳāf
NE358 Ḳanı o server gibi **şāḥib-ḳırān** / Düşmeni ḳahr eylemede pehlivān
NE611 Her biri bir Rüstem-i **şaḥib-ḳıran** / Kendi ḳılıç ġamze cihān pehlivān
NE734 Eyleye bir mürdeyi **sāḥib-ḳırān** / Şāʿir iken vara ola ḳıṣṣa-ḫān

şāḥib-külāh [1] taç sahibi, hükümdar

S188 Şükūhende māh-ı kevākib sipāh / Peder-be-peder şāh-ı **şāḥib-külāh**

şāḥib-livā [2] Hamd sancağının sahibi, Hz. Muhammed, bkz. ‘Ḥamd livāsı’ md.

S71 Fürūzende ḫūrşīd-i burc-ı hüdā / Şükūhende sulṭān-ı **şāḥib-livā**
S339 Vezīrān-ı Cem-ḳadr ü Āṣaf-maḳām / Emīrān-ı **şāḥib-livā-yı** be-nām

şāḥib-serīr [1] taht sahibi, hükümdar

S1011 Eger himmet itse o ferḫunde pīr / Gedālar olur şāh-ı **şāḥib-serīr**

şāḥib-ṭahūr [1] temizlik sahibi, zâtı pak olan

NE695 Bāde-keşān Rüstem-i **şāḥib-ṭahūr** / Kimi Tehemten kimisi Pil-zūr

şāḥibü’l-ʿayār [1] ‘ayâr sahibi, altın, gümüş vs.nin saflık oranını, kalitesini bilen kimse, nakkâd

HH2769 Gevheri **şāḥibü’l-ʿayār** bilür / Orayı ṣadr-i kām-kār bilür

şāḥibü’l-ḳıbleteyn [1] iki kıblenin (Kâbe ve Beyt-i makdîs) sahibi, Hz. Muhammed

S73 İmāmü’l-verā **şāḥibü’l-ḳıbleteyn** / Ebu’l-ḳāsım ol mefḫari’n-neşʾeteyn

şāḥib-ẓuhūr [2] ayaklanan, başkaldıran ‖ başa geçen

NE565 Nīze-i yaḫla nʾola itse ʿubūr / Oldı şitā ḫusrev-i **şāḥib-ẓuhūr**
NE1138 Gūş idüp anı didi ehl-i şuʿūr / Geldi suḫan mülküne **şāḥib-ẓuhūr**

saḫīf [1] zayıf, yetersiz, gevşek

NE2079 Reʾy-i **saḫīf** ādemi maḥzūn ider / İki cihetden bile maġbūn ider

saḥife [2] bir defter veya kitap yaprağının iki yüzünden her biri, sayfa

HH1801 Eyleyüp ʿāḳıbet cinānı maḳām / Ḳodılar bu **saḥifede** bir nām

saḥife-i ġabrā [1] (gözyaşıyla ıslanmış) yanak ‖ yeryüzü, tanıkta “ġabrā” kelimesinin “toprak rengi, tuzlu” manaları da göz önünde bulundurulmalıdır.

HH2402 Gūş idüp eşk-i çeşm-i gevher-zā / Oldı mālī **saḥife-i ġabrā**

ṣaḥīḥ [6] gerçek, doğru

NE211 Rūḥ-ı kelām olsa da ḳavli **ṣaḥīḥ** / Neylesün iḥyā kelimātın Mesīḥ
NE2065 Olmaya fetvādaki imlā **ṣaḥīḥ** / Nice olur öyleye fetvā ṣaḥīḥ
NE2065 Olmaya fetvādaki imlā ṣaḥīḥ / Nice olur öyleye fetvā **ṣaḥīḥ**
NE2107 Noḳṭa-i şekki giderüp ol faṣīḥ / Nusḫasın itmişdi beyāż-ı **ṣaḥīḥ**
NE2407 Geldi eḥādiṣde ḳavl-i ṣarīḥ / Oldı bu maẓmūn ile naḳl-i **ṣaḥīḥ**
SE2555 Böyle naḳl itdi **ṣaḥīḥin** ḫaberin / Birisi ʿāṣıḳ-ı āvārelerüñ

saḫīḳ [1] uzak, engin. Ayrıca bkz. ‘raḫīḳ-i saḫīḳ’ md.

HH264 Nīl-i ʿirfānı çün raḫīḳ-i **saḫīḳ** / Mīl-i miḳyāsı ẓirve-i taḫḳīḳ

sāḥil [20] su ve deniz kenarı, kıyı

S256 Ḳazaḳ itdi **sāḥillere** çok sitīz / Leh-i dil-siyehde velī fitne-ḫīz
S624 Ḳomaz iskele **sāḥilinde** ṣafā / Ḥavāle olur nice ırgād aña
S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi ne var / Ki **sāḥilde** ṣu ḳullesidür ḥiṣār
S682 Bu **sāhilde** olmuş maḳarr Yūşaʿa / Ki envār-ı feyżi ṣalar şaʿşaʿa
S752 Muġannī ne ṭurursun eyle nevā / Bizi **sāḥil-i** şevḳa çekdi hevā
S814 Ṭurur **sāḥil-i** ġamda ehl-i melāl / Ḥarīfān-ı keştī-i şikeste-miṣāl
NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḥ-ı Rūm ili / Serḥad-i Eflāk u Ṭuna **sāḥili**
NE876 Ḫāne-be-dūşāne miṣāl-i keşif / **Sāḥil-i** baḥr-ı keremi muʿterif
NE1460 Ṭālib-i baḥr oldı cevāb-ı revān / **Sāḥil-i** İstanbula geldi hemān
NE1472 Mevce-i tevfīḳ olup rāhber / **Sāḥile** geldi o dıraḫşān güher
NE1477 İtdi ol eşnāda meger ittiṣāl / **Sāḥile** bir keştī-i deryā nevāl

NE1579 Ḥāṣılı andan ḳaçup ol eşḳiyā / **Sāḥile** gelmiş idi çü mevc-i belā
NE1605 Ḥāṣılı ol şayḳa urup **sāḥile** / Rāst gelür ʿasker-i deryā-dile
NE1825 Mevc-ṣıfat kellelere dāʾimā / **Sāḥil-i** cūdında irerdi fenā
SE423 Ol ki maġrūr-ı kedū-yi dildür / Kūdek-i nev-heves-i **sāḥildür**
SE2871 İt yüri ḫāme-ṣıfat ġavvāṣī / Ḳıl ʿAden **sāḥili** bezm-i ḫaṣı
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı zemīndür o maḳam / Ṭunanuñ **sāḥili** ṣaġr-i İslām
HH1754 Nice gün gitdi āh u zārı ile / **Saḥile** irdi luṭf-ı Bārī ile
HH2480 Oldı limān ü **sāḥili** nā-yāb / Sedd-i emvāc ile meger girdāb
HH2699 Buldı ġavvās-ı lücce-i ḫayret / Kendin üftān-ı **sāḥil-i** vuṣlat

sāḥile urmaḳ [1] akıntı veya dalgalarla kıyıya sürüklenmek
HH2483 Āḫir elden ele ḳoyup emvāc / **Saḥile urdı** eyledi tārāc

sāḥil-mesken [1] sahile çıkma ‖ selamete ulaşma
SE2607 Ṣayda mühlet viresün elde iken / Olasun teşne-i **sāḥil-mesken**

sāḥir [6]

1. sihir yapan, büyücü
S812 Müselmān idüp ġamze-i **sāḥiri** / Biraz devşir ol ṭurre-i ḳāfiri
SE1568 Mühre-i şuʿbede-i **sāḥir** olur / Anda ḳonsa beriden ẓāhir olur
HE78 Meger devşirmedür ol zülf-i kāfir / Anı ḳılmış bölük bölük ol **sāḥir**

2. büyüleyici sözler söyleyen, şair
S422 Ki medḥ-i taġazzülde Rūmī-ḳalem / Olup ġālib-i **sāḥirān-ı** ʿAcem
NE731 Vaṣfın iden şāir-i **sāḥir** cenāb / Vermek içün sözlerine āb u tāb
NE3145 Şāʿir-i **sāḥir** geçinürseñ eger / Naẓmum aña muʿciz-i Mūsā yeter

sāḥir-çeşm [1] büyüleyici bakışlara sahip kimse, gözlerinde sihir olan
HH1726 Āb-ı efsūn ile o **sāḥir-çeşm** / İtdi teskīn-i tāb ü āteş-i ḫaşm

sāḥire [2] büyücü kadın
SE2188 Aldanup rūy-ı dil-i **sāḥireye** / İltifat itme ṣaḳın fācireye
SE3449 Her biri **sāḥire-i** behcetdür / Cedvel-i dāʾire-i daʿvetdür

saḥḳ [1] vurma, ezme, sürtme, (kadınlar için) eşcinsel ilişki
NE2209 Līk o büt-i nāfe-güşā-yı benām / Olmuş idi **saḥḳ** ile meşhūr-ı ʿām

ṣaḥn [8] orta yer, meydan, açık meydan
S27 Ser-i hānına bu niʿamla zemīn / Ṭolı **ṣaḥn-ı** ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S645 O serpūşla **ṣaḥn-ı** ḥaşīn-i ḫaṭīr / Niʿam-ḫane-i ḫān-ı niʿmüʾl-emīr
NE2752 Ṣaf ṣaf olup nice ḫam olmuş nihāl / Döne ʿazāb evine **ṣaḥn-ı** ḫayāl
SE903 Ḳıla çün cilve-i **ṣaḥn-ı** ʿaraṣāt / Ḳadr-ile ola refīʿüʿd-derecāt
SE1755 Az ḳaldı ki ola **ṣaḥn-ı** ṣaḥrā / Ġavr idüp çarḫ-ı muḥaddeb-āsā
HH614 Dūd-ı āhiyle **ṣaḥn-ı** kişver-i Şām / Oldı mānend-i ṭārem-i aḫşām
HH1723 Bildigüm üzre āsumān ü zemīn / Oldı **ṣaḥn-ı** rivāḳ u ṭāḳ-ı berīn
HE60 Ṣadā-yı raʿd ile berḳ-i şerer-nāk / Olur hengāme-gīr-i **ṣaḥn-ı** eflāk

ṣaḥn-ı bāġ [1] bağın ortası, yeryüzü, dünya
HH284 Ḳılmaġa taze pīr-i dihḳān-veş / **Ṣaḥn-ı bāġa** ʿasāyı dikdi güneş

ṣaḥn-ı çemen [1] çimenlik alan, bahçenin ortası
SE359 Eyledik **ṣaḥn-ı çemende** meclis / Ġuṣṣa bīgāne vü ṣādī munīs

ṣaḥn-ı gülzār [1] gül bahçesinin ortası
S913 Ḳılur **ṣaḥn-ı gülzārı** reşk-i cinān / İder bir ḳalem ṣuyı bāġa revān

ṣaḥn-i İrem bagı [1] İrem bağının ortası
NE258 Cilvegehüñ **ṣaḥn-ı İrem bāġıdur** / ʿArṣa-i eflāk atuñ oynaġıdur

ṣaḥn-ı riyāż [1] bahçelerin, bağların ortası
SE7 Semen ü sünbül ile **ṣaḥn-ı riyāż** / Ufuḳa döndi sevād ile beyāż

ṣaḥn-ı zemīn [1] yeryüzünün ortası, dünya
SE141 Ṭolsa āteşle eger **ṣaḥn-ı zemīn** / Ḳonsa üstine ṭoḳuz çarḫ-ı berīn

Ṣaḫra, Ṣaḫre [2] Hz. Muhammed'in üzerinden Mi'râç'a yükseldiği, Kubbetü's-sahrâ'da bulunan "Hacer-i muallak-asılı duran taş" olarak da bilinen kaya
SE259 **Ṣaḫra** kim pāye-i evlā oldı / Fikr-i fānīye muṣallā oldı
HH160 İtdi nüh sülleme ʿurūc hemīn / **Ṣaḫreyi** ḳıldı pāye-i zīrīn

saḥrā {seḥeren} [28] seher vakti, sabahın erken saatinde
NE1580 Şehre hemān bir **saḥrā** itdi hücūm / Kendi şeyāṭīn ü tüfengi rücūm

ṣaḥrā [26]

1. kır, ova

S77 Ger olmasa mihmān o faḫr-ı cihān / Döşenmezdi **ṣaḥrā-yı** kevn ü mekān
S288 Süḫan kūteh ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı **ṣaḥrā-yı** dūr u dırāz
S290 Revān olup enhār-ı cemʿ-i keşīr / O **ṣaḥrāyı** itdi miṣāl-i ġadīr
S375 Ḳaparlardı ṣalup kemend ejderīn / O **ṣaḥrādaki** ādem ejderlerin
S447 Ne arar o **ṣaḥrāda** mūr-ı ḥakīr / Ki naḥcīrgāh eyleye nerre-şīr
S1361 Ṭoñup çār-ʿunṣur çelīpā gibi / Şitā ḳıldı deryāyı **ṣaḥrā** gibi
NE140 İtmek içün ʿasker-i nefsi tebāh / Ḳıldı bu **ṣaḥrāda** anı rū-berāh
NE1855 Düşdi o **ṣaḥrālara** mānend-i cū / İtdi ḳabāilde anı cüst ü cū
NE3091 Ortası **ṣaḥrāda** olan reh-güzār / İki yaña ṭurdı ṣaf-ı nīzedār
SE352 Ṣafvet-i ṭabʿı ḳılan sermāye / Cūy-veş aḳdı hemān **ṣaḥrāya**
SE503 Ṣaydı ki ṭurfe ġazālān-ı Ḫaṭā / Gah envāʿ-ı vuḥūş-ı **ṣaḥrā**
SE697 Yüz urup dāmene-i **ṣaḥrāya** / Giderek āb çıḳar bālāya
SE1111 İtdi ser-ʿasker-ile istiḳbāl / Ki muḥīṭ olmaya **ṣaḥrā-yı** ḫayāl
SE1191 İnicek bindügi raḫş-ı ser-keş / Ḳaçdı **ṣaḥrāya** hemān āhū-veş
SE1755 Az ḳaldı ki ola ṣaḥn-ı **ṣaḥrā** / Ġavr idüp çarḫ-ı muḥaddeb-āsā
SE1763 Bir yaña çıḳdı şikāre tenhā / Şīr-veş eyledi ʿazm-i **ṣaḥrā**
SE2137 Başduġı ḫāk bulup ḫażrāyı / Başma naḳş eyler-idi **ṣaḥrāyı**
HH375 Lāle-i zerd-güne-i **ṣaḥrā** / Zaʿferani ḫıyāmdur ber-pā
HH1104 Seyr idüp puşte üzre **ṣaḥrāyı** / Gördi bir şehr-i cennet-āsāyı
HH1316 Gerçi ḫar-güş uyurdı **ṣaḥrāda** / Çeşm ü gūş idi rāh-ı ṣayyāda
HH1866 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāya / Cūy-veş aḳdı semt-i **ṣaḥrāya**
HH1869 İtdi **ṣaḥrāya** sāye gibi güzer / Ḳomadı secde itmedik bir yir
HH2720 Cūy-ı **ṣaḥrā** neverd-i ʿışḳ ü cünūn / Çünki deryāya irdi buldı sükūn

2. çöl

NE1075 Sebze biter uġrasa **ṣaḥrālara** / Gevher olur ṣaçduġı deryālara
NE1836 Didi eger Ḥātem idüp bezl-i nān / Çekdi ise merdüm-i **ṣaḥrāya** ḫān
SE3199 ʿAşḳ eger böyle ise vāveylā / Seg-i **ṣaḥrā** ola Ḳays-ı şeydā

ṣaḥrā-i ṣammā **[1]** çok sert, amansız çöl

SE2158 Ebr-i raḥmet ide mi ṭaşa eşer / Bite mi **ṣaḥrā-i ṣammāda** şemer

ṣaḥrā-nişīn **[3]** çölde oturan

S1368 Olur müncemid şimdi **ṣaḥrā-nişīn** / Eger nāfe-veş giyse de postın
NE1835 Himmet ile yād ola **ṣaḥrā-nişīn** / Ola ṭufeyli şeh-i rūy-ı zemīn
HH1329 Cümle **ṣaḥra-nişīn-i** bādiye-gerd / Ḳays-ı āvāre gibi deşt-neverd

ṣaḥrā-rev **[1]** çölde yürüyen, çölde gezen

HH1780 Ceẕbe-i ʿışḳ ile zebūn oldı / Ḳays-ı **ṣaḥrā-rev-i** cünūn oldı

ṣahrınc **[1]** kuyu, sarnıç ‖ kadeh

S930 Odur maḫzen-i çeşme-i Ḫıżr-ı cān / Ya ḫāk içre **ṣahrınc-ı** deyr-i muġān

saḫt **[10]**

1. sert, güçlü, metin

S675 Duʿā siñmiş elvāḥı **saḫt** ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaşīn
S1318 Yine şiddet itdi gelüp bād-ı **saḫt** / Görüp anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt
NE2777 Döner idi **saḫt** idüp āhen gibi / Milinüñ üstünde degirmen gibi
NE3000 Ṭaşraya bir daḥı iderken güzār / **Saḫt** ṭutup eyleyecek tābdār
HH1505 Oldı hem-ser ol iki bāzū-yı **saḫt** / Buldı pāyında āsumānı baḫt

2. katı, merhametsiz

S34 Meded ṭaş baġırlı güzellerden āh / Dil-i **saḫti** oldı baña seng-i rāh
NE2553 Līk olup **saḫt-ı** ʿaẕīm ol ʿacūz / Der-pey idi hem çū bahār u temūz
SE3433 Gūş idüp bu sözi ol ṣūḫ-ı cihān / **Saḫt** olup başladı efkāra hemān
HH652 Bizüm ile nedür münāsebetüñ / **Saḫt** olup ʿarṣa-ı mülāyemetüñ
HH2463 Gördiler cevr-i devr-i gerdūndan / Oldılar **saḫt** baḫt-ı vāruñdan

saḫt-rūy **[1]** sert yüzlü, katı suratlı

SE2303 **Saḫt-rūy** olma miṣāl-i mirʾāt / Çünki yoḳ ʿālem-i ṣūretde ṣebāt

sāḫte **[1]** gerçek olmayıp bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, taklit

S889 Sebū ḳuvvetiyle olur bāḫte / Ḳadeh oldı fısḳıyye-i **sāḫte**
SE1253 Levḫ-i taʿlīm ʿamel-mānde idi / Aḳçanuñ **saḫtesi** meydānda idi

ṣāʾib **[1]** sebest, başıboş; amaca ulaşan

NE2095 Uyma ṣaḳın fikr-i dil-i **ṣāʾibe** / Olmaya tā kim bir iki tecrübe

sāʿid **[3]** kolun dirsekten bileğe kadar olan kısmı, kol

S903 Nihān eyleyüp dāmen içre kemend / Ṣalar gerden ü **sāʿid-i** ṣāḫa bend
NE1184 Tīġ ile az ḳaldı ki ide o dem / **Sāʿid-i** Hindīyi miṣāl-i ḳalem
NE1188 Şeyḫi aña **sāʿidin** açdı hemān / İtdi ḳolında yeñi zaḫmın ʿayān

saʿīd [3] kutlu, mübarek, uğurlu

NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o vaḳt-i **saʿīd**
SE3037 Der-i Mevlādan anuñ baḫtı **saʿīd** / İtdi Keyvān gibi ḳadrini mezīd
HH876 Oldı ol şehre şāh-ı bā-teʾyīd / Māh içinde miṣāl-i yevm-i **saʿīd**

sāʾil [4]

1. soru soran

NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i ḫayr ü sevāb / **Sāʾile** heb ḫayr ile virür cevāb
SE2159 **Sāʾile** virdi cevābın ʿİşā / Didi şanma ġaraż ögretmek ola
SE2676 Şāh-ı ʿādil idüp anlara hitāb / Luṭf-ıla **sāʾiline** virdi cevāb

2. akan, akıcı ‖ dönüp dolaşan

SE2566 Ṭolanup nite ki mihr-i **sāʾil** / Oldum āḫir ḳapusından dāḫil

sāʾir(e) [3] diğer, başka

S1070 Ki çeng ile def beñzemez **sāʾire** / O pergārdur saña bu dāʾire
NE634 Maʿrifet ü nükte-veri şāʿiri / ʿAfv-ı ḳabūl itmek olur **sāʾiri**
SE589 Bir iki sāʿat idüp ḫāb-ı ḫużūr / **Sāʾirin** ḳıl yine kāre maḥṣūr

saḳ [1] uyanık, teyakkuzda

NE1335 Biñ yıl olur **saḳ** ḳalma hem-zebān / Biñde bir evṣāfı olunmaz beyān

sāḳ [1] bacağın diz ile ayak arasında kalan bölümü, paça

NE765 Eyleyüp ol ḫidmetine şedd-i niṭāḳ / Kilk-i hüner eyledi teşmīr-i **sāḳ**

sāḳ [] gövde, ağaç gövdesi

sāḳ-ı ʿarş [1] arş katı, arş ağacının gövdesi

S405 Ne söz ola manẓūme-i **sāḳ-ı ʿarş** / Ne manẓūme āvīze-i ṭāḳ-ı ʿarş

şaḳal [8] erkeklerde çene ve yanaklarda çıkan kılların bütünü

NE123 Fikret-i ʿışḳ ile dil-i pür-melāl / Oldı **şaḳal** ile reyāḫīn-miṣāl
NE563 Sebzeleri berf ü yaḫ itdi maḥal / Oldı leb-i cūda aġarmış **şaḳal**
NE2355 Çatlasalar çıḳmaz idi ṭaşra ger / Şānelemezse **şaḳalın** ser-be-ser
NE2435 Çehre döner dökülüp āḫir **şakal** / Ḳulaḳ eşek ḫāyesine fi'l-meşel
SE1160 Bıyıġın kesmez-idi balṭa velī / Virdi seffāḫuñ eline **şaḳalı**
SE1385 ʿAḳl cerr eyler-ise aña maḥal / Boġaza ṭorba ṭaḳup ḳaba **şaḳal**
SE1626 Sübḥada desti ʿaṣāda bir eli / Dīde mekḥūl ü muṣayḳal **şaḳalı**
SE1996 Eyleyüp sütre-i levṣi ʿamelī / İkide birde sorar aḳ **şaḳalı**

şaḳalı bitmek [2] sona ermek, bitmek, tükenmek

HH2433 **Şaḳalı bitdi** ʿiffetüñ āḫir / Mū-be-mū oldı rāz-ı dil ẓāhir
HH2674 Luʿbet-i nāza ḫaṭṭ-ı bī-bedeli / Geldi **bitdi** bu oyunuñ **saḳalı**

şaḳalı şaġışı [2] sakalı kadar, sakalı miktarınca, çok fazla

SE2059 Bu ḫamāḳatla müreffeh-aḥvāl / **Şaḳalı şaġışı** var māl ü menāl
SE2060 Ḥumḳına şāhid iken rīş ü rāz / **Şaḳalı şaġışı** var niʿmet ü nāz

şaḳal saydurmaḳ [1] gözden düşmek, saygınlığını yitirmek

HH2434 Köse mey-ḫānesinde mestāne / **Şaḳalın şaydururdı** yārāna

şaḳmaḳ [1] çekinmek, sakınmak, saklamak

NE1808 Ceyb-i reʿāyādan ider ḫayrlar / Şarf ide yanından anuñ ne **şaḳar**

saḳatlamak [1] yaralamak, bedenin bir uzvunu işlemez hale getirmek

HH2009 Dest ü pāyinden ayırup merdi / Tiġ her irdigün **saḳatlardı**

saḳf [8] çatı, dam, tavan

S320 Olup gerd-dih-i **saḳf-ı** meydān-ı kīn / Meger oldı ferḳānī-i ʿanberīn
S663 ḥişāra idüp tekye-ber-ḫānḳāh / İrişmişdür eflāke **saḳfı** külāh
NE1666 Ḫāna şaṭranc-ı murabbaʿ-ı bisāṭ / Oldı yāḫūd pertev-i **saḳf-ı** ribāṭ
NE2461 Ḫānede bir naḫli idüp ser-nigūn / **Saḳfa** ururdı iki yerden sütūn
SE1945 Nā-gehān kürbe çıḳup dīvāra / **Saḳfdan** düşdi yire bir fāre
HH384 Gelse ebr-i kebūd-ı nevrūzī / Pür-cilā **saḳfın** ide fīrūzī
HH559 Oldı bu **saḳfa-dek** bu nüh-ḫargāh / Teng-eksūn ile harīr-i siyāh
HH2078 Açılup **saḳfdan** meger revzen / Dögme-i zerle pür oldı maḫzen

saḳf-i günbed [1] gökyüzünün çatısı, gökyüzünün en yüksek yeri

HH1520 Eskidi **saḳf-ı günbed-i** vālā / Nūr-ı ṣubḥ oldı aña ḳuḫl-i cilā

saḳf-ı sipihr [3] feleğin çatısı

S208 Güneş şanma kim nīzesi her seḥer / Bu **saḳf-ı sipihrüñ** kepengin açar
S1019 Düşüp ʿaksi **saḳf-ı sipihre** yine / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob āyīne
NE1099 Āteşi fevvāre gibi cūş ider / Şuʿlesi çoḳ **saḳf-ı sipihri** döger

saḳf-ı zer [1] altın çatı, gökyüzünün akşam vakti kızıllığı

S1108 Yanup **saḳf-ı zer** şemse-i bāmdād / Göründi yerinde pür-aḫker remād

ṣāḳıb [2] (karanlığı) delen, delip geçen, bkz. ‘necm-i ṣāḳıb’ md.

HH2597 Dīde-i yār kevkeb-i **ṣākib** / Ṭayyibüñ çeşmi ṭayyib ü sākib
HE104 Zemīn der-ḫˇāb idi gerdūn murāḳıb / Baḳardı yollara her necm-i **ṣāḳıb**

ṣaḳın [38] bir davranışın yapılmaması, bir şeyin düşünülmemesi gereken durumlarda söylenen uyarı sözü

S1186 Ḥekīmāna sürme meyi sāḳiyā / **Ṣaḳın** az görme meyi sāḳiyā
S1427 **Ṣaḳın** aldanup şiʿr-i efsūn-gere / Ḳoyulma hemān zevraḳ-ı sāġara
S1428 **Ṣaḳın** olma meyden dilā curʿa-rīz / Göñül şīşe mey āteş-i tünd ü tīz
S1469 **Ṣaḳın** vāʿiẓ açma bu meyden kelām / Bu mey oldı bed-mest olana ḥarām
S1470 İçürme aña bu meyüñ reşḥasın / Nefes ṭut ṭuyurma **ṣaḳın** nefḥasın
S1473 Nesīmī-veş itme anı āşikār / Çıḳarmasun **ṣaḳın** postdan nāfe-vār
S1476 Virür serd sözlerle aʿdā keder / **Ṣaḳın** sen de açılma ṣovuḳ geçer
NE1425 Muʿtezilī gibi ṭutup ġayr-ı rāh / İtme kerāmetde **ṣaḳın** iştibāh
NE1627 Sünnet-i Aḥmede eslemdür ol / Çıḳma **ṣaḳın** şāriʿ-i aʿẓamdur ol
NE1643 Līk **ṣaḳın** ṭaʿn-ı ʿibād eyleme / Sırr-ı ilāhīde ʿinād eyleme
NE1653 Ḥāline ṭaʿn itme melāmilerüñ / Rengine aldanma **ṣaḳın** sāġaruñ
NE1710 Sevmez iseñ bari **ṣaḳın** itme taʿn / Farzumı eylese daḫı sebb ü laʿn
NE1997 Olma **ṣaḳın** ġıybet ile nükte-der / Kāġıdı ardından oḳur ḫāceler
NE2095 Uyma **ṣaḳın** fikr-i dil-i ṣāʾibe / Olmaya tā kim bir iki tecrübe
NE2138 Aşma **ṣaḳın** ḫāne-i nā-maḥreme / Köprü de olursa eger uġrama
NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i ʿaḳūr / Maẓhar-ı ḳahr olma **ṣaḳın** tek otur
NE2634 Maḥşeri bād ile **ṣaḳın** ey nesīm / Zelzeletü’ssāʿati şeyʾin ʿaẓīm
NE2673 Düşme kes-i mādeye ey bī-cür(e)d / Ḳan ḳoyusıdur **ṣaḳın** andan meded
NE2825 Niʿmetine aldanup anuñ **ṣaḳın** / İtme girān-bār beden zevraḳın
NE3009 Virme mey-i āl ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda **ṣaḳın** süst ü leng
NE3013 Āyine-i cāma gider raġbeti / Umma bu ṣūret ile **ṣaḳın** cenneti
NE3018 Dime **ṣaḳın** şīşe-i raḫşāndur ol / Şaşıla ḳārūre-i şeyṭāndur ol
NE3020 Ḫūn-ı ciger nūş idüp ol ġuṣṣadār / Şīşe çeküp olma **ṣaḳın** mey-güsār
NE3023 Zehrlenüp olma **ṣaḳın** bāde-ḫār / Şīşe-i ser-sebz olup sūsmār
SE146 Dīn virüp alma **ṣaḳın** dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre gider sevdāyı
SE820 Pek yapış ḥikmet-i esbāba **ṣaḳın** / İtme ol tenbel ışıḳlar kārın
SE836 Sen daḫı öldürecek olma **ṣaḳın** / Diñle Fārūḳ-ı Celīlüñ ḫabarın
SE878 Mevt için virme **ṣaḳın** kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf ṣanup çekme elem
SE995 Nefse uyma **ṣaḳın** ādemlikdür / Düşine ḥayf cehennemlikdür
SE1004 Ṭıfldur bilmez ol anuñ żararın / Esb-i çūbīne süvār itme **ṣaḳın**
SE1852 Ġūşına didi anuñ pinhānī / İtme taʿyīb **ṣaḳın** merdānı
SE2001 Mekr ü telbīsini ṣādıḳ ṣanma / Ḥāy vaʾllāhi **ṣaḳın** aldanma
SE2187 Ayaġın almaġa saʿy itme hemān / Boynuña ṣalma **ṣaḳın** bār-i girān
SE2188 Aldanup rūy-ı dil-i sāhireye / İltifat itme **ṣaḳın** fācireye
SE2295 Vaṣf-ı ġılżetde olındı taġlīz / Tünd olup olma **ṣaḳın** fażż-ı ġalīz
SE2357 Bed-zebān olma **ṣaḳın** ḫār gibi / Ṭalama bulduġuñı mār gibi
SE2799 Ḳıllet-i ʿaskere ġam çekme **ṣaḳın** / Yitüre āyeti “kem min fiʾetin”
HH2087 Ḥālümi ʿarż ḫayli minnetdür / **Ṣaḳın** unutma kim emānetdür

ṣaḳınmaḳ [9]

1. uzak durmak, kaçınmak ‖ tedbirli olmak

S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i ġam var **ṣaḳın**
S1084 **Ṣaḳın** tel ḳırar zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol it üzen
S1355 Atar ḳar ṭopın nev-cevānlar yine / **Ṣaḳındı** gümüş ṣavlecānlar yine
SE2297 Senden iller **ṣaḳına** mār gibi / Ḳaçalar gürg-i ziyān-kār gibi
SE3196 ʿAhdin unutmaya diyü **ṣaḳınur** / Parmaġa ʿaksine ḫātem ṭaḳınur

2 esirgemek, korumak

NE2630 Gevher-i eşki gibi ṣubḥ u mesā / Anı gözünden **ṣaḳına** dāʾimā
NE2810 Anı görüp ardına baḳdı hemān / Dāmen-i pākin **ṣaḳınup** ol cüvān
SE1618 Maḳbere bekçisi nāmın ṭaḳınur / Meyyiti biri birinden **saḳınur**
HH1714 Hiç degil mihrdür o şūr-efgen / **Saḳınur** ṭāyeler beni andan

saḳız [1] sakız ağacının ve bazı ağaçların kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtırak beyaz renkli, hoş kokulu reçine

NE2966 Rişte-i mihr ile idüp mekr ü fen / **Saḳız** alurdı dehen-i ġoncadan

sāḳī [35] içki meclisinde içilen şarap ve diğer içkileri sunan kimse, kadeh sunan

SR3/1 **Sāḳī** getür ol sāġar-ı nūr-efşānı / Kim cāmdur ārāyiş-i ḳaṣr-ı fānī
SR4/1 **Sāḳī** felegüñ cevri idüp cānuma kār / Olduḳ sitem-i çarḫ ile cāndan bī-zār
SR6/1 **Sāḳī** getür ol māye-i ʿıyş u demden / Yaḫ-pāreyi dūr eyleme cām-ı Cemden

SR9/1 **Sāḳī** getür ol ḳuvvet-i ābdānı meded / Pīr itdi ġamuñ bu dil-i nālānı meded
S418 Ki mevzūʿ-ı şiʿr oldı maḥbūb u mey / Ḫiṭābāt-ı **sāḳī** muġannī vü ney
S429 Añılmazsa Şīrīn ü Leylī n'ola / Hemān muṭrib ü **sāḳiye** ʿışḳ ola
S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i zāl-ı zamān / Şarāb-ı kühen **sāḳī-i** nev-cevān
S523 Getür **sāḳī** yāḳūt-ı seyyāleyi / Zebān-bend-i gerdūn-ı muḫtāleyi
S762 Ḳanı **sāḳiyā** ol fuḳāʿ-ı revāḳ / Ki ehl-i dili ide şīrīn meẕāḳ
S821 Bahār oldı **sāḳī** ṭolunsun şarāb / Bitürsün gül-i neşve ol āfitāb
S827 Meded öldük ey **sāḳī-i** nev-cevān / Elüñde degil mi o mühr-i emān
S829 Ṭoluñ dāʾim ey **sāḳī-i** dil-sitān / Dem-ā-dem o fısḳiye olsun revān
S835 Firāḳuñda **sāḳī** ciger ḫūn olur / Dü-çeşmim iki cām-ı gülgūn olur
S1050 Muġannī getür nāvdān-ı neyi / Terāzūdan aşurdı **sāḳī** meyi
S1051 Lebüñ devr uṣūlüyle ḳıl sāḳiye / Bizi ṣalma **sāḳī** gibi bāḳiye
S1052 Ḫoşā vāye-i bāḫt u ferḫunde-pey / Muġannī vü **sāḳī** vü maḥbūb u mey
S1157 Ṣabāḥ oldı **sāḳī** ḳanı cām-ı Cem / Uyansun yine şemʿ-i zindān-ı ġam
S1161 Virüp meclis-i ʿâleme āb u tāb / Ola cām ü **sāḳī** vü şemʿ ü şarāb
S1195 Ḳanı **şāḳiyā** bāde-i erġavān / ʿAlevlensün ol āteş-i bī-duḫān
S1317 Yine geldi **sāḳī** dem-i mihr-i cān / Yine ṣoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1417 Cem ü cām ü **sāḳī** vü müldür göñül / Bu elṭāfa maẓhar göñüldür göñül
S1548 Be-evrād-ı bülbül be-evrāḳ-ı gül / Be-ʿışḳ u cevānī vü **sāḳī** vü mül
S1549 Be-laʿl-i leb ṣāġar-ı nūş-ḫand / Be-reng-i ruḫ-ı **sāḳī-i** dil-pesend
S1551 Be-ḫamyāze-i **sāḳī-i** pür-ḫumār / Be-āh-ı dil-i ʿāşıḳ-ı dil-figār
NE640 Gel beri ey **sāḳī-i** ferruḫ-ḳadem / Cām-ı ṭarab-rīz ile ḳıl defʿ-i ġam
NE646 Şevḳe gel ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / **Şāḳī-i** bezm-i ṭarab-efzā-yı üns
NE700 Vir bize **sāḳī** hele bir iki cām / İdek el ile be-şürbü'l-müdām
NE1407 **Sāḳī-i** ṣahbā-yı kerem kānıdur / Virdügi laʿl-i teri rummānīdür
NE1483 Ced daḫı biñ cidd ile itdi duḫūl / Buldı dil-i **sāḳī** ṣafā-yı ḳabūl
NE1773 Cāy-ı zer ü simi olur bī-niyāz / Yā kef-i **sāḳī** ya def-i naġme-sāz
NE3072 Ḫāṣılı olduḳça devā ṭālibi / İçmegi sevḳ eyledi **sāḳī** gibi
SE378 Vaṣf-ı **sākide** olan cām-ı süḫan / Ṣaf āyine-i İskenderden
SE2586 **Sāḳī-i** meh-veş ü ḫoş-ḫān muṭrib / Naġme-i dil-keş ü keyf-i ġālib
SE3047 Şīşe vü cām olup işrāḳı / Ḳulḳulın anlayamazdı **sāḳī**
HH301 **Sāḳī** dellāl-ı laʿl-i nāb oldı / Devr idüp mey ḳararını buldı

sākī-i Kevşer [1] cennetteki Kevser havuzundan su sunan, Hz. Ali

S113 Fedā cān u dil ḫażret-i ḥaydere / İmām-ı hüdā **sāḳī-i Kevşere**

şāḳiyā [75] "ey sâkî" anlamında hitap

S236 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı feryād-res / Emān vir ġam-ı dehrden bir nefes
S310 Ḳanı **sāḳiyā** zevraḳ-ı pür-şarāb / Ġanīmet bilüp furṣatı ḳıl şitāb
S388 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı fīrūze-reng / Bedel ola tā ṣulḥa ġavġā-yı ceng
S459 Ḳanı **sāḳiyā** āb-ı āteş şitāb / Ḥişārī-i derde getür āb u tāb
S750 Ḳanı **sāḳiyā** māh-ı pertev-feşān / Ki bu meclisüñ cāmı eksik hemān
S754 Getür **sāḳiyā** sāġar-ı ʿışreti / Hebā itme ġafletle bir sāʿati
S756 Ḳanı **sāḳiyā** ol mülevven gülāb / Ṣudāʿ-ı ḫumār ile ḫālüm ḫarāb
S758 Ḳanı **sāḳiyā** ol nebātī şarāb / Ki ḳand-i nebāt eyler andan ḥicāb
S760 Ḳanı **sāḳiyā** şişelerle nebīd / Revān eyle mānend-i ḫūn-ı şehīd
S764 Ḳanı **sāḳiyā** ol dıraḫşān zücāc / Ki taḫṣīl ide cism-i ḫāk-i müzāc
S766 Ḳanı **sāḳiyā** ol kümeyt-i sürūr / Ki ṭayy oluna bu beyābān-ı dūr
S768 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i dil-nüvāz / O laʿlīn libās ü zümürrüd-ṭırāz
S770 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i şuʿle-zen / Dıraḫşende şemʿ-i muraṣṣaʿ legen
S772 Ḳanı **sāḳiyā** bāde-i cān-fürūz / Ki şemʿ-i ruḫuñ ide pervāne-sūz
S774 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i sīne-sūz / Tehī sāz-ı dil āteş-i kīne-sūz
S776 Ḳanı **sāḳiyā** pūte-i laʿl-i nāb / Ki her dem aña kūze-keşdür ḥabāb
S777 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i tābdār / Dile ṣal o kibrīt-i aḥmerle nār
S779 Ḳanı **sāḳiyā** bāde-i ḫoş-güvār / O ḫumdan ki dürdi ide tābdār
S781 Ḳanı **sāḳiyā** bāde-i ġam-ı küsl / Ki feyżine leb-teşnedür cān u dil
S783 Ḳanı **sāḳiyā** berḳ-i bārān-ı eşk / O ser-çeşme-i baḥr-ı ʿummān-ı eşk
S785 Ḳanı **sāḳiyā** ol baṭ-ı ḫoş-ṣadā / O ser-sebz-i mīnā-yı ḫumret-nümā
S787 Ḳanı **sāḳiyā** ḫūn-bahā-yı ḫıred / Yetişdür anı ben gedāya meded
S789 Ḳanı **sāḳiyā** seyl-i sürḫī-nümā / Ḳızılırmaġ olsun aḳup dāʾimā
S791 Ḳanı **sāḳiyā** ol külāh-ı Keyān / Aġır deprenür oldı raṭl-ı girān
S793 Urup **sāḳiyā** maḫber-i sürḫa dest / Gehī yaz ḫumārum gehī eyle mest
S795 İdüp **sāḳiyā** çāre-sāzı baña / Ṣun ol āteş-i ġam-güẕārı baña
S797 İçür **sāḳiyā** ḳıl beni ser-mest / Ṣalam tā ki bu dāmgāha şikest
S799 İdüp **sāḳiyā** ṭāṣbāzī yine / Getür raḳṣa erbāb-ı rāzı yine
S801 Getür **sāḳiyā** rūzedār-ı sebū / Ki būy-ı riyādan ola şüst ü şū
S803 Sürüp **sāḳiyā** zevraḳ-ı cāmı sen / Ḳıl engüşt-i zībāñı aña dümen

S805 Çemen-zāra vir **sāḳiyā** revnaḳı / Yem-i sebzede ḳullan ol zevraḳı
S807 İdüp **sāḳiyā** bezmi pür-velvele / Yine alıcı çaḳıruñ al ele
S809 Gelüp **sāḳiyā** cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ
S811 Olup **sāḳiyā** ʿaks-i rūyuñ müdām / Döner defter-i ḫāṣ-ı eşkāle ḫām
S813 Meded **sāḳiyā** irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it keştī-i Nūḥa nūḥī şarāb
S815 Dem-i ʿıyddur **sāḳiyā** ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān yirine şarāb
S817 Dem-i ʿıydıdur meclisüñ **sāḳiyā** / Ṭolı şun olunsun yine merḥabā
S819 Getür bezm-i rindāna mey **sāḳiyā** / Sürülsün ḥarīfāna mey **sāḳiyā**
S823 Ḳanı **sāḳiyā** güher-bā-yı şarāb / Ki bu zerd ü zārı ider ceẕbe-yāb
S825 Getür **sāḳiyā** gülşen-i bezme āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ vire tāb
S831 Göñül **sāḳiyā** saña naḫcīrdür / Ṣaçuñla müjeñ bend ü şīmşīrdür
S833 Ṣunup **sāḳiyā** laʿl-i ḫandānuñı / Meẕāḳ ehline vir nemek-dānuñı
S837 Yeter **sāḳiyā** laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür cān meze
S839 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i āteşīn / K'ola nūr-ı baḫş-ı zamān u zemīn
S847 Odur **sāḳiyā** kimiyā-yı sürūr / Ki nārı dimāġa ider feyż-i nūr
S891 Aġır deprenür itmede ser-fürū / Göñülli gibi **sāḳiyā** pek sebū
S915 Ḳanı **sāḳiyā** ol ḫum-ı māyedār / O naḳd-i revānı yine ḳıl nehār
S932 Getür **sāḳiyā** bezme bir ṭolı cām / Yine çarḫa girsün o bedr-i tamām
S937 Yine **sāḳiyā** yāre ṣun bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zībāya ṣu
S963 Ḳanı **sāḳiyā** sāġar-ı lāle-reng / Açıldı gülüñ sāġarı gitdi jeng
S966 Virüp **sāḳiyā** mey ṣurāḥīye tāb / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı nāb
S990 Odur **sāḳiyā** nāẓır-ı ḥāl-i dil / Vaṣī-i mürebbī-i eṭfāl-i dil
S1006 Yine **sāḳiyā** kāmrānsın yine / ʿAṣādār-ı pīr-i muġānsın yine
S1048 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı ʿālem-nümā / Maḥallidür anı getür ṣun baña
S1098 Yine **sāḳiyā** irdi hengām-ı şeb / Ḳurulsun yine bezm-i ʿıyş u ṭarab
S1112 Şeb-i ʿıyşdur **sāḳiyā** erlik it / Ẓalām-ı şeb içre Sikenderlik it
S1115 Ṭulūʿ eylesün **sāḳiyā** cām-ı zer / Şeb-i ġamda mānend-i necm-i seḥer
S1125 Şeb-i ʿıyşdur **sāḳiyā** vaḳt-i kār / Odur rūz-ı bāzār şeb-i zindedār
S1127 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı ḫurşīd-i lemʿ / Görülsün mey olup draḫşende şemʿ
S1144 Ḳanı **sāḳiyā** ol cihān-ı fütūḥ / Ṣabāḥ oldı çıḳmaz mı mihr-i ṣabūḥ
S1162 Getür **sāḳiyā** bir mey-i ḫoş-güvār / Yine idelüm defʿ -i ḫˇāb u ḫumār
S1167 Ḳanı **sāḳiyā** ol bilūrīn ayaḳ / Seḥer mest-i maḫmūra yandur ʿaraḳ
S1168 Dükendiyse ol āb-ı āteş-nümūn / Ḳanı **sāḳiyā** āteş-i āb-gūn
S1186 ḥekīmāna sürme meyi **sāḳiyā** / Ṣaḳın az görme meyi **sāḳiyā**
S1204 Ḳanı **sāḳiyā** ol mülevven zücāc / Bize mey-i ṣāfī ile ḳıl ʿilāc
S1234 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı ʿālem-nümā / Ṣafā nic'olur görsün ehl-i riyā
S1239 Ḳanı **sāḳiyā** ol bahār-ı cünūn / Göñüllerde ḳalmadı ṣabr u sükūn
S1284 Yine **sāḳiyā** irdi vaḳt-i temūz / Yine düşdi şeb-nem gibi çarḫa sūz
S1343 Meded **sāḳiyā** sür meyi bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it lāle-reng
S1346 Ḳanı **sāḳiyā** āteş-i germ ü ter / Vir efsürde cisme yine tāb u fer
S1376 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i cān-fezā / Sipihrüñ bu evżāʿı virdi fenā
S1398 Ḳanı **sāḳiyā** ol mey-i mihr-tāb / Göñülden yine ḳopdı şevḳ-i şarāb
S1422 Ḳanı **sāḳiyā** cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i sūz-ı ʿışḳ

sāḳīye [1] içki sunan kadın ‖ sevgili

S1051 Lebüñ devr uṣūlüyle ḳıl **sāḳīye** / Bizi ṣalma sāḳī gibi bāḳiye

sākib [1] yaş döken, ağlayan

HH2597 Dīde-i yār kevkeb-i ṣākib / Ṭayyibüñ çeşmi ṭayyib ü **sākib**

saḳīm [2]

1. hasta, hastalıklı

NE160 Ḫayf degil mi bu ki ʿaḳl-ı selīm / Vesvese-i nefs ile olup **saḳīm**

2. bozuk, eksik

SE1169 Līk tevfīḳ-i Ḫudāvend-i kerīm / Olmış iḳbāline ḳısmetde **saḳīm**

sākin [2]

1. durgun, yumuşak, zararsız

SE31 Dīv ü ded ḳahrı ile **sākindür** / Sözi üstün ḳılıcı keskindür

2. yerinde duran, hareketsiz

HH23 Ḫidmet-i dergehüñde her kāʿin / Müteḥarrik kimi kimi **sākin**

3. yumuşak huylu, mülayim

SE2377 **Sākin** ü ehl-i vaḳar ol yaʿnī / Olagör tārik-i mālāyāʿnī

sākinān [2] bir yerde oturanlar, ikamet edenler

HH592 Her ṭaraf **sākinān-ı** fevḳani / Heyʾet-i heykelān-ı nūrānī

HH856 Oldı ol **sākinān-ı** künc-i meġāk / ʿĀṣıḳ-ı ḫastenüñ ġamıyla helāk

sākin itmek [1] durdurmak, söndürmek

HH2072 Gördi ʿışḳuñ şarāb-ı bī-ġışını / Ṣu sepüp **sāḳin itdi** āteşini

sākin olmaḳ [2] durmak, hareketsiz hale gelmek

NE901 Tīġi olur reg-zen-i ehl-i ʿinād / **Sākin olur** cünbiş-i ʿırḳ-ı fesād

HH2361 Emr idüp sürdi zevraḳı o yaña / **Sākin oldı** temevvüc-i deryā

sākit [2] susmuş, sessiz

SE2128 ʿAvʿav itdükçe yol üzre segler / **Sākit** olursañ o da vaz geçer

HE59 Zebān **sākit** ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve çeşm-i mekkār

ṣaḳlamaḳ [12] muhafaza etmek, sakınmak, korumak

NE1726 **Ṣaḳlar** anı sīnede cānı gibi / Kīsesi memhūr-ı dehānı gibi

NE2071 **Ṣaḳla** Ḫudāyā bizi faẕluñla sen / Eyleme ṭaʿʿān ile laʿʿāndan

NE2934 **Ṣaḳlama** zer ġonca-i raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün iller açar ʿāḳıbet

NE3151 İtmedi kef hāmeyi taḥrīrden / **Ṣaḳlamadı** bir oḳı ḫınzīrden

SE1535 Bir metāʿ olsa eger andan yeg / Anı **ṣaḳlarlar-ıdı** candan yeg

SE2304 **Ṣaḳla** yüz ṣuyını çün ṣāġar-ı mey / Edebe oldı nişān ḫaclet ü ḫūy

SE2439 Mührdār-ı ser-i genc-i zersin / ʿAcabā ne günüñe **ṣaḳlarsın**

SE2449 Ḫayr için **ṣaḳladıġuñ** sīm ü ẕeheb / Ālet-i fısḳ u fesād olur hep

HH933 Bizi Yārab raḳībden **ṣaḳla** / Söze uyan ḥabībden **ṣaḳla**

HH972 Hele Ḥaḳ **ṣaḳladı** bu ḫaṭıradan / Sıfr-ı teklīf resm-i dā'ireden

HH2186 **Saḳlayup** līk rāz-ı pinhānı / Ṭutasın cānda rāz-ı cānānı

HH2260 Sırruñı **ṣaḳlama** bilenlerden / Derde dermān irer erenlerden

ṣaḳlı, ṣaḳlu [2] gizli, saklanmış, mahfuz

NE164 Kīnesi ḫançer gibi **ṣaḳlı** ola / Ġamze gibi ḳanlı bıçaḳlı ola

NE2813 Her yañadan zūretle **ṣaḳlu** revān / Gitdi götine baḳaraḳ ol cevān

saḳṣaġan [1] kargagillerden, siyahlı beyazlı, uzun kuyruklu, sekerek yürüyen, zeki ve acâip ötüşlü bir kuş, alacakarga

S1209 İder zāġ-veş ḥabb ü keyfi nihān / Ġıdā bulmasa **saḳṣaġanlar** hemān

ṣaḳṣı [1] topraktan yapılmış kap. Ayrıca bkz. 'sidik ṣaḳṣısı' md.

NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı oda atasın / Vara sidik **ṣaḳṣısına** batasın

sāl [5] yıl, sene

NE473 Eyledi çün **sāl-i** ġalebde cülūs / Ser-keş olan itdi gelüp hāk-būs

SE30 Gösterür rūy-ı Celāl ism-i Celāl / Pür-cilā tīġ-i celāle meh ü **şāl**

SE1694 Yazdı tārīḫ-nüvīs-i eyyām / Devrini **sāl-i** nev-i fitne-i ʿām

SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü **sāl** / Çoḳ süḫan şādıḳ u çoḳ māl ḥalāl

HH278 ʿAdl olur çün vülāt-ı ḥaḳ-bīne / ʿAdl-i yek-sāʿa **sāl-i** sebʿāīne

sāl-ḫurde [1] kocamış, yaşlı ‖ çok eski

HH1356 **Sāl-ḫurde** enīs-i yoldāşum / Ḳuzıcaḳları süd karındāşum

ṣal [8] kalın direklerin yan yana bağlanmasıyla yapılmış, yük veya insan taşımaya mahsus, korkuluksuz nehir, göl veya deniz taşıtı

NE259 Kāhkeşān-ı Diclesine **ṣal** bıraḳ / Çünkü degil ʿāşıḳa Baġdad ırāḳ

ṣalā [7] çağrı, davet

SE114 Ṣol müeẕẕin gibi ben ehl-i hevā / Ṭutarın ḳulaġumı olsa **ṣalā**

SE244 Didi daʿvet ḳılup iy bedr-i semā / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse **ṣalā**

SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki **ṣalā** / Çıḳdı nüh günbede gül-bang-i şenā

SE580 Eylese ṣubḥ namāzını edā / Her ṭaraf olur idi ḫalḳa **ṣalā**

SE2323 Ṣaldı āfāḳa semāḥatla **ṣala** / Geldi ḫān-ı niʿama bay ü gedā

HH587 Oldı ehl-i ṣalāḥa cümle **ṣalā** / Ḳopdı her ḥayda ṣavt-ı ḥayy-ı ʿalā

HH818 Çünki gün gicelidür ey meh-rū / ʿİşret için **ṣalā** olup her sū

ṣalā itmek/ḳılmaḳ [7]

1. salâ okumak

S180 İnüp minber-i āsumāndan hemān / Ṣalāt ü **ṣalā ḳıldı** faḫr-i cihān

NE190 Çāh-ı devāt içre be-şarṭ-ı cefā / **Eyle** Bilāl-i Ḥabeşī-veş **ṣalā**

2. çağrmak, davet etmek

NE869 **İtdi ṣalā-yı** reh-i rüşd ü sedād / Niʿmet-i bī-ġāyeti niʿamü'l-murād

SE1697 Şehre tenbīh ü nidā itdürdi / Cümle āfāḳa **ṣalā itdürdi**

HH186 Pencgāh ile ibtidā itdi / Niʿmet-i raḥmete **ṣalā itdi**

HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o gāv dü-tā / **İtdi** şevḳ ile ʿayş ü nūşa **ṣalā**

3. Hz. Muhammed'in adı geçtiğinde saygı göstermek amacıyla Müslümanlarca okunan "Allah için kılınan namazlar onun üstüne olsun ve ona selam olsun" anlamında dua etmek

SE256 Evvelīn menzili oldı Aḳṣā / Rüsül ervāḥına hep **itdi ṣalā**

ṣalābet [] katı, sert, sağlam

ṣalābet-medār [1] kuvvet, metanet kaynağı; sert, sağlam

NE331 Ṣāf-ı güher ḥakīm-i pür-iştihār / Tīġ gibi cismi **ṣalābet-medār**

ṣalāḥ [12]

1. dine olan bağlılık, züht ve takva

S1442 Bu yoldan baña yoḳ ümīd-i felāḥ / Duʿādan unutmasun ehl-i **ṣalāḥ**
NE2834 Taḳviyet itmez anı ehl-i **ṣalāḥ** / Kāfir-i ḥarbīye verilmez silāḥ
SE751 İtmese kişi mizācın ıṣlāḥ / Olamaz ṭabʿı pezīrā-yı **ṣalāḥ**
SE884 Öldürüp nefsini tā bula felāḥ / Mevt için cān çekişür ehl-i **ṣalāḥ**
SE1135 Sāʿat-i saʿdde toġayıdı hemān / Ola sīmā-yı **ṣalāḥı** burhān
HH587 Oldı ehl-i **ṣalāḥa** cümle ṣalā / Ḳopdı her ḥayda ṣavt-ı ḥayy-ı ʿalā
HH1564 Līk merdek-i fürū-māye / İtdi şekl-i **ṣalāḥı** pīrāye
HH2439 Gāhī semt-i ḥışāra düşdi güẕār / Buldı ḥışn-ı **ṣalāḥ** raḫne-i ʿār

2. rahatlık, huzur

S914 **Ṣalāḥ** ol ki rindān-ı cām u sebū / Ala lüʾle-i tāk-ı rezden vużū
S1124 **Ṣalāḥ** ol ki rindān-ı ʿıyş-ı ṭarab / İde neşve-i meyle iḥyā-yı şeb
SE1805 Aḳça itmez yalıñuz ṣulḥ u **ṣalāḥ** / Cizyesin virmez-ise işte silāḥ
HH233 Ġamze-i mest olup **ṣalāḥa** ḳarīn / Dil ü cān oldılar sitemden emīn

ṣalāḥiyyet [2]

1. dine bağlılık, dinin yasaklarından çekinme

NE1617 Ey ʿamel-i ẓāhire mesrūr olan / Zühd ü **ṣalāḥiyyete** maġrūr olan

2. düzelme, iyileşme, huzur

NE3011 Paslanasın rūz u şeb içüp şarāb / Ola **ṣalāḥiyyete** ḥālüñ ḫarāb

sālār [5] baş, başkan, reis, kumandan

SE1166 İbn-i ʿAmr olmış-ıdı **sālārı** / Ceng-cūyānuñ o da serdārı
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i idbār / Ṭutdı yüz ḳaçmaġa ḫayl ü **sālār**
SE1501 Beglerüñ olmış-ıdı serdārı / Ser-ḥadüñ żābiṭi vü **sālārı**
SE1503 Ḳıl tedārük ne ise efkāruñ / Ṭutumı ḫırlı degil **sālāruñ**
HH983 Ḫalefī olmamaḳla ḫünkāruñ / Germ idi mülke ḥırṣı **sālāruñ**

ṣalāt [15]

1. namaz

S120 Ṣalāt ü selām ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım **ṣalāta** selām
NE1248 Var idi bir ṣāf-dil ü pāk-zāt / Rāḥatı ṣavm u ḥarekātı **ṣalāt**
NE1798 Zāhidi gör ṣavm u **ṣalātına** cüst / Ḥacc u zekāta gelicek līk süst
SE257 Ḳıldı anlarla **ṣalāt** oldı imām / Döndi her cānibine virdi selām
SE298 Eyledi müjde-i fermān-ı **ṣalāt** / Ḥaşre dek rūḥına olsun ṣalavāt
SE524 İki rükn aña şahādetle **ṣalāt** / Üçi ṣavm-ı ramażān, ḥacc ü zekāt
SE527 Aġniyā pīşesidür ḥacc ü zekāt / Fuḳara ḥişşesidür ṣavm ü **ṣalāt**
SE544 Ẓahir ü bāṭın ider ehl-i **ṣalāt** / Ḥālini ʿarż-ı semīʿü'd-daʿavāt
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda necāt / Var yüri mescide ol ehl-i **ṣalāt**
SE563 Bā-ḥuṣūṣ itmek-ile ṣavm u **ṣalāt** / Olamaz dāda refī'üʿd-derecāt
HH60 Ḳolaya bağlıdur diyü ṣalavāt / Muttaṣṣıl kalmada kazaya **ṣalāt**
HH159 Enbiyāya imām olup o hümām / Ḳıldı çün-kim **ṣalātı** virdi selām
HH187 Yā İlāhī ḳılınduġınca **ṣalāt** / Rūḥ-ı pāk-i Muḥammede ṣalavāt
HH2205 Bilmemiş ʿömri içre ṣavm ü **ṣalāt** / Ölü mi idi evvel-i ḥasenat

2. Hz. Muhammed'e sevgi ve saygı göstermek, onu övmek, şefâatine erişmek amacıyle okunan du

HH2771 Elf-i ḥamd ü elf elf-i **ṣalāt** / Ki ḳarīb oldı üç biñe ebyāt

ṣalāt u selām [3] Hz. Muhammed için okunan ve değişik şekilleri bulunan, "Allâhümme salli alâ Muhammed" ve "Aleyhi's-salâtü ve's-selâm" gibi salât cümlelerinden her biri

S120 **Ṣalāt** ü selām ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta selām
S180 İnüp minber-i āsumāndan hemān / **Ṣalāt** ü ṣalā ḳıldı faḫr-i cihān
NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u şām / Raḥmet ü rızvān ü **ṣalāt ü selām**

ṣalavāt [4] bkz. 'ṣalāt u selām' md.

SE224 Bunlara feyż-i müdām olduḳça / **Ṣalavātıla** selām olduḳça
SE298 Eyledi müjde-i fermān-ı ṣalāt / Ḥaşre dek rūḥına olsun **ṣalavāt**
HH60 Ḳolaya bağlıdur diyü **ṣalavāt** / Muttaṣıl ḳalmada ḳażāya ṣalāt
HH187 Yā İlāhī ḳılınduġınca ṣalāt / Rūḥ-ı pāk-i Muḥammede **ṣalavāt**

şalavāt getürmek [1] sevap kazanmak veya Hz. Muhammed'in ruhaniyetine sığınmak amacıyla salavat okumak

SE2140 Ḳālıb-ı mürdeye virürdi hayāt / **Getürürlerdi** görenler **şalavāt**

salıcı [1] saldıran

NE2641 Diş bileyüp her büte şer-gīr idi / Bir göt eti **salıcı** ḫınzīr idi

şālıḳ virmek [1] haber vermek

HH705 Düşde cümle gürz-i ser-gāvi / **Şalıġın vermedi** anuñ rāvī

şalıncaḳ [2] iki ucundan iki iple yüksek bir yere bağlanılarak sallanılan eğlence aracı

S479 Añar seyr idenler meh-i envārı / **Şalıncaḳdaġı** ḳalıb-ı sükkeri

S729 Dizilmiş ṭurur mīvesi rāygān / Nitekim **şalıncaḳdaġı** sāyebān

şalıncaḳcı [1] salıncak işleten kimse

NE2481 Öñin alurdı geliyorken zenān / ʿIyd **şalıncaḳcısı** gibi hemān

şalını şalını [2] salına salına, salnarak

NE1380 Geldi o şāhenşeh-i Yeṡrib-ḥarem / **Şalını şalını** miṡāl-i ʿalem

NE2787 Seyrine her serv ü ṣanavber-ḫırām / **Şalını şalını** giderler müdām

şalınmaḳ [13]

1. hoş bir eda ile sağa sola hafifçe meyletmek, hıram etmek, sallanmak

NE1952 Mehd-i mülevvende ṣarıldı ḥarīr / Dest-i ṣabā ile **şalındı** serīr

SE1947 **Şalınup** ṭurur-iken befteresi / Vehm-ile düşdi hemān şeh-peresi

HH289 **Salınup** naḫvet-i cemāl ile serv / Gülüp oynardı ṭurma kebk ü tezerv

HH1319 **Şalınup** evce bāz-ı pervāzı / Ḫānegī ḳıldı ördegi ḳazı

HH2126 Gördi murġ-ı şikeste-bāl-i niyāz / Nā-gehānī **şalındı** ol şehbāz

2. gönderilmek, yollanmak

S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle lemʿ / **Şalınmış** yeme ṣanki taḫtayla şemʿ

SE711 Sūmenāta **şalınup** ol Āẕer / Ṣıdı hep bütlerini ser-tā-ser

SE1778 **Şalınursa** size bu seyl-i revān / Mülki virān ola ʿasker talān

SE2804 İtse ḳol ḳol **şalınan** tīġ eṡer / Ḥamza bulmazdı semend ü ne ẓafer

HH2592 Ṭāhire çün **şalındı** ḫiẓmet-kār / İtdi beg-zādesi ile iḫżār

HH2617 **Şalınup** ḫabse iki beg-zāde / Bend olundı ol iki āzāde

3. yayılmak

HH606 Yaḳdı anı eliyle ol meh-veş / Merḥabayā **şalındı** bir āteş

HH892 Leb-i cūya ḳuruldı ḫargāhı / Bün-i kūha **şalındı** büngāhı

şāliḥ [6]

1. dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan kimse

NE356 Pādişeh-i **şāliḥ** ü ʿādil idi / Edheme zühd ile mümāṡil idi

SE538 Ḥabbeẓā rātibe-i penç evḳāt / ʿAmel-i **şāliḥ-i** ferḫunde-ṣıfāt

SE1219 Veled-i **şāliḥ-i** nev-sāleleri / Meʿak ü mużhıḳ ü gevsāleleri

SE1808 Zāhid-i ḫuşk geçen ṭāliḥdür / Ġaraż andan ʿamel-i **şāliḥdür**

SE3025 Vire mānende-i āṡār-ı cemīl / Veled-i **şāliḥa** Ḥaḳ ʿömr-i ṭavīl

2. uygun, elverişli, yarar

SE396 Ḳalmadı raġbete **şāliḥ** gevher / Bulduġın sildi süpürdi iller

şāliḥīn [1] salihler

NE888 Dīni ʿayān itdi nebī-i emīn / Oldı ḫalīfe ḫalef-i **şāliḥīn**

sālik [21] bir yolda giden, bir yol takip eden ‖ bir tarikata dahil olup hidayet yolunu takip eden, seyir hâlinde bulunan mürit

S152 Görüp ol şeh-i lā-mekān **sāliki** / Ḳul oldı süvüm lüccenüñ māliki

S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne şeb **sālike** maḥẓ-ı nūr-ı siyāh

NE12 Besmeledür her ḫayra mübtedā / **Sālike** yol gösterür engüşt-i bā

NE548 Yardan uçmuş yaḳalar çāk ider / **Sālik** olup ṭurma yolun pāk ider

NE778 **Sālik-i** mecẓūblaruñ yoldaşı / Başı ḳabā yalın ayaḳlar başı

NE1399 Mālik-i sermāye-i himmet olan / **Sālik-i** şehrāh-ı ḥaḳīḳat olan

NE1413 Ala meger berḳ-i niyāzı ele / **Sālik-i** āh ola yolından gele

NE1457 Vālidümüñ vālidi İbn-i Naṣūḥ / Pir ʿAli **sālik-i** ṣāḥib-i fütūḥ

NE1491 ʿAynı ile eyledi nāmını yād / Didi ki ey **sālik-i** pāk-iʿtiḳād

NE1619 Bedreḳa-i **sālik-i** āgāh odur / Meşʿale-i güm-şüde-i rāh odur

NE1625 Ẓulmet olup pīş u pes-i **sāliki** / Çāh-ı ḍalāletde bil ol hāliki

NE2619 Olmaya ta **sālik-i** rāh-ı mecāz / Ḫaniḳa-i ʿaşḳda olamaz mecāz

SE2 **Sālike** olmaġ-içün rāh-nümā / İleri geldi bu saṭr-ı zībā

SE16 Zer-kitābeyle olur zīb-i kitāb / **Sālike** andan olur fetḥüʿl-bāb

SE302 Nūr-ı īmānı bize rehber ḳıl / **Sālik-i** meslek-i peyġamber ḳıl

SE482 ʿIşḳıla **sālik-i** Ḥaḳ menzil alur / Bilmeyen yolını yabanda ḳalur
SE490 Açıla dīde-i can ġafletden / Ḳurtula **sālik-i** dil ẓulmetden
SE596 Gele ey **sālik-i** rāh-ı ʿirfān / Ṭālib-i çeşme-i āb-ı ḥayvān
SE815 **Sālik-i** meslek-i ḳadr-i ʿālī / Sevmedi ṭāyife-i baṭṭālı
SE2652 Şaşırup **sāliki** eyler güm-rāh / Necm-i hādī görinür pertev-i māh
SE2658 **Sālik-i** rāh-ı hüdā ola müdām / Ḳatmaya adımına hīç ḥaram

sālim [4] korkusuz, korku ve endişesi olmayan, selamette bulunan

SE739 Eyledikçe ġalebe nefs-i leʿīm / **Sālim** eyler kişiye ṭabʿ-ı selīm
SE969 Naẓaruñ ḥıfẓ idegör **sālim** iken / Yoḫsa şabrı kim umar ʿāşıḳdan
SE2409 Dilüñi żabṭ idegör **sālim-iken** / Çeşme-veş tā ki başuñ ola esen
HE62 Nice **sālim** yüriye keştī-i ten / Derūnunda biledür çünki düşmen

şāliş [2] üçüncü

NE355 **Şāliş-i** hem-nāmı idi bī-gümān / Hem daḫı sālis-i ʿöşri ḫusrevān
NE355 Şāliş-i hem-nāmı idi bī-gümān / Hem daḫı **sālis-i** ʿöşri ḫusrevān

şālişā, şālişen [3] üçüncü olarak

HH366 **Şālişā** ʿışḳ olınca āteş-tāb / ʿĀşıḳ-ı zāruñ ola ḥāli ḫarāb
SE730 **Şālişen** irdi beşīr-i ikrām / Bildi maġfūr idigin rūz-ı ḳıyām
HH2751 **Şālişā** naẓm-ı Ṣoḥbetü'l-Ebkār / Oldı silk-i güher gibi hem-vār

ṣalmaḳ [169]

1. yaymak

SR11/1 **Ṣaldıysa** eger āteş-i ġam cānuña tāb / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb
S17 Dil-i ṣāfı mücellā ḳılup ẕātına / **Ṣalar** pertev-i mihri mir'ātına
S24 **Ṣalup** reşḥa-i cūdan ol bī-zevāl / İder murġ u māhı ġarḳ-ı nevāl
S35 Güneş yüzlüler ḳande **ṣalaydı** tāb / Teveccühdeyüm çün gül-i āfitāb
S130 Ne şeb şāhid-i mihre müşgīn niḳāb / Ki surāḫlardan **ṣalar** ṭaşra āb
S228 ʿAdāletle **ṣaldı** girān-tā-girān / Basīṭ-i zemīne bisāṭ-ı emān
S268 Dikildi güneş gibi meydāna tūġ / Degil rīşe **ṣaldı** cihāna fürūġ
S625 Biz urduḳça bunda ḳulaḳ bülbüle / Kimi ḫalḳı aña **ṣalar** ġulġule
S682 Bu sāhilde olmuş maḳarr Yūṣaʿa / Ki envār-ı feyżi **ṣalar** ṣaʿṣaʿa
S690 **Ṣalar** sebzeye taḫta-i lāle lemʿ / Ṣalınmış yeme ṣanki taḫtayla şemʿ
S699 Ḳadehler **ṣalup** āteşīn ṣuʿleler / Çemen ṣuffe ḳandīlli köşke döner
S978 **Ṣalar** ḳulḳuli meclise velvele / Bilür ḫarf-i ḫalḳı ider ḳalḳale
S981 O mīnā-yı aḫżar **ṣalar** bezme nūr / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i Ṭūr
S1041 **Ṣalup** baḫra ʿaks o ṭāḳ-ı ḫarāb / Meger Ḳaydafā mülkidür ġarḳ-āb
S1073 **Ṣalup** muṭribā def sipihre ṣadā / Olur ḫalḳa-cünbān-ı bāb-ı hedā
S1237 Ḥużūrın uçurma **ṣalup** ṣūr u ṣer / O bī-çārenüñ kendi derdi yeter
S1262 **Ṣalar** mühre-i şeb-nemi ṭurma bād / N'ola görse naṭʿ-ı çemende güşād
S1303 Tenūr-ı sipihre güneş **ṣaldı** tāb / İder sīḫ-ı miḥverde ṣevri kebāb
S1342 Ḫazān faşlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine ṭarḥ-ı nev **ṣaldı** köhne bahār
S1366 Güneş nice **ṣalsun** cihāna żiyā / Yerini ışıtmadan olur cüdā
NE87 Künbed-i gerdūna **ṣal** āvāzeñi / Diñleyelüm biz daḫı āġāzeñi
NE245 **Ṣalmaġiçün** māh-ı nev āfāḳa lemʿ / Ol gice dīvāra yapuşdurdı şemʿ
NE506 Gül-varaḳ-ı sebzden itmiş zuhūr / Ṣuʿle **ṣalar** her biri ḳındīl-i nūr
NE520 Yaʿni gelüp mevsīm-i tāb-ı temūz / **Ṣaldı** hep eczā-yı çemen-zāra sūz
NE523 **Ṣaldı** zemīne dem-i bāḫūr tef / İtdi ṣular ḳaynayup iẓhār kef
NE645 Dehre yine ġulġule-i tāze **ṣal** / Günbed-i gerdūna bir āvāze ṣal
NE645 Dehre yine ġulġule-i tāze ṣal / Günbed-i gerdūna bir āvāze **ṣal**
NE691 Ḳāf ile **ṣalar** metāʿ-ı ṣafā / Rāh-ı neverdān-ı tarīḳ-i vefā
NE752 Sen de nevā ile bir āvāze **ṣal** / Ṭarz-ı nev-āyīn-i Nevāyi miṣāl
NE798 Feyżi ile **ṣaldı** dile nūr u tāb / Girdi der-i ḫāneden ol āfitāb
NE877 Ülfet idüp ḫāmesi te'lif ile / **Ṣaldı** ḫoş āvāzeyi taṣnīf ile
NE917 Oldı kemān gülbün-i bāġ-ı eḳım / Bār-ı emānet **ṣalıcaḳ** festeḳım
NE973 Cebhe-i pür-nūrı **ṣalar** fer ü tāb / Çīni olur ṣaʿṣaʿa-i āfitāb
NE1141 **Ṣaldı** ġazel pençgehinden ṣarīr / Senderedi husrev-i necm-i serīr
NE1221 Ṣuʿle **ṣalar** sāġar-i raḫşān gibi / Şemʿ-i ser-i ḳabr-i şehīdān gibi
NE1262 Dīde vü ʿaynīye **ṣalup** ṣer ü ṣūr / Ḫābda elbette ider bī-ḫużūr
NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı ṣaf-ı enbiyā / **Ṣaldı** güneş gibi ev içre żiyā
NE1442 Nāmı **ṣalup** şehre ṣadā-yı bülend / Oldı kerāmet ile çün şehre-bend
NE1534 Rūḥı idermiş meded-i maʿnevī / **Ṣalup** ol āyinelere pertevī
NE1724 **Ṣalmada** taḫṣīl ile dünyāya ṣūr / Dehre ne virdi alamaz bī-ḫuzūr
NE1821 Açdı yed-i luṭf ile dervāzeyi / **Ṣaldı** bu nüh-künbede āvāzeyi
NE2019 Girdi ʿacib ḳalıba ḫīle-miṣāl / **Ṣaldı** rıżā ger dine çün vebāl
NE2316 Ḳāfı **ṣalar** ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki virür ḳubbe-i çarḫa fenā
NE2612 Mihr-i ruḫıyla **ṣalar** āfāḳa nūr / ʿĀlemi zerrāt gibi raḳṣa ḳor

NE2830 Gāh dimāġuña **şalup** şer ü şūr / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı kibr ü gurūr
SE20 **Şaldı** anuñla dil-i nūrānī / Şāḫ-sār-ı süḫana çevgānı
SE102 İrişüp gāretī-i faṣl-ı temūz / **Şalar** ol günbed-i pür-zīnete süz
SE280 Oldı ḫūrşīd-i ʿinayet tābān / **Şaldı** ḳullāb şuʿāʿ-ı iḥsān
SE1221 Ḳollanur dehre **şalup** bünyādı / Aḳçasıyıla bir iki ırġadı
SE1395 Velvele **salmaġ-içün** dīvāna / Dāḫil olmış der-i Nūşrevāna
SE1496 **Şaldı** çün mülk-i ʿAcemde Ḫusrev / Nūr-ı reʾy-ile cihāna pertev
SE1748 **Şaldı** bu ḳubbe-i zer-pervāza / ʿAdl ü dād-ıla ʿaceb āvāza
SE1904 Ḫüsn-ile şöhre olup āfāḳa / Velvele **şalmış-ıdı** nüh ṭāḳa
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i sitīz / **Şalmadı** nār-ı ġażab şuʿle-i tīz
SE2323 **Şaldı** āfāḳa semāḥatla ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama bay ü gedā
SE2809 Bir zaman **şaldı** ʿAcem mülkine şūr / ʿAsker-i mūr-şümār-ı Tīmūr
SE2930 Ortada taḫt-ı muraṣṣaʿ pāye / Ferḳadan farḳına **şalmış** sāye
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / **Şaldı** şehr içre ʿaceb ṣīt u ṣadā
HH105 Sāyebān oldı ebr ol pāke / Gūyīyā sāye **şaldı** eflāke
HH206 Tīġı peyda idüp tekerlemeler / Len-i tīriyle **şaldı** zemzemeler
HH274 Ḥamdü'li'l-lāh ki defʿ olındı ẓalām / Ṣaʿṣaʿa **şaldı** neyyir-i İslām
HH324 Yapdura nice günbed-i vālā / **Şala** nüh günbed-i sipihre ṣadā
HH476 **Şaldı** şehr içre ʿışḳı āvāze / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH662 Ḳādirüm **şalmaġa** cihāna fiten / Nev-cevānum beni ne ṣanduñ sen
HH848 Dehre pertev **salup** meh-i ġarrā / Ṣandalī renge girdi rūy-ı semā
HH1442 Dem çeküp **şaldı** şuʿle-i şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün mināre-i ḳīr
HH1465 Reng-i ruḫsāre **şaldı** cānuma tāb / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i ḫarāb
HH1561 Her ne kim dirse maḥrem-i rāza / Şehr ü bāzāra **şaldı** āvāze
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü viṣāl ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna **şaldı** āteş-i ʿār
HH1933 ʿĀleme velvele **şalup** nāmuñ / Ṣıyt-ı ʿadlin güm itdi Behrāmuñ
HH1971 Līk defʿ olmadı teb-i ġażabı / Şuʿle **şaldı** zebān-ı bū-Lehebi
HH2102 Büyüdi çün o ġonce-i tāze / Ḫüsn ile **şaldı** dehre āvāze
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i sürūr / **Şaldı** bu sūz-ı girye ʿāleme şūr
HH2646 Çünki düşmen yaḳasın aldı ele / Velvele **şaldı** iki şīr ile
HH2667 **Şaldı** ṭūfān-ı girye ʿāleme şūr / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i sürūr
HH2739 **Şaldılar** ṭāḳ-ı çarḫa turfe ṣada / قدس الله روحهم ابدا
HH2748 Oldı ʿĀlem-nümā ki ṣūret-yāb / **Şaldı** āyīne-i Sikendere tāb
HH2753 Rabiʿān eyledüm söze āġāz / **Şaldum** āfāḳ-ı ʿāleme āvāz
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳışṣa-i ʿaşḳ / Yeter **şalduñ** cihāna ġuṣṣa-i ʿaşḳ

2. göndermek, yollamak

S205 Göñüllü yazup **şalsa** mānend-i pars / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı fars
S650 Tekūr-ı Sitanbulı taḫmīḳ ider / **Şalar** bezle-güne evgāra ḫaber
S1509 **Şalup** soñra meydāna ben tevsenüm / Geçüp cümleyi oldı meydān benüm
NE485 Sefere **şalup** dikdi bir aʿlā çerāġ / Yaḳdı ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE884 Ḳahrı eger ḳāfa **şalarsa** nehīb / Ola nigūn-sār çü ḳāf-ı rakīb
SE319 **Şaldı** eṭrafa ʿadālet-nāme / Döndi her nāme gül-i bādāme
SE1274 Ḳanġı maẓlūma ki aḳın **şaldı** / Biri mālın biri cānın aldı
SE1584 Şehre dellāl **şalup** āvāze / Anlara virdi ḥayāt-ı tāze
SE1860 Ḳılmaya fikr-i maʿāş āvāre / **Şalmaya** suḫre idüp bāzāra
SE1907 **Şaldı** ışdār ḳılup fermānın / Pāy-ı taḫtındaḳi ser-ḳaplānın
SE2290 İtmeden dāyim anı düşmen-i cān / Düşmene **salsaña** ol şīri hemān
SE2493 **Şaldı** bir ḳāṣid-i ferḫunde-peyām / Ḳıla tā kim bu mühimmi itmām
HH267 Ḫidmet-i ḫükm-i şerʿ ü taʿlīme / **Şaldı** her bendesin bir ikīlime
HH731 Ḥasret idüp ya rubʿ-ı meskūna / **Şalayın** mı diyār-ı meymūna
HH1081 Şāḫlar baġlayup o der-bendi / **Şalmış** ol dergehe Semerḳandī
HH1157 Ḫafiyyeten **şaldı** ḳarşuya ʿasker / Ki varup cümlesin helāk ideler
HH2328 **Şaldı** keştī-i kūh-veşle rical / Ṣan ḳıyamet ḳopup yürüdi cibāl
HH2659 **Şaldı** deryāya iki bī-reh ü rūy / Fikr-i ḥayretle itdiler tek ü pūy
HH2661 Ceẓbe-i meyl-i yār-ı şefḳat-kīş / Ol iki yāre **şaldı** bir teşvīş

3. vurmak

NE2797 İremedi tāḳına ol ḳubbenüñ / Tengine şiş **şalamadı** penbenüñ
SE87 Seyf-i muṭlaḳla olındı ikrām / Ḳılıcın **şalsa** ʿaceb mi Behrām
SE1228 Beñzemez ehl-i ġazāya ebedī / Ḳılıcın **şalsa** ne deñlü senedi
SE2255 Ḳılıcuñ **şala** hevādāruñ ola / Ḫıfẓ-ı ʿayb ide ḳafādāruñ ola
SE2802 Ḳalbgāha **şalıcaḳ** merd-i hüner / Nevk-i tīġi cigerinde oynar
HH1233 Ġazneden **şaldı** tīġ-i bürrānı / Hindi ġarḳ itdi düşmenüñ ḳanı
HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze **şalsa** semend / Ṣarılup alıḳordı ḫamm-ı kemend
HH2326 **Şaldı** emvāc-ı tīġ-i şeffāfı / Yine ḳahr ile urdı eṭrafı
HH2645 **Şaldılar** baḥra āḫir iki neheng / İtdiler baḥr-ı çeşm-i düşmene teng

4. vermek

S218 **Şalup** nesl-i ʿOṣmānīye zīb ü fer / Şeref virdi ol rişteye bu güher
S258 **Şalup** nehbi Baḥr-ı siyāha nehīb / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb
S347 Dih ü şehre āteş **şalup** ser-be-ser / Fişek çādırı oldı ol ḫaneler
S734 **Şalup** ṣūret-i nev-beste gülzārına / Bu ebyātı naḳş itdi dīvānına
S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i tābdār / Dile **şal** o kibrīt-i aḥmerle nār
S797 İçür sāḳiyā ḳıl beni ser-mest / **Şalam** tā ki bu dāmgāha şikest
S1046 **Şalar** bezme her tārı bir güne şevḳ / Virür her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
S1133 İdüp rişte-i cānını tābdār / **Şalar** ʿışḳ-ı eczā-yı cismine nār
S1288 **Şalup** āteş-i mihr ile aña sūz / Ḳomadı ṣuyın tīġ-ı kūhuñ temūz
NE179 Ḥarbe-i ḫāmeyle **salar** ʿarbede / Neylesün il arḳası miḥrābda
NE261 **Saldı** yed-i ḳudret o rehvāra zīn / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn
NE817 Ḳālıb-ı elfāẓa **salup** reng-i nazm / Ḫamse içün eyledüm āheng-i nazm
NE967 Cezbe **şalup** ʿāşıḳa ḳullāb-ı mīl / Kākül ile zülf olur esbāb-ı meyl
NE2383 Bezme **şalup** ṭanṭana vü ṭumṭırāḳ / Oldı tezelzül-fiken-i nüh-revāḳ
NE2509 Alup anı bāri gel eyle ḥużūr / Dīdeye **şal** nūr-ı derūne sürūr
NE2681 Cānına od **şaldı** velī bu cefā / Gözler idi furṣatını dāʾimā
NE2755 İtme Ḫudāyā dil-i zāra ʿaẕāb / Ḥırṣ ile şehvet ile **şalup** ıżṭırāb
NE2972 **Şalmış** idi şāh-ı çemen-zāra ḫūb / Medrese vü tekye ḳapusına çūb
NE2996 ʿIşḳ ile cāna **şalup** ıżṭırāb / Şimdi neden çoḳ bu ḳadar ictināb
NE3168 Ṣafḥada her saṭra **şalup** ıztırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü tāb
SE350 Cemreler düşdi çemen tāze vü ter / Lāle pīrāhenine **şaldı** şerer
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre **şalar** od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẕerre vücūd
HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / Zelzele **şaldı** çeşm-i cāna nehīb
HH1289 Mey-i dūşīneden olup maḫmūr / **Şaldı** cāna şerer dimāġına şūr

5. sermek

S694 Gümüş serv añа **şalsa** ʿaksin ḳaçan / Girer ṣuya bir şūh-ı nāzük-beden
S747 **Şalar** cūya timṣālini āşiyān / Gelür murġ ü māhī olur der-miyān
S896 **Şalar** dūşuna sebz-i seccādesin / Velī eksük itmez yine bādesin
NE2631 İki büküp ḳāmet-i ebnasını / Ḫāke **şalup** ʿārıż-ı raʿnāsını
NE357 Bulmuş idi rütbe-i ẓıllullahı / **Şalmış** idi sāye-i şāhenşehi
NE1468 **Şaldı** ṣu üzre añа seccāde fülk / Felekde deryā idi deryāda fülk
NE1824 Sufra **salup** çün maʿan-ı zāʾide / Yer güline döndü hemān māide
NE1956 Dāye ḫırāmından olınca ḫabīr / Sāye-ṣıfat pāyine **şaldı** ḫarīr
NE2704 Ḫāke **şalup** ḳahr ile sünbülcügün / Ḫār-sitān itdi ḳaranfilcigün
SE715 Rāyet-i faẕlı irüp ʿayyūḳa / Sāye **şaldı** meh-i zer mancūḳa
HH1010 Dehr Ḫurşīd Şāha cevr itdi / Ḫāke **şaldı** garīb-i devr itdi
HH2413 **Şaldı** çün ol iki hümā sāye / Pür-sürūr oldı iki hem-sāye

6. atmak

S375 Ḳaparlardı **şalup** kemend ejderīn / O ṣaḥrādaki ādem ejderlerin
S903 Nihān eyleyüp dāmen içre kemend / **Şalar** gerden ü sāʿid-i ṣāḫa bend
S1051 Lebüñ devr uṣūlüyle ḳıl sāḳiye / Bizi **şalma** sāḳī gibi bāḳiye
S1106 **Şalar** gāh olur anı nāra güneş / İder beyże mānend iken tīġ-veş
S1457 Dili **şal** o nāra Siyāvuş-vār / Ki taḳılmaya töhmet-i iḫtiyār
NE1451 Her iki ol mihr-i sipihr-i bülend / **Şalmış** idi ṣaʿṣaʿasından kemend
NE1603 Anları girdāba **şalup** rüzgār / Döndi yürüdi ḫar-ı ṭāḫūne-vār
NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla semend / **Şaldı** eger çekdi gümüş siyeh-bend
SE2069 Ġarḳ ola ġarḳa-i envāʿ-ı niʿam / Seni girdāba **sala** derd ü elem
SE3229 Tünd olup **şaldı** girih ḳaşlara / Ḳaşdı ḫod ṭaġlara taşlara
HH2351 Üzerinden **şalup** nuḫūsetini / Partalın atdı şavdı şıḳletini
HE79 Velī ruḫṣat virürsem nār-ı āha / Ayaḳ **şaldurmaz** ol zülf-i siyāha

7. saldırmak, hücum etmek

S210 Eger ġarba **şalsaydı** mānend-i berḳ / O dem eyler Aḳṣā-yı maġribde şarḳ
S503 Ṣoḳar şāḫ-ı misvāki başa yine / **Şalar** gergedan gibi gördügüne
NE1557 Ḥāl-i şehādetdeki gibi yine / **Şalar** imiş düşmenüñ ālāyına
NE1596 Şayḳaya cān atdı ʿadū şīr-veş / **Şaldı** yeme bir süri ḫınzīr-veş
NE2139 Çıḳmaġa dīvārına düzdān gibi / **Şalma** hemān ʿāşıḳ-ı bīcān gibi
NE2905 **Şalsa** bir ol āhūya ḳaçan ḫūk-vār / Per ṣanup eylerdi öñünden firār
SE856 Geçinüp fārigh ü āzāde yine / **Şalasız** bārī ilüñ gerdenine

8. koymak bırakmak

NE542 Ayaġa **saldı** güli bād-ı vezān / İtdi hevā berk-i ḫazānı ḫizān
NE587 **Şaldı** ṣuya nusḫayı çarḫ-ı kühen / Ṣorar isek ḥikmeti Loḳmāndan
SE99 Gāva yüklense n'ola bār-ı ẕemīn / Bārını gāva **şalar** deşt-nişīn
SE2187 Ayaġın almaġa saʿy itme hemān / Boynuña **şalma** ṣaḳın bār-i girān

9. dökmek, saçmak

SE1737 Ḳaydefā kişverini itdi tebāh / Āteş-i fitneye şu **şaldı** o şāh
SE2588 Pür-cilā saṭḥı ṭolı naḳş u nigār / **Ṣaldı** büt-ḫāne-i mānīye ġubār

10. sallamak

HH1299 El **şalup** ehl-i ʿayşa berg-i şecer / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler

salṭanat [9]

1. sultanlık, hükümdarlık, devlet

SE1500 Merd-i ḫūş-yār u dil-āver idi / Lāyıḳ-ı **salṭanat** ü efser idi
SE1972 Virür elbette murādın ḳat ḳat / **Salṭanat** ʿırżına düşmez ḫısset
HH356 **Salṭanatdur** cemāl-i rūz-efzūn / İtmek ister riʿāyet-i ḳānūn
HH1011 Ṭoldı sevdā-yı **salṭanatla** dimāġ / Oğlınuñ māteminden itdi ferāġ
HH1018 **Salṭanatdur** bu düşmeni çoḳdur / Fitne küncinde reh-zeni çoḳdur
HH1130 Ol ġarībüñ ġarīb ḥaleti var / Anda bir **şalṭanat** ʿalāmeti var
HH1193 Geldi dergāh-ı şāha mīr ü vezīr / **Şalṭanat** emrin itdiler tedbīr
HH1796 Mesned-i **salṭanatda** şeh-zāde / Başladı çünki ʿadl ile dāda

2. bolluk, zenginlik, dünya saadeti

NE1420 Nice ʿaṭā luṭf-ı cihān-der-cihān / **Salṭanat-ı** dehr-i girān-tā-girān

salṭanat-āmūz [1] sultanlığı, hükümdarlığı öğreten

NE1226 Oldı bu āyin-i ḥuceste-nizām / **Salṭanat-āmūz-ı** şehān-ı be-nām

salṭanat-baḫş [1] saltanat bağışlayan, mutluluk veren

HH413 **Salṭanat-baḫş-ı** rind-i bī-ser ü pā / Genc-i Ḳārūnda kemīne gedā

salṭanat-ḫˇāhī [1] saltanat isteme, bolluk ve zenginlik talebi

HH1685 Bu mıdur resm-i **salṭanat-ḫˇāhī** / Ḳanı ʿırv-ı ḥamiyyet-i şāhī

Ṣaltuḳ Baba [3] bkz. ‘Ṣarı Ṣaltuḳ Baba’ md.

NE1584 Olmuş idi ol yere nüzhet-fezā / Tekye-i pāk-i Ṣarı **Ṣaltuḳ Baba**
NE1614 Zāl-ı Zer-āsā Ṣarı **Ṣaltuḳ Baba** / Ḳuvvetin iẓhār idüp itdi ġazā
HH522 Defʿ olursa bu żaʿf ile yereḳan / Ṣarı **Ṣāltuḳ Babaya** bir ḳurbān

Ṣamedī [1] ebedî ve ezelî olana mahsus, ilâhî

SE66 Evvelüñ evveli ẕāt-ı aḥadī / Āḫirüñ āḫiri nūr-ı **Ṣamedī**

sāmī [3] yüce, ulu

SE415 Lāzım oldı ki o nām-ı nāmī / Vire bu nāmeye ḳadr-i **sāmī**
HH581 Merḥabā idi ism-i **sāmīsi** / Feẕlek-i faẕl idi esāmīsi
HH2101 Maḳdeminden olup peder ḫāndān / İsm-i **sāmisini** ḳodı Ṣādān

sāmiʿa [1] dinleyen, dinleyici kadın

SE1011 Eyle tevcīh baña **sāmiʿayı** / Gel gör imdi bu ʿaceb vāḳıʿayı

Sāmirī [1] Hz. Mûsâ Tûr’a çıktığında İsrâiloğulları’nı altından yaptığı buzağıya tapmaya sevkeden kişi

HH750 Rīv-i dīv ana göre şehd ü şeker / **Sāmirī** sihri ise maḥż-ı şemer

şammā [1] çok sert, amansız, muhkem. Arıca bkz. ‘ şaḫrā-i şammā’ md.

SE2158 Ebr-i raḥmet ide mi ṭaşa eşer / Bite mi şaḫrā-i **şammāda** şemer

sān [1] nişan, alamet

NE1642 Rāh-ı şenā **sān-ı** uṣūl ü fürūʿ / Bāb-ı şerīʿatden iderler şürūʿ

şanʿat [26] sanat, ustalık, hüner, marifet

S653 ʿAceb **şanʿat** itmiş ol İslām-dost / Ki hem dilmiş anı hem itmiş dü-post
S996 Viren bezme fer ḫüsn-i tedbīridür / Bu gün **şanʿat-ı** ʿişretüñ pīridür
NE935 **Şanʿat** ile Ḫusrev alup kāmını / Zevraḳ ilen ḫūrd ider endāmını
NE2014 Ṭaşra idüp torbadaġı ṣūretin / Yine alurdı eline **şanʿatın**
NE2327 **Şanʿata** simāsı işāret ider / İsm-i müsemmāya delālet ider
NE2762 Nākiḥ ü bed şanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāṣılı kedd-i yemīn
NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u şafā niyetin / Almış idi yine ele **şanʿatın**
NE2846 Olmaġ içün yaʿni erenler atı / Dem-be-dem āhūluḳ olur **şanʿatı**
NE2949 Himmeti yoḳ niçe denī nikbeti / Mūş-veş uġurluḳ olur **şanʿatı**
NE3050 Oldı aña **şanʿat-ı** cerr-i sifāl / Raṭl-ı girān ile ṭolı şahbā-yı āl
NE3067 **Şanʿatın** pīri idügin bilür / Müşkilini şāh aña ʿarż ḳılur
SE778 Her biri Mānī-i resm ü ṣūret / Gösterürlerdi bu yüzden **şanʿat**
SE807 Bildi külliyye degil ḳāʿidesi / Yoġ-ımış **şanʿatınuñ** fā’idesi
SE855 Kesbine çekmeyesiz zaḥmetler / Yimede gösteresiz **şanʿatlar**
SE1687 Ḥāl çoḳdur süḫan-ı fāyıḳda / **Şanʿat** ammā ki maḥal-ḫānlıḳda
SE3091 ʿAhduñı eyle dürüst itme güẕāf / Ḥīzler **şanʿatıdur** sözde ḫilāf
SE3150 Bilinür düzdi müzaḫref **şanʿat** / Ki düşer üstine ẕüll ü nekbet

SE3392 Yek biñ **şanʿatın** itdi der-kār / Ol hümā olmadı dām-ıla şikār daḫı
HH449 ʿĀşıḳāne sözinde var ḥālet / ʿĀşıka derd-i ser degil **şanʿat**
HH458 Ḳıldı iẓhār-ı **şanʿata** himmet / Virdi ṣanʿatla kārına ṣüret
HH458 Ḳıldı iẓhār-ı ṣanʿata himmet / Virdi **şanʿatla** kārına ṣüret
HH1371 Üstüḫ̃ānından ayırup maġzı / Ḥāṣıl itdüm bu **şanʿat-ı** naġzı
HH1545 Yoḳ idi **şanʿatında** ana naẓīr / Kefşi andan giyerdi mīr ü vezīr
HH1551 İtdi **şanʿatla** ol fürū-māye / Pāy-būs-ı şeh-i felek-pāye
HH1828 Menzili kūçegāh ü **şanʿatı** āh / Laḳabı Şūḫ nāmı ʿAbdullah
HH2765 Naḳd-i ʿömri ḳılup bu **şanʿata** ḫarc / Varum itdüm bu dürc-i gevhere derc

şanʿat-ı naẓm [2] nazım sanatı, şiir
S1532 Ola **şanʿat-ı naẓmdan** bī-vuḳūf / Dilinden dökile perīşān ḥurūf
HE47 Oluıp sūr-ı kemālüñ naḫl-bendi / Görenler **şanʿat-ı naẓmum** begendi

şanʿat-ı sīmiyā [1] simya sanatı, simya ürünü ‖ şarap
S944 Hüner gösterüp cām-ı gitī-nümā / Bize ʿarż ider **şanʿat-ı sīmiyā**

şanavber [4]
1. çam fıstığı kozalağı
S745 Olur ʿaks-i bārı **şanavber** hemān / Ṣulanmaġa ḳonmuş sebū-veş ʿayān
S887 Mey-āver elinde sebūlar mıdur / Ya şāḫ üzre bār-ı **şanavber** midür
S1280 Ruṭūbetden oldı yine rīşedār / **Şanavber-şıfat** künbed-i kūhsār
2. çam fıstığı ağacı
S1282 Eger sūsen içseydi bundan zülāl / Ola berg-i sebz-i **şanavber-miṣāl**

şanavber-ḫırām [1] sanavber yürüyüşlü
NE2787 Seyrine her serv ü **şanavber-ḫırām** / Ṣalını ṣalını giderler müdām

şanavberī [1] kozalak gibi, kozalak şeklinde
HH549 İrse ḳalb-i **şanavberīye** ḫalel / N'eylesün aña şerbet-i ṣandal

sancaḳ [1] bayrak, liva
S1122 Ne şeb şuḳḳa-i **sancaḳ-ı** dūd-ı āh / Ne şeb sālike maḥẓ-ı nūr-ı siyāh

şandal [12]
1. (esansı, yaydığı güzel kokusu, dayanıklı ve makbul olması bağlamında) sandal ağacı
HH549 İrse ḳalb-i ṣanavberīye ḫalel / N'eylesün aña şerbet-i **şandal**
HH853 Māh-ı nāḫış sipihr-i ezraḳda / **Şandal** idi derūn-ı zevraḳda
HH1065 Hem-reh olan dıraḫt-ı **şandal-sā** / ʿUd-ı māverdi idi ser-tā-pā
2. kürekle yürütülen kısa, genişçe deniz teknesi
HH529 Kimi dir **şandala** ḳoyup tenhā / Nūş olınsun şarāb-ı ṣandal-sā
HH2658 Seyr iderken kenār-ı deryāda / Buldı bir **şandal** iki beg-zāde
HH2663 **Şandalı** görüp ol iki bī-tāb / İtdi düşmen şanup şikāra şitāb
HH2665 Gördiler geldi ol iki dil-ber / **Şandala** kendin atdı ʿāşıḳlar
HH386 İricek māhitāb-ı **şandal-sāy** / Ṣandalī reng olur bu ṣırça sarāy
3. şarap, sandal şarabı
HH529 Kimi dir ṣandala ḳoyup tenhā / Nūş olınsun şarāb-ı **şandal-sā**
HH530 Zaʿf ile çün dimāġı muḫteldür / Buña çāre şarāb-ı **şandaldur**
HH849 Dehri bir cām ile meh-i rūşen / Sīr ḳıldı şarāb-ı **şandaldan**
HH854 İtdiler levḥ-i māhı fersūde / Ṭoldı bu kāse **şandal-i** sūde

şandalī [7]
1. sandal şarabı
S200 Maḥal aña her vech ile lā-cerem / Gerek **şandalīdür** gerek taḫt-ı Cem
S1028 Bulur rind odur kühde ḳadr-i celī / Ḳonur her birine birer **şandalī**
2. sandalye, taht
NE697 Mülk-i ġama her biri Gīv-i belā / **Şandali-i** ṣadra geçer ser-revā
3. sandal kokulu
HH377 Eylemez reşk ṭāḳ-ı rengīne / Günbed-i **şandalī** vü müşgīne
4. sandal renginde, sarı renkli
HH386 İricek māhitāb-ı ṣandal-sāy / **Şandalī** reng olur bu ṣırça sarāy
HH848 Dehre pertev salup meh-i ġarrā / **Şandalī** renge girdi rūy-ı semā
HH850 Cilve ḳıldı nücūm-ı nüh-perde / Tāc-ı zer birle **şandalīlerde**

şandal-süvar [1] sandal süren, sandalcı
S590 Olur kimi tenhāca **şandal-süvār** / Ṣadefle nitekim dür-i şāh-vār

Şandal ağaya dönmek [1] "Ṣandal aġa" sarayda ve devlet büyüklerinin konaklarında hizmetçi olarak bulunan siyahi harem ağası, hadım ağa anlamında kullanılmıştır. Ṣandal yaygın hadım isimlerindendir ayrıca sadece penisi kesilerek hadım edilenlere sandalî denilmiştir. Tanıktaki "Sandal ağaya dönmek" deyimi siyahlaşmak, kararmak anlamındadır.

HH852 Ḥabeşī ḥādım eyleyüp anı māh / **Ṣandal aġaya** döndi şām-ı siyāh

sandūḳ [2] sandık

S1408 Meger ḳufl-ı **ṣandūḳ-ı** cevherdür ol / İçerden kilīd-i müdevverdür ol

SE619 Cāy ider câme-i zer-tārīde / Belki **ṣandūḳ-ı** ṣadef-kārīde

sandūḳa [4]

1. mezarın üzerine yerleştirilen tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık

S271 Ya **ṣandūḳa-i** ḳabr-i Mollā-miṣāl / Dem-i nāy-ı rūyīn ile buldı ḥāl

2. küçük sandık

S1407 Dür-i dürc-i **ṣandūḳa-i** sīnedür / Gönül laʿl bu gerek bu gencīnedür

SE1104 Açdı **ṣandūḳa-i** mīnā ile rāh / Çün ḥabāb eyledi deryāya şināh

HH2005 Cevşenüñ bendin açdı ḍarb-ı ḥadīd / Sīne **ṣanduḳasında** ḳırdı kilīd

ṣānī [9] ikinci

S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı maġāzī-şiʿār / Ebü'l-feṯḥ-i **ṣānī** şeh-i Cem-tebār

S958 Leb-i yār-i sāġarda cāy idicek / Görinür meye rūḥ-ı **ṣānī** dimek

NE1831 Līk olınsa keremine ṣenā / Ḥātem-i **ṣāni** dinilürdi aña

SE837 Maşrıḳ-ı maʿdelete ṣubḥ-ı düvūm / **Ṣānī-i** neyyir-i çarḫ-ı çārüm

SE840 Tīġ-i bürrān-ı güzārende-ḫiṭāb / Yār-ı **ṣānī** ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb

SE1336 Olup Aḫfeş keçisine **ṣānī** / Eşḳıyā oynadur ol ḥayvānı

HH832 Aldı mirās-ı düşmen-i cānı / Yola girdi o Yūsuf-ı **Ṣānī**

HH1335 Yaʿni reşk-i ġazāl-ı Kenʿānī / Düşde gördügi Yūsuf-ı **Ṣāni**

HH1835 Ḳalbi ol rūḥ-ı **ṣāniye** ḳāleb / Bir ḫum-ı māyedār-ı leb-ber-leb

ṣānī-i işneyn [1] ikilerin ikincisi, iki kişiden biri, Hz. Ebû Bekir

NE328 Mekkeden ittükde peyember güzār / **Ṣāni-i işneyn** idi ol yār-ı ġār

ṣāniyā, ṣāniyen [5] ikinci olarak

NE80 Besmeledür lāzım olan evvelā / Ḥamd iledür vācib olan **sāniyā**

SE729 **Ṣāniyen** oldı fuʿādında ḳavī / Sened-i pāk-i ḥadīṣ-i nebevī

SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr u ṣebāt / **Ṣaniyen** terk-i ser ü beẕl-i ḥayāt

HH2749 **Ṣaniyen** oldı Nefḥatü'l-Ezhār / Pertev-i naḳş-ı Maṭlaʿü'l-Envār

HH336 **Sāniyā** miḥnet-i maḥabbet-i zen / ʿĀrife niçün ola daġdaġa-zen

Ṣāniʿ [1] yaratan, halk eden, Allah

NE89 **Ṣāniʿ-i** bī-māniʿ-i Ḥayy u Kadīr / Mübdiʿ-i bī-ʿavn-ı Semīʿ u Baṣīr

ṣanki [40] sözüm ona, sözde, güya

S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle lemʿ / Ṣalınmış yeme **ṣanki** taḫtayla şemʿ

S1013 Ne deyr-i mübārek ne ḫoş yirdür / Ki her muġ-beçe **ṣanki** taşvīrdür

S1067 Seper muṭribā cāna ṣu ol sürūd / Gelür ravżadan **ṣanki** āvāz-ı rūd

NE312 İrdi maḳāmına o rūḥ-ı revān / Uyur idi **ṣanki** uyandı cihān

NE504 Bād ile ezhār ki ḳalḳar düşer / **Ṣanki** adım ḳalḳar idi tāzeler

NE674 Ḫumlar olup baḫr-ı muḥīṭ-i feraḥ / **Ṣanki** anuñ bir ḳulaġıdur ḳadeḥ

NE1296 Ṭoptolu hep ḳuleleri otla / **Ṣanki** fişek ḳalʿası bārutla

NE1317 Zerdi mülevven görüken her ḳayıḳ / **Ṣanki** simāṭ üzre ḫoşāba ḳaşıḳ

NE1381 Eyledi ben bendesine iltifāt / Mürde idüm **ṣanki** irişdi ḥayāt

NE1569 Ṣayḳası var ṣabḳası gibi siyāh / **Ṣanki** yılan adası pür-kīne-ḫāh

NE1574 Ḳalbine sürʿatle olur per-zenān / **Ṣanki** ḳadırġa balıġıdur hemān

NE1665 Bir büt ile **ṣanki** ḳonuşmaḳ diler / Vuṣlat içün vefḳ-i murabbaʿ ḳonar

NE1725 **Ṣanki** zer ü sīmini ol der-be-der / Bir daḫı dünyāya gelür ḫarc ider

NE1812 Beẕlini ceybinden iden hem-çüyem / Çekmez o dünān gibi **ṣanki** nedem

NE2109 Müftinin ammā gözi bağlu idi / **Ṣanki** başı örtüli uġru idi

NE2269 İsli idi yaşlı idi şūm idi / **Ṣanki** uçuḳda dünemiş būm idi

NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan dise dal / **Ṣanki** ṭabıl-bāza ururlar duvāl

NE2533 Ḳapusına varsa ḳaçan kim ẕeker / Barmaġına **ṣanki** ṭaḳardı ciger

NE2540 Korur idi āleti ol nā-be-kār / **Ṣanki** yetim almış eline ḫıyār

NE2773 Elde idi ālet-i nīreng u dīv / **Ṣanki** kesik ḳolını ḳapmışdı dīv

SE17 **Ṣanki** āb içre şuʿā'-ı ḫūrdur / Noḳṭalar ābda neylūferdür

SE202 Oldı mānend-i şikāf-ı meh-i bedr / Ol elif **ṣanki** "elem neşraḥ"a ṣadr

SE233 Oldı envār u eşiʿa pinhān / **Ṣanki** rīşin boyadı zāl-ı zamān

SE949 Līk ebvāb-ı ṣafā oldı güşād / **Ṣanki** mürg oldı ḳafesden āzād

SE1926 Yırtup atmaḳda ser-ā-ser nası / **Ṣanki** dükkānçe-nişīn kirbāsı

SE3060 Lemʿa-i şīşe-i mey ʿālem-gīr / **Şañki** ḥınnā gicesi şemʿ-i münīr
SE3326 Zaḫm urup boynına ḳanı aḳdı / **Şanki** yāḳūt ḳılāde ṭaḳdı
SE3368 Göricek şandum anı ḫuld-i berīn / **Şañki** ol naḳş-ı zamāndur bu zemīn
HH43 Ebr ü aḫter dökile meydāne / Ḳavsden **şanki** penbe vü dāne
HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya **şanki** nūr-ı başar
HH179 **Şanki** cism-i laṭīf-i şāh-ı ümem / Berg-i gül üzre ḳatre-i şebnem
HH404 Āsumān oldı **şanki** çeşme-i şīr / Çeşmede keçgül idi māh-ı münīr
HH974 Beline deñlü bürd-i nīli-reng / Nışfa-dek **şanki** yutmış anı neheng
HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki şīr-i ġarīn / Şīr pençe çıḳardı **şanki** zemīn
HH1652 Şöyle gösterdi naḳş-ı bī-cānı / **Şanki** āyīne ʿaks-i cānānı
HH1735 Eyledi ḳahḳahada zindānī / Ġoncada **şanki** verd-i ḫandānı
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan çıḳdı **şanki** dīv-i siyāh
HH2025 Bozdı fi'l-ḫāl ḫāşımı ḫākim-i Rey / **Şanki** ḫayl-i bahārı ḫusrev-i dey
HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı **şanki** levḥ-i mezār
HH2475 Ṭurdı keştī-i kūh şekl-i girān / **Şanki** ḳaʿrı bulup oturdı hemān

şanmaḳ [109] öyle olduğunu düşünmek, zannetmek

SR2/2 Bir iki ḳadeḥden gele mi reng-i ruḫuñ / Anı boyacı küpü mi **şanduñ** ey dil
SR7/1 Germiyyet-i meyle beni **şanmañ** ḫandān / Bir ben bilürin çekdügim ālāmı hemān
S11 O şevḳ ile yırtar yaḳasın seḥer / Döşer jāle **şanma** gümüş dügmeler
S39 Nihāl-i güli görse dil-ber **şanur** / Eger gül ṣunarlarsa sāġar **şanur**
S43 Ayaḳ başmazın mescide lā-cerem / Meger anda ḳandīli sāġar **şanam**
S208 Güneş **şanma** kim nīzesi her seḥer / Bu saḳf-ı sipihrüñ kepengin açar
S273 Olup mużṭarib bu revende ḳaṭār / Şühüb **şanma** nā-geh ḳırıldı mehār
S486 Helākin görüp ʿīd idersem ne var / Bulur **şanurın** şīşesi inkisār
S496 Bu devr içre sāġarda **şanma** ḥabāb / Olur bīm-i ḳahr ile her zehre āb
S582 Güher **şandı** baḥruñ ḥabābın meger / Ṣoḳup destini anda gevher arar
S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i naġzdur / Tehī post **şanma** ṭolı maġzdur
S868 **Şanur** şemmesin şem iden ḫūn-ı müşk / ʿAbīr ola ger dürdisi ola ḫuşk
S885 Derūnına uymazmış anuñ yüzi / Ḳabaḳ **şandığum** çıḳdı ḳan ḳarpuzı
S1066 Ḳonar üstüne ʿandelīb aldanur / Ser-i şāḫda āşiyānı **şanur**
S1072 Def üzre pulı seyr idüp **şandılar** / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurṣ-ı ḳamer
S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek āfitāb / Ḳalur yerleri **şanma** girdāb-ı āb
S1313 Nücūmuyla zeyn oldı **şanma** leyāl / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol ḳara şāl
S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı nesīm / Yere urdı elvāḫını **şan** Kelīm
S1362 Çelīpā ki cūy içre yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża **şan** tīġa peyvestedür
S1447 O mey ḳıldı mestāneyi bī-şuʿūr / Irāḳdan görünce **şanur** nārı nūr
NE242 Māh ile şeb hindū-yı āyinedār / **Şanma** kelef anda ruḫı ʿaksi var
NE277 Gerçi ki ferş eyledi askerleri / **Şanma** şafaḳ şerm ile ḳan derledi
NE363 Urdı ʿalem sille meh-i envāra / **Şanma** kelef eyledi ḳara yere
NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / **Şanma** şafaḳ nişter-i berḳ aldı ḳan
NE515 Derd-i dilümden aña virdüm peyām / **Şandum** anı ḳābil-i sevḳ-i kelām
NE516 Yaʿni olup ṣoḥbetinüñ ṭālibi / **Şandum** anı söyleye ādem gibi
NE543 Mātemiyān oldı hezārān-ı bāġ / Oldı siyeh-pūş anı **şanma** zāġ
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / **Şanma** şafaḳ aḳdı biraz ḫūn-ı nāb
NE1006 ʿIşḳ-ı mecāzī diyu **şanma** hevā / Feyżi ḥaḳīḳatden alur dāʾimā
NE1090 Ḳalbe suḫan **şanma** hevādan gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan gelür
NE1247 Naḳl ideyin gel saña bir dāsitān / **Şanma** anı menḳıbe-i bāstān
NE1304 Gökşu ile baḥr degil **şanasın** / Pīş ü perine ḳomuş āyinesin
NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde ʿayān oldı tāb / Ḳondı aña **şan** güher-i āfitāb
NE1506 **Şanma** ki ifnā ide merdānı ḫāk / Zer gibi batdukça olur sāf u pāk
NE1559 **Şanma** ki defn olmaġıla maḥv olur / Ḫāke girince daḫı ḳuvvet bulur
NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü bī-ḫaber / Ġayb bilür **şanma** yabana öter
NE1786 **Şanma** ki ḳalbine taġayyür gele / Bād-ı ġurūr ile tekebbür gele
NE1889 **Şanma** ki insan mütemādī ḳalur / Nolsa gerek er ölür adı ḳalur
NE1925 Vardur ekābirde eʿamm-ı ʿavām / Anları **şanur** sebeb-i iḫtişām
NE1933 Niçe ekābir **şanılan** nikbeti / Eyler o nādān ile cān ṣoḥbeti
NE1946 Kendüyi bilmezleri ʿārif **şanur** / Herze vü hezyānı leṭāyif **şanur**
NE1996 Olʿamelin **şanma** ki bī-behreyüz / Şehrī iseñ biz daḫı hemşehrīyüz
NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u zekāda ferīd / Fikrini ʿaḳlınca **şananlar** sedīd
NE2122 Didi hemān aña o rind-i zarīf / Her köri müfti mi **şanursun** ḥarīf
NE2194 **Şanma** ʿAṭāī suḫanın maḥż-ı ḳāl / Diñle bu efsāneyi deʿibret al
NE2352 Dise laṭīfe **şanup** ol bī-şuʿūr / Herzedür ülf-i şadedinde büyür
NE2397 Bendesiyüz ḥaẓret-i şeyḫin tamām / **Şanma** yanaşma bizi ey nīk-nām
NE2469 **Şanıcaḳ** ʿāşūre dönüp gūyiyā / Şarḳar idi maḳremeler her yaña
NE2523 Ṣāfī siñirle kemik idi hemān / Ḳāmet-i ḫam-geşte **sanırsuñ** gümān
NE2527 İtse ḳınalı topuġın āşikār / **Şan** derisin yüzmüş idi rūzgār

NE2602 Daʿvet ider ṣadmeye **ṣandı** yine / Bir iki ḫaṭve çekilüp ardına
NE2666 Zen deyu almazdı dile anasın / Kendüsi kevn-zāde idi **ṣanasın**
NE2871 ʿĀṣıḳ olan tāze vü raʿnā sever / **Ṣanma** ki ṭazrnān u tüvānā sever
NE2905 Ṣalsa bir ol āhūya ḳaçan ḫūk-vār / Per **ṣanup** eylerdi öñünden firār
NE2998 Kīse **ṣanup** alduġı bir mār imiş / Kendi gibi mār-ı ziyān-kār imiş
NE3117 Sözlerümüz **ṣanma** ki yabānadur / Ehl-i suḫan zümre-i yārānadur
NE3143 Bir iki beytile ḳatı zuʿmı ḳo / **Ṣanma** iñen kendiñi pākize-gū
SE236 Dūd-ı ḫayretle dimāġı ṭoldı / **Ṣanasın** kim gemisi ġark oldı
SE746 **Ṣanma** kim zaḫmetini ide hebā / Eyleyin saʿy-ile tebdīl-i hevā
SE859 **Ṣanmañuz** kim mütevekkillersiz / Bī-ḫamiyyet muteʾekkillersiz
SE878 Mevt için virme ṣaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf **ṣanup** çekme elem
SE1044 Şerm-ile kendimiz itmiş **ṣanuruz** / Ol ider bu işi biz utanuruz
SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i basṭ-i siyāḳ / **Ṣanma** ʿāṣıḳ bizi maḫrūm-ı meẕāḳ
SE1059 **Ṣanma** kim ẕevḳ idügin bilmeyevüz / Aña ġafletle heves ḳılmayavuz
SE1125 Ki iden bendeñi saña münḳād / **Ṣanma** ḫavf ola yā żaʿf-ı ecnād
SE1347 Pençesi kec mec ü bāzū muʿvec / Çıḳdı **ṣan** Ḳara denizden yengeç
SE1548 Vaṣf-ı ʿışḳuñ ola mı pāyānı / Oġlan oyuncaġı **ṣanma** anı
SE1596 Nice kāẕib ṭuyılup aldandı / Anı bir gizli ẕarāfet **ṣandı**
SE1766 Ḳaṣd idüp kendüyi bildürmedi şāh / **Ṣandılar** anı peraḳende sipāh
SE1923 Ḫalḳ **ṣandı** ki şebī-ḫūn oldı / Ḫaymeden cümlesi bīrūn oldı
SE1991 **Ṣanma** kim nān-ıla niʿmet gözedür / Ḳoca pīrān gibi furṣat gözedür
SE2001 Mekr ü telbīsini ṣādıḳ **ṣanma** / Ḥāy vaʾllāhi ṣaḳın aldanma
SE2006 Hep emīn añladıġuñ reh-zendür / Dost **ṣandıġuñ** ulu düşmendür
SE2046 Sāde-dil maġlaṭaya aldandı / O ḥararet mey-i nābuñ **ṣandı**
SE2159 Sāʾile virdi cevābın ʿĪṣā / Didi **ṣanma** ġaraż ögretmek ola
SE2191 Basılursañ biricik pinhānī / Örtüle başıla **ṣanma** anı
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz merd-i cevād / Yaparın **ṣandı** yıḳıldı Ṣeddād
SE2513 Nāme-ber ol kederi gördügi dem / **Ṣandı** at meyli durur bādī-i ġam
SE2619 Beni **ṣanma** ki zen-i berrīyem / Duḫter-i pādişeh-i perrīyem
SE2650 Ġırra olup ʿameline ṭayanur / Ḫaḳ yanında anı bir nesne **ṣanur**
SE2899 Ḳalbi ilhāmuñ olur cilvegehi / **Ṣanma** kim şāʿir olan ola tehī
SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu girdāb / Görinür farḳ-ı seri **ṣañma** ḥabāb
SE3016 Şive **ṣanur** anı nice çelebi / İtdi taḥṣīl-i edebde edebi
SE3066 Ġaraża ḥaml idüp inanmaz idüñ / Bendeñi rāst-süḫan **ṣanmaz** idüñ
SE3089 Pākdur mendlerüñ meydānı / Oġlan oyuncaġı **ṣanma** anı
SE3148 Bulduġın alur ider tuġyanı / **Ṣanasın** ḳodı eliyile anı
SE3188 **Ṣanma** pīrāheni zer-tārīdür / Olup ālūde-çīr şikārīdür
SE3297 Ḳıldı encāzına şol deñlü şitāb / Ricʿat eyler **ṣanasın** ʿahd-i şebāb
SE3352 **Ṣanma** ditrer başı mānende-i bīd / Sabaḳın bilmese eyler tehdīd
SE3368 Göricek **ṣandum** anı ḫuld-i berīn / Ṣañki ol naḳş-ı zamāndur bu zemīn
SE3412 **Ṣanasın** mürde idi cān buldı / Nā-gehān genc-i ferāvān buldı
SE3459 **Ṣanma** kim ḫaṭṭ-ı siyah var anda / Ḳaldı pür-ʿuḳde olan tār anda
SE3523 **Ṣanmañuz** kim ġarazum şöhretdür / Belki beẕl-i süḫan-ı ḥikmetdür
HH347 Ġaraż ol ḫālden tenāsüldür / **Ṣanma** ʿayş-i dem-i tevāsüldür
HH658 Bu muḫāli olur biter **ṣanma** / Ḥürmetüñ elde iken aldanma
HH661 Saña oldumsa cān u dilden esīr / **Ṣanma** ḫükm ide baña ḳāḍı vü mīr
HH662 Ḳādirüm ṣalmaġa cihāna fiten / Nev-cevānum beni ne **ṣanduñ** sen
HH772 Sevmeden ġayrı eyledüm mi günāh / Seni **ṣanur** mısın ki ṭutmaya āh
HH1140 Bizi bīgāne-i kerem **ṣanmañ** / Ḥiẕmete ḫāżıruz tek u **ṣanmañ**
HH1153 **Ṣandı** şevḳ ile ide istiḳbāl / Dimedi kim taḳallüb eyleye ḫāl
HH1287 Ḫʿābdan oldı eşki dīde-güşā / **Ṣan** gülāb ile dīde-i remdā
HH1402 Şāh **ṣandı** kim ol cevān-ı dilīr / Göricek ide vażʿını taġyīr
HH1469 **Ṣanma** būs u kināre ḫayrānum / Bir güler yüz esīri giryānum
HH2034 Ey ḫoş ol iltifāt-ı pinhānī / Ki görenler cefā **ṣaña** anı
HH2133 Sāye-veş düşdi iderek zārī / Öldi **ṣandılar** ol dil-ifgārı
HH2135 Kimisi **ṣandı** anı mestāne / Kimi maṣrūʿ ü kimi dīvāne
HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda **ṣan** miṣāl-i ḥabāb
HH2328 Ṣaldı keşṭī-i kūh-veşle rical / **Ṣan** ḳıyamet ḳopup yürüdi cibāl
HH2663 Ṣandalı görüp ol iki bī-tāb / İtdi düşmen **ṣanup** şikāra şitāb

santūr **[1]** tellerine iki küçük tokmakla vurulmak suretiyle çalınan kānuna benzer çalgı

NE1081 Sīneñe **santūr-ı** nevā-sāzdur / Naġmeleri perdeder-i rāzdır

şaplanmaḳ **[1]** bir yere batmak, takılıp kalmak; batma sonucu hareket edemez olmak

SE149 **Şaplanup** ḳalma ḫar-ı leng-āsā / Yolda ḳor ādemi bu cisr-i fenā

şararmaḳ [4] ksarı renk almak, rengi sarıya dönmek

SG1/2 **Şararmış** çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabżını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür derdi
S1316 Eşer ḳıldı bāḫūr-ı āteş-fiken / **Şararmaġa** yüz ṭutdı berg-i çemen
NE2526 Beñzi **şararmış** hem aġarmış ṭudaḳ / Safrası çıḳmış göne beñzer ḳulaḳ
SE104 Dem olur kim irişür derd-i ḫazān / **Şararur** ḫavfıla rūy-ı būstān

sarāy [6] hükümdarların, devlet adamlarının ve diğer hazerâtın oturduğu büyük ve gösterişli bina, görkemli büyü konut

S133 Meger ḳıldı sulṭān her dü-sarāy / O şeb Ümmühānī **sarāyında** cāy
NE558 Ṣırça **sarāy** içre idüp cāyını / Çekdi hemān dāmenine pāyını
HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi ḳat çarḫı mihre ṣırça **sarāy**
HH386 İricek māhitāb-ı ṣandal-sāy / Ṣandalī reng olur bu ṣırça **sarāy**
HH1871 ʿĀḳıbet ṣabra ḳalmayup çāre / Geldi pīş-i **sarāy-ı** ḫünkāra
HH2689 Pīşgāh-ı **sarāy-ı** dil-ber imiş / Maṭlaʿ-ı āfitāb-ı enver imiş

sarāy-ı sipenc [1] misafirhane ‖ dünya

NE769 Düşdi hemān ḫātıra-i Penc-Genc / Naḳş-ı murād itdi **sarāy-ı sipenc**

ṣarf [2] harcama, tüketme

NE1744 Müddet-i ʿömründeki ḫarcın tamām / **Ṣarf-ı** reh-i ḫaccını mālā-kelām
HH1066 Eyledüm naḳd idüp size īṣāl / Ne ise **ṣarfdan** baḳiyye-i māl

ṣarf eylemek/itmek [7] harcamak, kullanmak, tüketmek

NE1073 Ḳıymetini bilmeyene **itme ṣarf** / Nükteyi fehm itmeyene atma ḫarf
NE1808 Ceyb-i reʿāyādan ider ḫayrlar / **Ṣarf ide** yanından anuñ ne ṣaḳar
SE1886 Alıcaḳ cānuñ-içün şehd ü şeker / Ölüsi cānı içün **ṣarf eyler**
SE1898 **Ṣarf idüp** ġaflet-ile sermāye / Niceler ser virür ol sevdāya
SE2179 **Ṣarf ider** mā-melekin sāde ḳalur / Kendi başına belā ṣatın alur
NE3035 Zehrlenüp bir daḫı anı yine / Aḳçeni **ṣarf itme** gümüş ṣuyına
HH521 Kimisi dir ki **ṣarf idüp** nice zer / Virelüm ol żaʿife ḳuvvet ü fer

ṣarf olmaḳ [1] harcanmak, tüketilmek

S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / ʿAceb nā-maḥal **ṣarf olup** gitdi tīz

ṣarı [5] altın renginde, sarı

NE1261 Irse o ḥāletde ki vaḳt-i namāz / Bir **sarı** zenbūr olur naġme-sāz
NE1614 Zāl-ı Zer-āsā **Ṣarı** Ṣaltuḳ Baba / Ḳuvvetin iẓhār idüp itdi ġazā
NE2977 Nergis ile ḫulle-i zer-tār idi / **Ṣarı** yataḳ bāliş-i zer-kār idi
HH522 Defʿ olursa bu żaʿf ile yereḳan / **Ṣarı** Ṣāltuḳ Babaya bir ḳurbān
HH2437 Şāhid-i şūḫı eyleyüp daʿvet / **Ṣarı Ḳādıya** vardılar ḳat ḳat

ṣarıḳ [4] eskiden giyilen fes, külah, serpuş, kavuk gibi başlıkların üzerine sarılan tülbent, abani veya şal

NE2790 Ḳırmızı çaḳşırla ḳubādī **ṣarıḳ** / Mest ise çīni idi ökçe çarıḳ
SE1272 Ḳollarıyla **ṣarıġı** döndi ʿiyān / Şāh-ı merdāne sütūn üzre hemān
SE3490 Elifi kim kec idüp yazsa duʿā / **Ṣarıġın** egmiş ider ʿazm-i veġā
SE3155 Ehl-i ṭabʿa hīç olur mı lāyıḳ / Özr idüp diye ṭabīʿat **sārıḳ**

Ṣarı Ḳadı [1] İstanbul’da Anadolu tarafında bulunan, bugünkü adı Sarıgazi olan yer

HH2437 Şāhid-i şūḫı eyleyüp daʿvet / **Ṣarı Ḳādıya** vardılar ḳat ḳat

ṣarılı [2] sarılmış, bağlanmış durumda olan

S1256 Degil ġonca bir **ṣarılı** tengdür / İçi aṭlas-ı āl-ı ḫod-rengdür
SE3274 Bulınurdı yine ol ʿāşıḳ-ı zār / Pāyına **ṣarılı** mānend-i süvār

ṣarılmaḳ [9]

1. kucaklamak, sarmak

S696 **Ṣarılmaġa** aña şitābān olur / Bütün sebzeler ʿışḳ-ı pīçān olur
SE911 Fikr-i dünyā aña ejder-veş ola / **Ṣarıla** silsile-i āteş ola
HH677 **Ṣarılup** ʿazm-i cāme-ḫˇāb itdi / Perde-i ʿişmet aradan gitdi

2. sımsıkı tutunmak

HH2045 **Ṣarılup** meskenetle öpdi elin / Dil-rübā itdi ʿāşıḳ ideceġin
HE73 **Ṣarılşam** pāyine bu pīç ü tābı / Ḫayāl eyler gören zerrīn rikabı

3. kaplanmak, örtülmek

NE612 Līk ne ḳaçan ʿāşıḳa mihmān olur / Yārelere **sarılacaḳ** cān olur
NE1952 Mehd-i mülevvende **ṣarıldı** ḫarīr / Dest-i ṣabā ile ṣalındı serīr
SE947 Bunca yıl ḫıdmetimiz itdi beden / Paḳ olup bārī **ṣarılsaydı** kefen
HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze ṣalsa semend / **Ṣarılup** alıḳordı ḫamm-ı kemend

şarınmaḳ [1] bir şeye bürünmek, örtünmek

HH1105 Bend idüp zaḫmını **şarındı** palās / Giydi bulup bir iki köhne libās

Şarı Şaltuḳ Baba [1] Anadolu ve Balkanlar'ın Türkleşip müslümanlaşmasındaki etkisi sebebiyle adı etrafında menkıbeler oluşmuş bir alperen

NE1584 Olmuş idi ol yere nüzhet-fezā / Tekye-i pāk-i **Şarı Şaltuḳ Baba**

şārī [4]

1. sireyet eden

NE1543 Ḥüḳmi ki her ʿunṣura cārī olur / Ḥākde de ḥikmeti **sāri** olur

SE930 Nite kim faḥmede od gülde gülāb / Cisme **sārī** diyü yazmış aṣḥāb

SE2037 Rūḥ gibi hem bedene **sārī** idi / Ḥükmi her zaviyede cārī idi

2. bulaşan, bulaşıcı

HH2450 İki devletlüden ḳaçup bari / Olmasun derdi nikbeti **sāri**

şarīḥ [2] kolayca anlaşılabilir, açık, belli

NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı faṣīḥ / Defn-i murād üzre edā-yı **şarīḥ**

NE2407 Geldi eḫādiṣde ḳavl-i **şarīḥ** / Oldı bu maẕmūn ile naḳl-i ṣaḥīḥ

şārik [1] hırsız

SE1711 Ṣeb-i tār içre ne ararsın sen / Şüphesiz **şārikа** beñzersin sen

şārim [2] keskin, kesici

S864 İder çāk dīv-i ẓulām-ı ġamı / Çeküp ṣuʿleden **şārim-i** ġamġamı

NE1172 Olmuş idi himmetini pīr-i dūtā / Ṣayḳalī-i **şārim-i** Hindī cilā

HH1512 Açdı mānendi **şārim-i** Hindī / Mışḳal-ı tīġ-i tīz ile Hindi

şarīr [5] kamış kalemin sesi, cızırtı, gıcırtı

S1525 **Şarīr-i** ney-i kilk olup ḫoş-nevā / Şikāfıyla ider bu deñlü ṣadā

NE841 Ḫāme alup destüme mānend-i tīr / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş **şarīr**

NE1141 Saldı ġazel pençgehinden **şarīr** / Senderedi husrev-i necm-i serīr

NE3104 Girdi güç ile ele birḳaç ḳalem / Oldı **şarīr** ile cihān pür-naġam

HE49 **Şarīrımden** ciger-ḫūn oldı nādān / Baña ḳandil-i tīr oldı ḳalemdan

şarīr-endāz [1] ses çıkaran, gıcırdayan

HE21 Küşād it dest-i himmetle kitābı / **Şarīr-endāz** ḳıl mışraʿ-ı bābı

şarḳındı itmek [1] şehvet duygusu ile söz ve davranışla sataşmak, musallat olmak, sarkıntılık etmek

SE3183 **İtme şarḳındı** ruḫ-ı cānāna / Ṭurre-veş pāyuñı çek dāmāna

şarḳıtmaḳ [2] bir şeyi aşağıya doğru sallandırmak, uzatmak

NE1901 **Şarḳıda** suḥriyye içün rīş ü feş / Ṣemʿa şoḳup oynaya şeb-tāb-veş

SE830 İtmege kesb-i ruṭūbet her bār / **Şarḳıdur** süngerini ebr-i bahār

şarḳmaḳ [2] aşağıya doğru uzanmak

NE2469 Ṣanıcaḳ ʿāşūre dönüp gūyiyā / **Şarḳar** idi maḳremeler her yaña

HE81 El irmez gerçi **şarḳar** zülf-i pürham / Elin būs itmez illā laʿl-i ḫātem

şarmaḳ [4]

1. kucaklamak

S904 ʿAşāya düşer gerçi pīrān gibi / **Şarar** bulduġın ʿışḳ-ı pīçān gibi

2. dolamak, etrafını kaplamak

NE1741 Penbe bezin satsa ider yafta / Köhne-i küttānı **sarar** tāfta

NE2450 İşleme gibi başını yarasın / Tāk-i ṣıfat-būrūduña **şarasın**

SE2306 Ġonca-veş **şarmaya** evrāḳa zeri / Gül gibi döke ṣaça mā-ḥażarı

şarrāf [6] akçe bozmak ve akçeyi değiştirmekle ve akçeyle ilgili her türlü işle uğraşan kimse, banker ‖ bir şeyin değerini anlayan, değer biçen

S93 Mehüñ eşrefisi meger çıḳdı sīm / Hemān itdi **şarrāf-ı** ḳadri dü-nīm

NE2573 Bilmedüñiz ḳıymetini erlerüñ / Ḳadrini **şarrāf** bilür güherüñ

NE1071 Cevhere **şarrāfdur** iden naẓar / Ġayra ṣırıtma dişüñ ey pür-güher

SE1624 Çeñe ḫaffāfı meṣel **şarrāfı** / Cāhilüñ müksiri vü leffāfı

HH2694 Birisin bulsa bir gedā-yı ḥazīn / Ola **şarrāf-ı** şehr-veş sengīn

HE41 Düri **şarrāfa** göster żāyiʿ itme / Meded nādāna luṭf it diş ṣırıtma

şarşar [11] çok şiddetli, soğuk ve gürültülü rüzgar

S206 Ḳaçan **şarşar-ı** ḳahrı olsa vezān / Tüyi ürperür ḫūk-i ḫaşmuñ hemāñ

S1325 Girüp şaḥnesi gülşene **şarşaruñ** / Ḳırup dökdi peymānesin güllerüñ

NE556 Oldı şitā **şarşarı** cünbüş-künān / Düşdi bürūdet araya nā-gehān

NE560 İtdi şitā **şarşarı** şöyle hücūm / Şīşe-i çarḫ içre söyündi nücūm

NE865 **Ṣarṣar** idi gibi iden şiddeti / Ebre döner dīde-i pür ḥasreti
NE1767 Bunları fikr eyler iken ol daġal / Nā-geh esüp **ṣarṣar-ı** bād-ı ecel
SE2080 Bāġ-bān-ı çemen-i luṭf u kerem / **Ṣarṣar-ı** gülbün-i dīnār u direm
SE2118 Şecer-i künd ki kendin irmez / **Ṣarṣar** anı ḳolayına ḳıramaz
HH39 Esse ammā irüp zamān-ı celāl / **Ṣarṣar-ı** ḥevl-nāk-i sebʿa leyāl
HH1854 Maḥv olurdı ḫırāma gelse eger / Cilve-i āb ü sürʿat-i **ṣarṣar**
HH2474 Ḳalmadı şemme bād-ı **ṣarṣardan** / Seyrden ḳaldı ṣoludı yelken

ṣarṣar-güzār [2] rüzgarı bile geçen, çok hızlı
S1510 Ḳaçan esb-i ṭabʿ ola **ṣarṣar-güẕār** / Tozın görmeye dīde-i rūzgār
NE950 ʿArż-ı hüner ḳıldı bir üstād-ı kār / Yapdı bir oḳ aña ki **ṣarṣar-güẕār**

ṣarṣılmaḳ [2] sallanmak, şiddetle titremek
SE264 **Ṣarṣılup** cünbüş-i raḫş-ile sipihr / Ṭāḳdan düşdi yire kāse-i mihr
HH1403 Lerze virdi zemine ceyş-i girān / Līk **ṣarṣılmadı** o serv-i revān

ṣarṣmaḳ [1] bir şeyi şiddetle sallamak, yerinden oynatmak
NE2353 Ḥaẕlanup anuñ ile dil-i bī-ġamı / **Ṣarṣar** idi ḳahḳahadan ʿālemi

saṭḥ [1] bir şeyin dış yüzü, yüzeyi
SE2588 Pür-cilā **saṭḥı** ṭolı naḳş u nigār / Ṣaldı büt-ḫāne-i mānīye ġubār

sāṭıʿ [1] yükseklere, yücelere çıkan, yükselen
HH1127 Münḥasif gerçi neyyir-i ṭālīʿ / Līk nūr-ı aṣāleti **sāṭıʿ**

satılmak [3] bir bedel karşılığında karşı tarafa verilmek, satışı gerçekleştirilmek
S1379 İderken ḫum-ı bāde gibi ḫurūş / **Ṣatıldı** nice ġurre-i ḫūḫ-fürūş
NE2338 Żāyiʿ olur zaḥmet-i bī-hūdesi / **Ṣatıla** mı hiç şu pālūdesi
SE3210 Çoġı yoḳ yire **ṣatıldı** gitdi / Eblehüñ birisi de gör n'itdi

satın almaḳ [1] bir şeyi bedelini ödeyerek edinmek. Ayrıca bkz. 'başına belā ṣatın almaḳ' md.
SE2179 Ṣarf ider mā-melekin sāde ḳalur / Kendi başına belā **ṣatın alur**

sātir [1] örten, kapatan, kaplayan
SE1285 Perde-i ġaflet olınca **sātir** / Oldı eşkāl-i miṣāli ẓāhir

sātirü'l-ʿuyūb [1] ayıpları örten, saklayan, Allah
HH49 Meded ey ġāfirü'ẕ-ẕünūb meded / Meded ey **sātirü'l-ʿuyūb** meded

ṣatmaḳ [19]

1. sahip olunan bir şeyi para karşılığı vermek
S517 Zer içün ṣavar mest-i efgendesin / Çaġırdı çaġırdı **ṣatar** bendesin
NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı ṭolandurmaġa alur **ṣatar**
NE1741 Penbe bezin **satsa** ider yafta / Köhne-i küttānı sarar tāfta
NE1742 **Ṣatduġunı** ḥulle-i cennet ider / Alduġın esbāb-ı melāmet ider
SE3371 Var-ıdı bir zen-i muḥtāle miṣāl / Delleyi **ṣatmaġa** belki dellāl

2. sahibi olmadığı bir şeyi kendinde varmış gibi göstermek
S1061 Nedür muṭribā neyde bu naġmeler / Egerçi hep aġzuñdan alur **ṣatar**
NE1628 Nice ḳaraçı ki kerāmet **ṣatar** / Munḳura almaz anı ehl-i başar
NE1635 Kim ki kerāmet **ṣata** dellāldür / Keşf-i zamīr ehline remmāldür
NE1728 Surḫ ile pür-ḫamdan alup leẕẕeti / Ḫalḳa **ṣatar** māl ile germiyyeti
NE2335 Lafẕ-ı ġarībin çalışup **ṣatmaġa** / Saʿy ider aña ṣaded uġratmaġa
NE2516 Al tuvak ʿaybını eyler nihān / Anı başı örtülü **ṣatar** hemān
SE623 Ṣorudup her ne kadar **ṣatsa** vaḳar / Ehl-i dil anı ṣayar seng-i mezār
SE1122 Hem **ṣata** şevket-ile germiyyet / Hem ide ʿarż-ı ḫulūṣ u ḫidmet
SE1230 Ḫalḳa **ṣatsa** ne ḳadar zīnet ü fer / Gülerek niceye alduñ dirler
SE2336 Çeşme-i Ḫıżra irişdi gūyā / **Ṣatdı** İskendere ṣad istiġnā
SE2383 Eylemez nāza taḥammül ẓürefā / Çeşme-i Ḫıżra **satar** istiġna
HH942 Cām-ı vaṣla şereng-i ġam ḳatdı / Kendüyi şāha ṭatluca **ṣatdı**
HH1979 **Ṣatmasuñ** bize germ olup iclāl / ʿAskerüm içre olamaz dellāl

3. harcamak, heba etmek
NE172 Dīni **ṣata** devlet-i dünyā içün / Olmaya zārī reh-i ʿuḳbā içün

saṭr [22] sayfa üzerine yatay olarak dizilmiş kelimeler sırası, satır
S597 Gehī **saṭr-ı** eşʿārdan dil-nüvāz / Gehī söyledür tārı ol naġme-sāz
NE18 Levḥada ol **saṭr-ı** müsannaʿ raḳam / Levḥada gūyā ki ẓılāl-ı ḳalem
NE3088 Nūr-ı maʿānī ki dıraḫşān olur / Heyʿet-i **saṭr** ile çerāġān olur
NE3094 **Saṭrı** gibi biri birinden cüdā / ʿIrḳı kesildi ʿadüvvünüñ revā
NE3095 **Saṭr** ile mābeyn-i muḫālif eşer / Birbirine girdi çū şām u seḥer
NE3098 **Saṭrı** ʿacib gülbün-i pür-şīve-dür / Nükte varaḳ içre biter meyvedür

NE3168 Ṣafḥada her **saṭra** ṣalup ızṭırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü tāb
NE3169 **Saṭrı** ide biribirinden dırāz / Bozıla ẓulm ile bu ḳānūn-ı rāz
SE2 Sālike olmaġ-içün rāh-nümā / İleri geldi bu **saṭr-ı** zībā
SE5 **Saṭr-ı** ser-meşḳ-i debistān-ı cemāl / Resm-i tevḳīʿ-i miṣāl-i iclāl
SE25 Oldı sürḫ-ile o **saṭr-ı** zībā / Ṣāḫ-ı mercān-ı kenār-ı deryā
SE26 Erguvān ṣāḫıdur ol peyker-i āl / Gūyiyā **saṭr-ı** siyah aña ẓılāl
SE29 Lāciverd ile o **saṭr-ı** ḫalkār / İtdi remz-i şecer-i aḫżar-ı nār
SE45 Gerçi on ḥarfdür ol **saṭr-ı** laṭīf / Līk maʿnī nice biñ ʿīd-i şerīf
SE436 Silk-i **saṭrında** olan naẓm-ı dürer / Cümle müftābihe naḳl-i misṭar
SE2879 Eşer eyler dile her **saṭr-ı** laṭīf / Tīrdür kim ola peykānı redīf
SE2880 Ḳāfiye virse o **saṭra** zīver / Şīve-i güşe-i ebrūya döner
SE3458 Görinür ṣafḥaları şāne gibi / Heyʾet-i **saṭr-ısa** dendāne gibi
SE3462 Çekdi her **saṭrı** ʿadūya sāṭūr / Baġlasın zaḫmı ḥasedden nāsūr
SE3493 **Saṭrını** egri ide yay gibi / Uymaya zīr ü bem-i nāy gibi
HH108 Ṣafları başḳa bir sevād oldı / **Ṣaṭr-ı** miʿrāc-ı müstezād oldı
HE50 Olup her ṣafḥa mevc-engīz-i ʿummān / Anuñ her **saṭr-ı** sürḫı şāh-ı mercān

şatranc [2] iki kişi ile, altmış dört kareli bir tahta veya yüzey üzerinde şah, vezir, kale, fil, at, piyon isimlerini alan, farklı biçim ve büyüklükteki on altışar taşla oynanan bir oyun

SE1118 Şāh-ı **şatranc** gibi itdi vuḳūf / Birbirin çekindi ammā ki ṣufūf
SE2065 Ḫānesi ḫāne-i **şatranc** miṣāl / Faḳr-ıla ḥabbeye muḥtāc ʿiyāl

şatrancī [1] satranç tahtası gibi, düzenli bir şekilde

HH1272 Ṭarḥ idüp tāze nahli **şatrancī** / Ṭolsun ol ḫāke meyvenüñ genci

sāṭūr [1] büyük bıçak, satır

SE3462 Çekdi her saṭrı ʿadūya **sāṭūr** / Baġlasın zaḫmı ḥasedden nāsūr

şavāb [4] iyi karşılık, ecir

NE2116 Yek-be-yek anlara baḳup bī-ḥicāb / Ḥükm-i ferāset aña geldi **şavāb**
NE3070 Virdi ḥakīmāne cevāb-ı **şavāb** / Kim yetişincedür o derde şarāb
SE578 Naḳd-i vaḳti idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı miḥrāb-i dili ṣavb-i **şavāb**
HH2657 Buldılar ihtidā-yı rāh-ı **şavāb** / Ḳıldılar şükr-i fātiḥü'l-ebvāb

şavb [2] taraf, yön

SE578 Naḳd-i vaḳti idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı miḥrāb-i dili **şavb-i** ṣavāb
HH2118 Yüzini **şavb-ı** ʿışḳa ṭutmış idi / Cümle bildiklerin unutmış idi

Sāvecī [1] Kasideleriyle ünlü İranlı şair Selmân-ı Sâvecî (ö. 778/1376). Klasik şiirde şairler kendilerini Selmân-ı Sâvecî'ye benzetmeyi adet edinmişlerdir.

NE846 ʿArz idüp aḥbāba ol enmūzeci / Silk ü ṭılāsız güher-i **Sāveci**

şavılmak, şavulmaḳ [2] uzaklaşmak, dağılmak, bir tarafa çekilmek

NE2008 Gördi ḳaraltı asamaz la-cerem / Ebr gibi **şavılur** andan ẓulem
SE1953 Pehlevān itdi dü-pāre esedi / **Şavul** endāze bozarsın dimedi

şavlecān [2] ucu eğri cirit sopası, çevgan

S212 Eger gūy-ı mihre ura **şavlecān** / Anuñ cāygāhı ola Ferḳadān
S1355 Atar ḳar ṭopın nev-cevānlar yine / Ṣaḳındı gümüş **şavlecānlar** yine

şavlet [6] saldırma, şiddetli hücum

NE343 **Şavlet-i** ḳahrından olup lerze-nāk / Zehresi tīġinde meger oldı çāk
NE699 Nʾitsün aña cam-ı mey-i pür-ḥabāb / Şīşe-i **şavletümüz** içre pür-şitāb
SE1107 Ḳalʿalar kim ṭavḳına himmetine / Döymedi zelzele-i **şavletine**
SE1177 Eşer-i zelzele-i **şavletden** / Yıldızı düşdi irüp vaḳt-ı fiten
SE2671 **Şavlet-i** gürbe-i maġlūb-ṣıfat / Başladı yāveye ol bī-devlet
HH1985 Diñlemezse eger naṣiḥatımuz / Ṭokınur tünd-bād-ı **şavletimüz**

şavm [5] oruç

NE1248 Var idi bir ṣāf-dil ü pāk-zāt / Rāḥatı **şavm** u ḥarekātı ṣalāt
NE1798 Zāhidi gör **şavm** u ṣalātına cüst / Ḥacc u zekāta gelicek līk süst
SE527 Aġniyā pīşesidür ḥacc ü zekāt / Fuḳara ḥişşesidür **şavm** ü ṣalāt
SE563 Bā-ḫuşūş itmek-ile **şavm** u ṣalāt / Olamaz dāda refī'üʿd-derecāt
HH2205 Bilmemiş ʿömri içre **şavm** ü ṣalāt / Ölü mi idi evvel-i ḥasenat

şavm-ı naṣārā [1] Hristiyanların orucu, Paskalya döneminde kırk gün boyunca tutulan oruç, Büyük perhiz. Terkip tanıkta uzunluk bağlamında kullanılmıştır.

NE1019 Müddet-i hicrān ile sūz u güdāz / **Şavm-ı naṣārā** gibi olur dırāz

şavm-ı ramażān [1] İslam'ın beş temel şartından biri, Ramazan orucu

SE524 İki rükn aña şahādetle ṣalāt / Üçi **şavm-ı ramażān** ḥacc ü zekāt

ṣavm-ı viṣāl [2] geceli ündüzlü bir veya birkaç gün tutulan oruç, visal orucu

NE1055 Āḫir olup **ṣavm-ı viṣāl-i** firāḳ / Belki müyesser ola ʿıyd-ı talāḳ
HH1716 Ṣerʿ **ṣavm-ı viṣāli** itdi ḫarām / Oldı memnūʿ vuṣlat üzre sıyām

ṣavmaʿa [2] sufilerin ibadet için çekildikleri köşe, uzlet yeri

NE153 Ṣevḳ-ı ruḥı ḳalbüm idüp ġam-zede / **Ṣavmaʿayı** eyledi āteş-gede
SE813 Zāhid-i **ṣavmaʿa** tüccār-ı Ḫuten / Saʿy ider her birisi bir yüzden

ṣavmaḳ [4] yanından uzaklaştırmak, göndermek, yol vermek

S517 Zer içün **ṣavar** mest-i efgendesin / Çaġırdı çaġırdı ṣatar bendesin
S769 **Ṣavup** zāhidi al ele cām-ı Cem / İçilsün ṣarāb idelim defʿ-i ġam
SE2962 Kim **ṣavar** luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / Nesne yoḳ elde rıżādan ġayrı
HH2351 Üzerinden ṣalup nuḫūsetini / Partalın atdı **ṣavdı** ṣıḳletini

ṣavt [6] ses, seda

S1550 **Be-ṣavt-ı** ṣurāḥī be-nakş-ı ḳadeḥ / Be-feryād-ı mest ü be-eşk-i feraḥ
NE2317 Maḥrec ü **ṣavt** ile ḳaçan dise dal / Ṣanki ṭabıl-bāza ururlar duvāl
HH183 İtdi bī-ḥarf ü **ṣavt** nice kelām / Ne dehen āşikāre idi ne kām
HH587 Oldı ehl-i ṣalāḥa cümle ṣalā / Ḳopdı her ḥayda **ṣavt-ı** ḥayy-ı ʿalā
HH595 Farḳdan ḳaldı **ṣavt-ı** muḳriyi semʿ / Oldı cāmiʿ maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ
HH1598 Oḳumaḳ oldı **ṣavt-ı** güyende / Çalġısız oynar oldı ḫˇānende

ṣavt-ı laḳlaḳ [1] leylek sesi, bkz. 'laḳlaḳ' md.

SE1601 Oldı çün laḳlaḳa-i bī-maʿnī / **Ṣavt-i laḳlaḳla** bir olur süḫanı

ṣavurmaḳ [2] havaya atarak dağıtmak, saçmak

NE1768 ʿÖmri nihāline ider bir girīz / Ḳanı esüp **ṣavuran** ol pür-sitīz
HH1433 Urdı pūlād şānesin ḫāke / Ḫas ü ḫārı **ṣavurdı** eflāke

saʿy [16]

1. çalışma, çabalama, emek

S513 Bir olup müsāvī vü medḥ ü ṣenā / Saʿādetle **saʿyüñ** müsāvī aña
S514 Saadetle **saʿyüñ** pür olup aña / Müsāvī müsāvī vü medḥ ü ṣenā
NE175 Berr-i emelde su görinür serāb / **Saʿy** ü ṭalebde nice bir pīç ü tāb
SE736 Sūziş-i pūte-i saʿy ü iḫlās / Cehl çirkinden ider ḳalbi ḫalāṣ
SE746 Ṣanma kim zaḥmetini ide hebā / Eyleyin **saʿy-ile** tebdīl-i hevā
SE810 **Saʿydür** bedreḳa-i kaʿbe-i cūd / Saʿydür maṣdar-ı āṣār-ı vücūd
SE810 Saʿydür bedreḳa-i kaʿbe-i cūd / **Saʿydür** maṣdar-ı āṣār-ı vücūd
SE811 **Saʿy-ile** ḳāfileler menzil alur / Terk-ile rāḥile yabanda ḳalur
SE814 Olsa ger naḫl-i bīḫ-āver / **Saʿy** anı erre-i sīn-ile keser
SE860 Mütevekkil aña dirler ki müdām / Eyleyüp rızḳı için **saʿy-ı** tamām
SE1818 Gösterüp maṣlaḥatında iḳdām / Ḳılup itmāmı içün **saʿyi** tamām
SE1819 Anı n'eylerseñ idesin yaʿnī / **Saʿyini** itmeyesin bī-maʿnī
SE2654 İdegör **saʿy-ile** iḫlāṣ-ı ʿamel / Ola ḫāṣiyyet-i iḫlāṣa bedel
SE3080 Eyle peymāne pür olınca müdām / Naḳż-ı ʿahd itmemege **saʿy-i** tamām
SE3228 Giderek **saʿy-i** ḫasūd-ıla meger / Gūş-i cānāneye degdi bu ḫaber

2. koşma, hızla yürüme, hac ve umre esnasında Kâbe'nin doğusundaki Safâ ve Merve denilen iki tepe arasında, Safâ'dan başlayıp Merve'de tamamlanmak üzere yedi defa gidip gelme

SE1637 Didi kim Kaʿbeʿye düşmişdi sefer / Eyledik **saʿy-ile** ḥacc-ı ekber

saʿy-i belīġ [3] emek harcayarak gerektiği gibi iş yapma

NE2297 Ey ki çalup lāfları bī-dirīġ / Eyleyeyin elfāẓına **saʿy-i belīġ**
SE1806 Eyle dāyim yürü mānende-i mīġ / Maṣlaḥat bitmek için **saʿy-i belīġ**
SE3073 Vaʿdüñ incāzına ḳıl **saʿy-i belīġ** / Çekse dendānuñı da itme dirīġ

saʿy-i cemīl [1] bkz. 'saʿy-i belīġ' md.

HH431 Anı icrāya eyle **saʿy-i cemīl** / İtme ol ḫayrı sen sen ol taʿṭīl

saʿy eylemek/itmek/ḳılmaḳ [20] çalışmak, gayret etmek

S1200 Mey-i nābı **saʿy it** bu tedbīri ḳo / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
NE2323 Ḳatline **saʿy eylesek** olmaz baʿīd / Yüzüñe ḳamḳām dise de bir pelīd
NE2335 Lafẓ-ı ġarībin çalışup ṣatmaġa / **Saʿy ider** aña ṣaded uġratmaġa
NE2409 İtse velīsi ger o ḫāle nigāh / Ḳatline **saʿy eyleye** bī-iştibāh
NE3155 ʿÖẕri bu kim olmasa ger eşḳıyā / ʿAḳsine **saʿy itmez** idi etḳıyā
SE759 Çāresi ṭabʿ-i celī ḥimmet-ile / ʿİlme **saʿy itmek** imiş ḥikmet-ile
SE812 **Saʿy iden** olmaya maḥrūm-ı edeb / Müttefiḳdür burada ehl-i ḫıred
SE813 Zāhid-i ṣavmaʿa tüccār-ı Ḫuten / **Saʿy ider** her birisi bir yüzden
SE885 **Saʿy ider** zād-i reh-i ʿuḳbāya / Oldı dünyā didigüñ sermāye
SE914 Sen daḥı **saʿy idüp** insān olıgör / Lāyıḳ-ı raḥmet ü ġufrān olıgör
SE923 Fikr idüp dāyim anuñ ḫāletini / **Saʿy idüp** bilmege māhiyyetini

SE1010 Pendümi cān-ıla izʿān eyle / **Saʿy idüp** kendüñi iḥsān eyle
SE2111 Nefsini bilmege **saʿy itdi** ḫavāṣ / Sen daḫı **saʿy ḳılup** fitneyi baṣ
SE2129 Ḳarşu ḳoduḳça segān-ı şirrīr / **Saʿy ider** olmaġ-için dāmen-gīr
SE2157 Baḳmayup ṣūret-i istiʿdāda / Yine **saʿy eyleyesiz** irşāda
SE2187 Ayaġın almaġa **saʿy itme** hemān / Boynuña ṣalma ṣaḳın bār-i girān
SE2202 Üsküdāra varup itmişdi maḳām / Ḫayli **saʿy itdi** çoḳ olınca cüẕām
SE3074 Ḫāme-veş gerdenüñe alınca / **Saʿy ḳıl** iki dişüñ ḳalınca
HH1189 Başdan geçmeyen alur mı murād / **İdelüm saʿy** her-çi bād-ā-bād
HH1238 **Saʿy iderlerdi** başlayup āle / Şāhı iġfāl ü mülki ıḍlāle

saʿy ḳıl sen virici Mevlādur [1] bugünkü kullanımı “Sen çalış Allah verir” şeklinde olan atasözü

SE1821 Herkese luṭf u kerem evlādur / **Saʿy ḳıl sen virici Mevlādur**

ṣayd [15] avlanma, avlama

S555 Yenür diyu dil **ṣaydına** ʿazm ider / Velī dām-ı āġūşı görse yılar
NE969 Diller alur zülfi ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil **ṣaydına** çengāldür
NE1606 Yine velāyetle ġuzāt-ı dilīr / Çıḳmış idi **ṣayd** u şikāra çū şīr
NE2221 Ṣāf-şiken-i ṭurfe tezervān-ı **ṣayd** / Hem-ser-i serdeste Baba ʿAbīd
NE2884 Ḳaplıca ḥavzına girüp ṣubḥ u şām / Anda balıḳ **ṣaydına** ḳurmuş idi dām
NE2957 Var idi bir rūbeh-i çengāl-i rüst / Olmuş idi **ṣayd** içün engüşti süst
SE8 Noḳṭalar **ṣayd-ı** maʿānī izidür / Ṣubḥ-ı ṣādıkda seḥer yıldızıdur
SE503 **Ṣaydı** ki ṭurfe ġazālān-ı Ḫaṭā / Gah envāʿ-ı vuḥūş-ı ṣaḥrā
SE937 **Ṣayd-ı** mürġān-ı ḥayāle biʾẕ-ẕāt / Yumdı şehbāz-ı naẕar yaʿnī ḳanat
SE2607 **Ṣayda** mühlet viresün elde iken / Olasun teşne-i sāḥil-mesken
HH217 İtmeden bāz-ı ḳadri **ṣayda** ṣitāb / Çāştgāhı tutardı būy-ı kebāb
HH226 Eylemez **ṣayd-i** kebk içün pervāz / Başını çekdi ḫırḳaya şehbāz
HH1294 Oldı esb-i ṣabā-ṣitāba süvār / Seḥeri ḳıldı ʿazm-i **ṣayd** ü şikār
HH1399 Bildi kim **ṣayd-ı** dām-ı keyd olmaz / Mihre nūr-ı eşiʿʿa ḳayd olmaz
HH1526 Yine ol ḫaste-i şikestemi ʿışḳ / **Ṣayd-ı** fitrāk-i derd ü beste-i ʿışḳ

sayd itmek [4] avlamak

NE2658 Rām ḳılup niçe peri peykeri / **Ṣayd** ider idi niçe kebg-veri
SE1057 **Ṣayd** idüp bir büt-i sīmīn-bedeni / Ḳomayup ara yire pīreheni
HH1389 Böyledür ḫūb **ṣayd iden** ekṣer / Ḫayr-ḫˇāhāne vaʿdeler eyler
HH1632 Cān bulup safha üzre şīr ü ġazāl / **Ṣayd** iderdi ḳaçurmayup fi’l-ḥāl

ṣaydurmaḳ [1] bkz. ‘ṣaḳal saydurmaḳ’ md.

HH2434 Köse mey-ḫānesinde mestāne / Ṣaḳalın **ṣaydururdı** yārāna

sāye [48]

1. gölge

S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i peleng / Ḳalurdı düşüp **sāyesi** süst ü leng
S170 Varup nūr-ı envāra ol şehriyār / Cüdā oldı Refref daḫı **sāye-vār**
S129 Muʿallā şeb-i Ḳadrden pāyesi / Şeb-i Ḳadr anuñ kemterin **sāyesi**
S619 Bu cānib o demlerde nüzhet-gede / Ḥużūr eyleriz **sāye-i** ḳalʿada
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne şeb **sāye-i** luṭf-ı settār-ı ʿayb
S1294 Şerer-bār olup nār-ı mihr-i cihān / Olur **sāyeler** kūşe kūşe nihān
NE126 **Sāye-i** memdūd-ı şuʿūn-ṣıfāt / Olmuş idi müstetir-i nūr-ı zāt
NE369 Tār-ı şuʿāʿ idi meger pūd aña / Olmuş idi **sāyesi** de rūşenā
NE483 Ḳalb-i perīşan o gice cemʿ idi / Bir ben idüm **sāye** idi şemʿ idi
NE624 Resm-i muḥabbetde şebāt u devām / **Sāye-i** zülf büt-i ʿarʿar ḫırām
NE666 Tāb virür ḫumda olup cāy-gīr / **Sāyede** devr eyler o mihr-i münīr
NE1023 ʿĀḳıbet oldı ol iki dil-ḫırāş / **Sāye-veş** üftāde-i şāḥib-firāş
NE1313 Perde çeküp farḳ-ı felek sāyine / Zülf gibi **sāye** iner pāyine
NE1956 Dāye ḫırāmından olınca ḫabīr / **Sāye-ṣıfat** pāyine ṣaldı ḫarīr
NE2137 Olsa başı ṭaşra daḫı bir nihāl / Varma anuñ yanına **sāye-miṣāl**
NE2973 Cāy idinen **sāye-i** verd-i teri / Neyler idi ḳaṣr-ı zer-ender-zeri
NE2975 Cūy-ı revān-ı bāġdan itse ibā / **Sāyesi** çayr üzre ururdı aña
NE2982 İrmek içün ʿişret ile vāyeye / Eylediler şāmı bedel **sāyeye**
NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa **sāye** resm / İtdi sülük naḳşını dībāya resm
SE14 Ṣafḥa-i ravżasına tenzīlüñ / **Sāye-i** şeh-peridür cibrīlüñ
SE196 Ḳāmeti naḫl-i berūmend-i cihān / **Sayesi** olmaz ise tañ mı ʿiyān
SE356 Ẓullelerden dil-i şūrīde zamān / **Sāyeden** nite ki sevdā-zede-gān
SE2026 Düşünür **sāye-veş** ol serv-i revān / Naḳş-ı maḳʿad gibi meydāna hemān
SE2076 **Sāye-veş** cāmesin ol naḫl-i revān / Ḫāksārāne iderdi iḥsān
SE2136 **Sāyesi** nite ki ebr-i raḥmet / Düşdügi ḫāke virürdi bereket
SE2581 Ṭurdı biñ nāzıla ol tāze nihāl / Yanuña aldı beni **sāye-miṣāl**

SE3233 **Sāye-veş** rūyın idüp pāy-endāz / Eyledi ʿarż-ı niyāza āġāz
SE3282 Bildüm üftādeligüñ **sāye-miṣāl** / Çāre yoḳ derdine illā ki viṣāl
SE3309 Sūr naḫli gibi zībende nihāl / Pür-ṣafā **sāyesi** çün şām-ı viṣāl
HH97 Nūrdan ḫalḳ olındı ser-tā-pā / Ẓulmet-i **sāye** yaraşur mı aña
HH176 Sidreye varıcaḳ o Mihr-i Celīl / **Sāye-veş** ḳaldı raḫş ü Cebrāʾil
HH266 Kime dīvār-ı luṭfı olsa penāh / Ḳaldurur ḫākden çü **sāye-i** rāh
HH890 Māhiyān-ı laṭīf-i sebz-şiʿār / **Sāye-i** berg-i bīdden bisyār
HH2683 Mest ü medhūş-ı ʿışḳ-ı dil-ber iken / **Sāye-veş** ḫāk ile ber-ā-ber iken
HH1255 Gördi bir sebze-zār-ı bī-mānend / **Saye** de cūylar mülevven-ḳand
HH1418 Reh-nümāsı o yolda encüm idi / Şeb-i tār içre **sāye-veş** güm idi
HH1629 Āba naḳş eyleseydi **sāye-miṣāl** / Miyve-efşān olurdı tāze nihāl
HH1630 Şest-māni ẓalām-ı āb-ı ḥayāt / Naḳşı eylerdi **saye-veş** ḥarekāt
HH1670 **Sāye-i** ḳaṣrda meger Baḫtek / Gördi anı ṣūya nigāh iderek
HH1869 İtdi şaḥrāya **sāye** gibi güẓer / Ḳomadı secde itmedik bir yir
HH2041 ʿĀşıḳun pāy-māl idüp o nihāl / Süridi rūy-ı ḫāke **sāye-miṣāl**
HH2133 **Sāye-veş** düşdi iderek zārī / Öldi şandılar ol dil-ifgārı
HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi ḳaldı o zār / **Sāye-i** ferş oldı örte ġubār
HH2146 **Sāye-veş** kendüyi bıraḳdı hemān / Düşdi ḳaldı o bī-dil ü bī-cān
HH2210 Ḥāşılı ol raḳīb-i bed-sīret / Her zamān ḫāżır idi **sāye-ṣıfat**

2. aşağıdaki tanıklarda kelime Allah'ın gölgesi, halife, hükümdar anlamında kullanılmıştır.

NE435 **Sāye-i** Ḥaḳḳ-ı dāver-gitī-penāh / Ḫusrev-i dīn şāh-ı selāṭīn-sipāh
NE886 Oldı selāṭīn-i ʿadālet-şiʿār / Yer yüzine **sāye-i** perverd-gār
SE1298 Şāhlar memlekete devletdür / **Sāye-i** Ḥaḳ eşer-i raḥmetdür

sāye-bān [6] gölgelik, sayvan, büyük çadır

S87 Olup **sāye-bān** ebr-i müşgīn ẓılāl / Anı ḳıldı ḥaḳ sāye-perver nihāl
S729 Dizilmiş ṭurur mīvesi rāygān / Nitekim şalıncaḳdaġı **sāye-bān**
S1121 Ne şeb perde-i rāz-ı bernā vü pīr / Ne şeb **sāye-bān-ı** ġanī vü faḳīr
SE192 Felegüñ olmaġıla ẓıllı girān / **Sāye-bān** oldı seḫāb-ı nīsān
HH105 **Sāye-bān** oldı ebr ol pāke / Gūyīyā sāye şaldı eflāke
HH564 Anlara ol duḫān-ı şuʿle-figen / **Sāye-bān** oldı bürd-i şāmīden

sāye-būs eylemek [1] gölgesini öpmek, hürmet etmek

HH911 Ẓıll-ı ḥargehde Ḫusrev oldı mekīn / **Sāye-būs eyledi** öñünde zemīn

sāyedār [1] gölgeli

S742 Nihāli olup şol ḳadar **sāyedār** / Güẓār idemez ṭīr-i ebr-i bahār

sāye-dīh [1] gölge veren, gölgeli

SE1303 **Sāye-dih** taḳ żaʿīf olsa nizār / Ḳaplasa farḳını berg-i eşcār

sāye düşmek [2] gölgesi düşmek, gölgelendirmek; himaye altına almak, korumak

S744 **Düşüp** cūlara **sāye-i** ḫoş-nihād / İder şāḫlar levḥ-ı sīme sevād
SE2836 Yā **düşe sāye-i** devlet başa / Yā ḳona zaġ ü zaġanlar lāşa

sāye-güster [1] gölge yayan; cömertçe davranan, ihsanda bulunan

HH956 Devḥa-ı luṭfı **sāye-güster** idi / İltifata bahāne ister idi

sāye-i ʿadl [2] adaletin gölgesi

SE324 **Sāye-i ʿadlidür** ol dādāruñ / ʿAybın örten felek-i ġaddāruñ
SE343 Münḥel-i cāhını mevrūd eyle / **Sāye-i ʿadlini** memdūd eyle

sāye-i raḥmet [2] Allah'ın rahmetinin gölgesi, cömertlik

SE6 Sebze-i dil-keş-i cennāt-ı naʿīm / **Sāye-i raḥmet-i** Raḥmān u Raḥīm
SE1824 Küremā eşrefidür insānuñ / **Sāye-i raḥmetidür** Mevlānuñ

sāye-i Ṭūbā [1] Tûbâ ağacının gölgesi, bkz. 'Ṭūbā' md.

SE1028 Sürünüp **sāye-i Ṭūbāsı** gibi / ʿArża girdim aña paşası gibi

sāye-perver [1] gölge veren, gölge artıran ‖ cömert, kerem sahibi

S87 Olup sāye-bān ebr-i müşgīn ẓılāl / Anı ḳıldı ḥaḳ **sāye-perver** nihāl

sāye şalmaḳ [5] gölge yapmak ‖ yardım etmek, korumak

NE357 Bulmuş idi rütbe-i ẓıllullahı / **Şalmış** idi **sāye-i** şāhenşehi
SE715 Rāyet-i fażlı irüp ʿayyūḳa / **Sāye şaldı** meh-i zer mancūḳa
SE2930 Ortada taḫt-ı muraṣṣaʿ pāye / Ferḳadan farḳına **şalmış sāye**
HH105 Sāye-bān oldı ebr ol pāke / Gūyīyā **sāye şaldı** eflāke
HH2413 **Şaldı** çün ol iki hümā **sāye** / Pür-sürūr oldı iki hem- **sāye**

sāyesinde [2] (bahsi geçen kimse veya şeyden) dolayı, sebebiyle; onun yardımıyla

HH257 Devḥa-ı luṭfı itdi medd-i ẓılāl / Fuḳarā **sāyesinde** fārıġ-bāl
HE29 İder mihrüñ maḳāmın evc-i aʿlā / Geçer ḫoş **sāyesinde** māh-ı ġarrā

şayf ü şitā [2] yaz kış, her zaman

SR8/1 Gülşende olan āb-ı hevā ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden **şayf** ü şitā ʿışḳ iledür
NE1938 **Ṣayf** ü şitā illere mazdūr iken / Elleri ayaḳları nāsūr iken

şayış [1] sayma şekli, hesaplama

HH1678 Biri on itdi merd-i ṣıfrü'l-yed / Vardı başmaḳçı **şayışına** ʿaded

sā'yil [1] akan, akıcı

HH1917 Feyż-i idrārı nehr-i **sā'yil** idi / Tīġ-i ḳahrı ʿażāb-ı nāzil idi

ṣāyim [1] oruç tutan, oruçlu

SE2681 Ne reva **ṣāyim** olup vaḳt-i nehār / Bāde-i nāb-ıla itmek ifṭār

sāyine [1] bkz. 'felek sāyine {felek-sā+yine}' md.

NE1313 Perde çeküp farḳ-ı felek **sāyine** / Zülf gibi sāye iner pāyine

ṣayḳal [3]

1. cilâ

NE121 ʿIşḳını mebnā-yı vücūd eyledi / **Ṣayḳal-ı** mir'āt-ı şühūd eyledi
SE457 ʿIşḳdur gevher-i deryā-yi vücūd / ʿIşḳdur **ṣayḳal-i** mirʿāt-ı şühūd

2. cilacı

SE710 Gūyiyā **ṣayḳal-ı** tīġ-i Hindī / Açdı şemşīr-ile Hind ü Sindi

ṣayḳal-efzā [1] cilalayan, cilasını artıran

HH3 Mühre-gerdān-ı ḥall-i sīm-i nehār / **Ṣayḳal-efzā-yı** tīġ-i berḳ-i bahar

ṣayḳal-endāz [1] cila atan, cilalayan ‖ mutluluk veren, neşelendiren

HH350 **Ṣayḳal-endāz-ı** cān ü ten ancaḳ / Ḥāṣılı rāḥat-ı beden ancaḳ

ṣayḳalī [4]

1. cila yapan, cilacı

NE658 Māşıta-i rū-yı ʿarūs-ı ṭırāz / **Ṣayḳalī-i** ḫançer-i müjgān-ı nāz
NE1172 Olmuş idi himmetini pīr-i dūtā / **Ṣayḳalī-i** şārim-i hindī cilā

2. cila ,parlaklık

NE1507 Āyine-i rūḥı bulur **şayḳalī** / Tāk-ṣıfat her yere irer eli
HH1251 Eyledi **sayḳalī-i** nūr-ı hüdā / Dil ü can dīdesini dūr-nümā

ṣayḳal-keş [1] cila çeken, cilalayan

HH1136 Mīr mihmānlara idüp tevḳīr / Oldı **şayḳal-keş-i** ġubār-ı żamīr

saymaḳ [9]

1. miktarını ölçmek, hesaplamak

NE2478 Gözi ile itdügi efʿāl-i şūm / **Ṣayılamazdı** çū vebāl-ı nücūm
SE2058 Nice eyle ki **şayarsa** biñ kez / Kendi engüşti ḥisābın bilmez

2. kabul etmek, addetmek

NE1629 Geçse yedilerden eger ekseri / Kim **şayar** ādem yerine anları
SE623 Ṣorudup her ne kadar ṣatsa vaḳar / Ehl-i dil anı **şayar** seng-i mezār
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı ādem yirine **şaymaya** hīç
HH62 Böyle eyyām ʿömre **şayılmaz** / Gün ḥesābına gice ḳatılmaz
NE1116 **Ṣaysa** kerāmet o ser-i evliyā / Evveli şiʿr idi soñı kimiyā
HH1571 Ol suḫan-çīni meclis-i şāhuñ / Gözcüsi **şayılurdı** dergāhuñ

3. parayı peşin ödemek

NE170 Ḫayf ki dünyānuñ olup mā'ili / Akçe **şayılmış** ḳavl ide ʿāḳılı

ṣayyād [6] avcı

NE970 Kūşe-i ebrūları **şayyād-ı** cān / İtdi meger riştede şüstin nihān
SE2987 Gördi bāzārda bir **şayyādı** / Eylemiş bend nice āzādı
SE2991 Virdi **şayyāda** iki dirhem sīm / O da hüdhüdleri itdi teslīm
HH1311 Bendden ḳurtılan her üftāde / Hedef olurdı tīr-i **şayyāda**
HH1316 Gerçi ḫar-gūş uyurdı ṣaḥrāda / Çeşm ü gūş idi rāh-ı **şayyāda**
HH1984 Biñ ḳılıç balıġı ile deryāda / Hiç gezend irişür mi **şayyāda**

sāz [12]

1. sazdan (kamıştan) yapılan ney gibi çalgı aletlerine verilen isim. Sonradan her türlü çalgı için kullanılmaya başlanmıştır.

S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i sīne-sūz / Tehī **sāz-ı** dil āteş-i kīne-sūz
S1075 Ḳoma muṭribā **sāzı** eyle nevā / Bize şun fürū-dāşı itme cefā
S1078 Dizüp sīne-i **sāza** silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1081 Dile muṭribā irdi zaḫm-ı cefā / Bir yeşīm-i **sāzı** yetişdür aña
S1089 Virüp sīne-i **sāza** silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1092 Nevāzişle **sāz-ı** ṭarab muṭribā / Olur nāz-perverd-i ẕevḳ u şafā

S1095 Virür naġme o tārdan **sāza** tāb / Nitekim ʿurūḳ içre ṣahbā-yı nāb
S1558 İdüp rişte-i cānı ʿışḳuñla zār / Anı **sāẕ-ı** bezm-i ġama eyle tār
NE1943 Ḥulle-i cennet ise de câme-ḫāb / **Sāz** ü nevā-sāz idemez meyl-i nāb
SE339 Debredüp Zühre felekden **sāzı** / Raḳsa ḳor yerde ḳadeḥ-perdāzı

2. silah

NE2835 Taʿma ḳavi **sāz-ı** cevāriḥ olur / Nefs-i ḫabiṯ ālet-i cāriḥ olur
SE1168 Milket-i ḫayl ü ḫaşem **sāz** u seleb / Ġarre olduġı ḳadar var-ıdı hep

sāzende [1] saz çalan kimse, çalgıcı

SE2573 Ṣadr-ı meclisde biri nāzende / Kimi ḫādim kimisi **sāzende**

sāzikār [1] uygun, muvafık

SE2458 İricek deşt-i fena seyl-ābı / **Sāzikār** olmaya hīç dūlābı

sebʿ(a) [4] yedi

NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i **sebʿ** / Gürk ü seg u ḫūk u ḫar-ı **sebʿ** ü żabʿ
HH38 Eyledüñ hefte olmadın īcād / Bir kemer üzre ḳaṣr-ı **sebʿ-i** ṣidād
HH39 Esse ammā irüp zamān-ı celāl / Ṣarṣar-ı ḥevl-nāk-i **sebʿa** leyāl
HH444 Her kitāb oldı reşk-i sebʿiyyāt / **Sebʿadür** ḫāsılı o ṭurfe nikāt

sebʿa-i muʿallaḳa [1] Câhiliye devrinde Arap yarımadasının çeşitli yörelerinde kurulan Ukâz vb. panayırlarda düzenlenen şiir yarışmalarında eleştiri süzgecinden geçerek seçilmiş, keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılmış yedi şiir

HH31 Meh-i nev ḥalḳa-ı muṭabbaḳadur / Yediger **sebʿa-i muʿallaḳadur**

sebʿ-i meşānī [1] tekrarlanan yedi ayet, Fatiha suresi

NE52 Nām ile çün **sebʿ-i meşānīdür** ol / Maḫzen-i esrār-ı nihānīdür ol

Sebā ḳasrı [1] milattan önce Yemen'de hüküm süren bir devlet olan Sebâ ülkesinin kalesi, Belkıs'ın sarayı. Ayrıca bkz. 'Arş-ı Belḳıs' md.

S151 Ḳodı ṭārem-i zühreye çünki pāy / Süleymān **Sebā ḳaşrını** itdi cāy

sebʿāīn {sebʿīn} [1] yetmiş

HH278 ʿAdl olur çün vülāt-ı ḥaḳ-bīne / ʿAdl-i yek-sāʿa sāl-i **sebʿāīne**

sebaḳ [5] öğrencinin öğretmenden bir defada öğrendiği şey, ders

S1225 Teninde ḳalup żaʿf ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i teşrīḥa levḥ-ı **sebaḳ**
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı cānāneye baḳ / **Sebaḳ-ı** mihr ü vefādur bu varaḳ
SE491 **Sebaḳ-ı** maʿrifete ḳābil ide / ʿAḳl-ı bāliġ naẓarı kāmil ide
HH164 **Sebaḳ-ı** fażlına idüp tedbīr / Güdecek eyledi yerāʿanı tīr
HH2418 Ḥācet olmadı görmege **sebaḳı** / Bunlar ardından oḳudı varaḳı

sebaḳ almaḳ [2] ders almak, ibret almak

S1387 Görenler kitāb-ı fenādan varaḳ / Hece ṭaşı levḥında **alsun sebaḳ**
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan varaḳı / Hece ṭaşından **alur** çaḳ **sebaḳı**

sebaḳ-ber-sebaḳ [1] ders üstüne ders

NE1640 Gerçi ṭarīḳatle ḥaḳiḳat de ḥaḳ / Maʿrifetde oldı **sebaḳ-ber-sebaḳ**

şebāt [1] azim ve kararlılık

NE624 Resm-i muḥabbetde **şebāt** u devām / Sāye-i zülf büt-i ʿarʿar ḫırām
SE530 Müʾmine merkez-i īmānda **şebāt** / İki iḳrār-ıla oldı iṣbāt
SE2253 Bilinür rāh-ı muḥabbetde **şebāt** / Hīç lāzım degil aña iṣbāt
SE2303 Saḫt-rūy olma miṣāl-i mirʾāt / Çünki yoḳ ʿālem-i ṣūretde **şebāt**
SE2450 Umma vaḳfuñda **şebāt-ıla** beḳā / Biricik kim üşe ḳuzġunlar aña
SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr u **şebāt** / Ṣaniyen terk-i ser ü beẕl-i ḥayāt
SE3375 Gösterüp naʿt-ı başīretde **şebāt** / Ṭarḥ-ıla eyler-idi ʿālemi māt

şebāt-ı ḳadem [1] kararından dönmeme, ayak direme

HH1406 Görüp ol servde **şebāt-ı ḳadem** / Ṭuydı anı ki şāh-ı ferruḫ-dem

sebb [2] sövüp sayma, küfür etme

NE1710 Sevmez iseñ bari şaḳın itme taʿn / Farzumı eylese daḫı **sebb** ü laʿn
NE3133 Ey bu nihāl üzre atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i **sebb** ü laʿn

sebbāb [1] çok küfür eden, küfürbaz

HH209 Eyleyüp ḥükm-i şerʿi ʿālem-gīr / Şāh-ı **sebbābı** eyledi taʾzīr

sebeb [32] bir olayın meydana gelmesine neden olan şey, neden, gerekçe

NE829 Ḥaşılı eṭvār-ı muġāyir **sebeb** / Muḫtelif evżāʿ-ı cihān gibi heb
NE171 Laʿnet o dīnār ile ol dirheme / Kim **sebeb-i** laʿnet ola ʿavāma
NE1054 Ol **sebeb** ile umarın kim hemān / Cānuma hem-ṣoḥbet ola yār-i cān
NE1915 Ḳabża-i dār ḫayli dilinde ġażab / Münḳabıż olduġına budur **sebeb**
NE1925 Vardur ekābirde eʿamm-ı ʿavām / Anları şanur **sebeb-i** iḫtişām

NE2183 ʿAṣrda seḥḥāḳalaruñ keşreti / ʿĀlemüñ oldı **sebeb-i** nefreti
NE2447 **Sebeb-i** ẕekan ʿışḳına bulup zevāl / Ḫalḳ gömüp ṭaşlayalar çün nemmāl
NE3136 Olsa tevārüdleri ger ḫayṭ ile / Sāde söz olsa **sebeb-i** rabṭ ile
SE1037 Var-ıdı şehrde bir üstādım / Ḳavl ü fiʿli **sebeb-i** irşādım
SE1077 Oldı teşhīre **sebeb** bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı ʿālī yapıcaḳ şaḫs-ı denī
SE1096 Luṭf-ı Ḫaḳḳa ne liyāḳat ne ṭaleb / Ne bahāne gerek aña ne **sebeb**
SE1203 İrtişā virdi iki cānibe şeyn / **Sebeb-i** laʿnet ü ẕüll-i dāreyn
SE1417 Gerçi devlet **sebeb-i** rifʿatidür / Aña bāʿiṣ kişinüñ himmetidür
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i hāṣ / Fesḫ-i ʿazmüñ **sebebin** şordı ḫavāṣ
SE1688 Ehl-i dil gāhī idüp şūr u şeġab / Bir laṭīfeyle olur luṭfa **sebeb**
SE1826 Yap göñül kaʿbelerini yap yap / Anı bil devleti varına **sebeb**
SE1949 Şāh çün anda bu ḫāli gördi / Ḫandesinüñ **sebebinden** şordı
SE2184 Müslime lāzım olan ʿiffetdür / Terk-i ʿiffet **sebeb-i** nekbetdür
SE2241 Bu ḳażiyye olup ifşāya **sebeb** / Ḳaldı ol dem bu zamandur o laḳab
SE2274 Şah şordı ki nedür şübhe ʿaceb / Bu ḳadar zaḫmete ne oldı **sebeb**
SE2280 Yoġ-iken ḳahr-ıla ḳalʿında taʿab / Neyiki böyle müdārāya **sebeb**
SE2655 Bir ʿamel kim ola ḫoşnūdī-i Rab / Sebebi daḫı **sebebli** ola hep
SE2655 Bir ʿamel kim ola ḫoşnūdī-i Rab / **Sebebi** daḫı sebebli ola hep
SE2785 Ġayreti lāzime-i himmet olur / Ḫaşma żaʿfı **sebeb-i** ḳuvvet olur
SE3028 Levḥaşa'llāh ki ola bed-aḫlāḳ / **Sebeb-i** laʿnet olur bende-i ʿāḳ
SE3171 Ne **sebeb** var bu ḳadar bī-dāda / Ḳanlı ḫırsız degilem dünyāda
SE3178 Var-ımış tevbeye istiʿdādı / Oldı bu söz **sebeb-i** irşādı
HH78 N'ola bin āh u nāle vü Yā Rabb / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya **sebeb**
HH419 Oldı şūret-nümā-yı mirʾātum / **Sebeb-i** būd ü ʿillet-i ẕātum
HH1589 **Sebeb-i** āh idi aña her gāh / Āḫir-i ḳavlde işāret-i āh
HH1673 Baḫteki daʿvet eyleyüp fi'l-ḥāl / **Sebeb-i** ḫandesinden itdi suʾāl
HH1940 Bunı kim gördi kim işitdi ʿaceb / Ḫışm ü kīne maḥabbet ola **sebeb**

sebḥ [1] durup dinlenme, rahat ve huzur bulma

NE2577 Ṭutmaz idük **sebḥ-ı** mezāḥim yine / Dügün aşı merd olanuñ ḳırḳına

sebīke [1] külçe, eritilip parça şeklinde dökülmüş maden

HH884 İtdi māʾ-i İlāhi ile nesīm / Ġonce-i zanbaḳı **sebīke-i** sīm
HH971 Yaʿnī sīmīn **sebīkeler** fi'l-ḥāl / Ola gülmīḫ-i şeh-nişīn-i viṣāl

sebīl [7]

1. yol, tarik

NE1278 Gel beri ben saña delīl olayın / Rāhber-i ḫayr-ı **sebīl** olayın
NE2081 Ḥaṭṭ-ı menāsikle bilinmez **sebīl** / Lāzım olur Ḳaʿbeye lābüd delīl
NE2092 ʿAḳl hemān oldı bu kāra delīl / Kim bulasın rehber-i ḫayr-ı **sebīl**
NE2114 Bildi nişānın çün o ehl-i **sebīl** / Ġırra olup istemedi hiç delīl
NE2952 Virmeyüp enbā-yı **sebīle** ḫużūr / Yolda ṭurur niteki kelb-i ʿaḳūr
SE643 Aradı sözlerimi menʿa **sebīl** / Müddeʿāya diledi yaʿnī delīl

2. hayır maksatlı ücretsiz dağıtılan su

S95 Benānıyla ʿaṭşāna ḳıldı **sebīl** / Kef-i pür-ḫuṭūtı olup sel **sebīl**

sebīl itmek [3]

1. karşılık beklemeden bol bol vermek, dağıtmak

S1485 Mey-i naẓm-ı cān-baḫşı **itdüñ sebīl** / Dürüp mıṣṭar-ı ṣafḥadan selsebīl
NE1806 Ücret ile **ide** metāʿın **sebīl** / Beẕl ide ḫalḳa uma ecr-i cezīl

2. boşa harcamak, ziyan etmek

HE39 Küşād eyle ser-i ḫumm-ı devātı / **Sebīl it** ʿāleme ḳaṭr-ı nebātı

sebʿiyyāt [1] Nizâmî-i Gencevî'nin Heft-peyker adlı mesnevisi

HH444 Her kitāb oldı reşk-i **sebʿiyyāt** / Sebʿadür ḫāsılı o ṭurfe nikāt

sebḳ {sebaḳ} [1] bkz. 'sebaḳ' md.

NE1203 Manẓaruñ olsun **sebḳ-i** fe enẓurū / Em ḳulū nehyi vela tüsrifū

sebk [2] ifadenin tertip tarzı, üslubu

NE743 **Sebk** u niẓāmın göricek lāfsız / Eyledi inṣāf her inṣāfsız
NE1681 Tecrübesi **sebḳ** iden erbāb-ı dil / İtmiş idi şübhemizi mużmaḥil

sebt güni [1] cumartesi günü

NE2480 **Sebt güni** Ḫażret-i Eyyūbda / Kūçe-güzār idi bu üslūbda

sebū [18]

1. testi, şarap kabı

S745 Olur ʿaks-i bārı şanavber hemān / Ṣulanmaġa ḳonmuş **sebū-veş** ʿayān
S886 Alışdı anuñla eẕel-i ḫāk-i ten / Mey oldı ḳıvām-ı **sebū-yı** beden

S801 Getür sāḳiyā rūzedār-ı **sebū** / Ki būy-ı riyādan ola şüst ü şū
S887 Mey-āver elinde **sebūlar** mıdur / Ya şāḫ üzre bār-ı şanavber midür
S888 **Sebū** mudur ol bü'l-ʿaceb şemʿa-dān / Nigūn olmasa şuʿle olmaz ʿayān
S889 **Sebū** ḳuvvetiyle olur bāḫte / Ḳadeh oldı fısḳıyye-i sāḫte
S891 Aġır deprenür itmede ser-fürū / Göñülli gibi sāḳiyā pek **sebū**
S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı cām u **sebū** / Ala lü'le-i tāk-ı rezden vużū
S949 **Sebūdan** akındı aḳar dā'imā / Boġazda fenerdür ḳadeḥ gūyiyā
S953 **Sebū** cāma meyl itse maʿḳūl olur / Muḥabbetle dilden dile yol olur
S1384 Felek ḫāk-i Cemşīdi ḳıldı **sebū** / Cemüñ menzilinde bitürdi kedū
S1562 Ṣurāḥī-ṣıfat ġulġul ide gülū / Tehī ḳala ḫāk-i beden çün **sebū**
NE703 Tāb virilmezse eger bādeden / ʿÖmr-i **sebū** deñlü ṭurur mı beden
NE3042 Rūz ü şeb ālūde vü nāsüşte-rū / Künde-dehān idi miṣāl-i **sebū**
NE3046 Bālişi gāhī ḫum idi ki **sebū** / Bī-ġam-ı ferdā idi ol tünd-ḫū
SE124 Alışup ʿışḳıla ḫāk-i bedenüm / Bir **sebū** oldı mey-i şevḳa tenüm
HH2732 Ḫāme mest oldı bir **sebūda** daḫı / Dil-i deryā-keş arzūda daḫı

2. ibrik

SR11/2 Zāhidden uman feyż-i ṣafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı **sebūsundan** umar bāde-i nāb

sebū-yı ḫummār [1] şarap testisi

SE2085 Gūyiyā taze **sebū-yı ḫummār** / İçdügi ayrı giderdi her bār

sebū-yı mey [1] şarap testisi

S892 Demi olsun ey dil cihānda meyüñ / Aġarmaya başı **sebū-yı meyüñ**

sebū-yı şarāb [2] şarap testisi

S746 Şu içre ḳonulmuş **sebū-yı şarāb** / Şu gence döner kim ṭılısm olmuş āb
S1402 Göñülden o tāze **sebū-yı şarāb** / Ki ceẕb eyleyüp ṭola ṣahbā-yı nāb

sebük [1] hafif

SE1384 Kendi aġır olanuñ rūḥi **sebük** / Yüzi küçük olanuñ burnı büyük

sebük-bar [3]

1. yükü hafif, gam ve kederden uzak

SE847 Didi kim ḳavm-i **sebük-bāruz** biz / Rāżī-i ḳısmet-i Cebbāruz biz
HE88 **Sebük-bār** özge ḳavm-i bī-emāndur / Ki ancaḳ aġırlığı gürz-i girāndur

2. ayağı hafif, hızlı giden

SE2174 Ḫaşm-ı ferrāce vü destār olur / Giderek peyk-i **sebük-bār** olur

sebük-pā [1] ayağına çabuk, hızlı

HH2470 Bindiler keştī-i **sebük-pāya** / Çıḳdılar bād gibi deryāya

Sebüktekin [1] Gazneliler hanedanının gerçek kurucusu ve ilk hükümdarı (ö. 387/997)

HH1232 Dürretü't-tāc-ı devlete Mesʿūd / Dürr-i baḥr-ı **Sebüktekin** Maḥmūd

sebz [26]

1. yeşil

S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn **sebz** ü ḫurrem zamān tābdār
S896 Ṣalar dūşuna **sebz-i** seccādesin / Velī eksük itmez yine bādesin
S1258 Olup ḫırḳa-i **sebz** ile cilve-ger / Meger naḫl-i gül ṭās-bāzī ider
S1282 Eger sūsen içseydi bundan zülāl / Ola berg-i **sebz-i** şanavber-miṣāl
NE499 Pür-varaḳ-ı **sebz** idi her naḫl-i verd / Ḳavladı gūyā felek-i lācüverd
NE506 Gül-varaḳ-ı **sebzden** itmiş zuhūr / Şuʿle ṣalar her biri ḳındīl-i nūr
NE903 Bīḫ u bün-i zümre-i ehl-i fiten / Çıḳmayacaḳ **sebz** olamaz ol çemen
NE1519 Pūşiş-i **sebzi** yem-i aḫżar gibi / Taḫtası şundūḳ-ı Skender gibi
NE1588 Pūşiş-i **sebzin** alup ol ḳavm-i şūm / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı semūm
SE10 Ebr-i raḥmet gibi irdi pür-nem / Oldı feyżi ile **sebz** ü ḫurrem
SE342 Yā İlāhī ṭura tā kim ʿālem / Baġ-ı ʿayşı ola **sebz** ü ḫurrem
SE2812 Hep yudı yayḳadı seyl-āb-ı sitem / Ḳalmadı bir yeri **sebz** ü ḫurrem
SE3506 Gül görüp eyleye feryād hezār / Ḫaṭṭ-ı **sebzi** ḳazıyup eyleye ḫār
HH372 Oldı bir günbed-i zeberced-gūn / Berg-i **sebz** ile devḥa-ı mevzūn
HH1208 Nā-gehān bir çaḳır ayaz oldı / **Sebz** ṭūṭī sefīd bāz oldı
HH1305 Ḫaṭṭ-ı **sebz-i** çemenle al varaḳ / Ḳomamış bir maḥal ayaḳ başacaḳ
HH2547 Ḥoḳḳasın nāzügāne berkitmiş / Çuḳa-ı **sebzden** ġılāf itmiş

2. yeşil ‖ taze

S1380 Daḫı **sebz** iken nev-bahār-ı ümīd / Ḳaranfil gibi mūyı olur sefīd

3. koyu mavi

S973 Olup ṭūṭī-i **sebz** o mīnā-yı ter / Aḳan bāde minḳār-ı sürḥa döner

NE113 Naḫle dönüp günbed-i **sebz-i** sipihr / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i mihr
HH1212 Reng-i **sebz** ü sefīd idüp tezyīn / İsperī şekl idi sipihr-i berin
HH1259 Ṣāḥibi bir meh-i ḫuceste-cemāl / Câme-i **sebz** ile firīşte-miṣāl
HH1261 Cāmesi **sebz-i** ter felek-vārī / Neyyir-i pür-eşiʿʿa dīdārı
HH1300 Ṣadef-i gülde jāleler lüʾlü / ʿAnber-i baḥr **sebz** ü ʿanber-bū
HH2244 Düşdi bir kūha ʿāḳıbet güẕeri / Faṣṣ-ı fīrūze gibi **sebz** ü ṭarī

4. siyah

HH524 Çün ki bir **sebz** ḥaṭṭa ʿāṣıḳdur / Buña çāre hemān Ḫıżırlıḳdur

sebz-bürd [1] yeşil hırkalı

HH2654 Geldi bir pīr-i **sebz-bürd** ü külāh / Bunları itdi ḫʿābdan āgāh

sebz-fām [1] yeşil renkli

S707 ʿAceb ḫayme ol ḳulle-i **sebz-fām** / Ki eṭrāfı ortada olmuş maḳām

sebz-ḫargāh [1] yeşil otağ, yeşil çadır; yeryüzü, dünya

HH1211 Oldı altı bu **sebz-ḫargāhuñ** / Nūr ile ʿaynı ḫirmen-i māhuñ

sebzī [1] yeşillik

SE2725 Ḫāṣılı uymaz-ıdı taḫmine / Görmesi **sebzī-i** eşcārı yine
HH10 Naḫl-i **sebzī** keşīde-i ḳalemüñ / Gül-i her-heft kerde-i raḳamuñ

sebz-peren [1] (parlaklığı ve etrafındaki mavi hale bağlamında) mavi Ülker yıldızı

HH1213 İtdi ẓāhir sipihr-i **sebz-peren** / Kehrübā maʿdenin zümürrüdden

sebz-seccāde [1] yeşil seccadeli

HH1489 Bir ʿaceb bāġ-ı cennet-āsāda / Baña bir pīr-i **sebz-seccāde**

sebz-şiʿār [1] yeşilli, yeşil renkli

HH890 Māhiyān-ı laṭīf-i **sebz-şiʿār** / Sāye-i berg-i bīdden bisyār

sebze [27] çimen, yeşillik, çayır

S690 Ṣalar **sebzeye** taḫta-i lāle lemʿ / Ṣalınmış yeme ṣanki taḫtayla şemʿ
S696 Ṣarılmaġa aña şitābān olur / Bütün **sebzeler** ʿışḳ-ı pīçān olur
S717 Ḫıżrlıḳdur ol **sebze-i** bī-miṣāl / Yeşil tāziyāne ṭutar her nihāl
S805 Çemen-zāra vir sāḳiyā revnaḳı / Yem-i **sebzede** ḳullan ol zevraḳı
S1255 ʿArūs-ı güle **sebze** ile semen / Yeter lāzım ise cihāz ü çemen
S1269 Olup **sebzeden** nicesi jāle-gīr / ʿAceb aḳça ḳaldurdı mihr-i münīr
S1278 Yine **sebze** döndi yem-i aḫżara / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı sāġara
S1307 Zemīn ḫuşk olup **sebze** oldı tebāh / Yine döndi bārūta ḫāk-i siyāh
S1330 Düşüp **sebze-i** ḫuşka berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḫaṣīr üzre devr-i zamān
S1381 Benefşe olup ser-bezānū-yı ġam / Olur **sebzeler** ʿuḳdedār-ı elem
S230 Per-i bāz olup bād-bīz-i ḥamām / İder **sebzede** dest-bāzı müdām
NE541 Berg-i giyeh kim dökülür **sebzeden** / Ḫāvı giden çūḳaya döndi çemen
NE563 **Sebzeleri** berf ü yaḫ itdi maḥal / Oldı leb-i cūda aġarmış ṣaḳal
NE564 **Sebze** ḫatın berf yaġup bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı ezüp sīm-i nāb
NE1075 **Sebze** biter uġrasa ṣaḥrālara / Gevher olur ṣaçduġı deryālara
NE1290 Döndi kedū cūyda nīlüfere / Dil-ber ise **sebzede** verd-i tere
NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol ḳavm-i şūm / **Sebze-i** küh-sāra ṭoḳundı semūm
NE2969 **Sebzeler** içre bulanuḳ āb-ı zerd / Levḥa idi her ṭarafı lācüverd
NE2970 Naḫl-ı pür-ezhār ḳılup ḫaymegāh / İtmiş idi **sebzeyi** ordu-yı şāh
NE2978 **Sebze** olup yaʿni yem-i mevc-zen / Ṭopṭolu olmuş idi baṭ-ı bādeden
NE2999 **Sebzede** pür-piç ider iken ṣafā / Büzmüş anuñ ḳalıbın itmiş dūtā
SE6 **Sebze-i** dil-keş-i cennāt-ı naʿīm / Sāye-i raḥmet-i Raḥmān u Raḥīm
SE347 Ṣaʿ ṣaʿ a ḫāmeyidi kudretden / **Sebze** bir ḳıṭʿa idi cennetden
HH523 Kimi dir seyr-i **sebze-i** ḫurrem / Oldı ġamla zümürrüd ü erḳām
HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i mīnā / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı **sebze** ṭılā
HH2219 Ḫas yaraşmaz bu **sebze-i** terde / Nice bitdi ekilmedük yerde
HH2245 Kūh ammā ki ʿālem-i temkīn / Bir ṭabaḳ **sebzesi** sipihr-i berin

sebze-reng [1] yeşil renkli ‖ genç, taze

S1333 Çemen-zāra gerdūn içürdi şereng / Ruḫı zerd anuñçün dili **sebze-reng**

sebze-zār [9] çimenlik, çayırlık

S251 Yem-i aḫżar-ı **sebze-zār** itdi cūş / Miṣāl-i sipāhān-ı rūyīne-pūş
S635 Naẕargāhı hem baḫr hem **sebze-zār** / Nice olmasunlar esīr-i ḥiṣār
S1322 Ḳılup cilve bād ile ṭāvūş-vār / Döker bāl ü per gülbün-i **sebze-zār**
S1342 Ḫazān faṣlı pür-naḳş olup **sebze-zār** / Yine ṭarḥ-ı nev ṣaldı köhne bahār
HH1255 Gördi bir **sebze-zār-ı** bī-mānend / Saye de cūylar mülevven-ḳand
HH1296 Ḳatʿ olundı reh-i nişīb ü ferāz / İrdi bir **sebze-zāra** rāh-ı dırāz
HH1303 Sū-be-sū **sebze-zāruñ** enhārı / Gedvel-i sīm-i levḥ-i cengārı
HH1330 **Sebze-zār** içre tārem-i aḥşām / Çarḫ-ı minā-nümā vü perde-i şām

HH1516 Çünki Sebzī kelāmı itdi temām / **Sebze-zārı** kelāma virdi niẓām

seccāde [16] üzerinde namaz kılınan halı, kilim veya kumaştan yapılma küçük yaygı, namazlık

S57 O **seccāde** bir ḥüsn-i tedbīrdür / Anuñ riştesi dām-ı tezvīrdür
S168 O dem ḳıldı Refrefle Haḳḳa sefer / Uçup gitdi **seccādesiyle** meger
S896 Ṣalar dūşuna sebz-i **seccādesin** / Velī eksük itmez yine bādesin
S927 Ne ḫum dīg-i **seccāde-i** mey-gede / Ki siḥr eyleyüp fitne ḳaynatmada
NE178 Gerçi geçer cāy-ı nişīn-i imām / Sübḥa vü **seccādeyi** itmekde dām
NE180 Eyledi **seccāde-i** ḥükm-i enām / Rīşede murġ-ı dilini pāy-dām
NE812 Oldı vekālet didügi ġālibā / Ḫidmet-i **seccāde-i** şerʿ-i Ḫudā
NE1249 Cephesi **seccāde** gibi secde-senc / Gevher-i sübḥa ile eli penç-genc
NE1446 Oldı verāsetle o şeyḫ-i benām / Ṣāḥib-i **seccāde-i** faḫrü'l-enām
NE1468 Ṣaldı şu üzre aña **seccāde** fülk / Felekde deryā idi deryāda fülk
NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i **seccāde-i** Ḳāḍı Şüreyḥ
SE134 Cāy-ı ebrūyıla rūyum meşelā / Ola **seccāde-i** miḥrāb-nümā
SE554 Olayım dirseñ eger āzāde / Saña sidr-i ṭaleb-i **seccāde**
HH598 Ḳıldı **seccādesinde** vardı namāz / Ṭarf-ı miḥrāba oldı şemʿ-i niyāz
SE2939 Künc-i ġār içre ṭurur āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū **seccāde**
HE34 Felekler āyet-i şunʿiyle ḥamīd / Zemīn **seccāde-i** āb üzre sācid

seccāde-nişīn [2] seccadede oturan, halife

NE850 Yaʿni imām-ı ṭaraḳ-ı aṣl u ferʿ / Sürūr-ı **seccāde-nişīnān-ı** şerʿ
NE1429 Her birisi sadr-ı güzīn-i nebī / Her biri **seccāde-nişīn-i** nebī

secde [] ilâhî emirlere boyun eğmek, kulluk etmek maksadıyla ayaklar, dizler ve ellerle birlikte alnın yere konması, yere kapanma ‖ âcizlik ve kulluk gösterme

secde-i şükr [3] sevindirici bir olay veya durum için Allah'a şükretmek için yapılan secde

S123 Felek **secde-i şükre** vardı meger / Başından yuvarlandı iklīl-i zer
SE303 Demidür destini açup nāme / **Secde-i şükre** varursa ḫāme
HH1755 Çün kenāra idüp görindi cibāl / **Secde-i şükre** vardı mevce-miṣāl

secdegāh [1] namaz kılınacak, secde edilecek yer, ibadet yeri

SE135 Āsitānuñda feraḥ-yāb eyle / **Secdegāhum** der-i miḥrāb eyle

secde itmek [3]

1. namaz içinde secdeye varmak, secdeye kapanmak

NE11 Leyle-i ḳadr oldı sevād-ı midād / **İtse** n'ola **secde** o naḫl-i murād
SE584 Gāh **idüp secde** geh eylerdi ḳıyām / Ṣeb-i ḳadr içre şecer gibi müdām

2. yüz sürmek, yere kapanmak

HH1869 İtdi şaḥrāya sāye gibi güzer / Ḳomadı **secde itmedik** bir yir

secde-senc [1] secdeyi bilen, secde gören

NE1249 Cephesi seccāde gibi **secde-senc** / Gevher-i sübḥa ile eli penç-genc

secdeye varmaḳ [1] namaz için secde etmek

SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i baḥr-ı revān / Ṭuramam **secdeye varsam** bir an

seçer [şecer] [1] bkz. 'şecer' md.

SE1667 İndürür mürġı **seçer** şaḫından / Çıḳarur efʿīyi sūrāḫından

seçilmek [1] görülmek, farkedilmek

SE2469 Reng-i mūyı ki **seçildi** çü ḫarīr / Oldı ṣūretde hemān bir taṣvīr
SE882 Herkesüñ cevherin eyler ẓāhir / **Seçilür** anda ḫabīṣ ü ṭāhir

sed(d) [6] bir yolu kapayıp akışı kesen şey, mâni

NE2415 Bildiler aḥkām-ı Ḫudā **seddini** / Kimse tecāvüz idemez ḥaddini
SE388 Ḳıldı ol şeyḫ-i kerāmet-mesned / Tīġ-i elmas ile ebvābını **sed**
SE1153 ʿAsker ü milket ü māl olmaya **sed** / Seyl-i idbāra ṭayanmaz mesned
HH228 Eyledi Ḳāfı seyl-i fitneye **sedd** / Ḳıldı sīmurġı ḫāfıẓ-ı ser-ḥadd
HH608 İtdi deryā-yı şevk cāna hücūm / Olmadı pāyidār **sedd-i** ʿulūm
HH2480 Oldı limān ü sāḥili nā-yāb / **Sedd-i** emvāc ile meger girdāb

sedd-i İskender [1] İskender-i Zülkarneyn'in Yecûc ve Mecûc için yaptırmış olduğu set

HH1995 Baġlayup çeyşi āhenin şaflar / Düzdi mānend-i **sedd-i İskender**

sedd-i rāh [4] bir şeyin önünü kesme, yolunu kapama

NE1153 Bilmedi ki şeyḫ-i kerāmet-penāh / Eyledi bir beyti ile **sedd-i rāh**
HH1079 **Sedd-i rāh** oldı bir ʿaceb der-bend / Perde-i revzen-i sipihr-i bülend
HH1764 Meger etbāʿ-ı şaḫneden bir kes / İtmiş ol yemmde **sedd-i rāh-ı** nefes
HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı tīre mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi **sedd-i rāh-ı** meşāmm

sedd-i sedīd [1] doğru ve kuvvetli set, gerektiği gibi önleyen, koruyan mâni
SE1950 Semt-i inkāra çeküp **sedd-i sedīd** / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü vaʿīd

sed eylemek/itmek [4]

1. önüne geçmek, engel olmak
NE1183 Şefḳat idüp şeyḫi irişdi meded / **Eyledi** bir ḳolını şemşīre **sed**
SE13 Oldı Yeʿcūc-i fiten ṭard-ı ebed / **İtdi** şemşīr-i güher-bārını **sed**
SE1117 Göricek cünbüş-i yem peykerini / Gerçi **sedd itdi** ṭurup ʿaskerini

2. kapatmak
NE1858 Bāb-ı kerīmāneyi **sed itmedi** / Anı selāmı gibi red itmedi

sed çekmek [2] engel koymak
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları cüst / ʿAskerüñ yolına **sed çekdi** dürüst
HH1696 **Çekdi sedd** rūy-ı ḥaşm-ı ḫūn-ḫˇāra / Girdi ḥışn-ı ḥaṣīn-i inkāra

sedād [3] doğruluk, dürüstlük
NE869 İtdi ṣalā-yı reh-i rüşd ü **sedād** / Niʿmet-i bī-ġāyeti niʿamü'l-murād
SE709 Devleti şāhid-i ʿadle mīʿād / Reʾsi tārīḫ-i nev-i rüşd ü **sedād**
HH611 Bir fenā virdi aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı dilden **sedād** ü ʿaḳl birūn

sedīd [2] doğru, makul
NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u ẕekāda ferīd / Fikrini ʿaḳlınca ṣananlar **sedīd**
SE1950 Semt-i inkāra çeküp sedd-i **sedīd** / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü vaʿīd

sefāḥ {sifāḥ} [1] nikahsız cinsel ilişki, zina
NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / Köhne puluç māʾil-i zikr-i **sefāḥ**

sefāhat [1] tensel hazları tatmine yönelik zevk ve eğlence düşkünlüğü
SE1693 Şu **sefāhatleri** kim oldı ʿiyān / Ḳıldı iblīs-i laʿīni ḥayrān

sefāhat-meʾāb [1] sefahate sığınak olan, eğlence ve zevk düşkünü, sefih, hovarda
NE2059 Līk o nādān-ı **sefāhat-meʾāb** / Olmayup ol dāʾireden behre-yāb

sefāʾin [1] gemiler, sefineler
S579 Ḳuṣūr anda o reng-i şāhāne-veş / **Sefāʾin** öñünden geçen pīş-keş

sefer [23]

1. yolculuk, seyahat
S168 O dem ḳıldı Refrefle Haḳḳa **sefer** / Uçup gitdi seccādesiyle meger
NE485 **Sefere** ṣalup dikdi bir aʿlā çerāġ / Yaḳdı ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE1466 Mışrdan āheng-i **sefer** eylemiş / Lücce-i deryāya güẕer eylemiş
NE1878 Zād-ı **sefer** nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki mey-i şāfla raṭl-ı girān
SE249 İtdi ʿazm-i **sefer-i** dūr-ā-dūr / Güyiyā pertev-i mihr-i pür-nūr
SE842 Bir zamān eyler iken ʿazm-i **sefer** / Yolı bir ṭāʾifeye itdi güẕer
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i kesb ü **sefer** / Ġaybdan vāṣıl olur şām u seḥer
SE1637 Didi kim Kaʿbeʿye düşmişdi **sefer** / Eyledik saʿy-ile ḥacc-ı ekber
SE2051 Oldı çün sofra-i dünyā **seferi** / Ḳāniʿ ol her ne ise mā-ḥażarı
SE2428 Mālı ider yıl on iki ay **sefer** / ʿÖmri hep dād u sited birle geçer
SE3301 Didiler ṭanz-ıla ġam-ḫˇār gibi / Yine dīvāne **sefer** var gibi
SE3302 Yaḳdı yandurdı muḥabbet şereri / Ṣabra āḫir bedel itdüñ **seferi**
SE3474 Aldı götürdüġi deñlü güheri / İḫtiyār eyledi ʿazm-i **seferi**
HH513 Kimi dir kim **sefer** mübārekdür / Gerçek erler kelāmı gerçekdür
HH514 Oldı efkār içinde reʾy-i **sefer** / Hem-çü reng-i siyāh bālā-ter
HH990 Naẓaruñ anda ġāyet-i **seferi** / Āḫir olunca rişte-i başarı
HH1076 Gördiler çün levāzım-ı **seferi** / Ḳāfile ṭutdı semt-i reh-güẕeri
HH1078 Bir iki aya vardı çünki **sefer** / Bī-mecāl oldı üştür ü ester
HH2237 Çünki yā ṣabr ya **sefer** dirler / Ṣabra hod çāre yoḳ görindi sefer
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / Ṣabra hod çāre yoḳ görindi **sefer**
HH2451 Mā-ḫażar-ḫˇār-ı şofra-i **seferi** / Ġaybete ağız açdı mā-ḥażeri

2. savaş yolculuğu
NE359 Ḳıldı ġazā ḳaṣdına cemʿ-i nüfūs / Eyledi ʿazm-i **sefer-i** Engürüs
NE1608 Ne **sefer-i** baḥr ne zevraḳ ne ceng / Kendüyi atdı ḳaraya ol neheng

sefer eylemek/itmek [10]

1. yolculuk etmek, seyahat etmek
S232 **İder** bir başıyla **sefer** şarḳdan / Geçer bī-keder nice deşt ü dimen
NE2464 **Eyler** idi bulsa caḫīme **sefer** / Urmaġa gülgūnına laʿlin eger
SE1456 Līk ḫarc itmeg-için mā-ḥażarı / **İdelüm** mülk-i Ḥicāza **seferi**
SE1623 **İtdi** bir şaḫs-ı fürūmāye meger / Ṭaleb-i rızḳ içün āfāḳa **sefer**
HH134 **Sefer itdi** bediʿ-i rūşen-çehr / Ṭoġdı māh-ı felek çü nūrü'd-dehr

HH1936 Şehr-i Reyden bu bende-i kem-ter / Eyü aduñ işidüp **itdi sefer**
HH2733 Vādī-i mesnevīye düşdi güzer / **İtdüm** ol rāh-ı bī-kerāna **sefer**

2. savaşa gitmek

NE900 Rūz u şeb **eyler sefer-i** rāh-ı dūr / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur bī-ḥużūr
SE1552 **İtdi** Tīmūr şu demler ki **sefer** / Eyledi Ḥindi varup zīr ü zeber
SE1754 **İtdi** bir ceyş-i girānla **seferi** / Zīr-i pāyında aġır başdı yiri

sefer-i İsrā [1] bkz. 'İsrā' md.

SE540 Faḫr-ı ʿĀlem **sefer-i İsrādan** / Geldi ol tuḥfeyile Mevlāʿdan

sefer-i rūḥānī [1] insanın dünyevî bağlardan kurtulup Allah'a yönelişi, maddeden mânâya yolculuğu, ruhani yolculuk

SE953 N'eyler ādem bu dih-i vīrānı / Cān-ı ʿālem **sefer-i ruḥānī**

seferī [1] savaş halinde olan ‖ yolculuk halinde olan

NE412 Tiġ çeküp Rūm ili serverleri / Hep **seferī** itdi tırāş anları

sefer-kerde [1] yolculuk etmiş, gitmiş

NE1703 Üç güne ḳalmadı ol iki leʾīm / Oldı **sefer-kerde-i** rāh-ı caḥīm

Seffāḥ [3] kan dökücü ‖ ilk Abbâsî halifesi Ebü'l-Abbâs es-Seffâh (ö. 136/754). Kelime tanıklarda Seffâh'ın II. Mervan'ı yenerek Emevîler'e son vermesi bağlamında kullanılmıştır.

SE1160 Bıyıġın kesmez-idi balṭa velī / Virdi **seffāḥuñ** eline şaḳalı
SE1179 Tīg-i bürrende dem-i **seffāḥı** / Ol yemüñ olmış-ıdı timsāḥı
SE1181 Çalınurdı ḳılıcı **Seffāḥuñ** / Fekk-i aʿlāsı gibi timsāḥuñ

sefīd [19] ak, beyaz

SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile cāndan nevmīd / Āyinesini ṭutdı aña verd-i **sefīd**
S13 Seḥāb-ı **sefīdi** ḳılup penbe-vār / İder rişte sinden ḫulel nev-bahār
S602 N'ola dinse yir yüzinüñ ʿaybı var / Ki baḫrı **sefīd** ü siyeh-bīni var
S723 Meger ser-çarḫ-ı hidāyetdür ol / Ya bār-ı **sefīd-i** kerāmetdür ol
S969 Ḫuṭūṭ-ı **sefīd** ile mīnā hemān / Güneşdür ki eyler şuʿāʿın ʿayān
S1138 Olup müşteʿil reʾs-i mūy-sefīd / Ṭurur nitekim mūmiyā-yı ḳadīd
S1356 Yapup ḳar ṭopın her nihāl-i ümīd / Olur pençesi ġonca-verd-i **sefīd**
S1380 Daḫı sebz iken nev-bahār-ı ümīd / Ḳaranfil gibi mūyı olur **sefīd**
NE303 Getdi bu üslūb ile ṣad-sāle rāh / Ḳalmadı hiç reng-i **sefīd** ü siyāh
NE367 Çetr-i sefīdī seḥer-i nev-mīd / Oldı ṭınābı aña ḫayṭ-ı **sefīd**
NE1319 Anda ṭuran her kimi ḳūh-ı girān / Ebr-i **sefīd** olmuş aña bād-bān
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ ṭudaġı mevc-i belā / Dişleri keff-i **sefīd** olmış aña
SE1492 Çeke çün ḫayṭ-ı **sefīd-i** ṭārem / Mücrimüñ ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına ḳalem
HH1208 Nā-gehān bir çaḳır ayaz oldı / Sebz ṭūṭī **sefīd** bāz oldı
HH1210 İdüp ebr-i **sefīd** anı tezyīn / Sīne-i bāza döndi çarḫ-ı berīn
HH1212 Reng-i sebz ü **sefīd** idüp tezyīn / İsperī şekl idi sipihr-i berin
HH1518 Nā-gehān ṣubḥ-ı ṣādıḳ oldı bedīd / Ḳıldı günbed-sarāyı çarḫı **sefīd**
HH1522 Ṭoldı nūr-ı seḥer bu nüh bama / Döndi ḳaṣr-ı **sefīd-i** Behrāma
HH2595 Geldi bir burca māh ile ḫurşīd / Oldı bir şāḫa iki verd-i **sefīd**

sefīdī [1] aklık, beyazlık

NE367 Çetr-i **sefīdī** seḥer-i nev-mīd / Oldı ṭınābı aña ḫayṭ-ı sefīd

sefīd-i seḥer [1] seher vaktinin ilk aydınlığı, tan ağartısı

S714 Aña zāġ-ı şeb ġavṭa ursa eger / Ola reşk-bāz-ı **sefīd-i seḥer**

sefīdāc [3] kadınların yüzlerine sürdükleri beyaz losyon, beyaz sürme

NE1310 Sūde **sefīdāc** sürer nūrdan / Teller aṣar ṣaʿṣaʿa-i hūrdan
NE2513 Aḳlıġıla ṣafha-i pür-ʿāc ider / Her segini ṭolı **sefīdāc** ider
HH138 Ḳıldı rūşen ruḫ-ı şeb-i dācı / Māh-ı meşşāṭanuñ **sefīdācı**

sefīh [1] sefahate düşkün, malını mülkünü düşüncesizce zevk ve eğlence yolunda harcayıp israf eden

HH2022 Şāh-ı maḥbūba istemezdi zevāl / Ḫasma taʿlīm iden **sefīh-miṣāl**
HH2455 Nām-ı pākīzesi kerih oldı / Müflis ü müsrif ü **sefīh** oldı

sefīne [3] gemi

HH2491 Nā-gehān bir **sefīne** oldı ʿayān / Şeh-per-i bād-bān ile perrān

Aşağıdaki tanıklarda kelimenin kitap anlamı da mevcuttur.

NE1328 Maʿrifet erbābı gezer sū-be-sū / Cins-i meʿārif ile **sefīne** ṭolu
NE1333 ʿĀrıż-ı pür-ḫāl ü ḫaṭṭ-ı dil-rübā / İki **sefīne** varaḳ gūyiyā

seg [37] (hakaret bağlamında) köpek, it‖ahlaksız, aşağılık, kötü vasıflı kimse. Ayrıca bkz. 'köpek' md.

S658 O **seg** eylemiş postını dostı / Ḫalāṣ itmemiş ʿāḳıbet postı
NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / Gürk ü **seg** u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ
NE603 **Seg** gibi ḳurbān etine diş biler / El alanuñ ayaġın almaḳ diler
NE182 **Seg** gibi nefsin ki işi kīnedür / Aña uyup bunca ḫırıldı nedür
NE1575 Ṣayḳaları çeker alur intiḳām / Māhī-i **seg** gibi ider iltiḳām
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı caḥīm / **Seg** gibi cān beler o ṣaḫṣ-ı leʾīm
NE2401 İy **seg** nefsine hevādār olan / Ḳurbet-i iblīsi ṭaleb-kār olan
NE2513 Aḳlıġıla ṣafha-i pür-ʿāc ider / Her **segini** ṭolı sefidāc ider
NE2700 Buldı yataġında **seg-i** hüner-kār / Ṣīr-i miyān āhū-yı merdüm-şikār
NE2803 Ol **seg** ise şevḳ ile maṣrūʿ olur / Gözleri dönmüş dili çıḳmış ṣolur
NE2866 İtse taḳiyye o **seg-i** künde-post / Nāmın ider gerçi ki maḥbūb-ı dost
NE2899 Ṭavḳ-ı gün ile o **seg-i** serseri / Avlar idi kīr-i muḳallef-seri
SE1040 **Seg-i** nefs eyledi ḫayvāniyyet / Ne ʿacep işlere itdüñ niyyet
SE1041 İtse ol fiʿli ʿiyāẕen biʿllāh / Bir **seg-i** dūzaḫ olan ehl-i günāh
SE1963 Çift idüp ol **segi** bir murdāra / Kendüsi başladı istiġfāra
SE2128 ʿAvʿav itdükçe yol üzre **segler** / Sākit olursañ o da vaz geçer
SE2129 Ḳarşu ḳoduḳça **segān-ı** şirrīr / Saʿy ider olmaġ-için dāmen-gīr
SE2144 Sīreti **seg** ṣıfatı ādem idi / Rūstāyī ḫar-ı lā-yefhem idi
SE2148 **Seg** gibi ʿavʿavın itdükçe bülend / Ġālib oldı beriden luṭf-ıla pend
SE2201 Bir yüzi ḳara **seg-i** āvāre / Būm-veş gice ḳuşı zen-pāre
SE2674 İşidürken o **següñ** şirretini / Böyle vaẓʿuñ bilmeziz ḥikmetini
SE2863 İtmedi cürʾet içinden biri / Ki ola **seg** gibi dāmen-gīri
SE2954 Ṭaʿn iden kendüyi eyler rüsvā / ʿAvʿav-ı **segle** bulanmaz deryā
SE3107 Ḳaraman ḫalḳı mürüvvetsiz olur / Nāmı **seg** kendi ḫaḳīkatsiz olur
SE3116 Böyle mülki yedürürdi o **sege** / Ḳonya ḫalvāsı gibi döge döge
SE3146 Eyledi lāzime-i baḫt-ı nigūn / **Seglere** gürg-i ziyānkārı zebūn
SE3199 ʿAşḳ eger böyle ise vāveylā / **Seg-i** ṣaḥrā ola Ḳays-ı şeydā
HH930 Māniʿ-i ẕevḳ olup **seg-i** şirrīr / Rāh-ı vuṣlatda oldı dāmen-gīr
HH1110 Gördi zencīr içinde zār u esir / **Segān** içre bir ḫırāman şīr
HH1172 Bildiler ol **següñ** ḫıyānetini / Gözlediler maḥall-i furṣatını
HH1314 Nāz idüp her ne deñlü itse ibā / **Seg-i** nā-sāz uyuzlanurdı aña
HH1350 Gūsfendüm raʿiyyetüm gibidür / **Segler** aʿvān-ı mülketüm gibidür
HH2204 **Seg-i** şirrir ü nākes ü bed-ḫū / Vācibī vü münafıḳ ü bed-gū
HH2217 Ḳuvvet-i ḳalb olup o ḫūn-ḫˇāra / Degdi furṣat **seg-i** cefā-kāra
HH2277 Līk ol bezme eylemez taḳrīb / Gözedür **seg** gibi ḳapuyı rāḳīb
HH2627 Fikr idüp āḫir ol **seg-i** şirrīr / Ḳatl emrinde eyledi teʾhīr
HH2641 Ḳahr idüp ol **segān-ı** deştīyi / Aldılar döge döge keştīyi

segī [1] köpeklik, köpek gibi yapılan iş. Kelime "seki" olarak zeminden yüksekçe yer, taraça‖kalça şeklinde de okunabilir ve bu bağlam da göz önünde bulundurulmalıdır.

NE2796 Kūteh idi ḫayli o bī-neng ü nām / Ol **segīye** irişmez idi tamām

seg-i Kerbelā [1] Kerbelâ köpeği, Emevî halifesi Yezid I

NE176 Deştte mānend-i **seg-i Kerbelā** / Bād-be-kef ola vü serder-hevā

seg-i kūy [1] mahalle köpeği, dilberin mahallesinin köpeği

S1027 Olup kürbe-i bāmı hep şīr-gīr / Şikār-ı **seg-i kūyı** bu gürk-i pīr

seg-i şerze [1] kuduz köpek

HH1649 Ḫāṣılı Baḫtek-i fesād-engīz / **Seg-i şerze** ʿadū-yı herze-sitīz

segi [1] sıçrama, sekme, seki

SE3152 Gürbe-i cüst gibi **segisi** olur / Bir gün elbette cezāsını bulur

segirtmek [1] çabukça veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürümek, hızlı hızlı gitmek

SE2238 Ṭuyıcaḳ geldi **segirdüp** ẓürefā / Üşdiler mā-ḫalaḳa'llāh aña

seg segi [1] hıçkırma sesi, hıçkırarak ağlama sesi

NE2653 Ṭolanur aġlardı virürdi bengi / Deg degi vü **seg segi** vü çeg çegi*

seḫā [19] cömertlik, el açıklığı

NE1715 Gül gibi aç dest-i **seḫā** perveri / Ḫalḳa güler yüzle niṣār it zeri
NE1783 Ehl-i **seḫā** hāline eyle naẓar / Dīnini dünyāsını maʿmūr ider
NE1791 Ehl-i **seḫā** pür-dil olur merd olur / Varını virmede cevān-merd olur
NE1792 Merddür elbette ʿaṭā eyleyen / Cāna ḳıyar māla **seḫā** eyleyen
NE1794 Ḫalḳa sirāyet cihetinden velī / Cūd ü **seḫā** cümlesinüñ efḍali

NE1801 Līk **seḫā** dinmez aña kim müdām / Eyler anı erzel-i ḳavm-i ʿavām
NE1805 ʿAybını setr etmek içün dā'imā / Züll-i ṭamaʿ ehline eyler **seḫā**
NE1816 Ehl-i **seḫā** oldur ide kesb ü kār / Alnı düriyle ola gevher-niṣār
NE1838 İtdi bu baḫş ile şu deñlü **seḫā** / Oldı gedā pādişāh-veş-i gedā
NE3119 ʿAṣr-ı keremde nice ehl-i kerem / Eyler iken baḥs-i **seḫā** vü kerem
SE865 Gerçi el üzre el olur dirler / Cümleden dest-i **seḫādur** ber-ter
SE1418 Himmete oldı şecāʿatla **seḫā** / İki şāhid kim iderse daʿvā
SE1976 Ḥāsılı yoḳ diyemez ehl-i **seḫā** / Cebli ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña
SE2410 Hiç **seḫā** gibi faẓilet olamaz / Böyle ʿayb örtücü ḫılʿat olamaz
SE2411 Oldı her müşkil için ʿuḳde-güşā / ʿAnberīn şāne eylesin **seḫā**
SE2412 Gice gündüz ḳoma mānend-i meʿan / Elüñ irdikçe **seḫāyı** elden
SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy ehl-i **seḫā** / Bir avuç ḫāk-ile ucuz maʿnā
SE2781 Eyleyen ʿömr-i girān-ḳadre **seḫā** / Göstere meslek-i teslim ü rıżā
HH2147 Raḥm idüp gül gibi o kān-ı **seḫā** / Bir avuç sīm-i ḫāliṣ itdi ʿaṭā

seḥāb [24] bulut

S9 Bu ḫumı idüp pür-mey-i ʿışḳ-ı pāk / Buḫārı **sehāb** oldı dürdisi ḫāk
S13 **Seḥāb-ı** sefīdi ḳılup penbe-vār / İder rişte sinden ḫulel nev-bahār
S23 Eger ḳuvvet-i ceẕbesi virse tāb / Ala baḥrı bir sünger ile **seḥāb**
S88 Felek feyż umup itdi andan ḥicāb / N'ola girse aralarına **seḥāb**
S179 Çün āġāz-ı feyż eyledi ol **seḥāb** / O dem ḳıldı her teşne ẕarfın pür-āb
S843 **Seḥāb** olsa ol nārdan şuʿle-yāb / ʿAraḳ-veş yana dest-mālinde āb
S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı eşcāra āb / Hevāya terāzū uzatdı **seḥāb**
S1340 Dönüp kāha berg-i çemen cā-be-cā / **Seḥāb** oldı ḫalkār-ı ḳaṣr-ı ṣafā
NE567 Sönmeye ta şemʿa-i çārüm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı dāmeni içre **sehāb**
NE570 İtmiş iken cāyini ceyb-i **seḥāb** / Pençesini cemʿ idemez āfitāb
NE1445 Baḥra dönüp ḫāṣılı her ḳatre āb / Ṣaçdı dür-i feyżi miṣāl-i **seḥāb**
NE1601 Nāzil olup niteki ebr-i ʿaẕāb / Baġladı nā-geh yolını ol **seḥāb**
NE1953 Başlıyacaḳ ḫandeye bī-iḫtiyār / Kef-i **seḥāb** itdi güherler niṣār
SE192 Felegüñ olmaġıla ẓıllı girān / Sāyebān oldı **seḥāb-ı** nīsān
SE1807 Nāfīʿ ol ʿāleme mānend-i **seḥāb** / Neyyir-i feyżüñi ḳıl ʿālem-tāb
HH104 Faḳr ile şāh-ı kām-yāb oldı / Ḫādım-ı ḫaymesi **seḥāb** oldı
HH874 Luṭfı mānende-i **seḥāb-ı** bahār / Ḳahrı sūzende-i rivāḳ-ı nehār
HH959 Atılup ḫavża her dür-i nā-yāb / Oldı gūyā güher-niṣār **seḥāb**
HH1915 Luṭfı mebzūl idi **seḥāb** gibi / Feyż-i ʿamm idi āfitāb gibi
HH2243 Aġlayu aġlayu **seḥāb** gibi / Başın alup giderdi āb gibi
HH2386 Çekdi ḳandilli köşke perde **seḥāb** / Kehkeşān nehr-i Gökṣudan pür-āb
HH2398 Gözlerün yaşın eyledüñ seyl-āb / Ġark-ı āb oldı dest-māl-i **seḥāb**
HE15 **Seḥāb-ı** feyż ṣaçsun dürr-i nābı / Ṣadef olsun bu baḥruñ her ḥabābı
HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ **seḥābı** / Varaḳlar üzre yaġdur şehd-i nābı

seḫā-güster [1]

SE2485 Didi Ḫātem ki **seḫā-güsterdür** / İmtiḥān eyleyecek yerlerdür

seḥer [65] günün ağarmaya başladığı zaman, tan yeri ağarmadan öncesi

S11 O şevḳ ile yırtar yaḳasın **seḥer** / Döşer jāle şanma gümüş dügmeler
S196 Aña girde bāliş olurdı ḳamer / Ḳonulsa per ü bāl-i bāz-ı **seḥer**
S208 Güneş şanma kim nīzesi her **seḥer** / Bu saḳf-ı sipihrüñ kepengin açar
S240 **Seḥer** kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / Binüp raḫşına giydi zerrīn külāh
S466 **Seḥer** ḳaldurup sāġar-ı ʿışretin / Bize ʿarż ider yaʿni germiyyetin
S475 Gūra ʿarż ider mi ruḫ-ı tāzesin / **Seḥer** sürmeyince şafaḳ ġāzesin
S608 Birinüñ **seḥerden** hevāsı güzel / Ki feyż-i ṣabāḥı ṣabūḥa bedel
S622 **Seḥerden** idüp Rūma tābiş hücūm / Olur cümle ḫindī-ṣıfat ḫalḳ-ı Rūm
S632 **Seḥer** ṭablın urdukça nevbet zamān / Virür cāna girdāb-ı ġamdan emān
S714 Aña zāġ-ı şeb ġavṭa ursa eger / Ola reşk-bāz-ı sefīd-i **seḥer**
S715 N'ola olsa ruḫsārı pür-āb u tāb / **Seḥer** anda yur yüzini āfitāb
S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı zer / Şeb-i ġamda mānend-i necm-i **seḥer**
S1149 **Seḥer** keff-i şābūn-veş olup ʿayān / Feleklerde göz yumdılar aḫterān
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn ayaḳ / **Seḥer** mest-i maḫmūra yandur ʿaraḳ
S1170 Yine reng-i rū ḫāṣıl it lāle-vār / **Seḥerden** pür it sāġarı jāle-vār
S1212 Gözin açamaz çaḳ ġıdā yinmedin / Dirilmez **seḥerden** zehrlenmedin
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı gülgūn ṣunar / **Seḥer** aḳ güller gül-efsūn ṣunar
S1257 Hezār eylese ḫˇāb-ı nāz-ı **seḥer** / Aña rūy-ı bālin olur verd-i ter
S1266 Ki parmaḳ ḳadar kāġıd ile **seḥer** / İder ser-fürū zanbaḳa ġoncalar
S1299 **Seḥerden** ḳızup tābe-i āsumān / Ṣıdı beyża-i māhi gerdūn hemān
S1314 Gice kūteh olduġı bu kim **seḥer** / Teneffüs içün cāmesin çāk ider
S1429 **Seḥer** ser-girānī-i raṭl-ı girān / Aġır başmadur fi'l-ḫaḳīḳa hemān
S1478 Der-i muġdan ayrılma şām u **seḥer** / Eger der gibi iki ayırsalar

NE151 Kande ẕuhūr eyledi bir derd-i ter / Murġ-ı **seḥer** nālelerümden ṭoyar
NE241 İrişüp āḫir dem-i bād-ı **seḥer** / Āyine-i māha irişdi keder
NE367 Çetr-i sefīdī **seḥer-i** nev-mīd / Oldı ṭınābı aña ḫayṭ-ı sefīd
NE988 Oldı ya mihr-i **seḥer-i** imtiḥān / Ṣādıḳ ile kāẕibi bir itdi ʿayān
NE1716 Mihr-i münevver gibi şām u **seḥer** / Beẕl ile eksilmeye destüñde zer
NE1846 Dīdesi necm-i **seḥer-i** kārbān / Sīnesi ebnān-ı ḫıdāʿ-ı cihān
NE1847 Ḥīlesi cāndārūy-ı maʿcūn-ı şer / Sözleri ḫāb-āver-i çeşm-i **seḥer**
NE2016 ʿIyd namāzına irüp ihtimām / Çıḳdı muṣallaya **seḥer** ḫāṣ u ʿām
NE2837 Nefsini öldürmege şām u **seḥer** / Ādem olur kim telef-i nefs ider
NE2983 Tā **seḥer** olınca çü bedr-i tamām / Ol gice devr eyledi meclisde cām
NE3044 Şām u **seḥer** mest-i mey-i erġuvān / Ḫābda görürdi ḫumārı hemān
NE3095 Saṭr ile mābeyn-i muḫālif eşer / Birbirine girdi çū şām u **seḥer**
SE426 Fikret-i nükte-i vālā güheri / Sühreverdīye virürdi **seḥeri**
SE529 **Seḥeri** ḫābdan eyler bīdār / Şeb-i tār içre olur mūnis ü yār
SE552 Her kişi kim ola bīdār-ı **seḥer** / Anı ervāḥ ziyāret eyler
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i kesb ü sefer / Ġaybdan vāṣıl olur şām u **seḥer**
SE971 Dāmen-i pīri ṭutup şām u **seḥer** / Yaḳañı dest-i nevādan ḳurtar
SE1033 Gözlerüm yolda idi semʿ gibi / Diri çıḳdım **seḥere** şemʿ gibi
SE1182 Yürüdi feṭḥ iderek baḥr ü beri / Nev-ẕuhūrāne çü mihr-i **seḥeri**
SE1311 Kef-ber-āverde nümūdār-ı çenār / Olalar şām ü **seḥer** sübḥa-güẕār
SE1702 Mürşid-i rūz nihān olsa eger / Ḳatl iderdi bulıcaḳ ṭaşra **seḥer**
SE1705 Gördi bir merd-i siyeh-rūzı meger / Mihr-veş şemʿ yaḳup vaḳt-i **seḥer**
SE1710 Ne yürekle buña iḳdām itdüñ / **Seḥer-i** ʿömrüñi aḫşām itdüñ
SE2073 Ebr-i bārende gibi şām u **seḥer** / ʿĀlemi eyler-idi ġarḳ-ı güher
SE2093 Şöyle ʿazm itdi ki aña **seḥeri** / Vire ḫurşīd-veş on bedre zeri
SE2628 Cem idüp kendümi ṭurdum **seḥeri** / İtdüm eṭrafa taḥayyür naẕarı
SE2632 Fikri eglence olup şām ü **seḥer** / O perī ḫāṣılı gözümde uçar
SE2665 Bir **seḥer** Şamda dīvān itdi / ʿAdlini neyyir-i raḫşān itdi
SE3311 **Seḥeri** çünki sipihr-i ḫūn-rīz / Şafaḳ u mihr-ile gösterdi sitīz
HH282 **Seḥerüñ** bāb-ı feyżi açıldı / Ẕerre-veş ḫalḳ taşra yayıldı
HH1196 Ki der-i şehri çün güşād ideler / Kim ki dervāzede bulma **seḥer**
HH1198 Çünki derden **seḥer** açıldı kilīd / Gün gibi ṭoġdı ḳapudan Ḫārşīd
HH1294 Oldı esb-i şabā-şitāba süvār / **Seḥeri** ḳıldı ʿazm-i şayd ü şikār
HH1439 Olup ol nārdan ḳabes-cūyān / Oldı bād-ı **seḥer** gibi pūyān
HH1504 Yirine geldi meh gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem miṣāl-i necm-i **seḥer**
HH1522 Ṭoldı nūr-ı **seḥer** bu nüh bama / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma
HH1655 **Seḥeri** taḫta geçdi çün sulṭān / Tāc-ı zerle miṣāl-i mihr-i cihān
HH1772 O gice yatdı şaḫne ḫayretle / **Seḥer-i** niyyet-i siyāsetle
HH1774 Bu tereddüdle şaḫne mest ü figār / **Seḥeri** oldı ḫʿābdan bīdār
HH2073 **Seḥeri** çıḳdı neyyir-i aʿẓam / Zerd-gūn oldı ḳubbe-i ṭārem
HH2306 Oldı çün-kim remīde murġ-ı **seḥer** / Ṭamaʿa düşdi zāġ-ı bed-manẕar
HE37 **Seḥer** vaḳti ḫoros-ı subḥgāhī / Dövünüp itmede feryād ü āhī

seḥergāh, seḥergeh [4] seher zamanı, seher vakti

SE1145 Her oḳı şaṣt-ı **seḥergāhında** / Oynar elbette cigergāhında
SE918 Her biri hem-dem ü hem-rāhum idi / Yār-ı her şām ü **seḥergāhum** idi
HH281 Bir **seḥergeh** ki nür olup cüşān / Baḥr-ı sīm-āba ġarḳa oldı cihān
HE12 Virüp ṣıdk-ıla bir āh-ı **seḥergāh** / Maḳām-ı ḳurbuña göster güzergāh

seḥer-ḫīz [1] (rüzgar için) seher vakti esen. Ayrıca bkz. 'bād-ı seḥer' md.

NE122 Bād-ı **seḥer-ḫīzi** idüp pāk-bāz / Naḫl-i güli itdi ḫırāmān-ı nāz

seḥerī [5]

1. seher vaktinde

SE1698 **Seḥerī** ḫalḳ miṣāl-i encüm / Hep olup gūşe-i kāşānede güm
SE1793 Didi elçi ki ṭılāye **seḥerī** / Ṭutdı bir nice siyāhī nūgeri

2. sehere mahsus

SE329 Feṭḥ ider tīgi nice ḳalʿaları / Nite kim ġoncayı mihr-i **seḥerī**
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i ḫayṭ-ı **seḥerī** / Rişte-i cānda ḳomaz ʿuḳdeleri
SE2039 Ḳanı evvelki ḫumār-ı **seḥerī** / Çekilürdi nice baş aġrıları

seḥer yıldızı [1] bkz. 'necm-i seḥer' md.

SE8 Noḳṭalar ṣayd-ı maʿānī izidür / Ṣubḥ-ı ṣādıkda **seḥer yıldızıdur**

seḥḥāḳa [3] aktif eşcinsel kadın, sevici

NE2183 ʿAṣrda **seḥḥāḳalaruñ** keşreti / ʿĀlemüñ oldı sebeb-i nefreti
SE2540 Çiftin eyler fuḳarāya nāḳa / ʿİffeti olan olur **seḥḥāḳa**
SE2546 Oldı **seḥḥāḳalar** ile dünyā / ʿAks-i teʾnīṯ-i cemīʿ-i eşyā

seḫḫār [5] güçlü ve etkili büyü yapan kimse, büyücü, sihirbaz

SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı tāze bahār / Ġamzesi fitne dü-çeşmi **seḫḫār**
HH783 Gülerek didi ol zen-i **seḫḫār** / Müjde kim defʿ olundı ol mekkār
HH809 Ḫātıra geldi vaʿdi **seḫḫāruñ** / Ay başı didügi o murdāruñ
HH817 Mübtelā-yı kemend-i ṭarrāram / Cān-sipār-ı nigāh-ı **seḫḫāram**
HH828 Gördiler münhedim olup dīvār / Ḳalmış altında ol iki **seḫḫār**

seḫḫāre [2]

1. kadın büyücü

NE2184 Nice zıbıḳçı zen-i mekkāreler / Ḫoca ḳadın nāmına **seḫḫāreler**

2. kadın büyücü ‖ büyüleyici bir güzelliğe sahip kadın

NE2556 Müctemiʿ olur nice mekkāreler / Erlerinüñ düşmeni **seḫḫāreler**

seḫḫāre-fen [1] büyüleyici özellikte; çok hünerli

NE3083 Biçdi yine ḫāme-i **seḫḫāre-fen** / Şāhid-i maʿnāya ʿacib pīrehen

sehī [1] (boy için) doğru, düzgün, fidan gibi

HH2179 Luṭfuñ olmazsa ben helāk oldum / Bir **sehi** ḳadd ġamiyle ḫāk oldum

sehī-bālā [1] düzgün ve uzun boylu

HH1850 Nā-gehān oldı bir **sehī-bālā** / Şeh yanında ʿalem gibi peyda

sehl [4] kolay

SE753 Līk defʿ-i maraż-ı cismānī / **Sehldür** olmayıcaḳ rūḫānī
SE1267 Cehlüñ ol mertebesi **sehl** olmaz / Kesbsiz çaḳ bu ḳadar cehl olmaz
SE1578 Ḳalamam ġuṣṣa-i hicrānında / **Sehldür** ölmek anuñ yanında
HH1918 ʿAzmine yoḳ idi anuñ ḥā'il / **Sehl** olurdı öñünde her müşkil

sehm-gīn [1] korkunç, korkulu

NE1173 Līk bu eṣnāda o şīr-i ġarīn / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i **sehm-gīn**

sehm-i ḳażā [1] kaza oku, Allah'ın ezelde takdir ettiği şey

SE2958 Gelmeyince görinüp **sehm-i ḳażā** / Ḳaçınup ṭurmaġ-ıla umma devā

sehm-nāk [1] korkunç, dehşet verici

NE1177 Genc velī ejderi var **sehm-nāk** / Tīġ-i ṭılısmuñdan oluruz hirre-çāk

sehv [2] hata, yanlış

SE987 Debrenüp ʿırḳ-ı ḫābīṣ-i ʿişyān / İdicek **sehv-ile** ẓulm ü tuġyān
SE2438 **Sehv-ile** maşrafa rencūr olmaḳ / İllerüñ mālına gencūr olmaḳ

sehv-i ḳalem [1] yanlışlıkla yazma, kalem hatası

NE2063 Nā-geh olup nüsḫada **sehv-i ḳalem** / Lafẓ-ı kütük vāvsız olmuş raḳam

sehv-i lisān [1] yanlışlıkla söyleme, ağızdan kaçırma

S1474 İden keşf-i sırr ile **sehv-i lisān** / Virür cānı resm-i ṭarīḳat hemān

sekerāt [2] ölmek üzere iken gelen baygınlık, kendinden geçme hali ‖ sarhoşluk

SE891 İntiḳāli şeb-i vuṣlat gibidür / **Sekerātı** dem-i ʿişret gibidür
SE941 Dükenüp devr-i mey-i bezm-i ḥayāt / Dil-i ser-mestime irmiş **sekerāt**

sekīne [1] sakinlik, dinginlik

HH1604 Gördi kim ne **sekīne** var ne veḳār / Ḫˇāce eṭfāl ile gülüp oynar

sekiz cinān [1] Kur'ân-ı kerîm'de adı geçen sekiz cennet. Ayrıca bkz. 'heşt-cinān' md.

HH24 Yedi dūzaḫ **sekiz cinān** senden / Yedi ḳat yir nüh āsumān senden

selām [16] esenlik, selamet dileme

S120 Ṣalāt ü **selām** ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta selām
S120 Ṣalāt ü selām ola ḥaḳdan müdām / Ola tā ki lāzım ṣalāta **selām**
NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u şām / Raḥmet ü rızvān ü ṣalāt ü **selām**
NE1028 Ḫālet-i ʿışḳı ile melālin görüp / ʿArż-ı **selām** eyledi ḫālin sorup
NE1541 Redd-i **selām** itmesi mālā-kelām / Ḳavl-i peyġamber ile ʿaleyhi's-selām
NE1857 İtdi aña baʿd-ı **selām** ü kelām / Ḫāneye teklīf idüp iʿzāz-ı tām
NE1858 Bāb-ı kerīmāneyi sed itmedi / Anı **selāmı** gibi red itmedi
NE2346 Bī-sebeb āmed-şüd ü nā-geh **selām** / Nāfile-īmān ü teberruʿ-kelām
SE224 Bunlara feyż-i müdām olduḳça / Ṣalavātıla **selām** olduḳça
SE1485 Eyleye cennet-i aʿlāyı maḳām / Bād-bīz ola kef-i berd ü **selām**
HH144 Bir Burāḳ ile geldi Cebrā'īl / Ḳıldı ʿarż-ı **selām** ile tebcīl
HH188 Āl ü aṣḥāb u tābiʿīne müdām / Ola vāsıl taḥiyyet ile **selām**
HH692 Naḳl idüp ḥażret-i ʿazīz **selām** / Vāḳiʿ-i ḥāli itdiler iʿlām
HH706 Vardı sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / İtdi naḳl-i **selām** ü ʿarż-ı nüvīd
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı **selām** / Yedi şeh yirlerinden itdi ḳıyam

HH717 Şāhlar eyleyüp hezār ikrām / Şeyḫe gönderdiler **selām** ü peyām

selāma durmaḳ [1] birini selamlamak için yolu üzerinde durmak, saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek

HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / **Ṭurdı** yolda **selāma** ḫayl-i sipāh

selām almaḳ [1] birinin selamına karşılık vermek

NE209 Yolda **selam almaġıçün** gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde Mesīḥ itdi cā

selām eylemek [1] birine bir kimse ile selamını bildirmek

HH145 Didi ʿizzetle Yā Ḥabību'l-lah / Çok **selām eyledi** saña Allāh

selām ü şabāḥ [2] hal hatır sorma

SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i zühde ne **selām ü** ne **şabāḥ**

HH157 Ḳıldı cān ile ḫidmetin ervāḥ / İtdiler ol gice **selām ü şabāḥ**

selām virmek [11]

1. birini selamlamak

NE799 Nāzil olup raḥmet-i Mevlā gibi / **Virdi selām** ol şefḳāt şāḥibi

NE1042 Vardı o cānāneye **virdi selām** / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı peyām

NE1484 İtdi meh-i nevkebī ḳaddini lām / **Virdi** tevāżuʿ ile ʿazīze **selām**

SE155 Ehl-i cāhe egilüp **virme** müdām / Büt-perestāna ḫuşūʿyile **selām**

SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla tamām / **Virür** ol mīre süser gibi **selām**

SE2642 **Viricek** luṭf-ıla muḫtāca **selām** / Eyleme minnet-ile ḳaddini lām

SE3395 Vardı ol meh-veşeye **virdi selām** / Ḫaṭırın şordı idüp basṭ-ı kelām

HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle pīre **virdi selām**

HH2252 Vardı Maḥẓūn o pire **virdi selām** / Eyledi mevḳif-i recāda ḳıyām

2. namazdan çıkmak için başını sağa ve sola döndürerek "Esselamü aleyküm ve rahmetullah" sözünü söylemek

SE257 Ḳıldı anlarla ṣalāt oldı imām / Döndi her cānibine **virdi selām**

HH159 Enbiyāya imām olup o hümām / Ḳıldı çün-kim ṣalātı **virdi selām**

selāmet [3] esenlige kavuşma, huzura erme

NE1651 Meygede-i ʿışḳda ʿuzlet-nişīn / Şekl-i melāmetde **selāmet** güzīn

SE2117 Egilüp buldı **selāmet** mirfaḳ / Olmasa rıfḳı olurdı iki şaḳ

SE2242 İsteyen genc-i **selāmetde** ḫużūr / Eylesin rıfḳı ser-cümle-i umūr

selāset [1] ifadedeki nezaket, akıcılık ve kolay anlaşılırlık

HH434 Çeşme nāmiyle itdügi işʿār / Oldı ġālib **selāset-i** eşʿār

selāṭīn [5] sultanlar, padişahlar

NE857 Müʾtemen-i millet ü āyindür / Nāṣıḥ-ı erkān ü **selāṭīndür**

NE886 Oldı **selāṭīn-i** ʿadālet-şiʿār / Yer yüzine sāye-i perverd-gār

NE1224 İçlerine bü'l-ʿaceb āyin ḳodı / Ḥācib-i ḫuddām u **selāṭīn** ḳodı

NE1815 Ḫarc ile daḫli ki tedennī bulur / Maʿnīde ol ḫubb-ı **selāṭīn** olur

SE309 Ḳayṣar-ı Rūm u şehin-şāh-ı ʿAcem / Ḥḡkimü'l-vaḳt ü **selāṭīn-i** ümem

selāṭīn-sipāh [1] sultanların askerleri

NE435 Sāye-i ḫaḳḳ-ı dāver-gitī-penāh / Ḫusrev-i dīn şāh-ı **selāṭīn-sipāh**

seleb [2]

1. savaş aracı, silah

SE1168 Milket-i ḫayl ü ḫaşem sāz u **seleb** / Ġarre olduġı ḳadar var-ıdı hep

2. birinden zorla alınan şey

HH1360 Yār iden kebş-i gürkden **selebi** / N'eylesün şāhdār-ı zencelebi

selef [7] bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse

S945 Zücācı ʿaceb perdedür cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü çerāġ-ı **selefdür** sülāf

NE735 Eylediler gerçi **selef-i** iḫtiyār / İtmedüm ammā ki ḫaḳīr iʿtibār

NE2090 Anuñ ile buldı hidāyet **selef** / Her yañadan gūşe gelür lā-tuḫaf

SE311 Ḫān bin ḫān-ı şeref-efzā-yı **selef** / Gevher-i mertebe-baḫşa-yı ṣadef

SE440 Maḥż-ı luṭfından ider hep taḳlīd / **Selefe** virmege cāh-ı cāvīd

SE1869 Veled olursa eger ḫayr-ı ḫalef / Biñde bir görmedi ābā-yı **selef**

SE2663 Emeviyyūne olup ḫayr-ı ḫalef / Oldı ʿözr-āver-i taḳṣīr-i **selef**

selḫ [1] Arabî ayların son günü ‖ (olmak fiiliyle birlikte) sona ermek, bitmek

HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḫāli ḫākīm-i Belḫ / Kāmı telḫ oldı māh-ı ʿışreti **selḫ**

selīḳa [1] yaradılıştan gelen güzel söz söyleme, güzel yazma yeteneği

S1533 **Selīḳa** dürüst olmasa şöyle bil / Ki taḳṭīʿ ile hiç oḳutmaya dil

selīḳī [1] güzel konuşma ve yazma yeteneğine sahip

S1534 **Seliḵī** iseñ ḳıl söze verzişi / ʿArūża ḳalursa olur naẓm işi

selīm [7] eksiksiz ve kusursuz, mükemmel

NE160 Ḥayf degil mi bu ki ʿaḳl-ı **selīm** / Vesvese-i nefs ile olup saḳīm
NE1419 Senden aña tuḥfe-i ḳalb-i **selīm** / Andan olur saña ʿaṭā-yı ʿaẓīm
NE2085 Felsefeden esfele düşdi ḥakīm / Olmadı reh-bürde-i semt-i **selīm**
SE633 Raḥmet ol ʿālime kim ola kerīm / Eyleye tezkiye-i nefs-i **selīm**
SE739 Eyledikçe ġalebe nefs-i leʿīm / Sālim eyler kişiye ṭabʿ-ı **selīm**
SE801 Eyledim tezkiye-i nefs-i leʿīm / Ġalebe ḳıldı aña ṭabʿ-ı **selīm**
SE2807 Ġam degil rūḥuñı itseñ teslīm / Saña sermāye yiter ḳalb-i **selīm**

sell-i seyf-i cemāl eylemek [1] güzellik kılıcını çekmek

HH2200 Bāʿiş-i ḫışm olup ġurūr-ı cemāl / **Eyledi** çeşmi **sell-i seyf-i cemāl**

selsāl [1] soğuk, tatlı ve hafif su

HH2225 Nerdübān üzre ḫūn olup seyyāl / Baġladı mevci heyʾet-i **selsāl**

selsebīl [3] cennette bir çeşmenin adı ‖ hafif ve tatlı su

S95 Benānıyla ʿaṭşāna ḳıldı sebīl / Kef-i pür-ḫuṭūtı olup **selsebīl**
S984 Ṣurāḥī midür bu ya miḳyās-ı Nīl / Ya cennetde fevvāre-i **selsebīl**
S1485 Mey-i naẓm-ı cān-baḫşı itdüñ sebīl / Dürüp mıṣṭar-ı ṣafḥadan **selsebīl**

selvā [1] Tih sahrasında bulundukları sürece Allah tarafından İsrailoğullarına kudret helvası ile birlikte gönderilen bıldırcın ‖ cömertlik, ihsan

HE44 Ḳalemdür menn ü **selvānuñ** seḫābı / Varaḳlar üzre yaġdur şehd-i nābı

selvet-i ḫāṭır [1] gönül rahatlığı, iç huzuru

HH847 Buldı ol ḫaste **selvet-i** ḫāṭır / Oldı āṣār-ı tesliyet ẓāhir

semʿ [4]

1. işitme, duyma

SE2565 Gördüm ol şuʿle-i **semʿ-i** rūşen / Görinür bir ḥaremüñ camından
HH595 Farḳdan ḳaldı ṣavt-ı muḳriyi **semʿ** / Oldı cāmiʿ maḳām-ı Cemʿ ü'l-cemʿ

2. kulak

NE2590 Laḳlaḳaya müşteġıl olup cemʿ / Kimi zamān olmuş idi kimi **semʿ**
SE1033 Gözlerüm yolda idi **semʿ** gibi / Diri çıḳdım seḥere şemʿ gibi

semā [17] gök, gökyüzü, felek

S681 Olur ṣuda ẓıllı burūc-ı **semā** / Velī ḫūt u ḫarçengi cünbüş-nümā
NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i arż u **semā** / Zīr-i per-i perde-i ʿayn-ı ʿamā
NE133 Ābı olup lücce-i gevher-nümā / Kefi türāb oldu buḫārı **semā**
NE275 Yaʿni vedāʿ eyleyüp itdi mürūr / ʿAzm-i **semā** eyledi mānend-i hūr
NE304 Bir yere irişdi ki encāmı yoḳ / Seyr ü sükūn arż u **semā** nāmı yoḳ
NE1090 Ḳalbe suḫan ṣanma hevādan gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi **semādan** gelür
NE1210 Cümlesi iḫsan umar Allāh'dan / Arż u semā**ya** dek māhdan
NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan **semā** / Gelmedi bir yire zinā vü ġınā
SE121 Çekemez bār-ı ġamum arż u **semā** / Duyamaz sūzumı çarḫ-ı mīnā
SE244 Didi daʿvet ḳılup iy bedr-i **semā** / Oldı niʿmet-gede-i ḳudse ṣalā
SE1741 Ḳaç bucaġ idügini arż u **semā** / Rehber-i ʿaḳl-ıla buldı ḥükemā
SE2572 Cümlesi duḫter-i aḫter-sīmā / Meclisi ṭaʿne-i Nāhid-i **semā**
HH35 Gūşe-i şehr-i kudretüñde **semā** / Yedisulle ḥişārıdur gūyā
HH848 Dehre pertev salup meh-i ġarrā / Ṣandalī renge girdi rūy-ı **semā**
HH1207 Şeb ki levḥ-i zümürrüd idi **semā** / Zer-nişān itdi encüm-i zehrā
HH1217 Yemyeşil görinürdi baḥr-ı **semā** / Encüm anda ḥabāb-ı şuʿle-nümā
HH1709 Ḫākdan mı yaḫud hevādan mi / Arżdan mı yaḫud **semādan** mı

semāʿ [3]

1. işitme, duyma

S1434 Ne baş aġrısıdur **semāʿ-ı** nevā / Virür daġdaġa fikrüñe dāʾimā

2. Mevlevî dervişlerinin ney ve kudûm eşliğinde özel bir usulde dönerek icra ettikleri zikir ve ayin, dini musikinin etkisiyle coşup dönme

NE1702 Şevḳ ile ki raḳṣ ḳılup ki **semāʿ** / Destin öpüp eyledüm aña vedāʿ
SE445 Oldı derviş ü gedā muḥteremi / Şevḳıla ḳoydı **semāʿa** keremi

semāʿ eylemek/itmek [4] sema yapmak, cezbe halinde dönmek

SE3298 **Eyleyüp** naġme-i şevḳ-ıla **semāʿ** / Vardı aḫbābına hep itdi vedāʿ
HH166 Ṭarabından **semāʿ idüp** ʿĪsā / Ṭokınup düşdi ḫāke cām-ı ṭalā
HH716 Aġlayup zen aña vedāʿ itdi / Bu ise şevḳ ile **semāʿ itdi**
HH806 Ardına baḳmayup dönüp gitdi / Dönerek şevḳ ile **semāʿ itdi**

semāḥat [2] cömertlik, eli açık olma

SE2317 Ḳıl cüvān-merdligi endīşe / Hīç **semāḥat** gibi olmaz pīşe
SE2323 Ṣaldı āfāḳa **semāḥatla** ṣala / Geldi ḫān-ı niʿama bay ü gedā

semʿan ve ṭāʿa [1] sözün tamamı ve Arapça orijinali "Sem'an ve ta'aten"dir. Türkçesi "İşittim ve itaat ettim, başüstüne." demektir.

HH796 Līk ʿarż-ı rıżā ile nā-çār / Ḳıldı **semʿan** ve ṭāʿayı tekrār

semāvāt [2] gökler, göğün katları, felekler

S274 İrişdi **semāvāta** efġān-ı kūs / Felek oldı pür-nāle kazġān-ı kūs
SE195 Ehl-i arżile **semāvāta** emān / Oldı ol mühre zemīn-ile zamān

semek [4] balık

NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi **semekden** semmāk / İki izi noḳṭa-i eflāk ü ḫāk
NE101 Rāziḳ-ı mevrid-i lemḥ-i pür-zenān / Ṭuʿme-resān-ı **semek-i** bī-zebān
NE2818 Oldı **semek** gibi yem-i ḫūna ġarḳ / Başı balıḳlarsa olunurdı farḳ
HH69 **Semeküñ** sūz-ı ġamla var hevesi / İki yanında iki mirvaḥası

semek-tā-semek [1] bir balıktan diğer balığa (hepsi), tüm balıklar

S1305 Eṣer itse püştine germī-i ḫāk / Olurdı çehende **semek-tā-semek**

semen [4] yasemin denilen, beyaz kokulu güzel bir çiçek, Van gülü, Mısır gülü, peygamber çiçeği

S119 O bezm-i servere **semen** ṣaça nūr / Gele ḫūr elinden şarāb-ı ṭahūr
S1255 ʿArūs-ı güle sebze ile **semen** / Yeter lāzım ise cihāz ü çemen
SE7 **Semen** ü sünbül ile ṣaḫn-ı riyāż / Ufuḳa döndi sevād ile beyāż
SE740 Ṭīb-i aʿrāḳı olan bī-ġaṣ olur / Kendüden būy-ı **semen** dil-keş olur

semen-fişān [1] yasemin saçan, güzel kokular dağıtan

HH283 Pençe-i mihr kim ʿayān oldı / Manẓarından **semen-fişān** oldı

semen-sīmā [1] yüzü yasemin gibi olan, beyaz ve güzel yüzlü

HH1514 Rā'y-i pāk-i büt-i **semen-sīmā** / Büt-şikenlikle oldı mülk-ārā

semend [8] kula at, güzel, süratli ve çevik at

S275 **Semend-i** saʿādet olup zīr-rān / Süvār oldı devletle şāh-ı cihān
S276 Dil-āver **semend-i** semendūn-miṣāl / Süheyl ile lerzende deşt-i cidāl
NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla **semend** / Ṣaldı eger çekdi gümüş siyeh-bend
SE2804 İtse ḳol ḳol ṣalınan tīġ eṣer / Ḥamza bulmazdı **semend** ü ne ẓafer
SE2840 Yār olan ceyş-ile olup peyvend / Düşmene sürdi ḥarīfāne **semend**
HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i **semendi** efser-i māh
HH1386 Reme-i gusfende olma şobān / Sür alaya **semend-i** ʿazmi hemān
HH2010 Kim ki rāh-ı gürīze ṣalsa **semend** / Ṣarılup alıḳordı ḫamm-ı kemend

semendūn [1] semender anlamına gelen kelimenin aslı "sam-enderûn"dur ve ateş içinde bulunan anlamındadır. Ayrıca bkz. 'semender' md.

S276 Dil-āver semend-i **semendūn-miṣāl** / Süheyl ile lerzende deşt-i cidāl

semender [2] ateşte yaşadığına ve kendisini ateşin yakmadığına inanılan, bir kuş veya kertenkele olarak hayal edilen mevhum hayvan. Esasen su kertenkelesi denilen hayvandır. Esasında su kertenkelesi denilen hayvandır. Vücudunun iki tarafında su boşaltan keseler bulunan bu hayvan, kıvılcım kül üzerinde, yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış.

SE349 Gül-i ter ḫirmen-i aḫker kendi / Bülbül āteşde **semender** kendi
HH664 Kūh-ı āteş emīrī duḫteriyim / Āteş-i maʿreke **semenderiyim**

ṣemer [3] meyve

NE835 Söyledi mermūze-i ḥikmet **ṣemer** / Ḥaşılı dīvāneden uşlu ḫaber
SE2158 Ebr-i raḥmet ide mi ṭaşa eṣer / Bite mi ṣaḫrā-i ṣammāda **ṣemer**
HH750 Rīv-i dīv ana göre şehd ü şeker / Sāmirī sihri ise maḥż-ı **ṣemer**

semer [4]

1. hikaye

NE1970 Ḳavlimi destūr-ı ʿamel eyle heb / Söyleyeyin bir **semer-i** bü'l-ʿaceb

2. yük bağlamak veya üzerine binebilmek için merkep, katır vb. hayvanların sırtına konan, ağaç iskeletli kaba eyer

NE2529 Eski **semer** gibi ḫaşīn bānları / Yorġun eşek hāyesi pistānları

3. arka, kıç

NE2915 Koñşı ḳapusın ḳapayup gūyiyā / Sürdi **semer** ḳandesin ol bī-nevā

4. netice

SE3070 Bu nezāketle olup defʿ-i keder / Ḳaldı dillerde bu aḥvāl-ı **semer**

Semerḳandī [1] eskiden Semerkant'ta yapılan esmer ve sağlam bir kağıt

HH1081 Ṣāḥlar baġlayup o der-bendi / Ṣalmış ol dergehe **Semerḳandī**

Semiʿ [1] "Her sözü duyan, her sesi işiten." anlamında Allah'ın isimlerinden biri

NE89 Ṣāniʿ-i bī-māniʿ-i Ḥayy u Kadīr / Mübdiʿ-i bī-ʿavn-ı **Semīʿ u Baṣīr**

NE882 Dāver-i bī-ḫayl-i şeh-i bī-vezīr / Dād-sitānında **semīʿ u Baṣīr**

ṣemīn [3] değerli, kıymetli

SE2077 Kāsesin eyledi pür dürr-i **ṣemīn** / Ṣāh-ı nergis gibi biñ ḫāk-nişīn

SE2999 Var durur pür-güher-i dürr-i **ṣemīn** / Zīr-i dīvārda bir genc-i defīn

SE3475 Cümlesi dürr-i girān-ḳadr ü **ṣemīn** / Kendüsi yeyni bahāsı sengīn

semīr [1] gece birlikte sohbet eden, arkadaş

HH565 Ṭınmayup bīm ile o heft **semīr** / Oldı şeb-reng-i bī-zebāna naẓīr

semīʿ ü'd-daʿavāt [1] duaları işiten, duyan, Allah

SE544 Ẓahir ü bāṭın ider ehl-i ṣalāt / Ḥālini ʿarż-ı **semīʿ ü'd-daʿavāt**

semm [3] zehir

S1228 Yiyüp keyfi eyler mey-i ṣāfı ẓemm / Bedel mi olur hiç tiryāke **semm**

NE2833 Māra döner nefs ile cāhil müdām / Aña ġıdā **semm-i** helāhil müdām

HH2607 Var idi bir ḥarīf-i herze nifāḳ / **Semm-i** cām-ı ṣafā semūm-ı firāḳ

semmāk [1] balıkçı

NE265 Ḫaṭve ki ʿazmi semekden **semmāk** / İki izi noḳṭa-i eflāk ü ḫāk

semmūr [3] samur, sansar cinsinden Sibirya taraflarında bulunan kürkü değerli bir hayvan ‖ bu hayvanın derisinden yapılan kürk

NE1942 Bāliş-i zer-kārdan eyler nüfūr / Pister-i **semmūrda** itmez huẓūr

HH560 Çekilüp farḳa bürd-i zenbūrī / İtdiler ferş-i rāh **semmūrı**

SE2119 Ḳırılur cām-ı dürüşt-i faġfūr / Damdan düşse ağırmaz **semmūr**

semt [34] yön, taraf, cihet

S616 İdüp **semt-i** Rūmı ṭutanlar cidāl / Anaṭolıya böyle eyler suʾāl

S630 ʿAceb dil-güşā ḳalʿa-i **semt-i** Rūm / Ki olmuş helāk-i firāḳ-ı ġumūm

NE230 **Semt-i** ḫilāfın ṭutan eşrār heb / Ola sezā-vār-ı fünūn-ı ġazāb

NE729 Gürz ü kemān **semtine** ermān ide / Biri birin daʿvet-i meydān ide

NE749 **Semt-i** Niẓāmīden olup ḫiṣṣedār / Oldı ṣufūf-ı suḫanuñ üstüvār

NE1139 **Semt-i** taġazzülde olup bī-bedel / Her ġazeli oldı ġazzāle maḥal

NE1281 **Semt-i** ḫiṣāra gelüp it ʿālemi / ʿÖmre sürer ʿişretinüñ her demi

NE1343 **Semt-i** Anaṭolıdaki bā-ḫuṣūṣ / Feyż ile pür çün dil-i şāḥib-ḫulūş

NE2085 Felsefeden esfele düşdi ḥakīm / Olmadı reh-bürde-i **semt-i** selīm

NE2300 **Semt-i** edāda gözedüp tumturaḳ / Olma ṭarrāḳa-fiken nüh revāḳ

SE994 Özleme **semt-i** kenārı güẓer it / O cehennem deresinden ḥaẓer it

SE1777 Sizlerüñle gözedüp **semt-i** ḫuḳūḳ / İstemem kim ola fiʾl-cümle ʿuḳūḳ

SE1950 **Semt-i** inkāra çeküp sedd-i sedīd / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü vaʿīd

SE2348 Oldı baḫtı ʿAraba rāh-nümūn / Seyre çıḳmışdı o **semte** Meʾmūn

SE2560 Çekerek ceẓbe-i zencīr-i cünūn / Menzilüm eyledi **semt-i** hāmūn

SE2715 İtmege ʿālemi maḫfī seyrān / Oldı bir **semte** ṣabā gibi revān

SE3127 **Semt-i** vādīde iken rāh-ı ʿubūr / Böyle ṣaʿba niçin olına mürūr

HH293 Oldı ehl-i sevād sevdāyī / Özledi **semt-i** Ḳays-ı Şeydāyı

HH294 Ol gün erbāb-ı tābʿdan nice yār / Eyledük **semt-i** bāġ u rāġa güẓār

HH520 Umaruz bula **semt-i** ṣıḥḥate rāh / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı siyah

HH553 Gördiler **semt-i** ʿaḳldan mehcūr / Oldı dermān ḫıredden dūr

HH1076 Gördiler çün levāzım-ı seferi / Ḳāfile ṭutdı **semt-i** reh-güẓeri

HH1400 Buldı rāh-ı niyāz ü nāz encām / Düşdi bir ġayri **semte** şevḳ-i kelām

HH1452 Meger ol reh-neverd-i **semt-i** ḥabīb / Kūy-ı cānāna gelmiş idi ḳarīb

HH1453 Serv-i gülzār-ı nāz yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol **semtden** ġarīb āvāz

HH1866 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāya / Cüy-veş aḳdı **semt-i** ṣaḫrāya

HH2019 **Semt-i** maḥbūba eyledikçe nigāh / İstemezdi ki şāhı ola tebāh

HH2190 Vardı **semt-i** ʿillāca çün her bār / Çeşm-i bīmārı görmege bīmār

HH2236 Toġrılup bir yañaya rāh gibi / Baḳmayasın bu **semte** māh gibi

HH2439 Gāhī **semt-i** ḫiṣāra düşdi güẓār / Buldı ḫışn-ı ṣalāḥ raḫne-i ʿār

HH2469 Ṭutdılar **semt-i** Gülşenīye ṭarīḳ / Gözlediler ṭarīḳ-i Mışra refīḳ

HH2662 Oldılar bī-mülāḥaza ol ān / Maḫż-ı tevfīḳ ile o **semte** revān

HH2664 Çevirüp her biri o **semte** dümen / Dosta irdi düşmen arar iken

HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı bīmār / Dil-i āvāre ṭutdı **semt-i** ḳarār

semūm [3] çölden eserek bitki ve hayvanları telef eden çok sıcak bir rüzgar, sam yeli

NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol ḳavm-i şūm / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı **semūm**

HH2374 Ḳande bilsün nesīm-i iḥsānı / Görmeyenler **semūm-ı** hicrānı
HH2607 Var idi bir ḥarīf-i herze nifāḳ / Semm-i cām-ı ṣafā **semūm-ı** fırāḳ

sen sen ol… [2] hiçbir zaman, asla

SE2444 İtme taḳlīd-i gürūh-ı süfehā / **Sen sen** ol eyle elüñle ʿaṭā
HH431 Anı icrāya eyle saʿy-i cemīl / İtme ol ḫayrı **sen sen** ol taʿṭīl

şenā [7] övme, medih

S26 **Şenāsıyla** açmazsa māhī dehān / Tenin çāk ide erre-i üstüḫān
S513 Bir olup müsāvī vü medḥ ü **şenā** / Saʿādetle saʿyüñ müsāvī aña
S514 Saadetle saʿyüñ pür olup aña / Müsāvī müsāvī vü medḥ ü **şenā**
NE1613 Çarha çıḳup ġulġule-i āḫirīn / Eyledi gülbang-ı **şenā** pür-ṭanīn
NE1642 Rāh-ı **şenā** sān-ı uṣūl ü fürūʿ / Bāb-ı şerīʿatden iderler şürūʿ
NE1831 Līk olınsa keremine **şenā** / Ḥātem-i ṣānı dinilürdi aña
SE299 Oldı dīvān-ı Ḥaḳa çünki ṣalā / Çıḳdı nüh günbede gül-bang-i **şenā**

şena-ḫˇān [2] metheden, öven

HH250 Çekdi dünyāya ḫˇān-ı iḥsānı / ʿĀlem olsa n'ola **şenā-ḫˇānı**
HH1142 Himmet-i mīri gördi mihmānlar / Oldılar luṭfına **şenā-ḫˇānlar**

senc [1] tartan, ölçen, nakkâd, bkz. 'nüḳād {naḳḳād}' md.

SE1556 Zer-i sencīde ki erzān oldı / **Senc-i** zer keffe-i mīzān oldı

sencīde [3] tartılmış, ölçülü

SE738 İctihād-ile olur merdüm pāk / Zer-i **sencīde-i** fehm ü idrāk
SE1556 Zer-i **sencīde** ki erzān oldı / Senc-i zer keffe-i mīzān oldı
HH240 Himmet-i şaha şāhid-i ʿādil / Ṣadr-ı **sencīde** dāver-i kāmil

sendelemek, senderemek [2] sarsılıp düşecek gibi olmak, ne yapacağını şaşırıp sarsıntı geçirmek

NE1141 Saldı ġazel penҫgehinden ṣarīr / **Senderedi** husrev-i necm-i serīr
HH610 Bir ḳadem seyre ḳalmadı mededi / Ditredi dest ü pāyi **sendeledi**

sene [10] yıl

NE1362 İrmiş idi bir dem-i pür-mihmene / Ḫams ü elf idi ḥisāb-ı **sene**
NE1566 Faṣl-ı bahār irmiş idi gülşene / Ḳāf ile ġayn idi ḥesāb-ı **sene**
NE1756 Her **sene** żaʿf ile mürāyiʿ olur / Ḥāṣılı şaṭranc ḥesābı olur
NE2281 ʿĀḳıbet ol müfti-i şīrīn-beyān / Bir **seneye** vaʿde virür ol zamān
NE2286 Bir **sene** içinde miṣāl-i ḥıyār / Ḥāṣıl olup hem bula mı intiṣār
SE912 Derd-ile müntaẓır-ı maḫşer ola / **Seneden** her güni efzūn-ter ola
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir **senede** berr-i ʿArab / Oldı nefsi de leb ol maġz-ı ṭarab
SE2659 İtdügi cümle ʿibādāt ola / Sāʿati bin **sene** ṭāʿāt ola
SE2741 Geçüp ol arada bir nice **sene** / Seyr içün vardı ḫıyābāna yine
SE3517 Şehr-i Tırḥālada bu naẓm-ı be-nām / Biñ otuz beş **senesi** oldı tamām

senevī [1] yıllık, senelik

SE525 **Senevīdür** ikisi çün gül-i ter / İkisi ruḥ gibi ʿömre sürer

sened [9] dayanılacak şey, dayanak

S79 O şāh oldı ceyş-i vücūda **sened** / Ḳafādārı ezel çarḫacısı ebed
S957 Ṣurāḥīden irdikçe cāma meded / Olur bāde ehl-i ḥulūle **sened**
SE67 Bu söze sūre-i İḫlāṣ **sened** / Evvel ü āḫir-i kevneyn-i aḥad
SE191 Ger Ḳelīme **sened** oldıysa ʿaṣā / Kelimāt eyledi keffinde ḥaṣā
SE729 Ṣāniyen oldı fuʿādında ḳavī / **Sened-i** pāk-i ḥadīṣ-i nebevī
SE1228 Beñzemez ehl-i ġazāya ebedī / Ḳılıcın ṣalsa ne deñlü **senedi**
SE1838 Didi andan ne umar ehl-i ḫıred / Şeyḫe kim dergeh-i mīr ola **sened**
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i ḫıred / Bulınur bu söze biñ dāne **sened**
HH1728 Basṭ idince muḳaddemātı veled / Ḫaber-i vāḥide ḳalur mı **sened**

sened-i gül [1] gül yaprağı ‖ [tas.] irfan kaynağı, marifet melcei

SE575 **Sened-i gül** veled-i Bū Ṭālib / Esedu'llāh ʿAliyy-i ġālib

senem [1] dış taraf, kabuk ‖ yücelik, zirve

SE649 Ki nübüvvet bir ulu devletdür / Maḫż-ı ḥikmet **senem-i** ʿizzetdür

seng [23] taş

S34 Meded ṭaş bağırlı güzellerden āh / Dil-i saḫti oldı baña **seng-i** rāh
S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü neng / Gedā naḫl-i bostān-ı şāhīye **seng**
S1513 Ṭutup tīr-i kilk ile meydān yerin / Hedef eyledüm **seng** menzillerin
NE547 Cūları gördüm ki olup ḳalbi pāk / Pister ü bālinin idüp **seng** ü hāk
NE665 Bulsa ḫum içre ne ʿaceb reng ü nāb / **Sengde** perverdedür ol laʿl-i nāb
NE980 Tiġ-i ġam-ı ʿışḳ ṭoḳınsa yine / **Seng** ise de dil olur āteş-zene
NE1408 Başmaz o ser bezme velī bād ayaḳ / Kim ki **seng-i** meylüñ ide yer ṭabaḳ

NE1551 Cismin ide çünkü riyāzetle pāk / Pister ü bālinin ide **seng** ü ḫāk
NE1939 Kār-gil ü **sengde** nāsāz iken / Ḥāṣılı ırġād-ı çeb-endāz iken
NE2608 Sırrı ẕuhūr eyledi ekvānda / **Seng** ü bütānānda ḥayvānda
NE2609 **Sengde** oldıgına ʿışḳ u hevā / Şāhid-i āhen-keş ile güher-bā
SE189 Eylese **sengi** n'ola pālā-heng / Naḫl-i pür-mīveye ḳorlar çün seng
SE189 Eylese sengi n'ola pālā-heng / Naḫl-i pür-mīveye ḳorlar çün **seng**
SE1424 Naẓar it kūhda **seng** ü ḫāke / Baş çeker himmet-ile eflāke
SE1868 **Seng** ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün baş / Ḳalmasun şoñraya ṭaş üstine ṭaş
SE2969 Ürküdür mi seni **seng** ü nāvek / Nereden geldügin idrāk idicek
HH254 ʿAdl-i mīzānın eyledi der-kār / Aġar ol **senge** rāstdur miʿyār
HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü sīne-i ṣāf / **Sengi** mānend-i gevher-i şeffāf
HH1257 Her ṭaraf bāġ u rāġ-ı bī-hem-tā / **Sengi** şeffaf ü topraġı būyā
HH2315 Daʾimā bī-ḥużūr olup cānān / Anı eylerdi **seng-i** cevre nişān
HH2691 **Sengin** itmiş ḫarābe-i dīvār / ʿĀṣıḳa sīne dögmege iḥżār
HH2701 Bālişi **seng-i** kūy-ı dil-ber imiş / Uñmadık başına ber-ā-ber imiş
HE9 Göñül **seng** ise de eyle mülāyim / Ġama seng-i fesān it anı dāʾim

seng-dil [3] taş yürekli, merhametsiz

NE1303 Ḳalʿa büt-i **seng-dil-i** bī-emān / Ayaġına yüz sürer āb-ı revān
HH550 Urulup **seng-dil** cevānāna / Ḳan otırmış derūn-ı nālāna
HH2574 Āteşin meyle bezm germ-ā-germ / Şemʿ-veş oldı **seng-diller** nerm

seng-i ḫārā [4] mermer taşı, pek sert taş

S279 Yere muşt urunca dem-i dār u gīr / İder **seng-i ḫārāyı** ḫurd ü ḫamīr
S1165 O şemʿ-i dil-fürūz olup kelle germ / Dili **seng-i ḫārā** iken ola nerm
SE3122 Ḳaçaraḳ düşdi yolı küh-sāra / Rāh-ı firḳat gibi **seng-i ḫāra**
HH1983 **Seng-i ḫārāya** seyl ider żarar / Tīġ-i emvācdan çeker mi ḫaṭar

seng-i felāḫan [1] sapan taşı

HH256 Pāk gevherle tartılan ahcār / Oldı **seng-i felāḫan-ı** idbār

seng-i fesān [1] bileği taşı

HE9 Göñül seng ise de eyle mülāyim / Ġama **seng-i fesān** it anı dāʾim

seng-i mezār [2] mezar taşı

SE623 Ṣorudup her ne kadar ṣatsa vaḳar / Ehl-i dil anı ṣayar **seng-i mezār**
HH711 Gördi bir gūşede o ġūl-meniş / Pes **seng-i mezāra** gizlenmiş

seng-i mizān [1] Osmanlı mimarisinde cami köşelerine yerleştirilen, yapının hasar görüp görmediğini anlamaya yarayan oluk içinde dikey duran ve dönen silindir mermer taş, terazi taşı

SE2881 Oldı şāhīn-i terāzū usṭūr / **Seng-i mizānı** der-i pāk-i buḥūr

sengīn [3]

1. taştan, taş gibi sert

HH450 Ehl-i ʿışḳa virür teselllīler / Dil-i **sengīn-i** yārı nerm eyler

2. büsbütün taş

HH2694 Birisin bulsa bir gedā-yı ḫazīn / Ola ṣarrāf-ı şehr-veş **sengīn**

3. ağır, fazla

SE3475 Cümlesi dürr-i girān-ḳadr ü ṣemīn / Kendüsi yeyni bahāsı **sengīn**

seng-i ṭaʿn atmaḳ/başmaḳ [2] dolaylı olarak ayıplamak, yermek, tan taşı atmak. Ayrıca bkz. 'ṭaʿn' md.

S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i ṭaʿn / Urup dal **başdı** aña **seng-i ṭaʿn**
NE3133 Ey bu nihāl üzre **atan seng-i ṭaʿn** / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn

seng-i terāzū [1] tartıda kullanılan ağırlık, ölçü, terazi taşı

SE220 Rūz-ı mīzānda yiter ẕerrece ʿavn / Rīzesi **seng-i terāzū-yı** dü-kevn

seng-i yada [1] yağmur yağdıran tılsımlı taş, yağmur taşı, yeşim taşı

S784 O sāġar ki siḥr ile aġlatmada / Meger cevheri oldı **seng-i yada**

seng-lāḫ [3] taşlık yer, taşlık

NE380 Cāyın idüp raḫnegeh-i **seng-lāḫ** / Başına teng oldı cihān-ı ferāḫ
SE3125 **Seng-lāḫı** dem idüp maʿden-i lāl / Meh-i nev oldı şafaḳda her naʿl
HH1080 **Seng-laḫ** içre bir reb-i bārīk / Teng-destān dili gibi tārīk

seng-rāh [1] taşlı yol ‖ engel

NE2007 Ṣıdḳ ile rūşen dil olup ṣubḥgāh / Olmadı hiç aña biri **seng-rāh**

sepīd [1] ak, beyaz

NE511 Şīşe-i rengīn ile verd-i **sepīd** / Penbe dehānında pür olmuş nebīd

sepilmek **[1]** serpilmek. Ayrıca bkz. ‘yüregine ṣu sepilmek’ md.

NE2848 Ḥālet-i inzālden eyler ṣafā / Yüregine ṣu **sepilür** dāʾimā

sepmek **[4]** serpmek

S1067 **Seper** muṭribā cāna ṣu ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki āvāz-ı rūd

NE1251 Ṣu **sepüp** ol kāse-i pür-ābdan / Cān gözin uyarmış idi ḫābdan

HH2072 Gördi ʿışḳuñ ṣarāb-ı bī-ġışını / Ṣu **sepüp** sāḳin itdi āteşini

HH2680 Ṣu **sepüp** āteşine bir pāre / Gözin açdı biraz o bī-çāre

ser **[85]**

1. baş

S67 Gel ey ḫāme ḳıl naġme mānend-i ney / **Ser-i** ḫumm-ı maʿnīden it ceẕb-i mey

S224 Belendi **ser** ü sīne-i taḫt u tāc / İder ḥilye-i ʿadl ile ibtihāc

S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker çıḳup göklere / Düşeyazdı çaḳ **ser-i** ṭāʾir yere

S381 **Ser-i** ḫaşmı şemşīr-i Hindī ẕülāl / Dü-nīm eyledi hindüvāne miṣāl

S491 Bu meclisde oldı naṣībüm ḫumār / Hemān derd-i **ser** gördi cān-figār

S865 Dimāġa çıḳup alsa burc-ı **seri** / Buḫārı açar ṣuḳḳa-i ṣafderi

S890 Dehānında sīb oldı farḳ-ı **seri** / Ġurūrıyla bögründedür elleri

S1141 Düşünce bu āteşden aña şerer / Siyāh oldı anuñ **seri** ser-be-ser

S1223 **Seri** dīk-i sevdā dili derd-keş / Ki bī-maġz-ı dercūze-i ḳahve-veş

S1480 Ten-i zār eger ola **serden** cüdā / Ser olmaya ol ḫāk-i derden cüdā

S1480 Ten-i zār eger ola serden cüdā / **Ser** olmaya ol ḫāk-i derden cüdā

S1500 Baş üzre yer itse sözüm vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı **ser-i** iftiḫār

NE22 Noḳṭa vü med zīnet-i ḳırṭāsıdur / Ya **ser-i** mismāra iner fāsıdur

NE31 Meddini seyr eyle **ser-i** mīmde / Gerdeni besmeleñe teslīmde

NE393 Heft ḳıral ile o ḳavm-i ġabī / Yürüdiler heft **ser-i** ejder gibi

NE436 Tāc-ı rubā-yı **ser-i** gerden-keşān / Bāc-nihi-i gerden-i Dārā vü şān

NE487 Ḳaldurup āḫir ʿalem-i şuʿle **ser** / Başladı cem olmaġa pervāneler

NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre mümedd-i ḥayāt / **Serde** buḫār itmede tefrīḳ-i zāt

NE720 Derd-i **seri** daġdaġa-i tāc-ı zer / Göñli miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher

NE902 Ḳatʿ-ı yed-i ẕulm ü **ser-i eşḳiyā** / ʿAdl-i nihāline mümidd-nümā

NE904 Oldı dem-i sürḫ u **ser-i** müşrikīn / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı zemīn

NE1158 Kendüye bu devlet ola muḥżar / Olmaya bir ferde müyesser bu **ser**

NE1181 Yürüdi üstüne o mirrīḫ-i çihr / İtmege ġaltīde **serin** hem-çü mihr

NE1408 Başmaz o **ser** bezme velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ ide yer ṭabaḳ

NE2152 Olmaġa bu ʿārıża **serden** tırāş / Şimdi gerek ḫaylice devletli baş

NE2156 Boġçası bārı ile zār u zebūn / Yolda **ser-i** efgende vü ḫaclet-nümūn

NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā gider / **Ser** ü ser-efrāz büti ṭūbā gider

NE2816 Yaʿni şırtı şıyırup her yerin / İtdi revān ḫūn ile maġz-ı **serin**

NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o bayḳuş-ı **ser** / Ẕüllesi* sürāḫına girer gider

NE2984 Tā ki düşüp her biri bī-ʿaḳl u hūş / Oldı **serüñ** bālişi pehlū vü dūş

NE3065 Yaʿni dimāġın idüp ilġa buḫār / Olmuş idi derd-i **ser** aña ḫumār

NE3092 Nīze degil her ṭaraf āyinedür / Tīġ-i ṭılısm-ı **ser-i** gencīnedür

SE117 Gūy-veş bu **ser-i** bī-sermāye / Ḳalḳar indigi gibi bālāya

SE150 Şāh olup geyseñ eger tāc-ı zeri / Çekilür āḫir anuñ derd-i **seri**

SE1524 Çün saña ḫalḳa-be-gūş oldı göñül / **Ser** gide çıḳmaya boynından o ġul

SE1657 İtse ġalṭān **ser-i** bī-devletimi / Hezl-ile ḳaḳmasa tek kisvetimi

SE1814 Gele biñ ʿacz-ile bir ehl-i niyāz / Eyleye keşf-i **ser-i** ḥoḳḳa-i rāz

SE2270 Müşt-ile kevkeb-i ʿālī-şānuñ / Kelle-kūb-i **seridür** aʿdānuñ

SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen terk-i **ser** ü beẕl-i ḥayāt

SE2978 Çekdi kaʿra nicesin bu girdāb / Görinür farḳ-ı **seri** ṣañma ḫabāb

SE3007 **Ser** ü ser-defter-i murġān oldum / Maḥrem-i sırr-ı Süleymān oldum

SE3077 İrmesün sāġar-ı peymāne żarar / Olsa işkeste eger kāse-i **ser**

SE3149 Yire baḳmaḳdadur egmiş **serini** / Gözedür mekr-ile furṣat yerini

SE3291 Yā **serim** tīġ-ile ġalṭān eyle / Çeşm-i bīmārına ḳurban eyle

HH319 ʿIşḳ terk-i **ser-i** emānīdür / Belki maḥv-ı vücūd-ı fānīdür

HH449 ʿĀşıḳāne sözinde var ḫālet / ʿĀşıka derd-i **ser** degil şanʿat

HH815 Ḳalḳup ayaġa öpdi ellerini / Ḳodı hem-ser ayaġına **serini**

HH926 Gerçi tabʿa bu ḫāl müşkildür / Bīm-i **ser** terk-i māl müşkildür

HH1415 ʿĀşıḳa fikret-i gezend olmaz / Bīm-i **ser** aña pāy-bend olmaz

HH1416 Reh-rev-i ʿışḳ başdan ide güẕer / Mest olan farḳ idermi pāy ile **ser**

HH2337 Ol gürūhuñ bitürdiler kārın / Ne **serin** ḳodılar ne serdārın

HE39 Küşād eyle **ser-i** ḫumm-ı devātı / Sebīl it ʿāleme ḳaṭr-ı nebātı

HE91 Felek bir ejdehā-yı heft **serdür** / Yedi aḫter serinde mührelerdür

HE91 Felek bir ejdehā-yı heft serdür / Yedi aḫter **serinde** mührelerdür

2. tepe, üst

S46 Gelür baña ser-maḥfil āvāzesi / **Ser-i** ṭāḳdan muṭrib āġāzesi
NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı bülend-i vaḳār / Ẓāhir olur kāhī **serinde** buḫār
NE1196 Encümen-ārā-yı çerāġān-ı bāġ / Şemʿa-fürūz-ı **ser-i** aġsān-ı bāġ
NE1690 Derdüm añup ʿarż-ı niyāz eyledüm / Keşf-i **ser-i** ḥoḳḳa-i rāz eyledüm
NE2962 Şaʿşaʿa-i mār ile çıḳup ḫākden / Tāc ḳopar idi **ser-i** eflākden
SE1345 Kelle güya **ser-i** ḳaṭrānda ḥabāb / Cezve-i ḳahve gibi maġzı ḫarāb
SE1636 Aġız açdı söze ol ehl-i fesād / **Ser-i** hemyān-ı ḥıyel oldı güşād
SE2838 Yā **ser-i** taḫt-ı felek-sīmāda / Ḫāk u ḫūn içre yā zīr-i pāda
HH196 Ḳahr ile çün ḥavāle eyleye gürz / Deşt-i Ḳıpçaḳ ola **ser-i** Elbürz
HH1445 Başı oldı ber-ā-ber-i eflāk / Güyiyā çıḳdı ṭāreme **ser-i** ṭāḳ
HH1750 Gāh ḳaʿre dalup dür-i nā-yāb / Geh göründi **seri** miṣāl-i ḥabāb

3. baş, başkan, reis

S106 Mihin cā-nişīn-i peyemberdür ol / **Ser-i** eṭkıyā şeyḫ-i ekberdür ol
NE672 Ṣīşe-i mey ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya baṭ-ı berrīde **ser-i** ḫūn-çekān
NE1116 Ṣaysa kerāmet o **ser-i** evliyā / Evveli şiʿr idi soñı kimiyā
SE307 Dürretü't-tāc-ı **ser-i** ilḫānī / Zīver-i silsile-i ʿOṣmānī
SE333 Kendüye ekler-idi ʿizz ü eşref / İtse Cemşīdi **ser-i** ehl-i ḥiref
SE2439 Mührdār-ı **ser-i** genc-i zersin / ʿAcabā ne günüñe ṣaḳlarsın
HH582 **Ser** ü ser-defter-i efāżıl idi / Fihris-i nüsḫa-ı feżāʾil idi

4. uç

S1066 Ḳonar üstüne ʿandelīb aldanur / **Ser-i** şāḫda āşiyānı şanur
SE1845 Götürüp anı ḫużūr-ı mīre / Ṭayanur kārı **ser-i** şemşīre
SE3384 Eyler idi urıcaḳ sübḥaya el / **Ser-i** engüşt-ile ṣad ʿuḳdeyi ḥal
HH260 Ḥall-i işkāl ü ḳaṭʿ-ı evḫāma / **Ser-i** maḳtaʿda gezlik ü ḫame

5. baş, başucu

S27 **Ser-i** hānına bu niʿamla zemīn / Ṭolı ṣaḥn-ı ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S193 Münāsib görülmez anuñ şānına / Ḳonulsa eger kim **ser-i** ḫānına
NE1221 Şuʿle ṣalar sāġar-i raḫşān gibi / Şemʿ-i **ser-i** ḳabr-i şehīdān gibi

6. başlangıç

NE3 **Ser** suḫan-ı nusḫa-i faslu'l-ḫiṭāb / Tāc-ı ṭırāzende-i ümmü'l-kitāb
NE9 Oldı imām-ı raḳam-ı ṣaf-zede / Hem-çü imāme **ser-i** tesbīḥde
NE338 Ṣıçradı ḳan muṣḥaf-ı pür-ġurrete / Noḳṭa-i sürḫ oldı **ser-i** āyete
SE1704 Geldi nā-gāh **ser-i bāzāra** / Ḫalḳa bī-hūde yire āzāra
SE1839 Bu elemle dönüp o āvāre / Gezerek geldi **ser-i bāzāra**
SE2984 İtdi bir zāhid-i pākize-naẓar / **Ser-i bāzāra** ḳażā ile güẓer

serden geçmek [1] bir şey uğruna kendini feda etmekten çekinmemek, kendini adamak

HH1952 Başınuñ yazısını bilmişdür / ʿIşḳa **serden geçen** yazılmışdur

ser-i bālīn [1] yastık ucu, başucu

SE2842 El-vedāʿiy **ser-i bālīn-i** ṣafā / Merḥaba ḳabża-i tīġ-i heycā

ser-i kilk [2] kalemin ucu

S1111 **Ser-i kilke** alup ṣafaḳdan ḥiżāb / Çizer resm-i edbārı gökden şihāb
SE84 **Ser-i kilk** ile ʿUtārıd ḳodı ʿūd / Dutdı bu micmer-i pür-aḫkeri dūd

ser-i mū deñlü [1] kıl ucu kadar; asla, hiç

HH1363 Ḥıfẓ emrinde eyleyüp tedbīr / **Ser-i mū deñlü** eylemem taḳṣīr

ser-i rāh [3] yol kenarı, köşe başı

NE830 Nāẓır iken ʿāleme bī-kem ü kāst / Geldi **ser-i rāhda** Behlüle rāst
HH2137 **Ser-i rāh** üzre düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder var / **Ser-i rāha** güşāde bir der-i ġār

ser-i zülf [2] zülfün ucu

SE3186 Seni başdan çıkarur āl eyler / **Ser-i zülfi** gibi pā-māl eyler
HE74 Ḫıred miʿyārı ʿaşḳuñla hebādur / **Ser-i zülfüñ** gibi pā-der-hevādur

ser ḳomaḳ [1] bir şey uğruna canını vermeye razı olmak, baş koymak

HH2688 Meger ol **ser ḳodıġı** virane / Gene imiş dil-ber-i perīşāna

ser virmek [2] baş vermek, bir şey uğruna canını feda etmek

SE1898 Ṣarf idüp ġaflet-ile sermāye / Niceler **ser virür** ol sevdāya
SE1910 Yā **serin vire** yāḫūd cānānın / Yaʿnī yā başını al yā cānın

ser-āġāz [3] başlama, başlangıç

S594 **Ser-āġāz-ı** şevḳ eylese diñledür / İdüp nāle kūhsārı da iñledür
NE75 Ḥamd livāsını ser-firāz idüp / Nāy-ı nefīrüñle **ser-āġāz** idüp
NE1329 Bülbüli feryāda **ser-āġāz** ider / Mest işidüp naġmeye āġāz ider

ser-ʿalem [1] sancağın ya da bayrağın tepesindeki süs ‖ en öndeki bayrak

SE44 Nūnıdur **ser-ʿalem-i** ṣaff-ı şeref / Noḳṭası anda müdevver muṣḥaf

ser-a-pa [6] baştan ayağa, bütünüyle

S1131 Figār olmaġıla **ser-ā-pā** teni / Şemʿ idür üstünde pīrāheni
S1270 Yaḳup lāle vü gül **ser-ā-pā** çerāġ / Yine döndi gün yüzine şehr-i bāġ
NE307 Her yañadan eyledi esrār-ı cūş / Oldı **ser-ā-pā** bedeni çeşm ü gūş
NE1258 Didi ki ḥaẕẕ alalı aʿmāldan / Cān gibi nūr oldı **ser-ā-pā** beden
SE2045 Rūḥ-ı maḥż itse **ser-ā-pā-yı** tenī / Be yürü aña heves eyleyeni
SE3333 Baḳmaġa ol çemen-i ümmīde / Ḫākda oldı **ser-ā-pā** dīde

ser-ā-ser [12]

1. baştan başa

S672 **Ser-ā-ser** içinde olan ehl-i ḥāl / Olup tāb-ı mihr-i Ḫudādan hilāl
NE193 Kıl süḫānuñ menḳıbet-i Muṣṭafā / Menḳıbetüñ ḳalbe **ser-ā-ser** şifā
NE434 Şükr-i Ḫudā buldı **ser-ā-ser** cihān / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü emān
NE2051 Bir gün olup şehrde bir bezm-i ḫāṣ / Daʿvet olunmuşdı **ser-ā-ser** ḫavāṣ
SE921 İdüp aḳvālı **ser-a-ser** taḳrīr / Cān-fezā luṭf-ıla ḳıldı taʿbīr
SE1102 Ḫāṣılı oldı **ser-ā-ser** āfāḳ / Gün gibi zīr-i nigīn-i berrāḳ
SE1738 ʿĀlemi itdi **ser-ā-ser** teshīr / Oldı tedbīrine hem-ser taḳdīr
SE1926 Yırtup atmaḳda **ser-ā-ser** nası / Şanki dükkānçe-nişīn kirbāsı
SE2533 İdüp evżāʿ-ı ġarībe peydā / Ola cenbinde **ser-ā-ser** aʿżā
SE2647 ʿAmeli ola **ser-ā-ser** aʿmāl / Çıḳa hep ḫayret ü ḫüsrana meʿāl
HE65 Ne şādırvān olur bu çetr-i gülgūn / Ki eṭrāfı **ser-ā-ser** çeşme-i ḫūn

2. içine altın veya gümüş tel konularak dokunmuş bir tür kumaş

NE2939 Nice baḳar göreмemiş zer-geri / Sīmi için eski **ser-ā-serleri**

ser-ʿasker [2] orduya kumanda eden vezir, ordu kumandanı

SE1111 İtdi **ser-ʿasker-ile** istiḳbāl / Ki muḥīṭ olmaya ṣaḥrā-yı ḫayāl
HH1168 Getürüp başlarını **ser-ʿasker** / İki başdan göründi feth ü ẓafer

serā-perde [5] saray, konak vb. yerlerde haremle selâmlığı ayıran, konak veya çadır kapısına asılan büyük, kalın perde

S161 Şevābit-i sipihrinüñ itdi o şāh / Muraṣṣaʿ **serā-perdesin** ferş-i rāh
NE437 Taḫt-ı tırāzende-i zerrīn-külāh / Şemʿi **serā-perde-i** ḫıfz-ı İlāh
NE1109 Sırr-ı **serā-perde-i** ḫaḳdur suḫan / Niʿmet-i perverde-i ḫaḳdur suḫan
SE1172 Ḫażret-i Ḫaḳdur olan bī-şekk ü reyb / ʿĀlemü's-sırrı **serā-perde-i** ġayb
SE1971 Bu ṣafā üzre iken ehl-i niyāz / İtseler keşf-i **serā-perde-i** rāz

serāb [3] çölde uzaktan su gibi görünen ve güneş ışığının kırılması ve sıcaklık sebebiyle ortaya çıkan belli belirsiz su görüntüsü, çorak yer

NE175 Berr-i emelde su görinür **serāb** / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü tāb
NE1839 Gitdi ḫazā'inde aramaz sīm-nāb / Berri pür-āb eyledi baḥrı **serāb**
NE2169 Ḫayf aña ol gülbün-i nādide āb / Eyleye deryūze-i feyż-i **serāb**

serāy [4] bkz. 'sarāy' md.

NE1194 Ey nesek-āmūz-ı **serāy-ı** cihān / Nāẓır-ı aḥvāl-verā-yı cihān
NE1514 Çıḳmada mihmānlara ḫān-ı niʿam / Kendüyi mihmān-ı **serāy** ʿadem
SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i raḫşānsın idin ṣırça **serāy**
HE105 O şeb Peyġambere çün bedr-i kāmil / **Serāy-i** Ümmü Hānī oldı menzil

serā-yı lāhūt [1] ilâhî âlem, ulûhiyet dünyası

SE2912 Oldılar maḥrem-i rāz-ı melekūt / Ḳıldılar seyr-i **serā-yı lāhūt**

ser-bavc olmaḳ {ser-berec olmaḳ} [1] kaynayarak fışkırmak, coşmak

NE993 Ḳulzüm-i ʿışḳ olmasa ger **ser-bavc** / Ḳande ẓuhūr eyleridi bunca mevc

ser-bāz [7] korkusuz, cesur, serdengeçti

SE2292 Ṭutalum kim ola **ser-bāz** ü ʿanūd / Ḫayfdur żāyiʿ ola öyle vücūd
SE2859 İtdi üç kerre o **ser-bāz-ı** dilīr / Farḳ-ı Timura ḫavāle şemşīr
SE3165 Ceybe itmekde o cüst-i **ser-bāz** / Oldı çün zülf-i siyeh dest-dırāz
SE3281 Eyledi nāzı ḳoyup ʿarż-ı niyāz / Didi iy ʿāşıḳ-ı cüsd ü **ser-bāz**
HH663 Ser-firāz-ı gürūh-ı **ser-bāzım** / Ben de cinnīler içre mümtāzım
HH1455 Gördi çün pādişāh-ı **ser-bāzı** / Āferin itdi ḳıldı iʿzāzı
HH2620 Bedeninden başın idüp ifrāz / Eyle ʿibret-nümā-yı her **ser-bāz**

ser-be-evc olmaḳ [1] zirveye ulaşmak, yükselmek

S726 Dıraḫtān-ı ʿālī olup **ser-be-evc** / Gelür ehl-i ʿişret aña fevc fevc

ser-ber [3] baş vermiş, uç göstermiş ‖ ortaya çıkmış

SE153 Geyse derviş nemedden efser / Farḳ ile ola fenāsı **ser-ber**
SE2557 Germī-i vaḳt-i cüvānī ber-ser / Ḫālet-i cām-ı muḥabbet **ser-ber**

HH2518 Yetmeyüp kelle-kūb-ı ġam ber-ser / Ṭāġ-ı ʿışḳ oldı anlara **ser-ber**

ser-be-ser [32] baştan başa, büsbütün

S347 Dih ü şehre āteş ṣalup **ser-be-ser** / Fişek çādırı oldı ol ḫaneler
S704 Ḫamīr-i muḥabbet gili **ser-be-ser** / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı yoḳ bir keder
S725 Olup merḳadi **ser-be-ser** taḫt-ı ẓıll / İder cennet uyḫusın ol zinde-dil
S1141 Düşünce bu āteşden aña şerer / Siyāh oldı anuñ seri **ser-be-ser**
S1331 Olup ferş-i pā berg-i zerd-i şecer / Yine başma naḳş eyledi **ser-be-ser**
S1365 Aña mihrüñ itmez şuʿāʿı eşer / Şikest eylese sūzenin **ser-be-ser**
NE387 İtmiş idi **ser-be-ser** ehl-i nifāḳ / Ġāyret-i dīniyye ile ittifāḳ
NE390 **Ser-be-ser** aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / Gürk ü seg u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü żabʿ
NE411 Geçdi ḳılıçdan ser-erbāb-ı şer / Ḫat-ı ruḫ-ı yār gibi **ser-be-ser**
NE472 Oldı Sikender gibi evzāʿı ḫūb / Āyinesi **ser-be-ser** ehl-i ḳulūb
NE1396 **Ser-be-ser** elṭāf idi iḥsān idi / Niʿmet-i bī-minnet-i Mennān idi
NE1499 Perdesini ḳaldurup envār-ı Ḥaḳ / Ẓāhir olur **ser-be-ser** esrār-ı Ḥaḳ
NE1546 Üstüne bir bād ḳılup **ser-be-ser** / Encüm-i raḫşān gözini kör ider
NE2057 Bir birine **ser-be-ser** erbāb-ı hūş / Nergis ü gül gibi ṭutup çeşm ü gūş
NE2355 Çatlasalar çıḳmaz idi ṭaşra ger / Şānelemezse ṣaḳalın **ser-be-ser**
NE2535 Ḳālib-i fersūde idi **ser-be-ser** / Rūḥ-ı ḫulūli idi aña ẕeker
NE2783 Vāḳıf olup bir kes anuñ ḥāline / Nāẓır idi **ser-be-ser** aʿmāline
SE314 **Ser-be-ser** pādişeh-i ʿālemdür / Devleti ʿālem ile tevʾemdür
SE338 Böyle Cem gelmedi hīç devrāna / **Ser-be-ser** kişveri ʿişret-ḫāne
SE774 **Ser-be-ser** ṭālib-i ʿilm ü ʿirfān / Dāmen-i kūhda ṭutmışdı mekān
SE917 **Ser-be-ser** ʿārif ü āgāh idiler / Ṭālib-i maʿrifetuʿllāh idiler
SE1103 **Ser-be-ser** kārgeh-i āb u gili / Ayaġı altına aldı o velī
SE1105 Cümleten şāhlar oldı bende / **Ser-be-ser** taḫt-nişīn efkende
SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi yeʿsi penāh / **Ser-be-ser** müntaẓır-ı luṭf-ı İlāh
SE1740 **Ser-be-ser** kevn aña pā-māl oldı / Āyine-i defter icmāl oldı
SE1924 **Ser-be-ser** ʿaskere düşdi efġān / Anda bir ḫamle ḫaṭā geçdi hemān
HH245 Ḳalbi baḥr-ı muḥīṭ-i faẓl ü hüdā / Oldı maḥfūẓı **ser-be-ser** dünyā
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı **ser-be-ser** āfāḳ / Cebel-i nūra döndi tāk u rivāḳ
HH931 **Ser-be-ser** derddür hevā-yi ḥabīb / Cümleden müşkili cefā-yı raḳīb
HH1085 **Ser-be-ser** ḫaste-i rehe reg-zen / Belki cellād-ı bi-güneh-düşmen
HH1642 Ola āzāde **ser-be-ser** ʿālem / Sen kemīngāh-ı fitnede der-hem
HH2113 Oldı maḥfūẓı **ser-be-ser** menḳūl / Nükte fehm itdi añladı maʿḳūl

ser-beste [3] örtülü, gizli

SE2101 Sırr-ı **ser-bestesini** itdi ʿiyān / Ḳaşdı kendi idügin ḳıldı beyān
SE3046 Sırr-ı **ser-beste-i** cām-ı raḫşān / Dil gibi ḳat ḳat olurdı pinhān
HH2610 Sırr-ı **ser-besteyi** ol ehl-i fiten / Ceẓb iderdi daḫı göñülde iken

ser-be-zānū [1] düşünce ve üzüntüden başı öne düşen

S1381 Benefşe olup **ser-be-zānū-yı** ġam / Olur sebzeler ʿuḳdedār-ı elem

ser-be-zemīn [1] başı yerde

NE2911 Epşet ise ḫak-i yek olur hemān / **Ser-be-zemīn** gön be-hevā ḳad kemān

ser-bülend [1] başı yüksek, yüce

HH221 Rāyet-i şerʿi **ser-bülend** itdi / Şerʿüñ erbābın erc-mend itdi

ser-bürehne [1] başı açık

S668 Ḳamer **ser-bürehne** bir abdālıdur / Anuñ hāle boynundaġı şālıdur

ser-cümle [4] bütün, hepsi

SE128 Dilde endīşe vü zāyid sevdā / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi **ser-cümle** ḫaṭā
SE2242 İsteyen genc-i selāmetde ḫużūr / Eylesin rıfḳı **ser-cümle-i** umūr
SE2269 Minnet Allāha ki **ser-cümle** cihān / Oldılar ḫalḳa-be-gūş-i fermān
HH474 Sözi **ser-cümle** kıṣṣa-yı cānān / Līk cānānı cān gibi pinhān

ser-çarḫ {ser-i çarḫ} [1] bkz. ‘ser’ ve ‘çarḫ’ md.

S723 Meger **ser-çarḫ-ı** hidāyetdür ol / Ya bār-ı sefīd-i kerāmetdür ol

ser-çeşme [8] pınar, kaynak

S81 Odur yaʿni **ser-çeşme-i** ins ü cān / Yüzi şuyına oldı feyż-i revān
S431 O **ser-çeşme-i** ḥikmetüñ fāyiżi / Kümeyt-i süḫan Rāyiżī Fayiżī
S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle **ser-çeşmesin** / Ki dervāzede ceyş-i ġam var şaḳın
S783 Ḳanı sāḳiyā berḳ-i bārān-ı eşk / O **ser-çeşme-i** baḥr-ı ʿummān-ı eşk
S931 O **ser-çeşme** itmezse feyż-i müdām / Pür olmaya ḫavż-ı bilūrīn cām
NE1121 Her biri **ser-çeşme-i** sırr-ı ʿaẓīm / Her birisi maẓhar-ı feyż-i ʿamīm
SE3509 Nāvdān-ı dil-i fevvāre-feşān / İtdi **ser-çeşme-i** hayvānı revān
HE101 Düşüp zer-levḫa-i **ser-çeşme-i** nūr / Ṭaşup ṭutdı cihānı cüy-ı kāfūr

serd [16]

1. sert, siddetli

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı **serdinden** solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i **serdi** bize ḫayli fenā verdi
SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i **serdi**
S1118 Şeb-i ʿıyşdur māye-i ehl-i derd / Odur vaḳt-i şebkār-ı āh-ı **serd**
S1521 Müʾeşşir süḫan nitekim āh-ı **serd** / Olur tercemān-ı dil ehl-i derd
SE3232 Āh-ı **serd** ile o dil-ḫasta-i ġam / İtmeyüp def-i ḫarāret ol dem
SE3464 Tek ṭur iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i **serdüñle** söyinmez bu çerāġ
HH1394 Virdi şāha bu gūne pāsüḫ-i **serd** / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i merd
HH684 Didi her şeb işim keşā-keşdür / Bedeni **serd** ü būyı nāḫoşdur

2. soğuk ‖ sert

NE1291 Faşl-ı temūz irse olur şöyle **serd** / Gömgök ider cismini teʾsīr-i berd
NE2519 Berd-i ʿacūzī gibi her yeri **serd** / Mergine merg idi vü derdine derd
NE2888 Germī-i gīr āñsalar ol ehl-i derd / Eyler idi derd ile bir āh-ı **serd**
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde mīr ü vezīr / Şāh ise germ ü **serdden** dil-gīr
HH2559 Yel gibi çoḳ yelüp yepürmiş idi / Germ ü **serd-i** cihanı görmiş idi

3. katı, incitici, kırıcı

S1476 Virür **serd** sözlerle aʿdā keder / Şaḳın sen de açılma şovuḳ geçer

4. katı, sert

NE2885 Ḫayli açıḳ ḳaḥbe-i nāmerd idi / Göti doñuz ferci gibi **serd** idi

serdī [1] soğukluk, katılık, merhametsizlik

SE3234 Didi iy şāh-ı cihanım Ferdī / Güneşe lāyıḳ olur mı **serdī**

serdlik [2] sertlik, katılık, merhametsizlik

HH1474 Eşer itdi aña bu sūz u derūn / **Serdlik** oldı sīneden birūn
HH2585 Ḫāṭırına mülāyemet geldi / **Serdlik** gitdi merḥamet geldi

serd-sāz-ı miyāne [1] ara soğutan, ara bozan

HH2608 Zāġ-ı ġammāz-veş ġurābü'l-beyn / **Serd-sāz-ı miyāne-i** ḳamereyn

serdāb [1] sıcak ülkelerde çok sıcak havalarda oturulan yer altı odası; mahzen

S1453 Muḥabbet ʿaceb genc-i nā-yāb imiş / Yedi ḳat felek aña **serdāb** imiş

serdār [4] savaş halinde bulunan ordunun komutanı, kumandan

SE1166 İbn-i ʿAmr olmış-ıdı sālārı / Ceng-cūyānuñ o da **serdārı**
SE1501 Beglerüñ olmış-ıdı **serdārı** / Ser-ḫadüñ żābiṭi vü sālārı
HH2337 Ol gürūhuñ bitürdiler kārın / Ne serin ḳodılar ne **serdārın**
HH1166 Başların dikdi rumḥa anlaruñ / Göklere aġdı ṭopı **serdāruñ**

ser-defter [5] defterin başında kayıtlı olan, en başta bulunan, önder

NE2860 Bilmez o **ser-defteri** meftūnlaruñ / Derdi füzūn bundan o bānūlaruñ
SE3007 Ser ü **ser-defter-i** murġān oldum / Maḥrem-i sırr-ı Süleymān oldum
HH582 **Ser** ü ser-defter-i efāżıl idi / Fihris-i nüsḫa-ı feżāʾil idi
HH2432 Ḫatları gelmedin iki dil-ber / Oldı erbāb-ı ʿışḳa **ser-defter**
HH2511 Her biri ehl-i ḥarbe **ser-defter** / Birbirinden nesebde bālā-ter

ser-der-hevā [1] tutkun, sarhoş

NE176 Deştte mānend-i seg-i Kerbelā / Bād-be-kef ola vü **ser-der-hevā**

ser-deste [3] Kalenderîler'in, nefislerini irâdeleriyle terbiye ettiklerinin delîli olarak ellerinde taşıdıkları kalın ve budaklı çomak

NE2221 Ṣāf-şiken-i ṭurfe tezervān-ı ṣayd / Hem-ser-i **ser-deste** Baba ʿAbīd
NE2902 Bir gün o żikr eyledigüm derd-mend / ʿĀşıḳ-ı **ser-deste-i** bālā-bülend
SE1943 Şāh da girdi hemān meydāna / Çekdi **ser-deste-i** dervişāne

sere [1] bayrak bezi, bayrak

NE1325 Her yañadan ṭurmaz aḳar ol yire / Oldı o benderzde metāʿ-ı **sere**

ser-efkende [2] baş eğen, baş eğmiş

S673 Fenā içre cūyā-yı sırr-ı vücūd / **Ser-efkende** ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd
NE2427 Cürm-i zinā ile kimi bāḫuṣuṣ / Ola **ser-efkende-i** miṣāl-i lüṣūṣ

ser-eflāk {ser-i eflāk} [1] feleklerin tepesi, göğün en yüksek yeri

NE203 Tāc-ı ṭırāzende-i levlākdür / Rāh-ı nevred-i **ser-eflākdür**

ser-efrāz [11] başını kaldıran ‖ benzerlerinden ayrılan, seçkin

S99 Livā ile ḫavż ile rūz-ı cezā / **Ser-efrāz-ı** ʿālem ola çün livā
S190 **Ser-efrāz-ı** devlet sezā-vār-ı taḫt / Süleymān-ı eyvān-ı iḳbāl-i baḫt
S695 Ya ol servler kim **ser-efrāzdur** / Yeşiller giyer ḫūb-ı ṭannāzdur

NE139 ʿAḳl-ı **ser-efrāzı** ʿalemdār idüp / Ḳāfile-i fikri ḳafadār idüp
NE256 Raḫş-ı Burāḳıyla **ser-efrāz** olup / Günbed-i çarḫa ʿalem-efrāz olup
NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā gider / Ser ü **ser-efrāz** büti ṭūbā gider
SE193 Ebr-ile ḳadd-ı **ser-efrāz-i** nebī / Şemʿ-i raḫşānıla pervāne gibi
SE528 Cümlenüñ oldı **ser-efrāzı** namāz / Ki odur hem-dem-i erbāb-ı niyāz
SE2882 Nevʿ-i insān ki **ser-efrāz** oldı / Ġayrıdan nuṭḳ-ıla mümtāz oldı
HH193 Yaʿni ʿOṯmānlınuñ **ser-efrāzı** / Ḫān Murād ibn-i Aḥmed-i Ġazi
HH1234 Ol **ser-efrāz-ı** āsumān-pāye / İtmeden ḫāṣ Ayazı hem-sāye

ser-efşān [1] kelle dağıtan, kafa kesen

SE344 Kef-i iḥsānı zer-efşān olsun / Tīġ-i bürrānı **ser-efşān** olsun

ser-engüşt [1] parmak ucu

S207 Zihī kār-fermā-yı muʿciz- nesaḳ / **Ser-engüşt-i** rümḥı ider māhı şaḳḳ

ser-erbāb [1] en önde gelen, reis

NE411 Geçdi ḳılıçdan **ser-erbāb-ı** şer / Ḫat-ı ruḫ-ı yār gibi ser-be-ser

Sereṭan [1] Yengeç burcu

HH173 Olmadı çün ol āfitāba mekān / Gitdi yanın ḳıçın o dem **Sereṭan**

sereyān itmek [2]

1. yayılmak

NE2607 ʿIşḳdur ol meyl-i ṭabʿı müdām / Kim **sereyān itdi** cināna tamām

2. geçmek, bulaşmak

SE755 **Sereyān ide** dile ʿillet-i cehl / Ḳaplaya gösgötüri ẓulmet-i cehl

ser-figende [1] bkz. ‘ser-efkende’ md.

HH1799 Dāʾimā **ser-figende** ola raḳīb / Uġraya biñ belāya bī-taḳrīb

ser-firāz [11] başını yukarı kaldıran ‖ makamı ve mertebesi yüksek. Ayrıca bkz. ‘ser-efrāz’ md.

S142 ʿİnān oldı destin öpüp **ser-firāz** / Bulup cān-ı sermedle ʿömr-i dırāz
S144 İmām olup ervāḥa ḳıldı namāz / İmāme-ṣıfat cümleden **ser-firāz**
S288 Süḫan kūteh ol ḫusrev-i **ser-firāz** / İdüp ḳatʿ-ı ṣaḥrā-yı dūr u dırāz
NE220 Ebr ile olsa n’ola ol **ser-firāz** / Ṣukḳa-ṭırāz-ı ʿilm-i ʿızz u niyāz
SE416 **Ser-firāz-ı** ʿulemā-yı iʿlām / Rükn-i dīn Ḥażret-i Şeyhü’l-İslām
SE1161 Eyleyüp efser-i baḫtı efsār / **Ser-firāz** oldı çü Mervān-ı ḥimār
HH402 Tūde-i **ser-firāzı** hem-ser-i Ṭūr / Rīz rīz eylemiş tecellī-i nūr
HH663 **Ser-firāz-ı** gürūh-ı ser-bāzım / Ben de cinnīler içre mümtāzım
HH871 Encüm içre miṣāl-i māh-ı temām / Şāhlar içre **ser-firāz** ü be-nām
HH913 Ḳadd-i āzād ile velī Behzād / **Ser-firāz** idi nitekim şimşād
HH988 Ḳıldı çoḳ **ser-firāzı** efgende / Tācıdur ol ḥabāb gerdende

ser-firāz itmek [3]

1. yükseltmek, yukarı kaldırmak

NE75 Ḥamd livāsını **ser-firāz idüp** / Nāy-ı nefīrüñle ser-āġāz idüp

2. yükseltmek ‖ makamını mertebesini artırmak

NE2945 Rāstlıġı servi **ider ser-firāz** / Bāġ u bahār içre bulur imtiyāz
SE768 **Ser-firāz itmese** ʿilmüñ tācı / Türküñ aşılmaḳ olur miʿrācı

ser-fitne [3] baş belası, fitne kaynağı

S976 Ṣurāḥīdür ol necm-i dünbāledār / N’ola olsa **ser-fitne-i** rūzgār
SE1383 Başı sivri ola vü ḳaddı ḳaṣīr / Ola **ser-fitne-i** dehr ü şirīr
SE1885 Bā-ḫuṣūṣ olsa eger evlādı / Ola **ser-fitne-i** māder-zādı

ser-fürū [4] baş eğmek, itaat etmek ‖ minnet etmek

S891 Aġır deprenür **itmede ser-fürū** / Göñülli gibi sāḳiyā pek sebū
S1266 Ki parmaḳ ḳadar kāġıd ile seḥer / **İder ser-fürū** zanbaḳa ġoncalar
NE613 Ẕell ü tevāżuʿ ile **ider ser-fürū** / Meskenet ü luṭf ile ḳor ḫāke rū
SE1283 **Ser-fürū itmek** aña ḫüsrāndur / Yine saña ḳalacaḳ ḫırmāndur

ser-gāvī [1] bkz. ‘gürz-i ser-gavī’ md.

HH705 Düşde cümle gürz-i **ser-gāvi** / Ṣalıġın vermedi anuñ rāvī

ser-gerdān [8] başı dönen, şaşkın, perişan

SE683 Ser-keş olursa ne deñli āteş / Maḥv olur ẕerre-i **ser-gerdān-veş**
SE533 Ḳılmaġa çāre teb-i ʿişyāna / Bire birdür dil-i **ser-gerdāna**
SE2577 Baḳaraḳ dil o büt-i raḫşāna / Döndi pervāne-i **ser-gerdāna**
SE2455 Āsiyāb gibi olur **ser-gerdān** / Gelse biñ sille bulınca bir nān
SE3315 Bindi gerdūneye ol **ser-gerdān** / Gitdi bir ḳālıb içinde iki cān
HH469 ʿIşḳ ile dāʾimā olup ḥayrān / Bī-ser ü pā idi o **ser-gerdān**

HH1117 Geldi Ḫurşīd şāh-ı **ser-gerdān** / Vāki‘-i ḥāli itdi şerḥ ü beyān
HH2298 Ayrılup pīrden o **ser-gerdān** / Dāmen-i kūhı ṭutdı oldı revān

ser-germ [1] sarhoş, coşkun

S1025 O ḳaṣr üzre **ser-germ** olan Cem-cenāb / Hevāya atar tācını çün ḥabāb

ser-geşte [5] başı dönmüş, sersem, şaşkın

SR1/1 Bezm-i ġam-ı ‘ışḳuñda döner cām-ı felek / **Ser-geştesidür** ol kadehüñ ḥūr ü melek
SE772 Ḳays-ı **ser-geşte** gibi meşşā’ün / Oldılar lem‘a-i feyże meftūn
HH768 Girdi çün ḫāneye o ber-geşte / Düşmeni gördi zar ü **ser-geşte**
HH1125 ‘Uḳdedārī-i baḫt-ı ber-geşte / Eylemiş mihr gibi **ser-geşte**
HH1943 Çün ṭolandurdı ben dil-ifgārı / Böyle **ser-geşte** itmese bāri

ser-girān [4] başı ağır, sersem, mahmur

S1069 Gözet muṭribā devr-i uṣūlün hemān / Dili eyle edvār ile **ser-girān**
S1565 Şu dem kim idem terk-i bezm-i cihān / Beni şoñ ḳadeḥ eyleye **ser-girān**
NE1965 Olmuş iken şevḳ ile bir nātüvān / Taḳla vü perende ile **ser-girān**
HH824 Kelle gerdān ü **ser-girān** idi hep / Pāy-kūbān ü kef-zenān idi hep

ser-girānī [1] mahmurluk, geçkin sarhoşluk

S1429 Seḥer **ser-girānī-i** raṭl-ı girān / Aġır başmadur fi’l-ḥaḳīḳa hemān

sergirtmek [1] bkz. ‘segirtmek’ md.

SE2175 Bir zamān gerçi **sergirdür** ammā / Ṭutılur āhū-yı vaḥşī-āsā

ser-güzeşt [2] baştan geçen olaylar, serüven, macera

HH837 **Ser-güzeştin** çün eyledi taḳrīr / Oldı ‘ibret-dih-i ṣaġīr ü kebīr
HH1794 Her biri **ser-güzeştin** itdi beyān / Güş iden oldı vālih ü ḥayrān

ser-ḥad(d) [8] hudut, sınır, iki devlet arasındaki sınır boyu

NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḫ-ı Rūm ili / **Ser-ḥad-i** Eflāk u Ṭuna sāḥili
NE947 Kişver-i Belḫ içre olup mesnedi / Āmil idi milketinüñ **ser-ḥadi**
NE957 Mervedeki mīl gibi evvel zamān / Dikdi hemān **ser-ḥadd-i** Merve nişān
SE1499 Var-ıdı bir begi ġāyetde ‘aẓīm / **Ser-ḥad-i** milkde olmışdı muḳīm
SE1501 Beglerüñ olmış-ıdı serdārı / **Ser-ḥadüñ** żābiṭi vü sālārı
SE1723 ‘Aḳldur ḫāfıẓ-ı dīn **ser-ḥadinüñ** / ‘Aḳldur mesned-i cān maḳṣadınuñ
HH207 İtse şemşīr-i intiḳamın medd / Ḳızıl elmāyile ṭola **ser-ḥadd**
HH228 Eyledi Ḳāfı seyl-i fitneye sedd / Ḳıldı sīmurġı ḫāfıẓ-ı **ser-ḥadd**

ser-ḥalḳa [3] halka başı, en baştaki, önder

S76 Ḥaḳīḳatde **ser-ḥalḳa-i** aṣfiyā / Velī şūretā ḫātemü’l-enbiyā
NE214 Olmaġa **ser-ḥalḳa-i** peygamberān / Ẓuhr-ı şerīfindeki ḥātem-nişān
SE695 Ya‘ni **ser-ḥalḳa-i** cem‘iyyetdür / Noḳṭa-i dā’ire-i şevketdür

ser-ḫoş [1] sarhoş

SE2556 Geh şu demlerde ki itmişdi ḫarāb / ‘Aḳlı **ser-ḫoş-i** mey-i faṣl-ı şebāb

serī‘ [1] aruz vezninin akıcı ve kolay bir bahri ‖ latif, güzel

S566 Aḳındı kenārında ḳaṣr-ı refī‘ / O şeh-beyt-i mevzūn bu baḥr-ı **serī‘**

seriḳa [1] çalınmış şey, çalıntı

SE3154 **Seriḳa** ṣā‘ire de nekbetdür / Çoġı cerrār-ı denī-himmetdür

serīr [12] taht, makam

S1323 **Serīrinden** ayrı düşüp verd-i ter / Yine rūzgāruñ öñünce ḳaçar
NE37 İsm-i Celāli gören āgāhdur / Fevḳde ol **serīr-i** Allāhdur
NE476 İde **serīrinde** müşeyyid esās / ‘Avn-i Ḫudāvend-i serīre şinās
NE476 İde serīrinde müşeyyid esās / ‘Avn-i Ḫudāvend-i **serīre** şinās
NE606 Ḫūblaruñ ‘ışḳı da **serīr-i** belā / Oldı ġam-ı ‘ışḳı belā-ber-belā
NE1141 Saldı ġazel pençgehinden ṣarīr / Senderedi husrev-i necm-i **serīr**
NE1952 Mehd-i mülevvende ṣarıldı ḥarīr / Dest-i ṣabā ile ṣalındı **serīr**
NE3053 İdeli teşrīf-i **serīr-i** Cemi / Görmedi bir yerde iki dirhemi
SE1969 Ḫūblar şāh-ı **serīr-i** āndur / Şehlere lāzım olan iḥsāndur
SE2932 Üstine geçmiş oturmış bir pīr / Lem‘a-i vechi żiyā-baḫş-i **serīr**
SE889 Vire gerdūna tecerrüdle ṭalāḳ / Ola sulṭān-ı **serīr-i** ıṭlāḳ
HH1203 Çün şeref buldı maḳdemi ile **serīr** / İtdi Behzād-ı nev-cevānı vezīr

serīr-i Süleymān [2] Hz. Süleyman’ın tahtı, Yemen’deki Sebe krallığından Kudüs’e Hz. Süleyman’a bir ifrit tarafından göz açıp kapayana kadar getirilen Belkıs’ın tahtı

S295 **Serīr-i Süleymān** o fülk-i revān / Çeken dīvlerdür esārā hemān
S1036 **Serīr-i Süleymān** o cāy-ı sürūr / Gelür dergehine vuḫūş u ṭuyūr

ser-ḳalem {ser-i ḳalem} [1] kalemin ucu

SE3510 **Ser-ḳalemden** yine ṭabı‘-ı dür-bār / Ber-i şāḫ-ı hüneri itdi nisār

ser-ḳablān [2] kaplanların reisi, baş kaplan ‖ sultan, hükümdar. Kelimenin orijinali Farsça "ser-peleng" şeklindedir ve "mutlu, bahtiyar" anlamına gelmektedir.

SE1907 Ṣaldı ışdār ḳılup fermānın / Pāy-ı taḫtındaḳi **ser-ḳaplānın**
HH704 Ṣīr-veş nice dīv olup ġurrān / Pāy-ı taḫtında oldı **ser-ḳablān**

ser-keş [12] dik başlı, itaatsiz, söz dinlemeyen, yola gelmeyen

NE473 Eyledi çün sāl-i ġalebde cülūs / **Ser-keş** olan itdi gelüp hāk-būs
NE934 Āb-ı zülāl ile baṣup āteşi / Āl ile rām ide nice **ser-keşi**
SE683 **Ser-keş** olursa ne deñli āteş / Maḥv olur ẕerre-i ser-gerdān-veş
SE1191 İnicek bindügi raḫş-ı **ser-keş** / Ḳaçdı ṣaḥrāya hemān āhū-veş
SE1506 **Ser-keş** olursa maʿāẕallah o merd / Ṭuramaz ḳarşu bilürsiz bir ferd
SE1962 Ṣāhda **ser-keş** olınca an kez / Mıṣr ṣahı ḳulaġına girmez
SE2275 Didiler ḥākim-i ceng-āver-i Rūm / Ne ḳadar **ser-keş** idügi maʿlūm
SE3219 Līk hiddetde hemān āteş idi / Tünd idi ṣuʿle gibi **ser-keş** idi
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i **ser-keş** / Çıḳdı yaş yirine gözden āteş
HH672 Dūr-bīn ol egerçi **ser-keş** iseñ / Yavaş ol her ne deñlü āteş iseñ
HH728 Didi ḥiddetle tünd ü pür-āteş / Nicesin şimdi ey büt-i **ser-keş**
HH2621 Kesilür farḳ-ı merdek-i güstāḫ / **Ser-keş** olunca ḳatʿ olunur şāḫ

ser-keşī [1] dik başlılık, asilik

S348 Sipihre çıḳup ṣuʿle-i **ser-keşī** / Kebūd aṭlasın eyledi āteşī

ser-levḥa [1] el yazması kitapların ilk sayfalarına yapılan süslü başlık

S331 Ẓafer-nāmedür ruḫları ṣafḥası / Zer-üsküf anuñ oldı **ser-levḥası**

ser-maḥfil [1] camilerde müezzinbaşının yardımcısı

S46 Gelür baña **ser-maḥfil** āvāzesi / Ser-i ṭāḳdan muṭrib āġāzesi

sermāye [29] sahip olunan maddî ve manevî varlık, servet

S796 Getür bādeyi cāmı medhūş ḳıl / Baña şükri **sermāye-i** hūş ḳıl
S1231 Ḳadeh reʾs-i māl-i şafā vü niʿam / Bu **sermāye-i** māliḫulyā-yı ġam
S1399 Ḫum-ı sīneye bādeden māye ḳıl / Mey-i feyż-i cāvīdī **ser-māye** ḳıl
NE184 Ḥayf ki **sermāyeyi** itdüñ ḫarāb / Ya ḳanı sevdüñ dir iseñ yoḳ cevāb
NE629 Ḥisset ile cem-i zer ü sīm ider / Mālını **sermāye-i** taʿzīm ider
NE680 Duḫter-i rez çün ola **sermāyesi** / Olsa ʿaceb mi bu ḳadar māyesi
NE1399 Mālik-i **sermāye-i** himmet olan / Sālik-i şehrāh-ı ḥaḳīḳat olan
NE1495 Vālidüñ aḥvāli ile pāyesin / Kesb-i maʿārifdeki **sermāyesin**
NE1745 Cümleyi **sermāye** ider ol püze / Aldanur īmānına birḳaç beze
NE1746 Laḳlaḳa-i nādire şekl-i garīb / Cümlesi **sermāye-i** ebleh-firīb
NE1796 Eylese taʿlīm-i ʿulūm u hüner / Ṣāḥibi **sermāyeden** itmez żarar
NE1975 Olmuş idi masḫaralıḳ pāyesi / Çehre-i uḍḥūkesi **sermāyesi**
NE2239 Kim bilür ol ʿıyş u şafā māyesi / Ḳanḳı faḳīrin ola **sermāyesi**
NE2271 Müflis iken baḳ bu fürū-māyeye / El ura anuñ gibi **sermāyeye**
SE352 Ṣafvet-i ṭabʿı ḳılan **sermāye** / Cūy-veş aḳdı hemān ṣaḥrāya
SE449 Ṣiʿrinüñ ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Oldı ʿışḳ ehline bir **sermāye**
SE702 Hīç tevażuʿ gibi ḫaṣlet olmaz / Böyle **sermāye-i** rifʿat olmaz
SE885 Saʿy ider zād-i reh-i ʿuḳbāya / Oldı dünyā didigüñ **sermāye**
SE1483 Ola **sermāye-i** ḫayrāt-ı ḥısān / Kām-baḫşende-i ehl-i iḥsān
SE1714 Dehr **sermāyemi** ifnā itdi / Dīde-i baḫtımı aʿşā itdi
SE1898 Ṣarf idüp ġaflet-ile **sermāye** / Niceler ser virür ol sevdāya
SE1981 Duḫter-i rez-ile ḫoş eyler başuñ / Eski **sermayesidür** ḳallaşuñ
SE2190 Ḫumreti gerçi olur pīrāye / Ḫaclete oldı ḳavī **sermāye**
SE2807 Ġam degil rūḥuñı itseñ teslīm / Saña **sermāye** yiter ḳalb-i selīm
SE2884 Vezne geldi nice dürr-i meknūn / Oldı **sermāyesi** ṭabʿ-ı mevzūn
SE3014 Oldı **sermāyesi** feyż-i ezelī / Ḳābiliyyet gerek olmaġa velī
SE3345 Oldı **sermāye-i** kārı telbīs / Mekr ü telbīsde naḳd-i iblīs
HH640 Kesb-i **sermāye-i** kemāl itdi / Ḥˇāce taḥṣīl-i vecd ü ḥāl itdi
HH2744 Ḳuvvet-i ṭāliʿ oldı **sermāye** / Kendümi ḳatdum āḫir ālāya

sermāyedār [2] sermaye sahibi, sahip

NE268 Hāk-i rehi eyledi **sermāyedār** / Müşk-i terāzūsı dinilse ne var
NE1811 Ebriñe yemden ola **sermāyedār** / Baḳma anuñ oldıġına dür-niṣār

sermed [6] sürekli ve sonsuz, ölümsüz

S142 ʿİnān oldı destin öpüp ser-firāz / Bulup cān-ı **sermedle** ʿömr-i dırāz
NE2769 Olsa n'ola nikbetī-i **sermedi** / Maʿnide zīra iki evli idi
SE222 Yā İlāhī bi-celāl-i **sermed** / Bi-cemāl-i ruḫ-ı āl-i Aḥmed
SE429 Ṭuyılup şırr-ı ḳażā-i **sermed** / Ola taḳvīm-i kühen ḥükm-i raṣad
SE486 ʿIşḳdur vāsıṭa-i ẕevḳ-ı ebed / ʿIşḳdur māye-i ʿömr-i **sermed**
SE664 İtmedin rehberī-i Ḫıżr meded / Buldı ʿilm-ile ḥayāt-ı **sermed**

sermedī [1] sonsuz, ölümsüz

S450 Olup berg-rīz-i sitem **sermedī** / Felek bülbül-i cānı söyletmedi

ser-mest [10] şarap vs. tesiriyle kendini kaybetmiş, sarhoş

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / **Ser-mest-i** ġamuñ yoḳ ḫaberi ʿālemden

S44 Varursam da **ser-mest** ü şūrīde-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl

S797 İçür sāḳiyā ḳıl beni **ser-mest** / Ṣalam tā ki bu dāmgāha şikest

NE1218 Neşve-i vaḥy ile ḳılup naḫli zār / Eyledi **ser-mest** ṣıfat-ı bī-ḳarār

NE2178 Ḫalḳ-ı ḫarāmī gibi gerden-firāz / Ṭolusın içre nice **sermest-i** nāz

NE3060 Rūzede **ser-mest-i** mey-i erġuvān / Derdi çaġırı çaġırı her zamān

SE941 Dükenüp devr-i mey-i bezm-i ḫayāt / Dil-i **ser-mestime** irmiş sekerāt

SE1964 Ḫaẕer eyle ḫaẕer iy tāze cüvān / Olma **ser-mest-i** şarāb-ı raḫşān

HH2738 Biri Ḫusrev biri Nizāmīdür / Biri **ser-mest-i** ʿışḳ Cāmīdür

HE75 Odur her küştigīr-i ʿaşḳ-ı **ser-mest** / Nedāmetler şoñ ucı dest-ber-dest

ser-meşk [2] öğretici hattatın öğrenciye verdiği yazı meşki, meşk örneği

S735 N'ola olsa **ser-meşḳ-i** naẓm-ı süḫan / Ki yazdum göñül levḥına anı ben

SE5 Saṭr-ı **ser-meşḳ-i** debistān-ı cemāl / Resm-i tevḳīʿ-i miṣāl-i iclāl

ser-minber {ser-i minber} [1] minberin başı, üstü

NE2029 Çünki **ser-minberi** itdi maḥal / Menzil-i ber-ḥabīde oldı Zuḫal

serserī [4] ötede beride gezen, başıboş, avare

S12 Gelür gözine bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil **serserī** girye-i çeşm-i tāk

NE1200 Cümle nebātāt degil **serserī** / Her biri tīr-i ḫāṣiyetüñ maẓharı

NE2899 Ṭavḳ-ı gün ile o seg-i **serserī** / Avlar idi kīr-i muḳallef-seri

NE3125 Deşt ü beyābānı görüp **serserī** / Geldi aña itdi temelluḳları

ser-menzil [2] durak yeri, makam

S972 O zevraḳla demdür görüp zār-ı rāh / İdem ʿazm-i **ser-menzil-i** bezmgāh

R12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / **Ser-menzil-i** şevḳa şad beyābān dūruz

ser-nigūn [10]

1. ters dönmüş, baş aşağı, tepe taklak

S2 Nigārende-i ḳubbe-i āb-gūn / Ḫabāb-āver-i sāgar-ı **ser-nigūn**

S866 Yürütdükçe mey ʿaḳlı eyler zebūn / N'ola rāʾyetin eylese **ser-nigūn**

NE525 Cām-ı felek olmuş iken **ser-nigūn** / Olmadı bir reşḥa-i kemter birūn

NE1973 Olmuş idi faḳr ile zār u zebūn / Fiske ile olur idi **ser-nigūn**

NE2461 Ḫānede bir naḫli idüp **ser-nigūn** / Saḳfa ururdı iki yerden sütūn

NE2603 Eyledi bir ḥamlede anı zebūn / İtdi evüñ ortasına **ser-nigūn**

NE2643 Her būy-ı şimşāda iderdi füsūn / İtmege ṭūbā-yı ḳaddin **ser-nigūn**

SE2499 **Ser-nigūn** ṭencere ḫālī ḳazġan / Şikem-i rāhibe dönmişdi hemān

2. talihsiz, bahtsız

S859 Eger neşvesin bulsa gerdūn-ı dūn / İde ṣevr-i gerdūnesin **ser-nigūn**

S1158 Revā mıdur ol kevkeb-i reh-nümūn / Ola necm-i baḫtum gibi **ser-nigūn**

ser-nīze [2] mızrak ucu, mızrak

NE1987 Ey dili **ser-nīze-i** dil-dūr olan / Ṭaʿna ḫalḳıyla bed-āmūz olan

NE2699 Ṭutmuş o **ser-nīzeye** karşu meger / Bir gümüş āyineli çarḫī siper

ser-pençe [1] pençe ucu ‖ güçlü kuvvetli el

NE15 Besmele-i şāhin-terāzū-yı dīn / Besmele **ser-pençe-i** bazū-yı dīn

serpilüp yatmaḳ [1] geniş ve rahat bir şekilde yayılarak yatmak, beklemek

NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i luṭfı bilüp / ʿĀşıḳa āmāde **yatur serpilüp**

serpmek [3] rastgele atmak, saçmak. Ayrıca bkz. 'şu serpmek' md.

NE2167 Anı yıḳup ḫāṭırını yapmaya / Āteş-i sūzanına şu **serpmeye**

NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı üsti nerm / **Serper** anuñ ile içine āb-ı germ

NE2220 Sūr-ı safā ṭablına zīna köçek / ʿIydgeh-i vaşlda şu **serpecek**

ser-pūş [4] başa giyilen şey, başlık

S27 Ser-i hānına bu niʿamla zemīn / Ṭolı şaḥn-ı **ser-pūşı** çarḫ-ı berīn

S645 O **ser-püşla** şaḥn-ı ḫaşīn-i ḫaṭīr / Niʿam-ḫane-i ḫān-ı niʿmüʾl-emīr

SE144 İtmedi şīre-i ḫam gibi ḫurūş / Açmadı rāz-ı dilinden **ser-pūş**

HH2499 Başda fānūs-ı şuʿle-rīzi meger / Oldı **ser-pūş** ile piyāle-i zer

ser-revā [1] en uygun, münsaip olan

NE697 Mülk-i ġama her biri Gīv-i belā / Ṣandali-i şadra geçer **ser-revā**

ser-rişte [8] ipin ucu ‖ sebep vesile

S1132 Yayılsa n'ola rāzı her maḥfile / Düşüp ʿışḳa **ser-rişte** virmiş ele

S1542 Dem irdi ki olup bu **ser-rişte** bend / Tamām ola manẓūme-i dil-pesend

NE908 Çün ala **ser-rişte-i** şerʿi ele / Pādişehüñ ṭutduġı āsān gele
SE1685 Nükte-i nādire-i siḥr-üslūb / Oldı **ser-rişte-i** ḳullāb-ı ḳulūb
SE1720 Buldı **ser-rişte-i** ʿaḳl-ıla nizām / Sübḥa-i dīn güher-i kār-ı enām
SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde bile / Baş vire virmeye **ser-rişte** ele
SE3362 Giricek destine **ser-rişte-i** kār / Yedilür bir ḳıl-ıla taze nigār
HH2758 Żāyiʿ olmadan elde **ser-rīşte** / Büyüdi gevher oldı der-rīşte

ser-sebz [3] yeni yetişmiş, taze

S785 Ḳanı sāḳiyā ol baṭ-ı ḫoş-ṣadā / O **ser-sebz-i** mīnā-yı ḥumret-nümā
NE3023 Zehrlenüp olma saḳın bāde-ḫār / Şīşe-i **ser-sebz** olup sūsmār
SE2720 Ṭarayup tūde-i **ser-sebz** teli / Pençe-i ḫār-keşe dönmiş eli

ser-sūre {ser-i sūre} [1] bkz. ‘ser’ md.

SE41 Ḥāsı çün mīm ile revnaḳ buldı / Tāc-ı **ser-sūre-i** Ḥā Mīm oldı

ser-süḫan [2] ilk söz, baş söz

NE2 **Ser-süḫan-ı** naẓm-ı kerīm / Gevher-i sertāc-ı kelām-ı kadīm
SE18 Besmele ṭurre-i müşg-efşāndur / Zīver-i **ser-süḫan-ı** Ḳur’ānʿdur

ser-şiken [2] baş kıran, kafa dağıtan

NE445 Mūra ger iḳbāl ile itse nigāh / **Ser-şiken-i** mār ola bī-iştibāh
HH2134 Bezm-i ʿışḳuñ o **ser-şiken** ṭolısı / İtdi ol ḫasteyi ġarīb ölüsi

ser-şikeste [1] başı kırılmış

HH2317 Meclis olmazdı ki o bed-mesti / İtmeye **ser-şikeste-i** desti

ser-tāc [1] baş tacı; en muteber olan, sevilen

NE2 Ser-suḫan-ı naẓm-ı kerīm / Gevher-i **ser-tāc-ı** kelām-ı kadīm

ser-tā-pā [6] baştan ayağa, büsbütün

SE313 Nesli çaḳ Ādeme dek **ser-tā-pā** / Zīver-i devlet-i dīn ü dünyā
HH97 Nūrdan ḫalḳ olındı **ser-tā-pā** / Ẓulmet-i sāye yaraşur mı aña
HH571 Ola maẓmūn-ı kışşa **ser-tā-pā** / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı şeydā
HH1059 Her birine getürdi **ser-tā-pā** / Ġonce-i gül gibi ḫarīr ḳabā
HH1065 Hem-reh olan dıraḫt-ı ṣandal-sā / ʿUd-ı māverdi idi **ser-tā-pā**
HH1523 Aḳ bayrāmīlerle **ser-tā-pā** / Pīr-i nūrānī idi çarḫ-ı dü-tā

ser-tā-ser [4] baştan başa, tamamıyla

SE711 Sūmenāta şalınup ol Āẕer / Şıdı hep bütlerini **ser-tā-ser**
SE2614 Gūş idince süḫan **ser-tā-ser** / Nefse ḫoş geldi müʿeşşir sözler
SE3463 Ṣafḥa-i naẓmı gibi **ser-tā-ser** / Ḥarf-i gīrānı iki pare ider
HH2452 Köhne pūşişlerin giyen ebter / Ḥaşm-ı dīrīne oldı **ser-tā-ser**

ser-tīz [7] ucu sivri, keskin

S326 Dehānındaki nāy-ı neb-tīzdür / Çeh-i Rüstem ü sīḫ-i **ser-tīzdür**
SE1570 Geldi gāh oraya bir tatar / Tīġ-i **ser-tīz** ile çün ġamze-i yār
SE2816 Tīr-i **ser-tīzi** belā-yı nāzil / Ḳılıcı şerbet-i zehr-i ḳātil
HH154 Meh-i nev naʿl aña kevākīb mīḫ / Güş-ı **ser-tīzi** ḫançer-i Mirrīḫ
HH210 Mīḫ-ı **ser-tīz** tācına baḳdı / Ḳahr ile gürzi başına ḳaḳdı
HH211 Rümḥ-i **ser-tīzi** taʿne itse eger / Dil-i düşmen ider müdāḫaneler
HE43 Ney-i hālī iken bu kilk-i **sertīz** / Çıḳarur şekkerin ṭabʿ-ı güher-rīz

ser ü pā [1] baştan ayağa, tamamen

SE948 **Ser ü pā** olmasa güy u çevgān / Yaʿnī ham ḳalmasa mānend-i kemān

serv(i) [23] Türkçe servi veya selvi denilen ve yaz kış yeşil kalan ağaç ‖ sevgilinin düzgün boyu

S14 Olup çāder-i yāsemen perde-sāz / Ḳılur **serv-i** bāġı ḫırāmān-ı nāz
S72 Ḳad-efraḫte vü **serv-i** bāġ-ı İrem / Ruḫ-efrūhte şemʿ-i bezm-i ḳadem
S741 Cinān-veş ider **serv** ile erġavān / Zümürrüdle yāḳūt ḳaşrın ʿayān
S694 Gümüş **serv** aña şalsa ʿaksin ḳaçan / Girer şuya bir şūh-ı nāzük-beden
S695 Ya ol **servler** kim ser-efrāzdur / Yeşiller giyer ḫūb-ı ṭannāzdur
NE228 Havż u livā ile görünse o şāh / **Servili** bostāna döne ḫaşrgāh
NE1880 Kendi de bir eşhebe oldı süvār / Ḳāmeti **serv** idi atı cūybār
NE1955 Söyleyecek naġme-i bülbül gibi / **Servler** āzād ola ḳul gibi
NE2730 Kendü hevāsına gezüp bir tezerv / Olmuş iken ḫüsn ile āzāde **serv**
NE2787 Seyrine her **serv** ü şanavber-ḫırām / Şalını şalını giderler müdām
NE2945 Rāstlıġı **servi** ider ser-firāz / Bāġ u bahār içre bulur imtiyāz
SE36 Elifi devḥa-i **serv** ü şimşād / Dāmeni ḫārdan olmış āzād
SE509 Līk mānende-i **serv** ü şimşād / Nevber-i faẕldan oldı āzād
SE515 Bir būy-i **serve** hevādār giçer / Şimdi başında ḳavaḳ yeli eser
SE2714 Bir zaman Belḫde bir şehzāde / **Serv-veş** ġamdan olup āzāde

SE3134 İstiḳāmet bir ulu devletdür / Tāze **serv-i** çemen-i ʿizzetdür
HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile **serv** / Gülüp oynardı ṭurma kebk ü tezerv
HH1101 Āhenin bende urdı Behzādı / Döndi zencīrli **serve** şimşādı
HH1132 Ol cevān ise tāze **serv-i** çemen / Yaʿnī ḫālī degil aṣāletden
HH1383 Didi ey **serv-i** būsıtān-ı kemāl / Ne revā cāyüñ ola deşt ü cibāl
HH1406 Görüp ol **servde** ṣebāt-ı ḳadem / Ṭuydı anı ki şāh-ı ferruḫ-dem
HH1453 **Serv-i** gülzār-ı nāz yaʿni Ayaz / Ṭuyup ol semtden ġarīb āvāz
HH2125 Ḳadd-i mevzūnı sīm-i māh-ḳabā / Bir gümüş **serv** idi yürür gūyā
HH2537 Ḳad çeküp **servi** ṭāḳı-ı mīnāya / Serzeniş eyler idi Tūbāya
HH2566 Bir gün ol bāġa geldi beg-zāde / **Serv-veş** oldı ġamdan āzāde
HH2593 O da ol **servüñ** oldı pā-māli / Ṭayyibüñ ʿaynı ile hem-ḫāli

serv-i āzād(e) [4] hür servi, uzun ve düzgün servi ‖ düzgün ve başı dik olan

HH1095 Gördiler yāl ü bāl-i Behzādı / Baġladılar o **serv-i āzādı**
HH1281 Bāġ-bān it bu **serv-i āzādı** / Saña ṭarḥ eylesün birī-i vādi
HH1575 Bāġ-ı ḥüsn içre **serv-i āzāde** / Çeşmi şehbāzına biñ üftāde
HH1688 Bite mi naḫl-i gülde şeftālū / **Serv-i āzād** vire mi ālū

serv-i revān [3] uzun boylu, endamlı, salına salına yürüyen güzel

NE2425 Dāmen-i pāk ile çū **serv-i revān** / Olıgör āzād-ı ḳubūr-ı cihān
SE2026 Düşünür sāye-veş ol **serv-i revān** / Naḳş-ı maḳʿad gibi meydāna hemān
HH1403 Lerze virdi zemine ceyş-i girān / Līk şarşılmadı o **serv-i revān**

serv-ḳad [1] servi boylu

S855 Anuñ feyżidür kim idüp tābnāk / Olur **serv-ḳadler** mülāyim çütāk

serv-ḳāmet [1] servi boylu

SE1404 Ḫaşmınuñ ḳaddine nisbet ammā / **Serv-ḳāmet** diseler baña revā

server [14] baş, reis, bir topluluğun en başta bulunanı

S116 Bu yetmez mi taʿrīfe ol **serveri** / Mü'ebbed ḳıla nesl-i Peyġamberi
S119 O bezm-i **servere** semen ṣaça nūr / Gele ḥūr elinden şarāb-ı ṭahūr
NE195 Besmele-i fātihā-i **serveri** / Ḥātime-i defter-i Peyġamberi
NE358 Ḳanı o **server** gibi şāḥib-ḳırān / Düşmeni ḳahr eylemede pehlivān
NE412 Tiġ çeküp Rūm ili **serverleri** / Hep seferī itdi tırāş anları
SE576 **Server-i** ṣūret ü şāh-ı maʿnā / Ḫaṣṣehü'llāhu bi-luṭfın ve rıżā
SE590 Güş idince didi ol **server-i** pāk / Bu ne sözdür ḳanı ʿaḳl u idrāk
HH124 Cümleye ḥātime o **serverdür** / Ṣıfr evvel elif mu'aḫḫardür
HH156 İtdi dīvān o **server-ı** ebrār / Ḫarem-i Ḳudsde Süleymān-vār
HH198 Şāh-ı şeh ʿamm ü şeh birāderdür / Ḫaşılı **server** oġlı serverdür
HH198 Şāh-ı şeh ʿamm ü şeh birāderdür / Ḫaşılı server oġlı **serverdür**
HH116 ʿĀlemüñ **server-i** yegānesidür / ʿArş u Kürsī kitāb-ḫānesidür
HH1178 Kesdi başın o **server-i** bī-bāk / Eyledi gūy-ı ḫalḳa-i fitrāk
HH1857 Çeşm-i şāhbāzı gibi ol **server** / Farḳına ṭaḳmış idi şeh-berler

serzeniş eylemek/itmek [2] başa kakmak, sitem etmek

NE2716 **Serzeniş idüp** didi ey küştenī / Ḫalḳdan iḫfā idi ṣıfat anı
HH2537 Ḳad çeküp servi ṭāḳı-ı mīnāya / **Serzeniş eyler** idi Tūbāya

sesi çıḳ(ma)maḳ [1] hiçbir şey söylemeden susmak

HH996 Ne fiġān eyledi ne **çıḳdı sesi** / Oldı feryād-res ne hem-nefesī

setr [2] örtme, kapama, gizleme

NE1517 Merḳadi der-meşher-i **setr-i** ʿaẓīm / Taḫtası tabūt-ı necāt-ı kelīm
NE2311 Sözde ider lafẓ u ḥurūfı **setr-i** dek / Bosnada Potur Anaṭolıda Türk

setr itmek [1] örtmek, gizlemek

NE1805 ʿAybını **setr itmek** içün dā'imā / Züll-i ṭamaʿ ehline eyler seḫā

Settār [4] örten, insanların ayıp ve kusurlarını örten anlamında Allah'ın sıfatı. Esmâ-yı hünsadandır.

S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne şeb sāye-i luṭf-ı **settār-ı** ʿayb
NE26 Beyże iken ḳudret-i **settāra** baḳ / Ol çekilen tīġ-i güher-bāra baḳ
NE1270 Ḳudret-i **settārı** idüp ḳıblegāh / Peşşeye ġurret ile iderdüm nigāh
SE197 Maḥż-ı luṭfından o nūr-ı **Settār** / İtmedi ẓıllını da kimseye bār

ṣevāb [6] iyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükafat

NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i ḫayr ü **sevāb** / Sā'ile heb ḫayr ile virür cevāb
NE267 İki rikāb-ı zeri bī-ḳāl ü ḳīl / Kef-i terāzū-yı **ṣevāb-ı** cemīl
NE2448 Hem-seri şeyṭān imiş ol kötünüñ / Ḳaʿbe **ṣevābı** ola recmi anuñ
SE578 Naḳd-i vaḳti idüp īṣār-ı **ṣevāb** / Oldı miḥrāb-i dili ṣavb-i ṣavāb
SE2414 Zer-ile kesb-i **ṣevāb** itse faḳīr / Bundan özge daḫı olmaz iksīr

SE3361 Eylemek bir kişiyi ḫāne-ḫarāb / Köprü yapmaḳ gibi yanında **ṣevāb**

ṣevāba girmek [1] Allah'ın mükafatlandırmayı vâdettiği bir iş yapmak, bir davranışta bulunmak

SE3288 Gerçi bend itdi **ṣevāba girdi** / Kendüye yoḳ yire zaḥmet virdi

ṣevābit [3] gezegenler dışında kalan ve yerinde durur gibi görünen yıldızlar, sabit yıldızlar

S161 **Ṣevābit-i** sipihrinüñ itdi o şāh / Muraṣṣaʿ serā-perdesin ferş-i rāh
S689 Çemen ṣuffeler reşk-i burc-ı ḥamel / Şükūfe **ṣevābit-i** sipihre ol maḥal
NE293 İtdi **ṣevābit** feleginden güẕār / Hem-çü nesīm ü ṭaraf-ı lāle-zār

sevād [18]

1. karalık, siyahlık; kara, siyah

S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i āb u gil / **Sevād-ı** dü-çeşm ü süveydā-yı dil
NE11 Leyle-i ḳadr oldı **sevād-ı** midād / İtse n'ola secde o naḫl-i murād
NE1887 İdeli teşḫiş beyāż u **sevād** / Bir kesi göndermemişüm nā-murād
SE7 Semen ü sünbül ile şaḥn-ı riyāż / Ufuḳa döndi **sevād** ile beyāż
SE598 Dīde-i cāna çeküp kuḥl-i **sevād** / Ḳıl naẕargāhuñı hep naḳş-ı midād
SE1369 Dīde-i cānı olur dilde güşād / Gūyiyā anda süveydāsı **sevād**
SE3445 Şeb-i yeldā-yı **sevād-ı** erḳām / Oldı bir rūz-i mübārekde tamām
HH100 Ẓulmete mā'il olmaḳ ile midād / İtmedi ṣafḥa üzre resm-i **sevād**
HH545 Cisme olmış **sevādı** çeşm-i belā / Yumamış ol ḳarayı bir deryā
HH546 Bir belā-yı siyāh imiş o **sevād** / Belki ʿayn-i ziyān-ı māder-zād
HH558 Geldi sūdā-ger-i **sevād-ı** Ḥuten / Ṭoldı bu ḫāne misk ü ʿanberden
HH1256 Ḥavża düşmiş **sevād-ı** ẓıll-ı şecer / İtmiş ābı şerāb nilüfer

2. karanlık, zulmet

NE1441 Mışr-ı **sevādına** viren rūşeni / Bülbül-i gülzār-ı cinān Gülşenī
SE609 Kesb idüp men gibi nūrāniyyet / Bul **sevād-ıla** nice ḫāṣiyyet
HH293 Oldı ehl-i **sevād** sevdāyī / Özledi semt-i Ḳays-ı Şeydāyı
HE103 Şebüñ envār-ı mehle ittiḥādı / Güzel gösterdi sīm üzre **sevādı**

3. yazı karalama, müsvedde

SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḫ-ı insāna **sevād** / Ne ḳalem ṭutdı ne mıṣṭar ne midād
HH108 Ṣafları başḳa bir **sevād** oldı / Ṣaṭr-ı miʿrāc-ı müstezād oldı

sevād-ı şām [2] akşam karanlığı

SE238 Ṭoldı mehtābıla çarḫuñ bāmı / Ġarḳ-ı āb itdi **sevād-ı şāmı**
HE93 **Sevād-ı şām** kim ḫayret-fezādur / Feẕā-yı hevl-nāk-i ejdehādur

sevād eylemek/itmek [4] karalamak

S744 Düşüp cūlara sāye-i ḫoş-nihād / **İder** şāḫlar levḥ-ı sīme **sevād**
NE481 Māh-ı kelefdār degil āşikār / Sīme **sevād eylemiş** üstād-ı kār
NE2702 Şap şap öpüp ḳavrar idi her yerin / Cümle **sevād eyledi** sīmīn-berin
HH2110 Levḥ-i meşki miṣāl-i ṣafḥa-ı sīm / Ki **sevād itmiş** anda kilk-i dü-nīm

sevād-ḫᵛān [1] yazıyı okuyan ‖ anlayan, anlayışlı

HH574 Ol ferīḳuñ daḳīḳa-dānı idi / Nükte-senci **sevād-ḫᵛānı** idi

sevdā [15]

1. aşk

S1223 Seri dīk-i **sevdā** dili derd-keş / Ki bī-maġz-ı dercūze-i ḳahve-veş
S1224 Muṣavvir-i heyūla-yı ḫummā-yı dīḳ / Aña ḳahve **sevdā** imiş muhteriḳ
SE128 Dilde endīşe vü zāyid **sevdā** / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi ser-cümle ḫaṭā
SE383 Resm-i taṣvīr-i ʿale'l-mādur bu / Hep siyeh ḫāme-i **sevdādur** bu
SE1898 Ṣarf idüp ġaflet-ile sermāye / Niceler ser virür ol **sevdāya**

2. aşk ve meftunluktan ileri gelen bir hastalık, kara sevda. Sevdâ, insan vücudunda bulunduğuna inanılan dört unsurdan (aḫlāṭ-ı erbaʿa. sevdâ, safrâ, dem, balgam) biridir. Mizacında sevdâ galip olan kimse kendini helâk edecek derecede hüzünlü ve kederli olur.

SE744 Olsa **sevdā** ile muḫtāc-ı ʿilāc / Tenḳıyeyle ide taḫṣīl-i mizāc
SE3043 Eyleyüp gül gibi terṭīb-i dimāġ / Lāle-veş yoġ-idi **sevdā-yı** ferāġ
HH52 Dil-figārım hücūm-ı **sevdādan** / Dād ü feryād hep süveydādan
HH542 Bildiler ʿillet-i süveydādur / Zaḫm-ı şeb-ḫūn-ı ʿışḳ u **sevdādur**
HH2159 Bu maraż kim hücūm-ı **sevdādur** / Aşlı dil menbaʿı süveydādur

3. arzu, heves

SE146 Dīn virüp alma şaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre gider **sevdāyı**
SE1154 Oldı insāna delīl-i nekbā / Fikr-i bī-hūde vü zāʿid **sevdā**
SE1157 Mālīḫulyā ile egler göñlin / Ḳuru **sevdāyıla** egler göñlin

HH1011 Ṭoldı **sevdā-yı** salṭanatla dimāġ / Oġlınuñ māteminden itdi ferāġ

4. kara, siyah

HH2255 Didi ey mübtelā-yı bend-i hevā / Mūy-veş başdan ayaġa **sevdā**

sevdā-yı ḫām [1] ham sevgi, geçici istek, heves

NE1840 Bildi ki hep itdügi **sevdā-yı ḫām** / Sikke-i Ḥātem yine pür-nām ü kām

sevdā-yı ʿışḳ [2] aşk hastalığı, kara sevda

HH1581 Dilde **sevdā-yı ʿışḳ-ı** bī-sūdı / Oldı zīb-i ḫışāl-i Maḥmūdı

HH2423 Dilde **sevdā-yı ʿışḳ** başda şarāb / Dīde vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb

sevdā-girī itmek [1] bir şeyin sevdasına düşmek, tutulmak

NE1475 **İtmeġe sevdā-girī-i** vecd ü ḫāl / Mışra idi niyyeti zevraḳ miṣāl

sevdāyī [4] tutkun, sevdalı

SE2562 Eyledi şuʿbede perdāz-ı ḫayāl / Dil-i **sevdāyīye** ʿarż-ı eşkāl

HH293 Oldı ehl-i sevād **sevdāyī** / Özledi semt-i Ḳays-ı Şeydāyı

HH414 Resm-i pā-der-hevā-yı muḫteşemi / Dil-i **sevdāyīnüñ** siyeh-ḳalemi

HH1488 Didi bir şeb bu zār u **sevdāyī** / Gördi bir ḫˇāb-ı behcet-efzāyı

sevdā-zede [5] sevdaya düşmüş, âşık, sevdalı

SE356 Ẓullelerden dil-i şūrīde zamān / Sāyeden nite ki **sevdā-zede-gān**

SE1339 Bir zaman Mışruñ olup ḫālı tebāh / Oldı **sevdā-zede-i** baḫt-ı siyāh

SE3230 Gör ḳażāyı ki giçerken ol māh / İtdi ol ḫasta-i **sevdā-zede** āh

SE3317 İtdiler çeşme kenārın menzil / Ol perī ile bu **sevdā-zede** dil

SE3320 Gördi **sevdā-zede** bu aḥvāli / Ālem aġyārdan olmış ḫālī

sevgend [1] yemin, kasem

HH507 Eblehāne kimi idüp pendi / Ṣıdḳına vāfir itdi **sevgendi**

sevḳ {şevḳ} [1] bkz. ‘şevḳ’ md.

SE2890 Gāh olur vāsıṭa-i luṭf-ı ḫabīb / Gāh olur terceme-i **sevḳ-ı** ġarīb

sevḳ [1] yöneltme, yönlendirme

NE840 İki sözüm var çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i dil **sevḳ-i** ḳażā vü ḳader

sevḳ-i kelām [1] söz iletme, haber gönderme

NE515 Derd-i dilümden aña virdüm peyām / Ṣandum anı ḳābil-i **sevḳ-i kelām**

sevḳ-i rücūm eylemek [1] taş atmak, taşlamak

S293 Ḳapudān-ı aʿẓam hücūm eylemiş / Şeyāṭīne **sevḳ-i rücūm eylemiş**

sevk eylemek/itmek [4] göndermek, yollamak

NE918 Ṣāhlara cümle budur emr-i Rab / **Sevḳ ideler** ehl-i emānātı heb

NE3072 Ḫāṣılı olduḳça devā ṭālibi / İçmegi **sevḳ eyledi** sāḳī gibi

SE1206 Deyndür boynına mānende-i ṭavḳ / Ki emānātı **ide** ehline **sevḳ**

SE3359 **Sevḳ ider** şefḳat idüp pinhānı / Cānına her ne ṣıġarsa ānı

sevmek [14]

1. sevgi duymak, muhabbet beslemek

NE184 Ḫayf ki sermāyeyi itdüñ ḫarāb / Ya ḳanı **sevdüñ** dir iseñ yoḳ cevāb

NE868 **Sevmedi** māl ehlini Mevlā gibi / Buġżı var erbābına dünyā gibi

NE1710 **Sevmez** iseñ bari ṣaḳın itme taʿn / Farzumı eylese daḫı sebb ü laʿn

NE2565 Kimisi dir gerçi beni de **sever** / Cāriye meyli virür ammā gider

SE763 Göricek ḫüsni olan cānānı / Ḫüsn-i ḫulḳ ehli olur **sev** anı

SE815 Sālik-i meslek-i ḳadr-i ʿālī / **Sevmedi** ṭāyife-i baṭṭālı

SE816 **Sevmezin** tenbeli abdāl ise de / Kūçek-i Seyyid-i Baṭṭāl ise de

HH2206 Cān u dilden o mücrim-i cānī / **Sever** imiş meger ki Şādānı

2. âşık olmak, gönül vermek

NE1013 Kendüsi bir müslim-i pāk-iʿtiḳād / **Sevdügi** bir duḫter-i kāfir-nejād

NE2871 ʿĀşıḳ olan tāze vü raʿnā **sever** / Ṣanma ki ṭazrnān u tüvānā **sever**

SE999 **Severin** dirseñ o sīmīn-bergi / Düşmen itmez senüñ itdiklerüñi

HH346 Nām-ı ʿışḳa nice olur lāyıḳ / Günde beş kez güzel **seven** ʿāşıḳ

HH772 **Sevmeden** ġayrı eyledüm mi günāh / Seni ṣanur mısın ki ṭutmaya āh

HH1944 ʿIşḳ içün baña itdi cevr ü sitem / **Sevmeden** ġayri cürmümi bilmem

şevr [3] öküz, boğa

S659 ʿAceb ḫāl imiş itdi ḫükmin revān / Zamān u zemīn tā-be **şevr-i** zamān

S859 Eger neşvesin bulsa gerdūn-ı dūn / İde **şevr-i** gerdūnesin ser-nigūn

S1303 Tenūr-ı sipihre güneş şaldı tāb / İder sīḫ-ı miḫverde **şevri** kebāb

seyāḥat [4] uzak bir yere gidiş, yolculuk

SE640 Yaʿnī şʿol dem ki **seyāḥat** düşdi / Bir Mesīḥī ile ṣoḥbet düşdi

SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu büt-i tāze-resi / Göñline düşdi **seyaḥat** hevesi

HH887 Bī-tefekkür ṭutup **seyāḥate** rūy / Rind-i şūrīde-veş gezer her sūy
HH2465 Aldılar gülşen-i fenādan būy / ʿĀḳıbet ṭutdılar **seyāḥate** rūy

seyf [6] kılıç

S675 Duʿā siñmiş elvāḥı saḫt ü metīn / İçi **seyf** ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaşīn
SE670 **Seyf-ile** ḳāṭil-i küffār oldı / ʿİlm-ile mürşid-i aḫrār oldı
SE1209 Maḥż-ı ʿörf oldı reh-i **seyf** ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı ẓāhirde ḳalıpdur ʿālem
SE2868 Oldı şāhān cihān içre temām / Ḫaşmı ḥayf-ıla o **seyf-ile** benām
HH2099 Şiddet-i ḳahrı ḥiddet-i ḥayfı / İtdi teşhīr ʿāleme **seyfi**
HH2200 Bāʿiş-i ḫışm olup ġurūr-ı cemāl / Eyledi çeşmi sell-i **seyf-i** cemāl

seyf-i muṭlaḳ [2] sınır ve teftiş tanımaz çok güçlü kılıç ‖ salınmış, yalın kılıç

SE87 **Seyf-i muṭlaḳla** olındı ikrām / Ḳılıcın şalsa ʿaceb mi Behrām
SE2800 **Şeyf-i muṭlaḳla** idüp ʿazm-i veġā / Ġālib-i muṭlaḳ olur ehl-i ġazā

seyl [8]

1. sel

S1524 Sütūr oldı gūyā ki cāy-ı benān / Kef-i miḥnet olduḳça **seyli** zebān
SE2376 Dili deryā gibi ḳıl ehl-i sükūn / **Seyl-veş** cuşişüñ itme efzūn
HH1309 Süzülüp bīşe-zār u deşt ü cibāl / Aḳdı geldi şikārı **seyl-miṣāl**
HH1983 Seng-i ḫārāya **seyl** ider żarar / Tīġ-i emvācdan çeker mi ḥaṭar

2. etkili olan , şiddetle geçen şey

SE1153 ʿAsker ü milket ü māl olmaya sed / **Seyl-i** idbāra ṭayanmaz mesned
HH228 Eyledi Ḳāfı **seyl-i** fitneye sedd / Ḳıldı sīmurġı ḫāfıẓ-ı ser-ḥadd
HH918 Rāyet-i ʿaḳlı **seyl-i** ʿışḳ u cünūn / İtdi ʿaks-i nihāi gibi nigūn

3. şarap

S789 Ḳanı sāḳiyā **seyl-i** sürḫī-nümā / Ḳızılırmaġ olsun aḳup dāʾimā

seyl-i cūşān [1] coşkun sel

HH2403 Ġarḳ idüp āb-ı **seyl-i cūşāndan** / Dil çıḳarmadı ʿummāndan

seyl-i eşk [2] gözyaşı seli

HH54 Oldı rūy-ı siyāhuma kef-zen / Siylī-i **seyl-i eşk** ḫacletden
HH1224 Açdılar yine gözlerin aḥbāb / **Seyl-i eşk-i** revāna oldı ḥabāb

seyl-i revān [1] akan sel ‖ bela

SE1778 Şalınursa size bu **seyl-i revān** / Mülki virān ola ʿasker talān

seyl-āb [8] sel suyu, sel

NE1583 Bulduġını ḳaldurup itdi żarar / Aḳdı hemān yol yol o **seylāb-ı** şer
SE2458 İricek deşt-i fena **seyl-ābı** / Sāzikār olmaya hīç dūlābı
SE2811 Tīġ-i ḳahr oldı ol mülke **seyl-āb** / Üstine dāʾiretü's-sū girdāb
SE2812 Hep yudı yayḳadı **seyl-āb-ı** sitem / Ḳalmadı bir yeri sebz ü ḫurrem
HH218 Mevc-i ḫūn itdi tīġ-ı ḫūn-pāşın / Kesdi **seyl-āb-ı** fitnenüñ başın
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim ura berḳ / İde **seyl-āb-ı** ḫūna ʿālemi ġarḳ
HH1000 Ḫalḳ gözden aḳıtdı **seyl-ābı** / İtdi pür-ḫūn o ḳanlı girdābı
HH2398 Gözlerün yaşın eyledüñ **seyl-āb** / Ġark-ı āb oldı dest-māl-i seḥāb

seylī {sīlī} [1] yüze vurulan şamar ‖ bela, felaket. Ayrıca bkz. 'sīlī' md.

NE3102 **Seylī-i** pey-der-pey-i çarḫ-ı denī / Āh ki söyletmege ḳor mı beni

seyr [29]

1. bakma, temaşa

S644 N'ola bāç alınsa geçenden eger / Anuñ **seyri** dünyā ḫarācı deger
S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i **seyr-i** şāh / Ki farḳında ṭob-ı zeri mihr ü māh
S728 Güneş ṭolanur **seyr** içün dāʾimā / Dili beste-bāb-ı icāzet aña
S994 Görür gözi cām-ı şafādur hemān / İder yeke ʿaynekle **seyr-i** cihān
NE315 Geldi yetişti o Ḫudāvend-i nās / Sürʿat-i **seyrini** ḳıl andan ḳıyās
NE820 Milket-i Baġdādda bir ehl-i dil / **Seyrine** eşḫāṣuñ olur müşteġil
NE1972 Muḍḥik idi ḫayli o bī-neng ü nām / **Seyrine** ḫayrān idi heb ḫāṣ u ʿām
NE2477 Şehr-i Sitanbul idi aña vaṭan / Yolda zenān **seyri** için rah-zen
NE2787 **Seyrine** her serv ü şanavber-ḫırām / Şalını şalını giderler müdām
NE2795 Şuʿ bedenüñ **seyrine** meşġūl iken / Geçdi anuñ ardına ol pür-fiten
SE89 Pes-i mīnādan idüp **seyr-i** celī / Dūr-bīn eyledi çesm-i Zuḥali
SE1133 Kevkeb-i ṭāliʿ-i vālā **seyri** / Oldı alnında şabāḥü'l-ḫayrı
SE2576 Ceẓb idüp şuʿle-i şevḳ-ı ġālib / Cāmdan **seyrine** oldum ṭālib
SE2741 Geçüp ol arada bir nice sene / **Seyr** için vardı ḫıyābāna yine
SE3306 Şehrüñ olmışdı teferrücgāhı / Ḫalḳ **seyrine** varurdı gahī
HH523 Kimi dir **seyr-i** sebze-i ḫurrem / Oldı ġamla zümürrüd ü erḳām
HH973 Geldi Ḫurşīd **seyre** ol cāyı / Gördi ʿuryān o māh-sīmāyı

HH1045 Oldı **seyr-i** ʿacāyib-i aḥvāl / Ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i devlet ü māl
HH1855 Mihr ammā ki **seyri** māh-şitāb / Māh ammā ki sürʿat itse şihāb
HE19 Suḫān **seyrine** var ḥırş-ı neẕāre / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i ābdāre

2. yürüme, ilerleme; yolculuk, sefer

S282 Binüp kūh-veş raḫşa merd-i ḳıtāl / Ḳıyāmet ḳopup oldı **seyr-i** cibāl
S287 Geçüp Balḳanı şāh-ı ḥaydar-meşāf / O şāḥib-ḳırān eyledi **seyr-i** ḳāf
NE1209 Rātibe ḫār-i keremi vaḥş u ṭayr / **Seyr-i** naġam-ḫānesi güncişüñ deyr
NE1604 Cümle refīḳānı olup bād-ı **seyr** / Görmedi ol ebr-i siyeh-fāmı ġayr
NE1881 Esb-i şabā **seyri** ḳılup hem-ʿinan / Eylediler ṭayy-ı menāzil hemān
HH420 Bāʿiş-i naḳl-i ʿālem-i ervāḥ / Rehber-i **seyr-i** mülket-i eşbāḥ
HH610 Bir ḳadem **seyre** ḳalmadı mededi / Ditredi dest ü pāyi sendeledi
HH2474 Ḳalmadı şemme bād-ı şarṣardan / **Seyrden** ḳaldı şoludı yelken

3. mana alemi, rüya

NE1255 Ḫāşılı **seyrinde** olurdı ʿayān / Perde-i çeşmi gibi heft āsumān

seyr-i çemen [1] kır gezintisi

S392 Meger bir dem irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne **seyr-i çemen** ne temāşā-yı bāġ

seyr-i ḫāb [1] uyku gezintisi, rüya görme

NE1236 Dīde-i rāḥat çün ola **seyr-i ḫāb** / Ḫāne-i yāfūḥ olur aña bāb

seyr-i lāhūt [1] ilâhî âlemi temaşa etme

S1222 Bozulmuş teni genc-i nāsūtda / Süzülmüş gözi **seyr-i lāhūtda**

seyre çıḳmaḳ [3] yürüyüşe çıkmak, gezinti yapmak

SE2348 Oldı baḫtı ʿAraba rāh-nümūn / **Seyre çıḳmışdı** o semte Meʾmūn
HH292 İtdi herkes bahāra istikbāl / **Çıḳdı seyre** miṣāl-i bād-ı şimāl
HH880 Bir gün ol pādişāh-ı ʿālī-şān / Gün gibi **seyre çıḳdı** cilve-künān

seyre gelmek [2]

1. yola çıkmak ‖ hızlanmak

S544 Olup bādbānī gibi pür-hevā / **Gelür seyre** sürʿat-künān dāʾimā

2. izlemeye gelmek, temaşaya gelmek

NE1307 **Seyrine gelse** n'ola dünyā anuñ / Ṭopıġına çıḳmadı deryā anuñ

seyr eylemek/itmek/ḳılmaḳ [37]

1. izlemek, bakmak, gözlemek

SR10/2 Ol ġonca-dehen sāġar içerken **seyr it** / Nice kim olur zerrede mihr-i enver
S479 Añar **seyr idenler** meh-i envārı / Ṣalıncaḳdaġı ḳalıb-ı sükkeri
S613 Ber-ā-ber ṭutup **seyr ider** ehl-i dil / Birin kimse tercīhe ḳādir degil
S732 Ḫazān faşlı **seyr eyleyen** anı der / ʿAceb ṭopraġı var ki altun biter
S1072 Def üzre pulı **seyr idüp** şandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurş-ı ḳamer
S1113 Getür şeb-çerāġ-ı mey-i rūşeni / Bu şeb yine **seyr idelüm** gülşeni
NE31 Meddini **seyr eyle** ser-i mīmde / Gerdeni besmeleñe teslīmde
NE795 Ṭayy-ı reh-i mescid ü deyr eyledüm / Görmedigüm yerleri **seyr eyledüm**
NE1040 **Seyr idicek** anı o şaḫṣ-ı leʾīm / Bīm-i ʿaẕāb eyledi ḳalbin dü-nīm
NE1963 **Seyr iden** ol eblehi taḥmīḳ ider / Devlete taḳlīdini taḥḳīḳ ider
NE2214 Şu ḫalefin **seyr idicek** duḫterüñ / Ġālib olup şevḳi o nīk-aḫterüñ
NE2223 **Seyr idicek** anı o şūḫ-ı cihān / Cebde yılan bulmuşa döndi hemān
NE2254 **Seyr idicek** ḫayrete vardı ḫarīf / Derdin aña didi o şūh-ı ẕarīf
NE3111 Ṣubḥa-ṣıfat naẕmını **seyr idicek** / Dest-i naẕardan geçürüp yek-be-yek
SE80 Şīşe-i ṣundūḳla çün İskender / **Seyr ider** ḳudreti baḥrın aḫter
SE676 O Mesīḥā-demi **seyr eyle** dilā / Bir Mesīḥī sözin itdi imlā
SE1643 Söyledüp **seyr-i** ʿacāyip **itdi** / Kendüye anı muṣāḥib itdi
SE1756 **Seyr iden** diye sipihrüñ ṭabaġın / Şimdi buldı daḫı çölmek ḳapaġın
SE2176 Başılursa göresin seyrānı / **Seyr ider** ʿāḳıbet ol zindānı
SE2584 **Seyr iden** ʿālemi cām-ı cemde / Görmedi miṣlin anuñ ʿālemde
SE2724 **Seyr iden** dirdi bu ḫāletde anı / Ḫasta kendüye ider gürgeni
SE2912 Oldılar maḥrem-i rāz-ı melekūt / **Ḳıldılar seyr-i** serā-yı lāhūt
HH326 Gāh günbedde żevḳ-i fevḳānī / Gāh ine **seyr ide** şādırvānı
HH920 **Seyr idüp** bu muḳaddemātı vezīr / Bildi ʿışḳ olduġın netīce-pezīr
HH979 Dem-be-dem **seyr idüp** bu ḫāli vezīr / Dūd-ı āhı olurdı ʿālem-gīr
HH1284 **Seyr idüp** rūy-ı āteş-endāzın / Āteşe urdı defter-i rāzın
HH1657 Cām-ı gül-reng-i pür-ṣafāsında / **Seyr iderdi** cihān-nümāsında
HH1841 Olub āzāde ḳalb-i ḫāżır ile / **Seyr iderdi** ferāġ-ı ḫāṭır ile
HH1847 Ḫāşılı anda Şūḫ-ı şīfte-dil / **Seyr iderdi** sürūr ile ġāfil
HH2702 **Seyr idermiş** meger o şāh-ı cihān / Hep pes-i perdeden ne olsa ʿayān

2. gezmek, dolaşmak

SE2561 **Seyr iderken** reh-i dest ü derini / Şeb irüp ḳurdı siyeh çāderini
HH1104 **Seyr idüp** puşte üzre şaḥrāyı / Gördi bir şehr-i cennet-āsāyı
HH1762 **Seyr iderken** kenār-ı deryāda / Buldı bir cāme cāy-ı tenhāda
HH2066 **İtdiler seyr-i** mülk-i ʿālem-i cān / Ḳıldılar ḳatʿ-i pāye-i ʿirfān
HH2658 **Seyr iderken** kenār-ı deryāda / Buldı bir ṣandal iki beg-zāde

3. geçmek, kat etmek

NE2753 Gāh dügāh eyleye geh çārgāh / **Seyr-i** maḳāmāt **ide** ol rū-siyāh
HH2380 Tā ki ṭayy oldı defter-i nāsūt / **Ḳıldılar seyr-i** ṣafḥa-ı lāhūt

seyrine aldanmaḳ [1] görünüşüne aldanmak

NE183 Bār-ı emānetle dil-i güm-rehüñ / **Seyrine aldandı** bu luʿ betgehüñ

seyr ü sükūn [1] yaşama, hayat sürme

NE304 Bir yere irişdi ki encāmı yoḳ / **Seyr ü sükūn** arż u semā nāmı yoḳ

seyr ü ṣafā [1] gezip dolaşma ‖ temaşa

SE970 Geçmeyüp **seyr ü ṣafādan** ḫaṭır / Naẓarī ḥabse degilseñ ḳādir

seyrān [7]

1. bakıp seyretme, temaşa

S596 Kimisi faḳīrāne **seyrānda** / Çıḳup baḥra şām-ı ġarībānda
SE1513 Müjdeler olmış-ıdı yārāna / Yaʿnī hep ḥāżır olun **seyrāna**
SE2176 Başılursa göresin **seyrānı** / Seyr-ider ʿāḳıbet ol zindānı
SE2715 İtmege ʿālemi maḫfī **seyrān** / Oldı bir semte ṣabā gibi revān
HH1108 Şehre vardıkda gördi ḫalk-ı cihān / Ḥarāmīleri ider **seyrān**
HH2018 Çıḳdı bir püşte üzre **seyrāna** / Naẓar eylerdi cenk-cūyāna

2. gezme, dolaşma, kat etme

HH666 Eylerüz bir nefesde cilve-künān / Kāf-tā-Kāf ʿālemi **seyrān**

seyrān itmek [4]

1. bakıp seyretmek, temaşa etmek

HH734 Ḳulle-i Ḳāfdan olup nigerān / **İdesin** ḫalḳı dūrdan **seyrān**
HH1108 Şehre vardıḳda gördi ḫalḳ-ı cihān / Ḥarāmīleri **ider seyrān**
HH2431 Oldı mirʾāt-ı cām-ı mey-gerdān / Geh Ġalatāyı **itdiler seyrān**

2. gezmek, dolaşmak

S585 Gehī Mevlevīler ki **seyrān ider** / Gelüp ol kenārı neyistān ider

seyyāḥ [1] seyahat eden kimse, gezgin

HH121 Burc-ı ḳadrinde heft seyyāre / Yedi seyyāḥ-ı dehr āvāre

seyyāl(e) [4] akan, akıcı

S523 Getür sāḳi yāḳūt-ı **seyyāleyi** / Zebān-bend-i gerdūn-ı muḫtāleyi
SE1450 Şu gibi ḳalb-i laṭīfüñ meyyāl / Āteşī-ṭabʿ sun ammā **seyyāl**
HH2162 Çeşme-i çeşmi eyleyüp **seyyāl** / İşlesün dāġ-ı sīne şemʿa-miṣāl
HH2225 Nerdübān üzre ḫūn olup **seyyāl** / Baġladı mevci heyʾet-i selsāl

seyyār [1] gezegen. Ayrıca bkz. ‘heft seyyār(e)’ md.

HH538 Yedi hem-rāzı var idi anuñ / Heft **seyyārı** gibi dünyānuñ

seyyāre [7] gezegen, güneşin etrafında belirli bir müddet zarfında devreden ve güneş sistemini oluşturan gezegenlerin her biri

SE268 Gözi **seyyārenüñ** oldı aydın / Buldı cemʿiyyet-i ḫāṭır Pervīn
SE450 Ġazeli tāb-dih-i **seyyare** / Müfred ü ḳıṭʿası āteş-pāre
SE2483 Ṭoldı çün meyli ile ḳalb-i cihān / Oldı **seyyāre-i** medḥi rükbān
SE2570 Rūşenā cāmları çü māh-ı münīr / Sāġar-ı bādesi **seyyāre** mesīr
HH20 Heft kişverde ḥikmetüñ ẓāhir / Heft **seyyāre** üstine nāẓır
HH121 Burc-ı ḳadrinde heft **seyyāre /** Yedi seyyāḥ-ı dehr āvāre
HH405 Oldı **seyyārenüñ** gözi aydın / Ḳurdı encümde encümen Pervīn

seyyāre-cenāb [1] makamı yıldızlar kadar yüksek olan, yüksek makamlı, yüce

SE1402 Şaḫṣ-ı kūteh virüp ol laḥẓa cevāb / Dimiş iy Ḫusrev-i **seyyāre-cenāb**

seyyāre-ḫaşem [1] yıldız gibi görkemli, ihtişamlı

SE1800 Gün gibi ḫusrev-i seyyāre-**ḫaşem** / Taḫtına geçdi oturdı ol dem

seyyāre-naẓīr [1] yıldızlara eş, yüce

SE2018 İtdiler āḫir o māhı teslīr / Ḳurdılar meclis-i **seyyāre-naẓīr**

Seyyid-i Baṭṭāl [1] Emevîler devrinde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gazi-velî hüviyetiyle yüceltilip destan kahramanı yapılmış müslüman emîr.

SE816 Sevmezin tenbeli abdāl ise de / Kūçek-i **Seyyid-i Baṭṭāl** ise de

Seyyid-i kevneyn [1] iki cihanın, dünya ve âhiretin, cismânî ve rûhânî âlemlerin efendisi, Hz. Muhammed

NE198 Aḥmed-i Maḥmūd eşer-i muʿcizāt / **Seyyid-i** kevneyn-i ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt

Seyyidü'l-Mürselīn [2] peygamberlerin önderi, Hz. Muhammed

S70 Nice naẓm-ı naʿt-ı Resūl-i güzīn / Ḥabīb-i ḫudā **Seyyidü'l-Mürselīn**

S157 Şeşüm-i çarḫda **Seyyidü'l-Mürselīn** / İdüp saʿd-i gerdūne luṭfın muʿīn

sezā [10] layık, münasip, yaraşır

S190 Ser-efrāz-ı devlet **sezā-vār-ı** taḫt / Süleymān-ı eyvān-ı iḳbāl-i baḫt

NE131 Eyledi bir gevher-i yektā ẓuhūr / Oldı **sezā-vār-ı** tecellī-i nūr

NE230 Semt-i ḫilāfın ṭutan eşrār heb / Ola **sezā-vār-ı** fünūn-ı ġazāb

NE231 Olsa n'ola ḫātime-i enbiyā / Ġayra degil mülk-i Süleymān **sezā**

NE1238 Rūḥa bu yüzden olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile teşrīfe görüldi **sezā**

NE1873 Çünki bu ḫıdmetde baña yārsın / Himmet-i sulṭāna **sezā-vārsın**

NE2416 Oldı **sezā-vār** Ḫudā-yı Mecīd / Naʿt-ı meşʿiyye-şıfat-ı mā-yürīd

SE1467 Kendümi aña **sezā-vār** itdüm / İşte baḳ lāzımın iḫzār itdüm

SE2595 Kāniʿ-i leẕẕet-i dīdār olasın / Ebedī vaṣla **sezā-vār** olasın

HH2047 Eyledüñ sen saña revā olanı / Bende terk itmezin **sezā** olanı

sezmek [1] idrak etmek, farketmek

SE2731 **Sezmezem** kim irişe devr-i sinīn / Saña endīşe yaḳındur pervīn

şıçramaḳ [6]

1. fışkırarak dağılmak

S867 O mihrüñ olur meclisi pür-şafā / N'ola **şıçrasa** ẕerresi dā'imā

NE338 **Şıçradı** ḳan muṣḥaf-ı pür-ġurrete / Noḳṭa-i sürḫ oldı ser-i āyete

NE2817 Ḫançer ile eylediler zaḫm-ı zār / **Şıçradı** kan çeşmesi fevvāre-vār

2. zıplamak, bir şeyin üzerine atlamak

NE2476 **Şıçrar** idi gülse aña dağlar / Yürütmüş idi niçe niçe aġlar

SE2395 **Sıçrar-ıdı** yüzine ġāfil-iken / Gah ḳoynına girürdi yaḳadan

HE102 Felek güm ḳıldı fülk-i āftābı / Meger **şıçratdı** zencīr-i şihābı

ṣıddīḳ [1] hiç yalan söylemeyen, hep doğru konuşan, sözünde duran

NE327 Eyledi keẕẕāb-ı laʿīni helāk / Oldı muḳābil aña **ṣıddīḳ-i** pāk

ṣıdḳ [25] doğruluk, gerçeklik; kalp temizliği, özün söze uyması

NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı enām / **Ṣıdḳ** ile çalışdı o şāh-ı be-nām

NE1189 Dehledi bu vāḳıʿayı Dehlevī / Eyledi iḫlāṣ ile **ṣıdḳın** ḳavī

NE2007 **Ṣıdḳ** ile rūşen dil olup ṣubḥgāh / Olmadı hiç aña biri seng-rāh

SE769 **Ṣıdḳ-ı** daʿvāma be-vech-i temṣīl / Oldı bu ḳıṣṣa-i pür-ḥişşe delīl

SE806 Pīr aña virdi icāzet āḫir / Eyledi **ṣıdḳ-ı** kelāmın ẓāhir

SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muḥḥibb-i ṣādıḳ / Yüzi aḳ **ṣıdḳ-ıla** alını açıḳ

SE1527 **Ṣıdḳı** mānende-i ḫayṭ-ı seḥerī / Rişte-i cānda ḳomaz ʿuḳdeleri

SE1531 **Ṣıdḳ-ıla** baḳsa aña ehl-i naẓar / Göremez rūy-ı riyā ẕerre ḳadar

SE1549 Meşelā **ṣıdḳ-ıla** li'llāh iki yār / İtseler meyl ü muḥabbet her bār

SE1585 Ol iki yār-ı celīlü'l-iḫlās / Buldı **ṣıdḳı** berekāt-ile ḫalāṣ

SE1639 **Ṣıdḳ-ıla** ḳaṭʿ-ı merāḥil ḳıldıḳ / Yel gibi tayy-i menāzil ḳıldıḳ

SE2700 Buldı **ṣıdḳı** berekātında viṣāl / ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ-ı ferḫunde-ḫişāl

SE2783 **Ṣıdḳ-ıla** diye tevekkeltü ʿālā / Düşmen-i dīne ola tīġ-i belā

SE2942 Eyledi **ṣıdḳ-ıla** iẓhār-ı velā / İstedi himmet-ile ḫayr duʿā

SE3045 Gözedüp ʿarż-ı velī niʿmetini / **Ṣıdḳ-ıla** eyler-idi ḫizmetini

SE3085 Gerçek erdür o cüvān-merd-i kerīm / Ki ide **ṣıdḳ-ıla** cānın teslīm

HH65 **Ṣıdḳ** ü īmānı baña reh-ber ḳıl / Her birin uḫrevī birāder ḳıl

HH439 Feyż-i himmetle geldi bir ḳuvvet / Eyledüm naẓma **ṣıdḳ** ile himmet

HH462 Ḫalef-i **ṣıdḳı** Ḳays-ı şeydānuñ / Naḳd-i vaḳti o zār u nālānuñ

HH507 Eblehāne kimi idüp pendi / **Ṣıdḳına** vāfir itdi sevgendi

HH526 Olalum **ṣıdḳ** ile meded-cūyān / Gerçek erdür Ḳızıl Deli Sulṭān

HH1242 Daʿvī-i **ṣıdḳı** hīle vü tezvīr / Ḥişşe ister vekīl olan şirrīr

HH1880 Çāre enfās-ı mübtelāsıdur / **Ṣıdḳ** ile ʿāşıḳun duʿāsıdur

HH2031 Bildi kim **ṣıdḳ** ile olup ʿāşıḳ / Oldı bezm-i viṣāline lāyıḳ

HE12 Virüp **ṣıdḳ-ıla** bir āh-ı seḥergāh / Maḳām-ı ḳurbuña göster güzergāh

ṣıdḳ u ṣafā [5] doğruluk ve ahlak

S244 Zemīn feyż-ber-feyż ḥüsn ü bahā / Zamān nūr-ber-nūr **ṣıdḳ u ṣafā**
S1233 Bu ṣāfī muḥabbetle **ṣıdḳ u ṣafā** / Müsāvī vü ġıybetle ol ġam-fezā
NE705 Ṣubḥ-dem āfāḳ olup pür-ziyā / Lāmiʿ idi pertev-i **ṣıdḳ u ṣafā**
SE572 Noḳṭa-i dāʾire-i **ṣıdḳ u ṣafā** / Nükte-i nādire-i sırr-ı Ḫudā
SE1587 Dili ḳıl cilvegeh-i **ṣıdḳ u ṣafā** / Nʿeyler ol āyīnede rüy-ı riyā

ṣıfat [12]

1. nitelik, hâl, vasıf

NE1218 Neşve-i vaḥy ile ḳılup naḫli zār / Eyledi sermest **ṣıfat-ı** bī-ḳarār
NE2716 Serzeniş idüp didi ey küştenī / Ḫalḳdan iḫfā idi **ṣıfat** anı
SE980 Giderek vāsıṭa oldı biʿz-zāt / ʿIşḳ-ı ẕatīye tecellī-i **ṣıfāt**
SE2778 İʿtidāl anda şecāʿat oldı / **Ṣıfat-ı** ṣāḥib-i himmet oldı
SE2779 Bir **ṣıfatdur** bu ki żımnında nihān / Nice evṣāf-ı fütüvvet-ʿunvān

2. Allah'ın aşkın nitelikleri

NE56 Besmeledür Ḥakkuñ ulu niʿmeti / Anda mükerrer **ṣıfat-ı raḥmeti**
NE2418 Olmuş iken ol **ṣıfat-ı pāk-i Rab** / Müşterek olmaḳ diler ol bī-edeb
SE177 Yā İlāhī lemeʿātuñ ḥaḳḳı / Ẕāt-ı paḳuñla **ṣıfatuñ** ḥaḳḳı
SE1670 Şāhid-i ʿādili bu daʿvānuñ / Mütekellim **ṣıfatı** Mevlānuñ
SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup Rabb-i Kerīm / Sende ẕāhir **ṣıfat-ı** ḫulḳ-ı ʿaẓīm
HH2772 Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i ẕāt / **Be-ṣıfati'l** muḳaddesü,l-lemaʿāt

3. yüz, surat

SE2144 Sīreti seg **ṣıfatı** ādem idi / Rūstāyī ḫar-ı lā-yefhem idi

ṣıfat-bürūd [1] bkz. 'tāk-ı ṣıfaṭ-bürūd {tāk-ṣıfaṭ bir direk}' md.

NE2450 İşleme gibi başını yarasın / Tāk-i **ṣıfat-bürūduña** ṣarasın

ṣıfr [5]

1. sıfır ‖ hiçbir değeri olmayan, değersiz

NE2044 Var iken iki gözi mānend-i hā / **Ṣıfr-veş** irmiş idi birine fenā
SE254 İzleri ḳaṭʿ-ı merātibde revān / **Ṣıfr** idi ḫaṭṭ-ı muḥāsibde hemān
HH972 Hele Ḥaḳ şaḳladı bu ḫaṭıradan / **Ṣıfr-ı** teklīf resm-i dāʾireden

2. Arapçadaki yazılış şekli itibarıyla nokta (.); başlangıç, mebde

NE753 Geldüñ ise şoñra nʾola cümleden / **Ṣıfr** degil mi elifi elf iden
HH124 Cümleye ḫātime o serverdür / **Ṣıfr** evvel elif muʾaḫḫardür

ṣıfrü'l-yed [3] elinde yalnız sıfır kalmış olan, elinde hiçbir şey kalmamış olan, eli boş, mahrum

SE2064 Bilinür noḳṭa ile bunca ʿaded / Kendüsi noḳṭa gibi **ṣıfrü'l-yed**
NE1755 Bulduġı **ṣıfrü'l-yedi** maġbūn ider / Yanına bir ḫabbe ḳosa on ider
HH1678 Biri on itdi merd-i **ṣıfrü'l-yed** / Vardı başmaḳçı ṣayışına ʿaded

ṣıġamaḳ [1]

1. sıvamak, kıvırmak, toplamak

NE2472 Sīm ḳuşaḳla küteh kösdi yelek / Parmaġı yüzükli **ṣıġanmış** bilek

2. okşamak

SE2232 Şīveler itdi o şūḫ-ı şaṭır / **Sıġadı** anı ṭoyınca vāfir

ṣıġınmaḳ [1] birinin himayesine girmek, tehlikeden korunmak için emin ve güvenilir bir yere sokulmak

S538 Olur mevcden fülke kehfü'l-emān / Deñiz daḫı aña **ṣıġınur** hemān

ṣıġışmaḳ [2] bkz. 'kendüye ṣıġışmamaḳ' md.

S178 İdüp feyż ile dilleri ḫumm-ı māl / **Ṣıġışmadı** kendüye her ehl-i ḫāl
S1240 Dem irdi ki çün sāġar-ı pür-ḫabāb / **Ṣıġışmaya** kendüye mest-i ḫarāb

sıġmaḳ [8]

1. bütünüyle bir şeyin içine girebilmek, sığmak

NE350 Ḫāmeye **ṣıġsun** mı bu baḫr-ı revān / Ola mı fevvāre yarıḳ nāve-dān
NE809 Çekdi hemān şuʿle-i şevḳum ʿalem / Ḳalbüme **ṣıġmadı** ḳalbüm o dem
SE286 Harfe **sıġmaz** kelimāt-ı pāki / Zarf alur mı yem-i āteş-nāki
SE875 Kibr-ile **ṣıġmaz-iken** dünyāya / Geçinürken felege hem-pāye
SE3359 Sevḳ ider şefḳat idüp pinhānı / Cānına her ne **ṣıġarsa** ānı

Aşağıdaki tanık için bkz. 'yola ṣıġmaz' md.

NE870 Ḫabl-i metin şīme-i peyġamberi / Çekdi getürdi yola **ṣıġmazları**

2. uygun olmak

NE142 Vaṣf-ı maʿānī ile bulmaz ṭırāz / Aña ne teşbih **ṣıġar** ne mecāz

HH950 Şahlıḳ **ṣıġmaz** anda zūr olmaz / Bende-i ʿışḳda ġurūr olmaz

ṣıḥḥat [4] sağlık, afiyet; esenlik

NE3055 **Ṣıḥḥat** uman ḫaste-i derd-i hevā / Neẕrin aña eyler idi dāʾimā
HH520 Umaruz bula semt-i **ṣıḥḥate** rāh / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı siyah
HH719 El öpüp şeyḫden icāzet ile / Geldi ḫaste yirine **ṣıḥḥat** ile
HH1531 Ṣubḥ olup buldı ḫasteler **ṣıḥḥat** / Beni öldürdi nāliş-i fürḳat

ṣıhr [1] evlilik yoluyla akraba sayılan kimse, hısım

NE340 Birisi de ṣāḥib-i ḳadr-i celī / **Ṣıhr-i** vaṣī yaʿni ʿAlī velī

ṣıḳı [1]

1. sıkılmış, sert ve gergin

NE2912 Yerde yüzi şaḫṣ-ı mürāyī gibi / Götü de **ṣıḳı** ṭop hevāyī aṣlan gibi

2. ağızdan dolma silahların mermisi, kelime 'ṣıḳılı' olarak değerlendirildiğinde "dolu" anlamını da karşılamakadır.

NE2331 Noḳṭaları ṣaçma ḥurūfı silāḥ / Ṭopṭolu aġzı **ṣıḳılı** ışṭılāḥ

ṣıḳılmaḳ [4] can sıkıntısı duymak

S508 O küstāḫlardan **ṣıḳıldı** göñül / Żarūrī kenāra çekildi göñül
S832 **Ṣıḳılmazdı** ʿāṣıḳ ġam-ı ġamzeden / O zülf-i muṭavvaḳdur anı boġan
SE3114 **Ṣıḳılup** eyleyicek āh u fiġān / ʿAfv iderdi ṣuçını şāh-ı cihān
HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme şeker-bār / **Ṣıḳılmaḳ** ister ammā ey dil-i zār

ṣıḳlet [4] ağırlık, sıkıcılık

NE589 Mışḳalenüñ minnetine döyemez / Pārelenür **ṣıḳletine** döyemez
NE630 Ḫalḳ çeker **ṣıḳletin** ol dirhemüñ / Ṭut ki velī niʿmetidür ʿālemüñ
NE1934 Ġılẕet-i tabʿına ʿalāmet olur / **Ṣıḳleti** müstevcib-i rifʿat olur
HH2351 Üzerinden şalup nuḫūsetini / Partalın atdı şavdı **ṣıḳletini**

sıḳlet itmek [2]

1. sıkılmak, utanmak

SE1648 Şaḫṣ-ı maʿhūd olup ehl-i vaḳār / **Ṣıḳlet itmişdi** bilüp ḫiffeti ʿār

2. sıkıntı vermek

SE2615 Ol perī-peykere **ṣıḳlet itdüm** / Yaʿnī tesḫīre ʿazīmet itdüm

sıḳlet-me'āb [1] sıklet melcei, can sıkıcı kişi

NE2358 Ḥāṣılı ol merdek-i **sıḳlet-me'āb** / Virdi o yārāna gelüp ıztırāb
S623 **Virüp** cemʿ-i eşḫāṣ aña **ṣıḳleti** / Ṣıḳar keṣret ol kūşe-i vaḥdeti

sıḳlet virmek [2] sıkıntı vermek, bunaltmak

NE1922 Ḫiffet ile cāna **virür ṣıḳleti** / Curcuna-bāzī rūşen-i luʿbeti
SE822 Zer-i surḫ issine **ṣıḳlet virme** / Gül-i raʿnā gibi yüz ḳızdurma

ṣıḳmaḳ [5]

1. sıkıntı vermek, usandırmak

S485 Bizi **ṣıḳdı** bu tengnā-yı sipihr / N'ola maṭlab olsa fenā-yı sipihr
S623 Virüp cemʿ-i eşḫāṣ aña ṣıḳleti / **Ṣıḳar** keṣret ol kūşe-i vaḥdeti
SE3501 **Ṣıḳa** işkence idüp mışrāʿı / Gire biri birine aḳlāʿı
HH2460 Umma bir kimseden vefādārī / **Ṣıḳma** olmaz recā ile yārı

2. dar gelmek

SE2173 **Ṣıḳar** ol cübbe anı bir miḳdār / Döşi dellāle düşer āḫir-i kār

ṣıla [1] aile ocağı, vatan, memleket

SE985 Tāzeler olsa n'ola şūr-engīz / **Ṣıladan** taze gelen oldı ʿazīz

sımāḫ [1] kulak

NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın ferāḫ / Yırtıla çāḳ perde-i ḳaṣr-ı **sımāḫ**

ṣımaḳ [2] kırmak

S1299 Seḥerden ḳızup tābe-i āsumān / **Ṣıdı** beyża-i māhi gerdūn hemān
SE711 Sūmenāta şalınup ol Āẕer / **Ṣıdı** hep bütlerini ser-tā-ser

ṣımsıḳı [1] olabildiğince sıkı, çok sıkı

NE2545 Yarma bilekli evcesi bir yıġın / **Ṣımsıḳı** et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

ṣınf [2] sınıf, ortak özelliklere sahip topluluk

NE2423 Līk iden nefs ü hevā-yı zebūn / Rütbe ile **ṣınf-ı** melekden füzūn
SE1163 Emeviyyūnuñ olup ol ḫalefi / Virdi şevketle o **ṣınfa** şerefi

sır(r) [34] gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey, gizli husus, hikmet

S176 Maḳāmına geldükde ol āfitāb / Ne **sırdur** bu kim germ idi cāme-ḫˇāb
S923 N'ola bād-ı ġam ḫavfı çekmezse mest / İder anı ḫışṭ-ı **sır-ı** ḫum şikest

S1474 İden keşf-i **sırr** ile sehv-i lisān / Virür cānı resm-i ṭarīḳat hemān
NE54 Besmelenüñ **sırrı** daḫı bādadur / Bādaki de noḳṭa-i yektādadur
NE62 Hāmil-i **sırr-ı** dil-i muʿ ciz-nikāt / Nükte güẕārende-i gūş-ı devāt
NE187 Mürşid ola **sırr-ı** nebī-i emīn / Binehhinallahu meʿ a'l-gāfilīn
NE317 Āmed ü reftinde erkān-ı veḳār / Sürʿ at ile gitdüginüñ **sırrı** var
NE664 Meydür o hoş neşve-i ferḫunde-zāt / **Sırr-ı** Felāṭun-ı ḫum-ı Sumenāt
NE831 Ol dem olup silsile-cünbān-ı ḳāl / Eyledi Behlüle bu **sırrı** su'āl
NE1009 Bāde gibi ʿışḳ-ı bülend-i iştihār / Her kişinüñ **sırruñ** ider āşikār
NE1109 **Sırr-ı** serā-perde-i ḫaḳdur suḫan / Niʿ met-i perverde-i ḫaḳdur suḫan
NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü mihr ü münīr / Ḳalbi olur meşriḳ-i **sırr-ı** żamīr
NE2197 Olmuş idi ol ḫalef-i pür-ḫıred / Maẕhar-ı **sırr-ı** ḫaberü'l-veled
NE2608 **Sırrı** ẕuhūr eyledi ekvānda / Seng ü bütānānda ḫayvānda
SE11 **Sırr-ı** āyāt-ı şifāya maẕhar / Noḳṭalar anda söyinmiş aḫker
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿ l-i lebi **sırr-ı** cāndur / Ẕāt-ı pāki şeref-i insāndur
SE429 Ṭuyılup **şırr-ı** ḳażā-i sermed / Ola taḳvīm-i kühen ḥükm-i raṣad
SE568 Añla bu **sırrı** da ʿ işyān itme / Ādem ol yoḳ yire ṭuġyān itme
SE615 Bir işāretle idüp ehl-i żamīr / **Sırr-ı** Hūʿ dan giderek ola ḫabīr
SE1023 Nā-gehān arada bir merd-i benām / Kīse-i **sırdan** idüp fekk-i kelām
SE1092 Nice **sır** var bunuñ envāʿ ında / Kendide yoġ-ısa etbāʿ ında
SE1123 İtmeyüp biri birine tevfīḳ / İtdi bu **sırrı** recā-yı taḥḳīḳ
SE1380 **Sırra** sīması delālet eyler / Çeşm ü ebrūsı işāret eyler
SE1768 İtmedi hīç bu **sırrı** ifşā / Olmadı kimseye gencīne-güşā
SE3304 Olmadı hiç birisi vāḳıf-ı **sır** / Sözleri oldı bu resme āḫir
SE3336 **Sırrına** maḥrem olan yārānı / ʿ Āşıḳı yanuña gömdi anı
HH536 Ḳaldı ammā esirgeyüp anı / Maḥrem-i **sırr** olan yārānı
HH939 Muḳrī-i naḳş ġamze-i pür-fen / Yeg bilürdi o **sırrı** baḳıcıdan
HH1664 **Sırrını** ketme eyleyüp himmet / Gözledi dā'im anlara furṣat
HH2067 Girdiler rāh-ı ʿ ışḳa bī-ser ü pā / Ṭuydılar nice **sırr-ı** nā-peydā
HH2178 Sabr idüp **sırrum** eyledüm pinhān / Tā ki derd ile geldi aġzuma cān
HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o mihr-i münīr / İtdi işrāf-ı **sırr** ü keşf-i żamīr
HH2260 **Sırruñı** şaḳlama bilenlerden / Derde dermān irer erenlerden
HH2419 **Sırr-ı** nā-güftada yiri geldi / Her biri öteden beri geldi

sırren [1] gizli olarak, gizlice

SE543 Ne şerefdür bu ki ḳavm-i bī-tāb / İde **sırren** vara Mevlāʿ ya ḫiṭāb

sırr-ı ʿazīm [2] büyük ve yüce sır, hikmet

NE50 Besmelede var nice **sırr-ı ʿazīm** / Kim odur īcāz-ı kelām-ı ḳadīm
NE1121 Her biri ser çeşme-i **sırr-ı ʿazīm** / Her birisi maẕhar-ı feyż-i ʿ amīm

sırr-ı ḥaḳīḳat [1] hakikat sırrı

NE1493 **Sırr-ı ḥaḳīḳatden** olup nükte-senc / Dürcine derc eyledi bisyār-ı genc

sırr-ı Ḫudā [1] ilâhî sır, Allah'ın hikmeti

SE572 Noḳṭa-i dā'ire-i ṣıdk u ṣafā / Nükte-i nādire-i **sırr-ı Ḫudā**

sırr-ı İlāhī [1] ilâhî sır, Allah'ın hikmeti

NE1643 Līk şaḳın ṭaʿ n-ı ʿ ibād eyleme / **Sırr-ı İlāhīde** ʿ inād eyleme

sırr-ı pinhān [2] gizlenmiş, saklı kalmış sır

SE2644 ʿ Amelüñ merciʿ i çün Mevlādur / **Sırr-ı pinhānuñ** aña peydadur
HH2196 Dil-berün ġamze-i zebān-dānı / Yek-be-yek ṭuydı **sırr-ı pinhānı**

sırr-ı ser-beste [3] örtülü, gizli sır

SE2101 **Sırr-ı ser-bestesini** itdi ʿ iyān / Ḳaṣdı kendi idügin ḳıldı beyān
SE3046 **Sırr-ı ser-beste-i** cām-ı raḫṣān / Dil gibi ḳat ḳat olurdı pinhān
HH2610 **Sırr-ı ser-besteyi** ol ehl-i fiten / Ceẕb iderdi daḫı göñülde iken

sırr-ı Süleymān [1] Hz. Süleymân'ın sırrı, Hz. Süleymân'ın kuş dilini bilmesi

SE3007 Ser ü ser-defter-i murġān oldum / Maḥrem-i **sırr-ı Süleymān** oldum

sırr-ı tevḥīd [1] Allah'ın birliğinin sırrı, tevhid sırrı

HE108 Bürūcı devr idüp oldı o ḫurşīd / Dil-i işnā aşerde **sırr-ı tevḥīd**

sırr-ı vücūd [2] varoluşun sırrı

S16 Hezāra virüp nūr-ı çeşm-i şühūd / İder gülde iẕhār-ı **sırr-ı vücūd**
S673 Fenā içre cūyā-yı **sırr-ı vücūd** / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd

ṣırāṭ [2]

1. yol, doğru yol

SE23 Meddi gūyā ki **ṣırāṭ-ı** ebrār / Olur üstinde naẕar berk-güẕār

2. Sırat köprüsü. Ayrıca bkz. 'cisr-i ṣırāṭ' md.

NE158 Şimdi bu pülden geçebilmek muḥāl / Cisr-i **ṣırāṭ** üzre nice olur ki ḥāl

ṣırça [4] cam, camdan yapılmış ‖ felek, dünya

NE558 **Ṣırça** sarāy içre idüp cāyını / Çekdi hemān dāmenine pāyını

SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme pāy / Şemʿ-i raḥṣānsın idin **ṣırça** serāy

HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / Yedi ḳat çarḫı mihre **ṣırça sarāy**

HH386 İricek māhitāb-ı ṣandal-sāy / Ṣandalī reng olur bu **ṣırça sarāy**

ṣırf [2] mutlak, salt, bkz. ‘ʿadem-i ṣırf’ md.

SE176 ʿAdem-i **ṣırfa** neden vehm-i vücūd / Oldı hep menşeʾi noḳṣān-ı şühūd

SE878 Mevt için virme ṣaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i **ṣırf** ṣanup çekme elem

ṣırıtmaḳ [3] dişlerini göstererek gülmek. Ayrıca bkz. ‘diş ṣırıtmaḳ’ md.

NE1071 Cevhere ṣarrāfdur iden naẓar / Ġayra **ṣırıtma** dişüñ ey pür-güher

SE3076 Nādim olup urıcaḳ kef-be-kef / Diş **ṣırıtma** ile mānend-i ṣadef

HE41 Düri ṣarrāfa göster ẓāyiʿ itme / Meded nādāna luṭf it diş **ṣırıtma**

ṣırt [2] ense kökü ile bel arasında bulunan kısım, arka

NE2808 Ürküşür anda bulınan her ẓarīf / **Ṣırtınuñ** üstüne düşer ol ḥarīf

NE2816 Yaʿni **ṣırtı** ṣıyırup her yerin / İtdi revān ḫūn ile maġz-ı serin

ṣıva [1] rutubetten korumak ve daha düzgün görünmelerini sağlamak için duvarlara sürülen harç, ince tabaka

NE2525 Vesmeli ebrūları māh-ı maḥāḳ / Ya **ṣıvası** ḳopmuş iki köhne ṭāḳ

ṣıvār [1] sığır sürüsü

NE407 Çarḫ gibi çarḫa nigūn-sār olup / Ṣoñra ḳafadār-ı **ṣıvār** olup

ṣıyām [2] oruç

S42 Mühürli dehen gerçi vaḳt-i **ṣıyām** / Derūnum ḫum-ı mey gibi pür-ḫarām

HH1716 Şerʿ ṣavm-ı viṣāli itdi ḫarām / Oldı memnūʿ vuṣlat üzre **sıyām**

ṣıyırmaḳ [1] sürterek veya vurarak hafifçe yırtmak, çizmek

NE2816 Yaʿni ṣırtı **ṣıyırup** her yerin / İtdi revān ḫūn ile maġz-ı serin

ṣıyt [2] iyi nam, iyi şöhret, ün

HH1515 **Ṣıyt-ı** ʿadli bu ṭāḳ-ı aḫżerde / Ḫās Ayaz ile ḳaldı dillerde

HH1933 ʿĀleme velvele ṣalup nāmuñ / **Ṣıyt-ı** ʿadlin güm itdi Behrāmuñ

sīb [7] elma

S890 Dehānında **sīb** oldı farḳ-ı seri / Ġurūrıyla bögründedür elleri

NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu ḫargehi / Ḳodı ref-i ṭāreme **sīb-i** mehi

NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile gökde māh / **Sīb** idi būsīde biri var siyāh

SE1426 El ṣunar ṣahı çenāruñ gāhī / Çarḫdan almaġa **sīb-i** māhı

SE2746 Oḫṣar oġlı yetişen pīr gibi / Ẕekan-ı **sībi** ʿiẕār-ı ʿinebī

HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande söz ḳoparur / **Sīb-i** müşküñ çekirdegüñ çıḳarur

HH2482 Kef-i emvācda o fülk-i girān / Oynadı **sīb** gibi nice zamān

sibāʿ-ı derrende [1] yırtıcı hayvanlar

HH1323 Yirde gökde **sibāʿ-ı derrende** / Ne çerende ḳodı ne perrende

sicill-i aḥkām [1] hükümlerin, kanunların kaydedildiği defter

SE78 Çün ḳażāyā-yı ḥikem oldı tamām / Ḥıfẓ olındı o **sicill-i aḥkām**

sidik [] idrar

sidikli [2] sidiğe bulaşmış olan, sidiğini tutamayan, üstüne veya yatağına işeyen

NE2572 Cümlesi o cānibini ṭutdılar / Baş götürüp didi **Sidikli** Ḳamer

NE2670 Gerçi ki iġlām ile ey ḳaltabān / Fırḳı anuñ poḫlı **sidikli** hemān

sidik ṣaḳṣısı [1] içine küçük tuvalet yapılan kap, lazımlık

NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı oda atasın / Vara **sidik** ṣaḳṣısına batasın

sidr [1] bkz. ‘Sidre’ md.

SE554 Olayım dirseñ eger āzāde / Saña **sidr-i** ṭaleb-i seccāde

Sidre [6] Hz. Muhammed’in mîraç gecesinde Cebrâil ile birlikte yükseldiği yedinci kat semâda, arşın sağında bulunan ilahî bir ağaç, en yüksek makam

S165 Varup **Sidreye** ḳaldı peyk-i ḫudā / Olup Sidre bir perde-i nūr aña

S165 Varup Sidreye ḳaldı peyk-i ḫudā / Olup **Sidre** bir perde-i nūr aña

NE297 **Sidreye** vardıḳda ceyb-i celīl / Ḳaldı o mevḳıfde hemān Cibrīl

SE46 Fetḥa vü kesresi zīb-i tenzīl / Dökdi per **Sidrede** gūyā Cibrīl

SE272 **Sidrede** ḳaldı Burāḳıla berīd / Müntehā dense degil aña baʿīd

HH176 **Sidreye** varıcaḳ o Mihr-i Celīl / Sāye-veş ḳaldı raḫş ü Cebrāʾil

sifāl [5] çanak, çömlek, testi vb. toprak kap

S922 **Sifāl** olsa ol ḫum olup pāymāl / Ḳaranfil vire ḥaşre dek ol **sifāl**
NE349 Olmaya maḳdūr-ı dil-i pür-melāl / Ala mı deryāyı bu şunmuş **sifāl**
NE2455 Naḫl-i vücūd olmaz imiş pāydār / Umma **sifāl** içre şecerden firār
NE3050 Oldı aña şanʿat-ı cerr-i **sifāl** / Raṭl-ı girān ile ṭolı şahbā-yı āl

sifle [1] alçak, âdî, sefil kimse

NE757 **Sifle** ki taḳlīd-i kibār eyleye / Kendüyi rüsvāy-ı diyār eyleye

sifr [2] yazılı şey, kitap

NE744 Ḥāşılı ol **sifr-i** belāġat-rüsūm / Oldı pesendīde-i yārān-ı Rūm
SE49 Oldı bu müntaḫab-ı **Sifr-i** kerīm / Cāmiʿ-i cümle-i Kur'ān-ı ʿaẓīm

sīḫ [5] demir şiş, kebap şişi

S326 Dehānındaki nāy-ı neb-tīzdür / Çeh-i Rüstem ü **sīḫ-i** ser-tīzdür
S1303 Tenūr-ı sipihre güneş şaldı tāb / İder **sīḫ-ı** miḥverde şevri kebāb
SE2029 Ḳanı ol Rüstem-i destān-ı hüner / **Sīḫ-i** düşmen cigerinde oynar
HH216 Nīze vü tīri oldı **sīḫ-i** vüḫūş / İtdi kebk ü ġazāli dūş-be-dūş
HH1444 Nīş-i tīziyle dehānı hemān / **Sīḫ** ile çāh-ı Rüstem-i destān

siḥr [13] büyü, efsun

S784 O sāġar ki **siḥr** ile aġlatmada / Meger cevheri oldı seng-i yada
NE635 Şiʿr diyen mücrim olur lā-cerem / **Siḥr** gibi ehlüñ ider müttehem
NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle yazıldı yüzi / Sürme-i **siḥr** ile pür-efsūn gözi
NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o levḥ-i zeri / **Siḥr** ile indürdi meh-i enveri
NE3147 **Siḥr** ile ḥayāt-ı ḫayālin hemān / Maḥv ide bu ejder-i āteş-feşān
SE605 **Siḥrden** tā'ib olup ġamze-i yār / Def ider zaḥmeti çeşm-i bīmār
SE3379 İndürüp **sihr-ile** gökden ayı / Zühreyi eyler idi rüsvāyī
HH479 Şiʿri ḫod **sihr** idi nezāketde / Ferd idi vādi-i ẓarāfetde
HH750 Rīv-i dīv ana göre şehd ü şeker / Sāmirī **sihri** ise maḥż-ı şemer
HH764 Aldı mihmānı yanına ol gül / Pīre-zen oldı **siḥrine** meşġūl
HH1697 Bābına urdı ol daġal-pīşe / **Siḥr** ile biñ kilīd-i endīşe

sihr eylemek/itmek [2] sihir yapmak, büyülemek

S927 Ne ḫum dīg-i seccāde-i mey-gede / Ki **siḥr eyleyüp** fitne ḳaynatmada
HH1608 **Siḥr idüp** çeşm-i cādū-yı eṭfāl / Anı geh gürk iderdi gāhī ġazāl

sihr-i helāl [1] büyüleyici güzellikte söz

NE1146 Yaʿni olup her sözi **sihr-i helāl** / Meh gibi günden güne buldı kemāl

sihr-üslub [1] büyüleyici güzellikte ifade edilmiş, büyüleyici üsluplu

SE1685 Nükte-i nādire-i **siḥr-üslūb** / Oldı ser-rişte-i ḳullāb-ı ḳulūb

Sikender [9] bkz. 'İskender' md.

S1040 **Sikender** kesüp baḫrı itmiş revān / Ḳomuş anda mir'āt-ı cāmı nişān
NE472 Oldı **Sikender** gibi evzāʿı ḫūb / Āyinesi ser-be-ser ehl-i ḳulūb
NE676 Cāmdur āyine-i şāfī-meniş / Kār-ı **Sikenderde** yoḳ ol gösteriş
NE922 İtdi Arisṭoyı **Sikender** vezīr / Oldı cihān emrine fermān-peẕīr
NE1519 Pūşiş-i sebzi yem-i aḫżar gibi / Taḫtası şundūḳ-ı **Skender** gibi
NE2154 Bula **Sikender** gibi ḳadr-i celīl / Līk ola her ḳarnda gāyet celīl
SE785 Ṣafḥa mirʿāt-i **Sikender-āsā** / Ṣūret-i nīk ü bed anda peydā
SE1119 Eyledi Ḥaḳḳa **Sikender** zārī / Ḳalbin esbābdan itdi ʿārī
HH2748 Oldı ʿĀlem-nümā ki ṣūret-yāb / Şaldı āyīne-i **Sikendere** tāb

Sikenderlik itmek [1] (İskender'in "âb-ı hayât"ı aramak için karanlıklar ülkesinde yolculuğu bağlamında) karanlığı aydınlatmak ‖ kadeh sunmak

S1112 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā erlik it / Ẓalām-ı şeb içre **Sikenderlik it**

Sikender-serīr [1] İskender'in tahtında oturan, İskender tahtlı

NE353 Ḫan Mehemmed o **Sikender-serīr** / Oldı biñ üçde şeh ʿālem-i maṣīr

Sikender-şeref [1] İskender gibi şerefli olan, pek yüce ‖ Sultan II. Osman

S189 Dür-i şāh-vār-ı hümāyūn-ṣadef / Ferīdūn-nejād ü **Sikender-şeref**

sikke [11]

1. akçe vb. madeni paralar üzerine vurulan resmi damga, mühür

S490 Sipihr-i berīn oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç cevheri **sikke** nāḳış ʿayār
NE1539 Nār-ı riyāżet ile yana ḳāl ola / Namzed-i **sikke-i** iclāl ola
NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / **Sikke-i** Ḥātem yine pür-nām ü kām
SE170 Olmadı nefs-i bed-endīş-i cehūl / Ḳābil-i **sikke-i** tamġā-yı ḳabūl
SE475 Ġıll ü gışdan tenüñi paḳ eyler / Ḳābil-i **sikkeyi** idrāk eyler
SE735 Cidd ü cehd it yürü insān olıgör / Ḳābil-i **sikke-i** ʿirfān olıgör
SE2466 Oḳu gör levḥ-i mezārın ne yazar / Luṭf iden **sikkeyi** mermerde ḳazar

2. kıymeti devletin resmî damgasıyla teminat altına alınan madeni para
SE2635 Ḳoymaya **sikke-i** kārında daġal / Eyleyen zer gibi iḫlāṣ-ı ʿamel

sikke-ger [1] sikkeli, parası olan, zengin
SE2314 Berg-i terreyle gelirse **sikke-ger** / Eyle iʿzāz-ıla ḳadrin ber-ter

sikke-i rāyic [1] geçer akçe, itibar edilen, muteber, herkesin beğendiği
SE1251 Maḥv olup ṣafḥa-i ebced-ḫānı / **Sikke-i rāyic** idi nādānı

sikke-i surḫ [1] kırmızı damga, kırmızı mühür
NE1730 Gāh çeker nice ḳaṭār ile yük / Gāh ṭutar **sikke-i surḫ** ile yük

sikke urmaḳ [1] damga vurmak ‖ (Hz. Muhammed'in Burak'a binip göğün katlarını geçerek Mi'râç'a yükselmesi bağlamında) basıp geçmek
S148 Süm-i raḫş ile **sikke urdı** o şāh / Etekli zere döndi hāleyle māh

sikmek [1] (erkek için) cinsel ilişkiye girmek
NE2674 Bu miṣilli hūb dimiş bir feke / ʿĀlem içinde er odur er **sike**

silāḥ [3]
1. silah, kılıç, tüfek gibi savaş aleti
NE2834 Taḳviyet itmez anı ehl-i ṣalāḥ / Kāfir-i ḥarbīye verilmez **silāḥ**
SE1805 Aḳça itmez yalıñuz ṣulḥ u ṣalāḥ / Cizyesin virmez-ise işte **silāḥ**
2. tüfek
NE2331 Noḳṭaları ṣaçma ḥurūfı **silāḥ** / Ṭopṭolu aġzı ṣıḳılı ışṭılāḥ

silāḥdār [5] padişahı veya sadrazam, vezir, beylerbeyi gibi bir devlet büyüğünü korumakla, silahlarını muhafaza etmek ve bakımını yapmakla görevli kimse
S156 Meger oldı Sulṭān-ı pencüm-serīr / O şāha **silāḥdār-ı** şemşīr-gīr
S203 **Silāḥdārı** ṭabʿ-ı güher-bārıdur / Ḳalem-dānı anuñ ʿalemdārıdur
S1243 Çemende ḳızıl tāc ile lāleler / **Silāḥdār-ı** sulṭān-ı güldür meger
SE2860 Bir baş-ıla aña bulmışdı ẓafer / Ṭutmasa ḳarşu **silāhdārı** siper
HH2075 Tīġ ile mihr āşikār oldı / Zāl-ı çarḫa **silāḥdār** oldı

silāḥ-ı eşrār [1] en şerli silah ‖ erkek cinsel organı
SE2194 Ḳorḳarın kim o **silāḥ-ı eşrār** / Hem firengī ola hem cevherdār

silaḥşor [1] iyi silah kullanan, savaşmakta usta olan kimse, savaşçı
S433 Süḫan mülkünüñ merd-i pür-zūrusun / Bu meydānuñ el-ḥaḳ **silaḥşorusun**

sīlī [1] yüze vurulan şamar, tokat
SE139 Ḥırş ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / **Sīlī-i** ye'se maḥal rūy-ı recā

silinmek [1] temizlenmek, parlatılmak
S317 Tedārik ḳılup Şāh-ı kişver-güşā / **Silindi** ol āyīne-i bed-nümā

Silistre [1] Atâyî'nin 1618-1620 yılları arasında kadılık yaptığı şehir. Bulgaristan-Romanya sınırında Tuna'nın Bulgaristan'ı terkettiği yerde Tuna nehrinin sağ kıyısında bulunur.
SE3366 Bir zaman oldı **Silistre** baña cā / İtdüm ol ḥıṭṭada tenfīz-i ḳażā

silk [9] inci ve tespih gibi tanelerin geçirildiği iplik; dizi, sıra
S417 Dizilmiş dutup **silk-i** pür-gevhere / Ḳomuşlar süḫan riştesin bir yere
S1531 Ṭokunmaya bu **silk-i** pür-gevhere / Şu kim neẓr ide naẓmını tel ḳıra
NE441 Ḳulları **silkinde** çok encüm gibi / Nice vezīri var Arisṭo gibi
NE846 ʿArz idüp aḫbāba ol enmūzeci / **Silk** ü ṭılāsız güher-i Sāveci
SE369 Vaḳf-ı maʿnā kişiye mülk olmaz / Sübḫāya öyle güzel **silk** olmaz
SE436 **Silk-i** saṭrında olan naẓm-ı dürer / Cümle müftābihe naḳl-i misṭar
SE672 İtdi ol vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i güher / **Silk-i** ʿilm ü ʿameli pür-gevher
HH248 Tercemānü'ṣ-Ṣıḥāḥdur ḳalemi / **Silk-i** Dürrü'l-Viṣāḥdur raḳamı
HH1302 Jālelerle ṣuʿā-ʿ-ı mihr-i cihān / **Silk-i** eşkeste gevher-i ġalṭān

silk-i güher [5] elmas, mücevher dizili iplik, mücevher dizisi
S1078 Dizüp sīne-i sāza **silk-i güher** / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1089 Virüp sīne-i sāza **silk-i güher** / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
NE2308 Biribirisiyle olup mülte'im / **Silk-i güher** gibi ola muntaẓım
NE3109 Budur ümīdüm ki bu **silk-i güher** / Varıcaḳ illerde olur muʿteber
HH2751 Şālişā naẓm-ı Ṣoḫbetü'l-Ebkār / Oldı **silk-i güher** gibi hem-vār

silk-i dürer [1] inci dizili iplik, inci dizisi
NE2389 Baḥr-ı güher-rīz-i devātuñ senüñ / **Silk-i dürerdür** kelimātuñ senüñ

silkmek [2]

1. sallamak, silkelemek

NE1788 Naḥl-i ḫazan-ı dīde-veş azād ola / Dāmenini **silke** gide şād ola

2. dökmek, serpmek

NE2774 Her dem alup deste ilikli kemik / **Silker** idi sofra-i fısḳa ilik

sille [6] tokat, şamar

NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp **silleler** / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin ehl-i şer

NE1571 Baḫra güẕār eylese mānend-i rūd / İde kürek **sillesi** rūyin kübūd

SE154 Yiyeler **sille** bir elden āḫir / Nemed-i köhne vü tāc-ı fāḫir

SE2455 Āsiyāb gibi olur ser-gerdān / Gelse biñ **sille** bulınca bir nān

SE2821 Ḳaldı bir nice nūgerle tenhā / Daḫı **sille** yimedin ḳalb-i ḳafā

SE2982 Uġrasa **sille-i** dest-i ḳadere / Bisterinden düşe boyunca yere

sille urmaḳ [7] şamar vurmak, tokat atmak

SR7/2 Ḳahr ile **urup sille** ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān

S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ ġoncalar / **Urup sille** bād itdi zīr ü zeber

NE363 **Urdı** ʿalem **sille** meh-i envāra / Ṣanma kelef eyledi ḳara yere

NE1292 **Sille urur** nice perī-rū nigār / Çehresi Nīl olduġunun vechi var

SE140 İtmez üftāde meges terk-i niʿam / **Ursa** biñ **sille** meges-rān-ı sitem

SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi **urup silleleri** / Eñsesin dürre-i ʿadl-i ʿÖmeri

SE3249 **Sille urduḳça** o tünd-i ser-keş / Çıḳdı yaş yirine gözden āteş

silmek [5]

1. ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek, temizlemek

S248 **Silüp** berfi itdi nevāziş bahār / Açıldı dil-i ġonca gitdi ġubār

NE2965 Ceyb-i güli çāk ḳılup mihrimān / Jāle nüḳūdını **silerdi** hemān

SE2197 Koparup fitne ara yirde cüẕām / **Silmesin** burnını mānend-i zükām

SE2937 Eyledi şeyḫ o ḥāli zāʿil / Gözini **sildi** şeh-i deryā-dil

2. temizlemek, gidermek

NE2961 Sürmeyi gözden **silüp** ol ḫīle-ger / Māh-ı kelefdāra bulurdı ẓafer

SE1560 **Silmiş** āyīne-i dilden jengi / Arada mişḳale-i yek-rengi

SE2322 Oldı mışḳal ʿalem-i ʿAbbāsī / **Sildi** āyīne-i menden pası

silip süpürmek [1] ne var ne yoksa alıp götürmek, izini bile bırakmamak

SE396 Ḳalmadı raġbete şāliḫ gevher / Bulduġın **sildi süpürdi** iller

silsile [6]

1. soy, şecere

NE439 Zīver-i zer **silsile-i** Ḫusrevān / Gevher-i gencīne-i ʿOṯmāniyān

NE2393 **Silsile** peyvend-i ekānīm-i şerʿ / Mürsele-bend-i güher-i aṣl u ferʿ

SE307 Dürretü't-tāc-ı ser-i ilḫānī / Zīver-i **silsile-i** ʿOṯmānī

2. düzen, sıra

NE136 Beste olup **silsile-i** mümkünāt / Geldi nüh-ābāyla çār-ı ümmehāt

3. zincir

SE911 Fikr-i dünyā aña ejder-veş ola / Ṣarıla **silsile-i** āteş ola

silsile-cünbān [2] vesile

NE831 Ol dem olup **silsile-cünbān-ı** ḳāl / Eyledi Behlüle bu sırrı suʾāl

SE460 ʿIşḳdur **silsile-cünbān-ı** hüdā / ʿIşḳa dil-beste olur şah u gedā

sīm [28] gümüş, gümüşten yapılmış

S93 Mehüñ eşrefisi meger çıḳdı **sīm** / Hemān itdi ṣarrāf-ı ḳadri dü-nīm

S214 Zeri eyledi dāġ-ı miḫnet ü sitem / Anuñ penbe-i dāġıdur ḳurṣ-ı **sīm**

S640 Ḥişār-ı nev ol **sīmden** ḳubbedür / Girībān-ı baḫre gümüş tügmedür

S744 Düşüp cūlara sāye-i ḫoş-nihād / İder şāḫlar levḫ-ı **sīme** sevād

S947 Kenār-ı ḳadeḫle mey-i şuʿledār / Şu zer noḳṭadur **sīm-i** taḫrīri var

S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrīne kāḫ / Yine ġarḳ-ı **sīm** oldı bir nice şāḫ

NE361 Rumḫı irüp günbed-i nīlüfere / Māhī-i **sīm** oldı yem-i aḫżara

NE467 İtdi cülūsındaki enʿām-ı ʿām / Ġarḳa-i **sīm** itdi cihānı tamām

NE468 **Sīm** degil beẕl-i zer-i nāb ile / Keffe-i mīzānları pür-āb ile

NE481 Māh-ı kelefdār degil āşikār / **Sīme** sevād eylemiş üstād-ı kār

NE629 Ḥisset ile cem-i zer ü **sīm** ider / Mālını sermāye-i taʿzīm ider

NE1739 Derdi hemān **sīm** ü sīm ü zeheb / Birbirine ḳatmada dünyāyı heb

NE1739 Derdi hemān sīm ü **sīm** ü zeheb / Birbirine ḳatmada dünyāyı heb

NE1773 Cāy-ı zer ü **simi** olur bī-niyāz / Yā kef-i sāḳī ya def-i naġme-sāz

NE2472 **Sīm** ḳuşaḳla kūteh kösdi yelek / Parmaġı yüzükli şıġanmış bilek

NE2656 Geh çeke geh bāde-i ḫamrā ile / Geh zerd ü **sīm** ü gehī esmā ile

NE2939 Nice baḳar görememiş zer-geri / **Sīmi** içün eski ser-ā-serleri

SE2028 Olur eşḫāṣa güzergāh-ı ʿazīm / Ḳarlı ṭaġlar gibi ol ḳubbe-i **sīm**
SE2449 Ḫayr içün şaḳladıġuñ **sīm** ü ẕeheb / Ālet-i fısḳ u fesād olur hep
SE2991 Virdi ṣayyāda iki dirhem **sīm** / O da hüdhüdleri itdi teslīm
HH3 Mühre-gerdān-ı ḥall-i **sīm-i** nehār / Ṣayḳal-efzā-yı tīġ-i berḳ-i bahar
HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i zer ü **sīm** / Oturur dāverān-ı heft iḳlīm
HH884 İtdi mā'-i İlāhi ile nesīm / Ġonce-i zanbaḳı sebīke-i **sīm**
HH1303 Sū-be-sū sebze-zāruñ enhārı / Gedvel-i **sīm-i** levḥ-i cengārı
HH1304 Dökülüp şāḫ-ı mīveden ezhār / İtmiş evrāḳa **sīm** ile ḥalkār
HH2110 Levḥ-i meşki miṣāl-i ṣafḥa-ı **sīm** / Ki sevād itmiş anda kilk-i dü-nīm
HH2125 Ḳadd-i mevzūnı **sīm-i** māh-ḳabā / Bir gümüş serv idi yürür gūyā
HE103 Şebüñ envār-ı mehle ittiḥādı / Güzel gösterdi **sīm** üzre sevādı

sīm-i ḫāliṣ [1] saf gümüş, gümüş para
HH2147 Raḥm idüp gül gibi o kān-ı seḫā / Bir avuç **sīm-i ḫāliṣ** itdi ʿaṭā

sīm-i nāb [3] katışıksız, saf gümüş
S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı āb / Bisāṭ üzre gūyā kürür **sīm-i nāb**
NE564 Sebze ḫaṭın berf yaġup bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı ezüp **sīm-i nāb**
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı **sīm-i nāb** / Āb-ı ḥayāt üzre ya iki ḥabāb

sīm-āb [7] cıva, gümüş renginde olan
S1169 Pür olsa ʿaraḳ cāma vaḳt-i ḫumār / Olur lerze-nāk elde **sīm-āb-vār**
NE492 Ṣubh irüp mevce-i **sīm-āb-ı** nāb / Geldi kenāra güher-i āfitāb
SE227 Bir şebāngāh ki nūr-ı mehtāb / Eyledi ʿālemi ġarḳ-ı **sīm-āb**
SE2815 Ḫançeri ḳaṭre-i **sīm-āb-miṣāl** / Cāme-i cismi delerdi fi'l-ḫāl
HH281 Bir seḥergeh ki nür olup cüşān / Baḥr-ı **sīm-āba** ġarḳa oldı cihān
HH2081 Baḥr-ı **sīm-ābdan** çıḳup Ḫurşīd / Āşinā rūşenā hep oldı bedīd
HE99 Şebangeh ki ṭaşup deryā-yı **sīm-āb** / Veliy-yi ʿahd-i ḫurşid oldu mehtāb

sīmān-beden [1] gümüş bedenli, parlak tenli
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i **sīmān-beden** / Cānı olur sīm ü zer ü kīse ten

sīm-ber [3] gümüş göğüslü, göğsü gümüş gibi parlak olan
HH71 Alışup yār-ı **sīm-berler** ile / Sāde-pehlū olur güzeller ile
HH957 Bir gün ol māh-rū püserler ile / Hem-seri māh-ı **sīm-berler** ile
HH2567 Bir nice meh-līḳā püserler ile / Zer-ḳabā māh-ı **sīm-berler** ile

sīm-dīvār [1] gümüş duvar ‖ yüzük kaşı
HH1758 Gevher-āsā o şehr-i ḫuld-āyīn / **Sīm-dīvāra** içre faṣṣ-ı nigīn

sīm-endām [2] gümüş endamlı, vücudu gümüş gibi parlak olan
HH1393 Līk rām itmeyüp anı ibrām / Olmadı nerm māh-ı **sīm-endām**
HH2649 Meger ol iki māh-ı **sīm-endām** / Ṣorup aḥvāl-i müslimini müdām

sīm-ġilāf [1] gümüş kılıf
HH2344 Kūhekān idi mevce-i şeffāf / Tīgine oldı keffi **sīm-ġilāf**

sīm-nāb [1] saf gümüş, gümüş para
NE1839 Gitdi ḫazā'inde aramaz **sīm-nāb** / Berri pür-āb eyledi baḥrı serāb

sīmsiz [1] gümüşsüz ‖ bedelsiz, bedava
NE2941 **Sīmsiz** olmaġ ile köhne nemed / Fāriġ olur şāḥibi itdükde red

sīm-ten [3] gümüş tenli
NE2219 Müşt-i kavī müşte-i āhen-beden / Maṭraḳa-i külçe-i mihr **sīm-ten**
HH961 Ḫavż içinde o **sīm-ten** ḫūbān / Her biri bir içim şu idi hemān
HH1643 **Sīm-tenlerle** il mulāʿabede / Sen pes-i perdeden muḥāsebede

sīm ü zer [9] gümüş ve altın
S213 Virüp anlara farṭ-ı beẕli keder / Ṭaġıtdı hemān kendüyi **sīm ü zer**
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i **sīm** ān-beden / Cānı olur **sīm ü zer** ü kīse ten
NE1760 Ṣāhib-i ḫayr olmaġıçün lāf ider / Ḫayrı anuñ fā'ide-i **sīm ü zer**
NE2097 Tecrübesiz ʿilm ile ṭıb olsa ger / Kimse ṭabībe vere mi **sīm ü zer**
NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup **sīm ü zer** / Öyle metāʿı aşaġıdan döker
NE2892 Tāze iken alduġı **sīm ü zeri** / Virmiş idi ribḥi ile hep geri
NE2986 Vār idi bir şaḫṣ-ı bülendde meger / **Sīm ü zer** ile dolu fāḫir kemer
SE1680 Genc-i Cem künc-i beyābānda yatur / **Sīm ü zer** maʿdeni yabanda yatur
SE2462 Açdı gül gibi kef-i himmetini / Ṣaçdı **sīm ü zer-i** bī-minnetini

sīm-zevrāk [1] gümüş şişe; gümüş kadeh
HH2311 Pür idüp bāde-i mürevvaḳdan / Mey-i nāb içse **sīm-zevraḳdan**

sīmā [4] yüz, çehre
NE2327 Ṣanʿata **simāsı** işāret ider / İsm-i müsemmāya delālet ider
SE1135 Sāʿat-i saʿdde toġayıdı hemān / Ola **sīmā-yı** ṣalāḥı burhān

SE1380 Sırra **sīması** delālet eyler / Çeşm ü ebrūsı işāret eyler
HH2630 Oldı naḳş-ı ḫuceste-i ʿummān / Şekl-i **sīmāda** ṣūret-i bī-cān

şimār [1] meyveler, yemişler
SE2733 Eylemiş bu ḳad-i ḫam fikret-i ḫām / Seni çevgān-ı **şimār-ı** evhām

simāṭ [3] yemek masası, sofra
S194 **Sīmāṭ-ı** zer-endūde-i keh-keşān / Muṭallā ṭabaḳ sofra-i āsumān
S308 ʿAmelden ḳalup yaʿni dendān-ı tīġ / Neverdīde oldı **simāṭ-ı** dirīġ
NE1317 Zerdi mülevven görüken her ḳayıḳ / Şanki **simāṭ** üzre ḫoşāba ḳaşıḳ

sīmīn [7] gümüşten yapılmış, gümüş
NE224 Lüʾle-i **simīn** olup engüşt-i pāk / Eyledi dil-teşneleri feyż-nāk
NE1725 Şanki zer ü **sīmini** ol der-be-der / Bir daḫı dünyāya gelür ḫarc ider
NE2274 Teşne-i dür idi o laʿlīn ṣadef / İnci gözlerdi o **sīmīn** hedef
NE2697 Ḳurmaġ içün çādır-ı ʿıyş u ṣafā / Felek-i **sīmīni** ṭurur ber-hevā
NE2738 Her büt-i **sīmīnini** fikr eyleyüp / Ḳubbe görüp dünbeyi żikr eyleyüp
SE997 İdüp ol ḳubbe-i **sīmīne** nigāh / Eyleme göz göre ṭaġlarca günāh
HH971 Yaʿnī **sīmīn** sebīkeler fi'l-ḫāl / Ola gülmīḫ-i şeh-nişīn-i vişāl

sīmīn-beden [2] gümüş bedenli, gümüş tenli
S550 Girüp aña ḫūbān-ı **sīmīn-beden** / Görinür ruḫı gül gibi şīşeden
SE1057 Ṣayd idüp bir büt-i **sīmīn-bedeni** / Ḳomayup ara yire pīreheni

sīmīn-ber [3] gümüş vücutlu, vücudu gümüş gibi beyaz olan
NE2629 Ḫūn-ı cigerde peder ü māderi / Besleye bir dilīr-i **sīmīn-beri**
NE2702 Şap şap öpüp ḳavrar idi her yerin / Cümle sevād eyledi **sīmīn-berin**
HH966 Oynayup luʿbetān-ı **sīmīn-ber** / Ḫātemi mīzer içre gizlediler

sīmīn-berg [1] gümüş yaprak ‖ gümüş tenli, erkek sevgili
SE999 Severin dirseñ o **sīmīn-bergi** / Düşmen itmez senüñ itdiklerüñi

sīmīn-ten [3] gümüş tenli, gümüş gibi parlak ve beyaz vücutlu
NE2479 Bir büt-i **sīmīn-ten** içün her zamān / Bekler idi çar-sū-yı zergerān
SE3335 Çoḳ zaman geçmedin āḫir bī-bāk / Çekdi pehlüye o **sīmīn-teni** ḫak
NE2744 İrmese vaṣlına o **sīmīn-tenüñi** / Güci hemān ḳendüye yeter anuñ

sīmiyā [3] ruhu bedenden ayırarak onu istenilen şekle sokmak ve mevhum nesneleri göze var göstermek ile yapılan tılsım; büyü, sihir
S944 Hüner gösterüp cām-ı gītī-nümā / Bize ʿarż ider şanʿat-ı **sīmiyā**
SE3275 Kīmiyāyiken o şūha vuṣlat / **Sīmiyāyıla** bulurdı furṣat
HH137 ʿİlm-i iḫfāyi eyledi izḫār / **Sīmiyāyile** hindū-yı şeb-i tār

sīmīyā-bāz [1] simya ile uğraşan, simyacı
S849 Ḳaçan nār-ı mey kimiyā-sāz olur / O meclisde ġam **simiyā-bāz** olur

simiyādār [1] simyacı
HH457 Kīmiyā-kār-ı ʿaḳd-i cevher-i ḳāl / **Simiyādār-ı** naḳş-ı levḥ-i ḫayāl

sīmīyā-perdāz [1] simya yapan ‖ hüner gösteren
HH412 Pertev-endāz-ı resm-i ṣafḥa-yı rāz / Kīmīyā-sāz ü **sīmīyā-perdāz**

Sīmurġ [2] Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılan efsanevi kuş, Ankâ
HH228 Eyledi Ḳāfı seyl-i fitneye sedd / Ḳıldı **sīmurġı** ḫāfıẓ-ı ser-ḥadd
NE27 Lānesiz ol beyżeden oldı ʿayān / Pençe-i **sīmurg-ı** bülend āşiyān

sīn [2] Arap alfabesinin on ikinci, Arap asıllı Türk alfabesinin on beşinci harfidir, "diş" tabir edilen çıkıntılara sahiptir (س) kelime tanıklarda bu yönüyle anılmıştır.
SE33 Bāyile **sīn** midür anda ʿaceb / Yā tebessümde mi dendān ile leb
SE814 Olsa ger naḫl-i bī-ḫāver / Saʿy anı erre-i **sīn-ile** keser

sinān [3] kargı, süngü, ok vb. savaş aletlerinin keskin ve sivri ucu, ok temreni, mızrak
S377 Alup nīze destine merd-i veġā / **Sinān** oldı tinnīn-i merdüm-rübā
SE2843 Dest-ḫoşdur siper ü gürz ü gümān / Bize rāḥatuñdadur żıll-ı **sinān**
SE3137 İstiḳāmetle olan tīz-lisān / Sözi geçgin ola mānend-i **sinān**

sincef [1] etek pervazı, saçak, elbise kenarı
S946 Düşer allar geyse cām-ı meye / Şu şarṭ ile kim **sincefī** olmaya

Sind [1] Hindistan alt kıtasında tarihî bir bölge, Pakistan'ın güneydoğusunda İndus nehri çevresinde yayılan bölge
SE710 Gūyiyā şayḳal-ı tīġ-i Hindī / Açdı şemşīr-ile Hind ü **Sindi**

sīne [71]

1. göğüs, bağır

S224 Belendi ser ü **sīne-i** taḫt u tāc / İder ḥilye-i ʿadl ile ibtihāc
S1078 Dizüp **sīne-i** sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1089 Virüp **sīne-i** sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1407 Dür-i dürc-i şandūḳa-i **sīnedür** / Göñül laʿl bu gerek bu gencīnedür
NE1726 Ṣaḳlar anı **sīnede** cānı gibi / Kīsesi memhūr-ı dehānı gibi
NE2684 **Sīne** mücellā ruḫı zibā idi / Ötesini bilmezin aʿlā idi
SE201 Var idi **sīne-i** pākinde hemān / Bir elif nite ki ṣaff-ı müjgān
SE273 **Sīnesin** ref-ref idüp taḫt-ı revān / Gitdi anuñla o Sulṭān-ı cihān
SE1002 Peder ü māderi bir ġonca-lebi / **Sīnede** besler-iken cānı gibi
SE1348 Nā-münāsib bedeni cildi ḥaşīn / **Sīne** āhenger öñindeki meşīn
SE1625 **Sine** enbān ü dehen kīse-i lāf / Ṭabl-ı pür-debdebe-i lāf ü güzāf
SE2559 Cām-veş dīdede nem **sīnede** tāb / Pür-hevā kelle nümūdār-ı ḥabāb
SE2593 Açup āyīne-ṣıfat **sīne-i** ṣāf / Didi gül görince olurmış elṭāf
HH343 **Sīne** açsa iner gider şikeme / Mülḥid-i yek gibi ol iki meme
HH843 Defn idüp ḫāke ol iki pāki / İrdi dāmāna **sīneler** çāki
HH1090 Ḳoyılup tīġ ile iki bī-bāk / **Sīne-i** ḫaşmı itdiler ṣad-çāk
HH1210 İdüp ebr-i sefīd anı tezyīn / **Sīne-i** bāza döndi çarḫ-ı berīn
HH1353 **Sīnesi** māyedār-ı kārumdur / Püşte-i püşti penbe-zārumdur
HH1582 **Sīnesi** naḳd-i ʿışḳa genc-i nihān / Regleri şekl-i ʿāşıḳ-ı pīçān
HH1873 Cān görünmezse görinür **sīne** / Anuñ içindedür o gencīne
HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i zed ü bürd / **Sīne** çāk oldı üstüḫ̆ānlar ḫurd
HH2005 Cevşenüñ bendin açdı ḍarb-ı ḥadīd / **Sīne** ṣanduḳasında ḳırdı kilīd
HH2394 Tīr ile Ḳavsi eyleyüp hem-ser / **Sīnemi** eyledüñ belāya siper

2. göğüs, bağır ‖ gönül

S323 Ḫum-ı kūsınuñ gürleyüp **sīnesi** / Remān oldı aʿdā-yı pür-kīnesi
S515 Ya ḫūbān-ı şehrüñ cefāsı nedür / Ki tīr atsa lā-büd hedef **sīnedür**
S559 Hevā depredüp derd-i dirīnesin / Muḥīṭ-i sipihre sürer **sīnesin**
S691 Olup **sīne-i** ṣāf-veş ṣuffeler / Göñül gibi ṣūrīde ṣular aḳar
S869 Hemīşe olup duḫter-i rezle yār / Ḫum-ı **sīne** olmaḳ gerek māyedār
S1116 Fürūzān idüp şemʿ-i cām-ı Cem'i / Çıḳar **sīneden** kārvān-ı ġamı
S1173 Şitā vaḳti lerzān iken cism-i ʿūr / Anuñla olur **sīne** tennūr-ı nūr
S1399 Ḫum-ı **sīneye** bādeden māye ḳıl / Mey-i feyż-i cāvīdī ser-māye ḳıl
S1401 Ṭoluñ dāʾim ey **sīne-i** bī-sükūn / Yeter saña dil sāġar-ı lāle-gūn
S1406 Göñül tācir-i şehr-i derd ü belā / Meger **sīnedür** bār-ḫāne aña
S1418 Göñül kim göre yār-ı ṭannāzını / Nihān idemez **sīnede** rāzını
S1419 Olur ṭıyneti pāk olan bī-ḫılāf / Ḳadeḥ gibi rūşen dil ü **sīne** ṣāf
S1445 Yanup ḫāne-i **sīnede** ol çerāġ / ʿAyān oldı rāz-ı dil dāġ dāġ
S1446 Muḥabbet dile yār-ı dīrīnedür / O da mest-i ḫum-hāne-i **sīnedür**
NE33 Dīde-i mīm eyledi **sīneye** naẓar / Meddi şuʿā-ı başarīdür meger
NE152 Kande ki bir lāle-ruḫ ola bedīd / Ẓāhir olur **sīnede** dāġ-ı cedīd
NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı kibr ü ġurūr / **Sinede** merkūzı bürūz-ı ẓuhūr
NE1081 **Sīneñe** santūr-ı nevā-sāzdur / Naġmeleri perdeder-i rāzdır
NE1113 Yoġ iken eyler bu maʿāni ẓuhūr / Cūşa gelür **sīnede** deryā-yı nūr
NE1283 ʿIşḳ ile bülbül gibi murġānı zār / **Sīne-i** eşcārı daḫı şerḥadār
NE1365 **Sīne** ki mirʾāt-ı mücellā idi / Cilvegeh-i şāhid-i maʿnā idi
NE1368 Eyledi bir neyyir-i perü'l-tamāʿ / **Sīne** mi ṣunduḳa-i tīr-i şuʿāʿ
NE1459 Tāb düşüp **sīnesine** mihr-veş / Başın alup gitdi miṣāl-i güneş
NE1532 Āyine-i ḳalblerin ṣāf idüp / **Sīnelerin** meh gibi şeffāf idüp
NE1578 Āyine-veş ṣāf olup **sīnesi** / Baḫr-ı peş ü pīşinüñ āyinesi
NE1686 Tār ile pūdına irüp infikāk / **Sīne-i** mecrūḥı gibi çāk çāk
NE1846 Dīdesi necm-i seḥer-i kārbān / **Sīnesi** ebnān-ı ḫıdāʿ-ı cihān
NE1895 Ḫātemi baġrına başup cān gibi / **Sīnede** cāy eyledi cānān gibi
NE2722 **Sīnesi** efkār ile mālī olan / Ṣafḥa-i dīvān-ı ḫayālī olan
SE487 Ḥabbeẓā nāyire-i ʿışḳ u hevā / Ki anuñ kūre-keşi **sīne** ola
SE569 Yüzüni paḳ ü ziyā-nāk eyle / Ḫavf-ıla **sineñi** ṣad-çāk eyle
SE1030 Ṣoffa-i **sīnede** yer gösterdim / Yüzüm alup ele zer gösterdim
SE2482 Kesb iderdi olup aña naẓır / Feraḫ-ı **sīne** ṣafā-yı ḫaṭır
SE2490 Vāḳıʿā **sinede** cāy eyleyicek / Anı ayırmaġa döysün mi yürek
SE2691 Levḥ-i **sīne** deri itmiş dīvār / Ḳufldur aña içerden dil-i zār
SE3242 **Sineñi** gerd-i kederden ṣāf it / Elüñi gögsüñe ḳo inṣāf it
HH697 Vardılar bir ḫarābe-zāra o dem / Tār u mūhiş çü **sīne-i** pür-ġam
HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü **sīne-i** ṣāf / Sengi mānend-i gevher-i şeffāf
HH1285 **Sīnesin** ʿışḳ dāġ dāġ itdi / Āteşin gülle zeyn-i bāġ itdi
HH1474 Eṣer itdi aña bu sūz u derūn / Serdlik oldı **sīneden** birūn

HH1887 Ẕerre gibi şerāre-rīz oldı / Āteş-i sūz-ı **sīne** tīz oldı
HH1889 Şūḥ çün Şāṭıra nigāh itdi / **Sīneden** ʿāşıḳāne āh itdi
HH2020 Cūş idüp **sīnede** ḥamiyyet-i ʿışḳ / Aña rāżı degildi ġayret-i ʿışḳ
HH2132 **Sīnesin** zaḫm-ı nāhun itdi figār / Buldı murġ-ı remlde rāh-ı firār
HH2162 Çeşme-i çeşmi eyleyüp seyyāl / İşlesün dāġ-ı **sīne** şemʿa-mişāl
HH2284 Sūz-ı **sīne** ki çarḫı germ eyler / Dil-i pülād-ı yārı nerm eyler
HH2285 Naʿl-i ḫūnīn-i **sīne-i** bī-ġaş / Ceẕb içün oldı naʿl der-āteş
HE1 İlāhī **sīnemi** ḳıl māye-i sūz / Hevā-yı ʿaşḳuñ olsun āteş-efrūz

sīne-ber-sīne [1] göğüs göğüse, kucak kucağa
SE2601 Çeşme-i Ḫıżr-ıla hem-meşreb olup / **Sīne-ber-sīne** vü leb-ber-leb olup

sīne-çāk [1] yakası yırtık, göğsü açık
HH1532 Ṣubḥı gördüm ġamum ziyād itdüm / Dil-ber-i **sīne-çākı** yād itdüm

sīne dögmek [2] üzüntü sebebiyle çırpınmak, göğsüne vurarak üzüntüsünü belli etmek, bağrını dövmek
S1074 Felek gördi her ferdi nālān ider / **Dögüp sīne** aḫterden efġān ider
HH2691 Sengin itmiş ḫarābe-i dīvār / ʿĀşıḳa **sīne dögmege** iḥżār

sīne-dūz [3] bağrı delip geçen, yürek delici
HH899 Nāvek-i **sīne-dūzı** sūzen-vār / Çarḫ-ı Aṭlasdan eyler idi güẕār
HH1089 Ṭurdı merdāne Şāh ile Behzād / Virdiler tīġ-ı **sīne-dūza** güşād
HH1176 Aldı Behzād deste tīr ü kemān / İtdi bir tīr-i **sīne-dūz** revān

sīne-figār [1] bağrı, yüreği yaralı
HH1744 Geldi meydān-ı ʿışḳa ʿāşıḳ-ı zār / Yaʿni Şeydā o mest-i **sīne-figār**

sīne-ḫırāş [1] göğsü tırmalayan, yürek yırtıcı
HH1663 Kimseye idemezdi rāzını fāş / Cāna kār itdi fikr-i **sīne-ḫırāş**

sīne-ifgār [1] bkz. ‘sīne-figār’ md.
HH1955 Ney gibi dāġı zaḫm-kārıdur / **Sīne-ifgār** u kārı zārīdur

sīne-kūb [1] göğsüne vuran, bağrını döven
HH271 **Sīne-kūbān-ı** derd-i ḥirmāne / Yaʿni taḥta ḳaḳardı rindāne

sīne-ṣāf [1] gönlü temiz, temiz kalpli
NE451 Nīzelerin eylediler der-ġılāf / Oldı biri birisine **sīne-ṣāf**

sīnesine şerḫa çekmek [1] aşkın verdiği cezbeyle âşıklık nişanesi olarak göğsü yarmak
SE3206 Kimisi şerḫa **çeke sīnesine** / Nesine yaraya anuñ nesine

sīne-surāḫ [1] bağrı delen, yürek delici
HH953 Pādişeh kim esīr-i ʿışḳ oldı / **Sīne-sūrāḫ-ı** tīr-i ʿışḳ oldı

sīne-sūz [2] yürek yakan, acı veren
S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **sīne-sūz** / Tehī sāz-ı dil āteş-i kīne-sūz
S1443 Muḥabbetdür ol mihr-i gitī-fürūz / Muḥabbetdür ol āteş-i **sīne-sūz**

sīneye çekmek [2] bağrına basmak, koynuna almak, kucaklamak
SE1058 Öperek oḫşayaraḳ her yanuñ / **Sīneye çekmeñ** ol ādem cānın
HH1644 İl **çeker sīnesine** cānānı / Ḳapu ardında sen nigāh-bānı

siñek deñlü [1] sinek kadar, azıcık da olsa
SE3405 Bir **siñek deñlü** nihādı olsun / Tek hemān evde āzādı olsun

sini [1] üzerinde yemek yenilebilen, sofra olarak kullanılabilen yuvarlak büyük tepsi
SE3053 Getürüp bir **siniyi** hāle gibi / Zeyn iderdi gül-i pür-jāle gibi

sinīn [2] yıllar, seneler
SE2731 Sezmezem kim irişe devr-i **sinīn** / Saña endīşe yaḳındur pervīn
HH279 Ol hişāb üzre ola başt-ı **sinīn** / Ḥaşre-dek ide naẓm-ı devlet ü dīn

siñir [1] duyu ve hareketleri beyinden organlara, organlardan beyne ulaştıran teller ve bu tellerin oluşturduğu demet, kas
NE2523 Ṣāfī **siñirle** kemik idi hemān / Ḳāmet-i ḫam-geşte sanırsuñ gümān

siñirmek {segirmek} [1] kımıldamak, hareket etmek
S408 Bu müjde olup vāṣıl-ı gūş-ı cān / Nişān-ı sürūrum **siñirdi** hemān

siñmek, sinmek [3]
1. içine, özüne işlemek, nüfuz etmek
S675 Duʿā **siñmiş** elvāḥı saḫt ü metīn / İçi seyf ü eṭrāfı ḥışn-ı ḥaṣīn
SE2765 Ḳoltuġa **sinme** miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu ṭur düşmene mānend-i siper
2. saklanmak, gizlenmek

SE3167 Bir gice yine idüp ʿazm-i şikār / **Sindi** bir gūşeye çün ġamze-i yār

siñsi [2] gizli ve kurnaz davranan, riyakâr

NE2432 **Siñsi** olur kürbe-veş ol derbeder / Ṣabr idemez yine uġurluḳ ider
NE2953 **Siñsi** olup kimisi ʿayyār olur / Girye-i mekkār u ziyān-kār olur

sipāh, sipeh [15] asker, ordu

S188 Şükūhende māh-ı kevākib **sipāh** / Peder-be-peder şāh-ı ṣāḥib-külāh
S242 Ḫurūşunda Rūmī **sipeh** çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü pes ü taḫt u fevḳ
S251 Yem-i aḫẕar-ı sebze-zār itdi cūş / Miṣāl-i **sipāhān-ı** rūyīne-pūş
S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya şāh / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i **sipāh**
S349 Ṭuyup ʿazm-i Şāhenşeh-i Bān-ı Leh / Żarūrī hemān itdi cemʿ-i **sipeh**
S361 Muḥīṭ olup o genc-i baḫt-ı **sipāh** / Ṭolanmışdı çün ejder-i kīne-ḫāh
NE425 Cāʾiz ola münkesir olup **sipāh** / Bunca müselmān ola cümle tebāh
NE926 Bir iş ider gahī kelām-ı ḥadīm / İdemez ol kārı **sipāh-ı** ʿaẕīm
NE928 Devlet-i sulṭān-ı felek bārgāh / Olmaġa pāyende gerekdür **sipāh**
NE929 Līk **sipāh** olmaz imiş mālsız / Māl-ı reʿāyā-yı ḫoş-aḥvālsiz
SE1766 Ḳaṣd idüp kendüyi bildürmedi şāh / Ṣandılar anı peraḳende **sipāh**
HH1019 Girmesün mülke şāh-ı bīgāne / Āteş olur **sipāh-ı** bīgāne
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf **sipāh-ı** cem-āyīn / Zer ü zīverle çarḫa döndi zemīn
HH1372 Şāh ʿaskerden olmasa āgāh / Kendüye şāh bilmez anı **sipāh**
HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / Ṭurdı yolda selāma ḫayl-i **sipāh**

sipāh-ı ġam [1] gam askeri, gam ordusu

S1114 Şu kim şebde ṣahbā-yı gülgūn ider / **Sipāh-ı ġam** üzre şebīḫūn ider

sipāh-ı güzīn [2] seçkin ordu

S337 Güẕār itdi ḳol ḳol **sipāh-ı güzīn** / Müsellaḥ müretteb yesār u yemīn
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup **sipāh-ı güzīn** / Baḥr-ı cūşāna ġarḳ oldı zemīn

sipahī [1] timar sahibi süvari asker

S252 Çıḳup lāleler tūġ-ı şāhī gibi / Ḳızıl bayraḳ açdı **sipāhī** gibi

sipahīlik [1] binicilik

SE3417 Ne ḳadar olsa **sipāhīliği** çoḳ / ʿAvrata ẕerre ḳadar fāʾide yoḳ

sipās [1] (Allah için) şükür ve övgü, hamd ve senâ

NE1361 Şükr-i **sipāsum** aña kim ol ġanī / Eyledi bu devlete maẕhar beni

sipenc [1] kısa süre konaklanacak yer, misafirhane ‖ dünya. Ayrıca bkz. ‘sarāy-ı sipenc’ md.

NE769 Düşdi hemān ḫātıra-i Penc-Genc / Naḳş-ı murād itdi sarāy-ı **sipenc**

siper [16] arkasına sığınılacak şey, kalkan

S241 Alup dūşına Gāveyānī **siper** / Ḳuşandı miyāna Keyānī kemer
S346 **Siperle** per ü miġfer ü tīġ-ı tīz / Ḥabāb ü kef ü mevc ü girdāb-ḫīz
S362 Miyānında çetr-i şeh-i nām-ver / Çözer ḳubbe vü çenber-rān **siper**
S611 Yanında anuñ Gökşudan tīġı var / Bunuñ arḳasında **siper** kūhsār
NE2600 Ṣadmeye ögretmiş idi anı er / Boġça vü bālin ṭutup aña **siper**
NE2699 Ṭutmuş o ser-nīzeye karşu meger / Bir gümüş āyineli çarḫī **siper**
SE2298 **Siper-i** laʿnet-i yārān olasun / Ḳalbe ṭoḳınmada peykān olasun
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu ṭur düşmene mānend-i **siper**
SE2766 Düşmene arḳada virseydi dilīr / Yā gibi yine **siper** ardına tīr
SE2782 İʿtimād itmeye dirʿ ü **sipere** / İʿtiḳād ide ḳażā vü ḳadere
SE2843 Dest-ḫoşdur **siper** ü gürz ü gümān / Bize rāḥatuñdadur ẓıll-ı sinān
SE2860 Bir baş-ıla aña bulmışdı ẓafer / Ṭutmasa ḳarşu silāhdārı **siper**
SE2960 **Siper-āsā** yüzin eyler pür-pīç / Neye uġradığını bilmez hīç
SE3193 **Siper-i** āynesine arḳalana / Gözi mānend-i zırıh ḫalḳalana
HH109 Meh gibi itdi ʿālemi rūşen / Rūz-ı Bedr āyine **siperlerden**
HH2007 Oldı āyīnesiyle çāk **siper** / Nīm-hāleyle oldı nışf-ı ḳamer

siper eylemek [3] korunmak için bir şeyi siper gibi kullanmak

NE2853 Medḥ iderek germ olıcaḳ iştihā / Kendüsin **eyler siper** ol bī-nevā
SE1146 **Eyleyüp** māh-ı cihān-tābı **siper** / Kevkeb-i baḫta yine itmez eser
HH2394 Tīr ile Ḳavsi eyleyüp hem-ser / Sīnemi **eyledüñ** belāya **siper**

siper olmaḳ [3] bir şeyi korumak için önüne geçmek, siper vazifesi görmek

S841 O meyden ki tīġ-ı ḫaṭīb alsa āb / **Siper olmaya** ḳubbe-i āfitāb
SE1912 Gelicek nāvek-i dil-dūz-ı ḳażā / **Siper olmaz** aña illā ki rıżā
SE3009 Nāvek-i tīz yine **olmaya siper** / Kimse ḳarşu ḳoyamaz zerre ḳadar

sipihr [67]

1. gökyüzü, sema, felek ‖ talih, baht, kader

S8 O ṣahbāya peymānedür māh u mihr / Tehī ḫumm-ı ġaltīdesidür **sipihr**
S89 Hüdā burcına oldı raḫşende mihr / Ki düşmedi ẕıllı çü mihr-i **sipihr**
S155 Beşinci **sipihre** olup esb-rān / Şeref buldı Behrām-ı ṣāḥib-ḳırān
S161 Ṣevābit-i **sipihrinüñ** itdi o şāh / Muraṣṣaʿ serā-perdesin ferş-i rāh
S163 Sürüp ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o dem / **Sipihr** aṭlasın itdi ferş-i ḳadem
S208 Güneş ṣanma kim nīzesi her seḥer / Bu saḳf-ı **sipihrüñ** kepengin açar
S327 **Sipihre** çıḳup ṣuḳḳahā-yı bülend / O raḫṣa güneş zeyn ü bu ṣuḳḳa-bend
S335 İdüp aḳ bayraḳ **sipihre** güẕār / Meger kāġıd uçurdı her nīzedār
S348 **Sipihre** çıḳup ṣuʿle-i ser-keşī / Kebūd aṭlasın eyledi āteşī
S689 Çemen ṣuffeler reşk-i burc-ı ḥamel / Şükūfe ṣevābit-i **sipihre** ol maḥal
S1019 Düşüp ʿaksi saḳf-ı **sipihre** yine / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob āyīne
S1073 Ṣalup muṭribā def **sipihre** ṣadā / Olur ḥalḳa-cünbān-ı bāb-ı hedā
S1303 Tenūr-ı **sipihre** güneş ṣaldı tāb / İder sīḫ-ı miḫverde ṣevri kebāb
NE38 Döndi **sipihre** ṭabaḳāt-ı süṭūr / Besmele ʿarş-ı felege feyż u nūr
NE113 Naḫle dönüp günbed-i sebz-i **sipihr** / Oldı anuñ mīvesi tārīḫ-i mihr
NE115 Ditrer iken mihr-i **sipihrüñ** eli / Yazdı çemenden yere ḫaṭṭ-ı celī
NE243 Var ise ḥall oldı zer-tāb-ı mihr / Ḥall ile yazıldı ḳıbāb-ı **sipihr**
NE283 Zühre **sipihrine** olınca revān / İtdi pes-i çengde rūyin nihān
NE286 Ġarḳa-i nūr oldı raḫneden **sipihr** / Olsa n'ola müżmaḥil envār-ı mihr
NE493 Rāʾyetini dikdi **sipihre** hemān / Aldı bu bārū-yı şeh-i ḫāverān
NE1099 Āteşi fevvāre gibi cūş ider / Şuʿlesi çoḳ saḳf-ı **sipihri** döger
NE1451 Her iki ol mihr-i **sipihr-i** bülend / Ṣalmış idi şaʿşaʿasından kemend
NE1585 Tekye velī reşk-i **sipihr-i** esīr / Oldı çerāġ-ı zeri mihr-i münīr
SE2591 Ṭaġılup ẕerre-ṣıfat her mūnis / Ḳaldı ol mihr-i **sipihr-i** meclis
SE3311 Seḥeri çünki **sipihr-i** ḫūn-rīz / Ṣafaḳ u mihr-ile gösterdi sitīz
HH324 Yapdura nice günbed-i vālā / Ṣala nüh günbed-i **sipihre** ṣadā
HH401 Bir giçe kim **sipihr-i** pür-aḫter / Oldı bir tūde gevher-i ezher
HH853 Māh-ı nāḫış **sipihr-i** ezraḳda / Ṣandal idi derūn-ı zevraḳda
HH1079 Sedd-i rāh oldı bir ʿaceb der-bend / Perde-i revzen-i **sipihr-i** bülend
HH1209 Şuʿle-i necm ile **sipihr-i** kebūd / Şevḳ-i Ayaz ile dil-i Maḥmūd
HH1213 İtdi ẓāhir **sipihr-i** sebz-peren / Kehrübā maʿdenin zümürrüdden
HH1297 Ḫāki berg-i zümürrüdīn-i çemen / Ḫoşter itmiş **sipihr-i** aḫżerden
HH1548 Māh-ı nevle **sipihr-i** nūrānī / Oldı bābında kefş-gerdānı
HH1896 Āh ü feryādı oldı perde-bīrūn / Çıḳdı ṭāḳ-ı **sipihre** āh-ı derūn
HH2526 Ḥarekāt-ı **sipihr** ü aḫterden / Zār ṭutmışdı çarḫ-ı şeşderden
HE6 Bu nārın dūd-ı pīçānın ʿıyān it / **Sipihre** pāye nerdübān it

2. gökyüzü, felek ‖ talih, baht, kader

S369 İrişdi **sipihre** şeb-ā-şāb-ı tīr / Ḫadeng itdi būs-ı dehān-ı dilīr
S485 Bizi ṣıḳdı bu tengnā-yı **sipihr** / N'ola maṭlab olsa fenā-yı **sipihr**
S497 **Sipihrüñ** unutdurdı zehrin baña / Mürāyīlerüñ añma ḳahrın baña
S537 Nice ḫūb limānı var bī-keder / Muḥīṭ-i **sipihre** ider güşeler
S559 Hevā depredüp derd-i dirīnesin / Muḥīṭ-i **sipihre** sürer sīnesin
S677 Bulur ḳulle-i çarḫa andan ẕafer / Olupdur **sipihre** ḥavāle meger
S1109 Yine pīre zāl-ı **sipihre** bülend / Ruḫ-ı mihre aṣdı siyeh çeşm-bend
S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı **sipihr** / Ḳodı başma yüz yaṣduġı bu aña mihr
S1150 Yudı cürm-i ḫınnā-yı şāmı **sipihr** / Şafaḳda ḳızarduġı bu kef-i mihr
S1152 Yine tūde-i tibr-i pür-rīzeden / Zer-i ḫāliṣ itdi **sipihr-i** kühen
S1376 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i cān-fezā / **Sipihrüñ** bu evżāʿı virdi fenā
S1396 Dem-i ʿıyş u demde tekāsül neden / Bilürken **sipihri** teġāfül neden
NE333 Dırra-ı ʿadli ki **sipihre** ura / Eñsesini ṭās gibi ötdüre
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün **sipihr** / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE2001 Ṭutdı mehüñ eksigini gerçi mihr / Mıḫladı anı ḳulaġından **sipihr**
NE2004 Şeb de **sipihre** neler itdi göre / Renkleyüp eyledi yüzin ḳara
NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı **sipihrin** ulu ḳız ḳardeşi
NE2842 ʿAḳsine devr itdi **sipihr-i** daġal / ʿĀmil olan oldı maḥall-i ʿamel
SE264 Şarşılup cünbüş-i raḫş-ile **sipihr** / Ṭāḳdan düşdi yire kāse-i mihr
SE1197 Eskiden devr-i **sipihrüñ** kārı / Gah ġam-ḫᵛārı vü gāhī ḫārı
SE1756 Seyr iden diye **sipihrüñ** ṭabaġın / Şimdi buldı daḫı çölmek ḳapaġın
SE2457 Devr-i dāyimle **sipihr-i** devvār / Pes degil mi bize enmūzec-i kār
SE2824 Nite kim Zāl-ı **sipihr-i** kec-bāz / Bāmdan itdi cefāya āġāz
HH888 Menbaʿı ḥavż-ı müstedīr çü mihr / Olmış āyīne-i cemāl-i **sipihr**
HH1041 Nerre dīvi iderdi tīġı helāk / Erresi taḫta-ı **sipihri** dü-çāk
HH2391 Baḳdı zāl-ı **sipihre** itdi ḫiṭāb / Didi ey tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb
HH2457 Çün teḳallüb ide **sipihr-i** dü-tā / Rūy-gerdān olur bütün dünyā
HH2524 Dil-rübā ḥaḳīm-meşreb idi / Rāzdār-ı **sipihr** ü kevkeb idi

3. en yüksek mevki, en yüksek makam

NE335 Biri de ʿOṣman-ı kerīmü'l-menāl / Muhīt-i nūreyn-i **sipihr-i** kemāl
NE1168 Olmuṣ idi ḳutb-ı **sipihr-i** himem / Nāmı anuñ daḫı Niẓām idi hem
SE585 Yaʿnī ol mihr-i **sipihr-i** ʿizzet / Hīç ḳarār itmez-idi bir sāʿat

sipihr-i berīn [6] göğün en yüksek katı

S490 **Sipihr-i berīn** oldı şāmī-şiʿār / Ḳılıç cevheri sikke nāḳış ʿayār
S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i **sipihr-i berīn** / İçi birbiri içre zīr-i zemīn
NE108 Sunʿı ile oldı **sipihr-i berīn** / Naḳş-ı ṭırāzende-i rūy-ı zemīn
HH30 Kaʿbe-mānend olup **sipihr-i berīn** / Zer-benek örtidür şeb-i müşgīn
HH1212 Reng-i sebz ü sefīd idüp tezyīn / İsperī şekl idi **sipihr-i berīn**
HH2245 Kūh ammā ki ʿālem-i temkīn / Bir ṭabaḳ sebzesi **sipihr-i berīn**

sipihr-i denī [3] alçak, aşağılık felek ‖ kötü talih

NE1035 Didi ki vāhayf **sipihr-i denī** / İtmedi dildāruma vāṣıl beni
NE1940 Bulmaġıla iki gün ol küşteni / Terbiyet-i luṭf-ı **sipihr-i denī**
HH839 Ḳıldı çoḳ geçmeden **sipihr-i denī** / Ṭuʿme-i mār u mūr ol iki teni

sipihr-i ġaddār [2] zalim felek, merhametsiz felek ‖ kötü talih

SE1199 İtdi dūlāb-ı **sipihr-i ġaddār** / Yine āyīn-i ḳadīmi der-kār
SE1248 Bir dem itmişdi **sipihr-i ġaddār** / Cāhiliyyet feterātın iẓhār

sipihr-evreng [1] tahtı felekte olan, yüce makamlı

HH1231 Şāh-ı meh-ferr ü müşterī-ferheng / Māh-ı encüm ḥaşem **sipihr-evreng**

sīr [5] doymuş, tok

NE1935 Lāzıme-i ḫilḳati olup ecīr / Olmaḳ iñen ḳuvveti niyāzla **sīr**

sīrāb [7] suya doymuş, suya kanmış

S718 Ṭoḳunduḳça ʿaksi olup pür-şitāb / Yürür nuḳre ḫanḳ-ı şabā **sīrāb**
S1281 Bu āb itse **sīrāb** eger āheni / Yeşil berg ola ḫançer-i sūseni
NE2935 ʿİbret alup ġonca-i **sīrābdan** / Çek elüñi dirhem-i pür-tābdan
SE658 Bildi kim yoġ-ımış ol şuʿleye tāb / Naẓarın Ṭūrdan itdi **sīrāb**
SE1948 Göricek cāriyede ḳalmadı tāb / Gülşen-i ḫandeyi itdi **sīrāb**
SE2011 Didiler ḥayf o nihāl-i şād-āb / Olmaya bāde-i terden **sīrāb**
HH2189 Gördi ol āfitāb-ı pür-tābı / Nergis-i gülden aldı **sīrābı**

sīr-çeşm [1] gözü tok olan, tok gözlü kimse

SE142 **Sīr-çeşmān-i** ḳanāʿat anı / Görmeye bir nigeh-i erzānī

sīr ḳılmaḳ [3] doyurmak, tok hale getirmek

HH751 Nice ger saġmış indürüp ayı / Şīre **sīr eylemiş** şüreyyāyı
HH849 Dehri bir cām ile meh-i rūşen / **Sīr ḳıldı** şarāb-ı şandaldan
HH1056 Her birin **sīr ḳıldı** niʿmet ile / Kendi gitdi yine icāzet ile

sirāc [1] mum, kandil, meşale vb. aydınlatma aleti. Aydınlatma aletlerinin ışığa sahip oldukları zaman aldıkları isimdir.

SE2933 Farḳ-ı pākinde muraṣṣaʿ bir tāc / Kürsī üstinde **sirāc-ı** vehhāc

Sirāfil [1] bkz. 'İsrāfil' md.

S1055 Şenelsün biraz muṭribā encümen / Dem ur yine sūr-ı **Sirāfilden**

sirāyet [2] tesir etme, yayılma

NE1794 Ḫalḳa **sirāyet** cihetinden velī / Cūd ü seḫā cümlesinüñ efḍali
NE3004 İtdi ʿilāc içün irişin meded / Vehm-i **sirāyetle** hemān ḳatʿ-ı yed

sirāyet itmek [1] geçmek, bulaşmak, tesir etmek

NE982 ʿĀşıḳa bu derd ide çünkim eşer / Yāre de elbette **sirāyet ider**

sīret [7] bir kimsenin huyu, ahlakı, karakteri

NE1682 Vāḳıf olup **sīret-i** aḥvāline / Baḳmaz idüm ṣūret-i aʿmāline
NE2268 Köhne puluç bir sünepe nīkbeti / Ṣūratına beñzer idi **sīreti**
SE765 Tābiʿ-i ṣūret olurmış **sīret** / Tīre-dildür ʿArab-ı bed-ṣūret
SE781 Baḳıcaḳ ṣafḥadaḳi ṣūretine / İştiġāl eyler idi **sīretine**
SE1586 Baḳmaya vāḳıf olan **sīretine** / Ṣūret uġrılarınuñ ṣūretine
SE2144 **Sīreti** seg ṣıfatı ādem idi / Rūstāyī ḫar-ı lā-yefhem idi
HH2046 Didi aḥsent ḥüsn-i **sīretüñe** / Āferinler senüñ ṣadāḳatüñe

sirişt [1] tabiat, yaradılış

SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir zengī-i zişt / Zift ile dūde ile ḳīr-ı **sirişt**

sī-rūze [1] otuz günlük (mesafe)

NE954 Uçdı melek gibi o tīr-i şeh-per / İtdi **sī-rūze** yere dek tā güzer

ṣīt u ṣadā [3] nâm, şöhret; ses, sedâ

NE1820 Ḥātem olup cūd ile pür-iştihār / **Şīt ü şadāsıyla** pür olur diyār
SE2320 Oldı çün **şīt u şadā-yı** Meʿmūn / Ġulġul-endāz-ı verā-yı gerdūn
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / Ṣaldı şehr içre ʿaceb **şīt u şadā**

Sitanbul **[5]** bkz. İstanbul' md.

S646 Kilīd-i fütūḥ-ı **Sitanbuldur** ol / Ebü'l-fetḥe miftāḥ-ı maḳbūldür ol
S650 Tekūr-ı **Sitanbulı** taḫmīḳ ider / Ṣalar bezle-gūne evgāra ḫaber
NE418 Şehr-i **Sitanbulda** bir ehl-i ḥāl / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i bī-miṯāl
NE2477 Şehr-i **Sitanbul** idi aña vaṭan / Yolda zenān seyri için rah-zen
SE3211 Var-ıdı şehr-i **Sitanbulda** meger / Bir sitem-dīde-i ālūde-naẓar

sitāre **[2]** yıldız ‖ talih, baht

HH723 Yārī-i ṭālīʿ ü **sitāre** ile / Yola girdi o māh-pāre ile
HH1482 Didi ey ḫusrev-i **sitāre** ġulām / Ḥaşre-dek çarḫ ola merāmuña rām

sited **[1]** alma, alış bkz. 'dād u sited' md.

SE2428 Mālı ider yıl on iki ay sefer / ʿÖmri hep dād u **sited** birle geçer

sitem **[26]** zulüm, haksızlık; eziyet, çıkışma

SR4/1 Sāḳī felegüñ cevri idüp cānuma kār / Olduḳ **sitem-i** çarḫ ile cāndan bī-zār
S214 Zeri eyledi dāġ-ı miḥnet ü **sitem** / Anuñ penbe-i dāġıdur ḳurṣ-ı sīm
S370 İdüp tīr ü bārān o ebr-i **sitem** / ʿAdū çeşmini aldı ḫ̆āb-ı ʿadem
S450 Olup berg-rīz-i **sitem** sermedī / Felek bülbül-i cānı söyletmedi
NE579 Kimse olur mı **siteminden** emīn / İtmeyecek yerini zīr-i zemīn
NE615 Bir yaña cevr-i ẓürefā-yı zamān / Ḥalḳa **sitem** eylemede ḫurde-dān
NE1048 Rāh-ı cefā vü **siteme** gitmesün / Yoluna cān vireni unutmasun
NE1991 Bī-sebeb-i cürm olıcaḳ lā-cerem / Nā-muḥal ü bī-meze olur **sitem**
NE2208 Yırtıcıdan ḳaçup o şāhin-bāz / Görmemiş idi **sitem-i** cürre-bāz
SE140 İtmez üftāde meges terk-i niʿam / Ursa biñ sille meges-rān-ı **sitem**
SE1005 İtme ol ġoncaya zūr u **sitemi** / Nefse ʿarż eyle saña ḫoş gele mi
SE1405 Ḫaşm Yeʾcūc-i denī-ḫilḳatdür / Cürre-bāz-ı **sitem** ü şirretdür
SE1718 İtmedi göz göre maʿḳūle ʿinād / Derd-mend oldı **sitemden** āzād
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü **sitem** / Ḫoş ṭutar zahmı mülāyim merhem
SE2150 Ḥāşılı tīşe-i cevr ü **sitemi** / İtmedi muġber o kān-ı keremi
SE2161 Baña lāyıḳ kerem ü şefḳat idi / Aña lāzım **sitem** ü şirret idi
SE2246 Unudulmaz **sitem** itseñ de ḫuḳūḳ / Eylemez degme belāyıla ʿuḳūḳ
SE2373 Merhem olmaz **sitem** ü āzāra / İʿtizār-ıla onulmaz yara
SE2812 Hep yudı yayḳadı seyl-āb-ı **sitem** / Ḳalmadı bir yeri sebz ü ḫurrem
SE3348 Bükse ḳaddin **sitemi** devrānuñ / İki ḳat oldı fesādı anuñ
SE3472 Ḥācet olmaz **sitem-i** üstāda / Kendi derdi yetüre ḫussāda
HH233 Ġamze-i mest olup şalāḥa ḳarīn / Dil ü cān oldılar **sitemden** emīn
HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i cūd u kerem / Ḥāşımü'l-ʿırk-ı ehl-i ẓulm ü **sitem**
HH1763 Ol ḫazān-dīde-i cefā vü **sitem** / Oldı ḫilʿatle gülbün-i ḫurrem
HH1944 ʿIşḳ içün baña itdi cevr ü **sitem** / Sevmeden ġayri cürmümi bilmem
HH2558 Zehr ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü **sitem** / Merd-i ʿārif mücerreb-i ʿālem

sitem-dīde **[2]** zulüm görmüş, haksızlığa uğramış.

SE3211 Var-ıdı şehr-i Sitanbulda meger / Bir **sitem-dīde-i** ālūde-naẓar
HH1103 Bu yaña Ḫusrev-i **sitem-dīde** / Şāh-ı Ḫurşīd-i baḫt-gerdīde

sitem-kār **[2]** zulüm ve haksızlık eden, zalim

NE2429 Ḫāyin olur çarḫ-ı **sitem-kār-veş** / Yere baḳar encüm-i ġaddār-veş
SE3223 Mübtelā eyledi āḫir devrān / Bu **sitem-kāre** o nā-şādı hemān

sitem-pervāz **[1]** sitem eden, çıkışan

SE2366 Oldı yārān-ı **sitem-pervāze** / Hezl-i cid-gūne zebān-i tāze

sitem ṭolaması {sitem ṭolması} **[1]** zulümle dolu olan, zalim

SE1394 Jīve bardaġı **sitem ṭolaması** / Bodur oġlı boduruñ aʿlāsı

sitīz **[9]** kavga, çekişme, mücadele

S543 ʿAceb ehl-i temkīn ü kūh-ı **sitīz** / Ki bozmaz vaḳārın yem-i mevc-ḫīz
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḥ idüp ehl-i **sitīz** / Döndi çeh-i Rüsteme pür-senc-i tīz
SE1932 Dönicek kārına tīz-ender-tīz / Ḳomamışdı aşaġı rumḥ-ı **sitīz**
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i **sitīz** / Ṣalmadı nār-ı ġażab şuʿle-i tīz
SE3237 Ẕerreye mihr çeküp nāvek-i tīz / Mūra ḫançerle olınsun mı **sitīz**
SE3311 Seḥeri çünki sipihr-i ḫūn-rīz / Ṣafaḳ u mihr-ile gösterdi **sitīz**
HH1003 Ḫalḳ içinde ʿaceb **sitīz** oldı / Nüsḫa-ı ḥevl-i reste-ḫīz oldı
HH1424 Şāha toġrı nigāhın itmiş tīz / Olmış āmāde rest-ḫīz-i **sitīz**
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı şūr-engīz / Ḳopdı māhīler içre ceng ü **sitīz**

sitīz itmek **[3]** saldırmak, hücum etmek

S256 Ḳazaḳ **itdi** sāḥillere çok **sitiz** / Leh-i dil-siyehde velī fitne-ḫīz
SE3136 Müstaḳim olmaġ-ıla nīze-i tīz / Dil uzadur kime kim **itse sitiz**
HH2127 **İtmedin** çeşm-i nīzedārı **sitiz** / Tīz ṭutdı o ġamze-i ḫūn-rīz

sitt {süst} [1] bkz. 'süst' md.

NE2170 **Sitt** ü ʿamel-mānde olup püşt-ḫār / Ḥikke derūn-ı zeni eyler figār

sivri [1] (kafa için) uca doğru gittikçe incelen

SE1383 Başı **sivri** ola vü ḳaddı ḳaşīr / Ola ser-fitne-i dehr ü şirrīr

siyādet [1] Hz. Muhammed'in soyundan olma, seyyidlik

NE1394 Var idi aşlumda **siyādet** benüm / Şüphemi defʿ itdi bu ḫilʿat benüm

siyāh, siyeh [58]

1. siyah renk, kara

S258 Ṣalup nehbi Baḥr-ı **siyāha** nehīb / Deñiz baḥr-ı ẓulmet-veş oldı mehīb
S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḥr-ı **siyāh** / Gidüp ẓulmet açıldı her yaña rāh
S1058 Yanup sūz-ı ʿışḳ ile itdikçe āh / Dehānı bu sūzişle olmuş **siyāh**
S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḥall ile başdı māh / Derūnunda yer yer görinür **siyāh**
S1109 Yine pīre zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre aṣdı **siyeh** çeşm-bend
S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i vecd ü ḥāl / **Siyeh** zülfī çārūb-ı rāh-ı viṣāl
S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne şeb sālike maḥẓ-ı nūr-ı **siyāh**
S1141 Düşünce bu āteşden aña şerer / **Siyāh** oldı anuñ seri ser-be-ser
S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı tebāh / Yine döndi bārūta ḫāk-i **siyāh**
S1411 Dem-ā-dem ider sūz-ı ʿışḳ ile āh / Olur ḫāṣılı şekl-i dūd-ı **siyāh**
S1523 Olup her varaḳ nüsḫa-i rūy-ı baḫt / Görinür **siyāh** raḳam laḫt laḫt
NE21 Sürḫ-ı **siyāh** ile bir hūr-ı emān / Ḳuledeki āteş ider duḫān
NE240 Oldı ṭırāzende-i ḫargāh-ı māh / Perde-i zenbūrī-i şām-ı **siyāh**
NE292 Tāb-ı rikāb-ı zeri bī-iştibāh / Yaḳdı Zuḫal çehresin itdi **siyāh**
NE303 Getdi bu üslūb ile ṣad-sāle rāh / Ḳalmadı hiç reng-i sefīd ü **siyāh**
NE478 Dīde-i māhīye dönüp encümi / Ṭaşdı şebüñ yine **siyeh** ḳulzümi
NE660 Ġam ile ider neşvesi merdāne cenk / Ebr-i **siyāh** ile miṣāl-i pelenk
NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile gökde māh / Sīb idi būsīde biri var **siyāh**
NE1215 Ḳursa **siyeh** ḫānesin ol mīzbān / Aña ḳonar peşşe gelür her zamān
NE1312 Ol dem olur ḳarşusı ārāmgāh / Ḳaʿbe gibi pūşīşi ẓıll-ı **siyāh**
NE1569 Şayḳası var şabḳası gibi **siyāh** / Şanki yılan adası pür-kīne-ḫāh
NE1600 Geldi hemān yoluna çün dūd-ı āh / İtdi iḫāṭa anı ebr-i **siyāh**
NE2033 Gitdi cihetler diyu āh eyledi / Şeş-ciheti dūd-ı **siyāh** eyledi
NE2765 Fikr idüp ol çeşm-i **siyeh** merdümi / Naḳşını gözler gözedürdi demi
SE9 Ṣubḥ olup irdi dem-i feyż-i ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol ḫaṭṭ-ı **siyāh**
SE12 Lemʿası nūr-ı **siyāha** beñzer / Rütbesi olsa n'ola bālā-ter
SE26 Erguvān şāḥıdur ol peyker-i āl / Gūyiyā ṣaṭr-ı **siyah** aña ẓılāl
SE38 ʿAyn-ı hā zīver-i ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi mirʾāt-ı **siyeh** pervāze
SE203 Nūr-baḫş idi o gīsū-yı dü-tāh / Gūyiyā şaʿşaʿa-i nūr-ı **siyāh**
SE237 Ayaġı tozı ile şām-ı **siyāh** / İtdi rūşen-gerī-i dīde-i māh
SE365 Biçse eksūn **siyāhı** ḫāme / Bu ʿAcem şūḫına Rūmī cāme
SE383 Resm-i taṣvīr-i ʿale'l-mādur bu / Hep **siyeh** ḫāme-i sevdādur bu
SE1116 Sürdiler ordu-yı İskendere rāh / Nite kim ḳaṭʿ olıcaḳ baḥr-ı **siyāh**
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün ṭoġup gitdi o dem şām-ı **siyāh**
SE2470 Aġarup cismi dem-i ṣubḥ-misāl / Oldı ḫayṭ-ı **siyeh** ol müşgīn-bāl
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü derini / Şeb irüp ḳurdı **siyeh** çāderini
SE3098 Naḳz-ı ʿahd-ile olur ḥāli tebāh / Ḳaraman oġlı gibi rūy-ı **siyah**
SE3165 Ceybe itmekde o cüst-i ser-bāz / Oldı çün zülf-i **siyeh** dest-dırāz
SE3459 Ṣanma kim ḫaṭṭ-ı **siyah** var anda / Ḳaldı pür-ʿuḳde olan tār anda
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i **siyahı** cevher / Vir ʿAṭāyī sözine ḳadr-i güher
HH54 Oldı rūy-ı **siyāhuma** kef-zen / Siylī-i seyl-i eşk ḫacletden
HH376 ʿAselī ḫırḳayı **siyeh** şālı / Başına çekse ʿışḳ-abdālı
HH514 Oldı efkār içinde reʾy-i sefer / Hem-çü reng-i **siyāh** bālā-ter
HH520 Umaruz bula semt-i ṣıḥḥate rāh / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı **siyah**
HH559 Oldı bu saḳfa-dek bu nüh-ḫargāh / Teng-eksūn ile harīr-i **siyāh**
HH657 Benden ise saña yaḳındur māh / Rūz-ı fīrūzuñ itme şām-ı **siyāh**
HH852 Ḥabeşī ḫādım eyleyüp anı māh / Ṣandal aġaya döndi şām-ı **siyāh**
HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan çıḳdı şanki dīv-i **siyāh**
HE79 Velī ruḫṣat virürsem nār-ı āha / Ayaḳ ṣaldurmaz ol zülf-i **siyāha**

2. uğursuz, talihsiz, kötü

NE2688 Dāʾire olur o mehe hāle-vār / Renc-i ḫusūfı o **siyeh** rūz-gār
NE2725 Nefse uyup dāʾim olan ḫār u zār / Mühmel ü bednām u **siyeh** rūzgār
SE127 Ḳara giyse n'ola mānende-i āh / Oldı mātem-zede bu baḫt-ı **siyāh**

SE1339 Bir zaman Mışruñ olup ḥālı tebāh / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı **siyāh**
SE2164 Oldı zen-pārelerüñ ḥāli tebāh / Sürmeli dīde gibi baḫt-ı **siyāh**
HH73 Oldı bir dāne aña kūh-ı günāh / Ḥabbeyi kubbe itdi baḫt-ı **siyāh**
HH546 Bir belā-yı **siyāh** imiş o sevād / Belki ʿayn-i ziyān-ı māder-zād
HH727 İtmiş anı delīl-i baḫt-ı **siyah** / Nā-gehānī belā gibi hem-rāh
HH2187 Ṭuyulursa eger Maʿāẕallah / Ḳara giysüñ hemān bu baḫt-ı **siyāh**

siyāhī [4]

1. siyah, siyahlık

NE2621 Anı yaḳar bārikā-i sūz u tāb / Ẓıll-ı **siyāhī** nitekim āfitāb
HE100 Ṭolup yerden göge nūr-ı ilāhī / Ruḫ-ı mehde idi bir pāre **siyāhī**

2. siyah tenli, zenci

NE3164 Ḳaralaya rūy-ı **siyāhī** gibi / Nāme-i aʿmāl-i tebāhī gibi
SE1793 Didi elçi ki ṭılāye seḥerī / Ṭutdı bir nice **siyāhī** nūgeri

siyāh-pūş, siyeh-pūş [5] siyahlara bürünmüş, karalar giymiş

NE543 Mātemiyān oldı hezārān-ı bāġ / Oldı **siyeh-pūş** anı ṣanma zāġ
NE2789 İnce beli rāh-zen-i hūş idi / Orta ḳuşaġıyla **siyeh-pūş** idi
HH515 Alsa iḥrām-ı ʿazmini dūşa / Sürse yüz Kaʿbe-i **siyeh-pūşa**
HH844 Edrine şehri pür-ḫurūş oldı / Cümle ḫalḳı **siyāh-pūş** oldı
HH845 Varıcaḳ vādī-i ḫāmuşāna / Döndi şehr-i **siyāh-pūşāna**

siyeh-bend [1] yular, dizgin ve gemden oluşan at koşum takımı

NE1876 Evvel idüp peşkeş-i aʿla semend / Ṣaldı eger çekdi gümüş **siyeh-bend**

siyeh-bīn {siyeh beyn} [1] bkz. ‘siyeh’ ve ‘beyn’ md.

S602 N’ola dinse yir yüzinüñ ʿaybı var / Ki baḥrı sefīd ü **siyeh-bīni** var

siyeh-fām [1] siyaha boyanmış, kara boyalı, siyah renkli

NE1604 Cümle refīḳānı olup bād-ı seyr / Görmedi ol ebr-i **siyeh-fāmı** ġayr

siyeh-ḳalem [1] siyah kalemle çizilmiş resim, kara kalem resim

HH414 Resm-i pā-der-hevā-yı muḥteşemi / Dil-i sevdāyīnüñ **siyeh-ḳalemi**

siyeh-kār [2] suçlu, günahkâr

HH1622 Ki varup bula bir **siyeh-kārı** / Yazdura resm-i meclis-i yārı
HH1731 Emr idüp bir vezīre ol kārı / Didi al bu meh-i **siyeh-kārı**

siyeh-rūy [1] yüzü kara, utanmaz

NE1971 Var idi bir merdek-i suḫriyye-kār / Ṣaḥṣ-ı **siyeh-rūy** u siyeh-rüzgār

siyeh-rūz [2] kara günlü; bahtsız, talihsiz

SE1705 Gördi bir merd-i **siyeh-rūzı** meger / Mihr-veş şemʿ yaḳup vaḳt-i seḥer
HH541 Baḳup ol ḥaste-ḥāl-i pür-sūza / Dūd-ı āhı gibi **siyeh-rūza**

siyeh-rüzgār [1] bedbaht, talihsiz

NE1971 Var idi bir merdek-i suḫriyye-kār / Ṣaḥṣ-ı siyeh-rūy u **siyeh-rüzgār**

siyāḳ [1] (söz için) gelişi, akış şekli

SE1056 Didi bī-vāsıṭa-i basṭ-i **siyāḳ** / Ṣanma ʿāşıḳ bizi maḫrūm-ı meẕāḳ

siyāḳat [1] az yer kaplaması, kolayca taklit edilememesi, süratle yazılabildiği için genellikle resmi belgelerde kullanılmış olan satırları dar, harfleri noktasız ve girift özel bir yazı şekli

SE3491 Geh **siyāḳat-veş** ider terk-i nuḳaṭ / Geh raḳam gibi yaza noḳṭa faḳat

siyāset [6]

1. devletler arası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme bilgi ve becerisi, politika

NE907 Gerçi ḥükūmetde **siyāset** gerek / Līk güẕārişde ʿadālet gerek

2. ceza, özellikle idam cezası

HH1111 Dergeh-i mire geldi çün düzdān / Ṣādır oldı **siyāsete** ferman
HH1772 O gice yatdı şaḥne ḥayretle / Seḥer-i niyyet-i **siyāsetle**
HH1797 Evvelin ḥükm-i şāh-ı ẓulm-güdāz / Oldı emr-i **siyāset-i** ġammāz

3. bir konuda takip edilen yol, yöntem

HH715 Şöyle kim bir daḫı şikāyet ola / Saña ʿİbret-nümā **siyāset** ola

siyāset eylemek [1] cezalandırmak

HH1611 Nice dürlü ḥaḳāret eyler idi / Derd-mende **siyāset eyler** idi

Siyāvuş [1] İran’ın milli destan kahramanlarından biri, Keyânîler hânedanından Keykâvus’un oğludur. Şâhnâme’ye göre Keykâvus yedi yaşındaki oğlu Siyâvuş’u yetiştirmek üzere Rüstem’e teslim eder. Çocuk yıllar sonra yiğit bir delikanlı olarak babasının sarayına

geri döner. Bu sırada Hâmâverân şahının kızı, Keykâvus'un karısı ve Siyâvuş'un üvey annesi olan Sûdâbe gönlünü ona kaptırır. Ancak iffetli bir genç olan Siyâvuş onun bu arzusuna karşılık vermez. Bunun üzerine Sûdâbe, Siyâvuş'u kendisine göz koymakla suçlayarak babasının huzurunda ona iftira eder. O dönemin töresi gereğince Siyâvuş babasının ve saraylıların gözü önünde at üzerinde şiddetli bir ateşin ortasından geçerek iffetini ve mâsumiyetini ispatlar.

S1457 Dili şal o nāra **Siyāvuş-vār** / Ki taḳılmaya töhmet-i iḫtiyār

siyer-ḫān [1] siyer okuyan; (kalem için) Hz. Muhammed'in hayatını yazan

NE192 Sensin eyā ḫāme-i ʿanber-şemīm / Ṭurfe **siyer-ḫān-ı** nebī-i kerīm

siylī {sīlī} [1] bkz. 'sīlī' md.

HH54 Oldı rūy-ı siyāhuma kef-zen / **Siylī-i** seyl-i eşk ḫacletden

şoba [1] bir yeri ısıtmak veya yemek pişirmek için içinde ateş yanan kap, ısıtma aracı

NE2492 Ṭolı yüki çömlegi her bucaġı / Kör **şobaya** dönmiş idi ocaġı

şoffa-i sīne [1] sofa, dış kapının iki tarafında taştan veya tahtadan yapılan oturak; sütunlar veya kısa parmaklıklarla ayrılmış oturma yeri, peyke, sofa; kelime "sīne" kelimesi ile birlikte "şoffa-i sīne" terkibiyle "gönülde birine açılan yer, gönül tahtı" bağlamında kullanılmıştır.

SE1030 **Şoffa-i sīnede** yer gösterdim / Yüzüm alup ele zer gösterdim

sofra [13] üzerinde yemek yenilen yaygı, sini

S194 Sīmāṭ-ı zer-endūde-i keh-keşān / Muṭallā ṭabaḳ **sofra-i** āsumān

S1000 Çeküp ʿāleme **sofra-i** ḫātemi / Niʿamla aġırlar bütün ʿālemi

S1021 Ṭabaḳlarla her **sofra-i** pür-niʿam / Olur verd-i ṣad-berg-i bāġ-ı İrem

NE449 Fil ṭurup ḫidmet-i mihmānına / Açmış iki **sofra** iki yanına

NE631 **Sofrası** nān hicri ile pīç pīç / Hāle-i bī-māh görünsün mi hiç

NE2774 Her dem alup deste ilikli kemik / Silker idi **sofra-i** fiśḳa ilik

NE2826 Muʿtedil aḫlāṭ ile ḳuvvet bulur / Zevraḳınuñ **sofrası** sofra olur

NE2826 Muʿtedil aḫlāṭ ile ḳuvvet bulur / Zevraḳınuñ sofrası **sofra** olur

SE857 İl çeke balı için derd ü belā / **Sofrañuzda** ola ḫāżır ḥalvā

SE2051 Oldı çün **sofra-i** dünyā seferi / Ḳāniʿ ol her ne ise mā-ḥażarı

SE2518 Gice itmişdi ḥużūra güẕeri / Ol idi **sofradaḳi** mā-ḥażarı

HH823 **Sofra** üzre revān olup bāde / Döndi ḳalḳana ḳaʿr-ı deryāda

HH2451 Mā-ḥażar-ḫ̆ār-ı **şofra-i** seferi / Ġaybete aġız açdı mā-ḥażeri

sofra-güşā [1] sofra açan, cömert

NE1713 Nuḳre-feşān ol kef-i nisān gibi / **Sofra-güşā** ol gül-i ḫandān gibi

şoftā [1] medrese öğrencisi, ilmiye sınıfından bazıları için alay etme amacıyla verilen ad

SE3192 Başma ol ṭurfe ġazālüñ izine / Ki çökesüñ **şoftānuñ** dizine

şoġumaḳ [2] ısısını yitirmek, soğuk duruma gelmek

NE534 Girmiş idi ḫāke ṣular çün künüz / Līk ayaġı **şoġumamış** idi henüz

NE2726 Yaʿni tavınca **şoġuyup** vaḳt-i kār / Fitne-i nefsine olan dest-yār

şoḥbet [37] konuşma, görüşüp lâkırdı etme, birlikte oturup söyleşme, muhabbet

S166 İde ḫ̆āce çün bezm-i ḫāṣa duḫūl / Virilmez o **şoḥbetde** ḫuddāma yol

S587 İder Gülşenīler nevā-yı ġarīb / Olur gülşen-i **şoḥbete** ʿandelīb

NE516 Yaʿni olup **şoḥbetinüñ** ṭālibi / Ṣandum anı söyleye ādem gibi

NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup keşreti / Düşdi dil-i zār ile cān **şoḥbeti**

NE775 Ġāʾib erenlerle idi **şoḥbeti** / Üstümüze ḫāzır ola himmeti

NE959 Nāḳıl olan bu ḫaberüñ **şoḥbetin** / Böyle yazar sürʿatinüñ ḥikmetin

NE1496 ʿAyni ile ceddüme iʿlām ider / **Şoḥbeti** bu vech ile itmām ider

NE1933 Niçe ekābir şanılan nikbeti / Eyler o nādān ile cān **şoḥbeti**

NE2155 Nice ṭarldār ki girüp zaḥmete / ʿAvret ü oġlan ile gider **şoḥbete**

NE2234 Böyle güher-gīrdi ala rāygān / **Şoḥbet** anı gizlemededür hemān

NE2310 Fi'l-meşel olur ʿaceb-ender-ʿaceb / **Şoḥbet-i** rūmī kelīmāt-ı ʿArab

NE2555 ʿĀḳıbet ol deñlü bulur furṣatı / Kim olur ol evde zenān **şoḥbeti**

NE2659 Bāri hiç olmazsa çeküp zaḥmeti / Eyler idi dil-bere zen **şoḥbeti**

NE2710 Ġāfil iken gelmiş idi yanına / Nāẕır idi **şoḥbetüñ** erkānına

SE223 Āl ü aṣḥābıla ʿişret ḫaḳḳı / Şeb-i İsrādaḳi **şoḥbet** ḫaḳḳı

SE247 Eyle cān **şoḥbetini** bī-minnet / Şeb-i mehtābda ḫoşdur şoḥbet

SE247 Eyle cān şoḥbetini bī-minnet / Şeb-i mehtābda ḫoşdur **şoḥbet**

SE386 Ṭaleb-i **şoḥbet-i** Behrām ancaḳ / Fikr-i şāʿir gibi evhām ancaḳ

SE557 **Ṣoḥbet-i** ünsde merdūd olasın / Ki cemāʿat demi nābūd olasın
SE640 Yaʿnī ṣʿol dem ki seyāḥat düşdi / Bir Mesīḥī ile **ṣoḥbet** düşdi
SE1644 Bir gün āḫir irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir **ṣoḥbet-i** ḫāṣ-ı ẓürefā
SE1987 Gele perrende ile **ṣoḥbetüñe** / Etegi belde ṭura ḫıdmetüñe
SE2083 Nite kim cām-ı mey-i ġam-fersā / **Ṣoḥbetinden** anuñ eyledi ṣafa
SE2084 Şişe vü cam gibi ülfetde / Virüp aġız aġıza **ṣoḥbetde**
SE2106 **Ṣoḥbetüñ** baña da oldı meş'ūm / Fażl u iḥsāndan itdi maḥrūm
SE2919 Cān-ıla mayil olup **ṣoḥbetine** / Eyledi daʿvet anı ḥażretine
SE3447 Nite kim **ṣoḥbet-i** ḫāṣ-ı aḥbāb / Sāġar-ı feyż-ile oldı pür-tāb
SE3450 Maʿnī-i bikre ṣafādur vuṣlat / Anı tesḫīrde ammā **ṣoḥbet**
SE3476 Ehl-i dil **ṣoḥbeti** için maḥżā / Ġurbete düşdi bu ṭıfl-ı zībā
SE3512 Cehl-i **ṣoḥbet** ki olındı itmām / Ḳırḳlar menzili oldı bu maḳām
SE3516 Ḳalmadı ḫāṣılı iḳbāl-i ʿamel / **Ṣoḥbetüñ** āḫiridür geldi kesel
HH147 Ḫāṣṣ-der-ḫāṣṣ **ṣoḥbet-i** dīdār / ليس فى الدار غيره ديار
HH481 **Ṣohbetüñ** bāʿiṣ-i fütūḥı idi / Sözi ḫalḳuñ ġıdā-yı rūḥı idi
HH1941 Ne virür gönlümi ʿināyet ider / Ne alur bāra şemʿ-i **ṣoḥbet** ider
HH2140 ʿĀṣıḳuñ **ṣoḥbetine** rāġıb olur / Görmege bestesini ṭālib olur
HH2275 Umarın şefḳat eyleye dil-ber / Ḥaḳḳ-ı **ṣoḥbet** var arada bu ḳadar
HE53 Muḥaṣṣāl Ṣoḥbetü'l-Ebkārdur bu / Ne **ṣoḥbet** Ḫilyetü'l-Efkārdur bu

ṣoḥbet-i yārān [1] dostlar sohbeti, dostlarla sohbet

NE1982 **Ṣoḥbet-i yārāna** çekinmezdi hiç / Minber ile kürsiden inmezdi hiç

Ṣoḥbetü'l-Ebkār [3] Hamse'nin üçüncü mesnevisi

SE3528 Sübḥa-ṣıfat **Ṣoḥbetüʿl-ebkārʿda** / Oldı maʿani güher-i tāb-nāk
HH2751 Ṣālişā naẓm-ı **Ṣoḥbetü'l-Ebkār** / Oldı silk-i güher gibi hem-vār
HE53 Muḥaṣṣāl **Ṣoḥbetü'l-Ebkārdur** bu / Ne ṣoḥbet Ḫilyetü'l-Efkārdur bu

ṣoḳaḳ [1] yerleşim yerlerinde ev ve dükkanlar arasında uzanan, caddeye nispetle daha dar ve kısa yol. Ayrıca bkz. 'çıḳmaz ṣoḳaḳ' md.

SE1591 Döndi çıḳmaz **ṣoḳaġa** kiẕb ü ḥıyel / Ötesi çıḳmaz o yoldan dön gel

ṣokmaḳ [8] içine veya arasına girmesini sağlamak

S503 **Ṣoḳar** ṣāḥ-ı misvāki başa yine / Ṣalar gergedan gibi gördügüne
S582 Güher ṣandı baḥruñ ḥabābın meger / **Ṣoḳup** destini anda gevher arar
NE70 Miḥbere ceybine inüp her zamān / Gevher alursun **ṣoḳup** iki benān
NE597 İşler ider ʿāṣıḳ-ı derd-keşe / Gāh çeker gāh **soḳar** āteşe
NE1901 Ṣarḳıda suḥriyye için rīş ü feş / Şemʿa **ṣoḳup** oynaya şeb-tāb-veş
NE2889 Çakşıra el **ṣoḳsa** biri nā-gehān / Kes gibi aġzı ṣulanurdı hemān
SE2221 Buldı bir köhne budaḳ sūrāḫın / **Ṣoḳdı** andan öbür yire ṣāḫın
SE2407 Dāʿimā eylemeseñ ḫalḳ-ıla lec / Götüne **ṣoḳmaz-ıdı** kimse aġaç

ṣol [5] (yan ve yön için) sol

NE1294 Baḫr olup ʿasker-i deryā hücūm / **Ṣola** Anaṭolı durur saġa Rūm
NE1452 Keşṭī-i deryā-yı sükūn idi ol / Ceẕbesi ḳullābī anuñ ṣaġ u **ṣol**
NE3090 Maʿnīde deryā gibi ʿaskerdür ol / Dizdi ḳalem her birini ṣaġ u **ṣol**
SE691 Hep teveccühdedür erbāb-ı ḳabūl / Aña farḳ eylemeye ṣaġ ile **ṣol**
SE2803 Ḳuvvet-i ḳalb-ile ṣaġ u **ṣolda** / Merd olan ġālib olur her ḳolda

ṣolaġına davul çalmaḳ [1] "Bir işin zarar getireceğini bile bile o işi yapmaya devam etmek" anlamında deyim ‖ (erkek için) mastrubasyon yapmak

NE2764 Zelle ḫayāliyle virüp almada / **Ṣolaġına** ṭurma **davul çalmada**

ṣolaḳ [1] Yeniçeri Ocağının, padişahın korumalığını yapan asker sınıfı, muhafız

S281 Yemīninde ehl-i yemīn oldı yār / **Ṣolaġ** olsa aña ʿaceb mi yesār

ṣolmaḳ [7]

1. renk, parlaklık ve tazeliğini kaybetmek

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden **solup** verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
S956 Mey olmazsa sāġar ne raġbet bulur / Gülābı alınmış **ṣoluḳ** gül olur
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine **ṣoldı** rūy-ı gül ü erġavān
HH681 Ṣafḥa-yı rūyı oldı ḫalkārī / **Ṣoldı** gül güldügince ruḫsārı
HH743 Yine evvelki ḫāle ʿavd itdi / Ol gül-i ter **ṣolup ṣolup** gitdi
HH2425 Defter-i dānişüñ güli **ṣoldı** / Oḳumaḳ yazmaḳ işi ḫod öldi

2. eskimek, rengi atmak

SE2171 Düşicek nekbete mānend-i ḫazān / **Ṣolar** egnindeki gülgūn ḳaftān

ṣolumaḳ [2]

1. nefes alıp vermek

NE2803 Ol seg ise şevḳ ile maşrūʿ olur / Gözleri dönmüş dili çıḳmış **ṣolur**

2. gücünün hepsini harcamak, zorlanmak

HH2474 Ḳalmadı şemme bād-ı şarṣardan / Seyrden ḳaldı **şoludı** yelken

şoñ [10] nihayet, sonuç

S1450 Ziyād olsa bunda n'ola sūz ü tāb / Belī **soñ** ḳadeḥ içen olur ḫarāb
S1565 Şu dem kim idem terk-i bezm-i cihān / Beni **şoñ** ḳadeḥ eyleye ser-girān
NE1116 Ṣaysa kerāmet o ser-i evliyā / Evveli şiʿr idi **soñı** kimiyā
SE226 Gönder īmānla o muḥtācı / Rütbe-i ḳurb ola **şoñ** miʿrācı
SE938 Ẓāhir oldı gözüme bir ʿālem / **Şoñı** ḫurrem öñi ammā mātem
SE2443 Dime **şoñuñda** idüp evḳāfı / Şülüşi bārī ḳalursa kāfī
SE2792 **Şoñını** fikr idemez ehl-i veġā / Yürüse ardına baḳmaz meşelā
SE2798 Keşrete baḳma ki **şoñı** yoḳdur / Ḥaḳḳuñ az nesnede luṭfı çoḳdur
SE3404 Giderek ṭulluġuñ olur **şoñı** kem / Altun adın baḳır eyler ādem
HE75 Odur her küştigīr-i ʿaşḳ-ı sermest / Nedāmetler **şoñ** ucı dest-ber-dest

şoñ nefes [2] hayatın bitmek üzere olduğu anlar, ölüm öncesinde yaşanan son dakikalar

SE952 Yā İlāhī kişi eylerse eger / **Şoñ nefes** böyle ṣafāyıla güẕer
SE2696 Bir nefes kim ide miḳdārınca / Dönmeye **şoñ nefese** varınca

şoñra [46] daha ileri bir zamanda, müteakiben

S657 Velī **şoñra** nādim olmuş ol laʿīn / İdince bu zaḥmetden olmuş ḫazīn
S1509 Ṣalup **soñra** meydāna ben tevsenüm / Geçüp cümleyi oldı meydān benüm
NE208 **Soñra** gidüp şāhsuvār-ı berrāḳ / Geçdi atı bir nice menzil-i ırāḳ
NE385 **Soñra** idüp cānib-i tābūra ʿazm / Şāh-ı cihān eyledi āheng-i rezm
NE407 Çarḫ gibi çarḫa nigūn-sār olup / **Şoñra** ḳafadār-ı ṣıvār olup
NE625 **Şoñra** bürūdetle ider münfaʿil / Ḥāṣıl ider derd hemān ehl-i dil
NE753 Geldüñ ise **şoñra** nʾola cümleden / Ṣıfr degil mi elifi elf iden
NE754 **Şoñra** gelen bezme zeber-dest olur / ʿĀdet odur curʿa içen mest olur
NE889 **Şoñra** ḫavāḳīn ü mülūk-ı diyār / Oldı ṭırāzende-i eyvān-ı yār
NE1157 ʿArṣageh-i naẓmuñ olup kāmili / **Şoñra** gelen bozmaya bu menzili
NE1191 Ḫamse didi **şoñra** tevaġġul idüp / Rūḥ-ı şerīfine tevessül idüp
NE1377 Ṣaʿṣaʿadan ḫīrelenüp çeşm-i cān / **Şoñra** yüzüm gözüm alışdı hemān
NE1593 **Şoñra** iḫāṭa idicek müʾminīn / Oldı ʿadū zehrini faşş-ı nigīn
NE1621 Eyle hele merkeb-i ʿazmüñ ḳavi / **Şoñra** ḳıl āheng-i reh-i maʿnevī
NE1966 Ḫāʾib olup **şoñra** çeker kesel / Kār-ı ṭabībān gibi itmez ʿamel
NE2066 **Şoñra** idüp müfti-i şūḥa ḫitāb / Didi ki bu müşkile var mı cevāb
NE2224 Gerçi ki vehm itdi görüp heybetin / **Şoñra** aluşdurdı duyup ḥikmetin
NE2266 **Şoñra** baḳ ammā ki temāşaya sen / Gör ne ẓuhūr eyledi ol ḳıṣṣadan
NE2518 **Şoñra** ki ḳıldı iki rekʿat namāz / Ḥaḳdan anuñ fırḳatin eyler niyāz
NE2579 **Şoñra** Çürük Rāziye açdı dehān / Ṭoldı neccār-ı necr ile cihān
NE2667 Bir **soñra** derbeder anı bulur / Pīş-i ḳademlikde muʿārıż olur
NE3031 **Şoñra** ṭuyar ṣabr u ḳarār idemez / Niçe zamān defʿ-i ḫumār idemez
NE3071 **Şoñra** ne çāre diyū etdi suʾāl / Didi yine sāġar-ı ṣahbā-yı āl
SE101 **Şoñradan** ḳıldı ḳıbābın tezyīn / Aşdı āvīze-i sürḫ u zerrīn
SE395 **Şoñradan** dāḫil olanlaruñ işi / Oldı pes-māndesine ferrāşī
SE642 İtdim anuñla nübüvvetden baḫş / **Soñra** ḫatmiyyet-i ḫażretden baḫş
SE1504 Eyledi reʿyine āheng-i ʿinād / Ḳorḳarın ki büyüye **sonra** fesād
SE1507 Çekse ejder dili tīġ-i pür-tāb / **Şoñra** kim virebilür aña cevāb
SE1868 Seng ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün baş / Ḳalmasun **şoñraya** ṭaş üstine ṭaş
SE1982 İbtidāsı şeh-i kişver eyler / **Şoñra** başıyla ber-ā-ber eyler
SE2189 Aḳlıġı perde-keş-i nāẓır olur / **Şoñra** yüzi ḳarası ẓāhir olur
SE2425 Ḫāce rikḳatle virür cānına tāb / Rāst gelmez geh olur **şoñra** ḥisāb
SE2531 İtdiler **şoñra** nedāmetle fiġān / Ana baba güni idi o zamān
SE2679 Belki mümted olıcaḳ **şoñra** cezā / Ḥazẓ-ı nefs ola derūnde peydā
SE3157 Belki ḳahr-ıla bükerler belini / Ḳomayup **şoñra** keserler elini
SE3407 **Şoñradan** itdi tecāhülle suʾāl / Ki fülān kesden işitdüm bir ḫāl
HH673 İrişür **şoñra** bir perīşānī / Aşşı itmez o dem peşīmānī
HH735 Nehre-dek ḥükm iderdi Saʿdīler / Şimdiden **şoñra** oḳıma baña ẓafer
HH946 Evvel-i kārı ʿarża-ı Kālā / **Şoñra** bāzāra gelse istiġnā
HH1345 Evvelā ṣordı dil-berüñ adın / **Şoñra** vech-i maʿāş-ı muʿtādın
HH1701 Baña bildür günahumı evvel / **Şoñra** ḫışm ile ḳıl ʿıtāba maḥel
HH2297 **Şoñra** el ḳaldurup duʿā itdi / Himmetin aña reh-nümā itdi
HH2454 Medḥ idüp her biri ḳaşīde diyen / **Şoñra** hicv ile oldı nādire-fen
HH2461 **Şoñra** bārı ġubār gösterme / Yoḳ yire kendüne elem virme
HH2626 Ḳahr ile cümle ger olursa ʿitāb / Kim virür āḫiretde **şoñra** cevāb
HH2740 Nice pey-revler itdi **şoñra** ẓuhūr / Her biri geçdi Rüstem-i pür-zūr

şormaḳ [26] soru yöneltmek, sual etmek

NE587 Ṣaldı ṣuya nusḫayı çarḫ-ı kühen / **Ṣorar** isek ḥikmeti Loḳmāndan
NE1028 Ḥālet-i ʿ ışḳı ile melālin görüp / ʿ Arż-ı selām eyledi ḥālin **sorup**
NE1706 Līk anuñ gördügini görmedüm / Bāʿ iş-i keyfiyyetini **sormadum**
NE1908 Varur olur mīr ü vezīre boza / **Ṣorar** isen nāmını beglik meze
NE3120 İtmege bir maʿ nī ile fāʾide / **Ṣordı** birisi maʿ an-ı zāʾide
SE846 Görüp ol tāʿ ife-i baṭṭālı / Birine **ṣordı** hemān aḥvālı
SE1359 Güş idüp ḫaşmını iḫżār itdi / **Ṣorıcaḳ** cürmini iḳrār itdi
SE1461 Güş-ı pīre ṭoḳınınca bu süḫan / **Ṣordı** çünkim gülerek aṣlından
SE1519 Olıcaḳ şām irişüp meclis-i hāṣ / Fesḫ-i ʿ azmüñ sebebin **ṣordı** ḫavāṣ
SE1949 Ṣāh çün anda bu ḥālı gördi / Ḫandesinüñ sebebinden **ṣordı**
SE1996 Eyleyüp sütre-i levṣi ʿ amelī / İkide birde **sorar** aḳ ṣaḳalı
SE2043 Ḥikmetinden de tabībe **ṣoramam** / Bir gücüm var ki ṭurup oturamam
SE2274 Ṣah **ṣordı** ki nedür şübhe ʿ aceb / Bu ḳadar zaḥmete ne oldı sebeb
SE2752 **Ṣorıcaḳ** aṣlını şāh-ı cem-kāḫ / Virdi naḫl-i süḫana berg-ile şāḫ
SE3338 Bir zaman düşmiş-idi anda güzer / **Ṣordum** ol iki mezārı didiler
SE3395 Vardı ol meh-veşeye virdi selām / Ḫaṭırın **ṣordı** idüp basṭ-ı kelām
SE3428 Ḳoca iblīs ise aṣlın dimedi / Yimişin yi aġacın **ṣorma** didi
HH944 Ezelī kārı budur eṭfāluñ / Ḫaste eyler de **ṣormaz** aḥvālüñ
HH1345 Evvelā **ṣordı** dil-berüñ adın / Ṣoñra vech-i maʿ āş-ı muʿ tādın
HH1704 Cürmümi **ṣorup** andan eyle ʿ aẕāb / Ḫayli gücdür cevāb-ı rūz-ı ḥesāb
HH1832 Bilmeyüp kendü kendünüñ kāmın / ʿ Āṣıḳam dirdi **ṣorsalar** nāmın
HH2044 Ḫāṭırın **ṣordı** şefḳat itdi aña / Cān u dilden maḥabbet itdi aña
HH2523 Ḫaste-i bī-mecālini gördi / Yanına aldı ḫāṭırın **ṣordı**
HH2570 **Ṣordılar** merd-i būsitānīden / Dāsitānhā-yı bāsitanīden
HH2578 Açılup gül gibi o ġonce-dehen / **Ṣordı** merd-i ġarībe ḥālinden
HH2649 Meger ol iki māh-ı sīm-endām / **Ṣorup** aḥvāl-i müslimini müdām

ṣorusın virmek [1] hesabını vermek, cezalandırılmak

SE3204 ʿ Işḳ-ı pāki kim iderse bühtān / **Ṣorusın vire** ḳıyāmetde hemān

ṣorutmaḳ [1] somurtmak, surat asmak

SE623 **Ṣorudup** her ne kadar ṣatsa vaḳar / Ehl-i dil anı ṣayar seng-i mezār

ṣovuḳ [2] soğuk ‖ samimiyetsiz, sevimsiz

S1476 Virür serd sözlerle aʿ dā keder / Ṣaḳın sen de açılma **ṣovuḳ** geçer
HH2203 Ṭabʿ ı muʿ vec dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi ısı sözi **sovuḳ**

ṣoyġın virmek [1] soyguna uğramak, soyulmak

NE2474 Yol eri olınca bu yolda dürüst / Bir nice **ṣoyġın virüp** olmuşdı cüst

ṣoyınmaḳ [1] ortaya çıkmak, atılmak, girismek ‖ tarikata girmek, derviş olmak

S665 **Ṣoyınmış** bulup ceẕbe-i himmetin / İder nice ṣāḥib köle ḫidmetin
NE1002 Ḳays-veş ol ḫānkāhuñ bī-şümār / Nice **soyınmış** gezer idi abdāl-vār
NE2933 Çünki olur pūşişüñ āḫir kefen / **Ṣoyınup** abdāl olagör ṣaġ iken

soymaḳ [2] çalmak, gasbetmek

NE413 Semm-i sütūr itdi kimin çār-ı ḍarb / **Ṣoydı** tırāş itdi kimin ehl-i ḥarb
NE599 Nice kefen **ṣoyıcı** nebbāşeler / Keşf-i ḳubūr itmege mālik geçer

sögmek [2] ırza, namusa dokunan, ayıp, çirkin ve haysiyet kırıcı birtakım kalıplaşmış sözler söylemek, küfretmek, kötü söz söylemek

HH568 Vehmi olanlar itdi ḫayli gile / **Sögdi** birbirine fısıldı ile
HH2272 Dögdi **sögdi** cefālar itdi baña / Nice dürlü ezālar itdi baña

sögünmek [1] sönmek, kararmak

HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir dem içre **sögündi** şemʿ -i nücūm

sökilmek [1] parçalanmak, (söz için) anlamı bozulmak

SE3500 Köhne cāme gibi lafzı **sökile** / Ḫırḳadan zer gibi maʿ nā dökile

sökmek [1] bir şeyi bağlı bulunduğu, tutturulmuş olduğu yerden zorla ayırmak

NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye urma kerh / Çarḫ **söker** olsa demirden zırıh

sönmek [5]

1. ışığını, parlaklığını yitirmek

NE561 **Söndü** şebüñ şemʿ a-i bālā-keşi / Ḳaldı fitil uçlarınuñ āteşi
NE567 **Sönmeye** ta şemʿ a-i çārüm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı dāmeni içre sehāb
NE2694 Her demi çün kūre-i āhengerān / **Sönmüş** iken şemʿ a virür tāze cān
HH555 **Söndi** nā-gāh şemʿ -i ṭāḳ-ı berīn / Oldılar tār-ı şebde perde-nīşīn

2. havası kaçıp şişkinliği gitmek, inmek

SE3254 Oldı ḫūn içre ki çeşmi nā-yāb / Gūyiyā **söndi** şarāb içre ḥabāb

sönük [1] parlaklığı, alevi, hızı az olan veya azalmış; zayıf, etkisiz

HE5 Bu āteşe o **sönük** pāre neyler / Bu ʿummān ortasında kare neyler

söylemek [51] düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak, konuşmak, demek

S853 Anuñla niyāz ehli ʿizzet bulur / Ne **söylerse** dildāra maʿẕūr olur
S1189 Döküp ḥabbını **söyler** efsānesin / Ṣaçar dām-ı tezvīrine dānesin
S1385 Neler yutdı bu daḫme-i hevl-nāk / Dili olsa da **söylese** saña ḫāk
S1501 Degil naẓm-ı taʿvīzedür bu sürūd / Velī **söyleseñ** söz getürmez ḥasūd
NE72 Lāl-ṣıfat **söyle** işāret ile / ʿAczüñi bildür bu kināyāt ile
NE188 **Söyleye** ey kilk-i bediʿu'l-maḳāl / Mihbere ḫumında Felaṭūn-miṣāl
NE516 Yaʿni olup ṣoḥbetinüñ ṭālibi / Ṣandum anı **söyleye** ādem gibi
NE596 Biz ḳoduḳ ādem yerine anı heb / **Söylemez** ādem gibi ol bī-edeb
NE638 Medḥin iden kiẕb ile şöhret bulur / Ṭoġrusunı **söyler** ise hicv olur
NE648 İtdi lebüñ aña meġer feyż-i cān / **Söylemeġe** başladı şīşe hemān
NE804 ʿArż ḳılup ḥażret-i pīrānı / **Söyledüm** ol vāḳıʿa-i rūşeni
NE835 **Söyledi** mermūze-i ḥikmet şemer / Ḥaşılı dīvāneden uşlu ḫaber
NE1068 **Söyleye** ey bülbül-i bāġ-ı suḫan / Çehre-fürūz-ı gül-i bāġ-ı suḫan
NE1201 Ḫāl-i dil ile bize **söyler** varaḳ / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı şunʿa baḳ
NE1490 Luṭf-ı ḫıṭāb eyleyüp ol ṣādıḳa / **Söyledi** bī-vāsıṭa-i sābıḳa
NE1631 Heyʾet-i meczūbda **söyler** rumūz / Gāhī ider yoḳ yere keşf-i ḳünūz
NE1658 Şol süḥanumı işiden ṭākler / **Söyleyelüm** ʿārif olan añlar
NE1955 **Söyleyecek** naġme-i bülbül gibi / Servler āzād ola ḳul gibi
NE1970 Ḳavlimi destūr-ı ʿamel eyle heb / **Söyleyeyin** bir semer-i bü'l-ʿaceb
NE2067 **Söyleye** ey müfti-i müşkil-güşā / Nice yazarsız kütügi evvelā
NE2235 **Söylenür** ilde bu meṣel-i cidāl / Ṣabr idemez söyledür ötesini māl
NE2280 Germ olup iki yañadan ḳāl u ḳīl / Her biri daʿvāsına **söyler** delīl
NE2283 Çār-ı fuṣūluñda diyüp ḥikmetin / **Söyler** o dem mühletinüñ ʿilletin
NE2291 Ḫükm-i kitāb üzre keşīde zeker / **Söyle** ne deñlü gerek ey pür-hüner
NE2309 Söz ḳaçırup **söyleme** bī-gāne-vār / Yāveñi ṭutar zurafā-yı diyār
NE2370 Didi ki yoḳ şāhidüm ammā eger / **Söylesün** emr eyler iseñ saña ḫar
NE2377 Didi aña **söyleye** ey bī-zebān / Eyle bu esrārı cihāna ʿayān
NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her ṣubḥ u şām / **Söyler** idi çömlege çömlek müdām
NE3153 Gūş idüp aḥvāl-i perīşān ḫaber / Neyleyeyin **söyleyecegüm** ṭutar
NE3157 İller içinde bu meṣel **söylenür** / ʿĀḳil edebsizden edeb ögrenür
SE210 **Söyledi** berre-i biryān aña hem / Ciger-i ḫaşmı kebāb itdi elem
SE285 Girmedin ara yire ḫarf ü ṣadā / **Söyledi** luṭfıla ol şaha Ḫudā
SE364 Didiler **söylemiyor** bize kitāb / Tercemān olsa bize virse cevāb
SE1391 Ḫāline şāhid olur efʿālı / Ṭuyulur **söylemedin** aḥvālı
SE1989 İllere **söyler** iken şīve ile / Dest-māluñ götüre mīve ile
SE2200 Murġ-ı zeyrek ṭutılur pāyından / Gör ne **söyler** ḳalem-i nādire-fen
SE2707 Tecribe ehli bunı böyle bilür / Kim ki çoḳ **söyler** ise çok yañılur
SE2708 Ehl-i dil fikr iderek dir süḫanı / **Söylemez** ṭurma zebāna geleni
SE2739 **Söyleyüp** bu sözi ol naḫl-i revān / Geçdi ʿömri gibi sürʿatle hemān
SE3247 Ḳahrıla **söyledügi** gibi hemān / Gūy-veş itdi faḳīri ġalṭan
SE3468 Lāf urup eyleme baḫş-i maʿnī / Yürü var **söyleme** mā-lā-yaʿnī
HH766 Dāmeninden kesüp getür ammā / Aña zinhār **söyleme** ḳatʿā
HH778 **Söyleyince** aġız egilse gerek / Baḳıcaḳ çeşmi kör ḳalsa gerek
HH1487 İtdi şeh āyīne-ṣıfāt iḳbāl / **Söyledi** ṭūṭī-i güşāde maḳāl
HH1569 Ḳullanup söz yirine imāyı / **Söylemezdi** kelām-ı dünyāyı
HH1618 **Söylenür** oldı ilde vü dilde / Naḳl-i bezm oldı cümle maḥfilde
HH1679 Ḫāli Şeydā-yı şāh-zāde ile / **Söyledi** hep nice ziyāde ile
HH1899 **Söyledi** ḫācib-i cefā-kāra / Ḥacb-i ḥirmān göründi ol zāra
HH1945 Dil ucından bu ḫāle ḳoydı beni / Şehrden sürdi ṭoġrı **söyleyeni**
HH2259 **Söyle** ey dil-şikeste ḫāl nedür / Bu ḳadar bāʿiş-i melāl nedür
HH2650 **Söyledürken** diyār-ı İslāmı / Begenürmiş şiʿār-ı İslāmı

söylenmek [1] söylemek işi yapılmak, kendi kendine konuşmak

HH1908 Söz açа ġonce-veş diyü dildār / **Söylenür** yürür idi bülbül-vār

söyleşmek [7] karşılıklı konuşmak, sohbet etmek

NE1069 Cevherüñi ʿarż-ı ḫuridār ḳıl / **Söyleşelüm** gel beri bāzār ḳıl
NE2625 **Söyleşerek** vaṣlın idersin ricā / Söz söz açar söz göt açar dāʾimā
NE3144 Fiʿle getür var ise ṭabʿuñda tāb / **Söyleşelüm** gel beru işte kitāb
SE1149 Anı çün arḳasına ala felek / Güç olur ṭāliʿ ile **söyleşmek**
SE2364 **Söyleşilmez** olıcaḳ zehr-ālūd / Kesmedür aña ʿilāc-ı bihbūd
SE2892 Gördi nāz-ıla söz açmaz dildār / **Söyleşür** kendü ile ʿāşıḳ-ı zār
HH1553 Her ne **söyleşse** ol melek-ḫaṣlet / Vāḳıf olurdı şaḫṣ-ı pür-şirret

söyletmek [8] söylemesini sağlamak, söylemesine izin vermek, konuşturmak

S450 Olup berg-rīz-i sitem sermedī / Felek bülbül-i cānı **söyletmedi**
S597 Gehī saṭr-ı eşʿārdan dil-nüvāz / Gehī **söyledür** tārı ol naġme-sāz
NE2235 Söylenür ilde bu meşel-i cidāl / Ṣabr idemez **söyledür** ötesini māl
NE2375 Taḫt-ı dile gel beri sulṭānlıḳ it / **Söylet** o ḥayvānı Süleymānlıḳ it
NE3102 Seylī-i pey-der-pey-i çarḫ-ı denī / Āh ki **söyletmege** ḳor mı beni
SE1643 **Söyledüp** seyr-i ʿacāyip itdi / Kendüye anı muṣāḥib itdi
SE3479 Nükte-verlikde naẓīri yoḳdur / **Söyledürlerse** leṭāyif çoḳdur
HH1748 Anı **söyletmeyüp** şeh-i devrān / İtdi deryāya atmaġa fermān

söyünmek [5] bkz. ‘sögünmek’ md.

S461 Muġannī üfür nāyı itme ferāġ / Nefesle uyansun **söyünmiş** çerāġ
S1143 **Söyünmez** odı bunca kim yaş döker / Teneffüs ide ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger
NE560 İtdi şitā ṣarṣarı şöyle hücūm / Şīşe-i çarḫ içre **söyündi** nücūm
SE11 Sırr-ı āyāt-ı şifāya maẓhar / Noḳṭalar anda **söyünmiş** aḫker
SE3464 Tek ṭur iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle **söyünmez** bu çerāġ

söz [176] bir duyguyu, bir düşünceyi dile getirmek için ağızdan çıkan sözcük, sözcük dizisi ya da cümle, laf, kelam

S404 Göñül baḫrı bir dürr-i fāḫir ola / **Sözüñ** āb-ı rūy-ı cevāhir ola
S405 Ne **söz** ola manẓūme-i sāḳ-ı ʿarş / Ne manẓūme āvīze-i ṭāḳ-ı ʿarş
S424 Velīkin ḳalup şīve-i meşnevī / **Sözi** anda Aʿcāmuñ oldı ḳavī
S444 Mekānum ṣaf-ı naʿl iken dāʾimā / Deger mi bu meclisde hīç **söz** baña
S451 **Sözüm** istimāʿ eyleyüp didiler / Bu ʿöẕr ü bahāne degil muʿteber
S626 Meḥāşinde Gökṣu ki aḳar gelür / Bu **söz** baña nā-der-ber-ā-ber gelür
S629 Bu **sözde** ḳarār eylesün güft ü gū / Dem-i ṣubḥa odur ṣeb-i ʿıyşa bu
S1476 Virür serd **sözlerle** aʿdā keder / Ṣaḳın sen de açılma ṣovuḳ geçer
S1500 Baş üzre yer itse **sözüm** vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
S1500 Baş üzre yer itse sözüm vechi vār / Ne **söz** oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
S1501 Degil naẓm-ı taʿvīzedür bu sürūd / Velī söyleseñ **söz** getürmez ḥasūd
S1534 Selīḳī iseñ ḳıl **söze** verzişi / ʿArūża ḳalursa olur naẓm işi
NE471 Fikreti ḥayretde ehl-i vuḳūf / **Sözleri** reşk-i ḥükm-i feylesof
NE517 Bildüm anuñ da **sözi** yoḳ arada / Ġam ḳomamış tāb o bī-çārede
NE593 Vāʿiẓ-i şehrüñ de **sözi** bir belā / Her **sözi** bir neşter-i tīr-i cefā
NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler ṣadā / Ṣu küçüġün **söz** büyüġündür velā
NE731 Vaṣfın iden şāir-i sāḫir cenāb / Vermek için **sözlerine** āb u tāb
NE764 Āḫir idüp **sözlerine** inḳıyād / Cān ile himmetlerin itdüm murād
NE840 İki **sözüm** var çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE937 Bir **söz** ile gāhī olur feṭḥ-i bāb / Kim ider āṣār-ı ketāʾib kitāb
NE1077 Cāy-ı suḥan yoḳ suḥanuñda senüñ / Ḳadrini fehm itmededür **söz** anuñ
NE1078 **Sözdür** olan ḫāṣıl-ı kān-ı vücūd / Sözdür olan gevher-i deryā-yı cūd
NE1078 Sözdür olan ḫāṣıl-ı kān-ı vücūd / **Sözdür** olan gevher-i deryā-yı cūd
NE1079 **Sözdür** olan ṣuʿle-i şemʿ-i beyān / Sözdür olan cevher-i tīġ-i zebān
NE1079 Sözdür olan ṣuʿle-i şemʿ-i beyān / **Sözdür** olan cevher-i tīġ-i zebān
NE1080 **Sözdür** olan naġme-i bī-hevā-rāz / Sözdür olan lemʿa-i sūz u güdāz
NE1080 Sözdür olan naġme-i bī-hevā-rāz / **Sözdür** olan lemʿa-i sūz u güdāz
NE1083 **Sözde** olan sūz yaḳar tālibi / Tāze bişen şükker-i ḥelvā gibi
NE1085 Bir söz ile buldı cihān ʿālimi / Ādemi de **sözdür** eden ādemī
NE1085 Bir **söz** ile buldı cihān ʿālimi / Ādemi de **söz** dür eden ādemī
NE1086 **Söz** ki ola ʿaḳd-i perrin gibi rūz / Her birisi cevher-i cāndur ne sūz
NE1092 Cism ile sen maʿden-i gevher misin / **Söz** nereden geldügin añlar mısın
NE1096 **Söz** ki olur mīve-i terden leẕīẕ / ʿIşḳ ile cüllāb-ı şükkerden leẕīẕ
NE1112 Ḥikmet-i icād ile olur ḳavī / Her **sözi** olur veled-i maʿnevī
NE1128 Tāb viren bāde-i endīşedür / **Sözlerümüz** laḳlaḳa-i şīşedür
NE1146 Yaʿni olup her **sözi** sihr-i helāl / Meh gibi günden güne buldı kemāl
NE1707 **Sözleri** cümle ḥükm-āmiz idi / Ḳavli müʾeşşir nefesi tīz idi
NE1734 Ġāret için ʿālemi dükkān açar / **Söze** gelince dürr ü gevher saçar
NE1776 Düşde işitseydi de hāʾil **sözi** / Varmaya ḫāba yumulunca gözi
NE1847 Ḥīlesi cāndārūy-ı maʿcūn-ı şer / **Sözleri** ḫāb-āver-i çeşm-i seḥer
NE1866 Gördi misāfir **sözi** maʿḳūldür / Tārik-i maʿḳūl olan güldür
NE1959 Böyle olanuñ **sözi** maḳbūl olur / Merdüm olur ḳāʾil-i maʿḳūl olur
NE2045 Gerçi ki bir gözli idi mihr-veş / **Sözün** efkāra velī rişte-keş
NE2299 Her **sözi** āyine-i şekl-i güzāf / Her demi jeng-āver-i maʿnā-yı ṣāf
NE2303 Zurna döner her **sözüñi** ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı dīger
NE2306 **Sözde** gerekdür suḥan-ı āşinā / Gün gibi maʿnası ola rūşenā
NE2311 **Sözde** ider lafẓ u ḥurūfı setr-i dek / Bosnada Potur Anaṭolıda Türk

NE2333 Yaş tulum gibi **sözin** her zamān / Gāh uzadur gāh ḳabardur hemān
NE2334 Virmek içün **sözlerine** intiẓām / Mikser olur muṣṭaliḥ olan ʿavām
NE2339 Cāhil olan **sözde** gerekdür ḥamūş / Ḫayr ide mi müflis-i gevher-fürūş
NE2344 **Sözleri** heb lüʾlü-i lālā gibi / Muntaẓam olmuşdı şüreyyā gibi
NE2351 ʿAḳlı yoġ idi **sözi** maʿẕūr idi / Gelse hemān yāveye destūr idi
NE2372 İşidecek bu **sözi** ḥayrān olup / Didiler ol ḥikmeti cūyān olup
NE2380 Bu **sözi** ol merd-i muḳallaḳ-liḳā / Enker-i eṣvāt ile itdi edā
NE2387 Bāṭıl ile Ḥaḳḳa virüp feyżini / Oldı **sözüñ** hem-ser-i tīġ-i ʿAli
NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ uruḳ zişt idi / **Sözleri** āteş dişi engüşt idi
NE2558 Cümlesinüñ daġdaġası derd-i kīr / **Sözleri** çoḳ gerçi ki mażmūnı bir
NE2571 Bīve-zenān işidüp ol **sözleri** / Aġzı ṣulanur süzilüp gözleri
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de āḫir **söze** / Cām-ı ṭarab şevḳ ile geldi göze
NE2644 Ya bineginden kārı tīz idi heb / Her **sözi** kec-vār u dür-rīz idi heb
NE2944 Ṭoġrılara himmet olur bāl ü per / Tīr-ṣıfat her **sözi** taşdan geçer
NE3037 Bāde gibi ḫāliş idüp hūşuñı / Cām-ṣıfat ṭut bu **söze** güşuñı
NE3048 Bulsa ṣurāḫīye ḳaçan dest-res / Almaz idi **sözine** zen-āsā nefs
NE3117 **Sözlerümüz** ṣanma ki yabānadur / Ehl-i suḫan zümre-i yārānadur
NE3136 Olsa tevārüdleri ger ḥayṭ ile / Sāde **söz** olsa sebeb-i rabṭ ile
SE31 Dīv ü ded ḳahrı ile sākindür / **Sözi** üstün ḳılıcı keskindür
SE67 Bu **söze** sūre-i İḫlāṣ sened / Evvel ü āḫir-i kevneyn-i aḥad
SE372 Olıcaḳ bezme güher-rīz beyān / **Sözümi** cümle begendi yārān
SE380 Didim ey yār-ı maʿārif-güster / **Sözlerüñ** naẓma degil cāna deger
SE555 Bu ne **sözdür** bu ʿiyāẕen biʾllāh / Olasın ġarḳa-i girdāb-ı fenā
SE571 Ne buyurdı göre şāh-ı merdān / Uy imāma **sözini** diñle hemān
SE590 Gūş idince didi ol server-i pāk / Bu ne **sözdür** ḳanı ʿaḳl u idrāk
SE643 Aradı **sözlerimi** menʿa sebīl / Müddeʿāya diledi yaʿnī delīl
SE675 Ḥażret-i şeyḫ **sözin** itdi ḳabūl / Gördi taḥrīrini vech-i maʿḳūl
SE676 O Mesīḥā-demi seyr eyle dilā / Bir Mesīḥī **sözin** itdi imlā
SE800 Gerçi teslīm iderin **sözüñe** hep / Līk defʿ itdi anı ʿilm ü edeb
SE1021 İntiḫāb idi sūzi her birinüñ / Bir kitāb idi **sözi** her birinüñ
SE1022 Bezme rengīn **söz-ile** nice edīb / Virdiler meclis-i Manī gibi zīb
SE1173 Oldı āḫir bu **sözüñ** maʿnāsı / Reng-i müşgīn ʿalem-i ʿAbbāsī
SE1399 Yürü uzatma ḫaṭādan ḥaẕer it / Ḳametüñ gibi **sözi** muḫtaṣar it
SE1407 Vechi var mı **sözümüñ** bārī görüñ / Görecekdür hele daʿvet buyuruñ
SE1611 Naḳl idüp her **sözi** teʿyīdi ile / Pür ider bezmi didüm didi ile
SE1636 Aġız açdı **söze** ol ehl-i fesād / Ser-i hemyān-ı ḥıyel oldı güşād
SE1641 **Sözini** ḫākim idince iẕʿān / Yādigār idügini bildi hemān
SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı şimşīr / Dilde **söz** sözdeki ḫüsn-i taʿbīr
SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı şimşīr / Dilde söz **sözdeki** ḫüsn-i taʿbīr
SE1664 Ḫıżr olup gāhī nice ʿĪsī-dem / Cān bulur bir **söz-ile** mürde-i ġam
SE1665 Var mı teʿşīrde **sözden** nebtīz / Tīġdan keskin ü ḫançerden tīz
SE1666 Ṭatlı **sözle** açılur ḥışn-ı ḥaṣīn / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn
SE1668 **Söz** degil mi şerefi insānuñ / Belki ḥayvān-ıla farḳı anuñ
SE1669 **Söz-ile** kevn ü mekān buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE1669 Söz-ile kevn ü mekān buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı **sözi** Vehhāb ü Vedūd
SE1671 **Sözdür** āġāze-i ḳanūn-ı elest / Sözdür āvāze-i her vālih ü mest
SE1671 Sözdür āġāze-i ḳanūn-ı elest / **Sözdür** āvāze-i her vālih ü mest
SE1672 Cümletü'l-mülk-i maʿānī **sözdür** / Belki fihrist-i emānī sözdür
SE1672 Cümletü'l-mülk-i maʿānī sözdür / Belki fihrist-i emānī **sözdür**
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i hidāyet **sözdür** / ʿĀrife lemʿa-i ḥikmet sözdür
SE1673 ʿĀbide şemʿ-i hidāyet sözdür / ʿĀrife lemʿa-i ḥikmet **sözdür**
SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı nāzı **sözdür** / ʿĀşıḳuñ cām-ı niyāzı sözdür
SE1674 Dil-berüñ sāġar-ı nāzı sözdür / ʿĀşıḳuñ cām-ı niyāzı **sözdür**
SE1675 Oldı **söz** lücce-i pür-dürr-i ʿAden / Dil-i dil-ber çıḳamaz sözlerden
SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i ʿAden / Dil-i dil-ber çıḳamaz **sözlerden**
SE1676 Oldı **söz** rābıṭa-i ḳalb-i fiġār / Oldı söz vāsıṭa-i vuṣlat-ı yār
SE1676 Oldı söz rābıṭa-i ḳalb-i fiġār / Oldı **söz** vāsıṭa-i vuṣlat-ı yār
SE1677 **Sözden** aʿlā güher olsa iy dil / Söz yirine ol olurdı nāzil
SE1677 Sözden aʿlā güher olsa iy dil / **Söz** yirine ol olurdı nāzil
SE1774 **Sözini** ḳarşulamaz kūh-ı girān / Ṭuramaz ḥamlesine şīr-i jeyān
SE1973 Yüzi döymez o gül-i gülzāruñ / **Sözini** redde hezār āzāruñ
SE2017 Dil-rübā **sözlerini** gūş idicek / Ṭatlıca geldi aña ekşi dimek
SE2040 Gūş idüp **sözlerin** ol tāze cüvān / Didi biñ ḥayret-ile iy yārān
SE2057 İʿtibār eyleyicek ehl-i ḫıred / Bulınur bu **söze** biñ dāne sened
SE2071 **Sözüm** efsāne degil ḥikmetdür / Bu meşelden ġarażum ʿibretdür
SE2100 Şāh işitdi **sözini** vaḳtā kim / Oldı ikrām-ı nedime nādim

SE2146 Ḳāniʿ olmadı velī ol nā-sāz / Nā-sezā **sözlere** itdi āġāz
SE2155 Her **sözi** olmış-iken ḫār-ı cefā / Gül gibi siz olasız ʿuḳde-güşā
SE2293 İtdi ol pādişeh-i nīgū-nām / Ḥāsidi kendi **söziyle** ilzām
SE2381 Bir içim şu ise olur kāsid / **Sözde** kim ola laṭife bārid
SE2603 İnbisāṭın göricek ben zāra / Uymadı evdeki **söz** bāzāra
SE2614 Güş idince süḫan ser-tā-ser / Nefse ḫoş geldi müʿeşşir **sözler**
SE2699 Gerçek erler bu yola māyildür / Ehl-i dil hep bu **söze** ḳāyildür
SE2701 Tīr-veş ṭoġru **söze** ṭālib-i ḥaḳ / Daḫı aġzındayiken dirse ṣadaḳ
SE2713 Ḥüsni bu nādireden ẓāhir olur / Ki ekābirde begüm **söz** bir olur
SE2739 Söyleyüp bu **sözi** ol naḫl-i revān / Geçdi ʿömri gibi sürʿatle hemān
SE2760 İşidüp **sözlerini** şāh-ı cihān / Vāḳıʿ-ı ḥāli aña itdi ʿiyān
SE2831 Güş idüp şah bu merdāne **sözi** / Döndi ġayretle hemān ḫaşma yüzi
SE2878 **Sözdür** ol niʿmet-i ḫān-ı melekī / Ki anuñ vezn-ile ḳonmış nemeki
SE2901 Nereden geldi naẓar ḳılduñ mı / **Sözümüz** ḳanda gider bildüñ mi
SE3090 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ferḫunde-dem ol / Kūh-veş ṭut **sözi** ṣābit-ḳadem ol
SE3091 ʿAhduñı eyle dürüst itme güẓāf / Ḥīzler ṣanʿatıdur **sözde** ḫilāf
SE3095 **Sözi** iḳrārına olur üstün / Kāfirüñ olsa eger ʿahdi bütün
SE3106 Yine maʿḳūl **söze** uymaz imiş / Yeñilirken güreşe ṭoymaz imiş
SE3138 Güş iden dir ki **sözinüñ** yeri var / Bilür aşlında anuñ cevheri var
SE3178 Var-ımış tevbeye istiʿdādı / Oldı bu **söz** sebeb-i irşādı
SE3304 Olmadı hiç birisi vāḳıf-ı sır / **Sözleri** oldı bu resme āḫir
SE3433 Güş idüp bu **sözi** ol şūḫ-ı cihān / Saḫt olup başladı efkāra hemān
SE3470 Ḥāsidi itdi bu kilk-i ḫoş-dem / ʿĀḳıbet kendi **söziyle** mülzem
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i siyahı cevher / Vir ʿAṭāyī **sözine** ḳadr-i güher
HH57 Ne yüzüm var saña niyāz idecek / Ne **sözüm** ḳaldı keşf-i rāz idecek
HH77 Bir **söz** ile cihānı var itdüñ / Bī-ṭaleb luṭf-ı bī-şumār itdüñ
HH252 Çıḳdı **söz** narḫ-ı dürr-i meknūna / Ṭartılur aġırınca altūna
HH389 Güş idince bu **sözleri** ẓürefā / Oldı cümle müsellemü'l-feḥvā
HH390 Didiler gerçi **sözlerüñ** maʿḳūl / Līk cümle delīl-i bi-medlūl
HH392 **Söz** senüñdür suḫan o gūne gerek / Bize ammā ki bir nümūne gerek
HH393 Eyledüm **sözlerin** ḳabūle şitāb / Düşdüm endīşe baḫrına bī-tāb
HH448 Oldı çün-kim **sözi** zebān-ı vuḳūʿ / Buldı elfāza āşināsı şuyūʿ
HH449 ʿĀşıḳāne **sözinde** var ḫālet / ʿĀşıka derd-i ser degil ṣanʿat
HH452 Līk olur aña da bu **söz** vārid / ʿIşḳı işbāt içün yazar şāhid
HH454 Lāyıḳ oldur açılmaya ol rāz / Bulmaya **söz** hasüd ile gammaz
HH459 Ṭarḫ-ı mevzūn-ı dil-şikār itdi / **Sözi** bu yüzden āşikār itdi
HH474 **Sözi** ser-cümle kışşa-yı cānān / Līk cānānı cān gibi pinhān
HH481 Ṣohbetüñ bāʿiş-i fütūḥı idi / **Sözi** ḫalḳuñ ġıdā-yı rūḥı idi
HH736 **Sözlerin** gūş idince ol gül-i al / Yüregi kopa yazdı ġonce-miṣāl
HH761 Bügi çömlekleri idi iki gözi / Dil zefer nār-ı duzaḫ idi **sözi**
HH867 İçlerinden yine bir ustādı / **Söze** bu resme urdı bünyādı
HH933 Bizi Yārab raḳībden ṣaḳla / **Söze** uyan ḫabībden ṣaḳla
HH935 Giderek ʿāşıḳa **söz** itdi eşer / Olmadı sūd-men pend-i peder
HH1409 Bildi ol **söz** degil ḳolayına / Āferin itdi ḫüsn-i rāʾyına
HH1478 Bildi anı ki pāk-ʿāşıḳdur / Her ne derse **sözünde** ṣādıḳdur
HH1486 Bir **sözüm** var hele faḳīrāne / ʿArz olunsun rikāb-ı sulṭāna
HH1491 Ṭoġrusı bu **sözümde** lāf idemem / Emrini gözlerüm ḫilāf idemem
HH1557 **Söz** ki dil ṣafḥasında mużmer idi / Dest-i yārānda köhne defter idi
HH1558 Her **sözi** naḳl-i miṣṭar-ı mużmer / Belki eylerdi nice ḫāşiyeler
HH1569 Ḳullanup **söz** yirine imāyı / Söylemezdi kelām-ı dünyāyı
HH1588 İtmege ṣafḥa-ı ruḫına naẓar / Her **sözünde** iderdi taḫşiyeler
HH1705 Şu **sözi** kim buyurdı ḫażret-i şāh / Hiç vech ile olmadum āgāh
HH1710 Miyve ḳısmı mıdur yenür mi ola / Yoḳsa bir **sözmidür** denür mi ola
HH1845 Cevr-i ʿāşıḳda eylemez iḥmāl / Bu **sözi** ḫoş dimiş bir ehl-i kemāl
HH1960 **Sözümüz** redd idüp iderse dirīġ / İdelüm kārını ḫavāle-i tīġ
HH2166 **Sözlerüñ** māye-i fütūḥumdur / Ḥabb-ı ḫubbuñ ġıdā-yı rūḥumdur
HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi ıssı **sözi** sovuḳ
HH2240 Bu **sözi** ol muḥibb-i ṣādıḳdan / Güş idüp girye ḳopdı ʿāşıḳdan
HH2262 Bir ḫaḳīm-i edībe beñzersin / **Sözlerüñden** ṭabībe beñzersin
HH2281 Bende bildüm ki pāk ʿāşıḳsın / **Sözlerüñden** ṭuyıldı ṣādıḳsın
HH2681 Eyleyen **sözde** nükte-perdāzī / Böyle ḫatm itdi defter-i rāzı
HH2777 Ḳalemüm sükkerīn beyān eyle / **Sözlerüm** ḫalḳa dāsitān eyle
HE85 **Sözüñ** çoḳ anı ammā yazmaġ ister / Ne ḫāme ḳaldı yanmadıḳ ne defter

söz açmaḳ [3] bahsetmek, söz etmek

S529 **Söz aç** yine vaṣf-ı nev ü köhneden / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i beden
SE2892 Gördi nāz-ıla **söz açmaz** dildār / Söyleşür kendü ile ʿāşıḳ-ı zār

HH1908 **Söz açа** ġonce-veş diyü dildār / Söylenür yürür idi bülbül-vār

söz āḫire varmaḳ [1] söz sona ermek

SE3443 **Vardı söz āḫire** bu ḳıṣṣa ile / İrdi maḳṣūdına ol bizde bile

söz añlamaḳ [1] doğru ve akla yatkın sözleri kabul etmek

SE3469 Hem-ser olur mı Süheyl-ile Sühā / Zaḥmete girme **söz añlar** ẕürefā

sözi geçgin [1] hatırı sayılır, sözü dinlenir, istediğini yaptırır olmak

SE3137 İstiḳāmetle olan tīz-lisān / **Sözi** geçgin ola mānend-i sinān

sözini söz itmek [1] sözünü dinletmek, sözüne inandırmak

SE1593 **Sözini söz idemez** ol merdūd / ʿAdeme nice virür kimse vücūd

söz itmek [1] konuşmak, bahsetmek

NE2332 **Söz ider** medd ile ḥāzır süri / Sürmesi ḳuyruḳlı göz eyler köri

söz ḳaçırmaḳ [1] söylenmemesi gereken bir şeyi yanlışlıkla söylemek

NE2309 **Söz ḳaçırup** söyleme bī-gāne-vār / Yāveñi ṭutar ẕurafā-yı diyār

söz ḳoparmaḳ [2] söz icat etmek, bir şeyler söylemek

SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla varur / Mīve-i ter yirine **söz ḳoparur**

HH307 Ol ki ḫāl-i zeḳande **söz ḳoparur** / Sīb-i müşküñ çekirdegüñ çıḳarur

söz söz açar söz göt açar [1] "Çok fazla konuşmak insanın sırlarını ortaya çıkarır, başını derde sokar." anlamında atasözü. Atasözü tanıkta "cinsel olarak istediğini elde etme" anlamında da değerlendirilebilir.

NE2625 Söyleşerek vaṣlın idersin ricā / **Söz söz açar söz göt açar** dā'imā

sözden çıḳmamaḳ [1] her denileni, yapmak, bir kimsenin istekleri dışında hareket etmemek

SE1675 Oldı söz lücce-i pür-dürr-i ʿAden / Dil-i dil-ber **çıḳamaz sözlerden**

söze āġāz itmek [3] söze başlamak, söze girmek

HH648 Bī-tekellüf **idüp söze āġāz** / Yanına geldi itdi ʿarż-ı niyāz

HH2091 Ḫāverī nām bir suḫan-perdāz / İçlerinden **söze idüp āġāz**

HH2753 Rabiʿān **eyledüm söze āġāz** / Ṣaldum āfāḳ-ı ʿāleme āvāz

söze gelmek [2] konuşmaya başlamak, bkz.'güftāra gelmek' md.

S498 İçerler nice ḫūn-ı nā-ḥaḳ müdām / **Söze gelse** ḫūn-ı kebūter ḥarām

HH1481 **Söze geldi** açıldı ḳufl-ı ümīd / Dürc-i dürde belürdi laʿl kilīd

sözi ḫatm itmek [1] sözü bitirmek, sona erdirmek

HH2724 Biz de yārān-ı bā-ṣafā ile / **Sözi ḫatm idelüm** duʿā ile

sözine gelmek [3] başta itiraz edilen ya da kabul edilmeyen bir şeyi sonunda kabul etmek

NE1819 Diñle ne dir şāʿir-i şīrīn-i suḫan / **Sözüne gelmezsen** eger işte ben

SE627 Ger fenāsın görüp itse inkār / **Gelür** anuñ **sözine** āḫir-i kār

SE1901 Baḳma yüz görmiş olanuñ yüzine / Şāʿiri diñle **gelürsin sözine**

sözi itmām itmek [1] sözü tamamlamak, bitirmek

SE798 Şāhid-i ḳıṣṣa olup rūy-nümā / **Sözin itmām idicek** çehre-güşā

söz itmemek [1] konuşmak, nasihat etmek

SE1719 Ṭabʿa **söz itmemek** olmaz teʿşīr / Ṭaşa kār eyleye ḥüsn-i taʿbīr

sözini söz itmemek [1] verdiği sözün arkasında durmamak, sözünü tutmamak

SE1593 **Sözini söz idemez** ol merdūd / ʿAdeme nice virür kimse vücūd

sözleri yabāne olmamak [1] söylenen sözün önemli ve dikkate değer olduğunu anlatan deyim

NE717 **Sözleri** ammā ki **yabāne degil** / Cümle füsūn oldı fesāne degil

sözüni ṭutmaḳ [1] söz dinlemek, nasihate uymak

NE1360 **Ṭut sözümi** diñleme efsāne hiç / Gitmeyelüm gel beri yabana hiç

sözünüñ eri olmaḳ [1] verdiği sözleri en zor şartlar altında dahi yerine getirmek, sözünden dönmemek

SE2695 Merd olanlar **sözünüñ ola eri** / Çāre var mı ki süḫan döne geri

şu [48] su, canlılığın esası olan akıcı ve şeffaf sıvı

S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi yemi bir içim **şu** ile

S304 Olup yemde Bektāşiyān şīr-gīr / Çıḳardı **şudan** keçesin her dilīr

S530 Boġazdan olup yaʿni raṭbü'l-lisān / Yem-i pāküñ it aġzı **şuyın** revān

S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı ferruḫ-ẕılāl / **Şu** üzre ṭurur ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl

S681 Olur **şuda** ẕıllı burūc-ı semā / Velī ḫūt u ḫarçengi cünbüş-nümā

S691 Olup sīne-i ṣāf-veş ṣuffeler / Göñül gibi ṣūrīde **şular** aḳar

S694 Gümüş serv añа ṣalsa ʿaksin ḳaçan / Girer **şuya** bir ṣūh-ı nāzük-beden

S746 **Şu** içre ḳonulmuş sebū-yı şarāb / Şu gence döner kim ṭılısm olmuş āb
S806 Niçün keşt̄i-i bāde āsūdedür / Ḥabābuñ neden yelkeni **şudadur**
S810 Ṣadef-veş **şu** üzre gelürse ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
S913 Ḳılur ṣaḥn-ı gülzārı reşk-i cinān / İder bir ḳalem **şuyı** bāġa revān
S937 Yine sāḳiyā yāre ṣun bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zı̄bāya **şu**
S1276 Yaḳı̄n oldı kim şāḥ ola ḳaṭre bār / Yüridükçe **şu** aña fevvāre-vār
S1277 Yaḳı̄n oldı gömgök **şu** olup çemen / Aḳa āb-ı fısḳıyye-i lāleden
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile aña sūz / Ḳomadı **şuyın** tı̄ġ-ı kūhuñ temūz
S1298 Ḥabāb itdi ḥayretle her su-naẓar / Ḳoyup başına cüy-ı ıssı **şular**
S1324 Döküldi **şuya** nitekim dürd ü mül / Gelüp bāġa alçaḳdan evrāḳ-ı gül
S1359 Yaḥ içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı **şu** üzre gümüş taḫta bend
NE175 Berr-i emelde **su** görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pı̄ç ü tāb
NE522 Buldı temūz ile ḥarāret cihān / Girmege deryāya **şular** atdı cān
NE523 Ṣaldı zemı̄ne dem-i bāḥūr tef / İtdi **şular** ḳaynayup izḥār kef
NE534 Girmiş idi ḫāke **şular** çün künūz / Lı̄k ayaġı ṣoġumamış idi henüz
NE836 Kim ki ide bu suḫana iʿtibār / Aġzı **şuyın** aḳıda dı̄vāne-vār
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile keşt̄i şeref / Oldı **şu** üstünde güşāde ṣadef
NE2106 Bir gözi anuñ da miṣāl-i ḥıyāż / Olmuş idi ḳara **şu** inüp beyāż
NE2917 Baḥriyeti ẓāhir idüp cezr ü med / Ḳoydı ocaġına **şu** ol bı̄-ḫıred
NE3035 Zehrlenüp bir daḫı anı yine / Aḳçeni ṣarf itme gümüş **şuyına**
NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ıztırāb / **Suda** sülük gibi vire pı̄ç ü tāb
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin görse eger / Aḳıdur aġzı **şuyın** dı̄de-i ter
SE235 Zevraḳın baḫr-ı felek eyledi güm / Yayılı düşdi **şu** üzre encüm
SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu **şular** ḳor ġam-ı zen
SE2331 Gördi pür-āb-ıla bir ṭurfe ġadı̄r / **Şuyı** çün ābile-i pāy-ı faḳı̄r
SE2381 Bir içim **şu** ise olur kāsid / Sözde kim ola laṭife bārid
SE2398 Göricek çeşmeyi rāh üzre hemān / Çeşme-veş aġzı **şuyı** oldı revān
SE2401 Deheninden aña **su** püskürdi / Ṭoḳınup ḫayli beri tüskürdi
SE2403 Aḳdı **şu** cübbe vü destārından / Ġażaba geldi o dem ʿārından
SE3190 Bir içim **şu** ise daḫı çek al / N'eyler anı çün ola müstaʿmel
HH961 Ḥavż içinde o sı̄m-ten ḫūbān / Her biri bir içim **şu** idi hemān
HH1422 İtdi pervāne-veş o **şuya** ḫırām / Bildi anı delı̄l-i rāh-ı merām
HH1670 Sāye-i ḳaṣrda meger Baḫtek / Gördi anı **şūya** nigāh iderek
HH2198 Añlayup didi gūşe-i ebrū / Tı̄rine ġamze virdi zehrli **şu**
HH2440 Gökṣūya gitse bir büt-i dil-cū / Yelmede bunlar oldı gömgök **şu**

Aşağıdaki tanıklarda geçen "yüz ṣuyı" tabiri şeref, itibar; "yüz ṣuyı dökmek" tabiri rica ve minnet etmek, yalvarmak bağlamında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. "yüz ṣuyı, yüz ṣuyı dökmek' md.

S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i ins ü cān / Yüzi **şuyına** oldı feyż-i revān
NE156 Ṣı̄şe-i nāmūsı çalup yerlere / Yüz **suyu** döküldi hemān yoḳ yere
NE2732 Ḳāmetini iki bükersen anuñ / Yüzi **şuyın** hāke dökersen anuñ
SE1423 Himmet insāna ʿaceb zı̄verdür / Ḳılıcuñ yüzi **şuyı** cevherdür
SE2109 ʿAḳldur cevheri nevʿ-i beşerüñ / Ṣabr-ımış yüzi **suyı** ol güherüñ
SE2304 Ṣaḳla yüz **şuyını** çün ṣāġar-ı mey / Edebe oldı nişān ḫaclet ü ḫūy

şu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz **[1]** "Bir konu türlü çekişmelerden tartışmalardan sonra aydınlığa kavuşur." anlamında atasözü

HH2719 Ṭaşmasa āb baḫrı bulmaz imiş / **Şu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz** imiş

şu dökmek **[1]** küçük tuvaletini yapmak, işemek

SE1190 Nā-gehān irdi teḳāzā-yı bevār / İndi **şu dökmege** Mervān-ı ḥimār

şu gibi **[4]**

1. çok iyi, çok güzel, mükemmel

NE1662 Ṣafḥa-i şiʿri **su gibi** pür-ṣafā / Naḳş-ı ber-āb itse bulurdı beḳā

2. akıcı, meyledici

NE1671 **Şu gibi** her vādı̄ye rehvār-ı cüst / ʿĀrif idi ḫāṣılı her fenn ü rüst
SE1450 **Şu gibi** ḳalb-i laṭı̄füñ meyyāl / Āteşı̄-ṭabʿsun ammā seyyāl

3. rahatça, zahmetsizce

NE497 Ben de çıḳup ḫāneden oldum revān / **Şu gibi** bir gülşene vardum hemān

şu gibi aḳmaḳ **[2]** yönelmek, meyletmek

SE2350 ʿAraba luṭf-ıla oldı māʾil / **Şu gibi aḳdı** şeh-i deryā-dil
NE1122 Ṭurmadın **aḳar şu** gibi vāridāt / Ẓabṭ idemez lüle-i kilk ü devāt

şu ḳullesi **[1]** su kulesi

S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi ne var / Ki sāḥilde **şu ḳullesidür** ḥışār

şu küçügün söz büyügün [1] “Büyükler sayılmalı, küçükler de korunmalıdır.” anlamında atasözü. Atasözü tanıkta cām-küçük, şīşe-büyük paralelliğinde kullanılmıştır. Şişe kadehten büyüktür ve birbirine çarptıkça ses çıkarır kadeh ise şişeden dökülen şarapla dolu hale gelir.

NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler ṣadā / **Şu küçügün söz büyügündür** velā

şu pālūdesi [1] nişasta ve şeker ya da su, un ve bal ile yapılan bir tatlı; su pâlûzesi, pelte

NE2338 Żāyiʿ olur zaḥmet-i bī-hūdesi / Ṣatıla mı hiç **şu pālūdesi**

şu ṣalmaḳ [1] su serpmek, su dökmek

SE1737 Ḳaydefā kişverini itdi tebāh / Āteş-i fitneye **şu ṣaldı** o şāh

şuya ṣalmaḳ [1] ziyan etmek, boşa harcamak

NE587 **Ṣaldı şuya** nusḫayı çarḫ-ı kühen / Ṣorar isek ḥikmeti Loḳmāndan

şu se(r)pmek [7] söndürmek için su dökmek ‖ ferahlatmak, rahatlatmak

S1067 **Seper** muṭribā cāna **şu** ol sürūd / Gelür ravżadan ṣanki āvāz-ı rūd

NE1251 **Şu sepüp** ol kāse-i pür-ābdan / Cān gözin uyarmış idi ḫābdan

NE2167 Anı yıḳup ḫāṭırını yapmaya / Āteş-i sūzanına **şu serpmeye**

NE2220 Sūr-ı safā ṭablına zīna köçek / ʿIydgeh-i vaṣlda **şu serpecek**

NE2848 Ḥālet-i inzālden eyler ṣafā / Yüregine **şu sepilür** dāʾimā

HH2072 Gördi ʿışḳuñ ṣarāb-ı bī-ġışını / **Şu sepüp** sāḳin itdi āteşini

HH2680 **Şu sepüp** āteşine bir pāre / Gözin açdı biraz o bī-çāre

şu serpecegi [1] su kabı maşrapa, susak

SE2393 Gāh **şu serpecegin** alup ele / Ulaşurdı eyle bu ʿişve ile

şu üzre seccāde salmaḳ [1] bu deyim Türklerin ilk kez Rumeli’ye geçişleri ile ilgili manevi bir motif olmasının yanısıra “kerâmet göstermek” anlamına da gelmektedir. Tanıkta “suyu geçmesini sağlamak” ve keramet göstermek bağlamında kullanılmıştır.

NE1468 **Ṣaldı şu üzre** aña **seccāde** fülk / Felekde deryā idi deryāda fülk

şu virmek [1] su akıtmak ‖ kılıç vesaireyi daha sert ve dayanıklı hale getirmek için ateşte iyice kızdırıp suya daldırmak, tavlamak

S21 İder baḫrı nīsān ile pür-güher / **Şu virdükçe** cevherli tīġa döner

sū(y) [7] yön, taraf, cihet

S1298 Ḥabāb itdi ḥayretle her **sū** naẓar / Ḳoyup başına cūy-ı ıssı şular

SE3276 İtseler ḳapıyı dīvār eger / Aña her **sū** açılırdı ḳapılar

HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ tek ü pū / Gitdi aḫbāb bulmaġa her **sū**

HH818 Çünki gün gicelidür ey meh-rū / ʿĪşret için ṣalā olup her **sū**

HH887 Bī-tefekkür ṭutup seyāḥate rūy / Rind-i şūrīde-veş gezer her **sūy**

HH1005 Oldı efgende ber-ṭaraf ġavvāṣ / Gitdi her **sūye** çāre-cūy-ı ḫalāṣ

HH1454 Cüst ü cūya gelürken ol **sūye** / Rast geldi şeh-i cihān-cūye

sū-be-sū [4] her yana, her tarafa; her yanda, her tarafta

NE379 Şāhı görüp ḳalʿaya girdi ʿadū / Başladılar cenge hemān **sū-be-sū**

NE553 Derd-i dile çāre idüp cüst ü cū / Bunca zamān gezmedeyin **sū-be-sū**

NE1328 Maʿrifet erbābı gezer **sū-be-sū** / Cins-i meʿārif ile sefīne ṭolu

HH1303 **Sū-be-sū** sebze-zāruñ enhārı / Gedvel-i sīm-i levḫ-i cengārı

şıʿāb [1] zorluklar, güçlükler. Ayrıca bkz. ‘cevāb-ı şıʿāb’ md.

NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı **şıʿāb** / Didi ki ey hem-dem-i şīrin ḫıṭāb

suʾāl [7] soru

S432 Baña itdi ʿatf-ı ʿinān-ı ḫiṭāb / Didi sen virürsün **suʾāle** cevāb

NE489 Aña yanup yaḳılup itdüm ḫiṭāb / Virmedi ḫaṣr oldı **suʾāle** cevāb

SE441 Her **suʾāle** virür iḫsānı cevāb / Bāreke’llāh zihī luṭf-ı ḫiṭāb

SE443 Olsa muḥtac **suʾāle** fuḳarā / Müşkilin ḫall ide birḳaç fetevā

SE2316 Sen de bir yañadan itme işʿāl / Derd-mende yetüre şerm-i **suʾāl**

SE3409 Didi cānāna idüp ʿarż-ı celāl / Öyle mechūli neden baña **suʾāl**

HH638 Nāzügāne geçerdi çoḳ ḫālāt / Hep **suʾāl** ü cevābı ẕevḳiyyāt

suʾāl eylemek/itmek [15] sormak

S616 İdüp semt-i Rūmı ṭutanlar cidāl / Anaṭolıya böyle **eyler suʾāl**

NE551 Ḥāl-i dil ile aña **itdüm suʾāl** / Derdleşüp ta ki ṭuyam ḥasb-i ḫāl

NE831 Ol dem olup silsile-cünbān-ı ḳāl / **Eyledi** Behlüle bu sırrı **suʾāl**

NE2195 Belde-i Üskübde **itdüm suʾāl** / Müfti-i yek-çeşme olup dur bu ḫāl

NE3071 Ṣoñra ne çāre diyū **etdi suʾāl** / Didi yine sāġar-ı ṣahbā-yı āl

SE2145 **İtdi** bir nice **suʾāl-i** pertāb / Luṭf-ıla virdi Mesīh aña cevāb

SE2204 Laḳabuñ aşlını **itdükde suʾāl** / Böyle naḳl eyledi bir ehl-i maḳāl

SE295 Hīç **suʿāl eyleye** mi ʿāḳıl olan / Şeref-i ẕātı olanlara zamān
SE3407 Ṣoñradan **itdi** tecāhülle **suʾāl** / Ki fülān kesden işitdüm bir ḥāl
SE3426 İtdi bu ḥīle nigārı meyyāl / Başladı **itmege** diḳḳatle **suʾāl**
HH314 Üç **suʾāl eyleyüp** faḳirāne / Yek-be-yek didim anda yārāna
HH682 Bildi mollā ki vardurur bir ḥāl / Anı tenhāya çekdi **itdi suʾāl**
HH1137 Dil-nevāzāne **itdi** luṭf-ı **suʾāl** / Münkeşif ola tā ḥaḳīḳat-ı ḥāl
HH1673 Baḫteki daʿvet eyleyüp fi'l-ḥāl / Sebeb-i ḫandesinden **itdi suʾāl**
HH1676 Merd-i ġammāza ḫod bahāne gerek / Şeh **suʾāl idicek** aña ne gerek

suʾāl olınmaḳ [1] sorulmak

SE1849 Vāḳıʿā ḥāli **olınduḳda suʾāl** / Ġalaṭ oldugı ṭuyıldı fi'l-ḥāl

suʿbān [1] büyük yılan, ejderha

NE2436 İki gözi kör ola **suʿbān** gibi / Burnı vü gözi ḳala şeyṭān gibi

ṣubḥ [42] sabah, sabah vakti, fecr zamanı

S243 Dem-i **ṣubḥ** u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü ḫurrem zamān tābdār
S629 Bu sözde ḳarār eylesün güft ü gū / Dem-i **ṣubḥa** odur ṣeb-i ʿıyşa bu
S1126 Ele evvel-i şebden alup ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile **ṣubḥa** çerāġ
S1146 Güşād eyledi **ṣubḥ-ı** ẓulmet-fiken / Ki bir levḥ-i zer çıḳdı bu daḫmeden
S1159 Dem-i **ṣubḥ** kim ḳaldura āfitāb / Bir altun ḳadeḥ güher-pāy-i şarāb
S1261 Gülüñ pulların dizdi nerrād-ı **ṣubḥ** / Yine oynar altun ile bād-ı **ṣubḥ**
NE492 **Ṣubh** irüp mevce-i sīmāb-ı nāb / Geldi kenāra güher-i āfitāb
NE1169 Ḳadr ile hem-pāye-i çarḫ-ı dūtā / **Ṣubḥa** ṣüreyyā idi mihver-āsā
NE1187 **Ṣubḥ** gelüp ḥażret-i şeyḫe mürīd / Virdi geçen vāḳıʿasından nüvīd
NE1309 **Ṣubḥ** ki meşşāta-i mihr-i cihān / Cānib-i Rūma ola pertev nişān
NE1487 **Ṣubḥ-veş** aġarmış idi bī-cidāl / Ḳuvvet-i ḳudsiyyede mānend-i Zāl
NE1581 **Ṣubḥ-ı** nahītin idi vaḳt-i ẓulām / Dūd ile olmuşdı hevā kabr-fām
NE2017 Ḥāzır olup **ṣubḥ** namāza ḥatīb / Câme giyüp ḫāṭırına geldi tīb
NE2489 Ġarbı güne maẓhar ider istese / **Ṣubḥı** şebe hem-ser ider istese
NE2942 Himmet-i tecrīd ile ol bī-niyāz / **Ṣubḥ-ṣıfat** bul nefes-i zinde-sāz
NE2985 Līk o ṭarrārgeh-i der-kār idi / **Ṣubḥa** dek encüm gibi bīdār idi
SE9 **Ṣubḥ** olup irdi dem-i feyż-i ilāh / Ṣaçılırsa n'ola ol ḥaṭṭ-ı siyāh
SE97 Olmasa terbiyesi ger nice yıl / Eşheb-i **ṣubḥ** ḳala pā-der-gil
SE113 ʿAmelim oldı güneh **ṣubḥ** u revāḥ / Ehl-i zühde ne selām ü ne ṣabāḥ
SE348 Berg-i gül zīb-i der ü dest oldı / Bād-ı **ṣubḥuñ** işi gül-geşt oldı
SE579 Gündüzi efḍal-i ṭāʿatda idi / **Ṣubḥa** dek gice ʿibādetde idi
SE580 Eylese **ṣubḥ** namāzını edā / Her ṭaraf olur idi ḥalḳa ṣalā
SE1526 **Ṣubḥ-veş** oldı muḥibb-i ṣādık / Yüzi aḳ ṣıdḳ-ıla alını açıḳ
SE1715 Baḫt uyur ben çekerin bīdārī / Eylerin **ṣubḥa-degin** şeb-kārı
SE2030 **Ṣubḥ** olup tā ki gider ḫāb u ḫumār / Ḳaldırur başını gün gibi o yār
SE2470 Aġarup cismi dem-i **ṣubḥ-misāl** / Oldı ḫayṭ-ı siyeh ol müşgīn-bāl
SE2509 **Ṣubḥ** kim tīġ-keşān-ı gerdūn / Eyledi raḫş-ı şebi ġarḳa-i ḫūn
SE3273 Anı gencīne gibi biñ ejder / **Ṣubḥa** dek ḥalḳa olup bekleseler
HH285 İtdi müzdūrī-i bahārı ḳabūl / Bād-ı **ṣubḥ** oldı kārına meşgūl
HH381 Felegüñ vaḳt-i **ṣubḥ-ı** pür-nūrı / Saña yetmez mi ṭāḳ-ı kāfūrı
HH678 **Ṣubḥ** olınca o delle-i pür-fen / Emdi ol dil-berüñ zülālinden
HH1519 Ṭoldı gūyā bu kāse-i billūr / Āb-ı **ṣubḥ** ile sūde-i kāfūr
HH1520 Eskidi saḳf-ı günbed-i vālā / Nūr-ı **ṣubḥ** oldı aña ḳuḥl-i cilā
HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı ziynete muḫtāç / **Ṣubḥ** sürdi yüzine isfidāç
HH1531 **Ṣubḥ** olup buldı ḫasteler sıḥḥat / Beni öldürdi nāliş-i fürḳat
HH1532 **Ṣubḥı** gördüm ġamum ziyād itdüm / Dil-ber-i sīne-çākı yād itdüm
HH1533 Çünki olmaya ṭāliʿüm yāver / Ḳara günlüye **ṣubḥdan** ne ṭoġar
HH1534 Nūr-ı **ṣubḥ** oldı sūz-ı hecre delīl / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i ʿalīl
HH1804 **Ṣubḥ** kim görinür ufuḳda şafaḳ / Virdi rengi bu ḳubbeye revnaḳ
HH2074 Eyledi āfitābuñ envārı / Ahek-i **ṣubḥ** üzre ḥalkārī
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i **ṣubḥ-ı** ümīd / Oldı dīnün ṣuʿā'ı nūrı bedīd
HH2776 Eşk-i çeşm-i ġarīb ü ʿāşıḳ içün / **Ṣubḥ-veş** nūr-ı şevḳ-ı ṣādıḳ içün

ṣubḥ-ı düvūm [2] Subh-i kâzibden sonra tan yerinde ufuk boyunca görülen ve gittikçe yayılarak güneşin doğuşuna kadar kesintisiz devam eden aydınlık, ikinci fecir

SE837 Maşrıḳ-ı maʿdelete **ṣubḥ-ı düvūm** / Ṣānī-i neyyir-i çarḫ-ı çārüm
NE2028 **Ṣubḥ-ı düvūm** olmamaġın rū-sefīd / Olmadı miḥrābda iken bedīd

ṣubḥ-ı ḫandān [1] sevinç, neşe sabahı ‖ mutluluk kaynağı

SE180 **Ṣubḥ-ı ḫandān** hidāyet güneşi / Şeh-i kevneyn nebiy-yi Ḳureşī

ṣubḥ-ı kāẕib [1] Güneş doğmadan önce gün doğusunda görülüp sonra kaybolan geçici aydınlık, birinci fecir

HH1503 **Ṣubḥ-ı kāẕibden** evvel ol ṣādıḳ / Yaʿnī sulṭān-ı ʿışḳ olan ʿāşıḳ

ṣubḥ-ı ḳıyāmet [2] kıyamet gününün sabahı, diriliş sabahı

SE178 Olmadın **ṣubḥ-ı ḳıyāmet** fāşı / Eyle bīnende bu ben ḫuffāşı

HH1535 Belki **ṣubḥ-ı ḳıyamet** oldı baña / Penbe-i dāġ-ı ḥasret oldı baña

ṣubḥ-ı nuḥustīn [1] bkz. 'ṣubḥ-ı kāẕib' md.

NE623 **Ṣubḥ-ı nuḥustīn** gibi dem-serddür / Ḳaḥbe-i dünyā gibi nāmerddür

ṣubḥ-ı Rūm {ṣubḥ-ı düvūm} [1] bkz. 'ṣubḥ-ı düvūm' md.

NE281 İrdi düvūm ġurfeye ol reşk-i hūr / **Ṣubḥ-ı Rūm** gibi aña ṣaçdı nūr

ṣubḥ-ı ṣādıḳ [7] bkz. 'ṣubh-ı düvūm' md.

S1143 Söyünmez odı bunca kim yaş döker / Teneffüs ide **ṣubḥ-ı ṣādıḳ** meger

S1145 Ṭolı ḳaldurup necm-i ṭārıḳ gibi / Yaḳañ çāk ḳıl **ṣubḥ-ı ṣādıḳ** gibi

SE8 Noḳṭalar ṣayd-ı maʿānī izidür / **Ṣubḥ-ı ṣādıḳda** seḥer yıldızıdur

SE1588 **Ṣubḥ-ı ṣādıḳ** ki ṣafā-ḫīz oldı / Nefesi nāvek-i nebtīz oldı

SE2389 Āb-ı dil-cūyla meyl-i maʿmūr / **Ṣubḥ-ı ṣādıḳda** ʿamūd-i pür-nūr

SE3090 **Ṣubḥ-ı ṣādıḳ** gibi ferḫunde-dem ol / Kūh-veş ṭut sözi ṣābit-ḳadem ol

HH1518 Nā-gehān **ṣubḥ-ı ṣādıḳ** oldı bedīd / Ḳıldı günbed-sarāyı çarḫı sefīd

ṣubḥ-ı ṣafā [5] sevinç sabahı

S105 N'ola olmasa birbirinden cüdā / O mihr-i saʿādet bu **ṣubḥ-ı ṣafā**

S722 Odur burc-ı ḫurşīd-i **ṣubḥ-ı ṣafā** / Ki anda maḳām eylemiş Aḳbaba

S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i **ṣubḥ-ı ṣafā** / Odur naḳd ü vaḳt-i bürehne gedā

NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i gülgūn gerek / **Ṣubḥ-ı ṣafādur** ṭarab-efzūn gerek

NE1344 **Ṣubḥ-ı ṣafā** kim esse bād-ı ṣabā / Nefḫası olur nefes-i āşinā

ṣubḥ-dem [1] sabah vaktinde, sabahleyin

NE705 **Ṣubḥ-dem** āfāḳ olup pür-ziyā / Lāmiʿ idi pertev-i ṣıdḳ u ṣafā

ṣubḥgāh [5] sabah vakti, fecir zamanı

S1341 Hevādan kim nem ḳapdı berg-i giyāh / Çıḳardı ʿırḳ-ı kāhdan **ṣubḥgāh**

NE495 İtdi teneffüs dehen-i **ṣubḥgāh** / Oldı mükedder yine mir'āt-ı māh

NE1854 İtdi nihānī anı bir **ṣubḥgāh** / Tīr-i ḳażā gibi hemān rū-be-rāh

NE2007 Ṣıdḳ ile rūşen dil olup **ṣubḥgāh** / Olmadı hiç aña biri seng-rāh

NE2737 Eyleme ḥammāma girüp **ṣubḥgāh** / Ustura ḫalvetlerini tekyegāh

ṣubḥgāhī [2] sabah vakti, sabahleyin

HH1524 Nefes-i **ṣubḥgāhī** idi hücūm / Bir dem içre sögündi şemʿ-i nücūm

HE37 Seḥer vaḳti ḫoros-ı **subḥgāhī** / Dövünüp itmede feryād ü āhī

ṣubḥ u mesā [9] sabah akşam ‖ her zaman

S1386 Murāduñca da dönse bu āsiyā / Dögünmekdedür dāne **ṣubḥ u mesā**

NE2417 Ol ki olup tābiʿ-i nefs ü hevā / İstedügün eyleye **ṣubḥ u mesā**

NE2630 Gevher-i eşki gibi **ṣubḥ u mesā** / Anı gözünden ṣaḳına dā'imā

NE2951 Ḳomaduġın almaġa **ṣubḥ u mesā** / Ekmedügüñ yerde biter dā'imā

SE167 Saña Ḥaḳ rātibesin **ṣubḥ u mesā** / Virmede eyleye biñ dürlü cefā

SE225 Cümle aḥbābıla her **ṣubḥ u mesā** / Keremüñ eyle ʿAṭāyīye ʿaṭā

SE570 Tābiʿ-i emr-i ẕevi'l-Ḳurān ol / Gül gibi **ṣubḥ u mesā** ḫandān ol

SE1246 Yüzleri ḳara ola **ṣubḥ u mesā** / Ġażabu'llāhü ʿaleyhim ebedā

SE3044 Bezmüñ esbābı be-şarṭ-ı iḫfā / ʿUhdesindeydi anuñ **ṣubḥ u mesā**

ṣubḥ u şām [15] sabah akşam ‖ her zaman

S1497 Revā lafẓ u maʿnāsına **ṣubḥ u şām** / Pesend-i ḫavāṣ āferīn-i ʿavām

S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup **ṣubḥ u şām** / ʿAdālet gerek devr-i meyde müdām

NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi dīvānı ṭurur **ṣubḥ u şām**

NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī müdām / Cāmı gönülden geçüre **ṣubḥ u şām**

NE1974 Güldürüp anuñla cihānı tamām / Çarḫ anı güldürmez idi **ṣubḥ u şām**

NE2050 Bu daḫı aña ṭoḳınup **ṣubḥ u şām** / Ṭurmaz idi körlük iderdi müdām

NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her **ṣubḥ u şām** / Söyler idi çömlege çömlek müdām

NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki eli ḳanda idi **ṣubḥ u şām**

NE2575 Ölse de unutmaz idük **ṣubḥ u şām** / Heb yedisin ḳırḳın iderdük tamām

NE2638 Pāk naẓar-ı ʿāşıḳ idüp **ṣubḥ u şām** / Cām-ı muḥabbet göze gelsün müdām

NE2721 Ey ki uyup nefs-i habīse müdām / İki eli ḳanda olan **ṣubḥ u şām**

NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup **ṣubḥ u şām** / Ḥalḳa-i dām itme benānuñ müdām

NE2768 Virmege menkūḥasına zīb u tām / Destini ḫınālar idi **ṣubḥ u şām**

NE2884 Ḳaplıca ḫavzına girüp **ṣubḥ u şām** / Anda balıḳ ṣaydına ḳurmuş idi dām

NE347 Her birine vāṣıl olur **ṣubḥ u şām** / Raḥmet ü rızvān ü ṣalāt ü selām

ṣubḫa [5] tespih

NE8 Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i lāl-i maḳāl / Rābıṭa-i **ṣubḫa-i** erbāb-ı ḥāl

NE3111 **Ṣubḫa-ṣıfat** naẓmını seyr idicek / Dest-i naẓardan geçürüp yek-be-yek

SE392 Kimisiñ **şubḥa** idüp Ebrāra / Tuḥfe itdi kimisin Aḥrāra
HH2752 İrdi ol gevher-i miyāneye dest / Revnaḳ-ı **Şubḥaya** irişdi şikest
HH2543 Dest-i ṭāremde ḫūşe-i engūr / Oldı nā-rīşte **şubḥa-ı** billūr

şuç [5] ceza gerektiren davranış, kabahat, hata

NE1010 **Suç** yine bedmest olan üftādenüñ / Var mı günāhı arada bādenüñ
NE2733 Bilsen anuñ cürm ü günāhı nedür / **Şuçu** yoġ ise bu tebāhı nedür
SE1360 Gördügüm ḳana ber-ā-ber **suçdur** / Böyle ḳalursa faḳīre güçdür
SE3114 Ṣıḳılup eyleyicek āh u fiġān / ʿAfv iderdi **şuçını** şāh-ı cihān
SE3243 **Şuç** kimüñdür idelüm gel işbāt / Ḥākem olsun aramızda mirʾāt

şuçını yüzine urmaḳ [1] bir kimseyi yaptığı bir hatadan dolayı ayıplamak, kabahatini hatırlatmak

NE2647 Levs-i derūnīsi olup āşikār / **Yüzine urmuşdı şuçın** rūzgār

sūd [1] kazanç, fayda, menfaat

NE1795 Ġayrda da gerçi var īṣār-ı **sūd** / Līk żarar vermez vādīde cūd
SE146 Dīn virüp alma şaḳın dünyāyı / **Sūdı** yoḳ kāre gider sevdāyı
HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar vardur / **Sūd-ı** sūdāsı yoḳ żarar vardur
HH398 İtmeyüp dest-i **sūdına** iḳdām / Döndi ġavvāṣ-ı himmetüm nā-kām

sūd-men [1] faydalı

HH935 Giderek ʿāşıḳa söz itdi eşer / Olmadı **sūd-men** pend-i peder

sūdā [2] ticaret, alışveriş

HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar vardur / Sūd-ı **sūdāsı** yoḳ żarar vardur

sūdā-ger [2] tüccar, bezirgân

HH558 Geldi **sūdā-ger-i** sevād-ı Ḫuten / Ṭoldı bu ḫāne misk ü ʿanberden
HH1848 Naḳd-i dil elde kendi **sūda-ger** / Virmege arar idi bir dil-ber

şudāʿ-ı ḫumār [2] içkiden sonra gelen baş ağrısı

S756 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven gülāb / **Şudāʿ-ı ḫumār** ile ḫālüm ḫarāb

sūde [9] dövülmüş, ezilmiş

S548 Kef izhār idüp ṭurma gerdāndur / O **sūde** nemek bu nemek-dāndur
S780 Ne dürdi ʿaceb **sūde** cevherdür ol / Ne cevher ki iksīr-i ekberdür ol
NE1310 **Sūde** sefīdāc sürer nürdan / Teller aşar şaʿşaʿa-i hūrdan
NE3034 Nūş-ı ʿarāḳ eyleme zehr-ābdur / **Sūde-i** elmās yā tīzābdur
SE1086 Baş uran taşa belī **sūde** olur / Kūhken-veş teni fersūde olur
HH141 İtdi ḫakkāk-i çarḫ-ı fersūde / Gevher-i mihri çün şeb-i **sūde**
HH854 İtdiler levḥ-i māhı fersūde / Ṭoldı bu kāse şandal-i **sūde**
HH1271 Nerm idüp misk-i **sūde-veş** ḫākin / Ḳılsun āmāde şafḥa-ı pākin
HH1519 Ṭoldı gūyā bu kāse-i billūr / Āb-ı ṣubḥ ile **sūde-i** kāfūr

şudūr itmek [1] meydana gelmek, ortaya çıkmak

S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya şāh / **Şudūr itdi** fermān-ı cemʿ-i sipāh

şūf [3] yün dokuma, yünlü kumaş

S560 Olur feyż ile mevcesi gūyiyā / Yeşil **şūf** ile meşhed-i aşfiyā
NE452 Geydi yeşil **şūfını** ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi uçmaġa açdı ḳanāt
NE1520 Pūşiş-i **şūf** ile yayarız ṭāġ / Nergis ü gül her yaña zerrīn-çerāġ

şuffe [4] bkz. ‘ṣoffa’ md.

S689 Çemen **şuffeler** reşk-i burc-ı ḫamel / Şükūfe şevābit-i sipihre ol maḥal
S691 Olup sīne-i ṣāf-veş **şuffeler** / Göñül gibi ṣūrīde ṣular aḳar
S699 Ḳadehler ṣalup āteşīn ṣuʿleler / Çemen **şuffe** ḳandīlli köşke döner
HH882 **Şuffe-i** dil-güşā çü sīne-i ṣāf / Sengi mānend-i gevher-i şeffāf

şūfī [1] tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş

NE452 Geydi yeşil ṣūfını **şūfī-ṣıfat** / Her birisi uçmaġa açdı ḳanāt

şufr {ṣıfr} [1] bkz. ‘ṣıfr’ md.

S948 Olur **şufr-ı** ḫāli kenār-ı ḳadeḥ / Ṭolularla olur ḥesāb-ı feraḥ

sufra [1] sofra, bkz. ‘sofra’ md.

NE1824 **Sufra** salup çün maʿan-ı zāʾide / Yer güline döndü hemān māide

şufūf [9] saflar, sıralar

NE391 Baġladılar heft **şufūf-ı** ʿazīm / Ḫandeḳī-var çün der-kāb-ı caḥīm
NE749 Semt-i Niẓāmīden olup ḥiṣṣedār / Oldı **şufūf-ı** suḫanuñ üstüvār
SE1112 ʿAsker ammā ki çü baḥr-ı mevvāc / Gök demir içre **şufūfı** emvāc
SE1118 Şāh-ı ṣatranc gibi itdi vuḳūf / Birbirin çekindi ammā ki **şufūf**
SE1187 Oldı ārāste her yaña **şufūf** / Başladı ṣaf-ṣiken olmaġa süyūf
SE2852 Urdılar düşmene merdāne süyūf / Mıṣṭar-ı meşnevīye döndi **şufūf**

SE2853 Yem-i mevvāc-ı **şufūfi** dem-i ceng / Yardı geçdi nice kerre o neheng
HH2014 Birbirine girüp **şufūf-ı** neberd / Pençe-gīr oldı gūyiyā iki merd
HH2742 Yekke merd idi Rüstemān-ı ḳadīm / Bunlar ārāyiş-i **şufūf-i** ʿaẕīm

sūhān [1] törpü

SE1521 Bend-i āhen urılursa ne ḳadar / Anı **sūhān-ı** tedārükle keser

sūhān-kār [1] törpülü, törpülenmiş

NE2896 Rūy-ı tirāşīde vü dendāne-vār / Çehre ḥırāşīde çü **sūhān-kār**

şuheyl {şahīl} [1] at kişnemesi, kişneme

SE2478 Ḳılsa ejder gibi şol dem ki **şuheyl** / Ger ola ġulġuleden gūş-i Süheyl

şuḫf [1] sayfalar, suhuf, kitap verilen dört pegamberin dışında diğer peygamberlere gelen kutsal buyruklar

NE3163 Lafẓını maʿnāsını tezyīf ide / **Şuḫf-ı** ḳadīme gibi taşḥīf ide
HH2107 Ḫ ʿācesine kitāb ile gelicek / Gūyiyā **şuḫf** ile inerdi melek

suḫre [7] maskara, soytarı

NE1907 Nāmın ekābirde muṣāḥib ider / **Suḫre** ile ḳatʿ-ı münāṣib ider
NE3029 Nice aḥriyān-ı yabān ırgādını / **Suḫre** ile ḥātem ider adını
SE1078 Nā-münāsib giyicek câme-i zer / **Suḫre** olur işi taḳlīde döner
SE1860 Ḳılmaya fikr-i maʿāş āvāre / Ṣalmaya **suḫre** idüp bāzāra
SE2535 Eyleme fiʿl-i zināyıla müdām / Kendüñi şöhre idüp **suḫre-i** ʿām
SE2742 Ḫātıra geldi o dihḳān ile baġ / Hem anuñla olınan **suḫre** vü lāġ
HH489 Oldı mānend-i Ḳays āḥir-i kār / Şöhre-i şehr ü **suḫre-i** bāzār

suḫriyye [3] maskaralık, alay

NE1901 Ṣarḳıda **suḫriyye** için rīş ü feş / Ṣemʿa şoḳup oynaya şeb-tāb-veş
NE2321 Gāh nişānlar gehī eyler ḥaṭā / Meclis-i **suḫriyye** olur dāʾimā
SE1597 Olma **suḫriyye** ile bī-hūde-gū / Kiẕbdür masḫaralıḳ mıdur bu

suḫriyye-kār [1] maskaralık, soytarılık yapan

NE1971 Var idi bir merdek-i **suḫriyye-kār** / Ṣaḫṣ-ı siyeh-rūy u siyeh-rüzgār

suḫte [1] yanmış, tutuşmuş ‖ bağrı yanık kimse, âşık

HH642 Ḫ ʿāce dil-suḫte olup pür-tāb / **Suḫte** buldı ḫ ʿāce gibi nişāb
NE2747 **Suḫteler** aña döşenür beng ile / Yaʿni ṭutar māhī-i ḫarçeng ile

suḫte-rū [1] yüzü yanık, yüzü kara

NE2654 Ḥīle-ger ü perde-der ü fitne-cū / Kīne-der ü ẕelle-ber ü **suḫte-rū**

şuḥuf [1] yapraklar

NE788 Destüm açup çün **şuḥuf-ı** fāyiḥa / Oḳudum iḫlāṣ ile bir fātiḥa

sūʾi amel [1] kötü iş, suç, kabahat

HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu **sūʾi ʿamel** / Būse-i tīġ-i tīze itdi maḥel

şulamaḳ [1] su serpmek, su dökmek, ıslatmak

SE1799 Şükr idüp Bārīye her ʿabd-i şekūr / **Şuladı** yollarım eşk-i sürūr

şulanmaḳ [9]

1. su verilmek

S856 Bunuñla **şulansaydı** bir naḫl-i ter / O sāʿat vire tāze şeftālūlar
S941 Yem-i ʿişretüñ cāmdur revnaḳı / **Şulandıḳça** yürür bunuñ zevraḳı
S745 Olur ʿaks-i bārı şanavber hemān / **Şulanmaġa** ḳonmuş sebū-veş ʿayān

2. Aşağıdaki tanıklar için bkz. ‘aġzı şulanmaḳ’ md.

S1273 Ṣafāsın görüp ġoncalar güllerüñ / **Şulanmaya** mı aġzı ya sāġaruñ
HE42 **Şulansun** aġzı bu şīrin naġāmdan / Revān olsun şeker teng-i ḳalemden
NE2571 Bīve-zenān işidüp ol sözleri / Aġzı **şulanur** süzilüp gözleri
NE2466 Baş götürüp deste-i hāven gibi / Aġzı **şulanurdı** kes-i zen gibi
NE2889 Çaḳşıra el şoḳsa biri nā-gehān / Kes gibi aġzı **şulanurdı** hemān
SE2087 Gūş iden gül gibi olup ḫandān / Cām-veş aġzı **şulanurdı** hemān

şulatmaḳ [1] su verdirmek, sulanmasını sağlamak

SE2023 Cezr ü med gibi çekeydüñ anı / Bir de **şulatmaz** idüñ ʿummānı

şulb [1] tohum, sperm

NE1500 Nāẓır olur luʿbetine çādere / **Şulb-ı** peder ile raḥm-ı mādere

şuleḥā [1] dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi kimseler, salihler

SE1853 Varmasa bāb-ı emīre **şuleḥā** / Ẓulmden bī-güneh olmazdı rehā

sulḥ {selḥ} [1] Arabî ayların son günü

S1300 Güneş beyża-i nev-birişte-miṣāl / Anuñ pāre-i ẓarfı **sulḥ** u hilāl

ṣulḥ [9] barış, huzur, rahatlık

S385 Żarūrī idüp iltizām-ı ḥarāc / Bu **ṣulḥa** fedā eyledi taḫt u tāc
S388 Ḳanı sāḳiyā cām-ı fīrūze-reng / Bedel ola tā **ṣulḥa** ġavġā-yı ceng
S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden berī / Añup **ṣulḥ-ı** şāhı yürüt sāġarı
NE1844 Var idi bir merdek-i ṭarrār u şeng / **Ṣulḥ** ile bī̇gane zebandān-ı ceng
SE1776 Ben ise ḥidmetin eyler pīrem / **Ṣulḥ** için ḥīle-ger-i tedbīrem
SE1782 **Ṣulḥ** için nāmeler eyleñ irsāl / İdelüm nār-ı niyāzı iṣʿāl
SE1790 ʿĀḳıbet didi vezīr-i dānā / Müjde kim **ṣulḥ** için alındı rıżā
SE1792 İdelüm **ṣulḥı** bu resme bünyād / Ki ola cümle üsārā āzād
SE1803 ʿAḳd-i **ṣulḥı** dimesin gerçek idi / Ġarażum kendümi bildürmek idi

ṣulḥ u ṣalāḥ [1] rahatlık ve huzur

SE1805 Aḳça itmez yalıñuz **ṣulḥ u ṣalāḥ** / Cizyesin virmez-ise işte silāḥ

ṣulı lüle [1] şarap şişesi veya testisinin lülesi, emziği

NE510 Şīşede sünbülle gül-i erġavān / Oldı **ṣulı lülede** nār u duḫān

sulṭān [27]

1. padişah, hükümdar

S156 Meger oldı **Sulṭān-ı** pencüm-serīr / O şāha silāḥdār-ı şemşīr-gīr
S577 Olur anda **sulṭānı** ile nihāl / Ḫıramında naḫl-i muraṣṣaʿ-miṣāl
S1243 Çemende ḳızıl tāc ile lāleler / Silāhdār-ı **sulṭān-ı** güldür meger
S1274 İdüp feyż-i **sulṭān-ı** zerrīne kāḥ / Yine ġarḳ-ı sīm oldı bir nice şāḥ
NE861 Hem ʿulemā ḫayline **sulṭāndur** ol / Hem fuḳarā ṣaffına ʿunvāndur ol
NE928 Devlet-i **sulṭān-ı** felek bārgāh / Olmaġa pāyende gerekdür sipāh
NE1167 Var idi Dehlevde meger ol zamān / Bir ulu **sulṭān** bülend-i āsitān
NE1655 Her kişi ḳalbinde bir arslan yatur / Kūşe-i vīrānede **sulṭān** yatur
NE1873 Çünki bu ḫıdmetde baña yārsın / Himmet-i **sulṭāna** sezā-vārsın
NE1892 Maʿẕeretüm var ise **sulṭānuma** / Böyle taʿb virmede mihmānuma
NE2094 Dergeh-i **sulṭānda** çü meʾvā gerek / Ḥācibe elbette müdārā gerek
SE208 Oldı çün nāfe-güşā-yı iḳbāl / ʿArż-ı ḥāl itdi o **sulṭāna** ġazāl
SE889 Vire gerdüna tecerrüdle ṭalāḳ / Ola **sulṭān-ı** serīr-i ıṭlāḳ
SE1555 Mālı yaġmasına ḳıldı fermān / Güyiyā gülşene **sulṭān-ı** ḫazān
SE1771 Tāzedür Ḫusrev-i Dārā-ʿaẓamet / Tāze **sulṭāna** güç olur ḥidmet
SE1797 İçlerinde göricek **sulṭānı** / Ġulġule ṭutdı hemān dīvānı
SE1905 Mışr **sulṭānı** idüp vaşfını gūş / Nīl-veş ʿışḳı hemān eyledi cūş
HH1247 Ḥā'il olmazsa ḳahrı **sulṭānuñ** / Her biri kendüye çeker anuñ
HH1265 Feyż-i işrāk ile o nūrānı / İtdi işrāf ḳalb-i **sulṭānı**
HH1486 Bir sözüm var hele faḳīrāne / ʿArz olunsun rikāb-ı **sulṭāna**
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün **sulṭān** / Tāc-ı zerle miṣāl-i mihr-i cihān
HH1928 Işfahāna varup o zār u ġarīb / Ḳurb-ı **sulṭāna** buldı bir taḳrīb

2. Hz. Muhammed

S102 O **sulṭāna** olduḳda cāy-ı ḳarār / Ḥicāb eyleyüp yerlere geçdi ġār
S133 Meger ḳıldı **sulṭān** her dü-sarāy / O şeb Ümmühānī sarāyında cāy
NE299 Refref idüp ḫidmetine buldı baḫt / Eyledi sadrında o **sulṭān-ı** taḫt
SE724 Didi **Sulṭāna** Resūl-i Yezdān / Pederi ismi ile yā ibn fülān

3. Bektaşi büyüklerine verilen bir unvan, bkz. 'Ḳızıl Deli Sulṭān' md.

HH526 Olalum ṣıdḳ ile meded-cūyān / Gerçek erdür Ḳızıl Deli **Sulṭān**

Sulṭān-ı cihān [1] cihanın, âlemin sultanı, Hz. Muhammed

SE273 Sīnesin ref-ref idüp taḫt-ı revān / Gitdi anuñla o **Sulṭān-ı cihān**

sulṭān-ı cinnīyān [1] cinler sultanı

HH706 Vardı **sulṭān-ı cinnīyāna** mürīd / İtdi naḳl-i selām ü ʿarż-ı nüvīd

sulṭān-ı dīn [3] dinin sultanı, Hz. Muhammed

NE285 Ḳıldı saʿādetle o **sulṭān-ı dīn** / Rūyini şemʿ-i felek-i çār-bīn
NE320 Ḫān-ı nevālinden idüp kām-bīn / Daʿvet-i ʿām itdi o **sulṭān-ı dīn**
NE431 Budur ümīdim ki o **sulṭān-ı dīn** / Nefs-i cihādına da ola muʿīn

sulṭān-ı ʿışḳ [1] aşkın sultanı, gerçek âşık

HH1503 Ṣubḥ-ı kāẕibden evvel ol ṣādıḳ / Yaʿnī **sulṭān-ı ʿışḳ** olan ʿāşıḳ

sulṭān-ı kerīm [2] kerem sahibi, cömert sultan, Hz. Muhammed

SE749 ʿİlm-i ebdānı o **sulṭān-ı kerīm** / ʿİlm-i edyāndan itdi taḳdīm
SE2094 Çün ṣabāḥ oldı yine geldi nedīm / Oldı hem-ṣoḥbet-i **sulṭān-ı kerīm**

sulṭān-ı kirām [1] en yüce sultan, Hz. Muhammed

SE239 Ol gice Ḥażret-i **sulṭān-ı kirām** / Ümmehānī evini ḳıldı maḳām

Sulṭān-ı rüsül [1] peygamberlerin sultanı, Hz. Muhammed
SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā şemʿ-i sübül / Şāḥib-i Ḥażret-i **Sulṭān-ı Rüsül**

sulṭān-ı şāf-ı enbiyā [1] nebiler safının sultanı, Hz. Muhammed
NE1378 Gördüm ol **sulṭān-ı şaf-ı enbiyā** / Şaldı güneş gibi ev içre żiyā

sulṭān-ı şāḥib-livā [1] livâ sahibi sultan, Hz. Muhammed. Ayrıca bkz. 'Ḥamd livâsı' md.
S71 Fürūzende ḫūrşīd-i burc-ı hüdā / Şükūhende **sulṭān-ı şāḥib-livā**

sulṭānī [1] sultanlara yaraşır şekilde
HH1483 Ben ne ḫākem ki rāʾyi **sulṭānī** / Göre bu iltifāta erzānī

sulṭānlıḳ itmek [2] sultan olmak, saltanat sürmek
NE1515 Bulmuş iken ḫāk-i vücūdı fenā / ʿIşḳ ile **sulṭānlıḳ ider** bir gedā
NE2375 Taḫt-ı dile gel beri **sulṭānlıḳ it** / Söylet o ḥayvānı Süleymānlıḳ it

Sulṭān Maḥmūd [1] Gazneli Sultan Mahmud, Gazneliler Devleti'nin kurucusu Sebük Tekin'in oğlu ve Gazneliler'in en büyük ve en ünlü hükümdarıdır. Edebi eserlerde cömertliği ve cesareti ile anılır. Kölesi Ayaz ile birlikte dostluk, sadakat, güven ve itimat timsali olarak geçer. Tanıklarda Ayaz ile birlikte geçmektedir. Ayrıca bkz. 'Maḥmūd' md.
SE706 Şāh-ı ġāzī melīk-i milket-i cūd / Ġaznenüñ ḫākimi **Sulṭān Maḥmūd**

Sulṭān Meḥemmed [1] Fâtih Sultan Mehmed
S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ içinde tamām / Ki **Sulṭān Meḥemmed** o şāh-ı be-nām

Sulṭān Murād [2] Sultan IV. Murâd. Ayrıca bkz. 'Murād' md.
NE440 Ḳıble ki dīn u düvel-i Ḫān Murād / Ḫusrev-i Cem kevkeb-i **Sulṭān Murād**
SE308 Emel-i dīn ü düvel Ḫān Murād / Maḳṣadü'ṣ-ṣalṭanata **Sulṭān Murād**

Sūmenāt [3] Hindistan'ın Gücerât bölgesinde bulunan ve Sultan Gazneli Mahmut tarafından ele geçirilerek içindeki putların kırdırdığı puthane; puthane, kilise
NE664 Meydür o hoş neşve-i ferḫunde-zāt / Sırr-ı Felāṭun-ı ḫum-ı **Sūmenāt**
SE711 **Sūmenāta** şalınup ol Āẕer / Şıdı hep bütlerini ser-tā-ser
HH1513 Ḫaşm ü ʿuzzaʿadū-yı lāt oldı / Fātih-i deyr-i **sümenāt** oldı

şunʿ [7] yapış, kâr, iş ‖ tesir, kudret
S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı zemīn / Gören **şunʿ-ı** pākin oḳur āferīn
NE108 **Şunʿı** ile oldı sipihr-i berīn / Naḳş-ı ṭırāzende-i rūy-ı zemīn
SE90 Bāġ-ı **şunʿında** bu ṭāḳ-ı kāşī / Oldı bir ḫarbuze-i bektāşī
SE95 Oldı miftāḥ-ı yed-i **şunʿı** medār / Bī-ḫalel devr ide tā yevm-i ḳarār
HH4 Ṭarḥ idüp bu revāḳ-ı bī-bedeli / Kilk-i ressām-ı **şunʿ-ı** lem-yezelī
HH7 Eṣer-i **şunʿun** ey keşīrü'l-cavn / Oldı reng-i taʿayyünāt-ı dü-kevn
HE34 Felekler āyet-i **şunʿiyle** ḥamīd / Zemīn seccāde-i āb üzre sācid

şunduḳ [2] sandık
NE1519 Pūşiş-i sebzi yem-i aḫżar gibi / Taḫtası **şundūḳ-ı** Skender gibi
SE80 Şīşe-i **şundūḳla** çün İskender / Seyr ider ḳudreti baḥrın aḫter

şunduḳa [4] mezarın üzerine yerleştirilen tabut şeklinde tahta veya mermer sandık
NE1368 Eyledi bir neyyir-i perü'l-tamāʿ / Sīne mi **şunduḳa-i** tīr-i şuʿāʿ
NE1518 Her varan iksīr-i kerāmet bulur / Türbesi **şunduḳa-i** cevher olur
NE1521 Pūşiş-i **şundūḳası** ile ḳıbāb / Mevce-i deryā-yı muḥīṭ ü ḥabāb
NE1522 Ḳabre ki **şunduḳası** virmiş şeref / Olsa n'ola tīr-i duʿāya hedef

şunmaḳ [53] uzatmak, vermek, takdim etmek
SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña **şunduñ** yā Rab / Anı içene lāzım olur ḥamd itmek
SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre yüregim / **Şun** destime ol ʿaṣā-yı pīrānı meded
S39 Nihāl-i güli görse dil-ber şanur / Eger gül **şunarlarsa** sāġar şanur
S237 Bu şevḳ ile **şun** baña raṭl-ı girān / Fütūḥāt-ı şāhiyi diñle hemān
S518 Ḳadeḥ **şunsa** biñ ḳahr ider ādeme / O gül-bergi pür-zehr ider ādeme
S763 Meded şīşeden **şun** şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu şerr ü şūr
S792 Götürmez diyu **şunmaz** olduñ baña / Neden bu cefā merḥabā merḥabā
S795 İdüp sāḳiyā çāre-sāzı baña / **Şun** ol āteş-i ġam-güẕārı baña
S817 Dem-i ʿıydıdur meclisüñ sāḳiyā / Ṭolı **şun** olunsun yine merḥabā
S833 **Şunup** sāḳiyā laʿl-i ḫandānuñı / Meẕāḳ ehline vir nemek-dānuñı
S937 Yine sāḳiyā yāre **şun** bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zībāya şu
S964 Baña **şun** ki Ḳaysa cünūn ögredem / O nā-şāda birḳaç fünūn ögredem
S1048 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ʿālem-nümā / Maḥallidür anı getür **şun** baña
S1075 Ḳoma muṭribā sāzı eyle nevā / Bize **şun** fürū-dāşı itme cefā
S1163 **Şun** ol cāmı kim reşk-i ḫūrşīd ola / Ḥased bürde-i rūḥ-ı Cemşīd ola
S1188 Ṭabībüñ gerekmez baña şerbeti / Getür kāseyi **şun** birer şerbeti
S1252 Gül-i āl pür-cām-ı gülgūn **şunar** / Seḥer aḳ güller gül-efsūn **şunar**

NE41 Şekl-i elif-lāmına bak fi'l-meṣel / Raḥmet umar şefḳat için **şunmuş** el
NE349 Olmaya maḳdūr-ı dil-i pür-melāl / Ala mı deryāyı bu **şunmuş** sifāl
NE374 İndi **şunuldukça** girībānına / Her bedenüñ yaḳası dāmānına
NE448 **Şunmadı** hiç ḫān-ı ḥarāma eli / Gergedān oldı başı hevā güli
NE500 **Şunmuş** elin nahl-i dil-ārā yine / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ elmāsına
NE698 Yek-dem ider ḫumını ṣahbālaruñ / **Şunsa** dibin göstere deryālaruñ
NE701 Cām-ı ʿaraḳ ile mey **şun** dem-be-dem / Baña ne dīnār gerek ne direm
NE702 Ayaġa pür eyle mey-i erġavān / Pāye murād eyleyene **şun** hemān
NE708 Devr iderek ḳubbe-i fīrūze-fām / **Şundı** meger herkese bir ṭolı cām
NE747 Çünki **şunuldı** saña naẓm-ı suḫan / Nāme cevābında var ol ḫāne-zen
NE794 Cānumı İskender idüp gūyiyā / **Şundı** bir āyine-i ʿālem-nümā
NE800 Eyledi ben bendesine iltifāt / Luṭf ile **şundı** elüme bir devāt
NE818 Niʿmet-i ġaybiyyeye bismil-künān / Ḫams-i mübārek diyu **şundum** hemān
NE1201 Ḥāl-i dil ile bize söyler varaḳ / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı **şunʿa** baḳ
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı feyż / Her ṭaraf ezhār **şunar** cām-ı feyż
NE1699 **Şundı** hemān niteki şīr-i ecel / Çekdi ḫaṣīrinden iki dāne bel
NE1954 Şebnem anuñ aḳçe ṭaḳup başına / **Şundı** şeker laʿl-i güher başına
NE2120 Ṭutdı aña rūy-ı temennāsını / **Şundı** hemān ṣūret-i fetvāsını
NE2153 Münfer ḫāra **sunmayan** ehl-i meẕāḳ / Gül gibiyim alnı açıḳ yüzü aḳ
NE2247 Ḳıṣṣayı destine **şunup** nāme-veş / Aġlasa ḫālinden aña ḫāme-veş
NE2250 Müftiye didi ḫaber-i tāzeyi / **Şundı** anuñ destine endāzeyi
NE2683 Eyledi maẕmūn-ı żamīrin ʿayān / **Şundı** dil āyinesin añla hemān
NE2742 Nice **şunulsun** o ḫam-ı pür-zerre / Tīġ-i ṭılısm olmuş aña usture
NE3108 Pāk-naẓar-ı ehl-i dile eṣṣelā / Her varaḳı **şundı** kef-i merḥabā
SE340 **Şundı** gūyā ki şafaḳ bāde-i āl / Ḳıvırup geydi ʿaraḳçīni hilāl
SE790 Yazdurup ṣūretin āyīne-miṣāl / Dest-i ḫuddāma **şunardı** fiʿl-ḥāl
SE1286 **Şundılar** destime bir ḫūb kitāb / Faṣlı vuṣlat gibi hep fetḥü'l-bāb
SE1421 Baş virür dost yolında gūyā / Āşināsına **şunar** bir alma
SE1426 El **şunar** şahı çenāruñ gāhī / Çarḫdan almaġa sīb-i māhı
SE2220 Ḳıṣṣasın ālet-i hengāme ide / **Şuna** ṭūmārını cer-nāme ide
SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp dil-beste / **Şundı** ḫoş geldi ṭolusın deste
SE2589 Bī-tekellüf içilüp ṭoluları / Meze **şundı** bize şeftālūları
SE2600 Būseler virdi ki cana lāyıḳ / **Şundı** laʿl-i lebi şehd-i fāyıḳ
SE3318 Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna / **Şundı** yāra bir iki peymāne
HH1807 **Şunıcaḳ** camı neyyir-i vālā / Kesdi destin kenāre-i mīnā
HH2471 Nice keştī sütūnı çarḫ mesīr / **Şundı** gūyā kemān-ı Rüsteme tīr

sūr [12]

1. şehir veya kasaba etrafını çeviren yüksek duvar; kale, hisar

S300 Veġā **sūrına** oldı baḥrī fişek / Atıldıḳça deryāda ṭūb u tüfek
SE345 ʿÖmrinüñ **sūr-i** bülend-ābādı / Ola ḫāvī ebedü'l-ābādı
HH878 Ḫūblarla bihişt idi pür-ḥūr / Beyt-i Maʿmūr ile ṭolı bir **sūr**

2. düğün; şenlik, ziyafet

S226 İrüp çarḫa gülbang-ı nāy-ı sürūr / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı **sūr**
S1267 Ṣabā **sūr-ı** gülde olup dür-niṣār / Biribirine düşdi ḫayl-i bahār
S1375 ʿAraḳla virüp meclise revnaḳı / Yanar faşlıdur **sūrına** zevraḳı
SE3309 **Sūr** naḫli gibi zībende nihāl / Pür-şafā sāyesi çün şām-ı viṣāl
HH800 Biri ḫandān u biri pür ġam idi / Anda **sūr** berüde mātem idi
HH820 Şevḳ ile zenler eyledi ḫizmet / İtdiler **sūra** ʿālemi daʿvet
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş temām / Oldı **sūr** ehli cümle mest-i müdām
HH1307 Zeyn olup **sūr-ı** dilkeş ile çemen / Oldı dīvār aña bedenlerden
HE47 Oluıp **sūr-ı** kemālüñ naḫl-bendi / Görenler şanʿat-ı naẓmum begendi

sūr-ı ṣafā [4] zevk ve neşe veren şenlik, tarap

NE1300 ʿIyd güni **şūr-ı ṣafāya** döner / Āteş işi gösterir ol ḳalʿalar
NE2220 **Sūr-ı safā** ṭablına zīna köçek / ʿIydgeh-i vaṣlda şu serpecek
SE2788 Ceng-i ḥarbī işidüp derhem olur / Ana ol **sūr-i ṣafā** mātem olur
SE3440 Didiler istemezüz hengāme / Ḳalmasın **sūr-ı ṣafa** aḫşāma

sūr eylemek [1] düğün bayram etmek, şenlik yapmak, eğlenmek

HH1192 Şehre düşdi bu güft ü gū ol dem / Kimi **sūr eyledi** kimi mātem

sūr u sürūr [1] şenlik ve sevinç

HH2414 Kār-ı **sūr u sürūr** olunca temām / Zer-gere Ṭayyib oldı nām-ı ġulām

sūr []

artık, yiyecek artığı

sūr-ı kelb [1] köpek artığı ‖ pis, necis

NE2703 Eyleyüp ol ḳaṣr-ı billūrīni celb / Ḥavżını murdarladı **sūr-ı kelb**

ṣūr [4] kıyametin kopuşunu belirtmek ve kıyamet koptuktan sonra bütün insanların dirilip mahşer yerinde toplanmalarını sağlamak üzere İsrafil tarafından üflenecek boru

S1055 Şenelsün biraz muṭribā encümen / Dem ur yine **ṣūr-ı** Sirāfilden
SE2477 Kūh iken ʿarbede iñletmez-idi / Dem-i **ṣūr** anı beliñletmez idi
HH1631 Kilki mānend-i **ṣūr-ı** İsrāfīl / Nefḫ-i rūḥ ide yazsa ṣūret-i fil
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme **ṣūr** / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i sürūr

sūrāḫ [8] delik, gedik, yarık

S130 Ne şeb şāhid-i mihre müşgīn niḳāb / Ki **surāḫlardan** şalar ṭaşra āb
NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o bayḳuş-ı ser / Ẕüllesi* **sūrāḫına** girer gider
SE1667 İndürür mürġı seçer şaḫından / Çıḳarur efʿīyi **sūrāḫından**
SE2209 Ḳanḳı dīvārda görse **sūrāḫ** / Mār-veş aḳar-ımış ol küstāḫ
SE2221 Buldı bir köhne budaḳ **sūrāḫın** / Ṣoḳdı andan öbür yire şāḫın
HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca dürr-i yetīm / Dili **sūrāḫ-i** ġam derūnı dü-nīm
HH1082 Reh-i **sūrāḫ-ı** mār idi gūya / Kesmiş ol yolı nice ejderhā
HH2003 Oldı **sūrāh-ı** mār-ı tīre mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i rāh-ı meşāmm

sūrāḫ-nümā [1] (burun için) delikleri belli olan, delikleri görünen

SE1346 Bīnī-i efṭas-ı **sūrāḫ-nümā** / Bir çürük baḳlaya beñzer meşelā

ṣurāḥī [28] içine su, şerbet, şarap vb. koymaya yarayan uzun boyunlu cam veya billur kap, sürahi

S439 Çıḳa bir ḳadem ṭaşra andan eger / Olur ḫūn-ı cām ü **ṣurāḥī** heder
S492 **Ṣurāḥīleri** oldı mīzāb-ı ḫūn / Ṣarāb ile pür-cāmı girdāb-ı ḫūn
S520 Gülū-yı **ṣurāḥī** gibi her nefes / Olur nāleme bāde feryād-res
S656 **Ṣurāḥī-veş** olmuş ciger ḫūn-ı ġam / Boġazı ele virdügünden o dem
S943 **Ṣurāḥī** nümāyende-i dūrdur / Ḳadeh ʿaynek-i ṣāf-ı billūrdur
S957 **Ṣurāḥīden** irdikçe cāma meded / Olur bāde ehl-i ḥulūle sened
S966 Virüp sāḳiyā mey **ṣurāḥīye** tāb / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı nāb
S968 Lebüñ būs idüp bulsa ḫāṣiyyeti / **Ṣurāḥīnüñ** ol dem gide lükneti
S971 Dönüp zevraḳa cām ü baḥra çemen / **Ṣurāḥī** sütūn ü ḥuṭūṭı resen
S976 **Ṣurāḥīdür** ol necm-i dünbāledār / N'ola olsa ser-fitne-i rūzgār
S983 Yeter ġuṣṣanuñ kūh-ı Elburzına / **Ṣurāḥīnüñ** el ur yine gürzine
S984 **Ṣurāḥī** midür bu ya miḳyās-ı Nīl / Ya cennetde fevvāre-i selsebīl
S985 **Ṣurāḥī** mi bu ya terāzū-yı āb / Yaḫud şīşe fānūs u şemʿi şarāb
S986 **Ṣurāḥī** vü sāġar olur cilve-ger / Ṭolı gerden ü gūş ü laʿl ü güher
S988 Olursa eger pīr-i muġdan naẓar / Gedālar **ṣurāḥīsini** pür ider
S993 **Ṣurāḥī-i** mey gibi ṣāfī derūn / Ḫum-ı bāde-veş ḫurrem ü pür-sükūn
S1065 Muġannī o ṭanbūr-ı şīrīn-maḳāl / Virür bezme revnaḳ **ṣurāḥī-miṣāl**
S1100 Şeb-i ḳadre döndi bu hengām-ı cūd / **Ṣurāḥīler** itse ʿaceb mi sücūd
S1185 **Ṣurāḥī** eger barmaġın itse şemʿ / ʿAraḳ gibi bulmaya bir şemʿ-i cemʿ
S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i rāhı yeter / Eger lüle dirseñ **ṣurāḥī** yeter
S1373 Bulup ḫum dibin dürd-i rāḥī gibi / Pür-āteş gerekdür **ṣurāḥī** gibi
S1550 Be-ṣavt-ı **ṣurāḥī** be-nakş-ı ḳadeḥ / Be-feryād-ı mest ü be-eşk-i feraḥ
S1562 **Ṣurāḥī-ṣıfat** ġulġul ide gülū / Tehī ḳala ḫāk-i beden çün sebū
NE61 Halk-ı **ṣürāḥī-i** dil-ārā naġam / Curʿa niṣār-ı mey-i surḫī raḳam
NE673 Ansız olunmaza nʾola bezme ʿazm / Çünki **ṣurāḥīdür** olan rükn-i bezm
NE3048 Bulsa **ṣurāḥīye** ḳaçan dest-res / Almaz idi sözine zen-āsā nefs
SE1547 Naẓar it cām ü **ṣurāḥīde** hele / Yol olur çünki göñülden göñüle
HH2154 Ṭurdı boynın burup **ṣurāḥi-vār** / Zār u maḥzūn miṣāli bu tīmār

ṣurat [2] yüz, çehre

NE173 Kir getüre yüzüne ʿuḳbā gide / **Ṣuratına** beñzeye dünyāsı da
NE2268 Köhne puluç bir sünepe nīkbeti / **Ṣuratına** beñzer idi sīreti

sūre [2] Kur'ân-ı Kerîm'in en küçüğü üç, en büyüğü 286 âyetten meydana gelen ve Fâtiha, İhlâs, Nur gibi ayrı ayrı isimleri olan yüz on dört bölümünden her biri

sūre-i İḫlāṣ [2] İhlas suresi

SE67 Bu söze **sūre-i İḫlāṣ** sened / Evvel ü āḫir-i kevneyn-i aḥad

sūre-i Nūr [2] Nûr suresi

HE109 Virüp mihrāba zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa içre **sūre-i nūr**

ṣūret [52]

1. dış görünüş, şekil, biçim, timsal

S473 Şeb ü rūz eger itmese mekr ü āl / Niçün ide tebdīl-i **ṣūret** bu Zāl
S1044 Aña rükūş iden **ṣūret-i** nāḳūsını / Cemüñ bārgāhındaki kūsını
S1101 İdüp māh-ı bedri gümüş āyine / Felek itdi tebdīl-i **ṣūret** yine

NE1389 Ya ḫulel-i maʿna vü **sūret** midür / Şerʿ ü ṭarīḳat ile ḥaḳīḳat midür
NE1390 Şekl-i kemer **şūret-i** ḳuvvet yeter / Bendelige bend-i işāret yeter
NE1526 Kimisi ne ḳubbe ṭutar ne binā / Ẓāhir ider **şūret-i** faḳr u fenā
NE1682 Vāḳıf olup sīret-i aḥvāline / Baḳmaz idüm **şūret-i** aʿmāline
NE1752 **Sūret-i** şerʿiyyesi heb rūy-ı pūş / ʿArża-ken-i kündüm var zen-fürūş
NE2014 Ṭaşra idüp torbadaġı **şūretin** / Yine alurdı eline şanʿatın
SE576 Server-i **şūret** ü şāh-ı maʿnā / Ḫaṣṣehü'llāhu bi-luṭfın ve rıżā
SE624 ʿUlemā olsa da **şūretde** ḥaḳīr / Yine aġżına baḳar mīr ü vezīr
SE765 Tābiʿ-i **şūret** olurmış sīret / Tīre-dildür ʿArab-ı bed-ṣūret
SE794 Bir muḳavvī ḳālıbdur bu / **Şūret-i** cehl-i mürekkebdür bu
SE1222 Her biri **şūret-i** ʿaḳliyyesidür / Eṣer-i ḳuvvet-i cehliyyesidür
SE1381 Naẓar it **şūret-i** ḫāṣ u ʿāma / Oldı fihrist-i Ḳıyāfet-nāme
SE1573 Didi evvel beni ḳatl it bārī / Görmeyin **şūret-i** ḳatl-i yāri
SE1586 Baḳmaya vāḳıf olan sīretine / Ṣūret uġrılarınuñ **şūretine**
SE2157 Baḳmayup **şūret-i** istiʿdāda / Yine saʿy eyleyesiz irşāda
SE2303 Saḫt-rūy olma miṣāl-i mirʾāt / Çünki yoḳ ʿālem-i **şūretde** ṣebāt
HH830 Yaşşılup yirde ḫāk-sār oldı / Her biri **şūret-i** cidar oldı
HH1380 Ẓāhire urdı **şūret-i** rüʾyā / Bend-i tār-ı taʿalluḳ oldı dü-tā
HH1496 Yaʿnī levḥ-i ḫayālde ol ḫˇāb / ʿAyniydi bunuñ çü **şūret-i** āb
HH1613 Eyleyüp **şūret-i** cefāda vefā / Ġarazı iltifāt idi maḥżā
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü mekr ü şiḳāḳ / **Şūret-i** vuṣlat-ı delīl-i firāḳ
HH2032 **Şūret-i** ḳahr ile velī ol ān / Yüridi üstine o mihr-i cihān
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur bilür ẓürefā / ʿĀrife **şūret-i** cefāda vefā
HH2630 Oldı naḳş-ı ḫuceste-i ʿummān / Şekl-i sīmāda **şūret-i** bī-cān

2. yüz, çehre

NE1648 **Şūret-i** mestīyi ider rūy-i pūş / Meyle ider ḫum gibi cūş u ḫurūş
SE1881 Aġlamış **şūretine** itse nigāh / Eyleye tā niceler istikrāh
SE2308 Kim baḳar itse ne deñlü inʿām / Aġlamış **şurete** mānend-i ġamām
SE3423 Ṭabʿı nāzük süḫan-ı nermi ḥarīr / **Şūret-i** dil-keşi güya taṣvīr
HH1591 Gördi berg-i ḫazān gibi her ān / **Şūreti** zerd olup olur lerzān
HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı dil-keşe āb / **Şūret-i** Yūsufa niḳāb-ı ḥicāb
HH1668 Münʿaḳs oldı ḥavżda nā-gāh / Şāḫlar arasında **şūret-i** şāh
HH1890 Baḳdı ḳaldı o vālih ü ḫayran / Oldı mānend-i **şūret-i** bī-cān
HH2392 Nedür ehl-i dile bu mekr ü fūsūn / **Şūret-i** mihrüñ oldı ṭāḳ-ı derūn

3. tarz, üslup, yol

S734 Ṣalup **şūret-i** nev-beste gülzārına / Bu ebyātı naḳş itdi dīvānına
S1226 Şu **şuretle** mest-i meye dolaşur / Ki ṭuramaz o yine öper ulaşur
NE1753 Ṭutalum ol **sūrete** çekmiş emek / Ḳanġı şerīʿatde olur yek-be-yek
NE3013 Āyine-i cāma gider raġbeti / Umma bu **şūret** ile şaḳın cenneti
SE2941 Bildi kim pādişeh-i maʿnīdür / Ṭārīḳ-i **şūret-i** lā-yāʿnīdür
SE3299 Didi bir yola ʿazīmet düşdi / Fālımız **şūret-i** riḥlet düşdi

4. tasvir

SE639 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı pür-ḥikmet / Buldı kilk-ile bu resme **şūret**
SE778 Her biri Mānī-i resm ü **şūret** / Gösterürlerdi bu yüzden şanʿat
SE779 Arzū itmese biri ḫıdmetini / Naḳş iderlerdi hemān **şūretini**
SE781 Baḳıcaḳ şafḥadaḳi **şūretine** / İştiġāl eyler idi sīretine
SE785 Ṣafḥa mirʿāt-i Sikender-āsā / **Şūret-i** nīk ü bed anda peydā
SE2469 Reng-i mūyı ki seçildi çü ḥarīr / Oldı **şūretde** hemān bir taṣvīr
HH1631 Kilki mānend-i ṣūr-ı İsrāfīl / Nefḥ-i rūḥ ide yazsa **şūret-i** fīl

5. nüsha, kopya

NE2120 Ṭutdı aña rūy-ı temennāsını / Ṣundı hemān **şūret-i** fetvāsını
SE784 Kimisi dāʿiye-i menʿ-i vuṣūl / Kimisi **şūret-i** fetvā-yı ḳabūl
SE790 Yazdurup **şūretin** āyīne-miṣāl / Dest-i ḫuddāma ṣunardı fiʿl-ḥāl

şūret-ārā [1] dış görünüşünü süsleyen

HH415 **Ṣuret-ārā-yı** arzū-yı muḫāl / Perdedār-ı ḫayāl-bāz-ı miṣāl

şūret-baz [1] kukla oynatan kimse, kuklacı

SE1615 Kendüzin itdi **şūret-bāz** gibi / Ḫırḳasın cübbe-i ṭās-bāz gibi

şūret bulmaḳ [1] vücut bulmak, hasıl olmak

SE1390 Ḥīle-ger fitneye furṣat bulamaz / Ṣūret uġrıları **şūret bulamaz**

şūrete ḳoymaḳ [1] bir hale getirmek, bir şekil vermek

HH685 Bāʿiṣ-i süstī-i beden oldur / Beni bu **şūrete ḳoyan** oldur

şūrete girmek [1] şekle girmek, şekil almak

SE3499 **Gire** bir **surete** şiʿr-i Fāḫir / Ki anı bilmeye görse şāʿir

ṣūret-ger-i Çīn [1] Çin'in ressamı ‖ Mani
SE777 Cem ʿidüp bir nice **ṣūret-ger-i** Çīn / Eyledi ḥidmet-i naḳṣa taʿyīn

ṣūret-nümā [1] şekil ve suret gösteren, vücut bulan
HH419 Oldı **ṣūret-nümā-yı** mirʾātum / Sebeb-i būd ü ʿillet-i ẕātum

ṣūret virmek [2] şekil vermek, hâsıl etmek
SE791 **Virmese ṣūret** aña çehre-güşā / Eyler idi dönüp iẓhār-ı ẕekā
HH458 Ḳıldı iẓhār-ı ṣanʿata himmet / **Virdi** ṣanʿatla kārına **ṣūret**

ṣūret-yāb olmaḳ [1] şekil almak, meydana gelmek, vücut bulmak
HH2748 **Oldı** ʿĀlem-nümā ki **ṣūret-yāb** / Ṣaldı āyīne-i Sikendere tāb

ṣūret uġrısı [2] dış görünüşü, kılık kıyafeti ile halkı aldatan kimse
SE1390 Ḥīle-ger fitneye furṣat bulamaz / **Ṣūret uġruları** ṣūret bulamaz
SE1586 Baḳmaya vāḳıf olan sīretine / **Ṣūret uġrılarınuñ** ṣūretine

ṣūretā [3]
1. görünüşte, zâhiren
S76 Ḥaḳīḳatde ser-ḥalḳa-i aṣfiyā / Velī **ṣūretā** ḫātemü'l-enbiyā
2. … gibi görünerek, yalandan
HH2397 Gösterüp **ṣūretā** yine riḳḳat / Acıduñ aġladun baña ġāyet
HH2707 Ġarażı **ṣūretā** teġāfülden / Vāḳıf-ı rāz iken tecāhülden

surḫ [9] kırmızı renk, al, kızıl
S372 Dönüp miḫber-i **surḫa** miġfer hemān / Anuñ līḳası perçem-i ḫūn-feşān
NE1728 **Surḫ** ile pür-ḫamdan alup leẕẕeti / Ḫalḳa ṣatar māl ile germiyyeti
NE1730 Gāh çeker nice ḳaṭār ile yük / Gāh ṭutar sikke-i **surḫ** ile yük
SE822 Zer-i **surḫ** issine ṣıḳlet virme / Gül-i raʿnā gibi yüz ḳızdurma
SE1489 **Surḫ** olup ḳala ḥicāb altında / Reng-i mey gibi ḥabāb altında
SE1967 İtmesün güne-i **surḫ-ı** saña āl / Oldı merdānelere ḫayż-ı ricāl
SE2854 Mühreler ḳazdı ġırīvān oldı / **Surḫ-ı** zenbūr ḫurūşān oldı
SE3253 Çünki bir dīdesi pür-ḫūn oldı / Çeşm-i ha **surḫıla** gülgūn oldı
HH382 Reng-i **surḫ** ile zeyn idince ṣafaḳ / Günbed-i lāle-gūn-ı dil-keşe baḳ

surḫī [1] kırmızılık
NE61 Halk-ı ṣürāḥī-i dil-ārā naġam / Curʿa niṣār-ı mey-i **surḫī** raḳam

ṣūrī [1] görünürde, yapmacık, göstermelik
HH1614 Aña maḫṣūṣ idi münāẓarası / Ġayre **ṣūrī** idi muḥāveresi

surnāy [2] zurna
S1424 Reh-i ʿışḳa gir hūy ile hāy ile / İç ol bādeyi ṭabl u **surnāy** ile
NE2927 Şöhre-i şehr itdiler ālāy ile / Götin açup ṭabl ile **surnāy** ile

ṣusatmaḳ [1] susamasına sebep olmak ‖ heveslendirmek, iştahını kabartmak
NE2820 **Ṣuṣada** ol perdeleri çāk olan / Dāmeni ālūde vü nemnāk olan

sūsen [7] susam çiçeği, ulfar, iris olarak da bilinen süsen çiçeği
S1281 Bu āb itse sīrāb eger āheni / Yeşil berg ola ḫançer-i **sūseni**
S1321 Yine ḫāki nemnāk olup gülşenüñ / Fenā virdi şimşīrine **sūsenüñ**
S1282 Eger **sūsen** içseydi bundan zülāl / Ola berg-i sebz-i ṣanavber-miṣāl
NE524 Lāneleri pūteye döndürdi tāb / Ḫançer-i **sūsende** ḳomamışdı āb
SE2378 Ġonca nāzikdür ider ḥıfẓ-ı lisān / **Sūsen** olmış ṭutalum tīġ-i zebān
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep ehl-i çemen / Ġonca ġonca yine **sūsen sūsen**
HH963 Gül ü zanbaḳ miyān-ı ʿarʿarda / Berg-i **sūsenden** eylemiş perde

sūsmār [2] kertenkele. Kelime tanıkta macun satan kişi bağlamında kullanılmıştır. Halk inanışına göre yılan zehrini nisan yağmuru, sarı çıyan ya da kertenkeleden alırmış.
S1210 Meger **sūsmār** oldı maʿcūn-fürūş / Ki andan alur zehri hep ḳahve-nūş
NE3023 Zehrlenüp olma saḳın bāde-ḫār / Şīşe-i ser-sebz olup **sūsmār**

suṭrulāb [1] usturlap, bkz. 'usṭurlāb' md.
S1024 Zemīninde almaġa mihr irtifāʿ / **Suṭrulābına** ḳoydı ḫayṭ-ı şuʿāʿ

suṭūr [4] satırlar
S364 Olurdı gelen ṣaff-ı ḫaşm-ı ġayūr / Şikeste ḫuṭūṭ-ı perīşān **suṭūr**
NE38 Döndi sipihre ṭabaḳāt-ı **suṭūr** / Besmele ʿarş-ı felege feyż u nūr
NE3093 Tār-ı **suṭūrı** ki ḳırup bend ider / Şuʿbede-bāz oldı yerāʿa meger
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı şebistān-ı sürūr / Birbiri üzre anı dizdi **suṭūr**

ṣuʿūd itmek [1] yükselmek, yücelmek
S169 Olup keff-i mīzānda Yūsuf-miṣāl / **Ṣuʿūd itdi** ʿulve o ferḫunde-fāl

sūver [1] suretler, şekiller

S598 İden perde-i āb-ı baḥra naẓar / Temāşā ider ṣad-hezārān **ṣuver**
SE160 Yed-i ḳudretde görinen eşkāl / Oldı gūyā **ṣuver-i** ẕıll-ı ḥayāl
SE174 Naḳş ider biñ **ṣuver-i** münʿadime / Dehri bir dest-ḫūş eyler elüme

sūz [15] yanma, ateş ‖ ıstırap, acı

S1284 Yine sāḳiyā irdi vaḳt-i temūz / Yine düşdi şeb-nem gibi çarḫa **sūz**
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile aña **sūz** / Ḳomadı ṣuyın tīġ-ı kūhuñ temūz
S1450 Ziyād olsa bunda n'ola **sūz** ü tāb / Belī soñ ḳadeḥ içen olur ḥarāb
NE490 Ġālib imiş gördüm anuñ riḳḳati / **Sūzuma** vü āhuma yoḳ ṭāḳati
NE520 Yaʿni gelüp mevsīm-i tāb-ı temūz / Ṣaldı hep eczā-yı çemen-zāra **sūz**
NE1083 Sözde olan **sūz** yaḳar tālibi / Tāze bişen şükker-i ḥelvā gibi
NE1086 Söz ki ola ʿaḳd-i perrin gibi rūz / Her birisi cevher-i cāndur ne **sūz**
SE121 Çekemez bār-ı ġamum arż u semā / Duyamaz **sūzumı** çarḫ-ı mīnā
SE102 İrişüp gāretī-i faṣl-ı temūz / Ṣalar ol günbed-i pür-zīnete **sūz**
SE1021 İntiḫāb idi **sūzi** her birinüñ / Bir kitāb idi sözi her birinüñ
SE1706 Ḥücrede ḳapıyı dīvār itmiş / Rişte vü **sūzını** der-kār itmiş
HH1474 Eṣer itdi aña bu **sūz** u derūn / Serdlik oldı sīneden birūn
HH1534 Nūr-ı ṣubḥ oldı **sūz-ı** hecre delīl / Baḳamaz rūşenāya çeşm-i ʿalīl
HH1989 Göre **sūz-ı** ḥamiyyet-i şāhı / Pür şirār eyledi bu ḫargāhı
HE1 İlāhī sīnemi ḳıl māye-i **sūz** / Hevā-yı ʿaşḳuñ olsun āteş-efrūz

sūz-ı derūn [1] iç yanması, yürek acısı, elem

S824 Olup āteş-efrūz-ı **sūz-ı derūn** / İdem lenger-i ṣabrı ṭavḳ-ı cünūn

sūz-ı dil [3] gönül ateşi, ıstırap

S1140 Virür **sūz-ı dil** aña tāb u tüvān / Olur ʿışḳ ile pīr iken nev-cevān
NE1696 Şefḳat idüp hāl-i perīşānuma / Döymedi **sūz-ı dil-i** nālānuma
HH1819 ʿAcabā yār ḫāli bilmez mi / **Sūz-ı dil** aña kār ḳılmaz mı

sūz-ı ġām [1] gam ateşi

HH69 Semeküñ **sūz-ı ġamla** var hevesi / İki yanında iki mirvaḥası

sūz-ı girye [1] ağlamanın ateşi, ağlamanın şiddeti

HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i sürūr / Ṣaldı bu **sūz-ı girye** ʿāleme şūr

sūz-ı ʿaşḳ, sūz-ı ʿışḳ [6] aşk ateşi ‖ aşk acısı

S558 Ḳomaz **sūz-ı ʿaşḳ** anda pejmürdegī / Mey-i ṣāf-veş bilmez efsürdegī
S1058 Yanup **sūz-ı ʿışḳ** ile itdikçe āh / Dehānı bu sūzişle olmuş siyāh
S1411 Dem-ā-dem ider **sūz-ı ʿışḳ** ile āh / Olur ḫāṣılı şekl-i dūd-ı siyāh
S1422 Ḳanı sāḳiyā cām-ı dil-sūz-ı ʿışḳ / Ki çarḫa çıḳa naʿra-i **sūz-ı ʿışḳ**
HH1457 **Sūz-ı ʿışḳıyla** şāh-ı bende-nevāz / Açılup eyledi Ayaza niyāz
HH1874 Bu yaña **sūz-ı ʿışḳ** idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i münir

sūz-ı sīne [2] bağır, sine yangını ‖ elem, ıstırap

HH1887 Ẕerre gibi şerāre-rīz oldı / Āteş-i **sūz-ı sīne tīz** oldı
HH2284 **Sūz-ı sīne** ki çarḫı germ eyler / Dil-i pūlād-ı yārı nerm eyler

sūz u güdāz [2] yanıp yakılma

NE1019 Müddet-i hicrān ile **sūz u güdāz** / Ṣavm-ı naṣārā gibi olur dırāz
NE1080 Sözdür olan naġme-i bī-hevā-rāz / Sözdür olan lemʿa-i **sūz u güdāz**

sūz u tāb [3] ateş ve yalım; yanan ateşten çıkan ısı ve ışık, hararet

NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol **sūz u tāb** / Ḫayli ḥarāretlidür ol şehr-i nāb
NE2621 Anı yaḳar bāriḳa-i **sūz u tāb** / Ẕıll-ı siyāhī nitekim āfitāb
HH1713 Kim ki ol **sūz u tāba** maẓhardur / Rū-siyāh olması muḳarrerdür

sūzān [6] yakan, yakıcı

S1421 Meger āteş-i ʿışḳ-ı **sūzān** ola / Ḫum iken tenūr-ı fürūzān ola
NE2167 Anı yıḳup ḫāṭırını yapmaya / Āteş-i **sūzānına** ṣu serpmeye
NE2909 Tāblanup āteş-i germiyyeti / Aḫker-i **sūzāna** döner āleti
SE2047 İşledi aña fitīl-i **sūzān** / Badenüñ girdi günāhına hemān
HH1975 Nār-ı **sūzān** idüp hevāyiliġi / Gösterürdüm saña fedāyīliġi
HE71 Başımda od yanar çün şemʿ-i **sūzān** / Fetil-āsā olur ʿaḳlum perīşān

sūzen [5] iğne

S378 Görüp **sūzen-i** nīze yalmānını / Güm itdi ʿadū rişte-i cānını
S1365 Aña mihrüñ itmez ṣuʿāʿı eṣer / Şikest eylese **sūzenin** ser-be-ser
SE494 **Sūzen-i** naẓma çeken tār-ı beyān / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne zamān
SE2214 Ġamzesi **sūzen-i** dil-dūz-ı ḫayāl / Ṭurresi tāb-dih-i ġonca vü delāl
HH899 Nāvek-i sīne-dūzı **sūzen-vār** / Çarḫ-ı Aṭlasdan eyler idi güẕār

sūzende [1] yakan, yakıcı

HH874 Luṭfı mānende-i seḥāb-ı bahār / Ḳahrı **sūzende-i** rivāḳ-ı nehār

sūziş [9] yanış, yanma, yakma ‖ yürek yanması, tesir, hüzün

S1058 Yanup sūz-ı ʿışḳ ile itdikçe āh / Dehānı bu **sūzişle** olmuş siyāh
S1315 Bu **sūzişle** az ḳaldı kim yana heb / Fetīl-i şihāb ile bārūt-ı şeb
NE484 Şemʿüñ olup ʿaşḳdan āmūzişi / Ḥāsılı göñülce idi **sūzişi**
NE519 Ben bu ḥayālāt ile bī-tāb iken / İrdi hemān **sūziş-i** āteş-fiken
NE750 **Sūziş-i** ḫusrevden olup behrever / Ṣaçdı noḳṭa yerine ḫāmeñ şerer
NE1022 **Sūziş** ile göz yaşın aḳıtdılar / ʿAḳlı fitīle gibi daġıtdılar
SE736 **Sūziş-i** pūte-i saʿy ü iḫlās / Cehl çirkinden ider ḳalbi ḫalāṣ
SE3226 **Sūzişin** eyler iken dilde nihān / Şuʿle-i āhdan uc virdi hemān
HE14 Kelāmum şehdine vir **sūziş** ü tāb / Ki olsun peşşe anda kirm-i şebtāb

şüʿbān [2] büyük yılan. Ayrıca bkz. ‘suʿbān’ md.

NE1576 Ẓāhir olur eylese ʿazm-i ʿazīm / Heyʾet-i **şüʿbān** u ʿAṣā-yı Kelīm
NE2809 Dik dik atup mühmeli **şüʿbān** gibi / Ḳaynar idi ṭurma şadırvān gibi

sübḥa [22] tespih

S145 O şeh maṭlaʿ-ı **sübḥa** şaflar sütūr / Aña levḥa-i zer cebīninde nūr
S897 Vire gevherīn **sübḥadan** çün nişān / Alurlar varup feyżini her zamān
S1489 Bu manẓūme bir **sübḥa-i** vecd ü ḥāl / Ḳalemdür ḳalem yek imāme-miṣāl
S1559 Dil-i zārum idüp girih-gīr-i ʿışḳ / Ḳıl ol rişteyi **sübḥa-i** pīr-i ʿışḳ
NE154 **Sübḥa** elümde naẓarumda kitāb / Fikr-i ḫaṭ u ḫāl ile ḫālüm ḫarāb
NE168 Dāʾire-i cāmda āvāreler / Elde ola **sübḥa-i** billūr-ter
NE178 Gerçi geçer cāy-ı nişīn-i imām / **Sübḥa** vü seccādeyi itmekde dām
NE1249 Cephesi seccāde gibi secde-senc / Gevher-i **sübḥa** ile eli penç-genc
NE2879 **Sübḥa-şıfat** elde olup bu maḳāl / Pākluġuñ şükrine ḳıl iştiġāl
SE361 Didi kim **Sübḥa-i** Cāmīʿ dür bu / Reşk-i āşār-ı Nizāmīdür bu
SE369 Vaḳf-ı maʿnā kişiye mülk olmaz / **Sübḥāya** öyle güzel silk olmaz
SE963 Zülf-i pür-ʿuḳde çekerse tāra / Yek yā beş **sübḥa-i** istiġfāra
SE1626 **Sübḥada** desti ʿaşāda bir eli / Dīde mekḥūl ü muṣayḳal ṣaḳalı
SE1720 Buldı ser-rişte-i ʿaḳl-ıla nizām / **Sübḥa-i** dīn güher-i kār-ı enām
SE3384 Eyler idi urıcaḳ **sübḥaya** el / Ser-i engüşt-ile ṣad ʿuḳdeyi ḥal
SE3446 **Sübḥa-veş** naẓmını hem-vār itdüm / Nāmını “Ṣoḥbetüʿl-Ebkār” itdüm
SE3497 **Sübḥa-i** tār-ı güsiste gibi hem / Uymaya birbirine ḫarf-i raḳam
SE3528 **Sübḥa-şıfat** Ṣoḥbetüʿl-ebkārʿda / Oldı maʿani güher-i tāb-nāk
HH126 **Sübḥada** çün imāme-i fāhir / Oldı bu ʿuḳde evvel ü āhir
HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu **sübḥaya** ziver / Çār-ı yār-ı güzīn-i pāk-güher
HE54 Olup her mışraʿı bir ʿıḳd-ı gevher / Olupdur **sübḥadan** ṣad bār ber-ter
HE55 Ne **sübḥa** ḫūşe-i pür şehd ü leẕẕet / Olupdur bir dizi incir-i cennet

sübḥa-güzar [1] tespih çeken

SE1311 Kef-ber-āverde nümūdār-ı çenār / Olalar şām ü seḥer **sübḥa-güẕār**

sübḥa-vārī [1] tespih gibi, tespih şeklinde

SE375 Sen de naẓm eyle getür meydāna / **Sübḥa-vārī** güher-i şehdāne

sübḥānī [3] Allah’a özgü, ilâhî

SE456 ʿIşḳdur mevhibe-i Rabbāni / ʿIşḳdur cāzibe-i **sübḥānī**
SE1060 Līk bīm-i gażab-ı **sübḥānī** / Menʿ ider aña hevesden cānı
HH896 Līk maḥż-ı ʿaṭā-yı **Sübḥānī** / Bir oġul gördi aña erzānī

şübūt [1] kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkma, sabit olma, kesinlik kazanma

S1564 Şehādetle daʿvāya virüp **şübūt** / Dehāna o nām ura mühr-i sükūt

şübūt bulmaḳ [3] açık ve kesin bir şekilde ortaya çıkmak, gerçekleşmek

S421 Ḫuṣūṣā bu maʿnī **bulupdur şübūt** / İder baḫş iden mülzim olup sükūt
NE2719 Mülzem olup ol dahī itdi sükūt / Bundan anuñ fażlası **buldı şübūt**
SE2359 **Buldı** dilden bu ḳadar fitne **şübūt** / Ur hemān ḳapusına mühr-i sükūt

sübül [3] yollar

SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i **sübül**
SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā şemʿ-i **sübül** / Ṣāḥib-i Ḥażret-i Sulṭān-ı Rüsül
HH130 Cümlesi reh-nümā-yı ḫayr-ı **sübül** / Cümlesi rāzdār-ı ḫatm-i rüsül

sücūd eylemek/itmek [2] secde etmek, secdeye varmak. Ayrıca bkz. ‘secde itmek’ md.

S1100 Şeb-i ḳadre döndi bu hengām-ı cūd / Ṣurāḥīler **itse** ʿaceb mi **sücūd**
NE696 Bārgeh-i Cem de **sücūd eylemiş** / Her biri işbāt-ı vücūd eylemiş

süd ḳarındaşı [1] öz kardeşlerin dışında aynı kadından süt emmiş olan çocukların birbirine göre aldığı ad

HH1356 Sāl-ḫurde enīs-i yoldāşum / Ḳuzıcaḳları **süd karındāşum**

süddе [2] kapı eşiği

NE1862 Āḫir öpüp **süddе-i** devlet penāh / İtdi icāzet ṭalebin merd-i rāh

HH201 Kehkeşān **süddesiyle** leb-ber-leb / Kemer-i ṭāḳına felek ḳāleb

süfehā [3] sefihler, adi, bayağı kimseler

SE1082 Gün gibi rūşen iken bu maʿnā / Heves eyler yine baʿżı **süfehā**

SE2444 İtme taḳlīd-i gürūh-ı **süfehā** / Sen sen ol eyle elūñle ʿaṭā

SE3508 Cümle āşārımuza ola penāh / Şerlerinden **süfehānuñ** Allāh

süfte [1] delinmiş, delik ‖ bekaretini kaybetmiş

SE3381 Olsa ger ḳabile ol ālet-i şer / Anadan **süfte** ṭoġardı duḫter

Sühā [1] Büyükayı yıldız kümesindeki en küçük yıldızı ‖ (Süheyl zıtlığında) küçük, değersiz. Ayrıca bkz. ‘Süheyl’ md.

SE3469 Hem-ser olur mı Süheyl-ile **Sühā** / Zaḥmete girme söz añlar ẓürefā

süḫan, süḫen [124] söz, kelam

S288 **Süḫan** kūteh ol ḫusrev-i ser-firāz / İdüp ḳatʿ-ı ṣaḫrā-yı dūr u dırāz

S416 Ṣaçar dürr ü gevher **süḫan** yerine / Ṣüreyyā-veş uymuş biribirine

S417 Dizilmiş dutup silk-i pür-gevhere / Ḳomuşlar **süḫan** riştesin bir yere

S427 Şarāb olsa maẓmūn-ı cām-ı **süḫan** / Kesel geldi zīrā ki efsāneden

S428 Mey-i āteşīn ol güvārende āb / **Süḫan** gülşenine virür āb u tāb

S431 O ser-çeşme-i ḥikmetüñ fāyiżi / Kümeyt-i **süḫan** Rāyiżī Fayiżī

S433 **Süḫan** mülkünüñ merd-i pür-zūrusun / Bu meydānuñ el-ḥaḳ silaḥşorusun

S434 Ḥişāruñ idüp vaşfını pīşvā / **Süḫan** mülkine çek hümāyūn-livā

S456 Olur nevk-i tīr-i **süḫanda** eşer / Aña āb virdikçe ḫūn-ı ciger

S735 N’ola olsa ser-meşḳ-i naẓm-ı **süḫan** / Ki yazdum göñül levḥına anı ben

S1495 Nemek şaçalı hāmem ehl-i **süḫan** / Çekildi mey-i naẓm-ı ḫamriyyeden

S1507 Ne naḳşı ki ṭabʿum taḫayyül ider / **Süḫan** meclisinde temeşşül ider

S1518 Meyüñ vaşfın itmiş her ehl-i **süḫan** / Ne gördüm ki vaşf eyleyem anı ben

S1521 Müʾeşşir **süḫan** nitekim āh-ı serd / Olur tercemān-ı dil ehl-i derd

NE3 Ser **süḫan-ı** nusḫa-i faslu’l-ḫiṭāb / Tāc-ı ṭırāzende-i ümmü’l-kitāb

NE60 Ḳufl-ı keşānīde genc-i kühen / Dūr-nümāyende-i baḥr-ı **süḫan**

NE193 Kıl **süḫānuñ** menḳıbet-i Muṣṭafā / Menḳıbetüñ ḳalbe ser-ā-ser şifā

NE351 Ḫāsılı zer-i **süḫan-ı** ābdār / Ġarḳa-i iġrāk olur ḳaṭre-vār

NE352 Bāri nümūne ideyin saña gel / Diñler iseñ bir **süḫan-ı** bī-bedel

NE470 Ehl-i **süḫan** oldı naẓar kerdesi / Gevher olur feyż ile perverdesi

NE747 Çünki ṣunuldı saña naẓm-ı **süḫan** / Nāme cevābında var ol ḫāne-zen

NE749 Semt-i Niẓāmīden olup ḥışşedār / Oldı ṣufūf-ı **süḫanuñ** üstüvār

NE836 Kim ki ide bu **süḫana** iʿtibār / Aġzı ṣuyın aḳıda dīvāne-vār

NE837 Ben de ṭutup bu **süḫana** gūş-ı cān / İstedigüm cānibe oldum revān

NE843 ʿAzm idüp ol baḥra göñül zevraḳı / Virdüm o yüzden **süḫana** revnākı

NE938 Diñle bu rengīn-i **süḫanı** ḫāmeden / Ḥişşe yeter saña ḫıred-nāmeden

NE949 Nāfiz olup ol **süḫan-ı** dil-peẕīr / Vardı icābet hedefine o tīr

NE1025 Görmege vardı o cevānı meger / Bād-ı **süḫan** cin gibi bir der-be-der

NE1068 Söyleye ey bülbül-i bāġ-ı **süḫan** / Çehre-fürūz-ı gül-i bāġ-ı **süḫan**

NE1077 Cāy-ı süḫan yoḳ **süḫanuñda** senüñ / Ḳadrini fehm itmededür söz anuñ

NE1077 Cāy-ı **süḫan** yoḳ süḫanuñda senüñ / Ḳadrini fehm itmededür söz anuñ

NE1089 Dürr-i **süḫan-ı** gevher-i pāşīdedür / Naẓma gelen laʿl-i tirāşīdedür

NE1090 Ḳalbe **süḫan** ṣanma hevādan gelür / Ḳaṭre-i dürr gibi semādan gelür

NE1097 ʿIşḳ ile āmizīş idince **süḫan** / Ṭatlı olur şekerī palūdeden

NE1109 Sırr-ı serā-perde-i ḫaḳdur **süḫan** / Niʿmet-i perverde-i ḫaḳdur **süḫan**

NE1135 Taḫtuña maʿrifetüñ ḫusrevi / Yaʿni şehenşāh-ı **süḫan-ı** Dehlevī

NE1138 Gūş idüp anı didi ehl-i şuʿūr / Geldi **süḫan** mülküne ṣāḥib-ẓuhūr

NE1327 Baḥr-ı ġazel gibi yemi pür-ṣafā / Mevcesi gūyā **süḫan-ı** āşinā

NE1489 Ḳaldurup ebrū-yı mübāreklerin / Açdı gözin şaçdı **süḫan** gevherin

NE1658 Şol **süḫanumı** işiden ṭākler / Söyleyelüm ʿārif olan añlar

NE1799 Luṭf-ı **süḫan** ehl-i riyā lāfıdur / Māyesi yoḳ heb çeñe ḫaffāfıdur

NE1819 Diñle ne dir şāʿir-i şīrīn-i **süḫan** / Sözüne gelmezsen eger işte ben

NE2058 Bulmuş idi dürr-i **süḫan** intiẓām / Gelmiş idi meclise revnaḳ tamām

NE2194 Ṣanma ʿAṭāī **süḫanın** maḫż-ı ḳāl / Diñle bu efsāneyi de ʿibret al

NE2228 Vālih olup dagdaga-i şevḳdan / Didi biraz daḥı bu kūteh **süḫan**

NE2298 Debdebe-endāz-ı revāḳ-ı kühen / Laḳlaḳa-pīrāy-ı edā-yı **süḫan**

NE2302 Bozma uṣūl-i **süḫanı** māḥaṣal / Pīşrev olamaz borıda māḥaṣal

NE2306 Sözde gerekdür **süḫan-ı** āşinā / Gün gibi maʿnası ola rūşenā
NE2307 Maġz-ı **süḫan** ẕevḳini bilmez gider / دنقوزه دنجوز dīn-i bī-hüner
NE2329 Ola mı cāy-ı **süḫan-ı** dil-firīb / Ḳuṭr-ı ḳırāṭīs-i ḳamṭaru'ṭ-ṭabīb
NE2337 Cehl ü **süḫan** āb ile āteş olur / Ṣāḥibinin ḥāli müşevveş olur
NE2349 Her **süḫana** zūr ile virüp naʿb / Buldurup īhāmı şikenc ile heb
NE2388 ʿĀleme her bir **süḫanuñ** bir kitāb / Ḥükmüñe dinse n'ola faṣlu'l-ḫiṭāb
NE2398 Gūş idicek meclisüñ erbābı heb / Böyle muṣannaʿ **süḫan-ı** bü'l-ʿaceb
NE3036 Tāze ʿasīr-i **süḫanum** nūş ḳıl / Bāde-i dīrīni ferāmūş ḳıl
NE3080 Oldı ẕarāfet ile adīmü'n-naẕīr / Ehl-i **süḫan-ı** ḫūb gibi dil-peẕīr
NE3089 Oldı **süḫan** ṣafḥası deryā-yı nūr / ʿAnberini atmada mevc-i sütūr
NE3117 Sözlerümüz ṣanma ki yabānadur / Ehl-i **süḫan** zümre-i yārānadur
NE3132 Ḳıṣṣada bu ḥiṣṣe-i ehl-i **süḫan** / Ḥāṣılı yād olmadı varan viren
NE3138 Bu **süḫan-ı** ʿāṣıḳ-ı dil-rīşdür / Māḥażar-ı niʿmet-i dervīşdür
NE3141 Daḫl-i **süḫan** ʿarż-ı ẕarāfet midür / Yā ġaraż iẓhār-ı faẕīlet midür
NE3160 Müntaẕam ide **süḫan-ı** tāzeyi / Bozmaya luṭf eyleye endāzeyi
SE20 Ṣaldı anuñla dil-i nūrānī / Ṣāḫ-sār-ı **süḫana** çevgānı
SE52 Fetḥ-i bāb-ı **süḫān** itseñ gāhī / Ḳıl kitāba āgeh bismi'l-lāhı
SE145 Saña maʿlūm Ḫudaya ki benüm / Rūz u şeb nefsüme budur **suḫenüm**
SE288 Fehm ider bu **süḫānı** ʿāḳıl olan / Tercemānı nider ehl-i dil olan
SE360 Çıḳarup cöngini bir ehl-i **süḫan** / Şāh-ı gül gibi hemān ḳoynından
SE378 Vaṣf-ı sākīde olan cām-ı **süḫan** / Ṣaf āyine-i İskenderden
SE402 ʿĀḳıbet itdüm anuñ bendini ben / Zīb-i dībāce-i dīvān-ı **süḫan**
SE406 Ṭabʿıma rīze-i hakkāk-i **süḫan** / Ṣaḳḳ-ı engüşt-i ḳalemdür dökilen
SE411 Virdi ol deñli ġına kān-ı **süḫan** / Ṣaçdım eṭrafıma dāmen dāmen
SE452 Ḥaḳ bu kim oldı kerāmātından / Baña feyż eyledügi tāb-ı **süḫan**
SE495 Kesdi dībā-yı **süḫandan** ḫālā / Şāhid-i ḳıṣṣaya bu resme ḳabā
SE517 **Süḫanuñ** virdi dile rāḥat-ı cān / Bārī müjde diseñe hey nādān
SE521 Çıḳdı şahuñ **süḫanı** āḫir-i kār / Zāyiʿ olmadı o dürr-i şeh-vār
SE635 Gūş idüp **süḫan-ı** bü'l-ʿacebi / Gice gündüz ḳoma elden ṭalebi
SE639 Nev-ʿarūs-ı **süḫan-ı** pür-ḥikmet / Buldı kilk-ile bu resme ṣūret
SE674 Çün haḳīm itdi kelāmın itmām / Oldı cām-ı **süḫanı** müşg-i ḫitām
SE920 İtdi ṭūṭī gibi şekker-şikeni / Mebḥaṣ-i rūḥdan açdı **suḫeni**
SE1014 Dizilüp meclise çün ʿıḳd-i peren / Oldılar encümen-ārā-yı **süḫan**
SE1055 Keşf idüp mihr ü muḥabbet **süḫenin** / Açdı dürc-i dür-i gevher-şikenin
SE1403 Ḥükmüñe lāzım olan ṭāʿatdur / Maḥż-ı ḥaḳdur **süḫan-ı** ḥikmetdür
SE1408 Gūş idince **süḫanuñ** şāh-ı cihān / Anuñ iḥżārına emr itdi hemān
SE1458 Gūş idince **süḫan-ı** pīri püser / Didi bī-hūde yire çekme keder
SE1461 Gūş-ı pīre ṭoḳınınca bu **süḫan** / Ṣordı çünkim gülerek aşlından
SE1601 Oldı çün laḳlaḳa-i bī-maʿnī / Ṣavt-i laḳlaḳla bir olur **süḫanı**
SE1681 **Süḫanuñ** mertebesin gör ki müdām / Ḳapışur elden ele ḫāṣ-ıla ʿām
SE1682 Ölmez oġul kişiye oldı **süḫan** / Nāmını zinde ider mürde iken
SE1683 Yaḳışur laʿl-i leb-i şīrīne / Ḳıymet olmaz **süḫan-ı** rengīne
SE1684 Āb u tāb almaġ-ıla dürr-i **süḫan** / Çeşme-i Ḫıżr u dem-i ʿĪsādan
SE1687 Ḥāl çoḳdur **süḫan-ı** fāyıḳda / Ṣanʿat ammā ki maḥal-ḫānlıḳda
SE2133 Gūş iderken **süḫan-ı** Bū Lehebi / Ne buyurdı göre ʿĪsā-yı Nebi
SE2249 Ṭutalum nāzik ü nerm ola **süḫan** / Ḳocınur lā-cerem andan düşmen
SE2368 Gider ol nükte-ver-i ṭaʿne-zeni / Ṭoḳına kesme gibi her **süḫanı**
SE2614 Gūş idince **süḫan** ser-tā-ser / Nefse ḫoş geldi müʿeşşir sözler
SE2626 Gördi kim żāyiʿ olup hep **süḫanı** / Mādiyān gibi idüp çifte-zeni
SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola eri / Çāre var mı ki **süḫan** döne geri
SE2703 Olmadı devr ideliden meh ü sāl / Çoḳ **süḫan** ṣādıḳ u çoḳ māl ḥalāl
SE2708 Ehl-i dil fikr iderek dir **süḫanı** / Söylemez ṭurma zebāna geleni
SE2752 Ṣorıcaḳ aşlını şāh-ı cem-kāḫ / Virdi naḫl-i **süḫana** berg-ile şāḫ
SE2808 Gerçek er olduġına merd-i hüner / Bu **süḫan** ṭīġ-veş arayı keser
SE2851 Şāhdan gūş idicek bu **süḫanı** / İtdiler cümle göñül birlügini
SE2870 İy ḳılan ġavṭa-i deryā-yı **süḫan** / Ṭālib-i gevher-i yektā-yı **süḫan**
SE2872 **Süḫānuñ** reşk-i dem-i ʿĪsadur / Nāy da naġme-i rūḥ-efzādur
SE2875 Rişte-i naẓma dizüp dürlerüñi / Göster ehl-i **süḫana** cevherüñi
SE2950 Gūş iden bu **süḫanı** ʿārif olur / Ṣāʿirüñ rütbesine vāḳıf olur
SE2955 Buradan bil **süḫanuñ** rütbesini / Şāh-ı ʿışḳuñ oḳınan ḫuṭbesini
SE3082 Çözmeye ʿuḳde-i tār-i **süḫanı** / Bend-ber-bend kesilse bedeni
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü ṭut bu **süḫanı** / Pende meylüñ var ise diñle beni
SE3364 Olup andan yaña hep laḳlaḳa-zen / Ḫoş gelür nefsine ʿaḳlınca **süḫan**
SE3419 Ḳarınuñ bu **süḫan-ı** bü'l-ʿacebi / İtdi ḫayrān o büt-i ġonca-lebi
SE3423 Ṭabʿı nāzük **süḫan-ı** nermi ḫarīr / Ṣūret-i dil-keşi güya taṣvīr
SE3448 Yine tertīb-ile oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı **süḫan** meclis-i ḫāṣ

SE3452 Görmedi nādire bīnān-ı kühen / Böyle cemʿiyyet-i ebkār-ı **süḫan**
SE3454 Yaraşur olsa bu mensūce-i rāz / Nev-ʿarūs-ı **süḫana** pāy-endāz
SE3523 Ṣanmañuz kim ġarazum şöhretdür / Belki beẕl-i **süḫan-ı** ḥikmetdür
HH392 Söz senüñdür **süḫan** o güne gerek / Bize ammā ki bir nümüne gerek
HH441 Āb u tāb-ı **süḫanla** çün o kitāb / Oldı bu baḥra bir dür-i nā-yāb
HH455 Umaruz kim **süḫan** bula revnaḳ / رب انطق لساننا بالحق
HH508 Döndi teʾşīrde o pend-i girān / **Süḫan-i** vāʿıẕān-ı ʿaşra hemān
HH865 **Süḫan-ı** ʿışḳ añdurup yārı / Unudur kendin eylemez zārı
HH1978 Şāhdan istenür mi hiç bende / Şahlıḳ ḳande bu **süḫan** ḳande
HE19 **Süḫān** seyrine var ḥırṣ-ı neẕāre / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i ābdāre
HE22 İdüp efsāneyi naẓma bahāne / **Süḫan** bezminde ḳıl ġarra terāne

süḫan-ārā [1] sözü süsleyen, güzel söz söyleyen
SE1689 Diñle bu nādire-i zībāyı / Gör ne dir ḥāl-i **süḫan-ārāyı**

süḫan-āver [1] söz getiren, söz sahibi
HH1539 Başladı Ṣubḥī-i **süḫan-āver** / Bu'l-ʿaceb bir fesāne-i ḫoş-ter

süḫan-çīn [1] söz toplayan; söz getirip götüren
HH1571 Ol **süḫan-çīni** meclis-i şāhuñ / Gözcüsi şayılurdı dergāhuñ

süḫan-dān [1] söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen
HH1825 Nevbet-i naẓm-ı dürr-i efsāne / Degdi çün Laʿlī-i **süḫan-dāna**

süḫan-dānlıḳ [1] söz söylemeyi bilme, güzel söz söyleme
SE2092 Begenüp şāh maḥal-ḫanlıġını / Naḳl-i bezm itdi **süḫan-dānlıġını**

süḫan-perdāz [1] söz tertip eden, güzel ve düzgün söz söyleyen
HH2091 Ḫāverī nām bir **süḫan-perdāz** / İçlerinden söze idüp āġāz

süḫan-perver [2] söz seven, güzel söz söylemeyi seven
SE358 Bir iki yār-ı **süḫan-perver** ile / Nükte-perdāz ü ġazel-güster ile
SE2883 Naẓm-ıla şol ki **süḫan-perverdür** / Cümleden rütbesi bālā-terdür

süḫan-sūz [1] söz yakan, çok tesirli
NE1101 Āb-ı **süḫan-sūz-ı** dil-i ter mizāc / Şīr ü şükker gibi bulur imtizāc

Süheyl [3] Güney yarım kürede yer alan büyük ve parlak bir yıldız, Süheyl yıldızı
S276 Dil-āver semend-i semendūn-miṣāl / **Süheyl** ile lerzende deşt-i cidāl
SE2478 Ḳılsa ejder gibi şol dem ki ṣuheyl / Ger ola ġulġuleden gūş-i **Süheyl**
SE3469 Hem-ser olur mı **Süheyl-ile** Sühā / Zaḥmete girme söz añlar ẕürefā

Süheyl-i Yemen [1] Süheyl yıldızı, Yemen Yıldızı, akik taşı rengini, Yemen'den çok iyi görülebildiği için Süheyl-i Yemânî "Yemen yıldızı" da denilen bu yıldızdan alırmış. Kelime tanıkta bu bağlamda kullanılmıştır.
S977 **Süheyl-i Yemendür** virüp āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı nāb

Sührāb [4] Şehnâme'nin en güçlü kahramanı Rüstem'in oğludur. Hiç görmediği babasını bulup tahta çıkarmak için Tûran hükümdarı Efrâsiyab'ın teşvikiyle İran üzerine yürümüş oynanan oyun neticesinde babası yani Rüstem tarafından yaralanarak öldürülmüştür.
S980 Olup şīşe mānend-i laʿlīn ḳabā / İder ḥāl-i **Sührāb-ı** rengīn-edā
SE1732 Güci **Sührāba** yitüp itdi helāk / Cigerin ḳahr-ıla itdi ṣad-çāk
SE1733 Kinini alamadı Dārānuñ / Ḳanına girdi hemān **Sührābuñ**
HH1014 Çekdi **Sührābuñ** üstine deşne / Nice İskender oldı dil-teşne

Sühreverdī [1] Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis Şehâbüddin Sühreverdî (ö. 632/1234)
SE426 Fikret-i nükte-i vālā güheri / **Sühreverdīye** virürdi seḥeri

sükkān [3] bir yerde oturanlar, ikamet edenler
S1002 Ne taḳṣīr kim ide o **sükkān-ı** deyr / Bağışlar günāhını pīrān-ı deyr
NE118 İtmese **sükkān-ı** hilālı be-dest / Eyler idi fülkini gerdūn şikest
SE246 Muntaẓırdur saña **sükkān-ı** felek / Hep dönüp ṭurmada ervāḥ-ı melek

sükker [1] şeker
S479 Añar seyr idenler meh-i envārı / Ṣalıncaḳdaġı ḳalıb-ı **sükkeri**

sükkerīn [1] şekerden ibaret olan ‖ sanatlı
HH2777 Ḳalemüm **sükkerīn** beyān eyle / Sözlerüm ḫalḳa dāsitān eyle

sükūn [8] durgunluk, sakinlik; rahat, huzur
S402 Ne ṭurursun ey baḥr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl **sükūnı** ġama rūy-ı pūş
S1239 Ḳanı sāḳiyā ol bahār-ı cünūn / Göñüllerde ḳalmadı ṣabr u **sükūn**
NE304 Bir yere irişdi ki encāmı yoḳ / Seyr ü **sükūn** arż u semā nāmı yoḳ

NE491 Aḫir olup ża‘f file bī-hūş-ı ḫāb / Buldı **sükūn** tāb-ı teb‘ -i ızṭırāb
NE1452 Keşṭī-i deryā-yı **sükūn** idi ol / Ceẕbesi ḳullābī anuñ ṣaġ ü ṣol
SE1654 Ḳanı evvelki **sükūn-ile** vaḳar / Germ olup ṣaçdı müşa‘biẕ gibi nār
SE2376 Dili deryā gibi ḳıl ehl-i **sükūn** / Seyl-veş cuşişüñ itme efzūn
HH2729 Edhem-i kilküm oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i dilde yoḳ ḳarār u **sükūn**

sükūn bulmaḳ [2] sakinleşmek, rahatlamak

S845 Ne mey ḫāli kesb itmiş ehl-i derūn / Bulanmış biraz tā **bulunca sükūn**
HH2720 Cūy-ı ṣaḥrā neverd-i ‘ışḳ ü cünūn / Çünki deryāya irdi **buldı sükūn**

sükūt [9] susma, sessizlik

S395 Degil mūy-ı ebrū zamān-ı **sükūt** / Ki dām eylemiş ṭākda ‘ankebūt
S1564 Şehādetle da‘vāya virüp ṣübūt / Dehāna o nām ura mühr-i **sükūt**
NE839 Ṭa‘na iderse ẓurafā-yı zamān / Ala **sükūtı** ile cevābın hemān
NE2691 Ḳavli anuñ fazl-ı **sükūt** u menām / Bunlar ise uyḫuyı eyler merām
SE2359 Buldı dilden bu ḳadar fitne ṣübūt / Ur hemān ḳapusına mühr-i **sükūt**
SE2405 Didi iy ḥaddini bilmez cāhil / Beni itmişdi **sükūtuñ** ġāfil
SE2512 Ṭuydı mażmūnını oldı mebhūṭ / Urdı Ḫātem femine mühr-i **sükūt**
HH567 Şeb-i tār u **sükūt-ı** her mūnis / İtdi maḥrūm-ı üns-i hem-meclis
HH1568 Olmasun diyu māni‘ -i evrād / Olmış idi **sükūt** ile mu‘tād

sükūt itmek [2] susmak

S421 Ḫuṣūṣā bu ma‘nī bulupdur ṣübūt / **İder** baḫş iden mülzim olup **sükūt**
NE2719 Mülzem olup ol dahī **itdi sükūt** / Bundan anuñ fażlası buldı ṣübūt

sülāf [1] şarap

S945 Zücācı ‘aceb perdedür cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür **sülāf**

sülāle [1] aynı atadan gelenlerin tümü, soy, soy sop

HH94 Şāh-ı Yeşrib **sülāle-i** Hāşim / Māh-ı ümmü’l-ḳurā Ebü’l-Ḳāsım

Süleymān [16] Hz. Süleyman. İsrailoğlu peygamberlerinden, Davut Peygamber’in oğlu. On iki yaşındayken tahta çıkıp hem padişahlık hem peygamberlik yapmıştır.

S151 Ḳodı ṭārem-i zühreye çünki pāy / **Süleymān** Sebā ḳaṣrını itdi cāy
S190 Ser-efrāz-ı devlet sezā-vār-ı taḫt / **Süleymān-ı** eyvān-ı iḳbāl-i baḫt
S295 Serīr-i **Süleymān** o fülk-i revān / Çeken dīvlerdür esārā hemān
S1036 Serīr-i **Süleymān** o cāy-ı sürūr / Gelür dergehine vuḫūş u ṭuyūr
NE231 Olsa n’ola ḫātime-i enbiyā / Ġayra degil mülk-i **Süleymān** sezā
NE300 Ol dür-i şeh-vāra nigīn-dān idi / Yāḫūd uçar taḫt-ı **Süleymān** idi
NE395 Kimse bu cem‘iyyeti dīvādda / Görmedi dīvān-ı **Süleymānda**
NE1159 Ḫātime-i devlet-i ‘irfān ola / Ol da bu vādīde **Süleymān** ola
NE1385 Virdi baña şān ile faḫr-i cihān / Mūr-ı **Süleymān** gibi nām u nişān
NE1401 Ḳuş dilini añlamaḳ āsān degil / Añlamayan anı **Süleymān** degil
NE1516 Ḫāṣılı hem-ḫāl-i **Süleymān** olur / İns ü perī tābi‘ -i fermān olur
SE1727 Lāzım olmasa eger kim tedbīr / Āṣaf olmazdı **Süleymāna** vezīr
SE2479 Düşe zindān-ı **Süleymana** ġırīv / Ḳıra zencīrini ürküp her dīv
SE3007 Ser ü ser-defter-i murġān oldum / Maḥrem-i sırr-ı **Süleymān** oldum
HH156 İtdi dīvān o server-ı ebrār / Ḫarem-i Ḳudsde **Süleymān-vār**
HH2331 Taḫtını bād sürdi ‘ummāna / Döndi İskender ü **Süleymāna**

Süleymānī [4] Hz. Süleyman’a nispet edilen, Süleyman’a ait

SE1271 Dīv iken ṣadrı **Süleymānī** idi / ‘Aḳlı başında perīşānī idi
SE334 Şāhlar bende-i fermānıdur / Devleti cāh-ı **Süleymānīdür**
HH700 Ṭavr-ı şāhāne birle dīvānı / Reşk-i zer-ḫayme-i **Süleymānī**
HH1387 Ḫaḳḳ bu kim saña oldı erzānī / Mesned-i Aṣāf-ı **Süleymānī**

Süleymānlıḳ itmek [1] Hz. Süleyman gibi davranmak

NE2375 Taḫt-ı dile gel beri sulṭānlıḳ it / Söylet o ḫayvānı **Süleymānlıḳ it**

Süleymān [1] Kânûnî Sultan Süleymân

NE1461 Ḥikmeti gör ḫusrev-gitī penāh / Şāh-ı **Süleymān-ı** felek-i bārgāh

süllem [1] merdiven, basamak, bir yere çıkma aracı olan şey

HH160 İtdi nüh **sülleme** ‘urūc hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı pāye-i zīrīn

süllem-sāz [1] yükselen, merdiven olan

HE33 Olup ḳürsi-nişīni ṣa‘d-i ekber / Mecerre oldı **süllem-sāz-ı** minber

sülūk [3] [tas.] bir tarîkata girme, intisap etme ve o tarîkatın gereklerini yerine getirerek manevi bakımdan yol alma

SE403 Ḳıldım ādāb-ı **sülūki** der-kār / Eyledim dilde du‘āsın tekrār
SE1827 Ṭutdı bu yolı nice ehl-i **sülūk** / Oldılar ehl-i sülūk içre mülūk
SE1827 Ṭutdı bu yolı nice ehl-i sülūk / Oldılar ehl-i **sülūk** içre mülūk

sülük [2] denizlerde ve tatlı sularda yaşayan kan emici halkalı solucanların genel adı ‖ sıkıntı verici usandıran şey

NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ıztırāb / Suda **sülük** gibi vire pīç ü tāb
NE3097 Ḫāmeden oldı varaḳa sāye resm / İtdi **sülük** naḳşını dībāya resm

ṣülüṣ [3] üçte bir

NE137 Ḳıldı mevālid-i **ṣülüṣe** ẓuhūr / Ṭoldı cihān şevḳ ile mānend-i nūr
NE3056 Ḥişşe virürdi aña her pür-miḥen / **Ṣülüṣ-i** vaṣiyet gibi ġassāleden
SE2443 Dime ṣoñuñda idüp evḳāfı / **Ṣülüṣi** bārī ḳalursa kāfī

süm(m) [5] at, katır gibi hayvanların ayak tırnağı, toynak

S148 **Süm-i** raḫş ile sikke urdı o şāh / Etekli zere döndi hāleyle māh
S164 Ḳılup naʿlçe resmi yer yer ẓuhūr / Anı başma naḳş itdi **sümm-i** sütūr
NE364 Cūşiş-i ʿaskerle zemīn bī-sükūn / **Sümm-i** sütūrıyla felek ḳīr-gūn
NE413 **Sümm-i** sütūr itdi kimin çār-ı ḍarb / Ṣoydı tırāş itdi kimin ehl-i ḥarb
HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir şāh / Naʿl-i **sümm-i** semendi efser-i māh

ṣümme't-ṭarīḳ [1] "Önce arkadaş bul sonra yola çık." ya da "Önce yoldaş sonra yol." anlamında, tamamı "er-refîk sümme't-tarîk" olan Arapça sözün "sonra yol" anlamındaki kısmı

NE1867 Çün ki ṭarīḳ oldı ṭufeyl-i refīḳ / Rehber-i ʿālem didi **ṣümme't-ṭarīḳ**

sümükli böcek [1] sebze bahçesi, mağara vb. rutûbetli yerlerde yaşayan ve dolaştığı yerlerde sümüksü izler bırakan otçul yumuşakça, kelime tanıkta erkek cinsel organı bağlamında kullanılmıştır.

NE2811 Gördi ki gül-berg-i ter olmuş etek / Gezmiş o gülşende **sümükli böcek**

sünbül [12] pek çok cinsi bulunan ve soğandan yetişen daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu bir tür çiçek

S700 Anuñ Ḳaysı jūlīde-mū **sünbüli** / Göñül gibi şūrīde her bülbüli
S1268 Girībānı çāk oldı verd-i terüñ / Ṭaġılsa n'ola şaçı **sünbüllerüñ**
S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma dūd-ı kebūd / Piyāz üzre **sünbül** gibidür o dūd
NE29 Besmeledür **sünbül-i** bāġ-ı hüdā / Noḳṭa piyāz olmuş aña gūyiyā
NE503 Düşdi külāhı eğilüp ġoncanuñ / **Sünbüli** ṭaġladı yine gülşenüñ
NE510 Şīşede **sünbülle** gül-i erġavān / Oldı şulı lülede nār u duḫān
NE2704 Ḫāke şalup ḳahr ile **sünbülcügün** / Ḫār-sitān itdi ḳaranfilcigün
SE3 Oldı **sünbül** gibi zeyn-i şafaḫāt / Ṣafḥası bāġ-ı muʿaṭṭar-nefeḫāt
SE7 Semen ü **sünbül** ile şaḥn-ı riyāż / Ufuḳa döndi sevād ile beyāż
HH654 Gül iseñ de bu yerde hodrūsın / **Sünbül** iseñ būrīde-gisūsın
HH883 **Sünbüli** bī-ʿaded güli ḫod-rū / Ḫāki ʿanber giyāhı ʿanber-bū
HH964 Ābda mīzer ile her dil-ber / Şīşede **sünbül** içre ġonce-i ter

sünbüle [2] başak

NE30 **Sünbüle-i** toḫm-ı hidāyetdür ol / Kevkebe-i burc-ı saʿādetdür ol

sünbüle-pīrā [2] başak süsleyen, başağını bezeyen

NE28 Noḳṭa degil toḫm-ı hidāyetdür ol / **Sünbüle-pīrā-yı** saʿādetdür ol

sünepe [1] kılıksız, uyuşuk, pısırık, miskin kimse

NE2268 Köhne puluç bir **sünepe** nīkbeti / Ṣūratına beñzer idi sīreti

sünger [2] denizden çıkarılan sünger hayvanının yumuşak ve esnek, gözenekli su emici iskeleti

S23 Eger ḳuvvet-i ceẓbesi virse tāb / Ala baḥrı bir **sünger** ile seḫāb
SE830 İtmege kesb-i ruṭūbet her bār / Ṣarḳıdur **süngerini** ebr-i bahār

sünnet [4]

1. Hz. Muhammed'in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamamı

SE550 Vech-i pākizesi olur enver / Çemen-i **sünnete** gūyā gül-i ter
NE1627 **Sünnet-i** Aḥmede eslemdür ol / Çıḳma şaḳın şārīʿ-i aʿẓamdur ol
SE421 Muḥyī-i **sünnet-i** ʿadl ü inṣāf / Yāʿnī Yaḥyā-yı fütüvvet-evṣāf

2. tutulan, benimsenen yol, âdet

NE1771 Lābüd olur māmelekinde be-kār / **Sünnet-i** muʿtādeyi icrā ider

süpüri tutmak [1] sürünüp emeklemek

SE2240 Ol dem igne yemişe döndi köpek / **Süpüri ṭutdı** ipin süriyerek

süpürmek [1] tüketmek, bitirmek. Ayrıca bkz. 'silip süpürmek' md.

SE396 Ḳalmadı raġbete şāliḥ gevher / Bulduġın sildi **süpürdi** iller

sürʿat [17] çabukluk, hızlılık, hız

S167 Ola peyk-i ḥażret żarūrī cüdā / Ne **sürʿatdür** ol ʿaḳl irişmez aña
NE260 **Sürʿat** idüp raḫş ile mānend-i berḳ / Eyle felek fülkini envāra ġarḳ
NE311 Geldi o dem müjde-i tebcīl ile / **Sürʿat** ile ġāyet taʿcīl ile
NE315 Geldi yetişti o Ḫudāvend-i nās / **Sürʿat-i** seyrini ḳıl andan ḳıyās
NE317 Āmed ü reftinde erkān-ı veḳār / **Sürʿat** ile gitdüginüñ sırrı var
NE552 Didi benüm daḫı odur **sürʿatüm** / Ġarḳa-i girdāb-ı yem-i hayretüm
NE959 Nāḳıl olan bu ḫaberüñ ṣoḥbetin / Böyle yazar **sürʿatinüñ** ḥikmetin
NE1574 Ḳalbine **sürʿatle** olur per-zenān / Ṣanki ḳadırġa balıġıdur hemān
SE120 Māh-ı tābāna ḥiṭāb itsem eger / Ṭurmayup eyleye **sürʿatle** güzer
SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü melegi / Geçdi **sürʿatle** ṭoḳuz ḳat felegi
SE291 Güneşin cirmiyile **sürʿatini** / Fikr iden fehm ide māhiyyetini
SE2739 Söyleyüp bu sözi ol naḫl-i revān / Geçdi ʿömri gibi **sürʿatle** hemān
SE3394 Boynına aldı güneh gibi hemān / Oldı **sürʿatle** ḳażā gibi revān
SE3515 Līk ḫāme ḳalem-i cedvel-vār / Başladı çizmege **sürʿatle** kenār
HH170 ʿArş ü Kürsīden oldı çün ʿabīr / İtdi **sürʿatle** iki menzili bir
HH1854 Maḥv olurdı ḫırāma gelse eger / Cilve-i āb ü **sürʿat-i** ṣarṣar
HH1855 Mihr ammā ki seyri māh-şitāb / Māh ammā ki **sürʿat** itse şihāb

sürʿat-künān [1] hızlıca, hızlanarak

S544 Olup bādbānī gibi pür-hevā / Gelür seyre **sürʿat-künān** dāʾimā

şüreyyā [5] Ülker, Pervin

S416 Ṣaçar dürr ü gevher süḫan yerine / **Şüreyyā-veş** uymuş biribirine
NE1134 Gevher-i esmāra viren intizām / Böyle dizer ʿaḳd-i **şüreyyā** nizām
NE1169 Ḳadr ile hem-pāye-i çarḫ-ı dūtā / Ṣubḥa **şüreyyā** idi mihver-āsā
NE2344 Sözleri heb lüʾlü-i lālā gibi / Muntaẓam olmuşdı **şüreyyā** gibi
HH751 Nice ger saġmış indürüp ayı / Şīre sīr eylemiş **şüreyyāyı**

sürḫ [15]

1. kırmızı. Ayrıca bkz. ‘surḫ’ md.

S333 Olup bayraḳ-ı **sürḫ** ü zerd āşikār / ʿAlevlendi gūyā ki bir mīşe-zār
S366 Dem-ālūde tīr idi yāhū kīş / O zenbūr-ı **sürḫ** oldı peykānı nīş
S793 Urup sāḳiyā maḫber-i **sürḫa** dest / Gehī yaz ḫumārum gehī eyle mest
S878 Dönüp zevraḳ-ı **sürḫa** cām-ı şarāb / Dıraḫşende fānūs ola her ḥabāb
S879 Ḥabāb-ı meyüñ şişdügü çün görür / Ṣabā **sürḫ-ı** bād oḳuyup üfürür
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı ter / Aḳan bāde minḳār-ı **sürḫa** döner
S1522 Bunuñ cāy-ı mişṭarla **sürḫı** hemān / Virür zaḫm-ı dīrīn ü nevden nişān
NE21 **Sürḫ-ı** siyāh ile bir hūr-ı emān / Ḳuledeki āteş ider duḫān
NE338 Şıçradı ḳan muṣḥaf-ı pür-ġurrete / Noḳṭa-i **sürḫ** oldı ser-i āyete
NE904 Oldı dem-i **sürḫ** u ser-i müşrikīn / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı zemīn
SE101 Ṣoñradan ḳıldı ḳıbābın tezyīn / Aṣdı āvīze-i **sürḫ** u zerrīn
HH1301 Gül-i raʿnā-yı **sürḫ** ü zerd-evrāḳ / Ṣafaḥat-ı muvaṣṣıl u berrāḳ
HE50 Olup her ṣafḥa mevc-engīz-i ʿummān / Anuñ her saṭr-ı **sürḫı** şāh-ı mercān

2. kırmızı mürekkep

SE24 **Sürḫ-ile** yazsalar anı fi’l-ḥāl / Gösterür rūy-ı Cemāl ism-i Celāl
SE25 Oldı **sürḫ-ile** o saṭr-ı zībā / Şāḫ-ı mercān-ı kenār-ı deryā

sürḫ-āb [1] kırmızı su ‖ şarap

S788 Aḳıt bāde ḫumm-ı mey-i nābdan / Getür çeşme çaḳ kūy-ı **sürḫ-ābdan**

sürḫ eylemek [1] kızartmak

SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı berg-i zere / **Şürḫ eyledügin** bilmesin bād-ı ḫazān

sürḫ-ı rū olmaḳ {sürḫ-rū olmaḳ} [1] utançtan yüzü kızarmak

S112 Yedi ḍarb-ı redden mey-i tünd-ḫū / Bu ḫacletle olsa n’ola **sürḫ-ı rū**

sürḫī-nümā [1] kırmızı gösteren, kızıllığı yansıtan

S789 Ḳanı sāḳiyā seyl-i **sürḫī-nümā** / Ḳızılırmaġ olsun aḳup dāʾimā

sürḫ-rū [1] yüzü kızarmış, utanmış

NE339 Tīġ-i dem-ālūd gibi tünd-ḫū / Ḫaclet-i taḳsīr ile **sürḫ-rū**

süri [2] sürü, kalabalık, yığın

NE1596 Şayḳaya cān atdı ʿadū şīr-veş / Ṣaldı yeme bir **süri** ḫınzīr-veş
NE2332 Söz ider medd ile ḫāzır **süri** / Sürmesi ḳuyruḳlı göz eyler köri

sürimek [2] yere sürtünür vaziyette iterek veya çekerek götürmek, sürümek, sürüklemek

SE2240 Ol dem igne yemişe döndi köpek / Süpüri ṭutdı ipin **süriyerek**
HH2041 ʿĀşıḳun pāy-māl idüp o nihāl / **Süridi** rūy-ı ḫāke sāye-miṣāl

sürinmek [3]

1. acziyet göstergesi olarak karnı üzerinde sürüklenir gibi ilerlemek, sürünmek

SE1428 Himmet ehline yürü yoldaş ol / Yollarında **sürinüp** ferrāş ol
SE2580 Yüzüm üzre **sürinüp** āb gibi / Düşdüm ayaġına mehtāb gibi

2. sürünmek, dokunmak; ayağına kapanmak

HH2305 **Sürinür** oldı pāy-ı cānāna / Gül-i ḫandāna yaʿni Şādāna

sürme [9] süs amacıyla kirpik diplerine sürülen siyah toz

NE280 Dīde-i pür-nūrına sürmüş meger / Var daḫı ol **sürmeden** anda eşer
NE2204 Kebg-i ḫırāmān gibi ḫüsn-i celī / Ayaġı ḳınalı gözi **sürmeli**
NE2332 Söz ider medd ile ḫāzır süri / **Sürmesi** ḳuyruḳlı göz eyler köri
NE2524 **Sürmesi** ṭaşḳın gözi şāfī çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki mühmel çanaḳ
NE2886 Her kişiye döşenüp ol pür-fiten / **Sürmeli** gözler mütekessir beden
NE2961 **Sürmeyi** gözden silüp ol ḫīle-ger / Māh-ı kelefdāra bulurdı ẓafer
NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle yazıldı yüzi / **Sürme-i** siḥr ile pür-efsūn gözi
SE2164 Oldı zen-pārelerüñ ḫāli tebāh / **Sürmeli** dīde gibi baḫt-ı siyāh
HH342 Ola ḳuyruḳlı **sürmeler** her bār / Fitnecūluḳda kevkeb-i dümdār

sürme-dān [1] içine sürme konulan, ağaçtan, kemikten, altın ya da gümüşten yapılan, altın ve gümüş işlemelileri de bulunan kap, sürmelik, sürme kabı

HH1732 Münḥasif māh gibi gözlerine / Mīl çek mīl-i **sürme-dān** yirine

sürme-i Işfahān [1] Isfahan sürmesi, Bu sürme en kıymetli ve en meşhur sürme olarak Klasik Türk şiirinde "kuhl-i Isfahân, sürme-i Isfahân" olarak sıkça anılır.

HH2026 **Sürme-i Işfahān** gibi ol ān / Işfahānīler tozıtdı hemān

sürme-keş [1] sürme çeken

NE98 **Sürme-keş-i** dīde-i ʿayne'l-yaḳīn / Perde-güşā-yı tutuḳ-ı ḫūr-ı ʿīn

sürme-sā [1] sürme gibi olan, sürmeye eş; kelime tanıkta sürmenin şifa veren bir unsur, tedavi edici olması bağlamında kullanılmıştır.

HH1931 Ayaġuñ tozı **sürme-sā-yı** emel / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i cān ekḥal

sürmek [54]

1. (at vb. için) yönetip yürütmek, sevk etmek

S159 Yedinci göge **sürdi** reh-vārını / Zuḥal ferş-i pāy itdi ruḥsārını
S163 **Sürüp** ʿarş-ı aʿlāya raḫşın o dem / Sipihr aṭlasın itdi ferş-i ḳadem
S545 Velī gitmede irkilür her zamān / Güc ile **sürerler** ṭaḳup rīsmān
SE187 Levḥa çün tevsen-i ʿazmin **sürdi** / Müşkilin cümle yirinden gördi
SE2330 Ḳandasın bāb-ı ḫalīfe diyerek / **Sürdi** reh-vārım bir vādiye dek
SE2840 Yār olan ceyş-ile olup peyvend / Düşmene **sürdi** ḫarīfāne semend
HH1050 **Sürerek** oldılar kenara revān / Çıḳdı ṭaşra iki dür-i ġalṭān
HH1187 **Sürelüm** pāy-ı taḫt-ı devlete raḫt / Cehd olunsun hele ya taḫt yā baḫt
HH1386 Reme-i gusfende olma şobān / **Sür** alaya semend-i ʿazmi hemān
HH1698 Esb-i cādū-yı fikreti **sürdi** / Pāyına naʿl-i bāz-gūn urdı
HH2361 Emr idüp **sürdi** zevraḳı o yaña / Sākin oldı temevvüc-i deryā
HH2525 **Sürmiş** idi reh-i riyāżete at / Aña bi'l-fiʿl idi riyāżiyyāt

2. yaşamak, görüp geçirmek

S471 Murād üzre devrānını **sürmedi** / Ṭoyunca cihān leẕẕetin görmedi
NE1281 Semt-i ḫişāra gelüp it ʿālemi / ʿÖmre **sürer** ʿişretinüñ her demi
SE525 Senevīdür ikisi çün gül-i ter / İkisi ruḥ gibi ʿömre **sürer**
SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler **sürmiş** / Dehrde yaş yaşamış iş görmiş
HH720 Defʿ olunca o ġuṣṣalar ġamlar / **Sürdiler** şevḳ ile nice demler
HH1810 Ḫāṭıra geldi **sürdügi** demler / Bezm-i vuṣlatda sāġar-ı cemler

3. dışarı çıkarmak, uzaklaştırmak, kovmak

S246 Ḳaraltılar aşmışdı ebr-i şitā / Güzel **sürdi** gülşenden anı sabā
SE325 Ebr-i bārende-i ʿadl ü dādı / **Sürdi** hep ḫār u ḫas-ı bī-dādı
SE2108 Yaʿnī şükrāne-i tāc ü taḫtı / **Sürdi** dergāhdan ol bed-baḫtı
SE3267 Çünki āzāra rıżā virdi ḥabīb / **Sürdiler** ṭaşra hemān bī-taḳrīb
HH1901 Ḫār-ı ḫātır-ḫırāşuñ āzārı / Baġdan **sürdi** bülbül-i zārı
HH1945 Dil ucından bu ḫāle ḳoydı beni / Şehrden **sürdi** ṭoġrı söyleyeni

4. (el, yüz vb. için) dokundurmak, değdirmek

S475 Gūra ʿarż ider mi ruḫ-ı tāzesin / Seḥer **sürmeyince** şafaḳ ġāzesin
S559 Hevā depredüp derd-i dirīnesin / Muḫīṭ-i sipihre **sürer** sīnesin
NE73 Kavlüñ ile ḳulluġuñ işbāt ḳıl / **Sür** yüzüni ḫāke münācāt ḳıl
NE254 Pāyüñe yüz **sürmek** umar nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek

NE279 Vardı o dem menzil-i māha o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni **sürdü** māh
NE280 Dīde-i pür-nūrına **sürmüş** meger / Var daḫı ol sürmeden anda eşer
NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i bī-emān / Ayaġına yüz **sürer** āb-ı revān
SE3258 Yārda merḥamet āṣārı görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin ḫāke **sürüp**
HH515 Alsa iḥrām-ı ʿazmini dūşa / **Sürse** yüz Kaʿbe-i siyeh-pūşa
HH594 İtdi fermān-ı Ḥaḳḳa istiʿcāl / Gitdi yüzler **süre** vücūh-ı ricāl

5. (sürme, merhem vb. kıvamlı maddeler için) bir yüzey üzerine yaymak, serpmek

S765 Yine bāde-i nābı **sürmek** gerek / Bu derdüñ ʿilācını görmek gerek
S803 **Sürüp** sāḳiyā zevraḳ-ı cāmı sen / Ḳıl engüşt-i zībāñı aña dümen
S1343 Meded sāḳiyā **sür** meyi bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i ʿuşşāḳı it lāle-reng
S1186 Ḥekīmāna **sürme** meyi sāḳiyā / Ṣaḳın az görme meyi sāḳiyā
NE1310 Sūde sefīdāc **sürer** nūrdan / Teller aṣar ṣaʿṣaʿa-i hūrdan
NE2915 Koñşı ḳapusın ḳapayup gūyiyā / **Sürdi** semer ḳandesin ol bī-nevā
HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı ziynete muḫtāç / Ṣubḥ **sürdi** yüzine isfidāç

6. birbirine dokundurmak, sürtmek

NE2781 Ḳande ki bir ḳırmızı çaḳşır göre / Cebler açardı aña **süre süre**
SE103 Ḳomayup cūyların ābını tāb / İncelür **süre süre** ḫançer āb
SE2857 Nice kez düşmene vardı geldi / Tīġ-veş **süre süre** inceldi
HH1179 Āb-ı tīġi **sürüp** o nā-pāki / Eyledi pāk ʿarṣa-i ḫāki
HH2223 Bozdı şeklin **sürüp** yüzüni yire / Döndi nā-dān elinde taṣvīre

7. sarf etmek, kendinden uzaklaştırmak. Ayrıca bkz. ‘ḫarca sürmek’ md.

NE585 Ḫarca **sürüp** niceyi lāri gibi / Mürde-çerāġ itdi fenārlar gibi
NE2770 El kiri yoḳ kim **süre** ḫarca revān / Kīri idi elde avuçda hemān

8. sevk etmek, göndermek

NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı nāra **sürer** / Cennete de girse çekinür ṭurur
HH2331 Taḫtını bād **sürdi** ʿummāna / Döndi İskender ü Süleymāna

9. yerde çekerek veya iterek götürmek, sürüklemek

SE1162 Ḳāʿid-i devlet olup rāhberi / **Sürerek** çekdi getürdi ileri
SE3209 Telef-i nefs ider āḫir **sürerek** / Var durur ḫāşılı çoḳ öldürecek

10. devam etmek, ilerlemek

SE1116 **Sürdiler** ordu-yı İskendere rāh / Nite kim ḳatʿ olıcaḳ baḥr-ı siyāh
HE96 Kimi yol **sürdi** baḥr-ı bī-ḳarāra / Velī āḫir ṭayandı gögsi yāra

sürūd [4] şarkı, türkü, nağme, terennüm

S1045 Gelür erġanūndan āvāz-ı rūd / Olur her ṭaraf fāryāb-ı **sürūd**
S1067 Seper muṭribā cāna şu ol **sürūd** / Gelür ravżadan şanki āvāz-ı rūd
S1094 Tutar muṭribā bāde yirin **sürūd** / Ki muġannī olur mest āheng-i ʿūd
S1501 Degil naẓm-ı taʿvīzedür bu **sürūd** / Velī söyleseñ söz getürmez ḫasūd

sürūr [24] sevinç, mutluluk

S226 İrüp çarḫa gülbang-ı nāy-ı **sürūr** / Bu mātem-gede oldı eyvān-ı sūr
S235 Rivāḳ-ı felek bezmgāh-ı **sürūr** / Bisāṭ-ı zemīn ḫˇābgāh-ı ḫużūr
S408 Bu müjde olup vāṣıl-ı gūş-ı cān / Nişān-ı **sürūrum** siñirdi hemān
S766 Ḳanı sāḳiyā ol kümeyt-i **sürūr** / Ki ṭayy oluna bu beyābān-ı dūr
S847 Odur sāḳiyā kimiyā-yı **sürūr** / Ki nārı dimāġa ider feyż-i nūr
S1036 Serīr-i Süleymān o cāy-ı **sürūr** / Gelür dergehine vuḫūş u ṭuyūr
NE453 Ġāyet-i ümn ile vuḫūş u ṭuyūr / İtmede gülbank-ı ṣafā vü **sürūr**
NE850 Yaʿni imām-ı ṭaraḳ-ı aṣl u ferʿ / **Sürūr-ı** seccāde-nişīnān-ı şerʿ
NE2509 Alup anı bāri gel eyle ḫużūr / Dīdeye ṣal nūr-ı derūne **sürūr**
NE2715 ʿIyd-ı **sürūr** eyleyüp ol bī-nevā / Bu ḫar-ı nādāna didi merḥaba
SE242 İḫtilāc üzre idi çeşm-i **sürūr** / Dārabān üzre idi ġarḳ-ı ḫubūr
SE1799 Şükr idüp Bārīye her ʿabd-i şekūr / Ṣuladı yollarım eşk-i **sürūr**
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı şebistān-ı **sürūr** / Birbiri üzre anı dizdi süṭūr
SE3411 Gūş idüp anı o muḫtāle-ṣıfat / İtdi iẓhār-ı **sürūr-ı** behcet
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı **sürūr** / Yılda bir kez el öpmege destūr
HH814 Āh ü eşkin ḫaste-i rencūr / Gösterüp āh-ı ḫasret eşk-i **sürūr**
HH836 İrdi nā-gāh bir peyām-ı **sürūr** / Geldi ol şeh muẓaffer ü manṣūr
HH1161 Ġāfil iken **sürūr** ile bu ferīḳ / Çekdiler ṭīġ o ḳaṭıʿān-ı ṭarīḳ
HH1244 Her ṭarafdan gele raḫīḳ-i **sürūr** / Levm olunmaz olursa mest-i gurūr
HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı şevk ü **sürūr** / Didi şāh-ı cihān-penāha buyur
HH1847 Ḫāşılı anda Ṣūḫ-ı şīfte-dil / Seyr iderdi **sürūr** ile ġāfil
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i **sürūr** / Ṣaldı bu sūz-ı girye ʿāleme şūr
HH2414 Kār-ı sūr u **sürūr** olunca temām / Zer-gere Ṭayyib oldı nām-ı ġulām
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme şūr / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i **sürūr**

sürūş [1] melek

NE711 Dilde idüp ḳulzüm-i envār-ı cūş / Birbirini çignedi mevc-i **sürūş**

sürülmek [1] verilmek, ikram edilmek

S819 Getür bezm-i rindāna mey sāḳiyā / **Sürülsün** ḥarīfāna mey sāḳiyā

sürümek [4]

1. yerde çekerek götürmek, sürüklemek

SE3169 **Sürüyüp** anı ʿases-i mūy-keşān / Ṭurma derd-ile ider āh ü fiġān

SE3248 Pīç ü tāb idüp aña urdı leked / **Sürüdi** balçıġa mānend-i nemed

HH2033 Baġlayup derd-mendi ḳıldı esīr / **Sürüdi** ḫāke itdi ḫˇār u ḫaḳīr

2. ilerletmek, yüzey üzerinde gezdirmek. Ayrıca bkz. 'ayaġın sürümek' md.

HE57 Ferāġın rāʿiż-ı ṭabʿuñ görürdi / Kümeyt-i ḫāme ayaġın **sürüdi**

sürünmek [1] karın ya da dizler üzerinde kendini sürüyerek ilerlemek

SE1028 **Sürünüp** sāye-i ṭūbāsı gibi / ʿArża girdim aña paşası gibi

süsmek [1] boynuzlu hayvanların boynuzuyla vurması, tos vurmak

SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla tamām / Virür ol mīre **süser** gibi selām

süst [6]

1. yumuşak, sağlam olmayan, gevşek

S1219 Olur dūddan pertev olup hemān / Ten-i **süsti** mānende-i süstmān

SE750 Ten-dürüst olmasa dil-ḫaste-i **süst** / Olamaz kār-ı ʿibādetde dürüst

HH344 Döndi enbān-ı ʿömrde çeh-i kūn / Nice Rüstemler anda **süst** ü zebūn

HH2730 Vāridātī-i ḫāme **süst** ü figār / Yoḳ velī vāridāta ḥadd ü kenār

2. uyuşuk, yavaş, ihmalkar

NE1798 Zāhidi gör ṣavm u ṣalātına cüst / Ḥacc u zekāta gelicek līk **süst**

NE2957 Var idi bir rūbeh-i çengāl-i rüst / Olmuş idi ṣayd içün engüşti **süst**

süstī [1] uyuşukluk, gevşeklik

HH685 Bāʿiṣ-i **süstī-i** beden oldur / Beni bu ṣūrete ḳoyan oldur

süstmān {şüstmān} [1] yıkanmış, ıslak

S1219 Olur dūddan pertev olup hemān / Ten-i süsti mānende-i **süstmān**

süst-pā olmaḳ [1] yavaş ilerlemek, ağırdan almak

S51 **Olup** reng-i āmāl ile **süst-pā** / Göñül ola güm-kerde rāh-ı hüdā

süst ü leng [3] ağır aksak, gevşek

S139 Atıldıḳça çarha miṣāl-i peleng / Ḳalurdı düşüp sāyesi **süst ü leng**

NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup **süst ü leng** / Mey-gedeye gelse ola cüst ü şeng

NE3009 Virme mey-i āl ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda ṣaḳın **süst ü leng**

sütre [1] örtü, perde

SE1996 Eyleyüp **sütre-i** levṣi ʿamelī / İkide birde sorar aḳ ṣaḳalı

sütūn [11]

1. tek parça mermerden ya da harç dökülerek yapılan silindir şeklinde direk

S301 **Sütūn** üzre güvlek olup lāne-vār / Tüfenk mühresi eyledi beyżadār

S541 **Sütūnı** idüp āsumāna güẓār / Dibi püşt-i māhīyi eyler figār

S971 Dönüp zevraḳa cām ü baḥra çemen / Ṣurāḥī **sütūn** ü ḥuṭūṭı resen

S1135 İder şuʿlesi cemʿ ḫalḳ-ı cihān / **Sütūn** üzre gūyā direfş-i Keyān

NE1577 Oldı **sütūn** çenber ile bir nigār / Kim ḳıla zülfi resen-i tārmār

NE2461 Ḫānede bir naḫli idüp ser-nigūn / Saḳfa ururdı iki yerden **sütūn**

NE2530 İki yanında ayaḳ iki **sütūn** / Ḳaṣṣası gūyā ki çeh-i bāz-gūn

SE1272 Ḳollarıyla ṣarıġı döndi ʿiyān / Şāh-ı merdāne **sütūn** üzre hemān

HH2472 O **sütūn** üzre gūyiyā gülek / Fülke-i çetr-i zer-nigār-ı felek

HH2476 Dikdi çarḫa **sütūn-ı** mihver-sā / Ṭurdı baḥruñ boġazına gūyā

2. gemi direği

HH2471 Nice keştī **sütūnı** çarḫ mesīr / Ṣundı gūyā kemān-ı Rüsteme tīr

sütūr [8] at ve deve gibi binek hayvanı, özellikle at ve katır

S98 O ṣaflardan oldı fütūḥ āşikār / **Sütūr-ı** Fütūḥāt-ı Mekkīyye-vār

S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar **sütūr** / Aña levḥa-i zer cebīninde nūr

S164 Ḳılup naʿlçe resmi yer yer ẓuhūr / Anı başma naḳş itdi semm-i **sütūr**

S529 Söz aç yine vaṣf-ı nev ü köhneden / Dizilsün **sütūruñ** miṣāl-i beden

S1524 **Sütūr** oldı gūyā ki cāy-ı benān / Kef-i miḥnet olduḳça seyli zebān

NE364 Cūşiş-i ʿaskerle zemīn bī-sükūn / Semm-i **sütūrıyla** felek ḳīr-gūn

NE413 Semm-i **sütūr** itdi kimin çār-ı ḍarb / Ṣoydı tırāş itdi kimin ehl-i ḥarb

NE3089 Oldı suḫan ṣafḥası deryā-yı nūr / ʿAnberini atmada mevc-i **sütūr**

süvār [10] binen, binici

S275 Semend-i saʿādet olup zīr-rān / **Süvār** oldı devletle şāh-ı cihān
NE885 ʿAdli eger olsa muʿīn-i ġazāl / Şīr **süvār** ola ġazāle miṣāl
NE1470 Oldı meger şeyḫ-i bülend-i iḳtidār / ʿArż-ı kerāmet idüp ejder **süvār**
NE1880 Kendi de bir eşhebe oldı **süvār** / Ḳāmeti serv idi atı cüybār
NE2678 Bir zene ardından idüp yaʿni kār / Bir pisere çifteden* olduñ **süvār**
SE1004 Ṭıfldur bilmez ol anuñ żararın / Esb-i çūbīne **süvār** itme şaḳın
SE3274 Bulınurdı yine ol ʿāşıḳ-ı zār / Pāyına şarılı mānend-i **süvār**
HH150 Ḳoltuġına girüp ḥamā'il-vār / Ḳıldı anı duʿālar ile **süvār**
HH1294 Oldı esb-i şabā-şitāba **süvār** / Seḥeri ḳıldı ʿazm-i şayd ü şikār
HH2488 Yapışup oldı ol iki nā-çār / Kūdek-āsā aġaçdan ata **süvār**

süveydā [10] kalbin ortasında bulunduğu düşünülen siyah nokta, kalbin his merkezi, en üstün anlayış noktası ve ilahî aşkın tecelli ettiği yer

S61 **Süveydā-yı** nūş-ı mey itdi tebāh / Ḳılup dürd-i mey gibi ġarḳ-ı günāh
S1464 Olur noḳṭa-i nüsḫa-i āb u gil / Sevād-ı dü-çeşm ü **süveydā-yı** dil
NE693 Nāle-günān her birisi pīş ü pes / Gūy-ı **süveydā** ile diller ceres
SE1369 Dīde-i cānı olur dilde güşād / Gūyiyā anda **süveydāsı** sevād
SE1542 Oldı mānende-i dāġ-ı ʿāşıḳ / Anda ol şekl-i **süveydā** yanıḳ
SE1567 İtse bir mühre **süveydā** gibi ger / Birinüñ ḥoḳḳa-i ḳalbinde maḳar
HH52 Dil-figārım hücūm-ı sevdādan / Dād ü feryād hep **süveydādan**
HH542 Bildiler ʿillet-i **süveydādur** / Zaḫm-ı şeb-ḫūn-ı ʿışḳ u sevdādur
HH2159 Bu maraż kim hücūm-ı sevdādur / Aṣlı dil menbaʿı **süveydādur**
HE4 **Süveydāyı** ḫalāṣ it mürdelikden / Nişāne ḳalmasun efsürdelikden

süvüm [] üçüncü

süvüm lücce [1] üçüncü felek

S152 Görüp ol şeh-i lā-mekān sāliki / Ḳul oldı **süvüm lüccenüñ** māliki

süvüm encümen [1] üçüncü meclis ‖ göğün üçüncü katı

NE284 Diñdi nevā-sāz-ı **süvüm encümen** / Yaʿni ki ḫavf eyledi tel ḳırmadan

süyūf [2] kılıçlar

SE1187 Oldı ārāste her yaña ṣufūf / Başladı ṣaf-şiken olmaġa **süyūf**
SE2852 Urdılar düşmene merdāne **süyūf** / Mıṣṭar-ı meşnevīye döndi ṣufūf

süzilmek [1]

1. (kuş için) kanatlarını çırpmaksızın yanlara doğru açıp havada kayar gibi uçmak, hızla bir hedefe ilerlemek

SE3140 **Süzilen** laşe ḳaraḳuş gibi / Yalımı alçaḳ olur mūş gibi
S721 Iraḳdan görüp anda bir murġ-zār / **Süzilür** göñül murġı şehbāz-vār
SE1946 Daġdaġa virdi şehe ḫālet-i mūş / **Süzilüp** indi şikār umdugı ḳuş
HH1309 **Süzülüp** bīşe-zār u deşt ü cibāl / Aḳdı geldi şikārı seyl-miṣāl

2. (göz için) mahmurlaşmak, baygınlaşmak

NE2571 Bīve-zenān işidüp ol sözleri / Aġzı ṣulanur **süzilüp** gözleri
S1222 Bozulmuş teni genc-i nāsūtda / **Süzülmüş** gözi seyr-i lāhūtda

süzmek [1] bkz. 'müje süzmek' md.

SE2216 Ṭurmadın bir birine naḳş geçer / Müje **süzenleri** dāyim işler

Ş

şaʿab {şiʿāb} [2] topluluklar, taifeler

NE377 Nīze-i ʿasker ki ḫurūşān idi / Yemde **şaʿab** gibi nümāyān idi
NE378 Bu **şaʿab** ammā ki taharrük-nümā / Virdi pençe zevraḳ-ı cisme fenā

şabḳa [1] başlık, şapka

NE1569 Şayḳası var **şabḳası** gibi siyāh / Ṣanki yılan adası pür-kīne-ḫāh

şād [1] sevinçli, mutlu

HH2671 Her biri **şād** u ḫurrem ü ḫandān / Oldılar pāy-ı taḫt-ı Rūma revān

şād eylemek/itmek [9] sevindirmek, mutlu etmek

S177 Der-i luṭf-ı ḫalḳa güşād eyledi / Hedāyāyı raḥmetle **şād eyledi**
S250 Çemen-zārı ʿadl-i bahār **itdi şād** / Nitekim şehen-şāh-ı Kisrā-nihād
S1494 Alup çeşme-i cāndan āb-ı mīdād / Revānīnüñ **itdüm** revānını **şād**
NE1046 Laʿl-i şeḳer-ḫande ile yād idesin / Gāhī añup rūḥını **şād idesin**
NE3112 Ḫayr duʿādan beni yād ideler / Ḫāṭır-ı maḥzūnumı **şād ideler**
SE956 Bend-i ġamdan anı āzād eyle / Rūḥın iḥsānuñıla **şad eyle**
SE3522 Ḫayrıla nāẓımını yād ideler / Cān-ı maḥzūnumuzı **şad ideler**
HH1184 Ḫūb-ı ʿāşıḳ-perest-i şāh-nihād / **İtdi** ḳatl-i pederle ʿāşıḳı **şād**
HH2338 Gerçi **şād itdi** mīri bunca fütūḥ / Līk bir nāvek eyledi mecrūḥ

şād-kām olmaḳ [1] isteğine kavuşup sevinmek, memnun olmak

SE722 **Şād-kām oldı** o nā-kām-ı felek / Gitdi şevḳıla duʿā eyleyerek

şād olmaḳ [2] sevinmek, mutlu olmak

NE1788 Naḫl-i ḫazan-ı dīde-veş azād ola / Dāmenini silke gide **şād ola**
HH952 Yārdan her ne gelse **olur şād** / Ḳahr eger luṭf her-çi bād-ā-bād

şād-āb [2] suya kanmış; terütaze, taravetli

SE2011 Didiler ḫayf o nihāl-i **şād-āb** / Olmaya bāde-i terden sīr-āb
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek virdi cevāb / Didi iy taze nihāl-i **şād-āb**

şādān itmek [1] sevindirmek, mutlu etmek

SE1121 Gerçi İskenderi **şādān itdi** / Līk bu cünbüşi ḫayrān itdi

şādān olmaḳ [1] sevinmek, memnun ve mesrur olmak

HH1167 Ol hayāl ile **oldılar şādān** / Gūy-ı maḳṣūda urdılar çevgān
HH2258 Açmamış ġonce-i dilüñ devrān / Ḳalb-i nā-şāduñ **olmamış şādān**

şādırvān [3] etrafı çok musluklu dört köşe bir duvarla çevrili su haznesi, şadırvan

NE2809 Dik dik atup mühmeli ṣüʿbān gibi / Ḳaynar idi ṭurma **şadırvān** gibi
HH326 Gāh günbedde żevḳ-i fevḳānī / Gāh ine seyr ide **şādırvānı**
HE65 Ne **şādırvān** olur bu çetr-i gülgūn / Ki eṭrāfı serāser çeşme-i ḫūn

şādī [5] şâdlık, sevinç

SE359 Eyledik ṣaḫn-ı çemende meclis / Ġuṣṣa bīgāne vü **şādī** munīs
SE1561 Ġam u **şādīde** olurdı yek-sān / Ol iki ġonca-i bī-ḫār u ḫazān
HH213 Çeşn-i **şādīye** eylese āġāz / Baḫr-ı milḥ ola çāşnī-perdāz
HH2448 Birbiriyle birāder olmış idi / Ġam u **şādīde** hem-ser olmış idi
HE67 Dil-i ʿuṣṣāḳda bīgāne **şādī** / Ġam u miḥnet ġulām-ı ḫāne-zādı

şād-revān [2] şadırvan

HH910 Buldı ḫargehle zīnet āb-ı revān / Oldı ḫavzuñ kenārı **şād-revān**
HH2555 Tīr-veş çıḳdı āb-ı **şād-revān** / Eyledi çaḳ kedū-yı çarḫ-ı nişān

şafaḳ [18] gündoğumundan önceki alaca karanlık ve kızıllık

S150 Yazup vaṣfını virmek içün revāc / **Şafaḳla** nüh evrāḳa itdi ʿilāc
S475 Gūra ʿarż ider mi ruḫ-ı tāzesin / Seḥer sürmeyince **şafaḳ** ġāzesin
S884 Kedūdan revān oldı laʿl-i müẕāb / **Şafaḳ** ẓāhir itdi meger āfitāb
S1111 Ser-i kilke alup **şafaḳdan** ḫiżāb / Çizer resm-i edbārı gökden şihāb
S1150 Yudı cürm-i ḫınnā-yı şāmı sipihr / **Şafaḳda** ḳızarduġı bu kef-i mihr
S1153 Bih-i mihri ḳoynına alup **şafaḳ** / Gidüp ḫumreti itdi defʿ-i ʿaraḳ
S1154 **Şafaḳdan** ẓuhūr itdi mihr-i münīr / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı pīr
S1304 Furundur meger günbed-i ḫaver ḫāveri / **Şafaḳdur** öñine çıḳan aḫkeri
NE277 Gerçi ki ferş eyledi askerleri / Ṣanma **şafaḳ** şerm ile ḳan derledi
NE479 Necm ile mecdūra dönüp āsumān / Ṣanma **şafaḳ** nişter-i berḳ aldı ḳan
NE562 Çatladı gūyā ki kef-i āfitāb / Ṣanma **şafaḳ** aḳdı biraz ḫūn-ı nāb
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i zer / Reng-i **şafaḳ** birle nücūma döner
SE340 Ṣundı gūyā ki **şafaḳ** bāde-i āl / Ḳıvırup geydi ʿaraḳçīni hilāl
SE3125 Senglāḫı dem idüp maʿden-i lāl / Meh-i nev oldı **şafaḳda** her naʿl
SE3311 Seḥeri çünki sipihr-i ḫūn-rīz / **Şafaḳ** u mihrile gösterdi sitīz

HH382 Reng-i surḫ ile zeyn idince **şafaḳ** / Günbed-i lāle-gūn-ı dil-keşe baḳ
HH1804 Ṣubḥ kim görinür ufuḳda **şafaḳ** / Virdi rengi bu ḳubbeye revnaḳ
HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı **şafaḳ** / Meh-i nev çarḫa aṣdıġum zevraḳ

şafaḳ-gūn [1] şafak renkli, kızıl
S1099 Döşendi şebistān-ı bezm-i şarāb / Ḳanı ol ʿarūs-ı **şafaḳ-gūn** nikāb

şāfī [1] tatmin edici, yeterli
NE3073 Āhir idüp mest-i ḫarāba ʿitāb / Müşkiline istedi **şāfī** cevāb

Şāfiʿī ḥavżı [1] "Hilaf" adı da verilen pislik dolu havuzlardır. Her türlü pisliği barındırıp çer çöple dolu ve durgun olduğu halde Şâfi'î mezhebine mensup bazı kimselerin Hz. İmam Şâfi'î bunun gibi suları tâhir saymış diyerek abdest alıp bu suyla tahâreti câiz gördükleri havuzlardır.
SE2333 Gūyiyā maġsel-i ḳavm-i Musā / **Şāfiʿī ḥavżı** yanında deryā

şaġab, şeġab [6] fitne uyandırma, fitne
NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḫ-ı māʾa şūr u **şaġāb**
SE2550 Kār ider daġdaġa-i şevḳ ü ṭarāb / ʿİffete ġālib olur sūr ü **şaġab**
SE990 Odur ol ḥüzn ü nedāmetler hep / Gider evvelki olan şūr u **şeġab**
SE1688 Ehl-i dil gāhī idüp şūr u **şeġab** / Bir laṭīfeyle olur luṭfa sebeb
SE1988 Belki peydā ide bir ṭurfe laḳab / Anı añduḳça ide şūr u **şeġab**
SE3257 Bu yaña ʿāşıḳ-ı pür-şūr u **şeġab** / Eyledi şevḳıla iẓhār-ı ṭarab

şāḫ [29]

1. dal, budak
S744 Düşüp cūlara sāye-i ḫoş-nihād / İder **şāḫlar** levḥ-ı sīme sevād
S887 Mey-āver elinde sebūlar mıdur / Ya **şāḫ** üzre bār-ı ṣanavber midür
S903 Nihān eyleyüp dāmen içre kemend / Ṣalar gerden ü sāʿid-i **şāḫa** bend
S1066 Ḳonar üstüne ʿandelīb aldanur / Ser-i **şāḫda** āşiyānı ṣanur
S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrīne kāḫ / Yine ġarḳ-ı sīm oldı bir nice **şāḫ**
S1276 Yaḳīn oldı kim **şāḫ** ola ḳaṭre bār / Yüridükçe ṣu aña fevvāre-vār
S1481 Gel ey **şāḫ-ı** kilk-i bedāyiʿ-nigār / Yeter ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār
NE20 Meddi ile heyʾet-i bā-āşikār / **Şāḫda** bir ġonca-i zülf-i nigār
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña virür berḳ-i **şāḫ**
NE2449 Ṭaşra ḳalan **şāḫ** gibi bī-emān / Ḳaṭʿ idesin ʿuẓv-ı ḫabīsin hemān
NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i laʿli ferāḫ / Vaṣfına virdi anuñ berḳ ü **şāḫ**
NE2861 Tāc idinüp her biri **şāḫ-ı** dürüşt / Kendi degil şāhları dahī püşt
SE26 Erguvān **şāḫıdur** ol peyker-i āl / Gūyiyā ṣaṭr-ı siyah aña ẓılāl
SE1667 İndürür mürġı seçer **şaḫından** / Çıḳarur efʿīyi sūrāḫından
SE2116 Taze **şāḫı** ki eger bād-ı şimāl / Ḳad çeker dil-ber-i nevreste-miṣāl
SE2734 Terbiyet itmek için oldı ehaḳ / Bir iki **şāḫı** saña ṭutdurmaḳ
SE2744 **Şaḫlar** tāze yetişmiş aʿlā / Mīveler cümle irişmiş ẕībā
SE2752 Ṣorıcaḳ aşlını şāh-ı cem-kāḫ / Virdi naḫl-i süḫana bergile **şāḫ**
SE2910 Ravża-i Ḳudsüñ olur güstāḫı / Ḳoparur mīve egüp her **şāḫı**
SE3510 Ser-ḳalemden yine ṭabʿ-ı dür-bār / Ber-i **şāḫ-ı** hüneri itdi niṣār
HH288 **Şāḫda** naġme itse bülbül-i bāġ / Ḫākdan ḳalḳar idi şevḳ ile zāġ
HH1081 **Şāḫlar** baġlayup o der-bendi / Ṣalmış ol dergehe Semerḳandī
HH1270 Ḫas ü ḫāşāki eyleyüp kende / Bī-ṣemer **şaḫı** itsün efgende
HH1312 Döndi āhū da çeşm-i giryāna / **Şāḫ-ı** pür-ḫūnı şāḫ-ı mercāna
HH1636 Ḫāme tuġyānı ide küstāḫī / Vire şeftālū ol vefā **şāḫı**
HH1654 Aşdı bir tār ile o şaḫṣ-ı denī / Manẓar-ı şāh öñünde **şāḫa** anı
HH1668 Münʿaḳs oldı ḥavżda nā-gāh / **Şāḫlar** arasında ṣūret-i şāh
HH2595 Geldi bir burca māh ile ḫurşīd / Oldı bir **şāḫa** iki verd-i sefīd
HH2621 Kesilür farḳ-ı merdek-i güstāḫ / Ser-keş olunca ḳaṭʿ olunur **şāḫ**

2. erkek cinsel organı
SE2221 Buldı bir köhne budaḳ sūrāḫın / Ṣoḳdı andan öbür yire **şāḫın**

şāh-ı ʿāc [1] fildişi budak ‖ yapay erkeklik organı, zıbık
NE2264 Żāyiʿ olur arada ol **şāh-ı** āc / Döymez öter ṭabʿa bu nāzik müzāc

şāḫ-ı bīd [1] söğüt dalı
NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübīd / Üstüne ṭutardı ʿaşā **şāḫ-ı bīd**

şāḫ-ı çūbīn [1] padişahlık alâmeti olarak ağaç değnek, asâ
SE500 **Şāh-ı** çūbīn-i hümāyūn-maḳdem / Aña nisbet bir aġaçdan ādem

şāḫ-ı dil [1] gönül dalı
SE474 Kec ise **şāḫ-ı dilüñ** bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider āteşe ṭutmaḳıla rāst

şāḫ-ı gül [2] gül dalı, gül fidanı
S1334 Tutar **şāḫ-ı gül** mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ
SE360 Çıḳarup cöngini bir ehl-i süḫan / **Şāh-ı gül** gibi hemān ḳoynından

şāḫ-ı lāle [1] lale dalı, lale yaprağı
HH1298 Her ṭaraf **şāḫ-ı lāle** vü zerrīn / Meşʿal-i māh ü heyʾet-i pervīn

şāḫ-ı mercān [2] mercan dalı, mercanın ağaç görünümündeki kırmızı iskeleti, bkz. ‘mercān’ md.
SE25 Oldı sürḫile o saṭr-ı zībā / **Şāḫ-ı mercān-ı** kenār-ı deryā
HH1312 Döndi āhū da çeşm-i giryāna / Şāḫ-ı pür-ḫūnı **şāḫ-ı mercāna**

şāḫ-ı mevzūn [1] uzun dal
S730 Anuñ **şāḫ-ı mevzūnı** merġūbdur / Ki her biri gün görmedik ḫūbdur

şāḫ-ı misvāk [1] misvak dalı, bkz. ‘misvāk’ md.
S503 Ṣoḳar **şāḫ-ı misvāki** başa yine / Ṣalar gergedan gibi gördügüne

şāḫ-ı mīve [2] meyve dalı, meyve yüklü dal
SE2075 Beẕl idi kendi eliyle kārı / **Şāḫ-ı miyve** nite kim ezhārı
HH1304 Dökülüp **şāḫ-ı mīveden** ezhār / İtmiş evrāḳa sīm ile ḥalkār

şāh-ı nergis [1] nergis dalı
SE2077 Kāsesin eyledi pür dürr-i ṣemīn / **Şāh-ı nergis** gibi biñ ḫāk-nişīn

şāḫ-ı nev-ber [1] yeni meyve vermiş dal ‖ yeni yetme güzel, genç kız
HH2540 **Şāḫ-ı nev-berde** miyve bār-ı girān / Gūy-ı zer ḳaddin eylemiş çevgān

şāḫ-ı şecer [1] ağaç dalı
NE533 Olmayup enfāṣ-ı ṣabādan eṣer / Atmaz idi nabżını **şāḫ-ı şecer**

şāḫ-ı ter [1] taze, yeni dal ‖ genç, tecrübesiz
SE3159 Bu cefā kim olınur **şāḫ-ı tere** / ʿĀḳil iseñ saña ʿibret yetüre

şaḫdār [2] karısı iffetsizlik eden adam, boynuzlu, kavat
HH1360 Yār iden kebş-i gürkden selebi / N’eylesün **şāḫdār-ı** zencelebi
HH1669 Şāh kim ʿaksin āşikār itdi / Heyʾet-i şāhı **şāḫdār** itdi

şāḫ-sār [1] dallı budaklı ağaç, ağaçlık yer ‖ söz, kelam
SE20 Ṣaldı anuñla dil-i nūrānī / **Şāḫ-sār-ı** süḫana çevgānı

şāh [275] hükümdar, padişah
S79 O **şāh** oldı ceyş-i vücūda sened / Ḳafādārı ezel çarḫacısı ebed
S134 Nüzūl itdi Rūḥu’l-emīn vaḳt-i ḫˇāb / O **şāha** ḳılup müjde ile ḥitāb
S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o **şāh** / Etekli zere döndi hāleyle māh
S153 Başup geçdi eyvān-ı mihri o **şāh** / Güneş ṣafḥasın ḳapladı gerd-i rāh
S156 Meger oldı Sulṭān-ı pencüm-serīr / O **şāha** silāḥdār-ı şemşīr-gīr
S161 Ṣevābit-i sipihrinüñ itdi o **şāh** / Muraṣṣaʿ serā-perdesin ferş-i rāh
S187 Ḫuṣūṣā ki **şāh-ı** maġāzī-ṣiʿār / Ebü’l-feṭḥ-i ṣānī ṣeh-i Cem-tebār
S188 Ṣükūhende māh-ı kevākib sipāh / Peder-be-peder **şāh-ı** ṣāḥib-külāh
S267 O dem ʿazm idüp ḳahr-ı aʿdāya **şāh** / Ṣudūr itdi fermān-ı cemʿ-i sipāh
S287 Geçüp Balḳanı **şāh-ı** ḥaydar-meşāf / O ṣāḥib-ḳırān eyledi seyr-i ḳāf
S289 Ṭuna cisrine irdi devletle rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi **Şāh** māh
S315 Ki çün itdi deryāda ol feṭḥ-i gūş / Dil-i **şāh-ı** deryā-ṣıfat itdi cūş
S317 Tedārik ḳılup **Şāh-ı** kişver-güşā / Silindi ol āyīne-i bed-nümā
S318 Ṭutup fāl anı **Şāh-ı** ferḫunde-fāl / Hemān itdi şevḳ ile ʿazm-i ḳıtāl
S338 Ṭurup ḳalbde **Şāh-ı** deryā yesār / İki yañada oldı anlar ḥışār
S351 Bu iḳdām ile itdiler çün hücūm / Ḳılıcdan geçürse n’ola **Şāh-ı** Rūm
S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden berī / Añup ṣulḥ-ı **şāhı** yürüt sāġarı
S590 Olur kimi tenhāca ṣandal-süvār / Ṣadefle nitekim dür-i **şāh-vār**
S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ içinde tamām / Ki Sulṭān Meḥemmed o **şāh-ı** be-nām
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı **şāh-ı** be-nām / ʿAceb cāy-ı şāhāne dil-keş maḳām
S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i **şāh** / Ki farḳında ṭob-ı zeri mihr ü māh
S727 Meger oldı ordū-yı **şāh-ı** be-nām / Mülāşık biribirine biñ hıyām
S753 Hezār ile kuh-sār olup hem-zebān / Cefāya ṭutar **şāh-ı** cünbüş-künān
S883 Eger tā bilinmezse ḳalur tebāh / O naḳd olmaya lāyıḳ genc-i **şāh**
S1011 Eger himmet itse o ferḫunde pīr / Gedālar olur **şāh-ı** ṣāḥib-serīr
NE228 Havż u livā ile görünse o **şāh** / Servili bostāna döne ḥaşrgāh
NE255 Sen bu füyūżat ile mümtāzsın / **Şāh-ı** melek ḫayl-i felek-tāzesin
NE269 Bendi aña **şāh-ı** firişte ġulām / Destin öpüp ḫidmetin itdi liḥam
NE276 Varıcaḳ ol **şāh-ı** melānuñ ġulām / Çarḫ-ı berīn eyledi çoḳ iltiyām
NE279 Vardı o dem menzil-i māha o **şāh** / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh
NE287 Uġradı eflāke giderken o **şāh** / Günbed-i fīrūze-i Behrām-ı rāh

NE298 Oldı cüdā **şāh-ı** felek-tāzdan / Bāz gibi kim ḳala pervāzdan
NE325 Eyledi Bū Bekri imām-ı enām / Ṣıdḳ ile çalışdı o **şāh-ı** be-nām
NE379 **Şāhı** görüp ḳalʿaya girdi ʿadū / Başladılar cenge hemān sū-be-sū
NE422 Virmedi maġlūbī-i **şāha** rıżā / Ġayret-i hem-nāmī-i ḫayrü'l-verā
NE435 Sāye-i ḫaḳḳ-ı dāver-gitī-penāh / Ḫusrev-i dīn **şāh-ı** selāṭīn-sipāh
NE438 **Şāh-ı** kerem vāriṣ-i evreng-i cem / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i ümem
NE458 İrmek içün ġayet emniyyete / Bende-i **şāh** oldı gelüp ḫidmete
NE459 **Şāh** ki maḳṣūd ide küşte ḳışāṣ / Olmaz o dem kebk ü kebūm ḫalāṣ
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i **şāh-ı** ḫazān / Ṣaçdı yolına zerini gülsitān
NE727 Daʿvī-i cāh eylemede iki **şāh** / Ortada aḥvāl-i raʿiyyet tebāh
NE881 İki cihān mülkine bī-iştibāh / Ḥażret-i ḫaḳ oldı ḫaḳīḳatde **şāh**
NE892 Ḫalḳuñ ulu devletidür **şāhlar** / Mülke Ḥaḳḳuñ raḥmetidür **şāhlar**
NE918 **Şāhlara** cümle budur emr-i Rab / Sevḳ ideler ehl-i emānātı heb
NE941 **Şāh-ı** cevān baḫt u ḳavīdār idi / Pādi şāh**-ı** ʿāḳıl u dānā idi
NE941 **Şāh-ı** cevān-baḫt u ḳavīdār idi / Pādişāh-ı ʿāḳıl u dānā idi
NE1003 Ḫusrev ü Ferhādı idüp bī-şekīb / **Şāha** ider gāhī gedā-yı raḳīb
NE1151 Ḳahr ola küstāḫlıġına cezā / **Şāha** el oyununı itse gedā
NE1827 İtdi ḫased şöhretine **şāhlar** / Ḥasret ile eylediler āhlar
NE1853 **Şāh** aña vaʿde-i iḥsān idüp / Ḥātemi ḳatl itmege fermān idüp
NE1871 **Şāhın** aña vaʿde-i iḥsānını / Ḥātemi ḳatl itmege fermānını
NE1874 Baḫşiş-i **şāhınuñ** olup ṭālibi / Baḫş idelüm iki birāder gibi
NE1896 Yola çeküp ḫaṭır-ı gümrāhını / Ḥāteme ḳul oldı ḳodı **şāhını**
NE2151 **Şāhı** olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña virür berḳ-i şāḫ
NE2861 Tāc idinüp her biri şāḫ-ı dürüşt / Kendi degil **şāhları** dahī püşt
NE2970 Naḫl-ı pür-ezhār ḳılup ḫaymegāh / İtmiş idi sebzeyi ordu-yı **şāh**
NE2972 Ṣalmış idi **şāh-ı** çemen-zāra ḫūb / Medrese vü tekye ḳapusına çūb
NE3067 Ṣanʿatının pīri idügin bilür / Müşkilini **şāh** aña ʿarż ḳılur
SE150 **Şāh** olup geyseñ eger tāc-ı zeri / Çekilür āḫir anuñ derd-i seri
SE206 Gelicek mülk-i vücūda ol **şāh** / Oldı küfr ehlinin aḥvāli tebāh
SE255 Taḫt-ı zeyn üzre cülūs itdi o **şāh** / Geldi gūyā ki şeref burcına māh
SE285 Girmedin ara yire ḫarf ü ṣadā / Söyledi luṭfıla ol **şāha** Ḫudā
SE287 Nola itmezse ṣadāyı maḥrem / Ola mı **şāha** hevāyī maḥrem
SE289 Oldı çün ḥikmet-i miʿrāc tamām / Döndi menzilgehe ol **şāh-ı** kirām
SE334 **Şāhlar** bende-i fermānıdur / Devleti cāh-ı Süleymānīdür
SE460 ʿIşḳdur silsile-cünbān-ı hüdā / ʿIşḳa dil-beste olur **şāh** u gedā
SE512 ʿArż idüp ḫāli ḥużūr-ı **şāha** / Didi ol pādişeh-i āgāha
SE521 Çıḳdı **şāhuñ** süḫanı āḫir-i kār / Zāyiʿ olmadı o dürr-i şeh-vār
SE704 Anı bu ehl-i kerāmet eyler / Giderek **şāh-ı** vilāyet eyler
SE705 Gönül alçaḳlıġın itdi bir **şāh** / Gör nice mertebe virdi Allāh
SE706 **Şāh-ı** ġāzī melīk-i milket-i cūd / Ġaznenüñ ḫākimi Sulṭān Maḥmūd
SE1105 Cümleten **şāhlar** oldı bende / Ser-be-ser taḫt-nişīn efkende
SE1109 Kevkebe başdurараḳ her **şāhı** / Milket-i Çīne irişdi rāhı
SE1128 Ḫaşm olan **şāh-ı** ḳavi baḫtlara / Ḳarşı ḳor ḳār-ı ḳażā vü ḳadere
SE1193 **Şāh** düşdi diyü meydānda hemān / Düşdi ʿasker içine bir efgān
SE1298 **Şāhlar** memlekete devletdür / Sāye-i Ḥaḳ eşer-i raḥmetdür
SE1302 **Şāh** kim maẓhar ola merḥamete / Bāġ-bāndur çemen-i memlekete
SE1307 Ḳaṭʿ idüp ʿırḳını eyler zāyil / Erre-i ḳahrıla **şāh-ı** ʿādil
SE1396 Dimiş iy **şāh-ı** ʿadālet-muʿtād / Baña ẓulm eyledi bir ehl-i fesād
SE1426 El ṣunar **şāhı** çenāruñ gāhī / Çarḫdan almaġa sīb-i māhı
SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol **şāh-ı** dilīr / Ḳabża-i tīġile milki tesḫīr
SE1509 Fikr idüp **şāh** ü vezīr āḫir-i kār / Virdiler reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1737 Ḳaydefā kişverini itdi tebāh / Āteş-i fitneye şu şaldı o **şāh**
SE1742 **Şāh** kim ʿāḳil olur kāmil olur / Hem-demi Āṣaf-ı deryā-dil olur
SE1762 **Şāh** kim taze idi ġāfil idi / Ġırra-i devlet-i müstaʿcil idi
SE1764 Oldı nā-geh ḳaravulda küffār / Bir iki ādemile **şāha** duçār
SE1765 Ḳaçdı yanındaġı ḫayl ü ḫaşemi / Ṭutdılar **şāhıla** bir kaç ḫademi
SE1766 Ḳaṣd idüp kendüyi bildürmedi **şāh** / Ṣandılar anı peraḳende sipāh
SE1772 Ṣīr-dildür ḳatı ol **şāh-ı** dilīr / Ṣīr lā-büd olamaz bī-naḥcīr
SE1779 Olasız çünki muḳābil **şāha** / Kāruñuz ḳalsa gerek Allāha
SE1788 **Şāha** ʿarż itdi ke-enne anı / Göre tā kim ne olur fermānı
SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini ʿafv eyledi **şāh** / Zād'allāh zihī ʿafv-ı günāh
SE1796 Geldi kāfirde olan cümle esīr / Ḫargeh-i **şāha** gelüp ḳopdı nefīr
SE1940 Göricek **şāh** anı mesrūr oldı / Mūṣıluñ ḫidmeti meşkūr oldı
SE1943 **Şāh** da girdi hemān meydāna / Çekdi ser-deste-i dervişāne
SE1949 **Şāh** çün anda bu ḫāli gördi / Ḫandesinüñ sebebinden şordı
SE1952 **Şāhdan** ʿahdile çün buldı emān / Didi biñ şermile çün oldı olan

SE1957 Evveli vālī idi āḫiri **şāh** / Ortada ḫayr-ı umūr oldı güvāh
SE1959 İşidüp **şāh** aña ḫayrān oldı / İtdügi kare peşīmān oldı
SE1962 Şāhda ser-keş olınca an kez / Mıṣr **şāhı** ḳulaġına girmez
SE1962 **Şāhda** ser-keş olınca an kez / Mıṣr şahı ḳulaġına girmez
SE1969 Ḫūblar **şāh-ı** serīr-i āndur / Şehlere lāzım olan iḥsāndur
SE2082 Bir nedīmi var-ıdı maḥrem-i rāz / **Şāh** Maḥmūd ile mānend-i Ayāz
SE2089 Cūş idüp ḫabş-i cibillī her dem / Luṭf-ı **şāh** anı iderdi pür-ġam
SE2092 Begenüp **şāh** maḫal-ḫanlıġını / Naḳl-i bezm itdi süḫan-dānlıġını
SE2095 **Şāh** aña didi göñülden bu geçer / Ki virem bir kese on hemyān zer
SE2100 **Şāh** işitdi sözini vaḳtā kim / Oldı ikrām-ı nedime nādim
SE2104 Didi ḳahrıla aña **şāh-ı** kerīm / İy fürūmāye-i mennāʿ ü leʾīm
SE2107 Gördi kim şümdur erbāb-ı ḥased / Eyledi **şāh** anı merdūd-ı ebed
SE2273 Aşlını ḥikmetini **şāh** bilür / Çekilen zaḥmeti Allāh bilür
SE2274 **Şāh** ṣordı ki nedür şübhe ʿaceb / Bu ḳadar zaḥmete ne oldı sebeb
SE2354 İtdi iḥsān-ı ferāvān aña **şāh** / Oradan ḳıldı anı rūy-be-rāh
SE2676 **Şāh-ı** ʿādil idüp anlara hitāb / Luṭfıla sāʾiline virdi cevāb
SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa şecer / **Şāh-ı ḳaddin iki** bükmişdi kiber
SE2748 Pīr **şāhı** görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde bilür
SE2748 Pīr şāhı görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne **şāh** ne şeh-zāde bilür
SE2748 Pīr **şāhı** görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne şeh-zāde bilür
SE2750 **Şāh** idüp her ṭabaḳa luṭf u kerem / Daʿvet eyler yanına anı o dem
SE2752 Ṣorıcaḳ aşlını **şāh-ı** cem-kāḫ / Virdi naḫl-i süḫana bergile şāḫ
SE2762 Ol daḫı himmet-i **şāhı** gördi / Kesdi zünnārı ocaġa urdı
SE2827 Bir mehābetli dil-āver er idüñ / Menem ol **şāh-ı** bahādır dir idüñ
SE2831 Gūş idüp **şāh** bu merdāne sözi / Döndi ġayretle hemān ḫaşma yüzi
SE2851 **Şāhdan** gūş idicek bu süḫanı / İtdiler cümle göñül birlügini
SE2928 **Şāh** gördi bir ulu ṭāḳ-ı refīʿ / Ḳalb-i müʾmin gibi ġāyetde vesīʿ
SE2949 Olmadı hīç buña lāyıḳ bir **şāh** / Giyeli tāc-ı zer-endūzını māh
SE2951 O kerāmet ki görüpdür anı **şāh** / Naẓmına nisbetile bürke-i gāh
SE3112 Ḫāṣılı **şāhıla** İbn-i Ḳaraman / Nice kez itmiş-iken ʿahd ü emān
SE3120 Oldı çün **şāha** ḳażıyye maʿlūm / Ṣīr-veş ḳıldı o rūbāha hücūm
SE3130 Zaḫm-ber-zaḫm olup aña bu ʿitāb / **Şāhına** virdi bu vechile cevāb
SE3158 İʿvicāc üzre ise **şāh** eger / Ṣāḥibi nārıla ışlāḥ eyler
SE3238 ʿIşḳ-ise ben ḳula ger rençiş-i **şāh** / Ġamze-i mestüñ olupdur o günāh
HH92 لع مع اللهtahtımın **şāhı** / Kabe Kavseyn burcınun māhı
HH179 Sanki cism-i latīf-i **şāh-ı** ümem / Berg-i gül üzre ḳatre-i şebnem
HH189 Yine ey ḫāme ḳıl dür-efşānī / Yazalum vaṣf-ı **şāh-ı** devrānı
HH192 **Şāh-ı** Ḥāḳān-sipāh-ı Cem-sālār / Māh-ı gerdūn-penāh-ı mihr-āṣār
HH198 **Şāh-ı** şeh ʿamm ü şeh birāderdür / Ḫaşılı server oġlı serverdür
HH209 Eyleyüp ḥükm-i şerʿi ʿālem-gīr / **Şāh-ı** sebbābı eyledi taʾzīr
HH240 Himmet-i **şāha** şāhid-i ʿādil / Ṣadr-ı sencīde dāver-i kāmil
HH316 Medḥ-i Behrām **Şāha** itmiş meyl / Eylemiş pādişāh-ı ʿışḳ-ı tufeyl
HH354 Ola **şāh-ı** cemāl bā-temkīn / Nāzenīn ola gözleye āyīn
HH713 Hācibe bir işāret itdi hemān / Pīş-i **şāha** getürdi mūy-keşān
HH714 Ḳahr ile didi **şāh** o mekkāra / Bir daḫı cürʾet itme ol kāra
HH717 **Şāhlar** eyleyüp hezār ikrām / Şeyḫe gönderdiler selām ü peyām
HH846 Çün Siyāhī kelāmın itdi temām / Çıḳdı nā-gāh **şāh-ı** kişver-i şām
HH870 Çīn-i Māçinde var idi bir **şāh** / Naʿl-i sümm-i semendi efser-i māh
HH871 Encüm içre miṣāl-i māh-ı temām / **Şāhlar** içre ser-firāz ü be-nām
HH872 Nāmı Ḫurşīd **Şāh** idi anuñ / Cem ü Cemşīdi idi devrānuñ
HH873 Tāc-ı zerle miyān-ı **şāh** ānda / **Şāh** idi pāy-ı taḫt-ı Māhānda
HH876 Oldı ol şehre **şāh-ı** bā-teʾyīd / Māh içinde miṣāl-i yevm-i saʿīd
HH885 Berg-i gül taḫtına ʿaḳīk-i Yemen / Farḳı yoḳ **şāhımuñ** zümürrüdden
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü taze çemen / Ḫoş gelüp **şāha** indi raḫşından
HH893 Üç gün ol ʿarṣa cāy-ı **şāh** oldı / Reşk-i meydāndı ʿīdgāh oldı
HH907 ʿĀşıḳ olmışdı cān ile aña **şāh** / Her dem eylerdi zīr-i lebden āh
HH917 **Şāh** ki rūyına nigāh itdi / Gāh ʿaksine baḳdı āh itdi
HH936 Oldı dil-germ ġonce-i raʿnā / Ḫizmet-i **şāha** şemʿ-i bezm-āsā
HH938 Gördi Behzād ḫālet-i **şāhı** / Vālihāne nigāh-ı bī-gāhı
HH942 Cām-ı vaṣla şereng-i ġam ḳatdı / Kendüyi **şāha** ṭatluca ṣatdı
HH949 Hep bu āṣār-ı ʿışḳ fettāndur / **Şāh** ü gedā bunda yeksāndur
HH982 Fikr iderdi ki eyleye tesmīm / **Şāh** ile oġlunı o mār-ı leʾīm
HH104 Faḳr ile **şāh-ı** kām-yāb oldı / Ḫādım-ı ḫaymesi seḥāb oldı
HH1001 Gördi çün-kim ġurūbın ol māhuñ / Ḳalmadı ṣabra ṭāḳati **şāhuñ**
HH1010 Dehr Ḫurşīd **Şāha** cevr itdi / Ḫāke ṣaldı garīb-i devr itdi
HH1019 Girmesün mülke **şāh-ı** bīgāne / Āteş olur sipāh-ı bīgāne

HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i **şāha** / Ḳaldı maẕlūmuñ işi Allāha
HH1022 **Şāh** olup geçdi mesned-i şāha / Ḳaldı maẕlūmuñ işi Allāha
HH1022 Şāh olup geçdi mesned-i **şāha** / Ḳaldı maẕlūmuñ işi Allāha
HH1028 Düşdiler yola ol iki nā-şād / Yaʿni Ḫurşīd **Şāh** ile Behzād
HH1060 Gül-i ṣad-berg-veş hem itdi nişār / Pençe-i **şāha** penc-ṣad dīnār
HH1089 Ṭurdı merdāne **Şāh** ile Behzād / Virdiler tīġ-ı sīne-dūza güşād
HH1094 Ḳaldurup cümle bār u büngāhı / Öldi diyü bıraḳdılar **şāhı**
HH1103 Bu yaña Ḫusrev-i sitem-dīde / **Şāh-ı** Ḫurşīd-i baḫt-gerdīde
HH1117 Geldi Ḫurşīd **şāh-ı** ser-gerdān / Vāḳiʿ-i ḥāli itdi şerḥ ü beyān
HH1124 Gördi Hurşīd **Şāh-ı** maḥzūnı / Ġarḳa-ı ḫūn derūn u birūnı
HH1152 İtdi irsāl-ı pīşgāh-ı vezīr / **Şāh** ḫaṭṭıyle nāme-i tebşīr
HH1156 Cāy idüp dilde ḫubb-ı mesned-i **şāh** / Gān çıḳar çıḳmaz idi dilden cāh
HH1162 Hiç ferd olmadı o dem āzād / **Şāh-ı** Hurşīd ile meger Behzād
HH1165 ʿAsker içre meger ki iki cevān / **Şāh** ü Behzāda beñzer idi hemān
HH1175 **Şāh** ü Behzād gördi fursatdur / Fevt-i furṣat ḳavī ḥamāḳatdur
HH1190 Bu yaña ḫārisān-ı dergeh-i **şāh** / Ḥālden çünki oldılar āgāh
HH1191 Girdiler ḳaṣr-ı **şāha** nāle-künān / Ḳulle-i çarḫa irdi āh ü fiġān
HH1193 Geldi dergāh-ı **şāha** mīr ü vezīr / Ṣalṭanat emrin itdiler tedbīr
HH1201 Taḫt-ı pīşine **şāh-ı** dīrīne / Geçdi emr oldı şehr-āyīne
HH1231 **Şāh-ı** meh-ferr ü müşterī-ferheng / Māh-ı encüm ḥaşem sipihr-evreng
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde mīr ü vezīr / **Şāh** ise germ ü serdden dil-gīr
HH1238 Saʿy iderlerdi başlayup āle / **Şāhı** iġfāl ü mülki ıḍlāle
HH1240 **Şāha** esbāb-ı ʿayş āmāde / Bunlar emvāl-i mülki yaġmada
HH1241 **Şāh** vāḳıf gerekdür aḥvāle / Vükelāya ḳalursa vāy ḥāle
HH1243 **Şāh** kim nev-niḫāl-i devlet ola / Ġonce-veş perdegī-i ʿiffet ola
HH1246 Fitneler araya alup **şāhı** / Dūrdan baḳdurur ḫayr-ḫˇāhı
HH1249 Ṭuymaġa başladı bu fitneyi **şāh** / Bildi böyle ḳalursa ḫāl tebāh
HH1262 Gördi çün **şāh** vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle pīre virdi selām
HH1264 Gördi bāġ-ı behişt-revnaḳı **şāh** / İtdi çeşm-i taḥassür ile nigāh
HH1288 Çünki şeh zaḫmī-ı nigāh oldı / Ġamze ḫātır-nişān-ı **şāh** oldı
HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / **Şāh-ı** mehpāye mihr-i gerdūn taḫt
HH1306 **Şāh** fermān idüp şikāra hemān / Döndi girdāba baḫr-ı ceyş-i revān
HH1324 Nā-gehān **şāh** önünde bir āhū / Gitdi bir cānibe diyüp yā hū
HH1325 Göricek anı **şāh-ı** cūyende / Pey-i āhūya oldı pūyende
HH1327 **Şāh** ümīd-i şikār ile cūyān / Hāḍeminden cüdā düşüp pūyān
HH1328 Şīr-veş gitdi ol ġazal ile **şāh** / ʿĀḳıbet çıḳdı bir ḳabileye rāh
HH1332 **Şāh** gördi ol āhū-yı pūyān / Girdi bir tārem içre oldı nihān
HH1337 **Şāh** çün kim aña nigāh itdi / Ḥālini bir nigeh tebāh itdi
HH1344 Bezm-i üns itdi **şāh** anuñla biraz / Çeşm-i bādāmın itdi çeşm-i çerez
HH1372 **Şāh** ʿaskerden olmasa āgāh / Kendüye **şāh** bilmez anı sipāh
HH1373 **Şāhı** vāḳıf bilince aḥvāle / Kimse ıḳdām idemez iḥmāle
HH1375 Bende ṭutdum bu dil-güşā rāhı / Herkes olur ḫarīminüñ **şāhı**
HH1376 **Şāh** Maḥmūd idüp kelāmını gūş / Vaşf-ı ḥālinden oldı kendi ḫamūş
HH1381 O cemāl ü kemāle itdi nigāh / Gān ü dilden ḳul oldı ol mehe **şāh**
HH1394 Virdi **şāha** bu gūne pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i merd
HH1398 Gördi **şāh** ol bülend-pervāzı / Ki aşurdı niyāzdan nāzı
HH1402 **Şāh** ṣandı kim ol cevān-ı dilīr / Göricek ide vażʿ ını taġyīr
HH1406 Görüp ol servde ṣebāt-ı ḳadem / Ṭuydı anı ki **şāh-ı** ferruḫ-dem
HH1408 Şeh geçinmekden ol çerāgāha / Ḳaṣdı taʿlīm imiş meger **şāha**
HH1424 **Şāha** toġrı nigāhın itmiş tīz / Olmış āmāde rest-ḫīz-i sitīz
HH1428 Düm urup tā ziyāne-veş ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı **şāh-ı** bī-bāke
HH1429 **Şāh** idüp tīġ-i ġamġamı ʿuryān / İtdi bir ḥamlede anı bī-cān
HH1448 **Şāh** oldı muḳābilinde dilīr / Mest-i ʿışḳ idi hem-çü ġurrān şīr
HH1457 Sūz-ı ʿışḳıyla **şāh-ı** bende-nevāz / Açılup eyledi Ayaza niyāz
HH1461 **Şāh** iken mübtelā-yı ʿışḳ oldum / Dergehüñde gedā-yı ʿışḳ oldum
HH1473 Çünki güftār-ı **şāhı** eyledi gūş / Ġonce-veş ol gül-i ter oldı ḫāmūş
HH1490 İtdi bir **şāh** ḫizmetin telḳīn / Eyledi baġ-bānlıġa taʿyīn
HH1493 Gūş-ı **şāha** irişdi çün bu cevāb / Ḳat ḳat oldı ʿalāḳa-i esbāb
HH1511 **Şāha** yār oldı tāliʿ-i mesʿūd / Āḫirin itdi ʿāḳıbet Maḥmūd
HH1528 Yüz ṭutup bārgāh-ı Mevlāya / Didi ey **şāh-ı** lā-mekān-pāye
HH1530 Luṭf umar **şāh** ile gedā senden / Cümle dermāndeye devā senden
HH1546 Eylemişdi o taḫtı menzilgāh / Bir ḳavī baḫt nāmı Ḳāhir **Şāh**
HH1547 Olmış idi o **şāh-ı** māh maḥel / Ḳahr ü luṭfıyla ʿālem içre meşel
HH1560 ʿAḳs olur oldı **şāha** gizlü ḫaber / Virdi āyīne-i żamīre keder
HH1562 Oldı esrār-ı **şāh-ı** nīk-nihād / Şehr ü bāzāra ḳıṣṣa-ı şeyyād
HH1563 İtdi **şāhı** bu ġuṣṣalar ġam-nāk / Niceler töhmet ile oldı helāk

HH1565 Kimseler iḫtimāl virmez idi / Virse de gūş-ı **şāha** girmez idi
HH1571 Ol suḫan-çīni meclis-i **şāhuñ** / Gözcüsi ṣayılurdı dergāhuñ
HH1573 Var idi şāha bir ḫuceste ḫalef / Gevher-i **şāh-vār-ı** dürc-i şeref
HH1573 Var idi **şāha** bir ḫuceste ḫalef / Gevher-i şāh-vār-ı dürc-i şeref
HH1620 Bīm-i ḳahr ile līk ol muḫtāl / Bulmadı **şāha** ʿarż-ı ḥāle mecāl
HH1623 Oḳıdup naḳşı merd-i āgāha / ʿArż-ı ḥāl ide remz ile **şāha**
HH1653 İtdi taṣvīri ol digal muʿtād / **Şāha** āyīne gibi pīş-nihād
HH1654 Aṣdı bir tār ile o ṣaḫş-ı denī / Manẓar-ı **şāh** öñünde ṣāḫa anı
HH1661 Az ḳaldı ki **şāh-ı** āteş-nāk / İkisinde o sāʿat ide helāk
HH1668 Münʿaḳs oldı ḥavżda nā-gāh / Şāḫlar arasında ṣūret-i **şāh**
HH1669 Şāh kim ʿaksin āşikār itdi / Heyʾet-i **şāhı** ṣāḫdār itdi
HH1669 **Şāh** kim ʿaksin āşikār itdi / Heyʾet-i **şāh** ı ṣāḫdār itdi
HH1671 Ḫāṭıra geldi **şāh-ı** gergedenī / İtdi bī-iḫtiyār ḫande-zenī
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol ān / Ḫande-zen şekli oldı **şāha** ʿıyān
HH1681 Ġażab itdi bu ḥāle Ḳāhir **Şāh** / Ḥāl-i maʿṣūḳ u ʿāṣıḳ oldı tebāh
HH1705 Şu sözi kim buyurdı ḥażret-i **şāh** / Hiç vech ile olmadum āgāh
HH1718 Añarın nām-ı būseyi gāhī / Göricek dest ü dāmen-i **şāhı**
HH1719 **Şāh-ı** deryā-dil eylemişdi beyān / Dil-güşādur kenār-ı āb-ı revān
HH1725 İl bu maʿṣūmı bī-günāh bilür / Ẓulm ile öldürürse **şāh** bilür
HH1734 Emr-i **şāh** ile āṣaf-ı Cem-şān / Bend idüp ol nihāl-i nāzı hemān
HH1737 Bir nihāle görümlü devḥa-ı **şāh** / Anı da kör iderse ḥāl-tebāh
HH1739 Ne bilür zīr-i ṭāḳ-ı mīnūda / **Şāh** göz ḳıpdıġuñ ḳarañuda
HH1785 Gülşen-i **şāha** esdi bād-ı ecel / Oldı endaḫte niḥāl-i emel
HH1786 Geçdi şeh-zāde mesned-i pedere / Degdi nevbet o **şāh-ı** tāc-vere
HH1797 Evvelin ḥükm-i **şāh-ı** ẓulm-güdāz / Oldı emr-i siyāset-i ġammāz
HH1820 Ḳatı şefḳatli **şāh-ı** ʿādil idi / ʿĀṣıḳ-ı derd-mende māʾil idi
HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i **şāh** / Ṭurdı yolda selāma ḫayl-i sipāh
HH1861 Virdi bergin hevāya ġonce-i dil / **Şāh-veş** oldı Şūḥ aña māʾil
HH1905 Baña mı ḳaldı **şāhuñ** āzārı / Şimdi mi çıḳdı bu cefā-karı
HH1910 Giderek oldı her kişi āgāh / Ṭuydı çün ʿāḳıbet bu ḳıṣṣayı **şāh**
HH1953 ʿArż-ı ḥāl idicek o bī-devlet / Işfahān **şāhı** eyledi şefeḳat
HH1957 Çāre fikr eyleyüp o nā-kāma / Didi ol **şāha** yazalum nāme
HH1976 Eyleyüp dest-i redle rūy-berāh / Didi var eyle **şāhuñı** āgāh
HH1978 **Şāhdan** istenür mi hiç bende / Şāhlıḳ ḳande bu suḫan ḳande
HH1987 Ḳāṣıd-ı nīm-cān gelüp yirine / ʿArż-ı ḥāl itdi **şāh-ı** kişverine
HH1989 Göre sūz-ı ḥamiyyet-i **şāhı** / Pür şirār eyledi bu ḫargāhı
HH1993 Reyde çün **şāh-ı** āsumān-mesned / Işfahānī kelāmın eyledi redd
HH2019 Semt-i maḥbūba eyledikçe nigāh / İstemezdi ki **şāhı** ola tebāh
HH2027 Kimi maḳtūl olup kimisi esīr / Güc ile ḳaçdı **şāh-ı** māh-mesīr
HH2056 Çūb-ı şatranca döndürüp kāhı / Oynadup ortada iki **şāhı**
HH2057 Şāha kem-ter gedāyı itse raḳīb / **Şāhı** ḳor yüz ṭutar gedāya ḥabīb
HH2057 **Şāha** kem-ter gedāyı itse raḳīb / Şāhı ḳor yüz ṭutar gedāya ḥabīb
HH2184 İdicek rūy-māl-i dergeh-i **şāh** / Seni yanumca ideyin hem-rāh
HH2376 Geldiler taḫtgāha bī-teşvīş / Oldı hem-kāre **şāh** ile dervīş
HH2587 Anı güstāḫ idüp bu luṭf-ʿaṭā / ʿArża girdi o **şāha** bī-pervā
HE50 Olup her ṣafḥa mevc-engīz-i ʿummān / Anuñ her saṭr-ı sürḫı **şāh-ı** mercān

şāhān [7] şahlar, padişahlar

NE1227 Ḳudretine göre degil berḳgāh / Devlet-i **şāhān** felek-i bārgāh
NE1253 Ḳudretine göre degil berḳgāh / Devlet-i **şāhān** felek-i bārgāh
SE1497 Kisrī-i milket-i Īrān oldı / Nice yıllar şeh-i **şāhān** oldı
SE2868 Oldı **şāhān** cihān içre temām / Ḫaşmı ḫayfıla o seyfile benām
HH873 Tāc-ı zerle miyān-ı **şāhānda** / Şāh idi pāy-ı taḫt-ı Māhānda
HH1977 Gözleyüp rāh ü resm-i **şāhānı** / İtmesün ḫāme gibi ṭuġyānı
HH2693 Çeşm-i ʿāşıḳda her biri anuñ / Gevher-i tācı idi **şāhānuñ**

şāhenşāh, şāhenşeh [5] şahlar şahı, padişahlar padişahı

S121 Şebāngeh ki **şāhenşeh-i** bāḫter / Çerāġān ile ḳaṣrına virdi fer
S349 Ṭuyup ʿazm-i **Şāhenşeh-i** Bān-ı Leh / Żarūrī hemān itdi cemʿ-i sipeh
NE357 Bulmış idi rütbe-i ẓıllullahı / Ṣalmış idi sāye-i **şāhenşehi**
NE1380 Geldi o **şāhenşeh-i** Yeṣrib-ḥarem / Ṣalını ṣalını miṣāl-i ʿalem
SE1970 Keyf-i bādeyle olup **şāhenşāh** / Żamm olur devletine bir iki cāh

şāh-ı ʿālem [4]

1. âlemin hükümdarı, cihan padişahı

HH914 Naẓar-ı **şāh-ı ʿāleme** ḳatʿā / Ḥāʾil olmazdı ġayri māh-liḳā
HH1852 Peyk-i zer-tāc-ı **şāh-ı ʿālem** idi / Aḫter-i baḫtı gibi hem-dem idi

HE80 Şu deñlü gizlidür ol **şāh-ı ʿālem** / Ki nāmın alamaz aġzına ḫātem

2. Hz. Muhammed

HH2690 Kūy-ı dil-cū-yı **şāh-ı ʿālem** imiş / Ḥarem-i Ḳaʿbe-i mükerrem imiş

şāh-ı bahār [2] bahar padişahı, ilkbahar mevsimi

NE544 Oldı hebā şevket-i **şāh-ı bahār** / Buldı fena berḳ ü nevāteng-bār

HH291 Rūz-ı nevrūz irüp saʿādetle / Geldi **şāh-ı bahār** devletle

şāh-ı cihān [24] cihan padişahı

NE2559 **Şāh-ı cihān** olsa eri faḫri yoḳ / Ḳoş var ise aña yeter bir yoluḳ

SE726 Uyanup baḫtı gibi **şāh-ı cihān** / Ġonca-i ḫāṭırı oldı ḫandān

SE1357 Didi kim dād eyā **şāh-ı cihān** / Ḫānümānum benüm oldı vīrān

SE1408 Gūş idince süḫanuñ **şāh-ı cihān** / Anuñ iḫżārına emr itdi hemān

SE1781 Şöyle fikr itdi bu ʿizzet-ḫ̆āhān / Ki münāsib budur iy **şāh-ı cihān**

SE2344 Lāzım oldı pür idüp ḳurrāba / Ġarḳ idem **şāh-ı cihānı** āba

SE2673 Oldılar ḫāżır olanlar ḫayrān / Didiler cümleten iy **şāh-ı cihān**

SE2760 İşidüp sözlerini **şāh-ı cihān** / Vāḳıʿ-ı ḥāli aña itdi ʿiyān

SE2825 Ḳahrıla aña idüp ṭaʿne-zeni / Didi iy **şāh-ı cihān** ʿār ḳanı

SE2936 Göricek ḫaşmetini **şāh-ı cihān** / Bī-tereddüd ayaġa düşdi hemān

SE2943 Şeyḫ idüp **şāh-ı cihāna** ikbāl / İtdi himmet naẓarıyla ḫoş-ḥāl

SE3102 Rūma itseydi ġażā **şāh-ı cihān** / Anaṭolıyı iderdi vīrān

SE3114 Ṣıḳılup eyleyicek āh u fiġān / ʿAfv iderdi ṣuçını **şāh-ı cihān**

SE3131 Nesne fevt olmaz a iy **şāh-ı cihān** / Devletüñde var-iken daḫı zamān

SE3234 Didi iy **şāh-ı cihanım** Ferdī / Güneşe lāyıḳ olur mı serdī

HH924 Līk fāş olıcaḳ bu rāz-ı nihān / Ḳahr ide ḳorḳarın ki **şāh-ı cihan**

HH1199 Pāyine zerre-veş olup rīzān / İtdiler dest-būs-ı **şāh-ı cihān**

HH1665 Ḫabere teşne-leb olup her ān / Ebrden nem ḳapardı **şāh-ı cihān**

HH1791 Gūş idüp oldı ḫurrem ü ḫandān / Eyledi pāy-būs-ı **şāh-ı cihān**

HH2702 Seyr idermiş meger o **şāh-ı cihān** / Hep pes-i perdeden ne olsa ʿayān

Aşağıdaki tanıklarda terkip Sultan II. Osman tavsifinde kullanılmıştır.

S186 Ki çün eyledüñ ḥamd ü naʿtı edā / Mühimm oldı **şāh-ı cihāna** duʿā

S275 Semend-i saʿādet olup zīr-rān / Süvār oldı devletle **şāh-ı cihān**

Aşağıdaki tanıklarda terkip Sultan III. Mehmed tavsifinde kullanılmıştır.

NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile ḳaddin ḳemān / Egriye ṭoġruldı o **şāh-ı cihān**

NE385 Soñra idüp cānib-i tābūra ʿazm / **Şāh-ı cihān** eyledi āheng-i rezm

şāh-ı cihān-bān [1] dünyayı koruyan, gözeten padişah, Sultan IV. Murâd

NE434 Şükr-i Ḫudā buldı ser-ā-ser cihān / **Şāh-ı cihān-bān** ile emn ü emān

şāh-ı cihāndārlıḳ [1] dünyaya hükmeden padişah olma

NE722 Ḳasdı anuñ **şāh-ı cihāndārlıḳ** / Gösgötürü ʿāleme ḫünkārlıḳ

şāh-ı cihān-gīr [2] dünyayı fetheden padişah

NE1829 **Şāh-ı cihān-gīr** ü cihān-baḫş idi / Māh-ı melek ḳadr u felek raḫş idi

SE1437 Niceler **şāh-ı cihān-gīr** oldı / Şeh-per-i himmeti şimşīr oldı

şāh-ı cihān-penāh [2] dünyayı koruyan, tüm dünyanın sığınağı olan padişah

HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı şevk ü sürūr / Didi **şāh-ı cihān-penāha** buyur

HH1741 Ḳodı zındānda anı zār u esīr / Geldi **şāh-ı cihān-penāha** vezīr

şāh-ı cihān-sālār [2] dünyaya hükmeden, dünyanın en büyüğü olan padişah

SE1440 ʿAsrınuñ **şāh-ı cihān-sālārı** / Ḳıdve-i ṭāʾife-i Ṣaffārī

SE1516 Gördi çün **şāh-ı cihān-sālārı** / Daʿvet itdi o cihān-sālārı

şāh-ı cinnīyān [1] cinler padişahı

HH695 Ki olup **şāh-ı cinnīyāna** revān / İsteye bu ʿalīle bir dermān

şāh-ı Çīn [1] Çin padişahı

SE1124 **Şāh-ı Çīn** oldı be-vefk-i fermān / Ṭabaḳ-ı ʿarża güher-rīz-i beyān

şāh-ı güzīn [4]

1. Hz. Muhammed

S97 İdüp fetḥe tebşīr o **şāh-ı güzīn** / Duḫūl itdiler Mekkeye müʾminīn

S222 Peder ḫasretinden o **şāh-ı güzīn** / Mesīḥā-ṣıfat oldı ʿuzlet-nişīn

NE215 Mühr-i şerīf ile o **şāh-ı güzīn** / Ḥüccet-i ẓahriyye-i menşūr-ı dīn

2. seçkin padişah

HH701 Ḳarşuda heft mesned-i zerrīn / Yedi taḫt üzre heft **şāh-ı güzīn**

şāh-ı ḫarem [1] Harem'in padişahı, Hz. Muhammed. Ayrıca bkz. 'harem' md.

NE273 Yürüdi miḥrāba o **şāh-ı ḫarem** / Ṣaff-ı mücāhidle miṣāl-i ʿalem

şāh-ı ʿışḳ [3] aşk padişahı

SE2955 Buradan bil sühanuñ rütbesini / **Şāh-ı ʿışḳuñ** oḳınan ḫuṭbesini
HH315 Evvelā **şāh-ı ʿışḳ-ı** ʿālem-gīr / Oldı bu turfe nāmede taḫḳīr
HH330 Böyle mi gözleye ülü'l-elbāb / Dergeh-i **şāh-ı ʿışḳda** ādāb

şāh-ı İslām [1] İslam padişahı, Sultan Melikşah. Ayrıca bkz. 'Melikşāh' md.
SE1802 Didi ol elçiye **şāh-ı İslām** / Yürü var Ḳayṣara eyle iʿlām

şāh-ı levlāk [1] Hz. Muhammed. Ayrıca bkz. 'levlāk' md.
SE292 ʿAzm ide iki cihānuñ güneşi / **Şāh-ı levlāk-ı** nebiyy-i Ḳureşi

şāh-ı Māhān [1] Mâhân padişahı. Ayrıca bkz. 'Māhān' md.
HH894 Var idi bir vezīr-i nā-dānı / **Şāh-ı Māhānuñ** oldı Māhānı

şāh-ı maḥbūb [1] güzeller padişahı, en sevilen
HH2022 **Şāh-ı maḥbūba** istemezdi zevāl / Ḫasma taʿlīm iden sefīh-miṣāl

şāh-ı maʿnā [1] manâ padişahı, Hz. Ali
SE576 Server-i ṣūret ü **şāh-ı maʿnā** / Ḫaṣṣehü'llāhu bi-luṭfin ve rıżā

şāh-ı maʿnī-sipāḥ [1] manâ askerlerinin padişahı, Atâyî'nin babası Nev'î Efendi
HH423 **Şāh-i maʿnī-sipāh-ı** fażl-penāh / Yaʿnī Nevʿī Efendi

şāh-ı mārān [3] yılanlar padişahı
S680 İdüp ʿaksini mār-ı māhı maḳar / Anı ḳalʿa-i **şāh-ı mārān** ider
SE1327 Cümle baş ḳaldurur ehl-i ṭuġyān / **Şāh-ı mārāna** döner ol nādān
SE2362 Döndi aḫlāḳ-ı ẕemīme māra / **Şāh-ı mārānı** anuñ emmāra

şāh-ı merdān [2] yiğitlerin şâhı, Hz. Ali
SE571 Ne buyurdı göre **şāh-ı merdān** / Uy imāma sözini diñle hemān
SE1272 Ḳollarıyla şarıġı döndi ʿiyān / **Şāh-ı merdāne** sütūn üzre hemān

şāh-ı Necef [1] Necef'in şâhı. Ayrıca Hz. Ali, bkz. 'Necef' md.
SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey **şāh-ı Necef** / Naḳd-i kevneyni meded itme telef

şāh-ı rāh {şāhrāh} [2] bkz. 'şehrāh' md.
NE44 Lāmları ġurre-i garrā-yı māh / Her elif Allāha gider **şāh-ı rāh**
NE2499 Ḫaṭṭa-i irḥāma açup **şāh-ı rāh** / Mekri ile ḥāl-i bekāret tebāh

şāh-ı Rey [1] Rey padişahı
HH1965 **Şāh-ı Rey** destine irüp nāme / Açılınca büyüdi hengāme

şāh-ı rüsūl [1] peygamberler padişahı, Hz. Muhammed
SE183 Ḥażret-i **şāh-ı rüsūl** hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā şemʿ-i sübül

şāh-ı şatranc [1] satrançta, her yöne tek kare oynayabilen en önemli taş
SE1118 **Şāh-ı şatranc** gibi itdi vuḳūf / Birbirin çekindi ammā ki ṣufūf

şāh-ı Süleymān [1] Kânûnî Sultan Süleymân
NE1461 Ḥikmeti gör ḫusrev-gitī penāh / **Şāh-ı Süleymān-ı** felek-i bārgāh

şāh-ı şarḳ [1] doğunun padişahı
NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti mānend-i berḳ / Tīġi elinde nitekim **şāh-ı şarḳ**

şāh-ı şehīdān [1] şehitler padişahı, Timur'un varlığına son verdiği Muzafferîler hânedânının son şâhı Şâh Mansûr
SE2867 Peyrev-i **şāh-ı şehīdān** oldı / Yaʿnī ḥaḳ yolına ḳurbān oldı

şāh-ı Yeṯrib [1] Yesrib'in padişahı, Hz. Muhammed.
HH94 **Şāh-ı Yeṯrib** sülāle-i Hāşim / Māh-ı ümmü'l-ḳurā Ebü'l-Ḳāsım

şāhī [9] şâha âit, şâha mahsus
S237 Bu şevḳ ile şun baña raṭl-ı girān / Fütūḥāt-ı **şāhiyi** diñle hemān
S252 Çıḳup lāleler tūġ-ı **şāhī** gibi / Ḳızıl bayraḳ açdı sipāhī gibi
S446 Ne ümmīd ile ata bī-vehm ü neng / Gedā naḫl-i bostān-ı **şāhīye** seng
NE1387 Cāmeleri ḥilʿat-i **şāhī** midür / Ya zırıh-ı ḥıfẓ-ı ilāhī midür
NE1814 Ṭaʿma-i **şāhīye** uzansa gedā / Ḳahr ile zehr olur aña ol ġıdā
HH1401 Nā-gehān irdi mevkib-i **şāhī** / Ṭutdı ḫayl ü ḫaşem çerāgāhı
HH1552 Ḳahr-i **şāhīden** oldı fāriġ-bāl / Oldı iblīs-i āsumān-ı celāl
HH1685 Bu mıdur resm-i salṭanat-ḫˇāhī / Ḳanı ʿırv-ı ḥamiyyet-i **şāhī**
HH2218 Didi bunda bu bī-ḥayā n'eyler / Bezm-i **şāhīde** bir gedā n'eyler

şāhlıḳ [4] padişahlık, hükümdarlık
SE1442 **Şāhlıḳdan** yoġ-iken nām ü nişān / Oldı çünkim yetişüp taze cüvān
HH950 **Şāhlıḳ** sıġmaz anda zūr olmaz / Bende-i ʿışḳda ġurūr olmaz
HH1374 Böyledür resm ü rāh-i ehl-i himem / **Şāhlıḳ** budur ey ḫuceste-şiyem
HH1978 Şāhdan istenür mi hiç bende / **Şahlıḳ** ḳande bu suḫan ḳande

şāh-nihād [2] hükümdar yaradılışlı

HH1184 Ḫūb-ı ʿāşıḳ-perest-i **şāh-nihād** / İtdi ḳatl-i pederle ʿāşıḳı şād
HH2180 Nice ḳābil ola vuṣūl-i murād / Ben gedāyī ḥaḳīr o **şāh-nihād**

şāh-vār [1] hükümdara yakışan; hükümdara layık iri taneli inci

S189 Dür-i **şāh-vār-ı** hümāyūn-ṣadef / Ferīdūn-nejād ü Sikender-şeref

şāh-zāde, şeh-zāde [19] padişah oğlu veya padişah ailesinden olan erkek çocuk, şehzade

SE505 Toġdı bir aḫter-i burc-ı iḳbāl / Yaʿnī **şeh-zāde-i** āzāde-nihāl
SE506 Ceddi nāmıyla olındı ikrām / Yezdicerd oldı **şeh-zādeye** nām
SE513 Ḳābil-i feyż degil **şeh-zāde** / Ḥayfdur aña olan irşāda
SE2714 Bir zaman Belḫde bir **şeh-zāde** / Serv-veş ġamdan olup āzāde
SE2729 Didi **şeh-zāde** idüp pīre ḫiṭāb / Nedür iy gül bu bī-hūde ʿazāb
SE2738 Didi **şeh-zāde** irürseñ aña sen / Üç ṭalaḳ boş ola Zühre benden
SE2740 Dönerek taḫt-ı revān-ı eyyām / Oldı **şeh-zāde** şehin-şāh-ı be-nām
SE2748 Pīr şāhı görüp iḳbāl ḳılur / Gerçi ne şāh ne **şeh-zāde** bilür
HH1576 Kendi **şeh-zāde** ġamze şehr aşup / Nice **şeh-zāde** pādişāh-ı ḳulūb
HH1605 ʿĀşıḳ oynında **şāh-zāde** ile / Beg olurdı neşāt-ı bāde ile
HH1609 **Şāh-zāde** iderdi yine dilek / Beglerüñ luṭfına bahāne gerek
HH1610 İltifat itmege o nā-şāda / Beg olurdı oyında **şeh-zāde**
HH1634 Ki çeküp kilk-i ṣafḥa-pīrāyı / Yaza **şeh-zāde** birle Şeydāyı
HH1679 Ḥāli Şeydā-yı **şāh-zāde** ile / Söyledi hep nice ziyāde ile
HH1682 Getürüp ol nihāl-i āzādı / Yaʿni **şeh-zāde-i** perī-zādı
HH1738 Didi **şeh-zādeye** naṣīḥatle / Ki ʿamā ʿarża ḳıl ẓarafetle
HH1743 Ber-ṭaraf oldı kār-ı **şeh-zāde** / Degdi nevbet edīb-i nā-şāde
HH1786 Geçdi **şeh-zāde** mesned-i pedere / Degdi nevbet o şāh-ı tāc-vere
HH1796 Mesned-i salṭanatda **şeh-zāde** / Başladı çünki ʿadl ile dāda

şāhbāz [8] padişahların ava çıktıkları beyaz ve iri doğan, balaban‖yiğit ve şanlı kimse

S254 Şehen-şāh idüp ʿazm-i geşt ü güẓār / O **şāhbāza** düşdi hevā-yı şikār
S360 Helāk-i ʿadūda urup dest ü pā / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
S386 Şikārın alup **şāhbāz-ı** cihān / Hemān eyledi niyyet-i āşiyān
S863 Kebūter ile olsa himmet-fezāy / İde çeşm-i **şāhbāzı** ḫalḫāl-ı pāy
HH340 Ḫāneg̈iye ḫōd olmaz ol bāzī / Mākiyān aldadur mı **şāhbāzı**
HH1092 Āḫir anlarda oldılar bī-tāb / Üşdi her **şāhbāza** nice ġurāb
HH1321 **Şāhbāz** itdi çün gülengi nigūn / Burnı yire dikildi oldı zebūn
HH1857 Çeşm-i **şāhbāzı** gibi ol server / Farḳına ṭaḳmış idi şeh-berler

Şāh Manṣūr [1] Güney ve Batı İran'da hüküm süren mahallî bir hânedan olan Muzafferîlerin son şâhı, Mansûr b. Şerefeddin Muzaffer

SE3103 Ricʿat itse yine **Şāh Manṣūr** / Ḳaçmadan ḳaçmaz idi ol maḳhūr

şāh-per [2] kuş kanadındaki en uzun tüy

NE78 Oldı bu gence iki mışrāʿ der / Tāʾir-i ḳudse bā iki **şāh-per**
SE1484 Kimde kim **şāh-per-i** himmet ola / Ḥaşre dek mirvaḥa-i rāḥat ola

şāh-süvār [2] usta binici

NE208 Soñra gidüp **şāh-süvār-ı** berrāḳ / Geçdi atı bir nice menzil-i ırāḳ
SE2467 İtdi ol **şāh-süvār-ı** ṭāyī / Terbiye ḫargeleden bir ṭayı

Şāh u Gedā [1] Taşlıcalı Yahyâ'nın 1537'de kaleme aldığı tahmin edilen konusu İstanbul'da geçen yerliliği ve özgünlüğü ile meşhur olmuş mesnevîsi

HH447 Rūmda oldı gerçi **Şāh u Gedā** / Eşer-i ḫāṣ-ı ḫāme-i Yaḥyā

şāhāne [7] hükümdara mensup ve lâyık olan; bir hükümdara yakışacak biçimde; çok mükemmel, çok güzel

S579 Ḳuṣūr anda o reng-i **şāhāne-veş** / Sefāʾin öñünden geçen pīş-keş
S688 Kenārı olup ḫāṣ-ı şāh-ı be-nām / ʿAceb cāy-ı **şāhāne** dil-keş maḳām
S905 Anuñ ṭāremi çetr-i **şahānedür** / Ṣafā murġına dām ile dānedür
SE1938 Vālī-i Şāmı unutdı kāfir / Yedi **şāhāne** yaraḳdan vāfir
SE2346 Hīç bunuñ gibi hediyye olmaz / Böyle **şahane** ʿatıyye olmaz
HH700 Ṭavr-ı **şāhāne** birle dīvānı / Reşk-i zer-ḫayme-i Süleymānī
HH1382 Bildi **şāhāne** himmeti vardur / Ḳadr ü cāha liyāḳatı vardur

şāhid [23]

1. bir şeyi gören kimse, tanık

SR12/1 Biz **şāhid-i** ʿıyşe ʿāşıḳ-ı mehcūruz / Kūhsār-ı emelde reh-rev-i şebgūruz
S130 Ne şeb **şāhid-i** mihre müşg̈īn niḳāb / Ki surāḫlardan şalar ṭaşra āb
S181 Aña dinse miʿrāc-ı müʾmin ne var / Yeter **şāhidi** minber ile menār
S302 Olup **şāhid-i** nuṣretüñ ṭālibi / Hemān çatdılar ṭaş gemisi gibi

NE990 ʿIşḳ ile dil-i cām-ı ṣafāya döner / **Şāhid-i** maḳṣūd olur cilve-ger
NE1359 **Şāhid** aña Yeṯrib ü Baṭḥa yeter / Her birine ehl-i ḫıred cān atar
NE2370 Didi ki yoḳ **şāhidüm** ammā eger / Söylesün emr eyler iseñ saña ḫar
NE2609 Sengde oldıgına ʿışḳ u hevā / **Şāhid-i** āhen-keş ile güher-bā
NE3061 **Şāhid-i** mey zevḳi niçün olmaya / Dün ola lāyıḳ mı bu gün olmaya
SE173 Beni geh pādişeh-i ʿālem ider / **Şāhid-i** maḳṣad ile hem-dem ider
SE219 Defter-i ḥikmet-i ḥaḳ oldı tamām / **Şāhid-i** ḫatmi o zībende ḫitām
SE1391 Ḥāline **şāhid** olur efʿālı / Ṭuyulur söylemedin aḥvālı
SE2060 Ḥumḳına **şāhid** iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı ṣaġışı var niʿmet ü nāz
SE3373 Gözinüñ birisi olup cāmid / Oldı şeyṭanlıġına bir **şāhid**
HH452 Līk olur aña da bu söz vārid / ʿIşḳı iṣbāt içün yazar **şāhid**

2. gördüğü veya bildiği bir hususu mahkeme huzurunda yeminle ifade ederek davaya yardım eden kimse, şahit, tanık

SE88 Eyledi maḥkeme-i çarḫı metīn / **Şāhid-i** maḥkeme Bercīs-i emīn
SE1338 Saña temsīl-i rivāyāt ideyin / **Şāhidim** var bunı iṣbāt ideyin
SE1418 Himmete oldı şecāʿatla seḫā / İki **şāhid** kim iderse daʿvā
SE1473 Eylese daʿvī-i merdi ʿuḳālā / ʿAdl ü iḥsān iki **şāhiddür** aña
SE1607 Müddeʿāsında ide kiẕbi ẓuhūr / Kendi **şāhid** o da vāḥid o da zūr
SE2903 İtse daʿvā-yı kerāmet ʿulemā / Şiʿr ü inşā iki **şāhiddür** aña
SE3374 Dīde-i aʿveri ṭarḫ olmış-ıdı / Zūr-ı **şāhid** gibi çarḫ olmış-ıdı
HH2437 **Şāhid-i** şūḫı eyleyüp daʿvet / Ṣarı Ḳāḍıya vardılar ḳat ḳat

şāhid-i ʿādil [3] bildiğini ve gördüğünü eksiksiz ve doğru olarak bildiren tanık

SE1670 **Şāhid-i ʿādili** bu daʿvānuñ / Mütekellim ṣıfatı Mevlānuñ
HH240 Himmet-i şaha **şāhid-i ʿādil** / Ṣadr-ı sencīde dāver-i kāmil
HH1892 Meyl-i dil oldı **şāhid-i ʿādil** / Bildi kendüye oldıġun māʾil

şāhid-i ʿadl [2] adaleti gören, adalete tanık olan

SE709 Devleti **şāhid-i ʿadle** miʿād / Reʾsi tārīh-i nev-i rüşd ü sedād
SE1474 Merdlik nāmını anlarla bulur / **Şāhid-i ʿadlile** müṣbet olur

şāhid-i bāzār [2] ortaya düşmüş, hayasız kadın, fahişe

NE622 ʿAhdi de iḳrārı da cümle hebā / **Şāhid-i bāzār** gibi bī-vefā
SE3180 Eyleme **şāhid-i bāzārıla** kār / Seni cānuñdan iderler bī-zār

şāhid-i ḥāl [1] bir olaya tanık olan, bir durumun tanığı

HH2257 Hiç degil ʿışḳdur senüñ derdüñ / **Şāhid-i ḥāl** çihre-i zerdüñ

şāhid-i ʿışḳ [1] aşkın şahidi, âşık

NE994 **Şāhid-i ʿışḳ** eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi ruḥundan tutuḳ-ı küntü kenz

şāhid-i ḳıṣṣa [2] hikayeye tanık olan kimse, dinleyici

SE495 Kesdi dībā-yı süḫandan ḫālā / **Şāhid-i ḳıṣṣaya** bu resme ḳabā
SE798 **Şāhid-i ḳıṣṣa** olup rūy-nümā / Sözin itmām idicek çehre-güşā

şāhid-i maʿnā [3] manâya tanık olan, anlayan kimse

NE1365 Sīne ki mirʾāt-ı mücellā idi / Cilvegeh-i **şāhid-i maʿnā** idi
NE3083 Biçdi yine ḫāme-i seḫḫāre-fen / **Şāhid-i maʿnāya** ʿacib pīrehen
HH456 Ḫāme-fersā-yı ṣafḥa-yı ġarrā / Çehre-pīrā-yı **şāhid-i maʿnā**

şāhin [1] avlanmak için alıştırılan ve yetiştirilen bir cins doğan

SE3397 Yavru **şahin** gibi aldurduñ eşüñ / Bu ḳadar yaşda neler gördi başuñ

şāhin-bāz [1] şahinci; şahbâz ‖ yiğit

NE2208 Yırtıcıdan ḳaçup o **şāhin-bāz** / Görmemiş idi sitem-i cürre-bāz

şāhin-terāz(ū), şāhin-i terāzū [4] Terazi yıldızı, Köpek yıldızı olarak da adlandırılan Kartal takımyıldızı kümesi, Sirius

NE15 Besmele-i **şāhin-terāzū-yı** dīn / Besmele serpençe-i bazū-yı dīn
NE972 Dide vü ebrū-yı cefā cūy-ı nāz / Keffe vü **şāhin-terāz** idi nāz
SE2881 Oldı **şāhīn-i terāzū** usṭūr / Seng-i mizānı der-i pāk-i buḥūr
SE2833 Nīze ber-dūş o merd-i pertāb / Oldı **şāhīn-i terāzū-yı** rikāb

şāḫlanmaḳ [1] sahip olduğu güçle hiddetlenip coşmak, harekete geçmek

NE2150 **Şāḫlanur** şāḥib-i fettāneden / Āhu iken yaʿni olur gergedān

şaḥne [15] subaşı, emniyet memuru, gece muhafızı. Eskiden şahneler, devriye gezerek meyhane ve işret meclislerini basarlar; suçluları, sarhoşları yakalayıp cezalandırırlarmış.

S1325 Girüp **şaḥnesi** gülşene şarşaruñ / Ḳırup dökdi peymānesin güllerüñ
NE1937 Faḳr ile aḥvāli dīger-gūn iken / Ḍarbet-i **şaḥneyle** ciger-ḫūn iken
NE2036 Kārı nedür **şaḥnesi** ile beyinüñ / Baḳma ilüñ ʿaybına ne eksigüñ

SE1841 Kārı ol ḳavm-i ḳabāḥat eserüñ / Yüregin delmiş-idi **şaḥnelerüñ**
SE1843 Mīrden gelmiş imiş nāme-i ḳahr / Cüst ü cū üzre imiş **şahne-i** şehr
SE1844 Göricek virmedi küffāra emān / Bogazın aldı anuñ **şaḥne** hemān
SE3168 Gördi nā-gāh giçer **şaḥne-i** şehr / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i dehr
SE3170 **Şaḥneden** şefḳat umup ol nā-şād / Didi iy vālī-i ḳāhir feryād
HH229 Rāy-ı Hindüstān ü Dāver-i Çīn / Bir iki **şaḥne-hā-yı** kūçe-nişīn
HH562 **Şaḥne** ḥavfiyle cümle hīle-güzār / Oldı mānend-i şeb-rev-i ʿayyār
HH1764 Meger etbāʿ-ı **şaḥneden** bir kes / İtmiş ol yemmde sedd-i rāh-ı nefes
HH1769 Girdi bāzāra çünki vālih ü zār / Oldı **şaḥne** o nīm-cāna düçār
HH1772 O gice yatdı **şaḥne** ḥayretle / Seḥer-i niyyet-i siyāsetle
HH1774 Bu tereddüdle **şaḥne** mest ü figār / Seḥeri oldı ḫʷābdan bīdār
HH1777 **Şaḥnenüñ** şübhesi olup ber-bād / Bī-güneh oldı ḥabsden āzād

şaḥne-gīr [1] şahneyi tutan, yakalayan

S857 İder mest-i üftādeyi **şaḥne-gīr** / Eger rūbeh içse olur nerre-şīr

şahs [43]

1. cismânî varlık, nefis, zât

S1488 Gör āyīne-i naẓmumuñ ḥālini / Ki hem-ser ider **şaḫṣ** u timṣālini
NE2217 **Şaḥṣına** remz idüp o meh-peykerin / Bir zıbıḳ atdı evine duḫterin
SE1563 Ḥāṣılı āyīne-i ʿālemde / **Şaḥṣ** ü timṣāl gibi her yirde
HH1495 Çün merāyā-yı ḥaclegāh-ı miṣāl / Düşleri itdi **şaḫṣ** ile timṣāl

2. kimse, kişi

S54 Nice bir beni şuġl-ı dünyā-yı dūn / İde **şaḫṣ-ı** zen-pāre gibi zebūn
NE1040 Seyr idicek anı o **şaḫṣ-ı** leʾīm / Bīm-i ʿaẕāb eyledi ḳalbin dü-nīm
NE1723 Ḫır ḫır ider kesb-i ḥiṭām-ı caḥīm / Seg gibi cān beler o **şaḫṣ-ı** leʾīm
NE1960 Cümle-i evżāʿı görinür ḥasen / Vay hemān **şaḫṣ-ı** fürū-māyeden
NE1971 Var idi bir merdek-i suḥriyye-kār / **Şaḫṣ-ı** siyeh-rūy u siyeh-rüzgār
NE1977 ʿĀḳıbet-i kār o **şaḫṣ-ı** ġarīb / Oldı vilāyetde imām u ḫaṭīb
NE2354 Līk ʿaceb **şaḫṣ-ı** müşekkel idi / Rīşi uzun çeşmi mukeḥḥel idi
NE2806 Ol tabānı daġlanacaḳ **şaḥṣ-ı** şūm / Başıcaḳ o şiddeti eyler hücūm
NE2881 Ḫasta-dil-i ālet ü meʾbūn idi / **Şaḫṣ-ı** ḳavī heykele meftūn idi
NE2912 Yerde yüzi **şaḫṣ-ı** mürāyī gibi / Götü de ṣıḳı ṭop hevāyī aṣlan gibi
NE2986 Vār idi bir **şaḫṣ-ı** bülendde meger / Sīm ü zer ile dolu fāḫir kemer
SE428 Nite kim dīde-i **şaḥṣ-ı** ḫāyin / Bir baḳışda bile hep esrārın
SE1077 Oldı teşhīre sebeb bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı ʿālī yapıcaḳ **şaḫṣ-ı** denī
SE1306 **Şaḫṣ-ı** nāçize iden istiʿlā / Yelkeni altına alsa meṣelā
SE1326 **Şaḫṣ-ı** nādān-ı muġaffal ammā / Ṭurduġınca ola dünyāya belā
SE1378 Görse bir **şaḫṣı** ḳaçan ehl-i naẓar / Ḥālini nūr-ı ferāsetle ṭuyar
SE1393 Fitne fenninde büyük ʿallāme / Yaʿnī bir **şaḫṣ-ı** ḳaṣīrüʿl-ḳāme
SE1402 **Şaḫṣ-ı** kūteh virüp ol laḫẓa cevāb / Dimiş iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE1427 **Şaḫṣ-ı** dūn-himmet olur ʿayn-ı ḳader / Cümleden kim ne şecerdür ne ḥacer
SE1623 İtdi bir **şaḫṣ-ı** fürūmāye meger / Ṭaleb-i rızḳ içün āfāḳa sefer
SE1632 Şaşdı ḥākim göricek **şaḫṣ-ı** daġal / Gördi bir merd-i muḳallaḳ heykel
SE1648 **Şaḫṣ-ı** maʿhūd olup ehl-i vaḳār / Şıḳlet itmişdi bilüp ḫiffeti ʿār
SE1695 Cümleden biri o **şaḫṣ-ı** cebbār / Şebi rūz eyledi rūzı şeb-i tār
SE1928 Çadırı lüʿbet-i **şaḫṣ-ı** ʿuryān / Şuʿbede çadırı itmişdi hemān
SE2055 ʿAḳlıla olsa eger kesret-i māl / Olmaya **şaḫṣ-ı** mubaṣṣır dellāl
SE2125 **Şaḫṣ-ı** şerrīre uyar mı ādem / Defʿ olur şerri olursañ ebsem
SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / Virmeye hīç keder ol **şaḫṣ-ı** keşīf
SE2166 **Şaḫṣ-ı** zen-dost ʿaceb gūdek olur / Göz göre kendüsine düşmen olur
SE2677 Didi kim şerʿile ol **şaḫṣa** cezā / Ḥaḳḳ-ı ġayr idi olındı icrā
SE3062 Ḫayret ol **şaḫṣı** idüp daġdaġa-nāk / Ḥākim oldı bu ḫacāletle helāk
SE3410 **Şaḫṣ-ı** bī-gāneye gördün mi revā / Bir münāsib bulamaduñ mı baña
SE3484 Dād-ı feryād iki **şaḫṣ-ı** nādān / Oldılar düşmen-i cān-ı ʿirfān
HH140 Gūyiyā aḥvel idi çeşm-i cihān / **Şaḫṣ-ı** rūz iki görinürdi ʿayān
HH1507 Ḳahr idüp ol ḳoca güneh-kārı / İtdi taʿẕib **şaḫṣ-ı** mekkārı
HH1553 Her ne söyleşse ol melek-ḫaşlet / Vāḳıf olurdı **şaḫṣ-ı** pür-şirret
HH1651 Yazdı maḳsūdı üzre ol ustād / **Şaḫṣ-ı** ġammaza oldı naḳṣ-ı murād
HH1654 Aşdı bir tār ile o **şaḫṣ-ı** denī / Manẓar-ı şāh öñünde şāḫa anı
HH1659 Göricek resm-i kilk-i naḳḳāşı / Bildi maḳṣūd-ı **şaḫṣ-ı** ḳallāşı
HH2220 Bu fürū-māye **şaḫṣ-ı** güstāḫı / Şöyle itmek gerek ki bir dāḫı

şāʿir [21] şair, şiir söyleyen, tabiatında şiir söylemek hassası ve kuvveti bulunan ve vezinli söz söylemekte hünerli olan kimse

S454 Muḥarrik olur **şāʿire** luṭf u ḳahr / Virür neşve elbette tiryāk ü zehr
NE634 Maʿrifet ü nükte-veri **şāʿiri** / ʿAfv-ı ḳabūl itmek olur sāʾiri

NE636 Vāy aña kim **şāʿir-i** muḥtāc ola / Faḳr ile şāyende-i iḫrāc ola
NE731 Vaṣfın iden **şāir-i** sāḥir cenāb / Vermek içün sözlerine āb u tāb
NE734 Eyleye bir mürdeyi sāḥib-ḳırān / **Şāʿir** iken vara ola ḳışṣa-ḫān
NE873 **Şāʿire** çün luṭf ile meyyāldür / Şiʿri gibi müntaẓimü'l-ḥāldür
NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı bulup iltiyām / Himmet-i **şāʿir** vire aña niẓam
NE1111 Çünki nebi olmaġa yoḳdur mecāl / **Şāʿir** olur bāri güzīn-i ricāl
NE1119 Münkir olan her ne ḳadar itse lec / **Şāʿire** bu beytidür okur el-ḥücec
NE1819 Diñle ne dir **şāʿir-i** şīrīn-i suḫan / Sözüne gelmezsen eger işte ben
NE3145 **Şāʿir-i** sāḥir geçinürseñ eger / Naẓmum aña muʿciz-i Mūsā yeter
SE386 Ṭaleb-i ṣoḥbet-i Behrām ancaḳ / Fikr-i **şāʿir** gibi evhām ancaḳ
SE448 **Şāʿire** himmetile iḳbāli / Eyledi rütbe-i şiʿri ʿālī
SE1901 Baḳma yüz görmiş olanuñ yüzine / **Şāʿiri** diñle gelürsin sözine
SE2896 İricek maḳṭaʿa ʿömr-i **şāʿir** / Añdurur nāmını şiʿr-i fāḫir
SE2899 Ḳalbi ilhāmuñ olur cilvegehi / Ṣanma kim **şāʿir** olan ola tehī
SE2950 Güş iden bu süḫanı ʿārif olur / **Şāʿirüñ** rütbesine vāḳıf olur
SE3154 Seriḳa **şāʿire** de nekbetdür / Çoġı cerrār-ı denī-himmetdür
SE3380 Oldı çün maʿnī-i bikr-i **şāʿir** / Duḫterān içre bekāret nādir
SE3499 Gire bir surete şiʿr-i Fāḫir / Ki anı bilmeye görse **şāʿir**
SE3507 Ḳaṣd idüp ḥüsn-i tenāsüb yaʿnī / **Şāʿirüñ** ḳaṣdı ola bī-maʿnī

şaḳī [3] her çeşit günahı, kötülüğü işleyebilecek kişi, asi, haydut, yol kesen

NE465 Dil-ber-i ter-dāmen-i rūy-ı zemīn / Oldı tevellā-yı **şaḳīden** emīn
NE2851 Ḥaḳḳına **şāḳīler** ider imtizāc / İtmege ḍıyyıḳü'l-nefsine ʿilāc
SE1204 Ne revā bir iki baṭṭal ü **şaḳī** / Māl için eyleye ibṭāl ḥaḳḳı

şaḳī-pīşe [1] şakîliği huy edinmiş, şakîlik eden kimse

NE1924 Kimisi bed-meẕheb **şaḳī-pīşedür** / Beng ile ḥavaya pür-endīşedür

şākir [2] şükreden kimse, şükredici

NE82 Çünkü olur şükr ile niʿmet ziyād / Ḥamd ile ol **şākir-i** Rabbü'l-ʿıbād
SE2963 Olıgör her ne gelürse **şākir** / Cebr-i kesr itmege Mevlā ḳādir

şākird [1] ders okuyan kimse, talebe, öğrenci

NE2894 Gitdi uzanduḳça heb ol rīş-i feş / Ardına **şākird-i** resen-tāb-veş

şaḳḳ [2]

1. yarma

NE2549 Ḥaşmına göz dikmede bī-kemm ü kāst / Dīv ü perī çeşmi gibi **şaḳḳı** rāst

2. yarık, çatlak

SE406 Ṭabʿıma rīze-i hakkāk-i süḫan / **Şaḳḳ-ı** engüşt-i ḳalemdür dökilen

şaḳḳ-ı ġubār itmek [1] toz koparmak ‖ geçmek, geride bırakmak. Ayrıca bkz. 'Ṭozḳoparan'md.

NE1156 Tozḳoparan gibi dike bir nişān / **Şaḳḳ-ı ġubār** itmeye bir pehlevān

şaḳḳ-ı māh [1] ayın ikiye ayrılması, bkz. 'muʿcize-i şaḳḳ-ı māh' md.

NE216 Olmaġiçün ṣadrını şerḥa güvāh / İtdi ʿayān muʿcize-i **şaḳḳ-ı māh**

şaḳḳ eylemek/itmek [2] ikiye ayırmak, iki parçaya bölmek

S207 Zihī kār-fermā-yı muʿciz- nesaḳ / Ser-engüşt-i rümḥı **ider** māhı **şaḳḳ**
HH119 Māhı **şaḳḳ eyledi** Nebiyy-i celīl / Nitekim ṣadrını anuñ Cibrīl

şaḳ(ḳ) olmaḳ [4] ikiye ayrılmak, ikiye bölünmek

NE68 **Şaḳḳ olup** ol pāy-ı bürehne yine / Beñzesin āhū-yı Ḫuten bāyına
NE761 Uralı bu rāha piyāde ḳadem / Başına **şaḳḳ oldı** miṣāl-i ḳalem
NE2547 Ḳaṣṣa ḳoç alnı gibi yumrı ṭaşaḳ / Ṭoḳuşup **olmışdı** meger iki **şaḳ**
SE2117 Egilüp buldı selāmet mirfaḳ / Olmasa rıfḳı **olurdı** iki **şaḳ**

şaḳşaḳa [1] ses, iki şeyin çarpışması sonucu ortaya çıkan ses, şak şak sesi

NE2922 **Şaḳşaḳa-i** ṣadme olup āşikār / Perde-birūn olıcaḳ ol naḳş u kār

şāl [4] omuzlara örtülen geniş atkı

S668 Ḳamer ser-bürehne bir abdālıdur / Anuñ hāle boynundaġı **şālıdur**
S1313 Nücūmuyla zeyn oldı ṣanma leyāl / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol ḳara **şāl**
NE2021 Yaḳdı yine rīşine şol deñlü ʿūd / **Şāl-ṣıfat** büridi dūd-ı kebūd
HH376 ʿAselī ḫırḳayı siyeh **şālı** / Başına çekse ʿışḳ-abdālı

Şām [14] Bilâdüşşam (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk, Şam şehri. 1521-1918 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti altında kalmış, Osmanlılar tarafından büyük önem verilmiş ve "Şâm-ı şerîf" olarak anılmıştır.

SE1902 Var-ıdı **Şamda** bir vālī-i pīr / Bir güzel cariyeye oldı esīr
SE1911 Ḥākim-i **Şām** ṭuyup iḳdāmı / Bildi kim naḳż idemez ibrāmı

SE1938 Vālī-i **Şāmı** unutdı kāfir / Yedi şāhāne yaraḳdan vāfir
SE2665 Bir seḥer **Şamda** dīvān itdi / ʿAdlini neyyir-i raḫşān itdi
SE3039 Devr-i eyyāmıla ol merd-i benām / Oldı Mollā-yı hükūmetgehi **Şām**
SE3041 Aẕdurup āb u havāsı **Şāmuñ** / Oldı maḥdūm esīri cāmuñ
SE3057 Bir mühim ile aña bī-hengām / Geldi bir muḥteşem-i kişver-i **Şām**
HH577 Bir zamān oldı bir bülend-maḳām / Şehr-i **Şām** içre nāfiẕü'l-aḥkām
HH579 Şehr-i cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı **Şām** / Būy-ı ḥulḳiyle buldı ʿıṭr-ı meşām
HH589 **Şāmda** hem-çü şemʿa-i kāfūr / Aḳ menār oldı şehre fāyiz-i nū
HH614 Dūd-ı āhiyle şaḥn-ı kişver-i **Şām** / Oldı mānend-i ṭārem-i aḫşām
HH722 Ehl-i **Şama** vedāʿ idüp ol dem / Gün gibi çıḳdı şevḳ ile ḫurrem
HH1032 Ġavṭagāh-ı nuḫust ü merg-encām / Oldı anuñ yanında ġavṭa-i **Şām**
HH2384 Şekl-i ebr-i kebūd u āb-ı revān / Mülk-i **Şām** içre oldı Gök Meydān

şām [41] akşam, gece

S125 Güneş ḥavżınuñ ābın irdikçe **şām** / Güm itdi içüp tīre-ḫāk-i ẓalām
S127 ʿAceb **şām-ı** ferḫunde-i dil-peẕīr / Ki mehtāb ile oldı misk ü ʿabīr
S609 Birinüñ dem-i **şāmı** maḥmūddur / Ki cennet gibi ẓılli memdūddur
S693 Aḳup gelmede nice zevraḳ müdām / Gelür ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle **şām**
S716 Aña **şāmuñ** olmaz bedel ġūṭesi / Ki mehden alurdı meger ġavṭası
S822 Ṣafāda ber-ā-ber olup ṣubḥ ü **şām** / ʿAdālet gerek devr-i meyde müdām
S840 Şuʿāʿı idüp **şāmı** kāfūr-reng / Görine nücūm anda şekl-i peleng
S842 O tīġ ile bir rind-i peymāne dost / İde ṣafḥa-i rūz ü **şāmı** dü-post
S1103 Ḫat-ı **şāmı** zer ḥall ile başdı māh / Derūnunda yer yer görinür siyāh
S1107 N'ola ḳurş-ı māh olsa bī-iʿtiẕār / Olur **şāmuñ** altunı nāḳış-ı ʿāyār
S1150 Yudı cürm-i ḥınnā-yı **şāmı** sipihr / Ṣafaḳda ḳızarduġı bu kef-i mihr
S1497 Revā lafẕ u maʿnāsına ṣubḥ u **şām** / Pesend-i ḫavāṣ āferīn-i ʿavām
S1547 Be-rūz-ı temennā **be-şām** u viṣāl / Be-gül-rīzī-i naḫl-i bāġ-ı ḫayāl
NE169 ʿİşret ola fikri zer-gerī müdām / Cāmı gönülden geçüre ṣubḥ u **şām**
NE347 Her birine vāṣıl olur ṣubḥ u **şām** / Raḥmet ü rızvān ü ṣalāt ü selām
NE482 Zengī-i **şāmā** meh-i ġırrā ḥabīb / Āyine-i rūyine olmış raḳīb
NE496 Dürdi şebüñ defter-i ʿömrün sipihr / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı **şāmı** mihr
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u **şām**
NE1974 Güldürüp anuñla cihānı tamām / Çarḫ anı güldürmez idi ṣubḥ u **şām**
NE2050 Bu daḫı aña ṭoḳınup ṣubḥ u **şām** / Ṭurmaz idi körlük iderdi müdām
NE2493 Fitneyi ḳaynatmada her ṣubḥ u **şām** / Söyler idi çömlege çömlek müdām
NE2497 Dest-i müḫennāsı idüp ḳatl-i ʿām / İki eli ḳanda idi ṣubḥ u **şām**
NE2575 Ölse de unutmaz idük ṣubḥ u **şām** / Heb yedisin ḳırḳın iderdük tamām
NE2638 Pāk naẕar-ı ʿāṣıḳ idüp ṣubḥ u **şām** / Cām-ı muḥabbet göze gelsün müdām
NE2721 Ey ki uyup nefs-i habīse müdām / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u **şām**
NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı ṭutup ṣubḥ u **şām** / Ḥalḳa-i dām itme benānuñ müdām
NE2768 Virmege menkūḥasına zīb u tām / Destini ḫınālar idi ṣubḥ u **şām**
NE2884 Ḳaplıca ḥavzına girüp ṣubḥ u **şām** / Anda balıḳ ṣaydına ḳurmış idi dām
NE2982 İrmek içün ʿişret ile vāyeye / Eylediler **şāmı** bedel sāyeye
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i **şām** / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i tamām
SE238 Ṭoldı mehtābıla çarḫuñ bāmı / Ġarḳ-ı āb itdi sevād-ı **şāmı**
SE581 Görmege maṣlaḥat-ı ḫalḳı tamām / İhtimām eyler idi tā dem-i **şām**
SE843 Cümle bī-daġdaġa-i fikr-i meʿāl / Ne ġam-ı **şām** ü ne ferdā vü ne ḥāl
SE1340 Neyyir-i maʿdelet oldı kem-nām / Rūz-i fīrūzına irdi dem-i **şām**
SE1519 Olıcaḳ **şām** irişüp meclis-i hāṣ / Fesḫ-i ʿazmüñ sebebin ṣordı ḫavāṣ
SE1700 Herkesüñ rūz olup aḫşāmı / Güni ṭoġardı görince **şāmı**
HH385 Olur irdikçe ẓulmet-i dem-i **şām** / Günbed-efrāz mesken-i Behrām
HH819 İdelüm ʿayş ü nūş ta dem-i **şām** / Bārī olsun bu günlicek bayrām
HH846 Çün Siyāhī kelāmın itdi temām / Çıḳdı nā-gāh şāh-ı kişver-i **şām**
HH1330 Sebze-zār içre tārem-i aḫşām / Çarḫ-ı minā-nümā vü perde-i **şām**
HE93 Sevād-ı **şām** kim ḫayret-fezādur / Feẕā-yı hevl-nāk-i ejdehādur

şām-ı firāḳ [2] ayrılık gecesi, gam, hüzün dolu gece

HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı **şām-ı firāḳ** / Göreyüm kim yoḳ ola nām-ı firaḳ
HH2294 Müjde kim āḫir oldı **şām-ı firaḳ** / Ḳıldı Ḫurşīd-i talīʿüñ işrāḳ

şām-ı ġarībān [1] garipler gecesi, gurbetteki hazin gece, Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü gece. İmam Hüseyin ve ashabı, hicretin 61. yılı muharreminin onuncu günü şehit edilmişler ve ehl-i beyit esir edilmiştir. Bu geceye de "şām-ı ġarībān" denilmiştir. Ayrıca, bir kimsenin ölüp defnedildiği günün gecesi de bu isimle anılır.

S596 Kimisi faḳīrāne seyrānda / Çıḳup baḥra **şām-ı ġarībānda**

şām-ı hicr [1] ayrılık gecesi

S771 O ḳındīl-i raḫşende-i bī-fitīl / Olur güm-reh-i **şām-ı hicre** delīl

şām-ı siyāh [5] gecenin siyahlığı, karanlığı

NE240 Oldı ṭırāzende-i ḥargāh-ı māh / Perde-i zenbūrī-i **şām-ı siyāh**
SE237 Ayaġı tozı ile **şām-ı siyāh** / İtdi rūşen-gerī-i dīde-i māh
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün ṭoġup gitdi o dem **şām-ı siyāh**
HH657 Benden ise saña yaḳındur māh / Rūz-ı fīrūzuñ itme **şām-ı siyāh**
HH852 Ḥabeşī ḥādım eyleyüp anı māh / Ṣandal aġaya döndi **şām-ı siyāh**

şām-ı tār [1] saç telinin siyahlığı, saçın karalığı

NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün **şām-ı tār** / Dīde-i ḫūrşīde ururdı ġubār

şām-ı viṣāl [1] kavuşma gecesi

SE3309 Sūr naḫli gibi zībende nihāl / Pür-ṣafā sāyesi çün **şām-ı viṣāl**

şām-ı ẓulmānī [1] karanlık gece

HH2 Günbed-efrūz-ı mihr-i nūrānī / Hānümān-süz-ı **şām-ı ẓulmānī**

şām ü seḥer [11] sabah akşam, her zaman

S1478 Der-i muġdan ayrılma **şām ü seḥer** / Eger der gibi iki ayırsalar
NE1716 Mihr-i münevver gibi **şām ü seḥer** / Beẕl ile eksilmeye destüñde zer
NE2837 Nefsini öldürmege **şām ü seḥer** / Ādem olur kim telef-i nefs ider
NE3044 **Şām ü seḥer** mest-i mey-i erġuvān / Ḫābda görürdi ḫumārı hemān
NE3095 Saṭr ile mābeyn-i muḫālif eṣer / Birbirine girdi çū **şām ü seḥer**
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i kesb ü sefer / Ġaybdan vāṣıl olur **şām ü seḥer**
SE918 Her biri hem-dem ü hem-rāhum idi / Yār-ı her **şām ü seḥergāhum** idi
SE971 Dāmen-i pīri ṭutup **şām ü seḥer** / Yaḳañı dest-i nevādan ḳurtar
SE1311 Kef-ber-āverde nümūdār-ı çenār / Olalar **şām ü seḥer** sübḥa-güẕār
SE2073 Ebr-i bārende gibi **şām ü seḥer** / ʿĀlemi eyler-idi ġarḳ-ı güher
SE2632 Fikri eglence olup **şām ü seḥer** / O perī ḥāṣılı gözümde uçar

şāme [1] baş örtüsü, yemeni

HH578 Ḫāk-pāyı şemāme-i ʿālem / **Şāme-i** maḳdemiyle müşgīn-dem

şāmī [2] (kumaş için) Şam işi ‖ koyu renkli

HH564 Anlara ol duḫān-ı şuʿle-figen / Sāyebān oldı bürd-i **şāmīden**

şāmī-şiʿār [1] yüce, ulu; şöhret sahibi

S490 Sipihr-i berīn oldı **şāmī-şiʿār** / Ḳılıç cevheri sikke nāḳış ʿayār

şāmile [1] yaygın, kapsayan

SE59 Ḥikmet-i kāmilesi berr-i basīṭ / Ḳudret-i **şāmilesi** baḥr-i muḥīṭ

şān [10] büyüklük, ululuk, azamet; ün, şöhret

S193 Münāsib görülmez anuñ **şānına** / Ḳonulsa eger kim ser-i ḫānına
NE436 Tāc-ı rubā-yı ser-i gerden-keşān / Bāc-nihi-i gerden-i Dārā vü **şān**
NE1379 Devlet ile ʿizzet ile **şān** ile / Peyrev olan zümre-i yārān ile
NE1385 Virdi baña **şān** ile faḫr-i cihān / Mūr-ı Süleymān gibi nām u nişān
NE1416 Anlara lāyıḳ kerem-i **şāndur** / Kārları luṭf-ı der-i iḥsāndur
NE1645 Bakma anuñ ḥāl-i perīşānına / ʿAḳıllılar iremez şeref-i **şānına**
NE2550 Şehveti ol ceẕbe-i zerraḳa **şān** / Elli ḳulaç yirden iderdi revān
SE158 Ẓāhiren şāḥib-i ʿizz ü **şāndur** / Maʿnīde masḫara-i şeyṭāndur
SE301 Yā İlāhī kerem-i **şānuñdan** / Bizi dūr eyleme dīvānuñdan
SE1785 Oy virüp nāme anuñ cānından / Kesb-i **şān** eyledi ʿunvānından

şān virmek [2] büyüklük, azamet vermek; şöhret kazandırmak

S1012 **Viren** pīr-i mey-ḫāneye ḳadr ü **şān** / O ḫāne mübārekligidür hemān
SE2278 Ġoncaya çīn-i cebīni **vire şān** / Gevşedikçe ola ḳadri erzān

şāne [5] tarak

NE36 İsm-i Celāl ile keşīde hemān / **Şāne** ile tār-ı ḫaṭ-ı mehveşān
SE39 Şedde mi ṣafḥa-i berrāk üzre / Ḫaṭṭınuñ **şānesi** mi ṭāḳ üzre
SE2411 Oldı her müşkil için ʿuḳde-güşā / ʿAnberīn **şāne** eylesin seḫā
SE3458 Görinür ṣafḥaları **şāne** gibi / Hey ʾet-i saṭr-ısa dendāne gibi
HH1433 Urdı pūlād **şānesin** ḫāke / Ḫas ü ḫārı ṣavurdı eflāke

şānelemek [2] taramak

NE2020 Dikḳat ile **şāneleyüp** rīşini / Çözdi ḫaṭın ʿuḳde-i teşvīşini
NE2355 Çatlasalar çıḳmaz idi ṭaşra ger / **Şānelemezse** ṣaḳalın ser-be-ser

şāne-zen [1] güçlükleri halleden, çözen

NE105 Āyine baḫş-ı kef-i keşf ü şühūd / **Şāne-zen-i** nār-ı şuʿā-ı vücūd

şap şap öpmek [1] şap diye ses çıkararak öpmek, şiddetli öpmek

NE2702 **Şap şap öpüp** ḳavrar idi her yerin / Cümle sevād eyledi sīmīn-berin

Şāpur [2] kelimenin aslı şehzade demek olan "şâh-pûr"dur ve bu isimle anılan üç Sâsânî hükümdarı vardır.

NE1027 Yaʿni ki **Şāpūr-ı** peyām-ı belā / Rehber-i gümreh-şüde-i ibtilā

Aşağıdaki tanıkta kastedilenin (Mani'ye müsamaha göstermesi ve Mani'nin de Şapuragan adlı kitabını Şâpûr'a ithaf etmesi göz önünde bulundurulduğunda) Sâsânîlerin kurucusu Erdeşîr'in oğlu I. Şâpûr olduğu anlaşılmaktadır.

HE38 Gel ey **Şāpur-ı** kilk-i fitne-engīz / Yine nakşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz

Şaʿrā {Şiʿrā} [2] Samanyolu'nun en parlak yıldızı Şirâ, Sirius

SE449 Şiʿrinüñ ḳadri irüp **Şaʿrāya** / Oldı ʿışḳ ehline bir sermāye

SE2917 Şiʿrile ḳadri irüp **Şaʿrāya** / Virdi feyżi şuʿarāya vāye

şarāb, şerāb [57] şarap, mayalanmış üzümden yapılan içki

S60 Olup hem-ser itdi dimāġum ḫarāb / Buḫār-ı **şarāb** ü cünūn-ı şebāb

S427 **Şarāb** olsa maẓmūn-ı cām-ı süḫan / Kesel geldi zīrā ki efsāneden

S492 Ṣurāḥīleri oldı mīzāb-ı ḫūn / **Şarāb** ile pür-cāmı girdāb-ı ḫūn

S494 Ġıdā ḫūn-ı dildür ne ḫurd u ne ḫˇāb / Meze istemez çünki yaġlı **şarāb**

S593 Virür ḫūblar meclise āb u tāb / Boġazdan geçer mi güzelsiz **şarāb**

S740 İder ʿıyş u nūş ehlini kām-yāb / Ḳavī gölgelerde ṭurulmuş **şarāb**

S746 Şu içre ḳonulmuş sebū-yı **şarāb** / Şu gence döner kim ṭılısm olmış āb

S758 Ḳanı sāḳiyā ol nebātī **şarāb** / Ki ḳand-i nebāt eyler andan ḥicāb

S769 Şavup zāhidi al ele cām-ı Cem / İçilsün **şarāb** idelim defʿ-i ġam

S813 Meded sāḳiyā irdi ṭūfān-ı ḫˇāb / Pür it keştī-i Nūḥa nūḥī **şarāb**

S815 Dem-i ʿıyddur sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān yirine **şarāb**

S818 Bize ʿıydgāh oldı bezm-i **şarāb** / Nişār eyle şīşeyle gülgūn gülāb

S821 Bahār oldı sāḳī ṭolunsun **şarāb** / Bitürsün gül-i neşve ol āfitāb

S823 Ḳanı sāḳiyā güher-bā-yı **şarāb** / Ki bu zerd ü zārı ider ceẓbe-yāb

S875 Ṭolı duḫter-i rezle cām-ı **şarāb** / Miyānında Ḳız Ḳulesidür ḥabāb

S878 Dönüp zevraḳ-ı sürḫa cām-ı **şarāb** / Dıraḫşende fānūs ola her ḥabāb

S900 **Şarābına** yaġlı dinilse n'ola / O bir üstüḫˇāndur ki pür-maġz ola

S907 **Şarābuñ** ki vaṣfı olına raḳam / Alınmaḳ gerek tāk-ı zerden ḳalem

S909 Bizi tāk-ı zerdür iden behre-yāb / Olur berg ü bārı mezeyle **şarāb**

S912 Bahār olsa tāke yürür āb-ı nāb / Nitekim ʿurūḳına rindüñ **şarāb**

S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile **şarāb** / Meẓāḳ ehline şemʿ ile şehd-i nāb

S940 Tehī vü nigūn olsa cām-ı **şarāb** / Dehen ola girdāb ü sāġar ḥabāb

S942 Yem-i ʿıyşe girdāb-ı cām-ı **şarāb** / Ḳapanmış döner nice fülk-i ḥabāb

S950 N'ola ṣafḥa-i ḫāṭıra virse tāb / O billūr mühreyle cām-ı **şarāb**

S961 Ḳatı ince olmaḳ gerekdür **şarāb** / Ki ġāyetde nāzükdür ol laʿl-i nāb

S985 Ṣurāḥī mi bu ya terāzū-yı āb / Yaḫud şīşe fānūs u şemʿı **şarāb**

S1033 Miṣāl-i ḫarābātiyān-ı **şarāb** / Derūnunda şenlik birūnı ḫarāb

S1062 Ney olmasa ḫālüñ olurdı ḫarāb / İçürmezdi hiç kimse ḫumdan **şarāb**

S1099 Döşendi şebistān-ı bezm-i **şarāb** / Ḳanı ol ʿarūs-ı şafaḳ-gūn nikāb

S1159 Dem-i ṣubḥ kim ḳaldura āfitāb / Bir altun ḳadeḥ güher-pāy-i **şarāb**

S1161 Virüp meclis-i ʿāleme āb u tāb / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü **şarāb**

S1182 Ḫurūş eyledi yine ḫumdan **şarāb** / Bu şevḳa muaʿllaḳlar itdi kebāb

S1347 Bu demlerde bezm-i **şarāb** it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe şitāb it müdām

S1351 Degil şīşe sāġarla ṣahbā-yı nāb / Olup ābı yaḥ ḳaldı şāfī **şarāb**

S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i mihr-tāb / Göñülden yine ḳopdı şevḳ-i **şarāb**

S1402 Göñülden o tāze sebū-yı **şarāb** / Ki ceẓb eyleyüp ṭola ṣahbā-yı nāb

S1540 Bi-ḥamdi'llāh irdi hele feṭḥ-i bāb / Ki oldı leb-ā-leb bu cām-ı **şarāb**

S1541 Tamāmına tārīḫ olursa revā / **Şarābile** pür-cām-ı ʿĀlem-nümā

NE1007 Zerre iken āḫir olup āfitāb / Şıra iken dураraḳ olur **şarāb**

NE1198 Feyż idüp ezhāra birer gūne āb / Ḫāṣıl idersin nice dürli **şarāb**

NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol cām-ı ṣāf / Sāġarı şeffāf-ı **şarābı** kefāf

NE1536 Gül ki fenā bulsa eşerdür gülāb / Ḫūşe-i engüre ḫalefdür **şarāb**

NE3011 Paslanasın rūz u şeb içüp **şarāb** / Ola ṣalāḥiyyete ḫālüñ ḫarāb

NE3026 Gerçi ider ẓevḳ ile bezm-i **şarāb** / Ger öñi maʿmūr ise ardı ḫarāb

NE3045 Şenbih ü āzīne görürdi **şarāb** / Mevsim-i taʿtili hemān vaḳt-i ḫāb

NE3070 Virdi ḥakīmāne cevāb-ı ṣavāb / Kim yetişincedür o derde **şarāb**

SE1447 Līk mānend-i **şerāb-ı** pür-tāb / Ḥükmini virse gerek faṣl-ı şebāb

SE1566 Birisi içse eger cām-ı **şarāb** / Şevḳıla āḫar ola mest ü ḫarāb

SE2010 Midḥat-ı beẓm-i **şarāb** eylediler / Ẓikr-i āheng-i rebāb eylediler

SE2034 Kimi dir böylece bir ince **şarāb** / Leb-i dil-ber gibi oldı nāyāb

SE3254 Oldı ḫūn içre ki çeşmi nā-yāb / Gūyiyā söndi **şarāb** içre ḫabāb

SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi **şarāb** / Virdi tīġ müje-i tīzine āb

HH1256 Ḥavżа düşmiş sevād-ı ẓıll-ı şecer / İtmiş ābı **şerāb** nilüfer
HH2170 Zehr-i ġamdur **şarābı** Mecnūnuñ / Uymaz ana şifāsı Ḳānūnuñ
HH2335 Ḫūn ile zevraḳ oldı cām-ı **şarāb** / Oldı bürrīde-ser o meyde ḥabāb
HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / Virdi ḥükmin miṣāl-i cām-ı **şarāb**
HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ başda **şarāb** / Dīde vaḳf-ı cemāl-i ʿālem-tāb

şarāb-ı bāde [1] kadeh şarabı, kadehteki şarap
SE1968 Nerm idüp şīri **şarāb-ı bāde** / Ḳahraman olsa ider kün-dāde

şarāb-ı belā [1] belâ, "evet" şarabı, bkz. 'elest' md.
S1416 Göñüldür **şarāb-ı belā** ile mest / Göñüldür velī ʿahd-i mülk-i elest

şarāb-ı bī-ġış [1] katışıksız, saf şarap
HH2072 Gördi ʿışḳuñ **şarāb-ı bī-ġışını** / Ṣu sepüp sāḳin itdi āteşini

şarāb-ı gülgūn [1] gül renkli, kırmızı şarap
SE1965 Rāḥ-ı reyḥān u **şarāb-ı gülgūn** / Reng ü būyına ki eyler meftūn

şarāb-ı kühen [1] eski şarap, yıllanmış şarap
S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i zāl-ı zamān / **Şarāb-ı kühen** sāḳī-i nev-cevān

şarāb-ı raḫşān [1] parlak renkli şarap
SE1964 Ḥaẕer eyle ḥaẕer iy tāze cüvān / Olma ser-mest-i **şarāb-ı raḫşān**

şarāb-ı reyḥānī [1] fesleğen şarabı
HH302 Oldı bezme **şarāb-ı reyḥānī** / Bāde-i ṣāf u pāk-i rūḥānī

şarāb-ı ṣandal [3] sandal şarabı, bu şarap çarpıntı, sıkıntı, bunalma gibi yürek hastalıkları ve hummâ, ve sıtma gibi ateşli hastalıklara iyi gelen, özellikle ak ve kızıl sandal ile hazırlanan bir karışımdır.
HH529 Kimi dir ṣandala ḳoyup tenhā / Nūş olınsun **şarāb-ı ṣandal-sā**
HH530 Zaʿf ile çün dimāġı muḫteldür / Buña çāre **şarāb-ı ṣandaldur**
HH849 Dehri bir cām ile meh-i rūşen / Sīr ḳıldı **şarāb-ı ṣandaldan**

şarāb-ı ṭahūr [2] tertemiz, duru şarap
S119 O bezm-i servere semen ṣaça nūr / Gele ḫūr elinden **şarāb-ı ṭahūr**
S763 Meded şīşeden ṣun **şarāb-ı ṭahūr** / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu şerr ü şūr

şarāb-ı uṣūl [2] bazı ağaçların köklerinin kabukları ve tohumlar ile yapılan, zayıflık, halsizlik, istiska gibi hastalıklara iyi gelen, idrar söktürücü ve ödem attırıcı özelliği olan bir karışım.
S1238 Bahāra çıḳarsa o muḫtel mizāc / **Şarāb-ı uṣūl** ile itsün ʿilāc
S1283 Eger oḳuduñsa kitāb-ı uṣūl / Temūz irmeden iç **şarāb-ı uṣūl**

şāriʿ-i aʿẓām [2] en büyük kanun koyucu, Şeriâtı koymuş olan, Allah
S66 İdüp şerʿi reh-ber dil-i pür-ġama / Beni vāṣıl it **şāriʿ-i aʿẓama**
NE1627 Sünnet-i Aḥmede eslemdür ol / Çıḳma ṣaḳın **şāriʿ-i aʿẓamdur** ol

şārīḳ [1] parlayan, parlak
SE438 Tercemān-ı ḳalemi itdi bedīd / Ḳavl-i **şārīḳ** gibi biñ ḳayd-ı müfīd

şarḳ [10] güneşin doğduğu yön, doğu
S209 Olup ġarbdan mihr-i tīġı ʿayān / Ḳıyāmet ḳopar **şarḳ** ilinden hemān
S210 Eger ġarba ṣalsaydı mānend-i berḳ / O dem eyler Aḳṣā-yı maġribde **şarḳ**
S232 İder bir başıyla sefer **şarḳdan** / Geçer bī-keder nice deşt ü dimen
S284 Dilīrān-ı berhem-zen-i **şarḳ** u ġarb / Ḥarīfān-ı hengāme-i ḍarb u ḫarb
NE825 Kimi ṭutup mihr gibi **şarḳa** rāh / Ġarba gider kimisi mānend-i māh
NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti mānend-i berḳ / Tīġi elinde nitekim şāh-ı **şarḳ**
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i **şarḳa** olur tāc-ı baḫş
NE1549 Mihr-ṣıfat şaʿşaʿa vü berḳde / Ġarbda iken görinür **şarḳda**
NE1729 Gāh ticāret ile olup kām-zen / Başın alur **şarḳa** gider ġarbdan
NE1826 Ṭolmış idi nite ki envār-ı berḳ / Şaʿşaʿa-i luṭfı ile ġarb u **şarḳ**

şarṭ [4] bir şeyin varlığının veya meydana gelebilmesinin kendisine bağlı olduğu şey, bir şeyin var olabilmesi için gerekli olan husus, koşul
S946 Düşer allar geyse cām-ı meye / Ṣu **şarṭ** ile kim sincefī olmaya
NE2594 Arduma geç sen benüm eyle ṣafā / Līk şu **şarṭ** ile yolundan evvelā
SE2594 Līk şol **şarṭıladur** vaṣla rıżā / Ola mehcūr-ı ebed nefs ü hevā
HH630 Ḳıldı şol **şarṭ** ile anı teslīm / Ki ola müzd-i ḥidmeti taʿlīm

şarṭ-ı fāsıd [1] akdin geçerli olmadığı ve akde uygun olmayan şart
SE2604 Ṭutdı ol ḳavli hemān nefs-i daġal / **Şarṭ-ı fāsıd** gibi mensūḫ ʿamel

şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemīn eylemek [1] bir işi yapmayacağına dair nikahı üzerine yemin etmek

SE2754 Yiyemez mîve diyü ʿabd-i kemîn / **Eyledi şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemîn**

şarṭ-ı vāḳıf [1] vakıf sahibinin vakıf yaparken koyduğu şart

SE1254 Manṣıba ʿilm-iken evvel miʿyār / **Şarṭ-ı vāḳıf** gibi cehl oldı medār

şaşt [4] okçuların sağ ellerinin başparmağına taktıkları, kirişin titremesini önleyen ve okun hedefi bulacak şekilde düz gitmesini sağlayan yüzük, zıhgir

NE952 **Şaştını** bulupdı hevāsıyla ger / Çarḫa irüşürdi kelimḥi'l-başar
NE2914 Tîr-i ḳavî **şaşt-ı** keyānî kemān / Perine varınca gömilür hemān
SE1145 Her oḳı **şaşt-ı** seḥergāhında / Oynar elbette cigergāhında
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ içlerinde üç ustād / **Şaşt-ı** pür-zūrına virince güşād

şaʿşaʿa [27] parıltı, parlaklık ‖ gösteriş, debdebe

S682 Bu sāhilde olmış maḳarr Yūşaʿa / Ki envār-ı feyżi ṣalar **şaʿşaʿa**
NE10 **Şaʿşaʿa-i** maṭlaʿu'l-envār-ı dîn / Ḳufl-ı der-i maḫzenü'l-esrār-ı dîn
NE262 Ġurresi raḫşında çū mihr-i münîr / Bāli aña **şaʿşaʿa-i** dil-peẕîr
NE291 Rūşen idüp encümen-i heftümi / Başdı daḫı **şaʿşaʿa-i** encümi
NE306 Virdi fenā **şaʿşaʿa-i** nūr-ı zāt / Yandı vücūdında olan fāniyyāt
NE580 **Şaʿşaʿa-i** mihrüñ işi ḳahrdur / Luṭfı yedi tası geçen zehrdür
NE590 Gözümi açar ehl-i dil ālāmdan / **Şaʿşaʿa-i** ḫançer-i Behrāmdan
NE662 Bütler olup şemʿ-ṣıfat gele germ / Diller olur **şaʿşaʿa-i** meyle nerm
NE710 **Şaʿşaʿa-i** neyyir-i feyż-i ilāh / İtmiş idi ḳalbümi āmācgāh
NE973 Cebhe-i pür-nūrı ṣalar fer ü tāb / Çîni olur **şaʿşaʿa-i** āfitāb
NE1310 Sūde sefîdāc sürer nūrdan / Teller aṣar **şaʿşaʿa-i** hūrdan
NE1377 **Şaʿşaʿadan** ḫîrelenüp çeşm-i cān / Ṣoñra yüzüm gözüm alışdı hemān
NE1451 Her iki ol mihr-i sipihr-i bülend / Ṣalmış idi **şaʿşaʿasından** kemend
NE1488 İtmiş idi ḫācibi çeşmin nihān / **Şaʿşaʿada** niteki mihr-i cihān
NE1549 Mihr-ṣıfat **şaʿşaʿa** vü berḳde / Ġarbda iken görinür şarḳda
NE1826 Ṭolmış idi nite ki envār-ı berḳ / **Şaʿşaʿa-i** luṭfı ile ġarb u şarḳ
NE2003 **Şaʿşaʿadan** ḳıl geçürüp itdi cevr / Çarḫ anı aḫşāma dek itdürdi devr
NE2108 Gerçi ki bî-şaʿşaʿa**-i** nūr idi / Göz dikile mühre-i billūr idi
NE2962 **Şaʿşaʿa-i** mār ile çıḳup ḫākden / Tāc ḳopar idi ser-i eflākden
SE203 Nūr-baḫş idi o gîsū-yı dü-tāh / Gūyiyā **şaʿşaʿa-i** nūr-ı siyāh
SE241 Nite kim **şaʿşaʿa-i** mihr-i cihān / Mevc-rîz oldı ḫalîc-i ḫalacān
SE347 **Şaʿşaʿa** ḫāmeyidi kudretden / Sebze bir ḳıṭʿa idi cennetden
SE827 **Şaʿşaʿa** tārı ki pür-tāb oldı / Ālet-i ʿālem-i esbāb oldı
SE1545 Nite kim **şaʿşaʿa-i** şems-i münîr / Ḳalbe mihr itmemek olmaz teʿşîr
SE2934 Dîdeler **şaʿşaʿasından** ḫîre / ʿAḳıllar daġdaġasından tîre
HH2079 **Şaʿşaʿa** birle Ḫusrev-i Ḫāver / Gül-i berrāḳ idi zer-ender-zer
HH274 Ḥamdü'li'l-lāh ki defʿ olındı ẓalām / **Şaʿşaʿa** ṣaldı neyyir-i İslām

şaʿşaʿa-nāk [1] parıltılı, parlak

SE899 ʿArş ḳandili olup **şaʿşaʿa-nāk** / Burc-ı ḫurşîde döne tūde-i ḫāk

şaşmaḳ [2] hayret etmek, şaşırmak

NE3018 Dime ṣaḳın şîşe-i raḫşāndur ol / **Şaşıla** ḳārūre-i şeyṭāndur ol
SE1632 **Şaşdı** ḥākim göricek ṣaḥṣ-ı daġal / Gördi bir merd-i muḳallaḳ heykel

şaşurmaḳ [1] doğru yoldan saptırmak, şaşırtmak

SE2652 **Şaşurup** sāliki eyler güm-rāh / Necm-i hādî görinür pertev-i māh

şaṭ [1] büyük ırmak

SE2355 Ne ʿArab **şaṭṭı** görüp çekdi ḥicāb / Kimsene ābı görüp çekdi ʿitāb

şāṭır [5] neşeli, güzel, cana yakın

NE2047 **Şāṭır** idi şūḫ idi dānā idi / Çeşmi gibi fitnede yektā idi
NE2196 Var idi ol müfti-i şūḫun meger / Bir ḫalef-i **şāṭır-ı** pür-şūr u şer
NE2252 Dik dik atar nite ki **şāṭır** ḳulaḳ / Yatmaz oturdı ḳavsüñ bir ayaḳ
SE2232 Şîveler itdi o şūḫ-ı **şaṭır** / Sıġadı anı ṭoyınca vāfir
SE3162 Ceyb-der kîse-bür ü **şāṭır** idi / Göñül uġrılamaġa ḳādir idi

şaṭranc [5] bkz. 'şaṭranc' md.

NE1663 Bāzî-i **şaṭrancda** ḫūd-ı bî-bedel / File atın bekledür itse ʿamel
NE1666 Ḫāna **şaṭranc-ı** murabbaʿ-ı bisāṭ / Oldı yāḫūd pertev-i saḳf-ı ribāṭ
NE1756 Her sene żaʿf ile mürāyiʿ olur / Ḫāṣılı **şaṭranc** ḥesābı olur
SE2063 Ḳosa her ḫānesine **şaṭrancuñ** / Dirhemin żaʿf iderek bir gencüñ
HH2056 Çūb-ı **şatranca** döndürüp kāhı / Oynadup ortada iki şahı

şāyān [3] layık, yaraşır

NE741 Naẓmı pesend itmege **şāyān** olup / Ṭarzı ḥased-kerde-i yārān olup
SE1475 Sen de kendüñ aña **şāyān** eyle / Ġılẓat ü buḫlu ḳo iḥsān eyle
HH2709 Çünki çirk-i hevesden itdi ḫalāş / Oldı **şāyān-ı** bezm-i ḫāṣṣu'l-ḫāṣ

şāyende [1] layık, müstehak

NE636 Vāy aña kim şāʿir-i muḥtāc ola / Faḳr ile **şāyende-i** iḫrāc ola

şayḳa [7] Karadeniz'de Osmanlılar'ın kıyıları koruma, Kazaklar'ın ise korsanlık maksadıyla kullandıkları, altı düz ve enli, büyükçe bir kayık biçimindeki, 20 ilâ 50 savaşçısı, 1 ilâ 3 topu bulunan bir tür savaş gemisi

S299 Dümenle olup **şayḳa** kejdüm-miṣāl / Hücūm eylemiş ḳatle ehl-i ḳıtāl
S307 Alup **şayḳayı** ṭaḳdılar rīsmān / Ḳadırġalar oldı cenibet-keşān
NE1569 **Şayḳası** var şabḳası gibi siyāh / Şanki yılan adası pür-kīne-ḫāh
NE1575 **Şayḳaları** çeker alur intiḳām / Māhī-i seg gibi ider iltiḳām
NE1596 **Şayḳaya** cān atdı ʿadū şīr-veş / Ṣaldı yeme bir süri ḫınzīr-veş
NE1598 **Şayḳa** olup mevc ile germ-iḫtilāṭ / Baḥr aña göstermişdi inbisāṭ
NE1605 Ḥāṣılı ol **şayḳa** urup sāḥile / Rāst gelür ʿasker-i deryā-dile

şeb [80] gece

S40 **Şeb** oldı ḳarardı gice diseler / Gönül ḳara mey-ḫānesine gider
S128 Bulup feyz-i envār ile mertebe / O **şeb** beñzedi ʿanber-i eşhebe
S130 Ne **şeb** şāhid-i mihre müşgīn niḳāb / Ki surāḫlardan şalar ṭaşra āb
S131 Ne **şeb** vesme-i nev-ʿarūs-ı hilāl / Ne şeb pençe-i mihre ḫınnā-miṣāl
S131 Ne şeb vesme-i nev-ʿarūs-ı hilāl / Ne **şeb** pençe-i mihre ḫınnā-miṣāl
S1315 Bu sūzişle az ḳaldı kim yana heb / Fetīl-i şihāb ile bārūt-ı **şeb**
S132 Ne **şeb** çarḫdan ʿanber-i bīḫteye / Bu ġırbāle belki geçer rīḫteye
S133 Meger ḳıldı sulṭān her dü-sarāy / O **şeb** Ümmühānī sarāyında cāy
S135 Didi ḥak bu **şeb** itdi daʿvet seni / Müheyyā ḳılup ḫān-ı luṭfa seni
S136 Buyur bin Burāḳ-ı ṣabā-sürʿate / Bu **şeb** żayfsın ḫażret-i ʿİzzete
S580 Gezüp **şebde** şeş-pā-yı baḥrīleri / Şerer-nāk ider uġraduġı yeri
S714 Aña zāġ-ı **şeb** ġavṭa ursa eger / Ola reşk-bāz-ı sefīd-i seḥer
S1098 Yine sāḳiyā irdi hengām-ı **şeb** / Ḳurulsun yine bezm-i ʿıyş u ṭarab
S1112 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā erlik it / Ẓalām-ı **şeb** içre Sikenderlik it
S1113 Getür **şeb** -çerāġ-ı mey-i rūşeni / Bu **şeb** yine seyr idelüm gülşeni
S1114 Şu kim **şebde** ṣahbā-yı gülgūn ider / Sipāh-ı ġam üzre şebīḫūn ider
S1120 Ne **şeb** ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne şeb sāye-i luṭf-ı settār-ı ʿayb
S1120 Ne şeb ġaflet-efrūz-ı merdān-ı ġayb / Ne **şeb** sāye-i luṭf-ı settār-ı ʿayb
S1121 Ne **şeb** perde-i rāz-ı bernā vü pīr / Ne **şeb** sāyebān-ı ġanī vü faḳīr
S1121 Ne **şeb** perde-i rāz-ı bernā vü pīr / Ne şeb sāyebān-ı ġanī vü faḳīr
S1122 Ne şeb şuḳḳa-i sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne **şeb** sālike maḫz-ı nūr-ı siyāh
S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı ʿıyş-ı ṭarab / İde neşve-i meyle iḫyā-yı **şeb**
S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur rūz-ı bāzār **şeb-i** zindedār
S1126 Ele evvel-i **şebden** alup ayaġ / Çıḳar māh-ı bedr ile ṣubḥa çerāġ
S1142 **Şeb** olduḳça terk-i şeker-ḫˇāb ider / Bu bīdārlıḳ anı bī-tāb ider
NE218 Kāmeti bī-ẕıll ise olmaz ʿaceb / Olmaz imiş çünki ḳıyāmetde **şeb**
NE239 **Şeb** ki ʿarūs-ı tutuḳ-ı nüh ḳıbāb / Çehre-i pür-nūrına çekdi niḳāb
NE242 Māh ile **şeb** hindū-yı āyinedār / Şanma kelef anda ruḫı ʿaksi var
NE447 Oldı ʿaşāsıyla yasaḳçı **şebān** / Gürk-i ḥarāmīye irişdi ziyān
NE478 Dīde-i māhīye dönüp encümi / Ṭaşdı **şebüñ** yine siyeh ḳulzümi
NE496 Dürdi **şebüñ** defter-i ʿömrün sipihr / Ḥall ile başdurdı ḫaṭ-ı şāmı mihr
NE561 Söndü **şebüñ** şemʿa-i bālā-keşi / Ḳaldı fitil uçlarınuñ āteşi
NE789 **Şeb** ki ḫurūş itdi yem-i ḳīr-nāb / Oldı gözüm zevraḳı ġarḳ-āb-ı āb
NE900 Rūz u **şeb** eyler sefer-i rāh-ı dūr / Rāḥat-ı ḫalḳ içün olur bī-ḫużūr
NE1175 Bir **şeb** alup çeşmini ḫāb-ı ḫuzūr / Eyledi eşkāl-i miṣāli ẓuhūr
NE2004 **Şeb** de sipihre neler itdi göre / Renkleyüp eyledi yüzin ḳara
NE2005 **Şeb** daḫı şeb-dīze virüp dirhemin / Ol boyanuñ çekdi hezārān ġamın
NE2025 Ẓulmet-i **şeb** içre ḫaṭā eyledi / Ḳara mürekkeb ile ṭılā eyledi
NE2489 Ġarbı güne maẓhar ider istese / Ṣubḥı **şebe** hem-ser ider istese
NE2981 **Şeb** ki irüp aşdı mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı şeb-i māh-tāb
NE3011 Paslanasın rūz u **şeb** içüp şarāb / Ola ṣalāḥiyyete ḫālüñ ḫarāb
NE3042 Rūz ü **şeb** ālūde vü nāsüşte-rū / Künde-dehān idi miṣāl-i sebū
SE145 Saña maʿlūm Ḫudaya ki benüm / Rūz u **şeb** nefsüme budur suḫenüm
SE213 Ḳıldı ʿİsā gibi enfās-ı nebī / Ẕikr ü tesbīḫle ihyā o **şebi**
SE228 Oldı tābende o **şeb** cirm-i ḳamer / Nite kim bedr güni nūr ṭoġar
SE230 Nūrile ʿarṣa-i **şeb** māl-ā-māl / Ṭaşdı nehrü'l-leben ḫuld-misāl
SE583 Evvel-i **şebden** idüp Ḥaḳḳa niyāz / Şemʿ-i miḥrāb idi tā vaḳt-i namāz
SE863 Rūz u **şeb** muntaẓır-ı raḥmet olur / Ḳāniʿ-i māḥaṣal-ı ḳısmet olur
SE1034 Eyleyüp vesvese iblīs-i leʿīn / İtdim ol **şeb** nice dürlü taḫmīn
SE1140 Ṭās-ı çarḫı başına teng eyler / Rūz ü **şeb** baḫtı ile ceng eyler
SE1175 Çün Ebü'l-Müslimüñ oldı teberi / Ol **şebüñ** ġurre-i ʿiyd-i ẓaferi

SE1284 Bir **şeb** ol fikrile efkār-ı ḥazīn / Ḫābe vardı dil-i peyġūle-nişīn
SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı cebbār / **Şebi** rūz eyledi rūzı şeb-i tār
SE1708 Göricek Ḥākim anı itdi ġażab / Didi kāruñ ne dükān içre bu **şeb**
SE1840 Gör ḳażāyı ki o **şeb** zindānı / Naḳb idüp bir nice merd-i cānı
SE2506 Olmadı ḳāṣıd o **şeb** nāme-güẕār / Gizledi anı miṣāl-i **şeb** -i tār
SE2509 Ṣubḥ kim tīġ-keşān-ı gerdūn / Eyledi raḫş-ı **şebi** ġarḳa-i ḫūn
SE2561 Seyr iderken reh-i dest ü derini / **Şeb** irüp ḳurdı siyeh çāderini
SE2636 Rūz u **şeb** eyle ḫulūṣa verzīş / Ḳalb ḥālīdür olur ġılle ġış
SE3271 **Şeb** ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar ḳapıya biñ yerde kilid
HH61 ʿÖmr kim geçdi ḫˇāb-ı ġafletle / Rūzı **şebdür** ẕalām-ı ḥayretle
HH141 İtdi ḥakkāk-i çarḫ-ı fersūde / Gevher-i mihri çün **şeb-i** sūde
HH466 Bir periye urulmış ol nā-şād / Rūz u **şeb** kārı nāle vü feryād
HH555 Söndi nā-gāh şemʿ-i ṭāḳ-ı berīn / Oldılar tār-ı **şebde** perde-nīşīn
HH556 **Şeb** ki mānend-i günbed-i Behrām / Oldı gerdūn rivāḳ-ı ġāliyā-fām
HH684 Didi her **şeb** işim keşā-keşdür / Bedeni serd ü būyı nāḫoşdur
HH732 Ola tā rūz u **şeb** saña meʾvā / Pençe-i şīr ü kām-ı ejderhā
HH838 Unudup ol geçen melāleti heb / Rūz u **şeb** itdiler ṣafā vü ṭarab
HH851 Buldı **şeb** nūr-ı mehle ḳadr-i celī / Egnine giydi cübbe-i ʿaselī
HH1087 Gözleri tār-ı **şebde** meşʿale-fer / Kevkeb-i kār-bān-küşe beñzer
HH1160 **Şeb** ki Ḫurşīde perde oldı ẕalām / İtdi **şeb** -ḫūn o tīre-baḫt liʾām
HH1207 **Şeb** ki levḥ-i zümürrüd idi semā / Zer-nişān itdi encüm-i zehrā
HH1250 Bir **şeb** ol fikr ile figār u ḥazīn / Ḫˇābe vardı açıldı çeşm-i yaḳīn
HH1348 Üns ṭutdum vuhūşla her **şeb** / Bī-zebānlar muṣāhibümdür heb
HH1488 Didi bir **şeb** bu zār u sevdāyī / Gördi bir ḫˇāb-ı behcet-efzāyı
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol muḫtāl / Gūş urup rūz u **şeb** hilāl-miṣāl
HH1640 Boylayup kaʿr-i lücce-i rāzı / Rūz u **şeb** kāruñ ola ġammāzī
HH2416 Büyüyüp oldı ol iki hem-zād / Rūz tā **şeb** mülāzım-ı üstād
HE103 **Şebüñ** envār-ı mehle ittiḥādı / Güzel gösterdi sīm üzre sevādı
HE105 O **şeb** Peyġambere çün bedr-i kāmil / Serāy-i Ümmü Hānī oldı menzil

şebāngāh, şebāngeh [4] gece vakti, geceleyin

S121 **Şebāngeh** ki şāhenşeh-i bāḫter / Çerāġān ile ḳaşrına virdi fer
SE227 Bir **şebāngāh** ki nūr-ı mehtāb / Eyledi ʿālemi ġarḳ-ı sīm-āb
HH132 Bir **şebāngeh** ki luṭf-ı Rabbānī / Bürüdi dehre bürd-i nūrānī
HE99 **Şebangeh** ki ṭaşup deryā-yı sīmāb / Veliy-yi ʿahd-i ḫurşid oldu mehtāb

şeb-çerāġ, şeb-çirāġ [6] gece parlayan kıymetli taş

S1113 Getür **şeb-çerāġ-ı** mey-i rūşeni / Bu şeb yine seyr idelüm gülşeni
S1130 Virür nūr-ı fer **şeb-çerāġı** anuñ / Ḫum-ı māle geçmiş ayaġı anuñ
SE2931 Zer ü gevherle örilmiş bünyād / **Şeb-çirāġ** olmış aña rükn ü ʿimād
SE3251 Ṭoḳunup ḫātem-i elmās-şiken / **Şeb-çerāġını** düşürdi gözden
HH202 Oldı farḳında bir muʿallaḳ tāc / Günbed-i çarḫ-ı **şeb-çerāġ** mizāc
HH702 **Şeb-çerāġ** ile tāçlar ber-ser / Her biri şemʿa-i ziyā-güster

şeb-dīz [1] karayağız at

NE2005 Şeb daḫı **şeb-dīze** virüp dirhemin / Ol boyanuñ çekdi hezārān ġamın

şeb-gīr [1] sabaha kadar uyanık duran, bütün gece ayakta duran

HH1442 Dem çeküp şaldı şuʿle-i **şeb-gīr** / Baş ḳaldurdı çün mināre-i ḳīr

şeb-güşa [2] geceyi açan, aydınlatan

NE1561 Şemʿa-i ġayb ile olur rūşenā / Her gice zeyn ider anı **şeb-güşā**
HH142 Āsumān necm-i rūşenālar ile / Gülsitān itdi **şeb-güşālar** ile

şeb-ḫūn, şebīḫūn [4] gece baskını

S1114 Şu kim şebde şahbā-yı gülgūn ider / Sipāh-ı ġam üzre **şebīḫūn** ider
SE1923 Ḫalḳ şandı ki **şebīḫūn** oldı / Ḫaymeden cümlesi bīrūn oldı
HH542 Bildiler ʿillet-i süveydādur / Zaḫm-ı **şeb-ḫūn-ı** ʿışḳ u sevdādur
HH1160 Şeb ki Ḫurşīde perde oldı ẕalām / İtdi **şeb-ḫūn** o tīre-baḫt liʾām

şeb-i dāc [1] gece karanlığı, karanlık gece

HH138 Ḳıldı rūşen ruḫ-ı **şeb-i dācı** / Māh-ı meşşāṭanuñ sefīdācı

şeb-i Esrār [1] sırlarla dolu gece, sırlar gecesi, İsrâ gecesi. Ayrıca bkz. 'İsrā' md.

HH131 Oldı ol cemʿa şemʿ-i pür-envār / **Şeb-i Esrārda** keşf olan esrār

şeb-i ġam [1] gam gecesi

S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı zer / **Şeb-i ġamda** mānend-i necm-i seḥer

şeb-i ʿıyş [6] zevk ve sefa gecesi

S629 Bu sözde ḳarār eylesün güft ü gū / Dem-i ṣubḥa odur **şeb-i ʿıyşa** bu
S1112 **Şeb-i ʿıyşdur** sāḳiyā erlik it / Ẕalām-ı şeb içre Sikenderlik it

S1117 **Şeb-i ʿıyşdur** mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh zülfī çārūb-ı rāh-ı viṣāl
S1118 **Şeb-i ʿıyşdur** māye-i ehl-i derd / Odur vaḳt-i şebkār-ı āh-ı serd
S1119 **Şeb-i ʿıyşdur** ḫırmen-i ehl-i hūş / Nihānı ṣafāya odur rūy-ı pūş
S1125 **Şeb-i ʿıyşdur** sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur rūz-ı bāzār şeb-i zindedār

şeb-i İsrā [1] İsrâ gecesi. Ayrıca bkz. 'İsrā' md.
SE223 Āl ü aṣḥābıla ʿişret ḥaḳḳı / **Şeb-i İsrādaḳi** ṣoḥbet ḥaḳḳı

şeb-i Ḳadr [5] Kadir gecesi, 'şeb-i ḳadr' md.
S129 Muʿallā **şeb-i Ḳadrden** pāyesi / Şeb-i Ḳadr anuñ kemterin sāyesi
S129 Muʿallā şeb-i Ḳadrden pāyesi / **Şeb-i Ḳadr** anuñ kemterin sāyesi
S1100 **Şeb-i ḳadre** döndi bu hengām-ı cūd / Ṣurāḥīler itse ʿaceb mi sücūd
SE584 Gāh idüp secde geh eylerdi ḳıyām / **Şeb-i ḳadr** içre şecer gibi müdām
SE1134 Ṭurre-i baḫtı **şeb-i Ḳadre** döner / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i ḳamer

şeb-i mehtāb [1] dolunay gecesi
NE2981 Şeb ki irüp aṣdı mülemmaʿ niḳāb / Ṭāliʿi kör oldı **şeb-i māh-tāb**
SE247 Eyle cān ṣoḥbetini bī-minnet / **Şeb-i mehtābda** ḫoşdur ṣoḥbet

şeb-i müşgīn [1] siyah, karanlık gece
HH30 Kaʿbe-mānend olup sipihr-i berīn / Zer-benek örtidür **şeb-i müşgīn**

şebistan [4] oda, yatak odası
S1099 Döşendi **şebistān-ı** bezm-i şarāb / Ḳanı ol ʿarūs-ı şafaḳ-gūn nikāb
SE57 Şemʿa-pīrā-yı **şebistān-ı** beḳā / Revnaḳ-ārā-yı debistān-ı fenā
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı **şebistān-ı** sürūr / Birbiri üzre anı dizdi süṭūr
HH1638 Resm-i būs-ı kinār-ı cānāne / Döndüre ṣafḥayı **şebistāne**

şeb-i tār [21] karanlık gece ‖ mihnetli, sıkıntılı gece
NE93 Zāyiçe-bend-i ḫaṭ-ı taḳvīm-i pār / Ṣafḥa-neverd-i **şeb-i tār** u nehār
SE229 **Şeb-i tār** olmagıla māh yine / Aṣdı fanūsını gerdūnesine
SE529 Seḥeri ḫābdan eyler bīdār / **Şeb-i tār** içre olur mūnis ü yār
SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i **şeb-i tār** / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i eẕhār
SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı cebbār / Şebi rūz eyledi rūzı **şeb-i tār**
SE1711 **Şeb-i tār** içre ne ararsın sen / Şüphesiz şārikа beñzersin sen
SE2506 Olmadı ḳāṣıd o şeb nāme-güẕār / Gizledi anı miṣāl-i **şeb-i tār**
SE2965 Rūz-ı rūşenle miṣāl-i **şeb-i tār** / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u yesār
HH13 Oldı kuhlü'l-cevāhir-i **şeb-i tār** / Dīde-i māha fāyiżü'l-envār
HH137 ʿİlm-i iḫfāyi eyledi izḥār / Sīmiyāyile hindū-yı **şeb-i tār**
HH139 Oldı pür-nūr çihre-i **şeb-i tār** / Āşikār oldı ʿālem-i envār
HH561 **Şeb-i tār** içre heft yār-i güzīn / Encümen ḳurdı nitekim Pervīn
HH567 **Şeb-i tār** u sükūt-ı her mūnis / İtdi maḥrūm-ı üns-i hem-meclis
HH855 Ḳaldurup perde-i **şeb-i tārı** / Ṭoldı āfāka māhuñ envārı
HH1186 Didiler çünki defʿ ola **şeb-i tār** / Kendümüz ḫalḳa idelüm izḥār
HH1365 Birisi gürkden görüp bīdād / **Şeb-i tār** içre eylese feryād
HH1418 Reh-nümāsı o yolda encüm idi / **Şeb-i tār** içre sāye-veş güm idi
HH1751 **Şeb-i tār** idi ḫalḳ ise ġāfil / Oldı bir taḫta pāreye vāṣıl

şeb-i tārīk [3] karanlık gece ‖ mihnetli, sıkıntılı gece
SE96 Çeşme-i mihrüñ ider yirini ḫāk / **Şeb-i tārīki** ẕemīn-i gil-nāk
SE234 Zāyiʿ oldı yine bir gevher-i pāk / **Şeb-i tārīk** döker ise n'ola ḫāk
SE1131 **Şeb-i tārīkile** çün pençe-i ḫār / Yapışup ṭopraġa altun eyler

şeb-i vuṣlat [1] kavuşma, birleşme gecesi
SE891 İntiḳāli **şeb-i vuṣlat** gibidür / Sekerātı dem-i ʿişret gibidür

şeb-i yeldā [2] senenin en uzun gecesi, 22 aralık gecesi
SE118 Oldı efsānelerüm şöyle dırāz / **Şeb-i yeldā** olamaz defter-i rāz
SE3445 **Şeb-i yeldā-yı** sevād-ı erḳām / Oldı bir rūz-i mübārekde tamām

şeb-i zifāf [1] zifaf gecesi, evliliğin ilk gecesi
HH797 İtdi ol gün nikāḥ içün ʿacele / Mühlet aldı **şeb-i zifāfa** hele

şeb-i zindedār {şebzindedār} [1] geceyi uyanık olarak geçiren, gece uyanık kalan, gece bekçisi
S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā vaḳt-i kār / Odur rūz-ı bāzār **şeb-i zindedār**

şeb-kār [2]
1. geceye ait
S1118 Şeb-i ʿıyşdur māye-i ehl-i derd / Odur vaḳt-i **şebkār-ı** āh-ı serd
2. gece gezip dolaşma
SE1715 Baḫt uyur ben çekerin bīdārī / Eylerin ṣubḥa-degin **şeb-kārı**

şeb-pere [3] yarasa

SE1699 Gice olduġı gibi **şeb-pere-vār** / Her kişi kārına eylerdi güẕār
SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne ḫod **şeb-pereyin** / Giceler ṭaşra çıḳup ne arayın
HH214 Eylese devlet ile ʿazm-i şikār / Nesr-i vāki‘ düşerdi **şeb-pere-vār**

şeb-reng [1] gece rengi, siyah

HH565 Ṭınmayup bīm ile o heft semīr / Oldı **şeb-reng-i** bī-zebāna naẕīr

şeb-rev [3]

1. gece gezen, dolaşan

NE2954 Gāh ṭutılur meh-i **şeb-rev-miṣāl** / Māh-ı nev-āsā çıḳarurlar düvāl

2. hırsız/hovarda

NE246 Māhuñ olup mihr gibi per-tevi / Rūz meger eyler idi **şeb-revi**
HH562 Şaḥne ḥavfiyle cümle hīle-güzār / Oldı mānend-i **şeb-rev-i** ʿayyār

şeb-tāb [3] ateşböceği

NE1901 Ṣarḳıda suḥriyye içün rīş ü feş / Ṣemʿa şoḳup oynaya **şeb-tāb-veş**
NE2093 Cān gözini uyarasın ḫābdan / Ummayasın meşʿale **şeb-tābdan**
HE14 Kelāmum şehdine vir sūziş ü tāb / Ki olsun peşşe anda kirm-i **şeb-tāb**

şeb ü rūz [3] gece ve gündüz, her zaman

S473 **Şeb ü rūz** eger itmese mekr ü āl / Niçün ide tebdīl-i ṣūret bu Zāl
SE597 **Şeb ü rūz** itmeg-için kesb-i kemāl / Cismüñi eyle riyāżetle hilāl
SE1903 **Şeb ü rūz** itmiş-idi mūnis-i cān / Nite kim Zühresini zāl-ı zamān

şebāb [6] genç, taze

S60 Olup hem-ser itdi dimāġum ḫarāb / Buḫār-ı şarāb ü cünūn-ı **şebāb**
SE318 Devleti ʿahd-i **şebāb-ı** ʿālem / ʿĪd-i pür-şevḳ u bahār-ı ḫurrem
SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı pür-tāb / Ḥükmini virse gerek faṣl-ı **şebāb**
SE2556 Geh şu demlerde ki itmişdi ḫarāb / ʿAḳlı ser-ḫoş-i mey-i faṣl-ı **şebāb**
SE3297 Ḳıldı encāzına şol deñlü şitāb / Ricʿat eyler şanasın ʿahd-i **şebāb**
HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı **şebāb** / Virdi ḥükmin miṣāl-i cām-ı şarāb

şeb-ā-şāb [2] okun havada çıkardığı ses, ok vızırtısı

S357 Ṣaf-ı ceyşini ḳıldı bārende-mīġ / **Şeb-ā-şāb-ı** nāvek çek-ā-çāk-ı tīġ
S369 İrişdi sipihre **şeb-ā-şāb-ı** tīr / Ḫadeng itdi būs-ı dehān-ı dilīr

şebgūr [1] yarasa ‖ kör

SR12/1 Biz şāhid-i ʿıyşe ʿāşıḳ-ı mehcūruz / Kūhsār-ı emelde reh-rev-i **şebgūruz**

şebnem [9] gece yağan nem, çiy

S1262 Ṣalar mühre-i **şebnemi** ṭurma bād / N’ola görse naṭʿ-ı çemende güşād
S1279 Varaḳ üzre **şebnem** ki ġalṭān olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi cān bulur
S1284 Yine sāḳiyā irdi vaḳt-i temūz / Yine düşdi **şeb-nem** gibi çarḥa sūz
NE960 Nāy-ı tehī maġzı bulup ṭa gülū / Eylediler **şebnem** ile ṭopṭolu
NE997 **Şebnem-i** ʿışḳ olsa eger ḳatre-bār / Ġarḳa olur ġarḳa-i ʿulvī şiʿār
NE1485 Düşdi hemān pāyına **şebnem** gibi / Destini būs eyledi ḫātem gibi
NE1954 **Şebnem** anuñ akçe ṭaḳup başına / Ṣundı şeker laʿl-i güher başına
HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı ümem / Berg-i gül üzre ḳatre-i **şebnem**
HH1500 Ceẕbe-i nūr-ı ʿışḳ-ı mihr-āṣār / Kendüye çekdi yārı **şebnem-vār**

şecāʿat [5] cesaret, yiğitlik

SE1418 Himmete oldı **şecāʿatla** seḫā / İki şāhid kim iderse daʿvā
SE2764 Var ise dilde **şecāʿat** güheri / Yürü şemşīr gibi var ileri
SE2778 İʿtidāl anda **şecāʿat** oldı / Ṣıfat-ı şāḥib-i himmet oldı
SE2790 Böyle taḥḳīk ider eşrāf-ı ümem / Ki kerāmetle **şecāʿat** tevʿem
SE2832 Berḳ urup dilde **şecāʿat** güheri / Tīr-mānendī atıldı ileri

şecāʿat-pīşe [1] yürekli, cesur, şecaatli

SE2791 Cengde merd-i **şecāʿat-pīşe** / Ola mānend-i hizebr-i bīşe

şecer [14] ağaç

S1331 Olup ferş-i pā berg-i zerd-i **şecer** / Yine başma naḳş eyledi ser-be-ser
S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ genc-i zer / Nişān oldı üstünde yer yer **şecer**
NE533 Olmayup enfāṣ-ı ṣabādan eşer / Atmaz idi nabżını şāḫ-ı **şecer**
NE2455 Naḫl-i vücūd olmaz imiş pāydār / Umma sifāl içre **şecerden** firār
SE584 Gāh idüp secde geh eylerdi ḳıyām / Şeb-i ḳadr içre **şecer** gibi müdām
SE2118 **Şecer-i** künd ki kendin irmez / Ṣarṣar anı ḳolayına ḳıramaz
SE1427 Şaḫṣ-ı dün-himmet olur ʿayn-ı ḳader / Cümleden kim ne **şecerdür** ne ḥacer
SE2716 Gördi bir gebr diker bāġa **şecer** / Şāh-ı ḳaddin iki bükmişdi kiber
SE3314 Bār-ı ümmīde olup dīde-güşā / Pür-şükūfe **şecer** idi gūyā
HH1256 Ḥavża düşmiş sevād-ı ẕıll-ı **şecer** / İtmiş ābı şerāb nilüfer

HH1269 Yeñi ṭarḥ içre köhneler n'eyler / Bāġ-ı nevde ḳurı **şecer** n'eyler
HH1275 Ṭāḳ-ber-ṭāḳ olup niḥāl-i **şecer** / Çıḳa eflāke ḫūb günbedler
HH1299 El ṣalup ehl-i ʿayşa berg-i **şecer** / Göz ḳıpar nev-şüküfte ʿabherler
HH2539 Gülşen-i ʿışḳ idi meger ol bāġ / **Şeceri** şerḥadār u lālesi dāġ
HH2548 Her **şecer** günbed-i zeberced idi / Gevher-āvīze anda bī-ḥadd idi

şecer-i Mūsā [1] Hz. Musa'nın Tuva vadisinde gördüğü içinden ışık ve ses çıkan, üzerinde tecelli eden ilâhî nurları gördüğü mukaddes ağaç
SE2563 Ẓāhir oldı **şecer-i Mūsā-vār** / Gözüme bir yañadan ṣuʿle-i nār

şecer-i aḫżar [1] yeşil ağaç. Kur'ân-ı Kerîm'de (Yâsîn/79-81 ve Vâkıâ/71-73) Allah'ın bu ağaçtan ateş meydana getirdiği ve bunu insanların hizmetine verdiği belirtilir. Tanıkta terkip için çölde yetişen ve birbirine sürtüldüğünde yaşken bile ateş çıkardığı bilinen merh ve afar ağacı bağlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.
SE29 Lāciverd ile o saṭr-ı ḥalkār / İtdi remz-i **şecer-i aḫżar-ı nār**

şedd-i niṭāḳ eylemek [1] kuşak kuşanmak ‖ bir işe hazır olmak, bir işe başlamak
NE765 **Eyleyüp** ol ḥidmetine **şedd-i niṭāḳ** / Kilk-i hüner eyledi teşmīr-i sāḳ

Şeddād [1] Yemen'de Âd kavmi hükümdarlarından şiddetiyle ve büyük binalar, setler ve bentler vücuda getirmesiyle meşhur bir şahıstır. Hûd Peygamber'e tâbi olmadıkları için İrem'de yaptırdığı köşkü izlemeye giderken Cebrail'in haykırması ile kavmiyle beraber helâk olmuştur.
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz merd-i cevād / Yaparın şandı yıḳıldı **Şeddād**

şedde [1] Arapça ve Farsça kelimelerde bir harfin çift okunacağını gösteren işaret
SE39 **Şedde** mi ṣafḥa-i berrāk üzre / Ḫaṭṭınuñ şānesi mi ṭāḳ üzre

şefāʿat [1] bir suçun bağışlanması için aracı olma
SE1211 Getürür gāhī **şefāʿat** ileri / Bir nice ḳoca günahkārları

şefāʿat eylemek/itmek [3]
1. Hz. Muhammed'in mahşer gününde Allah'tan bazı günahkar müminleri bağışlaması için dilekte bulunması
HH172 Umdılar hep **şefāʿat ide** Nebī / On iki pāyenüñ de erbābı
2. birinin suçunun bağışlanması için aracılık etmek
HH752 Götirüp aña minnet eylediler / Bu mühimmi **şefāʿat eylediler**
HH2622 Göricek ḫalḳ şefḳat eylediler / Cümle begden **şefāʿat eylediler**

şefāʿat-kār [1] şefaat edici, şefaatçi
SE1830 ʿĀrdur nefʿ den olmaḳ ʿārī / Göre bu şeyḫ-i **şefāʿat-kārı**

şefeḳat [1] şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevme, merhamet etme
HH1953 ʿArż-ı ḥāl idicek o bī-devlet / Işfahān şāhı eyledi **şefeḳat**

şeffāf [15] içinden ışık ve bakışın geçmesine engel olmayan, bir tarafından bakıldığında diğer tarafı görünen, saydam
NE1220 Ẓāhir olur ġaybdan ol cām-ı ṣāf / Sāġarı **şeffāf-ı** ṣarābı kefāf
NE1414 Sāġar-ı iḫlāṣı yuya ṣāf ide / Ḳābil-i feyż-i mey-i **şeffāf** ide
NE1532 Āyine-i ḳalblerin ṣāf idüp / Sīnelerin meh gibi **şeffāf** idüp
SE94 Ḳıldı bu sāʿat-i çarḫı **şeffāf** / Ḳapladı ʿaḳrebe billūr ġılāf
SE716 Bir zamān daġdaġadan olmadı ṣāf / Bu müşelleşle o cām-ı **şeffaf**
SE1533 Ola çün cevher-i paḳ ü **şeffāf** / Ḫāyil olmaz naẓara çeşme-i ṣāf
SE2035 Kimi dir ḫāliş idi hem **şeffāf** / Hīç görilmiş degil ol bāde-i ṣāf
SE2569 Levḥ-i billūr ile gūyā eṭrāf / Ḳulle-i sāʿatde ġılāf-ı **şeffāf**
HH12 Ṭabaḳāṭ-ı zūcācī-i **şeffāf** / Çeşm-i ḫurşīde heft perde-i ṣāf
HH297 Dil-i rūşenle fikr-i mūy-şikāf / Bāde-i ṣāf ü sāġar-ı **şeffāf**
HH882 Ṣuffe-i dil-güşā çü sīne-i ṣāf / Sengi mānend-i gevher-i **şeffāf**
HH1257 Her ṭaraf bāġ u rāġ-ı bī-hem-tā / Sengi **şeffaf** ü toprāġı būyā
HH2097 Dil-i rūşenle cevher-i **şeffāf** / Anı itmişdi zübde-i eşrāf
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı tīġ-i **şeffāfı** / Yine ḳahr ile urdı eṭrafı
HH2344 Kūhekān idi mevce-i **şeffāf** / Tīgine oldı keffi sīm-ġilāf

şefīʿ [1] şefaat eden, bir kimsenin affedilmesi ve ihsana ermesi için aracılık eden, Hz. Muhammed
NE199 Ḫavf u recā ehline niʿmü'n-naṣīr / Ḫayr-ı **şefīʿ** u beşīr-i neẕīr

şefīʿu'l-uṣāt [1] isyan edenlerin, asilerin şefaatçisi, Hz. Muhammed
S184 İdüp ḳaṣr-ı cāhum meniʿ ü'l-cihāt / Beni ḳıl gedā-yı **şefīʿu'l-ʿuṣāt**

şefīḳ [4] şefkatli, merhamet ve sevgisi bol kimse

NE617 Ḥubb-ı **şefīḳ** oldı şiḳāḳa bedel / Cāy-ı ḥuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa maḥal
SE916 Bir iki ehl-i hıred yār-ı sadīḳ / Olmış-ıdı baña ġam-ḫˇār u **şefīḳ**
SE1569 Yaʿnī ol iki **şefīḳ** ü hem-dem / İntiẓār üzre iken ḳatle o dem
HH2506 Bir dem ayrılmayan refīḳ-i **şefīḳ** / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı tefrīḳ

şefḳat [12] koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi, yürekten ve karşılıksız sevme

NE41 Şekl-i elif-lāmına bak fi'l-meṣel / Raḥmet umar **şefḳat** içün şunmış el
NE249 Cevr-i ʿadüv ile dil-figār idi / Müntaẓır-ı **şefḳat-ı** Cebbār idi
NE319 İkisi de raḥmet idi ümmete / İkisi de **şefḳat** idi ümmete
NE799 Nāzil olup raḥmet-i Mevlā gibi / Virdi selām ol **şefḳāt** ṣāḥibi
NE2276 Āḫir idüp vālidi **şefḳat** aña / Şerʿ ile tefrīḳını eyler ricā
SE1780 Bu kühen-muḫliṣ o ḥāli göricek / Raḥm ü **şefḳat** yüregim delse gerek
SE1813 Ḳılasın **şefḳatı** düstūr-ı ʿamel / Olasın mezraʿa-i toḫm-ı emel
SE2161 Baña lāyıḳ kerem ü **şefḳat** idi / Aña lāzım sitem ü şirret idi
SE3170 Şaḫneden **şefḳat** umup ol nā-şād / Didi iy vālī-i ḳāhir feryād
HH1700 Didi ey Ḫusrev-i zamāne peder / **Şefḳat** ü ʿadl ile yegāne peder
HH1927 Didi **şefḳat** bu zāra andan olur / Eger olursa çāre andan olur
HH2502 **Şefḳat** umup ʿanāye uġradılar / Bir görünmez belāya uġradılar

şefḳat-i peder [2] baba şefkati, baba sevgisi

HH1054 Geldi bir pīr luṭf ile ileri / Gösterüp mihr ü **şefḳat-i pederī**
HH1727 Cūş idüp baḥr-ı **şefḳat-i pederi** / Giryeler itdi acıdı püseri

şefḳat eylemek/itmek [11] acıma ve esirgeme duygusu ile karışık bir sevgi göstermek

NE1183 **Şefḳat idüp** şeyḫi irişdi meded / Eyledi bir ḳolını şemşīre sed
NE1696 **Şefḳat idüp** hāl-i perīşānuma / Döymedi sūz-ı dil-i nālānuma
NE2887 Ẕüll ü tevāżuʿla iderdi naẓar / **Şefḳat iderdi** gören āzādeler
SE1888 Derdile olsa da biñ kerre eri / **Şefḳat itmez** aña melʿūneleri
SE2406 Çöpden zaḥmetüñe riḳḳat idüp / Yanuña gelmiş-idim **şefḳat idüp**
SE2990 Göricek **eyledi** zāhid **şefḳat** / İtdi mürġānı ḫalāṣa niyyet
SE3359 Sevḳ ider **şefḳat idüp** pinhānı / Cānına her ne ṣıġarsa ānı
HH671 Kendüñe **şefḳat it** ḫuşūneti ḳo / Aġır ol tāzesin bu ḫiffeti ḳo
HH2044 Ḫāṭırın şordı **şefḳat itdi** aña / Cān u dilden maḥabbet itdi aña
HH2275 Umarın **şefḳat eyleye** dil-ber / Ḥaḳḳ-ı şoḥbet var arada bu ḳadar
HH2622 Göricek ḫalḳ **şefḳat eylediler** / Cümle begden şefāʿat eylediler

şefḳat-kīş [1] şefkatli, tabiatı şefkat üzre olan

HH2661 Ceẕbe-i meyl-i yār-ı **şefḳat-kīş** / Ol iki yāre ṣaldı bir teşvīş

şefḳatli [1] başkalarına sevgi ile davranan, sevecen, müşfik

HH1820 Ḳatı **şefḳatli** şāh-ı ʿādil idi / ʿĀṣıḳ-ı derd-mende māʾil idi

şefḳat-pīrā [1] şefkat duygusunu süsleyen, bezeyen, çok şefkatli

SE3420 Didi iy māder-i **şefḳat-pīrā** / Yā nedür ʿaybını bilsek ʿacabā

şeftālū [7]

1. şeftali

SE92 İtdi **şeftālūyı** mihr-i ẕehebī / Māha virdi beden-i müktesebī
HH1688 Bite mi naḫl-i gülde **şeftālū** / Serv-i āzād vire mi ālū

2. şeftali ‖ öpücük

S856 Bunuñla ṣulansaydı bir naḫl-i ter / O sāʿat vire tāze **şeftālūlar**
SE2589 Bī-tekellüf içilüp ṭoluları / Meze ṣundı bize **şeftālūları**
HH1636 Ḫāme tuġyānı ide küstāḫī / Vire **şeftālū** ol vefā şāḫı
HH2544 Ḫūb-ı meyyāl-i devḥa-i dil-cū / Bī-tereddüd virürdi **şeftālū**
HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i cennet-vār / Ḳopdı **şeftālū** bitdi tāze bahār

şeh [83]

1. hükümdar, padişah

S198 **Şehān-ı** cihānuñ ḫarācın alur / ʿİnād idenüñ taḫt u tācın alur
S245 İdüp ʿasker-i ḫusrev-i nev-bahār / Yelān-ı **şeh-i** Behmen itdi firār
S362 Miyānında çetr-i **şeh-i** nām-ver / Çözer ḳubbe vü çenber-rān siper
S1029 Faḳīri **şeh** eyler gedāyı ġanī / Ḫum-ı ḫusrevānī ile maḫzenī
S1364 Müheyyā olupdur **şeh-i** Behmene / Çemenlerde buz gibi dībā yine
NE353 Ḫan Mehemmed o Sikender-serīr / Oldı biñ üçde **şeh** ʿālem-i maşīr
NE368 Ḳurdı ol orduda **şeh-i** kām-yāb / Ḫayme-i zer-beft-i mülemmāʿ-ṭınāb
NE569 Bād-ı şitānuñ işi taʿḳīd idi / Şu **şeh-i** yaḫ şükker-i fānīd idi
NE882 Dāver-i bī-ḫayl-i **şeh-i** bī-vezīr / Dād-sitānında semīʿ u başīr

NE899 **Şehdür** iden fitneye bend-i kemend / Çar-sū-yı ʿāleme āzīn-bend
NE915 Maşlaḥata muşlıḥı itmek emīn / Oldı **şehe** lāzıme-i ʿaḳl u dīn
NE963 Bī-taʿb-ı nefs u belā beẕl-i māl / Oldı bir iḳlīme **şeh-i** Cem celāl
NE964 Böyle olur resm-i **şeh-i** pür-hüner / Düşmeni manşūbe ile māt ider
NE1226 Oldı bu āyin-i ḥuceste-nizām / Salṭanat-āmūz-ı **şehān-ı** be-nām
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / **Şeh** gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u şām
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / Belki **şeh-i** şarḳa olur tāc-ı baḫş
NE1834 Merd olan elbette gelür ġayrete / ʿĀr degil mi **şeh-i** pür-haşmete
NE1919 Göñli büyük müflis-i ʿālī-cenāb / Zuʿmı yerinde **şeh-i** nekbet-meʾāb
NE2231 Belki bu tāc-ı **şeh-i** İran ola / Ya bün-i şir-pençe-i mercān ola
NE3066 Bir gün olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst gelür yolda **şehe** bāde-nūş
SE306 Tāc-baḫşende-i zerrīn-külehān / Bāc-gīrende-i iḳlīm-i **şehān**
SE723 O gice düşdi **şeh-i** ṣāf-ṣıfat / Ḥażreti gördi ʿaleyhiʾṣ-ṣalavāt
SE1387 Oldı erbāba fesāset zīver / Bā-ḫuṣūṣ ola **şeh-i** dānişver
SE1472 ʿAdl ü iḥsānuñ olur āyātı / **Şehlerüñ** ḫuṭbe gibi dārātı
SE1491 Ẕī-saʿādet ki **şeh-i** ʿāḳıl ola / Muḳbil ü muḥsin ola ʿādil ola
SE1502 Nüdemā bir gün idüp ʿazm-i nifāḳ / Didiler ki **şeh-i** mülk-i āfāḳ
SE1946 Daġdaġa virdi **şehe** ḫālet-i mūş / Süzilüp indi şikār umdugı ḳuş
SE1969 Ḫūblar şāh-ı serīr-i āndur / **Şehlere** lāzım olan iḥsāndur
SE2072 Var-ıdı bir **şeh-i** Cemşīd-ḫişāl / Luṭfı meşhūr-idi Ḫurşīd-miṣāl
SE2099 **Şeh** kim itlāf ide beytüʿl-mālı / Āḫiretde güç olur aḥvāli
SE2350 ʿAraba luṭfıla oldı māʾil / Ṣu gibi aḳdı **şeh-i** deryā-dil
SE2751 Maʿẕeret-ḫāhlıḳ idüp **şehe** gebr / Dir ki farż oldı baña mīveye ṣabr
SE2763 Eyleyüp bāġa olan himmetini / Düzdi az demde **şehüñ** milketini
SE2937 Eyledi şeyḫ o ḥāli zāʿil / Gözini sildi **şeh-i** deryā-dil
SE3117 Yine bir gün **şeh-i** manşūr-livā / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i ġazā
HH190 Ḫān bin Ḫān **Şeh-i** felek-mesned / Vāriş-i memleket ابا عن جد
HH198 Şāh-ı **şeh** ʿamm ü **şeh** birāderdür / Ḥaşılı server oġlı serverdür
HH331 Hişşedār olup **şeh-ı** pür-fen / ʿIşḳ-ı meymūnī vü ḥimārīden
HH464 Şehr ammā ki reşk-i Dār-ı Naʿīm / Taḫtgāh-ı **şehān-ı** heft iḳlīm
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı selām / Yedi **şeh** yirlerinden itdi ḳıyam
HH708 **Şehlere** ʿarż-ı ḥāl idüp ṭālib / Her biri ḳoşdılar birer ḥācib
HH709 Ḳangı mülketden ise ol mekkār / Ol **şehüñ** ḫācibi ide iḫzār
HH836 İrdi nā-gāh bir peyām-ı sürūr / Geldi ol **şeh** muẕaffer ü manşūr
HH1049 Nā-gehān dūrdan **Şeh** ü Behzād / Oldı şenlik görüp biraz dil-şād
HH1071 Mīzbān didi kim ʿAdendür bu / Pāy-ı taḫt-ı **şeh-i** Yemendür bu
HH1263 Rūy-ı dil gösterüp **şehe** ol pīr / Yanına aldı eyledi tevḳīr
HH1277 Gūş idüp pendini **şeh-i** dānā / Elini öpdi luṭfun itdi recā
HH1279 Didi kim işte ey **şeh-i** ʿāḳıl / Saña bir kār-dīde-i muḳbil
HH1282 Gördi **şeh** bir niḫāl-i bāġ-ı cemāl / Başdan ayaġa nūrdan timşāl
HH1288 Çünki **şeh** zaḫmī-ı nigāh oldı / Ġamze ḫātır-nişān-ı şāh oldı
HH1408 **Şeh** geçinmekden ol çerāgāha / Ḳaşdı taʿlīm imiş meger şāha
HH1410 Oldı Ayaza ʿışḳı ṣad-çendān / Döndi āh iderek **şeh-i** devrān
HH1437 İki ḥaşm-ı ḳavīyi itdi helaḳ / Yola girdi yine **şeh-i** bī-bāk
HH1487 İtdi **şeh** āyīne-ṣıfāt iḳbāl / Söyledi ṭūṭī-i güşāde maḳāl
HH1550 Dergeh-i **şehde** merdek-i muḫtāl / Dāʾim eksük degildi kefş miṣāl
HH1551 İtdi ṣanʿatla ol fürū-māye / Pāy-būs-ı **şeh-i** felek-pāye
HH1577 Oldı ol nev-ẕuhūr-ı mülk-i cemāl / Taḫt-ı dilde **şeh-i** be-istiḳbāl
HH1676 Merd-i ġammāza ḫod bahāne gerek / **Şeh** suʾāl idicek aña ne gerek
HH1708 Bu muʿammā ʿaceb muʿammādur / Ne çıḳar bundan ey **şeh-i** Ḳāhir
HH1711 Kim bilür mihr ey **şeh-i** ḫod-kām / Belki ʿumrān dilinde ʿışḳ ola nām
HH1748 Anı söyletmeyüp **şeh-i** devrān / İtdi deryāya atmaġa fermān
HH1795 Eyledi **şeh** edīb-i dānāyı / Cümletüʾl-mülk-i kişver-ārāyī
HH1850 Nā-gehān oldı bir sehī-bālā / **Şeh** yanında ʿalem gibi peyda
HH1904 **Şeh** ḳapusında ʿadl ü dād olunur / Zār u nā-kām ber-murād olunur
HH1926 Gūş idüp nāmını o bī-çāre / Ṭutdı yüz ol **şeh-i** kerem-kāra
HH1937 **Şeh-i** Rey baña itdi ẕulm-i ʿaẕīm / ʿAdlüñe geldüm ey emīr-i kerīm
HH2058 Vaṣl ile ʿāşıḳı ider ḫoşnūd / **Şehler** olur vesile-i maḳṣūd
HH2706 Raḥmı ġālib cevād-ı ʿālem imiş / Bende-perver **şeh-i** mükerrem imiş

2. Hz. Muhammed

S357 Muḳābil olunca **Şeh-i** dīn-penāh / Ḳoyuldı olup pey-rev-i gerd-i rāh
S145 O **şeh** maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar sütūr / Aña levḥa-i zer cebīninde nūr
S152 Görüp ol **şeh-i** lā-mekān sāliki / Ḳul oldı süvüm lüccenüñ māliki
S187 Ḫuṣūṣā ki şāh-ı maġāzī-şiʿār / Ebüʾl-feṭḥ-i şānī **şeh-i** Cem-tebār
S192 O **şeh** kim kefinde kemān ile tīġ / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü bārende mīġ

NE227 Rūh-ı revān idi **şeh-i** pāk-zāt / Gār ise oldı çeh-i ʿaynü'l-ḥayāt
NE229 ʿAsker-i manṣūr-ı **şeh-i** kibriyā / Zīr-i livāsına ide ilticā
NE296 Vardı o **şeh** maʿbed-i rūḥānīye / Çıḳsa nʾola maḥfil-i fevḳāniyye
NE942 **Şeh** nice şeh ḫusrev-i Cemşīd-i fer / Cem-meniş-i İskender vālā Güher
SE265 Baḳup āyine tīġe Behrām / Bildi ol **şehdür** iden çarḫa ḫırām
SE269 Basmadın kürsīye ol **şeh** kāmın / Cilvegāh eyledi ʿarşuñ bāmın
SE304 Ki duʿāyile idüp ʿunvanı / Yazdıḳ evṣāf-ı **şeh-i** devrānı
SE305 Nice **şeh** pādişeh -i deryā-dil / Aḫterān-mevkib ü ḫāver-menzil
SE332 Şeş-cihātuñ **şeh-i** müsteşnāsı / Ḳulıdur altı bölük aġası

3. Hz. Osman

NE336 Cāmiʿ-i Ḳurʾān **şeh-i** ṣāḥib-ḥayā / Bende-i maḥcūb-ı ʿaṭā-yı Ḫudā

şehen-şāh, şehen-şeh, şehin-şāh [10] şahlar şahı, padişahlar padişahı

S191 **Şehen-şāh-ı** ʿOṯmān-ı ṣāḥib-ḳırān / Ḫidīv-i zamān faḫr-ı ʿOṯmāniyān
S227 Çeküp tuḥfe **şehen-şehe** her ṭaraf / Gelüp dest-pūs ile buldı şeref
S240 Seḥer kim **şehen-şāh-ı** encüm-sipāh / Binüp raḫşına giydi zerrīn külāh
S250 Çemen-zārı ʿadl-i bahār itdi şād / Nitekim **şehen-şāh-ı** Kisrā-nihād
S254 **Şehen-şāh** idüp ʿazm-i geşt ü güẕār / O şāhbāza düşdi hevā-yı şikār
S1265 Müsaḫḫar **şehen-şāh-ı** nevrūz-ı bāġ / Ṣeh-i ʿışḳa gūyā dil-i dāġ dāġ
NE1135 Taḫtuña maʿrifetüñ ḫusrevi / Yaʿni **şehen-şāh-ı** suḫan-ı Dehlevī
SE309 Ḳayṣar-ı Rūm u **şehin-şāh-ı** ʿAcem / Ḥikimü'l-vaḳt ü selāṭīn-i ümem
SE2740 Dönerek taḫt-ı revān-ı eyyām / Oldı şeh-zāde **şehin-şāh-ı** be-nām
HH1913 Var idi Işfahānda ol demler / Bir **şehin-şāh-ı** muʿadelet-güster

şeh-i ʿālem [2] âlemin padişahı

SE3236 Sen **şeh-i ʿālem** ü ben rind-i gedā / İtme bī-hūde yire istiġna
SE1156 Kendiden aʿlem olur ekrem olur / Ki faḳīrāne **şeh-i ʿālem** olur

şeh-i cihān-bān [1] dünyayı koruyan, gözeten padişah

HH1434 Oldı ġurrende geldi efġāna / Atdı kendin **şeh-i cihān-bāna**

şeh-i cihān-cū [1] dünyayı dolaşan padişah

HH1454 Cüst ü cūya gelürken ol sūye / Rast geldi **şeh-i cihān-cūye**

şeh-i ferruḫ-dem [1] zamanı uğurlu ve mübarek olan padişah

SE1750 Ne vezir ol ki **şeh-i ferruḫ-dem** / Pādişāh-ı vüzerā-yı ʿālem

şeh-i ferruḫ-fāl [1] falı talihli, uğurlu padişah

SE2922 Güş idüp didi **şeh-i ferruḫ-fāl** / Ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl

şeh-i gül [1] gül padişahı

S1244 **Şeh-i gül** ki taḫtında itdi ḳarār / Ġulām-ı derūn idi çıḳdı bahār

şeh-i ḫāverān [2] doğu ile batının padişahı, tüm dünyaya hükmeden padişah

NE107 Mertebe baḫşā-yı **şeh-i ḫāverān** / Rātibe-fermā-yı meh-i āsumān
NE493 Rāʾyetini dikdi sipihre hemān / Aldı bu bārū-yı **şeh-i ḫāverān**

şeh-i ḫūbān [1] güzeller padişahı, en güzel

SE1027 Yolda gördüm o **şeh-i ḫūbānı** / Gūyiyā itmiş ayaḳ dīvānı

şeh-i ḫūn-rīz [1] kan dökücü, cengaver padişah

HH1988 İşidüp anı ol **şeh-i ḫūn-rīz** / Çekdi nār-ı ġazab şerāre-i tīz

şeh-i ʿışḳ [1] aşk padişahı

S1265 Müsaḫḫar şehen-şāh-ı nevrūz-ı bāġ / **Şeh-i ʿışḳa** gūyā dil-i dāġ dāġ

şeh-i iḳlīm-güşā [1] memleket alan, diyarlar fetheden padişah

SE2268 Cem olup yanına bir gün vüzerā / Didiler iy **şeh-i iḳlīm-güşā**

şeh-i kevneyn [2] dünya ve âhiretin padişahı, Hz. Muhammed

NE191 Maḥfel-i evrāḳı yine zeyn ḳıl / Naʿt-ı şerīf-i **şeh-i kevneyn** ḳıl
SE180 Ṣubḥ-ı ḫandān hidāyet güneşi / **Şeh-i kevneyn** nebiy-yi Ḳureşī

şeh-i kişver [3] memleketin, ülkenin padişahı

SE1982 İbtidāsı **şeh-i kişver** eyler / Ṣoñra başıyla ber-ā-ber eyler
SE2267 Yedi iḳlīme **şeh-i kişver** idi / Kevkeb ü kevkebede Ülker idi
SE2947 Bāreke'llāh hüner-perver imiş / Başı devletli **şeh-i kişver** imiş

şeh-i levlāk [1] Hz. Muhammed, bkz. 'levlāk' md.

HH181 Lā-mekān menzilin geçüp bī-bāk / Oldı mihmān-ı Ḥaḳḳ **Şeh-i Levlāk**

şeh-i şāhān [1] padişahlar padişahı, en büyük padişah

SE1497 Kisrī-i milket-i Īrān oldı / Nice yıllar **şeh-i şāhān** oldı

şeh-i rūy-ı zemīn [1] yeryüzünün padişahı

NE1835 Himmet ile yād ola ṣaḥrā-nişīn / Ola ṭufeyli **şeh-i rūy-ı zemīn**

şeh-i zü'l-minen [1] kendisine minnet edilen padişah , kerem, lütuf sahibi, Allah
NE83 Dūş-be-dūş olmayup elfāẕı sen / Ḳıl yüri tevḥīd-i **şeh-i Zü'l-minen**

şehādet, şahādet [8]

1. şahitlik, tanıklık
S1564 **Şehādetle** daʿvāya virüp şübūt / Dehāna o nām ura mühr-i sükūt
SE2252 Dost bī-şübhe muhabbet eyler / Meylüñe ḳalbi **şehādet** eyler
SE3109 Farż olur anda **şahādet** kiẕbe / Ehl-i ġayret dinilür ol ḥizbe

2. Müslüman olmanın birinci şartı olan "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühû" (Allah'tan başka ilâh yoktur ve Hz. Muhammed onun kulu ve peygamberidir) cümlesini okumak sûretiyle bu inancı yüksek sesle söylemek
NE321 Şehd-i **şehādetden** olup ḥiṣṣedār / Eyledi engüştini herkes be-kār
NE1058 Şehd-i **şehādetle** olup dost-kām / Menzilini eyledi dār-ı İslām
SE524 İki rükn aña **şahādetle** ṣalāt / Üçi ṣavm-ı ramażān, ḥacc ü zekāt

3. Allah yolunda, milli ve manevi değerler uğrunda ölme, canını feda edip şehit olma
NE1557 Ḥāl-i **şehādetdeki** gibi yine / Ṣalar imiş düşmenüñ ālāyına

4. işaret
S899 Benān-ı **şehādet** gibi bend bend / ʿAceb neydür ol māye-i zehr ü ḳand

şehādet-künān olmaḳ [1] şahit olmak; bir şeyin gerçekliğini, doğruluğunu tasdik etmek
NE135 Şeş-cihet ü nüh felek oldı ʿayān / Birligine **oldı şehādet-künān**

şehādet-medār [1] şehitlik vesilesi, şehitlik vasıtası
NE337 Būs ḳılup tīġ-i **şehādet-medār** / Boynını çün mesḥ-i kef-i ābdār

şehbāz [9] bkz. 'şāhbāz' md.
S363 Bu vech üzre her rūz olup dār u gīr / Ṭaġıtdı o zāġānı **şehbāz-ı** tīr
S721 Iraḳdan görüp anda bir murġ-zār / Süzilür göñül murġı **şehbāz-vār**
S808 O **şehbāz-ı** ḫun-rīzi āmāde ḳıl / Hemān murġ-ı ʿıyşı ayaġuñda bil
NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı ḫüsn / Şevḳı iden pençe-i **şehbāz-ı** ḫüsn
NE2147 ʿĀḳıbeti şīr iken āhū olur / Yırtıcı **şehbāz** ise tīhū olur
SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı ḫayāle bi'ẕ-ẕāt / Yumdı **şehbāz-ı** naẕar yaʿnī ḳanat
HH226 Eylemez ṣayd-i kebk içün pervāz / Başını çekdi ḫırḳaya **şehbāz**
HH1575 Bāġ-ı ḫüsn içre serv-i āzāde / Çeşmi **şehbāzına** biñ üftāde
HH2126 Gördi murġ-ı şikeste-bāl-i niyāz / Nā-gehānī ṣalındı ol **şehbāz**

şeh-ber {şeh-per} [1] bkz. 'şeh-per' md.
HH1857 Çeşm-i şāhbāzı gibi ol server / Farḳına ṭaḳmış idi **şeh-berler**

şeh-beyt [1] Klasik Türk edebiyatında bir şiirin her yönüyle en güzel olduğu hemen anlaşılan beyti
S566 Aḳındı kenārında ḳaṣr-ı refīʿ / O **şeh-beyt-i** mevzūn bu baḥr-ı serīʿ

şehd [11] bal
S872 Biri **şehd-i** pür-şīr ü şīrīn biri / Ṣaġīre birisi kebīre biri
NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden zihī luṭf-ı vücūd / Peşşe ola nā'il-i **şehd-i** şühūd
NE1384 **Şehd-i** şühūd-ı ruḫ-ı āl-i ḥabīb / Bir ʿaselī ḫırḳa da oldı naṣīb
SE1886 Alıcaḳ cānuñ-içün **şehd** ü şeker / Ölüsi cānı içün ṣarf eyler
SE1942 **Şehd-i** ẕevḳe gelüp ol demde ḳıvām / Tābiş-i naḳşıla vaṣl oldı merām
SE2340 **Şehd** ü şekker gibi pür-lezẕetsin / Taze nehrü'l-leben-i cennetsin
SE2600 Būseler virdi ki cana lāyıḳ / Şundı laʿl-i lebi **şehd-i** fāyıḳ
SE3269 **Şehdi** arar bulur āḫir zenbūr / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç mūr
HH750 Rīv-i dīv ana göre **şehd** ü şeker / Sāmirī sihri ise maḥż-ı şemer
HE14 Kelāmum **şehdine** vir sūziş ü tāb / Ki olsun peşşe anda kirm-i şebtāb
HE55 Ne sübḥa ḫūşe-i pür **şehd** ü leẕẕet / Olupdur bir dizi incir-i cennet

şehd-i nāb [2] süzme bal; saf, katışıksız bal
S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / Meẕāḳ ehline şemʿ ile **şehd-i nāb**
HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ seḫābı / Varaḳlar üzre yaġdur **şehd-i nābı**

şehd-i şehādet [2] şehadet balı, kelime-i şehadet getirerek müslüman olma
NE321 **Şehd-i şehādetden** olup ḥiṣṣedār / Eyledi engüştini herkes be-kār
NE1058 **Şehd-i şehādetle** olup dost-kām / Menzilini eyledi dār-ı İslām

şehdāne [2] iri parlak inci
NE1144 Ḳıtʿaları ḳıtʿa-i yāḳūt-vār / Müfredi **şehdāne** dür-i ābdār
SE375 Sen de naẕm eyle getür meydāna / Şübḥa-vārī güher-i **şehdāne**

şehīd [7] Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse
S647 Feżāsı ʿaceb meşhed-i feyż-nāk / Ki ḳabr-i **şehīdānda** bir tūde ḫāk

S760 Ḳanı sāḳiyā şişelerle nebīd / Revān eyle mānend-i ḫūn-ı **şehīd**
NE1221 Şuʿle ṣalar sāġar-i raḫşān gibi / Şemʿ-i ser-i ḳabr-i **şehīdān** gibi
NE1555 Gördi ġazāda nice ehl-i şühūd / Oldı ġanī rūh **şehīdān-ı** cünūd
SE2846 Merd-i meydān ki çeke tīġ-i ḥadīd / Olur elbette ya ġāzī ya **şehīd**
SE2867 Peyrev-i şāh-ı **şehīdān** oldı / Yaʿnī ḥaḳ yolına ḳurbān oldı
SE3327 Ẓulmıla ḳıldı o nā-kāmı **şehīd** / Ṣaçdı laʿlin kesilüp ḥabl-i verīd

Şehnāme-ḫᵛān [1] Şehnâme okuyuan

S185 Gel ey kilk-i şūḫ-ı bedīʿu'l-beyān / Biraz ol bu meclisde **Şehnāme-ḫān**

şehnāz [1] Klasik Türk müziğinde birleşik bir makam

S390 Muġannī getür nāyı **şehnāz** ḳıl / Bize ceng-i ḥarbī münāsib degil

şeh-nişīn [6] odaların sokak ve bahçeye bakan cephelerinde dışarıya doğru çıkan, üç tarafı pencereli küçük bir cumba şeklindeki çıkma, şahniş

S542 Ḳıçı **şeh-nişīn-i** sipihr-i berīn / İçi birbiri içre zīr-i zemīn
SE2208 Ḳapıda ḫalḳa gibi gūşı müdām / **Şeh-nişīnde** gözi mānende-i cam
HH971 Yaʿnī sīmīn sebīkeler fi'l-ḫāl / Ola gülmīḫ-i **şeh-nişīn-i** vişāl
HH1173 Bir gice eylemişdi ol ġaddār / Ḳalʿa üstinde **şeh-nişīnde** ḳarār
HH1881 Āḫir eglenmeyüp o mihr-i cihān / Ḳaşrdan **şeh-nīşīne** oldı revān
HH1884 **Şeh-nīşīnde** o şūḫ-ı gül-ruḫsār / Oldı gūyā ḳafesde bülbül-i zār

şeh-per(e) [8] kuş kanadındaki en uzun tüy

NE954 Uçdı melek gibi o tīr-i **şeh-per** / İtdi sī-rūze yere dek tā güẓer
NE1206 Lemʿa-i ḳahrına ṭoḳına perī / Ṭutuşa pervāne gibi **şeh-peri**
SE14 Ṣafḥa-i ravżasına tenzīlüñ / Sāye-i **şeh-peridür** cibrīlüñ
SE1425 **Şeh-per-i** ʿazmile her ẕerre gubār / Gāh olur kim ider eflāke güẓār
SE1437 Niceler şāh-ı cihān-gīr oldı / **Şeh-per-i** himmeti şimşīr oldı
SE1947 Ṣalınup ṭurur-iken befteresi / Vehmile düşdi hemān **şeh-peresi**
SE3250 Yir yir ol pençe-i mihrüñ eşeri / Māhda **şeh-per-i** cibrīl perī
HH2491 Nā-gehān bir sefīne oldı ʿayān / **Şeh-per-i** bād-bān ile perrān

şehr [95] büyük belde, büyük kasaba

S347 Dih ü **şehre** āteş ṣalup ser-be-ser / Fişek çādırı oldı ol ḫaneler
S515 Ya ḫūbān-ı **şehrüñ** cefāsı nedür / Ki tīr atsa lā-büd hedef sīnedür
S639 Ḥişār-ı nev ile odur **şehre** bend / Zihi şehr-i zībā zihī şehr-i bend
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / Zihi **şehr-i** zībā zihī **şehr-i** bend
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / Zihi şehr-i zībā zihī **şehr-i** bend
S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün yüzine **şehr-i** bāġ
S1406 Göñül tācir-i **şehr-i** derd ü belā / Meger sīnedür bār-ḫāne aña
NE418 **Şehr-i** Sitanbulda bir ehl-i ḫāl / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE539 Oldı ya vīrān **şehr-i** gülsitān / Eyledi hep ḫāsılını zaʿferān
NE593 Vāʿiẓ-i **şehrüñ** de sözi bir belā / Her sözi bir neşter-i tīr-i cefā
NE627 Şöhret içün ḫaşmeti tevfīr ider / **Şehri** gezer kendüyi teşhīr ider
NE792 Ḳıldı beni ḳāfile-bend-i ḫayāl / Dāḫil-i maʿmūre-i **şehr-miṣāl**
NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol sūz u tāb / Ḫayli ḫarāretlidür ol **şehr-i** nāb
NE1279 Maḳṣada irer derd-i riyāżātsız / Vāʿiẓ-i **şehr** ile müdāratsız
NE1442 Nāmı ṣalup **şehre** ṣadā-yı bülend / Oldı kerāmet ile çün şehre-bend
NE1567 Geldi Ḳazaḳ başdı o **şehri** tamām / Oldı peyām-āver-i rūz-ı ḳıyām
NE1580 **Şehre** hemān bir saḥrā itdi hücūm / Kendi şeyāṭīn ü tüfengi rücūm
NE1595 Başın alup **şehrden** oldı revān / Āteş urup tütdi miṣāl-i duḫān
NE1735 Nāmın ider **şehrde** ḥacı falan / Ḳaʿbeye īmānını diñle hemān
NE1822 Şöhre-i **şehr** oldı çü Ṭāyılıġı / Vird-i zebān oldı fedāyiliġi
NE1926 Ol ḫarını maġrūsunun künde-post / Nāmın ider **şehrde** dervīş-i dost
NE2000 Olma bunı ġaflet ile mürtekib / **Şehrde** eksigi olur muḥtesib
NE2048 Var idi ol **şehrde** bir sāde-dil / Belki hemān Bāḳıl ile ḳīl-be-ḳīl
NE2051 Bir gün olup **şehrde** bir bezm-i ḫāṣ / Daʿvet olunmışdı ser-ā-ser ḫavāṣ
NE2069 Şöhre-i **şehr** idüp anı ol ẕarīf / Güş idicek ḳılleyi yumdı ḫarīf
NE2173 Fuḥş ile mezbūrayı meẕkūr iden / **Şehrde** mestūrayı meşhūr iden
NE2477 **Şehr-i** Sitanbul idi aña vaṭan / Yolda zenān seyri için rah-zen
NE2880 Bursada meşhūr idi bir nā-be-kār / Olmış idi şöhre-i **şehr** ü diyār
NE2904 Āteşine ḳatre-i bārān arar / **Şehri** gezer derdine dermān arar
NE2927 Şöhre-i **şehr** itdiler ālāy ile / Götin açup ṭabl ile sürnāy ile
SE188 Olalı **şehr-i** Medīne vaṭanı / Oldı biʿṭ-ṭabʿ her insān medenī
SE1037 Var-ıdı **şehrde** bir üstādım / Ḳavl ü fiʿli sebeb-i irşādım
SE1075 Tācı büyütse ḳaşīrü'l-ḳāma / Şöhre-i **şehr** ola ḫāṣ u ʿāma
SE1584 **Şehre** dellāl ṣalup āvāze / Anlara virdi ḫayāt-ı tāze
SE1640 İtdik üç günde bu **şehri** mesken / Ḥāṣılı olduḳ irişmişlerden
SE1659 Ol zamān kim dimiş idüñ baña sen / Geldim üç günde bu **şehre** ḫacdan

SE1697 **Şehre** tenbīh ü nidā itdürdi / Cümle āfāḳa ṣalā itdürdi
SE1843 Mīrden gelmiş imiş nāme-i ḳahr / Cüst ü cū üzre imiş şahne-i **şehr**
SE2211 Bir gün ol derbeder-i bī-ser ü pā / **Şehrde** bir yola gitdi tenhā
SE2823 **Şehrden** çıḳmaġa ʿazm itmiş iken / Gördi bir bīve anı bāmından
SE2992 Getürüp **şehr** kenarına hemān / Eyledi ikisini de perrān
SE3105 Nice kez görmiş o yoldan ḳahrı / Eylemiş mülkini vīrān **şehri**
SE3119 Bursanuñ **şehrini** ṭālān itdi / Dil-i ʿāṣıḳ gibi vīrān itdi
SE3168 Gördi nā-gāh giçer şaḥne-i **şehr** / Başḳın itmiş bir iki ḳaḥbe-i dehr
SE3176 Olalar şöhre-i **şehr** ü bāzār / Meşele-i ʿālem olup gāv-süvār
SE3211 Var-ıdı **şehr-i** Sitanbulda meger / Bir sitem-dīde-i ālūde-naẓar
SE3214 Nāhegān bir meh-i ferḫunde-likā / Ṣaldı **şehr** içre ʿaceb ṣīt u ṣadā
SE3227 Buldı **şehr** içre muḥaṣṣal şöhret / Düşdi erbāb-ı nifāḳa ḫidmet
SE3306 **Şehrüñ** olmışdı teferrücgāhı / Ḫalḳ seyrine varurdı gahī
SE3372 Yoġ-ıdı ʿaybı o **şehrüñ** ebedī / Var ise ancaḳ o menḫūse idi
SE3517 **Şehr-i** Tırḥālada bu naẓm-ı be-nām / Biñ otuz beş senesi oldı tamām
HH35 Gūşe-i **şehr-i** kudretüñde semā / Yedi ḳulle ḥiṣārıdur güyā
HH463 **Şehr-i** Ḳosṭantiniyye idi yiri / Buldı ol kānda terbiyet güheri
HH464 **Şehr** ammā ki reşk-i Dār-ı Naʿīm / Taḫtgāh-ı şehān-ı heft iḳlīm
HH476 Ṣaldı **şehr** içre ʿışḳı āvāze / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH489 Oldı mānend-i Ḳays āḫir-i kār / Şöhre-i **şehr** ü suḫre-i bāzār
HH509 Kimi keşf-i żamīre çekdi emek / Añdı ḫūbān-ı **şehri** yek-ber-yek
HH577 Bir zamān oldı bir bülend-maḳām / **Şehr-i** Şām içre nāfiẓü'l-aḥkām
HH579 **Şehr-i** cennet-şiʿār-ı ḫıṭṭa-ı Şām / Būy-ı ḫulḳiyle buldı ʿıṭr-ı meşām
HH586 İrdi bir dem ki rūz-ı aẓīne / **Şehr** içi döndi **şehr** -āyīne
HH589 Şāmda hem-çü şemʿa-i kāfūr / Aḳ menār oldı **şehre** fāyiz-i nūr
HH801 Bu arada o fāżıl-ı ʿālī / Edrine **şehrine** olur vālī
HH807 Edrine **şehrine** olup vāṣıl / Gülüp açıldı iki ġonce-i dil
HH810 Çünki ġavvāṣ-ı baḥr-ı ḫ̃āb oldı / Kendüyi **şehr-i** Bursada buldı
HH844 Edrine **şehri** pür-ḫurūş oldı / Cümle ḫalḳı siyāh-pūş oldı
HH845 Varıcaḳ vādī-i ḫāmuşāna / Döndi **şehr-i** siyāh-pūşāna
HH876 Oldı ol **şehre** şāh-ı bā-teʾyīd / Māh içinde miṣāl-i yevm-i saʿīd
HH877 **Şehrler** içre ol diyār-ı laṭīf / Oldı mānend-i māh-ı rūze-şerīf
HH881 Geşt iderken ḥavālī-i **şehri** / Oldı bir ḫoş ḥavāli-i dehri
HH1051 Gördiler bir güşāde **şehr-i** ʿaẓīm / Niʿmeti çoḳ miṣāl-i Dār-i Naʿīm
HH1072 **Şehr-i** Māhāna kim ki māyildür / Buradan heft māha menzildür
HH1104 Seyr idüp puşte üzre ṣaḥrāyı / Gördi bir **şehr-i** cennet-āsāyı
HH1108 Şehre vardıḳda gördi ḫalḳ-ı cihān / Ḥarāmīleri ider seyrān
HH1114 Vālī-i **şehr** ehl-i ḫibret idi / Fāris-i ʿarṣa-ı firāset idi
HH1185 Geldi iki ġarīb-i bī-behre / Mütevekkil olup der-i **şehre**
HH1192 **Şehre** düşdi bu güft ü gū ol dem / Kimi sūr eyledi kimi mātem
HH1196 Ki der-i **şehri** çün güşād ideler / Kim ki dervāzede bulma seḥer
HH1561 Her ne kim dirse maḥrem-i rāza / **Şehr** ü bāzāra ṣaldı āvāze
HH1562 Oldı esrār-ı şāh-ı nīk-nihād / **Şehr** ü bāzāra ḳıṣṣa-ı şeyyād
HH1576 Kendi şeh-zāde ġamze **şehr** aşup / Nice şeh-zāde pādişāh-ı ḳulūb
HH1625 Var idi **şehr** içinde bir naḳḳāş / Nāmı Mānīyi eylemişdi tırāş
HH1756 Dūrdan gördi bir laṭīf diyār / İçi **şehr-i** ʿaẓīm ü ṭaşı ḥiṣār
HH1757 **Şehr-i** meşhūrı idi dünyānuñ / Nāmı Gevher-nigīn idi anuñ
HH1758 Gevher-āsā o **şehr-i** ḫuld-āyīn / Sīm-dīvāra içre faṣṣ-ı nigīn
HH1790 **Şehre** geldükde ʿāṣıḳ-ı meʾyūs / Çıḳdı eflāke bang-ı ṭabl-ı cülūs
HH1827 Var idi **şehr-i** Reyde bir ʿāşıḳ / Naḳd-i Mecnūn ḫalīfe-i Vāmıḳ
HH1911 İtdi fermān ki nā-bedīd ideler / **Şehrden** şöhretin baʿīd ideler
HH1936 **Şehr-i** Reyden bu bende-i kem-ter / Eyü aduñ işidüp itdi sefer
HH1945 Dil ucından bu ḫāle ḳoydı beni / **Şehrden** sürdi ṭoġrı söyleyeni
HH2089 Yine **şehr** içre ġulġule düşdi / Yine aḫbābı başına üşdi
HH2095 Var idi **şehr-i** Belḫ içinde meger / Bir dil-āver emīr-i ferruḫ-fer
HH2407 **Şehr-i** Ḳoṣṭanṭaniyye içre meger / Var idi bir zamānda bir zer-ger
HH2614 Żābiṭı **şehrüñ** ol zamānda meger / Bir ḳavī kāfir idi kīn-āver
HH2672 İtdiler **şehre** şenlik ile güẓār / Oldı Ḳosṭanṭaniyye cāy-ı ḳarār
HH2694 Birisin bulsa bir gedā-yı ḫazīn / Ola şarrāf-ı **şehrveş** sengīn

şehr-āyīn [2] bayramlarda ve diğer önemli günlerde bir şehrin bayraklar ve ışıklarla süslenmesi şeklindeki şenlik, gösterişli şenlik, donanma

HH586 İrdi bir dem ki rūz-ı aẓīne / Şehr içi döndi **şehr-āyīne**
HH1201 Taḫt-ı pīşine şāh-ı dīrīne / Geçdi emr oldı **şehr-āyīne**

şehr-bend [1] şehrin etrafını çeviren duvarlar

SE131 Menzilüm emngeh-i ʿuzleṭ ḳıl / **Şehr-bend-i** ḫarem-i ʿiffet ḳıl

şehre-bend {şöhre-bend} [1] ün almış, şöhret kazanmış

NE1442 Nāmı şalup şehre ṣadā-yı bülend / Oldı kerāmet ile çün **şehre-bend**

şehrī [2] şehirli ‖ kibar, nazik

S620 Bu maʿmūre bender o tenhā sitān / ʿİnād eylemez bunda **şehrī** olan

NE1996 Ol ʿamelin şanma ki bī-behreyüz / **Şehrī** iseñ biz daḫı hemşehrīyüz

şehrāh [2] doğruluğundan şüphe edilmeyen yol, doğru yol

NE1001 Yūsufuñ ol itdi maḳarrını çāh / Çāhı hem ol eyledi **şehrāh-ı** cāh

NE1399 Mālik-i sermāye-i himmet olan / Sālik-i **şehrāh-ı** ḥaḳīḳat olan

şehriyār [2] devrindeki padişahlardan şevket ve kudret açısından üstün olan, hükümdar, melik

S170 Varup nūr-ı envāra ol **şehriyār** / Cüdā oldı Refref daḫı sāye-vār

S382 Bu resme hücūm idicek **şehriyār** / Nümāyān olup ḫaṣma pāyān-ı kār

şeh-süvār [1] usta binici

S147 Varup menzil-i māha ol **şeh-süvār** / Ḳamer ḳarşuya geldi āyīne-vār

şehvār [4] padişaha layık, padişaha yakışan. Ayrıca bkz. ‘dür-i şāhvār, dürr-i şehvār’ md.

NE300 Ol dür-i **şehvāra** nigīn-dān idi / Yāḫūd uçar taḫt-ı Süleymān idi

SE376 Diz bu resme nice ʿıḳd-i **şehvār** / Eyle āvīze-i gūş-ı ebrār

SE521 Çıḳdı şahuñ süḫanı āḫir-i kār / Zāyiʿ olmadı o dürr-i **şehvār**

HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme zīb-i kenār / Bir nefesde nice dür-i **şehvār**

şehvet [10] erkek ve kadının karşı cinsine veya hemcinsine eğilimleri, şiddetli istek, cinsel istek

NE2420 **Şehvet** olur ādeme nefsinde şūm / Nefse uyan oldı cehūl ü ẓalūm

NE2421 Fitne-i ḳābil ola mı āşikār / Oldı beşer-i **şehvet** ile ḫār u zār

NE2550 **Şehveti** ol ceẕbe-i zerraḳa şān / Elli ḳulaç yirden iderdi revān

NE2651 **Şehveti** yüzünden olurdı revān / Göz ṭuşaġın urur idi her zaman

NE2755 İtme Ḫudāyā dil-i zāra ʿazāb / Ḥırş ile **şehvet** ile şalup ıżṭırāb

NE2836 **Şehvet** ider ādeme şöyle hücūm / Kim unudur ḫaşyeti nefs-i ẓalūm

SE2551 Tāb-ı **şehvetle** olur lā-yaʿḳil / Neşve-i şevḳıla olsan ḳanzil

SE2770 ʿAmelī oldı dü nevʾe ḳısmet / Ġażabiyye biri biri **şehvet**

SE2775 **Şehvet** artıḳ olıcaḳ fācir olur / Olmasa cāmid olup ḳāṣır olur

HH362 Der-miyān ide cānı ʿāşıḳ-ı zār / İtmeye ʿırḳ-ı **şehveti** zünnār

şek(k) [10] kuşku, şüphe, tereddüt

S992 Derūnı ḳadeḥ gibi bī-reyb ü **şek** / Aña cümle maʿlūm-ı rāz-ı felek

S1465 Hemān maḥv it ü noḳṭa-i **şekki** gel / Ola tā saña müşkil-i ʿışḳ ḫal

NE2107 Noḳṭa-i **şekki** giderüp ol faṣīḥ / Nusḫasın itmişdi beyāż-ı ṣaḥīḥ

NE2368 Münkir olup ṣāḥib-i ḫar itdi **şek** / Ḳadı didi daʿvīye maʿnī gerek

NE3059 Ḫasta olurdı Ramażan iricek / ʿÖẕr ise maḥmūre-i eyyām-ı **şek**

SE431 Münkeşif ṭabʿına bāb-ı ilhām / Mündefiʿ perde-i **şekk** ü evhām

SE728 Ḳalmadı **şekki** nesebde anuñ / Oldı ḫayrü’l-ḫalefi ābānuñ

SE1370 Ḳaldurur perdeyi dest-i ilhām / Ḫāyil olmaz aña **şekk** ü evhām

SE2913 Açılup perde-i **şekk** ü evhām / Tercemān oldı arada ilhām

HH2668 Giderüp **şekki** ḳaldurup ibhām / Her biri itdi ʿarża-ı İslām

şeḳā, şaḳā [1] uğursuzluk; alçaklık, zillet

SE2020 Ṭolu ḳaldurmada ol ehl-i **şaḳā** / Dir idi yaʿnī taʿaccubla aña

HH1974 Ḳatl-i ḳāṣıd eger olaydı revā / Senden alurdı ʿibret ehl-i **şeḳā**

şeḳāşıḳ [1] tespih sesi, şıkırtı

HH1570 İtdi menʿ-i kināye vü taşrīḥ / Deb-deb-i leb **şeḳāşıḳ-ı** tesbīḥ

şek(k)er [9] özel olarak yetiştirilen kamış veya pancar gibi bitkilerin özsuyundan veya nişastasından elde edilen tatlı madde

S415 Ḳarışmış nice rind-i ṣāḥib-kemāl / Olup muḫteliṭ şīr ü **şekker** miṣāl

S836 Keser ḳanını ol leb-i cān-fezā / Olur çeşm-i maʿlūle **şekker** devā

NE1293 Gerçi Fırāt āb-ı **şeker-vārdur** / Bunda veli ḫayli nemek-vardur

NE1954 Şebnem anuñ akçe ṭaḳup başına / Ṣundı **şeker** laʿl-i güher başına

SE1886 Alıcaḳ cānuñ-içün şehd ü **şeker** / Ölüsi cānı içün ṣarf eyler

SE2340 Şehd ü **şekker** gibi pür-leẕẕetsin / Taze nehrü’l-leben-i cennetsin

HH750 Rīv-i dīv ana göre şehd ü **şeker** / Sāmirī sihri ise maḥż-ı ṣemer

HE42 Ṣulansun aġzı bu şīrin naġāmdan / Revān olsun **şeker** teng-i ḳalemden

HE43 Ney-i hālī iken bu kilk-i sertīz / Çıḳarur **şekkerin** ṭabʿ-ı güher-rīz

şeker-i ḫāb [1] uykunun tatlılığı, tatlı uyku

NE1235 Gahi **şeker-i ḫābda** olduḳça sen / Feyż alur ezhār-ı füyūżatdan

şek(k)er-bār [2] etrafa şeker saçan

SE2090 Her kime itse leben **şekker-bār** / Ṭatlı cānından olurdı bī-zār

HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme **şeker-bār** / Ṣıḳılmaḳ ister ammā ey dil-i zār

şeker-fişān [1] şeker saçan ‖ tatlı sözler söyleyen

HH1069 Çünki bunlar **şeker-fişān** oldı / Pīr engüşt-der-dehān oldı

şeker-ḫˇāb [1] otururken gelen hafif ve tatlı uyku, şekerleme

S1142 Şeb olduḳça terk-i **şeker-ḫˇāb** ider / Bu bī-dārlıḳ anı bī-tāb ider

şeker-ḫand(e) [1] tatlı gülüş, gülümseme

NE1046 Laʿl-i **şeḳer-ḫande** ile yād idesin / Gāhī añup rūḥını şād idesin

SE3422 İbrişim gibi yigitdür kendi / Cān-fezādur leb-i **şeker-ḫandi**

şekerī [1] şekerli, tatlı

NE1097 ʿIşḳ ile āmizīş idince suḫan / Ṭatlı olur **şekerī** palūdeden

şeker-pālūde [1] bkz. ‘pālūde’ md.

SE2341 Olsa bir ḳaṭreñ ile ālūde / Baḥr-ı milḥ ola **şeker-pālūde**

şeker-rīz [1] şeker saçan, pek tatlı

S68 N’ola olsañ ey kilk-i şīrīn-nikāt / **Şeker-rīz-i** kām ü dehān-ı divāt

şekker-fürūş [1] şeker satan ‖ güzel sözler söyleyen, tatlı dilli

HE46 Revā **şekker-fürūş-ı** ṭabʿa her ān / Per-i Cibrīlden olsa megesrān

şekker-ḫā [1] şeker çiğneyen ‖ tatlı sözler söyleyen, tatlı dilli

HH2123 Çeşm-i ḫūn-rīz ü laʿl-i **şekker-ḫā** / Gösterür ehl-i ʿışḳa ḫavf u recā

şekker-leb [1] dudağı şeker gibi tatlı ‖ tatlı sözlü

HH453 Ẕikr-i nām-ı cevān-ı **şekker-leb** / Oldı erbāb-ı ʿışḳa terk-i edeb

şekker-şiken [1] tatlı söz söyleyen kimse, hoşsohbet

SE920 İtdi ṭūṭī gibi **şekker-şikeni** / Mebḥaş-i rūḥdan açdı suḫeni

şekīb [3] sabır, tahammül

NE2757 Eyle ʿAṭāyīye ḳanāʿat naşīb / Tā ki şiʿārı ola ṣabr u **şekīb**

NE2840 Eyleye Haḳ ʿiffet ü ʿismet naşīb / Cümlemize vire ḳarār u **şekīb**

SE1927 Ḳovaraḳ ʿaskeri bī-ṣabr u **şekīb** / Pehlevān çadırına geldi ḳarīb

şekl [49]

1. dış görünüş, suret, biçim

S840 Şuʿāʿı idüp şāmı kāfūr-reng / Görine nücūm anda **şekl-i** peleng

S894 Ne mey kim olup tākide ehl-i ḥāl / Ola **şekli** bī-d müvelleh-miṣāl

S970 ʿAceb **şekl-i** maḫrūṭī-i cilve-ger / Mücessem ḥuṭūṭ-ı şuʿā-ı başar

S1411 Dem-ā-dem ider sūz-ı ʿışḳ ile āh / Olur ḥāṣılı **şekl-i** dūd-ı siyāh

NE41 **Şekl-i** elif-lāmına bak fi’l-meṣel / Raḥmet umar şefḳat içün ṣunmış el

NE383 Cisri olup **şekl-i** ḫaṭ-ı istivā / Encüm idi ʿasker-i zerrīn-ḳabā

NE396 Saflar ile ʿarṣa-i kīn-i **şekl-i** muşt / Nīze ile kūy-ı zemīn-i ḫār-puşt

NE1390 **Şekl-i** kemer ṣūret-i ḳuvvet yeter / Bendelige bend-i işāret yeter

NE1746 Laḳlaḳa-i nādire **şekl-i** garīb / Cümlesi sermāye-i ebleh-firīb

NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden ġıdā-yı kemīn / Ḥabbe-ger-i **şekl-i** başīt-i zemīn

SE1542 Oldı mānende-i dāġ-ı ʿāşıḳ / Anda ol **şekl-i** süveydā yanıḳ

SE1897 Mālı üstine müvekkil cinler / Heyʾeti **şekl-i** ṭılısm-ı münker

SE1929 Destesi gürz-i Nerimān kendi / **Şekl-i** ḳanṭār ile baṭman kendi

SE2213 **Şekl-i** pervīnde birḳaç duḫter / Nice duḫter ki fürūzān-aḫter

SE2472 Gerdeni **şekl-i** kemān-ı Rüstem / İki ḳat zihle ḳurılmış muḥkem

SE2476 Kūh **şekl-idi** ḳarār itse ḳaçan / Ḳımramazdı ḳılı biñ zelzeleden

HH46 Çünki lā **şeklidür** yediye raḳam / Cümlesi fi’l-ḥaḳīḳa ʿayn-ı ʿadem

HH136 Beyża-ı cirm-i meh ʿayān oldı / **Şekl-i** māh-ı nev-āşiyān oldı

HH169 Oldı nūr ile **şekl-i** noḳṭa-ı ḥall / Hindī-i āyīne-nümā-yı Zuḥal

HH591 Oldı maḳṣūrelerdeki ʿulemā / **Şekl-i** Bercīs-i günbed-i vālā

HH754 Geldi çün ḫāne-i ʿacūze püser / Burc-ı ʿAḳrebde oldı **şekl-i** ḳamer

HH1212 Reng-i sebz ü sefīd idüp tezyīn / İsperī **şekl** idi sipihr-i berin

HH1443 Deheni meşʿal-i reh-i idbār / Mühresi **şekl-i** ṭop-ı meşʿaledār

HH1582 Sīnesi naḳd-i ʿışḳa genc-i nihān / Regleri **şekl-i** ʿāşıḳ-ı pīçān

HH2006 Tīġa ġaddāre kim düçār oldı / Çāk olup **şekl-i** zülfiḳār oldı

HH2384 **Şekl-i** ebr-i kebūd u āb-ı revān / Mülk-i Şām içre oldı Gök Meydān

HH2475 Ṭurdı keştī-i kūh **şekl-i** girān / Ṣanki ḳaʿrı bulup oturdı hemān

HH2481 **Şekl-i** emvāc üştür-i kef-zen / Oynayup sāde ḳaldı hevdecden

2. durum, hâl

S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ idmāndan / Şişüp **şekl-i** memsūḫa döne beden
NE1237 Cism-i fenā bulsa küvāre-miṣāl / Yine o **şekl** ile ider irtiḥāl
NE1267 Ḫāṭır anı şöyle taḫayyül ider / Rūḥıdur ol **şekle** temeṣṣül ider
NE1651 Meygede-i ʿışḳda ʿuzlet-nişīn / **Şekl-i** melāmetde selāmet güzīn
NE1978 ʿArża çalup cübbe vü destār ile / Girdi ʿacib **şekle** bu eṭvār ile
NE2030 Göricek ol **şekl** ile mānend-i dīv / Bir aradan ʿāleme düşdi ġırīv
NE2299 Her sözi āyine-i **şekl-i** güzāf / Her demi jeng-āver-i maʿnā-yı ṣāf
SE786 Olsa ol ḥırz-ı emānī vü emel / Müntic-i ḫayr çü **şekl-i** evvel
SE793 Göricek şeklini naḳḳāş hemān / Didi bu **şekle** düşer mi iẕʿān
SE931 ʿAcabā cismden itdikde güẕer / Cāy-ı aṣlīye ne **şeklile** gider
SE1258 **Şekli** müsvedde-i ḳanūn-ı ġaraż / Bedeni defter-i icmāl-i maraż
SE1620 Ekl içün **şeklini** taġyīr eyler / Gürbe-i ʿābidi taṣvir eyler
SE2301 Sen de fikr it ne **şekil** insānsın / Ḫūk-i derrende ile yeksānsın
SE3035 ʿAbd anuñ kārını teʿyīd itdi / **Şeklini** gördügi dem ʿīd itdi
HH1564 Līk merdek-i fürū-māye / İtdi **şekl-i** ṣalāḥı pīrāye
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı riyā / **Şekl-i** timṣāl-i mekr ü naḳş ü deġā
HH1672 Gör każāyı ki ḳaṣrdan ol ān / Ḫande-zen **şekli** oldı şāha ʿıyān
HH2630 Oldı naḳş-ı ḫuceste-i ʿummān / **Şekl-i** sīmāda ṣūret-i bī-cān

3. taslak, resim

SE793 Göricek **şeklini** naḳḳāş hemān / Didi bu şekle düşer mi iẕʿān
HH1121 **Şekl-i** Behzāda eyleyince nigāh / Manẓarı ḫüsn-i ḫāle oldı güvāh

4. çeşit, tür

NE2356 **Şekl-i** murabbaʿ ḳılub anı o Türk / İtmişdi aşılı bir tahta kürek

şekle girmek [1] şekil almak, kılığa girmek

SE3503 Çekile cevrile maḥbūs gibi / Özge **şekle gire** cāsūs gibi

şeklini bozmaḳ [1] zarar vermek, kötü duruma getirmek

HH2223 **Bozdı şeklin** sürüp yüzüni yire / Döndi nā-dān elinde taṣvīre

şekūr [1] çok şükreden

SE1799 Şükr idüp Bārīye her ʿabd-i **şekūr** / Ṣuladı yollarım eşk-i sürūr

şekvā [1] şikayet, yakınma

SE1397 Ḫāżır it ḫaşmımı dādım alıvir / Diñle **şekvāmı** murādım alıvir

şekvā itmek [1] şikayet etmek, yakınmak, sızlanmak

SE211 Zehrini dökdi çün **itdi şekvā** / Kāfirān-ı niʿam oldı rüsvā

şemʿ [73] mum

S49 İlāhī ḳılup **şemʿ-i** tevfīḳi yār / Ẓalām-ı ṭabīʿatdan itdür güẕār
S72 Ḳad-efraḫte vü serv-i bāġ-ı İrem / Ruḫ-efrūhte **şemʿ-i** bezm-i ḳadem
S111 Yem-i ʿışḳda cān u dili āşinā / İki **şemʿ** ile ḫānesi rūşenā
S122 Olup **şemʿ-i** mihre ufk-ı şem'adān / Güm oldı inüp yana yana hemān
S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle lemʿ / Ṣalınmış yeme ṣanki taḫtayla **şemʿ**
S770 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i şuʿle-zen / Dıraḫşende **şemʿ-i** muraṣṣaʿ legen
S844 Ne mey şuʿle-i **şemʿ-i** bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
S868 Ṣanur şemmesin **şem** iden ḫūn-ı müşk / ʿAbīr ola ger dürdisi ola ḫuşk
S935 Gelür cām-ı şeş-ḫāne ile şarāb / Meẕāḳ ehline **şemʿ** ile şehd-i nāb
S982 Düşüp ʿaks-i zülf-i bütān-ı cemīl / Olur bezme **şemʿ-i** muʿanber fitīl
S985 Ṣurāḫī mi bu ya terāzū-yı āb / Yaḫud şīşe fānūs u **şemʿi** şarāb
S1102 Ḳodı **şemʿini** ḳaṣr-ı çarḫa nehār / Olur şuʿlesi cāmdan āşikār
S1116 Fürūzān idüp **şemʿ-i** cām-ı Cem'i / Çıḳar sīneden kārvān-ı ġamı
S1127 Ḳanı sāḳiyā cām-ı ḫurşīd-i lemʿ / Görülsün mey olup draḫşende **şemʿ**
S1128 Nice **şemʿ-i** rāh-ı hedāya delīl / Güzīn ġonca-i gülsitān-ı Ḫalīl
S1131 Figār olmaġıla ser-ā-pā teni / **Şemʿidür** üstünde pīrāheni
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / Uyansun yine **şemʿ-i** zindān-ı ġam
S1161 Virüp meclis-i ʿāleme āb u tāb / Ola cām ü sāḳī vü **şemʿ** ü şarāb
S1165 O **şemʿ-i** dil-fürūz olup kelle germ / Dili seng-i ḫārā iken ola nerm
S1185 Ṣurāḫī eger barmaġın itse **şemʿ** / ʿAraḳ gibi bulmaya bir şemʿ-i cemʿ
S1198 Saña sāġaruñ **şemʿ-i** rāhı yeter / Eger lüle dirseñ ṣurāḫī yeter
S1327 Gidüp ġoncalar **şemʿ-i** kāşāne-veş / Döküldi varaḳ per-i pervāne-veş
S1554 **Be-şemʿ-i** dıraḫşān-ı meydān-ı bezm / Ki eṭrāfını ala mihmān-ı bezm
NE161 **Şemʿ-i** cemālüñ ola pervānesi / Māh-ı ʿizāruñ ola divānesi
NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı nev āfāḳa lemʿ / Ol gice dīvāra yapuşdurdı **şemʿ**
NE285 Ḳıldı saʿādetle o sulṭān-ı dīn / Rūyini **şemʿ-i** felek-i çār-bīn
NE437 Taḫt-ı tırāzende-i zerrīn-külāh / **Şemʿi** ser-ā-perde-i ḥıfz-ı İlāh
NE483 Ḳalb-i perīşan o gice cemʿ idi / Bir ben idüm sāye idi **şemʿ** idi
NE484 **Şemʿüñ** olup ʿaşḳdan āmūzişi / Ḫāsılı göñülce idi sūzişi

NE662 Bütler olup **şemʿ-ṣıfat** gele germ / Diller olur ṣaʿṣaʿa-i meyle nerm
NE1021 Ġaflet ile uyur iken uyanup / **Şemʿ** gibi biri birinden yanup
NE1079 Sözdür olan ṣuʿle-i **şemʿ-i** beyān / Sözdür olan cevher-i tīġ-i zebān
NE1221 Ṣuʿle ṣalar sāġar-i raḫşān gibi / **Şemʿ-i** ser-i ḳabr-i şehīdān gibi
NE1372 Dīde dükānın ḳapayup ḥāṣılı / Yaḳmış idüm ḥāṣılı **şemʿ-i** dili
NE2241 Bildi ki olmaz bu ḳadıya nihān / **Şemʿin** olur ṣuʿlesi lābüd ʿayān
NE2536 Barmaġına od geçürüp yā hemān / **Şemʿ** idi işkembe fenerde hemān
NE2552 Āh-ı ciger-süzını germ eyledi / **Şemʿ-sıfat** gönlüni nerm eyledi
NE2693 Āḫir uyur gibi olup her ẓarīf / **Şemʿa** hemān püf-zen olur ol ḥarīf
NE2694 Her demi çün kūre-i āhengerān / Sönmiş iken **şemʿa** virür tāze cān
NE2708 Dāʾirede her kişi itdi ḳarār / **Şemʿ** kenārındaki dendāne-vār
NE2709 Birisi bir **şemʿ** yaḳup nā-gehān / Eyledi bir ẓarfuñ içinde nihān
NE2805 Ol kūzeden kimse alup iki ḳor / Gāfil iken **şemʿini** içine ḳor
SE148 Ne revā **şemʿ-i** hüdāyı ḳoyasın / Ṭıfl-ı nādān gibi ẓılla uyasun
SE193 Ebrile ḳadd-ı ser-efrāz-i nebī / **Şemʿ-i** raḫşānıla pervāne gibi
SE245 Devletile ḳo bu nüh tāreme pāy / **Şemʿ-i** raḫşānsın idin ṣırça serāy
SE1033 Gözlerüm yolda idi semʿ gibi / Diri çıḳdım seḥere **şemʿ** gibi
SE1598 Eyleyen meşʿalini dūġ-ı dürūġ / Viremez **şemʿ-i** ḫalā deñlü fürūġ
SE1673 ʿĀbide **şemʿ-i** hidāyet sözdür / ʿĀrife lemʿa-i ḥikmet sözdür
SE1705 Gördi bir merd-i siyeh-rūzı meger / Mihr-veş **şemʿ** yaḳup vaḳt-i seḥer
SE2003 Seni gördügi gibi **şemʿ-miṣāl** / Baş vire yine yirinden fi'l-ḥāl
SE2575 Cemʿ-i **şemʿ** idi o naḫl-i zībā / Ṣīşe-i fānūs aña ḳaṣr-ı vālā
SE3060 Lemʿa-i ṣīşe-i mey ʿālem-gīr / Ṣañki ḥınnā gicesi **şemʿ-i** münīr
SE3272 Hem-çü pervāne-i **şemʿ-i** raḫşān / Başı ucında bulınurdı hemān
HH131 Oldı ol cemʿa **şemʿ-i** pür-envār / Şeb-i Esrārda keşf olan esrār
HH555 Söndi nā-gāh **şemʿ-i** ṭāḳ-ı berīn / Oldılar tār-ı şebde perde-nīşīn
HH585 **Şemʿ-i** nūr-egen-i mecāmiʿ idi / Cāyı yā maḥkeme yā cāmiʿ idi
HH598 Ḳıldı seccādesinde vardı namāz / Ṭarf-ı miḥrāba oldı **şemʿ-i** niyāz
HH643 Giceler **şemʿin** itmeyüp iṭfā / Şuġl iderdi o ṭıfl-ı māh-liḳā
HH688 Didiler bunda vardurur bir pīr / Oldı rāh-ı hudāya **şemʿ-i** münīr
HH903 Ḫam-ı ebrūsı ṭāḳ-ı ʿarş-ı berīn / Rūyı **şemʿ-i** rivāḳ-ı ʿilliyīn
HH936 Oldı dil-germ ġonce-i raʿnā / Ḫizmet-i şāha **şemʿ-i** bezm-āsā
HH1039 Her taraf bir neheng-i ejder-dem / Ṣuʿle-i çeşmi **şemʿ-i** rāh-ı ʿadem
HH1421 Dūrdan gördi iki **şemʿ-i** münīr / Ferḳadān gibi birbirine naẓīr
HH1479 Germ olup germī-i münādemete / **Şemʿ-veş** başladı mülāyemete
HH1508 Rāʾy-i rūşenle ʿaḳl-ı pīrāne / İki **şemʿ** oldı ṭāḳ-ı eyvāne
HH1524 Nefes-i ṣubḥgāhī idi hücūm / Bir dem içre söğündi **şemʿ-i** nücūm
HH1593 Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra / Yumuşadı **şemʿ-veş** o meh-pāre
HH1753 Taḥta pāreyle ḫaste vü bed-ḥāl / Yana yana giderdi **şemʿa** miṣāl
HH1941 Ne virür gönlümi ʿināyet ider / Ne alur bāra **şemʿ-i** ṣoḥbet ider
HH2574 Āteşin meyle bezm germ-ā-germ / **Şemʿ-veş** oldı seng-diller nerm
HH2596 Ṭurma pār pār yanardı ol iki **şemʿ** / Ḳarşuda dökdi iki ʿāşıḳ demʿ
HH2721 Ceẓb idüp anı mevc-i baḥr- viṣāl / Oldı pervane **şemʿ** ile hem-ḥāl
HE71 Başımda od yanar çün **şemʿ-i** sūzan / Fetil-āsā olur ʿaḳlum perīşān

şemʿ-i āh [1] âhın mumu, ışığı

HH644 Ḫʿāce de **şemʿ-i āh** ile hem-ser / Eyler idi nice mütālaʿalar

şemʿ-i ʿasel [1] bal mumu

SE93 Çeşme-i mihrile ol fāʾiż-i nūr / Eyledi **şemʿ-i ʿaselden** kāfūr

şemʿ-i cān [1] can mumu, can ışığı, hayat

NE222 Buldı deminden iki mürde revān / Ḳıldı fürūzende iki **şemʿ-i cān**

şemʿ-i cemʿ [2] meclisin mumu, meclisi aydınlatan

S1185 Ṣurāḥī eger barmaġın itse şemʿ / ʿAraḳ gibi bulmaya bir **şemʿ-i cemʿ**

HH2782 Hem-dem-i merd-i ʿārif it anı / **Şemʿ-i cemʿ**-i maʿārif it anı

şemʿ-i īmān [1] iman mumu, iman nûru

SE895 **Şemʿ-i īmānı** żiyā-güster ola / Ḳaṣr-ı cennet gibi rūşen-ter ola

şemʿ-i kāfūr [2] kafurdan yapılan beyaz mum

SE902 Ola her mīli olup ġarka-i nūr / Ṭarf-ı miḥrābda **şemʿ-i kāfūr**

HE109 Virüp mihrāba zīb ol **şemʿ-i kāfūr** / Olupdur levḥa içre ṣūre-i nūr

şemʿ-i miḥrāb [1] mihrap mumu

SE583 Evvel-i şebden idüp Ḥaḳḳa niyāz / **Şemʿ-i miḥrāb** idi tā vaḳt-i namāz

şemʿ-i ruḫ [1] yanağın mumu; yanağın parlaklığı

S772 Ḳanı sāḳiyā bāde-i cān-fürūz / Ki **şemʿ-i ruḫuñ** ide pervāne-sūz

şemʿ-i sübül [2] yolların mumu ‖ hidayet ışığı

SE183 Ḥażret-i şāh-ı rüsūl hādī-yi kül / Muṣṭafā nūr-ı hüdā **şemʿ-i sübül**
SE839 Yaʿnī zeyn-i ḫulefā **şemʿ-i sübül** / Ṣāḥib-i Ḥażret-i Sulṭān-ı Rüsül

şemʿa [16] muma batırılmış fitil

NE561 Söndü şebüñ **şemʿa-i** bālā-keşi / Ḳaldı fitil uçlarınuñ āteşi
NE567 Sönmeye ta **şemʿa-i** çārüm-ḳıbāb / İtdi nihān-ı dāmeni içre sehāb
NE1067 Her birine ola o **şemʿa** delīl / Birine tīr ola birine fetīl
NE1295 Ḳuleleri ḳalʿa-i heftüm gibi / **Şemʿaları** lemʿa-i encüm gibi
NE1561 **Şemʿa-i** ġayb ile olur rūşenā / Her gice zeyn ider anı şeb-güşā
NE1901 Ṣarḳıda suḫriyye içün rīş ü feş / **Şemʿa** ṣoḳup oynaya şeb-tāb-veş
SE900 Ġaybdan **şemʿalar** olup peydā / Beñzeye lāleli kūye meşelā
SE979 **Şemʿada** lemʿa-i dīdārı görüp / Ẕerrede mihr-i pür-envārı görüp
SE2212 Taḫta ḫavlı arasından nā-gāh / Görinür **şemʿa-ṣıfat** bir iki māh
HH287 Gül ḳadeḥ tutdı lāleler **şemʿa** / Feyż-ber-feyż ü lemʿa-ber-lemʿa
HH589 Ṣāmda hem-çü **şemʿa-i** kāfūr / Aḳ menār oldı şehre fāyiz-i nūr
HH702 Şeb-çerāġ ile tāçlar ber-ser / Her biri **şemʿa-i** ziyā-güster
HH1876 Bī-ḳarār oldı ol ḫuceste-cemāl / Ṭurup oturmaz idi **şemʿa-miṣāl**
HH2162 Çeşme-i çeşmi eyleyüp seyyāl / İşlesün dāġ-ı sīne **şemʿa-miṣāl**
HE3 Dili deryā-yı nūra ġūte-zen ḳıl / O **şemʿa** şuʿlesinden pīrehen ḳıl
HE8 Ġamuñ nārından itme ḳalbi ḫālī / Uyandur **şemʿa-ı** fānus-ı āli

şemʿadān [2] mumluk, şamdan

S122 Olup şemʿ-i mihre ufk-ı **şemʿadān** / Güm oldı inüp yana yana hemān
S888 Sebū mudur ol bü'l-ʿaceb **şemʿadān** / Nigūn olmasa şuʿle olmaz ʿayān

şemʿa-fürūz [2] fitilini tutuşturan, mumunu yakan; aydınlatan

NE106 **Şemʿa-fürūz-ı** reh-i şerʿ-i ḳadīm / Vesvese-sūz-ı dil-i teng-i ḫakīm
NE1196 Encümen-ārā-yı çerāġān-ı bāġ / **Şemʿa-fürūz-ı** ser-i aġsān-ı bāġ

şemʿa-nümā [2] mum gösteren, ışık tutan

NE90 **Şemʿa-nümā-yı** lemeʿāt-ı ḳadem / Perde-rübā-yı ẓulumāt-ı ʿadem
HH2556 Felegi dögdi āb-ı cān-baḫşā / Güneş üstinde gūy-ı **şemʿa-nümā**

şemʿa-pīrā [1] mumu, ışığı süsleyen

SE57 **Şemʿa-pīrā-yı** şebistān-ı beḳā / Revnaḳ-ārā-yı debistān-ı fenā

şemā'il [1] bir kimsenin dış görünüşü

NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı **şemā'il** cüvān / Yolda ṭurur muntaẓır-ı mihmān

şemāyil-nāme [1] bir kimsenin dış görünüşünü ve özelliklerini anlatan eser

SE782 Yaʿnī ber-vefḳ-ı **şemāyil-nāme** / Her ḳıyafet ki yazardı ḫāme

şemāme [1] hoş, güzel koku

HH578 Ḫāk-pāyı **şemāme-i** ʿālem / Şāme-i maḳdemiyle müşgīn-dem

şemātet [1] birinin başına gelen belâ ve musibete düşmanlarının sevinmesi, sevincini göstermesi

HH2464 Ṣabr ḳābil felākete ammā / Müşkil olur **şemātet-i** aʿdā

şemle [3] başa sarılan şey, baş örtüsü, sarık

S683 Müşaʿşaʿ diyārına dönmiş mezār / Güneş aña bir **şemleli** türbedār
S1137 Egerçi ṭutupdur reh-i rūşeni / Geyer **şemle** mānende-i Gülşenī
S1334 Tutar şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer **şemle** farḳına eşcār-ı bāġ

şemme [8]

1. güzel koku

S1471 Bu meyden alup **şemme** her verd-i ter / Açar tāzelikde anı neşr ider
S868 Ṣanur **şemmesin** şem iden ḫūn-ı müşk / ʿAbīr ola ger dürdisi ola ḫuşk
NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa ḳaçan / Cāna virür **şemme-i** būy-ı vaṭan
SE4 Ṭutan ol **şemme** meşām-ı cānı / Ṭuya būy-ı nefes-i Raḥmānı
SE2914 Şiʿrdür çünki şiʿār-ı ebrār / İdelüm **şemme-i** ḫālin işʿar
HH2474 Ḳalmadı **şemme** bād-ı şarşardan / Seyrden ḳaldı şoludı yelken
HH2686 Ṭuydı bir **şemme** bāġ-ı vuṣlatdan / Gözini açdı ḫˇāb-ı ġafletden

2. çok az miktar, pek az şey

NE1564 **Şemme** beyān eyleyeyin saña ben / Gördigüm işitdigüm aḥvālden

şems []

şems-i ʿulūm [1] ilim güneşi ‖ Şems-i Tebrizî

NE1656 Ḥişşe yeter ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi meh-i bedr anı **şems-i ʿulūm**

şems-i cihān [1] cihanın güneşi, Hz. Muhammed

SE199 Görmede pīş ü pes olup yek-sān / Ardına baḳmaz idi **şems-i cihān**

şems-i münīr [1] ışık veren, aydınlatan güneş
SE1545 Nite kim şaʿşaʿa-i **şems-i münīr** / Ḳalbe mihr itmemek olmaz teʿşīr

Şemsü'l-hedā [1] hidayet güneşi, Hz. Muhammed
NE323 Ṣallu ʿalā Aḥmed-i **Şemsü'l-hedā** / Ṣallu ʿalā min tabʿu'l-Muṣṭafā

şemse [3] nakkaşların tavanlara çizdikleri güneş şeklinde işleme, resim
S1108 Yanup saḳf-ı zer **şemse-i** bāmdād / Göründi yerinde pür-aḫker remād
NE1321 **Şemse-i** eyvānuñ olup ʿaks-i āb / Ṭārım-ı Nīli de olur āfītāb
HH557 **Şemse-i** ṭāḳ-ı ġurfe-i ḥaḍrā / Ḳavladı lāciverd ile gūyā

şemşīr [16] kılıç
S376 Hüner gösterüp ʿarṣada tīrler / Hemān aşılı ḳaldı **şemşīrler**
S423 Çü **şemşīr-i** ḫūn-rīz-i ʿOṣmāniyān / Ẓuhūr itdi rüchān-ı Türkī-zebān
NE1183 Şefḳat idüp şeyḫi irişdi meded / Eyledi bir ḳolını **şemşīre** sed
SE13 Oldı Yeʿcūc-i fiten ṭard-ı ebed / İtdi **şemşīr-i** güher-bārını sed
SE710 Gūyiyā şayḳal-ı tīġ-i Hindī / Açdı **şemşīrile** Hind ü Sindi
SE1724 Kime kim yār ola ʿaḳl u tedbīr / Aña ne nīze gerek ne **şemşīr**
SE1845 Götürüp anı ḫużūr-ı mīre / Ṭayanur kārı ser-i **şemşīre**
SE1930 Çıḳdı ol ḫālde ṭaşra yelerek / Elde **şemşīr** ü şişi belde yedek
SE2358 Dili ucından atarlar tīri / Dil demir-bende ḳodı **şemşīri**
SE2764 Var ise dilde şecāʿat güheri / Yürü **şemşīr** gibi var ileri
SE2859 İtdi üç kerre o ser-bāz-ı dilīr / Farḳ-ı Timura ḥavāle **şemşīr**
SE3330 Āb-ı **şemşīrile** ḳıldı çün pāk / Genc-i ʿışḳ-ıdı yirin eyledi ḫāk
HH207 İtse **şemşīr-i** intiḳamın medd / Ḳızıl elmāyile ṭola ser-ḥadd
HH1982 Ṭutdı **şemşīr-i** mihre bī-pervā / Tīġını ḳarşu kūh-ı pā-ber-cā
HH2625 Biri bu resme olsa ḳaṭl-i esīr / Yoḳ mı İslām elinde ya **şemşīr**
HE10 Anı **şemşīr-i** ʿaşḳa eyle hemser / Olup āteş-zede şaḳsun şererler

şemşir-i Hindī [1] Hindistan işi kılıç, bkz. 'Hindī, Hindū' md.
S381 Ser-i ḥaşmı **şemşīr-i Hindī** ẕülāl / Dü-nīm eyledi hindüvāne miṣāl

şemşīr-gīr [1] kılıç tutan, cengaver
S156 Meger oldı Sulṭān-ı pencüm-serīr / O şāha silāḥdār-ı **şemşīr-gīr**

şenbih ü āẕīne [1] Cumartesi ve Cuma günleri, hafta tatili
NE3045 **Şenbih ü āẕīne** görürdi şarāb / Mevsim-i taʿtili hemān vaḳt-i ḫāb

şenelmek [1] keyiflenmek, neşelenmek ‖ (meclis için) kalabalıklaşmak
S1055 **Şenelsün** biraz muṭribā encümen / Dem ur yine sūr-ı Sirāfilden

şeng [5] neşeli, kıvrak, zarif, sevgilinin güzel ve tatlı hareketleri olan
S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü reh-vār u **şeng** / Ki tebsi içinde döner bī-direng
NE167 Rāh-ı ʿibādetde olup süst ü leng / Mey-gedeye gelse ola cüst ü **şeng**
NE1844 Var idi bir merdek-i ṭarrār u **şeng** / Ṣulḥ ile bīgane zebandān-ı ceng
HH341 Gözden eyler vebāle āhengi / Necm-i ġaddār dīde-i **şengi**
HH2761 Nūr-ı fikretle bu şükūfe-i **şeng** / Felek-i naẓma oldı Heft-Evreng

şengerf [3] yazmak için kullanılan kırmızı boya, zincifre
S876 Bula bāde **şengerfi** tā kim cilā / Ḫabāb oldı billūr mühre aña
S877 O **şengerfi** kim feyż-i baḫşa ola / Eger lāle-reng ise būya ola
HH1805 Reng-i **şengerf** ile meger gerdūn / Oldı Behrāma günbed-i gülgūn

şenlik [9] sevinç, neşe; eğlence
SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp **şenlikden** / Ser-menzil-i şevḳa şad beyābān dūruz
S1033 Miṣāl-i ḫarābātiyān-ı şarāb / Derūnunda **şenlik** birūnı ḫarāb
NE1512 Dil gibi pür-şevḳ ider ol ḫāneyi / **Şenlik** ider gūşe-i vīrāneyi
NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi mür-pere zāl / Ḳondıġı maʿmūrede **şenlik** muḫāl
SE3439 ʿAḳd-içün itdi şu deñlü **şenlik** / Virdi hep mā-melekin ergenlik
HH236 **Şenlik** oldı ḫarābe-zār-ı ġumūm / Feraḫābāda döndi mülket-i Rūm
HH1049 Nā-gehān dūrdan Şeh ü Behzād / Oldı **şenlik** görüp biraz dil-şād
HH2459 **Şenlik** oġlanıdur zamāne hemān / Āşinā çıḳmaz ertesi yārān
HH2672 İtdiler şehre **şenlik** ile güẕār / Oldı Ḳosṭanṭaniyye cāy-ı ḳarār

şer(r) [25] kötülük, fenalık, hayırlı olmayan; kavga, niza
S255 Bu eṣnāda deryādan irdi ḫaber / Ki emvāc-ı **şer** ḳıldı zīr ü zeber
S306 ḫayātından el yudı her ehl-i **şer** / Ecel teknesiymiş o zevraḳ meger
S763 Meded şīşeden şun şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu **şerr** ü şūr
S1237 ḫużūrın uçurma şalup şūr u **şer** / O bī-çārenüñ kendi derdi yeter
NE23 Hāne-i dīn-i düveli taʿmīr ider / Hem der-i şūr u **şeri** tesmīr ider
NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin ehl-i **şer**
NE411 Geçdi ḳılıçdan ser-erbāb-ı **şer** / Ḫat-ı ruḫ-ı yār gibi ser-be-ser

NE1262 Dīde vü ʿaynīye şalup **şer** ü şūr / Ḫābda elbette ider bī-ḥużūr
NE1583 Bulduġını ḳaldurup itdi żarar / Aḳdı hemān yol yol o seylāb-ı **şer**
NE1677 Şeyṭanat itse ol iki **şerr-i** nās / Ḫāṭır-ı ḫannāsa düşerdi hirās
NE1847 Ḥīlesi cāndārūy-ı maʿcūn-ı **şer** / Sözleri ḫāb-āver-i çeşm-i seḥer
NE2196 Var idi ol müfti-i şūḫun meger / Bir ḫalef-i şāṭır-ı pür-şūr u **şer**
NE2386 Ey dem-i cān-baḫş ile ʿİsī-nefes / ʿAdl-i **şer** bahānesi feryād-ı res
NE2830 Gāh dimāġuña şalup **şer** ü şūr / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı kibr ü gurūr
SE737 Vesaḫ-i mis gibidür bed-aḫlāk / Defʿ ider **şerrini** lā-büd iḫrāk
SE757 Cehldür maṣdar-ı her **şerr** ü fiten / Ṭoġar aḫlāḳ-ı zemīme andan
SE1319 Ḫalḳ ẓulm eyleye andan bileler / Kendi ḫod bilmeye ne ḫayr ü ne **şer**
SE2125 Ṣaḫs-ı şerrīre uyar mı ādem / Defʿ olur **şerri** olursañ ebsem
SE2258 Nefʿi de olmaz ise devletdür / **Şerrini** def büyük himmetdür
SE2287 Çünki ḫaşm olsa ola ḳādir-i **şer** / Dostluḳdan ola ḫayra aḳder
SE3381 Olsa ger ḳabile ol ālet-i **şer** / Anadan süfte ṭoġardı duḫter
SE3508 Cümle āṣārımuza ola penāh / **Şerlerinden** süfehānuñ Allāh
HH1254 Resmin alup ḳaṣā ile ḳaderüñ / ʿAynine gösterürdi ḫayr ü **şerüñ**
HH2212 Kimsenüñ canı yoḳ idi naẓara / Bāʿiş olurdı nice şūr u **şere**
HH2324 Dā'im ol mevc-ḫīz-i mekr ü fiten / Olup eṭrafa **şerr** ü şūr-efgen

şer-gīr [3] yaramaz, zarar veren

NE2641 Diş bileyüp her büte **şer-gīr** idi / Bir göt eti salıcı ḫınzīr idi
NE2772 Etci bir kāfir-i **şer-gīr** idi / Ṣābūn aña balġamī zihgīr idi
SE2124 Eyle aḫlāḳuñı tehẕīb hemān / Ṭañma **şer-gīr** olursa nādān

şerʿ [28] ilahi emir ve yasaklar, ayet, hadis ve icmâ-ı ümmet esasları üzerine kurulmuş ilâhî kanun, İslâm şeriatı

S56 İdüp **şerʿi** rū-pūş-ı taḫṣīl-i māl / Ḥarāmī-ṣıfat kārum ola vebāl
S66 İdüp **şerʿi** reh-ber dil-i pür-ġama / Beni vāṣıl it ṣārīʿ-i aʿẓama
S64 Ṭutup elde mīzān-ı **şerʿi** dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh üzre cüst
S107 Neler itdi mest-i ġurūra neler / Reh-i **şerʿde** iḫtisāb-ı ʿÖmer
S109 İdüp **şerʿi** tiryāk-ı Fārūḳ-vār / Zehrlenmeden geçdi her bāde-ḫār
NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i **şerʿ-i** ḳadīm / Vesvese-sūz-ı dil-i teng-i ḫakīm
NE324 **Şerʿini** anuñ eylediler pāydār / Rükn-i nihān-ḫāne-i dīn çār-yār
NE430 **Şerʿi** ḳavī müstenid-i pākdür / Fahr-i cihān maẓhar-ı levlākdür
NE850 Yaʿni imām-ı ṭaraḳ-ı aṣl u ferʿ / Sürūr-ı seccāde-nişīnān-ı **şerʿ**
NE908 Çün ala ser-rişte-i **şerʿi** ele / Pādişehüñ ṭutduġı āsān gele
NE1389 Ya ḫulel-i maʿna vü sūret midür / **Şerʿ** ü ṭarīḳat ile ḫaḳīḳat midür
NE1618 Cānuñ ider çāh-ı ḫaṭādan emīn / **Şerʿi** gibi olmaya ḫabl-i metīn
NE1623 **Şerʿa** muvāfıḳ olıcaḳ bir tarīḳ / Gir ki Ḫudādur saña ḫayrü'r-refīḳ
NE1624 Uymayacaḳ **şerʿa** mededüʿl-ḫudā / Dīv-i recīm olur o dem rāhber
NE1709 Cānib-i **şerʿi** gözedüp her zamān / İtdügin itme didügin ṭut hemān
NE2276 Āḫir idüp vālidi şefḳat aña / **Şerʿ** ile tefrīḳını eyler ricā
NE2393 Silsile peyvend-i ekānīm-i **şerʿ** / Mürsele-bend-i güher-i aṣl u ferʿ
SE417 Vāriṣ-i vāḥid-i ʿilm-i nebevī / Bāʿiṣ-i zindegī-i **şerʿ-i** ḳavī
SE1007 Ola pādaş-ı ʿamel āḫir-i kār / Ḥükm-i **şerʿile** saña hedm-i cidār
SE1233 Ebʿadu'llāh ki ola ḥākim-i **şerʿ** / Ne bile aṣl ü ne fehm eyleye ferʿ
SE2536 **Şerʿile** lā-büd olup aña cezā / Ayaġuñ ḳalḳa dem-i ḍarb-ı ʿaṣā
SE2666 Ḳıldı bir mücrime āheng-i ʿitāb / Eyleyüp **şerʿile** icrā-yı ʿiḳāb
SE2677 Didi kim **şerʿile** ol ṣaḫṣa cezā / Ḥaḳḳ-ı ġayr idi olındı icrā
HH1716 **Şerʿ** ṣavm-ı viṣāli itdi ḥarām / Oldı memnūʿ vuṣlat üzre sıyām
HH209 Eyleyüp ḥükm-i **şerʿi** ʿālem-gīr / Ṣāh-ı sebbābı eyledi ta'zīr
HH221 Rāyet-i **şerʿi** ser-bülend itdi / Şerʿüñ erbābın erc-mend itdi
HH221 Rāyet-i şerʿi ser-bülend itdi / **Şerʿüñ** erbābın erc-mend itdi
HH267 Ḫidmet-i ḥükm-i **şerʿü** taʿlīme / Ṣaldı her bendesin bir iḳlīme

şerʿan [1] şeriat bakımından, şeriata göre

SE2098 Didi **şerʿan** olur isrāf ü vebāl / Olmasın māl-i ḫazīne pā-māl

şerʿ-i Ḫudā [2] Allah'ın şeriatı

NE812 Oldı vekālet didügi ġālibā / Ḫidmet-i seccāde-i **şerʿ-i Ḫudā**
NE2406 Muḫṣan iken eyleme meyl-i zinā / Ḳıldı heder ḳanġı **şerʿ-i Ḫudā**

şerʿ-i şerīf [1] İslam şeriatı

NE1626 **Şerʿ-i şerīf** olmasa ger bāl ü per / Uçsa daḫı olmaya ger kes ḳader

şerʿ-i mübīn [3] İyiyi kötüyü, doğruyu yanlışı birbirinden ayırt eden, açıkça ortaya koyan İslam şeriatı

NE1803 Cāhil olur ḥākim-i **şerʿ-i mübīn** / Ḥırsız olur māl-ı ġuzāta emīn
SE1234 İltizāmıla ola ḫalḳa emīn / Ḥākim-i maḥkeme-i **şerʿ-i mübīn**

HH276 Ḳıldı **şerʿ-i mübīni** ḥabl-i metīn / İtdi naẓm-ı umūr-ı devlet ü dīn

şerāk [1] nalın, ayakkabı vs.nin tasması, kayış

HH1549 Āsumānī edīm-i dāne-nümā / Mūzesinde **şerāk** idi gūyā

şerār(e) [4] kıvılcım

NE1609 Cürm-i cezāsına o ḳavm-i **şerār** / Haftasına varmadın oldı dūçār
SE489 Her **şerāre** ola bir necm-i hüdā / Vire ḫurşīd-i felek gibi ziyā
SE3466 Oldı biñ nükteye her noḳṭa medār / Ḫaberüñ yoḳ ki ṭutuşdı bu **şerār**
HH1988 Işidüp anı ol şeh-i ḫūn-rīz / Çekdi nār-ı ġazab **şerāre-i** tīz

şerāre-figen [1] kıvılcım saçan

HH1440 Meger ol şuʿle-i **şerāre-figen** / Görinürmiş dehān-ı ejderden

şerāre-rīz [1] kıvılcım döken, kıvılcım akıtan

HH1887 Ẕerre gibi **şerāre-rīz** oldı / Āteş-i sūz-ı sīne tīz oldı

şerbet [12]

1. meyve özleri ile su ve şekerden ibaret içecek

SR1/2 Çün **şerbet-i** feyżi baña şunduñ yā Rab / Anı içene lāzım olur ḥamd itmek
NE2862 Fehm idemez içmiş iken **şerbetin** / Rūm ili ṭorlaḳlarınuñ ḳıymetin
NE1316 Baḥra kürekler ki ider ḍarbeti / Ḫall ider ol kefce ile **şerbeti**
NE1967 Cāʾizesi ḫande-i taḥsīn olur / Çün eşer-i **şerbet-i** telʾīn olur

2. sıvı halinde ilaç

S933 Mizācumca bir **şerbet** içür baña / Bulunmaz mı göñlümce cām-ı şafā
S1188 Ṭabībüñ gerekmez baña **şerbeti** / Getür kāseyi şun birer şerbeti
S1192 Dile ḥabb ü **şerbetle** olmaz devā / Ne bilsün anı murġ-ı āteş-ġıdā
NE3024 İçme sen ol **şerbeti** mecnūn-ṣıfat / Kim degenek lāzım ola ʿāḳıbet
SE2374 **Şerbet-i** ʿöẕrini eyler pür-şūr / Çünki der-pey ola nīş-i zenbūr
SE2816 Tīr-i ser-tīzi belā-yı nāzil / Ḳılıcı **şerbet-i** zehr-i ḳātil
HH2372 Merhemüñ ḳadrini şikeste bilür / **Şerbetüñ** ḳıymetini ḫaste bilür

3. şarap

S1188 Ṭabībüñ gerekmez baña şerbeti / Getür kāseyi şun birer **şerbeti**

şerbet-i şandal [1] sandal şerbeti, bkz. ‘şarāb-ı ṣandal’ md.

HH549 İrse ḳalb-i ṣanavberīye ḫalel / N’eylesün aña **şerbet-i şandal**

şeref [27]

1. yüksek mertebe, ululuk, yükseklik; bir şahıs veya şeyin benzerlerinden seçilmesi, insanlar arasında muteber olması, üstünlük

S110 Teferrüd idüp cemʿi Ḳurʾān ile / **Şeref** resmi ḫatm oldı ʿOṣmān ile
NE1430 Ḥażret-i Peyġambere ḫayrüʿl-ḫalef / Cāh-ı verāṣetde ḳarīn-i **şeref**
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile keşti **şeref** / Oldı şu üstünde güşāde ṣadef
NE1645 Bakma anuñ ḥāl-i perīşānına / ʿAḳıllılar iremez **şeref-i** şānına
SE44 Nūnıdur serʿalem-i ṣaff-ı **şeref** / Noḳṭası anda müdevver muṣḥaf
SE190 Ḫaṭṭ-ı laʿl-i lebi sırr-ı cāndur / Ẕāt-ı pāki **şeref-i** insāndur
SE295 Hīç suʿāl eyleye mi ʿāḳıl olan / **Şeref-i** ẕātı olanlara zamān
SE400 Çünki irdüñ **şeref-i** ḫidmetine / Ṭaġlar mı ṭayanur himmetine
SE543 Ne **şerefdür** bu ki ḳavm-i bī-tāb / İde sırren vara Mevlāʿya ḫiṭāb
SE617 **Şerefi** gevheriledür ṣadefüñ / Yoḫsa az farḳı var andan ḫazefüñ
SE621 Ādemi ādem iden ʿirfāndur / Oḳı yaz kim **şeref-i** insāndur
SE628 **Şeref-i** ʿilme nesebden bu yiter / Küfv olur Zühre de olsa duḫter
SE677 **Şeref-i** ʿilmi ḳıyās it andan / Alıgör feyż yem-i ʿirfāndan
SE688 Çün mekīn oldı mekānuñ **şerefi** / Ḳadr-i dürr dest-i ḫoş itdi ṣadefi
SE721 Aña iʿzāzıla ikrām itdi / **Şeref-i** rütbesin iʿlām itdi
SE823 Ḳāniʿ olmaġı bilen nefse **şeref** / Ġayra el açmaya mānend-i ṣadef
SE1089 Lāyıḳ olmasa anı bulmaz idi / Nāʾil-i ʿizz ü **şeref** olmaz idi
SE1163 Emeviyyūnuñ olup ol ḫalefi / Virdi şevketle o ṣınfa **şerefi**
SE1668 Söz degil mi **şerefi** insānuñ / Belki ḫayvānıla farḳı anuñ
SE1834 İtdi bir ʿāṣıḳ-ı irşād ṭaleb / **Şeref-i** ḫidmet-i şeyḫi maṭlab
SE2953 Bize yitmez mi **şeref** kim her bār / Ana taḳbīl idevüz ṭūṭī-vār
HH1573 Var idi şāha bir ḫuceste ḫalef / Gevher-i şāh-vār-ı dürc-i **şeref**
HH2484 Ayrılup ʿāḳıbet miṣāl-i ṣadef / Düşdi ol iki dür-i dürc-i **şeref**

2. her yıldızın, dâhil olduğu burçtaki derecesi ‖ ululuk, yücelik

NE1289 Kendi olur mihr-i **şeref-i** ıḳtırān / İki kedū ʿaynı ile Ferḳadān
SE255 Taḫt-ı zeyn üzre cülūs itdi o şāh / Geldi gūyā ki **şeref** burcına māh
SE3307 Bir mesīre var-ıdı aña ḳarīb / **Şeref-i** manẓarı neẓẓāre-firīb
HH133 ʿAzm idüp ḫāke mihr-i evc-i **şeref** / Nūr-ı mehtābı itdi ḫayr-i ḫalef

şeref bulmaḳ [3] şeref kazanmak
S155 Beşinci sipihre olup esb-rān / **Şeref buldı** Behrām-ı şāḥib-ḳırān
S227 Çeküp tuḥfe şehen-şehe her ṭaraf / Gelüp dest-pūs ile **buldı şeref**
HH1203 Çün **şeref buldı** maḳdemi ile serīr / İtdi Behzād-ı nev-cevānı vezīr

şeref-efzā [1] şeref artıran
SE311 Ḫān bin ḫān-ı **şeref-efzā-yı** selef / Gevher-i mertebe-baḫşa-yı ṣadef

şeref-şānende [1] şereflendiren, şeref veren
SE838 **Şeref-şānende-i** erbāb-ı ḫilāf / Gül-nişānende-i ʿadl ü inṣāf

şeref virmek [4] şereflendirmek, yüceltmek
S218 Ṣalup nesl-i ʿOṣmānīye zīb ü fer / **Şeref virdi** ol rişteye bu güher
S684 Meger merdüm-i çeşm-i terdür ḥişār / **Şeref virmiş** aña ṭolayı nigār
NE1522 Ḳabre ki ṣunduḳası **virmiş şeref** / Olsa n'ola tīr-i duʿāya hedef
HH26 Yediler **virdiler şeref** ḫāke / Heft aḫter niteki eflāke

şeref-yāb olmaḳ [1] tanışmaktan dolayı şeref kazanmak, tanışmak
SE775 Pīrden olmaya tā kim destūr / Kimse **olmazdı şeref-yāb-ı** ḥużūr

Şeref-nāme [1] uzun süre Safevîlere hizmet ettikten sonra III. Murad tarafından Bitlis hakimi yapılan ve Osmanlı hizmetine giren Şeref Han'ın III. Mehmed'e sunduğu Farsça tarih konulu eserdir.
HH2747 Evvelā vādī-i **Şeref-nāme** / Oldı cā-yı tetebbuʿ-ı ḫāme

şereng [2] zehir
S1333 Çemen-zāra gerdūn içürdi **şereng** / Ruḫı zerd anuñçün dili sebze-reng
HH942 Cām-ı vaṣla **şereng-i** ġam ḳatdı / Kendüyi şāha ṭatluca ṣatdı

şerer [16] kıvılcımlar, kıvılcım
S1141 Düşünce bu āteşden aña **şerer** / Siyāh oldı anuñ seri ser-be-ser
S1176 Anuñçün bu resme **şerer-veşdür** ol / Ki bārān-ı deryā-yı āteşdür ol
S1363 Bu demler ki āteş şerer-bār ola / Ṭoñup her **şerer** dāne-i nār ola
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup behrever / Ṣaçdı noḳṭa yerine ḫāmeñ **şerer**
NE981 Kim **şererinden** yaña kevn u mekān / ʿĀḳil iseñ degme ṭoḳınma hemān
NE1050 Vāṣıl olınca **şerer-āsā** ḫaber / Cānına itdi bu ḥarāret eşer
NE1582 Oldı o dem her ṭaraf āteş-fiken / Girdi **şerer** gibi der ü bāmdan
SE350 Cemreler düşdi çemen tāze vü ter / Lāle pīrāhenine ṣaldı **şerer**
SE3123 Her **şerer** kim çıḳarur kebkeb-i peyk / Dirdi gūyā aña fāḫlaʿ naʿleyk
SE3302 Yaḳdı yandurdı muḥabbet **şereri** / Ṣabra āḫir bedel itdüñ seferi
HH397 Yaʿni tāb-ı nefesle ʿāṣıḳlar / İtmiş ol baḥri kişt-zār-ı **şerer**
HH1289 Mey-i dūşīneden olup maḫmūr / Ṣaldı cāna **şerer** dimāġına şūr
HH2613 İtdi ifṣā cihāna bu ḫaberi / Ṣaçdı aġzıyla ʿāleme **şereri**
HE7 Menār-ı zerkülah olsun ʿalevden / **Şerer** virsün aña ḳandīl-i rūşen
HE10 Anı şemşīr-i ʿaşḳa eyle hemser / Olup āteş-zede ṣaçsun **şererler**
HE86 O ḫāme rigdāna oldı hemser / Ki noḳṭa yirine ṣaçdı **şererler**

şerer-ālūde [1] kıvılcımla karışık, kıvılcımlı
SE488 Çıḳa āh eyledügince her ān / Dehenüñden **şerer-ālūde** duḫān

şerer-bār [3] kıvılcım yağdıran
S1294 **Şerer-bār** olup nār-ı mihr-i cihān / Olur sāyeler kūşe kūşe nihān
S1363 Bu demler ki āteş **şerer-bār** ola / Ṭoñup her şerer dāne-i nār ola
SE2814 ʿAskeri ebr-i **şerer-bār-ı** ʿaẕāb / Bī-günāh itdi ol iḳlīmi ḫarāb

şerer-nāk [3] kıvılcımlı, ateşli
S580 Gezüp şebde şeş-pā-yı baḥrīleri / **Şerer-nāk ider** uġraduġı yeri
SE2819 Nār-ı ḥiddet ki **şerer-nāk oldı** / Zehresi şuḳḳalaruñ çāk oldı
HE60 Ṣadā-yı raʿd ile berḳ-i **şerer-nāk** / Olur hengāme-gīr-i ṣaḫn-ı eflāk

şerḥ [1]
1. açma
NE216 Olmaġiçün ṣadrını **şerḥa** güvāh / İtdi ʿayān muʿcize-i şaḳḳ-ı māh
2. açıklama, anlatma, izah etme
NE530 Ḳalmadı hiç hālümi **şerḥe** mecāl / Tābiş ile gelmiş idi başa ḫāl

şerḥ ü beyān [4] açıklama ve bildirme
SE297 Ḥāl-i İsrāyı idüp **şerḥ ü beyān** / Görüp işitdigini ḳıldı ʿiyān
SE1486 Bā-ḫuṣūṣ ide müsī'e iḥsān / Olamaz mertebesi **şerḥ ü beyān**
HH1117 Geldi Ḫurşīd şāh-ı ser-gerdān / Vāḳiʿ-i ḫāli itdi **şerḥ ü beyān**
HH2279 Eyledi pīre ʿāşıḳ-ı nālān / Ḥasb-i ḫāli bu resme **şerḥ ü beyān**

şerḥa [2] ince ve uzun kesik, yarık, yara

SE2845 **Şerḥādan** münşeriḥ olsun ḥāṭır / Kesr-i ʿuẕv olsa Ḫudādur cābir
SE3207 Kimine vesvese virür şeyṭān / **Şerḥası** gibi burur gözini ḳan

şerḥa çekmek [1] keserek yarmak. Ayrıca bkz. 'daġ yaḳmaḳ' md.

SE3206 Kimisi **şerḥa çeke** sīnesine / Nesine yaraya anuñ nesine

şerḥa şerḥa [1] dilim dilim, parça parça

S666 Girenler o meydāna hep merd-i pāk / Teni **şerḥa şerḥa** dili çāk çāk

şerḥadār [2] yaralı, kesilmiş

NE1283 ʿIşḳ ile bülbül gibi murġānı zār / Sīne-i eşcārı daḫı **şerḥadār**
HH2539 Gülşen-i ʿışḳ idi meger ol bāġ / Şeceri **şerḥadār** u lālesi dāġ

şerīʿat [6] bir kavmi ve ümmeti idare eden ilâhî emir ve yasaklara dayalı kanunlar, ilahi kanun

NE1639 Oldı **şerīʿat** bize aṣlu'l-uṣūl / Anuñ ile buldı bulanlar vusūl
NE1641 Cümlesine bāb-ı **şerīʿat-ı** hāb / Yine şerīʿatden olur fetḥ-i bāb
NE1641 Cümlesine bāb-ı şerīʿat-ı hāb / Yine **şerīʿatden** olur fetḥ-i bāb
NE1642 Rāh-ı şenā sān-ı uṣūl ü fürūʿ / Bāb-ı **şerīʿatden** iderler şürūʿ
NE1753 Ṭutalum ol sūrete çekmiş emek / Ḳanġı **şerīʿatde** olur yek-be-yek
SE1216 Ne revā anlara himmet ideler / Ḥākimü'l-vaḳt-i **şerīʿat** ideler

şerīf [16] şerefli, mübarek, soylu

NE77 Besmeleye ḥamd ile olsa redīf / Kāmil olur ḥüsn ile naẓm-ı **şerīf**
NE191 Maḥfel-i evrāḳı yine zeyn ḳıl / Naʿt-ı **şerīf-i** şeh-i kevneyn ḳıl
NE202 ʿİlm ü ʿamel ẓāhir ü bāṭın tamām / Ẕāt-ı **şerīfinde** bulupdur ḫıtām
NE214 Olmaġa ser-ḥalḳa-i peygamberān / Ẓuhr-ı **şerīfindeki** ḥātem-nişān
NE215 Mühr-i **şerīf** ile o şāh-ı güzīn / Ḥüccet-i ẓahriyye-i menşūr-ı dīn
NE342 Dest-i **şerīfinde** degil Ẕü'l-fikār / Yemde neheng açdı dehen saçdı nār
NE1191 Ḫamse didi şoñra tevaġġul idüp / Rūḥ-ı **şerīfine** tevessül idüp
NE1537 Çoḳ mıdur insan gibi aṣl-ı **şerīf** / Fazl ile olsa gül ü mülden laṭīf
NE1626 Şerʿ-i **şerīf** olmasa ger bāl ü per / Uçsa daḫı olmaya ger kes ḳader
NE2390 Mihr alup destine zerrīn ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı **şerīfüñ** raḳam
SE45 Gerçi on ḥarfdür ol saṭr-ı laṭīf / Līk maʿnī nice biñ ʿīd-i **şerīf**
SE586 Giderek oldı riyāżatla naḥīf / Leyş-i maḫmūm-veş ol ẕāt-ı **şerīf**
SE2583 Bir ʿaceb bezm idi ol bezm-i laṭīf / Ki müheyyā idi her cins-i **şerīf**
HH178 Virdi ẕāt-ı **şerīfi** ziynet ü fer / Oldı ol levḥde nişānde güher
HH1063 Gerçi luṭfuñla kām-kār olduḳ / Līk ṭabʿ-ı **şerīfe** bār olduḳ
HH1468 Pāk-bāzem miṣāl-i mevc-i biḥār / Gelmesün ḫāṭır-ı **şerīfe** ġubār

şerīk [1] ortak

HH1961 Şöyle kim fitneyi ide taḫrīk / Bu muḳarrer ki ola ḳana **şerīk**

şerʿiyye [2] şeriata ait

NE1752 Sūret-i **şerʿiyyesi** heb rūy-ı pūş / ʿArża-ken-i kündüm var zen-fürūş
NE1797 Nuḳrededür fikr-i daḳīḳ-i nekāt / Ḥīle-i **şerʿiyye-i** devr-i zekāt

şerm [9] utanma, mahcubiyet, hayâ

NE277 Gerçi ki ferş eyledi askerleri / Ṣanma şafaḳ **şerm** ile ḳan derledi
SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat ısı yüzi / **Şermile** Zühre götürdi ḳopuzı
SE1044 **Şermile** kendimiz itmiş ṣanuruz / Ol ider bu işi biz utanuruz
SE1815 ʿArż-ı ḥāl ide ʿizārın pür-tāb / Ola ġarḳ-ı ʿaraḳ-ı **şerm** ü ḥicāb
SE1952 Şāhdan ʿahdile çün buldı emān / Didi biñ **şermile** çün oldı olan
SE2316 Sen de bir yañadan itme işʿāl / Derd-mende yetüre **şerm-i** suʾāl
SE2599 Gerçi vardum iderek **şerm** ü ḥicāb / Cāme-ḫāba giricek ḳalmadı tāb
HH683 Bīm ü **şerm** ile eyledi āḫir / Aña derd-i nihānını ẓāhir
HH741 Raḥm ḳıl ḥālüme şikeste-dilem / Baña **şermüm** yeter ki münfaʿilem

şerm-sār [1] utangaç, mahçup

HH738 Didi bir bende-i güneh-kārem / **Şerm-sār-ı** cenāb-ı dildārem

şerrīr {şerīr} [3] kötü, kötülükçü, fesatçı, hayırsız

SE1925 Gördiler orduya girmiş bir şīr / Şīr ammā ki be-ġāyet **şerrīr**
SE2125 Şaḫs-ı **şerrīre** uyar mı ādem / Defʿ olur şerri olursañ ebsem
SE2670 Yeʾsile āḫir o **şerrīr-i** cihan / Tāziyāne gibi uzatdı zeban

şerze [1] kudurmuş

HH1649 Ḥāşılı Baḫtek-i fesād-engīz / Seg-i **şerze** ʿadū-yı herze-sitīz

şest [1] okçuların başparmakalrına taktıkları yüzük, zihgir ‖ kaza ve kader

HH901 Tīr-i tīzi miṣāl-i **şest-i** ḳażā / Çeşm-i mūra çekerdi mīl-i fenā

şest-mān {şüstmān} [1] yıkanmış, ıslak. Ayrıca bkz. ‘süstmān {şüstmān}’ md.

HH1630 **Şest-māni** ẓalām-ı āb-ı ḥayāt / Nakşı eylerdi saye-veş ḥarekāt

şeş-cihāt, şeş-cihet [4] her taraf, dünya

NE135 **Şeş-cihet** ü nüh felek oldı ʿayān / Birligine oldı şehādet-künān
NE2033 Gitdi cihetler diyu āh eyledi / **Şeş-ciheti** dūd-ı siyāh eyledi
SE332 **Şeş-cihātuñ** şeh-i müsteşnāsı / Ḳulıdur altı bölük aġası
HH48 **Şeş-cihet** nüh felek ḳamū fāni / Vech-i Rabbdur beḳāyā erzānī

şeşder [2] tavla tahtası, tavla oyunu ‖ dünya

NE767 Ḥāşılı bu **şeşder-i** devvārda / Resm idi ol naḳş-i dil-i zārda
HH2526 Ḥarekāt-ı sipihr ü aḫterden / Zār ṭutmışdı çarḫ-ı **şeşderden**

şeş-ḫāne [1] altı köşeli. Ayrıca bkz. ‘cām-ı şeş-ḫāne’ md.

S935 Gelür cām-ı **şeş-ḫāne** ile şarāb / Meẕāḳ ehline şemʿ ile şehd-i nāb

şeş-pā-yı baḥrī [1] bir tür yelkenli savaş gemisi, kalyon

S580 Gezüp şebde **şeş-pā-yı** baḥrīleri / Şerer-nāk ider uġraduġı yeri

şeş-per [2] altı dilimli topuz

NE365 Ṣaf ṣaf olup altı bölük bir yere / Kūy-ı zemīn döndi hemān **şeş-pere**
HH195 **Şeş-per-i** ḳahr-ı Hāşim-i yek ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb

şeştā [1] yerini sonradan tambura bırakan altı telli eski bir saz, çeşte

S1093 Anuñçün yatup ʿud ü **şeştā** hemān / Ḳurulduḳça aʿṣābı eyler fiġān

şeşüm-çarh, şeşüm-i çarḫ [2] altıncı felek

S157 **Şeşüm-i çarḫda** Seyyidü’l-Mürselīn / İdüp saʿd-i gerdüne luṭfın muʿīn
HH168 Çün **şeşüm-çarḫa** reh-nümā oldı / Müşterī ʿabd-i müşterā oldı

şeşüm maḥfel [1] altıncı meclis, feleğin altıncı katı

NE289 Vardı **şeşüm** maḥfele ol āfitāb / Eyledi saʿd-i felegi feyż-yāb

şetāret [1] şaklabanlık ‖ keyif, şenlik

NE2997 Böyle **şetāretle** olurken revān / Neyledi gör şuʿbede bāz-ı zamān

şevher [3] koca, zevc

S1008 Zen-i ʿālemüñ evvelīn **şevheri** / Anuñ ḫāṣıl-ı ʿömri rez duḫteri
SE3357 **Şevheri** şīr-iken olur āhū / Dir hemān ʿiffet ü ʿişmet yā hū
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek ẓāhir olur / Ere ʿavrat zene **şevher** bir olur

şevher-mürde [1] kocası ölmüş, dul

SE1878 Levḥaşa’llāh zen-i **şevher-mürde** / Ḳālıb-ı mürde gibi efsürde

şevḳ [53]

1. şiddetli arzu, aşırı istek, sevginin insana egemen olması

S7 Ḫum-ı **şevḳden** çün ola curʿa-keş / N’ola dāʾim itse ṭolusun güneş
S78 Anuñ **şevḳına** devr ider cām-ı ʿışḳ / O ḫātem içündür hemān nām-ı ʿışḳ
S649 Alur ḳarşuyı çünki idüp hücūm / Düşer ḳalbine **şevḳ-ı** teşḫīr-i Rūm
S911 N’ola eylese tevsen-i **şevḳı** rām / Ṭutar tāziyāne elinde müdām
S1182 Ḫurūş eyledi yine ḫumdan şarāb / Bu **şevḳa** muaʿllaḳlar itdi kebāb
S1272 Düşüp **şevḳ-ı** bezm-i ṣafā güllere / Yine naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i mihr-tāb / Göñülden yine ḳopdı **şevḳ-i** şarāb
NE318 Gitmede var ceẕbe-i **şevḳ-i** viṣāl / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl
NE966 Ey ġam-ı ʿışḳı idüp iʿcāz-ı ḫusn / **Şevḳı** iden pençe-i şehbāz-ı ḫusn
NE1479 Yūsuf-ı Mıṣrī gibi pür-ʿazīz / Eyledi **şevḳ** odını dillerde tīz
NE2214 Şu ḫalefin seyr idicek duḫterüñ / Ġālib olup **şevḳi** o nīk-aḫterüñ
NE2228 Vālih olup dagdaga-i **şevḳdan** / Didi biraz daḫı bu kūteh süḫan
NE2275 Āb-ı zülālüñ **şevḳidür** māʾili / Çıḳmış idi teşneliginden dili
SE2484 Eyledi Ḳayṣar-i Rūmuñ bu peyām / Tevsen-i **şevḳını** efsürde-licām
SE2576 Ceẕb idüp şuʿle-i **şevḳ-ı** ġālib / Cāmdan seyrine oldum ṭālib
SE3441 Ḥādiṣe **şevḳına** virdi varın / Görmege uydı metāʿ-ı yārın
HH608 İtdi deryā-yı **şevḳ** cāna hücūm / Olmadı pāyidār sedd-i ʿulūm
HH954 Oldı gün geldügince **şevḳı** ziyād / Ṭuydı mā-fi’ż-żamīrini Behzād
HH1209 Şuʿle-i necm ile sipihr-i kebūd / **Şevḳ-i** Ayaz ile dil-i Maḥmūd
HH1400 Buldı rāh-ı niyāz ü nāz encām / Düşdi bir ġayri semte **şevḳ-i** kelām
HH1536 İtdi deryā-yı **şevḳi** cūş u ḫurūş / Geldi feryāda gitdi ḳuvvet ü hūş
HH1813 Ḳanı ol dem ki bezm-i şaḥbāda / Laʿli **şevḳine** nūş idüp bāde
HH1836 Her güzel **şevḳine** olub medhūş / Bir belā yoḳ idi ki olmaya dūş
HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı **şevḳ** olup ḳullāb / Geldi ṭāḳa o mihr-i ʿālem-tāb
HH2516 Gösterüp **şevḳ** merd-i müştāḳa / Her biri cān virürdi ʿuşşāḳa

2. keyif, neşe, sevinç

SR12/2 Biñ merḥale yer cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i **şevḳa** ṣad beyābān dūruz
S313 Beni mest-i **şevḳ** itdi ġamzeñ senüñ / Olur cengden baḥṣi dīvānenüñ
S400 İrüp nā-gehān bir nesīm-i ṣafā / Ruḫ-ı **şevḳden** oldı bürḳaʿ-rübā
S594 Ser-āġāz-ı **şevḳ** eylese diñledür / İdüp nāle kūhsārı da iñledür
S752 Muġannī ne ṭurursun eyle nevā / Bizi sāḥil-i **şevḳa** çekdi hevā
S1046 Ṣalar bezme her tārı bir güne **şevḳ** / Virür her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
S1076 Düzet tār-ı ḳānūnı nikrīz ḳıl / Gel emvāc-ı **şevḳı** güher-rīz ḳıl
S1136 Şuʿā-ı fitīl ile ḫurşīd lemʿ / Derūnunda esbāb-ı **şevḳ** oldı cemʿ
S1184 Eger yaḳsa gündüz ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ **şevḳını** bulmaz ehl-i ferāġ
S1207 Kesel dā'imā **şevḳa** ġālib gibi / Varur ḫˇāba şeyḫ-i murāḳıb gibi
S1249 Hezārı mey-i **şevḳ** iderdi ḫarāb / Gülüñ cāmına ḳatmasa jāle-āb
S1423 Açıḳdur meẕāḳ ehline bāb-ı **şevḳ** / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı şevḳ
S1423 Açıḳdur meẕāḳ ehline bāb-ı şevḳ / Ḳo gelsün bu dergāha erbāb-ı **şevḳ**
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i **şevḳ** idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i mey-i ẕevḳ idi
NE709 Ben de o feyż ile olup neşvedār / Lücce-i **şevḳ** oldı dil-i bī-ḳarār
NE790 Ḫābda göz ḳalb ise bīdār idi / **Şevḳı** ile dilde veleh-vār idi
NE809 Çekdi hemān şuʿle-i **şevḳum** ʿalem / Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm o dem
NE1330 **Şevḳ** ṭolu ḳalb-i ġam-ı endīşede / Cām be-kef-i dil-ber ise pīşede
NE2324 Ẕevḳ ider anı **şevke** ṭālib olur / Müftīye elfāz-ı münāsib olur
SE124 Alışup ʿışḳıla ḫāk-i bedenüm / Bir sebū oldı mey-i **şevḳa** tenüm
SE278 Nefḥa-i **şevḳ-ı** viṣal oldı delīl / Ḳıldı rūşen yolını nūr-ı Celīl
SE951 Hīç ol ʿālemi taʿbīr idemem / Ẕevḳını **şevḳını** taḳrīr idemem
SE1979 İşledür cām-ı meyi al eyler / Āteş-i **şevḳını** işʿāl eyler
SE2550 Kār ider daġdaġa-i **şevḳ** ü ṭarāb / ʿİffete ġālib olur sūr ü şaġab
HH1341 Gūş idüp ʿarża ḳıldı **şevk** ü sürūr / Didi şāh-ı cihān-penāha buyur
HE18 Dil-i pürtābı ḳıl deryākeş-i ẕevḳ / Meẕāḳ-ı cānı it müstesḳī-i **şevḳ**

3. ışık, ziya

NE153 **Şevḳ-ı** ruḫı ḳalbüm idüp ġam-zede / Ṣavmaʿayı eyledi āteş-gede
HH869 **Şevḳ-i** mehtāb ile olup cūşān / Eyledi naḳl-i kışşa-yı Māhān

şevḳe gelmek [1] neşelenmek, keyiflenmek, coşmak

NE646 **Şevḳe gel** ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı üns

şevḳ ehli [1] derviş tabiatlı, âşık

SE978 ʿIşḳ u **şevḳ ehli** olanlar ḳodılar / Ḥubb-ı āşārı ile nice eşer

şevḳ-ı derūn [1] gönül arzusu

NE1689 **Şevḳ-ı derūn** ile hemān ney gibi / Düşdüm ayaġına anuñ mey gibi

şevḳ-ı ṣādıḳ [1] insanın Allah'tan başka hiçbir şeyi görmemesi, Allah'a müştak olma durumu

HH2776 Eşk-i çeşm-i ġarīb ü ʿāşıḳ içün / Ṣubḥ-veş nūr-ı **şevḳ-ı ṣādıḳ** içün

şevḳıla, şevḳ ile [35] aşk ile ‖ can u gönülden

S11 O **şevḳ ile** yırtar yaḳasın seḥer / Döşer jāle şanma gümüş dügmeler
NE137 Ḳıldı mevālid-i şülüşe ẕuhūr / Ṭoldı cihān **şevḳ ile** mānend-i nūr
S237 Bu **şevḳ ile** şun baña raṭl-ı girān / Fütūḥāt-ı şāhiyi diñle hemān
S318 Ṭutup fāl anı Şāh-ı ferḫunde-fāl / Hemān itdi **şevḳ ile** ʿazm-i ḳıtāl
S1441 O mey-ḫāne **şevḳ ile** medhūş olup / Göñül kendiden gitdi bī-hūş olup
NE84 Eyle biraz mest-i raḥīḳ-i beyān / Ta döne **şevḳ ile** kümeyt-i zebān
NE513 **Şevḳ ile** az ḳaldı olup naġme-zen / Ġonca-i gül nāle ḳıla ḳalbden
NE514 Gördüm olur naʿra-zenān **şevḳ ile** / Bülbüli mest eyledüm ol ẕevḳ ile
NE1405 **Şevḳ ile** devr itmede peymāneler / Kem küm öter ḫum gibi ḫum-ḫāneler
NE1702 **Şevḳ ile** ki raḳṣ ḳılup ki semāʿ / Destin öpüp eyledüm aña vedāʿ
NE1965 Olmış iken **şevḳ ile** bir nātüvān / Taḳla vü perende ile ser-girān
NE2585 Başladı Kör ʿAynī de āḫir söze / Cām-ı ṭarab **şevḳ ile** geldi göze
NE2595 Vāṣıl-ı kām olup iki pür-mihen / Ḳurdılar ol **şevḳ ile** aʿlā düzen
NE2803 Ol seg ise **şevḳ ile** maṣrūʿ olur / Gözleri dönmiş dili çıḳmış ṣolur
SE248 Ḳopdı **şevḳıla** yirinden o kerīm / Nite kim nefḥa-i dil-cūy-ı nesīm
SE445 Oldı derviş ü gedā muḥteremi / **Şevḳıla** ḳoydı semāʿa keremi
SE722 Şād-kām oldı o nā-kām-ı felek / Gitdi **şevḳıla** duʿā eyleyerek
SE1566 Birisi içse eger cām-ı şarāb / **Şevḳıla** āḫar ola mest ü ḫarāb
SE1817 **Şevḳıla** gül gibi iḳbāl idesin / Rūy-ı dille anı ḫoş-ḥāl idesin
SE1941 Yapdı esbāb-ı neşāṭı ferrāş / Oldılar **şevḳıla** üftān-ı firāş
SE2461 Ḫātem olmışdı cihāna meşhur / **Şevḳıla** nite ki mihr-i pür-nūr
SE2551 Tāb-ı şehvetle olur lā-yaʿḳil / Neşve-i **şevḳıla** olsan ḳanzil
SE3257 Bu yaña ʿāşıḳ-ı pür-şūr u şeġab / Eyledi **şevḳıla** iẓhār-ı ṭarab
SE3298 Eyleyüp naġme-i **şevḳıla** semāʿ / Vardı aḥbābına hep itdi vedāʿ

SE3478 Alalar luṭfıla göñlini ele / Açılup **şevḳıla** güftāra gele
HH288 Şāḥda naġme itse bülbül-i bāġ / Ḫākdan ḳalḳar idi **şevḳ ile** zāġ
HH716 Aġlayup zen aña vedāʿ itdi / Bu ise **şevḳ ile** semāʿ itdi
HH720 Defʿ olunca o ġuṣṣalar ġamlar / Sürdiler **şevḳ ile** nice demler
HH722 Ehl-i Şama vedāʿ idüp ol dem / Gün gibi çıḳdı **şevḳ ile** ḫurrem
HH806 Ardına baḳmayup dönüp gitdi / Dönerek **şevḳ ile** semāʿ itdi
HH820 **Şevḳ ile** zenler eyledi ḫizmet / İtdiler sūra ʿālemi daʿvet
HH1153 Ṣandı **şevḳ ile** ide istiḳbāl / Dimedi kim taḳallüb eyleye ḥāl
HH1170 Ḳayddan ḳurtılup o gāv dü-tā / İtdi **şevḳ ile** ʿayş ü nūşa ṣalā
HH1781 ʿĀḳıbet ḳatlin iḫtiyār itdi / **Şevḳ ile** ʿazm-i kūy-ı yār itdi
HE83 Ruḫı kim reng-i meyden ola gül gül / İder **şevḳ ile** bu ṯīmārı bülbül

şevket **[6]** büyüklük, heybet

NE544 Oldı hebā **şevket-i** şāh-ı bahār / Buldı fena berḳ ü nevāteng-bār
SE695 Yaʿni ser-ḥalḳa-i cemʿiyyetdür / Noḳṭa-i dāʾire-i **şevketdür**
SE1122 Hem ṣata **şevketile** germiyyet / Hem ide ʿarż-ı ḥulūş u ḫidmet
SE1163 Emeviyyūnuñ olup ol ḫalefi / Virdi **şevketle** o ṣınfa şerefi
SE1184 Ḫāṣılı ġurre olup devletine / Germ idi ṭanṭana-i **şevketine**
HH596 Gitdi Ḳāḍı Efendi **şevketle** / Dil-i ṣāf u ḥulūṣ-ı niyyetle

şey **[2]** nesne, madde

SE745 Ḳondı her **şeyde** birer ḫāṣiyyet / Ki ola ʿillet-i defʿ-i ʿillet
SE2496 Aradı maṭbaḫ u kilārında / Hīç **şey** bulmadı anbārında

şey-i mevʿūd **[1]** vaadolunmuş, söz verilmiş şey

SE3087 Deyndür zimmete **şey-i mevʿūd** / Ḫulf-ı vaʿd oldı ḫılāf-ı maʿhūd

şey-lillāh {şeyʾen-liʾllāh} **[1]** "Allah için bir şey" anlamında istek sözü

SE1627 Baġlamış ḳılmaġa **şey-lillāhı** / Başına kisve-i mermerşāhī

şeyu'llāh **[1]** Allah'ın yarattığı şey

SE2435 Ceybdür mevridi **şeyü'llāhuñ** / Çoġalur çekmeden ābı çahuñ

şeyāṭīn **[6]** şeytanlar

S293 Ḳapudān-ı aʿẓam hücūm eylemiş / **Şeyāṭīne** sevḳ-i rücūm eylemiş
S654 Anuñla çeküp anda bir dāʾire / **Şeyāṭīn-i** küfri ḳomış ḫāʾire
NE16 Fırḳ-ı **şeyāṭīne** çeker dūr-baş / Noḳṭa ile tīġdür ol ḳaṭre-pāş
NE1580 Şehre hemān bir saḥrā itdi hücūm / Kendi **şeyāṭīn** ü tüfengi rücūm
NE3019 Ḳıl bir ḳān-ı ġam ile imtizāc / Bevl-i **şeyāṭīn** ile itme ʿilāc
NE3027 Ḳavm-i **şeyāṭīn** ḳaçan kerem olur / Merdek-i rişte daḫı az ḳurtulur

şeydā **[12]** aşktan aklını kaybetmiş; düşkün, şaşkın, divane

SE3199 ʿAşḳ eger böyle ise vāveylā / Seg-i ṣaḥrā ola Ḳays-ı **şeydā**
HH293 Oldı ehl-i sevād sevdāyī / Özledi semt-i Ḳays-ı **Şeydāyı**
HH367 Ḳays-ı **şeydāya** döner eṭvārı / Nerede ḳaldı ʿaḳl-miʿmārı
HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı Ḳays-ı **şeydānuñ** / Naḳd-i vaḳti o zār u nālānuñ
HH571 Ola maẓmūn-ı kışşa ser-tā-pā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı **şeydā**
HH860 Līk mümkin mi ʿāşıḳ-ı **şeydā** / Menʿile ide terk-i vāveylā
HH1227 Geldi güftāra Sebzī-i **şeydā** / Oldı hem-reng-i ṭūṭī-i gūyā
HH1752 Taḫta üzre o bī-dil-i **şeydā** / Mürde-i ġaslgāh idi gūyā
HH1802 İrdi pāyāna kışṣa-ı ġarrā / Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı **şeydā**
HH1838 Bir nice vaḳt idi kim ol **şeydā** / Olmadı mübtelā-yı ʿışḳ u hevā
HH1935 Himmetüñ kevkebün gibi vālā / Tesliyet-baḫş-ı ʿāşıḳ-ı **şeydā**
HH2017 Bu arada o vālih ü **şeydā** / Mest-i ġam yaʿni ṣūḫ-ı bī-pervā

şeydālıḳ **[1]** aşkın çokluğundan aklı başında olmama durumu, divanelik

SE960 Nice bir şīftelik **şeydālıḳ** / Mestlik masḥaralıḳ rüsvālıḳ

şeyḫ **[40]** tarikatlarda kendisine uyulan, derviş yetiştirmeyse icazeti olan kişi; Allah dostu, veli

S1207 Kesel dāʾimā şevḳa ġālib gibi / Varur ḫˇāba **şeyḫ-i** murāḳıb gibi
NE326 Oldı fütūḥat ile ol **şeyḫ-i** dīn / Ekber-i esḥāb-ı resūl-i güzīn
NE746 Yaʿni görüp ḫamse-i **şeyḫi** tamām / Eyle cevābına heman ihtimām
NE856 Müfti-i dīn mürşid-i eyyāmdur / **Şeyḫ-i** hüdā nāṣır-ı İslāmdur
NE1149 Ḥażret-i **şeyḫ** ile olup pençe-gīr / Ḫamseye el urdı o ʿızzinde şīr
NE1153 Bilmedi ki **şeyḫ-i** kerāmet-penāh / Eyledi bir beyti ile sedd-i rāh
NE1178 Yaʿni gelüp ḥażret-i **şeyḫ-i** güzīn / Erre-i ʿömr oldı cebīninde çīn
NE1183 Şefḳat idüp **şeyḫi** irişdi meded / Eyledi bir ḳolını şemşīre sed
NE1186 **Şeyḫden** irdi aña imdād-ı ḫāṣ / Tevbe velā ḥavle ile buldı ḫalāṣ
NE1187 Ṣubḥ gelüp ḥażret-i **şeyḫe** mürīd / Virdi geçen vāḳıʿasından nüvīd
NE1188 **Şeyḫi** aña sāʿidin açdı hemān / İtdi ḳolında yeñi zaḫmın ʿayān

NE1193 Olup edeb birle ḳafadār-ı **şeyḫ** / Kilki ile oldı ʿaṣādār-ı **şeyḫ**
NE1440 İster iseñ ḳavlüme rūşen-i delīl / Saña yeter ḳışṣa-i **şeyḫ-i** celīl
NE1446 Oldı verāsetle o **şeyḫ-i** benām / Ṣāḥib-i seccāde-i faḫrü'l-enām
NE1470 Oldı meger **şeyḫ-i** bülend-i iḳtidār / ʿArż-ı kerāmet idüp ejder süvār
NE2364 Yaʿni ki bir **şeyḫ-i** kerāmet-penāh / Vāṣıl-ı ḥaḳḳa ʿārif bī-iştibāh
NE2369 Güş idicek **şeyḫ-i** muʿallā-cenāb / Eyleyüp ol ḳāḍı-i ʿadle ḫiṭāb
NE2376 Ḳıldı o dem vaʿdeye īcāz **şeyḫ** / İtdi kerāmetini ibrāz **şeyḫ**
NE2397 Bendesiyüz ḥażret-i **şeyḫin** tamām / Ṣanma yanaşma bizi ey nīk-nām
NE3154 Nite ki bir **şeyḫ-i** kerāmet-nümā / Ḫayr ile eşrāra idermiş duʿā
SE381 Ṭutalım naẓm olına penc kitāb / Ḥażret-i **şeyḫe** güç olmaz mı cevāb
SE388 Ḳıldı ol **şeyḫ-i** kerāmet-mesned / Tīġ-i elmas ile ebvābını sed
SE675 Ḥażret-i **şeyḫ** sözin itdi ḳabūl / Gördi taḥrīrini vech-i maʿḳūl
SE1830 ʿĀrdur nefʿden olmaḳ ʿārī / Göre bu **şeyḫ-i** şefāʿat-kārı
SE1831 Oldı bir **şeyḫ-i** ḳavī-istiʿdād / Mülk-i Baġdādda meşhūr-ı bilād
SE1834 İtdi bir ʿāşıḳ-ı irşād ṭaleb / Şeref-i ḫidmet-i **şeyḫi** maṭlab
SE1838 Didi andan ne umar ehl-i ḫıred / **Şeyḫe** kim dergeh-i mīr ola sened
SE1847 İrişüp **şeyḫ-i** kerīmü'l-aḫlāḳ / Emr idüp itdürür anı ıṭlāḳ
SE1851 Yanuña aldı anı **şeyḫ** hemān / Ḫāneye oldı rikābında revān
SE2920 Didiler **şeyḫ** idüp ḫalvet-i ḫāṣ / Baḥr-ı vaḥdetde olupdur ġavvāṣ
SE2926 **Şeyḫe** de münʿakis oldı ol ān / Ḳışṣa envār-ı kerāmetle hemān
SE2937 Eyledi **şeyḫ** o ḥāli zāʿil / Gözini sildi şeh-i deryā-dil
SE2943 **Şeyḫ** idüp şāh-ı cihāna ikbāl / İtdi himmet naẓarıyla ḫoş-ḥāl
SE2948 Ki aña **şeyḫ** gibi nādire-senc / Oldı gencūr-ı güher ḫāne-i genc
SE2952 **Şeyḫ** ol mertebede itmeye ʿār / Eyleye ḳāʿide-i şiʿri şiʿār
SE2985 Eylemişdi dilin ol **şeyḫ-i** ferīd / Bülbül-i gülşen-i rāz-ı tevḥīd
HH309 Heft-Peyker ḫuceste nāmı idi / Nāẓımı **şeyḫ-i** fen Niẓāmī idi
HH707 **Şeyḫden** çünki ʿarż olundı selām / Yedi şeh yirlerinden itdi ḳıyam
HH717 Ṣāhlar eyleyüp hezār ikrām / **Şeyḫe** gönderdiler selām ü peyām
HH719 El öpüp **şeyḫden** icāzet ile / Geldi ḫaste yirine şıḥḥat ile

şeyḫ-i ekber [2] en büyük şeyh

S106 Mihin cā-nişīn-i peyemberdür ol / Ser-i eṭkıyā **şeyḫ-i ekberdür** ol
SE1828 **Şeyḫ-i ekber** gibi ʿālī-server / Bildi bu meslegi ḥacc-i ekber

Şeyḫ Niẓāmī [2] bkz. 'Niẓāmī' md.

SE2915 Ḳıldı çün küncde gencīne-güşā / Ḥażret-i **Şeyḫ Niẓāmīyi** Ḫudā
NE1190 **Şeyh Niẓāmīʿye** idüp iʿtiḳād / Ḳadrini günden güne bildi ziyād
NE1147 Āḫir idüp arzū-yı meşnevī / **Şeyḫ Niẓāmīnüñ** olur peyrevi

Şeyḫ-i Saʿdī [1] Şeyh Sa'deddîn el-Cebâvî, bkz. 'Ṣaʿdī' md.

HH689 **Şeyḫ Saʿdī** ṭarīḳına mürşid / Hem ḫalīfe ʿazīz ü hem ḫāfīd

Şeyḫü'l-İslām [2] Osmanlı'da ilmiye sınıfının başı olan en yüksek din görevlisi, en üst fetva yetkilisi ‖ Şeyhülislam Yahya Efendi

SE416 Ser-firāz-ı ʿulemā-yı iʿlām / Rükn-i dīn Ḥażret-i **Şeyhü'l-İslām**
SE453 Curʿa-i himmet-i **Şeyḫü'l-İslām** / Ṭabʿumı eyledi reşk-āver-i cām

şeyn [1] kusur, ayıp

SE1203 İrtişā virdi iki cānibe **şeyn** / Sebeb-i laʿnet ü ẕüll-i dāreyn

şeyṭān [23] meleklerin başı olduğu halde isyan edip Allah'ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsî varlık, iblis

NE2293 Virdi keder aña o nādānlar / Girdi o dem içine **şeyṭānlar**
NE2436 İki gözi kör ola suʿbān gibi / Burnı vü gözi ḳala **şeyṭān** gibi
NE2448 Hem-seri **şeyṭān** imiş ol kötünüñ / Ḳaʿbe şevābı ola recmi anuñ
NE2665 Pīri iken girse eger furṣatı / Yoġ idi **şeyṭāna** daḫı ḥürmeti
NE2675 Fiʿlüñe **şeytāñı** refīḳ eyledüñ / Kendüñi mürtedd-i ṭarīḳ eyledüñ
NE2723 Balġam-ı fāsidle olan bed-müzāc / Merhem-i **şeyṭān** ile iden ʿilāc
NE2767 Çün ola elden aġıza ihtiyāc / Merhem-i **şeyṭāna** virürdi revāc
NE3018 Dime ṣaḳın şīşe-i raḫṣāndur ol / Ṣaşıla ḳārūre-i **şeyṭāndur** ol
SE158 Ẓāhiren ṣāḥib-i ʿizz ü şāndur / Maʿnīde masḫara-i **şeyṭāndur**
SE566 Bī-namāzuñ çü işi ʿişyāndur / Vāḳıʿā rehberi de **şeyṭāndur**
SE965 Meger **şeyṭāndan** olam dirseñ emīn / Ol yürü kūşe-i ʿuẓletde mekīn
SE1090 İʿtirāz itseñ uyup **şeyṭāna** / Ki bu niʿmet ne düşer nādāna
SE1275 Fitnede beñzer idi **şeyṭāna** / Ṭamaʿ itmezdi velī īmāna
SE2445 Ḳalacaḳ saña hep ol iḫsāndur / Ġayrısı daġdaġa-i **şeyṭāndur**
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl ṣabrı ʿinān / Bindi nefs atına **şeyṭāna** uyan
SE2622 Bildügim ṭutdura mizmāra füsūn / Her ne **şeyṭān** olursa olsun
SE3207 Kimine vesvese virür **şeyṭān** / Şerḥası gibi burur gözini ḳan

SE3343 Ṭoġar andan fiteni devrānuñ / Āḫiret anasıdur **şeyṭānuñ**
SE3351 Baş egüp ṭalṣa yem-i ʿişyāna / Ḥīle taʿlīmin ider **şeyṭāna**
SE3427 O perīye idüp efsūnı eṣer / Girdi ol dem içine **şeyṭānlar**
HH712 Olmasa himmet-i ʿazīz eger / Bulmaz idi dīvi **şeyṭānlar**
HH748 Mekr ü telbīsinüñ yanında hemān / Ḫayr-ḫᵛāh idi ādeme **şeyṭān**
HH1245 N'eylesün ʿazm idince tuġyāna / Bir melek-ḫū bu deñlü **şeyṭāna**

şeyṭān-ı racīm [1] taşlanmış, kovulmuş şeytan
SE567 Olma gel tābiʿ-i **şeyṭān-ı racīm** / Ki ider ādemi ol vaḳf-ı cahīm

şeyṭānet [2] şeytanlık, kurnazlık
NE1677 **Şeyṭanat** itse ol iki şerr-i nās / Ḫāṭır-ı ḫannāsa düşerdi hirās
SE1264 N'ola iblīs aña olsa köçek / **Şeyṭānetde** budur andan geçicek
HH1543 Tīre-baḫt idi nāmı Baḫtek idi / Dīv aña **şeyṭānetde** köçek idi

şeyṭānī [1] şeytana ait özellikler taşıyan, şeytana yaraşır
HH51 Vesvese virdi fikr-i **şeyṭānī** / Eyledüñ ḫaste-ḫāle dermānı

şeyṭāniyyet eylemek [1] şeytanlık etmek, şeytana yaraşır iş yapmak
SE1029 Ol perī **eyledi şeyṭāniyyet** / Ḥareket eyledi nefsāniyyet

şeyṭānlıḳ [1] şeytanca davranış ‖ kurnazlık, hile
NE2103 Eyler idi ṭurma muḥal-ḫānlıġın / Ḳomaz idi ḥāşılı **şeyṭānlıġın**
SE3373 Gözinüñ birisi olup cāmid / Oldı **şeyṭānlıġına** bir şāhid

şeyyād [1] iki yüzlü, riyakar
HH1562 Oldı esrār-ı şāh-ı nīk-nihād / Şehr ü bāzāra ḳıṣṣa-ı **şeyyād**

şıḳḳ [1] bir seçim durumunda seçilebilecek yolların her biri, seçenek
SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı yoḳ ṣabra mecāl / Münḥaṣrdur iki **şıḳḳa** aḥvāl

şıra [3] herhangi bir işlemden geçmemiş taze üzüm suyu
NE1007 Zerre iken āḫir olup āfitāb / **Şıra** iken duraraḳ olur şarāb
NE1737 Şīre gibi oldı **şırası** ḥarām / Gölge ḥarāmīliği eyler müdām
NE1743 ʿArż-ı **şıra** eylese eyler kerem / Nāḳıs alur luṭf ile birḳaç derem

şiʿār [7]

1. iz, işaret, alamet
S504 Riyā ile aña nemeddür **şiʿār** / Derūnı mükedderdür āyīne-vār
S1220 Eyin gürgidür ekşerine **şiʿār** / Olur çünki der-post-ı cism-i figār
NE997 Şebnem-i ʿışḳ olsa eger ḳatre-bār / Ġarḳa olur ġarḳa-i ʿulvī **şiʿār**
SE2855 Ḫūnıla ṭurna teli āl-i **şiʿār** / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i nigār
SE2914 Şiʿrdür çünki **şiʿār-ı** ebrār / İdelüm şemme-i ḫālin işʿar

2. âdet, yol
NE2757 Eyle ʿAṭāyīye ḳanāʿat naşīb / Tā ki **şiʿārı** ola ṣabr u şekīb
SE3017 Ḥadd-i ẕātında şu kim ola edīb / Ġayrıya ola **şiʿārı** teʿdīb

şiʿār-ı İslām [1] İslam'ın işareti olmuş, İslam'a sembol olmuş iş ve ibadetler
HH2650 Söyledürken diyār-ı İslāmı / Begenürmiş **şiʿār-ı İslāmı**

şiʿār eylemek [5] bir şeyi âdet edinmek, benimsemek
NE774 Kendüye ʿuryānlıġı **idüp şiʿār** / Bulmış idi tīġ gibi iştihār
NE1104 Şiʿr ile fehm oldı kelām-ı Ḫudā / Şiʿri **şiʿār eylediler** evliyā
NE1118 **Eylediler** şöhret-i şiʿri **şiʿār** / Ẕerre şuʿūrı olan eyler mi ʿār
SE819 Kehleden çün kehel olur murdār / **İtme** ol ḫaşlet-i meẕmūmı **şiʿār**
SE2952 Şeyḫ ol mertebede itmeye ʿār / **Eyleye** ḳāʿide-i şiʿri **şiʿār**

şiblü'l-esed [1] aslan yavrusu
SE1441 Yaʿnī **şiblü'l-esed-i** yevm-i ḥurūb / Veled-i Leyṣ-i bahādır Yaʿḳūb

şidād [1] katı, sert; kuvvetli, muhkem. Kelimenin "Şeddād" olarak da okunabileceği ve bu bağlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.
HH38 Eyledüñ hefte olmadın īcād / Bir kemer üzre ḳaṣr-ı sebʿ-i **şidād**

şiddet [11] bir hareketin, bir gücün kuvveti, sertlik, katılık; çetinlik
S1015 Ne bilsün nedür **şiddet-i** rūzgār / Düşen ḫāk-i dergāhına curʿa-vār
S1318 Yine **şiddet** itdi gelüp bād-ı saḫt / Görüp anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt
NE865 Şarşar idi gibi iden **şiddeti** / Ebre döner dīde-i pür ḥasreti
NE2728 Niceye dek idesin ey nikbeti / Ġaybiyeti vü **şiddet** ü ḥiddeti
NE2806 Ol tabānı daġlanacaḳ şaḥṣ-ı şūm / Başıcaḳ o **şiddeti** eyler hücūm
NE2857 Kimi anuñ mā'il-i ī'cām olur / Derdi hemān **şiddet-i** iġlām olur
SE3126 **Şiddet-i** rāhıla tefsīde-lebān / Reh-nümāya didi İbn-i Ḳaraman
HH1037 Oldı maʿşūḳ ʿāşıḳa hem-rāh / Unuduldı o yolda **şiddet-i** rāh
HH1119 Çünki taḳrīr olundı **şiddet** ü yās / Ḫurde-dān idi mīr-i nükte-şinās

HH2099 **Şiddet-i** ḳahrı ḥiddet-i ḥayfı / İtdi teşhīr ʿāleme seyfi
HH2703 ʿĀṣıḳuñ rāzdār-ı ḥāli imiş / Vāḳıf-ı **şiddet-i** melāli imiş

Şifā [1] İbn Sînâ'nın mantık ve nazarî felsefe disiplinlerine dair ünlü eseri Kitâbü'ş-Şifâ

SE758 Aramış çāresini meşşā'ūn / Ne **Şifā** yazmış anı ne Ḳānūn

şifā [4] bedensel ya da ruhsal bir hastalıktan kurtulma; eski sağlığına kavuşma; iyileşme

NE193 Kıl süḫānuñ menḳıbet-i Muṣṭafā / Menḳıbetüñ ḳalbe ser-ā-ser **şifā**
SE11 Sırr-ı āyāt-ı **şifāya** maẓhar / Noḳṭalar anda söyinmiş aḫker
HH2167 Ḥükemānuñ bülend-ḳadrisin / Ehl-i derdüñ **şifā-yı** ṣadrısın
HH2170 Zehr-i ġamdur ṣarābı Mecnūnuñ / Uymaz ana **şifāsı** Ḳānūnuñ

şifā nüshası [1] şifa için yazılan tılsım, muska

NE681 Çīn-i cebīn ile **şifā nüsḫası** / Resm-i ḫaṭ-ı cāmı devā nüsḫası

şifā-sāz [1] şifa veren

S713 **Şifā-sāẓ-ı** ʿālemdür ol āb ü nāb / Ki bir mār-ı zehr anda her ḥabāb

şīfte-dil [2] gönül vermiş, tutkun, aşık

HH1847 Ḥāṣılı anda Ṣūḫ-ı **şīfte-dil** / Seyr iderdi sürūr ile ġāfil
HH2390 Bir iki ḳatre olıcaḳ nāzil / Açdı göz ol esīr-i **şīfte-dil**

şīftelik [1] aşıklık, hayranlık, tutkunluk

SE960 Nice bir **şīftelik** ṣeydālıḳ / Mestlik masḫaralıḳ rüsvālıḳ

şigerf [1] yüksek, ulu, azametli

NE566 Laġma dönüp cūy-ı revān zīr-i berf / Yaḫdan aña köprüler oldı **şigerf**

şigīb [1] sabır, tahammül

HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı vaṣl-ı ḥabīb / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü **şigīb**

şihāb [9] akan yıldız

S354 Pil-i çarḫa muḥtāc olup āfitāb / Güẕār itse pür-tāb iderdi **şihāb**
S1111 Ser-i kilke alup şafaḳdan ḥiżāb / Çizer resm-i edbārı gökden **şihāb**
S1315 Bu sūzişle az ḳaldı kim yana heb / Fetīl-i **şihāb** ile bārūt-ı şeb
S1357 Ḳayar buzda meh-pāreler pür-şitāb / Olur çarḫ-ı mīnāda gūyā **şihāb**
NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı yem-i ḫūn-ı nāb / Aña yetişmezdi ḥibāl-i **şihāb**
NE2006 Yāreler açdı aña idüp hücūm / Tīġ ü ḥadeng ile **şihāb** u nücūm
SE2981 Nice cān-bāz kim olsa der-kār / Eyleye tār-ı **şihāb** üzre güẕār
HH1855 Mihr ammā ki seyri māh-şitāb / Māh ammā ki sürʿat itse **şihāb**
HE102 Felek güm ḳıldı fülk-i āftābı / Meger ṣıçratdı zencīr-i **şihābı**

şikāf [2] yarık, yırtık, çatlak

S1525 Ṣarīr-i ney-i kilk olup ḫoş-nevā / **Şikāfıyla** ider bu deñlü ṣadā
SE202 Oldı mānend-i **şikāf-ı** meh-i bedr / Ol elif ṣanki "elem neşraḥ"a ṣadr

şiḳāḳ [2] uyuşmazlık, anlaşmazlık, ihtilaf

NE617 Ḥubb-ı şefīḳ oldı **şiḳāḳa** bedel / Cāy-ı ḫuḳūḳ oldı ʿuḳūḳa maḫal
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü mekr ü **şiḳāḳ** / Ṣūret-i vuṣlat-ı delīl-i firāḳ

şikār [18]

1. avlama, av

S254 Şehen-şāh idüp ʿazm-i geşt ü güẕār / O şāhbāza düşdi hevā-yı **şikār**
S298 ʿAdūnuñ donanmasın itmiş **şikār** / Donanma velīkin melāmet-şiʿār
NE2657 Gāh idüp dirligi rū-pūş-kār / Gāh inüp binmede şīr ü **şikār**
SE502 Dāyimā eyler-idi meyl-i **şikār** / Andan özge yoġ-ıdı ḫāhiş-kār
SE1946 Daġdaġa virdi şehe ḫālet-i mūş / Süzilüp indi **şikār** umdugı ḳuş
SE3167 Bir gice yine idüp ʿazm-i **şikār** / Sindi bir gūşeye çün ġamze-i yār
HH214 Eylese devlet ile ʿazm-i **şikār** / Nesr-i vākiʿ düşerdi şeb-pere-vār
HH1294 Oldı esb-i ṣabā-şitāba süvār / Seḥeri ḳıldı ʿazm-i ṣayd ü **şikār**
HH1306 Şāh fermān idüp **şikāra** hemān / Döndi girdāba baḥr-ı ceyş-i revān
HH1327 Şāh ümīd-i **şikār** ile cūyān / Hāḍeminden cüdā düşüp pūyān
HH2663 Ṣandalı görüp ol iki bī-tāb / İtdi düşmen ṣanup **şikāra** şitāb

2. avlanan hayvan

S386 **Şikārın** alup şāhbāz-ı cihān / Hemān eyledi niyyet-i āşiyān
S1027 Olup kürbe-i bāmı hep şīr-gīr / **Şikār-ı** seg-i kūyı bu gürk-i pīr
SE2244 Rıfḳıla ḳıl dil-i aʿdāyı **şikār** / Eyle her emre müdārāyı medār
SE3141 Müfte ḳonmaġı iden kendüye kār / Gördügin bāz gibi görse **şikār**
SE3392 Yek biñ ṣanʿatın itdi der-kār / Ol hümā olmadı dāmıla **şikār** daḫı
HH1309 Süzülüp bīşe-zār u deşt ü cibāl / Aḳdı geldi **şikārı** seyl-miṣāl

HH2053 Zūr-ı çengāl-i ʿışḳ olup der-kār / İtdi güncişk bir hümā-yı **şikār**

şikāra çıḳmaḳ [3] ava çıkmak

NE1606 Yine velāyetle ġuzāt-ı dil-īr / **Çıḳmış** idi ṣayd u **şikāra** çū ṣ-īr
SE1763 Bir yaña **çıḳdı şikāre** tenhā / Ṣ-īr-veş eyledi ʿazm-i ṣaḥrā
HH2633 **Çıḳmış** idi **şikāra** bunca laʿ-īn / Rāst geldi aña ġuzāt-ı güz-īn

şikār-ī [1] avcı

SE3188 Ṣanma p-īrāheni zer-tār-īdür / Olup ālūde-ç-īr **şikār-īdür**

şikāyet [2]

1. zayıflığını ve acizliğini ifade etme

HH475 Gerçi şükr ü **şikāyeti** çoġ idi / Arada yārdan eṣer yoġ idi

2. bir şeyden hoşnutsuzluğunu söyleme

HH715 Ṣöyle kim bir daḫı **şikāyet** ola / Saña ʿİbret-nümā siyāset ola

şikem [1] karın

HH343 S-īne açsa iner gider **şikeme** / Mülḥid-i yek gibi ol iki meme

şikem-i rāhibe dönmek [1] rahip karnına benzemek. Bu söz Hıristiyanların Paskalya döneminde 40 gün boyunca hayvansal gıdaları yememeleri kaydıyla tuttukları oruçtan yola çıkarak kilerde, mutfakta et bulunmaması bağlamında kullanılmıştır. ‖ bomboş olmak

SE2499 Ser-nigūn ṭencere ḫāl-ī ḳazġan / **Şikem-i rāhibe dönmişdi** hemān

şiken [2] büklüm, kıvrım ‖ hile, eziyet

SE2007 Tek otur ʿırżuña irgürme **şiken** / ʿİbret al ḫāṣılı bu ḫādiṣeden
SE3292 Yā çeküp ṣūʿle-i ḫāra **şikeni** / T-īġ-i ġayret ne seni ḳor ne beni

şikenc [1] işkence ‖ zorlama

NE2349 Her suḫana zūr ile virüp naʿb / Buldurup -īhāmı **şikenc** ile heb

şikest [5]

1. kırık, bozuk

S358 Zih-ī ṣaff-ı merṣūṣ-ı pür-intibāh / **Şikesti** yoḳ illā ki ṭarf-ı külāh
SE3083 İtmeye curʿa-keş-i bezm-i elest / ʿAhd-i evveldeki iḳrārı **şikest**

2. kırılma

HH822 Ş-īşe vü sāġara irişdi **şikest** / Oldı küçük büyük uyanıḳ mest
HH2752 İrdi ol gevher-i miyāneye dest / Revnaḳ-ı Ṣubḥaya irişdi **şikest**

3. yenilgi, bozgun

SE98 İre gerdūne-i gerdūne **şikest** / Ḳıla her çarḫı zem-īn içre niṣest

şikest eylemek/itmek/ḳılmaḳ [10] kırmak, bozmak

S470 Cemi cām-ı merg ile mest eyledi / Zücāc-ı mizācın **şikest eyledi**
S861 Hilālüñ **ide** çengelini **şikest** / Eger ḳatresin içse bir p-īl-i mest
S923 N'ola bād-ı ġam ḫavfı çekmezse mest / **İder** anı ḫışṭ-ı sır-ı ḫum **şikest**
S1365 Aña mihrüñ itmez ṣuʿāʿı eṣer / **Şikest eylese** sūzenin ser-be-ser
NE118 İtmese sükkān-ı hilālı be-dest / **Eyler** idi fülkini gerdūn **şikest**
NE3115 Ḳadri taʿaṣṣubla ṭutulmaya pest / **İtmeyeler** ḳıymetin anuñ **şikest**
SE2371 Bāde-i kibrile olma bed-mest / **İtme** saġar gibi her ḳalbi **şikest**
SE3071 Yürü iy ʿahdine ṭurmaz bed-mest / **İtme** peymāne-i peymānı **şikest**
HH1684 Ḳadrüñ alçaḳlıḳ ile pest itdüñ / Ş-īşe-i ʿırżumı **şikest itdüñ**
HH2495 Ṭop ṭolı içi kāfir-i ḫarb-ī / Nice ʿasker **şikest ider** ḍarbı

şikest olmaḳ [1] kırılmak

S1352 **Şikest oldı** cām-ı mey-i laʿl-i fām / Ṭonup her ḫabāb oldı billūr cām

şikest ṣalmaḳ [1] yenmek, bozguna uğratmak

S797 İçür sāḳiyā ḳıl beni ser-mest / **Ṣalam** tā ki bu dāmgāha **şikest**

şikeste [8]

1. kırılmış, kırık

S364 Olurdı gelen ṣaff-ı ḫaṣm-ı ġayūr / **Şikeste** ḫuṭūṭ-ı per-īşān süṭūr
S814 Ṭurur sāḥil-i ġamda ehl-i melāl / Ḫar-īfān-ı keşt-ī-i **şikeste-miṣāl**
NE3039 Bezme olup ḳarnı **şikeste** ḳabaḳ / Eyledi pür zaḫm anı ḍarb-ı tabaḳ
HH2339 Oldı āḫir **şikeste** cām-ı emel / Bezmi telḫ eyledi ḫar-īf-i ecel
HH2362 Şöyle neẓr eyledi o ṣūh-ı cihān / Ki olup ol **şikesteyi** cūyān

2. yaralanmış, yaralı

HH1526 Yine ol ḫaste-i **şikestemi** ʿışḳ / Ṣayd-ı fitrāk-i derd ü beste-i ʿışḳ
HH2156 Ḫoş görüp ol **şikeste-i** ʿışḳı / Tesliyet ḳıldı ḫaste-i ʿışḳı
HH2372 Merhemüñ ḳadrini **şikeste** bilür / Şerbetüñ ḳıymetini ḫaste bilür

şikeste-bāl [1] kanadı kırık
HH2126 Gördi murġ-ı **şikeste-bāl-i** niyāz / Nā-gehānī ṣalındı ol şehbāz
şikeste-beste [1] kırık dökük
SE2717 Belde zünnārıla ol işkeste / Çalışur ṭurma **şikeste-beste**
şikeste-derūn [1] gönlü kırık, mahzun
HH2489 Gitdiler nice gün **şikeste-derūn** / Oldılar gide gide zār u zebūn
şikeste-dil [1] gönlü kırık, mahzun
HH741 Raḥm ḳıl ḥālüme **şikeste-dilem** / Baña şermüm yeter ki münfaʿilem
şikeste-ḥāl [1] hali kötü
HH2529 Didi bu ḫaste bī-mecāl ancaḳ / Düşkün ancaḳ **şikeste-ḥāl** ancaḳ
şikeste-mir'āt [1] kırık ayna
SE27 Ṣafḥa-i rūy-ı **şikeste-mir'āt** / İtdi her pārede ʿaḳsin iṣbāt
şikeste-resen [1] ipi kopmuş
NE2395 Bil ki bu nāçar-ı zaʿīfü'l-beden / Bil ki bu pālān-ı **şikeste-resen**
şikeste-sebūy [1] kırık testi
HH2501 Ol iki nā-tüvān-ı bī-reh ü rūy / Oldılar teşne-i **şikeste-sebūy**
şikeste-żamīr [2] gönlü kırık, içi üzgün, mahzun
HH510 Yaʿni ol ʿāṣıḳ-ı **şikeste-żamīr** / Güş idüp ide vażʿını taġyīr
HH2512 Bend olup ol iki **şikeste-żamīr** / Her biri oldı bir cevāna esir
şikestī [1] kırıklık
NE403 Cānib-i İslāmda oldı hemān / Āyine-mānend-i **şikestī** ʿayān
şimāl [6] kuzey, doğuya dönen birinin sol tarafında kalan yön
S22 Ḳılur cūy-ı tīġ-ı firengī-miṣāl / Ṣitā faṣl-ı āyīne açup **şimāl**
S1367 İder bī-ḫużūr anı bād-ı **şimāl** / N'ola ʿaksine geyse kürkin ġazāl
NE2923 Bir aradan nevbet-i cūyī-miṣāl / Ġulġuleden ṭoldı yemīn ü **şimāl**
SE2116 Taze şāḫı ki eger bād-ı **şimāl** / Ḳad çeker dil-ber-i nevreste-miṣāl
HH292 İtdi herkes bahāra istikbāl / Çıḳdı seyre miṣāl-i bād-ı **şimāl**
HH965 Gāhī güstāḫi-i nesīm-i **şimāl** / Fuṭāyı açdı berg-i ġonce-miṣāl
şimdengerü [2] bundan sonra, artık
NE2288 Āḫire irsün burada ḳīl u ḳāl / Ṣabr ise **şimdengerü** emr-i muḥāl
HH2233 Derdüñe āḫirü'd-devā idi ol / Umma **şimdengerü** o māha vuṣūl
şīme [1] tabiat, huy
NE870 Ḥabl-i metin **şīme-i** peyġamberi / Çekdi getürdi yola sıġmazları
şimşād [7] şimşir ağacı ‖ düzgün ve biçimli
NE2643 Her būy-ı **şimşāda** iderdi füsūn / İtmege ṭūbā-yı ḳaddin ser-nigūn
NE2898 Her būyı **şimşāda** çū berg-i ḫazān / Ditreyerek ʿarża girerdi hemnān
SE36 Elifi devḥa-i serv ü **şimşād** / Dāmeni ḫārdan olmış āzād
SE509 Līk mānende-i serv ü **şimşād** / Nevber-i faźldan oldı āzād
SE2719 Bende-i devḥa-i āzād olmış / Beste-i ṭurre-i **şimşād** olmış
HH913 Ḳadd-i āzād ile velī Behzād / Ser-firāz idi nitekim **şimşād**
HH1101 Āhenin bende urdı Behzādı / Döndi zencīrli serve **şimşādı**
şimşīr [7] kılıç. Ayrıca bkz. 'şemşīr' md.
S350 İdüp ʿahd o girān-ı peymān-şiken / Güzār itdiler zīr-i **şimşīrden**
S359 Olup ḫayl-i āhen-dilān der-kemīn / Çü **şimşīr** ü ḫançer yesār u yemīn
S831 Göñül sāḳiyā saña naḫcīrdür / Ṣaçuñla müjeñ bend ü **şimşīrdür**
S1321 Yine ḫāki nemnāk olup gülşenüñ / Fenā virdi **şimşīrine** sūsenüñ
SE1437 Niceler şāh-ı cihān-gīr oldı / Şeh-per-i himmeti **şimşīr** oldı
SE1462 Berḳ-i ḫāṭıf gibi ol merd-i dilīr / ʿArża ḳıldı pedere bir **şimşīr**
SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı **şimşīr** / Dilde söz sözdeki ḫüsn-i taʿbīr
şimşīr-nümā [1] kılıç gösteren ‖ parlayan
SE387 Gencevī itdi bu genci peydā / Her iki mışrāʿı **şimşīr-nümā**
şīn [1] Arap alfabesinin on üçüncü, Arap asıllı Türk alfabesinin on altıncı harfi
SE462 **Şīnı** zencīre-i zencīr-nümūn / İki yanuñda iki ṭāvḳ-ı cünūn
şināh eylemek/itmek [3] suya dalmak, yüzmek
SE404 Ṭutdum āḫir o kühen-daḫmeye rāh / **İtdim** ol baḥr-ı firāvāna **şināh**
SE1104 Açdı şandūḳa-i mīnā ile rāh / Çün ḫabāb **eyledi** deryāya **şināh**
HH394 **İtdüm** ol baḥr-i āteşine **şināh** / Āh-ı dil-sūzum açdı ḳaʿrına rāh
şinās [1] tanıyan, bilen
NE476 İde serīrinde müşeyyid esās / ʿAvn-ı Ḫudāvend-i serīre **şinās**

şinīd [1] işitme, dinleme

SE919 Bir gice bezmde bir ʿārif-i cān / Eyleyüp güft ü **şinīd-i** ʿirfān

şinīden [1] işitmek, dinlemek

SE1610 Kimi aḥvālini eyler mebḥas / Var-iken güft ü **şinīdende** ḥadeṣ

şiʿr [35] edebi değeri olan vezinli ve kafiyeli söz, şiir

S418 Ki mevzūʿ-ı **şiʿr** oldı maḥbūb u mey / Ḫiṭābāt-ı sāḳī muġannī vü ney

S1427 Ṣaḳın aldanup **şiʿr-i** efsūn-gere / Ḳoyulma hemān zevraḳ-ı sāġara

S1536 Dürüst oḳuya yañlış imlā ide / Boza veznini **şiʿri** inşā ide

NE635 **Şiʿr** diyen mücrim olur lā-cerem / Siḥr gibi ehlüñ ider müttehem

NE873 Ṣāʿire çün luṭf ile meyyāldür / **Şiʿri** gibi müntaẓimü'l-ḥālдür

NE878 **Şiʿri** ile dehr-i pür-āvāzedür / Baġlasalar n'ola gül-i tāzedür

NE1102 **Şiʿrdür** āvāze-i ḳānūn-ı rāz / **Şiʿrdür** āvīze-i gevher-i ṭırāz

NE1103 **Şiʿrdür** ilhām-ı nigehbān-ı ġayb / **Şiʿrdür** īhām-ı zebāndān-ı ġayb

NE1104 **Şiʿr** ile fehm oldı kelām-ı Ḫudā / Şiʿri şiʿār eyleдiler evliyā

NE1104 Şiʿr ile fehm oldı kelām-ı Ḫudā / **Şiʿri** şiʿār eyleдiler evliyā

NE1105 **Şiʿr-i** ʿaceb ḥikmet-i ġaybiyyedür / Menşeʾi yoḳ niʿmet-i ġaybiyyedür

NE1107 **Şiʿri** hevā añlama ḥikmetdür ol / Rütbe-i mādūn-ı nübüvvetdür ol

NE1115 Kāmil iken ḥazret-i Mollā-yı Rūm / Eyler idi **şiʿr** ile neşr-i ʿulūm

NE1116 Ṣaysa kerāmet o ser-i evliyā / Evveli **şiʿr** idi soñı kimiyā

NE1118 Eyleдiler şöhret-i **şiʿri** şiʿār / Ẕerre şuʿūrı olan eyler mi ʿār

NE1125 **Şiʿr** bunuñ gibilerinüñ ḥālidür / Ben didigüm bunlaruñ emṣālidür

NE1163 **Şiʿrüñ** olur kimisi maḳbūl-i ḫāṣ / Kimi bulur ʿāmmeye ihtişāş

NE1165 **Şiʿr** gibi muḫtelif olup tıbāʿ / ʿĀşıḳına her biri olur metāʿ

NE1662 Ṣafḥa-i **şiʿri** su gibi pür-ṣafā / Naḳş-ı ber-āb itse bulurdı beḳā

NE2312 **Şiʿri** okur maġrec ü tecvīd ile / Terk idemez terk anı taḳlīd ile

NE3161 Vāy başına **şiʿrüñ** olursa eger / Kātibi bir bed-güher ü bī-hüner

SE448 Ṣāʿire himmetile iḳbāli / Eyledi rütbe-i **şiʿri** ʿālī

SE449 **Şiʿrinüñ** ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Oldı ʿışḳ ehline bir sermāye

SE1288 Geldi bir beyt-i laṭīf ü zībā / Bildügim **şiʿr-idi** evvel gūya

SE2887 **Şiʿrdür** ġonca-i dil-beste-i rāz / **Şiʿrdür** tuḥfe-i erbāb-ı niyaz

SE2888 **Şiʿrdür** zemzeme-i ṭāʿir-i rūḥ / **Şiʿrdür** evvel-i āṣār-ı fütūḥ

SE2889 **Şiʿrdür** nādire-i ʿālem-i ġayb / **Şiʿrdür** ʿuḳde-güşā-yı lā-reyb

SE2894 Didi taʿrīf iden erbāb-ı fünūn / **Şiʿr** içün ʿarż-ı niyāz-ı mevzūn

SE2895 **Şiʿrdür** naġme-i nāzük-peyvend / Nefese göre olur ḳadri bülend

SE2903 İtse daʿvā-yı kerāmet ʿulemā / **Şiʿr** ü inşā iki şāhiddür aña

SE2914 **Şiʿrdür** çünki şiʿār-ı ebrār / İdelüm şemme-i ḥālin işʿar

SE2917 **Şiʿrile** ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Virdi feyżi şuʿarāya vāye

SE2952 Şeyḫ ol mertebede itmeye ʿār / Eyleye ḳāʿide-i **şiʿri** şiʿār

HH479 **Şiʿri** ḫod sihr idi nezāketde / Ferd idi vādi-i ẓarāfetde

HH573 Biri kim faźl ile mübāhī idi / Maḫlaşı **şiʿrde** Siyāhī idi

şiʿr-i ābdār [1] nükteli, ince ve zarif anlamlı şiir

HE19 Suḫān seyrine var ḥırṣ-ı neẕāre / Ṭoyulmaz hiç **şiʿr-i ābdāre**

şiʿr-i fāḫir [2] övünülecek, gösterişli ve güzel şiir

SE2896 İricek maḳṭaʿa ʿömr-i şāʿir / Añdurur nāmını **şiʿr-i fāḫir**

SE3499 Gire bir surete **şiʿr-i Fāḫir** / Ki anı bilmeye görse şāʿir

şiʿr-i ter [1] yeni ve akıcı şiir

NE3134 Sen de getür var ise bir **şiʿr-i ter** / Yoḫsa ḳuru ṭaʿna degildür hüner

Şīr [1] bkz. 'Mīr ʿAli Şīr' md.

NE1338 Mīr ʿAli **Şīr** o ferḫunde-zāt / İtdi kitābındaki ẕikr-i Herāt

şīr [38] aslan

S283 Ḳavī pençe **şīrān-ı** merdāne merd / Cedel-pīşe yekeffün-i kār-ı bezd

S858 ʿAceb mi dinilse aña **şīr** ü ner / Ḳılur mest ü medhūş-ı ġurrende ner

NE885 ʿAdli eger olsa muʿīn-i ġazāl / **Şīr** süvār ola ġazāle miṣāl

NE1149 Ḥażret-i şeyḫ ile olup pençe-gīr / Ḫamseye el urdı o ʿızzinde **şīr**

NE1596 Şayḳaya cān atdı ʿadū **şīr-veş** / Ṣaldı yeme bir süri ḫınzīr-veş

NE1606 Yine velāyetle ġuzāt-ı dilīr / Çıḳmış idi şayd u şikāra çū **şīr**

NE1868 Tāriki bir mūr ider tārmār / **Şīri** çeker bende be-hem olsa kār

NE1869 **Şīr** ki tenhā geze taḫcīr olur / Ḫalḳa ki mecmūʿ ola zencīr olur

NE2147 ʿĀḳıbeti **şīr** iken āhū olur / Yırtıcı şehbāz ise tīhū olur

NE2657 Gāh idüp dirligi rū-pūş-kār / Gāh inüp binmede **şīr** ü şikār

NE2700 Buldı yataġında seg-i hüner-kār / **Şīr-i** miyān āhū-yı merdüm-şikār

SE501 Vaḫş ü ṭayr olmış-ıdı meʿmūrı / **Şīr-veş** itdi musaḫḫar gürı

SE1085 Ḫaberi yoḳ ide baḫtın yitire / Cehlile pençe uranlar **şīre**

SE1763 Bir yaña çıḳdı şikāre tenhā / **Şīr-veş** eyledi ʿazm-i ṣaḥrā
SE1772 Şīr-dildür ḳatı ol şāh-ı dilīr / **Şīr** lā-büd olamaz bī-naḥcīr
SE1919 ʿĀḳıbet iki göñül bir oldı / **Şīr** āhū-bere naḥcīr oldı
SE1925 Gördiler orduya girmiş bir **şīr** / Şīr ammā ki be-ġāyet şerrīr
SE1925 Gördiler orduya girmiş bir şīr / **Şīr** ammā ki be-ġāyet şerrīr
SE1931 Ḳuvvet-i baḫt aña yārī ḳıldı / **Şīri** bir ḥamlede iki dildi
SE1968 Nerm idüp **şīri** ṣarāb-ı bāde / Ḳahraman olsa ider kün-dāde
SE2290 İtmeden dāyim anı düşmen-i cān / Düşmene salsaña ol **şīri** hemān
SE2861 Göricek **şīr-ṣıfat** ḥamlelerin / Ḳalbgāh içre degişdürdi yerin
SE3120 Oldı çün şāha ḳażıyye maʿlūm / **Şīr-veş** ḳıldı o rūbāha hücūm
SE3357 Şevheri **şīr-iken** olur āhū / Dir hemān ʿiffet ü ʿişmet yā hū
HH433 Uyanup eyledüm bunı taʿbīr / Ki ola feyż-i maʿrifet ol **şīr**
HH436 Eyledi ṭıfl-ı **şīr-veş** ol pīr / Çeşme-i şīr ile beni tebşīr
HH704 **Şīr-veş** nice dīv olup ġurrān / Pāy-ı taḫtında oldı ser-ḳablān
HH732 Ola tā rūz u şeb saña meʾvā / Pençe-i **şīr** ü kām-ı ejderhā
HH1110 Gördi zencīr içinde zār u esir / Segān içre bir ḫırāman **şīr**
HH1328 **Şīr-veş** gitdi ol ġazal ile şāh / ʿĀḳıbet çıḳdı bir ḳabileye rāh
HH1426 Püşte-i püşti üzre düm gūyā / **Şīre** binmiş mehīb ejderhā
HH1432 Ḥālet-i **şīrden** alup ʿibret / Daġ daġ itdi āteş-i ġayret
HH1448 Şāh oldı muḳābilinde dilīr / Mest-i ʿışḳ idi hem-çü ġurrān **şīr**
HH1632 Cān bulup safha üzre **şīr** ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḥāl
HH1980 Ola naḥcīr çünki cāndan **şīr** / Eyleye daʿvī-i ḫusūmet-i şīr
HH1980 Ola naḥcīr çünki cāndan şīr / Eyleye daʿvī-i ḫusūmet-i **şīr**
HH2505 Ayrılup ʿāḳıbet iki hem-zād / İtdiler ṭıfl-ı **şīr-veş** feryād
HH2646 Çünki düşmen yaḳasın aldı ele / Velvele ṣaldı iki **şīr** ile

şīrāne [1] aslan gibi, aslanca
NE816 Ġālib idüp himmet-i merdānemi / İtdi ḳavī pençe-i **şīrānemi**

şīr-dil [1] aslan yürekli, çok cesur kimse
SE1772 **Şīr-dildür** ḳatı ol şāh-ı dilīr / Şīr lā-büd olamaz bī-naḥcīr

şīr-i çarḫ [1] feleğin aslanı ‖ dünyadaki en cesur kişi
SE2945 Ögerek göge çıḳardı anı / **Şīr-i çarḫ** itdi Ḳızıl Arslanı

şīr-i ecel [1] ecel aslanı ‖ Azrail
NE1699 Şundı hemān niteki **şīr-i ecel** / Çekdi ḥaşīrinden iki dāne bel

şīr-i ġāb [1] orman aslanı
S229 Tezerve olup perde-bāl-i ʿuḳāb / Ġazāl oldu hem-ḫābe-i **şīr-i ġāb**

şīr-i ġarīn [6] çöl aslanı, "ġarīn" sadece aslana özgü bir sıfattır.
NE446 Ḳahr-ı ġazāla ger ide dostī / Ḳurtaramaz **şīr-i ġarīn** postı
NE1173 Līk bu eşnāda o **şīr-i ġarīn** / Gördi ʿaceb vāḳıʿa-i sehm-gīn
SE444 Himmeti olsa eger mūra ḳarīn / Postın ḳurtaramaz **şīr-i ġarīn**
HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki **şīr-i ġarīn** / Şīr pençe çıḳardı şanki zemīn
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı ḥaşma kemin / Ḳırdı zencīri iki **şīr-i ġarīn**

şīr-i gerdūn [1] dönen aslan ‖ devreden felek
HH1425 Düm-i pīçān-ı kehrübā-gūne / Ḳulb ṭaḳmışdı **şīr-i gerdūna**

şīr-gir [2] aslanı tutacak derecede güçlü ve cesur kimse
S304 Olup yemde Bektāşiyān **şīr-gīr** / Çıḳardı şudan keçesin her dilīr
S1027 Olup kürbe-i bāmı hep **şīr-gīr** / Şikār-ı seg-i kūyı bu gürk-i pīr

şīr-i jeyān [1] kükreyen aslan ‖ cesur, kahraman
SE1774 Sözini ḳarşulamaz kūh-ı girān / Ṭuramaz ḥamlesine **şīr-i jeyān**

şīr-i ner [5] erkek aslan
NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet vire / **Şīr-i nerüñ** vara gözine gire
SE1186 Pençe-i **şīr-i nere** ḳarşu vara / Ḫātem-i devleti elden çıḳara
SE1493 Ḳul ide ʿafvı ḫaṭā-kerdeleri / Bend ide dil gibi bir **şīr-i neri**
SE3145 Gāv-ı dihḳāne ḫıyānet naẓarı / Gürbeden bed-ter ider **şīr-i neri**
SE3432 Neylesin **şīr-i ner** āhū-beresin / Çifti kendüye münāsib arasın

şīr-pençe [2] aslan pençeli ‖ yiğit
NE2231 Belki bu tāc-ı şeh-i İran ola / Ya bün-i **şir-pençe-i** mercān ola
HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki **şīr**-i ġarīn / **Şīr pençe** çıḳardı şanki zemīn

şīr-şavlet [1] aslan gibi saldıran ‖ çok güçlü, yiğit
HH2307 Devlet-i mīr-i **şīr-şavletde** / Oldılar ẕevḳ u ʿayş u ʿişretde

şīr [4] süt
HH404 Āsumān oldı şanki çeşme-i **şīr** / Çeşmede keçgül idi māh-ı münīr

HH430 Eylemişdüm binā bu ḫānede ben / Bir aḳar çeşme **şīr-i** ṣāfīden
HH436 Eyledi ṭıfl-ı şīr-veş ol pīr / Çeşme-i **şīr** ile beni tebşīr
HH751 Nice ger saġmış indürüp ayı / **Şīre** sīr eylemiş şüreyyāyı

şīr ü şekker [3] süt ve şeker ‖ şekerli süt

S415 Ḳarışmış nice rind-i ṣāḥib-kemāl / Olup muḫteliṭ **şīr ü şekker** miṣāl
NE862 Faḳr ile ol rütbe-i pür ibtihāc / **Şīr ü şekker** gibi bulup imtizāc
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i ter mizāc / **Şīr ü şekker** gibi bulur imtizāc

şirār [2] kıvılcım

HH1989 Göre sūz-ı ḫamiyyet-i şāhı / Pür **şirār** eyledi bu ḫargāhı
HH2232 Çekdürüp ara yirde baña ḥicāb / Yaḳa yazdı **şirār-ı** nār-ı ʿitāb

şiraze [1] kitapların sırtının alt ve üst uçlarına konulan ibrişim örgü ‖ tertip, düzen

HH2760 Heft-reng oldı bu gül-i tāze / Gül iken ġonce itdi **şīrāze**

Şīrāzī [1] İran'ın büyük şairlerinden, rindliği ile meşhur olan Hafız-ı Şirazi

S1505 Ne meydür bu kim ḫāke olsa revān / Bula ḫakde rind-i **Şīrāzī** cān

şīre [4] şıra, boza ve haşhaşla birlikte içilen bir tür şarap

S871 Dime duḫter-i rez yaḫud **şīredür** / Leb-i laʿl-i cānāna hem- **şīredür**
NE1737 **Şīre** gibi oldı şırası ḫarām / Gölge ḫarāmīligi eyler müdām
SE144 İtmedi **şīre-i** ḫam gibi ḫurūş / Açmadı rāz-ı dilinden ser-pūş
SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / İy güzīn **şīre-i** engūr-ı ṭarab

Şīrīn [1] Ferhad ile Şîrîn hikâyesinin kadın kahramanı

S429 Añılmazsa **Şīrīn** ü Leylī n'ola / Hemān muṭrib ü sāḳiye ʿ ışḳ ola

şīrīn [14] tatlı ‖ sevimli, şirin

S762 Ḳanı sākiyā ol fuḳāʿ -ı revāḳ / Ki ehl-i dili ide **şīrīn** meẕāḳ
S872 Biri şehd-i pür-şīr ü **şīrīn** biri / Ṣaġīre birisi kebīre biri
NE832 Virdi o dīvāne cevāb-ı ṣıʿāb / Didi ki ey hem-dem-i **şīrīn** ḫıṭāb
NE1208 Mārı idüp zehr ile **şīrīn** müẕāḳ / Mūra ḳuşatdı iki yerden niṭāḳ
NE1819 Diñle ne dir şāʿir-i **şīrīn-i** suḫan / Sözüne gelmezsen eger işte ben
SE1666 Ṭatlı sözle açılur ḫışn-ı ḫaşīn / Devirür ṭaġı kelām-ı **şīrīn**
SE1683 Yaḳışur laʿl-i leb-i **şīrīne** / Ḳıymet olmaz süḫan-ı rengīne
SE2086 Ḳılsa bülbül gibi **şīrīn** naġamāt / Şīşe-veş eylese rengīn kelimāt
SE2351 Didi bu tuḥfe degil āb-ı ḥayāt / Cān-fezā cünbüş ü **şīrīn** ḫarekāt
HH1048 Cān-ı **şīrīnden** olup bī-zār / Mevti niʿmet bilürdi ol iki zār
HH1354 Ḫāne-i germ ü cāme-i peşmīn / Loḳma-ı çerb-i ṭuʿme-i **şīrīn**
HH1517 Gūş urup bu kelām-ı **şīrīne** / Vardı ol ḫaste ḫ ʾāb-ı nūşine
HE16 Virüp ebkār-ı fikre zīb ü zīver / Anı ḫusrevlere **şīrīn** göster
HE42 Ṣulansun aġzı bu **şīrin** naġāmdan / Revān olsun şeker teng-i ḳalemden

şīrīn-beyān [1] güzel konuşan, tatlı sözlü

NE2281 ʿ Āḳıbet ol müfti-i **şīrīn-beyān** / Bir seneye vaʿde virür ol zamān

şīrīn-cevāb [1] güzel cevap veren

NE2121 Vāḳıf olup müfti-i **şīrīn-cevāb** / Açdı ruḥ-ı şübheden ol dem niḳāb

şīrīn-leb [1] tatlı dudaklı

HH2143 Göricek didi yār-ı **şīrīn-leb** / Ne yatur bunda bu fütāde ʿaceb

şīrīn-maḳāl [1] şirin sözlü ‖ (tanbur için) güzel terennüm eden

S1065 Muġannī o ṭanbūr-ı **şīrīn-maḳāl** / Virür bezme revnaḳ ṣurāḥī-miṣāl

şīrīn-nikāt [1] hoşsohbet, zarif ve manalı konuşan

S68 N'ola olsañ ey kilk-i **şīrīn-nikāt** / Şeker-rīz-i kām ü dehān-ı divāt

şīrīn-suḫān [1] şirin sözlü, tatlı dilli

NE1182 ʿ Āciz olup ḫusrev-i **şīrīn-suḫan** / Ḥaḳḳa niyāz itdi o dem ḳalbden

şirk-i ḫafī [2] gizli şirk, Allah'ın birliğine inandığı halde farkına varmaksızın davranış veya düşüncesinde Allah'a eş ve ortak koşma

NE605 Dilde ṭolı ḫubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine **şirk-i ḫafī**
SE1613 Olmasa maʿnīde küfrüñ ḫalefī / Nāmına dinmez-idi **şirk-i ḫafī**

şirret [7] kötü, şerir, edepsiz

NE1676 Eyleseler **şirret** ile ittifāḳ / Ber-ṭaraf olurdı cihāndan vifāḳ
SE1083 Yaʿnī bir merd-i celīlü'r-rütbe / **Şirret** ü şūr ile itse ġalebe
SE1257 ʿ Aḳl-ı ıfaʿʿāl-i cünūn ü **şirret** / Rūḥ-ı ḥayvānī-i cehl ü rişvet
SE1405 Ḫaşm Yeʾcūc-i denī-ḫilḳatdür / Cürre-bāz-ı sitem ü **şirretdür**
SE1995 İlden ayırmaġa **şirretler** ider / Seni incitmege diḳḳatler ider
SE2161 Baña lāyıḳ kerem ü şefḳat idi / Aña lāzım sitem ü **şirret** idi
SE2674 İşidürken o següñ **şirretini** / Böyle vaż ʿuñ bilmeziz ḥikmetini

şirrīr [9] kötü yaradılışlı, çok kötülük yapan kimse

SE1224 Nesi varısa virür bir **şirrīr** / Olur anuñla yā ḳāḍı yā emīr
SE1383 Başı sivri ola vü ḳaddı ḳaşīr / Ola ser-fitne-i dehr ü **şirrīr**
SE2129 Ḳarşu ḳoduḳça segān-ı **şirrīr** / Saʿy ider olmaġ-için dāmen-gīr
SE2130 Virme **şirrīre** ḫuşūnetle cevāb / ʿAybdur ādeme taḳlīd-i kilāb
HH930 Māniʿ-i ẕevḳ olup seg-i **şirrīr** / Rāh-ı vuṣlatda oldı dāmen-gīr
HH1242 Daʿvī-i ṣıdḳı hīle vü tezvīr / Ḥişşe ister vekīl olan **şirrīr**
HH2204 Seg-i **şirrir** ü nākes ü bed-ḫū / Vācibī vü münafıḳ ü bed-gū
HH2507 Çekdürüp itdi fırḳa-ı **şirrīr** / O belā-keşleri kürekde esīr
HH2627 Fikr idüp āḫir ol seg-i **şirrīr** / Ḳatl emrinde eyledi teʾhīr

şiş [1] silah gibi kullanılan ucu sivri çubuk

SE1930 Çıḳdı ol ḫālde ṭaşra yelerek / Elde şemşīr ü **şişi** belde yedek

şiş kebābı [1] şişe dizilmiş etlerin ateş üzerinde çevrile çevrile kızartılması sûretiyle yapılan makbul yemek

S965 Dil-i zār olup ḳāniʿ-i ḫuşk ü ter / Baña **şiş kebābıyla** şīşe yeter

şiş şalmaḳ [1] şişlemek ‖ cinsel edimde bulunmak

NE2797 İremedi tāḳına ol ḳubbenüñ / Tengine **şiş şalamadı** penbenüñ

şīşe [39] sırçadan kap, üfleyip şişirilerek yapılan dar boğazlı kap, şişe

S311 Girüp çarḫaya bāde-i erġavān / Yine **şīşenüñ** ḥalḳın it ḫūn-çegān
S486 Helākin görüp ʿīd idersem ne var / Bulur ṣanurın **şīşesi** inkisār
S547 Şu girdāb kim keffin eyler ʿayān / Leb-i **şīşedür** penbesidür dehān
S550 Girüp aña ḫūbān-ı sīmīn-beden / Görinür ruḫı gül gibi **şīşeden**
S760 Ḳanı sāḳiyā **şişelerle** nebīd / Revān eyle mānend-i ḫūn-ı şehīd
S763 Meded **şīşeden** ṣun şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu şerr ü şūr
S818 Bize ʿıydgāh oldı bezm-i şarāb / Nişār eyle **şīşeyle** gülgūn gülāb
S874 Naẓar ḳıl ḥabāb-ı mey-i bī-ġışe / ʿAceb **şīşedür** kim ḳonur āteşe
S924 Ne ġam **şīşede** ḳalmasa bādesi / Ḫuma ṭayanur mest-i üftādesi
S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile **şīşeler** / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek tāze ter
S965 Dil-i zār olup ḳāniʿ-i ḫuşk ü ter / Baña şiş kebābıyla **şīşe** yeter
S980 Olup **şīşe** mānend-i laʿlīn ḳabā / İder ḥāl-i Sührābı rengīn-edā
S985 Ṣurāḥī mi bu ya terāzū-yı āb / Yaḫud **şīşe** fānūs u şemʿi şarāb
S1177 Perī-veş ṭutar **şīşe** içre maḳar / Dehānı açıḳ ḳalsa rūḥı uçar
S1351 Degil **şīşe** sāġarla ṣahbā-yı nāb / Olup ābı yaḫ ḳaldı ṣāfī şarāb
S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / Göñül **şīşe** mey āteş-i tünd ü tīz
NE510 **Şīşede** sünbülle gül-i erġavān / Oldı şulı lülede nār u duḫān
NE512 Ġonca gelüp **şīşe-i** gülgūn ile / Bülbüli ḳodı dil-i pür-ḫūn ile
NE648 İtdi lebüñ aña meġer feyż-i cān / Söylemeġe başladı **şīşe** hemān
NE671 Cām ṭolar **şīşeler** eyler ṣadā / Şu küçügün söz büyügündür velā
NE699 Nʾitsün aña cam-ı mey-i pür-ḥabāb / **Şīşe-i** ṣavletümüz içre pür-şitāb
NE1128 Tāb viren bāde-i endīşedür / Sözlerümüz laḳlaḳa-i **şīşedür**
NE1205 Dīv ki döymez aña pūlādlar / **Şīşede** timsāl gibi habs ider
NE2203 Cāmdan ol daḫı olur idi ʿayān / **Şīşede** perī idi gūyā hemān
NE3018 Dime ṣaḳın **şīşe-i** raḫşāndur ol / Şaşıla ḳārūre-i şeyṭāndur ol
NE3020 Ḫūn-ı ciger nūş idüp ol ġuṣṣadār / **Şīşe** çeküp olma ṣaḳın mey-güsār
NE3023 Zehrlenüp olma saḳın bāde-ḫār / **Şīşe-i** ser-sebz olup sūsmār
SE80 **Şīşe-i** ṣundūḳla çün İskender / Seyr ider ḳudreti baḥrın aḫter
SE743 Bozılursa dem-i fāsidle mizāc / **Şīşe** çekmekle olur aña ʿilāc
SE1558 Olmış-ıdı iki ġam-ḫʷār u enīs / **Şīşe** vü cām gibi yār u celīs
SE2084 **Şişe** vü cam gibi ülfetde / Virüp aġız aġıza ṣoḥbetde
SE2086 Ḳılsa bülbül gibi şīrīn naġamāt / **Şīşe-veş** eylese rengīn kelimāt
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o naḫl-i zībā / **Şīşe-i** fānūs aña ḳaṣr-ı vālā
SE3047 **Şīşe** vü cām olup işrāḳı / Ḳulḳulın anlayamazdı sāḳī
SE3353 Yüz aġardur dime meşşāṭaları / **Şīşesi** maḥbes-i dīv ü perrī
HH822 **Şīşe** vü sāġara irişdi şikest / Oldı küçük büyük uyanıḳ mest
HH964 Ābda mīzer ile her dil-ber / **Şīşede** sünbül içre ġonce-i ter
HH1814 **Şīşe-veş** sāġar-ı müle ḳarşu / Ḳanlar aġlardum ol güle ḳarşu
HH2430 **Şīşe** der-pīş ü zevraḳ āmāde / Leb-i deryāda içdiler bāde

şīşe-i ʿārı yire çalmaḳ [1] utanılacak davranışlarda bulunmak, rezil olmak, itibarını kaybetmek

NE1909 **Şīşe-i ʿārını çalar yerlere** / ʿArża çalar var ise yine bir yere

şīşe-i nīlī-i āsumān [1] mavi gökyüzü renkli şişe ‖ gökyüzü

S4 Bu ne **şīşe-i nīlī-i āsumān** / Anuñ nefḥa-i ḳudretinden nişān

şīşe-i bāde [1] içki şişesi
S967 Bilürsün devāsın her üftādenüñ / El ur nabżına **şīşe-i bādenüñ**

şīşe-i cām [1] şarap şişesi
S773 Getür **şīşe-i cāmı** raḫşende ḳıl / Çerāġ-ı ümīdüm dıraḫşende ḳıl

şīşe-i çarḫ [1] gökyüzü şişesi ‖ gökyüzü, felek
NE560 İtdi şitā şarşarı şöyle hücūm / **Şīşe-i çarḫ** içre söyündi nücūm

şīşe-i gerdūn [1] devreden şişe ‖ dünya
SE1144 Eyleyüp **şīşe-i gerdūnı** tebāh / Menzil-i tīre varur nāvek-i āh

şīşe-i ʿırżı şikest itmek [1] bkz. ‘şīşe-i ʿārı yire çalmaḳ’ md.
HH1684 Ḳadrüñ alçaḳlıḳ ile pest itdüñ / **Şīşe-i ʿırżumı şikest itdüñ**

şīşe-i mey [3] içki şişesi
NE672 **Şīşe-i mey** ḳaḳnüs-i āteş-feşān / Ya baṭ-ı berrīde ser-i ḫūn-çekān
SE3060 Lemʿa-i **şīşe-i mey** ʿālem-gīr / Ṣañki ḥınnā gicesi şemʿ-i münīr
HH1830 Bāde-peymā idi gedā-veş idi / **Şīşe-i mey** gibi pür-āteş idi

şīşe-i nāmūsı yerlere çalmaḳ [1] bkz. ‘şīşe-i ʿārı yire çalmaḳ’ md.
NE156 **Şīşe-i nāmūsı çalup yerlere** / Yüz suyu döküldi hemān yoḳ yere

şīşe-i rengīn [2] renkli, parlak şişe ‖ şarap şişesi
NE509 **Şīşe-i rengīn** ile güller ki var / Dīde-i pür-ḫūn ile ʿaks-i ʿiẕār
NE511 **Şīşe-i rengīn** ile verd-i sepīd / Penbe dehānında pür olmış nebīd

şīşe-i şahbā-yı āl [1] kırmızı şarap şişesi
NE3041 ʿArżını çün **şīşe-i şahba-yı āl** / Ṭoḳınup eylerler idi pāyimāl

şīşe yalamaḳ [1] “Çok hasisçe davranmak, çok cimri olmak” anlamında deyim
NE1720 Nice denī çün meh ü çarḫ-ı esīr / Gerçi **yalar şişe** içinde pinīr

şişmek [3]
1. içi hava vb. ile dolarak gerilmek, genişlemek
S270 Hevā-yı ẓaferle yine mevc-sān / Yeşil çerge **şişdi** ḳabardı hemān
S879 Ḥabāb-ı meyüñ **şişdügü** çün görür / Ṣabā sürḫ-ı bād oḳuyup üfürür
2. gerilip kabarmak
S1431 Revā mı yüzüñ gözüñ idmāndan / **Şişüp** şekl-i memsūḫa döne beden

şitā [14] kış
SR8/1 Gülşende olan āb-ı hevā ʿışḳ iledür / Hep gerdiş iden ṣayf ü **şitā** ʿışḳ iledür
S22 Ḳılur cūy-ı tīġ-ı firengī-miṣāl / **Şitā** faṣl-ı āyīne açup şimāl
S246 Ḳaraltılar aşmışdı ebr-i **şitā** / Güzel sürdi gülşenden anı sabā
S1173 **Şitā** vaḳti lerzān iken cism-i ʿūr / Anuñla olur sīne tennūr-ı nūr
S1211 Baḳar aña tiryāki-i nā-bekār / **Şitā** vaḳti mānend-i efsürde-mār
S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it müdām / **Şitā** vaḳti ʿıyşe **şitā** b it müdām
S1361 Ṭoñup çār-ʿunṣur çelīpā gibi / **Şitā** ḳıldı deryāyı ṣaḥrā gibi
NE556 Oldı **şitā** şarşarı cünbüş-künān / Düşdi bürūdet araya nā-gehān
NE560 İtdi **şitā** şarşarı şöyle hücūm / Şīşe-i çarḫ içre söyündi nücūm
NE565 Nīze-i yaḫla nʾola itse ʿubūr / Oldı **şitā** ḫusrev-i sāhib-ẓuhūr
NE569 Bād-ı **şitānuñ** işi taʿḳīd idi / Şu şeh-i yaḫ şükker-i fānīd idi
NE1938 Ṣayf ü **şitā** illere mazdūr iken / Elleri ayaḳları nāsūr iken
SE2169 Ebr-i nīsānıla mānend-i **şitā** / Olmadı cemʿ ẓināyıla ġınā
HH295 Hep bahār u **şitāda** yārānum / Yār-i germ-ābe vü gülistānum

şitāb [2] çabukluk, acele
S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş **şitāb** / Ḥişārī-i derde getür āb u tāb
NE1864 Gördi **şitāb** ile çoḳ efkārı var / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı var

şitab eylemek/itmek/ḳılmaḳ [14] acele etmek, çabuk gitmek, seğirtmek
S310 Ḳanı sāḳiyā zevraḳ-ı pür-şarāb / Ġanīmet bilüp furṣatı **ḳıl şitāb**
S567 **İdüp** āb-ı fısḳıyye çarḫa **şitāb** / Olur baḫr öñünde anuñ ḥavż-ı āb
S815 Dem-i ʿıyddur sāḳiyā **ḳıl şitāb** / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān yirine şarāb
S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it müdām / Şitā vaḳti ʿıyşe **şitāb it** müdām
NE1031 **İtmede** peymāne pür olup **şitāb** / Bir nefesi ḳaldı miṣāl-i ḥabāb
NE1587 Ġāretine tekyenüñ **itdi şitāb** / Bir kiminüñ ʿaskeri olan kilāb
NE2482 ʿArża girüp olmasa ger feṭḥ-i bāb / Bir ālāya daḫı **ider** idi **şitāb**
SE1488 **İde** iḫsānıla taʿzīre **şitāb** / Virmeye yüzine urmaġla ḥicāb
SE1786 **Eyledi** elçiyi irsāle **şitāb** / Ḳıldı tennūr-ı recāyı pür-tāb
SE2008 Eşḳıyādan bir alay ḫāne-ḫarāb / **İtdiler** deyr-i ḫārābata **şitāb**
SE3297 **Ḳıldı** encāzına şol deñlü **şitāb** / Ricʿat eyler ṣanasın ʿahd-i şebāb
HH217 **İtmeden** bāz-ı ḳadri şayda **şitāb** / Çāştgāhı tutardı būy-ı kebāb

HH393 Eyledüm sözlerin ḳabūle **şitāb** / Düşdüm endīşe baḥrına bī-tāb
HH2663 Ṣandalı görüp ol iki bī-tāb / **İtdi** düşmen ṣanup şikāra **şitāb**

şitābān [1] acele eden, aceleci, acele ile giden
S696 Ṣarılmaġa aña **şitābān** olur / Bütün sebzeler ʿışḳ-ı pīçān olur

şīve [8]

1. naz, işve, eda, cilve
S420 İdüp müstaḳil yaʿni bir meşnevī / Unutdurmaya **şīve-i** ḫusrevī
SE1989 İllere söyler iken **şīve** ile / Dest-māluñ götüre mīve ile
SE2245 Nāz iderseñ götürür yār-ı ṣadīḳ / Hażm ider **şīve-i** hem-rāhı refīḳ
SE2880 Ḳāfiye virse o saṭra zīver / **Şīve-i** gūşe-i ebrūya döner
SE3215 **Şīve-i** ḳaddi ḳıyāmet ḳopdı / Mūy-ı dil-cūları āfet ḳopdı
HH440 Pederüñ ḫasb-i ḥāline baḳdum / **Şīve-i** bī-miṣāline baḳdum

2. tarz, üslup
S424 Velīkin ḳalup **şīve-i** meşnevī / Sözi anda Aʿcāmuñ oldı ḳavī
SE3016 **Şive** ṣanur anı nice çelebi / İtdi taḥṣīl-i edebde edebi

şīve-kār [2] nazlı, cilveli, edalı
NE2506 Ṣunda berāy merdüm-i meh-pārevār / ʿİşve vü nāzı yaraşıḳ **şīve-kār**
HH352 Dil-ber-i **şīve-kāra** ʿışḳ olsun / ʿİşve-i cān-şikāra ʿışḳ olsun

şīve itmek [1] cilve yapmak, nazlanmak
SE2232 **Şīveler itdi** o şūḫ-ı şaṭır / Sıġadı anı ṭoyınca vāfir

şobān [2] çoban, koyun, keçi, sığır gibi ehlî hayvan sürülerini güdüp otlatan kimse
HH1351 Degnek ile yasaḳçı oldı **şobān** / Giremez gelse ʿasker-i gürkān
HH1386 Reme-i gusfende olma **şobān** / Sür alaya semend-i ʿazmi hemān

şöhre [4] ünlü, meşhur
SE1904 Ḥüsnile **şöhre** olup āfāḳa / Velvele şalmış-ıdı nüh ṭāḳa
SE2535 Eyleme fiʿl-i zināyıla müdām / Kendüñi **şöhre** idüp suḫre-i ʿām

şöhre-i āfāḳ [1] dünyaca tanınmış
HH2094 Evveli zehr ü āḫiri tiryaḳ / Oldı bu resme **şöhre-i āfāḳ**

şöhre-i bāzār [1] herkesçe tanınmış, namı yayılmış
NE1749 Nāmı ticāretdeki bedkār ola / Ḥīle ile **şöhre-i bāzār** ola

şöhre-i şehr [7] tüm şehirce tanınan
NE1822 **Şöhre-i şehr** oldı çū Ṭāyılıġı / Vird-i zebān oldı fedāyiliġi
NE2069 **Şöhre-i şehr** idüp anı ol ẕarīf / Gūş idicek ḳılleyi yumdı ḫarīf
NE2880 Bursada meşhūr idi bir nā-be-kār / Olmış idi **şöhre-i şehr** ü diyār
NE2927 **Şöhre-i şehr** itdiler ālāy ile / Götin açup ṭabl ile sürnāy ile
SE1075 Tācı büyütse ḳaşīrü'l-ḳāma / **Şöhre-i şehr** ola ḫāṣ u ʿāma
SE3176 Olalar **şöhre-i şehr** ü bāẕār / Meşele-i ʿālem olup gāv-süvār
HH489 Oldı mānend-i Ḳays āḫir-i kār / **Şöhre-i şehr** ü suḫre-i bāzār

şöhret [9] herkesçe tanınma, bilinme durumu
NE627 **Şöhret** içün ḫaşmeti tevfīr ider / Şehri gezer kendüyi teşhīr ider
NE1118 Eylediler **şöhret-i** şiʿri şiʿār / Ẕerre şuʿūrı olan eyler mi ʿār
NE1229 Her biri terk itsün enāniyeti / Peşşeye taḳlīd iledür **şöhreti**
NE1827 İtdi ḫased **şöhretine** şāhlar / Ḥasret ile eylediler āhlar
SE1084 Kendüye dāʿiye-i **şöhret** ola / Ḫalḳı taḫvīfe bu bir ʿillet ola
SE2944 Nāmına yazdı anuñ penc kitāb / Eyledi **şöhretini** ʿālem-tāb
SE2946 Oldı ol **şöhret-i** ḫurşīd-naẕīr / Pençe-i ḫamse ile ʿālem-gīr
SE3523 Ṣanmañuz kim ġarazum **şöhretdür** / Belki beẕl-i süḫan-ı ḥikmetdür
HH1911 İtdi fermān ki nā-bedīd ideler / Şehrden **şöhretin** baʿīd ideler

şöhret bulmaḳ [5] herkesçe tanınır, bilinir olmak, ünlenmek
NE638 Medḥin iden kiẕb ile **şöhret bulur** / Ṭoġrusunı söyler ise hicv olur
NE1830 İtmiş idi ʿālemi ġarḳ-ı niʿam / **Bulmış** idi **şöhret-i** cūd u kerem
SE3227 **Buldı** şehr içre muḫaṣṣal **şöhret** / Düşdi erbāb-ı nifāḳa ḫidmet
HH219 Oldı devrāna devri bir devlet / **Buldı** ḫalḳ içre luṭf ile **şöhret**
HH2784 **Bulsun** āfāḳ-ı ʿāleme **şöhret** / Ḳande varursa vir aña ʿizzet

şū [2] yıkama, kelime "şüst" ile birlikte kullanılır. Ayrıca bkz. 'şüst ü şū' md.
S84 Ḳılan midḥatında anuñ güft ü gū / Dehānın bu meyle ide şüst ü **şū**
S801 Getür sāḳiyā rūzedār-ı sebū / Ki būy-ı riyādan ola şüst ü **şū**

şuʿāʿ [26] güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanan ışık demeti, ışın
S840 **Şuʿāʿı** idüp şāmı kāfūr-reng / Görine nücūm anda şekl-i peleng
S870 Ne rez duḫter-i ʿġayret-i ḫūrdur / **Şuʿāʿı** aña ḫulle-i nūrdur

S969 Ḫuṭūṭ-ı sefīd ile mīnā hemān / Güneşdür ki eyler **şuʿāʿın** ʿayān
S1024 Zemīninde almaġa mihr irtifāʿ / Suṭrulābına ḳoydı ḫayṭ-ı **şuʿāʿ**
S1156 Zen-i çarḫ ider var ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i mīzān ü rişte **şuʿāʿ**
S1136 **Şuʿāʿ-ı** fitīl ile ḫurşīd lemʿ / Derūnunda esbāb-ı şevḳ oldı cemʿ
S1365 Aña mihrüñ itmez **şuʿāʿı** eşer / Şikest eylese sūzenin ser-be-ser
S1444 O mihrüñ **şuʿāʿı** olup tābdār / Çerāġı dili yaḳdı kibrīt-vār
NE105 Āyine baḫş-ı kef-i keşf ü şühūd / Şāne-zen-i nār-ı **şuʿāʿ-ı** vücūd
NE225 Kefi güneş oldı benānı **şuʿāʿ** / Āb aña pertev-i pür-iltimāʿ
NE369 Tār-ı **şuʿāʿ** idi meger pūd aña / Olmış idi sāyesi de rūşenā
NE507 Tār-ı **şuʿāʿı** gör o ḳındīl ile / Çıḳmaġa ṭurur göke zenbīl ile
NE1368 Eyledi bir neyyir-i perü'l-tamāʿ / Sīne mi ṣunduḳa-i tīr-i **şuʿāʿ**
SE17 Sanki āb içre **şuʿāʿ-ı** ḫūrdur / Noḳṭalar ābda neylūferdür
SE280 Oldı ḫūrşīd-i ʿinayet tābān / Ṣaldı ḳullāb **şuʿāʿ-ı** iḥsān
SE331 Olalı neyyir-i baḫtı lemmāʿ / Noḳṭa-i kevni ḳodı taḫt-ı **şuʿāʿ**
SE1132 Oldı bir mevhibe-i bī-minnet / Neyyir-i baḫt u **şuʿāʿ-ı** devlet
SE1546 Biri birine **şuʿāʿ-i** naẓarı / İledür ḫāṣılı maḫfī ḫaberi
SE2935 Berḳ urur yüzde **şuʿāʿ-ı** meliki / İtmiş eṭrafı müşaʿşaʿ milki
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż cümle güşād / Ṭoldı yerden göge **şuʿāʿ-ı** murād
HH1302 Jālelerle **şuʿāʿ-ı** mihr-i cihān / Silk-i eşkeste gevher-i ġalṭān
HH1447 Nerdübān-ı **şuʿāʿı** çekdi felek / Revzen-i āfitābı yapdı melek
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i ṣubḥ-ı ümīd / Oldı dīnün **şuʿāʿı** nūrı bedīd
HH2698 Āḫir ol tīre-baḫt ü āvāre / Maẓhar oldı **şuʿāʿ-ı** envāra
HH2715 Eşer itdi **şuʿāʿ-ı** mihr-i şühūd / Ḳalmadı ẕerre deñlü reng-i vücūd
HE64 Görünse rūy-ı mihr-i pür **şuʿāʿı** / Olur ġırbāl-i zehrāb-ı efāʿī

şuʿāʿ-ı baṣar [6] görme duyusu; sezme kuvveti

S970 ʿAceb şekl-i maḫrūṭī-i cilve-ger / Mücessem ḫuṭūṭ-ı **şuʿāʿ-ı baṣar**
NE33 Dīde-i mīm eyledi sīneye naẓar / Meddi **şuʿāʿ-ı baṣarīdür** meger
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşkīn kemān / Tīr-i **şuʿāʿ-ı baṣara** dil nişān
SE992 Rişte ḳıl tār-ı **şuʿāʿ-ı baṣarı** / Dik hemān perde-i çāk-i naẓarı
HH915 Oldı Ḫurşīde ol ḳamer-peyker / Hedef-i nāvek-i **şuʿā-ı baṣar**
HH1886 Birbirine iki **şuʿāʿ-ı baṣar** / Āb-ı fısḳıyye-veş görindi meger

şuʿarā [8] şairler

NE1120 Pīş ü pesi best-i ṣaf-ı evliyā / Pes **şuʿārā** āmed ü pīş enbiyā
NE1133 Güş ḳılup vāḳıʿa-i ḫusrevi / Eyle ḫulūṣuñ **şuʿarā-yı** ḳavī
SE447 Luṭf-ı maḥṣūṣına maẓhar fużalā / Nite kim maʿnī-i ḫāṣṣa **şuʿarā**
SE2902 Bu kerāmet **şuʿarāya** besdür / Pāye-i himmeti gerdūn-resdür
SE2906 **Şuʿarā** ġarḳ-ı yem-i naʿmādur / Āyet-i luṭfıla müsteṣnādur
SE2909 Oldı iclālile ḳavm-i **şuʿarā** / Nāz-perverd-i gülistān-ı ṣafā
SE2917 Şiʿrile ḳadri irüp Ṣaʿrāya / Virdi feyżi **şuʿarāya** vāye
SE2956 **Şuʿarā** oldı mey-i maʿnīye ḫum / Rażiya'llāhü taʿālā ʿanhum

şuʿbede [6] el çabukluğu, hokkabazlık

NE2795 **Şuʿbedenüñ** seyrine meşġūl iken / Geçdi anuñ ardına ol pür-fiten
NE2997 Böyle şetāretle olurken revān / Neyledi gör **şuʿbede** bāz-ı zamān
SE1568 Mühre-i **şuʿbede-i** sāḥir olur / Anda ḳonsa beriden ẕāhir olur
SE1616 Ḫoḳḳa-i **şuʿbededür** tācı anuñ / Hep tenezzül ola miʿrācı anuñ
SE1928 Çadırı lüʿbet-i şaḫṣ-ı ʿuryān / **Şuʿbede** çadırı itmişdi hemān
SE2562 Eyledi **şuʿbede** perdāz-ı ḫayāl / Dil-i sevdāyīye ʿarż-ı eşkāl

şuʿbede-bāz [3] el çabukluğuyla hünerler gösteren, hokkabaz ‖ hileci

NE477 Bir gice kim **şuʿbede-bāz-ı** cihān / İtmiş idi mühre-i mihri nihān
NE3093 Tār-ı süṭūrı ki ḳırup bend ider / **Şuʿbede-bāz** oldı yerāʿa meger
HH41 Gāh ine gāh ola hevā-pervāz / Oynaya hem-çü güy-ı **şuʿbede-bāz**

şuġl [1] meşgul olunacak iş, meşgale, uğraş

S54 Nice bir beni **şuġl-ı** dünyā-yı dūn / İde şaḫṣ-ı zen-pāre gibi zebūn

şuġl itmek [1] uğraşmak, meşgul olmak

HH643 Giceler şemʿin itmeyüp iṭfā / **Şuġl iderdi** o ṭıfl-ı māh-liḳā

şūḫ [21] serbest ve neşeli tavırlı, işveli, cilveli, oynak

S185 Gel ey kilk-i **şūḫ-ı** bedīʿu'l-beyān / Biraz ol bu meclisde Şehnāme-ḫān
S694 Gümüş serv aña ṣalsa ʿaksin ḳaçan / Girer ṣuya bir **şūh-ı** nāzük-beden
NE2047 Ṣāṭır idi **şūḫ** idi dānā idi / Çeşmi gibi fitnede yektā idi
NE2066 Ṣoñra idüp müfti-i **şūḫa** ḫitāb / Didi ki bu müşkile var mı cevāb
NE2101 Müfti-i sābıḳ ki bilā-redd ü ḥışm / Olmış idi nükte-ver-i **şūḫ-ı** çeşm
NE2196 Var idi ol müfti-i **şūḫun** meger / Bir ḫalef-i ṣāṭır-ı pür-şūr u şer
NE2254 Seyr idicek ḫayrete vardı ḫarīf / Derdin aña didi o **şūh-ı** ẕarīf

SE365 Biçse eksūn siyāhı ḫāme / Bu ʿAcem **şūḫına** Rūmī̇ cāme
SE2232 Şī̇veler itdi o **şūḫ-ı** şaṭır / Sıġadı anı ṭoyınca vāfir
SE2624 Didüm iy **şūḫ** olurın mā-ḥażarı / Aġzı egrilerünüñ bende-beri
SE3275 Kī̇miyāyiken o **şūha** vuṣlat / Sī̇myāyıla bulurdı furṣat
SE3451 Ele girince bu **şūḫ-ı** dil-cū / İtdi hindüvī̇ ḳalem çoḫ tek ü pū
HH808 Bir gice bister içre tenhāda / Yatıyorken o **şūḫ-ı** āzāde
HH1574 **Şūḫ-ı** perri nihād-ı pāk-nijād / Fitne-i dehr nāmı Ferruḫ-zād
HH1847 Ḥāṣılı anda **Şūḫ-ı şī̇fte-dil** / Seyr iderdi sürür ile ġāfil
HH1882 Tālīʿi gör ki **Şūḫ-ı** dil-dāde / Gelicek buldı yārı āmāde
HH1884 Şeh-nī̇şī̇nde o **şūḫ-ı** gül-ruḫsār / Oldı gūyā ḳafesde bülbül-i zār
HH2029 **Şūh-ı** dil-dāde ol arada idi / Ṭurma feryād ile duʿāda idi
HH2104 ʿAyn-i zenbūr u nī̇ş-zen-i vāli / Nūş-leb **şūḫ** idi oġul balı
HH2017 Bu arada o vālih ü şeydā / Mest-i ġam yaʿni **şūḫ-ı bī̇-pervā**
HH2437 Şāhid-i **şūḫı** eyleyüp daʿvet / Ṣarı Ḳāḍıya vardılar ḳat ḳat

şūḫ-ı cihān **[6]** şuhluğu cihana yayılmış kimse, sevgili

S1502 ʿAceb bikr-i nā-süfte **şūḫ-ı cihān** / Nice bikr-i bākūre-i bāġ-ı cān
NE2205 Ṭurfe teẕerv idi o **şūḫ-ı cihān** / Olmaz idi ḫayf ile hem-āşiyān
NE2223 Seyr idicek anı o **şūḫ-ı cihān** / Cebde yılan bulmışa döndi hemān
SE3433 Gūş idüp bu sözi ol **şūḫ-ı cihān** / Saḫt olup başladı efkāra hemān
HH2142 Oradan bir bahāne ile hemān / Döndi geçdi yine o **şūḫ-ı cihān**
HH2362 Şöyle neẕr eyledi o **şūh-ı cihān** / Ki olup ol şikesteyi cūyān

şūḫ-ı deryā-dil **[1]** gönlü deniz gibi geniş olan şuh

HH1405 Ṭurdı ḥüsn-i edeb ile el-ḥāṣıl / Hiç bulanmadı **şūḫ-ı deryā-dil**

şuḳḳa [11]

1. parça, kumaş veya kağıt parçası

S1122 Ne şeb **şuḳḳa-i** sancaḳ-ı dūd-ı āh / Ne şeb sālike maḥẕ-ı nūr-ı siyāh
NE141 Olmaya tevfī̇ḳ eger behresi / **Şuḳḳa-şıfāt** çāk olur zehresi
SE2819 Nār-ı ḥiddet ki şerer-nāk oldı / Zehresi **şuḳḳalaruñ** çāk oldı
HH222 Ebr-i **şuḳḳa** kef-i ḥümātında / Ḳodı çarḫı ḥicāb altında
HH2388 **Şuḳḳa-i** ebr kim ḫurūş itdi / Gökde bārān cüyūş-ı cūş itdi

2. bayrak, sancak

S100 İdüp ẕıll-ı **şuḳḳa** anı cilvegāh / O ḥavẕ-ı müdevver ola reşk-i māh
S327 Sipihre çıḳup **şuḳḳahā-yı** bülend / O raḫşa güneş zeyn ü bu şuḳḳa-bend
S342 Açup **şuḳḳadan** her ṭaraf bād-bān / Cünūd-ı ẓafer geldi çatdı hemān
S865 Dimāġa çıḳup alsa burc-ı seri / Buḫārı açar **şuḳḳa-i** şafderi
NE189 Nevk-i dü-şaḳḳuñla olursun müdām / **Şuḳḳa** ṭırāzende-i meydān-ı kām
SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i şeb-i tār / İrdi ol **şuḳḳaya** vaḳt-i eẕhār

şuḳḳa-bend **[1]** Osmanlı döneminde Şam'da üretilen güvez zemin üzerine nakışlı sarı ve beyaz kılaptan yollu ve som saçaklı değerli bir kumaş

S327 Sipihre çıḳup şuḳḳahā-yı bülend / O raḫşa güneş zeyn ü bu **şuḳḳa-bend**

şuḳḳa-firāz **[1]** bayrak kaldıran, bayrağını dalgalandıran

NE99 **Şuḳḳa-firāz-ı** ʿalem-i ḫāverān / Laʿl-ṭırāz-ı kemer-i kehkeşān

şuḳḳa-ṭırāz **[1]** kumaşını süsleyen, yücelten, "şuḳḳa" kelimesinin padişah fermanı anlamı da bulunmaktadır. Bu bağlamda kelimenin "ferman süsleyen-tuğra çeken" anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

NE220 Ebr ile olsa n'ola ol ser-firāz / **Şuḳḳa-ṭırāz-ı** ʿilm-i ʿızz u niyāz

şuʿle [30] alev, alevli ateş, ışık

S348 Sipihre çıḳup **şuʿle-i** ser-keşī̇ / Kebūd aṭlasın eyledi āteşī̇
S412 Ṭuyılur nevā-yı hezār ile bāġ / Olur **şuʿlesi** reh-nümā-yı çerāġ
S844 Ne mey **şuʿle-i** şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
S864 İder çāk dī̇v-i ẓulām-ı ġamı / Çeküp **şuʿleden** şārim-i ġamġamı
S888 Sebū mudur ol bü'l-ʿaceb şemʿa-dān / Nigūn olmasa **şuʿle** olmaz ʿayān
S1102 Ḳodı şemʿini ḳaṣr-ı çarḫa nehār / Olur **şuʿlesi** cāmdan āşikār
S1135 İder **şuʿlesi** cemʿ ḫalḳ-ı cihān / Sütūn üzre gūyā direfş-i Keyān
NE487 Ḳaldurup āḫir ʿalem-i **şuʿle** ser / Başladı cem olmaġa pervāneler
NE809 Çekdi hemān **şuʿle-i** şevḳum ʿalem / Ḳalbüme ṣıġmadı ḳalbüm o dem
NE985 Çünki ola hemser ol iki ʿalī̇l / **Şuʿle** bülend ola çü becān-ı fitī̇l
NE1079 Sözdür olan **şuʿle-i** şemʿ-i beyān / Sözdür olan cevher-i tī̇ġ-i zebān
NE1099 Āteşi fevvāre gibi cūş ider / **Şuʿlesi** çoḳ saḳf-ı sipihri döger
NE1222 Peşşeler ol **şuʿleye** pervānedür / Her biri ol cām ile mestānedür
NE1302 Gitse uçar **şuʿle** olup per ü bāl / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī̇ miṣāl

NE1409 **Şuʿle-i** raḫşānı görüb cāmdan / Kendin urur aña dürr ü bāmdan
NE1573 Başdan alup meşʿale efrūz-ı ṭūb / **Şuʿle** o ḫāşā ki ider reft ü rūb
NE2241 Bildi ki olmaz bu ḳadıya nihān / Şemʿin olur **şuʿlesi** lābüd ʿayān
SE658 Bildi kim yoġ-ımış ol **şuʿleye** tāb / Naẓarın Ṭūrdan itdi sīrāb
SE1143 Beriden ol da ider āhıla ceng / Dūd u **şuʿle** per ü peykān-ı ḫadeng
SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı nār-ı ġażab **şuʿle-i** tīz
SE2565 Gördüm ol **şuʿle-i** semʿ-i rūşen / Görinür bir ḫaremüñ camından
SE2576 Ceẕb idüp **şuʿle-i** şevḳ-ı ġālib / Cāmdan seyrine oldum ṭālib
SE3219 Līk hiddetde hemān āteş idi / Tünd idi **şuʿle** gibi ser-keş idi
SE3292 Yā çeküp **şūʿle-i** ḫāra şikeni / Tīġ-i ġayret ne seni ḳor ne beni
HH993 Oldı girdāb ol mehe ḫāle / İtdi mānend-i **şuʿle** cevvāle
HH1039 Her taraf bir neheng-i ejder-dem / **Şuʿle-i** çeşmi şemʿ-i rāh-ı ʿadem
HH1440 Meger ol **şuʿle-i** şerāre-figen / Görinürmiş dehān-ı ejderden
HH1999 Eyledi gerd ʿālemi tīre / **Şuʿle-i** tīġ gözleri ḫıyre
HE2 Dilüm aḫker derūnum eyle tennūr / K'ola her **şuʿlesi** fevvāre-i nūr
HE3 Dili deryā-yı nūra ġūte-zen ḳıl / O şemʿa **şuʿlesinden** pīrehen ḳıl

şuʿle-i āh [2] âh alevi, âh ateşi
SE3226 Sūzişin eyler iken dilde nihān / **Şuʿle-i āhdan** uc virdi hemān

şuʿle-i cevvāle [2] ateş çemberi, canlı, kıvrak hareketli ışık
SE83 Māh-ı raḫşānı gör ol hāle ile / Cemredür **şuʿle-i cevvāle** ile

şuʿle-i mihr [2] güneş ışığı
NE2615 Pertev-i māh añdurur ol ruḫları / **Şuʿle-i mihr** oḫşar o mehe peykeri

şuʿle-i nār [2] ateş alevi, yalım
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i Mūsā-vār / Gözüme bir yañadan **şuʿle-i nār**

şuʿle-i necm [2] yıldız parıltısı, yıldız ışığı
HH1209 **Şuʿle-i necm** ile sipihr-i kebūd / Şevḳ-i Ayaz ile dil-i Maḥmūd

şuʿledār [2] alevli, parlak
S947 Kenār-ı ḳadeḥle mey-i **şuʿledār** / Şu zer noḳṭadur sīm-i taḥrīri var
S1174 Dil-i tāb-nāki ider **şuʿledār** / Ki nūrun ʿalā nūr olur āşikār

şuʿle-figen [1] ateş düşüren, alev saçan
HH564 Anlara ol duḫān-ı **şuʿle-figen** / Sāyebān oldı bürd-i şāmīden

şuʿlelendürmek [1] ışıklandırmak, parlatmak
NE1170 İtmiş idi ḫusreve feyż-i nefes / Anuñ ile **şuʿlelendürdi** o ḫas

şuʿle-nümā [1] alevli, ışıklı, parlak
HH1217 Yemyeşil görinürdi baḥr-ı semā / Encüm anda ḫabāb-ı **şuʿle-nümā**

şuʿle-rīz [1] ışık saçan, parlak
HH2499 Başda fānūs-ı **şuʿle-rīzi** meger / Oldı ser-pūş ile piyāle-i zer

şuʿle ṣalmaḳ [6] ateş saçmak, parlamak
S699 Ḳadehler **ṣalup** āteşīn **şuʿleler** / Çemen ṣuffe ḳandīlli köşke döner
NE506 Gül-varaḳ-ı sebzden itmiş zuhūr / **Şuʿle ṣalar** her biri ḳındīl-i nūr
NE1221 **Şuʿle ṣalar** sāġar-i raḫşān gibi / Şemʿ-i ser-i ḳabr-i şehīdān gibi
HH1442 Dem çeküp **ṣaldı şuʿle-i** şeb-gīr / Baş ḳaldurdı çün mināre-i ḳīr
HH1971 Līk defʿ olmadı teb-i ġażabı / **Şuʿle ṣaldı** zebān-ı bū-Lehebi

şuʿle-yāb olmaḳ [1] ateş almak, tutuşmak
S843 Seḥāb **olsa** ol nārdan **şuʿle-yāb** / ʿAraḳ-veş yana dest-mālinde āb

şuʿle-zen [2] ateş vuran, yakıcı
S770 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **şuʿle-zen** / Dıraḫşende şemʿ-i muraṣṣaʿ legen
S926 Ne ḫum çāh-ı Naḫşeb-ṣıfat **şuʿle-zen** / Ne ḫum kūh-ı kān gibi pür laʿlden

şūm [23] uğursuz, meşum, şom
S1390 Bu vīrāne bir ḫane-i **şūmdur** / Ṭuran nesr-i vāḳıʿ degil būmdur
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i **şūm** / Her yıl ider ġāret-i eṭrāf-ı Rūm
NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol ḳavm-i **şūm** / Sebze-i küh-sāra ṭoḳundı semūm
NE2035 Masḫaralıḳ **şūm** olup ol ebtere / ʿĀḳıbet oldı yine yüzi ḳara
NE2269 İsli idi yaşlı idi **şūm** idi / Şanki uçuḳda dünemiş būm idi
NE2420 Şehvet olur ādeme nefsinde **şūm** / Nefse uyan oldı cehūl ü ẓalūm
NE2478 Gözi ile itdügi efʿāl-i **şūm** / Şayılamazdı çū vebāl-ı nücūm
NE2537 Zūḫabuñ ol zevce-i fertūt-ı **şūm** / Oldı yıḳıḳ göñlüne mānend-i būm
NE2589 Küştelerin ʿadd idüp ol **şūmlar** / Ḫayr ile añıldı o merḥūmlar
NE2806 Ol tabānı dağlanacaḳ şaḫṣ-ı **şūm** / Başıcaḳ o şiddeti eyler hücūm
SE996 Heyʿet-i **şūmu** naṣīḥat besdür / Lūṭ ḳavmi saña ʿibret besdür
SE1245 Ḥırṣ-ı ġālib anı maġlūb eyler / **Şūm** olup kendüyi menkūb eyler

SE2048 **Şūmdur** ḫaṣlet-i ḥırṣ-ı meẕmūm / Ṣaḥibin ʿāḳıbet eyler maḥrūm
SE2107 Gördi kim **şūmdur** erbāb-ı ḥased / Eyledi şāh anı merdūd-ı ebed
SE2167 **Şūmdur** fi'l-i zinā ġāyetile / Ehlinüñ ʿömri geçer ẕilletile
SE2177 Zen gibi zānī-i **şūm** aḥmaḳdur / Ḫalḳ içinde yalımı alçaḳdur
SE2180 Baḳa iy zānī-i **şūm** u bed-ḫū / Ne denāʾet ne ḳabāḥatdur bu
SE2537 Levḥaşa'llāh ki ola Lūṭī-i **şūm** / Olasın peyrev-i ḳavm-i mezmūm
SE3142 **Şūm** olup ḥırṣ anı ac eyler / İllerüñ destine muḥtac eyler
SE3378 Girse bir ḳapıya nā-gāh ol **şūm** / Müjde eylerdi hemān bāmına būm
HH726 Gördi ol fitne-cū-yi pinhānı / Cinnī-i **şūm** u düşmen-i canı
HH895 Būm-veş **şūm** idi o ḫāne-ḫarāb / Ḫā'in-i mubṭin idi hem-çü ġurāb
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre **şūm-ı** şūr-engīz / Ḳopdı māhīler içre ceng ü sitīz

şumār [2] hesap. Ayrıca bkz. 'rūz-ı şumār' md.

SE1479 Keffeler keffin açup rūz-i **şumār** / Diye ol günki getür sende ne var
HH268 Yoḳ gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı **şumāra** fikr-i ʿivaz

şūr [11] karmaşa, kavga; gürültü, fitne

S763 Meded şīşeden şun şarāb-ı ṭahūr / Ki telḫ eyledi ʿıyşı bu şerr ü **şūr**
NE578 Kimseye hiç gerdiş-i pür-şer ü **şūr** / İstedügi gibi virür mi ḫużūr
NE1262 Dīde vü ʿaynīye şalup şer ü **şūr** / Ḫābda elbette ider bī-ḫużūr
NE1724 Ṣalmada taḫṣīl ile dünyāya **şūr** / Dehre ne virdi alamaz bī-ḫuzūr
NE2830 Gāh dimāġuña şalup şer ü **şūr** / Ḳalbüñ ider menbaʿ-ı kibr ü gurūr
SE1083 Yaʿnī bir merd-i celīlü'r-rütbe / Şirret ü **şūr** ile itse ġalebe
SE2809 Bir zaman şaldı ʿAcem mülkine **şūr** / ʿAsker-i mūr-şümār-ı Tīmūr
HH779 Varıcaḳ emri üzre ol cāya / Uġradı nice **şūr u ġavġāya**
HH1289 Mey-i dūşīneden olup maḫmūr / Ṣaldı cāna şerer dimāġına **şūr**
HH2370 Cūş idüp her ṭarafdan eşk-i sürūr / Ṣaldı bu sūz-ı girye ʿāleme **şūr**
HH2054 Allāh Allāh nedür bu **şūr u fiten** / Ceẕb-i ḳullāb-ı ʿışḳ-ı kūh-efgen

şūr-efgen [2] fitne, kargaşa çıkaran

HH1714 Hiç degil mihrdür o **şūr-efgen** / Saḳınur ṭāyeler beni andan
HH2324 Dā'im ol mevc-ḫīz-i mekr ü fiten / Olup eṭrafa şerr ü **şūr-efgen**

şūr-engīz [2] fitne çıkaran, ortalığı karıştıran

SE985 Tāzeler olsa n'ola **şūr-engīz** / Ṣıladan taze gelen oldı ʿazīz
HH2355 Varıcaḳ ḳaʿre şūm-ı **şūr-engīz** / Ḳopdı māhīler içre ceng ü sitīz

şūr u şaġab [5] gürültü patırtı; görkem, ihtişam

NE655 Cüzʿ-i ḳavī ḫāsiyet-i pür-ṭarab / Aṣl-ı ferāḫ-ı māʾa **şūr u şaġāb**
SE1688 Ehl-i dil gāhī idüp **şūr u şeġab** / Bir laṭīfeyle olur luṭfa sebeb
SE2550 Kār ider daġdaġa-i şevḳ ü ṭarāb / ʿİffete ġālib olur **sūr ü şaġab**
SE990 Odur ol ḥüzn ü nedāmetler hep / Gider evvelki olan **şūr u şaġab**
SE1988 Belki peydā ide bir ṭurfe laḳab / Anı añdukça ide **şūr u şaġab**

şūr u şer [3] fitne ve şer

S1237 Ḫużūrın uçurma şalup **şūr u şer** / O bī-çārenüñ kendi derdi yeter
NE23 Hāne-i dīn-i düveli taʿmīr ider / Hem der-i **şūr u şeri** tesmīr ider
HH2212 Kimsenüñ canı yoḳ idi naẓara / Bāʿiṣ olurdı nice **şūr u şere**

şūrīde [8] karışık, perişan ‖ âşık

S691 Olup sīne-i ṣāf-veş ṣuffeler / Göñül gibi **şūrīde** ṣular aḳar
S700 Anuñ Ḳaysı jülīde-mū sünbüli / Göñül gibi **şūrīde** her bülbüli
S702 Ṣabā ḫaste **şūrīde** āb-ı revān / Ḫabābuñ cünūnı gözünden ʿayān
NE1659 Var idi bir ʿārif-i **şūride** hāl / Mey-gedede curʿa gibi pāy-māl
SE356 Ẕullelerden dil-i **şūrīde** zamān / Sāyeden nite ki sevdā-zede-gān
SE2386 Āb-ı ṣāfī çü dil-i **şūrīde** / Oldı yir yüzine nūr-ı dīde
SE2448 Ṭoḳınur vārişe de belki żarar / Tek ṭururken anı **şūrīde** ider
HH887 Bī-tefekkür ṭutup seyāḥate rūy / Rind-i **şūrīde-veş** gezer her sūy

şūrīde-dil [1] gönlü perişan olan, aşık

NE166 ʿĀşıḳ-ı **şūrīde-dile** tābe-key / Tāze ola raġbet-i deyrine mey

şūrīde-ḥāl [1] hali perişan olan

S44 Varursam da ser-mest ü **şūrīde-ḥāl** / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl

şūriş [2] karışıklık, kargaşa

SE2263 Düşmeni eyle müdārāyıla rām / Tā bula **şūriş-i** fitne ārām
HH603 Ḳāmeti durduğınca āfet idi / Yürise **şūriş-i** ḳıyāmet idi

şurṭa [2] (yelkenli gemiler için) uygun olan (rüzgar)

NE1697 Ol dem esüp **şurṭa-i** hengām-ı feyż / Buldı reca zevraḳı eyyām-ı feyż
HH2356 Yelkene oldı bād-ı **şurṭa** vezān / Baḫtı açıldı zevraḳuñ ol ān

şuʿūn [1] işler, olaylar, hadiseler

NE126 Sāye-i memdūd-ı **şuʿūn-ıfāt** / Olmış idi müstetir-i nūr-ı zāt

şuʿūr [2] anlama, anlayış, idrak

NE1118 Eylediler şöhret-i şiʿri şiʿār / Ẕerre **şuʿūrı** olan eyler mi ʿār

NE1138 Gūş idüp anı didi ehl-i **şuʿūr** / Geldi suḫan mülküne ṣāḥib-ẓuhūr

şübhe [13] bir şeyin olup olmadığı hakkındaki tereddüt, tatmin olmama

NE1011 Zehr ile tiryākı odur cemʿ iden / Var ise **şübheñ** oḳu bu nüsḫadan

NE1394 Var idi aşlumda siyādet benüm / **Şüphemi** defʿ itdi bu ḫilʿat benüm

NE1681 Tecrübesi sebḳ iden erbāb-ı dil / İtmiş idi **şübhemizi** mużmaḥil

NE2121 Vāḳıf olup müfti-i şīrīn-cevāb / Açdı ruḫ-ı **şübheden** ol dem niḳāb

SE1372 Ḳullanur raḥşını ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük ʿaḳla uramaz **şübhe** ʿiḳāl

SE1711 Şeb-i tār içre ne ararsın sen / **Şüphesiz** ṣāriḳa beñzersin sen

SE2032 Līk dil-ber idüp iẓhār-ı melāl / Ġam çeker **şübhe** virüp baʿżı ḫayāl

SE2272 Līk bir **şübhelerinde** ḫālā / Oldı cümle müteḥayyir ʿuḳalā

SE2274 Şah şordı ki nedür **şübhe** ʿaceb / Bu ḳadar zaḥmete ne oldı sebeb

SE3002 Līk bir **şübhe** olupdur lāyıḥ / Luṭf idüp anı da eyle vāżıḥ

HH1260 Yaʿnī bir pīr-i rūşenā-manẓar / **Şübhesüz** Ḫıżr yā aña beñzer

HH1720 Bu ḳadardur yaḳīn ile **şübhem** / Ḥaḳḳa maʿlūm ġayrisin bilmem

HH1777 Şaḫnenüñ **şübhesi** olup ber-bād / Bī-güneh oldı ḥabsden āzād

şübheli [1] belirsiz olan, hakkında kesin karar verilemeyen şey

NE1535 Rūşen idüp **şübheli** maʿnāların / Alur imiş cümle tesellāların

şübhe ḳılmaḳ [1] şüphelenmek

SE293 Ne tevaḳḳuf yiridür ehl-i dile / Ne delīl isteye ne **şübhe ḳıla**

şübhe virmek [1] şüphelendirmek, şüpheli bir durum ortaya çıkarmak

NE2087 Çeşm-i ḫıred gümreh ider ṭālibi / **Şübhe virür** dīde-i uṣūl gibi

şübühāt [1] şüpheler

SE646 Didi kim olsa delīl-i ʿaḳlī / Zāyil itse **şübühāt-i** aḳlı

şüfʿa [1] bir malı sahibine malolduğu fiyata satın alma, ön alım

SE336 **Şüfʿa** daʿvāsını itse lāyıḳ / Milket-i maġribe ehl-i maşrıḳ

şühūd [20] ilahi tecellilere şahit olma, mana âlemini seyretme

S16 Hezāra virüp nūr-ı çeşm-i **şühūd** / İder gülde iẓhār-ı sırr-ı vücūd

S673 Fenā içre cūyā-yı sırr-ı vücūd / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı **şühūd**

S1462 Yanup gitdi ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı **şühūd**

NE105 Āyine baḫş-ı kef-i keşf ü **şühūd** / Şāne-zen-i nār-ı şuʿā-ı vücūd

NE121 ʿIşḳını mebnā-yı vücūd eyledi / Ṣayḳal-ı mir'āt-ı **şühūd** eyledi

NE196 Ġāyet-i emniyye-i ehl-i **şühūd** / ʿİllet-i ġa'ibe-i būd u nebūd

NE991 ʿIşḳdur iksīr-i berā-yı vücūd / ʿIşḳdur āyine-güşā-yı **şühūd**

NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden zihī luṭf-ı vücūd / Peşşe ola nā'il-i şehd-i **şühūd**

NE1353 Nice benüm gibi ḫaḳīrü'l-vücūd / Gördi nice lemʿa-i nūr-i **şühūd**

NE1384 Şehd-i **şühūd-ı** ruḫ-ı āl-i ḥabīb / Bir ʿaselī ḫırḳa da oldı naṣīb

NE1555 Gördi ġazāda nice ehl-i **şühūd** / Oldı ġanī rūh şehīdān-ı cünūd

SE65 Naẓarı pāk olan erbāb-ı **şühūd** / Göremez ẕerre ḳadar ġayrı vücūd

SE70 Mehd-i ḥikmetdese mevlūd-ı vücūd / Oldılar vaḥdet-i ẕātına **şühūd**

SE107 Tāb-ı ḫurşīdile çün nūr-ı **şühūd** / Berf ü yaḫ āḫir ider maḥv-ı vücūd

SE176 ʿAdem-i ṣırfa neden vehm-i vücūd / Oldı hep menşe'i noḳṣān-ı **şühūd**

SE457 ʿIşḳdur gevher-i deryā-yi vücūd / ʿIşḳdur ṣayḳal-i mirʿāt-ı **şühūd**

SE574 Der-i ʿilm-i nebevī maşrıḳ-ı cūd / Maṭlaʿ-ı neyyir-i ʿirfān ü **şühūd**

SE2900 Bu maʿānī yoġ-iken buldı vücūd / Oldı ḫayret-dih-i erbāb-ı **şühūd**

HH416 Rūh-baḫş-ı ʿadem müşaʿbid-i cūd / Levḥ-i mir'āt-ı ṣāf-ı keşf ü **şühūd**

HH2715 Eşer itdi şuʿā-ı mihr-i **şühūd** / Ḳalmadı ẕerre deñlü reng-i vücūd

şühüb [1] akan yıldızlar, "şihāb' kelimesinin çoğulu

S273 Olup mużṭarib bu revende ḳaṭār / **Şühüb** ṣanma nā-geh ḳırıldı mehār

şükker [6] bkz. 'şek(k)er' md.

NE568 Berf yaġup ḫurde-i **şükker** gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı şükker leblebi

NE608 Laʿli ki **şükker** gibi leẕẕetlidür / Ekşiye taḳlīdi ʿacib ṭatlıdur

NE862 Faḳr ile ol rütbe-i pür ibtihāc / Şīr ü **şükker** gibi bulup imtizāc

NE1083 Sözde olan sūz yaḳar tālibi / Tāze bişen **şükker-i** ḥelvā gibi

NE1096 Söz ki olur mīve-i terden leẕīẕ / ʿIşḳ ile cüllāb-ı **şükkerden** leẕīẕ

NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i ter mizāc / Şīr ü **şükker** gibi bulur imtizāc

şükker-i fānid [1] bayat şeker

NE569 Bād-ı şitānuñ işi taʿḳīd idi / Şu şeh-i yaḫ **şükker-i fānīd** idi

şükker leblebi [1] üzeri beyaz şekerle kaplanmış leblebi

NE568 Berf yaġup ḫurde-i şükker gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı **şükker leblebi**

şükr [24] verdiği nimetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme

S25 Ger itmezse **şükr** ile murġān safī / Ola cānı ḳaṣdına her rişte tīr

S123 Felek secde-i **şükre** vardı meger / Başından yuvarlandı iklīl-i zer

S796 Getür bādeyi cāmı medhūş ḳıl / Baña **şükri** sermāye-i hūş ḳıl

NE81 Sen de dilā ḥamd ile ol ter-zebān / İtmege **şükr-i** niʿam-ı bī-kerān

NE82 Çünkü olur **şükr** ile niʿmet ziyād / Ḥamd ile ol şākir-i Rabbü'l-ʿıbād

NE434 **Şükr-i** Ḥudā buldı ser-ā-ser cihān / Şāh-ı cihān-bān ile emn ü emān

NE748 **Şükr-i** Ḥudā az degil ḳudretüñ / Farḳ-ı felekde ʿalem-i rifʿatüñ

NE920 Devletinüñ **şükri** ʿadālet olur / İtmese mevdūʿa ḫıyānet olur

NE1361 **Şükr-i** sipāsum aña kim ol ġanī / Eyledi bu devlete maẓhar beni

NE1878 Zād-ı sefer nuḳl-i **şükr-i** bī-girān / Belki mey-i şāfla raṭl-ı girān

NE2879 Sübḥa-şıfat elde olup bu maḳāl / Pākluġuñ **şükrine** ḳıl iştiġāl

NE3079 **Şükr-i** Ḥudā kim bu ʿarūs-ı kemāl / Eyledi biñ nāz ile ʿarż-ı cemāl

SE53 Ahmedü'llāhe ʿālā naʿmāʿih / Baʿde **şükrin** livilā ālāih

SE303 Demidür destini açup nāme / Secde-i **şükre** varursa ḫāme

SE797 **Şükr** kim dīde-i ʿibret baḳıyor / Çirk-i meẓkūr yüzüñden aḳıyor

SE3172 Baña bu cevr nedendür bilsem / **Şükür** Allāha ḥarāmī degilem

SE3413 Didi iy duḫter-i aḫter-şānum / **Şükr** kim yirine geldi cānum

HH83 Olamaz **şükrini** edā mümkin / Niʿmetün ḳanġı birini diyeyin

HH475 Gerçi **şükr** ü şikāyeti çoġ idi / Arada yārdan eṣer yoġ idi

HH1067 Buldılar çünki māl-ı bī-minnet / İtdiler **şükr-i** Vāhib-i niʿmet

HH1200 Maḥż-ı tevfīk olup bu vaż-ı ġarīb / İtdiler **şükr-i** bārgāh-ı mucīb

HH1755 Çün kenāra idüp görindi cibāl / Secde-i **şükre** vardı mevce-miṣāl

HH2657 Buldılar ihtidā-yı rāh-ı ṣavāb / Ḳıldılar **şükr-i** fātiḥü'l-ebvāb

HH2727 **Şükrü** li'l-lāh ki ḫuceste-perend / Buldı tamġā-yı ḫatm ile peyvend

şükrāne [1] teşekkür alameti, iyilik bilme nişanesi

SE2108 Yaʿnī **şükrāne-i** tāc ü taḫtı / Sürdi dergāhdan ol bed-baḫtı

şükr-ḫān [1] şükreden

SE69 Ümmehāt ile nüh-ābā-yı cihān / Ḥamd-i ḫālıḳ ile **şükr-ḫān-ı** beyān

şükr itmek [4] eriştiği nimetin, gördüğü iyiliğin değerini bilip memnuniyet duymak, minnettar olmak, teşekkür etmek

SE1799 **Şükr idüp** Bārīye her ʿabd-i şekūr / Ṣuladı yollarım eşk-i sürūr

SE2052 **Şükr idüp** feyż-i yem-i niʿmetine / Ġarḳa ol niʿmet-i bī-minnetine

HH833 Her cihetden Hüdāya **şükr itdi** / Reh-i maḳṣūda raḳṣ ile gitdi

HH1789 **Şükrler itdi** Ḥaḳḳa ḫalḳ-ı cihān / Oldı pür-nūr dīde-i ʿıyān

şükūfe [5] çiçek

S689 Çemen ṣuffeler reşk-i burc-ı ḥamel / **Şükūfe** ṣevābit-i sipihre ol maḥal

S1241 Bahār itdi bāġuñ mizācın dürüst / ʿAceb mi **şükūfe** uyanursa cüst

NE521 Yandı **şükūfe** dil-i Vāmıḳ gibi / Nāme-i küstāhī-i ʿāşıḳ gibi

NE996 Mürde iken ʿāleme virdi ḥayāt / Açdı **şükūfe** gibi göz kāʾināt

HH2761 Nūr-ı fikretle bu **şükūfe-i** şeng / Felek-i naẓma oldı Heft-Evreng

şükūh [4] ululuk, azamet, haşmet

S71 Fürūzende ḫūrşīd-i burc-ı hüdā / **Şükūhende** sulṭān-ı şāḥib-livā

S188 **Şükūhende** māh-ı kevākib sipāh / Peder-be-peder şāh-ı ṣāḥib-külāh

S328 Ṣaf-ı nīze-keş çengelistān-ı kūh / Gürūha gürūh ü **şükūha** şükūh

S328 Ṣaf-ı nīze-keş çengelistān-ı kūh / Gürūha gürūh ü şükūha **şükūh**

şümār [3] sayı

S739 Ḥişāra gelince nice kūşe-vār / Ki vaṣfı gibi mümteniʿdür **şümār**

NE1176 Oldı hemān niteki rūz-ı **şümār** / Gencedeki genc-i defīn-i āşikār

NE1757 Ḳarżına bir kez ol anuñ dūçār / Vaʿde-i dīni ola rūz-ı **şümār**

şümār olınmaḳ [2] sayılmaḳ

NE415 Maʿreke ḳatlāsı **olınsa şümār** / Olur idi bir nice kez ṣad hezār

NE1127 Yoḫsa bizüm gibiler **olmaz şümār** / Ehl-i hevā ḳavline ne iʿtibār

şürbü'l-yehūd [1] Yahudilerin dinlerinde haram olduğu halde gizli gizli şarap içmeleri, gizli şarap içme

S1194 Ṭururken mey-i nāb ü āvāz-ı rūd / Ne mümkün anuñ gibi **şürbü'l-yehūd**

Şüreyḫ [2] bkz. 'Ḳāḍı Şüreyḫ' md.

NE2385 İy nefsüñ bāġ-ı dil ü cāna ḳabḥ / Sāhib-i seccāde-i Ḳāḍı **Şüreyḫ**

HH583 Oldı Ḳāḍı **Şüreyḫ** ile hem-ser / Belki andan meḥāsini ber-ter

şürīde [1] karmakarışık ‖ (Âşık için) ümitsiz

HH70 ʿIşḳ **şürīde** ḳıldı ʿummānı / Baġrına başdı ʿaks-i cānānı

şürūʿ itmek [2] başlamak

S215 Anuñ muṣḥaf-ı medḥine ṭıfl-ı dil / **Şürūʿ itse** ḫatmi müyesser degil

NE1642 Rāh-ı şenā sān-ı uṣūl ü fürūʿ / Bāb-ı şerīʿatden **iderler şürūʿ**

şüst {şast} [1] bkz. ‘şast’ md.

NE970 Kūşe-i ebrūları ṣayyād-ı cān / İtdi meger riştede **şüstin** nihān

şüst ü şū [2] yıkama, arıtma

S84 Ḳılan midḥatında anuñ güft ü gū / Dehānın bu meyle ide **şüst ü şū**

S801 Getür sāḳiyā rūzedār-ı sebū / Ki būy-ı riyādan ola **şüst ü şū**

şüṭṭār [1] Padişahın veya yüksek mevkide birinin maiyetinde bulunan ve atının yanında yürüyen görevli

SE1645 Cemʿ olındı nüdemā vü **şüṭṭār** / Belki her masḫara-i beẕle-güẕār

şütür [2] deve

SE2501 Gūsfend ü **şütürüñ** kelleleri / Cümle virmiş yolına kelleleri

HH2442 Gitdi esb ü **şütür** mehārı ile / Aṣdı ḫar-bende ḫod ḳaṭārı ile

şüyuʿ bulmak [1] herkesçe bilinir hale gelmek, duyulmak

HH448 Oldı çün-kim sözi zebān-ı vuḳūʿ / Buldı elfāza āşināsı **şüyuʿ**

ṭāʿa [1] bkz. ‘semʿan ve ṭāʿa’ md.

HH796 Līk ʿarż-ı rıżā ile nā-çār / Ḳıldı semʿan ve **ṭāʿayı** tekrār

taʿab [2] yorgunluk; zahmet, meşakkat

SE2280 Yoġ-iken ḳahrıla ḳalʿında **taʿab** / Neyiki böyle müdārāya sebeb

SE2356 Bāreke’llāh zihī luṭf u edeb / Ki ne minnet ne ḫacālet ne **ṭaʿab**

taʿab virmek [1] sıkıntı vermek, yormak

S1227 İder rinde bī-hūde buġż u ġażab / Vücūd-ı żaʿīfine **virür taʿab**

taʿaccüb [4] şaşma, hayret etme

S204 Görüp dürr-i naẓmın miṣāl-i ṣadef / **Taʿaccüble** dīvān urur kef-be-kef

NE2296 Ḥāṣılı ṭutup çomaġa geldi dūş / Ḳıldı **taʿaccüb** işiden ehl-i hūş

SE1633 Merḥabā ḳıldı **taʿaccüble** aña / Didi ḫoş āmedī ehlen sehlā

SE2020 Ṭolu ḳaldurmada ol ehl-i şaḳā / Dir idi yaʿnī **taʿaccüble** aña

taʿaccüb-āṣār [1] şaşkınlığa sebep olan

HH1145 Ṭuydı fīʿl-i **taʿaccüb-āṣārı** / Verdi ḫayret bu kāruñ esrārı

taʿahhüd ḳılmaḳ [1] bir şeyi yapacağına dair söz vermek

NE1875 Gūş idicek **ḳıldı taʿahhüd** hemān / Oldı mühim-sāz-ı dil-i mihmān

taʿālā, teʿālā [3] “Şanı yüce olsun” anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır.

SE2916 Oldı erbāb-ı dile hādī-i reh / Kuddise’llāhu **taʿālā** sırreh

SE2956 Şuʿarā oldı mey-i maʿnīye ḫum / Raẓiya’llāhü **taʿālā** ʿanhum

HH2023 Yüz urup bārgāh-ı Mevlāyā / Çok niyāz itdi Ḥaḳḳ **Teʿālāya**

taʿalluḳ [7] ilişik, ilgi, bağ

NE1777 Rūḥı **taʿalluḳdan** olupdur derd-nāk / Nā’ire-i ḥasret ola zīr-i ḫāk

NE1781 Bend-i **taʿalluḳ** anı nāra sürer / Cennete de girse çekinür ṭurur

SE906 Bulmadın leẕẕet-i cāvide ẓafer / Ḳıla dünyāya **taʿalluḳla** naẓar

SE927 Ne **taʿalluḳ** bu ne tedbīr olur / Ne ḫükūmet bu ne teʾşīr olur

SE1562 Eyleyüp tār-ı **taʿalluḳ** peyvend / Tevʿemān gibi çözilmezdi o bend

HH1380 Ẓāhire urdı ṣūret-i rüʾyā / Bend-i tār-ı **taʿalluḳ** oldı dü-tā

HH1502 Aferin ola ʿışḳ-ı bī-bāke / Ki **taʿalluḳ** virür iki pāke

ṭaʿʿān [1] çok tân eden, çok çekiştiren, çok söven

NE2071 Ṣaḳla Ḫudāyā bizi faẓluñla sen / Eyleme **ṭaʿʿān** ile laʿʿāndan

taʿaṣṣub [2] bir din, inanış veya fikre aşırı bağlanıp onun dışındakileri tümüyle yadsıma, bağnazlık

S627 **Taʿaṣṣubda** her birinüñ māʾili / Ben anı bunı bilmezin ḫāṣılı

NE3115 Ḳadri **taʿaṣṣubla** ṭutulmaya pest / İtmeyeler ḳıymetin anuñ şikest

ṭāʿat [6]

1. Allah’ın emirlerine uyma, emredileni yapma

SE592 Giceler ḫāba teveccüh idicek / Ḥaḳḳa **ṭāʿatlerimüz** ḳalsa gerek

SE593 Deyndür ādeme **ṭāʿat-i** Ḫudā / Ḫalḳuñ aḥvāli emānāt-i Ḫudā

SE1403 Ḥükmüñe lāzım olan **ṭāʿatdur** / Maḥż-ı ḥaḳdur süḫan-ı ḥikmetdür

HH63 Beni dūr itme ṣaff-ı **tāʿatden** / Bir dem ayırma ol cemāʿatden

2. ibadet, takva

SE579 Gündüzi efḍal-i **ṭāʿatda** idi / Ṣubḥa dek gice ʿibādetde idi

SE2659 İtdügi cümle ʿibādāt ola / Sāʿati bin sene **ṭāʿāt** ola

taʿayyünāt [1] belirenler, ortaya çıkanlar‖varlıklar

HH7 Eṣer-i ṣunʿun ey keşīrü’l-cavn / Oldı reng-i **taʿayyünāt-ı** dü-kevn

ṭabʿa [1] kitabın baskısı, nüshası

NE3099 **Ṭabʿam** olup hem-ser-i naḳḳāş-ı Çīn / Eyledi bir büt-gede-i dil-nişīn

taʿb {taʿab} [2] bkz. ‘taʿab’ md.

NE1892 Maʿẕeretüm var ise sulṭānuma / Böyle **taʿb** virmede mihmānuma

HH1601 Bir iki gün iderse ʿayş ü ṭarab / Nice yıllar çeker belā vü **taʿb**

ṭab {ṭob} [1] bkz. ‘ṭob’ md.

SE2789 Güş idüp debdebesin **ṭablarınuñ** / Yüregi oynamaġa başlar anuñ

tāb [96]

1. ateş, hararet, sıcaklık

SR11/1 Ṣaldıysa eger āteş-i ġam cānuña **tāb** / Düş kūy-ı ḫarābāta olup mest-i ḫarāb

S10 Nedür gör o meyde olan tef ü **tāb** / Ki peydā ide böyle ḳat ḳat ḥabāb
S35 Güneş yüzlüler ḳande ṣalaydı **tāb** / Teveccühdeyüm çün gül-i āfitāb
S882 Virüp **tāb**-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i tāb ile
S882 Virüp tāb-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i **tāb** ile
S1285 Yine bezmi germ it mey-i nāb ile / Bu faṣluñ da ḥükmin vir ol **tāb** ile
S1290 Ḳılup baḫr-ı cūşānı pür-tef ü **tāb** / ʿAlevlenmiş āteş ider āfitāb
S1295 Kef-endāz idüp baḫr-ı cūşānı **tāb** / Pişer beyże anda degil dürr-i nāb
S1301 Zemīn ü zamān oldı pür-tef ü **tāb** / Felek az ḳaldı ki ola ḫarāb
S1303 Tenūr-ı sipihre güneş ṣaldı **tāb** / İder sīḫ-ı miḥverde ṣevri kebāb
S1306 Bu **tāb** itse ḥūte eger ittisāl / Balıḳlardı māhī-i Yūnus-miṣāl
S1450 Ziyād olsa bunda n'ola sūz ü **tāb** / Belī soñ ḳadeḥ içen olur ḫarāb
NE520 Yaʿni gelüp mevsīm-i **tāb-ı** temūz / Ṣaldı hep eczā-yı çemen-zāra sūz
NE524 Lāneleri pūteye döndürdi **tāb** / Ḫançer-i sūsende ḳomamışdı āb
NE527 Çeşmedeki lüle-i deryā-feşān / **Tāb** ile çün lüle-i berg-i duḫān
NE713 **Tāb-ı** ciger daġdaġa-engīz idi / Nabżını tutdum ḳalemüñ tīz idi
NE1005 Ṭatlı belādur ḳatı ol sūz u **tāb** / Ḫayli ḫarāretlidür ol şehr-i nāb
NE1367 Ḥoḳḳa-i ḳalbümde ʿayān oldı **tāb** / Ḳondı aña ṣan güher-i āfitāb
NE1459 **Tāb** düşüp sīnesine mihr-veş / Başın alup gitdi miṣāl-i güneş
NE1698 Ġālib olup çeşmine **tāb-ı** celāl / Ḥāṣılı irdi aña bir özge hāl
NE2621 Anı yaḳar bārīḳa-i sūz u **tāb** / Ẓıll-ı siyāhī nitekim āfitāb
SE103 Ḳomayup cüyların ābını **tāb** / İncelür süre süre ḫançer āb
SE107 **Tāb-ı** ḫurşīdile çün nūr-ı şühūd / Berf ü yaḫ āḫir ider maḥv-ı vücūd
SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı fitnede **tāb** / Dūrdan baḳsa ola zehresi ʿāb
SE658 Bildi kim yoġ-ımış ol şuʿleye **tāb** / Naẓarın Ṭūrdan itdi sīrāb
SE1444 Tenimüñ **tābı** dilüñ dermānı / Gözümüñ nūrı babanuñ cānı
SE1920 Çadır içre olıcaḳ hem-ḫābe / Oldı destūr ḳarār u **tābe**
SE1948 Göricek cāriyede ḳalmadı **tāb** / Gülşen-i ḫandeyi itdi sīrāb
SE2397 Ḫāce kim teşne-leb-i raḥāt idi / **Tāb-ı** germā ile bī-ṭāḳat idi
SE2551 **Tāb-ı** şehvetle olur lā-yaʿḳil / Neşve-i şevḳıla olsan ḳanzil
SE2559 Cām-veş dīdede nem sīnede **tāb** / Pür-hevā kelle nümūdār-ı ḥabāb
SE2590 Ḳızarup **tābıla** gülnār gibi / Düşdi her zühre-veş ezhār gibi
HH365 Nice itsün hevā-yı nefse heves / ʿĀṣıḳa ḳalmayınca **tāb-ı** nefes
HH397 Yaʿni **tāb-ı** nefesle ʿāṣıḳlar / İtmiş ol baḫri kişt-zār-ı şerer
HH532 Aḳbabamuñ içürseler ābın / Tīġ-ı bürrān gibi keser **tābın**
HH607 Germ idüb **tāb-ı** ʿışḳ bāzārı / Oldı biñ cān ile ḫārīdārı
HH1465 Reng-i ruḫsāre ṣaldı cānuma **tāb** / ʿİşve vü ġamzeñ itdi mest-i ḫarāb
HH1713 Kim ki ol sūz u **tāba** maẓhardur / Rū-siyāh olması muḳarrerdür
HH1726 Āb-ı efsūn ile o sāḥir-çeşm / İtdi teskīn-i **tāb** ü āteş-i ḫaşm
HH1883 Ceẓbe-i **tāb-ı** şevḳ olup ḳullāb / Geldi ṭāḳa o mihr-i ʿālem-tāb
HH2584 Meclisi **tāb-ı** bāde germ itdi / Dil-i pūlād-ı yārı nerm itdi
HH2748 Oldı ʿĀlem-nümā ki ṣūret-yāb / Ṣaldı āyīne-i Sikendere **tāb**
HE14 Kelāmum şehdine vir sūziş ü **tāb** / Ki olsun peşşe anda kirm-i şebtāb

2. ışık, parıltı

S428 Mey-i āteşīn ol güvārende āb / Süḫan gülşenine virür āb u **tāb**
S459 Ḳanı sāḳiyā āb-ı āteş ṣitāb / Ḥişārī-i derde getür āb u **tāb**
S593 Virür ḫūblar meclise āb u **tāb** / Boġazdan geçer mi güzelsiz şarāb
S672 Ser-ā-ser içinde olan ehl-i ḫāl / Olup **tāb-ı** mihr-i Ḫudādan hilāl
S715 N'ola olsa ruḫsārı pür-āb u **tāb** / Seḥer anda yur yüzini āfi **tāb**
S977 Süheyl-i Yemendür virüp āb u **tāb** / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı nāb
S1161 Virüp meclis-i ʿāleme āb u **tāb** / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
S1310 Olur **tāb-ı** ḫūr idicek cilvegāh / Nemed içre āyīne-i yaḫ tebāh
S1360 İder anda māhī-i bī-āb u **tāb** / Çü meylān-ı ḳıble-nümā ıżṭırāb
S1374 Dil efsürde iken bulur fer ü **tāb** / İçerden giyüp kürki mest-i ḫarāb
NE292 **Tāb-ı** rikāb-ı zeri bī-iştibāh / Yaḳdı Zuḫal çehresin itdi siyāh
NE731 Vaṣfın iden ṣāir-i sāḥir cenāb / Vermek içün sözlerine āb u **tāb**
NE798 Feyżi ile ṣaldı dile nūr u **tāb** / Girdi der-i ḫāneden ol āfi **tāb**
NE961 Ceẓb idüp anı felege **tāb-ı** ḫūr / Oldı hevā menzīline rāhber
NE973 Cebhe-i pür-nūrı ṣalar fer ü **tāb** / Çīni olur ṣaʿṣaʿa-i āfi **tāb**
NE1051 Āteş-i ʿışḳ eyledi **tābın** ʿayān / Nārını nūr itdi o demde hemān
NE1161 Ḫamsesinüñ hem-seri nā-yābdur / Dürr-i yegāne güher-i **tābdur**
NE2042 Belde-i Üskübe virüp āb u **tāb** / Olmış idi müfti-i ḫāżır-cevāb
NE2233 Az bulınur dilüñ içün laʿl-i nāb / Böylece bir müṣaḳḳab elmās-ı **tāb**
NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol cevāb / Laḳlaya virdi ʿaceb āb u **tāb**
NE2396 Hem bu ʿinān parça-i laḫt-ı riḳāb / Hem daḫı baḫçe-i bī-āb u **tāb**
SE1684 Āb u **tāb** almaġıla dürr-i süḫan / Çeşme-i Ḫıżr u dem-i ʿİsādan
HH441 Āb u **tāb-ı** suḫanla çün o kitāb / Oldı bu baḫra bir dür-i nā-yāb

HH1419 Var iken **tāb-ı** meşʿal-i āhı / Ḥayretinden güm eyledi rāhı
HH1878 ʿĀşıḳun **tāb-ı** mihri bulsa kemāl / Eşer eyler cevāna da fi'l-ḥāl
HH2138 ʿĀşıḳun **tāb-ı** mihri bulsa kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i yārı jāle-miṣāl

3. güç, kuvvet, mecal

S426 Olup ḫamse aṣḥābına nice **tāb** / Virilseydi ālāya tenhā cevāb
NE517 Bildüm anuñ da sözi yoḳ arada / Ġam ḳomamış **tāb** o bī-çārede
NE3144 Fiʿle getür var ise ṭabʿuñda **tāb** / Söyleşelüm gel beru işte kitāb
NE2292 Gūş idicek müfti-i ḥāżır-cevāb / Ḳalmadı hiç ṣabr-ı derūnında **tāb**
SE64 Nūrı her zerrede zāhir ammā / Ḳanı **tāb-ı** naẕar-ı ehl-i fenā
SE452 Ḥaḳ bu kim oldı kerāmātından / Baña feyż eyledügi **tāb-ı** süḫan
SE3061 Oldı bu ḥāl ile nā-geh peydā / Ne dem-i ʿöẕr ü ne **tāb-ı** iḫfā
HH2302 Ġark-ı emvāc-ı iżṭırāb oldı / **Tābı** gitdi zebūn-ı ḫ̆āb oldı

4. kıvrım, büklüm (ip, saç)

NE59 Müşg-feşānende-i mergūle-i **tāb** / Ġāliye-fersā-yı ʿarūs-ı kitāb
NE175 Berr-i emelde su görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü **tāb**
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü **tāb** / Pireheni içre ḳodı pür-şitāb
NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ıżṭırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü **tāb**
SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı **tāb** / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb
SE3431 Senüñ ol gül gibi nāzik bedenüñ / Pīç ü **ṭabına** ṭayansın mı anuñ
SE3121 Pīç ü **tābından** olup ḳameti lām / Düşdi at boynına mānend-i licām
SE3248 Pīç ü **tāb** idüp aña urdı leked / Sürüdi balçıġa mānend-i nemed
HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü **tābı** / Ḥayāl eyler gören zerrīn rikabı

5. sıkıntı, keder

NE175 Berr-i emelde su görinür serāb / Saʿy ü ṭalebde nice bir pīç ü **tāb**
NE2994 İtdi ġażab ile anı pür-pīç ü **tāb** / Pireheni içre ḳodı pür-şitāb
NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ıżṭırāb / Suda sülük gibi vire pīç ü **tāb**
SE936 Dilde efsāneleri ḳomadı **tāb** / Geldi bu dīde-i ġam-dīdeye ḫāb
SE2599 Gerçi vardum iderek şerm ü ḥicāb / Câme-ḫāba giricek ḳalmadı **tāb**
SE3431 Senüñ ol gül gibi nāzik bedenüñ / Pīç ü **ṭabına** ṭayansın mı anuñ
SE3121 Pīç ü **tābından** olup ḳameti lām / Düşdi at boynına mānend-i licām
SE3248 Pīç ü **tāb** idüp aña urdı leked / Sürüdi balçıġa mānend-i nemed
HH1713 Kim ki ol sūz u **tāba** maẕhardur / Rū-siyāh olması muḳarrerdür
HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü **tābı** / Ḥayāl eyler gören zerrīn rikabı

tāb-dāde [1] parlatılmış, alevli

HH905 Zülfi ḳullāb-ı **tāb-dāde** idi / Ḳad-i ḫam-geşteler piyāde idi

tābdār [10]

1. sıcak, yakıcı

S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü ḫurrem zamān **tābdār**
S777 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i **tābdār** / Dile ṣal o kibrīt-i aḫmerle nār
S779 Ḳanı sāḳiyā bāde-i ḫoş-güvār / O ḫumdan ki dürdi ide **tābdār**
S1133 İdüp rişte-i cānını **tābdār** / Ṣalar ʿışḳ-ı eczā-yı cismine nār
S1444 O mihrüñ şuʿāʿı olup **tābdār** / Çerāġı dili yaḳdı kibrīt-vār
NE1406 Cām ile dīvār u deri **tābdār** / Curʿa ile ḫāki daḫı ḥiṣṣedār
NE1410 Çün göre fānus-ṣıfat-ı **tābdār** / Devr ider eṭrāfını pervāne-vār
NE3000 Ṭaşraya bir daḫı iderken güẕār / Saḫt ṭutup eyleyecek **tābdār**

2. parlak, pırıltılı

NE1171 İtdi teveccüh aña ḫūrşīd-vār / Ẕerre iken ḳıldı meh-i **tābdār**
HH1464 Gerçi dil-zār u bī-ḳarāruñdur / Hep güneh zülf-i **tābdāruñdur**

tāb-dih [3] ışık veren

NE104 **Tāb-dih-i** laʿl-i dil-i ābdār / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i cism-i zār
SE450 Ġazeli **tāb-dih-i** seyyare / Müfred ü ḳıṭʿası āteş-pāre
SE2214 Ġamzesi sūzen-i dil-dūz-ı ḫayāl / Ṭurresi **tāb-dih-i** ġonca vü delāl

tābān [6] parlak, ışıklı

NE1084 Ḫāl-ı **tābān-ı** vaṣfı ḳaranfil-miṣāl / Virür aña leẕẕeti fülfül-miṣāl
SE120 Māh-ı **tābāna** ḫiṭāb itsem eger / Ṭurmayup eyleye sürʿatle güẕer
SE280 Oldı ḫūrşīd-i ʿinayet **tābān** / Ṣaldı ḳullāb şuʿāʿ-ı iḥsān
SE1297 Oldı envār-ı ʿadālet **tābān** / Ḳaldı yüzi ḳarası aña hemān
HH879 Māh-rūyānı her ṭaraf **tābān** / Vechi var diseler aña Māhān
HH1875 Nā-gehān aña bir ḫayāl oldı / Meh-i **tābān** iken hilāl oldı

tābende [4] parlayan, parlak

SE228 Oldı **tābende** o şeb cirm-i ḳamer / Nite kim bedr güni nūr ṭoġar
SE1377 Oldı ol cevheri **tābende** żiyā / Zīver-i ḫançer-i nebtīz-i ẕekā

HH632 Oldı nā-geh o māh **tābende** / Ḳulı olan efendiye bende
HH2050 Çıḳarup aṭlasın giyüp jende / Yola girdi o māh-ı **tābende**

tāb-ı teb [2] titremeli ateş, humma, sıtma ateşi

NE491 Aḫir olup żaʿfile bī-hūş-ı ḫāb / Buldı sükūn **tāb-ı tebʿ-i** ıẕṭırāb
NE1020 **Tāb-ı teb-i** ʿışḳ olup kār-ger / Eyledi maʿşūḳda āḫir eşer

tāb-ı recā [1] ümit ışığı

HH2270 Ne dem-i būs-ı leb ne **tāb-ı recā** / Dilüm aġzum ṭoḳunmamışdur aña

tāblanmaḳ [1] güçlenmek, artmak

NE2909 **Tāblanup** āteş-i germiyyeti / Aḫker-i sūzana döner āleti

tab-nāk [6] parlak, parıltılı

S103 O ġār oldı ḫum-ı mey-i ʿışḳ-ı pāk / Dil ü dīde-veş rūşen ü **tāb-nāk**
S855 Anuñ feyżidür kim idüp **tāb-nāk** / Olur serv-ḳadler mülāyim çütāk
S1164 Olup ḳarşuda ol ruḫ-ı **tāb-nāk** / Gözüme gele bāde-i ʿışḳ-ı pāk
S1174 Dil-i **tāb-nāki** ider şuʿledār / Ki nūrun ʿalā nūr olur āşikār
SE3528 Sübḥa-şıfat Ṣoḥbetüʿl-ebkārʿda / Oldı maʿani güher-i **tāb-nāk**
HH1592 ʿĀrıż-ı **tāb-nāke** baḳduġı dem / Gözi ṭolar miṣāl-i sāġar-ı Cem

tāb u fer [1] ışık ve parıltı ‖ hayat

S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / Vir efsürde cisme yine **tāb u fer**

tāb u teb [1] titremeli ateş, humma, sıtma ateşi

HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi **tāb u tebe** o mihr-i münir

tāb u tüvān [5] güç ve kuvvet; tahammül

S1140 Virür sūz-ı dil aña **tāb u tüvān** / Olur ʿışḳ ile pīr iken nev-cevān
NE531 Bir nefese yoġ idi **tāb u tüvān** / Belki nefesden ṭutuşdurdı zebān
SE874 Ḳılmasun ġırre seni **tāb u tüvān** / Ḫāh u nā-ḫāh yıḳar zāl-ı zaman
SE2271 Saña taḳlīdile dir ḫalḳ-ı cihān / Erdeşīrāne gerek **tāb u tüvān**
HH1877 Gitdi gün geldügince **tāb u tüvān** / Żaʿfı żāhir velīkin aşlı nihān

tāb virmek [11]

1. ışık vermek, aydınlatmak

S23 Eger ḳuvvet-i ceẕbesi **virse tāb** / Ala baḥrı bir sünger ile seḥāb
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i bezme āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ **vire tāb**
S950 N'ola ṣafḥa-i ḫāṭıra **virse tāb** / O billūr mühreyle cām-ı şarāb
S966 **Virüp** sāḳiyā mey ṣurāḥīye **tāb** / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı nāb
NE666 **Tāb virür** ḫumda olup cāy-gīr / Sāyede devr eyler o mihr-i münīr
NE703 **Tāb virilmezse** eger bādeden / ʿÖmr-i sebū deñlü ṭurur mı beden
NE1128 **Tāb viren** bāde-i endīşedür / Sözlerümüz laḳlaḳa-i şīşedür
SE2425 Ḫāce riḳḳatle **virür** cānına **tāb** / Râst gelmez geh olur ṣoñra ḥisāb

2. güzellik katmak, süslemek

S1095 **Virür** naġme o tārdan sāza **tāb** / Nitekim ʿurūḳ içre ṣahbā-yı nāb
NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı muʿarrif kilāb / ʿIṭr u ʿabīriyle **virilmişdi tāb**
SE954 Umarız cevher-i īmān **vire tāb** / Tīġ-veş eyleyicek terk-i ḳırāb

ṭabʿ [42] tabiat, yaratılış

SG1/3 Vücūdum gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı **tabʿuma** ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
S203 Silāḥdārı **ṭabʿ-ı** güher-bārıdur / Ḳalem-dānı anuñ ʿalemdārıdur
S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni **tabʿ-ı** edeb / Dil olmışdı mānend-i tīġ-ı ḫuṭeb
S453 Muḳarrer ki **ṭabʿa** virüp infiʿāl / Gerek gūş-ı müjde gerek güş-māl
S1496 Zihī luṭf-ı **ṭabʿ** u nişār-ı dürer / Ki hep dost düşmen ola behre-ver
S1507 Ne nakşı ki **ṭabʿum** taḫayyül ider / Süḫan meclisinde temeşşül ider
S1508 Bu vādīde bir nice ehl-i hüner / Ḳoşup esb-i **ṭabʿı** gelüp geçdiler
S1510 Ḳaçan esb-i **ṭabʿ** ola şarşar-güẕār / Tozın görmeye dīde-i rūzgār
S1512 Müsāʿid olup baña da rūzigār / Ḳodum zūr-ı **tabʿumla** bir yādigār
NE783 Birisi de terk-i tarīḳ-i ḳażā / Kim görinür **tabʿa** ḫilāf-ı rıżā
NE859 **Tābʿ-ı** fetevāsı şaġīr ü kebīr / Mūr u milḫ emrine fermān-peẕīr
NE1934 Ġılẕet-i **tabʿıma** ʿalāmet olur / Sıḳleti müstevcib-i rifʿat olur
NE2607 ʿIşḳdur ol meyl-i **ṭabʿı** müdām / Kim sereyān itdi cināna tamām
NE3144 Fiʿle getür var ise **ṭabʿuñda** tāb / Söyleşelüm gel beru işte kitāb
NE3146 Ḳuvvet-i **tabʿ** ile olur buʿamel / Pāreler iseñ anı olur biñ ġazel
SE352 Ṣafvet-i **ṭabʿı** ḳılan sermāye / Cūy-veş aḳdı hemān şaḥrāya
SE406 **Ṭabʿıma** rīze-i hakkāk-i süḫan / Şaḳḳ-ı engüşt-i ḳalemdür dökilen
SE431 Münkeşif **ṭabʿıma** bāb-ı ilhām / Mündefiʿ perde-i şekk ü evhām
SE453 Curʿa-i himmet-i Şeyḫü'l-İslām / **Ṭabʿumı** eyledi reşk-āver-i cām
SE751 İtmese kişi mizācın ışlāḥ / Olamaz **ṭabʿı** pezīrā-yı ṣalāḥ
SE759 Çāresi **ṭabʿ-ı** celī ḥimmetile / ʿİlme saʿy itmek imiş ḥikmetile

SE824 İtmesin **tabʿuñı** girdāb-ı kesel / Ḫar-ı lengile nümūdār-ı veḥel
SE1259 Ḫulḳı mecmūʿa-i ḥükm-i eżdād / **Ṭabʿı** fihrist-i menāşīr-i fesād
SE1719 **Ṭabʿa** söz itmemek olmaz teʿşīr / Ṭaşa kār eyleye ḥüsn-i taʿbīr
SE2079 ʿAdl ü iḥsānıla olmışdı meşel / **Ṭabʿını** eyledi Ḫallāḳ-ı ezel
SE2294 İy olan ġılżet-i **ṭabʿıyla** meşel / Ḳarış ehl-i dile sen de incel
SE2613 Eyledi **ṭabʿ-ı** taḳāżā peyvend / Ḫoşa geçdi baña bu yüzden pend
SE3153 İstiḳāmet ki ola **tabʿa** medār / Ṭoġru yoldan çıḳamaz cedvel-vār
SE3155 Ehl-i **ṭabʿa** hīç olur mı lāyıḳ / Özr idüp diye ṭabīʿat sārıḳ
SE3222 Gönli bī-raḥm idi çeşmi ḫūn-rīz / **Ṭabʿı** tīr-müje gibi nebtīz
SE3423 **Ṭabʿı** nāzük süḫan-ı nermi ḥarīr / Ṣūret-i dil-keşi güya taṣvīr
SE3510 Ser-ḳalemden yine **ṭabʿ-ı** dür-bār / Ber-i şāḫ-ı hüneri itdi nişār
SE3513 Keşret-i feyż-nişār-ı maʿnā / Oldı ḥayret-dih-i **ṭabʿ-ı** dānā
HH235 Ehl-i **ṭabʿı** idüp ġarīḳ-ı niʿam / Ḫalḳa şimdi ṭabiʿat oldı kerem
HH294 Ol gün erbāb-ı **tābʿdan** nice yār / Eyledük semt-i bāġ u rāġa güzār
HH296 Dil ü **tabʿ** ehl-i yār-ı canlar idi / Nükte-gūlar daḳīḳa-dānlar idi
HH926 Gerçi **tabʿa** bu ḥāl müşkildür / Bīm-i ser terk-i māl müşkildür
HH1717 Lafẓ-ı būs-ı kinār ile ammā / Āşinādur bu **tabʿ-ı** rūşen-rā
HH2203 **Ṭabʿı** muʿvec dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş yüzi ısı sözi sovuḳ
HE43 Ney-i hālī iken bu kilk-i sertīz / Çıḳarur şekkerin **ṭabʿ-ı** güher-rīz
HE46 Revā şekker-fürūş-ı **ṭabʿa** her ān / Per-i Cibrīlden olsa megesrān
HE57 Ferāġın rāʿiż-ı **ṭabʿuñ** görürdi / Kümeyt-i ḫāme ayaġın sürüdi

ṭabʿ-ı kelīl [1] körelmiş, zayıf yaratılış ‖ şiir söyleme yeteneği
NE236 Vaṣfı çünkim ola Rabb-i celīl / Vaṣf ide mi anı bu **ṭabʿ-ı kelīl**

ṭabʿ-ı leʾīm [1] alçak, aşağılık mizaç
SE2633 Eyledi nefs-i denī **ṭabʿ-ı leʾīm** / Menzilüm cennet-iken ḳaʿr-ı caḥīm

ṭabʿ-ı mevzūn [2] düzgün yaratılış
SE2884 Vezne geldi nice dürr-i meknūn / Oldı sermāyesi **ṭabʿ-ı mevzūn**
HH2731 Ḳader-endāz-ı **ṭabʿ-ı mevzūn-bāz** / Azmāyişler itdi dūr ü dirāz

ṭabʿ-ı naḳḳād [1] iyiyi kötüyü ayırma; tenkit, eleştirme huyu
HH1579 **Ṭabʿ-ı naḳḳādı** pür-leṭāʾif idi / Ḫˇāce-i kūçe-i maʿrif idi

ṭabʿ-ı pāk [1] temiz yaratılış
SE1449 Gerçi ṣāf āyine-i idrākuñ / Müteḥarrik ḳatı **ṭabʿ-ı pākuñ**

ṭabʿ-ı selīm [2] noksansız ve doğru yaratılış
SE739 Eyledikçe ġalebe nefs-i leʿīm / Sālim eyler kişiye **ṭabʿ-ı selīm**
SE801 Eyledim tezkiye-i nefs-i leʿīm / Ġalebe ḳıldı aña **ṭabʿ-ı selīm**

ṭabʿ-ı şerīf [1] şerefli yaratılış
HH1063 Gerçi luṭfuñla kām-kār olduḳ / Līk **ṭabʿ-ı şerīfe** bār olduḳ

tabʿu'l-Muṣṭafā [1] Hz. Muhammed'in yaratılışı
NE323 Ṣallu ʿalā Aḥmed-i Şemsü'l-hedā / Ṣallu ʿalā min **tabʿu'l-Muṣṭafā**

ṭabʿa {ṭabʿan} [1] yaratılış bakımından, yaratılıştan
NE2264 Żāyiʿ olur arada ol şāh-ı āc / Döymez öter **ṭabʿa** bu nāzik müzāc

ṭabaḳ [13]

1. içine yiyecek koymaya mahsus az derin yayvan kap
S194 Sīmāṭ-ı zer-endūde-i keh-keşān / Muṭallā **ṭabaḳ** sofra-i āsumān
S1020 Ṭonansa **ṭabaḳlarla** ol pīş-ḫˇān / Virür pīş-keş ṭablasından nişān
S1021 **Ṭabaḳlarla** her sofra-i pür-niʿam / Olur verd-i ṣad-berg-i bāġ-ı İrem
NE1408 Başmaz o ser bezme velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ ide yer **ṭabaḳ**
NE3039 Bezme olup ḳarnı şikeste ḳabaḳ / Eyledi pür zaḫm anı ḍarb-ı **tabaḳ**
SE1124 Şāh-ı Çīn oldı be-vefk-i fermān / **Ṭabaḳ-ı** ʿarża güher-rīz-i beyān
SE1756 Seyr iden diye sipihrüñ **ṭabaġın** / Şimdi buldı daḫı çölmek ḳapaġın
SE2749 Evvel ü āḫire ġafletle meger / Getürür nice **ṭabaḳ** mīve-i ter
HH2245 Kūh ammā ki ʿālem-i temkīn / Bir **ṭabaḳ** sebzesi sipihr-i berin
HH2316 Her çanaḳ başına atardı **ṭabaḳ** / Ufanurdı anuñ başında ḳabaḳ

2. ince kat, yaprak
NE540 Deste iken laʿli vü aḳ kāġıdı / Uçdı gülüñ bunca **ṭabaḳ** kāġıdı
SE3054 Yaʿnī mīnā vü **ṭabaḳla** ḳat ḳat / Pür idi ṭabla-i ʿaṭṭār-ṣıfat

3. evlenecek gençlerin ailelerinin karşı tarafa gönderdiği armağan
S1254 ʿArūs oldı her ġonca-i dil-sitān / Gül-i āl düzdi **ṭabaḳla** nişān

ṭabaḳ ṭabaḳ [1] tabak dolusu, çok
HH304 Naḳl-i bezm oldı maʿnī-i ḫōş-ter / Nice maʿnā **ṭabaḳ ṭabaḳ** cevher

ṭabaḳa [2] topluluk, kat, sınıf

NE684 Her **ṭabaḳa** dolmışa beñzer hemān / Pīş-i ḳadem cām ile pīr-i muġān
SE2750 Şāh idüp her **ṭabaḳa** luṭf u kerem / Daʿvet eyler yanına anı o dem

ṭabaḳāt [3] tabakalar, katmanlar

NE38 Döndi sipihre **ṭabaḳāt-ı** süṭūr / Besmele ʿarş-ı felege feyż u nūr
SE271 **Ṭabaḳātına** Celālüñ gūyā / Vardı efkār-ı dil-i ʿuḳde-güşā
HH12 **Ṭabaḳāṭ-ı** zūcācī-i şeffāf / Çeşm-i ḫurşīde heft perde-i ṣāf

ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ [1] kat kat, katman katman

S1023 **Ṭabaḳ-ber-ṭabaḳ** Ḫusrevānī binā / İder anda ʿıyş ehli ḳat ḳat ṣafā

tabān [1] ayağın yere basan tarafı

NE2806 Ol **tabānı** dağlanacaḳ şaḥş-ı şūm / Başıcaḳ o şiddeti eyler hücūm

ṭabʿān [1] yaratılış bakımından, yaratılış gereği

SE1717 Böylece nükte-i ḫoş **ṭabʿāne** / Ḫoş gelüp ḥākim-i bī-iẕʿāne

tabaşbuş-kār [1] yaltaklanan, dalkavukluk eden

SE3151 İltifāt itme **tabaşbuş-kāre** / Uġrıdur ḥāşılı yā zen-pāre

tābe [2] tava

NE598 Furnı idi tut ki cehennem anuñ / **Tābesi** içinde bu ʿālem anuñ
SE2498 Kefçe vü **tābesinüñ** elleri boş / Megesi nevha-ger-i mürde-i mūş

tābe-i āsumān [1] gökyüzünün tavası ‖ güneş

S1299 Seḥerden ḳızup **tābe-i āsumān** / Ṣıdı beyża-i māhi gerdūn hemān

tābiʿ [7] birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden

NE1516 Ḥāşılı hem-ḥāl-i Süleymān olur / İns ü perī **tābiʿ-i** fermān olur
NE2417 Ol ki olup **tābiʿ-i** nefs ü hevā / İstedügün eyleye ṣubḥ u mesā
NE2838 **Tābiʿ-i** nefs olmadadur merd ü zen / Her biri ḳurmaḳla aña bir düzen
NE2855 Olmagla anda da muḫaṣṣa duḫūl / Bulsa olur **tābiʿ-i** ehl-i ḥulūl
SE567 Olma gel **tābiʿ-i** şeyṭān-ı racīm / Ki ider ādemi ol vaḳf-ı cahīm
SE570 **Tābiʿ-i** emr-i ẕevi'l-Ḳurān ol / Gül gibi ṣubḥ u mesā ḫandān ol
SE765 **Tābiʿ-i** ṣūret olurmış sīret / Tīre-dildür ʿArab-ı bed-ṣūret

ṭabīʿat [4] bir kimsenin davranışlarına yön veren yaratılışı, huy, meşrep

S49 İlāhī ḳılup şemʿ-i tevfīḳi yār / Ẓalām-ı **ṭabīʿatdan** itdür güẕār
SE479 Rāʾiż-i tevsen-i himmetdür ol / Ḳāhir-i ḫunk-i **ṭabīʿatdur** ol
SE3155 Ehl-i ṭabʿa hīç olur mı lāyıḳ / Öẕr idüp diye **ṭabīʿat** sārıḳ
HH235 Ehl-i ṭabʿı idüp ġarīḳ-ı niʿam / Ḫalḳa şimdi **ṭabiʿat** oldı kerem

ṭabīb [18] hekim, doktor

S578 **Ṭabīb** andan almazsa ger vāyesin / Meẕāḳ ehli olmayacaḳ ṭaş yesin
S1188 **Ṭabībüñ** gerekmez baña şerbeti / Getür kāseyi şun birer şerbeti
NE1947 Nabżı kef-i dest-i **ṭabībānda** / Ḳabżı velī kīse vü hemyānda
NE1966 Ḫāʾib olup şoñra çeker kesel / Kār-ı **ṭabībān** gibi itmez ʿamel
NE2097 Tecrübesiz ʿilm ile ṭıb olsa ger / Kimse **ṭabībe** vere mi sīm ü zer
SE1261 Maraż ü beşre ḳılup cemʿiyyet / Virdi cerrāḥ u **ṭabībe** ḥayret
SE2043 Ḥikmetinden de **tabībe** şoramam / Bir gücüm var ki ṭurup oturamam
HH547 İdemez derdine **tabīb** deva / Gördügi bildügi degil zīrā
HH1086 Her biri çekse tīġ-ı bürrānı / Ḥacil eyler **tabīb-i** nā-dānı
HH1595 Ey ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i zār u ġarī / Ki ola derdinüñ **ṭabībi** Ḥabīb
HH1879 Āh-ı ʿāşıḳla ḫaste olsa ḫabīb / Ne muʿazzim ʿillāc ider ne **ṭabīb**
HH2149 Bir **ṭabīb** olsa aña ḥāl bilür / Böyle ḳalursa ol ecelsiz ölür
HH2150 Var idi ḥāẕıḳ-ı edīb ü lebīb / Mīre maḫṣūṣ bir güzīde **ṭabīb**
HH2153 Getürüp emrini yirine hemān / İtdiler ḫasteyi **ṭabībe** revān
HH2181 Yüregi acıdı **ṭabībüñ** aña / İtdi fikr-i ʿilāc ü ʿazm-i devā
HH2226 Üft ü hīz iderek o ḫaste-i zār / Āsitān-ı **ṭabībe** itdi güẕār
HH2227 Gördi anı **ṭabīb-i** dānā-dil / Didi ey cām-ı ʿışḳ ile ḳanzil
HH2262 Bir ḥaḳīm-i edībe beñzersin / Sözlerüñden **ṭabībe** beñzersin

tābiʿīn [1] Hz. Muhammed'i görmüş olanları görenler, peygamberden sonra gelen ikinci nesil

HH188 Āl ü aṣḥāb u **tābiʿīne** müdām / Ola vāsıl taḥiyyet ile selām

taʿbīr [10] ifade, anlatım

NE805 Luṭf ile ol pīr-i bülend-i iʿtibār / Eyledi **taʿbīr-i** ʿabīrin niṣār
NE1397 Olamaz inʿām-ı ilāhī ḥisāb / Ḥāşılı **taʿbir** olunamaz bu ḫāb
NE2384 Didi ki ḫar ḳaḍıya idüp ḫiṭāb / Didi bu **taʿbīr** ile bī-irtiyāb
SE921 İdüp aḳvālı ser-a-ser taḳrīr / Cān-fezā luṭfıla ḳıldı **taʿbīr**
SE1012 ʿİbret almaġ-için itdüm tedbīr / Eyledim gül gibi ḫüsn-i **taʿbīr**

SE1663 Oldı çün cevher-i rūy-ı şimşīr / Dilde söz sözdeki ḥüsn-i **taʿbīr**
SE1686 Ḥüsn-i **taʿbīr** ile mānend-i ḫavāṣ / Bīm-i candan niceler buldı ḫalāṣ
SE1719 Ṭabʿa söz itmemek olmaz teʿşīr / Ṭaşa kār eyleye ḥüsn-i **taʿbīr**
HH433 Uyanup eyledüm bunı **taʿbīr** / Ki ola feyż-i maʿrifet ol şīr
HH1510 Geldi **taʿbir-i** ḫˇāb-ı hūb-āṣār / Ravża-i mülket oldı cennet-vār

taʿbīr itmek/ḳılmaḳ [3] ifade etmek, anlatmak

SE951 Hīç ol ʿālemi **taʿbīr idemem** / Ẕevḳını şevḳını taḳrīr idemem
HH1379 Ḳıṣṣa-ı ḫˇāb-ı ḫayret-āṣārı / Ḥüsn-i **taʿbīr iderdi** güftārı
HE23 Bu yüzden eyle ʿaṣḳuñ ḫalḳa ıẓhār / Anı **ḳıl** ḥüsn-i **taʿbir** ey dil-i zār

tābiş [6] parlama, parlayış

S622 Seḥerden idüp Rūma **tābiş** hücūm / Olur cümle ḥindī-ṣıfat ḫalḳ-ı Rūm
NE530 Ḳalmadı hiç hālümi şerḥe mecāl / **Tābiş** ile gelmiş idi başa ḫāl
SE520 **Tābiş-i** ʿışḳ ʿaceb āteşdür / Ḳanḳı dilde ki ola bī-ġaṣdur
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol demde ḳıvām / **Tābiş-i** naḳşıla vaṣl oldı merām
SE2653 Ola çün **tābiş-i** maḥşer peydā / Yüzi ḳara ḳoya erbāb-ı riyā
HH1712 Vākıʿa mihrede eṣer vardur / **Tābişinde** anuñ żarār vardur

ṭabl [8] davul

S632 Seḥer **ṭablın** urduḳça nevbet zamān / Virür cāna girdāb-ı ġamdan emān
S1424 Reh-i ʿışḳa gir hūy ile hāy ile / İç ol bādeyi **ṭabl** u surnāy ile
NE354 Çarḫa çıḳup debdebe-i **ṭabl** u kūs / İtdi cülūsunda cihān dest-pūs
NE2220 Sūr-ı safā **ṭablına** zīna köçek / ʿIydgeh-i vaṣlda ṣu serpecek
NE2924 Tantana-i **ṭabl** u dem-i kerre-nāy / Ḳahḳaha vü heyheyle hūy ü hāy
NE2927 Şöhre-i şehr itdiler ālāy ile / Götin açup **ṭabl** ile sürnāy ile
SE1625 Sine enbān ü dehen kīse-i lāf / **Ṭabl-ı** pür-debdebe-i lāf ü güẕāf
HH1790 Şehre geldükde ʿāṣıḳ-ı meʾyūs / Çıḳdı eflāke bang-ı **ṭabl-ı** cülūs

ṭabl-bāz [1] davul çalan kimse, davulcu

NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan dise dal / Ṣanki **ṭabl-bāza** ururlar duvāl

ṭabla [3]

1. tahta veya madenden tepsi

SE3054 Yaʿnī mīnā vü ṭabaḳla ḳat ḳat / Pür idi **ṭabla-i** ʿaṭṭār-ṣıfat
SE3059 Pīş-ḫˇānın donadup oldı revān / Pīş-keş **ṭablasına** döndi heman

2. nişan levhası

S1020 Ṭonansa ṭabaḳlarla ol pīş-ḫˇān / Virür pīş-keş **ṭablasından** nişān

tābūr [3]

1. savaş zamanında sığınılacak yer, müstahkem mevki

S352 **Tābūr** ḳurdı ḫandaḳ kesüp her yaña / Ola tā ki muḥkem esās-ı veġā
NE385 Soñra idüp cānib-i **tābūra** ʿazm / Şāh-ı cihān eyledi āheng-i rezm

2. düşmana her taraftan karşılık verebilen birbirine sırtını dönmüş kare şeklinde asker, top vb. topluluğu

NE386 Olmış o **tābūr-ı** perīşān meʾāl / Mecmaʿ-ı mecmūʿ-ı gürūh-ı ḍalāl

tābūt [4] içinde ölü taşınan sandık

NE1517 Merḳadi der-meşher-i setr-i ʿaẓīm / Taḫtası **tābūt-ı** necāt-ı kelīm
SE655 ʿĀlem-i fānīye basduḳda ḳadem / Oldı **tābutla** īfā-yı elem
HH2341 Oldı bu fülk-i lücce-i nāsūt / Birine mehd ü birine **tābūt**
HH2348 İki mevc arasına itse ʿubūr / Fülk **tābūt** idi o menzil gūr

tāc [40]

1. hükümdarların başlarına giydikleri şey. Taht ile birlikte hükümdarlığa işaret eder.

S198 Şehān-ı cihānuñ ḫarācın alur / ʿİnād idenüñ taḫt u **tācın** alur
S224 Belendi ser ü sīne-i taḫt u **tāc** / İder ḥilye-i ʿadl ile ibtihāc
S332 Anuñ kemteri eylemez ibtihāc / Keçebaş ḫānından alsaydı **tāc**
S385 Żarūrī idüp iltizām-ı ḫarāc / Bu ṣulḥa fedā eyledi taḫt u **tāc**
S743 Düşürse güneş **tācın** olmaz ġubār / Ṭutar düşmedin ḫake dest-i çenār
S1025 O ḳaṣr üzre ser-germ olan Cem-cenāb / Hevāya atar **tācını** çün ḥabāb
S1243 Çemende ḳızıl **tāc** ile lāleler / Silāhdār-ı sulṭān-ı güldür meger
S1394 Emel tārı pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı gösterür **tāc-ı** ehl-i fenā
NE3 Ser suḫan-ı nusḫa-i faslu'l-ḫiṭāb / **Tāc-ı** ṭırāzende-i ümmü'l-kitāb
NE436 **Tāc-ı** rubā-yı ser-i gerden-keşān / Bāc-nihi-i gerden-i Dārā vü şān
NE1524 Zer ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i şarḳa olur **tāc-ı** baḫş
NE2231 Belki bu **tāc-ı** şeh-i İran ola / Ya bün-i şir-pençe-i mercān ola
NE2861 **Tāc** idinüp her biri şāḫ-ı dürüşt / Kendi degil şāhları dahī püşt
NE2962 Şaʿşaʿa-i mār ile çıḳup ḫākden / **Tāc** ḳopar idi ser-i eflākden

SE41 Ḥāsı çün mīm ile revnaḳ buldı / **Tāc-ı** ser-sūre-i Ḥā Mīm oldı
SE152 **Tāc-ı** lāʿlīn ile dil rence olur / Āteşin tāsile işkence olur
SE300 Müʿminīnüñ ki odur miʿrācı / Oldı tekbīrli devlet **tācı**
SE322 Gelse dīvānına hemçün Ḫurşīd / **Tācını** destine alur Cemşīd
SE1075 **Tācı** büyütse ḳaşīrü'l-ḳāma / Şöhre-i şehr ola ḫāṣ u ʿāma
SE1106 Kiminüñ kesdi ḫarāc u bācın / Kiminüñ ḳahrıla aldı **tācın**
SE1196 **Tāc** u evreng-i memālik ne ki var / Oldı bir anda nasīb-i aġyār
SE1784 Varıcaḳ Ḳaysara bu resme ḫiṭāb / **Tācın** atdı göge mānend-i ḥabāb
SE2108 Yaʿnī şükrāne-i **tāc** ü taḫtı / Sürdi dergāhdan ol bed-baḫtı
SE2933 Farḳ-ı pākinde muraṣṣaʿ bir **tāc** / Kürsī üstinde sirāc-ı vehhāc
HH202 Oldı farḳında bir muʿallaḳ **tāc** / Günbed-i çarḫ-ı şeb-çerāġ mizāc
HH210 Mīḫ-ı ser-tīz **tācına** baḳdı / Ḳahr ile gürzi başına ḳaḳdı
HH702 Şeb-çerāġ ile **tāçlar** ber-ser / Her biri şemʿa-i ziyā-güster
HH988 Ḳıldı çoḳ ser-firāzı efgende / **Tācıdur** ol ḥabāb gerdende
HH2693 Çeşm-i ʿāşıḳda her biri anuñ / Gevher-i **tācı** idi şāhānuñ
HE61 Kimin gevher-fürūz-ı **tāc** idersin / Kimisin ḥabbeye muḥtāç idersin

2. tarikat şeyhlerinin ve dervişlerin giydikleri, mensup oldukları tarikata göre değişik şekilleri olan serpuş

SE91 İtdim ol ṭāḳı burūcile ḫayāl / On iki terkli **tāc-ı** abdāl
SE1614 Ḫırḳa vü **tācıla** nice ebter / Daʿvī-i keşf ü kerāmet eyler
HH171 Ḳıldı çün-kim bürūc-ı çarḫı mesīr / Terkli **tācın** eyledi tekbīr
HH2467 Oldılar iki vālih ü dil-rīş / Ḫırḳa vü **tāc-ı** faḳr ile dervīş

3. üstünlük, kudret ve kuvvet âlameti olarak başa konan başlık

S1500 Baş üzre yer itse sözüm vechi vār / Ne söz oldı **tāc-ı** ser-i iftiḫār
NE203 **Tāc-ı** ṭırāzende-i levlākdür / Rāh-ı nevred-i ser-eflākdür
SE154 Yiyeler sille bir elden āḫir / Nemed-i köhne vü **tāc-ı** fāḫir
SE768 Ser-firāz itmese ʿilmüñ **tācı** / Türküñ aşılmaḳ olur miʿrācı
SE1616 Ḫoḳḳa-i şuʿbededür **tācı** anuñ / Hep tenezzül ola miʿrācı anuñ
SE3011 Edeb insāna ʿaceb zīverdür / Nūrdan **tāc-ı** ḳiyā-güsterdür

tac-bahşende [1] taç bağışlayan, taç giydiren

SE306 **Tāc-baḫşende-i** zerrīn-külehān / Bāc-gīrende-i iḳlīm-i şehān

tāc-ı Dārāb [1] Dārāb'ın tacı. Ayrıca bkz. 'Dārāb' md.

SE151 Ṭāḳ-ı Kisrā ile **tāc-ı Dārāb** / ʿĀḳıbet oldı nümūdār-ı ḥabāb

tāc-ı zer [9] altın taç

NE720 Derd-i seri daġdaġa-i **tāc-ı zer** / Gönli miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher
NE1848 **Tāc-ı zerin** ḳapmaġa çün şām-ı tār / Dīde-i ḫūrşīde ururdı ġubār
SE150 Şāh olup geyseñ eger **tāc-ı zeri** / Çekilür āḫir anuñ derd-i seri
SE2568 Ṭāḳ-ı zer künküre-i pür-envār / Ferḳadān farḳına **tāc-ı zer-kār**
SE2949 Olmadı hīç buña lāyıḳ bir şāh / Giyeli **tāc-ı zer-endūzını** māh
SE3006 Egnüme naḳışlı ḫilʿat virdi / Başuma **tāc-ı** kerāmet virdi
HH850 Cilve ḳıldı nücūm-ı nüh-perde / **Tāc-ı zer** birle şandalīlerde
HH873 **Tāc-ı zerle** miyān-ı şāhānda / Şāh idi pāy-ı taḫt-ı Māhānda
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün sulṭān / **Tāc-ı zerle** miṣāl-i mihr-i cihān

tāc-ver [2] taç giyen, tacı olan; padişah, hükümdar

NE939 Devr-i ḳadīm içre bir ehl-i hüner / Oldı ʿAcem milketine **tāc-ver**
HH1786 Geçdi şeh-zāde mesned-i pedere / Degdi nevbet o şāh-ı **tāc-vere**

taʿcīl [1] acele etme, çabukluk

NE311 Geldi o dem müjde-i tebcīl ile / Sürʿat ile ġāyet **taʿcīl** ile

tācir [4] ticaretle uğraşan kimse, tüccar

S1406 Göñül **tācir-i** şehr-i derd ü belā / Meger sīnedür bār-ḫāne añа
NE2158 Teng-i tefārīḳ ile gūyā hemān / Ḳāfile-keş **tācir-i** Hindū-sitān
HH2409 Añа bir **tācir-i** ḳavī-māye / Olmış idi ḳarīb ü hem-sāye
HH2415 **Tācir** oldı veledle ḫoş-ḫāṭır / Oġlınuñ adını ḳodı Ṭāhir

taʿdād [1] sayı sayma, sayıp dökme

S173 Ḳalemle bilinmez o feyż-i nevāl / Benānıyla **taʿdād-ı** yāran muḫāl

taʿdād olınmaḳ [1] sayılmak ‖ anılmak, hatırlanmak

SE1495 Ḫaşre dek ḫayrıla **taʿdād olınur** / Lā-cerem eylik iden yād olınur

ṭafra itmek [1] büyüklük taslamak, yüksekten atmak

SE626 Bilemeyüp **ṭafra iderse** cühelā / Bildürür ḥaddini ḍarben ʿulemā

tafṣīl [4] bir şeyi bütün ayrıntıları ile açıklama

S614 Egerçi nice baḫş olur dā'imā / Ki taḥrīri **tafṣīl** ider iḳtiżā

SE1951 Cāriye gördi ki iḫfāsı muḫāl / Başladı itmege **tafṣīl-i** maḳāl
HH1619 Buldı **tafṣīl** nükte-i mücmel / Tā ki ḫalḳ içre oldı ḍarb-ı meṣel
HH1230 Ẕevki cāy eyleyüp nihādumda / Ḳaldı **tafṣīli** ile yādumda

tafta [1] elbiselerde ve bazı döşemelerde kullanılan, ipekle dokunmuş sert, hışırtılı bir kumaş cinsi

NE1741 Penbe bezin satsa ider yafta / Köhne-i küttānı sarar **tāfta**

ṭāġ [3] bkz. 'dāġ' md.

HH2392 Nedür ehl-i dile bu mekr ü füsūn / Ṣūret-i mihrüñ oldı **ṭāġ-ı** derūn
HH2518 Yetmeyüp kelle-kūb-ı ġam ber-ser / **Ṭāġ-ı** ʿışḳ oldı anlara ser-ber
HH2631 Hecr-i dār u diyār **ṭāġ-ı** ciger / Çekilen miḥnet anlara ber-ser

ṭāġ [10] çevresine oranla büyük çaplı yüksekliğe sahip arazi yapısı, dağ

S705 O cüyuñ olup menbaʿı reh-nümā / ʿAlem **Ṭaġına** varur ehl-i ṣafā
NE977 Sadme-i ġam **ṭaġları** hāmūn ider / Kūh-keni derd ile Mecnūn ider
NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile yayarız **ṭāġ** / Nergis ü gül her yaña zerrīn-çerāġ
SE1666 Ṭatlı sözle açılur ḥışn-ı ḥaşīn / **Devirür ṭaġı** kelām-ı şīrīn
SE2028 Olur eşḫāṣa güzergāh-ı ʿazīm / Ḳarlı **ṭaġlar** gibi ol ḳubbe-i sīm
HH1703 Hele olsun bu nükte maʿlūmuñ / Devirür **tāġı** āhı maẕlūmuñ
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi bī-pervā / **Ṭaġdan** ṭāġa düşdi bī-ser ü pā
HH2242 Ḫas-ı emvāc gibi bī-pervā / Ṭaġdan **ṭāġa** düşdi bī-ser ü pā
HH2283 Hāʾil olmaz cihānda ehl-i dile / Devirür **ṭāġı** bir teveccüh ile
HH2343 Kef ber-āverde lücce-i mevāc / Ḳarlı **ṭāġlar** gibi yürür emvāc

ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl [1] bir amaç uğrunda gerekenin yapılması için fedakarlıkta bulunmanın gerekliliğini anlatan atasözü "Dağ gelmezse abdal yürür" şeklinde de söylenir.

SE2922 Gūş idüp didi şeh-i ferruḫ-fāl / **Ṭaġ gelmezse yürüsün abdāl**

ṭaġlara ṭaşlara [1] kötü bir şeyden bahsedilirken, "Bizden uzak olsun!" anlamında kullanılan deyim

SE3229 Tünd olup şaldı girih ḳaşlara / Ḳaşdı ḫod **ṭaġlara ṭaşlara**

ṭaġlarca [2] dağlar kadar, çok

S873 Ḥabābın görünce göñül cūş ider / Ki **ṭaġlarca** derdin ferāmūş ider
SE997 İdüp ol ḳubbe-i sīmīne nigāh / Eyleme göz göre **ṭaġlarca** günāh

ṭaġlar deñlü [1] dağlar gibi, çok

SE221 Çünki dünyā aña hem-seng olmaz / **Ṭaġlar deñlü** güneh denk olmaz

ṭaġlar mı ṭayanur [1] "dağlar dayanmaz" şekli de bulunan; bir şeyin gücü, kudreti, fazlalığı karşısında başka bir şeyin acizliğini, zayıflığını bildiren söz

SE400 Çünki irdüñ şeref-i ḫidmetine / **Ṭaġlar mı ṭayanur** himmetine

taġayyür [1] bozularak değişme

NE1786 Ṣanma ki ḳalbine **taġayyür** gele / Bād-ı ġurūr ile tekebbür gele

taġazzül [2] gazel söyleme, özellikle bir kasidenin içinde gazel yazma

S422 Ki medḥ-i **taġazzülde** Rūmī-ḳalem / Olup ġālib-i sāḥirān-ı ʿAcem
NE1139 Semt-i **taġazzülde** olup bī-bedel / Her ġazeli oldı ġazzāle maḥal

ṭaġılmaḳ [1]

1. yayılmak

S1268 Girībānı çāk oldı verd-i terüñ / **Ṭaġılsa** n'ola ṣaçı sünbüllerüñ
SE1330 Cism-i insānda miṣāl-i beşerāt / **Taġıla** rūy-ı zemīne ḫaşerāt

2. bir yerden uzaklaşmak, orayı terk etmek

SE2591 **Ṭaġılup** ẕerre-ṣıfat her mūnis / Ḳaldı ol mihr-i sipihr-i meclis

ṭaġıtmaḳ [9] düzenini bozmak, karıştırmak, parçalamak, bkz. 'dağıtmaḳ' md.

S213 Virüp anlara farṭ-ı beẕli keder / **Ṭaġıtdı** hemān kendüyi sīm ü zer
S363 Bu vech üzre her rūz olup dār u gīr / **Ṭaġıtdı** o zāġānı şehbāz-ı tīr
S703 Gülüñ āşiyānın **ṭaġıtmış** ṣabā / Hümā gibi murġān-ı pā-der-hevā
S1318 Yine şiddet itdi gelüp bād-ı saḫt / Görüp anı kendin **ṭaġıtdı** dıraḫt
S1320 **Ṭaġıtdı** gül-i laʿl-gūnı nesīm / Yere urdı elvāḫını ṣan Kelīm
NE1678 Ḳaṣd-ı żarar ḳılduġın itdükde gūş / Kendüyi **ṭaġıttı** ʿameldār-ı ḫūş
SE962 Kendüñi böyle **ṭaġıtma** zīnhār / ʿAḳluñı başına cemʿ it yürü var
HH1967 Çāk çāk itdi nāmeyi fi'l-ḫāl / Atup anı **ṭaġıtdı** penbe-miṣāl
HH2545 **Ṭāġıdup** naḳd-i vaḳt-i ezhārın / Ṭutdı eşcārı miyveden bārın

ṭaġlamaḳ [2] büyük üzüntü vermek, acı ve ıztırap çektirmek, yakmak

NE503 Düşdi külāhı eğilüp ġoncanuñ / Sünbüli **ṭaġladı** yine gülşenüñ
HH2312 ʿĀşıḳın yād iderdi aġlar idi / Ḫaşmı nār-ı ḥasedle **tāġlar** idi

taġlīz [1] kabalaştırma, kaba biçimde söyleme
SE2295 Vaṣf-ı ġılżetde olındı **taġlīz** / Tünd olup olma ṣaḳın faż̇ż̇-ı ġalīz

taġrīr [1] hile yapma, aldatma, kandırma
NE2319 Her elif oldı birer deste çūb / İtmege **taġrīr** olur gūş-ı kūb

taġyīr [6] değiştirme, bozma
SE1072 Eyleyen ṭavrını **taġyīr** ile bed / Ḫalḳ içinde ola meẕmūm-ı ebed
SE1520 Didi kim olmadı niyyet **taġyīr** / Çünki bend itmek olındı tedbīr
SE1620 Ekl için şeklini **taġyīr** eyler / Gürbe-i ʿābidi taṣvir eyler
HH510 Yaʿni ol ʿāṣıḳ-ı şikeste żamīr / Güş idüp ide vaż̇ʿını **taġyīr**
HH619 Vaż̇ʿı **taġyīr** olındı mollānuñ / Ḳanı evvelki hāleti anuñ
HH1402 Şāh ṣandı kim ol cevān-ı dilīr / Göricek ide vaż̇ʿını **taġyīr**

taḥammül [6] zor şeylere dayanma gücü, katlanma
NE1842 Gördi **taḥammül** bu ki himmet degil / Göz göre öldürse mürüvvet degil
NE1993 Çarḫ virür iken ki dürli nevāl / Yine cefāsına **taḥammül** muḥāl
SE848 Zaḥmete dūş-i **taḥammül** ṭutduḳ / Meslek-i ṣaʿb-i tevekkül ṭutduḳ
SE2114 Bir belā gelse **taḥammül** yegdür / Ḳudret-i Ḫaḳka tevekkül yegdür
SE2383 Eylemez nāza **taḥammül** ẕürefā / Çeşme-i Ḫıżra satar istiġna
SE3283 Līk bir pāre teʾemmül eyle / ʿAcele itme **taḥammül** eyle

taḥarrük [1] hareket etme, kımıldama
S975 Leb-i dil-ber itmiş aña nefḫ-i rūḥ / **Taḥarrükdedür** her ḥabāb-ı ṣabūḥ

taḥarrük-nüma [2] hareket eden, kımıldayan
NE378 Bu ṣaʿab ammā ki **taḥarrük-nümā** / Virdi pençe zevraḳ-ı cisme fenā
NE2601 İdicek āmed-şüd-i rāh-ı ṣafā / Boġçasını gördi **taḥarrük-nümā**

taḥassür [3] hasret çekme, özlem
NE584 İtse **taḥassür** naẕarın her zamān / Leb yerine çeşmi ter olur hemān
NE1780 Nār-ı **taḥassürle** müşevveş ola / Her biri tinnīn-i pür-āteş ola
HH1264 Gördi bāġ-ı behişt-revnaḳı şāh / İtdi çeşm-i **taḥassür** ile nigāh

taḫayyül itmek [2] bir şeyi hayalinde canlandırmak, hayal etmek
S1507 Ne naḳşı ki ṭabʿum **taḫayyül ider** / Süḫan meclisinde temeşşül ider
NE1267 Ḫāṭır anı şöyle **taḫayyül ider** / Rūḥıdur ol şekle temeşşül ider

taḫayyül-künān [1] hayal ederek
NE1033 Fikret-i laʿlinle **taḫayyül-künān** / Ḥasret ile geldi dehānına cān

taḥayyür [2] hayrete düşme, şaşırma
NE2265 Bu ġam ile iderek āh u fiġān / Ḳaldı **taḥayyür** ile teʾsif-künān
SE2628 Cem idüp kendümi ṭurdum seḥeri / İtdüm eṭrafa **taḥayyür** naẕarı

taḫcīr olmaḳ [1] (hayvan için) dağlanarak nişanlanmak ‖ etrafı taşla çevrilerek hapsedilmek
NE1869 Şīr ki tenhā geze **taḫcīr olur** / Ḫalḳa ki mecmūʿ ola zencīr olur

ṭāhir [3] temiz, arı, pak
SE504 Oldı ol gülbün-i terden ẓāhir / Devḥa-i tāze-i ʿırḳ-ı **ṭāhir**
SE882 Herkesüñ cevherin eyler ẓāhir / Seçilür anda ḫabīş ü **ṭāhir**
SE1455 Ḥadden efzūn-ter ola mükteseb-i Ḥasebi ẓāhir ü **ṭāhir** nesebi

tahiyyet [1] namazda oturuşta okunan ve “et-tahiyyâtü” sözüyle başlayan dua
HH188 Āl ü aṣḥāb u tābiʿīne müdām / Ola vāsıl **taḥiyyet** ile selām

taḥḳīḳ [10]
1. bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme
SE637 Eyleyüp nevki yaraġın enbīḳ / İtmiş icrāy-ı zülāl-i **taḥḳīḳ**
SE648 ʿĀḳıbet kendi idüp feṭḥ-i kelām / İtdi bu vechile **taḥḳīḳ-i** maḳām
SE1123 İtmeyüp biri birine tevfīḳ / İtdi bu sırrı recā-yı **taḥḳīḳ**
SE1334 İde eṣḫās-ı kezūbı ṭaṣdīḳ / Ḳıla her emr-i muḥāli **taḥḳīḳ**
SE2367 İstiʿārātı olınmaz **taḥḳīḳ** / Nite kim tāze-zebān-ı terzīḳ
2. doğru, gerçek; [tas.] izafî varlığını anlayıp yokluğa ulaşma, gösterişten geçme, bulunduğu hâlin ve makamın ehli olma, Hakk’ı alemde müşahade etme
NE2084 ʿAḳla uyan nice Felātunlar / Vādī-i **taḥḳīḳde** Mecnūnlar
SE432 Rehber-i fikret-i pāki tevfīḳ / Ḳarşular meslek-i haḳda **taḥḳīḳ**
HH264 Nīl-i ʿirfānı çün raḫīḳ-i saḥīḳ / Mīl-i miḳyāsı ẓirve-i **taḥḳīḳ**
HH422 Reh-nümāsı ṭarīḳ-i tevfīḳüñ / Curʿa-rīzi raḥīḳ-i **taḥḳīḳuñ**
HH2069 Ṭutdılar rāh-ı Ḳaʿbe-i tevfīḳ / Ḳıldılar ḥacc-ı ekber-i **taḥḳīḳ**

taḥḳīḳ itmek [5] araştırmak, soruşturmak, bir şeyin doğruluğunu meydana çıkarmak

NE1336 Mihr-i felek gibi cihān-dīdeler / Müttefiḳ olup bunı **taḥḳīḳ ider**
NE1963 Seyr iden ol eblehi taḥmīḳ ider / Devlete taḳlīdini **taḥḳīḳ ider**
NE2668 İkisi de fennini **taḥḳīḳ ider** / Defter-i aʿmālini taṭbīḳ ider
SE2767 Böyle **taḥḳīḳ idüpdür** ḥükemā / Ki müsellem ṭutar anı ʿulemā
SE2790 Böyle **taḥḳīḳ ider** eşrāf-ı ümem / Ki kerāmetle şecāʿat tevʿem

taḥḳīḳ-nümā [2] doğruyu, hakikati gösteren

SE451 Ḳıldı teʿşīr-i cilāyı iʿcāz / Oldı **taḥḳīḳ-nümā** levh-i mecāz
SE1642 Muḳteżā-yı kerem üzre ammā / İtdi taṣdīḳini **taḥḳīḳ-nümā**

taḥḳīr [1] hakaret, aşağılama

HH315 Evvelā şāh-ı ʿışḳ-ı ʿālem-gīr / Oldı bu turfe nāmede **taḥḳīr**

taḫlīs [1] kurtarma, kurtarılma

SE2672 Diñledi çünki ḫalīfe anı / İtdi **taḫlīsi** için fermānı

taḥmīd [1] hamdetme, şükür

NE71 Başdan ayaġ it reh-i **taḥmīde** gir / Hem-ser ol engüşt ile tevḥīde gir

taḥmīḳ [2] birine ahmak deme, ahmak olduğunu söyleme

S650 Tekūr-ı Sitanbulı **taḥmīḳ** ider / Ṣalar bezle-güne evgāra ḫaber
NE1963 Seyr iden ol eblehi **taḥmīḳ** ider / Devlete taḳlīdini taḥḳīḳ ider

taḫmīn [1] sezgilere ve bazı belirtilere göre olacak bir şeyi önceden kestirme ve buna göre verilen hüküm

SE2725 Ḥāṣılı uymaz-ıdı **taḫmīne** / Görmesi sebzī-i eşcārı yine

taḫmīn itmek [1] sezgilere ve belirtilere göre olacak bir şeyi önceden kestirmek

SE1034 Eyleyüp vesvese iblīs-i leʿīn / İtdim ol şeb nice dürlü **taḫmīn**

taḫmis [2] bir beytin önüne beş mısra ekleyerek beş mısralı kıta haline getirme, beşleme

SE394 İtdi manẓūme-i pākin **taḫmis** / Dizdi ḫaḳḳā ki ʿaceb ʿıḳd-i nefīs
HH107 İtdi tertīb her ḳaçan ki ḫamīs / Ḳıldı ṣaff-ı melāʾike **taḫmīs**

taḫrīb [1] mahvetmek, kötü hale getirmek

NE893 Ẓālim olan kendüye eyler zarar / Dīnini dünyāsını **taḫrīb ider**

taḫrīk [1] bir şeyi uyandırma, harekete geçirme

SE2471 Teni altun ṭopa beñzerdi hemān / Anı **taḫrike** ayaġı çevgān

taḫrīk eylemek/itmek [3] harekete geçirmek

S1080 Düzüp tārı depret biraz erġanūn / Yine **eyle taḫrīk-i** ġark-ı cünūn
HH749 Ḳaynadup fitne mekr **ider taḫrīk** / Çāh-ı Bābilden oy virür her dīk
HH1961 Şöyle kim fitneyi **ide taḫrīk** / Bu muḳarrer ki ola ḳana şerīk

taḫrīk [2] yırtma, yarma

NE2632 Eyleye **taḫrīk-i** ʿadüvvi recīm / Devrile bir böyle binā-yı ʿaẓīm
NE2633 Belki o **taḫrīk** ile irüp gezend / Zelzele-nāk ola revāḳ-ı bülend

taḫrīr [10] yazı yazma, deftere geçirme

S216 Eger ḳılsa **taḫrīr** içün imtiḥān / Ḳalem gibi efsürde ola benān
S614 Egerçi nice baḫş olur dāʾimā / Ki **taḫrīri** tafṣīl ider iḫtiżā
S947 Kenār-ı ḳadeḥle mey-i şuʿledār / Şu zer noḳṭadur sīm-i **taḫrīri** var
NE806 Didi yürü müjde-i himmet saña / Naẓm ile **taḫrīre** icāzāt saña
NE3151 İtmedi kef hāmeyi **taḫrīrden** / Ṣaḳlamadı bir oḳı ḫınzīrden
SE675 Ḥażret-i şeyḫ sözin itdi ḳabūl / Gördi **taḫrīrini** vech-i maʿḳūl
SE1289 Uyanup ḳıldım o beyti **taḫrīr** / Görmemişdüm anı ʿömrümde faḳīr
HH445 İtmedüm meşḳ o vādiye bu ḫaḳīr / Eyledüm ḫasb-i ḥālümi **taḫrīr**
HH597 Yol açup ortadan aña ṣaflar / Düzdi **taḫrīr-i** naẓm içün mıṣṭar
HH1120 Oldı **tahrire** bir nigeh zāmin / اتقوا فراسة المؤمن

taḥṣīl [8]

1. toplama, alma

S56 İdüp şerʿi rū-pūş-ı **taḥṣīl-i** māl / Ḥarāmī-ṣıfat kārum ola vebāl

2. ilim öğrenmek için okuma, öğrenim

NE1529 Ḥālet-i **taḥṣīlde** her feylesof / Bulmasa bir mesʾeleye ger vuḳūf

3. hasıl etme, kazanma

S764 Ḳanı sāḳiyā ol dıraḥşān zücāc / Ki **taḥṣīl** ide cism-i ḫāk-i müzāc
SE744 Olsa sevdā ile muḥtāc-ı ʿilāc / Tenḳıyeyle ide **taḥṣīl-i** mizāc
SE883 Kime kim rehber olup nūr-ı hüdā / İde bu neşʿede **taḥṣīl-i** fenā
SE3016 Şive ṣanur anı nice çelebi / İtdi **taḥṣīl-i** edebde edebi
HH640 Kesb-i sermāye-i kemāl itdi / Ḥāce **taḥṣīl-i** vecd ü ḥāl itdi

4. ele geçirme, zapt etme

NE1724 Ṣalmada **taḥṣīl** ile dünyāya ṣūr / Dehre ne virdi alamaz bī-ḥuzūr

taḥsīn [4] güzel bulup takdir etme, övme, âferin

NE847 Her biri naẓmına pesend eyledi / Ġulġul-i **taḥsīni** bülend eyledi

NE848 Ḥāṣılı **taḥsīn** ile her ḫurde-bīn / Didiler üstād ki ṣad āferīn

NE849 Ben de bu **taḥsīne** ṣafā eyledüm / Ḥażret-i üstāda duʿā eyledüm

NE1967 Cāʾizesi ḫande-i **taḥsīn** olur / Çün eṣer-i şerbet-i telʾīn olur

taḥşiye itmek [1] bir metnin kenarına not koymak, hâşiye yazmak

HH1588 İtmege ṣafḥa-ı ruḫına naẓar / Her sözünde **iderdi taḥşiyeler**

taḫt [3] aşağı, alt

NE437 **Taḫt-ı** tırāzende-i zerrīn-külāh / Şemʿi ser-ā-perde-i ḥıfz-ı İlāh

SE331 Olalı neyyir-i baḫtı lemmāʿ / Noḳṭa-i kevni ḳodı **taḫt-ı** şuʿāʿ

SE1352 Rutbe-i ʿaḳlı nisāb-ı ẕevḳi / Bu ki farḳ itmeye **taḫt** u fevḳi

taḥtānī [1] altta, aşağıda, aşağı derecede

HH335 Bilmeye ḫaste-ḥāl-i rūḥānī / Ẕevḳ-i fevḳānī ʿayş-i **taḥtānī**

taḫt-el-ḥicāb [1] bir şeyin örtüsü altında olan, muhafaza edilen

HH1134 Bunlaruñ ḥāli özge ḥikmetdür / Līk **taḫt-el-ḥicāb-ı** ʿiffetdür

taḥte'ş-şuʿā [1] bir şeyin ışığı altında bulunan, muhafaza edilen

HH224 Kevne zīr-i nigīni lūtf-resān / Ḫalḳa **taḥte'ş-şuʿā-ı** emn ü emān

taḫt [43] taht, hükümdarların resmen oturdukları büyük sandalye ya da koltuk, makam ‖ hükümdarlık, padişahlık makamı

S190 Ser-efrāz-ı devlet sezā-vār-ı **taḫt** / Süleymān-ı eyvān-ı iḳbāl-i baḫt

S198 Şehān-ı cihānuñ ḫarācın alur / ʿİnād idenüñ **taḫt** u tācın alur

S200 Maḥal aña her vech ile lā-cerem / Gerek ṣandalīdür gerek **taḫt-ı** Cem

S219 Şu demler ki ḫan Aḥmed-i nev-cevān / Ḳoyup **taḫtını** itdi ʿazm-i cinān

S224 Belendi ser ü sīne-i **taḫt** u tāc / İder ḥilye-i ʿadl ile ibtihāc

S242 Ḫurūşunda Rūmī sipeh çavḳ çavḳ / Çep ü rāst pīş ü pes ü **taḫt** u fevḳ

S280 Olup zīn-i zerrīni **taḫt-ı** revān / Rikābı iki yañadan nerdübān

S296 Müẕehheb nişīmengehi **taḫt-ı** Cem / Direfş-i Keyānī o zerrīn-ʿalem

S385 Żarūrī idüp iltizām-ı ḫarāc / Bu ṣulḥa fedā eyledi **taḫt** u tāc

S725 Olup merḳadi ser-be-ser **taḫt-ı** ẓıll / İder cennet uyḫusın ol zinde-dil

S1018 Ḳadeḥle olur ġayret-i gülsitān / Ki bir **taḫta** lāle olur pīş-ḫʷān

S1230 Anuñ pāy-ı **taḫt** ise fincānları / Bunuñ cāmı mirʾāt-ı İskenderī

S1244 Şeh-i gül ki **taḫtında** itdi ḳarār / Ġulām-ı derūn idi çıḳdı bahār

NE127 Cilve-i ḥüsn eyler idi zāt-ı baḫt / Bī-kem ü keyf idi ne fevḳ u ne **taḫt**

NE299 Refref idüp ḫidmetine buldı baḫt / Eyledi sadrında o sulṭān-ı **taḫt**

NE300 Ol dür-i şeh-vāra nigīn-dān idi / Yāḫūd uçar **taḫt-ı** Süleymān idi

NE1135 **Taḫtuña** maʿrifetüñ ḫusrevi / Yaʿni şehenşāh-ı suḫan-ı Dehlevī

NE2375 **Taḫt-ı** dile gel beri sulṭānlıḳ it / Söylet o ḫayvānı Süleymānlıḳ it

SE255 **Taḫt-ı** zeyn üzre cülūs itdi o şāh / Geldi gūyā ki şeref burcına māh

SE273 Sīnesin ref-ref idüp **taḫt-ı** revān / Gitdi anuñla o Sulṭān-ı cihān

SE335 Arada ḳalmadı mümtāzī-i **taḫt** / Safha-i memleket oldı yek-laḫt

SE577 Eyledi çünki o ḫūrşīd-āṣār / Çārümīn **taḫt-ı** ḫilāfetde ḳarār

SE1800 Gün gibi ḫusrev-i seyyāre-ḫaşem / **Taḫtına** geçdi oturdı ol dem

SE1907 Ṣaldı ışdār ḳılup fermānın / Pāy-ı **taḫtındaḳi** ser-ḳaplānın

SE2108 Yaʿnī şükrāne-i tāc ü **taḫtı** / Sürdi dergāhdan ol bed-baḫtı

SE2597 Didüm iy pādişeh-i ḫüsn ü bahā / Heves-i **taḫt** ide mi rind-i gedā

SE2740 Dönerek **taḫt-ı** revān-ı eyyām / Oldı şeh-zāde şehin-şāh-ı be-nām

SE2838 Yā ser-i **taḫt-ı** felek-sīmāda / Ḫāk u ḫūn içre yā zīr-i pāda

SE2930 Ortada **taḫt-ı** muraṣṣaʿ pāye / Ferḳadan farḳına ṣalmış sāye

HH701 Ḳarşuda heft mesned-i zerrīn / Yedi **taḫt** üzre heft şāh-ı güzīn

HH704 Şīr-veş nice dīv olup ġurrān / Pāy-ı **taḫtında** oldı ser-ḳablān

HH873 Tāc-ı zerle miyān-ı şāhānda / Şāh idi pāy-ı **taḫt-ı** Māhānda

HH885 Berg-i gül **taḫtına** ʿaḳīk-i Yemen / Farḳı yoḳ şāhınuñ zümürrüdden

HH1071 Mīzbān didi kim ʿAdendür bu / Pāy-ı **taḫt-ı** şeh-i Yemendür bu

HH1187 Sürelüm pāy-ı **taḫt** -ı devlete raḫt / Cehd olunsun hele ya **taḫt** yā baḫt

HH1187 Sürelüm pāy-ı **taḫt-ı** devlete raḫt / Cehd olunsun hele ya taḫt yā baḫt

HH1201 **Taḫt-ı** pīşine şāh-ı dīrīne / Geçdi emr oldı şehr-āyīne

HH1293 Bir gün ol ḫusrev-i hümāyūn-baḫt / Şāh-ı mehpāye mihr-i gerdūn **taḫt**

HH1546 Eylemişdi o **taḫtı** menzilgāh / Bir ḳavī baḫt nāmı Ḳāhir Şāh

HH1577 Oldı ol nev-ẓuhūr-ı mülk-i cemāl / **Taḫt-ı** dilde şeh-i be-istiḳbāl

HH1655 Seḥeri **taḫta** geçdi çün sulṭān / Tāc-ı zerle miṣāl-i mihr-i cihān

HH2331 **Taḫtını** bād sürdi ʿummāna / Döndi İskender ü Süleymāna

HH2671 Her biri şād u ḫurrem ü ḫandān / Oldılar pāy-ı **taḫt-ı** Rūma revān

taḫtgāh [4] tahtın bulunduğu yer, başkent

NE1828 Var idi olˁaṣrda bir pādişāh / Olmış idi aña Yemen **taḫtgāh**
HH464 Şehr ammā ki reşk-i Dār-ı Naˁīm / **Taḫtgāh-ı** şehān-ı heft iḳlīm
HH1150 İtdiler ḫayr-bād-ı mīr-i kerīm / Ḳıldılar ˁazm-i **taḫtgāh-ı** ḳadīm
HH2376 Geldiler **taḫtgāha** bī-teşvīş / Oldı hem-kāre şāh ile dervīş

taḫt-nişīn [1] tahtta oturan, padişah

SE1105 Cümleten şāhlar oldı bende / Ser-be-ser **taḫt-nişīn** efkende

taḫta [20] kalınlığı az, geniş, düz ve uzun biçilmiş ağaç parçası

S690 Ṣalar sebzeye **taḫta-i** lāle lemˁ / Ṣalınmış yeme şanki taḫtayla şemˁ
S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle lemˁ / Ṣalınmış yeme şanki **taḫtayla** şemˁ
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre gümüş **taḫta** bend
NE689 Keştī-i Nūḥa urulunca binā / **Taḫtası** alınmış anuñ cā-be-cā
NE1517 Merḳadi der-meşher-i setr-i ˁazīm / **Taḫtası** tabūt-ı necāt-ı kelīm
NE1519 Pūşiş-i sebzi yem-i aḫżar gibi / **Taḫtası** şundūḳ-ı Skender gibi
NE2131 ˁİffeti fülkine olup raḫne-der / **Taḫta** delüp itme ḫarāma naẓar
NE2132 Eskise de **taḫtası** olmaz ziyān / Senden olur yine çürüklük hemān
NE2134 **Taḫta** delüp nite ki aġaçḳaḳan / Bāma çıḳup gāhī miṣāl-i zeġan
NE2356 Şekl-i murabbaˁ ḳılub anı o Türk / İtmişdi aşılı bir **tahta** kürek
NE3166 Heyˁet-i ḫaṭṭı ide ol pür-gezend / **Taḫtası** ḳopmış çürümiş taḫta-bend
SE2210 Giçse bir **taḫta** ḫarem yanuñdan / Dem ura burġucı dükkānından
SE2212 **Taḫta** ḫavlı arasından nā-gāh / Görinür şemˁa-şıfat bir iki māh
SE2218 Göricek anı delikden o denī / Oldı ol **taḫtanuñ** aġaç ḳaḳanı
HH270 Manşıba kim ki müstaḥiḳ geçine / Yapışurlardı aḳçe **taḫtasına**
HH1041 Nerre dīvi iderdi tīġı helāk / Erresi **taḫta-ı** sipihri dü-çāk
HH1751 Şeb-i tār idi ḫalḳ ise ġāfil / Oldı bir **taḫta** pāreye vāṣıl
HH1752 **Taḫta** üzre o bī-dil-i şeydā / Mürde-i ġaslgāh idi gūyā
HH1753 **Taḫta** pāreyle ḫaste vü bed-ḥāl / Yana yana giderdi şemˁa miṣāl
HH2350 Maḥv olup levṣ-i dāmen-i mülki / Eyledi pāk **taḫta-ı** fülki

taḫta-bend [1] yazı tahtası

NE3166 Heyˁet-i ḫaṭṭı ide ol pür-gezend / Taḫtası ḳopmış çürümiş **taḫta-bend**

taḫtaha el-enhār {taḫtihe'l-enhār} [1] Arapça "altından ırmaklar (akan)…" anlamına gelen bu terkip cennet tasviri bağlamında kullanılmıştır. Kurân-ı Kerîm'de muhtelif surelerde "جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ" "cennâtin tecrî min tahtihe'l-enhâru-Altından ırmaklar akan cennet" şeklinde geçmektedir.

HH1759 Cüylar anda nehr-i cennet-vār / İtdi tefsīr-i **taḫtaha el-enhār**

taḫta ḳaḳmaḳ [3] ayağını yere vurarak tempo tutmak ‖ coşmak, cezbeye gelmek

S1042 Olur deyr-i pīr-i muġān pür-şafā / Varan anda **taḫta ḳaḳar** dāʾimā
SE1707 Kefş-gerlikle olup mest-i naġam / ˁĀleme **taḫta ḳaḳardı** her dem
HH271 Sīne-kūbān-ı derd-i ḫirmāne / Yaˁni **taḫta ḳaḳardı** rindāne

ṭāḫūne [1] değirmen, su değirmeni

NE1603 Anları girdāba şalup rüzgār / Döndi yürüdi ḫar-ı **ṭāḫūne-vār**

ṭahūr [2] çok temiz olan ve aynı zamanda temizleyici özelliği olan

S119 O bezm-i servere semen şaça nūr / Gele ḫūr elinden şarāb-ı **ṭahūr**
S763 Meded şīşeden şun şarāb-ı **ṭahūr** / Ki telḫ eyledi ˁıyşı bu şerr ü şūr

taḫvīf [1] korkutma

SE1084 Kendüye dāˁiye-i şöhret ola / Ḫalḳı **taḫvīfe** bu bir ˁillet ola

tāʾib olmaḳ [2] tövbe etmek

SE605 Siḥrden **tāʾib** olup ġamze-i yār / Def ider zaḥmeti çeşm-i bīmār
SE1047 Belki **tāʾib** ola diyü o leˁīm / Ḳıla imhāl Ḫudāvend-i Kerīm

ṭāʾife, ṭāyife [7] insan topluluğu, takım; özel bir sınıf teşkil eden insanlar

SE418 Ḳıdve-i **ṭāyife-i** ehl-i yaḳīn / ˁUmde-i ḳāṭıbe-i müctehidīn
SE815 Sālik-i meslek-i ḳadr-i ˁālī / Sevmedi **ṭāyife-i** baṭṭālı
SE842 Bir zamān eyler iken ˁazm-i sefer / Yolı bir **ṭāʾifeye** itdi güẓer
SE846 Görüp ol **tāʿife-i** baṭṭālı / Birine şordı hemān aḥvālı
SE1440 ˁAsrınuñ şāh-ı cihān-sālārı / Ḳıdve-i **ṭāʾife-i** Ṣaffārī
SE3498 Biri ol **ṭāʾife-i** nā-mevzūn / Ki ide naẓmuñ işin dīger-gūn
HH1158 Hiç dil çıḳmaya o **tāyifeden** / Olmaya kimse rāzdār-ı fiten

ṭāʾir [5] uçan, kuş

S344 Hey-ā-hūy-ı ˁasker çıḳup göklere / Düşeyazdı çaḳ ser-i **ṭāʾir** yere

S724 Uçup **ṭā’ir-i** rūḥı bu lāneden / Güzel kūşede vāḳıʿ olmış beden
NE951 Eyledi āh-ı dil-i nākāmdan / Perrin alup **ṭā’ir-i** evhāmdan
SE2888 Şiʿrdür zemzeme-i **ṭā‘ir-i** rūḥ / Şiʿrdür evvel-i āşār-ı fütūḥ
HH2129 Başını urdı ṭaşa ol medhūş / Āşiyānından uçdı **ṭā’ir-i** hūş

ṭā’ir-i devlet [1] devlet kuşu. Ayrıca bkz. ‘hümā’ md.

HH1188 Yā ḳona başa **ṭā’ir-i devlet** / Yā ḳona būm-ı ḫāne-i nikbet

ṭā’ir-i ḳuds [2] ruh

NE78 Oldı bu gence iki mışrāʿ der / **Tā’ir-i ḳudse** bā iki şāh-per
NE2454 Ḳorḳuludur fitne-i ḫāk-i beden / **Ṭāyir-i Ḳudsi** ḳaça gül-mühreden

ṭāḳ [53] kemer, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü, kubbe ‖ gökyüzü

S1 Be-nām-ı Ḫudāvend-i eflāk ü ḫāk / Ber-ārende-i gūy ü çevgān-ı **tāk**
HH403 Ġarḳ-ı nūr oldı ser-be-ser āfāḳ / Cebel-i nūra döndi **tāk** u rivāḳ
HH14 Ḳalemüñ **tāk-ı** ʿArşa virdi cilā / Levḥüñ itdüñ kitābesin vālā
S46 Gelür baña ser-maḥfil āvāzesi / Ser-i **ṭāḳdan** muṭrib āġāzesi
S395 Degil mūy-ı ebrū zamān-ı sükūt / Ki dām eylemiş **ṭākda** ʿankebūt
S405 Ne söz ola manẓūme-i sāḳ-ı ʿarş / Ne manẓūme āvīze-i **ṭāḳ-ı** ʿarş
S1041 Ṣalup baḫra ʿaks o **ṭāḳ-ı** ḫarāb / Meger Ḳaydafā mülkidür ġarḳ-āb
S1479 Kesilmez o meyden dil-i müstemend / Eger **tāk-veş** kesseler bend bend
NE686 Meykede **ṭāḳında** olan nerdübān / Baña yeter pāye-i ʿizzet hemān
NE719 **Ṭāḳ-ı** dimāġı ṭolu kibr ü ġurūr / Sinede merkūzı bürūz-ı ẓuhūr
NE1370 Gerçi kemer içre bilem **ṭāḳ** idi / Cilvegehüm ʿālem-i ıṭlāḳ idi
NE1658 Şol süḥanumı işiden **ṭākler** / Söyleyelüm ʿārif olan añlar
NE2140 Aşmaġa bāmından anuñ **tāk-veş** / Bend-i kemend eyleme ḳırāl-veş
NE2525 Vesmeli ebrūları māh-ı maḥāḳ / Ya şıvası ḳopmış iki köhne **ṭāḳ**
NE2797 İremedi **tāḳına** ol ḳubbenüñ / Tengine şiş şalamadı penbenüñ
NE2940 Cismüñi de öyle yaḳar Zü’l-celāl / Ġıll u ġışuñ **tāḳ** idüp olınca ḳāl
NE2960 Ḳaṣr-ı ḥabāba ger ola naḳb-zen / **Ṭāḳına** irmezdi ḫalel naḳbdan
SE91 İtdim ol **ṭāḳı** burūcile ḫayāl / On iki terkli tāc-ı abdāl
SE39 Şedde mi ṣafḥa-i berrāk üzre / Ḫaṭṭınuñ şānesi mi **ṭāḳ** üzre
SE264 Ṣarṣılup cünbüş-i raḫşile sipihr / **Ṭāḳdan** düşdi yire kāse-i mihr
SE317 Ḳaṣrı hod cāmiʿ-i raḫşende-ḳıbāb / Kemer-i **ṭāḳ-ı** refīʿi miḥrāb
SE1303 Sāye-dih **taḳ** żaʿīf olsa nizār / Ḳaplasa farḳını berg-i eşcār
SE1904 Ḫüsnile şöhre olup āfāḳa / Velvele şalmış-ıdı nüh **ṭāḳa**
SE2388 Her terāzūsı bu nüh **ṭāḳa** ʿimād / Belki elvāḥ-ı zemīne evtād
SE2574 Nāy u def ġulġule-i nūş-ā-nūş / Eylemiş **ṭāḳını** pür-cūş u ḫurūş
SE2928 Şah gördi bir ulu **ṭāḳ-ı** refīʿ / Ḳalb-i müʾmin gibi ġāyetde vesīʿ
HH27 Geldi revnaḳ bu ḳaṣr-ı rengīne / Ḳondı her **ṭāḳına** bir āyīne
HH42 Ḳavlayup lāciverd-i **ṭāḳ-ı** kühen / Pāre pāre düşe bu günbedden
HH151 Çün Burāḳ üzre ol meh-i berrāḳ / Mihr-i gerdūn-veş oldı ḫüsn ile **ṭāḳ**
HH201 Kehkeşān süddesiyle leb-ber-leb / Kemer-i **ṭāḳına** felek ḳāleb
HH377 Eylemez reşk **ṭāḳ-ı** rengīne / Günbed-i şandalī vü müşgīne
HH381 Felegüñ vaḳt-i ṣubḥ-ı pür-nūrı / Saña yetmez mi **ṭāḳ-ı** kāfūrı
HH555 Söndi nā-gāh şemʿ-i **ṭāḳ-ı** berīn / Oldılar tār-ı şebde perde-nīşīn
HH557 Şemse-i **ṭāḳ-ı** ġurfe-i ḥaḍrā / Ḳavladı lāciverd ile gūyā
HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı ṣaçından / Ṭurma çarḫ urmada çü **ṭāḳ-ı** kühen
HH769 **Ṭaḳa** aşmışlar anı ṣaçından / Ṭurma çarḫ urmada çü ṭāḳ-ı kühen
HH903 Ḫam-ı ebrūsı **ṭāḳ-ı** ʿarş-ı berīn / Rūyı şemʿ-i rivāḳ-ı ʿilliyīn
HH970 Ġonceyi penbe içre gizleyeler / Uralar **ṭāḳ-ı** ʿayşa bir gül-i ter
HH1515 Ṣıyt-ı ʿadli bu **ṭāḳ-ı** aḫżerde / Ḫās Ayaz ile ḳaldı dillerde
HH1687 Naḫl-ı āzād-ı tayyibü’l-aʿrāk / İde mi ḫār u ḫasle pīçiş-i **ṭāḳ**
HH1723 Bildigüm üzre āsumān ü zemīn / Oldı şaḫn-ı rivāḳ u **ṭāḳ-ı** berīn
HH1739 Ne bilür zīr-i **ṭāḳ-ı** mīnūda / Şāh göz ḳıpdıġuñ ḳarañuda
HH1883 Ceẕbe-i tāb-ı şevḳ olup ḳullāb / Geldi **ṭāḳa** o mihr-i ʿālem-tāb
HH1896 Āh ü feryādı oldı perde-bīrūn / Çıḳdı **ṭāḳ-ı** sipihre āh-ı derūn
HH2103 Nūr u fer virdi bu köhen **ṭāḳa** / Gün gibi hep yayıldı āfāḳa
HH2323 Dūrdan görinürdi **ṭāḳ** ü ḳıbāb / Rūy-ı ʿummānda ṣan miṣāl-i ḥabāb
HH2382 Āḫir oldı felekde ebr-i kebūd / İtdi bu **ṭāḳı** lāciverd-endūd
SE90 Bāġ-ı ṣunʿında bu **ṭāḳ-ı** kāşī / Oldı bir ḫarbuze-i bektāşī
SE1603 Yıḳıla yapdıġı **ṭāḳ-ı** ʿālī / Dehr ola ġulġulesinden ḫālī
SE2568 **Ṭāḳ-ı** zer künküre-i pür-envār / Ferḳadān farḳına tāc-ı zer-kār
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile yıḳdı / **Ṭāḳ-ı** ḳaṣra kemend atup çıḳdı
HH1508 Rāʾy-i rūşenle ʿaḳl-ı pīrāne / İki şemʿ oldı **ṭāḳ-ı** eyvāne
HH2122 **Ṭāḳ-ı** bīmār-ḫāne ol ebrū / Lebleri derd-i ʿışḳa cāndārū

ṭāḳ-ı çarḫ [2] gökyüzünün kubbesi, gökkubbe

HH2554 Ḳaṣrlar **ṭāḳ-ı çarḫa** peyveste / Tāk-i rez farḳ-ı ṭāreme beste
HH2739 Ṣaldılar **ṭāḳ-ı çarḫa** turfe ṣada / قدس الله روحهم ابدا

ṭāḳ-ı ebrū [2] kemer kaş, [tas.] kendisinde görülen kusur sebebiyle derece ve makamından düşen sâlikin bu hâlde terk ve ihmal edilmesi
S52 Der-i tevbeyi **ṭāḳ-ı ebrū-yı** yār / Ḳıla beste-dīvār miḥrāb-vār
HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide zīver / **Ṭāḳ-ı ebrūya** ṣanki nūr-ı başar

ṭāḳ-ı ezrāḳ [1] gökkubbe, gökyüzü
HH2387 Mihr-i perrende **ṭāḳ-ı ezraḳda** / Gök tere batdı yek muʿallaḳda

ṭāḳ-ı felek [2] feleğin kubbesi, gökyüzünün en yüksek yeri
NE500 Ṣunmış elin nahl-i dil-ārā yine / **Ṭāḳ-ı felekde** mehüñ elmāsına
NE913 **Ṭāḳ-ı felek** deyr-i mükāfātdur / ʿAynını göstermede mirʾātdur

ṭāḳ-ı fenā [3] yokluk sarayı, fânî dünya, dünya
NE653 Dem-be-dem üftāde-i **ṭāḳ-ı fenā** / Meyde bulur ḫāsiyet-i mūmiyā
SE498 Ḳodı bu **ṭāḳ-ı fenāda** bir nām / Nite kim ḳaṣr-ı felekde Behrām
NE502 Ṭamladı güyā ki bu **ṭāḳ-ı fenā** / Kāse ḳodı nergis ü gül cā-be-cā

ṭāḳ-ı gerdūn [4] dönen kubbe
S289 Ṭuna cisrine irdi devletle rāh / O pil **ṭāk-ı gerdūn** idi Şāh māh
S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı ferruḫ-ṣılāl / Ṣu üzre ṭurur **ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl**
HH729 Seni ġarḳ ideyin mi Ceyhūna / Atayın mı ya **ṭāḳ-ı gerdūna**
HH1554 **Ṭāḳ-ı gerdūn** rivāḳa ol muḫtāl / Gūş urup rūz u şeb hilāl-miṣāl

Ṭāḳ-ı Kisrā [2] Terkip "padişahın kemeri" anlamında gelmektedir ve içinde bulunduğu saray Sâsânîlerden kalan az sayıdaki eserden biridir. İlk Sâsânî hükümdarı I. Şâpûr tarafından yaptırılan ve I. Hüsrev tarafından genişletilen ihtişamlı kemerlere sahip saray klasik şiirde yüksekliği, kemerinin zarafeti eşsiz güzelliği ve nakışları ön plana çıkarılarak kullanılmıştır. Tanıklarda Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği gece çatlayıp yıkılması mucizesi bağlamında yer almıştır.
SE151 **Ṭāḳ-ı Kisrā** ile tāc-ı Dārāb / ʿĀḳıbet oldı nümūdār-ı ḥabāb
SE207 **Ṭāḳ-i Kisrā** gibi nice muʿvec / Ḥaḳḳa ṭoġrıldı hemān itmedi lec

ṭāḳ-ber-ṭāḳ [1] kemer üstüne kemer, çok kemerli, kat kat
HH1275 **Ṭāḳ-ber-ṭāḳ** olup niḫāl-i şecer / Çıḳa eflāke ḫūb günbedler

tāḳ-ver ü ak {ṭāḳ u revāḳ} [1] kemer ve kubbe
NE1231 Hind ise ḫūd ḳatı degilken yapar / **Tāḳ-ver ü ak** ile muʿallā kemer

tāk [14] üzüm kütüğü, asma
S12 Gelür gözine bāde-i ʿışḳ-ı pāk / Degil ser-serī girye-i çeşm-i **tāk**
S894 Ne mey kim olup **tākide** ehl-i ḥāl / Ola şekli bīd-i müvelleh-miṣāl
S901 Kesilse n'ola **tāki** faṣl-ı bahār / Olur çünki tiryāk içün ḳatʿ-ı mār
S908 Filizzātı n'eyler dil-i neşve-nāk / Yeter aña kibrīṭ-i aḥmer o **tāk**
S912 Bahār olsa **tāke** yürür āb-ı nāb / Nitekim ʿurūḳına rindüñ şarāb
NE1507 Āyine-i rūḥı bulur şayḳalī / **Tāk-şıfat** her yere irer eli
NE2947 **Tāk** virürken niʿam-ı bī-girān / Ṭurma yine kesmededür bāġ-bān
SE1304 Künbed-i çarḫda mānend-i hilāl / Bāġ-bān buldurur ol **tāke** kemāl
SE1317 Vire bu ṭārem-i gerdūnda zevāl / Boynı altında ḳala **tāk-miṣāl**
SE3156 Eli uzun olanuñ **tāk-miṣāl** / Yüzi yapraḳ gibi olur pā-māl
HH1445 Başı oldı ber-ā-ber-i eflāk / Gūyiyā çıḳdı ṭāreme ser-i **tāk**
HH2550 Naḫl ile **tāklar** ki ber-pādur / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur
HH2549 Laʿl ü yāḳūtdan tirāşide / Kimi **tāk** üzre kimi pāşide
HH2552 Bü'l-ʿaceb ejdehāyimiş ol **tāk** / Mühresi pād-ı zehr-i pür-tiryāk

tāk-ı rez [5] üzüm kütüğü, asma
S914 Ṣalāḥ ol ki rindān-ı cām u sebū / Ala lüʾle-i **tāk-ı rezden** vużū
SE833 Māyilim **tāk-i rezüñ** himmetine / Gör şu żaʿfile çıḳan niʿmetine
HH2551 Laʿl-i terdür kirās-ı raḫşānı / **Tāk-i rezdür** anuñ nigeh-bānı
HH2253 Burdı boynın miṣāl-i **ṭāḳ-ı rezān** / Oldı yaşin yaşin gözi giryān
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / **Tāk-i rez** farḳ-ı ṭāreme beste

tāk-ı ṣıfaṭ-bürūd {tāk-ṣıfaṭ bir direk} [1] Mısranın okunuşu "Tāk-ṣıfat bir direge ṣarasın" şeklinde olmalıdır.
NE2450 İşleme gibi başını yarasın / **Tāk-i ṣıfat-bürūduña** ṣarasın

tāk-ı zer [2] altın asma
S907 Ṣarābuñ ki vaṣfı olına raḳam / Alınmaḳ gerek **tāk-ı zerden** ḳalem

S909 Bizi **tāk-ı zerdür** iden behre-yāb / Olur berg ü bārı mezeyle şarāb

taḳaddüm [1] ileri geçme, ileride bulunma, önde bulunma

NE1833 Faż̇l-ı **taḳaddümle** ciger-ḫūn idi / Nāmını güm ḳılmaġa meftūn idi

taḳallüb eylemek [1] bir şekilden başka bir şekle girmek, değişmek

HH1153 Ṣandı şevḳ ile ide istiḳbāl / Dimedi kim **taḳallüb eyleye** ḥāl

ṭāḳat [4] bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman

NE490 Ġālib imiş gördüm anuñ riḳḳati / Sūzuma vü āhuma yoḳ **ṭāḳati**

NE518 Āteş-i gülden kül olup nātüvān / **Ṭāḳati** yoḳ üf diseñ uçar hemān

HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa **tāḳat** ḳomadı żillet-i ʿışḳ

HH1954 Gördi kim ʿışḳ **ṭāḳatin** almış / Ten-i zārında bir nefes ḳalmış

ṭāḳati ḳalmamaḳ [3] gücü ve tahammülü kalmamak

S1482 Bu naḳş-ı nigār arturup ḥayretim / Ḳamaşdı gözüm **ḳalmadı ṭākatim**

SE3290 **Ṭāḳatim ḳalmadı** yoḳ ṣabra mecāl / Münḥaṣrdur iki ṣıḳḳa aḥvāl

HH1001 Gördi çün-kim ġurūbın ol māhuñ / **Ḳalmadı** ṣabra **ṭāḳati** şāhuñ

taḳāżā [3] serzeniş, azarlama, başa kakma

NE129 ʿIşḳ-ı **taḳāżā-yı** ẓuhūr eyledi / Āyineyi ġarḳa-i nūr eyledi

SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı **taḳāżā** peyvend / Ḫoşa geçdi baña bu yüzden pend

SE3334 Allāh Allāh ne temāşādur bu / Levḥaşa'llāh ne **taḳāżādur** bu

taḳdīm [3] kendinden büyük ve üstün bir kimseye verme, sunma

SE749 ʿİlm-i ebdānı o sulṭān-ı kerīm / ʿİlm-i edyāndan itdi **taḳdīm**

SE2486 Bir recā-nāme olınsun **taḳdīm** / ʿAceb olmaz ṭaleb-i luṭf-ı kerīm

HH1361 İtdi **taḳdīm-i** mū-şikāf-ı kühen / Düm-i mışı burūt-ı nā-dāndan

taḳdīr [9] kader, Allah'ın her şey hakkındaki ezelî kararı

S384 Ne ışşı belā gelse tedbīrden / Ḳażā tīridür ḳavs-i **taḳdīrden**

NE712 Kilk-i emel hem-ser-i **taḳdīr** idi / Ṣafḥa-i endīşe ḳalem-gīr idi

SE74 Olmasa rāyiż-i **taḳdīrine** rām / Bād-pā-yı nefs olmazdı be-kām

SE1553 Rāy-i Ḥindi bozup itdi tedbīr / Reʾy ü tedbīri nite kim **taḳdīr**

SE1738 ʿĀlemi itdi ser-ā-ser tesḫīr / Oldı tedbīrine hem-ser **taḳdīr**

SE1752 İtdi teʾyīd-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Ḫātemin pertev-i naḳş-ı **taḳdīr**

SE2056 Kesbde medḫalı yoḳ tedbīrüñ / Kimse resmin bozamaz **taḳdīrüñ**

SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / Vire can naḳdini birbir **taḳdīr**

HH2289 İtmemek yoḳdur ol aña teʾsīr / Raḥm ider ʿāṣıḳa be-her **taḳdīr**

ṭāḳı{ṭāḳ} [1] bkz. 'ṭāḳ' md.

HH2537 Ḳad çeküp servi **ṭāḳı-ı mīnāya** / Serzeniş eyler idi Tūbāya

ṭaḳılmaḳ [2] bir yerde, bir şeyde kalmak, daha ötesine gidememek

S1457 Dili ṣal o nāra Siyāvuş-vār / Ki **taḳılmaya** töhmet-i iḫtiyār

NE3084 Kūy-ı girān-māyesi **ṭaḳılmaduḳ** / Belki daḥı yaḳası açılmaduḳ

ṭaḳınmaḳ [3]

1. bir nitelik, bir durum almak; davranışlarına belli bir nitelik vermek, bürünmek

NE2900 Muġlim adın **ṭaḳınup** ol bī-nevā / Fāʿiline eyler idi iftirā

SE1618 Maḳbere bekçisi nāmın **ṭaḳınur** / Meyyiti biri birinden saḳınur

2. bir şeyi kendine takmak

SE3196 ʿAhdin unutmaya diyü şaḳınur / Parmaġa ʿaksine ḫātem **ṭaḳınur**

taʿḳīd [1] düğümleme, bağlama

NE569 Bād-ı şitānuñ işi **taʿḳīd** idi / Şu şeh-i yaḫ şükker-i fānīd idi

taḳiyye itmek [1] olduğundan farklı görünmek, gerçek kimliğini gizlemek

NE2866 **İtse taḳiyye** o seg-i künde-post / Nāmın ider gerçi ki maḥbūb-ı dost

taḳla [2] başı ve elleri yere koyup vücûdu üzerinden aşırmak sûretiyle yapılan dönme hareketi

NE1965 Olmış iken şevḳ ile bir nātüvān / **Taḳla** vü perende ile ser-girān

NE2776 Üstüne yüz **taḳla** ḳılup ḳaşşanuñ / Düşse de üstüne düşerdi anuñ

taḳlīd [13] bir kimsenin ya da bir şeyin hareketinin, şekil ve suretinin aynısını yapma, benzemeye veya benzetmeye çalışma

NE608 Laʿli ki şükker gibi leẕẕetlidür / Ekşiye **taḳlīdi** ʿacib ṭatlıdur

NE757 Sifle ki **taḳlīd-i** kibār eyleye / Kendüyi rüsvāy-ı diyār eyleye

NE1129 Līk mededkāri-i **taḳlīd** ile / Umarız Allāh ʿināyet ḳıla

NE1130 Ḳatalar anlara var ümmīdümüz / İylere olsun hele **taḳlīdümüz**

NE1229 Her biri terk itsün enāniyeti / Peşşeye **taḳlīd** iledür şöhreti

NE1813 Himmeti de luṭfı da **taḳlīddür** / Devleti yoḳ nikbet-i cāviddür

NE1963 Seyr iden ol eblehi taḥmīḳ ider / Devlete **taḳlīdini** taḥḳīḳ ider
NE2312 Şiʿri okur maġrec ü tecvīd ile / Terk idemez terk anı **taḳlīd** ile
SE1078 Nā-münāsib giyicek cāme-i zer / Suḥre olur işi **taḳlīde** döner
SE2130 Virme şirrīre ḫuşūnetle cevāb / ʿAybdur ādeme **taḳlīd-i** kilāb
SE2271 Saña **taḳlīdile** dir ḫalḳ-ı cihān / Erdeşīrāne gerek tāb ü tüvān
SE3013 Olamaz kimse o cāha lāyıḳ / Kişi **taḳlīdile** olmaz ʿāşıḳ
HH2746 Ḫamse erbābına idüp **taḳlīd** / Eyledüm pençe-gīrī-i ḫurşīd

taḳlīd eylemek/itmek [7] bir kimseye veya bir şeye benzemeye çalışmak

NE1949 Her biri bir ḥarfine **taḳlīd ider** / Kendi ise devlete **taḳlīd ider**
NE1992 Masḫara kim illere **taḳlīd ider** / Kendüyi uḍḫūke-i cāvid ider
NE2875 Sen de fakīrāne gözet neng ü nām / **Eyleme taklīd-i** ekābir müdām
SE440 Maḥż-ı luṭfından **ider** hep **taḳlīd** / Selefe virmege cāh-ı cāvīd
SE2021 Kimseler **eyleyemez taḳlīdüñ** / Yoḫsa öz oġlı mısın Cemşīdüñ
SE2444 **İtme taḳlīd-i** gürūh-ı süfehā / Sen sen ol eyle elüñle ʿaṭā
SE2953 Bize yitmez mi şeref kim her bār / Ana **taḳlīd idevüz** ṭūṭī-vār

ṭaḳmaḳ [14]

1. bir şeyi başka bir şeyin üzerine tutturmak, geçirmek, asmak

S307 Alup şayḳayı **ṭaḳdılar** rīsmān / Ḳadırġalar oldı cenibet-keşān
S545 Velī gitmede irkilür her zamān / Güc ile sürerler **ṭaḳup** rīsmān
NE308 Gūşe **ṭaḳup** gevher-i nā-süfteyi / Ṭuydı nice nükte-i nā-güfteyi
NE1954 Şebnem anuñ aḳçe **ṭaḳup** başına / Ṣundı şeker laʿl-i güher başına
NE2460 Ḥādisesi nefsine **ṭaḳmış** zimām / İstedügi yere çekerdi müdām
NE2533 Ḳapusına varsa ḳaçan kim ẕeker / Barmaġına şanki **ṭaḳardı** ciger
SE1385 ʿAḳl cerr eyler-ise aña maḥal / Boġaza ṭorba **ṭaḳup** ḳaba şaḳal
SE3326 Zaḫm urup boynına ḳanı aḳdı / Şanki yāḳūt ḳılāde **ṭaḳdı**
HH1425 Düm-i pīçān-ı kehrübā-gūne / Ḳulb **ṭaḳmışdı** şīr-i gerdūna
HH1462 Ḳalbe ḳullāb-ı ceẕbe **ṭaḳdı** resen / Beni bunda odur çeküp getüren
HH1857 Çeşm-i şāhbāzı gibi ol server / Farḳına **ṭaḳmış** idi şeh-berler
HH2012 Düşdi teb-lerẕeye ʿadū-yı cebān / Rīsmān **ṭaḳdı** boynına merdān

2. dizmek

SE2503 Gāv u büzgāle yiyüp cümle bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir ipe **ṭaḳacaḳ**
HH399 Rīşte-i fikre virmege revnaḳ / Bulmadum bir güher ipe **ṭaḳacaḳ**

taḳrīb [2] yaklaştırma

HH1902 Zaḫm-ber-zaḫm hecr ü cevr-i raḳīb / Oldı feryāda gül gibi **taḳrīb**
HH1928 Işfahāna varup o zār u ġarīb / Ḳurb-ı sulṭāna buldı bir **taḳrīb**

taḳrīb eylemek [2] yaklaştırmak

SE634 **Eyleyüp** kendüyi Ḥaḳḳa **taḳrīb** / İde aḫlāḳ-ı redīsin tehẕīb
HH2277 Līk ol bezme **eylemez taḳrīb** / Gözedür seg gibi ḳapuyı rāḳīb

taḳrīr [7] sözle anlatma, ifade ve beyan etme

SE808 Āteşe urdı hemān taṣvīri / Ḳıldı destūr-i ʿamel **taḳrīri**
HH1119 Çünki **taḳrīr** olundı şiddet ü yās / Ḫurde-dān idi mīr-i nükte-şināş

taḳrīr eylemek/itmek [7] anlatmak

SE296 Yirine geldi çün ol çarḫ-ı münīr / **İtdi** aṣḥāba bu luṭfı **taḳrīr**
SE921 **İdüp** aḳvālı ser-a-ser **taḳrīr** / Cān-fezā luṭfıla ḳıldı taʿbīr
SE951 Hīç ol ʿālemi taʿbīr idemem / Ẕevḳını şevḳını **taḳrīr idemem**
HH837 Ser-güẕeştin çün **eyledi taḳrīr** / Oldı ʿibret-dih-i ṣaġīr ü kebīr
HH2579 Rūy-ı dil gördi çünki zār u esīr / Cümle aḥvālin **eyledi taḳrīr**

taḳṣīr [3] bir işte kusurlu davranma, eksik yapma, yapabilecekken yapmama

S522 İder ʿöẕr-i **taḳṣīr-i** zāl-ı zamān / Şarāb-ı kühen sāḳī-i nev-cevān
NE339 Tīġ-i dem-ālūd gibi tünd-ḫū / Ḫaclet-i **taḳsīr** ile sürḫ-rū
SE2663 Emeviyyūne olup ḫayr-ı ḫalef / Oldı ʿöẕr-āver-i **taḳṣīr-i** selef

taḳṣīr eylemek/itmek [6] kusurlu davranmak, hata etmek

S1002 Ne **taḳṣīr** kim **ide** o sükkān-ı deyr / Bağışlar günāhını pīrān-ı deyr
HH928 İḥtiyatında **itmeyüp taḳṣīr** / Çeşm ü gūş oldı eyledi tedbīr
HH1343 Gerçi kim ḫālden degildi ḫabīr / Līk ḫiẕmetde **itmedi taḳṣīr**
HH1363 Ḥıfẓ emrinde eyleyüp tedbīr / Ser-i mū deñlü **eylemem taḳṣīr**
HH1617 Vāḳıf olınca çaḳ saġīr ü kebīr / İtdi teşhīr **itmedi taḳṣīr**
HH2183 Saña bir çāre eyledüm tedbīr / **Eyleme** ḥıfẓ-ı rāzda **taḳṣīr**

taḳṭīʿ [1] vezinli bir mısrayı vezin kalıplarının cüzlerine göre ayırma ve buna göre okuma

S1533 Selīḳa dürüst olmasa şöyle bil / Ki **taḳṭīʿ** ile hiç oḳutmaya dil

taḳvīm [3] her seneye mahsus günleri ve bu günlerde ay ve güneşin doğuş ile batışını, gece gündüzün uzunluğunu, beş namaz vaktinin saat ve dakikalarını gösteren risale

NE6 Cedvel-i **taḳvīm-i** Ḥakīm-i ezel / Rāhber-i ḫaṭṭa-ı ʿilm ü ʿamel
NE93 Zâyiçe-bend-i ḫaṭ-ı **taḳvīm-i** pār / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i tār u nehār
SE429 Ṭuyılup şırr-ı ḳażā-i sermed / Ola **taḳvīm-i** kühen ḥükm-i raṣad

taḳviyet itmek [1] takviye etmek, kuvvetlendirmek, desteklemek

NE2834 **Taḳviyet itmez** anı ehl-i ṣalāḥ / Kāfir-i ḥarbīye verilmez silāḥ

ṭalā {ṭılā} [2] bkz. ‘ṭılā’ md.

HH166 Ṭarabından semāʿ idüp ʿĪsā / Ṭokınup düşdi ḫāke cām-ı **ṭalā**
HH383 Olur itdikçe āfitāb **ṭalā** / Zerd-güne rivāḳ-ı bī-hem-tā

ṭalāḳ [4] nikahlı eşini boşama, nikahın sona ermesi

NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı viṣāl-i firāḳ / Belki müyesser ola ʿıyd-ı **talāḳ**
NE2012 Boşanmaġa ṭaʿn idene ittifāḳ / Küfr ile ḥükm eyler idi üç **ṭalaḳ**
SE2738 Didi şeh-zāde irürseñ aña sen / Üç **ṭalaḳ** boş ola Zühre benden
SE2754 Yiyemez mīve diyü ʿabd-i kemīn / Eyledi şarṭ-ı **ṭalāḳ** ile yemīn

ṭalāḳ virmek [2] boşamak ‖ vazgeçmek, bırakmak, uzaklaşmak

NE2824 Merd odur kim **vire** aña **ṭalāḳ** / Düşmen-i dīrīn ile ḫoşdur firāḳ
SE889 **Vire** gerdūna tecerrüdle **ṭalāḳ** / Ola sulṭān-ı serīr-i ıṭlāḳ

ṭalamaḳ [1] saldırmak, ısırmak, sokmak, dalamak

SE2357 Bed-zebān olma şaḳın ḫār gibi / **Ṭalama** bulduġuñı mār gibi

talan itmek [1] (ülke, şehir vb. için) zor kullanarak, yakıp yıkarak oradaki malları ele geçirmek, yağmalamak

SE3119 Bursanuñ şehrini **talān itdi** / Dil-i ʿāşıḳ gibi vīrān itdi

talan olmaḳ [3] ele geçirilmek, yağmalanmak

SE1331 **Ola** emvāl-ı reʿāyā **talan** / Ḥaşere ḳalka hemān emn ü emān
SE1778 Ṣalınursa size bu seyl-i revān / Mülki virān **ola** ʿasker **talān**
SE2447 Arada maluñ **olur** hep **talan** / Unudurlar seni bī-çāre hemān

ṭalʿat [1] yüz, çehre; yüz güzelliği, güzellik

HH1851 Ḳaddi rāʾyet-miṣāl ber-ter idi / **Ṭalʿatı** muṣḥaf-ı müdevver idi

ṭalaṭmaḳ [1] yaralanmasına sebep olmak, yırttırmak

SE1000 **Ṭaladup** ḫāre o gül pīreheni / Yürü nefs atına bindürme anı

ṭaleb [27] isteme, dileme; arzu, rağbet

NE175 Berr-i emelde su görinür serāb / Saʿy ü **ṭalebde** nice bir pīç ü tāb
NE181 Maḳṣadı çünkim ola ḳatʿ-ı cidāl / Ya **ṭalebinde** niçün eyler ḳıtāl
NE784 Bir gün idüp merḳadine rūy-māl / Eyledüm andan **ṭaleb-i** feyż-i hāl
NE948 Ḫaṭṭa-i aʿdādan o vālā neseb / İtdi bir oḳ atımı menzil-i **ṭaleb**
NE1275 Ey **ṭaleb-i** cennet ile zār olan / Niʿmet-i cāvidi ṭaleb-kār olan
NE1843 Eyledi tercīḥ bu efkārdan / Çāre **ṭaleb** olmaġı ʿayyārdan
NE1862 Āḫir öpüp südde-i devlet penāh / İtdi icāzet **ṭalebin** merd-i rāh
SE386 **Ṭaleb-i** ṣoḥbet-i Behrām ancaḳ / Fikr-i şāʿir gibi evhām ancaḳ
SE554 Olayım dirseñ eger āzāde / Saña sidr-i **ṭaleb-i** seccāde
SE635 Güş idüp süḫan-ı bü’l-ʿacebi / Gice gündüz ḳoma elden **ṭalebi**
SE656 İtdi gerçi **ṭaleb-i** ʿilm-i ledün / Bildi kim yoġ-ımış ol lücceye bün
SE792 Vardı bir gün aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı ruḫṣat **ṭalebinde** ġılẓet
SE829 Cümlesi kārdadur ḥikmetile / **Ṭaleb-i** niʿmet-i bī-minnetile
SE984 Birlige yitmege eyler **ṭalebi** / Āşinādur iki hem-şehri gibi
SE1096 Luṭf-ı Ḥaḳḳa ne liyāḳat ne **ṭaleb** / Ne bahāne gerek aña ne sebeb
SE1623 İtdi bir şaḫs-ı fürūmāye meger / **Ṭaleb-i** rızḳ içün āfāḳa sefer
SE1834 İtdi bir ʿāşıḳ-ı irşād **ṭaleb** / Şeref-i ḥidmet-i şeyḫi maṭlab
SE1900 Bīve peyvendine terk it **ṭalebi** / Nāmedür māh-ı kelefdār gibi
SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı dilde ḳarār / İtdi tedbīr-i **ṭaleb** āḫir-i kār
SE2318 Kerem oldur ki ola bī-minnet / Ne ḥicāb-ı **ṭaleb** ü ne ḫaclet
SE2486 Bir recā-nāme olınsun taḳdīm / ʿAceb olmaz **ṭaleb-i** luṭf-ı kerīm
SE2923 İtdi gerçi **ṭaleb-i** ʿizz-i ḥużūr / Ḫāṭırında var-ıdı kibr ü ġurūr
SE3408 **Ṭaleb** itmiş seni iy zühre-cenāb / Tuymadım aña ne virildi cevāb
HH1357 **Taleb** itsem feda iderler cān / Ḳoç yigit gibi olmaġa ḳurbān
HH1864 **Ṭaleb-i** bezm-i vaṣl maḥz-ı ḥavāl / Bir dāḥi görmesi ümīd-i muḫāl
HH1868 Bārgāh-ı Ḥaḳḳa niyāz itdi / **Ṭaleb-i** luṭf-ı çāre-sāz itdi
HH1907 Kesmeyüp vaṣl-ı yārdan **ṭalebi** / Geh gelür geh giderdi ʿaḳlı gibi

ṭaleb-kār [2] istekli, isteyen, talep eden

NE1275 Ey ṭaleb-i cennet ile zār olan / Niʿmet-i cāvidi **ṭaleb-kār** olan

NE2401 İy seg nefsine hevādār olan / Ḳurbet-i iblīsi **ṭaleb-kār** olan

ṭāliʿ [19]

1. doğan, tulû eden

SE1136 Kim baḳar **ṭāliʿ-i** mevlūde velī / Ḳutlu gün çaḳ ṭoġışından belli

2. talih, baht, kısmet, kader

NE2024 **Ṭāliʿ i** gör kim ʿaceleyle hemān / Ḳumḳumada itdi ġalaṭ-ı nā-gehān
NE2597 **Ṭāliʿ i** gör kim felek-i bī-emān / Çoḳ görür anlara bu zevḳı hemān
SE1133 Kevkeb-i **ṭāliʿ-i** vālā seyri / Oldı alnında ṣabāḥü'l-ḫayrı
SE1147 Çekilen zaḥmet olur hep żayiʿ / Bildiginden yine ḳalmaz **ṭāliʿ**
SE1149 Anı çün arḳasına ala felek / Güç olur **ṭāliʿ** ile söyleşmek
SE1158 Nite kim ġamze-i çeşm-i bīmār / Żaʿfıla olmasa **ṭāliʿ** bīdār
SE1760 Her ṭaraf oldı **ṭalīʿa** peydā / Nūr-ı ḫūr gibi ufuḳda meşelā
HH723 Yārī-i **ṭālīʿ** ü sitāre ile / Yola girdi o māh-pāre ile
HH997 **Ṭaliʿ i** gör ki ʿuḳde-i idbār / Bunca encümde māha eyledi kār
HH1008 Bu yaña ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi yüz ṭutdı **ṭāliʿ-i** firūz
HH1127 Münḥasif gerçi neyyir-i **ṭāliʿ** / Līk nūr-ı aṣāleti sāṭıʿ
HH1144 İtdiler nāle çarḫ-ı gerdūndan / **Ṭāli-i** naḫs ü baḫt-ı vārūndan
HH1511 Şaha yār oldı **tāliʿ-i** mesʿūd / Āḫirin itdi ʿāḳıbet Maḥmūd
HH1882 **Tāliʿ i** gör ki Şūḫ-ı dil-dāde / Gelicek buldı yārı āmāde
HH2015 İrdi hengām-ı ḳuvvet-i ṭāmiʿ / Yaʿni vaḳt-i ʿināyet-i **tāliʿ**
HH2028 **Ṭāliʿ i** gör ki Şāṭır-ı ġarrā / Çıḳdı ol püşteye tek ü tenhā
HH2294 Müjde kim āḫir oldı şām-ı firaḳ / Ḳıldı Ḫurşīd-i **taliʿüñ** işrāḳ
HH2744 Ḳuvvet-i **ṭāliʿ** oldı ser-māye / Kendümi ḳatdum āḫir ālāya

ṭāliʿ-i bed [2] kötü talih

NE582 **Ṭāliʿ-i bed** hem-dem ü hem-kārıdur / Kevkeb-i ġaddār ṭarafdārıdur
SE3231 Kime kim **ṭāliʿ-i bed** rehber olur / Nereye gitse belāsını bulur

ṭāliʿi açılmaḳ [1] talihi iyileşmek, işleri iyi gitmeye başlamak

S41 Olup cām-ı mey neyyir-i lāmiʿüm / **Açıldı** benüm bādeden **ṭāliʿüm**

ṭāliʿi kör olmaḳ [1] bahtı kapanmak, talihi kötüleşmek

NE2981 Şeb ki irüp aṣdı mülemmaʿ niḳāb / **Ṭāliʿi kör oldı** şeb-i māh-tāb

ṭāliʿi yāver olmaḳ [1] şansı iyi olmak, talihi güzel çıkmak

HH1533 Çünki olmaya **ṭāliʿüm yāver** / Ḳara günlüye ṣubḥdan ne ṭoġar

ṭāliʿa [1] keşif için önden giden, öncü

HH290 Bir **ṭalīʿa** ile feth idüp ḫurşīd / Ḳulle-i ġonceden gül oldı bedīd

Ṭālib [1] bkz. 'Bū Ṭālib' md.

SE575 Sened-i gül veled-i Bū **Ṭālib** / Esedu'llāh ʿAliyy-i ġālib

ṭālib [15] isteyen, talep eden, istekli

S47 Tehī dest ü kef rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i dil **ṭālib-i** bādeyim
NE751 Ḫumm-ı dilüñ cām-ı edā **ṭālibi** / Māyeli ḫum-ḫāne-i cāmı gibi
NE1083 Sözde olan sūz yaḳar **tālibi** / Tāze bişen şükker-i ḥelvā gibi
NE2087 Çeşm-i ḫıred gümreh ider **ṭālibi** / Şübhe virür dīde-i uṣūl gibi
NE3126 Eyledi īṣār o kerem ṣaḥibi / ʿUnf ile red eylemedi **ṭālibi**
SE596 Gele ey sālik-i rāh-ı ʿirfān / **Ṭālib-i** çeşme-i āb-ı ḥayvān
SE610 **Ṭālibe** çün irişe feyż-i Ḫudā / Ḳaṭreyi mevc ide, mevci deryā
SE2053 Ḥırṣıla **ṭālib-i** emr-i mevhūm / Ḫāżırından bile oldı maḥrūm
SE2520 Yoḫsa **ṭālib** buradan boş gitmez / Olan oldı kesilen baş bitmez
SE2870 İy ḳılan ġavṭa-i deryā-yı süḫan / **Ṭālib-i** gevher-i yektā-yı süḫan
SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ-i teb-i ġam / Nüsḫasın almaġa **ṭālib** ʿālem
HH114 **Ṭālib-i** feyż-i ḥikmet-i Mūsā / Cān-sipār-ı maḥabbet-i ʿĪsā
HH622 ʿĀṣıḳun ceẕbesi olup ġālib / İtdi maṭlūbı kendüye **ṭālib**
HH708 Şehlere ʿarż-ı ḥāl idüp **ṭālib** / Her biri ḳoşdılar birer ḥācib
HH1921 Gerçi cāh ü celāli ġālib idi / Līk erbāb-ı faḳra **ṭālib** idi

ṭālib-i dünyā [1]

NE2456 **Ṭālib-i dünyā** gibidür zen-perest / Ḥırsı ider ḳadrini her yerde pest

ṭālib-i ḥaḳ [1] Hakk'ı talep eden, ârif

SE2701 Tīr-veş ṭoġru söze **ṭālib-i ḥaḳ** / Daḫı aġzındayiken dirse ṣadaḳ

ṭālib-i ʿışḳ [1] aşk talibi, âşık

HH2062 **Ṭālib-i ʿışḳı** itmege irşād / Bu iki beyti ḫoş dimiş ustād

ṭālib-i ʿilm [4] öğrenci, talebe

SE720 Pür-tefekkür iken ol maʿden-i ḥilm / Geldi dīvānına bir **ṭālib-i ʿilm**
SE774 Ser-be-ser **ṭālib-i ʿilm** ü ʿirfān / Dāmen-i kūhda ṭutmışdı mekān

HH580 **Ṭālib-i ʿilme** virdi ḳuvvet ü fer / Kesb-i faẕl eyledi dımışḳīler
HH2785 **Ṭālib-i ʿilm** oḳursa zeyrek ola / Kātib ü mālike mübārek ola

ṭālib-i maʿrifetu'llāh [1] Marifetullah talibi, sâlik, derviş

SE917 Ser-be-ser ʿārif ü āgāh idiler / **Ṭālib-i maʿrifetuʿllāh** idiler

ṭālib olmaḳ [16] istemek, istediğini bildirmek

S302 **Olup** şāhid-i nuṣretüñ **ṭālibi** / Hemān çatdılar ṭaş gemisi gibi
S917 Bahār **oldı** dünyā ḥumuñ **ṭālibi** / Yere geçdi lāle piyāzı gibi
S928 **Olup ṭālib-i** feyż-i pīr-i muġān / Yuvarlanmış ol yolda nice zamān
NE516 Yaʿni **olup** ṣoḥbetinüñ **ṭālibi** / Ṣandum anı söyleye ādem gibi
NE1424 Var yüri bir mürşidüñ **ol ṭālibi** / Gezme yabana yürü ʿacem gibi
NE1460 **Ṭālib-i** baḥr **oldı** cevāb-ı revān / Sāḥil-i İstanbula geldi hemān
NE1874 Baḫşiş-i şāhınuñ **olup ṭālibi** / Baḫş idelüm iki birāder gibi
NE2054 Müfti **olup ṭālib-i** ışlāḥ-ı beyn / İtmiş idi daḫlden iġmāż-ı ʿayn
NE2324 Ẕevḳ ider anı şevke **ṭālib olur** / Müftīye elfāz-ı münāsib olur
NE2749 Ḥalḳa-i çīnīnüñ **olup ṭālibi** / Ẕevḳın ider şābūnı ḥelvā gibi
NE2827 Līk ḳaçan kim yüki ġālib olur / Ḳaʿruma ṭalmaġa **ṭālib olur**
NE3072 Ḥāṣılı **olduḳça** devā **ṭālibi** / İçmegi sevḳ eyledi sāḳī gibi
SE789 Oldı bu ḳıṣṣa şu deñli meşhūr / Ki **olan ṭālib-i** ʿizz-i destūr
SE2576 Ceẕb idüp şuʿle-i şevḳ-ı ġālib / Cāmdan seyrine **oldum ṭālib**
SE3386 Niceler **ṭālib olup** vuṣlatına / İrmediler ḥarem-i ḥürmetine
HH2140 ʿĀşıḳuñ ṣoḥbetine rāġıb olur / Görmege bestesini **ṭālib olur**

ṭāliḥ [1] yaramaz, faydasız

SE1808 Zāhid-i ḫuşk geçen **ṭāliḥdür** / Ġaraż andan ʿamel-i ṣāliḥdür

ṭaʿlīm [17] meşk veya idman ile alıştırma, idman, egzersiz

S534 Odur baḥr ẕeḫḫar-ı bī-ḳaʿr ü būn / Odur levḥ-i **taʿlim-i** ʿilm-i ledün
NE1246 Heb ḥükm-i nāmütenāhī imiş / Ādeme **taʿlim-i** İlahī imiş
NE1796 Eylese **taʿlīm-i** ʿulūm u hüner / Ṣāḥibi sermāyeden itmez żarar
NE1928 Ḳaṣdı bu **taʿlim-i** ġulām eyleye / Nüsḫa-i edvārı tamām eyleye
SE471 Ḥikem-i nā-mütenāhīdür hep / Saña **taʿlīm-i** İlāhīdür hep
SE507 Geldi çün rütbe-i istiʿdāda / Virdi **taʿlīme** anı üstāda
SE1253 Levḥ-i **taʿlīm** ʿamel-mānde idi / Aḳçanuñ saḫtesi meydānda idi
SE1260 Ten ki olmış beşerātile cerīḥ / Levḥa-i **taʿlīm-i** ʿulūm-i teşrīḥ
SE3351 Baş egüp ṭalşa yem-i ʿişyāna / Ḥīle **taʿlīmin** ider şeyṭāna
HH267 Ḫidmet-i ḥükm-i şerʿü **taʿlīme** / Ṣaldı her bendesin bir iḳlīme
HH630 Ḳıldı şol şarṭ ile anı teslīm / Ki ola müzd-i ḫidmeti **taʿlīm**
HH634 İtdi **taʿlīme** yümn ile āġāz / Hep mezāyā-yi ders-i nāz ü niyāz
HH636 Levḥī mirʾāt-ı ṣāf idi gūyā / İtdi **taʿlīm-i** ṭūṭī-i gūyā
HH1408 Şeh geçinmekden ol çerāgāha / Ḳaṣdı **taʿlīm** imiş meger şāha
HH2022 Şāh-ı maḥbūba istemezdi zevāl / Ḫasma **taʿlīm** iden sefīh-miṣāl
HH2106 Müstaʿidd oldı çünki irşāda / Virdi **taʿlīme** anı ustāda
HE17 İdüp pīr-i ḫıred **ṭaʿlīm-i** ādāb / Leb-i çeşm itmesün būs-ı rūḥ-ı ḫˇāb

ṭalmaḳ [5]

1. dalmak, gömülmek, girmek

NE1302 Gitse uçar şuʿle olup per ü bāl / **Ṭalsa** iner ḳaʿrına bahrī miṣāl
NE2827 Līk ḳaçan kim yüki ġālib olur / Ḳaʿruma **ṭalmaġa** ṭālib olur

2. bir işe çok fazla girişmek, kendini kaptırmak

SE1604 Kiẕbe her bengī ışıḳ kim **ṭaldı** / Nefes oġlına görmeli ḳaldı
SE3351 Baş egüp **ṭalşa** yem-i ʿişyāna / Ḥīle taʿlīmin ider şeyṭāna
HH919 Ceẕbe-i ʿışḳ ʿaḳlını aldı / Lücce-i ḥayrete **ṭalup** ḳaldı

tām [3] bütün, noksansız, eksiksiz, mükemmel

NE1857 İtdi aña baʿd-ı selām ü kelām / Ḫāneye teklīf idüp iʿzāz-ı **tām**
NE2682 Muġlim-i maʿhūd bulup bir ġulām / Eyledi bir gün aña ibrām-ı **tām**
NE2768 Virmege menkūḥasına zīb u **tām** / Destini ḫınālar idi ṣubḥ u şām

ṭaʿma {ṭuʿme} [2] bkz. 'ṭuʿme' md.

NE1814 **Ṭaʿma-i** şāhīye uzansa gedā / Ḳahr ile zehr olur aña ol ġıdā
NE2835 **Taʿma** ḳavi sāz-ı cevāriḥ olur / Nefs-i ḫabiṣ ālet-i cāriḥ olur

ṭamaʿ [10] aç gözlülük, tamah

NE626 Kimi olur ġırre-i cāh-ı ḳavī / Ehl-i **ṭamaʿ** nikbetī-i maʿnevī
NE718 Bunda şafā var mı ki bir kīne-ḫāh / Masdar-ı ḳahr u **tamaʿ** u ḫubb-ı cāh
NE1805 ʿAybını setr etmek içün dāʾimā / Züll-i **ṭamaʿ** ehline eyler seḫā
NE2906 Bir yigidi yolda görüp niceler / Aldanup ol da **ṭamaʿ-ı** ḫām ider
NE3001 İtmiş anuñ destine ol pür-sitīz / Heşşini dendān-ı **ṭamaʿ** gibi tīz

SE129 Yā İlāhī beni ḳıl ehl-i veraʿ / Teng-çeşm eyleme çün ʿayn-ı **ṭamaʿ**
SE385 **Ṭamaʿ-ı** ḫuṭbe-i Nāhīd ancaḳ / Merḥabā-yı kef-i ḫurşīd ancaḳ
SE1275 Fitnede beñzer idi şeyṭāna / **Ṭamaʿ** itmezdi velī īmāna
SE1894 **Ṭamaʿ** ü ḥırş ḳılup rüsvāyī / Başuña alma ġam-ı dünyāyı
HH2306 Oldı çün-kim remīde murġ-ı seḥer / **Ṭamaʿa** düşdi zāġ-ı bed-manẓar

tamām, temām [49] tam, eksiksiz, bütün, hepsi

S94 Revādur ki her nışf-ı bedr-i **tamām** / Ola ḳaṣr-ı iclāline nīme-cām
S648 Bu meşhūrdur ḫalḳ içinde **tamām** / Ki Sulṭān Meḥemmed o şāh-ı be-nām
S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolu cām / Yine çarḫa girsün o bedr-i **tamām**
S1541 **Tamāmına** tārīḫ olursa revā / Şarābile pür-cām-ı ʿĀlem-nümā
NE202 ʿİlm ü ʿamel ẓāhir ü bāṭın **tamām** / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur ḫıtām
NE375 Ṭūb-ı ʿayān eyledi rūz-ı ḳıyām / Zelzele-nāk itdi cihānı **tamām**
NE467 İtdi cülūsındaki enʿām-ı ʿām / Ġarḳa-i sīm itdi cihānı **tamām**
NE746 Yaʿni görüp ḫamse-i şeyḫi **tamām** / Eyle cevābına heman ihtimām
NE1254 Cān gözin açdıḳça görürdi müdām / ʿĀlem-i mülk ü melekūtı **tamām**
NE1376 Eyledi envār-ı ilāhī maḳām / Dāʾire mi niteki bedr-i **temām**
NE1567 Geldi Ḳazaḳ başdı o şehri **tamām** / Oldı peyām-āver-i rūz-ı ḳıyām
NE1717 Her ki ṭutar kāsesin aña müdām / Āyına varmaz yine eyler **tamām**
NE1744 Müddet-i ʿömründeki ḫarcın **tamām** / Ṣarf-ı reh-i ḥaccını mālā-kelām
NE1787 İtse bu eyvān-ı fenādan ḫırām / Baḳmaya ardına çü bedr-i **tamām**
NE1928 Ḳaṣdı bu taʿlim-i ġulām eyleye / Nüsḫa-i edvārı **tamām** eyleye
NE1974 Güldürüp anuñla cihānı **tamām** / Çarḫ anı güldürmez idi ṣubḥ u şām
NE2058 Bulmış idi dürr-i suḫan intiẓām / Gelmiş idi meclise revnaḳ **tamām**
NE2397 Bendesiyüz ḫaẓret-i şeyḫin **tamām** / Ṣanma yanaşma bizi ey nīk-nām
NE2607 ʿIşḳdur ol meyl-i ṭabʿı müdām / Kim sereyān itdi cināna **tamām**
NE2650 Eyler idi yaʿni o rüsvā-yı ʿām / Gördügi oġlanı gözüyle **tamām**
NE2796 Kūteh idi ḫayli o bī-neng ü nām / Ol segīye irişmez idi **tamām**
NE2858 Bilmez iken ʿörfī nikātın **tamām** / Nükte degil sādece ʿörfī kelām
NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı **tamām** / Düşdi yüzi üzre o rüsvāy-ı ʿām
NE2983 Tā seḥer olınca çü bedr-i **tamām** / Ol gice devr eyledi meclisde cām
NE3162 Eyleye tīz yazmaġ içün ihtimām / Naẓmuñ ide naḳş ile kārın **tamām**
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i şām / Ṭutdı mihrüñ yirini bedr-i **tamām**
SE289 Oldı çün ḥikmet-i miʿrāc **tamām** / Döndi menzilgehe ol şāh-ı kirām
SE581 Görmege maṣlaḥat-ı ḫalḳı **tamām** / İhtimām eyler idi tā dem-i şām
SE668 Ḫażret-i Faḫr-i Rüsūl ṣadr-ı kirām / İki ḥikmetden alup feyż-i **tamām**
SE860 Mütevekkil añа dirler ki müdām / Eyleyüp rızḳı için sayʿ-ı **tamām**
SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla **tamām** / Virür ol mīre süser gibi selām
SE1725 Ḳuvvet-i ʿaḳlıla bir merd-i benām / Feṭḥ ider ḫāṣılı bir mülki **tamām**
SE1818 Gösterüp maṣlaḥatında iḳdām / Ḳılup itmāmı içün saʿyi **tamām**
SE1873 ʿİbret ehline yiter ḥışşe **tamām** / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām
SE2758 Eylemek çünki ḥelālini ḫarām / Küfrdür kişi mürüvvedde **tamām**
SE3080 Eyle peymāne pür olınca müdām / Naḳż-ı ʿahd itmemege saʿy-i **tamām**
SE3363 Eyleye ḥīle vü mekrile müdām / Zümre-i nāḳışatü'l-ʿaḳlı **tamām**
SE3388 ʿAcem içre nite kim Ḥācı Ḳıvām / Rūmda miṣli bulınmaya **tamām**
SE3445 Şeb-i yeldā-yı sevād-ı erḳām / Oldı bir rūz-i mübārekde **tamām**
SE3486 Nāsiḫ-i nüsḫa-i aṣl ola müdām / Ḳavm-i mensūḫa döne ḫarfi **tamām**
HH212 Bezm-i rezminde tīġ-ı ḫūn-āşām / Kūfte itdi ḳalb-i ḫasmı **temām**
HH639 İtdi feyż-i naẓarla ṣadr-ı be-nām / Az zamānda o māhı bedr-i **temām**
HH679 Geçdi ol ḫāl ile nice eyyām / Döndi māh-ı neve o bedr-i **temām**
HH821 Görilüp berk-i ʿayş ü nūş **temām** / Oldı sūr ehli cümle mest-i müdām
HH871 Encüm içre miṣāl-i māh-ı **temām** / Şāhlar içre ser-firāz ü be-nām
HH1146 Ḥāle vāḳıf olup o mīr-i be-nām / İtdi ikrāma ihtimām-ı **temām**
HH2111 Az zamānda o kūdek-i ḳābil / Oldı māh-ı **temām-veş** kāmil
HH2443 Oḳuduñ defter ü kitābı **temām** / ʿĀḳıbet ḫ̃āceye virildi ġulām

tamām eylemek/itmek [13] tamamlamak, ikmal etmek

S1530 Ricām ol ki yārān idüp ihtimām / Nice dürlü noḳṣānın **ide tamām**
NE316 Halḳa gelüp luṭfı **tamām eyledi** / Cümle hediyye ile be-kām eyledi
NE1464 Nāme ile gönderüp añа peyām / Ḫidmet-i tevḳīrini **itmiş tamām**
NE2575 Ölse de unutmaz idük ṣubḥ u şām / Heb yedisin ḳırḳın **iderdük tamām**
SE3434 **İtdi** ber-vechile güftārı **tamām** / Ki ne taṣdīḳ ne yārā-yı kelām
HH432 **Eyledi** çün vaṣiyyetini **temām** / Ol ṣafāyile gözden uçdı menām
HH504 Gördiler ʿışḳ cānına yetmiş / ʿAḳlın alup işin **temām itmiş**
HH599 Çün **temām eyledi** nemāzı imām / Merḥabāya teveccüh itdi enām
HH765 Çün **temām itdi** mekr ile rīvi / Didi gir ḫāneye gör ol dīvi
HH846 Çün Siyāhī kelāmın **itdi temām** / Çıḳdı nā-gāh şāh-ı kişver-i şām

HH1206 Çünki rāvī kelāmın **itdi temām** / Ḳıldı ol ḫaste-dil biraz ārām
HH1516 Çünki Sebzī kelāmı **itdi temām** / Sebze-zārı kelāma virdi niẓām
HH2381 Ḫāverī çün kelāmın **itdi temām** / Bu ḫoş-āmedle ʿāşıḳ oldı be-kām

tamām olmaḳ [13] bitmek, sona ermek, tamamlanmak

S1349 Yine cūy-ı bāġ **oldı** pür-yaḫ **tamām** / N'ola ḳaraya atsa keştī-i cām
S1542 Dem irdi ki olup bu ser-rişte bend / **Tamām ola** manẓūme-i dil-pesend
SE78 Çün ḳażāyā-yı ḥikem **oldı tamām** / Ḥıfẓ olındı o sicill-i aḥkām
SE205 Cām-ı leb-rīzi dürüst **oldı tamām** / Yine eksilmedi bir barmaḳ o cām
SE219 Defter-i ḥikmet-i ḫaḳ **oldı tamām** / Şāhid-i ḫatmi o zībende ḥitām
SE2868 **Oldı** şāhān cihān içre **temām** / Ḫaşmı ḥayfıla o seyfile benām
SE3284 İller içre beni itdüñ bed-nām / ʿIrż u nāmūş işi ḫod **oldı tamām**
SE3444 Minnet Allāha **tamām oldı** kitāb / Ṭoġdı dilden bu meh-i ʿālem-tāb
SE3517 Şehr-i Tırḥālada bu naẓm-ı be-nām / Biñ otuz beş senesi **oldı tamām**
HH33 **Oldı** her rütbe vāḥidiyle **temām** / Yā nedür bunda keşret-i evhām
HH2071 Çün **temām oldı** bu ḫuceste-ḫaber / ʿĀşıḳ-ı zāra ḫayli itdi eşer
HH2414 Kār-ı sūr u sürūr **olunca temām** / Zer-gere Ṭayyib oldı nām-ı ġulām
HH2786 Çün **temām oldı** eyle gerdūn-seyr / Rabb-i temmim umurenā bi'l-ḫayr

ṭāmāt [1] uygunsuz ve saçma sözler

NE1708 Sen de geçüp zerḳ ile **ṭāmātdan** / Çekme elüñ rind-i ḫarābātdan

ṭamġa [2] damga, işaret

SE170 Olmadı nefs-i bed-endīş-i cehūl / Ḳābil-i sikke-i **tamġā-yı** ḳabūl
HH2727 Şükrü li'l-lāh ki ḫuceste-perend / Buldı **tamġā-yı** ḫatm ile peyvend

ṭamġa-zenān [1] damga vuran, damgalayan

SE2266 Rubʿ-i meskūna olup **ṭamġa-zenān** / Ḥişşesin aldı zen-i dünyādan

ṭāmiʿ [3] tamah eden kimse, tamahkar

NE2928 Ey ki olup **ṭāmiʿ-i** dünyā-perest / Māl-ı ḫarāma uzadan ṭurma dest
SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup ḳānīʿdür / Nefs-i zen ḫılḳat ü ḫū **ṭāmiʿdür**
HH2015 İrdi hengām-ı ḳuvvet-i **ṭāmiʿ** / Yaʿni vaḳt-i ʿināyet-i tāliʿ

taʿmīr [2] bir şeyi onarma, iyi hale getirme, düzeltme

NE23 Hāne-i dīn-i düveli **taʿmīr** ider / Hem der-i şūr u şeri tesmīr ider
NE111 Kudretini gör bu ne tedbīr olur / Hiç ne tecdīd ü ne **taʿmīr** olur

taʿmiye [1] üstü kapalı bir biçimde

HH1740 Bize ammā ṭuyup iderse ʿitāb / **Taʿmiyeyle** virilsün aña cevāb

ṭamlamaḳ [1] damlamak, su sızdırmak

NE502 **Ṭamladı** gūyā ki bu tāḳ-ı fenā / Kāse ḳodı nergis ü gül cā-be-cā

ṭammaḳ [1] damlamak

NE2222 Zümre-şikāf-ı kes-i ḫūnīn ciger / Kim daḫı nevkinden anuñ ḳan **ṭamar**

ṭaʿn [12] sövme, yerme, azarlama

S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i **ṭaʿn** / Urup dal başdı aña seng-i taʿn
S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i ṭaʿn / Urup dal başdı aña seng-i **ṭaʿn**
S1059 Ḳosun muṭribā **ṭaʿnı** ehl-i riyā / Olur nāy aña ḫayzrān-ı ʿaşā
NE1643 Līk şaḳın **ṭaʿn-ı** ʿibād eyleme / Sırr-ı ilāhīde ʿinād eyleme
NE1986 Ḫalḳa idüp **ṭaʿna** zebānın dırāz / Oynadur oldı ili ol künde-bāz
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme **ṭaʿn** oḳına / Belki döne yine saña ṭoḳına
NE2012 Boşanmaġa **ṭaʿn** idene ittifāḳ / Küfr ile ḥükm eyler idi üç ṭalaḳ
NE3133 Ey bu nihāl üzre atan seng-i **ṭaʿn** / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn
NE3134 Sen de getür var ise bir şiʿr-i ter / Yoḫsa ḳuru **ṭaʿna** degildür hüner
NE3137 İtme hemān **ṭaʿna** zebānın dırāz / Ḫiffeti ḳo tek otur ey künde-bāz
SE519 ʿĀşıḳa **ṭaʿnı** gider ʿār eyle / Yürü var ʿaḳluña timār eyle
SE2372 **Ṭaʿnı** terk eyle ki ʿöẕr olmaz aña / Olımaz zehirli peykāne devā

ṭaʿn itmek [6] ayıplamak, kötülemek, kusur bulmak

S1193 ḥekīmāne iç dir yorar bādeyi / Bize **ṭaʿn idüp** çoḳ görür bādeyi
NE1653 Ḫāline **ṭaʿn itme** melāmilerüñ / Rengine aldanma şaḳın sāġaruñ
NE1710 Sevmez iseñ bari şaḳın **itme taʿn** / Farzumı eylese daḫı sebb ü laʿn
NE1980 Kevreli dülbendi inüp ḳaşına / Vay hemān **ṭaʿn idenüñ** başına
NE1985 **Ṭaʿn idene** pīşesi āzār idi / Kārı müselmānlıġı ikfār idi
SE2954 **Ṭaʿn iden** kendüyi eyler rüsvā / ʿAvʿav-ı segle bulanmaz deryā

ṭaʿna, ṭaʿne [8] sövme, yerme, çekiştirme

S854 Bu yetmez mi kim ide bī-iḫtiyār / Ḳala **ṭaʿnadan** nāṣiḥ-i herze-kār
NE2010 Ḫalḳa didürme ki ol āfet budur / **Ṭaʿnayı** terk eyleye ẕarāfet budur
NE1987 Ey dili ser-nīze-i dil-dūr olan / **Ṭaʿna** ḫalḳıyla bed-āmūz olan

NE2037 **Ṭaʿna** içün eyleme ḫalḳa kemīn / Ṭoḳınur āḫir saña da tīr-i kīn
SE2572 Cümlesi duḫter-i aḫter-sīmā / Meclisi **ṭaʿne-i** Nāhid-i semā
HH1656 Ġurre-i cāh ü devlet-i cāvīd / Meyl-i iklīli **ṭaʿne-i** ḫurşīd
HH2412 Toġdı iki oġul necīb ü reşīd / Her biri **ṭaʿne-i** meh ü ḫurşīd
HH2449 Çün felāketde oldılar hem-ḫāl / İtdi āġāz **taʿneye** erẕāl

ṭāʿna itmek [6] sövmek, yermek, çekiştirmek

NE839 **Ṭaʿna iderse** ẕurafā-yı zamān / Ala sükūtı ile cevābın hemān
NE1918 Rind-i mey-āşāma **ider ṭaʿnalar** / Mār-veş aġzından anuñ zehr aḳar
NE1131 **Ṭaʿna iderse** ẕurafā-yı diyār / Cümleye bu beyt ider iʿtizār
NE1525 Ḳubbe-i çarha ʿalemi dāʾima / Dil-āvīz **idüp ṭaʿna** iderse revā
NE2011 **Ṭaʿna ider** ādemi ḫār u ḫaḳīr / Heb dili ucından atılmaz mı tīr
HH211 Rümḥ-i ser-tīzi **ṭaʿne itse** eger / Dil-i düşmen ider müdāḫaneler

ṭaʿne ṭaşı [1] ayıplama, yerme, tan etme

SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine cüst / Gelse biñ **ṭaʿne ṭaşı** ṭura dürüst

ṭaʿne ṭaşı urmaḳ [1] ayıplamak, yermek, tan etmek

HH488 Gördiler ʿışḳla perīşān-ḫāl / **Ṭaʿne ṭaşını urdılar** eṭfāl

ṭaʿne-zen [2] tan eden, söven

SE2368 Gider ol nükte-ver-i **ṭaʿne-zeni** / Ṭoḳına kesme gibi her süḫanı
SE2825 Ḳahrıla añа idüp **ṭaʿne-zeni** / Didi iy şāh-ı cihān ʿār ḳanı

ṭanbūr [3] yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı

S1065 Muġannī o **ṭanbūr-ı** şīrīn-maḳāl / Virür bezme revnaḳ ṣurāḫī-miṣāl
NE3032 Uyma hevā ehline **ṭanbūr-veş** / Düşme çeh-i cām-ı meye gūr-veş
SE1691 Oldı ẓulmıla o mülk maʿmūr / Zār u bī-berg miṣāl-i **ṭanbūr**

ṭañ [1] güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir

SE196 Ḳāmeti naḫl-i berūmend-i cihān / Sayesi olmaz ise **ṭañ** mı ʿiyān

ṭañmaḳ [1] şaşırmak, hayret etmek

SE2124 Eyle aḫlāḳuñı tehẕīb hemān / **Ṭañma** şer-gīr olursa nādān

ṭannāz [3] herkesle eğlenen, istihza eden, alaycı

S695 Ya ol servler kim ser-efrāzdur / Yeşiller giyer ḫūb-ı **ṭannāzdur**
S1418 Göñül kim göre yār-ı **ṭannāzını** / Nihān idemez sīnede rāzını
NE2971 Duḫter-i **ṭannāz** gibi verd-i ter / Olmış idi çādır ile cilve-ger

ṭanṭana [3] gösteriş, debdebe, haşmet

NE2383 Bezme şalup **ṭanṭana** vü ṭumṭırāḳ / Oldı tezelzül-fiken-i nüh-revāḳ
NE2924 **Ṭanṭana-i** ṭabl u dem-i kerre-nāy / Ḳahḳaha vü heyheyle hūy ü hāy
SE1184 Ḥāşılı ġurre olup devletine / Germ idi **ṭanṭana-i** şevketine

ṭanz [3] alay etme

NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i **ṭanz** / Gitdi ruḫundan tutuḳ-ı küntü kenz
SE2394 Atılup eyler-idi **ṭanz** u fiten / Gāh ḳoynına girürdi yaḳadan
SE3301 Didiler **ṭanzıla** ġam-ḫˇār gibi / Yine dīvāne sefer var gibi

ṭapı [1] eşik, kapı eşiği

NE254 Pāyüñe yüz sürmek umar nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi **ṭapıda** melek

tār [52]

1. tel, saz teli

S597 Gehī saṭr-ı eşʿārdan dil-nüvāz / Gehī söyledür **tārı** ol naġme-sāz
S1046 Ṣalar bezme her **tārı** bir gūne şevḳ / Virür her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
S1076 Düzet **tār-ı** ḳānūnı nikrīz ḳıl / Gel emvāc-ı şevḳı güher-rīz ḳıl
S1079 Ḳanı muṭribā **tār-ı** naḳş u ʿamel / Teb-i ġussayı bağla anuñla gel
S1080 Düzüp **tārı** depret biraz erġanūn / Yine eyle taḥrīk-i ġark-ı cünūn
S1082 İdüp **tāruñı** rişte-i cāna yār / Anı daḫı iñlet zār u zār
S1083 İdüp muṭribā **tāruñı** hoş-nevā / Anı ḳıl zebān-bend-i ehl-i riyā
S1095 Virür naġme o **tārdan** sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ içre şahbā-yı nāb
S1558 İdüp rişte-i cānı ʿışḳuñla zār / Anı sāẕ-ı bezm-i ġama eyle **tār**
NE4 **Tār-ı** bem-i naġme-i ḳānūn-ı rāz / Rişte-keş-i gevher-i meknūn-ı rāz
NE1082 Çün ola mıżrāb-ı zebānuñ be-kār / **Tār-ı** dil-i zār olur naġmezār
HH2424 Çalınan hep kulaġa naġme-i ʿūd / **Tarlar** naḳş-ı mıştar-ı maḳṣūd

2. saç teli

NE36 İsm-i Celāl ile keşīde hemān / Şāne ile **tār-ı** ḫaṭ-ı mehveşān
NE2616 **Tār-ı** ḫaṭṭ-ı zülfi olup rābıṭa / ʿIşḳ-ı ḫaḳīḳīye olur vasıṭa
SE1899 Oldı gīsūlarınuñ her **tarı** / Bī-güneh nice faḳīrüñ dārı
HH1888 Oldı **tār-ı** eşiʿʿadan derhem / Ḳıldı bend-i ʿalāḳayı muḥkem

3. ip, iplik

S1394 Emel **tārı** pür-ʿuḳdedür dāʾimā / Anı gösterür tāc-ı ehl-i fenā
NE1891 Ṭuymaya bir ferd bu esrārı hiç / Olmaya o **tār-ı emel** pīç pīç
NE3093 **Tār-ı** süṭūrı ki ḳırup bend ider / Şuʿbede-bāz oldı yerāʿa meger
SE494 Sūzen-i naẓma çeken **tār-ı** beyān / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne zamān
SE827 Şaʿşaʿa **tārı** ki pür-tāb oldı / Ālet-i ʿālem-i esbāb oldı
SE1562 Eyleyüp **tār-ı** taʿalluḳ peyvend / Tevʿemān gibi çözilmezdi o bend
SE3082 Çözmeye ʿuḳde-i **tār-ı** süḥanı / Bend-ber-bend kesilse bedeni
SE3459 Şanma kim ḫaṭṭ-ı siyah var anda / Ḳaldı pür-ʿuḳde olan **tār** anda
SE3497 Sübḥa-i **tār-ı** güsiste gibi hem / Uymaya birbirine ḥarf-i raḳam
HH1380 Ẓāhire urdı ṣūret-i rüʾyā / Bend-i **tār-ı** taʿalluḳ oldı dü-tā
HH1654 Aṣdı bir **tār** ile o şaḫṣ-ı denī / Manẓar-ı şāh öñünde şāḫa anı
HH1895 Oldı çün kim güsiste **tār-ı** naẓar / Dīdesinden döküldi gevherler

4. karanlık

NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün şām-ı **tār** / Dīde-i ḫūrşīde ururdı ġubār
NE93 Zāyiçe-bend-i ḥaṭ-ı taḳvīm-i pār / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i **tār** u nehār
SE229 Şeb-i **tār** olmagıla māh yine / Aṣdı fanūsını gerdūnesine
SE529 Seḥeri ḫābdan eyler bīdār / Şeb-i **tār** içre olur mūnis ü yār
SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i şeb-i **tār** / İrdi ol şuḳḳaya vaḳt-i eẓhār
SE1695 Cümleden biri o şaḫṣ-ı cebbār / Şebi rūz eyledi rūzı şeb-i **tār**
SE1711 Şeb-i **tār** içre ne ararsın sen / Şüphesiz şārıḳa beñzersin sen
SE2506 Olmadı ḳāṣıd o şeb nāme-güẓār / Gizledi anı miṣāl-i şeb-i **tār**
SE2965 Rūz-ı rūşenle miṣāl-i şeb-i **tār** / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u yesār
SE2981 Nice cān-bāz kim olsa der-kār / Eyleye **tār-ı** şihāb üzre güẓār
HH13 Oldı kuhlü'l-cevāhir-i şeb-i **tār** / Dīde-i māha fāyiżü'l-envār
HH137 ʿİlm-i iḫfāyi eyledi izḥār / Sīmiyāyile hindū-yı şeb-i **tār**
HH139 Oldı pür-nūr çihre-i şeb-i **tār** / Āşikār oldı ʿālem-i envār
HH555 Söndi nā-gāh şemʿ-i ṭāḳ-ı berīn / Oldılar **tār-ı** şebde perde-nīşīn
HH561 Şeb-i **tār** içre heft yār-i güzīn / Encümen ḳurdı nitekim Pervīn
HH567 Şeb-i **tār** u sükūt-ı her mūnis / İtdi maḥrūm-ı üns-i hem-meclis
HH855 Ḳaldurup perde-i şeb-i **tārı** / Ṭoldı āfāka māhuñ envārı
HH1087 Gözleri **tār-ı** şebde meşʿale-fer / Kevkeb-i kār-bān-küşe beñzer
HH1186 Didiler çünki defʿ ola şeb-i **tār** / Kendümüz ḫalḳa idelüm izhār
HH1365 Birisi gürkden görüp bīdād / Şeb-i **tār** içre eylese feryād
HH1418 Reh-nümāsı o yolda encüm idi / Şeb-i **tār** içre sāye-veş güm idi
HH1751 Şeb-i **tār** idi ḫalḳ ise ġāfil / Oldı bir taḫta pāreye vāṣıl

tār-ı şuʿa [3] ışık demeti, ışık hüzmesi

NE369 **Tār-ı şuʿāʿ** idi meger pūd aña / Olmış idi sāyesi de rūşenā
NE507 **Tār-ı şuʿāʿ-ı** gör o ḳındīl ile / Çıḳmaġa ṭurur göke zenbīl ile
SE992 Rişte ḳıl **tār-ı şuʿāʿ-ı** başarı / Dik hemān perde-i çāk-i naẓarı

tāra çekmek [1] bağlamak; sorgulamak, hesap sormak; [tas.] nefsini siğaya çekmek, istiğfar etmek

SE963 Zülf-i pür-ʿuḳde **çekerse tāra** / Yek yā beş sübḥa-i istiġfāra

tār u pūd [5] dokumacılıkta atkı ve çözgü, arış ve argaç

S1077 Muġannī olup naġmeñe çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı şafāya uzat **tār u pūd**
NE824 Rāh-ı çep ü rāsta mānend-i rūd / Gidüp olur birbirine **tār u pūd**
NE1214 Kārgehini gence ḳurup ʿankebūt / **Tār** ile pūdında ḳomaz zerre pot
NE1686 **Tār ile pūdına** irüp infikāk / Sīne-i mecrūḥı gibi çāk çāk
HH1968 Naḳş-ı mensūḫı bī-vücūd oldı / Yeñiden yine **tār u pūd** oldı

tār [1] dar, sıkıntılı

HH697 Vardılar bir ḫarābe-zāra o dem / **Tār** u mūhiş çü sīne-i pür-ġam
HH2695 Ne dimekdür ki bir fürū-mānde / Zār iken künc-i **tār-ı** ḫırmānde
SE1581 Tīz iken ḫançer-i bürrān-ı ecel / Bulmadı **tār-ı** tereddüd fayṣal

ṭarab [18] şiddetli sevinç, neşe, şenlik, sevinçten gelen coşkunluk

SR2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i **ṭarab** lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine ġavṭa urulsa ḳābil
S554 Olur tāze-kār-ı ten-i ḫulle-sān / Ṭarāvetde laḥm-ı **ṭarabdan** nişān
S1092 Nevāzişle sāz-ı **ṭarab** muṭribā / Olur nāz-perverd-i ẕevḳ u şafā
S1098 Yine sāḳiyā irdi hengām-ı şeb / Ḳurulsun yine bezm-i ʿıyş u **ṭarab**
S1124 Ṣalāh ol ki rindān-ı ʿıyş-ı **ṭarab** / İde neşve-i meyle iḥyā-yı şeb
NE654 Cevher-i māhiyet-i Ḫātemdür ol / Āb-ı ḫamīr-i **ṭarab-ı** Cemdür ol
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i ter u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı **ṭarab** ʿışḳ u meşk
NE2585 Başladı Kör ʿAnī de āḫir söze / Cām-ı **ṭarab** şevḳ ile geldi göze
SE2324 Ḳaḥṭ olup bir senede berr-i ʿArab / Oldı nefsi de leb ol maġz-ı **ṭarab**

SE2339 Dirdi vaṣf eyleyüp ol ābı ʿArab / İy güzīn şīre-i engūr-ı **ṭarab**
SE2510 Mīzbān çıḳdı yine mihmāna / Geldi esbāb-ı **ṭarab** meydāna
SE2550 Kār ider daġdaġa-i şevḳ ü **ṭarab** / ʿİffete ġālib olur sūr ü şaġab
SE2669 Tāziyāneyle çü kānūn-ı **tarab** / Irladı itdügini bir bir hep
SE3257 Bu yaña ʿāşıḳ-ı pür-şūr u şeġab / Eyledi şevḳıla iẓhār-ı **ṭarab**
SE3318 Geldi esbāb-ı **ṭarab** meydāna / Ṣundı yāra bir iki peymāne
HH166 **Ṭarabından** semāʿ idüp ʿĪsā / Ṭokınup düşdi ḫāke cām-ı ṭalā
HH838 Unudup ol geçen melāleti heb / Rūz u şeb itdiler ṣafā vü **ṭarab**
HH1601 Bir iki gün iderse ʿayş ü **ṭarab** / Nice yıllar çeker belā vü taʿb

ṭarab-efzā [2] ferahlığı ve neşeyi arttıran, iç açıcı

NE646 Şevḳe gel ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i **ṭarab-efzā-yı** üns
NE1964 Masḫaralar kim **ṭarab-efzāy** olur / Luṭfın umup ʿāleme rüsvāy olur

ṭarab-efzūn [1] aşırı neşe, coşkunluk

NE649 Cām-ı ʿaraḳla mey-i gülgūn gerek / Ṣubḥ-ı ṣafādur **ṭarab-efzūn** gerek

ṭarabgāh [1] sevinç ve coşkunluk yeri

NE253 Oldı müheyyā saña dergāh-ı Ḳuds / Ol yüri mihmān-ı **ṭarabgāh-ı** üns

ṭarab-ḫāne [1] sevinç ve coşkunluk evi

HH2340 Hātem-i mülk degdi Ṣādāna / Oldı mātem-gede **ṭarab-ḫāne**

ṭarab-rīz [1] neşe ve coşkunluk döken, akıtan

NE640 Gel beri ey sāḳī-i ferruḫ-ḳadem / Cām-ı **ṭarab-rīz** ile ḳıl defʿ-i ġam

ṭarab-saz [1] neşelendirici, coşturucu

NE1921 Ḫırḳaya da girse **ṭarab-sāzdur** / Ḫırḳası çün ḫırḳa-i ṭās-bāzdur

tārāc [1] yağma, çapul

HH44 ʿIhn-ı menfūş-veş olup **tārāc** / Hep bu çenberden olalar ḥallāc

tārāc eylemek [1] yağmalamak, talan etmek

HH2483 Āḫir elden ele ḳoyup emvāc / Saḥile urdı **eyledi tārāc**

ṭaraf [38] yan, cihet, yön

S227 Çeküp tuḥfe şehen-şehe her **ṭaraf** / Gelüp dest-pūs ile buldı şeref
S342 Açup şuḳḳadan her **ṭaraf** bād-bān / Cünūd-ı ẓafer geldi çatdı hemān
S355 Pes-i ḥandaḳ oldı maḥall-i ḳarār / Anı her **ṭaraf** itdi ʿasker ḥisār
S1045 Gelür erġanündan āvāz-ı rūd / Olur her **ṭaraf** fāryāb-ı sürūd
NE293 İtdi şevābit feleginden güẓār / Hem-çü nesīm ü **ṭaraf-ı** lāle-zār
NE389 Heft ḳıral ile gelüp bānları / Gelmiş idi her **ṭarafuñ** ʿaskeri
NE1219 Yaʿni ki mebzūl olup inʿām-ı feyż / Her **ṭaraf** ezhār ṣunar cām-ı feyż
NE1242 Sen de nigāhında dilā ḥāzır ol / Her **ṭarafa** ʿibret ile nāẓır ol
NE1284 Her **ṭarafı** ṭolu cevānāndan / Eksigi yoḳ ḫūr ile ġılmāndan
NE1352 Her **ṭarafı** Maṭlaʿ-ı Envār-ı ḳuds / Güşeleri Maḫzen-i Esrār-ı üns
NE1363 Mevṭınum olmışdı ḳarīb-i ḥişār / Meskenümüñ her **ṭarafı** murġ-zār
NE1437 Yek dil ü yek rūy olup mihribān / Her **ṭarafa** oldı teveccüh-künān
NE1582 Oldı o dem her **ṭaraf** āteş-fiken / Girdi şerer gibi der ü bāmdan
NE2969 Sebzeler içre bulanuḳ āb-ı zerd / Levḥa idi her **ṭarafı** lācüverd
NE2979 Kim ki o deryāya olup āşinā / Her **ṭarafında** ḳabaḳ olsa revā
NE3092 Nīze degil her **ṭaraf** āyinedür / Tīġ-i ṭılısm-ı ser-i gencīnedür
NE3100 Ḫāme-i ter desti be-kār eyledi / Her **ṭarafın** naḳş u nigār eyledi
SE580 Eylese ṣubḥ namāzını edā / Her **ṭaraf** olur idi ḫalḳa ṣalā
SE1760 Her **ṭaraf** oldı ṭalīʿa peydā / Nūr-ı ḫūr gibi ufuḳda meşelā
SE2564 Özleyüp ol **ṭarafı** cān-ı ʿalīl / Ṭutdum anı reh-i maḳṣūda delīl
SE2929 Ehl-i dīvānı müzeyyen ṣaf ṣaf / Cāmeler zer-keş ü envāʿ-ı **ṭaraf**
SE3481 Her **ṭarafdan** virür aḥbāba ḫaber / Yaraşur dense ayaḳlı defter
HH592 Her **ṭaraf** sākinān-ı fevḳani / Heyʾet-i heykelān-ı nūrānī
HH703 Her **ṭaraf** nice kürsī-i zer ü sīm / Oturur dāverān-ı heft iḳlīm
HH710 Tīr-veş her **taraf** olup perrān / Bulmadılar nişāne nice zamān
HH879 Māh-rūyānı her **ṭaraf** tābān / Vechi var diseler aña Māhān
HH889 Her **ṭaraf** tāze naḫl ile ṭolmış / Ẓıll-ı berg anda ḫurde-naḳş olmış
HH994 Her **ṭaraf** oldı nāle vü feryād / Gitdi döne döne o dem Behzād
HH1039 Her **taraf** bir neheng-i ejder-dem / Ṣuʿle-i çeşmi şemʿ-i rāh-ı ʿadem
HH1244 Her **ṭarafdan** gele raḫīḳ-i sürūr / Levm olunmaz olursa mest-i gurūr
HH1257 Her **ṭaraf** bāġ u rāġ-ı bī-hem-tā / Sengi şeffaf ü toprāġı būyā
HH1273 Her **ṭaraf** rüste naḫl-i gūn-ā-gūn / Olsun erkān-ı Kaʿbe-veş mevzūn
HH1298 Her **ṭaraf** şāḫ-ı lāle vü zerrīn / Meşʿal-i māh ü heyʾet-i pervīn
HH1849 Bir **ṭarafdan** görindi mevkib-i şāh / Ṭurdı yolda selāma ḫayl-i sipāh
HH2195 Her **ṭaraf** vardı geldi peyk-i naẓar / Dīdeden virdi ḳalbe ḳara ḫaber
HH2370 Cūş idüp her **ṭarafdan** eşk-i sürūr / Ṣaldı bu sūz-ı girye ʿāleme şūr

HH2508 Gemiden çıḳdı maḥbese gitdi / Her biri bir **ṭarafda** cāy itdi
HH2634 Her **ṭarafdan** atıldı ṭob u tüfeng / Çatdılar birbirine iki neheng

ṭarafdār [1] bir tarafı destekleyen, birinin tarafını veya bir fikri tutan kimse, yandaş
NE582 Ṭāliʿ-i bed hem-dem ü hem-kārıdur / Kevkeb-i ġaddār **ṭarafdārıdur**

ṭaraf-geşt [1] gezip dolaşma, geçme
NE2968 Faṣl-ı bahār olmaġa **ṭaraf-geşt** / Olmış idi ġayret-i bāġ-ı behişt

ṭaraḳ {ṭuruḳ} [1] yollar, tarikatler
NE850 Yaʿni imām-ı **ṭaraḳ-ı** aṣl u ferʿ / Sürūr-ı seccāde-nişīnān-ı şerʿ

ṭaramaḳ [1] tarakla tellerini birbirinden ayırmak, düzeltmek
SE2720 **Ṭarayup** tūde-i ser-sebz teli / Pençe-i ḫār-keşe dönmiş eli

ṭarāvet [1] tazelik, körpelik
S554 Olur tāze-kār-ı ten-i ḥulle-sān / **Ṭarāvetde** laḥm-ı ṭarabdan nişān

ṭarāz [2] düz ve parlak kumaşların yüzeyinde oluşan tel tel iplik
HH280 Ola Yā Rabb bu cāh-ı bende-nevāz / Dāmen-i āḥirü'z-zamāne **ṭarāz**
HH2726 Ḥamdü-li'l-lāh ki bu cerīde-i rāz / İtdi temme'l-kitab naḳş-ı **ṭarāz**

ṭard [1] sürme, uzaklaştırma
SE13 Oldı Yeʿcūc-i fiten **ṭard-ı** ebed / İtdi şemşīr-i güher-bārını sed

ṭārem [16] kubbe, kümbet, çardak ‖ gökkubbe
S151 Ḳodı **ṭārem-i** zühreye çünki pāy / Süleymān Sebā ḳaṣrını itdi cāy
S478 Kişi feyżin ummaz bu nüh **ṭāremüñ** / Gözine ḳorḳu mı virür ādemüñ
S905 Anuñ **ṭāremi** çetr-i şahānedür / Ṣafā murġına dām ile dānedür
S1309 Degil gāhi bārānı bu **ṭāremüñ** / Erir ḳurşunı ḳubbe-i ʿālemüñ
NE114 Ḳıldı ber-efrāḫte bu ḫargehi / Ḳodı ref-i **ṭāreme** sīb-i mehi
SE245 Devletile ḳo bu nüh **tāreme** pāy / Şemʿ-i raḫşānsın idin ṣırça serāy
SE1317 Vire bu **ṭārem-i** gerdūnda zevāl / Boynı altında ḳala tāk-miṣāl
SE1492 Çeke çün ḫayṭ-ı sefīd-i **ṭārem** / Mücrimüñ ḫaṭṭ-ı ḫaṭāsına ḳalem
HH180 ʿĀḳıbet anı da ḳoyup tenhā / Eyledi ʿazm-i **ṭārem-i** bālā
HH1330 Sebze-zār içre **tārem-i** aḫşām / Çarḫ-ı minā-nümā vü perde-i şām
HH1332 Şāh gördi ol āhū-yı pūyān / Girdi bir **tārem** içre oldı nihān
HH1445 Başı oldı ber-ā-ber-i eflāk / Gūyiyā çıḳdı **ṭāreme** ser-i tāk
HH2073 Seḥeri çıḳdı neyyir-i aʿẓam / Zerd-gūn oldı ḳubbe-i **ṭārem**
HH2543 Dest-i **ṭāremde** ḫūşe-i engūr / Oldı nā-rīşte ṣubḥa-ı billūr
HH2554 Ḳaṣrlar ṭāḳ-ı çarḫa peyveste / Tāk-i rez farḳ-ı **ṭāreme** beste
HH614 Dūd-ı āhiyle ṣaḥn-ı kişver-i Şām / Oldı mānend-i **ṭārem-i** aḫşām

ṭarf [7] taraf; kenar, uç
S358 Zihī ṣaff-ı merṣūṣ-ı pür-intibāh / Şikesti yoḳ illā ki **ṭarf-ı** külāh
NE498 Gördüm irüp mevsīm-i bāġ-ı bahār / **Ṭarf-ı** çemen çün hat-ı müşkīn-bār
SE902 Ola her mīli olup ġarka-i nūr / **Ṭarf-ı** miḥrābda şemʿ-i kāfūr
HH503 Āhını göricek iden nāle / **Ṭarf-ı** āteşde döndi eṭfāle
HH598 Ḳıldı seccādesinde vardı namāz / **Ṭarf-ı** miḥrāba oldı şemʿ-i niyāz
HH1428 Düm urup tā ziyāne-veş ḫāke / Yürüdi **ṭarf-ı** şāh-ı bī-bāke
HH2487 Çünki me'yus oldılar cāndan / Geldi bir çūb **ṭarf-ı** ʿummāndan

ṭarḥ [8]

1. kurma, yapma, düzenleme
S1516 Ṭutalum ki naḳḳāş-ı zīnet ider / Yine **ṭarḥ-ı** resm idenüñdür hüner
SE3374 Dīde-i aʿveri **ṭarḥ** olmış-ıdı / Zūr-ı şāhid gibi çarḫ olmış-ıdı
SE3375 Gösterüp naṭʿ-ı başīretde şebāt / **Ṭarḥıla** eyler-idi ʿālemi māt
HH459 **Ṭarḥ-ı** mevzūn-ı dil-şikār itdi / Sözi bu yüzden āşikār itdi
HH1268 Yeñiden eylemek gerek tertīb / Vażʿı maṭbūʿ u **ṭarḥı** ola ġarīb
HH1269 Yeñi **ṭarḥ** içre köhneler n'eyler / Bāġ-ı nevde ḳurı şecer n'eyler

2. sayfa zeminine yapılan yaldızlı süsleme, desen, süsleme
S1493 İdüp naḳş-ı **ṭarḥ-ı** nev-āyīn perend / Nevāyī-veş itdüm nevāyı bülend
SE377 Mahzeni çünki tetebbuʿ ḳılduñ / **Ṭarḥda** nice taṣannuʿ ḳılduñ

ṭarḥ eylemek/itmek [6]

1. kurmak, düzenlemek, tertip etmek
S1527 Bu gülşende **ṭarḥ eyledi** kilk-i ter / Biribirine beñzemez kūşeler
SE1937 **Ṭarḥ ider** cevher-i iksīr-i ḫayāt / Ḳālıb-ı mürdeye virür ḫarekāt
HH4 **Ṭarḥ idüp** bu revāḳ-ı bī-bedeli / Kilk-i ressām-ı ṣunʿ-ı lem-yezelī

2. feda etmek, satrançta bir taşı almak için bir başka taşı feda etmek
SE2081 **Ṭarḥ idüp** ḳāʿide-i maʿdeleti / Baḫş iderdi gehī bir memleketi

HH1272 **Ṭarḥ idüp** tāze nahli ṣatrancī / Ṭolsun ol ḫāke meyvenüñ genci
HH1281 Bāġ-bān it bu serv-i āzādı / Saña **ṭarḥ eylesün** birī-i vādi

ṭarḥ-ı nev ṣalmaḳ [1] yeni bir düzen kurmak
S1342 Ḫazān faṣlı pür-naḳş olup sebze-zār / Yine **ṭarḥ-ı nev ṣaldı** köhne bahār

ṭarı [1] darı, mısır tanesi
S748 Virüp nice dā'im kebūterleri / Çıḳar māhiyān anda tāze **ṭarı**

ṭārıḳ [1] bkz. 'necm-i seḥer' md.
S1145 Ṭolu ḳaldurup necm-i **ṭārıḳ** gibi / Yaḳañ çāk ḳıl ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi

ṭārım [1] kubbe, kümbet, çardak; gökkubbe
NE1321 Şemse-i eyvānuñ olup ʿaks-i āb / **Ṭārım-ı** Nīli de olur āfitāb

ṭārī [1] birdenbire ortaya çıkan, aniden beliren
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı tāze **ṭārī** / Çehre-i ābdār-i verd-i teri

ṭarī [2] taze, teravetli
SE354 Künc-i kāşāne olup vaḥşetgāh / Ḳurdı her naḫl-i **ṭarī** bir ḫargāh
HH2244 Düşdi bir kūha ʿāḳıbet güzeri / Faşş-ı fīrūze gibi sebz ü **ṭarī**

taʿrīf [2] etraflıca anlatma, kendine has özelliklerini ayrıntılı olarak söyleme, bildirme
S116 Bu yetmez mi **taʿrīfe** ol serveri / Mü'ebbed ḳıla nesl-i Peyġamberi
SE2894 Didi **taʿrīf** iden erbāb-ı fünūn / Şiʿr içün ʿarż-ı niyāz-ı mevzūn

tārīḫ [5]
1. harflerin tümünün ya da bir kısmının ebcet hesabına göre toplanması yoluyla bir olayın senesini gösteren mısra, beyit, kelime ya da ibare
S1541 Tamāmına **tārīḫ** olursa revā / Şarābile pür-cām-ı ʿĀlem-nümā
SE3529 Didi uran ʿuḳde-i ḫatmin anuñ / Naẓmına **tārīḫ** "zihī naẓm-ı pāk"
HH2770 Naẓm olundı bu dürr-i baḥr-ı ʿulūm / Oldı **tārīḫ-i** dil-keşi manẓūm
2. bir olayın oluş zamanı
NE113 Naḫle dönüp günbed-i sebz-i sipihr / Oldı anuñ mīvesi **tārīḫ-i** mihr
SE709 Devleti şāhid-i ʿadle mīʿād / Re'si **tārīh-i** nev-i rüşd ü sedād

tārīḫ-nüvīs [1] tarihi olayları kaleme alan, tarih yazan kimse
SE1694 Yazdı **tārīḫ-nüvīs-i** eyyām / Devrini sāl-i nev-i fitne-i ʿām

tārik [1] terk eden
SE2377 Sākin ü ehl-i vaḳar ol yaʿnī / Olagör **tārik-i** mālāyāʿnī

tārīk [5] karanlık
NE1866 Gördi misāfir sözi maʿḳūldür / **Tārīk-i** maʿḳūl olan güldür
SE96 Çeşme-i mihrüñ ider yirini ḫāk / Şeb-i **tārīki** ẕemīn-i gil-nāk
SE234 Zāyiʿ oldı yine bir gevher-i pāk / Şeb-i **tārīk** döker ise n'ola ḫāk
SE1131 Şeb-i **tārīkile** çün pençe-i ḫār / Yapışup ṭopraġa altun eyler
HH1080 Seng-laḫ içre bir reb-i bārīk / Teng-destān dili gibi **tārīk**

ṭarīḳ [32] yol
S736 Teberrük **ṭarīḳ** ile itsem ne var / O gül-desteyi revnaḳ-ı ḫarzār
S1123 Bu ẓulmetde āb-ı ḥayāt oldı mey / Delīl-i **ṭarīḳ-i** necāt oldı mey
NE270 Anuñ ile ṭutdı **ṭarīḳ-i** hüdā / Naġme-i Dāvūd ile güyā ṣabā
NE486 Buldı dil-i rūşeni nūr-ı hedā / Oldı **ṭarīḳ** erlerine reh-nümā
NE691 Ḳāf ile ṣalar metāʿ-ı ṣafā / Rāh-ı neverdān-ı **ṭarīḳ-i** vefā
NE783 Birisi de terk-i **ṭarīḳ-i** ḳażā / Kim görinür tabʿa ḫilāf-ı rıżā
NE815 Bildüm anı herkese bī-irtiyāb / Kendi **ṭarīḳinden** olur feṭḥ-i bāb
NE1623 Şerʿa muvāfıḳ olıcaḳ bir **ṭarīḳ** / Gir ki Ḫudādur saña ḫayrü'r-refīḳ
NE1863 Ḳıldı tażarruʿlar aña mīz-bān / Tā ki **ṭarīḳinde** ola hem-ʿinān
NE1867 Çün ki **ṭarīḳ** oldı ṭufeyl-i refīḳ / Rehber-i ʿālem didi şümme'ṭ- **ṭarīḳ**
NE1868 **Tārīki** bir mūr ider tārmār / Şīri çeker bende be-hem olsa kār
NE2675 Fiʿlüñe şeytāñı refīḳ eyledüñ / Kendüñi mürtedd-i **ṭarīḳ** eyledüñ
SE112 Merkebim leng ü **ṭarīḳüm** pür-pīç / Meded it kim mededüm ḳalmadı hīç
SE776 Kime kim rehber olurdı tevfīḳ / Bu idi ḫāṣılı destūra **ṭarīḳ**
SE1061 Oldı bu vāḳıʿa-i pür-ʿibret / Baña hādī-i **ṭarīḳ-i** ʿiffet
SE1432 Umaruz luṭf ide pīrān-ı **ṭarīḳ** / Himmeti ḫāżır u tevfīḳı refīḳ
SE2941 Bildi kim pādişeh-i maʿnīdür / **Ṭārīḳ-i** ṣūret-i lā-yāʿnīdür
SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / Tek ṭururken varup azıtdı **ṭarīḳ**
HH64 Eyle miḥrāb ü mescidi me'men / Reh-zenān-ı **ṭarīḳ-i** īmāndan
HH422 Reh-nümāsı **ṭarīḳ-i** tevfīküñ / Curʿa-rīzi raḥīḳ-i taḫḳīḳuñ
HH505 ʿAḳl-ı evvel geçen ẓarāfetde / Ḳaysı geçmiş **ṭarīḳ-i** miḥnetde

HH624 Ki vire kendüyi bir ustāda / Reh-ber ola **ṭarīḳ-i** irşāda
HH689 Şeyḫ Saʿdī **ṭarīḳına** mürşid / Hem ḫalīfe ʿazīz ü hem ḫāfīd
HH693 Raḥm idüp ḫāline o nāşāduñ / Muḳtedāsı **ṭarīḳ-ı** irşāduñ
HH718 Edeb ile dönüp mürīd ü refīk / Ṭutdılar ḫānḳāha ṭoġrı **ṭarīḳ**
HH1075 Oldı Ḥaḳḳa ʿalāmet-i tevfīk / Mevsime rāst geldi ʿazm-i **ṭarīḳ**
HH1084 Cümle ḳaṭʿ-i **ṭarīḳ** ider düzdān / Hep zebūna kıyıcı düşmen-i cān
HH1161 Ġāfil iken sürūr ile bu ferīk / Çekdiler ṭīġ o ḳaṭīʿān-ı **ṭarīḳ**
HH2117 Düşüp āḫir **ṭarīḳ-i** ʿışḳa o zār / Sāde levḥ oldı şanki levḥ-i mezār
HH2469 Ṭutdılar semt-i Gülşenīye **ṭarīḳ** / Gözlediler ṭarīḳ-i Mışra refīḳ
HH2469 Ṭutdılar semt-i Gülşenīye ṭarīḳ / Gözlediler **ṭarīḳ-i** Mışra refīḳ
HE13 Dem-i ḫāyretde tevfīḳuñ refḳ it / Beni gümreh ḳoma ehl-i **ṭarīḳ** it

ṭarīḳa-nümūn [1] yol gösteren

HH641 Oldı birbirine **ṭarīka-nümūn** / Biri rāh-ı cünūn ü biri fünūn

ṭarīḳat [6] bir mürşide bağlanıp belli şartlara uyarak Allah'a ulaşmayı amaç edinen tasavvuf yolu

S1474 İden keşf-i sırr ile sehv-i lisān / Virür cānı resm-i **ṭarīḳat** hemān
NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün az çoḳ / Düşse **ṭarīḳatden** eger bāki yoḳ
NE1389 Ya ḫulel-i maʿna vü sūret midür / Şerʿ ü **ṭarīḳat** ile ḥaḳīḳat midür
NE1510 Kimisi bir ḫāniḳa ibdāʿ ider / Ehl-i **ṭarīḳat** gelür iḥyā eder
NE1640 Gerçi **ṭarīḳatle** ḥaḳiḳat de ḥaḳ / Maʿrifetde oldı sebaḳ-ber-sebaḳ
SE2698 Pend-i pīrān-ı **ṭarīḳatdur** bu / Rāh-ı merdān-ı ḥaḳīḳatdur bu

ṭārīḳī [2] karanlık

NE67 Gāh **ṭarīḳī** gibi tehlīl ḳıl / Gāh çeküp pāyüñi ḳındīl ḳıl
SE756 Çünki **ṭārīḳī-i** cehl ola ḳavī / Ẓulmet-i küfrüñ olur pīş-revi

taʿrīz [1] kinaye yoluyla söylenen dokunaklı söz, taş

SE138 Oldı **taʿrīz-i** ḥarīş-i ḫod-gām / Ẓillet-i minnet-i naʿmā-i liʿām

ṭarldār {ṭarī+vār} [1] taravetli, taze

NE2155 Nice **ṭarldār** ki girüp zaḥmete / ʿAvret ü oġlan ile gider şoḥbete

tārmār, tārumār [5] perişan, darmadağınık

NE1577 Oldı sütūn çenber ile bir nigār / Kim ḳıla zülfi resen-i **tārmār**

tārmār eylemek/itmek [5] dağıtmak

NE586 Mantıḳ-ı ʿAṭṭarı **idüp tārmār** / Kāġıd-ı ʿaṭṭār ider rūzigār
NE1074 Ebr-i bahārīden idüp iʿtibār / Yoḳ yere **itme** güherin **tārumār**
NE1450 İtse teveccüh kime ḫūrşīd-vār / **Eyler** idi ẓulmetini **tārmār**
NE1868 Tāriki bir mūr **ider tārmār** / Şīri çeker bende be-hem olsa kār

ṭarrāḳa-fiken [1] gümbürdeten, inleten

NE2300 Semt-i edāda gözedüp tumturaḳ / Olma **ṭarrāḳa-fiken** nüh revāḳ

ṭarrār [3] yankesici, hırsız ‖ gönül çalan

NE637 Nāmı anuñ rind ise **ṭarrār** olur / Merdek-i dervīş ise cerrār olur
NE1844 Var idi bir merdek-i **ṭarrār** u şeng / Ṣulḥ ile bīgane zebandān-ı ceng
HH817 Mübtelā-yı kemend-i **ṭarrāram** / Cān-sipār-ı nigāh-ı seḫḥāram

ṭarrārgeh [1] hırsızlık yapılan yer

NE2985 Līk o **ṭarrārgeh-i** der-kār idi / Ṣubḥa dek encüm gibi bīdār idi

ṭartılmaḳ [2] değeri ölçülmek

HH256 Pāk gevherle **tartılan** ahcār / Oldı seng-i felāḫan-ı idbār
HH252 Çıḳdı söz narḫ-ı dürr-i meknūna / **Ṭartılur** aġırınca altūna

tarṭīb [1] ıslatmak, nemlendirme ‖ canlandırma, tazelik verme

NE1199 Lāleyi pür-sūziş-i dāġ eyledüñ / Ġoncaya **tarṭīb-i** dimāġ eyledüñ

ṭarz [5] üslup, eda

NE63 Naḫl-i ṭırāzende-i **ṭarz-ı** kelām / Mīve-feşānende-i dāmān-ı kām
NE741 Naẓmı pesend itmege şāyān olup / **Ṭarzı** ḥased-kerde-i yārān olup
NE752 Sen de nevā ile bir āvāze ṣal / **Ṭarz-ı** nev-āyīn-i Nevāyi miṣāl
SE366 Anı ol **ṭarz-ı** tekellüf meslūb / Eyleyeydi daḫı Maḥbūb-ı Ḳulūb
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü ṭavr-ı edīb / Aldı āyīn-i ḫʷāce **ṭarz-ı** ġarīb

ṭās [9]

1. su içmeye veya su dökünmeye yarayan, madenden yapılmış, kulplu ya da kulpsuz kap, maşrapa. Kelime hokkabazların hüner gösterdikleri yuvarlak kaplara nispetle kullanılmıştır.

S798 Olup ber-ṭaraf-sāz-ı **ṭāş-ı** nigūn / Çıḳam ḥadd-i heyʾetden āḫir birūn
S800 Göñül **tās-ı** pür-āteş ü ḫırḳa-ten / ʿAyān ideyin anı bu cübbeden
S1151 Çeküp dāmen-i ḫırḳasın āsumān / ʿAyān oldı **ṭās-ı** pür-āteş hemān

S1259 Getürse anı raḳṣa bād-ı vezān / İder āteşīn **ṭāsı** bir bir ʿayān
NE580 Şaʿşaʿa-i mihrüñ işi ḳahrdur / Luṭfı yedi **tası** geçen zehrdür
SE152 Tāc-ı lāʿlīn ile dil rence olur / Āteşin **tāsile** işkence olur

2. başı korumak için giyilen metal başlık

NE333 Dırra-ı ʿadli ki sipihre ura / Eñsesini **ṭās** gibi ötdüre
NE1591 Aldı evāniyi nice nā-sipās / Çarḫ-ı felek başına geydürdi **ṭās**
HH1113 Derd ile ʿâşıḳāne feryādı / Çıñ çıñ ötdürdi **ṭās-ı** pūlādı

ṭās-ı çarḫ [1] feleğin tası ‖ gökyüzü, dünya

SE1140 **Ṭās-ı çarḫı** başına teng eyler / Rūz ü şeb baḫtı ile ceng eyler

ṭās-ı felek [2] feleğin tası ‖ gökyüzü

NE360 Çarḫa çıḳup ġulġule-i kerre-nāy / **Ṭās-ı felek** oldı muʿallaḳ derāy
NE1137 **Ṭās-ı felek** gulguleden iñledi / Gökde hilālüñ ḳulaġı çekildi

ṭās-ı gerdūn [1] dönen tas ‖ felek, dünya

HH18 **Ṭās-ı gerdūnı** heft-cūş itdüñ / Kūs-ı eflāki pür-ḫurūş itdüñ

ṭās-bāz [2] tasla oynayan, hokkabaz

NE1921 Ḫırḳaya da girse ṭarab-sāzdur / Ḫırḳası çün ḫırḳa-i **ṭās-bāzdur**
SE1615 Kendüzin itdi ṣūret-bāz gibi / Ḫırḳasın cübbe-i **ṭās-bāz** gibi

ṭās-bāzī itmek [2] hokkabazlık etmek

S799 **İdüp** sāḳiyā **ṭāş-bāzī** yine / Getür raḳṣa erbāb-ı rāzı yine
S1258 Olup ḫırḳa-i sebz ile cilve-ger / Meger naḫl-i gül **ṭās-bāzī ider**

taṣadduḳ itmek [1] sadaka olarak vermek

NE1957 Gūş ḳılınca peder ü māderi / İtdi **taṣadduḳları** kurbānları

taṣannuʿ ḳılmaḳ [1] bir şeyi olduğundan daha güzel göstermek, aşırı sanat yapmak

SE377 Mahzeni çünki tetebbuʿ ḳılduñ / Ṭarḥda nice **taṣannuʿ** ḳılduñ

taṣarruf [3] sahip olma, sahip olduğu şeyi dilediği gibi kullanma iradesi

NE1544 Dest-i **taṣarrufları** bī-pākdür / Āb u gil ālāyişi yoḳ pākdür
SE2427 Meksebüñde bu tekellüf ne belā / Masrafuñda bu **taṣarruf** ne belā
SE3505 Bikr-i maʿnāya **taṣarruflar** ide / Düzmede boza tekellüfler ide

taṣarruf itmek [1] sahip olduğu malı istediği gibi kullanmak

SE2431 Mülk-i ḥaḳdur götüri ḫāk-i felek / Neñ var arada **taṣarruf idecek**

taṣavvuf [1] Allah'ın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefi akım, İslam mistisizmi

SE661 İçdi ṣahbā-yı **taṣavvufdan** cām / Buldı ıṭlāḳ-ı tecerrüdden kām

taṣdīḳ [2] doğru olduğunu bildirme, doğrulama, onaylama

SE3434 İtdi ber-vechile güftārı tamām / Ki ne **taṣdīḳ** ne yārā-yı kelām
SE1642 Muḳteżā-yı kerem üzre ammā / İtdi **taṣdīḳini** taḥḳīḳ-nümā

taṣdīḳ itmek [2] gerçek olduğunu söylemek, doğrulamak, onaylamak

HH1155 Ḳalbi **taṣdīk idüp** dili tekẕīb / İtdi ḫalḳa hezār mekr ü firīb
SE1334 **İde** eşḫās-ı keẕūbı **taṣdīḳ** / Ḳıla her emr-i muḥāli taḥḳīḳ

taṣḥīf itmek [1] yanlış yazmak, bir ibareyi bozmak

NE3163 Lafẓını maʿnāsını tezyīf ide / Ṣuḥf-ı ḳadīme gibi **taṣḥīf ide**

taṣḥīf-nüvīs [1] yanlış yazan

SE3485 Biri ol kātib-i **taṣḥīf-nüvīs** / Ki virür maʿnīye ḥükm-i telbīs

taṣnīf [1] kitap tertip etme, kitap yazma

NE877 Ülfet idüp ḫāmesi teʾlif ile / Ṣaldı ḫoş āvāzeyi **taṣnīf** ile

taṣrīḥ [1] açık açık anlatma, apaçık belirtme

HH1570 İtdi menʿ-i kināye vü **taṣrīḥ** / Deb-deb-i leb şeḳāşıḳ-ı tesbīḥ

taṣvīr [13]

1. bir şeyin suretini çıkarma, resmini yapma

SE383 Resm-i **taṣvīr-i** ʿale'l-mādur bu / Hep siyeh ḫāme-i sevdādur bu
SE1564 Birisin eylese **taṣvīr-i** ḫayāl / Mütemeṣṣil ola āhar fi'l-ḫāl

2. resim, suret

S1013 Ne deyr-i mübārek ne ḫoş yirdür / Ki her muġ-beçe ṣanki **taṣvīrdür**
SE787 Baḳdıġı gibi hemān **taṣvīre** / Ruḫṣat olurdı ḫużūr-ı pīre
SE79 Fażlı mecmūʿasıdur çarḫ-ı eṣīr / Yazdı her ṣafḥasına bir **taṣvīr**
SE808 Āteşe urdı hemān **taṣvīri** / Ḳıldı destūr-i ʿamel taḳrīri
SE2469 Reng-i mūyı ki seçildi çü ḥarīr / Oldı ṣūretde hemān bir **taṣvīr**
SE3423 Ṭabʿı nāzük süḫan-ı nermi ḥarīr / Ṣūret-i dil-keşi güya **taṣvīr**

HH902 Nāmı Behzād ḥüsni ʿālem-gīr / Naḳş-ı zībāsı gūyiyā **taṣvīr**
HH1653 İtdi **taṣvīri** ol digal muʿtād / Ṣaha āyīne gibi pīş-nihād
HH2051 Oldı **taṣvīr-i** kilk-i Mānī-vār / O muraḳḳaʿda ṣafḥa-ı ruḥsār
HH2223 Bozdı şeklin sürüp yüzüni yire / Döndi nā-dān elinde **taṣvīre**
HH2473 Vardı keştī ki rüy-ı ʿummāna / Döndi **taṣvīr-i** naḳş-ı bī-cāna

taṣvīr eylemek [1] bir şeyi resim gibi ayrıntıları ile anlatmak
SE1620 Ekl içün şeklini taġyīr eyler / Gürbe-i ʿābidi **taṣvir eyler**

ṭaş [3] dış, dışarı
SE407 Çün ḥabāb olmış içi **ṭaşı** tehī / Gerçi gösterdi reh-i daḥmegehi
HH1258 Anda bir ḳubbe var zümürrüdden / İçi **ṭaşı** ḥabāb-veş rūşen
HH1756 Dürdan gördi bir laṭīf diyār / İçi şehr-i ʿaẓīm ü **ṭaşı** ḥişār

ṭaş [19] sert ve katı madde, yapı işlerinde kullanılan sert madde, taş
S1387 Görenler kitāb-ı fenādan varaḳ / Hece **ṭaşı** levḥında alsun sebaḳ
NE2807 Ḳalḳup açılur yirinden hemān / Ayaġı **ṭaşa** ṭoḳınur nā-gehān
NE2944 Ṭoġrılara himmet olur bāl ü per / Tīr-ṣıfat her sözi **taşdan** geçer
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan varaḳı / Hece **ṭaşından** alur çaḳ sebaḳı
SE622 Ger fülān ibnü fülān olsa ġābī / Sāde-levḥ olsa olur **ṭaş** çelebi
SE1086 Baş uran **taşa** belī sūde olur / Kūhken-veş teni fersūde olur
SE1719 Ṭabʿa söz itmemek olmaz teʿşīr / **Ṭaşa** kār eyleye ḥüsn-i taʿbīr
SE2158 Ebr-i raḥmet ide mi **ṭaşa** eşer / Bite mi ṣaḥrā-i ṣammāda şemer
SE2413 **Ṭaş** u ṭoprağı degil mi kānuñ / Dür ü gevher didügi dünyānuñ
SE2976 Başı biñ kerre ursan **ṭaşa** / Ne yazılsa gelecekdür başa
SE3081 Ādem oldur ki ola ʿahdine cüst / Gelse biñ ṭaʿne **ṭaşı** ṭura dürüst
SE3229 Tünd olup ṣaldı girih ḳaşlara / Ḳaṣdı ḥod ṭaġlara **ṭaşlara**
HH1865 Ġark olup çeşmden aḳan yaşa / Başını urdı **ṭaşdan** ṭaşa
HH1865 Ġark olup çeşmden aḳan yaşa / Başını urdı ṭaşdan **ṭaşa**
HH2129 Başını urdı **ṭaşa** ol medhūş / Āşiyānından uçdı ṭā'ir-i hūş
HH2300 Leb-i deryāda merd-i üftāde / Mevc-veş **ṭaşa** olup istāde
HH2367 Yaṣdanup **ṭaşa** bī-mecāl olmış / Görünürde hemān ḥayāl olmış
HH2692 Ḳanlı yaş ile laʿl idi her **ṭaş** / Ḫāk ü ḫūn içre ya kesilmiş baş
HE11 Müdām it külḥan-ı ġamda mücāvir / Göñül od **ṭaşıdur** oda yaraşur

ṭaş baġırlı [1] katı kalpli, merhametsiz
S34 Meded **ṭaş baġırlı** güzellerden āh / Dil-i saḫti oldı baña seng-i rāh

ṭaş gemisi [1] taş güllelerin taşındığı gemi
S302 Olup şāhid-i nuṣretüñ ṭālibi / Hemān çatdılar **ṭaş gemisi** gibi

ṭaşı başa başı ṭaşa urmaḳ [1] bir şey için çok çabalamak, kendini parçalamak
SE2454 **Ṭaşı başa başı ṭaşa ursañ** / Cüy-veş ṭurma yelüp yepürseñ

ṭaşlamaḳ [2] taş atmak, taşa tutmak
NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına bulup zevāl / Ḫalḳ gömüp **ṭaşlayalar** çün nemmāl
NE2822 **Ṭaşladı** eṭfāl üşüp ol nākesi / Döndi eşek türbesine çehresi

ṭaşı ṭaş üzre ḳomamaḳ [1] yakıp yıkmak, yerle bir etmek
SE2453 **Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz** merd-i cevād / Yaparın şandı yıḳıldı Şeddād

ṭaş urmaḳ [2]
1. tan etmek, söz dokundurmak
HH488 Gördiler ʿışḳla perīşān-ḥāl / Ṭaʿne **ṭaşını urdılar** eṭfāl
2. sıkıntı vermek, eziyet etmek
HH2131 Ḳafes-i cisme **ṭaşlar urdı** / Murġ-ı cānuñ ḥużurın uçurdı

ṭaş üstine taş ḳalmamaḳ [1] yıkılmak, yerle bir olmak
SE1868 Seng ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün baş / **Ḳalmasun** şoñraya **ṭaş üstine ṭaş**

ṭaş yesin [1] azarlamak, lanet okumak amacıyla söylenen söz, beddua
S578 Ṭabīb andan almazsa ger vāyesin / Meẕāḳ ehli olmayacaḳ **ṭaş yesin**

ṭaşaḳ [1] erkeklik bezi, haya, husye
NE2547 Ḳaşşa ḳoç alnı gibi yumrı **ṭaşaḳ** / Ṭoḳuşup olmışdı meger iki şaḳ

ṭaşḳın [1] (sürme için) sürülmesi gereken yerin dışına çıkmış olan, taşmış durumda olan
NE2524 Sürmesi **ṭaşḳın** gözi şāfī çapaḳ / Nūra ḳarışmış iki mühmel çanaḳ

Ṭaşḳın Dede [1] Taşkın Dede Atâyî'nin Sâkînâme'de Boğaz, Rumeli ve Anadolu Hisarı'nı anlattığı bölümde adı geçen Rumeli Hisarı'nda deniz kenarında tekkesi olan bir zâttır. Hakkında başkaca malumat bulunamamıştır.

S670 Muḥīṭ-i ḥabāb-āveri kef-zede / Bir abdālīdür nāmı **Ṭaşḳın Dede**

ṭaşmaḳ [5] bulunduğu yere sığmayarak dışarıya doğru akmak

NE478 Dīde-i māhīye dönüp encümi / **Ṭaşdı** şebüñ yine siyeh ḳulzümi
SE230 Nūrile ʿarşa-i şeb māl-ā-māl / **Ṭaşdı** nehrü'l-leben ḫuld-misāl
HH2719 **Ṭaşmasa** āb baḥrı bulmaz imiş / Şu bulanmayıcaḳ ṭurulmaz imiş
HE99 Şebangeh ki **ṭaşup** deryā-yı sīmāb / Veliy-yi ʿahd-i ḫurşid oldu mehtāb
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / **Ṭaşup** ṭutdı cihānı cūy-ı kāfūr

ṭaşra [30]

1. dışarı

S130 Ne şeb şāhid-i mihre müşgīn niḳāb / Ki surāḫlardan şalar **ṭaşra** āb
S439 Çıḳa bir ḳadem **ṭaşra** andan eger / Olur ḫūn-ı cām ü şurāḫī heder
NE614 **Ṭaşrada** mirrīḫ gibi tīġ-keş / Ḫāneye geldükçe olur zühre-veş
NE1638 Cūş u ḫurūş ile gider baḥra rūd / **Ṭaşraya** dil çıḳmaz olur bī-vücūd
NE1646 Nefret idüp daġdaġa-i ḫalḳdan / **Ṭaşra** gelür dāmuña dalaḳdan
NE2014 **Ṭaşra** idüp torbadaġı ṣūretin / Yine alurdı eline ṣanʿatın
NE2137 Olsa başı **ṭaşra** daḫı bir nihāl / Varma anuñ yanına sāye-miṣāl
NE2236 Kimde olur ta bu ḳadar ḥavṣala / Çıḳmaya dil **ṭaşra** anı kem ḳıla
NE2238 **Ṭaşrada** ṭutmaġa ise çāre yoḳ / Anı arar derdli bī-çāre çoḳ
NE2355 Çatlasalar çıḳmaz idi **ṭaşra** ger / Şānelemezse şaḳalın ser-be-ser
NE2449 **Ṭaşra** ḳalan şāḫ gibi bī-emān / Ḳatʿ idesin ʿużv-ı ḫabīşin hemān
NE2624 Dāire-i dil **ṭaşra** güzār eyleme / Arzū-yı būs u kenār eyleme
NE3000 **Ṭaşraya** bir daḫı iderken güẕār / Saḫt ṭutup eyleyecek tābdār
SE1702 Mürşid-i rūz nihān olsa eger / Ḳatl iderdi bulıcaḳ **ṭaşra** seḥer
SE1716 Yoḫsa ne būm ve ne ḫod şebpereyin / Giceler **ṭaşra** çıḳup ne arayın
SE1930 Çıḳdı ol ḫālde **ṭaşra** yelerek / Elde şemşīr ü şişi belde yedek
SE2757 Eyledüm ṣabrıla olup mihmān / Ārzūyı ḳapudan **ṭaşra** hemān
SE3266 Emr iderseñ anı itsin yārān / Gözi gibi ḳapıdan **ṭaşra** hemān
SE3267 Çünki āzāra rıżā virdi ḥabīb / Sürdiler **ṭaşra** hemān bī-taḳrīb
HH282 Seḥerüñ bāb-ı feyżi açıldı / Ẕerre-veş ḫalḳ **taşra** yayıldı
HH626 Żāyiʿ olur güher daḫı kānda / Çıḳmayan **ṭaşra** ḳala yābānda
HH967 Tenlerüñ nūrı **ṭaşraya** urdı / Mīzerüñ gözleri neler gördi
HH998 Çıḳdılar **ṭaşra** bunca dürr-i yetīm / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm
HH1007 Olmadı kimse maḳṣada reh-yāb / Çıḳmadı **ṭaşraya** meger ki ḥabāb
HH1050 Sürerek oldılar kenara revān / Çıḳdı **ṭaşra** iki dür-i ġalṭān
HH2177 Ṭutmadı yāre **ṭaşradan** bendi / Ġonce-veş ṭurmadın havālandı
HH2366 Çıḳdı çün **ṭaşra** dil-ber-i çālāk / Gördi ol dil-şikeste ʿāşıḳ-ı pāk

2. başşehir veya büyük şehir dışında kalan yerler, dışarlık

SE3305 Var-ıdı **ṭaşrada** bir ḳarye-i dūr / Baba Naḳḳaş dimekle meşhur
HH528 **Taşradandur** bu cevr-i bī-dādı / Gökṣuya koyalum o nā-şādı
HH618 Cāmiʿüñ yā yeli yiri vardur / **Ṭaşradan** yā ulaşırı vardur

ṭaşt [1] leğen

SE2939 Künc-i ġār içre ṭurur āmāde / **Ṭaşt** ü ibrīḳ-ı vużū seccāde

ṭaşt-ı felek [1] feleğin leğeni ‖ gökkubbe

NE313 Āb u żū ẕürefā olup bī-sükūn / Olmış imiş **ṭaşt-ı felek-veş** nigūn

Tatar [3] aslı Türk olmakla birlikte, Cengiz'in ordusunda önde gittikleri için Moğollarla karıştırılan bir kavim ‖ zalim, gaddar, merhametsiz

SE1570 Geldi gāh oraya bir **tatar** / Tīġ-i ser-tīz ile çün ġamze-i yār
SE1580 Oldı ol dem müteḥayyir **tatar** / Neylesin arada ḳaldı nāçār
SE2817 Ebr-i bārende gibi tīr-nişār / Geldi çatdı nice yüz biñ **tatar**

Tatarī [1] Tatar dili, Tatarca

NE2859 Türkī vü **Tatarīden** idüp ibā / Meyli ġalāt-ı ʿaceme dāʾimā

taṭbīḳ itmek [2] karşılaştırmak, mukayese etmek

NE2668 İkisi de fennini taḥḳīḳ ider / Defter-i aʿmālini **taṭbīḳ ider**
SE2424 Ḫarcı daḫlına **idenler taṭbīḳ** / ʿÖmri de idebileydi tevfīḳ

taʿṭīl [1] faailyete ara verme, dinlenme süresi

NE3045 Şenbih ü āẕīne görürdi şarāb / Mevsim-i **taʿtili** hemān vaḳt-i ḫāb

taʿṭīl itmek [1] durdurmak, kesmek; ara vermek

HH431 Anı icrāya eyle saʿy-i cemīl / **İtme** ol ḫayrı sen sen ol **taʿṭīl**

ṭatlı, ṭatlu [7]

1. şeker tadında olan, tadı hoş olan

NE608 Laʿli ki şükker gibi leẕẕetlidür / Ekşiye taḳlīdi ʿacib **ṭatlıdur**

NE1920 **Ṭatlu** bulunmazsa yüzin ekşidür / Ġāret-i ḥelvāda ʿaceb ekşidür
SE854 Faḳrıla ḳāniʿ iken ḫuşk u tere / **Ṭatlı** ṭuysa biriñüz aş yere
SE3269 Şehdi arar bulur āḫir zenbūr / **Ṭatlıdan** menʿ olınur mı hiç mūr

2. hoşa giden, latif

NE1097 ʿIşḳ ile āmizīş idince suḫan / **Ṭatlı** olur şekerī palūdeden
SE1666 **Ṭatlı** sözle açılur ḫışn-ı ḫaşīn / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn

3. sıkıntısız, iyi

NE2561 Kimisi dir var er ile birligüm / Ġāyet ile **ṭatlu** hele dirligüm

ṭatlı belā [1] çok sevilen, bu sebeple verdiği üzüntü ve sıkıntıya katlanılan şey

NE1005 **Ṭatlı belādur** ḳatı ol sūz u tāb / Ḫayli ḫarāretlidür ol şehr-i nāb

ṭatlıca [2] iyi bir şekilde, oldukça tatlı

SE2017 Dil-rübā sözlerini gūş idicek / **Ṭatlıca** geldi aña ekşi dimek
HH942 Cām-ı vaṣla şereng-i ġam ḳatdı / Kendüyi şāha **ṭatluca** ṣatdı

ṭatlı cān [1] insana her şeyden daha tatlı gelen kendi canı, kendi varlığı

SE2090 Her kime itse leben şekker-bār / **Ṭatlı cānından** olurdı bī-zār

ṭatlı dil [3] gönül alıcı yumuşak söz

NE555 Gördüm anı dökdi baña **ṭatlı dil** / Düşdüm o dem yanına mānend-i ẓıl
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ evde nān / **Tatlı diliyle** ṭoyurur her zamān
HH791 Nāzlıdur ḫaylice niyāz ister / **Ṭatlı dille** biraz piyāz ister

ṭatlı söz [1] gönül alıcı yumuşak söz ve konuşma

SE1666 **Ṭatlı sözle** açılur ḫışn-ı ḫaşīn / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn

ṭatlı söz efʿīyi sürāḫından çıḳarur [1] bugünkü kullanımı “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır” şeklinde olan atasözü

SE1666 **Ṭatlı sözle** açılur ḫışn-ı ḫaşīn / Devirür ṭaġı kelām-ı şīrīn
SE1667 İndürür mürġı seçer şaḫından / **Çıḳarur efʿīyi sürāḫından**

taṭyīb [1] güzel koku verme ‖ gönlünü hoş etme, iyi davranma

HH2522 Geldi zindāna yār bī-taḳrīb / Ṭayyibi itdi luṭf ile **taṭyīb**

ṭaʿūn [2] veba hastalığı

NE1568 ʿAsker-i **ṭāʿūn** gibi ol ḳavm-i şūm / Her yıl ider ġāret-i eṭrāf-ı Rūm
HH932 Ḳoltuġına girüp ider ıḍlāl / Oldı **ṭaʿūn-ı** ekber ol ḳattāl

ṭavāf itmek [1] kutsal sayıp etrafını dolaşmak, ziyaret etmek

HH518 Evliyā dergehin meṭāf itsün / Fuḳarā Kaʿbesin **ṭavāf itsün**

ṭāvaşī [1] hadım edilmiş erkek ‖ harem ağası, hadım

SE2527 Ḳatʿ-i āletle **ṭavāşī** gibi gül / Ḥarem-i pādişehe itdi duḫūl

tavınca [1] kendi durumuna uygun bir şekilde ve zamanda

NE2726 Yaʿni **tavınca** soġuyup vaḳt-i kār / Fitne-i nefsine olan dest-yār

ṭavīl [2] uzun

SE1074 Kūteh itseydi libāsunı **ṭavīl** / Dāmenin başa düşe ola ẕelīl
SE3025 Vire mānende-i āşār-ı cemīl / Veled-i şāliḥa Ḥaḳ ʿömr-i **ṭavīl**

taʿvīze [1] koruyucu muska

S1501 Degil naẓm-ı **taʿvīzedür** bu sürūd / Velī söyleseñ söz getürmez ḫasūd

ṭavḳ [5]

1. tasma, boyunluk, halka

NE309 Haşrına hiç boyun ura mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider **ṭavḳ-ı** ḥad
NE1851 Nice mekr-i ejder-i pīçān idi / Her ḫamı bir **ṭavḳ-ı** girībān idi
SE1107 Ḳalʿalar kim **ṭavḳına** himmetine / Döymedi zelzele-i ṣavletine
SE1206 Deyndür boynına mānende-i **ṭavḳ** / Ki emānātı ide ehline sevḳ

2. tasma, halka ‖ güç, kudret

NE2899 **Ṭavḳ-ı** gün ile o seg-i serseri / Avlar idi kīr-i muḳallef-seri

ṭavḳ-ı cünūn [3] delileri zaptetmek için vurulan tasma, delilik tasması

S824 Olup āteş-efrūz-ı sūz-ı derūn / İdem lenger-i ṣabrı **ṭavḳ-ı cünūn**
SE462 Şīnı zencīre-i zencīr-nümūn / İki yanuñda iki **ṭāvḳ-ı cünūn**
HH484 Kūre-keş oldı yād-ı āh-ı derūn / Lenger-i ṣabrı itdi **ṭavḳ-ı cünūn**

ṭavr [3] durum, davranış

SE1072 Eyleyen **ṭavrını** taġyīr ile bed / Ḫalḳ içinde ola meẓmūm-ı ebed
HH700 **Ṭavr-ı** şāhāne birle dīvānı / Reşk-i zer-ḫayme-i Süleymānī
HH1597 Gitdi ādāb-ı ders ü **ṭavr-ı** edīb / Aldı āyīn-i ḫˇāce ṭarz-ı ġarīb

ṭāvūş [1] Sülüngillerden, erkeğinin kuyruğu çok uzun, süslü, parlak ve güzel renkli büyük kuş

S1322 Ḳılup cilve bād ile **ṭāvūş-vār** / Döker bāl ü per gülbün-i sebze-zār

Ṭay [1] bkz. 'Ḫātem, Ḫātem-i Ṭay' md.

SE2495 Ḫātem-i **Ṭay** göricek mihmānı / Der-miyān itdi hemān dāmānı

SE2495 Ḫātem-i **Ṭay** göricek mihmānı / Der-miyān itdi hemān dāmānı

ṭay [2] üç yaşına kadar olan at yavrusu

S1348 Çemen-zāra irdi yine bād-ı dey / Dem irdi bisāṭ-ı ṣafā ola **ṭay**

SE2467 İtdi ol şāh-süvār-ı Ṭāyī / Terbiye ḫargeleden bir **ṭayı**

ṭayamak [1] dayamak, koyup yaslamak

NE2780 Ardına girerdi güzel bulıcaḳ / Yaʿni **ṭayardı** o nihāle ṭıbıḳ

ṭayanmak [12]

1. sabırla katlanmak, tahammül etmek; karşı durmak, mukavemet etmek

SR9/2 Żaʿf ile **ṭayanmaz** ġam-ı dehre yüregim / Ṣun destime ol ʿaṣā-yı pīrānı meded

NE1570 Her biri ḳalʿā-i müsellaḥ içi / Çatmaġa ammā ki **ṭayanmaz** ḳaçı

SE400 Çünki irdüñ şeref-i ḫidmetine / Ṭaġlar mı **ṭayanur** himmetine

SE1153 ʿAsker ü milket ü māl olmaya sed / Seyl-i idbāra **ṭayanmaz** mesned

SE1544 Zūr-ı ʿışḳa **ṭayanur** mı maḥbūb / Yetişincedür o ḳullāb-ı ḳulūb

SE3431 Senüñ ol gül gibi nāzik bedenüñ / Pīç ü ṭabına **ṭayansın** mı anuñ

2. varmak, ulaşmak, erişmek

SE48 Vaṣfın itseñ ne ḳadar yārāna / **Ṭayanursın** yem-i bī-pāyāna

HE96 Kimi yol sürdi baḫr-ı bī-ḳarāra / Velī āḫir **ṭayandı** gögsi yāra

3. güvenmek, istinat etmek

S924 Ne ġam şīşede ḳalmasa bādesi / Ḫuma **ṭayanur** mest-i üftādesi

SE1845 Götürüp anı ḥużūr-ı mīre / **Ṭayanur** kārı ser-i şemşīre

SE2650 Ġırra olup ʿameline **ṭayanur** / Ḫaḳ yanında anı bir nesne ṣanur

4. tüm gücünü kullanarak yapmak

HH1606 **Ṭayanup** ḍarb-ı ṭurraya ḥarbi / Būseler aldı yārdan ḍarbı

ṭāye [1] bkz. 'dāye' md.

HH1714 Hiç degil mihrdür o şūr-efgen / Saḳınur **ṭāyeler** beni andan

ṭayılıḳ [1] kabadayılık ‖ kayırıcılık

NE1822 Şöhre-i şehr oldı çū **ṭāyılıġı** / Vird-i zebān oldı fedāyiliġi

Ṭāyī [2] bkz. 'Ḫātem, Ḫātem-i Ṭay' md.

SE2467 İtdi ol şāh-süvār-ı **Ṭāyī** / Terbiye ḫargeleden bir ṭayı

taʿyīb itmek [1] ayıplamak

SE1852 Ġūşına didi anuñ pinhānī / **İtme taʿyīb** şaḳın merdānı

taʿyīn [3] bir göreve yerleştirmek, atamak

SE777 Cem ʿidüp bir nice ṣūret-ger-i Çīn / **Eyledi** ḫidmet-i naḳşa **taʿyīn**

HH633 Aña bir ḥücre **eyledi taʿyīn** / Ḫāne ustāda kendi cāna yaḳīn

HH1490 İtdi bir şāh ḫizmetin telḳīn / **Eyledi** baġ-bānlıġa **taʿyīn**

ṭayr [3] kuş

NE454 İns ü peri dīv ü ded ü vaḥş u **ṭayr** / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr

NE1209 Rātibe ḫār-i keremi vaḥş u **ṭayr** / Seyr-i naġam-ḫānesi güncişüñ deyr

SE501 Vaḥş ü **ṭayr** olmış-ıdı meʿmūrı / Ṣīr-veş itdi musaḫḫar gürı

ṭayy [3]

1. atlama, kat etme, geçme

S766 Ḳanı sāḳiyā ol kümeyt-i sürūr / Ki **ṭayy** oluna bu beyābān-ı dūr

SE270 Eyledi **ṭayy** reh-i mülk ü melegi / Geçdi sürʿatle ṭoḳuz ḳat felegi

2. sarma, bükme; dürme ‖ kapatma

HH2380 Tā ki **ṭayy** oldı defter-i nāsūt / Ḳıldılar seyr-i ṣafḥa-ı lāhūt

ṭayy-ı mekān [1] mekanı, mesafeyi zamanı atlarcasına geçme; [tas.] mesafenin kısaltılması yoluyla gerçekleştirilen keramet

NE1632 Ṭurmaz ider daʿvī-yi **ṭayy-ı mekān** / Uçurur eblehler anı her zamān

ṭayy-ı menāzil [1] yol kat etmek, menziller geçmek

NE1881 Esb-i ṣabā seyri ḳılup hem-ʿinan / Eylediler **ṭayy-ı menāzil** hemān

SE1639 Ṣıdḳıla ḳaṭʿ-ı merāḥil ḳıldıḳ / Yel gibi **ṭayy-ı menāzil** ḳıldıḳ

ṭayy-ı rāh, ṭayy-ı reh [2] yol kat etmek, yolda ilerlemek

NE795 **Ṭayy-ı reh-i** mescid ü deyr eyledüm / Görmedigüm yerleri seyr eyledüm
SE2494 **Ṭayy-ı rāh** eyleyerek leyi ü nehār / Eyledi menzil-i maḳṣūda güẕār

ṭayyib [] iyi, güzel

ṭayyib-maḳām [1] iyi, güzel makamlı

S1336 Ḳanı naġme-i murġ-ı **ṭayyib-maḳām** / Nihāl-i pür-endām-ı mevzūn-ḫırām

ṭayyibü'l-araḳ [1] nemli, ıslak; taze

HH1687 Naḫl-ı āzād-ı **ṭayyibü'l-aʿrāḳ** / İde mi ḫār u ḫasle pīçiş-i ṭāḳ

taẕallüm [1] gördüğü sıkıntıdan yakınma, sızlanma

HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı **taẕallüm** / İder bir demde yüz biñ ādemi güm

tażarruʿ ḳılmaḳ [1] yalvarıp yakarmak

NE1863 **Ḳıldı tażarruʿlar** aña mīz-bān / Tā ki ṭarīḳinde ola hem-ʿinān

tāze [73]

1. ilk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış olan

S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek **tāze** ter
S1247 Zamāne gülüñ cāmın itmişdi kim / Açıldı yine ġoncadan **tāze** ḫum
S1402 Göñülden o **tāze** sebū-yı şarāb / Ki ceẕb eyleyüp ṭola ṣahbā-yı nāb
S1504 Bu **tāze** ʿaşīrüñ olup keyfi tīz / ʿAdū-yı ḫasūde olur girye-ḫīz
NE166 ʿĀşıḳ-ı şūrīde-dile tābe-key / **Tāze** ola raġbet-i deyrine mey
NE3036 **Tāze** ʿasīr-i süḫanum nūş ḳıl / Bāde-i dīrīni ferāmūş ḳıl
SE2085 Gūyiyā **taze** sebū-yı ḫummār / İçdügi ayrı giderdi her bār
HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı **tāze** / Yine iş düşdi ʿişve vü nāza

2. taze, kuru olmayan, yeşil

S748 Virüp nice dā'im kebūterleri / Çıḳar māhiyān anda **tāze** ṭarı
S856 Bunuñla ṣulansaydı bir naḫl-i ter / O sāʿat vire **tāze** şeftālūlar
S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ **tāze-veş** / Varaḳ üzre ḥelvā pişirdi güneş
NE878 Şiʿri ile dehr-i pür-āvāzedür / Baġlasalar n'ola gül-i **tāzedür**
SE350 Cemreler düşdi çemen **tāze** vü ter / Lāle pīrāhenine ṣaldı şerer
SE504 Oldı ol gülbün-i terden ẓāhir / Devḥa-i **tāze-i** ʿırḳ-ı ṭāhir
SE1446 **Ṭāze** naḫl-i çemen-i ʿizzetsün / Ġonca-veş perdegī-i iffetsün
SE1984 Levḥaşa'llāh olasın **tāze** ʿiẕār / Daḫı yol bulmaya gülzāruña ḫār
SE2116 **Taze** şāḫı ki eger bād-ı şimāl / Ḳad çeker dil-ber-i nevreste-miṣāl
SE2313 Eyleye himmet-i bī-endāze / Mīve-i luṭf ola her dem **tāze**
SE3134 İstiḳāmet bir ulu devletdür / **Tāze** serv-i çemen-i ʿizzetdür
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı **tāze** ṭārī / Çehre-i ābdār-i verd-i teri
HH889 Her ṭaraf **tāze** naḫl ile ṭolmış / Ẓıll-ı berg anda ḫurde-naḳş olmış
HH891 Menzil-i dil-nişīn ü **taze** çemen / Ḫoş gelüp şāha indi raḫşından
HH1132 Ol cevān ise **tāze** serv-i çemen / Yaʿnī ḫālī degil aşāletden
HH1272 Ṭarḥ idüp **tāze** nahli ṣatrancī / Ṭolsun ol ḫāke meyvenüñ genci
HH1629 Āba naḳş eyleseydi sāye-miṣāl / Miyve-efşān olurdı **tāze** nihāl
HH2760 Heft-reng oldı bu gül-i **tāze** / Gül iken ġonce itdi şīrāze

3. genç, körpe

S309 Esīr eyleyüp **tāzesin** hep levend / O pes-māndeden oldılar zelle-bend
S1354 Ḳılup berf-i bāzı nice **tāzeler** / Biribirini ḳara başmış meger
NE504 Bād ile ezhār ki ḳalḳar düşer / Sanki adım ḳalḳar idi **tāzeler**
NE1930 **Tāzeler** içinde nice iş olur / Vāy ol eyvāna ki dervīş olur
NE2180 Nefsi ṭoḳuz dirler efendi zenüñ / Ḥırsını fikr eyle zen-i **tāzenüñ**
NE2581 Yüzine ṭoyunca naẓar ḳılmadum / **Tāze** idüm ḳıymetini bilmedüm
NE2863 **Tāze** iken ḫīzgeh-i mefʿūl ola / Āḫir olur ibne ile mübtelā
NE2871 ʿĀşıḳ olan **tāze** vü raʿnā sever / Ṣanma ki ṭazrnān u tüvānā sever
NE2872 **Tāze** müzellef daḫı maḳbūldür / Genc irisi olsa da maḳbūldür
NE2892 **Tāze** iken aldıġı sīm ü zeri / Virmiş idi ribḥi ile hep geri
NE3025 Kim ki uya mey-gede ḳallāşına / **Tāze** ise vāy anuñ başına
SE985 **Tāzeler** olsa n'ola şūr-engīz / Ṣıladan taze gelen oldı ʿazīz
SE1442 Şāhlıḳdan yoġ-iken nām ü nişān / Oldı çünkim yetişüp **taze** cüvān
SE1762 Şāh kim **taze** idi ġāfil idi / Ġırra-i devlet-i müstaʿcil idi
SE1771 **Tāzedür** Ḫusrev-i Dārā-ʿaẓamet / Tāze sulṭāna güç olur ḫidmet
SE1771 Tāzedür Ḫusrev-i Dārā-ʿaẓamet / **Tāze** sulṭāna güç olur ḫidmet
SE1890 Ḫalel irişse ger endāzesine / Ḥāżır olur yine bir **tāzesine**
SE1964 Ḫaẓer eyle ḫaẓer iy **tāze** cüvān / Olma ser-mest-i şarāb-ı raḫşān
SE2004 Ḫāṣılı **tāzeye** ḫürmet olmaz / Öyle kālāya emānet olmaz
SE2040 Gūş idüp sözlerin ol **tāze** cüvān / Didi biñ ḫayretile iy yārān
SE2581 Ṭurdı biñ nāzıla ol **tāze** nihāl / Yanuña aldı beni sāye-miṣāl
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek virdi cevāb / Didi iy **taze** nihāl-i şādāb

SE2753 Didi kim bāğı dikerken bu ża‘īf / Geldi bir **taze** cüvān-merd-i ẕarīf
SE3356 Her zen-i **tāzeye** kim ola ḳarīn / Arḳası üzre yatar dīv-i le’īn
SE3362 Giricek destine ser-rişte-i kār / Yedilür bir ḳılıla **taze** nigār
HH671 Kendüñe şefḳat it ḫuşūneti ḳo / Aġır ol **tāzesin** bu ḫiffeti ḳo
HH1236 Kendü endek-şenīde nā-dīde / Vükelā dīr ü **tāze** verzīde
HH2102 Büyüdi çün o ġonce-i **tāze** / Ḥüsn ile ṣaldı dehre āvāze
HH2588 Didi ey **tāze** naḫl-i āzādum / Var idi bir refīḳ-i hem-zādum

4. yeni, yenice

S475 Gūra ‘arż ider mi ruḥ-ı **tāzesin** / Seḥer sürmeyince şafaḳ ġāzesin
NE645 Dehre yine ġulġule-i **tāze** ṣal / Günbed-i gerdūna bir āvāze ṣal
NE1083 Sözde olan sūz yaḳar tālibi / **Tāze** bişen şükker-i ḥelvā gibi
NE2250 Müftiye didi ḫaber-i **tāzeyi** / Ṣundı anuñ destine endāzeyi
NE2694 Her demi çün kūre-i āhengerān / Sönmiş iken şem‘a virür **tāze** cān
NE3160 Müntaẓam ide suḫan-ı **tāzeyi** / Bozmaya luṭf eyleye endāzeyi
SE38 ‘Ayn-ı hā zīver-i ḫaṭṭ-ı **tāze** / Döndi mir’āt-ı siyeh pervāze
SE985 Tāzeler olsa n’ola şūr-engīz / Ṣıladan **taze** gelen oldı ‘azīz
SE1025 Ḳaşları ġurre ruḫı **tāze** bahār / Ġamzesi fitne dü-çeşmi seḫḫār
SE1584 Şehre dellāl ṣalup āvāze / Anlara virdi ḫayāt-ı **tāze**
SE1619 Yoḳ yire bekler o nebbāş-ı denī / Kim inanur aña **taze** kefeni
SE2340 Şehd ü şekker gibi pür-leẕẕetsin / **Taze** nehrü’l-leben-i cennetsin
SE2366 Oldı yārān-ı sitem-pervāze / Hezl-i cid-gūne zebān-i **tāze**
SE2744 Ṣaḫlar **tāze** yetişmiş a‘lā / Mīveler cümle irişmiş ẕībā
HH476 Ṣaldı şehr içre ‘ışḳı āvāze / Virdi āfāḳa revnaḳ-ı **tāze**
HH1509 Virdi āfāḳa revnāḳ-ı **tāze** / İtdi nāmın bülend-āvāze
HH2036 El-ḥased aña kim urup dil-ber / Zaḫm-ı **tāze** mübāreki diyeler
HH2603 Her nihāl oldı naḫl-i cennet-vār / Ḳopdı şeftālū bitdi **tāze** bahār

tāzegī [1] tazelik, yenilik

NE92 Hāme-zen-i nāme-i va‘d-i kerīm / **Tāzegi-i** ‘uhde-i ‘ahd-i ḳadīm

tāze-kār [1] yenileyen, yeniden yapan

S554 Olur **tāze-kār-ı** ten-i ḫulle-sān / Ṭarāvetde laḫm-ı ṭarabdan nişān

tāze ḳılmaḳ [1] yeşertmek, yetiştirmek

HH284 **Ḳılmaġa taze** pīr-i dihḳān-veş / Ṣaḫn-ı baġa ‘asāyı dikdi güneş

tāze-kün [1] yenileyerek, yeniden hayat vererek

SE2661 Püser-i ‘Abd-i ‘Azīz oldı meger / ‘Adlile **tāze-kün-i** nām-ı ‘Ömer

tāzelemek [1] yenilemek, gençleştirmek

SE2036 İçmesi būse gibi rūḥ-efzā / **Tāzeler** ḳalbi çü enfās-ı ṣabā

tāzelik [3]

1. teravet, parlaklık

S1471 Bu meyden alup şemme her verd-i ter / Açar **tāzelikde** anı neşr ider

2. gençlik

NE1961 Her biri nev-devlet ü köhne-keçel / Eskiden iş **tāzeligi** mübteẕel
SE1024 Didi kim **tāzeligüm** çaġında / Bir gülüñ bülbül idim bāğında

tāze-res [1] yeni yetişmiş, yeni yetme

SE3473 Ḥaṣıl itdüm bu büt-i **tāze-resi** / Göñline düşdi seyaḥat hevesi

tāze-zebān [1] duyulmamış, güzel sözler söyleyen

SE2367 İsti‘ārātı olınmaz taḫḳīḳ / Nite kim **tāze-zebān-ı** terzīḳ

ta‘ẕīb eylemek/itmek [2] eziyet vermek, azaba sokmak

SE989 Bilmeyüp özge ḫaṭā eylersin / Cāna **ta‘ẕīb** ü cefā eylersin
HH1507 Ḳahr idüp ol ḳoca güneh-kārı / İtdi **ta‘ẕib** şaḫs-ı mekkārı

ta‘zīm [1] hürmet etme, saygı gösterme

NE629 Ḥisset ile cem-i zer ü sīm ider / Mālını sermāye-i **ta‘zīm** ider

ta‘zīr [3] azarlama

SE1488 İde iḥsānıla **ta‘zīre** şitāb / Virmeye yüzine urmaġla ḥicāb
SE1848 Dir ki eblehlik idüpdür bu faḳīr / Cürmi miḳdārı olındı **ta‘zīr**
SE3471 Tīr urduḳ ciger-i ḫāside tīr / Besdür añlarsa bu deñlü **ta‘zīr**

ta‘ẕīr eylemek/itmek [5] azarlamak

SE2132 O bülend eylese sen zīr eyle / Anı iḥsānıla **ta‘zīr eyle**
SE2402 **İtdi ta‘ẕīr-i** lisān oynatdı / Ḫāceyi ḫāṣılı pek ışlatdı
HH209 Eyleyüp ḥükm-i şer‘i ‘ālem-gīr / Şāh-ı sebbābı **eyledi ta’zīr**
HH1733 Çeşminüñdür bu fitne vü teşvīr / **Eyle** ol mesti mīl ile **ta‘ẕīr**

HH2619 Didi cellāda eyleme teʾhīr / **Eyle** bunları tīġ ile **taʿẕīr**

tā ziyāne {tāziyāne} [1] bkz. ‘tāziyāne’ md.

HH1428 Düm urup **tā ziyāne-veş** ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı bī-bāke

tāziyāne [5]

1. kamçı, kırbaç

S717 Ḫızırlıḳdur ol sebze-i bī-miṣāl / Yeşil **tāziyāne** ṭutar her nihāl

S911 N’ola eylese tevsen-i şevḳı rām / Ṭutar **tāziyāne** elinde müdām

SE2670 Yeʾsile āḫir o şerrīr-i cihan / **Tāziyāne** gibi uzatdı zeban

HH2743 Ben de miḳdār-ı ʿācizāne ile / Merkeb-i leng ü **tāziyāne** ile

2. mızrap

SE2669 **Tāziyāneyle** çü kānūn-ı tarab / Irladı itdügini bir bir hep

ṭazrnān {dızmān} [1] iri yarı, cesametli, kaba

NE2871 ʿĀşıḳ olan tāze vü raʿnā sever / Ṣanma ki **ṭazrnān** u tüvānā sever

teʿāl [1] gel, buraya gel emri

SE282 Gūş-i cāna irişüp emr-i **teʿāl** / Gördi meclā-yı ev ednā da cemāl

teʿāmül [1] iş, muamele, davranış

SE1239 Bu **teʿāmülde** olan bī-pervā / Ḥīzeg-i muġlime beñzer meşelā

teb [9] ateş, hararet; sıtma, humma

S1079 Ḳanı muṭribā tār-ı naḳş u ʿamel / **Teb-i** ġussayı bağla anuñla gel

NE491 Aḫir olup żaʿfile bī-hūş-ı ḫāb / Buldı sükūn tāb-ı **tebʿ-i** ıẕṭırāb

NE1020 Tāb-ı **teb-i** ʿışḳ olup kār-ger / Eyledi maʿşūḳda āḫir eşer

SE122 Olalı mübtedī-i mek **teb-i** ʿışḳ / Görürin nüsḫa-i derd-i **teb-i** ʿışḳ

SE533 Ḳılmaġa çāre **teb-i** ʿişyāna / Bire birdür dil-i ser-gerdāna

SE3482 Oldı ḫāṣiyyeti defʿ -i **teb-i** ġam / Nüsḫasın almaġa ṭālib ʿālem

HH511 Bile kim ḳanġı nām ider lerzān / Eyleye çāre-i **teb-i** hicrān

HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü **tebe** o mihr-i münir

HH1971 Līk defʿ olmadı **teb-i** ġażabı / Şuʿle şaldı zebān-ı bū-Lehebi

teb-lerze [4] sıtma titremesi, sıtma nöbeti, humma

SG1/2 Ṣararmış çihresi **teb-lerzeden** şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabẓını ṭutsañ ʿaceb bilsek nedür derdi

S1339 Çenār oldı **teb-lerzeden** nātüvān / Elinde olan regler oldı ʿayān

NE2402 Daġdaġa-i ḫırş ile bī-iḫtiyār / Cismini **teb-lerze** ṭutan her zikār

HH2012 Düşdi **teb-lerẕeye** ʿadū-yı cebān / Rīsmān ṭaḳdı boynına merdān

tebā [1] tabiatlar, yaratılışlar

NE1509 Refʿ -i **tebā** ile güher türbeti / Zerre-i ḳadr cānda ḳomaz ʿilleti

tebāh [30] mahvolmuş, harap olmuş, yıkılmış

S61 Süveydā-yı nūş-ı mey itdi **tebāh** / Ḳılup dürd-i mey gibi ġarḳ-ı günāh

S883 Eger tā bilinmezse ḳalur **tebāh** / O naḳd olmaya lāyıḳ genc-i şāh

S1063 Getür muṭribā nāyı it çārgāh / Ki endāzesiz ġamla ḫālim **tebāh**

S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı **tebāh** / Yine döndi bārūta ḫāk-i siyāh

S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek cilvegāh / Nemed içre āyīne-i yaḫ **tebāh**

NE140 İtmek içün ʿasker-i nefsi **tebāh** / Ḳıldı bu saḫrāda anı rū-berāh

NE425 Cāʾiz ola münkesir olup sipāh / Bunca müselmān ola cümle **tebāh**

NE727 Daʿvī-i cāh eylemede iki şāh / Ortada aḫvāl-i raʿiyyet **tebāh**

NE2027 Cehl-i mürekkeb gibi ol rū-siyāh / Ġaflet ile kārını itdi **tebāh**

NE2499 Ḫaṭṭa-i irḫāma açup şāh-ı rāh / Mekri ile ḫāl-i bekāret **tebāh**

NE2584 Olmış idi zaʿf ile ḫāli **tebāh** / Elli ṭoḳuzıncı erüm āh āh

NE2733 Bilsen anuñ cürm ü günāhı nedür / Ṣuçu yoġ ise bu **tebāhı** nedür

NE2831 Gāh gelüp ḫātıra-i māl ü cāh / Dīni ider nikbet-i dünyā **tebāh**

SE206 Gelicek mülk-i vücūda ol şāh / Oldı küfr ehlinin aḫvāli **tebāh**

SE1144 Eyleyüp şīşe-i gerdūnı **tebāh** / Menzil-i tīre varur nāvek-i āh

SE1185 Kim bilürdi ki olup ḫāli **tebāh** / Diye evlād-ı Ümeyye ümmāh

SE1273 Oldılar birbirine püşt ü penāh / Arada ḫāl-i cihān oldı **tebāh**

SE1339 Bir zaman Mışruñ olup ḫālı **tebāh** / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı siyāh

SE1737 Ḳaydefā kişverini itdi **tebāh** / Āteş-i fitneye şu şaldı o şāh

SE1916 İtdi nā-gāh ḫaṭāyıla nigāh / Eyledi ṣabrını bir ġamze **tebāh**

SE2164 Oldı zen-pārelerüñ ḫāli **tebāh** / Sürmeli dīde gibi baḫt-ı siyāh

SE3098 Naḳz-ı ʿahdile olur ḫāli **tebāh** / Ḳaraman oġlı gibi rüy-ı siyah

HH1249 Ṭuymaġa başladı bu fitneyi şāh / Bildi böyle ḳalursa ḫāl **tebāh**

HH1337 Şāh çün kim aña nigāh itdi / Ḫālini bir nigeh **tebāh** itdi

HH1385 Ḫayf kim devr-i ḫüsnüñ ide **tebāh** / Aġıl içinde bir senüñ gibi māh

HH1681 Ġażab itdi bu ḫāle Ḳāhir Şāh / Ḫāl-i maʿşūḳ u ʿāşıḳ oldı **tebāh**

HH2001 Mühre-i ṭob ḳıldı ḫaşmı **tebāh** / Ġārdan çıḳdı şanki dīv-i siyāh

HH2016 Kim bilür ḳanġı ʿasker ola **tebāh** / Çalışur her biri viren Allāh
HH2019 Semt-i maḥbūba eyledikçe nigāh / İstemezdi ki şāhı ola **tebāh**
HH2197 Dil-beri ḳıldı ʿāḳıbet āgāh / ʿĀşıḳ-ı zāruñ oldı ḥāli **tebāh**

tebahī [2] yokluk, harap olma, mahvolma

NE1904 Masḫara-i dehr ü **tebāhī** ola / Hādim-i bünyān-ı ilāhī ola
NE3164 Ḳaralaya rūy-ı siyāhī gibi / Nāme-i aʿmāl-i **tebāhī** gibi

tebah-kārelik [1] fitnecilik, fesatçılık

HH730 Çünki itdüñ **tebāh-kāreligi** / Sen daḫı gör hezār-pāreligi

tebāşīr [2] her şeyin başlangıcı, ilk zamanı

SE55 Meşʿal-efrūz-ı deyāčīr-i ʿadem / Rāyet-efrāz-ı **tebāşīr-i** ḳıdem
SE77 Levḥa-i Levḥa idüp vażʿ-ı ḳalem / Ḳıldı fihrist **tebāşīr-i** ḳıdem

ṭebāyiʿ [1] tabiatlar, yaratılışlar

NE3152 Bunca **ṭebayiʿ** ki olur muḫtelif / Żıdd ile her nesne olur münkeşif

tebcīl [2] ululama, ağırlama, saygı gösterip ikram etme

NE311 Geldi o dem müjde-i **tebcīl** ile / Sürʿat ile ġāyet taʿcīl ile
HH144 Bir Burāḳ ile geldi Cebrāʾīl / Ḳıldı ʿarż-ı selām ile **tebcīl**

tebdīl [5] değiştirme

S473 Şeb ü rūz eger itmese mekr ü āl / Niçün ide **tebdīl-i** ṣūret bu Zāl
S1101 İdüp māh-ı bedri gümüş āyine / Felek itdi **tebdīl-i** ṣūret yine
NE573 Vaḥdete **tebdīl** ḳılup keşreti / Düşdi dil-i zār ile cān ṣoḥbeti
SE746 Ṣanma kim zaḥmetini ide hebā / Eyleyin saʿyile **tebdīl-i** hevā
SE3042 Ḫasta-i ʿışḳ idi ḳılmaġa devā / Gūyiyā eyledi **tebdīl-i** hevā

teber [2] balta, yeniçerilerin balta şeklindeki savaş ve savunma silahı

NE2531 Ḳaşnaġına bir **teber** urmış ḳażā / Düşmege ṭurur yüregi dāʾimā
SE1175 Çün Ebü'l-Müslimüñ oldı **teberi** / Ol şebüñ ġurre-i ʿiyd-i ẓaferi

teberrā [1] uzaklaşma, uzak durma, yüz çevirme

NE1994 Nāz götürmez ḳatı ebnā-yı dehr / Nāzı içün itdi **teberrā-yı** dehr

teberruʿ-kelām [1] teklifsiz konuşan, boş konuşan

NE2346 Bī-sebeb āmed-şüd ü nā-geh selām / Nāfile-īmān ü **teberruʿ-kelām**

teberrük [1] uğur sayma, mübarek sayma

S736 **Teberrük** ṭarīḳ ile itsem ne var / O gül-desteyi revnaḳ-ı ḫarzār

tebessüm [2] gülümseme, sessiz gülme

NE1950 Her biri nāẓır ki **tebessüm** ide / Ḳande olur bu ki tekellüm ide
SE33 Bāyile sīn midür anda ʿaceb / Yā **tebessümde** mi dendān ile leb

tebessüm-künān [1] gülümseyerek || açılarak

S1246 İrince der-i bāġa bād-ı vezān / Hemān ġonca çıḳdı **tebessüm-künān**

tebʿīd eylemek [1] uzaklaştırmak, kovmak

HH929 Dāʾimā oġluna idüp tehdīd / Mümkin olduḳça **eyledi tebʿīd**

tebsi, tepsi [3] tabak, bardak vb. taşımaya yarayan, derinliği az, çeşitli büyüklükte düz kap

S154 ʿAceb raḫşı var cüst ü reh-vār u şeng / Ki **tebsi** içinde döner bī-direng
S231 İdüp ḥıfẓ-ı ʿadli cihāna eşer / Güneş gezdürür başda **tebsiyle** zer
SE2517 Didi ol istedügin raḫş-ı revān / **Tepsi** içre dönüp iden cevelān

tebşīr [2] müjde verme, müjdeleme

NE318 Gitmede var cezbe-i şevḳ-i viṣāl / Gelmede **tebşīr-i** ḳulūb-ı ricāl
HH1152 İtdi irsāl-ı pīşgāh-ı vezīr / Şāh ḥaṭṭıyle nāme-i **tebşīr**

tebşīr itmek [2] müjde vermek, müjdelemek

S97 **İdüp** fetḥe **tebşīr** o şāh-ı güzīn / Duḫūl itdiler Mekkeye müʾminīn
HH436 **Eyledi** ṭıfl-ı şīr-veş ol pīr / Çeşme-i şīr ile beni **tebşīr**

tecāhül [3] bilmezlikten gelme, bilmiyormuş gibi görünme

SE3407 Ṣoñradan itdi **tecāhülle** suʾāl / Ki fülān kesden işitdüm bir ḥāl
HH1699 Oldı pey güm-künān **tecāhülle** / Ṭıfl-ı nā-dān gibi teġāfülle
HH2707 Ġaraż ṣūretā teġāfülden / Vāḳıf-ı rāz iken **tecāhülden**

tecāhül ḳılmaḳ [1] bilmezlikten gelmek, bilmez gibi görünmek

SE2229 Maġlata itdi **tecāhül ḳıldı** / Anı iġfale teġāfül ḳıldı

tecāvüz itmek [4] aşmak, ötesine geçmek, ihlal etmek

NE2415 Bildiler aḥkām-ı Ḫudā seddini / Kimse **tecāvüz idemez** ḥaddini
NE2873 Bunı **tecāvüz iden** oldur melūl / Rāst gelür bir göti ḳılluya ol

SE1071 Ḥaddüni yaʿnī **tecāvüz itmez** / Toġru yolı ḳoyup egri gitmez
SE2979 **İdemez** vaḳti **tecāvüz** bir kes / Ki ʿadedle alınur anda nefes

tecdīd [1] yenilenme

NE111 Kudretini gör bu ne tedbīr olur / Hiç ne **tecdīd** ü ne taʿmīr olur

tecellā [2] tecelli. Ayrıca bkz. 'Ṭur' md.

S1461 Olup mevci Ṭūr-ı **tecellā** gibi / Göñül zevraḳın atdı elma gibi
NE979 Mevci olur ṭūr-ı **tecellā** gibi / Zevraḳ-ı ṣabrı atar elma gibi

tecellāgeh [1] tecelli etme yeri, görünme, ortaya çıkma yeri

SE61 Naẓar-ı ʿaḳl **tecellāgeh-i** ẕāt / Çeşm-hā vādī-i pehn-i heyhāt

tecellī [5] görünme, belirme, zuhur etme, [tas.] sâlikin kalbinde gayp âlemine sit nurun belirmesi, ilahi feyzin müminin kalbinde zuhuru

NE131 Eyledi bir gevher-i yektā ẓuhūr / Oldı sezā-vār-ı **tecellī-i** nūr
NE305 İtdi **tecellī** aña envār-ı Ḥaḳ / Virdi tesellī aña dīdār-ı Ḥaḳ
SE980 Giderek vāsıṭa oldı biʿẕ-ẕāt / ʿIşḳ-ı ẕatīye **tecellī-i** ṣıfāt
HH402 Tūde-i ser-firāzı hem-ser-i Ṭūr / Rīz rīz eylemiş **tecellī-i** nūr
HH2774 Enbiyā gördügi **tecellī** içün / Evliyā bulduġı tesellī içün

tecellī-şiʿār [1] tecelli sahibi, tecelli eden

NE130 Nāẓır u manẓūr olup āşikār / Mihr-i ezel oldı **tecellī-şiʿār**

tecerrüd [4]

1. dünyaya ait herşeyden vazgeçip Allah'a yönelme, uzaklaşıp soyutlanma

S701 Başında yavasıyla her bir nihāl / Maḳām-ı **tecerrüdde** Mecnūn-miṣāl
SE661 İçdi ṣahbā-yı taṣavvufdan cām / Buldı ıṭlāḳ-ı **tecerrüdden** kām
SE1857 Ol **tecerrüdle** Mesīḥā-yı zaman / Ḫar gibi çekme yürü bār-ı girān

2. evlilikten uzaklaşma, evlenmeme

SE889 Vire gerdūna **tecerrüdle** ṭalāḳ / Ola sulṭān-ı serīr-i ıṭlāḳ

tecrīd [4] dünyaya ait şeylerden vazgeçip Allah'a bağlanma, soyutlanma, ayrılma

NE2164 Çün ayaġından aşılur her ġanem / Sen yüri **tecrīd** ile ol müftenem
NE2942 Himmet-i **tecrīd** ile ol bī-niyāz / Ṣubḥ-ṣıfat bul nefes-i zinde-sāz
SE1862 Dürr-i yektā gibi ehl-i **tecrīd** / Oldılar kūşe-i vaḥdetde ferīd
HH368 Terk ü **tecrīd** ile olup nā-būd / İder ifnā-yi çār-ṭāḳ-ı vücūd

tecribe, tecrübe [8] bir şeyi yaparak, yaşayarak edinilen bilgi ve beceri, deneyim

NE1681 **Tecrübesi** sebḳ iden erbāb-ı dil / İtmiş idi şübhemizi mużmaḥil
NE2095 Uyma ṣaḳın fikr-i dil-i ṣā'ibe / Olmaya tā kim bir iki **tecrübe**
NE2096 **Tecrübesiz** kār olamaz dil-peẕīr / Rüstem iseñ ḳıl yine idmān-ı tīr
NE2097 **Tecrübesiz** ʿilm ile ṭıb olsa ger / Kimse ṭabībe vere mi sīm ü zer
NE2847 Aña döker her kişi melʿūnını / **Tecrübe** ḳapusı ider kūnını
SE804 Ḳatı yabana da atmañ ḥarfi / Hele bir **tecrübeye** degmez mi
SE809 Meḥek-i **tecribe** oldı der-kār / Güher-i maʿrifet oldı miʿyār
SE2707 **Tecribe** ehli bunı böyle bilür / Kim ki çoḳ söyler ise çok yañılur

tecvīd [1] bir metni vurgu, uzatma ve diğer kurallara dikkat ederek usulünce okuma

NE2312 Şiʿri okur maġrec ü **tecvīd** ile / Terk idemez terk anı taḳlīd ile
NE2301 Oldı ḳaba rūzına giren me'āl / Ġunne-i **tecvīd-i** mülemmaʿ maḳāl

tedārük [8] tedarik, hazır etme, hazırlık

S436 Çeken ʿaḳd-i bezm-i ṣafāya emek / Muḳaddem maḥallin **tedārük** gerek
SE1508 Nā-maḥal olmadan ise nādim / Şimdiden aña **tedārük** lāzım
SE1521 Bend-i āhen urılursa ne ḳadar / Anı sūhān-ı **tedārükle** keser
SE2182 Olsa bir kāre **tedārük** ḳābil / Müslim olur mı ḥarāma māyil
SE2523 İy bilen nefs ü nevāyı düşmen / Ḫaşmuña eyle **tedārük** erken
SE3033 Bir **tedārükle** ide müşkili ḥal / Nāmı dillerde ḳala ḍarb-ı meṣel
HH2173 Baña olursa çāre senden olur / Bir **tedārük** bu kāra senden olur
HH2318 ʿĀḳıbet itdi gerdiş-i eyyām / Defʿ-i meclis **tedārükine** ḳıyām

tedārük ḳılmaḳ [2] hazırlamak, hazır duruma getirmek

S317 **Tedārik ḳılup** Şāh-ı kişver-güşā / Silindi ol āyīne-i bed-nümā
SE1503 **Ḳıl tedārük** ne ise efkāruñ / Ṭutumı ḫırlı degil sālāruñ

tedbīr [37]

1. bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, çare, önlem

S57 O seccāde bir ḥüsn-i **tedbīrdür** / Anuñ riştesi dām-ı tezvīrdür
S384 Ne ışşı belā gelse **tedbīrden** / Ḳażā tīridür ḳavs-i taḳdīrden
S661 Zihī ḥüsn-i **tedbīrinüñ** aḫteri / Aristo-kemālī vü İskenderī

S996 Viren bezme fer ḫüsn-i **tedbīridür** / Bu gün şanʿat-ı ʿişretüñ pīridür
S1200 Mey-i nābı saʿy it bu **tedbīri** ḳo / Ġaraż cevher ise ʿaḳāḳīri ḳo
NE925 Hem-dem olanlar nefes-i pīr ile / Nice velāyet açа **tedbīr** ile
NE1357 Ola mı beyhūde yere ḫāme-zen / Ḥikmet-i **tedbīr-i** menāzil yazan
SE927 Ne taʿalluḳ bu ne **tedbīr** olur / Ne ḫükūmet bu ne teʾşīr olur
SE1012 ʿİbret almaġ-için itdüm **tedbīr** / Eyledim gül gibi ḫüsn-i taʿbīr
SE1165 Cümletü'l-mülki idi ʿabd-i ḥamīd / Reʾy ü **tedbīr** ile olmışdı ferīd
SE1375 Olmasa ger eşeri ol tīrüñ / Ḥükmi nafiẕ olamaz **tedbīrüñ**
SE1520 Didi kim olmadı niyyet taġyīr / Çünki bend itmek olındı **tedbīr**
SE1553 Rāy-i Ḥindi bozup itdi tedbīr / Reʾy ü **tedbīri** nite kim taḳdīr
SE1724 Kime kim yār ola ʿaḳl u **tedbīr** / Aña ne nīze gerek ne şemşīr
SE1727 Lāzım olmasa eger kim **tedbīr** / Āṣaf olmazdı Süleymāna vezīr
SE1767 Bu yaña çünki vezīr oldı ḫabīr / Eyledi cezmile ḫüsn-i **tedbīr**
SE1776 Ben ise ḫidmetin eyler pīrem / Ṣulḥ için ḥīle-ger-i **tedbīrem**
SE1906 Çün muḥabbet ḳomadı dilde ḳarār / İtdi **tedbīr-i** ṭaleb āḫir-i kār
SE2056 Kesbde medḫalı yoḳ **tedbīrüñ** / Kimse resmin bozamaz taḳdīrüñ
SE2442 Yā idüp vaḳf-ı nüḳāda **tedbīr** / Ḥaşre dek devr ide ol ḫayr-ı keşīr
HH691 ʿĀḳıbet ḳıldılar bunı **tedbīr** / İtdiler rūy-māl-i dergeh-i pīr
HH863 Aña **tedbīr-i** ʿāşıḳāne gerek / Yā füsūn diye ḫod fesāne gerek
HH1363 Ḥıfẓ emrinde eyleyüp **tedbīr** / Ser-i mū deñlü eylemem taḳṣīr
HH164 Sebaḳ-ı faẕlına idüp **tedbīr** / Güdecek eyledi yerāʿanı tīr
HH2064 Gitmelü olsa eylemeñ **tedbīr** / Ṭutamaz anı nice biñ zencīr
HH2144 Şöyle beñzer ġarībdür bu faḳīr / Kimse raḥm idüp itmemiş **tedbīr**
HH2183 Saña bir çāre eyledüm **tedbīr** / Eyleme ḫıfẓ-ı rāzda taḳṣīr
HH2229 Oldı **tedbīr** derd-i hicrāna / Līk deprenmedüñ haḳīmāne
HE77 İder biñ zārı ol zülf-i girih-gīr / Der-āġuş-ı ḫam-ı fitrāk-i **tedbīr**

2. üzerinde tasarruf etme, idare etme, yönetme

NE111 Kudretini gör bu ne **tedbīr** olur / Hiç ne tecdīd ü ne taʿmīr olur
NE1431 İtmege **tedbīr-i** umūr-ı cihān / Her dem olur ʿaşrda şāḥib-i zamān
SE1553 Rāy-i Ḥindi bozup itdi **tedbīr** / Reʾy ü tedbīri nite kim taḳdīr
SE1738 ʿĀlemi itdi ser-ā-ser teşḫīr / Oldı **tedbīrine** hem-ser taḳdīr
HH490 Bir gün aḥbābı eyleyüp el bir / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler **tedbīr**
HH928 İḫtiyatında itmeyüp taḳṣīr / Çeşm ü gūş oldı eyledi **tedbīr**
HH1193 Geldi dergāh-ı şāha mīr ü vezīr / Ṣalṭanat emrin itdiler **tedbīr**
HH1729 Ḳatli emrinde eyleyüp teʾḫīr / Āḫir itdi bu vech ile **tedbīr**

tedennī bulmaḳ [1] gerilemek, derecesinden düşmek

NE1815 Ḫarc ile daḫli ki **tedennī** bulur / Maʿnīde ol ḫubb-ı selāṭīn olur

teʾdīb [2] terbiye etme, edeplendirme

SE3017 Ḥadd-i ẕātında şu kim ola edīb / Ġayrıya ola şiʿārı **teʿdīb**
HH862 Gördiler żāyi oldı pend-i edīb / Ne naṣīḥat bilür ne ḫod **teʾdīb**

teʾeddüb [1] edep ve terbiye takınma, edepli davranma

NE332 Eyledi **teʾeddüble** ḳadrini pest / Bildi hemān ḥiddeti bir mey-perest

teʾemmül eylemek [1] iyice, etraflıca düşünmek

SE3283 Līk bir pāre **teʾemmül eyle** / ʿAcele itme taḥammül eyle

tef [2] sıcaklık, hararet

S10 Nedür gör o meyde olan **tef** ü tāb / Ki peydā ide böyle ḳat ḳat ḥabāb
NE523 Ṣaldı zemīne dem-i bāḫūr **tef** / İtdi şular ḳaynayup iẓhār kef

tefaḥḥuṣ [1] iyice, etraflıca araştırma

HH2591 Derd-i hecr ile kārum efġāndur / Bir **tefaḥḥuṣ** olunsa iḫsāndur

tefāḫur [1] övünme

NE1228 Ġulġul-ı kūs ile **tefāḫur** neden / Heyʾet-i pür-peşşeye āheng iken

tefārīḳ [1] sap ve yapraklarından keskin kokulu bir yağ çıkarılan, naneyi andıran tropikal bitki, paçuli ‖ sırma işlemeli gelinlik kumaşı

NE2158 Teng-i **tefārīḳ** ile gūyā hemān / Ḳāfile-keş tācir-i Hindū-sitān

tefāvüt bulmaḳ [1] birbirinden ayrılmak, faklı olmak

SE2285 Hemecūñ hiç vücūdı olmaz / Ḥubbıla buġżı **tefāvüt** bulmaz

teferrücgāh [2] gezinti ve eğlence yeri

SE3306 Şehrüñ olmışdı **teferrücgāhı** / Ḫalḳ seyrine varurdı gahī
HH345 İtme ol fürceyi **teferrücgāh** / Ki ola ġarḳagāh-ı ehl-i günāh

teferrüd itmek [1] eşsiz, emsalsiz olacak şekilde herkesten ayrılmak, üstün olmak

S110 **Teferrüd idüp** cemʿi Ḳurʾān ile / Şeref resmi ḫatm oldı ʿOṯmān ile

tefrīḥ [3] ferahlandırma, iç açma

NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre mümedd-i ḥayāt / Serde buḥār itmede **tefrīḥ-i** zāt
NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma aḳup itmede **tefrīḥ-i** zāt
NE1282 Āb u hevā itmede **tefrīḥ-i** zāt / Bu dem-i ʿĪsādur ol āb-ı ḥayāt

tefrīḳ [4]

1. ayırma, ayrılma

NE2282 Yaʿni ki **tefrīḳ** olınur bī-cidāl / Bir yıla dek olmaz ise ittişāl
HH829 Birlige yitdiler ol iki refīk / Birbirinden olunmadı **tefrīḳ**
HH2506 Bir dem ayrılmayan refīk-i şefīḳ / Oldılar zār-ı ḳurʿa-ı **tefrīḳ**

2. iki şey arasındaki farkı gösterme

NE2276 Āḫir idüp vālidi şefḳat aña / Şerʿ ile **tefrīḳını** eyler ricā

tefrīṭ [1] ters yönde olan aşırılık, genellikle iki aşırı ucu göstermek üzere "ifrat" ile birlikte kullanılır.

SE2771 Cümlesinüñ vasaṭı oldı müfīd / K'ola ifrāṭıla **tefrīṭe** baʿīd

tefsīde-leb [1] dudağı hararetli, susamış kimse

SE3126 Şiddet-i rāhıla **tefsīde-lebān** / Reh-nümāya didi İbn-i Ḳaraman

tefsīr [2]

1. yorumlama, yorum

SE433 Görse āṣārın eger Necmü'd-dīn / Kendi **tefsirine** eylerdi yemīn

2. Kur'ân-ı Kerîm'in âyet veya sûrelerini açıklama

HH1759 Cūylar anda nehr-i cennet-vār / İtdi **tefsīr-i** taḥtaha el-enhār

tefvīz eylemek [1] bir işi Allah'a bırakma ve işin sonucuna gönülden razı olma

HH826 Līk pinhān ṭutup ol esrārı / Ḥaḳḳa **tefvīz** eyledi kārı

tegāfül [5] anlamazlıktan, bilmezlikten gelme, kendini gâfil gösterme

S506 Yüri iltifāt itme andan yaña / Nigāh-ı **teġāfüldür** aña cefā
S1396 Dem-i ʿıyş u demde tekāsül neden / Bilürken sipihri **teġāfül** neden
SE3003 Zīr-i dīvārda genci bilesün / Damdan nice **teġāfül** ḳılasun
HH1699 Oldı pey güm-künān tecāhülle / Ṭıfl-ı nā-dān gibi **teġāfülle**
HH2707 Ġarażı ṣūretā **teġāfülden** / Vāḳıf-ı rāz iken tecāhülden

tegāfül ḳılmaḳ [1] anlamazlıktan, bilmezlikten gelmek, ihmal etmek

SE2229 Maġlata itdi tecāhül ḳıldı / Anı iġfale **teġāfül ḳıldı**

tegerg [3] dolu, ani soğuma sonucu yere buz halinde düşen iri, yuvarlak yağmur tanesi

S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa berg / Yaġar ṭīr-i bārān u gūy-ı **tegerg**
S1264 Meger bāde-nūşāna faṣl-ı bahār / **Tegerg** eyledi ḫurde-i yaḫ-niṣār
NE132 Tūr-veş ol lemʿadan oldu müẕāb / Mihr ile gūyā ki **tegerg** oldı āb

tehdīd eylemek/itmek [2] korkutmak, göz dağı vermek

SE3352 Ṣanma ditrer başı mānende-i bīd / Sabaḳın bilmese **eyler tehdīd**
HH929 Dā'imā oġluna **idüp tehdīd** / Mümkin olduḳça eyledi tebʿīd

Tehemten [1] İranlıların efsanevî kahramanı Rüstem'in lâkabı. Tehemten, iri vücutlu pehlivan anlamına gelir. Rüstem, Keykûbâd'ın asrından Keyhüsrev'in saltanatının sonuna kadar cihan pehlivanı olduğu için bu lâkapla anılmıştır.

NE695 Bāde-keşān Rüstem-i şāḥib-ṭahūr / Kimi **Tehemten** kimisi Pil-zūr

tehevvür [2] kızgınlık, öfkelenme, hiddetlenme

S499 Ya vāʿiẓde olan **tehevvür** nedür / Mey-i ṣāf içün bu tekeddür nedür
NE2263 Vara **tehevvürle** ura başına / Bertile ya ḳırıla ya aşına

tehī [11] boş

S8 O şahbāya peymānedür māh u mihr / **Tehī** ḫumm-ı ġaltīdesidür sipihr
S47 **Tehī** dest ü kef rind ü āzādeyim / Virüp naḳd-i dil ṭālib-i bādeyim
S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i naġzdur / **Tehī** post şanma ṭolu maġzdur
S774 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i sīne-sūz / **Tehī** sāz-ı dil āteş-i kīne-sūz
S830 Lebüñden alup māye-i ʿıyş u dem / **Tehī** ḳalmasun bir nefes cām-ı Cem
S940 **Tehī** vü nigūn olsa cām-ı şarāb / Dehen ola girdāb ü sāġar ḥabāb
NE960 Nāy-ı **tehī** maġzı bulup ṭa gülū / Eylediler şebnem ile ṭoptolu
NE1415 Çün vara deryūzeye ol dergehi / Kāsesin elbette ḳomazlar **tehī**
NE1649 Çeşmi mey-i ʿışḳ ile pür-ḫūn-nāb / Bādeden ammā ki **tehī** çün ḥabāb
SE407 Çün ḥabāb olmış içi ṭaşı **tehī** / Gerçi gösterdi reh-i daḫmegehi
SE2899 Ḳalbi ilhāmuñ olur cilvegehi / Ṣanma kim şāʿir olan ola **tehī**

tehī ḳalmaḳ [2] boş kalmak
S1562 Ṣurāḥī-ṣıfat ġulġul ide gülü / **Tehī ḳala** ḫāk-i beden çün sebü
NE1432 Münḳatıʿ olmaz dem-i feyż-i İlāh / Hiç **tehī ḳala** mı bu kārgāh

tehī ḳomaḳ [3] boş bırakmak
S469 Bu zāl-ı felek virmeyüp kāmını / **Tehī ḳodı** İskenderüñ cāmını
S893 Ḳırılsaydı sāġar iderler hemān / **Tehī ḳor** mı hiç anı dürdī-keşān
SE2432 Ḫāk-iken ādem iden Rabb-i ġanī / Māh-veş kāse **tehī ḳor** mı seni

teʾhīr eylemek/ḳılmaḳ [5] ertelemek, sonraya bırakmak
HH1115 **Ḳıldı teʾḫīr** kār-ı cellādı / Der-niyām itdi tīġ-i bī-dādı
HH1662 Yine fikr idüp **eyledi teʾḫīr** / Tā beyāża çıḳa bu emr-i ḫaṭīr
HH1729 Ḳatli emrinde **eyleyüp teʾḫīr** / Āḫir itdi bu vech ile tedbīr
HH2619 Didi cellāda **eyleme teʾhīr** / Eyle bunları tīġ ile taʿẕīr
HH2627 Fikr idüp āḫir ol seg-i şirrīr / Ḳatl emrinde **eyledi teʾhīr**

tehlīl ḳılmaḳ [1] "La ilahe illallah" diyerek Allah'ın birliğini söylemek
NE67 Gāh ṭarīḳī gibi **tehlīl** ḳıl / Gāh çeküp pāyüñi ḳındīl ḳıl

tehyie-saz [1] hazırlık yapan, hazırlanan
SE3310 Oldı el-ḳıṣṣa ol iki hem-rāz / Berg-i rāha giceden **tehyi'e-sāz**

tehẕīb [2] düzeltme, ıslah etme
SE634 Eyleyüp kendüyi Ḥaḳḳa taḳrīb / İde aḫlāḳ-ı redīsin **tehẕīb**
SE2124 Eyle aḫlāḳuñı **tehẕīb** hemān / Ṭañma şer-gīr olursa nādān

tek [5]
1. ancak, yalnız
SE1577 Döyemem göz göre bu acıya ben / Cāndan ayır **tek** ayırma ondan
SE1657 İtse ġalṭān ser-i bī-devletimi / Hezlile ḳaḳmasa **tek** kisvetimi
SE3405 Bir siñek deñlü nihādı olsun / **Tek** hemān evde āzādı olsun
HH1140 Bizi bīgāne-i kerem şanmañ / Ḫiẕmete ḫāżıruz **tek** uşanmañ
2. ta ki, olsun da
NE2470 Bir yerini bulsa ḳırardı eger / **Tek** aña bir hoşça ḳırıḳ diseler

tek oturmaḳ [3] rahat durmak
NE2405 Olma ziyān-kār çü kelb-i ʿaḳūr / Maẕhar-ı ḳahr olma şaḳın **tek otur**
NE3137 İtme hemān ṭaʿna zebānın dırāz / Ḫiffeti ḳo **tek otur** ey künde-bāz
SE2007 **Tek otur** ʿırżuña irgürme şiken / ʿİbret al ḫāṣılı bu ḫādiṣeden

tek ṭurmaḳ [5] uslu durmak, sakin ve sessiz kalmak
NE2257 Her ne cefā eylesem aña revā / **Tek durur** iken saña itmiş cefā
SE2448 Ṭoḳınur vārişe de belki żarar / **Tek ṭururken** anı şūrīde ider
NE2775 Cüft-i ḫayāl ile **ṭuramazdı tek** / Ṭurma saġardı memesin ol inek
SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / **Tek ṭururken** varup azıtdı ṭarīḳ
SE3464 **Tek ṭur** iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle söyinmez bu çerāġ

tek ü tenhā [3] tek başına, yalnız
SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir giderek / **Tek ü tenhā** ne melek var ne felek
HH1683 **Tek ü tenhā** ḳalup anuñla peder / Didi ey rū-siyāh-ı tīre-güher
HH2028 Ṭāliʿi gör ki Ṣāṭır-ı ġarrā / Çıḳdı ol püşteye **tek ü tenhā**

tek [] koşma, seğirtme

tek ü dev [1] koşuşturma, telaş; çabalama, mücadele
SE2475 Luṭf-ı nermi ile vaḳt-i **tek ü dev** / Oldı mānende-i mihr-pertev

tek ü pū [4] durmayıp koşma, öteye beriye koşuşma
S409 Ṭuyup būy-ı cān-perver-i āşinā / **Tek ü pū** idince miṣāl-i ṣabā
SE3451 Ele girince bu şūḫ-ı dil-cū / İtdi hindüvī ḳalem çoḫ **tek ü pū**
HH492 İtdiler cüst ü cūda çoḳ **tek ü pū** / Gitdi aḥbāb bulmaġa her sū
HH2659 Ṣaldı deryāya iki bī-reh ü rūy / Fikr-i ḫayretle itdiler **tek ü pūy**

teḳallüb itmek [1] başka kalıba girmek, değişmek
HH2457 Çün **teḳallüb ide** sipihr-i dü-tā / Rūy-gerdān olur bütün dünyā

tekāsül [1] tembellik, üşenme, kayıtsızlık
S1396 Dem-i ʿıyş u demde **tekāsül** neden / Bilürken sipihri teġāfül neden

teḳāzā [1] sıkıştırma, zorlama
SE1190 Nā-gehān irdi **teḳāzā-yı** bevār / İndi şu dökmege Mervān-ı ḥimār

tekbīr [3] Allah'ın büyüklüğünü belirtmek için söylenen "Allâhu ekber" sözü ve bu sözü söyleme

NE2031 Ḳahḳaya başladı bālā vü pest / Gitdi ne **tekbīr** ne ḫod ābdest

Aşağıdaki tanıklarda kelime sultana taç giydirme merasimi sırasında tekbir getirilmesi bağlamında kullanılmıştır.

SE300 Müʿminīnüñ ki odur miʿrācı / Oldı **tekbīrli** devlet tācı
HH171 Ḳıldı çün-kim bürūc-ı çarḫı mesīr / Terkli tācın **eyledi** tekbīr

tekebbür [1] kibirlenme, büyüklük taslama

NE1786 Ṣanma ki ḳalbine taġayyür gele / Bād-ı ġurūr ile **tekebbür** gele

tekeddür [1] kederlenme ‖ duruluğunu kaybetme, bulanma

S499 Ya vāʿiẓde olan tehevvür nedür / Mey-i ṣāf içün bu **tekeddür** nedür

tekellüf [3] güçlüğe, zahmete katlanma

SE366 Anı ol ṭarz-ı **tekellüf** meslūb / Eyleyeydi daḫı Maḥbūb-ı Ḳulūb
SE2427 Meksebüñde bu **tekellüf** ne belā / Masrafuñda bu taṣarruf ne belā
SE3505 Bikr-i maʿnāya taṣarruflar ide / Düzmede boza **tekellüfler** ide

tekellüm itmek [2] konuşmak, lakırdı etmek

NE1950 Her biri nāẓır ki tebessüm ide / Ḳande olur bu ki **tekellüm** ide
HH2562 Göricek Ṭayyibi terraḫḫum ider / Pürsiş-i ḥāl ile **tekellüm** ider

tekerleme [1] söyleme, konuşma

HH206 Tīġı peyda idüp **tekerlemeler** / Len-i tīriyle ṣaldı zemzemeler

tekerlemek [1] yuvarlamak ‖ söylemek, konuşmak

NE464 Ḫūn ile olduḳça dili laʿl-fām / Gevher-i nā-süfte **tekerler** müdām

tekerrür [1] tekrarlanma, bir kez daha olma

HH34 Fi'l-haḳīḳa bu keşret-i aʿdād / Oldı ancaḳ **tekerrür-i** āḥād

te'kīd eylemek [1] pekiştirme ‖ tekrar hatırlatma, bir daha bildirme

HH1675 **Eyleyüp** keşfi rāz içün **te'kīd** / Gāh vaʿd itdi aña gāh vaʿīd

teklīf [4]

1. sunulan görüş, öneri

S1235 Baña ḳahve **teklīfini** eyleme / Aña uġrayanı benüm pāyüme
NE756 Didüm eyā zümre-i erbāb-ı dil / Baña bu **teklīf** münāsib degil
NE1857 İtdi aña baʿd-ı selām ü kelām / Ḫāneye **teklīf** idüp iʿzāz-ı tām

2. aşırı kayıt, resmiyet

HH972 Hele Ḥaḳ ṣaḳladı bu ḫaṭıradan / Ṣıfr-ı **teklīf** resm-i dā'ireden

tekmīl [3] tamamlama, kemale erdirme

NE1398 Ey ki ḳılup ḳahr ile teẕlīl-i nefs / İtmek uman faẕl ile **tekmīl-i** nefs
SE599 Cismi tezyīn cemālile olur / Nefsi **tekmīl** kemālile olur
SE2524 Ḳahrıla nefsüñi teẕlīl idegör / Ruḥuñ ādabını **tekmīl** idegör

tekne [1] deniz taşıtı ‖ tabut

S306 Ḥayātından el yudı her ehl-i ṣer / Ecel **teknesiymiş** o zevraḳ meger

tekrār [6] yine, bir daha, mükerrer olarak

SE15 Besmele vasfın idersek **tekrār** / Yine bismi'l-lāh olur āḫir-i kār
SE51 İsm-i Aʿẓamı bilüp eyle **tekrār** / Açıla tā saña genc-i esrār
SE403 Ḳıldım ādāb-ı sülūki der-kār / Eyledim dilde duʿāsın **tekrār**
SE454 Eylesem nʿola duʿāsın her bār / Vird-i Yaḥyā gibi dilde **tekrār**
SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl **tekrār** / Tevbe-i bāde-i laʿl-i leb-i yār
HH796 Līk ʿarż-ı rıżā ile nā-çār / Ḳıldı semʿan ve ṭāʿayı **tekrār**

tekrīm itmek [1] saygı göstermek, yüceltmek

SE2121 **İtdi** ol mā-ṣadaḳ-ı ḫulk-ı ʿaẓīm / Kerem erbābına bī-ḥad **tekrīm**

tekrīr itmek [1] tekrar etmek

HH1068 Bezm-i üns itdi anlaruñla o pīr / Her biri **itdi** ḥālini **tekrīr**

teksīr eylemek [1] çoğaltmak, artırmak

SE2050 Ḥiṣṣe-i ġāyib-i ḳısmet saña bes / Ḥırṣıla eyleme **teksīr-i** heves

tekūr [3] Bizans İmparatorluğu'nda valilik derecesindeki idari hizmette bulunanlara verilen isim; emir, hakim

S650 **Tekūr-ı** Sitanbulı taḫmīḳ ider / Ṣalar bezle-gūne evgāra ḫaber
S652 **Tekūr** eyleyüp post-veş iltiyām / Ḳarīn-i ḫuşūl olmış āḫir bu kām
S655 **Tekūr** idicek ʿahd-i esāsın dürüst / Binā itmiş ol ḳalʿayı anda cüst

tekye [10] dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh veya halifesinin yönetimi altında zikir, ayin ve ibadet yaptıkları, seyr ve sülûkla meşgul oldukları yer, tekke

S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü genc-i ferāġ / Güneş olmış ol **tekyede** zer çerāg
S1017 ʿAceb **tekyedür** deyr-i pīr-i muġān / Başı aġrıyan aña varur hemān
NE1584 Olmış idi ol yere nüzhet-fezā / **Tekye-i** pāk-i Ṣarı Ṣaltuḳ Baba
NE1585 **Tekye** velī reşk-i sipihr-i esīr / Oldı çerāġ-ı zeri mihr-i münīr
NE1587 Ġāretine **tekyenüñ** itdi şitāb / Bir kiminüñ ʿaskeri olan kilāb
NE1599 **Tekye** metāʿı ile ġāret-girān / Cümlesi bir fülk ile oldı revān
NE1611 Ehl-i ġazā geldi bu āyin ile / **Tekyeye** ol düşmen-i dīrīn ile
NE1612 Ḥaşyet ile her birisi nīm-cān / **Tekyeye** ḳurbān eyledi gūyā hemān
NE2972 Ṣalmış idi şāh-ı çemen-zāra ḫūb / Medrese vü **tekye** ḳapusına çūb
HH2700 Gördi bulmış maḳām-ı ḳurbete rāh / Eylemiş **tekye-i** visāde-i māh

tekye-ber-ḫānḳāh [1] hankah üzerine tekke, bkz. 'ḫānḳāh' md.
S663 Ḥişāra idüp **tekye-ber-ḫānḳāh** / İrişmişdür eflāke saḳfı külāh

tekyegāh [3] dayanılacak yer, tekke
NE874 Dergeh-i iḥsānı cihāna penāh / İşigi dervīşlere **tekyegāh**
NE2737 Eyleme ḥammāma girüp şubḥgāh / Ustura ḥalvetlerini **tekyegāh**
HH575 **Tekyegāh-ı** ʿacāyibüñ dedesi / Ḳalbi ʿibret-nümā müsevvedesi

tekyelenmek [1] dayanmak, yaslanmak
NE1511 Eşigini mesned ider her gedā / **Tekyelenür** anda gelüp dā'imā

tekẕīb itmek [1] yalanlamak, doğru olmadığını açıklamak
HH1155 Ḳalbi taṣdīk **idüp** dili **tekẕīb** / İtdi ḫalḳa hezār mekr ü firīb

tel [6] saçı oluşturan kıllardan her biri, kıl, tüy vb. mahiyetinde olan şey
SE2720 Ṭarayup tūde-i ser-sebz **teli** / Pençe-i ḫār-keşe dönmiş eli
SE2855 Ḫūnıla ṭurna **teli** āl-i şiʿār / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i nigār
SE2856 **Telile** ḳana yunup kelleleri / Erguvān açdı çemen telleleri
SE2856 Telile ḳana yunup kelleleri / Erguvān açdı çemen **telleleri**
HH1320 Girdi üsküfliler hemān ki yola / Aldılar turna **telli** bāzı ḳola
HH1331 Gelle-i gūsfend ile her **tel** / Zīb ü ziynetde reşk-i burc-ı ḥamel

tel ḳırmaḳ [3] yanlış ve münasebetsiz bir iş yapmak veya söz söylemek
S1084 Ṣaḳın **tel ḳırar** zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol it üzen
S1531 Ṭokunmaya bu silk-i pür-gevhere / Şu kim neşr ide naẓmını **tel ḳıra**
NE284 Diñdi nevā-sāz-ı süvüm encümen / Yaʿni ki ḫavf eyledi **tel ḳırmadan**

teller aşmaḳ [1] süslemek amacıyla özellikle gelinlerin başına uzun, ince, parlak beyaz gümüş teller takmak
NE1310 Sūde sefīdāc sürer nūrdan / **Teller aşar** şaʿşaʿa-i hūrdan

telāfi [1] elden giden bir şeyin yerine getirilmesi, ziyanı karşılama
NE912 Şol telefe kʿola **telāfi** muḫāl / İtme bedel olmaz imiş cāna māl

telāmīẕ [1] öğrenciler, tilmizler
NE1530 Cümle **telāmīẕi** varurlar yine / Ḫalḳa olup dā'ire-i ḳabrine

telbīs [6]
1. hile yapma, doğru görünerek aldatma, oyun
SE631 Ola ḫalḳ içre miṣāl-i iblīs / Müftī-i mācin ü ehl-i **telbīs**
SE2001 Mekr ü **telbīsini** ṣādıḳ ṣanma / Ḥāy va'llāhi ṣaḳın aldanma
SE3345 Oldı sermāye-i kārı **telbīs** / Mekr ü telbīsde naḳd-i iblīs
SE3345 Oldı sermāye-i kārı telbīs / Mekr ü **telbīs** de naḳd-i iblīs
HH748 Mekr ü **telbīsinüñ** yanında hemān / Ḫayr-ḫʷāh idi ādeme şeyṭān
2. ayıbını, kusurunu gizleme
SE3485 Biri ol kātib-i taṣḥīf-nüvīs / Ki virür maʿnīye ḥükm-i **telbīs**

telef [2] yok olma, mahvolma
NE912 Şol **telefe** kʿola telāfi muḫāl / İtme bedel olmaz imiş cāna māl
SE1602 ʿĀdetā nefsi daḫı ola **telef** / Ḫānedānında ḳala būmı ḫalef

telef-i nefs itmek [2] nefsi öldürmek
NE2837 Nefsini öldürmege şām u seḥer / Ādem olur kim **telef-i nefs ider**
SE3209 **Telef-i nefs ider** āḫir sürerek / Var durur ḫāṣılı çoḳ öldürecek

telef itmek/ḳılmaḳ [2] mahvetmek, öldürmek
NE1589 Aldı çerāġın bir iki der-be-der / Nergis-i gülzārı **telef ḳıldılar**
SE588 ʿĀlemüñ cānısın ey şāh-ı Necef / Naḳd-i kevneyni meded **itme telef**

televvün [3] renkten renge girme ‖ hâlden hâle geçme, değişme
S1377 Bahār u ḫazānı degil ber-ḳarār / Zamāne **televvünde** leyl ü nehār
NE1670 Ḳavs-ı ḳūzaḥ gibi **televvün** medār / Belki televvün de temekkün-şiʿār
NE1670 Ḳavs-ı ḳūzaḥ gibi televvün medār / Belki **televvünde** temekkün-şiʿār

telḫ [4] acı

S1436 Mey-i **telḫinüñ** leẕẕetin alsa kām / Ola ḥān-ı dünyāya merre'l-fiṭām
S1438 Nice cemʿ olur ʿışḳ-ı dünyā ile / Mey-i **telḫ** içilsün mi ḥelvā ile
SE473 **Telḫi** leẕẕet-dih-i ʿuşşāḳ ancaḳ / Zehri hemşīre-i tiryāḳ ancaḳ
HH2327 Ṭuydı çün-kim bu ḥāli ḥākīm-i Belḫ / Kāmı **telḫ** oldı māh-ı ʿişreti selḫ

telḫ eylemek [2] acılaştırmak, tadını kaçırmak; kederlendirmek

S763 Meded şīşeden şun şarāb-ı ṭahūr / Ki **telḫ eyledi** ʿıyşı bu şerr ü şūr
HH2339 Oldı āḫir şikeste cām-ı emel / Bezmi **telḫ eyledi** ḥarīf-i ecel

telḫ-kam eylemek [1] kederlendirmek

HH305 **Eyledi telḫ-kām** sāġar-ı ġam / Ẕevḳ-i nev-bāve-i nihāl-i ḳalem

teʿlīf [2] kitap yazma, eser meydana getirme

NE433 Kişver-i maʿnada ola dā'imā / Ḫāme-i **teʿlīfi** muẓaffer livā
NE877 Ülfet idüp ḫāmesi **te'lif** ile / Şaldı ḫoş āvāzeyi taşnīf ile

tel'īn [1] lanetleme

NE1967 Cā'izesi ḫande-i taḥsīn olur / Çün eşer-i şerbet-i **tel'īn** olur

telḳīn [1] bir duygu veya düşünceyi söz ve öğretme ile bir kimsenin belleğine yerleştirme

HH1490 İtdi bir şāh ḫiẕmetin **telḳīn** / Eyledi baġ-bānlıġa taʿyīn

telle [1] kasap çengeli, çengel

SE2856 Telile ḳana yunup kelleleri / Erguvān açdı çemen **telleleri**

telvīs [1] pislik bulaştırma, kirletme

NE2740 Yoḳ yere **telvīs-i** benān eyleme / Nefsüñe irḫā-yı ʿinān eyleme

telyīn itmek [1] yumuşatmak

NE2187 Daġdaġa-i nefsini **telyīn ider** / Āteşini āb ile teskīn ider

temāşā [5]

1. bakıp seyretme

NE1903 Aḳṣaya yürüye **temāşa** içün / Aġzın aña bir iki dünyā içün

2. gezme, gezinti

S392 Meger bir dem irişdi vaḳt-i ferāġ / Ne seyr-i çemen ne **temāşā-yı** bāġ
SE1922 Nā-gehān özge **temāşā** oldı / Anda bir ʿarbede peydā oldı

3. seyir, görünüş; temsil

NE2266 Ṣoñra baḳ ammā ki **temāşaya** sen / Gör ne ẓuhūr eyledi ol ḳıṣṣadan
SE3334 Allāh Allāh ne **temāşādur** bu / Levḫaşa'llāh ne taḳāżādur bu

temāşā itmek [1] seyretmek, bakmak

S598 İden perde-i āb-ı baḥra naẓar / **Temāşā ider** ṣad-hezārān ṣuver

temeddüḫ-pīrā [1] kendini öven, böbürlenen

SE1606 Kimisi ola **temeddüḫ-pīrā** / İde bī-hūde hezerān daʿvā

temekkün-şiʿār [1] yerleşmiş, yurt edinmiş; bir işi adet haline getirmiş

NE1670 Ḳavs-ı ḳūzaḥ gibi televvün medār / Belki televvünde **temekkün-şiʿār**

temelluḳ itmek [1] sahiplenmek, mülk edinmek

NE3125 Deşt ü beyābānı görüp serseri / Geldi aña **itdi temelluḳları**

temennā [3] arzu, istek, temenni

S1547 Be-rūz-ı **temennā** be-şām u viṣāl / Be-gül-rīzī-i naḫl-i bāġ-ı ḫayāl
NE2120 Ṭutdı aña rūy-ı **temennāsını** / Ṣundı hemān ṣūret-i fetvāsını
HH2363 Vara būs eyleye kef-i pāsın / Ḳıla andan duʿā **temennāsın**

temessül itmek [3] belli bir şekil ve surete girmek, şekil almak

S1507 Ne naḳṣı ki ṭabʿum taḫayyül ider / Süḫan meclisinde **temeşşül ider**
NE1267 Ḫāṭır anı şöyle taḫayyül ider / Rūḥıdur ol şekle **temeşşül ider**
NE1234 Rūḥı için erbāb-ı ḫıred didiler / Heyet-i zenbūra **temessül ider**

temevvüc [1] çalkalanma, dalgalanma

HH2361 Emr idüp sürdi zevraḳı o yaña / Sākin oldı **temevvüc-i** deryā

temkīn [2] ihtiyatlı ve tedbirli olma, ağırbaşlı ve düşünceli davranma

S543 ʿAceb ehl-i **temkīn** ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz vaḳārın yem-i mevc-ḫīz
HH2245 Kūh ammā ki ʿālem-i **temkīn** / Bir ṭabaḳ sebzesi sipihr-i berin

temme [2] "bitti, tamam oldu" anlamında kitapların sonuna yazılan ibare

NE3170 Demdür olup naẓm-ı huceste niẓām / Kilk-i ʿAṭāyī diye **temmü'l-kelām**
HH2726 Ḥamdü-li'l-lāh ki bu cerīde-i rāz / İtdi **temme'l-kitab** naḳş-ı ṭarāz

temsīl [4] örnek, misal

SE769 Ṣıdḳ-ı daʿvāma be-vech-i **temṣīl** / Oldı bu ḳıṣṣa-i pür-ḥiṣṣe delīl
SE1338 Saña **temṣīl-i** rivāyāt ideyin / Ṣahidim var bunı iṣbāt ideyin
SE2408 Bu laṭīfe saña oldı **temṣīl** / Pertev-i ʿaḳlı yürü eyle delīl
SE3365 Resm-i **temṣīlile** itdüm imlā / Bunı gūş eyledügim gibi saña

temūz [11] güneş yılının marttan itibaren beşinci ayı, yaz mevsiminin üç ayından ortancası ‖ aşırı sıcak

S1283 Eger oḳuduñsa kitāb-ı uṣūl / **Temūz** irmeden iç şarāb-ı uṣūl
S1284 Yine sāḳiyā irdi vaḳt-i **temūz** / Yine düşdi şeb-nem gibi çarḫa sūz
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile aña sūz / Ḳomadı ṣuyın tīġ-ı kūhuñ **temūz**
S1292 **Temūz** āteş-efrūz olup gülşene / İder puḫte elvān-ı niʿmet yine
NE520 Yaʿni gelüp mevsīm-i tāb-ı **temūz** / Ṣaldı hep eczā-yı çemen-zāra sūz
NE522 Buldı **temūz** ile ḫarāret cihān / Girmege deryāya şular atdı cān
NE526 Rūmı **temūz** eyledi mülk-i ʿArab / Döndi ʿaraḳ-ḫāneye her ḫāne heb
NE1291 Faṣl-ı **temūz** irse olur şöyle serd / Gömgök ider cismini teʾsīr-i berd
NE2553 Līk olup saḫt-ı ʿaẕīm ol ʿacūz / Der-pey idi hem çū bahār u **temūz**
SE102 İrişüp gāretī-i faṣl-ı **temūz** / Ṣalar ol günbed-i pür-zīnete sūz
SE3358 Germ ider istese mānend-i **temūz** / Düşürür araya ki berd-i ʿacūz

ten [45] vücut, gövde, cisim; insan vücudunun dış yüzeyi, et, deri

S26 Ṣenāsıyla açmazsa māhī dehān / **Tenin** çāk ide erre-i üstüḫān
S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u **teni** / Zebūn avladı nefs-i ẓālim beni
S278 Demirḳır olup kūh-ı āhen gibi / **Teni** pul pul olmışdı evren gibi
S343 Anuñ çenber olmaġıla yelkeni / Devürdi başup nice fülk-i **teni**
S554 Olur tāze-kār-ı **ten-i** ḫulle-sān / Ṭarāvetde laḫm-ı ṭarabdan nişān
S666 Girenler o meydāna hep merd-i pāk / **Teni** şerḥa şerḥa dili çāk çāk
S886 Alışdı anuñla eẕel-i ḫāk-i **ten** / Mey oldı ḳıvām-ı sebū-yı beden
S1131 Figār olmaġıla ser-ā-pā **teni** / Ṣemʿidür üstünde pīrāheni
S1219 Olur düddan pertev olup hemān / **Ten-i** süsti mānende-i süstmān
S1222 Bozulmış **teni** genc-i nāsūtda / Süzülmiş gözi seyr-i lāhūtda
S1225 **Teninde** ḳalup ża f ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i teşrīḥa levḥ-ı sebaḳ
S1480 **Ten-i** zār eger ola serden cüdā / Ser olmaya ol ḫāk-i derden cüdā
NE1095 Ẓulmet-i **ten** içre bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1505 Ḫākde **ten** lebüñ açıḳ nergisī / Her birisi yer yüzinüñ gözcisi
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i sīmān-beden / Cānı olur sīm ü zer ü kīse **ten**
NE2766 **Tenüñe** çeküp fikretle kelleyi / Pīş-nihād itmiş idi zelleyi
NE2828 Nefse uyup eyleme **ten** perveri / Cismüñ olur başḳa ḥükūmetleri
SE124 Alışup ʿışḳıla ḫāk-i bedenüm / Bir sebū oldı mey-i şevḳa **tenüm**
SE475 Ġıll ü gışdan **tenüñi** paḳ eyler / Ḳābil-i sikkeyi idrāk eyler
SE681 Ḫāk-i **ten** kim bir avuç ṭopraḳdur / Hep yuḳardan geçinen alçaḳdur
SE750 Ten-dürüst olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz kār-ı ʿibādetde dürüst
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı efsürde bu **ten** / Çıḳan ammā yine ʿayınıyla beden
SE1086 Baş uran taşa belī sūde olur / Kūhken-veş **teni** fersūde olur
SE1260 **Ten** ki olmış beşerātile cerīḥ / Levḥa-i taʿlīm-i ʿulūm-i teşrīḥ
SE1444 **Tenimüñ** tābı dilüñ dermānı / Gözümüñ nūrı babanuñ cānı
SE1576 Bir dem evvel ayırup cān ü **teni** / Fırḳat-ı yārıla öldürme beni
SE1936 Özge kibrīt-i mücerredden imiş / Māye-i rūḥ ḳıvām-ı **ten** imiş
SE2045 Rūḥ-ı maḫż itse serāpā-yı **tenī** / Be yürü aña heves eyleyeni
SE2142 Olsa ger câme-i **tende** kelefī / Defʿ iderdi lekesin degse kefī
SE2471 **Teni** altun ṭopa beñzerdi hemān / Anı taḥrike ayaġı çevgān
HH82 Her ḳılum **tende** bir zebān olsa / Her bün-i mūy bir dehān olsa
HH350 Ṣayḳal-endāz-ı cān ü **ten** ancaḳ / Ḫāṣılı rāḥat-ı beden ancaḳ
HH527 Kimi dir oldı zaḫm-ı nā-bihbūd / **Ten-i** zārındaḳi nişān-ı kebūd
HH543 Yaḳmış ol zārı ʿışḳ-ı merd-efgen / **Teni** ḳara bere dögünmekden
HH747 Rişte-āsā **teni** uyuşmış idi / Kirm-i pīle gibi buruşmış idi
HH784 Līk müzd isterin bu ḫidmete ben / Müzd ammā bahāsı cān ile **ten**
HH839 Ḳıldı çoḳ geçmeden sipihr-i denī / Ṭuʿme-i mār u mūr ol iki **teni**
HH967 **Tenlerüñ** nūrı ṭaşraya urdı / Mīzerüñ gözleri neler gördi
HH1322 **Ten-i** ḫākīsin itdi pāy-endāz / Dönüp itdi ḫalāscıya niyāz
HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş **ten-i** zārı / ʿAyn-i ʿışḳ idi çeşm-i bīdārı
HH1954 Gördi kim ʿışḳ tāḳatin almış / **Ten-i** zārında bir nefes ḳalmış
HH1997 Merd-i āhen-dilān giyüp cevşen / Döndi āyīneci dükānına **ten**
HH2048 Tā ki ayrılmaya bu cān **tenden** / Bir nefes olmayam cüdā senden
HH2468 Dil-i pür-ʿuḳde gibi başda fenā / Cism-i ṣad-çāk gibi **tende** ḳabā
HH2684 Çeşm-i cān ḫˇāb-nāk-i ḥayret iken / Ḫāk-i **ten** çāk çāk-i fürḳat iken

HE62 Nice sālim yüriye keştī-i **ten** / Derūnunda biledür çünki düşmen

ten-cāme [1] elbise, giyecek

HH1770 Cāme içün büyüdi **ten-cāme** / Yaḳasın yırtup itdi hengāme

ten-dürüst [1] sağlıklı, sıhhatli, dinç

SE750 **Ten-dürüst** olmasa dil-ḫaste-i süst / Olamaz kār-ı ʿibādetde dürüst

tenāsüb [1] birbirine uyma, yakışma. Ayrıca bkz. ‘ḥüsn-i tenāsüb’ md.

SE3507 Ḳaṣd idüp ḥüsn-i **tenāsüb** yaʿnī / Şāʿirüñ ḳaṣdı ola bī-maʿnī

tenāsül [1] neslini sürdürme, üreme ‖ cinsel birliktelik

HH347 Ġaraż ol ḫālden **tenāsüldür** / Ṣanma ʿayş-i dem-i tevāsüldür

tenbel [3] çalışmaktan hoşlanmayan, çaba göstermeyen, gayretsiz, uyuşuk, üşengeç

SE816 Sevmezin **tenbeli** abdāl ise de / Kūçek-i Seyyid-i Baṭṭāl ise de

SE817 Düşe mi ādeme olmaḳ **tenbel** / ʿAybdur gāv daḫı olsa kehel

SE820 Pek yapış ḥikmet-i esbāba ṣaḳın / İtme ol **tenbel** ışıḳlar kārın

tenbīh [1] bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme

SE1697 Şehre **tenbīh** ü nidā itdürdi / Cümle āfāḳa ṣalā itdürdi

tencere [1] içinde yemek pişirilen kapaklı madeni kap

SE2499 Ser-nigūn **ţencere** ḫālī ḳazġan / Şikem-i rāhibe dönmişdi hemān

teneffüs [1] nefes alıp verme, soluma

S1314 Gice kūteh olduġı bu kim seḥer / **Teneffüs** içün cāmesin çāk ider

teneffüs itmek [2] nefes alıp vermek, solumak

S1143 Söyünmez odı bunca kim yaş döker / **Teneffüs ide** ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger

NE495 **İtdi teneffüs** dehen-i ṣubḥgāh / Oldı mükedder yine mirʾāt-ı māh

tenezzül [1] daha aşağı inme, alçalma

SE1616 Ḫoḳḳa-i ṣuʿbededür tācı anuñ / Hep **tenezzül** ola miʿrācı anuñ

tenezzül itmek [1] alçakgömüllülük göstermek

NE1883 Rāh-nümā itdi hemān bī-fütūr / Didi **tenezzül idüp** aña buyur

tenfīz [1] hüküm yürütmek, hakimlik yapmak

SE3366 Bir zaman oldı Silistre baña cā / İtdüm ol ḫıṭṭada **tenfīz-i** ḳażā

teng [20] dar ‖ sıkıntılı

S379 Urup ḫaşma gürz-i girān merd-i ceng / Külāhın anuñ başına itdi **teng**

S1561 Gele bir nefes kim gülū ola **teng** / O dem vire mirʾāt-ı āmāle jeng

NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i şerʿ-i ḳadīm / Vesvese-sūz-ı dil-i **teng-i** ḥakīm

NE380 Cāyın idüp raḫnegeh-i seng-lāḫ / Başına **teng** oldı cihān-ı ferāḫ

NE715 İtdüm o vādīde çün āheng-i naẓm / Oldı güzergāh-ı reh-i **teng-i** naẓm

NE1832 Dāʾim o maʿnī dilin eylerdi **teng** / Ḥāteme teşbīhden alurdı reng

NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i gürīz / **Teng** idi ḫalḳa yarusı tünd ü tīz

SE168 Aşıra nāzile istiġnāyı / Başına **teng** ḳıla dünyāyı

SE1140 Ṭās-ı çarḫı başına **teng** eyler / Rūz ü şeb baḫtı ile ceng eyler

SE1592 Yer ḳomaz kāẓibe kiẓbi aṣlā / **Teng** olur başa yalancı dünyā

HH1450 Oḳ yılanı gibi atıldı ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i ejdere **teng**

HH2645 Ṣaldılar baḫra āḫir iki neheng / İtdiler baḫr-ı çeşm-i düşmene **teng**

2. büyük bir bohça, balya şeklinde bağlanmış eşya, denk, bağ

S1256 Degil ġonca bir ṣarılı **tengdür** / İçi aṭlas-ı āl-ı ḫod-rengdür

NE1654 Kişi metāʿı ne bilür **tengde** / Fehm idemez kim ki degil rengde

NE1732 Hind-i metāʿından alur **teng teng** / Tā ki nice sāde-dile vire reng

NE2158 **Teng-i** tefārīḳ ile gūyā hemān / Ḳāfile-keş tācir-i Hindū-sitān

NE2797 İremedi tāḳına ol ḳubbenüñ / **Tengine** şiş ṣalamadı penbenüñ

HH2759 Bu ḳumāş-ı laṭīf-i reng-ā-reng / Oldı bir bend içinde cümlesi **teng**

HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ aç yine **tengin**

HE42 Ṣulansun aġzı bu şīrin naġāmdan / Revān olsun şeker **teng-i** ḳalemden

tengbār [1] sıkıntılı ve çok zor olan

NE544 Oldı hebā şevket-i şāh-ı bahār / Buldı fena berḳ ü nevā **tengbār**

teng-çeşm [1] açgözlü, tamahkar

SE129 Yā İlāhī beni ḳıl ehl-i veraʿ / **Teng-çeşm** eyleme çün ʿayn-ı ṭamaʿ

teng-dest [3] eli dar, yoksul, fakir

NE3103 Ḫāk-i meẓelletde ḳalup pāy-i best / İtdi beni teng-dil ü **teng-dest**

HH1080 Seng-laḫ içre bir reb-i bārīk / **Teng-destān** dili gibi tārīk

HH1924 **Teng destāna** açıḳ idi eli / İltizām itmiş idi ol ʿameli

teng-dil [1] yüreği daralmış, sıkıntılı

NE3103 Ḫāk-i meẕelletde ḳalup pāy-i best / İtdi beni **teng-dil** ü teng-dest

teng-dimāġ [1] sıkıntılı, bulanık zihin

NE103 Tīregi-i ḥücre-i **teng-dimāġ** / Rūşenī-i ʿaḳl-ı fürūzān-çerāġ

teng-eksūn [1] bkz. ‘eksūn, eksün’ md.

HH559 Oldı bu saḳfa-dek bu nüh-ḫargāh / **Teng-eksūn** ile harīr-i siyāh

tengnā [1] dar, sıkıntılı yer

S485 Bizi ṣıḳdı bu **tengnā-yı** sipihr / N’ola maṭlab olsa fenā-yı sipihr

tenhā [27]

1. yalnız, tek başına

S426 Olup ḫamse aṣḥābına nice tāb / Virilseydi ālāya **tenhā** cevāb
S590 Olur kimi **tenhāca** ṣandal-süvār / Ṣadefle nitekim dür-i şāh-vār
NE1869 Şīr ki **tenhā** geze taḥcīr olur / Ḫalḳa ki mecmūʿ ola zencīr olur
NE2013 Līk ekābirde geh **tenhā** ola / Keyf ola iḥsān ola ḥulv ola
NE2160 Nüzhet içün baġa ki **tenhā** gider / Ser ü ser-efrāz büti ṭūbā gider
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh üzre vaṭan / Ṭutdı bir ġārda **tenhā** mesken
SE1763 Bir yaña çıḳdı şikāre **tenhā** / Şīr-veş eyledi ʿazm-i ṣaḥrā
SE1998 Eline girseñ eger kim **tenhā** / Ḳoca-vārī neler işlerdi saña
SE2211 Bir gün ol derbeder-i bī-ser ü pā / Şehrde bir yola gitdi **tenhā**
SE2821 Ḳaldı bir nice nūgerle **tenhā** / Daḥı sille yimedin ḳalb-i ḳafā
SE3055 Yine bir gün oturur-ken **tenhā** / Didi gelsin beri esbāb-ı ṣafā
HH322 ʿIşḳmıdur bu kim olup **tenhā** / İde maḥbūbesiyle ẕevḳ u ṣafā
HH529 Kimi dir ṣandala ḳoyup **tenhā** / Nūş olınsun şarāb-ı ṣandal-sā
HH808 Bir gice bister içre **tenhāda** / Yatıyorken o şūḫ-ı āzāde
HH1174 Ḫˇāb-ı mūḥiş görüp ol eṣnāda / Fikre varmışdı yaʿnī **tenhāda**
HH1477 Ejdehālarla cengi **tenhādur** / Pīçiş-i ejdehā vü ʿanḳādur
HH1683 Tek ü **tenhā** ḳalup anuñla peder / Didi ey rū-siyāh-ı tīre-güher
HH2028 Ṭāliʿi gör ki Şāṭır-ı ġarrā / Çıḳdı ol püşteye tek ü **tenhā**

2. boş, ıssız

S620 Bu maʿmūre bender o **tenhā** sitān / ʿİnād eylemez bunda şehrī olan
NE1890 Bunda da gelmekde budur çün merām / Kim ola **tenhāda** müyesser bu kām
SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir giderek / Tek ü **tenhā** ne melek var ne felek
SE2864 ʿĀḳıbet bulmaġ-içün rāḥat-ı can / Oldı bir gūşe-i **tenhāya** revān
SE3295 İtdiler ḥāṣılı bir ḳavl u ḳarār / Ki ola gūşe-i **tenhāda** bu kār
HH682 Bildi mollā ki vardurur bir ḥāl / Anı **tenhāya** çekdi itdi suʾāl
HH1342 Ḫāne bī-ġayr u gūşe **tenhādur** / Müstmendāne ḫˇān-mehiyyādur
HH1762 Seyr iderken kenār-ı deryāda / Buldı bir cāme cāy-ı **tenhāda**
HH2042 Vardı **tenhāya** çün iki hem-rāz / Çıḳarup bendin eyledi iʿzāz

tenhā ḳomaḳ [1] boş bırakmak ‖ yalnız bırakmak

HH180 ʿĀḳıbet anı da **ḳoyup tenhā** / Eyledi ʿazm-i ṭārem-i bālā

tenhā-nişīn [1] tek başına oturan

NE248 Kaʿbede ol gice resūl-i güzīn / Olmış idi gün gibi **tenha-nişīn**

teʾnīş [1] dişleştime, dişi hale getirme

SE2546 Oldı seḫḫāḳalar ile dünyā / ʿAks-i **teʾnīş-i** cemīʿ-i eşyā

tenḳıye [1] ayıklama, temizleme; su vererek kalınbağırsağın içini temizleme

SE744 Olsa sevdā ile muḥtāc-ı ʿilāc / **Tenḳıyeyle** ide taḥṣīl-i mizāc

ten(n)ūr [5] fırın, tandır

S1173 Şitā vaḳti lerzān iken cism-i ʿūr / Anuñla olur sīne **tennūr-ı** nūr
S1421 Meger āteş-i ʿışḳ-ı sūzān ola / Ḫum iken **tenūr-ı** fürūzān ola
SE1786 Eyledi elçiyi irsāle şitāb / Ḳıldı **tennūr-ı** recāyı pür-tāb
HH2404 Oldı **tennūr-ı** çeşmi ṭūfān-ḫīz / Kendüden gitdi āḫir ol nāçīz
HE2 Dilüm aḫker derūnum eyle **tennūr** / K’ola her şuʿlesi fevvāre-i nūr

tennūr-ı sipihr [1] felek tandırı ‖ gökkubbe

S1303 **Tenūr-ı sipihre** güneş şaldı tāb / İder sīḫ-ı miḥverde şevri kebāb

tenvīr itmek [1] aydınlatmak ‖ ortaya çıkarmak, kanıtlamak

HH120 Muʿcizine delīl ararsa debīr / Māh **ider** müddeʿāmızı **tenvīr**

tenzil [2] aşağı indirme, Allah’ın vahiy göndermesi

SE14 Ṣafḥa-i ravżasına **tenzīlüñ** / Sāye-i şeh-peridür cibrīlüñ
SE46 Fetḥa vü kesresi zīb-i **tenzīl** / Dökdi per sidrede gūyā Cibrīl

ter [67]

1. terleme sonucu deriden sızan sıvı

S757 Döke ṣaça ḳullañ mey-i aḫmeri / Degil çünki ey ġonca alnuñ **teri**
HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök **tere** batdı yek muʿallaḳda

2. ıslak, yaş

S684 Meger merdüm-i çeşm-i **terdür** ḥişār / Şeref virmiş aña ṭolayı nigār
S848 Anuñla döküp ḳaṭreler çeşm-i **ter** / Dil ü dīdeden ḳarʿ u inbīḳ ider
S965 Dil-i zār olup ḳāniʿ-i ḫuşk ü **ter** / Baña şiş kebābıyla şīşe yeter
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü **ter** / Vir efsürde cisme yine tāb u fer
NE584 İtse taḥassür naẕarın her zamān / Leb yerine çeşmi **ter** olur hemān
NE1326 Cins-i ḫūr-ı eşḳ-i **ter** u laʿl-i ḫuşk / Naḳd-i dil esbāb-ı ṭarab ʿışḳ u meşk
NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi **ter** olsa ḳaçan / Cāna virür şemme-i būy-ı vaṭan
SE125 Dil-berüñ cām-ı lebin görse eger / Aḳıdur aġzı ṣuyın dīde-i **ter**
SE350 Cemreler düşdi çemen tāze vü **ter** / Lāle pīrāhenine ṣaldı şerer
SE854 Faḳrıla ḳāniʿ iken ḫuşk u **tere** / Ṭatlı ṭuysa biriñüz aş yere
SE2971 Ḫuşk ü **ter** olmaya ġark olsa yeme / Çāre yok ḫuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
HH1897 Eyleyüp ḫūn-ı dilden eşk-güẕer / Ḳatı açıḳ boyadı dīde-i **ter**

3. (kalem için) mürekkebe batırılmış, ıslak

S1527 Bu gülşende ṭarḥ eyledi kilk-i **ter** / Biribirine beñzemez kūşeler
NE3100 Ḫāme-i **ter** desti be-kār eyledi / Her ṭarafın naḳş u nigār eyledi

4. taze

S442 Virür cām-ı mey-i ḫāletin verd-i **ter** / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S571 Ḳafesden göründükçe laʿl-i **teri** / İder ḳaṣrı dükkānçe-i cevherī
S575 Müferriḥ o laʿl-i **ter-i** ābdār / Dehen-būs-ı mevʿūd-ı yeksāle-vār
S856 Bunuñla ṣulansaydı bir naḫl-i **ter** / O sāʿat vire tāze şeftālūlar
S898 Olur berg-i ʿıyş anda her berg-i **ter** / Elin alana çoḳ ṣafā feyż ider
S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek tāze **ter**
S973 Olup ṭūṭī-i sebz o mīnā-yı **ter** / Aḳan bāde minḳār-ı sürḫa döner
S1251 Yine sāġarın pür ḳılup verd-i **ter** / Ḳodı cāmına jāle-senc pāreler
S1257 Hezār eylese ḫ˘āb-ı nāz-ı seḫer / Aña rūy-ı bālin olur verd-i **ter**
S1268 Girībānı çāk oldı verd-i **terüñ** / Ṭaġılsa n'ola şaçı sünbüllerüñ
S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o laʿl-i **teri** / ʿAceb ḫūt-ı terkīb olur cevheri
S1323 Serīrinden ayrı düşüp verd-i **ter** / Yine rūzgāruñ öñünce ḳaçar
S1328 Muraḳḳaʿla gör naḫl-i verd-i **teri** / Düşer eskiyüp arasından zeri
S1471 Bu meyden alup şemme her verd-i **ter** / Açar tāzelikde anı neşr ider
NE1096 Söz ki olur mīve-i **terden** leẕīẕ / ʿIşḳ ile cüllāb-ı şükkerden leẕīẕ
NE1290 Döndi kedū cūyda nīlüfere / Dil-ber ise sebzede verd-i **tere**
NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı kerem kānıdur / Virdügi laʿl-i **teri** rummānīdür
NE2207 Nāfe-i ḫūnīni çū nāf-ı ġazāl / Ġonca-i **ter** beste-i gülnār-ı āl
NE2811 Gördi ki gül-berg-i **ter** olmış etek / Gezmiş o gülşende sümükli böcek
NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen ġoncalar / Bir iki cāme degişen verd-i **ter**
NE2936 Bir gül-i **ter** var mı ki ḫār olmaya / Ḳanı o gencīne ki mār olmaya
NE2971 Duḫter -i ṭannāz gibi verd-i **ter** / Olmış idi çādır ile cilve-ger
NE2973 Cāy idinen sāye-i verd-i **teri** / Neyler idi ḳaṣr-ı zer-ender-zeri
NE3069 Olmaz idi cām gibi verd-i **ter** / Ḫār-ı ḫumār olmasa ger kār-ger
SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla varur / Mīve-i **ter** yirine söz ḳoparur
SE349 Gül-i **ter** ḫirmen-i aḫker kendi / Bülbül āteşde semender kendi
SE504 Oldı ol gülbün-i **terden** ẕāhir / Devḫa-i tāze-i ʿırḳ-ı ṭāhir
SE525 Senevīdür ikisi çün gül-i **ter** / İkisi ruḥ gibi ʿömre sürer
SE550 Vech-i pākizesi olur enver / Çemen-i sünnete gūyā gül-i **ter**
SE638 Açup enfāsı ile bir gül-i **ter** / Erbaʿīne anı ḳılmış zīver
SE684 Berg-i **ter** dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet derdile yüz ḳor ḫāke
SE2011 Didiler ḫayf o nihāl-i şād-āb / Olmaya bāde-i **terden** sīr-āb
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i **ter** / Mey-i gülgūnıla vir zīnet ü fer
SE2120 İʿtibār itdügi ehl-i naẕaruñ / Yüzi yumşaḳlığıdur verd-i **terüñ**
SE2480 Berg-i **ter** deñlü degilken bī-şek / Naẕar-ı himmet-i Ḫātemde felek
SE2730 Ṭutalum kim yetişe mīve-i **ter** / Sen de ol vaḳte yetişmek ister
SE2749 Evvel ü āḫire ġafletle meger / Getürür nice ṭabaḳ mīve-i **ter**
SE3159 Bu cefā kim olınur şāḫ-ı **tere** / ʿĀḳil iseñ saña ʿibret yetüre
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı tāze ṭārī / Çehre-i ābdār-i verd-i **teri**
HH743 Yine evvelki ḫāle ʿavd itdi / Ol gül-i **ter** ṣolup ṣolup gitdi
HH964 Ābda mīzer ile her dil-ber / Şīşede sünbül içre ġonce-i **ter**
HH970 Ġonceyi penbe içre gizleyeler / Uralar ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i **ter**
HH1261 Cāmesi sebz-i **ter** felek-vārī / Neyyir-i pür-eşiʿʿa dīdārı
HH1473 Çünki güftār-ı şāhı eyledi gūş / Ġonce-veş ol gül-i **ter** oldı ḫāmūş
HH1674 Ṭoḳınur zaḫmı olana gül-i **ter** / Ḳocınur yaġırı olan derler
HH2219 Ḫas yaraşmaz bu sebze-i **terde** / Nice bitdi ekilmedük yerde

HH2551 Laʿl-i **terdür** kirās-ı raḫşānı / Tāk-i rezdür anuñ nigeh-bānı

5. genç

S557 Urur berḳ o deryāda pehlū-yı **ter** / Ne deryā ki üstünde gevher yüzer
NE1101 Āb-ı suḫan-sūz-ı dil-i **ter** mizāc / Şīr ü şükker gibi bulur imtizāc

6. yeni

NE151 Kande ẓuhūr eyledi bir derd-i **ter** / Murġ-ı seḥer nālelerümden ṭoyar

7. (şiir için) güzel

NE3134 Sen de getür var ise bir şiʿr-i **ter** / Yoḫsa ḳuru ṭaʿna degildür hüner

ter itmek [2] ıslatmak

SE2492 Āb-ı rūdan **ter idüp** ḫāmesini / Yazdı ʿizzetle duʿā-nāmesini
SE3332 Eşk-i çeşmile **idüp** ḫākini **ter** / Bitdi üstinde o dem nergisler

ter-dāmen [3] eteği ıslak ‖ namussuz, iffeti olmayan, günahkâr

NE465 Dil-ber-i **ter-dāmen-i** rūy-ı zemīn / Oldı tevellā-yı şaḳīden emīn
SE3184 Düşme **ter-dāmene** mānend-i ġubār / Leke götürmez imiş cāme-i ʿār

ter-zebān [3]

1. ıslak dilli ‖ hazırcevap

S69 Yine naẓm-ı pāk ile ol **ter-zebān** / Yine mülhim-i ġayba ol tercemān
NE81 Sen de dilā ḥamd ile ol **ter-zebān** / İtmege şükr-i niʿam-ı bī-kerān
NE2560 Girmeyecek araya bir **ter-zebān** / Eyleyemez tesliye cümle cihān

terāne [2] nağme, ahenk

HH2781 Tesliyet-sāz idüp **terānesini** / Ḥişşe-baḫş eyle her fesānesini
HE22 İdüp efsāneyi naẓma bahāne / Suḫan bezminde ḳıl ġarra **terāne**

terāş [1] bkz. ‘tırāş’ md.

NE2613 Ẓāhir iken ruḫda mahall-i **terāş** / Māh-ı kelefdār gibi nūr-ı pāş

terāz [1] süs, ziynet. Ayrıca bkz. ‘ṭırāz’ md.

HH2778 Bu kitābum **terāz-ı** maḥfil ḳıl / Nüsḫasın ʿāşıḳa ḥamāyil ḳıl

terāzende [1] süsleye, donatan. Ayrıca bkz. ‘ṭırāzende’ md.

HH2757 Yedi meclis olup **terāzende** / Heft aḫterle oldı nāzende

terāzū [11]

1. ölçü ve tartı aleti

S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı eşcāra āb / Hevāya **terāzū** uzatdı seḫāb
NE267 İki rikāb-ı zeri bī-ḳāl ü ḳīl / Kef-i **terāzū-yı** ṣevāb-ı cemīl
NE268 Hāk-i rehi eyledi sermāyedār / Müşk-i **terāzūsı** dinilse ne var
NE1232 Pāyemiz ol ḳaṣrı bu etvār ile / Ḫulḳ-ı **terāzū** ile pergār ile
SE220 Rūz-ı mīzānda yiter ẕerrece ʿavn / Rīzesi seng-i **terāzū-yı** dü-kevn
SE2388 Her **terāzūsı** bu nüh ṭāḳa ʿimād / Belki elvāḥ-ı zemīne evtād
SE2390 Eylemiş bādıla baḫş-ı ḫiffet / Ki **terāzūlara** girmiş ḳat ḳat
SE2833 Nīze ber-dūş o merd-i pertāb / Oldı şāhīn-i **terāzū-yı** rikāb
SE2881 Oldı şāhīn-i **terāzū** usṭūr / Seng-i mizānı der-i pāk-i buḥūr

2. muvazene, itidal

S1050 Muġannī getür nāvdān-ı neyi / **Terāzūdan** aşurdı sāḳī meyi
NE34 Oldı **terāzū-yı** naẓarla revān / Rişte-i med üzre resen-bāz-ı cān

terāzū-yı āb [1] su terazisi

S985 Ṣurāḥī mi bu ya **terāzū-yı āb** / Yaḫud şīşe fānūs u şemʿi şarāb

terbiye [3] dizgin

NE1417 **Terbiyede** her biri mihr-i cihān / Terbiyeye lāyıḳ olagör hemān
NE1418 Bulsa eger **terbiyesinden** zimām / Tevsen-i gerdūne-i çarḫ ola rām
SE97 Olmasa **terbiyesi** ger nice yıl / Eşheb-i ṣubḥ ḳala pā-der-gil

terbiye itmek [1] dizginlemek

SE2467 **İtdi** ol şāh-süvār-ı ṭāyī / **Terbiye** ḫargeleden bir ṭayı

terbiye(t) [8] eğitim, görgü, bilgi

S1451 Bulur nār ile **terbiyet** bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün yanar lālede dāġ-ı ʿışḳ
NE1417 Terbiyede her biri mihr-i cihān / **Terbiyeye** lāyıḳ olagör hemān
NE1667 Nāyi idüp **terbiyesi** naġme-ḫān / Ne dise aġzından alurdı hemān
NE1940 Bulmaġıla iki gün ol küştenī / **Terbiyet-i** luṭf-ı sipihr-i denī
SE481 Eyleyüp himmet-i üstādāne / **Terbiyetle** getürür meydāna
SE1305 **Terbiyet** çoḳ ḳaba ḳor insānı / Ḫabbeyi ḳubbe ider būstānı
SE3022 Eli altında olanlar her bār / **Terbiyetle** olalar berḫūrdār
HH463 Şehr-i Ḳosṭantiniyye idi yiri / Buldı ol kānda **terbiyet** güheri

terbiyet eylemek/itmek [4] eğitmek

SE2734 **Terbiyet itmek** için oldı ehaḳ / Bir iki şāḫı saña ṭutdurmaḳ
SE3024 **Terbiyet itmelidür** ebnāyı / Añdurur raḥmet ile babayı
SE3027 **Terbiyet ide** şu ki ḫuddāmı / Ḫayrıla yād olur anuñ nāmı
HH1274 **Terbiyet eyleyüp** cevānī-i baḫt / Ola hem-ser nihāl ile yek-laḫt

tercemān [9] çevirici, tercüman ‖ birinin maksat ve meramını anlatmaya veya bir şeyi tasvir ve tarif etmeye aracı olan

S69 Yine naẓm-ı pāk ile ol ter-zebān / Yine mülhim-i ġayba ol **tercemān**
S1521 Mü'eşşir süḫan nitekim āh-ı serd / Olur **tercemān-ı** dil ehl-i derd
NE858 Ḫāme-i hindūsı olup **tercemān** / Mes'eleyi terceme eyler hemān
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu maʿānī-i beyān / Başḳa zebāndur yüri bul **tercümān**
SE288 Fehm ider bu süḫānı ʿāḳıl olan / **Tercemānı** nider ehl-i dil olan
SE364 Didiler söylemiyor bize kitāb / **Tercemān** olsa bize virse cevāb
SE367 Ben didim terceme olmaz maḳbūl / **Tercemān** olmaġı kim ide ḳabūl
SE438 **Tercemān-ı** ḳalemi itdi bedīd / Ḳavl-i şārikḳ gibi biñ ḳayd-ı müfīd
SE2913 Açılup perde-i şekk ü evhām / **Tercemān** oldı arada ilhām

tercemānü'ṣ-ṣıḥāḥ [1] doğruların, gerçeklerin tercümanı

HH248 **Tercemānü'ṣ-Ṣıḥāḥdur** ḳalemi / Silk-i Dürrü'l-Viṣāḥdur raḳamı

terceme [3] bir metni veya sözü başka bir dile çevirme, tercüme

SE367 Ben didim **terceme** olmaz maḳbūl / Tercemān olmaġı kim ide ḳabūl
SE368 Ehl-i dil **tercemeden** ʿār eyler / Āriyet şāḥibini ḫār eyler
SE2890 Gāh olur vāsıṭa-i luṭf-ı ḫabīb / Gāh olur **terceme-i** sevḳ-ı ġarīb

terceme eylemek/itmek [2] bir dilden başka bir dile çevirmek

NE858 Ḫāme-i hindūsı olup tercemān / Mes'eleyi **terceme eyler** hemān
SE1290 Fārisī lafẓın iki beytile ben / **Terceme itdüm** idi bu yüzden

tercīḥ [1] bir şeyi diğerlerinden daha üstün tutma, yeğleme

S613 Ber-ā-ber ṭutup seyr ider ehl-i dil / Birin kimse **tercīḥe** ḳādir degil

tercīḥ eylemek [2] üstün tutmak, uygun görüp seçmek

NE1843 **Eyledi tercīḥ** bu efkārdan / Çāre ṭaleb olmaġı ʿayyārdan
SE866 Gör meh ü mihr-i cihān-ārāyı / **Eyle tercīḥ** yed-i ʿulyāyı

tereddüd [3] karar verememe, kararsızlık

SE1581 Tīz iken ḫançer-i bürrān-ı ecel / Bulmadı tār-ı **tereddüd** fayṣal
SE2608 Ne **tereddüd** yiridür iy dil-rīş / Tīr der-şaṣt u nişāne der-pīş
HH1774 Bu **tereddüdle** şaḫne mest ü figār / Seḥeri oldı ḫʿābdan bīdār

tereşşuḥ eylemek [1] ufak damlalar halinde çıkma, terleme; sızma

SE2160 Kāsede āb yāḫūd çirk ü ḳaẕer / Her ne olsa o **tereşşuḥ eyler**

terk [3] tarikat ehlinin giydiği başlığın dilimlerinden her biri

SE91 İtdim ol ṭāḳı burūcile ḫayāl / On iki **terkli** tāc-ı abdāl
SE811 Saʿyile ḳāfileler menzil alur / **Terkile** rāḥile yabanda ḳalur
HH171 Ḳıldı çün-kim bürūc-ı çarḫı mesīr / **Terkli** tācın eyledi tekbīr

terk [19] bırakma, koyverme, vazgeçme

NE783 Birisi de **terk-i** tarīḳ-i ḳażā / Kim görinür tabʿa ḫilāf-ı rıżā
NE1554 Nefy ile çün **terk-i** ḳuyūd eyleye / Mevt ile işbāt-ı vücūd eyleye
NE2799 Ayaġı burnına başup vaḳt-i kār / **Terk-i** ḳātır oldı hemān ol ḫımār
NE3127 Kendi o gün eyledi **terk-i** ġıdā / Yek-be-yek itdi ikisinde fedā
SE140 İtmez üftāde meges **terk-i** niʿam / Ursa biñ sille meges-rān-ı sitem
SE164 Saña mı ḳaldı hemān rüsvālık / Ḫalḳ için **terk-i** rıżā-yı Ḫālıḳ
SE821 Nāmını **terk** ü tevekkül ḳorlar / Ġāfil olma ötesi cerre çıḳar
SE954 Umarız cevher-i īmān vire tāb / Tīġ-veş eyleyicek **terk-i** ḳırāb
SE2184 Müslime lāzım olan ʿiffetdür / **Terk-i** ʿiffet sebeb-i nekbetdür
SE2256 İʿtimād itmese de ide ḥicāb / Hīç olmazsa ide **terk-i** ʿitāb
SE2261 Lā-cerem aña müdārāt gerek / **Terk-i** ġavġā vü muʿādāt gerek
SE2262 Ḫaşma çoḳ ḫīle dimişler ʿuḳalā / Cümleden eslemi **terk-i** ġavġā
SE2780 Evvelīn lāzimesi ṣabr ü ṣebāt / Ṣaniyen **terk-i** ser ü beẕl-i ḥayāt
SE3491 Geh siyāḳat-veş ider **terk-i** nuḳaṭ / Geh raḳam gibi yaza noḳṭa faḳat
HH319 ʿIşḳ **terk-i** ser-i emānīdür / Belki maḫv-ı vücūd-ı fānīdür
HH368 **Terk** ü tecrīd ile olup nā-būd / İder ifnā-yi çār-ṭāḳ-ı vücūd
HH860 Līk mümkin mi ʿāşıḳ-ı şeydā / Menʿile ide **terk-i** vāveylā
HH926 Gerçi tabʿa bu ḫāl müşkildür / Bīm-i ser **terk-i** māl müşkildür
HH1767 Çoḳ ḳabā **terk** olur cihāndur bu / Ḫoş dimişler ki cāme-kāndur bu

terk eylemek/itmek [15] ayrılmak, bırakmak, vazgeçmek

S1565 Şu dem kim **idem terk-i** bezm-i cihān / Beni şoñ ḳadeḥ eyleye ser-girān
NE301 Ol daḫı ḳaldı irüp emr-i Ḫudā / Lāneyi **terk itdi** miṣāl-i hümā
NE1229 Her biri **terk itsün** enāniyeti / Peşşeye taḳlīd iledür şöhreti
NE2010 Ḫalḳa didürme ki ol āfet budur / Ṭaʿnayı **terk eyleye** ẓarāfet budur
NE2312 Şiʿri okur maġrec ü tecvīd ile / **Terk idemez terk** anı taḳlīd ile
SE1315 **Terk idüp** mülkin iderler nāçār / Fülk-i deryā-zede-veş ʿazm-i kenār
SE1900 Bīve peyvendine **terk it** ṭalebi / Nāmedür māh-ı kelefdār gibi
SE2260 Kendüñi ḳayda düşürmek ne belā / Ḫavfı **terk eylememekdür** evlā
SE2372 Ṭaʿnı **terk eyle** ki ʿöẕr olmaz aña / Olımaz zehirli peykāne devā
SE3088 Kiẕbi **terk it** zen-i muḫtāle gibi / Ḫulfı ḳo gūdek-i nev-sāle gibi
SE3124 Naʿl-i raḫş olmış-ıdı āteş-i berg / Bu belādan ayaġın **eyledi terk**
HH220 **Terk idüp** ḥalka cevr ü ālāmın / Gide gide unıtdurur nāmın
HH506 Āh ü efsūsı **terk idüp** āḫir / Çāre fikr itdiler aña vāfir
HH2047 Eyledüñ sen saña revā olanı / Bende **terk itmezin** sezā olanı
HH2716 **Terk idüp** ġayrı oldı hem-dem-i yār / Aña yārānı oldı hep aġyār

terk-i cām [1] kadehi bırakma, kadehi elden düşürme
HH1831 Bir nefes **terk-i cām** ḳılmaz idi / Yıl geçer kendüsini bilmez idi

terk-i diyār [2] memleketi bırakma, gurbete çıkma
NE759 Müflis-i ʿāciz ki ide **terk-i diyār** / Fāʾide ne eylese Mışra güzār
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā yüzin iẓhār / Derd-mende göründi **terk-i diyār**

terk-i dünyā [1] dünyadan ayrılma, ölüm
SE1867 Çünki nāçār ola **terk-i dünyā** / Zeyd ü ʿAmruñ ne imiş farḳı saña

terk-i edeb [2] edepten uzaklaşma, edepsizlik
NE1152 Ḫayli dil-berāne ẓuhūr eyledi / **Terk-i edeb** itdi ġurūr eyledi
HH453 Ẓikr-i nām-ı cevān-ı şekker-leb / Oldı erbāb-ı ʿışḳa **terk-i edeb**

terk-i ḫˇāb [2] uykudan vazgeçme, uyumama
S1142 Şeb olduḳça **terk-i şeker-ḫˇāb** ider / Bu bīdārlıḳ anı bī-tāb ider
NE1917 Gözin açup eyleyemez **terk-i ḫāb** / Ḳahveciden ola meger feṭḥ-i bāb

terk-i hevā [2] nefsin istediği arzu ve isteklerden vazgeçme, uzak durma
NE2639 Yine yeter itmege **terk-i hevā** / Ādeme bu ḳıṣṣa ʿibret-nümā
SE2634 Ḥaşre dek eyler-isem **terk-i hevā** / Olmaya nefsüme göñlümce cezā

terkīb [3] birkaç parça veya unsurun birleşmesinden meydana gelen katışık madde
S1287 Ḳosuñ cāma yaḫla o laʿl-i teri / ʿAceb ḫūt-ı **terkīb** olur cevheri
NE657 Nüsḫa-i **terkīb-i** zemīn ü zamān / Bāʿiṣ-i tertīb-i dimāġ-ı cihān
HH2160 Çāre tiryāḳ-ı laʿl-i cānāndur / Cüzʾi **terkībi** cevher-i cāndur

terkīm itmek [1] rakamla yazmak, numaralandırmak, sayıp yazmak
SE3038 Giderek ḫādimi maḫdūm-ı kerīm / Cümletü'l-mülk idüp itdi **terkīm**

terraḥḥum itmek [1] acımak, merhamet etmek
HH2562 Göricek Ṭayyibi **terraḥḥum ider** / Pürsiş-i ḥāl ile tekellüm ider

ter(r)e [5] tere otu; yeşillik, sebze
S1203 Ġubār aña nisbetle ẓerre degil / Tütün yapraġı berg-i **tere** degil
NE1269 **Terre** ile zerreye ben nātüvān / Nāẓır idüm ʿibret ile her zaman
SE2314 Berg-i **terreyle** gelürse sikke-ger / Eyle iʿzāzıla ḳadrin ber-ter
HH45 Yedi ḳat ḫākdan ne bir ẓerre / Ne gülistāndan ne bir **terre**
HH1920 Mihr-i enver yanında ẓerre degil / Kūh-ı Ḳāf ise berg-i **terre** degil

tertīb [2] sıralama, tanzim etme
SE3448 Yine **tertībile** oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı süḫan meclis-i ḫāṣ
HH1268 Yeñiden eylemek gerek **tertīb** / Vażʿı maṭbūʿ u ṭarḥı ola ġarīb

tertīb-i dimāġ [2] aklı başa getirme
NE657 Nüsḫa-i terkīb-i zemīn ü zamān / Bāʿiṣ-i **tertīb-i dimāġ-ı** cihān
SE3043 Eyleyüp gül gibi **terṭīb-i dimāġ** / Lāle-veş yoġ-idi sevdā-yı ferāġ

tertib itmek [1] şiirleri düzenleyerek mürettep eser meydana getirmek
HH107 **İtdi tertīb** her ḳaçan ki ḫamīs / Ḳıldı ṣaff-ı melāʾike taḫmīs

terzīḳ [1] anlamsız, saçma sapan söz
SE2367 İstiʿārātı olınmaz taḫḳīḳ / Nite kim tāze-zebān-ı **terzīḳ**

tesāmuḥ [1] müsamaha gösterme, kusura bakmama
SE1223 Bu **tesāmuḥla** olaldan ruḫṣat / Ehl-i rüşvetde bulupdur fırṣaṭ

tesbīḥ [7]

1. sübhanallah” diyerek Allah’ı takdis etme, onun her türlü kusurdan arınmış olduğunu dile getirme

S1490 Olup dest-āvīz-i ehl-i ṣafā / Revādur ki dillerde **tesbīḥ** ola
NE1263 Zūr eyleyen ġāfili pedār ider / Nāle-i **tesbīḥi** beni zār ider
SE213 Ḳıldı ʿİsā gibi enfās-ı nebī / Ẕikr ü **tesbīḥle** ihyā o ṣebi
SE389 Ḫusrev ol daḫmeye kim oldı revān / Ẕikr ü **tesbīḥ** ile lā-ḥavl-künān

2. art arda belli sayıda tekrarlanan dua sözlerinin sayısını belirlemek amacıyla kullanılan çeşitli ağaç veya taşlardan yapılmış, genellikle 33 veya 99 taneden meydana gelen dizi, boncuk dizisi

NE9 Oldı imām-ı raḳam-ı ṣaf-zede / Hem-çü imāme ser-i **tesbīḥde**
SE2940 Nesne yoḳ hergiz öñinde illā / Muṣḥaf u mimber ü **tesbīḥ** ü ʿaṣā
HH1570 İtdi menʿ-i kināye vü taṣrīḥ / Deb-deb-i leb şeḳāşıḳ-ı **tesbīḥ**

tesellā, teselli(yet) [8] bir acıyı kısmen unutturacak iyilik veya nasihat, avuntu

NE554 Derd-i dile çünki **teselli** gerek / ʿAzm idelüm gel beri deryāya dek
NE576 Zaḫm-ı ġam itdi nemek-pāşlıḳ / Ḳıldı **teselli** ile yoldāşlıḳ
NE1535 Rūşen idüp şübheli maʿnāların / Alur imiş cümle **tesellāların**
NE2177 Arada bir ḥādiṣe iḥdāṣ ider / Kendüsine **teselliyet** īrāṣ ider
NE2255 Vāḳıf olup eyledi ʿazm-i devā / **Teselliyet** idüp didi ey dil-rübā
HH2774 Enbiyā gördügi tecellī içün / Evliyā bulduġı **teselli** içün
SE922 Gelmedi lī̇k **teselli** cāna / Daġdaġa düşdi dil-i nālāna
HH2704 Her ne oldıysa arada güẕerān / Derd-i ʿāşıḳ **teselli-i** yārān

teselli virmek [2] içini rahatlatmak, avutmak

HH450 Ehl-i ʿışḳa **virür teselliler** / Dil-i sengīn-i yārı nerm eyler
NE305 İtdi tecellī aña envār-ı Ḥaḳ / **Virdi teselli** aña dīdār-ı Ḥaḳ

teselsül [1] zincirleme, zincir gibi birbiri ardınca gitme, içki meclisinde masa etrafındaki dairevi oturuş düzeni. Tanıklarda “devr-i teselsül” olarak kesintisiz ve devreden oturma düzeni kastedilmiştir.

NE3049 Yaʿni idüp devr-i **teselsül** medār / Ara yere hiç giremezdi ḫumār

tesḫīr [9] ele geçirme, elde etme; sihir yapma, büyü yapma

S649 Alur ḳarşuyı çünki idüp hücūm / Düşer ḳalbine şevḳ-ı **tesḫīr-i** Rūm
SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol şāh-ı dilīr / Ḳabża-i tīġile milki **tesḫīr**
SE1730 Zūrıla olsa eger kim **tesḫīr** / Ḳahramāndan yeg olur-mıydı vezīr
SE1738 ʿĀlemi itdi ser-ā-ser **tesḫīr** / Oldı tedbīrine hem-ser taḳdīr
SE2018 İtdiler āḫir o māhı **tesḫīr** / Ḳurdılar meclis-i seyyāre-naẕīr
SE2265 Erdeşīr olmış-ıdı ʿālem-gīr / Eyledi tevsen-i mülki **tesḫīr**
SE2615 Ol perī-peykere ṣıḳlet itdüm / Yaʿnī **tesḫīre** ʿazīmet itdüm
SE3450 Maʿnī-i bikre ṣafādur vuṣlat / Anı **tesḫīrde** ammā ṣoḥbet
HH1392 Ḥāṣılı pādişāh-ı Cem-rifʿat / İtdi **tesḫīre** yārı çoḳ himmet

teʾsif-künān [1] esef edenler, üzülenler

NE2265 Bu ġam ile iderek āh u fiġān / Ḳaldı taḥayyür ile **teʾsif-künān**

teʾsīr [13] eser ve nişan bırakma, içine işleme, eser etme,etki

S1454 N’ola işlese cāna **teʾsīr-i** ʿışḳ / Ki cān içün işlendi hep tīr-i ʿışḳ
NE1291 Faṣl-ı temūz irse olur şöyle serd / Gömgök ider cismini **teʾsīr-i** berd
NE1355 Medḫali **teʾsīr-i** duʿāda ʿayān / Feyżi de olmaḳla zamān u mekān
SE451 Ḳıldı **teʿsīr-i** cilāyı iʿcāz / Oldı taḫḳīḳ-nümā levh-i mecāz
SE927 Ne taʿalluḳ bu ne tedbīr olur / Ne ḥükūmet bu ne **teʾsīr** olur
SE1545 Nite kim ṣaʿṣaʿa-i şems-i münīr / Ḳalbe mihr itmemek olmaz **teʿsīr**
SE1665 Var mı **teʿsīrde** sözden nebtīz / Tīġdan keskin ü ḫançerden tīz
SE1719 Ṭabʿa söz itmemek olmaz **teʿsīr** / Ṭaşa kār eyleye ḥüsn-i taʿbīr
SE2678 İtdi ol demde ki baña düşnām / Nefse **teʿsīri** degil cāy-ı kelām
HH508 Döndi **teʾsīrde** o pend-i girān / Suḫan-i vāʿıẓān-ı ʿaṣra hemān
HH1874 Bu yaña sūz-ı ʿışḳ idüp **teʾsīr** / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i münir
HH2289 İtmemek yoḳdur ol aña **teʾsīr** / Raḥm ider ʿāşıḳa be-her taḳdīr
HH2521 İtdi **teʾsīr** ʿışḳ-ı merd-efgen / Merḥamet ḳopdı ḳalb-i dil-berden

teskīn itmek [3] yatıştırmak, sakinleştirmek ‖ söndürmek

NE2187 Daġdaġa-i nefsini telyīn ider / Āteşini āb ile **teskīn ider**
HH572 Göñül eglencesiyle ol ġamgīn / Ḥafaḳanın biraz **ide teskīn**
HH1726 Āb-ı efsūn ile o sāḥir-çeşm / **İtdi teskīn-i** tāb ü āteş-i ḫaşm

teslīm [4] boyun eğme, Allah’ın hükmüne itirazsız razı olma

NE31 Meddini seyr eyle ser-i mīmde / Gerdeni besmeleñe **teslīmde**
NE1893 Böyle diyüp ol kerem issi cevān / Gerden-i **teslīmi** uzatdı hemān
SE2781 Eyleyen ʿömr-i girān-ḳadre seḫā / Göstere meslek-i **teslim** ü rıżā

SE2970 İricek cāẕibe-i ḥükm-i ḳażā / Çāresi cānıla **teslim** ü rıżā

teslīm eylemek/itmek/ḳılmaḳ [10]

1. bir şeyi verilmesi gereken yere vermek, emaneti yerine vermek

SE1908 Nāmenüñ ḫāṣılı baʿdeʿt-taʿẕīm / Yārı **ḳıl** nāme-nümāya **teslīm**
SE1914 **İtdi teslim** o dem cānānı / Gūyiyā ḳābıż-ı rūḥa cānı
SE2806 **İtse** ol ḥālde rūḥın **teslīm** / Gide īmānıla ol merd-i kerīm
SE2807 Ġam degil rūḥuñı **itseñ teslīm** / Saña sermāye yiter ḳalb-i selīm
SE2991 Virdi şayyāda iki dirhem sīm / O da hüdhüdleri **itdi teslīm**
SE3085 Gerçek erdür o cüvān-merd-i kerīm / Ki **ide** ṣıdḳıla cānın **teslīm**
HH630 **Ḳıldı** şol şarṭ ile anı **teslīm** / Ki ola müzd-i ḫidmeti taʿlīm

2. (öyle olduğunu, gerçek olduğunu) kabul etmek

SE800 Gerçi **teslīm iderin** sözüñe hep / Līk defʿ itdi anı ʿilm ü edeb
SE1265 **Eyledi** kiẕb ü ḥıyelde **teslīm** / Aña inandı yirin dīv-i recīm
SE1595 **Eylemez** vāḳıf olanlar **teslīm** / ʿAhd ü eymān ola canuña ġarīm

tesliye(t) [5] teselli verme, avutma

SE2514 Başlayup **tesliyeye** didi ne var / Vāṣıṭa çünki ola kār-güẕār
HH847 Buldı ol ḫaste selvet-i ḫāṭır / Oldı āṣār-ı **tesliyet** ẓāhir
HH859 Yine irşāda himmet eylediler / **Tesliyet** ile naṣīḥat eylediler
HH1823 **Tesliyetsiz** ḳarar ḳılmaz idi / Ḳıṣṣa ister nesne bilmez idi
HH2405 İtdi aḥbābı **tesliyet** vāfir / Degdi nevbet Seḥābīye āḫir

tesliye(t)-baḫş [5] teselli verici, avutucu

SE880 Mevtdür perde-der-i rūy-ı nigār / Mevtdür **tesliye-baḫş-ı** dil-i zār
HH571 Ola maẕmūn-ı kıṣṣa ser-tā-pā / **Tesliyet-baḫş-ı** ʿāṣıḳ-ı şeydā
HH1935 Himmetüñ kevkebün gibi vālā / **Tesliyet-baḫş-ı** ʿāṣıḳ-ı şeydā
HH2090 **Tesliyet-baḫş** olup yine yārān / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler dermān
HH2563 **Tesliyet-baḫş** olup o nālāna / Vaṭan añdurmaz oldı mihmāna

tesliye(t) bulmaḳ [3] teselli bulmak, avunmak

SE2602 Her yerin öpdüm ışırdum vāfir / **Bulmadı tesliye** ammā ḫāṭır
HH1802 İrdi pāyāna kıṣṣa-ı ġarrā / **Tesliyet buldı** ʿāṣıḳ-ı şeydā
HH2718 **Tesliyet buldı** ʿāṣıḳ-ı bīmār / Dil-i āvāre ṭutdı semt-i ḳarār

tesliyet-cū [1] teselli arayan

HH1824 Yine bir yire geldiler yārān / Her biri oldı **tesliyet-cüyān**

tesliyet eylemek/itmek/ḳılmaḳ [5] teselli etmek, avutmak

NE2560 Girmeyecek araya bir ter-zebān / **Eyleyemez tesliye** cümle cihān
SE1280 Ḥırş itdükçe dil-i zāre güẕār / Dir-idim **tesliyet idüp** her bār
SE1816 **İdesin tesliye** ol nālānı / Gele bir pāre yerine cānı
HH1792 Gördi maʿşūḳ ʿāṣıḳ-ı zārı / **Tesliyet itdi** ol dil-ifgārı
HH2156 Ḫoş görüp ol şikeste-i ʿışḳı / **Tesliyet ḳıldı** ḫaste-i ʿışḳı

tesliyet-sāz [1] teselli veren, avutan

HH2781 **Tesliyet-sāz** idüp terānesini / Ḥişşe-baḫş eyle her fesānesini

tesmīm eylemek [1] zehirlemek

HH982 Fikr iderdi ki **eyleye tesmīm** / Şah ile oġlunı o mār-ı leʾīm

tesmīr itmek [1] çivilemek, mıhlamak ‖ hareketsiz hale getirmek, engellemek

NE23 Hāne-i dīn-i düveli taʿmīr ider / Hem der-i şūr u şeri **tesmīr ider**

Tesnīm [1] Cennetteki bir ırmağın adı

SE32 Medd-i memdūdı zülāl-i **Tesnīm** / Mevc-i dendānesi āṣār-ı nesīm

teşbīh [2] kıyas etme, benzetme

NE142 Vaṣf-ı maʿānī ile bulmaz ṭırāz / Aña ne **teşbīh** sıġar ne mecāz
NE1832 Dāʾim o maʿnī dilin eylerdi teng / Ḫāteme **teşbīhden** alurdı reng

teşhīr [2] herkese gösterme, sergileme

NE2692 Vāḳıf olup mesʿeleye ehl-i bezm / Ol dem iderler anı **teşhīre** ʿazm
SE1077 Oldı **teşhīre** sebeb bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı ʿālī yapıcaḳ şaḫs-ı denī

teşhīr itmek [3] göstermek, sergilemek

NE627 Şöhret içün ḥaşmeti tevfīr ider / Şehri gezer kendüyi **teşhīr ider**
HH1617 Vāḳıf olınca çaḳ saġīr ü kebīr / **İtdi teşhīr** itmedi taḳṣīr
HH2099 Şiddet-i ḳahrı ḥiddet-i ḥayfı / **İtdi teşhīr** ʿāleme seyfi

teşḫiş itmek [1] ne olduğunu anlamak, tanımak

NE1887 **İdeli teşḫiş** beyāż u sevād / Bir kesi göndermemişüm nā-murād

teşmīr-i sāḳ eylemek [1] paçaları sıvamak, bir işe girişmek

NE765 Eyleyüp ol ḫidmetine şedd-i niṭāḳ / Kilk-i hüner **eyledi teşmīr-i sāḳ**

teşne [8] teşne ‖ çok istekli

S179 Çün āġāz-ı feyż eyledi ol seḥāb / O dem ḳıldı her **teşne** ẓarfın pür-āb
S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān bilür **teşneler** / Ney-i zerd altun oluḳdur meger
NE416 Oldı ol eşnāda cemiʿ-i diyār / **Teşne-i** aḫbār-ı meserret-şiʿār
NE2274 **Teşne-i** dür idi o laʿlīn ṣadef / İnci gözlerdi o sīmīn hedef
NE3064 Cāmuñ olup **teşne-i** deryā-keşi / Daġdaġadan ḥālī degildi başı
SE2607 Ṣayda mühlet viresün elde iken / Olasun **teşne-i** sāḥil-mesken
HH2182 Didi ey **teşne-i** viṣāl-i ḥabīb / Rū-be-rū kerde-i ḫayāl-i ḥabīb
HH2501 Ol iki nā-tüvān-ı bī-reh ü rūy / Oldılar **teşne-i** şikeste-sebūy

teşne-ciger [1] ciğeri susamış ‖ çok arzulu

SE3514 Feyż pey-der-pey ü ḥırṣ efzūn-ter / Baḥr cūşende vü ben **teşne-ciger**

teşne-leb [2] dudağı kurumuş, susamış

SE2397 Ḫāce kim **teşne-leb-i** raḥāt idi / Tāb-ı germā ile bī-ṭāḳat idi
HH1665 Ḫabere **teşne-leb** olup her ān / Ebrden nem ḳapardı şāh-ı cihān

teşnelik [1] susama, susuzluk

NE2275 Āb-ı zülālüñ şevḳidür māʾili / Çıḳmış idi **teşneliginden** dili

teşrīf [3] şeref verme, şereflendirme

NE1238 Rūḥa bu yüzden olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile **teşrīfe** görüldi sezā
NE3053 İdeli **teşrīf-i** serīr-i Cemi / Görmedi bir yerde iki dirhemi
SE1634 Nereden düşdi bu luṭf-ı **teşrīf** / Eyledüñ rence ḳadem bī-teklīf

teşrīḥ [2] bir cesedi incelemek için kesip açma, otopsi

S1225 Teninde ḳalup żaʿf ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i **teşrīḥa** levḥ-ı sebaḳ
SE1260 Ten ki olmış beşerātile cerīḥ / Levḥa-i taʿlīm-i ʿulūm-i **teşrīḥ**

teşvīr [1] yüzü kızartma, utandırma

HH1733 Çeşminüñdür bu fitne vü **teşvīr** / Eyle ol mesti mīl ile taʿzīr

teşvīş [4]

1. karışıklık

NE2020 Dikḳat ile şāneleyüp rīşini / Çözdi ḫaṭın ʿuḳde-i **teşvīşini**
SE2419 Kerem ehli gibi olmaz dervīş / Fikr-i ferda aña virmez **teşvīş**

2. gaile, karışıklık; fitne

HH2082 Mihri gördi o ḫaste-i dil-rīş / Yine düşdi derūnına **teşvīş**
HH2661 Ceẕbe-i meyl-i yār-ı şefḳat-kīş / Ol iki yāre ṣaldı bir **teşvīş**

tetebbuʿ [2] etraflıca inceleyip araştırma

SE377 Mahzeni çünki **tetebbuʿ** ḳılduñ / Ṭarḥda nice taṣannuʿ ḳılduñ
HH2747 Evvelā vādī-i Şeref-nāme / Oldı cā-yı **tetebbuʿ-ı** ḫāme

tevaġġul itmek [1] bir işle devamlı uğraşmak, çok meşgul olmak

NE1191 Ḫamse didi ṣoñra **tevaġġul** idüp / Rūḥ-ı şerīfine tevessül idüp

tevaḳḳuf [1] bekleme, durma

SE293 Ne **tevaḳḳuf** yiridür ehl-i dile / Ne delīl isteye ne şübhe ḳıla

tevāliü'l-envār eylemek [1] nura gark etmek, aydınlatmak

HH1932 Mihr-i ʿadlündür **eyleyen** her bār / Işfahānı **Tevāliü'l-Envār**

tevārüd [1] birbiri ardınca gelme, iki şairin birbirinden haberdar olmadan aynı beyit veya mısraı söylemesi

NE3136 Olsa **tevārüdleri** ger ḫayṭ ile / Sāde söz olsa sebeb-i rabṭ ile

tevāsül [1] kavuşma, birleşme

HH347 Ġaraż ol ḥālden tenāsüldür / Ṣanma ʿayş-i dem-i **tevāsüldür**

tevāżuʿ [7] alçakgönüllülük

NE1484 İtdi meh-i nevkebī ḳaddini lām / Virdi **tevāżuʿ** ile ʿazīze selām
NE2887 Ẕüll ü **tevāżuʿla** iderdi naẓar / Şefḳat iderdi gören āzādeler
NE613 Ẕell ü **tevāżuʿ** ile ider ser-fürū / Meskenet ü luṭf ile ḳor ḫāke rū
SE1031 Yüz yire ḳodı **tevāżuʿ** itdi / İrteye vaʿdeler itdi gitdi
SE678 Olmamışdur döneli çarḫ-ı kühen / Hīç **tevāżuʿ** gibi bir vech-i ḥasen
SE702 Hīç **tevāżuʿ** gibi ḫaṣlet olmaz / Böyle sermāye-i rifʿat olmaz
SE727 Bir **tevāżuʿla** o ferḫunde-siyer / Oldı üç luṭf-ı ʿaẓīme maẓhar

tevbe [9] işlediği bir hatadan, suç veya günahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme, tövbe

S52 Der-i **tevbeyi** ṭāḳ-ı ebrū-yı yār / Ḳıla beste-dīvār miḥrāb-vār
NE1041 Eyledügi kāra peşīmān olup / **Tevbe** velā ḥavle ile giryān olup

NE1186 Şeyḫden irdi aña imdād-ı ḫāṣ / **Tevbe** velā ḥavle ile buldı ḫalāṣ
NE2510 Gönlin iderseñ iresin bolluġa / Vāṣıl olursuñ **tevbe** yoḫsulluġa
SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl tekrār / **Tevbe-i** bāde-i laʿl-i leb-i yār
SE1053 Vardum üstād ḥużūrına o dem / Dilde ṣad **tevbe** vü ḫāṭırda nedem
SE1062 Biñ nedāmetle idüp nāle vü āh / Eyledüm **tevbe-i** nā-kerde günāh
SE1051 **Tevbesiz** ʿāṣī vü bed-kār olasın / Yaʿnī ol ḥālde murdār olasın
SE3178 Var-ımış **tevbeye** istiʿdādı / Oldı bu söz sebeb-i irşādı

tevcīh [1] makam, rütbe, şeref

SE1076 ʿÖẕr iden gerçi ki **tevcīh** bulur / O daḫı masḫaradan yaña olur

tevcīh eylemek [1] çevirmek, yöneltmek

SE1011 **Eyle tevcīh** baña sāmiʿayı / Gel gör imdi bu ʿaceb vāḳıʿayı

tevcīh-i ʿinān [1] atın dizginini bir yana çevirmek, bir yere yönelmek

SE2135 İtdi bir ḫıṭṭaya **tevcīh-i ʿinān** / Āb-ı cān-baḫş gibi oldı revān

teveccüh [1] yüzünü döndürme, bir tarafa doğru yönelme, doğrulma

HH2283 Hāʾil olmaz cihānda ehl-i dile / Devirür ṭāġı bir **teveccüh** ile

teveccühde olmaḳ [4] yüzünü döndürmek, hazır olarak beklemek

S35 Güneş yüzlüler ḳande ṣalaydı tāb / **Teveccühdeyüm** çün gül-i āfitāb
SE691 Hep **teveccühdedür** erbāb-ı ḳabūl / Aña farḳ eylemeye ṣaġ ile ṣol
SE1309 Nite kim devḥa-i pür-ġonca-i hūb / Hep **teveccühdedür** erbāb-ı ḳulūb
SE2721 Egilüp ḫāke **teveccühde** hemān / Ḳalmamış arada çoḳluḳ meydān

teveccüh itmek [5] bir yere yönelmek, dönmek ‖ güler yüz göstermek, iltifat etmek

NE1171 **İtdi teveccüh** aña ḫūrşīd-vār / Ẕerre iken ḳıldı meh-i tābdār
NE1450 **İtse teveccüh** kime ḫūrşīd-vār / Eyler idi ẓulmetini tār-mār
NE3114 Her biri baḳup naẓar-ı ṣāf ile / **İde teveccüh** aña inṣāf ile
SE592 Giceler ḫāba **teveccüh idicek** / Ḥaḳḳa ṭāʿatlerimüz ḳalsa gerek
HH599 Çün temām eyledi nemāzı imām / Merḥabāya **teveccüh itdi** enām

teveccüh-künān [2] yüz çeviren, lutfeden

NE1437 Yek dil ü yek rūy olup mihribān / Her ṭarafa oldı **teveccüh-künān**
NE1531 Ḥāl-i ḥayātındaki gibi hemān / Olur imiş cümle **teveccüh-künān**

tevekkeltü ʿalā [1] Arapça orijinali "Tevekkeltü ʿal'allâh" olan "Allah'a tevekkül ettim (dayandım ve güvendim)" anlamında söz

SE2783 Ṣıdḳıla diye **tevekkeltü ʿālā** / Düşmen-i dīne ola tīġ-i belā

tevekkül [7] işleri Allah'ın iradesine bırakıp kadere razı olma, her hâlükârda Allah'a güvenme

SE821 Nāmını terk ü **tevekkül** ḳorlar / Ġāfil olma ötesi cerre çıḳar
SE848 Zaḫmete dūş-i taḥammül ṭutduḳ / Meslek-i ṣaʿb-i **tevekkül** ṭutduḳ
SE852 Didi iy ḳavm-i baṭālet-muʿtād / Bu mıdur emr-i **tevekkülde** murād
SE861 Gerçi esbāba tevessül eyler / Līk Allāha **tevekkül** eyler
SE2114 Bir belā gelse taḥammül yegdür / Ḳudret-i Ḥaḳḳa **tevekkül** yegdür
SE2418 İʿtimād eylemeyüp dünyāya / Ḳıl **tevekkül** kerem-i Mevlāya
SE2805 Ḳudret-i Ḥaḳḳa **tevekkül** yegdür / Luṭf-ı Bārīye tevessül yegdür

tevellā [1] dostluk, sevgi

NE465 Dil-ber-i ter-dāmen-i rūy-ı zemīn / Oldı **tevellā-yı** ṣaḳīden emīn

tevʾem [6]

1. ikiz ‖ eş, benzer

SE314 Ser-be-ser pādişeh-i ʿālemdür / Devleti ʿālem ile **tevʾemdür**
SE2790 Böyle taḫḳīk ider eşrāf-ı ümem / Ki kerāmetle şecāʿat **tevʿem**
SE2964 ʿUsr ile yüsri odur **tevʾem** iden / Ālemi māye-i derd ü ġam iden
HH165 Oldı envār-ı feyż ile Nāhīd / Hem-ser-i māh **tevʾem-i** ḫurşīd

2. çift

S472 Helāk itdi İsfendiyārı zamān / İki uçlı peykānīdür **tev-emān**
SE1562 Eyleyüp tār-ı taʿalluḳ peyvend / **Tevʾemān** gibi çözilmezdi o bend

tevessül [3] bir şeyi vesile sayıp ona sarılma, inanma

NE1191 Ḫamse didi ṣoñra tevaġġul idüp / Rūḥ-ı şerīfine **tevessül** idüp
SE861 Gerçi esbāba **tevessül** eyler / Līk Allāha tevekkül eyler
SE2805 Ḳudret-i Ḥaḳḳa tevekkül yegdür / Luṭf-ı Bārīye **tevessül** yegdür

tevfīḳ [18] yardım; Allah'ın yardımı, ilâhî yardım

S49 İlāhī ḳılup şemʿ-i **tevfīḳı** yār / Ẓalām-ı ṭabīʿatdan itdür güẓār
S413 Dile nūr-ı **tevfīḳ** idüp rūşeni / İrişdürdi bir bezm-i ḫāṣa beni
NE141 Olmaya **tevfīḳ** eger behresi / Şukḳa-ṣıfāt çāk olur zehresi

NE1472 Mevce-i **tevfīḳ** olup rāhber / Sāḥile geldi o dıraḫşān güher
SE432 Rehber-i fikret-i pāki **tevfīḳ** / Ḳarşular meslek-i haḳda taḥḳīḳ
SE776 Kime kim rehber olurdı **tevfīḳ** / Bu idi ḥāşılı destūra ṭarīḳ
SE904 Līk şad ḥasret ü ḫüsrān-ı ebed / İtmeye ḳāʿid-i **tevfīḳ** meded
SE1123 İtmeyüp biri birine **tevfīḳ** / İtdi bu sırrı recā-yı taḥḳīḳ
SE1169 Līk **tevfīḳ-i** Ḫudāvend-i kerīm / Olmış iḳbāline ḳısmetde saḳīm
SE1432 Umaruz luṭf ide pīrān-ı ṭarīḳ / Himmeti ḥāżır u **tevfīḳı** refīḳ
SE1823 Ola **tevfīḳ** ḳılup Rabb-i Kerīm / Sende ẓāhir ṣıfat-ı ḫulḳ-ı ʿaẓīm
SE2424 Ḫarcı daḫlına idenler taṭbīḳ / ʿÖmri de idebileydi **tevfīḳ**
HH422 Reh-nümāsı ṭarīḳ-i **tevfīḳüñ** / Curʿa-rīzi raḥīḳ-i taḥḳīḳuñ
HH1075 Oldı Ḥaḳḳa ʿalāmet-i **tevfīḳ** / Mevsime rāst geldi ʿazm-i ṭarīḳ
HH1200 Maḥż-ı **tevfīḳ** olup bu vażʿ-ı ġarīb / İtdiler şükr-i bārgāh-ı mucīb
HH2069 Ṭutdılar rāh-ı Ḳaʿbe-i **tevfīḳ** / Ḳıldılar ḥacc-ı ekber-i taḥḳīḳ
HH2662 Oldılar bī-mülāḥaza ol ān / Maḥż-ı **tevfīḳ** ile o semte revān
HE13 Dem-i ḥāyretde **tevfīḳuñ** refḳ it / Beni gümreh ḳoma ehl-i ṭarīḳ it

tevfīr itmek [1] çoğaltmak, artırmak

NE627 Şöhret içün ḥaşmeti **tevfīr ider** / Şehri gezer kendüyi teşhīr ider

tevḥīd [3] bir ve tek olarak kabul etme, [tas.] Allah'ın zatını bütün tasavvurlardan, zihindeki hayal ve evhamdan tecrit etme

NE83 Dūş-be-dūş olmayup elfāẓı sen / Ḳıl yüri **tevḥīd-i** şeh-i Zü'l-minen
SE2985 Eylemişdi dilin ol şeyḫ-i ferīd / Bülbül-i gülşen-i rāz-ı **tevḥīd**
HE108 Bürūcı devr idüp oldı o ḫurşīd / Dil-i işnā aşerde sırr-ı **tevḥīd**

tevḥīde girmek [1] Allah'ın birliğine inanmak ve "Lâ ilâhe illallâh (Allah'tan başka tanrı yoktur.)" sözünü tekrar etmek

NE71 Başdan ayaġ it reh-i taḥmīde gir / Hem-ser ol engüşt ile **tevḥīde gir**

tevḳīʿ [2] berat ve fermanlara çekilen padişah tuğrası, mühür

SE5 Saṭr-ı ser-meşḳ-i debistān-ı cemāl / Resm-i **tevḳīʿ-i** miṣāl-i iclāl
HH2728 Minnet Allāha şafḥa-i erḳām / Gördi **tevkiʿ-i** luṭf u ḫüsn-i ḫitām

tevḳīr [1] saygı gösterme, ağırlama

NE1464 Nāme ile gönderüp aña peyām / Ḫidmet-i **tevḳīrini** itmiş tamām

tevḳīr eylemek/itmek [2] saygı göstermek, ağırlamak

HH1136 Mīr mihmānlara **idüp tevḳīr** / Oldı saykal-keş-i ġubār-ı żamīr
HH1263 Rūy-ı dil gösterüp şehe ol pīr / Yanına aldı **eyledi tevḳīr**

tevsen [16] iyi ve sert at

S911 N'ola eylese **tevsen-i** şevḳı rām / Ṭutar tāziyāne elinde müdām
S1032 Derinde daḫı cāy-ı naʿl āşikār / Leked-ḫurde-i **tevsen-i** rūzgār
S1312 Hilālüñ ḳızup mihrden āheni / Gice dāġdār itdi bu **tevseni**
S1509 Şalup soñra meydāna ben **tevsenüm** / Geçüp cümleyi oldı meydān benüm
NE1418 Bulsa eger terbiyesinden zimām / **Tevsen-i** gerdüne-i çarḫ ola rām
NE2696 Dilīr-i **tevsen** redif-i kūh-ı deng / Pençe urup ḫāke miṣāl-i peleng
SE187 Levḥa çün **tevsen-i** ʿazmin sürdi / Müşkilin cümle yirinden gördi
SE479 Rāʾiż-i **tevsen-i** himmetdür ol / Ḳāhir-i ḫunk-i ṭabīʿatdur ol
SE2265 Erdeşīr olmış-ıdı ʿālem-gīr / Eyledi **tevsen-i** mülki teshīr
SE2484 Eyledi Ḳayşar-i Rūmuñ bu peyām / **Tevsen-i** şevḳını efsürde-licām
SE2502 Mādiyānıla nice **tevsen-i** ner / Oynayup cümle çulın yırtmışlar
SE2547 **Tevsen-i** tündüñe ḳıl şabrı ʿinān / Bindi nefs atına şeyṭāna uyan
SE3287 Şabrı ḳıl **tevsen-i** ibrāma ʿinān / Nesne fevt olmaz a öldüñ mi hemān
HH162 Başmadın meh rikābına pāyın / Püşt-i nüh **tevsen** eyledi cāyın
HH328 Vire meydān idince nefsini künd / Ola günbed-zenān-ı **tevsen-i** tünd
HH425 Fāyiż-i çeşme-i maʿārif idi / Rāyiż-i **tevsen-i** leṭāyif idi

teʾyīd [4]

1. sağlamlaştırma, kuvvetlendirme

NE138 Luṭfı eger itmese **teʾyid-i** kevn / Ṭoġmaduga döne mevālid-i kevn
SE1752 İtdi **teʾyīd-i** Ḫudāvend-i ḳadīr / Ḫātemin pertev-i nakş-ı taḳdīr
HH1252 Oldı naḳḳāş-ı şafḥa-i evhām / Dest-i **teʾyīd** ü ḫāme-i ilhām

2. doğru olduğunu ortaya koyma, doğrulama

SE1611 Naḳl idüp her sözi **teʿyīdi** ile / Pür ider bezmi didüm didi ile

teʾyīd itmek [1] doğrulamak

SE3035 ʿAbd anuñ kārını **teʿyīd itdi** / Şeklini gördügi dem ʿīd itdi

tezelzül bulmak [1] sarsılmak, sallamak ‖ zayıflamak, kötüleşmek

SE1388 Ḥikmete ursa ferāsetle binā / **Bulmaya** mülki **tezelzül** aşlā

tezelzül-fiken [1] zelzele veren, sarsıcı

NE2383 Bezme şalup ṭanṭana vü ṭumṭırāḳ / Oldı **tezelzül-fiken-i** nüh-revāḳ

teẕerv [6] sülün, kılkuyruk adıyla anılan kuş

S229 **Teẕerve** olup perde-bāl-i ʿuḳāb / Ġazāl oldu hem-ḫābe-i şīr-i ġāb

NE2205 Ṭurfe **teẕerv** idi o şūḫ-ı cihān / Olmaz idi ḫayf ile hem-āşiyān

NE2221 Ṣāf-şiken-i ṭurfe **tezervān-ı** ṣayd / Hem-ser-i serdeste Baba ʿAbīd

NE2730 Kendü hevāsına gezüp bir **teẕerv** / Olmış iken ḫüsn ile āzāde serv

NE2786 Gördi ki bir meclis idüp ḥoḳḳabāz / İtmiş anı dām-ı **tezervān-ı** nāz

HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile serv / Gülüp oynardı ṭurma kebk ü **teẕerv**

tezevvüc [1] evlenme, zevce olarak alma

NE1494 Aña **tezevvücle** idüp nusḫ u pend / Müjde ider bir veled-i dil-pesend

teẕkār [1] hatırlama, anma

NE777 Bülbül olup vaṣfını **teẕkārda** / Böyle yazar Gülşen-i Envārda

teẕkere [1] bir iş için izin verildiğini bildiren belge

HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı vaṣl-ı cānān / Alanlar **teẕkere** ile alur elān

teẕkīr itmek [1] hatırlamak, zikredip anmak

S607 Boġaz oldı mışruñ ḫalīci meger / Ki mā-beyn ḳaşrını **teẕkīr ider**

tezkiye-i nefs [2] nefsi manevi kirlerden arındırma, emmâre mertebesinden mutmainne mertebesine çıkarma

SE633 Raḥmet ol ʿālime kim ola kerīm / Eyleye **tezkiye-i nefs-i** selīm

SE801 Eyledim **tezkiye-i nefs-i** leʿīm / Ġalebe ḳıldı añā ṭabʿ-ı selīm

tezlīl eylemek/itmek/ḳılmaḳ [3] hor ve hakir görmek, aşağılamak

NE1398 Ey ki **ḳılup** ḳahr ile **teẕlīl-i** nefs / İtmek uman faẕl ile tekmīl-i nefs

SE1081 İdemez raḥne añā ẕerre ḳadar / Yoḳ yire kendüyi **teẕlīl eyler**

SE2524 Ḳahrıla nefsüñi **teẕlīl idegör** / Ruḥuñ ādabını tekmīl idegör

tezvīr [8] yalan dolan ‖ ara bozuculuk, dedikoduculuk

S57 O seccāde bir ḥüsn-i tedbīrdür / Anuñ riştesi dām-ı **tezvīrdür**

S1189 Döküp ḥabbını söyler efsānesin / Ṣaçar dām-ı **tezvīrine** dānesin

SE156 Ḳıblegāh idüp anı peyveste / Dām-ı **tezvīrine** olma beste

SE1249 Raʾyet-i cehl olup ʿālem-gīr / Buldı eyyāmını fülk-i **tezvīr**

SE2541 Oldı Ḥaḳḳā ki bed-aḥlāḳa naẓīr / Zenlerüñ itdügi fiʿl-i **tezvīr**

SE2605 Didi himmet midür iy bī-tedbīr / Olasun beste-i dām-ı **tezvīr**

HH1680 Yaʿni **tezvīri** ile ol ẓālim / İtdi nām-ı muʿallimi muġlim

HH1242 Daʿvī-i ṣıdḳı hīle vü **tezvīr** / Ḥışşe ister vekīl olan şirrīr

tezyīf [1] değersiz göstermeye çalışmak, aşağılamak, küçültmek

NE3163 Lafẓını maʿnāsını **tezyīf ide** / Ṣuḥf-ı ḳadīme gibi taṣḥīf ide

tezyīn [1] süsleme

SE599 Cismi **tezyīn** cemālile olur / Nefsi tekmīl kemālile olur

tezyīn itmek/ḳılmaḳ [3] süslemek

SE101 Ṣoñradan **ḳıldı** ḳıbābın **tezyīn** / Aṣdı āvīze-i sürḫ u zerrīn

HH1210 **İdüp** ebr-i sefīd anı **tezyīn** / Sīne-i bāza döndi çarḫ-ı berīn

HH1212 Reng-i sebz ü sefīd **idüp tezyīn** / İsperī şekl idi sipihr-i berin

ṭıb [1] hastalıkları iyileştirme, sebep ve sonuçlarını araştırma ilmi, hekimlik

NE2097 Tecrübesiz ʿilm ile **ṭıb** olsa ger / Kimse ṭabībe vere mi sīm ü zer

ṭıbb-ı nebevī [1] Hz. Muhammed'in uyguladığı ve tavsiye ettiği sağlık kuralları

SE748 Oldı bu ḳavlüme burhān-ı ḳavī / Ḥāl-i Loḳmān ile **ṭıbb-ı nebevi**

ṭıbāʿ [1] tabiatlar, yaratılışlar

NE1165 Şiʿr gibi muḫtelif olup **ṭıbāʿ** / ʿĀşıḳına her biri olur metāʿ

ṭıbıḳ {ṭayaḳ} [1] dayanmaya yarayan şey, dayak âsâ, baston ‖ erkek cinsel organı

NE2780 Ardına girerdi güzel bulıcaḳ / Yaʿni ṭayardı o nihāle **ṭıbıḳ**

ṭıfl [11] küçük çocuk, çocuk

NE1213 **Ṭıfl-ı** ḥavādiş yeri baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i cenīn

NE2918 Götini ol **ṭıfla** idüp mehd-i nāz / Çalḳamaġa başladı ol künde-bāz

SE1004 **Ṭıfldur** bilmez ol anuñ żararın / Esb-i çūbīne süvār itme şaḳın

SE3476 Ehl-i dil şoḥbeti için maḥżā / Ġurbete düşdi bu **ṭıfl-ı** zībā

HH327 Ġāfil olup çü **ṭıfl-ı** günbed-zen / Ḥarekāt-ı ġarīb-i günbedden

HH436 Eyledi **ṭıfl-ı** şīr-veş ol pīr / Çeşme-i şīr ile beni tebşīr

HH643 Giceler şemʿin itmeyüp iṭfā / Şuġl iderdi o **ṭıfl-ı** māh-liḳā

HH861 Ḫıffet-i ʿaḳl ile ol āvāre / Oldı mānend-i **ṭıfl-ı** gehvāre

HH118 Geldi Ḳurʾān ile berīd-i Ḫudā / Ḫ̔āceye **ṭıfl-ı** levḥ-ḫ̔ān-āsā
HH1724 N'ola olsam rumūzda nā-dān / **Ṭıfl-ı** deh-sāle çoḳdur ol iẕʿān
HH2505 Ayrılup ʿāḳıbet iki hem-zād / İtdiler **ṭıfl-ı** şīr-veş feryād

ṭıfl-ı dil [3] gönül çocuğu ‖ tecrübesiz, toy gönül
S215 Anuñ muṣḥaf-ı medḥine **ṭıfl-ı dil** / Şürūʿ itse ḫatmi müyesser degil
NE1664 **Ṭıfl-ı dilin** egler o ferḫunde-zāt / Dem-be-dem alup ele aġaçdan at
SE484 Ḫaṭṭ-ı cānāneye olur meftūn / **Ṭıfl-ı dil** ilmeg-için meşḳ-i cünūn

ṭıfl-ı nādān [2] bilgisiz, toy çocuk
SE148 Ne revā şemʿ-i hüdāyı ḳoyasın / **Ṭıfl-ı nādān** gibi ẓılla uyasun
HH1699 Oldı pey güm-künān tecāhülle / **Ṭıfl-ı nādān** gibi teġāfülle

ṭıfl-ı nevres [1] yeni yetişen çocuk
HH674 **Ṭıfl-ı nevres** olunca vāḳıf-ı ḥāl / Ditredi bāddan miṣāl-i nihāl

ṭıfl-ı reşīd [1] rüşt sahibi, doğruyu ayırt edebilen çocuk
HH2417 Az zamānda ol iki **ṭıfl-ı reşīd** / Oldı cümle fünūn içinde ferīd

ṭılā [4] gümüş eşyayı yaldızlamak için kullanılan sıvı altın, altın yaldız, cila
S934 Müṣelleṣ ḳo cām-ı müseddeslere / **Ṭılādur** münāsib gümüş sāġara
NE846 ʿArz idüp aḥbāba ol enmūzeci / Silk ü **ṭılāsız** güher-i Sāveci
SE1793 Didi elçi ki **ṭılāye** seḥerī / Ṭutdı bir nice siyāhī nūgeri
HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i mīnā / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı sebze **ṭılā**

ṭılā eylemek/itmek [3] cilalamak, yaldızlamak
S1358 Olup yaḫdan āyīne deryā-yı jerf / Rıżāsıyla aña **ṭılā itdi** berf
NE2023 Anuñ ile çehreye virüp cilā / Rūyine vü rīşine **itdi ṭılā**
NE2025 Ẓulmet-i şeb içre ḫaṭā eyledi / Ḳara mürekkeb ile **ṭılā eyledi**

ṭılısm, ṭılsım [13] afetlerden korunmak, hastalıklara engel olmak, definelerin bulunmasını önlemek gibi hususlar için yapılan ve üzerinde yıldızların, unsurların, sayıların hassalarından faydalanılarak düzenlenen birtakım şekiller, yazılar ve tertipler bulunan şey, muska, sihir
NE936 Reʾy gerek ʿasker-i manṣūr ile / Hiç **ṭılısm** açıla mı zūr ile
NE1177 Genc velī ejderi var sehm-nāk / Tīġ-i **ṭılısmuñdan** oluruz hirre-çāk
NE2742 Nice şunulsun o ḫam-ı pür-zerre / Tīġ-i **ṭılısm** olmış aña usture
NE3092 Nīze degil her ṭaraf āyinedür / Tīġ-i **ṭılısm-ı** ser-i gencīnedür
SE405 Nice deryā ki **ṭılısm-ı** maʿnā / Mevcesi tīġ-ı-ṭılısm olmış aña
SE1897 Mālı üstine müvekkil cinler / Heyʾeti şekl-i **ṭılısm-ı** münker
SE2690 Cism ü cān oldı **ṭılışm-ı** ʿirfān / Tā ki ḥıfẓ olma esrār-ı nihān
SE3271 Şeb ki mānend-i **ṭılısm-ı** Cemşīd / Ursalar ḳapıya biñ yerde kilid
HH16 Genc-i ḥikmetle nüh felek ṭoldı / Tīġ-ı Behrām aña **ṭılısm** oldı
S746 Şu içre ḳonulmuş sebū-yı şarāb / Şu gence döner kim **ṭılısm** olmış āb
NE1155 Ḳaṣdı bu kim olmaya hergiz güşād / Ḳala **ṭılısmıyla** bu genc-i murād
NE2273 **Ṭılsım-ı** ḳufldur dür-i genc-i Ḫalīl / Ḳalmış idi yine çū māl-i necīl
SE3383 Açsa efsun u fesāneyle maḳāl / Feth ola nice **ṭılısm-ı** eşkāl

ṭılsım itmek [1] tılsımlamak, muskalamak
S631 **Ṭılısm itmiş** üstād aña vaḳt-i kār / N'ola būm-ı ġam eylemezse güẕār

ṭınāb [1] çadırı kazığa bağlayan ip, çadır ipi
NE367 Çetr-i sefīdī seḥer-i nev-mīd / Oldı **ṭınābı** aña ḫayṭ-ı sefīd

ṭınāz {ṭannāz} [1] alay eden, müstehzi
NE2201 Duḫter-i rez gibi füsūn-sāz idi / Māye-i ʿişve meh-i **ṭınāz** idi

ṭınmamaḳ [2] aldırmamak, aldırış etemek
HH565 **Ṭınmayup** bīm ile o heft semīr / Oldı şeb-reng-i bī-zebāna naẕīr
HH2268 **Tınmayup** eyler idüm aña naẓar / Mihre ḳarşu niteki Hindūlar

tırāş [3]
1. ustura ile kılların dibinden kazınması
S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı ebr ü **tırāş** / Uş ḳadar ḳomış āsitānında baş
HH2077 Oldı mihr ile çarḫ-ı mīnā-fām / Kehrübādan **tırāş** olunmış cam
2. ortadan kaldırma, giderme
NE2152 Olmaġa bu ʿārıża serden **tırāş** / Şimdi gerek ḫaylice devletli baş

tırāş itmek [3] ortadan kaldırmak, yok etmek
NE412 Tiġ çeküp Rūm ili serverleri / Hep seferī **itdi tırāş** anları
NE413 Semm-i sütūr itdi kimin çār-ı ḍarb / Şoydı **tırāş itdi** kimin ehl-i ḫarb
HH1625 Var idi şehr içinde bir naḳḳāş / Nāmı Mānīyi **eylemişdi tırāş**

ṭırāz [5]

1. işleme, nakış; süs, ziynet

NE658 Māşıta-i rū-yı ʿarūs-ı **ṭırāz** / Şayḳalī-i ḫançer-i müjgān-ı nāz
NE1102 Şiʿrdür āvāze-i ḳānūn-ı rāz / Şiʿrdür āvīze-i gevher-i **ṭırāz**
SE133 Eyle ḳaddüm çemen-i zühde **ṭırāz** / Tā ki ḫam ide anı berg-i niyāz
SE972 Dil-i ḫākī çün ide ʿazm-i fırāz / Etegin ṭut yürü mānend-i **ṭırāz**

2. süs, ziynet ‖ üslup, tarz

NE142 Vaṣf-ı maʿānī ile bulmaz **ṭırāz** / Aña ne teşbih sıġar ne mecāz

ṭırāzende [10] nakşeden, süsleyen, donatan

S710 **Ṭırāzende-i** çarḫ-ı aṭlasdur ol / Ki dāmān-ı arż-ı muḳaddesdür ol
NE3 Ser suḫan-ı nusḫa-i faslu'l-ḫiṭāb / Tāc-ı **ṭırāzende-i** ümmü'l-kitāb
NE63 Naḫl-i **ṭırāzende-i** ṭarz-ı kelām / Mīve-feşānende-i dāmān-ı kām
NE108 Sunʿı ile oldı sipihr-i berīn / Naḳş-ı **ṭırāzende-i** rūy-ı zemīn
NE189 Nevk-i dü-şaḳḳuñla olursun müdām / Şukḳa **ṭırāzende-i** meydān-ı kām
NE203 Tāc-ı **ṭırāzende-i** levlākdür / Rāh-ı nevred-i ser-eflākdür
NE240 Oldı **ṭırāzende-i** ḫargāh-ı māh / Perde-i zenbūrī-i şām-ı siyāh
NE437 Taḫt-ı **ṭırāzende-i** zerrīn-külāh / Şemʿi ser-ā-perde-i ḥıfz-ı İlāh
NE889 Ṣoñra ḫavāḳīn ü mülūk-ı diyār / Oldı **ṭırāzende-i** eyvān-ı yār
NE1323 Rūy-ı yeme zevraḳ-ı deryā mesīr / Oldı **ṭırāzende** çü naḳş-i ḫarīr

Tırḥāla [1] Atâyî'nin iki kez kadılık görevine atandığı şehir. Bugün Yunanistan'ın Teselya bölgesinde bulunan 1395-1881 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti altında bulunan sancak

SE3517 Şehr-i **Tırḥālada** bu naẓm-ı be-nām / Biñ otuz beş senesi oldı tamām

ṭırnaḳ [1] parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka

SE2062 Noḳṭa dökse bilinür bī-şütülüm / **Ṭırnaġı** üzre ḥisāb-ı encüm

ṭıyn [1] çamur, balçık

NE1337 Kim daḫı bu naḳşda dilkeş-i zemīn / Olmadı peydā olalı māʾ-i **ṭıyn**

ṭıynet [3] yaratılış, maya, fıtrat

S3 Cilā-baḫş-ı āyīne-i cān u dil / Leṭāfet-dih-i **ṭıynet-i** āb u gil
S82 İdüp müstaʿid **ṭıynet-i** ʿālemī / İden luṭfıdur ʿālemi ādemī
S1419 Olur **ṭıyneti** pāk olan bī-ḫılāf / Ḳadeḫ gibi rūşen dil ü sīne ṣāf

ṭīb [1] temiz olma, güzellik

NE2017 Ḥāzır olup ṣubḥ namāza ḥaṭīb / Cāme giyüp ḫāṭırına geldi **ṭīb**

ṭīb [1] güzel koku

SE740 **Ṭīb-i** aʿrāḳı olan bī-ġaş olur / Kendüden būy-ı semen dil-keş olur

tibr [1] altın tozu

S1152 Yine tūde-i **tibr-i** pür-rīzeden / Zer-i ḫāliş itdi sipihr-i kühen

ticāret [3] kazanç elde etmek için yapılan mal ve ürün alım satımı, alışveriş

NE1729 Gāh **ticāret** ile olup kām-zen / Başın alur ṣarḳa gider ġarbdan
NE1749 Nāmı **ticāretdeki** bedkār ola / Ḥīle ile şöhre-i bāzār ola
SE1457 Bu **ticāretde** ne kim ola nemā / Bir periye virelüm rūy-nümā

ṭīġ [103] kılıç

S21 İder baḫrı nīsān ile pür-güher / Şu virdükçe cevherli **ṭīġa** döner
S22 Ḳılur cūy-ı **ṭīġ-i** firengī-miṣāl / Şitā faṣl-ı āyīne açup şimāl
S108 Olup **ṭīġı** miftāḥ-ı kişver-güşā / O feth eyledi Pārisi pārsā
S192 O şeh kim kefinde kemān ile **ṭīġ** / Olur cūy-ı gül-ḫīz ü bārende mīġ
S209 Olup ġarbdan mihr-i **ṭīġı** ʿayān / Ḳıyāmet ḳopar ṣarḳ ilinden hemān
S308 ʿAmelden ḳalup yaʿni dendān-ı **ṭīġ** / Neverdīde oldı simāṭ-ı dirīġ
S357 Ṣaf-ı ceyşini ḳıldı bārende-mīġ / Şeb-ā-şāb-ı nāvek çek-ā-çāk-ı **ṭīġ**
S380 İrüp **ṭīġ-i** mānende-i mevc-i Nīl / Anuñ oldı miḳyāşı miġferde mīl
S396 ʿAmelden ḳılup yaʿni tabʿ-ı edeb / Dil olmışdı mānend-i **ṭīġ-i** ḫuṭeb
S606 Velī baḫr olup mānīʿ-i ittiṣāl / Girer araya **ṭīġ-i** hicrān-miṣāl
S611 Yanında anuñ Gökşudan **ṭīġı** var / Bunuñ arḳasında siper kūhsār
S618 Güneş kim çeke **ṭīġ-i** āteş-cilā / İder Gökşuya urmaġı iḳtiżā
S638 ʿAceb hāvan ancaḳ o rūyine tūb / Ki eczā-yı fersūde **ṭīġ-i** ḳalʿa-kūb
S841 O meyden ki **ṭīġ-i** ḫaṭīb alsa āb / Siper olmaya ḳubbe-i āfitāb
S842 O **ṭīġ** ile bir rind-i peymāne dost / İde ṣafḥa-i rūz ü şāmı dü-post
S1106 Ṣalar gāh olur anı nāra güneş / İder beyże mānend iken **ṭīġ-veş**
S1288 Ṣalup āteş-i mihr ile aña sūz / Ḳomadı ṣuyın **ṭīġ-i** kūhuñ temūz
S1362 Çelīpā ki cūy içre yaḫ-bestedür / Gümüş ḳabża ṣan **ṭīġa** peyvestedür

NE16 Fırḳ-ı şeyāṭ̱ine çeker dūr-baş / Noḳṭa ile **ṭ̱i̱ġdür** ol ḳaṭre-pāş
NE331 Ṣāf-ı güher ḥakı̱m-i pür-iştihār / **Ṭ̱i̱ġ** gibi cismi ṣalābet-medār
NE337 Būs ḳılup **ṭ̱i̱ġ-i** şehādet-medār / Boynını çün mesḥ-i kef-i ābdār
NE339 **Ṭ̱i̱ġ-i** dem-ālūd gibi tünd-ḫū / Ḫaclet-i taḳsı̱r ile sürḫ-rū
NE343 Ṣavlet-i ḳahrından olup lerze-nāk / Zehresi **ṭ̱i̱ġinde** meger oldı çāk
NE402 **Ṭ̱i̱ġ** gelüp mevce-i deryā gibi / Oynadı çoḳ kelleler alma gibi
NE588 Āyine-i ḫāṭır olup zenk-zār / Jeng ile pür-raḫne olur **ṭ̱i̱ġ-vār**
NE774 Kendüye ʿuryānlıġı idüp şiʿār / Bulmış idi **ṭ̱i̱ġ** gibi iştihār
NE901 **Ṭ̱i̱ġi** olur reg-zen-i ehl-i ʿinād / Sākin olur cünbiş-i ʿırḳ-ı fesād
NE933 Gāhı̱ çeküp ṭ̱i̱ġ-i cevāhir-feşān / **Ṭ̱i̱ġ** gibi gāh ola raṭbü'l-lisān
NE980 **Ṭ̱i̱ġ-i** ġam-ı ʿışḳ ṭoḳınsa yine / Seng ise de dil olur āteş-zene
NE1179 Ẓāhir idi ḥiddeti mānend-i berḳ / **Ṭ̱i̱ġi** elinde nitekim şāh-ı şarḳ
NE1184 **Ṭ̱i̱ġ** ile az ḳaldı ki ide o dem / Sā'id-i Hindı̱yi miṣāl-i ḳalem
NE1324 **Ṭ̱i̱ġ** ile māhı̱leri var kūh-vār / Ṭursa boġazına muhı̱tin ne var
NE1747 Ḫāceler içre adı Ḥacı Ḥusām / Dil zaġara **ṭ̱i̱ġi** gibi bı̱-niyām
NE2006 Yāreler açdı aña idüp hücūm / **Ṭ̱i̱ġ** ü ḫadeng ile şihāb u nücūm
NE2018 Dühn-i ziyāde şu ḳadar oldı ġarḳ / Kendi daḫı **ṭ̱i̱ġi** gibi urdı berḳ
NE3159 Yazmaya mışraʿların nā-tamām / Uydura mānende-i **ṭ̱i̱ġ** ü niyām
SE30 Gösterür rūy-ı Celāl ism-i Celāl / Pür-cilā **ṭ̱i̱ġ-i** celāle meh ü ṣāl
SE265 Baḳup āyine **ṭ̱i̱ġe** Behrām / Bildi ol şehdür iden çarḫa ḫırām
SE326 Āb-ı **ṭ̱i̱ġi** ḳomadı fitnede tāb / Dūrdan baḳsa ola zehresi ʿāb
SE329 Feṭḥ ider **ṭ̱i̱ġi** nice ḳalʿaları / Nite kim ġoncayı mihr-i seḥerı̱
SE337 Belki bu emni görüp mihr-āsā / **Ṭ̱i̱ġini** cāma degişdi ẓürefā
SE388 Ḳıldı ol şeyḫ-i kerāmet-mesned / **Ṭ̱i̱ġ-i** elmas ile ebvābını sed
SE499 Aña virilmiş idi **ṭ̱i̱ġ-i** veġā / Gün gibi ṭ̱i̱ġ ile ṭoġdı gūyā
SE499 Aña virilmiş idi ṭ̱i̱ġ-i veġā / Gün gibi **ṭ̱i̱ġ** ile ṭoġdı gūyā
SE954 Umarız cevher-i ı̄mān vire tāb / **Ṭ̱i̱ġ-veş** eyleyicek terk-i ḳırāb
SE1229 Bula mı hı̱ç mehābetle celāl / Ṭutalum **ṭ̱i̱ġ** ḳuşanmış dellāl
SE1422 Cevher-i cānı virür **ṭ̱i̱ġa** revān / Ḫarcanur ṭ̱i̱ġ gibi cevher-i cān
SE1422 Cevher-i cānı virür ṭ̱i̱ġa revān / Ḫarcanur **ṭ̱i̱ġ** gibi cevher-i cān
SE1438 Nev-ʿarūs-ı tutuḳ-ı milke dilā / Oldı **ṭ̱i̱ġ** āyine-i rūy-nümā
SE1466 Bilürin ḫāṣılı bı̱-ḫayf ü dirı̱ġ / ʿAḳdına mehr-i muʿacceldür **ṭ̱i̱ġ**
SE1468 Vāḳıʿā eyledi ol şāh-ı dilı̱r / Ḳabża-i **ṭ̱i̱ġile** milki tesḫı̱r
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı nizār / Ḳıl yararken dem-i **ṭ̱i̱ġ-i** ḫūn-ḫār
SE1665 Var mı teʿşı̱rde sözden nebtı̱z / **Ṭ̱i̱ġdan** keskin ü ḫançerden tı̱z
SE2291 **Ṭ̱i̱ġı** aʿdāya ürürken ʿālem / Ḳılıca kendin urur mı ādem
SE2783 Ṣıdḳıla diye tevekkeltü ʿālā / Düşmen-i dı̱ne ola **ṭ̱i̱ġ-i** belā
SE2793 Baḥr-ı ḫūn içre birer ejder olur / Gūyiyā **ṭ̱i̱ġlı** manı̱ler olur
SE2802 Ḳalbgāha şalıcaḳ merd-i hüner / Nevk-i **ṭ̱i̱ġi** cigerinde oynar
SE2804 İtse ḳol ḳol şalınan **ṭ̱i̱ġ** eşer / Ḥamza bulmazdı semend ü ne ẓafer
SE2808 Gerçek er olduġına merd-i hüner / Bu süḫan **ṭ̱i̱ġ-veş** arayı keser
SE2811 **Ṭ̱i̱ġ-i** ḳahr oldı ol mülke seyl-āb / Üstine dā'iretü's-sū girdāb
SE2842 El-vedāʿ iy ser-i bālı̱n-i ṣafā / Merḥaba ḳabża-i **ṭ̱i̱ġ-i** heycā
SE2857 Nice kez düşmene vardı geldi / **Ṭ̱i̱ġ-veş** süre süre inceldi
SE3291 Yā serim **ṭ̱i̱ġile** ġalṭān eyle / Çeşm-i bı̱mārına ḳurban eyle
SE3292 Yā çeküp şūʿle-i ḫāra şikeni / **Ṭ̱i̱ġ-i** ġayret ne seni ḳor ne beni
SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi şarāb / Virdi **ṭ̱i̱ġ** müje-i tı̱zine āb
HH3 Mühre-gerdān-ı ḫall-i sı̱m-i nehār / Ṣayḳal-efzā-yı **ṭ̱i̱ġ-i** berḳ-i bahar
HH68 Zı̱r-i gerden ki ala mā'ildür / **Ṭ̱i̱ġ-i** ʿışḳuñla nı̱m-bismildür
HH194 Ol Ḫidı̱v-i ʿÖmer-ṣalābet kim / **Ṭ̱i̱ġ-veş** oldı ḫākim-i ḫāsim
HH206 **Ṭ̱i̱ġı** peyda idüp tekerlemeler / Len-i tı̱riyle ṣaldı zemzemeler
HH212 Bezm-i rezminde **ṭ̱i̱ġ-i** ḫūn-āşām / Kūfte itdi ḳalb-i ḫasmı temām
HH218 Mevc-i ḫūn itdi **ṭ̱i̱ġ-i** ḫūn-pāşın / Kesdi seyl-āb-ı fitnenüñ başın
HH262 **Ṭ̱i̱ġ-ı** faṣlü'l-hitāb ile ekşer / Maḳṭaʿa ermeden nizāʿı keser
HH875 **Ṭ̱i̱ġ-i** zerrı̱ni ḳande kim ura berḳ / İde seyl-āb-ı ḫūna ʿālemi ġarḳ
HH995 **Ṭ̱i̱ġ-i** mevc itdi ṣafḥa-fersāyı̱ / Maḥv ḳıldı o naḳş-ı zibāyı
HH1040 Kūh-peyker ṭurup nice māhı̱ / **Ṭ̱i̱ġı** kesmişdi ol güzergāhı
HH1041 Nerre dı̱vi iderdi **ṭ̱i̱ġı** helāk / Erresi taḫta-ı sipihri dü-çāk
HH1089 Ṭurdı merdāne Şāh ile Behzād / Virdiler **ṭ̱i̱ġ-i** sı̱ne-dūza güşād
HH1090 Ḳoyılup **ṭ̱i̱ġ** ile iki bı̱-bāk / Sı̱ne-i ḫaşmı itdiler şad-çāk
HH1112 Çünki Behzāda degdi nevbet-i **ṭ̱i̱ġ** / Ḳopdı nā-gāh bir fiġān-ı dirı̱ġ
HH1115 Ḳıldı teʾḫı̱r kār-ı cellādı / Der-niyām itdi **ṭ̱i̱ġ-i** bı̱-dādı
HH1161 Ġāfil iken sürūr ile bu ferı̱ḳ / Çekdiler **ṭ̱i̱ġ** o ḳaṭıʿān-ı ṭarı̱ḳ
HH1179 Āb-ı **ṭ̱i̱ġi** sürüp o nā-pāki / Eyledi pāk ʿarṣa-i ḫāki
HH1917 Feyż-i idrārı nehr-i sāʾyil idi / **Ṭ̱i̱ġ-i** ḳahrı ʿażāb-ı nāzil idi
HH1960 Sözümüz redd idüp iderse dirı̱ġ / İdelüm kārını ḥavāle-i **ṭ̱i̱ġ**

HH1973 İtmeyüp **tīġ-i** ḳahrdan ḫaẕeri / Ne yürekle getürdüñ ol ḫaberi
HH1982 Ṭutdı şemşīr-i mihre bī-pervā / **Tīġını** ḳarşu kūh-ı pā-ber-cā
HH1983 Seng-i ḫārāya seyl ider żarar / **Tīġ-i** emvācdan çeker mi ḫaṭar
HH1991 Oḳınup her muḥibb-i bā-iḫlāṣ / **Tīġ-i** ʿazm-i ḫamāyil itdi ḫavāṣ
HH1994 O da āmāde itdi ʿaskerini / Ḳıldı bürrende **tīġ** ü ḫançerini
HH1998 Yüriyüp iki ḫayl-i ḫūn-āşām / Rū-be-rū oldı **tīġ-i** āyīne-fām
HH1999 Eyledi gerd ʿālemi tīre / Şuʿle-i **tīġ** gözleri ḫıyre
HH2006 **Tīġa** ġaddāre kim düçār oldı / Çāk olup şekl-i ẕülfiḳār oldı
HH2009 Dest ü pāyinden ayırup merdi / **Tīġ** her irdigün saḳatlardı
HH2021 Ḫaḳḳa el ḳaldurup iderdi duʿā / Dest-i ḫaşma virürdi **tīġ-i** belā
HH2075 **Tīġ** ile mihr āşikār oldı / Zāl-ı çarḫa ṣilāḥdār oldı
HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde cevheri yoḳ / **Tīġ-veş** yüzi ısısı sözi sovuḳ
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı **tīġ-i** şeffāfı / Yine ḳahr ile urdı eṭrafı
HH2333 Mevc-i **tīġ** oldı çün ḫavāle aña / Düşmeni itdi ġarḳ-ı baḥr-ı belā
HH2344 Kūhekān idi mevce-i şeffāf / **Tīġine** oldı keffī sīm-ġilāf
HH2583 Her nigehde o ġamze-i ḳattāl / Zaḫm ururdı firengi **tīġ-miṣāl**
HH2619 Didi cellāda eyleme teʾhīr / Eyle bunları **tīġ** ile taʿẕīr
HH2745 Raʿyet-i himmeti bülend itdüm / **Tīġ-i** ʿazmi miyāna bend itdüm
HH2762 Çengimiz ʿışḳla olup her dem / **Tīġ-i** ġam oldı ġamġam-ı Rüstem

tīġ çekmek [9] kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücuma kalkmak

S303 **Çeküp tīġ-ı** mihr-incilāsın hemān / Ḳoyuldı aña her cılasın hemān
NE26 Beyże iken ḳudret-i settāra baḳ / Ol **çekilen tīġ-i** güher-bāra baḳ
NE412 **Tīġ çeküp** Rūm ili serverleri / Hep seferī itdi tırāş anları
NE933 Gāhī **çeküp tīġ**-i cevāhir-feşān / **Tīġ** gibi gāh ola raṭbü'l-lisān
NE933 Gāhī **çeküp tīġ-i** cevāhir-feşān / Tīġ gibi gāh ola raṭbü'l-lisān
SE1507 **Çekse** ejder dili **tīġ-i** pür-tāb / Ṣoñra kim virebilür aña cevāb
SE2846 Merd-i meydān ki **çeke tīġ-i** ḫadīd / Olur elbette ya ġāzī ya şehīd
SE3323 Aġlayup derdile mānende-i mīġ / Berḳ-veş **çekdi** çıḳardı bir **tīġ**
HH1086 Her biri **çekse tīġ-ı** bürrānı / Ḫacil eyler tabīb-i nā-dānı

tīġ-i ʿAli [1] Ali'nin kılıcı, Zülfikar

NE2387 Bāṭıl ile Ḫaḳḳa virüp feyżini / Oldı sözüñ hem-ser-i **tīġ-i ʿAli**

tīġ-i āteş-bār [1] ateş yağdıran, keskin kılıç

HH1435 Pāy ber-cāy olur o kūh-vekār / Çekdi merdāne **tīġ-i āteş-bār**

tīġ-i Behrām [1] Behrâm'ın kılıcı. Ayrıca bkz. 'Behrām' md.

HH16 Genc-i ḥikmetle nüh felek ṭoldı / **Tīġ-i Behrām** aña ṭılısm oldı

tīġ-i bürrān [5] keskin kılıç

SE344 Kef-i iḥsānı zer-efşān olsun / **Tīġ-i bürrānı** ser-efşān olsun
SE840 **Tīġ-i bürrān-ı** güẕārende-ḫiṭāb / Yār-ı şānī ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb
HH532 Aḳbabamuñ içürseler ābın / **Tīġ-i bürrān** gibi keser tābın
HH1233 Ġazneden şaldı **tīġ-i bürrānı** / Hindi ġarḳ itdi düşmenüñ ḳanı
HH1248 Ḫusrevüñ bīm-i **tīġ-i bürrānı** / Ḫiẕmete cüst iderdi pīr anı

tīġ-i bürrende [2] keskin kılıç

SE1179 **Tīġ-i bürrende** dem-i seffāḥı / Ol yemüñ olmış-ıdı timsāḥı
HH2096 Āb-ı rūy-ı yelān-ı rūy-ı zemīn / **Tīġ-i bürrende** nāmı Seyfü'd-dīn

tīġ-i ġamġam [2] Hint kökenli efsanevi bir hikaye olan İslâm'ı yeni kabul etmiş Farslarla ateşe tapan Hintliler arasındaki mücadeleyi konu alan Dâstân-ı Kahramân-ı Kâtil hikayesinin başkahramanı Kahramân-ı Kâtil'in elmas kılıcıdır. Bu kılıç devler tarafından yapılmıştır ve karanlıkta mehtap gibi parlamaktadır. Kelime Osmanlı şiirinde "tīġ-ı ġamġam, şemşīr-i ġamġam, ġamġam-ı Rüstem" şeklindeki terkiplerde geçer.

SE1731 Mülk-i İrānda çalışdı Rüstem / Def-i ġam ḳılmadı **tīġ-i ġamġam**
HH1429 Şāh idüp **tīġ-i ġamġamı** ʿuryān / İtdi bir ḫamlede anı bī-cān

tīġ-i Hindī [1] bkz. "Hindī, şemşīr-i Hindī" md.

SE710 Gūyiyā şayḳal-ı **tīġ-i Hindī** / Açdı şemşīrile Hind ü Sindi

tīġ-i müje [1] kirpiğin kılıcı ‖ kirpik

SE2015 Küşte-i **tīġ-i müjeñ** çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç yoḳ dirler

tīġ-i ser-tīz [4] ucu sivri kılıç ‖ kirpik

SE1570 Geldi gāh oraya bir tatar / **Tīġ-i ser-tīz** ile çün ġamze-i yār

tīġ-ı ṭılısm [4] tılsımlı kılıç, bkz. 'ṭılısm, ṭılsım' md.

NE1177 Genc velī ejderi var sehm-nāk / **Tīġ-i ṭılısmuñdan** oluruz hirre-çāk
NE2742 Nice şunulsun o ḫam-ı pür-zerre / **Tīġ-i ṭılısm** olmış aña usture

NE3092 Nīze degil her ṭaraf āyinedür / **Tīġ-i ṭılısm-ı** ser-i gencīnedür
SE405 Nice deryā ki ṭılısm-ı maʿnā / Mevcesi **tīġ-ı-ṭılısm** olmış aña

tīġ-i tīz [5] seri, çabuk iş gören kılıç

S266 Olur gülşen-i mülke çün ḫār-hīz / Kökin kesmek ister anuñ **tīġ-i tīz**
S346 Siperle per ü miġfer ü **tīġ-i tīz** / Ḥabāb ü kef ü mevc ü girdāb-ḫīz
HH1512 Açdı mānendi ṣārim-i Hindī / Mışḳal-ı **tīġ-i tīz** ile Hindi
HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu sū'i ʿamel / Būse-i **tīġ-i tīze** itdi maḥel
HH1747 Gördi āmāde **tīġ-i tīz-i** ḳażā / Virdi nā-çār olup ḳażaya rızā

tīġ-i zebān [2] dil kılıcı ‖ keskin, tesirli söz

NE1079 Sözdür olan şuʿle-i şemʿ-i beyān / Sözdür olan cevher-i **tīġ-i zebān**
SE2378 Ġonca nāzikdür ider ḥıfż-ı lisān / Sūsen olmış ṭutalum **tīġ-i zebān**

tīġ-keş [2] kılıç çeken, saldıran

NE614 Ṭaşrada mirrīḫ gibi **tīġ-keş** / Ḫāneye geldükçe olur zühre-veş
SE2509 Ṣubḥ kim **tīġ-keşān-ı** gerdūn / Eyledi raḫş-ı şebi ġarḳa-i ḫūn

tīġ urmaḳ [2] kılıç vurmak, kılıçla kesmek

S662 Ki bir luʿb ile ḫaşmı maġbūn ide / Gehī **tīġ ura** gāhi efsūn ide
HH208 **Tīġ urup** kāfirān-ı evbāşa / Döndürür anı da ḳızıl-başa

tih [2] çöl

SE132 Olmasun ḫār-ı ʿalāyıḳ peyvend / Pāyımı ḳıl **tih-i** dāmānıla bend
SE3279 İz azıtsaydı **tih-i** ʿummānda / O da lā-büd bulınurdı anda

tīhū [3] çil denen kuş

NE2147 ʿĀḳıbeti şīr iken āhū olur / Yırtıcı şehbāz ise **tīhū** olur
HH227 Per döker şimdi görse **tīhūyı** / Maḳaş añlar per-i piristūyı
HH789 Erlerin hep o duḫter-i bed-ḫū / Kimin āhū ider kimin **tīhū**

tilkilenmek [1] hilekarlık etmek, kurnaz davranmak

SE3144 Mākiyān meyli düşerse cāha / **Tilkilenmek** görinür rūbāha

timār [5] hastaya veya yaraya bakma, tedavi etme

NE1076 Līk kimi māye-i **tımār** olur / Kimisi zehr-i dehen-i mār olur
HH361 Müstaḥıḳ olsa ʿāṣıḳ-ı bīmār / Gūşe-i çeşmi ʿarż ide **tīmār**
HH753 Boynına aldı zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi aldı gitdi **tīmāra**
HH2154 Ṭurdı boynın burup ṣurāḥi-vār / Zār u maḥzūn miṣāli bu **tīmār**
HH2174 Merḥamet ḳıl ki zār u bīmāram / Derd ile müstaḥiḳ-i **tīmāram**

timār eylemek/itmek [5]

1. bakmak, ilgilenmek

SE519 ʿĀṣıḳa ṭaʿnı gider ʿār eyle / Yürü var ʿaḳluña **timār eyle**
SE2795 Cisme zaḫm irse de izḥār itmez / Çünki düşmen aña **tīmār itmez**
HH1607 İtse ol kār-ı ṭurra-ı dildār / Leb-i cān-baḫşı **eyledi timār**

2. budamak

HH2565 Ḫoş görüp ol esī-i bīmārı / **İtdi** pejmürde naḫle **tīmārı**
HE83 Ruḫı kim reng-i meyden ola gül gül / **İder** şevḳ ile bu **tīmārı** bülbül

timsāḥ [4] sıcak ülkelerin akarsularında yaşayan, uzun kuyruklu, yassı bedenli, kısa ve yatay bacaklı, kalın derili, çoğunlukla su içmeye gelen kara hayvanlarını avlayarak beslenen vahşi hayvan. Ayrıca bkz. 'neheng' md.

SE1179 Tīg-i bürrende dem-i seffāḥı / Ol yemüñ olmış-ıdı **timsāḥı**
SE1181 Çalınurdı ḳılıcı Seffāḥuñ / Fekk-i aʿlāsı gibi **timsāḥuñ**
SE1349 Mūmiyā olsa eger dürd-i ḥadīd / İtseler mürde-i **timsāḥı** ḳadīd
HH1027 Reh-i dūr idi reh-zeni çoġidi / Mār u **timsāḥ** ü evreni çoġidi

timṣāl [8] resim, suret, tasvir

S747 Ṣalar cūya **timṣālini** āşiyān / Gelür murġ ü māhī olur der-miyān
S1488 Gör āyīne-i naẓmumuñ ḥālini / Ki hem-ser ider şaḫş u **timṣālini**
NE1205 Dīv ki döymez añа pūlādlar / Şīşede **timṣāl** gibi habs ider
SE260 İrdi nüh günbed-i çarḫa fīʿl-ḫāl / Levḥ-i āyīneye gūyā **timṣāl**
SE1563 Ḫāṣılı āyīne-i ʿālemde / Şahş ü **timṣāl** gibi her yirde
HH1282 Gördi şeh bir niḫāl-i bāġ-ı cemāl / Başdan ayaġa nūrdan **timṣāl**
HH1495 Çün merāyā-yı ḥaclegāh-ı miṣāl / Düşleri itdi şaḫş ile **timṣāl**
HH1567 Ḳalbi āyīnedār-ı rūy-ı riyā / Şekl-i **timṣāl-i** mekr ü nakş ü deġā

Tīmūr [4] Timurlu hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (ö. 807/1405)

SE1552 İtdi **Tīmūr** şu demler ki sefer / Eyledi Ḥindi varup zīr ü zeber
SE2809 Bir zaman şaldı ʿAcem mülkine şūr / ʿAsker-i mūr-şümār-ı **Tīmūr**
SE2820 Oldı çün vāḳıf-ı ḥāl-i **Tīmūr** / Işfahan ḥākimi yaʿnī Manṣūr

SE2859 İtdi üç kerre o ser-bāz-ı dil-īr / Farḳ-ı **T-īmūra** ḥavāle şemş-īr

tinn-în [2] büyük yılan, ejderha

S377 Alup n-îze destine merd-i veġā / Sinān oldı **tinn-în-i** merdüm-rübā
NE1780 Nār-ı tahassürle müşevveş ola / Her biri **tinn-în-i** pür-āteş ola

t-îr [68]

1. ok

S25 Ger itmezse şükr ile murġān saf-î / Ola cānı ḳaṣdına her rişte **t-îr**
S211 İşāret ḳılup **t-îri** engüşt ile / Yıḳar ḥaşmı gürzi birer müşt ile
S312 Muġann-î getür nāy-i cān-sūzuñı / O ḳınd-îl-i **t-îr-i** ciger-dūzuñı
S363 Bu vech üzre her rūz olup dār u gīr / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı **t-îr**
S366 Dem-ālūde **t-îr** idi yāhū k-îş / O zenbūr-ı sürḥ oldı peykānı n-îş
S369 İrişdi sipihre şeb-ā-şāb-ı **t-îr** / Ḫadeng itdi būs-ı dehān-ı dil-īr
S376 Hüner gösterüp ʿarşada **t-îrler** / Hemān aşılı ḳaldı şemş-îrler
S384 Ne ışşı belā gelse tedb-îrden / Ḳażā **t-îridür** ḳavs-i taḳd-îrden
S1060 O ney **t-îr-i** efkende-veş oldı zār / Ki iñler yürür çaḳ bulunca ḳarār
S1454 N'ola işlese cāna teʾş-îr-i ʿışḳ / Ki cān içün işlendi hep **t-îr-i** ʿışḳ
S1455 Nice aña cān virmeye her dil-īr / Çıbıḳ çalmaya naḳd-i cāna o **t-îr**
S1513 Ṭutup **t-îr-i** kilk ile meydān yerin / Hedef eyledüm seng menzillerin
NE593 Vāʿiẓ-i şehrüñ de sözi bir belā / Her sözi bir neşter-i **t-îr-i** cefā
NE841 Ḫāme alup destüme mānend-i **t-îr** / Nāy-ı ḳalem eyledi dilkeş ş-arīr
NE949 Nāfiz olup ol suḥan-ı dil-peẕ-īr / Vardı icābet hedefine o **t-îr**
NE954 Uçdı melek gibi o **t-îr-i** şeh-per / İtdi s-îl-rūze yere dek tā güẕer
NE1016 Ebrū-yı ġazā iki müşk-în kemān / **T-îr-i** şuʿāʿ-ı başara dil nişān
NE1067 Her birine ola o şemʿa del-îl / Birine **t-îr** ola birine fet-îl
NE1200 Cümle nebātāt degil serseri / Her biri **t-îr-i** ḫāṣiyetüñ maẕharı
NE1368 Eyledi bir neyyir-i perü'l-tamāʿ / S-îne mi ṣunduḳa-i **t-îr-i** şuʿāʿ
NE1700 Her birini pāreleyüp ol dil-īr / Atdı iki yanına mānend-i **t-îr**
NE2011 Ṭaʿna ider ādemi ḫār u ḫaḳ-îr / Heb dili ucından atılmaz mı **t-îr**
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme ḫalḳa kem-în / Ṭoḳınur āḫir saña da **t-îr-i** k-în
NE2096 Tecrübesiz kār olamaz dil-peẕ-īr / Rüstem iseñ ḳıl yine idmān-ı **t-îr**
NE2944 Ṭoġrılara himmet olur bāl ü per / **T-îr-ṣıfat** her sözi taşdan geçer
SE1088 Ḳarşı ḳorsa nice b-îʿaḳl ü ḥayā / İde kendin hedef-i **t-îr-i** belā
SE1144 Eyleyüp şişe-i gerdūnı tebāh / Menzil-i **t-îre** varur nāvek-i āh
SE1148 **T-îr-i** pür-zūrı varur kār itmez / Eli irmez aña güci yitmez
SE1374 Naẕarı eyledi t-îr-i bürrān / Oldı ol **tire** ferāset peykān
SE1374 Naẕarı eyledi **t-îr-i** bürrān / Oldı ol tire ferāset peykān
SE1375 Olmasa ger eşeri ol **t-îrüñ** / Ḥükmi nafiẕ olamaz tedb-îrüñ
SE1376 Görmese **t-îr-i** ferāsetde eşer / "İttekū" dimez idi Ḫayr-ı beşer
SE2358 Dili ucından atarlar **t-îri** / Dil demir-bende ḳodı şemş-îri
SE2400 Çekdi çöpin ki içe āb-ı revān / **T-îr-veş** üstine atladı hemān
SE2608 Ne tereddüd yiridür iy dil-r-îş / **T-îr** der-şaşt u nişāne der-p-îş
SE2701 **T-îr-veş** ṭoġru söze ṭālib-i ḥaḳ / Daḫı aġzındayiken dirse ṣadaḳ
SE2766 Düşmene arḳada virseydi dil-īr / Yā gibi yine siper ardına **t-îr**
SE2816 **T-îr-i** ser-t-îzi belā-yı nāzil / Ḳılıcı şerbet-i zehr-i ḳātil
SE2832 Berḳ urup dilde şecāʿat güheri / **T-îr-mānendî** atıldı ileri
SE2879 Eşer eyler dile her saṭr-ı laṭ-îf / **T-îrdür** kim ola peykānı red-îf
SE2957 Çün ḳażā **t-îri** ata ḳavs-ı ḳader / Ne başıret meded eyler ne başar
SE3135 **T-îr-veş** ṭoġru olan menzil alur / Egriler yay gibi bend içre ḳalur
SE3195 Hātemin ide nişāne **t-îre** / Geçüre ol da oḳın zihg-îre
SE3471 **T-îr** urduḳ ciger-i ḫāside t-îr / Besdür añlarsa bu deñlü taʿz-îr
SE3471 T-îr urduḳ ciger-i ḫāside **t-îr** / Besdür añlarsa bu deñlü taʿz-îr
HH164 Sebaḳ-ı faẕlına idüp tedb-îr / Güdecek eyledi yerāʿanı **t-îr**
HH206 T-îġı peyda idüp tekerlemeler / Len-i **t-îriyle** ṣaldı zemzemeler
HH216 N-îze vü **t-îri** oldı s-îḫ-i vüḫūş / İtdi kebk ü ġazāli dūş-be-dūş
HH325 Yār ḥāżır zamāne b-î-teşv-îş / **T-îr** der-ḳabża vü hedef der-p-îş
HH710 **T-îr-veş** her taraf olup perrān / Bulmadılar nişāne nice zamān
HH901 **T-îr-i** t-îzi miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra çekerdi m-îl-i fenā
HH953 Pādişeh kim es-îr-i ʿışḳ oldı / S-îne-sūrāḫ-ı **t-îr-i** ʿışḳ oldı
HH1176 Aldı Behzād deste t-îr ü kemān / İtdi bir **t-îr** -i s-îne-dūz revān
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı **t-îr** ile yıḳdı / Ṭāḳ-ı ḳaṣra kemend atup çıḳdı
HH1311 Bendden ḳurtılan her üftāde / Hedef olurdı **t-îr-i** ṣayyāda
HH1761 Aña cān atdı ol ḥam-îde-kemān / Oldı mānend-i **t-îr** t-îz-revān
HH1966 Ḳaşı pür-ç-în ü t-îz olup müjgān / Ḳāṣıdı **t-îr-i** ḳahra itdi nişān
HH2003 Oldı sūrāh-ı mār-ı **tire** mesāmm / Mevc-i ḫūn itdi sedd-i rāh-ı meşāmm
HH2024 İtdi mānend-i **t-îr-i** t-îz eşer / ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳuñ duʿāsı meger

HH2198 Añlayup didi gūşe-i ebrū / **Tīrine** ġamze virdi zehrli ṣu
HH2394 **Tīr** ile Ḳavsi eyleyüp hem-ser / Sīnemi eyledüñ belāya siper
HH2471 Nice keştī sütūnı çarḫ mesīr / Ṣundı gūyā kemān-ı Rüsteme **tīr**
HH2555 **Tīr-veş** çıḳdı āb-ı şād-revān / Eyledi çaḳ kedū-yı çarḫ-ı nişān
HH2737 **Tīr-veş** ġayrı ḳodı pā-der-gil / Ḥadd-ı iʿcāzı eyledi menzil
HE49 Ṣarīrirnden ciger-ḫūn oldı nādān / Baña ḳandil-i **tīr** oldı ḳalemdan
HE89 Atup **tīr-i** duʿā nāvek-fikenler / Fenā gülbangı çekdi ḍarb-zenler

2. erkek cinsel organı

NE2914 **Tīr-i** ḳavī şaṣt-ı keyānī kemān / Perine varınca gömilür hemān
SE1944 **Tīr** ḥāżır hedef āmāde iken / Ḥāşılı ḳıṣṣa bu arada iken

tīr atmaḳ [1] ok atmak ‖ bakmak, bakış atmak

S515 Ya ḫūbān-ı şehrüñ cefāsı nedür / Ki **tīr atsa** lā-büd hedef sīnedür

tīr-efgen [1] ok düşüren, ok atan

HH2199 Kurdı yayın o türk-i **tīr-efgen** / Germ olup āḫır atdı ṭuncından

tīr-güzar [1] ok geçiren, ok vuran

HH1122 Gördi kim bir nigāhı **tīr-güẕār** / Cebhesinde nişān-ı devlet var

tīr-i bārān [3] yağmur oku, yağmur gibi yağan ok

S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa berg / Yaġar **tīr-i bārān** u gūy-ı tegerg
SE1142 Bir işaretle ḳılur ʿazm-i diyār / **Tīr-i bārānıla** eyler efkār
HH2395 Ṭurmışām biñ kemīn olursa güşād / **Tīr-i bārāna** her-çi bād-ā-bād

tīr-i duʿā [2] dua oku, dua

NE953 İtdi revān bir dem-i ḫāṭır-güşā / Ol oḳı mānende-i **tīr-i duʿā**
NE1522 Ḳabre ki ṣunduḳası virmiş şeref / Olsa n'ola **tīr-i duʿāya** hedef

tīr-i ebr-i bahār [1] bahar bulutlarının oku ‖ yağmur

S742 Nihāli olup şol ḳadar sāyedār / Güẕār idemez **tīr-i ebr-i bahār**

tīr-i ḳażā [2] kaza oku ‖ kaza ve kader

NE1854 İtdi nihānī anı bir ṣubḥgāh / **Tīr-i ḳażā** gibi hemān rū-be-rāh
SE3010 Kör ider can gözini **tīr-i ḳażā** / Ḥalḳa-i mīme döner pehn-i ḳażā

tīr-i müje [1] kirpik oku

SE1917 Nevk-i **tīr-i müjesi** cānānuñ / Oynadı çaḳ cigerinde anuñ

tīr-i süḫan [1] söz oku ‖ etkili, keskin ve güzel söz

S456 Olur nevk-i **tīr-i süḫanda** eşer / Aña āb virdikçe ḫūn-ı ciger

tīr-i zehr-ālūd [1] zehirli ok ‖ baştan çıkarıcı bakış

HH2124 Nevk-i müjgānı **tīr-i zehr-ālūd** / Ḥoḳḳa-ı laʿli merhem-i bih-būd

tīr-keş [3] ok atan kimse, okçu

S374 Ġuzāt eyledi **tīr-keş-i** perr ü bāl / ʿAẕāba müvekkil melāyik-miṣāl
NE609 **Tir-keşe** dönse dil-i mübtelā / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol ḳaşı yā
HH200 Burc-ı ḳavs oldı yaylıḳ gūyā / **Tīr-keşi** neyyir-i eşiʿʿa-nümā

tīr-müje [1] ok gibi kirpik

SE3222 Gönli bī-raḥm idi çeşmi ḫūn-rīz / Ṭabʿı **tīr-müje** gibi nebtīz

tīr-niṣār [1] ok saçan, ok yağdıran

SE2817 Ebr-i bārende gibi **tīr-niṣār** / Geldi çatdı nice yüz biñ tatar

tīr ü bārān itmek [1] ok yağmuruna tutmak ‖ sitemli bakış atmak; cefa vermek, eziyet etmek

S370 İdüp **tīr ü bārān** o ebr-i sitem / ʿAdū çeşmini aldı ḫ̆āb-ı ʿadem

tīr ü kemān [1] ok ve yay

HH1176 Aldı Behzād deste **tīr ü kemān** / İtdi bir tīr-i sīne-dūz revān

tirāşīde [1]

1. tıraş olmuş

NE2896 Rūy-ı **tirāşīde** vü dendāne-vār / Çehre ḫırāşīde çü sūhān-kār

2. yontulmuş

NE1089 Dürr-i suḫan-ı gevher-i pāşīdedür / Naẓma gelen laʿl-i **tirāşīdedür**
HH2549 Laʿl ü yākūtdan **tirāşide** / Kimi tāk üzre kimi pāşide

tīre [3]

1. kara, karanlık

S259 Olup **tīre** çün vādī-i ejdehā / Yüzünden anuñ zehr aḳar dāʾimā
HH1999 Eyledi gerd ʿālemi **tīre** / Şuʿle-i tīġ gözleri ḫıyre

2. bulanık

SE2934 Dīdeler şaʿşaʿasından ḫīre / ʿAḳıllar dağdağasından **tīre**

tīre-baḫt [3] kara bahtlı, talihsiz
HH1160 Şeb ki Ḥurşīde perde oldı ẓalām / İtdi şeb-ḫūn o **tīre-baḫt** liʾām
HH1543 **Tīre-baḫt** idi nāmı Baḫtek idi / Dīv aña şeyṭānetde köçek idi
HH2698 Āḫir ol **tīre-baḫt** ü āvāre / Maẓhar oldı ṣuʿā-ı envāra

tīre-dil [4] kalbi kara, kötü kalpli
S1068 Aña ḳaṣd iden zāhid-i **tīre-dil** / Ḳılına ṭoḳunmaġa ḳādir degil
S1420 Kederden ḫalāṣ olamaz muṭṭaṣıl / Ḥum-ı mey gibi mubṭan u **tīre-dil**
SE765 Tābiʿ-i ṣūret olurmış sīret / **Tīre-dildür** ʿArab-ı bed-ṣūret
SE2156 Nā-ḳabūl ü ḥacer-i ebter iken / **Tīre-dil** olduġı rūşen-ter iken

tīregī [1] karalık, karanlık
NE103 **Tīregī-i** ḥücre-i teng-dimāġ / Rūşenī-i ʿaḳl-ı fürūzān-çerāġ

tīre-güher [1] kara cevherli, kötü tabiatlı, mayası bozuk
HH1683 Tek ü tenhā ḳalup anuñla peder / Didi ey rū-siyāh-ı **tīre-güher**

tīre-ḫāk [1] kara toprak; dünya
S125 Güneş ḥavżınuñ ābın irdikçe şām / Güm itdi içüp **tīre-ḫāk-i** ẓalām

tīre-hūş [1] bulanık akıllı, şuuru bulanık
NE3006 Ey mey-i ġafletle olan **tīre-hūş** / Sāġar-ı ḫālī gibi efsürde-hūş

tīre-ḳalb [1] kara kalpli, kötü kalpli
HH2391 Baḳdı zāl-ı sipihre itdi ḥiṭāb / Didi ey **tīre-ḳalb-i** ḫāne-ḫarāb

tīrelik [1] siyahlık, bulanıklık
SE2257 **Tīrelikden** dilini ṣāf eyler / Baḳar evżāʿuña inṣāf eyler

tīregīn-çehre [1] yüzü kara; çehresi kararmış ‖ zalim utanılacak iş yapan
SE3235 Māhsın ḳahrıla bed-mihr olma / Mihrsin **tīregīn-çehre** olma

tiryāḳ [14] zehre ve bazı hastalıklara karşı kullanılan bir cins macun, panzehir, deva
S109 İdüp şerʿi **tiryāk-ı** Fārūḳ-vār / Zehrlenmeden geçdi her bāde-ḫār
S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u ḳahr / Virür neşve elbette **tiryāk** ü zehr
S901 Kesilse n'ola tāki faṣl-ı bahār / Olur çünki **tiryāk** içün ḳatʿ-ı mār
S1228 Yiyüp keyfi eyler mey-i ṣāfı ẓemm / Bedel mi olur hiç **tiryāke** semm
NE1011 Zehr ile **tiryākı** odur cemʿ iden / Var ise şübheñ oḳu bu nüsḫadan
SE72 Mūrı ḥirmen-keş-i idrāk itdi / Mārı cāndārū-yı **tiryāk** itdi
SE473 Telḫi leẕẕet-dih-i ʿuşşāḳ ancaḳ / Zehri hemşīre-i **tiryāḳ** ancaḳ
SE2360 Dili çün mār-ı gezende Ḫallāḳ / Eyledi māye-i zehr ü **tiryāḳ**
SE2772 Mār u **tiryāḳ** gibidür meṣelā / Zehrdür her yanı ortası devā
HH175 Zehrini ʿAḳrebüñ idüp **tiryāk** / Ḳıldı anı münebbih-i eflāk
HH2094 Evveli zehr ü āḫiri **tiryaḳ** / Oldı bu resme şöhre-i āfāḳ
HH2105 Pederi tünd oġlı nīk-aḫlāk / Oldı gūyā ki mārdan **tiryāḳ**
HH2160 Çāre **tiryāḳ-ı** laʿl-i cānāndur / Cüzʾi terkībi cevher-i cāndur
HH2558 Zehr ü **tiryāḳ** nūş-ı luṭf ü sitem / Merd-i ʿārif mücerreb-i ʿālem

tiryāḳi [2] afyona alışmış olan, afyon düşkünü, afyonkeş
S1211 Baḳar aña **tiryāḳi-i** nā-bekār / Şitā vaḳti mānend-i efsürde-mār
NE1912 Ekşeri **tiryāḳi** ḳaḳnüs-nümā / Zehr-i pesendān-ı helāhil-ġıdā

tīşe [1] kazma, külünk
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım **tīşe** / Yedi ḳat yirde bulur endīşe
SE408 Kāviş-i nāḫun-ı endīşe ile / Belki nevk-i ḳalem-i **tīşe** ile
SE2150 Ḫāşılı **tīşe-i** cevr ü sitemi / İtmedi muġber o kān-ı keremi

tīz [42]
1. tez, çabuk
S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i vaḳt-i ʿazīz / ʿAceb nā-maḫal ṣarf olup gitdi **tīz**
S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / Göñül şīşe mey āteş-i tünd ü **tīz**
S1504 Bu tāze ʿaşīrüñ olup keyfi **tīz** / ʿAdū-yı ḥasūde olur girye-ḫīz
NE713 Tāb-ı ciger daġdaġa-engīz idi / Nabżını tutdum ḳalemüñ **tīz** idi
NE716 Ḫāme olup **tīz** bu hengāmede / Dizdi güher baḥr-ı ḫıred-nāmede
NE1479 Yūsuf-ı Mıṣrī gibi pür-ʿazīz / Eyledi şevḳ odını dillerde **tīz**
NE2360 Küfli ḳoḳar nüktelerini hemān / **Tīz** ṭutup her yaña itdi revān
NE2644 Ya bineginden kārı **tīz** idi heb / Her sözi kec-vār u dür-rīz idi heb
NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i gürīz / Teng idi ḥalḳa yarusı tünd ü **tīz**
NE3162 Eyleye **tīz** yazmaġ içün ihtimām / Naẓmuñ ide naḳş ile kārın tamām
SE1665 Var mı teʿşīrde sözden nebtīz / Tīġdan keskin ü ḫançerden **tīz**
SE2234 Çünki bend eyledi ol mār-ı bedi / **Tīz** ṭutup kellesini igneledi

SE2276 Ḫār-veş tünd-iken ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı nār-ı ġażab şuʿle-i **tīz**
SE2451 **Tīz** günlerde bula żaʿf u fesād / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa verād
SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi şarāb / Virdi tīġ müje-i **tīzine** āb
HH110 İtdi bir muşt-i ḫāk ile iṭfa / Ateş-i **tīz-i** ḫasmı rūz-ı vegā
HH1424 Şāha toġrı nigāhın itmiş **tīz** / Olmış āmāde rest-ḫīz-i sitīz
HH1694 Ḳanlar aġlatdı bīm-i ḫançer-i **tīz** / Ġarḳ-ı ḫūn itdi ġamze-i ḫūn-rīz
HH1747 Gördi āmāde tīg-i **tīz-i** ḳażā / Virdi nā-çār olup ḳażaya rıżā
HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i zārı / **Tiz** ṭutup ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı
HH1887 Ẕerre gibi şerāre-rīz oldı / Āteş-i sūz-ı sīne **tīz** oldı
HH1966 Ḳaşı pür-çīn ü **tīz** olup müjgān / Ḳāşıdı tīr-i ḳahra itdi nişān
HH1988 Işidüp anı ol şeh-i ḫūn-rīz / Çekdi nār-ı ġazab şerāre-i **tīz**
HH2127 İtmedin çeşm-i nīzedārı sitīz / **Tīz** ṭutdı o ġamze-i ḫūn-rīz
HH2202 Var idi bir ḥarīf-i yāve-sitīz / Dānişi künd ü ḫışm ü ḥiddet-i **tīz**
HH2216 Dil-berüñ ol nigāh-ı ḫūn-rīzi / Naẓar-ı **tīz-i** renciş-āmīzi
HH2493 Geldi ʿuḳḳāb-ı **tīz-i** nā-geh-gīr / İtdi murgābī-i zebūnı esīr

2. keskin ‖ seri, hızlı

S266 Olur gülşen-i mülke çün ḫār-hīz / Kökin kesmek ister anuñ tīġ-ı **tīz**
S346 Siperle per ü miġfer ü tīġ-ı **tīz** / Ḥabāb ü kef ü mevc ü girdāb-ḫīz
NE381 Ḫandeḳī pür-rümḥ idüp ehl-i sitīz / Döndi çeh-i Rüsteme pür-senc-i **tīz**
NE1707 Sözleri cümle ḥükm-āmiz idi / Ḳavli müʾeṣṣir nefesi **tīz** idi
NE2705 Ḫāṣılı bir ḍarb ile ol pür-sitīz / Urdı ol āyineye peykān-ı **tīz**
NE3001 İtmiş anuñ destine ol pür-sitīz / Heşşini dendān-ı ṭamāʿ gibi **tīz**
SE1581 **Tīz** iken ḫançer-i bürrān-ı ecel / Bulmadı tār-ı tereddüd fayṣal
SE3009 Nāvek-i **tīz** yine olmaya siper / Kimse ḳarşu ḳoyamaz zerre ḳadar
SE3136 Müstaḳim olmaġıla nīze-i **tīz** / Dil uzadur kime kim itse sitīz
SE3237 Ẕerreye mihr çeküp nāvek-i **tīz** / Mūra ḫançerle olınsun mı sitīz
HH901 Tīr-i **tīzi** miṣāl-i şest-i ḳażā / Çeşm-i mūra çekerdi mīl-i fenā
HH1444 Nīş-i **tīziyle** dehānı hemān / Sīḫ ile çāh-ı Rüstem-i destān
HH1512 Açdı mānendi şārim-i Hindī / Mışḳal-ı tīġ-i **tīz** ile Hindi
HH1692 ʿĀḳıbet gerdenüñ bu sūʾi ʿamel / Būse-i tīġ-i **tīze** itdi maḥel
HH2024 İtdi mānend-i tīr-i **tīz** eşer / ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳuñ duʿāsı meger

tīz-ender-tīz [1] çok hızlı, hemen

SE1932 Dönicek kārına **tīz-ender-tīz** / Ḳomamışdı aşaġı rumḥ-ı sitīz

tīz-lisān [1] keskin dilli, doğru söyleyen

SE3137 İstiḳāmetle olan **tīz-lisān** / Sözi geçgin ola mānend-i sinān

tīz-naẓar [1] keskin bakışlı; basiret sahibi, zeki

HH1788 Gördiler irmeyüp gözine żarār / Kevkeb-i baḫtı gibi **tīz-naẓar**

tīz-revān [1] çabuk, hızlı giden

HH1761 Aña cān atdı ol ḫamīde-kemān / Oldı mānend-i tīr **tīz-revān**

tīz-süḫan [1] keskin ve etkili sözlü

SE1599 Ne ḳadar **tīz-süḫan** olsa eger / Bulamaz kār-ı dīger deñlü eşer

tīz-ter [1] daha çabuk, daha seri

SE1571 Ḳatl-i merdümde ḳażādan bī-bāk / **Tīz-ter** dest-i ecelden çālāk

tīzāb [2] kezzap

S1171 Dil-i bī-ġılı pāk it ol āb ile / Zer-i ḫāliş it anı **tīz-āb** ile
NE3034 Nūş-ı ʿarāḳ eyleme zehr-ābdur / Sūde-i elmās yā **tīzābdur**

tīzkerde [1] bilenmiş, keskinleştirilmiş

HE94 Ṭurur dendān-ı encüm **tīzkerde** / Ki bir ṭuṭaġı gökde biri yerde

ṭoġmaduga dönmek [1] hiç doğmamış, var olmamış gibi olmak, perişan olmak

NE138 Luṭfı eger itmese teʾyid-i kevn / **Ṭoġmaduga döne** mevālid-i kevn

ṭoġmaḳ [16]

1. ana karnından dışarıya çıkmak, dünyaya gelmek

NE1951 Ṭut ki **ṭoġup** büyüdi iʿzāz ile / Ġonca-ṣıfat niʿmet ile nāz ile
SE499 Aña virilmiş idi tīġ-i veġā / Gün gibi tīġ ile **ṭoġdı** gūyā
SE505 **Toġdı** bir aḫter-i burc-ı iḳbāl / Yaʿnī şeh-zāde-i āzāde-nihāl
SE1135 Sāʿat-i saʿdde **toġayıdı** hemān / Ola sīmā-yı ṣalāḥı burhān
SE3381 Olsa ger ḳabile ol ālet-i şer / Anadan süfte **ṭoġardı** duḫter
HH2412 **Toġdı** iki oġul necīb ü reşīd / Her biri ṭaʿne-i meh ü ḫurşīd

2. ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, tulû etmek

SE1136 Kim baḳar ṭāliʿ-i mevlūde velī / Ḳutlu gün çaḳ **ṭoġışından** belli
SE1296 Geldi bir fāżıl-ı ifżāl-penāh / Gün **ṭoġup** gitdi o dem şām-ı siyāh

SE1700 Herkesüñ rūz olup aḫşāmı / Güni **ṭoġardı** görince şāmı
HH134 Sefer itdi bediʿ-i rūşen-çehr / **Ṭoġdı** māh-ı felek çü nūrü'd-dehr
HH1198 Çünki derden seḥer açıldı kilīd / Gün gibi **ṭoġdı** ḳapudan Ḫārşīd

3. meydana gelmek, neşet etmek

SE228 Oldı tābende o şeb cirm-i ḳamer / Nite kim bedr güni nūr **ṭoġar**
SE757 Cehldür maṣdar-ı her şerr ü fiten / **Ṭoġar** aḫlāḳ-ı zemīme andan
SE3343 **Ṭoġar** andan fiteni devrānuñ / Āḫiret anasıdur şeyṭānuñ
SE3444 Minnet Allāha tamām oldı kitāb / **Ṭoġdı** dilden bu meh-i ʿālem-tāb
HH1533 Çünki olmaya ṭāliʿüm yāver / Ḳara günlüye ṣubḥdan ne **ṭoġar**

ṭoġrı, ṭoġru [14]

1. yalan veya yanlış olmayan, gerçeğe uygun, gerçek, hakikat

NE638 Medḥin iden kiẕb ile şöhret bulur / **Ṭoġrusunı** söyler ise hicv olur
NE2587 Her ne olur idi olaydı bu kez / **Ṭoġrusı** budur ki yoġı yaramaz
SE1353 Hiç **ṭoġrusına** yañılmaz idi / Kendisin āyīnede bilmez-idi
SE2701 Tīr-veş **ṭoġru** söze ṭālib-i ḥaḳ / Daḥı aġzındayiken dirse ṣadaḳ
SE3139 Ṭoġruluḳ mertebe-i vālādur / **Ṭoġrusın** mı diyeyin aʿlādur
HH1491 **Ṭoġrusı** bu sözümde lāf idemem / Emrini gözlerüm ḫilāf idemem
HH1945 Dil ucından bu ḥāle ḳoydı beni / Şehrden sürdi **ṭoġrı** söyleyeni

2. doğru sözlü, dürüst

NE2944 **Ṭoġrılara** himmet olur bāl ü per / Tīr-ṣıfat her sözi taşdan geçer
SE3135 Tīr-veş **ṭoġru** olan menzil alur / Egriler yay gibi bend içre ḳalur

3. yönelmiş olarak, müteveccihen

HH590 Sā-be-sū ḥalḳ idüp namāza güẕār / Ḳıbleye **toġrı** aḳdı ol enhār
HH718 Edeb ile dönüp mürīd ü refīḳ / Ṭutdılar ḫānḳāha **ṭoġrı** ṭarīḳ
HH945 Yüzüñe **ṭoġrı** baḳduġı bir ān / Ucın ilişdürincedür müjgān
HH1424 Şāha **toġrı** nigāhın itmiş tīz / Olmış āmāde rest-ḫīz-i sitīz

4. hak ve hukuka riayet ederek, dürüst bir şekilde

SE565 Bī-hūde vaḳtüñi ẕāyiʿ itme / **Toġrı** git kec yola aşla gitme

ṭoġrıluḳ, ṭoġruluḳ [3] dürüstlük, sıdk

SE3139 **Ṭoġruluḳ** mertebe-i vālādur / Ṭoġrusın mı diyeyin aʿlādur
NE2943 İki cihān devletidür **ṭoġrıluḳ** / Ḥaḳḳın ulu niʿmetidür ṭoġrıluḳ
NE2943 İki cihān devletidür ṭoġrıluḳ / Ḥaḳḳın ulu niʿmetidür **ṭoġrıluḳ**

ṭoġru yol [3] insanı hak ve hakikate ulaştıran yol, hidayet yolu

SE1071 Ḥaddüni yaʿnī tecāvüz itmez / **Toġru yolı** ḳoyup egri gitmez
SE1810 Meslek-i ehl-i fütüvvet oldur / Cennet-i ʿālīye **ṭoġru yoldur**
SE3153 İstiḳāmet ki ola tabʿa medār / **Ṭoġru yoldan** çıḳamaz cedvel-vār

ṭoġrılmaḳ, ṭoġrulmaḳ [5] bir tarafa doğru yönelmek, teveccüh etmek

NE372 Ḫasmuñ idüp ḳahr ile ḳaddin ḳemān / Egriye **ṭoġruldı** o şāh-ı cihān
SE207 Ṭāḳ-i Kisrā gibi nice muʿvec / Ḥaḳḳa **ṭoġrıldı** hemān itmedi lec
SE3349 Egridür ḳābil-i ıṣlāḥ olmaz / Yaşadıḳça güc olan **ṭoġrılmaz**
HH2236 **Toġrılup** bir yañaya rāh gibi / Baḳmayasın bu semte māh gibi

ṭoġrı söyleyeni şehrden sürmek [1] bugünkü kullanımı "Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar" şeklinde olan atasözü

HH1945 Dil ucından bu ḥāle ḳoydı beni / **Şehrden sürdi ṭoġrı söyleyeni**

toḫm [10] bir sonucun meydana gelmesine neden olan şey

S487 Emel būstānı olup nā-bedīd / Kül oldı ocaġında **toḫm-ı** ümīd
S708 Virür ḥāṣıl ol yerde **toḫm-ı** emel / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş maḥal
S1410 Dime ḳaṭre-i ḫūn-ı miḥnetdür ol / Bu ḫāk içre **toḫm-ı** muḥabbetdür ol
NE28 Noḳṭa degil **toḫm-ı** hidāyetdür ol / Sünbüle-pīrā-yı saʿādetdür ol
NE30 Sünbüle-i **toḫm-ı** hidāyetdür ol / Kevkebe-i burc-ı saʿādetdür ol
NE1508 Ḫākleri mezraʿ-ı **toḫm-ı** murād / Ḫāk-be-ser itmez iseñ iʿtiḳād
SE862 Meşelā kendümi şaçar ḫāke / **Toḫm-ı** encümle döner eflāke
SE1813 Ḳılasın şefḳatı düstūr-ı ʿamel / Olasın mezraʿa-i **toḫm-ı** emel
SE1874 Olma üftāde-i dām-ı evlād / Ekme bu mezraʿada **toḫm-ı** fesād
HH72 Ne günāh eyledi ʿaceb Ādem / Meyl-i gendümle ekdi **toḫm-ı** elem

ṭok [1] yemek yemiş olan, aç olmayan

SE1277 Aḳçalı Türk ḳoyun gütmez idi / **Ṭoḳ** olan ḳarnını aç ṭutmaz idi

ṭoḳınmaḳ, ṭoḳunmaḳ [30]

1. dokunmak, değmek, temas etmek

S718 **Ṭoḳundukça** ʿaksi olup pür-şitāb / Yürür nuḳre ḫanḳ-ı şabā sīrāb

NE244 Ya gül-i ḫurşīde **ṭoḳundı** ṣabā / Düşdi çemen-zāra varaḳ cā-be-cā
NE981 Kim şererinden yaña kevn u mekān / ʿĀḳil iseñ degme **ṭoḳınma** hemān
NE1206 Lemʿa-i ḳahrına **ṭoḳına** perī / Ṭutuşa pervāne gibi şeh-peri
NE1588 Pūşiş-i sebzin alup ol ḳavm-i şūm / Sebze-i küh-sāra **ṭoḳundı** semūm
NE2671 Bilmemesin ḳabir ʿaẕābı saña / Bevl **ṭoḳunmaḳdan** olur evvelā
NE2807 Ḳalḳup açılur yirinden hemān / Ayaġı ṭaşa **ṭoḳınur** nā-gehān
SE2401 Deheninden aña su püskürdi / **Ṭoḳınup** ḫayli beri tüskürdi
SE3467 **Ṭoḳınursa** nefes-i ʿuşşāḳa / Az zamanda yayılur āfāḳa
HH40 Çıḳa eflāke güy-ı ʿarṣa-i ḫāk / Biribirine **ṭoḳına** eflāk
HH166 Ṭarabından semāʿ idüp ʿĪsā / **Ṭoḳınup** düşdi ḫāke cām-ı ṭalā
HH2270 Ne dem-i būs-ı leb ne tāb-ı recā / Dilüm aġzum **ṭoḳunmamışdur** aña

2. isabet etmek, erişmek, zarar vermek

S1068 Aña ḳaṣd iden zāhid-i tīre-dil / Ḳılına **ṭoḳunmaġa** ḳādir degil
S1531 **Ṭokunmaya** bu silk-i pür-gevhere / Şu kim neẕr ide naẕmını tel ḳıra
NE400 Gürz pey-ā-pey **ṭoḳınup** miġfere / Döndü veġā ʿarṣa-i āhengere
NE980 Tiġ-i ġam-ı ʿışḳ **ṭoḳınsa** yine / Seng ise de dil olur āteş-zene
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme ṭaʿn oḳına / Belki döne yine saña **ṭoḳına**
NE2037 Ṭaʿna içün eyleme ḫalḳa kemīn / **Ṭoḳınur** āḫir saña da tīr-i kīn
NE3041 ʿArżını çün şīşe-i ṣahba-yı āl / **Ṭoḳınup** eylerler idi pāyimāl
SE2298 Siper-i laʿnet-i yārān olasun / Ḳalbe **ṭoḳınmada** peykān olasun
SE2448 **Ṭoḳınur** vārişe de belki żarar / Tek ṭururken anı şūrīde ider
SE3251 **Ṭoḳunup** ḫātem-i elmās-şiken / Şeb-çerāġını düşürdi gözden
SE3321 Kimsenüñ aña **ṭoḳınmaz** naẕarı / Munḳatıʿ rişte-i nūr-ı başarı
HH1985 Diñlemezse eger naṣiḥatımuz / **Ṭoḳınur** tünd-bād-ı ṣavletimüz

3. rahatsız etmek, yaramamak

NE2050 Bu daḫı aña **ṭoḳınup** ṣubḥ u şām / Ṭurmaz idi körlük iderdi müdām
SE2250 Olmaz anuñla latife cāʿiz / **Ṭoḳınan** nükteyi añma hergiz
SE2368 Gider ol nükte-ver-i ṭaʿne-zeni / **Ṭoḳına** kesme gibi her süḫanı
HH1674 **Ṭoḳınur** zaḫmı olana gül-i ter / Ḳocınur yaġırı olan derler

4. sataşmak, incitmek

SE2391 Ḳulaġın bursa ḳaçan ḫalḳuñ eli / İle **ṭoḳınmaz-ıdı** aġzı dili

5. ulaşmak, erişmek

SE1461 Güş-ı pīre **ṭoḳınınca** bu süḫan / Şordı çünkim gülerek aşlından

ṭoḳuş **[1]** bkz. ‘degiş ṭoḳuş itmek’ md.

NE2661 Gāhi degiş **ṭoḳuş** iden dil-bere / Ṭoḳışur idi getürüp bir yere

ṭoḳuşmaḳ **[3]** çarpışmak, vuruşmak

NE2547 Ḳaşşa ḳoç alnı gibi yumrı ṭaşaḳ / **Ṭoḳuşup** olmışdı meger iki şaḳ
NE2596 Ḳarşu gelür ol bu olur zaḫme-zen / Ḳoç **ṭoḳuşur** gibi iki yañadan
NE2661 Gāhi degiş ṭoḳuş iden dil-bere / **Ṭoḳuşur** idi getürüp bir yere

ṭoḳuz çarḫ **[1]** feleğin dokuz katı

SE141 Ṭolsa āteşle eger ṣaḫn-ı zemīn / Ḳonsa üstine **ṭoḳuz çarḫ-ı** berīn

ṭoḳuz düzen **[1]** feleğin dokuz katı

NE109 İtmiş iken cānı dilüñ mūnisi / Yoġ idi **ṭoḳuz düzenüñ** birisi

ṭoḳuz ḳat **[2]** feleğin dokuz katı

HH2612 Fitne küncinüñ ol raṣad-sāzı / Çaḳ **ṭoḳuz ḳatdan** añladı rāzı
SE270 Eyledi ṭayy reh-i mülk ü melegi / Geçdi sürʿatle **ṭoḳuz ḳat felegi**

ṭolab **[1]** kuyudan su çekmeye yarayan kap ‖ içki sunan kadın, sakiye

S445 Bu kāra olur mı göñül meyl-ḫīz / Ki **ṭolabı** eşrāf ü maṭlab ʿazīz

ṭolama {ṭolma} **[1]** bir şeyle dolmuş, dolu. Ayrıca bkz. ‘sitem ṭolaması {sitem ṭolması}’ md.

SE1394 Jīve bardaġı sitem **ṭolaması** / Bodur oġlı boduruñ aʿlāsı

ṭolamaḳ **[1]** bkz. ‘ayaḳ ṭolamaḳ’ md.

SE3185 Gider ol ʿılıḳı ki ḳuyruḳ bulaya / Zülf-i kec-bāz-veş ayaḳ **ṭolaya**

ṭolandurmaḳ **[3]** birisini aldatıp malını veya parasını elinden almak

NE1740 Bir iki pul almaġa biñ dād atar / Ḫalḳı **ṭolandurmaġa** alur ṣatar
NE1754 Ḫalḳı **ṭolandurmada** bī-tābdur / Devr ise eblehlere dolābdur
HH1943 Çün **ṭolandurdı** ben dil-ifgārı / Böyle ser-geşte itmese bāri

ṭolanmaḳ **[4]** dolanmak, dolaşmak, gelişigüzel gezmek

S361 Muḥīṭ olup o genc-i baḫt-ı sipāh / **Ṭolanmışdı** çün ejder-i kīne-ḫāh
S728 Güneş **ṭolanur** seyr içün dā’imā / Dili beste-bāb-ı icāzet aña

NE2653 **Ṭolanur** aġlardı virürdi bengi / Deg degi vü seg segi vü çeg çegi*
SE2566 **Ṭolanup** nite ki mihr-i sāʾil / Oldum āḫir ḳapusından dāḫil

ṭolaşmaḳ [3] dolaşmak, gezinmek

S564 Ḥişāruñ **ṭolaşdıḳça** pīrāmenin / Çekilür edeble öpüp dāmenin
SE2365 **Ṭolaşur** fürce bulup āzāde / Ezmedür başını anuñ çāre
HH2299 Gāh deryāya indi yaşı gibi / Geh ḳaradan **ṭolaşdı** ḳaşı gibi

ṭolayı [1] çepeçevre

S684 Meger merdüm-i çeşm-i terdür ḥişār / Şeref virmiş aña **ṭolayı** nigār

ṭoldurmaḳ [2]

1. (ses için) yaymak ‖ söylemek, anlatmak

S1086 Eger muṭribā bezme gelse o ḫar / Ḳulaġına **ṭoldursa** idüp naġmeler

2. (yay için) ok sürüp kirişi sonuna kadar çekmek

NE609 Tir-keşe dönse dil-i mübtelā / Ṭurmaz oḳın **ṭoldurur** ol ḳaşı yā

ṭolmaḳ [37]

1. (kadeh için) dolu hale gelmek

S448 Ne göstersün ol kūçede pīlever / Ki her kūşesi **ṭola** dürr ü güher
S955 **Ṭolup** āb-ı rengīn ile şīşeler / Gül-i cām ṭurmaḳ gerek tāze ter
S1104 **Ṭolar** dāʾimā kendiden sāġarı / Meger oldı meh cām-ı İskenderi
S1402 Göñülden o tāze sebū-yı şarāb / Ki cezb eyleyüp **ṭola** ṣahbā-yı nāb
S1403 **Ṭolar** kendiden sāġarı dāʾimā / Ḳanı öyle bir cām-ı ʿālem-nümā
NE671 Cām **ṭolar** şīşeler eyler ṣadā / Ṣu küçüġün söz büyüġündür velā
HH854 İtdiler levḥ-i māhı fersūde / **Ṭoldı** bu kāse ṣandal-i sūde
HH1519 **Ṭoldı** gūyā bu kāse-i billūr / Āb-ı ṣubḥ ile sūde-i kāfūr

2. dolmak, bir yere iyice yayılmak, kaplamak

NE137 Ḳıldı mevālid-i ṣülüṣe ẓuhūr / **Ṭoldı** cihān şevḳ ile mānend-i nūr
NE1375 Lücce-i envār-ı ʿayān itdi mevc / Cān evine **ṭoldı** hemān fevc fevc
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile **ṭolar** ol maḳām / Şeh gibi dīvānı ṭurur ṣubḥ u şām
NE1826 **Ṭolmış** idi nite ki envār-ı berḳ / Ṣaʿṣaʿa-i luṭfı ile ġarb u şarḳ
NE2441 Dirhem-i encümle **ṭolaldan** semā / Gelmedi bir yire zinā vü ġınā
NE2579 Ṣoñra Çürük Rāziye açdı dehān / **Ṭoldı** neccār-ı necr ile cihān
NE2923 Bir aradan nevbet-i cūyī-miṣāl / Ġulġuleden **ṭoldı** yemīn ü şimāl
SE141 **Ṭolsa** āteşle eger ṣaḥn-ı zemīn / Ḳonsa üstine ṭoḳuz çarḫ-ı berīn
SE236 Dūd-ı ḫayretle dimāġı **ṭoldı** / Ṣanasın kim gemisi ġark oldı
SE238 **Ṭoldı** mehtābıla çarḫuñ bāmı / Ġarḳ-ı āb itdi sevād-ı şāmı
SE910 Ol iki mīlile **ṭolup** içi nār / İki ocaḳlı eve döne mezār
SE1679 Kim arar **ṭolsa** eger kevn ü mekān / Hep Bedaḫşān gibi laʿl-i raḫşān
SE1747 Oldı iḳbāl-i Melikşāh füzūn / **Ṭoldı** nāmıyla revāḳ-ı gerdūn
SE2334 Çeşm-i aʿver gibi bī-fer olmış / Ḫas ü ḫāşāk ü veseḫle **ṭolmış**
SE2483 **Ṭoldı** çün meyli ile ḳalb-i cihān / Oldı seyyāre-i medḥi rükbān
SE2571 İçi meh-pāreler ile **ṭolmış** / Tūde-i nūr-ı mücessem olmış
HH16 Genc-i ḥikmetle nüh felek **ṭoldı** / Tīġ-ı Behrām aña ṭılısm oldı
HH76 Her füsūnkār günbed-i fāḫir / Āh-ı efsūs ile **ṭolar** āḫir
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż cümle güşād / **Ṭoldı** yerden göge şuʿāʿ-ı murād
HH207 İtse şemşīr-i intiḳamın medd / Ḳızıl elmāyile **ṭola** ser-ḥadd
HH247 **Ṭola** mābeyn-i deffeteyn-i kitāb / Ṣadef-āsā nice dür-i nā-yāb
HH558 Geldi sūdā-ger-i sevād-ı Ḫuten / **Ṭoldı** bu ḫāne misk ü ʿanberden
HH855 Ḳaldurup perde-i şeb-i tārı / **Ṭoldı** āfāka māhuñ envārı
HH889 Her ṭaraf tāze naḫl ile **ṭolmış** / Ẓıll-ı berg anda ḫurde-naḫş olmış
HH1011 **Ṭoldı** sevdā-yı salṭanatla dimāġ / Oġlınuñ māteminden itdi ferāġ
HH1272 Ṭarḥ idüp tāze nahli ṣatrancī / **Ṭolsun** ol ḫāke meyvenüñ genci
HH1522 **Ṭoldı** nūr-ı seḥer bu nüh bama / Döndi ḳaṣr-ı sefīd-i Behrāma
HE100 **Ṭolup** yerden göge nūr-ı ilāhī / Ruḫ-ı mehde idi bir pāre siyāhī

3. (göz için) yaşarmak, nemlenmek

HH1592 ʿĀrıż-ı tāb-nāke baḳduġı dem / Gözi **ṭolar** miṣāl-i sāġar-ı Cem

ṭolu [43]

1. dolu, içi boş olmayan, dolmuş

S27 Ser-i hānına bu niʿamla zemīn / **Ṭolu** ṣaḥn-ı ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S539 Gelür bād ile **ṭolu** keştīleri / Ne keştī ki gencīne-i Ḳayseri
S540 Niʿamla gelen **ṭolu** keştīleri / Bize añdurur genc-i Bād-āveri
S660 Bu efsāne bir ḳıṣṣa-i naġzdur / Tehī post ṣanma **ṭolu** maġzdur
S875 **Ṭolu** duḫter-i rezle cām-ı şarāb / Miyānında Ḳız Ḳulesidür ḥabāb
S932 Getür sāḳiyā bezme bir **ṭolu** cām / Yine çarḫa girsün o bedr-i tamām

S986 Ṣurāḥī vü sāġar olur cilve-ger / **Ṭolu** gerden ü gūş ü laʿl ü güher
NE605 Dilde **ṭolu** ḥubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī yerine şirk-i ḫafī
NE708 Devr iderek ḳubbe-i fīrūze-fām / Ṣundı meger herkese bir **ṭolu** cām
NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı **ṭolu** kibr ü ġurūr / Sinede merküzı bürüz-ı ẓuhūr
NE760 İtdi ḥuṣuṣa ki cefā-yı zamān / Miḥbere gibi yüregüm **ṭolu** ḳan
NE1087 Ḳande olur kim dürr-i manẓūm ola / Kīse-i zer-veş **ṭolu** mefhūm ola
NE1284 Her ṭarafı **ṭolu** cevānāndan / Eksigi yoḳ ḫūr ile ġılmāndan
NE1328 Maʿrifet erbābı gezer sū-be-sū / Cins-i meʿārif ile sefīne **ṭolu**
NE1330 Şevḳ **ṭolu** ḳalb-i ġam-ı endīşede / Cām be-kef-i dil-ber ise pīşede
NE1421 Ḳalbüñi de alamaz elüñden senüñ / Belki olur dürle **ṭolu** maḫzenüñ
NE1762 Līk derūnında olan ġayrıdur / Ḳalbi **ṭolu** fikret-i lā-ḫayrıdur
NE2186 Ḳumḳuma-veş içi **ṭolu** üsti nerm / Serper anuñ ile içine āb-ı germ
NE2492 **Ṭolu** yüki çömlegi her bucaġı / Kör ṣobaya dönmiş idi ocaġı
NE2513 Aḳlıġıla ṣafha-i pür-ʿāc ider / Her segini **ṭolu** sefidāc ider
NE2793 Ḳaddi güzel ḫüsn ise muġlim-pend / Yaʿni etine **ṭolu** bālā-bülend
NE3050 Oldı aña ṣanʿat-ı cerr-i sifāl / Raṭl-ı girān ile **ṭolu** ṣahbā-yı āl
SE371 Keserin ḫāme elin itse dırāz / Gerçi ʿālem **ṭolu** gencīne-i rāz
SE374 Ḥamdüli'llāh **ṭolu** gencīne-i dil / Güheri kimseden almalı degil
SE252 Muʿtedil-ten mütenāsib-aʿżā / Berg-i gül **ṭolu** ḫarīr-i zībā
SE2588 Pür-cilā saṭḥı **ṭolu** naḳş u nigār / Ṣaldı büt-ḫāne-i mānīye ġubār
SE2706 Aġzınuñ ölçüsin alsañ ammā / Ola dünyā **ṭolusı** ʿahd ü vefā
HH878 Ḫūblarla bihişt idi pür-ḫūr / Beyt-i Maʿmūr ile **ṭolu** bir sūr
HH2495 Ṭop **ṭolu** içi kāfir-i ḥarbī / Nice ʿasker şikest eder ḍarbı
HH2500 **Ṭolu** bārūt u ṭop ile anbār / Oldı çāh-ı caḥīm ü ġār-ı mār
HH2541 Gūyiyā her tūrunc-ı müşgīn-būy / Müşg ü ʿanberle **ṭolu** zerrīn-gūy

2. içki dolu kadeh, sağrak

S7 Ḫum-ı şevḳden çün ola curʿa-keş / N'ola dāʾim itse **ṭolusun** güneş
S829 **Ṭoluñ** dāʾim ey sāḳī-i dil-sitān / Dem-ā-dem o fısḳiye olsun revān
S937 Yine sāḳiyā yāre ṣun bir **ṭolu** / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zībāya ṣu
S948 Olur ṣufr-ı ḫāli kenār-ı ḳadeḥ / **Ṭolularla** olur ḥesāb-ı feraḥ
S951 **Ṭolu** üzre būse alınur müdām / Yeter ʿāşıḳa būse-i laʿl-i cām
S1401 **Ṭoluñ** dāʾim ey sīne-i bī-sükūn / Yeter saña dil sāġar-ı lāle-gūn
NE2178 Ḫalḳ-ı ḥarāmī gibi gerden-firāz / **Ṭolusın** içre nice sermest-i nāz
SE2589 Bī-tekellüf içilüp **ṭoluları** / Meze ṣundı bize şeftālüları
HH2134 Bezm-i ʿışḳuñ o ser-şiken **ṭolusı** / İtdi ol ḫasteyi ġarīb ölüsi
HH2575 Būseli **ṭolularla** her büt-i Çin / Biribirinden oldılar gülçīn
HH2577 Nuḳl idüp laʿl-i rūh-perverdi / **Ṭolu** başına būseler virdi
HH2601 Meclis-i meyde her büt-i dil-cū / ʿĀşıḳı ʿışḳına içerdi **ṭolu**

ṭolu ḳaldurmaḳ [3] kadeh kaldırmak, içmeye başlamadan önce kadehi havaya kaldırmak

S1145 **Ṭolu ḳaldurup** necm-i ṭārıḳ gibi / Yaḳañ çāk ḳıl ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi
SE2020 **Ṭolu ḳaldurmada** ol ehl-i ṣaḳā / Dir idi yaʿnī taʿaccubla aña
HH2310 ʿĀşıḳı ʿışḳına o ḳaşı hilāl / **Ṭolular ḳaldururdı** mihr-miṣāl

ṭolu ṣunmaḳ [2] içilecek bir şeyi kadehle, sağrakla sunmak

S817 Dem-i ʿıydıdur meclisüñ sāḳiyā / **Ṭolu ṣun** olunsun yine merḥabā
SE2582 Biñ ḫoş-āmedle idüp dil-beste / **Ṣundı** ḫoş geldi **ṭolusın** deste

ṭolum [1] dolduruş, bir kez dolduruş

S464 Gelelden bu bezm-i bed-encāmına / Anuñ digmedik bir **ṭolum** cāmına

ṭolunmaḳ [2]

1. (kadehin aya benzemesi yönüyle) ay için dolunay olmak ‖ dolu hale gelmek, dolmak

S821 Bahār oldı sāḳī **ṭolunsun** şarāb / Bitürsün gül-i neşve ol āfitāb

2. batmak ‖ kaybolmak

HH1326 Deşt ü kūhsārda ġazāle miṣāl / Geh ẓuhūr itdi **ṭolundı** ġazāl

ṭomār [3] yığın, deste, yekun

HH238 Ẕeyl-i **ṭomār-ı** ʿömri ola dühūr / Neşr-i ʿadl ide tā zamān-ı nüşūr
HH1641 Açasın nā-güşūde **ṭomarı** / Yayasın rāz-ı ʿāşıḳ-ı zārı
HH2352 Gūyīyā mevc-i ṣafḥa-ı ʿummān / Dürdi **ṭomār-ı** ʿömrüni devrān

ṭonanma [1] bayramlarda süs ve ışıklandırma yoluyla yapılan şenlik, şehrâyin

SE353 Gül **ṭonanması** idüp faṣl-ı bahār / Oḳudı gülşene ezhārı hezār

ṭonanmaḳ [2] donanmak, süslenmek

S1020 **Ṭonansa** ṭabaḳlarla ol pīş-ḫˇān / Virür pīş-keş ṭablasından nişān
SE2170 **Ṭonanup** nice ḳırıḳ zen-pāre / Alalar geyse dönüp gülnāra

ṭonatmaḳ [1] donatmak, giydirmek, süslemek

SE3313 Aḳ sādeyile **ṭonatdı** bedenin / Ölmedin geydi eliyle kefenin

ṭonmaḳ [5] soğuğun etkisi ile katılaşmak, buza dönüşmek

S1350 Eger cāma ḳoysañ mey-i āteşīn / **Ṭoñup** ola pür-püşte-i āhenīn
S1352 Şikest oldı cām-ı mey-i laʿl-i fām / **Ṭonup** her ḥabāb oldı billūr cām
S1361 **Ṭoñup** çār-ʿunṣur çelīpā gibi / Şitā ḳıldı deryāyı ṣaḥrā gibi
S1363 Bu demler ki āteş şerer-bār ola / **Ṭoñup** her şerer dāne-i nār ola
NE568 Berf yaġup ḫurde-i şükker gibi / Ḳaṭre **ṭoñup** oldı şükker leblebi

ṭob, ṭop, ṭūb [25]

1. küre şeklindeki nesne, top

S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki farḳında **ṭob-ı** zeri mihr ü māh
S1355 Atar ḳar **ṭopın** nev-cevānlar yine / Ṣaḳındı gümüş ṣavlecānlar yine
S1356 Yapup ḳar **ṭopın** her nihāl-i ümīd / Olur pençesi ġonca-verd-i sefīd
SE2471 Teni altun **ṭopa** beñzerdi hemān / Anı taḥrike ayaġı çevgān

2. gülle ya da şarapnel atan ateşli silah

S300 Veġā sūrına oldı baḥrī fişek / Atıldıḳça deryāda **ṭūb** u tüfek
S604 ʿAdū üzre zencīr atup **ṭoplar** / O mā-beyne zencīr-i āhen çeker
S636 N'ola ḫaşm-ı **ṭobundan** itse ḥaẕer / Ki evren yataġıdur ol ḳalʿalar
S637 ʿAdū mülkünüñ **ṭob-ı** kūh-efgeni / Añа nisbet ile fişek hāveni
S638 ʿAceb hāvan ancaḳ o rūyine **ṭūb** / Ki eczā-yı fersūde tīġ-ı ḳalʿa-kūb
S678 Burūcunda anuñ meh-i hāle-vār / Görinür **ṭob** azġındaki mühre-vār
NE375 **Ṭūb-ı** ʿayān eyledi rūz-ı ḳıyām / Zelzele-nāk itdi cihānı tamām
NE399 Biri biriyle atışup her merd-i cenk / Başladı hengāmeye **ṭūb** u tüfenk
NE2912 Yerde yüzi şaḫş-ı mürāyī gibi / Götü de şıḳı **ṭop** hevāyī aşlan gibi
SE2818 Bu ḫaber baġrını deldi **ṭopuñ** / Yüregi aġızına geldi ṭopuñ
SE2818 Bu ḫaber baġrını deldi ṭopuñ / Yüregi aġızına geldi **ṭopuñ**
HH2001 Mühre-i **ṭob** ḳıldı ḫaşmı tebāh / Ġārdan çıḳdı şanki dīv-i siyāh
HH2496 Heyʾet-i muʿveci gürūha kemān / Mühre-i **ṭopla** gürūha zenān
HH2497 Gerçi gencīne gibi pür-zer idi / Ejder-i **ṭop** ile pür-āẕer idi
HH2634 Her ṭarafdan atıldı **ṭob** u tüfeng / Çatdılar birbirine iki neheng
HH2638 Nā-gehān **ṭob-ı** ejdehā-timsāl / Virdi bir demde ol laʿīne zevāl

3. küre biçiminde top mermisi, gülle

NE1573 Başdan alup meşʿale efrūz-ı **ṭūb** / Şuʿle o ḫāşā ki ider reft ü rūb
HH1166 Başların dikdi rumḥa anlaruñ / Göklere aġdı **ṭopı** serdāruñ
HH1443 Deheni meşʿal-i reh-i idbār / Mühresi şekl-i **ṭop-ı** meşʿaledār
HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i maġlūb / Ḫāke urmaġla yüni çıḳmış **ṭob**
HH2500 Ṭolu bārūt u **ṭop** ile anbār / Oldı çāh-ı caḥīm ü ġār-ı mār

ṭop āyīne [1] İskender'in aynası. Bir rivayete göre bu ayna küre şeklindedir. Yalancıların görüntüsü bu aynada yansımadığı için İskender bir kimsenin yalan söyleyip söylemediğini bu ayna vasıtasıyla anlarmış. Ayrıca bkz. 'āyīne-i ālem-nümā' md.

S1019 Düşüp ʿaksi saḳf-ı sipihre yine / Olur pīş-ḫᵛān ile **ṭob āyīne**

ṭopraḳ [7]

1. yer kabuğunun canlıların yaşamasına elverişli tabakası

S732 Ḫazān faşlı seyr eyleyen anı der / ʿAceb **ṭopraġı** var ki altun biter
SE613 Her kime eylese luṭfıla naẕar / Ḳara **ṭopraġ** ise de cevher ider
SE681 Ḫāk-i ten kim bir avuç **ṭopraḳdur** / Hep yuḳardan geçinen alçaḳdur
SE1131 Şeb-i tārīkile çün pençe-i ḫār / Yapışup **ṭopraġa** altun eyler
SE2413 Ṭaş u **ṭopraġı** degil mi kānuñ / Dür ü gevher didügi dünyānuñ
HH1257 Her ṭaraf bāġ u rāġ-ı bī-hem-tā / Sengi şeffaf ü **ṭopraġı** būyā

2. toz

NE3118 Ehl-i dilin ayaġı **topraġuyuz** / Cāhilüñ ammā cigeri dāġıyuz

ṭopṭolu [6] çok dolu, ağzına kadar dolu

NE392 Çün dehen-i ejder-i āteş-feşān / Ḫandeḳī hep **ṭopṭolu** nār u duḫān
NE960 Nāy-ı tehī maġzı bulup ṭa gülū / Eylediler şebnem ile **ṭopṭolu**
NE1296 **Ṭoptolu** hep ḳuleleri otla / Şanki fişek ḳalʿası bārutla
NE2331 Noḳṭaları şaçma ḫurūfı silāḥ / **Ṭopṭolu** aġzı şıḳılı ışṭılāḥ
NE2978 Sebze olup yaʿni yem-i mevc-zen / **Ṭopṭolu** olmış idi baṭ-ı bādeden
HH2495 **Ṭop ṭolu** içi kāfir-i ḥarbī / Nice ʿasker şikest eder ḍarbı

ṭopuḳ [3] ayağın toparlakça olan arka kısmı, ökçe

NE2527 İtse ḳınalı **topuġın** āşikār / Şan derisin yüzmiş idi rūzgār
NE2542 İnce beli ḳad güzel aʿlā **topuḳ** / Yuḳarısı az aşaġısı çoḳ
NE2791 Kendi ḳılıc-varsaġı **ṭopuḳ** döker / Öñüne kim ṭurabilürdi meger

ṭopuġına çıḳmamak [1] bir şeyin başka bir şeye nazaran çok az miktarda ve çok alt seviyede kalması, ulaşamaması durumunu anlatan deyim

NE1307 Seyrine gelse n'ola dünyā anuñ / **Ṭopıġına çıḳmadı** deryā anuñ

ṭopuz [1] sapından tutularak kullanılan ucu top şeklinde madenden silah. Ayrıca bkz. 'odlu ṭopuz' md.

SE1009 Anı fikr eyle ki maḥşerde saña / Olınur odlu **ṭopuzlarla** cezā

ṭorba [3] iplik, kıl vb. madde ile dokunmuş, içine çeşitli şeyler koyulan, çoğunlukla ağzı büzülerek bağlanabilen küçük çuval

NE2014 Ṭaşra idüp **ṭorbadaġı** ṣūretin / Yine alurdı eline ṣan'atın

SE1385 'Aḳl cerr eyler-ise aña maḥal / Boġaza **ṭorba** ṭaḳup ḳaba ṣaḳal

SE1864 Alma ṭuz **ṭorbasını** boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu ṣular ḳor ġam-ı zen

ṭorlaḳ [1] tekkeye yeni giren acemi derviş, kelime özellikle Bektaşilik'te kullanılan bir tabirdir.

NE2862 Fehm idemez içmiş iken şerbetin / Rūm ili **ṭorlaḳlarınuñ** ḳıymetin

tort mort [1] kaba saba, biçimsiz

NE2546 Yumrı idi gerd idi hem **tort mort** / Yaşmaġı biñ ḳadına virürdi zort

ṭoymaḳ [5] doymak ‖ kanmak, tatmin olmak

NE151 Kande ẓuhūr eyledi bir derd-i ter / Murġ-ı seḥer nālelerümden **ṭoyar**

SE3106 Yine ma'ḳūl söze uymaz imiş / Yeñilürken güreşe **ṭoymaz** imiş

SE3240 Dil-i pür-tāb ise bir mūy-i dü-tā / Ḳatı çoḳ diḳḳate **ṭoymaz** cānā

HH22 Māhī-i arż **ṭoydı** ḥikmetden / Yedi ḳat yire geçdi ḥacletden

HE19 Suḫān seyrine var ḥırṣ-ı neẓāre / **Ṭoyulmaz** hiç şi'r-i ābdāre

ṭoyunca [4] doyasıya kadar

S471 Murād üzre devrānını sürmedi / **Ṭoyunca** cihān leẕẕetin görmedi

NE2581 Yüzine **ṭoyunca** naẓar ḳılmadum / Tāze idüm ḳıymetini bilmedüm

SE2232 Şīveler itdi o şūḫ-ı şaṭır / Sıġadı anı **ṭoyınca** vāfir

SE2723 Mīvesin çünki yimez **ṭoyınca** / Bārī ḳazsa ḳuyuyı boyunca

ṭoyurmaḳ [1]

NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ evde nān / Tatlı diliyle **ṭoyurur** her zamān

ṭoz [4] çok küçük ve havada uçacak kadar hafif parçalara bölünmüş kuru toprak, duman

S1510 Ḳaçan esb-i ṭab' ola ṣarṣar-güẓār / **Tozın** görmeye dīde-i rūzgār

NE394 Cūşa gelüp ol yedi deryā-yı nār / **Toz** degil eflāke erişdi buḫār

SE237 Ayaġı **tozı** ile şām-ı siyāh / İtdi rūşen-gerī-i dīde-i māh

HH1931 Ayaġuñ **tozı** sürme-sā-yı emel / Ḫāk-pāyüñle çeşm-i cān ekḥal

Ṭozḳoparan [1] okçuluk tarihinin en büyük kemankeşlerinden Tozkoparan İskender ‖ Tozkoparan İskender'in Okmeydanı'ndaki menzil taşı. Okçular rekor bir atış yaptıklarında atışın mesafesini göstermek ve atışı kutlamak için genellikle mermer sütun şeklinde bir taş dikilirmiş. Bu taşın üzerindeki kitabede okçunun adı, mesleği, atış yönü ve koşulları, atış mesafesi ve atış tarihi bulunurmuş.

NE1156 **Ṭozḳoparan** gibi dike bir nişān / Ṣaḳḳ-ı ġubār itmeye bir pehlevān

ṭozmaḳ [1] toz yükselmek, toz halinde savrulmak, tozarmak

S1201 Eger bezme gelse mey-i erġavān / **Ṭozardı** ġubār u tüterdi duḫan

ṭozutmaḳ [2]

1. savurmak ‖ perişan etmek

SE2813 Ḳıldı **tozutmaġa** āḫir niyyet / Işfahan mülkini de kuḫl-ṣıfat

2. yerden toz kaldırarak kaçmak

HH2026 Sürme-i Işfahān gibi ol ān / Işfahānīler **tozıtdı** hemān

töhmet [5] birine yüklenen suç, suçlama, kahabat

S1433 Düşer mi ki çirk-āb-ı mey **töhmeti** / Mülevveṯ ide cāme-i 'işmeti

S1457 Dili şal o nāra Siyāvuş-vār / Ki taḳılmaya **töhmet-i** iḫtiyār

NE2424 Saña ki müfsid didi ḫüsn-i melek / **Töhmeti** def' itmege himmet gerek

HH1563 İtdi şāhı bu ġuşşalar ġam-nāk / Niceler **töhmet** ile oldı helāk

HH1771 **Töhmet-i** ḳatl idüb o nālāna / Ḳoydılar döge döge zındāna

Ṭūbā [4] İslam inancına göre cennette, Sidre'de bulunan, kökü yukarıda, dalları aşağıda ve bütün cenneti gölgeleyen ilâhî ağaç ‖ güzelin boyu, endâmı

NE2160 Nüzhet içün baġa ki tenhā gider / Ser ü ser-efrāz büti **Ṭūbā** gider
NE2643 Her būy-ı şimşāda iderdi füsūn / İtmege **ṭūbā-yı** ḳaddin ser-nigūn
HH2537 Ḳad çeküp servi ṭāḳı-ı mīnāya / Serzeniş eyler idi **Ṭūbāya**
SE1028 Sürünüp sāye-i **ṭūbāsı** gibi / ʿArża girdim aña paşası gibi

ṭudaḳ, ṭuṭaḳ [4] dudak

NE2526 Beñzi ṣararmış hem aġarmış **ṭudaḳ** / Safrası çıḳmış göne beñzer ḳulaḳ
SE1344 Oldı ḳıvrıḳ **ṭudaġı** mevc-i belā / Dişleri keff-i sefīd olmış aña
SE2235 Ḳaraçı **ṭuḍaġı** gibi meşelā / Geçdi bir naḳş ki olmaz aṣla
HE94 Ṭurur dendān-ı encüm tīzkerde / Ki bir **ṭuṭaġı** gökde biri yerde

tūde [10] yığın, küme

S647 Feżāsı ʿaceb meşhed-i feyż-nāk / Ki ḳabr-i şehīdānda bir **tūde** ḫāk
S1152 Yine **tūde-i** tibr-i pür-rīzeden / Zer-i ḫāliş itdi sipihr-i kühen
NE466 Mülk-i emīn Vādī-i Eymen gibi / Niʿmet ile **tūde-i** ḫırmen gibi
NE706 Olmış idi günbed-i mīnā-nümūn / **Tūde-i** kālā-yı ṣafā-yı derūn
SE899 ʿArş ḳandili olup ṣaʿṣaʿa-nāk / Burc-ı ḫurşīde döne **tūde-i** ḫāk
SE901 **Tūde-i** ḳabr ve iki mīl mezār / Mescid-i pākile güya dü-menār
SE2571 İçi meh-pāreler ile ṭolmış / **Tūde-i** nūr-ı mücessem olmış
SE2720 Ṭarayup **tūde-i** ser-sebz teli / Pençe-i ḫār-keşe dönmiş eli
HH401 Bir giçe kim sipihr-i pür-aḫter / Oldı bir **tūde** gevher-i ezher
HH402 **Tūde-i** ser-firāzı hem-ser-i Ṭūr / Rīz rīz eylemiş tecellī-i nūr

tūde tūde [1] yığın yığın

SE413 Feyżile ʿālemi yeksān itdüm / **Tūde tūde** düri ġalṭān itdüm

ṭūfān [8]

1. sel getiren şiddetli yağmur ve fırtına ‖ çok yoğun ve şiddetli, mahvedecek kadar çok olan şey

S813 Meded sāḳiyā irdi **ṭūfān-ı** ḫˇāb / Pür it keştī-i Nūḥa nūḥī şarāb
S920 Ḫalāṣ iden oldur yine dem-be-dem / Ḫurūş itse **ṭūfān-ı** deryā-yı ġam
S1035 Olup pūşıla cām-ı ʿālem-nümā / Anı ḳıldı **ṭūfān-ı** ġamdan rehā
NE690 Anuñ çün ġarḳa iken kāʾināt / Buldı o **ṭūfān-ı** belādan necāt
SE553 Bulayın dirseñ bu **ṭūfānda** necāt / Var yüri mescide ol ehl-i ṣalāt
SE2810 Yaʿnī **ṭūfān-ı** celāl itdi bürūz / Ḳaynadı fitne hemān rūz-be-rūz
HH2667 Ṣaldı **ṭūfān-ı** girye ʿāleme şūr / Keştiyi ġarḳa virdi eşk-i sürūr

2. Nuh Peygmaber zamanında küfre sapmış olan insanlığı kahretmek için Allah tarafından kopartılmış büyük fırtına. Ayrıca bkz. ‘Nuḥ Ṭūfānı’ md.

SE2332 Māʾ-i rākid müteʿaffin-mesken / Nuḥ **Ṭūfānını** görmişlerden

ṭūfān-ḫīz [1] fırtına koparan ‖ (göz için) çok ağlayan

HH2404 Oldı tennūr-ı çeşmi **ṭūfān-ḫīz** / Kendüden gitdi āḫir ol nāçīz

ṭufeyl [4] küçük çocuk

NE1835 Himmet ile yād ola ṣaḥrā-nişīn / Ola **ṭufeyli** şeh-i rūy-ı zemīn
NE1867 Çün ki ṭarīḳ oldı **ṭufeyl-i** refīḳ / Rehber-i ʿālem didi şümme’ṭ-ṭarīḳ
NE1932 Maʿrifet erbābı **ṭufeyl** olamaz / Anuñ içün ḳadr-i celī bulamaz
HH316 Medḥ-i Behrām Şāha itmiş meyl / Eylemiş pādişāh-ı ʿışḳ-ı **tufeyl**

tūġ [1] at kuyruğu bağlanmış, ucuna da altın yaldızlı top ve gümüş bir hilâl geçirilmiş hükümdarlık, vezirlik, beylik paşalık gibi unvanları belirten saltanat, şan, şöhret alameti. Kelime tanıkta “ṭūġ dikmek” şeklinde tuğların savaşa en önde gitmesi yol açması ve (güneşe benzetilerek) meydanın en tepesine dikilmesi bağlamında kullanılmıştır.

S268 Dikildi güneş gibi meydāna **tūġ** / Degil rīşe ṣaldı cihāna fürūġ

tūġ-ı şāhī [1] sultana mahsus tuğ ‖ bir lale türü

S252 Çıḳup lāleler **tūġ-ı şāhī** gibi / Ḳızıl bayraḳ açdı sipāhī gibi

ṭuġyān [5] coşma, taşma ‖ haddini aşma, serkeşlik

NE2151 Şāhı olur **ṭuġyān-ı** ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña virür berḳ-i şāḫ
SE1327 Cümle baş ḳaldurur ehl-i **ṭuġyān** / Şāh-ı mārāna döner ol nādān
SE1494 Göre Kisrā-yı ʿaẓīmü’ş-şānı / Var-iken küfri ile **ṭuġyānı**
HH1245 N’eylesün ʿazm idince **ṭuġyāna** / Bir melek-ḫū bu deñlü şeyṭāna
HH1636 Ḫāme **ṭuġyānı** ide küstāḫī / Vire şeftālū ol vefā şāḫı

ṭuġyān itmek [4] haddini aşmak, azgınlık etmek

SE568 Añla bu sırrı da ʿışyān itme / Ādem ol yoḳ yire **ṭuġyān itme**
SE987 Debrenüp ʿırḳ-ı ḫābīş-i ʿışyān / **İdicek** sehvile ẓulm ü **ṭuġyān**
SE3148 Bulduġın alur **ider ṭuġyanı** / Şanasın ḳodı eliyile anı
HH1977 Gözleyüp rāh ü resm-i şāhānı / **İtmesün** ḫāme gibi **ṭuġyānı**

tuḫfe [9] hediye, armağan

NE1024 Virmege can **tuḫfesini** mā-ḥażar / İkisi de oldı o dem muḥtażar
NE1419 Senden aña **tuḫfe-i** ḳalb-i selīm / Andan olur saña ʿaṭā-yı ʿaẕīm
SE540 Faḫr-ı ʿĀlem sefer-i İsrādan / Geldi ol **tuḫfeyile** Mevlāʿdan
SE1536 Gerçi her **tuḫfeye** cān māyildür / Cümleden ḫūbı ḫulūṣ-ı dildür
SE1669 Sözile kevn ü mekān buldı vücūd / **Tuḫfe** ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE2315 Gösterüp **tuḫfesine** raġbetler / Ḳıl ʿuyūbın göricek ġafletler
SE2347 Çünki bu fikreti bünyād itdi / Ḳırbayı **tuḫfe-i** Baġdād itdi
SE2351 Didi bu **tuḫfe** degil āb-ı ḥayāt / Cān-fezā cünbüş ü şīrīn ḥarekāt
SE2887 Şiʿrdür ġonca-i dil-beste-i rāz / Şiʿrdür **tuḫfe-i** erbāb-ı niyaz

tuhfe çekmek [2] armağan vermek

S227 **Çeküp tuḫfe** şehen-şehe her ṭaraf / Gelüp dest-pūs ile buldı şeref
SE1482 Çünki dīvān-ı Ḫudādur ʿaraṣāt / **Çekilür tuḫfe-i** ḫayr ü ṣadaḳāt

tuhfe itmek [1] hediye etmek

SE392 Kimisiñ ṣubḥa idüp Ebrāra / **Tuḫfe itdi** kimisin Aḥrāra

ṭul [1] dul, eşinden ölüm veya boşanma yoluyla ayrılmış kimse

SE3400 İt ḳadar raġbeti olmaz **ṭuluñ** / Yıldızı düşkin olur maʿzūlüñ

ṭulluḳ [2] eşinden ayrılmış veya eşini kaybetmiş olma durumu

SE3399 **Ṭulluġuñ** zaḫmetini ben bilürin / Āteş-i ḥasretini ben bilürin
SE3404 Giderek **ṭulluġuñ** olur ṣoñı kem / Altun adın baḳır eyler ādem

ṭūl-i emel [2] sonu gelmez arzu, tükenmez hırs; tamah

NE958 Āmil olup vāṣıl-ı **ṭūl-ı emel** / İtdi anı ṣāḥib-i Merv ol ʿamel
SE2726 Tā ki pīçīde gibi **ṭūl-ı emel** / Eylemişdi anı meşġūl-i ʿamel

ṭulūʿ eylemek [2] doğmak, ortaya çıkmak; görünmek

S1115 **Ṭulūʿ eylesün** sāḳiyā cām-ı zer / Ṣeb-i ġamda mānend-i necm-i seḥer
NE233 Nūr-ı nübüvvet ki **ṭulūʿ eyledi** / Maṭlaʿına yine rücūʿ eyledi

ṭulum [3] bütün olarak yüzülüp çıkarılmış, kuyruk ve ayakları dikilerek torba haline getirilmiş koyun ya da keçi derisi

NE2333 Yaş **ṭulum** gibi sözin her zamān / Gāh uzadur gāh ḳabardur hemān
SE2643 Keremüñ derdile ḳahr olur aña / Bir **ṭulum** bāl ise zehr olur aña
HH1352 Her ġanem beẕl-i nezl ü niʿmetde / Bir **ṭulum** yaġdur ġanimetde

ṭulumba [1] sıvıları bir yerden başka bir yere aktarmaya ya da daha yükseğe çıkarmaya yarayan alet

SE1114 Görinür her biri bir ḳalʿa-mişāl / Ki çıḳa aña **ṭulumbayla** zülāl

ṭumār [3] dürülmüş kağıt, tomar

SE1250 ʿAlem-i ʿilm nigūn ü maḳhūr / Oldı **ṭūmār** o raḳḳ-ı menşur
SE1538 Oldı dil mihr ü vefā **ṭumārı** / Nūr-ı ʿışḳ itse nʿola ḥalkārı
SE2220 Ḳışşasın ālet-i hengāme ide / Ṣuna **ṭūmārını** cer-nāme ide

ṭuʿme [2] yiyecek, azık, lokma

HH1354 Ḫāne-i germ ü cāme-i peşmīn / Loḳma-ı çerb-i **ṭuʿme-i** şīrīn
NE3124 Gördi ki bir kelb-gedesine hemān / **Ṭuʿme** firaḳ ile olup nātüvān

ṭuʿme-i mār u mūr ḳılmaḳ [1] yılana karıncaya azık etmek, kurda kuşa yem etmek ‖ öldürmek

HH839 **Ḳıldı** çoḳ geçmeden sipihr-i denī / **Ṭuʿme-i mār u mūr** ol iki teni

ṭuʿme-resān [1] yiyecek getiren

NE101 Rāziḳ-ı mevrid-i lemḥ-i pür-zenān / **Ṭuʿme-resān-ı** semek-i bī-zebān

ṭumturaḳ [2] gösteriş, debdebe

NE2300 Semt-i edāda gözedüp **ṭumturaḳ** / Olma ṭarrāḳa-fiken nüh revāḳ
NE2383 Bezme ṣalup ṭanṭana vü **ṭumṭurāḳ** / Oldı tezelzül-fiken-i nüh-revāḳ

Ṭuna [4] Avrupa'yı batıdan doğuya doğru aşarak Karadeniz'e dökülen nehir

S289 **Ṭuna** cisrine irdi devletle rāh / O pil ṭāk-ı gerdūn idi Şāh māh
NE771 Ol yaḳadur āb-ı ruḫ-ı Rūm ili / Serḥad-i Eflāk u **Ṭuna** sāḥili
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı zemīndür o maḳam / **Ṭunanuñ** sāḥili ṣaġr-i İslām
SE3370 **Ṭuna** küffār arasında berzāḫ / Dūrdan baḳar ol ehl-i dūzaḫ

ṭunc [1] bakır, kalay ve çinkonun birlikte eritilmesiyle elde edilen alaşım, bronz ‖ ok, göz

HH2199 Kurdı yayın o türk-i tīr-efgen / Germ olup āḫir atdı **ṭuncından**

Ṭūr [8] Musa Peygamber'e vahiy indirilen dağ. Tûr dağında vahyin inişi ve tecelli hadisesi şu şekilde gerçekleşmiştir. Musa, Eymen-Tuva vadisinde karısı ile ilerlerken hava soğur ve bunun üzerine ateş aramaya başlar. Tur dağı tarafında yeşil bir ateş görür. Ağaca yaklaştığında "Yâ Musa, Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım." hitabını duyar ve secdeye varır. Bu defa, "Yâ Musa! Ben senin Rabb'inim. Nalınlarını çıkar. Sen Tuva denilen mukaddes vadidesin." hitabını işitir. Bunun üzerine Musa, Rabbini görmek istediğini arz eder. Ancak Allah ona "Len terânî (Sen beni göremezsin.)" cevabını verir. Sonra Allah Musa'ya dağa bakmasını ve eğer dağ tecellisini kaldırabilirse, Musa'nın kendisini görebileceğini söyler. Ancak Allah dağa tecelli edince, dağ paramparça olur, Musa da bu esnada bayılır ve Allah'ın zatını görmeye muvaffak olamaz.

S1461 Olup mevci **Ṭūr-ı** tecellā gibi / Göñül zevraḳın atdı elma gibi
S981 O mīnā-yı aḫżar ṣalar bezme nūr / Bu vādī-i Eymendür ol naḫl-i **Ṭūr**
NE132 **Tūr-veş** ol lemʿadan oldu müẕāb / Mihr ile gūyā ki tegerg oldı āb
NE205 Çıḳdı ise cānib-i **Ṭūra** Kelīm / Oldı nebī meclis-i ḫāṣṣa nedīm
NE979 Mevci olur **Ṭūr-ı** tecellā gibi / Zevraḳ-ı ṣabrı atar elma gibi
SE658 Bildi kim yoġ-ımış ol ṣuʿleye tāb / Naẕarın **Ṭūrdan** itdi sīrāb
SE666 Birisi eyledi **Ṭūr** üzre kelām / Birisi eyledi eflāke ḥırām
HH402 Tūde-i ser-firāzı hem-ser-i **Ṭūr** / Rīz rīz eylemiş tecellī-i nūr

Ṭūrān [1] Eski İranlılarca Türkler'in Orta Asya'daki en eski yurtlarına verilen isim ve Türkler'in ve akraba milletlerin tarihî anavatanı anlamında siyasal ve kültürel bir kavramdır.

SE1735 Aldı her milkete bir ḫānı ḳodı / Ol ne İrānı ne **Tūrān'ı** ḳodı

ṭurfa, ṭurfe [18] yeni, garip, acayip ‖ eşsiz, benzersiz

NE66 **Turfe** kümeyt-i ḥaşr-sitān-ı kām / Raḫş-ı mübārek ḳadem-i bi-likām
NE192 Sensin eyā ḫāme-i ʿanber-şemīm / **Ṭurfe** siyer-ḫān-ı nebī-i kerīm
NE2205 **Ṭurfe** teẕerv idi o şūḫ-ı cihān / Olmaz idi ḫayf ile hem-āşiyān
NE2221 Ṣāf-şiken-i **ṭurfe** tezervān-ı ṣayd / Hem-ser-i serdeste Baba ʿAbīd
NE2251 Gördügi bir **ṭurfe** muḳallef-meçik / Ucu kemik dibi frengī-çelik
NE2290 Ḳavl-i ḳavī üzre o **ṭurfe** göcek / Bāri hiç olmazsa ne deñlü gerek
SE503 Ṣaydı ki **ṭurfe** ġazālān-ı Ḫaṭā / Gah envāʿ-ı vuḥūş-ı ṣaḥrā
SE1540 Dildür ol **ṭurfe** muḥabbet-nāme / Ḥarfsiz noḳṭa ḳomışdur hāme
SE1988 Belki peydā ide bir **ṭurfe** laḳab / Anı añdukça ide şūr u şeġab
SE2331 Gördi pür-ābıla bir **ṭurfe** ġadīr / Ṣuyı çün ābile-i pāy-ı faḳīr
SE2549 Ḳıldı cerrār-ı keşīrüʿl-ḫaybe / Seni ol **ṭurfe** ʿaşā vü ʿaybe
SE3192 Başma ol **ṭurfe** ġazālüñ izine / Ki çökesüñ şoftānuñ dizine
HH315 Evvelā şāh-ı ʿışḳ-ı ʿālem-gīr / Oldı bu **turfe** nāmede taḥḳīr
HH444 Her kitāb oldı reşk-i sebʿiyyāt / Sebʿadür ḫāsılı o **ṭurfe** nikāt
HH651 Yüzin alup eline āḫir-i kār / Didi ey **ṭurfe** delle-i bī-ʿār
HH2557 Bāġ-bān merd ü kār-dīde idi / **Ṭurfa** nüsḫa ʿaceb cerīde idi
HH2739 Ṣaldılar ṭāḳ-ı çarḫa **turfe** ṣada / قدس الله روحهم ابدا
HH2755 Heft-bendāna nāy-ı kilk-i hüner / İtdi meclisde **ṭurfe** zemzemeler

ṭurfe-bāz [1] işitilmedik, görülmemiş şeyler yapan

S599 Ne perde ol āyīne-i bī-miṣāl / Yaḫud çāder-i **ṭurfe-bāz-ı** ḫayāl

ṭurfe-kār [1] garip ve şaşılacak işler yapan

NE2149 Mekr-i zenān ile olup **ṭurfe-kār** / Nefr-i ḫar āḫir anı eyler ḥimār

ṭurfe-nişān [1] eşsiz, benzersiz eser

HH2734 Anda menzil-be-menzil ustādān / Gördüm itmiş hezār **ṭurfe-nişān**

ṭurmaḳ [136]

1. kalmak, beklemek, belli bur durumda bulunmak

S44 Varursam da ser-mest ü şūrīde-ḫāl / Ayaġ üstüne **ṭurmaġa** yoḳ mecāl
S402 Ne **ṭurursun** ey baḫr-ı nādīde cūş / Yeter ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş
S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı ferruḫ-ẕılāl / Ṣu üzre **ṭurur** ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl
S570 **Ṭurur** kef-i girdāb ile ḫār u ḫās / Ḳoyup āb-ı kefgīre ʿaks-i ḳafes
S612 Muḳābil **ṭurur** iki dil-keş maḥal / Gören meyl ider bibirinden güzel
S643 **Ṭurur** Ḳays-veş ḳulle ḫayret-künān / Ki farḳında var heyʾet-i āşiyān
S711 Dikilmiş **ṭuran** ḳulle-i aʿẕamı / Felek dūşunun cāme-i muʿlemi
S729 Dizilmiş **ṭurur** mīvesi rāygān / Nitekim ṣalıncaḳdaġı sāyebān
S752 Muġannī ne **ṭurursun** eyle nevā / Bizi sāḥil-i şevḳa çekdi hevā
S814 **Ṭurur** sāḥil-i ġamda ehl-i melāl / Ḥarīfān-ı keştī-i şikeste-miṣāl

S902 Ayaġ üstüne **ṭuramaz** hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı eşcāra dest
S1138 Olup müşteʿil reʾs-i mūy-sefīd / **Ṭurur** nitekim mūmiyā-yı ḳadīd
S1390 Bu vīrāne bir ḫane-i şūmdur / **Ṭuran** nesr-i vāḳıʿ degil būmdur
S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ üstüne **ṭurmaġa** yoḳ mecāl
NE17 Besmele bālāda **ṭurur** dāʾimā / Oldı meger evc-i hevāda hümā
NE1319 Anda **ṭuran** her kimi ḳūh-ı girān / Ebr-i sefīd olmış aña bād-bān
NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı şemāʾil cüvān / Yolda **ṭurur** muntaẓır-ı mihmān
NE2695 Gördi ki her birisi mışmış uyur / Ḥāzır o meh-pāre ise **ṭuruyor**
NE2697 Ḳurmaġ içün çādır-ı ʿıyş u ṣafā / Felek-i sīmīni **ṭurur** ber-hevā
NE2921 Ḥālet-i maʿhūde ṭutup çeşm ü gūş / Zurnaları elde **ṭururlar** ḫamūş
NE2952 Virmeyüp enbā-yı sebīle ḫużūr / Yolda **ṭurur** niteki kelb-i ʿaḳūr
NE3091 Ortası ṣaḥrāda olan reh-güzār / İki yaña **ṭurdı** ṣaf-ı nīzedār
SE602 Ḫāl-i ruḫsār ki bu ḫāli görür / Āteş üstinde **ṭurur** gibi **ṭurur**
SE1117 Göricek cünbüş-i yem peykerini / Gerçi sedd itdi **ṭurup** ʿaskerini
SE1794 İdelüm ʿizz ü ḫużūra īṣāl / Belki biz bunda **ṭururken** fi'l-ḥāl
SE2300 Cānāvar gibi görinseñ her dem / Ürkişe **ṭurmaya** ḫalḳ-ı ʿālem
SE2581 **Ṭurdı** biñ nāzıla ol tāze nihāl / Yanuña aldı beni sāye-miṣāl
SE2628 Cem idüp kendümi **ṭurdum** seḥeri / İtdüm eṭrafa taḥayyür naẓarı
SE3069 Gördi ḫākimde çün āṣār-ı ġażab / **Ṭurmadı** gitdi o Mollā-yı ʿArab
HH59 Ḫāṭırayla bilüp anuñ ḫaṭarın / Ḫacletümden **ṭurup** yire baḳarım
HH1040 Kūh-peyker **ṭurup** nice māhī / Tīġı kesmişdi ol güzergāhı
HH1089 **Ṭurdı** merdāne Şāh ile Behzād / Virdiler tīġ-ı sīne-dūza güşād
HH1109 **Ṭurdı** baḳdı o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / Gözi ṭūş oldı nā-gehān yāra
HH1405 **Ṭurdı** ḥüsn-i edeb ile el-ḥāṣıl / Hiç bulanmadı şūḫ-ı deryā-dil
HH2154 **Ṭurdı** boynın burup ṣurāḥi-vār / Zār u maḥzūn miṣāli bu tīmār
HH2238 Bunda **ṭurmaḳda** çoḳ ḫaṭar vardur / Sūd-ı sūdāsı yoḳ żarar vardur
HH2395 **Ṭurmışām** biñ kemīn olursa güşād / Tīr-i bārāna her-çi bād-ā-bād
HH2475 **Ṭurdı** keştī-i kūh şekl-i girān / Ṣanki ḳaʿrı bulup oturdı hemān
HH2655 Didi **ṭurmañ** açıldı bāb-ı murād / ʿUḳde-i necm-i baḫt buldı güşād
HE94 **Ṭurur** dendān-ı encüm tīzkerde / Ki bir ṭuṭaġı gökde biri yerde

2. ara vermek, (fiilin olumsuz hâli ile) sürekli olarak

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle kesr-i ḳulūb / İder **ṭurma** keşf-i ġıyāb-ı ʿuyūb
S548 Kef iẓhār idüp **ṭurma** gerdāndur / O sūde nemek bu nemek-dāndur
S1110 Felek **ṭurma** ṣaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler izin kūy-ı yāre giden
S1262 Ṣalar mühre-i şeb-nemi **ṭurma** bād / N'ola görse naṭʿ-ı çemende güşād
S1412 Çıḳar āh idüp **ṭurma** dūd-ı kebūd / Piyāz üzre sünbül gibidür o dūd
NE157 **Ṭurma** göñül ehl-i niyāz olmada / ʿIşḳ-ı mecāzīde mecāz olmada
NE546 Dögünerek aḳmada cūy-ı çemen / **Ṭurma** yolınmaḳda idi yāsemen
NE548 Yardan uçmış yaḳalar çāk ider / Sālik olup **ṭurma** yolun pāk ider
NE594 Kürsī-i vaʿẓında bahāne bulur / Üstümüze **ṭurma** ḥavāle olur
NE609 Tir-keşe dönse dil-i mübtelā / **Ṭurmaz** oḳın ṭoldurur ol ḳaşı yā
NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu āb-ı ḥayāt / **Ṭurma** aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1122 **Ṭurmadın** aḳar şu gibi vāridāt / Ẓabṭ idemez lüle-i kilk ü devāt
NE1325 Her yañadan **ṭurmaz** aḳar ol yire / Oldı o benderzde metāʿ-ı sere
NE1632 **Ṭurmaz** ider daʿvī-yi ṭayy-ı mekān / Uçurur eblehler anı her zamān
NE1761 **Ṭurmaz** ider daʿvī-i ḫayr ü sevāb / Sāʾile heb ḫayr ile virür cevāb
NE1948 Masḫaralar **ṭurmaz** olur bezle-gūy / Kendüsi nāz ile olur ḫande-rūy
NE2050 Bu daḫı aña ṭoḳınup ṣubḥ u şām / **Ṭurmaz** idi körlük iderdi müdām
NE2103 Eyler idi **ṭurma** muḥal-ḫānlıġın / Ḳomaz idi ḥāṣılı şeyṭānlıġın
NE2175 Laʿl ile mercānı yanaşdurmada / Ḥoḳḳaların **ṭurma** ḳapışdurmada
NE2568 **Ṭurmaz** uġurluḳ idüp eyler cefā / Dirligüm it dirligi dir dāʾimā
NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi leyl ü nehār / **Ṭurma** gömer ölüsün ol türbedār
NE2706 Ġāfil olup ḫīleden ol bed-gümān / **Ṭurma** virüp almada idi hemān
NE2745 Engerek öldürmek içün müşt ile / **Ṭurma** urur ḍarbı beş engüşt ile
NE2764 Zelle ḫayāliyle virüp almada / Ṣolaġına **ṭurma** davul çalmada
NE2775 Cüft-i ḫayāl ile ṭuramazdı tek / **Ṭurma** saġardı memesin ol inek
NE2809 Dik dik atup mühmeli şüʿbān gibi / Ḳaynar idi **ṭurma** şadırvān gibi
NE2849 Ḫalḳ biner aña eşekler gibi / **Ṭurma** çatışmakda köpekler gibi
NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / Māl-ı ḥarāma uzadan **ṭurma** dest
NE2947 Tāk virürken niʿam-ı bī-girān / **Ṭurma** yine kesmededür bāġ-bān
SE120 Māh-ı tābāna ḫiṭāb itsem eger / **Ṭurmayup** eyleye sürʿatle güẓer
SE1314 Mülk olur zelzele-nāk-i yaġmā / **Ṭurmayup** muẓṭarib olur fuḳarā
SE2042 Oldı her ḳaṭresi gūya aḫker / Maḳʿadım **ṭurmadın** od gibi yanar
SE2216 **Ṭurmadın** bir birine naḳş geçer / Müje süzenleri dāyim işler
SE2237 İtdi biñ derdile bī-çāre fiġān / **Ṭurmayup** ḳaynadı her ignede ḳan
SE2454 Ṭaşı başa başı ṭaşa ursañ / Cūy-veş **ṭurma** yelüp yepürseñ

SE2708 Ehl-i dil fikr iderek dir süḫanı / Söylemez **ṭurma** zebāna geleni
SE2717 Belde zünnārıla ol işkeste / Çalışur **ṭurma** şikeste-beste
SE2988 Bir ḳafes içre iki hüdhüdi var / Her biri **ṭurma** ider nāle vü zār
SE3169 Sürüyüp anı ʿases-i mūy-keşān / **Ṭurma** derdile ider āh ü fiġān
HH289 Salınup naḫvet-i cemāl ile serv / Gülüp oynardı **ṭurma** kebk ü tezerv
HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı ṣaçından / **Ṭurma** çarḫ urmada çü ṭāḳ-ı kühen
HH2029 Şūh-ı dil-dāde ol arada idi / **Ṭurma** feryād ile duʿāda idi
HH2130 Dil-i zār oldı dil-ber ile revān / **Ṭurma** ol gögsüni dögerdi hemān
HH2177 Ṭutmadı yāre ṭaşradan bendi / Ġonce-veş **ṭurmadın** havālandı
HH2596 **Ṭurma** pār pār yanardı ol iki şemʿ / Ḳarşuda dökdi iki ʿāşıḳ demʿ

3. var olmak, varlığını sürdürmek

S223 Velī **ṭurduġunca** çü genc-i nihān / Ḫarāba varur gördi cümle cihān
S338 **Ṭurup** ḳalbde Şāh-ı deryā yesār / İki yañada oldı anlar ḥışār
S921 **Ṭururdı** kemersiz binā-yı nühüm / Ḳonulsa ḫorasānī-i lāy-ı ḫum
S955 Ṭolup āb-ı rengīn ile şişeler / Gül-i cām **ṭurmaḳ** gerek tāze ter
S1194 **Ṭururken** mey-i nāb ü āvāz-ı rūd / Ne mümkün anuñ gibi şürbü'l-yehūd
NE703 Tāb virilmezse eger bādeden / ʿÖmr-i sebū deñlü **ṭurur** mı beden
NE897 Ẓulm virür memlekete zelzele / Küfr ile **ṭurur** ṭuramaz ẓulm ile
NE897 Ẓulm virür memlekete zelzele / Küfr ile ṭurur **ṭuramaz** ẓulm ile
NE1513 Ġulġul-i ḫalḳ ile ṭolar ol maḳām / Şeh gibi dīvānı **ṭurur** ṣubḥ u şām
NE2089 Aña uyup ʿaḳldan eyle ferāġ / Mihr **ṭururken** yine yanar çerāġ
SE342 Yā İlāhī **ṭura** tā kim ʿālem / Baġ-ı ʿayşı ola sebz ü ḫurrem
SE1326 Şaḫṣ-ı nādān-ı muġaffal ammā / **Ṭurduġınca** ola dünyāya belā
SE2448 Ṭoḳınur vāriṣe de belki żarar / Tek **ṭururken** anı şūrīde ider
SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / Tek **ṭururken** varup azıtdı ṭarīḳ

4. bir işi yapmaya başlamak, niyet etmek

NE116 Kilk-i zer-i lemʿa-i mihr-i cihān / Düşmege **ṭururdı** elinde hemān
NE507 Tār-ı şuʿāʿı gör o ḳındīl ile / Çıḳmaġa **ṭurur** göke zenbīl ile
NE2531 Ḳaşnaġına bir teber urmış ḳażā / Düşmege **ṭurur** yüregi dāʾimā
HH2389 Ḳararup hem-cū ʿāşıḳ-ı bī-sūd / Aġlamaġa **ṭururdı** çarḫ-ı kebūd

5. ayağa kalkmak, kıyam etmek

NE449 Fil **ṭurup** ḫidmet-i mihmānına / Açmış iki sofra iki yanına
SE1987 Gele perrende ile ṣoḥbetüñe / Etegi belde **ṭura** ḫıdmetüñe
SE2939 Künc-i ġār içre **ṭurur** āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı vużū seccāde
HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / **Ṭurdı** yolda selāma ḫayl-i sipāh
HH2193 Gördi cānānı ṣadr-ı ʿizzetde / **Ṭurdı** kendi maḳām-ı ḫiẓmetde

6. karşı durmak, karşı koymak

S1214 Dimāġı duḫānıyla fānūs-veş / Yanar āteşe **ṭurma** ḳaḳnūs-veş
NE2791 Kendi ḳılıc-varsaġı ṭopuḳ döker / Öñüne kim **ṭurabilürdi** meger
SE1506 Ser-keş olursa maʿāẓallah o merd / **Ṭuramaz** ḳarşu bilürsiz bir ferd
SE2765 Ḳoltuġa sinme miṣāl-i ḫançer / Ḳarşu **ṭur** düşmene mānend-i siper

7. sebat etmek, sabretmek

S1134 Anı muḥriḳa eylemiş bī-mecāl / Yapışmada dīvāra **ṭurmaḳ** muḫāl
S1226 Şu ṣuretle mest-i meye dolaşur / Ki **ṭuramaz** o yine öper ulaşur
NE2775 Cüft-i ḫayāl ile **ṭuramazdı** tek / Ṭurma saġardı memesin ol inek
SE115 Cumʿada çünki cüvānı göremem / Bir nefes anda **ṭurup** oturamam
SE116 Gūyiyā ġavṭa-zen-i baḥr-ı revān / **Ṭuramam** secdeye varsam bir an
SE1774 Sözini ḳarşulamaz kūh-ı girān / **Ṭuramaz** ḫamlesine şīr-i jeyān
SE2043 Ḥikmetinden de tabībe ṣoramam / Bir gücüm var ki **ṭurup** oturamam
SE3081 Ādem oldur ki olaʿahdine cüst / Gelse biñ ṭaʿne ṭaşı **ṭura** dürüst
HH1876 Bī-ḳarār oldı ol ḫuceste-cemāl / **Ṭurup** oturmaz idi şemʿa-miṣāl

8. (Kıyamet için) beklemek, ertelenmek

SE539 Yaraşur dinse ʿimādü'l-İslām / **Ṭurur** anuñla yevm-i ḳıyām

9. kalmak, durmak

NE1324 Tīġ ile māhīleri var kūh-vār / **Ṭursa** boġazına muhītin ne var
HH1042 Nice ḫarçengi var idi anuñ / Boġazına **ṭururdı** deryanuñ
HH2476 Dikdi çarḫa sütūn-ı mihver-sā / **Ṭurdı** baḫruñ boġazına gūyā

10. sürmek, devam etmek

NE1781 Bend-i taʿalluḳ anı nāra sürer / Cennete de girse çekinür **ṭurur**
SE246 Muntaẓırdur saña sükkān-ı felek / Hep dönüp **ṭurmada** ervāḥ-ı melek
SE1120 Vehm idüp **ṭurur-iken** anda hemān / Geldi ayaġına düşdi ḫāḳān
SE1947 Şalınup **ṭurur-iken** befteresi / Vehmile düşdi hemān şeh-peresi
SE2865 Güm idüp genc-i nihān gibi yerin / Bend idüp **ṭurur-iken** yārelerin

SE2958 Gelmeyince görinüp sehm-i ḳażā / Ḳaçınup **ṭurmağıla** umma devā

11. hareketsiz olmak, kımıldamamak

NE2593 Cāriye didi **ṭurayın** saña ben / Ḳapu arasında baḳup perdeden

12. sözünü tutmak

SE3071 Yürü iy ʿahdine **ṭurmaz** bed-mest / İtme peymāne-i peymānı şikest

HH1492 Eyleyüp ʿahde **turmaġa** cehdi / Beklerin ben o mehdī-i ʿahdi

13. hamle yapmak, öne çıkmak

SE399 Nām-ı üstādı ḳılup ḥırz-ı emān / İleri **ṭur** ki senüñdür meydān

14. rahat oturmak, yaramazlık yapmamak

SE3464 Tek **ṭur** iy ḫāsid-i efsürde-dimāġ / Dem-i serdüñle söyinmez bu çerāġ

Ṭurmış Dede [1] I. Ahmed devrinde Akkirman'dan gelmiş kerametleri ile birçok gemiye yardım ettiğine inanılan mutasavvıf. İbrahim Gülşenî halifelerinden Hasan Zarîfî Efendi tarafından Rumelihisarı'nda inşa ettirilen tekyeye yerleşmiş ve kerametleri ile nam salıp tekyeye ün katmış ve bu tekke kendi adıyla anılmaya başlanmıştır. Durmuş Dede özellikle Karadeniz'e sefere çıkan gemiciler tarafından ziyaret edilirmiş. Ziyaretçiler tekkeye tasaddukta bulunur Durmuş Dede'den çıkacakları sefer için tavsiye ve hayır dua alırlarmış.

S664 Olup pīr-i merdān-ı ʿuzlet-gede / Ḳarār eylemiş anda **Ṭurmış Dede**

ṭurna teli [1] turna kuşunun çok güzel olan ve yeniçeri câbitlerinin, Rumeli sınırlarındaki akıncı gazilerin serpuşlarına, miğferlerine süs olarak taktıkları uzun kuyruk tüyü

SE2855 Ḫūnıla **ṭurna teli** āl-i şiʿār / Oldı güyā varaḳ-ı zülf-i nigār

ṭurna telli [1] turna teli takınmış ‖ turna gibi güzel tüylü

HH1320 Girdi üsküfliler hemān ki yola / Aldılar **ṭurna telli** bāzı ḳola

ṭurra, ṭurre [7] alın saçı, sevgilinin alnından sarkan kıvırcık saç lülesi, kâkül

SE43 Mīmidür ʿuḳde-i mūy-ı maḥbūb / Lāmlar **ṭurresi** ḳullāb-ı ḳulūb

SE1134 **Ṭurre-i** baḫtı şeb-i Ḳadre döner / Ġurre-i vechi żiyā-baḫş-i ḳamer

SE2214 Ġamzesi sūzen-i dil-dūz-ı ḫayāl / **Ṭurresi** tāb-dih-i ġonca vü delāl

SE3183 İtme şarḳındı ruḫ-ı cānāna / **Ṭurre-veş** pāyuñı çek dāmāna

HH1131 **Ṭurre-i** baḫtı gerçi kim pür-pīç / Līk zā'il degil mehabeti hiç

HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı **ṭurraya** ḥarbi / Būseler aldı yārdan ḍarbı

HH1607 İtse ol kār-ı **ṭurra-ı** dildār / Leb-i cān-baḫşı eyledi timār

ṭurre-i kāfir [1] siyah kâkül

S812 Müselmān idüp ġamze-i sāhiri / Biraz devşir ol **ṭurre-i kāfiri**

ṭurre-i müşg-efşān [1] güzel kokular saçan kâkül

SE18 Besmele **ṭurre-i müşg-efşāndur** / Zīver-i ser-süḫan-ı Ḳur'ānʿdur

ṭurre-i şimşād [1] şimşir ağacının dalı

SE2719 Bende-i devḥa-i āzād olmış / Beste-i **ṭurre-i şimşād** olmış

ṭurşu [1] lahana, hıyar, biber, pancar vb. sebzelerin tuzlu su veya sirkede bırakılarak özel bir kıvama gelmesi sonucu elde edilen ekşi yiyecek

SE2611 Cān virür ölüsini görse eger / Bikr iken **ṭurşusına** aş yerer

ṭurulmak [2] durulmak, duru hâle gelmek, bulanıklığı gidip saf ve berrak bir durum almak

S740 İder ʿıyş u nūş ehlini kām-yāb / Ḳavī gölgelerde **ṭurulmuş** şarāb

HH2719 Ṭaşmasa āb baḥrı bulmaz imiş / Şu bulanmayıcaḳ **ṭurulmaz** imiş

turunc [2] turunç ağacının portakala benzer sarı kırmızı renkli buruk lezzetli güzel kokulu meyvesi ‖ meme

SE2747 Kehrübā kūyı **turuncuñ** ḫoş-ter / Penbeler içre yiri ḥoḳḳa-i zer

HH2541 Güyiyā her **tūrunc-ı** müşgīn-būy / Müşg ü ʿanberle ṭolu zerrīn-gūy

tūs {tevsen} [1] sert başlı at

NE641 Gerdiş-i gerdūndan alup intiḳām / Eyleye kim **tūs-ı** iḳbāli rām

ṭuş olmaḳ [4] rastlamak, isabet etmek. Ayrıca bkz. 'gözi ṭūş olmaḳ' md.

HH1109 Ṭurdı baḳdı o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / Gözi **ṭūş oldı** nā-gehān yāra

HH1658 Manẓarı açdı baḳdı gülzāra / Gözi **ṭūş oldı** kār-ı mekkāra

HH1859 Çeşm-i Şūḫ aña çünki **ṭūş oldı** / İstiyordu belāsını buldı

HH2213 Pās-bān iken ol ḥarīmgehe / Gözi **ṭūş oldı** nā-geh ol nigehe

ṭuşaḳ urmaḳ [1] bağ vurmak, kösteklemek ‖ gözünü ayırmadan bakmak

NE2651 Şehveti yüzünden olurdı revān / Göz **ṭuşağın urur** idi her zaman

tūşe [1] yetecek kadar yiyecek, azık

HH1046 **Tūşe-i** ḫuşg ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī el vire zihī devlet

ṭūṭī [9] Afrika, Hint ve Amerika'da türleri bulunan eğitildiği takdirde bazı kelimeleri söyleyebilen ve işittiği sesleri taklit edebilen papağan cinsinden renkli bir kuş

S910 Görüp dāne vü bergin itdüm ḫayāl / Ki **ṭūṭī** ide beyżesin zīr-i bāl

S973 Olup **ṭūṭī-i** sebz o mīnā-yı ter / Aḳan bāde minḳār-ı sürḫa döner

SE920 İtdi **ṭūṭī** gibi şekker-şikeni / Mebḥaṣ-i rūḥdan açdı suḫeni

SE2953 Bize yitmez mi şeref kim her bār / Ana taḳlīd idevüz **ṭūṭī-vār**

HH636 Levḥī mirʾāt-ı ṣāf idi gūyā / İtdi taʿlīm-i **ṭūṭī-i** gūyā

HH1208 Nā-gehān bir çaḳır ayaz oldı / Sebz **ṭūṭī** sefīd bāz oldı

HH1227 Geldi güftāra Sebzī-i şeydā / Oldı hem-reng-i **ṭūṭī-i** gūyā

HH1487 İtdi şeh āyīne-ṣıfāt iḳbāl / Söyledi **ṭūṭī-i** güşāde maḳāl

HH1721 Gerçi ben bī-vücūd müşt ü ḫasem / Güher-i dürc ü **ṭūṭī-i** ḳafesem

ṭutmaḳ [175]

1. elde bulundurmak, ele almak, kavrayarak eline almak

S64 **Ṭutup** elde mīzān-ı şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh üzre cüst

S717 Ḫıżrlıḳdur ol sebze-i bī-miṣāl / Yeşil tāziyāne **ṭutar** her nihāl

S743 Düşürse güneş tācın olmaz ġubār / **Ṭutar** düşmedin ḫake dest-i çenār

S802 **Ṭutup** kāse-i reng-i laʿlīye fem / Dehānuñda misvākını ḳıl ḳalem

S911 N'ola eylese tevsen-i şevḳı rām / **Ṭutar** tāziyāne elinde müdām

NE501 Bād-ı ṣabā bāġa olup dür-niṣār / **Ṭutdı** çemen dāmen el açdı çenār

NE1433 İrmese el itmege ḫidmetlerin / **Ṭut** yüri dāmān-ı muḥabbetlerin

NE1774 Cānı gibi **tutduġı** hem yanına / El uranuñ kārı dege cānına

NE2168 **Ṭutmaya** engüşt ile perverdesin / Mīl ile açmaya gözi perdesin

NE2296 Ḥāṣılı **ṭutup** çomaġa geldi dūş / Ḳıldı taʿaccüb işiden ehl-i hūş

NE2309 Söz ḳaçırup söyleme bī-gāne-vār / Yāveñi **ṭutar** ẓurafā-yı diyār

NE2360 Küfli ḳoḳar nüktelerini hemān / Tīz **ṭutup** her yaña itdi revān

NE2402 Daġdaġa-i ḫırş ile bī-iḫtiyār / Cismini teb-lerze **ṭutan** her zikār

NE2600 Ṣadmeye ögretmiş idi anı er / Boġça vü bālin **ṭutup** aña siper

NE2729 Murġ-ı kef-āmūzı **ṭutup** ṣubḥ u şām / Ḥalḳa-i dām itme benānuñ müdām

NE3096 Oldı biri birine girmiş benān / Pençe **ṭutar** zengī ile Rūmiyān

SE73 Yazdı ḫaṭdan ruḫ-ı insāna sevād / Ne ḳalem **ṭutdı** ne mısṭar ne midād

SE971 Dāmen-i pīri **ṭutup** şām u seḥer / Yaḳañı dest-i nevādan ḳurtar

SE972 Dil-i ḫāḳī çün ide ʿazm-i fırāz / Etegin **ṭut** yürü mānend-i ṭırāz

SE2141 Körler **ṭutar-iken** elde ʿaṣā / Açılurdı gözi nergis-āsā

SE2234 Çünki bend eyledi ol mār-ı bedi / Tīz **ṭutup** kellesini igneledi

HH287 Gül ḳadeḥ **tutdı** lāleler şemʿa / Feyż-ber-feyż ü lemʿa-ber-lemʿa

2. uzatmak, göstermek

SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile cāndan nevmīd / Āyinesini **ṭutdı** aña verd-i sefīd

S753 Hezār ile kuh-sār olup hem-zebān / Cefāya **ṭutar** şāh-ı cünbüş-künān

NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübīd / Üstüne **ṭutardı** ʿaṣā şāḫ-ı bīd

NE1717 Her ki **ṭutar** kāsesin aña müdām / Āyına varmaz yine eyler tamām

NE2699 **Ṭutmış** o ser-nīzeye karşu meger / Bir gümüş āyineli çarḫī siper

SE474 Kec ise şāḫ-ı dilüñ bī-kem ü kāst / ʿIşḳ ider āteşe **ṭutmaḳıla** rāst

SE848 Zaḥmete dūş-i taḥammül **ṭutduḳ** / Meslek-i şaʿb-i tevekkül ṭutduḳ

SE2860 Bir başıla aña bulmışdı ẓafer / **Ṭutmasa** ḳarşu silāhdārı siper

HH1982 **Ṭutdı** şemşīr-i mihre bī-pervā / Tīġını ḳarşu kūh-ı pā-ber-cā

3. avlamak, yakalamak

NE2747 Suḫteler aña döşenür beng ile / Yaʿni **ṭutar** māhī-i ḫarçeng ile

HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i zārı / Tiz **ṭutup** ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı

4. yüklenmek, taşımak

NE786 Ehl-i fenā ḳabri nider türbeyi / Ḫāk-i fenā **ṭutmaz** imiş ḳubbeyi

NE1730 Gāh çeker nice ḳaṭār ile yük / Gāh **ṭutar** sikke-i surḫ ile yük

NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-rū / Ḥāṣılı **ṭutdı** yükin ol rāh-ı rū

SE1068 Bāde-i kibrile aşḫāb-ı Celāl / Yükini **ṭutsa** eger keffe-miṣāl

5. gerekeni yapmak, gereğini yerine getirmek

NE1360 **Ṭut** sözümi diñleme efsāne hiç / Gitmeyelüm gel beri yabana hiç

NE1709 Cānib-i şerʿi gözedüp her zamān / İtdügin itme didügin **ṭut** hemān

SE3090 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ferḫunde-dem ol / Kūh-veş **ṭut** sözi ṣābit-ḳadem ol

SE2604 **Ṭutdı** ol ḳavli hemān nefs-i daġal / Şarṭ-ı fāsıd gibi mensūḫ ʿamel

6. ele geçirmek, zapt etmek

S616 İdüp semt-i Rūmı **ṭutanlar** cidāl / Anaṭoluya böyle eyler suʾāl

S1513 **Ṭutup** tīr-i kilk ile meydān yerin / Hedef eyledüm seng menzillerin
HE101 Düşüp zer-levḥa-i ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup **ṭutdı** cihānı cūy-ı kāfūr

7. kabul etmek, saymak

S804 Bırakˌ lücce-i ʿişrete lengeri / Yine **ṭutalum** zevrakˌ-ı sāġarı
S1516 **Ṭutalum** ki nakḳāş-ı zīnet ider / Yine ṭarḥ-ı resm idenüñdür hüner
NE1753 **Ṭutalum** ol sūrete çekmiş emek / Ḳanġı şerīʿatde olur yek-be-yek
NE598 Furnı idi **tut** ki cehennem anuñ / Tābesi içinde bu ʿālem anuñ
NE630 Ḫalḳ çeker ṣıḳletin ol dirhemüñ / **Ṭut** ki velī niʿmetidür ʿālemüñ
NE1951 **Ṭut** ki ṭoġup büyüdi iʿzāz ile / Ġonca-ṣıfat niʿmet ile nāz ile
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini **tutma** girān / Bir pula almaz ẕürefā-yı zamān
NE2566 İki gözüm gibi **tutardum** anı / Baḳmasa yabāna gözetse beni
NE2577 **Ṭutmaz** idük sebḥ-ı mezāḥim yine / Dügün aşı merd olanuñ ḳırḳına
NE2677 **Ṭutalum** ol çufta degilmiş zenk / Ez-ḳabā ḥatemi aña beñzemek
SE381 **Ṭutalım** naẓm olına penc kitāb / Ḥażret-i şeyḫe güç olmaz mı cevāb
SE685 Nāḳıṣuñ oldı yiri ṣaff-ı niʿāl / **Ṭutalım** kim ola hem-gūş-ı hilāl
SE1093 **Ṭutalum** kim yoġ-ımış istiʿdād / Luṭf-ı Ḫaḳḳıla münāsib mi ʿinād
SE1171 Kim bilür ʿāḳıbet-i aḥvāli / **Ṭutalum** ola mübarek fālı
SE1229 Bula mı hīç mehābetle celāl / **Ṭutalum** tīġ ḳuşanmış dellāl
SE1876 **Ṭutalum** kim kimisi ola kerīm / Nādire ḥükm-i ʿadem virdi ḥakīm
SE2199 Anı **ṭut** luṭfıla cānuñdan eʿaz / Ki burun yüzün olınca düşmez
SE2249 **Ṭutalum** nāzik ü nerm ola süḫan / Ḳocınur lā-cerem andan düşmen
SE2292 **Ṭutalum** kim ola ser-bāz ü ʿanūd / Ḫayfdur żāyiʿ ola öyle vücūd
SE2378 Ġonca nāzikdür ider ḥıfẓ-ı lisān / Sūsen olmış **ṭutalum** tīġ-i zebān
SE2441 Ḫalefüñ **ṭut** ki saña raḥmet oḳur / Elüñ alur da seni cennete ḳor
SE2564 Özleyüp ol ṭarafı cān-ı ʿalīl / **Ṭutdum** anı reh-i maḳṣūda delīl
SE2730 **Ṭutalum** kim yetişe mīve-i ter / Sen de ol vaḳte yetişmek ister
SE2767 Böyle taḥḳīḳ idüpdür ḥükemā / Ki müsellem **ṭutar** anı ʿulemā
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü **ṭut** bu süḫanı / Pende meylüñ var ise diñle beni
SE3415 Gerçi kim māl u menāl efzündur / Yere giçsin **ṭutalum** Ḳarundur
HH2273 **Ṭutmaḳ** olurdı cümlesin maʿẕūr / Līk dil-berden eyledi beni dūr

8. bir yola girmek, bir tarafa yönelmek, benimsemek

S1137 Egerçi **ṭutupdur** reh-i rūşeni / Geyer şemle mānende-i Gülşenī
NE230 Semt-i ḫilāfın **ṭutan** eşrār heb / Ola sezā-vār-ı fünūn-ı ġazāb
NE270 Anuñ ile **ṭutdı** ṭarīḳ-i hüdā / Naġme-i Dāvūd ile gūyā ṣabā
NE825 Kimi **ṭutup** mihr gibi şarḳa rāh / Ġarba gider kimisi mānend-i māh
NE827 **Ṭutmış** iken ḫalḳ ile rāh-ı merām / Yine döner biri miṣāl-i imām
NE1425 Muʿtezilī gibi **ṭutup** ġayr-ı rāh / İtme kerāmetde ṣaḳın iştibāh
NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki ʿömr-i azīz / Dāʾim o yoldan **ṭuta** rāh-ı girīz
NE2572 Cümlesi o cānibini **ṭutdılar** / Baş götürüp didi Sidikli Ḳamer
SE404 **Ṭutdum** āḫir o kühen-daḫmeye rāh / İtdim ol baḫr-ı firāvāna şināh
SE848 Zaḥmete dūş-i taḥammül ṭutduḳ / Meslek-i ṣaʿb-i tevekkül **ṭutduḳ**
SE1827 **Ṭutdı** bu yolı nice ehl-i sülūk / Oldılar ehl-i sülūk içre mülūk
SE2380 **Ṭutsa** ol cānibi hep ehl-i çemen / Ġonca ġonca yine sūsen sūsen
HH612 Devşirüp kendin ol perīşān-dil / **Ṭutdı** mestāne-veş reh-i menzil
HH718 Edeb ile dönüp mürīd ü refīḳ / **Ṭutdılar** ḫānḳāha ṭoġrı ṭarīḳ
HH1076 Gördiler çün levāzım-ı seferi / Ḳāfile **ṭutdı** semt-i reh-güẕeri
HH1141 Ḥalümüzce idüp cihān-gerdī / **Ṭutmışuzdur** reh-i cevān-merdī
HH1375 Bende **ṭutdum** bu dil-güşā rāhı / Herkes olur ḫarīminüñ şāhı
HH2069 **Ṭutdılar** rāh-ı Ḳaʿbe-i tevfīḳ / Ḳıldılar ḥacc-ı ekber-i taḥḳīḳ
HH2298 Ayrılup pīrden o ser-gerdān / Dāmen-i kūhı **ṭutdı** oldı revān
HH2469 **Ṭutdılar** semt-i Gülşenīye ṭarīḳ / Gözlediler ṭarīḳ-i Mışra refīḳ
HH2718 Tesliyet buldı ʿāşıḳ-ı bīmār / Dil-i āvāre **ṭutdı** semt-i ḳarār

9. (çeşm ve gūş ile birlikte) dinlemek, bakmak

S979 Ḳulaḳ **ṭutsa** sāġar alur ḥişşesin / Oḳur ezber aḫbāba Cem ḳıṣṣasın
S1053 **Ṭutan** muṭribāna nigeh gūş-ı cān / Ṭuyar nā-şinīde peyām-ı nihān
S1087 Anuñ başdur āvāzın āvāzeye / Żarūrī ḳulaḳ **tutsun** āġāzeye
NE837 Ben de **ṭutup** bu suḫana gūş-ı cān / İstedigüm cānibe oldum revān
NE1244 **Ṭut** dür-i feyże ḳulaġın ḫalḳa-vār / Ḫaḳḳı murād eyler iseñ ḫalḳa var
NE2057 Bir birine ser-be-ser erbāb-ı hūş / Nergis ü gül gibi **ṭutup** çeşm ü gūş
NE2760 Żabṭ ide gör var dil ü dīvāneyi / **Ṭut** ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi
NE2921 Ḫālet-i maʿhūde **ṭutup** çeşm ü gūş / Zurnaları elde ṭururlar ḫamūş
NE3037 Bāde gibi ḫāliş idüp hūşuñı / Cām-ṣıfat **ṭut** bu söze gūşuñı
SE4 **Ṭutan** ol şemme meşām-ı cānı / Ṭuya būy-ı nefes-i Raḥmānı
SE998 Gūş **ṭut** pendümi iʿlām ideyin / Seni maʿḳūl ile ilzām ideyin
SE114 Şol müeẕẕin gibi ben ehl-i hevā / **Ṭutarın** ḳulaġumı olsa ṣalā

SE119 Gūş **ṭutsa** ola necm-i pür-tāb / Ṣadede girmedin ālūde-i ḫāb
HH2571 İtdi nice ḥikāyet-i ġarrā / **Ṭutdılar** gūş her gül-i raʿnā

10. kaplamak

S1199 Yine meclisi **ṭutdı** būy-ı duḫān / Meded micmer-i cāmı gezdür hemān
S1334 **Ṭutar** şāḫ-ı gül mātemüñ bāġ u rāġ / Giyer şemle farḳına eşcār-ı bāġ
NE906 Mülki hemān hançer-i bürrān tutar / ʿĀlemi ihmāl idicek ḳan **ṭutar**
NE906 Mülki hemān hançer-i bürrān **ṭutar** / ʿĀlemi ihmāl idicek ḳan ṭutar
NE1136 Eyledi çün mesned-i naẓma cülūs / **Ṭutdı** buna künbedi gülbāng-ı kūs
SE1797 İçlerinde göricek sulṭānı / Ġulġule **ṭutdı** hemān dīvānı
HH217 İtmeden bāz-ı ḳadri şayda şitāb / Çāştgāhı **tutardı** būy-ı kebāb
HH1401 Nā-gehān irdi mevkib-i şāhī / **Ṭutdı** ḫayl ü ḫaşem çerāgāhı
HH1822 Başladı āh u zāra ol nā-şād / **Ṭutdı** dünyāyı nāle vü feryād
HH2246 Zöhreyi manẓarından ürkütmiş / Ebr gelmiş ḥavālīsin **ṭutmış**
HH2526 Ḥarekāt-ı sipihr ü aḫterden / Zār **ṭutmışdı** çarḫ-ı şeşderden
HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i vaḳt-i ezhārın / **Ṭutdı** eşcārı miyveden bārın

11. yönelmek, meyletmek

S1316 Eşer ḳıldı bāḫūr-ı āteş-fiken / Ṣararmaġa yüz **ṭutdı** berg-i çemen
NE2120 **Ṭutdı** aña rūy-ı temennāsını / Ṣundı hemān ṣūret-i fetvāsını
SE939 İḫtiżār üzre görüp kendüzümi / **Ṭutmışam** dergeh-i Ḥaḳḳa yüzümi
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i idbār / **Ṭutdı** yüz ḳaçmaġa ḫayl ü sālār
HH631 Merḥabāya saʿādet el virdi / Baḫt yüz **ṭutdı** devlet el virdi
HH887 Bī-tefekkür **ṭutup** seyāḥate rūy / Rind-i ṣūrīde-veş gezer her sūy
HH1008 Bu yaña ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi yüz **ṭutdı** ṭāliʿ-i firūz
HH1528 Yüz **ṭutup** bārgāh-ı Mevlāya / Didi ey şāh-ı lā-mekān-pāye
HH1926 Gūş idüp nāmını o bī-çāre / **Ṭutdı** yüz ol şeh-i kerem-kāra
HH2057 Ṣaha kem-ter gedāyı itse raḳīb / Ṣāhı ḳor yüz **ṭutar** gedāya ḥabīb
HH2118 Yüzini ṣavb-ı ʿışḳa **ṭutmış** idi / Cümle bildiklerin unutmış idi
HH2465 Aldılar gülşen-i fenādan būy / ʿĀḳıbet **ṭutdılar** seyāḥate rūy

12. yoklamak, kontrol etmek

SG1/2 Ṣararmış çihresi teb-lerzeden şāh-ı çenārīnüñ / Ḥabībā nabżını **ṭutsañ** ʿaceb bilsek nedür derdi
NE713 Tāb-ı ciger daġdaġa-engīz idi / Nabżını **tutdum** ḳalemüñ tīz idi
HH2171 Oldı derd-i derūnuma vāḳıf / Reg-i cān nabżını **ṭutan** ʿārif
HH1594 Nabżını **ṭutdı** derdini bildi / Dil-i mecrūḥuña devā ḳıldı
HH2155 Baḳdı bīmāra ṭuydı zaḫmetini / Nabżını **ṭutdı** bildi ʿilletini

13. …durumda kalmak, …halde bulunmak

S220 **Ṭutup** mātemin cümle fermān-beri / Dögündi melāʾik yolundı peri
HH486 Ḳıldı vīrānelerde meʾvāsın / Ölmedin **ṭutdı** kendinüñ yāsın
HH835 Pīr-i Kenʿān gibi çeküp ġamını / **Ṭutdı** Mollā Efendi mātemini

14. edinmek

S1177 Perī-veş **ṭutar** şīşe içre maḳar / Dehānı açıḳ ḳalsa rūḥı uçar
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh üzre vaṭan / **Ṭutdı** bir ġārda tenhā mesken
SE774 Ser-be-ser ṭālib-i ʿilm ü ʿirfān / Dāmen-i kūhda **ṭutmışdı** mekān

15. düzenlemek, kurmak

NE53 Besmelede ol daḫı oldı nihān / **Ṭutdı** kemin anda bu ceyş-i girān
NE1845 Vāv gibi cevride **tutmış** kemīn / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın vaḳt-i kīn
HH1348 Üns **ṭutdum** vuhūşla her şeb / Bī-zebānlar muṣāhibümdür heb

16. bir hâlde bulundurmak, o hâli muhafaza etmesini sağlamak

NE2238 Ṭaşrada **ṭutmaġa** ise çāre yoḳ / Anı arar derdli bī-çāre çoḳ
SE1277 Aḳçalı Türk ḳoyun gütmez idi / Ṭoḳ olan ḳarnını aç **ṭutmaz** idi
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü sitem / Ḫoş **ṭutar** zahmı mülāyim merhem

17. alıkoymak, engellemek

S1470 İçürme aña bu meyüñ reşḥasın / Nefes **ṭut** ṭuyurma şaḳın nefḥasın
NE1526 Kimisi ne ḳubbe **ṭutar** ne binā / Ẓāhir ider ṣūret-i faḳr u fenā
SE1765 Ḳaçdı yanındaġı ḫayl ü ḫaşemi / **Ṭutdılar** şāhıla bir kaç ḫademi
SE1793 Didi elçi ki ṭılāye seḥerī / **Ṭutdı** bir nice siyāhī nūgeri
SE2396 Dilini **ṭutmadıġ-içün** her bār / Deheni çöp ile olmışdı figār
HH2064 Gitmelü olsa eylemeñ tedbīr / **Ṭutamaz** anı nice biñ zencīr
HH2127 İtmedin çeşm-i nīzedārı sitīz / Tīz **ṭutdı** o ġamze-i ḫūn-rīz
HH2177 **Ṭutmadı** yāre ṭaşradan bendi / Ġonce-veş ṭurmadın havālandı

18. bir şeyin değerinde olmak, onun yerini almak; denk olmak

S613 Ber-ā-ber **ṭutup** seyr ider ehl-i dil / Birin kimse tercīhe ḳādir degil
S1094 **Ṭutar** muṭribā bāde yirin sürūd / Ki muġannī olur mest āheng-i ʿūd
S1229 Ḫarāb olsa da ḳaṣrı mey-ḫānenüñ / Yerin **ṭuta** mı ḳahve-hāne anuñ

SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i şām / **Ṭutdı** mihrüñ yirini bedr-i tamām

19. etkisi altına almak

NE2792 Yürümede ditrer idi her biri / Ditreme **ṭutar** idi görenleri
NE3000 Ṭaşraya bir daḫı iderken güẕār / Saḫt **ṭutup** eyleyecek tābdār
HH409 Ḫˇāb **tutdı** dü-çeşm-i giryānı / Bağladı birbirine müjgānı

20. hatasını görmek, kusuruna bakmak

NE1999 **Ṭutma** iñen eksügini ʿālemüñ / ʿIrżına noḳṣan virür ol ādemüñ
NE2001 **Ṭutdı** mehüñ eksigini gerçi mihr / Mıḫladı anı ḳulaġından sipihr

21. değer vermek, beğenmek, önemsemek

HH253 Keffe-i keff-i gevher-efşānı / **Ṭutar** el üzre ehl-i ʿirfānı

22. muhafaza etmek, saklamak

NE1542 Kim ki **ṭuta** münkir olup kibr ü kīn / Bilsün anı ḳahrı içündür kemīn
HH826 Līk pinhān **ṭutup** ol esrārı / Ḥaḳḳa tefvīz eyledi kārı
HH2186 Saḳlayup līk rāz-ı pinhānı / **Ṭutasın** cānda rāz-ı cānānı

23. paha biçmek, kıymet takdir etmek

SE699 Aşaġıdan daḫı **ṭutsa** dellāl / Müşteri arturur anı fi'l-ḫāl

24. zihninde kararlaştırmak

S318 **Ṭutup** fāl anı Şāh-ı ferḫunde-fāl / Hemān itdi şevḳ ile ʿazm-i ḳıtāl

25. (bela, hastalık vs. için) musallat olmak, isabet etmek

HH772 Sevmeden ġayrı eyledüm mi günāh / Seni ṣanur mısın ki **ṭutmaya** āh

26. (el ve ayak için fillin olumsuz hali ile) herhangi bir sebeple işlevini yerine getirememek

SE86 Dest-gīr olmasa luṭf-ı ezelī / Raʿşeden **ṭutmazıdı** mihrüñ eli

27. bir biçimde yapmak, girişmek

NE3153 Güş idüp aḥvāl-i perīşān ḫaber / Neyleyeyin söyleyecegüm **ṭutar**
SE2240 Ol dem igne yemişe döndi köpek / Süpüri **ṭutdı** ipin süriyerek

28. destek olmak, ondan yana çıkmak

NE908 Çün ala ser-rişte-i şerʿi ele / Pādişehüñ **ṭutduġı** āsān gele

ṭutdurmaḳ [2]

1. başlatmak

SE2622 Bildügim **ṭutdura** mizmāra füsūn / Her ne şeyṭān olursa olsun

2. bağlamak, iliştirmek

SE2734 Terbiyet itmek için oldı ehaḳ / Bir iki şāḫı saña **ṭutdurmaḳ**

ṭutılmaḳ, ṭutulmaḳ [9]

1. sayılmak, kabul edilmek

S628 Kirās ile āb u hevā müşterek / Hemān ikisi bir **ṭutulmaḳ** gerek
SE616 Güşe-i ḥücrede nice nāçīz / Nüsḫa-veş ʿilmile **ṭutıldı** ʿazīz
NE3115 Ḳadri taʿaşṣubla **ṭutulmaya** pest / İtmeyeler ḳıymetin anuñ şikest

2. yakalanmak

SE1980 Ḫalḳa-i bezmi olur dām-ı belā / **Ṭutılur** ayaġı ile ʿuḳalā
SE2175 Bir zamān gerçi sergirdür ammā / **Ṭutılur** āhū-yı vaḥşī-āsā
SE2200 Murġ-ı zeyrek **ṭutılur** pāyından / Gör ne söyler ḳalem-i nādire-fen

3. (Ay için) tutulma olayına uğramak

NE2142 Bir gice nā-geh **ṭutulup** hem-çü māh / ʿĀlem içinde olasın rū-siyāh
NE2954 Gāh **ṭutılur** meh-i şeb-rev- miṣāl / Māh-ı nev-āsā çıḳarurlar düvāl

4. kullanılmak

NE2508 Gerçi **ṭutulmış** çalaça ḳız degil / Ḳızlar aña öykünemez bez degil

ṭutsaḳ [1] esir ‖ birinin veya bir durumun hükmü altına girmiş, müptelası olmuş

NE2426 Kāfir-i nefse şu ki **ṭutsaġ** olur / Ḫūk-ṣıfat pāyeli alçāġ olur

tutuḳ [7] örtü, yüze tutulan örtü, duvak

S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ açdı büt-i erġavānı **tutuḳ**
NE98 Sürme-keş-i dīde-i ʿayne'l-yaḳīn / Perde-güşā-yı **tutuḳ-ı** ḥūr-ı ʿīn
NE239 Şeb ki ʿarūs-ı **tutuḳ-ı** nüh ḳıbāb / Çehre-i pür-nūrına çekdi niḳāb
NE494 Cümlesin āreste idüp ufuḳ / Açdı ruḫun duḫter-i laʿli **tutuḳ**
NE994 Şahid-i ʿışḳ eyledi āheng-i ṭanz / Gitdi ruḫundan **tutuḳ-ı** küntü kenz
SE1438 Nev-ʿarūs-ı **tutuḳ-ı** milke dilā / Oldı tīġ āyine-i rūy-nümā
SE1464 Nev-ʿarūs-ı **ṭutuḳ-i** devletdür / Duḫter-i ḥaclegeh-i milketdür

ṭutum [1] tavır, davranış, muamele

SE1503 Ḳıl tedārük ne ise efkāruñ / **Ṭutumı** ḫırlı degil sālāruñ

ṭutuşmaḳ [7] alev almak, yanmaya başlamak

SR6/2 ʿĀlem **ṭutuşup** yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ ḫaberi ʿālemden
NE531 Bir nefese yoġ idi tāb u tüvān / Belki nefesden **ṭutuşdurdı** zebān
NE1206 Lemʿa-i ḳahrına ṭoḳına perī / **Ṭutuşa** pervāne gibi şeh-peri
NE2903 Gözi ḳızar aḫker-i pür-nār olur / Yaʿni götinden **ṭutuşup** zār olur
SE469 Perde çün kim **ṭutuşup** bula fenā / Ẓāhir olur gözüñe nūr-ı Ḫudā
SE3466 Oldı biñ nükteye her noḳṭa medār / Ḫaberüñ yoḳ ki **ṭutuşdı** bu şerār
HH2011 **Ṭutuşup** gerdene o ḥabl-i metīn / Cān çekişmede idi merd-i güzīn

ṭuvaḳ [2] gelinlerin başlarını ve yüzlerini kapatan süslü örtü, duvak

NE2516 Al **tuvak** ʿaybını eyler nihān / Anı başı örtülü ṣatar hemān
NE3081 Aşdı **ṭuvaġını** bu rengīn maḳāl / Cilve ḳıla tā ki arūs-ı ḫayāl

tuyılmaḳ [11]

1. işitilmek

S412 **Ṭuyılur** nevā-yı hezār ile bāġ / Olur şuʿlesi reh-nümā-yı çerāġ
SE429 **Ṭuyılup** ṣırr-ı ḳażā-i sermed / Ola taḳvīm-i kühen ḥükm-i raṣad
SE1596 Nice kāẕib **ṭuyılup** aldandı / Anı bir gizli ẓarāfet ṣandı
SE1911 Ḥākim-i Şām **ṭuyup** iḳdāmı / Bildi kim naḳż idemez ibrāmı
HH744 Olıcaḳ Bursada nişīmen-sāz / Yine ibrām ile **ṭuyuldı** bu rāz
HH834 Bu yaña çünki ol perī-peyker / Ġā'ib olup **ṭuyulmamışdı** ḫaber
HH2187 **Ṭuyulursa** eger Maʿāẕallah / Ḳara giysüñ hemān bu baḫt-ı siyāh

2. anlaşılmak

SE1391 Ḥāline şāhid olur efʿālı / **Ṭuyulur** söylemedin aḥvālı
SE1621 Açılur keşf ü kerāmātından / **Ṭuyılur** kiẕbi ḥikāyātından
SE1849 Vāḳıʿā ḥāli olınduḳda su'āl / Ġalaṭ olduġı **ṭuyıldı** fi'l-ḥāl
HH2281 Bende bildüm ki pāk ʿāşıḳsın / Sözlerüñden **ṭuyıldı** ṣādıḳsın

ṭuymaḳ [46]

1. duymak, işitmek

S261 **Ṭuyunca** bu aḥvāli şāḥib-ḳırān / Ḫurūş itdi deryā-yı ġayret hemān
S349 **Ṭuyup** ʿazm-i Şāhenşeh-i Bān-ı Leh / Żarūrī hemān itdi cemʿ-i sipeh
S409 **Ṭuyup** būy-ı cān-perver-i āşınā / Tek ü pū idince miṣāl-i ṣabā
S1053 Ṭutan muṭribāna nigeh gūş-ı cān / **Ṭuyar** nā-şīnide peyām-ı nihān
NE308 Gūşe ṭaḳup gevher-i nā-süfteyi / **Ṭuydı** nice nükte-i nā-güfteyi
NE551 Ḥāl-i dil ile aña itdüm su'āl / Derdleşüp ta ki **ṭuyam** ḥasb-i ḥāl
NE592 Aldana mı hiç **ṭuyan** bendini / Anlar o naḳş ile hemān kendini
NE1891 **Ṭuymaya** bir ferd bu esrārı hiç / Olmaya o tār-ı emel pīç pīç
NE2032 **Ṭuydı** ne ḥāl oldıġın āḫir ḥatīb / Oldı ġam-ı ḥaclet ile nā-şekīb
NE2073 ʿAybını fehm iden olur ʿayb-pūş / Būy-ı meyi **ṭuymaz** olan bāde-nūş
NE2801 **Ṭuydı** neye uġradıġın neylesün / Cān gibi eflāke mi ʿazm eylesün
NE3031 Ṣoñra **ṭuyar** ṣabr u ḳarār idemez / Niçe zamān defʿ-i ḫumār idemez
NE3142 Añlamayup nüktesin itme ḥayfā / **Ṭuysañ** eger ben de ne dirdüm saña
SE4 Ṭutan ol şemme meşām-ı cānı / **Ṭuya** būy-ı nefes-i Raḥmānı
SE854 Faḳrıla ḳāniʿ iken ḫuşk u tere / Ṭatlı **ṭuysa** biriñüz aş yere
SE1332 ʿĀleminde ola kendi her dem / **Ṭuymaya** ger yıḳılursa ʿālem
SE1378 Görse bir şaḫṣı ḳaçan ehl-i naẕar / Ḫālini nūr-ı ferāsetle **ṭuyar**
SE2102 **Ṭuyıcaḳ** ḥavṣalaya çalamadı / Kendin ol daġdaġadan alamadı
SE2238 **Ṭuyıcaḳ** geldi segirdüp ẓürefā / Üşdiler mā-ḫalaḳa'llāh aña
SE2512 **Ṭuydı** maẕmūnını oldı mebhūṭ / Urdı Ḫātem femine mühr-i sükūt
SE3408 Ṭaleb itmiş seni iy zühre-cenāb / **Tuymadım** aña ne virildi cevāb
SE3424 Līk bir ḥāli ʿiyāẕen bi'llāh / Canum ürkütdi **ṭuyınca** nā-gāh
HH499 **Ṭuyıcaḳ** hep derildiler aḥbāb / Göreni ḥayret eyledi bī-tāb
HH620 Cehd idüp **ṭuymadı** bu rāzı ʿavām / Geçdi ol ḥāl ile nice eyyām
HH687 Vākiʿ-i ḥāli **ṭuydı** çün mollā / Cüst ü cū eyledi bu derde devā
HH954 Oldı gün geldügince şevḳı ziyād / **Ṭuydı** mā-fi'ż-żamīrini Behzād
HH1145 **Ṭuydı** fiʿl-i taʿaccüb-āṣārı / Verdi ḥayret bu kāruñ esrārı
HH1249 **Ṭuymaġa** başladı bu fitneyi şāh / Bildi böyle ḳalursa ḥāl tebāh
HH1266 **Ṭuydı** çün raġbetin gülistāna / Başladı nuṣḥ u pende pīrāne
HH1406 Görüp ol servde ṣebāt-ı ḳadem / **Ṭuydı** anı ki şāh-ı ferruḫ-dem
HH1453 Serv-i gülzār-ı nāz yaʿni Ayaz / **Ṭuyup** ol semtden ġarīb āvāz
HH1740 Bize ammā **ṭuyup** iderse ʿitāb / Taʿmiyeyle virilsün aña cevāb
HH1766 **Ṭuymayup** ḥāli āşınāsı anuñ / Ḳalmış ol arada libāsı anuñ
HH1891 **Ṭuydı** maḥbūb mācerāsından / Bildi dil-ḫastedür hevāsından
HH1910 Giderek oldı her kişi āgāh / **Ṭuydı** çün ʿāḳıbet bu ḳıṣṣayı şāh
HH2030 ʿĀşıḳuñ çün işitdi āvāzın / **Ṭuydı** maḳṣūdın añladı rāzın

HH2067 Girdiler rāh-ı ʿışḳa bī-ser ü pā / **Ṭuydılar** nice sırr-ı nā-peydā
HH2327 **Ṭuydı** çün-kim bu ḥāli ḥākīm-i Belḫ / Kāmı telḫ oldı māh-ı ʿişreti selḫ
HH2399 Zaḥmete girme **ṭuyduḳ** eṭvāruñ / Gözi yaşlu olur daġal-kāruñ
HH2705 Cümle **ṭuymış** mufaṣṣal u meşrūḥ / Olmış ol dem güşāde bāb-ı fütūḥ

2. hissetmek, sezmek

S1206 **Ṭuyar** mı bu ẕevḳi uyur ehl-i keyf / O keyfiyyet ile geçen ʿömre ḥayf
SE2961 Nāvek-i āh gibi ḳılsa nişān / Nā-gehān urduġını **ṭuya** hemān
SE3329 Ẕevḳ-i dīdārıla ol mest-i naẓar / **Ṭuymadı** can acısın ẕerre ḳadar
HH2155 Baḳdı bīmāra **ṭuydı** zaḥmetini / Nabżını ṭutdı bildi ʿilletini
HH2196 Dil-berün ġamze-i zebān-dānı / Yek-be-yek **ṭuydı** sırr-ı pinhānı
HH2686 **Ṭuydı** bir şemme bāġ-ı vuṣlatdan / Gözini açdı ḫ̆āb-ı ġafletden

tuyūr [3] kuşlar

S1036 Serīr-i Süleymān o cāy-ı sürūr / Gelür dergehine vuḫūş u **ṭuyūr**
NE453 Ġāyet-i ümn ile vuḫūş u **ṭuyūr** / İtmede gülbank-ı şafā vü sürūr
SE932 Kimi dir kim uça mānend-i **ṭuyūr** / Kimi dir ola miṣāl-i zenbūr

ṭuyurmak [3] duymasını sağlamak, hissettirmek

S1470 İçürme aña bu meyüñ reşḥasın / Nefes ṭut **ṭuyurma** şaḳın nefḥasın
SE2794 Cisme zaḥm irse daḥı ġayret ider / Ḥaşma **ṭuyurmamaġa** himmet ider
HH1407 Kendüyi bilmiş ol firāset ile / Līk **ṭuyurmamış** nezāket ile

ṭuz ṭorbasını boynuna almaḳ [1] "Evlenip aile sorumluluğunu yüklenmek" anlamında deyim

SE1864 **Alma ṭuz ṭorbasını boynuña** sen / Yüzüñe ṭuzlu şular ḳor ġam-ı zen

ṭuzlu şu [1] gözyaşı. Ayrıca bkz. 'yüzine ṭuzlu şular ḳomaḳ' md.

SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe **ṭuzlu şular** ḳor ġam-ı zen

tüccār [1] ticaretle uğraşan kimse, tacir

SE813 Zāhid-i şavmaʿa **tüccār-ı** Ḥuten / Saʿy ider her birisi bir yüzden

tüfek, tüfeng [12] uzun namlulu, taşınabilir ateşli silah

S300 Veġā sūrına oldı baḥrī fişek / Atıldıḳça deryāda ṭūb u **tüfek**
S301 Sütūn üzre güvlek olup lāne-vār / **Tüfenk** mühresi eyledi beyżadār
S356 Görünseydi anda benān-ı hilāl / Yaġardı **tüfenk** aña encüm-miṣāl
S365 İdüp şaçma funduḳ ġırīv ü ġareng / Küvāre-miṣāl işledi her **tüfeng**
S371 Revān itdi ḳan çeşmesin her ḥadeng / Düşüp döndi ḫak içre künge **tüfeng**
NE399 Biri biriyle atışup her merd-i cenk / Başladı hengāmeye ṭūb u **tüfenk**
NE1580 Şehre hemān bir saḥrā itdi hücūm / Kendi şeyāṭīn ü **tüfengi** rücūm
NE2039 Ḳazdıġı ḳuyuya düşer ḫışm-nāk / Çoġın ider kendi **tüfengin** helāk
SE2369 Ḥarf atup eyleme ḫalḳa āzār / Urma aġız **tüfegiyle** her bār
SE3489 Ḳalemi kāfe keşīde çekicek / Ola gūyā kef-i kāfirde **tüfek**
HH2002 **Tüfegüñ** mühresi olurdı hemīn / Ḥubbetü'l-ḳalb-i miġfer-i ḫunīn
HH2634 Her ṭarafdan atıldı ṭob u **tüfeng** / Çatdılar birbirine iki neheng

tügme [1] düğme ‖ yükseklik, yücelik

S640 Ḥişār-ı nev ol sīmden ḳubbedür / Girībān-ı baḥre gümüş **tügmedür**

tükenmek [1] kalmamak, bitmek

S1378 Nücūmuñ **tükenmekde** dür-dānesi / Mehin de pür olmaḳda peymānesi

tükrük [1] tükürük, ağız salgısı

NE2913 Ḳuşbaşı **tükrükle** o bayḳuş-ı ser / Ẕüllesi* sürāḫına girer gider

tükürmek [1] ağızdaki tükürüğü dışarı atmak

NE2734 Ḫāne-i cismine virüp zelzele / Yumruġuña **tükürüp** alup ele

tünd [20] sert, şiddetli; çevik, haşin

S1428 Ṣaḳın olma meyden dilā curʿa-rīz / Göñül şīşe mey āteş-i **tünd** ü tīz
NE1852 Ġamze gibi **tünd** ü fedāyī imiş / Ḫançeri nebtīz ki göz görmemiş
NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i gurīz / Teng idi ḫalḳa yarusı **tünd** ü tīz
SE1703 Bir gün ol ẓālim-i **tünd** ü bed-kār / Pās-bānlarla idüp geşt ü güẓār
SE2147 Ḥiddet itdükçe o **tünd-i** bed-ḫū / Gül gibi oldı Nebī ḫandān-rū
SE2276 Ḫār-veş **tünd-iken** ol ehl-i sitīz / Ṣalmadı nār-ı ġażab şuʿle-i tīz
SE2295 Vaṣf-ı ġılżetde olındı taġlīz / **Tünd** olup olma şaḳın fażż-ı ġalīz
SE2547 Tevsen-i **tündüñe** ḳıl ṣabrı ʿinān / Bindi nefs atına şeyṭāna uyan
SE3219 Līk hiddetde hemān āteş idi / **Tünd** idi şuʿle gibi ser-keş idi
SE3229 **Tünd** olup ṣaldı girih ḳaşlara / Ḳaṣdı ḫod ṭaġlara ṭaşlara
SE3249 Sille urduḳça o **tünd-i** ser-keş / Çıḳdı yaş yirine gözden āteş
SE3325 Merḥabā didi o **tünd** ü āfat / Aldı ḫançer ele Mirrīḫ-ṣıfat
HH328 Vire meydān idince nefsini künd / Ola günbed-zenān-ı tevsen-i **tünd**

HH728 Didi ḥiddetle **tünd** ü pür-âteş / Nicesin şimdi ey büt-i ser-keş
HH1012 Ḫalḳa pend eyleyüp o **tünd-i** ʿanīd / Didi mātem olur mı hiç müfīd
HH1423 Gördi bir nerre-şīr-i **tünd-i** dijem / Kejdüm-i zehr-nāki ejder-dem
HH1818 Bir senüñ gibi **tünd** ü bī-pervā / Geldi inṣāfa çünki itdi ḥayā
HH2105 Pederi **tünd** oġlı nīk-aḥlāk / Oldı gūyā ki mārdan tiryāḳ
HH2303 Bu yaña çün raḳīb-i **tünd** ü ʿanūd / ʿĀṣıḳ-ı zārı eyledi merdūd
HH2479 **Tünddür** rūzigār-ı dil-fersāy / Ḥāṣılı olsa vāy olmasa vāy

tünd-ʿanūd [1] çok inatçı

SE2908 Gider inkārı eyā **tünd-ʿanūd** / İtdiler ḳadrıla iṣbāt-ı vücūd

tünd-bād [2] sert esen rüzgar, kasırga

HH1985 Diñlemezse eger naṣiḥatımuz / Ṭokınur **tünd-bād-ı** ṣavletimüz
HH2478 Nā-gehān çıḳdı **tünd-bād-ı** ʿaẕīm / Virdi hevl-i peyām-ı bād-ı ʿaḳīm

tünd-ḫū [3] sert tabiatlı, sert huylu; aksi, huysuz

S112 Yedi ḍarb-ı redden mey-i **tünd-ḫū** / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı rū
NE339 Tīġ-i dem-ālūd gibi **tünd-ḫū** / Ḫaclet-i taḳsīr ile sürḫ-rū
NE3046 Bālişi gāhī ḫum idi ki sebū / Bī-ġam-ı ferdā idi ol **tünd-ḫū**

tünd-ḫuluḳ [1] huysuzluk, katılık

HH2314 Her dem eylerdi **tünd-ḫuluḳlar** / Ḥaḳḳ-ı ʿāşıḳda herze-güluḳlar

türāb [2] toprak ‖ zemin

NE133 Ābı olup lücce-i gevher-nümā / Kefi **türāb** oldu buḫārı semā
HH485 Menzili ṣadr iken **türāb** oldı / Deli gönli gibi ḫarāb oldı

türbe(t) [5] genellikle içinde büyük bir kimse gömülü olduğu, ziyaretgah hâline getirilen mezar, ziyaret edilen mezar

SG1/4 Ḫuṣuṣā Aḳbabanuñ **türbet-i** pür-nūrını gördük / Gözi açuklara kuḥl-i cilādur ferşinüñ gerdi
NE786 Ehl-i fenā ḳabri nider **türbeyi** / Ḫāk-i fenā ṭutmaz imiş ḳubbeyi
NE1509 Refʿ-i tebā ile güher **türbeti** / Zerre-i ḳadr cānda ḳomaz ʿilleti
NE1518 Her varan iksīr-i kerāmet bulur / **Türbesi** ṣunduḳa-i cevher olur
NE2822 Ṭaşladı eṭfāl üşüp ol nākesi / Döndi eşek **türbesine** çehresi

türbedār [3] bir türbeyi bekleyen, gerekli bakımı yapan ve gelenleri gezdiren görevli

S683 Müşaʿşaʿ diyārına dönmiş mezār / Güneş aña bir şemleli **türbedār**
NE2628 Bekleyüp ol ḳubbeyi leyl ü nehār / Ṭurma gömer ölüsün ol **türbedār**
NE2652 Çāh-ı gün ü ḳalb-i zen ü **türbedār** / Pür-fiten ü naḳb-i zen ü ...

Türk [6] Türk ırkına mensup kimse

NE2311 Sözde ider lafẓ u ḥurūfı setr-i dek / Bosnada Potur Anaṭoluda **Türk**
NE2356 Şekl-i murabbaʿ ḳılub anı o **Türk** / İtmişdi aşılı bir tahta kürek
SE768 Ser-firāz itmese ʿilmüñ tācı / **Türküñ** aşılmaḳ olur miʿrācı
SE1277 Aḳçalı **Türk** ḳoyun gütmez idi / Ṭoḳ olan ḳarnını aç ṭutmaz idi
SE2143 Rast geldi aña yolda nā-gāh / Bir ʿaceb **türk-i** leʾīm ü gümrāh
HH2199 Kurdı yayın o **türk-i** tīr-efgen / Germ olup āḫir atdı ṭuncından

Türkī [1] Türk dili, Türkçe

NE2859 **Türkī** vü Tatarīden idüp ibā / Meyli ġalāt-ı ʿaceme dāʾimā

Türkī-zebān [1] Türk dili

S423 Çü şemşīr-i ḫūn-rīz-i ʿOṡmāniyān / Ẓuhūr itdi rücḥān-ı **Türkī-zebān**

türktāz [1] koşma, seğirtme, cevelan etme

S850 O gülgūn ki olur dem-i **Türktāz** / Ayaġını ḳındīl idüp cilve-sāz

tüskürmek [1] püskürtmek, atmak

SE2401 Deheninden aña su püskürdi / Ṭoḳınup ḫayli beri **tüskürdi**

tütmek [2] (duman için) havaya yükselmek

S1201 Eger bezme gelse mey-i erġavān / Tozardı ġubār u **tüterdi** duḫan
NE1595 Başın alup şehrden oldı revān / Āteş urup **tütdi** miṣāl-i duḫān

tütün yaprağı [1] tütün bitkisinin kıyılıp kurutulduktan sonra sigara vb. şeklinde içilen yaprağı

S1203 Ġubār aña nisbetle ẕerre degil / **Tütün yaprağı** berg-i tere degil

tüvān [9] güç, kuvvet, takat

S1140 Virür sūz-ı dil aña tāb u **tüvān** / Olur ʿışḳ ile pīr iken nev-cevān
NE531 Bir nefese yoġ idi tāb u **tüvān** / Belki nefesden ṭutuşdurdı zebān
NE762 Līk idüp her biri ḳavlin ekīd / Olmadı hiç ʿöẕr ü **tüvānı** müfīd
NE932 Ḥākim olan ʿākil ü dānā gerek / Ḳuvvet-i ʿaḳl ile **tüvānā** gerek
NE2586 Didi ki heb erlerüm aʿlā idi / Ḳuvveti yerinde **tüvānā** idi
NE2871 ʿĀşıḳ olan tāze vü raʿnā sever / Ṣanma ki ṭazrnān u **tüvānā** sever

SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü **tüvān** / Ḫāh u nā-ḫāh yıḳar zāl-ı zaman
SE2271 Saña taḳlīdile dir ḫalḳ-ı cihān / Erdeşīrāne gerek tāb ü **tüvān**
HH1877 Gitdi gün geldügince tāb u **tüvān** / Żaʿfı żāhir velīkin aṣlı nihān

tüvānān [1] güçlü, kuvvetli
NE2623 Ḥüsn ile ān olmag içün **tüvānān** / Yār olamaz fitne-ger ʿaḳl u cān

tüvān-ger [1] zengin, güçlü, kuvvetli
HH1923 Luṭfına ḫalḳ maẓhar olmış idi / Merd-i ʿāciz **tüvān-ger** olmış idi

tüyi ürpermek [1] tüyleri diken diken olmak ‖ dehşet içinde kalmak, büyük bir korku duymak
S206 Ḳaçan ṣarṣar-ı ḳahrı olsa vezān / **Tüyi ürperür** ḫūk-i ḫaşmuñ hemāñ

U

ʿubūr [1] bir taraftan öbür tarafa geçme, karşı yakaya geçiş

SE3127 Semt-i vādī̇de iken rāh-ı **ʿubūr** / Böyle ṣaʿba niçin olına mürūr

ʿubūr itmek/ḳılmaḳ [6] geçmek

NE290 Cāmiʿ-i eflāke **iderken ʿubūr** / Yaḳdı o maḳṣūrede ḳındī̇l-i nūr
NE565 Nī̇ze-i yaḫla nʾola **itse ʿubūr** / Oldı şitā ḫusrev-i sāhib-ẕuhūr
NE639 Ḥāṣılı yoḳ cisr-i fenāda ḫuẕūr / Cāy-ı ḫuẕūr ister iseñ **ḳıl ʿubūr**
HH177 Oradan **ḳıldı** Refref ile **ʿubūr** / Ḫūr-ı raḫṣān ile nitekim nūr
HH2332 **Eyledi** çün diyār-ı ḫasma **ʿubūr** / Ceng idüp itdi düşmeni maḳhūr
HH2348 İki mevc arasına **itse ʿubūr** / Fülk tābūt idi o menzil gūr

ʿucb [1] kendini beğenmişlik, kibir

NE1984 **ʿUcb** u riyā ile de mālā-kelām / Masḫaralıḳ deñlü çıḳarmışdı nām
SE2645 Laġv idüp ol ʿameli **ʿucb** u riyā / Ḳala bir zaḫmet-i bī̇-hūde saña
SE2649 Zāhidüñ āfetidür **ʿucb** u riyā / Yol bulur ḫāṭırına mekr ü deġā

ucuz [1] kolay ve zahmetsiz elde edilen

SE2415 Yap göñül kaʿbesin iy ehl-i seḫā / Bir avuç ḫākile **ucuz** maʿnā

ucuz ḳurtulmaḳ [1] kolayca geçiştirmek, hafif talatmak

SE2416 Beẕl-i ẕer bāʿiş-i raḥmet oldı / Nārdan muḥsin **ucuz ḳurtuldı**

uc {avc} [17] bkz. ‘avuç’ md.

NE1748 Vāy o faḳī̇re ki **ucun** ildüre / Ḥacı Ḥusām olduġunı bildüre

uç [14]

1. uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri ve batıcı noktası

S472 Helāk itdi İsfendiyārı zamān / İki **uçlı** peykānī̇dür tev-emān
NE174 Hırşı **ucından** ala yüz ḳızdura / İki cihānda ola yüzi ḳara
HH811 Başı **ucında** māder ü duḫter / Zehr-i ḫand ile merḥaba didiler
HH945 Yüzüñe ṭoġrı baḳduġı bir ān / **Ucın** ilişdürincedür müjgān
HH1945 Dil **ucından** bu ḫāle ḳoydı beni / Şehrden sürdi ṭoġrı söyleyeni

2. uzun bir şeyin baş veya son noktası

NE561 Söndü şebüñ şemʿa-i bālā-keşi / Ḳaldı fitil **uçlarınuñ** āteşi
SE2223 Birisi didi ʿaceb būm mıdur / Yoḫsa bir **ucı** ḳızıl mum mıdur

3. bir organın hafifçe kabarık bitim noktası; baş, tepe kısmı

NE2011 Ṭaʿna ider ādemi ḫār u ḫaḳī̇r / Heb dili **ucından** atılmaz mı tī̇r
NE2251 Gördügi bir ṭurfe muḳallef-meçik / **Ucu** kemik dibi frengī̇-çelik
SE2358 Dili **ucından** atarlar tī̇ri / Dil demir-bende ḳodı şemşī̇ri

4. son, nihayet

SE2000 Bil ki öte **ucıdur** melʿūnuñ / Baḳma efsūnına ol maġbūnuñ
SE3198 Oldı çün pey-rev-i nefs-i maġbūn / Fāsidüñ öte **ucıdur** melʿūn
HE75 Odur her küştigī̇r-i ʿaşḳ-ı sermest / Nedāmetler ṣoñ **ucı** dest-ber-dest

5. taraf, yön

SE3272 Hem-çü pervāne-i şemʿ-i raḫṣān / Başı **ucında** bulınurdı hemān

uç virmek [1] ortraya çıkmak, belirmek

SE3226 Sūzişin eyler iken dilde nihān / Şuʿle-i āhdan **uc virdi** hemān

uçḳur [1] şalvar veya iç donunun belde durmasını sağlamak için bele gelecek kısımlarına geçirilen bağ

NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i hevā / Ola ne var **uçḳur** saña dām-ı belā

uçmaḳ [21]

1. havada yol almak, havada gitmek

S168 O dem ḳıldı Refrefle Haḳḳa sefer / **Uçup** gitdi seccādesiyle meger
S367 Ḳażā ḳavsi oldı gürūha zebān / Gürūha gürūh **uçdı** murġān-ı cān
S724 **Uçup** ṭāʾir-i rūḥı bu lāneden / Güzel kūşede vāḳıʿ olmış beden
NE300 Ol dür-i şeh-vāra nigī̇n-dān idi / Yāḫūd **uçar** taḫt-ı Süleymān idi
NE518 Āteş-i gülden kül olup nātüvān / Ṭāḳati yoḳ üf diseñ **uçar** hemān
NE954 **Uçdı** melek gibi o ṭī̇r-i şeh-per / İtdi sī̇-rūze yere dek tā güẕer
NE1302 Gitse **uçar** şuʿle olup per ü bāl / Ṭalsa iner ḳaʿrına bahrī̇ miṣāl
NE1456 Güş idüp ol ceẕbeyi cümle enām / **Uçmaġa** ʿazm itdi miṣāl-i ḫamām
NE1626 Şerʿ-i şerī̇f olmasa ger bāl ü per / **Uçsa** daḫı olmaya ger kes ḳader
SE932 Kimi dir kim **uça** mānend-i ṭuyūr / Kimi dir ola miṣāl-i zenbūr
HH675 Gördi yoḳ çāre **uçsa** daḫı eger / Murġ da olsa ola fermān-ber

HH2129 Başını urdı ṭaşa ol medhūş / Āşiyānından **uçdı** ṭā'ir-i hūş
HH2224 Bamdan **uçdı** murġ-ı per-beste / Düşdi gönli gibi ol işkeste
2. kaybolmak, yok olmak
S1177 Perī-veş ṭutar şīşe içre maḳar / Dehānı açıḳ ḳalsa rūḥı **uçar**
3. yerinden ayrılmak, kopup gitmek; dağılmak
NE540 Deste iken laʿli vü aḳ kāġıdı / **Uçdı** gülüñ bunca ṭabaḳ kāġıdı
4. yüksek bir yerden hızla aşağı düşmek
NE548 Yardan **uçmış** yaḳalar çāk ider / Sālik olup ṭurma yolun pāk ider
NE1455 Pertev-i ḫūrşīd gibi bī-ḫaber / Yārdan **uçdı** niçe üftādeler
5. solmak
S1180 Düşüp ʿaksi müjgānı cānānenüñ / ʿAceb **uçdı** mı beñzi peymānenüñ
6. uzaklaşmak, kaybolmak
HH432 Eyledi çün vaṣiyyetini temām / Ol ṣafāyile gözden **uçdı** menām
7. gezmek, dolaşmak
SE2632 Fikri eglence olup şām ü seḥer / O perī ḥāşılı gözümde **uçar**
8. uçmak, havalanmak ‖ cennet
NE452 Geydi yeşil şūfını ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi **uçmaġa** açdı ḳanāt

uçuḳ [1] çökmüş ya da çökmek üzere olan ev, harabe
NE2269 İsli idi yaşlı idi şūm idi / Şanki **uçuḳda** dünemiş būm idi

uçurmaḳ [5]
1. uçmasını sağlamak
SE1430 Nefes eylerse eger himmetile / **Uçururlar** felege devletile
2. yerinden ayırıp götürmek
S335 İdüp aḳ bayraḳ sipihre güẕār / Meger kāġıd **uçurdı** her nīzedār
3. kaçırmak, uzaklaştırmak
S1237 Ḥużūrın **uçurma** ṣalup şūr u şer / O bī-çārenüñ kendi derdi yeter
HH2131 Ḳafes-i cisme ṭaşlar urdı / Murġ-ı cānuñ ḥużurın **uçurdı**
4. uçtuğunu düşünmek
NE1632 Ṭurmaz ider daʿvī-yi ṭayy-ı mekān / **Uçurur** eblehler anı her zamān

ʿud [2]
1. Türk müziğinden kullanılan beşi çift, biri tek olmak üzere on bir telli, mızrapla çalınan bir saz
S1093 Anuñçün yatup **ʿud** ü şeştā hemān / Ḳurulduḳça aʿṣābı eyler fiġān
2. öd ağacı, ateşte yakıldığı zaman güzel bir koku yayan küçük ve ince çubuklar hâlinde bulunur.
HH1065 Hem-reh olan dıraḫt-ı ṣandal-sā / **ʿUd-ı** māverdi idi ser-tā-pā

uḍḥūke [4] gülünecek şey, komedi
NE1969 Olma her **uḍḥūke** için ḥande-zen / Masḫaradan masḫaradur ḥaẕ iden
NE1975 Olmış idi masḫaralıḳ pāyesi / Çehre-i **uḍḥūkesi** ser-māyesi
NE1992 Masḫara kim illere taḳlīd ider / Kendüyi **uḍḥūke-i** cāvid ider
SE1647 Ḳıldı **uḍḥūkeyi** her gūyende / Meclisi gülşen-i verd-i ḫande

ufanmaḳ [1] ufalanmak, kırılmak, parçalanmak
HH2316 Her çanaḳ başına atardı ṭabaḳ / **Ufanurdı** anuñ başında ḳabaḳ

uf(u)ḳ [8] göğün yere bitişik gibi görünen kenarları, çevren, göz erimi
S122 Olup şemʿ-i mihre **ufḳ-ı** şem'adān / Güm oldı inüp yana yana hemān
S1072 Def üzre pulı seyr idüp ṣandılar / **Ufuḳdan** çıḳar nīm-i ḳurṣ-ı ḳamer
S1147 Döşendi yine pīşgāh-ı **ufuḳ** / Ruḫ açdı büt-i erġavānı tutuḳ
S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim rūzgār / Aġardı **ufuḳ** çeşm-i Yaʿḳūb-vār
NE494 Cümlesin āreste idüp **ufuḳ** / Açdı ruḫun duḫter-i laʿli tutuḳ
SE7 Semen ü sünbül ile ṣaḫn-ı riyāż / **Ufuḳa** döndi sevād ile beyāż
SE1760 Her ṭaraf oldı ṭalīʿa peydā / Nūr-ı ḫūr gibi **ufuḳda** meşelā
HH1804 Ṣubḥ kim görinür **ufuḳda** şafaḳ / Virdi rengi bu ḳubbeye revnaḳ

uġramaḳ [21]
1. yola devam etmek üzere bir yerde kısa bir süre kalmak; bir yerin yanından, yakınından geçmek
S580 Gezüp şebde şeş-pā-yı baḫrīleri / Şerer-nāk ider **uġraduġı** yeri
S1235 Baña ḳahve teklifini eyleme / Aña **uġrayanı** benüm pāyüme

NE287 **uġradı** eflāke giderken o şāh / Günbed-i fīrūze-i Behrām-ı rāh
NE1075 Sebze biter **uġrasa** şaḥrālara / Gevher olur şaçduġı deryālara
NE2138 Aşma şaḳın ḫāne-i nā-maḥreme / Köprü de olursa eger **uġrama**
NE2361 Düşdi nice vādīye ol ḫar bu kez / Kim eşegin yavuḳlun **uġramaz**
NE3017 Ẕerre ḳadar var ise ʿaḳlın senüñ / **Uġrama** hiç dāʾiresine anuñ
SE483 Arada ḳanṭaradur rāh-ı mecāz / **Uġrar** elbette aña ehl-i niyāz
SE1294 Ẓulmet-i ẓulm idi defʿ oldı yine / **Uġradı** ikisi üç günlügine
SE1983 Var ise zerre ḳadar iẕʿānuñ / **Uġrama** dāʾiresine anuñ
HH2086 ʿAcabā n'eyler ol büt-i raʿnā / Mümkin olmaz mı **uġramaḳ** o yaña

2. kötü, istenmeyen bir duruma maruz kalmak

NE2801 Ṭuydı neye **uġradığın** neylesün / Cān gibi eflāke mi ʿazm eylesün
SE2960 Siper-āsā yüzin eyler pür-pīç / Neye **uġradığını** bilmez hīç
SE2982 **Uġrasa** sille-i dest-i ḳadere / Bisterinden düşe boyunca yere
HH471 Nām-ı maʿşūḳı yād ḳılmaz idi / Neye **uġraduġını** bilmez idi
HH779 Varıcaḳ emri üzre ol cāya / **Uġradı** nice şūr u ġavġāya
HH795 Diñledi çün ʿacūzeyi o cevān / Neye **uġraduġını** bildi hemān
HH1799 Dāʾimā ser-figende ola raḳīb / **Uġraya** biñ belāya bī-taḳrīb
HH1863 Bir ʿaceb derde **uġradı** ol zār / Derd ammā ki çāresi düşvār
HH2208 Uñmasun yitmesün cihānda raḳīb / **Uġrasun** her belāya bī-taḳrīb
HH2502 Şefḳat umup ʿanāye **uġradılar** / Bir görünmez belāya **uġradılar**

uġratmaḳ [1] başına kötü bir şey gelmesine, istenmeyen bir şeyle karşılaşmasına sebep olmak

NE2335 Lafẓ-ı ġarībin çalışup ṣatmaġa / Saʿy ider aña ṣaded **uġratmaġa**

uġru [6] hırsız

NE2109 Müftinin ammā gözi bağlu idi / Ṣanki başı örtüli **uġru** idi
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil virme / Göz göre **uġruya** yol gösterme
SE1390 Ḥīle-ger fitneye furṣat bulamaz / Ṣūret **uġruları** ṣūret bulamaz
SE1586 Baḳmaya vāḳıf olan sīretine / Ṣūret **uġrularınuñ** ṣūretine
SE3151 İltifāt itme tabaṣbuṣ-kāre / **Uġrudur** ḥāṣılı yā zen-pāre
HH2194 Ġamze-i yāra vālihāne nigāh / **Uġruya** gösterürdi yol her gāh

uġrulamaḳ [1] çalmak

SE3162 Ceyb-der kīse-bür ü şāṭır idi / Gönül **uġrılamaġa** ḳādir idi

uġruna [1] yoluna, onun için

SE653 Düşmen-i dīni idince iġrāk / Çekdi dīn **uġruna** envaʿ-i meşāḳ

uġrun uġrun [2] gizli gizli, sezdirmeden, sessizce

SE3179 **Uġrun uġrun** çekilüp ḫānesine / Oldı nāṣıḥ dil-i dīvānesine

uġurluḳ [4] uğruluk, hırsızlık ‖ edepsizlik

NE2432 Siñsi olur kürbe-veş ol derbeder / Ṣabr idemez yine **uġurluḳ** ider
NE2538 Nā-geh **uġurluḳ** ide deyu eri / Uyḫu mı görür idi ʿaceb gözleri
NE2568 Ṭurmaz **uġurluḳ** idüp eyler cefā / Dirligüm it dirligi dir dāʾimā
NE2949 Himmeti yoḳ niçe denī nikbeti / Mūş-veş **uġurluḳ** olur şanʿatı

uġurlamaḳ [1] yolcu etmek, göndermek ‖ çalmak

NE3015 ʿAḳlın **uġurlar** kişinüñ cām-ı mey / Ādemi ayaḳdan alur dām-ı mey

ʿuhde [4]

1. bir işi yapacağına dair söz verme, işi üstlenme

NE92 Hāme-zen-i nāme-i vaʿd-i kerīm / Tāzegi-i **ʿuhde-i** ʿahd-i ḳadīm
SE3104 Güç olur kişide ʿār olmayıcaḳ / **ʿUhde-i** ḳavl ü ḳarār olmayıcaḳ

2. sorumluluk

S458 İdüp **ʿuhde-i** dīne āḫir vefā / Velī eyledüm ʿöẕri pīşīn-edā
SE3044 Bezmüñ esbābı be-şarṭ-ı iḫfā / **ʿUhdesindeydi** anuñ ṣubḥ u mesā

uḫrevī birāder [1] ahret kardeşi, ahretlik

HH65 Ṣıdḳ ü īmānı baña reh-ber ḳıl / Her birin **uḫrevī birāder** ḳıl

ʿuḳ(ḳ)āb [2] kartal

S229 Tezerve olup perde-bāl-i **ʿuḳāb** / Ġazāl oldu hem-ḫābe-i şīr-i ġāb
HH2493 Geldi **ʿuḳḳāb-ı** tīz-i nā-geh-gīr / İtdi murgābī-i zebūnı esīr

ʿuḳāl {ʿıḳāl} [1] bkz. ''ıḳāl' md.

NE2086 Daġdaġa-i ʿaḳl olup āḫir **ʿuḳāl** / Oldılar üftāde-i çāh-ı ḍalāl

ʿuḳalā [5]

1. akıllılık, bilgiçlik taslayan kimse

SE1980 Ḫalḳa-i bezmi olur dām-ı belā / Ṭutılur ayaġı ile **ʿuḳalā**

2. akıllı kimseler, akıllılar

SE422 Faẕlınuñ baḫrı degil ḳaʿr-nümā / Ḥikmetinde müteḥayyir **ʿuḳalā**
SE1473 Eylese daʿvī-i merdi **ʿuḳālā** / ʿAdl ü iḥsān iki şāhiddür aña
SE2262 Ḫaşma çoḳ ḫīle dimişler **ʿuḳalā** / Cümleden eslemi terk-i ġavġā
SE2272 Līk bir şübhelerinde ḥālā / Oldı cümle müteḥayyir **ʿuḳalā**

ʿuḳbā [5] öbür dünya, âhiret

NE172 Dīni ṣata devlet-i dünyā içün / Olmaya zārī reh-i **ʿuḳbā** içün
NE173 Kir getüre yüzüne **ʿuḳbā** gide / Ṣuratına beñzeye dünyāsı da
NE2144 Ḫāṣılı dünyāda ḥicāb-ı ʿaẕīm / ʿĀlem-i **ʿuḳbāda** ʿaẕāb-ı caḥīm
SE885 Saʿy ider zād-i reh-i **ʿuḳbāya** / Oldı dünyā didigüñ sermāye
SE915 Diñle bu vāḳıʿa-i zībāyı / Añla icmāl-i dem-i **ʿuḳbāyı**

ʿuḳd {ʿıḳd} [1] bkz. ‘ʿıḳd’ md.

NE43 Oldı ḥaḳīḳatde ol **ʿuḳd-ı** naẕīm / Fihrisi-i maʿnā-yı kelām-ı ḳadīm

ʿuḳde [13] düğüm ‖ güçlük

S1260 Kelīm-i hezār itdi ḥaḳḳa duʿā / Zebānındaki **ʿuḳde** gitse n’ola
NE2020 Dikḳat ile şāneleyüp rīşini / Çözdi ḥaṭın **ʿuḳde-i** teşvīşini
SE43 Mīmidür **ʿuḳde-i** mūy-ı maḥbūb / Lāmlar ṭurresi ḳullāb-ı ḳulūb
SE1527 Ṣıdḳı mānende-i ḥayṭ-ı seḥerī / Rişte-i cānda ḳomaz **ʿuḳdeleri**
SE2876 **ʿUḳde-i** bād-ı ṣabādur o güher / Girih-i rişte-i cāna beñzer
SE3082 Çözmeye **ʿuḳde-i** tār-i süḥanı / Bend-ber-bend kesilse bedeni
SE3384 Eyler idi urıcaḳ sübḥaya el / Ser-i engüştile ṣad **ʿuḳdeyi** ḥal
SE3529 Didi uran **ʿuḳde-i** ḥatmin anuñ / Naẓmına tārīḫ “zihī naẓm-ı pāk”
HH126 Sübḥada çün imāme-i fāhir / Oldı bu **ʿuḳde** evvel ü āhir
HH261 Birisi kāti ʿ-i ʿurūḳ-ı ḍalāl / Biri dendān-ı **ʿuḳde-i** işkāl
HH997 Ṭaliʿ i gör ki **ʿuḳde-i** idbār / Bunca encümde māha eyledi kār
HH1919 **ʿUḳde** kim ḥalli ola farż-ı maḥāl / Anı vācib bilürdi bī-iḥmāl
HH2655 Didi ṭurmañ açıldı bāb-ı murād / **ʿUḳde-i** necm-i baḫt buldı güşād

ʿuḳdedār [1] düğümlü, bağlı

S1381 Benefşe olup ser-bezānū-yı ġam / Olur sebzeler **ʿuḳdedār-ı** elem

ʿuḳdedārī [1] düğümlülük, bağlılık ‖ kapalılık

HH1125 **ʿUḳdedārī-i** baḫt-ı ber-geşte / Eylemiş mihr gibi ser-geşte

ʿuḳde-güşā [6] düğümleri çözen ‖ zor işleri halleden

SE271 Ṭabaḳātına Celālüñ gūyā / Vardı efkār-ı dil-i **ʿuḳde-güşā**
SE1721 ʿAḳldur vāṣıṭatü’l-ʿıḳd-i ömür / ʿAḳldur **ʿuḳde-güşā-yı** cumhūr
SE2155 Her sözi olmış-iken ḫār-ı cefā / Gül gibi siz olasız **ʿuḳde-güşā**
SE2385 Ḫāce-i **ʿuḳde-güşā** Naṣre’d-dīn / Oldı bir çeşme kenārında mekīn
SE2411 Oldı her müşkil için **ʿuḳde-güşā** / ʿAnberīn şāne eylesin seḥā
SE2889 Şiʿrdür nādire-i ʿālem-i ġayb / Şiʿrdür **ʿuḳde-güşā-yı** lā-reyb

ʿuḳūḳ [3] anaya babaya karşı gelme, asi olma

NE617 Ḥubb-ı şefīḳ oldı şiḳāḳa bedel / Cāy-ı ḥuḳūḳ oldı **ʿuḳūḳa** maḥal
SE1777 Sizlerüñle gözedüp semt-i ḥuḳūḳ / İstemem kim ola fi’l-cümle **ʿuḳūḳ**
SE2246 Unudulmaz sitem itseñ de ḥuḳūk / Eylemez degme belāyıla **ʿuḳūk**

ʿuḳūl [1] akıllar

S481 **ʿUḳūl** oldı bu nüsḫada ḫā’ire / Bilinmez nücūmuyla bu dā’ire

ulaç {uluç} [1] oğlan, oğlancık

NE2188 Zevci olan nikbetī köhne pūç / Ya çelebi ya kölemen ya **ulaç**

ulaşmaḳ [7] belli bir yere varmak, erişmek, vasıl olmak

S1226 Şu ṣuretle mest-i meye dolaşur / Ki ṭuramaz o yine öper **ulaşur**
NE983 Diller ol āteşle müşevveş gibi / Evden eve **ulaşır** āteş gibi
NE1988 Ḳahrı gider kāfir-i cengi gibi / İllere **ulaşma** firengi gibi
SE2393 Gāh şu serpecegin alup ele / **Ulaşurdı** eyle bu ʿişve ile
HH544 Āteş-i ʿışḳ ḥadden aşmışdur / Dīdeden çaḳ dile **ulaşmışdur**
HH618 Cāmiʿüñ yā yeli yiri vardur / Ṭaşradan yā **ulaşırı** vardur
HH2636 Uyup **ulaşmış** idi ol mekkār / Anlara zaḥmet-i firengi-vār

ʿulemā [10] âlimler, bilginler

NE861 Hem **ʿulemā** ḫayline sulṭāndur ol / Hem fuḳarā ṣaffına ʿunvāndur ol
NE1981 Olmış idi yaʿni hevādan geçüp / Fāżıl-ı ʿâlem-i **ʿulemādan** geçüp
SE294 **ʿUlemā** kim vereşe oldı aña / Buldı miʿrāc dirāyetle ʿalā
SE624 **ʿUlemā** olsa da ṣūretde ḥaḳīr / Yine aġżına baḳar mīr ü vezīr
SE626 Bilemeyüp ṭafra iderse cühelā / Bildürür ḥaddini ḍarben **ʿulemā**
SE719 Biri de ḳavl-i eṣaḥ mı eyā / Enbiyā vārişi olmaḳ **ʿulemā**

SE2767 Böyle taḥḳīḳ idüpdür ḥükemā / Ki müsellem ṭutar anı **ʿulemā**
SE2903 İtse daʿvā-yı kerāmet **ʿulemā** / Şiʿr ü inşā iki şāhiddür aña
SE3034 **ʿUlemādan** biri bundan aḳdem / Aldı bir ʿabd-i mübārek-maḳdem
HH591 Oldı maḳṣürelerdeki **ʿulemā** / Şekl-i Bercīs-i günbed-i vālā

ʿulemā-yı fuḥūl [1] ileri gelen âlimler
NE742 Oldı baña hüccet-i ʿızz-i ḳabūl / Eyledi imżā **ʿulemā-yı fuḥūl**

ʿulemā-yı iʿlām [2] ileri gelen âlimler
SE416 Ser-firāz-ı **ʿulemā-yı iʿlām** / Rükn-i dīn Ḥażret-i Şeyhü'l-İslām
SE442 Kātib-i ḥaṭṭ-ı fetāvāsı müdām / Naḳde ḳadir **ʿulemā-yı iʿlām**

ulu [14] büyük, yüce
S115 Der-i dār-ı ʿirfān olup ol **ulu** / Kime açılupdur o ḳutlu ḳapu
NE56 Besmeledür Ḥakkuñ **ulu** niʿmeti / Anda mükerrer ṣıfat-ı raḥmeti
NE768 Olmış idi bir **ulu** himmet baña / Ġaybdan irmiş idi beşāret baña
NE892 Ḫalḳuñ **ulu** devletidür şāhlar / Mülke Ḥaḳḳuñ raḥmetidür şāhlar
NE1167 Var idi Dehlevde meger ol zamān / Bir **ulu** sulṭān bülend-i āsitān
NE2082 Sen de delīl iste yürü **uluya** / Rāh-nümā dāmenin elden ḳoma
NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı sipihrin **ulu** ḳız ḳardeşi
NE2943 İki cihān devletidür ṭoġrıluḳ / Ḥaḳḳın **ulu** niʿmetidür ṭoġrıluḳ
SE649 Ki nübüvvet bir **ulu** devletdür / Maḥż-ı ḥikmet senem-i ʿizzetdür
SE1094 Sen **ulu** bildügüñ ehl-i dünyā / Ḥaḳ yanında ʿacabā nice ola
SE2006 Hep emīn añladıġuñ reh-zendür / Dost ṣandıġuñ **ulu** düşmendür
SE2928 Şah gördi bir **ulu** ṭāḳ-ı refīʿ / Ḳalb-i müʾmin gibi ġāyetde vesīʿ
SE3134 İstiḳāmet bir **ulu** devletdür / Tāze serv-i çemen-i ʿizzetdür
HH699 Gezerek itdi ol iki hem-dem / Bir **ulu** bārgāha vazʿ-ı ḳadem

ʿulūm [12] ilimler
NE194 Noḳṭa-pişīn-i ḫaṭ-ı vecd u ḥāl / Merkez-i pergār-ı **ʿulūm-ı** ricāl
NE855 Fażl ile deryā-yı muḥīṭ-i **ʿulūm** / Āb-ı ruḫ-ı kişver-i pehnā-yı rūm
NE1115 Kāmil iken ḥazret-i Mollā-yı Rūm / Eyler idi şiʿr ile neşr-i **ʿulūm**
NE1656 Ḥışşe yeter ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi meh-i bedr anı şems-i **ʿulūm**
NE1796 Eylese taʿlīm-i **ʿulūm** u hüner / Ṣāḥibi sermāyeden itmez żarar
SE419 Mültekü'l-ebḥur-i envāʿ-ı **ʿulūm** / Merkez-i dāʾire-i ehl-i rüsūm
SE476 Naḳş olur ḫāṭıra envāʿ-i rüsūm / Keşf olur bilmedigüñ nice **ʿulūm**
SE734 Maẓhar-ı luṭf olur erbāb-ı **ʿulūm** / Enbiyā vārişin itmez maḥrūm
SE766 Līk envār-ı riyāżāt-ı **ʿulūm** / Oldılar dāfiʿ-i ḫulḳ-ı meẓmūm
SE1260 Ten ki olmış beşerātile cerīḥ / Levḥa-i taʿlīm-i **ʿulūm-i** teşrīḥ
HH608 İtdi deryā-yı şevk cāna hücūm / Olmadı pāyidār sedd-i **ʿulūm**
HH2770 Naẓm olundı bu dürr-i baḥr-ı **ʿulūm** / Oldı tārīḫ-i dil-keşi manẓūm

ʿulü'l-ʿazm [1] azim sahipleri, büyük peygamberler
NE204 ʿAzmi ledün ʿilmi içün cezm idi / Efḍal ü evlā-yı **ulü'l-ʿazm** idi

ʿulü'l-ebṣār [1] basiret sahipleri, kalp gözü ile gerçekleri görebilenler
HH1885 Cāmdan itdi ʿarża-ı dīdār / Merdüm-i dīde-i **ulü'l-ebṣār**

ʿulü'l-elbāb [1] akıl ve sağduyu sahibi kimseler
HH330 Böyle mi gözleye **ulu'l-elbāb** / Dergeh-i şāh-ı ʿışḳda ādāb

ʿulü'l-emr [1] yasa koyucu, âmirler
SE625 Oldı iʿzāzıla ol ḳavm-i cerī / Cümleten ḫalkuñ **ūlü'l-emrleri**

ʿulüvv, ʿulv [2] ululuk, büyüklük, yücelik
S169 Olup keff-i mīzānda Yūsuf-miṣāl / Ṣuʿūd itdi **ʿulve** o ferḫunde-fāl
SE1415 Oldı īmāna delīl-i ḳuvvet / ʿAzm-i şādıḳla **ʿulüvv-i** himmet

ʿulvī [2] yüce, yüksek
NE997 Şebnem-i ʿışḳ olsa eger ḳatre-bār / Ġarḳa olur ġarḳa-i **ʿulvī** şiʿār
SE2784 Kimde kim ola bu vaṣf-ı **ulvī** / Bī-tereddüd olur īmānı ḳavī

ʿulyā [1] çok yüksek, çok yüce
SE866 Gör meh ü mihr-i cihān-ārāyı / Eyle tercīḥ yed-i **ʿulyāyı**

ʿumde [1] dayanılacak, güvenilecek kimse, dayanak, destek
SE418 Ḳıdve-i ṭāyife-i ehl-i yaḳīn / **ʿUmde-i** ḳāṭıbe-i müctehidīn

ʿumḳ [1] derinlik
HH991 **ʿUmḳına** eylese heves bir kes / Nışfa varmazdı rismān-ı nefes

ummaḳ [50] bir şeyin olmasını istemek, beklemek, temenni etmek
SR11/2 Zāhidden **uman** feyż-i şafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i nāb
SR11/2 Zāhidden uman feyż-i şafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan **umar** bāde-i nāb
S88 Felek feyż **umup** itdi andan ḥicāb / N'ola girse aralarına seḥāb

S478 Kişi feyżin **ummaz** bu nüh ṭāremüñ / Gözine ḳorḳu mı virür ādemüñ
S483 Felekden şu kim luṭf u iḥsān **umar** / ʿAdūdan dil-i zāra dermān **umar**
S512 Vefā hūd **umulmaz** cefāya ne borc / Ḳoduḳ medḥi yā iftirāya ne borc
S1557 Güneh çoḳluġı aña ḥaclet yeter / Ḳuluñdur ne deñlü ise ʿafv **umar**
NE41 Şekl-i elif-lāmına bak fi'l-meşel / Raḥmet **umar** şefḳat içün şunmış el
NE254 Pāyüñe yüz sürmek **umar** nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek
NE1054 Ol sebeb ile **umarın** kim hemān / Cānuma hem-ṣoḥbet ola yār-i cān
NE1129 Līk mededkāri-i taḳlīd ile / **Umarız** Allāh ʿināyet ḳıla
NE1210 Cümlesi iḥsan **umar** Allāh'dan / Arż u semāya dek māhdan
NE1276 Ḥūr ile ġılmāna çeken işṭār / Mīve **uman** bī-meded-i nevbahār
NE1398 Ey ki ḳılup ḳahr ile teẕlīl-i nefs / İtmek **uman** faż̈l ile tekmīl-i nefs
NE1502 **Umarız** iʿlām ide Rabb-i Kerīm / ʿĀṣıḳ-ı dil-teşnesiyüz Ḥaḳ ʿalīm
NE1806 Ücret ile ide metāʿın sebīl / Beẕl ide ḫalḳa **uma** ecr-i cezīl
NE186 **Umarın** Allāh ʿināyet ḳıla / Bedreḳamız nūr-ı hidāyet ḳıla
NE1964 Masḫaralar kim ṭarab-efzāy olur / Luṭfın **umup** ʿāleme rüsvāy olur
NE2093 Cān gözini uyarasın ḫābdan / **Ummayasın** meşʿale şeb-tābdan
NE2455 Naḫl-i vücūd olmaz imiş pāydār / **Umma** sifāl içre şecerden firār
NE2759 Ḥırş ile **umma** niʿam ḫalḳdan / Farḳı yoḳ anuñ da dilā calḳdan
NE2882 Ḥikkeden olmış idi derūnī figār / **Umar** idi her kişiden püşt-ḫār
NE2890 Ḥāṣılı mānende-i ceyb-i derem / Çaḳşırı ceybinden **umar** idi germ
NE3013 Āyine-i cāma gider raġbeti / **Umma** bu ṣūret ile şaḳın cenneti
NE3055 Ṣıḥḥat **uman** ḫaste-i derd-i hevā / Neẕrin aña eyler idi dāʾimā
SE179 **Umarın** rehber olup Faḫr-ı enām / İde envār-ı Ḫudā defʿ-i ẓalām
SE954 **Umarız** cevher-i īmān vire tāb / Tīġ-veş eyleyicek terk-i ḳırāb
SE969 Naẕaruñ ḥıfẓ idegör sālim iken / Yoḫsa şabrı kim **umar** ʿāşıḳdan
SE1432 **Umaruz** luṭf ide pīrān-ı ṭarīḳ / Himmeti ḫāżır u tevfīḳı refīḳ
SE1459 Bulmışam ʿaḳdime lāyıḳ zeni ben / **Umarum** faż̈l u kerem Mevlādan
SE1838 Didi andan ne **umar** ehl-i ḫıred / Şeyḫe kim dergeh-i mīr ola sened
SE1946 Daġdaġa virdi şehe ḫālet-i mūş / Süzilüp indi şikār **umdugı** ḳuş
SE2023 Cezr ü med gibi çekeydüñ anı / Bir de ṣulatmaz idüñ **ʿummānı**
SE2450 **Umma** vaḳfuñda şebātıla beḳā / Biricik kim üşe ḳuzġunlar aña
SE2958 Gelmeyince görinüp sehm-i ḳażā / Ḳaçınup ṭurmaġıla **umma** devā
SE2977 İy geçen baḥr-ı fenāda ġavvās / Dest ü pā urmaġıla **umma** ḫalāṣ
SE3170 Şaḫneden şefḳat **umup** ol nā-şād / Didi iy vālī-i ḳāhir feryād
SE3477 **Umarın** kim ide yārān iḳbāl / Olmaya müʿtekif-i künc-i melāl
SE3521 **Umarın** kim idüp aña ikrām / Ḫākdan refʿ ide düşdükçe kirām
HH70 ʿIşḳ şürīde ḳıldı **ʿummānı** / Baġrına başdı ʿaks-i cānānı
HH172 **Umdılar** hep şefāʿat ide Nebī / On iki pāyenüñ de erbābı
HH455 **Umaruz** kim suḫan bula revnaḳ / رب انطق لساننا بالحق
HH520 **Umaruz** bula semt-i ṣıḥḥate rāh / Ola dūd-ı çerāġı nūr-ı siyah
HH1530 Luṭf **umar** şāh ile gedā senden / Cümle dermāndeye devā senden
HH1666 Gūş ururdı ṣadā işitse eger / Zāġdan **umar** idi ḳuşça ḫaber
HH2233 Derdüñe āḥirü'd-devā idi ol / **Umma** şimden gerü o māha vuṣūl
HH2275 **Umarın** şefḳat eyleye dil-ber / Ḥaḳḳ-ı ṣoḥbet var arada bu ḳadar
HH2396 **Umma** ḳaçmaḳ bu zār u giryāndan / Işlanan ġam çeker mi bārāndan
HH2460 **Umma** bir kimseden vefādārī / Ṣıḳma olmaz recā ile yārı
HH2502 Şefḳat **umup** ʿanāye uġradılar / Bir görünmez belāya uġradılar

ʿummān [17] büyük deniz, okyanus

S783 Ḳanı sāḳiyā berḳ-i bārān-ı eşk / O ser-çeşme-i baḥr-ı **ʿummān-ı** eşk
SE1183 Cūş idüp nite ki baḥr-ı **ʿummān** / Ḳarşı geldi aña ḫayl-i Mervān
SE1189 Gerçi o ḳaṭre idi bu **ʿummān** / Ḳaṭre ammā ki mücellā peykān
SE3279 İz azıtsaydı tih-i **ʿummānda** / O da lā-büd bulınurdı anda
HH1033 Dest ü pālar olup ʿamel-mānde / Ġarḳ olurken derūn-ı **ʿummānda**
HH1776 Gördiler zaḫmdan yoḳ anda nişān / Bildiler oldı ġarḳa-ı **ʿummān**
HH2323 Dūrdan görinürdi ṭāḳ ü ḳıbāb / Rūy-ı **ʿummānda** şan miṣāl-i ḥabāb
HH2331 Taḫtını bād sürdi **ʿummāna** / Döndi İskender ü Süleymāna
HH2352 Gūyīyā mevc-i ṣafḥa-ı **ʿummān** / Dürdi ṭomār-ı ʿömrüni devrān
HH2403 Ġarḳ idüp āb-ı seyl-i cūşāndan / Dil çıḳarmadı **ʿummāndan**
HH2473 Vardı keştī ki rūy-ı **ʿummāna** / Döndi taşvīr-i naḳş-ı bī-cāna
HH2477 Ḳaldılar nice gün fürū-mānde / Müteḥayyir miyān-ı **ʿummānda**
HH2487 Çünki meʾyus oldılar cāndan / Geldi bir çūb ṭarf-ı **ʿummāndan**
HH2490 Olmadılar ḫalāṣ **ʿummāndan** / Āḫir el yudılar dil ü cāndan
HH2630 Oldı naḳş-ı ḫuceste-i **ʿummān** / Şekl-i sīmāda ṣūret-i bī-cān
HE5 Bu āteşe o sönük pāre neyler / Bu **ʿummān** ortasında kare neyler
HE50 Olup her ṣafḥa mevc-engīz-i **ʿummān** / Anuñ her saṭr-ı sürḫı şāh-ı mercān

ʿumrān [1] medeniyet, ileri ve mutlu olma durumu

HH1711 Kim bilür mihr ey şeh-i ḫod-kām / Belki **ʿumrān** dilinde ʿışḳ ola nām

ʿumūm [1] bütün, cümle

HH2572 Gördi çün-kim **ʿumūm-ı** iḥsānı / Yanına daʿvet itdi mihmānı

umūr [8] işler

NE334 ʿAdli idüp naẓm-ı **umūr-ı** ʿıbād / Ḳaḥrı ile eyledi feth-i bilād

NE1431 İtmege tedbīr-i **umūr-ı** cihān / Her dem olur ʿaşrda ṣāḥib-i zamān

NE2412 Kim idüp aḥkām-ı İlāhī ẓuhūr / Emr-i Ḫudā ile bülendi **umūr**

SE1130 Baḫt ider levḥ-i cebīnin pür-nūr / Maṭlaʿından bilinür naẓm-ı **ʿumūr**

SE1957 Evveli vālī idi āḫiri şāh / Ortada ḫayr-ı **umūr** oldı güvāh

SE2242 İsteyen genc-i selāmetde ḫużūr / Eylesin rıfḳı ser-cümle-i **umūr**

SE2973 Dest-i ḳudretdedür ıḳlīd-i **umūr** / Anı fetḥ eyleyemez himmet ü zūr

HH276 Ḳıldı şerʿ-i mübīni ḫabl-i metīn / İtdi naẓm-ı **umūr-ı** devlet ü dīn

ʿunf [2] şiddet, sertlik; kabalık, zorbalık

NE914 **ʿUnf** ile bī-hūde yere dökme ḳan / Arżı da yaḳmaḳ aña beñzer hemān

NE3126 Eyledi īṣār o kerem ṣaḥibi / **ʿUnf** ile red eylemedi ṭālibi

ʿunnāb [1] hünnap, kelime tanıkta kırmızı rengi, tatlı ve etli olması bakımından dudak bağlamında kullanılmıştır.

HH1404 İbtidādan o lebleri **ʿunnāb** / Ḫām debrenmedi ki ide ḥicāb

ʿunsur [2] asıl madde, ana öğe. Ayrıca bkz. ‘çār-eżdād’ md.

NE1543 Ḥüḳmi ki her **ʿunṣura** cārī olur / Ḫākde de ḥikmeti sārı olur

ʿunsūr-ı nār [2] ateşin esası, özü

NE1000 Ġāze-ṭırāz oldı ruḫ-ı ʿāleme / **ʿUnsur-ı nārı** gibidür ādeme

NE656 Lemʿasıdur **ʿunsūr-ı nārı** anuñ / Mādde-i rūḥ-ı buḫārı anuñ

unudulmaḳ [3] akıldan çıkmak

SE2246 **Unudulmaz** sitem itseñ de ḥuḳūḳ / Eylemez degme belāyıla ʿuḳūḳ

HH1037 Oldı maʿşūḳ ʿāşıḳa hem-rāh / **Unuduldı** o yolda şiddet-i rāh

HH1793 Birbiriyle görüşdiler iki yār / **Unuduldı** o görilen āzār

unutdurmaḳ [3] unutmasına yol açmak, unutmasını sağlamak

S420 İdüp müstaḳil yaʿni bir meşnevī / **Unutdurmaya** şīve-i ḫusrevī

S497 Sipihrüñ **unutdurdı** zehrin baña / Mürāyīlerüñ añma ḳahrın baña

HH220 Terk idüp ḫalka cevr ü ālāmın / Gide gide **unıtdurur** nāmın

unutmaḳ [17] hatırdan, gönülden çıkarmak, hatırlamamak, aklında kalmamak

S37 Hücūm itdi ḫayret dil-i pür-ġama / **Unutdı** niçün geldügin ʿāleme

S1442 Bu yoldan baña yoḳ ümīd-i felāḥ / Duʿādan **unutmasun** ehl-i ṣalāḥ

NE1048 Rāh-ı cefā vü siteme gitmesün / Yoluna cān vireni **unutmasun**

NE2258 Añdurup **unutduġuñ** ol bī-ḥicāb / Derdüñi depreşdürüp itmiş ʿaẓāb

NE2575 Ölse de **unutmaz** idük ṣubḥ u şām / Heb yedisin ḳırḳın iderdük tamām

NE2836 Şehvet ider ādeme şöyle hücūm / Kim **unudur** ḫaşyeti nefs-i ẓalūm

NE3076 Sen de ʿAṭāyī **unudup** ʿişreti / Ḫāṭır it ḫaşrı gider ġafleti

SE1938 Vālī-i Şāmı **unutdı** kāfir / Yedi şāhāne yaraḳdan vāfir

SE2447 Arada maluñ olur hep tālān / **Unudurlar** seni bī-çāre hemān

SE2688 Bāde-i bezm-i elest o kārı / **Unudur** mı göre ol iḳrārı

SE3196 ʿAhdin **unutmaya** diyü ṣaḳınur / Parmaġa ʿaksine ḫātem ṭaḳınur

HH804 ʿAhdüñ **unutma** ʿahd īmāndur / Unudursañ ʿilācı āsāndur

HH804 ʿAhdüñ unutma ʿahd īmāndur / **Unudursañ** ʿilācı āsāndur

HH838 **Unudup** ol geçen melāleti heb / Rūz u şeb itdiler şafā vü ṭarab

HH865 Suḫan-ı ʿışḳ añdurup yārı / **Unudur** kendin eylemez zārı

HH2087 Ḫālümi ʿarż ḫayli minnetdür / Ṣaḳın **unutma** kim emānetdür

HH2088 Yine **unutdığın** añup ol ān / Yeñiden başladı fiġāna hemān

HH2118 Yüzini ṣavb-ı ʿışḳa ṭutmış idi / Cümle bildiklerin **unutmış** idi

HH2536 Gördi ol bāġ-ı cennet-āsāyı / Merd-i ḫayrān **unutdı** dünyāyı

ʿunvān [8] ad, unvan, lâkap ‖ bir şeyin dikkat çeken ilk özelliği

NE860 Her biri mazmūn-ı kitāb-ı kerīm / Levḥına **ʿunvān-ı** hidāyet raḳīm

NE861 Hem ʿulemā ḫayline sulṭāndur ol / Hem fuḳarā ṣaffına **ʿunvāndur** ol

NE3139 Niʿmet-i dervīş ḳurı nān olur / Bunda ne **ʿunvān** ü ne elvān olur

SE304 Ki duʿāyile idüp **ʿunvanı** / Yazdıḳ evṣāf-ı şeh-i devrānı

SE1471 Oldı aḫrāra fütüvvet **ʿunvān** / Dindi insāna ʿabīdü'l-iḥsān

SE1539 Ola çün naḳş-i muḥabbet **ʿunvān** / Cān-ı bīmāra olur ḫırz-ı emān

SE1785 Oy virüp nāme anuñ cānından / Kesb-i şān eyledi **ʿunvānından**

HH2436 Ḳāḳumuñ gitdi reng ü **ʿunvānı** / Bedel itdi bıyıḳlı yorġānı

urmaḳ [153]

1. bir şeyi bir yere, birine, bir şeye hızla indirmek, çarpmak

S279 Yere muşt **urunca** dem-i dār u gīr / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr
S360 Helāk-i ʿadūda **urup** dest ü pā / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı veġā
S576 Bedeḫşāna itmekde āheng-i ṭaʿn / **Urup** dal başdı aña seng-i taʿn
S662 Ki bir luʿb ile ḫaşmı maġbūn ide / Gehī tīg **ura** gāhi efsūn ide
S714 Aña zāġ-ı şeb ġavṭa **ursa** eger / Ola reşk-bāz-ı sefīd-i seḥer
S793 **Urup** sāḳiyā maḫber-i sürḫa dest / Gehī yaz ḫumārum gehī eyle mest
S895 **Ura** ʿışḳ elinden ciger-ḫūn gibi / Ki jülīde-mū oldı Mecnūn gibi
S114 Der-i Ḫaybere **urdı** ḳahr ile dest / Ayurdı nitekim girībān-ı mest
S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı nesīm / Yere **urdı** elvāḫını şan Kelīm
NE333 Dırra-ı ʿadli ki sipihre **ura** / Eñsesini ṭās gibi ötdüre
NE1149 Ḥażret-i şeyḫ ile olup pençe-gīr / Ḫamseye el **urdı** o ʿızzinde şīr
NE1848 Tāc-ı zerin ḳapmaġa çün şām-ı tār / Dīde-i ḫūrşīde **ururdı** ġubār
NE1916 Zehr-i derūnundan olur zerd ü zār / Yüzüne **urur** çıḳup andan buḫār
NE2531 Ḳaşnaġına bir teber **urmış** ḳażā / Düşmege ṭurur yüregi dāʾimā
NE2696 Dilīr-i tevsen redif-i kūh-ı deng / Pençe **urup** ḫāke miṣāl-i peleng
NE2745 Engerek öldürmek içün müşt ile / Ṭurma **urur** ḍarbı beş engüşt ile
NE2850 Ḥālini ol rencūruñ kim bilür / Kapusı iki **uruşa** açılur
SE853 Gird-i ḫānuñ olasız gerdānı / Lūt u pūta **urasız** dendānı
SE1045 Emr idersen aña bir ḍarb **uralum** / Ki yaradulmamışa döndürelüm
SE1085 Ḥaberi yoḳ ide baḫtın yitire / Cehlile pençe **uranlar** şīre
SE1086 Baş **uran** taşa belī sūde olur / Kūhken-veş teni fersūde olur
SE2149 Nīş **urup** eyledi ol kejdümlük / Ḳıldı bu nūr-ı basar merdümlük
SE2454 Ṭaşı başa başı ṭaşa **ursañ** / Cūy-veş ṭurma yelüp yepürseñ
SE2976 Başı biñ kerre **ururs**an ṭaşa / Ne yazılsa gelecekdür başa
HH1167 Ol hayāl ile oldılar şādān / Gūy-ı maḳṣūda **urdılar** çevgān
HH1428 Düm **urup** tā ziyāne-veş ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı bī-bāke
HH1433 **Urdı** pūlād şānesin ḫāke / Ḫas ü ḫārı ṣavurdı eflāke
HH1865 Ġark olup çeşmden aḳan yaşa / Başını **urdı** ṭaşdan ṭaşa
HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i maġlūb / Ḫāke **urmaġla** yüni çıḳmış ṭob
HH2121 Fer virür ruḫlarında nūr-ı cemāl / Mevc **urur** cebhesinde baḫr-ı celāl
HH2129 Başını **urdı** ṭaşa ol medhūş / Āşiyānından uçdı ṭā'ir-i hūş

2. vurmak, dövmek

SR7/2 Ḳahr ile **urup** sille ruḫ-ı berg-i zere / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān
S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ ġoncalar / **Urup** sille bād itdi zīr ü zeber
NE363 **Urdı** ʿalem sille meh-i envāra / Şanma kelef eyledi ḳara yere
NE1292 Sille **urur** nice perī-rū nigār / Çehresi Nīl olduġunun vechi var
NE2038 Bil ki gözetsen neresin düşmenüñ / Ol birüñ **urur** o da gāhī senüñ
NE2263 Vara tehevvürle **ura** başına / Bertile ya ḳırıla ya aşına
NE2574 Bir gözümüz **ursa** çıḳarsaydı er / İtmez idük bir ara egri naẓar
SE140 İtmez üftāde meges terk-i niʿam / **Ursa** biñ sille meges-rān-ı sitem
SE2500 Kūşt derdi ḳomamış gürbede fer / Kendüni ceng ile **urmaġ** ister
SE2668 Çıñ çıñ ötdürdi **urup** silleleri / Eñsesin dürre-i ʿadl-i ʿÖmeri
SE3239 Ġamzenüñ mekri de olmaz ebedī / **Ur** didiyse saña öldür dimedi
SE3248 Pīç ü tāb idüp aña **urdı** leked / Sürüdi balçıġa mānend-i nemed
SE3249 Sille **urdukça** o tünd-i ser-keş / Çıḳdı yaş yirine gözden āteş

3. ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca değdirmek

S632 Seḥer ṭablın **urdukça** nevbet zamān / Virür cāna girdāb-ı ġamdan emān

4. nişan alarak atmak, isabet ettirmek, vurmak

S212 Eger gūy-ı mihre **ura** ṣavlecān / Anuñ cāygāhı ola Ferḳadān S238 Muġannī el **ur** naḳş-ı nev-besteye / Anuñla ʿilāc it dil-ḫasteye
S379 **Urup** ḫaşma gürz-i girān merd-i ceng / Külāhın anuñ başına itdi teng
S618 Güneş kim çeke tīġ-ı āteş cilā / İder Gökşuya **urmaġı** iḳtiżā
NE2705 Ḥāşılı bir ḍarb ile ol pür-sitīz / **Urdı** ol āyineye peykān-ı tīz
SE2369 Ḥarf atup eyleme ḫalḳa āzār / **Urma** aġız tüfegiyle her bār
SE2852 **Urdılar** düşmene merdāne süyūf / Mıṣṭar-ı meşnevīye döndi ṣufūf
SE2961 Nāvek-i āh gibi ḳılsa nişān / Nā-gehān **urduġını** ṭuya hemān
SE3471 Tīr **urduḳ** ciger-i ḫāside tīr / Besdür añlarsa bu deñlü taʿzīr
HH208 Tīġ **urup** kāfirān-ı evbāşa / Döndürür anı da ḳızıl-başa
HH488 Gördiler ʿışḳla perīşān-ḫāl / Ṭaʿne ṭaşını **urdılar** eṭfāl
HH1870 Gūy-veş başın **urur** idi yire / Oldı māh-ı cebīni ḳara bere
HH1996 Nice ʿasker ki **ursalar** gürzi / Devirürlerdi Kūh-ı Elbürzi
HH2131 Ḳafes-i cisme ṭaşlar **urdı** / Murġ-ı cānuñ ḫużurın uçurdı

HH2176 Nāvek-i ġamze **urdı** cānuma nīş / Oldı peydā yürekde zaḫmet-i rīş

5. değmek, dokundurmak, sürmek

S204 Görüp dürr-i naẓmın miṣāl-i ṣadef / Taʿaccüble dīvān **urur** kef-be-kef
S967 Bilürsün devāsın her üftādenüñ / El **ur** nabżına ṣīṣe-i bādenüñ
S983 Yeter ġuṣṣanuñ kūh-ı Elburzına / Ṣurāḫīnüñ el **ur** yine gürzine
S1439 Reh-i ġamda bī-kefş olan her gedā / Bu nüh gūy-ı çarḫa **urur** püşt ü pā
NE761 **Uralı** bu rāha piyāde ḳadem / Başına şaḳḳ oldı miṣāl-i ḳalem
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ yere **urma** yüri var dest ü pā
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem yanına / El **uranuñ** kārı dege cānına
NE2271 Müflis iken baḳ bu fürū-māyeye / El **ura** anuñ gibi sermāyeye
SE697 Yüz **urup** dāmene-i şaḥrāya / Giderek āb çıḳar bālāya
SE1481 Ġarḳa-i ḥayret olup hem-çü ṣadef / **Urma** ol ḥasretile kef-ber-kef
SE1594 El **urur** virmek-için iṭmīnān / Dāmen-i muṣḥaf-ı eymāne hemān
SE1921 El **urup** nīze-i pür-tābe hemān / Çünki gülgūnına virdi meydān
SE2977 İy geçen baḥr-ı fenāda ġavvās / Dest ü pā **urmaġıla** umma ḫalāṣ
SE3076 Nādim olup **urıcaḳ** kef-be-kef / Diş ṣırıtma ile mānend-i ṣadef
SE3384 Eyler idi **urıcaḳ** sübḥaya el / Ser-i engüştile ṣad ʿuḳdeyi ḥal
HH1866 Yüz **urup** bārgāh-ı Mevlāya / Cūy-veş aḳdı semt-i şaḥrāya
HH2023 Yüz **urup** bārgāh-ı Mevlāyā / Çok niyāz itdi Ḥaḳḳ Teʿālāya
HH1449 El **urup** ḳabża-ı kemāne hemān / Ḳaddini itdi bir oḳ ile keman
HH2492 Dillere düşdi arzū-yı ḫalāṣ / Dest ü pāy **urdı** çāre-cū-yı ḫalāṣ
HH2503 Dest ü pāy **urmadan** figār idiler / Oldı zencīr-i āhenin ber-ser

6. yapmak, bina etmek

NE2461 Ḫānede bir naḫli idüp ser-nigūn / Saḳfa **ururdı** iki yerden sütūn
SE370 **Urıcaḳ** beyt-i ṣafā-baḫşa binā / Kişinüñ mülki gerekdür maʿnā
SE455 **Uralum** naẓma duʿāsıyla binā / Ev ṣala'llāhü ilā mātlabinā
SE1020 Pāk-bāzānı idüp ḫayrıla yād / **Urdılar** ḳışşa-i pāke bünyād
SE1388 Ḥikmete **ursa** ferāsetle binā / Bulmaya mülki tezelzül aṣlā
SE2456 Yine beẕl eyle anuñıla anı / Eksik itmez **uran** ol bünyānı
HH2383 **Urdı** pīrūze ṣafḥasiyle binā / Ḳaṣr-ı fīrūze-gūne çarḫ-i dü-tā
HH443 Gerçi ustādlar idüp īcād / **Urdılar** heft günbede bünyād
HH867 İçlerinden yine bir ustādı / Söze bu resme **urdı** bünyādı

7. yapmak, etmek

SR2/1 Bir ḫumdan olur ehl-i ṭarab lā-yaʿḳıl / Kim lüccesine ġavṭa **urulsa** ḳābil
HH769 Ṭaḳa aşmışlar anı şaçından / Ṭurma çarḫ **urmada** çü ṭāḳ-ı kühen

8. ateşe atmak, yakmak

NE461 Rāʾyet-i pür-nūrına divāne-veş / Kendin **uran** per yaḳa pervāne-veş
NE1595 Başın alup şehrden oldı revān / Āteş **urup** tütdi miṣāl-i duḫān
SE808 Āteşe **urdı** hemān taṣvīri / Ḳıldı destūr-i ʿamel taḳrīri
SE1312 Ẓālim olursa olur ebr-i ʿaẕāb / Mülke āteş **urur** ol ḫāne-ḫarāb
SE2762 Ol daḫı himmet-i şāhı gördi / Kesdi zünnārı ocaġa **urdı**
HH1284 Seyr idüp rūy-ı āteş-endāzın / Āteşe **urdı** defter-i rāzın
HH1970 Cemʿ idüp nāme-i perīşānı / Nüṣḫa-veş **urdı** āteşe anı
HH1380 Ẓāhire **urdı** ṣūret-i rüʾyā / Bend-i tār-ı taʿalluḳ oldı dü-tā

9. atmak, fırlatmak

NE1409 Ṣuʿle-i raḫşānı görüb cāmdan / Kendin **urur** aña dürr ü bāmdan
NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye **urma** kerh / Çarḫ söker olsa demirden zırıh
SE1198 Birin irgürse eger eflāke / Birini ḳahrıla **urur** ḫāke
SE2291 Tīġı aʿdāya ürürken ʿālem / Ḳılıca kendin **ururmı** ādem
SE2835 **Ururın** kendümi bu düşmene ben / Ḥāl ḫālī degil āḫir ikiden

10. koymak

NE2645 Naḫl-i ḳad-i yārı idüp ḳanṭara / **Urur** idi ḳuyruġunı ḳanṭara
HH970 Ġonceyi penbe içre gizleyeler / **Uralar** ṭāḳ-ı ʿayşa bir gül-i ter

11. takmak, geçirmek, bağlamak

NE2317 Maḫrec ü ṣavt ile ḳaçan dise dal / Ṣanki ṭabıl-bāza **ururlar** duvāl
NE2464 Eyler idi bulsa caḥīme sefer / **Urmaġa** gülgūnına laʿlin eger
NE2651 Şehveti yüzünden olurdı revān / Göz ṭuşaġın **urur** idi her zaman
SE1372 Ḳullanur raḫşını ḫayyāl-i ḫayāl / Ḫunük ʿaḳla **uramaz** şübhe ʿiḳāl
SE1510 Getürüp luṭf u ḥıyel birle hemān / **Uralar** gerdenine bend-i-girān
SE1521 Bend-i āhen **urılursa** ne ḳadar / Anı sūhān-ı tedārükle keser
SE1522 Bir ʿaceb bend-i girān **urdum** ben / Ki aña kār-ger olmaz āhen
SE2532 Nice bir ḳayd-ı zen idüp rüsvāy / Boynuña **ura** dü-saḫā iki pay
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / **Ursalar** ḳapıya biñ yerde kilid

SE3529 Didi **uran** ʿuḳde-i ḫatmin anuñ / Naẓmına tārīḫ “zihī naẓm-ı pāk”
HH1101 Āhenin bende **urdı** Behzādı / Döndi zencīrli serve şimşādı
HH1697 Bābına **urdı** ol daġal-pīşe / Siḥr ile biñ kilīd-i endīşe
HH1698 Esb-i cādū-yı fikreti sürdi / Pāyına naʿl-i bāz-gūn **urdı**
HE28 Virür irşāda ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / **Urur** ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa

12. uygulamak, basmak

S148 Süm-i raḫş ile sikke **urdı** o şāh / Etekli zere döndi hāleyle māh
S1564 Şehādetle daʿvāya virüp şübūt / Dehāna o nām **ura** mühr-i sükūt
NE460 **Urdı** leb-i fitnesine mühr-i emān / Koz ḳabına ḳoydı cihānı hemān
SE2359 Buldı dilden bu ḳadar fitne şübūt / **Ur** hemān ḳapusına mühr-i sükūt
SE2512 Ṭuydı maẕmūnını oldı mebhūṭ / **Urdı** Ḥātem femine mühr-i sükūt
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya mihrüñ yüzine / Yār mühr **urdı** eliyle gözine

13. (yıldırım için) çakmak

S557 **Urur** berḳ o deryāda pehlū-yı ter / Ne deryā ki üstünde gevher yüzer
NE2018 Dühn-i ziyāde şu ḳadar oldı ġarḳ / Kendi daḫı tīġi gibi **urdı** berḳ
SE2832 Berḳ **urup** dilde şecāʿat güheri / Tīr-mānendī atıldı ileri
SE2935 Berḳ **urur** yüzde şuʿāʿ-ı meliki / İtmiş eṭrafı müşaʿşaʿ milki
HH875 Tīġ-i zerrīni ḳande kim **ura** berḳ / İde seyl-āb-ı ḫūna ʿālemi ġarḳ

14. aksetmek, yansımak

NE2975 Cūy-ı revān-ı bāġdan itse ibā / Sāyesi çayr üzre **ururdı** aña
HH967 Tenlerüñ nūrı ṭaşraya **urdı** / Mīzerüñ gözleri neler gördi

15. söylemek, söz dokundurmak

NE2647 Levs-i derūnīsi olup āşikār / Yüzine **urmışdı** şuçın rūzgār
SE1488 İde iḫsānıla taʿzīre şitāb / Virmeye yüzine **urmaġla** ḥicāb
SE3468 Lāf **urup** eyleme baḫş-i maʿnī / Yürü var söyleme mā-lā-yaʿnī

16. söz etmek, bahsetmek

S595 Dem **urduḳça** maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi yār-ı men dir kimi cān-ı men
S1055 Şenelsün biraz muṭribā encümen / Dem **ur** yine sūr-ı Sirāfilden
SE1999 Melekiyyetden **urup** dem niceler / Ger saña ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ giceler
SE2210 Giçse bir taḫta ḫarem yanuñdan / Dem **ura** burġucı dükkānından

17. (kulak için) vermek, kabartmak

S625 Biz **urduḳça** bunda ḳulaḳ bülbüle / Kimi ḫalḳı aña ṣalar ġulġule
HH1517 Gūş **urup** bu kelām-ı şīrīne / Vardı ol ḫaste ḫ̔āb-ı nūşine
HH1554 Ṭāḳ-ı gerdūn rivāḳa ol muḫtāl / Gūş **urup** rūz u şeb hilāl-miṣāl
HH1666 Gūş **ururdı** ṣadā işitse eger / Zāġdan umar idi ḳuşça ḫaber

18. kötü tesir etmek, zarar vermek, dokunmak

NE1849 Būy-ı güli ḳurtaramazdı ṣabā / Yolın **ururdı** irüşüp dāʾimā
SE3326 Zaḫm **urup** boynına ḳanı aḳdı / Şanki yāḳūt ḳılāde ṭaḳdı
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı tīġ-i şeffāfı / Yine ḳahr ile **urdı** eṭrafı
HH2036 El-ḥased aña kim **urup** dil-ber / Zaḫm-ı tāze mübāreki diyeler
HH2583 Her nigehde o ġamze-i ḳattāl / Zaḫm **ururdı** firengi tīġ-miṣāl

19. kesmek

NE309 Haşrına hiç boyun **ura** mı ʿaded / Ona kifāyet mi ider ṭavḳ-ı ḥad
SE1820 Boyun **ur** kārını eyle itmām / Burmasın boynını ḳarşuñda müdām

20. hücum etmek, saldırmak, baskın yapmak

NE1605 Ḥāşılı ol şayḳa **urup** sāḥile / Rāst gelür ʿasker-i deryā-dile
HH2483 Āḫir elden ele ḳoyup emvāc / Saḥile **urdı** eyledi tārāc

21. ilgisiz davranmak, aldırmamak

NE2061 Ḥarf atup eylerdi eẕiyyet aña / Görmeze **ururdı** iderdi cefā

ura ura [1] vurarak

NE384 **Ura ura** ḍarb-zen-i āheni / Döge döge aldılar āḫir anı

ʿurūc itmek [2] yukarı çıkmak, yükselmek

HH160 **İtdi** nüh sülleme **ʿurūc** hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı pāye-i zīrīn
HE107 **Uruc it** bir nefesde nüh ḳıbāba / Nedür ġute saña birḳaç ḫabāba

uruḳ [1] bkz. ‘arıḳ uruḳ’ md.

NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ **uruḳ** zişt idi / Sözleri āteş dişi engüşt idi

ʿurūḳ [5] damarlar

S912 Bahār olsa tāke yürür āb-ı nāb / Nitekim **ʿurūḳına** rindüñ şarāb
S1095 Virür naġme o tārdan sāza tāb / Nitekim **ʿurūḳ** içre şahbā-yı nāb
NE659 Ḫūn-ı **ʿurūḳ** içre mümedd-i ḥayāt / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i zāt
SE2528 Eyleyen ḳaṭʿ-ı **ʿurūḳ-ı** ifsād / Bāb-ı Ḥaḳda bulur elbette murād

HH261 Birisi kāti‘-i **‘urūḳ-ı** ḍalāl / Biri dendān-ı ‘uḳde-i işkāl

urulmaḳ [5]

1. dikilmek, yapılmak

NE689 Keşţī-i Nūḥa **urulunca** binā / Taḫtası alınmış anuñ cā-be-cā

2. takılmak, geçirilmek

SE647 Ḫing-i ‘aḳla **urulup** anda ‘iḳāl / Gelmedi cilveye ḫayyāl-i ḫayāl

3. âşık olmak, gönlünü kaptırmak

HH466 Bir periye **urulmış** ol nā-şād / Rūz u şeb kārı nāle vü feryād

HH550 **Urulup** seng-dil cevānāna / Ḳan otırmış derūn-ı nālāna

HH1286 Baḳdı ol çeşm-i nāvek-efşāna / Bir naẕarda **uruldı** cānāna

‘urve [1] sağlam kulp, tutacak yer ‖ İslam dini

SE316 Habbeẕā Kisrī-i inşāf-āyīn / ‘Adl zencīri aña **‘urve-i** dīn

‘uryān [8] çıplak

NE785 Kendi gibi ḳabri de **‘uryān** idi / Faḳr u fenā anda nümāyān idi

SE1875 Ḳaḳma ol bābı kim ola peydā / Nice **‘uryān** iderek vaveylā

SE1928 Çadırı lü‘bet-i şaḫş-ı **‘uryān** / Şu‘bede çadırı itmişdi hemān

SE2592 Cāme-ḫāb oldı muheyyā ol ān / Oldı ol rūḥ-ı mücerred **‘uryān**

HH348 Eyleye kim ki daḳḳ-ı bāb-ı murād / Çıka **‘uryānlar** iderek feryād

HH958 Girmege ḥavżа oldılar **‘uryān** / Leb-i cūy oldı gevherin-dendān

HH973 Geldi Ḫurşīd seyre ol cāyı / Gördi **‘uryān** o māh-sīmāyı

HH1429 Şāh idüp tīġ-i ġamġamı **‘uryān** / İtdi bir ḥamlede anı bī-cān

‘uryānlıḳ [2]

1. çıplaklık ‖ melâmet

NE774 Kendüye **‘uryānlıġı** idüp şi‘ār / Bulmış idi tīġ gibi iştihār

2. çıplaklık ‖ rüsvalık

SE143 Gerçi **‘uryānlıġıla** çarḫ-ı denī / Küpe ḳoydı nice Eflātūnı

uşanmaḳ [2] bir şeyden hoşlanmaz ve sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek

SE3129 Reh-nümā kim **uşanup** cānından / Zār idi ḥāl-i perişānından

HH1140 Bizi bīgāne-i kerem şanmañ / Ḫiẕmete ḥāżıruz tek **uşanmañ**

uşlu [1] akıllı, düzgün

NE835 Söyledi mermūze-i ḥikmet şemer / Ḥaşılı dīvāneden **uşlu** ḫaber

‘usr [1] zorluk, güçlük

SE2964 **‘Usr** ile yüsri odur tev’em iden / Ālemi māye-i derd ü ġam iden

SE2965 Rūz-ı rūşenle miṣāl-i şeb-i tār / Müte‘āḳıb olıcaḳ **‘usr** u yesār

usṭūr [1] bkz. ‘usṭurlāb’ md.

SE2881 Oldı şāhīn-i **terāzū usṭūr** / Seng-i mizānı der-i pāk-i buḥūr

ustura ḫalveti [1] hamamın bir kurnalı ve yalnız bir kişinin yıkanabildiği bölme

NE2737 Eyleme ḥammāma girüp şubḥgāh / **Ustura ḫalvetlerini** tekyegāh

ustūre [1] tıraş olmakta kullanılan, keskin ağızlı açılır kapanır çelik bıçak, ustura

NE2742 Nice şunulsun o ḫam-ı pür-zerre / Tīġ-i ṭılısm olmış aña **ustūre**

usṭurlāb [1] eskiden bir yıldızın ufuk çizgisinden yüksekliğini ölçmekte kullanılan yarım daire şeklinde tahtadan âlet, sekstant

SE1739 Oldı destindeki **usṭurlābı** / Fihris-i kārgeh-i dūlābī

uṣūl [11] takip edilen yol yöntem; biçim, tarz

S239 İdüp ḍarb **uṣūl** ile dil-keş nevā / Ney-i kilki ile nefīr-i veġā

S526 Muḥarrik olup tā **uṣūl-i** dü-yek / Ḥiṣāruñ idem vaṣfını yek-be-yek

S1051 Lebüñ devr **uṣūlüyle** ḳıl sāḳiye / Bizi ṣalma sāḳī gibi bāḳiye

S1069 Gözet muṭribā devr-i **uṣūlün** hemān / Dili eyle edvār ile ser-girān

S1238 Bahāra çıḳarsa o muḫtel mizāc / Şarāb-ı **uṣūl** ile itsün ‘ilāc

S1283 Eger oḳuduñsa kitāb-ı **uṣūl** / Temūz irmeden iç şarāb-ı **uṣūl**

NE1929 Bir iki oġlanı dirür yanına / Ḍarbī **uṣūl** ögredür oġlanına

NE2087 Çeşm-i ḫıred gümreh ider ṭālibi / Şübhe virür dīde-i **uṣūl** gibi

NE2302 Bozma **uṣūl-i** suḥanı māḥaṣal / Pīşrev olamaz borıda māḥaṣal

NE2313 Yaġlı boġazla idicek naġmeler / Maḫrecini bozmaz **usūli** bozar

SE1335 Her **uṣūle** ide bir āhengi / Nite kim naġmeye dūş-i zengī

HH2116 Bir zamān dānişe olup meşġūl / Görmiş idi birez kitāb-ı **uṣūl**

uṣūl-i dü-yek [1] Türk müziğinde sekiz zamanlı, beş vuruşlu küçük bir usul

S526 Muḥarrik olup tā **uṣūl-i dü-yek** / Ḥiṣāruñ idem vaṣfını yek-be-yek

uṣūl ü fürūʿ [1] Fıkıh ilminde "usûl" baba ve dedeler, ana ve nineler; "fürûʿ" çocuklar ve torunlar anlamına gelmektedir. Tanıkta "uṣūl" îmân bilgileri, "fürūʿ"; fıkıh bilgileri anlamında kullanılmıştır.

NE1642 Rāh-ı şenā sān-ı **uṣūl ü fürūʿ** / Bāb-ı şerīʿatden iderler şürūʿ

uş [1] bu, şu, işbu

S669 Meh ü mihr idüp rūy-ı ebr ü tırāş / **Uş** ḳadar ḳomış āsitānında baş

ʿuşşāḳ [14] âşıklar

S1343 Meded sāḳiyā sür meyi bī-direng / Ruḫ-ı zerd-i **ʿuşşāḳı** it lāle-reng
S1437 N'ider niʿmet-i dehri **ʿuşşāḳ-ı** zār / Meze istemez müdmin-i bāde-ḫār
SE355 Ḫāneden oldı remīde **ʿuşşāḳ** / Nite kim zelzelede ehl-i revāḳ
SE473 Telḫi leẕẕet-dih-i **ʿuşşāḳ** ancaḳ / Zehri hemşīre-i tiryāḳ ancaḳ
SE3224 ʿIşḳdur cāẕibe-i ḫükm-i ḳażā / Eksik olmaz dil-i **ʿuşşāḳa** belā
SE3467 Ṭoḳınursa nefes-i **ʿuşşāḳa** / Az zamanda yayılur āfāḳa
SE3480 Gāh rindāna maḥal-ḫānlıḳ ide / Gāh **ʿuşşāḳa** ġazel-ḫānlıḳ ide
HH360 Gözleye çeşm-i luṭfa istiḫḳāḳ / Biline hep merātib-i **ʿuşşāḳ**
HH904 Ġamze-i mesti eyleyüp idmān / Dil-i **ʿuşşāḳı** eyler idi nişān
HH977 Cünbüşi dil-berān-ı berrāḳun / Yüregin oynadurdı **ʿuşşāḳuñ**
HH2359 Ẓāhir oldı kerāmet-i **ʿuşşāḳ** / Vāḳıf olmadı līk ehl-i nifāḳ
HH2516 Gösterüp şevḳ merd-i müştāḳa / Her biri cān virürdi **ʿuşşāḳa**
HE67 Dil-i **ʿuşşāḳda** bīgāne şādī / Ġam u miḥnet ġulām-ı ḫāne-zādı
HE82 Gözi **ʿuşşāḳa** necm-i kārban-küş / Haṭ-ı laʿli olur candārū-yı huş

utanmaḳ [3] onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahçup olmak; sıkılmak

SE1044 Şermile kendimiz itmiş şanuruz / Ol ider bu işi biz **utanuruz**
SE2534 Kendü kendüñden **utanurduñ** eger / İtseñ ol ḥālde mirʿata naẓar
HH329 ʿĀşıḳam diyü ide dāʿvī-i zūr / Ḳıla cürmin **utanmadın** meşhūr

ʿUṭarid [2] Merkür gezegeni. Feleğin katibi olarak bilinir ve ikinci felekte yer alır. Güzel söz ve yazı ile sanatkarlığın sembolüdür.

S149 İkinci göge itdi çün kim güẓer / **ʿUṭārid** ḳudümünden aldı ḫaber
SE84 Ser-i kilk ile **ʿUtārid** ḳodı ʿūd / Dutdı bu micmer-i pür-aḫkeri dūd

ʿutret {ʿıtret} [1] soy, nesil, ehl-i beyt

NE348 Menḳıbet-i cāh-ı nebiy-yi emīn / Maḫmidet-i **ʿutret** ü saḥb-ı güzīn

uyandurmaḳ [1] ortaya çıkarmak, canlandırmak ‖ (ışık, ocak vb. için) yakmak

HE8 Ġamuñ nārından itme ḳalbi ḫālī / **Uyandur** şemʿa-ı fānus-ı āli

uyanıḳ [1] uyumayan; ayık, sarhoş olmayan

HH822 Şīşe vü sāġara irişdi şikest / Oldı küçük büyük **uyanıḳ** mest

uyanmaḳ [9]

1. uykudan çıkmak, uyanık hale gelmek

NE312 İrdi maḳāmına o rūḥ-ı revān / Uyur idi şanki **uyandı** cihān
NE1021 Ġaflet ile uyur iken **uyanup** / Şemʿ gibi biri birinden yanup
SE726 **Uyanup** baḫtı gibi şāh-ı cihān / Ġonca-i ḫāṭırı oldı ḫandān
SE1289 **Uyanup** ḳıldım o beyti taḥrīr / Görmemişdüm anı ʿömrümde faḳīr
HH1525 İtdi nā-geh horos-ı ʿarş fiġān / Ḫ ʿābdan hep **uyandı** ḫalḳ-ı cihān
HH433 **Uyanup** eyledüm bunı taʿbīr / Ki ola feyż-i maʿrifet ol şīr

2. (ışık, ateş vb. için) yanmaya başlamak, yanmak

S461 Muġannī üfür nāyı itme ferāġ / Nefesle **uyansun** söyünmiş çerāġ
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / **Uyansun** yine şemʿ-i zindān-ı ġam

3. (çiçekler için) açılmak

S1241 Bahār itdi bāġuñ mizācın dürüst / ʿAceb mi şükūfe **uyanursa** cüst

uyarmaḳ [4]

1. uyandırmak

NE1251 Şu sepüp ol kāse-i pür-ābdan / Cān gözin **uyarmış** idi ḫābdan
NE2093 Cān gözini **uyarasın** ḫābdan / Ummayasın meşʿale şeb-tābdan

2. (ışık, ateş vb. için) yakmak

HH646 Bir giçe ḥücrede o ġonce-i bāġ / Uyudup ġayrīyi **uyardı** çerāġ
HH2697 **Uyarup** pertev-i hidāyet-i Ḥaḳ / Bula kendüyi nūra müstaġraḳ

uydurmaḳ [1] kafasından düzmek, aslı olmayan bir şeyi icat edip söylemek

NE3159 Yazmaya mışraʿların nā-tamām / **Uydura** mānende-i tīġ ü niyām

uyḫu [4] uyku

S725 Olup merḳadi ser-be-ser taḫt-ı ẕıll / İder cennet **uyḫusın** ol zinde-dil
S1370 Şu deñlü dırāz oldı şimdi leyāl / Ki **uyḫu** yetişdürmek oldı muḥāl
NE2538 Nā-geh uġurluḳ ide deyu eri / **Uyḫu** mı görür idi ʿaceb gözleri
NE2691 Ḳavli anuñ fazl-ı sükūt u menām / Bunlar ise **uyḫuyı** eyler merām

uyḫuluk [1] uyumadan önce içilen içki

S1371 Meger **uyḫuluk** nūş idüp mey-perest / Ola ġamze-i dil-rübā gibi mest

uymaḳ [44]

1. uygun düşmek, birbirini tutmak, denk gelmek

S416 Ṣaçar dürr ü gevher süḫan yerine / Ṣüreyyā-veş **uymış** biribirine
S885 Derūnına **uymazmış** anuñ yüzi / Ḳabaḳ ṣandıġum çıḳdı ḳan ḳarpuzı
S1537 Naẕīre ola ḫaṭṭı ol cāhilüñ / Eli aġzına **uymaya** bāṭıluñ
SE2603 İnbisāṭın göricek ben zāra / **Uymadı** evdeki söz bāzāra
SE2725 Ḥāṣılı **uymaz-ıdı** taḫmine / Görmesi sebzī-i eşcārı yine
SE2925 Yaʿnī āṣār-ı riyā var mı göre / Ḥāli aḳvāline **uyar** mı göre
SE3493 Saṭrını egri ide yay gibi / **Uymaya** zīr ü bem-i nāy gibi
SE3497 Sübḫa-i tār-ı güsiste gibi hem / **Uymaya** birbirine ḫarf-i raḳam
HH1497 Gördiler kim biribirine **uyar** / Ferāḫından görüşdi ol iki yār
HH2170 Zehr-i ġamdur şarābı Mecnūnuñ / **Uymaz** ana şifāsı Ḳānūnuñ
HH2427 Meded itdi felek hevālarına / Rūzigār **uydı** muḳteżālarına

2. bağlı kalmak, tâbi olmak, onun yolunu izlemek

S50 Hevāya **uyup** nice bir hem-çü gerd / Bu deşt-i fenāda olam herze-gerd
S511 Dil-i zāra nāz-ı zamāne ider / Zen-i çarḫa **uydı** bu nā-merdler
NE159 Hiç düşe mi ʿārifüñ izʿānına / Nefse **uyup** ḳaṣd ide öz cānına
NE1624 **Uymayacaḳ** şerʿa mededüʿl-ḫudā / Dīv-i recīm olur o dem rāhber
NE1660 Gāh **uyup** ṣaff-ı imāmīlere / Hem-dem idi gāh Melāmīlere
NE2084 ʿAḳla **uyan** nice Felātunlar / Vādī-i taḥḳīḳde Mecnūnlar
NE2089 Aña **uyup** ʿaḳldan eyle ferāġ / Mihr ṭururken yine yanar çerāġ
NE2095 **Uyma** ṣaḳın fikr-i dil-i ṣāʾibe / Olmaya tā kim bir iki tecrübe
NE2191 Nefse **uyup** ḳullanur anlar köcek / Merdek olur anlara uyup māʿek
NE2191 Nefse uyup ḳullanur anlar köcek / Merdek olur anlara **uyup** māʿek
NE2420 Şehvet olur ādeme nefsinde şūm / Nefse **uyan** oldı cehūl ü ẕalūm
NE2626 Nefse **uyan** fācire-i bī-neng ü nām / Kendüye ʿışḳ adını itdi ḫırām
NE2676 Nefse **uyup** ikiniz ey nā-bekār / Oldı zinā eyledügüñ āşikār
NE2721 Ey ki **uyup** nefs-i habīṣe müdām / İki eli ḳanda olan ṣubḥ u şām
NE2725 Nefse **uyup** dāʾim olan ḫār u zār / Mühmel ü bednām u siyeh rūzgār
NE2828 Nefse **uyup** eyleme ten perveri / Cismüñ olur başḳa ḫükümetleri
NE3022 İtme o menḥūs ile hergiz ḳırān / Necme **uyarsa** ḳırılur kārbān
NE3025 Kim ki **uya** mey-gede ḳallāşına / Tāze ise vāy anuñ başına
NE3032 **Uyma** hevā ehline ṭanbūr-veş / Düşme çeh-i cām-ı meye gūr-veş
SE148 Ne revā şemʿ-i hüdāyı ḳoyasın / Ṭıfl-ı nādān gibi ẕılla **uyasun**
SE571 Ne buyurdı göre şāh-ı merdān / **Uy** imāma sözini diñle hemān
SE995 Nefse **uyma** ṣaḳın ādemlikdür / Düşine ḫayf cehennemlikdür
SE1090 İʿtirāz itseñ **uyup** şeyṭāna / Ki bu niʿmet ne düşer nādāna
SE2125 Şaḫs-ı şerrīre **uyar** mı ādem / Defʿ olur şerri olursañ ebsem
SE2192 Götürürler yapışup dāmāna / Nefse **uydum** diyerek meydāna
SE2547 Tevsen-i tündüñe ḳıl ṣabrı ʿinān / Bindi nefs atına şeyṭāna **uyan**
SE3106 Yine maʿḳūl söze **uymaz** imiş / Yeñilürken güreşe ṭoymaz imiş
SE3441 Ḥādiṣe şevḳına virdi varın / Görmege **uydı** metāʿ-ı yārın
HH933 Bizi Yārab raḳībden ṣaḳla / Söze **uyan** ḫabībden ṣaḳla
HH934 Ḳulı ḳurbānıyam o cānānuñ / **Uymaya** mekr ü rīvine anuñ
HH2636 **Uyup** ulaşmış idi ol mekkār / Anlara zaḥmet-i firengi-vār

3. sataşmak, çatmak

NE182 Seg gibi nefsin ki işi kīnedür / Aña **uyup** bunca ḫırıldı nedür
SE2126 Kimse ġālib olamaz bed-nāma / Aña **uyunca** büyür hengāme

ʿuyūb [2] ayıplar, kusurlar

S500 Ḳılup ẕemm-i bādeyle kesr-i ḳulūb / İder ṭurma keşf-i ġıyāb-ı **ʿuyūb**
SE2315 Gösterüp tuḥfesine raġbetler / Ḳıl **ʿuyūbın** göricek ġafletler

uyumaḳ [8]

1. uyku halinde olmak

S1206 Ṭuyar mı bu ẕevḳı **uyur** ehl-i keyf / O keyfiyyet ile geçen ʿömre ḫayf
NE312 İrdi maḳāmına o rūḥ-ı revān / **Uyur** idi şanki uyandı cihān
NE1021 Ġaflet ile **uyur** iken uyanup / Şemʿ gibi biri birinden yanup

NE2693 Āḫir **uyur** gibi olup her ẓarīf / Şemʿa hemān püf-zen olur ol ḥarīf
NE2695 Gördi ki her birisi mışmış **uyur** / Ḥāzır o meh-pāre ise ṭurıyor
SE1032 Ol gice başımı yire ḳomadım / Mālīḫulyālar ile **uyumadım**
HH1316 Gerçi ḫar-gūş **uyurdı** ṣaḥrāda / Çeşm ü gūş idi rāh-ı ṣayyāda

2. hareketsiz, durgun olmak

SE1715 Baḫt **uyur** ben çekerin bīdārī / Eylerin ṣubḥa-degin şeb-kārı

ʿuyūn [1] gözler

NE894 Ḫalḳ **ʿuyūnında** görinür zelīl / ʿÖmri olur devleti gibi ḳalīl

uyuşmaḳ [2] hareket etme ve duyma yeteneği geçici bir süre için azalmak, uyuşuk duruma gelmek

NE1305 Yapusı yerinde **uyuşmış** beden / Ḫayli ṣafā eylemiş āyineden
HH747 Rişte-āsā teni **uyuşmış** idi / Kirm-i pīle gibi buruşmış idi

uyutmaḳ [1] uyumasını sağlamak

HH646 Bir giçe ḥücrede o ġonce-i bāġ / **Uyudup** ġayrīyi uyardı çerāġ

uyuzlanmaḳ [1] sokulup sürtünmek, yanında yöresinde dolaşmak

HH1314 Nāz idüp her ne deñlü itse ibā / Seg-i nā-sāz **uyuzlanurdı** aña

uzanmaḳ [6]

1. boylu boyunca yatmak

SE940 **Uzanup** pisterim üzre bedenim / Almış eṭrafımı aḥbāb benüm

2. ulaşmak, erişmek

NE1814 Ṭaʿma-i şāhīye **uzansa** gedā / Ḳahr ile zehr olur aña ol ġıdā

3. uzayıp gitmek, uzamak

NE2894 Gitdi **uzandukça** heb ol rīş-i feş / Ardına şākird-i resen-tāb-veş
NE2798 ʿĀḳıbet **uzandı** miṣāl-i yılān / Parmaġınuñ üstüne geldi hemān
SE1035 **Uzanup** fikret-i ḳadd-i mevzūn / Oldum efkār-ı dırāzıla zebūn
SE2239 Gördi duḫter ki **uzandı** feryād / Ḳuşça cānın anuñ itdi āzād

uzatmaḳ [10]

1. bir şeyi bir tarafa yöneltmek

S1077 Muġannī olup naġmeñe çeng ü ʿūd / Ḳumāş-ı şafāya **uzat** tār u pūd
S1275 Çıḳarmaġiçün ḳaṣr-ı eşcāra āb / Hevāya terāzū **uzatdı** seḫāb
NE1893 Böyle diyüp ol kerem issi cevān / Gerden-i teslīmi **uzatdı** hemān

2. dokunmak için yöneltmek, yaklaştırmak

NE2130 Genc-i nihānīye **uzatma** elüñ / Olma ḥavāle ḥarīmine ilüñ
NE2928 Ey ki olup ṭāmiʿ-i dünyā-perest / Māl-ı ḥarāma **uzadan** ṭurma dest

3. laf atmak, sataşmak

SE684 Berg-i ter dil **uzadur** eflāke / ʿĀḳıbet derdile yüz ḳor ḫāke
SE2670 Yeʾsile āḫir o şerrīr-i cihan / Tāziyāne gibi **uzatdı** zeban
SE3136 Müstaḳim olmaġıla nīze-i tīz / Dil **uzadur** kime kim itse sitīz

4. gereksiz yere sürdürmek, uzun konuşmak

NE2333 Yaş tulum gibi sözin her zamān / Gāh **uzadur** gāh ḳabardur hemān

5. ısrar etmek

SE1399 Yürü **uzatma** ḥaṭādan ḥaẓer it / Ḳametüñ gibi sözi muḫtaṣar it

ʿuzlet [3] bir köşeye çekilip toplumdan, insanlardan uzak, yalnız başına yaşama

S1139 Girüp nūr-ı baḫşı gibi ḫalvete / Hevādan ḳaçar kūşe-i **ʿuzlete**
SE131 Menzilüm emngeh-i **ʿuzlet** ḳıl / Şehr-bend-i ḥarem-i ʿiffet ḳıl
SE965 Meger şeyṭāndan olam dirseñ emīn / Ol yürü kūşe-i **ʿuzletde** mekīn

ʿuzlet-gīr [2] uzlete çekilmiş

SE1279 Cümleden dāʿī-i efkende faḳīr / Yeʿsile olmış idi **ʿuzlet-gīr**
HH2251 Āb-ı ṣāfı żamīr-veş bir pīr / Olmış ol ġār içinde **ʿuzlet-gīr**

ʿuzlet-kede [1] uzlet yeri, inziva yeri

S664 Olup pīr-i merdān-ı **ʿuzlet-kede** / Ḳarār eylemiş anda Ṭurmış Dede

ʿuzlet-nişīn [2] yalnız yaşayan, münzevi

S222 Peder ḥasretinden o şāh-ı güzīn / Mesīḥā-ṣıfat oldı **ʿuzlet-nişīn**
NE1651 Meygede-i ʿışḳda **ʿuzlet-nişīn** / Şekl-i melāmetde selāmet güzīn

uzun [4]

1. uzunluk sahibi, boylu

NE2354 Līk ʿaceb şaḫṣ-ı müşekkel idi / Rīşi **uzun** çeşmi mukeḫḫel idi
SE1382 Dimiş erbāb-ı ḫıred el-ḳıṣṣa / Boyı **uzun** olmanuñ ʿaḳlı ḳıṣa

2. (dil için) doğru ve kuvvetli söz söyleme
SE1205 Ḥākim olan buña āgāh gerek / Dili **uzun** eli kūtāh gerek
3. (el için) hırsızlık eden, harama uzanan
SE3156 Eli **uzun** olanuñ tāk-miṣāl / Yüzi yapraḳ gibi olur pā-māl

ʿużv [2]

1. uzuv, vücudu meydana getiren ve belli görevleri olan parçalardan her biri, organ
SE2845 Şerḥādan münşeriḥ olsun ḫāṭır / Kesr-i **ʿużv** olsa Ḫudādur cābir
2. erkek cinsel organı
NE2761 Var idi bir calḳ-zen-i bī-emān / **ʿUżvı** ḫayāl ignesi idi hemān

ʿużv-ı ḫabīṯ [3] pis, murdar uzuv ‖ erkek cinsel organı
NE2449 Ṭaşra ḳalan şāḥ gibi bī-emān / Ḳaṭʿ idesin **ʿużv-ı ḫabīṯin** hemān
SE1008 Ne revā **ʿużv-ı ḫabīṯüñ** büyüye / Bir ḳarış boyı ile ḳarşı ḳoya
SE2548 Yeder ol **ʿużv-ı ḫabīsüñle** seni / Ḳapı ḳapı iledür nefs-i denī

ʿuzza [1] İslam öncesi Arap toplumundaki üç büyük puttan en küçüğü olmasına rağmen gücü ve kudreti sayesinde en başa geçtiği kabul edilen ve Araplar tarafından Allah'ın kızları olarak adlandırılan, aynı zamanda Mekke'nin koruyucusu sayılan put
HH1513 Ḫaşm ü **ʿuzza** ʿadū-yı lāt oldı / Fātih-i deyr-i sümenāt oldı

Ü

übbehet [1] ululuk, yücelik

NE1910 **Übbeheti** haşmet-i mūbid gibi / ʿIrż ise īmān-ı muḳallid gibi

ücret [1] bir şeyin para olarak değeri

NE1806 **Ücret** ile ide metāʿın sebīl / Beẕl ide ḫalḳa uma ecr-i cezīl

üç elif [1] Besmele'de bulunan üç elif harfi "Allah, Er-Rahmân, Er-Rahîm" kelimelerindeki elif harfleri

SE47 Arada **üç elif** olmadı ʿiyān / Oldı üçler gibi gözden pinhān

üç günlicek [1] üç gün olan süre içinde, üç günde

S816 Murād üzre devr itdi çarḫ-ı felek / İçilür getür bāri **üç günlicek**

üçler [1] [tas.] âlemlerin manen yöneticisi durumunda oldukları kabul edilen üç ermiş kişi, kutup ve iki eren

SE47 Arada üç elif olmadı ʿiyān / Oldı **üçler** gibi gözden pinhān

üç ṭalaḳ [2] bir kocanın karısını boşadığını üç defa söylemesiyle gerçekleşen kesin talak

SE2738 Didi şeh-zāde irürseñ aña sen / **Üç ṭalaḳ** boş ola Zühre benden

NE2012 Boşanmaġa ṭaʿın idene ittifāḳ / Küfr ile ḥükm eyler idi **üç ṭalaḳ**

üf dimek [1] üflemek

NE518 Āteş-i gülden kül olup nātüvān / Ṭāḳati yoḳ **üf diseñ** uçar hemān

üftāde [27] düşmüş, düşkün, bîçâre, tanıklarda kelimenin "âşık" anlamı da göz önünde bulundurulmalıdır.

S857 İder mest-i **üftādeyi** şaḫne-gīr / Eger rūbeh içse olur nerre-şīr

S924 Ne ġam şīşede ḳalmasa bādesi / Ḫuma ṭayanur mest-i **üftādesi**

S967 Bilürsün devāsın her **üftādenüñ** / El ur nabżına şīşe-i bādenüñ

S1236 Ḳoyup ḳahveye mest-i dil-dādeyi / Beliñletme bir iki **üftādeyi**

NE653 Dem-be-dem **üftāde-i** ṭāḳ-ı fenā / Meyde bulur ḫāsiyet-i mūmiyā

NE1010 Suç yine bedmest olan **üftādenüñ** / Var mı günāhı arada bādenüñ

NE1023 ʿĀḳıbet oldı ol iki dil-ḫırāş / Sāye-veş **üftāde-i** şāḥib-firāş

NE1455 Pertev-i ḫūrşīd gibi bī-ḫaber / Yārdan uçdı niçe **üftādeler**

NE1684 Curʿa-veş **üftāde-i** ḫāk-i ḥaḳīr / Anda bıraḳmışdı ol eski ḥaşīr

NE2086 Daġdaġa-i ʿaḳl olup āḥir ʿuḳāl / Oldılar **üftāde-i** çāh-ı ḍalāl

SE140 İtmez **üftāde** meges terk-i niʿam / Ursa biñ sille meges-rān-ı sitem

SE341 Lāle vü nergis ü gül āmāde / Her biri çaḳ olıcaḳ **üftāde**

SE696 Nāfe-i misk ider meskeneti / Bulur **üftāde** iken menzileti

SE991 Beni eslerseñ eger eyle ḥaẕar / Olma **üftāde-i** ālūde-naẕar

SE1874 Olma **üftāde-i** dām-ı evlād / Ekme bu mezraʿada toḫm-ı fesād

SE2168 Aña raġbet iden **üftāde** olur / Ekşer erbābı zinā-ẕāde olur

SE2185 ʿİffet ü ʿişmeti var eyle penāh / Olma **üftāde-i** girdāb-ı günāh

SE2585 Cām-ı firūze vü laʿlīn bāde / Dür-i ġalṭān gibi biñ **üftāde**

SE3181 Olma **üftāde-i** her naḫl-ḫırām / Ki anuñ ḳuş ḳona üstine müdām

SE3270 Defʿ için bir yere geldi nice ḫas / Menʿ olınmadı ol **üftāde** meges

HH792 Bilmezin n'eyledüñ ol āzāda / Saña can ile olmış **üftāde**

HH1023 Bu yaña çün ol iki āzāde / Oldı girdāb-ı āba **üftāde**

HH1311 Bendden ḳurtılan her **üftāde** / Hedef olurdı tīr-i şayyāda

HH1575 Bāġ-ı ḥüsn içre serv-i āzāde / Çeşmi şehbāzına biñ **üftāde**

HH1765 Ġusl için kendin idicek pertāb / Olmış **üftāde-i** çeh-i girdāb

HH2300 Leb-i deryāda merd-i **üftāde** / Mevc-veş ṭaşa olup istāde

HH2357 Nā-gehānī göründi deryāda / Çeşm-i cānāneye ol **üftāde**

üftādelik [1] düşkünlük ‖ âşıklık

SE3282 Bildüm **üftādeligüñ** sāye-miṣāl / Çāre yoḳ derdine illā ki viṣāl

üft [] düşme

üftān [2] düşen, düşmüş

HH1004 Kimisi cāme-çāk-i künc-i meġāk / Kimi **üftān-ı** ġavṭagāh-ı helāk

HH2699 Buldı ġavvās-ı lücce-i ḥayret / Kendin **üftān-ı** sāḥil-i vuṣlat

üftān olmak [2] düşmek

SE1941 Yapdı esbāb-ı neşāṭı ferrāş / **Oldılar** şevḳıla **üftān-ı** firāş

HH2347 Kārdan ḳaldı merd-i keştī-bān / Gāh **üftān olurdı** geh ḫīzān

üft ü hīz itmek [1] düşüp kalkmak

HH2226 **Üft ü hīz iderek** o ḫaste-i zār / Āsitān-ı ṭabībe itdi güẕār

üfürmek [4]

1. dua ederek nefes vermek ‖ kadehin üzerindeki kabarcıkları uzaklaştırmak için üflemek

S778 Dem-ā-dem **üfür** āteşīn sāġarı / Aḳıt pūteden külçe külçe zeri
S879 Ḥabāb-ı meyüñ şişdügü çün görür / Ṣabā sürḫ-ı bād oḳuyup **üfürür**

2. üfleyerek çalmak

S461 Muġannī **üfür** nāyı itme ferāġ / Nefesle uyansun söyünmiş çerāġ
SE1590 Ẕurna-zen gibi **üfürme** lāfı / Hele mişḳalleye bir eṭrāfı

ülf [1] ülfet, alışma, ünsiyet

NE2352 Dise laṭīfe ṣanup ol bī-ṣuʿūr / Herzedür **ülf-i** ṣadedinde büyür

ülfet [6] alışma, kaynaşma; samimi olma, ünsiyet etme

NE45 Çün elif **ülfet** iden ol rāh ile / Zāhir ü bāṭın olur Allāh ile
NE877 **Ülfet** idüp ḫāmesi teʾlif ile / Ṣaldı ḫoş āvāzeyi taṣnīf ile
SE870 Hīç **ülfet** mi ider çār-eżdād / Olur elbette ara yirde fesād
SE2084 Şişe vü cam gibi **ülfetde** / Virüp aġız aġıza ṣoḥbetde
HH1099 İtdi ʿayyārlar ile ol āfet / Dūstān-ı zamāne-veş **ülfet**
HH1139 Belki ḫayli müʾellif-i **ülfet** / Ola keştī-keş-i yem-i ḫayret

Ülker [1] Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Süreyya, Pervin, bkz. ‘Ṣüreyyā’ md.

SE2267 Yedi iḳlīme şeh-i kişver idi / Kevkeb ü kevkebede **Ülker** idi

ümem [6] ümmetler

NE438 Şāh-ı kerem vāriṣ-i evreng-i cem / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i **ümem**
SE309 Ḳayṣar-ı Rūm u şehin-şāh-ı ʿAcem / Ḥġkimü’l-vaḳt ü selāṭīn-i **ümem**
SE591 Gündüzi rāḥat olursam bir dem / Ḳala ʿāṭıl bu ḳadar kār-ı **ümem**
SE2790 Böyle taḥḳīk ider eşrāf-ı **ümem** / Ki kerāmetle şecāʿat tevʿem
SE2830 Ḥaremüñ gibi iken mülk ü **ümem** / Vire mi ġayra ʿiyālin ādem
HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı **ümem** / Berg-i gül üzre ḳatre-i şebnem

Ümeyye [1] Hulefâ-yi Râşidîn’den sonra 661-750 yılları arasında hüküm süren ilk İslâm hânedanı, Benî Ümeyye

SE1185 Kim bilürdi ki olup ḫāli tebāh / Diye evlād-ı **Ümeyye** ümmāh

üm(m)īd [26] umut, umma, emel, beklenti

S48 **Ümīdüm** budur kim olup ʿayb-pūş / Aña kim ʿayār ise de mey-fürūş
S64 Ṭutup elde mīzān-ı şerʿi dürüst / **Ümīd** ol ki olam bu rāh üzre cüst
S446 Ne **ümmīd** ile ata bī-vehm ü neng / Gedā naḫl-i bostān-ı şāhīye seng
S487 Emel būstānı olup nā-bedīd / Kül oldı ocaġında toḫm-ı **ümīd**
S546 Aḳıtdı dil-i ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār / Ki yoḳ anda hergiz **ümīd-i** kenār
S773 Getür şīşe-i cāmı raḫşende ḳıl / Çerāġ-ı **ümīdüm** dıraḫşende ḳıl
S959 Ḳadeḫdür füsūn-sāz-ı genc-i **ümīd** / Olur ḳufl-ı laʿle bilūrīn kilīd
S1007 O pīr-i muġān kān-ı **ümmīd** imiş / ʿAṣāsıyla derbān-ı Cemşīd imiş
S1356 Yapup ḳar ṭopın her nihāl-i **ümīd** / Olur pençesi ġonca-verd-i sefīd
S1380 Daḫı sebz iken nev-bahār-ı **ümīd** / Ḳaranfil gibi mūyı olur sefīd
S1442 Bu yoldan baña yoḳ **ümīd-i** felāḥ / Duʿādan unutmasun ehl-i ṣalāḥ
S1567 Şu demler ki bu bezme yā hū diyem / **ümīd** ol ki āḫir nefes hū diyem
NE431 Budur **ümīdim** ki o sulṭān-ı dīn / Nefs-i cihādına da ola muʿīn
NE1056 Budur **ümīdim** ki rūz-ı cezā / Vuṣlat-ı cāvid ile bezm-i beḳā
NE1130 Ḳatalar anlara var **ümmīdümüz** / İylere olsun hele taḳlīdümüz
NE1879 İrdi o gün keşt-i **ümīde** dü-rū / Ḫāṣılı ṭutdı yükin ol rāh-ı rū
NE1884 Nezl ü niʿam ḫāzır u āmādedür / Ḫārdan **ümīd-i** güli sādedür
NE3109 Budur **ümīdüm** ki bu silk-i güher / Varıcaḳ illerde olur muʿteber
SE382 Penc gence ẕafer **ümmīd-i** muḫāl / Māliḫulyāyıla bir naḳş-ı ḫayāl
SE657 “Erinī” diye görüp leyl ü nehār / Ḳaldı kūh üzre **ümīd** ü dīdār
SE3314 Bār-ı **ümmīde** olup dīde-güşā / Pür-şükūfe şecer idi gūyā
SE3333 Baḳmaġa ol çemen-i **ümmīde** / Ḫākda oldı ser-ā-pā dīde
HH355 Olmaya kimsede **ümīd-i** kinār / Gāyet-i ẕevḳı leẕẕet-i dīdār
HH1327 Şāh **ümīd-i** şikār ile cūyān / Hāḍeminden cüdā düşüp pūyān
HH1481 Söze geldi açıldı ḳufl-ı **ümīd** / Dürc-i dürde belürdi laʿl kilīd
HH2653 Esdi nā-geh nesīm-i ṣubḥ-ı **ümīd** / Oldı dīnün şuʿāʿı nūrı bedīd

ümīd eylemek [1] bir şeyin olmasını beklemek, ummak

NE1693 Benden **ümīd eyleme** derde devā / Var yüri olmış olacaḳ saña

ümīd-i ḫalāṣ [1] kurtuluş beklentisi, kurtulma ümidi

HH813 Bildi yoḳ dāmdan **ümīd-i ḫalāṣ** / İtdi ʿarż-ı maḫabbet ü iḫlāṣ

ümīd-i muḥāl [1] olması, gerçekleşmesi mümkün olmayan, olmayacak ümit
HH1864 Ṭaleb-i bezm-i vaṣl maḥz-ı ḥavāl / Bir dāḥi görmesi **ümīd-i muḥāl**

ümīd kesmek [1] Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek
HH2722 Bülbüle vaṣl-ı gül olur mı baʿīd / Sende Ḥaḳdan ʿAṭāyī **kesme ümīd**

ümmāh dimek {emāh dimek} [1] anne demek, korku, üzüntü vb. sebeplerle "anne" diyerek seslenmek, ağlamak
SE1185 Kim bilürdi ki olup ḫāli tebāh / **Diye** evlād-ı Ümeyye **ümmāh**

ümmehāt [2] kaynak hükmünde olan kitaplar, dört büyük kitap
NE136 Beste olup silsile-i mümkünāt / Geldi nüh-ābāyla çār-ı **ümmehāt**
SE69 **Ümmehāt** ile nüh-ābā-yı cihān / Ḥamd-i ḫālıḳ ile şükr-ḫān-ı beyān

ümmet [2] müslümanlar
NE319 İkisi de raḥmet idi **ümmete** / İkisi de şefḳat idi ümmete
NE319 İkisi de raḥmet idi ümmete / İkisi de şefḳat idi **ümmete**

ümmī [2] okuyup yazması olmayan, okuma yazma bilmeyen kimse
NE210 **Ümmī** ise mürşidi Rabb-i ʿAlīm / Neyler imiş ʿilm-i kelāmı Kelīm
SE1266 ʿĀleme cevr ü cefāsı ḥasbī / Kendi **ümmī** vü cehalet kesbī

Ümmühānī {Ümmü Hānī} [3] Hz. Ali'nin kız kardeşi
S133 Meger ḳıldı sulṭān her dü-sarāy / O şeb **Ümmühānī** sarāyında cāy
SE239 Ol gice Ḥażret-i sulṭān-ı kirām / **Ümmehānī** evini ḳıldı maḳām
HE105 O şeb Peyġambere çün bedr-i kāmil / Serāy-i **Ümmühānī** oldı menzil

ümmü'l-kitāb [2] Fatiha suresi
NE3 Ser suḫan-ı nusḫa-i faslu'l-ḫiṭāb / Tāc-ı ṭırāzende-i **ümmü'l-kitāb**
NE51 Oldı yedi batınla **ümmü'l-kitāb** / Cāmiʿ-i Kur'ān-ı Celīlü'l-ḫitāb

Ümmü'l-ḳurā [1] Mekke şehri, Mekke-i mükerreme, Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği şehir.
HH94 Şāh-ı Yeṣrib sülāle-i Hāşim / Māh-ı **ümmü'l-ḳurā** Ebü'l-Ḳāsım

ümn {emn} [1] eminlik, emniyet
NE453 Ġāyet-i **ümn** ile vuḫūş u ṭuyūr / İtmede gülbank-ı şafā vü sürūr

üns {ins} [14] bkz. 'ins' md.
NE1207 **Üns** ile cin ḳahrı elinde zebūn / Oldı görünmez görinürden füzūn

üns [13] alışkanlık, alışma, yakınlık, ülfet
S1556 ʿAṭāyīnüñ it menzilin bāġ-ı ḳuds / Ḳıla anda ebrār ile bezm-i **üns**
NE253 Oldı müheyyā saña dergāh-ı Ḳuds / Ol yüri mihmān-ı ṭarabgāh-ı **üns**
NE646 Şevḳe gel ey curʿa-keş-i cām-ı ḳuds / Ṣāḳī-i bezm-i ṭarab-efzā-yı **üns**
NE1352 Her ṭarafı Maṭlaʿ-ı Envār-ı ḳuds / Güşeleri Maḫzen-i Esrār-ı **üns**
NE1373 Ẓāhir olup ol gice envār-ı ḳuds / Oldı o vaḫşet-gede gülzār-ı **üns**
SE557 Ṣoḥbet-i **ünsde** merdūd olasın / Ki cemāʿat demi nābūd olasın
HH567 Şeb-i tār u sükūt-ı her mūnis / İtdi maḥrūm-ı **üns-i** hem-meclis
HH668 **Ünse** mānīʿ var ise menzilde / İdelüm ẕevḳi çāh-ı Bābilde
HH1068 Bezm-i **üns** itdi anlaruñla o pīr / Her biri itdi ḫālini teḳrīr
HH1135 Çünki gitdi ʿavām belki ḫavāṣṣ / İtdiler bezm-i **üns-i** ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ
HH1344 Bezm-i **üns** itdi şāh anuñla biraz / Çeşm-i bādāmın itdi çeşm-i çerez
HH2676 İtdiler cilve-i ḫaṭīre-i ḳuds / Ḳıldılar ittifāḳī meclis-i **üns**

üns ṭutmaḳ [1] birbirine alışıp yakınlık kurmak, dost ve samimi olmak
HH1348 **Üns ṭutdum** vuhūşla her şeb / Bī-zebānlar muṣāhibümdür heb

ürkmek [1] korkup sıçramak, korkmak
SE2479 Düşe zindān-ı Süleymana ġırīv / Ḳıra zencīrini **ürküp** her dīv

ürküşmek [1] korku ve telaşa kapılmak
NE2808 **Ürküşür** anda bulınan her ẕarīf / Ṣırtınuñ üstüne düşer ol ḥarīf
SE2300 Cānāvar gibi görinseñ her dem / **Ürküşe** ṭurmaya ḫalḳ-ı ʿālem

ürkütmek [3] korku uyanmasına neden olmak, korkutmak
SE2969 **Ürküdür** mi seni seng ü nāvek / Nereden geldügin idrāk idicek
SE3424 Līk bir ḫāli ʿiyāẕen bi'llāh / Canum **ürkütdi** ṭuyınca nā-gāh
HH2246 Zöhreyi manẓarından **ürkütmiş** / Ebr gelmiş ḥavālīsin ṭutmış

ürpermek [1] bkz. 'tüyi ürpermek' md.
S206 Ḳaçan şarṣar-ı ḳahrı olsa vezān / Tüyi **ürperür** ḫūk-i ḫaşmuñ hemāñ

ürümek [1] kükremek ‖ savrulmak, sallanmak
SE2291 Tīġı aʿdāya **ürürken** ʿālem / Ḳılıca kendin ururmı ādem

üsārā [1] esirler

SE1792 İdelüm ṣulḥı bu resme bünyād / Ki ola cümle **üsārā** āzād

Üsküb [1] Balkan yarımadasının ortasında Vardar nehrinin iki yakasında yer alan; Atâyî'nin 1632-1635 yılları arasında kadılık yaptığı şehir, Atâyî'nin son memuriyet yeri.

NE2195 Belde-i **Üskübde** itdüm suʾāl / Müfti-i yek-çeşme olup dur bu ḥāl

Üsküdār [1] eski adı Hrisopolis olan, İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan tarihi semt

SE2202 **Üsküdāra** varup itmişdi maḳām / Ḫayli saʿy itdi çoḳ olınca cüẕām

üsküf [3] giyilince yarısı arkaya sarkan sırma işlemeli yeniçeri başlığı

S330 Zer **üsküflü** keçeyle Bektāşiyān / Nemedden idüp mihre āyīne-dān

S331 Ẓafer-nāmedür ruḫları ṣafḥası / Zer **üsküf** anuñ oldı ser-levḥası

HH1320 Girdi **üsküfliler** hemān ki yola / Aldılar turna telli bāzı ḳola

üslūb [2] tarz, yol, biçim, usul; ifade tarzı

NE303 Getdi bu **üslūb** ile ṣad-sāle rāh / Ḳalmadı hiç reng-i sefīd ü siyāh

NE2480 Sebt güni Ḫażret-i Eyyūbda / Kūçe-güzār idi bu **üslūbda**

üst [51]

1. bir şeyin yukarı, göğe doğru olan tarafı, fevk

S44 Varursam da ser-mest ü şūrīde-ḥāl / Ayaġ **üstüne** ṭurmaġa yoḳ mecāl

S162 Ḳatār oldı aña bu hiffet-i āsumān / Ki **üstünde** var kürsi-i zer-nişān

S902 Ayaġ **üstüne** ṭuramaz hem-çü mest / Ḳomayınca çaḳ dūş-ı eşcāra dest

S1311 Eger berf ḳonsa mey-i aḥmere / Döne āteş **üstünde** hākistere

S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ genc-i zer / Nişān oldı **üstünde** yer yer şecer

S1458 Çeküp Ḳays Leylāsına intiẓār / Ayaġ **üstüne** itdi bir yıl ḳarār

S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ **üstüne** ṭurmaġa yoḳ mecāl

NE2244 Fikr iderek nice anuñ gibi kār / Reʾyi bunuñ **üstüne** itdi ḳarār

NE2592 Nice nice ḥīle ki fikr itdiler / Ḳavli bunuñ **üstüne** berkitdiler

NE2662 Bir biri **üstüne** kesüp bir bahā / Eyler idi gül gibi ḳatmer-i ṣafā

NE2776 **Üstüne** yüz taḳla ḳılup ḳaṣṣanuñ / Düşse de üstüne düşerdi anuñ

NE2776 Üstüne yüz taḳla ḳılup ḳaṣṣanuñ / Düşse de **üstüne** düşerdi anuñ

NE2777 Döner idi saḫt idüp āhen gibi / Milinüñ **üstünde** degirmen gibi

NE2798 ʿĀḳıbet uzandı miṣāl-i yılān / Parmaġınuñ **üstüne** geldi hemān

NE2808 Ürküşür anda bulınan her ẓarīf / Ṣırtınuñ **üstüne** düşer ol ḥarīf

NE2974 Epçemine gül gibi cām-ı nübīd / **Üstüne** ṭutardı ʿaṣā ṣāḥ-ı bīd

SE23 Meddi gūyā ki ṣırāṭ-ı ebrār / Olur **üstinde** naẓar berk-güẓār

SE523 Ḳaṣr-ı İslām kim oldı vālā / Oldı beş nesnenüñ **üstine** binā

SE602 Ḫāl-i ruḫsār ki bu ḥāli görür / Āteş **üstinde** ṭurur gibi ṭurur

SE1628 Basmış **üstine** ferāvān kevri / Kevr ammā ki lisānü'ş-şevri

SE2811 Tīġ-i ḳahr oldı ol mülke seyl-āb / **Üstine** dāʾiretü's-sū girdāb

SE3150 Bilinür düzdi müzaḫref ṣanʿat / Ki düşer **üstine** ẓüll ü nekbet

HH20 Heft kişverde ḥikmetüñ ẓāhir / Heft seyyāre **üstine** nāẓır

HH1173 Bir gice eylemişdi ol ġaddār / Ḳalʿa **üstinde** şeh-nişīnde ḳarār

HH2556 Felegi dögdi āb-ı cān-baḫşā / Güneş **üstinde** güy-ı şemʿa-nümā

HE106 Fenā vir dirhemine aḫterānuñ / Gel altından gir **üstinden** çıḳ anuñ

2. bir şeyin aşağı sayılan yerine göre yukarı tarafı

S1066 Ḳonar **üstüne** ʿandelīb aldanur / Ser-i şāḫda āşiyānı şanur

NE595 Ebr-i bahār u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi yur **üstine** çıḳar ʿāḳıbet

NE1299 Cennet anuñ ḳutr-ı dürüstündedür / Ḥāṣılı altında ya **üstündedür**

NE2186 Ḳumḳuma-veş içi ṭolı **üsti** nerm / Serper anuñ ile içine āb-ı germ

NE2213 Ḥoḳḳa-i mihverine idüp yasaḳ / Mührinüñ **üstüne** ḳapardı ḳapaḳ

SE141 Ṭolsa āteşle eger ṣaḥn-ı zemīn / Ḳonsa **üstine** ṭoḳuz çarḫ-ı berīn

SE409 Bulmaġa genc-i defīnin güherüñ / Altın **üstine** getürdüm o yirüñ

SE1868 Seng ü ḫāke ḳoyacaḳsın çün baş / Ḳalmasun şoñraya ṭaş **üstine** ṭaş

SE2005 Gizle esbābuñı bir ḫoşça götür / Bend idüp boġcañı **üstine** otur

SE2932 **Üstine** geçmiş oturmış bir pīr / Lemʿa-i vechi żiyā-baḫş-i serīr

SE2933 Farḳ-ı pākinde muraṣṣaʿ bir tāc / Kürsī **üstinde** sirāc-ı vehhāc

SE3181 Olma üftāde-i her naḫl-ḫırām / Ki anuñ ḳuş ḳona **üstine** müdām

3. bedenin üzeri, vücut, beden

S1131 Figār olmaġıla ser-ā-pā teni / Şemʿidür **üstünde** pīrāheni

NE594 Kürsī-i vaʿẓında bahāne bulur / **Üstümüze** ṭurma ḥavāle olur

NE775 Ġāʾib erenlerle idi ṣoḥbeti / **Üstümüze** ḥāzır ola himmeti

NE1546 **Üstüne** bir bād ḳılup ser-be-ser / Encüm-i raḫşān gözini kör ider

SE2400 Çekdi çöpin ki içe āb-ı revān / Tīr-veş **üstine** atladı hemān

HH1014 Çekdi Sührābuñ **üstine** deşne / Nice İskender oldı dil-teşne

4. dış yüz, yüzey

S557 Urur berḳ o deryāda pehlū-yı ter / Ne deryā ki **üstünde** gevher yüzer
S761 İdüp anda ʿaks-i ʿiẕāruñ ẓuhūr / Görenler disün indi **üstüne** nūr
S880 Mey **üstünde** yer yer görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
NE1467 Bulıcaḳ ol dürr ile keştī şeref / Oldı şu **üstünde** güşāde ṣadef
SE3332 Eşk-i çeşmile idüp ḫākini ter / Bitdi **üstinde** o dem nergisler

5. daha iyisi, üstünü

HH2098 Farḳı mirriḫ-i çarḫdan çoḳ idi / Ḳılıcı **üstine** ḳılıç yoḳ idi

6. sorumluluk

SE1897 Mālı **üstine** müvekkil cinler / Heyʾeti şekl-i ṭılısm-ı münker

üstine ditremek [1] üzerine titremek; çok sevdiği şeyi veya kimseyi bir zarar gelmesin diye özenle korumak, özen göstermek

SE2728 Baḳmayup zelzelesine bedenüñ / **Üstine ditrer-idi** nārvenüñ

üstine yürümek [3] hücum etmek, üstüne doğru saldırmak

NE1181 **Yürüdi üstüne** o mirrīḫ-i çihr / İtmege ġaltīde serin hem-çü mihr
HH1981 **Yürür üstine** ḫançer ile hilāl / Mütezelzil olur mı hiç cibāl
HH2032 Ṣūret-i ḳahr ile velī ol ān / **Yüridi üstine** o mihr-i cihān

üstād [35] bir ilim veya sanat alanında seçkin yeri olan kimse, usta, üstat

S631 Ṭılısm itmiş **üstād** aña vaḳt-i kār / N'ola būm-ı ġam eylemezse güẕār
S737 Anuñ feyżidür dilde olan güher / Hem **üstāddur** baña ol hem peder
S1492 Hünerler ki gösterdi **üstād-ı** dil / Ẓahīr itmemişdür ẓuhūrī degil
S1515 Bir olur mı **üstād** ile pey-revi / Meyüñ bir midür köhnesiyle nevi
NE481 Māh-ı kelefdār degil āşikār / Sīme sevād eylemiş **üstād-ı** kār
NE714 Düşdi dile ḫāṭıra-i meşnevī / Eyledüm **üstādlara** peyrevī
NE848 Ḥāşılı taḥsīn ile her ḫurde-bīn / Didiler **üstād** ki ṣad āferīn
NE849 Ben de bu taḥsīne ṣafā eyledüm / Ḥażret-i **üstāda** duʿā eyledüm
NE950 ʿArż-ı hüner ḳıldı bir **üstād-ı** kār / Yapdı bir oḳ aña ki ṣarṣar-güẕār
NE1533 Ḥażret-i **üstādda** her ehl-i hūş / Feyż içün olurlar imiş çeşm ü gūş
SE393 Oldı ol gence Nevāyī de revān / Eyleyüp peyrevī-i **üstādān**
SE399 Nām-ı **üstādı** ḳılup ḫırz-ı emān / İleri ṭur ki senüñdür meydān
SE414 Bu ḳadar dest-res-i genc-ī murād / Degil illā ki be-yümn-i **üstād**
SE485 Ġaraż **üstāduñ** olur imlāsı / Yoḫsa müşkil ola mı maʿnāsı
SE507 Geldi çün rütbe-i istiʿdāda / Virdi taʿlīme anı **üstāda**
SE1037 Var-ıdı şehrde bir **üstādım** / Ḳavl ü fiʿli sebeb-i irşādım
SE1053 Vardum **üstād** ḫużūrına o dem / Dilde ṣad tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE2215 Öñine ṣafḥalarını germiş / Yazmış **üstād** ḳabāle virmiş
SE3472 Ḥācet olmaz sitem-i **üstāda** / Kendi derdi yetüre ḫussāda
HH421 Pīr-i rāhum kefīl-i irşādum / Pederüm niçe fende **üstādum**
HH443 Gerçi **üstādlar** idüp īcād / Urdılar heft günbede bünyād
HH624 Ki vire kendüyi bir **üstāda** / Reh-ber ola ṭarīḳ-i irşāda
HH633 Aña bir ḫücre eyledi taʿyīn / Ḥāne **üstāda** kendi cāna yaḳīn
HH867 İçlerinden yine bir **üstādı** / Söze bu resme urdı bünyādı
HH1229 Didi kim bir zamānda bir **üstād** / Bir ʿaceb ḳıṣṣa eyledi inşād
HH1542 Kefşkerler içinde bir **üstād** / Oldı meşhūr-ı kişver-i Baġdād
HH1626 Naḳş geçmişdi nice **üstāda** / Reng virmişdi resm-i Behzāda
HH1651 Yazdı maḳsūdı üzre ol **üstād** / Ṣaḫṣ-ı ġammaza oldı naḳş-ı murād
HH1715 Līk nām u vişāli itdüm yād / Ki demişdi zamān ile **üstād**
HH2062 Ṭālib-i ʿışḳı itmege irşād / Bu iki beyti ḫoş dimiş **üstād**
HH2106 Müstaʿidd oldı çünki irşāda / Virdi taʿlīme anı **üstāda**
HH2416 Büyüyüp oldı ol iki hem-zād / Rūz tā şeb mülāzım-ı **üstād**
HH2561 Kūh-ken-veş bu kāruñ **üstādı** / İḫtiyār itmiş özge bir vādi
HH2734 Anda menzil-be-menzil **üstādān** / Gördüm itmiş hezār ṭurfe-nişān
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ içlerinde üç **üstād** / Şaṣt-ı pür-zūrına virince güşād

üstādāne [2] üstatlara yakışır biçimde, ustaca

SE481 Eyleyüp himmet-i **üstādāne** / Terbiyetle getürür meydāna
SE2667 Geldi cellād o dem meydāna / Kārlar eyledi **üstādāne**

üstüḫˇān [6] kemik

S26 Şenāsıyla açmazsa māhī dehān / Tenin çāk ide erre-i **üstüḫˇān**
S900 Şarābına yaġlı dinilse n'ola / O bir **üstüḫˇāndur** ki pür-maġz ola
S1088 Neden düşdi aña bu deñlü fiġān / Ki cisminde nāy oldı her **üstüḫˇān**
HH1371 **Üstüḫˇānından** ayırup maġzı / Ḥāṣıl itdüm bu ṣanʿat-ı naġzı
HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i zed ü bürd / Sīne çāk oldı **üstüḫˇānlar** ḫurd

HE95 Bürīde nāḫun-i ḫançer-nişānı / Olurdı beş kemānuñ **üstüḫ̔ānı**

üstün [2] benzerlerine göre daha yüksek derece ve seviyede bulunan, nitelik bakımından onların üstünde olan

SE31 Dīv ü ded ḳahrı ile sākindür / Sözi **üstün** ḳılıcı keskindür
SE3095 Sözi iḳrārına olur **üstün** / Kāfirüñ olsa eger ʿahdi bütün

üstüvār [3] sağlam, dayanıklı, kuvvetli

S674 Anaṭolınuñ ḳalʿası **üstüvār** / Ki her burcı ẕātü'l-bürūca medār
NE749 Semt-i Niẓāmīden olup ḥişşedār / Oldı şufūf-ı suḫanuñ **üstüvār**
HH237 Ḥaşre-dek devletiyle var olsun / Pāye-i ḳadri **üstüvār** olsun

üşmek [6] çevresine yığılmak, birlikte toplanmak, üşüşmek

NE2814 **Üşdiler** ol nikbetīnüñ başına / Müşt ü lükd ile gözine ḳaşına
NE2822 Ṭaşladı eṭfāl **üşüp** ol nākesi / Döndi eşek türbesine çehresi
SE2238 Ṭuyıcaḳ geldi segirdüp ẓürefā / **üşdiler** mā-ḫalaḳa'llāh aña
SE2450 Umma vaḳfuñda şebātıla beḳā / Biricik kim **üşe** ḳuzġunlar aña
HH1092 Āḫir anlarda oldılar bī-tāb / **Üşdi** her şāhbāza nice ġurāb
HH2089 Yine şehr içre ġulġule d **üşdi** / Yine aḥbābı başına **üşdi**

üştür [2] deve, şütür

HH1078 Bir iki aya vardı çünki sefer / Bī-mecāl oldı **üştür** ü ester
HH2481 Şekl-i emvāc **üştür-i** kef-zen / Oynayup sāde ḳaldı hevdecden

üşürmek [1] yığılıp toplanmasına sebep olmak, üşüştürmek, toplamak

SE2452 **Üşürürseñ** o ġurābü'z-zerʿi / Gide ber-bād ola aṣl u ferʿī

üzeri [1] bir kimsenin kendisi, şahsı; vücut

HH2351 **Üzerinden** şalup nuḫūsetini / Partalın atdı şavdı şıḳletini

üzmek [1] derin acı ve üzüntü vermek, canını sıkmak

S1084 Şaḳın tel ḳırar zāhid-i dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol it **üzen**

üzre, üzere [113]

1. üzerine, üzerinde

S64 Ṭutup elde mīzān-ı şerʿi dürüst / Ümid ol ki olam bu rāh **üzre** cüst
S201 İder vaşfını minber **üzre** ḫaṭīb / N'ola arḳasın oḫşasa her edīb
S301 Sütūn **üzre** güvlek olup lāne-vār / Tüfenk mühresi eyledi beyżadār
S324 Ḫum-ı kūs-ı pīl **üzre** itdi figān / Yaḫud gürledi raʿddan āsumān
S565 Nice ḳaṣr-ı zībā-yı ferruḫ-ẕılāl / Ṣu **üzre** ṭurur ṭāḳ-ı gerdūn-miṣāl
S581 Küreklerle pür-kef olur rūy-ı āb / Bisāṭ **üzre** gūyā kürür sīm-i nāb
S604 ʿAdū **üzre** zencīr atup ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i āhen çeker
S712 O kūh **üzre** var bir ʿacib çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār
S810 Ṣadef-veş şu **üzre** gelürse ḥabāb / Dişüñ ʿaksi olsun aña dürr-i nāb
S837 Yeter sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ **üzre** çün kim dinür cān meze
S887 Mey-āver elinde sebūlar mıdur / Ya şāḫ **üzre** bār-ı ṣanavber midür
S951 Ṭolı **üzre** būse alınur müdām / Yeter ʿāşıḳa būse-i laʿl-i cām
S1025 O ḳaṣr **üzre** ser-germ olan Cem-cenāb / Hevāya atar tācını çün ḥabāb
S1072 Def **üzre** pulı seyr idüp ṣandılar / Ufuḳdan çıḳar nīm-i ḳurṣ-ı ḳamer
S1114 Şu kim şebde ṣahbā-yı gülgūn ider / Sipāh-ı ġam **üzre** şebīḫūn ider
S1135 İder şuʿlesi cemʿ ḫalḳ-ı cihān / Sütūn **üzre** gūyā direfş-i Keyān
S1175 Dökülseydi nār-ı dil **üzre** ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh varaḳ
S1279 Varaḳ **üzre** şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi cān bulur
S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ **üzre** ḥelvā pişirdi güneş
S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḥaşīr **üzre** devr-i zamān
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu **üzre** gümüş taḫta bend
S1369 Gezer berf ü yaḫ **üzre** kebg-i derī / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları
S1412 Çıḳar āh idüp ṭurma dūd-ı kebūd / Piyāz **üzre** sünbül gibidür o dūd
S1500 Baş **üzre** yer itse sözüm vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
NE34 Oldı terāzū-yı naẓarla revān / Rişte-i med **üzre** resen-bāz-ı cān
NE158 Şimdi bu pülden geçebilmek muḥāl / Cisr-i ṣırāṭ **üzre** nice olur ki ḥāl
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı yine gül **üzre** gül
NE819 Açup ol eski yolu başdum ḳadem / Köhne raḳam **üzre** yürütdüm ḳalem
NE1317 Zerdi mülevven görüken her ḳayıḳ / Ṣanki simāṭ **üzre** ḫoşāba ḳaşıḳ
NE1468 Ṣaldı şu **üzre** aña seccāde fülk / Felekde deryā idi deryāda fülk
NE1782 İşte ölüm **üzre** ölüm bu imiş / Hiç ötesin añma ḳara gün imiş
NE2543 İki meme dest-ḫūş-ı sīm-i nāb / Āb-ı ḥayāt **üzre** ya iki ḥabāb
NE2748 Ḳalıp şābūnı olur gūyiyā / Gerden-i ʿavc **üzre** delikli ḳaya
NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı tamām / Düşdi yüzi **üzre** o rüsvāy-ı ʿām
NE2975 Cüy-ı revān-ı bāġdan itse ibā / Sāyesi çayr **üzre** ururdı aña

NE3133 Ey bu nihāl **üzre** atan seng-i ṭaʿn / Kendüñi itme hedef-i sebb ü laʿn
SE39 Şedde mi ṣafḥa-i berrāk **üzre** / Ḫaṭṭınuñ şānesi mi ṭāḳ **üzre**
SE235 Zevraḳın baḫr-ı felek eyledi güm / Yayılı düşdi şu **üzre** encüm
SE242 İḫtilāc **üzre** idi çeşm-i sürūr / Dārabān üzre idi ġarḳ-ı ḥubūr
SE242 İḫtilāc üzre idi çeşm-i sürūr / Dārabān **üzre** idi ġarḳ-ı ḥubūr
SE255 Taḫt-ı zeyn **üzre** cülūs itdi o şāh / Geldi güyā ki şeref burcına māh
SE657 "Erinī" diye görüp leyl ü nehār / Ḳaldı kūh **üzre** ümīd ü dīdār
SE666 Birisi eyledi Ṭūr **üzre** kelām / Birisi eyledi eflāke ḥırām
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh **üzre** vaṭan / Ṭutdı bir ġārda tenhā mesken
SE825 Kesb ü kār **üzre** olur ehl-i ḥayā / Aḳıdur alnı derin ebr-āsā
SE865 Gerçi el **üzre** el olur dirler / Cümleden dest-i seḫādur ber-ter
SE939 İḫtiżār **üzre** görüp kendüzümi / Ṭutmışam dergeh-i Ḫaḳḳa yüzümi
SE940 Uzanup pisterim **üzre** bedenim / Almış eṭrafımı aḥbāb benüm
SE1272 Ḳollarıyla şarıġı döndi ʿiyān / Şāh-ı merdāne sütūn **üzre** hemān
SE1569 Yaʿnī ol iki şefīḳ ü hem-dem / İntiẓār **üzre** iken ḳatle o dem
SE1696 Iṣṭılāḥ oldı bunuñ **üzre** binā / Kim ḫaṭā eyler-ise vay aña
SE1753 Bir zamān eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki ide Ḳayṣar-ı Rūm **üzre** ġazā
SE1843 Mīrden gelmiş imiş nāme-i ḳahr / Cüst ü cū **üzre** imiş şahne-i şehr
SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / Ḳılıcuñ **üzre** ḳılıç yoḳ dirler
SE2062 Noḳṭa dökse bilinür bī-şütülüm / Ṭırnaġı **üzre** ḥisāb-ı encüm
SE2128 ʿAvʿav itdükçe yol **üzre** segler / Sākit olursañ o da vaz geçer
SE2398 Göricek çeşmeyi rāh **üzre** hemān / Çeşme-veş aġzı şuyı oldı revān
SE2423 Can virür aḳçası **üzre** nice ḫar / Hafta bāzārcılıġı mı eyler
SE2453 Ṭaşı ṭaş **üzre** ḳomaz merd-i cevād / Yaparın şandı yıḳıldı Şeddād
SE2580 Yüzüm **üzre** sürinüp āb gibi / Düşdüm ayaġına mehtāb gibi
SE2847 Size de ḫāb gibi itdi şafā / Ḳılıcı **üzre** olan ehl-i ġazā
SE2848 Zen gibi pisteri **üzre** ölmek / Merd-i meydāna muṣībetdür pek
SE2886 Heyʾet-i ḫaṭṭı şebistān-ı sürūr / Birbiri **üzre** anı dizdi süṭūr
SE2938 Gördi bir ġāruñ öñinde bir pīr / Post **üzre** nite kim merd-i faḳīr
SE2981 Nice cān-bāz kim olsa der-kār / Eyleye tār-ı şihāb **üzre** güẓār
SE3158 İʿvicāc **üzre** ise şāh eger / Ṣāḥibi nārıla ışlāḥ eyler
SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola ḳarīn / Arḳası **üzre** yatar dīv-i leʾīn
HH38 Eyledüñ hefte olmadın īcād / Bir kemer **üzre** ḳaṣr-ı sebʿ-i şidād
HH75 Bir nefes bunda rāḥat olmaḳ yoḳ / Köpri **üzre** iḳāmet olmaḳ yoḳ
HH100 Ẓulmete māʾil olmaḳ ile midād / İtmedi ṣafḥa **üzre** resm-i sevād
HH151 Çün Burāḳ **üzre** ol meh-i berrāḳ / Mihr-i gerdūn-veş oldı ḥüsn ile ṭāḳ
HH179 Sanki cism-i latīf-i şāh-ı ümem / Berg-i gül **üzre** ḳatre-i şebnem
HH246 Ebr-i nīsān-ı ḫāmesi her bār / Ṣafaḥāt **üzre** olsa gevher-bār
HH253 Keffe-i keff-i gevher-efşānı / Ṭutar el **üzre** ehl-i ʿirfānı
HH472 Yollar **üzre** iderdi vāveylā / Ḳurı bir ʿışḳ idi gider ammā
HH701 Ḳarşuda heft mesned-i zerrīn / Yedi taḫt **üzre** heft şāh-ı güzīn
HH823 Ṣofra **üzre** revān olup bāde / Döndi ḳalḳana ḳaʿr-ı deryāda
HH1104 Seyr idüp puşte **üzre** ṣaḥrāyı / Gördi bir şehr-i cennet-āsāyı
HH1226 Eglemezlerse bir nefes anı / Çıḳmaḳ **üzre** fiġān ile cānı
HH1426 Püşte-i püşti **üzre** düm gūyā / Ṣīre binmiş mehīb ejderhā
HH1632 Cān bulup safha **üzre** şīr ü ġazāl / Ṣayd iderdi ḳaçurmayup fi'l-ḥāl
HH1716 Şerʿ ṣavm-ı viṣāli itdi ḫarām / Oldı memnūʿ vuṣlat **üzre** sıyām
HH1752 Taḫta **üzre** o bī-dil-i şeydā / Mürde-i ġaslgāh idi gūyā
HH2018 Çıḳdı bir püşte **üzre** seyrāna / Naẓar eylerdi cenk-cūyāna
HH2074 Eyledi āfitābuñ envārı / Ahek-i ṣubḥ **üzre** ḫalkārī
HH2137 Ser-i rāh **üzre** düşdi ḳaldı o zār / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2225 Nerdübān **üzre** ḫūn olup seyyāl / Baġladı mevci heyʾet-i selsāl
HH2472 O sütūn **üzre** gūyiyā gülek / Fülke-i çetr-i zer-nigār-ı felek
HH2549 Laʿl ü yākūtdan tirāşide / Kimi tāk **üzre** kimi pāşide
HE32 ʿİbādet **üzre** encüm her kemerde / Yanar ḳandili fevḳaniyyelerde
HE34 Felekler āyet-i şunʿiyle ḫamīd / Zemīn seccāde-i āb **üzre** sācid
HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ seḫābı / Varaḳlar **üzre** yaġdur şehd-i nābı
HE103 Şebüñ envār-ı mehle ittiḥādı / Güzel gösterdi sīm **üzre** sevādı

2. göre, gereğince

S174 Murād **üzre** ḫaḳdan olup kām-bīn / Nüzūl itdi ol Raḥmete'l-lilʿālemīn
S363 Bu vech **üzre** her rūz olup dār u gīr / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı tīr
S471 Murād **üzre** devrānını sürmedi / Ṭoyunca cihān leẕẕetin görmedi
S816 Murād **üzre** devr itdi çarḫ-ı felek / İçilür getür bāri üç günlicek
NE2185 Bellerine bend idüp ol āleti / ʿĀdet-i ḫalḳ **üzre** görür ḫidmeti
NE2290 Ḳavl-i ḳavī **üzre** o ṭurfe göcek / Bāri hiç olmazsa ne deñlü gerek
NE2291 Ḥükm-i kitāb **üzre** keşīde ẕeker / Söyle ne deñlü gerek ey pür-hüner

NE2379 Ḳıldı kerāmet ile beyān-ı faṣīḥ / Defn-i murād **üzre** edā-yı ṣarīḥ
NE2578 Gitdi bu vech **üzere** otuzı bile / Hurmet ile ʿizzet ü ikrām ile
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i kār / Virdiler reʾye bu vech **üzre** ḳarār
SE1642 Muḳteżā-yı kerem **üzre** ammā / İtdi taṣdīḳini taḥḳīḳ-nümā
SE1971 Bu ṣafā **üzre** iken ehl-i niyāz / İtseler keşf-i serā-perde-i rāz
HH279 Ol hiṣāb **üzre** ola baṣt-ı sinīn / Ḥaşre-dek ide naẓm-ı devlet ü dīn
HH645 ʿĀded **üzre** deri idüp dīvār / Eyledi fetẖ-i daḫme-i efkār
HH779 Varıcaḳ emri **üzre** ol cāya / Uġradı nice şūr u ġavġāya
HH1195 Çünki menʿ eyledi vifāḳı nifāḳ / Bu kelām **üzre** itdiler ıṭbāḳ
HH1635 Resm ide ḥüsn-i irtibāṭ **üzre** / Naḳş ide ferş-i inbisāṭ üzre
HH1635 Resm ide ḥüsn-i irtibāṭ üzre / Naḳş ide ferş-i inbisāṭ **üzre**
HH1651 Yazdı maḳsūdı **üzre** ol ustād / Ṣaḥṣ-ı ġammaza oldı naḳş-ı murād
HH1723 Bildigüm **üzre** āsumān ü zemīn / Oldı ṣaḥn-ı rivāḳ u ṭāḳ-ı berīn

V

vābeste [1] bir şeyin arkasına bağlı, bir şeye bağlı

NE931 Naẓm-ı cihān bunlara **vābestedür** / Dördi de birbirine peyvestedür

vācib [2] yapılması lazım gelen, elzem

NE80 Besmeledür lāzım olan evvelā / Ḥamd iledür **vācib** olan sāniyā

HH1919 ʿUḳde kim ḥalli ola farż-ı maḥāl / Anı **vācib** bilürdi bī-iḥmāl

vācibü'l-ikrām [1] ikrama layık

HH1262 Gördi çün şāh **vācibü'l-ikrām** / Vardı ʿizzetle pīre virdi selām

vācibī [1] çapkın

HH2204 Seg-i şirrir ü nākes ü bed-ḫū / **Vācibī** vü münafıḳ ü bed-gū

vaʿd [7] söz verme, gelecekte yapacağını söyleme, taahhüt

S1552 Be-ān minberiyāt-ı **vaʿd-i** vaʿīd / Ki rehn ide vāʿiẓ meye rūz-ı ʿıyd

NE92 Hāme-zen-i nāme-i **vaʿd-i** kerīm / Tāzegi-i ʿuhde-i ʿahd-i ḳadīm

SE1950 Semt-i inkāra çeküp sedd-i sedīd / İtdi iḳrāra nice **vaʿd** ü vaʿīd

SE2686 Ṣādıḳāne idicek ʿahd ü emān / Ḫulf-ı **vaʿd** eylemez ehl-i īmān

SE3073 **Vaʿdüñ** incāzına ḳıl saʿy-i belīġ / Çekse dendānuñı da itme dirīġ

SE3087 Deyndür zimmete şey-i mevʿūd / Ḫulf-ı **vaʿd** oldı ḫılâf-ı maʿhūd

HH809 Ḫātıra geldi **vaʿdi** seḫḫāruñ / Ay başı didügi o murdāruñ

vaʿd itmek [2] bir şeyi yapacağına dair söz vermek

HH1675 Eyleyüp keşfi rāz içün teʾkīd / Gāh **vaʿd itdi** aña gāh vaʿīd

vaʿde [12] bir işin yapılması için tanınan zamanı, mühlet

NE1757 Ḳarżına bir kez ol anuñ dūçār / **Vaʿde-i** dīni ola rūz-ı şümār

NE1853 Ṣāh aña **vaʿde-i** iḥsān idüp / Ḥātemi ḳatl itmege fermān idüp

NE1871 Ṣāhın aña **vaʿde-i** iḥsānını / Ḥātemi ḳatl itmege fermānını

NE2281 ʿĀḳıbet ol müfti-i şīrīn-beyān / Bir seneye **vaʿde** virür ol zamān

NE2376 Ḳıldı o dem **vaʿdeye** īcāz şeyḫ / İtdi kerāmetini ibrāz şeyḫ

NE2686 Bulmayup ammā ki viṣāle mahall / **Vaʿde** alup giceye ḳalur ʿamel

NE2698 Yaʿni ki ol **vaʿde-i** luṭfı bilüp / ʿĀṣıḳa āmāde yatur serpilüp

SE1031 Yüz yire ḳodı tevāżuʿ itdi / İrteye **vaʿdeler** itdi gitdi

SE3296 ʿĀṣıḳ ol vaʿde ile itdi ṣafā / Güyiyā **vaʿde-i** vaṣl oldı aña

SE3296 ʿĀṣıḳ ol **vaʿde** ile itdi ṣafā / Güyiyā **vaʿde** -i vaṣl oldı aña

HH803 O da biñ nāz ile virür destūr / Dir ki bu **vaʿde** çünki ide mürūr

HH1389 Böyledür ḫūb ṣayd iden ekṣer / Ḫayr-ḫᵕāhāne **vaʿdeler** eyler

vādī [28]

1. iki dağ arasında uzanan arazi

S259 Olup tīre çün **vādī-i** ejdehā / Yüzünden anuñ zehr aḳar dāʾimā

NE1882 İrdi o dem yolları bir **vādīye** / Her yaña pür-hevl ḫaṭar-ı bādeye

SE2330 Ḳandasın bāb-ı ḫalīfe diyerek / Sürdi reh-vārım bir **vādīye** dek

2. alan, mecra; yol, tarz

S1508 Bu **vādīde** bir nice ehl-i hüner / Ḳoşup esb-i ṭabʿı gelüp geçdiler

NE715 İtdüm o **vādīde** çün āheng-i naẓm / Oldı güzergāh-ı reh-i teng-i naẓm

NE737 Meslegümüz **vādī-i** merġūb idi / Vaṣf-ı laṭīf-i mey u maḥbūb idi

NE782 Birisi manẓūme-i ḥikmet niṣāb / **Vādī-i** eslāfda birḳaç kitāb

NE844 Yaʿni o **vādīde** diyüp bir kitāb / Eyledüm aşlına göre faṣl ü bāb

NE1148 Oldı o **vādīde** çün endīşe-senc / Gönlüne düşdi heves-i penç-genc

NE1159 Ḫātime-i devlet-i ʿirfān ola / Ol da bu **vādīde** Süleymān ola

NE1527 Eyler o **vādīyi** idüp iḫtiyār / Ḫāk-i nihād olduġunı āşikār

NE1563 Oldı bu **vādīde** rivāyāt çoḳ / Yazılup oḳındı ḥikāyāt çoḳ

NE1671 Ṣu gibi her **vādīye** rehvār-ı cüst / ʿĀrif idi ḥāşılı her fenn ü rüst

NE1795 Ġayrda da gerçi var īṣār-ı sūd / Līk żarar vermez **vādīde** cūd

NE2084 ʿAḳla uyan nice Felātunlar / **Vādī-i** taḥḳīḳde Mecnūnlar

NE2361 Düşdi nice **vādīye** ol ḫar bu kez / Kim eşegin yavuḳlun uġramaz

SE61 Naẓar-ı ʿaḳl tecellīgeh-i ẕāt / Çeşm-hā **vādī-i** pehn-i heyhāt

SE3127 Semt-i **vādīde** iken rāh-ı ʿubūr / Böyle ṣaʿba niçin olına mürūr

HH435 Oldı bu vāḳıʿa baña hādī / Meslegüm oldı āḫir ol **vādī**

HH445 İtmedüm meşḳ o **vādīye** bu ḥaḳīr / Eyledüm ḥasb-i ḥālümi tahrīr

HH479 Şiʿri ḫod sihr idi nezāketde / Ferd idi **vādī-i** ẕarāfetde

HH1281 Bāġ-bān it bu serv-i āzādı / Saña ṭarḥ eylesün birī-i **vādī**

HH1420 Düşdi bir **vādī-i** ḥatar-nāka / Daġdaġa virdi merd-i bī-bāke

HH1914 **Vādī-i** luṭf u himmetüñ ferdi / Ḫusrev-i ʿālem-ü cevān-merdi

HH2191 Buldı Mecnūn-ı **vādī-i** ḥayret / Ḥarem-i ḥaṣṣ-ı Leylīye ruḫṣat
HH2561 Kūh-ken-veş bu kāruñ ustādı / İḫtiyār itmiş özge bir **vādī**
HH2733 **Vādī-i** mesnevīye düşdi güẕer / İtdüm ol rāh-ı bī-kerāna sefer
HH2747 Evvelā **vādī-i** Şeref-nāme / Oldı cā-yı tetebbuʿ-ı ḫāme

vādī-i ḫāmuşān [1] sessizlerin vadisi, mezarlık

HH845 Varıcaḳ **vādī-i ḫāmuşāna** / Döndi şehr-i siyāh-pūşāna

vādī-i ʿışḳ [2] aşk vadisi, aşk yolu

S697 Meger **vādi-i ʿışḳdur** ol feżā / Mecāz ü ḥaḳīḳat iki rāh aña
SE957 Gele iy perde-der-i ḥalvet-i rāz / **Vādī-i ʿışḳ-ı** mecāzīde mücāz

Vādī-i Eymen [2] Mübârek vâdî, Mûsâ peygamberin Tur dağında Allah ile konuştuğu, Allah'ın tecellîsine mazhar olduğu yer

S981 O mīnā-yı aḫżar şalar bezme nūr / Bu **Vādī-i Eymendür** ol naḫl-i Ṭūr
NE466 Mülk-i emīn **Vādī-i Eymen** gibi / Niʿmet ile tūde-i ḫırmen gibi

vāfir [16] çok, bol

SE391 Oldı Cāmīye daḫı fetḥü'l-bāb / Buldı **vāfir** güher-i ʿālem-tāb
SE1017 Dizdiler bir nice ʿıḳd-ı fāḫir / Ḳıṣṣadan ḫişşe alındı **vāfir**
SE1938 Vālī-i Şāmı unutdı kāfir / Yedi şāhāne yaraḳdan **vāfir**
SE2232 Şīveler itdi o şūḫ-ı şaṭır / Sıġadı anı ṭoyınca **vāfir**
SE2421 Ġayb gencīneleri **vāfirdür** / İʿtiḳād eylemeyen kāfirdür
SE2521 Eyleyüp ḳāṣıda **vāfir** iḥsān / Virdi raḫtıla nice raḫş-ı revān
SE2602 Her yerin öpdüm ışırdum **vāfir** / Bulmadı tesliye ammā ḫāṭır
HH473 Arada dil-rübā degil ẕāhir / Dil-i men cān-ı men velī **vāfir**
HH506 Āh ü efsūsı terk idüp āḫir / Çāre fikr itdiler aña **vāfir**
HH507 Eblehāne kimi idüp pendi / Ṣıdḳına **vāfir** itdi sevgendi
HH737 Zīr-i lebden bir ah idüp āḫir / İʿtiẕār itdi ḫaşmına **vāfir**
HH745 Çāre fikr itdiler yine **vāfir** / Buldular bir ʿacūzeyi āḫir
HH1950 Kūh-kenlikler eyledüm **vāfir** / Ben ecīr-i ġamı gören acır
HH2065 Ḫāṣılı berg-i ʿayş-i **vāfir** ile / Şūḫ u Şāṭır şafā-yı ḫāṭır ile
HH2405 İtdi aḥbābı tesliyet **vāfir** / Degdi nevbet Seḥābīye āḫir
HH2670 Āḫir ol deñlü māl-i **vāfir** ile / Yār-ı cān u şafa-yı ḫāṭır ile

vāh [1] bkz. 'āh u vāh eylemek' md.

HH470 **Āh ü vāh** eyleyüp maḥabbetle / Rūzigārı geçerdi miḥnetle

vāhayf [1] eyvah, yazık

NE1035 Didi ki **vāhayf** sipihr-i denī / İtmedi dildāruma vāṣıl beni

vaḥdet [10] yalnızlık, teklik, birlik, bir olma; Allah'a yakınlık, vuslat

S623 Virüp cemʿ-i eşḫāṣ aña ṣıḳleti / Ṣıḳar keşret ol kūşe-i **vaḥdeti**
NE88 Ḥamd aña kim ḥamde virür ḳudreti / Keşret ile ṣābit olur **vaḥdeti**
NE257 Gel beri Mevlā ile hem-ṣoḥbet ol / Dāḫil-i niʿmet-gede-i **vaḥdet** ol
NE573 **Vaḥdete** tebdīl ḳılup keşreti / Düşdi dil-i zār ile cān ṣoḥbeti
SE70 Mehd-i ḥikmetdese mevlūd-ı vücūd / Oldılar **vaḥdet-i** ẕātına şühūd
SE983 **Vaḥdet-i** mebdeʿ-i rūḥ-ı insān / Biri birine ider meyl-künān
SE1862 Dürr-i yektā gibi ehl-i tecrīd / Oldılar kūşe-i **vaḥdetde** ferīd
SE2920 Didiler şeyḫ idüp ḫalvet-i ḫāṣ / Baḥr-ı **vaḥdetde** olupdur ġavvāṣ
SE3316 Bundan özge daḫı vuṣlat nic'olur / Böyle bir gūşe-i **vaḥdet** nic'olur
HH2772 Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı **vaḥdet-i** ẕāt / Be-ṣıfati'l muḳaddesü,l-lemaʿāt

vāhib [1] veren, bağışlayan, hibe eden kimse

SE1490 Mücrime luṭfʿaceb himmetdür / Ḫaṣlet-i **vāhib-i** bī-minnetdür

Vahib-i niʿmet [1] nimet bağışlayan, Allah

HH1067 Buldılar çünki māl-ı bī-minnet / İtdiler şükr-i **Vāhib-i niʿmet**

vāḥid [4] tek, bir

SE417 Vāriş-i **vāḥid-i** ʿilm-i nebevī / Bāʿiş-i zindegī-i şerʿ-i ḳavī
SE1607 Müddeʿāsında ide kiẕbi ẓuhūr / Kendi şāhid o da **vāḥid** o da zūr
HH33 Oldı her rütbe **vāḥidiyle** temām / Yā nedür bunda keşret-i evhām
HH1728 Basṭ idince muḳaddemātı veled / Ḫaber-i **vāḥide** ḳalur mı sened

vāḥidü'l-ʿayn [1] tek gözlü

SE3376 **Vāḥidü'l-ʿayn** idi Deccāl-ṣıfat / Yoġ-ıdı bir gözi olsa ḥürmet

vaḥīd [1] tek, benzersiz, eşsiz

SE1454 Ḥüsn-i ḥulḳ ile cihān içre **vaḥīd** / ʿIkde lāyıḳ ola bir dürr-i ferīd

vaḥş [3] yabani, hayvan, kelime tanıklarda "ṭayr" kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

NE454 İns ü peri dīv ü ded ü **vaḥş** u ṭayr / Hiç degil daġdaġa-endāz-ı ġayr
NE1209 Rātibe ḫār-i keremi **vaḥş** u ṭayr / Seyr-i naġam-ḫānesi güncişüñ deyr
SE501 **Vaḥş** u ṭayr olmış-ıdı meʿmūrı / Ṣīr-veş itdi musaḫḫar gürı

vaḥşet [2]

1. vahşilik, yabanilik

SE480 Rāh-ı Ḥaḳda giderür **vaḥşetüñi** / Defʿider vaṣf-ı behīmiyyetüñi

2. ıssızlık, tenhalık

HH566 Līk **vaḥşet** idüp o zāre eşer / Gördiler nāle eylemek ister

vaḥşetgāh [1] ıssız, korkulu yer

SE354 Künc-i kāşāne olup **vaḥşetgāh** / Ḳurdı her naḫl-i ṭarī bir ḫargāh

vaḥşet-gede [1] ıssız, tenha yer

NE1373 Ẓāhir olup ol gice envār-ı ḳuds / Oldı o **vaḥşet-gede** gülzār-ı üns

vaḥşī [4] insandan kaçan, yabani

SE1341 Ḥākimüʿl-vaḳtı Ḳaraḳuş oldı / Ḥalḳ **vaḥşī** gibi medhūş oldı
SE2175 Bir zamān gerçi sergirdür ammā / Ṭutılur āhū-yı **vaḥşī-āsā**
SE2786 Cenge āheng olıcaḳ şaff-ı cebān / Reme-i **vaḥşī** gibi ola remān
HH2573 Ṭayyibi itdi dāḫil-i meclis / Murġ-ı **vaḥşiyi** eyledi mūnis

vaḥy [3] bir emir veya hükmün Allah tarafından, doğrudan veya Cebrail aracılığı ile bir peygambere bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber

NE1108 İkisi de luṭfdur inʿāmdur / Ġāʾibi ol **vaḥy** bu ilhāmdur
NE1218 Neşve-i **vaḥy** ile ḳılup naḫli zār / Eyledi sermest ṣıfat-ı bī-ḳarār
NE1238 Rūḥa bu yüzden olıcaḳ āşinā / **Vaḥy** ile teşrīfe görüldi sezā

vāʿid [3] bir kimseyi, kusurlarını söyleyerek kötülükten alıkoyma; doğru yola iletmek için yapılan korkutma

S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i **vaʿīd** / Ki rehn ide vāʿiẓ meye rūz-ı ʿıyd
SE1950 Semt-i inkāra çeküp sedd-i sedīd / İtdi iḳrāra nice vaʿd ü **vaʿīd**
HH1675 Eyleyüp keşfi rāz içün teʾkīd / Gāh vaʿd itdi aña gāh **vaʿīd**

vāʿiẓ [7] ibadet yerlerinde dinî konuşma yapan, nasihat veren kişi

S158 Virüp faẓl ile rütbe-i Cāḥiẓi / Anı ḳıldı ol maḥfilüñ **vāʿiẓi**
S499 Ya **vāʿiẓde** olan tehevvür nedür / Mey-i ṣāf içün bu tekeddür nedür
S1469 Ṣaḳın **vāʿiẓ** açma bu meyden kelām / Bu mey oldı bed-mest olana ḥarām
S1552 Be-ān minberiyāt-ı vaʿd-i vaʿīd / Ki rehn ide **vāʿiẓ** meye rūz-ı ʿıyd
HH508 Döndi teʾṣīrde o pend-i girān / Suḫan-i **vāʿıẓān-ı** ʿaṣra hemān
NE593 **Vāʿiẓ-i** şehrüñ de sözi bir belā / Her sözi bir neşter-i tīr-i cefā
NE1279 Maḳṣada irer derd-i riyāżātsız / **Vāʿiẓ-i** şehr ile müdāratsız

Vāʿiẓ-i Kāşifī [1] İranlı müfessir, mutasavvıf ve şair Hüseyin Vâiz-i Kâşifî

SE434 **Vāʿiẓ-i Kāşifī** olup ḥayrān / Minberiyyātın iderdi pinhān

vaḳār, veḳār [14] ağırbaşlılık, temkin

S543 ʿAceb ehl-i temkīn ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz **vaḳārın** yem-i mevc-ḫīz
NE317 Āmed ü reftinde erkān-ı **veḳār** / Sürʿat ile gitdüginüñ sırrı var
NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı bülend-i **vaḳār** / Ẓāhir olur kāhī serinde buḫār
NE1979 Ġālib olup cāhına ʿırż u **vaḳār** / Aşırı atdı ḳatı ol nā-bekār
NE2193 ʿArż-ı veraʿla ḳılup ehl-i **vaḳār** / Perde-der itme bizi ḳıl perdedār
SE623 Ṣorudup her ne kadar şatsa **vaḳar** / Ehl-i dil anı şayar seng-i mezār
SE1648 Ṣaḫṣ-ı maʿhūd olup ehl-i **vaḳār** / Ṣıḳlet itmişdi bilüp ḫiffeti ʿār
SE1654 Ḳanı evvelki sükūnile **vaḳar** / Germ olup şaçdı müşaʿbiz gibi nār
SE2377 Sākin ü ehl-i **vaḳar** ol yaʿnī / Olagör tārik-i mālāyāʿnī
SE2709 Ḳuṭb-i şābit gibi erbāb-ı **vaḳār** / Dönmeye münḳalib olsa edvār
HH478 Ṣābıḳā gerçi ol zebūn ü figār / Bir ḳavī fāżıl idi ehl-i **veḳār**
HH609 Meyi ʿiffet ḥişārını bozdı / ʿIşḳ vazʿ-ı **veḳārını** bozdı
HH1128 Göricek vażʿ ile **veḳārların** / Bildi icmāl-i ḥāl-i zārların
HH1604 Gördi kim ne sekīne var ne **veḳār** / Ḫ̃āce eṭfāl ile gülüp oynar

vaḳf [10] bir malın menfaati ammeye ait olmak üzere herkesin faydalanması için mülkiyet hakkını kaldırma ve bunun için kurulmuş kurum; herkesin istifadesine sunma

S954 Cem itmiş meger cāmı **vaḳf-ı** muġān / Kenārındaki ḫaṭṭı aña nişān
NE1758 Aña zekāt añsañ ider iftiḫār / **Vaḳf** çıkar cümle nüḳūd u ʿaḳār
NE1764 **Vaḳf-ı** nüḳūd itmeden ol nā-be-kār / Ḫayra degil ḳaṣdı iki fikri var
NE2883 İllere dökdürmek idi kār aña / **Vaḳf-ı** dībek olmış idi nām aña
NE3057 Ḫānesi kim bī-derd-i bī-saḳf idi / Pīr-i muġān ocaġına **vaḳf** idi
SE369 **Vaḳf-ı** maʿnā kişiye mülḳ olmaz / Sübḥāya öyle güzel silk olmaz

SE567 Olma gel tābiʿ-i şeyṭān-ı racīm / Ki ider ādemi ol **vaḳf-ı** cahīm
SE2442 Yā idüp **vaḳf-ı** nüḳāda tedbīr / Ḥaşre dek devr ide ol ḫayr-ı keşīr
SE2450 Umma **vaḳfuñda** ṣebātıla beḳā / Biricik kim üşe ḳuzġunlar aña
HH2423 Dilde sevdā-yı ʿışḳ başda şarāb / Dīde **vaḳf-ı** cemāl-i ʿālem-tāb

vāḳıʿa [15]

1. olmuş olan şey, olgu, olay

NE1133 Güş ḳılup **vāḳıʿa-i** ḫusrevi / Eyle ḫulūşuñ şuʿarā-yı ḳavī
SE915 Diñle bu **vāḳıʿa-i** zībāyı / Añla icmāl-i dem-i ʿuḳbāyı
SE1011 Eyle tevcīh baña sāmiʿayı / Gel gör imdi bu ʿaceb **vāḳıʿayı**
SE1061 Oldı bu **vāḳıʿa-i** pür-ʿibret / Baña hādī-i ṭarīḳ-ı ʿiffet
SE1551 Çoḳ kerāmet yazar ehl-i ḥikmet / Diñle bir **vāḳıʿa-i** pür-ʿibret

2. rüya

NE418 Şehr-i Sitanbulda bir ehl-i ḥāl / Gördi ʿaceb **vāḳıʿa-i** bī-mişāl
NE770 Belde-i Ruscuḳda bu ʿabd-i faḳīr / Gördi ʿaceb **vāḳıʿa-i** dil-peẕīr
NE803 Bir gice evvelce görülmiş meger / Var idi bir **vāḳıʿa-i** pür-ʿiber
NE804 ʿArż ḳılup ḫażret-i pīrānı / Söyledüm ol **vāḳıʿa-i** rūşeni
NE810 Virdi göñül aḫkerine iştiġāl / Dem-be-dem ol **vāḳıʿa-i** bī-mişāl
NE1173 Līk bu eşnāda o şīr-i ġarīn / Gördi ʿaceb **vāḳıʿa-i** sehm-gīn
NE1187 Ṣubḥ gelüp ḫażret-i şeyḫe mürīd / Virdi geçen **vāḳıʿasından** nüvīd
NE1189 Dehledi bu **vāḳıʿayı** Dehlevī / Eyledi iḫlāṣ ile ṣıdḳın ḳavī
HH428 Ol gice **vāḳıʿamda** baña hemān / Ẓāhir oldı o mihr-i ʿālem-i cān
HH435 Oldı bu **vāḳıʿa** baña hādī / Meslegüm oldı āḫir ol vādī

vaḳıʿā [7] gerçi, her ne kadar

SE566 Bī-namāzuñ çü işi ʿişyāndur / **Vāḳıʿā** rehberi de şeyṭāndur
SE1468 **Vāḳıʿā** eyledi ol şāh-ı dilīr / Ḳabża-i tīġile milki tesḫīr
SE1795 **Vāḳıʿā** eyledi ol emre revān / Bir iki ḥādimini anda hemān
SE1849 **Vāḳıʿā** ḥāli olınduḳda suʾāl / Ġalaṭ olduġı ṭuyıldı fi'l-ḥāl
SE2041 **Vāḳıʿā** gerçi ki yoḳ derd-i serī / Līk muʿtāde muḫālif eşeri
SE2490 **Vāḳıʿā** sinede cāy eyleyicek / Anı ayırmaġa döysün mi yürek
HH1712 **Vāḳıʿa** mihrede eşer vardur / Tābişinde anuñ żarār vardur

vāḳıf [12] bir işi gereği gibi bilen, haberdar olan

SE1254 Manşıba ʿilm-iken evvel miʿyār / Şarṭ-ı **vāḳıf** gibi cehl oldı medār
SE2228 İçlerinden biri kim ʿārif idi / Yaʿnī bu ḳuş diline **vāḳıf** idi
SE3504 Bu aġızla yine ʿārif geçine / Nükte-i nāzuña **vāḳıf** geçine
HH908 Līk bilmezdi meylini cānān / Belki **vāḳıf** degildi hiç bir cān
HH1129 Didi ḳalsunlar ol iki dem-sāz / Olalum **vāḳıf-ı** daḳīḳa-ı rāz
HH1241 Şāh **vāḳıf** gerekdür aḥvāle / Vükelāya ḳalursa vāy ḥāle
HH1373 Şāhı **vāḳıf** bilince aḥvāle / Kimse ıḳdām idemez iḥmāle
HH1555 ʿAlemi eyler idi ol ġammāz / Dāʾimā **vāḳıf-ı** daḳīḳa-i raz
HH1603 Ḥāṣılı bu ki Baḫtek-i ġammāz / Nā-gehān bir gün oldı **vāḳıf-ı** rāz
HH1616 Çünki Baḫtek bu ḥāle buldı **vāḳıf** / Kevkeb-i baḫta irdi renc-i ḫusūf
HH2171 Oldı derd-i derūnuma **vāḳıf** / Reg-i cān nabżını ṭutan ʿārif
HH2703 ʿĀşıḳuñ rāzdār-ı ḥāli imiş / **Vāḳıf-ı** şiddet-i melāli imiş

vāḳıf olmaḳ [19] bilmek, haberdar olmak

NE1498 Gör ne imiş mertebe-i evliyā / **Vāḳıf olur** ʿāşıḳ olan aşfiyā
NE1682 **Vāḳıf olup** sīret-i aḥvāline / Baḳmaz idüm ṣūret-i aʿmāline
NE2121 **Vāḳıf olup** müfti-i şīrīn-cevāb / Açdı ruḥ-ı şübheden ol dem niḳāb
NE2255 **Vāḳıf olup** eyledi ʿazm-i devā / Teselliyet idüp didi ey dil-rübā
NE2458 Diñle bu efsāneyi de ʿārif ol / Hezl dime nüktesine **vāḳıf ol**
NE2692 **Vāḳıf olup** mesʿeleye ehl-i bezm / Ol dem iderler anı teşhīre ʿazm
NE2783 **Vāḳıf olup** bir kes anuñ ḥāline / Nāẓır idi ser-be-ser aʿmāline
NE2919 Ġaflet ile ẕevḳlenür iken ḫarīf / **Vāḳıf olur** ḳışşaya birḳaç ẓarīf
SE1079 Ḥālüne nāẓır olan ʿārif olur / Kendü eksiklügine **vāḳıf olur**
SE1586 Baḳmaya **vāḳıf olan** sīretine / Ṣūret uġrılarınuñ ṣūretine
SE1595 Eylemez **vāḳıf olanlar** teslīm / ʿAhd ü eymān ola canuña ġarīm
SE2866 Nā-gehān **vāḳıf olup** ehl-i fiten / Anı bend eylediler ġāfil iken
SE2950 Güş iden bu süḫanı ʿārif olur / Şāʿirüñ rütbesine **vāḳıf olur**
HH1146 Ḥāle **vāḳıf olup** o mīr-i be-nām / İtdi ikrāma ihtimām-ı temām
HH1553 Her ne söyleşse ol melek-ḫaṣlet / **Vāḳıf olurdı** ṣaḫṣ-ı pür-şirret
HH1599 Germ olup ara yirde nāz ü niyāz / Başladı **vāḳıf olmaġa** ġammāz
HH1617 **Vāḳıf olınca** çaḳ saġīr ü kebīr / İtdi teşhīr itmedi taḳṣīr
HH2359 Ẓāhir oldı kerāmet-i ʿuşşāḳ / **Vāḳıf olmadı** līk ehl-i nifāḳ
HH2611 Nā-gehān **vāḳıf oldı** o ḥāle / Degdi bu ḳāle dest-i dellāle

vāḳıf-ı esrār [1] sırlara vâkıf olmuş, sırları bilen

NE64 **Vāḳıf-ı esrār-ı** ġam-ı hüşyār / Kāşif-i estār-ı dil-i perdedār

vāḳıf-ı ḥāl [2] durumdan haberi olan, bir halden haberdar olan, bilgisi olan

SE2820 Oldı çün **vāḳıf-ı ḥāl-i** T̄īmūr / Iṣfahan ḥākimi yaʿnī Manṣūr

HH674 Ṭıfl-ı nevres olunca **vāḳıf-ı ḥāl** / Ditredi bāddan miṣāl-i nihāl

vāḳıf-ı rāz [2] sırları bilen

SE2096 Gūş idüp anı nedīm-i nādān / Olmadın **vāḳıf-ı rāz-ı** pinhān

HH2707 Ġarażı ṣūretā teġāfülden / **Vāḳıf-ı rāz** iken tecāhülden

vāḳıf-ı sır [1] sırrı bilen

SE3304 Olmadı hiç birisi **vāḳıf-ı sır** / Sözleri oldı bu resme āḫir

vāḳiʿ [7] meydana gelen, olan, olmuş

S724 Uçup ṭāʾir-i rūḥı bu lāneden / Güzel kūşede **vāḳiʿ** olmış beden

S1390 Bu vīrāne bir ḫane-i şūmdur / Ṭuran nesr-i **vāḳiʿ** degil būmdur

SE2760 İşidüp sözlerini şāh-ı cihān / **Vāḳiʿ -i** ḥāli aña itdi ʿiyān

HH214 Eylese devlet ile ʿazm-i şikār / Nesr-i **vāḳiʿ** düşerdi şeb-pere-vār

HH687 **Vāḳiʿ -i** ḥāli ṭuydı çün mollā / Cüst ü cū eyledi bu derde devā

HH692 Naḳl idüp ḫażret-i ʿazīz selām / **Vāḳiʿ -i** ḥāli itdiler iʿlām

HH1117 Geldi Ḫurşīd şāh-ı ser-gerdān / **Vāḳiʿ -i** ḥāli itdi şerḥ ü beyān

vaḳt [36] vakit, zaman

S59 Ḫuṣūsā ki hep naḳd-i **vaḳt-i** ʿazīz / ʿAceb nā-maḥal ṣarf olup gitdi tīz

S234 Zihī **vaḳt-i** ʿıyş-ı dem-i cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i zamān

S392 Meger bir dem irişdi **vaḳt-i** ferāġ / Ne seyr-i çemen ne temāşā-yı bāġ

S1118 Şeb-i ʿıyşdur māye-i ehl-i derd / Odur **vaḳt-i** şebkār-ı āh-ı serd

S1169 Pür olsa ʿaraḳ cāma **vaḳt-i** ḫumār / Olur lerze-nāk elde sīm-āb-vār

S1172 Odur ʿizzetü'l-vech-i ṣubḥ-ı ṣafā / Odur naḳd ü **vaḳt-i** bürehne gedā

S1173 Şitā **vaḳti** lerzān iken cism-i ʿūr / Anuñla olur sīne tennūr-ı nūr

S1211 Baḳar aña tiryāki-i nā-bekār / Şitā **vaḳti** mānend-i efsürde-mār

S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i ṣafā güllere / Yine naḳd-i **vaḳti** ḳodı sāġara

S134 Nüzūl itdi Rūḥu'l-emīn **vaḳt-i** ḫ̆āb / O şāha ḳılup müjde ile ḥitāb

S1347 Bu demlerde bezm-i şarāb it müdām / Şitā **vaḳti** ʿıyşe şitāb it müdām

S1382 Cihān pür-kesel **vaḳt-i** ʿıyş azdur / Fem-i ḫumda ḫamyāzeden bāẓdur

NE1261 Irse o ḥāletde ki **vaḳt-i** namāz / Bir sarı zenbūr olur naġme-sāz

NE1845 Vāv gibi cevride tutmış kemīn / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın **vaḳt-i** kīn

NE2433 Fısḳ olıcaḳ **vaḳtine** ḥāzır olur / ʿArṣada nefsiyle bahādır olur

NE2711 **Vaḳt** iricek ḳıldı hemān āşikār / Geldi ẓuhūra ol iki yādigār

NE3045 Şenbih ü āẓīne görürdi şarāb / Mevsim-i taʿtili hemān **vaḳt-i** ḫāb

SE105 Daġıdur ḳahrıla hengāmesini / Naḳd-ı **vaḳt** eyler alup cāmesini

SE565 Bī-hūde **vaḳtüñi** żāyiʿ itme / Toġrı git kec yola aşla gitme

SE578 Naḳd-i **vaḳti** idüp īṣār-ı ṣevāb / Oldı miḥrāb-i dili ṣavb-i ṣavāb

SE583 Evvel-i şebden idüp Ḫaḳḳa niyāz / Şemʿ-i miḥrāb idi tā **vaḳt-i** namāz

SE1176 **Vaḳt** irişdi kʾola çün mihr nigūn / Raʾyet-i devlet-i Mervāniyyūn

SE1177 Eṣer-i zelzele-i ṣavletden / Yıldızı düşdi irüp **vaḳt-ı** fiten

SE1291 Müddet-i manṣıb-ı dehr-i muḥtāl / **Vaḳt-i** maġrūrī-i aṣḥāb-ı Celāl

SE2420 İbn-i **vaḳt** olup iden beẕl-i niʿam / Çekmez ebnā-yı zamān gibi elem

SE2475 Luṭf-ı nermi ile **vaḳt-i** tek ü dev / Oldı mānende-i mihr-pertev

SE2504 Ġayrıdan istemege ġayret var / Belki ne **vaḳt** ü ne ḫod ruḫṣat var

SE2730 Ṭutalum kim yetişe mīve-i ter / Sen de ol **vaḳte** yetişmek ister

SE2979 İdemez **vaḳti** tecāvüz bir kes / Ki ʿadedle alınur anda nefes

HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı Ḳays-ı şeydānuñ / Naḳd-i **vaḳti** o zār u nālānuñ

HH763 Hem-ser-i zāl-ı dehr idi māder / Naḳd-i **vaḳti** idi anuñ duḫter

HH1347 Pādişāhāne ʿayş idüp her gāh / **Vaḳtime** māLīkem bi-ḥamdi'llāh

HH1838 Bir nice **vaḳt** idi kim ol şeydā / Olmadı mübtelā-yı ʿışḳ u hevā

HH2015 İrdi hengām-ı ḳuvvet-i ṭāmiʿ / Yaʿni **vaḳt-i** ʿināyet-i tāliʿ

HH2441 Çürüdi cümle dirhem ü dinār / Naḳd-i **vaḳt** oldı hep metāʿ ü ʿaḳār

HE37 Seḥer **vaḳti** ḫoros-ı subḥgāhī / Dövünüp itmede feryād ü āhī

vaḳt-i cüvānī [1] gençlik çağı, gençlik zamanı

SE2557 Germī-i **vaḳt-i cüvānī** ber-ser / Ḥālet-i cām-ı muḥabbet ser-ber

vaḳt-i ezhār [2] çiçek zamanı, bahar mevsimi

SE1174 Ḫah u nāḫāh miṣāl-i şeb-i tār / İrdi ol şuḳḳaya **vaḳt-i ezhār**

HH2545 Ṭāġıdup naḳd-i **vaḳt-i ezhārın** / Ṭutdı eşcārı miyveden bārın

vaḳt-i ġurūb [1] güneşin batış zamanı, gurûb zamanı

SE582 Her ḳaçan **vaḳt-i ġurūb** olsa yaḳīn / Gün gibi olur-ıdı perde-nişīn

vaḳt-i ḥāl [1] şimdi, şimdiki zaman
NE1039 Ḫayf u ṣad efsūs irüp **vaḳt-i ḥāl** / Eyledi ol ḥālet ile irtiḥāl

vaḳt-i kār [4] iş zamanı, bir işin vakti
S631 Ṭılısm itmiş üstād aña **vaḳt-i kār** / N'ola būm-ı ġam eylemezse güẕār
S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā **vaḳt-i kār** / Odur rūz-ı bāzār şeb-i zindedār
NE2726 Yaʿni tavınca soġuyup **vaḳt-i kār** / Fitne-i nefsine olan dest-yār
NE2799 Ayaġı burnına başup **vaḳt-i kār** / Terk-i ḳātır oldı hemān ol ḥımār

vaḳt-i nehār [1] gündüz, gündüz vakti
SE2681 Ne reva ṣāyim olup **vaḳt-i nehār** / Bāde-i nābıla itmek iftār

vaḳt-i saʿīd [1] kutlu, uğurlu zaman
NE2015 Bir gün irüp mevsim-i eyyām-ı ʿıyd / Rūze geçüp geldi o **vaḳt-i saʿīd**

vaḳt-i seḥer [1] seher vakti, güneşin doğuşundan önceki zaman, sabahın erken saati
SE1705 Gördi bir merd-i siyeh-rūzı meger / Mihr-veş şemʿ yaḳup **vaḳt-i seḥer**

vaḳt-i ṣubḥ [1] sabah vakti
HH381 Felegüñ **vaḳt-i ṣubḥ-ı** pür-nūrı / Saña yetmez mi ṭāḳ-ı kāfūrı

vaḳt-i ṣıyām [1] oruç zamanı, Ramazan ayı
S42 Mühürli dehen gerçi **vaḳt-i ṣıyām** / Derūnum ḫum-ı mey gibi pür-ḫarām

vaḳt-i temūz [1] yaz mevsimi, yaz
S1284 Yine sāḳiyā irdi **vaḳt-i temūz** / Yine düşdi şeb-nem gibi çarḫa sūz

vaḳt-i ẓulām {vaḳt-i ẓalām} [1] karanlık vakti ‖ zulüm vakti
NE1581 Ṣubḥ-ı nahītin idi **vaḳt-i ẓulām** / Dūd ile olmışdı hevā kabr-fām

vaḳtā kim [2] ne zaman ki
SE1690 Fātımiyyūn ālāyından Ḥākim / Mışra müstevlī idi **vaḳtā kim**
SE2100 Şāh işitdi sözini **vaḳtā kim** / Oldı ikrām-ı nedime nādim

vālā [19] yüksek, yüce
NE942 Şeh nice şeh ḫusrev-i Cemşīd-i fer / Cem-meniş-i İskender **vālā** Güher
NE948 Ḫaṭṭa-i aʿdādan o **vālā** neseb / İtdi bir oḳ atımı menzil-i ṭaleb
NE1114 ʿĀrife bu deñlü kerāmet yeter / Rütbe-i **vālā-yı** velāyet yeter
SE50 Nazaruñ eyle ʿAṭāyī **vālā** / Bunı fehm eyle yürü icmāla
SE312 Aḫ u ʿamm ü peder-i **vālāsı** / ʿAṣrınuñ Ḫusrev-i bī-hem-tāsı
SE315 Kevkeb-i baḫtı güneşden **vālā** / Gözin açup anı gördi dünyā
SE426 Fikret-i nükte-i **vālā** güheri / Sühreverdīye virürdi seḥeri
SE430 Dil-i şāfıla nigāh-ı **vālā** / Naẓar-ı ʿibretine dūr-nümā
SE523 Ḳaṣr-ı İslām kim oldı **vālā** / Oldı beş nesnenüñ üstine binā
SE1133 Kevkeb-i ṭālīʿ-i **vālā** seyri / Oldı alnında ṣabāḥü'l-ḫayrı
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o naḫl-i zībā / Şīşe-i fānūs aña ḳaṣr-ı **vālā**
SE3012 Līk ol kisvet-i **vālā-yı** edīb / Başı devletlilere oldı naṣīb
SE3139 Ṭoġruluḳ mertebe-i **vālādur** / Ṭoġrusın mı diyeyin aʿlādur
HH14 Ḳalemüñ tāk-ı ʿArşa virdi cilā / Levḥüñ itdüñ kitābesin **vālā**
HH324 Yapdura nice günbed-i **vālā** / Ṣala nüh günbed-i sipihre ṣadā
HH591 Oldı maḳṣūrelerdeki ʿulemā / Şekl-i Bercīs-i günbed-i **vālā**
HH1520 Eskidi saḳf-ı günbed-i **vālā** / Nūr-ı ṣubḥ oldı aña ḳuḫl-i cilā
HH1807 Ṣunıcaḳ camı neyyir-i **vālā** / Kesdi destin kenāre-i mīnā
HH1935 Himmetüñ kevkebün gibi **vālā** / Tesliyet-baḫş-ı ʿāṣıḳ-ı şeydā

vālī [8] bir ilde devleti temsil eden en büyük mülkî âmir
SE1225 Manṣıba aḳça virince **vālī** / Nice olur fuḳarānuñ ḥālı
SE1902 Var-ıdı Ṣamda bir **vālī-i** pīr / Bir güzel cariyeye oldı esīr
SE1938 **Vālī-i** Ṣāmı unutdı kāfir / Yedi şāhāne yaraḳdan vāfir
SE1957 Evveli **vālī** idi āḫiri şāh / Ortada ḫayr-ı umūr oldı güvāh
SE3170 Şaḫneden şefḳat umup ol nā-şād / Didi iy **vālī-i** ḳāhir feryād
HH801 Bu arada o fāżıl-ı ʿālī / Edrine şehrine olur **vālī**
HH1114 **Vālī-i** şehr ehl-i ḫibret idi / Fāris-i ʿarṣa-ı firāset idi
HH2104 ʿAyn-i zenbūr u nīş-zen-i **vālī** / Nūş-leb şūḫ idi oġul balı

vālid [5] baba
NE1457 **Vālidümüñ** vālidi İbn-i Naṣūḥ / Pir ʿAli sālik-i şāḥib-i fütūḥ
NE1457 Vālidümüñ **vālidi** İbn-i Naṣūḥ / Pir ʿAli sālik-i şāḥib-i fütūḥ
NE1495 **Vālidüñ** aḥvāli ile pāyesin / Kesb-i maʿārifdeki sermāyesin
NE1497 Ḫāṣılı idüp meded-i maʿnevī / **Vālidi** eyler veled-i maʿnevī
NE2276 Āḫir idüp **vālidi** şefḳat aña / Şerʿ ile tefrīḳını eyler ricā

vālih [9] şaşmış, hayret içinde kalmış, şaşakalmış
NE797 Hātif-i ġayb işte o **vālih** didi / Ḳaddesanallahu bi-sırrih didi

NE2228 **Vālih** olup dagdaga-i şevḳdan / Didi biraz daḫı bu kūteh süḫan
SE1671 Sözdür āġāze-i ḳanūn-ı elest / Sözdür āvāze-i her **vālih** ü mest
HH1769 Girdi bāzāra çünki **vālih** ü zār / Oldı şaḫne o nīm-cāna düçār
HH1794 Her biri ser-güẕeştin itdi beyān / Güş iden oldı **vālih** ü ḥayrān
HH1890 Baḳdı ḳaldı o **vālih** ü ḥayran / Oldı mānend-i ṣūret-i bī-cān
HH2017 Bu arada o **vālih** ü şeydā / Mest-i ġam yaʿni şūḫ-ı bī-pervā
HH2467 Oldılar iki **vālih** ü dil-rīş / Ḫırḳa vü tāc-ı faḳr ile dervīş
HH2580 Güş iden oldı **vālih** ü ḥayrān / Raḥm idüp aġladı biraz mestān

vālihāne [2] şaşkınca

HH938 Gördi Behzād ḥālet-i şāhı / **Vālihāne** nigāh-ı bī-gāhı
HH2194 Ġamze-i yāra **vālihāne** nigāh / Uġruya gösterürdi yol her gāh

va'llāh(i) [2] "Allah'a yemin ederim." anlamında yemin sözü

SE1364 Şöyle kim olmaya īfā-yı zamān / Keserin başuñı **va'llāhī** hemān
SE2001 Mekr ü telbīsini ṣādıḳ ṣanma / Ḥāy **va'llāhi** ṣaḳın aldanma
SE2623 Ġażaba geldi didi iy nādān / Bozarın çehreñi **va'llāh** hemān

Vāmıḳ [5] Vâmık u Azrâ mesnevilerinin erkek kahramanı

NE521 Yandı şükūfe dil-i **Vāmıḳ** gibi / Nāme-i küstāhī-i ʿāşıḳ gibi
SE464 Biri ʿAzrā birisi **Vāmıḳdur** / Cānıla her birine ʿāşıḳdur
SE1018 Kimi Mecnūnile Leylāyı añup / Kimisi **Vāmıḳ** u ʿAẕrāyı añup
HH332 Yedi ʿAẕrā ʿiẕāra **Vāmıḳ** imiş / Bārek-Allāh edebde ʿāşıḳ imiş
HH1827 Var idi şehr-i Reyde bir ʿāşıḳ / Naḳd-i Mecnūn ḫalīfe-i **Vāmıḳ**

vāpesīn [2] en sondaki, en son

S1289 ʿAmelden ḳalup naḫl-i cünbüş-nümā / İrişdi dem-i **vāpesīn-i** ṣabā
NE536 Baġ-ı bahār oldı ḫazāndan ḫazīn / İrdi ṣabāya nefes-i **vāpesīn**

var [1] bkz. ''arża-ken {ʿarza-kun}' md. ve 'kündüm var zen-fürūş {gendüm ü erzen-fürūş}' md.

NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb rūy-ı pūş / ʿArża-ken-i kündüm **var** zen-fürūş

var [255]

1. mevcut

S154 ʿAceb raḫşı **var** cüst ü reh-vār u şeng / Ki tebsi içinde döner bī-direng
S162 Ḳatār oldı aña bu hiffet-i āsumān / Ki üstünde **var** kürsi-i zer-nişān
S171 O nūr oldı **var** ise deryā-yı jerf / Kim anda kelām oldı bī-ṣavt ü ḥarf
S181 Aña dinse miʿrāc-ı müʾmin ne **var** / Yeter şāhidi minber ile menār
S414 O bezmüñ bisāṭında **var** inbisāṭ / Bulup rişte-i cān ile irtibāṭ
S437 Göze gelmeye bāde-i hoş-güvār / Naẕargāhı ḫūb olmanuñ daḫli **var**
S460 Ḫum-ı bādenüñ gözle ser-çeşmesin / Ki dervāzede ceyş-i ġam **var** ṣaḳın
S486 Helākin görüp ʿīd idersem ne **var** / Bulur ṣanurın şīşesi inkisār
S537 Nice ḫūb limānı **var** bī-keder / Muḥīṭ-i sipihre ider gūşeler
S602 N'ola dinse yir yüzinüñ ʿaybı **var** / Ki baḥrı sefīd ü siyeh-bīni var
S602 N'ola dinse yir yüzinüñ ʿaybı var / Ki baḥrı sefīd ü siyeh-bīni **var**
S611 Yanında anuñ Gökṣudan tīġı **var** / Bunuñ arḳasında siper kūhsār
S641 Felek olsa muḥtāc-ı feyżi ne **var** / Ki sāḥilde ṣu ḳullesidür ḥışār
S643 Ṭurur Ḳays-veş ḳulle ḫayret-künān / Ki farḳında **var** heyʾet-i āşiyān
S712 O kūh üzre **var** bir ʿacib çeşme-sār / Revān-baḫşdur ol çeşme-i Ḫıżr-vār
S719 Ḳarībinde **var** bir mübārek maḳām / Ricāle olur çille-ḫāne müdām
S732 Ḫazān faşlı seyr eyleyen anı der / ʿAceb ṭopraġı **var** ki altun biter
S736 Teberrük ṭarīḳ ile itsem ne **var** / O gül-desteyi revnaḳ-ı ḫarzār
S947 Kenār-ı ḳadeḥle mey-i ṣuʿledār / Şu zer noḳṭadur sīm-i taḫrīri **var**
S1034 Aña keşti-i Nūḥ dirsem ne **var** / Ki çekmiş ḳaraya anı rūzgār
S1156 Zen-i çarḫ ider **var** ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i mīzān ü rişte ṣuʿāʿ
S1245 Olup sāġar-ı mihr ile neşve-nāk / Çıḳardı nesi **varsa** ceybinde ḫāk
S1388 ʿAmel-mānde bir pīrdür ancaḳ cihān / Degil māh bir zārı **var** der-miyān
S1435 İçerseñ iç ol cām-ı pür-ṣafveti / Ki ne ʿilleti **var** ne ḫod ḫürmeti
S1500 Baş üzre yer itse sözüm vechi **vār** / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
S1528 Fenāya virür ṣad cihān-ı ġamı / Ki **var** her birinüñ birer ʿālemi
NE50 Besmelede **var** nice sırr-ı ʿaẕīm / Kim odur īcāz-ı kelām-ı ḳadīm
NE206 Rütbesi vaṣfuñ idelüm iḫtiṣār / Ḫāṣılı yerden gögeden farḳı **var**
NE242 Māh ile şeb hindū-yı āyinedār / Ṣanma kelef anda ruḫı ʿaksi **var**
NE243 **Var** ise ḫall oldı zer-tāb-ı mihr / Ḫall ile yazıldı ḳıbāb-ı sipihr
NE268 Hāk-i rehi eyledi sermāyedār / Müşk-i terāzūsı dinilse ne **var**
NE280 Dīde-i pür-nūrına sürmiş meger / **Var** daḫı ol sürmeden anda eşer
NE317 Āmed ü reftinde erkān-ı veḳār / Sürʿat ile gitdüginüñ sırrı **var**
NE318 Gitmede **var** ceẕbe-i şevḳ-i viṣāl / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl

NE441 Ḳulları silkinde çok encüm gibi / Nice vezīri **var** Arisṭo gibi
NE509 Şīşe-i rengīn ile güller ki **var** / Dīde-i pür-ḫūn ile ʿaks-i ʿizār
NE718 Bunda ṣafā **var** mı ki bir kīne-ḫāh / Masdar-ı ḳahr u tamaʿ u ḥubb-ı cāh
NE766 **Var** idi evvelde daḫı niyyetüm / Ḳāṣır idi ʿazme veli himmetüm
NE803 Bir gice evvelce görülmiş meger / **Var** idi bir vāḳıʿa-i pür-ʿiber
NE840 İki sözüm **var** çū dürr-i güher / Ḫāhiş-i dil sevḳ-i ḳażā vü ḳader
NE868 Sevmedi māl ehlini Mevlā gibi / Buġżı **var** erbābına dünyā gibi
NE1010 Suç yine bedmest olan üftādenüñ / **Var** mı günāhı arada bādenüñ
NE1011 Zehr ile tiryākı odur cemʿ iden / **Var** ise şübheñ oḳu bu nüsḫadan
NE1015 Ġabġaba-i nisbet ile gökde māh / Sīb idi būsīde biri **var** siyāh
NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu kār / Cümlemizüñ ʿaḳlı **var** idrāki var
NE1124 Hiç kerāmetsiz olur mı bu kār / Cümlemizüñ ʿaḳlı var idrāki **var**
NE1130 Ḳatalar anlara **var** ümmīdümüz / İylere olsun hele taḳlīdümüz
NE1167 **Var** idi Dehlevde meger ol zamān / Bir ulu sulṭān bülend-i āsitān
NE1177 Genc velī ejderi **var** sehm-nāk / Tīġ-i ṭılısmuñdan oluruz hirre-çāk
NE1248 **Var** idi bir ṣāf-dil ü pāk-zāt / Rāḥatı ṣavm u ḥarekātı ṣalāt
NE1292 Sille urur nice perī-rū nigār / Çehresi Nīl olduġunun vechi **var**
NE1320 Oldı riyāżet ile şu deñlü nizār / Ravża-i cennet gibi enhārı **var**
NE1324 Tīġ ile māhīleri **var** kūh-vār / Ṭursa boġazına muhītin ne **var**
NE1341 Līk nice ḫāṣṣası **vardur** ḫafī / Dīde-i eşḫāṣa olur muḫtefī
NE1383 Kāhkeşān gibi cevāhir-nigār / Her birinüñ başḳa miyān-bendi **var**
NE1394 **Var** idi aṣlumda siyādet benüm / Şüphemi defʿ itdi bu ḫilʿat benüm
NE1403 Gerçi dürli dürle gencīneler / Ṣāḥibi **var** her birisi beste-der
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ yere urma yüri **var** dest ü pā
NE1469 Fülki dumandan demi **var** ejdehā / Ḳuyruġın aldı eline Nāhidā
NE1548 Nice velī **var** ki olup fażl-ı Rab / Meh gibi bulur beden-i mükteseb
NE1562 Her birinüñ muḫtelif esrārı **var** / Meşrebine göre heb āṣārı **var**
NE1569 Şayḳası **var** şabḳası gibi siyāh / Şanki yılan adası pür-kīne-ḫāh
NE1659 **Var** idi bir ʿārif-i şūride hāl / Mey-gededе curʿa gibi pāy-māl
NE1764 Vaḳf-ı nüḳūd itmeden ol nā-be-kār / Ḫayra degil ḳaṣdı iki fikri **var**
NE1790 Hiç mürüvvet gibi ḫaslet mi **var** / Ḫalḳa kerem gibi kerāmet mi var
NE1790 Hiç mürüvvet gibi ḫaslet mi var / Ḫalḳa kerem gibi kerāmet mi **var**
NE1795 Ġayrda da gerçi **var** īṣār-ı sūd / Līk żarar vermez vādīde cūd
NE1828 **Var** idi ol ʿaṣrda bir pādişāh / Olmış idi aña Yemen taḫtgāh
NE1844 **Var** idi bir merdek-i ṭarrār u şeng / Ṣulḥ ile bīgane zebandān-ı ceng
NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ efkārı **var** / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı var
NE1864 Gördi şitāb ile çoḳ efkārı var / Bildi ki bir maṭlab-ı düşvārı **var**
NE1892 Maʿẕeretüm **var** ise sulṭānuma / Böyle taʿb virmede mihmānuma
NE1909 Şīşe-i ʿārını çalar yerlere / ʿArża çalar **var** ise yine bir yere
NE1925 **Vardur** ekābirde eʿamm-ı ʿavām / Anları ṣanur sebeb-i iḫtişām
NE1971 **Var** idi bir merdek-i suḫriyye-kār / Ṣaḫṣ-ı siyeh-rūy u siyeh-rüzgār
NE2022 **Vār** idi bir ḫāżż-ı muʿarrif kilāb / ʿIṭr u ʿabīriyle verilmişdi tāb
NE2044 **Var** iken iki gözi mānend-i hā / Ṣıfr-veş irmiş idi birine fenā
NE2048 **Var** idi ol şehrde bir sāde-dil / Belki hemān Bāḳıl ile ḳīl-be-ḳīl
NE2066 Ṣoñra idüp müfti-i şūḫa ḫitāb / Didi ki bu müşkile **var** mı cevāb
NE2078 Pend yeter **vār** ise ʿaḳluñ hemān / Nükte-i كالعيان الجز بسى
NE2118 Göz göre göre ḳoyup aña eger / **Var** resīm-i bendede yoḳdur naẓar
NE2196 **Var** idi ol müfti-i şūḫun meger / Bir ḫalef-i şāṭır-ı pür-şūr u şer
NE2199 **Var** idi hem-sāyesi bezme ḫīn / Merdüm-i dīde gibi ḫalvet-nişīn
NE2267 **Var** idi bir merdek-i ʿınnet-şiʿār / Almış idi bir meh-i ʿözr-i iʿẕār
NE2315 **Varken** arada ʿadedi deñlü farḳ / Ḳāfı ider ġavṭageh-i ġayna ġarḳ
NE2345 **Var** idi bir muṣṭaliḥ-i rūzgār / Ḳāfiye cellādı ḫar-ı nā-bekār
NE2363 Bir **var** imiş yoġ imiş bir sābıḳā / ʿĀlem-i fānīde bir ehl-i fenā
NE2403 Nice berāy bend-i kemend-i hevā / Ola ne **var** uçḳur saña dām-ı belā
NE2459 **Var** idi bir cām-ı hevā ile mest / Nefsine maġlūb ḫar-ı zen-perest
NE2483 **Var** idi bir analıġı pīre-zen / Bīḫ-ken-i ʿömri dū-ṣad-ı Kūh-ken
NE2541 **Var** idi bir cāriye-i bī-bedel / ʿAvretinin bedligi deñlū güzel
NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri faḫri yoḳ / Ḳoş **var** ise aña yeter bir yoluḳ
NE2561 Kimisi dir **var** er ile birligüm / Ġāyet ile ṭatlu hele dirligüm
NE2598 **Var** idi bir kebş-i ḳaviyü'l-beden / Ḳoç degil kūh-şıfat-ı gergedan
NE2640 **Vār** idi bir müdbir-i iġlām-ı dost / Rīşini maḳʿadlara itmişdi post
NE2760 Żabṭ ide gör **var** dil ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi
NE2761 **Var** idi bir calḳ-zen-i bī-emān / ʿUżvı ḫayāl ignesi idi hemān
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı **var** idrāki var / Fikr ile zaʿmınca dil-i pāki var
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki **var** / Fikr ile zaʿmınca dil-i pāki var
NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki var / Fikr ile zaʿmınca dil-i pāki **var**

NE2936 Bir gül-i ter **var** mı ki ḫār olmaya / Ḳanı o genc̄ine ki mār olmaya
NE2957 **Var** idi bir rūbeh-i çengāl-i rüst / Olmış idi ṣayd içün engüşti süst
NE2964 **Var** idi levḥ-i zer-i mihre ḫaṭar / Vay aña ki aḫṣama ḳalursa eger
NE2986 **Vār** idi bir ṣaḫṣ-ı bülendde meger / Sīm ü zer ile dolu fāḫir kemer
NE3014 **Var** mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz gerekir Ḥażrete yalvaracaḳ
NE3017 Ẕerre ḳadar **var** ise ʿaḳlın senüñ / Uġrama hiç dāʾiresine anuñ
NE3038 **Var** idi bir müdmin-i evkār-ı mest / Dürd-i mey-ālūd gibi ḳaderi pest
NE3068 Dir aña ey merd-i Arisṭo-mizāc / **Var** mı ola derd-i ḫumāra ʿilāc
NE3134 Sen de getür **var** ise bir şiʿr-i ter / Yoḫsa ḳuru ṭaʿna degildür hüner
NE3135 **Vār** ise bu güftelerüñ göreyin / Gel beri sen de hünerüñ göreyin
NE3144 Fiʿle getür **var** ise ṭabʿuñda tāb / Söyleşelüm gel beru işte kitāb
NE3158 Kātib olanlara da **var** minnetüm / Ẓāhir ü bāṭın budur emniyetüm
SE201 **Var** idi sīne-i pākinde hemān / Bir elif nite ki ṣaff-ı müjgān
SE276 İrdi bir ʿāleme āḫir giderek / Tek ü tenhā ne melek **var** ne felek
SE435 Kilk-i fetvası ider defʿ-i fesād / İctihādında **var** āṣār-ı cihād
SE439 İctihada **var** iken ḳuvvet ü fer / İḳtidā eylese ġayra ne żarar
SE532 Ḥac ki farżıyyetine **var** āyet / Lāzım īfāsı be-şarṭ-ı ḳudret
SE560 **Varısa** ʿaḳluñ eger ey nādān / Eyleme Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿişyān
SE617 Şerefi gevheriledür ṣadefüñ / Yoḫsa az farḳı **var** andan ḫazefüñ
SE924 Dir idüm olsa ne **var** luṭf-ı Ḫudā / Baña bildürse anı icmālā
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma zīnhār / ʿAḳluñı başına cemʿ it yürü **var**
SE1037 **Var-ıdı** şehrde bir üstādım / Ḳavl ü fiʿli sebeb-i irşādım
SE1092 Nice sır **var** bunuñ envāʿında / Kendide yoġ-ısa etbāʿında
SE1168 Milket-i ḫayl ü ḫaşem sāz u seleb / Ġarre olduġı ḳadar **var-ıdı** hep
SE1196 Tāc u evreng-i memālik ne ki **var** / Oldı bir anda nasīb-i aġyār
SE1224 Nesi **varısa** virür bir şirrīr / Olur anuñla yā ḳāḍı yā emīr
SE1338 Saña temsīl-i rivāyāt ideyin / Şahidim **var** bunı işbāt ideyin
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı ruḫṣat **var ise** / Ḳadrüñi añla ferāset var ise
SE1392 Diñle bu ḳıṣṣayı ruḫṣat var ise / Ḳadrüñi añla ferāset **var ise**
SE1407 Vechi **var** mı sözümüñ bārī görüñ / Görecekdür hele daʿvet buyuruñ
SE1479 Keffeler keffin açup rūz-i şumār / Diye ol günki getür sende ne **var**
SE1494 Göre Kisrā-yı ʿaẕīmü'ş-şānı / **Var-iken** küfri ile ṭuġyānı
SE1499 **Var-ıdı** bir begi ġāyetde ʿaẕīm / Serḫad-i milkde olmışdı muḳīm
SE1529 Keşf-i estār-ı dil-i zār eyler / Her nesi **var ise** iẓhār eyler
SE1541 Ne devāt ü ne ḳalem **var** ne midād / İtdi bir noḳṭada icmāl-i murād
SE1610 Kimi aḥvālini eyler mebḥas / **Var-iken** güft ü şinīdende ḫadeş
SE1665 **Var** mı teʿşīrde sözden nebtīz / Tīġdan keskin ü ḫançerden tīz
SE1701 Kimsenüñ cānı mı **var-ıdı** heman / Gündüzin cān gibi olmaya nihān
SE1826 Yap göñül kaʿbelerini yap yap / Anı bil devleti **varına** sebeb
SE1854 İtme evżāʿ-i recāyı inkār / Nice sen bilmedigüñ yirler **var**
SE1902 **Var-ıdı** Şamda bir vālī-i pīr / Bir güzel cariyeye oldı esīr
SE1983 **Var ise** zerre ḳadar iẕʿānuñ / Uġrama dāʾiresine anuñ
SE2043 Ḥikmetinden de tabībe ṣoramam / Bir gücüm **var** ki ṭurup oturamam
SE2059 Bu ḫamāḳatla müreffeh-aḥvāl / Ṣaḳalı ṣaġışı **var** māl ü menāl
SE2060 Ḫumḳına şāhid iken rīş ü rāz / Ṣaḳalı ṣaġışı **var** niʿmet ü nāz
SE2072 **Var-ıdı** bir şeh-i Cemşīd-ḫişāl / Luṭfı meşhūr-idi Ḫurşīd-miṣāl
SE2082 Bir nedīmi **var-ıdı** maḥrem-i rāz / Şah Maḥmūd ile mānend-i Ayāz
SE2345 Görmemişdür bu dürr-i nā-yābı / Ḳanda gördügi **var** anuñ ābı
SE2431 Mülk-i ḫaḳdur götüri ḫāk-i felek / Neñ **var** arada taṣarruf idecek
SE2459 Ḥatim oldı meṣel-i dār u diyār / Ne revāḳı ne ʿimaretleri **var**
SE2504 Ġayrıdan istemege ġayret **var** / Belki ne vaḳt ü ne ḫod ruḫṣat **var**
SE2514 Başlayup tesliyeye didi ne **var** / Vāṣıṭa çünki ola kār-güẕār
SE2695 Merd olanlar sözünüñ ola eri / Çāre **var** mı ki süḫan döne geri
SE2737 İrtenüñ ışşı **var** el-ḫaḳ ammā / İrgüre ol güne de belki Ḫudā
SE2764 **Var ise** dilde şecāʿat güheri / Yürü şemşīr gibi var ileri
SE2764 **Var** -ısa dilde şecāʿat güheri / Yürü şemşīr gibi var ileri
SE2921 ʿAḳlı **var** gelmez anuñ divāna / Ḫalvetinden olamaz bī-gāne
SE2923 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿizz-i ḫużūr / Ḫāṭırında **var-ıdı** kibr ü ġurūr
SE2925 Yaʿnī āṣār-ı riyā **var** mı göre / Ḫāli aḳvāline uyar mı göre
SE2988 Bir ḳafes içre iki hüdhüdi **var** / Her biri ṭurma ider nāle vü zār
SE2993 Bir ḫarabe **var-ıdı** anda meger / Ḳondı dīvārına ol hüdhüdler
SE2999 **Var** durur pür-güher-i dürr-i şemīn / Zīr-i dīvārda bir genc-i defīn
SE3067 İşte bu defʿada **var** mı inkār / Eyledüm meclisi ile iḫżār
SE3128 **Var-iken** rāh-güẕer her ḳoldan / Gitmedik ḫayf ü dirīġ ol yoldan
SE3131 Nesne fevt olmaz a iy şāh-ı cihān / Devletüñde **var-iken** daḫı zamān
SE3138 Gūş iden dir ki sözinüñ yeri **var** / Bilür aṣlında anuñ cevheri var

SE3138 Gūş iden dir ki sözinüñ yeri var / Bilür aṣlında anuñ cevheri **var**
SE3160 Remz-i ḥikmet diyü ṭut bu süḫanı / Pende meylüñ **var ise** diñle beni
SE3171 Ne sebeb **var** bu ḳadar bī-dāda / Ḳanlı ḫırsız degilem dünyāda
SE3178 **Var-ımış** tevbeye istiʿdādı / Oldı bu söz sebeb-i irşādı
SE3209 Telef-i nefs ider āḫir sürerek / **Var** durur ḫāṣılı çoḳ öldürecek
SE3211 **Var-ıdı** şehr-i Sitanbulda meger / Bir sitem-dīde-i ālūde-naẕar
SE3301 Didiler ṭanzıla ġam-ḫᵛār gibi / Yine dīvāne sefer **var** gibi
SE3303 ʿĀḳil olan didi **vardur** bir ḥāl / Ḳatı bī-hūde degildür bu maḳāl
SE3305 **Var-ıdı** ṭaşrada bir ḳarye-i dūr / Baba Naḳḳaş dimekle meşhur
SE3307 Bir mesīre **var-ıdı** aña ḳarīb / Şeref-i manẕarı neẕẕāre-firīb
SE3371 **Var-ıdı** bir zen-i muḫtāle miṣāl / Delleyi ṣatmaġa belki dellāl
SE3372 Yoġ-ıdı ʿaybı o şehrüñ ebedī / **Var ise** ancaḳ o menḫūse idi
SE3403 Er olan evde begüm devlet **var** / Hīç degil arada bir ḥikmet var
SE3403 Er olan evde begüm devlet var / Hīç degil arada bir ḥikmet **var**
SE3459 Ṣanma kim ḫaṭṭ-ı siyah **var** anda / Ḳaldı pür-ʿuḳde olan tār anda
HH57 Ne yüzüm **var** saña niyāz idecek / Ne sözüm ḳaldı keşf-i rāz idecek
HH69 Semeküñ sūz-ı ġamla **var** hevesi / İki yanında iki mirvaḥası
HH77 Bir söz ile cihānı **var** itdüñ / Bī-ṭaleb luṭf-ı bī-şumār itdüñ
HH184 Ḫāme keyfiyyetini itmez edā / Her maḳāmuñ maḳāli **var** zīrā
HH364 Ḳılıç olur o ġamze-i ḫūn-ḫᵛār / ʿArẕ-ı ḥāle kimüñ ne zehresi **var**
HH379 Belki yoḳ anlara dahi ḫācet / **Var** iken ḫāne-i bilā-minnet
HH449 ʿĀşıḳāne sözinde **var** ḫālet / ʿĀşıḳa derd-i ser degil şanʿat
HH460 **Var** idi bir esīr-i āvāre / Mübtelā-yı belā-yı hem-vāre
HH538 Yedi hem-rāzı **var** idi anuñ / Heft seyyārı gibi dünyānuñ
HH552 Dil-i mecrūḥa kim batar peykān / **Var** mı yarup çıḳarmaġa dermān
HH618 Cāmiʿüñ yā yeli yiri **vardur** / Ṭaşradan yā ulaşırı vardur
HH618 Cāmiʿüñ yā yeli yiri vardur / Ṭaşradan yā ulaşırı **vardur**
HH668 Ünse māniʿ **var** ise menzilde / İdelüm ẕevḳi çāh-ı Bābilde
HH682 Bildi mollā ki **vardurur** bir ḥāl / Anı tenhāya çekdi itdi suʾāl
HH688 Didiler bunda **vardurur** bir pīr / Oldı rāh-ı hudāya şemʿ-i münīr
HH758 Bir kızı **var** idi yanında anuñ / ʿAḳs-i āyīnesi idi pīre-zenüñ
HH775 Virdi zen yine pāreyi yedine / Didi **var** bir Yahūdi meşhedine
HH777 Arduña baḳmada ḫaṭar **vardur** / Bilmedügüñ hezār yir **vardur**
HH870 Çīn-i Māçinde **var** idi bir şāh / Naʿl-i sümm-i semendi efser-i māh
HH879 Māh-rūyānı her ṭaraf tābān / Vechi **var** diseler aña Māhān
HH894 **Var** idi bir vezīr-i nā-dānı / Şāh-ı Māhānuñ oldı Māhānı
HH923 Ġayret ehlini öldürür ol ʿār / İḫtiyāre kimüñ ne zehresi **var**
HH948 Āh u zāruñ ḳulaġına girmez / Baḳa nem **var** dir velī virmez
HH985 **Var** imiş cūda bir ʿaceb girdāb / Çāh-ı Bābil gibi dibi nā-yāb
HH1042 Nice ḫarçengi **var** idi anuñ / Boġazına ṭururdı deryanuñ
HH1122 Gördi kim bir nigāhı tīr-güẕār / Cebhesinde nişān-ı devlet **var**
HH1130 Ol ġarībüñ ġarīb ḫaleti **var** / Anda bir şalṭanat ʿalāmeti **var**
HH1133 **Vardur** elbette bunda bir ḳıṣṣa / Aluruz belki ḳıṣṣadan ḫiṣṣe
HH1258 Anda bir ḳubbe **var** zümürrüdden / İçi ṭaşı ḫabāb-veş rūşen
HH1382 Bildi şāhāne himmeti **vardur** / Ḳadr ü cāha liyāḳatı vardur
HH1382 Bildi şāhāne himmeti vardur / Ḳadr ü cāha liyāḳatı **vardur**
HH1419 **Var** iken tāb-ı meşʿal-i āhı / Ḫayretinden güm eyledi rāhı
HH1463 Ḳays-veş itmeseydi dermānde / Ne işüm **var** idi beyābānda
HH1486 Bir sözüm **var** hele faḳīrāne / ʿArz olunsun rikāb-ı sulṭāna
HH1573 **Var** idi şāha bir ḫuceste ḫalef / Gevher-i şāh-vār-ı dürc-i şeref
HH1578 **Var** idi bir muʿallimi anuñ / Fużalāsından idi devrānuñ
HH1604 Gördi kim ne sekīne **var** ne veḳār / Ḫᵛāce eṭfāl ile gülüp oynar
HH1625 **Var** idi şehr içinde bir naḳḳāş / Nāmı Mānīyi eylemişdi tırāş
HH1707 ʿAcabā cānı **var** mı cānsız mı / Yiri bellü mi yā mekānsız mı
HH1712 Vākıʿa mihrede eşer **vardur** / Tābişinde anuñ żarār vardur
HH1712 Vākıʿa mihrede eşer vardur / Tābişinde anuñ żarār **vardur**
HH1803 Gördi **var** her firāḳuñ orānı / Kesdi bir laḥẓa āh u efġānı
HH1827 **Var** idi şehr-i Reyde bir ʿāşıḳ / Naḳd-i Mecnūn ḫalīfe-i Vāmıḳ
HH1913 **Var** idi Işfahānda ol demler / Bir şehin-şāh-ı muʿadelet-güster
HH1938 **Var** yanında bir āfet-i cānī / Ḳapdı göñlüm nigāhı pinhānī
HH2085 Ḳatı ʿālī maḥalde cāyüñ **var** / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i yār
HH2095 **Var** idi şehr-i Belḫ içinde meger / Bir dil-āver emīr-i ferruḫ-fer
HH2114 **Var** idi ol zamānda bir nā-şād / ʿIşḳı ẕātī cünūnı māder-zād
HH2150 **Var** idi ḥāẕıḳ-ı edīb ü lebīb / Mīre maḫṣūṣ bir güzīde ṭabīb
HH2202 **Var** idi bir ḫarīf-i yāve-sitīz / Dānişi künd ü ḫışm ü ḥiddet-i tīz
HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar **vardur** / Sūd-ı sūdāsı yoḳ żarar vardur

HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar vardur / Sūd-ı sūdāsı yoḳ żarar **vardur**
HH2249 Gördi kim dāmeninde ejder **var** / Ser-i rāha güşāde bir der-i ġār
HH2264 Eşk ü āhum delīl-i ḥāl-i figār / ʿĀşıḳuñ bir bilinmedik nesi **var**
HH2275 Umarın şefḳat eyleye dil-ber / Ḥaḳḳ-ı şoḥbet **var** arada bu ḳadar
HH2319 Meger ol mīre ḥaşm-ı dīrīne / **Var** imiş bir ʿadū-yı pür-kīne
HH2407 Şehr-i Ḳoṣṭanṭaniyye içre meger / **Var** idi bir zamānda bir zer-ger
HH2510 **Var** idi keşt-i felek-sāda / Mihr ü meh gibi iki beg-zāde
HH2530 Gözlerinde cünūn ʿalāmeti **var** / Hiç degildür yürekde zaḥmeti var
HH2530 Gözlerinde cünūn ʿalāmeti var / Hiç degildür yürekde zaḥmeti **var**
HH2542 Bir nigār idi naḫl-i ḫoş-reftār / Pirehen içre ʿanberīnesi **var**
HH2588 Didi ey tāze naḫl-i āzādum / **Var** idi bir refīḳ-i hem-zādum
HH2607 **Var** idi bir ḥarīf-i herze nifāḳ / Semm-i cām-ı ṣafā semūm-ı firāḳ
HH2623 Didiler **var** bu işde iki keder / Biri bu yayılur bu ḳara ḫaber
HE19 Suḫān seyrine **var** ḥırṣ-ı neẕāre / Ṭoyulmaz hiç şiʿr-i ābdāre
HE66 Hezāruñ dilde biñ āzārı **vardur** / Gülüñ pirāmeninde ḥārı vardur
HE66 Hezāruñ dilde biñ āzārı vardur / Gülüñ pirāmeninde ḥārı **vardur**

2. sahip olunan şeylerin bütünü, mal, servet

SE3441 Ḥādiṣe şevḳına virdi **varın** / Görmege uydı metāʿ-ı yārın
NE1791 Ehl-i seḫā pür-dil olur merd olur / **Varını** virmede cevān-merd olur
HH2765 Naḳd-i ʿömri ḳılup bu şanʿata ḫarc / **Varum** itdüm bu dürc-i gevhere derc
HH2463 Gördiler cevr-i devr-i gerdūndan / Oldılar saḫt baḫt-ı **vāruñdan**
HH1144 İtdiler nāle çarḫ-ı gerdūndan / Ṭāli-i naḥs ü baḫt-ı **vārūndan**
SE1188 Aña nisbetile ʿadūnuñ **varı** / Az ammā ki bir avuç arı
SE3072 Kim ki aġzuñdan ala iḳrārı / Ne ise yoḳ dime beẕl it **varı**

var ola, var olsun [2] "yaşasın, sağ olsun" anlamında dua sözü

SE3001 Didi ol zāhid-i pākize-sirişt / Nefesüñ **var ola** iy murġ-ı behişt
HH237 Ḥaşre-dek devletiyle **var** olsun / Pāye-i ḳadri üstüvār olsun

var olmaḳ [1] vücuda gelmek, yaratılmak

NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i kevn ü mekān / ʿIşḳla **var oldı** yoġ iken cihān

varaḳ [26]

1. yaprak, ağaç ve çiçek yaprağı

NE244 Ya gül-i ḫurşīde ṭoḳundı ṣabā / Düşdi çemen-zāra **varaḳ** cā-be-cā
NE508 Geh **varaḳ-ı** verd gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı yine gül üzre gül
S1279 **Varaḳ** üzre şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu mevsimde zanbaḳ gibi cān bulur
S1293 Ḳızup yapraġı mīvenüñ tāze-veş / **Varaḳ** üzre ḥelvā pişirdi güneş
S1327 Gidüp ġoncalar şemʿ-i kāşāne-veş / Döküldi **varaḳ** per-i pervāne-veş
S1338 Düşüp ḫāke oldı **varaḳ** genc-i zer / Nişān oldı üstünde yer yer şecer
S1526 Olup dür-feşān kilk-i muʿciz-nesaḳ / Pür itdi hemān dāmenin her **varaḳ**
NE1201 Ḥāl-i dil ile bize söyler **varaḳ** / Ġafleti ḳo gül-varaḳ-ı ṣunʿa baḳ
NE1333 ʿĀrıż-ı pür-ḫāl ü ḫaṭṭ-ı dil-rübā / İki sefīne **varaḳ** güyiyā
NE1637 Oldı **varaḳ-ı** bād ile cünbüş-nümā / Dil kesilür irse ḫazān-ı fenā
NE3098 Saṭrı ʿacib gülbün-i pür-şīve-dür / Nükte **varaḳ** içre biter meyvedür
NE3108 Pāk-naẕar-ı ehl-i dile eşşelā / Her **varaḳı** şundı kef-i merḥabā
SE108 Her **varaḳ** oldı bir icmāl saña / Cümlenüñ ʿāḳıbet-i kārı fenā
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı cānāneye baḳ / Sebaḳ-ı mihr ü vefādur bu **varaḳ**
SE1108 Burc u bārūları itdi vīrān / **Varaḳ-ı** lāleyi mānend-i ḫazān
SE2855 Ḫūnıla ṭurna teli āl-i şiʿār / Oldı güyā **varaḳ-ı** zülf-i nigār
HH1305 Ḫaṭṭ-ı sebz-i çemenle al **varaḳ** / Ḳomamış bir maḥal ayaḳ başacaḳ
HE27 Bahar-efrūz-ı gülzar-ı cüvānī / **Varaḳsuz** ḫazān-ı nātüvānī

2. kitap veya defter yaprağı, iki sayfadan ibaret yaprak

S1387 Görenler kitāb-ı fenādan **varaḳ** / Hece ṭaşı levḥında alsun sebaḳ
S1523 Olup her **varaḳ** nüsḫa-i rūy-ı baḫt / Görinür siyāh raḳam laḫt laḫt
NE3097 Ḫāmeden oldı **varaḳa** sāye resm / İtdi sülük naḳşını dībāya resm
SE109 Görmeyen fenn-i fenādan **varaḳı** / Hece ṭaşından alur çaḳ sebaḳı
SE620 Yoḳ iken ḳadri bulur köhne **varaḳ** / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden revnaḳ
HH2418 Ḥācet olmadı görmege sebaḳı / Bunlar ardından oḳudı **varaḳı**
HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ seḫābı / **Varaḳlar** üzre yaġdur şehd-i nābı

3. levha, yaprak. Ayrıca bkz. 'nüh-evrāḳ/varaḳ' md.

S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev yana bu nüh **varaḳ**

vārid(āt) [4] içe doğan şeyler, feyiz, ilham

HH452 Līk olur aña da bu söz **vārid** / ʿIşḳı işbāt içün yazar şāhid
NE282 İtdi debīr-i felege iltifāt / Ḳıldı anı defterī-i **vāridāt**
NE1122 Ṭurmadın aḳar şu gibi **vāridāt** / Ẓabṭ idemez lüle-i kilk ü devāt

HH2730 Vāridātī-i ḫāme süst ü figār / Yoḳ velī **vāridāta** ḥadd ü kenār

vāridātī [1] içe doğma, ilham verme, varidatçılık

HH2730 **Vāridātī-i** ḫāme süst ü figār / Yoḳ velī vāridāta ḥadd ü kenār

vāriş [11] mirasçı ‖ kendisinden önce olan şeylerden nasip alan kimse

NE438 Şāh-ı kerem **vāriş-i** evreng-i cem / Ḥāriṣ-i maʿmūre-i mülk-i ümem
NE853 **Variş-i** evṣāf-ı nebī-i ḥużūr / Ḳalbi füyūżāt ile ḳandīl-i nūr
NE1447 **Vāris** olan öyle kerem kānına / Feyżi dirīġ ide mi yārānına
NE1769 Māmelekin cümle döker ḳor gider / Dehr aña bir ḥādiṣi **vāriş** ider
SE417 **Vāriş-i** vāḥid-i ʿilm-i nebevī / Bāʿiṣ-i zindegī-i şerʿ-i ḳavī
SE719 Biri de ḳavl-i eṣaḥ mı eyā / Enbiyā **vārişi** olmaḳ ʿulemā
SE725 Eyledüñ **vārişiüme** luṭf u kerem / Saña ikrām ide Rabb-i ʿālem
SE734 Maẓhar-ı luṭf olur erbāb-ı ʿulūm / Enbiyā **vārişin** itmez maḥrūm
SE2122 Oldı her merd kerīmü'l-aḫlāḳ / **Vāriş-i** ḥāl-i nebiyy-i Ḫallāḳ
SE2448 Ṭoḳınur **vāriṣe** de belki żarar / Tek ṭururken anı şūrīde ider
HH190 Ḫān bin Ḫān Şeh-i felek-mesned / **Vāriş-i** memleket ابا عن جد

varmaḳ [152]

1. erişilmek istenen yere gitmek, ulaşmak, vasıl olmak

S44 **Varursam** da ser-mest ü şūrīde-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa yoḳ mecāl
S147 **Varup** menzil-i māha ol şeh-süvār / Ḳamer ḳarşuya geldi āyīne-vār
S165 **Varup** Sidreye ḳaldı peyk-i ḫudā / Olup Sidre bir perde-i nūr aña
S170 **Varup** nūr-ı envāra ol şehriyār / Cüdā oldı Refref daḫı sāye-vār
S568 Ḳafeslerle **varınca** ʿālī-maḳām / Olur ʿaksi deryāya düşdükce dām
S705 O cūyuñ olup menbaʿı reh-nümā / ʿAlem Ṭaġına **varur** ehl-i ṣafā
S733 Bu faṣl içre **vardıḳ** pederle aña / Ḳalem oldı vaṣfında destān-serā
S897 Vire gevherīn sübḥadan çün nişān / Alurlar **varup** feyżini her zamān
S1017 ʿAceb tekyedür deyr-i pīr-i muġān / Başı aġrıyan aña **varur** hemān
S1042 Olur deyr-i pīr-i muġān pür-ṣafā / **Varan** anda taḫta ḳaḳar dāʾimā
S1208 Bu ḫacletle **varmış** ʿacib ʿāleme / Başın ḳaldurup baḳamaz ādeme
S1569 **Varam** bezm-i ḫulde muʿaṭṭar-meşām / Raḥīḳ-i ḫayāt ola müşgīn ḫıtām
NE271 Ḳudse **varup** eyledi vażʿ-ı ḳadem / Mescide nūr indi ʿalem-ber-ʿalem
NE276 **Varıcaḳ** ol şāh-ı melānuñ ġulām / Çarḫ-ı berīn eyledi çoḳ iltiyām
NE279 **Vardı** o dem menzil-i māha o şāh / Ḫāk-i rehine yüzüni sürdü māh
NE289 **Vardı** şeşüm maḥfele ol āfitāb / Eyledi saʿd-i felegi feyż-yāb
NE296 **Vardı** o şeh maʿbed-i rūḥānīye / Çıḳsa nʾola maḥfil-i fevḳānīyye
NE297 Sidreye **vardıḳda** ceyb-i celīl / Ḳaldı o mevḳıfde hemān Cibrīl
NE388 **Varamayan** itmiş idi yarlıḳ / Māl u ricāl ile meded-kārlıḳ
NE497 Ben de çıḳup ḫāneden oldum revān / Ṣu gibi bir gülşene **vardum** hemān
NE747 Çünki şunuldı saña naẓm-ı suḫan / Nāme cevābında **var** ol ḫāne-zen
NE949 Nāfiz olup ol suḫan-ı dil-peẕīr / **Vardı** icābet hedefine o tīr
NE1025 Görmege **vardı** o cevānı meger / Bād-ı suḫan cin gibi bir der-be-der
NE1042 **Vardı** o cānāneye virdi selām / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı peyām
NE1244 Ṭut dür-i feyże ḳulaġın ḫalḳa-vār / Ḥaḳḳı murād eyler iseñ ḫalḳa **var**
NE1415 Çün **vara** deryūzeye ol dergehi / Kāsesin elbette ḳomazlar tehī
NE1482 Yol yol olup mihr ile ẕerre-miṣāl / **Vardı** elin öpmege cümle ricāl
NE1518 Her **varan** iksīr-i kerāmet bulur / Türbesi şunduḳa-i cevher olur
NE1530 Cümle telāmīẕi **varurlar** yine / Ḫalḳa olup dāʾire-i ḳabrine
NE2137 Olsa başı ṭaşra daḫı bir nihāl / **Varma** anuñ yanına sāye-miṣāl
NE2245 Kim **varup** ol duḫter-i zehre ḫamāl / Ḫażret-i müftiye ide ʿarż-ı ḥāl
NE2263 **Vara** tehevvürle ura başına / Bertile ya ḳırıla ya aşına
NE2533 Ḳapusına **varsa** ḳaçan kim ẕeker / Barmaġına şanki ṭaḳardı ciger
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı **varup** perde-keş / Yeri yarardı dem-i ḫınzīr-veş
NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa **varacaḳ** / Yüz gerekir Ḫażrete yalvaracaḳ
NE3109 Budur ümīdüm ki bu silk-i güher / **Varıcaḳ** illerde olur muʿteber
NE3132 Ḳıṣṣada bu ḥiṣṣe-i ehl-i suḫan / Ḫāṣılı yād olmadı **varan** viren
SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla **varur** / Mīve-i ter yirine söz ḳoparur
SE271 Ṭabaḳātına Celālüñ gūyā / **Vardı** efkār-ı dil-i ʿuḳde-güşā
SE537 Çeker anuñ yılına **varınca** / Ḫasretin her kişi miḳdārınca
SE543 Ne şerefdür bu ki ḳavm-i bī-tāb / İde sırren **vara** Mevlāʿya ḥıṭāb
SE792 **Vardı** bir gün aña bir bed-ṣūret / Ḳıldı ruḫṣat ṭalebinde ġılẕet
SE1053 **Vardum** üstād ḫużūrına o dem / Dilde şad tevbe vü ḫāṭırda nedem
SE1101 **Varduġı** milkete girdi bī-bāk / Nite kim pertev-i mihr-i eflāk
SE1144 Eyleyüp şīşe-i gerdūnı tebāh / Menzil-i tīre **varur** nāvek-i āh
SE1148 Tīr-i pür-zūrı **varur** kār itmez / Eli irmez aña güci yitmez
SE1186 Pençe-i şīr-i nere ḳarşu **vara** / Ḫātem-i devleti elden çıḳara

SE1238 Reʿs-i māla **varup** itsün mi zarar / Virdügin ol da çıḳarmaḳ ister
SE1477 İtmez ol ḫayrı **varanlar** Yemene / Yazılur dirhemine on ḥasene
SE1511 **Varıcaḳ** emr-i celīlü't-teşrīf / Geldi dīvān-ı hümāyūna ḫarīf
SE1552 İtdi Tīmūr şu demler ki sefer / Eyledi Ḥindi **varup** zīr ü zeber
SE1784 **Varıcaḳ** Ḳaysara bu resme ḫiṭāb / Tācın atdı göge mānend-i ḥabāb
SE1804 Cizye mālın eger itmezse edā / Ḥażır olsun demine **vardum** aña
SE1853 **Varmasa** bāb-ı emīre ṣuleḥā / Ẓulmden bī-güneh olmazdı rehā
SE2019 Camdan rıṭl-ı girāne **vardı** / Giderek ḳışṣa yamana vardı
SE2183 Çünki mümkin ola ber-vech-i ḥalāl / İḫtiyār itme **varup** rāh-ı ḍalāl
SE2202 Üsküdāra **varup** itmişdi maḳām / Ḫayli saʿy itdi çoḳ olınca cüẕām
SE2599 Gerçi **vardum** iderek şerm ü ḥicāb / Câme-ḫāba giricek ḳalmadı tāb
SE2741 Geçüp ol arada bir nice sene / Seyr içün **vardı** ḫıyābāna yine
SE2983 İşte **vardum** dimez irdikçe ḳażā / Bir delīl ister-iseñ işte saña
SE3118 **Vardı** Eflāḳ ilin itdi ġāret / Ḳaraman oġlına degdi furṣat
SE3161 Bir zaman Mışra **varup** bir ʿayyār / Çeşm-i dil-ber gibi oldı mekkār
SE3298 Eyleyüp naġme-i şevḳıla semāʿ / **Vardı** aḥbābına hep itdi vedāʿ
SE3395 **Vardı** ol meh-veşeye virdi selām / Ḫaṭırın şordı idüp basṭ-ı kelām
SE3437 **Varıcaḳ** istemege ehl-i recā / Eyledi istemedin ʿarż-ı rıżā
HH176 Sidreye **varıcaḳ** o Mihr-i Celīl / Sāye-veş ḳaldı raḫş ü Cebrāʾil
HH182 **Vardı** bir menzile ki yoḳ menzil / Geçdi bir perdeden ki yoḳ ḥāʾil
HH491 İtmege rāh-ı ʿaḳla irşādı / Görmege **vardılar** o nā-şādı
HH500 Derdleşdikçe baḳdı miḥnetine / Ḫaste oldı **varan** ʿıyādetine
HH598 Ḳıldı seccādesinde **vardı** namāz / Ṭarf-ı miḥrāba oldı şemʿ-i niyāz
HH697 **Vardılar** bir ḫarābe-zāra o dem / Tār u mūhiş çü sīne-i pür-ġam
HH706 **Vardı** sulṭān-ı cinnīyāna mürīd / İtdi naḳl-i selām ü ʿarż-ı nüvīd
HH779 **Varıcaḳ** emri üzre ol cāya / Uġradı nice şūr u ġavġāya
HH802 Īʿtẕār iderek **varur** dil-ber / Pīre-zenden bir ay mehil ister
HH845 **Varıcaḳ** vādī-i ḫāmuşāna / Döndi şehr-i siyāh-pūşāna
HH1108 Şehre **vardıḳda** gördi ḫalḳ-ı cihān / Ḥarāmīleri ider seyrān
HH1157 Ḫafiyyeten şaldı ḳarşuya ʿasker / Ki **varup** cümlesin helāk ideler
HH1164 **Vardı** ʿasker muẕaffer ü manṣūr / Oldılar ḳahr-ı ḫaşm ile maġrūr
HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / **Vardı** ʿizzetle pīre virdi selām
HH1318 İtdiler gūrı peyk-i rāh-ı ʿadem / **Vardı** Behrāma vāṣıl oldı o dem
HH1633 **Vardı** naḳḳāşa Baḫtek-i ġammāz / Eyledi keşf-i rāz u ʿarż-ı niyāz
HH1647 Seni menfūr-ı ḫalḳ idüp ol kār / Olasın ḳanġı bezme **varsañ** bār
HH1840 Bir gün ol derd-cūy-ı āvāre / Gezerek **vardı** kūy-ı bāzāra
HH1928 Işfahāna **varup** o zār u ġarīb / Ḳurb-ı sulṭāna buldı bir taḳrīb
HH1986 **Varuruz** biz cedel muḳarrer ise / Ḥāżır olsun o da hemān er ise
HH2042 **Vardı** tenhāya çün iki hem-rāz / Çıḳarup bendin eyledi iʿzāz
HH2190 **Vardı** semt-i ʿillāca çün her bār / Çeşm-i bīmārı görmege bīmār
HH2195 Her ṭaraf **vardı** geldi peyk-i naẕar / Dīdeden virdi ḳalbe ḳara ḫaber
HH2221 Olmaya fażla meyli ile fużūl / **Vara** öz ḫāline ola meşġūl
HH2252 **Vardı** Maḥzūn o pire virdi selām / Eyledi mevḳif-i recāda ḳıyām
HH2437 Şāhid-i şūḫı eyleyüp daʿvet / Şarı Ḳāḍıya **vardılar** ḳat ḳat
HH2473 **Vardı** keşṭī ki rūy-ı ʿummāna / Döndi taşvīr-i naḳş-ı bī-cāna

2. bir hâle girmek, o hâl üzre olmak, o hâle dalmak

S223 Velī ṭurduġunca çü genc-i nihān / Ḫarāba **varur** gördi cümle cihān
S1207 Kesel dāʾimā şevḳa ġālib gibi / **Varur** ḫˇāba şeyḫ-i murāḳıb gibi
NE1371 Ḫāba **varup** bir gice kāşānede / Dönmiş idüm gence o vīrānede
NE1776 Düşde işitseydi de hāʾil sözi / **Varmaya** ḫāba yumulunca gözi
NE2225 Fikre **varup** didi ʿaceb neylesem / Cān gözine mükḫüle mi eylesem
NE2254 Seyr idicek ḫayrete **vardı** ḫarīf / Derdin aña didi o şūh-ı ẕarīf
SE805 Güş idüp ḫayrete **vardı** huddām / Ḳıldılar ḫażret-i pīre iʿlām
SE934 Gördiler irmez aña ẕann ü gümān / ʿAczile ḫayrete **vardı** yārān
SE1284 Bir şeb ol fikrile efkār-ı ḫazīn / Ḫābe **vardı** dil-i peyġūle-nişīn
SE1361 Ḫükm-içün fikre **varup** nice zamān / Eyleyüp ʿaḳlıla fikri mīzān
HH1174 Ḫˇāb-ı mūḥiş görüp ol eşnāda / Fikre **varmışdı** yaʿnī tenhāda
HH1221 Anlar efsāneden **varup** ḫˇāba / Degdi nevbet bu zār u bī-tāba
HH1250 Bir şeb ol fikr ile figār u ḥazīn / Ḫˇābe **vardı** açıldı çeşm-i yaḳīn
HH1517 Güş urup bu kelām-ı şīrīne / **Vardı** ol ḫaste ḫˇāb-ı nūşine

3. belli bir duruma veya sayıya ulaşmak, vasıl olmak

S123 Felek secde-i şükre **vardı** meger / Başından yuvarlandı iklīl-i zer
NE1609 Cürm-i cezāsına o ḳavm-i şerār / Haftasına **varmadın** oldı dūçār
NE1717 Her ki ṭutar kāsesin aña müdām / Āyına **varmaz** yine eyler tamām
NE2914 Tīr-i ḳavī şaşt-ı keyānī kemān / Perine **varınca** gömilür hemān

SE1137 İtmese baḫt u saʿādet yarı / **Varmaya** başa kişinüñ kārı
SE1207 Ġaraz-ālūd olıcaḳ dād ü dihiş / ʿAmelidür eyiye **varmaz** ol iş
SE2019 Camdan rıṭl-ı girāne vardı / Giderek ḳışşa yamana **vardı**
SE2165 Ola çün fisḳ u fücur eṭvārı / İleri **vara** mı anuñ kārı
SE2696 Bir nefes kim ide miḳdārınca / Dönmeye şoñ nefese **varınca**
SE3443 **Vardı** söz āḫire bu ḳışşa ile / İrdi maḳṣūdına ol bizde bile
SE116 Güyiyā ġavṭa-zen-i baḥr-ı revān / Ṭuramam secdeye **varsam** bir an
SE303 Demidür destini açup nāme / Secde-i şükre **varursa** ḫāme
HH991 ʿUmḳına eylese heves bir kes / Nışfa **varmazdı** rismān-ı nefes
HH1078 Bir iki aya **vardı** çünki sefer / Bī-mecāl oldı üştür ü ester
HH1678 Biri on itdi merd-i ṣıfrü'l-yed / **Vardı** başmaḳçı ṣayışına ʿaded
HH1755 Çün kenāra idüp görindi cibāl / Secde-i şükre **vardı** mevce-miṣāl
HH2355 **Varıcaḳ** ḳaʿre şūm-ı şür-engīz / Ḳopdı māhīler içre ceng ü sitīz

4. gitmek

NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet vire / Şīr-i nerüñ **vara** gözine gire
NE734 Eyleye bir mürdeyi sāḥib-ḳırān / Şāʿir iken **vara** ola ḳışşa-ḫān
NE1072 Nāfeyi ḥıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / **Var** yüri yum ḳılleyi aġyārdan
NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur micmeʿi / **Var** ḫaber al zāʾir olup Yūşaʿı
NE1424 **Var** yüri bir mürşidüñ ol ṭālibi / Gezme yabana yürü ʿacem gibi
NE1693 Benden ümīd eyleme derde devā / **Var** yüri olmış olacaḳ saña
NE1818 Sen daḥı beẕl eyle dilā ḳudretüñ / Ḫayrını gör **var** yüri bu himmetüñ
NE1902 Renk vire **vara** ruḫ-ı envera / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE1908 **Varur** olur mīr ü vezīre boza / Ṣorar isen nāmını beglik meze
NE2256 Bulayın ol nā-ḫalefi **varayın** / Çaḳ bunuñ ile başını yarayın
NE2672 Kendüñi lāyıḳ mı oda atasın / **Vara** sidik ṣaḳṣısına batasın
SE290 Nite kim pertev-i mihr-i raḫşān / **Varması** gelmesi bir oldı hemān
SE519 ʿĀṣıḳa ṭaʿnı gider ʿār eyle / Yürü **var** ʿaḳluña timār eyle
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda necāt / **Var** yüri mescide ol ehl-i ṣalāt
SE1363 Yürü **var** ʿavratı ḫāmil eyle / Ḥamlın ol rütbeye nāʾil eyle
SE1480 Himmet eyle yürü **var** sen de hemān / Olmasın elde biẕāʿat ḫüsrān
SE1802 Didi ol elçiye şāh-ı İslām / Yürü **var** Ḳayṣara eyle iʿlām
SE2185 ʿİffet ü ʿışmeti **var** eyle penāh / Olma üftāde-i girdāb-ı günāh
SE2764 Var -ısa dilde şecāʿat güheri / Yürü şemşīr gibi **var** ileri
SE2857 Nice kez düşmene **vardı** geldi / Tīġ-veş süre süre inceldi
SE3203 Çekdiler nāmını ʿışḳuñ bu ferīḳ / Tek ṭururken **varup** azıtdı ṭarīḳ
SE3306 Şehrüñ olmışdı teferrücgāhı / Ḫalḳ seyrine **varurdı** gahī
SE3468 Lāf urup eyleme baḫṣ-i maʿnī / Yürü **var** söyleme mā-lā-yaʿnī
HH1366 Bilürin ʿayni ile nālānı / **Varup** āzād eylerin anı
HH1622 Ki **varup** bula bir siyeh-kārı / Yazdura resm-i meclis-i yārı
HH1976 Eyleyüp dest-i redle rüy-berāh / Didi **var** eyle şāhuñı āgāh
HH2363 **Vara** būs eyleye kef-i pāsın / Ḳıla andan duʿā temennāsın
HH2784 Bulsun āfāḳ-ı ʿāleme şöhret / Ḳande **varursa** vir aña ʿizzet

5. (kadın için) biriyle evlenmek

NE2576 Biri ḥaḳ emriyle girince yere / Gerçi ki ḳırḳında **varurduḳ** ere

vaṣat [1] orta, ortalama

SE2771 Cümlesinüñ **vasaṭı** oldı müfīd / K'ola ifrāṭıla tefrīṭe baʿīd

vaṣf [30]

1. bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik

S150 Yazup **vaṣfını** virmek içün revāc / Ṣafaḳla nüh evrāḳa itdi ʿilāc
S739 Ḥişāra gelince nice kūşe-vār / Ki **vaṣfı** gibi mümteniʿdür şümār
NE142 **Vaṣf-ı** maʿānī ile bulmaz ṭırāz / Aña ne teşbih sıġar ne mecāz
NE206 Rütbesi **vaṣfuñ** idelüm iḫtişār / Ḫāṣılı yerden gögeden farḳı var
NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i laʿli ferāḫ / **Vaṣfına** virdi anuñ berḳ ü şāḫ
SE480 Rāh-ı Ḥaḳda giderür vaḫşetüñi / Defʿider **vaṣf-ı** behīmiyyetüñi
SE2295 **Vaṣf-ı** ġılżetde olındı taġlīz / Tünd olup olma şaḳın fażż-ı ġalīz
SE2776 Muʿtedil **vaṣfı** anuñ ʿiffetdür / Ṣabr u ārām dem-i ḳudretdür
SE2784 Kimde kim ola bu **vaṣf-ı** ulvī / Bī-tereddüd olur īmānı ḳavī

2. tarif etme; övme, methetme

S529 Söz aç yine **vaṣf-ı** nev ü köhneden / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i beden
S733 Bu faṣl içre vardıḳ pederle aña / Ḳalem oldı **vaṣfında** destān-serā
S907 Şarābuñ ki **vaṣfı** olına raḳam / Alınmaḳ gerek tāk-ı zerden ḳalem
NE235 Halḳ dü-kevnüñ ki odur ʿilleti / **Vaṣf** ola mı rütbe-i ḳurbiyyeti
NE236 **Vaṣfı** çünkim ola Rabb-i celīl / Vaṣf ide mi anı bu ṭabʿ-ı kelīl
NE737 Meslegümüz vādī-i merġūb idi / **Vaṣf-ı** laṭīf-i mey u maḥbūb idi

NE777 Bülbül olup **vaṣfını** teẕkārda / Böyle yazar Gülşen-i Envārda
NE780 Güş ideli **vaṣfını** ben nā-murād / Olmış idüm rūḥına pāk-iʿtiḳād
NE1084 Ḥāl-ı tābān-ı **vaṣfı** ḳaranfil-miṣāl / Virür aña leẕẕeti fülfül-miṣāl
NE1331 **Vaṣf-ı** çemenzārı idüp rūy-püş / Fikr-i ḫaṭ-ı yār ile eyler ḫurūş
NE1340 **Vaṣf** olan esbāb-ı ṣafā bi'ṭ-tamām / Oldı pesendīde-i ḫāṣ u ʿavām
SE217 Ḥavż-ı ḥikmetde iden ḥavż-ı biḥār / Ola **vaṣfında** ġarīḳ-ı efkār
SE378 **Vaṣf-ı** sākīde olan cām-ı süḫan / Ṣaf āyine-i İskenderden
SE493 Eṣer-i ʿışḳ olamaz **vaṣf** ü beyān / Diñle bu ḳıṣṣayı da añla hemān
SE1548 **Vaṣf-ı** ʿışḳuñ ola mı pāyānı / Oġlan oyuncaġı ṣanma anı
SE1905 Mışr sulṭānı idüp **vaṣfını** güş / Nīl-veş ʿışḳı hemān eyledi cūş
HH189 Yine ey ḫāme ḳıl dür-efşānī / Yazalum **vaṣf-ı** şāh-ı devrānı
HH303 İtdi cāna meze diyü yārān / **Vaṣf-ı** laʿl-i nigārı ḳūt-ı revān
HH306 **Vaṣf-ı** lebde dehān-ı gevher-bār / Dil-i bīmāra dānelerdi enār
HH426 Olmasa ḥarf-gīrī-i ẓürefā / İtmek olurdı **vaṣfda** ıṭrā
HH1376 Şāh Maḥmūd idüp kelāmını güş / **Vaṣf-ı** ḥālinden oldı kendi ḫamūş

vaṣf eylemek/itmek [15] niteliklerini sayarak tarif etmek; övmek

S201 **İder vaṣfını** minber üzre ḫaṭīb / N'ola arḳasın oḫşasa her edīb
S434 Ḥişāruñ **idüp vaṣfını** pīşvā / Süḫan mülkine çek hümāyūn-livā
S526 Muḥarrik olup tā uṣūl-i dü-yek / Ḥişāruñ **idem vaṣfını** yek-be-yek
S1425 Reh-i ʿāşıḳāndur benüm gitdigüm / Bu meydür saña **vaṣfını itdigüm**
S1518 Meyüñ **vaṣfın itmiş** her ehl-i süḫan / Ne gördüm ki **vaṣf eyleyem** anı ben
S1518 Meyüñ **vaṣfın itmiş** her ehl-i süḫan / Ne gördüm ki vaṣf eyleyem anı ben
NE236 Vaṣfı çünkim ola Rabb-i celīl / **Vaṣf ide** mi anı bu ṭabʿ-ı kelīl
NE731 **Vaṣfın iden** şāir-i sāḥir cenāb / Vermek içün sözlerine āb u tāb
NE1395 Bir kerem idi bu ki olmış degil / **Vaṣf idemem** miṣli görülmiş degil
NE1501 Fehm olamaz rütbe-i ʿilm-i ricāl / Ḥāl gerek **vaṣf idemez** anı ḳāl
NE2390 Mihr alup destine zerrīn ḳalem / Böyle ider **vaṣf-ı** şerīfüñ raḳam
SE15 Besmele **vaṣfın idersek** tekrār / Yine bismi'l-lāh olur āḫir-i kār
SE48 **Vaṣfın itseñ** ne ḳadar yārāna / Ṭayanursın yem-i bī-pāyāna
SE2033 Eşḳıyā virmege aña raġbet / **Vaṣf iderler** mey-i nābı ḳat ḳat
SE2152 Ṣabr ise **vaṣf idemem** ancaḳ olur / Hele aḥsente kerem ancaḳ olur
SE2339 Dirdi **vaṣf eyleyüp** ol ābı ʿArab / İy güzīn şīre-i engūr-ı ṭarab

vāṣıl(a) [2] ulaşan, erişen

NE97 Rāhber-i **vāṣıla-i** güm-rehān / Ḳaʿbe-i maḳṣūd-ı kühān ü mihān
NE2364 Yaʿni ki bir şeyḫ-i kerāmet-penāh / **Vāṣıl-ı** ḫaḳḳa ʿārif bī-iştibāh

vāṣıl itmek [2] kavuşturmak

S66 İdüp şerʿi reh-ber dil-i pür-ġama / Beni **vāṣıl it** şāriʿ-i aʿẓama
NE1035 Didi ki vāhayf sipihr-i denī / **İtmedi** dildāruma **vāṣıl** beni

vāṣıl olmaḳ [21] ulaşmak, kavuşmak, erişmek

S408 Bu müjde **olup vāṣıl-ı** gūş-ı cān / Nişān-ı sürūrum siñirdi hemān
NE347 Her birine **vāṣıl olur** ṣubḥ u şām / Raḥmet ü rızvān ü ṣalāt ü selām
NE958 Āmil **olup vāṣıl-ı** ṭūl-ı emel / İtdi anı ṣāḥib-i Merv ol ʿamel
NE1050 **Vāṣıl olınca** şerer-āsā ḫaber / Cānına itdi bu ḥarāret eṣer
NE1280 Belki ṣafā ide ide **vāṣıl ol** / ʿĀrif-i cān-perver-i ehl-i dil ol
NE2501 **Vāṣıl olup** ḫiffetine mışrāʿ-bāb / Çoḳ ḳapu yapıldı o ḫāne ḫarāb
NE2510 Göñlin iderseñ iresin bolluġa / **Vāṣıl olursuñ** tevbe yoḫsulluġa
NE2595 **Vāṣıl-ı** kām **olup** iki pür-mihen / Ḳurdılar ol şevḳ ile aʿlā düzen
SE803 Kīmiyā cevherin itdüm ḫāṣıl / Ḳalb-i māhiyyete **oldum vāṣıl**
SE832 Eyleyüp ʿādet-i feyżi cārī / Ḫāke de **vāṣıl olur** idrārı
SE850 Rızḳımuz bī-taʿab-i kesb ü sefer / Ġaybdan **vāṣıl olur** şām u seḥer
SE1070 Raḥmet-i Ḥaḳḳa o kes **vāṣıl olur** / Ki bilür mertebesin kāmil olur
SE1235 Manṣıba nice Dımışḳī cāhil / Çün firengī virüp **ola vāṣıl**
SE2338 Nāʿil-i çeşme-i Ḫurşīd oldı / **Vāṣıl-ı** daḫme-i Cemşīd **oldı**
SE2440 Yā virüp ḳuvveti beytü'l-māle / Ḫayrı **vāṣıl olasun** bed-ḫāle
HH188 Āl ü aṣḥāb u tābiʿīne müdām / **Ola vāsıl** taḥiyyet ile selām
HH807 Edrine şehrine **olup vāṣıl** / Gülüp açıldı iki ġonce-i dil
HH1030 Biñ belā ile **oldılar vāṣıl** / Leb-i deryāya mest-i lā-yaʿḳıl
HH1154 **Vāṣıl oldı** vezīre çünki peyām / Nużṭarib oldı ḫāʾin-i ḫod-kām
HH1318 İtdiler gūrı peyk-i rāh-ı ʿadem / Vardı Behrāma **vāṣıl oldı** o dem
HH1751 Şeb-i tār idi ḫalḳ ise ġāfil / **Oldı** bir taḫta pāreye **vāṣıl**

vāṣıṭa [12] ulaştıracak şey, vesile

NE1434 İster iseñ ḫidmetine **vāsıṭa** / Olamaz irādet gibi bir rābıṭa
NE2616 Tār-ı ḫaṭṭ-ı zülfi olup rābıṭa / ʿIşḳ-ı ḫaḳīḳiye olur **vaşıṭa**
NE2852 Gāh olur dil-ber içün **vāsıṭa** / Gāh olur zenler içün rābıṭa

SE486 ʿIşḳdur **vāsıṭa-i** ẕevḳ-ı ebed / ʿIşḳdur māye-i ʿömr-i sermed
SE879 Mevtdür **vāsıṭa-ı** bezm-i viṣāl / Mevtdür bedreḳa-i nūr-ı cemāl
SE980 Giderek **vāsıṭa** oldı biʿẕ-ẕāt / ʿIşḳ-ı ẕatīye tecellī-i ṣıfāt
SE1676 Oldı söz rābıṭa-i ḳalb-i figār / Oldı söz **vāsıṭa-i** vuṣlat-ı yār
SE1822 Ne ṣafādur ki idüp beẕl ü ʿatā / Olasın **vāsıṭa-i** luṭf-ı Ḫudā
SE1978 Vaṣlına bāʿiṣ olur ḥubānuñ / Bādedür **vāṣıṭası** rindānuñ
SE2514 Başlayup tesliyeye didi ne var / **Vāṣıṭa** çünki ola kār-güẕār
SE2890 Gāh olur **vāsıṭa-i** luṭf-ı ḥabīb / Gāh olur terceme-i sevḳ-ı ġarīb
HH2287 Ġamz-ı düşmen ḥabībe rābıṭadur / Engel añlarsın anı **vāṣıtadur**

vāṣıṭatü'l-aḳd {vāṣıtatü'l-ʿıḳd} **[4]** bkz. 'vāṣıtatü'l-ʿıḳd' md.

NE8 **Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i** lāl-i maḳāl / Rābıṭa-i ṣubḥa-i erbāb-ı ḥāl
NE346 Oldı iki gevhere baḥr-ı kemāl / **Vāṣıṭatü'l-ʿaḳd-i** imāme miṣāl
NE940 **Vasıṭatü'l-ʿaḳd-i** niẓām-ı cihān / Rābıṭa-i rişte-i emn ü emān
NE1026 **Vāsıṭatü'l-ʿaḳd-i** muḥabbet olan / Rābıṭa-i bend-i meveddet olan

vāṣıṭatü'l-ıḳd **[3]** vesile ipi, iki şey arasında bağ durumunda olan şey ‖ sebep

SE672 İtdi ol **vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i** güher / Silk-i ʿilm ü ʿameli pür-gevher
SE1721 ʿAḳldur **vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i** ömür / ʿAḳldur ʿuḳde-güşā-yı cumhūr
SE2464 Oldı ol **vāṣıṭatü'l-ʿıḳd-i** kerem / Küremā ṣaffına faṣṣ-ı Ḫātem

vasīʿ **[1]** geniş, engin

S601 İki ḳulle mā-beyni baḥr-ı **vasīʿ** / Odur ḳulleteyni zamān-ı rabīʿ

Vasīṭ **[1]** bkz. 'Ḳāmūs-ı Vasīṭ' md.

SE424 Ola mı ṣāḥib-i Ḳāmūs-ı **Vasīṭ** / Hem-ser-i mālik-i deryā-yı muḥīṭ

vaṣī **[2]** herhangi bir sebeple vesâyet altında bulunan birini gözeten onun mallarını yöneten kişi

S990 Odur sāḳiyā nāẓır-ı ḥāl-i dil / **Vaṣī-i** mürebbī-i eṭfāl-i dil
NE340 Birisi de ṣāḥib-i ḳadr-i celī / Ṣıhr-i **vaṣī** yaʿni ʿAlī velī

vaṣiyet **[3]** bir kimsenin sözlü veya yazılı olarak bildirdiği, ölümünden sonra arkasından yapılmasını istediği şey

NE1045 Līk budur saña **vaṣiyetleri** / Cān u dili gibi emānetleri
NE3056 Ḥişşe virürdi aña her pür-miḥen / Ṣülüş-i **vaṣiyet** gibi ġassāleden
HH432 Eyledi çün **vaṣiyyetini** temām / Ol ṣafāyile gözden uçdı menām

vaṣl **[33]** ulaşma, birleşme; kavuşma

NE974 Fikr-i leb-i laʿli leb-ā-leb ḳadeḥ / Ẕikr-i dem-i **vaṣl-ı** feraḥ-be-feraḥ
NE1052 Didi çün ayrıḳsı olup ḥāl-i zār / Olmadı meşhūd baña **vaṣl-ı** yār
NE2220 Sūr-ı safā ṭablına zīna köçek / ʿIydgeh-i **vaṣlda** ṣu serpecek
NE2625 Söyleşerek **vaṣlın** idersin ricā / Söz söz açar söz göt açar dā'imā
NE2744 İrmese **vaṣlına** o sīmīn-tenüñ / Güci hemān ḳendüye yete
SE988 Remzile ruḥ diye iy gevden / Didigüm **vaṣl** bu mıydı andan
SE1942 Şehd-i ẕevḳe gelüp ol demde ḳıvām / Tābiş-i naḳşıla **vaṣl** oldı merām
SE1978 **Vaṣlına** bāʿiṣ olur ḥubānuñ / Bādedür vāṣıṭası rindānuñ
SE2027 Naḫlını ḫākile yeksān eyler / Mīve-i **vaṣlını** erzān eyler
SE2594 Līk şol şartıladur **vaṣla** rıżā / Ola mehcūr-ı ebed nefs ü hevā
SE2595 Kāniʿ-i leẕẕet-i dīdār olasın / Ebedī **vaṣla** sezā-vār olasın
SE2596 Ruḫṣat olmaya gezende māra / İtmeye **vaṣla** gezend emmāra
SE3296 ʿĀşıḳ ol vaʿde ile itdi ṣafā / Gūyiyā vaʿde-i **vaṣl** oldı aña
SE3488 Faṣl u **vaṣlı** ola nā-bercā hep / Belī bal eyleye gāhī Ebī Leb
HH669 Yoġsa maġrūr-ı ḥüsn olup maḥżā / **Vaṣla** mānīʿ olursa istiġna
HH842 Leẕẕet-i **vaṣl-ı** dil-ber-i fāḫir / Merḥabā idi evvel ü āḫir
HH864 Çünki yoḳ **vaṣl-ı** dil-bere çāre / Bārī egler fesāne bir pāre
HH942 Cām-ı **vaṣla** şereng-i ġam ḳatdı / Kendüyi şāha ṭatluca ṣatdı
HH1339 Reh-i **vaṣla** delālet itdi bize / Bu nezāket ile ḥidmet itdi bize
HH1499 El öpüp ḥizmet iḫtiyar itdi / ʿĪd-ı **vaṣlıyla** kām-kār itdi
HH1602 Çoḳ görür çarḫ **vaṣl-ı** cānānı / Luṭfuña gösterür peşīmānī
HH1745 Bīm-i ḳahr ü firāḳ-ı **vaṣl-ı** ḥabīb / Ḳomadı derd-mende ṣabr ü şigīb
HH1782 Didi kim **vaṣla** yoḳ ise imkān / Dūrdan bāri olurın nigerān
HH1864 Ṭaleb-i bezm-i **vaṣl** maḥz-ı ḥavāl / Bir dāḫi görmesi ümīd-i muḫāl
HH1907 Kesmeyüp **vaṣl-ı** yārdan ṭalebi / Geh gelür geh giderdi ʿaḳlı gibi
HH2058 **Vaṣl** ile ʿāşıḳı ider ḫoşnūd / Şehler olur vesile-i maḳṣūd
HH2228 Döymeyüp nār-ı **vaṣla** itdüñ cūş / Ḫām imişsin nedür o deñlü ḫurūş
HH2286 Seni aʿdā ki ġamz ide yāra / Müjde-i **vaṣldur** dil-i zāra
HH2291 **Vaṣl** içün ḳıblegāh-ı ḫācetdür / O da eṭfāle bir mürüvvetdür
HH2373 Ne bilür āb-ı **vaṣl** leẕẕetini / Çekmeyen firḳatün ḫarāretini
HH2722 Bülbüle **vaṣl-ı** gül olur mı baʿīd / Sende Ḥaḳdan ʿAṭāyī kesme ümīd

HE58 Ol kebke dil viren **vaṣla** maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meşeldür
HE68 Olup ḳaḥṭ-ı metaʿ-ı **vaṣl-ı** cānān / Alanlar teẕkere ile alur elān

vāsuḫtegī [1] yanıklık ‖ âşıklık

NE147 ʿArż-ı **vāsuḫtegī-i** münācāt / Be-dergāh-ı ḥażret-i Ḳāḍi'l-ḥācāt

vaṭan [8] bir kimsenin doğup büyüdüğü veya yaşadığı yer, yurt

NE724 Yaʿni çeküp ʿasker-i deryā-nehīb / Eyleye bir ḫalḳı **vaṭandan** ġarīb
NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa ḳaçan / Cāna virür şemme-i būy-ı **vaṭan**
NE2477 Şehr-i Sitanbul idi aña **vaṭan** / Yolda zenān seyri için rah-zen
SE188 Olalı şehr-i Medīne **vaṭanı** / Oldı biʿṭ-ṭabʿ her insān medenī
SE773 Eyledi ḳulle-i kūh üzre **vaṭan** / Ṭutdı bir ġārda tenhā mesken
HH1147 Çünki defʿ oldı zaḫmet-i esfār / Dilde ḥubb-ı **vaṭan** ḳomadı ḳarār
HH1163 Oldılar yine iki bī-çāre / Gelmiş iken **vaṭana** āvāre
HH2563 Tesliyet-baḫş olup o nālāna / **Vaṭan** añdurmaz oldı mihmāna

vāv [2] Arap alfabesinin yirmi altıncı, Arap asıllı Türk alfabesinin yirmi dokuzuncu harfi

NE1845 **Vāv** gibi cevride tutmış kemīn / ʿÖmrüñ alurdı ayaġın vaḳt-i kīn
NE2063 Nā-geh olup nüsḫada sehv-i ḳalem / Lafẓ-ı kütük **vāvsız** olmış raḳam

vāv-ı ʿAmr [1] Arapça'da ömr-Ömer (عمر) kelimesi ile karışmasını önlemek için Amr (عمرو) isminin sonuna eklenen fazladan vav harfi ‖ aptal, sersem, gereksiz insan. Ayrıca bkz. 'zevāyid' md.

SE3265 ʿÖmrümüz ḫāṣılına bir gevden / **Vāv-ı ʿAmr** ola zevāyidden iken

vāveylā [2]

1. çığlık, feryat, yaygara

HH860 Līk mümkin mi ʿāṣıḳ-ı şeydā / Menʿile ide terk-i **vāveylā**

2. yazık, eyvah

SE3199 ʿAşḳ eger böyle ise **vāveylā** / Seg-i şaḥrā ola Ḳays-ı şeydā

vāveylā itmek [2] çığlık atmak, feryat etmek

SE1875 Ḳaḳma ol bābı kim ola peydā / Nice ʿuryān **iderek vaveylā**
HH472 Yollar üzre **iderdi vāveylā** / Ḳurı bir ʿışḳ idi gider ammā

vāveylā ḳopmaḳ [1] feryat, çığlık duyulmak

SE1565 Birine irse eger zaḫm-ı cefā / Ol birisinde **ḳopa vaveylā**

vāy [18] "Eyvah!, Yazık!" anlamında ünlem

NE185 ʿÖmür geçüp eylemedüñ iʿtibār / **Vāy** eger böyle iderse güzār
NE636 **Vāy** aña kim şāʿir-i muḫtāc ola / Faḳr ile şāyende-i iḫrāc ola
NE1748 **Vāy** o faḳīre ki ucun ildüre / Ḥacı Ḥusām olduġunı bildüre
NE1930 Tāzeler içinde nice iş olur / **Vāy** ol eyvāna ki dervīş olur
NE1960 Cümle-i evżāʿı görinür ḥasen / **Vay** hemān şaḫş-ı fürū-māyeden
NE1980 Kevreli dülbendi inüp ḳaşına / **Vay** hemān ṭaʿn idenüñ başına
NE2829 **Vāy** eger ḫāline ḳorsañ anı / İde seni dūzaḫī vü küştenī
NE2964 Var idi levḥ-i zer-i mihre ḫaṭar / **Vay** aña ki aḫşama ḳalursa eger
NE3025 Kim ki uya mey-gede ḳallāşına / Tāze ise **vāy** anuñ başına
NE3161 **Vāy** başına şiʿrüñ olursa eger / Kātibi bir bed-güher ü bī-hüner
SE1139 Ḳuvvet-i baḫt ü saʿādet-mesned / **Vāy** ḫāle eger itmezse meded
SE1696 Iştılāḥ oldı bunuñ üzre binā / Kim ḫaṭā eyler-ise **vay** aña
SE2972 Neyleye fikretile rāy saña / Anlara ḳalur ise **vāy** saña
HH50 Beni dil-ḫaste itdi ʿışḳ ü hevā / Mededüñ irmez ise **vāy** baña
HH56 ʿAdle kalursa **vāy** ḫālümüze / Ehl-i dūzāḫ güler melālümüze
HH1241 Şāh vāḳıf gerekdür aḥvāle / Vükelāya ḳalursa **vāy** ḫāle
HH2479 Tünddür rūzigār-ı dil-fersāy / Ḥāşılı olsa **vāy** olmasa vāy
HH2479 Tünddür rūzigār-ı dil-fersāy / Ḥāşılı olsa vāy olmasa **vāy**

vāye [6] nasip, kısmet

S519 Baña **vāye-i** ʿıyş-ı bezm-i cihān / Fiġān-ı dil ü dīde-i ḫūn-feşān
S578 Ṭabīb andan almazsa ger **vāyesin** / Meẕāḳ ehli olmayacaḳ ṭaş yesin
S1052 Ḫoşā **vāye-i** bāḫt u ferḫunde-pey / Muġannī vü sāḳī vü maḥbūb u mey
NE2982 İrmek içün ʿışret ile **vāyeye** / Eylediler şāmı bedel sāyeye
SE2917 Şiʿrile ḳadri irüp Şaʿrāya / Virdi feyżi şuʿarāya **vāye**
HH37 Zer-ger-i mihrden alur **vāye** / Hefte cöngi meh-i felek-pāye

vāye-sitān [1] nasiplenen, kısmete eren

SE209 Ḫāk-i pāyından olup **vāye-sitān** / Kīse-i müşgini pür ḳıldı hemān

vazgeçmek [1] istemez, yapmaz olmak; terketmek, bırakmak

SE2128 ʿAvʿav itdükçe yol üzre segler / Sākit olursañ o da **vazgeçer**

vaʿẓ [16] ibadethanelerde görevli kimse tarafından yapılan dînî konuşma, öğüt, nasihat

NE594 Kürsī-i **vaʿẓında** bahāne bulur / Üstümüze ṭurma ḥavāle olur
NE1983 **Vaʿẓ** u naṣīḥatle ḳılup ḫalḳı nerm / Ḥāṣılı hengāmeyi itmişdi germ

vaẓʿ [12]

1. koyma, konulma

S507 Bu meclisde ḳalmadı ins ü ṣafā / Ki bī̇gāne **vażʿ** oldı her āşınā

2. vaziyet, durum, biçim

NE2260 Lī̇k bu **vażʿına** pişīmān olup / Nāleler itdi didi giryān olup
SE2674 İşidürken o següñ şirretini / Böyle **vażʿuñ** bilmeziz ḥikmetini
SE2968 İncinür mi ne ḳadar çekse ḫaṭar / Āşınā **vażʿına** hī̇ç ʿārifler
HH510 Yaʿni ol ʿāṣıḳ-ı şikeste żamīr / Gūş idüp ide **vażʿını** taġyīr
HH609 Meyi ʿiffet ḥişārını bozdı / ʿIşḳ **vazʿ-ı** veḳārını bozdı
HH619 **Vażʿı** taġyīr olındı mollānuñ / Ḳanı evvelki hāleti anuñ
HH1128 Göricek **vażʿ** ile veḳārların / Bildi icmāl-i ḥāl-i zārların
HH1200 Maḥż-ı tevfī̇ḳ olup bu **vażʿ-ı** ġarī̇b / İtdiler şükr-i bārgāh-ı mucī̇b
HH1268 Yeñiden eylemek gerek tertī̇b / **Vażʿı** maṭbūʿ u ṭarḥı ola ġarī̇b
HH1402 Şāh ṣandı kim ol cevān-ı dilī̇r / Göricek ide **vażʿını** taġyīr
HH1939 Dil-i zārum yanında ben mehcūr / Oldı bu **vaẓʿ-ı** bed ḫıredden dūr

vażʿ-ı ḫaml itmek [1] doğurmak

SE3382 **Vażʿ-ı ḫaml idene** itseydi ʿilāc / Mümkin olmazdı nice gün ī̇lāc

vażʿ-ı ḳadem eylemek/itmek [4] ayak basmak, adım atmak

NE271 Ḳudse varup **eyledi vażʿ-ı ḳadem** / Mescide nūr indi ʿalem-ber-ʿalem
SE77 Levḥa-i Levḥa **idüp vażʿ-ı ḳalem** / Ḳıldı fihrist tebāşī̇r-i ḳıdem
SE275 Ḥarem-i ḳurba **idüp vażʿ-ı ḳadem** / Hī̇ç ferd olmadı aña maḥrem
HH699 Gezerek **itdi** ol iki hem-dem / Bir ulı bārgāha **vazʿ-ı ḳadem**

vażʿ itmek [1] koymak

S373 Ḳalem **vażʿ idüp** aña nāy-ı ḫadeng / Nuḳāṭ oldı aña her ḳaṭre-i lāle-reng

vāżıḥ [1] şüphe bırakmayacak şekilde açık olan, açık seçik, âşikar

SE3002 Lī̇k bir şübhe olupdur lāyıḥ / Luṭf idüp anı da eyle **vāżıḥ**

vażıʿu'l-aṣl [1] aslını ortaya koyan, düzeneyen

HH1228 **Vażıʿu'l-aṣlı** idi güftāruñ / Pey-revi idi Kaʿb-ı Aḫbāruñ

vebāl [6] insanı azaba sürükleyecek olan ağır sorumluluk

S56 İdüp şerʿi rū-pūş-ı taḥṣī̇l-i māl / Ḥarāmī̇-ṣıfat kārum ola **vebāl**
NE2019 Girdi ʿacib ḳalıba ḫī̇le-miṣāl / Ṣaldı rıżā ger dine çün **vebāl**
NE2478 Gözi ile itdügi efʿāl-i şūm / Ṣayılamazdı çū **vebāl-ı** nücūm
NE2754 Āḫir ola cümlesi ḫāb u ḫayāl / Zā'il olup ġafleti ḳala **vebāl**
SE2098 Didi şerʿan olur isrāf ü **vebāl** / Olmasın māl-i ḫazī̇ne pā-māl
HH341 Gözden eyler **vebāle** āhengi / Necm-i ġaddār dī̇de-i şengi

vecd, vecd ü ḥāl [7] Allah'tan lütuf olarak kalbe gelen coşkunluk, istiğrak hali

S685 Olup ḳullesi minber-i **vecd ü ḥāl** / Meger bābı miḥrāb-ı ehl-i kemāl
S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i **vecd ü ḥāl** / Siyeh zülfi çārūb-ı rāh-ı viṣāl
S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i **vecd ü ḥāl** / Ḳalemdür ḳalem yek imāme-miṣāl
NE194 Noḳṭa-pişī̇n-i ḫaṭ-ı **vecd ü ḥāl** / Merkez-i pergār-ı ʿulūm-ı ricāl
NE1475 İtmeġe sevdā-girī̇-i **vecd ü ḥāl** / Mıṣra idi niyyeti zevraḳ miṣāl
NE2620 ʿĀṣıḳ olur garḳ-ı yem-i **vecd-i** ḥāl / Aġzın açup istese bir ittiṣal
HH640 Kesb-i sermāye-i kemāl itdi / Ḫˇāce taḥṣī̇l-i **vecd ü ḥāl** itdi

vech [22]

1. yüz, çehre

NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim nigār / Jāle-ṣıfat düşse dile **vechi** zār
NE2457 Görinür evvel saña **vech-i** sabī̇ḥ / Perde ki gözden gide olur ḳabī̇ḥ
SE550 **Vech-i** pākizesi olur enver / Çemen-i sünnete gūyā gül-i ter
SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i Ḳadre döner / Ġurre-i **vechi** żiyā-baḫş-i ḳamer
SE2932 Üstine geçmiş oturmış bir pī̇r / Lemʿa-i **vechi** żiyā-baḫş-i serī̇r
HH48 Şeş-cihet nüh felek ḳamū fāni / **Vech-i** Rabbdur beḳāyā erzānī̇
HH879 Māh-rūyānı her ṭaraf tābān / **Vechi** var diseler aña Māhān

2. biçim, yol, şekil

S200 Maḥal aña her **vech** ile lā-cerem / Gerek ṣandalī̇dür gerek taḫt-ı Cem
S363 Bu **vech** üzre her rūz olup dār u gī̇r / Ṭaġıtdı o zāġānı şehbāz-ı tī̇r

S1498 Bu müşgīn ḳafesden ʿarūs-ı ḫayāl / Bu **vech** ile kim itdi ʿarż-ı cemāl
NE1257 Bir gün idüp ḥoḳḳa esrārı bāz / İtdi bu **vech** ile baña keşf-i rāz
NE1496 ʿAyni ile ceddüme iʿlām ider / Ṣoḥbeti bu **vech** ile itmām ider
NE2578 Gitdi bu **vech** üzere otuzı bile / Hurmet ile ʿizzet ü ikrām ile
SE648 ʿĀḳıbet kendi idüp feṯḥ-i kelām / İtdi bu **vechile** taḥḳīḳ-i maḳām
SE675 Ḫażret-i şeyḫ sözin itdi ḳabūl / Gördi taḥrīrini **vech-i** maʿḳūl
SE845 **Vech-i** āmālleri emvāl-i zekāt / Ḫarc-ı maṭbaḫları nezr ü ṣadaḳāt
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i kār / Virdiler reʾye bu **vech** üzre ḳarār
SE2639 **Vech-i** meşruʿ ile olan ḫarekāt / Niyyet-i ḫayrıla olur ḥasenāt
SE3130 Zaḫm-ber-zaḫm olup aña bu ʿitāb / Ṣāḥına virdi bu **vechile** cevāb
HH1705 Şu sözi kim buyurdı ḫażret-i şāh / Hiç **vech** ile olmadum āgāh
HH1729 Ḳatli emrinde eyleyüp teʾḫīr / Āḫir itdi bu **vech** ile tedbīr
HH2606 Geçdi bu **vech** ile nice eyyām / Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrām

vech-i ḥasen [1] güzel yol

SE678 Olmamışdur döneli çarḫ-ı kühen / Hīç tevāżuʿ gibi bir **vech-i ḥasen**

vech-i maʿāş [2] geçim yolu, geçim şekli

NE814 Kim beni itmişdi Ḫudā-yı celīl / **Vech-i maʿāşına** o ḳavmüñ kefīl
HH1345 Evvelā şordı dil-berüñ adın / Ṣoñra **vech-i maʿāş-ı** muʿtādın

vechi var [3] "hakkı var, doğrudur" anlamında ifade

S1500 Baş üzre yer itse sözüm **vechi vār** / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
NE1292 Sille urur nice perī-rū nigār / Çehresi Nīl olduġunun **vechi var**
SE1407 **Vechi var** mı sözümüñ bārī görüñ / Görecekdür hele daʿvet buyuruñ

ved [1] sevgi, dostluk, muhabbet

SE2091 Bir gün ol beẕle **ved-i** bezm-ārā / Virdi bir nükte ile bezme ṣafā

vedād [1] sevgi, dostluk

NE621 Ḫullet ile ʿarż-ı ḫulūṣ u **vedād** / ʿIşḳ-ı mecāzī gibi heb bī-sedād

vedāʿ eylemek/itmek/ḳılmaḳ [7] vedalaşmak, sevilen bir kimseden veya bir şeyden ayrılmak

NE275 Yaʿni **vedāʿ eyleyüp** itdi mürūr / ʿAzm-i semā eyledi mānend-i hūr
NE1702 Şevḳ ile ki raḳṣ ḳılup ki semaʿ / Destin öpüp **eyledüm** aña **vedāʿ**
SE1915 Geldi çün kim yirine emr-i muṭāʿ / Pehlevāndur el öpüp **ḳıldı vedāʿ**
SE3298 Eyleyüp naġme-i şevḳıla semāʿ / Vardı aḥbābına hep **itdi vedāʿ**
HH716 Aġlayup zen aña **vedāʿ itdi** / Bu ise şevḳ ile semāʿ itdi
HH722 Ehl-i Ṣama **vedāʿ idüp** ol dem / Gün gibi çıḳdı şevḳ ile ḫurrem
HH1077 Mīz-bāna **vedāʿ idüp** ol dem / Girdiler yola her biri ḫurrem

vedīʿat [1] mülkiyeti sahibinde kalmak kaydıyla saklanmak, korunmak üzre bırakılan şey, emanet

NE919 Ḫalḳ-ı cihān oldı ʿıyāl-i Ḫudā / Oldı **vedīʿāt** bu raʿiyyet aña

Vedūd [3] "Kullarını çok seven, iyi amel sahiplerini rahmet ve rızasına erdiren; sevilmeye lâyık ve müstahak yalnız kendisi olan" anlamında Allah'ın isimlerinden biridir.

SE54 Fāyiz-i çeşme-i cān-baḫş-i vücūd / Ḳādir ü Ḳāhir ü Vehhāb ü **Vedūd**
SE1669 Sözile kevn ü mekān buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü **Vedūd**
HH95 Nāmı Aḥmed Habīb-i Rabb-i **Vedūd** / Muṣṭafā vü Muḥammed ü Maḥmūd

vefā [10]

1. sözünde durma, sözünü yerine getirme

S512 **Vefā** hūd umulmaz cefāya ne borc / Ḳoduḳ medḥi yā iftirāya ne borc
NE691 Ḳāf ile ṣalar metāʿ-ı ṣafā / Rāh-ı neverdān-ı tarīḳ-i **vefā**
SE470 Dikḳat ile ruḫ-ı cānāneye baḳ / Sebaḳ-ı mihr ü **vefādur** bu varaḳ
SE1538 Oldı dil mihr ü **vefā** ṭumārı / Nūr-ı ʿışḳ itse nʿola ḥalkārı
SE2616 Didi iy ādemī-i dīv-liḳā / Yoġ-ımış ẕerre ḳadar mihr ü **vefā**
HH1636 Ḫāme tuġyānı ide küstāḫī / Vire şeftālū ol **vefā** şāḫı

2. dostlukta sebat etme, bağlılık ve sadakat

S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i bezm-i **vefā** / Ne mey revġan-ı çeşm-i ẕevk u ṣafā
NE607 Beẕl ḳılup mihr ü **vefā** ḫırmenin / Bir iki zer viren alur dāmenin
SE2706 Aġzınuñ ölçüsin alsañ ammā / Ola dünyā ṭolusı ʿahd ü **vefā**
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur bilür ẕürefā / ʿĀrife ṣūret-i cefāda **vefā**

vefādārī [1] vefalılık

HH2460 Umma bir kimseden **vefādārī** / Ṣıḳma olmaz recā ile yārı

vefā eylemek/itmek [5] sevgi ve dostluk göstermek; bağlı kalmak

S458 **İdüp** ʿuhde-i dīne āḫir **vefā** / Velī eyledüm ʿöẕri pīşīn-edā

NE2488 **İtse** füsūn-sāzi-i mihr ü **vefā** / Zühreyi keyvāna ider mübtelā
SE321 Ḳulları **eylese** āheng-i **vefā** / Ola muḥtāc-ı müdārā Dārā
SE3324 İline eyledi yārüñ ol ān / Didi gel ʿahde **vefa eyle** hemān
HH1613 **Eyleyüp** ṣüret-i cefāda **vefā** / Ġarazı iltifāt idi maḥżā

veffāḳ {vifāḳ} [1] mutabakat, anlaşmış olma

HH1624 İde **veffāḳ-ı** resm ü mekr ü şiḳāḳ / Ṣüret-i vuṣlat-ı delīl-i firāḳ

vefḳ [1] muska, tılsım

NE1665 Bir büt ile şanki ḳonuşmaḳ diler / Vuṣlat içün **vefḳ-i** murabbaʿ ḳonar

vefḳ-i murād [2] isteğe uygun

SE1882 Olsa farża ki ʿālā **vefḳ-i murād** / Belki idman iderek zaḫm-i ziyād
HH2754 Heft-peyker ki oldı pīş-nihād / Oldı āḫir cevābı **vefḳ-i murād**

veġā [16] gürültü, patırtı; kavga, savaş

S239 İdüp ḍarb uṣūl ile dil-keş nevā / Ney-i kilki ile nefīr-i **veġā**
S277 O zencīr ile nerre-şīr-i **veġā** / Çekinür göge ya mehīb ejdehā
S300 **Veġā** sūrına oldı baḥrī fişek / Atıldıḳça deryāda ṭūb u tüfek
S352 Tabur ḳurdı ḫandaḳ kesüp her yaña / Ola tā ki muḥkem esās-ı **veġā**
S360 Helāk-i ʿadūda urup dest ü pā / Dönüp ḳondı her şāhbāz -ı **veġā**
S377 Alup nīze destine merd-i **veġā** / Sinān oldı tinnīn-i merdüm-rübā
NE398 Eyledi āheng-i **veġā** merd olan / Perde ḳılup çāder-i nāmerd olan
NE400 Gürz pey-ā-pey ṭoḳınup miġfere / Döndü **veġā** ʿarṣa-i āhengere
SE499 Aña virilmiş idi tīġ-i **veġā** / Gün gibi tīġ ile ṭoġdı gūyā
SE1753 Bir zamān eyledi sen ʿazm-i **veġā** / Ki ide Ḳayṣar-ı Rūm üzre ġazā
SE2792 Ṣoñını fikr idemez ehl-i **veġā** / Yürüse ardına baḳmaz meṣelā
SE2800 Ṣeyf-i muṭlaḳla idüp ʿazm-i **veġā** / Ġālib-i muṭlaḳ olur ehl-i ġazā
SE2841 Didi bismi'llāh eyā ehl-i **veġā** / Bize bir niʿmet-i ḥaḳdur bu ġazā
SE3490 Elifi kim kec idüp yazsa duʿā / Ṣarıġın egmiş ider ʿazm-i **veġā**
HH110 İtdi bir muşt-i ḫāk ile iṭfa / Ateş-i tīz-i ḫasmı rūz-ı **vegā**
HH1317 Ḳayddan gürk ü rūbeh oldı rehā / Çıḳarup kürkin itdi ʿazm-i **veġā**

veḥel [1] bataklık, çamur yer

SE824 İtmesin tabʿuñı girdāb-ı kesel / Ḫar-ı lengile nümūdār-ı **veḥel**

Vehhāb [3] "Çok bağışlayan, çok veren, kullarına çeşitli nimetler bağışlayan" anlamında Allah'ın isimlerinden biridir.

SE54 Fāyiz-i çeşme-i cān-baḫş-i vücūd / Ḳādir ü Ḳāhir ü **Vehhāb** ü Vedūd
SE1476 Ḥasenātuñ olamaz ḫayrı ḥisāb / ʿÖşr emṣāli dimişdür **Vehhāb**
SE1669 Sözile kevn ü mekān buldı vücūd / Tuḥfe ḳıldı sözi **Vehhāb** ü Vedūd

vehhāc [1] çok alevli, çok parlak

SE2933 Farḳ-ı pākinde muraṣṣaʿ bir tāc / Kürsī üstinde sirāc-ı **vehhāc**

vehm [7] yersiz korku, şüphe; tereddüt

NE1164 Az düşer kim ola luṭf-ı ḳadīr / Ḫāṣ-ı pesend ola **vehm-i** ʿām-gīr
NE2517 Perdesini ḳalduracaḳ dir neʿūz / **Vehm** ile oḳur bir iki ḳulʾeʿūz
NE3004 İtdi ʿilāc için irişin meded / **Vehm-i** sirāyetle hemān ḳatʿ-ı yed
SE176 ʿAdem-i ṣırfa neden **vehm-i** vücūd / Oldı hep menşeʾi noḳṣān-ı şühūd
SE1367 Eyleyen ʿayn-ı başīretle nigāh / Ẓulmet-i **vehmile** olmaz āgāh
SE1947 Ṣalınup ṭurur-iken befteresi / **Vehmile** düşdi hemān şeh-peresi
HH568 **Vehmi** olanlar itdi ḫayli gile / Sögdi birbirine fısıldı ile

vehm eylemek/itmek [3]

1. yersiz korkuya kapılmak

NE2224 Gerçi ki **vehm itdi** görüp heybetin / Ṣoñra aluşdurdı duyup ḥikmetin
SE1120 **Vehm idüp** ṭurur-iken anda hemān / Geldi ayaġına düşdi ḫāḳān

2. tereddüt etmek

SE2231 Didi **vehm eyleyene** hey aḥmaḳ / Yā nice olurmış aña yapşıcaḳ

vekālet [2] vekil olma, vekillik

NE807 Daḫi **vekāletden** olup behre-mend / Saña kefāletden irişmez gezend
NE812 Oldı **vekālet** didügi ġālibā / Ḫidmet-i seccāde-i şerʿ-i Ḫudā

vekīl [4] başkasının adına söz söyleyen veya hareket eden kimse

NE1674 Her biri emmāreye muṭlaḳ **vekīl** / Belki ʿAzāzile muʿīn-i delīl
SE3344 Zāl-ı dehrile cefāda ortaḳ / Çarḫ-ı bed-mihre **vekīl-i** muṭlaḳ
HH1242 Daʿvī-i ṣıdḳı hīle vü tezvīr / Ḥişşe ister **vekīl** olan şirrīr
HE59 Zebān sākit ve līkin ġamze pür-kār / **Vekīl-i** ḫarc-ı ʿişve çeşm-i mekkār

velā [2]

1. yakınlık
SE2942 Eyledi ṣıdḳıla iẓhār-ı **velā** / İstedi himmetile ḫayr duʿā
2. velâkin
NE671 Cām ṭolar şīşeler eyler ṣadā / Şu küçüğün söz büyüğündür **velā**

velā-ḥavle [2] "Kuvvet ve kudret ancak yüce ve büyük Allah'ındır" manasındaki "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" sözünün ilk kelimesi. Çaresizlik ve tehlike karşısında sabrın tükendiğini belirtmek için kullanılır.
NE1041 Eyledügi kāra peşīmān olup / Tevbe **velā ḥavle** ile giryān olup
NE1186 Şeyḫden irdi aña imdād-ı ḫāṣ / Tevbe **velā ḥavle** ile buldı ḫalāṣ

velāyet [3] kulun Allah'a yakınlığı ve Allah'ın kulu, kulun Allah'ı dost edinmesi durumu, velî olma, velîlik, ermişlik
NE925 Hem-dem olanlar nefes-i pīr ile / Nice **velāyet** aça tedbīr ile
NE1114 ʿĀrife bu deñlü kerāmet yeter / Rütbe-i vālā-yı **velāyet** yeter
NE1606 Yine **velāyetle** ġuzāt-ı dilīr / Çıḳmış idi ṣayd u şikāra çū şīr

veled [9] çocuk
NE1494 Aña tezevvücle idüp nusḫ u pend / Müjde ider bir **veled-i** dil-pesend
NE1497 Ḫāṣılı idüp meded-i maʿnevī / Vālidi eyler **veled-i** maʿnevī
SE1219 **Veled-i** ṣāliḥ-i nev-sāleleri / Meʿak ü muẓhıḳ ü gevsāleleri
SE1441 Yaʿnī Şiblü'l-esed-i yevm-i ḥurūb / **Veled-i** Leyṣ-i bahādır Yaʿḳūb
SE1866 **Veled** olmazsa acursın māla / Ḳoyamazsın anı Beytü'l-māla
SE1869 **Veled** olursa eger ḫayr-ı ḫalef / Biñde bir görmedi ābā-yı selef
SE3025 Vire mānende-i āṣār-ı cemīl / **Veled-i** ṣāliḥa Ḥaḳ ʿömr-i ṭavīl
HH1728 Basṭ idince muḳaddemātı **veled** / Ḫaber-i vāḥide ḳalur mı sened
HH2415 Tācir oldı **veledle** ḫoş-ḫāṭır / Oġlınuñ adını ḳodı Ṭāhir

veled-i Bū Ṭālib [1] Ebû Tâlib'in çocuğu, Hz. Ali
SE575 Sened-i gül **veled-i Bū Ṭālib** / Esedu'llāh ʿAliyy-i ġālib

veled-i maʿnevī [1] evlat edinilen ya da kendine evlat muamelesi yapılan, evlat gibi benimsenen kimse. Terkip tanıkta Hz. Muhammed'in sözleri bağlamında kullanılmıştır.
NE1112 Ḥikmet-i icād ile olur ḳavī / Her sözi olur **veled-i maʿnevī**

veleh [1] şaşkınlığa düşme, hayret
NE790 Ḫābda göz ḳalb ise bīdār idi / Şevḳı ile dilde **veleh-vār** idi

velī [5] Allah'a yakınlık mertebesi kazanmış olan seçkin kul, Allah'ın dostu ve sevgili kulu
NE1548 Nice **velī** var ki olup faẓl-ı Rab / Meh gibi bulur beden-i mükteseb
NE1550 Gün gibi meşrıḳde iken bir **velī** / Ġarba kerāmetle irişür eli
SE1103 Ser-be-ser kārgeh-i āb u gili / Ayaġı altına aldı o **velī**
NE2409 İtse **velīsi** ger o ḫāle nigāh / Ḳatline saʿy eyleye bī-iştibāh
HH2168 ʿĀşıḳun yāver ü **velīsisin** / Fenn-i ʿışḳuñ Ebū ʿAlīsisin

velīniʿmet [2] nimet sahibi, besleyen; iyilik ve ihsanda bulunan
NE630 Ḫalḳ çeker ṣıḳletin ol dirhemüñ / Ṭut ki **velīniʿmetidür** ʿālemüñ
SE3045 Gözedüp ʿarż-ı **velīniʿmetini** / Ṣıdḳıla eyler-idi ḫizmetini

veliyy-i ahd [1] veliaht, hükümdardan sonra tahta çıkacak olan kimse
HE99 Şebangeh ki ṭaşup deryā-yı sīmāb / **Veliyy-i ʿahd-i** ḫurşid oldu mehtāb

veliyy-i niʿmet [1] bkz. 'velīniʿmet' md.
HH1742 Didi bir bir edā-yı ḫizmetini / İtdi ḫoş-dil **veliyy-i niʿmetini**

velvele ṣalmaḳ [5] gürültüye, şamataya boğmak; telaş ve heyecan vermek
S978 **Ṣalar** ḳulḳuli meclise **velvele** / Bilür ḫarf-i ḫalḳı ider ḳalḳale
SE1395 **Velvele salmaġ-içün** dīvāna / Dāḫil olmış der-i Nūşrevāna
SE1904 Ḥüsnile şöhre olup āfāḳa / **Velvele ṣalmış-ıdı** nüh ṭāḳa
HH1933 ʿĀleme **velvele ṣalup** nāmuñ / Ṣıyt-ı ʿadlin güm itdi Behrāmuñ
HH2646 Çünki düşmen yaḳasın aldı ele / **Velvele ṣaldı** iki şīr ile

verā [1] arka, geri, bir şeyin arka yüzü
SE2320 Oldı çün ṣīt u ṣadā-yı Meʿmūn / Ġulġul-endāz-ı **verā-yı** gerdūn

veraʿ [3] Allah'tan korkup haramdan, günahtan, kötülüklerden sakınma, dini buyrukları titizlikle yerine getirme, takva
NE2193 ʿArż-ı veraʿla ḳılup ehl-i vaḳār / Perde-der itme bizi ḳıl perdedār
SE129 Yā İlāhī beni ḳıl ehl-i **veraʿ** / Teng-çeşm eyleme çün ʿayn-ı ṭamaʿ

verād [1] güller

SE2451 Tīz günlerde bula ża‘f u fesād / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa **verād**

verāṣet [3] varis olma, mirasta hak sahibi olma; soyda görülen maddî veya rûhî bir özelliğin bir nesilden daha sonraki nesillere geçmesi, soya çekim

NE1430 Ḥażret-i Peyġambere ḫayrü‘l-ḫalef / Cāh-ı **verāṣetde** ḳarīn-i şeref
NE1446 Oldı **verāsetle** o şeyḫ-i benām / Ṣāḥib-i seccāde-i faḫrü’l-enām
NE1958 Bā‘iṣ-i cāh oldı liyāḳāt aña / Devleti ceẕb itdi **verāṣet** aña

verd [8] gül

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup **verdi** / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā verdi
S1319 Meger neşf idüp noḳṭa-i zerd-i **verd** / Bütün ṣafḥa-i ālını itdi zerd
NE110 Ḳubbe-i eflāki idüp lācüverd / Yazdı güneşden aña zerrīn **verd**
NE499 Pür-varaḳ-ı sebz idi her naḫl-i **verd** / Ḳavladı gūyā felek-i lācüverd
NE508 Geh varaḳ-ı **verd** gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı yine gül üzre gül
NE2931 Ol zer-i pür-tāb ki çün **verd-i** bāġ / Ḥasreti itmişdi dilüñ dāġ dāġ
SE1647 Ḳıldı uḍḥūkeyi her gūyende / Meclisi gülşen-i **verd-i** ḫande
SE346 Bir zaman kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı bahār / İtdi mecmū‘a-i **verdi** ḥalkār

verd-i ḫandān [1] bir çeşit gül

HH1735 Eyledi ḳahḳahada zindānī / Ġoncada şanki **verd-i ḫandānı**

verd-i ra‘nā [1] dış tarafı sarı, iç tarafı kırmızı olan çok güzel bir gül çeşidi, gül-i ra‘nâ

S1344 Şu meyden ki bir cur‘a ṣaçsañ ḫemān / Döne **verd-i ra‘nāya** berg-i ḫazān

verd-i ṣad-berg [1] büyük ve katmerli bir gül çeşidi

S1021 Ṭabaḳlarla her sofra-i pür-ni‘am / Olur **verd-i ṣad-berg-i** bāġ-ı İrem

verd-i sefīd/sepīd [3] ak gül, beyaz gül

SR5/1 Bülbül olıcaḳ derd ile cāndan nevmīd / Āyinesini ṭutdı aña **verd-i sefīd**
NE511 Şīşe-i rengīn ile **verd-i sepīd** / Penbe dehānında pür olmış nebīd
HH2595 Geldi bir burca māh ile ḫurşīd / Oldı bir şāḫa iki **verd-i sefīd**

verd-i ter [14] taze gül

S442 Virür cām-ı mey-i ḥāletin **verd-i ter** / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S1251 Yine sāġarın pür ḳılup **verd-i ter** / Ḳodı cāmına jāle-senc pāreler
S1257 Hezār eylese ḫ‘āb-ı nāz-ı seḥer / Aña rūy-ı bālin olur **verd-i ter**
S1268 Girībānı çāk oldı **verd-i terüñ** / Ṭaġılsa n’ola ṣaçı sünbüllerüñ
S1323 Serīrinden ayrı düşüp **verd-i ter** / Yine rūzgārıñ öñünce ḳaçar
S1328 Muraḳḳa‘la gör naḫl-i **verd-i teri** / Düşer eskiyüp arasından zeri
S1471 Bu meyden alup şemme her **verd-i ter** / Açar tāzelikde anı neşr ider
NE1290 Döndi kedū cūyda nīlüfere / Dil-ber ise sebzede **verd-i tere**
NE2819 Añma ki zaḫmını yiyen ġoncalar / Bir iki cāme degişen **verd-i ter**
NE2971 Duḫter-i ṭannāz gibi **verd-i ter** / Olmış idi çādır ile cilve-ger
NE2973 Cāy idinen sāye-i **verd-i teri** / Neyler idi ḳaşr-ı zer-ender-zeri
NE3069 Olmaz idi cām gibi **verd-i ter** / Ḫār-ı ḫumār olmasa ger kār-ger
SE2120 İ‘tibār itdügi ehl-i naẕaruñ / Yüzi yumşaḳlıġıdur **verd-i terüñ**
HH286 Ebr-i bārende ḳıldı tāze ṭārī / Çehre-i ābdār-i **verd-i teri**

vereşe [1] varisler, mirasçılar

SE294 ‘Ulemā kim **vereşe** oldı aña / Buldı mi‘rāc dirāyetle ‘alā

verīd [1] damar. Ayrıca bkz. ‘ḥabl-i verīd’ md.

SE3327 Ẓulmıla ḳıldı o nā-kāmı şehīd / Şaçdı la‘lin kesilüp ḥabl-i **verīd**

verzīde [1] çalışan, gayret eden

HH1236 Kendü endek-şenīde nā-dīde / Vükelā dīr ü tāze **verzīde**

verzīş [2] çalışma, gayret etme

S1534 Selīḳī iseñ ḳıl söze **verzīşi** / ‘Arūża ḳalursa olur naẕm işi
SE2636 Rūz u şeb eyle ḫulūṣa **verzīş** / Ḳalb ḥālīdür olur ġılle ġış

vesaḫ [2] kir, pislik, çirk

SE737 **Vesaḫ-i** mis gibidür bed-aḫlāk / Def‘ ider şerrini lā-büd iḫrāk
SE2334 Çeşm-i a‘ver gibi bī-fer olmış / Ḫas ü ḫāşāk ü **vesāḫla** ṭolmış

vesī‘ [1] geniş, büyük

SE2928 Şah gördi bir ulu ṭāḳ-ı refī‘ / Ḳalb-i mü’min gibi ġāyetde **vesī‘**

vesīle [1] neden, sebep

HH2058 Vaṣl ile ‘āşıḳı ider ḫoşnūd / Şehler olur **vesīle-i** maḳṣūd

vesme [2] kadınların süs olarak kaşlarına çektikleri rastık

S131 Ne şeb **vesme-i** nev-‘arūs-ı hilāl / Ne şeb pençe-i mihre ḫınnā-miṣāl
NE2525 **Vesmeli** ebrūları māh-ı maḥāḳ / Ya ṣıvası ḳopmış iki köhne ṭāḳ

vesvās [1] şeytan, iblis

HH1544 Ayaġın almış idi ḫannāsuñ / Kefşini çalmış idi **vesvāsuñ**

vesvese [2] kuruntu, şüphe, işkil

NE160 Ḥayf degil mi bu ki ʿaḳl-ı selīm / **Vesvese-i** nefs ile olup saḳīm
SE1034 Eyleyüp **vesvese** iblīs-i leʿīn / İtdim ol şeb nice dürlü taḫmīn

vesvese virmek [2] (Şeytan için) insanın kalbine şüphe atmak, tereddüte düşürmek

SE3207 Kimine **vesvese virür** şeyṭān / Şerḥası gibi burur gözini ḳan
HH51 **Vesvese virdi** fikr-i şeyṭānī / Eyledüñ ḫaste-ḥāle dermānı

vesvese-sūz [1] vesveseyi yakan, vesveseyi yok eden

NE106 Şemʿa-fürūz-ı reh-i şerʿ-i ḳadīm / **Vesvese-sūz-ı** dil-i teng-i ḥakīm

ve'şteʿale'rre'sü [1] "Saçlarım ağardı." anlamında Meryem Sûresi 4. ayette geçen Arapça ibare. Ayetin Türkçe meali şu şekildedir ""Rabbim!" demişti, "Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim."

NE1486 Pīr ki ḫūrşīd-i pür-envār idi / **Ve'şteʿale'rre'sü** nümūdār idi

veyl(ī) [2] "Yazık!, Vah vah!" anlamında ünlem

NE2569 Nevbet irince iki evlilere / Başladılar nāle vü **veylīlere**
NE3003 Didi işi nāle vü **veyl** olduġın / Hem meşel-i ḫāṭib-i leyl olduġın

Veysel Ḳarānī [1] Tâbiîn'in büyüklerindendir. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamasına rağmen onu görememiş ve Hz. Muhammed'i görmeden Müslüman olmuştur. Hz. Muhammed'i görebilmek için Medine'ye kapısına kadar geldiği halde annesinin "Onu bulamazsan geri dön." sözüne uymak için Hz. Muhammed'in eve dönmesini beklemeden Karen'e doğru yola çıkmıştır. Hz. Muhammed eve dönünce onun geldiğini anlamış ve hırkasının ona verilmesini vasiyet etmiştir. Tanıkta Hz. Muhammed'i görmeden müslüman olması bağlamında anılmıştır.

NE1412 Bulmıyacaḳ rehberi yol bulamaz / Her kişi **Veysel Ḳarānī** olamaz

vezān [6] esen, esici

S206 Ḳaçan şarşar-ı ḳahrı olsa **vezān** / Tüyi ürperür ḫūk-i ḫaşmuñ hemāñ
S1246 İrince der-i bāġa bād-ı **vezān** / Hemān ġonca çıḳdı tebessüm-künān
S1259 Getürse anı raḳṣa bād-ı **vezān** / İder āteşīn ṭāsı bir bir ʿayān
NE542 Ayaġa saldı güli bād-ı **vezān** / İtdi hevā berk-i ḫazānı ḫizān
SE1833 Bir yaña gitmez idi bād-ı **vezān** / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḫırz-ı emān
HH2356 Yelkene oldı bād-ı şurṭa **vezān** / Baḫtı açıldı zevraḳuñ ol ān

vezāret [1] vezirlik, vezirlik rütbesi

SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı **vezāret** virdi / Eline mühr-i ṣadāret virdi

vezīr [30] devlet işlerinde hükümdarın vekili, en yüksek rütbeli devlet memuru

S339 **Vezīrān-ı** Cem-ḳadr ü Āṣaf-maḳām / Emīrān-ı şāḥib-livā-yı be-nām
NE441 Ḳulları silkinde çok encüm gibi / Nice **vezīri** var Arisṭo gibi
NE922 İtdi Arisṭoyı Sikender **vezīr** / Oldı cihān emrine fermān-peẕīr
NE1908 Varur olur mīr ü **vezīre** boza / Ṣorar isen nāmını beglik meze
SE136 Eyleme bendeñi iy Rabb-i Ḳadīr / Dāmen-ālūd-ı der-i mīr ü **vezīr**
SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde ḫaḳīr / Yine aġżına baḳar mīr ü **vezīr**
SE1509 Fikr idüp şāh ü **vezīr** āḫir-i kār / Virdiler reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1727 Lāzım olmasa eger kim tedbīr / Āṣaf olmazdı Süleymāna **vezīr**
SE1730 Zūrıla olsa eger kim tesḫīr / Ḳahramāndan yeg olur-mıydı **vezīr**
SE1745 Ḥaḳ bu kim oldı **vezīr-i** ʿāḳıl / Ḳuvvet-i baḫta güvāh-i ʿādil
SE1749 Çün **vezir** itdi Nizāmü'l-Mülki / Buldı eyyām-ı müsāʿid fülki
SE1750 Ne **vezir** ol ki şeh-i ferruḫ-dem / Pādişāh-ı vüzerā-yı ʿālem
SE1767 Bu yaña çünki **vezīr** oldı ḫabīr / Eyledi cezmile ḫüsn-i tedbīr
SE1790 ʿĀḳıbet didi **vezīr-i** dānā / Müjde kim şulḥ için alındı rıżā
SE2761 Gördi çün kār-ı emānetde dilīr / Eyledi ḳoca günah-kārı **vezīr**
HH894 Var idi bir **vezīr-i** nā-dānı / Şāh-ı Māhānuñ oldı Māhānı
HH920 Seyr idüp bu muḳaddemātı **vezīr** / Bildi ʿışḳ olduġın neṭice-peẕīr
HH979 Dem-be-dem seyr idüp bu ḫāli **vezīr** / Dūd-ı āhı olurdı ʿālem-gīr
HH1008 Bu yaña ol **vezīr-i** vizr-endūz / Gördi yüz ṭutdı ṭāliʿ-i fırūz
HH1020 Cümle erkān-ı mülk āḫir-i kār / Virdiler devlet-i **vezīre** ḳarār
HH1152 İtdi irsāl-ı pīşgāh-ı **vezīr** / Şāh ḫaṭṭiyle nāme-i tebşīr
HH1154 Vāṣıl oldı **vezīre** çünki peyām / Nuẓṭarib oldı ḫāʾin-i ḫod-kām
HH1193 Geldi dergāh-ı şāha mīr ü **vezīr** / Ṣalṭanat emrin itdiler tedbīr
HH1203 Çün şeref buldı maḳdemi ile serīr / İtdi Behzād-ı nev-cevānı **vezīr**
HH1237 Gürk-i bārān-keşīde mīr ü **vezīr** / Şāh ise germ ü serdden dil-gīr
HH1506 Ol cevān-baḫtı çün **vezīr** itdi / Reşk çoḳ nev-cevānı pīr itdi

HH1545 Yoḳ idi ṣanʿatında ana naẓīr / Kefşi andan giyerdi mīr ü **vezīr**
HH1572 İʿtimād eyleyüp saġīr ü kebīr / Himmetin ister idi mīr ü **vezīr**
HH1731 Emr idüp bir **vezīre** ol kārı / Didi al bu meh-i siyeh-kārı
HH1741 Ḳodı zındānda anı zār u esīr / Geldi şāh-ı cihān-penāha **vezīr**

vezn [3] ölçü, tartı ‖ manzum yazılarda hecelerin belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü

S1536 Dürüst oḳuya yañlış imlā ide / Boza **veznini** ṣiʿri inşā ide
SE2878 Sözdür ol niʿmet-i ḫān-ı melekī / Ki anuñ **veznile** ḳonmış nemeki
SE2884 **Vezne** geldi nice dürr-i meknūn / Oldı sermāyesi ṭabʿ-ı mevzūn

vifāḳ [3] aynı düşüncede, aynı fikirde olma, mutabakat

NE1676 Eyleseler şirret ile ittifāḳ / Ber-ṭaraf olurdı cihāndan **vifāḳ**
SE1649 Büyüdüp burnını ikrām-i **vifāḳ** / Fiskeye gelmiş idi istiḥḳāḳ
HH1195 Çünki menʿ eyledi **vifāḳı** nifāḳ / Bu kelām üzre itdiler ıṭbāḳ

viḳāye [1] koruma. Ayrıca bkz. ‘nūn-ı viḳāye’ md.

HE35 Zemīne pāy-i gāvı itti pāye / Hem itti māhiyi nūn-ı **viḳāye**

vilāyet {velāyet} [1] bkz. ‘velāyet’ md.

SE704 Anı bu ehl-i kerāmet eyler / Giderek şāh-ı **vilāyet** eyler

vilāyet [3] bir vali yönetimindeki memleket, eyalet, il

NE1977 ʿĀḳıbet-i kār o şaḫṣ-ı ġarīb / Oldı **vilāyetde** imām u ḫaṭīb
SE704 Anı bu ehl-i kerāmet eyler / Giderek şāh-ı **vilāyet** eyler
SE1743 Āsafın reʿyi **vilāyetler** açar / Nāvek-i fikri nüh eflāki giçer

vīrān [4] yıkık, yıkılmış, harap

HH493 ʿĀḳıbet bir muḫibb-i dermānde / Buldı ol zārı künc-i **vīrānda**
HH1220 Müteselli o künc-i **vīrānda** / Derd ile bunlar ise der-mānde
SE182 Bāʿiṣ-i ḫılḳat-i ḫāk-i fānī / Aḥmed-ābād iden ol **vīrānı**
SE953 N’eyler ādem bu dih-i **vīrānı** / Cān-ı ʿālem sefer-i ruḥānī

vīrān eylemek/itmek [4] yıkmak, harap etmek

SE1108 Burc u bārūları **itdi vīrān** / Varaḳ-ı lāleyi mānend-i ḫazān
SE3102 Rūma itseydi ġażā şāh-ı cihān / Anaṭolıyı **iderdi vīrān**
SE3105 Nice kez görmiş o yoldan ḳahrı / **Eylemiş** mülkini **vīrān** şehri
SE3119 Bursanuñ şehrini ṭālān itdi / Dil-i ʿāşıḳ gibi **vīrān itdi**

vīrān olmaḳ [5] yıkılmak, harap olmak, talan edilmek

NE539 **Oldı** ya **vīrān** şehr-i gülsitān / Eyledi hep ḫāsılını zaʿferān
SE1252 Mekteb ü medrese **vīrān oldı** / Ḳahveler mekteb-i ʿirfān oldı
SE1357 Didi kim dād eyā şāh-i cihān / Ḫānümānum benüm **oldı vīrān**
SE1778 Ṣalınursa size bu seyl-i revān / Mülki **virān ola** ʿasker talān
SE2247 Ne ḳadar ḳalbi **olursa vīrān** / Ḫaṭıruñdan yine çıḳmaz yārān

vīrāne [7] yıkılmış, harap olmuş yapı, yıkıntı

S1390 Bu **vīrāne** bir ḫane-i şūmdur / Ṭuran nesr-i vāḳıʿ degil būmdur
NE779 Ẓahiri **vīrāne** vü mihnet-zede / Bāṭını maʿmūr Meḥemmed Dede
NE1371 Ḫāba varup bir gice kāşānede / Dönmiş idüm gence o **vīrānede**
NE1512 Dil gibi pür-şevḳ ider ol ḫāneyi / Şenlik ider gūşe-i **vīrāneyi**
NE1655 Her kişi ḳalbinde bir arslan yatur / Kūşe-i **vīrānede** sulṭān yatur
HH2688 Meger ol ser ḳoduġı **virane** / Gene imiş dil-ber-i perīşāna
HH486 Ḳıldı **vīrānelerde** meʾvāsın / Ölmedin ṭutdı kendinüñ yāsın

vird [] tarikat büyükleri tarafından, ayet ve hadislerden bazı parçalar alınarak meydana getirilen özel dua

vird-i Yaḥyā [1] Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu Yahyâ-yı Şirvânî’ye nispet edilen Halvetî evrâdı

SE454 Eylesem nʿola duʿāsın her bār / **Vird-i Yaḥyā** gibi dilde tekrār

vird-i zebān [2] dilden düşmeyen, her zaman tekrarlanan dualar, dilekler, sözler

NE1822 Şöhre-i şehr oldı çū Ṭāyılıġı / **Vird-i zebān** oldı fedāyiliġi
SE1769 Kendiden Ḳayṣara yazdı nāme / Bu idi **vird-i zebān-i** ḫāme

vird-i zebān eylemek [2] dilinden düşürmemek, hep tekrarlamak

NE57 Evvel ü āḫir anı kıl ḥırz-ı cān / **Eyle** ʿAṭāyī gibi **vird-i zebān**
NE1049 **Eyler** iken nāmuñı **vird-i zebān** / Eyledi bir āh ile cānın revān

viresi(ye) [3] veresiye, bedeli sonradan ödenmek üzere yapılan alışveriş

SE2606 Vuṣlatuñ mümkin iken dest-resi / İdesin naḳd-i revanı **viresi**
SE3096 **Viresiye** inanur hem-nefesi / Deyndür ẓimmet-i merde viresi
SE3096 Viresiye inanur hem-nefesi / Deyndür ẓimmet-i merde **viresi**

virmek [451]

1. (üzerinde, elinde, yakınında olan bir şeyi) eriştirmek, iletmek

S21 İder baḫrı nīsān ile pür-güher / Ṣu **virdükçe** cevherli tīġa döner
S47 Tehī dest ü kef rind ü āzādeyim / **Virüp** naḳd-i dil ṭālib-i bādeyim
S442 **Virür** cām-ı mey-i ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik yeter
S748 **Virüp** nice dāʾim kebūterleri / Çıḳar māhiyān anda tāze ṭarı
S775 **Virüp** nāb-ı ḳalbe mey-i ʿışḳ-ı dem / Görüp reşk ile çatlasun cām-ı Cem
S833 Ṣunup sāḳiyā laʿl-i ḫandānuñı / Meẕāḳ ehline **vir** nemek-dānuñı
S897 **Vire** gevherīn sübḥadan çün nişān / Alurlar varup feyżini her zamān
S937 Yine sāḳiyā yāre ṣun bir ṭolu / Ḳadeḥle **vir** ol kebg-i zībāya şu
S1020 Ṭonansa ṭabaḳlarla ol pīş-ḫᵛān / **Virür** pīş-keş ṭablasından nişān
S1089 **Virüp** sīne-i sāza silk-i güher / Dizilsün güher gibi ḫoş naġmeler
S1132 Yayılsa n'ola rāzı her maḥfile / Düşüp ʿışḳa ser-rişte **virmiş** ele
S1405 Olup maḥrem-i rāz-ı ʿışḳ-ı nihān / **Virür** ḫāli çāh-ı ʿAlīden nişān
S1452 **Virüp** çeşme-i mihrden āb aña / Olur çarḫı gerdende dolāb aña
S1522 Bunuñ cāy-ı mistarla sürḫı hemān / **Virür** zaḫm-ı dīrīn ü nevden nişān
NE607 Beẕl ḳılup mihr ü vefā ḫırmenin / Bir iki zer **viren** alur dāmenin
NE700 **Vir** bize sāḳī hele bir iki cām / İdek el ile be-şürbü'l-müdām
NE801 Yaʿni ki ol rehber-i mülk-i beḳā / Anı hediyye diyu **virdi** baña
NE1024 **Virmege** can tuḫfesini mā-ḫażar / İkisi de oldı o dem muḥtażar
NE1346 Ḫāk-i dil-āvīzi ter olsa ḳaçan / Cāna **virür** şemme-i būy-ı vaṭan
NE1407 Sāḳī-i ṣahbā-yı kerem kānıdur / **Virdügi** laʿl-i teri rummānīdür
NE1724 Ṣalmada taḥṣīl ile dünyāya ṣūr / Dehre ne **virdi** alamaz bī-ḫuzūr
NE1802 Almaġa bir manṣıbı ya hidmeti / Cāʾize-i nām ile **virür** rüşveti
NE1990 Ḳankı zebān kim ide ḫalḳa ziyān / **Vire** ışırġan dikeninden nişān
NE2005 Şeb daḫı şeb-dīze **virüp** dirhemin / Ol boyanuñ çekdi hezārān ġamın
NE2097 Tecrübesiz ʿilm ile ṭıb olsa ger / Kimse ṭabībe **vere** mi sīm ü zer
NE2151 Şāhı olur ṭuġyān-ı ḳaṣr u kāh / Ḫalḳ-ı cihān aña **virür** berḳ-i şāḫ
NE2240 Kimin evin yıḳdı ʿaceb rüzgār / Mandalını **virdi** baña yādigār
NE2434 Zer **virür** o yüzlenür arar bulur / Pulları ile ṣāfī frengi olur
NE2706 Ġāfil olup ḫīleden ol bed-gümān / Ṭurma **virüp** almada idi hemān
NE2764 Zelle ḫayāliyle **virüp** almada / Ṣolaġına ṭurma davul çalmada
NE2834 Taḳviyet itmez anı ehl-i ṣalāḥ / Kāfir-i ḥarbīye **verilmez** silāḥ
NE2892 Tāze iken alduġı sīm ü zeri / **Virmiş** idi ribḥi ile hep geri
NE3040 Naḳd-i dili cāma **virüp** müzd-i pāy / Çökmiş idi ḫum dibine hem-çü lāy
NE3056 Ḥişşe **virürdi** aña her pür-miḥen / Ṣülüş-i vaṣiyet gibi ġassāleden
NE3132 Ḳıṣṣada bu ḥişşe-i ehl-i suḫan / Ḫāṣılı yād olmadı varan **viren**
SE92 İtdi şeftālūyı mihr-i ẕehebī / Māha **virdi** beden-i müktesebī
SE426 Fikret-i nükte-i vālā güheri / Sühreverdīye **virürdi** seḥeri
SE440 Maḥż-ı luṭfından ider hep taḳlīd / Selefe **virmege** cāh-ı cāvīd
SE535 ʿÖşr-i emṣālini **virür** Allāh / Arturur bezlile envārını māh
SE1160 Bıyıġın kesmez-idi balṭa velī / **Virdi** seffāḫuñ eline şaḳalı
SE1225 Manṣıba aḳça **virince** vālī / Nice olur fuḳarānuñ ḫālı
SE1235 Manṣıba nice Dımışḳī cāhil / Çün firengī **virüp** ola vāṣıl
SE1457 Bu ticāretde ne kim ola nemā / Bir periye **virelüm** rūy-nümā
SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı vezāret virdi / Eline mühr-i ṣadāret **virdi**
SE1805 Aḳça itmez yalıñuz ṣulḥ u ṣalāḥ / Cizyesin **virmez-ise** işte silāḥ
SE2095 Şāh aña didi göñülden bu geçer / Ki **virem** bir kese on hemyān zer
SE2215 Öñine şafḥalarını germiş / Yazmış üstād ḳabāle **virmiş**
SE2353 Cāmıla gördi vü ḳoydı yirine / **Virdi** ḥıfẓ itmek-içün çākerine
SE2488 Cāy-ı cān içre iken pinhānī / Çıḳarup **virebilür-ise** anı
SE2752 Ṣorıcaḳ aṣlını şāh-ı cem-kāḫ / **Virdi** naḫl-i süḫana bergile şāḫ
SE2991 **Virdi** ṣayyāda iki dirhem sīm / O da hüdhüdleri itdi teslīm
SE3006 Egnüme naḳışlı ḫilʿat **virdi** / Başuma tāc-ı kerāmet virdi
SE3006 Egnüme naḳışlı ḫilʿat virdi / Başuma tāc-ı kerāmet **virdi**
SE3244 Mülzem itmez mi idi bizi sizi / Dise al ʿışḳuñı **vir** göñlümüzi
SE3245 Āteş oldı o gül-endām bu kez / Didi il baña ne **virdi** alamaz
HH775 **Virdi** zen yine pāreyi yedine / Didi var bir Yahūdi meşhedine
HH948 Āh u zāruñ ḳulaġına girmez / Baḳa nem var dir velī **virmez**
HH2021 Ḫaḳḳa el ḳaldurup iderdi duʿā / Dest-i ḫaṣma **virürdi** tīġ-i belā
HH2411 **Virdi** ol iki gülbün-i reyyān / Nā-gehān iki ġonce-i ḫandān
HH2426 Gül-i cāma **virüp** gülistānı / Curʿādan itdi elde cüzdānı

2. kazandırmak, katmak; bağışlamak, sahip olmasını sağlamak

S5 Güneş nārına ol **virüp** iştiʿāl / Dürüst eyler işkeste cāmın hilāl
S6 **Virür** māha ḫāṣiyyet-i cām-ı Cem / Döküldükçe leb-rīz olur dem-be-dem

S16 Hezāra **virüp** nūr-ı çeşm-i şühūd / İder gülde iẕhār-ı sırr-ı vücūd
S23 Eger ḳuvvet-i ceẕbesi **virse** tāb / Ala baḥrı bir sünger ile seḥāb
S30 Meger neşve-i ʿışḳ ḥālet **vire** / Edāsına Allāh ḳuvvet vire
S30 Meger neşve-i ʿışḳ ḥālet vire / Edāsına Allāh ḳuvvet **vire**
S121 Şebāngeh ki şāhenşeh-i bāḫter / Çerāġān ile ḳaşrına **virdi** fer
S150 Yazup vaṣfını **virmek** içün revāc / Şafaḳla nüh evrāḳa itdi ʿilāc
S158 **Virüp** faẕl ile rütbe-i Cāḥiẕi / Anı ḳıldı ol maḥfilüñ vāʿiẓi
S218 Ṣalup nesl-i ʿOşmānīye zīb ü fer / Şeref **virdi** ol rişteye bu güher
S428 Mey-i āteşīn ol güvārende āb / Süḫan gülşenine **virür** āb u tāb
S516 Hevālar **virüp** her hevādārına / İder cümle ferdāların yādına
S593 **Virür** ḫūblar meclise āb u tāb / Boġazdan geçer mi güzelsiz şarāb
S684 Meger merdüm-i çeşm-i terdür ḥişār / Şeref **virmiş** aña ṭolayı nigār
S805 Çemen-zāra **vir** sāḳiyā revnaḳı / Yem-i sebzede ḳullan ol zevraḳı
S825 Getür sāḳiyā gülşen-i bezme āb / Ki gül gül idüp ruḫlaruñ **vire** tāb
S882 **Virüp** tāb-ı ḳalbe mey-i nāb ile / Ol āteşle naḳd-i dil-i tāb ile
S950 N'ola ṣafḥa-i ḫāṭıra **virse** tāb / O billūr mühreyle cām-ı şarāb
S966 **Virüp** sāḳiyā mey ṣurāḥīye tāb / Derūnunda cūş eyledi ḫūn-ı nāb
S977 Süheyl-i Yemendür **virüp** āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı nāb
S996 **Viren** bezme fer ḥüsn-i tedbīridür / Bu gün ṣanʿat-ı ʿişretüñ pīridür
S1012 **Viren** pīr-i mey-ḫāneye ḳadr ü şān / O ḫāne mübārekligidür hemān
S1065 Muġannī o ṭanbūr-ı şīrīn-maḳāl / **Virür** bezme revnaḳ ṣurāḥī-miṣāl
S1140 **Virür** sūz-ı dil aña tāb u tüvān / Olur ʿışḳ ile pīr iken nev-cevān
S1161 **Virüp** meclis-i ʿāleme āb u tāb / Ola cām ü sāḳī vü şemʿ ü şarāb
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / **Vir** efsürde cisme yine tāb u fer
S1375 ʿAraḳla **virüp** meclise revnaḳı / Yanar faṣlıdur sūrına zevraḳı
S1456 Yine nār-ı ʿışḳa **virüp** iştiʿāl / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde ḳal
S1483 **Virüp** nāyuña Fāryābī nevā / Yeter eyledüñ güne güne ṣadā
S1561 Gele bir nefes kim gülū ola teng / O dem **vire** mirʾāt-ı āmāle jeng
NE88 Ḥamd aña kim ḥamde **virür** ḳudreti / Keşret ile ṣābit olur vaḥdeti
NE444 ʿAdli eger peşşeye ḳuvvet **vire** / Şīr-i nerüñ vara gözine gire
NE666 Tāb **virür** ḫumda olup cāy-gīr / Sāyede devr eyler o mihr-i münīr
NE703 Tāb **virilmezse** eger bādeden / ʿÖmr-i sebū deñlü ṭurur mı beden
NE731 Vaṣfın iden şāir-i sāḥir cenāb / **Vermek** içün sözlerine āb u tāb
NE843 ʿAzm idüp ol baḥra göñül zevraḳı / **Virdüm** o yüzden suḥana revnākı
NE864 Kibr ü ġurūr ehline **virmez** vücūd / Görse erir niteki dīv-i ʿanūd
NE996 Mürde iken ʿāleme **virdi** ḥayāt / Açdı şükūfe gibi göz kāʾināt
NE1044 Eyledi naḳdīne-i ʿömrin fedā / Saña ʿömürler **vire** bāri Ḫudā
NE1088 Lafẓ ile maʿnāsı bulup iltiyām / Himmet-i şāʿir **vire** aña niẓam
NE1128 Tāb **viren** bāde-i endīşedür / Sözlerümüz laḳlaḳa-i şīşedür
NE1134 Gevher-i esmāra **viren** intizām / Böyle dizer ʿaḳd-i şüreyyā nizām
NE1271 **Virdi** göñül ẓulmetine rūşeni / Eyledi irşād bu yüzden beni
NE1385 **Virdi** baña şān ile faḫr-i cihān / Mūr-ı Süleymān gibi nām u nişān
NE1441 Mıṣr-ı sevādına **viren** rūşeni / Bülbül-i gülzār-ı cinān Gülşenī
NE1522 Ḳabre ki ṣunduḳası **virmiş** şeref / Olsa n'ola tīr-i duʿāya hedef
NE1892 Maʿẕeretüm var ise sulṭānuma / Böyle taʿb **virmede** mihmānuma
NE1993 Çarḫ **virür** iken ki dürli nevāl / Yine cefāsına tahammül muḫāl
NE2022 Vār idi bir ḫāżż-ı muʿarrif kilāb / ʿIṭr u ʿabīriyle **verilmişdi** tāb
NE2042 Belde-i Üskübe **virüp** āb u tāb / Olmış idi müfti-i ḫāżır-cevāb
NE2334 **Virmek** içün sözlerine intiẓām / Mikser olur muṣṭaliḥ olan ʿavām
NE2349 Her suḥana zūr ile **virüp** naʿb / Buldurup īhāmı şikenc ile heb
NE2382 Gerçi ḫar aġzından idi ol cevāb / Laḳlaya **virdi** ʿaceb āb u tāb
NE2387 Bāṭıl ile Ḥaḳḳa **virüp** feyżini / Oldı sözüñ hem-ser-i tīġ-i ʿAli
NE2694 Her demi çün kūre-i āhengerān / Sönmiş iken şemʿa **virür** tāze cān
NE2767 Çün ola elden aġıza ihtiyāc / Merhem-i şeyṭāna **virürdi** revāc
NE2768 **Virmege** menkūḥasına zīb u tām / Destini ḫınālar idi ṣubḥ u şām
NE2947 Tāk **virürken** niʿam-ı bī-girān / Ṭurma yine kesmededür bāġ-bān
SE34 Bā-i ẕībādaki noḳṭa el-ḫāk / Ḫāl-i leb gibi **viripdür** revnaḳ
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa **virüp** ḳadr-i Celīl / Yaḳdı maḳṣūrelerinde ḳandīl
SE415 Lāzım oldı ki o nām-ı nāmī / **Vire** bu nāmeye ḳadr-i Sāmī
SE499 Aña **virilmiş** idi tīġ-i veġā / Gün gibi tīġ ile ṭoġdı gūyā
SE517 Süḫanuñ **virdi** dile rāḥat-ı cān / Bārī müjde diseñe hey nādān
SE534 Farżdur ḳādir olanlara zekāt / **Virür** emvāl-i ġanīye berekāt
SE705 Gönül alçaḳlıġın itdi bir şāh / Gör nice mertebe **virdi** Allāh
SE767 Dīde-i cāna **virüp** nūr u feri / Rāst-bīn eyleye her kec naẓarı
SE791 **Virmese** ṣūret aña çehre-güşā / Eyler idi dönüp iẓhār-ı ẕekā
SE795 Ḳayd **virsek** dil-i āsūdemüze / Degmeye zaḥmet-i bī-hūdemize

SE954 Umarız cevher-i īmān **vire** tāb / Tīġ-veş eyleyicek terk-i ḳırāb
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta **virme** vücūd / Ḫāne-i ṣabra anuñla ḳoma od
SE1015 **Virdiler** meclise özge ʿālem / ʿIşḳ u meşkile olup müşgīn-dem
SE1022 Bezme rengīn sözile nice edīb / **Virdiler** meclis-i Manī gibi zīb
SE1063 Yā İlāhī ḳoma ḳalbümde leke / Melekiyyetle baña **vir** meleke
SE1087 Kime kim ḥaḳ **vire** ferr ü iclāl / Eyleye devlet ü ʿizzet iḳbāl
SE1163 Emeviyyūnuñ olup ol ḫalefi / **Virdi** şevketle o ṣınfa şerefi
SE1178 **Virdi** deryā gibi ʿaskerle heves / Dürr-i pākize-i baḥr-ı ʿAbbās
SE1281 Müft manṣıb mı **virür** hīç o denī / Kim yavı ḳıldı ki ben bulam anı
SE1517 Manṣıb-ı ḫāṣ-ı vezāret **virdi** / Eline mühr-i ṣadāret virdi
SE1550 Olsalar birbirine devlet-ḫāh / Her birinüñ **vire** kāmın Allāh
SE1584 Şehre dellāl ṣalup āvāze / Anlara **virdi** ḥayāt-ı tāze
SE1593 Sözini söz idemez ol merdūd / ʿAdeme nice **virür** kimse vücūd
SE1594 El urur **virmek-için** iṭmīnān / Dāmen-i muṣḥaf-ı eymāne hemān
SE1821 Herkese luṭf u kerem evlādur / Saʿy ḳıl sen **virici** Mevlādur
SE1937 Ṭarḥ ider cevher-i iksīr-i ḥayāt / Ḳālıb-ı mürdeye **virür** ḥarekāt
SE1972 **Virür** elbette murādın ḳat ḳat / Salṭanat ʿırżına düşmez ḫısset
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i ter / Mey-i gülgūnıla **vir** zīnet ü fer
SE2033 Eşḳıyā **virmege** aña raġbet / Vaṣf iderler mey-i nābı ḳat ḳat
SE2136 Sāyesi nite ki ebr-i raḥmet / Düşdügi ḫāke **virürdi** bereket
SE2140 Ḳālıb-ı mürdeye **virürdi** hayāt / Getürürlerdi görenler ṣalavāt
SE2278 Ġoncaya çīn-i cebīni **vire** şān / Gevşedikçe ola ḳadri erzān
SE2288 Mülki iḫlāle olınca ḳudret / Ḫayr-ḫāh olsa **virürmiş** ḳuvvet
SE2433 Göre aḥvālini her nādānuñ / Mühmelātını **virür** dünyānuñ
SE2440 Yā **virüp** ḳuvveti beytü'l-māle / Ḫayrı vāṣıl olasun bed-ḫāle
SE2521 Eyleyüp ḳāṣıda vāfir iḥsān / **Virdi** raḫtıla nice raḫş-ı revān
SE2880 Ḳāfiye **virse** o saṭra zīver / Şīve-i gūşe-i ebrūya döner
SE2893 Ẕikr-i vuṣlatla **virür** naẓma nizām / Ḫoş gelür kendüye göñlince kelām
SE2917 Şiʿrile ḳadri irüp Ṣaʿrāya / **Virdi** feyżi ṣuʿarāya vāye
SE3023 Eyleye pertev-i feyżi memdūd / Gün gibi **vire** o ẕerrāta vücūd
SE3025 **Vire** mānende-i āṣār-ı cemīl / Veled-i ṣāliḥa Ḥaḳ ʿömr-i ṭavīl
SE3396 Didi bir āhıla giryān giryān / Ḥaḳ ṣabırlar **vire** iy rūḥ-ı revān
SE3524 İy ḳılan ḫāk-i siyahı cevher / **Vir** ʿAṭāyī sözine ḳadr-i güher
HH26 Yediler **virdiler** şeref ḫāke / Heft aḫter niteki eflāke
HH127 **Virdi** Ḥaḳḳa bu sübḥaya zīver / Çār-ı yār-ı güzīn-i pāk-güher
HH158 **Virdi** miḥrāb-ı mescide zīver / Ṭāḳ-ı ebrūya ṣanki nūr-ı baṣar
HH178 **Virdi** ẕāt-ı şerīfi ziynet ü fer / Oldı ol levḥde nişānde güher
HH399 Rīşte-i fikre **virmege** revnaḳ / Bulmadum bir güher ipe ṭaḳacaḳ
HH458 Ḳıldı iẓhār-ı ṣanʿata himmet / **Virdi** ṣanʿatla kārına ṣūret
HH476 Ṣaldı şehr içre ʿışḳı āvāze / **Virdi** āfāḳa revnaḳ-ı tāze
HH483 Nā-gehān irdi aña bir ḫālet / **Virdi** mīzān-ı ʿaḳlına ḫiffet
HH521 Kimisi dir ki ṣarf idüp nice zer / **Virelüm** ol ża ʿife ḳuvvet ü fer
HH580 Ṭālib-i ʿilme **virdi** ḳuvvet ü fer / Kesb-i faẓl eyledi dımışkīler
HH1089 Ṭurdı merdāne Şāh ile Behzād / **Virdiler** tīġ-ı sīne-dūza güşād
HH1509 **Virdi** āfāḳa revnāḳ-ı tāze / İtdi nāmın bülend-āvāze
HH1516 Çünki Sebzī kelāmı itdi temām / Sebze-zārı kelāma **virdi** niẓām
HH1628 Çekdi **virdikçe** naḳş-ı dil-keşe āb / Ṣūret-i Yūsufa niḳāb-ı ḥicāb
HH1804 Ṣubḥ kim görinür ufuḳda ṣafaḳ / **Virdi** rengi bu ḳubbeye revnaḳ
HH1839 Degmeyüp derd-mende nevbet-i ʿışḳ / Aralıḳ **virmiş** idi dārbet-i ʿışḳ
HH1941 Ne **virür** göñlümi ʿināyet ider / Ne alur bāra şemʿ-i ṣoḥbet ider
HH2016 Kim bilür ḳanġı ʿasker ola tebāh / Çalışur her biri **viren** Allāh
HH2103 Nūr u fer **virdi** bu köhen ṭāḳa / Gün gibi hep yayıldı āfāḳa
HH2121 Fer **virür** ruḥlarında nūr-ı cemāl / Mevc urur cebhesinde baḥr-ı celāl
HH2725 Herkese Ḥaḳ murādını **virsün** / Her ġarībi merama irgürsün
HH2736 Bā-ḫuṣūṣ içlerinde üç ustād / Şaṣt-ı pür-zūrına **virince** güşād
HH2784 Bulsun āfāḳ-ı ʿāleme şöhret / Ḳande varursa **vir** aña ʿizzet
HE16 **Virüp** ebkār-ı fikre zīb ü zīver / Anı ḫusrevlere şīrīn göster
HE109 **Virüp** mihrāba zīb ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa içre ṣūre-i nūr

3. herhangi bir duruma yol açmak, sebep olmak; bir şey üzerinde etki yapmak

S1227 İder rinde bī-hūde buġż u ġażab / Vücūd-ı żaʿīfine **virür** taʿab
NE305 İtdi tecellī aña envār-ı Ḥaḳ / **Virdi** tesellī aña dīdār-ı Ḥaḳ
NE1795 Ġayrda da gerçi var īṣār-ı sūd / Līk żarar **vermez** vādīde cūd
NE1999 Ṭutma iñen eksügini ʿālemüñ / ʿIrżına noḳṣan **virür** ol ādemüñ
NE2474 Yol eri olınca bu yolda dürüst / Bir nice ṣoyġın **virüp** olmışdı cüst
NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort mort / Yaşmaġı biñ ḳadına **virürdi** zort
SE1201 Mürteşīye **vire** Ḥaḳ derd ü belā / Eyleye iki cihānda rüsvā

SE1203 İrtişā **virdi** iki cānibe şeyn / Sebeb-i laʿnet ü ẕüll-i dāreyn
SE1488 İde iḥsānıla taʿzīre şitāb / **Virmeye** yüzine urmaġla ḥicāb
SE2032 Līk dil-ber idüp iẕhār-ı melāl / Ġam çeker şübhe **virüp** baʿżı ḫayāl
SE2281 Eger olursa bu resme iḥmāl / Ḳorḳarın kim **vire** mülke iḫlāl
SE2419 Kerem ehli gibi olmaz dervīş / Fikr-i ferda aña **virmez** teşvīş
SE2425 Ḫāce riḳḳatle **virür** cānına tāb / Rāst gelmez geh olur ṣoñra ḥisāb
SE2625 Ḥāṣılı zūrıla zaḫmet **virdüm** / Egdüm ol naḫlı çatala girdüm
SE3204 ʿIşḳ-ı pāki kim iderse bühtān / Ṣorusın **vire** ḳıyāmetde hemān
SE3207 Kimine vesvese **virür** şeyṭān / Şerḫası gibi burur gözini ḳan
SE3288 Gerçi bend itdi ṣevāba girdi / Kendüye yoḳ yire zaḫmet **virdi**
HH51 Vesvese **virdi** fikr-i şeyṭānī / Eyledüñ ḫaste-ḥāle dermānı
HH450 Ehl-i ʿışḳa **virür** tesellīler / Dil-i sengīn-i yārı nerm eyler
HH1145 Ṭuydı fiʿl-i taʿaccüb-āṣārı / **Verdi** ḫayret bu kāruñ esrārı
HE14 Kelāmum şehdine **vir** sūziş ü tāb / Ki olsun peşşe anda kirm-i şebtāb
HE7 Menār-ı zerkülah olsun ʿalevden / Şerer **virsün** aña ḳandīl-i rūşen

4. (bir hâli bir kimse veya yerde) hâkim kılmak, hâsıl etmek

SG1/1 Ḫazānda bülbülünüñ āh-ı serdinden solup verdi / Bu kūhsāruñ dem-i serdi bize ḫayli fenā **verdi**
SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam **virür** endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā yerdi
S18 Anuñla bu mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā / Yaḳup penbe-i cisme **virdi** fenā
S213 **Virüp** anlara farṭ-ı beẕli keder / Ṭaġıtdı hemān kendüyi sīm ü zer
S452 Müsellem degil hergiz ol iʿtiẕār / Keder mi **virür** lücceye rūzigār
S453 Muḳarrer ki ṭabʿa **virüp** infiʿāl / Gerek gūş-ı müjde gerek gūş-māl
S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u ḳahr / **Virür** neşve elbette tiryāk ü zehr
S236 Ḳanı sāḳiyā cām-ı feryād-res / Emān **vir** ġam-ı dehrden bir nefes
S469 Bu zāl-ı felek **virmeyüp** kāmını / Tehī ḳodı İskenderüñ cāmını
S478 Kişi feyżin ummaz bu nüh ṯāremüñ / Gözine ḳorḳu mı **virür** ādemüñ
S623 **Virüp** cemʿ-i eşḫāṣ aña ṣıḳleti / Ṣıḳar keṣret ol kūşe-i vaḥdeti
S632 Seḥer ṭablın urduḳça nevbet zamān / **Virür** cāna girdāb-ı ġamdan emān
S828 Gelürse eger ḫāne-i ḫāṭıra / Emān **virme** ġam dinilen kāfire
S834 Lebüñ ḫandesi ḳalbe **virür** ṣafā / Bulur cām gūyā nemekle cilā
S1046 Ṣalar bezme her tārı bir güne şevḳ / **Virür** her bir āvāzesi başḳa ẕevḳ
S1232 İder bunda pür-neşve naḳş-ı ʿamel / **Virür** anda efsāne ḫˇāb-ı kesel
S1321 Yine ḫāki nemnāk olup gülşenüñ / Fenā **virdi** şimşīrine sūsenüñ
S1376 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i cān-fezā / Sipihrüñ bu evżāʿı **virdi** fenā
S1430 Derūna **virüp** derd-i meyle keder / Ṣafā-yı dili żāyiʿ itme gider
S1434 Ne baş aġrısıdur semāʿ-ı nevā / **Virür** daġdaġa fikrüñe dāʾimā
S1467 Ne āyīne iste ne cām-ı Cemi / Derūna ṣafā **vir** de gör ʿālemi
S1476 **Virür** serd sözlerle aʿdā keder / Ṣaḳın sen de açılma ṣovuḳ geçer
NE306 **Virdi** fenā şaʿşaʿa-i nūr-ı zāt / Yandı vücūdında olan fāniyyāt
NE378 Bu şaʿab ammā ki taharrük-nümā / **Virdi** pençe zevraḳ-ı cisme fenā
NE578 Kimseye hiç gerdiş-i pür-şer ü şūr / İstedügi gibi **virür** mi ḫużūr
NE781 Ḫayli dem idi iki nesne baña / Daġdaġa **virürdi** ṣabāḥ u mesā
NE810 **Virdi** göñül aḫkerine iştiġāl / Dem-be-dem ol vāḳıʿa-i bī-miṣāl
NE897 Ẓulm **virür** memlekete zelzele / Küfr ile ṭurur ṭuramaz ẓulm ile
NE1347 **Virse** fenā n'ola cihān-ı ġama / Būy-ı fenā gelmededür ādeme
NE1366 Kimseye ol **virmeye** böyle ṣafā / Pençe-i mihr itse eger merḥabā
NE1779 Ḳalbine fikr-i derem-i bī-ḥesāb / Ḫār-ı ḫalīde gibi **vere** ʿaẕāb
NE1922 Ḫiffet ile cāna **virür** sıḳleti / Curcuna-bāzī rūşen-i luʿbeti
NE2087 Çeşm-i ḫıred gümreh ider ṭālibi / Şübhe **virür** dīde-i uṣūl gibi
NE2126 Şu ḫalḳ-ı ʿāleme ḫayret **virür** / Niçe müselmāna ḫacālet **virür**
NE2190 Köfte-ḫora **virmeyup** aṣlā emān / Ögredesin ḫocaya virüp hemān
NE2293 **Virdi** keder aña o nādānlar / Girdi o dem içine şeyṭānlar
NE2316 Ḳāfı ṣalar ḳulle-i ḳāfa ṣadā / Belki **virür** ḳubbe-i çarḫa fenā
NE2358 Ḫāṣılı ol merdek-i sıḳlet-meʾāb / **Virdi** o yārāna gelüp ıztırāb
NE2554 **Virmez** idi anlara hergiz emān / Vuṣlata bulmazlar idi bir zamān
NE2734 Ḫāne-i cismine **virüp** zelzele / Yumruġuña tükürüp alup ele
NE2952 **Virmeyüp** enbā-yı sebīle ḫużūr / Yolda ṭurur niteki kelb-i ʿaḳūr
NE3168 Ṣafḥada her saṭra ṣalup ıztırāb / Suda sülük gibi **vire** pīç ü tāb
SE167 Saña Ḫaḳ rātibesin ṣubḥ u mesā / **Virmede** eyleye biñ dürlü cefā
SE200 N'ola bī-mūyise ol nūr-ı baṣar / Gözde ḳıl olsa **virür** çünki keder
SE267 Ġamdan āzād ḳılup **virdi** ferāġ / İtdi Keyvānı fürūzende çerāġ
SE411 **Virdi** ol deñli ġına kān-ı süḫan / Ṣaçdım eṭrafıma dāmen dāmen
SE510 ʿAḳlınuñ yitmez-iken noḳṣānı / **Virdi** dil bir güzele pinhānī
SE714 Ṣāf-iken ḳalbi kederden her ān / Aña üç nesne **virürdi** ḫalecān
SE752 Daġdaġa **virse** mizācında fütūr / Ola mı cānda ṣafā dilde ḫużūr
SE822 Zer-i surḫ issine ṣıḳlet **virme** / Gül-i raʿnā gibi yüz ḳızdurma

SE878 Mevt için **virme** şaḳın kendüñe ġam / ʿAdem-i ṣırf ṣanup çekme elem
SE966 Dīdedür ʿışḳa **viren** neşve-i mül / Ḳatlanur görmeyicek çünki göñül
SE1261 Maraż ü beşre ḳılup cemʿiyyet / **Virdi** cerrāḥ u ṭabībe ḥayret
SE1317 **Vire** bu ṭārem-i gerdūnda zevāl / Boynı altında ḳala tāk-miṣāl
SE1324 Ḳendi n'eylerse ider ʿāḳıl olan / Ġayrısı ẓulm idicek **virmez** āmān
SE1844 Göricek **virmedi** küffāra emān / Bogazın aldı anuñ şaḥne hemān
SE1946 Daġdaġa **virdi** şehe ḥālet-i mūş / Süzilüp indi şikār umdugı ḳuş
SE2091 Bir gün ol beẕle ved-i bezm-ārā / **Virdi** bir nükte ile bezme ṣafā
SE2154 Nūr-ı maḥż iken ayā rūḥ-ı laṭīf / **Virmeye** hīç keder ol ṣaḥṣ-ı keşīf
SE2299 Birisi çalımuña gelse hemān / Çalasun **virmeyesün** hīç āmān
SE2508 Fikri bu alsa firāsetle ḫaber / **Virmesem** böyle cüvān-merde keder
SE3322 Düşdi pāyına o dem nāle-künān / Didi furṣat demidür **virme** āmān
HH611 Bir fenā **virdi** aña ʿışḳ ü cünūn / Oldı dilden sedād ü ʿaḳl birūn
HH1403 Lerze **verdi** zemine ceyş-i girān / Līk ṣarṣılmadı o serv-i revān
HH1420 Düşdi bir vādī-i ḫatar-nāka / Daġdaġa **virdi** merd-i bī-bāke
HH1502 Aferin ola ʿışḳ-ı bī-bāke / Ki taʿalluḳ **virür** iki pāke
HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha gizlü ḫaber / **Virdi** āyīne-i żamīre keder
HH1844 Hiç felek ʿāṣıḳa emān mı **virür** / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı virür
HH1844 Hiç felek ʿāṣıḳa emān mı virür / Ḳaṣd-ı cevr eylese amān mı **virür**
HH2201 Meyl-i dil yine araya girdi / ʿĀṣıḳ-ı mücrime amān **virdi**
HH2461 Ṣoñra bārı ġubār gösterme / Yoḳ yire kendüne elem **virme**
HH2638 Nā-gehān ṭob-ı ejdehā-timsāl / **Virdi** bir demde ol laʿīne zevāl

5. (iletmek istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi) bildirmek

S432 Baña itdi ʿatf-ı ʿinān-ı ḫiṭāb / Didi sen **virürsün** suʾāle cevāb
NE489 Aña yanup yaḳılup itdüm ḫiṭāb / **Virmedi** ḫaṣr oldı suʾāle cevāb
NE515 Derd-i dilümden aña **virdüm** peyām / Ṣandum anı ḳābil-i sevḳ-i kelām
NE832 **Virdi** o dīvāne cevāb-ı ṣıʿāb / Didi ki ey hem-dem-i şīrin ḫıṭāb
NE1187 Ṣubḥ gelüp ḫażret-i şeyḫe mürīd / **Virdi** geçen vāḳıʿasından nüvīd
NE1761 Ṭurmaz ider daʿvī-i ḫayr ü sevāb / Sāʾile heb ḫayr ile **virür** cevāb
NE2068 **Virdi** cevābını o rind-i cihān / Didi götüñ gibi yazılur hemān
NE3070 **Virdi** ḫakīmāne cevāb-ı ṣavāb / Kim yetişincedür o derde şarāb
NE3075 ʿĀḳıbeti virdi cevābın revān / Didi ki çaḳ baña dönünce hemān
NE3077 Pend **virüp** ḫāṭır-ı ʿayyāşına / ʿAḳlını cemʿ eyle yüri başına
NE3122 **Virdi** cevābın didi kim bir zamān / Gördüm idi bir Ḫabeşī bāġ-bān
SE243 Geldi biñ ʿizzetile Cebrāʾīl / **Virdi** peygām-ı Ḫudāvend-i Celīl
SE320 **Virmege** ʿadlile āfāḳa nüvīd / Lāyıḳ İskenderi itseydi berīd
SE364 Didiler söylemiyor bize kitāb / Tercemān olsa bize **virse** cevāb
SE441 Her suʾāle **virür** iḫsānı cevāb / Bāreke'llāh zihī luṭf-ı ḫiṭāb
SE1402 Ṣaḥṣ-ı kūteh **virüp** ol laḫża cevāb / Dimiş iy Ḫusrev-i seyyāre-cenāb
SE1507 Çekse ejder dili tīġ-i pür-tāb / Ṣoñra kim **virebilür** aña cevāb
SE1712 Merd-i nāzük idüp āheng-i ḫiṭāb / Ḫākime **virdi** nezāketle cevāb
SE2130 **Virme** şirrīre ḫuşūnetle cevāb / ʿAybdur ādeme taḳlīd-i kilāb
SE2145 İtdi bir nice suʾāl-i pertāb / Luṭfıla **virdi** Mesīh aña cevāb
SE2159 Sāʾile **virdi** cevābın ʿĪṣā / Didi ṣanma ġaraż ögretmek ola
SE2282 Güş idüp eyledi aheng-i ʿitāb / **Virdi** ehl-i ġaraza böyle cevāb
SE2515 **Virürüz** luṭf-ı ḫıyel birle cevāb / Ne keder olsun arada ne ḫicāb
SE2676 Şāh-ı ʿādil idüp anlara hitāb / Luṭfıla sāʾiline **virdi** cevāb
SE2735 Pīr-i dihḳān gülerek **virdi** cevāb / Didi iy taze nihāl-i şādāb
SE3130 Zaḫm-ber-zaḫm olup aña bu ʿitāb / Şāhına **virdi** bu vechile cevāb
SE3481 Her ṭarafdan **virür** aḥbāba ḫaber / Yaraşur dense ayaḳlı defter
HH705 Düşde cümle gürz-i ser-gāvi / Ṣalıġın **vermedi** anuñ rāvī
HH767 Ne ḫaṭā ile aña eyle ḫiṭāb / Ne ḫitāb eylese **vir** aña cevāb
HH1394 **Virdi** şāha bu gūne pāsüḫ-i serd / Ki bu mıdur nişān-ı himmet-i merd
HH2195 Her ṭaraf vardı geldi peyk-i naẓar / Dīdeden **virdi** ḳalbe ḳara ḫaber
HH2478 Nā-gehān çıḳdı tünd-bād-ı ʿaẓīm / **Virdi** hevl-i peyām-ı bād-ı ʿaḳīm
HH2626 Ḳahr ile cümle ger olursa ʿitāb / Kim **virür** āḫiretde ṣoñra cevāb

6. bir meseleyi hükme bağlamak, belirlemek

S391 Bu günden **virüp** ʿıyş u nūşa ḳarār / Gider rezmi bezm ile leyl ü nehār
S1285 Yine bezmi germ it mey-i nāb ile / Bu faṣluñ da ḥükmin **vir** ol tāb ile
S1564 Şehādetle daʿvāya **virüp** şübūt / Dehāna o nām ura mühr-i sükūt
NE1260 Kah **virüp** ḥükmini ḫāk-i beden / Ġaflet ile ḫābda oldıḳça ben
NE2840 Eyleye Haḳ ʿiffet ü ʿismet naṣīb / Cümlemize **vire** ḳarār u şekīb
SE1447 Līk mānend-i şerāb-ı pür-tāb / Ḥükmini **virse** gerek faṣl-ı şebāb
SE1509 Fikr idüp şāh ü vezīr āḫir-i kār / **Virdiler** reʾye bu vech üzre ḳarār
SE1876 Ṭutalum kim kimisi ola kerīm / Nādire ḥükm-i ʿadem **virdi** ḫakīm

SE3075 **Vireceksen** yürü eyle iḳrār / Yoḳsa yum ḳıllıyı açma zinhār
SE3485 Biri ol kātib-i taṣḥīf-nüvīs / Ki **virür** maʿnīye ḥükm-i telbīs
HH298 Devr-i gül ḥükmüni **virüp** āḫir / Cām-ı gül-rengi eyledük dāʾir
HH1020 Cümle erkān-ı mülk āḫir-i kār / **Virdiler** devlet-i vezīre ḳarār
HH1369 **Virürin** aña baḳmaḳ ile müdām / Zār-ı nerrād-veş nice aḥkām
HH2188 **Virdi** Maḥzun daḫı bu ḳavle ḳarār / İtdi bir gün der-i emīre güẕār
HH2421 Aḫir ammā yetişdi faṣl-ı şebāb / **Virdi** ḥükmin miṣāl-i cām-ı şarāb

7. (ışık, ses vb. için) yaymak, saçmak

S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı zevḳ u ṣafā / Dem-i Cemden oy **virür** itseñ ṣadā
S938 Meh-i bedri bāde ḳadeḥ hāledür / **Virür** būy-ı dil-keş ʿaceb lāledür
S1095 **Virür** naġme o tārdan sāza tāb / Nitekim ʿurūḳ içre ṣahbā-yı nāb
S1130 **Virür** nūr-ı fer şeb-çerāġı anuñ / Ḫum-ı māle geçmiş ayaġı anuñ
NE2314 Ḫande **virür** ḫarḫarīden ḥāları / Çıḳrıġa çevrilme çıḳar rāları
NE2653 Ṭolanur aġlardı **virürdi** bengi / Deg degi vü seg segi vü çeg çegi*
SE489 Her şerāre ola bir necm-i hüdā / **Vire** ḫurşīd-i felek gibi ziyā
SE1598 Eyleyen meşʿalini dūġ-ı dürūġ / **Viremez** şemʿ-i ḫalā deñlü fürūġ
SE1631 Bī-mesās olur o dem laḳlaḳadan / Oy **virüp** āmeden-i laḫlaḳadan
SE1785 Oy **virüp** nāme anuñ cānından / Kesb-i şān eyledi ʿunvānından
HH570 Muʿtedil perdeden **virüp** āvāz / İdeler bir ḥikāyete āġāz
HH749 Ḳaynadup fitne mekr ider taḥrīk / Çāh-ı Bābilden oy **virür** her dīk
HE12 **Virüp** ṣıdḳıla bir āh-ı seḥergāh / Maḳām-ı ḳurbuña göster güẕergāh

8. müsaade etmek; imkan tanımak

S656 Ṣurāḥī-veş olmış ciger ḫūn-ı ġam / Boġazı ele **virdügünden** o dem
NE422 **Virmedi** maġlūbī-i şāha rıżā / Ġayret-i hem-nāmī-i ḫayrü'l-verā
NE1701 İtdi o dem baña beşāret hemān / **Virdi** işāret ile icāzet hemān
NE2281 ʿĀḳıbet ol müfti-i şīrīn-beyān / Bir seneye vaʿde **virür** ol zamān
SE806 Pīr aña **virdi** icāzet āḫir / Eyledi ṣıdḳ-ı kelāmın ẕāhir
SE1325 Ḥāṣılı ġayrıya furṣat **virmez** / Ẓulmde kimseye nevbet virmez
SE1325 Ḥāṣılı ġayrıya furṣat virmez / Ẓulmde kimseye nevbet **virmez**
SE1921 El urup nīze-i pür-tābe hemān / Çünki gülgünına **virdi** meydān
SE2607 Ṣayda mühlet **viresün** elde iken / Olasun teşne-i sāḥil-mesken
SE3267 Çünki āzāra rıżā **virdi** ḥabīb / Sürdiler ṭaşra hemān bī-taḳrīb
HH328 **Vire** meydān idince nefsini künd / Ola günbed-zenān-ı tevsen-i tünd
HH631 Merḥabāya saʿādet el **virdi** / Baḫt yüz ṭutdı devlet el virdi
HH631 Merḥabāya saʿādet el virdi / Baḫt yüz ṭutdı devlet el **virdi**
HH803 O da biñ nāz ile **virür** destūr / Dir ki bu vaʿde çünki ide mürūr
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī el **vire** zihī devlet
HH1747 Gördi āmāde tīg-i tīz-i ḳażā / **Virdi** nā-çār olup ḳażaya rıżā
HH2060 Ele girincedür o mūy-miyān / El **virür** devlet-i viṣāli hemān
HE79 Velī ruḫṣat **virürsem** nār-ı āha / Ayaḳ ṣaldurmaz ol zülf-i siyāha

9. adamak, feda etmek

S1455 Nice aña cān **virmeye** her dilīr / Çıbıḳ çalmaya naḳd-i cāna o tīr
S1474 İden keşf-i sırr ile sehv-i lisān / **Virür** cānı resm-i ṭarīḳat hemān
NE1048 Rāh-ı cefā vü siteme gitmesün / Yoluna cān **vireni** unutmasun
NE1885 İşte o didükleri Ḥātem benüm / Ḳatline cān **virdügüñ** ādem benüm
NE1898 Gerçi ki cān **virdi** velīkin felek / Eyledi iḥyā adını ḥaşre dek
SE1421 Baş **virür** dost yolında gūyā / Āşināsına ṣunar bir alma
SE1422 Cevher-i cānı **virür** tīġa revān / Ḫarcanur tīġ gibi cevher-i cān
SE1898 Ṣarf idüp ġafletile sermāye / Niceler ser **virür** ol sevdāya
SE1910 Yā serin **vire** yāḫūd cānānın / Yaʿnī yā başını al yā cānın
SE2423 Can **virür** aḳçası üzre nice ḫar / Hafta bāzārcılığı mı eyler
SE2489 Bilinür yoḳ yoġ-ımış yanuñda / **Virür** ol başını da cānını da
SE2501 Gūsfend ü şütürüñ kelleleri / Cümle **virmiş** yolına kelleleri
SE2611 Cān **virür** ölüsini görse eger / Bikr iken ṭurşusına aş yerer
SE2869 Can **virüp** eyledi nāmın iḥyā / Ġafara'llāhu lehū fīʿl-ʿuḳbā
SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde bile / Baş **vire** virmeye ser-rişte ele
SE3086 ʿAhdini lāẕime-i ʿahde bile / Baş vire **virmeye** ser-rişte ele
HH2516 Gösterüp şevḳ merd-i müştāḳa / Her biri cān **virürdi** ʿuşşāḳa

10. bağlamak, yöneltmek

NE2565 Ḳimisi dir gerçi beni de sever / Cāriye meyli **virür** ammā gider
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil **virme** / Göz göre uġruya yol gösterme
SE1858 Dil **virüp** ʿavrete meftūn olma / Ḳays-veş göz göre mecnūn olma
SE3182 Kākül-i dil-keşe olma mayil / **Virme** her şaçı kesik ḳahbeye dil
HE58 Ol kebke dil **viren** vaṣla maḥaldür / Ḳuşı ḳuş ile avlarlar meşeldür

11. bırakmak, salmak, koyuvermek; bir şeyin etksi altında kalmasına yol açmak

S1332 Yele **virdi** eczāsını gülsitān / Ki destinde cüzdānı ḳaldı hemān
S1528 Fenāya **virür** ṣad cihān-ı ġamı / Ki var her birinüñ birer ʿālemi
NE1751 Aḳçesini cümle ribāya **virür** / Dīnini dünyāda hevāya virür
NE1751 Aḳçesini cümle ribāya virür / Dīnini dünyāda hevāya **virür**
NE2824 Merd odur kim **vire** aña ṭalāḳ / Düşmen-i dīrīn ile ḫoşdur firāḳ
SE146 Dīn **virüp** alma ṣaḳın dünyāyı / Sūdı yoḳ kāre gider sevdāyı
SE889 **Vire** gerdūna tecerrüdle ṭalāḳ / Ola sulṭān-ı serīr-i ıṭlāḳ
SE2830 Ḥaremüñ gibi iken mülk ü ümem / **Vire** mi ġayra ʿiyālin ādem
HH468 İḫtiyārın hevāya **virmiş** idi / Naḳd-i ḳalbin fenāya virmiş-idi
HH468 İḫtiyārın hevāya virmiş idi / Naḳd-i ḳalbin fenāya **virmiş-idi**
HH2667 Ṣaldı ṭūfān-ı girye ʿāleme ṣūr / Keştiyi ġarḳa **virdi** eşk-i sürūr

12. (selam için) etmek, eylemek

NE799 Nāzil olup raḥmet-i Mevlā gibi / **Virdi** selām ol şefḳāt şāḥibi
NE1042 Vardı o cānāneye **virdi** selām / Eyledi icmāl ile ʿarż-ı peyām
NE1484 İtdi meh-i nevkebī ḳaddini lām / **Virdi** tevāżuʿ ile ʿazīze selām
SE155 Ehl-i cāhe egilüp **virme** müdām / Büt-perestāna ḫuşūʿyile selām
SE257 Ḳıldı anlarla ṣalāt oldı imām / Döndi her cānibine **virdi** selām
SE1630 Gāvmīşāne nigāhıyla tamām / **Virür** ol mīre süser gibi selām
SE2642 **Viricek** luṭfıla muḫtāca selām / Eyleme minnetile ḳaddini lām
SE3395 Vardı ol meh-veşeye **virdi** selām / Ḥaṭırın ṣordı idüp basṭ-ı kelām
HH159 Enbiyāya imām olup o hümām / Ḳıldı çün-kim ṣalātı **virdi** selām
HH1861 **Virdi** bergin hevāya ġonce-i dil / Şāh-veş oldı Şūḫ aña māʾil
HH1262 Gördi çün şāh vācibü'l-ikrām / Vardı ʿizzetle pīre **virdi** selām
HH2252 Vardı Maḥzūn o pire **virdi** selām / Eyledi mevḳif-i recāda ḳıyām

13. katmak, kazandırmak

S995 ʿAceb cevherīdür o ṣāfī güher / **Virüp** foya mīnā-yı laʿlīn ider
S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i cām-ı ṣafā / Zemīn ü zamānına **virmiş** cilā
NE1084 Ḥāl-ı tābān-ı vaṣfı ḳaranfil-mişāl / **Virür** aña lezzeti fülfül-mişāl
NE1732 Hind-i metāʿından alur teng teng / Tā ki nice sāde-dile **vire** reng
NE1902 Renk **vire** vara ruḫ-ı envera / İki cihānda ola yüzi ḳara
NE2023 Anuñ ile çehreye **virüp** cilā / Rūyine vü rīşine itdi ṭılā
NE3009 **Virme** mey-i āl ile kendüñe reng / Olma reh-i ḥaḳda ṣaḳın süst ü leng
SE1373 **Virdi** ol fāyiż-i envār-ı ẕekā / Başara kuhl-i başīretle cilā
HH14 Ḳalemüñ tāk-ı ʿArşa **virdi** cilā / Levḥüñ itdüñ kitābesin vālā
HH1626 Naḳş geçmişdi nice ustāda / Reng **virmişdi** resm-i Behzāda

14. hâsıl etmek, çıkarmak

S708 **Virür** ḥāṣıl ol yerde toḫm-ı emel / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş maḥal
S731 Yetişmiş kimi ḥāṣıl itmiş yemiş / **Virüp** mīve kestānesi çatlamış
S856 Bunuñla ṣulansaydı bir naḫl-i ter / O sāʿat **vire** tāze şeftālūlar
S922 Sifāl olsa ol ḫum olup pāymāl / Ḳaranfil **vire** ḥaşre dek ol sifāl
S1404 **Virür** başlar āb-ı fısḳıyye-sān / Revān eyleyüp ḫūn-ı bālā-revān
HH1636 Ḥāme tuġyānı ide küstāḫī / **Vire** şeftālū ol vefā şāḫı
HH1688 Bite mi naḫl-i gülde şeftālū / Serv-i āzād **vire** mi ālū
HH2544 Ḥūb-ı meyyāl-i devḥa-i dil-cū / Bī-tereddüd **virürdi** şeftālū
SE2003 Seni gördügi gibi şemʿ-mişāl / Baş **vire** yine yirinden fi'l-ḥāl
SE3226 Sūzişin eyler iken dilde nihān / Şuʿle-i āhdan uc **virdi** hemān

15. harcamak, sarf etmek

NE1791 Ehl-i seḫā pür-dil olur merd olur / Varını **virmede** cevān-merd olur
SE1224 Nesi varısa **virür** bir şirrīr / Olur anuñla yā ḳāḍı yā emīr
SE1238 Reʿs-i māla varup itsün mi zarar / **Virdügin** ol da çıḳarmaḳ ister
SE2093 Şöyle ʿazm itdi ki aña seḥeri / **Vire** ḫurşīd-veş on bedre zeri
SE2974 İricek ḥükm-i Ḫudāvend-i ḳadīr / **Vire** can naḳdini birbir taḳdīr
SE3439 ʿAḳd-içün itdi şu deñlü şenlik / **Virdi** hep mā-melekin ergenlik
SE3441 Ḫādişe şevḳına **virdi** varın / Görmege uydı metāʿ-ı yārın
HH1848 Naḳd-i dil elde kendi sūda-ger / **Virmege** arar idi bir dil-ber

16. bir kişiyi başka birine teslim etmek, emanet etmek

NE2190 Köfte-ḫora virmeyup aṣlā emān / Ögredesin ḫocaya **virüp** hemān
SE507 Geldi çün rütbe-i istiʿdāda / **Virdi** taʿlīme anı üstāda
HH624 Ki **vire** kendüyi bir ustāda / Reh-ber ola ṭarīḳ-i irşāda
HH2106 Müstaʿidd oldı çünki irşāda / **Virdi** taʿlīme anı ustāda
HE28 **Virür** irşāda ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / Urur ḫusrevleri zencīr-i ʿaşḳa

17. (su için) kızgın metale dökerek sertleşmesini sağlamak

S456 Olur nevk-i tīr-i süḫanda eşer / Aña āb **virdikçe** ḫūn-ı ciger
SE3319 Çünki yāruñ gözine geldi şarāb / **Virdi** tiġ müje-i tīzine āb
HH2198 Añlayup didi gūşe-i ebrū / Tīrine ġamze **virdi** zehrli ṣu

18. öptürmek

SE2600 Būseler **virdi** ki cana lāyıḳ / Ṣundı laʿl-i lebi şehd-i fāyıḳ
HH2577 Nuḳl idüp laʿl-i rūh-perverdi / Ṭolı başına būseler **virdi**
HH2602 Ol bahāneyle dil-ber-i fāʾik / Būseler **virdi** cānuña lāyıḳ

19. yaslamak, dayamak

S671 Leb-i baḥra olsa n'ola būsegāh / Gögüs **virmiş** ol emvāca ḫānḳāh
SE2084 Şişe vü cam gibi ülfetde / **Virüp** aġız aġıza şoḥbetde
SE2766 Düşmene arḳada **virseydi** dilīr / Yā gibi yine siper ardına tīr
HH103 İtmedi devlet-i cihānı penāh / Felege arḳa **virmedi** ol māh

20. koymak, uzatmak

NE2462 Derdi hemān ḥoḳḳa-i laʿli ferāḫ / Vaşfına **virdi** anuñ berḳ ü şāḫ
NE2622 Zülf ü ḥaṭṭı gerçi olur dil-pesend / Cāzibe-i ānı **ver** ammā kemend
SE2392 Dehenin öpse eger ʿāşıḳ-ı pāk / Dilin aġzına **virürdi** bī-bāk

21. … olarak düşünmek, mümkün görmek

HH1565 Kimseler iḫtimāl **virmez** idi / Virse de gūş-ı şāha girmez idi
HH1565 Kimseler iḫtimāl virmez idi / **Virse** de gūş-ı şāha girmez idi

virilmek [8]

1. bağışlanmak, ihsan edilmek

S1242 Bahār eyledi bāġa ḥükmin revān / Ocaḳlıḳ **virildi** aña būstān
SE2162 Żayiʿ olmaz ḥikemi Ḫallāḳuñ / Muḳteżāsı **virilür** aḫlāḳuñ

2. bildirilmek

S426 Olup ḫamse aṣḥābına nice tāb / **Virilseydi** ālāya tenhā cevāb
SE3408 Ṭaleb itmiş seni iy zühre-cenāb / Tuymadım aña ne **virildi** cevāb
HH1740 Bize ammā ṭuyup iderse ʿitāb / Taʿmiyeyle **virilsün** aña cevāb

3. müsaade edilmek, imkan tanınmak

S166 İde ḫˇāce çün bezm-i ḫāṣa duḫūl / **Virilmez** o ṣoḥbetde ḫuddāma yol

4. teslim edilmek, bırakılmak

S1166 Güşāde ola cām olup ḫāṭırı / **Virile** ele ḳalʿa-i kāfiri

5. emanet edilmek, birine teslim edilmek

HH2443 Oḳuduñ defter ü kitābı temām / ʿĀḳıbet ḫˇāceye **virildi** ġulām

visāde [1] yastık, baş yastığı

HH2700 Gördi bulmış maḳām-ı ḳurbete rāh / Eylemiş tekye-i **visāde-i** māh

viṣāl [28] sevdiğine kavuşma, vuslat; ulaşma

S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh zülfi çārūb-ı rāh-ı **viṣāl**
S1547 Be-rūz-ı temennā be-şām u **viṣāl** / Be-gül-rīzī-i naḫl-i bāġ-ı ḫayāl
S1555 İlāhī be-leb-teşnegān-ı cemāl / Be-mestān-ı medhūş-ı bezm-i **viṣāl**
NE318 Gitmede var ceẓbe-i şevḳ-i **viṣāl** / Gelmede tebşīr-i ḳulūb-ı ricāl
NE955 Anı yeleklendürüp ol per ü bāl / Menzil-i maḳṣūduna buldı **viṣāl**
NE978 Gelse velī ḳalbe hevā-yı **viṣāl** / Mevce gelür lücce-i deryā-miṣāl
NE1055 Āḫir olup ṣavm-ı **viṣāl-i** firāḳ / Belki müyesser ola ʿıyd-ı talāḳ
NE1364 Olmış idüm maẓhar-ı nūr-ı cemāl / Çün dil-i ʿāşıḳ dem-i ʿıyd-ı **viṣāl**
NE2686 Bulmayup ammā ki **viṣāle** mahall / Vaʿde alup giceye ḳalur ʿamel
SE278 Nefḫa-i şevḳ-ı **viṣal** oldı delīl / Ḳıldı rūşen yolını nūr-ı Celīl
SE879 Mevtdür vāsıṭa-ı bezm-i **viṣāl** / Mevtdür bedreḳa-i nūr-ı cemāl
SE2700 Buldı ṣıdḳı berekātında **viṣāl** / ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳ-ı ferḫunde-ḫiṣāl
SE3282 Bildüm üftādeligüñ sāye-miṣāl / Çāre yoḳ derdine illā ki **viṣāl**
SE3309 Sūr naḫli gibi zībende nihāl / Pür-ṣafā sāyesi çün şām-ı **viṣāl**
HH321 Ateş olur ḫayāli dāʾiresi / Ḳande ḳaldı **viṣāli** ḫāṭırası
HH676 Gerçi ʿarż eyledi rıżā-yı **viṣāl** / Gördügi bildügi degil ol ḫāl
HH971 Yaʿnī sīmīn sebīkeler fi'l-ḫāl / Ola gülmīḫ-i şeh-nişīn-i **viṣāl**
HH1689 ʿIşḳ u müşk ü **viṣāl** ü būs ü kenār / Ḫāne-i cāna ṣaldı āteş-i ʿār
HH1715 Līk nām u **viṣāli** itdüm yād / Ki demişdi zamān ile ustād
HH1716 Şerʿ ṣavm-ı **viṣāli** itdi ḫarām / Oldı memnūʿ vuṣlat üzre sıyām
HH1829 Olmış idi o zār-ı dil-rīşe / ʿIşḳ pīşe **viṣāl** endīşe
HH2031 Bildi kim ṣıdk ile olup ʿāşıḳ / Oldı bezm-i **viṣāline** lāyıḳ
HH2059 Luṭf-ı Ḫaḳdan olur mı hiç muhāl / ʿĀşıḳ-ı zār u nā-ümīde **viṣāl**
HH2060 Ele girincedür o mūy-miyān / El virür devlet-i **viṣāli** hemān
HH2182 Didi ey teşne-i **viṣāl-i** ḫabīb / Rū-be-rū kerde-i ḫayāl-i ḫabīb

HH2296 Leb-i deryāda ola saña **vişāl** / Oldur āyine-i ruḫ-i āmāl
HH2712 Ḳaldurup ḫākden o nālānı / Gördi bezm-i **vişale** erzānī
HH2721 Ceẕb idüp anı mevc-i baḥr- **vişāl** / Oldı pervane şemʿ ile hem-ḥāl

vizr-endüz [1] günah biriktiren, günaha girmiş, günahkar

HH1008 Bu yaña ol vezīr-i **vizr-endüz** / Gördi yüz ṭutdı ṭāliʿ-i firüz

vuḫūş [5] vahşi hayvanlar

S1036 Serīr-i Süleymān o cāy-ı sürür / Gelür dergehine **vuḫūş** u ṭuyur
NE453 Ġāyet-i ümn ile **vuḫūş** u ṭuyur / İtmede gülbank-ı şafā vü sürür
SE503 Şaydı ki ṭurfe ġazālān-ı Ḫaṭā / Gah envāʿ-ı **vuḫūş-ı** şaḥrā
HH216 Nīze vü tīri oldı sīḫ-i **vüḫūş** / İtdi kebk ü ġazāli düş-be-düş
HH1348 Üns ṭutdum **vuḫūşla** her şeb / Bī-zebānlar muşāhibümdür heb

vuḳūʿ [1] vâki olma, meydana gelme, zuhur etme

HH448 Oldı çün-kim sözi zebān-ı **vuḳūʿ** / Buldı elfāza āşināsı şuyūʿ

vuḳūf [4] anlama, bilme, kavrayış

NE471 Fikreti ḫayretde ehl-i **vuḳūf** / Sözleri reşk-i ḥükm-i feylesof
NE1529 Ḫālet-i taḥşīlde her feylesof / Bulmasa bir mesʾeleye ger **vuḳūf**
SE1118 Şāh-ı şatranc gibi itdi **vuḳūf** / Birbirin çekindi ammā ki şufūf
HH512 Līk oldı **vuḳūf-ı** ḫāl-muḥāl / Ḳaldı ḫacletle merdek-i muḫtāl

vuşla [1] kumaş parçası, etek

NE2908 **Vuşlasını** ḳavrayup eyler niyāz / Ejder-i nefsine olur fitne-sāz

vuşlat [28] arzu edilene kavuşma, ulaşma

NE163 Ḫaşm ola dünyāya cevānān içün / Cāna ḳıya **vuşlat-ı** cānān içün
NE310 **Vuşlat-ı** maḫbūbda luṭf u ʿaṭā / Mümkin olur mı buña ihşā evlā
NE1036 Ḳorḳum odur **vuşlatı** rūz-ı cezā / Olmaya maḥşerde de rūzī baña
NE1037 Yaʿni çeküp anda daḫı firḳati / Menʿ ide dīn ayrılığı **vuşlatı**
NE1056 Budur ümīdim ki rūz-ı cezā / **Vuşlat-ı** cāvid ile bezm-i beḳā
NE1665 Bir büt ile şanki ḳonuşmaḳ diler / **Vuşlat** için vefḳ-i murabbaʿ ḳonar
NE2554 Virmez idi anlara hergiz emān / **Vuşlata** bulmazlar idi bir zamān
NE2591 Bu arada ol iki hasret hemān / **Vuşlat** için ferce bulup ol zamān
NE2690 Derdi anuñ **vuşlat-ı** dürūd-ı rāz / Bunlaruñ ise naẓar-ı pāk-bāz
SE891 İntiḳāli şeb-i **vuşlat** gibidür / Sekerātı dem-i ʿişret gibidür
SE986 İttiḥād ister iki rūḥ-ı laṭīf / **Vuşlata** māniʿ olur cism-i keşīf
SE1286 Şundılar destime bir ḫūb kitāb / Faşlı **vuşlat** gibi hep fetḥü'l-bāb
SE1676 Oldı söz rābıṭa-i ḳalb-i figār / Oldı söz vāsıṭa-i **vuşlat-ı** yār
SE2606 **Vuşlatuñ** mümkin iken dest-resi / İdesin naḳd-i revanı viresi
SE2893 Ẕikr-i **vuşlatla** virür naẓma nizām / Ḫoş gelür kendüye gönlince kelām
SE3275 Kīmiyāyiken o şūha **vuşlat** / Sīmyāyıla bulurdı furṣat
SE3316 Bundan özge daḫı **vuşlat** nic'olur / Böyle bir gūşe-i vaḥdet nic'olur
SE3386 Niceler ṭālib olup **vuşlatına** / İrmediler ḥarem-i ḥürmetine
SE3450 Maʿnī-i bikre şafādur **vuşlat** / Anı tesḫīrde ammā şoḥbet
HH930 Mānīʿ-i ẕevḳ olup seg-i şirrīr / Rāh-ı **vuşlatda** oldı dāmen-gīr
HH1035 Ol dıraḫt oldı bāʿiş-i **vuşlat** / Anlara oldı bister-i rāḥat
HH1624 İde veffāḳ-ı resm ü mekr ü şiḳāḳ / Ṣūret-i **vuşlat-ı** delīl-i firāḳ
HH1716 Şerʿ şavm-ı viṣāli itdi ḥarām / Oldı memnūʿ **vuşlat** üzre sıyām
HH1783 ʿAzm-i ṣādıḳla çünki ol ʿāşıḳ / Oldı ṣabr ile **vuşlata** lāyıḳ
HH1810 Ḫāṭıra geldi sürdügi demler / Bezm-i **vuşlatda** sāġar-ı cemler
HH2371 Dem-i **vuşlat** ġarīb ḥāletdür / Dil-i mehcūra ḫod ḳıyāmetdür
HH2686 Ṭuydı bir şemme bāġ-ı **vuşlatdan** / Gözini açdı ḫʿāb-ı ġafletden
HH2699 Buldı ġavvās-ı lücce-i ḫayret / Kendin üftān-ı sāḥil-i **vuşlat**

vuṣūl [5] ulaşma, erişme

SE784 Kimisi dāʿiye-i menʿ-i **vuṣūl** / Kimisi ṣūret-i fetvā-yı ḳabūl
SE2621 İtmedüm ʿöẕr ü niyāzın maḳbūl / Eyledüm maḳṣada ibrām-ı **vüṣūl**
HH1074 Çün müyesser ola **vuṣūl-ı** murād / Beni eyleñ duʿā-yı ḫayr ile yād
HH2180 Nice ḳābil ola **vuṣūl-i** murād / Ben gedāyī ḥaḳīr o şāh-nihād
HH2233 Derdüñe āḫirü'd-devā idi ol / Umma şimden gerü o māha **vuṣūl**

vuṣūl bulmaḳ [4] ulaşmak, erişmek, vasıl olmak

NE1465 Ġonca-veş ol nāme **bulunca vuṣūl** / Açmış anı dest-i nesīm-i ḳabūl
NE1639 Oldı şerīʿat bize aṣlu'l-uṣūl / Anuñ ile buldı **bulanlar vuṣūl**
NE1439 **Bulmaġ** olur bir nefes ile **vüṣūl** / Bād-ı ṣabā gibi hemān yolda ol
SE1939 ʿĀḳıbet cāriye kim **buldı vüṣūl** / Ḥarem-i pādişāha itdi duḫūl

vużū [2] abdest, abdest alma

S914 Ṣalāḫ ol ki rindān-ı cām u sebū / Ala lüʾle-i tāk-ı rezden **vużū**
SE2939 Künc-i ġār içre ṭurur āmāde / Ṭaşt ü ibrīḳ-ı **vużū** seccāde

vücūb [1] yapılması gerekli, lüzumlu, zaruri olma; yükümlülük

SE2289 Böyle işbāt-i **vücūb** eyleyicek / Merd imiş aña müdārāt gerek

vücūd [47]

1. ten, cisim, beden

SG1/3 **Vücūdum** gibi evrāḳ-ı dıraḫtın hep ḫazān buldum / Mizāc-ı tabʿuma ḫoş geldi bu deştüñ dem-i serdi
SR3/2 Pāyende olur mıydı bu dīvār-ı **vücūd** / Cām-ı mey eger olmasa pāyendānı
S38 İdüp güm **vücūd-ı** ḫıred-mendini / Hemān bezm-i meyde bulur kendini
S1227 İder rinde bī-hūde buġż u ġażab / **Vücūd-ı** żaʿīfine virür taʿab
NE1515 Bulmış iken ḫāk-i **vücūdı** fenā / ʿIşḳ ile sulṭānlıḳ ider bir gedā
NE1552 Maḥv-ı **vücūdıyla** olup āşinā / Keşf-i ḳubūr eyler imiş evvelā
NE2455 Naḫl-i **vücūd** olmaz imiş pāydār / Umma sifāl içre şecerden firār
NE2756 Eyleme Ḏaḫḫāk gibi dā'imā / Kendi **vücūdumdaki** mārı belā
NE306 Virdi fenā şaʿşaʿa-i nūr-ı zāt / Yandı **vücūdında** olan fāniyyāt
SE240 Nā-gehān oldı **vücūdında** bedīd / Eṣer-i müjde-i cāh-ı cāvīd
SE1329 Saġ olduḳça **vücūdı** her dem / Pür-fesād ola mizāc-ı ʿālem
SE2196 Ola aʿżā-yı **vücūduñ** fāsid / Düşe mānende-i laḥm-ı zāyid
SE2292 Ṭutalum kim ola ser-bāz ü ʿanūd / Ḫayfdur żāyiʿ ola öyle **vücūd**
HH319 ʿIşḳ terk-i ser-i emānīdür / Belki maḥv-ı **vücūd-ı** fānīdür

2. var olma, varlık

S16 Hezāra virüp nūr-ı çeşm-i şühūd / İder gülde iẓhār-ı sırr-ı **vücūd**
S79 O şāh oldı ceyş-i **vücūda** sened / Ḳafādārı ezel çarḫacısı ebed
S673 Fenā içre cūyā-yı sırr-ı **vücūd** / Ser-efkende ġavvāṣ-ı baḥr-ı şühūd
NE105 Āyine baḫş-ı kef-i keşf ü şühūd / Şāne-zen-i nār-ı şuʿāʿ-ı **vücūd**
NE121 ʿIşḳını mebnā-yı **vücūd** eyledi / Ṣayḳal-ı mir'āt-ı şühūd eyledi
NE1078 Sözdür olan ḥāṣıl-ı kān-ı **vücūd** / Sözdür olan gevher-i deryā-yı cūd
NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden zihī luṭf-ı **vücūd** / Peşşe ola nā'il-i şehd-i şühūd
NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā **vücūd** / Ḫalḳdan yoḳ ḥāṣılı bāṭıl-ı vücūd
NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā vücūd / Ḫalḳdan yoḳ ḥāṣılı bāṭıl-ı **vücūd**
NE1554 Nefy ile çün terk-i ḳuyūd eyleye / Mevt ile işbāt-ı **vücūd** eyleye
NE696 Bārgeh-i Cem de sücūd eylemiş / Her biri işbāt-ı **vücūd** eylemiş
NE991 ʿIşḳdur iksīr-i berā-yı **vücūd** / ʿIşḳdur āyine-güşā-yı şühūd
SE54 Fāyiz-i çeşme-i cān-baḫş-i **vücūd** / Ḳādir ü Ḳāhir ü Vehhāb ü Vedūd
SE58 Mevce geldi yem-i dür-perver-i cūd / ʿAdem itse n'ola işbāt-ı **vücūd**
SE65 Naẓarı pāk olan erbāb-ı şühūd / Göremez ẕerre ḳadar ġayrı **vücūd**
SE70 Mehd-i ḥikmetdese mevlūd-ı **vücūd** / Oldılar vaḥdet-i ẕātına şühūd
SE107 Tāb-ı ḫurşīdile çün nūr-ı şühūd / Berf ü yaḫ āḫir ider maḥv-ı **vücūd**
SE176 ʿAdem-i ṣırfa neden vehm-i **vücūd** / Oldı hep menşe'i noḳṣān-ı şühūd
SE206 Gelicek mülk-i **vücūda** ol şāh / Oldı küfr ehlinin aḥvāli tebāh
SE216 Buldı fer nūrı ile heft aḫter / Oldı eczā-yı **vücūda** cevher
SE253 Pūyede çün ḳadem-i cüst-i ḳalem / Bir adım aña **vücūdıla** ʿadem
SE457 ʿIşḳdur gevher-i deryā-yi **vücūd** / ʿIşḳdur ṣayḳal-i mirʿāt-ı şühūd
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre şalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz ẕerre **vücūd**
SE810 Saʿydür bedreḳa-i kaʿbe-i cūd / Saʿydür maṣdar-ı āṣār-ı **vücūd**
SE1420 Merd-i meydāndur iden beẕl-i direm / Bir gelür aña **vücūdile** ʿadem
SE1593 Sözini söz idemez ol merdūd / ʿAdeme nice virür kimse **vücūd**
SE2285 Hemecüñ hiç **vücūdı** olmaz / Ḥubbıla buġżı tefāvüt bulmaz
SE2908 Gider inkārı eyā tünd-ʿanūd / İtdiler ḳadrıla işbāt-ı **vücūd**
HH9 Ḫilʿat-ı ḫāṣṣı giydi her mevcūd / Oldılar cilve-sāz-ı bāġ-ı **vücūd**
HH90 Noḳṭa-ı evvelīn-i ḫāme-i cūd / Mebde'-i ḥaṭṭ-ı ḫoş-liḳā-yı **vücūd**
HH215 İtse baz-ı hümā-şikāra ġıdā / İde şābit **vücūdını** ʿAnkā
HH368 Terk ü tecrīd ile olup nā-būd / İder ifnā-yi çār-ṭāḳ-ı **vücūd**
HH2715 Eṣer itdi şuʿāʿ-ı mihr-i şühūd / Ḳalmadı ẕerre deñlü reng-i **vücūd**

vücūd bulmaḳ [2] var olmak, oluşmak

SE1669 Sözile kevn ü mekān **buldı vücūd** / Tuḥfe ḳıldı sözi Vehhāb ü Vedūd
SE2900 Bu maʿānī yoġ-iken **buldı vücūd** / Oldı ḫayret-dih-i erbāb-ı şühūd

vücūd virmek [3]

1. küçük bir şeye büyük önem verme

NE864 Kibr ü ġurūr ehline **virmez vücūd** / Görse erir niteki dīv-i ʿanūd
SE993 Nefs-i ḫāyin-ṣıfāta **virme vücūd** / Ḫāne-i ṣabra anuñla ḳoma od

2. varlık kazandırmak, hâsıl etmek

SE3023 Eyleye pertev-i feyżi memdūd / Gün gibi **vire** o ẕerrāta **vücūd**

vücūh [1] yüzler, çehreler

HH594 İtdi fermān-ı Ḫaḳḳa istiʿcāl / Gitdi yüzler süre **vücūh-ı** ricāl

vükelā [3] vekiller

HH1235 Kendüsi nev-cevān-ı endek-sāl / **Vükelā** pīr-i ḫānḳāh-ı ḍalāl
HH1236 Kendü endek-şenīde nā-dīde / **Vükelā** dīr ü tāze verzīde
HH1241 Şāh vāḳıf gerekdür aḥvāle / **Vükelāya** ḳalursa vāy ḥāle

vülāt [2] valiler

HH243 Yaʿni ḳādi'l-ḳudāt-ı ʿasker-i Rūm / Kām-baḫş-ı **vülāt-ı** kişver-i Rūm
HH278 ʿAdl olur çün **vülāt-ı** ḥaḳ-bīne / ʿAdl-i yek-sāʿa sāl-i sebʿāīne

vüsʿat [1] geniş olma, genişlik; bolluk

SE2153 Bāreke'llāhu zihī **vüsʿat-ı** ṣadr / Ẕerre farḳ itmeye mānende-i bedr

vüzerā [3] vezirler

SE1750 Ne vezir ol ki şeh-i ferruḫ-dem / Pādişāh-ı **vüzerā-yı** ʿālem
SE1798 **Vüzerā** eylediler istiḳbāl / İtdiler pāyına cümle rū-māl
SE2268 Cem olup yanına bir gün **vüzerā** / Didiler iy şeh-i iḳlīm-güşā

Y

yā [25] birtakım duyguları güçlendirmek amacıyla kullanılan “Ey!, Hey!” anlamında ünlem

SR1/2 Çün şerbet-i feyżi baña şunduñ **yā** Rab / Anı içene lāzım olur ḥamd itmek
S63 Olup rismān-bāz-ı ḥabl-ı recā / Ḳadem başdum aña diyüp **yā** ḥudā
S1567 Şu demler ki bu bezme **yā** hū diyem / Ümīd ol ki āḫir nefes hū diyem
NE1059 Bu ne ʿaceb ḥikmet olur **yā** İlāh / Güm-reh ola biri bula biri rāh
NE2878 Mekr-i İlāhī ise **ya** Rāb bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle yār
SE129 **Yā** İlāhī beni ḳıl ehl-i veraʿ / Teng-çeşm eyleme çün ʿayn-ı ṭamaʿ
SE177 **Yā** İlāhī lemeʿātuñ ḥaḳḳı / Ẕāt-ı paḳuñla ṣıfatuñ ḥaḳḳı
SE222 **Yā** İlāhī bi-celāl-i sermed / Bi-cemāl-i ruḫ-ı āl-i Aḥmed
SE301 **Yā** İlāhī kerem-i şānuñdan / Bizi dūr eyleme dīvānuñdan
SE342 **Yā** İlāhī ṭura tā kim ʿālem / Baġ-ı ʿayşı ola sebz ü ḫurrem
SE952 **Yā** İlāhī kişi eylerse eger / Ṣoñ nefes böyle ṣafāyıla güẕer
SE1063 **Yā** İlāhī ḳoma ḳalbümde leke / Melekiyyetle baña vir meleke
SE3357 Şevheri şīr-iken olur āhū / Dir hemān ʿiffet ü ʿişmet **yā** hū
HH78 N’ola bin āh u nāle vü **yā** Rabb / Olsa bir ẕerrece ʿaṭāya sebeb
HH80 Bu ne luṭf-ı ʿazīm olur **yā** Rabb / Bu ne feyż-i ʿamīm olur yā Rabb
HH80 Bu ne luṭf-ı ʿazīm olur yā Rabb / Bu ne feyż-i ʿamīm olur **yā** Rabb
HH85 **Yā** İlāhi bu ḫ̆āndan her bār / Kıl ʿAṭāyī-i zārı rātibe-ḫ̆ār
HH145 Didi ʿizzetle **Yā** Ḥabību’l-lah / Çok selām eyledi saña Allāh
HH187 **Yā** İlāhī ḳılınduġınca ṣalāt / Rūḥ-ı pāk-i Muḥammede ṣalavāt
HH239 Devletin ber-devām ḳıl **yā** Rabb / ʿÖmrini müstedām ḳıl yā Rabb
HH280 Ola **yā** Rabb bu cāh-ı bende-nevāz / Dāmen-i āḫirü’z-zamāne ṭarāz
HH239 Devletin ber-devām ḳıl yā Rabb / ʿÖmrini müstedām ḳıl **yā** Rabb
HH933 Bizi **yā** Rab raḳībden ṣaḳla / Söze uyan ḥabībden ṣaḳla
HH1324 Nā-gehān şāh önünde bir āhū / Gitdi bir cānibe diyüp **yā** hū
HH2772 **Yā** İlāhī be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i ẕāt / Be-ṣıfati’l muḳaddesü,l-lemaʿāt

yā [1] yay

NE609 Tir-keşe dönse dil-i mübtelā / Ṭurmaz oḳın ṭoldurur ol ḳaşı **yā**

yāb [1] bkz. ‘feṯḥ-i yāb {fetiḥ-yāb}’ md.

NE376 Her bedeninden görünüp feṯḥ-i bāb / Cünd-i ẕafer oldı o dem feṯḥ-i **yāb**

yaban [8]

1. kimsenin bulunmadığı ıssız yer, uzak, dışarı

NE1424 Var yüri bir mürşidüñ ol ṭālibi / Gezme **yabana** yürü ʿacem gibi
NE155 Gerçi düşer mescide gāhi güẕer / Līk dil-i zār **yabānda** gezer
SE747 İtmese āb u hevā defʿ-i ḥazen / Deli olmadı ya **yabanda** gezen
SE1680 Genc-i Cem künc-i beyābānda yatur / Sīm ü zer maʿdeni **yabanda** yatur
SE3212 Gözi bāzīçe-i ġılmānda idi / Dil-i āvāresi **yabanda** idi

2. bilinmeyen, yabancı

NE2566 İki gözüm gibi tutardum anı / Baḳmasa **yabāna** gözetse beni
NE3029 Nice aḫriyān-ı **yabān** ırgādını / Suḫre ile ḫātem ider adını
SE1155 Nice gör bengī **yabān** ḳallāşı / Yoġ-iken kāsesi içre āşı

yabana, yabāne [3] boşuna, beyhude

NE717 Sözleri ammā ki **yabāne** degil / Cümle füsūn oldı fesāne degil
NE1630 Ḳarġa gibi rū-siyeh ü bī-ḫaber / Ġayb bilür şanma **yabana** öter
NE3117 Sözlerümüz şanma ki **yabānadur** / Ehl-i suḫan zümre-i yārānadur

yabana atmamaḳ [1] önemsemek, üzerinde durmak

SE804 Ḳatı **yabana** da **atmañ** ḥarfi / Hele bir tecrübeye degmez mi

yabana gitmek [2] uzaklaşmak, uzağa gitmek

NE1360 Ṭut sözümi diñleme efsāne hiç / **Gitmeyelüm** gel beri **yabana** hiç
SE1997 Derdi bu **gitmeyesin yabana** / Hep naṣīḥatları babayāne

yabanda ḳalmaḳ [3] dışarda kalmak, dahil olamamak

SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḥaḳ menzil alur / Bilmeyen yolını **yabanda ḳalur**
SE811 Saʿyile ḳāfileler menzil alur / Terkile rāḥile **yabanda ḳalur**
HH626 Żāyiʿ olur güher daḫı kānda / Çıḳmayan ṭaşra **ḳala yābānda**

yaban eşegi [2] Behrâm-ı Gûr, bkz. ‘Behrām’ md.

SE3200 Götürür bunı ʿaşḳuñ nāmı / Geçe **yaban eşegi** Behrāmı
HH333 Ḳatl-i gūra niçün çeker emegi / İtmez ol itdügin **yaban eşegi**

yād [4] hatırlama, akla getirme

S516 Hevālar virüp her hevādārına / İder cümle ferdāların **yādına**
NE1386 Ẕevki dil-i ḫāk-i nihādumdadur / Daḫi bu günki gibi **yādumdadur**
HH484 Kūre-keş oldı **yād-ı** āh-ı derūn / Lenger-i ṣabrı itdi ṭavḳ-ı cünūn
HH1230 Ẕevki cāy eyleyüp nihādumda / Ḳaldı tafṣīli ile **yādumda**

yāda gelmek [2] aklına gelmek, hatırlanmak

HH1834 Cām-ı leb **gelse** her ḳaçan **yāda** / Mest olup başlar idi feryāda
HH2141 Ḥāli maḫzūn-ı zār u nālānuñ / **Yādına geldi** çünki Ṣādānuñ

yād eylemek/itmek/ḳılmaḳ [21] akla getirmek, hatırlamak, anmak

NE574 **Yād idüp** aḥvāl-i perīṣānumı / Cūṣa getürdüm dil-i nālānumı
NE890 İtdi o kim kişverine ʿadl ü dād / Adını ḫalḳ **itdi** duʿā ile **yād**
NE1046 Laʿl-i şeḳer-ḫande ile **yād idesin** / Gāhī añup rūḥını şād idesin
NE1448 **Yād** ile bil ki bir olup āşinā / Luṭf ile **yād eyler** idi dā'imā
NE1491 ʿAynı ile **eyledi** nāmını **yād** / Didi ki ey sālik-i pāk-iʿtiḳād
NE1817 Ḥātem olur dehrde ḫayr ile yād / Bin yıl iñen **eyleye** bi-ḫayr-ı **yād**
NE2821 **Yād kılup** kimi ḫıyānetlerin / Kimi ḫayāline ihānetlerin
NE3112 Ḫayr duʿādan beni **yād ideler** / Ḫāṭır-ı maḫzūnumı şād ideler
SE1020 Pāk-bāzānı **idüp** ḫayrıla **yād** / Urdılar ḳışṣa-i pāke bünyād
SE1322 **Yād ider** ḫalḳı buna nisbetile / Ẕālim-i ʿāḳılı hep raḥmetile
SE1323 Nice **yād eylemesün** ehl-i ḫıred / Oldı bu zīrā ki ṣad-bār eşed
SE3522 Ḫayrıla nāzımını **yād ideler** / Cān-ı maḫzūnumuzı ṣad ideler
HH471 Nām-ı maʿṣūḳı **yād ḳılmaz** idi / Neye uġradugını bilmez idi
HH858 Māha baḳdıḳça eyledi feryād / **İtdi** mahbūb-ı māh-peykeri **yād**
HH1074 Çün müyesser ola vuṣūl-ı murād / Beni **eyleñ** duʿā-yı ḫayr ile **yād**
HH1106 **Yād-ı** maḫbūb-ı nev-cevān **itdi** / Ölilere ḳatup figān itdi
HH1532 Ṣubḥı gördüm ġamum ziyād itdüm / Dil-ber-i sīne-çākı **yād itdüm**
HH1715 Līk nām u vişāli **itdüm yād** / Ki demişdi zamān ile ustād
HH1821 N'oldı **yād itmedi** bu zārı ḫabīb / Belki ıḍlāl idüp azıtdı raḳīb
HH2309 Līk mest oldıġunca ol ḫūnī / Muttaṣıl **yād iderdi** Maḫzūnı
HH2312 ʿĀṣıḳın **yād iderdi** aġlar idi / Ḫaşmı nār-ı ḫasedle tāġlar idi

yād olmaḳ/olınmaḳ [5] hatırlanmak, anılmak

NE1817 Ḥātem **olur** dehrde ḫayr ile **yād** / Bin yıl iñen eyleye bi-ḫayr-ı yād
NE1835 Himmet ile **yād ola** ṣaḥrā-nişīn / Ola ṭufeyli şeh-i rūy-ı zemīn
NE3132 Ḳışṣada bu ḥişṣe-i ehl-i suḫan / Ḥāṣılı **yād olmadı** varan viren
SE1495 Ḫaşre dek ḫayrıla taʿdād olınur / Lā-cerem eylik iden **yād olınur**
SE3027 Terbiyet ide şu ki ḫuddāmı / Ḫayrıla **yād olur** anuñ nāmı

yada [1] yağmur taşı, bkz. 'seng-i yada' md.

S784 O sāġar ki siḥr ile aġlatmada / Meger cevheri oldı seng-i **yada**

yādigār [5] bir kimseyi veya olayı hatırlatmak üzere verilen yada onlardan kalan şey

S997 Odur ʿaṣr-ı Cemden ḳalan **yādigār** / Ki olmışdı Cemşīde gencīnedār
S1512 Müsāʿid olup baña da rūzigār / Ḳodum zūr-ı tabʿumla bir **yādigār**
NE2240 Kimin evin yıḳdı ʿaceb rüzgār / Mandalını virdi baña **yādigār**
NE2711 Vaḳt iricek ḳıldı hemān āşikār / Geldi ẕuhūra ol iki **yādigār**
SE1641 Sözini ḫākim idince iẕʿān / **Yādigār** idügini bildi hemān

yā düşe sāye-i devlet başa yā ḳona zāġ ü zāġānlar lāşa [1] "sonunda büyük bir başarıya ulaşmak için yok olma tehlikesi bile göze alınır" anlamında ve bugünkü kullanımı "Ya devlet başa ya kuzgun leşe" şeklinde olan atasözü

SE2836 **Yā düşe sāye-i devlet başa / Yā ḳona zāġ ü zaġanlar lāşa**

yafta [1] ilan, tezkere

NE1741 Penbe bezin satsa ider **yafta** / Köhne-i küttānı sarar tāfta

yāfūḫ [1] alnın üst kısmı, bıngıldak

NE1236 Dīde-i rāḥat çün ola seyr-i ḫāb / Ḫāne-i **yāfūḫ** olur aña bāb

yaġ [4]

1. yağ, içyağı

NE463 Ḫaşmuñ ider yüregi **yaġın** müzāb / Anda ḳalur niteki dehen ber-āb
NE1586 Māh-ı felek yaḳmaġa andan çerāġ / Yüreġi **yaġın** eridüp oldı dāġ
HH1352 Her ġanem beẕl-i nezl ü niʿmetde / Bir ṭulum **yaġdur** ġanimetde

2. ıtırlı bitkilerden çıkarılan, bazıları ilaç olarak kullanılan sıvı hâlindeki kokulu, uçucu madde

HE44 Ḳalemdür menn ü selvānuñ seḫābı / Varaḳlar üzre **yaġdur** şehd-i nābı

yaġlı [3] yağ içeren, (şarap için) üzerinde yağ bulunan

S494 Ĝıdā ḫūn-ı dildür ne ḫurd u ne ḫ̆āb / Meze istemez çünki **yaġlı** şarāb
S900 Şarābına **yaġlı** dinilse n'ola / O bir üstüḫ̆ändur ki pür-maġz ola

yaġlı boġaz [1] Arapça harfleri mahreçlerine uygun çıkarmak isterken abartma durumunu anlatan ifade

NE2313 **Yaġlı boġazla** idicek naġmeler / Maḫrecini bozmaz usūli bozar

yaġırı olan ḳocınur [1] "Bir sorumlu aranırken kusuru olan kimse telaşlanır" anlamında ve bugünkü kullanımı "Yarası olan gocunur" şeklinde olan atasözü

HH1674 Ṭoḳınur zaḫmı olana gül-i ter / **Ḳocınur yaġırı olan** derler

yaġma [5] zor kullanarak alma, çapul, talan

SE1227 Olalı rüşvetile mīr-livā / Ẓulm ile oldı memālik **yaġma**

SE1314 Mülk olur zelzele-nāk-i **yaġmā** / Ṭurmayup muẓṭarib olur fuḳarā

SE1328 Güşe güşe ola celb ü **yaġma** / Ḳalḳa her nāḥiyeden bir ġavġā

SE1555 Mālı **yaġmasına** ḳıldı fermān / Güyiyā gülşene sulṭān-ı ḫazān

HH1240 Şāha esbāb-ı ʿayş āmāde / Bunlar emvāl-i mülki **yaġmada**

yaġma itmek [1] zor kullanarak ele geçirmek, ne varsa almak, talan etmek

NE725 Bir bölügüñ nāmını aʿdā ide / Memleketi esr ile **yaġma ide**

yaġmaḳ {yıġmaḳ} [1] toplamak, üst üste koymak

NE1311 Būseye ʿazm eylese deryā eger / Nāz ile yükini yuḳarı **yaġar**

yaġmaḳ [4]

1. (yağmur, kar ve dolu için) gökten yere düşmek

NE564 Sebze ḫatın berf **yaġup** bī-hisāb / Ḥall ile başdurdı ezüp sīm-i nāb

NE568 Berf **yaġup** ḫurde-i şükker gibi / Ḳaṭre ṭoñup oldı şükker leblebi

2. çok miktarda arka arkaya gelmek

S356 Görünseydi anda benān-ı hilāl / **Yaġardı** tüfenk añа encüm-miṣāl

S1263 Hedefdür kemān-ı mühre-i çarḫa berg / **Yaġar** tīr-i bārān u gūy-ı tegerg

yaḫ [12] buz

S1287 Ḳosuñ cāma **yaḫla** o laʿl-i teri / ʿAceb ḫūt-ı terkīb olur cevheri

S1310 Olur tāb-ı ḫūr idicek cilvegāh / Nemed içre āyīne-i **yaḫ** tebāh

S1351 Degil şīşe sāġarla şahbā-yı nāb / Olup ābı **yaḫ** ḳaldı şāfī şarāb

S1358 Olup **yaḫdan** āyīne deryā-yı jerf / Rıżāsıyla añа ṭılā itdi berf

S1359 **Yaḫ** içre nebātāt olup çün ḳand / Yapıldı şu üzre gümüş taḫta bend

S1369 Gezer berf ü **yaḫ** üzre kebg-i derī / Ḳızarsa n'ola bīnī vü pāları

NE557 Rūy-ı dile asdı bürūdet niḳāb / Aramıza geldi **yaḫ** oldı ḥicāb

NE563 Sebzeleri berf ü **yaḫ** itdi maḥal / Oldı leb-i cūda aġarmış şaḳal

NE565 Nīze-i **yaḫla** nʾola itse ʿubūr / Oldı şitā ḫusrev-i sāhib-ẓuhūr

NE566 Laġma dönüp cūy-ı revān zīr-i berf / **Yaḫdan** añа köprüler oldı şigerf

NE569 Bād-ı şitānuñ işi taʿḳīd idi / Şu şeh-i **yaḫ** şükker-i fānīd idi

SE107 Tāb-ı ḫurşīdile çün nūr-ı şühūd / Berf ü **yaḫ** āḫir ider maḥv-ı vücūd

yaḫ-āver [1] buzlamış, buz tutmuş

SE1758 Ḫayli **yaḫ-āver** olup mezraʿ-ı kīn / Kişt-zār oldı rimāḥıyla zemīn

yaḫ-beste [3] buz bağlamış, buz tutmuş

S247 Güler yüzle ḫurşīd olup dil-sitān / Dil-i cūy-ı **yaḫ-beste** aḳdı hemān

S1362 Çelīpā ki cūy içre **yaḫ-bestedür** / Gümüş ḳabża şan tīġa peyvestedür

HH161 Yedi deryā-yı çarḫı peyveste / Geçdi mānend-i cūy-ı **yaḫ-beste**

yaḫ-niṣār [1] buz saçan, buz serpen

S1264 Meger bāde-nūşāna faṣl-ı bahār / Tegerg eyledi ḫurde-i **yaḫ-niṣār**

yaḫ-pāre [1] buz parçası

SR6/1 Sāḳī getür ol māye-i ʿıyş u demden / **Yaḫ-pāreyi** dūr eyleme cām-ı Cemden

Yahūdi, Yehūdi [2] Hz. Mûsâ'nın dînine mensup kimse, Mûsevî

NE2428 Ẓüll-i **Yehūdiler** olup mübteẕel / Kiẕb ü ḥīlede ola ḍarbu'l-meṣel

HH775 Virdi zen yine pāreyi yedine / Didi var bir **Yahūdi** meşhedine

Yaḥyā [2] Hamsesi ile ünlü dîvan şâiri Taşlıcalı Yahyâ (ö. 990/1582)

NE776 Ḫamsede **Yaḥyā-yı** ḫuceste edā / Dir ki anuñ himmeti oldı baña

HH447 Rūmda oldı gerçi Şah ü Gedā / Eṣer-i ḫāṣ-ı ḫāme-i **Yaḥyā**

Yaḥyā [2] Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu sûfî müellif Yahyâ-yı Şirvânî (ö. 870/1466)

NE854 Ḥażret-i maḫdūm-ı gürūh-ı ricāl / Ḫidmet-i **Yaḥyā-yı** Meḥemmed ḥişāl

SE454 Eylesem nʿola duʿāsın her bār / Virdi **Yaḥyā** gibi dilde tekrār

Yaḥyā [1] Osmanlı şeyhülislamı ve divan şairi Zekeriyyazâde Yahyâ Efendi (ö. 1053/1644)

SE421 Muḥyī-i sünnet-i ʿadl ü inṣāf / Yāʿnī **Yaḥyā-yı** fütüvvet-evṣāf

yaḳa [7]

1. elbisenin boyuna gelen kısmı

NE374 İndi ṣunulduḳça girībānına / Her bedenüñ **yaḳası** dāmānına
NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken yigit / Etmegin it yir **yaḳasın** daḫı bit
SE2394 Atılup eyler-idi ṭanz u fiten / Gāh ḳoynına girürdi **yaḳadan**
SE2395 Sıçrar-ıdı yüzine ġāfil-iken / Gah ḳoynına girürdi **yaḳadan**
SE3163 Göricek giñ **yaḳadan** kīse-i zer / Câme-i cisme açardı yaḳalar

2. kıyı, sahil; semt

NE771 Ol **yaḳadur** āb-ı ruḫ-ı Rūm ili / Serḥad-i Eflāk u Ṭuna sāḥili
HH2646 Çünki düşmen **yaḳasın** aldı ele / Velvele ṣaldı iki şīr ile

yaḳası açılmaḍuḳ [1] hiç duyulmamış (söz)

NE3084 Kūy-ı girān-māyesi ṭaḳılmaduḳ / Belki daḫı **yaḳası açılmaduḳ**

yaḳalar açmaḳ [1] kesmek, delmek

SE3163 Göricek giñ yaḳadan kīse-i zer / Câme-i cisme **açardı yaḳalar**

yaḳasını çāk itmek/ḳılmaḳ/yırtmaḳ [6]

1. üzüntüden dolayı üstünü başını parçalamak

NE548 Yardan uçmış **yaḳalar çāk ider** / Sālik olup ṭurma yolun pāk ider
SE1356 Naʿra ḳıldı **yaḳasın çāk itdi** / Ḫākini eşkile nemnāk itdi
HH1770 Câme içün büyüdi ten-câme / **Yaḳasın yırtup** itdi hengâme
HH2128 **Yaḳasın çāk idüp** fiġān itdi / ʿışḳını ḫalḳa dāsitān itdi

2. karanlığın sona erip havanın aydınlanması, güneşin doğuşu

S11 O şevḳ ile **yırtar yaḳasın** seḥer / Döşer jāle şanma gümüş dügmeler
S1145 Ṭolı ḳaldurup necm-i ṭārıḳ gibi / **Yaḳañ çāk ḳıl** ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi

yaḳasını ḳurtarmaḳ [1] bir işten, bir badireden kurtulmak

SE971 Dāmen-i pīri ṭutup şām u seḥer / **Yaḳañı** dest-i nevādan **ḳurtar**

yaḳı [1] tedavi amacıyla vücuda yapıştırılan lapa veya macun kıvamında özel eczalı parça

HH548 Dāġ-ı dildür yaḳan o müştāḳı / Ḳalbe ḳālıbdan olamaz **yāḳı**

yaḳıcı [1] içe işleyen, tesir eden

NE651 Oldı ʿaraḳ bir **yaḳıcı** dil-rübā / ʿAḳlını aldursa görenler revā

yaḳılmaḳ [1] bkz. ‘yanup yaḳılmaḳ’ md.

NE489 Aña yanup **yaḳılup** itdüm ḥiṭāb / Virmedi ḥaṣr oldı suʾāle cevāb
NE2172 İşte budur ʿavreti rüsvā ḳılan / Bundan ider nāle yanan **yakılan**

yaḳın [2]

1. arada az mesafe bulunan

HH657 Benden ise saña **yaḳındur** māh / Rūz-ı fīrūzuñ itme şām-ı siyāh

2. zaman bakımından uzak olmayan

SE2731 Sezmezem kim irişe devr-i sinīn / Saña endīşe **yaḳındur** pervīn

yaḳışıḳ [1] yakışmış, güzel, hoş

NE2545 Yarma bilekli evcesi bir yıġın / Şımsıḳı et heb **yaḳışıḳ** bel bıḳın

yakışmak [2] güzel durmak, yaraşmak, hoş durmak

SE1683 **Yaḳışur** laʿl-i leb-i şīrīne / Ḳıymet olmaz süḫan-ı rengīne
HH2080 Mihr idüp zeyn-i günbed-i mīnā / Ḫoş **yaḳışdı** bu câm-ı sebze ṭılā

yaḳīn [12] şüphesiz ve tereddütsüz bilme, bir şeyin hakikatine varma, sağlam bilgi

S1276 **Yaḳīn** oldı kim şāḫ ola ḳaṭre bār / Yüridükçe şu aña fevvāre-vār
S1277 **Yaḳīn** oldı gömgök şu olup çemen / Aḳa āb-ı fısḳıyye-i lāleden
NE852 Müctehid-i mesʾele-āmūz-ı dīn / Ya pīş ü zümre-i ehl-i **yaḳīn**
SE582 Her ḳaçan vaḳt-i ġurūb olsa **yaḳīn** / Gün gibi olur-ıdı perde-nişīn
HH633 Aña bir ḥücre eyledi taʿyīn / Ḫāne ustāda kendi cāna **yaḳīn**
HH868 Pertev-endāz-ı āsumān-ı **yaḳīn** / Neyyir-i faẓl yaʿni Bedrü’d-dīn
HH1183 ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ-ı ḫulūṣ-āyīn / Peder ü māderinden ola **yaḳīn**
HH1250 Bir şeb ol fikr ile fiġār u ḥazīn / Ḫˇābe vardı açıldı çeşm-i **yaḳīn**
HH1720 Bu ḳadardur **yaḳīn** ile şübhem / Ḥaḳḳa maʿlūm ġayrisin bilmem

[tas.] herhangi bir delîle bağlı olmaksızın sâdece îman kuvvetiyle âşikâr olarak görme, müşahede ederek bilme

S182 Ḫudāyā baña eyle luṭfuñ muʿīn / K’olam pey-rev-i reh-nümā-yı **yaḳīn**
NE47 Müstenid-i mezheb-i ehl-i **yaḳīn** / Münteḫib-i çār-ı kitāb-ı güzīn

SE418 Ḳıdve-i ṭāyife-i ehl-i **yaḳīn** / ʿUmde-i ḳāṭıbe-i müctehidīn

yaḳlaşmaḳ [1] nitelik olarak yakın duruma gelmek, benzer duruma gelmek

HH98 Ẓulmet-i kevni eyledi zāʾil / Nice **yaḳlaşsun** aña ẓulmet-i ẓıll

yaḳmaḳ {yıḳmaḳ} [1] bkz. ‘arżı yaḳmaḳ {ʿırżı yıḳmaḳ}’ md.

NE914 ʿUnf ile bī-hūde yere dökme ḳan / Arżı da **yaḳmaḳ** aña beñzer hemān

yaḳmaḳ [28]

1. tutuşturmak, alev almasını sağlamak ‖ yanmasına sebep olmak, mahvetmek

S18 Anuñla bu mirʾāt-ı ʿĀlem-nümā / **Yaḳup** penbe-i cisme virdi fenā
NE149 **Yaḳdı** beni āh ki cām-ı hevā / İtdi reh-i ʿışḳda laġzīde-pā
NE292 Tāb-ı rikāb-ı zeri bī-iştibāh / **Yaḳdı** Zuḥal çehresin itdi siyāh
NE461 Rāʾyet-i pür-nūrına divāne-veş / Kendin uran per **yaḳa** pervāne-veş
NE485 Sefere şalup dikdi bir aʿlā çerāġ / **Yaḳdı** ışıḳlar gibi farḳına dāġ
NE1083 Sözde olan sūz **yaḳar** tālibi / Tāze bişen şükker-i ḥelvā gibi
NE1142 Ḥālet-i pür-sūzuñ olup şāhibi / **Yaḳdı** cihānı dil-i ḥāsid gibi
NE1841 Nār-ı ḥased **yaḳdı** dil ü cānını / İçmege ḳaṣd itdi anuñ ḳānını
NE2021 **Yaḳdı** yine rīşine şol deñlü ʿūd / Ṣāl-ṣıfat büridi dūd-ı kebūd
NE2621 Anı **yaḳar** bāriḳa-i sūz u tāb / Ẓıll-ı siyāhī nitekim āfitāb
NE2940 Cismüñi de öyle **yaḳar** Zü’l-celāl / Ġıll u ġışuñ tāḳ idüp olınca ḳāl
NE3033 Āḫir idüp duḫter-i rezden cüdā / Ḫānesini **yaḳdı** ḥabābuñ hevā
HH543 **Yaḳmış** ol zārı ʿışḳ-ı merd-efgen / Teni ḳara bere dögünmekden
HH606 **Yaḳdı** anı eliyle ol meh-veş / Merḥabayā şalındı bir āteş
HH2232 Çekdürüp ara yirde baña ḥicāb / **Yaḳa** yazdı şirār-ı nār-ı ʿitāb

2. aydınlatmasını, ışık vermesini sağlamak

S1184 Eger **yaḳsa** gündüz ḳadeḥden çerāġ / ʿAraḳ şevḳını bulmaz ehl-i ferāġ
S1270 **Yaḳup** lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün yüzine şehr-i bāġ
S1444 O mihrüñ şuʿāʿı olup tābdār / Çerāġı dili **yaḳdı** kibrīt-vār
NE290 Cāmiʿ-i eflāke iderken ʿubūr / **Yaḳdı** o maḳṣūrede ḳındīl-i nūr
NE618 Yüze güler sāġar-ı raḫşān gibi / Līk **yaḳar** mihr-i dıraḫşān gibi
NE1372 Dīde dükānın ḳapayup ḥāṣılı / **Yaḳmış** idüm ḥāṣılı şemʿ-i dili
NE1586 Māh-ı felek **yaḳmaġa** andan çerāġ / Yüreġi yaġın eridüp oldı dāġ
NE2709 Birisi bir şemʿ **yaḳup** nā-gehān / Eyledi bir ẓarfuñ içinde nihān
SE82 Cāmiʿ-i çarḫa virüp ḳadr-i Celīl / **Yaḳdı** maḳṣūrelerinde ḳandīl
SE1705 Gördi bir merd-i siyeh-rūzı meger / Mihr-veş şemʿ **yaḳup** vaḳt-i seḥer

3. kızgın demir basmak

SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide çerāġ / **Yaḳa** ẓulmetle dil-i ʿāleme daġ
SE3205 Daġ **yaḳsa** ḳolına her ebter / Bil hemān saġ degildür ol ḫar
HH548 Dāġ-ı dildür **yaḳan** o müştāḳı / Ḳalbe ḳālıbdan olamaz yāḳı

yaḳup yandurmaḳ [1] şiddetle yakmak, perişan etmek

SE3302 **Yaḳdı yandurdı** muḥabbet şereri / Ṣabra āḫir bedel itdüñ seferi

Yaʿḳūb [1] Hz. İbrâhim’in torunu ve İsrâiloğulları’nın atası olan peygamber, Hz. Ya’kûb. İbrahim Peygamber’in torunu, İshak Peygamber’in oğlu ve Yusuf Peygamber’in babasıdır. Kardeşlerinin Yusuf’u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Beytü’l-Ahzen denen kulübesine çekilmiş, yıllarca ağlamış ve bu yüzden kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Bünyamin ona, Yusuf’un gömleğini getirdiğinde gözleri açılmıştır.

S1155 İdüp Yūsuf-ı māhı kim rūzgār / Aġardı ufuḳ çeşm-i **Yaʿḳūb-vār**

Yaʿḳūb [1] Ya‘kūb b. el-Leys es-Saffâr (ö. 265/87), Saffârîler Devleti’nin kurucusu ve ilk hükümdar. Ayrıca bkz. ‘Leyş’ md.

SE1441 Yaʿnī Şiblī’l-esed-i yevm-i ḥurūb / Veled-i Leyş-i bahādır **Yaʿḳūb**

yāḳūt [5] yakut, bir tür değerli süs taşı. Farklı renkleri bulunmaktadır ancak tanıklarda kırmızı rengin simgesi olarak geçmektedir.

S741 Cinān-veş ider serv ile erġavān / Zümürrüdle **yāḳūt** ḳaṣrın ʿayān
S880 Mey üstünde yer yer görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı **yāḳūta** lüle-yi nāb
NE1144 Ḳıtʿaları ḳıtʿa-i **yāḳūt-vār** / Müfredi şehdāne dür-i ābdār
SE3326 Zaḫm urup boynına ḳanı aḳdı / Ṣanki **yāḳūt** ḳılāde ṭaḳdı
HH2549 Laʿl ü **yākūtdan** tirāşide / Kimi tāk üzre kimi pāşide

yāḳūt-ı aṣfer [1] sarı yakut ‖ güneş

HH1214 Oldı **yāḳūt-ı aṣfer-i** aḫter / Kāse-i yeşimde nişānde güher

yāḳūt-ı nāb [1] saf, halis yakut ‖ şarap

S767 Gerekdür ki leb-teşne-i nātüvān / O **yāḳūt-ı nābı** ide dür dehān

yāḳūt-ı seyyāle [1] akan yakut ‖ şarap

S523 Getür sāḳi **yāḳūt-ı seyyāleyi** / Zebān-bend-i gerdūn-ı muḥtāleyi

yāl [1] güç, kuvvet; kudret

NE2216 Āḫir olup **yāl** ile āşüfte-ḥāl / Bildi ki ol māha el irmek muḥāl

yāl ü bāl [3] boy pos, endam

SE1918 Cāriye daḫı görüp bī-tedbīr / **Yāl ü bālına** anuñ oldı esīr

HH1095 Gördiler **yāl ü bāl-i** Behzādı / Baġladılar o serv-i āzādı

HH2605 Nāẓır-ı **yāl ü bāl-i** dil-ber idi / Birbiriyle parānḳun eyler idi

yalamaḳ [1] dilini üzerinde gezdirerek yemek. Ayrıca bkz. ‘şişe yalamaḳ’ md.

NE1720 Nice denī çün meh ü çarḫ-ı esīr / Gerçi **yalar** şişe içinde pinīr

yalan [3] gerçek olmayan, gerçeğe aykırı, asılsız söz

SE1609 ʿArż ider bī-meze fāsıḳlıġını / **Yalanuñ** ẕātına ʿāşıḳlıġını

SE2694 Olmaya müslimüñ iḳrārı **yalan** / Ḥaḳ dimişler bunı iḳrār-ı īmān

HH446 Hasb-i ḥāl olsa dāstān diyecek / Kime **yalan** ise baña gerçek

yalancı [4] yalan söylemeyi alışkanlık haline getirmiş, huy edinmiş kimse

NE2567 Kimisi dir āh ki oġlancıdur / Kendi de burnı gibi **yalancıdur**

NE2854 Dāʾim idüp fikr ü ḫayāl-i ẕeker / Ḳalbi **yalancı** ḳutusuna döner

SE1592 Yer ḳomaz kāẓibe kiẕbi aṣlā / Teng olur başa **yalancı** dünyā

SE2543 ʿAmelī āletile ḥarbe-zenān / Bir **yalancı** dögüşe döndi hemān

yalġım [1] yalım, alev, parıltı

NE2125 ʿIşḳ ile rūḥ olmış iken āşinā / Araya **yalġım** bıraġur dāʾimā

yalım [2] derece, mertebe

SE2177 Zen gibi zānī-i şūm aḫmaḳdur / Ḫalḳ içinde **yalımı** alçaḳdur

SE3140 Süzilen laşe ḳaraḳuş gibi / **Yalımı** alçaḳ olur mūş gibi

yalın ayaḳ [1] ayağı çıplak; fakir, derviş. Ayrıca bkz. ‘başı ḳaba yalın ayaḳ’ md.

NE778 Sālik-i mecẕūblaruñ yoldaşı / Başı ḳabā **yalın ayaḳlar** başı

yalıñız, yalıñuz [2] tek başına, yalnız

SE1805 Aḳça itmez **yalıñuz** ṣulḥ u ṣalāḥ / Cizyesin virmez-ise işte silāḥ

SE2417 **Yalıñız** bu ne deger dünyāda / Ḳul ola luṭfuña her āzāde

yalmān [1] bıçak, kılıç, mızrak vb. kesici âletlerin kesen ve batan kısmı, ağzı veya ucu

S378 Görüp sūzen-i nīze **yalmānını** / Güm itdi ʿadū rişte-i cānını

yalvarmaḳ [1] kendine acındırarak ısrarla istemek, dilemek, yakarmak

NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / Yüz gerekir Ḥażrete **yalvaracaḳ**

yaman [1] güzel, hoş, iyi

SE2777 Cānibeyni ġażabuñ oldı **yaman** / Mütehevvir birisi, cebān

yamana varmaḳ [1] güzel bir sonuca ulaşmak

SE2019 Camdan rıṭl-ı girāne vardı / Giderek ḳışşa **yamana vardı**

yan [57]

1. sağ veya solda kalan taraf

NE1286 Gökṣu olup dīde-i rūşen-dilān / İki **yanında** müjesi neysitān

NE1755 Bulduġı şıfrü’l-yedi maġbūn ider / **Yanına** bir ḥabbe ḳosa on ider

NE2471 Çakşırı **yanında** gümüşlü bıçaḳ / Ḳoca zıbıḳçı gibi heb pür-berḳ

NE2530 İki **yanında** ayaḳ iki sütūn / Ḳaşşası gūyā ki çeh-i bāz-gūn

SE1058 Öperek oḫşayaraḳ her **yanuñ** / Sīneye çekmeñ ol ādem cānın

HH725 İricek köprinüñ miyānına / Baḳdı ol ḫūb çünki **yanına**

2. bir kimseye yakın olan yer, yakın, huzur

NE449 Fil ṭurup ḫidmet-i mihmānına / Açmış iki sofra iki **yanına**

NE550 Bir dem anuñ **yanına** itdüm güẕār / Ḳıldum anı āyine-i ḳalb-i zār

NE555 Gördüm anı dökdi baña ṭatlı dil / Düşdüm o dem **yanına** mānend-i ẕıl

NE1808 Ceyb-i reʿāyādan ider ḫayrlar / Ṣarf ide **yanından** anuñ ne ṣaḳar

NE2137 Olsa başı ṭaşra daḫı bir nihāl / Varma anuñ **yanına** sāye-miṣāl

NE2710 Ġāfil iken gelmiş idi **yanına** / Nāẓır idi ṣoḥbetüñ erkānına

SE1660 Kiẕb idüp göz göre dīvānumda / ʿIrżuñı yıḳmış-idüñ **yanımda**

SE2210 Giçse bir taḫta ḫarem **yanuñdan** / Dem ura burġucı dükkānından

SE2268 Cem olup **yanına** bir gün vüzerā / Didiler iy şeh-i iḳlīm-güşā

SE2406 Çöpden zaḫmetüñe riḳḳat idüp / **Yanuña** gelmiş-idim şefḳat idüp

SE2750 Şāh idüp her ṭabaḳa luṭf u kerem / Daʿvet eyler **yanına** anı o dem

HH648 Bī-tekellüf idüp söze āġāz / **Yanına** geldi itdi ʿarż-ı niyāz

HH1922 İtmeyüp müflis ü gedādan ʿār / Daʿvet eylerdi **yanına** her bār
HH2184 İdicek rūy-māl-i dergeh-i şāh / Seni **yanumca** ideyin hem-rāh
HH2572 Gördi çün-kim ʿumūm-ı iḥsānı / **Yanına** daʿvet itdi mihmānı

3. birlikte, beraberinde olma

S611 **Yanında** anuñ Gökşudan tīġı var / Bunuñ arḳasında siper kūhsār
S1167 Ḳanı sāḳiyā ol bilūrīn ayaḳ / Seḥer mest-i maḫmūra **yandur** ʿaraḳ
NE1929 Bir iki oġlanı dirür **yanına** / Ḍarbī uṣūl ögredür oġlanına
NE2563 Kimisi dir gerçi kesüp biçmede / Nicesi **yanımca** yiyüp içmede
SE1765 Ḳaçdı **yanındaġı** ḫayl ü ḫaşemi / Ṭutdılar şāhıla bir kaç ḫademi
SE1851 **Yanuña** aldı anı şeyḫ hemān / Ḫāneye oldı rikābında revān
SE2489 Bilinür yoḳ yoġ-ımış **yanuñda** / Virür ol başını da cānını da
SE2581 Ṭurdı biñ nāzıla ol tāze nihāl / **Yanuña** aldı beni sāye-mişāl
SE3336 Sırrına maḥrem olan yārānı / ʿĀşıḳı **yanuña** gömdi anı
HH748 Mekr ü telbīsinüñ **yanında** hemān / Ḫayr-ḫᵛāh idi ādeme şeyṭān
HH758 Bir kızı var idi **yanında** anuñ / ʿAḳs-i āyīnesi idi pīre-zenüñ
HH764 Aldı mihmānı **yanına** ol gül / Pīre-zen oldı siḥrine meşġūl
HH1064 Īʿtīzār iderek didi ol pīr / Anı **yanumdan** itmedüm bu faḳīr
HH1263 Rūy-ı dil gösterüp şehe ol pīr / **Yanına** aldı eyledi tevḳīr
HH1850 Nā-gehān oldı bir sehī-bālā / Şeh **yanında** ʿalem gibi peyda
HH1938 Var **yanında** bir āfet-i cānī / Ḳapdı göñlüm nigāhı pinhānī
HH1939 Dil-i zārum **yanında** ben mehcūr / Oldı bu vaẓʿ-ı bed ḫıredden dūr
HH2375 Aldı Maḥzūnı **yanına** Şādān / Girdiler yola ḫurrem ü ḫandān
HH2523 Ḫaste-i bī-mecālini gördi / **Yanına** aldı ḫāṭırın şordı

4. karşı; iki unsur arasında yapılan mukayeseyi, birinin diğerine üstünlüğünü ifade eder

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı **yanında** pest / Gerek hūy-ı zāhid gerek hāy-i mest
S642 Ne ḳulle ḫum-ı bāde gibi metīn / **Yanında** felek ḳulle-i kemterīn
SE1578 Ḳalamam ġuṣṣa-i hicrānında / Sehldür ölmek anuñ **yanında**
SE2333 Gūyiyā maġsel-i ḳavm-i Musā / Ṣāfiʿī ḥavżı **yanında** deryā
SE3361 Eylemek bir kişiyi ḫāne-ḫarāb / Köprü yapmaḳ gibi **yanında** ṣevāb
HH1032 Ġavṭagāh-ı nuḫust ü merg-encām / Oldı anuñ **yanında** ġavṭa-i Ṣām
HH1920 Mihr-i enver **yanında** ẕerre degil / Kūh-ı Ḳāf ise berg-i terre degil
HH2248 Kūh-ı Elbürz olsa Ḳafa ḳarīn / Noḳṭa-ı ḳāf ola **yanında** hemīn
HE87 Cihān ḫuṣrevleri **yanında** Ferhad / ...

5. vücudun sağ veya sol tarafı

NE1288 Mihr ü meh-āsā o büt-i fitne-cū / **Yanına** bend eylese iki kedū
NE1700 Her birini pāreleyüp ol dilīr / Atdı iki **yanına** mānend-i tīr
NE1774 Cānı gibi tutduġı hem **yanına** / El uranuñ kārı dege cānına
NE2771 Baġlayup anı **yanına** bī-direng / İtdi delikli şābūnı pāleheng
SE462 Şīnı zencīre-i zencīr-nümūn / İki **yanuñda** iki ṭāvḳ-ı cünūn
HH69 Semeküñ sūz-ı ġamla var hevesi / İki **yanında** iki mirvaḥası

6. huzur, ind, nezd

SE1094 Sen ulu bildügüñ ehl-i dünyā / Ḥaḳ **yanında** ʿacabā nice ola
SE2650 Ġırra olup ʿameline ṭayanur / Ḥaḳ **yanında** anı bir nesne ṣanur

yanın ḳıçın gitmek **[52]** yana ilerlemek, yan yan gitmek

HH173 Olmadı çün ol āfitāba mekān / **Gitdi yanın ḳıçın** o dem Sereṭan

yañ(a) **[52]** taraf, yön, cihet

S146 Gidüp çarḫ-ı mīnā-nümādan **yaña** / Duḫūl itdi mānend-i nūr ü żiyā
S280 Olup zīn-i zerrīni taḫt-ı revān / Rikābı iki **yañadan** nerdübān
S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḫr-ı siyāh / Gidüp ẓulmet açıldı her **yaña** rāh
S338 Ṭurup ḳalbde Şāh-ı deryā yesār / İki **yañada** oldı anlar ḥiṣār
S352 Tabur ḳurdı ḫandaḳ kesüp her **yaña** / Ola tā ki muḥkem esās-ı veġā
S467 Anuñla ḳomaz yine eyler cefā / Ṣaçar curʿasın yine bizden **yaña**
S506 Yüri iltifāt itme andan **yaña** / Nigāh-ı teġāfüldür aña cefā
NE307 Her **yañadan** eyledi esrār-ı cūş / Oldı ser-ā-pā bedeni çeşm ü gūş
NE397 Pençeleşüp her **yaña** merdān-ı kār / Girdi biribirine şaf pençe-vār
NE615 Bir **yaña** cevr-i ẓürefā-yı zamān / Ḥalḳa sitem eylemede ḫurde-dān
NE688 Manẓaradan cāmuña raḫşāndur / Her **yaña** barmaḳlı gülistāndur
NE823 Yol yol olup her **yaña** mānend-i mūr / Rızḳı içün itmede herkes mürūr
NE826 Kimi gider ḳıbleye eshāb-veş / Kimi döner bu **yaña** mihrāb-veş
NE833 Gitse eger ḫalḳ-ı cihān bir **yaña** / Olur idi resm-i ʿadālet hebā
NE838 Her ne **yaña** ʿārif iderse güẓer / Mürşidi li'n-nās-i müẓāhib yeter
NE981 Kim şererinden **yaña** kevn u mekān / ʿĀḳil iseñ degme ṭoḳınma hemān
NE1325 Her **yañadan** ṭurmaz aḳar ol yire / Oldı o benderzde metāʿ-ı sere
NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile yayarız ṭāġ / Nergis ü gül her **yaña** zerrīn-çerāġ

NE1882 İrdi o dem yolları bir vādīye / Her **yañа** pür-hevl ḫaṭar-ı bādeye
NE2090 Anuñ ile buldı hidāyet selef / Her **yañadan** gūşe gelür lā-tuḫaf
NE2127 Manẓara-veş dīdeni bend eyle tā / Baḳmaya ġayruñ ḫareminden **yañа**
NE2280 Germ olup iki **yañadan** ḳāl u ḳīl / Her biri daʿvāsına söyler delīl
NE2360 Küfli ḳoḳar nüktelerini hemān / Tīz ṭutup her **yañа** itdi revān
NE2469 Ṣanıcaḳ ʿāşūre dönüp gūyiyā / Ṣarḳar idi maḳremeler her **yañа**
NE2596 Ḳarşu gelür ol bu olur zaḫme-zen / Ḳoç toḳışur gibi iki **yañadan**
NE2788 Bir **yañadan** gün gibi oldı ʿayān / Nāmı Kuloġlı bir efendi hemān
NE2813 Her **yañadan** zūretle ṣaḳlu revān / Gitdi götine baḳaraḳ ol cevān
NE3091 Ortası ṣaḥrāda olan reh-güzār / İki **yañа** ṭurdı ṣaf-ı nīzedār
SE1076 ʿÖẕr iden gerçi ki tevcīh bulur / O daḫı masḫaradan **yañа** olur
SE1187 Oldı ārāste her **yañа** ṣufūf / Başladı ṣaf-şiken olmaġa süyūf
SE1763 Bir **yañа** çıḳdı şikāre tenhā / Şīr-veş eyledi ʿazm-i ṣaḥrā
SE1767 Bu **yañа** çünki vezīr oldı ḫabīr / Eyledi cezmile ḥüsn-i tedbīr
SE1833 Bir **yañа** gitmez idi bād-ı vezān / Nāmını ḳılmayıcaḳ ḥırz-ı emān
SE2316 Sen de bir **yañadan** itme iṣʿāl / Derd-mende yetüre şerm-i suʾāl
SE2563 Ẓāhir oldı şecer-i Mūsā-vār / Gözüme bir **yañadan** şuʿle-i nār
SE2772 Mār u tiryāḳ gibidür meşelā / Zehrdür her **yanı** ortası devā
SE3257 Bu **yañа** ʿāşıḳ-ı pür-şūr u şeġab / Eyledi şevḳıla iẓhār-ı ṭarab
SE3364 Olup andan **yañа** hep laḳlaḳa-zen / Ḫoş gelür nefsine ʿaḳlınca süḫan
HH696 Geşt idüp her **yañа** ol iki refīḳ / Mezbele ḫırmeni mezār-ı ʿatīḳ
HH834 Bu **yañа** çünki ol perī-peyker / Ġāʾib olup ṭuyulmamışdı ḫaber
HH999 Bir **yañа** derd-i fürḳat-i Behzād / Bir **yañа** bīm-i ḫançer-i cellād
HH1008 Bu **yañа** ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi yüz ṭutdı ṭāliʿ-i firūz
HH1023 Bu **yañа** çün ol iki āzāde / Oldı girdāb-ı āba üftāde
HH1103 Bu **yañа** Ḫusrev-i sitem-dīde / Ṣāh-ı Ḫurşīd-i baḫt-gerdīde
HH1190 Bu **yañа** ḫārisān-ı dergeh-i şāh / Ḥālden çünki oldılar āgāh
HH1874 Bu **yañа** sūz-ı ʿışḳ idüp teʾsīr / Düşdi tāb ü tebe o mihr-i münir
HH2086 ʿAcabā n'eyler ol büt-i raʿnā / Mümkin olmaz mı uġramaḳ o **yañа**
HH2211 Olmış idi o bāġ-ı ḥüsne oyuḳ / Naẓarı her **yañа** atılmış oḳ
HH2236 Toġrılup bir **yañaya** rāh gibi / Baḳmayasın bu semte māh gibi
HH2303 Bu **yañа** çün raḳīb-i tünd ü ʿanūd / ʿĀşıḳ-ı zārı eyledi merdūd
HH2361 Emr idüp sürdi zevraḳı o **yañа** / Sākin oldı temevvüc-i deryā
HH2647 Bu **yañа** iki māh-ı mihr-āşār / Çāh-ı muẓlimde ḳaldılar nā-çār

yanaşdurmaḳ [3] yan yana getirmek, yanına yaklaştırmak

S137 Burāḳı çeküp öñüne Cibrīl / **Yañaşdurdı** ḥidmet o peyk-i celīl
NE1471 İtdi kimi ḫalḳı riʿāyet añа / Geldi **yanaşdurmaġa** ḥidmet añа
NE2175 Laʿl ile mercānı **yanaşdurmada** / Ḥoḳḳaların ṭurma ḳapışdurmada

yanaşma [1] uşak, hizmetçi ‖ sığıntı

NE2397 Bendesiyüz ḫaẓret-i şeyḫin tamām / Ṣanma **yanaşma** bizi ey nīk-nām

yandurmaḳ [1] bkz. 'yaḳup yandurmaḳ' md.

SE3302 Yaḳdı **yandurdı** muḥabbet şereri / Ṣabra āḫir bedel itdüñ seferi

yanıḳ [1] yanmış yer, yanmış yerde kalan iz

SE1542 Oldı mānende-i dāġ-ı ʿāşıḳ / Anda ol şekl-i süveydā **yanıḳ**

yañılmaḳ [2] aldanmak, hata yapmak

SE1353 Hiç ṭoġrusına **yañılmaz** idi / Kendisin āyīnede bilmez-idi
SE2707 Tecribe ehli bunı böyle bilür / Kim ki çoḳ söyler ise çok **yañılur**

yañlış [3] hatalı, kusurlu

S1536 Dürüst oḳuya **yañlış** imlā ide / Boza veznini şiʿri inşā ide
SE2675 İtdügi ḳana ber-ā-ber işdür / Ḥāşılı añа kerem **yañlışdur**
HH167 Resm-i idbārı ḫaḳk idüp Behrām / Oldı **yañlış** ḳazıyacaḳ o ḥüsām

yanmaḳ [29]

1. ateş almak, tutuşmak

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup **yanmada** ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ yoḳ ḫaberi ʿālemden
S843 Seḫāb olsa ol nārdan şuʿle-yāb / ʿAraḳ-veş **yana** dest-mālinde āb
S1108 **Yanup** saḳf-ı zer şemse-i bāmdād / Göründi yerinde pür-aḫker remād
S1175 Dökülseydi nār-ı dil üzre ʿaraḳ / Çıḳup bir ʿalev **yana** bu nüh varaḳ
S1214 Dimāġı duḫānıyla fānūs-veş / **Yanar** āteşe ṭurma ḳaḳnūs-veş
S1315 Bu sūzişle az ḳaldı kim **yana** heb / Fetīl-i şihāb ile bārūt-ı şeb
NE1021 Ġaflet ile uyur iken uyanup / Şemʿ gibi biri birinden **yanup**
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā yazmaġ ister / Ne ḫāme ḳaldı **yanmadıḳ** ne defter

2. ısı, ışık veren bir duruma geçmek, alev saçmak, parlamak

S1375 ʿAraḳla virüp meclise revnaḳı / **Yanar** faşlıdur sūrına zevraḳı

S1445 **Yanup** ḫāne-i sīnede ol çerāġ / ʿAyān oldı rāz-ı dil dāġ dāġ
S1451 Bulur nār ile terbiyet bāġ-ı ʿışḳ / Anuñçün **yanar** lālede dāġ-ı ʿışḳ
NE2089 Aña uyup ʿaḳldan eyle ferāġ / Mihr ṭururken yine **yanar** çerāġ
HH2596 Ṭurma pār pār **yanardı** ol iki şemʿ / Ḳarşuda dökdi iki ʿāşıḳ demʿ
HE32 ʿİbādet üzre encüm her kemerde / **Yanar** ḳandili fevḳaniyyelerde

3. perişan olmak, çaresiz kalmak

S1058 **Yanup** sūz-ı ʿışḳ ile itdikçe āh / Dehānı bu sūzişle olmış siyāh
S1462 **Yanup** gitdi ʿışḳ ile felek ü cūd / N'ola olsa dil ġarḳ-ı baḥr-ı şühūd
NE521 **Yandı** şüküfe dil-i Vāmıḳ gibi / Nāme-i küstāhī-i ʿāşıḳ gibi
NE723 Eyleye izʿāc-ı ḳulūb-ı ʿıbād / Ḳahrı ile odlara **yana** bilād
NE1060 ʿIşḳ ile her biri **yana** zār zār / Birisine nūr ola birisine nār
NE1539 Nār-ı riyāżet ile **yana** ḳāl ola / Namzed-i sikke-i iclāl ola
HH2714 Dil-i ʿāşıḳ ki **yandı** ḳāl oldı / Ġıll u ġışş gitdi ehl-i ḥāl oldı
HE71 Başımda od **yanar** çün şemʿ-i sūzan / Fetil-āsā olur ʿaḳlum perīşān

4. ateş alarak kül olmak, yok olmak

NE306 Virdi fenā şaʿşaʿa-i nūr-ı zāt / **Yandı** vücūdında olan fāniyyāt
SE330 Düşse bārūlara nār-ı ġażabı / **Yana** ḫālī ḳala hep lāle gibi
SE3418 Ocaġa **yansın** o mülk ü ol māl / Adama olsa münāsibce ḥelāl

5. acı duymak

NE2182 Cānına **yanıncaya** dek ide cebr / Fikr ide nefsinde güç olmaz mı ṣabr

6. ateş basmak, ısısı artmak

SE2042 Oldı her ḳaṭresi gūya aḫker / Maḳʿadım ṭurmadın od gibi **yanar**

yana yana [2] yanarak

S122 Olup şemʿ-i mihre ufk-ı şem'adān / Güm oldı inüp **yana yana** hemān
HH1753 Taḥta pāreyle ḫaste vü bed-ḥāl / **Yana yana** giderdi şemʿa miṣāl

yanup yaḳılmaḳ [2] içi yanarak, sızlanmak, yalvarmak

NE489 Aña **yanup yaḳılup** itdüm ḥiṭāb / Virmedi ḥaṣr oldı suʾāle cevāb
NE2172 İşte budur ʿavreti rüsvā ḳılan / Bundan ider nāle **yanan yakılan**

yapışmaḳ [10]

1. ayrılmayacak şekilde tutunup kalmak, bitişmek

S1134 Anı muḥriḳa eylemiş bī-mecāl / **Yapışmada** dīvāra ṭurmaḳ muḥāl
HH1216 Naḳş-ı encümle çarḫ-ı minā-fām / Oldı evrāk-ı gül **yapışmış** cām

2. sıkıca tutmak, sarılmak

NE2366 Merkebine **yapuşup** anuñ o dem / Daʿvī-i mülkiyet ider lā-cerem
SE820 Pek **yapış** ḥikmet-i esbāba şaḳın / İtme ol tenbel ışıḳlar kārın
SE1131 Şeb-i tārīkile çün pençe-i ḫār / **Yapışup** ṭopraġa altun eyler
SE2192 Götürürler **yapışup** dāmāna / Nefse uydum diyerek meydāna
SE2227 Kimi dir görince oynar her dem / Kör yılandur aña ben **yapışamam**
SE2231 Didi vehm eyleyene hey aḥmaḳ / Yā nice olurmış aña **yapşıcaḳ**
HH270 Manṣıba kim ki müstaḥiḳ geçine / **Yapışurlardı** aḳçe taḥtasına
HH2488 **Yapışup** oldı ol iki nā-çār / Kūdek-āsā aġaçdan ata süvār

yapmak [19]

1. meydana getirmek, oluşturmak

S1356 **Yapup** ḳar ṭopın her nihāl-i ümīd / Olur pençesi ġonca-verd-i sefīd
S1359 Yaḫ içre nebātāt olup çün ḳand / **Yapıldı** şu üzre gümüş taḫta bend
NE950 ʿArż-ı hüner ḳıldı bir üstād-ı kār / **Yapdı** bir oḳ aña ki ṣarṣar-güẕār
NE2501 Vāṣıl olup ḫiffetine mışrāʿ-bāb / Çoḳ ḳapu **yapıldı** o ḫāne ḫarāb

2. kurmak, inşa etmek

S561 **Yapar** ḳulleler gösterüp māhīye / İner ḫandaḳī māhdan māhīye
NE1231 Hind ise ḫūd ḳatı degilken **yapar** / Tāḳ-ver ü ak ile muʿallā kemer
NE1807 Bāʿiş-i ḫayrāt ola māl-ı zinā / Ḳurı yere köpri **yapa** dāʾimā
SE1077 Oldı teşhīre sebeb bī-maʿnī / Ḳaṣr-ı ʿālī **yapıcaḳ** ṣaḫs-ı denī
SE1220 Ḫānesin **yapmaġa** olmış ʿāzim / N'eylesin aña mülāzım lāzım
SE1603 Yıḳıla **yapdığı** ṭāḳ-ı ʿālī / Dehr ola ġulġulesinden ḫālī
SE1826 **Yap** gönül kaʿbelerini yap yap / Anı bil devleti varına sebeb
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz merd-i cevād / **Yaparın** ṣandı yıḳıldı Şeddād
SE3361 Eylemek bir kişiyi ḫāne-ḫarāb / Köprü **yapmaḳ** gibi yanında ṣevāb
HH324 **Yapdura** nice günbed-i vālā / Ṣala nüh günbed-i sipihre ṣadā
HH1447 Nerdübān-ı şuʿāʿı çekdi felek / Revzen-i āfitābı **yapdı** melek

3. (gönül, hatır ile birlikte) almak, mutlu etmek

NE2167 Anı yıḳup ḫāṭırını **yapmaya** / Āteş-i sūzanına şu serpmeye

SE703 Ne ḳadar ḫāk-nihād olsa kişi / Çün göñül **yapmaḳ** ola anuñ işi

4. (Allah için) yaratmak

SE1097 Milkinüñ ḳāhiridür Rabb-i ġanī / Yıḳamaz kimse Ḫudā **yapdıġını**

5. bir hale getirmek, bir şekle sokmak

SE1941 **Yapdı** esbāb-ı neşāṭı ferrāş / Oldılar şevḳıla üftān-ı firāş

yapraḳ [4] bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme vb. olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler

S1203 Ġubār aña nisbetle ẕerre degil / Tütün **yapraġı** berg-i tere degil

S1293 Ḳızup **yapraġı** mīvenüñ tāze-veş / Varaḳ üzre ḥelvā pişirdi güneş

SE2312 İtse ʿazm-i çemen-i niʿmet ü nāz / Bir yeşil **yapraġıla** ehl-i niyāz

SE3156 Eli uzun olanuñ tāk-miṣāl / Yüzi **yapraḳ** gibi olur pā-māl

yapu [1] yapı, şekil

NE1305 **Yapusı** yerinde uyuşmış beden / Ḫayli ṣafā eylemiş āyineden

yapuşdurmaḳ [1] yapıştırmak, bitiştirmek

NE245 Ṣalmaġiçün māh-ı nev āfāḳa lemʿ / Ol gice dīvāra **yapuşdurdı** şemʿ

yap yap [1] yavaş yavaş

SE1826 Yap göñül kaʿbelerini **yap yap** / Anı bil devleti varına sebeb

yār [127] sevgili, yâr, muhip

S49 İlāhī ḳılup şemʿ-i tevfīḳı **yār** / Ẓalām-ı ṭabīʿatdan itdür güẕār

S52 Der-i tevbeyi ṭāḳ-ı ebrū-yı **yār** / Ḳıla beste-dīvār miḥrāb-vār

S573 ʿAceb rūḥ-perver ḫavāṣı anuñ / Leb-i **yāra** beñzer kirāsı anuñ

S595 Dem urduḳça maḥbūb ü maḥbūbeden / Kimi **yār-ı** men dir kimi cān-ı men

S869 Hemīşe olup duḫter-i rezle **yār** / Ḫum-ı sīne olmaḳ gerek māyedār

S937 Yine sāḳiyā **yāre** ṣun bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zībāya ṣu

S958 Leb-i **yār-i** sāġarda cāy idicek / Görinür meye rūḥ-ı ṣānī dimek

S1082 İdüp tāruñı rişte-i cāna **yār** / Anı daḫı iñlet zār u zār

S1110 Felek ṭurma ṣaçmaḳda misk-i Ḫuten / Güm eyler izin kūy-ı **yāre** giden

S1418 Göñül kim göre **yār-ı** ṭannāzını / Nihān idemez sīnede rāzını

S1446 Muḥabbet dile **yār-ı** dīrīnedür / O da mest-i ḫum-hāne-i sīnedür

NE48 Her ki bu çār ile bu gün ola **yār** / Heşt-cinān zevkine olur dūçār

NE411 Geçdi ḳılıçdan ser-erbāb-ı şer / Ḫat-ı ruḫ-ı **yār** gibi ser-be-ser

NE875 Faḳr-ı fenā ehline **yār** u naṣīr / Münkesirü'ẕ-ẕühra muʿīn ü ẓahīr

NE889 Ṣoñra ḫavāḳīn ü mülūk-ı diyār / Oldı ṭırāzende-i eyvān-ı **yār**

NE982 ʿĀşıḳa bu derd ide çünkim eşer / **Yāre** de elbette sirāyet ider

NE1052 Didi çün ayrıḳsı olup ḫāl-i zār / Olmadı meşhūd baña vaṣl-ı **yār**

NE1053 Bāri girüp dinine dildārumuñ / Gitdügi yola gideyin **yārumuñ**

NE1331 Vaṣf-ı çemenzārı idüp rūy-pūş / Fikr-i ḫaṭ-ı **yār** ile eyler ḫurūş

NE1872 Bir bir olub ʿarża key pişgāh / Didi ki ey **yār-ı** ṣadāḳat-penāh

NE1873 Çünki bu ḫıdmetde baña **yārsın** / Himmet-i sulṭāna sezā-vārsın

NE2211 **Yār** ile leb-ber-leb olup ġonca-vār / Olur idi mühre-geş-i rūy-ı kār

NE2623 Ḥüsn ile ān olmag içün tüvānān / **Yār** olamaz fitne-ger ʿaḳl u cān

NE2645 Naḫl-i ḳad-i **yārı** idüp ḳanṭara / Urur idi ḳuyruġunı ḳanṭara

NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i rūy-ı **yār** / Ḳarda yürü itme izüñ āşikār

NE2878 Mekr-i ilāhī ise ya Rāb bu kār / ʿAbd-i zaʿīfe mededüñ eyle **yār**

SE358 Bir iki **yār-ı** süḫan-perver ile / Nükte-perdāz ü ġazel-güster ile

SE380 Didim ey **yār-ı** maʿārif-güster / Sözlerüñ naẓma degil cāna deger

SE529 Seḥeri ḫābdan eyler bīdār / Şeb-i tār içre olur mūnis ü **yār**

SE564 Bilmese ki yine **yār-ı** Ḫudā / Ādeme maġfiret eyler ferdā

SE605 Siḥrden tā'ib olup ġamze-i **yār** / Def ider zaḫmeti çeşm-i bīmār

SE892 Gelse can aġzına görmez āzār / Ola çün būse-i laʿl-i leb-i **yār**

SE918 Her biri hem-dem ü hem-rāhum idi / **Yār-ı** her şām ü seḥergāhum idi

SE964 Cürmüñe nādim olup ḳıl tekrār / Tevbe-i bāde-i laʿl-i leb-i **yār**

SE967 Ġamze-i **yārı** görüp dil virme / Göz göre uġruya yol gösterme

SE1528 Mihr-i raḫşān gibi **yār-ı** dil-cūy / Rūy-ı dil görse olur ḫandān-rūy

SE1549 Meşelā ṣıdḳıla li'llāh iki **yār** / İtseler meyl ü muḥabbet her bār

SE1557 ʿAskerinden birisi fürḳat-vār / Oldı nā-gāh iki **yāra** dūçār

SE1558 Olmış-ıdı iki ġam-ḫˇār u enīs / Şīşe vü cām gibi **yār** u celīs

SE1559 Yaz u ḳış hem-dem ü yārān idiler / **Yār-ı** ḫummām ü gülistān idiler

SE1570 Geldi gāh oraya bir tatar / Tīġ-i ser-tīz ile çün ġamze-i **yār**

SE1573 Didi evvel beni ḳatl it bārī / Görmeyin ṣūret-i ḳatl-i **yāri**

SE1576 Bir dem evvel ayırup cān ü teni / Fırḳat-ı **yārıla** öldürme beni

SE1585 Ol iki **yār-ı** celīlü'l-iḥlās / Buldı ṣıdḳı berekātile ḫalāṣ

SE1676 Oldı söz rābıṭa-i ḳalb-i fiġār / Oldı söz vāsıṭa-i vuṣlat-ı **yār**

SE1724 Kime kim **yār** ola ʿaḳl u tedbīr / Aña ne nīze gerek ne şemşīr
SE1908 Nāmenüñ ḫāṣılı baʿdeʿt-taʿẕīm / **Yārı** ḳıl nāme-nümāya teslīm
SE2030 Ṣubḥ olup tā ki gider ḫāb u ḫumār / Ḳaldurur başını gün gibi o **yār**
SE2399 Dehen-i **yār** gibi gördi laṭīf / Lülesin öpmege ḳaṣd itdi ḫarīf
SE3167 Bir gice yine idüp ʿazm-i şikār / Sindi bir güşeye çün ġamze-i **yār**
SE3208 İdüp ibrām ile **yārı** bī-zār / Nefsin öldürmek için cāna ḳıyar
SE3255 Tā naẕar ḳılmaya mihrüñ yüzine / **Yār** mühr urdı eliyle gözine
SE3256 Ġarḳ-ı ḫūn oldı çün ol āvāre / Geldi bir pāre nedāmet **yāre**
SE3258 **Yārda** merḥamet āşārı görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi yüzin ḫāke sürüp
SE3261 ʿĀḳıbet **yāra** göz açdurmaz olup / Gözlerinden gözini ırmaz olup
SE3318 Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna / Ṣundı **yāra** bir iki peymāne
SE3319 Çünki **yāruñ** gözine geldi şarāb / Virdi ṭīġ müje-i tīzine āb
SE3324 İline eyledi **yārüñ** ol ān / Didi gel ʿahde vefa eyle hemān
SE3328 Gözini dikdi ruḫ-ı **yāra** hemān / Cānını itdi bu ḫāletle revān
SE3401 Ne ṣafādur kişinüñ ercegizi / **Yār** olup cennet ola yircegizi
SE3402 Olalar çifte gögercin gibi **yār** / Ḳılalar yavruların zīb-i kenar
SE3441 Ḥādiṣe şevḳına virdi varın / Görmege uydı metāʿ-ı **yārın**
HH71 Alışup **yār-ı** sīm-berler ile / Sāde-pehlū olur güzeller ile
HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu sübḥaya zīver / Çār-ı **yār-ı** güzīn-i pāk-güher
HH294 Ol gün erbāb-ı tābʿdan nice **yār** / Eyledük semt-i bāġ u rāġa güẕār
HH295 Hep bahār u şitāda yārānum / **Yār-i** germ-ābe vü gülistānum
HH320 ʿIşḳa budur ʿalāmet-i şādıḳ / **Yār** işitse erür gider ʿāşık
HH325 **Yār** ḫāżır zamāne bī-teşvīş / Tīr der-ḳabża vü hedef der-pīş
HH450 Ehl-i ʿışḳa virür tesellīler / Dil-i sengīn-i **yārı** nerm eyler
HH475 Gerçi şükr ü şikāyeti çoġ idi / Arada **yārdan** eṣer yoġ idi
HH561 Şeb-i tār içre heft **yār-i** güzīn / Encümen ḳurdı nitekim Pervīn
HH865 Suḫan-ı ʿışḳ añdurup **yārı** / Unudur kendin eylemez zārı
HH952 **Yārdan** her ne gelse olur şād / Ḳahr eger luṭf her-çi bād-ā-bād
HH1029 Ḥıfẓ-ı Bārī idüp meded-kārī / Oldı ol iki bī-kesüñ **yārı**
HH1036 Gerçi yüz biñ ḫaṭar muḳarrer idi / Hele **yāre** naẕar müyesser idi
HH1109 Ṭurdı baḳdı o kavm-i ḫūn-ḫˇāra / Gözi ṭūş oldı nā-gehān **yāra**
HH1182 Böyledür ʿışḳ-ı pāküñ āşārı / Ḫˇīş ü māderden ayırur **yārı**
HH1349 O ġazāl ise yār-ı ġārumdur / Naṣb-ı ʿaynum enīs ü **yārumdur**
HH1359 Beni bu fırḳa-ı firişte-ḫıṣāl / İtdi bī-zār-ı **yār-ı** dīv-sigāl
HH1360 **Yār** iden kebş-i gürkden selebi / N'eylesün şāhdār-ı zencelebi
HH1392 Ḥāṣılı pādişāh-ı Cem-rifʿat / İtdi tesḫīre **yārı** çoḳ himmet
HH1413 ʿĀḳıbet hecri cāna kār itdi / Bir gice ʿazm-i kūy-ı **yār** itdi
HH1497 Gördiler kim biribirine uyar / Ferāḫından görüşdi ol iki **yār**
HH1500 Ceẕbe-i nūr-ı ʿışḳ-ı mihr-āşār / Kendüye çekdi **yārı** şebnem-vār
HH1504 Yirine geldi meh gibi pür-fer / **Yār-ı** hem-dem mişāl-i necm-i seḥer
HH1586 Ḫaberi gerçi yoḳ idi **yāruñ** / Düşdi göñli o mest-i evgāruñ
HH1606 Ṭayanup ḍarb-ı ṭurraya ḫarbi / Būseler aldı **yārdan** ḍarbı
HH1622 Ki varup bula bir siyeh-kārı / Yazdura resm-i meclis-i **yārı**
HH1645 **Yār** u aġyāra ġamzı kār idesin / Cevr ü mahbūb-ı ġamze-kār idesin
HH1781 ʿĀḳıbet ḳatlin iḫtiyār itdi / Şevḳ ile ʿazm-i kūy-ı **yār** itdi
HH1793 Birbiriyle görüşdiler iki **yār** / Unuduldı o görilen āzār
HH1812 Beni dūr eyleyüp diyārumdan / Niçün ayırduñ ola **yārumdan**
HH1819 ʿAcabā **yār** ḫāli bilmez mi / Sūz-ı dil aña kār ḳılmaz mı
HH1872 Didi kim görmek olmasa **yārı** / Görürin bārı bam ü divārı
HH1882 Tāliʿi gör ki Ṣūḫ-ı dil-dāde / Gelicek buldı **yārı** āmāde
HH1907 Kesmeyüp vaṣl-ı **yārdan** ṭalebi / Geh gelür geh giderdi ʿaḳlı gibi
HH1951 Dil-i zārum olup fedāyī-vār / İtdi cānı fidāyi ġamze-i **yār**
HH2040 Derd ile **yāra** keşf-i rāz itdi / Beni öldür diyü niyāz itdi
HH2043 ʿĀşıḳun göñlüni alup ele **yār** / Gitdi dilden nevāziş ile ġubār
HH2061 Zülfüñe olmaḳ ile dil-beste / **Yārı** rām idemez dil-i ḫaste
HH2084 Yoḳsa gördün mi ol cefā-kārı / Yaʿni bālā-yı bāmdan **yārı**
HH2085 Ḳatı ʿālī maḥalde cāyüñ var / ʿAceb olmaz görinse dergeh-i **yār**
HH2138 ʿĀşıḳun tāb-ı mihri bulsa kemāl / Ceẕb ider ḳalb-i **yārı** jāle-miṣāl
HH2143 Göricek didi **yār-ı** şīrīn-leb / Ne yatur bunda bu fütāde ʿaceb
HH2185 Ḫiẕmetüm iḫtiyar idüp bāri / Bu bahāneyile göresin **yārı**
HH2192 Bir bahāneyle yine ol nā-çār / Eyledi rūy-māl-i dergeh-i **yār**
HH2194 Ġamze-i **yāra** vālihāne nigāh / Uġruya gösterürdi yol her gāh
HH2231 **Yār** ile çünki rū-be-rū olduñ / Āşinā olmadan ʿadū olduñ
HH2239 **Yār** kim māʾil ola aġyāra / Kimden olur yaʿāşıḳa çāre
HH2274 Şimdi ġurbetde zār u maḥzūnem / **Yār** u dār u diyārdan dūrem
HH2278 Girdi mābeyne **yār** ile düşmen / Bilmezin n'eyleyin bu arada ben

HH2284 Sūz-ı sīne ki çarḫı germ eyler / Dil-i pūlād-ı **yārı** nerm eyler
HH2286 Seni aʿdā ki ġamz ide **yāra** / Müjde-i vaṣldur dil-i zāra
HH2460 Umma bir kimseden vefādārī / Ṣıḳma olmaz recā ile **yārı**
HH2522 Geldi zindāna **yār** bī-taḳrīb / Ṭayyibi itdi luṭf ile taṭyīb
HH2584 Meclisi tāb-ı bāde germ itdi / Dil-i pūlād-ı **yārı** nerm itdi
HH2594 O da dildārına mülāzim imiş / **Yārı** gönlünce çaḳ mülāyim imiş
HH2597 Dīde-i **yār** kevkeb-i şākib / Ṭayyibüñ çeşmi ṭayyib ü sākib
HH2598 Ṭāhirüñ ẓāhir idi ḥāli dili / **Yāre** rūşen idi melāli dili
HH2629 Ehl-i redd ü ḳabūlden ol iki **yār** / صیه و رنقه fikri ile figār
HH2661 Ceẕbe-i meyl-i **yār-ı** şefḳat-kīş / Ol iki yāre ṣaldı bir teşvīş
HH2661 Ceẕbe-i meyl-i yār-ı şefḳat-kīş / Ol iki **yāre** ṣaldı bir teşvīş
HH2687 Baḳdı etrafa eyledi zārī / Gördi nā-gāh dergeh-i **yārı**
HH2711 Pertev-i luṭf-ı **yār-ı** mihr-āṣār / Oldı ḫātır-nevāz-ı ʿāşıḳ-ı zār
HH2713 Meclis-i ḫaṣṣa maḥrem itdi anı / Kendüye **yār** u hem-dem itdi anı
HH2716 Terk idüp ġayrı oldı hem-dem-i **yār** / Aña yārānı oldı hep aġyār
HE96 Kimi yol sürdi baḫr-ı bī-ḳarāra / Velī āḫir ṭayandı gögsi **yāra**

yār-gār {yār-ı ġār} [1] çok vefalı arkadaş. Ayrıca bkz. 'yār-ı ġār' md.
HH540 Çünki birbirine düçār oldı / Cemʿ olup heşt **yār-gār** oldı

yār-ı cān [4] can dostu, gerçek dost
NE1054 Ol sebeb ile umarın kim hemān / Cānuma hem-ṣoḥbet ola **yār-i cān**
SE1579 **Yār-ı cān** ayrılıġı müşkil olur / Sen de fikr it aña kim ḳāʾil olur
HH296 Dil ü tabʿ ehl-i **yār-ı canlar** idi / Nükte-gūlar daḳīḳa-dānlar idi
HH2670 Āḫir ol deñlü māl-i vāfir ile / **Yār-ı cān** u ṣafa-yı ḫātır ile

yār-ı ġār [3] vefalı dost ‖ mağara dostu, Hz. Ebû Bekir'in, hicret yolculuğunun başında Hz. Muhammed ile Sevr mağarasındaki arkadaşlığına işaret eden lakabı
S104 Ḥabībe o dem **yār-ı ġār-ı** ṣadīḳ / Cenāb-ı Ebū Bekr o pīr-i ʿatīḳ
NE328 Mekkeden ittükde peyember güzār / Ṣāni-i işneyn idi ol **yār-ı ġār**
HH1349 O ġazāl ise **yār-ı ġārumdur** / Naṣb-ı ʿaynum enīs ü yārumdur

yār-ı ṣādıḳ [2] gerçek, hakiki dost, sadakatli ve samimi dost
HH2378 Belki maʿşūk ʿāşıḳ oldı aña / Hem-dem ü **yār-ı ṣādıḳ** oldı aña
HH2666 Görüşüp her birisi ʿāşıḳla / Hem-nīşīn oldı **yār-i ṣādıḳla**

yār-ı ṣadīḳ [2] doğru sözlü, samimi ve gerçek dost
SE916 Bir iki ehl-i hıred **yār-ı ṣadīḳ** / Olmış-ıdı baña ġam-ḫˇār u şefīḳ
SE2245 Nāz iderseñ götürür **yār-ı ṣadīḳ** / Haẕm ider şīve-i hem-rāhı refīḳ

yār-ı ṣānī [1] ikinci dost, İslâm'ın ikinci halifesi
SE840 Tīġ-i bürrān-ı güẕārende-ḫiṭāb / **Yār-ı ṣānī** ʿÖmerü'bnü'l-Ḫaṭṭāb

yār olmaḳ [5] yardımcı olmak
S281 Yemīninde ehl-i yemīn **oldı yār** / Solaġ olsa aña ʿaceb mi yesār
SE1129 Baḫt u detlet ki **ola** ādeme **yār** / Çarḫ olur kevkebe-i cānibdār
SE2840 **Yār olan** ceyşile olup peyvend / Düşmene sürdi ḫarīfāne semend
HH1511 Şaha **yār oldı** tālīʿ -i mesʿūd / Āḫirin itdi ʿāḳıbet Maḥmūd
HH2408 **Yār olup** aha baḫtı fīrūzı / Kārınuñ olmış idi zer-dūzı

yara, yāre [4] vücutta meydana gelen kesik, yarık ‖ üzüntü, acı, dert
NE612 Līk ne ḳaçan ʿāşıḳa mihmān olur / **Yārelere** sarılacaḳ cān olur
SE2373 Merhem olmaz sitem ü āzāra / İʿtizārıla onulmaz **yara**
SE2865 Güm idüp genc-i nihān gibi yerin / Bend idüp ṭurur-iken **yārelerin**
HH2177 Ṭutmadı **yāre** ṭaşradan bendi / Ġonce-veş ṭurmadın havālandı

yāre açmaḳ [1] yaralamak ‖ acı, sıkıntı vermek
NE2006 **Yāreler açdı** aña idüp hücūm / Tīġ ü ḫadeng ile şihāb u nücūm

yar [] dik ve derin uçurum

yardan uçmaḳ [2] uçurumdan düşmek ‖ belaya uğramak
NE548 **Yardan uçmış** yaḳalar çāk ider / Sālik olup ṭurma yolun pāk ider
NE1455 Pertev-i ḫūrşīd gibi bī-ḫaber / **Yardan uçdı** niçe üftādeler

yārā [2] kuvvet, tâkat
SE3434 İtdi ber-vechile güftārı tamām / Ki ne taşdīḳ ne **yārā-yı** kelām
HE92 Ḳomaz bir ferde **yārā-yı** taẕallüm / İder bir demde yüz biñ ādemi güm

yaradulmamışa döndürmek [1] öldürmek, yok etmek
SE1045 Emr idersen aña bir ḍarb uralum / Ki **yaradulmamışa döndürelüm**

yaraḳ [3]
1. savaş aleti, silah

SE637 Eyleyüp nevki **yaraġın** enbīḳ / İtmiş icrāy-ı zülāl-i taḥḳīḳ

2. silah ‖ erkek cinsel organı

SE1938 Vālī-i Şāmı unutdı kāfir / Yedi şāhāne **yaraḳdan** vāfir

SE1954 Saña merdāne dinür mi el-ḥaḳ / Ḥamle-i mūşile çün ḳaldı **yaraḳ**

yaralanmaḳ [1] kesilmek, yırtılmak

NE1185 Menʿ ḳılup ḥamlesin ol pāk-i dīn / Ḳaldı eser **yaralanup** āsetīn

yaramaḳ [5] faydalı olmak

NE2587 Her ne olur idi olaydı bu kez / Ṭoġrusı budur ki yoġı **yaramaz**

SE3206 Kimisi şerḥa çeke sīnesine / Nesine **yaraya** anuñ nesine

SE3289 Hīç aldurmayup ol āvāre / Didi efsūn **yaramaz** bīmāra

HH378 Çün degilsin Zöhre ne Behrām / Neye **yarar** bu gūne gūne ḫıyām

HH2354 Öyle ḳurbāna **yaramaz** ḥayvān / Oldı cānāne yoluna ḳurbān

yārān [44] dostlar, arkadaşlar

S173 Ḳalemle bilinmez o feyż-i nevāl / Benānıyla taʿdād-ı **yāran** muḥāl

S549 Ḥabāb ile **yārāna** dem-sāz olur / Ḳadeh ḳırmada yaʿni hem-rāz olur

S1530 Ricām ol ki **yārān** idüp ihtimām / Nice dürlü noḳṣānın ide tamām

NE741 Naẓmı pesend itmege şāyān olup / Ṭarzı ḥased-kerde-i **yārān** olup

NE744 Ḥāşılı ol sifr-i belāġat-rüsūm / Oldı pesendīde-i **yārān-ı** Rūm

NE1379 Devlet ile ʿizzet ile şān ile / Peyrev olan zümre-i **yārān** ile

NE1447 Vāris olan öyle kerem kānına / Feyżi dirīġ ide mi **yārānına**

NE1982 Ṣoḥbet-i **yārāna** çekinmezdi hiç / Minber ile kürsiden inmezdi hiç

NE2358 Ḥāşılı ol merdek-i sıḳlet-meʾāb / Virdi o **yārāna** gelüp ıztırāb

NE2967 Bir nice **yārān** ile ol nā-bekār / Bir gün ider cānib-i deşte-güẓār

NE3110 Dest-ḫūş-ı zümre-i **yārān** ola / Ehl-i naẓar bezmini gören ola

NE3117 Sözlerümüz şanma ki yabānadur / Ehl-i suḫan zümre-i **yārānadur**

SE48 Vaṣfın itseñ ne ḳadar **yārāna** / Ṭayanursın yem-i bī-pāyāna

SE372 Olıcaḳ bezme güher-rīz beyān / Sözümi cümle begendi **yārān**

SE934 Gördiler irmez aña ẓann ü gümān / ʿAczile ḥayrete vardı **yārān**

SE942 Ne cihan fikreti ne mülk ü ne māl / Ne ġam-ı cāh ne **yārān** ne ʿiyāl

SE1215 Yolda parmaḳladıġın oġlanı / Gösterür parmaġıla **yārānı**

SE1513 Müjdeler olmış-ıdı **yārāna** / Yaʿnī hep ḥāżır olun seyrāna

SE1559 Yaz u ḳış hem-dem ü **yārān** idiler / Yār-ı ḥummām ü gülistān idiler

SE2013 Zen gibi olma muḳīm-i ḫāne / Merd-iseñ sen de ḳarış **yārana**

SE2040 Gūş idüp sözlerin ol tāze cüvān / Didi biñ ḥayretile iy **yārān**

SE2247 Ne ḳadar ḳalbi olursa vīrān / Ḫaṭıruñdan yine çıḳmaz **yārān**

SE2298 Siper-i laʿnet-i **yārān** olasun / Ḳalbe ṭoḳınmada peykān olasun

SE2366 Oldı **yārān-ı** sitem-pervāze / Hezl-i cid-gūne zebān-i tāze

SE2839 Beni yoḳlarsa eger kim **yārān** / Yoḳlasun bī-taʿab ü ẓann ü gümān

SE3263 Āḫir aġız bir idüp **yārānı** / Didi iy ḥüsn ü bahānuñ ḫānı

SE3266 Emr iderseñ anı itsin **yārān** / Gözi gibi ḳapıdan ṭaşra hemān

SE3336 Sırrına maḥrem olan **yārānı** / ʿĀşıḳı yanuña gömdi anı

SE3477 Umarın kim ide **yārān** iḳbāl / Olmaya müʿtekif-i künc-i melāl

HH295 Hep bahār u şitāda **yārānum** / Yār-i germ-ābe vü gülistānum

HH299 Behmenī dehmenī-ṣıfat **yārān** / Ḳaldurup birbirine raṭl-ı girān

HH303 İtdi cāna meze diyü **yārān** / Vaṣf-ı laʿl-i nigārı ḳūt-ı revān

HH314 Üç suʾāl eyleyüp faḳirāne / Yek-be-yek didim anda **yārāna**

HH536 Ḳaldı ammā esirgeyüp anı / Maḥrem-i sırr olan **yārānı**

HH1218 Yine **yārān-ı** ʿāşıḳ-ı bed-ḥāl / Oldı naḳş-ı benāt-ı naʿş-miṣāl

HH1436 Başdan ayaġa çāk idüp anı / Hem-ser itdi ol iki **yārānı**

HH1557 Söz ki dil ṣafḥasında mużmer idi / Dest-i **yārānda** köhne defter idi

HH1824 Yine bir yire geldiler **yārān** / Her biri oldı tesliyet-cūyān

HH2090 Tesliyet-baḫş olup yine **yārān** / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler dermān

HH2434 Köse mey-ḫānesinde mestāne / Ṣaḳalın ṣaydururdı **yārāna**

HH2459 Şenlik oġlanıdur zamāne hemān / Āşınā çıḳmaz ertesi **yārān**

HH2704 Her ne oldıysa arada güẓerān / Derd-i ʿāşıḳ tesellī-i **yārān**

HH2716 Terk idüp ġayrı oldı hem-dem-i yār / Aña **yārānı** oldı hep aġyār

HH2724 Biz de **yārān-ı** bā-ṣafā ile / Sözi ḫatm idelüm duʿā ile

yaraşıḳ [1] yakışmış, münasip

NE2506 Şunda berāy merdüm-i meh-pārevār / ʿİşve vü nāzı **yaraşıḳ** şīve-kār

yaraşmaḳ [7] yakışmak, uymak, lâyık ve münasip olmak

SE539 **Yaraşur** dinse ʿimādü'l-İslām / Ṭurur anuñla yevm-i ḳıyām

SE3454 **Yaraşur** olsa bu mensūce-i rāz / Nev-ʿarūs-ı süḫana pāy-endāz

SE3481 Her ṭarafdan virür aḥbāba ḫaber / **Yaraşur** dense ayaḳlı defter

HH97 Nūrdan ḫalḳ olındı ser-tā-pā / Ẓulmet-i sāye **yaraşur** mı aña

HH2219 Ḫas **yaraşmaz** bu sebze-i terde / Nice bitdi ekilmedük yerde
HH2401 Aġlamaḳ baña **yaraşur** ki müdām / Geçdi derd-i firaḳ ile eyyām
HE11 Müdām it külḫan-ı ġamda mücāvir / Gönül od ṭaşıdur oda **yaraşur**

yarı itmek {yārī itmek} [1] yardım etmek, yardımcı olmak. Ayrıca bkz. 'yārī' md.

SE1137 **İtmese** baḫt u saʿādet **yarı** / Varmaya başa kişinüñ kārı

yarıḳ [1] yarılarak açılmış yer, aralık, çatlak

NE350 Ḫāmeye sıġsun mı bu baḫr-ı revān / Ola mı fevvāre **yarıḳ** nāve-dān

yarılmaḳ [1] ortadan ayrılmak, üzerinde yarık açılmak

S1308 Helāk itdi ezhār-ı bāġı güneş / **Yarıldı** zemīn cā-be-cā gür-veş
NE2812 Cüy-şıfat düşdi yüzi yirlere / Yir **yarılaydı** girer idi yire

yarın [1] bu günden sonraki gün ‖ ileride, gelecek zamanda

S621 Cevābın bu güne iderler edā / Bugün baña ise o **yarın** saña

yārī [2] dostluk

SE2430 Ġark-iken mevhibe-i bārīye / Ḳāniʿ olmaḳ gereke **yārīye**
HH723 **Yārī-i** ṭālīʿ ü sitāre ile / Yola girdi o māh-pāre ile

yārī ḳılmaḳ [1] yardım etmek

SE1931 Ḳuvvet-i baḫt aña **yārī ḳıldı** / Şīri bir ḥamlede iki dildi

yarlıḳ itmek [1] yardım etmek

NE388 Varamayan itmiş **idi yarlıḳ** / Māl u ricāl ile meded-kārlıḳ

yarma [1] kesilerek açılmış, yırtmaçlı

NE2545 **Yarma** bilekli evcesi bir yığın / Şımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

yarmaḳ [12]

1. ortadan ayırmak, bölmek

S353 **Yarup** baḫr-ı ġarbā-yı ḫark itdiler / O firʿavnı ceyş ile ġarḳ itdiler
NE32 Meddi ile mīmine eyle naẓar / Rāh-ı ḥaḳīḳatde ḳılı ḳırk **yarar**
NE2046 Ehl-i naẓar ʿārif idi ḥāṣılı / Rişte degil ḳırḳ **yarardı** ḳılı
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı varup perde-keş / Yeri **yarardı** dem-i ḫınzīr-veş
SE284 Mīminüñ nüktesine eyle naẓar / Ḫaṭṭ-ı fermanı ḳılı ḳırḳ **yarar**
SE1582 Ḳılca ḳalmışken iki cān-ı nizār / Ḳıl **yararken** dem-i tīġ-i ḫūn-ḫār
SE2853 Yem-i mevvāc-ı şufūfı dem-i ceng / **Yardı** geçdi nice kerre o neheng
HH552 Dil-i mecrūḥa kim batar peykān / Var mı **yarup** çıḳarmaġa dermān
HH2013 **Yardı** her ṣaffı ejdehā-tenler / Pullı cevşenler ile evrenler

2. derin yara açmak

NE2256 Bulayın ol nā-ḫalefi varayın / Çaḳ bunuñ ile başını **yarayın**
NE2450 İşleme gibi başını **yarasın** / Tāk-i ṣıfat-bürūduña ṣarasın
SE3487 Hā yazarsa döne ʿayn-ı baḳara / Başını **yara** gözini çıḳara

yaru [1] yarım, yarı

NE2800 Oġlana yoġ idi mecāl-i gürīz / Teng idi ḫalḳa **yarusı** tünd ü tīz

yās [1] sevilen bir kimsenin ölümün veya büyük bir felaketten duyulan büyük acı, matem

HH1119 Çünki taḳrīr olundı şiddet ü **yās** / Ḫurde-dān idi mīr-i nükte-şinās

yaşlı [1] yas tutan, matemli

NE2269 İsli idi **yaşlı** idi şūm idi / Ṣanki uçuḳda dünemiş būm idi

yās ṭutmaḳ [1] bir acıyı, büyük bir üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek

HH486 Ḳıldı vīrānelerde meʾvāsın / Ölmedin **ṭutdı** kendinüñ **yāsın**

yā ṣabr yā sefer [1] bugünkü kullanımı "Ya tahammül ya sefer" şeklinde olan atasözü

HH2237 Çünki **yā ṣabr ya sefer** dirler / Ṣabra hod çāre yoḳ görindi sefer

yasaḳ [2] bir işin yapılması için konulmuş engel, memnu

SE977 Līk olmaz naẓar-ı pāke **yasaġ** / Güle baḳsa ne ḫaṭā bülbül-i bāġ
SE1709 Çün **yasaġum** benüm olındı nidā / İtmedüñ gibi kelāmum ışġā

yasaḳçı [2] muhafız, bekçi

NE447 Oldı ʿaṣāsıyla **yasaḳçı** şebān / Gürk-i ḫarāmīye irişdi ziyān
HH1351 Degnek ile **yasaḳçı** oldı şobān / Giremez gelse ʿasker-i gürkān

yasaḳ itmek [1] engel koymak

NE2213 Ḫoḳḳa-i mihverine **idüp yasaḳ** / Mührinüñ üstüne ḳapardı ḳapaḳ

yaṣdanmaḳ [1] yaslanmak, dayanmak

HH2367 **Yaṣdanup** ṭaşa bī-mecāl olmış / Görünürde hemān ḫayāl olmış

yaṣduḳ [2] yastık, yatarken başın altına koymak ya da otururken sırtı, yanları dayamak için kullanılan minder

S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı sipihr / Ḳodı başma yüz **yaṣduġı** bu aña mihr
NE2206 Ḫasta-i ʿışḳ ile olup bed-meʿāş / Ḳoymadı bir **yaṣduġa** hem-serle baş

yāsemen [4] beyaz ve küçük çiçekler açan, sarmaşık cinsinden, çok uzayan bir ağaç, bu ağacın beyaz renkli çiçeği

S14 Olup çāder-i **yāsemen** perde-sāz / Ḳılur serv-i bāġı ḫırāmān-ı nāz
S1335 Gidüp reng-i rūy-ı gül ü **yāsemen** / Yine zaʿferān-zāra döndi çemen
NE546 Dögünerek aḳmada cūy-ı çemen / Ṭurma yolınmaḳda idi **yāsemen**
NE811 Gönlüm açıldı nefes-i pīrden / Bād-ı ṣabādan nitekim **yāsemen**

yaşmaḳ [1] yayın kirişini gevşetmek, çözmek

HH2735 Oḳun atmış kemānını **yaşmış** / Her biri çarḫa bir kemān aşmış

yaşşılmak [1] dağılmak, yayılmak

HH830 **Yaşşılup** yirde ḫāk-sār oldı / Her biri ṣūret-i cidar oldı

yaş [9]

1. ağlandığında gözlerden akan berrak sıvı, göz yaşı

S495 Hevālandı baġrumdaki ḳanlu **yaş** / Ḥabāb itdi peydā o ḫūnābe-pāş
NE1022 Sūziş ile göz **yaşın** aḳıtdılar / ʿAḳlı fitīle gibi dağıtdılar
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i ser-keş / Çıḳdı **yaş** yirine gözden āteş
HH1222 Ḫʿāb gelmez o ḫasteye muṭlaḳ / Gözini yumsa **yaş** gelür ancaḳ
HH1865 Ġark olup çeşmden aḳan **yaşa** / Başını urdı ṭaşdan ṭaşa
HH2299 Gāh deryāya indi **yaşı** gibi / Geh ḳaradan ṭolaşdı ḳaşı gibi
HH2398 Gözlerün **yaşın** eyledüñ seyl-āb / Ġark-ı āb oldı dest-māl-i seḫāb
HH2692 Ḳanlı **yaş** ile laʿl idi her ṭaş / Ḫāk ü ḫūn içre ya kesilmiş baş

2. ıslak, nemli

NE2333 **Yaş** tulum gibi sözin her zamān / Gāh uzadur gāh ḳabardur hemān

yaş dökmek [1] ağlamak

S1143 Söyünmez odı bunca kim **yaş döker** / Teneffüs ide ṣubḥ-ı ṣādıḳ meger

yaşlu [1] ağlamış, ıslak

HH2399 Zaḥmete girme ṭuyduḳ eṭvāruñ / Gözi **yaşlu** olur daġal-kāruñ

yaş [1] yaşanan yılların toplamı, sin

SE3397 Yavru şahin gibi aldurduñ eşüñ / Bu ḳadar **yaşda** neler gördi başuñ

yaş yaşamaḳ [1] ömür geçirmek, yaşamak

SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / Dehrde **yaş yaşamış** iş görmiş

yaşamaḳ [3] canlılığını, varlığını sürdürmek

NE896 Çoḳ **yaşamaz** ẓulm ile ehl-i ḍalāl / Devleti ġayriye ider intiḳāl
SE1896 Çeşm-i ʿāşıḳ gibi demler sürmiş / Dehrde yaş **yaşamış** iş görmiş
SE3349 Egridür ḳābil-i ıṣlāḥ olmaz / **Yaşadıḳça** güc olan ṭoġrılmaz

yaşasın [1] bir mutluluğun coşkusunu anlatmak, bir başarıyı kutlamak için söylenen alkış sözü

HH1181 Biñ **yaşasın** ol ādemī dil-ber / Ki ideʿāşıḳa fedā-yı peder

yaşatmamaḳ [3] yaşamasına imkan vermemek

SE1316 Çoḳ **yaşatmaz** anı āh-ı fuḳara / Yıḳıla ḳalmaya dīn ü dünyā
SE3143 Bāz kim kār ide ḫūn-ḫārlıġı / Çoḳ **yaşatmaz** anı ġaddārlıġı
HH686 Buña bir çāre olmaz ise eger / Çoḳ **yaşatmaz** beni helāk eyler

yaşın yaşın [1] gizli gizli, için için, içten içe

HH2253 Burdı boynın miṣāl-i ṭāḳ-ı rezān / Oldı **yaşın yaşın** gözi giryān

yaşmaḳ [1] kadınların sokakta ferace giydikleri zaman yüzlerine tutundukları, gözleri açıkta bırakan, biri yukarıdan, biri aşağıdan gelen iki parçadan ibaret ince tülbentten yüz örtüsü

NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort mort / **Yaşmaġı** biñ ḳadına virürdi zort

yataḳ [5]

1. uyumak veya dinlenmek için üzerine veya içine yatılan şey, kerevet, sedir

NE2700 Buldı **yataġında** seg-i hüner-kār / Şīr-i miyān āhū-yı merdüm-şikār
NE2977 Nergis ile ḫulle-i zer-tār idi / Ṣarı **yataḳ** bāliş-i zer-kār idi
HH2435 Oldı mey-ḫānenün ḫaşīri **yataḳ** / Curʿā-veş pā-yı ḫumda oldı bataḳ

2. bir şeyin çok bulunduğu yer

S636 N’ola ḫaşm-ı ṭobundan itse ḥaẕer / Ki evren **yataġıdur** ol ḳalʿalar
HH755 Gördi bir cin **yataḳı** künc-i megāk / Būy-ı bādı nüvīd-i peyk-i helāk

yatmaḳ [9]

1. boylu boyunca uzanmak

S1093 Anuñçün **yatup** ʿud ü şeştā hemān / Ḳurulduḳça aʿşābı eyler fiġān
NE2252 Dik dik atar nite ki şāṭır ḳulaḳ / **Yatmaz** oturdı ḳavsüñ bir ayaḳ
NE2698 Yaʿni ki ol vaʿde-i luṭfı bilüp / ʿĀşıḳa āmāde **yatur** serpilüp
SE3356 Her zen-i tāzeye kim ola ḳarīn / Arḳası üzre **yatar** dīv-i leʾīn
HH808 Bir gice bister içre tenhāda / **Yatıyorken** o şūḫ-ı āzāde
HH1772 O gice **yatdı** şaḫne ḥayretle / Seḥer-i niyyet-i siyāsetle

2. bulunmak

NE1655 Her kişi ḳalbinde bir arslan **yatur** / Kūşe-i vīrānede sulṭān **yatur**
SE1680 Genc-i Cem künc-i beyābānda **yatur** / Sīm ü zer maʿdeni yabanda **yatur**
HH2143 Göricek didi yār-ı şīrīn-leb / Ne **yatur** bunda bu fütāde ʿaceb

yava {yuva} [1] kuşların yumurtlamak, yavrularını büyütmek için yaptığı barınak

S701 Başında **yavasıyla** her bir nihāl / Maḳām-ı tecerrüdde Mecnūn-miṣāl

yavaş [1] yumuşak huylu, halim, sakin

HH672 Dūr-bīn ol egerçi serkeş iseñ / **Yavaş** ol her ne deñlü āteş iseñ

yāve [4] saçma sapan söz, boş lakırdı

NE2309 Söz ḳaçırup söyleme bī-gāne-vār / **Yāveñi** ṭutar ẕurafā-yı diyār
NE2351 ʿAḳlı yoḳ idi sözi maʿẕūr idi / Gelse hemān **yāveye** destūr idi
SE1646 Açılup meclis-i pür-şūr oldı / Ḥāşılı **yāveye** destūr oldı
SE2671 Ṣavlet-i gürbe-i maġlūb-ṣıfat / Başladı **yāveye** ol bī-devlet

yāve-sitīz [1] saçma sapan konuşan, boş işlerle uğraşan

HH2202 Var idi bir ḥarīf-i **yāve-sitīz** / Dānişi künd ü ḫışm ü ḥiddet-i tīz

yāver [4] yardımcı, imdada yetişen

S862 Baṭ-ı meyden olsa eger **yāveri** / Ayaḳlanmaya bāza kebg-i derī
HH1355 Bunlaruñla müyesser oldı baña / Devlet ü baḫt **yāver** oldı baña
HH1533 Çünki olmaya ṭāliʿüm **yāver** / Ḳara günlüye ṣubḥdan ne ṭoġar
HH2168 ʿĀşıḳun **yāver** ü velīsisin / Fenn-i ʿışḳuñ Ebū ʿAlīsisin

yavı ḳılmaḳ [1] yitirmek, kaybetmek

SE1281 Müft manṣıb mı virür hīç o denī / Kim **yavı ḳıldı** ki ben bulam anı

yavrı, yavru [3] kuş yavrusu

SE2225 Ne ḳuş olduġını bilmem ammā / Bir çaġa **yavrıya** beñzer meṣelā
SE3397 **Yavru** şahin gibi aldurduñ eşüñ / Bu ḳadar yaşda neler gördi başuñ
SE3402 Olalar çifte gögercin gibi yār / Ḳılalar **yavruların** zīb-i kenar

yavrucaḳ [1] (acıma ve şefkat ifâdesiyle) yavru, genç ‖ tecrübesiz

SE3421 Didi āh eyleyüp iy ġonca-dehen / **Yavrucaḳsın** ne bilürsin daḫı sen

yavuḳlu [1] nişanlı, sözlü

NE2361 Düşdi nice vādīye ol ḫar bu kez / Kim eşegin **yavuḳlun** uġramaz

yavuzlıḳ [1] fenalık, haşinlik

HH2353 Çünki gerdün anı fidā itdi / Rūzigāruñ **yavuzlığı** gitdi

yay [4] ok atmakta kullanılan iki ucu arasına kiriş gerilerek eğriltilmiş ağaç ya da metal silah, ok fırlatma aracı

SE3135 Tīr-veş ṭoġru olan menzil alur / Egriler **yay** gibi bend içre ḳalur
SE3398 Acurın sen büt-i meh-sīmāyı / Çekemezsin bu demirden **yayı**
SE3493 Saṭrını egri ide **yay** gibi / Uymaya zīr ü bem-i nāy gibi
HH2199 Kurdı **yayın** o türk-i tīr-efgen / Germ olup āḫir atdı ṭuncından

yayılmaḳ [9] dağılmak, birçok noktaya ulaşmak

S286 Bu ḫāletle ol baḫr-ı cūşān-ı kīn / **Yayıldı** feẕāya yesār u yemīn
S1132 **Yayılsa** n’ola rāzı her maḫfile / Düşüp ʿışḳa ser-rişte virmiş ele
NE2946 Bīdgeh-i zīb-i çemen-i bāġ olur / Güçlük ile **yayılan** alçaġ olur
SE1832 Gün gibi baḳmayup istiḫḳāḳa / Feyżi **yayılmış** idi āfāḳa
SE235 Zevraḳın baḫr-ı felek eyledi güm / **Yayılı** düşdi şu üzre encüm
SE3467 Ṭoḳınursa nefes-i ʿuşşāḳa / Az zamanda **yayılur** āfāḳa
HH282 Seḥerüñ bāb-ı feyżi açıldı / Ẕerre-veş ḫalḳ taşra **yayıldı**
HH2103 Nūr u fer virdi bu köhen ṭāḳa / Gün gibi hep **yayıldı** āfāḳa
HH2623 Didiler var bu işde iki keder / Biri bu **yayılur** bu ḳara ḫaber

yayḳamaḳ [3] su ile çalkayarak yıkamak

S345 Başup nice yerler o deryā-yı kīn / Yudı **yayḳadı** hep yesār u yemīn

NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni ehl-i ḳıtāl / Cümle yudı **yayḳadı** deryā-miṣāl
SE2812 Hep yudı **yayḳadı** seyl-āb-ı sitem / Ḳalmadı bir yeri sebz ü ḫurrem

yaylıḳ [1] havlu, peştamal ‖ yay mahfazası
HH200 Burc-ı ḳavs oldı **yaylıḳ** gūyā / Tīr-keşi neyyir-i eşiʿʿa-nümā

yaymaḳ [2]

1. açıp sermek
NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile **yayarız** ṭāġ / Nergis ü gül her yaña zerrīn-çerāġ

2. duyurmak, herkesin öğrenmesini sağlamak
HH1641 Açasın nā-güşūde ṭomarı / **Yayasın** rāz-ı ʿāşıḳ-ı zārı

yazdurmaḳ [2] resim olarak çizdirmek, resmedilmesini sağlamak
SE790 **Yazdurup** ṣūretin āyīne-miṣāl / Dest-i ḫuddāma ṣunardı fiʿl-ḥāl
HH1622 Ki varup bula bir siyeh-kārı / **Yazdura** resm-i meclis-i yārı

yazı, yazu [4]

1. yazılmış olan şey ‖ kır, ova, açık ve düz yer
SE3457 Döndi bir mezraʿaya ṣafḥa-i rāz / Ki ola ḥaşılı çoḳ **yazısı** az

2. kader, yazgı, alın yazısı
NE1150 Ġurre olup ḳuvvet-i bāzūsına / Dimedi ger irişe **yazusına**
HH1952 Başınuñ **yazısını** bilmişdür / ʿIşḳa serden geçen yazılmışdur
SE1138 Çīn-i pīşānı ile ebrūsı / Alnınuñ ola ḳara **yazısı**

yazılu [1] yazılmış, muharrer
NE927 Eyledi bu ḥikmeti Nuşirevān / Levḥ-i zere **yazılu** genc-i nihān

yazılmaḳ [11]

1. belli bir yazımı, yazılışı olmak
NE2068 Virdi cevābını o rind-i cihān / Didi götüñ gibi **yazılur** hemān

2. kaleme alınmak, anlatılmak
NE1563 Oldı bu vādīde rivāyāt çoḳ / **Yazılup** oḳındı ḥikāyāt çoḳ

3. yazıyla kaydedilmek
SE1477 İtmez ol ḫayrı varanlar Yemene / **Yazılur** dirhemine on ḥasene
SE2638 Niyyetüñ ḫayr ise eṭvāruñda / Ḥasene **yazıla** her kāruñda

4. dağılmak, yayılmak,i herkesçe bilinir hâle gelmek
NE3148 Hezl yüzünden **yazılan** mudḥikāt / Baña degil bāʾiṯ-i noḳṣan-zāt

5. kader olarak takdir edilmek, mukadder olmak
SE2976 Başı biñ kerre urursan ṭaşa / Ne **yazılsa** gelecekdür başa
HH1952 Başınuñ yazısını bilmişdür / ʿIşḳa serden geçen **yazılmışdur**

6. kaydını yapırmak, kendini yazdırmak
NE3149 Pend içün anlar da **yazılmalıdur** / Çoġu senüñ gibilerüñ ḫālidür
HH653 Oḳımaduḳ seni **yazılma** iñgen / Böyle küstaḫ olur mı kendi gelen

7. saçılmak, dağılmak
NE243 Var ise ḫall oldı zer-tāb-ı mihr / Ḥall ile **yazıldı** ḳıbāb-ı sipihr

8. süslenmek
NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle **yazıldı** yüzi / Sürme-i siḥr ile pür-efsūn gözi

yazıḳ [1] herhangi bir şey karşısında duyulan üzüntüyü ifade eden söz
SE1212 **Yazıḳ** ol ḳavm-i perīşān-ḥāle / Ki ḳala gelmeye naḳdı ḳāle

yazmaḳ [50]

1. yazıya geçirmek, yazı ile anlatmak
S150 **Yazup** vaṣfını virmek içün revāc / Ṣafaḳla nüh evrāḳa itdi ʿilāc
S205 Göñüllü **yazup** ṣalsa mānend-i pars / Görünmez ḳaçar nerre-şīrān-ı Fars
S735 N'ola olsa ser-meşḳ-i naẓm-ı süḫan / Ki **yazdum** göñül levḥına anı ben
NE777 Bülbül olup vaṣfını teẓkārda / Böyle **yazar** Gülşen-i Envārda
NE959 Nāḳıl olan bu ḫaberüñ ṣoḥbetin / Böyle **yazar** sürʿatinüñ ḥikmetin
NE1357 Ola mı beyhūde yere ḫāme-zen / Ḥikmet-i tedbīr-i menāzil **yazan**
NE1528 Böyle **yazar** ḥażret-i İbn-i Kemāl / Yaʿni Arisṭo idicek intiḳāl
NE2411 Ol ki beyān eyledi keyfiyetin / Böyle **yazar** ġayretinüñ ḥikmetin
NE3159 **Yazmaya** mışraʿların nā-tamām / Uydura mānende-i tīġ ü niyām
NE3162 Eyleye tīz **yazmaġ** içün ihtimām / Naẓmuñ ide naḳş ile kārın tamām
SE24 Sürḫile **yazsalar** anı fi'l-ḥāl / Gösterür rūy-ı Cemāl ism-i Celāl
SE304 Ki duʿāyile idüp ʿunvanı / **Yazdıḳ** evṣāf-ı şeh-i devrānı
SE621 Ādemi ādem iden ʿirfāndur / Oḳı **yaz** kim şeref-i insāndur

SE758 Aramış çāresini meşşāʾūn / Ne Şifā **yazmış** anı ne Ḳānūn
SE782 Yaʿnī ber-vefḳ-ı Şemāyil-nāme / Her ḳıyafet ki **yazardı** ḫāme
SE930 Nite kim faḥmede od gülde gülāb / Cisme sārī diyü **yazmış** aṣḥāb
SE1694 **Yazdı** tārīḫ-nüvīs-i eyyām / Devrini sāl-i nev-i fitne-i ʿām
SE1769 Kendiden Ḳayṣara **yazdı** nāme / Bu idi vird-i zebān-i ḫāme
SE2466 Oḳu gör levḥ-i mezārın ne **yazar** / Luṭf iden sikkeyi mermerde ḳazar
SE2904 **Yazdılar** her birinüñ evṣāfın / Bilmezin ḳanġı birini diyeyin
SE3490 Elifi kim kec idüp **yazsa** duʿā / Ṣarıġın egmiş ider ʿazm-i veġā
SE3494 **Yaza** mıṣrāʿ ını artıḳ eksik / Bī ve dendānı gibi ola gedik
HH101 **Yazmadı** ṣafḥaya ḫaṭ-ı fāḫir / Elinüñ gölgesi degil ẓāhir
HH189 Yine ey ḫāme ḳıl dür-efşānī / **Yazalum** vaṣf-ı şāh-ı devrānı
HH2425 Defter-i dānişüñ güli ṣoldı / Oḳumaḳ **yazmaḳ** işi ḫod öldi
HE85 Sözüñ çoḳ anı ammā **yazmaġ** ister / Ne ḫāme ḳaldı yanmadıḳ ne defter

2. harflerle göstermek, imla etmek

NE2067 Söyleye ey müfti-i müşkil-güşā / Nice **yazarsız** kütügi evvelā
SE3487 Hā **yazarsa** döne ʿayn-ı baḳara / Başını yara gözini çıḳara
SE3491 Geh siyāḳat-veş ider terk-i nuḳaṭ / Geh raḳam gibi **yaza** noḳṭa faḳat

3. yaymak, saçmak, dağıtmak

S793 Urup sāḳiyā maḫber-i sürḫa dest / Gehī **yaz** ḫumārum gehī eyle mest
NE110 Ḳubbe-i eflāki idüp lācüverd / **Yazdı** güneşden aña zerrīn verd
NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ eli / **Yazdı** çemenden yere ḫaṭṭ-ı celī
SE1551 Çoḳ kerāmet **yazar** ehl-i ḥikmet / Diñle bir vāḳıʿa-i pür-ʿibret

4. mektupla, yazıyla bildirmek

SE2215 Öñine ṣafḥalarını germiş / **Yazmış** üstād ḳabāle virmiş
SE2492 Āb-ı rūdan ter idüp ḫāmesini / **Yazdı** ʿizzetle duʿā-nāmesini
HH1957 Çāre fikr eyleyüp o nā-kāma / Didi ol şāha **yazalum** nāme

5. ilmî veya edebî bir eser oluşturmak

NE1793 Gerçi ki fażl-ı beşeri bī-ḥesāb / **Yazdılar** aḫlāḳda nice kitāb
NE3150 Ḳıṣṣa-i aḫlāḳ-ı ẓemīme **yazan** / Oldı saña rehber-i ḫulḳ-ı ḥasen
SE526 Ḥacc ü İslāmı biraz **yazdı** kitāb / Birdür ol iki ʿibādetde nişāb
SE2944 Nāmına **yazdı** anuñ penc kitāb / Eyledi şöhretini ʿālem-tāb

6. nakşetmek, resmetmek

SE73 **Yazdı** ḫaṭdan ruḫ-ı insāna sevād / Ne ḳalem ṭutdı ne mıṣṭar ne midād
SE79 Fażlı mecmūʿasıdur çarḫ-ı eşīr / **Yazdı** her şafḥasına bir taṣvīr
HH1631 Kilki mānend-i ṣūr-ı İsrāfīl / Nefḫ-i rūḥ ide **yazsa** ṣūret-i fil
HH1634 Ki çeküp kilk-i ṣafḥa-pīrāyı / **Yaza** şeh-zāde birle Şeydāyı
HH1651 **Yazdı** maḳsūdı üzre ol ustād / Ṣaḫṣ-ı ġammaza oldı naḳş-ı murād

7. süslemek

NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini mühreler / Yüzini **yazar** atı düzer ḳoşar

8. “Az kaldı…, nerede ise…” anlamında birleşik fiiller yapan yardımcı fiil

HH736 Sözlerin gūş idince ol gül-i al / Yüregi kopa **yazdı** ġonce-miṣāl
HH975 Görüp anı helāk ola **yazdı** / Ġonce-veş zehre-çāk ola **yazdı**
HH2232 Çekdürüp ara yirde baña ḥicāb / Yaḳa **yazdı** şirār-ı nār-ı ʿitāb

9. … olarak kaydetmek

HH452 Līk olur aña da bu söz vārid / ʿIşḳı iṣbāt içün **yazar** şāhid

yaz u ḳış [1] yazın ve kışın ‖ her zaman

SE1559 **Yaz** u ḳış hem-dem ü yārān idiler / Yār-ı ḫummām ü gülistān idiler

Ye’cüc [1] Kıyâmet kopmasına yakın bir zamanda ortaya çıkıp pek çok kötülük yapacaklarına ve çok kısa boylu olduklarına inanılan iki kavimden biridir. Diğeri “Me‘cüc”dür.

SE13 Oldı **Ye’cüc-i** fiten ṭard-ı ebed / İtdi şemşīr-i güher-bārını sed
SE1405 Ḫaşm **Ye’cüc-i** denī-ḫilḳatdür / Cürre-bāz-ı sitem ü şirretdür

yed [6] el

NE902 Ḳatʿ-ı **yed-i** ẓulm ü ser-i eşḳiyā / ʿAdl-i nihāline mümidd-nümā
NE1821 Açdı **yed-i** luṭf ile dervāzeyi / Ṣaldı bu nüh-künbede āvāzeyi
NE3004 İtdi ʿilāc içün irişin meded / Vehm-i sirāyetle hemān ḳatʿ-ı **yed**
SE95 Oldı miftāḥ-ı **yed-i** ṣunʿı medār / Bī-ḫalel devr ide tā yevm-i ḳarār
SE877 Darb idüp ḫāke **yed-i** ḳahhārı / Ḫurd u ḫaşḫaş ide cism-i zārı
HH775 Virdi zen yine pāreyi **yedine** / Didi var bir Yahūdi meşhedine

yed-i ḳudret [5] kudret eli ‖ Allah’ın gücü, kudreti

S80 **Yed-i ḳudretinde** ebedle ezel / İki parmaḳ arası deñlü maḥal

NE261 Saldı **yed-i ḳudret** o rehvāra zīn / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn
SE160 **Yed-i ḳudretde** görinen eşkāl / Oldı gūyā ṣuver-i ẕıll-ı ḫayāl
SE1825 Kefleri mihr-i żiyā-güsterdür / Hep **yed-i ḳudrete** maẕḫarlardur
SE2959 **Yed-i ḳudretden** irişdikçe ḫadeng / Bilmeyen ḫaşmı ile eyler ceng

yed-i ʿulyā [1] yüce, üstün el ‖ cömertlik
SE866 Gör meh ü mihr-i cihān-ārāyı / Eyle tercīḥ **yed-i ʿulyāyı**

yedek [1] gerektiğinde kullanılmak üzere bir şeyin elde bulundurulan eşi veya aynı işi görecek olan benzeri
SE1930 Çıḳdı ol ḫālde ṭaşra yelerek / Elde şemşīr ü şişi belde **yedek**

yedi [9] altıdan sonra gelen sayının adı. Yedi rakamı formel bir sayıdır İslam dini ve pek çok mistik gelenekte önemli bir yere sahiptir. Formel yönü, çokluğu ifade ve genelleme bağlamında kullanılır.
NE580 Ṣaʿṣaʿa-i mihrüñ işi ḳahrdur / Luṭfı **yedi** tası geçen zehrdür
HH19 Yedi deryā-yı bī-sükūn eflāk / **Yedi** keştī-i bī-sütūndur ḫāk
HH121 Burc-ı ḳadrinde heft seyyāre / **Yedi** seyyāḫ-ı dehr āvāre
HH332 **Yedi** ʿAẕrā ʿizāra Vāmıḳ imiş / Bārek-Allāh edebde ʿāşıḳ imiş
HH538 **Yedi** hem-rāzı var idi anuñ / Heft seyyārı gibi dünyānuñ
HH701 Ḳarşuda heft mesned-i zerrīn / **Yedi** taḫt üzre heft şāh-ı güzīn
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı selām / **Yedi** şeh yirlerinden itdi ḳıyam

Aşağıdaki tanıkta bir insanın ölümünden sonra yedinci gün bağlamında kullanılmıştır.
NE2575 Ölse de unutmaz idük ṣubḥ u şām / Heb **yedisin** ḳırḳın iderdük tamām

Aşağıdaki tanıkta Arapça yazılışı "٧" itibariyle lamelife "ﻯ" benzemesi bağlamında kullanılmıştır.
HH46 Çünki lā şeklidür **yediye** raḳam / Cümlesi fi'l-ḫaḳīḳa ʿayn-ı ʿadem

yedi aḫter [1] yedi yıldız, yedi gezegen, bkz. 'heft aḫter' md.
HE91 Felek bir ejdehā-yı heft serdür / **Yedi aḫter** serinde mührelerdür

yedi baḥr-ı ʿaẓīm [1] yedi büyük deniz, terkip Besmele ayetinin manâ zenginliği bağlamında kullanılmıştır.
NE49 Heft buṭūnı **yedi baḥr-ı ʿaẓīm** / Maʿnīde iʿcāz-ı kelām-ı kadīm

yedi baṭın [1] yedi kat, yedi manâ ‖ Kurân-ı Kerîm'in herkesçe bilinmeyen yedi manâsı
NE51 Oldı **yedi baṭınla** ümmü'l-kitāb / Cāmiʿ-i Kur'ān-ı Celīlü'l-ḫitāb

yedi deryā [3] yedi deniz ‖ bütün denizler
HH19 **Yedi deryā-yı** bī-sükūn eflāk / **Yedi** keştī-i bī-sütūndur ḫāk
HH161 **Yedi deryā-yı** çarḫı peyveste / Geçdi mānend-i cūy-ı yaḫ-beste
NE394 Cūşa gelüp ol **yedi deryā-yı** nār / Toz degil eflāke erişdi buḫār

yedi dūzaḫ [1] yedi cehennem, cehennemin yedi kapısı
HH24 **Yedi dūzaḫ** sekiz cinān senden / **Y**edi ḳat yir nüh āsumān senden

yedi iḳlīm [1] yedi ülke, yedi diyar ‖ tüm memleketler; herkes
SE2267 **Yedi iḳlīme** şeh-i kişver idi / Kevkeb ü kevkebede Ülker idi

yedi ḳat çarḫ, yedi ḳaṭ felek [2] Dünyayı kainatın merkezi kabul eden eski görüşe göre dünyayı kuşatan ve yedincisinde burçlar bulunan yedi kat gök
HH11 İtdüñ ey Ḫāliḳ-ı cihān-pīrāy / **Yedi ḳat çarḫı** mihre ṣırça sarāy
S1453 Muḥabbet ʿaceb genc-i nā-yāb imiş / **Yedi ḳat felek** aña serdāb imiş

yedi ḳat ḫāk [1] yedi kat yer, yerin yedi katı, zemin
HH45 **Yedi ḳat ḫākdan** ne bir ẕerre / Ne gülistāndan ne bir terre

yedi ḳaṭ yir [2] bkz. 'yedi ḳaṭ ḫāk' md.
HH24 Yedi dūzaḫ sekiz cinān senden / **Yedi ḳat yir** nüh āsumān senden
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım tīşe / **Yedi ḳat yirde** bulur endīşe

yedi ḳat yire geçmek [1] "çok utanıp sıkılmak, mahçup olmak" anlamında deyim
HH22 Māhī-i arż ṭoydı ḥikmetden / **Yedi ḳat yire geçdi** ḫacletden

yedi meclis [2] göğün, feleğin yedi katı
HH28 Naḳşı her şafḥanuñ bir aḫterdür / **Yedi meclisle** heft manẓardur
HH2757 **Yedi meclis** olup terāzende / Heft aḫterle oldı nāzende

yedinci gök [1] göğün yedinci katı
S159 **Yedinci göge** sürdi reh-vārını / Zuḫal ferş-i pāy itdi ruḫsārını

Yediger [1] yedi yıldızdan oluşan, yedikardeş olarak da anılan Ülker yıldız kümesi. Ayrıca bkz. 'Ülker' md.

HH31 Meh-i nev ḥalḳa-ı muṭabbaḳadur / **Yediger** sebʿa-i muʿallaḳadur

Yedi ḳulle ḥiṣārı [1] İstanbul'un fethinden önce bir "Altın kapı" olarak anılan 1 zafer tâkı ve 4 gözlem kulesinden ibaret olan ve Fâtih Sultan Mehmed devrinde 3 kule daha eklenerek şehrin kara tarafı surlarına bitişik olarak inşa edilen kale

HH35 Güşe-i şehr-i kudretüñde semā / **Yedi ḳulle ḥiṣārıdur** güyā

yediler [2] Allah tarafından âlemi mânen idare etmekle görevlendirildiğine ve kendilerine âleme hükmetme izni verilmiş olduğuna inanılan velîlerin belli bir mertebede olan yedisine verilen isim, büdelâ

NE1629 Geçse **yedilerden** eger ekseri / Kim şayar ādem yerine anları

HH26 **Yediler** virdiler şeref ḫāke / Heft aḫter niteki eflāke

yedilmek [3] yedeğe alınarak götürülmek ‖ bir yöne sevkedilmek. Ayrıca bkz. 'ḳıl ile yedilmek' md.

SE3008 Līk pā-bend idicek ḥükm-i ḳażā / **Yedilür** bir ḳıl ile ehl-i rıżā

SE3362 Giricek destine ser-rişte-i kār / **Yedilür** bir ḳılıla taze nigār

HH2063 Gelmelü olsa o meh-i devlet / **Yedilür** bir ḳıl ile bī-zaḥmet

yedmek [1] yedeğinde götürmek, çekip götürmek ‖ yönetmek, yol göstermek

SE2548 **Yeder** ol ʿużv-i ḫabīsüñle seni / Ḳapı ḳapı iledür nefs-i denī

yedürmek [3] beslemek, yemesini sağlamak ‖ elinden aldırmak, kaptırmak

SE2829 Mākiyānlar ki ʿiyāl oldı baña / Ḥıfẓ idüp ġayra **yedürmem** ḳaṭʿā

SE3116 Böyle mülki **yedürürdi** o sege / Ḳonya ḫalvāsı gibi döge döge

HH1315 Bebre beñzer raḳīb-i fitne-gere / Ki ne kendi yiye ne ḫod **yedüre**

yeg [6] iyi, daha iyi

SE1656 ʿIrżımı yıḳdı ḫużūruñda senüñ / **Yeg** idi boynuma geçse resenüñ

SE1730 Zūrıla olsa eger kim tesḫīr / Ḳahramāndan **yeg** olur-mıydı vezīr

SE1535 Bir metāʿ olsa eger andan **yeg** / Anı şaḳlarlar-ıdı candan **yeg**

SE2114 Bir belā gelse taḥammül **yegdür** / Ḳudret-i Ḥaḳka tevekkül **yegdür**

SE2805 Ḳudret-i Ḥaḳka tevekkül **yegdür** / Luṭf-ı Bārīye tevessül **yegdür**

HH939 Muḳrī-i naḳş ġamze-i pür-fen / **Yeg** bilürdi o sırrı baḳıcıdan

yegāne [3] eşsiz, benzersiz, biricik, tek

NE1161 Ḫamsesinüñ hem-seri nā-yābdur / Dürr-i **yegāne** güher-i tābdur

HH116 ʿĀlemüñ server-i **yegānesidür** / ʿArş u Kürsī kitāb-ḫānesidür

HH1700 Didi ey Ḫusrev-i zamāne peder / Şefḳat ü ʿadl ile **yegāne** peder

yek [11] bir, tek

S1489 Bu manẓūme bir sübḥa-i vecd ü ḥāl / Ḳalemdür ḳalem **yek** imāme-miṣāl

NE1437 **Yek** dil ü **yek** rūy olup mihribān / Her ṭarafa oldı teveccüh-künān

NE2911 Epşet ise ḫak-i **yek** olur hemān / Ser-be-zemīn gön be-hevā ḳad kemān

SE963 Zülf-i pür-ʿuḳde çekerse tāra / **Yek** yā beş sübḥa-i istiġfāra

SE1835 Eyledi ʿazm-i der-i feyżgehi / Ḳaṭʿ idüp gün gibi **yek** māha rehi

SE3392 **Yek** biñ şanʿatın itdi der-kār / Ol hümā olmadı dāmıla şikār daḫı

HH195 Şeş-per-i ḳahr-ı Hāşim-i **yek** ḍarb / Ḫançeri ḳahramān-ı ḳāsim-i ḥarb

HH343 Sīne açsa iner gider şikeme / Mülḥid-i **yek** gibi ol iki meme

HH1151 Merḥale merḥale girüp rāha / Ḳıldı mā-beyn çünki **yek** māha

HH2387 Mihr-i perrende ṭāḳ-ı ezraḳda / Gök tere batdı **yek** muʿallaḳda

HE30 Ḥışār-ı çarḫda necm-i pür-envār / İder Allāh **yekdür** deyu eẕkār

yek-ber-yek [1] tek tek, bir bir

HH509 Kimi keşf-i żamīre çekdi emek / Añdı ḫūbān-ı şehri **yek-ber-yek**

yek-be-yek [8] tek tek, bir bir

S526 Muḥarriḳ olup tā uṣūl-i dü-yek / Ḥişāruñ idem vaṣfını **yek-be-yek**

NE1143 İtdi ḳasīde diyucek ol ferīd / **Yek-be-yek** ebyātını beytü'l-ḳasīd

NE1753 Ṭutalum ol sūrete çekmiş emek / Ḳanġı şerīʿatde olur **yek-be-yek**

NE2116 **Yek-be-yek** anlara baḳup bī-ḥicāb / Ḥükm-i ferāset aña geldi şavāb

NE3111 Ṣubḥa-ṣıfat naẓmını seyr idicek / Dest-i naẓardan geçürüp **yek-be-yek**

NE3127 Kendi o gün eyledi terk-i ġıdā / **Yek-be-yek** itdi ikisinde fedā

HH314 Üç suʾāl eyleyüp faḳirāne / **Yek-be-yek** didim anda yārāna

HH2196 Dil-berün ġamze-i zebān-dānı / **Yek-be-yek** ṭuydı sırr-ı pinhānı

yek-çeşm [1] tek gözlü

NE2195 Belde-i Üskübde itdüm suʾāl / Müfti-i **yek-çeşme** olup dur bu ḥāl

yek-dāne [1] eşi olmayan, tek
SE3217 Dürr-i **yek-dāne** idügin bilmiş / Maḫlaş-ı pākini Ferdī ḳılmış
yek-ḍarb [1] tek darbe, bir vuruş
SE1933 Cāriye gördi begendi ol ān / Didi kim Hāşim-i **yek-ḍarb-ı** zamān
yek-dem [1] bir an, kısa bir zaman
NE698 **Yek-dem** ider ḫumını ṣahbālaruñ / Ṣunsa dibin göstere deryālaruñ
yek-laḫt olmaḳ [2] tek parça olmak, birleşmek
SE335 Arada ḳalmadı mümtāzī-i taḫt / Safha-i memleket oldı **yek-laḫt**
HH1274 Terbiyet eyleyüp cevānī-i baḫt / Ola hem-ser nihāl ile **yek-laḫt**
yek-laḥẓa [1] bir anlık, kısa süreli
SE2631 Çıḳdı elden eşer olmadı bedīd / Ẕevḳ-ı **yek-laḥẓaya** ʿıyş-i cāvid
yek-reng [1] tek renkli, aynı renkte olan
SE1560 Silmiş āyīne-i dilden jengi / Arada mişḳale-i **yek-rengi**
yek-sāʿa [1] bir saatlik
HH278 ʿAdl olur çün vülāt-ı ḥaḳ-bīne / ʿAdl-i **yek-sāʿa** sāl-i sebʿāīne
yek-sāle [1] bir yıllık
S575 Müferriḥ o laʿl-i ter-i ābdār / Dehen-būs-ı mevʿūd-ı **yek-sāle-vār**
yekmürdī [1] bir çeşit çukur kap
NE987 ʿIşḳ-ı dili sāġar-ı mīnā ider / Neşvede **yekmürdī-i** ṣahbā ider
yeksān [13] aynı seviyede, eşit, denk
NE1547 Çünki kişi rūḥ ile insān olur / Mevt ü ḥayāt anlara **yeksān** olur
NE1860 Ḥāşılı üç gün anı mihmān idüp / Her gününi ʿıyd ile **yeksān** idüp
SE199 Görmede pīş ü pes olup **yeksān** / Ardına baḳmaz idi şems-i cihān
SE413 Feyżile ʿālemi **yeksān** itdüm / Tūde tūde düri ġalṭān itdüm
SE629 ʿĀlim ü cāhil olur mı **yeksān** / Beş degil mi bize naşş-ı Ḳurʾān
SE1561 Ġam u şādīde olurdı **yeksān** / Ol iki ġonca-i bī-ḫār u ḥazān
SE1773 Ġażab itdikçe ʿiyāẕen biʿllāh / Aña **yek-sān** görinür kūhile kāh
SE2027 Naḫlını ḫākile **yeksān** eyler / Mīve-i vaṣlını erzān eyler
SE2049 ʿĀleme niʿmet-i Ḥaḳ **yeksāndur** / Ḥırş iden ḫar-ṣıfāt nādāndur
SE2301 Sen de fikr it ne şekil insānsın / Ḫūk-i derrende ile **yeksānsın**
SE3221 Ġamze-i mestine içmek biñ ḳan / Ḳan bulaşmaḳla olurdı **yek-sān**
HH79 Ebr-i bārān-ı niʿmetüñ her ān / ʿĀbid ü ʿāṣiye olur **yeksān**
HH949 Hep bu āşār-ı ʿışḳ fettāndur / Şāh ü gedā bunda **yeksāndur**
yek-ser [1] bir baştan bir başa
SE2014 Ḫam-ı ebru gibi ʿālem **yek-ser** / Ġamze-i mestine efgende geçer
yektā [8] tek, eşsiz, benzersiz
NE54 Besmelenüñ sırrı daḫı bādadur / Bādaki de noḳṭa-i **yektādadur**
NE131 Eyledi bir gevher-i **yektā** ẓuhūr / Oldı sezā-vār-ı tecellī-i nūr
NE1160 Fażlı ḥaḳīḳatde ʿayāndur yine / Gevher-i **yektā-yı** zamāndur yine
NE1435 Pāk olanı gevher-i **yektā** gibi / Ceẕb ider ol kendüye deryā gibi
NE2047 Şāṭır idi şūḫ idi dānā idi / Çeşmi gibi fitnede **yektā** idi
SE1862 Dürr-i **yektā** gibi ehl-i tecrīd / Oldılar kūşe-i vaḥdetde ferīd
SE2870 İy ḳılan ġavṭa-i deryā-yı süḫan / Ṭālib-i gevher-i **yektā-yı** süḫan
HH960 Pirehen-çāk olup ḥabāb-āsā / Oldı bir ḳaṭre her dür-i **yekta**
yekeffün {yekfen} [1] bir işte, bir konuda tek ve eşsiz olan, mahir
S283 Ḳavī pençe şīrān-ı merdāne merd / Cedel-pīşe **yekeffün-i** kār-ı bezd
yek(k)e [1] tek ‖ eşsiz benzersiz
HH2742 **Yekke** merd idi Rüstemān-ı ḳadīm / Bunlar ārāyiş-i ṣufūf-i ʿaẓīm
S994 Görür gözi cām-ı ṣafādur hemān / İder **yeke** ʿaynekle seyr-i cihān
yel [4] hafif esinti, rüzgar
SE515 Bir būy-i serve hevādār giçer / Şimdi başında ḳavaḳ **yeli** eser
SE1639 Ṣıdḳıla ḳaṭʿ-ı merāḥil ḳıldıḳ / **Yel** gibi tayy-i menāzil ḳıldıḳ
HH618 Cāmiʿüñ yā **yeli** yiri vardur / Ṭaşradan yā ulaşırı vardur
HH2559 **Yel** gibi çoḳ yelüp yepürmiş idi / Germ ü serd-i cihanı görmiş idi
yele virmek [2] rüzgarda savurmak ‖ boşa harcamak
S1332 **Yele virdi** eczāsını gülsitān / Ki destinde cüzdānı ḳaldı hemān
yelān [2] pehlivanlar, yiğitler
S245 İdüp ʿasker-i ḫusrev-i nev-bahār / **Yelān-ı** şeh-i Behmen itdi firār
HH2096 Āb-ı rūy-ı **yelān-ı** rūy-ı zemīn / Tīġ-i bürrende nāmı Seyfü'd-dīn

yeldā [1] uzun ve karanlık, bkz. ‘şeb-i yeldā’ md.

SE118 Oldı efsānelerüm şöyle dırāz / Şeb-i **yeldā** olamaz defter-i rāz
SE3445 Şeb-i **yeldā-yı** sevād-ı erḳām / Oldı bir rūz-i mübārekde tamām

yelek [2] gömlek üzerine giyilen kolsuz giyecek

NE2472 Sīm ḳuşaḳla kūteh kösdi **yelek** / Parmaġı yüzükli ṣıġanmış bilek
NE2895 Ḫaşmı gibi döndürüp ardını pek / Giymiş idi bir kūteh kūsdī **yelek**

yeleklendürmek [1] tüy-kanat takmak, kanatlandırmak

NE955 Anı **yeleklendürüp** ol per ü bāl / Menzil-i maḳṣūduna buldı viṣāl

yelken [5] kayık ve gemileri rüzgar gücüyle ilerletmek için direklerine takılan sert, sağlam ve kalın bez

S343 Anuñ çenber olmaġıla **yelkeni** / Devürdi başup nice fülk-i teni
SE1113 Filler barça gibi mevc-şiken / Ḳulaġı **yelken** ü ḫorṭumı dümen
SE1306 Şaḫṣ-ı nāçize iden istiʿlā / **Yelkeni** altına alsa meşelā
HH2356 **Yelkene** oldı bād-ı şurṭa vezān / Baḫtı açıldı zevraḳuñ ol ān
HH2474 Ḳalmadı şemme bād-ı şarṣardan / Seyrden ḳaldı ṣoludı **yelken**

yelkeni suda olmaḳ [1] hareketsiz ve sakin olmak

S806 Niçün keştī-i bāde āsūdedür / Ḥabābuñ neden **yelkeni ṣudadur**

yelmek [2] yel gibi gitmek, koşmak, acele etmek

SE1930 Çıḳdı ol ḫālde ṭaşra **yelerek** / Elde şemşīr ü şişi belde yedek
HH2440 Gökṣūya gitse bir büt-i dil-cū / **Yelmede** bunlar oldı gömgök şu

yelüp yepürmek {yelüp yopurmaḳ} [2] telaşla koşmak, koşuşturmak

SE2454 Ṭaşı başa başı ṭaşa ursañ / Cūy-veş ṭurma **yelüp yepürseñ**
HH2559 Yel gibi çoḳ **yelüp yepürmiş** idi / Germ ü serd-i cihanı görmiş idi

yem(m) [51] deniz, okyanus

S96 Ḳanup ʿasker ol āb-ı dil-cū ile / Pür itdi **yemi** bir içim ṣu ile
S111 **Yem-i** ʿışḳda cān u dili āşinā / İki şemʿ ile ḫānesi rūşenā
S251 **Yem-i** aḫżar-ı sebze-zār itdi cūş / Miṣāl-i sipāhān-ı rūyīne-pūş
S304 Olup **yemde** Bektāşiyān şīr-gīr / Çıḳardı ṣudan keçesin her dilīr
S530 Boġazdan olup yaʿni raṭbü’l-lisān / **Yem-i** pāküñ it aġzı ṣuyın revān
S543 ʿAceb ehl-i temkīn ü kūh-ı sitīz / Ki bozmaz vaḳārın **yem-i** mevc-ḫīz
S553 İdüp pür-devāʾir **yem-i** aḫḍarı / Nümāyan olur āb içinde peri
S690 Ṣalar sebzeye taḫta-i lāle lemʿ / Ṣalınmış **yeme** ṣanki taḫtayla şemʿ
S805 Çemen-zāra vir sāḳiyā revnaḳı / **Yem-i** sebzede ḳullan ol zevraḳı
S941 **Yem-i** ʿışretüñ cāmdur revnaḳı / Ṣulandıḳça yürür bunuñ zevraḳı
S942 **Yem-i** ʿıyşe girdāb-ı cām-ı şarāb / Ḳapanmış döner nice fülk-i ḥabāb
S1278 Yine sebze döndi **yem-i** aḫżara / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı sāġara
S1392 ʿAceb lüccedür bu **yem-i** hevlnāk / Emel zevraḳın bir gün eyler helāk
NE100 Dāne-niṣār-ı baṭ-ı zerrīn-cenāḥ / Ḳatre-feşān-ı **yem-i** ḳabr-i revāḥ
NE342 Dest-i şerīfinde degil Ẕü’l-fikār / **Yemde** neheng açdı dehen saçdı nār
NE361 Rumḥı irüp günbed-i nīlüfere / Māhī-i sīm oldı **yem-i** aḫżara
NE366 Çerge ile çāder-i ʿālī ḳıbāb / Ol **yem-i** zeḫḫārda mevc ü ḥabāb
NE377 Nīze-i ʿasker ki ḫurūşān idi / **Yemde** şaʿab gibi nümāyān idi
NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı **yem-i** ḫūn-ı nāb / Aña yetişmezdi ḥibāl-i şihāb
NE552 Didi benüm daḫı odur sürʿatüm / Ġarḳa-i girdāb-ı **yem-i** hayretüm
NE789 Şeb ki ḫurūş itdi **yem-i** ḳīr-nāb / Oldı gözüm zevraḳı ġarḳ-āb-ı āb
NE1323 Rūy-ı **yeme** zevraḳ-ı deryā mesīr / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i ḥarīr
NE1327 Baḫr-ı ġazel gibi **yemi** pür-ṣafā / Mevcesi gūyā suḫan-ı āşinā
NE1480 İtmeden āheng-i **yem-i** nīlgūn / Necm-i hüdā oldı aña reh-nümūn
NE1519 Pūşiş-i sebzi **yem-i** aḫżar gibi / Taḫtası ṣundūḳ-ı Skender gibi
NE1596 Şayḳaya cān atdı ʿadū şīr-veş / Ṣaldı **yeme** bir süri ḫınzīr-veş
NE1597 Ol gün olup rūy-ı hevā rūşenā / Felege **yem** itdi rūşen āşinā
NE1811 Ebriñe **yemden** ola sermāyedār / Baḳma anuñ oldıġına dür-niṣār
NE2620 ʿĀşıḳ olur garḳ-ı **yem-i** vecd-i ḥāl / Aġzın açup istese bir ittiṣal
NE2818 Oldı semek gibi **yem-i** ḫūna ġarḳ / Başı balıḳlarsa olunurdı farḳ
NE2959 Dürri **yem-i** perver-i nā-yābdan / Girüp alurdı reh-i girdābdan
NE2978 Sebze olup yaʿni **yem-i** mevc-zen / Ṭopṭolu olmış idi baṭ-ı bādeden
SE48 Vaṣfın itseñ ne ḳadar yārāna / Ṭayanursın **yem-i** bī-pāyāna
SE58 Mevce geldi **yem-i** dür-perver-i cūd / ʿAdem itse n’ola işbāt-ı vücūd
SE166 Cezr ü medd-i **yem-i** feyżi nice göl / Eyleyüp dāʿiye-i redd ü ḳabūl
SE286 Harfe sıgmaz kelimāt-ı pāki / Zarf alur mı **yem-i** āteş-nāki
SE677 Şeref-i ʿilmi ḳıyās it andan / Alıgör feyż **yem-i** ʿirfāndan
SE887 Eylese ḳuvvet-i rūḥāniyyet / Āşinā-yı **yem-i** nūrāniyyet
SE974 Pāk ider levş-i hevādan cānı / Mürşidüñ feyż-i **yem-i** ʿirfānı

SE1066 Feyż idüp dürr-i **yem-i** men ʿarafı / Ḳalbümüz ḳıldı maʿārif ṣadefi
SE1117 Göricek cünbüş-i **yem** peykerini / Gerçi sedd itdi ṭurup ʿaskerini
SE1179 Tīg-i bürrende dem-i seffāḥı / Ol **yemüñ** olmış-ıdı timsāḥı
SE2052 Şükr idüp feyż-i **yem-i** niʿmetine / Ġarḳa ol niʿmet-i bī-minnetine
SE2853 **Yem-i** mevvāc-ı ṣufūfı dem-i ceng / Yardı geçdi nice kerre o neheng
SE2906 Şuʿarā ġarḳ-ı **yem-i** naʿmādur / Āyet-i luṭfıla müsteṣnādur
SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya ġark olsa **yeme** / Çāre yok ḫuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
SE2980 Bī-mededdür bu **yem-i** nīlī reng / Ki görinmez gelicek anda neheng
SE3351 Baş egüp ṭalṣa **yem-i** ʿiṣyāna / Ḥīle taʿlīmin ider ṣeyṭāna
HH1139 Belki ḫayli müʾellif-i ülfet / Ola keştī-keş-i **yem-i** ḫayret
HH1764 Meger etbāʿ-ı şaḫneden bir kes / İtmiş ol **yemmde** sedd-i rāh-ı nefes
HH2358 Yüriyüp rūy-ı **yemmde** bād-āsā / Oldı erbāb-ı fülke rāh-nümā

yem [1] kuş, balık vb. yakalamak için tuzağa bırakılan yiyecek

NE2215 **Yem döküp** ol kebge bezer nuḳreden / Eyledi nūr kīsesi dām-ı fiten

yemlik [1] yem kabı

HH135 İtdi pervāz murġ-ı zerrīn-per / **Yemliginden** döküldi erzenler

yemek, yimek [31]

1. bir şeyi ağızda çiğneyip yutmak

S555 **Yenür** diyu dil ṣaydına ʿazm ider / Velī dām-ı āġūşı görse yılar
S578 Ṭabīb andan almazsa ger vāyesin / Meẕāḳ ehli olmayacaḳ ṭaş **yesin**
S1212 Gözin açamaz çaḳ ġıdā **yinmedin** / Dirilmez seḥerden zehrlenmedin
S1215 Ġıdāsını **yir** keyf irişmez aña / Yidikçe ġıdālar yetişmez aña
S1215 Ġıdāsını yir keyf irişmez aña / **Yidikçe** ġıdālar yetişmez aña
S1228 **Yiyüp** keyfi eyler mey-i ṣāfı ẕemm / Bedel mi olur hiç tiryāke semm
NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken yigit / Etmegin it **yir** yaḳasın daḫı bit
SE3428 Ḳoca iblīs ise aşlın dimedi / Yimişin **yi** aġacın ṣorma didi
HH87 Ḫʿān-ı iḥsān-ı bī-kerānı görür / Anı hem **yer** faḳīr hem götürür
HH1710 Miyve ḳısmı mıdur **yenür** mi ola / Yoḳsa bir sözmidür denür mi ola

2. kötü bir duruma uğramak, hedef olmak

S112 **Yedi** ḍarb-ı redden mey-i tünd-ḫū / Bu ḫacletle olsa n'ola sürḫ-ı rū
NE406 Dest-i ricāl ile **yiyüp** silleler / Ḳaçmaġa döndürdi yüzin ehl-i şer
NE2430 Evde bulan çehresin evkār ider / Her ne ḳadar let **yise** inkār ider
NE2819 Añma ki zaḫmını **yiyen** ġoncalar / Bir iki cāme degişen verd-i ter
SE154 **Yiyeler** sille bir elden āḫir / Nemed-i köhne vü tāc-ı fāḫir
SE559 Ola ārāmgehi peyġūle-i nār / İgne **yimiş** köpek-āsā her bār
SE1658 Didi ol ḥākim-i ṣāḥib-izʿān / Ġam **yime** ʿırzuñ içün hey nādān
SE1938 Vālī-i Ṣāmı unutdı kāfir / **Yedi** şāhāne yaraḳdan vāfir
SE2240 Ol dem igne **yemişe** döndi köpek / Süpüri ṭutdı ipin süriyerek
SE2821 Ḳaldı bir nice nūgerle tenhā / Daḫı sille **yimedin** ḳalb-i ḳafā
HH613 **Yedi** bir zaḫm kim ölince yeter / Zaḫm ammā ki ne uñar ne biter

3. kullanmak, faydalanmak, harcamak

SE855 Kesbine çekmeyesiz zaḫmetler / **Yimede** gösteresiz ṣanʿatlar
SE2503 Gāv u büzgāle **yiyüp** cümle bıçaḳ / Ḳalmamış anda bir ipe taḳacaḳ
SE2723 Mīvesin çünki **yimez** ṭoyınca / Bārī ḳazsa ḳuyuyı boyunca
SE2754 **Yiyemez** mīve diyü ʿabd-i kemīn / Eyledi şarṭ-ı ṭalāḳ ile yemīn
SE2756 Gözedüp lāzime-i ʿahd-i ḳadīm / **Yimedüm** mīveden Allāh ʿalīm
SE2826 **Yir** iken rātibe-i memleketi / Pehlevān idüñ o demlerde ḳatı
HH1315 Bebre beñzer raḳīb-i fitne-gere / Ki ne kendi **yiye** ne ḫod yedüre
HH2429 **Yidi** mirāsı Ṭayyib ü Tāhir / Ḥāli mirāṣ-ḫʿārenüñ ẓāhir

4. kavga etmek, dövüşmek

NE450 Māhī-i deryā ki olup bī-emān / Biri birin **yerdi** ġażabdan hemān
SE2327 Aldı niʿmetlerini çarḫ-ı dijem / Bir birin **yirdi** elemden ʿālem

yiyip içmek [1] karın doyurmak, beslenmek

NE2563 Kimisi dir gerçi kesüp biçmede / Nicesi yanımca **yiyüp içmede**

Yemen [5] Arap yarımadasının güneybatısında bulunan bir yerleşim merkezi. Klasik şiirde akik taşı, Süheyl yıldızı, Belkıs ve Sebâ ülkesi bağlamlarında anılır. Ayrıca bkz. ''aḳīḳ' md.

S977 Süheyl-i **Yemendür** virüp āb u tāb / ʿAḳīḳ oldı mīnā-yı ṣahbā-yı nāb
NE1828 Var idi olʿaṣrda bir pādişāh / Olmış idi aña **Yemen** taḫtgāh
SE1477 İtmez ol ḫayrı varanlar **Yemene** / Yazılur dirhemine on ḥasene
HH885 Berg-i gül taḫtına ʿaḳīk-i **Yemen** / Farḳı yoḳ şāhınuñ zümürrüdden
HH1071 Mīzbān didi kim ʿAdendür bu / Pāy-ı taḫt-ı şeh-i **Yemendür** bu

yemīn [8]

1. Allah'ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, ant, kasem

S281 Yemīninde ehl-i **yemīn** oldı yār / Solaġ olsa aña ʿaceb mi yesār

2. sağ taraf, sağ. Ayrıca bkz. 'yesār u yemīn' md.

S281 **Yemīninde** ehl-i yemīn oldı yār / Solaġ olsa aña ʿaceb mi yesār
S286 Bu ḫāletle ol baḫr-ı cūşān-ı kīn / Yayıldı feẕāya yesār u **yemīn**
S337 Güẕār itdi ḳol ḳol sipāh-ı güzīn / Müsellaḥ müretteb yesār u **yemīn**
S345 Başup nice yerler o deryā-yı kīn / Yudı yayḳadı hep yesār u **yemīn**
S359 Olup ḫayl-i āhen-dilān der-kemīn / Çü şimşīr ü ḫançer yesār u **yemīn**
NE2762 Nākiḥ ü bed şanʿatı bed bir laʿīn / Ehl-i hevā ḥāṣılı kedd-i **yemīn**
NE2923 Bir aradan nevbet-i cūyī-miṣāl / Ġulġuleden ṭoldı **yemīn** ü şimāl

yemīn eylemek [8] Allah'ı veya mukaddes bir şeyi şahit tutmak, ant içmek

NE1865 ʿAhd ü **yemin eyledi** mihmān ile / Kārınuñ itmāmına biñ cān ile
SE433 Görse āṣārın eger Necmü'd-dīn / Kendi tefsirine **eylerdi yemīn**
SE2754 Yiyemez mīve diyü ʿabd-i kemīn / **Eyledi** şarṭ-ı ṭalāḳ ile **yemīn**

yemyeşil [1] çok yeşil, her yanı yeşil

HH1217 **Yemyeşil** görinürdi baḫr-ı semā / Encüm anda ḥabāb-ı şuʿle-nümā

yengeç [2] ayaklarının ilk çifti kıskaç olan, eti için avlanan suda yaşayan eklem bacaklı böcek, harçeng. Ayrıca bkz. 'ḫarçeng' md.

NE2528 Kef-i mühennā ile gūyā benān / Şol ḳızaran **yengece** beñzer hemān
SE1347 Pençesi kec mec ü bāzū muʿvec / Çıḳdı şan Ḳara denizden **yengeç**

yeñi [2] sonradan ortaya çıkmış, üzerinden çok zaman geçmemiş olan

NE1188 Şeyḫi aña sāʿidin açdı hemān / İtdi ḳolında **yeñi** zaḫmın ʿayān
HH1269 **Yeñi** ṭarḥ içre köhneler n'eyler / Bāġ-ı nevde ḳurı şecer n'eyler

yeñiden [5] tekrar, bir daha

SE1518 Geydürüp gül gibi bir ḫilʿat-i nev / **Yeñiden** anı ḳul itdi Ḫusrev
HH786 Çünki maḥşūş oġlum olduñ sen / Şimdi geldüñ bu ʿāleme **yeñiden**
HH1268 **Yeñiden** eylemek gerek tertīb / Vażʿı maṭbūʿ u ṭarḥı ola ġarīb
HH1968 Naḳş-ı mensūḫı bī-vücūd oldı / **Yeñiden** yine tār u pūd oldı
HH2088 Yine unutdığın añup ol ān / **Yeñiden** başladı fiġāna hemān

yeñildikçe güreşten ferāġ itmemek [1] "Bir işte başarısız oldukça hırs yüzünden ısrarla aynı şeyi yapmak" anlamında atasözü. Atasözü günümüzde "Yenilen pehlivan güreşe doymazmış" şeklindedir.

S265 Yine eylemez keşmekeşden ferāġ / **Yeñildikçe itmez güreşden ferāġ**

yeñilürken güreşe ṭoymamaḳ [1] bkz. 'yeñildikçe güreşten ferāġ itmemek' md.

SE3106 Yine maʿḳūl söze uymaz imiş / **Yeñilürken güreşe ṭoymaz** imiş

yeñmek [1] karşısındakine üstün gelmek, mağlup etmek

SE2127 Ḳahraman olsa ʿadüvv-i cānı / Ṣabr iden kimse **yeñermiş** anı

yer, yir [194]

1. herhangi bir şeyin veya bir kimsenin bulunduğu mahal

S387 Gelüp **yirine** ʿasker-i bī-kerān / O baḫr eyledi cezr ü meddin ʿayān
S1108 Yanup saḳf-ı zer şemse-i bāmdād / Göründi **yerinde** pür-aḫker remād
S1366 Güneş nice ṣalsun cihāna żiyā / **Yerini** ışıtmadan olur cüdā
NE213 Dā'ire-i heyʾet ise ʿaṣl-ı fen / Neyler anı ʿilmi **yerinden** gören
NE579 Kimse olur mı siteminden emīn / İtmeyecek **yerini** zīr-i zemīn
NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiṣ **yeri** baṭn-ı zemīn / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i cenīn
NE1733 Bir nice bābet ki metāʿın alur / Ḳande ki bāb ola o **yirde** ḳalur
NE2807 Ḳalḳup açılur **yirinden** hemān / Ayaġı ṭaşa ṭoḳınur nā-gehān
SE248 Ḳopdı şevḳıla **yirinden** o kerīm / Nite kim nefḫa-i dil-cūy-ı nesīm
SE1955 Zenlerüñ çünki añadur naẓarı / Ol idi bāʿiṣ olan ḫande **yeri**
SE2003 Seni gördügi gibi şemʿ-miṣāl / Baş vire yine **yirinden** fi'l-ḥāl
SE2353 Cāmıla gördi vü ḳoydı **yirine** / Virdi ḥıfẓ itmek-içün çākerine
SE2812 Hep yudı yayḳadı seyl-āb-ı sitem / Ḳalmadı bir **yeri** sebz ü ḫurrem
SE2861 Göricek şīr-şıfat ḫamlelerin / Ḳalbgāh içre degişdürdi **yerin**
SE2862 Bulmayup ḫasmı **yerinde** āḫir / Döndi ol nerre hizebr-i ḳāhir
SE2865 Güm idüp genc-i nihān gibi **yerin** / Bend idüp ṭurur-iken yārelerin
SE2877 Gūyiyā rişte-i rindān **yiri** / Oldı deryā-yı leṭāfet güheri
SE3093 Lāẕım olsa nite kim genc-i defīn / Ḳodugı **yirde** bula ola emīn
SE3147 Ḫāne-i ġayra giren bī-meẕheb / Ne arar ḳomadığı **yerde** ʿaceb
HH463 Şehr-i Ḳosṭantiniyye idi **yiri** / Buldı ol kānda terbiyet güheri

HH618 Cāmiʿüñ yā yeli **yiri** vardur / Ṭaşradan yā ulaşırı vardur
HH707 Şeyḫden çünki ʿarż olundı selām / Yedi şeh **yirlerinden** itdi ḳıyam
HH719 El öpüp şeyḫden icāzet ile / Geldi ḫaste **yirine** şıḥḥat ile
HH1707 ʿAcabā cānı var mı cānsız mı / **Yiri** bellü mi yā mekānsız mı

2. üzerine basılan yer, zemin; yeryüzü, arz

S279 **Yere** muşt urunca dem-i dār u gīr / İder seng-i ḫārāyı ḫurd ü ḫamīr
S344 Hey-ā-hūy-ı ʿasker çıḳup göklere / Düşeyazdı çaḳ ser-i ṭāʾir **yere**
NE115 Ditrer iken mihr-i sipihrüñ eli / Yazdı çemenden **yere** ḫaṭṭ-ı celī
NE206 Rütbesi vaşfuñ idelüm iḫtişār / Ḥāşılı **yerden** gögeden farḳı var
NE363 Urdı ʿalem sille meh-i envāra / Şanma kelef eyledi ḳara **yere**
NE527 **Yer** delinüp geçdi yere āblar / Bulmaġa dolanmada girdāblar
NE537 Hem-ser olup renkde nesrīn ü gül / Lāle şaçıldı **yere** çün dürd-i mül
NE954 Uçdı melek gibi o tīr-i şeh-per / İtdi sī-rūze **yere** dek tā güzer
NE995 Mihr-i muḥabbet ki ẓuhūr eyledi / **Yiri** gögi ġarḳa-i nūr eyledi
NE1481 Ādeme luṭf-ı Ḥaḳ olınca gehī / **Yerde** bulur gökde ararken mehi
NE1894 Ḳıldı o ḫūn-rīz bu ḥāle naẓar / Dökdi gözinden **yere** ḫūn-ı ciger
NE2002 Mihre daḫı irtesi irdi zevāl / Oldı yüzi **yere** düşüp pāy-māl
NE2429 Ḫāyin olur çarḫ-ı sitem-kār-veş / **Yere** baḳar encüm-i ġaddār-veş
NE2588 Kāşki öñünde öleydük erüñ / Gire idük altına ḳara **yerüñ**
NE2604 Zenlere ol merdek olup masḫara / Göti açıldı yüzi düşdi **yere**
NE2701 Ḫaşlayaraḳ oldı varup perde-keş / **Yeri** yarardı dem-i ḫınzīr-veş
NE2740 Yoḳ **yere** telvīs-i benān eyleme / Nefsüñe irḫā-yı ʿinān eyleme
NE2812 Cūy-ṣıfat düşdi yüzi **yirlere** / Yir yarılaydı girer idi yire
NE2812 Cūy-ṣıfat düşdi yüzi yirlere / **Yir** yarılaydı girer idi yire
NE2812 Cūy-ṣıfat düşdi yüzi yirlere / Yir yarılaydı girer idi **yire**
NE2912 **Yerde** yüzi şaḫş-ı mürāyī gibi / Götü de şıḳı ṭop hevāyī aşlan gibi
SE264 Şarşılup cünbüş-i raḫşile sipihr / Ṭāḳdan düşdi **yire** kāse-i mihr
SE339 Debredüp Zühre felekden sāzı / Raḳsa ḳor **yerde** ḳadeḥ-perdāzı
SE401 Genc-i maʿnāya ne lāzım tīşe / Yedi ḳat **yirde** bulur endīşe
SE679 İrse başı göge gün gibi müdām / Yüzi **yirde** olur elbette kirām
SE1003 Pāreye çalup o cān pāresini / Düşürürsin **yire** ruḫsāresini
SE1031 Yüz **yire** ḳodı tevāżuʿ itdi / İrteye vaʿdeler itdi gitdi
SE1032 Ol gice başımı **yire** ḳomadım / Mālīḫulyālar ile uyumadım
SE1754 İtdi bir ceyş-i girānla seferi / Zīr-i pāyında aġır başdı **yiri**
SE1945 Nā-gehān kürbe çıḳup dīvāra / Saḳfdan düşdi **yire** bir fāre
SE2627 Eyledi ʿaḳlumı başdan zayil / Düşdüm ol laḫẓa **yere** lā-yaʿḳil
SE2982 Uġrasa sille-i dest-i ḳadere / Bisterinden düşe boyunca **yere**
SE3149 **Yire** baḳmaḳdadur egmiş serini / Gözedür mekrile furṣat yerini
HH22 Māhī-i arż ṭoydı ḥikmetden / Yedi ḳat **yire** geçdi ḫacletden
HH24 Yedi düzaḫ sekiz cinān senden / Yedi ḳat **yir** nüh āsumān senden
HH59 Ḫāṭırayla bilüp anuñ ḫaṭarın / Ḫacletümden ṭurup **yire** baḳarım
HH148 Oldı ebvāb-ı feyż cümle güşād / Ṭoldı **yerden** göge şuʿāʿ-ı murād
HH370 Dil-i ehl-i fenāya yirler olur / Heft günbed **yire** ber-ā-ber olur
HH830 Yaşşılup **yirde** ḫāk-sār oldı / Her biri ṣūret-i cidar oldı
HH1009 Çarḫ-ı bī-mihr eyledi didügin / **Yirde** buldı felekde istedügin
HH1321 Şāhbāz itdi çün gülengi nigūn / Burnı **yire** dikildi oldı zebūn
HH1323 **Yirde** gökde sibāʿ-ı derrende / Ne çerende ḳodı ne perrende
HH1870 Gūy-veş başın urur idi **yire** / Oldı māh-ı cebīni ḳara bere
HH2219 Ḫas yaraşmaz bu sebze-i terde / Nice bitdi ekilmedük **yerde**
HH2223 Bozdı şeklin sürüp yüzüni **yire** / Döndi nā-dān elinde taşvīre
HE94 Ṭurur dendān-ı encüm tīzkerde / Ki bir ṭuṭaġı gökde biri **yerde**
HE100 Ṭolup **yerden** göge nūr-ı ilāhī / Ruḫ-ı mehde idi bir pāre siyāhī

3. mevki, mekan, mahal

SG1/5 Nüzūl itmezden evvel ġam virür endīşe-i riḥlet / Anuñçün Nevʿiyā dünyā evin ehl-i fenā **yerdi**
SR12/2 Biñ merḥale **yer** cüdā düşüp şenlikden / Ser-menzil-i şevḳa şad beyābān dūruz
S264 Nice ḫarb-ı kūpāl **yer** oldı pelīd / Müdām itmede nār-ı kīnin bedīd
S406 Ḫuşūşā irüp mevsim-i nev-bahār / **Yerüñ** ola nüzhet-serā-yı ḥişār
S417 Dizilmiş dutup silk-i pür-gevhere / Ḳomışlar süḫan riştesin bir **yere**
S441 Güşād eyleyüp maʿrifet kişverin / Yüri iḫtiyār it bir aʿlā **yerin**
S708 Virür ḫāşıl ol **yerde** toḫm-ı emel / Duʿā ḫırmenidür o dil-keş maḥal
S1296 Olur ḫuşk ʿaks idicek āfitāb / Ḳalur **yerleri** şanma girdāb-ı āb
S1513 Ṭutup tīr-i kilk ile meydān **yerin** / Hedef eyledüm seng menzillerin
NE365 Ṣaf ṣaf olup altı bölük bir **yere** / Kūy-ı zemīn döndi hemān şeş-pere
NE945 Ḳande ki bir curʿa ṣaça cāmeden / Encüm olurdı o **yere** būse-zen
NE1098 İkisi de rāh-ı hedāya delīl / Bir **yere** gelse ola pīçān-ı fetīl

NE1584 Olmış idi ol **yere** nüzhet-fezā / Tekye-i pāk-i Ṣarı Ṣaltuḳ Baba
NE1807 Bāʿiṣ-i ḫayrāt ola māl-ı zinā / Ḳurı **yere** köpri yapa dāʾimā
NE2343 Bir gün olup meclis-i ehl-i hüner / Bir **yere** geldi nice ṣāḥib-i hüner
NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan semā / Gelmedi bir **yire** zinā vü ġınā
NE2550 Şehveti ol ceẕbe-i zerraḳa şān / Elli ḳulaç **yirden** iderdi revān
NE2456 Ṭālib-i dünyā gibidür zen-perest / Ḥırsı ider ḳadrini her **yerde** pest
NE2661 Gāhi degiş ṭoḳuş iden dil-bere / Ṭoḳışur idi getürüp bir **yere**
NE2951 Ḳomaduġın almaġa ṣubḥ u mesā / Ekmedügüñ **yerde** biter dāʾimā
NE3049 Yaʿni idüp devr-i teselsül medār / Ara **yere** hiç giremezdi ḫumār
NE3053 İdeli teşrīf-i serīr-i Cemi / Görmedi bir **yerde** iki dirhemi
SE1884 Müteselli̇ idemezler bir dem / Bir **yire** gelse eger kim ʿālem
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir bezm-i ṣafā / Yine bir **yire** gelürler ẕürefā
SE2485 Didi Ḫātem ki seḫā-güsterdür / İmtiḥān eyleyecek **yerlerdür**
SE2693 Ḳulle-i dil **yiri** can ḥāfıẓıdur / Ḳuvvet-i ḫāfıẓa müstaḥfıẓıdur
SE2711 Her ne kim ḳavi olına pinhānī / Ḳoduġuñ **yirde** bulasın sen anı
SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler içre **yiri** ḫoḳḳa-i zer
SE3149 Yire baḳmaḳdadur egmiş serini / Gözedür mekrile furṣat **yerini**
SE3270 Defʿ için bir **yere** geldi nice ḫas / Menʿ olınmadı ol üftāde meges
SE3401 Ne ṣafādur kişinüñ ercegizi / Yār olup cennet ola **yircegizi**
HH370 Dil-i ehl-i fenāya **yirler** olur / Heft günbed yire ber-ā-ber olur
HH654 Gül iseñ de bu **yerde** hodrūsın / Sünbül iseñ bürīde-gisūsın
HH1292 Baḥrda bād āb idi berde / Göñli eglenmez idi bir **yirde**
HH1824 Yine bir **yire** geldiler yārān / Her biri oldı tesliyet-cūyān
HH1869 İtdi ṣaḥrāya sāye gibi güẕer / Ḳomadı secde itmedik bir **yir**
HH1969 Fikr-i ʿāṣıḳ gibi olup pür-pīç / Gelmedi iki ḫarfi bir **yire** hīç

4. taraf, bölge, ülke

S345 Başup nice **yerler** o deryā-yı kīn / Yudı yayḳadı hep yesār u yemīn
S580 Gezüp şebde şeş-pā-yı baḥrīleri / Şerer-nāk ider uġraduġı **yeri**
S1013 Ne deyr-i mübārek ne ḫoş **yirdür** / Ki her muġ-beçe ṣanki taṣvīrdür
NE304 Bir **yere** irişdi ki encāmı yoḳ / Seyr ü sükūn arż u semā nāmı yoḳ
NE795 Ṭayy-ı reh-i mescid ü deyr eyledüm / Görmedigüm **yerleri** seyr eyledüm
NE1216 Ḳanġı **yere** kim anı bezzāz ider / Anda kirm-i pīle-yi ḳazzāz ider
NE1318 Ol **yere** maḫṣūṣ ḳılup anı halḳ / Oldı boġaz içre meger ḫavf-ı ḫalḳ
NE1325 Her yañadan ṭurmaz aḳar ol **yire** / Oldı o benderzde metāʿ-ı sere
NE1351 Hiç degil bir **yeri** ḫālī anuñ / Ḳatʿ-ı merātibde ricāli anuñ
NE1358 Baʿzı **yeri** eyledi Rab ġanī / Keşt-i emānī-i ü duʿā ḫırmeni
NE1473 Rūma gelüp devlet-i īmān gibi / İtdi nüzūl ol **yere** Ḳur'an gibi
SE1757 Gūş idüp oldı müheyyā Ḳaysar / Ḳarşu geldi bir iki merḥale **yer**
SE1854 İtme evżāʿ-i recāyı inkār / Nice sen bilmedigüñ **yirler** var
SE2755 O zamandan beri gerçi bilemem / Ḳanḳı **yirlerdedür** ol kān-ı kerem
HH777 Arduña baḳmada ḫaṭar vardur / Bilmedügüñ hezār **yir** vardur
HH2590 Ol zamāndan berü daḫı bilmem / Ḳanġı **yirlerdedür** o kān-ı kerem

5. herhangi bir şeyin veya vücudun bir bölümü

NE2470 Bir **yerini** bulsa ḳırardı eger / Tek aña bir hoşça ḳırıḳ diseler
NE2702 Şap şap öpüp ḳavrar idi her **yerin** / Cümle sevād eyledi sīmīn-berin
NE2816 Yaʿni şırtı şıyırup her **yerin** / İtdi revān ḫūn ile maġz-ı serin
SE187 Levḥa çün tevsen-i ʿazmin sürdi / Müşkilin cümle **yirinden** gördi
SE409 Bulmaġa genc-i defīnin güherüñ / Altın üstine getürdüm o **yirüñ**
SE1001 Ne niyāz eyle neʿarż-ı direm it / Başma ḳocunduġı **yire** kerem it
SE2602 Her **yerin** öpdüm ışırdum vāfir / Bulmadı tesliye ammā ḫāṭır
SE3271 Şeb ki mānend-i ṭılısm-ı Cemşīd / Ursalar ḳapıya biñ **yerde** kilid
SE3350 Rūzgārıla olup pīç-ā-pīç / Girecek **yirini** fikr itmez hīç

6. taraf, yön

NE1208 Mārı idüp zehr ile şīrīn müẕāḳ / Mūra ḳuşatdı iki **yerden** niṭāḳ
NE1507 Āyine-i rūḥı bulur ṣayḳalī / Tāk-ṣıfat her **yere** irer eli
NE1909 Şīşe-i ʿārını çalar yerlere / ʿArża çalar var ise yine bir **yere**
NE2460 Ḥādisesi nefsine ṭaḳmış zimām / İstedügi **yere** çekerdi müdām
NE2461 Ḫānede bir naḫli idüp ser-nigūn / Saḳfa ururdı iki **yerden** sütūn
SE835 İki **yirden** ḳuşanur ḳuşaġı mūr / Öldürür kāhili lā-büd zenbūr
SE1563 Ḫāṣılı āyīne-i ʿālemde / Şahş ü timṣāl gibi her **yirde**
SE2221 Buldı bir köhne budaḳ sūrāḫın / Şoḳdı andan öbür **yire** şāḫın
HH2447 Mālı bir **yirden** itdiler ber-bād / İki hem-rāz ü hem-dem ü hem-zād

7. derece, makam

SE96 Çeşme-i mihrüñ ider **yirini** ḫāk / Şeb-i tārīki ẕemīn-i gil-nāk

SE685 Nāḳıṣuñ oldı **yiri** ṣaff-ı niʿāl / Ṭutalım kim ola hem-gūş-ı hilāl
SE692 Olsa mihrüñ **yiri** zīr ü bālā / Andan ırmaz gözini mihr-i giyā
SE3330 Āb-ı şemşīrile ḳıldı çün pāk / Genc-i ʿışḳ-ıdı **yirin** eyledi ḫāk
HH1384 Māhsın burc-ı ʿizzet eyle **yirüñ** / Rūḥsun ṣadr-ı devlet eyle yirüñ
HH1384 Māhsın burc-ı ʿizzet eyle yirüñ / Rūḥsun ṣadr-ı devlet eyle **yirüñ**

8. iki şeyin arası

SE870 Hīç ülfet mi ider çār-eżdād / Olur elbette ara **yirde** fesād
SE1057 Ṣayd idüp bir büt-i sīmīn-bedeni / Ḳomayup ara **yire** pīreheni
SE2197 Koparup fitne ara **yirde** cüẕām / Silmesin burnunı mānend-i zükām
SE285 Girmedin ara **yire** ḥarf ü ṣadā / Söyledi luṭfıla ol şaha Ḫudā
HH1599 Germ olup ara **yirde** nāz ü niyāz / Başladı vāḳıf olmaġa ġammāz
HH2232 Çekdürüp ara **yirde** baña ḥicāb / Yaḳa yazdı şirār-ı nār-ı ʿitāb

9. “yok, beyhude” ile birlikte “boşuna, gereksizce” anlamında zarf yapar

NE156 Ṣīşe-i nāmūsı çalup yerlere / Yüz suyu döküldi hemān yoḳ **yere**
NE914 ʿUnf ile bī-hūde **yere** dökme ḳan / Arżı da yaḳmaḳ aña beñzer hemān
NE1074 Ebr-i bahārīden idüp iʿtibār / Yoḳ **yere** itme güherin tārumār
NE1357 Ola mı beyhūde **yere** ḫāme-zen / Ḥikmet-i tedbīr-i menāzil yazan
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ **yere** urma yüri var dest ü pā
NE1411 Feyż alamaz tā ki açılmasa der / Kendüsini yoḳ **yere** ihlāk ider
NE1631 Heyʾet-i meczūbda söyler rumūz / Gāhī ider yoḳ **yere** keşf-i ḳünūz
SE568 Añla bu sırrı da ʿişyān itme / Ādem ol yoḳ **yire** ṭuġyān itme
SE1081 İdemez raḫne aña ẕerre ḳadar / Yoḳ **yire** kendüyi tezlīl eyler
SE1458 Gūş idince süḫan-ı pīri püser / Didi bī-hūde **yire** çekme keder
SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice nüfūs / Ötmesin yoḳ **yire** mānende-i kūs
SE1619 Yoḳ **yire** bekler o nebbāş-ı denī / Kim inanur aña taze kefeni
SE1704 Geldi nā-gāh ser-i bāzāra / Ḫalḳa bī-hūde **yire** āzāra
SE1892 Olma bī-hūde **yire** pīç-a-pīç / Ḫayr ider mi saña il ʿavratı hīç
SE3210 Çoġı yoḳ **yire** ṣatıldı gitdi / Eblehüñ birisi de gör n’itdi
SE3236 Sen şeh-i ʿālem ü ben rind-i gedā / İtme bī-hūde **yire** istiġna
SE3288 Gerçi bend itdi ṣevāba girdi / Kendüye yoḳ **yire** zaḥmet virdi
HH2461 Ṣoñra bārı ġubār gösterme / Yoḳ **yire** kendüne elem virme

10. bir şeyin konumu, durumu

S416 Ṣaçar dürr ü gevher süḫan **yerine** / Ṣüreyyā-veş uymış biribirine
S815 Dem-i ʿıyddur sāḳiyā ḳıl şitāb / Aḳıt ḫūn-ı ḳurbān **yirine** şarāb
NE584 İtse taḥassür naẕarın her zamān / Leb **yerine** çeşmi ter olur hemān
NE596 Biz ḳoduḳ ādem **yerine** anı heb / Söylemez ādem gibi ol bī-edeb
NE605 Dilde ṭolı ḫubb-ı direm muḫtefī / Ẕikr-i ḫafī **yerine** şirk-i ḫafī
NE750 Sūziş-i ḫusrevden olup behrever / Ṣaçdı noḳṭa **yerine** ḫāmeñ şerer
NE1629 Geçse yedilerden eger ekseri / Kim ṣayar ādem **yerine** anları
NE2243 Beẕl ü nişār ile ḳılayın ʿamel / Belki bulam **yerine** naʿīmü’l-bedel
NE2262 Çekmez idüm ġam **yerine** düşse ger / Korḳum odur irişe nā-geh żarar
SE21 Çemen-i maʿnīye anuñla varur / Mīve-i ter **yirine** söz ḳoparur
SE1677 Sözden aʿlā güher olsa iy dil / Söz **yirine** ol olurdı nāzil
SE2796 Az u çoḳ bilmeye olsa pür-pīç / Ḫaşmı ādem **yirine** ṣaymaya hīç
SE3249 Sille urduḳça o tünd-i ser-keş / Çıḳdı yaş **yirine** gözden āteş
HH1569 Kullanup söz **yirine** imāyı / Söylemezdi kelām-ı dünyāyı
HH1732 Münḥasif māh gibi gözlerine / Mīl çek mīl-i sürme-dān **yirine**
HE86 O ḫāme rigdāna oldı hemser / Ki noḳṭa **yirine** ṣaçdı şererler

11. tamam olma, iyi durumda bulunma

NE1305 Yapusı **yerinde** uyuşmış beden / Ḫayli ṣafā eylemiş āyineden
NE1919 Gönli büyük müflis-i ʿālī-cenāb / Zuʿmı **yerinde** şeh-i nekbet-meʾāb
NE2586 Didi ki heb erlerüm aʿlā idi / Ḳuvveti **yerinde** tüvānā idi
SE3416 Dirligi daḫı **yirinde** dirler / N’eyleyin āb-ı ḥayāt olsa eger

12. belli bir şey için ayrılmış yer veya zaman

SE293 Ne tevaḳḳuf **yiridür** ehl-i dile / Ne delīl isteye ne şübhe ḳıla
SE2608 Ne tereddüd **yiridür** iy dil-rīş / Tīr der-şaṣt u nişāne der-pīş

yerde ḳomaḳ [1] yerde bırakmak, itibar göstermemek

S826 Alup destine sāġar-ı sādeyi / **Ḳoma yerde** ḳanum gibi bādeyi

yere çalmaḳ [2] yere fırlatmak, atmak

NE156 Ṣīşe-i nāmūsı **çalup yerlere** / Yüz suyu döküldi hemān yoḳ **yere**
NE1909 Ṣīşe-i ʿārını **çalar yerlere** / ʿArża çalar var ise yine bir **yere**

yere geçmek [3] çok utanmak

S102 O sulṭāna olduḳda cāy-ı ḳarār / Ḥicāb eyleyüp **yerlere** geçdi ġār

S917 Bahār oldı dünyā ḫumuñ ṭālibi / **Yere geçdi** lāle piyāzı gibi
NE527 Yer delinüp **geçdi yere** āblar / Bulmaġa dolanmada girdāblar

yere giçsin [1] "Yok olsun, mahvolsun" anlamında beddua sözü
SE3415 Gerçi kim māl u menāl efzūndur / **Yere** giçsin ṭutalum Ḳarundur

yere girmek [1] mezara girmek, ölmek
NE2576 Biri ḥaḳ emriyle **girince yere** / Gerçi ki ḳırḳında varırdıḳ ere

yere urmaḳ [2] yere fırlatmak, bir şeyi yere çarpmak
S1320 Ṭaġıtdı gül-i laʿl-gūnı nesīm / **Yere urdı** elvāḥını şan Kelīm

yer gülü [1] bir gül çeşidi
NE1824 Sufra salup çün maʿan-ı zāʾide / **Yer güline** döndü hemān māide

yer göstermek [1] içeri almak, davet etmek, buyur etmek
SE1030 Ṣoffa-i sīnede **yer gösterdim** / Yüzüm alup ele zer gösterdim

yeri düşmek [1] zamanı, sırası gelmek
SE2198 İtme cerrāḥa ḥaḳāret naẓarı / Belki muḥtāc olasın **düşe yeri**

yerine, yirine gelmek [8] eski durumuna gelmek, düzelmek
S1105 Bu deñlü nizār olmış iken yine / Görüp cām-ı mihri **gelür yirine**
SE296 **Yirine geldi** çün ol çarḫ-ı münīr / İtdi aṣḥāba bu luṭfı taḳrīr
SE1816 İdesin tesliye ol nālānı / **Gele** bir pāre **yerine** cānı
SE1915 **Geldi** çün kim **yirine** emr-i muṭāʿ / Pehlevāndur el öpüp ḳıldı vedāʿ
SE3413 Didi iy duḫter-i aḫter-şānum / Şükr kim **yirine** geldi cānum
HH1202 Ṣāḥibin buldı mesned-i ḫānī / ʿĀlemüñ **geldi yirine** cānı
HH1504 **Yirine geldi** meh gibi pür-fer / Yār-ı hem-dem miṣāl-i necm-i seḥer
HH1987 Ḳāṣıd-ı nīm-cān **gelüp yirine** / ʿArż-ı ḥāl itdi şāh-ı kişverine

yerin ṭutmaḳ [3] yerine geldiği şey veya kimseyi aratmayacak gibi olmak, onun yerine kâim olmak
S1229 Ḫarāb olsa da ḳaṣrı mey-ḫānenüñ / **Yerin ṭuta** mı ḳahve-hāne anuñ
S1094 **Tutar** muṭribā bāde **yirin** sürūd / Ki muġannī olur mest āheng-i ʿūd
SE232 Gerdiş-i devr ile irdi dem-i şām / **Ṭutdı** mihrüñ **yirini** bedr-i tamām

yer itmek [3] yerleşmek, mekan tutmak
S1500 Baş üzre **yer itse** sözüm vechi vār / Ne söz oldı tāc-ı ser-i iftiḫār
NE1408 Başmaz o ser bezme velī bād ayaḳ / Kim ki seng-i meylüñ **ide yer** ṭabaḳ
NE1859 Belki idüp ḫidmet-i cārū-keşān / Cān gibi ṣadrında **yer itdi** hemān

yeri var [1] uygundur, yeridir
SE3138 Gūş iden dir ki sözinüñ **yeri var** / Bilür aṣlında anuñ cevheri var

yeriyle [1] doğal olarak, ister istemez
HH680 Beden-i nāzügi olup bī-tāb / Gül ruḫında **yeriyle** ḳalmadı āb

yer ḳomamaḳ [1] yer bırakmamak ‖ fırsat vermemek
SE1592 **Yer ḳomaz** kāẓibe kiẓbi aṣlā / Teng olur başa yalancı dünyā

yer yer, yir yir [8] aralıklı olarak, bazı yerlerde
SR5/2 **Yer yer** görinen ḳaṭreleri jāle degil / Nemdür ki dem-i bülbül ider anı bedīd
S164 Ḳılup naʿlçe resmi **yer yer** ẓuhūr / Anı başma naḳş itdi semm-i sütūr
S305 Ḳadeḥ itdi her zevraḳi ḫūn-ı nāb / Būrīde-ser ol meyde **yer yer** ḥabāb
S880 Mey üstünde **yer yer** görinür ḥabāb / Dizer levḥ-ı yāḳūta lüle-yi nāb
S1103 Ḫat-ı şāmı zer ḥall ile başdı māh / Derūnunda **yer yer** görinür siyāh
S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ genc-i zer / Nişān oldı üstünde **yer yer** şecer
NE2270 **Yer yer** aġarmış idi ol ḳaltabān / Küfli bezir bardaġı gibi hemān
SE3250 **Yir yir** ol pençe-i mihrüñ eşeri / Māhda şehper-i cibrīl perī

yer yüzi, yir yüzi [5] dünya, arz
NE886 Oldı selāṭīn-i ʿadālet-şiʿār / **Yer yüzine** sāye-i perverd-gār
NE1505 Ḫākde ten lebüñ açıḳ nergisī / Her birisi **yer yüzinüñ** gözcisi
NE1334 Ol nemekin baḥr ile rūşen-fezā / **Yir yüzüne** dīde-i behcet-fezā
SE2386 Āb-ı ṣāfī çü dil-i şūrīde / Oldı **Yir yüzine** nūr-ı dīde
S602 N'ola dinse **yir yüzinüñ** ʿaybı var / Ki baḥrı sefīd ü siyeh-bīni var

yiri gelmek [1] sırası gelmek, zamanı uygun olmak
HH2419 Sırr-ı nā-güftada **yiri geldi** / Her biri öteden beri geldi

yirine getürmek [1] istenileni, emredileni yapmak
HH2153 **Getürüp** emrini **yirine** hemān / İtdiler ḫasteyi ṭabībe revān

yirini bulmaḳ [2] kendi yerine gelmek, kendine uygun makamı, durumu bulmak
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa ġubār / Yine **bulur yirini** āḫir-i kār

HH275 Mesned-i ʿadl dāverin buldı / Olmış idi maḥal **yirin buldı**

yir ḳuḳlası [1] yerdeki yatay ip çekilerek sıçratılıp hareket ettirilen eski bir kukla türü

SE1411 İdicek biri biriyle daʿvā / İtdi **yir ḳuḳlası** ẕevḳın ẓürefā

yerāʿ(a) [3] kamış kalem

NE3093 Tār-ı süṭūrı ki ḳırup bend ider / Şuʿbede-bāz oldı **yerāʿa** meger

SE3453 Oldı minvāl-i **yerāʿ-ı** pergār / Perniyān-bāf-ı mülemmaʿ-evtār

HH164 Sebaḳ-ı faẕlına idüp tedbīr / Güdecek eyledi **yerāʿanı** tīr

yereḳan [1] sarılık hsatalığı

HH522 Defʿ olursa bu ẓaʿf ile **yereḳan** / Ṣarı Ṣāltuḳ Babaya bir ḳurbān

Yergöki [1] Rusçuk şehrinin karşısında, Tuna nehrinin sol kıyısı üzerinde bulunan Yergöğü şehrinin kalesi, Yergöğü kalesi

NE772 Ḳarşusı bir ḳalʿa-i gerdūn-ḳarīn / **Yergöki** nāmındaki ḥışn-ı ḥaṣīn

yermek [3] bkz. ‘aş yermek’ md.

NE600 Baḳma riyāẕetdeki daʿvāsına / Aş **yerürler** ölü ḥelvāsına

SE854 Faḳrıla ḳānīʿ iken ḫuşk u tere / Ṭatlı ṭuysa biriñüz aş **yere**

SE2611 Cān virür ölüsini görse eger / Bikr iken ṭurşusına **aş yerer**

ye’s [6] şiddetli üzüntü, keder, ümitsizlik

SE139 Ḥırṣ ider anı ḳafā-ḫār-ı belā / Sīlī-i **ye’se** maḥal rūy-ı recā

SE1278 Ehl-i dil itmiş-idi **yeʿsi** penāh / Ser-be-ser müntaẓır-ı luṭf-ı İlāh

SE1279 Cümleden dāʿī-i efkende faḳīr / **Ye’sile** olmış idi ʿuzlet-gīr

SE2670 **Ye’sile** āḫir o şerrīr-i cihan / Tāziyāne gibi uzatdı zeban

HH1171 ʿĀḳıbet ol iki zebūn ü figār / Oldılar **ye’s** ile fedāyī-vār

HH1107 **Ye’s** ü ḫırmān ile o ḫaste vü zār / Ol maḥall-i ḫaṭardan itdi güzār

yesār [3] sol taraf, sol

S281 Yemīninde ehl-i yemīn oldı yār / Solaġ olsa aña ʿaceb mi **yesār**

S338 Ṭurup ḳalbde Şāh-ı deryā **yesār** / İki yañada oldı anlar ḥışār

SE2965 Rūz-ı rūşenle miṣāl-i şeb-i tār / Müteʿāḳıb olıcaḳ ʿusr u **yesār**

yesār u yemīn [4] sol ve sağ ‖ her taraf

S286 Bu ḥāletle ol baḥr-ı cūşān-ı kīn / Yayıldı feẓāya **yesār u yemīn**

S337 Güẓār itdi ḳol ḳol sipāh-ı güzīn / Müsellaḥ müretteb **yesār u yemīn**

S345 Başup nice yerler o deryā-yı kīn / Yudı yayḳadı hep **yesār u yemīn**

S359 Olup ḫayl-i āhen-dilān der-kemīn / Çü şimşīr ü ḫançer **yesār u yemīn**

Yeṣrib [2] Hz. Muhammed’in mescidi ve kabrinin bulunduğu yer, İslam’da iki harem bölgesinden biri ve Hz. Muhammed ve dört büyük halife döneminin başşehri, Medine şehri.

NE1359 Şāhid aña **Yeṣrib** ü Baṭḥa yeter / Her birine ehl-i ḫıred cān atar

HH94 Şāh-ı **Yeṣrib** sülāle-i Hāşim / Māh-ı ümmü’l-ḳurā Ebü’l-Ḳāsım

Yeṣrib-ḥarem [1] Medine’de bulunan, haremi medine olan ‖ Hz. Muhammed

NE1380 Geldi o şāhenşeh-i **Yeṣrib-ḥarem** / Şalını şalını miṣāl-i ʿalem

yeşil [11] beyaz ışığın tayfında sarı ile mavi arasında yer alan renk ve bu renkte olan

S249 Çıḳardı **yeşil** cāmesin çün ṣabā / Güli açdı el-ḥaḳ bu gülgūn ḳabā

S270 Hevā-yı ẓaferle yine mevc-sān / **Yeşil** çerge şişdi ḳabardı hemān

S334 **Yeşil** bayraġ ile ney-i nīzeler / Yeşil berg ile ney-şekerdür meger

S334 Yeşil bayraġ ile ney-i nīzeler / **Yeşil** berg ile ney-şekerdür meger

S560 Olur feyż ile mevcesi gūyiyā / **Yeşil** ṣūf ile meşhed-i aṣfiyā

S572 Döküldükçe girdāba berg-i bahār / Görinür münebbit **yeşil** kāse-vār

S695 Ya ol servler kim ser-efrāzdur / **Yeşiller** giyer ḫūb-ı ṭannāzdur

S717 Ḥıżrlıḳdur ol sebze-i bī-miṣāl / **Yeşil** tāziyāne ṭutar her nihāl

S1281 Bu āb itse sīrāb eger āheni / **Yeşil** berg ola ḫançer-i sūseni

NE452 Geydi **yeşil** ṣūfını ṣūfī-ṣıfāt / Her birisi uçmaġa açdı ḳanāt

SE2312 İtse ʿazm-i çemen-i niʿmet ü nāz / Bir **yeşil** yapraġıla ehl-i niyāz

yeşīm [3] genellikle açık yeşil olmakla birlikte pembe, kırmızı ve beyaz renkte de olabilen, sihirli özellikleri olduğuna, suya atılınca yağmur yağdırdığına inanılan, yüzük, ziynet eşyası vb. eşya yapımında kullanılan sert, kıymetli taş, yada taşı. Ayrıca bkz. ‘seng-i yada’ md.

S1081 Dile muṭribā irdi zaḫm-ı cefā / Bir **yeşīm-i** sāzı yetişdür aña

NE263 Mūyı bir **yeşīm-şıfāt** ü dil-pesend / Añsa ṣaçı gibi muʿanber kemend

NE2976 Ferşe ne ḥācet ki döşenmiş çemen / Rīşeli ḳalınca bir **yeşīmden**

HH1214 Oldı yāḳūt-ı aṣfer-i aḫter / Kāse-i **yeşīmde** nişānde güher

yetīm [2]

1. babası ölmüş çocuk

NE2540 Korur idi āleti ol nā-be-kār / Ṣanki **yetīm** almış eline ḫıyār

2. eşsiz, tek. Ayrıca bkz. ‘dürr-i yetīm’ md.

HH998 Çıḳdılar ṭaşra bunca dürr-i **yetīm** / Dili sūrāḫ-i ġam derūnı dü-nīm

yetişdürmek [3]

1. ulaştırmak, ulaşmasını sağlamak

S787 Ḳanı sāḳiyā ḫūn-bahā-yı ḫıred / **Yetişdür** anı ben gedāya meded

S1081 Dile muṭribā irdi zaḫm-ı cefā / Bir yeşīm-i sāzı **yetişdür** aña

2. yetmesini sağlamak

S1370 Şu deñlü dırāz oldı şimdi leyāl / Ki uyḫu **yetişdürmek** oldı muḥāl

yetişmek, yitişmek [15]

1. bir yere ulaşmak, varmak, vasıl olmak

NE315 Geldi **yetişti** o Ḫudāvend-i nās / Sürʿat-i seyrini ḳıl andan ḳıyās

NE382 Ḫandeḳ-ı jerf oldı yem-i ḫūn-ı nāb / Aña **yetişmezdi** ḥibāl-i şihāb

SE2468 **Yetişüp** geldi o perī-peyker / Ḳıldı ardınca çoḳ āhū-yı naẓar

2. gelişip büyümek, olgunlaşmak

S731 **Yetişmiş** kimi ḫāṣıl itmiş yemiş / Virüp mīve kestānesi çatlamış

SE508 Necm-iken neyyir-i raḫşān oldı / **Yitişüp** nahl-ḫırāmān oldı

SE1442 Şāhlıḳdan yoġ-iken nām ü nişān / Oldı çünkim **yetişüp** taze cüvān

SE1544 Zūr-ı ʿışḳa ṭayanur mı maḥbūb / **Yetişincedür** o ḳullāb-ı ḳulūb

SE2730 Ṭutalum kim **yetişe** mīve-i ter / Sen de ol vaḳte yetişmek ister

SE2730 Ṭutalum kim yetişe mīve-i ter / Sen de ol vaḳte **yetişmek** ister

SE2744 Şaḫlar tāze **yetişmiş** aʿlā / Mīveler cümle irişmiş ẕībā

SE2746 Oḫşar oġlı **yetişen** pīr gibi / Ẕekan-ı sībi ʿizār-ı ʿinebī

SE3036 **Yitişüp** oldı o naḫl-i ḫurrem / İstiḳāmetde nezāketde ʿalem

3. yardım etmek, yardıma koşmak

NE3070 Virdi ḥakīmāne cevāb-ı ṣavāb / Kim **yetişincedür** o derde şarāb

4. zamanı gelmek

HH2421 Aḫir ammā **yetişdi** faṣl-ı şebāb / Virdi ḥükmin miṣāl-i cām-ı şarāb

5. ulaşmak, yeterli olmak

S1215 Ġıdāsını yir keyf irişmez aña / Yidikçe ġıdālar **yetişmez** aña

yetmek, yitmek [67]

1. yetişecek miktarda veya derecede olmak, kâfi gelmek, yeterli olmak

S116 Bu **yetmez** mi taʿrīfe ol serveri / Mü’ebbed ḳıla nesl-i Peyġamberi

S181 Aña dinse miʿrāc-ı mü’min ne var / **Yeter** şāhidi minber ile menār

S402 Ne ṭurursun ey baḫr-ı nādīde cūş / **Yeter** ḳıl sükūnı ġama rūy-ı pūş

S442 Virür cām-ı mey-i ḫāletin verd-i ter / Nesīm-i ṣabā hūd muḥarrik **yeter**

S755 Bulunmazsa āvāze-i ney saña / Münebbih **yeter** ġulġul-i mey saña

S837 **Yeter** sāḳiyā laʿl-i ḫandān bize / Ḳadeḥ üzre çün kim dinür cān meze

S854 Bu **yetmez** mi kim ide bī-iḫtiyār / Ḳala ṭaʿnadan nāṣiḥ-i herze-kār

S908 Filizzātı n’eyler dil-i neşve-nāk / **Yeter** aña kibrīṭ-i aḫmer o tāk

S916 Saña munṭaẓırdur ḫarābātiyān / Ḫum-ı mey **yeter** oldı genc-i nihān

S951 Ṭolı üzre būse alınur müdām / **Yeter** ʿāşıḳa būse-i laʿl-i cām

S965 Dil-i zār olup ḳānīʿ-i ḫuşk ü ter / Baña şiş kebābıyla şīşe **yeter**

S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i rāhı **yeter** / Eger lüle dirseñ ṣurāḥī yeter

S1198 Saña sāġaruñ şemʿ-i rāhı yeter / Eger lüle dirseñ ṣurāḥī **yeter**

S1237 ḫużūrın uçurma ṣalup ṣūr u şer / O bī-çārenüñ kendi derdi **yeter**

S1255 ʿArūs-ı güle sebze ile semen / **Yeter** lāzım ise cihāz ü çemen

S1401 Ṭoluñ dā’im ey sīne-i bī-sükūn / **Yeter** saña dil sāġar-ı lāle-gūn

S1481 Gel ey şāḫ-ı kilk-i bedāyiʿ-nigār / **Yeter** ḳılduñ evrāḳı reşk-i bahār

S1483 Virüp nāyuña Fāryābī nevā / **Yeter** eyledüñ güne güne ṣadā

S1557 Güneh çoḳluġı aña ḥaclet **yeter** / Ḳuluñdur ne deñlü ise ʿafv umar

NE322 Ḳaldı niʿam bī-ḥadd ü pāyān bize / Ḥişṣe-i ġā’ib **yeter** īmān bize

NE686 Meykede ṭāḳında olan nerdübān / Baña **yeter** pāye-i ʿizzet hemān

NE838 Her ne yaña ʿārif iderse güzer / Mürşidi li’n-nās-i müẕāhib **yeter**

NE938 Diñle bu rengīn-i suḫanı ḫāmeden / Ḥişṣe **yeter** saña ḫıred-nāmeden

NE989 ʿIşḳ gibi ḳanı mey-i pür-feraḥ / Ḥaşre degin saña **yeter** bir ḳadeḥ

NE1114 ʿĀrife bu deñlü kerāmet **yeter** / Rütbe-i vālā-yı velāyet **yeter**

NE1233 **Yetmeyüp** ol ḳaṣr-ı müseddes yine / Perde-i zenbūrı çeker önüne

NE1285 Nehr-i cinān olmasa ger rū-nümā / Gökṣu **yeter** aña muʿādil saña
NE1359 Şāhid aña Yeṣrib ü Baṭḥa **yeter** / Her birine ehl-i ḫıred cān atar
NE1390 Şekl-i kemer ṣūret-i ḳuvvet **yeter** / Bendelige bend-i işāret **yeter**
NE1440 İster iseñ ḳavlüme rūşen-i delīl / Saña **yeter** ḳıṣṣa-i şeyḫ-i celīl
NE150 Kendüsüne derdi **yeterken** yine / Düşmede dil ḫūblaruñ derdine
NE1540 Mevtine ḥükm eyleyemez ẕū-fünūn / Naḳl **yeter** maʿni-i belyenḳılūn
NE1656 Ḥişşe **yeter** ḳıṣṣa-i molla-yı Rūm / İtdi meh-i bedr anı şems-i ʿulūm
NE2040 Saña **yeter** pend-i cevāhir niṣāb / Nādire-i müfti-i ḫāżır-cevāb
NE2078 Pend **yeter** vār ise ʿaḳluñ hemān / Nükte-i كالعيان الجز بسى
NE2133 Perde de yoġ ise arada eger / Baḳmamaġa perde-i çeşmüñ **yeter**
NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri faḫri yoḳ / Ḳoş var ise aña **yeter** bir yoluḳ
NE2639 Yine **yeter** itmege terk-i hevā / Ādeme bu ḳıṣṣa ʿibret-nümā
NE2744 İrmese vaṣlına o sīmīn-tenüñ / Güci hemān ḳendüye **yeter** anuñ
NE3145 Şāʿir-i sāḥir geçinürseñ eger / Naẓmum aña muʿciz-i Mūsā **yeter**
SE220 Rūz-ı mīzānda **yiter** ẕerrece ʿavn / Rīzesi seng-i terāzū-yı dü-kevn
SE510 ʿAḳlınuñ **yitmez-iken** noḳṣānı / Virdi dil bir güzele pinhānī
SE628 Şeref-i ʿilme nesebden bu **yiter** / Küfv olur Zühre de olsa duḫter
SE1148 Tīr-i pür-zūrı varur kār itmez / Eli irmez aña güci **yitmez**
SE1429 Himmetin yoġ-ısa aṣlında eger / Anlaruñ bir naẓarı saña **yiter**
SE1873 ʿİbret ehline **yiter** ḥişşe tamām / Ḳıṣṣa-i Ḫıżr-ı Nebī ḳatl-i ġulām
SE2264 Dostluḳdan kime irişdi żarar / İʿtibār idene bu ḳıṣṣa **yeter**
SE2460 Ḳalmaya ʿālemi itseñ ābād / Bize bu ḳıṣṣa **yiter** pīş-nihād
SE2807 Ġam degil rūḥuñı itseñ teslīm / Saña sermāye **yiter** ḳalb-i selīm
SE2953 Bize **yitmez** mi şeref kim her bār / Ana taḳlīd idevüz ṭūṭī-vār
HH8 Bir kalemden bu naḳş-ı gün-ā-gün / Kudretüñden **yeter** nümūne-nümūn
HH371 Bize **yetmez** mi günbed-i laʿli / Nev-bahār olsa ergevān naḫli
HH381 Felegüñ vaḳt-i ṣubḥ-ı pür-nūrı / Saña **yetmez** mi ṭāḳ-ı kāfūrı
HH388 Budur aḥbāba pendüñ icmāli / Neñe **yetmez** bu ḳubbe-i ʿālī
HH504 Gördiler ʿışḳ cānına **yetmiş** / ʿAḳlın alup işin temām itmiş
HH613 Yedi bir zaḫm kim ölince **yeter** / Zaḫm ammā ki ne uñar ne biter
HH741 Raḥm ḳıl ḥālüme şikeste-dilem / Baña şermüm **yeter** ki münfaʿilem
HH2288 Dil-ber ile münāsebet bu **yeter** / Ki seni ʿāṣıḳı diyü dögeler
HH2518 **Yetmeyüp** kelle-kūb-ı ġam ber-ser / Ṭāġ-ı ʿışḳ oldı anlara ser-ber
HE84 Gel ey āteş-fürūz-ı ḳıṣṣa-i ʿaşḳ / **Yeter** ṣalduñ cihāna ġuṣṣa-i ʿaşḳ

2. yetişmek, ulaşmak, vasıl olmak

S983 **Yeter** ġuṣṣanuñ kūh-ı Elburzına / Ṣurāḫīnüñ el ur yine gürzine
SE984 Birlige **yitmege** eyler ṭalebi / Āşinādur iki hem-şehri gibi
SE1732 Güci Sührāba **yitüp** itdi helāk / Cigerin ḳahrıla itdi ṣad-çāk
HH829 Birlige **yitdiler** ol iki refīḳ / Birbirinden olunmadı tefrīḳ
HH2052 Bend idüp ceẕbe-i maḥabbet-i pāk / Birlige **yitdi** ol iki çālāk
HH2208 Uñmasun **yitmesün** cihānda raḳīb / Uġrasun her belāya bī-taḳrīb
HH2717 Birlige **yitdi** ḳāṣıd u maḳṣūd / İkilik oldı aradan nā-būd

yetürmek [5] yeterli olmak, kâfi olmak

SE1218 **Yetüre** ʿāleme kendi derdi / Ne belā cilf-i ṣafā-perverdi
SE2316 Sen de bir yañadan itme işʿāl / Derd-mende **yetüre** şerm-i suʾāl
SE2660 Bu ḥikāyet ki getürdi ḫāme / **Yetüre** ḥākime Ḳānūn-nāme
SE3159 Bu cefā kim olınur şāḫ-ı tere / ʿĀḳil iseñ saña ʿibret **yetüre**
SE3472 Ḥācet olmaz sitem-i üstāda / Kendi derdi **yetüre** ḥussāda

yevm [2] gün

SE1441 Yaʿnī Şiblīʾl-esed-i **yevm-i** ḥurūb / Veled-i Leyṯ-i bahādır Yaʿḳūb
HH876 Oldı ol şehre şāh-ı bā-teʾyīd / Māh içinde miṣāl-i **yevm-i** saʿīd

yevm-i ḳarār [1] karar günü ‖ mahşer günü

SE95 Oldı miftāḫ-ı yed-i ṣunʿı medār / Bī-ḫalel devr ide tā **yevm-i ḳarār**

yevm-i ḳıyām [1] kıyamet günü

SE539 Yaraşur dinse ʿimādüʾl-İslām / Ṭurur anuñla **yevm-i ḳıyām**

yeyni [1] ağır olmayan, hafif

SE3475 Cümlesi dürr-i girān-ḳadr ü şemīn / Kendüsi **yeyni** bahāsı sengīn

Yezdān [1] Allah

SE724 Didi Sulṭāna Resūl-i **Yezdān** / Pederi ismi ile yā ibn fülān

Yezdicerd [1] Behrâm-ı Gûr'un oğlu II. Yezdicerd

SE506 Ceddi nāmıyla olındı ikrām / **Yezdicerd** oldı şeh-zādeye nām

yıġın [1] üst üste birikmiş, toplanmış halde

NE2545 Yarma bilekli evcesi bir **yığın** / Şımsıḳı et heb yaḳışıḳ bel bıḳın

yıḳık [1] yıkılmış, harap ‖ üzgün, kederli

NE2537 Żūḫabuñ ol zevce-i fertūt-ı şūm / Oldı **yıḳık** göñlüne mānend-i būm

yıḳılmaḳ [7] bozulmak, tarumar olmak

SE1316 Çoḳ yaşatmaz anı āh-ı fuḳara / **Yıḳıla** ḳalmaya dīn ü dünyā
SE1332 ʿĀleminde ola kendi her dem / Ṭuymaya ger **yıḳılursa** ʿālem
SE1603 **Yıḳıla** yapdıġı ṭāḳ-ı ʿālī / Dehr ola ġulġulesinden ḫālī
SE1652 Keli açıldı **yıḳıldı** nāmūs / Meclise oldı firengī fānūs
SE2453 Ṭaşı ṭaş üzre ḳomaz merd-i cevād / Yaparın şandı **yıḳıldı** Şeddād
HH369 **Yıḳılup** ger ḫarāb ola ʿālem / Ḳonmaya dāmenine gerd-i elem
HH831 **Yıḳılup** ol ḫarābe-zār-ı fenā / Oldı nice defīneler peydā

yıḳmaḳ [8]

1. yere sermek, devirmek

S211 İşāret ḳılup tīri engüşt ile / **Yıḳar** ḫaşmı gürzi birer müşt ile
NE2167 Anı **yıḳup** ḫāṭırını yapmaya / Āteş-i sūzanına şu serpmeye
NE2240 Kimin evin **yıḳdı** ʿaceb rüzgār / Mandalını virdi baña yādigār
SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü tüvān / Ḫāh u nā-ḫāh **yıḳar** zāl-ı zaman
HH1177 Gördi kim ḍarb-ı tīr ile **yıḳdı** / Ṭāḳ-ı ḳaşra kemend atup çıḳdı

2. bozmak, ortadan kaldırmak, yok etmek

SE1097 Milkinüñ ḳāhiridür Rabb-i ġanī / **Yıḳamaz** kimse Ḫudā yapduġını
SE1656 ʿIrżımı **yıḳdı** ḥużūruñda senüñ / Yeg idi boynuma geçse resenüñ
SE1660 Kiẕb idüp göz göre dīvānumda / ʿIrżuñı **yıḳmış-idüñ** yanımda

yıl [16] on iki aylık süre, sene

S1458 Çeküp Ḳays Leylāsına intiẕār / Ayaġ üstüne itdi bir **yıl** ḳarār
NE112 Künbed-i eşcārı ki zīnet ider / Her **yıl** açup anı meremmet ider
NE1335 Biñ **yıl** olur saḳ ḳalma hem-zebān / Biñde bir evṣāfı olunmaz beyān
NE1568 ʿAsker-i ṭāʿūn gibi ol ḳavm-i şūm / Her **yıl** ider ġāret-i eṭrāf-ı Rūm
NE1817 Ḥātem olur dehrde ḫayr ile yād / Bin **yıl** iñen eyleye bi-ḫayr-ı yād
NE2282 Yaʿni ki tefrīḳ olınur bī-cidāl / Bir **yıla** dek olmaz ise ittişāl
SE97 Olmasa terbiyesi ger nice **yıl** / Eşheb-i ṣubḥ ḳala pā-der-gil
SE947 Bunca **yıl** ḫıdmetimiz itdi beden / Paḳ olup bārī şarılsaydı kefen
SE1497 Kisrī-i milket-i Īrān oldı / Nice **yıllar** şeh-i şāhān oldı
SE2428 Mālı ider **yıl** on iki ay sefer / ʿÖmri hep dād u sited birle geçer
SE536 Ḫam-ı ebrū-yı hilāl-i ramażān / **Yılda** bir kerre olur ḫalḳa ʿiyān
SE537 Çeker anuñ **yılına** varınca / Ḫasretin her kişi miḳdārınca
HH357 Olur erbāb-ı ʿışḳa ʿīd-ı sürūr / **Yılda** bir kez el öpmege destūr
HH1073 **Yılda** bir ḳāfile gider her gāh / Sizi anlara ideyin hem-rāh
HH1601 Bir iki gün iderse ʿayş ü ṭarab / Nice **yıllar** çeker belā vü taʿb
HH1831 Bir nefes terk-i cām ḳılmaz idi / **Yıl** geçer kendüsini bilmez idi

yılan [5] bacakları olmayan, pullarla kaplı, çatal dilli, bir kısmı zehirli olan uzun sürüngen hayvan. Tanıklarda uzun ve uzayan şeyler bağlamında kullanılmıştır.

NE1569 Şayḳası var şabḳası gibi siyāh / Şanki **yılan** adası pür-kīne-ḫāh
NE2223 Seyr idicek anı o şūḫ-ı cihān / Cebde **yılan** bulmışa döndi hemān
NE2798 ʿĀḳıbet uzandı miṣāl-i **yılan** / Parmaġınuñ üstüne geldi hemān
SE2227 Kimi dir görince oynar her dem / Kör **yılandur** aña ben yapışamam
HH1450 Oḳ **yılanı** gibi atıldı ḫadeng / ʿĀlemi ḳıldı çeşm-i ejdere teng

yılan ayaġı olmaḳ [1] görünmez olmak, yok olmak, gözden uzaklaşmak. Eski bir inanca göre başta yılan ayaklı olarak yaratılmıştır ve ayakları sonradan yok olmuştur.

NE2990 Alup anı **oldı yılan ayaġı** / Yaʿni ki ḳaldurdı hemān ayaġı

yılanlar ḳuşanmaḳ [1] kötü bir işe niyetlenmek. Ayrıca bkz. ‘kemer-beste’ md.

NE2955 Her kemeri żāyiʿ olan pür-mihen / Aña **yılanlar ḳuşanur** kīneden

yıldırım [1] gök gürültüsü ve şimşek ile birlikte kendini belli eden elektrik boşalması, şimşek

NE480 Añdurur encüm ile meh rūşeni / **Yıldırım** ile ḳafes-i āheni

yıldız [1] (Güneş ve Ay dışında) gökyüzünde nokta gibi görülen ışıklı gök cisimlerinden her biri. Ayrıca bkz. ‘Seḥer yıldızı’ md.

SE8 Noḳṭalar şayd-ı maʿānī izidür / Ṣubḥ-ı ṣādıḳda seḥer **yıldızıdur**

yıldızı düşkin olmaḳ [1] gözden düşmüş, talihsiz, bedbaht olmak

SE3400 İt ḳadar raġbeti olmaz ṭuluñ / **Yıldızı düşkin** olur maʿzūlüñ

yıldızı düşmek [1] gözden düşmek, talihsizliğe uğramak

SE1177 Eşer-i zelzele-i şavletden / **Yıldızı düşdi** irüp vaḳt-ı fiten

yılmaḳ [1] gözü korkmak, cesaretini kaybetmek

S555 Yenür diyu dil şaydına ʿazm ider / Velī dām-ı āġūşı görse **yılar**

yırtıcı [2] avını dişleri ve tırnakları ile parçalayarak avlayarak yiyen etçil‖kan dökmekten hoşlanan, acımasız kimse

NE2147 ʿĀḳıbeti şīr iken āhū olur / **Yırtıcı** şehbāz ise tīhū olur

NE2208 **Yırtıcıdan** ḳaçup o şāhin-bāz / Görmemiş idi sitem-i cürre-bāz

yırtılmaḳ [1] parçalara ayrılmak, parçalanmak

NE2318 İtse ḳaçan ḥarfe dehānın ferāḫ / **Yırtıla** çāḳ perde-i ḳaṣr-ı sımāḫ

yırtmaḳ [4] bir şeyi el ile iki tarafından tutarak parçalara ayırmak

S11 O şevḳ ile **yırtar** yaḳasın seḥer / Döşer jāle şanma gümüş dügmeler

SE1926 **Yırtup** atmaḳda ser-ā-ser nası / Şanki dükkānçe-nişīn kirbāsı

SE2502 Mādiyānıla nice tevsen-i ner / Oynayup cümle çulın **yırtmışlar**

HH1770 Câme içün büyüdi ten-câme / Yaḳasın **yırtup** itdi hengâme

yigit [6] cesaretli, gözü pek, kahraman kimse

NE2504 Göre mi rāḥat yüzün erken **yigit** / Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit

NE2906 Bir **yigidi** yolda görüp niceler / Aldanup ol da ṭamaʿ-ı ḫām ider

NE2907 Hem-reh olup menzil-i maḳṣūda dek / Dāmenin alur **yigidüñ** ol köpek

SE2024 Görmedi mişlüñi bir daḫı felek / **Yigit** olınca senüñ gibi gerek

SE3422 İbrişim gibi **yigitdür** kendi / Cān-fezādur leb-i şeker-ḫandi

HH1357 Taleb itsem feda iderler cān / Ḳoç **yigit** gibi olmaġa ḳurbān

yimiş [1] yemiş, meyve

S731 Yetişmiş kimi ḫāṣıl itmiş **yimiş** / Virüp mīve kestānesi çatlamış

yimişin yi aġacın şorma [1] "Nereden geldiğini araştırmadan faydalanmana bak" anlamında ve bugünkü kullanımı "Üzümünü ye bağını sorma" şeklinde olan atasözü

SE3428 Ḳoca iblīs ise aşlın dimedi / **Yimişin yi aġacın** şorma didi

yine [211] bir daha, tekrar, gene

S19 Nedür rind ü zāhiddeki hāy ü hūy / **Yine** aña ʿā'id hep ol güft ü gūy

S69 **Yine** naẓm-ı pāk ile ol ter-zebān / **Yine** mülhim-i ġayba ol tercemān

S175 Ḳılup nūr-ı dīde gibi ḳaṭʿ-ı râh / **Yine** perdesin eyledi cilvegāh

S253 Ḫurūş itdi **yine** bedenlerde ḳan / Miṣāl-i nihāl-i gül ü erġavān

S257 İrişdürdi Boġdâna daḫı żarar / **Yine** girdi birbirine baḫr u ber

S265 **Yine** eylemez keşmekeşden ferāġ / Yeñildikçe itmez güreşden ferāġ

S270 Hevā-yı ẓaferle **yine** mevc-sān / Yeşil çerge şişdi ḳabardı hemān

S311 Girüp çarḫaya bāde-i erġavān / **Yine** şīşenüñ ḫalḳın it ḫūn-çegān

S401 Didi müjde kim irdi eyyām-ı feyż / Leb-ā-leb görüldi **yine** cām-ı feyż

S467 Anuñla ḳomaz **yine** eyler cefā / Şaçar curʿasın **yine** bizden yaña

S503 Şoḳar şāḫ-ı misvāki başa **yine** / Şalar gergedan gibi gördügüne

S529 Söz aç **yine** vaṣf-ı nev ü köhneden / Dizilsün sütūruñ miṣāl-i beden

S765 **Yine** bāde-i nābı sürmek gerek / Bu derdüñ ʿilācını görmek gerek

S799 İdüp sāḳiyā ṭāṣbāzī **yine** / Getür raḳṣa erbāb-ı rāzı **yine**

S804 Bıraḳ lücce-i ʿişrete lengeri / **Yine** ṭutalum zevraḳ-ı sāġarı

S807 İdüp sāḳiyā bezmi pür-velvele / **Yine** alıcı çaḳıruñ al ele

S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḫr-ı ferāḫ / **Yine** cezr ü med ẓāhir itsün ḳadeḥ

S817 Dem-i ʿıydıdur meclisüñ sāḳiyā / Ṭolı şun olunsun **yine** merḥabā

S881 **Yine** pür-ḥabāb it mey-i bī-ġışi / ʿAlevlendür ol küze-i āteşi

S896 Şalar dūşuna sebz-i seccādesin / Velī eksük itmez **yine** bādesin

S915 Ḳanı sāḳiyā ol ḫum-ı māyedār / O naḳd-i revānı **yine** ḳıl nehār

S920 Ḫalāṣ iden oldur **yine** dem-be-dem / Ḫurūş itse ṭūfān-ı deryā-yı ġam

S932 Getür sāḳiyā bezme bir ṭolı cām / **Yine** çarḫa girsün o bedr-i tamām

S937 **Yine** sāḳiyā yāre şun bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i zībāya şu

S983 Yeter ġuṣṣanuñ kūh-ı Elburzına / Şurāḫīnüñ el ur **yine** gürzine

S987 Meger duḫter-i rez olup zer-nişār / Büyük küçük oldı **yine** ḥiṣṣedār

S1006 **Yine** sāḳiyā kāmrānsın yine / ʿAṣādār-ı pīr-i muġānsın yine

S1006 Yine sāḳiyā kāmrānsın **yine** / ʿAṣādār-ı pīr-i muġānsın yine

S1006 Yine sāḳiyā kāmrānsın yine / ʿAṣādār-ı pīr-i muġānsın **yine**

S1019 Düşüp ʿaksi saḳf-ı sipihre **yine** / Olur pīş-ḫᵛān ile ṭob āyīne

S1049 Alup deste āyīne-i sāġarı / **Yine** göster āyin-i İskenderi

S1055 Şenelsün biraz muṭribā encümen / Dem ur **yine** sūr-ı Sirāfilden

S1080 Düzüp tārı depret biraz erġanūn / **Yine** eyle taḥrīk-i ġark-ı cünūn

S1098 **Yine** sāḳiyā irdi hengām-ı şeb / Ḳurulsun **yine** bezm-i ʿıyş u ṭarab

S1101 İdüp māh-ı bedri gümüş ā **yine** / Felek itdi tebdīl-i şūret **yine**

S1105 Bu deñlü nizār olmış iken **yine** / Görüp cām-ı mihri gelür yirine
S1109 **Yine** pīre zāl-ı sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre aṣdı siyeh çeşm-bend
S1113 Getür şeb-çerāġ-ı mey-i rūşeni / Bu şeb **yine** seyr idelüm gülşeni
S1147 Döşendi **yine** pīşgāh-ı ufuḳ / Ruḫ açdı büt-i erġavānı tutuḳ
S1152 **Yine** tūde-i tibr-i pür-rīzeden / Zer-i ḫāliṣ itdi sipihr-i kühen
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / Uyansun **yine** ṣemʿ-i zindān-ı ġam
S1162 Getür sāḳiyā bir mey-i ḫoş-güvār / **Yine** idelüm defʿ-i ḫˇāb u ḫumār
S1170 **Yine** reng-i rū ḫāṣıl it lāle-vār / Seḥerden pür it sāġarı jāle-vār
S1182 Ḫurūş eyledi **yine** ḫumdan ṣarāb / Bu ṣevḳa muaʿllaḳlar itdi kebāb
S1199 **Yine** meclisi ṭutdı būy-ı duḫān / Meded micmer-i cāmı gezdür hemān
S1226 Şu ṣuretle mest-i meye dolaşur / Ki ṭuramaz o **yine** öper ulaşur
S1247 Zamāne gülüñ cāmın itmişdi kim / Açıldı **yine** ġoncadan tāze ḫum
S1250 **Yine** bülbüli ḳıldı meftūn u zār / Mülāyim güzel gibi bād-ı bahār
S1251 **Yine** sāġarın pür ḳılup verd-i ter / Ḳodı cāmına jāle-senc pāreler
S1261 Gülüñ pulların dizdi nerrād-ı ṣubḥ / **Yine** oynar altun ile bād-ı ṣubḥ
S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / **Yine** döndi gün yüzine şehr-i bāġ
S1271 Dizüp lāle vü gül **yine** kāseler / Çemen cemʿ-i bārān-ı nīsān ider
S1272 Düşüp şevḳ-ı bezm-i ṣafā güllere / **Yine** naḳd-i vaḳti ḳodı sāġara
S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı zerrīne kāḫ / **Yine** ġarḳ-ı sīm oldı bir nice ṣāḫ
S1278 **Yine** sebze döndi yem-i aḫżara / O gülgūnı ḳoy zevraḳ-ı sāġara
S1280 Ruṭūbetden oldı **yine** rīşedār / Ṣanavber-ṣıfat künbed-i kühsār
S1284 **Yine** sāḳiyā irdi vaḳt-i temūz / **Yine** düşdi şeb-nem gibi çarḫa sūz
S1285 **Yine** bezmi germ it mey-i nāb ile / Bu faṣluñ da ḫükmin vir ol tāb ile
S1292 Temūz āteş-efrūz olup gülşene / İder puḫte elvān-ı niʿmet **yine**
S1307 Zemīn ḫuşk olup sebze oldı tebāh / **Yine** döndi bārūta ḫāk-i siyāh
S1317 **Yine** geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / Yine ṣoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1317 Yine geldi sāḳī dem-i mihr-i cān / **Yine** ṣoldı rūy-ı gül ü erġavān
S1318 **Yine** şiddet itdi gelüp bād-ı saḫt / Görüp anı kendin ṭaġıtdı dıraḫt
S1321 **Yine** ḫāki nemnāk olup gülşenüñ / Fenā virdi şimşīrine sūsenüñ
S1323 Serīrinden ayrı düşüp verd-i ter / **Yine** rūzgāruñ öñünce ḳaçar
S1331 Olup ferş-i pā berg-i zerd-i şecer / **Yine** başma naḳş eyledi ser-be-ser
S1335 Gidüp reng-i rūy-ı gül ü yāsemen / **Yine** zaʿferān-zāra döndi çemen
S1342 Ḫazān faşlı pür-naḳş olup sebze-zār / **Yine** ṭarḥ-ı nev ṣaldı köhne bahār
S1346 Ḳanı sāḳiyā āteş-i germ ü ter / Vir efsürde cisme **yine** tāb u fer
S1348 Çemen-zāra irdi **yine** bād-ı dey / Dem irdi bisāṭ-ı ṣafā ola ṭay
S1349 **Yine** cūy-ı bāġ oldı pür-yaḫ tamām / N'ola ḳaraya atsa keşti-i cām
S1353 Olup püşteler mevc-i pür-kef-miṣāl / **Yine** berf-i āġuştedür her nihāl
S1355 Atar ḳar ṭopın nev-cevānlar **yine** / Ṣaḳındı gümüş ṣavlecānlar **yine**
S1364 Müheyyā olupdur şeh-i Behmene / Çemenlerde buz gibi dībā **yine**
S1398 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i mihr-tāb / Göñülden **yine** ḳopdı şevḳ-i şarāb
S1456 **Yine** nār-ı ʿışḳa virüp işti ʿāl / Zer-i ḳalbi ile bu āteşde ḳal
S1460 **Yine** dilde cūş itdi deryā-yı ʿışḳ / Ḫurūş itdi baḥr-ı güher-zā-yı ʿışḳ
S1463 Şu āvāre kim meyde olmış ola / **Yine** ʿāḳıbet bulur anda fenā
S1466 Göñül nār-ı ʿışḳ ile bulmış cilā / **Yine** ʿāḳıbet bulur anda fenā
S1516 Ṭutalum ki naḳḳāş-ı zīnet ider / **Yine** ṭarḥ-ı resm idenüñdür hüner
NE68 Ṣaḳḳ olup ol pāy-ı bürehne **yine** / Beñzesin āhū-yı Ḫuten bāyına
NE85 Beste-dem itse beni evgārlıḳ / Ḳıl **yine** ey ḫāme meded-kārlıḳ
NE150 Kendüsüne derdi yeterken **yine** / Düşmede dil ḫūblaruñ derdine
NE191 Maḥfel-i evrāḳı **yine** zeyn ḳıl / Naʿt-ı şerīf-i şeh-i kevneyn ḳıl
NE233 Nūr-ı nübüvvet ki ṭulūʿ eyledi / Maṭlaʿına **yine** rücūʿ eyledi
NE478 Dīde-i māhīye dönüp encümi / Ṭaşdı şebüñ **yine** siyeh ḳulzümi
NE495 İtdi teneffüs dehen-i ṣubḥgāh / Oldı mükedder **yine** mirʾāt-ı māh
NE500 Ṣunmış elin nahl-i dil-ārā **yine** / Ṭāḳ-ı felekde mehüñ elmāsına
NE503 Düşdi külāhı eġilüp ġoncanuñ / Sünbüli ṭaġladı **yine** gülşenüñ
NE508 Geh varaḳ-ı verd gehī dürd-i mül / Bezme ṣaçıldı **yine** gül üzre gül
NE645 Dehre **yine** ġulġule-i tāze ṣal / Günbed-i gerdūna bir āvāze ṣal
NE721 Olmış iken memlekete pādişāh / **Yine** degil ḳāniʿ-i lüṭf-ı İlāh
NE827 Ṭutmış iken ḫalḳ ile rāh-ı merām / **Yine** döner biri miṣāl-i imām
NE980 Tiġ-i ġam-ı ʿışḳ ṭoḳınsa **yine** / Seng ise de dil olur āteş-zene
NE1010 Suç **yine** bedmest olan üftādenüñ / Var mı günāhı arada bādenüñ
NE1160 Fażlı ḫaḳīḳatde ʿayāndur **yine** / Gevher-i yektā-yı zamāndur **yine**
NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı müseddes **yine** / Perde-i zenbūrı çeker önüne
NE1237 Cism-i fenā bulsa küvāre-miṣāl / **Yine** o şekl ile ider irtiḫāl
NE1427 Belki kerāmātı bu maḫlaṣlaruñ / Muʿcizesidür **yine** peyġamberüñ
NE1530 Cümle telāmīzi varurlar **yine** / Ḫalḳa olup dāʾire-i ḳabrine
NE1557 Ḫāl-i şehādetdeki gibi **yine** / Ṣalar imiş düşmenüñ ālāyına

NE1606 **Yine** velāyetle ġuzāt-ı dilīr / Çıḳmış idi şayd u şikāra çū şīr
NE1641 Cümlesine bāb-ı şerīʿat-ı hāb / **Yine** şerīʿatden olur fetḥ-i bāb
NE1717 Her ki ṭutar kāsesin aña müdām / Āyına varmaz **yine** eyler tamām
NE1840 Bildi ki hep itdügi sevdā-yı ḫām / Sikke-i Ḥātem **yine** pür-nām ü kām
NE1909 Şīşe-i ʿārını çalar yerlere / ʿArża çalar var ise **yine** bir yere
NE1989 Ḫalḳı nişān eyleme ṭaʿn oḳına / Belki döne **yine** saña ṭoḳına
NE1993 Çarḫ virür iken ki dürli nevāl / **Yine** cefāsına tahammül muḥāl
NE2014 Ṭaşra idüp torbadaġı ṣūretin / **Yine** alurdı eline ṣanʿatın
NE2021 Yaḳdı **yine** rīşine şol deñlü ʿūd / Ṣāl-ṣıfat büridi dūd-ı kebūd
NE2035 Masḫaralıḳ şūm olup ol ebtere / ʿĀḳıbet oldı **yine** yüzi ḳara
NE2052 Ḥāzır olup ikisi anda **yine** / Nāẓır idi bir birinin ʿaybına
NE2072 ʿAybumuz it dīdeye ḥāʾil **yine** / Baḳmıyalum ʿayn-veş il ʿaybına
NE2089 Aña uyup ʿaḳldan eyle ferāġ / Mihr ṭururken **yine** yanar çerāġ
NE2096 Tecrübesiz kār olamaz dil-peẕīr / Rüstem iseñ ḳıl **yine** idmān-ı tīr
NE2132 Eskise de taḫtası olmaz ziyān / Senden olur **yine** çürüklük hemān
NE2273 Ṭılsım-ı ḳufldur dür-i genc-i Ḥalīl / Ḳalmış idi **yine** çū māl-i necīl
NE2410 Līk **yine** ġayret-i nevʿ-i beşer / Olmaya Mevlā-yı ḥaḳiḳi ḳader
NE2432 Siñsi olur kürbe-veş ol derbeder / Ṣabr idemez **yine** uġurluḳ ider
NE2442 Bu meṣel-i bende-i āzādedür / Zānī olan **yine** zināzādedür
NE2495 **Yine** kūpe nite ki zāl-ı kühen / Duḫter-i rāyi getürür Hindden
NE2577 Ṭutmaz idük sebḥ-ı mezāḥim **yine** / Dügün aşı merd olanuñ ḳırḳına
NE2602 Daʿvet ider ṣadmeye ṣandı **yine** / Bir iki ḫaṭve çekilüp ardına
NE2639 **Yine** yeter itmege terk-i hevā / Ādeme bu ḳıṣṣa ʿibret-nümā
NE2785 Bir gün idüp ʿıyş u ṣafā niyetin / Almış idi **yine** ele ṣanʿatın
NE2947 Tāk virürken niʿam-ı bī-girān / Ṭurma **yine** kesmededür bāġ-bān
NE3035 Zehrlenüp bir daḫı anı **yine** / Aḳçeni ṣarf itme gümüş ṣuyına
NE3071 Ṣoñra ne çāre diyū etdi suʾāl / Didi **yine** sāġar-ı ṣahbā-yı āl
NE3083 Biçdi **yine** ḫāme-i seḥḥāre-fen / Ṣāhid-i maʿnāya ʿacib pīrehen
NE3130 Līk **yine** olamadum denk aña / Ġālib idi faż̇l u keremde baña
SE15 Besmele vasfın idersek tekrār / **Yine** bismi'l-lāh olur āḫir-i kār
SE22 **Yine** çevgānī-i gülgūn-i zebān / Demidür ḳılsa anuñla cevelān
SE205 Cām-ı leb-rīzi dürüst oldı tamām / **Yine** eksilmedi bir barmaḳ o cām
SE229 Şeb-i tār olmagıla māh **yine** / Aṣdı fanūsını gerdūnesine
SE234 Zāyiʿ oldı **yine** bir gevher-i pāk / Şeb-i tārīk döker ise n'ola ḫāk
SE564 Bilmese ki **yine** yār-ı Ḫudā / Ādeme maġfiret eyler ferdā
SE589 Bir iki sāʿat idüp ḫāb-ı ḫuż̇ūr / Sāʾirin ḳıl **yine** kāre maḥṣūr
SE624 ʿUlemā olsa da ṣūretde ḥaḳīr / **Yine** aġż̇ına baḳar mīr ü vezīr
SE682 Rüzgār ile göge çıḳsa ġubār / **Yine** bulur yirini āḫir-i kār
SE856 Geçinüp fāriġ ü āzāde **yine** / Ṣalasız bārī ilüñ gerdenine
SE944 Ḳaldı bir ḳālıb-ı efsürde bu ten / Çıḳan ammā **yine** ʿayınıyla beden
SE1082 Gün gibi rūşen iken bu maʿnā / Heves eyler **yine** baʿż̇ı süfehā
SE1146 Eyleyüp māh-ı cihān-tābı siper / Kevkeb-i baḫta **yine** itmez eser
SE1147 Çekilen zaḥmet olur hep ż̇ayiʿ / Bildiginden **yine** ḳalmaz ṭālīʿ
SE1199 İtdi dūlāb-ı sipihr-i ġaddār / **Yine** āyīn-i ḳadīmi der-kār
SE1283 Ser-fürū itmek aña ḫüsrāndur / **Yine** saña ḳalacaḳ ḫırmāndur
SE1294 Ẓulmet-i ẓulm idi defʿ oldı **yine** / Uġradı ikisi üç günlügine
SE1890 Ḫalel irişse ger endāzesine / Ḥāżır olur **yine** bir tāzesine
SE1974 Ḫastasın ġamla helak itsün mi / **Yine** boynın buraraḳ gitsün mi
SE2003 Seni gördügi gibi şemʿ-miṣāl / Baş vire **yine** yirinden fi'l-ḫāl
SE2031 ʿAḳd iderler **yine** bir bezm-i ṣafā / **Yine** bir yire gelürler ẓürefā
SE2094 Çün ṣabāḥ oldı **yine** geldi nedīm / Oldı hem-ṣoḥbet-i sulṭān-ı kerīm
SE2157 Baḳmayup ṣūret-i istiʿdāda / **Yine** saʿy eyleyesiz irşāda
SE2247 Ne ḳadar ḳalbi olursa vīrān / Ḫaṭıruñdan **yine** çıḳmaz yārān
SE2380 Ṭutsa ol cānibi hep ehl-i çemen / Ġonca ġonca **yine** sūsen sūsen
SE2429 Eline girse eger bir alma / Bir dilimdür ḳalacaḳ **yine** aña
SE2456 **Yine** beẕl eyle anuñıla anı / Eksik itmez uran ol bünyānı
SE2510 Mīzbān çıḳdı **yine** mihmāna / Geldi esbāb-ı ṭarab meydāna
SE2725 Ḫāṣılı uymaz-ıdı taḫmine / Görmesi sebzī-i eşcārı **yine**
SE2727 Kefi lerzān idi ḫurşīd-āsā / Ḳalemi itmez idi **yine** ḫaṭā
SE2741 Geçüp ol arada bir nice sene / Seyr içün vardı ḫıyābāna **yine**
SE2766 Düşmene arḳada virseydi dilīr / Yā gibi **yine** siper ardına tīr
SE3009 Nāvek-i tīz **yine** olmaya siper / Kimse ḳarşu ḳoyamaz zerre ḳadar
SE3055 **Yine** bir gün oturur-ken tenhā / Didi gelsin beri esbāb-ı ṣafā
SE3103 Ricʿat itse **yine** Şah Manṣūr / Ḳaçmadan ḳaçmaz idi ol maḳhūr
SE3106 **Yine** maʿḳūl söze uymaz imiş / Yeñilürken güreşe ṭoymaz imiş
SE3113 **Yine** ikrārı hebā olmış-ıdı / Milki bir özge belā olmış-ıdı

SE3115 Mülkini **yine** idüp kendüye ḫāṣ / ʿAbd-i muḫliṣ gibi bulurdı ḫalāṣ
SE3117 **Yine** bir gün şeh-i manṣūr-livā / Cānib-i Rūma idüp ʿazm-i ġazā
SE3167 Bir gice **yine** idüp ʿazm-i şikār / Sindi bir gūşeye çün ġamze-i yār
SE3274 Bulınurdı **yine** ol ʿāṣıḳ-ı zār / Pāyına ṣarılı mānend-i süvār
SE3301 Didiler ṭanzıla ġam-ḫˇār gibi / **Yine** dīvāne sefer var gibi
SE3448 **Yine** tertībile oḳındı ḫavāṣ / Ḳıldı ebkār-ı süḫan meclis-i ḫāṣ
SE3465 Iẕṭırābın **yine** imdād itdi / Āh-ı reşküñ anı īḳād itdi
SE3504 Bu aġızla **yine** ʿārif geçine / Nükte-i nāzuña vāḳıf geçine
SE3510 Ser-ḳalemden **yine** ṭabʿ-ı dür-bār / Ber-i şāḫ-ı hüneri itdi nisār
HH189 **Yine** ey ḫāme ḳıl dür-efşānī / Yazalum vaṣf-ı şāh-ı devrānı
HH743 **Yine** evvelki ḫāle ʿavd itdi / Ol gül-i ter ṣolup ṣolup gitdi
HH744 Olıcaḳ Bursada nişīmen-sāz / **Yine** ibrām ile ṭuyuldı bu rāz
HH745 Çāre fikr itdiler **yine** vāfir / Buldular bir ʿacūzeyi āḫir
HH775 Virdi zen **yine** pāreyi yedine / Didi var bir Yahūdi meşhedine
HH782 İdüp itmām o kārı döndi **yine** / Geldi dārü'l-bevār-ı pīre-zene
HH859 **Yine** irşāda himmet eylediler / Tesliyet ile naṣīḥat eylediler
HH867 İçlerinden **yine** bir ustādı / Söze bu resme urdı bünyādı
HH925 Bī-tereddüd **yine** ola olacaḳ / Devletüm depdügüm ḳala ancaḳ
HH941 Açdı mekr ü fiten ḫum-ı tāze / **Yine** iş düşdi ʿişve vü nāza
HH1056 Her birin sīr ḳıldı niʿmet ile / Kendi gitdi **yine** icāzet ile
HH1163 Oldılar **yine** iki bī-çāre / Gelmiş iken vaṭana āvāre
HH1218 **Yine** yārān-ı ʿāṣıḳ-ı bed-ḫāl / Oldı naḳş-ı benāt-ı naʿş-miṣāl
HH1224 Açdılar **yine** gözlerin aḥbāb / Seyl-i eşk-i revāna oldı ḫabāb
HH1437 İki ḫaṣm-ı ḳavīyi itdi helaḳ / Yola girdi **yine** şeh-i bī-bāk
HH1526 **Yine** ol ḫaste-i şikestemi ʿışḳ / Ṣayd-ı fitrāk-i derd ü beste-i ʿışḳ
HH1537 **Yine** aḥbāba bir belā oldı / Cümle cüyende-i devā oldı
HH1609 Şāh-zāde iderdi **yine** dilek / Beglerüñ luṭfına bahāne gerek
HH1662 **Yine** fikr idüp eyledi teʾḫīr / Tā beyāża çıḳa bu emr-i ḫaṭīr
HH1778 Bu belādan ḫalāṣ olup Şeydā / **Yine** cūş itdi baḥr-ı ʿışḳ ü hevā
HH1824 **Yine** bir yire geldiler yārān / Her biri oldı tesliyet-cūyān
HH1968 Naḳş-ı mensūḫı bī-vücūd oldı / Yeñiden **yine** tār u pūd oldı
HH2082 Mihri gördi o ḫaste-i dil-rīş / **Yine** düşdi derūnına teşvīş
HH2088 **Yine** unutdıġın añup ol ān / Yeñiden başladı fiġāna hemān
HH2089 **Yine** şehr içre ġulġule düşdi / **Yine** aḥbābı başına üşdi
HH2090 Tesliyet-baḫş olup **yine** yārān / Ḫayr-ḫˇāhāne itdiler dermān
HH2142 Oradan bir bahāne ile hemān / Döndi geçdi **yine** o şūḫ-ı cihān
HH2192 Bir bahāneyle **yine** ol nā-çār / Eyledi rūy-māl-i dergeh-i yār
HH2201 Meyl-i dil **yine** araya girdi / ʿĀṣıḳ-ı mücrime amān virdi
HH2326 Ṣaldı emvāc-ı tīġ-i şeffāfı / **Yine** ḳahr ile urdı eṭrafı
HH2397 Gösterüp ṣūretā **yine** riḳḳat / Acıduñ aġladun baña ġāyet
HE20 **Yine** başla dilā bir ḫoş fesāne / Ne efsāne füsūn-ı cāvidāne
HE24 **Yine** ḳıl deste alup kilk-i cārī / Gülāb-efşānī vü ʿanber-nisārī
HE38 Gel ey Şāpur-ı kilk-i fitne-engīz / **Yine** naḳşuñla ḳıl evrāḳı gül-rīz
HE40 Dükān-ı miḥberüñ ḳaldur kepengin / Ḥarir ü ʿanberüñ aç **yine** tengin

yirin [1] yerinde, uygun, münasip

SE1265 Eyledi kiẕb ü ḫıyelde teslīm / Aña inandı **yirin** dīv-i recīm

yitürmek [2]

1. bir şeyi kaybetmek, ondan yoksun kalmak

SE1085 Ḫaberi yoḳ ide baḫtın **yitire** / Cehlile pençe uranlar şīre

2. yeterli olmak, kâfi gelmek

SE2799 Ḳıllet-i ʿaskere ġam çekme ṣaḳın / **Yitüre** āyeti "kem min fi'etin"

yoḫsulluḳ [1] yoksulluk, fakirlik

NE2510 Gönlin iderseñ iresin bolluġa / Vāṣıl olursuñ tevbe **yoḫsulluġa**

yoḳ [142] bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vesaire, varlığı bulunmayan şey

SR6/2 ʿĀlem ṭutuşup yanmada ammā ki henüz / Ser-mest-i ġamuñ **yoḳ** ḫaberi ʿālemden
S44 Varursam da ser-mest ü şūrīde-ḫāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa **yoḳ** mecāl
S358 Zihī ṣaff-ı merṣūṣ-ı pür-intibāh / Şikesti **yoḳ** illā ki ṭarf-ı külāh
S443 Faḳīr eyleyüp anlara iʿtiẕār / Didüm bende **yoḳ** ol ḳadar iḳtidār
S463 Bu çarḫ-ı daġal-pīşeden dād dād / Ki **yoḳ** Kaʿbeteyninde naḳş-ı murād
S546 Aḳıtdı dil-i ʿāṣıḳ-ı bī-ḳarār / Ki **yoḳ** anda hergiz ümīd-i kenār
S704 Ḫamīr-i muḥabbet gili ser-be-ser / Ġam-ı ʿışḳdan ġayrı **yoḳ** bir keder
S1197 Mey ol nūr-ı raḫşendedür nārı **yoḳ** / Ḫum ol genc-i bī-rencdür mārı **yoḳ**

S1409 **Yoḳ** āyīne-i dilde rūy-ı riyā / Bu ʿālem-nümādur degil ḫod-nümā
S1442 Bu yoldan baña **yoḳ** ümīd-i felāḥ / Duʿādan unutmasun ehl-i ṣalāḥ
S1459 Beni cām-ı ʿışḳ itdi āşüfte-ḥāl / Ayaġ üstüne ṭurmaġa **yoḳ** mecāl
S1472 Helāk olmadan ġayrı **yoḳ** çāresi / Olur çaḳ ḳulaġınca her pāresi
NE109 İtmiş iken cānı dilüñ mūnisi / **Yoġ** idi ṭoḳuz düzenüñ birisi
NE124 Evvel evvel ki **yoġ** idi cihān / Olmış idi ketm-i ʿademde nihān
NE184 Ḥayf ki sermāyeyi itdüñ ḫarāb / Ya ḳanı sevdüñ dir iseñ **yoḳ** cevāb
NE212 Oldı her eşkāle kelāmı ʿilāc / Manṭıḳuñ eşkāline **yoḳ** iḫtiyāc
NE304 Bir yere irişdi ki encāmı **yoḳ** / Seyr ü sükūn arż u semā nāmı **yoḳ**
NE490 Ġālib imiş gördüm anuñ riḳḳati / Sūzuma vü āhuma **yoḳ** ṭāḳati
NE517 Bildüm anuñ da sözi **yoḳ** arada / Ġam ḳomamış tāb o bī-çārede
NE518 Āteş-i gülden kül olup nātüvān / Ṭāḳati **yoḳ** üf diseñ uçar hemān
NE531 Bir nefese **yoġ** idi tāb u tüvān / Belki nefesden ṭutuşdurdı zebān
NE571 Geşt ü güzār eyledüm āfāḳı çoḳ / Bildüm anı ḫāşılı hem-ḥāl **yoḳ**
NE602 Ḥişşe-i isḳāṭ içün az çoḳ / Düşse ṭarīḳatden eger bāki **yoḳ**
NE628 Kimisi ādem geçinür māl ile / Farḳı **yoġ** iken ḫar-ı ḥammāl ile
NE639 Ḫāşılı **yoḳ** cisr-i fenāda ḥużūr / Cāy-ı ḥużūr ister iseñ ḳıl ʿubūr
NE676 Cāmdur āyine-i ṣāfī-meniş / Kār-ı Sikenderde **yoḳ** ol gösteriş
NE704 Kimseye **yoḳdur** felegin ḥürmeti / Biz dahi fevt itmeyelüm furṣatı
NE911 Anı ki peydāsına **yoḳ** ḳudretüñ / Cehldür iʿdāmı içün himmetüñ
NE1077 Cāy-ı suḫan **yoḳ** suḫanuñda senüñ / Ḳadrini fehm itmededür söz anuñ
NE1094 **Yoḳ** ötesin bilmege hergiz delīl / Gümşüde çün menbaʿ-ı deryā-yı nīl
NE1105 Şiʿr-i ʿaceb ḥikmet-i ġaybiyyedür / Menşeʾi **yoḳ** niʿmet-i ġaybiyyedür
NE1111 Çünki nebi olmaġa **yoḳdur** mecāl / Şāʿir olur bāri güzīn-i ricāl
NE1113 **Yoġ** iken eyler bu maʿāni ẕuhūr / Cūşa gelür sīnede deryā-yı nūr
NE1272 Ḥikmet ile oldı bu naʿmā vücūd / Ḫalḳdan **yoḳ** ḫāşılı bāṭıl-ı vücūd
NE1284 Her ṭarafı ṭolı cevānāndan / Eksigi **yoḳ** ḥūr ile ġılmāndan
NE1544 Dest-i taşarrufları bī-pākdür / Āb u gil ālāyişi **yoḳ** pākdür
NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe çāre yok / Ḫāriş-i ḫāre idene pāre **yoḳ**
NE1594 Gördi ki ceng eylemeġe çāre **yok** / Ḫāriş-i ḫāre idene pāre yoḳ
NE1799 Luṭf-ı suḫan ehl-i riyā lāfıdur / Māyesi **yoḳ** heb çeñe ḫaffāfıdur
NE1813 Himmeti de luṭfı da taḳlīddür / Devleti **yoḳ** nikbet-i cāviddür
NE1995 Baḳmadı çārām u nüh ayasına / Ḫurmeti **yoḳ** ḫāşılı babasına
NE2118 Göz göre göre ḳoyup aña eger / Var resīm-i bendede **yoḳdur** naẓar
NE2133 Perde de **yoġ** ise arada eger / Baḳmamaġa perde-i çeşmüñ yeter
NE2179 Cünbüş-i merdānesi **yoḳ** çün erüñ / Daġdaġası ġālib olur zenlerüñ
NE2238 Ṭaşrada ṭutmaġa ise çāre **yoḳ** / Anı arar derdli bī-çāre çoḳ
NE2287 Cānuma geçdi ḳızumuñ nālişi / Çāresi **yoḳ** neylesün ol bālişi
NE2303 Zurna döner her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi **yoḳ** ḳo anı kār-ı dīger
NE2351 ʿAḳlı **yoġ** idi sözi maʿẕūr idi / Gelse hemān yāveye destūr idi
NE2363 Bir var imiş **yoġ** imiş bir sābıḳā / ʿĀlem-i fānīde bir ehl-i fenā
NE2370 Didi ki **yoḳ** şāhidüm ammā eger / Söylesün emr eyler iseñ saña ḫar
NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri faḫri **yoḳ** / Ḳoş var ise aña yeter bir yoluḳ
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki **yoḳ** evde nān / Tatlı diliyle ṭoyurur her zamān
NE2587 Her ne olur idi olaydı bu kez / Ṭoġrusı budur ki **yoġı** yaramaz
NE2605 ʿIşḳdur ārāyiş-i kevn ü mekān / ʿIşḳla var oldı **yoġ** iken cihān
NE2665 Pīri iken girse eger furṣatı / **Yoġ** idi şeyṭāna daḫı ḥürmeti
NE2733 Bilsen anuñ cürm ü günāhı nedür / Ṣuçu **yoġ** ise bu tebāhı nedür
NE2759 Ḥırş ile umma niʿam ḫalḳdan / Farḳı **yoḳ** anuñ da dilā calḳdan
NE2770 El kiri **yoḳ** kim süre ḫarca revān / Kīri idi elde avuçda hemān
NE2800 Oġlana **yoġ** idi mecāl-i gürīz / Teng idi ḫalḳa yarusı tünd ü tīz
NE2802 Ṣabrdan özge **yoġ** idi çāresi / Gitdi ḫarāb oldı budur arası
NE2949 Himmeti **yoḳ** niçe denī nikbeti / Mūş-veş uġurluḳ olur şanʿatı
NE3074 Didi ki **yoḳ** mı ötesi içmenüñ / Niceye dekdür bu ʿilācuñ senüñ
SE63 Ẕātına nisbetile **yoḳ** imkān / Farż olınmaz ne zaman u ne mekān
SE146 Dīn virüp alma ṣaḳın dünyāyı / Sūdı **yoḳ** kāre gider sevdāyı
SE397 Līk bu maʿẕeretim eyledi red / Didi kim feyż-i Ḫudaya **yoḳ** ḫad
SE502 Dāyimā eyler-idi meyl-i şikār / Andan özge **yoġ-ıdı** ḫāhiş-kār
SE620 **Yoḳ** iken ḳadri bulur köhne varaḳ / Ḳıṭʿa-i Mīr ʿAlīden revnaḳ
SE656 İtdi gerçi ṭaleb-i ʿilm-i ledün / Bildi kim **yoġ-ımış** ol lücceye bün
SE658 Bildi kim **yoġ-ımış** ol şuʿleye tāb / Naẓarın Ṭūrdan itdi sīrāb
SE807 Bildi külliyye degil ḳāʿidesi / **Yoġ-ımış** şanʿatınuñ fāʾidesi
SE858 Baḳmaz il destine ehl-i ġayret / ʿĀr **yoḳ** mı ḳanı insāniyyet
SE1085 Ḫaberi **yoḳ** ide baḫtın yitire / Cehlile pençe uranlar şīre
SE1092 Nice sır var bunuñ envāʿında / Kendide **yoġ-ısa** etbāʿında
SE1093 Ṭutalum kim **yoġ-ımış** istiʿdād / Luṭf-ı Ḫaḳḳıla münāsib miʿinād

SE1155 Nice gör bengī yabān ḳallāşı / **Yoġ-iken** kāsesi içre āşı
SE1167 Cemʿ olup ḥāşılı esbāb-ı ẓafer / **Yoġ-ıdı** eksigi hīç zerre ḳadar
SE1429 Himmetin **yoġ-ısa** aşlında eger / Anlaruñ bir naẕarı saña yiter
SE1442 Şāhlıḳdan **yoġ-iken** nām ü nişān / Oldı çünkim yetişüp taze cüvān
SE1608 Kimisi bir ḫaber eyler peydā / **Yoġ-iken** dāʿiye-i ḫavf u recā
SE1856 Zene meyl itme ziyānı çoḳdur / Ḳarı dünyā gibi raḥmı **yoḳdur**
SE1976 Ḥāsılı **yoḳ** diyemez ehl-i seḫā / Cebli ḳaftan gibi ʿöẕr olmaz aña
SE2015 Küşte-i tīġ-i müjeñ çoḳ dirler / Ḳılıcuñ üzre ḳılıç **yoḳ** dirler
SE2038 Bu ḳadar olmış iken merd-efken / Ẕerre **yoḳ** şimdilik āşārından
SE2041 Vāḳıʿā gerçi ki **yoḳ** derd-i serī / Līk muʿtāde muḫālif eşeri
SE2056 Kesbde medḫalı **yoḳ** tedbīrüñ / Kimse resmin bozamaz taḳdīrüñ
SE2280 **Yoġ-iken** ḳahrıla ḳalʿında taʿab / Neyiki böyle müdārāya sebeb
SE2303 Saḫt-rūy olma miṣāl-i mirʾāt / Çünki **yoḳ** ʿālem-i ṣūretde şebāt
SE2489 Bilinür yoḳ **yoġ-ımış** yanuñda / Virür ol başını da cānını da
SE2489 Bilinür **yoḳ** yoġ-ımış yanuñda / Virür ol başını da cānını da
SE2616 Didi iy ādemī-i dīv-liḳā / **Yoġ-ımış** ẕerre ḳadar mihr ü vefā
SE2798 Keşrete baḳma ki şoñı **yoḳdur** / Ḥaḳḳuñ az nesnede luṭfı çoḳdur
SE2900 Bu maʿānī **yoġ-iken** buldı vücūd / Oldı ḫayret-dih-i erbāb-ı şühūd
SE2940 Nesne **yoḳ** hergiz öñinde illā / Muṣḥaf u mimber ü tesbīḥ ü ʿaṣā
SE2962 Kim ṣavar luṭf-ı Ḫudadan ġayrı / Nesne **yoḳ** elde rıżādan ġayrı
SE2971 Ḫuşk ü ter olmaya ġark olsa yeme / Çāre **yoḳ** ḫuşkī-i ceffe'l-ḳaleme
SE3043 Eyleyüp gül gibi terṭīb-i dimāġ / Lāle-veş **yoġ-idi** sevdā-yı ferāġ
SE3072 Kim ki aġzuñdan ala iḳrārı / Ne ise **yoḳ** dime beẕl it varı
SE3108 ʿAhd ü peymānına **yoḳ** ẕerre ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi meşhur meṣel
SE3277 ʿĀciz oldı o ḳamer-ruḫsāra / Gördi **yoḳ** hīç ḫalāṣa çāre
SE3282 Bildüm üftādeligüñ sāye-miṣāl / Çāre **yoḳ** derdine illā ki viṣāl
SE3290 Ṭāḳatim ḳalmadı **yoḳ** ṣabra mecāl / Münḥaṣrdur iki şıḳḳa aḥvāl
SE3372 **Yoġ-ıdı** ʿaybı o şehrüñ ebedī / Var ise ancaḳ o menḫūse idi
SE3376 Vāḥidü'l-ʿayn idi Deccāl-ṣıfat / **Yoġ-ıdı** bir gözi olsa ḥürmet
SE3417 Ne ḳadar olsa sipāhīligi çoḳ / ʿAvrata ẕerre ḳadar fāʾide **yoḳ**
SE3456 Görinürden ki görinmez çoḳdur / Gizli maʿnālarına ḫad **yoḳdur**
SE3466 Oldı biñ nükteye her noḳṭa medār / Ḫaberüñ **yoḳ** ki ṭutuşdı bu şerār
SE3479 Nükte-verlikde naẕīri **yoḳdur** / Söyledürlerse leṭāyif çoḳdur
HH75 Bir nefes bunda rāḥat olmaḳ **yoḳ** / Köpri üzre iḳāmet olmaḳ **yoḳ**
HH182 Vardı bir menzile ki **yoḳ** menzil / Geçdi bir perdeden ki **yoḳ** ḫāʾil
HH268 **Yoḳ** gül-i gülşeninde būy-ı ġaraż / Ḳaldı rūz-ı şumāra fikr-i ʿivaz
HH379 Belki **yoḳ** anlara dahi ḫācet / Var iken ḫāne-i bilā-minnet
HH475 Gerçi şükr ü şikāyeti çoġ idi / Arada yārdan eşer **yoġ** idi
HH497 **Yoḳ** yüzinde ḫayāt āşārı / Meger āh ile çeşm-i ḫūn-bārı
HH517 **Yoġ** ise zaʿfdan ger aña mecāl / Eylesün rūy-māl-i ḫāk-i ricāl
HH656 ʿAfvı **yoḳdur** görince bī-edebi / Ḫayli güçdür efendinün ġażabı
HH675 Gördi **yoḳ** çāre uçsa daḫı eger / Murġ da olsa ola fermān-ber
HH770 Dil-bere didi ey mürüvvetsüz / ʿĀşıḳa raḥmi **yoḳ** ḫaḳīḳatsüz
HH785 Mala **yoḳ** ẕerre deñlü raġbetümüz / Kārda ḫod görüldi ḳudretümüz
HH813 Bildi **yoḳ** dāmdan ümīd-i ḫalāṣ / İtdi ʿarż-ı maḥabbet ü iḫlāṣ
HH864 Çünki **yoḳ** vaṣl-ı dil-bere çāre / Bārī egler fesāne bir pāre
HH885 Berg-i gül taḫtına ʿaḳīḳ-i Yemen / Farḳı **yoḳ** şāhınuñ zümürrüdden
HH981 Gördi izhārdan meded **yoḳdur** / Bīm-i cāna o yolda ḫadd **yoḳdur**
HH1364 **Yoġ** iken farḳı reng ü ḫāli ile / Bilürin her birin kemāli ile
HH1459 Oldı mümted ẓalām-ı şām-ı firāḳ / Göreyüm kim **yoḳ** ola nām-ı firaḳ
HH1538 Gördüler **yoḳ** o zār u bīmāra / Ḳıṣṣa-ḫʿānlıḳdan özge bir çāre
HH1545 **Yoḳ** idi şanʿatında ana naẕīr / Kefşi andan giyerdi mīr ü vezīr
HH1586 Ḫaberi gerçi **yoḳ** idi yāruñ / Düşdi göñli o mest-i evgāruñ
HH1776 Gördiler zaḫmdan **yoḳ** anda nişān / Bildiler oldı ġarḳa-i ʿummān
HH1782 Didi kim vaṣla **yoḳ** ise imkān / Dūrdan bāri olurın nigerān
HH1836 Her güzel şevḳine olub medhūş / Bir belā **yoḳ** idi ki olmaya dūş
HH1918 ʿAzmine **yoḳ** idi anuñ ḫāʾil / Sehl olurdı öñünde her müşkil
HH1946 ʿĀşıḳam n'eyleyüm ḳarārum **yoḳ** / Cürmüm iḳrara iḫtiyārum **yoḳ**
HH2098 Farḳı mirriḫ-i çarḫdan çoḳ idi / Ḳılıcı üstine ḳılıç **yoḳ** idi
HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde cevheri **yoḳ** / Tīġ-veş yüzi ıssı sözi sovuḳ
HH2212 Kimsenüñ canı **yoḳ** idi naẕara / Bāʿiş olurdı nice şūr u şere
HH2237 Çünki yā ṣabr ya sefer dirler / Ṣabra hod çāre **yoḳ** görindi sefer
HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar vardur / Sūd-ı sūdāsı **yoḳ** żarar vardur
HH2289 İtmemek **yoḳdur** ol aña teʾsīr / Raḥm iderʿāşıḳa be-her taḳdīr
HH2304 Ḫār ḫāli bulup gülistānı / Gördi **yoḳ** bāġ-bān u der-bānı
HH2625 Biri bu resme olsa ḳaṭl-i esīr / **Yoḳ** mı İslām elinde ya şemşīr

HH2729 Edhem-i kilküm oldı gerçi zebūn / Rāyiż-i dilde **yoḳ** ḳarār u sükūn
HH2730 Vāridātī-i ḫāme süst ü figār / **Yoḳ** velī vāridāta ḥadd ü kenār

yoḳluḳ [1] yok olma durumu, bulunmama

NE1004 ʿIşḳuñ olur mihneti ʿayn-ı şafā / ʿIşḳuñ olur **yoḳluġı** maḫż-ı beḳā

yoḫsa, yoḳsa [16]

1. "Aksi taktirde" anlamı vererek cümlede karşı bir ihtimali anlatır.

NE1127 **Yoḫsa** bizüm gibiler olmaz şümār / Ehl-i hevā ḳavline ne iʿtibār
NE2718 **Yoḫsa** mücerred ʿameli kelb u ḫar / Bizden iyü başarur ey der-be-der
SE617 Şerefi gevheriledür ṣadefüñ / **Yoḫsa** az farḳı var andan ḫazefüñ
SE969 Naẓaruñ ḥıfẓ idegör sālim iken / **Yoḫsa** ṣabrı kim umar ʿāṣıḳdan
SE1525 Bendeyi bende çeken iḥsāndur / **Yoḫsa** zencīrüñ işi āsāndur
SE2520 **Yoḫsa** ṭālib buradan boş gitmez / Olan oldı kesilen baş bitmez
SE3075 Vireceksen yürü eyle iḳrār / **Yoḳsa** yum ḳıllıyı açma zinhār
HH669 **Yoġsa** maġrūr-ı ḥüsn olup maḫżā / Vaṣla mānīʿ olursa istiġna

2. soru cümlelerinde merak, kararsızlık ve endişe gibi duyguları anlatır.

SE485 Ġaraż üstāduñ olur imlāsı / **Yoḫsa** müşkil ola mı maʿnāsı
SE1716 **Yoḫsa** ne būm ve ne ḫod şebpereyin / Giceler ṭaşra çıḳup ne arayın
SE2021 Kimseler eyleyemez taḳlīdüñ / **Yoḫsa** öz oġlı mısın Cemşīdüñ
SE2223 Birisi didi ʿaceb būm mıdur / **Yoḫsa** bir ucı ḳızıl mum mıdur
HH1710 Miyve ḳısmı mıdur yenür mi ola / **Yoḳsa** bir sözmidür denür mi ola
HH2084 **Yoḳsa** gördün mi ol cefā-kārı / Yaʿni bālā-yı bāmdan yārı

3. birbirine zıt iki yargıdan, yanlış olduğu düşünülen cümlenin başına getirilir.

NE3134 Sen de getür var ise bir şiʿr-i ter / **Yoḫsa** ḳuru ṭaʿna degildür hüner
SE2759 **Yoḫsa** ḫasta degilem ben nāczīz / Ki idem mīveye dāyim perhīz

yoḳ yere, yoḳ yire [13] boşu boşuna, gereği ve yararı olmaksızın

NE156 Şīşe-i nāmūsı çalup yerlere / Yüz suyu döküldi hemān **yoḳ yere**
NE1074 Ebr-i bahārīden idüp iʿtibār / **Yoḳ yere** itme güherin tārumār
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / **Yoḳ yere** urma yüri var dest ü pā
NE1411 Feyż alamaz tā ki açılmasa der / Kendüsini **yoḳ yere** ihlāk ider
NE1631 Heyʾet-i mecẓūbda söyler rumūz / Gāhī ider **yoḳ yere** keşf-i ḳünūz
NE2740 **Yoḳ yere** telvīs-i benān eyleme / Nefsüñe irḫā-yı ʿinān eyleme
SE568 Añla bu sırrı da ʿişyān itme / Ādem ol **yoḳ yire** ṭuġyān itme
SE1081 İdemez raḫne aña ẓerre ḳadar / **Yoḳ yire** kendüyi teẓlīl eyler
SE1600 Nefesin żāyiʿ iden nice nüfūs / Ötmesin **yoḳ yire** mānende-i kūs
SE1619 **Yoḳ yire** bekler o nebbāş-ı denī / Kim inanur aña taze kefeni
SE3210 Çoġı **yoḳ yire** ṣatıldı gitdi / Eblehüñ birisi de gör n'itdi
SE3288 Gerçi bend itdi ṣevāba girdi / Kendüye **yoḳ yire** zaḥmet virdi
HH2461 Ṣoñra bārı ġubār gösterme / **Yoḳ yire** kendüne elem virme

yoḳlamaḳ [5]

1. aramak, araştırmak

SE2066 **Yoḳlasāñ** böyle olan bī-ḫıredi / Bāʿiş-i nekbet olupdur ḥasedi
SE2839 Beni **yoḳlarsa** eger kim yārān / Yoḳlasun bī-taʿab ü ẓann ü gümān
SE2839 Beni yoḳlarsa eger kim yārān / **Yoḳlasun** bī-taʿab ü ẓann ü gümān
HH359 Yaʿni defterde **yoḳlayup** mürde / Cān bula gāhī nice efsürde

2. hâl hatır sormak, ziyaret etmek

HH2292 **Yoḳlayup** ḫastesin ider dermān / Derd ḫāṣıl ider raḳīb hemān

yol [67]

1. bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah

S953 Sebū cāma meyl itse maʿḳūl olur / Muḥabbetle dilden dile **yol** olur
NE209 **Yolda** selam almaġıçün gūyiyā / Çarḫ-ı çehārümde Mesīh itdi cā
NE404 Ferce bulup düşmen-i furṣat-ṭaleb / Ḥaymegehüñ **yollarına** girdi heb
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i şāh-ı ḫazān / Ṣaçdı **yolına** zerini gülsitān
NE822 Görür geh **yolda** geh rehe bī-ʿaded / Lücce gibi ẓāhir ider cezr ü med
NE1600 Geldi hemān **yoluna** çün dūd-ı āh / İtdi iḥāṭa anı ebr-i siyāh
NE1856 Gördü ki bir ḫūb-ı şemāʾil cüvān / **Yolda** ṭurur muntaẓır-ı mihmān
NE1882 İrdi o dem **yolları** bir vādīye / Her yaña pür-hevl ḫaṭar-ı bādeye
NE2156 Boġçası bārı ile zār u zebūn / **Yolda** ser-i efgende vü ḫaclet-nümūn
NE2477 Şehr-i Sitanbul idi aña vaṭan / **Yolda** zenān seyri için rah-zen
NE2594 Arduma geç sen benüm eyle ṣafā / Līk şu şarṭ ile **yolundan** evvelā
NE2906 Bir yigidi **yolda** görüp niceler / Aldanup ol da ṭamaʿ-ı ḫām ider
NE2952 Virmeyüp enbā-yı sebīle ḥużūr / **Yolda** ṭurur niteki kelb-i ʿaḳūr
NE3066 Bir gün olup devlet ü iḳbāle dūş / Rāst gelür **yolda** şehe bāde-nūş

SE842 Bir zamān eyler iken ʿazm-i sefer / **Yolı** bir ṭāʾifeye itdi güẕer
SE1027 **Yolda** gördüm o şeh-i ḫūbānı / Güyiyā itmiş ayaḳ dīvānı
SE1033 Gözlerüm **yolda** idi semʿ gibi / Diri çıḳdım seḥere şemʿ gibi
SE1215 **Yolda** parmaḳladıġın oġlanı / Gösterür parmaġıla yārānı
SE1428 Himmet ehline yürü yoldaş ol / **Yollarında** sürinüp ferrāş ol
SE1761 Ḳayṣaruñ oldı ḳaravulları cüst / ʿAskerüñ **yolına** sed çekdi dürüst
SE1799 Şükr idüp Bārīye her ʿabd-i şekūr / Ṣuladı **yollarım** eşk-i sürür
SE2128 ʿAvʿav itdükçe **yol** üzre segler / Sākit olursañ o da vaz geçer
SE2143 Rast geldi aña **yolda** nā-gāh / Bir ʿaceb türk-i leʾīm ü gümrāh
SE2205 Ki o zānī-i ziyānkār u denī / Zen için **yolda** idüp rāh-zenī
SE2211 Bir gün ol derbeder-i bī-ser ü pā / Şehrde bir **yola** gitdi tenhā
SE3128 Var-iken rāh-güẕer her ḳoldan / Gitmedik ḫayf ü dirīġ ol **yoldan**
SE3133 Bir ḳaçışda daḫı andan geçelüm / Sizi ol **yoldan** alalum kaçalum
SE3166 Ḫançeri ḫār-ṣıfat elde idi / Gözi **yolda** etegi belde idi
SE3299 Didi bir **yola** ʿazīmet düşdi / Fālımız ṣūret-i riḥlet düşdi
HH1082 Reh-i sūrāḫ-ı mār idi gūya / Kesmiş ol **yolı** nice ejderhā
HH1418 Reh-nümāsı o **yolda** encüm idi / Şeb-i tār içre sāye-veş güm idi
HH1849 Bir ṭarafdan görindi mevkib-i şāh / Ṭurdı **yolda** selāma ḫayl-i sipāh
HH472 **Yollar** üzre iderdi vāveylā / Ḳurı bir ʿışḳ idi gider ammā
HH597 **Yol** açup ortadan aña şaflar / Düzdi taḥrīr-i naẓm içün mıṣṭar
HH655 Müşfiḳāne bu pendi diñle hele / Geldügüñ **yola** ḳıl yüri ʿacele

2. gaye, uğur, maksat

SE1421 Baş virür dost **yolında** gūyā / Āşināsına şunar bir alma
SE2501 Gūsfend ü şütürüñ kelleleri / Cümle virmiş **yolına** kelleleri
HH1476 Rāh-ı ʿışḳ içre mest-i bī-pervā / **Yoluna** baş ü canın itdi fedā
HH1650 Arayup aḳçelerle pullarla / Çok emek żāyiʿ eyledi bu **yola**
HH2354 Öyle ḳurbāna yaramaz ḫayvān / Oldı cānāne **yoluna** ḳurbān

3. bir amaca ulaşmak için izlenilen davranış biçimi, takınılan tutum, uyulan ilke, usûl, tarz

S928 Olup ṭālib-i feyż-i pīr-i muġān / Yuvarlanmış ol **yolda** nice zamān
S1442 Bu **yoldan** baña yoḳ ümīd-i felāḥ / Duʿādan unutmasun ehl-i ṣalāḥ
NE548 Yardan uçmış yaḳalar çāk ider / Sālik olup ṭurma **yolun** pāk ider
NE819 Açup ol eski **yolu** başdum ḳadem / Köhne raḳam üzre yürütdüm ḳalem
NE1053 Bāri girüp dinine dildārumuñ / Gitdügi **yola** gideyin yārumuñ
NE1412 Bulmıyacaḳ rehberi **yol** bulamaz / Her kişi Veysel Ḳarānī olamaz
NE1413 Ala meger berḳ-i niyāzı ele / Sālik-i āh ola **yolından** gele
NE1439 Bulmaġ olur bir nefes ile vüṣūl / Bād-ı ṣabā gibi hemān **yolda** ol
NE1968 Ḫayf ü ṣad efsūs ki ʿömr-i ʿazīz / Dāʾim o **yoldan** ṭuta rāh-ı girīz
NE2474 Yol eri olınca bu **yolda** dürüst / Bir nice ṣoyġın virüp olmışdı cüst
SE278 Nefḥa-i şevḳ-ı viṣal oldı delīl / Ḳıldı rūşen **yolını** nūr-ı Celīl
SE482 ʿIşḳıla sālik-i Ḫaḳ menzil alur / Bilmeyen **yolını** yabanda ḳalur
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi żāyiʿ itme / Toġrı git kec **yola** aşla gitme
SE1071 Ḫaddüni yaʿnī tecāvüz itmez / Toġru **yolı** ḳoyup egri gitmez
SE1547 Naẓar it cām ü şurāḫīde hele / **Yol** olur çünki göñülden göñüle
SE1591 Döndi çıḳmaz ṣoḳaġa kiẕb ü ḫıyel / Ötesi çıḳmaz o **yoldan** dön gel
SE1605 Kiẕb için nāra giden gevdendür / Gerçi kim her biri bir **yoldandur**
SE1810 Meslek-i ehl-i fütüvvet oldur / Cennet-i ʿālīye ṭoġru **yoldur**
SE1827 Ṭutdı bu **yolı** nice ehl-i sülūk / Oldılar ehl-i sülūk içre mülūk
SE2699 Gerçek erler bu **yola** māyildür / Ehl-i dil hep bu söze ḳāyildür
SE2867 Peyrev-i şāh-ı şehīdān oldı / Yaʿnī ḫaḳ **yolına** ḳurbān oldı
SE3105 Nice kez görmiş o **yoldan** ḳahrı / Eylemiş mülkini vīrān şehri
SE3153 İstiḳāmet ki ola tabʿa medār / Ṭoġru **yoldan** çıḳamaz cedvel-vār
HH981 Gördi izhārdan meded yoḳdur / Bīm-i cāna o **yolda** ḫadd yoḳdur
HH1037 Oldı maʿşūḳ ʿāşıḳa hem-rāh / Unuduldı o **yolda** şiddet-i rāh
HH1159 Emn ile **yolda** reh-rev-i dil-cū / Mekre ḫāżır o ḳavm-i furṣat-cū
HH2410 Birbiriyle enīs ü hem-dem idi / **Yolda** hem-rāh ü evde maḥrem idi

yola çekmek [1] yola getirmek, uslandırmak, ıslah etmek

NE1896 **Yola çeküp** ḫaṭır-ı gümrāhını / Ḫāteme ḳul oldı ḳodı şāhını

yola düşmek [1] bir yere gitmek üzere yola çıkmak

HH1028 **Düşdiler yola** ol iki nā-şād / Yaʿni Ḫurşīd Şāh ile Behzād

yola girmek [7] yola çıkmak, yolculuğa başlamak

HH723 Yārī-i ṭālīʿ ü sitāre ile / **Yola girdi** o māh-pāre ile
HH832 Aldı mirās-ı düşmen-i cānı / **Yola girdi** o Yūsuf-ı Ṣānī
HH1077 Mīz-bāna vedāʿ idüp ol dem / **Girdiler yola** her biri ḫurrem
HH1320 **Girdi** üsküfliler hemān ki **yola** / Aldılar turna telli bāzı ḳola

HH1437 İki ḥaşm-ı ḳavīyi itdi helaḳ / **Yola girdi** yine şeh-i bī-bāk
HH2050 Çıḳarup aṭlasın giyüp jende / **Yola girdi** o māh-ı tābende
HH2375 Aldı Maḥzūnı yanına Şādān / **Girdiler yola** ḫurrem ü ḫandān

yola sıġmaz [1] doğru yola girmeyen, yoldan çıkmış kimse
NE870 Ḥabl-i metin şīme-i peyġamberi / Çekdi getürdi **yola sıġmazları**

yol azmaḳ [1] yolunu şaşırmak, doğru yoldan sapmak
S31 Ḫudāyā Kerīmā ʿināyet senüñ / **Yol azdum** meded ḳıl hidāyet senüñ

yol bulmaḳ [6] ulaşmak için imkan ve fırsat bulmak
NE144 **Yol bulamaz** kimse aña nāme-veş / Ḳatʿ-ı lisān itmeyecek ḫāme-veş
NE2229 Belki bu miftāḥ-ı dür-i genc ola / Bunı bulan maḳṣadına **yol bula**
SE1984 Levḥaşa'llāh olasın tāze ʿizār / Daḫı **yol bulmaya** gülzāruña ḫār
SE2649 Zāhidüñ āfetidür ʿucb u riyā / **Yol bulur** ḫāṭırına mekr ü deġā
SE3278 Göklere çıḳsa eger māh gibi / **Yol bulurdı** felege āh gibi
HH943 Ebr-i fürḳat araya **yol buldı** / Berḳ-veş gāhī görünür oldı

yolda ḳomaḳ [1] yolda bırakmak, yüz üstü bırakmak
SE149 Ṣaplanup ḳalma ḫar-ı leng-āsā / **Yolda ḳor** ādemi bu cisr-i fenā

yoldan çıḳarmaḳ [1] aldatarak yanlış bir yola girmesine sebep olmak
NE3021 Alma ele meşʿal-i cām-ı Cemi / Mekr ile **yoldan çıḳarur** ādemi

yol eri [1] bir yola girmiş olan, yolcu
NE2474 **Yol eri** olınca bu yolda dürüst / Bir nice ṣoyġın virüp olmışdı cüst

yol göstermek [4] kılavuzluk etmek, öğretmek
NE12 Besmeledür her ḫayra mübtedā / Sālike **yol gösterür** engüşt-i bā
SE967 Ġamze-i yārı görüp dil virme / Göz göre uġruya **yol gösterme**
SE3347 Her biri ʿāḳıle-i nā-maʿḳūl / **Gösterür** ġūl-i beyābānīye **yol**
HH2194 Ġamze-i yāra vālihāne nigāh / Uġruya **gösterürdi yol** her gāh

yolı düşmek [1] bir yerden geçmesi gerekmek
SE3122 Ḳaçaraḳ **düşdi yolı** küh-sāra / Rāh-ı fırḳat gibi seng-i ḫāra

yolına can virmek [1] bir kişi uğrunda ölmek, canını feda etmek
NE1048 Rāh-ı cefā vü siteme gitmesün / **Yolına cān vireni** unutmasun

yolına gelmek [1] karşısına çıkmak, başkasına yaptığı kötülük başka bir zaman kendi başına gelmek
HH1798 İtdügin buldı Baḫtek-i bed-kār / **Yolına geldi** itdügi āzār

yolını baġlamaḳ [1] yoluna devam etmesine engel olmak, önüne geçmek
NE1601 Nāzil olup niteki ebr-i ʿaẕāb / **Bağladı** nā-geh **yolını** ol seḥāb

yol itmek [1] yol bulmak ‖ bir şeyi alışkanlık haline getirmek
SE1451 Ḳorḳarın kim **yol idüp** nefs ü hevā / ʿİffetüñ dāyiresin raḫne bula

yollara baḳmaḳ [1] özlemle beklemek
HE104 Zemīn der-ḫʷāb idi gerdūn murāḳıb / **Baḳardı yollara** her necm-i şāḳıb

yolsuzluḳ itmek [1] edep ve erkana, usule uygun davranmamak, suistimal etmek
SE2131 **İtse yolsuzluḳ** eger baḥr-miṣāl / Sen de ḳarşu ḳoma mānend-i cibāl

yol sürmek [1] bir yolda sürekli devam etmek
HE96 Kimi **yol sürdi** baḥr-ı bī-ḳarāra / Velī āḫir ṭayandı gögsi yāra

yol urmaḳ [1] yol kesmek
NE1849 Būy-ı güli ḳurtaramazdı ṣabā / **Yolın ururdı** irüşüp dā'imā

yol virmek [1] imkan ve fırsat tanımak, izin vermek
S166 İde ḫʷāce çün bezm-i ḫāṣa duḫūl / **Virilmez** o ṣoḥbetde ḫuddāma **yol**

yol yol olmaḳ [4] çizgi çizgi, çizgiler halinde
NE823 **Yol yol** olup her yaña mānend-i mūr / Rızḳı içün itmede herkes mürūr
NE1482 **Yol yol** olup mihr ile zerre-miṣāl / Vardı elin öpmege cümle ricāl
NE1583 Bulduġını ḳaldurup itdi żarar / Aḳdı hemān **yol yol** o seylāb-ı şer
HH1091 Zaḫm ile **yol yol oldı** cism-i deġal / Buldı dehlīz-i ḳalbe rāh ecel

yoldaş [3] bir kimseye çıktığı yolda arkadaşlık, eşlik eden kimse, arkadaş, dost
NE778 Sālik-i mecẕūblaruñ **yoldaşı** / Başı ḳabā yalın ayaḳlar başı
SE1428 Himmet ehline yürü **yoldaş** ol / Yollarında sürinüp ferrāş ol
HH1356 Sāl-ḫurde enīs-i **yoldāşum** / Ḳuzıcaḳları süd karındāşum

yoldaşlıḳ ḳılmaḳ [1] dost olmak, arkadaşlık etmek
NE576 Zaḫm-ı ġam itdi nemek-pāşlıḳ / Ḳıldı tesellī ile **yoldāşlıḳ**

yolınmaḳ [2] üstünü başını yolmak, aşırı üzüntüden dolayı çırpınıp dövünmek

NE546 Dögünerek aḳmada cüy-ı çemen / Ṭurma **yolınmaḳda** idi yāsemen
S220 Ṭutup mātemin cümle fermān-beri / Dögündi melāʾik **yolundı** peri

yollu ḳılıç [1] üzerinde çizgi şeklinde kan olukları bulunan kılıç
SE2016 Bir senüñ gibi ḳoçaḳ **yollu ḳılıç** / Ḳahramāndan geçicek gelmedi hīç

yoluḳ [1] tüyleri yolunmuş, tüysüz
NE2559 Şāh-ı cihān olsa eri faḫri yoḳ / Ḳoş var ise aña yeter bir **yoluḳ**

yorġan [1] yatarken örtünülen, içi pamuk, yün vb. ile doldurularak dikilmiş örtü
HH2436 Ḳāḳumuñ gitdi reng ü ʿunvānı / Bedel itdi bıyıḳlı **yorġānı**

yorġun [1] çalışma, çaba ve zorlanma sonucunda verimliliği ve gücü azalmış olan; yorulmuş
NE2529 Eski semer gibi ḫaşīn bānları / **Yorġun** eşek hāyesi pistānları

yormaḳ [2]
1. zahmet vermek ‖ sebebe bağlamak
S1193 Ḥekīmāne iç dir **yorar** bādeyi / Bize ṭaʿn idüp çoḳ görür bādeyi
2. yorumlamak
NE1763 Kimse anuñ ḫayrını görmez gider / Düşde gören ḫayr ile **yormaz** gider

yorulmaḳ [1] sarfettiği çaba sonucu yorgunluk duymak, yorgun düşmek ‖ bıkmak, usanmak
S1326 Pür ola mı peymāne-i nev-bahār / **Yoruldı** fiġān eylemekden hezār

yufḳa [1] zayıf, güçsüz
NE2562 **Yufḳa** eli gerçi ki yoḳ evde nān / Tatlı diliyle ṭoyurur her zamān

yuḫricü'l-ḥayy [1] "…diri çıkarır…" Rûm suresi 19. ayet ve En'âm suresi 95. ayetten iktibastır. Allah'ın ölüden diriyi çıkarması bağlamında kullanılmıştır.
HH897 Āb-ı Ḫıżrı ʿayān idüp ẓulumāt / **Yuḫricü'l-ḥayyı** eyledi isbāt

yuḳarı [3]
1. üste doğru, göğe doğru
NE1311 Būseye ʿazm eylese deryā eger / Nāz ile yükini **yuḳarı** yaġar
HE69 ʿAceb mi müşterī ḳılsa firārı / Hilāl-i baḫtınuñ aġzı **yuḳarı**
2. bedenin üst kısmı
NE2542 İnce beli ḳad güzel aʿlā topuḳ / **Yuḳarısı** az aşaġısı çoḳ

yuḳarıdan geçinmek [1] kibirlenmek, yüksekten atmak
SE681 Ḫāk-i ten kim bir avuç ṭopraḳdur / Hep **yuḳardan geçinen** alçaḳdur

yumaḳ [14]
1. yıkamak, temizlemek
S306 Ḥayātından el **yudı** her ehl-i şer / Ecel teknesiymiş o zevraḳ meger
S345 Başup nice yerler o deryā-yı kīn / **Yudı** yayḳadı hep yesār u yemīn
S715 N'ola olsa ruḥsārı pür-āb u tāb / Seḥer anda **yur** yüzini āfitāb
S1150 **Yudı** cürm-i ḥınnā-yı şāmı sipihr / Şafaḳda ḳızarduġı bu kef-i mihr
NE371 Ḫār u ḫās-ı düşmeni ehl-i ḳıtāl / Cümle **yudı** yayḳadı deryā-miṣāl
NE1414 Sāġar-ı iḫlāṣı **yuya** ṣāf ide / Ḳābil-i feyż-i mey-i ṣeffāf ide
SE545 Ābdest alsa ḳaçan ehl-i ʿamel / Māsivāu'llāh'dan el **yur** evvel
SE546 Mażmaża remzi bu kim aġzın **yur** / İtmege żikr-i Ḫudāvend-i ġafūr
SE547 **Yumayınca** iki ayaġını çaḳ / Başamaz ḫāk-i muṣallāya ayaḳ
SE2812 Hep **yudı** yayḳadı seyl-āb-ı sitem / Ḳalmadı bir yeri sebz ü ḫurrem
HH545 Cisme olmış sevādı çeşm-i belā / **Yumamış** ol ḳarayı bir deryā
HH2490 Olmadılar ḫalāṣ ʿummandan / Āḫir el **yudılar** dil ü cāndan
2. bir şeyle yıkamak, bulamak
SE2850 Farḳını lāle-ṣıfat çāk ideler / Bedenin ḳana **yuyup** pāk ideler

yummaḳ [9] kısarak kapatmak, kapamak
S1149 Seḥer keff-i şābūn-veş olup ʿayān / Feleklerde göz **yumdılar** aḫterān
NE1072 Nāfeyi ḫıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / Var yüri **yum** ḳılleyi aġyārdan
NE2069 Şöhre-i şehr idüp anı ol ẓarīf / Güş idicek ḳılleyi **yumdı** ḫarīf
SE897 İntiẓār-ı dem-i ḫaşr ü mīzān / Ola göz **yumup** açınca güzerān
SE937 Ṣayd-ı mürġān-ı ḫayāle bi'ẕ-ẕāt / **Yumdı** şehbāz-ı naẓar yaʿnī ḳanat
SE3075 Virecekseñ yürü eyle iḳrār / Yoḳsa **yum** ḳıllıyı açma zinhār
HH408 **Yumdı** baḫtı gibi gözin aġyār / Gözi açuḳlar oldılar bīdār
HH1222 Ḫʿāb gelmez o ḫasteye muṭlaḳ / Gözini **yumsa** yaş gelür ancaḳ
HH1894 Ḳapadı manẓarı o māh-iʿzār / **Yumdı** göz dökdi eşk ʿāşıḳ-ı zār

yumrı [2] yuvarlak, şişkin, toparlak

NE2546 **Yumrı** idi gerd idi hem tort mort / Yaşmaġı biñ ḳadına virürdi zort

NE2547 Ḳaṣṣa ḳoç alnı gibi **yumrı** ṭaşaḳ / Ṭoḳuşup olmışdı meger iki şaḳ

yumruḳ [2]

1. parmakları sıkarak kapatılmış el

NE2734 Ḫāne-i cismine virüp zelzele / **Yumruġuña** tükürüp alup ele

2. yumrukla yapılan vuruş, yumruk darbesi

NE2815 **Yumruġ** ile eylediler anı leş / Oldı zebūn ālet-i cellāḳ-veş

yumşaḳlıḳ [1] yumuşaklık. Ayrıca kz. 'yüz yumşaḳlığı' md.

SE2120 İʿtibār itdügi ehl-i naẓaruñ / Yüzi **yumşaḳlıġıdur** verd-i terüñ

yumulmaḳ [2] kapanmak

NE1776 Düşde işitseydi de hāʾil sözi / Varmaya ḫāba **yumulunca** gözi

SE1036 Sadef-i dīde dökerken gevher / **Yumulup** ḫābıla oldı bī-fer

yumuşamaḳ [1] inadı, öfkesi geçmek, daha hoşgörülü olmak

HH1593 Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra / **Yumuşadı** şemʿ-veş o meh-pāre

yunmaḳ [1] yıkanmak, bir şeyle bulanmak

SE2856 Telile ḳana **yunup** kelleleri / Erguvān açdı çemen telleleri

Yūnus [2] Yunus peygamber, bkz. ḥūt-ı Yūnus' md.

S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden zebūn / Gerek ḥūt-ı **Yūnus** gerek İbn-i Nūn

S1306 Bu tāb itse ḥūte eger ittisāl / Balıḳlardı māhī-i **Yūnus-miṣāl**

Yūsuf [5] Yûsuf peygamber, İsrailoğulları'nın peygamberlerinden Yâkup peygamberin oğludur. Klasik Türk şiirinde en çok anılan peygamberlerdendir. Tanıklarda güzelliği, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altına satılması, iffeti ve uğradığı iftira, onun gömleğini yüzüne sürünce Hz. Yakup'un gözlerinin açılması bağlamlarında kullanılmıştır.

S169 Olup keff-i mīzānda **Yūsuf-miṣāl** / Ṣuʿūd itdi ʿulve o ferḫunde-fāl

S1155 İdüp **Yūsuf-ı** māhı kim rūzgār / Aġardı ufuḳ çeşm-i Yaʿḳūb-vār

NE591 Kāḫ-ı felek ḳaṣr-ı Züleyḫā miṣāl / İtdi nice **Yūsufa** nīreng ü āl

NE1001 **Yūsufuñ** ol itdi maḳarrını çāh / Çāhı hem ol eyledi şehrāh-ı cāh

HH1628 Çekdi virdikçe naḳş-ı dil-keşe āb / Ṣūret-i **Yūsufa** niḳāb-ı ḥicāb

Yūsuf-ı ʿaṣr [1] asrın Yusuf'u ‖ Hz. Muhammed

NE226 **Yūsuf-ı ʿaṣr** idi nebī gārı çāh / Nūr ile oldı çeh-i Naḫşebde māh

Yūsuf-ı Mıṣrī [1] Mısırlı Yusuf, Yusuf peygamber

NE1479 **Yūsuf-ı Mıṣrī** gibi pür-ʿazīz / Eyledi şevḳ odını dillerde tīz

Yūsuf-ı Ṣānī [2] ikinci Yusuf, eşsiz güzelliği ile sevgili

HH832 Aldı mirās-ı düşmen-i cānı / Yola girdi o **Yūsuf-ı Ṣānī**

HH1335 Yaʿni reşk-i ġazāl-ı Kenʿānī / Düşde gördügi **Yūsuf-ı Ṣāni**

Yūsuf-cemāl [1] Yusuf gibi güzel, Yusuf güzelliğinde ‖ dolunay

HH2604 Mālikāne ol iki ʿāşıḳlar / Māh-ı **Yūsuf-cemāl** ile hem-ser

Yūşaʿ [3] Hz. Mûsâ'dan sonra peygamberlik yapan İsrailoğulları peygamberi. Hz. Yûşâʿ'nın kabrinin İstanbul Beykoz'da Yuşa tepesi olarak bilinen yerde bulunduğu inancı yaygın olup kabri XVI. yüzyılda Beşiktaşlı Yahyâ Efendi (ö. 978/1570) tarafından keşfedildiği rivayet edilmektedir. Tanıklarda Hz. Mûsâ ile Hızır'ı aramak için Mecmaʿ-ı bahreyn'e gitmeleri, Hz. Yuşa'nın yanlarına aldıkları balıkların -Hızır'a ulaşmanın alameti olarak- canlandığını Hz. Mûsâ'ya hatırlatmayı unutması ve kabri bağlamlarında geçmektedir.

S682 Bu sāhilde olmış maḳarr **Yūşaʿa** / Ki envār-ı feyżi ṣalar ṣaʿṣaʿa

NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur micmeʿi / Var ḫaber al zāʾir olup **Yūşaʿı**

NE1350 Māhi-i **Yūşaʿ** gibi ehl-i ḥuzūr / Cānı ider ġarḳa-ı deryā-yı nūr

yutmaḳ [2] ağızdaki yiyeceği mideye indirmek, yemek

S1385 Neler **yutdı** bu daḫme-i hevl-nāk / Dili olsa da söylese saña ḫāk

HH974 Beline deñlü bürd-i nīli-reng / Nışfa-dek ṣanki **yutmış** anı neheng

yuvarlanmaḳ [2]

1. döne döne düşmek, yuvarlanarak inmek

S123 Felek secde-i şükre vardı meger / Başından **yuvarlandı** iklīl-i zer

2. meşgul olmak, çabalamak

S928 Olup ṭālib-i feyż-i pīr-i muġān / **Yuvarlanmış** ol yolda nice zamān

yuvmaḳ [1] yuvarlamak

NE595 Ebr-i bahār u mehe gerdūn-ṣıfat / Ḳüpi **yur** üstine çıḳar ʿāḳıbet

yük [4] taşınan şeylerin bütünü

NE1730 Gāh çeker nice ḳaṭār ile **yük** / Gāh ṭutar sikke-i surḫ ile **yük**

NE2492 Ṭolı **yüki** çömlegi her bucaġı / Kör ṣobaya dönmiş idi ocaġı

NE1311 Būseye ʿazm eylese deryā eger / Nāz ile **yükini** yuḳarı yaġar

NE2827 Līk ḳaçan kim **yüki** ġālib olur / Ḳaʿruma ṭalmaġa ṭālib olur

yükin ṭutmaḳ [2] taşıyabileceği kadar yüklenmek, dolmak

NE1879 İrdi o gün keşt-i ümīde dü-rū / Ḥāṣılı **ṭutdı yükin** ol rāh-ı rū

SE1068 Bāde-i kibrile aṣḥāb-ı Celāl / **Yükini ṭutsa** eger keffe-miṣāl

yüklü [1] yüklenmiş durumda olan

SE1244 **Yüklü** itse anı bir māl eşegi / Ḳalmaz altında geçer hep dilegi

yüklenmek [1] taşımak üzre sırtına yerleştirmek

SE99 Gāva **yüklense** n'ola bār-ı ẕemīn / Bārını gāva ṣalar deşt-nişīn

yükletmek [1] yükleme işini yaptırmak

NE1610 Bende çeküp pāy-ı ʿazīmetlerin / **Yükledüp** anlara ġanīmetlerin

yümn [2] uğur, bereket, bahtiyarlık

SE414 Bu ḳadar dest-res-i genc-ī murād / Degil illā ki **be-yümn-i** üstād

HH634 İtdi taʿlīme **yümn** ile āġāz / Hep mezāyā-yi ders-i nāz ü niyāz

yün [1] koyun, keçi, deve vb. hayvanların vücudunu örten, dokuma, yatak, yastık ve yorgan yapmakta kullanılan tüy, özellikle koyun tüyü

HH2008 Mūy-ı perçemle kelle-i maġlūb / Ḫāke urmaġla **yüni** çıḳmış ṭob

yürek [12] kalp, gönül; duyguların kaynağı, bir kimsenin ruhsal yönü

SR9/2 Żaʿf ile ṭayanmaz ġam-ı dehre **yüregim** / Ṣun destime olʿaṣā-yı pīrānı meded

S36 Ḳaçan ġamze-i dil-rübā deprenür / **Yürekde** nişān-ı belā deprenür

S397 **Yürek** zaḫm-ı guṣṣayla ḫūn-bār idi / Cebīnümde āṣār-ı ġam-vār idi

NE2531 Ḳaşnaġına bir teber urmış ḳażā / Düşmege ṭurur **yüregi** dāʾimā

NE760 İtdi ḫuṣuṣa ki cefā-yı zamān / Miḥbere gibi **yüregüm** ṭolı ḳan

SE1049 Ne **yürekle** aña iḳdām idesin / Kendüñi göz göre bed-nām idesin

SE1710 Ne **yürekle** buña iḳdām itdüñ / Seḥer-iʿömrüñi aḫşām itdüñ

SE2490 Vāḳıʿā sinede cāy eyleyicek / Anı ayırmaġa döysün mi **yürek**

HH1973 İtmeyüp tīġ-i ḳahrdan ḫaẕeri / Ne **yürekle** getürdüñ ol ḫaberi

HH2176 Nāvek-i ġamze urdı cānuma nīş / Oldı peydā **yürekde** zaḫmet-i rīş

HH2181 **Yüregi** acıdı ṭabībüñ aña / İtdi fikr-iʿilāc üʿazm-i devā

HH2530 Gözlerinde cünūnʿalāmeti var / Hiç degildür **yürekde** zaḫmeti var

yüregi aġzına gelmek [1] ziyadesiyle heyecanlanmak ‖ (top için) patlamak

SE2818 Bu ḫaber baġrını deldi ṭopuñ / **Yüregi aġzına geldi** ṭopuñ

yüregi dayanmamaḳ [1] üzücü bir şeyi görmeye veya duymaya tahammül edememek, çok üzülmek

NE2226 Żāyiʿ olur diyu **dayanmaz yürek** / İtsem anı ḳaṣr-ı ṣafāya direk

yüregi düb düb ötmek [1] kalbi hızlı hızlı çarpmak

SE1269 Nice düb görse yüzin ol gūlüñ / **Yüregi düb düb öterdi** ġūlüñ

yüregi ḳopmaḳ [1] çok üzülmek, yüreği parçalanmak

HH736 Sözlerin gūş idince ol gül-i al / **Yüregi kopa yazdı** ġonce-miṣāl

yüregin delmek [2] çok etkilemek, yüreğini parçalamak

SE1780 Bu kühen-muḫliş o ḫāli göricek / Raḥm ü şefḳat **yüregim delse** gerek

SE1841 Kārı ol ḳavm-i ḳabāḫat eserüñ / **Yüregin delmiş**-idi ṣaḥnelerüñ

yüregin oynatmaḳ [1] çok heyecan vermek, heyecanlandırmak

HH977 Cünbüşi dil-berān-ı berrāḳun / **Yüregin oynadurdı** ʿuşşāḳuñ

yüregine şu serpilmek [1] üzüntüsü azalıp ferahlamak, içi rahatlamak

NE2848 Ḥālet-i inzālden eyler ṣafā / **Yüregine şu sepilür** dāʾimā

yüregi oynamaḳ [1] ansızın heyecanlanmak, kalbi çarpmak

SE2789 Gūş idüp debdebesin ṭablarınuñ / **Yüregi oynamaġa** başlar anuñ

yüregi yaġını eritmek [1] kaygılandırmak, çok üzmek, korkutmak

NE1586 Māh-ı felek yaḳmaġa andan çerāġ / **Yüreġi yaġın eridüp** oldı dāġ

yüregi yaġını müzāb itmek [1] bkz. 'yüregi yaġını eritmek' md.

NE463 Ḫaşmuñ ider **yüregi yaġın müzāb** / Anda ḳalur niteki dehen ber-āb

yürimek, yürümek [80]

1. adım atarak ilerlemek, gitmek, yol almak

NE1903 Aḳṣaya **yürüye** temāşa içün / Aġzın aña bir iki dünyā içün
NE2717 Yaʿni ki çün ebleh-i rūy-ı yār / Ḳarda **yürü** itme izüñ āşikār
NE2792 **Yürümede** ditrer idi her biri / Ditreme ṭutar idi görenleri
SE1182 **Yürüdi** feṭḥ iderek baḥr ü beri / Nev-ẓuhūrāne çü mihr-i seḥeri
SE1734 Gel gör İskenderi kim olsa revān / Atı öñince **yürürdi** ḫāḳān
SE2792 Ṣoñını fikr idemez ehl-i veġā / **Yürüse** ardına baḳmaz meşelā
SE2922 Güş idüp didi şeh-i ferruḫ-fāl / Ṭaġ gelmezse **yürüsün** abdāl
HH603 Ḳāmeti durdugınca āfet idi / **Yürise** şūriş-i ḳıyāmet idi
HH1428 Düm urup tā ziyāne-veş ḫāke / **Yürüdi** ṭarf-ı şāh-ı bī-bāke
HH1908 Söz açа ġonce-veş diyü dildār / Söylenür **yürür** idi bülbül-vār
HH2125 Ḳadd-i mevzūnı sīm-i māh-ḳabā / Bir gümüş serv idi **yürür** gūyā
HE62 Nice sālim **yüriye** keşṭī-i ten / Derūnunda biledür çünki düşmen

2. bir yöne ilerlemek, mesafe kat etmek, devam etmek

S718 Ṭoḳunduḳça ʿaksi olup pür-şitāb / **Yürür** nuḳre ḫanḳ-ı şabā sīrāb
S941 Yem-i ʿişretüñ cāmdur revnaḳı / Ṣulandıḳça **yürür** bunuñ zevraḳı
NE273 **Yürüdi** miḥrāba o şāh-ı ḥarem / Ṣaff-ı mücāhidle miṣāl-i ʿalem
NE806 Didi **yürü** müjde-i himmet saña / Naẓm ile taḥrīre icāzāt saña
NE1603 Anları girdāba şalup rüzgār / Döndi **yürüdi** ḫar-ı ṭāḫūne-vār
NE2082 Sen de delīl iste **yürü** uluya / Rāh-nümā dāmenin elden ḳoma
SE1 İdelim besmele-i hādī-i rāh / **Yürüsüñ** ḳāfile-i ḥamd-i İlāh
SE50 Nazaruñ eyle ʿAṭāyī vālā / Bunı fehm eyle **yürü** icmāla
SE965 Meger şeyṭāndan olam dirseñ emīn / Ol **yürü** kūşe-i ʿuẓletde mekīn
SE972 Dil-i ḫākī çün ide ʿazm-i firāz / Etegin ṭut **yürü** mānend-i ṭırāz
SE3000 Kimsenüñ mālı degildür bu menāl / **Yürü** bizden saña ber-vech-i ḥalāl
SE3071 **Yürü** iy ʿahdine ṭurmaz bed-mest / İtme peymāne-i peymānı şikest
SE3110 İçlerinden **yürür** aḥkāmı anuñ / Ḳaraman ġayretidür nāmı anuñ
HH947 ʿĀşıḳ oynına döndürüp fi'l-ḥāl / Oynadur **yürür** ādemi eṭfāl
HH2328 Ṣaldı keşṭī-i kūh-veşle rical / Ṣan ḳıyamet ḳopup **yürüdi** cibāl
HH2343 Kef ber-āverde lücce-i mevāc / Ḳarlı ṭāġlar gibi **yürür** emvāc
HH2358 **Yüriyüp** rūy-ı yemmde bād-āsā / Oldı erbāb-ı fülke rāh-nümā

3. (su için) akmak, ilerlemek

S912 Bahār olsa tāke **yürür** āb-ı nāb / Nitekim ʿurūḳına rindüñ şarāb
S1276 Yaḳīn oldı kim şāḥ ola ḳaṭre bār / **Yüridükçe** şu aña fevvāre-vār

4. hücum etmek, saldırmak

NE76 Çek **yürü** ey ḫāme-i kişver-güşā / Milket-i maʿnāya hümāyūn-livā
NE1181 **Yürüdi** üstüne o mirrīḫ-i çihr / İtmege ġaltīde serin hem-çü mihr
NE393 Heft ḳıral ile o ḳavm-i ġabī / **Yürüdiler** heft ser-i ejder gibi
HH1441 Göricek ḳalmadı mecāl-i firār / **Yürüdi** ejdehā-yı āteş-bār
HH1981 **Yürür** üstine ḫançer ile hilāl / Mütezelzil olur mı hiç cibāl
HH1998 **Yüriyüp** iki ḫayl-i ḫūn-āşām / Rū-be-rū oldı tīġ-i āyīne-fām
HH2032 Ṣūret-i ḳahr ile velī ol ān / **Yüridi** üstine o mihr-i cihān

5. (ney için) çalmaya devam etmek

S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı zār / Ki iñler **yürür** çaḳ bulunca ḳarār

6. (kalem için) yazmak

NE3167 Neşf ide evrāḳa midād-ı raḳam / **Yürüdügünce** geçe pāy-ı ḳalem

7. durmamak, devam etmek; (emir kipi ile) haydi, durma

S441 Güşād eyleyüp maʿrifet kişverin / **Yüri** iḫtiyār it bir aʿlā yerin
S506 **Yüri** iltifāt itme andan yaña / Nigāh-ı teġāfüldür aña cefā
S1440 İdüp rişte-i cānı rūşen fetīl / **Yüri** cüst ü cū ile aña delīl
NE83 Dūş-be-dūş olmayup elfāẓı sen / Ḳıl **yüri** tevḥīd-i şeh-i Zü'l-minen
NE253 Oldı müheyyā saña dergāh-ı Ḳuds / Ol **yüri** mihmān-ı ṭarabgāh-ı üns
NE1072 Nāfeyi ḥıfẓ eyleme ʿAṭṭārdan / Var **yüri** yum ḳılleyi aġyārdan
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu maʿānī-i beyān / Başḳa zebāndur **yüri** bul tercümān
NE1404 Olmıyacaḳ lüccesine āşinā / Yoḳ yere urma **yüri** var dest ü pā
NE1424 Var **yüri** bir mürşidüñ ol ṭālibi / Gezme yabana yürü ʿacem gibi
NE1424 Var yüri bir mürşidüñ ol ṭālibi / Gezme yabana **yürü** ʿacem gibi
NE1433 İrmese el itmege ḫidmetlerin / Ṭut **yüri** dāmān-ı muḥabbetlerin
NE1693 Benden ümīd eyleme derde devā / Var **yüri** olmış olacaḳ saña
NE1818 Sen daḫı beẓl eyle dilā ḳudretüñ / Ḫayrını gör var **yüri** bu himmetüñ
NE2124 Nefs-i bed itmekde bize mekr ü fen / ʿĀḳil iseñ ḳaç **yüri** bed nefsden
NE2164 Çün ayaġından aşılur her ġanem / Sen **yüri** tecrīd ile ol müftenem

NE3077 Pend virüp ḫāṭır-ı ʿayyāşına / ʿAḳlını cemʿ eyle **yüri** başına
SE519 ʿĀşıḳa ṭaʿnı gider ʿār eyle / **Yürü** var ʿaḳluña timār eyle
SE553 Bulayın dirseñ bu ṭūfānda necāt / Var **yüri** mescide ol ehl-i ṣalāt
SE608 ʿAyn-ı ʿilmi **yürü** pür-nūr eyle / Hevesüñ dīdesini kūr eyle
SE733 Ḳadr-i ʿilmi **yürü** idrāk eyle / Ehl-i ʿilme naẕaruñ pāk eyle
SE735 Cidd ü cehd it **yürü** insān olıgör / Ḳābil-i sikke-i ʿirfān olıgör
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma zīnhār / ʿAḳluñı başına cemʿ it **yürü** var
SE1000 Ṭaladup ḫāre o gül pīreheni / **Yürü** nefs atına bindürme anı
SE1399 **Yürü** uzatma ḫaṭādan ḫaẕer it / Ḳametüñ gibi sözi muḫtaṣar it
SE1428 Himmet ehline **yürü** yoldaş ol / Yollarında sürinüp ferrāş ol
SE1806 Eyle dāyim **yürü** mānende-i mīġ / Maṣlaḥat bitmek için saʿy-i belīġ
SE1857 Ol tecerrüdle Mesīḥā-yı zaman / Ḫar gibi çekme **yürü** bār-ı girān
SE2045 Rūḥ-ı maḫż itse serāpā-yı tenī / Be **yürü** aña heves eyleyeni
SE2384 Meskenet ḳıl **yürü** mānend-i zülāl / Pes degil mi bu mesel saña miṣāl
SE2408 Bu laṭīfe saña oldı temṣīl / Pertev-i ʿaḳlı **yürü** eyle delīl
SE2764 Var ise dilde ṣecāʿat güheri / **Yürü** şemşīr gibi var ileri
SE3075 Vireceksen **yürü** eyle iḳrār / Yoḳsa yum ḳıllıyı açma zinhār
SE3293 Beni öldür **yürü** bul sen de rehā / Yaʿnī ḳurbān ile it defʿ-i ḳaża
SE1363 **Yürü** var ʿavratı ḫāmil eyle / Ḥamlın ol rütbeye nāʾil eyle
SE1480 Himmet eyle **yürü** var sen de hemān / Olmasın elde biẕāʿat ḫüsrān
SE1802 Didi ol elçiye şāh-ı İslām / **Yürü** var Ḳayṣara eyle iʿlām
SE2871 İt **yüri** ḫāme-ṣıfat ġavvāṣī / Ḳıl ʿAden sāḥili bezm-i ḫaṣı
SE3468 Lāf urup eyleme baḫṣ-i maʿnī / **Yürü** var söyleme mā-lā-yaʿnī
HH655 Müşfiḳāne bu pendi diñle hele / Geldügüñ yola ḳıl **yüri** ʿacele
HH2295 Didi āḫir o deşt-peymāya / **Yüri** ʿazm it kenār-ı deryāya

yürütmek [5]

1. (kadeh için) dolaştırmak, içmek

S389 Dimāġı ḳılup kibr ü kinden berī / Añup ṣulḥ-ı şāhı **yürüt** sāġarı
S751 **Yürüt** zevraḳı degdi nevbet saña / Ne eylersen eyle icāzāt saña
S866 **Yürütdükçe** mey ʿaḳlı eyler zebūn / N'ola rāʾyetin eylese ser-nigūn

2. (kalem için) kağıdın üzerinde gezdirmek, yazmak

NE819 Açup ol eski yolu başdum ḳadem / Köhne raḳam üzre **yürütdüm** ḳalem

3. düzenlemek, kurma. Ayrıca bkz. 'aġ yürütmek' md.

NE2476 Ṣıçrar idi gülse aña daġlar / **Yürütmiş** idi niçe niçe aġlar

yüsr [1] kolaylık

SE2964 ʿUsr ile **yüsri** odur tevʾem iden / Ālemi māye-i derd ü ġam iden

yüz [69]

1. sima, çehre, surat

S35 Güneş **yüzlüler** ḳande şalaydı tāb / Teveccühdeyüm çün gül-i āfitāb
S247 Güler **yüzle** ḫurşīd olup dil-sitān / Dil-i cūy-ı yaḫ-beste aḳdı hemān
S510 Cemüñ baña ʿarż itme cām-ı meyin / O bed-mestlerüñ **yüzini** görmeyin
S686 Muṣallāsı **yüz** ḫāfıẕa cilvegāh / Ḳamer rūy-ı fersūde vü ḫāk-i rāh
S715 N'ola olsa ruḫsārı pür-āb u tāb / Seḥer anda yur **yüzini** āfitāb
S1054 **Yüzüñ** Kaʿbe-i cān bilür teşneler / Ney-i zerd altun oluḳdur meger
S1148 Müzeyyen olup ḥaclegāh-ı sipihr / Ḳodı başma **yüz** yaṣduġı bu aña mihr
S1270 Yaḳup lāle vü gül ser-ā-pā çerāġ / Yine döndi gün **yüzine** şehr-i bāġ
S1431 Revā mı **yüzüñ** gözüñ idmāndan / Şişüp şekl-i memsūḫa döne beden
NE406 Dest-i ricāl ile yiyüp silleler / Ḳaçmaġa döndürdi **yüzin** ehl-i şer
NE1377 Ṣaʿṣaʿadan ḫīrelenüp çeşm-i cān / Ṣoñra **yüzüm** gözüm alışdı hemān
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa güler **yüzle** nişār it zeri
NE1916 Zehr-i derūnundan olur zerd ü zār / **Yüzine** urur çıḳup andan buḫār
NE2320 Herze dise gösderüp ādāblar / ʿÖẕr ile dir **yüziñe** küllāblar
NE2323 Ḳatline saʿy eylesek olmaz baʿīd / **Yüzüñe** ḳamḳām dise de bir pelīd
NE2504 Göre mi rāḥat **yüzün** erken yigit / Etmegin it yir yaḳasın daḫı bit
NE2512 Ṣafḥa-i pejmürdesini mühreler / **Yüzini** yazar atı düzer ḳoşar
NE2581 **Yüzine** ṭoyunca naẕar ḳılmadum / Tāze idüm ḳıymetini bilmedüm
NE2926 Zelzele-nāk itdi cihānı tamām / Düşdi **yüzi** üzre o rüsvāy-ı ʿām
NE3082 Ḥırz-ı muḥabbetle yazıldı **yüzi** / Sürme-i siḥr ile pür-efsūn gözi
SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat ısı **yüzi** / Şermile Zühre götürdi ḳopuzı
SE569 **Yüzüni** paḳ ü żiyā-nāk eyle / Ḫavfıla sineñi ṣad-çāk eyle
SE684 Berg-i ter dil uzadur eflāke / ʿĀḳıbet derdile **yüz** ḳor ḫāke
SE1269 Nice düb görse **yüzin** ol gülüñ / Yüregi düb düb öterdi ġülüñ
SE1384 Kendi aġır olanuñ rūḥi sebük / **Yüzi** küçük olanuñ burnı büyük

SE1448 **Yüzüñi** iy püser-i māh-liḳā / Gül gibi açmaġa başladı hevā
SE1901 Baḳma yüz görmiş olanuñ **yüzine** / Şāʿiri diñle gelürsin sözine
SE1973 **Yüzi** döymez o gül-i gülzāruñ / Sözini redde hezār āzāruñ
SE2199 Anı ṭut luṭfıla cānuñdan eʿaz / Ki burun **yüzün** olınca düşmez
SE2395 Sıçrar-ıdı **yüzine** ġāfil-iken / Gah ḳoynına girürdi yaḳadan
SE2580 **Yüzüm** üzre sürinüp āb gibi / Düşdüm ayaġına mehtāb gibi
SE2831 Güş idüp şah bu merdāne sözi / Döndi ġayretle hemān ḫaşma **yüzi**
SE2935 Berḳ urur **yüzde** şuʿāʿ-ı meliki / İtmiş eṭrafı müşaʿşaʿ milki
SE2960 Siper-āsā **yüzin** eyler pür-pīç / Neye uġradığını bilmez hīç
SE3156 Eli uzun olanuñ tāk-miṣāl / **Yüzi** yapraḳ gibi olur pā-māl
SE3220 Mihr-veş ıssı idi ḫayli **yüzi** / Ẕerrece görmez-idi ḫalḳı gözi
SE3255 Tā naẓar ḳılmaya mihrüñ **yüzine** / Yār mühr urdı eliyle gözine
HH497 Yoḳ **yüzinde** ḫayāt āṣārı / Meger āh ile çeşm-i ḫūn-bārı
HH945 **Yüzüñe** ṭoġrı baḳduġı bir ān / Ucın ilişdürincedür müjgān
HH1313 Dil-ber-i nāz-perver idi ġazāl / **Yüzi** derrende nāṣi-i ḳaṭṭāl
HH1469 Ṣanma būs u kināre ḫayrānum / Bir güler **yüz** esīri giryānum
HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı ziynete muḫtāç / Ṣubḥ sürdi **yüzine** isfidāç
HH2118 **Yüzini** ṣavb-ı ʿışḳa ṭutmış idi / Cümle bildiklerin unutmış idi
HH2223 Bozdı şeklin sürüp **yüzüni** yire / Döndi nā-dān elinde taṣvīre

2. dış görünüş, hâl, tavır

S885 Derūnına uymazmış anuñ **yüzi** / Ḳabaḳ ṣandıġum çıḳdı ḳan ḳarpuzı
HH1912 Ḳıldı gerdūn cefā **yüzin** iẓhār / Derd-mende göründi terk-i diyār
HH2203 Ṭabʿı muʿvec dilinde cevheri yoḳ / Tīġ-veş **yüzi** ıssı sözi sovuḳ

3. utanma duygusu, ar, edep

NE3014 Var mı ʿamel bāb-ı Ḥaḳḳa varacaḳ / **Yüz** gerekir Ḥażrete yalvaracaḳ
HH57 Ne **yüzüm** var saña niyāz idecek / Ne sözüm ḳaldı keşf-i rāz idecek

4. neden, sebep

S259 Olup ṭīre çün vādī-i ejdehā / **Yüzünden** anuñ zehr aḳar dāʾimā
NE423 Oldı bu **yüzden** aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice yüz biñ kişi buldı ḫalāṣ
NE843 ʿAzm idüp ol baḥra göñül zevraḳı / Virdüm o **yüzden** suḫana revnākı
NE1238 Rūḥa bu **yüzden** olıcaḳ āşinā / Vaḥy ile teşrīfe görüldi sezā
NE1271 Virdi göñül ẓulmetine rūşeni / Eyledi irşād bu **yüzden** beni
NE1704 Oldı o **yüzden** baña bu luṭf-ı ḫāṣ / Oldum iki ḫaşm-ı ḳavīden ḫalāṣ
NE2651 Şehveti **yüzünden** olurdı revān / Göz ṭuşaġın urur idi her zaman
NE3148 Hezl **yüzünden** yazılan mudḥikāt / Baña degil bāʾiş-i noḳṣan-zāt
SE778 Her biri Mānī-i resm ü ṣūret / Gösterürlerdi bu **yüzden** ṣanʿat
SE797 Şükr kim dīde-i ʿibret baḳıyor / Çirk-i meẓkūr **yüzüñden** aḳıyor
SE813 Zāhid-i ṣavmaʿa tüccār-ı Ḥuten / Saʿy ider her birisi bir **yüzden**
SE1290 Fārisī lafẓın iki beytile ben / Terceme itdüm idi bu **yüzden**
SE2613 Eyledi ṭabʿ-ı taḳāżā peyvend / Ḥoşa geçdi baña bu **yüzden** pend
HH459 Ṭarḥ-ı mevzūn-ı dil-şikār itdi / Sözi bu **yüzden** āşikār itdi
HE23 Bu **yüzden** eyle ʿaşḳuñ ḫalḳa ıẓhār / Anı ḳıl ḫüsn-i taʿbir ey dil-i zār

5. üst, yüzey, satıh

NE886 Oldı selāṭīn-i ʿadālet-şiʿār / **Yer yüzine** sāye-i perverd-gār
NE1505 Ḫākde ten lebüñ açıḳ nergisī / Her birisi **yer yüzinüñ** gözcisi
NE1334 Ol nemekin baḥr ile rūşen-fezā / **Yir yüzüne** dīde-i behcet-fezā
SE2386 Āb-ı şāfī çü dil-i şūrīde / Oldı **Yir yüzine** nūr-ı dīde
S602 N'ola dinse **yir yüzinüñ** ʿaybı var / Ki baḥrı sefīd ü siyeh-bīni var

yüz açmaḳ [1] ayıbını açığa çıkarmak, herkesçe bilinmesini sağlamak

SE3354 **Yüzin açar** nice mestūrelerüñ / ʿAybın örter gehi meşhūrelerüñ

yüz agartmaḳ [1] süslemek, güzelleştirmek ‖ bir işi başarı ile yapmak, mahçup etmemek

SE3353 **Yüz aġardur** dime meşşāṭaları / Şīşesi maḥbes-i dīv ü perrī

yüz dürmek [1] surat asmak, yüz buruşturmak

S260 Cebīninde çīn ü **dürülmüş yüzi** / Ḥabābun bu ġamdan ḳararmış gözi

yüz görmiş [1] (kadın için) önceden evlenmiş ve dul kalmış

SE1901 Baḳma **yüz görmiş** olanuñ yüzine / Şāʿiri diñle gelürsin sözine

yüzin ḳara eylemek [1] yüzünü karartmak, utanılacak duruma düşürmek

NE2004 Şeb de sipihre neler itdi göre / Renkleyüp eyledi **yüzin ḳara**

yüz ḳarası [3] utanılacak durum, utanılacak şey, ayıp

SE2181 Sen de inṣāf idüp fikr eyle / İtdügin **yüz ḳarasın** ẓikr eyle
SE2189 Aḳlığı perde-keş-i nāẓır olur / Ṣoñra **yüzi ḳarası** ẓāhir olur
SE3097 Naḳż-ı ʿahd eylese de kim ne alur / Kendüsi **yüzi ḳarasıyla** ḳalur

yüz ḳızdurmaḳ [3] bir şey için utanıp sıkılmayı göze almak
S1071 N'ola muṭribā çenber itseñ defi / Ki ʿarż itdi **yüz ḳızdurup** eşrefi
NE174 Hırşı ucından ala **yüz ḳızdura** / İki cihānda ola yüzi ḳara
SE822 Zer-i surḫ issine ṣıḳlet virme / Gül-i raʿnā gibi **yüz ḳızdurma**

yüz suyı [5] saygınlık, haysiyet, itibar ‖ güzellik
S81 Odur yaʿni ser-çeşme-i ins ü cān / **Yüzi ṣuyına** oldı feyż-i revān
NE2732 Ḳāmetini iki bükersen anuñ / **Yüzi ṣuyın** hāke dökersen anuñ
SE1423 Himmet insāna ʿaceb zīverdür / Ḳılıcuñ **yüzi ṣuyı** cevherdür
SE2109 ʿAḳldur cevheri nevʿ-i beşerüñ / Ṣabr-ımış **yüzi suyı** ol güherüñ
SE2304 Ṣaḳla **yüz ṣuyını** çün ṣāġar-ı mey / Edebe oldı nişān ḫaclet ü ḫūy

yüz ṣuyı dökmek [1] rica ve minnet etmek, onurunu zedeleyecek kadar yalvarmak
NE156 Ṣīşe-i nāmūsı çalup yerlere / **Yüz ṣuyı döküldi** hemān yoḳ yere

yüz sürmek [7] büyük sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına doğru, yüzünü yere sürercesine eğilmek
NE73 Kavlüñ ile ḳulluġuñ iṣbāt ḳıl / **Sür yüzüni** ḫāke münācāt ḳıl
NE254 Pāyüñe **yüz sürmek** umar nüh felek / Murġ-ı ḳafes gibi ṭapıda melek
NE279 Vardı o dem menzil-i māha o ṣāh / Ḫāk-i rehine **yüzüni sürdü** māh
NE1303 Ḳalʿa büt-i sengdil-i bī-emān / Ayaġına **yüz sürer** āb-ı revān
SE3258 Yārda merḥamet āṣārı görüp / Ḥaḳḳa ḥamd itdi **yüzin ḫāke sürüp**
HH515 Alsa iḥrām-ı ʿazmini dūşa / **Sürse yüz** Kaʿbe-i siyeh-pūşa
HH594 İtdi fermān-ı Ḥaḳḳa istiʿcāl / Gitdi **yüzler süre** vücūh-ı ricāl

yüz ṭutmaḳ [8]
1. yönelmek, teveccüh etmek
S1316 Eṣer ḳıldı bāḫūr-ı āteş-fiken / Ṣararmaġa **yüz ṭutdı** berg-i çemen
SE939 İḫtiżār üzre görüp kendüzümi / **Ṭutmışam** dergeh-i Ḥaḳḳa **yüzümi**
HH631 Merḥabāya saʿādet el virdi / Baḫt **yüz ṭutdı** devlet el virdi
HH1008 Bu yaña ol vezīr-i vizr-endūz / Gördi **yüz ṭutdı** ṭāliʿ-i firūz
HH1528 **Yüz ṭutup** bārgāh-ı Mevlāya / Didi ey şāh-ı lā-mekān-pāye
HH1926 Gūş idüp nāmını o bī-çāre / **Ṭutdı yüz** ol şeh-i kerem-kāra
HH2057 Ṣaha kem-ter gedāyı itse raḳīb / Ṣāhı ḳor **yüz ṭutar** gedāya ḥabīb
2. bir şey yapmak üzere bulunmak, yaklaşmak
SE1194 Oldı iḳbāli ḳarīn-i idbār / **Ṭutdı yüz** ḳaçmaġa ḫayl ü sālār

yüz urmaḳ [3] yönelmek
SE697 **Yüz urup** dāmene-i ṣaḥrāya / Giderek āb çıḳar bālāya
HH1866 **Yüz urup** bārgāh-ı Mevlāya / Cūy-veş aḳdı semt-i ṣaḥrāya
HH2023 **Yüz urup** bārgāh-ı Mevlāyā / Çok niyāz itdi Ḥaḳḳ Teʿālāya

yüz yumşaḳlıġı [1] hayır diyememe, kendisinden isteneni geri çevirememe
SE2120 İʿtibār itdügi ehl-i naẕaruñ / **Yüzi yumşaḳlıġıdur** verd-i terüñ

yüz yüze baḳmaḳ [1] hatır gönül ilişkisi bulunmak, görüşür konuşur durumda olmak
NE2491 Mihre eger māh içün itse nifāḳ / **Baḳmaz** idi **yüz yüze** bi'l-ittifāḳ

yüze gelmek [1] ortaya çıkmak, kendini göstermek
NE529 Her kişi leb-teşne vü bīmār idi / **Yüze gelür** cūy-ı ʿaraḳ-vār idi

yüze gülmek [1] (kadeh için) sevimli, iç açıcı ve alımlı görünmek
NE618 **Yüze güler** sāġar-ı raḫşān gibi / Līk yaḳar mihr-i dıraḫşān gibi

yüzi aḳ alnı açıḳ [2] utanılacak bir suçu olmayan, temiz
NE2153 Münfer ḫāra sunmayan ehl-i meẕāḳ / Gül gibiyim **alnı açıḳ yüzü aḳ**
SE1526 Ṣubḥ-veş oldı muḥibb-i ṣādık / **Yüzi aḳ** ṣıdḳıla **alını açıḳ**

yüzi ḳara [10] bir ayıbı, bir suçu veya utanılacak bir durumu bulunan kimse
NE174 Hırşı ucından ala yüz ḳızdura / İki cihānda ola **yüzi ḳara**
NE1902 Renk vire vara ruḫ-ı envera / İki cihānda ola **yüzi ḳara**
NE2035 Masḫaralıḳ şūm olup ol ebtere / ʿĀḳıbet oldı yine **yüzi ḳara**
NE2627 Ḫayf ki bir niçe **yüzi ḳaralar** / ʿIşḳ bināsın iden zīr ü zeber
NE2669 Dir aña kim sen ne **yüzi ḳarasın** / Merd degil ambiti zen-pāresin
SE1246 **Yüzleri ḳara ola** ṣubḥ u mesā / Ġażabu'llāhü ʿaleyhim ebedā
SE1297 Oldı envār-ı ʿadālet tābān / Ḳaldı **yüzi ḳarası** aña hemān
SE1589 Kāẕibi kiẕb ider āḫir rüsvā / Ḳalacaḳ **yüzi ḳarasıdur** aña
SE2201 Bir **yüzi ḳara** seg-i āvāre / Būm-veş gice ḳuşı zen-pāre
SE2653 Ola çün tābiş-i maḥşer peydā / **Yüzi ḳara** ḳoya erbāb-ı riyā

yüzi yirde olmaḳ [2] alçak gönüllü olmak, mahçup görünmek
NE2912 **Yerde yüzi** ṣaḫş-ı mürāyī gibi / Götü de ṣıḳı ṭop hevāyī aṣlan gibi

SE679 İrse başı göge gün gibi müdām / **Yüzi yirde olur** elbette kirām

yüzi yire düşmek [3] çok utanmak

NE2002 Mihre daḫı irtesi irdi zevāl / Oldı **yüzi yere düşüp** pāy-māl
NE2604 Zenlere ol merdek olup masḫara / Göti açıldı **yüzi düşdi yere**
NE2812 Cüy-ṣıfat **düşdi yüzi yirlere** / Yir yarılaydı girer idi yire

yüzi yire ḳomaḳ [1] alçak gönüllü olmak, tevazu göstermek

SE1031 **Yüz yire ḳodı** tevāżuʿ itdi / İrteye vaʿdeler itdi gitdi

yüzin ekşitmek [1] hoşlanmadığını yüz ifadesi ile belli etmek

NE1920 Ṭatlu bulunmazsa **yüzin ekşidür** / Ġāret-i ḥelvāda ʿaceb ekşidür

yüzin ele almaḳ [3] utancını yenmeye çalışmak

SE799 Bed-nümā eyledi āġāz-ı beyān / **Yüzin alup eline** didi hemān
SE1030 Ṣoffa-i sīnede yer gösterdim / **Yüzüm alup ele** zer gösterdim
HH651 **Yüzin alup eline** āḫir-i kār / Didi ey ṭurfe delle-i bī-ʿār

yüzine gülmek [1] dostmuş gibi görünmek, ilgi göstermek

NE1976 **Yüzine gülse** n'ola ḫalḳ-ı cihān / Çehre ne çehre idi görseñ hemān

yüzine kir getürmek [2] şerefine namusuna zarar vermek, utanılacak bir şey yapmak

NE173 **Kir getüre yüzüne** ʿuḳbā gide / Ṣuratına beñzeye dünyāsı da
SE3355 Ḳız iken delle-i muḥtāl eyler / **Yüzine kir getürür** al eyler

yüzine ṭuzlu şular ḳomaḳ [1] gözyaşı döktürmek, cefa çektirip ağlatmak

SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / **Yüziñe ṭuzlu şular ḳor** ġam-ı zen

yüzine urmaḳ [2] ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek, kınamak

NE2647 Levs-i derūnīsi olup āşikār / **Yüzine urmışdı** şuçın rūzgār
SE1488 İde iḥsānıla taʿzīre şitāb / Virmeye **yüzine urmaġla** ḥicāb

yüzlenmek [1] itibar kazanmak, hizmet beklemek; yüz bulmak, şımarmak

NE2434 Zer virür o **yüzlenür** arar bulur / Pulları ile şāfī frengi olur

yüz [3] yüz sayısı ve bu sayıyı gösteren rakamın adı. Sayı çokluk ifadesi olarak kullanılmıştır.

NE2776 Üstüne **yüz** taḳla ḳılup ḳaṣṣanuñ / Düşse de üstüne düşerdi anuñ
NE2845 İtmege bir gör **yüz** er ile ṣafā / ʿAvreti oġlanı ider hep fedā
HH2768 Ehl-i miʿyāra idelüm cezmi / Üç **yüz** aḳçe ḳażāya degmez mi

yüz biñ [4] yüz bin sayısı ve bu sayıyı gösteren rakamın adı. Sayı çokluk ifadesi bağlamında kullanılmıştır.

NE423 Oldı bu yüzden aña ikrām-ı ḫāṣ / Bir nice **yüz** biñ kişi buldı ḫalāṣ
SE2817 Ebr-i bārende gibi tīr-nişār / Geldi çatdı nice **yüz** biñ tatar
HH1036 Gerçi **yüz** biñ ḫaṭar muḳarrer idi / Hele yāre naẓar müyesser idi
HE92 Ḳomaz bir ferde yārā-yı taẓallüm / İder bir demde **yüz** biñ ādemi güm

yüz degnek [1] zina suçu işleyenlere yüz değnek vurularak uygulanan ceza

NE2446 Kāruñ ola bir ʿamel-i nā-sezā / **Yüz degnek** ola aña iẓn-i cezā

yüzmek [2]

1. su üzerinde batmadan durmak ve ilerlemek

S557 Urur berḳ o deryāda pehlū-yı ter / Ne deryā ki üstünde gevher **yüzer**

2. derisini soymak, çıkarmak

NE2527 İtse ḳınalı topuġın āşikār / Ṣan derisin **yüzmiş** idi rūzgār

yüzük [1] parmağa takılan, genellikle altın, gümüş vb. madeni halka

NE2472 Sīm ḳuşaḳla kūteh kösdi yelek / Parmaġı **yüzükli** şıġanmış bilek

Z / Ẕ / Ẓ / Ż

zā [1] Arap alfabesinde "ز (ze)" harfinin adı

HH47 ʿAdedi **zāya** çün muvaffiḳdur / Aña zāyid dinilse lāyıḳdur

żab [1] kertenkele, keler

NE390 Ser-be-ser aʿdā-yı eḳālim-i sebʿ / Gürk ü seg u ḫūk u ḫar-ı sebʿ ü **żabʿ**

żabʿ [1] sırtlan

SE2328 Rīg-i beriyyede evlād-ı ʿArab / Ḫuşk-leb ḳalmış idi nite ki **żab**

żābıṭa [1] bağ, kural

NE1195 Ey nesek-āmuz-ı ḫıred pīş-gān / **Żābıṭa** bend ḥikem-i endīşe-gān

żābiṭ [2] eskiden orduda rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan subay

SE1501 Beglerüñ olmış-ıdı serdārı / Ser-ḥadüñ **żābiṭı** vü sālārı

HH2614 **Żābiṭı** şehrüñ ol zamānda meger / Bir ḳavī kāfir idi kīn-āver

ẓabṭ eylemek/itmek [6] tutmak, hakim olmak

NE2163 Mehlikedür aña dil-āver gerek / ʿAvreti **zabṭ eylemege** er gerek

NE1122 Ṭurmadın aḳar şu gibi vāridāt / **Ẓabṭ idemez** lüle-i kilk ü devāt

NE2760 **Żabṭ idegör** var dil ü dīvāneyi / Ṭut ḳulaġuñ diñle bu efsāneyi

SE1452 Nefs-i emmāre ʿaceb ejderdür / **Żabṭ iden** anı dil-āver erdür

SE2409 Dilüñi **żabṭ idegör** sālim-iken / Çeşme-veş tā ki başuñ ola esen

SE3241 İstemezseñ eger āh u efġān / Ġamze-i mestüñi **żabṭ eyle** heman

ẓabṭ olınmaḳ [1] tutulmak, hakim olunmak, zaptedilmek

S860 Eger içse bir curʿa-i kemterīn / Nice **żabṭ olınurdı** gāv-ı zemīn

zād [2] azık, yiyecek, rızık

NE1878 **Zād-ı** sefer nuḳl-i şükr-i bī-girān / Belki mey-i ṣāfla raṭl-ı girān

SE885 Saʿy ider **zād-i** reh-i ʿuḳbāya / Oldı dünyā didigüñ sermāye

zād'Allāh [1] "Allah artırsın!" anlamında dua sözü

SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini ʿafv eyledi şāh / **Zād'allāh** zihī ʿafv-ı günāh

żaʿf [17] irade zayıflığı, dayanamama

S1225 Teninde ḳalup **żaʿf** ile bir ramaḳ / Olur ʿilm-i teşrīḥa levḥ-ı sebaḳ

NE491 Aḫir olup **żaʿfile** bī-hūş-ı ḫāb / Buldı sükūn tāb-ı tebʿ-i ıżṭırāb

NE1756 Her sene **żaʿf** ile mürāyiʿ olur / Ḥāṣılı ṣaṭranc ḥesābı olur

NE2496 Ditremede **żaʿf** ile gerçi beşi / Oynamada mekr ile gözi ḳaşı

NE2584 Olmış idi **żaʿf** ile ḫāli tebāh / Elli ṭoḳuzıncı erüm āh āh

SE833 Māyilim tāk-i rezüñ himmetine / Gör şu **żaʿfile** çıḳan niʿmetine

SE1125 Ki iden bendeñi saña münḳād / Ṣanma ḫavf ola yā **żaʿf-ı** ecnād

SE1158 Nite kim ġamze-i çeşm-i bīmār / **Żaʿfila** olmasa ṭāliʿ bīdār

SE2063 Ḳosa her ḫānesine ṣaṭrancuñ / Dirhemin **żaʿf** iderek bir gencüñ

SE2451 Tīz günlerde bula **żaʿf** u fesād / Küşteden ḫayr ola mı ḳonsa verād

SE2785 Ġayreti lāzime-i himmet olur / Ḫaşma **żaʿfi** sebeb-i ḳuvvet olur

HH498 Ḳalmamış belki ḳudreti āha / **Żaʿf** ile kārı ḳalmış Allāha

HH517 Yoġ ise **żaʿfdan** ger aña mecāl / Eylesün rūy-māl-i ḫāk-i ricāl

HH522 Defʿ olursa bu **żaʿf** ile yereḳan / Ṣarı Ṣāltuḳ Babaya bir ḳurbān

HH530 **Żaʿf** ile çün dimāġı muḫteldür / Buña çāre şarāb-ı ṣandaldur

HH1047 Giderek oldılar şu deñlü ḫarāb / İtdi **żaʿf-ı** gürisnegī bī-tāb

HH1877 Gitdi gün geldügince tāb u tüvān / **Żaʿfi** żāhir velīkin aşlı nihān

ẓafer [14] savaşta kazanılan galibiyet, nusret

S270 Hevā-yı **ẓaferle** yine mevc-sān / Yeşil çerge şişdi ḳabardı hemān

S342 Açup şuḳḳadan her ṭaraf bād-bān / Cünūd-ı **ẓafer** geldi çatdı hemān

S677 Bulur ḳulle-i çarḫa andan **ẓafer** / Olupdur sipihre ḥavāle meger

NE376 Her bedeninden görünüp feṭḥ-i bāb / Cünd-i **ẓafer** oldı o dem feṭḥ-i yāb

NE2961 Sürmeyi gözden silüp ol ḫīle-ger / Māh-ı kelefdāra bulurdı **ẓafer**

SE382 Penc gence **ẓafer** ümmīd-i muḫāl / Māliḫulyāyıla bir naḳş-ı ḫayāl

SE906 Bulmadın leẕẕet-i cāvide **ẓafer** / Ḳıla dünyāya taʿalluḳla naẓar

SE1167 Cemʿ olup ḫāṣılı esbāb-ı **ẓafer** / Yoġ-ıdı eksigi hīç zerre ḳadar

SE1175 Çün Ebü'l-Müslimüñ oldı teberi / Ol şebüñ ġurre-i ʿiyd-i **ẓaferi**

SE2804 İtse ḳol ḳol ṣalınan tīġ eṣer / Ḥamza bulmazdı semend ü ne **ẓafer**

SE2860 Bir başıla aña bulmışdı **ẓafer** / Ṭutmasa ḳarşu silāhdārı siper

HH735 Nehre-dek ḥükm iderdi Saʿdīler / Şimdiden ṣoñra oḳıma baña **ẓafer**

HH1168 Getürüp başlarını ser-ʿasker / İki başdan göründi feṭḥ ü **ẓafer**

HH2741 Birbirinden ḳalur degil bunlar / Bulmadı imtiyāza kimse **ẓafer**

ẓafer-nāme [1] bir zaferi anlatan ya da zaferle sonuçlanan savaşları, seferleri konu alan eser

S331 **Ẓafer-nāmedür** ruḫları ṣafḥası / Zer-üsküf anuñ oldı ser-levḥası

zaʿferān [1] esansındaki sarı boya maddesi kendi ağırlığının yüz bin katı suyu boyayabilen bitki, safran

NE539 Oldı ya vīrān şehr-i gülsitān / Eyledi hep ḫāsılını **zaʿferān**

zaʿferānī [1] safran renginde, çok sarı, sapsarı

HH375 Lāle-i zerd-gūne-i ṣaḥrā / **Zaʿferani** ḫıyāmdur ber-pā

zaʿferān-zāra dönmek [1] safran bahçesine dönmek ‖ sararmak, sapsarı olmak

S1335 Gidüp reng-i rūy-ı gül ü yāsemen / Yine **zaʿferān-zāra döndi** çemen

zāġ [12] karga

S363 Bu vech üzre her rūz olup dār u gīr / Ṭaġıtdı o **zāġānı** şehbāz-ı tīr

S368 Düşüp ḫāke mürd oldı ḫaşmı hemān / Gözin oydı minḳār-ı **zāġ-ı** kemān

S714 Aña **zāġ-ı** şeb ġavṭa ursa eger / Ola reşk-bāz-ı sefīd-i seḥer

S1209 İder **zāġ-veş** ḫabb ü keyfi nihān / Ġıdā bulmasa saḳṣaġanlar hemān

NE543 Mātemiyān oldı hezārān-ı bāġ / Oldı siyeh-pūş anı ṣanma **zāġ**

SE1354 Ḫāṣılı bī-ḫıred ü bī-hūş idi / Hey ʾet-i **zāġda** özge ḳuş idi

SE2195 Gözlerüñ ḫalḳalana **zāġ** gibi / Pullaruñ mühfelene dāġ gibi

SE2836 Yā düşe sāye-i devlet başa / Yā ḳona **zāġ** ü zaġanlar lāşa

HH288 Şāḥda naġme itse bülbül-i bāġ / Ḫākdan ḳalḳar idi şevḳ ile **zāġ**

HH1666 Gūş ururdı ṣadā işitse eger / **Zāġdan** umar idi ḳuşça ḫaber

HH2306 Oldı çün-kim remīde murġ-ı seḥer / Ṭamaʿa düşdi **zāġ-ı** bed-manẓar

HH2608 **Zāġ-ı** ġammāz-veş ġurābü'l-beyn / Serd-sāz-ı miyāne-i ḳamereyn

zaġan, zeġān [4] çaylak kuşu

NE2134 Taḫta delüp nite ki aġaçḳaḳan / Bāma çıḳup gāhī miṣāl-i **zeġan**

NE2148 Ḫāli **zeġan** gibi olur münḳalib / Olur o nā-merdligi mürtekib

NE2210 Yaʿni **zeġan** gibi olup ḫaṣleti / Māde vü ner olmaġ idi ʿādeti

SE2836 Yā düşe sāye-i devlet başa / Yā ḳona zaġ ü **zaġanlar** lāşa

zaġara [1] ?

NE1747 Ḫāceler içre adı Ḥacı Ḥusām / Dil **zaġara** tīġi gibi bī-niyām

zāhid [13] dünya işleriyle meşgul olmayan, dünya hazlarına karşı kayıtsız kalan, çok dindar olduğu halde irfanı olmayan kimse, kaba sofu, perhizkâr

SR11/2 **Zāhidden** uman feyż-i ṣafā-yı ʿışḳı / Ġassāl-ı sebūsundan umar bāde-i nāb

S19 Nedür rind ü **zāhiddeki** hāy ü hūy / Yine aña ʿāʾid hep ol güft ü gūy

S20 Nevā-yı ney-i ʿışḳı yanında pest / Gerek hūy-ı **zāhid** gerek hāy-i mest

S769 Ṣavup **zāhidi** al ele cām-ı Cem / İçilsün şarāb idelim defʿ-i ġam

S1068 Aña ḳaṣd iden **zāhid-i** tīre-dil / Ḳılına ṭoḳunmaġa ḳādir degil

S1084 Ṣaḳın tel ḳırar **zāhid-i** dil-şiken / Ne arar bu meclisde ol it üzen

NE1798 **Zāhidi** gör ṣavm u ṣalātına cüst / Ḥacc u zekāta gelicek līk süst

SE813 **Zāhid-i** ṣavmaʿa tüccār-ı Ḫuten / Saʿy ider her birisi bir yüzden

SE2649 **zāhidüñ** āfetidür ʿucb u riyā / Yol bulur ḫāṭırına mekr ü deġā

SE2984 İtdi bir **zāhid-i** pākize-naẓar / Ser-i bāzāra ḳażā ile güẓer

SE2990 Göricek eyledi **zāhid** şefḳat / İtdi mürġānı ḫalāṣa niyyet

SE2995 Didi iy **zāhid-i** ferhunde-ḳadem / Bġreke'llāh ne keremdür bu kerem

SE3001 Didi ol **zāhid-i** pākize-sirişt / Nefesüñ var ola iy murġ-ı behişt

zāhid-i ḫuşḳ [1] kaba sofu

SE1808 **Zāhid-i ḫuşk** geçen ṭāliḥdür / Ġaraż andan ʿamel-i ṣāliḥdür

ẓāhir [26]

1. meydanda olan, görünen, açık ve belli

NE875 Faḳr-ı fenā ehline yār u naṣīr / Münkesirü'ẕ-ẓühra muʿīn ü **ẓahīr**

NE1179 **Ẓāhir** idi ḥiddeti mānend-i berḳ / Tīġi elinde nitekim şāh-ı şarḳ

NE1393 Kisve ile ḳulına imdāddan / **Ẓāhir** idi oldıġum evlāddan

NE1617 Ey ʿamel-i **ẓāhire** mesrūr olan / Zühd ü şalāḥiyyete maġrūr olan

NE1661 Fażlı velī **ẓāhir** idi gün gibi / ʿAḳlı Rişṭo işi Mecnūn gibi

NE2613 **Ẓāhir** iken ruḥda mahall-i terāş / Māh-ı kelefdār gibi nūr-ı pāş

SE64 Nūrı her zerrede **zāhir** ammā / Ḳanı tāb-ı naẓar-ı ehl-i fenā

SE398 Yaʿnī gün gibi degil mi **ẓāhir** / Nükte-i "ken terekū liʿl-āhir"

SE1209 Maḥż-ı ʿörf oldı reh-i seyf ü ḳalem / Ḥıfẓ-ı **ẓāhirde** ḳalıpdur ʿālem

SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı be-vefk-i **ẓāhir** / Aḳṣarı ẓālim ü ḫaşmı ḳāṣır

SE1455 Ḥadden efzūn-ter ola müktesebi / Ḥasebi **ẓāhir** ü ṭāhir nesebi

SE1823 Ola tevfīḳ ḳılup Rabb-i Kerīm / Sende **ẓāhir** ṣıfat-ı ḫulḳ-ı ʿaẓīm

HH20 Heft kişverde ḥikmetüñ **ẓāhir** / Heft seyyāre üstine nāẓır

HH101 Yazmadı ṣafḥaya ḫaṭ-ı fāḫir / Elinüñ gölgesi degil **ẓāhir**

HH473 Arada dil-rübā degil **ẓāhir** / Dil-i men cān-ı men velī vāfir
HH683 Bīm ü şerm ile eyledi āḫir / Aña derd-i nihānını **ẓāhir**
HH847 Buldı ol ḫaste selvet-i ḫāṭır / Oldı āşār-ı tesliyet **ẓāhir**
HH1126 Kelef-i çehre-i ḳamer-vārı / Ruḫda **ẓāhir** ġubār-ı idbārı
HH1877 Gitdi gün geldügince tāb u tüvān / Żaʿfı **żāhir** velīkin aşlı nihān
HH2429 Yidi mirāsı Ṭayyib ü Tāhir / Ḥāli mirāṣ-ḫˇārenüñ **ẓāhir**
HH2433 Ṣaḳalı bitdi ʿiffetüñ āḫir / Mū-be-mū oldı rāz-ı dil **ẓāhir**
HH2598 Ṭāhirüñ **żāhir** idi ḥāli dili / Yāre rūşen idi melāli dili

2. bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü
NE201 Pişrev u evvel u āḫirdür ol / Nükte-ver-i bāṭın u **ẓāhirdür** ol
NE779 **Ẓāhiri** vīrāne vü mihnet-zede / Bāṭını maʿmūr Meḥemmed Dede
NE863 Ḳalb ile bir renge girüp ḳālıbı / Bāṭını da **ẓāhir** bāki gibi
NE2055 Görse de görmezlenüp evżāʿını / Fāriġ idi **ẓāhiri** vü bāṭını

ẓāhir eylemek/itmek **[10]** meydana getirmek, ortaya çıkarmak
S809 Gelüp sāḳiyā cūşa baḥr-ı ferāḥ / Yine cezr ü med **ẓāhir itsün** ḳadeḥ
S884 Kedūdan revān oldı laʿl-i müẕāb / Şafaḳ **ẓāhir itdi** meger āfitāb
S1492 Hünerler ki gösterdi üstād-ı dil / **Ẓahīr itmemişdür** ẓuhūrī degil
NE822 Görür geh yolda geh rehe bī-ʿaded / Lücce gibi **ẓāhir ider** cezr ü med
NE1526 Kimisi ne ḳubbe ṭutar ne binā / **Ẓāhir ider** ṣūret-i faḳr u fenā
NE2917 Baḥriyeti **ẓāhir idüp** cezr ü med / Ḳoydı ocaġına şu ol bī-ḫıred
SE806 Pīr aña virdi icāzet āḫir / **Eyledi** ṣıdḳ-ı kelāmın **ẓāhir**
SE882 Herkesüñ cevherin **eyler ẓāhir** / Seçilür anda ḫabīṣ ü ṭāhir
HH32 **Ẓāhir itdüñ** merātib-i ʿadedi / Evvel ü āḫir eyledüñ aḥadi
HH1213 **İtdi ẓāhir** sipihr-i sebz-peren / Kehrübā maʿdenin zümürrüdden

ẓāhire urmaḳ **[1]** (rüya için) çıkmak, gerçekleşmek
HH1380 **Ẓāhire urdı** ṣūret-i rüʾyā / Bend-i tār-ı taʿalluḳ oldı dü-tā

ẓāhir olmaḳ **[25]** görünür duruma gelmek, belirmek
NE667 Her ḫum-ı mey-i kūh-ı bülend-i vaḳār / **Ẓāhir olur** kāhī serinde buḫār
NE1220 **Ẓāhir olur** ġaybdan ol cām-ı ṣāf / Sāġarı şeffāf-ı şarābı kefāf
NE1373 **Ẓāhir olup** ol gice envār-ı ḳuds / Oldı o vaḥşet-gede gülzār-ı üns
NE1499 Perdesini ḳaldurup envār-ı Ḥaḳ / **Ẓāhir olur** ser-be-ser esrār-ı Ḥaḳ
NE152 Kande ki bir lāle-ruḫ ola bedīd / **Ẓāhir olur** sīnede dāġ-ı cedīd
NE1576 **Ẓāhir olur** eylese ʿazm-i ʿaẕīm / Heyʾet-i şüʿbān u ʿAṣā-yı Kelīm
SE469 Perde çün kim ṭutuşup bula fenā / **Ẓāhir olur** gözüñe nūr-ı Ḫudā
SE504 **Oldı** ol gülbün-i terden **ẓāhir** / Devḫa-i tāze-i ʿırḳ-ı ṭāhir
SE938 **Ẓāhir oldı** gözüme bir ʿālem / Ṣoñı ḫurrem öñi ammā mātem
SE1285 Perde-i ġaflet olınca sātir / **Oldı** eşkāl-i miṣāli **ẓāhir**
SE1568 Mühre-i şuʿbede-i sāḥir olur / Anda ḳonsa beriden **ẓāhir olur**
SE1850 Bī-günāh idügi **oldı ẓāhir** / Baş ḳurtardı belādan āḫir
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek **ẓāhir olur** / Ere ʿavrat zene şevher bir olur
SE2189 Aḳlıġı perde-keş-i nāẕır olur / Ṣoñra yüzi ḳarası **ẓāhir olur**
SE2487 Görelüm itmez-ise anı dirīġ / Fażlı **ẓāhir ola** mānende-i mīġ
SE2563 **Ẓāhir oldı** şecer-i Mūsā-vār / Gözüme bir yañadan şuʿle-i nār
SE2713 Ḥüsni bu nādireden **ẓāhir olur** / Ki ekābirde begüm söz bir olur
SE2873 **Ẓāhir oldı** dem-i ʿĪsā sende / Bi'llāh iy ḫāme nefes payende
SE3020 Bunlaruñ **ẓāhir olan** aḥvāli / Kendinüñ oldı delīl-i ḥāli
HH251 Keremüñ **ẓāhir oldı** envārı / Hünerin irdi rūz-ı bāzārı
HH428 Ol gice vāḳıʿamda baña hemān / **Ẓāhir oldı** o mihr-i ʿālem-i cān
HH621 ʿIşḳ-ı pāk itdi āḫir āşārı / **Ẓāhir oldı** o mihrüñ envārı
HH698 **Ẓāhir oldı** o ḳavm-i ḫūn-ḫˇāra / Dönmiş ol ʿarṣa ordı bāzāra
HH2359 **Ẓāhir oldı** kerāmet-i ʿuşşāḳ / Vāḳıf olmadı līk ehl-i nifāḳ
HE25 Ne ʿanber belki şaç ḫalḳa cevāhir / ʿAṭāyī olduġun tā **ola ẓāhir**

ẓāhir ü bāṭın **[5]** iç ve dış; dış görünüş ve ruhsal durum
NE45 Çün elif ülfet iden ol rāh ile / **Ẓāhir ü bāṭın** olur Allāh ile
NE202 ʿİlm ü ʿamel **ẓāhir ü bāṭın** tamām / Ẕāt-ı şerīfinde bulupdur ḫıtām
NE3158 Kātib olanlara da var minnetüm / **Ẓāhir ü bāṭın** budur emniyetüm
SE544 **Ẓahir ü bāṭın** ider ehl-i ṣalāt / Ḥālini ʿarż-ı semīʿü'd-daʿavāt
SE662 **Ẓāhir ü bāṭını** envār oldı / Bedeni rūḥ-ı müṣavver oldı

ẓāhirā, ẓāhiren **[1]** zahiren, görünüşte, görünüşe göre
SE158 **Ẓāhiren** ṣāḥib-i ʿizz ü şāndur / Maʿnīde masḫara-i şeyṭāndur
HH1097 **Ẓāhirā** ḳıldı gerçi ʿarż-ı rıżā / Līk ḳalbi miṣāl-i ehl-i riyā

zaḫm **[23]**

1. yara

S1090 Nedür muṭribā neyde bu nāleler / Ki **zaḫmına** el degse efġān ider
S1522 Bunuñ cāy-ı miṣṭarla sürḫı hemān / Virür **zaḫm-ı** dīrīn ü nevden nişān
NE1188 Şeyḫi aña sāʿidin açdı hemān / İtdi ḳolında yeñi **zaḫmın** ʿayān
NE2548 Ḥalḳa-ṣıfat nīzeye ḫāżır gibi / Öñde idi **zaḫm-ı** bahādır gibi
NE2817 Ḫançer ile eylediler **zaḫm-ı** zār / Ṣıçradı kan çeşmesi fevvāre-vār
NE3039 Bezme olup ḳarnı şikeste ḳabaḳ / Eyledi pür **zaḫm** anı ḍarb-ı tabaḳ
SE1882 Olsa farża ki ʿālā vefḳ-i murād / Belki idman iderek **zaḫm-i** ziyād
SE2115 Rıfḳdur çāre-ger-i renc ü sitem / Ḫoş ṭutar **zaḥmı** mülāyim merhem
SE2794 Cisme **zaḫm** irse daḫı ġayret ider / Ḫaṣma ṭuyurmamaġa himmet ider
SE2795 Cisme **zaḫm** irse de izḥār itmez / Çünki düşmen aña tīmār itmez
SE3462 Çekdi her saṭrı ʿadūya sāṭūr / Baġlasın **zaḫmı** ḥasedden nāsūr
HH527 Kimi dir oldı **zaḫm-ı** nā-bihbūd / Ten-i zārındaḳi nişān-ı kebūd
HH542 Bildiler ʿillet-i süveydādur / **Zaḫm-ı** şeb-ḫūn-ı ʿışḳ u sevdādur
HH613 Yidi bir zaḫm kim ölince yeter / **Zaḫm** ammā ki ne uñar ne biter
HH1091 **Zaḫm** ile yol yol oldı cism-i deġal / Buldı dehlīz-i ḳalbe rāh ecel
HH1105 Bend idüp **zaḫmını** ṣarındı palās / Giydi bulup bir iki köhne libās
HH1674 Ṭoḳınur **zaḫmı** olana gül-i ter / Ḳocınur yaġırı olan derler
HH1776 Gördiler **zaḫmdan** yoḳ anda nişān / Bildiler oldı ġarḳa-i ʿummān
HH2132 Sinesin **zaḫm-ı** nāhun itdi figār / Buldı murġ-ı remlde rāh-ı firār

2. üzüntünün açtığı yara, dert, tasa

S397 Yürek **zaḫm-ı guṣṣayla** ḫūn-bār idi / Cebīnümde āṣār-ı ġam-vār idi
S1081 Dile muṭribā irdi **zaḫm-ı cefā** / Bir yeşīm-i sāzı yetişdür aña
NE576 **Zaḫm-ı ġam** itdi nemek-pāşlıḳ / Ḳıldı tesellī ile yoldāşlıḳ
SE1565 Birine irse eger **zaḫm-ı cefā** / Ol birisinde ḳopa vaveylā

zaḫm-ber-zaḫm [2] yara üstüne yara, acı üstüne acı

SE3130 **Zaḫm-ber-zaḫm** olup aña bu ʿitāb / Şāhına virdi bu vechile cevāb
HH1902 **Zaḫm-ber-zaḫm** hecr ü cevr-i raḳīb / Oldı feryāda gül gibi taḳrīb

zaḫm-ı ciger [1] ciğer yarası, yürek acısı

SE3031 Nā-ḫalef oldı ḫilāf-ı bī-ber / Ekṣer itdügi olur **zaḫm-ı ciger**

zaḫm-ı çeşm [1] göz yarası, bakışın açtığı yara, nazar

HH1451 **Zaḫm-ı çeşm** ile kendüden gitdi / Gürz ile kellesini ḫurd itdi

zaḫm-ı tāze [1] yeni açılmış yara, taze yara

HH2036 El-ḥased aña kim urup dil-ber / **Zaḫm-ı tāze** mübāreki diyeler

zahm-kār [1] yara açan, yaralayan

HH1955 Ney gibi dāġı **zaḫm-kārıdur** / Sīne-ifgār u kārı zārīdur

zaḫm-nāk [1] yaralanmış, yaralı

NE730 Bir birine eyleye ḳaṣduñ helāk / Birisi merd ola biri **zaḫm-nāk**

zaḫm urmaḳ [2] yara açmak

SE3326 **Zaḫm urup** boynına ḳanı aḳdı / Ṣanki yāḳūt ḳılāde ṭaḳdı
HH2583 Her nigehde o ġamze-i ḳattāl / **Zaḫm ururdı** firengi tīġ-miṣāl

zaḫm yimek [2] yaralanmak, darbe almak

NE2819 Añma ki **zaḫmını yiyen** ġoncalar / Bir iki cāme degişen verd-i ter
HH613 **Yidi** bir **zaḫm** kim ölince yeter / Zaḫm ammā ki ne uñar ne biter

zaḫm-zen [2] yara açan

NE2404 Dāʾim olup **zaḫm-zen-i** levc-i ʿāc / Eyleyesin bulduġuñı at aġaç
NE2596 Ḳarşu gelür ol bu olur **zaḫme-zen** / Ḳoç toḳışur gibi iki yañadan

zaḫmī [1] yaralı, yaralanmış

HH1288 Çünki şeh **zaḫmī-i** nigāh oldı / Ġamze ḫātır-nişān-ı şāh oldı

zaḫmet [17] sıkıntı, eziyet, mihnet

S657 Velī ṣoñra nādim olmış ol laʿīn / İdince bu **zaḫmetden** olmış ḫazīn
NE2874 Ṣābit olur eylemeyen iḥtiḳān / **Zaḫmet-i** maʿhūd-ı ekābir cihān
SE605 Siḥrden tāʾib olup ġamze-i yār / Def ider **zaḫmeti** çeşm-i bīmār
SE746 Ṣanma kim **zaḫmetini** ide hebā / Eyleyin saʿyile tebdīl-i hevā
SE848 **Zaḫmete** dūş-i taḥammül ṭutduḳ / Meslek-i ṣaʿb-i tevekkül ṭutduḳ
SE1837 Gūş idüp aġladı mānende-i mīġ / Bu ḳadar **zaḫmetine** itdi dirīġ
SE2274 Ṣah ṣordı ki nedür şübhe ʿaceb / Bu ḳadar **zaḫmete** ne oldı sebeb
SE2406 Çöpden **zaḫmetüñe** riḳḳat idüp / Yanuña gelmiş-idim şefḳat idüp
SE2732 Çünki ġayra ḳalacaḳdur o niʿam / Yā ne **zaḫmet** il için bunca elem
SE3399 Ṭulluġuñ **zaḫmetini** ben bilürin / Āteş-i ḥasretini ben bilürin
HH1147 Çünki defʿ oldı **zaḫmet-i** esfār / Dilde ḫubb-ı vaṭan ḳomadı ḳarār
HH1648 Biricek **zaḫmet** iḫtiyār itseñ / Kārınuñ ḫayrını ḥisāb itseñ

HH2155 Baḳdı bī̇māra ṭuydı **zaḫmetini** / Nabżını ṭutdı bildi ʿilletini
HH2176 Nāvek-i ġamze urdı cānuma nī̇ş / Oldı peydā yürekde **zaḫmet-i** rī̇ş
HH2530 Gözlerinde cünūn ʿalāmeti var / Hiç degildür yürekde **zaḫmeti** var
HH2636 Uyup ulaşmış idi ol mekkār / Anlara **zaḫmet-i** firengi-vār
HH2637 Her biri **zaḫmet-i** ʿanāda idi / Ḥaḳḳa el ḳaldurup duʿāda idi

zaḫmete girmek [4] zahmet etmek, sıkıntı yaşamak

NE2155 Nice ṭarldār ki **girüp zaḫmete** / ʿAvret ü oġlan ile gider ṣoḥbete
SE1661 **Zaḫmete girme** çün oldı olacaḳ / Çekme ġam anuñ için hey aḫmaḳ
SE3469 Hem-ser olur mı Süheylile Sühā / **Zaḫmete girme** söz añlar ẓürefā
HH2399 **Zaḫmete girme** ṭuyduḳ eṭvāruñ / Gözi yaşlu olur daġal-kāruñ

zaḫmet-i bī̇-hūde [3] boş yere çekilen zahmet

NE2338 Żāyiʿ olur **zaḫmet-i bī̇-hūdesi** / Ṣatıla mı hiç şu pālūdesi
SE795 Ḳayd virsek dil-i āsūdemüze / Degmeye **zaḫmet-i bī̇-hūdemize**
SE2645 Laġv idüp ol ʿameli ʿucb u riyā / Ḳala bir **zaḫmet-i bī̇-hūde** saña

zaḫmet çekmek [5] sıkıntı çekmek, güçlükle karşılaşmak

NE2659 Bāri hiç olmazsa **çeküp zaḫmeti** / Eyler idi dil-bere zen ṣoḥbeti
SE855 Kesbine **çekmeyesiz zaḫmetler** / Yimede gösteresiz ṣanʿatlar
SE1147 **Çekilen zaḫmet** olur hep żayiʿ / Bildiginden yine ḳalmaz ṭāliʿ
SE2273 Aṣlını ḥikmetini ṣāh bilür / **Çekilen zaḫmeti** Allāh bilür
SE2352 Bes idi aña ṣafa vü leẕẕet / ʿIṭra bī̇-hūde **çekilmiş zaḫmet**

zaḫmet virmek [5] bir kimseye sıkıntı vermek, onu güç duruma sokmak

SE2625 Ḥāṣılı zūrıla **zaḫmet virdüm** / Egdüm ol naḫlı çatala girdüm
SE3288 Gerçi bend itdi ṣevāba girdi / Kendüye yoḳ yire **zaḫmet virdi**

ẓahr [1] arka, sırt

SE194 Mührile mühre-i **ẓahr-i** pür-nūr / Gūyiyā ʿıḳd-i güherdür memhūr

ẓahriyye [1] el yazması kitaplarda temellük kaydı bulunan en baştaki tezhipli sayfa

NE215 Mühr-i şerī̇f ile o şāh-ı güzī̇n / Ḥüccet-i **ẓahriyye-i** menşūr-ı dī̇n

zā’id, zāyid [8]

1. ilave, fazla, fazladan

NE1824 Sufra salup çün maʿan-ı **zā’ide** / Yer güline döndü hemān māide
NE3120 İtmege bir maʿnī̇ ile fā’ide / Ṣordı birisi maʿan-ı **zā’ide**
SE3502 Ḥarf-ı **zāyidle** döne ḳuş diline / Āḫiri ḳāfiyesinden biline
HH47 ʿAdedi zāya çün muvaffıḳdur / Aña **zāyid** dinilse lāyıḳdur

2. artan, fazla, artık

SE2196 Ola aʿżā-yı vücūduñ fāsid / Düşe mānende-i laḥm-ı **zāyid**
SE2379 Oldı ḫāṣıl bu ki nā-pāk zeban / Laḥm-ı **zāyid** gibi ʿayb-ı merdān

3. gereksiz, lüzumsuz

SE128 Dilde endī̇şe vü **zāyid** sevdā / Ḫaṭṭ-ı dil-ber gibi ser-cümle ḫaṭā
SE1154 Oldı insāna delī̇l-i nekbā / Fikr-i bī̇-hūde vü **zā’id** sevdā

zā’id eylemek [1] artırmak, çoğaltmak

SE562 Her ne deñli kişi olsa ʿābid / Rütbe-i ʿizzetin **eyler zā’id**

zaʿī̇f [8] zayıf, kuvvetsiz, mecalsiz

S1227 İder rinde bī̇-hūde buġż u ġażab / Vücūd-ı **żaʿī̇fine** virür taʿab
NE867 Çarḫa irüp farḳ-ı **zaʿī̇f** u gedā / Oldı külāhında hilāl-ı istivā
NE1243 İtme ḫaḳāret naẓarın ʿāleme / Mūr-ı **zaʿī̇fe** felek-i aʿẓāma
NE2636 Ol ʿameli **żaʿī̇f** iden der-be-der / Fikr idene ḳapuya ḥidmet ider
NE2878 Mekr-i ilāhī̇ ise ya Rāb bu kār / ʿAbd-i **zaʿī̇fe** mededüñ eyle yār
SE1303 Sāye-dih taḳ **żaʿī̇f** olsa nizār / Ḳaplasa farḳını berg-i eşcār
SE2753 Didi kim bāġı dikerken bu **żaʿī̇f** / Geldi bir taze cüvān-merd-i ẓarī̇f
HH521 Kimisi dir ki ṣarf idüp nice zer / Virelüm ol **żaʿife** ḳuvvet ü fer

zaʿī̇fü’l-beden, zaʿī̇fü’l-vücūd [3] zayıf bedenli, güçsüz, takatsiz

NE1212 Peşşe gibi kerem-i **zaʿī̇fü’l-vücūd** / Āteş-i Nemrūdı ider ḳara dūd
NE1914 Olur iñen kürküne girse ḳaçan / Postda Mecnūn-ı **zaʿī̇fü’l-beden**
NE2395 Bil ki bu nāçar-ı **zaʿī̇fü’l-beden** / Bil ki bu pālān-ı şikeste-resen

zā’il [1] zeval bulan, sonu olan

HH1131 Ṭurre-i baḫtı gerçi kim pür-pī̇ç / Lī̇k **zā’il** degil mehabeti hiç

zā’il, zāyil eylemek/itmek [7] ortadan kaldırmak, yok etmek

SE646 Didi kim olsa delī̇l-i ʿaḳlī̇ / **Zāyil itse** şübühāt-i aḳlı
SE1307 Ḳaṭʿ idüp ʿırḳını **eyler zāyil** / Erre-i ḳahrıla şāh-ı ʿādil
SE2627 **Eyledi** ʿaḳlumı başdan **zayil** / Düşdüm ol laḫẓa yere lā-yaʿḳil

SE2937 **Eyledi** şeyḫ o ḥāli **zā’il** / Gözini sildi şeh-i deryā-dil
HH98 Ẓulmet-i kevni **eyledi zā’il** / Nice yaḳlaşsun aña ẓulmet-i ẓıll
HH516 Ḫayyiz-i ʿaḳldan degildür dūr / **Zā’il itmek** bu ẓulmeti ol nūr
HH2265 Bir peri **itdi** ʿaḳlumı **zā’il** / Cām-ı ʿışḳ ile ḳıldı lā-yaʿḳil

zā’il olmaḳ [1] kaybolmak, ortadan kalkmak

NE2754 Āḫir ola cümlesi ḫāb u ḫayāl / **Zā’il olup** ġafleti ḳala vebāl

zā’ir [3] ziyaret eden, ziyaretçi

NE787 **Zā’ir** olup ḳabr-i pür-envārını / Çözdüm o benderde duʿā bārını
NE1339 Olsa eger **zā’iri** bu revḥananuñ / Ḫayretin eyler idi ziyāde anuñ
NE1349 Ḫıżr ile Mūsānuñ odur micmeʿi / Var ḫaber al **zā’ir** olup Yūşaʿı

Zāl [3] Şehnâme’nin en güçlü kahramanı Rüstem’in babası. Kelime ak saçlı, yaşlı anlamına gelmektedir. Saçları, kaşları ve kirpikleri bembeyaz doğduğu için “Zâl” veya sapsarı doğduğu için “Zâl-i Zer” olarak anılmıştır. Tanıklarda kuvvetli oluşu ve babası tarafından terkedilince Ankâ tarafından Kaf Dağı’nda büyütülmesi bağlamında anılmıştır.

NE1487 Ṣubḥ-veş aġarmış idi bī-cidāl / Ḳuvvet-i ḳudsiyyede mānend-i **Zāl**
NE1614 **Zāl-ı** Zer-āsā Şarı Şaltuḳ Baba / Ḳuvvetin iẓhār idüp itdi ġazā
HH2076 Neyyir-i mū-sefīd bālāda / **Zāl-ı** Zerdür maḳām-ı ʿanḳāda

zāl [19] saçı ağarmış ihtiyar ‖ zalim

S469 Bu **zāl-ı** felek virmeyüp kāmını / Tehī ḳodı İskenderüñ cāmını
S473 Şeb ü rūz eger itmese mekr ü āl / Niçün ide tebdīl-i ṣūret bu **Zāl**
S489 Denī luṭf u iḥsānda **zāl-ı** zamān / Cefāya gelince cihān pehlevān
S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i **zāl-ı** zamān / Şarāb-ı kühen sāḳī-i nev-cevān
S1109 Yine pīre **zāl-ı** sipihre bülend / Ruḫ-ı mihre aṣdı siyeh çeşm-bend
NE2484 **Zāl-ı** felek gibi cihān fitnesi / Nice cihān fitnesi cān fitnesi
NE2495 Yine kūpe nite ki **zāl-ı** kühen / Duḫter-i rāyi getürür Hindden
NE2522 Çok zen-i Ferhād-keşüñ beñdeşi / **Zāl-ı** sipihrin ulu ḳız ḳardeşi
NE2557 Bir ḳoca bayḳuş idi mür-pere **zāl** / Ḳondıġı maʿmūrede şenlik muḥāl
SE233 Oldı envār u eşiʿa pinhān / Ṣanki rīşin boyadı **zāl-ı** zamān
SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü tüvān / Ḫāh u nā-ḫāh yıḳar **zāl-ı** zaman
SE1903 Şeb ü rūz itmiş-idi mūnis-i cān / Nite kim Zühresini **zāl-ı** zamān
SE2824 Nite kim **zāl-ı** sipihr-i kec-bāz / Bāmdan itdi cefāya āġāz
SE3344 **Zāl-ı** dehrile cefāda ortaḳ / Çarḫ-ı bed-mihre vekīl-i muṭlaḳ
HH753 Boynına aldı zāl-ı mekkāre / Ḫasteyi aldı gitdi tīmāra
HH763 Hem-ser-i zāl-ı dehr idi māder / Naḳd-i vaḳti idi anuñ duḫter
HH1521 **Zāl-ı** çarḫ oldı ziynete muḫtāç / Ṣubḥ sürdi yüzine isfidāç
HH2075 Tīġ ile mihr āşikār oldı / **Zāl-ı** çarḫa şilāḥdār oldı
HH2391 Baḳdı **zāl-ı** sipihre itdi ḥiṭāb / Didi ey tīre-ḳalb-i ḫāne-ḫarāb

żalāl {ẓılāl} [1] bkz. ‘ẓılāl’ md.

S90 İḫāṭa idüp anı nūr-ı cemāl / Görüp resmini alamazdı **ẓalāl**

ẓalām [9] karanlık

S49 İlāhī ḳılup şemʿ-i tevfīḳi yār / **Ẓalām-ı** ṭabīʿatdan itdür güẕār
S125 Güneş ḥavżınuñ ābın irdikçe şām / Güm itdi içüp tīre-ḫāk-i **ẓalām**
S1112 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā erlik it / **Ẓalām-ı** şeb içre Sikenderlik it
SE179 Umarın rehber olup Faḫr-ı enām / İde envār-ı Ḫudā defʿ-i **ẓalām**
HH61 ʿÖmr kim geçdi ḫˇāb-ı ġafletle / Rūzı şebdür **ẓalām-ı** ḥayretle
HH274 Ḥamdü’li’l-lāh ki defʿ olındı **ẓalām** / Ṣaʿṣaʿa ṣaldı neyyir-i İslām
HH1160 Şeb ki Ḫurşīde perde oldı **ẓalām** / İtdi şeb-ḫūn o tīre-baḫt liʾām
HH1459 Oldı mümted **ẓalām-ı** şām-ı firāḳ / Göreyüm kim yoḳ ola nām-ı firaḳ
HH1630 Şest-māni **ẓalām-ı āb-ı ḥayāt** / Naḳşı eylerdi saye-veş ḥarekāt

ẓālim [16] zulmeden, haksızlık yapan; gaddar, merhametsiz

S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u teni / Zebūn avladı nefs-i **ẓālim** beni
NE893 **Ẓālim** olan kendüye eyler zarar / Dīnini dünyāsını taḫrīb ider
NE1804 Ḥāṣılı ol **zālim-i** caʿl-i kerem / Beñzer mecʿūle-zene dem-be-dem
SE1312 **ẓālim** olursa olur ebr-i ʿaẕāb / Mülke āteş urur ol ḫāne-ḫarāb
SE1322 Yād ider ḫalḳı buna nisbetile / **Ẓālim-i** ʿāḳılı hep raḥmetile
SE1337 Beñzemez ġāfile ẓālim ʿālim / Bir mi bir **ẓālimile** biñ ẓālim
SE1337 Beñzemez ġāfile **ẓālim** ʿālim / Bir mi bir **ẓālim** ile biñ **ẓālim**
SE1362 Ḫışmıla didi ki iy **ẓālim-i** bed / Cürmüñe göre budur ẓulm-i eşed
SE1400 Ḳadd u ḳāmetde ki ebtersin sen / Ḳatı **ẓālımcıġa** beñzersin sen
SE1412 ʿĀḳıbet çıḳdı be-vefk-i ẓāhir / Aḳşarı **ẓālim** ü ḫaşmı ḳāṣır
SE1655 Didi ey ḥākim-i pür-dāniş ü dād / Baña ẓulm itdi bu **ẓālim** feryād
SE1703 Bir gün ol **ẓālim-i** tünd ü bed-kār / Pās-bānlarla idüp geşt ü güẕār

HH1680 Yaʿni tezvīri ile ol **ẓālim** / İtdi nām-ı muʿallimi muġlim
HH2214 Oldı bir bir o **ẓālim-i** ḳattāl / Rāzdār-ı deḳāyıḳ-ı aḥvāl
HH2222 Buldı ruḫṣat o **ẓālim-i** ġaddār / İtdi müşt ile çehresin ifgār
HH2271 ʿĀḳıbet dest-i reddle bir **ẓālim** / İtdi ṣad-pāre cām-ı āmālum

ẓalūm [2] çok zalim, gaddar

NE2420 Şehvet olur ādeme nefsinde şūm / Nefse uyan oldı cehūl ü **ẓalūm**
NE2836 Şehvet ider ādeme şöyle hücūm / Kim unudur ḫaşyeti nefs-i **ẓalūm**

zaʿm {zuʿm} [1] ihtimal üzerine hüküm verme, zan, sanı

NE2876 Her birinüñ ʿaḳlı var idrāki var / Fikr ile **zaʿmınca** dil-i pāki var

zamān [116]

1. bir iş veya oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit

S234 Zihī vaḳt-i ʿıyş-ı dem-i cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i **zamān**
S244 Zemīn feyż-ber-feyż ḥüsn ü bahā / **Zamān** nūr-ber-nūr ṣıdḳ u ṣafā
S395 Degil mūy-ı ebrū **zamān-ı** sükūt / Ki dām eylemiş ṭākda ʿankebūt
S465 Dirīġ itdi ḫoş geldisin āsumān / Ḳurı bir ḫoş-āmedle geçdi **zamān**
S545 Velī gitmede irkilür her **zamān** / Güc ile sürerler ṭaḳup rīsmān
S632 Seḥer ṭablın urdukça nevbet **zamān** / Virür cāna girdāb-ı ġamdan emān
S659 ʿAceb ḥāl imiş itdi ḥükmin revān / Zamān u zemīn tā-be ṣevr-i **zamān**
S897 Vire gevherīn sübḥadan çün nişān / Alurlar varup feyżini her **zamān**
S928 Olup ṭālib-i feyż-i pīr-i muġān / Yuvarlanmış ol yolda nice **zamān**
S1330 Düşüp sebze-i ḫuşka berg-i ḫazān / Ḳodı bir ḫaṣīr üzre devr-i **zamān**
NE70 Miḥbere ceybine inüp her **zamān** / Gevher alursun ṣoḳup iki benān
NE314 Niteki inbīḳ-i hilāl ol **zamān** / Aḳmadın ibrīḳden āb-ı revān
NE553 Derd-i dile çāre idüp cüst ü cū / Bunca **zamān** gezmedeyin sū-be-sū
NE584 İtse taḥassür naẓarın her **zamān** / Leb yerine çeşmi ter olur hemān
NE957 Mervedeki mīl gibi evvel **zamān** / Dikdi hemān serḥadd-i Merve nişān
NE1215 Ḳursa siyeh ḫānesin ol mīzbān / Aña ḳonar peşşe gelür her **zamān**
NE1269 Terre ile zerreye ben nātüvān / Nāẓır idüm ʿibret ile her **zaman**
NE1355 Medḫali teʾsīr-i duʿāda ʿayān / Feyżi de olmaḳla **zamān** u mekān
NE1590 Kimi bisāṭın dürüp aldı hemān / Dürdi velī defter-i ʿömrin **zamān**
NE1632 Ṭurmaz ider daʿvī-yi ṭayy-ı mekān / Uçurur eblehler anı her **zamān**
NE1709 Cānib-i şerʿi gözedüp her **zamān** / İtdügin itme didügin ṭut hemān
NE2113 Müftinüñ alup ḫaberin ol **zamān** / Oldı hemān meclis-i ḫāṣa revān
NE2281 ʿĀḳıbet ol müfti-i şīrīn-beyān / Bir seneye vaʿde virür ol **zamān**
NE2333 Yaş tulum gibi sözin her **zamān** / Gāh uzadur gāh ḳabardur hemān
NE2479 Bir büt-i sīmīn-ten içün her **zamān** / Bekler idi çar-sū-yı zergerān
NE2554 Virmez idi anlara hergiz emān / Vuṣlata bulmazlar idi bir **zamān**
NE2562 Yufḳa eli gerçi ki yoḳ evde nān / Tatlı diliyle ṭoyurur her **zamān**
NE2590 Laḳlaḳaya müşteġıl olup cemʿ / Kimi **zamān** olmış idi kimi semʿ
NE2591 Bu arada ol iki hasret hemān / Vuṣlat içün ferce bulup ol **zamān**
NE2651 Şehveti yüzünden olurdı revān / Göz ṭuşaġın urur idi her **zaman**
NE2804 Bu arada fırsat olup nā-gehān / Ayaġı çıplaḳ bulınur ol **zamān**
NE2992 Ḫār-ı ġamı dilden idüp rüft rūb / Olmış idi çarḫ-ı **zamān** pāy-kūb
NE3031 Şoñra ṭuyar ṣabr u ḳarār idemez / Niçe **zamān** defʿ-i ḫumār idemez
NE3060 Rūzede sermest-i mey-i erġuvān / Derdi çaġırı çaġırı her **zamān**
NE3122 Virdi cevābın didi kim bir **zamān** / Gördüm idi bir Ḥabeşī bāġ-bān
NE3129 Kendüyi āzād ḳılup ol **zamān** / Bāġı baġışladum aña rāygān
SE63 Ẕātına nisbetile yoḳ imkān / Farż olınmaz ne **zaman** u ne mekān
SE195 Ehl-i arżile semāvāta emān / Oldı ol mühre zemīnile **zamān**
SE295 Hīç suʿāl eyleye mi ʿāḳıl olan / Şeref-i ẕātı olanlara **zamān**
SE346 Bir **zaman** kim ḫaṭ-ı naḳḳāş-ı bahār / İtdi mecmūʿa-i verdi ḫalkār
SE356 Ẓullelerden dil-i şūrīde **zamān** / Sāyeden nite ki sevdā-zede-gān
SE716 Bir **zamān** daġdaġadan olmadı ṣāf / Bu müşelleşle o cām-ı şeffaf
SE842 Bir **zamān** eyler iken ʿazm-i sefer / Yolı bir ṭāʾifeye itdi güẕer
SE1339 Bir **zaman** Mışruñ olup ḫālı tebāh / Oldı sevdā-zede-i baḫt-ı siyāh
SE1361 Ḥükm-içün fikre varup nice **zamān** / Eyleyüp ʿaḳlıla fikri mīzān
SE1364 Şöyle kim olmaya īfā-yı **zamān** / Keserin başuñı vaʾllāhī hemān
SE1659 Ol **zamān** kim dimiş idüñ baña sen / Geldim üç günde bu şehre ḥacdan
SE1753 Bir **zamān** eyledi sen ʿazm-i veġā / Ki ide Ḳayṣar-ı Rūm üzre ġazā
SE2134 Bir **zamān** Ḥażret-i İbn-i Meryem / Yaʿni ʿĪsā-yı mübārek-maḳdem
SE2175 Bir **zamān** gerçi sergirdür ammā / Ṭutılur āhū-yı vaḥşī-āsā
SE2241 Bu ḳażiyye olup ifşāya sebeb / Ḳaldı ol dem bu **zamandur** o laḳab
SE2531 İtdiler şoñra nedāmetle fiġān / Ana baba güni idi o **zamān**
SE2714 Bir **zaman** Belḫde bir şehzāde / Serv-veş ġamdan olup āzāde

SE2755 O **zamandan** beri gerçi bilemem / Ḳanḳı yirlerdedür ol kān-ı kerem
SE2809 Bir **zaman** ṣaldı ʿAcem mülkine şūr / ʿAsker-i mūr-şümār-ı Tīmūr
SE3131 Nesne fevt olmaz a iy şāh-ı cihān / Devletüñde var-iken daḫı **zamān**
SE3161 Bir **zaman** Mışra varup bir ʿayyār / Çeşm-i dil-ber gibi oldı mekkār
SE3260 Bir **zaman** itdi mürüvvet kārın / Ġam-güsār eyledi ol ġam-ḫᵛārın
SE3286 Ḳavl idüp gizlice bir ḥāl idelüm / Bir **zaman** ʿālemi iġfal idelüm
SE3335 Çoḳ **zaman** geçmedin āḫir bī-bāk / Çekdi pehlūye o sīmīn-teni ḫak
SE3338 Bir **zaman** düşmiş-idi anda güẕer / Ṣordum ol iki mezārı didiler
SE3366 Bir **zaman** oldı Silistre baña cā / İtdüm ol ḥıṭṭada tenfīz-i ḳażā
SE3467 Ṭoḳınursa nefes-i ʿuşşāḳa / Az **zamanda** yayılur āfāḳa
HH273 Manṣıbı ol ki rāyegān ister / Derdi ʿömrüm aña **zamān** ister
HH554 Ḳaldılar bir **zamān** muḥāverede / Mebḥaṣ-ı ʿışḳdan müṣaverede
HH577 Bir **zamān** oldı bir bülend-maḳām / Şehr-i Şām içre nāfiẕü'l-aḥkām
HH639 İtdi feyż-i naẕarla ṣadr-ı be-nām / Az **zamānda** o māhı bedr-i temām
HH710 Tīr-veş her taraf olup perrān / Bulmadılar nişāne nice **zamān**
HH1229 Didi kim bir **zamānda** bir ustād / Bir ʿaceb ḳıṣṣa eyledi inşād
HH1276 Az **zamānda** o bāġ-ı müşk-sirişt / Ola reşk-i ḳarārgāh-ı behişt
HH1540 Didi kim bir **zamān** ile bir pīr / Āşinā-lafẕ u rūşenā-taʿbīr
HH1715 Līk nām u viṣāli itdüm yād / Ki demişdi **zamān** ile ustād
HH1964 Az **zamānda** o peyk-i bād-vürūd / Oldı reh-yāb-ı menzil-i maḳṣūd
HH2111 Az **zamānda** o kūdek-i ḳābil / Oldı māh-ı temām-veş kāmil
HH2114 Var idi ol **zamānda** bir nā-şād / ʿIşḳı ẕātī cünūnı māder-zād
HH2116 Bir **zamān** dānişe olup meşġūl / Görmiş idi birez kitāb-ı uṣūl
HH2165 Göz açup başladı niyāza hemān / Didi ey feylesof-ı devr-i **zamān**
HH2210 Ḥāṣılı ol raḳīb-i bed-sīret / Her **zamān** ḫāżır idi sāye-ṣıfat
HH2301 Zevraḳ-ı çeşmi oldı baḥr-efşān / Batdı deryā-yı fikre nice **zamān**
HH2407 Şehr-i Ḳoṣtanṭaniyye içre meger / Var idi bir **zamānda** bir zer-ger
HH2417 Az **zamānda** ol iki ṭıfl-ı reşīd / Oldı cümle fünūn içinde ferīd
HH2482 Kef-i emvācda o fülk-i girān / Oynadı sīb gibi nice **zamān**
HH2614 Żābiṭi şehrüñ ol **zamānda** meger / Bir ḳavī kāfir idi kīn-āver

2. mevsim, çağ, devir

S191 Şehen-şāh-ı ʿOṣmān-ı şāḥib-ḳırān / Ḫidīv-i **zamān** faḫr-ı ʿOṣmāniyān
S243 Dem-i ṣubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / Zemīn sebz ü ḫurrem **zamān** tābdār
S472 Helāk itdi İsfendiyārı **zamān** / İki uçlı peykānīdür tev-emān
S489 Denī luṭf u iḥsānda zāl-ı **zamān** / Cefāya gelince cihān pehlevān
S505 Abā giymek ile iş olsa hemān / Her ırġad olur Bāyezīd-i **zamān**
S522 İder ʿöẕr-i taḳṣīr-i zāl-ı **zamān** / Şarāb-ı kühen sāḳī-i nev-cevān
S601 İki ḳulle mā-beyni baḥr-ı vasīʿ / Odur ḳulleteyni **zamān-ı** rabīʿ
S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i cām-ı ṣafā / Zemīn ü **zamānına** virmiş cilā
S1301 Zemīn ü **zamān** oldı pür-tef ü tāb / Felek az ḳaldı ki ola ḫarāb
NE615 Bir yaña cevr-i ẕürefā-yı **zamān** / Ḥalḳa sitem eylemede ḫurde-dān
NE657 Nüsḫa-i terkīb-i zemīn ü **zamān** / Bāʿiş-i tertīb-i dimāġ-ı cihān
NE760 İtdi ḫuṣuṣa ki cefā-yı **zamān** / Miḥbere gibi yüregüm ṭolı ḳan
NE839 Ṭaʿna iderse ẕurafā-yı **zamān** / Ala sükūtı ile cevābın hemān
NE1160 Fażlı ḫaḳīḳatde ʿayāndur yine / Gevher-i yektā-yı **zamāndur** yine
NE1167 Var idi Dehlevde meger ol **zamān** / Bir ulu sulṭān bülend-i āsitān
NE1431 İtmege tedbīr-i umūr-ı cihān / Her dem olur ʿaṣrda ṣāḥib-i **zamān**
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma girān / Bir pula almaz ẕürefā-yı **zamān**
NE2997 Böyle şetāretle olurken revān / Neyledi gör şuʿbede bāz-ı **zamān**
SE233 Oldı envār u eşiʿa pinhān / Ṣanki rīşin boyadı zāl-ı **zamān**
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i **zaman** māh-ı zemīn
SE494 Sūzen-i naẕma çeken tār-ı beyān / Ruḳʿa-dūzende-i pārīne **zamān**
SE874 Ḳılmasun ġırre seni tāb ü tüvān / Ḫāh u nā-ḫāh yıḳar zāl-ı **zaman**
SE1857 Ol tecerrüdle Mesīḥā-yı **zaman** / Ḫar gibi çekme yürü bār-ı girān
SE1903 Şeb ü rūz itmiş-idi mūnis-i cān / Nite kim Zühresini zāl-ı **zamān**
SE1933 Cāriye gördi begendi ol ān / Didi kim Hāşim-i yek-ḍarb-ı **zamān**
SE2420 İbn-i vaḳt olup iden beẕl-i niʿam / Çekmez ebnā-yı **zamān** gibi elem
SE3368 Göricek şandum anı ḫuld-i berīn / Ṣañki ol naḳş-ı **zamāndur** bu zemīn
SE3436 Ḳutlu demdür bu **zamān-ı** ḫurrem / Gönderüñ şimdi nikāḥa ādem
HH5 İtdi resm-i **zamānı** Engelyūn / Ḳıldı naḳş-ı zemīni būḳalemūn
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i zemīn ü **zamān** / Ẕāt-ı insān ü encüm-i raḫşān
HH39 Esse ammā irüp **zamān-ı** celāl / Şarṣar-ı ḥevl-nāk-i sebʿa leyāl
HH238 Ẕeyl-i ṭomār-ı ʿömri ola dühūr / Neşr-i ʿadl ide tā **zamān-ı** nüşūr

zamāne [8] (yakınma ve küçümseme yoluyla) içinde bulunulan zaman, şimdiki zaman

S511 Dil-i zāra nāz-ı **zamāne** ider / Zen-i çarḫa uydı bu nā-merdler

S1247 **Zamāne** gülüñ cāmın itmişdi kim / Açıldı yine ġoncadan tāze ḫum
S1377 Bahār u ḫazānı degil ber-ḳarār / **Zamāne** televvünde leyl ü nehār
HH325 Yār ḥāżır **zamāne** bī-teşvīş / Tīr der-ḳabża vü hedef der-pīş
HH1099 İtdi ʿayyārlar ile ol āfet / Dūstān-ı **zamāne-veş** ülfet
HH1358 Dūstān-ı **zamāne** āfetdür / Ādemīlik hemān ḥaḳīḳatdür
HH1700 Didi ey Ḫusrev-i **zamāne** peder / Şefḳat ü ʿadl ile yegāne peder
HH2459 Şenlik oġlanıdur **zamāne** hemān / Āşınā çıḳmaz ertesi yārān

zamān u zemīn [3] zaman ve yer, en uygun durum. Ayrıca bkz. ‘zemīn ü zamān’ md.

S659 ʿAceb ḥāl imiş itdi ḥükmin revān / **Zamān u zemīn** tā-be ṣevr-i zamān
S839 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i āteşīn / K’ola nūr-ı baḫş-ı **zamān u zemīn**
HH604 Müjeler fitne-i **zamān u zemīn** / Ġamze-i kāfir āfet-i dil ü dīn

zāmin [2] bedelini ödemeye mevbur olan, kefil

HH1120 Oldı tahrire bir nigeh **żāmin** / اتقوا فراسة المؤمن
HH1637 Ṣafḥā-ı naḳş-ı iltifat **żāmīn** / Ola reşk-i nigār ḫāne-i çīn

żamir [14] kalp, yürek; vicdan, gönül

NE1553 Rütbe-i eşrāfı çü mihr ü münīr / Ḳalbi olur meşrīḳ-i sırr-ı **żamīr**
NE1635 Kim ki kerāmet ṣata dellāldür / Keşf-i **zamīr** ehline remmāldür
NE2683 Eyledi mażmūn-ı **żamīrin** ʿayān / Ṣundı dil āyinesin añla hemān
SE615 Bir işāretle idüp ehl-i **żamīr** / Sırr-ı Hūʿdan giderek ola ḫabīr
SE1054 İtdi ol mihr-i celī ḳadr-i ḫaṭīr / Nūr-ı işrāḳıla eşrāf-ı **żamīr**
SE2516 Laʿlini ḫātem idüp gevher-bār / Eyledi naḳş-ı **żamīrin** iẓhār
HH509 Kimi keşf-i **żamīre** çekdi emek / Añdı ḫūbān-ı şehri yek-ber-yek
HH510 Yaʿni ol ʿāşıḳ-ı şikeste **żamīr** / Güş idüp ide vażʿını taġyīr
HH1136 Mīr mihmānlara idüp tevḳīr / Oldı saykal-keş-i ġubār-ı **żamīr**
HH1278 Pīr-i rūşen **żamir** idüp iḥsān / Bir cevāna işāret itdi hemān
HH1560 ʿAḳs olur oldı şāha gizlü ḫaber / Virdi āyīne-i **żamīre** keder
HH2251 Āb-ı şāfı **żamīr-veş** bir pīr / Olmış ol ġār içinde ʿuzlet-gīr
HH2254 Nūr-ı işrāḳ ile o mihr-i münīr / İtdi işrāf-ı sırr ü keşf-i **żamīr**
HH2651 Dilde bu fikr cāy-gīr olmış / Nūr-baḫşende-i **żamīr** olmış

żamm olmaḳ [1] eklenmek, ilave edilmek

SE1970 Keyf-i bādeyle olup şāhenşāh / **Żamm olur** devletine bir iki cāh

ẓan(n) [5] sanı, sanma, şüphe

NE1274 **Ẓann-ı** ʿibādında imiş ẕü’l-menen / Hiç żarar itmez kişiye ḥüsn-i ẓan
NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş ẕü’l-menen / Hiç żarar itmez kişiye ḥüsn-i **ẓan**
SE934 Gördiler irmez aña **ẓann** ü gümān / ʿAczile ḫayrete vardı yārān
SE2797 Ḥüsn-i **ẓannı** kerem-i Mevlāya / Ādemi ġālib ider aʿdāya
SE2839 Beni yoḳlarsa eger kim yārān / Yoḳlasun bī-taʿab ü **ẓann** ü gümān

zanbaḳ [6] güzel, iri, beyaz çiçekli, çok yıllık süs bitkisi, zambak

S1266 Ki parmaḳ ḳadar kāġıd ile seḥer / İder ser-fürū **zanbaḳa** ġoncalar
S1279 Varaḳ üzre şeb-nem ki ġalṭān olur / Bu mevsimde **zanbaḳ** gibi cān bulur
HH884 İtdi mā’-i İlāhi ile nesīm / Ġonce-i **zanbaḳı** sebīke-i sīm
HH963 Gül ü **zanbaḳ** miyān-ı ʿarʿarda / Berg-i süsenden eylemiş perde
HH969 Az ḳaldı ki ġonce-i **zanbaḳ** / Aḳ gül içre ola mustaġraḳ
HH2108 Naḫl-i gül gibi elde cüzdānı / Ġonce **zanbaḳ** gümüş ḳalem-dānı

zānī [4] zina eden kimse

NE2442 Bu meṣel-i bende-i āzādedür / **Zānī** olan yine zināzādedür
SE2177 Zen gibi **zānī-i** şūm aḥmaḳdur / Ḫalḳ içinde yalımı alçaḳdur
SE2180 Baḳa iy **zānī-i** şūm u bed-ḫū / Ne denāʾet ne ḳabāḥatdur bu
SE2205 Ki o **zānī-i** ziyānkār u denī / Zen için yolda idüp rāh-zenī

zār [131]

1. ağlayan, inleyen, yakaran

S483 Felekden şu kim luṭf u iḥsān umar / ʿAdūdan dil-i **zāra** dermān umar
S511 Dil-i **zāra** nāz-ı zamāne ider / Zen-i çarḫa uydı bu nā-merdler
S965 Dil-i **zār** olup ḳānīʿ-i ḫuşk ü ter / Baña şiş kebābıyla şīşe yeter
S1060 O ney tīr-i efkende-veş oldı **zār** / Ki iñler yürür çaḳ bulunca ḳarār
S1064 ʿAnāşır belāsından eyle ḫalāş / Dil-i **zārı** it ʿālem-i āba ḫāş
S1091 Öper biri laʿlüñ biri der-kenār / Nedür çeng ü neyde bu feryād ü **zār**
S1345 Dil-i **zār** idüp cām-ı gül-fāmı nūş / O murġ-ı ḫazān-dīde ḳılsun ḫurūş
S1437 N’ider niʿmet-i dehri ʿuşşāḳ-ı **zār** / Meze istemez müdmin-i bāde-ḫār
S1559 Dil-i **zārum** idüp girih-gīr-i ʿışḳ / Ḳıl ol rişteyi sübḥa-i pīr-i ʿışḳ
NE146 Zerre-i luṭfuñla idüp behre-yāb / Miss-i dil-i **zārını** it zer-yāb
NE155 Gerçi düşer mescide gāhi güẕer / Līk dil-i **zār** yabānda gezer

NE550 Bir dem anuñ yanına itdüm güẕār / Ḳıldum anı āyine-i ḳalb-i **zār**
NE573 Vaḥdete tebdīl ḳılup keşreti / Düşdi dil-i **zār** ile cān ṣoḥbeti
NE767 Ḥāṣılı bu şeşder-i devvārda / Resm idi ol naḳş-i dil-i **zārda**
NE1082 Çün ola mıżrāb-ı zebānuñ be-kār / Tār-ı dil-i **zār** olur naġmezār
NE1275 Ey ṭaleb-i cennet ile **zār** olan / Niʿmet-i cāvidi ṭaleb-kār olan
NE1283 ʿIşḳ ile bülbül gibi murġānı **zār** / Sīne-i eşcārı daḫı şerḥadār
NE1973 Olmış idi faḳr ile **zār** u zebūn / Fiske ile olur idi ser-nigūn
NE2156 Boġçası bārı ile **zār** u zebūn / Yolda ser-i efgende vü ḫaclet-nümūn
NE2161 Ġonca gibi açıla çün kim nigār / Jāle-ṣıfat düşse dile vechi **zār**
NE2267 Var idi bir merdek-i ʿınnet-şiʿār / Almış idi bir meh-i ʿözr-i iʿ **ẕār**
NE2421 Fitne-i ḳābil ola mı āşikār / Oldı beşer-i şehvet ile ḫār u **zār**
NE2755 İtme Ḫudāyā dil-i **zāra** ʿaẕāb / Ḥırş ile şehvet ile şalup ıżṭırāb
NE2817 Ḫançer ile eylediler zaḫm-ı **zār** / Ṣıçradı kan çeşmesi fevvāre-vār
NE2903 Gözi ḳızar aḫker-i pür-nār olur / Yaʿni götinden ṭutuşup **zār** olur
SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre ṣalar od / ʿĀşıḳ-ı **zāra** ḳomaz ẕerre vücūd
SE880 Mevtdür perde-der-i rūy-ı nigār / Mevtdür tesliye-baḫş-ı dil-i **zār**
SE886 Derd-i ʿışḳ eylese cāndan bī-zār / Ölmeden evvel ölür ʿāşıḳ-ı **zār**
SE958 Dil-berüñ ʿāşıḳ-ı bīmārı olan / Zülfinüñ **zār** u giriftārı olan
SE1280 Ḥırş itdükçe dil-i **zāre** güẕār / Dir-idim tesliyet idüp her bār
SE1529 Keşf-i estār-ı dil-i **zār** eyler / Her nesi var ise iẓhār eyler
SE1861 **Zār** olup çekmeye zenbūr-āsā / Bir oġul balı içün derd ü belā
SE2103 Döginüp **zār** u perişān oldı / İtdügi kāre peşīmān oldı
SE2603 İnbisāṭın göricek ben **zāra** / Uymadı evdeki söz bāzāra
SE2630 **Zār** olup derdile giryān oldum / İtdügim kāra peşīmān oldum
SE2691 Levḥ-i sīne deri itmiş dīvār / Ḳufldur aña içerden dil-i **zār**
SE2892 Gördi nāzıla söz açmaz dildār / Söyleşür kendü ile ʿāşıḳ-ı **zār**
SE3129 Reh-nümā kim uṣanup cānından / **Zār** idi ḫāl-i perişānından
SE3274 Bulınurdı yine ol ʿāşıḳ-ı **zār** / Pāyına ṣarılı mānend-i süvār
HH21 Ḥikmet-i bāliġañda **zār** u zebūn / Heft-sāle ṣabiyy-veş Eflaṭūn
HH85 Yā İlāhi bu ḫ̆āndan her bār / Kıl ʿAṭāyī-i **zārı** rātibe-ḫ̆ār
HH362 Der-miyān ide cānı ʿāşıḳ-ı **zār** / İtmeye ʿırḳ-ı şehveti zünnār
HH366 Ṣālişā ʿışḳ olınca āteş-tāb / ʿĀşıḳ-ı **zāruñ** ola ḥāli ḫarāb
HH462 Ḫalef-i ṣıdḳı Ḳays-ı şeydānuñ / Naḳd-i vaḳti o **zār** u nālānuñ
HH534 ʿĀḳıbet ḥasbe olmayup çāre / Döndi efkārı ʿāşıḳ-ı **zāre**
HH543 Yaḳmış ol **zārı** ʿışḳ-ı merd-efgen / Teni ḳara bere dögünmekden
HH955 Baḳıcaḳ ḫāl-i ʿāşıḳ-ı **zāra** / Merḥamet düşdi ḳalb-i dildāra
HH1048 Cān-ı şīrīnden olup bī-zār / Mevti niʿmet bilürdi ol iki **zār**
HH1098 Kimseye açmayup ġam u miḥeni / Dil-i **zārı** bilürdi çekdügini
HH1221 Anlar efsāneden varup ḫ̆āba / Degdi nevbet bu **zār** u bī-tāba
HH1239 Eşk-i çeşmi fiġān iden **zāruñ** / ʿAynine gelmez idi anlaruñ
HH1480 ʿĀşıḳ-ı **zāra** mā'il oldı biraz / Yaʿni maʿḳūla ḳā'il oldı biraz
HH1488 Didi bir şeb bu **zār** u sevdāyī / Gördi bir ḫ̆āb-ı behcet-efzāyı
HH1538 Gördüler yoḳ o **zār** u bīmāra / Ḳıṣṣa-ḫ̆ānlıḳdan özge bir çāre
HH1595 Ey ḫoş ol ḫaste-ḥāl-i **zār** u ġarī / Ki ola derdinüñ ṭabībi Ḥabīb
HH1596 Dil-rübālar ġam-ı ḳulūb bilür / Dil-i **zāra** ʿillācı ḫūb bilür
HH1641 Açasın nā-güşūde ṭomarı / Yayasın rāz-ı ʿāşıḳ-ı **zārı**
HH1744 Geldi meydān-ı ʿışḳa ʿāşıḳ-ı **zār** / Yaʿni Şeydā o mest-i sīne-figār
HH1769 Girdi bāzāra çünki vālih ü **zār** / Oldı şaḫne o nīm-cāna düçār
HH1792 Gördi maʿşūk ʿāşıḳ-ı **zārı** / Tesliyyet itdi ol dil-ifgārı
HH1821 N'oldı yād itmedi bu **zārı** ḥabīb / Belki ıḍlāl idüp azıtdı raḳīb
HH1829 Olmış idi o **zār-ı** dil-rīşe / ʿIşḳ pīşe vişāl endīşe
HH1860 Ġāfil avladı bülbül-i **zārı** / Tiz ṭutup ḳapdı ḳalb-i ḫūn-bārı
HH1863 Bir ʿaceb derde uġradı ol **zār** / Derd ammā ki çāresi düşvār
HH1884 Şeh-nīşīnde o şūḫ-ı gül-ruḫsār / Oldı gūyā ḳafesde bülbül-i **zār**
HH1894 Ḳapadı manẕarı o māh-ʿızār / Yumdı göz dökdi eşk ʿāşıḳ-ı **zār**
HH1899 Söyledi ḫācib-i cefā-kāra / Ḥacb-i ḥırmān göründi ol **zāra**
HH1901 Ḫār-ı ḫātır-ḫırāşuñ āzārı / Baġdan sürdi bülbül-i **zārı**
HH1904 Şeh ḳapusında ʿadl ü dād olunur / **Zār** u nā-kām ber-murād olunur
HH1939 Dil-i **zārum** yanında ben mehcūr / Oldı bu vaẕʿ-ı bed ḫıredden dūr
HH1951 Dil-i **zārum** olup fedāyī-vār / İtdi cānı fidāyi ġamze-i yār
HH2059 Luṭf-ı Ḥaḳdan olur mı hiç muhāl / ʿĀşıḳ-ı **zār** u nā-ümīde vişāl
HH2071 Çün temām oldı bu ḫuceste-ḫaber / ʿĀşıḳ-ı **zāra** ḫayli itdi eşer
HH2174 Merḥamet ḳıl ki **zār** u bīmāram / Derd ile müstaḥiḳ-i tīmāram
HH2117 Düşüp āḫir ṭarīḳ-ı ʿışḳa o **zār** / Sāde levḥ oldı şanki levḥ-i mezār
HH2130 Dil-i **zār** oldı dil-ber ile revān / Ṭurma ol gögsüni dögerdi hemān
HH2141 Ḥāli maḥzūn-ı **zār** u nālānuñ / Yādına geldi çünki Şādānuñ

HH2197 Dil-beri ḳıldı ʿāḳıbet āgāh / ʿĀşıḳ-ı **zāruñ** oldı ḥāli tebāh
HH2209 ʿĀşıḳ-ı **zāra** itdigüñ bulsun / Derde düşsün cevān merg olsun
HH2226 Üft ü hı̄z iderek o ḫaste-i **zār** / Āsitān-ı ṭabı̄be itdi güẕār
HH2276 Dögdiler ḳarşusında ben **zārı** / Çoḳ ḥuḳūḳ oldı arada cāri
HH2286 Seni aʿdā ki ġamz ide yāra / Müjde-i vaṣldur dil-i **zāra**
HH2303 Bu yaña çün raḳı̄b-i tünd ü ʿanūd / ʿĀşıḳ-ı **zārı** eyledi merdūd
HH2486 Kesdi ḥabl-i recāyı ol iki **zār** / Çāhı girdāba düşdiler ifgār
HH2489 Gitdiler nice gün şikeste-derūn / Oldılar gide gide **zār** u zebūn
HH2520 Cān u dilden çün iki ʿāşıḳ-ı **zār** / Oldılar mübtelā-yı ʿışḳ-ı nigār
HH2528 Baḳduġı gibi ʿāşıḳ-ı **zāra** / Derdini bildi eyledi çāre
HH2628 Kürege ḳodı ol iki **zārı** / Cürm ʿadd itdi ʿışḳ-ı dildārı
HH2682 Ki o ḫayrān u **zār** u dil-beste / Merd-i bı̄-çāre ʿāşıḳ-ı ḫaste
HH2695 Ne dimekdür ki bir fürū-mānde / **Zār** iken künc-i tār-ı ḫırmānde
HH2711 Pertev-i luṭf-ı yār-ı mihr-āṣār / Oldı ḫātır-nevāz-ı ʿāşıḳ-ı **zār**
HH2780 Oḳuyana ḫuceste-fāl eyle / ʿĀşıḳ-ı **zāra** ḫasb-i ḥāl eyle
HH2783 Gevher-efşān-ı meclis eyle müdām / ʿĀşıḳ-ı **zāra** mūnis eyle müdām
HE23 Bu yüzden eyle ʿaşḳuñ ḫalḳa ıẕhār / Anı ḳıl ḥüsn-i taʿbir ey dil-i **zār**
HE45 Olur ney-pāre-i ḫāme şeker-bār / Ṣıḳılmaḳ ister ammā ey dil-i **zār**

2. ağlama, inleme, yakarış

HH857 Āḫir ol ḫaste arturup **zārı** / Pür-ṣadā itdi kūy u bāzārı
HH948 Āh u **zāruñ** ḳulaġına girmez / Baḳa nem var dir velı̄ virmcz
HH1754 Nice gün gitdi āh u **zārı** ile / Saḥile irdi luṭf-ı Bārı̄ ile
HH1822 Başladı āh u **zāra** ol nā-şād / Ṭutdı dünyāyı nāle vü feryād
HH2396 Umma ḳaçmaḳ bu **zār** u giryāndan / Işlanan ġam çeker mi bārāndan

3. zayıf, dermansız

S823 Ḳanı sāḳiyā güher-bā-yı şarāb / Ki bu zerd ü **zārı** ider ceẕbe-yāb
S972 O zevraḳla demdür görüp **zār-ı** rāh / İdem ʿazm-i ser-menzil-i bezmgāh
S1480 Ten-i **zār** eger ola serden cüdā / Ser olmaya ol ḫāk-i derden cüdā
NE104 Tāb-dih-i laʿl-i dil-i ābdār / Ḫāne fürūz-ı ḳafes-i cism-i **zār**
NE1052 Didi çün ayrıḳsı olup ḥāl-i **zār** / Olmadı meşhūd baña vaṣl-ı yār
NE1916 Zehr-i derūnundan olur zerd ü **zār** / Yüzüne urur çıḳup andan buḫār
NE2725 Nefse uyup dāʾim olan ḫār u **zār** / Mühmel ü bednām u siyeh rūzgār
SE877 Darb idüp ḫāke yed-i ḳahhārı / Ḫurd u ḫaşḫaş ide cism-i **zārı**
SE1691 Oldı ẓulmıla o mülk maʿmūr / **Zār** u bı̄-berg miṣāl-i ṭanbūr
HH493 ʿĀḳıbet bir muḥibb-i dermānde / Buldı ol **zārı** künc-i vı̄rānda
HH527 Kimi dir oldı zaḫm-ı nā-bihbūd / Ten-i **zārındaḳi** nişān-ı kebūd
HH566 Lı̄k vaḫşet idüp o **zāre** eşer / Gördiler nāle eylemek ister
HH768 Girdi çün ḫāneye o ber-geşte / Düşmeni gördi **zar** ü ser-geşte
HH1107 Ye’s ü ḥırmān ile o ḫaste vü **zār** / Ol maḥall-i ḫaṭardan itdi güzār
HH1110 Gördi zencı̄r içinde **zār** u esir / segān içre bir ḥırāman şı̄r
HH1128 Göricek vaż‘ ile veḳārların / Bildi icmāl-i ḥāl-i **zārların**
HH1583 Ḫam olup ḳāf-veş ten-i **zārı** / ʿAyn-i ʿışḳ idi çeşm-i bı̄dārı
HH1741 Ḳodı zındānda anı **zār** u esı̄r / Geldi şāh-ı cihān-penāha vezı̄r
HH1928 Işfahāna varup o **zār** u ġarı̄b / Ḳurb-ı sulṭāna buldı bir taḳrı̄b
HH1954 Gördi kim ʿışḳ tāḳatin almış / Ten-i **zārında** bir nefes ḳalmış
HH2534 Kāra ḳādir degil bu ḫaste-i **zār** / Ḳoşalum bāġ-bāna ḥiẕmet-kār
HH1927 Didi şefḳat bu **zāra** andan olur / Eger olursa çāre andan olur
HH1958 Bize göndersin ol cefā-kārı / İtsün iḥyā bu **zār** u bı̄mārı
HH2137 Ser-i rāh üzre düşdi ḳaldı o **zār** / Sāye-i ferş oldı örte ġubār
HH2290 Bilmege ḥāl-i **zārı** cānı iver / Göreyin n’eyler ola dir dil-ber
HH2579 Rūy-ı dil gördi çünki **zār** u esı̄r / Cümle aḥvālin eyledi taḳrı̄r
HH2656 Çünki göz açdı iki **zār** u esı̄r / Gördiler der açık ḳırıḳ zencı̄r
HH1460 Baña raḥm it ki **zār** u maḥzūnem / Ḫālet-i ʿışḳ ile dı̄ger-gūnem
HH2154 Ṭurdı boynın burup ṣurāḥi-vār / **Zār** u maḥzūn miṣāli bu tı̄mār
HH2274 Şimdi ġurbetde **zār** u maḥzūnem / Yār u dār u diyārdan dūrem

Aşağıdaki tanıkta kelime hem “ağlayan, inleyen” hem de “tavla zarı” bağlamında kullanılmıştır.

HH2446 Birbiriyle enı̄s olup iki **zār** / Olmış idi dü-bāre-veş hem-ḥāl

zār eylemek/itmek/ḳılmaḳ [9]

1. ağlatıp inletmek, eziyet etmek

S480 Müşaʿbid gibi ʿālemi **ḳıldı zār** / Bu çāderde naḳş-ı hezār-ān-hezār
S1250 Yine bülbüli **ḳıldı** meftūn u **zār** / Mülāyim güzel gibi bād-ı bahār
NE1263 Zūr eyleyen ġāfili pedār ider / Nāle-i tesbı̄ḥi beni **zār ider**

2. ağlayıp inlemek

SE2988 Bir ḳafes içre iki hüdhüdi var / Her biri ṭurma **ider** nāle vü **zār**
HH865 Suḫan-ı ʿışḳ añdurup yārı / Unudur kendin **eylemez zārı**
HE77 **İder** biñ **zārı** ol zülf-i girih-gīr / Der-āġuş-ı ḫam-ı fitrāk-i tedbīr

3. zayıf düşürmek, dermansız bırakmak

S1558 **İdüp** rişte-i cānı ʿışḳuñla **zār** / Anı sāẕ-ı bezm-i ġama eyle tār
NE1218 Neşve-i vaḥy ile **ḳılup** naḫli **zār** / Eyledi sermest ṣıfat-ı bī-ḳarār
NE2340 **İtme** Ḫudāyā bizi cehl ile **zār** / Ola ḫuṣūṣa ki ḫamākat-ṣıʿār

zār u zār iñletmek [1] zulmetmek, acı çektirmek; sürekli ağlatmak

S1082 İdüp tāruñı rişte-i cāna yār / Anı daḫı **iñlet zār u zār**

zār zār [1] acı çekerek; ağlaya ağlaya, inleye inleye

NE1060 ʿIşḳ ile her biri yana **zār zār** / Birisine nūr ola birisine nār

zār zār iñlemek [1] çok ağlamak, yüksek sesle ağlamak

NE74 Noḳṭa-ṣıfat ḳaṭrelerüñ ḳıl niṣār / Derdüñi dök **iñle** biraz **zār zār**

zār [4] tavla oyununda kullanılan, her bir yüzünde sayıları göstermek için birden altıya kadar noktalar konulmuş olan, kemik veya fildişinden yapılmış, küp şeklindeki araç. Aşağıdaki iki tanıkta zar "karar verme, hüküm çıkarma, kura çekme" için kullanılması bağlamında konu edilmiştir. Ayrıca bkz. 'zār ṭutmaḳ' md.

HH1369 Virürin aña baḳmaḳ ile müdām / **Zār-ı** nerrād-veş nice aḥkām
HH2506 Bir dem ayrılmayan refīk-i şefīḳ / Oldılar **zār-ı** ḳurʿa-ı tefrīḳ
S1388 ʿAmel-mānde bir pīrdür ancaḳ cihān / Degil māh bir **zārı** var der-miyān

Aşağıdaki tanıkta kelime hem "ağlayan, inleyen" hem de "tavla zarı" bağlamında kullanılmıştır.

HH2446 Birbiriyle enīs olup iki **zār** / Olmış idi dü-bāre-veş hem-ḥāl

zār ṭutmaḳ [1] yıldızlara bakarak gelecekle ilgili hüküm çıkarmak, fal bakmak

HH2526 Ḥarekāt-ı sipihr ü aḫterden / **Zār ṭutmışdı** çarḫ-ı şeşderden

zārī [2] ağlama, inleme

NE172 Dīni ṣata devlet-i dünyā içün / Olmaya **zārī** reh-i ʿuḳbā içün
HH1955 Ney gibi dāġı zaḫm-kārıdur / Sīne-ifgār u kārı **zārīdur**

zārī eylemek/itmek [4] ağlamak, inlemek

SE1119 **Eyledi** Ḥaḳḳa Sikender **zārī** / Ḳalbin esbābdan itdi ʿārī
HH1038 Oldılar üç gün üç gice cārī / **İderek** āh u nāle vü **zārī**
HH2133 Sāye-veş düşdi **iderek zārī** / Öldi ṣandılar ol dil-ifgārı
HH2687 Baḳdı etrafa **eyledi zārī** / Gördi nā-gāh dergeh-i yārı

ẓarāfet [11] incelik, zariflik, nezaket

NE237 ʿAczüñi bil ġāyet himmet budur / ʿArż-ı zekā ile **ẓarāfet** budur
NE616 Muḫlişedür cümle ihānetleri / Sāde-dile reng ü **ẓarāfetleri**
NE2010 Ḫalḳa didürme ki ol āfet budur / Ṭaʿnayı terk eyleye **ẓarāfet** budur
NE2348 Poḫlı **ẓarāfetler** idüp dā'ima / Koḳudur idi nite kim ḥunefā
NE3080 Oldı **ẓarāfet** ile adīmü'n-naẓīr / Ehl-i suḫan-ı ḫūb gibi dil-peẕīr
NE3141 Daḫl-i suḫan ʿarż-ı **ẓarāfet** midür / Yā ġaraż iẓhār-ı faẓīlet midür
SE1596 Nice kāẕib ṭuyılup aldandı / Anı bir gizli **ẓarāfet** ṣandı
HH479 Şiʿri ḥod sihr idi nezāketde / Ferd idi vādi-i **ẓarāfetde**
HH505 ʿAḳl-ı evvel geçen **ẓarāfetde** / Ḳaysı geçmiş ṭarīḳ-i miḥnetde
HH1738 Didi şeh-zādeye naṣīḥatle / Ki ʿamā ʿarża ḳıl **ẓarafetle**
HH1909 Bildürüp ḥāli geh kitābetle / ʿArża girerdi geh **ẓarāfetle**

żarar [7] bir şeyin veya bir olayın sebep olduğu kayıp, kötü sonuç, ziyan

NE1678 Ḳaṣd-ı **żarar** ḳılduġın itdükde gūş / Kendüyi ṭaġıttı ʿameldār-ı ḫūş
SE439 İctihada var iken ḳuvvet ü fer / İḳtidā eylese ġayra ne **żarar**
SE1004 Ṭıfldur bilmez ol anuñ **żararın** / Esb-i çūbīne süvār itme şaḳın
SE2448 Ṭoḳınur vārişe de belki **żarar** / Tek ṭururken anı şūrīde ider
HH1712 Vākıʿa mihrede eşer vardur / Tābişinde anuñ **żarar** vardur
HH1983 Seng-i ḫārāya seyl ider **żarar** / Tīġ-i emvācdan çeker mi ḫaṭar
HH2238 Bunda ṭurmaḳda çoḳ ḫaṭar vardur / Sūd-ı sūdāsı yoḳ **żarar** vardur

żarar eylemek/itmek [10]

1. kötülük etmek, kötülüğü dokunmak

NE893 Ẓālim olan kendüye **eyler zarar** / Dīnini dünyāsını taḫrīb ider
NE910 Kibr ü ġurūr ile meded el-ḫaẕer / **Eyleme** bünyān-ı Ḫudāya **żarar**
NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş ẓü'l-menen / Hiç **żarar itmez** kişiye ḫüsn-i ẓan

NE1796 Eylese taʿlīm-i ʿulūm u hüner / Ṣāḥibi sermāyeden **itmez żarar**
NE2077 Böyle ferāset saña **eyler żarar** / Çünki baṣīretle bir olmaz baṣar
NE2867 Ḫalḳ bilür aña inanmaz cihān / Kendi götine **żarar eyler** hemān
SE618 Kise müyīn ola yāḫūd gerpās / Zer olınca **żarar itmez** kirüpās
NE1583 Bulduġını ḳaldurup **itdi żarar** / Aḳdı hemān yol yol o seylāb-ı şer
SE2286 Düşmen olsa ne **żarar idebilür** / Dost olmayup elinden ne gelür

2. verdiği para kadar kazanamamak

SE1238 Reʿs-i māla varup **itsün** mi **żarar** / Virdügin ol da çıḳarmaḳ ister

żarar ir(iş)mek [5] zarar gelmek, maddi veya manevi kayba uğramak

S257 **İrişdürdi** Boġdāna daḫı **żarar** / Yine girdi birbirine baḫr u ber
NE2262 Çekmez idüm ġam yerine düşse ger / Korḳum odur **irişe** nā-geh **żarar**
SE2264 Dostluḳdan kime **irişdi żarar** / İʿtibār idene bu ḳıṣṣa yeter
SE3077 **İrmesün** sāġar-ı peymāne **żarar** / Olsa işkeste eger kāse-i ser
HH1788 Gördiler **irmeyüp** gözine **żarar** / Kevkeb-i baḫtı gibi tīz-naẓar

żarar virmek [1] kötü tesir ederek kayba uğramasına sebep olmak

NE1795 Ġayrda da gerçi var īṣār-ı sūd / Līk **żarar vermez** vādīde cūd

ẓarf [5] kap, mahfaza

S179 Çün āġāz-ı feyż eyledi ol seḥāb / O dem ḳıldı her teşne **ẓarfın** pür-āb
S1300 Güneş beyża-i nev-birişte-miṣāl / Anuñ pāre-i **ẓarfı** sulḫ u hilāl
NE670 **Ẓarfını** laġv itmek içün revā / Olsa ḫorasānī-i ḳaṣr-ı ṣafā
NE2709 Birisi bir şemʿ yaḳup nā-gehān / Eyledi bir **ẓarfuñ** içinde nihān
SE286 Harfe sıgmaz kelimāt-ı pāki / **Ẓarf** alur mı yem-i āteş-nāki

ẓarīf [10]

1. sözleri, davranışları, durumu insanda hoş bir etki bırakan, nazik kimse

NE2069 Şöhre-i şehr idüp anı ol **ẓarīf** / Gūş idicek ḳılleyi yumdı ḫarīf
NE2122 Didi hemān aña o rind-i **zarīf** / Her köri müfti mi ṣanursun ḫarīf
NE2254 Seyr idicek ḫayrete vardı ḫarīf / Derdin aña didi o şūh-ı **ẓarīf**
NE2693 Āḫir uyur gibi olup her **ẓarīf** / Şemʿa hemān püf-zen olur ol ḫarīf
NE2808 Ürküşür anda bulınan her **ẓarīf** / Ṣırtınuñ üstüne düşer ol ḫarīf
NE2919 Ġaflet ile ẕevḳlenür iken ḫarīf / Vāḳıf olur ḳıṣṣaya birḳaç **ẓarīf**
SE363 Līk bir iki **ẓarīf-i** Rūmī / Mesʾele olmayıcaḳ maʿlūmı
SE2753 Didi kim bāġı dikerken bu żaʿīf / Geldi bir taze cüvān-merd-i **ẓarīf**
HH480 Nükte-dān ü **ẓarīf** ü ʿārif idi / Lücce-i gevher-i maʿārif idi

2. hoşa giden, güzel

NE738 Oldı nice faṣl-ı bedīʿ u **ẓarīf** / Faṣl-ı bahārī gibi cümle laṭīf

żarīfek [1] ince, narin

HH2546 Maġz-ı bādām kim **ẓarifekdür** / İki dirhemle bir çekirdekdür

żarīf-simāt [1] zarif edalı, zarafet emareleri taşıyan

HH602 Gördi bir dil-ber-i **żarīf-simāt** / Başdan ayaġa ʿişve vü ḫarekāt

żarūrī [1] kaçınılması imkansız olan durum, mecburen, zorunlu

S167 Ola peyk-i ḫażret **żarūrī** cüdā / Ne sürʿatdür ol ʿaḳl irişmez aña

ẓāt [20] bir şeyin varlığının özü, asıl, öz

S17 Dil-i ṣāfı mücellā ḳılup **ẓātına** / Ṣalar pertev-i mihri mirʾātına
NE24 Anda nihāndur elif-i ism-i **ẓāt** / Oldı meger cedvel-i āb-ı ḥayāt
NE126 Sāye-i memdūd-ı şuʿūn-ṣıfāt / Olmış idi müstetir-i nūr-ı **ẓāt**
NE127 Cilve-i ḫüsn eyler idi **ẓāt-ı** baḫt / Bī-kem ü keyf idi ne fevḳ u ne taḫt
NE306 Virdi fenā şaʿşaʿa-i nūr-ı **ẓāt** / Yandı vücūdında olan fāniyyāt
NE659 Ḫūn-ı ʿurūḳ içre mümedd-i ḥayāt / Serde buḫār itmede tefrīḥ-i **ẓāt**
NE1095 Ẓulmet-i ten içre bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i **ẓāt**
NE1282 Āb u hevā itmede tefrīḥ-i **ẓāt** / Bu dem-i ʿĪsādur ol āb-ı ḥayāt
SE61 Naẓar-ı ʿaḳl tecellāgeh-i **ẓāt** / Çeşm-hā vādī-i pehn-i heyhāt
SE63 **Ẓātına** nisbetile yoḳ imkān / Farż olınmaz ne zaman u ne mekān
SE70 Mehd-i ḥikmetdese mevlūd-ı vücūd / Oldılar vaḥdet-i **ẓātına** şühūd
SE295 Hīç suʿāl eyleye mi ʿāḳıl olan / Şeref-i **ẓātı** olanlara zamān
SE1609 ʿArż ider bī-meze fāsıḳlıġını / Yalanuñ **ẓātına** ʿāṣıḳlıġını
SE2088 Līk bed-aṣl idi **ẓātında** nedīm / Ḥased ü buḫlıla olmışdı leʾīm
SE2307 Olsa **ẓātında** eger feyż-i nevāl / Ḫayr ider güle güle mihr-miṣāl
SE3015 Olsa **ẓātında** eger istiʿdād / Kesbe muḥtaç degil neyl-i murād
SE3017 Ḥadd-i **ẓātında** şu kim ola edīb / Ġayrıya ola şiʿārı teʿdīb
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i zemīn ü zamān / **Ẓāt-ı** insān ü encüm-i raḫşān
HH419 Oldı ṣūret-nümā-yı mirʾātum / Sebeb-i būd ü ʿillet-i **ẓātum**
HH2772 Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i **ẓāt** / Be-ṣıfatiʾl muḳaddesü,l-lemaʿāt

ẕāt-ı aḥadī [1] tek ve mutlak olan zat, Allah
SE66 Evvelüñ evveli **ẕāt-ı aḥadī** / Āḫiriüñ āḫiri nūr-ı Ṣamedī

ẕāt-ı pāk [2] özü temiz, kusursuz ve mukaddes olan
SE177 Yā İlāhī leme'ātuñ ḥaḳḳı / **Ẕāt-ı paküñle** ṣıfatuñ ḥaḳḳı
SE190 Ḫaṭṭ-ı la'l-i lebi sırr-ı cāndur / **Ẕāt-ı pāki** şeref-i insāndur

ẕāt-ı şerīf [3] şerefli ve soylu kimse
NE202 'İlm ü 'amel ẓāhir ü bāṭın tamām / **Ẕāt-ı şerīfinde** bulupdur ḫıtām
SE586 Giderek oldı riyāżatla naḥīf / Leyş-i maḥmūm-veş ol **ẕāt-ı şerīf**
HH178 Virdi **ẕāt-ı şerīfi** ziynet ü fer / Oldı ol levḥde nişānde güher

ẕātī [3] cevhere, asla ait
SE980 Giderek vāsıṭa oldı bi'ẕ-ẕāt / 'Işḳ-ı **ẕatīye** tecellī-i ṣıfāt
SE982 Cevher-i rūḥ ki bir kāndandur / Meyl-i **ẕātī** arada cāndandur
HH2114 Var idi ol zamānda bir nā-şād / 'Işḳı **ẕātī** cünūnı māder-zād

ẕātü'l-bürūc [2] burçların sahibi, gökyüzü, felek
S674 Anaṭolınuñ ḳal'ası üstüvār / Ki her burcı **ẕātü'l-bürūca** medār
HH2553 Būstanda firengi ḫarbüzeler / Çarḫ-ı **ẕātü'l-bürūc** ile hem-ser

zāviye [1] köşe
SE2037 Rūḥ gibi hem bedene sārī idi / Ḥükmi her **zāviyede** cārī idi

żayf [1] misafir, konuk
S136 Buyur bin Burāḳ-ı ṣabā-sür'ate / Bu şeb **żayfsın** ḫażret-i 'İzzete

żāyi' []

żāyi' eylemek/itmek [5] ziyan etmek, boşa harcamak
S1430 Derūna virüp derd-i meyle keder / Ṣafā-yı dili **żāyi' itme** gider
SE565 Bī-hūde vaḳtüñi **żāyi' itme** / Toġrı git kec yola aṣla gitme
SE1600 Nefesin **żāyi' iden** nice nüfūs / Ötmesin yoḳ yire mānende-i kūs
HH1650 Arayup aḳçelerle pullarla / Çok emek **żāyi' eyledi** bu yola
HE41 Düri ṣarrāfa göster **żāyi' itme** / Meded nādāna luṭf it diş ṣırıtma

żāyi' olmaḳ [15] yitmek, kaybolmak
NE2226 **Żāyi' olur** diyu dayanmaz yürek / İtsem anı ḳaṣr-ı ṣafāya direk
NE2264 **Żāyi' olur** arada ol şāh-ı āc / Döymez öter ṭab'a bu nāzik müzāc
NE2338 **Żāyi' olur** zaḥmet-i bī-hūdesi / Ṣatıla mı hiç şu pālūdesi
NE2955 Her kemeri **żāyi' olan** pür-mihen / Aña yılanlar ḳuşanur kīneden
SE410 'Āḳıbet **olmadı żāyi'** emelim / İrdi bir genc-i firāvāna elim
SE1413 Oldı ol demde feräset lāmi' / **Olmadı** ḥükm-i ḳıyāfet **żāyi'**
SE2292 Ṭutalum kim ola ser-bāz ü 'anūd / Ḥayfdur **żāyi' ola** öyle vücūd
SE2626 Gördi kim **żāyi' olup** hep süḫanı / Mādiyān gibi idüp çifte-zeni
HH626 **Żāyi' olur** güher daḫı kānda / Çıḳmayan ṭaşra ḳala yābānda
HH862 Gördiler **żāyi oldı** pend-i edīb / Ne naṣīḥat bilür ne ḫod te'dīb
HH2758 **Żāyi' olmadan** elde ser-rīşte / Büyüdi gevher oldı der-rīşte
SE234 **Żāyi' oldı** yine bir gevher-i pāk / Ṣeb-i tārīk döker ise n'ola ḫāk
SE521 Çıḳdı şahuñ süḫanı āḫir-i kār / **Żāyi' olmadı** o dürr-i şeh-vār
SE1147 Çekilen zaḥmet **olur** hep **żayi'** / Bildiginden yine ḳalmaz ṭālı'
SE2162 **Żayi' olmaz** ḥikemi Ḫallāḳuñ / Muḳteżāsı virilür aḫlāḳuñ

zāyiçe-bend [1] zayiçe tutan, takvim düzenleyen. Zâyiçe yıldızların belirli bir zamandaki yerlerini ve durumlarını gösteren çizelgedir.
NE93 **Zāyiçe-bend-i** ḫaṭ-ı taḳvīm-i pār / Ṣafḥa-neverd-i şeb-i tār u nehār

zebān [31]

1. dil
S28 Nice mümkün iḫṣā-yı luṭf u kerīm / Beyānında 'āciz **zebān-ı** Kelīm
S367 Ḳażā ḳavsi oldı gürūha **zebān** / Gürūha gürūh uçdı murġān-ı cān
S419 Niçün itmeye bunda bir dāsitān / Ẓuhūrī-pesendāne rūḥı **zebān**
S524 Olup pür-ḫurūş-ı raḥīḳ-i beyān / Güzel deprene tā kümeyt-i **zebān**
S1260 Kelīm-i hezār itdi ḫaḳḳa du'ā / **Zebānındaki** 'uḳde gitse n'ola
S1524 Sütūr oldı güyā ki cāy-ı benān / Kef-i miḫnet olduḳça seyli **zebān**
NE57 Evvel ü āḫir anı kıl ḥırz-ı cān / Eyle 'Aṭāyī gibi vird-i **zebān**
NE462 Çerb-i **zebāndur** ḳılıcı dā'imā / Dem-be-dem içmekde mey-i dil-güşā
NE488 Görüp anı maḥrem-i rāz añladum / Çerb-i **zebān** ehl-i niyāz añladum
NE531 Bir nefese yoġ idi tāb u tüvān / Belki nefesden ṭutuşdurdı **zebān**
NE1049 Eyler iken nāmuñı vird-i **zebān** / Eyledi bir āh ile cānın revān
NE1079 Sözdür olan şu'le-i şem'-i beyān / Sözdür olan cevher-i tīġ-i **zebān**
NE1082 Çün ola mıżrāb-ı **zebānuñ** be-kār / Tār-ı dil-i zār olur naġmezār

NE1822 Şöhre-i şehr oldı çū Ṭāyılığı / Vird-i **zebān** oldı fedāyiliği
NE1986 Ḫalḳa idüp ṭaʿna **zebānın** dırāz / Oynadur oldı ili ol künde-bāz
NE1990 Ḳanḳı **zebān** kim ide ḫalḳa ziyān / Vire ışırġan dikeninden nişān
NE3137 İtme hemān ṭaʿna **zebānın** dırāz / Ḫiffeti ḳo tek otur ey künde-bāz
SE22 Yine çevgānī-i gülgūn-i **zebān** / Demidür ḳılsa anuñla cevelān
SE1769 Kendiden Ḳayṣara yazdı nāme / Bu idi vird-i **zebān-ı** ḫāme
SE2366 Oldı yārān-ı sitem-perväze / Hezl-i cid-güne **zebān-ı** tāze
SE2378 Ġonca nāzikdür ider ḥıfẓ-ı lisān / Sūsen olmış ṭutalum tīġ-i **zebān**
SE2379 Oldı ḫāṣıl bu ki nā-pāk **zeban** / Laḫm-ı zāyid gibi ʿayb-ı merdān
SE2708 Ehl-i dil fikr iderek dir süḫanı / Söylemez ṭurma **zebāna** geleni
HH82 Her ḳılum tende bir **zebān** olsa / Her bün-i mūy bir dehān olsa
HH448 Oldı çün-kim sözi **zebān-ı** vuḳūʿ / Buldı elfāza āṣināsı şuyūʿ
HH760 Küre-i nār-ı mekr idi pistān / Dişi ḳara kömür zebāne **zebān**
HH1971 Līk defʿ olmadı teb-i ġażabı / Şuʿle ṣaldı **zebān-ı** bū-Lehebi
HE59 **Zebān** sākit ve līkin ġamze pür-kār / Vekīl-i ḫarc-ı ʿişve çeşm-i mekkār

2. lisan, konuşma

NE84 Eyle biraz mest-i raḥīḳ-i beyān / Ta döne şevḳ ile kümeyt-i **zebān**
NE1400 ʿİlm ile olmaz bu maʿānī-i beyān / Başḳa **zebāndur** yüri bul tercümān
SE2670 Yeʾsile āḫir o şerrīr-i cihan / Tāziyāne gibi uzatdı **zeban**

zebān-bend [2] dilini bağlayan, susturan

S523 Getür sāḳi yāḳūt-ı seyyāleyi / **Zebān-bend-i** gerdūn-ı muḥtāleyi
S1083 İdüp muṭribā tāruñı hoş-nevā / Anı ḳıl **zebān-bend-i** ehl-i riyā

zebāndān [3] tercüman

NE1103 Şiʿrdür ilhām-ı nigehbān-ı ġayb / Şiʿrdür īhām-ı **zebāndān-ı** ġayb
NE1844 Var idi bir merdek-i ṭarrār u şeng / Ṣulḥ ile bīgane **zebandān-ı** ceng
HH2196 Dil-berün ġamze-i **zebāndānı** / Yek-be-yek ṭuydı sırr-ı pinhānı

zebāne [2] alev, ateş

SE1343 Dil **zebāne** gözi aḫker-veş idi / Başı bir ḳunbara-i āteş idi
HH760 Küre-i nār-ı mekr idi pistān / Dişi ḳara kömür **zebāne** zebān

zeber [5] üst, üst taraf. Ayrıca bkz. "zīr ü zeber" md.

S255 Bu eṣnāda deryādan irdi ḫaber / Ki emvāc-ı şer ḳıldı zīr ü **zeber**
S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ ġoncalar / Urup sille bād itdi zīr ü **zeber**
NE2212 Zīr ü **zeber** olup o ġalṭān-ı güher / Geh ḳapaḳ olurdı gehi cām-ı zer
NE2627 Ḫayf ki bir niçe yüzi ḳaralar / ʿ1şḳ bināsın iden zīr ü **zeber**
SE1552 İtdi Tīmūr şu demler ki sefer / Eyledi Ḥindi varup zīr ü **zeber**

zeber-dest [1] el üstünde tutulan

NE754 Ṣoñra gelen bezme **zeber-dest** olur / ʿĀdet odur curʿa içen mest olur

zeberced [1] cam parlaklağında, açık yeşil renkte bir süs taşı

HH2548 Her şecer günbed-i **zeberced** idi / Gevher-āvīze anda bī-ḥadd idi

zeberced-gūn [1] zebercet renginde olan, açık yeşil renkli

HH372 Oldı bir günbed-i **zeberced-gūn** / Berg-i sebz ile devḥa-ı mevzūn

zebūn [15] güçsüz, zayıf, âciz

S32 Bulup ḫaste-i ʿışḳ-ı cān u teni / **Zebūn** avladı nefs-i ẓālim beni
S536 Olur ġavṭa-i lüccesinden **zebūn** / Gerek ḫūt-ı Yūnus gerek İbn-i Nūn
NE1207 Üns ile cin ḳahrı elinde **zebūn** / Oldı görünmez görinürden füzūn
NE1973 Olmış idi faḳr ile zār u **zebūn** / Fiske ile olur idi ser-nigūn
NE2156 Boġçası bārı ile zār u **zebūn** / Yolda ser-i efgende vü ḫaclet-nümūn
NE2423 Līk iden nefs ü hevā-yı **zebūn** / Rütbe ile ṣınf-ı melekden füzūn
SE3146 Eyledi lāzime-i baḫt-ı nigūn / Seglere gürg-i ziyānkārı **zebūn**
HH21 Ḥikmet-i bāliġañda zār u **zebūn** / Heft-sāle ṣabiyy-veş Eflaṭūn
HH344 Döndi enbān-ı ʿömrde çeh-i kūn / Nice Rüstemler anda süst ü **zebūn**
HH478 Ṣābıḳā gerçi ol **zebūn** ü figār / Bir ḳavī fāżıl idi ehl-i veḳār
HH1084 Cümle ḳatʿ-i ṭarīḳ ider düzdān / Hep **zebūna** kıyıcı düşmen-i cān
HH1171 ʿĀḳıbet ol iki **zebūn** ü figār / Oldılar yeʾs ile fedāyī-vār
HH2038 Bī-riyā ʿāṣıḳa budur maḳṣūr / Ola bend-i **zebūn** ü çeşm-i ḥasūd
HH2302 Ġark-ı emvāc-ı ıżṭırāb oldı / Tābı gitdi **zebūn-ı** ḫ̆āb oldı
HH2493 Geldi ʿuḳḳāb-ı tīz-i nā-geh-gīr / İtdi murgābī-i **zebūnı** esīr

zebūn eylemek/ḳılmaḳ [4] aciz bırakmak, çaresiz kılmak

S54 Nice bir beni şuġl-ı dünyā-yı dūn / **İde** şaḫṣ-ı zen-pāre gibi **zebūn**
S866 Yürütdükçe mey ʿaḳlı **eyler zebūn** / N'ola rāʾyetin eylese ser-nigūn
NE2603 **Eyledi** bir ḥamlede anı **zebūn** / İtdi evüñ ortasına ser-nigūn
SE1729 Ḳuvvet-i ḥikmetile Eflāṭūn / **Ḳıldı** İskendere Dārāyı **zebūn**

zebūn olmaḳ [7] güçsüz duruma düşmek, âciz olmak

NE2815 Yumruġ ile eylediler anı leş / **Oldı zebūn** ālet-i cellāḳ-veş
SE1035 Uzanup fikret-i ḳadd-i mevzūn / **Oldum** efkār-ı dırāzıla **zebūn**
SE2834 Didi hem-rāhına iy merd-i neberd / Düşmen-i dūna **zebūn olmaya** merd
HH1321 Şāhbāz itdi çün gülengi nigūn / Burnı yire dikildi **oldı zebūn**
HH1780 Ceẕbe-i ʿışḳ ile **zebūn oldı** / Ḳays-ı şahrā-rev-i cünūn oldı
HH2489 Gitdiler nice gün şikeste-derūn / **Oldılar** gide gide zār u **zebūn**
HH2729 Edhem-i kilküm **oldı** gerçi **zebūn** / Rāyiż-i dilde yoḳ ḳarār u sükūn

zed {zud} [1] hızlı, tez, çabuk

HH2000 Kopdı nā-geh ḳıyāmet-i **zed** ü bürd / S̄ine çāk oldı üstüẖ̆ānlar ḫurd

zefer [1] kötü koku

HH761 Bügi çömlekleri idi iki gözi / Dil **zefer** nār-ı duzaḫ idi sözi

ẕeheb [2] altın

NE1739 Derdi hemān s̄im ü s̄im ü **ẕeheb** / Birbirine ḳatmada dünyāyı heb
SE2449 Ḫayr içün şaḳladıġuñ s̄im ü **ẕeheb** / Ālet-i fısḳ u fesād olur hep

ẕehebī [1] altına benzeyen, altın gibi

SE92 İtdi şeftālūyı mihr-i **ẕehebī** / Māha virdi beden-i müktesebī

zeẖẖār [2] (deniz için) dalgalı, coşkun

S534 Odur baḥr-ı **zeẖẖar-ı** bī-ḳaʿr ü bün / Odur levḥ-i taʿlim-i ʿilm-i ledün
NE366 Çerge ile çāder-i ʿālī ḳıbāb / Ol yem-i **zeẖẖārda** mevc ü ḥabāb

zehr [28] zehir, yenildiği, temas edildiği veya koklandığı zaman ölüme neden olan şey, ağu

S259 Olup t̄ire çün vādī-i ejdehā / Yüzünden anuñ **zehr** aḳar dāʾimā
S454 Muḥarrik olur şāʿire luṭf u ḳahr / Virür neşve elbette **tiryāk ü zehr**
S497 Sipihrüñ unutdurdı **zehrin** baña / Mürāyīlerüñ añma ḳahrın baña
S713 Şifā-sāẕ-ı ʿālemdür ol āb ü nāb / Ki bir mār-ı **zehr** anda her ḥabāb
S899 Benān-ı şehādet gibi bend bend / ʿAceb neydür ol māye-i **zehr** ü ḳand
S1210 Meger sūsmār oldı maʿcūn-fürūş / Ki andan alur **zehri** hep ḳahve-nūş
S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup ḫurde-i zer aña **zehr-i** gūş
NE580 Şaʿşaʿa-i mihrüñ işi ḳahrdur / Luṭfı yedi tası geçen **zehrdür**
NE1076 L̄ik kimi māye-i tımār olur / Kimisi **zehr-i** dehen-i mār olur
NE1011 **Zehr** ile tiryāḳı odur cemʿ iden / Var ise şübheñ oḳu bu nüsḫadan
NE1208 Mārı idüp **zehr** ile şīrīn müẕāḳ / Mūra ḳuşatdı iki yerden niṭāḳ
NE1593 Ṣoñra iḫāṭa idicek müʾminīn / Oldı ʿadū **zehrini** faşş-ı nigīn
NE1912 Ekşeri tiryāḳı ḳaḳnüs-nümā / **Zehr-i** pesendān-ı helāhil-ġıdā
NE1916 **Zehr-i** derūnundan olur zerd ü zār / Yüzüne urur çıḳup andan buḫār
NE1918 Rind-i mey-āşāma ider ṭaʿnalar / Mār-veş aġzından anuñ **zehr** aḳar
SE473 Telḫi leẕẕet-dih-i ʿuşşāḳ ancaḳ / **Zehri** hemşīre-i tiryāḳ ancaḳ
SE2360 Dili çün mār-ı gezende Ḫallāḳ / Eyledi māye-i **zehr** ü tiryāḳ
SE2363 Cümlenüñ neşteri ammā dildür / Dilde **zehr** olmayıcaḳ kabildür
SE2772 Mār u tiryāḳ gibidür meşelā / **Zehrdür** her yanı ortası devā
SE2816 T̄ir-i ser-t̄izi belā-yı nāzil / Ḳılıcı şerbet-i **zehr-i** ḳātil
HH175 **Zehrini** ʿAḳrebüñ idüp tiryāk / Ḳıldı anı münebbih-i eflāk
HH811 Başı ucında māder ü duḫter / **Zehr-i** ḫand ile merḥaba didiler
HH1024 Nice girdāb kām-ı ejder idi / Ābı **zehr** ü hevāsı āzer idi
HH2094 Evveli **zehr** ü āḫiri tiryaḳ / Oldı bu resme şöhre-i āfāḳ
HH2170 **Zehr-i** ġamdur şarābı Mecnūnuñ / Uymaz ana şifāsı Ḳānūnuñ
HH2329 Bir gemide raḳīb ile cānān / **Zehr** ü pā-zehr bir ḳadeḥde nihān
HH2552 Bü'l-ʿaceb ejdehāyimiş ol tāk / Mühresi pād-ı **zehr-i** pür-tiryāk
HH2558 **Zehr** ü tiryāḳ nūş-ı luṭf ü sitem / Merd-i ʿārif mücerreb-i ʿālem

zehr-āb [3] zehirli su

NE3034 Nūş-ı ʿarāḳ eyleme **zehr-ābdur** / Sūde-i elmās yā t̄izābdur
SE2404 Çeşmeye itdi ʿitābıla ḫiṭāb / Ḫışmıla aḳdı feminden **zehr-āb**
HE64 Görünse rūy-ı mihr-i pür şuʿāʿı / Olur ġırbāl-i **zehr-āb-ı** efāʿī

zehr-ālūd [2] zehre bulanmış, zehirli ‖ acı ve elem verici

SE2364 Söyleşilmez olıcaḳ **zehr-ālūd** / Kesmedür aña ʿilāc-ı bihbūd
HH2124 Nevk-i müjgānı t̄ir-i **zehr-ālūd** / Ḥoḳḳa-ı laʿli merhem-i bih-būd

zehrini dökmek [1] kinini dışa vurmak, acı ve ıstırap vermek

SE211 **Zehrini dökdi** çün itdi şekvā / Kāfirān-ı niʿam oldı rüsvā

zehrlenmek [4] zehir verilmek, ağılanmak ‖ zarara uğratılmak

S109 İdüp şerʿi tiryāk-ı Fārūḳ-vār / **Zehrlenmeden** geçdi her bāde-ḫār

S1212 Gözin açamaz çaḳ ġıdā yinmedin / Dirilmez seḥerden **zehrlenmedin**
NE3023 **Zehrlenüp** olma saḳın bāde-ḫār / Ṣīşe-i ser-sebz olup süsmār
NE3035 **Zehrlenüp** bir daḫı anı yine / Aḳçeni ṣarf itme gümüş ṣuyına

zehrli [2] zehir bulaşmış, zehir içeren
SE2372 Ṭaʿnı terk eyle ki ʿöẕr olmaz aña / Olımaz **zehirli** peykāne devā
HH2198 Añlayup didi gūşe-i ebrū / Tīrine ġamze virdi **zehrli** ṣu

zehr-nāk [1] zehirli
HH1423 Gördi bir nerre-şīr-i tünd-i dijem / Kejdüm-i **zehr-nāki** ejder-dem

zehr olmaḳ [4] zehir etkisi göstermek ‖ zevk almak umulurken üzüntü ile karşılaşmak
NE1814 Ṭaʿma-i şāhīye uzansa gedā / Ḳahr ile **zehr olur** aña ol ġıdā
SE2643 Keremüñ derdile ḳahr olur aña / Bir ṭulum bāl ise **zehr olur** aña
HH825 Gelse fikr-i ʿarūs dāmāda / **Zehr olurdı** ol içdügi bāde
HH2313 Düşmen-i mār-ḫaşlete ammā / **Zehr olurdı** o cām-ı ġam-fersā

zehrā [1] parlak, parlayan
HH1207 Şeb ki levḥ-i zümürrüd idi semā / Zer-nişān itdi encüm-i **zehrā**

zehre [4] öd, safra, insan ve hayvan ciğerinde bulunan içi su dolu ince zar. İnsan çok korktuğu zaman bu kese yırtılır ve insanı zehirleyerek öldürür ‖ cesaret, yiğitlik, cüret
NE581 Cevre ne ʿālem ne ḫod ādem döker / **Zehre** ne cām-ı mey ü ne Cem döker
NE2245 Kim varup ol duḫter-i **zehre** ḫamāl / Ḥażret-i müftiye ide ʿarż-ı ḥāl
HH364 Ḳılıç olur o ġamze-i ḫūn-ḫᵛār / ʿArż-ı ḥāle kimüñ ne **zehresi** var
HH923 Ġayret ehlini öldürür ol ʿār / İḫtiyāre kimüñ ne **zehresi** var

zehre-çāk [1] ödü patlamış ‖ çok korkmuş
HH975 Görüp anı helāk ola yazdı / Ġonce-veş **zehre-çāk** ola yazdı

zehreler āb itmek [1] ödleri eritmek ‖ cesaret kırmak, korkutmak
HH968 İtdi birbirine geçen nāzı / **Zehreler āb ider** nice bāzı

zehresi āb olmak [2] ödü erimek, ödü yırtılmak ‖ çok korkmak
S496 Bu devr içre sāġarda ṣanma ḥabāb / **Olur** bīm-i ḳahr ile her **zehre** āb
SE326 Āb-ı tīġi ḳomadı fitnede tāb / Dürdan baḳsa **ola zehresi ʿāb**

zehresi çāk olmaḳ [3] ödü yırtılmak ‖ çok korkmak
NE141 Olmaya tevfīḳ eger behresi / Şukḳa-şıfāt **çāk olur zehresi**
NE343 Ṣavlet-i ḳahrından olup lerze-nāk / **Zehresi** tīġinde meger **oldı çāk**
SE2819 Nār-ı ḥiddet ki şerer-nāk oldı / **Zehresi** şuḳḳalaruñ **çāk oldı**

zehre-şikāf [1] ödünü patlatma ‖ korkutup kaçırma
NE2735 Dāʾim idersin anı işkeste-ḥāl / Kāruñ olur **zehre-şikāf-ı** ḫayāl

ẕekā [11] düşünme, akıl yürütme yeteneği, zihin keskinliği, fetanet
NE237 ʿAczüñi bil ġāyet himmet budur / ʿArż-ı **zekā** ile ẕarāfet budur
NE408 Geldi ḳırāl anda ḥaṭā eyledi / ʿĀḳıbet iẓhār-ı **ẕekā** eyledi
NE2074 Ey geçinen ʿaḳl u **ẕekāda** ferīd / Fikrini ʿaḳlınca ṣananlar sedīd
NE2117 Kendüsine didi ol ehl-i **ẕekā** / Baġlusı cāʾiz ki remedden ola
SE511 Ḫāce çün ḥāl-i **ẕekāsın** gördi / Bu belāhatla hevāsın gördi
SE514 Kendi de böyle iken ʿaḳl u **ẕekā** / Ne belā başına bu ʿışḳ ü hevā
SE791 Virmese ṣūret aña çehre-güşā / Eyler idi dönüp iẓhār-ı **ẕekā**
SE1255 İtdi bu ḥāli görince ẓürefā / Aḳçası olmayan iẓhār-ı **zekā**
SE1366 Oldı insāna ferāsetle **zekā** / Lemʿa-i bāriḳa-i nūr-ı Ḫudā
SE1373 Virdi ol fāyiż-i envār-ı **ẕekā** / Başara kuhl-i başīretle cilā
SE1377 Oldı ol cevheri tābende żiyā / Zīver-i ḫançer-i nebtīz-i **ẕekā**

ẕekan [3] iki çene kemiğinin aşağıda birleştiği nokta, yüzün alt ucu, çene
NE2447 Sebeb-i **ẕekan** ʿışḳına bulup zevāl / Ḫalḳ gömüp ṭaşlayalar çün nemmāl
SE2746 Oḫşar oġlı yetişen pīr gibi / **Ẕekan-ı** sībi ʿiẓār-ı ʿinebī
HH307 Ol ki ḫāl-i **zeḳande** söz ḳoparur / Sīb-i müşküñ çekirdegüñ çıḳarur

zekāt [9] İslam dininin beş şartından biri olarak, sahip olunan ve belli bir miktarı aşan mal ve paranın her yıl en az kırkta bir oranında yoksullara dağıtılması suretiyle yerine getirilen ibadet
NE469 İtse n'ola ehl-i dile iltifāt / Oldur olan devlete lāyıḳ **zekāt**
NE1758 Aña **zekāt** añsañ ider iftiḫār / Vaḳf çıkar cümle nüḳūd u ʿaḳār
NE1797 Nuḳrededür fikr-i daḳīḳ-i nekāt / Ḥīle-i şerʿiyye-i devr-i **zekāt**
NE1798 Zāhidi gör ṣavm u ṣalātına cüst / Ḥacc u **zekāta** gelicek līk süst
SE524 İki rükn aña şahādetle ṣalāt / Üçi ṣavm-ı ramażān, ḥacc ü **zekāt**
SE527 Aġniyā pīşesidür ḥacc ü **zekāt** / Fuḳara ḥiṣṣesidür ṣavm ü ṣalāt
SE534 Farżdur ḳādir olanlara **zekāt** / Virür emvāl-i ġanīye berekāt

SE845 Vech-i āmālleri emvāl-i **zekāt** / Ḫarc-ı maṭbaḫları nezr ü ṣadaḳāt
HH1566 Aḫiẕ-i nezr ü **zekāt** idi ḥāli / Cerde gösterdi cerr-i eṣḳāli

ẕeker [5] erkeklik organı

NE2291 Ḥükm-i kitāb üzre keşīde **ẕeker** / Söyle ne deñlü gerek ey pür-hüner
NE2295 Didi olınca **ẕeker-i** bü'l-ʿaceb / İşte bu deñlü gerek ey zenceleb
NE2533 Ḳapusına varsa ḳaçan kim **ẕeker** / Barmaġına ṣanki ṭaḳardı ciger
NE2535 Ḳālib-i fersūde idi ser-be-ser / Rūḥ-ı ḥulūli idi aña **ẕeker**
NE2854 Dāʾim idüp fikr ü ḫayāl-i **ẕeker** / Ḳalbi yalancı ḳutusuna döner

ẕelīl [1] alçak, hor, hakir

NE894 Ḫalḳ ʿuyūnında görinür **zelīl** / ʿÖmri olur devleti gibi ḳalīl
SE1074 Kūteh itseydi libāsunı ṭavīl / Dāmenin başa düşe ola **ẕelīl**

ẕell {ẕüll} [1] bkz. 'ẕüll' md.

NE613 **Ẕell** ü tevāżuʿ ile ider ser-fürū / Meskenet ü luṭf ile ḳor ḫāke rū

zelle [1] yanılma, hata

NE2764 **Zelle** ḫayāliyle virüp almada / Ṣolaġına ṭurma davul çalmada
NE2741 **Zelle-i** dilānı görüp dāʾimā / Eyleme ol genc-i nihānı recā
NE2766 Tenüñe çeküp fikretle kelleyi / Pīş-nihād itmiş idi **zelleyi**

zelle-bend [1] hata eden, günah işleyen

S309 Esīr eyleyüp tāzesin hep levend / O pes-māndeden oldılar **zelle-bend**

zelle-ber [1] hata eden, günah işleyen

NE2654 Ḥīle-ger ü perde-der ü fitne-cū / Kīne-der ü **ẕelle-ber** ü suḫte-rū

zelzele [5]

1. yer sarsıntısı, deprem

SE355 Ḫāneden oldı remīde ʿuṣṣāḳ / Nite kim **zelzelede** ehl-i revāḳ
SE1107 Ḳalʿalar kim ṭavḳına himmetine / Döymedi **zelzele-i** ṣavletine
SE1177 Eṣer-i **zelzele-i** ṣavletden / Yıldızı düşdi irüp vaḳt-ı fiten
SE2476 Kūh şekl-idi ḳarār itse ḳaçan / Ḳımramazdı ḳılı biñ **zelzeleden**

2. titreme

SE2728 Baḳmayup **zelzelesine** bedenüñ / Üstine ditrer-idi nārvenüñ

zelzele-nak [4] zelzeleye tutulmuş, sarsıntılı

NE375 Ṭūb-ı ʿayān eyledi rūz-ı ḳıyām / **Zelzele-nāk** itdi cihānı tamām
NE2633 Belki o taḫrīk ile irüp gezend / **Zelzele-nāk** ola revāḳ-ı bülend
NE2926 **Zelzele-nāk** itdi cihānı tamām / Düşdi yüzi üzre o rüsvāy-ı ʿām
SE1314 Mülk olur **zelzele-nāk-i** yaġmā / Ṭurmayup mużṭarib olur fuḳarā

zelzeletü's-sāʿa [1] Kıyamet zelzelesi

NE2634 Maḥşeri bād ile ṣaḳın ey nesīm / **Zelzeletü'ssāʿati** ṣey'in ʿaẓīm

zelzele ṣalmaḳ [1] titretmek ‖ korkutmak

HH827 Nā-gehān ḳopdı bir ṣadā-yı ġarīb / **Zelzele ṣaldı** çeşm-i cāna nehīb

zelzele virmek [2]

1. sarsmak, kötü etkilemek, düzenin bozmak

NE897 Ẓulm **virür** memlekete **zelzele** / Küfr ile ṭurur ṭuramaz ẓulm ile

2. sallamak, titretmek

NE2734 Ḫāne-i cismine **virüp zelzele** / Yumruġuña tükürüp alup ele

żem [1] fazladan, ilave edilmiş

HH2360 Bu ḫayāl oldı aña ʿillet-i **żem** / Eyledi iʿtikādın muḥkem

ẕem(m) [1] kötüleme, ayıplama, kınama

S500 Ḳılup **ẕemm-i** bādeyle kesr-i ḳulūb / İder ṭurma keşf-i ġıyāb-ı ʿuyūb

zem(m) itmek [2] kötülemek, kınamak; yermek

S1228 Yiyüp keyfi **eyler** mey-i ṣāfı **ẕemm** / Bedel mi olur hiç tiryāke semm
SE1893 Māl için **itme zem** hem-ḫāne / Māl cāndan diyü ḳıyma cāna

zemīm [4] (huy, dayranış vb. için) beğenilmeyen, kötü

NE3150 Ḳıṣṣa-i aḫlāḳ-ı **ẕemīme** yazan / Oldı saña rehber-i ḥulḳ-ı ḥasen
SE169 Ebʿade'llāh zihī ḥulḳ-ı **ẕemīm** / Levḥaṣa'llāh ʿaceb levm-i ʿaẓīm
SE757 Cehldür maṣdar-ı her şerr ü fiten / Ṭoġar aḫlāḳ-ı **zemīme** andan
SE2362 Döndi aḫlāḳ-ı **ẕemīme** māra / Şāh-ı mārānı anuñ emmāra

zemīn [64]

1. yer, arz; yerküre, dünya

S15 Çemen-zār olup ḫaṭṭ-ı rūy-ı **zemīn** / Gören ṣunʿ-ı pākin oḳur āferīn

S27 Ser-i hānına bu niʿamla **zemīn** / Ṭolı şaḥn-ı ser-pūşı çarḫ-ı berīn
S228 ʿAdāletle şaldı girān-tā-girān / Basīṭ-i **zemīne** bisāṭ-ı emān
S235 Rivāḳ-ı felek bezmgāh-ı sürūr / Bisāṭ-ı **zemīn** ḫˇābgāh-ı ḥużūr
S243 Dem-i şubḥ u eyyām-ı faṣl-ı bahār / **Zemīn** sebz ü ḫurrem zamān tābdār
S244 **Zemīn** feyż-ber-feyż ḥüsn ü bahā / Zamān nūr-ber-nūr şıdḳ u ṣafā
S488 Düşüp delvi cāh-ı **zemīne** meger / Bu dolāb-ı gerdūne ḫālī döner
S542 Ḳızçı şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / İçi birbiri içre zīr-i **zemīn**
S860 Eger içse bir curʿa-i kemterīn / Nice żabṭ olınurdı gāv-ı **zemīn**
S1302 Ḳapaġın atup yaʿni dīk-i **zemīn** / Ola ber-ṭaraf-sāz-ı çarḫ-ı berīn
S1307 **Zemīn** ḫuşk olup sebze oldı tebāh / Yine döndi bārūta ḫāk-i siyāh
S1308 Helāk itdi ezhār-ı bāġı güneş / Yarıldı **zemīn** cā-be-cā gūr-veş
NE108 Sunʿı ile oldı sipihr-i berīn / Naḳş-ı ṭırāzende-i rūy-ı **zemīn**
NE117 Nīl-i fenāda pür olup ʿābirīn / Ber-ʿaḳabe oldı basīṭ-i **zemīn**
NE266 Olmaya meydān dutup kemīn / Basṭ-ı mekān itse basīṭ-i **zemīn**
NE465 Dil-ber-i ter-dāmen-i rūy-ı **zemīn** / Oldı tevellā-yı şaḳīden emīn
NE523 Ṣaldı **zemīne** dem-i bāḫūr tef / İtdi şular ḳaynayup iẓhār kef
NE579 Kimse olur mı siteminden emīn / İtmeyecek yerini zīr-i **zemīn**
NE834 Yaʿni ki perest-gen olup küm-künān / Fülk-i **zemīn** devrilür idi hemān
NE904 Oldı dem-i sürḫ u ser-i müşrikīn / Ḫāl-ı ruḫ-ı ġāze-i rūy-ı **zemīn**
NE1213 Ṭıfl-ı ḥavādiş yeri baṭn-ı **zemīn** / Deyr-i nūr emriyle miṣāl-i cenīn
NE1685 Özge ḥaşīr ol ki keçe bilmeye / Aġına māhī-i **zemīn** ilmeye
NE1835 Himmet ile yād ola ṣaḫrā-nişīn / Ola ṭufeyli şeh-i rūy-ı **zemīn**
NE1913 Ḥoḳḳa-i keyfinden ġıdā-yı kemīn / Ḥabbe-ger-i şekl-i başīt-i **zemīn**
SE96 Çeşme-i mihrüñ ider yirini ḫāk / Şeb-i tārīki **zemīn-i** gil-nāk
SE98 İre gerdūne-i gerdūne şikest / Ḳıla her çarḫı **zemīn** içre nişest
SE99 Gāva yüklense n'ola bār-ı **zemīn** / Bārını gāva şalar deşt-nişīn
SE141 Ṭolsa āteşle eger şaḥn-ı **zemīn** / Ḳonsa üstine ṭoḳuz çarḫ-ı berīn
SE310 Ẓıll-ı Ḥaḳ rūşenī-i rūy-ı **zemīn** / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü dīn
SE420 Nāṣıḥ-i mülk ü milel nāṣır-ı dīn / Müftī-i devr-i zaman māh-ı **zemīn**
SE760 Defʿ olur ʿilmile her ḥulḳ-ı **zemīn** / Nūr-ı īmān ile çün nār-ı cehīm
SE1308 Güneşe mihr-i giyā gibi hemīn / Luṭfına baḳar anuñ ehl-i **zemīn**
SE1330 Cism-i insānda miṣāl-i beşerāt / Tağıla rūy-ı **zemīne** ḥaşerāt
SE1758 Ḫayli yaḫ-āver olup mezraʿ-ı kīn / Kişt-zār oldı rimāḥıyla **zemīn**
SE2387 Başı çaḳ ḳulle-i çarḫa irmiş / Ayaġı ḳaʿr-ı **zemine** girmiş
SE2388 Her terāzūsı bu nüh ṭāḳa ʿimād / Belki elvāḥ-ı **zemīne** evtād
SE3367 Rūy-ı ḫandān-ı **zemīndür** o maḳam / Ṭunanuñ sāḥili şaġr-i İslām
HH6 Māh-ı behmenle faṣl-ı ferverdīn / Maḥv ü ışbāt-i ḫaṭṭ-ı levḥ-i **zemīn**
HH911 Ẓıll-ı ḫargehde Ḫusrev oldı mekīn / Sāye-būs eyledi öñünde **zemīn**
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü zīverle çarḫa döndi **zemīn**
HH1403 Lerze virdi **zemine** ceyş-i girān / Līk şarşılmadı o serv-i revān
HH1427 Çāk çāk itdi ḫāki şīr-i ġarīn / Şīr pençe çıḳardı şanki **zemīn**
HH1723 Bildigüm üzre āsumān ü **zemīn** / Oldı şaḥn-ı rivāḳ u ṭāḳ-ı berīn
HH1992 Ġarḳ-ı āhen olup sipāh-ı güzīn / Baḥr-ı cūşāna ġarḳ oldı **zemīn**
HH2096 Āb-ı rūy-ı yelān-ı rūy-ı **zemīn** / Tīġ-i bürrende nāmı Seyfü'd-dīn
HH2330 Bir gemide emīr-i ferruḫ-fer / Āsumān zevraḳ ü **zemīn** lenger
HH2346 Ebr ġarrende baḥr bī-temkīn / Āsumān ḫışmgīn **zemīn** pür-kīn
HE34 Felekler āyet-i şunʿiyle ḥamīd / **Zemīn** seccāde-i āb üzre sācid
HE35 **Zemīne** pāy-i gāvı itti pāye / Hem itti māhiyi nūn-ı viḳāye
HE104 **Zemīn** der-ḫˇāb idi gerdūn murāḳıb / Baḳardı yollara her necm-i şāḳıb

2. bir şeyin gerçekleştiği ortam, yer, mahal

S659 ʿAceb ḫāl imiş itdi ḫükmin revān / Zamān u **zemīn** tā-be ṣevr-i zamān
S839 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i āteşīn / K'ola nūr-ı baḫş-ı zamān u **zemīn**
NE94 Kārgeh-ārā-yı **zemīn-i** dermān / Ḳāfile-pīrā-yı bahār u ḫazān
NE364 Cūşiş-i ʿaskerle **zemīn** bī-sükūn / Semm-i sütūrıyla felek ḳīr-gūn
SE195 Ehl-i arżile semāvāta emān / Oldı ol mühre **zemīnile** zamān
SE3368 Göricek şandum anı ḫuld-i berīn / Şañki ol naḳş-ı zamāndur bu **zemīn**
HH604 Müjeler fitne-i zamān u **zemīn** / Ġamze-i kāfir āfet-i dil ü dīn

3. yüzey, satıh

S1024 **Zemīninde** almaġa mihr irtifāʿ / Suṭrulābına ḳoydı ḫayṭ-ı şuʿāʿ
NE396 Saflar ile ʿarṣa-i kīn-i şekl-i muşt / Nīze ile kūy-ı **zemīn-i** ḫār-puşt
NE365 Ṣaf ṣaf olup altı bölük bir yere / Kūy-ı **zemīn** döndi hemān şeş-pere

4. kumaş vesairenin desenleri haricinde bütününü kaplayan renk ve boya

NE1337 Kim daḫı bu naḳşda dilkeş-i **zemīn** / Olmadı peydā olalı māʾ-i ṭıyn
SE2465 Gūyiyā naḳş-ı **zemīn-i** pūlād / Ḳodı eyvān-ı felekde bir ad
HH5 İtdi resm-i zamānı Engelyūn / Ḳıldı naḳş-ı **zemīni** būḳalemūn

HH106 Hāk-dān-ı **zemīn-i** pür-elvān / Ḳaṣr-ı cāhında kāse-i reyḥan

zemīn ü zamān [4] yer ve zaman, durum

S1014 Anuñ curʿa vü ʿaks-i cām-ı ṣafā / **Zemīn ü zamānına** virmiş cilā
S1301 **Zemīn ü zamān** oldı pür-tef ü tāb / Felek az ḳaldı ki ola ḫarāb
NE657 Nüsḫa-i terkīb-i **zemīn ü zamān** / Bāʿiṣ-i tertīb-i dimāġ-ı cihān
HH25 Oldı revnaḳ-dih-i **zemīn ü zamān** / Ẕāt-ı insān ü encüm-i raḫşān

zemzeme [5] ezgili, nağmeli ses, terennüm

NE120 Hāki ider curʿa-keş-i cām-ı ʿışḳ / Çarḫa çıḳar **zemzeme-i** ʿışḳ ʿışḳ
NE1265 Sāʿat-i evḳāta müşābih olur / **Zemzemesi** baña münebbeh olur
SE2888 Şiʿrdür **zemzeme-i** ṭāʿir-i rūḥ / Şiʿrdür evvel-i āṣār-ı fütūḥ
SE2897 **Zemzemeyle** pür ider āfāḳı / Eṣeri ḥaşra dek olur bāḳī
HH762 Meşk-i ḳaṭran idi iki memesi / Cūşişī dīk-i mekr **zemzemesi**

zemzeme itmek [1] nağmeli ses çıkarmak

HH2755 Heft-bendāna nāy-ı kilk-i hüner / **İtdi** meclisde ṭurfe **zemzemeler**

zemzeme ṣalmaḳ [1] terennüm etmek, nağmeli ses çıkarmak

HH206 Tīġı peyda idüp tekerlemeler / Len-i tīriyle **ṣaldı zemzemeler**

zen [53] kadın

S591 Gelür naġme-zen dā'ireyle **zenān** / Ḫurūşende cin ʿaskeridür hemān
NE946 Hemdemi Risṭo-menişān-ı cihān / Hem-nefesi zümre-i **zende** dilān
NE2555 ʿĀḳıbet ol deñlü bulur furṣatı / Kim olur ol evde **zenān** ṣoḥbeti
NE1012 Devr-i ḳadīm içre meger bir cevān / Bir **zene** dil-beste olur nā-gehān
NE2145 Ekṣeri dünyāda cezāsın bulur / Kendi daḫı bir **zene** meftūn olur
NE2149 Mekr-i **zenān** ile olup ṭurfe-kār / Nefr-i ḫar āḫir anı eyler ḥimār
NE2159 Baġçe bekçisi eylese **zenleri** / Boġçaları ḥıfāẓına ḳalur eri
NE2162 Oldı melāmetẕede-i mekr ü **zen** / ʿAvretinin boġçasını bekleyen
NE2170 Sitt ü ʿamel-mānde olup püşt-ḫār / Ḥikke derūn-ı **zeni** eyler figār
NE2179 Cünbüş-i merdānesi yoḳ çün erüñ / Daġdaġası ġālib olur **zenlerüñ**
NE2232 ʿĀṣüfte rāst gelür ise eger / **Zencegizi** Rūm ḫarācın deger
NE2465 Ḳande ki **zen** işide ol bī-ḥicāb / Olur idi ḳatre-zen-i pür-şitāb
NE2467 Giydügi cümle alaca perniyān / Çenber-i destārı miṣāl-i **zenān**
NE2466 Baş götürüp deste-i hāven gibi / Aġzı ṣulanurdı kes-i **zen** gibi
NE2473 Muġlime ardı ġalṭan-dāz idi / **Zenler** için o ki fiten-sāz idi
NE2477 Şehr-i Sitanbul idi añа vaṭan / Yolda **zenān** seyri için rah-zen
NE2481 Öñin alurdı geliyorken **zenān** / ʿIyd salıncaḳcısı gibi hemān
NE2522 Çok **zen-i** Ferhād-keşüñ beñdeşi / Zāl-ı sipihrin ulu ḳız ḳardeşi
NE2604 **Zenlere** ol merdek olup masḫara / Göti açıldı yüzi düşdi yere
NE2659 Bāri hiç olmazsa çeküp zaḥmeti / Eyler idi dil-bere **zen** ṣoḥbeti
NE2666 **Zen** deyu almazdı dile anasın / Kendüsi kevn-zāde idi ṣanasın
NE2678 Bir **zene** ardından idüp yaʿni kār / Bir pisere çifteden* olduñ süvār
NE2838 Tābiʿ-i nefs olmadadur merd ü **zen** / Her biri ḳurmaḳla añа bir düzen
NE2852 Gāh olur dil-ber içün vāsıṭa / Gāh olur **zenler** için rābıṭa
NE3048 Bulsa ṣurāḫīye ḳaçan dest-res / Almaz idi sözine **zen-āsā** nefs
SE1453 Saña ḳaṣdum bu ki iy cān-ı peder / Cüft idem bir **zen-i** pāk-īze-güher
SE1459 Bulmışam ʿaḳdime lāyıḳ **zeni** ben / Umarum faẓl u kerem Mevlādan
SE1855 İy olan mā'il-i ruḫsāre-i **zen** / Olma ʿiffet evine āteş-zen
SE1856 **Zene** meyl itme ziyānı çoḳdur / Ḳarı dünyā gibi raḥmı yoḳdur
SE1864 Alma ṭuz ṭorbasını boynuña sen / Yüzüñe ṭuzlu ṣular ḳor ġam-ı **zen**
SE1878 Levḥaşa'llāh **zen-i** şevher-mürde / Ḳālıb-ı mürde gibi efsürde
SE1891 ʿĀḳile fikr idicek ẓāhir olur / Ere ʿavrat **zene** şevher bir olur
SE1955 **Zenlerüñ** çünki añadur naẓarı / Ol idi bāʿiş olan ḫande yeri
SE2013 **Zen** gibi olma muḳīm-i ḫāne / Merd-iseñ sen de ḳarış yārana
SE2177 **Zen** gibi zānī-i şūm aḥmaḳdur / Ḫalḳ içinde yalımı alçaḳdur
SE2186 Bulmaġa bir **zen-i** bī-pervāyı / Fışḳıla aralama dünyāyı
SE2205 Ki o zānī-i ziyānkār u denī / **Zen** için yolda idüp rāh-zenī
SE2526 ʿAḳl-ı merdāne olup ḳāniʿdür / Nefs-i **zen** ḫılḳat ü ḫū ṭāmiʿdür
SE2266 Rubʿ-i meskūna olup ṭamġa-zenān / Ḥişşesin aldı **zen-i** dünyādan
SE2532 Nice bir ḳayd-ı **zen** idüp rüsvāy / Boynuña ura dü-saḫā iki pay
SE2541 Oldı Ḫaḳḳā ki bed-aḫlāḳa naẓīr / **Zenlerüñ** itdügi fiʿl-i tezvīr
SE2542 Dīk-i ḫālīlerini ol iki **zen** / Ne çıḳar ola ḳapışdurmaḳdan
SE2610 **Zen** ki ẓevḳinden anuñ āgehdür / Pāk-dāmen geçinen eblehdür
SE2619 Beni şanma ki **zen-i** berrīyem / Duḫter-i pādişeh-i perrīyem
SE2848 **Zen** gibi pisteri üzre ölmek / Merd-i meydāna muṣībetdür pek
SE3385 Nā-gehān bir **zen-i** zībende-cemāl / Oldı maḥlūle-i güm-geşte ḫelāl
HH336 Sāniyā miḥnet-i maḥabbet-i **zen** / ʿĀrife niçün ola daġdaġa-zen

HH337 Ehl-i ḥikmet bu ḳavle ḳāʾildür / **Zene** māʾil zināya māʾildür
HH716 Aġlayup **zen** aña vedāʿ itdi / Bu ise şevḳ ile semāʿ itdi
HH775 Virdi **zen** yine pāreyi yedine / Didi var bir Yahūdi meşhedine
HH820 Şevḳ ile **zenler** eyledi ḥiẕmet / İtdiler sūra ʿālemi daʿvet
HE90 Ḳaçan ordılar içre olsa nāverd / Ḳalur **zen** gibi çāder içre nāmerd

zen-dost [1] kadınlara düşkün erkek, zampara
SE2166 Şaḫṣ-ı **zen-dost** ʿaceb gūdek olur / Göz göre kendüsine düşmen olur

zen-fürūş {erzen fürūş} [1] bkz. ‘ʿarża-ken {ʿarza-kun}’ md.
NE1752 Sūret-i şerʿiyyesi heb rūy-ı pūş / ʿArża-ken-i kündüm var **zen-fürūş**

zen-i ʿālem [1] dünyanın tüm kadınları
S1008 **Zen-i ʿālemüñ** evvelīn şevheri / Anuñ ḫāṣıl-ı ʿömri rez duḫteri

zen-i çarḫ [2] feleğin kadını ‖ hileci, dönek kadın
S511 Dil-i zāra nāz-ı zamāne ider / **Zen-i çarḫa** uydı bu nā-merdler
S1156 **Zen-i çarḫ** ider var ise ibtiyāʿ / Güneş keff-i mīzān ü rişte şuʿāʿ

zen-i mekkāre [3] hileci, düzenbaz kadın
NE2184 Nice zıbıḳçı **zen-i mekkāreler** / Ḫoca ḳadın nāmına seḫḫāreler
NE2511 Ḫīle ile aldar o zen-pāreyi / Alıvirür bir **zen-i mekkāreyi**
SE3341 **Zen-i mekkāreden** it ḫavf u ḫaẕer / Ḳoca bayḳuş gibi ʿömrüñe ḳonar

zen-i muḫtāle [2] kötü, hileci kadın
SE3088 Kiẕbi terk it **zen-i muḫtāle** gibi / Ḫulfı ḳo gūdek-i nev-sāle gibi
SE3371 Var-ıdı bir **zen-i muḫtāle** miṣāl / Delleyi ṣatmaġa belki dellāl

zen-i seḥḥār [1] pek sihirbaz, büyücü kadın
HH783 Gülerek didi ol **zen-i seḥḥār** / Müjde kim defʿ olundı ol mekkār

zen-i tāze [2] genç kız
NE2180 Nefsi ṭoḳuz dirler efendi zenüñ / Ḥırṣını fikr eyle **zen-i tāzenüñ**
SE3356 Her **zen-i tāzeye** kim ola ḳarīn / Arḳası üzre yatar dīv-i leʾīn

zen-i zībā [1] süslü, güzel kadın
HH647 Nā-gehān gördi bir **zen-i zībā** / Gūşe-i ḥücreden olup peydā

zen-pāre [7] kadın düşkünü, zampara
S54 Nice bir beni şuġl-ı dünyā-yı dūn / İde şaḫṣ-ı **zen-pāre** gibi zebūn
NE2669 Dir aña kim sen ne yüzi ḳarasın / Merd degil ambiti **zen-pāresin**
NE2511 Ḫīle ile aldar o **zen-pāreyi** / Alıvirür bir zen-i mekkāreyi
SE2164 Oldı **zen-pārelerüñ** ḥāli tebāh / Sürmeli dīde gibi baḫt-ı siyāh
SE2170 Ṭonanup nice ḳırıḳ **zen-pāre** / Alalar geyse dönüp gülnāra
SE2201 Bir yüzi ḳara seg-i āvāre / Būm-veş gice ḳuşı **zen-pāre**
SE3151 İltifāt itme tabaşbuş-kāre / Uġrıdur ḫāṣılı yā **zen-pāre**

zen-perest [2] kadınlara düşkün erkek, zampara
NE2456 Ṭālib-i dünyā gibidür **zen-perest** / Ḥırsı ider ḳadrini her yerde pest
NE2459 Var idi bir cām-ı hevā ile mest / Nefsine maġlūb ḫar-ı **zen-perest**

zenüñ nefsi ṭoḳuz [1] “Kadının dokuz nefsi vardır” anlamında atasözü
NE2180 **Nefsi ṭoḳuz** dirler efendi **zenüñ** / Ḥırṣını fikr eyle zen-i tāzenüñ

zenaḫdān [1] çene
S952 Mülāyim güzeldür ayaġını öp / **Zenaḫdānın** oḫşa dudaġını öp

zenān [1] vuran, vurucu
HH2496 Heyʾet-i muʿveci gürūha kemān / Mühre-i ṭopla gürūha **zenān**

zenbīl [1] hasırdan veya hurma liflerinden örülmüş kulplu torba
NE507 Tār-ı şuʿāʿı gör o ḳındīl ile / Çıḳmaġa ṭurur göke **zenbīl** ile

zenbūr [10] eşek arısı, arı
S366 Dem-ālūde tīr idi yāhū kīş / O **zenbūr-ı** sürḫ oldı peykānı nīş
NE1234 Rūḥı içün erbāb-ı ḫıred didiler / Heyet-i **zenbūra** temessül ider
NE1261 Irse o ḥāletde ki vaḳt-i namāz / Bir sarı **zenbūr** olur naġme-sāz
SE835 İki yirden ḳuşanur ḳuşaġı mūr / Öldürür kāhili lā-büd **zenbūr**
SE932 Kimi dir kim uça mānend-i ṭuyūr / Kimi dir ola miṣāl-i **zenbūr**
SE1861 Zār olup çekmeye **zenbūr-āsā** / Bir oġul balı içün derd ü belā
SE2374 Şerbet-i ʿöẕrini eyler pür-şūr / Çünki der-pey ola nīş-i **zenbūr**
SE2854 Mühreler ḳazdı ġırīvān oldı / Surḫ-ı **zenbūr** ḫurūşān oldı
SE3269 Şehdi arar bulur āḫir **zenbūr** / Ṭatlıdan menʿ olınur mı hiç mūr
HH2104 ʿAyn-i **zenbūr** u nīş-zen-i vāli / Nūş-leb şūḫ idi oġul balı

zenbūrī [3] sinek, böcek vesairenin içeri girmesini engellemek için kapıya, pencereye asılan örgü kumaş, dantelli örgü kumaş

NE240 Oldı ṭırāzende-i ḥargāh-ı māh / Perde-i **zenbūrī-i** şām-ı siyāh
HH560 Çekilüp farḳa bürd-i **zenbūrī** / İtdiler ferş-i rāh semmūrı
NE1233 Yetmeyüp ol ḳaṣr-ı müseddes yine / Perde-i **zenbūrı** çeker önüne

zenceleb [2] uğursuz ‖ boynuzlu. Ayrıca bkz. 'şāḫdār' md.

NE2295 Didi olınca zeker-i bü'l-ʿaceb / İşte bu deñlü gerek ey **zenceleb**
HH1360 Yār iden kebş-i gürkden selebi / N'eylesün şāhdār-ı **zencelebi**

zencīr [13]

1. zincir, birbirine geçmiş demir halkalardan oluşan ip ve bağ, silsile

S277 O **zencīr** ile nerre-şīr-i veġā / Çekinür göge ya mehīb ejdehā
S604 ʿAdū üzre **zencīr** atup ṭoplar / O mā-beyne zencīr-i āhen çeker
S604 ʿAdū üzre zencīr atup ṭoplar / O mā-beyne **zencīr** -i āhen çeker
NE1869 Şīr ki tenhā geze taḫcīr olur / Ḫalḳa ki mecmūʿ ola **zencīr** olur
SE316 Habbeẕā Kisrī-i inṣāf-āyīn / ʿAdl **zencīri** aña ʿurve-i dīn
HH2064 Gitmelü olsa eylemeñ tedbīr / Ṭutamaz anı nice biñ **zencīr**
HH2656 Çünki göz açdı iki zār u esīr / Gördiler der açıḳ ḳırıḳ **zencīr**

2. suçluların ve divanelerin ayaklarına ve boyunlarına bağlanan demir bağ, pranga

SE1525 Bendeyi bende çeken iḥsāndur / Yoḫsa **zencīrüñ** işi āsāndur
SE2560 Çekerek ceẕbe-i **zencīr-i** cünūn / Menzilüm eyledi semt-i hāmūn
HH1110 Gördi **zencīr** içinde zār u esir / segān içre bir ḫırāman şīr
HH2503 Dest ü pāy urmadan figār idiler / Oldı **zencīr-i** āhenin ber-ser
HH2589 Benüm ile bile esīr oldı / Bend ü **zencīr-i** dār u gīr oldı

3. arka arkaya sıralı şeylerin meydana getirdiği dizi

HE102 Felek güm ḳıldı fülk-i āftābı / Meger ṣıçratdı **zencīr-i** şihābı

zencīr-i ʿaşḳa urmaḳ [1] aşk zincirine bağlamak, âşık etmek

HE28 Virür irşāda ʿaḳlı pīr-i ʿaşḳa / Urur ḫusrevleri **zencīr-i ʿaşḳa**

zencīre [1] zincir dizisi

SE462 Şīnı **zencīre-i** zencīr-nümūn / İki yanuñda iki ṭāvḳ-ı cünūn

zencīrini ḳırmaḳ [2] bağlandığı zinciri parçalamak, bağdan kurtulmak

SE2479 Düşe zindān-ı Süleymana ġırīv / **Ḳıra zencīrini** ürküp her dīv
HH2639 Ṭayyib ü Ṭāhir açdı ḫaṣma kemin / **Ḳırdı zencīri** iki şīr-i ġarīn

zencīrli serv [1] zincir dolanmış servi ağacı ‖ Bu isimde İstanbul'un Kocamustafapaşa semtinde Sümbül Efendi Camisi'nin avlusunda yaklaşık 1400 yaşında olduğu tahmin edilen ve halk tarafından kudsiyet atfedilen bir anıt ağaç bulunmaktadır.

HH1101 Āhenin bende urdı Behzādı / Döndi **zencīrli serve** şimşādı

zencīr-nümūn [1] üzerinde zincirler görünen, zincirli

SE462 Şīnı zencīre-i **zencīr-nümūn** / İki yanuñda iki ṭāvḳ-ı cünūn

Zengī [5] bkz. 'Saʿd-i Zengī' md.

S160 Mübārek ḳudūmıyla buldı şafā / Aña Saʿd-i **Zengī** dinilse revā

zengī [4]

1. zenci

NE482 **Zengī-i** şāmā meh-i ġırrā ḫabīb / Āyine-i rūyine olmış raḳīb
NE3096 Oldı biri birine girmiş benān / Pençe ṭutar **zengī** ile Rūmiyān
SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir **zengī-i** zişt / Zift ile dūde ile ḳīr-ı sirişt

2. üzengi

SE1335 Her uşūle ide bir āhengi / Nite kim naġmeye dūş-i **zengī**

zenk {denk} [1] bkz. 'deng, denk' md.

NE2677 Ṭutalum ol çufta degilmiş **zenk** / Ez-ḳabā ḫatemi aña beñzemek

zenk-zār [1] paslanmış, paslı

NE588 Āyine-i ḫāṭır olup **zenk-zār** / Jeng ile pür-raḫne olur tīġ-vār

zer [96]

1. altın

SR7/2 Ḳahr ile urup sille ruḫ-ı berg-i **zere** / Ṣürḫ eyledügin bilmesin bād-ı ḫazān
S123 Felek secde-i şükre vardı meger / Başından yuvarlandı iklīl-i **zer**
S145 O şeh maṭlaʿ-ı sübḥa ṣaflar sütūr / Aña levḥa-i **zer** cebīninde nūr
S148 Süm-i raḫş ile sikke urdı o şāh / Etekli **zere** döndi hāleyle māh
S213 Virüp anlara farṭ-ı beẕli keder / Ṭaġıtdı hemān kendüyi sīm ü **zer**

S214 **Zeri** eyledi dāġ-ı miḥnet ü sitem / Anuñ penbe-i dāġıdur ḳurṣ-ı sīm
S231 İdüp ḥıfẓ-ı ʿadli cihāna eṣer / Güneş gezdürür başda tebsiyle **zer**
S330 **Zer** üsküflü keçeyle Bektāşiyān / Nemedden idüp mihre āyīne-dān
S517 **Zer** için ṣavar mest-i efgendesin / Çaġırdı çaġırdı ṣatar bendesin
S667 ʿAceb cāy-i pür-feyż ü genc-i ferāġ / Güneş olmış ol tekyede **zer** çerāg
S706 O ḳūh oldı bir ḫārgeh-i seyr-i şāh / Ki farḳında ṭob-ı **zeri** mihr ü māh
S778 Dem-ā-dem üfür āteşīn sāġarı / Aḳıt püteden külçe külçe **zeri**
S907 Şarābuñ ki vaṣfı olına raḳam / Alınmaḳ gerek tāk-ı **zerden** ḳalem
S909 Bizi tāk-ı **zerdür** iden behre-yāb / Olur berg ü bārı mezeyle şarāb
S947 Kenār-ı ḳadeḥle mey-i şuʿledār / Şu **zer** noḳṭadur sīm-i taḥrīri var
S1103 Ḫat-ı şāmı **zer** ḥall ile başdı māh / Derūnunda yer yer görinür siyāh
S1108 Yanup saḳf-ı **zer** şemse-i bāmdād / Göründi yerinde pür-aḫker remād
S1115 Ṭulūʿ eylesün sāḳiyā cām-ı **zer** / Şeb-i ġamda mānend-i necm-i seḥer
S1146 Güşād eyledi ṣubḥ-ı ẓulmet-fiken / Ki bir levḥ-i **zer** çıḳdı bu daḫmeden
S1248 Hezār oldı ol meyle bī-ʿaḳl u hūş / Ḳonup ḫurde-i **zer** aña zehr-i güş
S1328 Muraḳḳaʿ la gör naḫl-i verd-i teri / Düşer eskiyüp arasından **zeri**
S1338 Düşüp ḫāke oldı varaḳ genc-i **zer** / Nişān oldı üstünde yer yer şecer
S1456 Yine nār-ı ʿışḳa virüp işteʿāl / **Zer-i** ḳalbi ile bu āteşde ḳal
NE116 Kilk-i **zer-i** lemʿa-i mihr-i cihān / Düşmege ṭururdı elinde hemān
NE267 İki rikāb-ı **zeri** bī-ḳāl ü ḳīl / Kef-i terāzū-yı ṣevāb-ı cemīl
NE292 Tāb-ı rikāb-ı **zeri** bī-iştibāh / Yaḳdı Zuḫal çehresin itdi siyāh
NE351 Ḫāsılı **zer-i** süḫan-ı ābdār / Ġarḳa-i iġrāk olur ḳaṭre-vār
NE439 Zīver-i **zer** silsile-i Ḫusrevān / Gevher-i gencīne-i ʿOṣmāniyān
NE468 Sīm degil beẕl-i **zer-i** nāb ile / Keffe-i mīzānları pür-āb ile
NE535 Nā-geh irüp mevkeb-i şāh-ı ḫazān / Ṣaçdı yolına **zerini** gülsitān
NE607 Beẕl ḳılup mihr ü vefā ḫırmenin / Bir iki **zer** viren alur dāmenin
NE629 Ḥisset ile cem-i **zer** ü sīm ider / Mālını sermāye-i taʿzīm ider
NE720 Derd-i seri daġdaġa-i tāc-ı **zer** / Gönli miyān-beste-i ʿışḳ-ı güher
NE927 Eyledi bu ḥikmeti Nuşirevān / Levḥ-i **zere** yazılu genc-i nihān
NE1087 Ḳande olur kim dürr-i manẓūm ola / Kīse-i **zer-veş** ṭolı mefhūm ola
NE1317 **Zerdi** mülevven görüken her ḳayıḳ / Ṣanki simāṭ üzre ḫoşāba ḳaşıḳ
NE1322 Ḳubbe-i laʿli ile gülmīḫ-i **zer** / Reng-i şafaḳ birle nücūma döner
NE1506 Ṣanma ki ifnā ide merdānı ḫāk / **Zer** gibi batdukça olur sāf u pāk
NE1524 **Zer** ʿalemi gün gibi eyler dıraḫş / Belki şeh-i şarḳa olur tāc-ı baḫş
NE1585 Tekye velī reşk-i sipihr-i esīr / Oldı çerāġ-ı **zeri** mihr-i münīr
NE1715 Gül gibi aç dest-i seḫā perveri / Ḫalḳa güler yüzle nişār it **zeri**
NE1716 Mihr-i münevver gibi şām u seḥer / Beẕl ile eksilmeye destüñde **zer**
NE1722 Ḳoynuna ḳor çün büt-i sīmān-beden / Cānı olur sīm ü **zer** ü kīse ten
NE1725 Ṣanki **zer** ü sīmini ol der-be-der / Bir daḫı dünyāya gelür ḫarc ider
NE1760 Ṣāhib-i ḫayr olmaġıçün lāf ider / Ḫayrı anuñ fāʾide-i sīm ü **zer**
NE1770 Kīse-i **zer-i** mihrini münḥall ider / Anuñ ile müşkīlini ḥall ider
NE1773 Cāy-ı **zer** ü simi olur bī-niyāz / Yā kef-i sāḳī ya def-i naġme-sāz
NE1848 Tāc-ı **zerin** ḳapmaġa çün şām-ı tār / Dīde-i ḫūrşīde ururdı ġubār
NE2097 Tecrübesiz ʿilm ile ṭıb olsa ger / Kimse ṭabībe vere mi sīm ü **zer**
NE2212 Zīr ü zeber olup o ġalṭān-ı güher / Geh ḳapaḳ olurdı gehi cām-ı **zer**
NE2434 **Zer** virür o yüzlenür arar bulur / Pulları ile ṣāfī frengi olur
NE2743 Nice daġal ʿarża ḳılup sīm ü **zer** / Öyle metāʿı aşaġıdan döker
NE2892 Tāze iken alduġı sīm ü **zeri** / Virmiş idi ribḥi ile hep geri
NE2931 Ol **zer-i** pür-tāb ki çün verd-i bāġ / Ḫasreti itmişdi dilüñ dāġ dāġ
NE2934 Ṣaḳlama **zer** ġonca-i raʿnā-ṣıfat / Kīseñi çün iller açar ʿāḳıbet
NE2964 Var idi levḥ-i **zer-i** mihre ḫaṭar / Vay aña ki aḫşama ḳalursa eger
NE2986 Vār idi bir şaḫṣ-ı bülendde meger / Sīm ü **zer** ile dolu fāḫir kemer
NE3087 Levḥ-i ḳıyās itme o levḥ-i **zeri** / Siḥr ile indürdi meh-i enveri
SE150 Ṣāh olup geyseñ eger tāc-ı **zeri** / Çekilür āḫir anuñ derd-i seri
SE618 Kise mūyīn ola yāḫūd gerpās / **Zer** olınca żarar itmez kirüpās
SE738 İctihādile olur merdüm pāk / **Zer-i** sencīde-i fehm ü idrāk
SE822 **Zer-i** surḫ issine ṣıḳlet virme / Gül-i raʿnā gibi yüz ḳızdurma
SE1030 Ṣoffa-i sīnede yer gösterdim / Yüzüm alup ele **zer** gösterdim
SE1556 **Zer-i** sencīde ki erzān oldı / Senc-i zer keffe-i mīzān oldı
SE1556 Zer-i sencīde ki erzān oldı / Senc-i **zer** keffe-i mīzān oldı
SE1680 Genc-i Cem künc-i beyābānda yatur / Sīm ü **zer** maʿdeni yabanda yatur
SE2093 Ṣöyle ʿazm itdi ki aña seḥeri / Vire ḫurşīd-veş on bedre **zeri**
SE2095 Ṣāh aña didi göñülden bu geçer / Ki virem bir kese on hemyān **zer**
SE2306 Ġonca-veş ṣarmaya evrāḳa **zeri** / Gül gibi döke ṣaça mā-ḫażarı
SE2414 **Zerile** kesb-i ṣevāb itse faḳīr / Bundan özge daḫı olmaz iksīr
SE2416 Beẕl-i **zer** bāʿiş-i raḥmet oldı / Nārdan muḥsin ucuz ḳurtuldı

SE2439 Mührdār-ı ser-i genc-i **zersin** / ʿAcabā ne günüñe ṣaḳlarsın
SE2462 Açdı gül gibi kef-i himmetini / Ṣaçdı sīm ü **zer-i** bī-minnetini
SE2635 Ḳoymaya sikke-i kārında daġal / Eyleyen **zer** gibi iḫlāṣ-ı ʿamel
SE2747 Kehrübā kūyı turuncuñ ḫoş-ter / Penbeler içre yiri ḥoḳḳa-i **zer**
SE2931 **Zer** ü gevherle örilmiş bünyād / Şeb-çirāġ olmış aña rükn ü ʿimād
SE3163 Göricek giñ yaḳadan kīse-i **zer** / Câme-i cisme açardı yaḳalar
SE3500 Köhne câme gibi lafẓı sökile / Ḫırḳadan **zer** gibi maʿnā dökile
HH521 Kimisi dir ki ṣarf idüp nice **zer** / Virelüm ol żaʿife ḳuvvet ü fer
HH537 Gitdi pür-ġaşş olan riyā ehli / Ḳaldı mānend-i **zer** ṣafā ehli
HH703 Her ṭaraf nice kürsī-i **zer** ü sīm / Oturur dāverān-ı heft iḳlīm
HH850 Cilve ḳıldı nücūm-ı nüh-perde / Tāc-ı **zer** birle ṣandalīlerde
HH873 Tāc-ı **zerle** miyān-ı şāhānda / Şāh idi pāy-ı taḫt-ı Māhānda
HH1295 Çıḳdı ṣaf ṣaf sipāh-ı cem-āyīn / **Zer** ü zīverle çarḫa döndi zemīn
HH1655 Seḥeri taḫta geçdi çün sulṭān / Tāc-ı **zerle** miṣāl-i mihr-i cihān
HH2078 Açılup saḳfdan meger revzen / Dögme-i **zerle** pür oldı maḥzen
HH2308 Kām alup āsumān ü aḫterden / Çekdiler laʿli sāġar-ı **zerden**
HH2499 Başda fānūs-ı şuʿle-rīzi meger / Oldı ser-pūş ile piyāle-i **zer**
HH2540 Şāḫ-ı nev-berde miyve bār-ı girān / Güy-ı **zer** ḳaddin eylemiş çevgān

2. altın renginde, sararmış, sarı renkli

NE1614 Zāl-ı **Zer-āsā** Ṣarı Ṣaltuḳ Baba / Ḳuvvetin iẓhār idüp itdi ġazā
NE2514 Köhne bahārī-veş olup reng-i **zer** / Ruḫlar olur iki ḳızıl berk-i zer
NE2514 Köhne bahārī-veş olup reng-i zer / Ruḫlar olur iki ḳızıl berk-i **zer**
SE715 Rāyet-i faẓlı irüp ʿayyūḳa / Sāye ṣaldı meh-i **zer** mancūḳa
SE1078 Nā-münāsib giyicek câme-i **zer** / Suḫre olur işi taḳlīde döner
SE2568 Ṭāḳ-ı **zer** künküre-i pür-envār / Ferḳadān farḳına tāc-ı zer-kār
HH2076 Neyyir-i mū-sefīd bālāda / Zāl-ı **Zerdür** maḳām-ı ʿanḳāda

zer-beft [1] altınla örülmüş, altın dokuma

NE368 Ḳurdı ol orduda şeh-i kām-yāb / Ḫayme-i **zer-beft-i** mülemmāʿ-ṭınāb

zer-benek [1] altın benekli, altın işlemeli

HH30 Kaʿbe-mānend olup sipihr-i berīn / **Zer-benek** örtidür şeb-i müşgīn

zer-dūz [1] altın ve sırma işlemesi yapan

HH2408 Yār olup aha baḫtı fīrūzı / Kārınuñ olmış idi **zer-dūzı**

zer-efşān [1] altın saçan ‖ çok cömert

SE344 Kef-i iḥsānı **zer-efşān** olsun / Tīġ-i bürrānı ser-efşān olsun

zer-ender-zer [2] altın içinde altın, altının mat ve parlak tonlarıyla yapılan tezhip

NE2973 Cāy idinen sāye-i verd-i teri / Neyler idi ḳaṣr-ı **zer-ender-zeri**
HH2079 Ṣaʿṣaʿa birle Ḫusrev-i Ḫāver / Gül-i berrāḳ idi **zer-ender-zer**

zer-endūde [1] altınla süslenmiş, altın yaldızlı

S194 Sīmāṭ-ı **zer-endūde-i** keh-keşān / Muṭallā ṭabaḳ sofra-i āsumān

zer-endūz [1] altın kazanan

SE2949 Olmadı hīç buña lāyıḳ bir şāh / Giyeli tāc-ı **zer-endūzını** māh

zer-figende {zer figende} [1]

HH2039 Ḳaldı bend içre çünki bende-i ʿışḳ / Oldı naḫcīr-i **zer-figende-i** ʿışḳ

zer-ger [5] altın işleyen, kuyumcu

NE2479 Bir büt-i sīmīn-ten içün her zamān / Bekler idi çar-sū-yı **zergerān**
NE2939 Nice baḳar görememiş **zer-geri** / Sīmi içün eski ser-ā-serleri
HH37 **Zer-ger-i** mihrden alur vāye / Hefte cöngi meh-i felek-pāye
HH2407 Şehr-i Ḳoṣṭanṭaniyye içre meger / Var idi bir zamānda bir **zer-ger**
HH2414 Kār-ı sūr u sürūr olunca temām / **Zer-gere** Ṭayyib oldı nām-ı ġulām

zer-gerī [1] kuyumculuk

NE169 ʿİşret ola fikri **zer-gerī** müdām / Cāmı göñülden geçüre ṣubḥ u şām

zer-ḫayme [1] altın çadır

HH700 Ṭavr-ı şāhāne birle dīvānı / Reşk-i **zer-ḫayme-i** Süleymānī

zer-heykel [1] altın heykel ‖ güneşin sureti

S124 Düşürdi güneş çāha **zer-heykelin** / Hilāl itse hāẓır n'ola çengelin

zer-i ḫāliṣ [2] saf, katışıksız altın

S1152 Yine tūde-i tibr-i pür-rīzeden / **Zer-i ḫāliṣ** itdi sipihr-i kühen
S1171 Dil-i bī-ġılı pāk it ol āb ile / **Zer-i ḫāliṣ** it anı tīz-āb ile

zerr-i ṣāfī [1] saf altın

HH128 Oldı üç bendi **zerr-i ṣāfīden** / Ḥażret-i Fāṭıma Ḥüseyn ü Ḥasen

zer-ḳabā [2] sırma işlemeli kaftan
HH1308 **Zer-ḳabā** māh-sīm-berler ile / Döndi dīvāraya güherler ile
HH2567 Bir nice meh-līḳā püserler ile / **Zer-ḳabā** māh-ı sīm-berler ile

zer-kār [3] sırma ile işlenmiş, sırmalı
NE1942 Bāliş-i **zer-kārdan** eyler nūfūr / Pister-i semmūrda itmez huẕūr
NE2977 Nergis ile ḥulle-i zer-tār idi / Ṣarı yataḳ bāliş-i **zer-kār** idi
SE2568 Ṭāḳ-ı zer künküre-i pür-envār / Ferḳadān farḳına tāc-ı **zer-kār**

zer-keş [1] sırma ile dokunmuş, altınla işlenmiş
SE2929 Ehl-i dīvānı müzeyyen ṣaf ṣaf / Cāmeler **zer-keş** ü envāʿ-ı ṭaraf

zer-kitābe [1] kitabın başına altın ile yazılan başlık
SE16 **Zer-kitābeyle** olur zīb-i kitāb / Sālike andan olur feṯüʿl-bāb

zer-külah [1] saray kapıcılarının giydiği sırma işlemeli külah, üsküf
HE7 Menār-ı **zer-külah** olsun ʿalevden / Ṣerer virsün aña ḳandīl-i rūşen

zer-levḥa [1] altın levha, altın kitabe
HE101 Düşüp **zer-levḥa-i** ser-çeşme-i nūr / Ṭaşup ṭutdı cihānı cūy-ı kāfūr

zer-nigār [1] altınla işlenmiş
HH2472 O sütūn üzre gūyiyā gülek / Fülke-i çetr-i **zer-nigār-ı** felek

zer-niṣār [1] altın saçan, altın dağıtan
S987 Meger duḫter-i rez olup **zer-niṣār** / Büyük küçük oldı yine ḥışşedār

zer-nişān [2] altın kakma ile yapılan süsleme
S162 Ḳatār oldı aña bu hiffet-i āsumān / Ki üstünde var kürsi-i **zer-nişān**
HH1207 Şeb ki levḥ-i zümürrüd idi semā / **Zer-nişān** itdi encüm-i zehrā

zer-pervāz [1] altın pervazlı, kenarları altın ile süslü
SE1748 Ṣaldı bu ḳubbe-i **zer-pervāza** / ʿAdl ü dādıla ʿaceb āvāza

zer-rūḫte {zer-rīḫte} [1] altın akıtılmış, altın işlemeli
NE2938 Çarḫ gibi ḫırḳa-i **zer-rūḫte** / Bir gün olur nār ile efrūḫte

zer-tāb [1] altın parlaklığı ‖ güneşin parıltısı
NE243 Var ise ḥall oldı **zer-tāb-ı** mihr / Ḥall ile yazıldı ḳıbāb-ı sipihr

zer-tāc [1] altın taç, altın başlık
HH1852 Peyk-i **zer-tāc-ı** şāh-ı ʿālem idi / Aḫter-i baḫtı gibi hem-dem idi

zer-tār [1] sırma tel, altın tel
NE2977 Nergis ile ḥulle-i **zer-tār** idi / Ṣarı yataḳ bāliş-i zer-kār idi

zer-tārī [2] sırma ile dokunmuş kumaş
SE619 Cāy ider câme-i **zer-tārīde** / Belki ṣandūḳ-ı ṣadef-kārīde
SE3188 Ṣanma pīrāheni **zer-tārīdür** / Olup ālūde-çīr şikārīdür

zer-üsküf [1] bkz. ‘zer-külah’ md.
S331 Ẓafer-nāmedür ruḫları ṣafḥası / **Zer-üsküf** anuñ oldı ser-levḥası

zer-yāb itmek [1] altın kazandırmak, altına çevirmek
NE146 Zerre-i luṭfuñla idüp behre-yāb / Miss-i dil-i zārını **it zer-yāb**

zerd {zer} [1] bkz. ‘zer’ md.
NE2656 Geh çeke geh bāde-i ḥamrā ile / Geh **zerd** ü sīm ü gehī esmā ile

zerd [14]
1. sarı, sarı renkli
S333 Olup bayraḳ-ı sürḫ ü **zerd** āşikār / ʿAlevlendi gūyā ki bir mīşe-zār
S1054 Yüzüñ Kaʿbe-i cān bilür teşneler / Ney-i **zerd** altun oluḳdur meger
NE2969 Sebzeler içre bulanuḳ āb-ı **zerd** / Levḥa idi her ṭarafı lācüverd
2. sararmış, solgun
S823 Ḳanı sāḳiyā güher-bā-yı şarāb / Ki bu **zerd** ü zārı ider ceẕbe-yāb
S1331 Olup ferş-i pā berg-i **zerd-i** şecer / Yine başma naḳş eyledi ser-be-ser
S1333 Çemen-zāra gerdūn içürdi şereng / Ruḫı **zerd** anuñçün dili sebze-reng
S1343 Meded sāḳiyā sür meyi bī-direng / Ruḫ-ı **zerd-i** ʿuşşāḳı it lāle-reng
NE538 **Zerd** ü nizār olmaġıla her biri / Farḳ idemezler gül-i raʿnāları
NE1916 Zehr-i derūnundan olur **zerd** ü zār / Yüzüne urur çıḳup andan buḫār
SE3189 **Zerd** olur naḫl-i ḫazān-dīde-miṣāl / Gūyiyā keşret-i ābıla nihāl
HH467 Rūy-ı **zerdi** ḫazān-ı deşt-i hevā / Ḫāk-i cismi ġubār-ı kūy-ı fenā
HH1591 Gördi berg-i ḫazān gibi her ān / Ṣūreti **zerd** olup olur lerzān
HH2083 Didi ey mihr **zerd** ü lerzānsın / Cüdā ʿaksüm gibi nümāyānsın
HH2257 Hiç degil ʿışḳdur senüñ derdüñ / Şāhid-i ḥāl çihre-i **zerdüñ**

zerd-evrāḳ [1] sarı yapraklı

HH1301 Gül-i raʿnā-yı sürḫ ü **zerd-evrāḳ** / Ṣafaḥat-ı muvaṣṣıl u berrāḳ

zerd-gūn [1] sarı renkli

HH2073 Seḥeri çıḳdı neyyir-i aʿẓam / **Zerd-gūn** oldı ḳubbe-i ṭārem

zerd-gūne [2] sarı renkli

HH375 Lāle-i **zerd-gūne-i** ṣaḥrā / Zaʿferani ḫıyāmdur ber-pā

HH383 Olur itdikçe āfitāb ṭalā / **Zerd-gūne** rivāḳ-ı bī-hem-tā

zerd itmek [1] sarartmak, soldurmak

S1319 Meger neşf idüp noḳṭa-i zerd-i verd / Bütün ṣafḥa-i ālını **itdi zerd**

zerd-i verd [1] gül sarısı, sarı gül rengi

S1319 Meger neşf idüp noḳṭa-i **zerd-i verd** / Bütün ṣafḥa-i ālını itdi zerd

zerḳ [4] ikiyüzlülük

NE1708 Sen de geçüp **zerḳ** ile ṭāmātdan / Çekme elüñ rind-i ḫarābātdan

SE126 Pençe-i zūr-ver-i ʿışḳ u hevā / Oldı dürrāʿa der-i **ẕerk** ü riyā

SE1622 Birisin dāhiye-i **zerḳ** ü riyā / Gör nice eyledi āḫir rüsvā

SE2310 Ḳıla bī-daġdaġa-i **zerḳ** ü riyā / Luṭf-ı pinhānını beẕl-i fuḳarā

zerḳā [2] gök mavisi, mavi

S687 Cihānuñ maṭāfı vü mesʿāsıdur / Anuñ Gökṣuyı ʿayn-ı **zerḳāsıdur**

HH2385 ʿAḳs idüp āb-ı ṣāf-sīmāya / Döndi her cūy ʿayn-ı **zerḳāya**

zerrāḳ(e) [1] ikiyüzlü, hileci

NE2550 Şehveti ol ceẕbe-i **zerrāḳa** şān / Elli ḳulaç yirden iderdi revān

NE3047 Olmış idi gerdeni **zerrāḳe-vār** / Meyle alurdı nefes ol bāde-ḫār

ẕerrāt [2] zerreler, güneş ışığında görünen toz taneleri

NE2612 Mihr-i ruḫıyla ṣalar āfāḳa nūr / ʿĀlemi **zerrāt** gibi raḳṣa ḳor

SE3023 Eyleye pertev-i feyżi memdūd / Gün gibi vire o **ẕerrāta** vücūd

ẕerre [36] çok küçük parça, parçacık; güneş ışığında görünen toz tanesi

SR10/2 Ol ġonca-dehen sāġar içerken seyr it / Nice kim olur **zerrede** mihr-i enver

S867 O mihrüñ olur meclisi pür-ṣafā / N'ola ṣıçrasa **ẕerresi** dā'imā

S1203 Ġubār aña nisbetle **ẕerre** degil / Tütün yapraġı berg-i tere degil

NE7 Rādde-i defter-i dīn-i ḳadīm / **Ẕerre-i** mensūc-ı kelām-ı ḳadīm

NE146 **Ẕerre-i** luṭfuñla idüp behre-yāb / Miss-i dil-i zārını it zer-yāb

NE1007 **Ẕerre** iken āḫir olup āfitāb / Şıra iken dururaḳ olur şarāb

NE1118 Eylediler şöhret-i şiʿri şiʿār / **Ẕerre** şuʿūrı olan eyler mi ʿār

NE1171 İtdi teveccüh aña ḫūrşīd-vār / **Ẕerre** iken ḳıldı meh-i tābdār

NE1214 Kārgehini gence ḳurup ʿankebūt / Tār ile pūdında ḳomaz **zerre** pot

NE1269 Terre ile **zerreye** ben nātüvān / Nāẕır idüm ʿibret ile her zaman

NE1482 Yol yol olup mihr ile **ẕerre-mişāl** / Vardı elin öpmege cümle ricāl

NE1509 Refʿ-i tebā ile güher türbeti / **Zerre-i** ḳadr cānda ḳomaz ʿilleti

SE64 Nūrı her **zerrede** zāhir ammā / Ḳanı tāb-ı naẕar-ı ehl-i fenā

SE468 Penbe-veş cān-ı nizāre ṣalar od / ʿĀşıḳ-ı zāra ḳomaz **ẕerre** vücūd

SE518 ʿIşḳdan çünki ola **ẕerre** eşer / ʿĀḫir anuñ işin altun eyler

SE683 Ser-keş olursa ne deñli āteş / Maḥv olur **ẕerre-i** ser-gerdān-veş

SE979 Şemʿada lemʿa-i dīdārı görüp / **Ẕerrede** mihr-i pür-envārı görüp

SE1167 Cemʿ olup ḫāṣılı esbāb-ı ẓafer / Yoġ-ıdı eksigi hīç **zerre** ḳadar

SE1425 Şeh-per-i ʿazmile her **ẕerre** gubār / Gāh olur kim ider eflāke güẕār

SE1983 Var ise **zerre** ḳadar iẕʿānuñ / Uġrama dā'iresine anuñ

SE2038 Bu ḳadar olmış iken merd-efken / **Ẕerre** yoḳ şimdilik āşārından

SE2153 Bāreke'llāhu zihī vüsʿat-ı ṣadr / **Ẕerre** farḳ itmeye mānende-i bedr

SE2591 Ṭaġılup **ẕerre-ṣıfat** her mūnis / Ḳaldı ol mihr-i sipihr-i meclis

SE2927 ʿĀlem-i ġaybdan itdi iẓhār / **Ẕerre** enmūzec-i feyż-i envār

SE3009 Nāvek-i tīz yine olmaya siper / Kimse ḳarşu ḳoyamaz **zerre** ḳadar

SE3108 ʿAhd ü peymānına yoḳ **ẕerre** ʿamel / Ḳaraman baḫşīşi meşhur meẕel

SE3237 **Ẕerreye** mihr çeküp nāvek-i tīz / Mūra ḫançerle olınsun mı sitīz

SE3268 Līk olmadı ḫalāṣa imkān / **Ẕerre** gibi bacadan düşdi hemān

HH45 Yedi ḳat ḫākdan ne bir **ẕerre** / Ne gülistāndan ne bir terre

HH282 Seḥerüñ bāb-ı feyżi açıldı / **Ẕerre-veş** ḫalḳ taşra yayıldı

HH1199 Pāyine **zerre-veş** olup rīzān / İtdiler dest-būs-ı şāh-ı cihān

HH1887 **Ẕerre** gibi şerāre-rīz oldı / Āteş-i sūz-ı sīne tīz oldı

HH1920 Mihr-i enver yanında **ẕerre** degil / Kūh-ı Ḳāf ise berg-i terre degil

ẕerrece [3] zerre kadar, çok az, azıcık olsun

SE220 Rūz-ı mīzānda yiter **ẕerrece** ʿavn / Rīzesi seng-i terāzū-yı dü-kevn

SE3220 Mihr-veş ıssı idi ḫayli yüzi / **Ẕerrece** görmez-idi ḫalḳı gözi

HH78 N’ola bin āh u nāle vü Yā Rabb / Olsa bir **ẕerrece** ʿaṭāya sebeb

ẕerre deñlü [2] zerre kadar, çok az

HH785 Mala yok **ẕerre deñlü** raġbetümüz / Kārda ḫod görüldi ḳudretümüz

HH2715 Eṣer itdi ṣuʿāʿ-ı mihr-i şühūd / Ḳalmadı **ẕerre deñlü** reng-i vücūd

ẕerre ḳadār [8]

1. çok az, zerrece

NE3017 **Ẕerre ḳadar** var ise ʿaḳlın senüñ / Uġrama hiç dāʾiresine anuñ

SE175 Kendüme gelsem idüp ḥāle naẓar / Göremem kendümi bir **ẕerre ḳadar**

2. hiç mi hiç

SE65 Naẓarı pāk olan erbāb-ı şühūd / Göremez **ẕerre ḳadar** ġayrı vücūd

SE1081 İdemez raḫne aña **ẕerre ḳadar** / Yoḳ yire kendüyi teẕlīl eyler

SE1531 Ṣıdḳıla baḳsa aña ehl-i naẓar / Göremez rüy-ı riyā **ẕerre ḳadar**

SE2616 Didi iy ādemī-i dīv-liḳā / Yoġ-ımış **ẕerre ḳadar** mihr ü vefā

SE3329 Ẕevḳ-i dīdārıla ol mest-i naẓar / Ṭuymadı can acısın **ẕerre ḳadar**

SE3417 Ne ḳadar olsa sipāhīliği çoḳ / ʿAvrata **ẕerre ḳadar** fāʾide yoḳ

ẕerre-nūr [1] nur zerresi, ışık hüzmesi

HH1529 Cümle ʿālem muṭīʿ-i fermānuñ / Mihr ü meh **ẕerre-nūr-ı** raḫşānuñ

zerrīn [13] altından yapılmış; altın gibi, altın renginde

S240 Seḥer kim şehen-şāh-ı encüm-sipāh / Binüp raḫşına giydi **zerrīn** külāh

S280 Olup zīn-i **zerrīni** taḫt-ı revān / Rikābı iki yañadan nerdübān

S1274 İdüp feyż-i sulṭān-ı **zerrīne** kāḫ / Yine ġarḳ-ı sīm oldı bir nice şāḫ

NE110 Ḳubbe-i eflāki idüp lācüverd / Yazdı güneşden aña **zerrīn** verd

NE2390 Mihr alup destine **zerrīn** ḳalem / Böyle ider vaṣf-ı şerīfüñ raḳam

NE3012 Sāġar-ı **zerrin-i** Cem-i kāmkār / Ḳaşıġını aġzınuñ ey nā-bekār

SE101 Ṣoñradan ḳıldı ḳıbābın tezyīn / Aṣdı āvīze-i sürḫ u **zerrīn**

HH701 Ḳarşuda heft mesned-i **zerrīn** / Yedi taḫt üzre heft şāh-ı güzīn

HH875 Tīġ-i **zerrīni** ḳande kim ura berḳ / İde seyl-āb-ı ḫūna ʿālemi ġarḳ

HH1043 Nicesi kelbeteynin itse dırāz / Miḫ-i **zerrīn-i** encümi ide bāz

HH1093 Oldı **zerrīn** ḫadeng-i düşmen-i māl / Cism-i Ḫurşīdde eşiʿʿa-miṣāl

HH1298 Her ṭaraf şāḫ-ı lāle vü **zerrīn** / Meşʿal-i māh ü heyʾet-i pervīn

HE73 Ṣarılṣam pāyine bu pīç ü tābı / Ḫayāl eyler gören **zerrīn** rikabı

zerrīn-ʿalem [1] altın sırmayla dokunmuş sancak

S296 Müẕehheb nişīmengehi taḫt-ı Cem / Direfş-i Keyānī o **zerrīn-ʿalem**

zerrīn-cenāḫ [1] altın kanatlı ‖ (sürahi için) altın kulplu

NE100 Dāne-niṣār-ı baṭ-ı **zerrīn-cenāḫ** / Ḳatre-feşān-ı yem-i ḳabr-i revāḥ

zerrīn-çerāġ [1] altın gibi ışıklar saçan çerağ

NE1520 Pūşiş-i ṣūf ile yayarız ṭāġ / Nergis ü gül her yaña **zerrīn-çerāġ**

zerrīn-gūy [1] altın çevgan topu ‖ meme

HH2541 Güyiyā her tūrunc-ı müşgīn-būy / Müşg ü ʿanberle ṭolı **zerrīn-gūy**

zerrīn-ḳabā [1] altın elbiseli ‖ parlak

NE383 Cisri olup şekl-i ḫaṭ-ı istivā / Encüm idi ʿasker-i **zerrīn-ḳabā**

zerrīn-kemer [1] altın tel ile yapılms yahut altın paftalı kemer

SE959 Yaʿnī dil deste-i **zerrīn-kemerān** / Pür-hevā-yi ḳad-i bālā-püserān

zerrīn-külāh [2] taç ‖ güneş

NE437 Taḫt-ı tırāzende-i **zerrīn-külāh** / Şemʿi ser-ā-perde-i ḥıfz-ı İlāh

HH1853 Ḳapdı **zerrīn-külāhı** ḫurşīdi / Bāddan aldı hançerī bīdi

zerrīn-külehān [1] altın taçlılar ‖ sultanlar

SE306 Tāc-baḫşende-i **zerrīn-külehān** / Bāc-gīrende-i iḳlīm-i şehān

zerrīn-per [1] altın kanatlı

HH135 İtdi pervāz murġ-ı **zerrīn-per** / Yemliginden döküldi erzenler

zevāde-i rāh [1] yol azığı, erzak

HH86 Ancaḳ oldur cihānda dil-ḫᵛāhı / Gidicek hem **zevāde-i rāhı**

zevāl [1] ayrılma, terk etme

HH2022 Şāh-ı maḥbūba istemezdi **zevāl** / Ḫasma taʿlīm iden sefīh-miṣāl

zevāl bulmaḳ [2]

1. düşmek

NE2447 Sebeb-i ẕekan ʿışḳına **bulup zevāl** / Ḫalḳ gömüp taşlayalar çün nemmāl

2. bozulmak, yok olmak

SE600 Līk envār-ı cihān-tāb-ı cemāl / Dāyim olmaz **bulur** elbette **zevāl**

zevāl ir(iş)mek [5] bozulmak, kötüleşmek

NE1211 Güneşe **irişmişdi** milḥden **zevāl** / Āḥir anuñ ayaġın aldı nemmāl
NE1314 Çünki bulup rütbe-i ḳadri kemāl / Rāʾyet-i ḫūrşīde **irişse zevāl**
NE2002 Mihre daḫı irtesi **irdi zevāl** / Oldı yüzi yere düşüp pāy-māl
SE110 Māha noḳṣan **irişür** mihre **zevāl** / Ḳalacaḳ nūr-ı Ḫudā-yı müteʿāl
HH2675 **İrişür** çünki her kemāle **zevāl** / Anlara bir gün irdi ʿayn-ı kemāl

zevāl virmek [2] zarar vermek, bozmak, yok etmek

SE1317 **Vire** bu ṭārem-i gerdūnda **zevāl** / Boynı altında ḳala tāk-miṣāl
HH2638 Nā-gehān ṭob-ı ejdehā-timṣāl / **Virdi** bir demde ol laʿīne **zevāl**

ẕevāt [1] asıllar, cevherler

HH2773 **Be-ẕevāt-ı** meẓāhir-i esmā / Be-nebiyyi وسره الاسما

ẕevāt-ı ekmel [1] kemal sahibi kimsler

HH2775 Āb-ı rūy-ı Nebiy-yi mürsel içün / Pey-rev olan **ẕevāt-ı** ekmel içün

zevāyid [1] fazlalıklar‖zaidler, diğer insanlar. Tanıkta kelime "'ömr/'Ömer" kelimesine eklenerek kelimeyi "'Amr" olarak okutan zâid vav harfi gibi insanın hayatına dahil olan istenmeyen kişi anlamındadır. Ayrıca bkz. 'vāv-ı ʿAmr' md.

SE3265 ʿÖmrümüz ḫāṣılına bir gevden / Vāv-ı ʿAmr ola **zevāyidden** iken

zevc [2] koca, eş

NE2166 **Zevc** ola çün böyle felāket-zede / Neylesün ol olduġiçün ortada
NE2188 **Zevci** olan nikbetī köhne pūç / Ya çelebi ya kölemen ya ulaç

zevce [1] erkeğin nikahlı eşi, karısı

NE2537 Zūḫabuñ ol **zevce-i** fertūt-ı şūm / Oldı yıḳılıḳ göñlüne mānend-i būm

ẕevi'l-Ḳurān [1] Kur'ân-ı kerîm sahipleri, Kur'ân-ı kerîm'i ezberleyenler

SE570 Tābiʿ-i emr-i **ẕevi'l-Ḳurān** ol / Gül gibi ṣubḥ u mesā ḫandān ol

ẕevḳ [33]

1. hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, lezzet duyma, haz, lezzet

S1206 Ṭuyar mı bu **ẕevḳi** uyur ehl-i keyf / O keyfiyyet ile geçen ʿömre ḫayf
NE48 Her ki bu çār ile bu gün ola yār / Heşt-cinān **zevkine** olur dūçār
NE514 Gördüm olur naʿra-zenān şevḳ ile / Bülbüli mest eyledüm ol **ẕevḳ** ile
NE707 Ḳaṣr-ı felek meygede-i şevḳ idi / Ḫalḳ-ı cihān mest-i mey-i **ẕevḳ** idi
NE1386 **Ẕevki** dil-i ḫāk-i nihādumdadur / Daḫi bu günki gibi yādumdadur
NE2307 Maġz-ı suḫan **ẕevḳini** bilmez gider / دنقوزه دنجوز dīn-i bī-hüner
NE2328 Ḫaṭda daḫı **ẕevḳ** olınur bī-ḫilāf / Hiç elif ola mı medlūl-ı ḳāf
NE2597 Ṭāliʿ i gör kim felek-i bī-emān / Çoḳ görür anlara bu **zevḳı** hemān
NE2749 Ḥalḳa-i çīnīnüñ olup ṭālibi / **Ẕevḳin** ider ṣābūnı ḥelvā gibi
NE3026 Gerçi ider **ẕevḳ** ile bezm-i ṣarāb / Ger öñi maʿmūr ise ardı ḫarāb
NE3061 Ṣāhid-i mey **zevḳi** niçün olmaya / Dün ola lāyıḳ mı bu gün olmaya
SE486 ʿIşḳdur vāsıṭa-i **ẕevḳ-i** ebed / ʿIşḳdur māye-i ʿömr-i sermed
SE844 Kesb ü kārı ḳomış ol ehl-i ḥużūr / Eylemiş **zevki** fütūḥa maḥṣūr
SE951 Hīç ol ʿālemi taʿbīr idemem / **Ẕevḳını** şevḳını taḳrīr idemem
SE1059 Ṣanma kim **ẕevḳ** idügin bilmeyevüz / Aña ġafletle heves ḳılmayavuz
SE1352 Rutbe-i ʿaḳlı nisāb-ı **ẕevḳi** / Bu ki farḳ itmeye taḥt u fevḳi
SE1411 İdicek biri biriyle daʿvā / İtdi yir ḳuḳlası **ẕevḳın** ẓürefā
SE1942 Şehd-i **ẕevḳe** gelüp ol demde ḳıvām / Tābiş-i naḳşıla vaṣl oldı merām
SE2610 Zen ki **ẕevḳinden** anuñ āgehdür / Pāk-dāmen geçinen eblehdür
SE2631 Çıḳdı elden eşer olmadı bedīd / **Ẕevḳ-ı** yek-laḥẓaya ʿıyş-i cāvid
SE3329 **Ẕevḳ-i** dīdārıla ol mest-i naẓar / Ṭuymadı can acısın ẕerre ḳadar
HH305 Eyledi telḫ-kām sāġar-ı ġam / **Ẕevḳ-i** nev-bāve-i nihāl-i ḳalem
HH326 Gāh günbedde **żevḳ-i** fevḳānī / Gāh ine seyr ide şādırvānı
HH335 Bilmeye ḫaste-ḫāl-i rūḥānī / **Ẕevḳ-i** fevḳānī ʿayş-i taḥtānī
HH355 Olmaya kimsede ümīd-i kinār / Gāyet-i **zevḳı** leẕẕet-i dīdār
HH930 Mānīʿ-i **ẕevḳ** olup seg-i şirrīr / Rāh-ı vuṣlatda oldı dāmen-gīr
HH1230 **Ẕevki** cāy eyleyüp nihādumda / Ḳaldı tafṣīli ile yādumda
HH2207 Ki ata beg geçüp gehi lālā / Mānīʿ-i **ẕevḳ** idi o gāv-ı dü-pā
HH2307 Devlet-i mīr-i şīr-şavletde / Oldılar **ẕevḳ** u ʿayş u ʿişretde
HH2466 Gerçi güçdür ḳomaḳ eḥibbāyı / **Ẕevḳdür** görmemekde aʿdāyı
HH2568 Ḳurdılar meclis içdiler bāde / Buldılar **ẕevki** nūş-ı şaḥbāda
HH2673 Kām alup ol iki meleklerden / **Ẕevḳi** aşurdılar feleklerden
HE18 Dil-i pürtābı ḳıl deryākeş-i **ẕevḳ** / Meẕāḳ-ı cānı it müsteskī-i şevḳ

2. güzeli seçme yeteneği

NE2325 Matraḳadur dinse gül ala ād / **Ẕevḳi** olan eyleye mi iʿtimād

ẕevḳ almaḳ [1] hoşlanmak, beğenmek

S1196 N'ider **ẕevḳ alan** cām-ı raḫşān ile / Duḫānı fitīl-i fürūzān ile

ẕevḳ itmek [3] eğlenmek

NE1772 Ġayra ḳalur ol derem-i bī-ḥesāb / İller **ider zevḳi** çeker ol ʿaẕāb

NE2324 **Ẕevḳ ider** anı şevke ṭālib olur / Müftīye elfāz-ı münāsib olur

HH668 Ünse mānīʿ var ise menzilde / **İdelüm ẕevḳi** çāh-ı Bābilde

ẕevḳ u ṣafā [6] şenlik, eğlence

S844 Ne mey şuʿle-i şemʿ-i bezm-i vefā / Ne mey revġan-ı çeşm-i **ẕevḳ u ṣafā**

S919 Ḫum-ı meydür ol kūh-ı **zevḳ u ṣafā** / Dem-i Cemden oy virür itseñ ṣadā

S1092 Nevāzişle sāz-ı ṭarab muṭribā / Olur nāz-perverd-i **ẕevḳ u ṣafā**

SE2068 Ne belādur il ide **ẕevḳ u ṣafā** / Saña ol ẕevḳ ü ṣafā ola cefā

SE2068 Ne belādur il ide ẕevḳ ü ṣafā / Saña ol **ẕevḳ u ṣafā** ola cefā

HH322 ʿIşḳmıdur bu kim olup tenhā / İde maḥbūbesiyle **ẕevḳ u ṣafā**

ẕevḳiyyāt [1] zevkle, eğlence ile ilgili şeyler

HH638 Nāzügāne geçerdi çoḳ ḥālāt / Hep suʾāl ü cevābı **ẕevḳiyyāt**

ẕevḳlenmek [1] zevk almak, keyif duymak

NE2919 Ġaflet ile **ẕevḳlenür** iken ḥarīf / Vāḳıf olur ḳıṣṣaya birḳaç ẓarīf

ẕevḳ virmek [1] keyiflendirmek, lezzet vermek

S1046 Ṣalar bezme her tārı bir gūne şevḳ / **Virür** her bir āvāzesi başḳa **ẕevḳ**

zevraḳ [42] küçük kayık, sandal ‖ kadeh

S305 Ḳadeḥ itdi her **zevraḳı** ḫūn-ı nāb / Būrīde-ser ol meyde yer yer ḥabāb

S306 Ḥayātından el yudı her ehl-i şer / Ecel teknesiymiş o **zevraḳ** meger

S310 Ḳanı sāḳiyā **zevraḳ-ı** pür-şarāb / Ġanīmet bilüp furṣatı ḳıl şitāb

S589 Geçer gāhi ālāy ile ḫūblar / Olur **zevraḳ** anlarla dürc-i güher

S693 Aḳup gelmede nice **zevraḳ** müdām / Gelür ḫāṭıra ṣafṣafiyyeyle şām

S751 Yürüt **zevraḳı** degdi nevbet saña / Ne eylersen eyle icāzāt saña

S803 Sürüp sāḳiyā **zevraḳ-ı** cāmı sen / Ḳıl engüşt-i zībāñı aña dümen

S804 Bıraḳ lücce-i ʿışrete lengeri / Yine ṭutalum **zevraḳ-ı** sāġarı

S805 Çemen-zāra vir sāḳiyā revnaḳı / Yem-i sebzede ḳullan ol **zevraḳı**

S878 Dönüp **zevraḳ-ı** sürḥa cām-ı şarāb / Dıraḫşende fānūs ola her ḥabāb

S941 Yem-i ʿışretüñ cāmdur revnaḳı / Ṣulandıḳça yürür bunuñ **zevraḳı**

S971 Dönüp **zevraḳa** cām ü baḥra çemen / Ṣurāḥī sütūn ü ḥuṭūṭı resen

S972 O **zevraḳla** demdür görüp zār-ı rāh / İdem ʿazm-i ser-menzil-i bezmgāh

S1278 Yine sebze döndi yem-i aḫżara / O gülgūnı ḳoy **zevraḳ-ı** sāġara

S1375 ʿAraḳla virüp meclise revnaḳı / Yanar faṣlıdur sūrına **zevraḳı**

S1392 ʿAceb lüccedür bu yem-i hevlnāk / Emel **zevraḳın** bir gün eyler helāk

S1427 Ṣaḳın aldanup şiʿr-i efsūn-gere / Ḳoyulma hemān **zevraḳ-ı** sāġara

S1461 Olup mevci Ṭūr-ı tecellā gibi / Göñül **zevraḳın** atdı elma gibi

NE378 Bu şaʿab ammā ki taharrük-nümā / Virdi pençe **zevraḳ-ı** cisme fenā

NE789 Şeb ki ḫurūş itdi yem-i ḳīr-nāb / Oldı gözüm **zevraḳı** ġarḳ-āb-ı āb

NE843 ʿAzm idüp ol baḥra göñül **zevraḳı** / Virdüm o yüzden suḥana revnākı

NE935 Sanʿat ile Ḫusrev alup kāmını / **Zevraḳ** ilen ḫūrd ider endāmını

NE979 Mevci olur ṭūr-ı tecellā gibi / **Zevraḳ-ı** ṣabrı atar elma gibi

NE1323 Rūy-ı yeme **zevraḳ-ı** deryā mesīr / Oldı ṭırāzende çū naḳş-i ḥarīr

NE1475 İtmeġe sevdā-girī-i vecd ü ḥāl / Mışra idi niyyeti **zevraḳ** miṣāl

NE1476 Gözler idi keştī-i deryā-güẕār / **Zevraḳ-ı** cāmı nitekim bāde-ḫār

NE1572 Gāhī ḳadırġalara olur dūçār / **Zevraḳ-ı** mey gibi bulur inkisār

NE1608 Ne sefer-i baḥr ne **zevraḳ** ne ceng / Kendüyi atdı ḳaraya ol neheng

NE1697 Ol dem esüp şurṭa-i hengām-ı feyż / Buldı reca **zevraḳı** eyyām-ı feyż

NE2825 Niʿmetine aldanup anuñ şaḳın / İtme girān-bār beden **zevraḳın**

NE2826 Muʿtedil aḫlāṭ ile ḳuvvet bulur / **Zevraḳınuñ** ṣofrası ṣofra olur

SE235 **Zevraḳın** baḥr-ı felek eyledi güm / Yayılı düşdi şu üzre encüm

HH853 Māh-ı nāḳış sipihr-i ezraḳda / Ṣandal idi derūn-ı **zevraḳda**

HH1948 Curʿa-i cām-ı ʿışḳum oldı şafaḳ / Meh-i nev çarḫa aṣdıġum **zevraḳ**

HH2301 **Zevraḳ-ı** çeşmi oldı baḥr-efşān / Batdı deryā-yı fikre nice zamān

HH2335 Ḫūn ile **zevraḳ** oldı cām-ı şarāb / Oldı bürrīde-ser o meyde ḥabāb

HH2349 Geldi bir dāne mevc-i kūh-efgen / Aldı gitdi raḳībi **zevraḳdan**

HH2356 Yelkene oldı bād-ı şurṭa vezān / Baḫtı açıldı **zevraḳuñ** ol ān

HH2361 Emr idüp sürdi **zevraḳı** o yaña / Sākin oldı temevvüc-i deryā

HH2430 Ṣīşe der-pīş ü **zevraḳ** āmāde / Leb-i deryāda içdiler bāde

HH2632 Eyledi eşk-i dīde-i pür-ḫūn / **Zevraḳı** cām-ı bāde-i gülgūn

HH2644 Baḥr-ı ʿışḳun ol iki ḳorṣanı / Oldılar **zevraḳuñ** ḳapudānı

Zeyd ü ʿAmr [1] fâil ve meful. Arap dilinde ve İslam hukunda kullanılan temsili isimlerdendir.

SE1867 Çünki nāçār ola terk-i dünyā / **Zeyd ü ʿAmruñ** ne imiş farḳı saña

ẕeyl [2]

1. bir şeyin devamı, ek

HH238 **Ẕeyl-i** ṭomār-ı ʿömri ola dühūr / Neşr-i ʿadl ide tā zamān-ı nüşūr

2. son, sonuç, nihayet

SE76 Bāreke'llāh zihī ḳudret-i pāk / İremez **ẕeyline** dest-i idrāk

zeyn [10] süs, zinet, bezek

S327 Sipihre çıḳup şuḳḳahā-yı bülend / O raḫşa güneş **zeyn** ü bu şuḳḳa-bend

S1313 Nücūmuyla **zeyn** oldı şanma leyāl / ʿAraḳ-rīz ider çarḫı ol ḳara şāl

NE261 Saldı yed-i ḳudret o rehvāra zīn / Dür gibi ol ḫāne-i **zeyne** nigīn

SE3 Oldı sünbül gibi **zeyn-i** ṣafaḥāt / Ṣafḥası bāġ-ı muʿaṭṭar-nefeḥāt

SE255 Taḫt-ı **zeyn** üzre cülūs itdi o şāh / Geldi gūyā ki şeref burcına māh

SE839 Yaʿnī **zeyn-i** ḫulefā şemʿ-i sübül / Ṣāḥib-i Ḥażret-i Sulṭān-ı Rüsül

SE1192 Göricek ḫāne-i **zeyni** ḫālī / ʿAskerüñ muṣṭarib oldı ḫālı

HH1307 **Zeyn** olup sūr-ı dilkeş ile çemen / Oldı dīvār aña bedenlerden

HH1285 Sīnesin ʿışḳ dāġ dāġ itdi / Āteşin gülle **zeyn-i** bāġ itdi

HH2080 Mihr idüp **zeyn-i** günbed-i mīnā / Ḫoş yaḳışdı bu cām-ı sebze ṭılā

zeyn itmek/ḳılmaḳ [4] süslemek, bezemek

NE191 Maḥfel-i evrāḳı yine **zeyn ḳıl** / Naʿt-ı şerīf-i şeh-i kevneyn ḳıl

NE1561 Şemʿa-i ġayb ile olur rūşenā / Her gice **zeyn ider** anı şeb-güşā

SE3053 Getürüp bir siniyi hāle gibi / **Zeyn iderdi** gül-i pür-jāle gibi

HH382 Reng-i surḫ ile **zeyn idince** şafaḳ / Günbed-i lāle-gūn-ı dil-keşe baḳ

zeyrek [2] anlayışlı, aklı başında, zeki

SE2200 Murġ-ı **zeyrek** ṭutılur pāyından / Gör ne söyler ḳalem-i nādire-fen

HH2785 Ṭālib-i ʿilm oḳursa **zeyrek** ola / Kātib ü mālike mübārek ola

zıbıḳ [3] erkeklik organına benzetilen nesne, yapay erkeklik organı

NE2217 Şaḥşına remz idüp o meh-peykerin / Bir **zıbıḳ** atdı evine duḫterin

NE2218 Nice **zıbıḳ** devr-nümā-yı şafā / Nīze-i merdāne-i merdüm-rübā

NE2294 Ḥādiṣeyi çekdi çıḳardı hemān / Dal-ı ḫarīfe hemān

zıbıḳçı [2] zıbık yapımı veya tedariği ile uğraşan kimse

NE2184 Nice **zıbıḳçı** zen-i mekkāreler / Ḫoca ḳadın nāmına seḫḫāreler

NE2471 Çaḳşırı yanında gümüşlü bıçaḳ / Ḳoca **zıbıḳçı** gibi heb pür-berḳ

żıdd [1] bir şeyin aksi, tersi, karşıt

NE3152 Bunca ṭebayiʿ ki olur muḫtelif / **Żıdd** ile her nesne olur münkeşif

ẓılāl [4] gölgeler

S87 Olup sāye-bān ebr-i müşgīn **ẓılāl** / Anı ḳıldı ḫaḳ sāye-perver nihāl

NE18 Levḥada ol saṭr-ı müsannaʿ raḳam / Levḥada gūyā ki **ẓılāl-ı** ḳalem

SE26 Erguvān şāḫıdur ol peyker-i āl / Gūyiyā şaṭr-ı siyah aña **ẓılāl**

HH257 Devḥa-ı luṭfı itdi medd-i **ẓılāl** / Fuḳarā sayesinde fārıġ-bāl

ẓıl(l) [19]

1. gölge

S89 Hüdā burcına oldı raḫşende mihr / Ki düşmedi **ẓıllı** çü mihr-i sipihr

S100 İdüp **ẓıll-ı** şuḳḳa anı cilvegāh / O ḥavẕ-ı müdevver ola reşk-i māh

S725 Olup merḳadi ser-be-ser taḫt-ı **ẓıll** / İder cennet uyḫusın ol zinde-dil

NE219 Hiç güneşüñ **ẓıllı** olur muʿayān / Nūr ile ẓulmet nice itsün Ḳurʾān

NE555 Gördüm anı dökdi baña ṭatlı dil / Düşdüm o dem yanına mānend-i **ẓıl**

NE1312 Ol dem olur ḳarşusı ārāmgāh / Ḳaʿbe gibi pūşīşi **ẓıll-ı** siyāh

NE2621 Anı yaḳar bāriḳa-i sūz u tāb / **Ẓıll-ı** siyāhī nitekim āfitāb

SE147 **Ẓıll-ı** bī-fāʿidedür dehr-i denī / Kendüñ aldurma görüp diñle beni

SE148 Ne revā şemʿ-i hüdāyı ḳoyasun / Ṭıfl-ı nādān gibi **ẓılla** uyasun

SE192 Felegüñ olmaġıla **ẓıllı** girān / Sāyebān oldı seḥāb-ı nīsān

SE1292 ʿÖmr-i **ẓıl** neşve-i mey gibi revān / Münʿadim oldı ḫaḳīḳatde hemān

HH98 Ẓulmet-i kevni eyledi zāʾil / Nice yaḳlaşsun aña ẓulmet-i **ẓıll**

HH889 Her ṭaraf tāze naḫl ile ṭolmış / **Ẓıll-ı** berg anda ḫurde-naḳş olmış

HH911 **Ẓıll-ı** ḫargehde Ḫusrev oldı mekīn / Sāye-būs eyledi öñünde zemīn

HH1256 Ḥavża düşmiş sevād-ı **ẓıll-ı** şecer / İtmiş ābı şerāb nilüfer

HE98 O zülfe beñzemez **ẓılli** hümānuñ / Hemāna gölgesi gökçekdür anuñ

2. himaye, koruma, sahip çıkma

S609 Birinüñ dem-i şāmı maḥmūddur / Ki cennet gibi **ẓıllı** memdūddur
S681 Olur ṣuda **ẓıllı** burūc-ı semā / Velī ḫūt u ḥarçengi cünbüş-nümā
SE197 Maḥż-ı luṭfından o nūr-ı Settār / İtmedi **ẓıllını** da kimseye bār
SE2843 Dest-ḫoşdur siper ü gürz ü gümān / Bize rāḥatuñdadur **ẓıll-ı** sinān

ẓıll-ı Ḥaḳ [1] Allah'ın gölgesi ‖ halife, padişah

SE310 **Ẓıll-ı Ḥaḳ** rūşenī-i rūy-ı zemīn / Ḳuvvet-i kāhire-i devlet ü dīn

ẓıll-ı ḫayāl [1] hayal perdesi, Karagöz oyunu

SE160 Yed-i ḳudretde görinen eşkāl / Oldı gūyā ṣuver-i **ẓıll-ı ḫayāl**

ẓıll'ullāh [1] Allah'ın gölgesi ‖ Allah namına yertüzünde tasarrufta bulunan insan, halife, padişah

NE357 Bulmış idi rütbe-i **ẓıllullāhı** / Ṣalmış idi sāye-i şāhenşehi

żımn [1] iç yüz, iç

SE2779 Bir ṣıfatdur bu ki **żımnında** nihān / Nice evṣāf-ı fütüvvet-ʿunvān

zırıh [4] silah darbelerinden korunmak için demir levha, tel veya köseleden yapılmış giyecek, cevşen

NE1387 Cāmeleri ḫilʿat-i şāhī midür / Ya **zırıh-ı** ḥıfẓ-ı ilāhī midür
NE1718 Ġonca-ṣıfat kīseye urma kerh / Çarḫ söker olsa demirden **zırıh**
SE3193 Siper-i āynesine arḳalana / Gözi mānend-i **zırıh** ḫalḳalana
HH2004 Nīzeler kim **zırıhdan** itdi güẕār / Açdı endīşe ḳuflunı efkār

zırıh-pūş [1] zırh giyinmiş, zırhlı

S285 **Zırıh-püş-ı** bebr-i pelengī-şiʿār / Ciger-der hizebrān-ı āhū-süvār

zırıldı [1] geçimsizlik, tartışma, münakaşa

NE1225 Ḥikmete bir kimse meşārik degil / Gerçi **zırıldısı** da eksik degil

zīb [13] süs, zinet ‖ güzellik

NE2946 Bīdgeh-i **zīb-i** çemen-i bāġ olur / Güçlük ile yayılan alçaġ olur
SE16 Zer-kitābeyle olur **zīb-i** kitāb / Sālike andan olur feṯüʿl-bāb
SE46 Feṯḥa vü kesresi **zīb-i** tenzīl / Dökdi per sidrede gūyā Cibrīl
SE348 Berg-i gül **zīb-i** der ü dest oldı / Bād-ı ṣubḥuñ işi gül-geşt oldı
SE402 ʿĀḳıbet itdüm anuñ bendini ben / **Zīb-i** dībāce-i dīvān-ı süḫan
SE3402 Olalar çifte gögercin gibi yār / Ḳılalar yavruların **zīb-i** kenar
HH242 Ṣadr-ı Bercīs-ḳadr-i ʿālī-şān / **Zīb-i** dārü'l-ʿadāle-i dīvān
HH601 Geldi nā-geh el öpmege bir ḫūb / Penbe-i keffi **zīb-i** dāġ-ı ḳulūb
HH1331 Gelle-i gūsfend ile her tel / **Zīb** ü ziynetde reşk-i burc-ı ḥamel
HH1581 Dilde sevdā-yı ʿışḳ-ı bī-sūdı / Oldı **zīb-i** ḫışāl-i Maḥmūdı
HH2764 İtdi ġavvāṣ-ı ḫāme **zīb-i** kenār / Bir nefesde nice dür-i şeh-vār
SE1022 Bezme rengīn sözile nice edīb / Virdiler meclis-i Manī gibi **zīb**
HE109 Virüp mihrāba **zīb** ol şemʿ-i kāfūr / Olupdur levḥa içre ṣūre-i nūr

zīb ü fer [2] süs ve ışıltı

S218 Ṣalup nesl-i ʿOşmānīye **zīb ü fer** / Şeref virdi ol rişteye bu güher
NE2341 Faṣl u meʿārifle idüp berre-ver / Cevher-āver ekledür **zīb ü fer**

zīb ü tām virmek [1] süslemek ve eksiksiz hale getirmek, mükemmelleştirmek

NE2768 **Virmege** menkūḥasına **zīb ü tām** / Destini ḫınālar idi ṣubḥ u şām

zīb ü zīver virmek [1] allayıp pullamak, güzel göstermek

HE16 **Virüp** ebkār-ı fikre **zīb ü zīver** / Anı ḫusrevlere şīrīn göster

zībā [22] güzel

S197 Çemen ferş-i **zībā-yı** gül-rīzidür / Anuñ ġonca naḳş-ı dil-āvīzidür
S533 Dil ü cāna ḫoş cāy-ı **zībādur** ol / Meger mecmaʿ-ı Ḫıżr u Mūsādur ol
S565 Nice ḳaṣr-ı **zībā-yı** ferruḫ-ẓılāl / Ṣu üzre ṭurur ṭāḳ-ı gerdūn-misāl
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / Zihi şehr-i **zībā** zihī şehr-i bend
S803 Sürüp sāḳiyā zevraḳ-ı cāmı sen / Ḳıl engüşt-i **zībāñı** aña dümen
S937 Yine sāḳiyā yāre ṣun bir ṭolu / Ḳadeḥle vir ol kebg-i **zībāya** ṣu
S1448 Görüp birinüñ rūy-ı **zībāsını** / Ḳıyās eyledi Ḳays Leylāsını
NE2684 Sīne mücellā ruḫı **zībā** idi / Ötesini bilmezin aʿlā idi
SE2 Sālike olmaġ-içün rāh-nümā / İleri geldi bu saṭr-ı **zībā**
SE25 Oldı sürḫile o saṭr-ı **zībā** / Şāḫ-ı mercān-ı kenār-ı deryā
SE34 Bā-i **zībādaki** noḳṭa el-ḫāk / Ḫāl-i leb gibi viripdür revnaḳ
SE252 Muʿtedil-ten mütenāsib-aʿżā / Berg-i gül ṭolı ḫarīr-i **zībā**
SE531 Dil ü cān mürdesin itdi ihḫyā / Bir nefesde o kelām-ı **zībā**
SE915 Diñle bu vāḳıʿa-i **zībāyı** / Añla icmāl-i dem-i ʿuḳbāyı

SE1288 Geldi bir beyt-i laṭīf ü **zībā** / Bildügim şiʿr-idi evvel gūya
SE1689 Diñle bu nādire-i **zībāyı** / Gör ne dir ḫāl-i süḫan-ārāyı
SE2575 Cemʿ-i şemʿ idi o naḫl-i **zībā** / Ṣīşe-i fānūs aña ḳaṣr-ı vālā
SE2744 Ṣaḫlar tāze yetişmiş aʿlā / Mīveler cümle irişmiş **ẕībā**
SE3476 Ehl-i dil ṣoḥbeti için maḥżā / Ġurbete düşdi bu ṭıfl-ı **zībā**
HH647 Nā-gehān gördi bir zen-i **zībā** / Güşe-i ḫücreden olup peydā
HH902 Nāmı Behzād ḫüsni ʿālem-gīr / Naḳş-ı **zībāsı** güyiyā taṣvīr
HH995 Tīġ-i mevc itdi ṣafḥa-fersāyī / Maḥv ḳıldı o naḳş-ı **zibāyı**

zībende [2] süslü

SE219 Defter-i ḥikmet-i ḫaḳ oldı tamām / Şāhid-i ḫatmi o **zībende** ḫitām
SE3309 Sūr naḫli gibi **zībende** nihāl / Pür-ṣafā sāyesi çün şām-ı viṣāl

zībende-cemāl [1] yüzünü süslemiş, güzel yüzlü

SE3385 Nā-gehān bir zen-i **zībende-cemāl** / Oldı maḥlūle-i güm-geşte ḫelāl

zifāf [1] gerdek. Ayrıca bkz. 'şeb-i zifāf' md.

HH797 İtdi ol gün nikāḥ içün ʿacele / Mühlet aldı şeb-i **zifāfa** hele

zift [1] çam ağacından ve maden kömüründen çıkan, ateşte eriyen; siyah, katı ve kıvamlı madde ‖ siyahlık, kötü yaratılış

SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir zengī-i zişt / **Zift** ile dūde ile ḳīr-ı sirişt

zih [1] elbise yakasına dikilen şerit ‖ yay kirişi

SE2472 Gerdeni şekl-i kemān-ı Rüstem / İki ḳat **zihle** ḳurılmış muḫkem

zī-ḫamāḳat [1] ahmaklık durumu, aptallık

SE2646 **Zī-ḫamāḳat** ki çekersin hem-dem / Ḫalḳa göstermeg-içün bunca elem

zihgīr [3] ok atarken sağ elin başparmağına takılan atış yüzüğü, şast

NE2772 Etci bir kāfir-i şer-gīr idi / Ṣābūn aña balġamī zihgīr idi
SE37 Lāmlar luṭfıla el bir itmiş / Cezmi engüştine **zihgīr** itmiş
SE3195 Hātemin ide nişāne tīre / Geçüre ol da oḳın **zihgīre**

zihī [17] "ne güzel, ne hoş, ne iyi" anlamında ünlem

S199 **Zihī** pādişāh-ı memālik-sitān / Ḳavī baḫt u pür-dil cihān pehlevān
S207 **Zihī** kār-fermā-yı muʿciz- nesaḳ / Ser-engüşt-i rümḥı ider māhı şaḳḳ
S234 **Zihī** vaḳt-i ʿıyş-ı dem-i cāvidān / Ki oldı ʿalā-raġm-ı devr-i zamān
S358 **Zihī** ṣaff-ı merṣūş-ı pür-intibāh / Şikesti yoḳ illā ki ṭarf-ı külāh
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / **Zihi** şehr-i zībā zihī şehr-i bend
S639 Ḥişār-ı nev ile odur şehre bend / Zihi şehr-i zībā **zihī** şehr-i bend
S661 **Zihī** ḫüsn-i tedbīrinüñ aḫteri / Aristo-kemālī vü İskenderī
S991 **Zihī** feylesof-ı Aristo-nihād / Kühen-sāl-i bāzār-gūn u fesād
S1496 **Zihī** luṭf-ı ṭabʿ u nişār-ı dürer / Ki hep dost düşmen ola behre-ver
NE1240 Bāġ-ı ḫaḳīḳatden **zihī** luṭf-ı vücūd / Peşşe ola nā'il-i şehd-i şühūd
SE76 Bāreke'llāh **zihī** ḳudret-i pāk / İremez ẕeyline dest-i idrāk
SE169 Ebʿade'llāh **zihī** ḫulḳ-ı ẕemīm / Levḥaşa'llāh ʿaceb levm-i ʿaẕīm
SE441 Her su'āle virür iḫsānı cevāb / Bāreke'llāh **zihī** luṭf-ı ḫiṭāb
SE1791 Ḳayṣaruñ cürmini ʿafv eyledi şāh / Zād'allāh **zihī** ʿafv-ı günāh
SE2153 Bāreke'llāhu **zihī** vüsʿat-ı ṣadr / Ẕerre farḳ itmeye mānende-i bedr
SE2356 Bāreke'llāh **zihī** luṭf u edeb / Ki ne minnet ne ḫacālet ne ṭaʿab
HH1046 Tūşe-i ḫuşg ü güşe-i rāḥat / Bir daḫī el vire **zihī** devlet

zikār [1] bkz. 'her zikār {herze-kār}' md.

NE2402 Daġdaġa-i ḫırş ile bī-iḫtiyār / Cismini teb-lerze ṭutan her **zikār**

ẕikr [15]

1. anma, hatıra getirme, överek ve hayırla yad etme

S528 Ney-i kilküñ eyle nevāsın dügāh / Açılsun iki ḳalʿa **ẕikrine** rāh
S583 Meşāyıḫ gelür huy ile hāy ile / Geçer her biri **ẕikr-i** deryā ile
NE545 Her ḳızaran berg-i ḫazān bir lisān / Cümle fenā **ẕikri** ile hem-zebān
NE974 Fikr-i leb-i laʿli leb-ā-leb ḳadeḥ / **Ẕikr-i** dem-i vaṣl-ı feraḥ-be-feraḥ
NE1338 Mīr ʿAli Ṣīr o ferḫunde-zāt / İtdi kitābındaki **ẕikr-i** Herāt
NE1679 Mülhem olup itdi dil-i mübtelā / **Ẕikr** olınan rinde hemān ilticā
NE2336 Cāhil olur dil-şüde-i ışṭılāḥ / Köhne puluç mā'il-i **zikr-i** sefāḥ
SE2010 Midḥat-ı beẕm-i şarāb eylediler / **Ẕikr-i** āheng-i rebāb eylediler
SE2893 **Ẕikr-i** vuṣlatla virür naẕma nizām / Ḫoş gelür kendüye gönlince kelām
HH453 **Ẕikr-i** nām-ı cevān-ı şekker-leb / Oldı erbāb-ı ʿışḳa terk-i edeb
HH866 İtdi āḫir o fırḳa-yı dil-rīş / Fikr-i itmām-ı **ẕikr** ü nışfü'l-ʿayş

2 Allah'ın isimlerini söyleme, Allah'ı anma

SE213 Ḳıldı ʿİsā gibi enfās-ı nebī / **Ẕikr** ü tesbīḫle ihyā o şebi

SE389 Ḫusrev ol daḫmeye kim oldı revān / **Ẕikr** ü tesbīḥ ile lā-ḥavl-künān
SE546 Maʾmaʾa remzi bu kim aġzın yur / İtmege **ẕikr-i** Ḫudāvend-i ġafūr
HH67 **Ẕikrüñ** ile piristū-yı nā-şād / Bayılı bayılı ider feryād

ẕikr-i ḫafī [1] sessiz olarak içten yapılan zikir
NE605 Dilde ṭolı ḥubb-ı direm muḫtefī / **Ẕikr-i ḫafī** yerine şirk-i ḫafī

ẕikr eylemek/itmek [6] anmak, söz konusu etmek
NE432 Bula ʿAtāʾī gibi işkeste-tāb / Nāmını **ẕikr itmekle** feṯḥ-i bāb
NE2738 Her büt-i sīmīnini fikr eyleyüp / Ḳubbe görüp dünbeyi **ẕikr eyleyüp**
NE2902 Bir gün o **ẕikr eyledigüm** derd-mend / ʿĀşıḳ-ı serdeste-i bālā-bülend
SE644 **Ẕikr idüp** nice delīl-i naḳlī / Eyledüm ʿaḳla mülāyim naḳli
SE2181 Sen de inşāf idüp fikr eyle / İtdügin yüz ḳarasın **ẕikr eyle**
SE2554 Saña **ẕikr eyleyeyin** bir ḳıṣṣa / ʿArif ol ḳıṣṣadan alup ḥiṣṣe

ẕillet [7] alçaklık, hakirlik
SE138 Oldı taʿrīz-i ḥarīṣ-i ḫod-gām / **Ẕillet-i** minnet-i naʿmā-i liʿām
SE1242 Dikḳat olınsa eger devletine / **Ẕilleti** degmez anuñ ʿizzetine
SE1243 Ne ḳadar ḳadr bulursa bulsun / Hele ol **ẕillet** anuñla olsun
SE2167 Şūmdur fiʾl-i zinā ġāyetile / Ehlinüñ ʿömri geçer **ẕilletile**
SE2193 Düşme ḳan ḳuyusına ġafletile / Girme ḳanlı ḳuyuya **ẕilletile**
SE2529 Nefs kim mūcib-i **ẕillet** oldı / Ādeme bāʿiṣ-i **ẕillet** oldı
HH1411 Ḳul idüp gönlüñi ḥükūmet-i ʿışḳ / Nuṭḳa tāḳat ḳomadı **ẕillet-i** ʿışḳ

zimām [2] yular ‖ idare, yönetim
NE1418 Bulsa eger terbiyesinden **zimām** / Tevsen-i gerdūne-i çarḫ ola rām
NE2460 Ḥādisesi nefsine ṭaḳmış **zimām** / İstedügi yere çekerdi müdām

ẕimmet [2] bir kişinin üzerine aldığı ödemekle yükümlü olduğu borç
SE3087 Deyndür **ẕimmete** şey-i mevʿūd / Ḫulf-ı vaʿd oldı ḫılāf-ı maʿhūd
SE3096 Viresiye inanur hem-nefesi / Deyndür **ẕimmet-i** merde viresi

zīn [2] eyer, binek hayvanlarının sırtına konulan ve binicinin rahat oturmasını sağlayan nesne
S280 Olup **zīn-i** zerrīni taḫt-ı revān / Rikābı iki yañadan nerdübān
NE261 Saldı yed-i ḳudret o rehvāra **zīn** / Dür gibi ol ḫāne-i zeyne nigīn

zīnā [12] evlilik durumu olmaksızın bir erkekle bir kadının cinsel ilişkide bulunması, gayrimeşru birleşme
NE1807 Bāʿiṣ-i ḫayrāt ola māl-ı **zinā** / Ḳurı yere köpri yapa dāʾimā
NE2220 Sūr-ı safā ṭablına **zīna** köçek / ʿIydgeh-i vaṣlda ṣu serpecek
NE2406 Muḥṣan iken eyleme meyl-i **zinā** / Ḳıldı heder ḳanġı şerʿ-i Ḫudā
NE2408 Bir ḳul ile cāriye-i müşterā / Birbirine eylese ḳaṣd-ı **zinā**
NE2427 Cürm-i **zinā** ile kimi bāḫuṣuṣ / Ola ser-efgende-i miṣāl-i lüṣūṣ
NE2441 Dirhem-i encümle ṭolaldan semā / Gelmedi bir yire **zinā** vü ġınā
NE2503 Cānum oġul niceye dek bu hevā / Olmaz imiş cemʿ-i **zinā** vü ġınā
NE2713 Geldi o bālāda mürūr eyleyen / İki **zinā** ile ḳuṣūr eyleyen
SE2167 Şūmdur fiʾl-i **zinā** ġāyetile / Ehlinüñ ʿömri geçer ẕilletile
SE2169 Ebr-i nīsānıla mānend-i şitā / Olmadı cemʿ **ẕināyıla** ġınā
SE2535 Eyleme fiʿl-i **zināyıla** müdām / Kendüñi şöhre idüp suḫre-i ʿām
HH337 Ehl-i ḥikmet bu ḳavle ḳāʾildür / Zene māʾil **zināya** māʾildür

zīnā eylemek [1] nikahsız cinsel ilişkiye girmek
NE2676 Nefse uyup ikiniz ey nā-bekār / Oldı **zinā eyledügüñ** āşikār

zīnā-zāde [2] zina sonucu doğmuş kişi
NE2442 Bu meṣel-i bende-i āzādedür / Zānī olan yine **zinā-zādedür**
SE2168 Aña raġbet iden üftāde olur / Ekṣer erbābı **zinā-ẕāde** olur

zindān [11] karanlık, yer altı hapishanesi
S1157 Ṣabāḥ oldı sāḳī ḳanı cām-ı Cem / Uyansun yine şemʿ-i **zindān-ı** ġam
SE1840 Gör ḳażāyı ki o şeb **zindānı** / Naḳb idüp bir nice merd-i cānı
SE1842 Beñzer-imiş ḳatı bī-żann ü gümān / Biri **zindān** delenüñ aña hemān
SE2176 Başılursa göresin seyrānı / Seyr-ider ʿāḳıbet ol **zindānı**
SE2479 Düşe **zindān-ı** Süleymana ġırīv / Ḳıra zencīrini ürküp her dīv
HH74 Dāimā kārı cürm ü ʿışyāndur / Dār-ı dünyā başına **zindāndur**
HH1741 Ḳodı **zindānda** anı zār u esīr / Geldi şāh-ı cihān-penāha vezīr
HH1771 Töhmet-i ḳatl idüb o nālāna / Ḳoydılar döge döge **zindāna**
HH2522 Geldi **zindāna** yār bī-taḳrīb / Ṭayyibi itdi luṭf ile taṭyīb
HH798 Çıḳdı **zindāndan** ol meh-i Kenʿān / Geldi mollāyı eyledi ḫandān
HH2564 Luṭf-ı baba-yı ʿālem ile hemān / Babası ḫānesi idi **zindān**

zindānī [1] zindancı, gardiyan
HH1735 Eyledi ḳahḳahada **zindānī** / Ġoncada şanki verd-i ḫandānı

zinde [] dinç, diri, canlı

zindedār [1] bkz. ‘şeb-i zindedār {şebzindedār}’ md.
S1125 Şeb-i ʿıyşdur sāḳiyā vaḳt-ı kār / Odur rūz-ı bāzār şeb-i **zindedār**

zinde-dil [1] gönlü diri
S725 Olup merḳadi ser-be-ser taḫt-ı ẕıll / İder cennet uyḫusın ol **zinde-dil**

zindegī [1] canlılık ‖ devamlılık
SE417 Vāriṣ-i vāḥid-i ʿilm-i nebevī / Bāʿiṣ-i **zindegī-i** şerʿ-i ḳavī

zinde itmek/ḳılmaḳ [2] canlandırmak, diriltmek
S462 İdüp yaʿni cellād-ı çarḫı ḫacīl / Demüñle bu ġam mürdesin **zinde ḳıl**
SE1682 Ölmez oġul kişiye oldı süḫan / Nāmını **zinde ider** mürde iken

zinde-sāz [1] canlandıran, dirilten
NE2942 Himmet-i tecrīd ile ol bī-niyāz / Ṣubḥ-ṣıfat bul nefes-i **zinde-sāz**

zīnet, ziynet [12] süs, bezek
S1516 Ṭutalum ki naḳḳāş-ı **zīnet** ider / Yine ṭarḫ-ı resm idenüñdür hüner
NE22 Noḳṭa vü med **zīnet-i** ḳırṭāsıdur / Ya ser-i mismāra iner fāsıdur
NE112 Künbed-i eşcārı ki **zīnet** ider / Her yıl açup anı meremmet ider
NE223 İki çerāġ itdi kerem eyledi / **Zīnet-i** miḥrābı himem eyledi
NE1877 **Zīnet** idüp ḫılʿat-ı gülgūn ile / Ceybini pür eyledi altun ile
NE2381 Muṣṭalıḥātuñ çözüp enbānını / **Zīnet** idüp maʿreke dükkānını
SE1230 Ḫalḳa ṣatsa ne ḳadar **zīnet** ü fer / Gülerek niceye alduñ dirler
SE2012 Ruḫ-ı gül-rengüñe iy ġonca-i ter / Mey-i gülgūnıla vir **zīnet** ü fer
HH178 Virdi ẕāt-ı şerīfi **ziynet** ü fer / Oldı ol levḥde nişānde güher
HH910 Buldı ḫargehle **zīnet** āb-ı revān / Oldı ḫavzuñ kenārı şād-revān
HH1331 Gelle-i gūsfend ile her tel / Zīb ü **ziynetde** reşk-i burc-ı ḥamel
HH1521 Zāl-ı çarḫ oldı **ziynete** muḫtāç / Ṣubḥ sürdi yüzine isfidāç

zinhār [4] “sakın, aman ha, asla” anlamında ifade
SE962 Kendüñi böyle ṭaġıtma **zinhār** / ʿAḳluñı başına cemʿ it yürü var
SE3075 Virecekseñ yürü eyle iḳrār / Yoḳsa yum ḳıllıyı açma **zinhār**
HH766 Dāmeninden kesüp getür ammā / Aña **zinhār** söyleme ḳatʿā
HH1138 Didi luṭf idüp eylemeñ inkār / Bizi nā-mahrem añlamañ **zinhār**

zīr [18]

1. alt, alt taraf
S350 İdüp ʿahd o girān-ı peymān-şiken / Güzār itdiler **zīr-i** şimşīrden
S910 Görüp dāne vü bergin itdüm ḫayāl / Ki ṭūṭī ide beyżesin **zīr-i** bāl
NE125 Yaʿni olup noḳṭa-i arż u semā / **Zīr-i** per-i perde-i ʿayn-ı ʿamā
NE229 ʿAsker-i manṣūr-ı şeh-i kibriyā / **Zīr-i** livāsına ide ilticā
NE566 Laġma dönüp cūy-ı revān **zīr-i** berf / Yaḫdan aña köprüler oldı şigerf
NE1239 Bu ne ʿaceb ḥikmet-i mevfūr olur / **Zīr-i** pü-peşşede mestūr olur
NE2174 Eñ eyüsi kebg-i derī-veş dilīr / Biri biriyle ola bālā vü **zīr**
NE2539 **Zīr-i** liḥāfından olup dīde-bān / Beyżayı gözler idi keşf-veş hemān
SE1102 Ḫāşılı oldı ser-ā-ser āfāḳ / Gün gibi **zīr-i** nigīn-i berrāḳ
SE2132 O bülend eylese sen **zīr** eyle / Anı iḫsānıla taʿzīr eyle
SE2999 Var durur pür-güher-i dürr-i şemīn / **Zīr-i** dīvārda bir genc-i defīn
SE3003 **Zīr-i** dīvārda genci bilesün / Damdan nice teġāfül ḳılasun
HH68 **Zīr-i** gerden ki ala māʾildür / Tīġ-i ʿışḳuñla nīm-bismildür
HH113 Olıcaḳ **zīr-i** ebru-vān-ı Ḫalīl / Oldı miḥrāba nūrdan ḳandīl
HH224 Kevne **zīr-i** nigīni lūtf-resān / Ḫalḳa taḫteʾş-şuʿā-ı emn ü emān
HH323 Gāhī **zīr-i** liḥāfı itse maḳar / Ḳura iki direkli bir çāder
HH1739 Ne bilür **zīr-i** ṭāḳ-ı mīnūda / Şāh göz ḳıpdıġuñ ḳarañuda

2. telli sazların en ince ses veren teli
SE3493 Saṭrını egri ide yay gibi / Uymaya **zīr** ü bem-i nāy gibi

zīr-i ḫāk [1] toprağın altı, mezar
NE1777 Rūḥı taʿalluḳdan olupdur derd-nāk / Nāʾire-i ḥasret ola **zīr-i ḫāk**

zīr-i leb [2] dudak altı ‖ yarım ağız, mırıldanma
HH737 **Zīr-i lebden** bir ah idüp āḫir / İʿtizār itdi ḫaşmına vāfir
HH907 ʿĀşıḳ olmışdı cān ile aña şāh / Her dem eylerdi **zīr-i lebden** āh

zīr-i pā(y) [2] ayak altı
SE1754 İtdi bir ceyş-i girānla seferi / **Zīr-i pāyında** aġır başdı yiri

SE2838 Yā ser-i taḫt-ı felek-sīmāda / Ḫāk u ḫūn içre yā **zīr-i pāda**

zīr-i zemīn [2] yer altı

S542 Ḳıçı şeh-nişīn-i sipihr-i berīn / İçi birbiri içre **zīr-i zemīn**

NE579 Kimse olur mı siteminden emīn / İtmeyecek yerini **zīr-i zemīn**

zīr-destī [1] el altında

HE70 Nice bir curʿaveş her dūna pestī / Ḳadeḥ gibi olasın **zīr-destī**

zīrīn [1] aşağıda, en altta

HH160 İtdi nüh sülleme ʿurūc hemīn / Ṣaḫreyi ḳıldı pāye-i **zīrīn**

zīr-rān olmaḳ {zīr-i rān olmaḳ} [1] (binek hayvanı için) üzerine binilmek, binek olmak

S275 Semend-i saʿādet olup **zīr-rān** / Süvār oldı devletle şāh-ı cihān

zīr ü bālā [2] alt ve üst, aşağı ve yukarı

SE689 Ḫalḳa-i bezm-i fenāda her dem / **Zīr ü bālā** gözedür mi ādem

SE692 Olsa mihrüñ yiri **zīr ü bālā** / Andan ırmaz gözini mihr-i giyā

zīr ü zeber eylemek/itmek/ḳılmaḳ [4] altüst etmek, karıştırmak, dağıtmak

S255 Bu eşnāda deryādan irdi ḫaber / Ki emvāc-ı şer **ḳıldı zīr ü zeber**

S1329 Ciger-kūşesiyken gülüñ ġoncalar / Urup sille bād **itdi zīr ü zeber**

NE2627 Ḫayf ki bir niçe yüzi ḳaralar / ʿIşḳ bināsın **iden zīr ü zeber**

SE1552 İtdi Tīmūr şu demler ki sefer / **Eyledi** Ḫindi varup **zīr ü zeber**

zīr ü zeber olmaḳ [1] altüst olmak, dağılmak

NE2212 **Zīr ü zeber olup** o ġalṭān-ı güher / Geh ḳapaḳ olurdı gehi cām-ı zer

zīrā [5] çünkü, şundan dolayı

S427 Şarāb olsa maẓmūn-ı cām-ı süḫan / Kesel geldi **zīrā** ki efsāneden

NE2769 Olsa n'ola nikbetī-i sermedi / Maʿnide **zīra** iki evli idi

SE1323 Nice yād eylemesün ehl-i ḫıred / Oldı bu **zīrā** ki şad-bār eşed

HH184 Ḫāme keyfiyyetini itmez edā / Her maḳāmuñ maḳāli var **zīrā**

HH547 İdemez derdine tabīb deva / Gördügi bildügi degil **zīrā**

zirve [1] en yüksek nokta, doruk ‖ en yüksek derece

HH264 Nīl-i ʿirfānı çün raḫīḳ-i saḥīḳ / Mīl-i miḳyāsı **ẕirve-i** taḥḳīḳ

ẕī-saʿādet [1] saadet sahibi, saadetli ‖ hükümdar

SE1491 **Ẕī-saʿādet** ki şeh-i ʿāḳıl ola / Muḳbil ü muḥsin ola ʿādil ola

zişt [3] çirkin

NE2521 Ḳara ḳurı arıḳ uruḳ **zişt** idi / Sözleri āteş dişi engüşt idi

SE1342 Ne Ḳaraḳuş ki bir zengī-i **zişt** / Zift ile dūde ile ḳīr-ı sirişt

SE1350 Aña nisbet ola eksün ü ḫarīr / Beden-i **ziştine** olmaya naẓīr

zīver [16] süs, zinet

NE439 **Zīver-i** zer silsile-i Ḫusrevān / Gevher-i gencīne-i ʿOṣmāniyān

NE3086 Naḳşı güzel dil-ber-i raʿnā mişāl / Oldı ḫaṭı **zīver-i** ḫüsn ü cemāl

SE18 Besmele ṭurre-i müşg-efşāndur / **Zīver-i** ser-süḫan-ı Ḳur'ānʿdur

SE38 ʿAyn-ı hā **zīver-i** ḫaṭṭ-ı tāze / Döndi mir'āt-ı siyeh pervāze

SE307 Dürretü't-tāc-ı ser-i ilḫānī / **Zīver-i** silsile-i ʿOṣmānī

SE313 Nesli çaḳ Ādeme dek ser-tā-pā / **Zīver-i** devlet-i dīn ü dünyā

SE638 Açup enfāsı ile bir gül-i ter / Erbaʿīne anı ḳılmış **zīver**

SE1377 Oldı ol cevheri tābende żiyā / **Zīver-i** ḫançer-i nebtīz-i ẕekā

SE1387 Oldı erbāba fesāset **zīver** / Bā-ḫuṣūṣ ola şeh-i dānişver

SE1423 Himmet insāna ʿaceb **zīverdür** / Ḳılıcuñ yüzi şuyı cevherdür

SE2880 Ḳāfiye virse o saṭra **zīver** / Şīve-i gūşe-i ebrūya döner

SE3011 Edeb insāna ʿaceb **zīverdür** / Nūrdan tāc-ı ḳiyā-güsterdür

HH127 Virdi Ḥaḳḳa bu sübḥaya **zīver** / Çār-ı yār-ı güzīn-i pāk-güher

HH1295 Çıḳdı şaf şaf sipāh-ı cem-āyīn / Zer ü **zīverle** çarḫa döndi zemīn

HH158 Virdi miḥrāb-ı mescide **zīver** / Ṭāḳ-ı ebrūya şanki nūr-ı başar

HE16 Virüp ebkār-ı fikre zīb ü **zīver** / Anı ḫusrevlere şīrīn göster

żiyā [5] ışık, nur; aydınlık, parlaklık

S146 Gidüp çarḫ-ı mīnā-nümādan yaña / Duḫūl itdi mānend-i nūr ü **żiyā**

S1366 Güneş nice şalsun cihāna **żiyā** / Yerini ışıtmadan olur cüdā

NE1378 Gördüm ol sulṭān-ı şaf-ı enbiyā / Şaldı güneş gibi ev içre **żiyā**

SE489 Her şerāre ola bir necm-i hüdā / Vire ḫurşīd-i felek gibi **żiyā**

SE1377 Oldı ol cevheri tābende **żiyā** / Zīver-i ḫançer-i nebtīz-i ẕekā

żiyā-baḫş [3] ışık saçan, aydınlık veren

SE1134 Ṭurre-i baḫtı şeb-i Ḳadre döner / Ġurre-i vechi **żiyā-baḫş-i** ḳamer

SE2932 Üstine geçmiş oturmış bir pīr / Lemʿa-i vechi **żiyā-baḫş-i** serīr

SE3021 Ḳadr-i ʿālī ile her ṣadr-nişīn / Oldı ḫurşīd-i **żiyā-baḫş-ı** güzīn

żiyā-güster [3] ışık yayan, nur saçan
SE895 Şemʿ-i īmānı **żiyā-güster** ola / Ḳaṣr-ı cennet gibi rūşen-ter ola
SE1825 Kefleri mihr-i **żiyā-güsterdür** / Hep yed-i ḳudrete maẕẖarlardur
HH702 Şeb-çerāġ ile tāçlar ber-ser / Her biri şemʿa-i **żiyā-güster**

żiyā-nāk [1] nurlu, parlak, düzgün
SE569 Yüzüni paḳ ü **żiyā-nāk** eyle / Ḫavfıla sineñi ṣad-çāk eyle

ziyād(e) [4] fazlalık, çokluk
NE1190 Şeyh Niẓāmīʿye idüp iʿtiḳād / Ḳadrini günden güne bildi **ziyād**
SE1882 Olsa farża ki ʿālā vefḳ-i murād / Belki idman iderek zaḫm-i **ziyād**
NE2018 Dühn-i **ziyāde** şu ḳadar oldı ġarḳ / Kendi daḫı tīġi gibi urdı berḳ
HH1679 Ḫāli Şeydā-yı şāh-zāde ile / Söyledi hep nice **ziyāde** ile

ziyād eylemek/itmek [4] artırmak, çoğaltmak
NE475 ʿÖmrüni ḥaḳ ol ḳadar **itsün ziyād** / Tā ki ola naẓm-ı cihān müstezād
NE880 Ḥażret-i Ḥaḳ ʿömrüni **ide ziyād** / Ola muʿīn-i żuʿafa-yı ʿıbād
NE1339 Olsa eger zāʾiri bu revḥananuñ / Ḫayretin **eyler** idi **ziyāde** anuñ
HH1532 Ṣubḥı gördüm ġamum **ziyād itdüm** / Dil-ber-i sīne-çākı yād itdüm

ziyād olmaḳ [5] artmak, fazlalaşmak
S1450 **Ziyād olsa** bunda n'ola sūz ü tāb / Belī soñ ḳadeḥ içen olur ḫarāb
NE82 Çünkü **olur** şükr ile niʿmet **ziyād** / Ḥamd ile ol şākir-i Rabbü'l-ʿıbād
SE2822 Dem-i fürḳat gelüp itdi feryād / Ḫafaḳānı ceresüñ **oldı ziyād**
HH954 **Oldı** gün geldügince şevḳı **ziyād** / Ṭuydı mā-fi'ż-żamīrini Behzād
HH1809 Baḳıcaḳ aña ʿāṣıḳ-ı nā-şād / **Oldı** ḫūn-ı derūnı dilde **ziyād**

ziyān [3] zarar, kayıp
NE2132 Eskise de taḫtası olmaz **ziyān** / Senden olur yine çürüklük hemān
SE1856 Zene meyl itme **ziyānı** çoḳdur / Ḳarı dünyā gibi raḥmı yoḳdur
HH546 Bir belā-yı siyāh imiş o sevād / Belki ʿayn-i **ziyān-ı** māder-zād

ziyān eylemek/itmek [4]
1. zarara uğramak
NE429 Kāfir-i nefs **eyleye** mi hiç **ziyān** / Biz nice ḫünkāra ḳuluz gör hemān
NE1731 Kim ki metāʿın ala **eyler ziyān** / Ḳara boya gök çivīd olur hemān
2. zarara uğratmak, zarar vermek
NE1990 Ḳanḳı zebān kim **ide** ḫalḳa **ziyān** / Vire ışırġan dikeninden nişān
NE2948 Egri olan kendüye **eyler ziyān** / Dest-geş-i ʿālem olur çün kemān

ziyān irişmek [1] zarara uğramak
NE447 Oldı ʿaṣāsıyla yasaḳçı şebān / Gürk-i ḥarāmīye **irişdi ziyān**

ziyān-kar [9] zarar veren, zararvermeyi alışkanlık edinmiş olan
S1391 Çoḳ eglenmez āḫir cezāsın bulur / Bunuñ nesri ġāyet **ziyān-kār** olur
NE2143 Ḫalḳa döküp kelb-i **ziyān-kār-veş** / Çehreñi evkār ide dinār-veş
NE2405 Olma **ziyān-kār** çü kelb-i ʿaḳūr / Maẓhar-ı ḳahr olma ṣaḳın tek otur
NE2953 Siñsi olup kimisi ʿayyār olur / Girye-i mekkār u **ziyān-kār** olur
NE2998 Kīse ṣanup aldıġı bir mār imiş / Kendi gibi mār-ı **ziyān-kār** imiş
SE2205 Ki o zānī-i **ziyān-kār** u denī / Zen için yolda idüp rāh-zenī
SE2297 Senden iller ṣaḳına mār gibi / Ḳaçalar gürg-i **ziyān-kār** gibi
SE3101 Gözedüp furṣatı ʿayyār gibi / Gürbe-i cüst ü **ziyān-kār** gibi
SE3146 Eyledi lāzime-i baḫt-ı nigūn / Seglere gürg-i **ziyānkārı** zebūn

ziyāne [1] bk. 'tā ziyāne {tāziyāne}' md.
HH1428 Düm urup tā **ziyāne-veş** ḫāke / Yürüdi ṭarf-ı şāh-ı bī-bāke

ziyāret [2] bir kimseyi görmeye gitme, görüşmek maksadıyla yanına varma
NE1462 Gönderüp ol pīre mukaddem ḫaber / İtmiş imiş ḳaṣd-ı **ziyāret** meger

ziyāret eylemek [2] bir kişiyi görmeye gitmek, yanına uğramak
SE552 Her kişi kim ola bīdār-ı seḥer / Anı ervāḥ **ziyāret eyler**

ziyāretgeh [1] saygı için veya bir şey dilemek, sevap kazanmak gibi bir amaçla gidilen kutsal yer, türbe
SE3337 Şimdi ol ḫāk **ziyāretgehdür** / Ġam-ı ʿışḳ ehline ḫācetgehdür

zort virmek [1] çalım satmak, böbürlenmek ‖ karşısındakini kıskandırmak
NE2546 Yumrı idi gerd idi hem tort mort / Yaşmaġı biñ ḳadına **virürdi zort**

Zöhre [1] bkz. 'Zühre' md.
HH378 Çün degilsin **Zöhre** ne Behrām / Neye yarar bu gūne gūne ḫıyām
HH2246 **Zöhreyi** manẓarından ürkütmiş / Ebr gelmiş ḫavālīsin ṭutmış

żu {żav} [1] ışık, parıltı. Ayrıca bkz. ‘āb u żū {āb u żav}’ md.

NE313 Āb u **żū** ẓürefā olup bī-sükūn / Olmış imiş ṭaşt-ı felek-veş nigūn

żuʿafā [1] zayıflar, iradesiz ve günahkar olan kullar

NE880 Ḥażret-i Ḥaḳ ʿömrüni ide ziyād / Ola muʿīn-i **żuʿafa-yı** ʿıbād

ẓū-fünūn [1] ilim sahipleri, âlimler

NE1540 Mevtine ḥükm eyleyemez **ẓū-fünūn** / Naḳl yeter maʿni-i belyenḳılūn

zūḫabuñ {zevcinüñ} [1] bkz. ‘zevc’ md.

NE2537 **Zūḫabuñ** ol zevce-i fertūt-ı şūm / Oldı yıḳılıḳ göñlüne mānend-i būm

Zuḫal [6] Satürn gezegeni. Ayrıca bkz. ‘Keyvān’ md.

S159 Yedinci göge sürdi reh-vārını / **Zuḫal** ferş-i pāy itdi ruḫsārını

S563 Açar ḳaʿr-ı girdābı bir burma rāh / Ḳapar mevci farḳ-ı **Zuḫalden** külāh

NE292 Tāb-ı rikāb-ı zeri bī-iştibāh / Yaḳdı **Zuḫal** çehresin itdi siyāh

NE2029 Çünki ser-minberi itdi maḥal / Menzil-i ber-ḥabīde oldı **Zuḫal**

SE89 Pes-i mīnādan idüp seyr-i celī / Dūr-bīn eyledi çesm-i **Zuḫali**

HH169 Oldı nūr ile şekl-i noḳṭa-ı ḥall / Hindī-i āyīne-nümā-yı **Zuḫal**

ẓuhr {ẓahr} [2] bkz. ‘ẓahr’ md.

S92 O **Ẓuhrundaki** mihr-i behcet-nümā / Meger oldı resm-i ḥizāne aña

NE214 Olmaġa ser-ḥalḳa-i peygamberān / **Ẓuhr-ı** şerīfindeki ḥātem-nişān

ẓuhūr [2] meydana çıkma, görünme

NE719 Ṭāḳ-ı dimāġı ṭolı kibr ü ġurūr / Sinede merkūzı bürūz-ı **ẓuhūr**

NE999 Oldı hevā ile **ẓuhūra** ḳarīn / Ġonca-i dilden o gül-i āteşīn

ẓuhūra gelmek [2]

1. meydana çıkmak

NE2711 Vaḳt iricek ḳıldı hemān āşikār / **Geldi ẓuhūra** ol iki yādigār

2. yaratılmak

SE459 ʿIşḳdur meşʿale-i bezm-i ḳadem / ʿIşḳıla **geldi ẓuhūra** ʿālem

ẓuhūr eylemek/itmek/ḳılmaḳ [31] ortaya çıkmak, belirmek

S85 **Ẓuhūr itdi** andan nice muʿcizāt / Kelām-ı ḳadīm aʿẓam-ı beyyināt

S164 **Ḳılup** naʿlçe resmi yer yer **ẓuhūr** / Anı başma naḳş itdi semm-i sütūr

S423 Çü şemşīr-i ḫūn-rīz-i ʿOṣmāniyān / **Ẓuhūr itdi** rücḥān-ı Türkī-zebān

S761 **İdüp** anda ʿaks-i ʿizāruñ **ẓuhūr** / Görenler disün indi üstüne nūr

S786 Lebüñ ʿaksi **itsün** kadeḥde **ẓuhūr** / O cān-ı ḥarīfān bu ḳandīl-i nūr

S1154 Şafaḳdan **ẓuḫūr itdi** mihr-i münīr / Çıḳardı ʿaraḳ bādeden çarḫ-ı pīr

S1520 Bilinmez mi bu naẓm-ı dil-dūzdan / **Ẓuhūr itdügi** ḳalb-i pür-sūzdan

NE129 ʿIşḳ-ı taḳazā-yı **ẓuhūr eyledi** / Āyineyi ġarḳa-i nūr eyledi

NE131 **Eyledi** bir gevher-i yektā **ẓuhūr** / Oldı sezā-vār-ı tecellī-i nūr

NE134 Geldi **ẓuhūr eyledi** maḥfī künūz / Ḳudret-i Ḥaḳḳa eylemişdi rumūz

NE137 **Ḳıldı** mevālid-i şülüşe **ẓuhūr** / Ṭoldı cihān şevḳ ile mānend-i nūr

NE151 Kande **ẓuhūr eyledi** bir derd-i ter / Murġ-ı seḥer nālelerümden ṭoyar

NE221 Oldı ḳarīn ebre bu deryā-yı nūr / **İtdi** dür-i muʿcize bir bir **ẓuhūr**

NE405 Ḳahr-ı ilāhī **idüp** ol dem **ẓuhūr** / Ġayret-i Ḥaḳ eyledi āheng-i zūr

NE506 Gül-varaḳ-ı sebzden **itmiş zuhūr** / Ṣuʿle şalar her biri ḳındīl-i nūr

NE993 Ḳulzüm-i ʿışḳ olmasa ger ser-bavc / Ḳande **ẓuhūr eyleridi** bunca mevc

NE995 Mihr-i muḥabbet ki **ẓuhūr eyledi** / Yiri gögi ġarḳa-i nūr eyledi

NE1113 Yoġ iken **eyler** bu maʿāni **ẓuhūr** / Cūşa gelür sīnede deryā-yı nūr

NE1152 Ḥayli dil-berāne **ẓuhūr eyledi** / Terk-i edeb itdi ġurūr eyledi

NE1175 Bir şeb alup çeşmini ḫāb-ı ḫuzūr / **Eyledi** eşkāl-i miṣāli **ẓuhūr**

NE2266 Ṣoñra baḳ ammā ki temāṣaya sen / Gör ne **ẓuhūr eyledi** ol ḳıṣṣadan

NE2412 Kim **idüp** aḥkām-ı İlāhī **ẓuhūr** / Emr-i Ḫudā ile bülendi umūr

NE2608 Sırrı **ẓuhūr eyledi** ekvānda / Seng ü bütānānda ḥayvānda

NE2841 Līk **ẓuhūr itdi** bir özge maraż / ʿĀdet-i meʾlūfe muḫālif maraż

SE976 **Eylese** lemʿa-i irşādı **ẓuhūr** / Erbaʿīn içre ider nāruñı nūr

SE1293 Ḥikmeten ġayret-i Ḥaḳ **itdi ẓuhūr** / İtmedin arada bir ḥafta mürūr

SE1607 Müddeʿāsında **ide** kiẓbi **ẓuhūr** / Kendi şāhid o da vāḥid o da zūr

HH1326 Deşt ü kūhsārda ġazāle miṣāl / Geh **ẓuhūr itdi** ṭolındı ġazāl

HH1784 **İtdi** āṣār-ı ʿışḳ-ı pāk **ẓuhūr** / Luṭf-ı Ḥaḳḳ oldı meşʿal-i reh-i dūr

HH2422 ʿÖmrün evvel bahārı **itdi ẓuhūr** / Muḳteżā-yı bahār ḫod meşhūr

HH2740 Nice pey-revler **itdi** şoñra **ẓuhūr** / Her biri geçdi Rüstem-i pür-zūr

ẓuhūrāt [1] ortaya çıkan, zuhur eden şeyler; umulmadık bir anda ortaya çıkan şeyler, hesapta olmayan şeyler

NE1217 Her biri āṣār-ı füyūżāttır / Cümlesi envāʿ-ı **ẓuhūrāttır**

Ẓuhūrī [1] 17. yüzyıl İran edebiyatı şairlerinden olan ve 804 beyitlik eseri ile Sâkînâme türünün en meşhur örneklerinden birini kaleme almış olan şair Zuhûrî (ö. 1615).

S1492 Hünerler ki gösterdi üstād-ı dil / Ẓahīr itmemişdür **ẓuhūrī** degil

ẓuhūrī-pesendāne [1] herkesin beğeneceği şekilde ‖ Zuhûrî'nin beğeneceği şekilde

S419 Niçün itmeye bunda bir dāsitān / **Ẓuhūrī-pesendāne** rūḥı zebān

ẓulām {ẓalām} [2]

1. karanlık

NE1581 Ṣubḥ-ı nahītin idi vaḳt-i **ẓulām** / Dūd ile olmışdı hevā kabr-fām

2. zulüm, acımasızlık

S864 İder çāk dīv-i **ẓulām-ı** ġamı / Çeküp şuʿleden şārim-i ġamġamı

ẓulem [2] karanlık

NE2008 Gördi ḳaraltı asamaz la-cerem / Ebr gibi ṣavılur andan **ẓulem**

SE907 Olmaya bedreḳa envār-ı ḳıdem / Ala pīş ü pesini ebr-i **ẓulem**

ẓulle [2] koruyan, gölgeleyen şey, gölgelik ‖ çadır kubbesi, külahı

SE356 **Ẓullelerden** dil-i şūrīde zamān / Sāyeden nite ki sevdā-zede-gān

HE36 Olupdur **ẓullesüz** bir ḫayme eflāk / Kenārı ḫendeḳ-i jerf ü ḫaṭar-nāk

ẓulm [26] zulüm, adaletten sapma, haksızlık, sitem

NE895 **Ẓulm** gören cānına laʿnet ider / Görmeyen işitse melāmet ider

NE896 Çoḳ yaşamaz **ẓulm** ile ehl-i ḍalāl / Devleti ġayriye ider intiḳāl

NE897 **Ẓulm** virür memlekete zelzele / Küfr ile ṭurur ṭuramaz **ẓulm** ile

NE902 Ḳatʿ-ı yed-i **ẓulm** ü ser-i eşḳiyā / ʿAdl-i nihāline mümidd-nümā

NE2371 Şöyle ki raḳībe ide iʿtirāf / **Ẓulm** olur mı bu eşek bī-ḫilāf

NE3169 Saṭrı ide biribirinden dırāz / Bozıla **ẓulm** ile bu ḳānūn-ı rāz

SE987 Debrenüp ʿırḳ-ı ḫābīş-i ʿişyān / İdicek sehvile **ẓulm** ü tuġyān

SE1227 Olalı rüşvetile mīr-livā / **Ẓulm** ile oldı memālik yaġma

SE1294 ẓulmet-i **ẓulm** idi defʿ oldı yine / Uġradı ikisi üç günlügine

SE1318 Levḥaşe'llāh ki ola bī-iẕʿān / Kār-ı ʿācmāya döne **ẓulmı** hemān

SE1320 Ālet-i **ẓulm** idüp ol nādānı / Ḳahr ide memlekete aʿvānı

SE1325 Ḫāṣılı ġayrıya furṣat virmez / **Ẓulmde** kimseye nevbet virmez

SE1362 Ḫışmıla didi ki iy ẓālim-i bed / Cürmüñe göre budur **ẓulm-i** eşed

SE1398 Dimiş ol Ḫusrev-i pür-dāniş ü dīd / **Ẓulm** olınmaḳ saña ġāyetde baʿīd

SE1401 Böyle dir ḥükm-i Ḳıyāfet-nāme / Ki ide **ẓulmı** ḳaṣīrüʿl-ḳāme

SE1414 Def idüp **ẓulm-i** ḳabīḥ āṣārın / Aña bildürdi hemān miḳdārın

SE1575 Bu daḫı derdile itdi feryād / Didi kim eyleme **ẓulm** ü bī-dād

SE1691 Oldı **ẓulmıla** o mülk maʿmūr / Zār u bī-berg miṣāl-i ṭanbūr

SE1692 Nesebi gibi müzaḫref ḥasebi / **Ẓulmıla** laʿnet idi müktesebi

SE1853 Varmasa bāb-ı emīre ṣuleḥā / **Ẓulmden** bī-güneh olmazdı rehā

SE2997 **Ẓulm-ı** bi-dādı görüp dād itdüñ / Ḳuşça cānum benüm āzād itdüñ

SE3327 **Ẓulmıla** ḳıldı o nā-kāmı şehīd / Şaçdı laʿlin kesilüp ḥabl-i verīd

HH241 Ḥākimü'l-vaḳt-i mülk-i cūd u kerem / Ḫāṣımü'l-ʿırk-ı ehl-i **ẓulm** ü sitem

HH1725 İl bu maʿṣūmı bī-günāh bilür / **Ẓulm** ile öldürürse şāh bilür

HH1817 Cevr ü **ẓulmünden** ictināb itdüñ / Fikr idüp cürmüñi hicāb itdüñ

HH1937 Şeh-i Rey baña itdi **ẓulm-i** ʿaẕīm / ʿAdlüñe geldüm ey emīr-i kerīm

ẓulm eylemek/itmek [5] eziyet etmek, cefa etmek

SE1236 Lā-cerem ḥaḳḳı ḳoya mubṭıl ola / Yā bile **ẓulm ide** yā cāhil ola

SE1319 Ḫalḳ **ẓulm eyleye** andan bileler / Kendi ḫod bilmeye ne ḫayr ü ne şer

SE1324 Ḳendi n'eylerse ider ʿāḳıl olan / Ġayrısı **ẓulm idicek** virmez āmān

SE1396 Dimiş iy şāh-ı ʿadālet-muʿtād / Baña **ẓulm eyledi** bir ehl-i fesād

SE1655 Didi ey ḥākim-i pür-dāniş ü dād / Baña **ẓulm itdi** bu ẓālim feryād

ẓulm-āver [1] zulmeden, zâlim

NE2391 Dest-berārende-i nīk aḫteri / Pest-güzārende-i **ẓulm-āveri**

ẓulm-güdāz [1] zulmü yakan, zulmü yok eden

HH1797 Evvelin ḥükm-i şāh-ı **ẓulm-güdāz** / Oldı emr-i siyāset-i ġammāz

ẓulmānī [3] karanlığa ait, karanlık

SE277 Esdi bād-ı nefes-i Raḥmānī / Gitdi cümle ḫücūb-i **ẓulmānī**

HH2 Günbed-efrūz-ı mihr-i nūrānī / Hānümān-süz-ı şām-ı **ẓulmānī**

HH418 Cān gözin açdı nūr-ı Rabbānī / Gitdi cümle ḥicāb-ı **ẓulmānī**

ẓulmet [24] karanlık

S258 Ṣalup nehbi Baḥr-ı siyāha nehīb / Deñiz baḥr-ı **ẓulmet-veş** oldı mehīb

S316 Kederden ḫalāṣ oldı baḥr-ı siyāh / Gidüp **ẓulmet** açıldı her yaña rāh

S1123 Bu **ẓulmetde** āb-ı ḥayāt oldı mey / Delīl-i ṭarīḳ-ı necāt oldı mey

S1129 N’ola aña dinse ʿaṣā-yı Kelīm / Olur baḥr-ı **ẓulmet** anuñla dü-nīm
NE219 Hiç güneşüñ ẓıllı olur mu ʿayān / Nūr ile **ẓulmet** nice itsün Ḳurʾān
NE1095 **Ẓulmet-i** ten içre bu āb-ı ḥayāt / Ṭurma aḳup itmede tefrīḥ-i zāt
NE1271 Virdi gönül **ẓulmetine** rūşeni / Eyledi irşād bu yüzden beni
NE1450 İtse teveccüh kime ḫūrşīd-vār / Eyler idi **ẓulmetini** tār-mār
NE1625 **Ẓulmet** olup pīş u pes-i sāliki / Çāh-ı ḍalāletde bil ol hāliki
NE2025 **Ẓulmet-i** şeb içre ḥaṭā eyledi / Ḳara mürekkeb ile ṭılā eyledi
NE2414 Ḥall ile ḥürmet şaçılup bī-gümān / **Ẓulmet** ü nūr oldı mefārik hemān
SE490 Açıla dīde-i can ġafletden / Ḳurtula sālik-i dil **ẓulmetden**
SE614 Defʿ ider cehl ü hevā **ẓulmetini** / Bildürür ādeme māhiyyetini
SE755 Sereyān ide dile ʿillet-i cehl / Ḳaplaya gösgötüri **ẓulmet-i** cehl
SE756 Çünki tārīḳī-i cehl ola ḳavī / **Ẓulmet-i** küfrüñ olur pīş-revi
SE1294 **Ẓulmet-i** ẓulm idi defʿ oldı yine / Uġradı ikisi üç günlügine
SE1367 Eyleyen ʿayn-ı başīretle nigāh / **Ẓulmet-i** vehmile olmaz āgāh
SE3030 Şu ki ʿaḳlınca anı ide çerāġ / Yaḳa **ẓulmetle** dil-i ʿāleme daġ
HH97 Nūrdan ḫalḳ olındı ser-tā-pā / **Ẓulmet-i** sāye yaraşur mı aña
HH98 **Ẓulmet-i** kevni eyledi zāʾil / Nice yaḳlaşsun aña **ẓulmet-i** ẓıll
HH100 **Ẓulmete** māʾil olmaḳ ile midād / İtmedi ṣafḥa üzre resm-i sevād
HH385 Olur irdikçe **ẓulmet-i** dem-i şām / Günbed-efrāz mesken-i Behrām
HH516 Ḫayyiz-i ʿaḳldan degildür dūr / Zāʾil itmek bu **ẓulmeti** ol nūr
HH2710 Çıḳdı nā-geh o mihr-i ʿālem-tāb / **Ẓulmet-i** hecri eyledi nā-yāb

ẓulmet-fiken [1] karanlığı dağıtan, karanlığı yok eden
S1146 Güşād eyledi ṣubḥ-ı **ẓulmet-fiken** / Ki bir levḥ-i zer çıḳdı bu daḫmeden

ẓulūm {ẓalūm} [1] çok zâlim, gaddar
NE148 Dād-ı Ḫudāya ki bu naḳş-ı **ẓulūm** / Eyledi ben ḫasta-i ʿışḳa hücūm

ẓulümāt [5] karanlıklar, zulmetler
NE90 Şemʿa-nümā-yı lemeʿāt-ı ḳadem / Perde-rübā-yı **ẓulumāt-ı** ʿadem
SE212 Câhiliyyet **ẓulümātıyla** hemān / Leyle-i māteme dönmişdi cihān
HH665 Bize ābiş-ḫōr oldı ʿayn-i ḥayāt / Cây-ı pür-şevḳ-i rūşenā **ẓulumāt**
HH897 Āb-ı Ḫıżrı ʿayān idüp **ẓulumāt** / Yuḫricü’l-ḥayyı eyledi isbāt
HH1031 Nice deryā kenāre-i **ẓulumāt** / Evveli aña nisbet āb-ı hayāt

zuʿm [2] haksız yere zan, boş inanç
NE1919 Gönli büyük müflis-i ʿālī-cenāb / **Zuʿmı** yerinde şeh-i nekbet-meʾāb
NE3143 Bir iki beytile ḳatı **zuʿmı** ḳo / Ṣanma iñen kendiñi pākize-gū

zūr [15]

1. güç, kuvvet
S1512 Müsāʿid olup baña da rūzigār / Ḳodum **zūr-ı** tabʿumla bir yādigār
NE405 Ḳahr-ı ilāhī idüp ol dem ẓuhūr / Ġayret-i Ḥaḳ eyledi āheng-i **zūr**
NE936 Reʾy gerek ʿasker-i manṣūr ile / Hiç ṭılısm açıla mı **zūr** ile
NE2349 Her suḫana **zūr** ile virüp naʿb / Buldurup īhāmı şikenc ile heb
SE1544 **Zūr-ı** ʿışḳa ṭayanur mı maḥbūb / Yetişincedür o ḳullāb-ı ḳulūb
SE1730 **Zūrıla** olsa eger kim tesḫīr / Ḳahramāndan yeg olur-mıydı vezīr
SE2973 Dest-i ḳudretdedür ıḳlīd-i umūr / Anı fetḥ eyleyemez himmet ü **zūr**
HH437 Dest-yār oldı **zūr-ı** istiʿdād / İtdüm ol kāra himmet-i Ferhād
HH2053 **Zūr-ı** çengāl-i ʿışḳ olup der-kār / İtdi güncişk bir hümā-yı şikār

2. güçlük, zulüm
SE1005 İtme ol ġoncaya **zūr** u sitemi / Nefse ʿarż eyle saña ḫoş gele mi
SE2625 Ḥāṣılı **zūrıla** zaḫmet virdüm / Egdüm ol naḫlı çatala girdüm

3. yalan
SE1607 Müddeʿāsında ide kiẓbi ẓuhūr / Kendi şāhid o da vāḥid o da **zūr**
SE3374 Dīde-i aʿveri ṭarḥ olmış-ıdı / **Zūr-ı** şāhid gibi çarḥ olmış-ıdı
HH329 ʿĀṣıḳam diyü ide dāʿvī-i **zūr** / Ḳıla cürmin utanmadın meşhūr
HH950 Şahlıḳ sıġmaz anda **zūr** olmaz / Bende-i ʿışḳda ġurūr olmaz

zūr-bāz [1] insan dayanıklılığını aşan zor gösteriler yapan, vücut kuvvetiyle hüner gösteren kimse
NE2330 Ḥarfi potur çekmede **zūr-bāz-veş** / Hemzesinin her biri mihmāz-veş

zūr eylemek [1] zorlamak, baskı yapmak
NE1263 **Zūr eyleyen** ġāfili pedār ider / Nāle-i tesbīḥi beni zār ider

zūr-ver [1] güç sahibi, kuvvetli
SE126 Pençe-i **zūr-ver-i** ʿışḳ u hevā / Oldı dürrāʿa der-i ẓerk ü riyā

zūret [1] güçlük

NE2813 Her yañadan **zūretle** ṣaḳlu revān / Gitdi götine baḳaraḳ ol cevān

zurna [2] keskin ve acı bir ses çıkaran ve genellikle davul ile beraber üflenerek çalınan çalgı. Ayrıca bkz. 'surnāy' md.

NE2303 **Zurna** döner her sözüñ ey bī-hüner / Maʿnīsi yoḳ ḳo anı kār-ı dīger
NE2921 Ḥālet-i maʿhūde ṭutup çeşm ü gūş / **Zurnaları** elde ṭururlar ḫamūş

zurna-zen [1] zurna çalan kimse, zurnacı

SE1590 **Zurna-zen** gibi üfürme lāfı / Hele mişḳalleye bir eṭrāfı

zübde-i eşrāf [1] şerefli, itibar sahibi kimselerin en seçkini, özü

HH2097 Dil-i rūşenle cevher-i şeffāf / Anı itmişdi **zübde-i eşrāf**

zücāc [5] sırça, cam şişe

S470 Cemi cām-ı merg ile mest eyledi / **Zücāc-ı** mizācın şikest eyledi
S764 Ḳanı sāḳiyā ol dıraḫşān **zücāc** / Ki taḫṣīl ide cism-i ḫāk-i müzāc
S945 **Zücācı** ʿaceb perdedür cām-ı ṣāf / Ki çeşm ü çerāġ-ı selefdür sülāf
S1204 Ḳanı sāḳiyā ol mülevven **zücāc** / Bize mey-i ṣāfī ile ḳıl ʿilāc
NE1669 Bir mütelāşi mütelevvin-müzāc / Girmede her renge miṣāl-i **zücāc**

zücācī [1] camdan yapılmış, cam

HH12 Ṭabaḳāt-ı **zücācī-i** şeffāf / Çeşm-i ḫurşīde heft perde-i ṣāf

zühd [5] rağbetsizlik, her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme, elde bulunsa bile mal ve mülk sevgisine gönülde yer vermeme

NE356 Pādişeh-i ṣāliḥ ü ʿādil idi / Edheme **zühd** ile mümāṣil idi
NE1617 Ey ʿamel-i ẓāhire mesrūr olan / **Zühd** ü ṣalāḥiyyete maġrūr olan
SE113 ʿAmelim oldı güneh ṣubḥ u revāḥ / Ehl-i **zühde** ne selām ü ne ṣabāḥ
SE133 Eyle ḳaddüm çemen-i **zühde** ṭırāz / Tā ki ḫam ide anı berg-i niyāz
HH353 ʿAḳl ü ṣabr u ḳarār u **zühd** ü riyā / Ḥüsni ber-ḳāʿide cevāna fedā

Zühre [13] güneş sisteminin ikinci gezegeni, Çobanyıldızı. Çok parlak bir yıldız olarak göründüğü için aşk ve güzelliğin sembolü olarak düşünülmüştür. Felek'in sâzendesi olarak bilinen bu gezegen Yunan efsanelerinde Afrodit, Romalılarca Venüs olarak anılmıştır ve aşk ve musikî tanrıçasıdır. Şarkı, aşk, güzellik, yiyip içme, eğlence ve oyuna delâlet eder.

S151 Ḳodı ṭārem-i **zühreye** çünki pāy / Süleymān Sebā ḳaṣrını itdi cāy
NE283 **Zühre** sipihrine olınca revān / İtdi pes-i çengde rūyin nihān
NE614 Ṭaşrada mirrīḫ gibi tīġ-keş / Ḫāneye geldükçe olur **zühre-veş**
NE1775 İtse naẓar ʿavdet idüp cān-ı pāk / **Zühresi** çāk olup olurdı helāk
NE2488 İtse füsūn-sāzi-i mihr ü vefā / **Zühreyi** keyvāna ider mübtelā
SE263 Gördi kim mihr-ṣıfat ıssı yüzi / Şermile **Zühre** götürdi ḳopuzı
SE339 Debredüp **Zühre** felekden sāzı / Raḳsa ḳor yerde ḳadeḥ-perdāzı
SE628 Şeref-i ʿilme nesebden bu yiter / Küfv olur **Zühre** de olsa duḫter
SE1903 Şeb ü rūz itmiş-idi mūnis-i cān / Nite kim **Zühresini** zāl-ı zamān
SE2217 Biri biri ile āheng olmış / **Zühre** ol dāyireye denk olmış
SE2590 Ḳızarup tābıla gülnār gibi / Düşdi her **zühre-veş** ezhār gibi
SE2738 Didi şeh-zāde irürseñ aña sen / Üç ṭalaḳ boş ola **Zühre** benden
SE3379 İndürüp sihrile gökden ayı / **Zühreyi** eyler idi rüsvāyī

zühre-cenāb [1] makamı Zühre yıldızı olan

SE3408 Ṭaleb itmiş seni iy **zühre-cenāb** / Tuymadım aña ne virildi cevāb

zükām [2] soğuk algınlığı, nezle

SE1966 Eṣer-i būyı **zükām-ı** ḫayret / Āḫiri renc-i ḫumār-ı miḥnet
SE2197 Koparup fitne ara yirde cüẓām / Silmesin burnunı mānend-i **zükām**

zülāl [14] saf, berrak ve içimi hoş su

S381 Ser-i ḫaşmı şemşīr-i Hindī **ẕülāl** / Dü-nīm eyledi hindüvāne miṣāl
S692 Çemenden revān olup āb-ı **ẕülāl** / Olur lāciverd içre cedvel-miṣāl
S1282 Eger sūsen içseydi bundan **zülāl** / Ola berg-i sebz-i ṣanavber-miṣāl
NE934 Āb-ı **zülāl** ile başup āteşi / Āl ile rām ide nice serkeşi
NE2275 Āb-ı **zülālüñ** şevḳidür māʾili / Çıḳmış idi teşneliginden dili
SE32 Medd-i memdūdı **zülāl-i** Tesnīm / Mevc-i dendānesi āṣār-ı nesīm
SE637 Eyleyüp nevki yaraġın enbīḳ / İtmiş icrāy-ı **zülāl-i** taḫḳīḳ
SE1114 Görinür her biri bir ḳalʿa-miṣāl / Ki çıḳa aña tulumbayla **zülāl**
SE1532 Pür-ġubār itse eger jeng-i melāl / Hīç götürsün mi anı āb-ı **zülāl**
SE2342 Her neye ḳonsañ eyā āb-ı **zülāl** / Ḳalb-i māhiyyet iderdüñ fi'l-ḥāl
SE2384 Meskenet ḳıl yürü mānend-i **zülāl** / Pes degil mi bu mesel saña miṣāl
SE2905 Farḳı ammā ki degil cāy-ı maḳāl / Māʾ-i rākidle bir olur mı **zülāl**
HH678 Ṣubḥ olınca o delle-i pür-fen / Emdi ol dil-berüñ **zülālinden**

HH886 Ortasından çıḳar bir āb-ı **zülāl** / Dil-i dil-ber-veş alçaġa meyyāl

zü'l-celāl [4] celal sahibi, Allah

NE986 Nāire-i ʿışḳ-ı bülend-i işti̇ġāl / Dāʾire-i maʿrifet-i **zü'l-celāl**
NE1241 Oldı cihān çün dil-i işkeste-bāl / Peşşe-i ḫān-ı niʿam-ı **zü'l-celāl**
NE2445 Ḥāzır iken nāẕır iken **Zü'l-celāl** / Fikr ide inṣāf olur mı bu ḥāl
NE2940 Cismüñi de öyle yaḳar **Zü'l-celāl** / Ġıll u ġışuñ tāḳ idüp olınca ḳāl

Züleyḫā [1] kelime Zelihâ şeklinde de oknabilir. Yûsuf Peygamberi köle edinmiş olan Mısır azizinin eşi. Yûsuf u Zelihâ hikayesinin kadın kahramanı. Daha evlenmeden Yûsuf'u rüyasında görüp aşık olmuştur. Yûsuf ile karşılaşınca vuslat teklif etmiş karşılık bulamaması sonucunda Yûsuf'u zindana attırmıştır. Yûsuf, yedi sene zindanda kaldıktan hükümdarın bir rüyasını yorumlayarak özgürlüğünü kazanmıştır. Bu zaman zarfında Mısır azizi ölmüş, karısı Zelîha da sefil ve perişan bir duruma düşmüştür. Zelîha ile bir sokakta karşılaşan Yûsuf, onu eş olarak kabul etmiş ve iki âşık evlenmişlerdir.

NE591 Kāḫ-ı felek ḳaṣr-ı **Züleyḫā** miṣāl / İtdi nice Yūsufa nīreng ü āl

zülf [24] saç, yüzün iki yanından sarkan saç lülesi ‖ sevgilinin, güzelin saçı

S556 Firībinde **zülf-i** ḫum-ender-ḫumı / Deñiz mālikidür alur ādemi
S832 Ṣıḳılmazdı ʿāṣıḳ ġam-ı ġamzeden / O **zülf-i** muṭavvaḳdur anı boġan
S982 Düşüp ʿaks-i **zülf-i** bütān-ı cemīl / Olur bezme şemʿ-i muʿanber fitīl
S1117 Şeb-i ʿıyşdur mevsim-i vecd ü ḥāl / Siyeh **zülfi** çārūb-ı rāh-ı viṣāl
NE624 Resm-i muḥabbetde ṣebāt u devām / Sāye-i **zülf** büt-i ʿarʿar ḫırām
NE967 Cezbe ṣalup ʿāṣıḳa ḳullāb-ı mīl / Kākül ile **zülf** olur esbāb-ı meyl
NE968 Ol ḫam-ı **zülf** içre olan pür-şiken / Diller içün dāʾire-i encümen
NE969 Diller alur **zülfi** ʿaceb-ḥāldür / Māhī-i dil ṣaydına çengāldür
NE1313 Perde çeküp farḳ-ı felek sāyine / **Zülf** gibi sāye iner pāyine
NE1577 Oldı sütūn çenber ile bir nigār / Kim ḳıla **zülfi** resen-i tārmār
NE2616 Tār-ı ḥaṭṭ-ı **zülfi** olup rābıṭa / ʿIşḳ-ı ḥaḳīḳīye olur vasıṭa
NE2622 **Zülf** ü ḥaṭṭı gerçi olur dil-pesend / Cāzibe-i ānı ver ammā kemend
SE604 Ḳaldurur ayaġı **ẕülf-i** pür-çīn / Götürür ḳoḫuyı ḫāl-i müşgīn
SE958 Dil-berüñ ʿāşıḳ-ı bīmārı olan / **Zülfinüñ** zār u giriftārı olan
SE3185 Gider ol ʿılıḳı ki ḳuyruḳ bulaya / **Zülf-i** kec-bāz-veş ayaḳ ṭolaya
SE3186 Seni başdan çıkarur āl eyler / Ser-i **zülfi** gibi pā-māl eyler
HH905 **Zülfi** ḳullāb-ı tāb-dāde idi / Ḳad-i ḫam-geşteler piyāde idi
HH1102 Gördiler gerdenin o bende muḥal / Oldı **zülf-i** müselseline bedel
HH1310 Bend-i fitrāk ü āhū-yı derhem / Çeşm-i bīmār u **zülf-i** ḫam-der-ḫam
HH1464 Gerçi dil-zār u bī-ḳarāruñdur / Hep güneh **zülf-i** tābdāruñdur
HH2061 **Zülfüñe** olmaḳ ile dil-beste / Yārı rām idemez dil-i ḫaste
HH2256 **Zülf-ı** dil-ber gibi perīşānsın / Ebr-i bārānde gibi giryānsın
HE74 Ḫıred miʿyārı ʿaşḳuñla hebādur / Ser-i **zülfüñ** gibi pā-der-hevādur
HE77 İder biñ zārı ol **zülf-i** girih-gīr / Der-āġuş-ı ḫam-ı fitrāk-i tedbīr
HE98 O **zülfe** beñzemez ẓılli hümānuñ / Hemāna gölgesi gökçekdür anuñ

zülf-i nigār [1] resim gibi güzel sevgilinin saçı

NE20 Meddi ile heyʾet-i bā-āṣikār / Ṣāḫda bir ġonca-i **zülf-i nigār**
SE2855 Ḫūnıla ṭurna teli āl-i şiʿār / Oldı güyā varaḳ-ı **zülf-i nigār**

zülf-i siyāh, zülf-i siyeh [2] siyah saç

SE3165 Ceybe itmekde o cüst-i ser-bāz / Oldı çün **zülf-i siyeh** dest-dırāz
HE79 Velī ruḫṣat virürsem nār-ı āha / Ayaḳ ṣaldurmaz ol **zülf-i siyāha**

zülf-i kāfir [1] siyah saç

HE78 Meger devşirmedür ol **zülf-i kāfir** / Anı ḳılmış bölük bölük ol sāhir

zülf-i pür-ḫam [1] kıvrımlı ve büklümlü saç

HE81 El irmez gerçi ṣarḳar **zülf-i pür-ḫam** / Elin būs itmez illā laʿl-i ḫātem

zülf-i pür-ʿuḳde [1] düğümlü ‖ toplu saç

SE963 **Zülf-i pür-ʿuḳde** çekerse tāra / Yek yā beş sübḥa-i istiġfāra

Ẕü'l-fiḳār [3] Hz. Muhammed'in meşhur bir kılıcı. Bedir Savaşı'ndan önce Peygamber'in eline geçmiş, daha sonra Hz. Ali'ye hediye edilmiştir.

NE342 Dest-i şerīfinde degil **Ẕü'l-fiḳār** / Yemde neheng açdı dehen saçdı nār
SE2907 **Ẕü'l-fiḳār** oldı çün illādaki lā / Kesdi arayı kelām-ı Mevlā
HH2006 Tīġa ġaddāre kim düçār oldı / Çāk olup şekl-i **zülfiḳār** oldı

ẕüll [5] alçaklık, hor ve hakir olma, mezellet

NE1805 ʿAybını setr etmek içün dāʾimā / **Züll-i** ṭamaʿ ehline eyler seḫā
NE2428 **Ẕüll-i** Yehūdiler olup mübteẕel / Kiẕb- ü ḫīlede ola ḍarbu'l-meṣel

NE2887 **Ẓüll** ü tevāżuʿ la iderdi naẓar / Şefḳat iderdi gören āzādeler
SE1203 İrtişā virdi iki cānibe şeyn / Sebeb-i laʿnet ü **ẓüll-i** dāreyn
SE3150 Bilinür düzdi müzaḫref ṣanʿat / Ki düşer üstine **ẓüll** ü nekbet

ẓülle [2] sivri, uç ‖ erkek cinsel organı

NE2913 Ḳuşbaşı tükrükle o bayḳuş-ı ser / **Ẓüllesi*** sürāḫına girer gider
NE2916 Ḫāye anı ḳapuya dek gönderür / **Ẓülle** ise ḳarşu gelür dönderür

zü'l-minen [2] minnet ve ihsan sahibi Allah

NE83 Dūş-be-dūş olmayup elfāẓı sen / Ḳıl yüri tevḥīd-i şeh-i **Zü'l-minen**
NE1274 Ẓann-ı ʿibādında imiş **Ẓü'l-menen** / Hiç żarar itmez kişiye ḥüsn-i ẓan

zümre [8] bölük, topluluk, takım, sınıf

NE756 Didüm eyā **zümre-i** erbāb-ı dil / Bana bu teklīf münāsib degil
NE852 Müctehid-i mesʾele-āmūz-ı dīn / Ya pīş ü **zümre-i** ehl-i yaḳīn
NE903 Bīḫ u bün-i **zümre-i** ehl-i fiten / Çıḳmayacaḳ sebz olamaz ol çemen
NE946 Hemdemi Rişṭo-menişān-ı cihān / Hem-nefesi **zümre-i** zende dilān
NE1379 Devlet ile ʿizzet ile şān ile / Peyrev olan **zümre-i** yārān ile
NE3110 Dest-ḫūş-ı **zümre-i** yārān ola / Ehl-i naẓar bezmini gören ola
NE3117 Sözlerümüz ṣanma ki yabānadur / Ehl-i suḫan **zümre-i** yārānadur
SE3363 Eyleye ḥīle vü mekrile müdām / **Zümre-i** nāḳışatü'l-ʿaḳlı tamām

zümre-şikāf [1] bölükleri yaran, dağıtan

NE2222 **Zümre-şikāf-ı** kes-i ḫūnīn ciger / Kim daḫı nevkinden anuñ ḳan ṭamar

zümürrüd [6] yeşil ve kıymetli bir taş cinsi, zümrüt

S741 Cinān-veş ider serv ile erġavān / **Zümürrüdle** yāḳūt ḳaşrın ʿayān
HH523 Kimi dir seyr-i sebze-i ḫurrem / Oldı ġamla **zümürrüd** ü erḳām
HH885 Berg-i gül taḫtına ʿaḳīk-i Yemen / Farḳı yoḳ şāhınuñ **zümürrüdden**
HH1207 Şeb ki levḥ-i **zümürrüd** idi semā / Zer-nişān itdi encüm-i zehrā
HH1213 İtdi ẓāhir sipihr-i sebz-peren / Kehrübā maʿdenin **zümürrüdden**
HH1258 Anda bir ḳubbe var **zümürrüdden** / İçi ṭaşı ḥabāb-veş rūşen

zümürrüd-gūn [1] zümrüt renkli, çok yeşil olan

HH380 İki günlük müsāfire gerdūn / Oldı bir ḳāʿe-i **zümürrüd-gūn**

zümürrüdīn [1] zümrüdî, zümrüt renginde, yemyeşil

HH1297 Ḫāki berg-i **zümürrüdīn-i** çemen / Ḫoşter itmiş sipihr-i aḫżerden

zümürrüd-ṭırāz [1] zümrüt süsleme, zümrütle işlenmiş

S768 Ḳanı sāḳiyā ol mey-i dil-nüvāz / O laʿlīn libās ü **zümürrüd-ṭırāz**

zünnār [3] kuşak, vaktiyle Hıristiyan keşişlerinin riyazet sebebi olarak çıplak tenleri üzerine kuşandıkları kıldan kaba ve sert kuşak. Ayrıca bkz. 'kemer-beste' md.

SE2717 Belde **zünnārıla** ol işkeste / Çalışur ṭurma şikeste-beste
SE2762 Ol daḫı himmet-i şāhı gördi / Kesdi **zünnārı** ocaġa urdı
HH362 Der-miyān ide cānı ʿāşıḳ-ı zār / İtmeye ʿırḳ-ı şehveti **zünnār**

ẓürefā [21] zarif, kibar kimseler ‖ seçkin kimseler

NE313 Āb u żū **ẓürefā** olup bī-sükūn / Olmış imiş ṭaşt-ı felek-veş nigūn
NE615 Bir yaña cevr-i **ẓürefā-yı** zamān / Ḫalḳa sitem eylemede ḫurde-dān
NE839 Ṭaʿna iderse **ẓurafā-yı** zamān / Ala sükūtı ile cevābın hemān
NE1998 Nüktelerüñ ḳadrini tutma girān / Bir pula almaz **ẓürefā-yı** zamān
NE1131 Ṭaʿna iderse **ẓurafā-yı** diyār / Cümleye bu beyt ider iʿtizār
NE2309 Söz ḳaçırup söyleme bī-gāne-vār / Yāveñi ṭutar **ẓurafā-yı** diyār
SE337 Belki bu emni görüp mihr-āsā / Tīġini cāma degişdi **ẓürefā**
SE742 Def-i derd-i ġama eyler **ẓürefā** / Mey-i gülgūn-i mürüvvetle devā
SE1255 İtdi bu ḫāli görince **ẓürefā** / Aḳçası olmayan iẓhār-ı zekā
SE1411 İdicek biri biriyle daʿvā / İtdi yir ḳuḳlası ẓevḳın **ẓürefā**
SE1644 Bir gün āḫir irişüp ḥükm-i ḳażā / Oldı bir şoḥbet-i ḫāṣ-ı **ẓürefā**
SE2031 ʿAḳd iderler yine bir bezm-i şafā / Yine bir yire gelürler **ẓürefā**
SE2238 Ṭuyıcaḳ geldi segirdüp **ẓürefā** / Üşdiler mā-ḫalaḳa'llāh aña
SE2383 Eylemez nāza taḫammül **ẓürefā** / Çeşme-i Ḫıżra satar istiġna
SE2612 Naẓara ḳaşrı gider sen de dilā / Ḫar-ı ḫayrān dimiş aña **ẓürefā**
SE3414 Aldayup buġz u birile **ẓürefā** / Hele ġafletle olınmadı ḫaṭā
SE3469 Hem-ser olur mı Süheylile Sühā / Zaḫmete girme söz añlar **ẓürefā**
HH312 Olınup midḥetinde ḫāḳ edā / Oldı naẓmı müsellem-i **ẓürefā**
HH389 Gūş idince bu sözleri **ẓürefā** / Oldı cümle müsellemü'l-feḥvā
HH426 Olmasa ḥarf-gīrī-i **ẓürefā** / İtmek olurdı vaṣfda ıṭrā
HH2037 Luṭf-ı maḫṣūṣdur bilür **ẓürefā** / ʿĀrife ṣūret-i cefāda vefā

SONUÇ

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmaları dilbilimi, edebiyat tarihi ve tahlil çalışmaları ile ilgilenen araştırmacılar için pratik faydalar sağlamaktadır. Bu tarz bir çalışma öncelikle yazarın sözvarlığını kelime-bağlam-anlam formunda vererek farklı alanlarda yapılabilecek birçok araştırma için kapı aralamaktadır. Kelimelerin sıklıklarını içermesi ile de yazarın belirli bir sözcük veya sözcük grubunun anlam alanından ne ölçüde faydalandığını en basit şekilde göstermektedir. Bunun yanında sözvarlığının istatistiksel dökümü ve sınıflandırmasını yapabilmekte, nesnel ve somut verilere dayalı olması yönüyle eser ve müellifle ilgili eleştirel değerlendirme ve tespitlerin doğrulanabilir olmasını sağlamaktadır.

Bu tezle, 17. yüzyılın ilk yarısında mesnevi sahasında şöhret bulan ve Türk Edebiyatının son büyük hamse yazarı olarak kabul edilen Nev'î-zâde Atâyî'nin hamsesindeki sözvarlığı ortaya çıkarılmıştır. Hamsenin sözvarlığını oluşturan sözcükler, deyimler, atasözleri ve kalıp sözler alfabetik olarak dizilmiş ve bu dizilen dil ögelerinin bağlamları ve işlevsel anlamları tespit edilmiştir. Anlamlandırılan malzeme hamseyi oluşturan mesnevilerdeki tanıkların telif sırası göz önünde bulundurularak dizilmesiyle örneklendirilmiş her madde başının yanında tanıkların kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. Kullanım sıklıklarının tespiti ile genel ve kişisel üslup çalışmaları için somut ve nesnel verilerin ortya konyulması amaçlanmıştır. Bu şekilde Nev'î-zâde Atâyî'nin hamsesinin 15107 madde başı ve 77043 tanıktan oluşan bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü hazırlanmıştır.

Mevcut verilerden yola çıkılarak döneminin önemli bir şair ve ilim adamı olan Atâyî'nin kullandığı dilsel ögeler, bu ögelerin şiirsel söz dizimindeki işlevleri ortaya çıkarılmış; hamsedeki kalıplaşmış dil birimleri ve Atâyî'nin üslubunun belirleyici bir yönü olan alışılmamış bağdaştırmaları kullanım tasarrufları incelenmiştir.

Yapılan çalışmanın hamseyi oluşturan mesnevilerde bağlama sahip olan dilsel ögelerin tümünü kapsayan bir sözlük olması yönüyle tarihsel sözlük çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan çalışma dilsel malzemenin alfabetik ve tanıkların kronolojik sıralanması ile mevcut sözvarlığının eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenebilme imkanını ortaya çıkarmış, Atâyî'nin söylem ve üslubunun dilbilimsel ve sosyo-kültürel boyutlarını inceleme imkanı sunmuştur.

Bugüne kadar divan ve mesnevi gibi müstakil eserler üzerinde uygulanan bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışması ilk kez bir müellifin beş farklı eserini kapsayıcı biçimde bütüncül olarak bir hamseye uygulanmıştır. Aynı türde birden fazla

eser veren bir müellifin tek eseri üzerine yapılacak bu tarz bir çalışmanın müellif ve eserleri hakkında eksiksiz bir inceleme ve değerlendirme için yeterli veriyi sağlayamayacağı söylenebilir. Bu bakımdan hamse ekseninde yapılan bu bütüncül çalışmanın başka müellifler ve eserler üzerinde yapılacak çalışmalara yöntem bakımından örnek olması; Osmanlı şiiri, 17. yüzyıl Türk edebiyatı ve Nev'î-zâde Atâyî üzerine yapılacak başkaca çalışmalara da malzeme sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*. (Çev. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

Abiç, T. (20209 Nazım Hikmet'in '835 Satır' Kitabında Alışılmamış Bağdaştırmalar Üzerine Bir İnceleme. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı.* 28: 147-162.

Acun Özgünler, S., Gürdal, E. (2008). Ahi Çelebi Camii'nde Kullanılan Od Taşının Konservasyon Çalışmaları. *İTÜdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım.* (7)2: 52-63.

Ahmed Cevdet Paşa (2000). *Belâgat-ı Osmâniyye.* (Haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-i Kebir*. (Haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları.

Akbayar, N. (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akpınar, Ş. (2013). Klasik Türk Edebiyatında Beykoz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6(27): 18-39.

Aksan, D. (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2004). Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (1981). *Deyimler Sözlüğü. 1. Basım*. Ankara: TDK Yay.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II Deyimler Sözlüğü.* Ankara: TDK Yay.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aksoyak, İ. H. (1995). Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları.* (1): 81-94.

Aktunç, H. (2015). *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Akyol, H. (2014). *Roma-Bizans Döneminde Ankara*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Albayrak, N. (2000). İsfendiyâr. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 22, 511-512. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Ali Ekber Dihhudâ, *Lügâtnâme-i Dihhudâ, I-XXIX*, Tahran, 1377.

Alpay Tekin, G. (2018). *Hayat Ağacı.* İstanbul: Yeditepe Yay.

Alper, Ö. M. vd. (1999). İbn Sînâ. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 20, 319-358. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Arslan, M. (2000). Divan Şiirinde Satranç ve Satranç Istılahları. *Osmanlı Tarih-Kültür-Edebiyat Makaleleri* (ss. 27-43). İstanbul: Kitabevi Yay.

Arslan, M. (2000). Divan Şiirinde Tavla ve Tavla Istılahları. *Osmanlı Tarih-Kültür-Edebiyat Makaleleri* (ss. 1-25). İstanbul: Kitabevi Yay.

Aslan, R. (2011). Kulleteyn İle İlgili Rivâyetin İsnâd ve Metin Açısından Değerlendirilmesi. *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi.* (11)1: 139-162.

Atalay, M. (2013). Zâhir-i Fâryâbî. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 44, 87-88. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Ateş, A. (1979). Mesnevî. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt VIII, 127-33. ss.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ayverdi, İ. (2009). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Bahadır, S. C. (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar.* İstanbul: Kitabevi Yay.

Baltaş, N. (2004). The Economy of the European Union. *European Union Enlargement* (pp.146-157). New York: Palgrave Macmillan.

Baykara, T. (2013). Sarı Saltuk Menakıbının Sosyal Tarih Açısından Önemi. *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu Kitabı* (ss.365-370), Düzenleyen: Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü. Köstence-Romanya. 06-10 Kasım 2013.

Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat). İstanbul:* Enderun Kitabevi.

Bilkan, A. F. (2007). Orta Klasik Dönem (1600-1700*):* Tarihî, sosyo-kültürel bağlam C. 2 (ss 243-308). *Türk Edebiyatı Tarihi C. 2*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Bir, A., Kaçar, M., Acar, Ş. (2006). Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları.* (VIII)I: 39-67.

Boz, E. (2011). Yunus Emre Divanı'nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir Deneme. *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri.* (ss.91-95), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları. Eskişehir 06-08 Mayıs 2010.

Buçukçu, Z. (2018). Klasik Türk Şiirinde Kuhl-i Cevâhir ve Tûtiyâ Üzerine Bazı Dikkatler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi-TEBDİZ Özel Sayısı*. (2)4: 195-200.

Büngül, N. R. (1979). *Eski Eserler Ansiklopedisi (2 Cilt)*. İstanbul: Tercüman Yay.

Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yay.

Ceyhan, A. (2011). 17. Asra Ait İki Kitapçık: Nasreddin Hoca "Hikâye"leri ve Türk Atasözleri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (9)2: 121-160.

Ceylan, Ö. (2003). *Kuş Cenneti Şiirimiz / Klasik Türk Şiirinde Kuşlar (1. Baskı).* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Coşkun, V. S. (2010). Tâk-ı Kisrâ. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 39, 450-451. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük I-V*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çelebioğlu, A. (2018). *Türk Mesnevî Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*. İstanbul: Dergah Yay.

Çetiner, E. (1989). *Konaklama Yönetim Muhasebesi*. Ankara: Güney Grafik.

Çiçekler, M. (2004). Mesnevi. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 29, 324-325. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Çotuksöken, Y. (1994). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül Yayınları.

Çotuksöken, Y. (2004). *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

David Haeselin, "Concordance." ArchBook: Architectures of the Book. 1 February 2017. http://drc.usask.ca/projects/archbook/concordance.php

Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Doğramacıoğlu, H. (2010). Türk Hikâyeciliğinin Prototipi Sayılabilecek Heft-Hân'da Mekân. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 0(52): 33-46.

Durgunay, B. (2013). *Seküler Hayatla Tasavvuf Arasında İlişkide Köprü Metinler: Sâkînâmeler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durmuş, İ, Gündüzöz, S. (2007). Nûn. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 33, 242-243. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Durmuş, İ. (1996). Hâ. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 14, 336-383. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Erdoğdu, İ. (2000). Osmanli İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme. *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi).* 11(11): 123-145.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.

Erkal, A. (2007). Divan Şiirinde Afyon ve Esrar. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (33): 25-61.

Erkal, A. (2018a). Orta Klasik Dönem (1600-1700*):* Tarihî, sosyo-kültürel bağlam C. 2 (ss. 243-308). *Türk Edebiyatı Tarihi C. 2*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Erkal, A. (2018). *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*. Ankara: Altınordu Yay.

Erzen, M. H. (2013). Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı. *Journal of Turkish Studies*. 8(4): 835-854.

Esiner Özen, M. (1985). *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İÜ Fen Fakültesi Basım Atölyesi.

Eskigün, K. (2006). *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eyüboğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Fenlon, F. (1908). Concordances of the Bible. *The Catholic Encyclopedia (Vol. 4). New York: Robert/Appleton Company.*

Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilig.* (44): 89-110.

Gökdayı, H. (2011). *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter Yay.

Gökyay, O. Ş. (2002). Kızılelma. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, 559-561. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Gürgendereli, M. (2015). Bir Rumeli Kadısı Olan Atâyî'nin Şiirlerinde Balkan Coğrafyası. *Turkish Studies.* (10)8: 1291-1312.

Gürsoy, A. (2013). Nev'î-Zâde Atâyî'nin Heft Hân Mesnevisinden Bir Hikâye. *Prof. Dr. F. Tulga Ocak'a Armağan* (ss. 287-309). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Harman, Ö. F. (1988). Ahd-i Atîk. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, 494-501. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Harman, Ö. F. (2000). Îsâ. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 22, 473-475. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Harman, Ö. F. (2013). Yûşa'. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 44, 43-45. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Hatiboğlu, İ. (2005). el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 30, s. 347-348 ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

İbrâhim Cûdî. (2006). *Lügat-i Cûdî*. (Haz. İsmail Parlatır vd.). Ankara: TDK Yayınları.

İnalcık, H. (1992). Osmanlı-Rus İlişkileri. *Türk Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491–1992)* (ss. 31-32). Ankara: TTK Yayınları.

İnce, A. (2007). “Kuyu Cadısı” ve Düşündürdükleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları.* (21): 109-122.

İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: MEB Yayınları.

İpekten, H. (2005). Atâî. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, 40-42. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

İpekten H., İsen, M. vd. (1998). Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Ankara: KTB Yay.

Jakobson, R. (2010). Sanatta Gerçekçilik Üstüne. *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri.* (Ed. Tzvetan Todorov), (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

John Yahya Cason (2000). An Extensive Concordance to the Meaning of the Quran. Maryland-USA: Islamic Education and Community Development Foundation of Baltimore.

Kanar, M. (2008). *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*. Tahran: Şirin Yayıncılık.

Kanar, M. (2008). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kanar, M. (2008). *Kanar Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Kanar, M. (2009). *Kanar Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kaplan, H. (2016). Divan Şiirinde Karaman. *Türkiyat Mecmuası.* (26)2: 205-239.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Karabey, T. (2007). Divan Şiirinde Sapmalar. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* 32: 15-38.

Karacan, T. (1974). *Nev'î-zâde Atâyî Heft-Hân Mesnevisi (İnceleme – Metin).* Ankara: Sevinç Matbaası.

Karaman, F., Karagöz, İ. vd. (2006). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkalığı.

Karaman, M. İ. (2019). Osmanlı Tıbbında İlk Bahname Örneği: Musa B. Mesud'un Bahname Tercümesi ve Modern Üroloji Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kartal, A. (1998). *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kartal, A. (2018). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*. İstanbul: Doğu Yay.

Kaska, Ç. (2019). Sa'dî-i Şîrâzî ve Salgurlular. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Bahaeddin Ögel Sayısı.* (4)1: 323-344.

Kassis, H. E. (1983). A Concordance of the Quran. Berkeley, USA: University of California Press,

Kaya, B. A. (2010). Şehrengiz. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 38, 461-462. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Kaya, M. (2016). *Mensur Tercüme-i İskendernâme (İnceleme-Metin).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan: Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kefelioğlu, E. (2016). Edebiyat Argo İlişkisi. *Argo* (ss. 199-213). (Editörler Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol Yüksekkaya). İstanbul: Ka Kitap Yay.

Kelpetin, M. (2019). Ma'n b. Zâide. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Gözden geçirilmiş 3. basım, Cilt EK-2, 191-192. ss.). Ankara: TDV İSAM Yay.

Khismatulin, A. (2015). The Origins of Iranian Studies in Russia (Nineteenth to the Beginning of the Twentieth Century). *Iranian Studies.* (48)5: 663-673.

Kidwai, A. R. (2006). Reference Works on the Qur'an in English: A Survey. Journal of *Qur'anic Research and Studies*. (1)2: 5-25.

Kocabıyık, E. (2007). *Tasavvuf Sözlüğü.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Yayınları.

Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Kortantamer, T. (1997). Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Köksal, M. F. (2005). Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri'ne Ekler. *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köksel, B. (2009). Karaca Ahmed Türbesi ve Çevresiyle İlgili Menkıbeler ve Halk İnançları. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI Bildirileri I* (ss.377-392), Düzenleyen Üsküdar Belediyesi. İstanbul 6-9 Kasım 2008.

Köse, S. (2014). Kamu Görevlilerinin Sendika Faaliyetlerine Bakışı Üzerine Manisa İlinde Bir Araştırma. *C.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(2): 99-125.

Kuçuradi, İ. (1979). *Sanata Felsefe ile Bakmak*. Ankara: Şiir Tiyatro Yay.

Kurnaz, C. (1995). Ferhad. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 12, 383. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Kuzubaş, M. (2005). *Nev'izâde Atâî'nin Nefhâtü'l-ezhâr Mesnevisi.* Samsun: Deniz Kültür Yay.

Kuzubaş, M. (2009). *Sâkînâme (Nev'i-zâde Atâyî).* Samsun: Etüt Yay.

Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Macit, M. (2007). İlk Klasik Dönem (1453-1600): Şiir, *Türk Edebiyatı Tarihi C. 2* (ss. 29-47). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Mermer, A., Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Metin, T. (2013). Türkiye Selçuklu Şehirlerinde Meydan Kültürü. *Tarih İncelemeleri Dergisi.* 28(1): 209-222.

Miftah el-Kur'an. 2 cilt. Cilt 1. *Kelam-ı Şerif*. 576 s. Cilt 2. Nasıyri K. *Miftah el-Kur'an*.[Haz. A.G. Hayretdinov, R.F. Şafigullina]. Kazan, 'Poznaniye' Neşriyatı, 2015. 452 s.

Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Kâtı* (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs). Ankara: TDK Yayınları.

Naskali, E. (2010). Şâpûr. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 38, 346. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Nazlıgül, H. (2000). Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Hadis Bilgisi ve Yorumları Işığında Hadislere Tarihsel Bakış. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* (9): 403-433.

Ocak, A. Y. (2012). *Alevî ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yay.

Okuyan, M. (2006). Necmeddîn-i Dâye. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 32, 496-497. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.

Öğüt, S. (1997). Harem. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 16, 127-132. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Örs, D. (2009). Siyâvuş. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 37, 308-309. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Özcan, Ü. B. (2017). Anadolu'da Türk Demircilik Sanatı ve Bitlis'in Demirciliği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(2): 263-292.

Özgüdenli, O. G. (2007). Nîşâbur. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 33, 149-151. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Özkan, N. (2016). Gizli Dil Olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine. *Argo* (ss. 23-30). (Editörler Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol Yüksekkaya). İstanbul: Ka Kitap yay.

Öztürk, F. (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük).* Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*. İstanbul: MEB Yayınları.

Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Parlatır, İ., Gözaydın, N. vd. (1998). *Türkçe Sözlük 1-2*. Ankara: TDK Yayınları.

Recâîzâde Mahmud Ekrem (2011). *Ta'lîm-i Edebiyat*. (Haz Murat Kacıroğlu). Sivas: Asitan Yayıncılık.

Redhouse, S. J. W. (1983). *Türkçe İngilizce Redhouse Sözlüğü* (Haz. U. Bahadır Alkım vd.). İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Redhouse, S. J. W. (2011). *A Turkish and English Lexicon.* 4. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Rees, Neil, "Dissecting the Bible", The Bible in Transmission, Summer-2011, Swindon, England, https://www.biblesociety.org.uk/explore-the-bible/bible-in-transmission/the-bible-in-transmission-summer-2011/ Erişim tarihi: 10.09.2020.

Rüştü, C. (2001). *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste* (Haz. Nazım Hikmet Polat). İstanbul: Kitabevi Yay.

Sarı, C. (2021). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yay.

Sarıaslan, H. (1994). KİT'lerin Özelleştirilmesinde Sistematik Bir Yaklaşım. *Özelleştirme Sempozyumu Kitabı* (ss.183-193), Düzenleyen Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü ve Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa. 28-29 Nisan 1994.

Seccâdî, S. C. (2007). *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Açıklamalı ve Alfabetik)*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Seccadî, S. Z. (1382). *Ferheng-i Lugât u Ta'bîrât Bâ-Şerh-i A'lâm u Ta'bîrât Dîvân-ı Hâkânî-i Şirvânî 1-2*. Tahran: İntişârât-ı Zevvâr.

Selçuk, B. (2015). Gerçeklik Ve Kurgu Bağlamında "Şair Ferdî'nin Âşığını Öldürmesi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (23): 139-146.

Seyyid, E. F., Beksaç E. (1995). Fâtımîler. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 12, 228-237. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Sibgatullina, A. (2016) Kazan'da Yayınlanan Bir Eser. *Türkbilig*. (31): 229-231.

Steingass, F. (1317*). A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sümer, F. (2002). Kızılarslan. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, 544. s.). Ankara: TDV İSAM Yay.

Şahin, H. (2009). Seyyid Ali Sultan. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 37, 48-50. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Şemseddin Sâmî, (1306-1316). *Kâmûsu'l-A'lâm I-IV*. İstanbul: Mihrân Matbaası.

Şemseddin Sâmî, (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.

Şenödeyici, Ö. (2011). *Naili Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük).* Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentürk, A. (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı Şiir Kılavuzu. C. 1.* İstanbul: OSEDAM, DBY Yayınları.

Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı Şiir Kılavuzu. C. 2.* İstanbul: OSEDAM, DBY Yayınları.

Şentürk, A. A. (2019). *Osmanlı Şiir Kılavuzu. C. 3.* İstanbul: OSEDAM, DBY Yayınları.

Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı Şiir Kılavuzu. C. 4.* İstanbul: OSEDAM, DBY Yayınları.

Şinâsî (2003). *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye* (Haz. Süreyya Beyzadeoğlu). İstanbul: MEB Yayınları.

Şükûn, Z. (1996). *Farsça-Türkçe Lûgat / Gencine-i Güftar Fehrengi Ziya 1-2-3*. İstanbul: MEB Yayınları.

Tabîb İbn Şerîf, (2017). *Yâdigâr / 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr İbn-i Şerîf.* (haz. Murat D. Çekin vd.). İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği-Zeytinburnu Belediyesi Yay.

Tanman, M. B. (1989). Akbaba Tekkesi. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 221-222. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Taş, M. (2018). 18. Yüzyılda Osmanlı Donanmasında Kullanılan Yelken Bezi Türleri ve Miktarları. *Social Sciences Studies Journal.* (4)19: 2304-2321.

Tefazzülî, A. (1995). Enûşirvân. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 11, 255. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Tekin, A. (2010). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Tezcan, N. (2010). Sebeb-i Teliflere Göre Mesnevi Edebiyatının Tarihsel Dönüşümü. *Doğu- Batı. Osmanlılar II* (52): 49-74.

Tietze, A. (2016-2019). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati 1-9 Cilt*. (Editör: Semih Tezcan). Ankara: TÜBA Yay.

Topaloğlu, B. (2001). Kahhâr. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 24, 169-170. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Toven, M. B. (2004). *Yeni Türkçe Lügat* (Haz. Abdülkadir Hayber). Ankara: TDK Yayınları.

Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar / Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.

Tuzcu, G. (2015). *Klasik Türk Şiirinde Sürme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tülücü, S. (1997). Hâtim et-Tâî. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 16, 472-473. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Uludağ, S., Bayburtlugil N. (1991). Aynülkudât el-Hemedânî. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 4, 280-282. ss.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Ünlü, O., Deniz, M. (2017). Klasik Türk Edebiyatında Hilekâr Kadın Tipi: Delle-i Muhtâle. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 5(41): 31-42.

Ünver, İ. (1986). Mesnevî. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)* (ss. 430-563). Ankara.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Multilingual Yayıncılık.

Winter, T. N. (1999). "Roberto Busa, S.J., and the Invention of the Machine-Generated Concordance. *Faculty Publications, Classics and Religious Studies Department*. 70.

Wisbey, R. (1962). Concordance Making by Electronic Computer: Some Experiences with the Wiener Genesis. *The Modern Language Review.* (57)2: 161-172. *Published by: Modern Humanities Research Association.*

Yelten, M. (1994). Nev'î-zâde Atâyî'nin Sohbetü'l Ebkârı ve İçindeki Ata Sözleri İle Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten,* 37(1989).

Yelten, M. (1998). *Nev'î-zâde Atâyî Sohbetü'l-ebkâr*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı.* (3)15: 301-334.

Yerlikaya, A. (2014). *Nev'î-zâde Atâyî'nin Üç Mesnevisinde Cinsel Söylemler ve İktidar İlişkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yılmaz, G. (2015). Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşi Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Osmanlı Araştırmaları*. 45 (45): 97-136.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler – Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Yiğit, İ. (1988). Adülazîz b. Mervân. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, 192. s.). İstanbul: TDV İSAM Yay.

Zavotçu, G. (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Zülfe, Ö. (2015). Osmanlı Şiirinde Tìà-ı áamàam Tabiri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi.* (2)1: 1-8.